G. 62

Digitized by Google

LEONARDI
LESSII
E SOCIETATE
IESV,
S. TH. IN ACADEMIA
Louanienſi Profeſſoris,
DE
IVSTITIA
ET IVRE
ceteriſque Virtutibus cardinalibus
LIBRI QVATVOR,
Ad 2. 2. D. Thomæ à quæſt. 47. vſque ad 171.
Cum Appendice de Monte Pietatis.
Quĭs acceſſit eiuſdem,
De vera fide & Religione capeſſenda,
CONSVLTATIO.
Cum alia Appendice, qua quæſtionibus quibuſdam, quæ ipſam Conſultationem ſpectant, reſpondetur.
EDITIO NOVISSIMA.
LVGDVNI
Sumptibus CLAVDIJ LARJOT,
Typographi Regij.
M.DC.XXII.

SEREN^MO^ ET POTEN^MO^

PRINCIPI

ALBERTO AVSTRIACO,

ARCHIDVCI AVSTRIÆ, DVCI

BVRGVNDIÆ, BRABANTIÆ, GELDRIÆ, &c.

TOTIVS BELGICÆ DYNASTÆ.

NON erat magnopere ambigendum, SERENISSIME PRINCEPS, cui potiſſimùm hoc Opus irem dedicatum. Tuæ enim SERENITATIS ſtatim ſe menti offerebat imago; cui id iure quodam deberi, multis de cauſis videbatur. Primùm, quia principum virtutum, de quibus hîc agitur, ἴνδαλμα quoddam & ſpecies, in te magno Principe, celsóque illo tuo ſtatu, fulget illuſtrius, tamquam in paradigmate Principibus viris, & ſubditis omnibus ad æmulandum propoſito. Omnium enim oculi in Principem, tamquam in ſupremi Numinis Vicarium ſunt intenti; & ad normam, quam in illo cernunt, vitam ſuam moréſque componunt. Deinde, quia Principis eſt, Rempub. non ſolùm tranquillam & bonis fortunæ affluentem præſtare, ſed etiam virtutum ornamentis illuſtrem. ſi enim finis legum eſt *Ciues bonos efficere*, vt præclarè dixit Ariſtoteles; idipſum quoque eſt munus Principis, qui legum eſt auctor, cuſtos, & anima; vtpote ἔμψυχον δίκαιον. at ſine iſtis virtutibus, in quibus totius vitæ probæ cardo vertitur, boni eſſe non poſſunt. Has igitur in illos diffundere, principalis eſt muneris: quod etiam ex eo conſtare queat, quòd Princeps in Regno ſuo ſit inſtar capitis, Reſpub. vt corpus, ciuitates membra, ciues ſinguli veluti artus, ex quibus membra & totum & Reipub. corpus coaleſcit. Vt igitur à capite in corpus, in membra, in artus, ſenſus ac motus influit: ita à Principe in Rempub. & ciues ſingulos Prudentia, Iuſtitia, & ſua cuiuſque proba functio. Vnde & hæ virtutes in Principe primariò & ἀρχιτεκτονικῶς à Philoſopho locantur, cùm ab illo in ceteros ſint deriuandæ. His accedit, ad eiuſdem officium pertinere, inter ſuos Ius dicere iniuriam depellere, controuerſias dirimere, officia & onera

communia congrua proportione diſtribuere, omnia ad æquitatem & æqualitatem quamdam geometricam, in qua tum pulchritudo Reipub. tum Iuſtitiæ decus conſiſtit, reuocare. Qua verò ratione in pleriſque cauſarum generibus id fieri debeat, ſiue de contractibus agatur, ſiue de delictis, ſiue de officiis, beneficiis, vectigalibus, hiſce libris breuiter & ex primis naturæ principiis declaratur. Aperiuntur enim ipſa Iuris fundamenta, ratione ἐκ τοῦ δίκη, quantum fas eſt, & res ipſa patitur, deprompta. Ex quibus deinde longa quæſtionum inde naſcentium ſeries, facili negotio diſſoluitur & explicatur. Denique beneficentia & fauor, quem SER^MA familia AVSTRIACA, & nobilis eius ramus SER^TAS veſtra, Societati noſtræ tum alibi, tum in Belgio impendit, hoc gratitudinis & venerationis ſymbolum à nobis poſcere videbatur. Accipe igitur, SERENISSIME PRINCEPS, tot nominibus obnoxium tibi atque debitum Opus, fronte ſerena; velut ab animo obſeruantiæ & ſtudij in te pleniſſimo profectum: & hoc Seminarium noſtrum Louanienſe, ex quo illud prodiit, cum ceteris Belgicæ tuæ Soc^tis noſtræ Collegiis tuæ benignitatis aura fouere ne deſinas. DIVINITATEM oro, SER^TI veſtræ & SER^MÆ pariter coniugi, præter cæleſtia bona ſua proſperitatem & longæuitatem impertiat. Louanij ex Collegio Societatis IESV, XXVIII. Auguſti, ipſo die S. Auguſtini, M. DC. V.

SER. V.

Humillimus in CHRISTO *ſeruus*

LEONARDVS LESSIVS.

IN

IN LIBROS

DE QVATTVOR VIRTVTIBVS

R. P. LEONARDI LESSII.

Olim fertur in igneis quadrigis
Vates raptus ad ætherem fuiſſe:
Vis rapi quoque, Lector? has quadrigas
Virtutum cape, ſcande: ſponſor adſum,
In cælum rapieris hiſce libris.

L. LIPSIVS pangebat.

IN AVCTOREM

EIVSDEM OPERIS.

LESSI Theologa potens palæſtra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Neſſas ingenito pudore, ceſſas?
Nec doctorum hominum volas per ora,
Qui buccis patulis, hiante labro
Illud grande ſophos, ſophos recantent?
Victuros animi tui labores,
Ac curas decimum premes in annum,
Quæ fractis pluteis, & vngue roſo
Dudum peruigiles olent lucernas?
Iam, LESSI, ſatis eſt, ſat eſt moratum:
Ex vmbra liber euocatus adſit,
Ardua liber expeditus arte,
Arguto liber expolitus vngue,
Venuſtus liber elegánſque totus,
Eatremis liber auctus vmbilicis
Eatemplò in mediam ruat coronam,
Et longas hominum eſuritiones
Sua lautitia famémque paſcat.
Ceſſas ingenito pudore, ceſſas?
Et manus fugis eruditiores?
Nobíſque immeritò Iouis cerebrum,
Et cibos nimis inuides Deorum,
Quos docta ſimul explicas papyro?
Sic ſquallore, ſitúque araneoſo
Felices pateris perire chartas,
Et blattis pretioſa dona condis,
Dona digna mage Indicis lapillis,
Dona Acidaliis priora conchis,
Dona vellere digniora Serum?
Repugnes licet, & ſeris malignis
Ac valuis adamantinis recondas,
Erumpent tamen, & choro iugatæ
Solem bis geminæ petent ſorores,
Et qualis Philomela lenta ramis.
Dulci perſonat hinc & hinc ſuſurro,
Vocem murmure molliore frangens;
Ac ſecum facili pióque nexu
Longam poſt ſe hominum trahent catenam,
Quæ cita properis rotis quadriga,
Quam nobis bonus artifex poliſti,
Ad ſedes procul euolet piorum.
Ergo de tabula manum ſeueram,
Cenſorémque oculum reduce tandem;
Parce tam bona ſcripta, parce quæſo
Infeſtis obelis necare LESSI,
LESSI Theologa potens palæſtra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima.
Ceſſa depoſito pudore, ceſſa.

IACOBVS BONFRERIVS.

ΛΕΟΝΑΡΔΩι ΛΕΣΣΙΩι,
Θεολογικὰν Ἀρετᾶν Τετρασρίαν
ὀκτυσπεμβόρῳ,

Εἶδος.

Στροφὴ ά, κώλων ιδ'.

Ἀνωφελὲς, καὶ παρ' ἀεικὲς,
Λάθειος ἐν κνέφᾳ αἴγλαν
Θέμεναι ζάθεον ἐργμάτων.
Ὡς χρυσὸν ὁ Γρὺψ νέμοι
Κρυφαῖον, οὐ σιίλβοι.
Δρεπτὰν γε Σοφιᾶν
Θευμόρων σὺ κορυφὰς,
Δῖον Φρεσὶν Ἀλαθείας
φάος ἱδρώιας λάβες
Τί ὦν καὶ τόγε κλέπ]εις;
Προφάταις παρ' ἀ-
γλααῖς, ὡς Φάρος, Μοι-
σᾶν ἱερᾶν ἔβαλες ἀ-
στεροπᾶν πάλαι Γρυδίοις,

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ'.

Σοφᾶ τε χειρῶν βοαθεῖ-
α ἄκρον εἰς ἱδρώιας χαῦ-
νᾳ ἄγων φρενὶ πάλαι μονοῦν-
τας. Δαρὸν αὐτὰρ τά δε
Πρὶν ἔσκε. Νῦν ἢ ἄλλοις
Σέλας, καὶ καλῶς,
Ἐκτυποῖς διὰ βίβλων,
Ἅπτη τε μεγάλης χρέης
Τυχόμενον ἐγκωμίων.
Ἔχει ῥῆμα, τετελε-
σμένον μὴ χαμαὶ
Σιωπᾷ καλύψαι
Ἐσλόν. Πρόσωπα δὲ θέμεν
Χρὴ ἔργῳ ἀρχομένῳ.

Ἐπῳδὸς κώ. ή.

Τηλαυγῆ. ὀφθαλμὲ Σοφῶν μέγας,
Γαρύειν σε θυμὸς ἐμὲ ὀτρύ-
νει, ὁ κ' οὐ ῥα κάρυ-
κος ἐδοῦ, ὡς σοι πύλας
Ἀνοιγόμενον ἐπῶν. Τεκτόνων
Ἔργοις ἐπ' ἄλλοισιν ἄλλοι μεγάλοι. Ἕκα-
στον, ὅια βάσανος καλὰ,
Χρῆμα τεκμαίρει. Ἁρμόσσαις δίφρῳ ἐ-

Στροφὴ β', κώ. ιδ'.

λέφαντι Μυρμακίδας βρα-
χὺ ζυγὸν, εὖ ἀκούει χει-
ρμαρᾶν. Σὺ δὲ ὄχον Ἀρε-
τᾶν συζυγέις. Θεολο-

LEONARDO LESSIO
Theologicam Virtutum Quadrigam edenti,

Ode Pindarica numeris adſeruatis.

Strophe 1. verſuum 14.

NEc vtiles, nec decora,
Latebra quas tegit, luces,
Operúmve iubar entheüm.
Ceu nullus auro color
Quod occulit Picus.
Per alta rapuit
Artis vt iuga Sacra,
LESSI; ſapida Veritas
Face ſuâ te replet:
Et hanc haud benè premes?
Diu quâ, Pharos
Facem vt clara lucens,
Muſaque ſcita Grudiis
Sacra dediſti; & opes,

Antiſtropha verſuum 14.

Manu adiuuâ dum cacumen
Catus ad artium ductas
Animi prius Inertiæ
Depræſantes. Sed hæc
Fuere quondam. Nunc
In orbem Omnibus
(Factum & id benè!) iubar
Per ſcripta iaculas tua,
Tibique laudem occupas.
Humi in gloria tegi
Negant nam bona,
Tacerique facta.
Mos verò fulgida Operi
Præire veſtibula

Epodus verſuum 8.

Primo. Te, Ocelle ô Sapientium,
Vt Tuapte laude clueas;
Tamen mens & ardet
Canere, portáſque ad hoc
Recludere melos. Diſparat
Hunc Ars ab illo. Sed Artem, bona velut cos,
Probátque, reprobátque res,
Si quis artitus eſt. Tot inter Artes,

Stropha 2. verſ. 14.

Quadriga Myrmecida, arctum
Vt ebur, audit excellens,
At & Ipſe iuga ſub ſua
Virtutem adaptas: quibus

Dei-

γία ἔπη τὰν ἀ-
νία ἀσφαλῆ·
Ἔνθ' ἄκρῳ ὑπερίχει
Τιμά. Μάκαρ ὅτις τὸν σπ-
έδαι ἀκάμπτοις ὁδοῖς
ἱκέσθ' ἐπὶ μόρῳ
Ὀλύμπου πρὸς ὀ-
ροφὰς, ἔνθα εὐζω-
ᾶς ἄμμορον δεξιτῇ ἄω-
τον εὐσταθοῦς, γλυκερόν

Dei-Sophus frenos
Inerrans reget:
Summa Honos habet. Iter
Felix ter ô & amplius,
Facere qui iſtis potens
Lacunária Poli
Ad alti aurea!
Ubi & ſoſpitata
Vita optumas leget opes,
Et aeternus ages

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ'.

Τε πέψει αἰῶνα. Μή μοι
Χρόμιον, ἢ κρατήσιππον
Ἱέρωνα, Κύκνε ὦ λύρας,
Πλάκτρῳ γεγώνει. Ἄμει-
νον ἅρμα νικαφο-
ρίας ῥυσιδί-
φρῳ σὺ, Λέσσιε, βίβλῳ
Νωμᾷς, ἅτε τροχηλατεῖ
Νύχα Βοώτας. Ἐφ' ᾧ
Ἀερθέντα ὄχῳ ἐ-
πὶ Τιμᾶς κλυταῖς
Ἀμοιβαῖσι Φάμα
Πανδοξίᾳ σε ἀναγοῖ·
Λίθῳ τε μή σε τρηχεῖ

Antiſtropha verſuum 14.

Neci ſuperſtes. Quid? & nunc
Chromium, equiſque victorem
Hierona mi, Olor ô lira,
Plector adtones? Penſior
Quadriga mihi, libras
Libro quàm tuo,
LESSI; ut Arctica Polo
Flectit regere doctior
Iuga Bootes. Vicem ho-
ſtiens, te ſed enim aget
Honoris bona in-
clyto Fama curru:
Mactúmque gloriâ & ado-
reâ, appetet lapide

Ἐπῳδὸς κώ. η'.

Βαλλήσει ἀργὸς Φθόνος. Οἶδ' ἀμὲ
Ἀσαθῆ πεσεῖν ὄχει Φα-
έθοντ' Ἀλίου. Εὖ
Σὺ δὲ διδάσκεις διφρη-
λατεῖν ποτὶ ναὸς Οὐρανοῦ,
Γνώσεθ' ἄεθλον τι τετρωρίᾳ ἐν Ἀ-
ρετᾷ. Ἄγε, πρόσαπτε γοῦν
Σῷ τέτρωρον. Κάλυμμα δὴ γὰρ ἦλθε.

Πέτρος Βούλλιος.

Epodus verſuum 8.

Nec Livor acri. Phaëton ruit,
(Nota res) ut haud benè Patris
Habenas perurget.
Quatere ſed tutiùs
Suprema ſapiens tu doces
Ad templa cæli, utque Virtus ſtata triumphet.
Quadrigam igitur hanc tuam
Ede; mappâ ſat Imperator urſit.

Petrus Bouillius.

APPROBATIO.

EGo Oliuerius Manareus, Viſitator Societatis IESV per Belgium, poteſtate ad hoc mihi facta à R^do^ admodum P.N. Claudio Aquauiua Generali Præpoſito, facultatem concedo, vt Opus de IVSTITIA ET IVRE, ceteriſque Virtutibus Cardinalibus, à P. Leonardo Leſſio, Societatis noſtræ Theologo compoſitum, ac grauium Theologorum eiuſdem Societatis iudicio examinatum & approbatum, typis euulgetur. In cuius rei fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus. Louanij, Anno Domini 1603. 15. Decembris.

OLIVERIVS MANAREVS.

OPVS eruditum ac prælo digniſſimum, vt quod aptiſſima methodo, *Sobrietatem ac Prudentiam docet, & Iuſtitiam & Virtutem, quibus nihil eſt vtilius in vita hominibus.* Sapient. 8.

GVILIELMVS FABRICIVS Nouiomagus, Apoſtolicus & Archiducalis librorum Cenſor.

LICVIT ſanè, & decuit ſubſcripſerint aliàs, & probarint Viri docti hoc opus, quippe quòd omni ſit approbatione dignum, quod & prodire in lucem typis iterum excuſſum debet meritò: Catholicum enim eſt, & à fide nihil aberrat, & quod iuſtum & æquum eſt, docet, iuxta quod, vt & in fronte habet, *de Iuſtitia & iure*, dicit. Ita cenſeo. Actum Lugduni die 28. April. 1622.

FR. ROBERTVS BERTHELOT
Epiſcopus Damaſci.

PERMISSIO.

LIBROS quatuor de Iuſtitia & Iure à P. Leonardo Leſſio Soc. IESV Theologo iam olim editos, & ſummo Theologorum omnium calculo probatos, iterum excudi ego Nicol. Menard Vic. Gen. ſubſt. Lugd. facultatem concedo. Lugd. XXIX. April. 1622.

MENARD Vic. Gen. ſubſt.

EVNDEM Leonardi Leſſij librum quem de Iuſtitia & Iure edidit, typis hîc Lugduni mandari ego Procurator Regius non diſſentio, ſi id per magiſtratum liceat. Datum 29. April. 1622.

DE POMEY.

LIBRVM qui inſcribitur, *De Iuſtitia & Iure cæteriſque Virtutibus Cardinalibus Libri quatuor*, &c. *Auctore Leonardo Leſſio è Societate IESV Sacerdote Theol.* à Claudio Larjot Bibliopola Lugdunenſi in lucem dari permittimus, ac ſimul ne quis citra factam ei poteſtatem denuò excudat, interdicimus. Datum Lugduni die 29. April. 1622.

DE CHAPONAT.

PRÆ

PRÆFATIO AD LECTOREM.

HAbes, ſtudioſe Lector, de Iuſtitia & Iure tractationem, quam annos abhinc vndecim vel duodecim publicè Louanij dictaui, recognitam illam & auctam: cui deinde reliquarum Virtutum Cardinalium, Prudentiæ, Fortitudinis & Temperantiæ explicationem adieci. Non cogitaueram initio typis euulgare, quòd viderem ſatis multa à viris doctiſſimis de huiuſmodi materiis, præſertim de Iuſtitia & Iure, in lucem edi; ſed crebra multorum & diuturna flagitatio extorſit; quam non aſſentatoriam, ſed ſeriam fuiſſe vel ex eo facilè conieci, quòd à plurimis illa dictata (ſicut & pleraque alia, quæ multorum annorum decurſu hîc docueram) ſcirem magno vel labore vel ſumptu exſcribi. His accedebat voluntas eorum, quibus vitæ meæ rationes omnes ſubieci. Deum precor, tuo ſit & publico bono, cui omnis noſtra ſeruit induſtria.

Seriem quæſtionum D. Thomæ non omnino ſeruaui, præſertim in iis quæ ad Iuſtitiam pertinent; eò quòd ipſe plurima vel non attigit, vel breuiter tantùm aut obiter, prout occaſio ſoluendæ alicuius obiectiunculæ ferebat. Vnde ſæpè 20. vel 30. dubitationes circa vnum articulum aut vnam reſponſionem inducendæ fuiſſent, magna totius materiæ & Operis confuſione. Quare viſum fuit alium ordinem Lectori commodiorem inſtituere, & totum Opus in quatuor libros partiri; cuique Virtuti Cardinali ſuo libro attributo: quia tamen de Iuſtitia, longè ceteros ſua mole ſuperat, ob argumenti, in quo hæc verſatur, copiam, & neceſſariam notitiam. quamobrem eumdem in ſeptem ſectiones, ſeu partes principales diſtribui: ſectiones in capita, & capita in dubitationes; quas etiam, quantum fieri potuit, articulis D. Thomæ aptaui.

Sectatus ſum breuitatem pleriſque amicam; ſelectiora perſequens, quæ vel ad vſum, vel ad ſpeculationē viſa ſunt illuſtriora, & ex quibus alia haud ita magno negotio poſſunt à bonis ingeniis exſculpi. Sententias Auctorum obſoletas vel prætermiſi, vel obiter tantùm attigi. In rebus claris Auctores multos adducere ſuperuacaneū duxi, & Lectori moleſtum; in ambiguis non prætermiſi, quantum opus viſum, celebrioribus aliquot expreſsè adductis, ceteris compendio, indicato nimirum Auctore & loco, vbi particulatim citantur. Multitudinem textuum de induſtria vitaui, ſatius eſſe ducens paucos firmos & ad rem pertinentes, quàm dubios vel παρέργως in medium proferre, & Lectoris ſtudium eludere. Perſpicuitatem vbique præſtare ſum conatus, declinatis perſæpè obſcurioribus loquendi formulis, quæ ſtudioſis tenebras poſſent offundere. Sententiam veriorem in ſingulis indagare, & omni ope firmare ſtudui, allata, quantum licuit, ratione aliqua fundamentali; inſinuata tamen ſententiæ diuerſæ probabilitate, ſi quam fortè habere videbatur. Hæc enim contrariarum ſententiarum cognitio commodiſſima, & ferè neceſſaria conſcientiæ foro. Denique quid re ipſa præſtitum ſit, eruditi & candidi Lectores iudicabunt. Hoc ſanè ingenuè fateri poſſum, magno mihi labore ſtetiſſe, & faciliùs tres tomos à me de iſtis argumentis, ſi quæ paſſim obuia corradere, & Auctorum ſententiis, citationibus, ac rationibus perſequendis me diffundere libuiſſet, conſcribi potuiſſe, quàm hunc vnicum. Verùm conſulere volui ſtudioſorum commoditati pariter & fructui; quos proinde oratos velim, hunc laborem meum boni conſulant, & quidquid in eo reperient à præceptis opinationibus ſuis diſcrepans, benignè interpretentur.

BRE

BREVIS EXPLICATIO
ET DIVISIO VIRTVTVM
TOTI OPERI SVPPOSITA.

1. *Subiectum virtutis.*

2. *Virtus immediatè ad perficiendas ſupremas animæ functiones ordinatur.*

SVPPONO Primò, *Virtutem* propriè tantùm eſſe ponendam in ſupremis animæ potentiis, intellectu & voluntate; & ad ſupremas eius operationes (quæ ſunt intelligere & velle) perficiendas. Eſt enim *Virtus* propria perfectio naturæ rationalis, quà rationalis eſt. Rationalis autem eſt, quatenus eſt principium intellectionis & volitionis. Itaque tota ratio virtutis ad perfectionem harum duarum functionum immediatè ordinatur. Hæc autem perfectio conſiſtit in attingendo *vero & bono*. Honeſtum bonum intelligo: hoc enim eſt proprium naturæ rationalis. Tunc enim intelligentia perfecta eſt, quando in qualibet re vetitatem clarè & certò, quantum fas eſt, aſſequitur; & voluntas, quando bono honeſto firmiter inhætet: ſic enim ſuum finem & veluti formam, ad quam inſtituta eſt, vtraque potentia, & vtriuſque potentiæ operatio conſequitur.

3. *Mediatè ad inferiores.*

Habitus partis inferioris non eſt virtus.

Porrò ab harum perfectione pendet perfectio operationis facultatis imaginatricis, & appetitus inferiotis, & potentiæ executiuæ. Et quamuis in imaginatrice & appetitu inferioti ſint aliqui habitus, quibus perficiantur ad ſuas functiones; (aſſueſcunt enim ab intrinſeco obedire rationi & voluntati, & ad hoc faciles promptíque redduntur & determinantur) tamen probabilius eſt hos habitus non eſſe virtutes, ſed tantùm virtutum adumbrationes, & veluti ἀπεικονίσματα quædam, (vt Dionyſij verbo vtar) quæ ita virtutes intellectus & voluntates imitentur, eíſque ſubſeruiant, ſicut vis imaginatrix & appetitus inferior deſeruiunt intellectui & voluntari, eóſque in ſuis functionibus imitantur. Quod ex eo confirmari poteſt, quòd in illis potentiis inferioribus non ſit libertas; vnde earum opus nec per ſe liberum eſt, nec laude dignum, ſed ſolùm vt ſubeſt motioni rationis & voluntatis. atqui opus, cui per ſe competit ratio virtutis, per ſe quoque maximè eſt laude dignum. Hoc enim eſt proptia virtutis nota, præſertim eius, quæ eſt in parte appetente. Ratio à priori eſt, quia ſicut vis imaginatrix non poteſt attingere rationem veri, ſolido iudicio diſcernendo verum à falſo, honeſtum à turpi; ita nec appetitus inferior rationem honeſti, amando præcisè quia honeſtum, rationíque conſentaneum, & odiendo quia turpe, ac rationi diſſonum. Non enim poteſt ferri extra proprium obiectum, quod eſt eſſe delectabile ſenſibus, vel commodum naturæ, præſcindendo ab ordine ad rectam rationem. Verùm exactior de his diſputatio pertinet ad 1.2. quæſt. 56. Vide D. Bonauent. in 3. d. 33. quæſt. 3. & ibidem Scotum.

4. *Quid virtus.*

Rectè igitur Ariſtoteles 7. Phyſic. c. 3. dicit *Virtutem eſſe diſpoſitionem perfecti ad optimum*; quia perficit intellectum & voluntatem ad optimam operationem circa ſua obiecta & propriam materiam.

Hinc

Hinc ſequitur, eſſe duplex *Virtutum genus*; alterum intellectus, alterum voluntatis: quia duæ ſunt ſupremæ potentiæ, & ſupremæ operationes immanentes, quibus optimo modo natura rationalis *vero* & *bono* coniungitur & informatur. *Duplex virtus.*

Virtus intellectus eſt diſpoſitio perficiens illum ad cognitionem veri; facit enim infallibili modo verum cognoſci. 5. *Virtus intellectus & voluntatis quid.*

Virtus autem *voluntatis* eſt diſpoſitio perficiens voluntatem ad affectum honeſti.

Honeſtum voco, quod Græci τὸ πρέπον dicunt, id eſt, decens, decorum. Decorum eſt quod congruit cuique iuxta præſcriptum rectæ rationis: ſeu quod congruit naturæ rationali, quà rationalis eſt, vel abſolutè, vel ſuppoſito tali ſtatu aut conditione rerum: ídque vel per modum operationis, vel per modum obiecti circa quod verſetur. Aliud enim decet virum, aliud feminam; aliud Regem, aliud ſubditum; aliud hominem, aliud Angelum, aliud Deum. Virtus igitur voluntatis in vnoquoq; eſt affectus erga id, quod cuique congruens & decens agere vel appetere. *Honeſtum quid.*

Suppono Secundò, Ex his virtutibus quaſdam abſolutè & ſimpliciter dicendas eſſe virtutes, quaſdam ſolùm ex parte; vt D. Thomas ex Ariſtotele docet 1.2.q.61.art.3. 6.

Abſolutè dicuntur virtutes, quæ non ſolùm præbent facultatem boni operis, ſed etiam bonum vſum ſui, id eſt, quæ ita voluntatem mouent & afficiunt, vt non poſſit illis malè vti tamquam principio operationis. Tales ſunt omnes illæ, quæ vel inhærent voluntati, vel ad ſui vſum poſtulant rectam voluntatem, vt prudentia, & fides Catholica. *Virtus abſolutè quid.*

Ex parte, ſeu *ſecundùm quid virtutes* dicuntur, quæ ſolùm præbent facultatem boni operis; (id eſt, vt opus in ſuo genere perfectum fiat) non autem bonum ſui vſum: vt ſunt virtutes intellectuales huius vitæ, præter prudentiam & fidem. *Sapientia* enim, *intellectus*, *ſcientia*, & *ars*, etſi mentem perficiant vt cognitionem veritatis aſſequatur, & ars etiam dirigat potentiam executricem, vt opus artificiale perfectum reddat; tamen non faciunt vt voluntas ipſis benè, honeſtè, & laudabiliter vtatur: (poſſunt enim ad prauum finem adhiberi:) & ideò tantùm ex parte ſunt virtutes, non abſolutè & ſimpliciter; quatenus tantùm præſtant vt rei cognitio, vel opus externum in ſuo genere ſit perfectum, non autem vt proueniat ex bono affectu, & ad finem honeſtum tendat. *Virtus ſecundùm quid, ſeu ex parte.*

Suppono Tertiò, Inter eas quæ abſolutè dicuntur virtutes, alias eſſe *Theologicas*, alias *Morales*. *Theologicæ* vocantur, quæ immediatè circa Deum, ſeu diuinam aliquam perfectionem tamquam obiectum formale verſantur, vt *Fides*, *Spes*, *Charitas*. 7. *Theologicæ.*

Morales autem, quæ in ceteris rebus mores hominum ſecundùm præſcriptum rectæ rationis componunt. Inter has, quatuor ſunt quę dicuntur CARDINALES, *Prudentia*, *Iuſtitia*, *Fortitudo*, *Temperantia*; quibus ceteræ omnes ſunt annexæ, tamquam partes quædam poteſtatiuæ, iuxta D. Thomam. *Morales.*

Vocantur autem *Cardinales & principales*, non ſolùm à DD. ſcholaſticis, ſed etiam à Patribus. Ambroſius in illud Luc. 6. *Beati pauperes*, dicit, B. Lucam in quatuor beatitudinibus amplexum eſſe *quatuor virtutes veluti cardinales*. Et infrà: *Scimus virtutes eſſe quatuor cardinales, Temperantiam, Iuſtitiam, Prudentiam, Fortitu* *Cardinales.*

titu

titudinem.Lib.1.Offic.c.14.vocat eas *principales*. Eodem nomine vocat eas Proſper lib.3.de Vita contemplatiua c.18.& Gregorius lib.2.Moral. cap.36. & alij paſſim.

3. *Cur ſic appellata.* Vt autem intelligatur ratio huius appellationis, Notandum eſt, nomine Prudentiæ,Iuſtitiæ,Fortitudinis,& Temperantiæ interdum intelligi generales quaſdam rectitudines,quæ in omni virtute reperiri debent. Omnis enim virtus debet eſſe *prudens* in operando,ne erret per inconſiderationem,vel negligentiam: *iuſta*,vt præſtet quod debet Deo,proximo, vel ſibi ipſi,& vt neminem lædat:*fortis*,vt fortiter in bono perſiſtat,non ſinendo ſe ob vllas difficultates à recto dimoueri: *temperans*, vt modum à ratione præſcriptum non excedat.

Hoc modo rectè dicuntur virtutes *Cardinales*;quia ſunt generales,& principales quædam rectitudines,quibus tota vita noſtra dirigi,& in quibus veluti quibuſdam cardinibus firmari & verti debet.

Secundò, Significantur illis nominibus ſpeciales quædam virtutes, quæ etiam rectè dicuntur *Cardinales*. *Prudentia* quidem, quia eſt ceterarum virtutum fundamentum,& veluti cardo.*Iuſtitia particularis*,non quòd excellentior ſit ceteris,quæ alteri debitum reddunt; (ſic enim potiùs *Religio* eſſet dicenda virtus Cardinalis)ſed quia perfectiſſimè ea,quæ iuſtitiæ ſunt propria, (nempe *reſpicere alterum*,& *reddere debitum ad æqualitatem*)in *iuſtitia particulari*,quę eſt hominum inter ſe,reperiuntur.*Fortitudo*,quia verſatur in maximis & difficillimis vel ſuperandis,vel tolerandis.*Temperantia*,quia verſatur in maximis voluptatibus moderandis. Itaque hæ tres ſunt *principales*,tum quia ſingulæ ſibi vendicant aliquam principalem conditionem & rectitudinem ex prædictis, quæ peculiariter in ipſis reſplendeat; tum quia verſantur in materia principali,quæ potiſſimùm illam rectitudinem poſtulat: de quibus infrà ſuis locis plura dicentur.

Commendantur hæ virtutes Sapientiæ 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (Sapientia) *& iuſtitiam, & virtutem,quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus*. Vbi nomine *Sobrietatis* intelligitur Temperantia;*Virtutis*, Fortitudo; vt docet D. Auguſt.lib.1.Retract.c.7.& patet clarè ex textu Græco, vbi ponuntur nomina harum virtutum Philoſophis vſitata; *σωφροσύνην γὰρ καὶ φρόνησιν ἐκδιδάσκει, δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρείαν*. Vide Ambroſ. lib. de Paradiſo c.3. & Auguſt.lib.de Geneſi contra Manichæos cap.10.vbi tropologicè has virtutes volunt ſignificari per quatuor flumina paradiſi.

De iſtis igitur quatuor virtutibus,& iis quæ his ſunt annexæ, oppoſitiſq; vitiis & peccatis,nobis hoc Opere quatuor libris diſtincto tractandum eſt. De quibus agit D.Thomas 2.2.à q.47.vſq; ad 171. cùm anteà virtutes Theologicas explicaſſet.Libro Primo dicendum breuiter de Prudentia. Secundo, de Iuſtitia.Tertio,de Fortitudine.Quarto,de Temperantia.

LIBER

LIBER PRIMVS

DE

PRVDENTIA, PRIMA VIRTVTE CARDINALI.

Hic Liber continet duo Capita.

Primum eſt, *De Prudentia ſecundùm ſe ſpectata.*
Secundum, *De partibus Prudentiæ, & vitiis oppoſitis.*

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in ſe ſpectata. *Habet Dubitat. 4.*

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Prudentia. *D. Thomas q. 47.*

1 *Prudentia unde dicta.* PRVDENTIÆ nomen dictum videtur à porrò videndo, teſte Iſidoro lib. 10. Etymol. cap. 15. *Prudens*, inquit, *dicitur quaſi porro videns. Perſpicax enim eſt, & incertorum videt caſus.* Græci vocãt φρόνησιν, παρὰ τὸ φρονεῖν, quod ſapere, intelligere, cogitare ſignificat, cùm affectu quodam ad rem cogitatam. Hoc autẽ ἀπὸ τῆς φρενὸς, quod mentem denotat, deriuatur. Accipitur autem dupliciter. Primò generatim pro omni notitia veri, præſertim quæ aliquo modo ad rectè viuendum pertinet. *Prudentia nomen dupliciter accipitur.* Hoc modo Ambroſius lib. 1. de officiis cap. 24. dixit, *Prudentiam in veri inueſtigatione verſari, & ſcientiæ plenioris infundere cupiditatem*, vt notauit D. Thomas q. 47. a. 2. ad 2. Sic accepta comprehendit etiam fidem, & vniuerſam Theologiam, & ſæpè in Scripturis vocatur *Sapientia*, vt Eccleſiaſtici 3. & 33. Prouerb. 3. & 8. Sap. 6. & alibi. Secundò, ſpeciatim & propriè, pro virtute intellectus proximè motuum directrice. Hoc modo eſt virtus cardinalis, de qua hic tractamus. Hanc D. Antonius teſte Caſſiano, collat. 2. cap. 2. omnibus aliis virtutibus præferebat, tãquam directricem cæterarum, quæ non ſinat eas a recto ad dextram vel ſiniſtram deflectere. Cæteras enim virtutes, ſi diſcretio abſit, neceſſario impingere, vel nimio feruore, vel torpore, & remiſſione; hanc ſolam efficere vt regia via incedant. Item, hanc eſſe, quæ in Euangelio vocetur oculus & lucerna corporis noſtri, à qua totum virtutum veluti corpus ſit illuſtrandum, &c. D. Ambroſius lib. 1. de officiis cap. 27. dicit prudentiam eſſe *primum officij* (id eſt, boni operis) *fontem.* Sine hac nec iuſtitiam, nec aliam virtutem eſſe poſſe. Idem docet D. Auguſtinus lib. 1. de moribus Eccleſiæ, cap. 24. Ex quibus conſtat, quanti hæc virtus ſit momenti, quantóque ſtudio comparanda. Variis modis definiri poteſt.

Definitiones. D. Auguſtinus lib. 1. de lib. arb. cap. 13. definit *Prudentiam eſſe rerum appetendarum & fugiendarum ſcientiam.* lib. 83. qq. q. 30. *Eſſe rerum bonarum, & malarum, & neutrarum ſcientiam.* Ariſtoteles lib. 6. Ethic. cap. 5. *Prudentia eſt habitus cum ratione vera circa bona humana actiuus.* Vbi quidam legunt, *eſt habitus verus.* alij ex eodem Ariſtotele ſic: *Prudentia eſt recta ratio agendorum.* Hæ omnes definitiones bonæ ſunt: clariùs tamen ſic definiri poteſt: *Prudentia eſt virtus intellectus, qua in quouis negotio occurrente nouimus quid honeſtum ſit, quid turpe.* Hæc definitio habet quatuor partes.

Explicatur definitio poſtrema. PRIMA, *Virtus intellectus*, ad intellectum pertinere per ſe notum eſt, & indicat ipſum nomen, vt dictum eſt. Deinde functiones quæ ipſi tribuuntur, vt conſultare, iudicare, & imperare, quę ſunt rationis. Eſſe *virtutem* docet Ariſtot. loco 2 citato, & omnes Philoſophi, atque Theologi, & colligitur innumeris ſacræ Scripturæ locis, qui-

A bus

bus Prudentiã commendatur, imprudentia reprehenditur & damnatur.

Probatur ratione. Primò, quia eſt menſura & regula virtutum, quæ ſunt in voluntate; à qua ratio virtutis in ipſas deſcendit: vnde ipſa non poteſt non eſſe virtus. Secundò, quia eſt certa notitia honeſti & turpis; ita enim Prudentia fertur in ſuum obiectum, vt ex modo iudicandi falli non poſſit circa proprium obiectum; quia euidenter cognoſcit eſſe honeſtum vel turpe. Cuius ſignum eſt, quòd is qui iudicat ſibi aliquid eſſe honeſtum vel licitum, de quo dubitat vel formidat an in eo non peccet, ſit imprudens, & imprudenter iudicet: nempe quia iudicium Prudentiæ debet eſſe euidens & certum, excludẽs omnem rationabilem formidinẽ. Dico rationabilem; quia non ſemper excludit ſcrupulum. Hic enim ſæpe perſeuerat cum iudicio Prudẽtiæ; tamen vt tunc iudicium ſit prudens, debet reputari ſcrupulus: & ſic etiam ſcrupulum quodammodò excludit Prudentia. Etſi enim imaginatio peccati perſeueret cum quadam anxietate, tamen per prudentiam reputatur vmbra, non veritas.

Prudentia falli nequit circa propriũ obiectum.

Ex his ſequitur, opinionem honeſti non eſſe iudicium prudentiæ; quia non ita fertur in ſuum obiectum vt non poſſit eſſe falſa: quam ob cauſam non eſt virtus, vt rectè Ariſtot. 6 Ethic. cap. 3.

Prudentia non eſt opinio.

Nec obſtat quòd interdum opinio ſit vera; quia id non habet ex intrinſeco modo tendendi in ſuum obiectum; ſed per accidens & fortuitò. nam ſicut eſt vera, ita poterat eſſe falſa, nulla facta in ipſa variatione.

3 Dices Primò, Etiam Prudentia falli poteſt, vt patet in Iacob, qui iudicabat honeſtum accedere ad hanc mulierem Liam; cùm tamen non eſſet honeſtum; quia Lia non erat eius vxor: de quo Geneſis 29.

Obiectiones.

Reſpondeo, Prudentiam in proprio ſuo iudicio falli non poſſe. ratio eſt, quia iudicium Prudentiæ ſupponit diligẽtem, & iuxta capacitatem humanam ſufficientem rei conſiderationem: qua poſita, etiamſi opus fortaſſe in ſe non ſit abſolute honeſtum, tamen in reſpectu huius hominis ſic affecti eſt honeſtum, & ita iudicatur cum his circumſtantiis prudenter & abſque errore eſſe honeſtum. Sicut enim poteſt aliquid eſſe iucundum alicui in certa diſpoſitione & affectione, vt potus aquæ ſitienti, quod extra talem diſpoſitionem eſſet moleſtum: ita etiam poteſt aliquid cuipiam in certa diſpoſitione eſſe honeſtum, quod extra eam non eſſet. Sic ergo Iacob per prudentiam non iudicabat hanc eſſe ſuam vxorem: vel accedere ad hanc eſſe abſolute honeſtum; (hæc enim iudicia non erant iudicia prudentiæ, neque imprudentiæ, ſed inculpati erroris in homine prudente) ſed iudicabat hoc eſſe ſibi honeſtum, ſpectatis circumſtantiis, quæ tunc ſe offerebant. hoc enim iudicium immediatè erat directiuum operationis. Erat etiam hoc iudicium verum; quia ſpectato illo errore inculpato, & ceteris circumſtantiis, erat illi verè honeſtum ad hanc accedere, vt fuſiùs oſtenſum eſt 1. 2. quæſt. 19. a. 6.

4 Dices Secundò, Prudentia verſatur circa operationes ſingulas, de quibus ob ſummam mutabilitatem nulla poteſt eſſe certitudo; poſſũt enim ſecundùm innumeras circumſtantias variari: vnde Philoſophi dicunt, de rebus ſingularibus non eſſe ſcientiam: ergo Prudentiæ iudicium non poteſt eſſe certum.

Reſp. Etſi demonſtrationes non fiant de ſingularibus immediate, ſed de vniuerſalibus, ſub quibus multa ſingularia continentur, & hac ratione dicatur de ſingularibus non eſſe ſcientia: tamen de ſingularibus certa notitia haberi poteſt, qualia ſint, vel eſſe debeant; vt hanc domum eſſe rectè factam, vel non rectè, & vt rectè fiat, hæc & illa requiri. hoc enim iudicium ex regulis vniuerſalibus & notitia vniuerſalium pendet. Sic poteſt eſſe certa notitia de actionibus ſingulis, ſintne honeſtæ, nec ne, & quid requiratur vt honeſtæ fiant. Iudicium enim ſemper fit ex certis & determinatis circumſtantiis, cum quibus ſingulæ actiones faciendæ occurrunt, & ex determinatis principiis, quæ in rebus ſingulis ſunt conſideranda.

De rebus ſingularibus poteſt eſſe notitia certa.

Dices Tertiò, Multi prudenter agunt, & tamen poſteà dubitant, vel formidant ſe malè feciſſe: aiunt enim, Si malè feci, Deus ignoſcat. ergo Prudentiæ iudicium non eſt certum.

Reſp. Si ante actionem, vel actione iam inchoata, dubites vel formides te peccare, non potes prudenter iudicare id eſſe agendum; quia teneris abſtinere, ne pecces. Niſi fortè in abſtinendo videretur tibi eſſe maius, vel certè non minus peccatum. Tunc enim prudenter & certò potes iudicare illud faciendum, & reipſa facere, abſque peccato. Nec refert quòd tunc putes te peccare, quia iſte error per accidens ex imbecillitate intellectus interuenit: nec impedit quò minùs illud iudicium, quo iudicas opus eſſe faciendum, ſit prudens, eo quòd nulla ſuppetat ratio in præſenti negotio meliùs iudicandi. 5

Quæ formido poſſit conſiſtere cum iudicio Prudentiæ.

Nec obſtat quòd videaris agere contra conſcientiam, ac proinde imprudẽter & culpabiliter: quia reuera non agis contra conſcientiam: non enim dictat tibi opus eſſe omittendum, ſed ſolùm ſpeculatiue videtur tibi eſſe peccatum. cum qua peccati imagine vel opinione ſtare poteſt iudicium practicum. Hoc opus hic & nunc ſecundum rectam rationem eſt mihi faciendum; quod iudicium eſt certum, euidens, & prudens, & ex eo ſequitur bona actio. Si verò poſt actionem formides eſſe peccatum, hæc formido non impedit quò minùs iudicium præcedens, ex quo ſecuta eſt actio, fuerit certum & euidens. Nam facile fit, vt actio, quæ anteà ſe offerebat vt honeſta, poſteà ob conſiderationem nouæ circumſtantiæ, vel obliuionem alicuius quæ adfuit, ſe offerat vt ambigua: quo modo naſci ſæpe ſolent infiniti bonarum mentium ſcrupuli. 6

An peccetur contra conſcientiam.

Secunda pars, *Quæ nouimus in quouis negotio occurrente.* quia prudentia verſatur circa actiones ſingulas. Non enim eſt prudens, qui nouit in genere quidnam ad quamque virtutem requiratur, & in ſingulis actionibus obeundis non nouit determinare circumſtantias neceſſarias ad honeſtatem. v. g. locum, tempus, modum, &c. quod ſcire debet non in vno tantum genere actionum, ſed in omni: alioqui non eſt abſolutè prudens, ſed ſolùm in certa materia & ſecundùm quid. Itaque Prudentia in iis qui perfectum rationis vſum habent, extendit ſe ad omnes actiones liberas totius vitæ, eas conſiderans & dirigens. 7

Prudens abſolutè.

Prudens in certa materia.

Tertia pars, *Quid honeſtum ſit*, id eſt, quid deceat agere. Hic explicatur obiectũ, & effectus, 8

&

Idem eſt obiectum, effectus & finis prudentiæ.

& finis Prudentiæ. Agere enim honeſtè eſt obiectum Prudentiæ, (ſicut ædificare domum eſt obiectum artis) quod obiectū priùs naturâ quam exiſtat, conſideratur à Prudentia per modū obiecti. Eſt etiam opus, ſeu effectus Prudentiæ (ſicut ædificare eſt effectus artis) quatenus Prudētia dirigit voluntatem in eligendo, & potentias executrices in exequendo. Denique eſt etiam finis Prudētiæ, quia Prudentia non eſt ob cognitionem honeſti, ſed ob actionem, vide Ariſt. 6. Ethic. cap 6.

Nota, Prudentiam ſcire quid honeſtū & quomodo honeſte agendum, quatenus nouit in particulari determinare quæ circumſtantiæ ſint neceſſariæ vt opus fiat honeſtum: nempe vt temperatè comedas, vt iuſtè iudices, vt iniuriam patienter feras, & ſimilia.

9 QVARTA PARS, *Et quid turpe.* Sicut enim virtutis eſt facere bonum, & vitare malum: ita Prudentiæ eſt noſſe bonum vt agatur, & malum vt vitetur. Vnde D. Auguſt. *Prudentiam* dicit *eſſe ſcientiam rerum appetendarum, & vitandarum.* Et Ariſtot. dicit *Prudentiam verſari circa ea quæ bona vel mala ſunt homini*; nempe iudicando in particulari quid homini amplectendum, & quid vitandum in agendo. Ratio eſt, quia contrariorum eadem eſt ſcientia, nemo enim perfectè poteſt ſcire quomodo rectè viuere debeat, niſi ſciat quidnam in moribus ſit vitandum.

10 Ex his faciIè intelligi poſſunt reliquæ definitiones. Prima enim, quæ eſt D. Aug. intelligenda eſt de ſcientia ſeu notitia rerum appetendarum & vitandarū in particulari, ſeu in ſingulis actionibus. In Secūda verò, quæ Ariſtotelis eſt, primò dicitur eſſe *habitum verum*, id eſt, qui per ſe & naturâ ſuâ verus eſt, non autē per accidens dumtaxat, vt opinio. Secundò dicitur, *cum ratione actiuus*, id eſt, per iudicium rationis. iudicium enim rationis eſt proprius actus Prudentiæ, per quem actum Prudētia operatur actus aliarū virtutum, illas in ſuis actibus dirigendo. Quòd autem illud, *cum ratione*, ita intelligēdum ſit, vt idem quod per rationem, tamquam per proprium actum, probatur; quia alioqui Iuſtitia, Fortitudo, Temperātia, dicerentur virtutes cum ratione actiuæ, vt quæ nō poſſint agere ſine iudicio rationis. Hoc tamen eſt contra mentem Ariſtotelis, qui illa parte vult excludere alias virtutes à definitione Prudentiæ. Tertiò dicitur, *circa ea. &c.* id eſt, circa honeſtum & turpe, nempe vt honeſtū agatur, turpe fugiatur. In Tertia dicitur, *Eſt recta ratio agendorum.* id eſt, notitia rectè ſeu honeſte agendi: ſeu, eſt notitia, quâ rectè diriguntur humanæ operationes.

Explicantur reliquæ definitiones.

DVBITATIO II.

Quomodo Prudentia ab aliis virtutibus diſtinguatur.

D. *Thomas q.* 47.

11 RESpondeo Dico Primò, A Virtutibus moralibus diſtinguitur, Primò quòd Prudētia ſit in intellectu, ciúſque actus elicitus ſit eſſētialiter notitia, Virtutes autem morales ſint in voluntate earúmque actus elicitus ſit eſſentialiter volitio vel nolitio. Secundò, hinc ſequitur alia differentia, quòd Prudentia ſit veluti menſura & regula, qua Virtutes morales regulentur & dirigantur, quia actus voluntatis diriguntur per intellectum. Tertiò, quòd Prudentia reſpiciat honeſtas actiones, ſub ratione veri. Nam eius eſt conſiderare quænam verè ſint honeſtæ, quæ autem ſolùm videantur tales, & quæ apertè inhoneſtæ. Virtutes autem morales reſpiciunt eas ſub ratione boni, quia inclinant in eas, tamquam in proprium bonum naturæ rationalis.

A moralibus.

Dices, D. Th. 2. 2. q. 47. a. 4. in corp. dicit Prudentiam reſpicere bonum non ſolùm materialiter, ſed etiā formaliter, id eſt, inquit, ſub ratione boni. ergo non ſub ratione veri, quia fieri nequit vt eadem virtus, vel etiam eadem potentia reſpiciat ſuum obiectum ſub duplici ratione formali.

Obiectio.

Omiſſa ſolutione Caiet. Reſpondeo, Prudentiam reſpicere opus honeſtum dupliciter. Primò, tamquam obiectum cognoſcibile; & ſic reſpicit illud ſub ratione veri. Secundò, vt finem operabilem: & ſic reſpicit illud ſub ratione boni. Non enim Prudentia conſiderat quid honeſtum, vt in illa veritate cognita ſiſtat, ſed vt per virtutes morales illud operetur, quia bonum.

Prudentia dup. reſpicit opus honeſtum.

12 Aduerte tamen, etiamſi Prudentia ſit eſſentialiter virtus intellectus, tamen ratione materiæ & finis, meritò ponenda eſt inter Virtutes morales: vt rectè docet D. Th. 1. 2. q. 58. a. 3. ad 1. quia tota verſatur in cōſideratione & directione morum. Dicitur itaque moralis; non quòd ſit elicitiua morum (ſicut Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia,) ſed quia morum directiua.

Prudentia quo modo eſt virtus moralis.

13 Dico Secundò, A Virtutibus intellectus diſtinguitur, à *Sapientia* quidem, quia Sapientia eſt merè ſpeculatiua, & verſatur circa res diuinas, & iudicat per cauſas ſupremas, nec poſtulat rectum affectum. Prudentia verò eſt omnino practica, verſatur circa actiones humanas, iudicat ſæpe per cauſas inferiores, & poſtulat affectum ordinatum. vide Ariſtotelem lib. 6. Ethic. cap. 7.

A Virtutibus intellectus.

A Sapientia.

Ab *Intellectu*, quia intellectus eſt tantùm habitualis cognitio principiorum, ex quibus aliorum notitia ducitur. Prudentia propriè verſatur circa particularia, quæ ex principiis cognoſcūtur. Vnde ſupponit tamquam fundamentum, Intellectum principiorum moralium, qui dicitur *συντήρησις* ſecundùm Theologos.

Ab Intellectu.

Synterēſis.

A *Scientia*, quòd ſcientia ſit vniuerſalium, nec poſtulet rectum appetitum. Ab *Arte*, quòd Ars ſit recta ratio faciendorum (*τῶν ποιητῶν*.) Prudentia verò agendorum (*τῶν πρακτῶν*) iuxta Ariſtotelem 6. Ethic. cap. 5.

A Scientia.

Ab Arte.

14 Vbi nota differentiam inter facere & agere. (Græci dicunt *ποιεῖν* & *πράττειν*) *Facere*, eſt edere operationem tranſeūtem in externam materiam vt fiat aliquod opus, v. g. domus, nauis. *Agere*, eſt edere actionem immanētem vnde homo fiat bonus vel malus. Secundò, Prudentia imprimit actioni, formam honeſti. Ars verò imprimit non actioni, ſeu praxi, ſed operi producto formam artificialem, vſibus humanis accommodatā, vt patet non ſolùm in artibus, quæ externam materiam adhibent, ſed etiam in iis, quæ opus hominis, vt ars canendi, ſaltandi: cantus enim & ſaltus per ſe non ſunt *πρᾶξις*, ſed opus, *ποιητόν*. Tertiò, Hinc ſequitur alia differentia, vt Prudentia poſtulet appetitum rectum, Ars minimè.

Diſcrimen inter facere & agere.

15 A *Fide* diſtinguitur, quòd fides verſetur immediatè circa myſteria diuina, & alia quæ nō ſunt in noſtra poteſtate, ſitq; magna ex parte ſpeculatiua: neque dirigat immediate noſtras actiones: neque

A Fide.

poſtulet rectum affectum, niſi circa auctoritatem primæ veritatis. Prudentia tamen Chriſtiana neceſſariò ſupponit fidem; ſicut ſcientia cognitionem principiorum, v. g. beatitudinem noſtram conſiſtere in viſione Dei: hanc operibus bonis promerendam: Sacramentis vtendum, &c.

A Theologia

16 Denique à *Theologia* diſtinguitur; quòd Theologia magna ex parte ſit ſpeculatiua: & non verſetur immediatè circa actiones noſtras: neque poſtulet rectũ affectum, niſi eo modo, quo fides. Prudentia tamen ſupernaturalis conuenit cum Theologia, quòd ſicut Theologia ſupponit expreſſam fidem myſteriorũ, & cognitionem multarum veritatum naturalium: ita Prudentia ſupernaturalis ſupponit fidem principiorum reuelatorum, ad mores pertinentium, & cognitionem naturalem non reuelatorum.

DVBITATIO III.

Quænam ſint functiones Prudentiæ.

D.Th. q.47. art. 6. 7.8. 9.

Functiones Prudentiæ.

17 RESpódeo, Generatim ab Ariſtotele & D.Th. numerari tres, nempe, *benè conſultare, benè iudicare, & præcipere executionem.* Debent autem hi actus, vt benè fiant, fieri certo modo; nempe cum *ſolicitudine & diligentia*: vt D.Th. art.9. docet.

Modus functionum.

Prudentia enim in ſuis functionibus poſtulat diligentiã; ſcilicet prout conditio perſonę, & negotij momentum, requirit. Cuius ſignum eſt, quòd nemo dicatur prudẽs, qui vel in conſultando, vel in iudicando, vel in exequendo non adhibet diligentiã debitam. Ratio eſt, quia prudentiæ eſt omnes circumſtantias cõſiderare, & omnia neceſſaria ad finem intentum (quãtum fert cõditio perſonæ) cõuenienti modo, loco, tempore, &c. adhibere: quod ſine magna diligẽtia fieri nequit. Dico *quantum fert conditio perſonæ*; quia ſi quis adhibuit quod potuit, vt rectè iudicaret, iudicium erit prudens, etiamſi ſpeculatiuè erret: vt ſuprà dictũ eſt.

1. Munus, Conſultare.

Primum igitur Prudentiæ munus eſt, *Benè conſultare*, inquirendo quæ media, & quæ circũſtantiæ neceſſariæ ſint vt opus fiat honeſtè, & ſecundùm virtutem. Operari enim ſecundùm virtutem eſt finis Prudentiæ. Ad hunc finem quærit in ſingulis negotiis idonea media per conſultationem. Vnde Ariſtoteles 6. Ethic. cap.7. *Prudentis maximè opus eſt, rectè conſultare.* plura de conſilio diximus 1.2 q 14.

2. Iudicare.

Secundum munus eſt, *Rectè iudicare* poſt conſultationem. Hoc autem fit, quando poſt diligentem inquiſitionem & conſiderationem rei concluditur quid, quóve modo, loco, tempore, quibúſque aliis circumſtantiis ſit agendum, vt opus ſecundùm virtutem fiat. Ad hoc iudicium maximè expedit in promptu habere ſententias Sapientum, & in primis quæ in Prouerbiis Salomonis & Eccleſiaſtico. hæ enim ad omnem prudentiam in omni vita hominem informant. vnde conſultum eſſet eas memoria tenere.

Præſcribit medium Virtutibus, & quo modo.

18 Per hoſce duos actus Prudentia dicitur *inuenire, & præſcribere medium virtutibus moralibus.* id eſt, quidnam in ſingulis functionibus menſuræ rationis ſit commenſum, non exorbitans per exceſſum aut defectum. v.g. in Iuſtitia, quid, quantum, vbi, quando, cui ſit reſtituendũ; in Temperantia, quantum, quo modo, vbi, quando vtendum cibo, vel vxore. Præſcribit autem medium, iudicando id eſſe medium, ſeu honeſtum, & per hoc iudicium oſtendendo, ſeu obiiciendo illud voluntati vt per virtutem moralem amplectatur.

Vtrùm finem præſcribat.

Vtrùm autem Prudentia etiam præſcribat finem virtutibus moralibus, diſputatur inter Scotũ & Thomiſtas. Scotus enim in 3.d.36.q. vnica, a.2. affirmat, Caiet. q.47. a. 6. negat. Sed reſpondendum cum diſtinctione. Si enim loquamur de fine vniuerſali, & abſtracto, quem virtus moralis per ſe adæquatè reſpicit, ſic Prudentia per ſe non præſcribit illi finem. Non enim per ſe dictat Prudentia in genere eſſe temperatè viuendum; eſſe fortiter agendum, & patienter ferendum: quæ ſunt fines vniuerſales adæquati virtutum moralium. Et hoc eſt quod vult D.Tho. a.6. cùm ex mente Ariſtotelis ait, *Prudentiæ non eſſe præſtituere finem virtutibus moralibus; ſed ſolùm diſponere de his quæ ſunt ad finem.* 19

Syntereſis finẽ generalem virtutibus præſcribit.

Dixi *per ſe*, quia etſi prudentia per ſe non præſcribat in genere fines virtutum; tamẽ præſcribit eos per ſuum fundamentum, & principiũ ex quo pendet; nempe per habitum *ſynтereſis* (vt rectè D.Th. a.6. ad 1.) qui eſt notitia principiorũ moralium: vt patet ex 1.p.q.79. Hic enim dictat eſſe temperatè & iuſtè viuendum, quæ in moralibus ſunt principia. Et hoc ſenſu dici poteſt Prudentia præſtituere finẽ virtutibus moralibus, quia cùm ipſa includat habitũ *συντηρήσεως*, tamquam ſuum fundamentum & radicem; quod per hunc fit, rectè dicitur per prudentiam fieri, & hoc probant argumenta Scoti. Nam ſi virtus moralis ſecundùm ſuam eſſentiam conſideretur, non ſupponit neceſſariò aliud dictamẽ prudentiæ quàm dictamen *ſyntereſis*; cognita enim honeſtate, quæ eſt in temperatè viuendo, poteſt homo in genere illi affici, & firmiter proponere tẽperatè viuere: quod propoſitum permanens habitu, erit eſſentialiter virtus. 20 21

Prudentia particularẽ.

Si verò loquamur de fine particulari, quẽ virtus moralis in ſingulis actionibus intendit, hunc finem per ſeipſam præſcribit Prudentia, vt expreſsè docet D.Tho. 1.2. q.66. a. 3. ad 3. Quia virtus moralis in ſingulis actionibus intẽdit honeſtè operari, ſeu attingere medium, vt per ſe cõſtat; hoc enim eſt finis intrinſecus in quaq; actione virtutis. Quid autem in ſingulis honeſtum, ſeu medium, & quænam ad hoc neceſſaria, oſtendit prudentia. His adde, Prudentiam dici etiam præſcribere ea quæ ſunt ad finem: (vt docet D.Tho. art.6. ex Ariſtotele li.6. Ethic. cap.12 & 13.) tum quia poſito affectu generali alicuius finis per virtutem moralem, v.g. per intentionẽ viuendi temperatè, prudentia præſcribit quibus, & qualibus actionibus ad eum finem pertingas: tum quia in ſingulis actionibus, poſito affectu rectè operandi, præſcribit circumſtantias ad hoc neceſſarias. 22

& media præſcribit.

3. Rectè imperare.

Tertium munus eſt, *Rectè imperare.* Hoc imperium multi Thomiſtæ putant eſſe actum omnino diſtinctum à iudicio, qui ſemper ſit neceſſarius vt voluntas interiùs, vel exteriùs libere operetur. etſi enim intellectus iudicet bonum eſſe hoc facere; tamen voluntatem non poſſe moueri, niſi intellectus imperet voluntati, interiùs dicẽdo; Fac hoc: quo imperio poſito, voluntatem non poſſe detrectare, ſed neceſſariò obedire. Sed 1.2.q. 17. a.1. dub.2. oſtenſum eſt, tale imperium non eſſe neceſſarium, imò euertere libertatem. 23

Itaque quando ab Ariſtotele 6. Ethic. cap.10. & 24

D.Th.

Quo modo Prudentia imperet.

D.Th. a.8. dicitur *Prudentia eſſe imperare vel præcipere*, non intelligitur imperium propriè dictum (niſi loquamur de Prudentia œconomica, vel politica quæ reſpicit inferiorem) nemo enim ſibiipſi propriè imperat, dum aliquid facit: ſed dicitur *imperare*; quia Prudentiæ eſt præſcribere quid & quo modo agendum, & mouere voluntatem ad conſenſum & ad opus. Præcipuus enim effectus, atque adeò finis Prudentiæ eſt vt opus fiat, vt docet Ariſtoteles cap.10 diſtinguens Prudentiam à Syneſi, id eſt, perſpicacia. Perſpicaciæ enim ſolùm eſt iudicare: ſed Prudentia non ſiſtit in iudicãdo; verùm vlteriùs imperat, ſeu mouet volũtatem vt opus faciat. Vnde quantumuis aliquis rectè iudicet; ſi tamen non ita iudicat in particulari vt reipſa voluntatẽ moueat opúſve faciat, non dicitur prudens, ſed imprudens, & imprudenter agere. Non quòd aliquis actus elicitus Prudentiæ illi deſit, vel etiam quòd interueniat aliquod iudiciũ imprudens: (etſi enim plerumque, & ferè ſemper tale iudicium interueniat, quando non ſequimur iudicium Prudentiæ in agendo; tamen abſolutè non eſt neceſſariũ: vt patet ex dictis t.2. q.9. a.1.) ſed quia vltimus effectus, & finis Prudẽtiæ deeſt; & conſequenter, quia aliquid fit, vel omittitur

25 contra iudicium Prudentiæ. Quòd autem rectè dicatur Prudẽtia imperare, & præcipere ratione huius motionis, patet: tum quia præſcribere quid agendum, & ita mouere, eſt munus imperantis, & ſuperioris: tum quia ideò dicitur ratio imperare appetitui inferiori, & anima corpori; nempe quia aliquo modo mouet: (non autem ratione imperij propriè dicti) ergo cùm Prudentiæ munus ſit, inſtar ſuperioris ſuo modo mouere voluntatem, eámque in executione operis dirigere, rectè dicitur eius eſſe imperare.

26 Hinc ſequitur, hoc imperium non fieri per aliquem actum diſtinctum à iudicio, ſed formaliter per actum iudicij, quo prudens iudicat hoc opus cum talibus circumſtantiis eſſe faciendum. Nam hoc iudicium omnino ſufficit ex parte intellectus ad mouendam voluntatem: non tamen habet rationem imperij efficacis, niſi reipſa moueat voluntatem. Conſiſtit igitur hoc imperium in cauſalitate, & veluti efficientia, quam actus iudicij habet in actum voluntatis: de quo plura diximus t.1.q.9.a.1.

Imperium Prudentiæ fit formaliter per actum iudicij.

27 Ex his facilè intelligi poteſt quomodo Prudẽtia præcipiat virtuti morali, non præſtituẽdo illi finem, ſed diſponendo de his quæ ſunt ad finem. vt ait D.Th.a.6. & obſcurè explicat Caiet. Nempe quia prudentia per ſe mouet virtutem moralem, non quidem ad affectum honeſti in genere: (ad hoc enim mouet *Synteresis*, vt dictum eſt) ſed ad affectum honeſti in ſingulis actionibus, oſtendendo cum quibus circumſtãtiis debeat operari, vt honeſtè operetur.

Quo modo Prudentia præcipiat, diſponendo de mediis.

Dices, Virtus moralis potiùs debet præcipere Prudentiæ, quàm Prudentia ipſi; quia virtus moralis verſatur circa finem, Prudentia autem circa ea quæ ſunt ad finem, vt dictum eſt: atqui virtus quæ verſatur circa finem, imperat virtutibus quæ circa media; ars enim militaris imperat artibus quæ conficiunt arma: ergo. Reſpondet Caiet. Virtutem moralem non verſari circa finem auctoritatiue, & ideò non poſſe imperare Prudentiæ. Quòd non verſetur auctoritatiuè, probat; quia virtus moralis non perficit primò intentionem finis, ſed electionem mediorum. Sed hæc ſolutio non videtur vera. Primò, quia virtus moralis per ſe primò eſt affectus habitualis honeſti, v.g. temperatè viuendi: quia eſt affectus boni per ſe amabilis: ergo primò perficiet intentionem finis. Antecedẽs probatur ex D. Auguſt. lib de moribus Eccleſiæ cap. 15. vbi docet *omnem virtutem eſſe amorem boni*: amor autem per ſe primò tendit in finem, non in media. Secundò, quia propoſitum ſeu intẽtio temperatè viuendi eſt actus virtutis, cùm ſit difficilis, rectæ rationi cõſentaneus, & laude dignus; atqui non poteſt eſſe actus ſecũdarius virtutis: tum quia eſt adæquatus virtuti Temperantiæ, tum quia non ſupponit vllũ alium actum ſeu affectum, vnde ſequatur: eſt ergo primarius actus virtutis Temperantiæ. Tertiò, Volũtas primò & immediatè inclinatur in affectum boni in genere: ergo virtus moralis inclinatur primò & immediatè in affectum honeſti ſui generis ſibi adæquati; quia omnis potentia & habitus primò & per ſe reſpicit obiectũ ſibi adæquatum. Quartò, Si virtus moralis, v.g. Temperantia, non facit per ſe primò intentionem rectam circa finem, id eſt, circa vitam temperatam: quid eſt, quod illam rectã facit? Non enim natura ſua eſt recta. debet ergo fieri recta ab aliquo habitu acceſſorio: qui habitus ſine dubio eſt virtus, neq; alia quàm Temperantiæ. Et quamuis valde probabile ſit alium eſſe habitum circa finem abſtractè conſideratum, alium circa media; ſicut in ſcientiis alius ponitur habitus circa principia, alius circa cõcluſiones; (nulla enim eſt ratio, quæ contrarium conuincat, & proportio quæ eſt inter finem & principia, inter cõcluſiones & media, id videtur poſtulare) tamen habitus circa finem non eſt ponendus diſtincta virtus ab habitu circa media: ſed vterque iunctus eſt vna integra & completa virtus moralis, tendens in vnum finem adæquatũ, qui eſt honeſta vita in tali materia. Sicut etiam habitus principiorum & concluſionum ſunt vna integra & completa virtus intellectus, tendens ad vnum finem, qui eſt perfecta veritatis intelligentia. Dicuntur autem duo habitus & duæ virtutes intellectuales, ſed partiales, & eſſentialiter incompletæ.

Reſponſio Caiet.

28 *Refutatur. Virtus moralis perficit primò intentionem finis.*

Probabile eſt eſſe diſtinctũ habitũ circa finem, & circa media in virtutibus moralibus.

Omiſſa ergo ſententia Caiet. Reſpondeo, Virtutes morales etiam quodammodo præcipere ſeu imperare Prudentiæ: ſed aliter quàm Prudentia præcipiat ipſis. Ratio eſt, quia intellectus mouet voluntatem, & viciſſim voluntas intellectum. Prudentia igitur præcipit Virtutibus moralibus, oſtendendo, & præſcribẽdo quomodo, & in quid ferri debeant; & ita mouendo ex parte obiecti ad ſpeciem actus. Virtus moralis præcipit Prudentiæ, volendo vt Prudentia hoc vel illud conſideret, & ita applicando ex parte ſubiecti ad exercitium actus. Hoc tamen non poteſt facere, niſi antè mota ſit à Prudentia, vel certè à Synteresi. Itaque potiùs Prudentia dicitur præcipere Virtutibus moralibus, quàm hæ virtutes Prudentiæ: tum quia omnis motio incipit a Prudentia, (non enim voluntas poteſt mouere, niſi antè mota per intellectum) tum quia motio Prudentiæ eſt ſublimior; mouet enim per modum finis & ſpecificantis actum voluntatis: Voluntas ſolùm per modum applicantis extrinſecus: vnde eius motio ſæpè non eſt neceſſaria.

29 *Alia reſpõſio.*

Quo modo etiam Virtus moralis præcipiat Prudentiæ.

DVBITATIO IV.

Vtrum Prudentia pendeat à virtutibus moralibus, & quomodo.

30 RESpondeo, Prudentiam in ſuis functionibus pendere ordinariè à virtutibus moralibus. colligitur ex Ariſtot. 6. Ethic. cap. 5. & 13. Probatur, quia Prudentiæ eſt, id quod in ſingulis actionibus eſt honeſtū, apprehendere, ſeu iudicare tanquam hîc & nunc conueniens: atqui virtus moralis in voluntate exiſtens, facit vt id quod eſt honeſtum, videatur intellectui cõueniens, & hîc & nunc acceptandum. Quiſque enim iudicat prout eſt affectus: iracundus enim apprehendit intellectu vindictam tamquam conuenientem; & intemperans, voluptatem; auarus, habere copiam pecuniarum: ſeruare autem in his modum rationis, non apprehendunt vt conueniens ſibi hîc & nunc, ſed vt ſummum, vt conueniens in genere,
31 vel pro alio tempore & ſtatu rerum. Sicut enim in animalibus, varij inſtinctus & propenſiones naturæ faciunt vt phantaſia apprehendat varias res tamquã conuenientes vel repugnantes: ita in hominibus varij affectus ſiue voluntatis, ſiue appetitus inferioris, ſiue habitu ſint, ſiue actu, ſunt cauſa cur phantaſia & intellectus aliquid apprehendat vt conueniens vel diſcõueniens. Morales itaque virtutes in voluntate latentes faciunt vt intellectus bonum honeſtū in actionibus iudicet eſſe conueniens hîc & nunc fieri: idque præſtãt, partim quia comprimũt paſſiones, quæ rationem perturbant in conſideratione honeſti, & bonum delectabile oſtentant: partim quia ſubiectum ita diſponũt, vt opus honeſtum ſit ei quàm maximè congruum, ſicut ſitienti potus, eſurienti cibus. Vnde mirum non eſt, intellectui ſtatim ita videri. Conſenſio enim illa, quæ eſt inter obiectum & affectum, cauſa eſt ex parte obiecti, vt apprehendatur per modum cõuenientis. Sicut è contrario diſſonantia eſt cauſa cur intellectus apprehendat vt diſſentaneum.

Quo modo affectus moueat iudicium.

Vnde apparet quãtam vim habeat affectus in omnibus iudiciis practicis noſtrarum actionum directiuis. Idque experientia quotidiana comprobat. Vide 1. 2, q. 9. a. 2 & 5. Diſi, *ordinariè*, quia
32 aliquando (etſi rarius) fit vt aliquis de honeſto hîc & nunc prudenter iudicet, quamuis voluntas ſit prauè ad illud affecta. ebrinſus enim interdum iudicat bonum eſſe vt hoc tẽpore & loco, in hoc conuiuio rationis menſuram ſeruet, etſi affectus ad hoc non inclinet: & mœchus, vt ſe hîc & nũc contineat, quamuis affectus in contrarium tendat. ratio eſt, quia vt intellectus poſſit cõprehendere honeſtum ſub ratione conuenientis hîc & nunc, ſufficit conſenſio, quam illud habet cum natura rationali, in qua veluti in radice omnes virtutes morales continẽtur. praui enim affectus non poſſunt illam conſenſionem & cõgruentiam tollere, quamuis eam multùm obſcurent & obuoluant. Vnde moraliter fieri nequit vt quis crebrò prudenter iudicet in particulari, ſine virtute morali.

Cum prauo affectu poteſt interdum eſſe rectum iudicium in particulari.

33 Dices, Virtutes morales ſupponunt prudentiam, quia ſunt habitus electiui ſecundùm dictamen prudentiæ: ergo prudentia non ſupponit virtutes morales: eſſent enim ſeipſis priores ac poſteriores, & ſibi ipſis cauſæ & effectus.

Obiectio.

Reſpondeo, Virtutes morales completas ſupponere prudentiam completam tamquam magiſtram, & directricem, quæ in ſingulis functionibus oſtendat quid, & quomodo agendum. Inchoatas verò (nempe vt ſolùm ſunt affectus honeſti in genere, v. g. temperatè viuendi: cuique, quod ſuum eſt, reddendi) ſupponere prudentiam inchoatam per *Synterèſin*, quæ eſt rudimentum quoddam, inchoatio, & principium prudentiæ: ſicut affectus ille honeſti eſt inchoatio virtutis moralis. At prudentia ſecundùm illam ſuam inchoationem non ſupponit vllo modo virtutem moralem, ſed eſt cauſa virtutis moralis inchoatæ: ſecundùm verò ſuum complementum, quod habet vt ſe extendit ad actiones ſingulas, ſupponit virtutem moralem, ſaltem inchoatam.

Virtus moralis inchoata ſupponit inchoatã prudentiam, quæ conſiſtit in Synterèſi.

34 Aduerte tamen, prudẽtiam poſſe dici dupliciter completam: primò eſſentialiter, cùm ſe non tantùm extendit ad principia moralia, & concluſiones generales, ſed etiam ad pleraſque actiones indiuiduas alicuius virtutis. Secundò extenſiuè, cùm poteſt facilè in omni caſu occurrente iudicare. Simili modo virtus moralis poteſt dupliciter dici cõpleta, eſſentialiter & extẽſiuè. Eſſentialiter, cùm extendit ſe ad aliquas functiones ſuæ materiæ promptè obeundas. Extenſiuè, cùm ad omnes. Priore modo Prudẽtia non ſupponit virtutes morales, niſi inchoatas, neq; omnes, ſed eas tantùm, in quarum materia verſatur. Altero modo ſupponit omnes virtutes morales, etiam completas. Quia nemo poteſt in omni caſu prudenter iudicare, v. g. in materia temperãtiæ, niſi aliis quoque virtutibus ſit inſtructus: ſi enim careat fortitudine, non rectè iudicabit de honeſto temperantiæ mortem intentante tyranno; ſi iuſtitia, non rectè iudicabit quando ius alterius per temperantiam violaretur, negando debitum coniugi. itaque perfecta Prudentia requirit omnes virtutes morales: ſingulæ quoque virtutes morales ſi perfectæ ſint, ſupponunt prudentiam: ita tamen vt prudentia priùs ſe extendat ad quamuis actionem in indiuiduo, quàm virtus moralis ſe ad illã proferat. Nam iudicium prudentiæ ſemper præit affectum virtutis moralis circa vnum eundẽque actum indiuiduum. Sed de his plura 1. 2. q. 58.

Prudentia & Virtus moralis dupliciter dicitur completa.

35 Ex his intelligi poteſt in quibus ſit prudentia: (de quo D. Thom. a. 13.) perfecta enim prudentia non poteſt eſſe niſi in viris probis, qui affectum in omni materia virtutis rectè diſpoſitum habẽt. Hi enim ſoli rectè iudicare in omni negotio occurrente poſſunt. In hominibus improbis, vel alicui vitio deditis non poteſt eſſe niſi imperfecta prudentia; quia prauus affectus, quo laborant, non ſinit eos prudenter in materia virtutis oppoſitæ iudicare.

In quibus ſit.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

De partibus Prudentiæ, & Vitiis oppoſitis.

Habet 4. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quæ ſint partes ſubiectæ Prudentiæ, id eſt, In quas ſpecies diuidatur. De quo D.Thom.q.48.& 50.

1 NOtandum eſt, D.Th. q.48. cōſtituere triplices partes Prudētię; nempe ſubiectiuas, potētiales, & integrales. *Subiectiuas* vocat ſpecies ſeu inferiora. quo modo homo & brutum dicuntur partes animalis. *Potentiales* vocat virtutes quaſdā adiunctas, quæ ordinantur ad aliquos ſecūdarios actus vel materias; ita vt non habeant totam vim principalis virtutis. quo modo potentiæ animæ dicuntur animæ partes apud Philoſophos. *Integrantes* vel quaſi integrantes vocat eas, quæ neceſſe eſt concurrere ad perfectum actum virtutis. Hic quærimus de partibus ſubiectis, in quas tamquam in inferiora diuiditur.

Prudentia alia Naturalis, alia Supernaturalis.

2 Reſpondeo igitur, Prudentiā poſſe rectè diuidi primò in naturalem & ſupernaturalē, ſiue in acquiſitam & infuſam. *Naturalem* voco, quæ non excedit limites rationis naturalis. Hanc ſolā Philoſophi agnouerunt. Pendet ex *Synteresi*, quæ eſt notitia principiorum practicorū, vt Decalogi & ſimilium; & ex virtutibus moralibus ſui ordinis: comparatúrque vſu; naſcitur enim ex actibus. *Supernaturalis* eſt, quæ limites notitiæ naturalis excedit. pendet ex fide & ex virtutibus moralibus ſui ordinis. Sicut enim ſunt aliquæ virtutes morales cōmenſæ prudentiæ naturali, & tendētes ad honeſtum naturale, quod eſt cōſentaneum naturæ rationali quà talis eſt: ita etiam videntur eſſe quædam virtutes morales commenſæ dictamini prudentiæ infuſæ, tendentes in honeſtum ſupernaturale, quod eſt conſentaneum ſtatui hominis ſupernaturali. nimirum hominis Chriſtiani filij adoptiui Dei, &c. de quo plura 1.2. q.58.

Prudentia 5 ſpecies.

3 Secundò, diuiditur immediatè in prudentiam *perſonalem*, ſeu *ſolitariam*, & in *gubernatricem*. *Gubernatrix* diuiditur in quatuor ſpecies; *Oeconomicam*, *Ciuilem*, *Legiſlatricem*, & *Militarem*. Itaque in vniuerſum ponuntur quinque ſpecies Prudentiæ. Ex quibus quatuor priores ponit Ariſtoteles 6. Ethic. c.8. & vocat partes Prudentiæ, quintam addit D.Th. quæſt. 50. art. 4.

Solitaria ſeu *perſonalis* eſt, qua quis in ſingulis actionibus ſpectat quid agere deceat, proprium intendens bonum.

Oeconomica, qua quis rectè gubernat familiam, eius bonum ſolùm ſpectans.

Ciuilis ſeu *politica* eſt, qua quis rectè adminiſtrat ciuitatem, legéſque ſeruari curat.

Legiſlatrix ſeu *nomothetica* eſt, qua quis idoneas leges condit.

Militaris, qua militia ritè adminiſtratur.

4 Ratio harum ſpecierum eſt, quia Prudentiæ generatim acceptæ eſt procurare bonū hominis operationum directione: hoc autem procuratur vel directè, vel indirectè, ſcilicet amoliendo mala, quæ bonum hominis impediunt. Si indirectè, hoc fit per prudentiam militarem, qua hoſtes bonum publicum & priuatū perturbantes auertuntur. Si directè, vel procuratur bonum proprium, vel communitatis: ſi proprium, erit prudētia perſonalis. Si verò communitatis, tum vel familiæ, vel Reipublicæ. Si familiæ bonum intēdatur, erit Oeconomica. Si Reipubl. id fiet vel ferendo leges (quod proprium eſt ſupremi Principis) & ſic erit Legiſlatrix: vel curando proximè vt mandentur executioni, (quod fit per magiſtratus immediatos) & ſic erit Prudentia ciuilis. Per *ciuilem* enim nō intelligit Ariſtoteles virtutem ſubditorum, qua legibus parent; (vt D. Th. videtur accipere) ſed magiſtratuum, qua curant leges ſeruari, & totam Rempubl gubernāt, vt rectè Euſtratius exponit. Nam Ariſtoteles ponit duas huius partes, Conſultricem & Iudicatricem: illa præbet in dubiis conſilium, hæc exercet iudicia in tribunalibus: quorum vtrumque pertinet ad perſonam publicam. Adde, non eſſe opus peculiari prudentia in ciue vt legibus communibus pareat, ſicut nec domeſticis vt præceptis patrisfamilias.

5 Hic tamen notandum eſt primò, ſolam *Prudentiam perſonalem* abſolutè dici Prudentiam, & hominem facere abſolutè & ſimpliciter prudentem, vt docet Ariſtoteles c.8. Quia is ſolus abſolutè prudens eſt dicēdus, qui ſua præ ceteris omnibus curat, ſeipſum omni virtute exornans. Prudētia enim per ſe primò curat bonum ſuū, id eſt, ſui ſubiecti. Ceteræ verò prudentiæ ſpecies non vocantur abſolutè nomine Prudentiæ, ſed ſecundùm quid, ſeu cum adiuncto, vt prudentia Oeconomica, vel Ciuilis, vel Legiſlatrix, vel Militaris, quia non ſpectant bonum ſuum, ſed alienum; vnde neque neceſſariò poſtulāt, neque faciunt affectum habentis rectum; ſed potiùs affectum alienum, præſertim Oeconomica, Ciuilis, & Legiſlatrix; quia intendunt bonum communitatis; nempe vt familia vel Reſpublica ſecundùm virtutem degat. Nam militaris potiùs videtur eſſe ars quædam diſponendi exercitum ad prælīū, quàm ſpecies Prudentiæ: ſicut ars nautica, ars negotiandi, & ſimiles. Vnde quidam de arte militari ſcripſerunt. Poteſt tamen poni ſpecies Prudentiæ, quatenus diſponit & curat vt milites fortiter & cum virtute militares functiones obeant. Hoc enim videtur propriè officium prudentiæ militaris, Vnde ſupponit artem militarem, eique addit rationem dirigendi milites ſecundùm virtutem.

Prudentia perſonalis eſt abſolutè Prudentia, reliqua cum adiuncto.

6 Notandum ſecūdò, ſingulas ſpecies dictas poſſe rurſus in multas alias vel ſpecies, vel potiùs in partes veluti integrantes diuidi. Probabile enim eſt Prudentiā perſonalē tot habere partes ſpecie diſtinctas, quot ſunt ſpecies Virtutum Non enim qui prudens eſt in functionibus Iuſtitiæ, ſtatim

Quæuis ſpecies Prudentiæ variis partibus conſtat quaſi integrantibus.

eſt prudens in functionibus Temperantiæ, vel Fortitudinis: quamuis vt abſolutè dicatur prudens, debeat in omni materia virtutis paſſim occurrente prudens eſſe. Idem dicendum de Prudentia Ciuili, Oeconomica, Legiſlatrice, & Militari. Varia enim ſunt genera militiæ, & gubernationis ciuilis & domeſticæ, ratione variatum circumſtantiarum, tum loci, tum perſonarum, tum finium adiunctorum, (vt commodorum, vel incommodorum) quæ diuerſiſſimam rationem agendi poſtulant, vt bonum exitum habeant.

Prudentia perſonalis omnino completa complectitur cæteras.

7 Notandum tertiò Prudentiam perſonalē quodammodò complecti omnes alias prudentiæ ſpecies; quia poteſt ſe extēdere ad omnes illarū functiones, dictando de iiſdem actionibus de quibus ipſæ; ſed ſub alia ratione. Quicquid enim ordinat vel iubet paterfamilias per prudentiam œconomicam, ſpectans bonum familiæ, poteſt ordinare & iubere per prudentiam perſonalem, ſpectando bonum honeſtum ſuæ actionis; nempe vt officio ſuo ſatisfaciat. Quatenus enim in agendo ſpectat vt familia rectè ſit diſpoſita, dirigit ſuam actionem prudentia œconomica; vt verò intendit ſatisfacere ſuo officio, vel agere id quod decet ſuam perſonam, dirigit eam prudentia perſonali. Idem dicendum de Ciuili, Militari, & Legiſlatrice.

Itaque prudentia perſonalis omnino cōpleta, qua quis in omni ſtatu, ſeu officio poteſt ſe gerere vt decet, includit illas prudētias tāquā partes, ſuperaddēs illis reſpectum ad proprium bonum, quod eſt honeſte agere. Neque enim Rex poteſt habere prudētiā ſuæ perſonæ neceſſariā, & facere omne id quod ſe decet, niſi norit leges vtiles ferre; & ita requirit prudētiā Legiſlatricē. Neq; Magiſtratus officio ſuo ſatisfacit, qui non nouit Rēp. adminiſtrare, iudicia exercere, bono ciuiū conſulere; & ita requirit Ciuilem. Et hoc eſt quod vult Ariſtoteles c.8. in principio, cùm ait; *Prudentiā & Ciuilē* (πολιτικήν) *eſſe eumdem habitum ſed non habere eamdem rationem, ſeu idem eſſe.* Prudētia enim completa includit Ciuilem & reliquas tamquam ſui partes: refert tamen illarum materiam ad ſuum finē; & ita diſtinguitur ratione formali. vide Gy-

8 raldum in lib.6 Ethic. q.14. Si tamen Prudentia perſonalis accipiatur vt dirigit hominem conſtitutum extra publicum officium, ſic non includit illas; ſed eſt ſpecies omnino diſtincta à ceteris.

DVBITATIO II.

Quænam ſint partes integrantes Prudentiæ.

D.Thom. q.49.

9 NOtandum eſt, Partes integrantes prudentiæ poſſe dupliciter poni; Primò, vt partes integrantes dicantur illæ, ex quibus veluti membris Prudentia tota propriè conſtat. Non enim Prudentia eſt ſimplex aliquis habitus, ſicut neq; ſciētiæ ſpeculatiuæ, ſed conſtat multis partibus inſtar totius heterogenei, reſpicientibus diuerſam rationem honeſti, quæ eſt in diuerſis virtutibus. Aliis enim regulis & notionibus dirigūtur functiones iuſtitiæ, aliis temperātiæ, aliis fortitudinis & patientiæ: quæ tamen omnes neceſſariæ ſunt ad integram & abſolutam Prudentiam. Dicitur autem Prudentia vna virtus, ſicut Theologia & Phyſica dicitur vna ſcientia: nempe quia reſpicit vnū obiectum generale, quod eſt viuere ſecūdùm virtutem; idque ſub vno eodemque modo tendēdi, qui eſt conſiderare ſingulas actiones cum omnibus circumſtantiis, de quo plura 1.2. q.57. Verùm D. Th. non loquitur hoc modo de partibus Prudentiæ; quia non videtur tales ponere. Secundò, vt partes integrantes Prudentiæ dicantur quædam functiones, ſine quibus non habetur perfectus

Prudentia non eſt habitus ſimplex.

Octo partes integrantes Prudentiæ.

vſus prudētiæ. Hoc modo ponit octo partes prudentiæ, *memoriam, intelligentiā, docilitatem, ſolertiam, prouidentiam, rationem, circumſpectionem, cautionem.* è quibus *ſolertia* & *docilitas* maximè iuuant ad acquirendam prudentiam. *memoria, intelligentia, prouidentia, ratio*, potiſſimùm iuuant ad vſum prudentiæ in conſultando & iudicando: *cautio* & *circumſpectio* ad executionē operis; quæ dicitur fieri imperio Prudentiæ.

Memoriam vocat recordationem eorum, quæ legimus, audiuimus, vidimus, aut aliter experti ſumus. Ex his enim ſæpenumerò facile colligimus quid in præſenti negotio expediat; plurimū enim valent, tum exempla aliorum, tum experientia ipſa ad Prudentiam.

Intelligentiam vocat notitiā præſentiū: vt enim prudenter iudices, neceſſe eſt præſentē ſtatum rei tibi eſſe probè perſpectum. Poteſt etiam hoc nomine ſignificari notitia principiorum moralium.

Prouidentia dicitur conſideratio futurorū euentuum, qui poſſent ſequi ex opere.

Ratio dicitur promptitudo quædam ratiocinandi, & aliud ex alio colligendi.

Docilitas accipitur pro affectu & promptitudine ad diſcendum.

Solertia (quam Ariſt. vocat ἀγχίνοιαν, & meliùs Latinè diceretur ſagacitas) eſt ſpecies bonæ coniectationis, (quæ ipſi dicitur εὐστοχία) eſt enim ſolertia, ſeu ſagacitas, medij (id eſt rationis alicuius cur res ſit probanda vel improbanda) inuentio tempore breuiſſimo, vt idem Ariſtoteles docet lib. 2 prior. Analyt.

Circumſpectio eſt conſideratio circumſtantiarū, ne quid deſit in opere.

Cautio eſt cura vt vitentur incommoda, quibus res eſt expoſita, v. g. ne proximus offendatur, ne incidas in aduerſam valetudinem. poterat hæc ſub circumſpectione comprehendi.

Non ſunt tot habitus.

Notandum eſt, non omnes hos actus à diuerſis 11
habitibus proficiſci: Cautio enim, Circumſpectio, Prouidentia, & Intelligentia ſunt actus Prudentiæ; quia intrinſecè includuntur in prudenti iudicio, & executione. Memoria, Ratio, Solertia, & Docilitas tantùm requiruntur ad acquirēdam Prudentiam, vel ad acquiſitæ perfectiorē vſum.

DVBITATIO III.

Quæ ſint partes potentiales Prudentiæ.

D.Thom. q.51.

Tres partes potentiales Prudentiæ.

REſpōdeo, Valdè ingenioſè à D. Th. poni tres 12
partes potentiales Prudentiæ, *Eubuliam, Syneſin*, & *Gnomen*. Per *Eubuliam* intelligit habitum quemdam, qui præbet facultatem rectè conſultādi: id eſt, inueniendi bonum conſilium in rebus ambiguis & perplexis. Per *Syneſin* habitum rectè iudicandi de conſultatis, idque ex conſideratione communium principiorum practicorum, ſcilicet legum naturalium & poſitiuarum, & finium illarum, quos fines Legiſlator ſpectauit. Per *Gnomen* habi

habitum rectè iudicādi ex principiis quibuſdam altioribus contra tenorem verborum legis, iuxta tamen mentem Legiſlatoris. vide Caietan. q. 150. a. 1. & 2. Vocat autem has partes potētiales Prudentiæ; quia Prudentia his vtitur ad ſuum finem, veluti membris quibuſdā ſuis; vel vt anima vtitur ſuis potentiis ad ſuum finem. Sicut enim in ſingulis animæ potentiis elucet vis & conditio animæ, etſi non plenè: ita in iſtis facultatibus, earumque functionibus elucet natura & conditio Prudentiæ, etſi non adæquatè.

13 Vtrùm ſint habitus diſtincti ab habitu Prudētiæ, dubitari poteſt. Probabilius eſt nō eſſe ab illa diſtinctos realiter, ſed eſſe ipſam Prudentiam inadæquatè conſideratam; nempe vt ſe ad hanc vel illam functionem extendit; vt probat Gyraldus lib. 6. q. 15. Probatur, quia Prudentiæ proprium eſt inquirere media ad finem idonea: atqui hoc fit bona cōſultatione, ergo bona cōſultatio eſt actus proprius Prudentiæ. Vnde rectè Ariſtoteles ait cap. 7. lib. 6. *Prudentis maximè opus eſſe dicimus, rectè conſultare.* Neque ſatisfacit, ſi dicatur, Prudentiæ proprium eſt benè conſultare, quòd imperet illam; nam conſultatio de mediis non imperatur propriè à Prudentia, ſed à cognitione & amore finis. In qua cognitione finis nō tam cernitur Prudentia quàm ſynteresis. Cernitur autem primò in conſultatione, ſi benè fiat: ergo bona conſultatio eſt prima functio in qua Prudentia elucet. Quòd etiam rectè iudicare ſiue ex ipſis legibus, & earū finibus, quod facit *ſyneſis*, ſiue ex altiori conſideratione, quod facit *gnome*, ſit actus Prudentiæ elicitus, patet; quia per hunc actum Prudentia imperat voluntati, eamque & potentias inferiores in executione dirigit; vt ſuprà oſtenſum eſt.

Non diſtinguuntur re ipſa à Prudētia habitu.

14 Dices, Ariſtotelē per ſyneſim nō videri ſignificare partem aliquam Prudentiæ, ſeu iudicium Prudentiæ præcedens executionem; ſed perſpicaciam quamdam ingenij in alio, qui de iudicio & facto prudētis acute iudicat, vt exponit Euſtratius in cap. 10. lib. 6. dicitur enim *συνετὸς καὶ εὐσύνετος*, teſte Ariſtotele ibidē, qui altero aliquid dicēte vel faciente ſtatim poteſt percipere, rectène an ſecùs dictū factúmve ſit: ſicut diſcipulus dicitur *ξυνιέναι* & *εὐσύνετος*, qui ſtatim percipit quod magiſter docet. Vnde apud Græcos *ξυνιέναι* ſæpe vſurpatur pro *μανθάνειν*, quod eſt percipere quod alius dicit.

Syneſis.

Reſpōdeo, verum eſſe, Ariſtotelem quidē hoc pacto ſyneſim ibi accipere: non tamē negat quin ſimilis facultas in prudente requiratur circa inuenta per conſultationem. Vnde rectè D. Th. poſuit partem Prudentiæ. Imò ipſemet Ariſtoteles lib. 1. Magnor. moral. c. 35. expreſsè docet Syneſin eſſe Prudentiæ partem: quamuis interdū eſſe poſſit in eo qui non eſt prudens. Per *γνώμην* idem

15 intelligit Ariſtoteles, quod D. Thomas, nam lib. 6. Ethic. cap. 11. dicit Gnomen eſſe Rectū iudicium æqui & boni. Æquum & bonum (quod Græcia dicitur *τὸ ἐπιεικές*, eſt, quod cùm ſit contra verba legis, (etſi non contra mentem Legiſlatoris) iudicio prudentis definitur; vel vt Ariſtot. lib. 5. c. 10. definit, eſt *correctio legis, quatenus deficit ob vniuerſalem locutionem.* Eodem pertinet ſententia D. Thomæ, cùm ait Gnomen iudicare ex principiis extraordinariis contra verba legis. idem enim valent corrigere legem vbi deficit ob vniuerſalem locutionem, (quod propriè ad gnomen pertinet) & iudicare ex altiori principio contra verba

Quid Gnome Ariſtot.

legis. Ratio autem cur interdū opus ſit hac correctione legis, & cōſideratione altioris principij, quàm ſit finis proximus legis, eſt, quia leges vniuerſaliter latæ ſunt, vt legiſlator finē proximum, quem per illam intendit, vt plurimùm aſſequatur: quo fit vt multi caſus occurrant, in quibus non expedit eas ſeruari, quia aliquid fieret cōtra aliā Legiſlatoris intentionem, & cōtra bonum publicum vel priuatum. Vniuerſales enim Regulæ in rebus practicis patiuntur multas exceptiones. hæ exceptiones quia verbis legum comprehēdi non poterant, relictæ ſunt iudicio prudentum, & vocantur *τὸ ἐπιεικές*, id eſt, æquum & bonum. Iudicium verò quo de illis iudicatur, vocatur Gnome, quod Latinè benignam ſententiam poſſumus nominare: hoc autem peti debet ex altiori conſideratione, ob quam verba legis nō ſunt ſeruanda. In legibus pœnalibus dicitur *συγγνώμη*, id eſt, venia, vel pœnæ mitigatio. Exempli gratia, lex vniuerſè præcipit, Qui occidit, occidatur. Tu tamen inuaſus ab alio occidiſti: Vir æquus, per *γνώμην* iudicat verba legis hic nō eſſe ſeruāda, téque non eſſe morte puniendum: quod iudicium pendet ex alia cōſideratione, quàm præceptum legis illius: Virtus verò quæ in voluntate reſpondet huic iudicio, dicitur *ἐπιείκεια*. Vnde ſicut *ἐπιείκεια* ſe habet ad iuſtitiam, ita *γνώμη* ſe habet ad prudentiam. Eſt igitur pars potentialis Prudentiæ ſiue Prudentia ipſa, vt verſatur circa æquum & bonum: ſicut *ἐπιείκεια* eſt pars iuſtitiæ, & iuſtitia quædam, vt rectè Ariſtoteles cap. illo 10. docet; quod quomodo verum ſit, dicetur infrà cap. 47. dub. 9.

Συγγνώμη.

Ἐπιείκεια.

DVBITATIO IV.

Quot & quibus modis peccetur contra Prudentiam.

D. Thom. q. 53. 54. 55.

DIco Primò generatim loquendo, omne peccatum eſt contra prudentiam. patet, quia omne peccatum eſt contra iudicium prudentiæ, ſicut omne opus bonum eſt ſecundùm iudicium Prudentiæ. 16

Omne peccatum eſt contra Prudentiam.

Aduerte tamen, non eſſe neceſſarium, vt ſicut omne opus bonum ſequitur ex iudicio prudenti, ita omne opus malum ſequatur ex iudicio imprudenti; poteſt enim ſequi ex iudicio indifferenti, quo aliquid iudicatur non quidem eſſe honeſtum, vel turpe, ſed eſſe delectabile, vel moleſtū. Hoc enim iudicium ſufficit vt voluntas poſſit illud opus velle, aut nolle, vt oſtenſum eſt 1. 2. q. 94. a. 1. dubit. 4. & 5.

Non tamen ex imprudentia.

Dices, Omnis peccans eſt imprudens, imò & ignorans, teſte Ariſtotele: ergo omne peccatum ſequitur ex errore, vel ignorantia.

Reſp. Negandam conſequentiam. Dicitur imprudens, non quòd ſemper imprudenter iudicet, ſed quia imprudenter (id eſt, contra prudentiæ dictamen) operatur. Dicitur ignorans, non quòd neceſſe ſit vt ignoret rem eſſe turpem, vel noxiam ſaluti: ſed quia vel ignorat, vel non ſatis conſiderat illam turpitudinem; quam ſi conſideraret, vt par eſt, non faceret. Et quamuis fieri poſſit vt aliquis pleniſſimè rei turpitudinem conſiderans, eam nihilominùs faciat, propter voluntatis libertatem, quæ ſicut bonum honeſtum etiam clarè propoſitum non neceſſariò amplectitur, ſed 17

Omnis peccans ignorans.

poteſt

poteſt repudiare,ob moleſtiam annexam;ita obiectum turpe clare propoſitum nõ neceſſariò repudiat, ſed poteſt amplecti ob voluptatem annexam:tamen hoc rariſſime fit. Vnde vniuerſè dici poteſt,omnem peccantem eſſe ignorantem.

18 Dico Secundò,Si magis ſpeciatim loquamur, dupliciter contra prudentiam peccatur, iuxta D.Th.per exceſſum,& per defectum. Probatur, quia ſicut obiecta aliarum virtutum cõſiſtunt in medio,ita etiam obiectum Prudentiæ : (idẽ enim eſt obiectum circa quod verſatur Prudentia conſultando,& iudicãdo,ac aliæ virtutes inclinãdo) ergo ſicut contra alias virtutes poteſt peccari per exceſſum,& defectum;ita contra prudentiam.

Contra Prudentiam peccatur,exceſſu & defectu.

19 Dico Tertiò,Per defectum contra prudẽtiam peccatur quadrupliciter,*præcipitatione, inconſideratione,inconſtantia,& negligentia.* Probatur, quia ea peccata ſunt propriè cõtra prudentiam,quæ ſunt cõtra regulas prudẽtiæ,quas ipſa in ſuis functionibus ſeruare debet;item quæ ſunt cõtra functiones proprias prudẽtiæ;atqui hæc peccata ſunt talia;ergo.Minor patet; Prima enim regula Prudẽtiæ eſt,vt priuſquam opus aggrediaris, vel iudicium feras,deliberes de mediis,de modo,& ordine exequendi,de cauendis impedimẽtis,&c.contra hanc regulam eſt *præcipitatio*, quæ propoſito aliquo fine ſtatim opus aggreditur,vel certè iudicat de mediis,& modo exequendi,omiſſa deliberatione. Secunda eſt,vt rem de qua iudicandũ eſt, eiúſq; circumſtantias diligenter inſpicias:contra hanc eſt *inconſideratio*,quæ iudicat,omiſſa diligẽti inſpectione. Tertia eſt,vt rebus deliberatis & rectè iudicatis inhæreas,neque te ſinas ob leues ratiunculas diuelli,contra hanc eſt *inconſtantia*,qua ſine vlla,vel certè ſine iuſta cauſa mutas ſentẽtiã. Quarta eſt,vt rem deliberatam & iudicatam opportuno tempore mandes executioni.contra hãc eſt *negligentia*.Hæc tamen dupliciter poteſt conſiderari:primò, vt eſt omiſſio diligentiæ requiſitæ in ipſo opere externo, & ſic non eſt directè cõtra prudentiam,ſed cõtra virtutem,in cuius materia verſatur;vt negligentia in orando,eſt contra Religionem ; in ſoluendo debito, contra iuſtitiam. Secundò,vt eſt omiſſio diligẽtiæ requiſitæ in actu intellectus excitantis & dirigẽtis voluntatem & vires externas ad executionem ; & ſic eſt contra prudentiam. *Præcipitatio* igitur eſt directè contra *conſilium:inconſideratio* contra *iudicium : inconſtantia* contra *iudicij firmitatem : negligentia* contra *rationis vigilantiam* in exequendo. Eſt enim omiſſio actuũ rationis,qui neceſſarij ſũt vt opus ſuo tẽpore fiat.

Defectu quatuor modis.

Præcipitatio.

Inconſideratio.

Inconſtantia.

Negligentia.

20 Notandum eſt Primò, *præcipitationem & inconſiderationem* non eſſe peccatum mortale, niſi ratione periculi alicuius peccati mortiferi, cui ſe homo exponit,præcipitãter vel inconſideratè iudicando vel agendo : quia ſicuti in actibus prudentiæ non quæritur rectitudo propter ipſos actus, ſed propter opus quod illis actibus eſt dirigendum:(quia in regula non quæritur rectitudo propter ipſam regulam, ſed propter id quod regulæ eſt conformandum)ita prauitas imprudentiæ æſtimanda eſt ex opere,quod inde ſequitur.

Qualia ſint peccata.

Inconſtantia numquam eſt peccatum mortale, niſi quis ex voto,vel præcepto teneatur perſiſtere in ſentẽtia,vel ob aliquam cauſam extrinſecam, vt ad vitandum ſcandalum,&c.

Idem dico de *negligentia*. hæc enim non eſt peccatum mortale,niſi negligas id, ad quod ſub peccato mortali teneris,vel ita ſis animo remiſſo ad ea quæ ſalutis ſunt, vt euidenti periculo aliquid tale negligendi te exponas.

Notandum Secundò, Ad prædicta peccata reduci alia quædam,quæ non ſunt tam directè contra prudentiam. vt *obliuioſitatem*, *indocilitatem*, & *defectum ratiocinandi*,ad *præcipitationem*. *defectum intelligentiæ,cautelæ,& circumſpectionis*, ad *inconſiderationem*,ad eamdem referri poteſt *improuidentia*, & *defectus ſolertiæ*:etſi D.Th.referat ad *inconſtantiam*, & *negligentiam*.ſed res eſt parui momenti.

Dico Quartò,Per exceſſum, vel potiùs quadã ſpecie & imagine prudentiæ peccatur cõtra Prudentiam ſex modis,iuxta D.Th. *Prudentia carnis, aſtutia, dolo, fraude ſolicitudine temporalium, & ſolicitudine futurorum. Prudentia carnis* dicitur, qua quis viuit ſecundum carnẽ:vt colligitur ex Apoſtolo ad Rom 8. vbi opponit prudentiam carnis prudentiæ ſpiritus : & ſapere ſecundùm carnem, ei quod eſt ſapere ſecundùm ſpiritum. Nam finis prudẽtiæ carnis eſt viuere ſecundùm carnem,ſicut finis prudentiæ ſpiritus eſt viuere ſecundùm ſpiritum. *Viuere* autem *ſecundùm carnem* eſt ſequi inſtinctus & motus naturæ corruptæ : ſeu,eſt facere opera carnis,quæ ſunt fornicatio,immunditia,impudicitia,& cetera,quæ Apoſtolus recẽſet cap.5.ad Galat. Itáque *prudentia carnis* eſt, quæ excogitat idonea media ad opera carnis cõplẽda. Sicut *prudentia ſpiritus* eſt, quæ excogitat idonea media ad opera,ſeu fructus ſpiritus:de quibus Apoſtolus agit eodẽ capite. Sicut enim omnis virtus habet ſuam prudẽtiam,qua tamquã regula in ſuis functionibus dirigatur, vt opus ſuũ honeſtũ reddat(quod eſt eius finis intrinſecus :) ita omne vitium habet ſuam quandam falſam prudẽtiam, qua dirigatur ad obtinẽdum bonum delectabile, quod eſt eius finis:hæc dicitur prudentia carnis. 21

Prudentia imagine peccatur ſex modis.

Prudentia carnis.

Viuere ſecundum carnem.

Notandum autem eſt Primò. Sicut prudentia vera ſupponit,& includit appetitum honeſti,ſine quo appetitu nuda illa notitia intellectus nõ habet rationem prudentiæ:ita prudentia carnis,quæ eſt falſa prudentia,ſupponit,& includit affectum operum carnis,ſine quo affectu non diceretur prudentia carnis. Supponit quidem : quia iudicium omnis prudentiæ ſiue veræ,ſiue falſæ,plurimùm pendet ex affectu. *qualis enim quiſque eſt, ita iudicat*,vt Ariſtoteles ait,id eſt, quiſque iudicat conuenienter ſuis affectibus.Includit verò,quia prudẽtia non ſignificat qualẽcumque notitiam mediorum,ſed directam & ordinatam ad opus:itaq; includit affectum operis. Vnde Apoſtolus nomen prudẽtiæ ſeu φρόνησις vel φρόνημα paſſim vſurpat pro affectu alicuius boni honeſti,aut delectabilis,mouente intellectum ad excogitationẽ mediorum,quibus illud obtineatur : vel pro cogitatione intellectus,quæ ab effectu,ſeu intẽtione ad illud bonum ordinatur.Sic cap.1.ad Rom. *ſapere ſecundùm carnem mors eſt:φρονεῖν κατὰ σάρκα*,id eſt, habere affectum & cogitationes intentas ad opera carnis.Simili modo accipit,cùm ait: *Prudentia ſpiritus vita,& pax.* Et ad Philipp.2. *Hoc enim ſentite in vobis,quod & in Chriſto Ieſu.* Græcè,τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν,id eſt, talis ſit in vobis affectus vel talis cogitatio,ex affectu procedens. 22

Prudentia ſupponit affectum finis alicuius.

Notandum Secundò. Prudentiam carnis imitari veram prudentiam:quia ſicut hæc quærit,& inuenit media verè idonea ad finem honeſtũ : ita illa quærit, & inuenit media verè idonea ad finẽ dete 23

Prudentia carnis imitatur veram prudentiam.

[illegible] ſilem, vt honores & [illegible]. Vnde non eſt neceſſarium in iudicio huius prudentiæ eſſe errorem [illegible] ſ [illegible] natem, putans [illegible] eſt neceſſe vt media [illegible] idonea ad finem, vel vt iudicet illa eſſe [illegible] bon [illegible] ſed ſatis eſt ſi iudicet eſſe conuenientia ad finem propoſitum, ad quem verè idonea ſunt. [illegible] eſt tamen tale iudicium dici practicè falſum. quia eſt cauſa prauæ electionis; ſiue quia non eſt conſentaneum appetitui recto.

Notandum Tertiò, Prudentiam carnis non eſſe peccatum, niſi ratione affectus praui, cui ſubeſt. Vnde ſi hic ſit peccatum mortale, erit peccatum mortale; ſi veniale, erit veniale. vt patet ex dictis 1.2.q.17.a.vlt. Conſilium enim & iudicium ſunt actus imperati ab intentione. Vnde accipiũt ſuam bonitatem vel prauitatem ab intentione.

24 *Aſtutia* generatim eſt ratio aliquid agẽdi modo occulto. Dicuntur enim aſtuti in contractibus & negotiis, qui norunt modos agendi nõ paſſim obuios, quibus vel alios decipiunt, vel cauent ne decipiantur. Videtur ab Ariſtotele vocari *δεινότης*, (*ſolertiam* quidam interpretantur) quam ipſe etiam in malis ponit. vt patet lib.1. magnorum Moralium c.vlt. vbi dicit *omnem prudentem eſſe δεινὸν, i. aſtutum vel ſolertem, ſed non contra: quia malus etiam, δεινὸς, ſolers eſt, ſicut Mentor qui videbatur quidem δεινὸς, (ſolers) non tamen erat prudens*: itaq; aſtutia generatim accepta, eſt quid communius quam prudentia. Verùm hic accipitur magis ſpeciatim, nempe pro notitia prauorum mediorum ad fallendum idoneorum, cum affectu exequendi coniuncto. Hoc modo accipit D. Auguſtinus lib.4. contra Iulianum cap. 3. cùm ait, *omnibus virtutibus quædam vitia eſſe ſimilia; ſicut aſtutia Prudentiæ ſimilis eſt, quæ tamen eſt vitium.* Et Apoſtolus 2. ad Corinth. 4. *Non ambulantes in aſtutia*, Græcè *ἐν πανουργίᾳ*, quo nomine propriè ſignificatur hæc vitioſa *aſtutia*: quia aſtuti omnia tentant, in omnem partem ſe vertunt, vt rem conficiant. Continet artem ſimulandi & diſſimulandi. Habet locum in iis functionibus quę proximum reſpiciunt. nemo enim ſibi ipſe aliquid occultat, vel in modo agendi ſibi aliquid occultum optat ſed tantùm proximo.

Aſtutia quid.

Videtur hæc *aſtutia* ſpecies quædam prudentiæ carnis. Hi enim maximè videntur prudentes ſecundùm carnem, qui modos norunt occultos obtinendi temporalia, fallendo alios.

Quale peccatum.

Eſt peccatum mortale vel veniale, pro ratione affectus cui ſubeſt, & nocumenti quod proximo ſequitur: ſi enim expreſsè vel implicitè graue nocumentum intendas, erit peccatum mortiferum: ſicut mendacium pernicioſum. Item ſi graue malum ſequatur, idque aduerteris vel facilè aduertere potueris: tũc enim eſt intentio tacita, ſeu interpretatiua. Si autem nullum ſit nocumentum, vel modicum, erit veniale: ſicut mendacium officioſum, & iocoſum. Vide Caietanum in Summa verbo *Aſtutia*.

25 *Dolus* eſt aſtutiæ executio, ſiue verbis, ſiue factis: eſt enim hoc nomen generale. Tantum habet locum erga proximum, & potiſſimùm in materia Iuſtitiæ, vt in contractibus & diſtributionibus. Duobus modis, ſecundum Iuriſperitos, dolus venit in contractum. Primò, dando cauſam contractui. Dicitur autem *dare cauſam contractui*, quando ſi dolus abfuiſſet, alter nullo modo voluiſſet contrahere. Secundò, non dando cauſam; ſed ſolum incidendo in contractum: vt quando contractus fuiſſet quidem initus, ſed non eo pretio, verùm maiori aut minori. Verùm autem & quando dolus contractum vel aliam diſpoſitionem irritam reddat, & quando non, dicemus infra lib. 2. cap. 17. Dubit. 5.

Dolus.

Dolus venit in contractum dupliciter.

Porrò ignorantia iuris, etſi craſſa ſit, ſemper excuſat à dolo, & conſequenter à pœna legis, quando ad eam incurrendam lex requirit dolum ſeu præſumptionem: quia ignorantia craſſa dolus non eſt.

Ignorantia à dolo excuſat.

Nec obſtat quòd culpa lata dicatur ęquiparari dolo; hoc enim ſolùm eſt verum quando lex non requirit dolum, præſumptionem, aut ſcientiam; ſed ſimpliciter loquitur: & in actionibus deſcendentibus ex contractu, vel quaſi contractu, vt notat Sylueſter verbo *Culpa*.q. 3. & 11. ex Bartolo, Cyno, & aliis.

Quando culpa æquiparetur dolo.

Fraus eſt executio aſtutiæ per facta, vt cùm menſura eſt minor iuſto: cùm moneta eſt adulterina. vnde eſt quid contractius & minùs commune quàm dolus. Itaque dolus & fraus ſe habent ad aſtutiam, ſicut pactiones & actiones iuſtæ ad Prudentiam. Sicut enim hæc diriguntur iudicio & regulis prudentiæ; ita illa iudicio & regulis aſtutiæ. Quare hi modi agendi cõtra prudentiam non ſunt diſtincti ab aſtutia, ſed executiones tantùm, ſeu actus externi aſtutiæ. De his duobus dici ſolet, *Fraus & dolus nemini debet patrocinari*. Habetur cap. Ex tenore 16. de Reſcriptis. Item: *Fraudem non fieri ei, qui ſcit & conſentit.* L. Nemo. ff. de Regulis iuris. 26

Fraus.

Dicitur etiam fraus fieri vel *contra legem*, vel *ipſi legi*. *Contra legem*, quando fit contra id quod lege pręcipitur vel vetatur, abſque colore & artificio, quo violatio illa tegatur. *Legi* verò, quando artificio quodam ita agitur contra mentem legis, vt videamur illi nõ repugnare. hoc autem fit potiſſimùm tribus modis, vel iuxta Silu. v. *Fraus* quatuor. Primò, ſupponendo perſonam pro perſona. vt ſi coniunx volens donationem facere coniugi, (quod non poteſt per leges) ſupponat aliam perſonam cui donet, cum onere trãsferendi in coniugem. Si tutor volẽt emere rem pupilli, (quod per leges non poteſt) interponat aliam perſonam quæ emat. Secundò, ſupponendo rem pro re, vt ſi filiofamilias volẽs dare mutuum, loco mutui des triticum vendendũ, vt pretio fruatur; mutuum vt hac arte eludas vim. L.1.ff. de Senatuſconſul Macedon. vbi ſtatuitur vt filiusfamilias ex mutuo nõ teneatur. Tertiò, contractum pro contractu. vt ſi vxor in ſpeciem vendat viro, quod nequit donare. Si beneficiarius ſpecie mutui accepti, vel etiam gratitudinis, ſoluat centum aureos ei à quo beneficium accepit. Si mulier, quæ fideiubere non poteſt, (per L. 1. ff. ad SC. Velleianum) faciat ſe principalem debitricem. Qui his & ſimilibus modis agunt dicuntur facere fraudem legi, vel in fraudem legis, & non excuſantur coram Deo à præuaricatione legis, etſi coram hominibus videantur legem ſeruare. 27

Agere in fraudem legis.

Solicitudo temporalium eſt nimia mentis occupatio in illis conquirendis vel conſeruandis, proueniens ex inordinato habendi amore, vel amittendi timore. Itaque tria in hoc vitio includuntur: primum eſt, nimius affectus ad bona temporalia: ſecundum, timor & anxietas quædam, ne vel conatus noſtri in iis corradendis non ſatis 28

Solicitudo temporalium.

benè

benè ſuccedant, vel damnum aliquod interueniat:tertium,nimia occupatio mentis in illis cogitandis & tractandis.

Solicitudo futurorum. *Solicitudo futurorum* eſt nimia animi occupatio circa futura, maximè vt vitæ neceſſaria habeantur,coniuncta cum anxietate & parua fiducia diuinæ prouidentiæ vt cùm quis plus quam par eſt ſolicitus eſt de victu, veſtitu, aliiſque rebus neceſſariis,in futurum annum, menſem, vel diem, eſt ſpecies ſolicitudinis temporalium.

29 *Eſt valdè perniciosa ob tres cauſas.* Hæ ſolicitudines,ſi modum iuſtum excedant, maximè ſunt noxiæ ſaluti.Primò,quia includunt cupiditatem rerum temporalium,quam Apoſtolus 1. ad Timoth. 6. vocat *radicem omnium malorum. Radix*, inquit, *omnium malorum eſt cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt a fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis*. de qua infrà lib. 2. c. 47. Secundò, quia impediunt animum à ſeria cogitatione rerum ad ſalutem pertinentium: quo nihil poteſt eſſe magis perniciosum.bona enim ſpiritalia niſi attentè & crebrò cogitētur,non cognoſcitur eorū dignitas & pulchritudo. quod autem non cognoſcitur,non æſtimatur. quod non æſtimatur,non amatur,non quæritur, facilè negligitur & contemnitur. Pari modo,peccatorum malignitas,& damna immenſa,niſi attenta conſideratione,non cognoſcuntur; quo fit vt etiam non horreantur,nec vitentur vt par eſt.Et ſanè,ſi quis diligenter aduertat animum,deprehendet omnes fere lapſus & peccata hominum ex defectu conſiderationis prouenire; vt meritò dixerit Ariſtoteles,*omnem peccantem eſſe quodammodo ignorantem.* Nam omnes, vel ferè omnes ideò peccant, quòd malitiam peccati,& pœnam ipſi debitam,vel nō conſiderent,vel non ſatis conſiderent; quantum videlicet in tali articulo conueniret.

Hinc Scriptura vocat peccatores ſtultos, fatuos,inſenſatos,inſipientes,non tamen hinc inferas omne peccatum eſſe ex ignorantia, hoc enim poſtulat vt neſciatur eſſe peccatum. Tertiò,quia bonas inſpirationes impediunt,ne fructū pariāt. Vnde Matth. 13. dicitur,ſolicitudines ſæculi,tamquam ſpinas quaſdam,ſemen verbi diuini ſuffocare. Itaque cum huius in conſiderando defectus cauſa ſit,maxima ex parte,temporalium ſolicitudo,perſpicuum eſt illam eſſe valdè perniciosam,

30 & vitandam. Vnde Dominus multis rationibus *Prohibetur in Scriptura.* conatur eam nobis eximere, Matth. 6. *Ideò*, inquit,*dico vobis,ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini.* idque confirmat.Primò, quia qui animam dedit, quæ longè eſt præſtantior quàm eſca, dabit etiam eſcam:& qui corpus dedit,dabit veſtimentum.Secundò,Si Deus, qui eſt Pater veſter, paſcit aues cæli,quæ neque ſerunt,neque metunt,neq; congregant in horrea;quantò magis paſcet vos ſuos filios? Tertiò, Si pulcherrimè veſtit lilia & fœnum agri,quomodo patietur vobis veſtes neceſſarias deeſſe? Ex his concludit, rurſus repetens quod antè dixerat: *Nolite ergo ſoliciti eſſe dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?*

Deinde addit nouas rationes. Prima eſt,quòd Gentium ſit,diuinam prouidentiam & paternam Dei curam ignorantium,hæc anxiè inquirere. Secunda, quòd Pater noſter cæleſtis ſciat nos his omnibus indigere:ac proinde,ſi ante omnia quæramus regnum Dei,& iuſtitiam eius. (quod ipſe à nobis requirit) hæc omnia tamquam vilia & parui momenti nobis adiiciēda; ſicut in emptione rerum pretioſarum, vilia quædam mantiſſæ loco adiici ſolent. Tertia, quòd craſtinus dies, cùm præſens fuerit,ſolicitus erit ſibiipſi.ſufficere enim diei ſuam malitiam, id eſt afflictionem & ſolicitudinem ipſi congruentem, nec oportere eam ex futuris diebus acceſſere & præcipere.

Ex his colligas quanti hæc res ſit momenti. vide Chryſoſt. hom. 22. in Matth. Eamdem vetat Lucæ 21. *Attendite ne fortè grauentur corpora veſtra in crapula,& ebrietate,& curis huius vitæ; & superueniat in vos repentina illa dies.* Omitto alia Scripturæ loca plurima.

Petes, An ergo ſit peccatum mortiferum?

Reſp. Non ſemper eſſe peccatum mortiferum: 31 *Quale peccatum.*
ſed tunc ſolùm,quando quis propter temporalia reipſa violat,vel paratus eſt violare aliquod præceptum in re graui,omittendo, vel committendo:aliàs ſolùm eſt veniale,tamen ob cauſam ſupradictam ſummopere cauenda. vide D. Thomam art. 6. quæſt. 55.

Aduerte tamē moderatam ſolicitudinem temporalium & futurorum non vetari,ſed commendari. Prouerb. 6. *Vade ad formicam,ò piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam: quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe, quod comedat.* Prouerb. 10. *Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt; qui autem ſtertit æſtate, filius confuſionis.*

Ratio eſt, quia non vult Dominus vt omnia vitæ huic neceſſaria homini ſponte, abſque vlla cura ipſius & ſolicitudine, proueniant; id enim ipſi eſſet occaſio otij & deſidiæ, quæ maximorum malorum eſt origo, & meritò puluinar diaboli eſſe dicitur: ſed vult ab eo laborem & ſolicitudinem adhiberi; vt hoc exercitio occupatus auocetur à libidinibus, aliiſque peccatis, quæ otium parit. Verùm hæc ſolicitudo debet eſſe moderata, & commenſa rebus quibus impenditur;vt non ſit nimia anxia, quaſi Deo non eſſemus curæ:nec maior tribuatur corpori quàm ſpiritui;rebus temporalibus quàm æternis; humanis quàm diuinis, vel ſaltem ne hæc præ illis negligantur.

Hæc de Prudentia ſufficiant.

LIBER

LIBER SECVNDVS

DE IVSTITIA, ET IVRE, ET

VIRTVTIBVS ANNEXIS IVSTITIÆ, VITIISQVE CONTRARIIS.

Diuiſio Libri, & ſeries Capitum.

E*Xplicata* PRVDENTIA, *ſequitur* IVSTITIA *cum ſuis partibus, virtus latiſſimè patens, vt quæ in omnibus hominum negotiis, quibus inter ſe communicant, cernatur. Itaque huius virtutis in quouis negotij genere leges & rationes neceſſariò cognoſcendæ ſunt, maximè iis qui aliorum Directores vel Iudices aliquando futuri.*

Vt autem in his omnibus compendioſiore methodo procedamus, diuidemus totam hanc tractationem de IVSTITIA, *quam ſecundo Libro comprehendemus, in ſeptem Sectiones principales, & in Capita* 47.

SECTIO PRIMA.

De Iuſtitia, Iure, & ſpeciebus Iuris.

Continet ſex Capita.

Cap. 1. *De Iuſtitia in genere.*
Cap. 2. *De Iure in genere.*
Cap. 3. *De dominio, vſufructu, vſu, poſſeſſione; quæ ſunt ſpecies Iuris.*
Cap. 4. *Quibus, & in quæ dominium competat.*
Cap. 5. *De modo acquirendi dominij in res quæ vel nullius, vel communes ſunt. Vbi de Seruitute, Venatione, Piſcatione, Aucupio, Theſauris.*
Cap. 6. *De modo acquirendi dominij in rem alterius: vbi de Præſcriptione.*

SECTIO SECVNDA.

De Iniuriis, & damnis in omnibus humanorum bonorum generibus, & neceſſaria reſtitutione.

Continet hæc 10. Capita.

Cap. 7. *De Iniuria & Reſtitutione (quæ eſt actus Iuſtitiæ) in genere.*
Cap. 8. *De Iniuria in bonis ſpiritualibus.*
Cap. 9. *De Iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem.*
Cap. 10. *De Iniuria in corpus proximi per adulterium & ſtuprum.*
Cap. 11. *De Iniuriis famæ & honoris per detractionem & contumeliam.*
Cap. 12. *De Iniuriis fortunarum per furtum, rapinam, damnúmue illatum.*
Cap. 13. *De cooperantibus ad furtum, vel damnum.*
Cap. 14. *De reſtitutione ratione rei acceptæ, & cui reſtitutio facienda.*
Cap. 15. *De ordine ſeruando in reſtitutione, de modo, loco, & expenſis.*
Cap. 16. *De excuſantibus à reſtitutione.*

SECTIO TERTIA.

De Contractibus.

Continet hæc 12. Capita.

Cap. 17. *De contractibus in genere.*
Cap. 18. *De promiſſione & donatione.*
Cap. 19. *De teſtamentis & legatis.*
Cap. 20. *De mutuo & Vſura.*
Cap. 21. *De Emptione & Venditione.*
Cap. 22. *De Cenſibus.*
Cap. 23. *De Cambiis.*
Cap. 24. *De Locatione, emphyteuſi & feudo.*
Cap. 25. *De Societate.*
Cap. 26. *De Ludo & Sponſionibus.*
Cap. 27. *De Depoſito & Commodato.*
Cap. 28. *De Fideiuſſione, Pignore & Hypotheca.*

SECTIO QVARTA.

De Iniuriis in Iudiciis & Tribunalibus.

Continet Capita 3.

Cap. 29. *De Iudice.*
Cap. 30. *De Accuſatore & Teſte.*
Cap. 31. *De Aduocato & Reo.*

SECTIO QVINTA.

De Iuſtitia diſtributiua.

Continet Capita 4.

Cap. 32. *De Acceptione perſonarum in genere,*
Cap. 33. *De Vectigalibus.*
Cap. 34. *De Beneficiis.*
Cap. 35. *De Simonia.*

SECTIO SEXTA.

De Religione, quæ eſt prima pars Iuſtitiæ.

Continet hæc 10. Capita.

Cap. 36. *De Religione in genere.*
Cap. 37. *De Oratione & laude Dei.*
Cap. 38. *De Sacrificio & Adoratione.*
Cap. 39. *De Decimis.*
Cap. 40. *De Voto.*
Cap. 41. *De Statu Religioſo.*
Cap. 42. *De Iuramento & Adiuratione.*
Cap. 43. *De Superſtitione eiúſque ſpeciebus.*
Cap. 44. *De Magia.*
Cap. 45. *De Irreligioſitate.*

SECTIO SEPTIMA.

De ceteris Virtutibus Iuſtitiæ annexis.

Continet 2. Capita.

Cap. 46. *De reliquis Virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt debitum legale.*
Cap. 47. *De Virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt debitum morale.*

SECTIO PRIMA.

DE IVSTITIA, IVRE, ET SPECIEBVS IVRIS IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Iuſtitia generatim. *Habet 4. Dubitationes.*

D. Thom. q. 57. & 58.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Iuſtitia. *D.Thom.q.58.multis articulis.*

1 NOTANDVM, nomen *Iuſtitiæ* duobus potiſſimùm modis accipi, vt colligitur ex Ariſt. 5. Eth.cap. 1. Primò pro complexione omnium virtutum: *Iuſtum* enim dicitur quod eſt adæquatum & commenſum ſuæ regulæ, cui debet commenſurari. (includit enim debitum & adæquationem; vt docet D. Thom.q.80.a vnico, & alibi.) Vnde *Iuſtitia* dicitur ea affectio, quæ efficit hanc adæquationem & commenſionem. Quare cùm collectio omnium virtutum, ſiue actu ſiue habitu formaliter conformet, & veluti commenſam reddat voluntatem ſuæ regulæ, legi diuinæ, rectè vocatur *Iuſtitia*, & quæuis virtus pars *Iuſtitiæ*, præſertim cùm hac ratione ordinetur ad alterum, quod etiam notio Iuſtitiæ poſtulat, vt idem D. Thomas cum Ariſtotele docet) nempe ad Deum, cuius legi conformatur. per omnem enim virtutem reddit anima Deo quod ei debet. Sic accipitur paſſim in Scripturis: vt cùm dicitur, *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam: qui faciunt iuſtitiam.* Sic Chryſoſt. homil. 12. in Matth. ait, *Iuſtitia nihil aliud eſt quam omnium mandatorum plena cuſtodia.* & Anſelmus dialogo de veritate cap. 13. *Iuſtitia eſt rectitudo voluntatis, ſeruata propter ſeipſam.* Hinc fit vt nomen Iuſtitiæ accipiatur etiam pro ipſa *charitate*, nempe quia charitas voluntatem reddit conformem toti legi diuinæ; vt quæ omnium virtutum complexionem quodammodò contineat, iuxta illud Apoſtoli, *Vinculum perfectionis dilectio.* Vnde D. Auguſt. lib. de natura & gratia cap. 38. *Charitas Dei qua vna iuſtus eſt, quicumque iuſtus eſt.* & c.vlt. *Charitas inchoata, inchoata Iuſtitia eſt; charitas magna, magna Iuſtitia eſt; charitas perfecta, perfecta Iuſtitia eſt.* Secundò accipitur pro virtute particulari, qua voluntas inclinatur

Iuſtitiæ duæ acceptiones.

Iuſtitia generalis.

clinatur ad cuique reddendum ius ſuum ad æqualitatem: quo modo hic de ea diſputamus, & quærimus quid ſit.

2 Definitur ab Vlpiano L. Iuſtitia. ff. de Iuſtitia & Iure, boc modo: *Iuſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi.* Senſus eſt, Iuſtitia eſt virtus inclinans & firmans voluntatem ad perpetuò cuique tribuendum ius ſuum; idque ad æqualitatem. Dicitur Primò, *cōſtans voluntas*, quia eſt propoſitum habituale deliberatū & firmum. Secundò, *perpetua voluntas*, quia ad perpetuò reddendum: qui enim tantùm ſemel, aut bis, non autem ſemper & in omni euentu vellet cuique ius ſuum reddere, non eſſet verè iuſtus, nec haberet hanc virtutem. Tertiò, *ius ſuum*, id eſt, quod cuique ſtricta obligatione eſt debitum. debet autem reddi hoc ius ad æqualitatem, alioquin non perfectè redditur, ac proinde non erit perfecta Iuſtitia: quia Iuſtitia æqualitas quædam eſt, vel certè æqualitatem inuoluit, vt nomen inſinuat. Simili penè modo definitur Iuſtitia à D. Auguſt. libr. 19. de Ciuit. c. 21. & Ambroſ. l. 1. de officiis cap. 24. *Iuſtitia eſt virtus quæ ſua cuique diſtribuit.*

Definitio Iuſtitiæ particularis.

3 Hinc patet Primò, Iuſtitiam eſſe virtutem; nā reddere cuique ius ſuum, & conſtituere vbique in actionibus quibus homines inter ſe communicant debitam proportionem & æqualitatem, eſt per ſe honeſtum & rectæ rationi conſentaneum; ac proinde virtutis opus.

Patet Secundò, Hanc virtutem eſſe in voluntate, quam inclinat vt velit cuique reddere quod debet: eſt enim propoſitum & inclinatio voluntatis ad id quod iuſtum eſt.

4 Patet Tertiò, Hanc virtutem rectè diſponere hominem ad alterum in functionibus & cōmutationibus mutuis. nam inclinat vt velis, & præſtes quod alteri debes, & iuri eius ex æquo reſpondet. Nec obſtat, quòd Iuſtitiæ ſit velle etiam vt alter tibi ius reddat, ideòque non ſolùm te diſponat ad alterum, ſed etiam alterum ad te: quia formaliter ſolum ſubiectum ſuum diſponit ad alterum; effectiuè tamen alterum ad ſe diſponere poteſt. omnis enim virtus honeſtum ſui obiecti amat in omnibus, illúdque procurat quantum commode poteſt.

Ad alterum diſponit.

5 Patet Quartò, Diſtinctio huius virtutis à reliquis. Ab iis quæ ſunt in intellectu; quia eſt virtus voluntatis. A ceteris quæ ſunt voluntatis differt obiectu: à *Theologicis*, quòd earum obiectum ſit Deus; Iuſtitiæ, debitum proximo. à *Religione*, quòd Religio ſpectet debitum Deo, vt primo principio, cui æquale reddi non poteſt; Iuſtitia, debitū proximo, cui poteſt repēdi æquale. à *Pietate*, quia pietas ſpectat ſolùm debitum parentibus & patriæ ratione ortus, cui etiam ſatisfieri ex æquo non poteſt. ab *Obſeruantia*, quia hæc ſpectat debitum maioribus ratione gubernationis, cui etiam præmium æquale reddi nequit ab homine. ab *aliis Iuſtitiæ partibus*, quia debitum, quod ſpectant, eſt minus debito Iuſtitiæ. à *Temperantia*, quia hæc non diſponit meam functionem ad alterum, ſed ad meipſum, vt mihi ſit commenſa; inclinando me v.g. vt comedam, & bibam, ſicut ratio dictat mihi conuenire ad bonam valetudinem, ad functiones animi & corporis, ſine vllo ad alterum intuitu. à *Fortitudine*, quia hæc non reſpicit quid alteri debeatur, ſed quid ſe deceat ſuſtinere, & quantum, &c.

Diſtinctio Iuſtitiæ à ceteris.

Patet Quintò, Cùm *Iuſtitia* ſit ad alterum; hominis ad ſeipſum non eſſe propriè iuſtitiam, vel iniuriam, neque patris ad filium, aut filij ad patrem, iuxta Ariſtotelem & D. Thomam: quod intellige quoad iura & debita quæ ſunt inter ipſos qua tales ſunt. quod enim filius vt filius debet patri, debet ei lege pietatis, non iuſtitiæ: debet enim ei, non vt alieno & prorſus diſtincto, ſed vt principio ſui eſſe. ſimiliter quod pater filio: debet enim ei tanquam ſibi ipſi. eſt enim filius aliquid patris, ſcilicet fructus eius & veluti pars ab illo abſciſſa, iuxta Ariſtotelem 8 Eth. cap. 12. in qua natura paterna conſeruetur. quare cùm tanta inter ipſos ſit vnio, maius eſt debitum quàm Iuſtitiæ vulgaris. 6

Inter filium & patrem.

Nec obſtat, quòd ſi filius patrem occidat, peccet contra Iuſtitiam, & teneatur heredibus ad reſtitutionem; quia non peccat contra iuſtitiam præciſè, quatenus facit cōtra debitum filij & ius paternum: (ſic enim ſolùm peccat contra pietatem) ſed quatenus ſine legitima auctoritate interimit hominem. Eſt enim in boc facto duplex malitia, altera contra Iuſtitiam, ratione ſubſtantiæ perſonæ quæ læditur; altera contra pietatem, ratione circumſtantiæ eiuſdem perſonæ. Poteſt tamen inter ipſos eſſe debitum Iuſtitiæ; quatenus ſunt diſtinctæ perſonæ habentes diſtincta iura & dominia. vt ſi filius ſit emancipatus, vel habeat bona caſtrenſia, aut quaſi caſtrenſia.

Pari modo inter dominum & ſeruum, quà tales ſunt, propriè non eſt Iuſtitia. Ius enim domini in ſeruum non eſt Iuſtitiæ, ſed deſpoticum, quo poteſt illi imperare, illóq; vti in ſuum commodum, illum vendere, permutare, donare. Seruus enim eſt domini inſtrumentum & poſſeſſio. Seruus verò obſtringitur domino, debito obſeruantiæ ſeu duliæ, & debito obedientiæ. ſi tamen ſpectentur vt ſunt homines diſtincti & in multis rebus liberi, ſuique iuris, diuerſa iura habentes, ſic poteſt inter eos eſſe Iuſtitia & Iniuria. vt ſi dominus ſeruum occidat, vel mutilet. nam in vita membriſque tuendis & conſeruandis ſeruus non ſubeſt domino, ſed eſt ſui iuris. ſi ſeruus furetur vel damnum domino inferat: ſi fugam contra Ius & fas capeſſat; hoc enim furti genus eſt.

Inter dominū & ſeruum.

DVBITATIO II.

Vtrùm Iuſtitia tantùm verſetur circa actiones, an etiam circa paſſiones.

D. Thom. a. 9.

RESpondeo, & dico Primò, Iuſtitiam primariò verſari circa ſolas actiones ritè ad alterum diſponendas, & circa res vt ſunt actionum materia, non autem circa paſſiones, vt temperantia, & fortitudo. 7

Obiectum Iuſtitiæ.

Probatur; quia proprium officium Iuſtitiæ nō eſt curare vt homo non nimiùm iraſcatur, vel ne metuat, aut ne voluptates amet plus quàm par eſt, ſed vt cuique præſtet quod ei debitum. & quamuis ab hoc impediri poſſit per iram, timorem, pecuniæ vel voluptatum amorem; tamen eius non eſt hæc impedimēta per ſe ipſam tollere, ſed aliarum virtutum præſidio. omnes enim virtutes ſe mutuò iuuant, dum quæuis tollit quędam

Virtutes omnes ſe inuicē iuuant.

dam aliarum impedimenta. Manſuetudo enim temperat iram; vnde iuuat illas virtutes, quarum functiones per iram impediri poſſent; vt Iuſtitiam, obedientiam, humilitatem. Fortitudo moderatur timorem, liberalitas pecuniarum amorem. Idem de cæteris eſto iudicium.

8 Dico Secundò, Poteſt tamen Iuſtitia ſecundariò moderari paſſiones, quatenus illa moderatio eſt medium neceſſarium ad finem ipſius intrinſecum, qui eſt reddere cuique ius ſuum.

Quomodo Iuſtitia poſſit eſſe cauſa moderationis paſſionum.

Probatur Primò, Quia poſſum velle moderari iram, amorem pecuniæ, & timorem ne alicui faciam iniuriam; & ex vi huius intentionis ſequetur moderatio illarum paſſionum, abſque interuentu intentionis, quæ ſit alterius virtutis: atqui intentio illa neminem lædendi eſt actus Iuſtitiæ: ergo Iuſtitia etiam moderatur paſſiones.

Secundò, Quia omnis virtus ob ſuum finem intrinſecum poteſt quoſuis actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos imperare; vt oſtenſum eſt 1.2.q.17.a.5. atqui moderatio paſſionum eſt medium idoneum & ſæpè neceſſariũ ad finem intrinſecum Iuſtitiæ, éſtque actus externus virtutis, cùm non ſit in voluntate: ergo Iuſtitia poteſt illam imperare. Itaque illa moderatio tunc formaliter erit actus Iuſtitiæ, non autem temperantiæ, vel manſuetudinis, vel fortitudinis; quia immediatè ſequitur ex affectu Iuſtitiæ. vt oſtenſum eſt 1.2.q.18.a.6.dub.1.

9 Hinc colligi poteſt quo modo Iuſtitia dicatur attingere *medium rei*, reliquæ virtutes *medium rationis*. de quo D.Th.a.10. Iuſtitia enim non ſpectat quidnam ſit commenſuratum ſuo ſubiecto ſecũdùm rectæ rationis regulam; ſed quid ſit commenſum rei, vel iuri alterius, vt nec minus nec amplius præſtetur, ſed æquale: Temperantia autem & Fortitudo ſpectãt medium rationis; id eſt, quidnam iuxta rationis dictamen ſit commenſum ſubiecto, non excedens aut deficiẽs modum ſubiecti. vnde medium in his eſt variabile pro varietate ſubiectorũ: quod enim reſpectu vnius eſt medium & æquale; ad alterum eſt nimium, ad tertium eſt parum. itaque rationis examine hoc medium eſt inueſtigandum, & ex conſenſu cum regula rationis ſtatuendum. In Iuſtitia autem ſemper eſt idem medium, qualecumque tandem ſit ſubiectum, quod ipſa afficit: quod medium conſiſtit in æqualitate rei ad rem, (vt pretij ad rem venditam) vel proportionis ad proportionem: nempe vt talis ſit proportio inter munera & onera communia, qualis eſt inter perſonas quibus hæc diſtribuuntur. Vnde meritò dicitur medium rei, non excedens, non deficiens ad Ius alterius.

Iuſtitia attingit mediũ rei: aliæ virtutes medium rationis.

DVBITATIO III.

Vtrùm præter Iuſtitiam particularem ſit aliqua Iuſtitia generalis quæ legalis dicatur, & quid illa ſit.

D.Thomas q.58.art.5.6.7.

Reſpondeo, Eſſe quandam Iuſtitiam legalem, ſeu generalem. Ita docet hic D. Thom. a.5. & Ariſtoteles l.5.c.1.

10 Ratio eſt, quia omnis pars Reipub. dupliciter poteſt ad alteram comparari. Primò, vt pars ad partem, ciuis ad ciuem, & ſic eſt iuſtitia particularis quæ hominem in hac habitudine perficit. Secundò, vt pars ad totum, ſcilicet ad ipſam Rempub. ſic eſt Iuſtitia generalis, quæ hominem in habitudine ad Rempub. perficit.

Pars Reipub. bifariã comparatur.

Sed tota difficultas eſt, quid ſit hæc Iuſtitia; quod eius officium, & quomodo ab aliis diſtinguatur. nam D.Thom. hic, & Soto l. 3. de Iuſtitia q.2.a.5. exiſtimant quandam eſſe virtutem particularem diſtinctam à ceteris omnibus, quæ procuret bonum commune. Verùm Andreas Vega l.5. in Conc.Trident.c.4. & multi alij putant eſſe complexionem omnium virtutum.

Notandum eſt, nos poſſe loqui vel de reipſa, vel de mẽte Ariſtotelis, qui primus Iuſtitiæ legalis nomine videtur vſus. Si de re ipſa loquamur,

Dico Primò, Non videri dubitandum quin ſit aliqua particularis virtus bonũ cõmune Reipub. intuens & procurans, cui hoc nomen Iuſtitiæ poſſit accommodari. Probat hoc ſatis D. Thom. art.6. 11

Ratio eſt, quia velle & procurare bonũ Reipub. habet ſpecialem rationem honeſti & laudabilis, quæ non inuenitur in functionibus aliarũ virtutum: multò enim id eſt laudabilius quam curare priuata: ergo ad ſpecialem virtutem pertinet; quę rectè dicetur *Iuſtitia legalis*. *Iuſtitia*, quia reſpicit quodammodò alterum, id eſt, Rempub. *Legalis*, quia extendit ſe ad omnia quæ lege ſunt ſtatuta propter bonum commune.

Iuſtitiam legalẽ eſſe quandam ratione virtutem ſpecialem.

Secundò, Quiſque ciuium quà eſt pars ſocietatis ciuilis, ciúſque fruitur commodis, ſpeciali debito obſtrictus eſt ad procurandum bonum illius ſocietatis: (nam pars eſt propter totum, & bonum partis propter bonum totius) ſed vbi eſt ſpecialis ratio debiti, ibi etiam eſt ſpecialis ratio virtutis, & quidem Iuſtitiæ, cùm ſit ad alterum, & etiam de iis quæ legibus ſunt præcepta.

Tertiò, Si quis negligat bonum cõmune quando verſatur in periculo, vel præponat ei priuatum commodum, peccat contra hanc Iuſtitiam: non tamen tenetur ad reſtitutionem, niſi ex officio ei incumbat huius boni conſeruatio: quod ſignum eſt, hanc eſſe virtutem ſpecialem diſtinctam à Iuſtitia particulari.

Dico Secundò, Probabile eſt hanc virtutem non diſtingui à virtute *pietatis*; quatenus per pietatem, patriæ vel Reipub. in qua viuimus, debitum cultum obſequiúmque præſtamus. 12

Videtur non diſtingui à pietate.

Probatur, quia ſecundùm D.Th. *Iuſtitia legalis* eſt procurare bonum commune Reipub. & ceteras virtutum functiones ad hoc deſtinare, quando opus eſt. v. g. ſi Reſpub. verſetur in periculo, Iuſtitia legalis conatur omnibus modis eam tueri; imperat arti militari vt excogitet modos defenſionis; pericula contemnit; ſumptus annonæ reſtringit; theſauros effundit: denique nihil non molitur ex affectu erga Rempub. Sed hæc omnia videntur eſſe officia *pietatis* in patriam, vel Rempubl. neque explicari poteſt quænam alia virtus hæc præſtet: ergo pietas eſt illa virtus, quam D. Thom. Iuſtitiam legalem vocat, vel certè parum ab ea diſtinguitur.

Dices, *Pietas* ęquè eſt in ſubditis ac in Principe: atqui *Iuſtitia legalis* non eſt æquè in vtroque. in Principe enim eſt principaliter, & architectonicẽs; in ſubditis ſecundariò & veluti in adminiſtris, 13

ſtris, vt docet D. Thom. a. 6. ergo ſunt diuerſæ virtutes.

Reſpondeo, Maiorem non eſſe veram. *pietatis* enim virtus quoad ſuas functiones externas (quæ ſunt, Reſpub. bonum procurare & conſeruare) principalius & excellentiùs eſt in Principe; idque ob duas cauſas. Prior eſt, quia Princeps, ſi conſideretur vt priuata perſona, eſt nobiliſſima pars Reipub. pollens opibus, auctoritate, ſcientia rei militaris, aliiſque præſidiis, quibus Reſpub. defenditur. & ſic lege pietatis tenetur pro ſuis viribus Remp. tueri; ac proinde alios dirigere, ſicut membrum nobilius dirigit ignobiliora. Altera eſt, quia eſt Superior communitatis, cui ex officio incumbit publici boni curatio. & ſic tenetur ad eadem obſequia externa pietatis, lege Iuſtitiæ: hic enim non comparatur ad communitatem vt pars ad totum, ſed vt pars ad partem. nam tota Reſpub. ſe habet ad Principem ſicut particularis perſona ad cuſtodem, quem ſtipendio ad ſe tuendum & cuſtodiendum conduxit: & ob hanc cauſam maximè procuratio boni communis pertinet ad illum ἀρχιτεκτονικῶς. Nam ratione officij eſt in illo auctoritas iubēdi & aliis præſcribēdi.

Verius eſt diſtingui à pietate.

14 Dico Tertiò, Etſi hæc ſententia probabilis ſit; verius tamen eſt *Iuſtitiam legalem* à *pietate* diſtingui, ſi nomine Iuſtitiæ legalis cum D. Thoma & multis aliis intelligamus virtutem, quæ ſpectat bonum publicum, quatenus debitum à parte toti. Probatur, quia vbi eſt diuerſa ratio debiti, ibi ſunt diuerſæ virtutes. ſed hic ſunt diuerſæ rationes debitorum, nã longè ſtrictiori & altiori debito pars obſtringitur toti, & ciuis Reipub. quatenus ipſa eſt vnum corpus in quo ipſe membrum; quàm effectus obligetur cauſæ ſuæ ſecundariæ, & homo ſuæ patriæ, ratione auxilij quod ipſa ad eius ortum contulit. cuius ſignum eſt, quòd quiſque ſuam Rempublicã cuius eſt membrum, teneatur præferre parenti & vitæ ſuæ: cùm tamen parens magis ſit principium ortus quàm patria: atqui pietatis eſt curare bonum patriæ, quia hoc officium eſt illi debitum ratione beneficij ortus, quod ab ea accepimus: Iuſtitiæ autem legalis eſt, idem bonum ſiue patriæ, ſiue alteri Reipub. cuius ſumus ciues, procurare, quia id illi debetur ratione vinculi & nexus, qui eſt partis ad totum, & membri ad corpus: ergo ſunt diſtinctæ virtutes.

Ariſtoteli videtur eſſe cõplexio omniũ virtutum.

15 Dico Quartò, Si verò de mente Ariſtotelis l. 5. Ethic. c. 1. & 2. vbi de Iuſtitia legali agit, ſit quæſtio, videtur Iuſtitia legalis in ſubdito nihil eſſe aliud quàm omnium virtutum complexio, quatenus legi obtemperat; in ſuperiore eadem complexio virtutum, quatenus inclinat illum vt curet leges ſeruari.

Prior pars eſt Euſtratij in illum locum, Burid. q. 4. Gyraldi q. 5 in lib. 5. Ethic. & aliorum.

Probatur Primò, quia Ariſtoteles c. 1. dicit *Iuſtitiam legalem non eſſe partem virtutis*, (i. ſpeciem aliquam) *ſed vniuerſam virtutem: ſicut iniuſtitia*, inquit, *legalis non eſt ſpecies malitiæ, ſed vniuerſa malitia*. Addit, *virtutem in genere, & Iuſtitiam legalem eſſe idem re, ſed differre ſolùm τῷ εἶναι*, id eſt notione & ratione, vt rectè Euſtratius interpretatur. atqui non rectè diceretur de aliqua particulari virtute (etiamſi ipſa alias ad ſuum finem referret) non eſſe ſpeciem virtutis, ſed vniuerſam virtutem, non differre à virtute in genere, niſi ratione.

Secundò, ita ſe habet Iuſtitia legalis ad virtutem in genere, ſicut iniuſtitia legalis (quam ipſe *παρανομίαν*, i. legis violationem vocat) ad malitiam in genere; vt idem Ariſtoteles docet. atqui violatio legis, & malitia ſunt idem, etſi ratione differant. ergo ſimiliter Iuſtitia legalis & virtus.

Tertiò, Iuſtitia legalis nihil aliud eſt Ariſtoteli quàm virtus vt legibus paret, ſicut Iniuſtitia eſt legum violatio, ſeu *παρανομία*. atqui omnis virtus legibus paret: ergo collectio virtutum eſt Iuſtitia legalis.

Quartò, Ariſtoteles dicit legalem Iuſtitiam eſſe in maxima admiratione apud omnes homines, & prouerbiali verſu dici, *In Iuſtitia ſummatim eſt omnis virtus*: qui ſumptus eſt ex Theognide: atqui hoc propriè conuenit perfectæ obedientiæ, quæ fit per complexionem virtutum. Itaque Ariſtoteles per *Iuſtitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*, non vt eſt virtus ſpecialis, quæ affectu præcepti facit opus; ſed vt eſt virtus generalis. omnis enim virtus quatenus facit id quod lege præceptũ eſt, eſt obediẽtia legis, etiamſi id faciat non affectu obediẽtiæ, ſed propriæ honeſtatis. quicumq; enim facit quod lex iubet, & vitat quod ipſa prohibet, legi obedit, & legem implet. 16

Altera pars probatur, quia omnis virtus inclinat in ſuum bonũ eo modo quo poteſt. Temperantia enim non ſolùm inclinat hominem vt ipſe leges tẽperantiæ ſeruet, ſed etiam vt ab aliis ſeruari curet, ſi commodè poteſt. ergo tota collectio virtutum in Principe inclinat illum vt omnium virtutum leges à ſubditis ſeruari curet. 17

Aduerte tamen, Superiorem poſſe multis modis inclinari vt curet ſeruari leges. Poteſt enim hæc cura conſiderari Primò, vt debita ex officio; & ſic ad eam inclinat Iuſtitia particularis. Secundò, vt debita ex eo quòd ſit præcipuum membrũ Reipub. & ſic ad eam impellit virtus, quam D. Thomas vocat Iuſtitiam legalem. Tertiò, vt debita patriæ, quæ genuit; & ſic ad eam inclinat pietas. Quartò, vt debita ex honeſtate ſingularum virtutum, de quibus ſunt leges; & hoc modo tota virtutum collectio inclinat ad eam curam. quæuis enim virtus, ſi poteſt, curat vt alius quoque ſit virtute præditus, vt dictum eſt. Quintò, vt debita ex inclinatione charitatis naturalis in homines; & ſic ad eam inclinat charitas naturalis, quæ etiam vocatur Iuſtitia: de qua Cicero de Finibus l. 5. *In omni honeſto nihil eſt tam illuſtre, quam ipſa charitas generis humani, quæ animi affectio ſuum cuique tribuens, & ſocietatem coniunctionis humanæ æquè ac muniſice tuens, dicitur Iuſtitia.* Idem dicendum de quouis alio officio erga Rempub. poteſt enim in eo multiplex ratio debiti ſpectari. 18

Vt curet ſeruari leges, ex variis cauſis poteſt eſſe debitum.

Dico Quintò, Si qua virtus particularis vocanda ſit Iuſtitia legalis, videtur hoc nomen maximè conuenire virtuti *obedientiæ*. Probatur, Nam ea quæ Ariſtoteles hic tribuit *Iuſtitiæ legali*, magis conueniunt obedientiæ quàm vlli alteri virtuti particulari. 19

Ratio Iuſtitia legalis videtur maximè conuenire obedientia.

Primò, quia Iuſtitiæ legalis obiectum ſecundùm Ariſtotelem eſt id quod lege ſancitum eſt, quod ille τὸ νόμιμον vocat. atqui id ipſum eſt obiectum obedientiæ.

Secundò, quia *obedientiæ* competit eſſe in magna admiratione apud homines, eſſe inſtar Heſperi inter virtutes, & omnes virtutes cõplecti,

(quæ Ariſtoteles tribuit Iuſtitiæ legali) quia omnes virtutes inſerit, inſertáſque cuſtodit.

Tertiò; Rectè dici poteſt virtus vniuerſa; quatenus inclinat ad omnium virtutum functionem & materiam.

Quartò, Hæc virtus reſpicit alterum, id eſt, Superiorem, cuius legibus obedit, & bonum commune, quod conſiſtit in legum cuſtodia.

Denique Ariſtoteles nuſquam alibi de obedientia agit; quaſi eam hic ſatis inſinuauerit. In eandem ſententiam apertè inclinat D. Thomas quæſt.120.art.2.ad 1.

DVBITATIO IV.

Vtrùm Iuſtitia particularis rectè diuidatur in Diſtributiuam & Commutatiuam.

D. Thom. q. 61. art. 1.

RESpondeo, & dico Primò, Rectè ita diuidi. Probatur ex Ariſtotele 5.Ethicor.cap.2. vbi duas ponit Iuſtitiæ partes, quarum altera dirigimur in diſtributionibus, altera in commutatio-
20 nibus. Eadem eſt ſententia communis Theologorum & Philoſophorum. Sed difficultas eſt quomodo hæ ſpecies diſtinguantur.

Ex triplici habitudine in Repub. triplex virtus Iuſtitia.

Dico Secundò, Rectè diſtingui tali conſideratione. In Republica eſt triplex habitudo. 1. partis ad partem. 2 totius ad partes. 3. partium ad totum. Nũc, virtus quæ ſingulas partes diſponit ad bonum totius Reipub. eſt Iuſtitia legalis, de qua dictũ eſt. quæ verò diſponit ad partem, eſt Iuſtitia particularis. Porrò ad partem eſt duplex habitudo, nempe totius ad partem, & partis ad partem. virtus quæ dirigit partem ad partem (ſ. ciuẽ ad ciuem) vt conſtituatur æqualitas inter ciues in actionibus, quibus inter ſe communicant, dicitur Iuſtitia commutatiua. quæ verò dirigit totum ſeu cõgregationem ad partes, in diſtribuendis per ciues rebus communibus, officiis, & oneribus, iuxta proportionem inter ipſos repertam, dicitur Iuſtitia diſtributiua. Hæc propriè & principaliter reſidet in Principe vel Magiſtratu, ad quẽ pertinẽt huiuſmodi diſtributiones; in priuatis ſecundariò, quatenus eos diſponit vt iuſtam diſtributionem ament, eaque legitimè facta acquieſcant. Colliguntur hæc ex D.Th. q.61. a.1.

Diſtinctio Iuſtitiæ cõmut. & diſtributiuæ.

21 Itaque diſtinguuntur hæ duæ ſpecies, Primò, quòd Iuſtitia cõmutatiua diſponat priuatum hominem ad priuatum, vel eos qui ſe inſtar priuatorum habent. Iuſtitia diſtributiua, communitatem, vel eum qui communitatem repræſentat, ad priuatum. Secundò, quòd illa dirigat commutationes, hæc diſtributiones. Tertiò, quòd illa ſpectet conditionem rei alterius, vt ei reddat æquale: hæc conditionem perſonæ, (vt ſitne diues an pauper: nobilis an ignobilis: doctus an indoctus: idoneus ad officium an ineptus) vt ſecũdùm proportionem illarum conditionum fiat diſtributio. Quartò; finis intrinſecus illius eſt, conſtituere æqualitatem inter datum & acceptum: huius finis eſt conſtituere æqualitatem inter proportionem & proportionem, vt eadem ſit proportio inter res quæ diſtribuuntur, quæ eſt inter conditiones perſonarum quibus fit diſtributio; v.g. eſt aliquid diſtribuendum ſecundùm dignitatem perſonarũ: ſi is cuius dignitas eſt vt duo, accipiet 3. aureos; is cuius dignitas eſt vt quatuor, accipiet 6. cuius vt octo, accipiet 12. &c. Vide Ariſtotelem lib.5.Eth. cap. 3. & 4. Hinc patet, quando militi datur ſti- 22
pendium, vel operariis publicis merces à Repub. pro cuiuſque merito, non dari per *Iuſtitiam diſtributiuam*, ſed per *commutatiuam*: quia non ſpectatur conditio perſonarum, ſed operarum quas præſtiterunt; & nihil aliud intenditur quàm vt in ſingulis conſtituatur æqualitas rei ad rem, ſcilicet mercedis ad operas. Vnde Reſpublic. non comparatur tunc ad illos vt totum ad partem: ſed vt pars ad partem, vt ciuis ad ciuem: ſubdit enim rationem vnius perſonæ conducentis operas ſingulorum.

Reſpub. ſoluẽs ſtipendia militi, vtitur Iuſtitia commutatiua.

Dices, Cùm ſit diſtributio bonorum communium ſecundùm conditiones perſonarum, videtur etiam fieri per Iuſtitiam commutatiuam, & ſolum per accidẽs videtur reſultare illa proportionum ſimilitudo inter multos. cuius ſignum eſt, quòd ſi diſtributor aliquem fraudauerit minus dando quàm poſtulabat eius conditio, faciet ei iniuriam; quam tenetur ſarcire per legem Iuſtitiæ commutatiuæ. vt docet D.Thom. q.62. a.1. ad 3. Hæc ergo erat violata.

Omiſſis variis ſolutionibus Reſpondeo, Pro- 23
portionum ſimilitudinem ſeu æqualitatem non reſultare per accidens, ſed eſſe primariò intentam à Iuſtitia diſtributiua, tanquam finem intrinſecum: ſicut æquatio rerum primariò intenta eſt à Iuſtitia commutatiua. Tamen interdum Iuſtitia diſtributiua in ſua functione includit commutatiuam, nempe quando fit diſtributio rerum, quæ ſtricto iure debentur, iuxta perſonarum conditionem, vt ſi quis relinquat centum aureos diſtribuendos ſtudioſis alicuius Collegij pro cuiuſque inopia, vel eruditione, Præſes diſtributor, lege Iuſtitiæ commutatiuæ obligatur erga ſingulos, quamuis erga omnes teneatur ſeruare formam Iuſtitiæ diſtributiuæ, vt ſit ea proportio eleemoſynæ ad eleemoſynam, quæ eſt inopiæ ad inopiam. vnde ſi alicui pauperiori minus dederit, tenebitur ex Iuſtitia commutatiua ei reſtituere ad iuſtam proportionem, non ſecùs ac ſi donator ei in particulari reliquiſſet, v.g. 10. aureos, & Præſes ſolùm dediſſet 5. hoc ipſo enim quo donator vult talem proportionem ſtrictè ſeruari, ſingulis implicitè aſſignat certam ſummam, iuxta proportionem inopiæ, quæ ſingulis debetur lege Iuſtitiæ commutatiuæ.

Iuſtitia diſtrib. interdum includit commutatiuam.

Confir. Quia ſi pro vno ſolo fuiſſet facta aſſignatio, deberetur illi ex Iuſtitia commutatiua: ergo etiã debetur quando fit pro pluribus ſecundùm proportionem paupertatis, vel doctrinæ. nã æquè ſtultum iuris quiſque acquirit, ac ſi ipſi ſoli aſſignatio facta eſſet. Eadem ratio locum habet quando diſtribuitur ærarium commune alicuius Vniuerſitatis vel Collegij in ſingulos pro cuiuſque dignitate vel ordine, iuxta leges & cõſuetudines receptas. Itaque quãdo diuiditur aliquid ſtricto iure debitum, concurrunt in eodem actu Iuſtitia commutatiua & diſtributiua: diſtributiua, quatenus reſpicitur vt cuique detur ſecundùm proportionẽ ſuæ dignitatis: commutatiua, quatenus reſpicitur vt cuique detur æquale iuri quod habet, quod ius ortum eſt ex lege, vel conſuetudine, vel donantis diſpoſitione, ſuppoſi-

ta ea:

ra certa proportione dignitatis ipſius ad dignitatem aliorum, & quòd aliis tātum vel tantum datum ſit. Quare minus dando quàm oportet, ſimul violatur Iuſticia vtraque: diſtributiua, quia non datur ſecundum proportionem dignitatis quam habet ad alios: commutatiua, quatenus nō datur æquale iuri quod ipſi acquiſitum eſt. Quādo verò fit diſtributio rerum quæ ſtricto iure nō debentur ſecundùm conditionem perſonarum, tunc Iuſtitia diſtributiua non includit commutatiuam; vt fit in diſtributione beneficiorum & officiorum: quæ debent quidem conferri dignioribus, non tamen ita vt ipſi Ius ſtrictum ad illa habeant. Vnde non fit ipſis iniuria, quæ ad reſtitutionem obliget, etſi aliis conferantur: peccat tamen diſtributor contra Iuſtitiam diſtributiuam. de quo plura infrà cap. 32. dubit. 2. & 3. & c. 34. dub. 13. *Interdum non includit.*

CAPVT SECVNDVM.

De ipſo Iure in genere.

Habet 2. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Ius, & quodnam ſit Iuſtitia obiectum.

1 *Ius potiſſimùm dicitur tripliciter. 1. vt ſit idem quod Iuſtum.* NOTANDVM eſt, nomen *Iuris* potiſſimùm accipi tripliciter. Primò, vt ſit idem quod *Iuſtum*. *Iuſtum* autem dupliciter accipitur, ſecundùm Ariſtotelem libr. 5. Ethicor. cap. 1. nempe generatim pro *legitimo* (& ſic omne opus virtutis, quatenus conſentaneum legi, dicitur *Ius* & *Iuſtum*) & ſpeciatim, pro eo quod eſt *æquale & alteri debitum*. *Iuſtum generale, ſpeciale.* hæc enim tria inuoluit *Iuſtum* ſtrictè acceptum, (vt colligitur ex D. Thom. q. 80.) *æqualitatem, debitum, & eſſe ad alterum*. ſic dicimur reddere ius alteri. *2. Ius eſt lex.* Secundò, vt ſit idem quod *lex*, quæ eſt regula *Iuſti* in genere: cumque ſententia iudicis ſit etiam veluti quædam lex, (eſt enim lex priuata, non publica) etiam ipſa *Ius* dicitur, hoc modo Iudex dicitur dictare Ius, & præeſſe Iuri dicundo: quamuis tunc poſſit accipi pro iuſto & æquo. *3. Ius eſt poteſtas legitima.* Tertiò, accipitur ius pro *legitima poteſtate*. Sic acceptum poteſt hoc modo deſcribi, *Ius* eſt poteſtas legitima ad rem aliquam
2 obtinendam, vel ad aliquam functionem, vel quaſi functionem; cuius violatio iniuriam conſtituit. *Ius pro poteſtate legitima quid.*

Primò, *Eſt poteſtas*, id eſt, habitudo quædam ad aliquid, vnde dicimus aliquid poſſe. hæc autem ſe habet vel in modum potentiæ actiuæ, vt quando eſt ius ad aliquid agendum vel retinendum: vel potentiæ paſſiuæ, vt in iure quod habes vt ameris, vt cuſtodiaris, vt tibi ſeruiatur: vel potentiæ reſiſtendi, vt in iure quod habes ne quis ædificet tali loco; ne aperiat feneſtram in tuum hortum, vel aream; ne altiùs attollat murum; ne officiat tuis luminibus.

3 Secundò, *Legitima*, i. à lege cōceſſa: quia facultas quæ ſecundùm legem non competit, non eſt ius, ſed vis & iniuria. lex autem hanc poteſtatem concedens vel eſt diuina poſitiua, vt ad Sacramenta percipienda: vel eſt naturalis, vt ad vſum membrorum, ad vitam per cibum & potum ſuſtentandam, ad matrimonium ineundum, ad vim vi propulſandam, & ſimilia. Vel eſt humana, vt ad ſucceſſionem hæreditatis, ad præſcribendam vel vſucapiēdam certo tempore rem alienam, ad acquirendum, poſſidendum, retinendum, alienandum, per varia contractuum genera. Tot enim ſunt genera iurium, quot ſunt genera legum, quæ ius tribuunt: quamuis hæc diuerſitas non faciat diuerſitatem in ipſo Iuſtitiæ habitu.

Hinc ſequitur, hanc poteſtatem non eſſe quid phyſicum, ſed morale dumtaxat, competens homini ex aliqua Dei vel hominum ordinatione, vel deputatione, vel conceſſione; ſicut eſſe magiſtrum, doctorem, regem, militem.

Tertiò, *Ad rem aliquam*: vt ad obtinendum rem aliquam per ſucceſſionem hæreditariam, per teſtamentum, per donationem liberalem, per contractus, per occupationem.

Quartò, *Ad functionem*: vt ad liberum vſum membrorum & rerum ſuarum.

Quintò, *Quaſi functionem*: vt ad poſſeſſionem ciuilem & naturalem, ad retinēdum dominium, ſtatum, & conditionem in qua eſt.

Sextò, *Cuius violatio*, &c. quia iniuria nihil eſt aliud quàm alieni Iuris violatio. *Iniuria.* Dicitur autem violari, non quādo aliquis priuatur ſuo Iure; ſed quando iure manente contra illud agitur. Non enim agi poteſt contra ius quod non eſt. Vnde quando quis priuatur officio, quod eſt Ius quoddam, non fit ei iniuria, niſi in ipſo aliud Ius maneat reſpiciens illud officium: poteſt enim eſſe ius ad Ius, & dominium Iuris. His poſitis,

Dico Primò, Si *Ius* accipiatur pro *Iuſto in genere*, eſt formaliter obiectum obedientiæ. 4 *Iuſtum in genere.*

Probatur, quia ſic idem eſt quod *legitimum*, ſeu lege ſtatutum: atqui hoc eſt obiectum formale obedientiæ, quæ ideò vult & facit quia eſt præceptum.

Dixi *formaliter*, quia ſi *legitimum* accipiatur materialiter, pro eo quod eſt lege ſtatutum, eſt obiectum omnis virtutis: quia lex in omni materia virtutis aliquid ſtatuit, vt ſuprà cap. Par. 5. dictum eſt.

Dico Secundò, Si *Ius* accipiatur pro *Iuſto ſpeciali*, quod eſt æquale, debitum alteri, ſic eſt obiectum formale iuſtitiæ particularis. 5 *Iuſtum ſpeciale.* probatur, quia is peculiari ratione dicitur Iuſtus, qui hanc æqualitatem debitam amat, intendit & ſeruat. Iniuſtus, qui eam non ſeruat, vt patet in contractibus. ergo hæc æqualitas quatenus debita, eſt obiectum formale Iuſtitiæ. patet conſequentia,

quia obiectum formale cuiuſque virtutis eſt illud bonum honeſtum, quod per illam virtutem in opere intenditur.

Aequalitas duplex.

Hæc autem æqualitas eſt duplex, vt ſuprà c.1. nu. 21. dictum eſt; altera *rei ad rem*, (vt pretij ad merces; rei reddendæ ad rem ſublatam, vel peremptam) quæ æqualitas dicitur eſſe ſecundùm *proportionem arithmeticam*, eſtque obiectũ Iuſtitiæ commutatiuæ. Altera, *proportionis ad proportionem* (vt cùm eſt æqualitas inter proportionem rerum quę diſtribuuntur, & dignitatem ſecundum quas diſtribuuntur) quæ æqualitas dicitur eſſe ſecundùm *geometricam proportionem*, eſtque obiectum Iuſtitię diſtributiuæ. ratio iſtius appellationis eſt, quòd Arithmetica, præſertim vulgaris, ſpectet propriè proportionem numerorum & quantitatum: Geometria proportionum.

Ius pro lege.

6 Dico Tertiò, *Ius ſecundo modo*, ſcilicet pro lege, non eſt obiectum, ſed regula Iuſtitiæ & cæterarum virtutum Ratio eſt, quia virtutes in ſuis functionibus debent dirigi ſecundùm præceptum legum: niſi enim legibus ſint conformes, non erunt ſtudioſæ neq; laudabiles.

Ius pro poteſtate.

7 Dico quartò, *Ius pro poteſtate legitima*, non eſt *obiectum, quod* Iuſtitia intendit: eſt tamen aliquid vnde obiectum Iuſtitiæ quodammodò pendet, & ad quod intrinſecum ordinem habet, quod *formale obiectum cui* dici poteſt.

Probatur, quia etſi Iuſtitia in opere ſuo non intendat Ius alterius, intendit tamen id, quod Iuri alterius eſt debitum; ac proinde id quod intrinſecum ordinem habet ad Ius alterius. quod confirmatur, quia obiectum quod Iuſtitia intendit, includit eſſe debitum alteri ad æqualitatem, debitum autem non poteſt eſſe ſine Iure in altero, nam eſt correlatiuum eius: Debitum enim, Iuri eſt debitum. ergo obiectum Iuſtitiæ includit ordinem ad Ius alterius. Hinc fit vt nullum ſit propriè opus Iuſtitiæ, ſine Iure in altero: quia opus Iuſtitiæ eſt reddere quod Iuri alterius eſt debitum. vnde in altero poſtulat ius, in altero debitũ. Quòd autem hoc ius rectè dicatur *obiectũ formale cui* patet, quia eſt ratio cur alteri aliquid ſit debitum. Pro quo notandum eſt, in Iuſtitia, ſicut & in omni virtute quæ eſt ad alterum, poſſe diſtingui *obiectum quod*, & *obiectum cui*. *Obiectum quod* eſt illud, quod ipſa virtus intendit, & præſtat exteriùs. Hoc in propoſito eſt redditio rei æqualis, quatenus debita, ſeu redditio debiti ad æqualitatem Iuris alterius.

Obiectum quod & cui.

Obiectum cui, eſt is cui præſtatur. hoc in propoſito eſt proximus noſter, quatenus Ius habet ratione cuius illi aliquid eſt debitũ. ex iure enim ipſius in me vel mea, naſcitur in me debitum præſtandi id, quod illud Ius impleat & exhauriat. quo poſito, Iuſtitia inclinat vt id velim affectu & præſtem effectu. itaque Ius eſt ratio obiectiua in *obiecto cui*, vnde tota ratio Iuſtitię pendet. vide infrà c.36. Dubit. 2. & cap.46. Dubit. 2.

Nec obſtat quòd *Vindicatio* non reſpondeat Iuri alterius, ſed ipſius vindicantis; quia hæc virtus non eſt ſpecies Iuſtitiæ particularis, ſed pars potentialis, vt infrà oſtendetur cap.47. Dubit.4.

Ex his patet, hanc Iuris acceptionem maximè ſeruire noſtro propoſito, quia tota Iuſtitiæ ratio ex ea oritur. nam ipſa ratio debiti & obligationis noſtræ ex ea pendet.

DVBITATIO II.

Quomodo Ius ſecundùm varias acceptiones diuidatur.

Reſpondeo, & dico Primò, Si *Ius* accipiatur primo modo, id eſt, vt idem ſit quod *Iuſtum alteri debitum*, diuiditur in Iuſtum per æqualitatem rerum, & in Iuſtum per æqualitatem proportionum, vt dictum eſt n.5. 8

Diuiſio Iuris pro Iuſto.

Dico Secundò, Si accipiatur ſecundo modo, pro lege, diuiditur ſicuti lex. Itaque *Ius* aliud eſt naturale, aliud poſitiuum: *Ius poſitiuum* aliud eſt diuinum, aliud humanum. *Ius diuinum* aliud eſt vetus, aliud nouum. *Ius humanum* aliud eſt Ius gentium, aliud Ius canonicum, aliud ciuile. 9

Diuiſio Iuris pro lege.

Ius naturale dicitur, quod ex ipſis rerum naturis oritur, ſ. ex natura rationali, & naturali conditione operum, de quibus hoc Ius diſponit. Vnde eius rectitudo, ſuppoſita exiſtentia naturę humanæ, non pendet ex aliqua libera ordinatione Dei vel hominis; ſed ex ipſa rerum natura. Itaq; ſicut naturæ conditio eſt immutabilis, ita quoque lex naturalis eſt immutabilis, manentibus iiſdem circumſtantiis rerum: vt bonum faciendum, malum vitandum; Deum colendum, & cætera quę continentur in Decalogo, vel euidẽter ex eo ducuntur.

Ius naturale.

Ius poſitiuum eſt quod pendet ex libera Dei vel hominum voluntate; vnde mutari poteſt, etiamſi omnes circumſtantiæ, cum quibus antea obligabat, eædem maneant. *Ius diuinum vetus* eſt, quod Deus in veteri Teſtamento tulit, de cæremoniis & politia. *Nouum* quod in nouo, vt ſunt ea quæ de Sacramentis. *Ius humanum* eſt, quod auctoritate humana ſeu puri hominis eſt conditum. *Ius gentium* eſt quod paſſim apud omnes Gentes ſeruatur. *Ciuile*; quod auctoritate Principum ſæcularium eſt conditum. *Canonicum*, quod auctoritate Pontificis vel Concilij conditum eſt. Sed de his plura 1.2. tractatu de legib. q.96.

Ius poſitiuũ.

Dico Tertiò, ſi Ius accipiatur tertio modo, ſcilicet pro *poteſtate legitima*, diuidi poteſt, Primò ex parte principij, nempe ſecundùm diuiſionem legũ quibus oritur. Vnde aliud eſt *naturale*, quod lege vel conceſſu naturæ competit: aliud *poſitiuum*, quod lege poſitiua, vel conceſſione libera Dei vel hominum competit: & ſic deinceps in aliis membris. Secũdò, diuidi poteſt ex parte termini quem reſpicit & ſic diuiditur in *Ius ad rem*, & *Ius in re*. *Ius ad rem* dicitur quod non tribuit actionem in rem, ſed tãtum in perſonam, tale ius eſt quod tibi competit per ſtipulationem, per donationem, per emptionem, aliosve cõtractus, ante traditionem rei. Si enim res illa alteri vẽdatur, & reipſa tradatur, manet illi. nec potes illam vindicare: quia non res erat tibi obligata; ſed tantùm habes actionem perſonalem in eum qui te fraudauit; vt infra cap.3. num.12. & 13. dicetur. Tale etiam ius eſt, quod habes per electionem, poſtulationem, præſentationem ad beneficium. Imò tale etiam eſt, quod habes per collationem beneficij, ante acceptationem: & per ſucceſſionem hereditatis, ante illius acceptationem. *Ius in re* dicitur, quod tribuit actionem realem, ſeu quod rem obligatam habet. Tale eſt quod habetur per emptionem, & alios contractus, ſecuta rei traditione; per collationem beneficij, 10 11 12

Ius pro poteſtate legitima. *Ius ad rem.* *Ius in re.*

ſecuta,

ſecuta acceptatione: per teſtamentum, vel ſucceſſionem ab inteſtato, ſecuta acceptatione: tale etiam Ius eſt dominium rei, & vſus, & vſusfructus, id eſt, Ius vtēdi & fruendi, reſpectu rei, quæ ſubeſt illis Iuribus, item iura quæ dicuntur *ſeruitutes*; Ius etiam hypothecæ & pignoris; denique omne Ius, quod rem aliquam ſiue corporalem, (vt ſunt agri, domus, ſupellex) ſiue incorporalem (vt ſunt officia, beneficia, reditus, ſeruitutes, & ſimilia) ita nobis obſtrictam tenet, vt ex ea poſſimus percipere fructus, vel emolumenta, vel ſecuritatem creditorum, vel honorem, dicitur Ius in re. quocunque autem res talis tranſeat, poteſt vindicari tamquam nobis obſtricta; quia res omnis tranſit cum ſuo onere, quo eſt affecta.

CAPVT TERTIVM.

De ſpeciebus Iuris realis; vt ſunt dominium, vſusfructus, vſus, poſſeſſio, & alia quædam.

Habet 13. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit dominium in genere, & quænam eius ſpecies.

1 RESPONDEO, *Dominium* in genere duo includit, nempe potentiam quamdam, & auctoritatem in rem vel perſonam (vt colligitur ex D.Thom. de Potentia q.7.a.10.) & ſubiectionem rei, vel perſonæ, talem, vt inde dicatur ipſa eſſe alterius. Dominus enim vocatur qui habet aliquid ſuum, de quo poſſit diſponere, vel in quod auctoritatem exercere. qui autem nihil habet ſuum, in quod exerat poteſtatem, non dicitur Dominus.

Dominium generatim. Itaq; *dominium in genere* nihil videtur eſſe aliud quàm ius gubernandi vel diſponēdi de re aliqua, tanquam ſua. *Suum* autem dicitur, quod ita ſubiectum & aſtrictum illi, cuius eſſe dicitur, vt poſſit de eo diſponere proprio Iure, nō ex commiſſione alterius. *Dominium Dei.* Sic ius quod Deus habet in vniuerſam creaturam tamquam rem ſuam, quo poteſt de illa ſtatuere quod placuerit, eſt Dominiū Dei, & quidem perfectiſſimum, cum creatura perfectiſſime ſit eius, vtpote ei ſummè ſubiecta & obſtricta ratione creationis, conſeruationis, gubernationis, & ſummæ ab eo dependentiæ omnium quæ in ipſa ſunt. Similiter Ius quod Rex habet in ſuum regnum: Dux in ſuum Ducatum: & quiuis in ſuas poſſeſſiones, dominium vocatur.

2 Hoc modo Dominium diuidi poteſt in dominium Iuriſdictionis & proprietatis. *Dominiū Iuriſdictionis.* *Dominium Iuriſdictionis* eſt poteſtas gubernandi ſuos ſubditos. Gubernandi actus ſunt præcipere, vetare, permittere, iudicare, punire, præmiare. *Dominiū proprietatis.* *Dominium proprietatis* eſt Ius diſponendi de re aliqua tamquam ſua in ſuum commodum. ab hoc dominio quiſq; dicitur rei ſuæ dominus; ſiue ille ſit perſona priuata, ſiue publica, ſiue cōmunitas. nam perſona publica & Reſpub. poteſt poſſidere bona iure priuato, inſtar priuatæ perſonæ. 3 *Dominiū ſeculare. Eccleſiaſticum.* *Dominium Iuriſdictionis* diuiditur eo modo, quo Iuriſdictio ordinaria, quia ab hac non videtur diſtingui. vnde aliud eſt *ſæculare*, aliud *eccleſiaſticum*. *Sæculare* eſt quod in rebus ſæcularibus gubernat, pacem & publicam tranquillitatem procurans, vt eſt poteſtas Imperatoria, Regia, Ducalis, Comitalis, Marchionalis, & ſimiles reſpectu prouinciarum, oppidorū, & pagorum, quæ ipſis proprio Iure in negociis ſæcularibus ſubſunt. *Eccleſiaſticum dominium* quod in rebus ſacris & in rectè viuēdi ratione dirigit; cultum diuinum, & ſalutem animarū ſpectans; vt eſt poteſtas Papalis, Patriarchalis, Archiepiſcopalis, Epiſcopalis, & aliæ inferiores, reſpectu ſubditorū qui ipſis in ſpiritualibus ſubſunt. 4 *Dominiū proprietatis Perfectum, Imperfectum.* *Dominium Proprietatis* diuidi poteſt in perfectum & imperfectū. *Perfectum* dicitur quod continet proprietatem rei & commodorum eius. *Imperfectum*, quod tantùm habet vel proprietatem rei abſque emolumentis, vel emolumenta abſque rei proprietate. Vnde hoc dominium eſt duplex: aliud enim dicitur *directum*, aliud *vtile*. *Directum, Vtile.* *Directum* cōtinet ſolam rei proprietatem: vnde habens hoc dominium ſolet dici proprietarius. Tale dominium eſt quod habet filiusfamilias in peculio quod dicitur aduentitiū; & Princeps in feudis; & qui dedit agrū ad emphyteuſim, in agro; & omnis is qui dicitur dominus eorum, quorum alteri cōceſſus eſt vſusfructus. *Dominium vtile* continet ſolam rei commoditatem & vtilitatē. Tale eſt quod habet vſuſfructuarius, feudatarius, emphyteuta. 5 Hic tamen aduertendū eſt, ne dominiū directum eſſet omnino inutile, Iure ſtatutū eſt, vt certis quibuſdam caſibus dominiū vtile redeat ad dominum directū. vt patet Inſtitut. de vſuſr. §.1. Vide Silueſtrum verbo Dominium, q.1. & 2. Omiſſo dominio Iuriſdictionis (de quo 1.2. quæſt.95. tractandum) explicandæ nobis ſunt præcipuè ſpecies dominij proprietatis, & quædam Iura affinia.

DVBITATIO II.

Quid ſit dominium perfectum ſeu plenum.

6 *Mancipium.* NOtandum eſt, Dominium veteribus Latinis dici *mancipium*, quòd potiſſimùm apprehenſione manuum hoc Ius acquiratur. vnde *res mancipi* dicebantur, quæ dominio erant ſubiectæ; & *homo ſui mancipij*, qui ſui iuris erat: *dari & accipi mancipio*, cuius transferebatur dominium, poſteà hoc Ius cœpit vocari dominium, quo nomine paſſim vtūtur auctores Digeſtorum. vt patet tit. de acquirendo rerum dominio, & alibi.

Nunc

Quid dominium perfectum.

7 Nunc Reſp. Hoc dominium ſic poſſe definiri; Dominium eſt ius in re, extendens ſe ad omnem eius vſum ſeu diſpoſitionem, niſi lege prohibeatur. Definitur hic dominium plenum, continens in ſe dominium directum & vtile. definitio habet tres partes. Prima eſt *ius in re*, hoc enim eſt loco generis: omne enim dominium eſt ius in re: non contrà, vt patet in hypotheca & pignore, in vſu & vſufructu; & in iure quod coniuges habent in mutua corpora: ſunt enim hæc iura in re, non tamen dominia. Excluduntur hic omnia iura ad

Dominium iurium.

8 rem. Dico *in re* generatim, quia etſi Iuriſperiti tantùm rerum corporalium velint eſſe dominiũ; incorporalia autem (vt officia, iura) poſſideri *quaſi poſſideri*: tamen hæc differentia paſſim non ſeruatur, neque vulgò neque à Theologis, neque à Iuriſperitis: dicimur enim paſſim domini redituum, & ſimilium iurium. vnde quotidie emuntur & venduntur etiam chirographa, & actiones

Ad omnem vſum.

perſonales, & ſeruitutes. Secunda, *Extendens ſe ad omnem eius vſum*: quæ pars eſt loco differentiæ. nam proprium eſt perfecti dominij, vt poſſis re tua vti pro tuo arbitratu, eam vel tibi ſeruando,

Quæ excluſa.

vel vendendo, vel donando, vel vaſtando. Hic excluduntur Primò, omnia ea iura, quæ etſi dicantur dominia, non ſunt tamen dominia plena; vt *dominium directum*, quod eſt dominium proprietatis nudæ ſine vſufructu: & *dominium vtile*, quod eſt ſolius vſusfructus, vel vſus: & *dominium iuriſdictionis*, quale habet rex in regnum, & omnis ſuperior in ſubditos. Secundò excluditur ius pignoris, & hypothecæ, & ſimilia. quamuis enim per hæc obtineatur aliquod ius in re ad aliquem determinatum effectum & vſum, non tamen ad omnem vſum: quia res, in quibus hæc iura habentur, non poſſunt vendi, donari, deſtrui. Sic Religioſus non habet dominium in veſtes & libros, quia non habet ius ad omnem eorum vſum, ſed ſolum ad determinatum.

Lex interdũ impedit vſũ.

9 Tertia eſt, *niſi lege prohibeatur*. quia etſi dominiũ ea natura ſui tale ſit vt tribuat poteſtatẽ ad vſũ ſeu diſpoſitionem rei qualemcumque; tamen interdum lege impediente fit vt hæc poteſtas non poſſit exire in actum. Sicut qui habet potentiam naturalem videndi, impeditur interdum ne poſſit ea vti ad videndum; quo impedimento ſublato, ſtatim ſine acceſſione noui auxilij poteſt in actum exire. Sic pupillus prohibetur alienare rem ſuam vſque ad certum tempus, cùm tamen ſit verus dominus, vt Apoſtolus ait ad Gal. 4. Sic maioratus, fideicommiſſa, & alia bona, quæ dicuntur vinculata, alienari ex legum diſpoſitione non poſſunt; cùm tamen vero dominio poſſideantur. non enim hoc impedimentum quod lex inducit, tollit naturam dominij aut ius in re, ſed ſolum impedit eius Iuris vſum aliquem & executionem, quo impedimento per lapſum temporis, vel aliter ceſſante, ſine collatione noui Iuris poteſt illa alienare. Simili modo poteſt impediri per votum & iuramentum, vt infrà patebit.

10 Ex his facile intelligi poteſt illa Iuriſperitorũ definitio, *Dominiũ eſt ius perfectè diſponendi de re corporali, niſi lege prohibeatur*. vbi *corporali*, meliùs omittitur, vt dictum eſt. Hæc tamen definitio non explicat hoc ius eſſe in re fundatum; quod tamen ad rationem dominij eſt neceſſarium.

Dices, Dominium videtur quid prius Iure; ideò enim habes ius in re illa ad omnem vſum & diſpoſitionem, quia es eius dominus; non contrà: ergo dominium non eſt formaliter Ius.

Reſp. Perfecta ratio dominij non eſt prior Iure & poteſtate diſponendi de re; ſed hanc eſſentialiter includit: eſſe enim dominum rei, eſt rem illam ita habere ſibi ſubiectam & aſtrictam per aliquem actum, v. g. per emptionem & apprehenſionem, vt ea vi illius ſubiectionis poſſis de ea liberè diſponere. Itaque *dominium* ex parte rei dicit ſubiectionem rei, & veluti ſeruitutem, qua domino eſt obſtricta, & dicitur formaliter eſſe res mea, tua, ſua: ex parte domini dicit non tantùm nudam illam habitudinem, qua dicitur rem habere per emptionem & traditionem; ſed etiam poteſtatem & ius quæ ex vi modi illius habendi ſequuntur. Ad rationem in oppoſitum, 11

Dominiũ eſſentialiter includit poteſtatem & Ius.

Reſp. Etiam dicimus hominem poſſe intelligere, quia habet intellectum; & tamen intellectus eſſentialiter eſt potentia intelligendi. Itaque iſte modus loquendi non eſt ſufficiens ſignum, rationem dominij eſſe priorem quàm ſit ratio Iuris; potentia enim omnis conſiderata in ſe & ad ſe, concipitur vt prior ſeipſa, conſiderata in ordine ad actũ; cùm tamen reuerà prior non ſit; eò quòd reſpectus & ordo ad actum ſit illi eſſentialis.

DVBITATIO III.

Quænam requirantur ad dominij acquiſitionem.

RESpondeo, & dico Primò, Quando dominium ab vno in alium transferendum eſt, ad acquiſitionem dominij ordinariè duo requiruntur, *titulus* & *traditio*: ita docet Couar. libr. 1. var. c. 19. Colligitur aperte L. Traditionibus 22 C. de pactis. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur* iuncta ſimul lege Numquam. 31. ff. de acquir. rer. dom. *Numquam nuda traditio transfert dominium; ſed ita, ſi venditio, aut aliqua iuſta cauſa præceſſerit, propter quam traditio ſequeretur.* Ex his duabus legibus apertè habetur vtrumque requiri & ſufficere. Ratio eſt ipſa legum diſpoſitio: nam iure naturæ non eſt neceſſaria traditio: eſt tamen rationi conſona. quia ſicut vt poſſim re aliqua vti naturaliter, requiritur in me vis vtendi, & in re conueniens applicatio: ita, vt poſſim re aliqua vti moraliter tamquam dominus, requiritur ex parte mea aliquod ius, per contractum aliquem, vel ſimilem modum, & ex parte rei debita applicatio, quæ fit per traditionem vel apprehenſionem. Accedit, quòd hac ratione euitetur etiam incertitudo dominiorum, multarum litium ſeminarium. 12

Titulus eſt id in quo totum ius primitus fundatur, vt emptio, donatio, ſucceſſio hæreditaria, & ſimilia. per hæc tamẽ nondum habetur dominium, aut ius in re; ſed ſolùm ad rem: niſi accedat certa quædam traditio, quæ eſt veluti conditio neceſſaria vt ea vi prioris donationis vel emptionis reſultet dominiũ. Vnde ſi Petrus tibi vẽdidiſſet prædium, domum, pannum, æquum, vel aliud quiddam, & ante traditionem venderet alteri & traderet, ſecundus emptor acciperet eius dominium, nec teneretur illud tibi cedere, ſed ſolùm haberes actionem damni in venditorẽ: vt patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione. Niſi fortè alteri eſſet tradita titulo gratuito; tunc 13

enim

enim poſſes illam vindicare. ſimiliter, ſi alteri eſſet quidem tradita titulo oneroſo, ſed ſcicti eam tibi antea venditam. de quo vide Couarr. lib. 2. variarum c.19.num.5.& infrà cap.21.dub.19.

14 Notãdum eſt, Ex eo quòd per ſolum titulum, vel contractum nõ conſequimur dominium, vel aliquod ius in re ante traditionem; ſed ſolùm actionem perſonalem, (præterquam in pignore & hypotheca) reſultare multos effectus, vt benè oſtendit Antonius Gomez. de ſeruit. c.23. & 24. Primò, promiſiſti alicui vel vendidiſti ſeruitutem in prædio, (v.g. ius eundi, vel currũ ducendi per tuum prædium) & nondum tradidiſti eo modo, quo tradi debet; ſi alteri vendis prædium, ille non habebit actionem in emptorem, aut in præ-

15 dium, ſed in te. Secundò, ſi vendidiſti prædium cum pacto de retrouendendo, & ille vendat alteri, non habebis actiooem in illum ſecũdum emptorem, aut in prædium, ſed in primum; quia nudum pactum de retrouendendo non tribuit tibi ius in re, ſed actionem contra emptorem. Tertiò, ſi alienaſti bona tua in fraudem creditorum, & emptor alienarit in tertium; creditores non habent actionem in illa bona, vel in tertium, ſed tantùm in ſecũdum, ſi fuit conſcius fraudis, &c. vide plura apud Gomez. ſuprà.

16 Dixi *ordinariè*, quia in quibuſdam caſibus non eſt traditio neceſſaria ad dominium acquirendum. Primò, in *beneficiis*: nam in his acquiritur ius in re, & quaſi dominium per collationem & acceptationem. vt patet ex c. Si tibi abſenti, tit. de præbendis in 6. Secundò, in *hereditate*: vt enim quis fiat dominus hereditatis, ſiue per teſtamentum, ſiue ab inteſtato, non requiritur aliud quam vt hereditas adeatur. vt patet ex L. Cùm heredes. 23. ff. de acquirenda vel amittenda poſſeſſione, vbi ſic dicitur, *Cùm heredes inſtituti ſumus, adita hereditate omnia quidem iura ad nos tranſeunt, poſſeſſio autem niſi naturaliter apprehenſa ſit, ad nos non pertinet.* Aditur autem hereditas, dũ acceptatur verbo, vel facto, vt habetur Inſtit. de heredum qualitate, §. vlt. Tertiò, in *legatis*; Si enim tibi res certa legata ſit, ſtatim hoc ipſo quo heres acceptat hereditatem, efficeris eius dominus. vt colligitur ex L. A Titio 64. ff. de furtis, vbi dicitur *quod res legata rectâ via ab eo, qui legauit, ad eum, cui legata eſt, tranſeat.* Quartò, Quando aliquid donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, eccleſiis, aut aliis piis locis, aut in redemptionem captiuorum. vt colligitur ex L. Vt inter Ius diuinum. 23. C. de ſacroſanctis Eccleſiis. Quintò, In contractu ſocietatis omnium bonorum per matrimonium. de quo vide Couar. lib. 3. variar. cap. 19. n. 1. & 2. Sextò, Si donaſti & tradidiſti alteri domum, fundum, vel quid ſimile, ſub ea conditione vt tibi alimenta præbeat; illo non præbente, vt debet, ſtatim recipis dominium & poſſeſſionem illius rei, abſque vlla traditione. L. 1. C. de donat. quæ ſub modo. Septimò, Si Princeps contrahat cũ aliquo, vel donet, & intendat transferre dominium, erit tranſlatum abſq; alia traditione. vt docet Couar. l.1. variar. c.19. n.3. Ratio eſt, quia ſicut ex voluntate Principis eſt quòd requiratur traditio; ita etiam ipſius arbitrio poteſt omitti. Præter hos vix inuenias alios caſus, in quibus ad comparandum dominium ſiue plenũ, ſiue non plenum, non requiratur traditio iure communi Cæſareo. nam de iuribus propriis variorum regnorum, vel dominiorum non eſt nobis hic ſermo.

Quando traditio non ſit neceſſaria.

Aduerte tamen, ad ius hypothecæ vel pignoris, talem traditionem aut apprehenſionem non eſſe neceſſariam, ſed nudam conuentionem, vel legis diſpoſitionem ſufficere. vt patet L. 1. ff. de pignoribus.

Dico Secundò, quando dominium non transfertur ab vno ad alterum, ad acquiſitionem eius ſufficit apprehenſio: ſic enim acquiruntur dominia earum rerum, quæ nullius ſunt; vt infrà dicetur cap. 5.

DVBITATIO IV.

Quidnam ſit vſusfructus.

RESpondeo, *Eſt ius rebus alienis vtendi fruendi, ſalua rerum ſubſtantia.* Ita habetur Inſtit. de vſufructu, in principio. Habet hæc definitio 5. partes. Prima, *eſt ius*; quia non loquimur hic de vſu actuali, quem Iuriſperiti vocant vſum facti, ſed de ipſo iure vtendi fruendi. Secunda eſt, *vtendi*, vt excludatur ius, quod habet creditor in pignore vel hypotheca, vel depoſitarius in depoſito; hi enim non poſſunt vti rebus illis: quòd ſi vtantur inuito domino, tenentur ei reſtituere æſtimationem vſus. Tertia, *fruendi*, vt excludatur nudum ius vtendi re aliqua, quod nõ extendit ſe ad eius fructus percipiendos: ſicut facit hoc ius, quo non ſolùm datur poteſtas vtendi re illa, in qua cõſtitutum eſt, (v.g. equo, domo, agro, ſilua) ſed etiam fruendi, id eſt, percipiendi omnes fructus; ita vt hoc ipſo quo eos colligit, acquirat in eis plenũ dominium. Si tamen fructuarius, priuſquam eos collegerit, moriatur, (etiamſi iam ſint maturi) acquiruntur domino proprietatis: nõ heredibus fructuarij. vt habemus Inſtit. de rerum diuiſione. §. Is verò. Ratio eſt, quia quamdiu adhærent ſundo, cenſentur vnum cum ſolo, vnde pertinent ad dominum ſoli, donec fructuarius eos colligendo comparauerit ſibi eorum dominium. quare ſi durante ſuo iure non collegerit, manebunt domino fundi. *Fructus* autem dicuntur, in grege quidem, lana, lac, fœtus: in fundo, fœnum, ſegetes, virgulta, ſalices, & omnes arbores cæduæ: fructiferæ autem non cenſentur in fructu. proles ancillæ non cenſetur in fructu, ob dignitatem naturę. Vide de his omnibus lib. 7. ff. tit. 1. potiſſimùm L. 8. & 59. & 68. Quarta, *rebus alienis*, vt excludatur ius vtendi & fruendi, quod quiſque habet in re ſua. Quinta, *ſalua rerum ſubſtantia*, quia fructuarius debet rem integrã proprietario reſeruare. Hinc fit vt vſusfructus propriè dictus non poſſit conſtitui in rebus quæ vſu conſumuntur, vt in vino, oleo, frumento, pecunia. Vtilitatis tamen cauſa in his conſtitui poteſt quaſi vſusfructus. tunc autem transfertur dominium in fructuarium; ſed hic debet dare cautionem ſe finito tempore præſcripto reſtituturum pecuniam, vel rei æſtimationem. Vide Inſtit. ſuprà, §. Conſtituitur. 17

Explicatur definitio.

Fructus qui.

Quaſi vſusfructus.

Notandum autem eſt Primò, ob hanc vltimam particulam, *vt ſalua maneat rei ſubſtantia*, fructuarium obligari ad hæc quatuor. Primò, Si habet vſumfructum gregis, vel armenti, quamuis poſſit vtifrui lacte, lana, & fœtu; tamen in locum capitum demortuorum, vel inutilium, debet 18

Obligatur ad 4.

debet è fœtu ſubſtituere alia capita: quæ poſtquam ſubſtituerit, cedent in dominium proprietarij: vnde ſi pereant, ipſi peribunt. Ita habemus Inſtit. de rerum diuiſione. §. Sed ſi gregis. hoc tamen non habet locum quando cõceditur vſus, non gregis collectiue, ſed animalium, ſeu ſingulorum capitum; tunc enim nõ tenetur ſubſtituere. Ita habemus L. Quid ergo. 70. ff. de vſufructu. Ratio eſt, quia grex eſt æternus; ſed ſingula capita ſeorſum pereunt.

Secundò, Si vſusfructus ſit conſtitutus in ſilua aut vinea, tenetur fructuarius loco arborum vel vitium demortuarum alias ſerere; niſi vi tempeſtatis vel ſimili caſu eſſent euerſæ. quod enim fortuitò perit abſque culpa fructuarij, proprietario perit.

Tertiò, Si in ædibus ſit conſtitutus vſusfructus, tenetur ad modicam earum reparationem proprio ſumptu, vt integræ permaneant; non tamen tenetur ad magnos ſumptus quibus efficiantur meliores.

Quartò, Tenetur ad dandam cautionem proprietario, ſe boni viri arbitratu vſurum, fruiturum re ipſius, eamque reſtituturum finito tempore præſcripto: vide plura apud Silu. ſed minoris momenti.

19 *Dupliciter acquiritur.* Notandum Secundò, Vſumfructum acquiri dupliciter, Primò, Legis ordinatione. Hic dicitur *legalis*, vt is, quem pater habet in peculio filij aduentitio, quamdiu filius eſt ſub patria poteſtate, & quem habet mater tranſiens ad ſecunda vota in bonis prioris tori.

Secundò, Priuata diſpoſitione, vt teſtamento, pactionibus, ſtipulationibus. vt habetur Inſtit. de vſufructu. §. 1. Hic dicitur *conuentionalis*. vide Gomezium, de ſeruitutibus, n. primo.

DVBITATIO V.

Quomodo vſusfructus amittatur.

20 Reſpondeo, Amitti multis modis. Primò, ſi moriatur vſufructuarius. Secundò, ſi res ipſa pereat: vt ſi domus incendio conſumpta ſit. Tertiò, ſi tanto tẽpore nõ vtatur ſuo iure, quanto opus eſt, vt dominus directus contra eũ præſcribat. Hoc autem tempus eſt 10. annorũ inter præſentes, & 20. inter abſentes; vt colligitur C. de vſufructu, L. penult.

21 *Capitis diminutio maxima tribus caſibus.* Quartò, per maximã capitis deminutionem. Dicebatur autem maxima capitis deminutio, cùm ciuitas ſimul & libertas amittebatur: hoc autẽ fiebat tribus caſibus, Primus eſt, per condemnationem ad metalla, vel ad beſtias, vel generatim ad mortẽ. Sæpe enim condemnatio ad mortem longo tempore antecedebat executionẽ. Hi dicebãtur effecti ſerui pœnæ. quòd autem omnes ad mortem condemnati huc pertineant, patet L. Qui vltimo, 29. ff. de pœnis, & clarius L. Quod ad ſtatum, 12. ibidem. vbi dicitur, *eos in quos animaduerti iubetur, ſtatim ſeruos pœnæ fieri.* eòdem pertinẽt damnati perpetuò ad triremes. vt docet Gomezius ad L. 4. Tauri. n. 1. Et quamuis per Authent. primam de nuptiis c. 8. ablata ſit ſeruitus pœnæ, quatenus erat impedimentum dirimens matrimonium; non tamen eſt ablata, qua parte faciebat amitti vſumfructum, eumq́; reuerti ad proprietariũ, vt eruditè oſtendit Molina diſput. 9. Secũdus eſt, quando libertus ingratitudinis in patronum condemnabatur, ideoque ruſus in ſeruitutem reuocabatur. Tertius, quando ſe patiebatur vendi, vt eſſet particeps pretij. Hi tres caſus habentur Inſtit. de cap. demin. §. 2.

22 *Media capitis deminutio.* Quintò, per mediam capitis deminutionem; quæ eſt, cùm ciuitas amittitur, ſed libertas retinetur; hoc autem fiebat duobus caſibus: Primò, cùm quis deportabatur in Inſulam. Secundò, cùm aliquis proſcribebatur interdictus aqua & igni: vt habetur Inſtit. ſup. vbi.

Aduerte, hæc debere eſſe perpetua, & cũ amiſſione omnium bonorum; quo modo fiebat apud veteres: alioquin non inducunt mediam capitis deminutionem. Hi omnes dicuntur mortui ciuiliter, quia teſtari non poterant, & reſpectu bonorũ perinde ſe habebant, ac ſi mortui fuiſſent. vide Silu. v. Teſtamentũ. 1. q. 4. eòdem pertinent damnati ad carceres perpetuos, iuxta communem ſententiam Doctorum. Per profeſſionẽ verò non redit vſusfructus ad proprietariũ, ſed tranſit ad monaſterium, ſi eſt capax ſucceſſionis; vt rectè Nauar. commentario ſecundo de Regular. n. 70. & ſeq. colligitur Authen. Ingreſſi. C. de Sacroſanct. Eccl. de quo inf. c. 41. dub. 10.

Sextò, Si vſufructuarius cedat iure ſuo ipſi proprietario.

Septimò, Si acquirat rei proprietatem: quod conſolidatio dicitur. Vide Inſtit. de Vſufructu. §. Finitur, & Silueſtrum verbo Vſus. q. 11.

23 *Si parens hæreticus.* Octauò, Si pater fiat hæreticus, hoc ipſo amittit vſumfructum in bonis aduentitiis filij; iſque ſtatim coaleſcit cum dominio directo, quod habet filius. Ita docet Iacobus Simanchas Inſtitutionum catholicarum tit. 9. n. 81. & noſter Molina diſp. 9. Ratio eſt, quia propter crimẽ hæreſis paternum, etiã adhuc occultum, filius omnino exit patriam poteſtatem, efficitúrque ſui iuris, adeò vt nulla alia emancipatione egeat, vt expreſſe habetur c. 2. de hæreticis in 6. Alex. 4. Si nulla alia eget emancipatione: ergo etiam quoad bona ſua eſt exemptus à iure paterno. vnde ſequitur, poſſe illum vti occulta compenſatione, ſi aliter ſuo iuri conſulere nequit.

DVBITATIO VI.

Quid ſit vſus.

24 Reſpondeo, *Vſus eſt ius vtendi re aliena, ſalua ipſius ſubſtantia.* De hoc agunt Inſtitutiones & Digeſta, poſt titulum de Vſufructu. Patet ex dictis de vſufructu. Additur *ſalua rei ſubſtantia*, vt excludatur ius ad vſum, quo res conſumitur, vel alienatur; qui etiam dicitur vſus, ſed non ita propriè. Quid autem concedatur in vſu fundi, ædium, ſerui, pecoris, eleganter explicatur in Inſtit. tit. de vſu & habitatione.

25 *Diſcrimen vſus & vſusfructus.* Solùm hic duo Notanda. Primum, Eum, cui conceſſus eſt vſus alicuius rei, non poſſe illam alteri locare, vel gratis concedere: ſecùs eſt de eo qui habet vſumfructum. hic enim poteſt rem illam alteri locare, & percipere pretium elocationis, vel gratis concedere. Inſtit. de vſu. §. 1. non tamẽ ita vt alter fiat vſufructuarius: ſed vt habeat ius quoddam ad percipiendos fructus depẽdens à Iure vſufructuarij.

26 Secundum, In omnibus rebus alienis, quibus aliquo modo vti vel etiam frui poſſumus, conſiderari

detari quamdam relationem ſubiectionis & obligationis reſpondentem iuri noſtro, quod in illis habemus; quæ ſubiectio ſeu obligatio vocatur *ſeruitus* à Iuriſperitis. tit. de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum, & vrbanorum. ff. eodem tit.

Seruitus.

27 Dico, in omnibus rebus alienis, quia *nemini res ſua ſeruire dicitur,* ſecundùm Iuriſperitos, ſed aliena tantùm, vt habetur L. Vti frui. 5. ff. Si vſusfructus petatur: idque diſtinctionis cauſa à dominio; quia Ius ſeruitutis formaliter minus eſt quàm Ius dominij. Vnde Iuriſperiti ſubiectionem rei, in quam habemus dominium, non vocant ſeruitutem formalem, ſed cauſalem. vide Gomezium de Seruitutibus in principio.

DVBITATIO VII.

Quid ſit ſeruitus apud Iuriſperitos.

28 NOtandum eſt, hocuumen dupliciter accipi apud Iuriſperitos; Primò, pro ſubiectione & obligatione quæ eſt in re alterius, vt ipſa quodammodò ſeruiat alteri. Secundò, pro iure, quod reſpondet illi obligationi.

Quid ſeruitus pro Iure. Si accipiatur pro *Iure*, ſic nihil aliud eſt quàm ius fruendi, vel aliquo modo vtendi re aliena, vel aliquid circa eam impediendi. hoc modo eſt quid generalius quàm Vius & Vſusfructus. omne namque ius vtendi vel fruendi eſt ſeruitus; vt docet Gomezius de Seruitutibus, n. 1. & 2. non contrà: nam Ius impediēdi ne altiùs attollas murum, eſt ſeruitus; non tamen eſt vſus vel vſusfructus.

Quid pro obligatione. Si autem pro *ſubiectione rei*, ſic nihil eſt aliud quàm obligatio realis, qua res alteri eſt obſtricta, vt poſſit ex ipſa percipere fructum, vel ea aliquo modo vti, vel circa eam aliquid impedire.

29 *Seruitus triplex.* Diuiditur autē in tres ſpecies, ſecundùm Gomezium, & alios; Alia enim *ſeruitus* eſt *merè perſonalis*, vt ea quæ à perſona debetur perſonæ: vt ſi mihi vſum ſerui tui ad tempus, vel ad vitā meam conceſſeris. Alia eſt *merè realis*: vt ea quæ à re debetur immediatè alteri rei. talis eſt quæ reſpōdet iuri agrorum, vel domorum, & ſimilium rerum. Dixi *immediatè*, quia hæc ſeruitus etiam debetur à re perſonæ; ſed mediatè tantùm, nempe ex eo quòd fiat talis rei dominus vel conductor, v. g. ager meus habet ius vt per agrum tuum poſſit iri, vel iumentum duci in meum; ager tuus ſeruit meo; eſtque hæc ſeruitus realis; quia à re debetur immediatè rei; & conſequenter hoc ius tranſit ad eum ad quem tranſit meus ager. Alia eſt *mixta*, quæ à re debetur immediatè perſonæ. hæc extinguitur cum perſona cui debetur. talis eſt in re, qua poſſumus vti, vel frui immediatè.

30 *Seruitus realis.* *Seruitus* autem *realis* diuiditur in *Ruſticam* & *Vrbanam*, id eſt, in eam quæ prædio ruſtico, & quæ vrbano debetur. *Prædium vrbanum* in iure vocatur omne habitaculum, etiamſi in villa ſit, & hortus annexus, cauſa amœnitatis. *Ruſticum* quoduis aliud; vt ſtabulum, horreum, ager. *Seruitutes* igitur *vrbanæ* ſunt, v. g. vt ædes tuæ non poſſint altiùs attolli, ne officiant vicini luminibus: vt in tuum parietem poſſit immitti tignum à vicino, & ſimilia. *Ruſtica*, vt liceat tibi per fundum alterius ire in tuum, vel iumentum agere, vel aquam ducere, & ſimilia; quæ optimè explicantur Inſtit. de Seruitutibus, & li. 8. Digeſtorum tit. 1. 2. 3. 4. qui ſunt de Seruitutib. Hæc enim non magnopere pertinent ad noſtrum inſtitutum. Vide plura apud Gomezium, de Seruitutibus.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm diſtinguatur vſus à dominio, in rebus quæ ipſo vſu conſumuntur.

SVnt duæ ſententiæ admodum celebres, occa-
ſione Ordinis Fratrum Minorum, qui dicunt
ſe nullius rei habere dominium, ne in communi
quidem; ſed nudum duntaxat vſum. Prior eſt 31
Ioannis XXII. Eatr. quæ incipit, *Ad conditorem.*
§. Quòd autem. & duabus ſeqq. Ius vtendi rebus
illis, quæ ipſo vſu conſumuntur vel alienantur,
non diſtingui à dominio earum; ac proinde Fra-
tres Minores habere verum dominium in hiſce
rebus. Hanc ſententiam ſequitur Franciſcus Sar-
miento, de Redit. parte 1. c. 1. & 1. parte defenſio-
num contra Nauar. pag. 11. & Silu. verbo Domi-
nium. §. 3. & Turrecremata lib. 2. Summæ c. 11 a.
ad 10. argumentum.

Altera ſeutenila eſt omnino contraria; nempe in hiſce rebus hæc duo diſtingui, & proinde Minores, etſi vſum habeant talium rerum, nullo tamen modo habere dominium, ſed hoc eſſe penes Sedem Apoſtolicam. Ita declarauit Nicolaus III. Extrau. *Exiit qui ſeminat*, de verborum ſignificatione, in Sexto, & poſteà Clemens V. in Clementina, *Exiui de Paradiſo*, eodem tit. Ante Nicolaum in eadem ſententia fuere Innocentius IV. & Alex. IV. & Gregor. IX. quos Nicolaus pro ſe citat. Hanc ſententiam ſequitur Soto lib. 4. de Iuſtitia q. 1. a. 1. Nauar. commentario 2. de Regular. num. 3. & plerique alij. pro qua

Dico Primò, Ius vtendi poteſt eſſe ſeparatum 32
à dominio, etiam in iis rebus quæ vnico actu
vtendi conſumuntur, vel alienantur. explicatur
ſimul, & probatur.

Dupliciter enim poteſt alicui concedi vſus, & Ius vtendi pane, vel pecunia. 1. *irreuocabiliter:* & tunc non videtur multùm differre à dominio. 2. *omnino reuocabiliter*, & dependenter à voluntate concedentis, ita vt quouis momento poſſit reuocari ſine vlla iniuria vſuarij: & hoc ius ſine dubio diſtinguitur à dominio, quia dominium eſt ius in re abſolutum, & firmum, non dependens ex alterius nutu & arbitrio. hoc autem eſt conditionatum, & debiliſſimum. habeo enim illud, ſi velis; non habeo, ſi nolis me habere. Tale eſt quod ſinguli Religioſi in veſtes, libros, cibos, & ſimilia, quæ illis à Superioribus conceduntur, habent. Non enim ita conceditur illis ius vtendi, quin ad nutum Superioris reuocari poſſit. nam ratio Religioſæ paupertatis hoc intrinſecè includit. *Vſus concedi poteſt dupliciter.*

Notandum autem eſt, *Vſum irreuocabilem* à 33
Nicolao III. Extrau. *Exiit*, vocari *Vſum Iuris*;
tum quia in eo habetur ius abſolutum; tum quia
Iura de eo loquuntur. *Vſum* autem *reuocabilem*
vocat *Vſum facti*; non quòd in eo nihil ſit iuris
(ſic enim iniuſtus eſſet, vt rectè Ioannes argu-
mentatur) ſed quia non eſt ius abſolutum & ſoli-
dum, vtpote ab alieno nutu dependens, donec
res ipſo facto conſumatur.

Dico Secundò, Verius eſt, Conuentus, to- 34
túmque Ordinem Minorum, non ſolùm in re-
bus aliis, ſed etiam iis quæ vnico actu vtendi

Minores non habent dominium in communi.

conſumuntur, habere nudum vſum ſeu ius vtendi ſeparatum ab omni dominio.

Patet ex decretis Pontificum Nicolai & Clementis, quibus tres alij Pontifices conſentiunt: éſtque communior ſententia DD.

Probatur Primò; Quia cùm hæc poſſint ſeparari, nihil mirum ſi de facto in aliquo ordine ſint ſeparata.

Secundò, Certum eſt, Religioſos ſingulos tantummodò habere talem vſum, abſque omni dominio. nam quidquid habent, poteſt illis ad nutum Superioris auferri ſine vlla iniuria. quod neque hi, qui ſunt alterius ſententiæ, negant vel negare poſſunt; nam hoc eſt de eſſentia paupertatis Euangelicæ: ergo nihil eſt incommodi, ſi idipſum in aliqua communitate conſtituatur; ita vt ipſa tota nihil habeat, niſi nudam rei conceſſionem ad vſum, ſine omni proprietate dominij.

Obiectiones.

35 Obiicies Primò, Ioannes XXII. Extr. Ad conditorem, dicit *ſe abdicare à ſe & à Sede Apoſtolica, omne dominium harum rerum, ne Fratres Minores prætendant illud eſſe apud Sedem Apoſtolicam.* ergo vel eſt apud nullum, vel eſt apud ipſos Minores.

Reſp. Fideles, qui iſtas res largiuntur, vel intendunt ſibi reſeruare earum rerum dominium donec conſumantur, vel non intendunt: ſi intendunt, manet apud ipſos: ſi non intendunt, tranſit ad Sedem Apoſtolicam; nam poſt renuntiationem illam alij Pontifices ruſus illud admiſerunt, vt habetur in priuilegiis Minorum, verbo Paupertas. Itaque Sedes Apoſtolica habet dominium non ſolùm rerum immobilium, ſed etiam omnium mobilium Ordini à Fidelibus abſolutè donatorum, Ita vt poſſit Ordinem hiſce priuare ſine iniuria.

Obiicitur Secundò, Vſus diſtinctus à dominio eſt qui competit alicui in re aliena, ſalua rei ſubſtantia; vt habetur Inſtit. de vſu & habitatione, & patet ex dictis. ergo ille vſus, quo quis poteſt rem conſumere, non eſt diſtinctus à dominio: ac proinde Minores talium rerum habebunt dominium.

36 Reſp. Negando conſequentiam: nam ſolùm ſequitur, hunc vſum, quo quis poteſt conſumere rei ſubſtantiam, non eſſe talem, qualis eſt ille de quo Iura loquuntur, qui proprie & ſtricte dicitur vſus. eſt autem magna differentia Inter hos duos vſus: etſi enim vterque ſit ius quoddam vtendi; tamen hic de quo nunc loquimur, quem ponimus in Minoribus, (quique *Vſus facti* vocari ſolet) eſt ius ad nutum reuocabile. vnde ſi dominus tollat rem quam dedit, non faciet illis iniuriam. ille verò de quo Iura (quem *Vſum iuris* vocant) non eſt reuocabilis: vnde ſi dominus tollat rem ante tempus conceſſum, faciet iniuriam. Deinde hic extendit ſe ad rei conſumptionem, donationem, venditionem, ſicut dominium; ille verò ſolùm ad vſum, in quo ſalua manet domino rei ſubſtantia. Vnde hic vſus ratione iuris eſt minor altero; ratione tamen functionum ad quas ſe extendit, eſt maior.

Differunt hic vſus & ille de quo Iura.

Obiicitur Tertiò, D.Th. q.78. a.1. docet, in illis rebus, quæ vſu conſumuntur, cuicumque conceditur vſus, concedi etiam rem ipſam eiúſque *dominium.* vnde colligitur, in mutuo talium rerum non poſſe exigi vſuram. i. pretium vſus diſtinctum à pretio rei: ergo ſentit *ius vtendi* non diſtingui in his à dominio.

Reſp. D.Thom. loquitur de vſu, ſeu iure vtendi abſolute & independenter ab alio; quod ſanè nihil vel parum diſtinguitur a dominio in talibus rebus, quæ vnico actu conſumuntur. nos verò loquimur de iure vtendi dependenter ab alio; quod diſtinguitur à dominio rei. 37

Inferes: Ergo hoc ius poterit pretio vendi, retento dominio directo; & alio contractu vendi poterit ipſum dominium: quod eſt aperire magnam feneſtram vſuris.

An ille vſus poſſit vendi ſeorſim à dominio.

Reſp. Concedo, abſolutè poſſe vendi hoc Ius ſeu hunc vſum; ſed minoris valet quàm dominium rei, vel Ius irreuocabile vtendi. Non enim tanti valet ius ad nutum alterius reuocabile, quanti ius irreuocabile. Neque ius quod conceditur ſolùm ad vſum determinatum, quanti illud quod ad indeterminatum. Quòd ſi quis alio contractu velit vendere dominium directum, non poteſt pluris vendi quàm per ſe valeat ſeorſim ab illo vſu; & ita pretium vſus & pretium dominij illius directi non ſuperabunt iuſtam rei æſtimationem: ſed hic modus contrahendi non eſt vſitatus; nam facilè palliaret vſuras; quamuis per ſe non ſit illicitus.

Obiicitur Quartò, Si vſus diſtinguitur à dominio, ergo Ioannes XXII. errauit. 38

Reſpondeo Primò, Eſto; quia non in quæſtione pertinente ad fidem; neque ipſe aſſeruit ſuam ſententiam tamquam ad fidem pertinentem; neque alios obligare ad ita ſentiendum voluit: ſed ſolùm quid ſibi videretur vt vir doctus explicuit.

Conciliatio ſententiarum.

Reſp. Secundò, Si quis benè rem totam introſpiciat, deprehendet non eſſe differentiam inter has ſententias, niſi in modo loquendi. non enim negaſſet Ioannes, Fratres Minores ſine conſenſu Superioris non poſſe vendere cibos, qui illis apponuntur; & Superiores poſſe illis auferre ſine iniuria. vnde quando vult eos habere dominium, non loquitur de dominio propriè dicto; ſed de quodam iure, quod in effectu æquè valet ac dominium; quia ita liberè conſumunt ac ſi domini eſſent. Vide Franciſcum Sarmiento, de Redditibus parte 1. cap. 1.

DVBITATIO IX.

Quid ſit Poſſeſſio.

NOtandum eſt, *poſſeſſionem* dici à *pedum poſitione*, vt habetur L.1.ff. de acquir. vel amit. poſſeſſ. nam per *pedum poſitionem* ſuper bona immobilia, quæ ſunt potiſſima, vt ſuper agrum vel fundum, ſolet acquiri poſſeſſio. tribuitur autem hoc nomen interdum ipſis rebus poſſeſſis. Sed hoc loco accipimus pro actu, vel iure poſſidendi, à quo denominatur quis poſſeſſor. Actus poſſidendi dicitur Poſſeſſio facti. Ius poſſidendi dicitur Poſſeſſio iuris. Vtraque nobis eſt explicanda. 39

Poſſeſſio facti quid.

Dico Primò, *Poſſeſſio facti eſt detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo.* Ita Sil. verbo Dominium q. 2. ex Hoſtienſi. eam explicat ex parte Couar. ad regulam Poſſeſſ. p.2. n.2. in principio. 40

Prima pars, *eſt detentio rei*; vbi rem accipio in genere, quia non ſolùm res corporales, ſed etiam incorporeæ, vt cenſus, beneficium, ſeruitus, & ſimilia dicuntur poſſideri à Theologis; quæ à Iuriſperitis dicuntur quaſi poſſideri, vt notat Couar. ſuprà. Nomine autem *detentionis*, intelligitur

etiam apprehenſio prima, quæ ordinariè requiritur; quæ apprehenſio eſt poſſeſſionis inceptio, & acquiſitio, vt notat Couar.

Secunda, *corporis adminiculo*; quia vt res aliqua incipiat poſſideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi manibus, pedibus, oculis, vel ſimili modo, in ſe, vel in alio, in quo cenſeatur contineri; vt ſtatim dicemus.

Tertia, *animi adminiculo*; quia debet eam apprehendere animo poſſidendi. Vnde depoſitarius non dicitur poſſidere depoſitum, quia non detinet illud animo retinendi ſibi.

Quarta, *iuris adminiculo*, non quòd omnis poſſeſſio facti ſit iuſta; (nam fur verè poſſidet rem furtiuam) ſed quia Ius facit vt talis detentio ſufficiens cenſeatur ad conſtituendam poſſeſſionem: nec eam impedit, ſicut impedit ne detentio rei ſacræ, vt loci religioſi, facta à laico, cenſeatur poſſeſſio; vt patet L. Qui vniuerſas. 30. ff. de acquir. & amit. poſſeſſione.

41 Dico Secundò, *Poſſeſſio iuris eſt ius inſiſtendi alicui rei, tamquam ſua, non prohibita poſſideri.* Ita Bartol. in L. 1. de acquir. vel amit. poſſ. & Couar. ſuprà n. 3.

Poſſeſſio iuris.

Prima pars, *eſt ius*, vt excludatur poſſeſſio facti, quæ formaliter eſt ipſa occupatio & detentio, vnde hoc ius oritur, ſi iuſta fuerit. quòd ſi illa detentio fuerit iniuſta, non oritur ex ea ius in conſcientia; vnde ſolùm dicetur poſſeſſio facti: quamuis Iuriſperiti omnem poſſeſſionem Ius appellent, reſpicientes forum externum.

Secunda, *inſiſtendi rei*, vt excludatur dominium quod per ſe & formaliter tantùm eſt ius diſponendi de re. Hoc verò ius in eo ſitum eſt, quòd poſſeſſor poſſit rem pacificè tenere, & Iuris remediis, & interdum etiam armis tueri aduerſus perturbantes, quòd hîc dicitur *inſiſtere rei.*

Tertia, *tamquam ſua.* ſi quis inſiſtat rei nomine alterius, nó erit vera poſſeſſio. vnde tutor non eſt poſſeſſor bonorum pupilli; quia illa non detinet vt ſua, ſed nomine pupilli; nam pupillus poſ-
42 ſidet per tutorem. Sic etiam poſſum aliquid poſſidere per ſeruum, & per filium. *vt autem poſſideam per alium*, requiritur vt ille habeat animum rem detinendi pro me. ſi enim intendat pro ſe detinere, id eſt, tamquam ſuam, non poſſideo per illum: quia non meo nomine, ſed ſuo detinet. Excipio tamen ſeruum & filium nondum emancipatum. hi enim, cùm ſint eius conditionis vt non acquirant ſibi, acquirunt nobis; etſi hunc animum non habeant: vt docet Couar. ſuprà: quod intellige, ſi iuſtè acquirant. ſi enim acquiſitio eſſet iniuſta, nec ſibi nec nobis acquirerent; ſed poſſeſſio maneret apud antiquum dominum. Colligitur Inſtit. Per quas perſonas nobis acquir. §. Item placet, in fine. & L. Quod ſeruus. 24. ff. de acquir. poſſeſſ.

Per alium poſſidere.

Seruus & filius famil. non acquirũt nec poſſident ſibi.

Quarta, *non prohibita poſſideri.* quia nemo poteſt habere ius poſſidendi contra Iuris diſpoſitionem, ſeu Iure reſiſtente; vt rei ſacræ, loci publici, decimarum à laico.

DVBITATIO X.

Quomodo diuidatur poſſeſſio.

43 RESP. Etſi variis modis diuidi poſſit, nimirum vel pro diuerſitate titulorum, vel ratione bonæ & malæ fidei; vſitatiſſima tamen eſt ea diuiſio, qua in *Ciuilem* & *Naturalem* diuiditur. *Ciuilis eſt quæ ſolo animo retinetur.* quamuis enim initio vt incipias poſſidere, requiratur adminiculum animi pariter & corporis, vt dictum eſt; tamen poſteà vt retineas & continues poſſeſſionem, ſufficit animus retinendi rem, nec deſiſtendi à poſſeſſione, vt habetur Inſtit. de interdictis. §. Poſſidere. Hoc modo poſſidet is qui abeſt à rebus ſuis, ſed animo eas retinet & occupat. Dicitur autem hæc *poſſeſſio ciuilis*, tum quia magis conſtat Iure ciuili, quàm naturali; cùm naturalis modus poſſidendi ſit per corporalem inſiſtentiam: tum quia parit effectus ciuiles, ſcilicet vſucapionem rei, & dominium fructuum.

Ciuilis poſſeſſio quid.

Naturalis eſt quæ corpore ſimul & animo retinetur; vt quando quis occupat rem vt ſuam. poteſt 44
hæc *naturalis* cõiungi cum *ciuili*; vt quando quis eſt præſens per ſe vel alium, rebus quas ciuiliter poſſidet: dicitúrque tunc poſſeſſor ciuiliter & naturaliter poſſidere: quæ poſſeſſio eſt firmiſſima. Poteſt etiã eſſe ſeparata à *ciuili*: vt ſi inuaſor occupet rem meam immobilem; ego ciuiliter, ille naturaliter eam poſſidet. hæc poſſeſſio infirmior eſt quàm ciuilis. Ad hoc tamen valet ne poſſeſſor poſſit ab extraneo deturbari, & interdum nec ab ipſo quidem domino ſine auctoritate publica.

Naturalis poſſeſſio.

Sed aduerte, hæc duo nomina interdum aliter 45
accipi; nempe, vt *poſſeſſio Ciuilis* dicatur, qua res poſſidetur quoad dominium directum. *Naturalis* autem, qua poſſidetur ſecundùm vſumfructum, vel vſum, vel habitationem, vel alia iura diuerſa à dominio. vt docet Couar. ad reg. Poſſeſſor p. 2. n. 4. Sic fructuarius poſſidet rem nomine ſuo naturaliter, quoad vſumfructum; quamuis non poſſideat eam nomine ſuo, quoad dominium directum. Idem poſſidet vſumfructum (ſeu ius vtendi fruendi, quod habet in re) ciuiliter. Supradictis duabus ſpeciebus poſſeſſionis à quibuſdam DD. addi ſolet tertia, quam vocant *Ciuiliſſimam*, quæ ſola legis ordinatione conſtat. de qua infrà n. 48.

Ciuiliſſima.

DVBITATIO XI.

Quibus modis acquiratur poſſeſſio.

RESP. Tribus modis acquiri. *Apprehenſione* 46
vera, apprehenſione ficta, legis diſpoſitione.

Apprehenſio vera eſt quæ fit manibus vel pedibus. hæc eſt neceſſaria, quando acquirenda eſt poſſeſſio earum rerum quæ dominium non habent; vt ferarum, gemmarum, theſaurorum, inſularum, fluminum. Item hereditatis relictæ, quia domino caret, qui eam tradat. quando quis etiam clàm, vel vi poſſidere vult, requiritur vera apprehenſio. denique ſi alius rem poſſideat, qui tibi nolit poſſeſſionem tradere, debes eam verè apprehendere, vt poſſideas. Niſi fortè auctoritate Iudicis ea tibi eminus oſtendatur, & ficto modo tradatur. Vide Antonium Gomezium in legem 45. Tauri. n. 55.

Vera apprehenſio vbi ſit neceſſaria.

Apprehenſio ficta locum habet, quando res ha- 47
bet poſſeſſorem à quo tradatur; vel quando loco poſſeſſoris auctoritate Iudicis traditur. huius ſunt varij modi: vſitatiores ſunt iſti.

Ficta vbi locum habeat.

1. Si antiquus poſſeſſor tradat alteri, cui vult poſſeſſione cedere, claues domus in qua ſunt merces tradendæ; idque apud ipſam domum, ſeu in præſentia domus. vt probat Couar. l. 3. varia-

rum c. 16. num. 11. Ratio eſt, quia dum emptor apprehendit claues, cenſetur res ipſas intus conditas apprehendere.

2. Si tradat alteri ſcripturam, ſeu inſtrumentum, quo conſtet de titulo & iure quo rem poſſidebat. Nam in tali inſtrumento res ipſa contineri videtur.

3. Si antiquus poſſeſſor eminus vel cominus oſtendat mihi fundum, dicátque ſe tradere illius poſſeſſionem; & ego ſignificem me acceptare: oculi enim ſunt veluti longæ quædam manus quibus res viſas quaſi contrectamus.

4. Quando poſt contractum, conſentiente antiquo poſſeſſore, apponitur cuſtodia nomine eius ad quem res transfertur: ſiue res ſit mobilis, vt pecora, triticum, vel aliæ merces: ſiue immobilis, vt fundus, caſtrum, oppidum.

5. Si dem, aut vendam tibi rem abſentem, & conſtituam me tuo nomine eius rei poſſeſſorem; tunc enim per me incipis poſſidere, nec opus eſt alia apprehenſione. Hoc Iuriſperiti vocant tradere & acquirere poſſeſſionem per *clauſulam conſtituti.*

6. Si re tibi vendita vel donata, conſtituam me conductorem eius, vel reſeruem mihi vſumfructum: nam hoc ipſo cenſeris per me accepiſſe poſſeſſionem. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri 45. à numero 45. & deinceps, & Molinam diſp. 14.

48 *Diſpoſitio legis.* *Legum diſpoſitione* interdum transfertur poſſeſſio abſque vlla vera vel ficta apprehenſione, ſi leges ita ſtatuant, vt optimè probat Couar. lib. 3. variarum cap. 5. num. 6. Ratio eſt, quia modus acquirendæ & amittendæ poſſeſſionis iuri humano ſubiacet, quod poteſt ſtatuere varios modos, prout magis videtur expedire Reipub. pro diuerſitate rerum & prouinciarum. In regno Caſtellæ, Maioratus poſſeſſio, & omnium pertinentium ad ius primogeniti, tranſit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui iure debetur, ſine vlla vera vel ficta apprehenſione. vt habetur L. 45. Tauri, citata apud Couar. Simili modo, apud Gallos poſſeſſio defuncti tranſit in eius heredem, etiam extraneum, ſine vllo apprehenſionis actu; teſte Couar. ibidem; qui id ex multis DD. probat. Hunc modum poſſidendi Doctores vocant *Ciuiliſſimam poſſeſſionem:* quia fit ſola legis ciuilis poteſtate, abſque vllo animi vel corporis adminiculo, etiam neſciente eo qui incipit poſſidere. *Ciuiliſſima poſſeſſio.*

49 *Poſſeſſio iuriũ quomodo apprehenditur.* Poſſeſſio autem *Iurium & ſeruitutum* apprehenditur dupliciter. Primò, Si mittam te in agrum, in quo volo tibi ſeruitutem conſtituere, túque illuc eodem animo eas. Secundò, Si vtaris aliquo iure tamquam ad te pertinente, ſciente & ferente eo cuius intererat concedere vel prohibere: qui modus eſt generalis; & extendit ſe etiam ad ea quæ non ſunt in re aliqua conſtituta; vt ad ius eligendi, præſentandi, & ſimilia. *Poſſeſſio beneficij.* de quo vide Couar. reg. Poſſeſſor 2. p. initio, à §. 8. Quomodo autem beneficij poſſeſſio acquiratur, idem l. 3. variarum cap. 16. n. 10. vbi vide multa alia ad hanc quæſtionem de acquirenda poſſeſſione variarum rerum & iurium pertinentia. Verùm in his omnibus ſpectandæ ſunt conſuetudines regnorum & prouinciarum, quæ admodum ſunt variæ.

DVBITATIO XII.

Quomodo amittatur poſſeſſio tum mobilium, tum immobilium.

Reſp. & dico Primò, *Poſſeſſio rerum mobilium* tum ciuilis, tum naturalis, amittitur. Primò, Sola voluntate poſſeſſoris nolentis eam ampliùs poſſidere. Secundò, Per furtum aut rapinam alterius. Tertiò, Si alterius cuſtodiæ ſubſit, qui eam incipiat detinere tamquam ſuam. ad quod requiritur vt eam corporaliter apprehendat re vera, animo eam ſibi retinendi. L. Poſſideri. 3. ff. de acquir. poſſeſſ. Quartò, Per amiſſionem rei, v. g. burſæ, annuli: vel per fugam, *ſi ſint animalia*; vt ſi pecus aberrauerit à grege, deſinit ſtatim poſſideri à domino: ſi gallinæ & ſimiles aues domeſticæ auolarunt, nec habeant conſuetudinem per ſe redeundi; ſecùs verò ſi habeant conſuetudinem redeundi. De quibus & aliis animalibus, vt piſcibus, feris, columbis, vide plura d. L. Poſſideri. ff. de acquir. & amit. poſſeſſione. Dixi, *ſi ſint animalia*; quia poſſeſſio ſerui & ancillæ non amittitur per ipſorum fugam, vt patet L. Pomponius. 13. ff. ibidem. 50 *Poſſeſſio mobilium amittitur quatuor modis.*

Dico Secundò, *Rerum immobilium poſſeſſio ciuilis & naturalis* amittitur. Primò, Si poſſeſſor ſit longo tempore abſens; nec per alium rei inſiſtat, neque etiam proteſtetur ſe nolle amittere poſſeſſionem: quòd ſi non diu abſit, vel proteſtetur, amittit ſolùm naturalem, non ciuilem. 2. Si rem ſcio ab alio occupatam, & negligat. 3. Si reuerſus, ſtatim quidem repetat ſuam poſſeſſionẽ, ſed ab occupante repellatur, nec audeat ei reſiſtere. 4. Si timens repulſam nõ audeat repetere, aut inuadere poſſeſſionem. 5. Si neſciat rem eſſe ſuam, & ideò nec cenſeat illam in bonis ſuis: tunc enim caret animo poſſidendi. Hinc per longam obliuionem perditur poſſeſſio, vt docet Gloſſa in cap. 11. Clerici. 16. q. 4. & colligitur ex L. Furtum. ff. de vſucapionibus. Item ſi id quod poſſidemus, ita perdiderimus, vt ignoremus vbi ſit, vt habetur L. Si id quod. ff. de acquirend. poſſeſſ. 6. Si res ita ſit occupata, vt non ſit probabilis eius recuperatio. vt ſi vir valdè ſit potens, qui illam occupet; vel mare aut flumen aſſiduè inundet. quamdiu verò poſſeſſor eſt in ipſa re, vt in domo, vel fundo; aut in conſpectu eius; aut ſaltem propè, ita vt præſtò poſſit adeſſe cùm opus fuerit, retinet ſemper rei immobilis poſſeſſionem, tũ naturalem tum ciuilem. Vide plura apud Gomezium ſuprà; & ff. tit. de acquir. & amit. poſſeſſ. 51 *Poſſeſſio immobiliũ amittitur multis modis.*

DVBITATIO XIII.

Quid priuilegij conferat poſſeſſio.

Reſp. Primò, *Poſſeſſio*, ſi ſit bonæ fidei, parit præſcriptionem; id eſt, facit vt res quæ non eſt tua, elapſo certo tempore fiat tua, & omnes fructus percepti. Secundò, Si oboriatur dubium de rei dominio, & adhibita diligenti inquiſitione maneat adhuc dubium vtrius ſit, melior eſt conditio poſſidentis. Tertiò, in iudicio parit præſumptionem dominij. vnde poſſeſſor non debet probare rem eſſe ſuam; ſed alter, qui eam repetit: qui niſi id ſatis probet, nihil obtinebit. Quartò, 52 *Quos eff. Etus pariat.*

Poſ

Poſſeſſor poteſt armis ſuam poſſeſſionem non ſolùm naturalem, ſed etiam ciuilem tueri, L. 3. ff. de vi & vi armata. & L. 1. C. Vnde vi, & cap. Olim, de reſtit. ſpoliatorum. vt ſi foris rediens, inuenias domum tuam, vel agrum ab aliquo iniuſto inuaſore occupatum, potes illum armis expellere, conuocatis ad id auxiliis neceſſariis: ſeruato tamē moderamine inculpatæ tutelæ. Ratio eſt, quia hoc non eſt inuadere alium, ſed ſuam poſſeſſionem tueri. ſicut enim non teneor pati vt quis me deiiciat à poſſeſſione naturali domus vel agri; ita neque à ciuili: deiicior autem, ſi non audeo illum expellere. Quintò, Poſſeſſor expulſus poteſt armis ſuam poſſeſſionem repetere, modò id fiat confeſtim & non ex interuallo, inquit Vlpianus dicta L. 3. vt dum fur rem tuam auferens fugit; dum rediens domum, repulſus es ab iniquo inuaſore. *Dicitur autem fieri confeſtim*, vel *ex continenti*, quod fit quamprimùm cōmodè fieri poteſt, ſpectata rei difficultate & ceteris circumſtantiis; vt ſi auxilia cōtrahenda eſſent. vide Sil. Bellum 2. n. 3. Sextò, Si dominus rei expellat iniuſtè poſſeſſorē à poſſeſſione, amittit dominium, & applicatur expulſo. Si non ſit dominus, tenetur reddere poſſeſſionem expulſo, & inſuper æſtimationem eius; vt habemus L. Si quis in tantam. 7. Cod. Vnde vi. ſed hæc lex, præterquam quòd pœnalis ſit, ac proinde non obliget ad hanc reſtitutionem ante ſententiam, non videtur ampliùs in vſu, vt docet Couar. l. 3. variarum c. 16. n. 7. Septimò, Si is qui amiſit poſſeſſionem, non expellat occupatorem, ſed probet, illum vi, clam, aut precariò à ſe accepiſſe, adiudicabitur ei poſſeſſio, ſiue ille occupator titulum habeat, ſiue non. Spoliatus enim ante omnia eſt reſtituendus. cap. 1. 2. & multis aliis de reſtitut. ſpoliat. & 3. q. 1. & ff. de vi & vi armata. & ff. quod vi aut clam. & ff. de precario. Si autem nihil horum trium probare potuerit, alter retinebit poſſeſſionem. §. Quorum vis. in fine Inſtit. de Interdictis. Sed agendum erit de proprietate, quod vulgò de petitorio dicitur.

Si res ſubtracta erat defuncto, qui illam tempore mortis poſſidebat; adiudicanda eſt eius poſſeſſio heredi, poſtquam hereditatem adierit. §. Sequens diuiſio. Inſtit. de Interd. L. 1. ff. & C. Quorum bonorum. nec refert vtrùm clàm ſubtracta ſit, an palàm tradita tamquam heredi vel legatario, cùm talis non eſſet. Si tamen poſſeſſor ſtatim poſſet oſtendere legitimum titulum, non eſſet priuandus poſſeſſione: vt ſi res vſucapta ſit; vt colligitur ex d. L. 1. ff. Quorum bonorum. iuncta Gloſſa.

CAPVT QVARTVM.

Quibus & in quæ Dominium competat. *Conſtat* x 1. *Dubit.*

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm ſoli naturæ rationali Dominium competat.

1 RESPONDEO, *Soli naturæ rationali conuenire; ſcilicet Deo, Angelis, hominibus.* Ratio eſt, quia fundamentum omnis dominij eſt intellectus & libera voluntas, quæ ſoli naturæ rationali inſunt. Quod probatur. Primò, Quia illud eſt fundamentum dominij, per quod homo habet poteſtatem diſponendi de rebus: hanc autem habet per intellectum & voluntatem: quia per hæc immediatè habet poteſtatem in ſuos actus; & per ſuos actus in res externas. Secundò, Quia ratio dominij includit poteſtatem liberam, & ordinationem in aliquem finem: atqui ſolius rationis & voluntatis eſt ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertiò, confirm. ex Script. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, vt præſit piſcibus maris, beſtiis terræ*, &c. vbi tribuitur homini præfectura & dominium in beſtias terræ & piſces maris, ratione imaginis diuinæ; quæ conſiſtit in intellectu & voluntate libera. Vide Franciſcum Victoria, relect. de Indis, 1. p. num. 20.

2 *Dominium Dei quale.* Deus quidem ſummum quoddam, abſolutiſſimum, & prorſus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis & conſeruationis, per quam tota creatura & ſecundùm ſubſtantiam & ſecundùm omnes ſuas perfectiones eſt ex ipſo, & per ipſum, & in ipſum. Vnde de omnibus liberè diſponere poteſt prout placuerit; nec cuiquam fiet iniuria: ſepoſita tamen ipſius liberali promiſſione & ordinatione, quæ quamdam obligationem inducit, non quidem *Iuſtitiæ* propriè, ſed *Fidelitatis*, ſeu, *Veritatis*; quæ virtus paſſim in Scriptura *Iuſtitia* vocatur. de quo plura 1. 2. q. 114. Cumque ſit immutabilis, inducit etiam quamdam neceſſitatem, ita vt aliter diſponere nequeat, quàm ordinauit. Hoc dominium Deus neque poteſt abdicare, neque vlli creaturæ communicare, neque vllam creaturam ab eo eximere: quia titulus eius neque communicari poteſt, neque ab eo quiſquā eximi. Hic enim titulus eſt creatio & aſſidua conſeruatio cauſæ ſupremæ & independentis. Itaque omne dominium quod creaturis cōmunicatur, infinitis partibus eſt minus; & eſſentialiter dominio diuino circa vnamquamque rē ſubordinatum, ab eóque dependens.

Angeli propriè non videntur habere dominium, niſi ſuarum actionum. Poſſunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium; quia magnam habent auctoritatem illas adminiſtrandi; quæ auctoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non eſt tale, quale humanum, de quo modò loquimur. Non enim adminiſtrant illas vt ſuas; neque in ſuum commodum; ſed ſicut Præfecti Regij prouincias & vrbes, Regis nomine. Secùs eſt de dominio Chriſti hominis, cui omnia dedit Pater in manus, vt ſint ipſius. de quo 3. p. q. 8. 3 *Angelorum quale.*

Hominibus propriè conuenit hoc dominium in res externas: nam his ſolis res externæ cōceſſæ ſunt, vt de illis liberè diſponant ad ſua commoda: quod maximè verum eſt de omnibus rebus 4 *Hominum.*

ſublunaribus. Vnde Pſal. 8. dicitur, *Omnia ſubie-*
5 *ciſti ſub pedibus eius, oues & boues*, &c. Cæleſtia corpora, etſi condita ſint ad bominis miniſterium, tamen bomo non propriè dicitur illorum dominus; qoia nihil circa ea poteſt diſponere, vel mutare: commoditatum tamen quæ ab illis percipiuntur, dominus diei poteſt.

DVBITATIO II.

Vtrùm paruuli ante vſum rationis habeant verum dominium.

6 RESp. Habere verum dominium. vt patet ad Galat. 4. *Quanto tempore heres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cùm ſit dominus omnium.* vbi Apoſtolus illi tribuit verum dominium hereditatis relictæ. Nec refert quòd eareat vſu rationis, & libero arbitrio: quia etſi ad vſum dominij requiratur vſus rationis; non tamen ad dominium ipſum habituale, quod immediatè fundatur in potentiis. quòd autem non poſſint habere vſum iſtarum potentiarum, prouenit tantùm ab impedimento eatrinſeco; ſcilicet ex redundantia humorum in eerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de Indis, num. 21. & 22.

DVBITATIO III.

Vtrùm filijfamilias ſub patria poteſtate conſtituti habeant dominium, & quarum rerum.

MAgni refert hæc noſſe, vt ſciamos de quibus validè abſque patris eonſenſu poſſint diſponere.

Quadruplex genus peculij.

7 Suppono quadruplex genus *peculij* filiisfamilias poſſe competere, *caſtrenſe, quaſi caſtrenſe, aduentitium, profectitium:* eſt communis ſententia D D. Vide Silu. verbo Peculium. & Nau. e. 17. n. 142. *Caſtrenſe* dicitur quod in militia, vel oecaſiooe militiæ partum, vt ſtipendia militum, & aliotum qui caſtra ſequuntor; prædæ ea hoſtibus; donatiua ducum, vel eommilitonum; teſtamenta & legata oecaſione militiæ; mobilia, à parentibus, vel aliis data eunti ad militiam, vel obſequium Principis, vel in illis verſanti; item quæ in obſequio Principis in palatio, & quæ in euſtodia alicuius areis acquiruntor. Denique omnia lucra quæ mediante aliquo contractu ex talibus bonis proueniunt.

Caſtrenſe.

Quaſi caſtrenſe.

Quaſi caſtrenſe dicitur omne id quod ea beneficio ecclefiaſtico acquiritur. Imò quidquid acquiritur poſt clericatum, etiamſi aliàs eſſet aduentitium, vt eaptesſè habetur Auth. Presbyteros. 1. C. de Epiſcopis & Clericis: quod valdè notandum. Item quidquid aequiritur officio publieo, non mechanico, vt Iudicis, Aduocati, Tabellionis; vel profeſſione alicuius artis liberalis; & quod datur iotuitu talis functionis, vt libri qui dantur à parente vel alio ei qui artem profeſſurus liberalē; & quod liberalitate Prineipis, denique quod ab aliquo datur filiofamilias, vt ſit tamquam caſtrenſe; ſeu vt ipſe tantùm, non pater, habeat vſumfructū. vocantur hæc quaſi caſtrenſia, quia babent priuilegiū caſtrenſium, etſi verè caſtrenſia nō ſint: & quia elerici ſunt militea ſpirituales.

Aduentitium.

Aduentitium, quod non prouenit à parente, reſpectu cuius dicitur aduentitiū; neque eius eauſa vel intuitu principaliter datur; (ſic enim eſſet profectitium) ſed ſucceſſione, vel donatione alio intuitu facta, vel induſtria propria, vel fortuitò ei obuenit; ita tamen vt non ſit eaſtrenſe, aut quaſi caſtrenſe: vt ſi inueniat theſaurum; ſi lucretur negotiando ea pecunia furtiua, aut mutuò accepta; tūc enim lucrum eſt peculium aduentitium; ſi in domo parentis aliquid extra ordinem lucretur, præſtitis ordinariis operis ad quas tenetur; ſi plus lucretur quàm eooſumit, & inſinuet ſe cupere lucrum: ſi non inſinuat, cenſetur id concedere amori parentis. de quo vide infrà cap. 12. n. 81. Mortua matre ante patrem, bona materna ſunt aduentitia filio reſpectu patris. Non tamen ſi pater præmoriatur, eius bona ſuot aduentitia filio reſpectu matris: quia hoc ius oritur ex patria poteſtate, quam non habet mater in filium. Vide Nau. & Sil. ſuprà, & Molinam diſp. 9. & 232. & L. 4. & 6. C. de bonis quæ lib. in poteſtate, &c.

Profectitium.

Profectitium eſt quod prouenit à parente viuo, vel principaliter & proaimè eius cauſa datur; nec eſt caſtrenſe, aut quaſi eaſtrenſe, vt ſunt ea quæ à parentibus conceduntur filiis, vt ea adminiſtrent; & quæ dantur filio ab aliis ob amicitiam, vel obſequium parentum; ſecùs ſi ob amicitiam vel obſequium filij. L. 6. C. de bonis quæ lib. &c. & Sil. ſuprà cum Nauar.

His poſitis, Dico Primò, filiusfamilias habet 8
plenum dominium in peeulio caſtrenſi & quaſi eaſtrenſi; ita vt tota proprietas, & vſusfructus, & adminiſtratio borum bonorum ſit penes filium. Iia communiter DD. Vide Nau. & Sil. ſuprà, ſunt enim aperta Iura. ff. & C. de Caſtrenſi peculio.

De caſtrenſi & quaſi caſtrenſi poteſt diſponere.

Hine ſequitur Primò, filium de his poſſe diſponere, non ſecùs ac ſi eſſet paterfamilias, per donationes vel eontractus, imò etiam per Teſtamentum & vltimas voluntates: ſi tamen ſit pubes. i. ſi expleuerit annum 14. ante enim hoc tempus teſtari nequit. L. A qua ætate. 5. ff. Qui teſt. fac. poſſ. qua de re infrà cap. 19. dubit. 4.

Sequitur Secundò, parentem ea his boois non poſſe ſibi quidquam vſurpare, niſi quantum neceſſarium ad alimenta filij, eùm illum ex ſuis alit: alioquin tenetur ad reſtitutionem, ſi filius velit. quòd ſi filius non ſperet futurum vt parens reſtituat, poteſt vti occulta compenſatione, vel mortuo parente petere à eoheredibus: quod eſt notandum.

Dico Secundò, *Peculij aduentitij* filius eſt do- 9
minus directus, ſeu proprietarius: non tamen habet vſumfructū, ſeu vtilitatem, quamdiu eſt ſub patria poteſtate; eaceptis aliquot caſibus. Primus

De aduentitio an diſponat

eſt, Si pater filio eondonet vſumfructum. hoc 10
enim nō eſt donare de ſuis, (quod facere non poteſt) ſed non vſurpare de bonis filij. vnde filius non tenetur hoc conferre in ſuam legitimam, quando cum fratribus eernet hereditatem paternam. Secundus eſt, Si aliquid donetur filio, ea lege vt parens vſumfructum non habeat: tūc enim filius habebit etiam vſumfructum: vt Nauar. ſuprà. Tertius, Si aliquid ei donetur patre contradicente. non enim eſt æquum vt parens ex eo commodū reportet. Quartus, Si vſusfructus alicuius rei filio relictus ſit: tunc enim parens nihil

Quibus euentis vſusfructus pertinet ad filium.

habe

habebit. Ratio eſt, quia ſuper vſumfructum non poteſt ſtatui alius vſusfructus. nam vſusfructus eſt ipſa commoditas & vtilitas rei. vnde dicunt Iuriſperiti, *ſeruitutis non eſſe ſeruitutem*. Quintus, Si filius vnà cum patre ſuccedat in hereditate fratris vel ſororis. Vide Sil. verbo peculium 1.q.3.

11 His adde 6. caſum, Si parens fiat hæreticus. nam hoc ipſo filius efficitur ſui iuris. c.2. §. fi. de hæret. in 6. ac proinde redit ad eum vſusfructus, quem pater habebat in bonis aduentitiis filij. Simanchas in Cathol. inſtit. tit. 9.n.81. His euentis vtilitas pertinet ad filium; ſicut bonorum caſtrenſium & quaſi caſtrenſium; & coaleſcit vſusfructus cum dominio directo. Spectandæ tamen hac in re locorum conſuetudines & propria iura. Hinc ſequitur, filium de iſtis extra caſus prædictos non poſſe diſponere; quia adminiſtratio & vtilitas eſt penes patrem; poteſt tamen de iſtis donare cauſa mortis, patre conſentiente; vt expreſſe habetur L. Tam is. 25. ff. de mortis cauſa donat. Non tamen de his teſtari, etiamſi pater conſentiat, niſi ad pias cauſas, vt patet ex cap. Licet pater. 4. de ſepulturis, in 6. Poteſt tamen de caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus abſolutè teſtari vt ibidem dicitur.

12 Dico Tertiò, *Profectitiorum* nullo modo habet dominium; quia dominium directum & vtile eſt apud parentes: neque filius habet auctoritatem adminiſtrandi, niſi in eorum vtilitatem. vnde non poteſt de his quidquam alienare, vel in ſuam vtilitatem conuertere abſque conſenſu parentis, reſpectu cuius profectitium dicitur; alioquin furtum committit. Hinc fit vt ob crimen filij hæc bona non poſſint fiſco addici.

DVBITATIO IV.

Vtrùm ſerui habeant dominium aliquarum rerum.

13 Reſpondeo & dico primò, Seruos non videri habere aliquod dominium omnino perfectum & independens à poteſtate dominorum. Probatur Primò, quia Iura expreſsè dicunt, *ſeruos, quidquid acquirunt quauis cauſa, vel occaſione, dominis acquirere*, vt patet Inſtit. per quas perſonas cuique acquit. §. Item nobis. & L. Id veſtimentum. 25. ff. de peculio. vbi dicitur, *Seruum nec eſſe dominum veſtimenti quotidiani; quia qui ab alio poſſidetur, nihil poſſidere poteſt.*

Seruorum dominium non eſt independens.

Secundò, quia Innoc. IV. in c. Cùm olim. 2. de priuilegiis, dicit *ſeruum & Monachum in eo eſſe pares, quòd neuter alicuius rei dominium habeat*. quam ſententiam Nau. de Redd. q.1. monito 10. in praxi & theoria receptam ait.

Tertiò, quia ſi ſeruus ſecundùm ſe totum quidquid eſt domini eſt, multò magis ea quæ habet domini ſunt; acceſſorium enim ſequitur ſuum principale.

4 Hinc ſequitur, Dominum non facere iniuriam propriè, ſi ſeruo res ſuas adimat, ſicut faceret ſi ab alio acciperet: quia Ius omnia ſerui ſubiecit poteſtati domini. peccaret tamen dominus, ſi id quod conceſſit ei vt proprium, de quo pro arbitrio ſuo poſſet diſponere, abſque iuſta cauſa auferret. id enim, prætetquam quòd ſit inhumanum, eſt etiam contra fidem tacitè ei datam. nam dum ſic concedit, concedit abſolutè & in perpetuum, tacitéque promittit non reuocare.

Dico Secundò, Poſſunt tamen ſerui habere aliquarum rerum dominium imperfectum, ita vt eas non teneantur dominis ſuis tradere; quamuis domini abſque iniuſtitia poſſint illos priuare. 15

Probant Primò, quia etſi Iura conceſſerint dominis poteſtatem res ſeruorum ſibi vſurpandi; non tamen idcircò fecerunt ſeruos incapaces omnis iuris & dominij, inſtar Religioſorum; nempe vt non poſſint ea quæ acquirunt occultare, & teneantur ea dominis exhibere. imò credibile eſt id non potuiſſe facere: tum quia nulla cauſa legitima ſuberat; (vnde ob nullum delictum talis incapacitas hactenus eſt inflicta) tum quia non eſt conſentaneum humanæ imbecillitati, vt tale onus imponatur inuito: eſſet enim nimis magna occaſio peccandi. Secundò, quia ſerui poſſunt ſeipſos redimere. vt patet L. Vix. 53. ff. de iudiciis. vbi ſeruis datur actio contra dominos, *ſi dicant ſe ſuis nummis redemptos, & non manumiſſos contra placiti fidem.* Caſus autem præcipui, in quibus poteſt ſeruus aliquod dominium comparare, videntur eſſe iſti. 16

Lex non potuit ſeruos ita reddere incapaces vt ſunt profeſſi.

1. Si dominus expreſsè vel tacitè conſentiat vt poſſit aliquod peculium habere.

Quibus modis ſeruus ſibi acquirat.

2. Si ſeruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione vt ad dominum non perueniat: tunc enim ſi dominus vſurparet, hoc ipſo amitteretur.

3. Si relinquatur ſeruo abſolutè & ſine conditione, non tamen intuitu domini, v. g. ob induſtriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari vt non ſit domini, ſed tantùm ſerui.

4. Si ei aliquid detur in compenſationem iniuriæ illatæ. compenſatio enim fit vt ex ea ſolatium capiat, loco doloris quem paſſus eſt; non vt dominus eius inde diteſcat. vnde contra omnem humanitatem eſſet hoc ei auferre.

5. Si aliquid lucretur ſua pecunia: ſicut ſi filius lucretur peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi. lucrum enim ſubit eamdem rationem quam ſors, quando quis nomine ſuo eam exponit.

6. Si aliquid ſibi ſubtrahat ſine domini incommodo, quod liberè poterat conſumere vel expendere; aut præter opera præſcripta quædam alia faciat ex quibus quæſtum colligat.

Ex his patet, multum intereſſe inter Monachos & ſeruos quoad dominij rationem. etſi enim in eo conueniant quòd neutri habeant dominium omnino perfectum; tamen Monachi nullum omnino in particulari habent, vt ſtatim dicemus, & prætereà ſunt omnino incapaces; ſerui verò ſunt capaces, & prætereà habent aliquod dominium imperfectum, ratione cuius poſſunt ſua auctoritate rebus ſuis vti & frui, eáſque alienare abſque domini conſenſu. & quamuis poteſtati domini aliquo modo ſubiectum ſit, eſſet tamen inhumanitas & abuſio quædam herilis auctoritatis, ſi hac poteſtate dominus vteretur. Vide Nauar. de Redditib q.1. monito 10. & 11. & Petrum Nauar. l.3. de Reſtit. c.1. n.217. 17

Diſcrimen inter dominium ſerui & Monachi.

Notandum tamen eſt, multos DD. concedere ſeruis verum & perfectum dominium in pleriſque caſibus ſuprà dictis; eiſque fieri veram iniuriam obligantem ad reſtitutionem, ſi dominus res ipſis conceſſas auferat. Iura autem, quæ tradunt, ſeruos, quidquid acquirunt, domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina

Sententia mitior.

Diſput. 58. Poſſet etiam addi, Iura illa conſuetudine eſſe mitigata: & hoc malim in praxi. Itaque poſſet ſeruus vti occulta compenſatione, ſi dominus ei res ſuas abſtuliſſet.

DVBITATIO V.

Vtrùm Religioſi habeant aliquarum rerum dominium.

18 *Sententia Nauarri.* NAuarrus commentario 2. de Regularibus. n. 3. 34. & alibi, docet ne ipſis quidem congregationibus Religioſorum, quæ poſſunt habere reditus & bona immobilia in communi, competere dominium propriè talium bonorum, ſed ſolùm adminiſtrationem: dominium autem conſiſtere apud ſolum Chriſtum Dominum. Idem docet de omnibus Clericis reſpectu bonorum eccleſiaſticorum, in Apolog. q. 1. monito 24. & ſequentib. In eadem ſententia eſt Maior in 4. d. 24. q. 6. Ratio præcipua eſt, quia hæc bona paſſim in Iure vocantur *patrimonium Chriſti*. Sed contraria ſententia eſt communis DD. pro qua

19 Dico Primò, Religioſi profeſſi poſſunt in communi habere dominium bonorum temporalium, ita vt ipſa congregatio vero dominio illa poſſideat.

Conuentus Religioſorum habet dominium. Probatur Primò ex Concil. Trid. ſeſſ. 25. c. 3. de Regularibus, vbi conceditur *omnibus monaſteriis & domibus tam virorum quàm mulierum etiam mendicantium, exceptis Franciſcanis, (nempe Capucinis & Minoribus de Obſeruantia) vt deinceps bona immobilia eis poſſidere liceat.* atqui non propriè dicitur *poſſeſſor*, qui ſolam habet adminiſtrationem, ſed qui dominium.

Secundò, Quia Nicolaus III. Extrau. Exiit, docet, *dominium rerum quibus Franciſcani vtuntur, ad Papam pertinere, non autem ad eorum congregationem*; vbi inſinuat, in aliis Religionibus, quibus licet habere bona in communi, dominium pertinere ad ipſas congregationes.

Reſpondet Nauar. comm. 2. n. 3. per *dominium* ibi intelligi *Ius adminiſtrandi.*

Contrà; Quia Sedes Apoſtolica plus iuris in illa bona, quàm ſit Ius adminiſtrandi, habere videtur. nam poteſt ea pro ſuo arbitratu illis auferre & dare aliis abſque iniuria; quod non poteſt in ea bona quorum tantùm habet adminiſtrationem. Non enim poteſt vnius Monaſterij bona ſine iuſta cauſa dare alteri Monaſterio vel eccleſiæ, abſque peccato iniuſtitiæ; cuius ratio non eſt alia, quàm quòd non habeat illorum dominium, ſed ſolùm Ius adminiſtrationis.

Tertiò, Quia communis ſententia DD. eſt, *Monachum, quidquid acquirit, non ſibi acquirere, ſed Monaſterio*: vt docet Innocent. communiter receptus in c. Cùm olim 2. de priuilegiis. atqui hoc impropriiſſimè diceretur, ſi ſolùm ius adminiſtrandi, non autem dominium Monaſterio acquireretur.

Quartò, Si communitas non haberet dominium horum bonorum, vel id proueniret ex Eccleſiæ ordinatione, vel ex vouentium intentione, vel ex intentione donantium ſed ex nullo horum poteſt prouenire: neque enim vlla eſt talis ordinatio Eccleſiæ, quæ communitatem faciat incapacem dominij: neque intentio vouentium eſt, vt per votum paupertatis, aut profeſſionem excludant dominium à communitate; ſed tantùm à ſingulis in particulari: neque intentio fidelium donantium hæc bona, eſt transferre dominium illorũ in quemquam alium quàm in ipſos Ordinum Conuentus; ſicut qui dat pauperi eleemoſynam, non intendit transferre dominium in alium quàm in pauperem. vide Franciſcum Sarmentum de Redditibus Eccl. p. 1. c. 2. n. 21. & 22.

Aduerte tamen, hoc dominium non ita eſſe abſolutum & independens vt ſæcularium: Primò, quia annexum habet onus vt non poſſit alienari, (ſaltem quoad bona immobilia & mobilia pretioſa quæ ſeruando ſeruari poſſunt) niſi in commodum Religionis; ſed debeat tranſmitti ad poſteros: ſic enim illorum Conuentui donatum eſt, & ſacris Canonibus conſtitutum, vt Religio perſeuerare poſſit. qua in re eſt ſimile maioratibus, qui etſi alienari non poſſint, tamen vero dominio poſſidentur. Secundò, quia ob legitimam cauſam, per Papam (qui eſt ſummus adminiſtrator omnium Eccleſiaſticorum bonorum) poteſt ipſis adimi, & aliò transferri, relictis tamen ad vitam neceſſariis: vt patet tum ex praxi quotidiana, tum quia hac mente à fidelibus cenſetur donata Monaſteriis: vt ſi cultus diuinus in ipſis deficiat, poſſint per ſummum Eccleſiæ diſpenſatorem melioribus vſibus applicari. Ad rationem Nauarri reſpondebitur infrà. 20 *Hoc dominium eſt limitatum & affectum.*

Dico Secundò, Religioſi profeſſi ſolemniter, ſunt in particulari omnino incapaces omnis dominij, vt vſusfructus, poſſeſſionis, & ſimilis iuris rerum temporalium, mobilium, & immobilium; ita vt nemo ex illis aliquid ſuo nomine, ſeu tamquam proprium tenere poſſit. Eſt certa, & communis Doctorum. 21

Probatur Primò ex cap. Non dicatis. 12. q. 1. *Non dicatis aliquid proprium, ſed ſint vobis omnia communia.* Deſumptum eſt ex regula D. Auguſtini. Scripſit in illud Nauar. commentarium ſecundum de Regularibus.

Secundò ex capitulo, Cùm ad monaſterium. 6. de ſtatu Monachorum. vbi Innocentius III. ſic ait: *Prohibemus diſtrictè in virtute obedientiæ, ſub obteſtatione diuini iudicij, ne quis Monachorum proprium aliquo modo poſſideat.* Et infrà dicit *nec Papam in eo diſpenſare poſſe.* & cap. Monachi. 2. eodem tit. Concil. Lateran. ait: *Qui peculium habuerit, niſi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta adminiſtratione permiſſum, à cõmunione remoueatur altaris*, &c.

Tertiò, ex Concil. Trid. ſeſſ. 25. c. 2. *Nemini Regularium, tam virorum quàm mulierum, liceat bona immobilia, vel mobilia, cuiuſcumque qualitatis fuerint, etiam quouis modo ab eis acquiſita, tamquam propria, aut etiam nomine Conuentus poſſidere, vel tenere: ſed ſtatim ea Superiori tradantur, Conuentuique incorporentur.* Ratio eſt, quia Religioſus per ſolemnem profeſſionem non ſolùm ſpoliauit ſe omni dominio; ſed etiam ſe incapacem omnis dominij & iuris temporalis fecit. etſi enim voto ſimplici paupertatis non amittas dominium, nec etiam eius fias incapax; tamen voto ſolemni amittis, & incapax redderis.

Vnde autem votum ſolemne paupertatis hanc vim habeat, quæri poteſt. de quo infrà cap. 41. dub. 8. Nunc tamen breuiter dico; Ex ordinatione Eccleſiæ hanc vim habere. quod ex eo conſtat, quia non habet eam præciſè ex natura voti; vt patet 22 *Votum ſolemne reddit incapacem ex vi ordinationis Eccleſiæ.*

ret in voto ſimplici, quod non minùs eſt efficax in ratione voti, quàm ſolemne; & tamen numquam poteſt inducere hanc incapacitatem. Neque etiam ex intentione vouentis: ſi enim voueas in religione non approbata à Sede Apoſtolica, quantumuis intendas te reddere incapacem dominij, tamen incapax non fies: nemo enim ſuo arbitratu ſe poteſt reddere incapacem. Vnde nõ relinquitur aliud quàm ordinatio Eccleſiæ, ſtatuentis vt profeſſio in religione approbata hunc effectum habeat. Simile eſt in incapacitate matrimonij, per ſolemne votum caſtitatis inducta.

Dices, Suprà n. 21. dictum eſt Papam non poſſe concedere vt Monachus *proprium* habeat; atqui ſi ex conſtitutione Eccleſiæ proueniret quòd non ſit capax dominij, Papa poſſet ei proprium concedere; quia poteſt in Eccleſiæ conſtitutione diſpenſare.

Quomodo non poteſt habere proprium, ſeu dominium.

Reſp. *Proprium* dupliciter accipi poteſt. Primò vt ſignificet dominium, quod in ſe & ſui vſu ſit omnino independens ab arbitrio Superioris, & tale proprium non poteſt concedere: quia eſſentiæ ſtatus regularis repugnat. Nam ex vi voti paupertatis, & ipſa dominij retentio, & eius vſus arbitrio Superioris ſubiicitur; ita vt ſi Religioſus dominium retineat, illud ſecundùm ſe & ſui vſum debeat aſſiduè à nutu Superioris dependere, vt infra c. 41. dubit. 9. oſtendemus. Itaque conſtante Religionis natura, hoc proprium concedi nequit. De tali loquitur Pontifex d. Cap. Cùm ad monaſterium. 6. & Concil. Lateran. loco citato.

Secundò, poteſt accipi generatim, vt comprehendat etiam dominium, quod in ſe, & in ſui vſu à Superioris arbitrio dependet. & hoc modo Papa poteſt *proprium* ſeu dominium concedere. tale enim proprium cum eſſentia Religionis non pugnat, vt infrà loco notato dicetur. & huius *proprij* incapacitas ex Eccleſiæ conſtitutione prouenit, non ex ipſius voti natura, aut vouentis intentione, vt oſtenſum eſt.

23 Addo, Eccleſiam etiam abſque profeſſione poſſe aliquem incapacem dominij & matrimonij reddere; vt videre eſt in iis, qui in noſtra Societate cooptantur in Coadiutores formatos, ſiue ſpirituales, ſiue temporales; qui etſi profeſſionẽ non faciant, tamen per formulam ſuorum votorum redduntur incapaces & dominij & matrimonij; ita ſtatuente Sede Apoſtolica. Simili modo, qui in gradum Scholaſticorum vel Coadiutorum poſt biennium admittuntur, fiunt inhabiles ad matrimonium, eiuſdem Sedis Apoſtolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem & inhabilitatem votis illorum adnexuit. Ex ſupradicta propoſitione

24 infert Nauar lib. de Redditibus. q. 1. monito 10. & 12. & commentario 2. n. 2. Religioſum profeſſum nullius rei habere dominium, ne veſtis quidem qua induitur, aut panis quo veſcitur; ſed quidquid habet, eſſe penitus ſubiectum adminiſtrationi Superioris; ſine cuius conſenſu nihil omnino habere poſſit.

25 Vnde ſequitur Primò, Peccare mortaliter, ſi aliquid notabilis momenti recipiat & retineat, ſine tacito vel expreſſo conſenſu Superioris. Secundò, Si donatione, vel alio modo tale quid alienet, ſine Superioris conſenſu; & eum, qui accepit, teneri ad reſtitutionem. Tertiò, Si abſcondat, ne Superior ſciat. Quartò, Si poſſideat aliquid tamquam proprium, nolens illud permittere Superioris diſpoſitioni; aut murmurans tamquam iniuria affectus, dum ei adimitur. Ratio eſt, quia hæc omnia, dum abſque conſenſu Superioris fiunt, ſunt actus dominij independentis, & iuris proprietatij, qui per votum paupertatis religioſæ redduntur illiciti; vt quibus votum & profeſſio violetur.

Conſectaria. Peccat Religioſus peccata proprietatis.

Dixi, *Religioſos eſſe incapaces dominij rerum temporalium*; quia iurium & bonorum ſpiritualium poſſunt habere dominium vel quaſi dominium. Nam Regulares beneficiarij habent dominiũ, vel quaſi dominium & poſſeſſionem ſuorum beneficiorum; & poſſunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, & ad adipiſcendum, retinendum & recuperandum eorum poſſeſſionem. Similiter ſimplex Religioſus poteſt agere nomine proprio, ſuper iure eligendi ſibi competente, & iure alimentorum; & iure manendi in tali vel tali Monaſterio. de quo vide Nauar. q. 1. de Redditibus, monito 9. & commentario 2. de Regularibus. Ratio eſt, quia Religioſi per votum paupertatis non renuntiant bonis ſpiritualibus, nec iuribus prædictis, aut honoribus, qui pro talibus debentur; ſed tantùm temporalibus, vt docet D. Th. 2. 2. q. 186. a. 7. ad 4. & Caietan. ibid. 26

Non ſunt incapaces iurium ſpiritualium.

Dico Tertiò, Quidam Religioſi non profeſſi, ſed tamen per ſolum votum ſimplex acceptatum ab Eccleſia facti verè Religioſi, non ſunt incapaces dominij: ſed retinent illud quamdiu Superiori videtur; non tamen poſſunt habere vllum vſum ſuorum bonorum, vel aliorum, ſine Superioris conſenſu. Patet ex cõſtitutione Greg. XIII. edita hac de re anno 1584. quæ incipit, *Aſcendente Domino*, &c. Tales ſunt Scholaſtici approbati, & Coadiutores, emiſſis votis poſt biennium probationis, in Societate IESV. 27

Religioſi non profeſſi.

Vbi Notandum eſt, non eſſe de eſſentia paupertatis religioſæ vt reddat hominem dominij incapacem, vel etiam vt dominio priuet, ſed tantùm vt priuet poteſtate vtendi, ita vt abſque Superioris conſenſu non poſſis vlla re vti, vel de vlla diſponere; & illo volente tenearis etiam eius dominium abdicare. Ratio eſt, quia parui momenti eſt dominium, cuius vſus ita eſt impeditus & dependens, & alienatio ſic obſtricta & debita. dominium enim rerum non æſtimatur niſi propter vſum & poteſtatem diſponendi: vnde ſi poteſtas vtendi & diſponendi ita impediatur in aliquo per votum ac ſi non eſſet dominium, ſanè talis meritò religioſæ paupertatis cultor eſt cenſendus. nihil enim ampliùs habet in rebus temporalibus poteſtatis, quæ in actum poſſit exire, quàm is qui dominio caret.

Eſſentia paupertatis religioſa.

Hinc ſequitur Primò, Talem, ſi alicuius rei, etiamſi ſua ſit, vſum vſurpet, abſque Superioris conſenſu tacito vel expreſſo, peccare mortiferè, ſi res ſit notabilis momenti; quia non ſecus eſt priuatus poteſtate vtendi quàm ſi ſua non eſſet. Secundò, Si de ea diſponat in alium, per donationem, teſtamentum, vel aliter abſque conſenſu Superioris, non ſolùm peccare mortaliter, ſed etiam diſpoſitionem eſſe irritam. Cuius ratio eſt, quia per votum paupertatis à legitimo Superiore acceptatum priuauit ſe poteſtate diſponendi ſuo arbitrio, ſolùmque retinuit poteſtatem diſponendi ea arbitrio & conſenſu Superioris. vnde ſi hic conſenſus deſit, diſpoſitio erit irrita; idque multò maiori ratione quàm diſpo- 28

Conſectaria.

Diſpoſitio eſt inualida abſque Superioris conſenſu.

ſitio

ſitio Prælati de re Eccleſiæ eſt irrita, ſi fiat abſque coofenſu Capituli. Simili modo diſpoſitio pupilli eſt irrita abſque conſenſu tutoris. etſi enim totum dominium ſit in pupillo; tamen hoc dominium eſt impeditum, tranſlata poteſtate diſponendi in tutorem. Simili modo dominium talis Religioſi eſt impeditum, ita vt non poſſit exire in actuo, niſi dependenter à voluntate Superioris. conceſſa tamen poteſtate diſponendi, poteſt diſponere in quaſuis pias cauſas: nec Superior poteſt illum ad hanc vel illam reſtringere; vt ex Conſtitut. conſtat.

Religioſi beneficiarij.

29 Dico Quartò, Religioſi beneficiarij, vt Abbates, Priores, Præpoſiti, Commendatores, & ſimiles habentes beneficia regularia vel ſæcularia, etſi nullum habeant dominium, habent tamē ius adminiſtrandi & diſpenſandi fructus ſuorum beneficiorum, tum ad ſui ſtatus congruam ſuſtentationem, tum ad alias pias cauſas. Id enim Iure & cõſuetudine eſt eis conceſſum, quandiu illa beneficia obtinent; vt probat Nauar. comment. 2. de Regular. num. 10. quamuis Franciſcus Sarmiento prima parte defenſionis, monito 11. contrarium teneat. de quo plura infrà cap. 41. dubit. 11.

Quomodo Religioſi poſsint expendere.

Ex his ſequitur, Religioſum factum Abbatem, Commendatorem, vel Epiſcopum, etſi poſſit expendere in vſus proprios neceſſarios & decentes, & ad pias cauſas; non tamen poſſe expendere in res vanas, aut ditare ſuos amicos; & ſi fecerit, teneri ad reſtitutionem: ſimiliter & eos, qui illa acceperunt. Ratio eſt, quia omnium iſtorum bonorum non eſt dominus, ſed ſolùm adminiſtrator & diſpenſator, habens tantummodò ius ad expendendum illa bona iuxta præſcriptum Canonum, & Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni vel Eccleſiæ reliquerunt. Vide Nauar. q. 3. de Redditibus, monito 17 & 33.

Conceſsio bonorum ſtabilium.

30 Dico Quintò, Superiores Religionum nõ poſſunt alicui regulari concedere vlla bona ſtabilia, (vt ſunt fundi, redditus, ædium locationes) etiam ad vſum dumtaxat vel adminiſtrationem. colligitur ex Trid. ſeſſ. 25. c. 2. de regularibus, vbi ſic habetur, *Nec deinceps liceat Superioribus bona ſtabilia alicui regulari concedere, etiam ad vſumfructum, vel vſum, adminiſtrationem, vel commendam. Adminiſtratio autem bonorum Monaſteriorum vel Conuentuum, ad ſolos officiales eorumdem ad nutum Superiorum amouibiles, pertineat.* Nauar. comment. 1. de Regular. n. 15. & 16. putat hoc decretum ſolùm continere Ius commune, eſſéque declarationem capituli *Cùm ad Monaſterium*: ac proinde ſolùm prohiberi conceſſionem ſuperfluam, aut ad quoſuis vſus etiam profanos. ſed longè verius eſt hic nouum Ius contineri, & introduci; idque tum ad tollendos abuſus, qui ex hiſce conceſſionibus bonorum immobilium ſequi ſolent; tum propter ſpeciem proprietatis, dum regulares talia bona tamquam ſua videntur adminiſtrare, & fructus in quoſuis vſus expendere. Itaq; etiamſi non ſit contra votum paupertatis aut contra Ius commune, habere cum facultate Superioris, cumque aſſidua ab eius nutu dependentia, talium bonorum adminiſtrationem & vſum ad quaſuis pias cauſas; tamen Concil. id in poſterum prohibet, & vult ad ſolos officiales horum adminiſtrationem deinceps pertinere; vt apertè colligitur ex reſponſis Illuſtriſſimorum Cardinalium, qui præſunt dubiis circa decreta Concilij Tridentini

Sententia Nauarri.

oborientibus, qui ne nobiliſſimis quidem perſonis id concedere voluerunt, hoc Concilij decreto permoti.

Hinc ſequitur, etſi cenſus vitales poſſunt permitti pro alimentis & vſibus neceſſariis eorum, qui Monaſterium ingrediuntur; tamen borum adminiſtrationem non poſſe ipſis concedi, ſed ſolis officialibus; quamuis eorum fructus vſibus deſtinatis impendantur. Illi quoque, pro quibus relicti ſunt, nihil ſibi iuris in illis vindicare poſſunt. Vnde Superior poteſt illos etiam in alios vſus expendere, modò tamen aliunde ſatis ipſis prouideat. Pontifex tamen cuiuis Religioſo poteſt talium bonorum liberam adminiſtrationem & vſum concedere; modò tamen id fiat ad cauſas pias: quia cùm ſit ſupra Concilium, poteſt in eius præceptis diſpenſare; de quo 2.2. q. 1. a. 10. 31

Cenſuum vitalium adminiſtratio.

Aduerte tamen, ſi alicubi talis adminiſtratio rerum mobilium vel immobilium ad vſus neceſſarios concederetur, non teneri Religioſos ea Superioribus ſponte tradere; niſi conſtaret alia ratione, ex communi penu (vt fit vbi perfecta vitæ communio ſeruatur) ipſis proſpectum fore. vnde multis locis poſſunt excuſari. niſi enim hoc modo illis eſſet prouiſum, plerumque neceſſariis rebus deſtituerentur, maximè vbi Abbatiæ dantur in Commendam, vel malè per Prælatos adminiſtrantur. Si tamen à Superiore legitimo alia ratio certa inſtitueretur, per quam iuxta formam vitæ communis, ipſorum neceſſitatibus ſatis foret conſultum; non poſſent huic reformationi reſiſtere, etiamſi illam priorem rationem in ingreſſu inueniſſent. 32

An teneantur ſponte cedere.

Dico Sextò, Poſſunt tamen Superiores concedere aliqua mobilia ſuis ſubditis ad vſus neceſſarios, & etiam ad opera pia. Eſt communis ſententia DD. v.g. veſtes, libros, & ſimilem ſupellectilem, (hæc tamen debet eſſe ſtatui paupertatis accommodata, omni carens ſuperfluo, vt Concil. inquit) & etiam aliquam pecuniam, præſertim ad vſus certos & determinatos. Vtrùm ad vſus ſuos, vel pios indeterminatè concedi poſſit, dubium eſt. Verius videtur poſſe; quia hoc neque eſt contra profeſſionem paupertatis, neque vllo iure vetatur. 33

Aliqua mobilia poſſunt concedi, etiam pecunia.

Dices, Concil. Trid. etiam mobilium poſſeſſionem hiſce Religioſis prohibere videtur. 34

Reſp. Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis, quæ nondum erant incorporata Monaſterio, aut ſine iuſta licentia Superiorum à Religioſis obtinebantur: nam immediatè pòſt tantùm vetat ne Superiores cõcedant ſtabilia, nulla facta mentione mobilium. Expedit tamen ob periculum proprietatis & abuſus talia non concedi, niſi ad vſus omnino definitos.

DVBITATIO VI.

Vtrùm Clerici non religioſi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum.

NOtandum ex Nau. q. 1. de Redditibus monito 19. *Beneficiarios ſeculares tria genera bonorum habere poſſe; Patrimonialia*, qualia ſunt quæ ipſi hereditate, vel induſtria, vel donatione, vel alio modo, quo laici ſolent, ſibi acquirũt. *Quaſi patrimonialia*; quæ ipſi acquirunt vt Clerici, miniſteriis 35

Tria genera bonorum Clericorum.

ſteriis Clericorum abſque beneficio, vt celebrando, concionando, canendo, confeſſiones audiendo, Vicaria temporali: item quæ aſſignantur alicui ad honeſtam ſuſtentationem ab Epiſcopo vel Pontifice. *merè Eccleſiaſtica*: vt ſunt ea quæ recipiuntur ratione Canonicatus, Decanatus, vel alterius beneficij titulo. His poſitis,

36 Reſpondeo & dico Primò, Clerici non religioſi habent verum dominium bonorum patrimonialium, & de illis vt laici poſſunt diſponere. eſt communis DD. Ratio eſt, quia per Clericatum vel Ordinem neque fiunt incapaces dominij, neque etiam ſe abdicant dominio, neque ſe obligant ad patrimonialia in pias cauſas expendenda.

37 Dico Secundò, Clerici etiam habent abſolutum dominium quaſi patrimonialium, neque tenentur ea magis in vſus pios expendere, quàm bona patrimonialia. Ita Couar. in cap. Cùm in officiis. de teſtamentis n. 4. Nauarrus & alij. Ratio eſt; quia hæc dantur vt ſtipendium quoddam ſuſtentationis, & veluti merces ratione operis præſtiti, vt de iis diſponant pro arbitrio: non enim fideles qui hæc tribuunt, intendunt illis vllum onus imponere; ſed permittunt liberrimæ illorum diſpoſitioni; ſicut permittunt operarij arbitrio vſum mercedis quam ei perſoluunt. Nec refert quòd hæc ſtipendia interdum longè excedant operam; quia liberè à fidelibus dantur. Vnde ſi alicui pro vno Sacro dentur 10. aurei, non minùs fiet illius pecuniæ abſolutus dominus, quàm is cui datur vnus dumtaxat regalis. ſi enim pauper fit abſolutè dominus eleemoſynæ quæ ei datur ſine onere, etſi ea magna ſit; cur Clericus non fiat dominus ſtipendij, quod ei liberaliter pro aliquo opere conſtituitur? Vide Nauar. q. 1. de Redditibus, monito 19. & 39. vbi docet contra Innocentium, hæc bona æquari patrimonialibus; ac proinde Clericos de illis liberè diſponere.

Poſſunt liberè diſponere de bonis quaſi patrimonialibus.

38 Vnde ſequitur, ſi de his viuant, vel expendant in pias cauſas, poſſe tantumdem accipere ex redditibus beneficij, déque eo tamquam de patrimonialibus diſponere; quia cùm habeant ius accipiendi totam ſuſtentationem ex beneficio, non tenentur viuere ex aliis ſuis bonis. vnde ſi ex aliis viuant, poſſunt vti compenſatione, accipiendo tantumdem ex beneficio. Rurſus cùm alia bona non teneantur abſolutè in opera pia expendere; ſi ſic expenderint, poterunt vti compenſatione ex bonis beneficij, quæ alioquin in talia opera conferre debuiſſent; vt docet Nauarr. monito 32. niſi fortaſſe intenderint non vti compenſatione: quod non eſt præſumendum; niſi id expreſsè intenderint, & voluerint ſibi libertatem illam diſponendi adimere. Nemo enim ſe priuat iure ſuo, niſi volens.

39 Dico Tertiò, Epiſcopi, Canonici, & alij beneficiarij, quod ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum ſuſtentationi eſt neceſſaria, ita ſunt domini, vt non magis teneantur ex ea erogare ad opera pietatis, quàm ex bonis patrimonij. eſt ferè communis ſententia Theologorum, etſi multi Canoniſtæ diſſentiant. Ratio eſt, quia hæc pars eſt iuſta merces eorum, qui Eccleſiæ ſeruiunt. qui enim Eccleſiæ ſeruit, iure poteſt ex bonis Eccleſiæ viuere. Vnde ſequitur, ſi quid velint ex hac parte ſibi detrahere, poſſe de eo diſponere ſicut de bonis ſæcularibus: quia nullam habet obligationem particularem cur hæc potiùs quàm ſæcularia bona ſua in pauperes vel pias cauſas teneantur impendere: vt rectè docent Couar. in c. Cùm in officiis. n. 2. Nauar. de Reddit. q. 1. monito 30. Sotus l. 10. q. 4. a. 3. concl. 6. Si enim liberè poterant hæc in ſuos vſus conuertere; cur, ſi ſeipſos fraudare, & parciùs viuere velint, vel reſeruatis fructibus beneficij vti patrimonialibus, non poſſint eos fructus cuiuis alteri donare? Idē ſentit Couar. de his redditibus, quos digniſſima, inquit, mercede iuſtitiæ, & laboris impenſi in regimine Eccleſiæ, recipit is qui Eccleſiæ curam geſſit; vt Paſtor, Lector Capituli, Scholaſticus, Decanus Chriſtianitatis, & ſimiles: quod etiam ex propoſit. 2. ſatis conſtat. eſt enim iuſta laboris merces, iuſtúmque ſtipendium.

Pars ſuſtentationis neceſſaria.

Dices, Concil. Trid. ſeſſ. 25. cap. 1. omnino interdicit ne Eccleſiaſtici conſanguineos ditare ſtudeant de redditibus eccleſiaſticis. 40

Obiectio.

Reſp. Concilium non loquitur de iis, quæ quis ſibi hoc modo ſubtraxit, vel quæ iuſto labore promeritus acquiſiuit; (hæc enim non cenſentur fructus beneficij, ſed propriæ induſtriæ; vt rectè notat Nauar.) ſed loquitur de iis, quæ tantùm ratione beneficij obueniunt, & ſuſtentationi redundant.

Notandum hîc ex Nauarro, monito 45. ſicut iuſtum pretium rerum non conſiſtit in indiuiſibili, ſed habet latitudinem: (datur enim infimum, medium, & ſummum) ita etiam congrua ſuſtentatio ſuos gradus habet. quare ſicut quiuis iuſtè poteſt rem vendere pretio ſummo ſeu rigido; ita poteſt inſumere quod ad ſummum conuenientis ſuſtentationis eſt neceſſarium: ac proinde ſi quid velit huic detrahere, poterit de eo diſponere. v. g. infimum congruæ ſuſtentationis ſit 500. medium 600 ſummum 700. ſi velit vti infimo, & expendere tantùm 500. in ſe ſuámq; familiam alendam, poterit 200. condere, vt liberè de eis diſponat.

In congruenti ſuſtentatione poſſunt dari tres gradus.

Sed tota difficultas eſt de ea parte fructuum, quæ non eſt vlli gradui conuenientis ſuſtentationis neceſſaria, ſed ſuperflua: vt ſi percipis 1000. florenos ex tuo Canonicatu, è quibus 500. omnino ſufficiunt, ita vt facile 500. quotannis recōdas; quæritur vtrùm efficiaris dominus illorum 500. ita vt non tenearis ex iuſtitia in opera pia expendere? Sunt duæ celebres ſententiæ. Prior eſt Nauarri, qui lib. de Redditibus eccleſiaſticis, ſummis viribus nititur oſtendere, Clericos non eſſe dominos illius portionis redundātis; ſed ſolùm diſpenſatores; ita vt ex iuſtitia teneantur expendere in pias cauſas. ſi ſecùs fecerint, obligari ad reſtitutionem in opera pia ex aliis bonis, quæ pleno iure retinent: ſicut œconomus bona domini ſui contra intentionem illius expendens, ad reſtitutionem tenetur. Idem docent multi Theologi, Alexander Halenſis 3. p. q. 36. num. 5. a. 2. Richardus in 4. d. 45. q. 1. circa 3. principale. Henricus quodlib. 8. q. 27. Hi expreſsè dicunt, Clericos fructuum eccleſiaſticorum ſolùm habere vſum, non proprietatem, Maior in 4 diſt. 24. q. 6. vbi etiam dicit nullum Doctorem ante ipſius ætatem contrarium tenuiſſe: in quo tamen fallitur. Gabriel in 4 d. 15. q. 8. a. 2. & Paludanus diſt. 24. q. 3. ſub finem, inclinant in hanc ſententiam tamquam probabiliorem & dictis Sanctorum conformiorem: etſi fateantur alteram eſſe probabilem. Thomas VValdenſis tom. 1. lib. 4. c. 41. & quatuor ſequentibus. Petrus Soto de Inſtruct. Sacerdotum, p. 2. lect.

De parte quæ excedit latitud. congruæ ſuſtent. 41

Sententia Nauarri.

lect. 3. vbi dicit: *Primò omnium conſtat ex decurſu totius Eccleſia ab Apoſtolis, & ipſo iure diuino, bona omnium Eccleſiarum, cum Chriſti ſint, meritò etiam pauperum eſſe; nec vlla ratione, aut poteſtate humana fieri poſſe, vt licitè in alios vſus quàm Eccleſiaſticos & pauperum expendi poſſint.* & infrà: *Contrarium credimus errorem eſſe grauiſſimum; ſaltem contra bonos mores, & Iuſtitiam: & quidni etiam contra Scripturam.*

In eadem ſententia ſunt plerique Canoniſtæ, vt oſtendit Nauar. Tract. 2. de Reditibus, monito 7. & Sarmiento p. 2. de Reditibus cap. 1. & ſeq. etſi in quibuſdam minutis inter ſe diſcrepent. Eamdem tenet Franciſcus Turrianus in quadam Epiſtola ad Epiſcopum Laodicenſem, quam refert Nauar. Tract. de Redit. q. 3. monito 35.

Altera ſententia huic ex diametro aduerſatur; Clericos beneficiarios eſſe abſolutè dominos omnium prouentuum, quos ex beneficiis percipiunt, etiam partis illius redundantis. hanc docent paſſim recentiores.

42 *Sententia Nauarri eſt valdè probabilis.*

Dico Quartò, Sententia Nauarri, qua parte tenet, Beneficiarios non ita eſſe dominos partis ſuperfluæ, quin ex Iuſtitia teneantur eam in opera pia expendere; adeò vt ſi in alia inſumpſerint, obligentur ad reſtitutionem; eſt valdè probabilis, ſacris Canonibus & rationi valdè cōſentanea. Primò, quia eſt multorum Theologorum & omnium pænè Canoniſtarum, vt Nauarr. oſtendit. Secundò, quia multi Canones dicunt eam partem, quæ ſumptibus neceſſariis ſupereſt, eſſe pauperum; & ex bonis Eccleſiæ vnam quartam deberi pauperibus, vt patet 12. q. 2. Tertiò, quia fideles non contulerunt tantas opes in Eccleſiam, vt Eccleſiaſtici ſoli illis fruerentur: ſed vt ex illis caperent quod decenti ſuſtentationi neceſſarium; & reliqua in pauperes aliáque pia opera conferrent: ergo acceperunt illa bona cum tali onere. quare etſi dominium omnium fructuum accipiant, tamen accipiunt cum hoc onere, vt quod ſupereſt, in pauperes expendant. Hanc ſententiam tamquam tutiorem, iudico in praxi Beneficiariis conſulendam. Nihilominùs

43 *Altera verior.*

Dico Quintò, Verius videri, poſt erecta beneficia, certóſq; prouentus ſingulis Titulis aſſignatos, Beneficiarios effici abſolutè dominos omniū illorum prouentuum; ita vt quamuis partem ſuperfluam profanè expenderint, tamen ad reſtitutionē pauperibus vel aliis piis cauſis non teneantur: peccare tamen mortiferè, ſi hanc partem in opera pia non expenderint. ita paſſim DD. huius temporis. Tradit hanc ſententiam Sotus lib. 10 de Iuſtitia q. 4. art. 3. & 4. & videtur eſſe ſententia D. Thomæ q. 185. a. 7. vt conatur oſtendere Sotus & Sarmiento, quamuis Nauar. illum à ſe ſtare contendat. Adrianus in 4. Tract. de Reſtit. §. Pro clariori, concluſ. 2. & 4. Couar. in c. Cùm in officiis, de Teſtam. Franciſcus Sarmiento de Reditibus p. 2. cap. 1. & 2. & p. 4. & alij multi recentiores. Dixi *poſt erecta beneficia*, quia antequam eſſent inſtituta, & ſingulis ſua portio aſſignata, alia erat ratio. tunc enim omnes oblationes & redituum prouentus erant bona communia: nam Clerici viuebant in communi, ſicut modò Religioſi; & ſingulis dabatur ab Epiſcopo, qui omnium erat adminiſtrator, quantum cuique opus: quæ ſuperabant, conferebantur in pauperes, vel in alios pios vſus: vt colligitur ex Canonibus 12. quæſt. 2. Vnde tunc nemo habebat dominium, niſi eius partis quam in ſingulos dies conſumendam accipiebat. Verùm proceſſu temporis, refrigeſcente charitate, multa exorta ſunt incommoda; vel quòd non poſſent ita communiter pacificè inter ſe viuere; vel quòd plerique maiores commoditates experirent; vel quòd nollent ſe ſtatui eccleſiaſtico ſub tanta diſciplina, támque tenui diæta mancipare. Itaque ſenſim beneficia & præbendæ inſtitutæ, certique prouentus annui ſingulis annexi, ex quibus copioſè, ſeorſim, & pro ſuo arbitratu poſſent viuere.

Fieri dominos prouentuum.

Nunc probatur prior pars, *Ipſos fieri abſolutè dominos omnium prouentuum.* Primò, quia Canones id ſatis apertè indicant: nam cap. vnico, de Clerico non reſidente, in 6. dicitur, *Qui diuinis Officiis non interſunt, (niſi infirmitas ſeu iuſta & rationabilis neceſſitas, aut euidens Eccleſia vtilitas releuet) non ſunt domini quotidianarum diſtributionum; neque faciunt eas ſuas; ſed ad reſtitutionem ſic perceptorum obligantur.* Supponunt ergo alios, qui inſunt, fieri dominos: quòd ſi iſti ſunt domini quotidianarum diſtributionum, cur non etiam aliorum prouentuum? præſertim cùm omnes dentur propter diuinum Officium, ſiue publicè, ſiue priuatim dicendum?

Reſpondet Nauarrus & Canoniſtæ, *eſſe dominos* quoad fidelem adminiſtrationem. Sed hæc expoſitio eſt extorta; nam ſic etiam Abbates eſſent *domini* ſuorum prouentuum, quod nemo dixerit. Secundò, Conc. Trid. ſeſſ. 22. c. 3. De reformatione *ſtatuit, vt in omnibus Eccleſiis cathedralibus & collegiatis tertia pars prouentuum, omnium dignitatum, perſonatuum, & officiorum, in diſtributiones diuidatur; vt ſcilicet qui eas obtinent, ſi perſonaliter competens ibi ſeruitium quolibet die ſtatuto non impleuerint, illius diei diſtributionem amittant, nec eius quoquo modo dominium acquirant; ſed fabricæ vel alteri loco applicetur.* Tertiò idem ſeſſ. 23. c. 1. De reformatione *ſtatuit, vt Epiſcopi, qui vltra tres menſes (niſi vrgente neceſſitate) abſunt à ſuis Eccleſiis, fructus non faciant ſuos pro rata temporis abſentia: ſed teneantur fabricæ vel pauperibus erogare.* Idem ſtatuit de aliis curam animarum habentibus. His & aliis locis apertè inſinuat Concilium, beneficiario, ſi præſtent quod debent, fieri integrè dominos omnium ſuorum prouentuum.

44 *Non teneri ad reſtitutionem.*

Altera pars, *quòd non teneantur ad reſtitutionem, etſi profanè expendant*, videtur ſequi ex dictis. Si enim abſolutè ſunt domini, cur teneantur ad reſtitutionem? quiſque enim rei ſuæ eſt moderator & arbiter. Idem ſentire videtur D. Tho. q. 185. a. 7. vbi cùm ex can. De reditibus. 12. q. 2. oſtendiſſet, reditus Eccleſiæ & oblationes fidelium in quatuor portiones eſſe diuidendas, ex quibus prima danda ſit Epiſcopo, ſecunda fabricæ, tertia pauperibus, quarta Clericis; ſubdit: *Si ergo diſtincta ſint bona, quæ debent in vſum Epiſcopi cedere, ab his quæ ſunt pauperibus, & miniſtris, & cultui Eccleſiæ eroganda, & aliquid ſibi retinuerit Epiſcopus de his quæ ſunt pauperibus eroganda, vel in vſum miniſtrorum, aut in cultum diuinum expendenda; non eſt dubium quin contra fidem diſpenſatoris agat, & mortaliter peccet, & ad reſtitutionem teneatur. De his autem, quæ ſunt ſpecialiter ſuo vſui deputata, videtur eſſe eadem ratio quæ eſt de propriis bonis; vt ſcilicet propter immoderatum affectum & vſum, peccet quidem ſi immoderata ſibi retineat, & aliis non ſubueniat,*

Probatur ex D. Th.

neniat, ſicut requirit debitum charitatis. hæc ille. vbi videntur deeſſe hæc verba, *non tamen ad reſtitutionem teneatur,* vt notat Sotus: quia hanc redditionem requirit illud *quidem*; alioquin eſt oratio imperfecta & *ἀνανταπόδοτον*. idem poſtulat illa oppoſitio, quam ſtatuit inter portionem ipſius vſui ſpecialiter deputatam, & inter portiones aliis deputatas, quantum ſolùm eſt diſpenſator. deinde, etiamſi illa verba non addantur, tamen ſatis manifeſtè res ipſa videtur inſinuari, dum ait eandem eſſe rationem de bonis ſpecialiter ipſius vſui deputatis, & de propriis ſeu patrimonialibus. quod non eſt ita intelligendum, quaſi Epiſcopus poſſit vtraque eodem modo expendere, dum ſuperflua ſunt & honeſtæ ſuſtentationi redundant: id enim falſum eſt, & contra Conc. Trident. ſeſſ. 25. cap. 1. de reform. & contra multos Canones antiquos, quibus iubentur Eccleſiaſtici, quæ ipſis ſuperant, in cauſas pias erogare. Denique repugnat communi prudentum iudicio. quis enim dixerit, cui quotannis viginti, triginta vel plura aureorum millia redundant ex fructibus Eccleſiaſticis, eum poſſe de illis ita liberè diſponere vt de ſæcularibus? Itaque illud accipiendum quoad dominium & immunitatem à reſtitutione in vtroque bonorum genere; vt colligitur ex verbis præcedentibus in corp. art. Item quoad hoc, quòd non tenetur illa, niſi neceſſitate vrgente, in pauperes erogare: quia non vrgente liberum ei ſit in alia pia opera inſumere. In his igitur eſt eadem ratio bonorum patrimonialium & fructuum eccleſiaſticorum alicui ſpecialiter deputatorum. non tamen negat D. Thomas quin abſolutè teneatur ſuperflua bonorum eccleſiaſticorum vel in pauperes vel alia opera pia erogare, & quidem ſtrictiori Iure quàm ſuperflua bonorum ſæcularium; vt colligitur ex reſp. ad 2. vbi ſolùm permittit illis de bonis dari conſanguineis, quantum neceſſe eſt vt nõ egeant. Aliter hunc locum exponit Sarmiento & Sotus: ſed meo iudicio non rectè; quia ſequeretur, Epiſcopum vanè inſumendo 50. millia aureorum ſuperflua ex reditibus Eccleſiæ, non plus peccare quàm tantumdem inſumendo ex ſæcularibus.

45 Idem probatur ratione. Primò, Nemo cogendus eſt ad reſtitutionem alicuius rei, niſi conſtet eſſe alienam, vel lege iuſtitiæ alteri debitam: atqui nulla ratione vel auctoritate cõſtat Beneficiarios vel non habere dominium omnium ſuorum prouentuum, vel aliquam partem horum lege iuſtitiæ alteri deberi: ergo non ſunt ad reſtitutionem cogendi. Maior patet ex Reg. Iuris, *In dubio nemo ſpoliãdus eſt iure, quod poſſidet.* &, *In pari cauſa potior eſt conditio poſſidentis.* Minor probatur, quia hoc neque poteſt conuinci ex modo donationis fideliũ, quo hæc bona ad Eccleſiam tranſlata ſunt; neque ex Eccleſiæ præcepto, aut diſpoſitione. Non ex modo donationis; quia non conſtat, fideles qui hæc bona contulerunt, ſub hoc modo & hac cõditione donaſſe, vt Eccleſia lege iuſtitiæ teneretur, ex iis quæ miniſtrorum honeſtæ ſuſtentationi ſupereſſent, pauperes alere, vel alia opera pia promouere, vt diuerſa opinio ſupponit. quãuis enim fideles intenderint vel deſiderauerint vt hoc fieret, tamen valdè credibile eſt eos Eccleſiæ talem obligationem non impoſuiſſe: tum quia non dubitabant quin Epiſcopi & Prælati, qui illa adminiſtrabant, id ſponte ſua eſſent abundè facturi, quod eos paſſim tam ſolicitè facere videbant: tum quia modeſtiores, & in ſuos Superiores reuerentiores erant, quàm vt illis auderent huiuſmodi obligationem imponere; præſertim cùm hæc darent in redemptionem ſuarum animarum, vel vt ſeruorum Dei preces & ſuffragia conſequerentur, vel ad cultus diuini amplificationem.

Probatur ratione.

Non ex modo donationis.

Confirmatur, Quia bona Eccleſiæ à fidelibus relicta, vel ſunt decimæ, vel prædia, vel cenſus, vel dominia pagorum, oppidorum, prouinciarum, &c. atqui nullum genus horum videtur relictum cum tali onere: niſi fortè in particulari aliqua donatione id expreſſum ſit: ergo generatim non eſt putandum tale onus eſſe impoſitum. Minor probatur. Nam quod ad Ius decimarum attinet, fideles ratione illius non potuerunt Eccleſiæ vllam obligationem erga pauperes imponere: decimæ enim debentur illi lege iuſtitiæ, ratione adminiſtrationis ſpiritualium; vt communiter Doctores tradunt, & docet D. Th. q. 77. art. 1. Ratio eſt, quia tenetur populus lege Iuſtitiæ eos qui ipſi ſpiritualia adminiſtrant, pro dignitate ſuſtentare: idque lumine naturali conſtat, etiam apud Ethnicos. Porrò ad hanc ſuſtentationem Eccleſia ab initio determinauit decimam fructuum partem, exemplo Legis veteris: vbi etſi longè pauciores eſſent Leuitæ & Sacerdotes, aliique ſacrorum miniſtri; minor quoque eſſet eorum dignitas, minor labor, minor ſacrorum ſumptus; tamen decima pars fructuum, præter primitias & oblationes, à Deo conſtituta & præcepta fuit: neque ipſis vlla obligatio Iuſtitiæ ad ſuperflua in pauperes eroganda fuit impoſita. Itaque decimæ (de quibus tamen maximè eſt quæſtio) poſt illã determinationẽ nõ dantur libera fidelium voluntate, ſed ſoluuntur lege Iuſtitiæ; ſicut tributa Principibus. quare non potuerunt fideles vllam obligationem Clericis ratione decimarum, quo ad modum expendendi ſuperfluos illarum fructus, imponere. verùm de his infrà, cap. 39. Dub. 1. & 2.

Diuerſa bona Eccleſiæ.

Decimæ

Dominia, prædia, & cenſus prouenerunt quidem ex libera fidelium donatione; non tamen videntur donata cum tali onere; dominia enim data ſunt Eccleſiæ ad ſplendorem & auctoritatem: prædia & cenſus, ad fundationem Eccleſiarum vel Monaſteriorum, eorúmque conſeruationem, ad augmentum cultus diuini, ad erectionem alicuius beneficij, ad ſatisfactionem pro peccatis, ad alimenta miniſtrorum Eccleſiæ, & aliorum in communi viuere volentium; vt conſtat ex multis Can. 12. q. 1.

Sed neque ex diſpoſitione Eccleſiæ conſtare poteſt Beneficiarios ad reſtitutionem male expẽſorum teneri. Primò, quia nuſquam id in Canonibus clarè explicatur; cùm tamen ſit res maximi momenti, vt quæ ad omnes Beneficiatos pertineat, & ſummopere ad publicam ædificationem, & pauperum ſubuentionem faciat. ſanè ſi vel ex natura rei, vel ex Eccleſiæ præcepto obligãtur, id clarè debuiſſet per Summos Pontifices, vel Concilia œcumenica, aut prouincialia exprimi, nec tanta iniquitas tolerari: cùm in rebus multò minoribus & per ſe clarioribus id fecerint, ne quis prætextu ignorantiæ ſe poſſet excuſare; v.g. eum teneri ad reſtitutionem, qui diuino Officio non intereſſet, vel Preces canonicas, aut partem earum aliquando prætermitteret, aut à ſua reſidentia ſupra tres menſes emaneret; & alia id genus: vt videre eſt in Conc. Lateran. ſub Leone X. Conc.

Non ex diſpoſitione Eccleſiæ.

Trident. & variis Canonibus 12. q. 1. & q. 2. & alibi.

46 Secundò probatur, quia Eccleſia non reſcindit pacta, vel donationes quibus Beneficiarij fructus redundantes alienant, vel profanè aut vanè expendunt: quod tamen omnino facere deberet, ſi putaret eos pauperibus ſtricto iure deberi. Hanc enim prouidentiam & curam ipſa pauperum cauſis debet; vt ſi quid lege Iuſtitiæ eis debitum ſit, præſtari curet, & debitores, ſi opus ſit, compellat; ſicut in teſtamentis & piis legatis facere conſueuit. Eamdem debet ſuis ſubditis, Clericis & laicis: vt nec illis permittat quod pauperum eſt alienare, nec his retinere. Et ſanè mirum eſſet, Eccleſiam permittere tantam iniuſtitiam, & non compellere ad reſtitutionem; ſicut adminiſtratores alienorum compelli ſolent, ſi illa in ſuos vſus cōuerterint, vel malè expenderint: maximè cùm cauſa pauperum ſit in primis fauorabilis. Hæ ſunt præcipuæ rationes pro hac ſententia. qui plures deſiderat, videat Franciſcum Sarmiento de Reditibus p. 4. cap. 1. vbi 12. rationes affert: ſed ferè iam dictis continentur.

47 *Eſſe peccatum letale.* Tertia pars, *quòd mortaliter peccent, ſi expendant illam portionem redundantem in vſus profanos, vel ad ditandos amicos*, eſt communis ſententia DD. vt fatetur Sarmiento. & Probatur Primò, quia eſt contra diſtrictum Eccleſiæ præceptum. Nam Conc. *Concil. Trident.* Trid. ſeſſ. 25. c. 1. de reformatione, ſic ait, *Omnino enim eis interdicit* (Epiſcopis ſancta Synodus) *ne ex reditibus Eccleſiæ, conſanguineos familiaréſve ſuos augere ſtudeant; cùm & Apoſtolorum Canones prohibeant, ne res eccleſiaſticas, quæ Dei ſunt, conſanguineis donent: ſed ſi pauperes ſint, eis vt pauperibus diſtribuant.* & infrà: *Quæ verò de Epiſcopis dicta ſunt, eadem non ſolùm in quibuſcumque eccleſiaſtica beneficia, tam ſecularia quàm regularia obtinentibus, pro gradu ſuæ conditionis obſeruari, ſed etiam ad S. E. R. Cardinales pertinere decreuit.*

Vbi Notanda Primò ſunt illa verba, *omnino interdicit*, quibus apertè inſinuatur ſtrictum præceptum.

Notãdum Secundò, Non ſolùm ipſos reditus, ſed etiam redituum fructus, *res eccleſiaſticas*, & *res Dei* vocari. quod ex eo liquet, quòd Epiſcopi non reditibus ipſis, ſed fructibus eorum conſanguineos locupletare ſoleant: fructus quoque, non reditus in pauperes diſtribuantur. Denique quia hoc præceptum extenditur ad omnes minores Beneficiarios, quorum pauci adminiſtrationem habent, niſi ſuorum beneficiorum; qui ſi reditus ipſos in conſanguineos transferre vellent, omnes illis obſiſterent. Vnde etiam conſtat, Concilium loqui non ſolùm de fructibus alienis, quorum habent ſolùm adminiſtrationem; ſed etiam de iis qui menſæ Epiſcopali ſunt applicati.

Cur dicantur eſſe res Dei. Dicuntur iſti fructus eſſe *res Dei*; quia ſunt deſtinati tum ab Eccleſia, tum à donatoribus, vt ad honorem & cultum Dei impendantur: quo modo etiam decimæ dicuntur eſſe Dei. quæ cauſa ſufficiens eſt vt Eccleſia ſingulis poſſit imponere præceptum, ne ex his conſanguineos ditare ſtudeant, aut vanè expendant. Idem probari poteſt ex antiquis Can. quibus præcipitur, vt portio fructuum & oblationum, quæ Epiſcopo, Clericis & Fabricæ non eſſet neceſſaria, diſtribueretur pauperibus; quod à temporibus Apoſtolorum multis ſæculis ſeruatū eſt, & à variis Pontificibus & Conciliis confirmatum: cui ordinationi Eccleſia per erectionem beneficiorum, & per hoc quòd ſingulis ſuæ partis adminiſtrationem permiſit, derogatum noluit: ſed potiùs voluit ei per ſingulos, pro cuiuſque facultate, ſatisfieri. quare ſicut Epiſcopi, cùm illa adminiſtrarent, tenebantur portionem ceteris non neceſſariam, pauperibus ſeponere: ita Beneficiarij, qui in illam adminiſtrationem ex parte ſucceſſerunt, tenentur ea, quæ ſibi redundant, in vſus pauperum, vel ſaltem in pias cauſas, quando graues neceſſitates non occurrunt, ſeponere.

Secundò probatur, Niſi Eccleſiaſtici obligarentur ſuperflua in pios vſus impendere, valdè improuidè faceret Eccleſia, tantam affluentiam fructuum illis permittendo. quid enim hoc aliud eſſet quàm dare illis anſam & inſtrumentum luxus, libidinum, ſuperbiæ; & fruſtrari pia fidelium vota? deberet potiùs bonam partem illis detrahere, & inde alia bona opera inſtituere.

Tertiò, Clerici ratione gradus, quem obtinent in Eccleſia, ſunt veluti patres & tutores pauperum & orphanorum: ergo peculiari nexo charitatis & miſericordię tenentur illis opem ferre. Confirmatur; quia eleemoſyna ſæpè eſt neceſſaria ad bonum ſpirituale in ſubditis conſeruandum; vt quando pudicitia virginum ratione paupertatis periclitatur: aut aliqui ad furta & latrocinia ſe conuertunt. Ergo Eccleſiaſtici, (maximè Epiſcopi & parochi) qui ex officio bonum ſpiritale ſubditorum procurare debent, partem prouentuum ſuorum præ ceteris in opera pietatis impendere tenentur. vide Sotum lib. 10. q. 4 art. 4. concluſ. 2. & 3. Verùm hæc ratio non probat extra tales caſus teneri illos ſub peccato mortali præciſè ratione ſuperflui. Itaque præcipua ratio, cur tam ſtrictè extra neceſſitatem grauem corporalem vel ſpiritalem proximi teneantur ſuperflua illa in pauperes vel opera pia impendere, eſt Eccleſiæ præceptum: quo ſemoto, etſi nonnulla ſit inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Contra 1. & 2. partē propoſitionis quintæ, qua parte aſtruit dominium abſolutum Beneficiariorum, eóſque à reſtitutione liberat, ſunt multa argumenta ex Canonibus & Patribus, vt videre eſt apud Nau. q. 1. de Redit. Monito 21. 22. 23. vbi habet 17. rationes; quarum præcipuas attingemus. *Obiectiones.*

Obiicitur Primò, Multi Patres & Pontifices in ſuis Canonibus dicunt bona Eccleſiæ *eſſe patrimonium Chriſti, res Dei, bona pauperum: & Clericos tantum eſſe diſpenſatores & procuratores bonorum Eccleſiæ*: vt videre eſt 12. q. 1. & 2.

Reſp. Dicuntur *patrimonium Chriſti*; quia propter Chriſtum, & ad cultum Chriſti ſunt donata. 48 Dicuntur autem *bona pauperum*; tum quia omnia ſuperflua dicuntur eſſe pauperū, vtpote pauperibus eroganda: (qua ratione Hieron. etiā de ſæcularibus dicit, *Aliena rapere conuincitur, qui vltra neceſſaria retinere probatur*, vt habemus d. 42. Can. Hoſpitale:) tum quia peculiari ratione Clerici ex his bonis pauperibus ſubuenire debent: tum denique quia hæ ſententiæ referendæ ſunt maximè ad illud tempus, quo nondum beneficia erant diuiſim erecta, ſed viuebatur in cōmuni: tunc enim verè erant bona pauperum, non laicorū propriè, ſed Clericorum, qui tunc pauperes erant, & in particulari nullum habebant dominium, ſed cōmuniter omnia poſſidebant; & aliqui ex illis erāt *Patrimonium Chriſti & bona pauperum quomodo dicantur.*

bono

bonorum communium adminiſtratores, ſicut in monaſteriis. Nos autem agimus de tempore poſt erecta beneficia & bona diuiſa.

49 Obiicitur Secundò. Multi canones iubent fructus redituum eccleſiaſticorum & oblationes fidelium diuidi in quatuor partes, & vnam tribui Epiſcopo, alteram Clericis, tertiam fabricæ, quartam pauperibus. Ita habemus can. de Reditibus, qui eſt Simplicij, & can. Vobis, can. Conceſſo, & can. Quatuor, qui ſunt Gelaſij; item can. Cognouimus, can. Mos eſt, qui sūt Gregorij primi, & habentur 12. q. 2. atqui in pleriſque locis non videtur quidquam aſſignatum pauperibus; ſed ſolùm Epiſcopo, Clericis & fabricæ: ergo portio pauperum permixta eſt prouentibus Clericorū & Epiſcoporum: ac proinde tenentur ex Iuſtitia illam in pauperes conferre. ea autem portio cenſebitur eſſe pauperum, quæ ipſorum ſtatui non eſt neceſſaria. Nec ſatisfacit ſi dicas canones illos intelligendos de bonis vſque ad illud tempus donatis; non autem de donandis in poſterum: quia Gregorius expreſsè iubet, *vt ſiue de præteritis redditibus, ſiue de his quæ in poſterum obuenient, quarta ſecundùm diſtributionem canonicam diſpenſentur.*

Reſp. Ex iſtis canonibus ſatis conuinci, Clericos teneri præcepto Eccleſiæ iis locis, vbi pauperibus ſua quarta non eſt aſſignata, quæ ſibi redundant, erogare: non quòd ex Iuſtitia hæc pauperibus debeantur; ſed quia ſacri canones iubent vt ipſis ex Eccleſiæ redditibus quarta portio detur: vt habetur can. Mos eſt, 12. q. 2. Vnde cùm paſſim in bonorum eccleſiaſticorum diuiſione & beneficiorum erectione nihil pauperibus videatur aſſignatum; dubitandum non eſt quin obligentur Beneficiarij ſinguli pro ſua parte. diuiſis enim bonis, ſimul diuiſa eſt obligatio his bonis ordinatione Eccleſiæ impoſita. Non enim Eccleſia voluit (ſicut antè diximus) per erectionem beneficiorum & bonorum diuiſionem hanc obligationem extinguere, vt ſatis ex Conc. Trident. ſeſſ. 25. cap. 1. de Reform. conſtat.

Dices, Hoſpitalia ex his bonis videntur conſtituta: ergo pauperibus ſua quarta eſt aſſignata.

Reſp. Negando antecedens; pleraque enim alia ratione ſunt erecta, ita vt bonis Eccleſiaſticorum nihil ſit detractum. & quamuis conſtaret alicubi ex hiſce bonis erecta eſſe, nihilominùs ſuperflua tenentur in pauperes vel alias pias cauſas, quæ numquam deſiuit, impendere; quia hæc eſt mens canonum, & intentio fidelium.

50 Obiicitur Tertiò, Clerici non poſſunt de bonis eccleſiaſticis teſtari: ergo non ſunt domini. antecedens patet cap. Relatum, 12. & cap. Ad hæc, 8. tit. de Teſtamentis. & Confirmatur; quia agri, domus & ſimilia acquiſita bonis Eccleſiaſticorum pertinent ad Eccleſiam, non ad ipſos Clericos; vt patet ex can. Placuit, 2. q. 3. qui eſt Concilij Carthaginenſis Tertij, & c. Sacerdos, 12. q. 4. ex Concilio Toletano IX. item ex toto tit. de peculio Clericorum. ergo pecunia, qua acquiruntur hæc bona, ad eos non pertinet.

Reſp. Hinc tantùm ſequi, vſum dominij in certis actibus impediri; ſicut in impubere. meritò autem in condendo Teſtamento impeditur, tum quia par eſt vt quod ipſis ſupereſt relinquatur Eccleſiæ: tum quia hac ratione auocantur à ſtudio accumulandi, & incitantur vt in vita ad pios vſus erogent. Nunc tamen conſuetudine tandem obtentum vt teſtari poſſunt, de qua infrà cap. 19. Dub. 4.

Ad Confirmationem

Reſp. Neg. conſequent. quia Eccleſia potuit ſtatuere, vt ſi aliqua immobilia comparentur pecunia Eccleſiaſtica, ea cedant in dominium Eccleſiæ; nimirum ne Clerici opibus congerendis inſtar ſæcularium inhiarent, ſed potiùs ſuam pecuniam in pauperes conferrent. Vide plura apud Nauar. ſuprà, & Sarmiento, 3. p. de Reditibus eccleſiaſticis cap. 2. quæ quia difficultatem non habent, omitto.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Clerici habeant dominium bonorum immobilium Eccleſiæ & ſupellectilis ſacræ.

51 Reſp. Nemo in particulari habet dominium bonorum immobilium Eccleſiæ, vel ſupellectilis ſacræ, ſed cœtus Eccleſiaſticorum cuiuſque Eccleſiæ habet dominiū bonorum ſuæ Eccleſiæ; ſicut conuentus Monachorum habet dominium bonorum monaſterij: cum his tamen limitationibus. Primò, vt Pontifex tamquam caput omnium Eccleſiarum & conuentuum Eccleſiaſticorum habeat ſupremam omnium adminiſtrationem: de quo vide Nauar. in cap. Non licet, de ſpoliis Clericorum. §. 3. Secundò, vt ſi ſit neceſſarium, vel valdè expediens ad commune bonum Eccleſiæ, poſſit Pontifex ea ad alios vſus, & etiam ad alias diœceſes transferre. ſic videmus interdum bona eccleſiaſtica Principibus ſæcularibus concedi ad Eccleſiæ vtilitatem. abſque tamen iuſta cauſa id facere non poteſt: quia non eſt dominus, ſed adminiſtrator; ac proinde leges fidelis diſpenſatoris ſeruare debet. prima autem lex eſt publica Eccleſiæ vtilitas. Tertiò, vt conuentus Eccleſiaſticus cuiuſque diœceſis teneatur illa ad poſteros transmittere, nec poſſit ea vendere, vel extinguere pro arbitrio. quod vinculum prouenit partim ex decreto Eccleſiæ, partim ex donatorum diſpoſitione, qui voluerunt ea perpetuò eſſe cultui diuino dicata. Vide Adrianum in 4. de Reſtit. §. Pro clariori. & Turrecrem. lib. 2. de Eccleſia c. 113.

Pontifex adminiſtrator vniuerſalis bonorum eccleſiaſticorum.

DVBITATIO VIII.

Vtrum omnia homine inferiora cadant ſub eius dominium.

52 Reſp. Res omnes externas vſibus humanis ſubiectas, cadere ſub dominium hominis, idque Iure naturæ; vt agros, montes, flumina, plantas, beſtias, metalla, & ſimilia. Cælorum autem & aſtrorum propriè non ſumus domini: etſi enim propter nos condita ſint, vt noſtris vſibus famulentur; tamen non ſunt nobis ita ſubiecta vt de illis poſſimus diſponere; ſicut res inferiores, quas contrectamus & aptamus ad noſtra commoda. Sumus tamen domini effectuum, vt luminis, caloris, auræ ſalubritatis; quia his vtimur quodammodò, ſicut aliis rebus externis. Alio tamen modo poſſumus dici domini cælorum & aſtrorum, quia in obſequium noſtrum facta ſunt. Vide D. Th. 1. p. q. 96. art. 2.

Quo modo Iure naturæ dominus ſit.

53 Aduerte tamen, cùm dicitur hominem Iure naturæ habere dominium in res inferiores, non eſſe id ita intelligendum quaſi ſinguli habeant completum dominium à natura; ſed quia poteſtatem habent res inferiores occupandi, & earum dominium completum comparandi. hoc enim ius cuique a natura conceſſum in rem quamlibet, vt eam occupare, ſibique vindicare poſſit, ſi ab alio antè occupata non fuerit.

DVBITATIO IX.

Vtrùm homo cadat ſub dominium alterius hominis.

54 RESp. & dico Primò, Iure naturæ non habet homo dominium in alterum hominē. Ratio eſt, quia omnes homines naturæ conditione ſunt pares; cùm ſint eiuſdem naturæ, ex eodem parente, & ad eumdem finem conditi. & quamuis quidā à natura ſint magis apti ad imperandum, alij ad ſeruiendum, (qua ratione Ariſtoteles 1. lib. Polit. c.1. & 3. dixit *quoſdam natura ſeruos, quoſdam dominos*) nemo tamen natura eſt *ſeruus* propriè. cuius ſignum eſt, quòd in ſtatu naturæ integræ nulla futura fuerit ſeruitus, vt communiter docent Patres, Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 15. & Gregorius lib. 21. Moral. c. 11. quia ſeruitus eſt pœna peccati.

Quo modo quidam natura ſerui, quidam domini. Nulla ſeruitus in ſtatu innocentiæ.

55 Dico Secundò, Iure tamen gentium & ciuili poteſt quis effici ſeruus, idque multis modis, vt ſtatim dicemus. Patet ex Scriptura, Exodi 21. Leuit. 25. Deuter. 20. & 21. vbi variæ leges præſcribuntur de variis ſeruitutum generibus. & Apoſtolus 1. Cor. 7. *Seruus vocatus es? non ſit tibi curæ.* Vnde conſtat, etiam Chriſtianos poſſe eſſe ſeruos, non ſolùm gentilium, ſed etiam Chriſtianorum; de quo vide Gratianum diſt. 54. vbi habet multa decreta de ſeruis Chriſtianis.

56 Dices Seruitus eſt contra naturam; ergo. Reſpondeo, Non eſt ita contra naturam vt ſit contra rectam rationem vel præceptum naturale; ſed dicitur eſſe contra naturam, quia eſt contra primæuam naturæ conditionem, ſecundùm quam cùm omnes eſſent recti & ſine peccato, iniquum fuiſſet ſi alter alterum ſeruituti ſubiecisſet. nunc autem, ſuppoſito peccato, eſt ſecundùm rationem: ſicut vti pharmacis, & cruciatibus afficere homines, eſt contra primam naturæ conſtitutionem; non autem eſt contra rationem, ſuppoſito morbo vel peccato. docet hoc D. Aug. lib. 19. de Ciuit. cap. 15. *Rationalem factum ad imaginem ſuam noluit niſi irrationalibus dominari; non hominem homini, ſed hominem pecori. conditio quippe ſeruitutis, iure intelligitur impoſita peccatori. Proinde nuſquam Scripturarum legimus ſeruum, antequam hoc vocabulo Noe iuſtus peccatum filij vindicaret. nomen itaque iſtud culpa meruit, non natura,* &c.

Seruitus quo modo contra naturam.

DVBITATIO X.

Vtrùm homo ſit dominus vitæ ſuæ & membrorum.

57 RESp. & dico Primò, Hominem non eſſe dominum, ſed ſolùm cuſtodem vitæ ſuæ membrorumque, & quaſi vſuarium: dominium verò horum eſſe apud ſolum Deum. Ita paſſim DD. D. Thom. q. 64. art. 1 Caietan. in Summa, verbo Homicidium. Victoria relect. de homicidio n. 21. Sotus l. 4. de Iuſtitia q. 2. art. 3.

Homo vitæ vſuarius est, tenens precariò.

Probatur ex Scriptura, Deuter. 32. vbi inſinuatur diuinæ poteſtatis eſſe, poſſe occidere, & vitam concedere. *Videte quòd ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me: ego occidam, & ego viuere faciam.* i. habeo ius & poteſtatē occidendi. Sapientiæ 16. *Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem.* Idem docuerunt non ſolùm Doctores Chriſtiani, ſed etiam Philoſophi. Cicero de ſenectute refert Pythagoram dixiſſe, *Nemini fas eſſe iniuſſu Imperatoris ſummi Dei, de præſidio & ſtatione vitæ diſcedere.* Eadem eſt ſententia Ariſtotelis l. 5. Eth. c. 10.

Ratio eſt, Primò, quia dominium non eſt niſi in res eas, quas noſtra induſtria nobis poſſumus adſciſcere: has enim ſicuti poſſumus acquirere, ita etiam relinquere: atqui vitam nemo ſua induſtria poteſt acquirere. Secundò, quia vita eſt fundamentum omnis dominij humani: antequam enim vitam accipiat, nullius dominij eſt capax, quia non eſt: ergo par non eſt vt ipſa ſub dominium cadat: ſicut fundamentum omnium accidentium non poteſt eſſe quid accidentariū. Tertiò, quia dominium non eſt niſi in res diſtinctas: vita autem & membra non ſunt quid diſtinctum à nobis, ſed pars noſtri vel ſubſtantia.

Cur homo non ſit vitæ ſuæ dominus.

Dico Secundò, Neque Princeps, neque etiam Reſpublica eſt dominus vitæ ſuorū ſubditorum, vel ſeruorum. Sequitur ex dictis, & Confir. Primò, Exodi 21. *Qui percuſſerit virga ſeruum vel ancillam, & in manibus eius mortui fuerint, criminis reus erit:* nempe homicidij. Secundò, Proprium veri dominij eſt, rem pro arbitratu ſuo poſſe perimere, etiam voluptatis cauſa: atqui ſolus Deus pro arbitrio poteſt interficere etiam innocentes, non autē Reſpub. ergo Reſpub. non habet dominium in vitā hominis. Tertiò, Nemo eſt dominus ſuorum membrorum, ſed ſolùm cuſtos, & gubernator, vt oſtenſum eſt: atqui quiſque priuatus ſe habet ad Rempub. vt membrum & pars, ex qua vnà cum aliis partibus ipſa veluti vnum corpus conſtat: ergo non habet dominium in priuatos. 58

Nec obſtat quòd Principes poſſint interficere malefactores, & exponere ſubditorum vitam in bello: quia id faciunt non vt illorum domini; ſed vt cuſtodes tranquillitatis & boni publici: ſicut homo vt cuſtos vitæ ſuæ reſecat membrum putridum, & exponit partem pro ſalute totius.

DVBITATIO XI.

Vtrùm homo ſit dominus ſuæ famæ, & honoris.

CAiet. infrà q. 77. art. 2. negat. cùm enim fama ſit bonum medium inter vitam & res externas, potiùs cenſet eam collocandam cum vita, cuius domini non ſumus, quàm cum rebus externis, quarum domini ſumus. Idem videtur ſentire Silueſter ver. Detractio q. 3. 59

Sed dicendum eſt, hominem eſſe verè dominum famæ ſuæ, ſicut rerum externarum. colligitur ex D. Th. infrà q. 64. art. 5. ad 3. vbi docet, *Hominem licitè poſſe diſponere de ſeipſo, quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam; ſed tranſitum de hac vita ad aliam non ſubiacere libero eius arbitrio.*

Homo famæ ſuæ dominus.

& cla

& clariùs q. 73. art.4. ad 1.vbi docet, *in cuiuſque arbitrio eſſe pati detrimentum ſuæ famæ,niſi hoc vergat in detrimentum aliorum.* Idem docet Sotus l. 4. de Iuſtitia q.2.art.3. & Adrian.in 4.quæſt.de reſtitutione,circa finem.Couar.l.2.variarum c.2.n. 8. & alij recentiores.

Probatur Primò,Quia homo famam & honorem,poſt vitam diuinitus acceptam, ſibi acquirit & auget,ſicut res ceteras:ergo eſt illius dominus vt ceterarum.

Secundò , Quia niſi eſſet dominus,noo poſſet eius reſtitutionem condonare : (nemo enim condonare poteſt quod non eſt ſuum) atqui certum eſt poſſe coodonare eius reſtitutionem. Nec obſtat(quod contra hanc rationem obiicit Adrian.) quòd poſſimus condonare mutilationem mẽbri, cuius tamen non ſumus domini : quia ſi membrũ poſſet reſtitui ſicut fama , non poſſemus condonare. quòd igitur condonamus,eſt ſatisfactio pro illata iniuria,& reſtitutio pecuniaria pro damno ſecuto: non autem propriè reſtitutio membri.

Poteſt homo interdum ſe infamare.

Tertiò , quia in multis caſibus poſſumus nos infamare.Primò,ad petendum conſilium. Secundò,ad noſtri humiliationem; ſicut latro ille apud Climacum Gradu 4. qui publicè grauiſſima crimina confeſſus eſt.Tertiò,ad vitandum peccatum ſuperbiæ vel aliud. Quartò, quando iniuſtè aliquem infamauimus , tenemur reſtituere ipſi famam,etiam cum noſtra infamia,ſi opus eſt;atqui ſi oon eſſemus famæ domini,nihil horum liceret: ſicut non licet ſeipſum occidere,mutilare,vulnerare,ob horum finium aliquem.

Contrà Obiicitur Primò, Eccleſiaſtici 41. *Curam habe de bono nomine*,&c.ergo non licet famam negligere.Reſp.Non licet eam negligere ſine iuſta ratione : hinc tamen oon ſequitur, hominem non eſſe eius dominum: quia etiam pecuniæ ſine iuſta cauſa profundi non debent.

Obiicitur Secundò,D.Auguſt. lib.de Bono viduitatis cap. 21. dicit *conſcientiam noſtram eſſe neceſſariam nobis,famam proximis,ac proinde crudelem eſſe qui famam negligit.*

Reſp.Fama noſtra tripliciter poteſt eſſe proxi- 60
mis neceſſaria. Primò,quando ex oostra fama ita pendet fama proximi , vt ex oostra infamia illius infamia ſequatur : ſicuti ex infamia Monachi ſequitur infamia quædam monaſterij. Secundò, quando fama noſtra eſt neceſſaria vt proximo præſtemus officium ei ſtricto iure debitum, ſicut fama perſonæ publicæ,Epiſcopi,Parochi , Abbatis, neceſſaria eſt vt benè regat ſubditos. & in his duobus euentis ,multorum iudicio contra Iuſtitiam peccat,qui ſe infamat : non quia præcisè ſeipſum fama priuat; ſed quia ex conſequenti proximo nocet , vel inferendo infamiam,vel ſe reddendo ineptum ad ei impendendum debitum officium.Tertiò, quando non ex officio , ſed ſolùm ex charitate proximo prodeſſe tenemur , & per infamiam ad hoc reddimur inepti ; tunc ſolùm contra charitatem peccat , qui ſe infamat : ſicut contra charitatem peccat,qui pecuniam,qua pauperibus prodeſse poterat,abiicit.Hæc de dominio vitæ & famæ; cetera dicentur infrà cap. 9.de Homicidio.& cap.11.de Detractione.

Tripliciter fama noſtra proximis neceſſaria.

CAPVT QVINTVM.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes ſunt : vbi de mancipiis, venatione, piſcatione, aucupio,theſauris.

Conſtat Dubitationibus 18.

DVBITATIO PRIMA.

Quomodo facta ſit prima rerum diuiſio ſeu diſtinctio dominiorum.

Occupatio. Sortitio.

1 RESPONDEO,Hæc diſtinctio facta eſt partim *occupatione* , partim *ſortitione*. hi enim; ſunt primi modi aequirendi dominij. Nam poſteri Adæ in hunc mundum veluti in ampliſſimam domum opibus refertam venientes , vt quiſque prior aliquid occupaſset , ita quoque dominus illius efficiebatur. quòd ſi dubium erat vter prior occupaſſet , vel ſi ante occupationem plures ad idem adſpirabant, ſorte decidebatur. Similiter poſt diluuium, filij Noë alij aliam terræ partem , maximè poſt linguarum confuſionem occupauere,; vel ſorte diuiſere; vt patet Gen. 10. & 11. Deinde creſcente genere humano , illæ partes multipliciter rurſus,& propè in infinitum ſectæ , diuiſæ & diſtractæ ſunt.

DVBITATIO II.

Vtrùm hæc diuiſio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi.

D. Thom. q. 66. art. 1. 2.

RESp. Poſt peccatum hæc domioiorum diui- 2
ſio oon ſolùm fuit licita , ſed etiam ſalutaris generi humano.

Quòd licita fuerit,eſt certò tenendum.Nam ex multis Scripturæ locis conſtat,licitè aliquid tamquam proprium poſſideri: & contrarium eſt hæreſis quorumdam,qui vocati ſunt Apoſtolici , vt refert D.Aug.hæreſi 40.& Epiphanius hæreſi 61. *qui aſſerebant hominem non poſſe ſaluari , niſi viueret*

Apoſtolici & Pelagius fatetur eſſe poſſidere propriũ.

*inſtar Apoſtolorum, nudus ab omni diuitiarum pro-
prietate.* Idem docuit Pelagius, vt colligitur ex
Auguſtino epiſtola 106.quæ eſt ad Paulinum.
Quòd etiam *commoda generi humano*, probatur
3 Primò, Si poſſeſſiones manſiſſent communes, re-
lictæ fuiſſent incultæ; tum quia homines facilè
negligunt communia, tamquam parum ad ſe per-
tinentia; maximè autem curant propria, iuxta il-
lud Ariſtotelis, *Amabile bonum, cuique autem pro-
prium*, tum quia quiſque fugit labores, præſertim
abiectos & graues, (quales ſunt in agricultura &
rebus mechanicis) ſectatúrque otium & dignita-
tem. quamobrem quiſque alteri talium rerum
curam & procurationem reliquiſſet.

Fuiſſe vtile diuiſionem rerũ.

Secundò, Si manſiſſent communes, mundus
arderet perpetuis contentionibus & bellis: quia
plerumque plures concurrerent ad eamdem rem
occupandam, qui ſe mutuò conarentur impedire:
& potentiores plerumque omnia raperent. nec
meum & tuum (quæ dicuntur eſſe potiſſima cauſa
diſſenſionum) tunc minùs fuiſſent quàm modò:
quiſque enim conatus fuiſſet rem communem,
dũ ea vtendum eſſet, facere ſuam; ſicque aſſiduò
rixæ & pugnæ inter homines extitiſſent. his in-
commodis per diuiſionem vtcumque occurſum
eſt: multò enim pauciores & rariores ſunt nunc
occaſiones, quàm tunc fuiſſent: (vnde Gen. 13.
cùm eſſent iurgia coorta inter familiam Abrahæ
& Lot communiter paſcentes, diuiſione regionis
conciliati ſunt) quamuis ob hominum prauita-
tem non omnia incommoda vitari potuerint. De-
nique idipſum Ariſtoteles lumine naturæ ductus
docuit lib. 2. Polit. cap. 2. & 3.

Maior eſſet perturbatio ſi res manſiſſent communes.

Obiectiones.

Obiicitur Primò, *Iure naturæ omnia ſunt commu-
nia*, vt habetur cap. Ius naturale, d.1.ergo etiam
poſt peccatum omnia debent eſſe communia.
Reſpondẽt quidam, in ſtatu innocentiæ *omnia*
Iure naturæ debuiſſe eſſe communia, ſed hoc ius
poſt lapſum eſſe reuocatum, & ideò potuiſſe fieri
diuiſionẽ. Colligitur ex Scoto in 4.d.15.q.2.art.1.
concluſ. 1. & 2. Sed contrà Primò, quia etſi com-
munitas rerum valdè fuerit conſona ſtatui inno-
centiæ; nullo tamen præcepto diuino vel naturali
vetabantur inducere diuiſionem: quia Deus res
iſtas inferiores hominum diſpoſitioni ſubiecit, &
ex hac diuiſione nihil incommodi ſecutum fuiſ-
ſet. nam ſingulis relictũ fuiſſet quod abundè ſuf-
ficeret, & quiuis cum altero libentiſſimè ex rebus
ſuis communicaſſet. Secundò, non rectè dicitur
Ius naturæ abrogatum: tum quia eſt immutabile
& perpetuum, vtpote immutabilem rectitudinem
continẽs: tum quia Ius non dicitur reuocari ex
eo quòd ceſſet eius obligatio in aliquo ratione
alicuius circũſtantiæ mutatæ: (alioquin Ius natu-
rale, quo teneor opitulari in extrema neceſſitate
conſtituto, reuocaretur eo ipſo quo ceſſat illa ne-
ceſſitas, quod eſt abſurdum; ſemper enim manet
illud ius & illud dictamen, etiamſi defectu mate-
riæ hîc & nunc non me obliget actu) ſed quia ceſ-
ſat voluntate legiſlatoris, qui manentibus iiſdem
circumſtantiis materiæ, poteſt illud tollere. hoc
enim intereſt inter Ius naturale & poſitiuũ, quòd
Ius naturale ſemper vim habeat, manentibus iiſ-
dem circumſtantiis materiæ; Ius poſitiuum poſſit
tolli, etiamſi nulla mutatio fiat circa materiam.

Sententia Scoti.

De ſtatu innocentiæ cõmunitas rerum non fuit præcepta.

Ius naturæ non poteſt abrogari.

Reſpondeo igitur, non fuiſſe aliquod præce-
4 ptum naturale iubens rerum communitatem &
vetans diuiſionem: ſed omnia dicuntur *Iure natu-
ræ communia*, partim negatiuè, quia *Ius naturæ* di-
uiſionem non fecit, aut præcepit: partim poſitiuè,
quia omnibus poteſtatem fecit vtendi quauis re,
& dominij capiendi, priuſquam ab aliquo ſit oc-
cupata, quod Ius etiamnum donat.

Quomodo omnia dicantur Iure naturæ cõmunia.

Obiicitur 2. Cap. Dilectiſſimis, 12. q.1. dicit 5
Clemens I. *Communis vſus omnium, quæ ſunt in hoc
mundo, omnibus eſſe debuit; ſed per iniquitatem alius
dixit hoc eſſe ſuum, & alius iſtud, & ſic inter mortales
facta eſt diuiſio.* Reſpondeo, omiſſis variis expoſi-
tionibus ſenſum eſſe, per iniquitatem hominum
fuiſſe occaſionem datam cur recta ratio dictarit
eſſe faciendam diuiſionem, cùm ante iniquitatem
omnia eſſent communia. Canon enim iſte acce-
ptus eſt ex epiſtola 5. S. Clementis, qua hortatur
Fideles, qui erant Ieroſolymis, ad vitam commu-
nem, ex eo quòd ſit conſentanea ſtatui innocen-
tiæ, vbi non erat *meum & tuum*; rerum autem di-
uiſio orta ſit occaſione peccati.

Obiicitur Tertiò, Patres dicunt neminem de- 6
bere dicere, *Hoc eſt meum, hoc eſt proprium; eo quòd
omnia ſint communia:* ita Ambroſ. in cap. 12. Lu-
cæ, Chryſoſt. homil. 10. in Epiſt. 1. ad Cor. in mo-
rali. & Orat. in S. Philogonium, &c. Reſpondeo,
Tantùm volunt, neminem ita ſibi rem aliquam
debere vindicare, quin paratus ſit eam, quando
neceſſe erit, cum altero communicare; eò quòd
in neceſſitate omnia ſint communia. de quo plu-
ra ſuprà, de eleemoſyna. q. 32.

DVBITATIO III.

Quo Iure facta ſit hæc diuiſio.

RESp. & dico Primò, non eſſe factam Iure di- 7
uino. Deus enim neque fecit diuiſionem il-
lam primam, neque eam præcepit fieri. Dedit qui-
dem Iſraëlitis ſpolia Ægyptiorum, & regna Ca-
naitarum; hoc tamen factum eſt præter vſitatum
morem. Denique Deus nuſquam in Scripturis
reuelauit hanc diuiſionem eſſe faciendam.

Non Iure diuino facta eſt.

Dico Secundò, non eſt etiam facta propriè Iu- 8
re naturali. Probatur, quia Ius naturæ neque fecit
hanc diuiſionem; cùm omnia reliquerit commu-
nia; neque etiam præcepit eam fieri; neque natu-
ra ſecundùm ſe ad eam inclinat: non enim illam
quærit, niſi in vita ciuili, vbi viuendum cum aliis,
& ſuppoſitis incommodis ex hominum prauitate
prouenientibus. Hac ratione matrimonium dici-
tur eſſe Iuris naturæ; nimirum quia natura ſecun-
dùm ſe, id eſt, extra vitam politicam, & ſepoſitis
externis incommodis cælibatus, ad illud inclinat:
non ſic ad rerum diuiſionem.

Nec Iure naturæ.

Tripliciter poteſt aliquid dici Iuris naturæ.

Dico Tertiò, Hæc diuiſio facta eſt Iure gentiũ, 9
vt habetur d. 1.cap. *Ius gentium eſt ſedium occupa-
tio.* & ff. de Iuſtitia & Iure. L. *Ex hoc iure dominia
diſtincta*, &c. Hoc tamen non eſt ita intelligẽdum,
quaſi ſit aliquod preceptum apud omnes. ſed quia
commune omnium iudicium eſt, diuiſionem re-
rum expedire tum ad pacem, tum ad meliorem
rerum adminiſtrationem; idque ſpectata morta-
lium conditione, quæ ſui eſt amans, & alieni ne-
gligẽs, quę cupiditati & ambitioni miſerè eſt ſub-
iecta. Itaque hoc *Ius gentium* nihil eſt aliud quam
commune hominum iudicium, & gentium con-
ſenſus: vel eſt conceſſio & ius ex communi iudi-
cio & conſenſu proueniens. Et quia hæc vitia ple-
rumque in genere humano regnant apud omnes
nationes; ideò expedientiſſimum fuit apud omnes
fieri

Quomodo dicatur facta Iure gentium.

Quid intelligitur per Ius gentium.

fieri diuiſionem. Vnde ſequitur, ſi in aliquo cœtu, dono ſupernaturali hæc vitia poſſint tolli, vel comprimi vt non dominentur, Ius gentium ibidem non poſtulare, aut magis expedientem cenſere rerum diuiſionem, ſed potiùs earumdem cõmunitatem, qualis erat in ſtatu innocẽtiæ: præſertim cùm multa alia ex hac ſequantur commoda; temperantia, modeſtia, tranquillitas animi, vacuitas ſolicitudinis rerum temporalium, mentis ad res diuinas & ad ſtudium ſapientiæ expeditio: hoc modo Fideles, Eccleſiæ primordio omnia habuere communia, maximè Ieroſolymis & Alexandriæ. Idem ſeruatur, & quidem perfectiùs, in Monaſteriis & cœtibus Religioſorum; qui cùm ex multitudine ſint ſelecti, & toti rebus diuinis mancipati, faciliùs illa vitia, quæ diuiſionem rerum poſtulant, deuitare queunt. quare meritò inter eos, vt omnia ſint communia, ſtatuitur.

Communitas rerum vbi ſit expeditior.

Obiectiones.

Obiicitur Primò, Inſtit. de rerum diuiſione. §. Feræ, dicitur, *Id quod antè nullius eſt, naturali ratione conceditur occupanti.* ergo diuiſio eſt facta Iure

10 naturali. Reſpondeo, 1. *Ius gentium* interdum vocari *Ius naturale*, vt dicitur §. præcedenti eodem tit. 2. aliud eſt res eſſe diuidendas, aliud rem fieri occupantis. quòd enim res, quæ nullius eſt (præſertim fera vel gemma, cuius poſſeſſio alteri non adfert incommodum) fiat occupantis, eſt Iuris naturæ. nam etiam in ſtatu innocentiæ locum habuiſſet. quòd verò facienda ſit rerum diuiſio, eſt Iuris gentium.

Dicitur aliquando Ius naturale.

Obiicitur Secundò, Furtum eſt contra Ius na-

11 turæ: ergo dominium rei competit alteri Iure naturæ. Reſp. negando conſequentiam, quia ius naturale dictat nihil alteri inuito auferendum, quocumque iure illi id competat. Sicut etiam iubet Superiori obediendum, etiamſi illa poteſtas ei niſi iure humano non competat.

Obiicitur Tertiò, Id eſt Iuris naturæ, quod ratio naturalis dictat omnino neceſſarium ad pacem generis humani: ſed diuiſio rerum eſt huiuſmodi: ergo eſt Iuris naturæ. Reſp. 1. Concedi poſſe illam hac ratione eſſe Iuris naturæ; quamuis alio modo negetur eſſe Iuris naturæ. 2. Naturalis ratio non dictat id eſſe omnino neceſſarium: poſſet enim in ſingulis communitatibus inſtitui politia, ſecundùm quam pænè omnia manerent communia: vt fit apud Anabaptiſtas in Morauia. excipe tamen vxores, quas illi fœdè nimis contra omnia Iura communes faciunt.

Obiicitur Quartò, *Quòd hæc villa ſit mea, & illa tua, eſt ex iure Imperatorum*, vt inquit Auguſtinus tractatu 6. in Ioannem; ergo non Iure gentium. Reſpondeo, Diuiſio rerum in genere eſt Iuris gẽtium, non autem huius vel illius rei variis perſonis particularibus facta attributio. Hæc enim prouenit, vel ea prima occupatione, vel ex variis cõtractibus, aliiſve modis iure ciuili approbatis.

DVBITATIO IV.

Quibus modis acquiratur dominium in homines ſeu mancipia.

12 RESP. Quatuor modis ſeu titulis, *Iure belli, natiuitate, iuſta condemnatione, & emptione*; vt rectè docet Silueſter verbo Seruitus q. 3.

Primus Titulus eſt *Ius belli*. i. in bellis ſeruari conſuetum, & communi gentium conſuetudine receptum; quo non quidem præcipitur, ſed datur poteſtas ei, qui aliquem in bello iuſto capit, vt vindicet illum ſibi in ſeruum. vt patet L. Hoſtes. ff. de captiuis. cuius Iuris inſtitutio profecta eſt ex naturali quadam commiſeratione; ne capti occiderentur, (cùm tamen meritò poſſent occidi) ſed ſeruarentur, morte in ſeruitutem commutata. vnde & *ſerui* dicti ſunt. Inſtit. de Iure perſonarum. Extenditur hoc Ius etiam ad paruulos hoſtium & innocentes; qui etſi non peccarint, tamen ſeruituti poſſunt addici tamquam hoſtilis Reipub. membra, quæ vti commodis, ita & incommodis ſui corporis participant, in bonis præſertim externis. Vnde cùm in his etiam cenſeatur libertas, hac ſpoliari poſſunt. accedit quòd hac ratione etiam parentes, qui deliquerunt, in ſuis puniantur, ſed de his plura 2. 2. q. 40. Apud Chriſtianos tamen conſuetudine introductum vt Chriſtiani capti a Chriſtianis non fiant ſerui, idque in honorem libertatis, quam per Chriſtum ſumus conſecuti. ſi tamen bellum iniuſtum gerant contra infideles & capiantur, fiunt eorum ſerui Iure gentium. Vide Couar. in reg. Peccatum 2. p. §. 11. num. 6.

Vnde ſeruitus iure belli.

Innocentes in ſeruitutem rapi poſſunt.

Aduerte tamen, eum, qui in bello ex parte ſua iuſto capitur, non contrahere veram ſeruitutem. quòd ſi vtrimque iuſtitia belli ſit ambigua ob probabile Ius vtriuſque partis, capti vtrimque fiunt ſerui; vt rectè Couar. ex lege ſupradicta. vbi tamen conſtare cœperit vtri parti faueat iuſtitia, tunc ea pars, quæ iniuſtè cepit, debet captum in libertatem ſine pretio reſtituere.

Secundus Titulus eſt *Natiuitas*: ratione cuius 13
efficitur ſeruus, qui ex ancilla natus eſt: *nam partus ſequitur ventrem*, L. Partum. Cod. de rei vindicatione: idque meritò, quia mater eſt certior: & plus confert materiæ corpulentæ quàm pater: ſeruitus autem ſecundùm corpus conuenit.

Notandum tamen, ſi mater fuit libera quando concepit, aut in partu, aut tempore aliquo medio inter conceptum & partum (etſi vel ad momentum) proles Iure Cæſareo non contrahit ſeruitutem; vt expreſſe habemus Inſtitut. de Ingenuis. §. Sed & ſi quis. Ratio eſt; quia hoc ipſo momento, quo mater efficitur libera, etiam proles libertati eſt reſtituta. vnde calamitas matri ſuperueniens, non debet nocere proli libertatem aſſecutæ: præſertim cùm cauſa libertatis ſit maximè fauorabilis.

Proles quando non contrahat ſeruitutem.

Vbi tamen nulla eſt lex vel conſuetudo diſponens de ſeruitute prolis, ſufficit vt mater in partu ſit ancilla: quia proles in partu eſt fructus ancillæ, non liberæ. Ita ſeruari dicitur apud pleraſque gentes, quæ Iure communi Cæſareo non vtuntur.

Tertius Titulus eſt *Iuſta condemnatio*, qua quis 14
fit ſeruus, ſi ad hoc propter crimen à legitimo Iudice condemnetur. Sicut enim poteſt quis morte damnari; ita etiam ſeruitute, quæ mors eſt ciuilis. Sic qui deferunt arma vel alia prohibita ad Turcas vel Saracenos, fiunt ſerui Chriſtianorum eos capientium. c. Ita quorundam, 6. tit. de Iudæis & Saracenis. Raptor puellæ in ſeruitutem deditur. 36. q. 1. cap. De raptoribus. Femina quæ ſciens contraxerit matrimonium cum eo, qui ſacro Ordine initiatus eſt, poteſt à Principe in ſeruitutem rapi. cap. Eos qui. d. 32. filij autem ex tali coniugio

Pœna ſeruitutis.

 ſuice

ſuſcepti efficiuntur ſatui Eccleſiæ, cui parens inſcriptus erat, 15.q.8. c. Cùm multæ. Quæ omnia intellige poſt ſententiam Iudicis: ante enim illam pœna ſeruitutis legibus ſtatuta non incurritur. Vide Silu. ſuprà q. 3.

15 Quartus Titulus eſt *emptionis & venditionis*. loquor de illa emptione, qua quis primò fit ſeruus ex libero; vt quando quis vel ſeipſum vendit, vel à parentibus venditur.

Poteſt quis ſeipſum vendere.

Quòd autem homo liber poſſit ſeipſum vendere, probatur: quia eſt dominus ſuę libertatis, ſicut famæ & pecuniæ: ergo eam poteſt liberè abdicare. quod Confirmatur exemplo tum S. Paulini, qui ſe vendi in ſeruum voluit, vt filium viduæ redimeret: tum eorum, qui Religionem ingrediuntur, qui non ſolùm bona externa, ſed etiam libertatem ſuam abdicant propter Chriſtum: quamuis hi non efficiantur ſerui; eò quòd hoc non faciant in commodum Prælati temporale, ſed ſuum ſpiritale. Idem apertè colligitur Exodi 21. & Deut. 15. vbi conceditur Hebræo, vt ſe ſponte poſſit alteri in perpetuum ſeruum tradere.

Vnde patet, Iure naturæ hominem liberum poſſe ſuam libertatem vendere vel donare. vt tamen id fiat ſine peccato, debet adeſſe iuſta aliqua cauſa: alioquin eſſet profuſio libertatis, quæ bonis fortunæ & famæ eſt præſtantior.

Conditiones, vt venditio Iure Cæſareo ſit rata.

16 Aduerte tamen, Iure communi, in fauorem libertatis requiri 6. conditiones vt hæc venditio ſit rata. 1. Vt is qui ſe patitur vendi, ſit maior viginti annis. 2. Vt intendat eſſe particeps pretij. 3. Vt reipſa ſit particeps. 4. Vt emptor credat ipſum eſſe ſeruum. Vnde non permittit Ius vt quis ſeipſum per ſe vendat, ſed vt id per alium fiat. 5. Vt ſciat ſe eſſe liberum ante venditionem. 6. Vt venditor ſciat ipſum eſſe liberum. His omnibus conditionibus ſimul concurrentibus, venditio eſt valida: ſi vel vna deſit, Iure communi eſt irrita. Vide Silu. verbo Seruitus q. 3. vbi tamen Iure Cæſareo non vtuntur, poteſt quis ſeipſum liberè vendere, nulla habita ratione iſtarum conditionum.

Poteſt & parens filium.

17 Quòd verò etiam parentes poſſint Iure naturæ vendere proles non emancipatas, colligitur Exod. 21. v. 7. Ratio eſt; quia proles eſt veluti pars & fructus parentis, trahens ab ipſo eſſe & vitam. vnde parens ius habet ex illa percipiendi ea emolumenta quæ ipſa de ſe, ſi ſui iuris eſſet, percipere poſſet. atqui ipſa ſi eſſet ſui iuris, poſſet ſe vendere: ergo, &c.

Conditiones requiſita vt parens poſſit vendere filiũ.

Ius tamen ciuile requirit certas conditiones, vt patet L. 1. C. de patribus qui filios diſtraxerunt. Primò, vt id fiat *per nimiam paupertatem & victus cauſa*, vt illa lex ait. quòd ſi ob aliam cauſam pretio filij egeat, v. g. ad ſe redimendum à morte vel ſeruitute, vel perpetua captiuitate, non poterit filium vendere, nec obſidem dare, vt docet Couar. l. 3. variar. c. 14. n. 4. ex Accurſio, Dyno, & Alciato; quia lex illa 2. id tantùm concedit *victus cauſa*. Si tamen nudum Ius naturæ ſpectemus, poterit ob quamuis grauem neceſſitatem. Secundò, vt ſoli patri hoc liceat: tamen Iure naturæ etiam licitum matri. Tertiò, vt ſolùm poſſit vendere filium nondum emancipatum, qui enim ſui Iuris eſt effectus, non ſubeſt ampliùs patriæ poteſtati. Quartò, vt filius ita venditus poſſit recuperare libertatem, ſoluto pretio, vel oblato alio mancipio, perinde ac ſi numquam fuiſſet ſeruus; ita habetur L. 2. ſuprà. Vide Couar. loco citato.

DVBITATIO V.

Vtrùm ſerui ita tranſeant in dominorum poteſtatem, vt non poſſint fugere.

Iniuſtè addicti ſeruituti.

RESpondeo, & dico Primò, Certum eſt poſſe 18
fugere ſi non ſint iuſtè in ſeruitutem tracti; nec ſolùm fugere, ſed etiam vi repellere impedientes, & ſurripere à ſuis dominis quantum ſatis ad compenſationem iniuriæ, & operæ præſtitæ; imò quantum poſſunt, ſi adhuc duret bellum quod ex parte capientium ſit iniuſtum. quia tunc poſſunt hoc modo nocere hoſti, ex tacito Principis iuſtum bellum gerentis conſenſu, vt rectè notat Molina. Sic Chriſtiani à Turcis capti poſſunt eos ſpoliare & fugam capeſſere.

Quando ſerui poſſunt fugere.

Dico Secundò, Si à domino incitentur ad ali- 19
quod peccatum, qui rogatus nolit deſiſtere; vel ſi inhumaniter tractentur, fugere poſſunt. Prior pars conſtat; quia non tenentur cum periculo animæ ſuæ (ob quod etiam maximè coniuncti deſerendi, iuxta illud, *Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum & proiice abs te*) domino ſuo ſeruire.

Altera probatur; quia inhumaniter tractando (vt ſi fame, ſiti, frigore, verberibus ſine cauſa affligat) facit eis iniuriam, à qua ſe poſſunt eripere per fugam, cùm alia ratio non ſuppetit. Ceſſantibus tamen his cauſis tenentur reuerti, ſi in poſterum non eſt periculum: ſicut coniunx, quæ ob ſimilem cauſam toro maritali ſe ſubduxit. Niſi fortè iniuria tanta fuerit, vt meritò libertate ſit compenſanda.

Dico Tertiò, Si dominus ſit Iudæus aut Paga- 20
nus, iuriſdictioni Principis Chriſtiani ſubiectus; vel ſi ſit hæreticus; ſeruus Chriſtianus hoc ipſo ſit liber, ac proinde poteſt dominum deſerere.

Probatur L. Deo nobis. 56. C. de Epiſcopis & Clericis. vbi Iuſtinianus ait: *Hu ita diſpoſitu, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus vel Paganus vel hæreticus ſeruos Chriſtianos habeat; quòd ſi inuenti in tali reatu fuerint, ſancimus ſeruos omnibus modis liberos eſſe, ſecundùm antiquiorem noſtrarum legum tenorem.* Idem colligitur ex c. vlt. de hæreticis, & c. 2. & vlt. de Iudæis & Saracenis.

Adde, ſeruos infideles iſtorum poſſe etiam fugere ad Eccleſiam vt fiant Chriſtiani, & factos Chriſtianos ſtatim eſſe liberos; vt habetur dicta L. Deo nobis. ſuprà.

Dico Quartò, Qui à ſe vel à parentibus legiti- 21
mè ſunt venditi, fugere non poſſunt.

Ratio eſt, quia cùm ſint facti ſerui per legitimum contractum, in quem ipſi vel parentes eorum loco iuſtè conſenſerunt, tenentur contractu ſtare, nec poſſunt illum violare abſque iniuſtitia; ſicut nec alias venditiones.

Dico Quintò, Qui in pœnam criminum iuſtè 22
ad ſeruitutem ſunt condemnati, non videntur poſſe fugere. eſt communis ferè DD. ſententia.

Ratio eſt, quia reus tenetur exequi iuſtam ſententiam, ſi pœna talis ſit vt non poſſit niſi per reum executioni mandari. atqui ſeruitus eſt talis pœna. ergo. ſed de hoc plura infrà. nam ſi ſeruitus illa ſit valdè calamitoſa, probabile eſt fugere poſſe oblata commoda occaſione. contrarium enim eſt nimis durum & ſuperans humanam conditionem, præſertim talium hominum.

Dico

Dico Sextò, Proles eamdem cõditionem ſubit quam mater. Vnde ſi mater ſe vendidit, vel à parentibus iuſtè vendita eſt, vel ob crimen ſeruituti addicta, proles non poteſt fugere.

23 Hinc ſequitur, eum, qui huiuſmodi ſeruis conſilium vel auxilium ad fugam præbet, peccare, & ad reſtitutionem teneri totius damni inde ſecuti. vt ſi fugit & abſtulit ſimul 100. aureos, is qui fugam ſuaſit, tenetur domino reſtituere non ſolùm pretium ſerui, ſed etiam damni, quod fugiens intulit; quia totius damni cauſa cenſetur, vt rectè notauit Nauar.c.17.n.103.

Serui bello capti fugere poſſunt.

24 Dico Septimò, Serui bello capti licitè poſſunt fugere ad ſuos; non poſſunt tamen dominis perſequentibus vi reſiſtere. Eſt contra Nauar. c. 17. n. 103.& multos alios. ſed ita ſentiunt D. Soto lib. 4.de Iuſtitia, q.2.art. 2. Bannes 2.2.q.40.a.1.dub. 13.Couar.ad regulam Peccatum, 2. p. §.11.n.6. & l.2.variar.c.2.n.10.& aliqui alij.

Probatur prior pars §.Item ea.Inſtit. de rerum diuiſione: vbi de ſeruis bello captis ſic dicitur: *Qui tamen ſi euaſerint noſtram poteſtatem, & ad ſuos reuerſi fuerint, priſtinum ſtatum recipiunt.* Idem inſinuatur L.Nihil 56.ff. de captiuis & poſtliminio reuerſis. *Nihil intereſt*, inquit, *quomodo captiuus reuerſus ſit, vtrùm dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium euaſerit; ita tamen, ſi ea mente venerit vt non illò reuerteretur.*

Probatur Secundò ratione, Primò, quia cùm hæc ſeruitus communi conſenſu gentium ſit introducta, non debet eius conditio magis onerari quàm conſuetudine totius orbis ſit receptum. atqui conſuetudo habet vt tales ſerui ſine conſciẽtiæ ſcrupulo poſſint ad ſuos fugere, neque hoc cenſetur illicitum, niſi fortè dediſſent fidẽ de non fugiendo, & ea lege vita eis eſſet condonata; tunc enim tenentur ſtare promiſſis. Secundò, quia hæc ſeruitus ceteris eſt nobilior, minúſque probroſa: vnde etiã in viros nobiles cadere poteſt. ergo non eſt cogenda in eas anguſtias, in quas aliæ ſeruitutes. Tertiò, Si non poſſent fugere, beneficium illud legum, quo conceditur libertas in termino, eſſet inutile; quia non poſſent illud conſequi niſi per peccatum: vnde eſſet illecebra ad peccãdum.

Quouſque fuga ſit illis conceſſa.

Dixi, *poſſe fugere ad ſuos*; quia non licet eis fugere ad euagandum extra poteſtatem dominorum: ſed ſolùm animo contendendi ad ſuos. hæc enim ſola fuga iure & conſuetudine ſeruis cõceſſa eſt, vt per eam poſſint libertatem in termino recuperare: nẽpe cùm ad ſuos, vel ad amicam ciuitatem, vbi publico nomine tuti ſint, peruenerint: vt habetur L.Poſtliminio.17.ff. de captiuis. quòd ſi in via intercipiantur, poſſunt reduci: quia antequam perueniant ad ſuos, non recuperant libertatem. Poſtquam autem peruenerint, ita ſunt liberi, vt etiamſi redeant cauſa mercaturæ, vel ſimili, non poſſint à priore domino retrahi in ſeruitutem. Si

Non poſſunt fugere animo vagandi.

autem fugiant non animo redeundi ad ſuos, peccant, & tenentur redire, vt rectè Couar. ſuprà. quia priuant dominum vſu ſui, dum adhuc continentur ſub eiuſdem dominio; nec ſunt in via ſubtrahendi ſe ab eo per fugam iure permiſſam.

25 Altera pars, *quòd dominis perſequentibus vi reſiſtere non poſſint*. Probatur; nam domini habent ius illos intercipiendi & detinendi quamdiu ad ſuos non peruenerint; alioqui inutilis eſſet ſeruitus. quare cùm non poſſit eſſe bellum vtrimque iuſtum, non poſſunt ſe vi tueri. Simile eſt in reo, qui etſi fugere poſſit, non tamen miniſtris iuſtitiæ perſequentibus reſiſtere.

Poteſt quis cooperari ad fugam.

Ex his ſequitur Primò, Licitum eſſe cooperari huiuſmodi ſeruo ad fugam; modò ſcandalum & aliæ indebitæ circumſtantiæ abſint. Secundò, Idẽ eſſe iudicium de prole; quia non eſt deterioris conditionis ſuo parente. Tertiò, Idem ius permanere, etiamſi decies quis vendatur. nam iure belli ſeruus cenſetur, cuius primæua ſeruitus ſic eſt conſtituta, etiamſi decies vænierit.

Obiectiones.

Obiicitur Primò à Nauar. cap. Si quis ſeruum 26 17.q.4.vbi Concilium Gangrenſe ſub anathemate prohibet *ne quis alieno ſeruo ſuadeat miniſterium domini ſui deſtituere.* Idem prohibetur cap. ſequenti, quod eſt Concilij Romani ſub Martino I. & confirmatur L. 1. C.de ſeruis fugitiuis. vbi dicitur *fugitiuus ſeruus furtum ſui facere domino.* Et L.3. ſi in fuga deprehendatur, grauis ei pœna decernitur, nempe pedis amputatio, vel damnatio ad metalla.

Reſp. Illis canonibus ſolùm prohiberi, ne quis prætextu religionis ſeu libertatis Chriſtianæ doceat ſeruum contemnere dominum ſuum, & deſerere eius miniſterium; vnde nihil ad noſtrum propoſitum. Ad Confirmationem; lex prima loquitur de eo qui fugit ad alium dominum. lex autem tertia loquitur indiſtinctè de ſeruis, qui fugiunt ad barbaros, hoſtes Romani Imperij, vnde excipi debent illi, qui fugiunt ad ſuum populum, vt colligitur ex alijs iuribus allatis.

Obiicitur Secundò, Qui damnatus eſt exilio ad certum locum, non poteſt ex eo loco fugere: ergo cùm ſeruus iure gentium damnatus ſit ſeruitute, non poteſt fugere.

Reſp. Negando conſeq. quia hi ſerui non damnantur vt malefactores in iudicio, ſed nobiliori quodã modo, & minùs ignominioſa ſeruitute, cui ex more gentium hoc priuilegium eſt relictum.

Obiicitur 3. Serui à dominis ſolent grauiter 27 puniri ſi contingat eos fugere, & à fuga retrahi. ergo non licet eis fugere: quia alioqui iniuſtè punirentur. Reſp. Primò, Fortè illos dominos ſequi alteram ſententiam, quæ cenſet fugam eſſe illicitam, quæ etiam eſt probabilis, etſi noſtra ſit probabilior. Secundò, Probabile eſt, etiamſi dominus putet fugam licitam, nihilominùs ſeruum poſſe caſtigari; non quòd peccauerit, ſed quia priuilegium fugiendi videtur illi cum hoc onere cõceſſum in gratiam domini; ſicuti cuſtodia publica incluſi licitè fugiunt, vt infrà dicetur; & tamen deprehenſi puniuntur, L. 1.ff.de effractor. & alibi. quod magis locum habere poteſt in ſeruis: quia cùm caperentur in bello, poterant iuſtè occidi: ſed mors illis ita commutatur in ſeruitutem, vt ſi fugiant, nolentes in ea perſiſtere, prior pœna ex parte poſſit reuocari, irrogato graui ſupplicio.

Quo modo iuſtè poſſint plecti ſi fugerint.

DVBITATIO VI.

Quæ animalia licitè occupentur venatione, piſcatione, aucupio.

NOtandum eſt, animalium quædam naturali 28 indole eſſe manſueta, vt ſunt oues, boues, equi, ſues, gallinæ domeſticæ, anates domeſticæ, & ſimiles: alia eſſe fera ſeu ſilueſtria: & horum alia vſu ſunt manſuefacta, vt cuniculi, cerui, quos

dumi

domi nutrimus, pauones, columbæ domeſticæ: alia retinent indolem ſilueſtrem.

Manſueta reſtituenda

Nunc Reſp. & dico Primò, Animalia natura manſueta & domeſtica, etiamſi dominorum poteſtatem longiùs euaſerint, non licet capere. patet §.Gallinarum, inſtit. de rerum diuiſione, vbi dicitur *furtum committere qui hæc animalia cùm effugerint, acceperit.* Ratio eſt, quia hæc, licèt fugerint, non tamen ideò recuperant libertatem; cùm naturali ſua indole ſint domeſtica; vnde adhuc manent in dominio prioris domini. quare vbicumque hæc inuenta fuerint oberrantia, dominis ſunt reſtituenda. Imò etiam ſi capta à lupo vel à vulpe fuerint; qui ea exemerit, reſtituere debet quidquid de illis ſuperfuerit.

Dico Secundò, Animalia fera ſeu ſilueſtria vſu manſuefacta, quæ conſuetudinem habent ex libera vagatione redeundi in poteſtatem domini, non licet occupare. Inſtit. ſupra §.Pauonum. Vnde qui in ſuo columbario appoſitis illecebris, aliorum columbas eò traducit, tenetur ad reſtitutionem: ſecùs ſi id ſine fraude accidat, v.g. quia meliùs eas alit, vel commodiorem ſtationem aptauit. conſuetudo tamen eſt conſideranda. nam quibuſdam locis dicitur eſſe moris vt omni arte alienas columbas liceat accerſere.

Columbaria permiſſa.

29 Dubitant Doctores, an columbaria ſint licita. Sed dicendũ eſt, ordinariè licita eſſe, niſi lege aliqua ſint prohibita. Ita Nauar. c. 17. n. 126. Caiet. ver. Columbarium. Silu. Reſtitutio 3.q.4. Sotus lib. 4. q. 6.a.4. Molina diſp. 48. Primò, quia paſſim eſt conſuetudo. Secundò, quia non ſentitur ordinariè damnum notabile: non enim minùs veſcuntur ſeminibus prauis, quæ ſata ſuffocant & ſtrangulant, vt lolio, melanthio, orobanche, quàm bonis: vnde Abulenſis dicit quoſdam tenere tantum prodeſſe quantum nocent. Tertiò, quia potiſſimùm veſcuntur granis prolapſis è ſpica, nec ſcalpendo detegunt ſemina terræ mandata; vt ferunt harum rerum curioſi. Quartò, niſi haberentur columbaria, eſſet maior numerus ſilueſtrium; quia pauciores caperentur, & ita magis nocerent ſatis. Denique quia cedunt in cibum Reipub. Curare tamen debent qui eas fouẽt, vt pabulũ in columbariis non deſit, ſic enim minùs nocere poſſunt.

30 Dico Tertiò, Si hæc animalia amittant conſuetudinem redeundi, licet occupare, & fiunt occupantis, vt habemus expreſſe Inſtit. loco citato.

Fere vſu cicurata.

Ratio eſt, quia tunc cenſentur ſe recepiſſe in naturalem libertatem, & non ampliùs eſſe in poteſtate prioris domini. vnde columbæ meæ ſi ſe aggregarint columbis alterius columbarij, & conſuetudinem redeundi deſeruerint, fiunt alterius. Dicuntur autem conſuetudinem redeundi deſeruiſſe, ſi bis térve tempore conſueto non redeant, vt docet Nauar. c. 17. n. 128. & Silu. verbo Inuentum, q. 2. quod de columbis eſt verum; non tamen de ceruis & alijs, quæ interdum vagantur iuxta domum, & ſponte non redeunt, tamen facilè patiuntur ſe reduci. Itaque prudentis arbitrio definiendum eſt quando cenſeantur conſuetudinem redeundi deſeruiſſe.

Omnino fera.

31 Dico Quartò, Animalia omnino fera & ſilueſtria, ſi poteſtatem domini euaſerunt, & in libertatem naturalem ſe vindicauerint, vbicumque reperta fuerint, licet proſequi & capere, & fiunt occupantis. Ratio eſt eadem quæ ſuprà; quia iam nullius ſunt.

Vbi Aduerte, eum qui ceperit aliquod animal ferum ſeu ſilueſtre, vt ceruum, leporem, perdicem, columbam, tamdiu cenſeri dominum, quamdiu illud ſua cuſtodia coercet. quòd ſi eius cuſtodiam euaſerit, rurſus fiet primò occupantis: vt ſi ceruus ea ſilua vel prato concluſo euaſerit. Dicuntur autem recuperaſſe naturalem libertatem, quando ita euaſerunt, vt difficilè poſſint comprehendi. tunc enim ſunt extra domini poteſtatem. quòd ſi facilè, non cenſentur eſſe extra dominiũ.

Vnde patet, examen apum, cùm ſilueſtris ſit naturæ, ſi ita euolet vt ſit difficilis eius proſecutio, poſſe à quolibet capi, etiamſi ex arbore tua dependeat. Sicut enim auis non ideò ſit tua, quia in tua arbore nidificat; ita nec examen apum, quia ex tua arbore pendet, tuum eſt; potes tamen alium re adhuc integra prohibere ne fundum tuum ingrediatur, vel arborem conſcendat, vt illum præuenias. quòd ſi in tuum alueare inuolet, tuum efficitur. Hæc omnia expreſſè habentur Inſtit. de rerum diuiſione. & fuſiùs in Pandectis L. 3. 4. 5. ff. de acquirendo rerum dominio. & L. 3. §. Item feras. ff. de acquirenda poſſeſſione. Vide etiam Nauar. c. 17. n. 128. 32

Examen apum.

Aduertendum tamen, in his omnibus habendam eſſe rationem conſuetudinis locorum & prouinciarum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Principes poſſint iuſtè prohibere venationem, piſcationem & aucupium in locis publici iuris.

COuar. ad regulam Peccatum p. 2. §. 8 refert multos Doctores, qui tenent, Principes non poſſe id prohibere; eo quòd Iure naturæ vel gentium licitum ſit animalia libera capere: quod Ius Princeps tollere non poteſt. Ita Hoſtienſis, Ioannes Andreas, Decius, Tiraquellus, Rebuffus, & plures alij, & Iaſon dicit hanc ſententiã eſſe communem. Sed Couar. tenet contrarium; adductis pro ſe multis Iuriſperitis, & conciliatis illis, qui aliter ſentire videbantur. Idem ex Theologis tenent Caiet. tom. 1. opuſcul. tract. 17. cap. 12. & Ioannes Medina Cod. de reſtit. q. 12. Sotus lib. 4. de Iuſtitia q. 6. a. 4. & alij paſſim Pro qua ſententia 33

Dico Primò, Principes poſſunt prohibere hanc venationem ſeu captionem animalium in locis publici iuris, ex conſenſu populi, ſiue gratis, ſiue per aliquem contractum præſtito. Ratio eſt, quia populus poteſt cedere iure ſuo. 34

Dico Secundò, Poſſunt etiam eam prohibere, ſi iudicetur id neceſſarium ad Reipub. onera ſuſtinenda; nempe vt inde conſletur maxima vis pecuniæ, officio & adminiſtrationi Principis neceſſaria. Quo titulo quidam Principes reſeruant ſibi ius piſcandi certa genera piſcium; vt apud Hiſpanos reſeruant ſibi ius piſcandi thynnos, vt inquit Couar. n. 10

Sed difficultas eſt, Vtrùm ad ſolam recreationem poſſint ſibi abſque populi conſenſu tale ius reſeruare? 35

Princeps poteſt ad ſolam recreationem reſeruare ius venandi.

Reſp. & dico Tertiò, Principes etiam ad ſolam recreationem poſſunt abſque conſenſu populi ius venandi in quibuſdam locis ſibi reſeruare. Ita Couar. Sotus, & Medina ſuprà.

Ratio eſt, quia Princeps cùm laboret pro Repub. poteſt etiam aliqua loca communia ſuæ recreationi reſeruare; præſertim cùm id etiam pertineat ad Principis dignitatem.

Non tamen vbique.

Dico, *in quibuſdam*; quia non poteſt populum ab omnibus locis publicis excludere, & ſibi totam venationem reſeruare, niſi fortè eam ob cauſam remittat aliquid de tributis ſibi debitis, vel aliter compenſet. Ratio eſt, quia eſt nimis inhumanum & tyrannidem ſapiens (vt rectè docet Medina) tantummodò ſui commodi & oblectationis gratia, vniuerſum populum omni recreatione & vtilitate venationis, quæ Iure naturali & gentium eis eſt conceſſa, priuare.

Poteſt quibuſdam concedere.

36 Notandum Primò, Poſſe Principem perſonis de Repub. bene meritis ius venandi vel piſcandi in loco communi attribuere, cæteris excluſis; modò tamen id abſque notabili communitatis incommodo fiat. Sic videmus quibuſdam Monaſteriis & Nobilibus varia priuilegia in hoc genere conceſſa.

Notandum Secundò, etiam conſuetudine legitimè præſcripta poſſe huiuſmodi ius acquiri, tum Principi, tum aliis: vt docent Caiet. Medina, & Couar. ſuprà. Ratio eſt, quia conſuetudo habet vim legis & priuilegij: & ſicut alia iura præſcriptione acquiri poſſunt, ita & iſtud. Videndum tamen ne huiuſmodi conſuetudo malo titulo vel tyrannicè ſit vſurpata, vt monet Couar. num. 10.

Obligatur ad damna.

37 Notandum Tertiò, Principes qui ſibi tale ius reſeruant, obligari ad cauenda damna quæ feræ multiplicatæ poſſent agris vicinorum inferre; & ſi quæ inferant, teneri ipſos ad reſtitutionem. ita Couar. ſuprà n. 10. ex Caiet. Eſtque communis DD. ſententia. Ratio eſt, quia reſeruatione iſtius iuris, & lege illa qua vetat venationem & ferarum peremptionem, dat cauſam damni quod per feras infertur. qui autem dat cauſam damni, ipſum quoque damnum dediſſe videtur; ac proinde tenetur ſarcire. Neque ſatis eſt ſi dicant ſe velle ſarcire damna quæ inferentur; ſed etiam debent cauere quantum opus eſt ne inferantur; vt rectè notat Nauar. c. 17. n. 125. aliud enim peccatum eſt inferre damnum, aliud nolle compenſare illatum. quamuis ſi verè paratus eſſet totum damnum abſque mora compenſare, & diligenter de eo ſubinde inquireret; non putarem peccare mortiferè: quia nõ inferret notabilem iniuriam. Verùm hoc in praxi rarum eſt. Excipiuntur tamen duo caſus,

Duobus euentis non tenetur.

quibus Princeps ad neutrum tenetur. Primus, Si conſenſu Reipub. & eorum qui poſſident agros vicinos, hoc ius haberet: quiuis enim poteſt cedere iure ſuo. Quo tamen caſu diſſimulare deberet cum eo qui feram ſegetes vaſtantem in agro ſuo perimeret. Vtitur enim ille iure naturalis defenſionis, quo populus ille ſe priuare voluiſſe non cenſetur. Secũdus, Si in terra hoſtili à ſe occupata tale ius in aliquo ſaltu inſtituat, antequam agri vicini diuidantur: tunc enim agri illi tranſeunt cum hoc onere ſeu ſeruitute ad ſuos poſſeſſores.

Prohibens iniuſtè venationem.

38 Notandum Quartò, Eum, qui iniuſtè prohibet alium à venatione, piſcatione, aucupio, teneri ad reſtitutionem probabilis lucri, quod ille deductis expenſis & laboribus facturus erat, vt rectè notat Couar. n. 11. & 12. Nauar. c. 17. n. 120. non tamen ad reſtitutionem animalium, quæ capta non ſunt: quia illa nondum fuerunt in poteſtate eius qui prohibitus eſt. Vnde etiam ſecundùm quoſdam non tenetur Eccleſiæ compenſare decimas, quas venatores de rebus captis in quibuſdam locis ſoluere ſolent: (etſi Couar. contra ſentiat) quia decimæ, niſi de rebus iam perceptis, non debentur. idem iudicium eſto de eo, qui impedimento fuit agricolæ in agricultura. Sed de his infra, cap. 39. Dubit. 3.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm quis poſſit venari in prædio vel ſaltu alieno.

Reſp. Abſolutè poſſe, modò illa loca non ſint ita concluſa, vt feræ non poſſint egredi. cauendũ tamen ne quid damni inferatur. Quiſque 39 tamen poteſt ius venandi in ſuis prædiis ſibi reſeruare, & aliis prohibere ne ibi venentur; vt habemus §. Feræ. Inſtit. de rerum diuiſione. hæc tamen prohibitio erit irrationabilis, ac proinde parum curanda, ſi ipſe dominus nolit ibi venari, & feræ multiplicatæ damna inferant. imò talis dominus tenebitur iure ad reſtitutionem damnorum; quia cenſetur illorum cauſa per ſuam prohibitionem, vt notat Couar. n. 11. Et conſentiunt omnes DD. vt ſuprà diximus.

Prohibitio aliquando parum curanda.

Simili modo cauendum venatoribus, ne ipſo 40 actu venandi in locis alienis, vel tranſitu per illa, damnum inferant proterendo ſata, ſternendo ſegetes, excutiendo grana, lædendo vineas, diſſipando ſepes, & ſimilia. alioquin tenentur ad reſtitutionem. Ita docent omnes DD. qui hanc rem attingunt. Silueſter v. Venatio, *Vtrùm*, inquit, *venatores conculcantes agros, vineas & ſegetes, & quorum canes occidunt gallinas, & animalia pauperum, & aliorum, teneantur reſtituere: dicit Aſtexſis quòd ſic, ad æſtimationem: alias peccant mortaliter; niſi damnum ſit ita modicum, quòd probabiliter credantur non curare.* Idem iiſdem verbis affirmat Angelus, eodem verbo. Caietanus in Summa, eodem verbo dicit, *Actum venandi eſſe peccatum, ſi damnum agris aut vineis inferatur, idque pro magnitudine damni.* Bartból. Fumus eodem, n. 1. dicit, *Actum venandi eſſe peccatum ſi fiat cum damno proximi in perſona vel rebus; vt quia venator exponit ſe periculo occidendi vel vulnerandi proximum ex defectu circumſpectionis, vel deſtruit ſegetes, ſemina, vineas, vel huiuſmodi, & tunc iudica mortale vel veniale ſecundùm qualitatem actus vel periculi cui ſe exponit; & vltra peccatum tenetur de damno per eum illato, vel eius occaſione.* Nauarrus in Enchiridio cap. 17. n. 125. *Peccat qui ad venandum profectus permittit vt canes ſui noceant alienis auibus domeſticis, gallinis, anatibus, anſeribus, & id genus aliis; aut vt ſui equi aut famuli notabile damnum inferant prædiis, aut ſatis per quæ tranſeunt, aut eorum fructibus; & non vult reſtituere. Hoſtienſis in Summa de pœnit. & remiſſ.* Omitto alios; quia idem omnes nemine diſcrepante docent.

Cauenda damna.

Ratio eſt perſpicua. Quia vel venatio inſtituitur ad oblectationem, vel ad proprium commodum, vel ad bonum commune. v.g. ne feræ multiplicatæ noceãt agris, pecoribus, hominibus. Si ad oblectationem vel propriũ commodum, manifeſtum eſt id non poſſe fieri cum diſpendio aliorũ. Nec refert etiamſi fortè ſit perſona publica vel gubernator patriæ, quia in iis quæ ipſe agit in cõ-

modum

modum proprium comparatur ad ſubditos, vt priuatus ad priuatum: vnde non minùs tenetur de damno quam ſi eſſet priuatus. Si verò ad bonum publicum inſtructa ſit, nulla æquitas patitur, vt damnum quod occaſione boni publici contractum eſt, à paucis hominibus priuatis ſuſtineatur; ſed iuſta proportione diſtribuendum in omnes. alioquin peccatur contra Iuſtitiam diſtributiuā: quæ ſicuti præſcribit bona communia certa proportione diſtribui in ſingulos; ita etiam onera & damna, quæ cauſa communis boni imponuntur, vel inferuntur. Sicut enim bonum quod intenditur commune eſt, ita etiam damnum commune eſſe debet. Itaque deberet huiuſmodi ex cauſa damnum paſſis fieri compenſatio ex bono communi. v.g. remiſſione tributorum vel exactionum, vel immunitate à milite, vel ſimili modo. Pari ratione cùm cauſa boni publici ſolum alicuius occupatur, vt conuertatur in viam publicam, vel vt in eo fiat propugnaculum; vel cùm deiiciuntur ædificia priuatorum, facienda eſt compenſatio ex publico. Cùm autem damnum illatum eſt cauſa proprij commodi, ex propriis compenſatio facienda, vt per ſe notum eſt.

41 *Limitatio.* Aduerte tamen, ſi damnum eſt modicum, & dominus loci tantum ferè commodi adferat agricolis occidendo feras, quantum damni ipſo actu venandi; vel ſi rebus illorum conſulat, ſua auctoritate auertendo milites, eóſque ab aliis incommodis tutando, ita vt meritò videri poſſint illa damna, quæ ſubinde ea venatione ſentiunt, non curare, & condonare; non eſſe obligationem reſtituendi: quo modo fortaſſe aliqui locorum domini poſſunt excuſari. hoc tamen non habet locum quando damna ſunt grauia. Quomodo autem damnum graue aut leue agris & ſatis inferatur, & quodnam tale cenſendum ſit, optimè ex ipſis agricolis cognoſci poteſt.

An præſcriptio excuſ.? Dices, Quid ſi ab hominum memoria ſit vſurpatum, vt tota venantium turba cum equis & canibus, prout occaſio tulerit, per media ſata ſeſe inferat, non curans quid damni inde reſultet; nec vlla ob id fiat reſtitutio, maximè cùm nemo querelas apud iudicem deponat? videtur enim hoc euentu habere locum præſcriptio, quo tanti temporis tractu hoc ius ſit à domino loci vſucaptum. Reſp. Vt titulus præſcriptionis hîc locum habeat, debere cōſtare 1. De ipſa conſuetudine & vſu qui memoriam hominum antecedat. 2. Non fuiſſe factam compenſationem cùm damna irrogata erāt grauia. 3. Quòd damno affecti non depoſuerint querelas, nec mouerint litem, id non factum deſperatione obtinendi iuris, aut metu maioris mali, ſed omninò liberè, & animo condonandi. alioquin cùm præſumptio ſit in contrarium, non poteſt cenſeri bona fides in venatoribus damna illa inferentibus. Sic Tyrannus non poteſt vſucapere ius imperij in populum liberum, quando ſolo metu illum coërcet, ita vt non præſumatur liberè in illum conſentire. Ratio eſt, quia præſcriptio in huiuſmodi, quæ vi præſumuntur vſurpata, non poteſt dare ius, niſi quatenus tanti temporis vſus & poſſeſſio parit præſumptionem liberi cōſenſus eorū ad quos pertinet. Si tamen huiuſmodi fundi eſſent beneficiarij, iure feudi vel emphyteuſis domino obnoxij, poſſet ex huiuſmodi conſuetudine præſumi, talem ſeruitutem ab initio fuiſſe voluntate Principis annexam; & idcircò minorē penſionem minúſve obſequium domino ab emphyteutā vel fundatario præſtari. Quis autē primo loco, quis ſecundo, & in ſubſidium hîc in reſtitutione veniat, ex regulis generalibus colligendum. Vide infrà cap. 13. Dubit. 5. & ſequentibus.

DVBITATIO IX.

Quomodo peccet, & an teneatur ad reſtitutionem is, qui contra iuſtam prohibitionem venatur, aucupatur, piſcatur.

NOtandum ex Couar. venationem prohiberi generatim quatuor rationibus. Primò *ratione ſtatus perſonæ.* Ita prohibetur Clericis, & multò magis Monachis; præſertim ea venatio, quæ fit magno ſtrepitu canum & armorum, vt patet c. 1. de Clerico venatore: quod ſumptum eſt ex Concil. Aurelianenſi: vbi *Epiſcopus qui crebrò talibus venationibus dat operam, iubetur ſuſpendi tribus menſibus à communione: presbyter vero duobus: diaconus ab officio:* vnde videtur frequentatio talium venationum eſſe peccatum mortale. Quieta tamen venatio cum retibus, laqueis, paucíſque canibus, modò rarò fiat, non eſt omnino prohibita Eccleſiaſticis; vt notat Medina q. 12. C. de Reſtitut. & Silu. verbo Venatio; ſiue fiat cauſa neceſſitatis, ſiue exercitij, ſiue modeſtæ recreationis, vt notat Panormit. in illud c. 1. citatum. 42 *Quadruplici ratione poteſt eſſe venatio prohibita.*

Secundò, *ratione temporis.* Sic videri poſſit prohibita venatio diebus feſtis & ieiunij, ex cap. An putatis. d. 86. ſed hoc intelligendum eſt quando ratione venationis omitteretur Sacrum, vel violaretur ieiunium. alioquin abſolutè non eſt prohibita, cùm non ſit opus ſeruile; vt notat Nauar. cap. 13. n. 11. quamuis in magnis feſtis & quibuſdam ieiuniis ſit validè indecora, ob nimiam animi effuſionem, & corporis agitationem. *Venatio & aucupium non eſt opus ſeruile.*

Tertiò *ratione publicæ vtilitatis*, ne videlicet ſoboles ferina extinguatur. ſic prohibetur interdum venatio illis menſibus, quibus feræ ſunt grauidæ, & quando ſunt niues; quia tunc facilè capiuntur; & vſus certorum inſtrumentorum, vt bombardarum, retium tenuium, & ſimilium, quibus facilè magno numero concluduntur.

Quartò *ratione loci*; vt ſi in aliquo loco à Principe ſtatuta ſit immunitas ne quis ibi venari poſſit, vel ſi locus ſit alienus. His poſitis,

Dico Primò, Quando venatio ſolùm eſt prohibita ratione ſtatus vel temporis, ordinariè non eſt niſi peccatum veniale; modò ſcandalum abſit, & periculum occiſionis vel mutilationis: & animal captum non eſt neceſſariò reſtituendum. 43 *Quale peccatum.*

Prior pars patet ex dictis: éſtque Medinæ, Silueſtri, & aliorum.

Altera probatur; quia conditio perſonæ vel temporis non facit illum actum iniuſtum, aut rem obnoxiam reſtitutioni.

Dico Secundò, Etſi venatio prohibita ſit ratione vtilitatis publicæ, tamen non eſt peccatū mortale, niſi quando modus venandi cenſetur notabiliter pernicioſus cōmodo Reipub. & idcircò ſub graui pœna eſt prohibitus; vel quando reipſa notabile damnum bono publico infertur (vt ſi ſobolem ferinā notabili ex parte extingueret) animalia tamen capta non ſunt in foro conſcientiæ reſtituenda. Ita Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 8.

&

& alij. Ratio eſt, quia leges in hiſce caſibus non prohibent ipſam acquiſitionẽ ferarum, ſed vſum venationis: vti autem venatione cõtra legis mandatum, non cenſetur notabilis iniuria vel læſio Reipub. cùm Iure gentium liceat occupare quæ nullius ſunt. Vnde fit vt venator non teneatur ad reſtitutionem ferarum captarum, etiamſi inſtrumẽtis vetitis ceperit; quia feræ nõ ſunt res Reip.

Reſtitutio quando neceſſaria. Aduerte tamen, ſi quis aquas inficeret, vnde contingeret magnam vim piſcium mori, vel alio modo graue damnum inferret, teneretur ad reſtitutionem Reipub. quæ habebat ius piſcandi, quatenus cenſetur illud ius grauiter læſiſſe, & ſpem lucri & oblectationis eripuiſſe. ipſa tamen animalia non tenetur reſtituere: ſed ſolùm quantum illa ſpes, ſeu ius venandi cenſebatur valere.

Dices, Ergo ſemper tenebitur ad aliquam reſtitutionem, etiamſi vnam duntaxat vel alteram feram ceperit; nam iniquè priuauit Rempub. iure illius venandi, & ſic cenſetur læſiſſe.

Reſp. neg. conſequentiam, quia illud ius venandi non cenſetur notabiliter læſum propter vnam atque alteram feram ſubtractam: quamuis enim duæ vel tres feræ ſint magni momenti; ius tamen venandi reſpectu earum, in magno ſaltu eſt parui momenti.

Qui venatur in fundo perſonæ priuatæ. Dico Tertiò, Qui venatur in alieno fundo, vel prædio, vel ſilua, inuito domino, non tenetur ad reſtitutionem eius quod cepit; peccat tamen pro ratione iniuriæ & damni illati, (ſi quod inferat) & tenetur ad eius compenſationem. Docet hoc Couar. ſuprà n. 4. Medina q. 12. & alij.

Prior pars probatur, quia animal ſilueſtre non erat domini illius fundi, ſed nullius: ergo tranſit in dominium primò occupantis. *Feræ non ſunt fructus fundorum.* Ratio eſt, quia animantia non ſunt fructus agrorum vel ſiluarum vel fluuiorum, ſicuti arbores quæ ſolo hærent; ſed alia ex aliis procreantur. Vnde ſequitur, etiamſi ager vel poſſeſſio talis ſit vt eius fructus in venatione conſiſtant, ipſáque venatio ſit alteri elocata, non tamen ideò animalia fiunt conductoris, vel vſumfructum habentis, quamdiu naturali libertate fruuntur; ſed conductor & vſufructuarius ſolùm ius venandi in tali fundo habent, quod ius cenſetur ad fructus agri vel ſiluæ pertinere. Vide Couar. n. 9. & 11.

Altera pars probatur, quia is qui venatur in aliena poſſeſſione inuito domino, facit illi iniuriam: Dominus enim Ius habet vt nemo ibi ſe nolente venetur, vt habemus §. Feræ. Inſtit. de rerum diuiſione. & L. Item ſi fundi. 9. §. Aucupiorum. ff. de vſufructu, vbi dicitur, *Reditus aucupiorum, ſicut & venationum, ad fructum agri pertinere, nec eſſe rationabile in agro alieno quemquam, nolente domino, aucupari.* Vnde vlteriùs patet, ſi damnum aliquod inferat, teneri ad reſtitutionem, vt ſi ſegetes proculcet, ſi ſepimenta diſſipet: item, ſi dominus illam feram venari volebat, & probabiliter erat capturus; ſpectanda eſt æſtimatio illius ſpei. Denique ſi Ius venandi alteri vendere vel elocare ſtatuerat; & tu crebra venatione effeceris vt parui æſtimetur. quòd ſi nullum damnum ſit illatum, (vt ſi dominus ipſe nolebat venari, nec ius illud elocare) non tenetur venator ad vllam reſtitutionem, etiamſi inuito domino venatus ſit; quia notabile damnum non irrogauit. vetatio quoque illa parum erat rationi conſentanea, cùm ipſe eo iure vti nollet.

Aduertendum autem eſt, eamdem eſſe rationem extranei venantis in loco publico, atque ciuis venantis in loco priuato alterius, inuito domino: vterque enim ſarcire damnum, ſi quod illatum fuerit, tenetur, non ipſas feras.

Dico Quartò, Qui venatur in loco publico venationi Principum vel aliarum perſonarum iuſtè aſſignato, peccat venialiter: & ſi notabile damnum infert, mortaliter; teneturque ad compenſationem damni, non autem ad reſtitutionem animalis capti. 44 *Qui in fundo Principi tributo*

Probatur prior pars, nam lex illa prohibens in tali loco venationem, etiamſi pœnam appoſitam habet, communi tamen hominum iudicio non cenſetur grauem inducere obligationem; quamuis ipſi domini ibi venari ſoleant; nam feræ ſunt nullius, & ſiluæ ſunt communes: & aliàs non eſt notabilis læſio. Vnde rationi conſonum eſt vt reſeruatio illa iuris venandi facta per Principem, non adeò ſtrictè accipiatur.

Dices, Si eſt peccatum veniale, ergo ratione grauitatis materiæ poteſt eſſe mortale.

Reſpondeo, Ipſa materia, ſecluſo damno, ex genere ſuo eſt parua, & ita non conſtituit peccatum mortale, ſi damnum abſit.

Altera pars conſtat; nam ratione damni poteſt cenſeri peccatum mortale: vt ſi animalia capta eſſent magni pretij & multa; ideóque Princeps non poſſet tam multa capere quàm aliàs ſolet. Item ſi feræ ſint redditæ fugaces, vt difficillimè poſteà capiantur. Denique ſi aliqua ratione damnum ſit notabile. Poteſt tamen venator excuſari à reſtitutione, (vt notat Medina) quia Principes non ſolent talem reſtitutionem curare, ſed ſufficit illis vt deprehenſi pœnam luant.

Hæc autem pœna non debet eſſe corporalis; vt mutilatio, vel flagellatio, (vt rectè notauit Silu. verbo Venatio. Nauarr. cap. 17. n. 121. & alij DD. communiter) ſed pecuniaria; quia non cenſetur graue crimen, etiamſi graue damnum intulerit. Vnde ſi ſit ſtatuta pœna corporalis, non eſt mandanda executioni; niſi quis valdè ſæpè eſſet deprehenſus, & minoribus pœnis non emendatus; tunc enim poſſet aliqua corporalis, v. g. flagellatio adhiberi. 45 *Pœna qualis.*

Si arte magica ceperit. Vltima pars, *quòd non teneatur ad reſtitutionem animalis capti*, patet ex dictis. Notandum eſt, hoc etiam locum habere, etſi quis arte magica vel alia praua machinatione feras elicuerit, & ita extra ſiluas ceperit: vt notat Couar. n. 14. Nam modus iſte capiendi, etſi ſit graue peccatum, non tamen facit vt ipſa captio ſit contra Iuſtitiam. Quamuis iſte puniri poſſit, ſicut is, qui intra ſiluam venatur. Qui tamen feras extra locum ſuum abſque vlla fraude egreſſas caperet, non ſolùm ad nihil tenetur, ſed neque ideò puniri debet; vt ibidem Medina & Couar. quia ipſæ feræ cùm ſint nullius, Iure gentium permittuntur occupari extra ſaltum prohibitum. Adde, Idem dicendum ſi quis venetur feram in ſaltu concluſo, ſed ita vaſto, vt in eo difficillimè capiantur: nam in tali loco non minùs fruuntur libertate naturali quàm ſi captæ non eſſent. Quod Confirm. quia animalia quæ ſunt in Inſula duarum vel trium leucarum, naturali libertate fruuntur, & fiunt primò occupantis: ergo idem dicendum de ſaltu ampliſſimo clauſo. Ita Couar. ſuprà n. 15. 46 *Saltus incluſus, ſi vaſtiſſimus ſit, non tollit feris libertatem naturalem.*

Vtrùm autem feræ, quæ naturali libertate

ſtuuntur, poſſint per aliquam legem ita alicui Magnati addici, vel bono publico ſeruari, vt non tranſeant in dominium capientis, dubitari poteſt. Verius eſt poſſe, modò legitima cauſa ſubſit: vt ſi alia ratione non poſſet commodè ſumptibus quibuſdam neceſſariis prouideri. hoc tamen rarò in praxi vſu venit. Ratio eſt, quia lex ob iuſtam cauſam poteſt alios reddere inhabiles ad certæ rei dominium comparandum. Sicut enim actiones humanæ ſubſunt legum diſpoſitioni, adeò, vt per leges poſſit tibi concedi ius, vel imponi obligatio, aut etiam iniici impedimentum ad aliquas actiones obeundas; ita etiam res externæ, earúmque dominium & poſſeſſio, legum diſpoſitioni ſubiacet: ſic vt ius acquirendi, vel incapacitas, per eas irrogari poſſit. Hinc quidam ſunt incapaces quorumdam officiorum, ſucceſſionis hereditariæ, poſſeſſionis immobilium, &c.

DVBITATIO X.

Vtrùm fera à me vulnerata, & poſteà ab alio capta, ſit mea, an capientis.

Tria requiruntur vt fera illa fiat percuſſoris.

47 RESpondent communiter DD. eſſe capientis, & non vulnerantis. Ita Couar. ad reg. Peccatum p.2.§. 8.n. 13. & alij, quod patet §. Illud quæſitum, Inſtit. de rerum diuiſione. Sed hoc intelligendum eſt, niſi ita vulnerata ſit vt percuſſor inſequens eam certò eſſet capturus. Vnde tria requiruntur vt fiat percuſſoris. Primò, vt læſerit eam quantum ſatis ad capiendum. Secundò, vt læſam inſequatur. Tertiò, vt moraliter certum ſit quòd eam ſit apprehenſurus. Ratio eſt, quia tunc habet illã quodammodò in ſua poteſtate, cenſetur enim quaſi capta: vnde alius non poteſt illum præuertere. Secùs eſt quando dubium erat vtrùm fera eſſet euaſura: tunc enim fit occupantis; quia adhuc videtur habere ſuam naturalẽ libertatem, vt colligitur ex L. Naturalem. 5. ff. de acquir. rerum dominio, vbi dicitur, *feram recepiſſe naturalem libertatem, quando difficilis eſt eius proſecutio.*

DVBITATIO XI.

Vtrùm fera meo laqueo capta ſit mea, an eius qui fortè ſuperueniens laqueo exemit & abſtulit.

48 COuar. ſuprà n.13. & Nauar. cap.17.n.176. adiudicant illam eximenti: niſi contraria ſit conſuetudo in aliquo loco particulari. Idem ſentiunt plerique Doctores, ob L. In laqueum. 55. ff. de acqu.rer.domin. vbi inſinuatur eſſe eximentis. Confir. quia non acquiritur dominium feræ, niſi per apprehenſionem: is autem qui laqueum poſuit, nondum apprehendit. ergo, &c. Hæc ſententia eſt probabilis.

Videtur eius qui laqueum poſuit.

49 Verius tamen videtur, & rationi naturali magis cõſentaneum, vt ſit eius qui laqueum poſuit. Ratio eſt, quia hic eam apprehendit & occupauit per ſuum inſtrumentũ, adempta ei libertate naturali; quæ apprehenſio ſufficiens videtur vt debeat illius cenſeri. ſicut enim manibus, ita inſtrumentis aliquid apprehendere poſſumus, & in noſtram poteſtatem redigere. Fauet dicta L. In laqueum, ff. de acquir. dominio, vbi hic caſus ponitur, & reſpondetur, *feram meam eſſe, ſi in poteſtatem deueneris*; atqui venit in meam poteſtatem per meum laqueum. Vnde ad argument. contrar. ſententiæ Reſpõdeo, Illam legem, ſi benè expendatur, videri facere à nobis. in alio ſenſu non puto receptam. Nemo enim eſt qui non putet ſibi iniuriam fieri, ſi fera ſic capta tollatur. Ad Confirm. ille apprehendit per ſuum inſtrumentum. quòd ſi talis apprehenſio non eſt ſufficiens ad comparandum dominium, (quod tamen probari non poteſt) nihilominùs ſatis eſt ad comparandum Ius ad rem, quò tu, excluſis aliis, poſſis illam apprehendere; ita vt ſi alius præueniat, & te impediat à conſecutione illius rei, teneatur ad reſtitutionem. ita Molina diſput. 42.

Si erat eluctatura.

Hic tamen aduertendum eſt primò, Si fera ſe erat extricatura, potuiſſe ab alio occupari; quia tunc non peruenerat omnino in tuam poteſtatem, nec tu eam habiturus eras. Molina tamen putat tunc æſtimandam ſpem, & ab altero compenſandam: quod eſt ſatis æquum. 50

Dices, Si auem cauea concluſam teneam, parúmque abſit quin erumpat, & tu ſuperueniens eam eximas, mihi eſt reſtituenda, quia necdum effugerat: ergo ſimiliter fera laqueo meo capta.

Reſpon. neg. conſequentiam; quia hæc fera nondum facta eſt mea, cùm nondum eam omnino occupauerim: illa autem auis iam antè erat mea; vnde niſi reipſa aſſequatur naturalem libertatem, mihi eſt reſtituenda.

Si in tuum laqueum adigam.

Secundò, Si fera, quam ego perſequor, incidat in laqueum tuum, vterque habet ius occupandi; tu, quia laqueo tuo capta; ego, quia mea induſtria incidit. niſi enim excitaſſem, non incidiſſet, itáque erit alterutrius qui prior illam occupauerit.

Naſſa mea ab alio intenta.

Tertiò, Si naſſam in flumine intenderim piſcibus capiendis, piſces capti mei ſunt: eadem enim eſt ratio quæ laquei. quòd ſi tu, vbi plena fuerit, exemptis piſcibus eam eodem loco vel alibi reponas, quod ſecundo loco captum erit, tuum erit, ſi prior occupaueris. quia etſi meo inſtrumento, tamen hoc factum tua induſtria, qui naſſam ibi tuo nomine poſuiſti: meum verò, ſi ego prior, quia meo inſtrumento captum. Hoc maximè æquitati congruit.

DVBITATIO XII.

Utrùm venæ metallicæ auri & argenti, cenſeri debeant in nullius dominio, ſicut feræ; & fiant primò occupantis.

Quæ in nullius dominio.

NOtandum eſt, præter feras, in nullius dominio eſſe lapillos, gemmas, ambarum, coralium, & ſimilia, quæ in litore maris, vel promontoriis, vel fluminibus inueniuntur. vnde hæc omnia fiunt primò occupantia, vt patet Inſtit. de rerum diuiſione. §. Feræ. & §. Lapillorum. Sed difficultas eſt de venis metallicis.

Reſpon. & dico Primò, Valdè probabile eſſe, has in nullius dominio cenſeri. Sotus l. 5. q. 3. a. 3. & alij. 51

Metalla auri & argenti in nullius dominio.

Probatur, quia Principes paſſim ſibi vindicant Ius effodiendi hæc metalla, & concedunt priuatis Ius ea inquirendi vbilibet, etiam in agro alieno; & bonam partem ſibi reſeruandi, compenſandum

dumtaxat damno, quod infertur loco: quod non facerent ſi iſta metalla eſſent in dominio eius cuius eſt ager.

Vnde ſequitur, ſi quis eruiſſet aurum vel argentum in agro alieno, etiam inuito domino, non teneri ad reſtitutionem auri domino agri; ſed ſolùm ad æſtimationem damni illati: in quo ſpectanda etiam eſt ſpes illa & veriſimilitodo, qua dominus putabatur auro illo potiturus. Si tamen pars aliqua auri vel argenti eruti, per regni leges eſſet attributa Principi, ea eſſet perſoluenda.

Ius effodiendi cui competat.

52 Dico Secundò, Etſi tales venæ nullius ſunt, & eos eruta fiat occupantis; tamen ſecluſa omni lege & conſuetudine particulari, poteſtas & Ius effodiendi tantùm competit ei qui eſt dominus loci: vnde ſi locus eſt hominis priuati, Ius etiam eſt priuati; ſi eſt publicus, competit Reipub.

Ratio patet ex dictis de venatione; præſertim cùm metalla ſint fuudo permixta & iuhærentia: animalia autem ſint vaga; ergo ſi cuique competit Ius venandi in ſuo fundo, multò magis Ius ibidem effodiendi metalli.

Poſſunt exteri prohiberi.

Vnde ſequitur Indos Occidentales iure potuiſſe prohibere Hiſpanos ab occupatione taliũ venarum in ſua regione: vt rectè docet Sotus libro 5. q. 3. a. 3. ad 2. (quamuis contrarium ſenſerit Victoria relect. de Indis p.3.n.4.) quod intellige antequam illæ Prouinciæ Hiſpanico imperio eſſent ſubiectæ. Nam quæque Reſpub. poteſt prohibere extraneum à venatione in ſilua publici iuris; & quiſque priuatus alium à venatione in ſuo fundo; vt ſuprà dictum eſt. ergo multò magis ab eruendis metallis.

Alia vena cedunt fundo.

53 Dices, Lapidicina, quæ eſt in meo fundo, mea eſt, & non tantùm Ius cædendi ibi lapides; vt oſtendit Couar. qq. practicarum cap. 37. n. 3. & colligitur ex L. Vir in fundo. 8. ff. de fundo dotali. Idem ſentiendum eſt de fodina carbonaria, cretaria: ergo ſimiliter vena auri & argenti, ſtanni, cupri, &c.

Reſpon. neg. conſeq. Primò, quia venæ metallicæ ſuut maximæ æſtimationis; quare non eſt æquum illas cedere viliſſimo fundo, qua ratione, §. Litteræ, Inſtit, de rerum diuiſione, dicitur *ridiculum eſſe, picturam Apellis vel Parrhaſij in acceſſionem viliſſimæ tabulæ cedere.*

Secundò, quia venæ iſtæ ab ipſa natura in Ius publicum, non autem priuatis vſibus inſtitutæ videntur, vt rectè Sotus lib.6.q.3.art.2.ait, ſúntque difficillimæ inuentionis & rariſſimæ.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm iuſtè prohiberi poſſit paſtio, & lignatio, in paſcuo vel ſilua Reipublicæ.

Lignatio in ſilua cõmuni.

54 RESpondeo, Rempublicam poſſe id iuſtè prohibere, etiam ſuis ciuibus, ſaltem ſecundùm certum modum & menſuram, v.g. ne tali loco, tali tempore paſcant, ne talem exſcindant ſtirpem, ne maiorem molem lignorum auferant. Ratio eſt, quia id poteſt eſſe multùm expediens bono publico. atqui poteſtas Reipub. vel Principis (in quem Reſpub. ſuam tranſtulit auctoritatem) extendit ſe ad omnia, quæ bono publico conducibilia cenſentur. Non videtur tamen omnino & in totum poſſe prohibere; quia ſinguli Ius habent inde neceſſaria ſumendi: quo iure abſque ſuo conſenſu non poſſint ſpoliari, niſi fortè aliunde ſibi illa commodè parare valerent; de quo plura apud Couar. pract. qq. c. 37.

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum ſit, contra iuſtam prohibitionem paſcere, vel ligna cædere.

RESpondeo, & dico Primò, Si ciuis in loco publico communitatis, cuius ipſe eſt pars, 55
id faciat, ſolùm venialiter peccat; nec ad reſtitutionem tenetur, niſi magnum detrimentum communitati cenſeatur illatum. Ita Sotus lib. 4. q.6. art.4.& alij.

Lignatio peccatũ veniale.

Ratio eſt, quia in hiſce rebus communibus, nõ cenſetur notabilis iniuria cõmitti per eos, qui aliàs Ius habent; niſi fortè enorme damnum inferatur: vt ſi ſtirpes multæ notabiles incidantur, ſi grandiores arbores ædificiis idoneæ ſternãtur.

Dico Secundò, Idem dicendum de incolis duorum oppidorum vel pagorum habentium loca compaſcua vel ſiluas cæduas, ſi alteri in alterorum ſiluis hinc inde lignentur.

Ratio eſt, quia etſi incolæ huius loci non habeant ius lignandi in ſilua communi alterius loci, nec viciſſim: tamen quia paſſim ſcitur contrarium ab vtraque parte fieri, cenſentur communitates viciſſim condonare quod ereptum fuerit, contenti mulcta, ſi qui in furto capiantur.

Dico Tertiò, Si paſcas vel lignetis in loco ali- 56
cuius priuati, vel Reipub. alienæ, cuius ciues non poſſunt idem facere in loco Reipub. tuæ, vel ſi id facias in loco communi elocato alteri; peccas pro ratione rei ablatæ vel damni illati, (quod ſæpè multo pluris eſt, quàm res ſucciſa valeat) & teneris ad reſtitutionem. Ita Sotus ſuprà: vbi tamen illud de reſtitutione intellige, ſi perſona vel Reſpub. poſſidens locum ſolet curare recuperationem talium. alioqüin ſi non ſolet curare, ſed ſatis ei ſit vt comprehenſi mulctam luant, non erit neceſſaria reſtitutio. Vide plurã de iure paſcendi apud Couarr. pract. qq. c. 37. quæ ideò non adfero; quia variantur pro diuerſitate locorum: vnde conſuetudo & leges municipales in his ſeruandæ.

Si locus ſit alteri elocatus vel alienus.

Quando hic non ſit opus reſtitutione.

DVBITATIO XV.

Quomodo acquiratur dominium in theſauros.

TRactat hoc Couarr. regula Peccatum. p. 3. §. 2. Silueſter & Summiſtæ v. Inuentum.

Notandum eſt, theſaurum eſſe dictum quaſi 57
θήσειν εἰς αὔριον, quod in craſtinum ſeu futurum reponatur, vt docet Couarr. ex Alciato. Definitur autem ff. de acq. rerum dominio L. Nunquam, 31. hoc modo, *Theſaurus eſt vetus quædam depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat.* Vbi nomine *pecuniæ* intelliguntur quæuis opes mobiles, vt catenæ, gemmæ, vaſa, nummi aurei & argentei. quòd ſi non ſit vetus, non cenſebitur theſaurus; vnde non fiet inuentoris; ſed ſi dominus inueniri nequit,

Theſaurus quid.

expendi conuenit in pios vſus, ſicut alia bona incerti domini. His poſitis

58 Dico Primò, Iure naturali & gentium theſaurus tranſit in dominium inuentoris occupantis. eſt communis ſententia DD. quæ enim nullios ſunt, fiunt primò occupantis. at theſaurus in nullius dominio cenſetur: ergo, &c.

Dices, Quid ſi poſſit ſciri à quorum maioribus ſit conditus?

Reſpon. Non refert; quia quod tanto temporis ſpatio deſiit poſſideri, deſiit etiam eſſe in dominio cuiuſquam.

Notandum tamen, Ius commune multa circa inuentionem theſaurorum diſpoſuiſſe, vt patet §. Theſauros. Inſtit. de rerum diuiſione. & L. vnica C. de theſauris. quare hoc ius ſequendu

In proprio fundo.

Dico Secundò, Theſaurus inuentus in proprio fundo totus eſt inuentoris. Inſtit. ſuprà, vbi dicitur, *theſauros, quos quis in loco ſuo inuenerit, D. Adrianus naturalem æquitatem ſecutus, ei conceſſit, qui eos inuenerit.* & L. vnica C. de theſauris, idem habetur, addita ratione, *ne Dei beneficium inuidioſa calumnia proſequatur.*

In fundo alieno.

59 Dico Tertiò, Inuentus in fundo alieno, (etiamſi is fundus Principis fuerit) ſi quidem fortuitò ſit repertus, dimidium erit inuentoris & dimidium domini fundi; ſi autem de induſtria quæſitus ſine conſenſu domini, totus erit domini.

Prior pars apertè habetur vtroque loco citato; éſtque ſeruanda in foro conſcientiæ, etiam ante omnem Iudicis ſententiam.

Ratio eſt, quia hæc diſpoſitio Iuris non eſt pœnalis, ſed definitiua proprietatis rerum; vt rectè docet Nauar. c. 17. n. 175. & Caietan. infrà q. 66. a. 5. & alij paſſim.

Diſpoſitio pœnalis.

Secunda pars, *vt totus ſit domini, ſi de induſtria quæſiuiſti*, non videtur obligare in conſcientia ante ſententiam Iudicis; ſed ſufficit dare dimidiam partem domino fundi, parte altera dimidia retenta. Ratio eſt, quia iſta diſpoſitio eſt pœnalis, ad puniendam iniuriam, quam inuentor domino loci intuliſſe videtur, quærendo abſque eius conſenſu in eius fundo. Confirmatur ex L. vnica C. de theſauris. vbi ſic dicitur, *In alienis verò terrulis nemo audeat inuitis, id eſt, nec volentibus vel ignorantibus dominis, opes abditas ſuo nomine perſcrutari. quòd ſi nobis ſuper hoc aliquis crediderit eſſe ſupplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno loco theſaurum ſcrutatus inuenerit, totum hoc locorum domino reddere compellatur.* Vbi expende verbum *compellatur*, quod indicat legem eſſe pœnalem, & compulſionem Iudicis eſſe expectandam.

Quando dominus fundi conſenſit.

60 Dico Quartò, Si dominus conſenſit vt quæreret, ſciens quid ille quæreret, ſtandum eſt pacto, ſi quod initum eſt; ſi autem nullum ſit pactum, totus theſaurus erit inuentoris. Nauarr. cap. 17. n. 172. & alij. Ratio eſt, quia tunc videtur illi partem ſuam condonaſſe: niſi fortè inuentor certò ſciuerit ibi latere theſaurum, & ſimulauerit ſe nihil ſcire; tunc enim dominus ita deceptus non cenſetur condonaſſe, vt rectè Sil. verbo Inuentum q. 3.

Sed difficultas eſt, ſi fundus habeat duos dominos, nimirum directum & vtilem; vtri domino dimidium ſit reſtituendum.

Quid ſi fundus ſit duorum dominorum.

61 Reſp. & dico Quintò, Quando fundus hoc modo duobus dominis ſubeſt, dimidium erit inuentoris, & alterū dimidium inter illos ex æquo eſt diuidendum, tamquam inter dominos loci.

Ex quo ſequitur, ſi dominus vtilis (vt feudatarius, vel emphyteuta) inueniat theſaurum, reddet domino directo tantummodò quartam partem, & ſibi reſeruabit alteram quartam partem, quatenus eſt eius loci dominus; dimidium verò quatenus eſt inuentor: quod eſt contra Nauarr. n. 172. & quoſdam alios.

Ratio eſt, quia idem eſt inuentor, & ſic debetur illi dimidium; & eſt etiam dominus loci ex parte, vnde ei debetur altera quarta. conductoris autem & vſuarij nulla habetur ratio; quia nullo modo ſunt domini. idem dicendum de pigneratore. vide Molinam diſput. 56.

Vſufructuarius.

De Vſufructuario nudo quæri poteſt vtrùm cenſeatur hic eſſe dominus loci. Communis ſententia eſt non cenſeri. colligitur ex L. Fructus 7. ff. ſoluto matrimonio, vbi dicitur, *theſaurum inuentum in fundo dotali, in quo vir habet vſumfructum, non deberi viro, ſed vxori, cuius eſt fundus: quia theſaurus non eſt fructus fundi.* Nauar. tamen n. 174. & quidam alij putant hunc cenſendum dominum, & eum quoque qui ad vitam conduxit. Sed quod dixi, eſt verius.

Emi poteſt fundus.

62 Dico Sextò, Qui ſcit alicubi theſaurum latere, & emit locum antequam eruat, efficitur dominus totius theſauri. Ita Nauar. n. 175. & Sotus lib. 5. de Iuſtitia. q. 3. a. 3. ad 2. & indicat D. Th. infrà q. 66. ar. 5. Idem inſinuatur in parabola Domini, Matth. 13.

Ratio eſt, quia eruit illum ex loco proprio; nec tenebatur domino priori indicare, ſed poterat vti ſua ſcientia, emendo agrum illum ſecundùm communem æſtimationem; ad quam æſtimationem nihil facit theſaurus abſconditus, cuius nulla habetur ſuſpicio.

Petes, Quid ſi theſaurus conditus fuerit in re mobili, v. g. in ſaccis lana plenis, vtrùm is qui efficitur dominus lanæ, efficiatur etiam dominus theſauri?

Reſp. Nō videri hoc ipſo effici dominum theſauri; quia non intendit illum occupare. Habet tamen ius illum theſaurum occupandi ante alios. Vnde miles, qui excuſſit hoſti ſaccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ & argenteæ reconditæ, non fuit factus dominus illarum; cùm illos vendiderit antequam ſciret quid lateret.

DVBITATIO XVI.

Cui cedat, ſi in loco publico, vel ſacro inueniatur.

In loco publico.

63 RESpondeo & dico Primò, Si in loco publico, v. g. in flumine, in platea effoſſa, in via publica inueniatur, totus videtur eſſe inuentoris; non Principis vel Reipub. Ita Couar. regula Peccatum p. 3. §. 2. n. 3. citans pro ſe Baldum, Cynum, & alios quoſdam.

Ratio eſt, quia Reſpub. vel Princeps non eſt dominus talis loci iure dominij ſpecialis, de quo Leges loquuntur; ſed dominio iuriſdictionis, & auctoritate diſponendi.

Dices, §. Theſauros, Inſtit. de rerū diuiſione dicitur, *Si quis in fiſcali loco, vel publico, vel ciuitatis theſaurum inuenerit, dimidium eſſe fiſci, vel ciuitatis.*

Reſp.

Reſpon. Per *locum publicum* non intelligi forum, plateam, vel ſimilem locum, qui propriè nullius eſt, omnium vſibus deputatus; ſed de loco, quem Reipublica, ſpecialis dominij iure poſſidet, vt ſilua, paſcuum, domus, hortus: alioqui dimidium non deberet dari ciuitati, vt ibi dicitur, ſed potiùs Principi.

Probabile eſt dimidium eſſe Principis.

Fateor tamẽ contrariũ eſſe probabile, quia pleríque Iuriſperiti ita ſentiunt, teſte Couar. ſuprà.

Aduerte, quando agitur de loco publico, nihil intereſſe vtrùm fortuitò ibi repertus ſit, an de induſtria quæſitus. Ratio eſt, quia locus publicus non cenſetur alienus, ſed communis; diſtinctio autem illa ſolùm locum habet in loco alieno.

In loco ſacro caſu inuentus.

64 Dico Secundò, ſi inueniatur in loco ſacro vel religioſo caſu fortuito, totus eſt inuentoris, vt patet §. Theſauros. Inſt. de rerum diuiſione. Idem habet Gloſſa ad ca. Si quid inueniſti. 14. quæſt. 5. & Summa Roſella verbo Furtum n. 11. Contrarium tamen etiam eſt probabile, quod tenet Couar. & multi alij: qui docent dimidium deberi Eccleſiæ vel Prælato; quia Eccleſia & Prælatus habentur pro domino loci ſacri. Verius tamen puto quod dixi; quia Iuſtinianus, etſi optimè nouerat conditionem locorum ſacrorũ apud Chriſtianos; tamen in ſuis Inſtitutionibus confirmauit Legem Adriani, cuius hæc eſt diſpoſitio. vnde cùm Ius Canonicum ei non derogauerit, videtur ſeruanda. Intelligo autem hæc de locis ſacris & religioſis omnino publicis, quæ in Iure dicuntur eſſe nullius; ſecùs de monaſteriis & ſimilibus, quæ ſpecialis dominij iure poſſidentur.

Inuentus ſtudio.

Dico Tertiò, Si data opera inuentus ſit in tali loco, dimidium cedet Eccleſiæ.

Probatur, quia Eccleſia cenſetur dominus talis loci. vnde ſecundùm Legem vnicam, C. de theſauris, debetur ei dimidium.

Dices: Ergo etiam debetur dimidium, ſi fortuitò.

Reſp. neg. conſeq. quia obſtat aliud Ius particulare, quod aliter in eo caſu diſpoſuit.

DVBITATIO XVII.

Quid ſi per magiam repertus ſit.

Arte magica repertus.

65 RESp. In eo caſu pertinere ad fiſcum. Ita communiter DD. ex L. vnica, C. de theſauris.

Notandum tamen, inuentorem non teneri illum tradere antequam à Iudice compellatur; vt rectè Nauar. n. 175. Ratio eſt, quia lex illa pœnalis eſt, & quidem ſententiæ ferendæ, non latæ. Nihil enim aliud dicit Imperator, quàm *ſe cuique in ſuis locis tribuere facultatem quærendi theſaurum, & inuento fruendi; dummodo ſine ſceleratis ac puniendis ſacrificiis aut alia qualibet arte legibus odioſa quærat.* hîc nullum verbum habet quo illum reipſa priuet inuentis.

66 Porrò hîc aduertendum eſt, Primò, Si hîc theſaurus quæſitus ſit in loco alieno arte magica; ſolùm eam partem adiudicandam per ſententiam fiſco, quæ fuiſſet inuentoris; quia dominus loci ob maleficium alterius non debet ſuo iure priuari.

Secundò, ea quæ hactenus dicta ſunt de theſauris, procedere ſecundùm Ius commune. quòd ſi in aliqua Prouincia ſint aliquæ leges particulares, vel cõſuetudines hac de re iuſtæ, ſunt ſeruandæ. Quod autem quidam dicunt, conſuetudine in habere vt theſaurus vbiuis inuentus ſit Principis, hoc multi cenſent non obligare in conſcientia, vt Sil. verbo Inuenta n. 13. Sotus l. 5. de Iuſtitia q. 3. a. 3. ad 2. quem vide. Sæpe tamen poteſt iuſta ſubeſſe cauſa vt pars aliqua Principi aſſignetur: vt ſi tale ſubſidium iudicaretur neceſſarium ad onera Reipub. ſuſtinenda: vt autem totus applicetur, durum videtur; quia valde difficile eſt & diſſonum Iuri naturali. Fateor tamẽ, contrarium non eſſe improbabile, quod tenet Couar. ſuprà n. 4. quamuis rationes ipſius non conuincant.

An Principi totus ſeruandus.

DVBITATIO XVIII.

Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita vt dominium eorum concedatur primò occupanti.

RESpon. & dico Primò, *Pro derelicto haberi*, 67
quod dominus ea mente abiecit vt id in numero rerum ſuarum eſſe nolit; vt patet §. penult. Inſtit. de rerum diuiſ.

Pro derelicto.

Vnde ſequitur, ea quæ in tempeſtate proiiciuntur, leuandæ nauis cauſa, nõ haberi pro derelicto; vt dicitur §. vlt. ſuprà. quia ea libentiſſimè dominus ſeruaret, ſi poſſet; & poſtquam proiecit & in portum euaſit, ſummè deſiderat ea recuperare. Vnde iniqua eſt conſuetudo, quæ in quibuſdam locis ſeruatur, vt dominus Prouinciæ, vel territorij, bona naufragorum tamquã *adeſpota*, id eſt, quæ poſſeſſore careant, occupet. Nam prætérquam quòd ſit contra Ius naturale, vtpote alieni occupatio, & magna in miſeros crudelitas, eſt etiam contra Ius Cæſareum, Auth. Nauigia, C. de Furtis. Et ſi ſint bona Chriſtianorum, occupantes ea incurrunt excommunicationẽ Bullæ Cœnæ Domini. de quo vide Nau. c. 27. n. 60. & 118. & Couar. ad reg. Peccatum p. 3. §. n. 5.

Bona naufragorum.

Dices, Quid ſi ea res certò fuerit peritura, niſi ego eripuiſſem (vt ſaccarum, frumentum, farina, papyrus) poſſúmne retinere?

Reſp. Non potes; quia (vt habetur ex L. Pomponius. 44. ff. de acquirendo dominio) quælibet res noſtra, quantumcumque periclitetur, manet noſtra, quamdiu non eſt conſumpta; nempe ſi cupimus eam noſtram manere. Vt ſi ouis noſtra ex faucibus lupi eripiatur, aut domus ab incendio, noſtra manet. Vnde quod ait Nauar. c. 17. n. 99. poſſe nos talia retinere, ſi cum aliquo vitæ periculo ea ex vndis eripuerimus, non eſt abſolutè verum; niſi quando rationabiliter credi poteſt, dominum permittere res huiuſmodi, ſiue eiectas, ſiue ex naufragio periclitantes, ei, qui ſe periculo voluerit exponere; vt quando res illæ ſtatim eſſent perituræ, & non ſine diſcrimine poſſent recuperari, ita vt periculum ferè tanti æſtimetur quanti res ipſa: tunc enim etſi dominus ius habet rei vindicandæ, tamen recuperator poteſt exigere æſtimationem ſui laboris & periculi. Vnde ſi dominus nihil dicat, poterit retinere tamquam ratione periculi conceſſam.

Quando res poteſt recuperari, ſi dominus non vult.

Dico ſecundò, Pro derelicto etiam haberi videtur res ea, quæ fluctibus procul abrepta eſt, & dominus ſciens vbi ſit quærenda, non curat eam recuperare; vel quia eam parui facit, vel quia eſſent magnæ expenſæ faciendæ.

Probatur, quia dominus rem talem non videtur velle habere in bonis ſuis, ob incommodum coniunctum. ſecùs eſt quando omnino vellet eam recuperare, ſi aliquo modo poſſet.

Quando nulla eſt ſpes recuperandi.

Addunt quidam, rem etiam haberi *pro derelicto*, quando dominus ita eam proiicit vel relinquit, vt nulla ei ſpes ſuperſit induſtria aliqua vel aliquo caſu eam recuperandi. Itaque tunc ſi ego extraordinaria induſtria eripiam, vel ſaluem, efficiam meam. Ita Petrus Nauarr. l. 4. c. 1. n. 58. ſed non exiſtimo id eſſe verum; niſi dominus ſignificauerit ſe eam concedere occupanti; vel æſtimatio induſtriæ ſit ferè par illi rei.

CAPVT SEXTVM.

De modo acquirendi dominij in rem alterius abſque eius conſenſu; quod fit præſcriptione.

Habet Dubitationes 18.

1 HACTENVS diximus de modo acquirendi dominij in res quæ nullius ſunt, vel communes: ſequitur vt explicemus quomodo acquiratur in res, quæ dominum habent; ſeu, quo modo dominia ab alio in alium transferantur. Generatim autem transferuntur vel volente priore domino, vel inuito. *Volente* transferuntur tripliciter; donatione, vltima voluntate, contractu, de quibus infrà. *Inuito* totidem modis. Primò, Iure gentium; ſic res bello captæ fiunt capientis, de quo ſup. 2.2.q.40. quæ eſt de Bello. Secundò, auctoritate alicuius legis particularis; idque vel ſine culpa domini, vt lege præſcriptionis: vel ob culpam eius, vt ob crimen hæreſis, læſæ maieſtatis, inceſtas nuptias: de quo 2.2.q.96. Tertiò, ſententia Iudicis; vt ſi fur damnetur in quadruplum; qui modus etiam obligat in conſcientia, quando ſententia non nititur falſa præſumptione, de quo infrà, ſect.4. Itaque ad præſentem locum ſolùm pertinet tractatio de Præſcriptione.

DVBITATIO I.

Quid ſit Præſcriptio & Vſucapio.

Præſcriptio tripliciter dicitur.

2 NOtandum eſt, nomen *præſcriptionis* tripliciter accipi apud Iureconſultos, (vt colligitur ex Couar. ad reg. Poſſeſſor, in principio, & §. vnico, relectione 1.) 1. generatim, vt idem ſit quod

Exceptio.

exceptio, quæ opponitur ad excludendam actionem intentam ab actore; vnde cùm exceptio ſit vel *dilatoria*, (vt ſi opponas, iudicem non eſſe competentem, teſtes infames, actorem excommunicatum,) vel *peremptoria*, (vt ſi opponas te mandato Principis feciſſe; iam antè ſoluiſſe quod petitur) etiam præſcriptio erit vel dilatoria vel peremptoria. Hoc modo accipitur in titulo De exceptionibus & præſcriptionibus, lib. 44. Digeſtorum. Simili modo accepit Tertullianus, inſcribens librum ſuum *De præſcriptionibus aduerſus hæreticos*: agit enim de illis, quæ hæreticis per ſuam doctrinam veluti litem intentantibus opponi poſſunt à Catholicis, ne ab eis vincantur.

Secundò, accipitur ſpecialiùs pro *exceptione peremptoria* proueniente ex eo, quòd tempore legibus definito rem aliquam poſſedimus, vel iure aliquo vſi ſumus, vel quòd alius tali tempore ab vſu alicuius Iuris ceſſauerit, vt docet Couar. ſuprà §. vnico. n. 4. & patet ex titulis C. de præſcriptione longi temporis. & de præſcript. 30. & 40. annorum.

Tertiò, accipitur pro *dominij acquiſitione*, vel *iuris alieni eliſione*, ex tempore legibus definito proueniente. Hoc modo dicimur præſcribere domũ, vineam, agrum, id eſt, acquirere dominium domus, vineæ, agri. Verùm ſic non accipitur in Iure ciuili, ſed in Iure Pontificio, & paſſim ab Interpretibus vtriuſque Iuris; vt docet Couarr. n. 6. Ratio cur ſic acceperint, eſt quia qui dominiũ alicuius rei per continuatã eius poſſeſſionem comparauerat, ſi impetebatur à priore domino, præſcribebat. i. excipiebat, & opponebat certi temporis poſſeſſionem, per quam fecerat rem ſuam: & ita eius actionem perimebat. Hinc ipſa *vſucapio* & *dominij acquiſitio* cœpta eſt vocari *præſcriptio*; cùm tamen præſcriptio ex vſucapione oriatur, vt patet L. Emptor. 7. C. de præſcriptione longi temp.

3 Ex his patet quid ſit *præſcriptio*. Nam ſi primo modo capiatur, nihil eſt aliud quàm exceptio, ſeu oppoſitio aduerſus actionem actoris.

Quid præſcriptio.

Si ſecundo modo, eſt exceptio peremptoria contra priorem dominum, ex tempore legibus definito vim habens.

Si tertio modo, eſt dominij acquiſitio, vel alieni iuris, ſiue realis, ſiue perſonalis peremptio, per continuationem temporis lege definiti. Vbi Aduerte, ſi acquiſitionem dominij paulò latiùs accipiamus, non opus eſt addere illam partem (*vel alieni iuris peremptio*) quia qui ius alterius perimit, acquirit dominium ſuæ libertatis; liberatur enim obligatione, qua alteri erat obſtrictus. rectè tamen additur cauſa claritatis.

Vſucapio verò *eſt acquiſitio dominij per continuationem temporis lege definiti*. Ita habetur L. 3. ff. de Vſucap. quæ definitio cauſaliter eſt intelligenda. Vſucapio enim eſt cauſa acquiſitionis dominij.

Vſucapio.

formaliter autem videtur eſſe *poſſeſſio* quędam rei alienæ. Vnde dicimus Vſucapionem interrumpi. Poteſt tamen etiam accipi pro ipſa acquiſitione formali dominij. nemo enim dicitur res vſu cepiſſe, niſi iam dominium acquiſierit.

Differentia inter vſucap. & præſcript.

Ex his colligi poteſt quomodo præſcriptio ab vſucapione differat: ſi enim primo vel ſecundo modo ſumatur, res eſt clara: quia præſcriptio his modis eſt oppoſitio contra actorem. ſi tertio modo, ſic eſt magis cõmune quàm vſucapio. omnia enim vſucapio eſt præſcriptio, non contrà. Nam præſcriptio, qua extinguitur actio perſonalis vel realis

realis alterius,non eſt propriè vſucapio,tamẽ eſt præſcriptio. Generaliter tamen poſſet dici vſucapio, quatenus Ius & libertas ab aliqua obligatione poteſt dici vſucapi; & ſic æquè latè paterent præſcriptio & vſucapio.

4 Aduertendum tamen,Iuris Interpretes paſſim diſtinguere præſcriptionem ab vſucapione;quòd vſucapio ſit mobilium,præſcriptio verò immobilium. verùm hæc differentia non eſt fundata in Iure. Nam vſucapio etiam eſt immobilium.vt patet Inſtit. de Vſucapionibus, in principio; vbi non ſemel ad res immobiles refertur.& L. vnica C.De vſucapione transformanda. Similiter præſcriptio in rebus mobilibus locum habet: nam quando eos vſucepimus, vtimur præſcriptione, ſeu exceptione erga priorem dominum. Itaque hiſce nominibus vtemur tanquam ſynonymis.

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad præſcriptionem ſeu vſucapionem.

5 *Quatuor conditiones.* RESpondeo, Ordinariè requiruntur quatuor, ex communi DD. ſententia, vt teſtatur Sil. verbo Præſcriptio. n. 1. *Poſſeſſio, titulus probabiliter præſumptus, bona fides, & continuatio poſſeſſionis cum bona fide per tempus lege præſcriptum.*

Poſſeſſio. Primò,requiritur *poſſeſſio*; quia vt habet regula Iuris in 6. *ſine poſſeſſione præſcriptio non procedit*, oritur enim hoc totũ ius ex poſſeſſione. debet autem hæc poſſeſſio eſſe qua quis nomine ſuo poſſidet,non autem nomine alieno:quia hic verè non eſt poſſeſſor,ſed alter qui per illum poſſidet.cùm autem poſſeſſio alia ſit *ciuilis tantum*, alia *naturalis tantum*, alia *ciuilis & naturalis ſimul*, hæc vltima eſt aptiſſima gignendæ præſcriptioni. *naturalis tantum*,nõ ſufficit. *Ciuilis tantùm*, qua ſolo animo rei noſtræ etiam abſentes inſiſtimus, ſufficit; *Ciuilis ſufficit, non autem naturalis.* vt probat Couar.reg.Poſſeſſor,p.1.§. vnico.n.7. hæc enim etiam ideò *ciuilis* dicitur, quòd hunc ciuilem effectum pariat.

6 Ob defectum huius conditionis non poſſunt præſcribi, primò loca ſacra, & ius decimarum à laico;nam non eſt capax poſſeſſionis ciuilis taliũ; cùm Ius ei reſiſtat,vt patet ex dictis ſuprà cap. 5. dub.9. Secundò, Religioſus profeſſus non poteſt quidquam præſcribere,ſeu vſucapere; quia nihil poteſt nomine ſuo poſſidere. *Religioſus.* Tertiò,Fructuarius, colonus, emphyteuta, feudatarius, conductor, commodatarius,pignerator,non poſſunt rei proprietatem præſcribere ſeu vſucapere: tum quia hanc non poſſidẽt niſi naturaliter,cùm dominus directus eã poſſideat ciuiliter; tum quia non poſſident eam nomine ſuo, ne naturaliter quidem, ſed nomine directi domini. *Fructuarius. Emphyteuta, &c.* Vnde ſi poſt centum annos probare poſſes initium poſſeſſionis, nimirum rem illã nomine tuo poſſeſſam fuiſſe ab initio, nulla præſcriptio tibi obſtabit. ita expreſsè Gloſſa in cap.Clerici.11. v. in Ius proprium. 16. q. 4. Ioannes Andreas ibidem. Silueſt. Præſcriptio 2. n. 20. & alij. Quod probatur d. cap. Clerici, vbi dicitur, *Quæ precariò poſſidentur, in ius proprium præſcriptione temporis non poſſe reuocari.* Idem confirm. cap. Si Epiſcopus. 12. ibidem. Et quamuis loquantur ſolùm de rebus Eccleſiæ, eadem tamen ſunt intelligenda de rebus aliorum, cùm eadem in omnibus ſit ratio, vt Gloſſa exponit. Idem confirm. Iure ciuili. nam L. Malè agitur, C. de præſcript. 30. annorum, ſic dicitur: *Malè agitur cum dominis prædiorum, ſi tanta precariò poſſidentibus prærogatiua defertur, vt eos poſt 40. annorum ſpatia qualibet ratione decurſa inquietare non liceat.* Et infrà: *Nemo igitur qui ad poſſeſſionem conductor accedit, diu res alienas tenendo ius ſibi proprietatis vſurpet; ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt, aut locatores vtiles ſibi fortaſſis excludere, aut annis omnibus ſuper dominio ſuo publicè proteſtari.* Sed hæc intellige, ſi res apud illum qui nomine alterius poſſidebat,vel apud eius heredem,maneat.ſecùs ſi alteri vendita ab herede bona fide fuerit.ſed de hoc plura infrà dubit. 15. Poſſunt tamen iſti præſcribere Ius vtilitatis;non quia naturaliter poſſident rem,(vt quidã volunt) ſed quia hoc ius ciuiliter poſſident, vtpote ſuo nomine;vt rectè Couar.ſuprà n.7. *Colonus.* Quartò, Si colonus vel quiuis fructuarius venderet domũ vel agrum abſente domino & ignorante,emptor non poſſet præſcribere;quia nõ haberet poſſeſſionem ciuilem, ſed ſolùm naturalem; ciuilis enim manet apud dominũ abſentẽ, quamdiu retinet animum poſſidendi,vel donec ſciat rem ſuam ab alio occupatam,& ſciẽs non audeat eum depellere:vt dictum eſt c.5.dub.12. vbi tamen dominus amiſerit poſſeſſionem,emptor poterit præſcribere,vt dicetur dub.13. Quintò,Nemo poteſt præſcribere quamdiu apud ipſum non eſt poſſeſſio ciuilis, *Quando incipit præſcriptio.* ſed apud alium. nam præſcriptio incipit ab eo die,quo dominus prior amittit poſſeſſionẽ ciuilem,vt omnes DD.tradunt,teſte Couar.n.7.tunc enim primùm incipit detẽtor ciuiliter poſſidere.

Petes, Vtrùm hæc conditio requiratur etiã in præſcriptione, quæ fit per debitorem vel reum contra actionem perſonalem vel realem creditoris vel actoris? 7 *Præſcriptio contra actionem.* Quidam negant, eò quòd reus vel debitor qui ſic præſcribit, nihil videatur poſſidere: cùm hæc præſcriptio ex eo oriatur, quòd creditor vel actor aliquid omittat. Sed conformiùs dicitur, etiam hic neceſſariam eſſe quamdam poſſeſſionem,nempe libertatis ſuæ,quæ certo duret tempore,vt infrà dubit.11.patebit.

Secundò requiritur *Titulus probabiliter præſumptus*, id eſt, qui bona fide putetur validus; vt 8 *Titulus.* donationis, teſtamenti, vel ſucceſſionis ab inteſtato,emptionis,permutationis,&c. Non eſt autem neceſſariũ vt ille titulus ſit verus, i.validus: nam hic ſufficit ſine præſcriptione ad transferendum dominium ſecuta traditione: ſed ſatis eſt vt probabiliter putetur verus,quamuis reuerà inualidus ſit, (vt quia venditor nõ habuit poteſtatem vendendi)tũc enim Ius facit vt res aliena,exacto tempore definito,fiat tua. Debet autem hæc opinio,qua putas titulũ validum, prouenire, non ex ignorãtia Iuris, præſertim manifeſti & indubitati,(vt ſi putares minorẽ poſſe vendere rem immobilem ſine decreto Iudicis, aut parentem validè donare filio)vt infrà dub. 5.dicetur; ſed ex ignorantia facti: vt ſi putes decretum Iudicis interueniſſe, & non interuenit: ſi id quod parens dedit, putes fuiſſe donatum per ceſſionem vſusfructus, quẽ in bonis eius habebat.In dubio autem verùm ex ignorantia Iuris aut facti prouenerit hæc opinio de titulo,exacto tempore præſcriptionis præſumendum pro præſcribente, ob poſſeſſionem bona fide toto illo tempore continuatam.ſecùs ſi

cōſtet prouenisſe ex errore Iuris. Aduertendū tamen eſt, nō ſemper requiri titulū ad præſcriptionē.vt docet Cou.2.p.§.8.quia ſæpe fit vt tituli obliuiſcamur;multa enim habemus in rebus noſtris, quæ vtrū emptione,donatione,teſtamēto, an aliter accepcrimus,ignoramus Requiritur tamen vt breuiore vel ordinario tempore fiat præſcriptio.

Bona fides.

9 Tertiò,Requiritur *bona fides*,vt patet ex regula Iuris in Sexto,*Poſſeſſor malæ fidei non præſcribit.* (in quam regulam Couarr.doctiſſimum commentarium ſcripſit, quem ſæpè hîc citamus.)Idem habetur in c.finali.de præſcriptionibus, quod ſumptum eſt ex Concil.Magno Lateranenſi,vbi dicitur, *Quoniam omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt, ſynodali iudicio definimus, vt nulla valeat abſque bona fide præſcriptio,tam canonica quàm ciuilis; cùm generaliter ſit omni conſtitutioni & conſuetudini derogandum, quæ abſque mortali peccato non poteſt obſeruari. Vnde oportet vt qui præſcribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conſcientiam.*Ex quibus verbis hoc etiam colligitur, *bonam fidem* in propoſito eſſe credulitatem, qua quis ſibi prudenter perſuadet rem eſſe ſuam, vel ſaltem neſcit eſſe alienam.Dico *prudenter*,quia ſi ex ignorantia craſſa,vel inordinata cupiditate illa perſuaſio procedat,non erit bona fides.

Quid bona fides.

Quartò,Requiritur certi temporis continuata poſſeſſio : quod tempus varium eſt pro varietate rerum præſcribendarum,vt infrà dicetur.

Continuata poſſeſſio.

Circa prædictas conditiones, præſertim circa 3.& 4.ſunt aliquot dubitationes. Vnde ſit

---

DVBITATIO III.

Vtrùm dubitans an res ſit ſua, cenſeatur bona fide eam poſſidere.

10 TRactat hoc Couar. ad regul. Poſſeſſor, p. 2. §.7.n.3.& ſequent.

Reſp.& dico Primò, Qui dubitat, non cenſetur habere bonam fidem ad inchoandam poſſeſſionem,quamdiu manet dubitatio.Ita Couar. ſuprà.Ioannes Medina Cod.dè reſtitutione q.17.& eſt communis ſententia Doctorum.

Ratio eſt, quia vt rem quam anteà non habebam,incipiam mihi vendicare & vſurpare,requiritur vt determinatè iudicē eam vel eſſe nullius, (& ita fieri meam per occupationem) vel certè eſſe meam, quamuis id anteà non aduerterim. Quòd ſi dubitem an ſit mea, an aliena, iniquè ago eam mihi arrogans; cùm non ſit melior mea conditio quàm alterius. In hoc caſu, ſi dubium verſetur inter duos, quorum neuter bona fide poſſidebat, res eſt diuidenda : quia par eſt Ius vtriuſque; neque eſt vlla ratio cur alteri potiùs quàm alteri adiudicetur,vt dictum eſt 1.2.q.19.

Si ſit dubium quando neuter poſſidet.

11 Dico Secundò, Qui dubitat, cenſetur habere bonam fidem ſufficientem ad continuandam poſſeſſionem bona fide initam.vnde quando dubium ſuperuenit ei qui bona fide cœpit poſſidere, non violat,nec interrumpit eam. Ita Couar.ſuprà.§.7. n.3.& ſequentib.vbi multos citat pro hac ſententia. Idem docet Medina loco citato. Eſt contra Adrianum in 4. q. de præſcriptione. & Sotum l. 4. de Iuſtitia q. 5.a 4.& quoſdam alios,qui dicunt bonam fidem per tale dubium interrumpi, & ita non procedere præſcriptionem.Sed probatur noſtra ſententia ex cap. Si virgo. 34. q. 1. vbi dicitur,*In iure prædiorum, tamdiu vnuſquiſque poſſeſſor bonæ fidei dicitur, quamdiu poſſidere ſe ignorat alienum.*Idem indicatur c. finali de præſcriptione, cùm dicitur, *Vnde oportet,vt qui præſcribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conſcientiam.* atqui dubius non eſt ſibi cōſcius rem eſſe alienam, & ignorat ſe poſſidere alienum;ergo manet poſſeſſor bonæ fidei,& procedit præſcriptio.loquuntur autem hæc capita de continuatione poſſeſſionis,non autem de inchoatione.

Dubitatio non interpellat præſcriptionē.

Secundò,Probatur ratione;quia in pari dubio melior eſt conditio poſſidentis quàm non poſſidentis:ergo cùm is, qui incipit dubitare,iam poſſideat, melior eſt eius conditio quam non poſſidētis;ac proinde poteſt rem retinere, etſi adhibita diligentia adhuc maneat dubitatio.quòd ſi poteſt rem retinere,etiam poteſt continuare poſſeſſionem perſeuerante illo dubio. ergo hæc continuatio poterit perficere præſcriptionem.nam ſola illa poſſeſſio eſt inutilis ad præſcribendum,quę non eſt ſine peccato,vt patet ex dicto c.finali.

Obiicitur contrà, Bona fides eſt exiſtimatio, qua quis prudenter exiſtimat rem, quam retinet, eſſe ſuam;atqui dubitans non exiſtimat eſſe ſuam: ergo non habet bonam fidem.

Reſpon. Non tantùm eſt bona fides cùm quis poſitiuè credit rem eſſe ſuam, ſed etiam cùm neſcit eſſe alienam; vt colligitur ex cap. finali ſuprà. Vnde cùm dubitans neſciat eſſe alienam, cenſetur habere bonam fidem talem, qualis quidem non ſufficit ad inchoandam præſcriptionem, tamen ad continuandam ſufficiens eſt.

12 Ex his poteſt colligi reſolutio cuiuſdam dubitatiunculæ, quam Couarr. tractat n. 2. ſuprà: Vtrùm detur medium inter bonam & malam fidem?Dicendum eſt dari medium, ſi hæc ſpeculatiuè conſiderētur:non autem ſi in ordine ad praxim. Dubitans enim ſpeculatiuè, nec bonam nec malam fidem habet, quia nec credit poſitiuè rem eſſe ſuam,nec alienam;ſed hæret in medio. In ordine autem ad praxim habet vel bonam fidem vel malam:bonam,ſi agatur de continuatione poſſeſſionis benè inchoatæ; malam verò, ſi agatur de poſſeſſione primùm ineunda. Qui enim dubitat an res ſit ſua,mala fide poſſeſſionem inchoat:quia contra conſcientiam facit. ſcit enim ſe eam rem, de qua dubitat aut alterius ſit,ſibi vindicare non poſſe. bona tamen fide poſſeſſionem ritè inchoatam continuat; quia cùm poſſeſſio ei ſuffragetur, nouit ſe rem illam ob dubitationem ſuperuenientem non teneri deſerere, & alteri tradere; ſed ſatis eſſe vt diligenter de veritate inquirat;& ſi adhibita conuenienti pro rei momento inquiſitione adhuc dubium perſeuerauerit,ſe in ſua poſſeſſione progredi poſſe : eò quòd in dubio melior ſit conditio poſſidentis.

An detur mediū inter bonam & malam fidem.

DVBITATIO IV.

Si quis dubitans an res ſit ſua, ſimul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrùm bona fide continuet poſſeſſionem, an mala.

RESp. Mala fide continuat poſſeſſionem; vnde non procedit ei præſcriptio; vt expreſſè 13

habe-

habetur L. Si fur.ff. de vſucapionibus, vbi dicitur, *Si quis id quod poſſidet non putet ſibi licere per leges vſucapere, dicendum eſt, etſi erret, non procedere tamen eius vſucapionem, vel quia non bona fide videatur poſſidere, vel quia in iure erranti non procedat vſucapio.* Sed occaſione huius legis occurrit dubium, de quo fusè Couar. reg. Poſſeſſor. p.2.§.7.n.5.& ſequent.

DVBITATIO V.

Vtrùm ſi quis ex ignorantia iuris rem vſurpet vt ſuam, ſuámque eſſe exiſtimet, habeat bonam fidem ſufficientem ad præſcribendum.

VErbi gratia, comparaſti rem aliquam contractu vſurario, quem putabas iuſtum, quòd exiſtimares vſuras mediocres iuſtè exigi; accepiſti à Religioſo veſtem, equum, &c. neſciens Religioſum non poſſe donare: vtrùm cum tali errore currat præſcriptio? Ioannes Medina q.17.docet, quamuis ignorantiam inculpatã tam iuris, quàm facti ſufficere ad præſcribendum in foro conſcientiæ. Sed contrarium eſt verius, ſi agatur de præſcriptione ordinaria. Pro quo

14 Dico Primò, Iuris clari ignorantia non ſufficit ad præſcriptionem rei, etiamſi ſit omnino inculpata. Eſt communis ſententia DD. vt docet Couar. reg. Poſſeſſor.p.2.§.7.n.6.

Error iuris impendit præſcriptionem, maximè vincibilis.

Probatur L. Numquam 31. ff. de vſucapionibus, vbi dicitur, *Numquam in vſucapionibus Iuris error poſſeſſoribus prodeſt.* & L. Iuris 4. ff. de Iuris & facti ignor. *Iuris ignorantia in vſucapione negatur prodeſſe. facti verò ignorantiam prodeſſe conſtat.* & L. Error 8. ff. eod. tit. *Error facti, ne maribus quidem in damnis vel compendiis obeſt. Iuris autem error, nec fœminis in compendiis prodeſt. ceterùm omnibus iuris error in damnis amittenda rei ſuæ non nocet.* Idem habetur L. ſequenti. Quare cùm leges nolint hunc errorem prodeſſe, non procedet cum eo præſcriptio. ſicut enim præſcriptio iure humano conſtat, ita ab eodem poteſt circumſcribi.

15 Dico Secundò, Huius tamen Iuris ignorantia ſeu error inculpatus ſufficit ad præſcribẽdos fructus ex re illa perceptos. Ita Nauar.lib.1. conſil.6. tit.de officio Iudicis. Couar. l. 1. variarum reſolutionum cap.3.n.8. Gloſſa in L. Si fur. 32. ff. de vſucap.§.1. Innoc. Ancharana Cardinal. & Imola, in cap. Ad noſtram 11. de rebus Eccl. non alien. & alij multi. Probatur ex L. Sed etſi 25.§. Scire.6. ff. de petitione hereditatis: vbi inſinuatur, eum qui in iure errans poſſidet, poſſe comparare fructus; modò non ſit prædo, id eſt malæ fidei poſſeſſor. Nec refert vtrùm fuerit error iuris nec aſſiſtentis nec reſiſtentis cõtractui, an iuris reſiſtentis: quia vtroque caſu verum eſt, vt docet Nauar. & Couar. ſuprà; etſi multi Iuriſconſulti cum Bartolo id non admittant, cùm eſt error iuris reſiſtẽtis. Ratio eſt, quia quando ius non diſtinguit, nec nos debemus diſtinguere: atqui d. §. Scire, non diſtinguit, nec eſt vllus textus aut ratio efficax. qua illa diſtinctio probetur, vt Nauarrus ait. Deinde præter auctores citatos, ita docet Gloſſa in L.2.C. Si quis ignorans rem min. eſſe; vbi Baldus & Salicetus ſecuti Gloſſam docent, errantẽ in iure bona fide, acquirere fructus ex cõtractu nullo, & iure reprobato. Idem tenet Couarr. ſuprà. Præſcribuntur autẽ fructus triennio bona fide poſſeſſi, vt docet Couarr. ſuprà n.7.& ex infrà dicendis patebit. Ratio cur fructus præſcribantur, eſſe poteſt, quia error circa fructus videtur eſſe error facti; putat enim poſſeſſor ſe eos percipere ex re ſua.

Sufficit ad fructuum vſucapionem.

Dico Tertiò, Ignorantia vel error Iuris valdè dubij, & etiam vere dubij, ſufficit ad præſcriptionem ipſius rei. Ita Nauar. ſuprà. *Error*, inquit, *iuris dubij perinde prodeſt ad hoc*, (vſucapionem) *ſicut error facti.* Probat ex Gloſſa, Panor. Felino & aliis in cap. de quarta, de præſcriptionibus. Idem tenet Couar. §. 7. n. 12. & Sil. verbo Præſcriptio §.4. & alij. Nec refert quòd aliqui ex his requirant vt hoc ius ſit valdè dubium; quia ſufficit eſſe verè dubium, vt Nauar. & Sil. Ratio eſt; quia quando Ius aliquod eſt verè dubium, (id eſt, de quo vtrimque ſint multorum ſententiæ) prudenter poſſumus in praxi vtramlibet ſequi, perinde ac ſi ius planum eſſet. 16

Error Iuris dubij.

Hinc ſequitur, poſſe vſucapere eum, qui aliquid contractu ambiguo, de quo vtrimque ſunt opiniones Doctorum, comparauit.

Sed difficultas eſt vtrùm ſententia Medinæ ſit aliquo modo probabilis. Quidam negant eſſe probabilem, etiamſi agatur de præſcriptione longiſſimi temporis, quæ non requirit titulum, qualis eſt 30.& 40.annorum. Probatur Primò, ex iuribus adductis n. 14. quæ expreſsè habẽt, iuris errorem in præſcriptione non prodeſſe. Secundò, quia cum mala fide non procedit vllo tempore præſcriptio. cap. fin. de præſcript. Atqui is qui per ignorantiam iuris rem acquirit, comparando illam per contractum iure inualidum, habet malam fidem, vt iura loquuntur; ergo. Minor probatur ex L. Quemadmodum 7. C. de agricolis & cenſitis, vbi dicitur, eum, qui emit adſcriptitium ſine gleba, non poſſe vſucapere. *Quia*, inquit, *malæ fidei poſſeſſorem eſſe nemo ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur.* Vbi aduerte non dici, talem præſumi habere malam fidem, ſed habere malam fidẽ. Nam Iura malam fidem vocant non ſolùm credulitatem qua quis credit, aut dubitat rem non eſſe ſuam quam retinet vt ſuam, ſed etiam, qua quis ex errore iuris ſeriò putat eſſe ſuã. hanc enim ideò vocant malam, quia eſt inutilis ad præſcriptionẽ. Tertiò, probatur ex cap. Dudum 31. de decimis. vbi Pontifex decimas, quas Rex Hungariæ dederat Hoſpitalariis S. Stephani, adiudicat Epiſcopo: eò quòd acceperant illas à manu laici, qui iure eas non poterat poſſidere, ac proinde nec donare: vbi Pontifex non ponderat lapſum temporis 40. annorũ nondum expleti; ſed titulũ ex errore iuris inductum, ac proinde inualidum. Quartò, Etiamſi pars aduerſa cõtra quam Titius intendit præſcribere, fateretur illum ignorantia inuincibili iuris laboraſſe, nihilominùs in foro externo Titius condemnaretur: ergo ibi non proceditur ex præſumptione malę fidei, ſed ex eo quòd credulitas ex errore proueniens ſit re verà mala fides. Confir. Quia alioquin Ius ciuile foueret peccatum, auferendo rem vero domino, qui iam pręſcriptione acquiſiuerat verum dominium. Quintò, Etiamſi concederetur illas leges procedere ex præſumptione malæ fidei, tamen res iſtæ non poſſent præſcribi tempore 30. annorum, ſed ſolùm tempore cuius initij non extat memoria: 17

Sententia Medinæ an ſit probabilis.

ria:quia præſumptio iuris illi obſtat, iuxta cap. 1. de præſcript.in 6.

Hæc fere ſunt argumenta, quibus hæc ſententia probari poteſt, quã proinde tenet noſter Molina diſput. 64. (qui etiam putat contrariam non eſſe probabilem) Gloſſa in cap. 2. de his quæ fiunt à Prælato.& in cap. Apoſtolicæ, 9. de donat. Felinus in cap. De quarta, 4. n. 34. de præſcript. Abbas in cap. Cùm non liceat. col. 6. Cynus in L. Si quis emptionis, §. 1. C. de præſcript. 30. annorũ. Bart. in L. Sed etſi, §. Scire, ff. de petit. heredit. *Contraria probabilior.* Sed contrariam iudico veriorẽ & probabiliorem, quando agitur de præſcriptione 30. annorũ. Hanc tenet expreſsè Couar. ad regul. Poſſeſſor. p. 2. §. 7. n. 6. concl. 2. *Error*, inquit, *iuris bonam fidem inducit ſufficientem ad eam præſcriptionem quæ titulum non requirit, ſed ſola bona fide procedit*; qualis nimirum eſt 30. annorum. Et quamuis in ſequentibus videatur hoc reſtringere ad errorem iuris nec aſſiſtẽtis nec reſiſtentis: (quale plurimorum DD. iudicio eſt de teſtamentorum ſolemnitatibus) tamen poſteà n. 11. idem concedit de errore iuris contractui reſiſtentis, modò ſit error inuincibilis. *Quantum*, inquit, *ad præſcriptionem error iuris excluditur, nec ex eo præſcriptio procedit, quia illa culpa & negligentia in iuris errore, & in non inquirendo diligenter quid leges de illo actu ad eius iuſtitiam ſtatuerint, efficit, vt ad effectum præſcribendi iuris error vel mala fides iudicetur, vel eius vicem habeat; iuxta regulam, Qui contra iura.&c. quo fit vt ſi contingat errorem iuris etiam reſiſtentis inuincibilem eſſe, tunc præſcriptio in animæ iudicio obtinebit, atque ita defendi poterit Ioannis Medinæ opinio. Imò & ea ſic intellecta apud Iudicem exteriorem admittenda eſt, ſicut apertiſſimè in tertia concluſ. probatur.* Hæc Couar. Eamdem ſententiam tenet Alexander Imolenſis in d. cap. De quarta & in repetit. cap. fin. col. 4. in fine de præſcript. & col. 10. adducit Antonium Buttio in cap. Cura. 11. de iure patron. qui etiam id docet in cap. Peruenit. 4. de empt. & vendit. vbi dicit, *Licèt error iuris circa titulum impediat præſcriptionem ad quam requiritur titulus, non tamen impedit præſcriptionem ad cuius ſubſtantiam non requiritur titulus, ſed ſola bona fides, vt eſt præſcriptio 30. annorum.* Idem tenent Paulus de Caſtro conſil. 152. §. Circa præſentem caſum, col. 3. & conſil. 40. §. In cauſa. col. 1. & maximè in L. Celſus. 27. poſt principium. ff. de vſucap. Ludouicus Romanus conſil. 123. §. Circa primum dubium, col. 4. Pro eadem citat Couar. Alexandrum conſil. 125. Felinum in cap. Cùm contingat 24. de reſcriptis. Iaſon. in L. Si quis id quod. notab. 8. & ibidem Decium, ff. de Iuriſdictione omnium Iudicum, & Anton. Rub. conſ. 75. qui hanc omnium fatetur eſſe communem.

Probatur Primò, Præſcriptio tricenaria nõ requirit titulum, ſed tantùm poſſeſſionem bonæ fidei tãto tempore continuatam: atqui is qui errat in iure, poteſt habere bonam fidem, & cum ea poſſidere tempore præſcripto; ergo. Minor probatur, quia doctiores, quos cõmodè potuit, conſuluit, & omnia fecit quæ tenebatur facere ad cognoſcendas contractus leges; ita vt ignorantia ſit planè inuincibilis; ergo habet bonam fidem. Quod confirmatur: quia cùm ius eſt obſcurũ ſeu dubium, ideò error iuris non excludit bonam fidem de titulo, quòd error tunc planè ſit inculpatus, & homo fecit quidquid debuit ad veritatem cognoſcendam. ergo ſimiliter quando ius non eſt quidem obſcurum ſed ignotum, error non excludet bonam fidem, ſi homo fecit quod in ſe eſt vt veritatem cognoſceret. Ita Couar. ſuprà, vbi dicit hanc rationem apertiſſimè concludere.

Secundò, Ideò error iuris impedit præſcriptionem, quia qui ſic errat, præſumitur habere malam fidem, vel re verà habet; ſed iure ciuili præſcriptio tricenaria & quadragenaria locũ habet etiã cum mala fide: vt patet L. Si quis emptionis, C. de præſcript. 30. vel 40. annorum: ergo iure ciuili tricenaria præſcriptio valet etiam cum errore iuris. Conſeq. eſt clara, & antecedens quoad vtramque partem admittitur ab omnibus.

Dices, Ius ciuile qua parte concedit præſcriptionem tricenariam cum mala fide, eſt correctum per Cànones; vt patet cap. Vigilanti. 5. & cap. fin. de præſcriptione.

Reſpon. non eſſe correctum niſi quoad malam fidem, quæ eſt cum peccato: tota enim ratio illius præſcriptionis tollendæ erat, quia ſine peccato & diſpendio ſalutis non poterat ſeruari. atqui cùm eſt error iuris inuincibilis, nullum eſt peccatum in poſſeſſione: ergo quoad hanc malam fidem non eſt correctum. Hæc ratio videtur hanc ſententiam planè conuincere.

Tertiò, Ideò leges iuris ignorantiam circa titulum non admittunt in præſcriptione ordinaria, quia is qui ius ſui contractus ignorat, præſumitur non bona fide inchoaſſe poſſeſſionem; quia tenebatur adhibere diligentiam vt ſciret quid ius præſcribat, vt rectè docet Couarr. ſuprà n. 10. ergo ſi reuerà nulla fuit negligentia, & error ſit prorſus inculpatus, in foro conſcientiæ, vbi ceſſat præſumptio, poterit præſcribere. Antecedens eſt Couarr. ſuprà, & multorum DD. & confir. ex regula 82. in 6. *Qui contra iura mercatur, bonam fidem habere non præſumitur.* quam regulam intelligi de præſumptione iuris docet ibidem Gloſſa, & ipſa verba ſatis indicant. Idem confir. ex L. Quemadmodum. 7. C. de agric. & cenſit.

Quartò, Multi DD. docent præſcriptionem ordinariam, quæ titulum requirit, procedere cum ignorantia iuris in iis, in quibus error iuris toleratur; vt in minore, ruſtico, milite, muliere: quia in his non præſumitur mala fides ſi aliquam diligentiam adhibuerunt: ita Molina Iureconſ. lib. 2. de primogeniis cap. 7. n. 69. cum aliis quibuſdam quos citat. & Baldus in L. Venditioni, C. de Vſucap. pro empt. & in L. Poſſeſſiones, C. Si quis ignor. rem minor. eſſe. Vbi dicit excuſari ſi errans eſt miles, vel mulier, vel eſt paſſus in iure difficilis, de quo interrogans ſapientem, habuit reſponſum erroneum. Ex his patet Medinæ ſententiam eſſe valdè probabilem, & iure veriorem in præſcriptione 30. annorum, quæ titulum non requirit: in præſcriptione autem ordinaria, quæ requirit titulum, in foro conſcientiæ nõ eſſe improbabilem. imò non videri improbabile etiam in foro externo admittẽdam eſſe, ſi probatum fuerit nullam negligentiam poſſeſſoris interueniſſe, ſed illum feciſſe quantum pro ſua conditione potuit, vt iura cognoſceret. Idem probant 3. & 4. ratio, & confirmatio primæ rationis.

Nec obſtat quòd hæc præsũptio malæ fidei ſit præſumptio Iuris, & de iure, contra quã non admittitur probatio, cùm ſit inſtar iuris; quia etſi ordinariè nõ admittatur, tamen quando ſubeſt euidens

dens

dem cauſa, poteſt admitti, vel Iudicis benignitate, vel reſtitutione in integrum, ea clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa eſſe videbitur. de qua L.1.in fine, ff. Ea quibus cauſis maiores, &c.

Ad argumenta. Ad Primam rationem ſententiæ aduerſæ Reſpon. illa Iura loqui de præſcriptione ordinaria requirente titulum, quæ triennio, 10. vel 20. annis expletur, non autem de præſcriptione 30. annorum. Hæc enim iure Pandectarum (vnde ſunt illæ leges citatæ) non eſt cognita, ſed iure Codicis introducta. Secundò, dici poteſt illa procedere ex præſumptione malæ fidei. præſumitur enim, cùm eſt error iuris in cōtractu, interueniſſe ſaltem negligentiam aliquã, nec adhibitam omnem diligentiã, quæ potuit & debuit adhiberi. & ita error iuris non prodeſt in cópendiis: niſi probetur adhibitam omné diligentiam vt ius ſciretur. Cũ hoc tamen ſtat, quòd poſſit prodeſſe in foro conſcientiæ, vbi ceſſat præſumptio, & ſtatur ipſa veritate.

Ad Secundam, Nego illum reuerà habere malam fidem, ſi error erat inuincibilis. ſolùm enim præſumitur habere, quia præſumitur non adhibuiſſe diligentiam quam debuit, vt ſciret iura. Neque iura credulitatem ex errore inculpato vocant malam fidem, eò quòd ſit inutilis ad præſcriptionem: eſſet enim petitio principij. Ideò enim credulitas aliqua eſt inutilis ad præſcriptionem, quia eſt mala fides; non autem ideò eſt mala fides, quia inutilis ad præſcriptionem. Deinde valdè impropriè diceretur talis mala fide poſſidere. Denique cap. Vigilanti, & cap. fin. de præſcript. nullam agnoſcit in hac materia malam fidem, niſi quæ eſt cum peccato: talis autem credulitas ex errore iuris inculpato non eſt peccatum.

Nec obſtat L. Quemadmodum. ſenſus enim eſt, nullus iuris peritus ambigit eſſe malæ fidei poſſeſſorem (nempe quoad forum externum) qui contrà legum interdicta mercatur. Confir. quia ex illa lege ſumpta eſt regula Iuris 82. *Qui contra iura mercatur, bonam fidem non præſumitur habere.* quæ apertè loquitur de præſumptione, illamque legem explicat: vnde eodem modo intelligenda. Confir. 2. quia eadem L. dicitur, emptorem amittere pretium: atqui hoc non eſt iuſtum, niſi interuenerit aliqua culpa in emptione: ergo agitur de errore culpabili. Addo, Etiamſi mala fides ſic acciperetur, tamen cum præſcriptio 30. annorum iure ciuili cum mala fide procedat, & talis mala fides non ſit reiecta per Canones, conſequens eſt eam non obſiſtere tali præſcriptioni; cuius etiam ſignum euidens eſt, quòd in d. L. Quemadmodum. ſolùm dicatur, per talem malam fidem excludi præſcriptionem longi temporis: infirmando non excludi præſcriptionem longiſſimi temporis, qualis eſt tricenaria.

Ad Tertiam, Ad præſcribendas illas decimas requirebatur poſſeſſio 40. annorum bona fide cum titulo; vel poſſeſſio à tempore immemorabili ſine titulo. quia ius illi præſcriptioni reſiſtit, vt conſtat ex cap. 1. de præſcript. n. 6. Illi autem Hoſpitalarij non poſſederant à tempore immemorabili. vnde cogebantur oſtendere titulum; in quo titulo acquirendo præſumuntur fuiſſe malæ fidei, eò quòd errauerint in iure manifeſto, qui error præſumitur culpabilis, niſi contrarium probatum fuerit. An tempus 40. annorum fuerit elapſum, non conſtat ex textu, itaque non eſt mirum, ſi Pontifex id non ponderarit.

Ad quartam, Nego id eſſe verum in præſcriptione tricenaria; imò probabile eſt nec in ordinaria verum eſſe, ſi pars aduerſa fateatur illũ omnem diligentiam adhibuiſſe. Ad Confir. Non magis fouet peccatum, quàm quãdo teſtamenta non ſolemnia reſcindit, vel non protegit, aut promiſſionem abſque ſtipulatione factam non admittit, &c. Vel dici poteſt, quòd ſicut præſcriptio eſt iure ciuili introducta; ita etiam iure ciuili in quibuſdam caſibus poſſit reſcindi; vt patet cùm datur reſtitutio in integrum contra præſcriptionem. Probabile tamen eſt in foro conſcientiæ, ſi conſtet omnem operam debitam fuiſſe adhibitam, non reſcindi ratione ignorantiæ iuris, etiamſi contra præſcribentem ſententia feratur quia ſententia procedit ex falſa præſumptione. Parendum tamen ſententiæ ob ſcandalum, & ne iuris ratio perturbetur, ſicut in multis ſimilibus vſuuenit.

Ad Quintam, Negandum eſt antecedens. Ad probationem Reſp. illud cap. loqui non de præſumptione malæ fidei ratione ignorantiæ iuris, ſed ratione conditionis ipſius rei; eò quòd res ipſa talis ſit naturæ, vt iure communi non videatur poſſe à tali poſſideri, ſicut decimæ à laico; aut decimæ huius diœceſis ab Epiſcopo alterius diœceſis. itaque nihil ad rem facit.

18 Dico Quartò, Error inducens bonam fidem omnino ſufficientem ad vſucapionem, regulariter eſt error facti.

Sequitur ex dictis; vt ſi rem acceperis à fure, neſciens eſſe furem, tenes illam bona fide, orta ex errore facti. Similiter ſi emptione vel donatione habeas à pupillo, neſciens eſſe pupillum; vt patet L. Pro emptore. 2. ff Pro emptore. Pari modo ſi emas à Prælato rem Eccleſiæ, putans Capitulum conſenſiſſe, eſt error facti, & potes præſcribere, etiamſi Capitulum non conſenſerit. Si autem emeris à Prælato, putans non requiri conſenſum Capituli, eſt error iuris; nec potes præſcribere, niſi fructus rei, non autem rem ipſam. vt docet Couar. n. 6. intellige tempore ordinario, & vt ſuprà explicatum.

DVBITATIO VI.

Vtrùm aliquando cum mala fide procedat præſcriptio.

19 Vide Couar. ad reg. Poſſeſſor, p.2.§.11.

Reſp. Proinde loquendo numquam procedit præſcriptio cum mala fide. Nam leges ciuiles ſtatuentes præſcriptionem 30. aut 40. annorum etiam cum mala fide procedere, ſunt abrogatæ Iure canonico. vt patet c. finali, de præſcriptionibus. Vnde omnes leges particularium locorum, ſtatuentes præſcriptionem poſt certum aliquod tempus, ſiue in rebus corporalibus ſiue in ſpiritualibus (i. iuribus ſeu actionibus realibus & perſonalibus) requirunt ſuo modo bonam fidem. vt fusè docet Couar §.11.

Præſcriptio contra debitum pecuniarium, vel actionem. Vnde infertur Primò, vt præſcribam contra debitũ pecuniarium, vel contra actionem ad tale debitum, quam habet Petrus in me, nõ ſufficit vt Petrus toto tempore non exigat debitum, aut non meminerit; ſed requiritur vt ego certo temporis ſpatio bona fide exiſtimem me nihil debere Petro; v.g. vt putem eſſe condonatũ, vel ſolutum, vel

vt

vt omnino memoria exciderit. Ratio eſt, quia aliàs non cenſebor bona fide poſſidere ius nõ ſoluendi. etſi enim creditor me non interpellet, tamẽ terminus elapſus ipſáque dies interpellat & monet ſolutionis. quare cùm peccem non ſoluendo, non poteſt mihi procedere præſcriptio, iuxta cap. finale ſuprà. Similiter, etſi famulus intra biennium, ex quo deſiit famulari, non petat ſtipendiũ à domino; non tamẽ poteſt dominus præſcribere contra debitum illud, niſi bona fide putet ſolutũ.

20 *Poteſt denegari actio in iudicio.*

Aduerte tamen, non eſſe improbabile, cum mala fide poſſe præſcribi contra actionem perſonalem; ita vt ſi certo tempore creditor non exigat debitũ, poſteà non poſſit illud petere in iudicio, eique denegetur actio; vt docet Adrianus quodlib. 6. a. 3. Sic Carolus V. Anno 1540. Bruxellæ ſtatuit, vt famuli mercedem pactam petant à dominis intra biennium, à die à quo ſeruire ceſſauerint: alioquin non poſſint eam petere in iudicio, niſi ſcripturã producant. non tamen per hoc liberatur dominus in conſcientia, ſi mala fide retinet: ſicut non liberatur is, qui rem emit minoris iuſto, etſi non infra dimidium: neque is qui nudo pacto promiſit aliquid; etſi contra hos non detur actio in foro externo. Contrarium tamen eſt verius, vt oſtendit Couarr. ſi enim conſtaret debitorem mala fide non ſoluiſſe, condemnaretur. hoc autem conſtare vix poteſt, niſi ex ipſius confeſſione.

21 *Ius eligendi, præſentandi, &c.*

Infertur Secundò, Vt quis præſcribat ius eligendi, præſentandi, paſcendi, aut venandi in alieno prædio, aut alterius ſeruitutis; requiri vt bona fide vtatur talibus tempore lege conſtituto; ſi enim mala fide vtitur, ſciens ſe non rectè facere, non currit præſcriptio.

Obiectiones.

Obiicitur Primò, Is cuius bona per legem pœnalem addicta ſunt fiſco, eiúſque heredes præſcribunt contra fiſci actionem, cùm tamen ſciant bona ſua fiſco deberi. ergo aliquando cum mala fide currit præſcriptio.

Contra actionem fiſci.

Reſp. Iuriſperiti hoc paſſim vocant malam fidem: ſed rectiùs dicitur cum Theologis, tales habere bonam fidem: non quidem qua ſibi perſuadeant hæc bona abſolutè & pleno iure eſſe ſua, ſed qua iudicent licere ſibi ea retinere, donec per fiſcum auferantur: & ſe non teneri fiſco ea offerre. de quo vide Couarr. ad 4. Decretal. p.2.c.6.§.8.à numero 5.

Contra ſeruitutem ruſticam.

Obiicitur Secundò, Poſſum præſcribere contra eum, qui habet ius ſeruitutis ruſticæ in meo prædio, etiamſi ſciam ipſum hoc ius verè habere: ergo cum mala fide.

Reſp. nego conſeq. Aliud enim eſt acquirere ius aliquid agendi in re alterius; aliud extinguere ius, quod alter habet ratione prædij ruſtici in re mea. hoc denique nihil aliud eſt quàm præſcribere libertatem rerum mearum: quod fieri poteſt etiamſi ſciam alterum ius habuiſſe. Itaque altero habente ius ſeruitutis in prædiis meis, (v. g. vt poſſit tranſire per meum hortum vel agrum; vt poſſit paſcere in meis prædiis) cùm non requiratur vllus actus in me vt ego contra ius illud præſcribam; ſed ſufficiat vt ipſe iure ſuo certo tempore non vtatur (vt habetur L. Hæc autem iura. 6. ff. De ſeruitutib. vrbanor. prædior.) non ſũ in mala fide, etſi ſciam illum ius habere. nam nihil facio illicitum, nec aliquid omitto, quod debeo. non enim teneor illum monere vt iure ſuo vtatur. Itaque ſum in bona fide, vt rectè Medina q. 17. c. de reſtitutione: quia bona fide ſino illum iure ſuo non vti, & mihi libertatem creari. ſecùs verò eſt quando alter habet ius, non quidem aliquid faciendi circa rem meam; ſed vt ego aliquid non faciam; v. g. ne altiùs ædificem, ne feneſtras in hortum ipſius aperiam, & ſimilia. Tunc enim vt ego extinguam illud ius, requiritur vt bona fide faciam contrarium, & ille per certum tempus non contradicat; iuxta legem citatam.

DVBITATIO VII.

Quantum temporis requiratur ad vſucapionem rerum mobilium.

NOtandum eſt, ante tempora Iuſtiniani res mobiles in Italia potuiſſe vſucapi annali poſſeſſione bona fide continuata; immobiles biennio. Verùm ipſe hoc ius tamquam parum conſentaneum æquitati, plerumque litigiorum reformauit, vt videre eſt Tit. De annali except. Italic. contract. tollenda, & Tit. de Vſucap. transfor. cuius reformationem amplexum eſt Ius canonicum. Iuxta hanc igitur

Reſpondeo & dico Primò, Ad vſucapionem rerum mobilium priuati hominis, vel etiam Eccleſiæ, cum titulo requiritur & ſufficit poſſeſſio per triennium bona fide continuata. Eſt communis ſententia DD. vt docet Couarr. reg. Poſſeſſ. p.2.§.2.n.5. *De rebus priuatorum*, habetur C. de vſucapione transfurmanda, L. vnica. & Inſtit. de vſucapionibus, §. 1. 22

Res mobiles.

De *rebus Eccleſiæ* habetur Authent. Quas actiones, C. de Sacroſanctis Eccl. *Quæ actiones aliàs decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præſcriptio excludit; hæ, ſi loco religioſo competant, quadraginta annis excluduntur: Vſucapione triennij, vel quadriennij præſcriptione in ſuo robore durantibus: ſola Romana Eccleſia gaudente centum annorum ſpatio vel priuilegio.* Quæ Authent. recepta eſt ab Eccleſia, vt patet ex Decret. 16 q.3.c. vlt. & penult. Ex qua conſtat, in rebus & actionibus, quæ minore tempore quàm decennio vſucapiuntur vel præſcribuntur, par eſſe ius priuati & Eccleſiæ. talis eſt actio redhibitoria, actio de dolo, quanti minoris, & ſimiles. Tituli autem huius Vſucapionis à DD. numerantur decem.

Tituli Vſucapionis mobilium 10.

Primus eſt, *Pro ſoluto.* vt ſi putans me ex aliqua cauſa debere tibi 100. aureos, ſoluam, vel catenam auream loco ſolutionis tradam, túque bona fide recipias. ita habetur L. 2. ff. Pro emptore; vbi dicitur, *Si exiſtimans me debere, tibi ignoranti tradam, vſucapies.* Idem dicendum cùm quid per errorem ſoluitur ſecundò. Excipe tamen, niſi putem me debere, vel poſſidere ex emptione quæ non præceſſit. Tunc enim triennio id non vſucapietur, vt ibidem dicitur.

Secundus, *Pro emptore.* vt ſi emas rem bona fide à furioſo quem putabas ſanæ mentis. ſecùs ſi à prodigo vel aleatore, cui interdicta adminiſtratio: quia requiritur bona fides non ſolùm in accipiente, ſed etiam in tradente. idq; neceſſarium in omni vſucapione mobilium, quocumque titulo vſucapias. L. 2. ff. Pro emptore.

Tertius, *Pro tranſacto.* vt cùm aliquid bona fide eſt traditum & acceptum cauſa tranſactionis, vt à lite recedatur. L. Ex cauſa, C. de Vſucap.

pro

pro empt. vel tranſact. vbi dicitur, *Ex cauſa tranſactionis habentes iuſtam cauſam poſſeſſionis, vſucapere poſſunt.* Nec refert etiamſi ea res fortè ſit aliena: modò non ſit furtiuè aut vi poſſeſſa, aut res fiſci, aut pupilli; ſed talis quæ vſucapi poſſit: quod in omni vſucapione ordinaria eſt neceſſarium.

Quartus, *Pro herede.* vt cùm quia verè eſt heres, aut bona fide ſe heredem putat. intellige vt ſuprà, niſi res ſit vitioſa, id eſt, cuius conditioni obſtet Vſucapio. Aduerte tamen, quando extat heres qui dicitur *ſuus*, alios non poſſe contra illum vſucapere, vt infrà Dubit. 13. dicetur.

Quintus, *Pro donato.* vt cùm quis bona fide donauit rem alienam ignoranti. L. 2. ff. Pro donato. *Si is qui alienam rem donauerit, reuocare conſtituerit donationem, etiamſi iudicium ediderit, rémque cœperit vindicare, currit vſucapio.* Hîc tamen requiritur vt donatio non ſit inualida ratione perſonæ. Hinc filius ſub patria poteſtate conſtitutus non poteſt vſucapere donatum à patre, nec coniunx donatum à coniuge, vt habetur L. 1. ff. Pro donato. Qui tamen emit à coniuge, quod ſic donatum nouit, poteſt illud vſucapere. quia cum conſenſu coniugis præſumitur venditum, vt habetur L. Si id quod. ff. Pro derelicto.

Sextus, *Pro derelicto.* vt cùm quis cœpit bona fide poſſidere rem, quæ à domino putabatur habita pro derelicto. Idem dicendum de eo qui conditionem rei ſciens, illam emit, vt habetur d. L. Si id quod.

Septimus, *Pro legato.* vt ſi teſtator credebatur ſanæ mentis, non tamen erat: ſi legatum per codicillum ademptum erat, & id ignorabatur, L. 4. ff. Pro legato. *Pro legato poteſt vſucapi, ſi res aliena legata ſit; aut teſtatoris quidem ſit, ſed adempta codicillis ignoratur. in horum enim perſona ſubeſt iuſta cauſa, quæ ſufficit ad vſucapionem.* Addit: *Idem dici poteſt, etſi in nomine erit dubitatio: veluti ſi Titio legatum ſit, cùm ſint duo Titij, vt alter eorum de ſe cogitatum exiſtimauerit.* Idem L. fin. ff. eodem.

Octauus, *Pro dote,* vt ſi res aliena bona fide pro dote data ſit; L. 1. ff. Pro dote. Incipit autem hæc vſucapio à tempore quo cœpit eſſe maritus per contractum de præſenti, non antè, vt ibidem dicitur: quia dos tunc primùm incipit poſſideri titulo dotis. Si ſponſo aliquid à ſponſa detur ea mente vt ſtatim fiat eius, poterit illud vſucapere *pro ſuo*, non *pro dote*, vt ibidem habetur.

Nonus, *Pro ſuo.* hic titulus eſt valdè generalis, & oritur ex omnibus iis quibus putamus nobis acquiri dominium, rémque poſſidemus vt noſtram; vt patet L. 1. ff. Pro ſuo. Hoc modo poteſt quis vſucapere fructum rei furtiuæ, quam bona fide emit: v. g. agri, vel ancillæ, etſi rem ipſam furtiuam vſucapere nequeat. L. 4. ff. eodem. Sic ſi heres putet Titio aliquid legatum, quod non eſt legatum, vſucapiet Titius pro ſuo. ibidem. Denique quando quis in rebus ſuis inuenit aliquid non furtiuum, aut vi poſſeſſum, quod bona fide ex aliquo titulo, etſi falſo, putat eſſe ſuum, poteſt illud vſucapere. L. fin. ff. Pro ſuo.

Hi ferè nouem tituli habentur lib. 41. Digeſt. & in C. lib. 7. Addunt DD. decimum, *Pro iudicato.* vt cùm res eſt iudicata, & ſpatio decem dierum non eſt appellatum. Hoc modo excluditur ius appellationis; & ſententia tranſit in rem iudicatam, vt habetur Nouella 23. Quod etiam amplexa eſt Eccleſia in iudiciis eccleſiaſticis, vt patet cap. 27. Anteriorum. 2. q. 6. Ex his ſatis patet quomodo ſe habeat vſucapio in mobilibus.

Petes, Vtrùm vſucapio triennalis etiam locum habeat cõtra Eccleſiam Romanam? Videtur non habere; nam poſt illa verba, *Vſucap. triennij,* &c. ſubiungitur, *ſola Eccleſia Romana,* &c. quaſi ſit exceptio ab vtraque ſententia præcedente. Cõfirm. cap. Cùm vobis. 14. de præſcriptionibus. vbi generatim abſque diſtinctione mobilium & immobilium dicitur, *Contra Eccleſiam Romanam, non niſi centum annorum præſcriptio locum ſibi vendicat.* vbi Gloſſa. v. Centum: *Hæc præſcriptio obtinet in rebus & poſſeſſionibus.* diſtinguens res à *poſſeſſionibus*, tanquam mobilia ab immobilibus. & Panor. in cap. Cùm dilecta. 4. de Confir. vtili vel inutili. v. Poſſeſſiones: *Eccleſia Romana gaudet præſcriptione centum annorum, non ſolùm in rebus priuatis ipſius Romanæ Eccleſiæ, ſed etiam in omnibus iuribus & poſſeſſionibus, quæ competunt ratione libertatis datæ: vt cùm eximit aliquod Monaſterium, vel Capitulum à iuriſdictione Ordinarij,* addit Panorm. *Et ſentiunt DD. hic ex illa generalitate verborum hoc procedere tam in rebus mobilibus quàm immobilibus, corporalibus & incorporalibus, quod benè notes. Ex hoc enim infertur, quod vſucapio triennalis in rebus mobilibus non habet locum contra Eccleſiam Romanam.* Idem tenet Silueſt. v. Præſcriptio 1. nu. 7. §. Tertium. Hæc ſententia eſt valdè probabilis. Nihilominùs altera quoque ſententia probabilis eſt; nimirum triennalem mobilium præſcriptionem contra Eccleſiam Romanam locum habere. ita Couarr. ſuprà, generatim docẽs, par eſſe ius priuati & Eccleſiæ in rebus & actionibus quæ minori tempore quàm decennio vſucapiuntur. & Molina diſput. 68. citans Gloſſam, & DD. in illam Authent. Probatur, quia illa exceptio, *ſola Romana*, &c. ſolùm intelligenda eſt fieri ab illis verbis, *Hæc ſi religioſo loco competant*, &c. & illa, *Vſucapione triennij*, &c. veluti per parentheſin interiecta. Id apertè indicant DD. in periocha huius Authent. Confit. quia aliàs non rectè diceretur *Vſucapionem triennij*, &c. *in ſuo robore durare*, hoc enim ſignificat nihil in illa mutari: at aliquid in ea mutaretur, vt ſtatim ab ea fieret exceptio. Deinde hæc Authentic. ex tribus diuerſis Iuſtiniani Nouellis conteχta eſt. Prima pars eſt ex Nouella 131. cap. 6. pro temporalibus præſcriptionibus, &c. Secunda, *vſucap. triennij*, ex Nouella 111. cap. 1. Tertia, *ſola Romana*, ex parte eſt ex Nouella 9. vbi ſolùm in præſcriptione longiſſimi temporis, quale eſt ſpatium 30. annorum, concedit Eccleſiæ 100. annos. Vnde hoc non eſt extendendum ad vſucapionem triennalem & quadriennalem. Mihi tamen probatur prior ſententia, quia hæc res non ſolùm pendet ex vi iſtius Authent. ſed maximè ex ordinatione Canonum, qui generatim loquuntur.

Dico Secundò; Ad vſucapionem rerum mobilium ſine titulo, requiruntur anni 30 ſiue priuati eæ ſint, ſiue Eccleſiæ. eſt communis DD.

Prior pars patet ex L. 3. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum; vbi res immobiles contra priuatum præſcribuntur 30. annis, ſine titulo. Idem ergo cenſendum de mobilibus, cùm nihil aliud de his ſit ſtatutum, abſente titulo.

Eccleſia Romana.

Altera probatur; quia cùm Eccleſia in mobilibus non habeat priuilegium, ſed ſolùm in immobilibus, eodem iure cenſeri debet quo priuatus. de quo vide Couarr. §. 5. n. 2. Ego tamen exceperim Eccleſiam Romanam, iuxta prædicta.

DVBITATIO VIII.

Quantum temporis requiratur ad immobilium præſcriptionem, ſiue contra priuatum, ſiue contra Eccleſiam, vel piam cauſam.

23 *Immobilia priuatorum.*

DIco Primò, Ad præſcribenda bona immobilia priuatorum, cum titulo requiritur ſpatium 10. annorum inter præſentes; 20. inter abſentes: ſine titulo requiruntur anni 30. Eſt communis ſententia DD. in cap. Sanctorum, de præſcript. & alibi.

Prior pars habetur Inſtit. de vſucap. §. 1. & L. Cùm in longi. vlt. C. de præſcript. longi temporis. vbi tria notanda ſunt. Primum eſt, Longum tempus in materia vſucapionis vocari ſpatium 10. annorum inter præſentes, 20. inter abſentes. longiſſimum autem ſpatium 30. vel 40. annorum. Patet ex dicta L. Cùm in longi. *(Longum tempus. Longiſſimum.)*

Præſentes. Secundum, *Præſentes* dici, qui in eodem territorio habitant; vt ſunt omnes qui in territorio Louanienſi, etiamſi non in ciuitate: *abſentes*, qui in diuerſis territoriis, vt docet Panorm. in cap. De quarta, de præſcriptione. num. 30.

Tertium, Si præſens fueris 7. annis, & poſteà egrediaris territorium habitaturus alibi, opus eſt adhuc ſex annis, vt res immobilis contra te præſcribatur. Ratio eſt; quia ſupererant tres anni ad complendam præſcriptionem contra præſentem, qui debent duplicari ratione abſentiæ: vt habetur expreſsè Anth. Quòd ſi quis. C. de præſcriptione longi temporis. vnus enim annus præſentiæ æquiualet duobus annis abſentiæ. Sil. verbo Præſcriptio. 1. q. 7. & reliqui DD. *(Vnus annus præſentiæ æquiualet duobus abſentiæ.)*

Altera pars, *Sine titulo requiri annos* 30. patet ex cap. Sanctorum, de præſcriptione. Idem colligitur ex L. Si quis emptionis. 8. §. 2. C. de præſcriptione 30. vel 40. annorum.

Vbi non requiratur titulus. Vbi aduerte, quando agitur de præſcriptione 30. vel 40. annorum, *ordinariè* neque Iure Pontificio neque Cæſareo requiri titulum; ſed ſufficere bonam fidem cum poſſeſſione tãti temporis: vt docet Couarr. reg. Poſſ. §. 5. num. 2. ex communi Doctorum ſententia. Dixi *ordinariè*, quia interdum exigitur tituli probatio; nempe quando præſumptio Iuris eſt contra præſcribentem, vt docet Couarr. l. 1. variar. cap. 17. n. 7. vt fit quando Epiſcopus vnius diœceſis vult præſcribere decimas ſitas in alia diœceſi, vt habemus c. 1. de præſcriptione, in 6. Hic enim ex poſſeſſione 40. annorum non præſumitur titulus; ſed requiritur tituli probatio; vel certè, vt à tempore, cuius initij memoria non extat, poſſederit. *(Tituli probatio.)*

24 *Contra pupillum & minorem.*

Dico Secundò, Si priuatus ille fuerit pupillus, nulla contra eum, quamdiu eſt in ea ætate, datur præſcriptio, ſiue mobilium ſiue immobilium: ſi autem non ſit pupillus, ſed minor (id eſt, nondum habens 25. annos expletos) requiruntur 30. anni.

Prior pars patet L. Sicut in rem. 3. C. de præſcriptione 30. annorum. factum id eſt in fauorem pupillaris ætatis & ſtatus.

Altera pars habetur L. vltima, C. In quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt. Ratio eſt, quia minores non ita rebus ſuis poſſunt inuigilare, vt maiores, præſertim cùm adminiſtrationem non habeant.

Dico Tertiò, Ad præſcribenda bona immobilia contra Eccleſiam Romanam requiruntur anni 100. contra aliam Eccleſiam, vel Hoſpitale, vel Monaſterium, vel contra pias cauſas, requiruntur anni 40. eſt communis DD. De Eccleſia Romana habetur Authentica, Quas actiones. C. De ſacroſanctis Eccleſiis; vbi præſcriptionis tempus contra reliquas Eccleſias & pia loca reſtringitur ad annos 40. (cùm anteà eſſet annorum 100. vt patet ex L. Vt inter diuinum, quæ immediatè præcedit) & ſoli Eccleſiæ Romanæ inter loca pia reſeruatur priuilegium 100. annorum. Dico, *inter loca pia*, quia hic non reuocatur priuilegium, quod in dicta lege, Vt inter diuinum, erat conceſſum ciuitatibus, vt contra eas non poſſit præſcribi niſi 100. annorum ſpatio, ſi quid illis per vltimam voluntatem relictum, vel ſi quid donatum vel venditum fuiſſet; vt rectè Couarr. §. 2. num. 15. Idem de *Eccleſia Romana* habent in multis Canonib. tit. de præſcriptione. De *aliis Eccleſiis* habetur tum alibi, tum cap. De quarta, de præſcriptione. De *aliis piis locis & cauſis* habetur Authent. Quas actiones; & probat Couarr. reg. Poſſeſſor. §. 2. n. 3. vbi etiam refutat quoſdam, qui putabant contra pauperes non præſcribi. 25 *Contra Eccleſiam & pias cauſas.*

Hic tamen Notandum eſt Primò, Quibuſdam Monaſteriis & Collegiis Regularium conceſſum eſſe vt res immobiles non poſſint contra ipſos præſcribi niſi annis 60. Conceſſit hoc Eugenius IV. de plenitudine poteſtatis, Ordini S. Benedicti, & Iulius II. Congregationi S. Saluatoris, vt ex eorum priuilegiis manuſcriptis conſtat. Idem conceſſum Ordinibus illis, qui horum priuilegiis participant; vt Societati noſtræ, & quibuſdam aliis. *(Priuilegium quorumdam Regularium.)*

Secundò, Si res priuati incipiat eſſe Eccleſiæ, & contra priuatum præſentem anni quinque ſint exacti, non requiri vlteriùs ſpatium 35. annorum ad complendam præſcriptionem contra Eccleſiam; ſed ſufficiunt 20. quia quinque priores contra priuatum continent dimidium tempus neceſſarium. vt docet Sil. verbo Præſcriptio, q. 7. §. Sextum. conſentiunt alij DD.

Tertiò, nomine *bonorum immobilium* hic etiam intelligi Iura, & actiones ad immobilia: item beneficia, cenſus, reditus, Ius patronatus, vſusfructus, & ſeruitutes. hæc enim omnia fixa manent, & inſtar immobilium fructum vel commoditatem adferunt. Itaque de his iudicandum iuxta duas propoſitiones ſupradictas. Maioris tamen lucis cauſa, & quia interdum in his eſt aliqua diuerſitas, breuiter agemus de ſingulis. *(Bona immobilia quæ.)*

DVBI

DVBITATIO IX.

Quanto tempore præſcribantur ſeruitutes, & quanto amittantur.

DE hac re fusè agit Gomezius, tractatu de ſeruitutibus, tom.2.cap.15.

26 Dico Primò, Seruitus merè perſonalis, quæ debetur perſonæ à perſona, nullo tempore præſcribi poteſt. l. vſucapione acquiri. L. finali, C. de longi temporis præſcriptione. idque verum eſt, etiamſi bona fide putans eſſe ſeruum, emeris. ratio eſt, quia æquitas non patitur hominem liberum fieri ſeruum ex errore opinionis.

Seruitus perſonalis, vt acquiratur.

Dico Secundò, Seruus tamen præſcribit libertatem contra dominum, ſi per 20. annos bona fide putauerit ſe liberum; etiamſi titulum libertatis nó habeat. L. 2. C. de longi temporis præſcript. quæ pro libert. Gomez. n. 26. hoc conſtitutum eſt in fauorem ſeruorum.

27 Dico Tertiò, Seruitus mixta, quæ à re debetur perſonæ vt eſt vſusfructus, præſcribitur cum titulo 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes: ſine titulo annis 30. L. fin. C. de præſcrip. longi temporis. & Gomezius ſup. v. g. aliquis, qui non erat dominus rei, vel non habebat poteſtatem, conſtituit tibi vſumfructum in agro, ſilua, vel alia re ſimili; túque in re poſſediſti bona fide hoc ius per 10. annos præſente eo, ad quem pertinebat. etiamſi poſteà conſtet illum non potuiſſe conſtituere, tamen tu retinebis ad vitam, vel ad tempus conſtitutum: quia hoc ius effectum eſt tuum lege præſcriptionis: quòd ſi dominus, ad quem pertinebat, ſit abſens, requiruntur anni 20. Si titulum non habes, quo ad te peruenit, (vt ſi dictum tibi fuit ad te pertinere, neſcias autem qua ratione) ſicque bona fide per 30. annos poſſideas, tuus erit ad vitam. Idem dicendum eſt de feudo & emphyteuſi; præſcribuntur enim vt vſusfructus, cùm ſint ſpecies quædam illius.

Seruitus mixta.

Vbi tamen aduerte, vſumfructum non præſcribi ratione poſſeſſionis rei fructiferæ; vt agri, ſiluæ, vel alterius; quia vſufructuarius non poſſidet hanc rem ſuo nomine, nec poſſeſſione ciuili, ſed tantùm naturali & nomine alterius) verùm ratione poſſeſſionis ipſius Iuris, quod vocatur vſusfructus, vt benè Gomezius ſuprà, qui citat alios; debes enim hoc Ius poſſidere tamquam tuum.

28 Dico Quartò, Seruitus merè realis, ſiue ſit continua vel quaſi continua; (vt tigni immittendi, oneris ferendi, ſtillicidij, aquæductus) ſiue diſcontinua; (vt eundi per tuum prædium, agendi iumentum, ducendi currum) cum titulo & bona fide præſcribitur 10. annis, præſente eo contra quem agitur; 20. verò eo abſente. eſt communis DD. ex L. finali, C. de Præſcriptione longi temporis. vt ſi is qui verè non erat dominus rei, tamen putabatur eſſe, tibi conceſſit ius immittendi tignum in murum, vel ſtillicidium in aream, vel ducendi aquam per hortum, vel iumentum, aut plauſtrum per agrum; & tu bona fide hoc ius per decennium poſſideas, præſente eo cuius intereſt, verè efficeris dominus talis iuris, lege præſcriptionis. neque hic requiritur ſcientia & patientia illius, contra quem præſcribitur, quando titulus adeſt, vt communiter Doctores tradunt.

Seruitus merè realis cum titulo.

Dico Quintò, Seruitus merè realis, ſi ſit continua vel quaſi continua abſque titulo, cùm ſcientia & patientia aduerſarij præſcribitur decennio inter præſentes, vicennio inter abſentes; diſcontinua verò abſque titulo, non præſcribitur niſi tempore immemorabili, id eſt, cuius initij non extet memoria. Prior pars eſt communis DD. ex L. 1. & 2. C. de ſeruitutibus & aqua; eámque tradit Gomezius tomo 2. cap. 15. num. 27. Si enim dominus, vel is cuius intereſt, ſcit & permittit tanto tempore, cenſetur hoc ius ſponte concedere. Altera eſt etiam communis, ex L. Seruitutes. 4. ff. de ſeruitutibus. Itaque non præſcribis ius agendi iumentum, vel ducendi currum per agrum alterius abſque titulo, niſi ab hominum memoria fuerit conſuetudo. quod ideò leges ſtatuerunt, tum quia non facilè potuit à domino aduerti poſſeſſio huius iuris, vt poſſet eam impedire, cùm ſit valde interrupta: tum quia non poteſt aſſignari tempus quo poſſeſſio cœperit. Itaque hìc non tam præſcriptio, quàm præſumptio iuris antiqui & veri tituli locum habet, ſicut etiam in aliis, quæ tempore immemorabili nituntur: ſecùs eſt in ſeruitute continua, cuius vſus cùm ſit continuus vel quaſi continuus, facilè aduertitur. vide Gomezium num. 28.

Sine titulo.

Tempus immemorabile.

Notandum eſt, cùm tota præſcriptio naſcatur ex continua poſſeſſione, quæ certo tempore durat, diligenter aduertendum initium poſſeſſionis, quod aliter accipitur in ſeruitutibus affirmatiuis, aliter in negatiuis, vt docet Gomezius ſuprà. In *affirmatiuis* enim (vt ſunt illæ, in quibus tribuitur ius ad aliquid agendum circa rem alterius; vt ſunt tigni immittendi, ſtillicidij, aquæductus & ſimiles) incipit poſſeſſio ab eo die, quo quis tali iure vtitur bona fide. In *negatiuis* (vt ſunt in quibus datur Ius ad impediendum ne aliquid agas; vt, ne altiùs attollas domum, ne propiùs ædifices, ne interſis electioni, ne veneris in tali ſilua, &c.) poſſeſſio incipit ab eo die, quo prohibes vel impedis alterum, qui contrarium molitur. His poſitis, videndum quomodo ſeruitutes extinguantur præſcriptione. 29

Initium poſſeſſionis conſiderandum.

Dico Sextò, Vſusfructus & omnis ſeruitus, quæ non vſu amittitur, extinguitur 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes: habetur expreſsè L. penult. C. de ſeruitutibus. 30

Quo modo amittatur.

Aduerte tamen, eſſe differentiam inter ſeruitutes ruſticas & vrbanas. Nam *ruſticæ ſeruitutes*, ſicut & vſusfructus, extinguuntur per ſolum non vſum: nec requiritur vt dominus prædij aliquid ſciat, quo incipiat vſucapere ſuam libertatem; (vt habetur L. Hæc autem iura 6. ff. de ſeruit. vrban. prædiorum) vel vt neſciat te ius habere. Itaque ius itineris, agendi iumenti, ducendi plauſtri, deriuandæ aquæ per prædium alterius, paſcendi pecoris, aquandi, arenæ fodiendæ, & ſimilia, amittis ſolo non vſu per decennium, ſi præſens ſis, ſi abſens, per vicennium. *Vrbana* autem non amittuntur ſolo non vſu, ſed requiritur vt poſſeſſor loci debentis ſeruitutem, aliquid faciat bona fide, quo incipiat vſucapere ſuam libertatem; vt habetur d. L. Hæc autem iura. v. g. habes ius immittendi tigni in murũ alterius; ſi eximas tignum, & poſſeſſor nihil faciat quo impediat ne rurſus immittas, nó perdis vnquam ius tuum: ſed ſi ille

Differentia inter ſeruitutes ruſticas & vrbanas.

ſuramen obſtruat, & tu per 10. annos non vtaris tuo iure, perdis ius tuum. Similiter ſi habes ius ne ille altiùs attullat, vel propiùs ædificet. non amittis ius niſi ille contrà faciat; & tu poſt illud factũ, 10. annis præſens ſileas. requiritur autem vt ille neſciat ius tuum, & bona fide agat. Habentur hæc omnia expreſsè d. L. Hæc antem Iura. ff. de ſeruit. vrban. prædiorum. Vide Silueſt. verbo Præſcriptio 1. q. 7. §. Vndecimò. Molinam diſp. 70. Couar. lib. 1. variar. cap. 17.

DVBITATIO X.

Quanto tempore præſcribatur ius Patronatus (.i. ius præſentandi ad beneficium) & beneficium ipſum.

31 De hoc Couar. reg. Poſſeſſor. p. 2. §. 10.

Dico Primò, Si conſtet Eccleſiam olim fuiſſe liberam, ius Patronatus à laico præſcribi nequit. Eſt communis ſententia DD.

Ratio eſt; quia hoc ius eſt ſpirituale. Hæc ratio tamen non videtur firma. cùm enim laicus ſit capax huius iuris, cur ex poſſeſſione à tempore immemorabili non debet præſumi iuſto titulo conceſſum? ſed benè probat non præſcribi abſque titulo, niſi tempore immemorabili: quía præſumptio Iuris illis reſiſtit. ampliùs conuincere non videtur.

Dico Secundò, Ius Patronatus etiam in Eccleſia parochiali, de qua dubium eſt an olim libera fuerit, poteſt præſcribi à parochianis 40. annis cum titulo; tempore immemorabili, abſque titulo: imò etiam annis 40. abſque titulo.

Prior pars patet, quia cum titulo colorato vel præſumpto poſſunt præſcribi à laico bona immobilia & iura (vt feudum & emphyteuſis) contra Eccleſiam; cur non etiam ius Patronatus, quod eſt minuris momenti? Nec præſumptio Iuris eſt contra ipſos; cùm credibile ſit ipſos eſſe fundatores illius Eccleſiæ, quando de alio non conſtat. Altera probatur, quia ex poſſeſſione huius iuris per tempus immemorabile, præſumitur iuſtus titulus in parochianis. Addo, etiam *abſque titulo* poſſe ipſos ſpatio 40. annorum hoc ius præſcribere; quia neque ius commune, neque malæ fidei præſumptio illis obſiſtit, vt colligitur ex Couar. loco citato. Idem docet Molina diſp. 75. §. Meritò tamen.

32 Dico Tertiò, Ius nominandi Rectorem aut Prælatum in Eccleſia collegiata vel cathedrali, præſcribi non poteſt à laico contra ipſam Eccleſiam, niſi annis 40. cum titulo, aut tempore immemorabili abſque titulo. Ratio eſt, quia Ius commune repugnat. vnde eſt vehemens præſumptio vſurpationis & malæ fidei. Nam Iure communi iſtorum debet fieri electio, quæ pertinet ad Capitulum; niſi Patronus, qui Eccleſiam ædificauit aut dotauit, id ſibi cum conſenſu Epiſcopi tamquam ex pacto reſeruaſſet, vt patet cap. Meſſana. 56. de electione. Quia tamen non eſt incapax talis Iuris, (potuit enim competere maioribus eius vel ex pacto in fundatione cum Epiſcopo inito, vel ex priuilegio Pontificis) poteſt illud præſcribere 40. annis cum titulo colorato, (vt ſi conceſſum fuiſſet inualidè ob excommunicationem, vel alia de cauſa) vel abſque titulo tempore immemorabili. Tam diuturna enim poſſeſſio huius iuris, & vſus abſque contradictione frequentatus, tollit præſumptionem malæ fidei, & inducit titulum præſumptum. vide Concil. Trident. ſeſſ. 25. de reform. cap. 9. vbi declaratur quomodo hæc iura ſint examinanda & probanda. Hoc modo multi Principes præſcripſerunt in maioribus beneficiis Ius Patronatus.

Dico Quartò, In Eccleſia non libera, ius Patronatus à laico contra verum Patronum præſcribi poteſt cum titulo colorato decem annis inter præſentes, 20. inter abſentes: ſine titulo annis 30. Eſt ſententia communis DD. teſte Couarr. Patet, quia eſt eadem ratio quæ bonorum immobilium, & iurium contra priuatum; vt feudi, emphyteuſis, quæ ſimili modo præſcriptione acquiritur. Non enim hìc agitur contra Eccleſiam, ſed contra priuatum. 33 *Ius patronatus contra priuatum præſcribitur.*

Dico Quintò, Beneficium Eccleſiaſticum cum titulo colorato præſcribi poteſt contra alium, ad quem verè pertinebat, decennio inter præſentes, vicennio inter abſentes, ſicut alia iura, quæ bonis immobilibus annumerantur. eſt communis ſententia. Sine titulo non poteſt præſcribi, quia non poteſt niſi inſtitutione Canonica acquiri eius poſſeſſio. 34 *Beneficium.*

Dico Sextò, Qui pacificè aliquod beneficium abſque ſimoniaco ingreſſu triennium poſſedit, præſcribit contra actionem cuiuſuis impetitoris. patet ex regula Cancellariæ 33.

Sed difficultas eſt, vtrùm hæc poſſeſſio bona fide cum titulo colorato & abſque ſimonia per triennium continuata, præſcribit proprietatem beneficij, ita vt poſſeſſor poſteà non teneatur illud reſignare? Couar. tenet non præſcribere: itaque beneficium in foro conſcientiæ eſſe dimittendum, ſimul atque conſtiterit collationem non fuiſſe validam. 35

Verùm Nauar. l. 3. conſil. 40. & 42. de præbendis, poſt Couar. & alios, tenet contrarium, cum gloſſa antiqua in regulas Cancell. & Rebuffo, qui affirmat ita iudicari in parlamentis Galliæ. Eſtque rationi valdè conſentaneum. cùm enim Pontifex poſt triennium nemini ampliùs concedat actionem ad illud beneficium, videtur poſſeſſorem reddere etiam ſecurum in conſcientia, ſi bona fide cum titulo poſsedit: tamquam qui triennali vſucapione fecerit ſuum: in qua ſententia etiam eſt Emmanuel Sà, & alij quidam recentiores.

DVBITATIO XI.

Quanto tempore præſcribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fideicommiſſa, & maioratus.

Dico Primò, Debita rerum mobilium & immobilium præſcribuntur cum bona fide annis 30. contra creditores: & excluditur actio ad ea petenda. eſt communis ſententiá ex L. Sicut in rem. 3. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum, vbi dicitur, *nec actiones reales, nec perſonales vltra 30. annorum ſpatium protendendas.* & infrà: 36 *Debita.*

omnes

omnes huiuſmodi actiones 30. annorum ingi ſilentio emori. Idem de omnibus actionibus perſonalibus vndecumque ortis, vt familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, finium regundorum, pro ſocio, furti, bonorum vi raptorum, &c. dicitur L. 1. §. Ad hæc. C. de annuali except. Excipitur actio hypothecaria, quæ etſi, quando competit contra extraneum, extinguatur annis 30. tamen quando contra creditorem eiúſque heredes, non excluditur niſi annis 40. vt ſtatim dicemus. Huc pertinet etiam actio illa, quam quis habet, cùm rem ſuam vendidit infra dimidium iuſti pretij, ad petendum ſupplementum pretij, vel reſcindendum contractum. Similiter cùm quid emit vltra dimidium iuſti pretij, ad repetendum exceſſum, excluditur enim 30. annis, vt ex dicta L. 1. ſequitur, & docet Gomezius tom. 2. cap. 2. n. 22. de emptione & venditione ex communi Doctorum ſententia.

Actiones variæ breuiori tempore excluduntur. Aduerte tamen Primò, multas actiones breuiori tempore extingui, & præſcribi aduerſus eos quibus competunt. Etſi enim omnes extinguantur 30. annis, non tamen omnes tantum temporis requirunt. Nam actio, quam habet Reſpub. aduerſus Quæſtores & Adminiſtratores, poſtquam computus ſunt ſubſcripti ſeu expuncti, excluditur ab ipſis quidem annis 20. ab eorum heredibus annis 10. vt expreſsè habetur L. In omnibus. ff. de diuerſis temporalibus præſcriptionibus.

Actio redhibitoria ad recuperandum pretium, quando error dedit cauſam contractui (vt cùm quis emit rem vitioſam, quam non emiſſet ſi vitium ſciuiſſet) præſcribitur contra emptorem ſex menſibus, computandis à die quo vitium reſciuit. In foro tamen conſcientiæ venditor ob dolum non liberatur. Si bona fide egit, poteſt vſucapere pretium triennio: vt conſtat ex dictis dubit. 7.

Actio quanti minoris, quæ eſt ad recuperandam partem pretij, quam noluiſſet dare, ſi vitium ei perſpectum fuiſſet, excluditur anno. vide L. 1. & ſequentes, ff. de ædilitio edicto. Si tamen huiuſmodi actio vtilis competat Eccleſiæ, aut pio loco, ad eam excludendam requiruntur anni 40. Omnis enim actio, quæ aliàs 10. aliàs 20. aliàs 30. annis excluditur, hæc ſi loco religioſo competat, non excluditur niſi annis 40. vt habetur Authent. Quas actiones. C. de ſacroſanct. Eccleſ. vide ſuprà num. 22.

Item actio perſonalis nuda & ſimplex in Hiſpania extinguitur 10. annis: ſi autem habet annexum ius ſummariæ executionis, quod ſæpè fit, extinguitur 20. annis; ipſum autem ius executionis, decem prioribus. Actio famulorum ad petendam mercedem in iudicio, extinguitur in Hiſpania triennio, computando à die quo deſierunt ſeruire; in Belgio biennio. Couar. ad Regul. Poſſeſſor. p. 2. §. 11.

Quando locus vnius Epiſcopatus à fide Catholica defecit, ſi Epiſcopus loci monitus ab aliis Epiſcopis vt eum reducat, per 6. menſes neglexerit; poteſt alius Epiſcopus eum conari reducere, & ſi reduxerit, ipſius erit; cap. 25. Placuit vt quicumque 16. quæſt. 4. Si autem non monitus neglexerit, & alius reduxerit, & reductum triennio poſſederit pacificè, ipſius erit: & ſic ius repetendi competens priori Epiſcopo extinguitur triennio, cap. 1. de præſcriptione.

Pari modo, ſi colonus prædium, quod Reipub. ſuperiorem non recognoſcenti in temporalibus vel ſupremo Principi eſt tributarium; colere neglexerit, & alius agricola id colere curauerit; biennio illud ſibi acquirit, priore excluſo. ſi præmiſſa monitio fuerit, ſex menſes ſolùm ad repetendum prior colonus habet. Ita ſtatuitur in fauorem boni publici, L. Locorum. & L. Qui agros. C. de omni agro deſert. Vide Couarr. ſuprà.

Actio iniuriarum exſpirat lapſu vnius anni: L. Si non conuitij. C. de iniuriis; & Panormit. cap. Ea noſcitur. num. 4. de ſentent. excommunic.

Actio ad accuſandum adulterium ad pœnam criminalem, vel ciuilem, perit lapſu quinquennij: L. Adulter. C. ad L. Iuliam de Adult. non tamen extinguitur ad petendum diuortium, c. 8. Admonere. 33. q. 2.

Actio de aliis criminibus accuſandis ad pœnam, extinguitur annis 20. L. Querela. C. de falſis. Non tamen extinguitur ius Iudicis, quo ex officio poteſt procedere contra infamatum, vel canonicam purgationem indicere: quod etiam poſt 40. annos facere poteſt; vt docet Panormit. cap. Accepimus. 14. num. 1. de purgat. canon.

Actio ad reclamandum contra profeſſionem extinguitur quinquennio, vt colligitur ex Concil. Trident. ſeſſ. 25. de Regular. cap. 19. de quo infrà cap. 41. dubit. 7.

Actio quod metus cauſa, in minore exſpirat lapſu anni, in maiore, ſi prima opportunitate eam intentare negligat. Panorm. cap. Si quis autem. 2. n. 4. de Regular. Ex his apparet, quanta in huiuſmodi actionibus, vt contra eas præſcribitur, ſit diuerſitas.

Dico Secundò, Si res hypothecata poſſideatur à debitore vel heredibus eius, non extinguitur actio hypothecaria, quam creditor habet, niſi 40. annis. requiritur autem in debitore bona fides ſe non debere; & vt tanto tempore poſt diem ſolutioni aſſignatum creditor non exegerit. Si verò poſſideatur ab eo, qui non eſt debitor, nec heres eius, (vt ſi fuit vendita ei, qui ignorabat hypothecatam) extinguitur decennio inter præſentes, & vicennio inter abſentes: habentur hæc L. Cùm notiſſimi. C. de præſcriptione 30. annorum, & L. 1. & 2. C. Si aduerſus creditorem. Vide Couar. ad reg. Poſſeſſ. 3. p. §. 3. 37 *Hypotheca.*

Dico Tertiò, Quando bona alicuius ob non ſolutum vectigal, vel ob ſimilem cauſam ipſo facto ſunt commiſſa, (i. fiſco addicta) præſcribuntur à reo, & ab heredibus eius contra actionem fiſci quinquennio: ita vt ſi quinque annis à die commiſſi non petantur, exſpiret ius fiſci. L. 2. C. de vectigalibus & commiſſis. vbi dicitur, *commiſſum, quod ante quinquennium factum dicitur, niſi lite res anticipata ſit, vindicari non poſſe.* 38 *Contra fiſci actionem.*

Commiſſum ob crimen. Dico Quartò, Quando ob aliud crimen ſunt commiſſa (v. g. ob crimen perduellionis, ob inceſtas nuptias) reus quamdiu puniri poteſt, non poteſt ea præſcribere; alij tamen (ſiue heredes ſint, ſiue non) ad quos ea deueniunt, præſcribunt

ea quinqnennio contra fiſcum, prætecquam in caſu hæreſis.

Prior pars, qnòd *reus non poſſit ea præſcribere quamdiu poteſt puniri*, per ſe patet. quamdiu enim poteſt puniri, fiſcus ius habet ea ſibi vindicandi.

Bona hæretici 40.annis. Altera probatur ex L. 2.ſupradicta, quæ generaliter loquitur. Eacipio caſum *hæreſis*; quia bona hæretici & conſequenter bona apoſtatæ numquam poſſunt præſcribi contra actionem fiſci, nec ab ipſo, nec ab heredibus eius, neqne ab alıis, ad qnos ea deuenerint, niſi ipſi ignorauetint illum hæreticum eſſe, & 40. annis cum hac ignorantia ea poſſederint. Colligitur ea cap. 2. de præſcript. in 6. De quo vide Couar. in epitome 4.decret.p.2. c.6. §. 8. quia hæc res merè eſt fori externi. non enim in conſcientia tenentur ea tradere, niſi poſt ſententiam cogantur.

39 *Legata, fideicommiſſ.* Dico Quintò, Legata & fideicommiſſa non poſſunt præſcribi contra legatarium & fideicommiſſarium niſi ſpatio 30. annorum. Colligitur L. vlt. C. Communia de legatis. vbi dicitur, *Nec vſucapionem, nec longi temporis, (id eſt, 10. vel 20. annorum) præſcriptionem contra legatarium & fideicommiſſarium procedere*: quòd autem 30. anni ſufficiant, eſt commnnis ſententia DD. vt docet Couar. regula Poſſeſſor 3.p.§. 3.n.6.

Ratio eſt, quia defectus tituli, & mala fides eius, qui rem transfert, non nocet in præſcriptione tricenaria. tantum enim ſpatiom temporis ſupplet defectum tituli in poſſeſſore bonæ fidei.

40 Vtrùm autem fideicommiſſum poſſit etiam præſcribi contra eos, quibus poſt 30. vel 40. annos erat tradendum, qui fortè nondum nati erant currente tempore præſcriptionis, diſputat Couar. & oſtendit multis rationibus, probabile eſſe abſolutè præſcribi; ita vt ſucceſſoribus non ſit vmquam reſtituendum. Idem dicendum de Maioratu & Primogenio.

Traditum mala fide requirit annos 30. non ſibi... Aduerte, hanc tricenariam præſcriptionem tequiri, ſi legatum vel fideicommiſſum, vel Maioratus, qui ad alium peruenire debebat, tibi fuit traditus ab eo, qui alteri tradere debebat: tunc enim ratione malæ fidei, quæ eſt in auctore, non poteſt præſcribere ante 30. annos, vt infrà dicetur. Secùs ſi à tertio habeas, qui bona fide acceperit ab illo: tunc enim potes præſcribere tempore ordinario: vt notat Couarr. & conſentiunt alij Doctores.

DVBITATIO XII.

Quanto tempore poſſit præſcribi aduerſus Principem.

NOtandum eſt, quinque genera bonorum Principis poſſe conſiderari: vt docet Couar. Reg. Poſſeſſor. p.2. §.2. num.7.

41 *Fiſco illata.* In primo ſunt ea, quæ per ſententiam fiſco tradita: hæc non poſſunt præſcribi niſi 40. annorum ſpatio. L. Omnes. 4. C. de præſcriptione 30. vel 40. annorum. nec obſtat §. Res fiſci. Inſtitut. de Vſucapionib. vbi dicitur, *Res fiſci vſucapi non poteſt*: hoc enim eſt intelligendum tempore ordinario, quo res priuati poteſt; vt tribus, 10. 20. annis. Secùs autem extraordinario; vt ibidem notat Gloſſa.

Quando autem res nondum fiſco eſt incorporata, ſed manet apud reum vel heredes; poteſt præſcribi quinquennio: vt dictum eſt ſuprà num. 38.

In ſecundo ſunt ea, quæ quis debet Principi in recognitionem ſubiectionis ſuæ & ſupremæ poteſtatis ipſius; vt ſunt cenſus & tributa: horum exemptionem & immunitatem nemo poteſt præſcribere. Panormit. in cap. Cùm nobis. & cap. Ad audientiam, & alij. Secùs eſt de immunitate ab indictionibus & collectis, quæ non in recognitionem ſupremæ poteſtatis, ſed pro expenſis alicuius belli vel ſimili aliqua publica neceſſitate ſoluuntur: hoc enim poteſt præſcribi contra ciuitates annis 40. vt oſtendit Couar. ibidem, num. 8. Idem dicendum aduerſus Principem, vt colligitur ex d. L. Omnes. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum, niſi aliud particulari lege ſtatutum ſit, vt ex aliis docet Couaruuias ſuprà num. 15. *Tributa.*

Simili modo præſcribi à ſubditis nequit immunitas ab obedientia Principis, vel ab ipſius correctione, vel vt ad eum non poſſit appellari; quia poteſtas præcipiendi, iudicandi, & caſtigandi omnino intrinſeca eſt auctoritati Principis reſpectu ſubditorum. Poteſt tamen ſubditus præſcribere exemptionem & libertatem, per quá deſinat eſſe ſubditus, & non agnoſcat illum Superiorem in temporalibus: quod multi Principes anteà ſubditi Imperio Romano fecere. ad hoc autem ſufficiunt quadraginta anni cum titulo, & ſine titulo tempus immemorabile: vt ea iis quæ nunc dicentur, colligi poteſt. Exemptio tamen à poteſtate ſpiritali ſummi Pontificis nullo modo præſcribi poteſt, ſicut nec ipſe Pontifex poteſt aliquem à ſua Iuriſdictione eximere: quia hæc iure diuino annexa eſt Pontificatui in omnes Chriſtianos, illis verbis Domini, Paſce oues meas, Ioannis 21. *Obedientia.*

In tertio ſunt ea, quæ etſi dignitati Principis non ſunt intrinſeca; tamen ei propriè conueniunt & reſeruantur. vt poſſe indicere vectigal, inſtituere Tabelliones, legitimare, & ſimilia. Hæc acquiri poſſunt præſcriptione ab inferiore, ſpatio 40. annorum cum titulo: ſine titulo per tempus cuius initij non extet memoria. Panormit. in c. Cùm nobis, de præſcript. éſtqne communis opinio, teſte Couarr. Ratio cur hæc acquiri poſſint ab inferiore, eſt quia poſſunt hæc per Principem communicari ſubdito. Vnde ſi ſubditus (v.g. Comes aliquis eiúſque maiores) à tempore immemorabili hoc vſurpauerit, præſumitur à Principibus conceſſum. *Principi reſeruata.*

Qnadraginta anni non ſufficiunt ſine titulo; quia niſi titulum oſtendat, (v. g. conceſſionem alicuius, qui fuerit Princeps vel pro Principe habitus) præſumptio eſt contra eum quòd mala fide vſurpauerit: vt patet in ſimili cap. 1. de Præſcriptione in 6. vbi Epiſcopus ſine titulo non poteſt præſcribere decimas alterius diœceſis; eò quòd præſumptio iuris ſit contra illum; cùm decimæ iure communi pertineant ad Eccleſias diœceſis. Simili modo cùm hæc iura Principum ſint propria, præſumptio malæ fidei eſt contra ſubditum. tollitur autem præſumptio illa, vel oſtenſione tituli colorati, vel poſſeſſione temporis immemorabilis. idem dicendum de præſcriptione meri & miſti imperij *40. anni non ſufficiunt abſque titulo.*

perij

petij: vt docet Couarruuias §. 5. num. 3.

Coronæ annexa.

In quarto ſunt bona Principatus, quæ coronæ ſunt annexa; vt prata, ſaltus, viuaria, prædia ruſtica & vrbana, Vrbes, Caſtra. hæc præſcribi non poſſunt contra Principem, niſi 100. annis. Probatur ex L. Vt inter diuinum. 23. C. de ſacroſanctis Eccleſiis, vbi in præſcribendo legato, vel donato, vel empto, contra ciuitates requiruntur 100. anni; ergo multò magis contra Regnum vel Prouinciam. Hæc enim ſunt bona Regni vel Prouinciæ. Eſt communis ſententia Doctorum. Secùs eſt de fiſco Principis. hic enim non fruitur priuilegio præſcriptionis centenariæ, ſed tantùm 40. annorum: ſicut neque ciuitates, contra quas etiam 40. annis præſcribitur; exceptis iis quæ habentur d. L. Vt inter diuinum, quæ ſunt hereditas, legatum, fideicommiſſum, donatum, emptum: vt enim hæc contra ciuitatem aliquam præſcribas, requiruntur 100. anni. In ceteris ſufficiunt 40. vt paſſim docent Doctores.

Ius ciuitatis in quibuſdã, quæ ipſis relicta.

Priuata Principis.

In quinto ſunt ea, quæ Princeps poſſidet vt priuatus. In his quiuis præſcribit contra Principem, ſicut contra priuatum. Ita Couarr. ſuprà n. 16. ex Baldo & aliis: nam & res patrimoniales Clericorum præſcribuntur contra eos, ſicut contra alios. Neque vllum Ius extat, quo Principibus hac in parte aliquod Priuilegium præ ceteris, maximè Eccleſiaſticis tribuatur.

DVBITATIO XIII.

Quanto tempore præſcribat, qui rem accepit à poſſeſſore malæ fidei, vel eo qui mala fide tradidit.

42 *Heres auctoris malæ fidei non præſcribit.*

RESpon. & dico Primò, Is qui accepit eam vt heres immediatus, nullo tempore poteſt eam præſcribere, etiamſi bona fide acceperit & poſſederit. Eſt communis ſententia DD. vt docet Couar. reg. poſſeſ §. 9. In principio. Colligitur ex L. Cùm heres. ff. de diuerſis temporal. præſcript. vbi dicitur: *Cùm heres in Ius omne defuncti ſuccedat, ignoratione ſua defuncti vitia non excludit: veluti cùm ſciens alienum ille vel precariò poſſedit, quamuis enim precarium heredem ignorantem non tenet, nec interdicto rectè conuenìatur, tamen vſucapere non poterit, quod defunctus non potuit.* Addit: *Idem Iuris eſt, cùm de longa poſſeſſione quæritur, cùm exordium rei, bona fidei ratio, non tueatur.* Et §. Diutina. Inſtit. de Vſucap. *Si ille* (defunctus) *initium iuſtum non habuit* (id eſt, ſi mala fide cœpit poſſidere) *heredi & bonorum poſſeſſori, licet ignoranti, poſſeſſio non prodeſt.* Idem habetur L. vlt. C. Communia de Vſucapion. Ratio eſt; quia heres, defuncti perſonam repræſentat, ita vt fictione Iuris cenſeatur vna eadem perſona; & eorum poſſeſſio, quaſi vna continuata poſſeſſio. vnde cùm initium iſtius poſſeſſionis in defuncto ſit vitiatum mala fide, cenſetur etiam vitiata qua parte extenditur ad heredem, ita vt heres fictione Iuris mala fide cenſeatur poſſidere. atqui cum mala fide non procedit præſcriptio. vnde ſicut defunctus non poterat rem illam præſcribere, ita nec heres. Hæc ratio colligitur ex Iuribus citatis.

Probabile illum vſucapere.

Aduerte tamen, non videri omnino improbabile, heredem poſſe præſcribere ſpatio triginta annorum: quia hîc non requiritur titulus, ſed ſolùm poſſeſſio bonæ fidei. atqui iſte heres reverà bona fide poſſidet. Nec obſtat, quòd iuris fictione dicatur poſſidere mala fide, tum quia id ſolùm eſt verum quatenus continuatur eius poſſeſſio cum poſſeſſione defuncti, & vna cum illa cenſetur; non autem quatenus conſideratur ipſa per ſe, & vt ab ipſo herede habens initium per nouum actum, quo adita hereditate cœpit poſſidere: tum quia, cùm illa non ſit vera mala fides, ſed ſolùm ficta vel præſumpta, quæ etſi impediat præſcriptionem ordinariam, quæ tribus, decem, aut viginti annis completur, non debet ei tribui tanta vis, quanta malæ fidei veræ. vnde non debet impedire extraordinariam, quæ eſt triginta vel quadraginta annorum, & nullum poſtulat titulum, niſi præſumptio Iuris ei aduerſetur. itaque heres poterit triginta annis illa bona præſcribere, non vtendo tamen acceſſione temporis, quo mala fide illam poſſedit defunctus. Hanc opinionem Iure Canonico veram eſſe, tenent Dynus, Bartolus, Bellamerus, & quidam alij. imò eamdem etiam Iure ciuili obtinere docet Alexander, conſil. 110. num. 7. & multi alij relati per Baldum. Vide Couar. ſuprà num. 1.4. & 5. qui etiam ſatis in illam inclinat. Tamen altera opinio videtur Iuri conformior, quòd cauſam cur talis heres non poſſit præſcribere, refert in malam fidem præſumptam, qua cenſetur poſſidere: quæ mala fides etiam præſcriptioni triccenariæ obſtat. Eamdem tenet Silueſt. Præſcriptio 1. num. 8. & alij paſſim.

Dixi, *vt heres immediatus*; quia heres mediatus, id eſt heres huius heredis, poteſt eam tempore ordinario præſcribere, ſi bona fide vera prior heres poſſederit. Ratio eſt, quia fictio illa Iuris de mala fide ad ſecundum heredem non extenditur. vitant enim Iura duas fictiones ex eadem cauſa. vnde etſi mala fides vera defuncti pariat in herede fictionem, & veluti vmbram malæ fidei: non tamen hæc mala fides facta ſeu vmbratilis poteſt ſimilem parere in ſucceſſore. vmbra enim vmbram non facit, ſed verum corpus. quare etſi prior heres ſuccedens immediatè auctori malæ fidei, ac proinde labem malæ fidei Iuris fictione ab eo contrahens, non poſſit rem illam vſucapere; ſecundus tamen heres, ad quem fictio illa non pertingit, poterit. Quòd ſi heres poteſt illam vſucapere, multò magis donatarius, emptor, & legatarius poterunt, cùm perſonam ſui auctoris non repræſentent. vnde ſi immediatus heres rem defuncto commodatam, aut locatam, aut apud eum depoſitam, exiſtimans hereditariam eſſe, bona fide accipienti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit: dubium non eſt, quin is qui acceperit, vſucapere poſſit, vt habetur §. Sed tamen. Inſtit. de Vſucap. 43

Heres mediatus.

Donatarius, emptor, legatarius.

An heres ſuus poſſit vſucapere.

Hoc tamen quod diximus, ſecundum heredem poſſe vſucapere, limitandum cenſent DD. niſi hic ſecundus ſit heres, qui *ſuus* in Iure vocatur. Hic enim rem illam non poteſt vſucapere titulo heredis. ita colligunt ex L. Nihil pro herede. 2. C. de Vſucapion. pro herede; vbi dicitur: *Nihil pro herede poſſe vſucapi ſuis heredibus*

bus exiſtentibus, obtinuit. quam legem DD. communiter ſic intelligunt, quaſi diceretur, *ſuos* heredes non poſſe vſucapere titulo pro herede, ſi ſuccedant in rebus alienis apud defunctum repertis, quamuis defunctus bona fide eas tamquam ſuas poſſederit. Idem confirmant ex L. 2. ff. Pro herede, vbi dicitur: *Filius à patre heres inſtitutus, res hereditarias à patre ſibi donatas, pro parte coheredum vſucapere non poteſt.* Heres autem *ſuus* (quem Græci οἰκεῖον, id eſt domeſticum, vocant) eſt filius & filia reſpectu patris; nepos & neptis reſpectu aui morientis in cuius ſunt poteſtate; ſi tamen pater illorum per mortem vel aliter non ampliùs eidem auo ſuberat, vt habetur §. Sui autem. Inſtit. de hered. qualit. & differ. Dicuntur iſti heredes *ſui*, vel quia proprij & domeſtici, vel quia ſibi ipſis quodammodò ſuccedunt: nam etiam viuo patre quodammodò domini bonorum exiſtimantur; vt habetur Inſtit. loco citato. Cauſa autem, iuxta communem DD. ſententiam, cur talis non poſſit præſcribere titulo heredis, eſt; non quòd fingatur habere malam fidem, ſicut eius deceſſor, ſed quia non habet titulum poſſidendi diſtinctum. cenſetur enim continuare poſſeſſionem ſui deceſſoris, & ex ipſius titulo. Vnde cùm ille non haberet titulum, vtpote heres mali auctoris; nec heres illius habet.

Quis dicatur heres ſuus.

Duo tamen hîc aduertenda: Alterum eſt, cùm dicitur heredem *ſuum* non poſſe vſucapere, id intelligendum de vſucapione ordinaria, quæ requirit titulum, & in mobilibus peragitur triennio; in immobilibus decennio inter præſentes, & viceennio inter abſentes. vnde non dicitur abſolutè, non poſſe præſcribere, ſed non poſſe præſcribere *pro herede*, id eſt titulo heredis. Huic tamen nihil obſtat, quin poſſit præſcribere vſucapione extraordinaria non requirente titulum, qualis eſt tricenaria & quadragenaria, quando præſumptio Iuris non aduerſatur, vt patet ex dictis. non tamen poteſt vti acceſſione temporis ſui deceſſoris, niſi hic etiam præſcribere potuerit. Vnde ſi ponamus heredem immediatum iniqui poſſeſſoris, qui catenam auream mala fide poſſidebat, non poſſe vſucapere 30. annis illam catenam etiam cum bona fide; huius filius requiret 30. ſolidos annos. Si autem iuxta probabilem ſententiam ſuprà inſinuatam dicamus immediatum heredem potuiſſe tanto tempore illam vſucapere, ſecundus heres poterit vti acceſſione temporis, quo prior poſſedit. vnde ſi tempus illud ſit 10. annorum, ſolùm requiret annos 20. ſi ſit 20. ſolùm requiret 10. ad complendam præſcriptionem.

Probabile poſſe vſucapere.

Alterum eſt, ea quæ diximus de herede ſuo, ipſum non poſſe vſucapere pro herede, procedere ſecundùm intellectum illarum duarum Legum, quem communiter amplectuntur DD. Satis tamen probabile eſt, longè aliam eſſe mentem illarum Legum, vt oſtendit Viglius in Tit. de hered. qualit. & differ. §. Sui autem. Cùm enim L. 2. C. de vſucap. Pro herede, dicitur; *nihil pro herede poſſe vſucapi, ſuis heredibus exiſtentibus*; non ſignificatur heredes ſuos non poſſe vſucapere, ſed alios non poſſe vſucapere titulo pro herede, contra heredes ſuos. Cùm enim ſuppetant heredes ſui ad quos ea res pertinet, alius caret titulo pro herede. vnde non poteſt vſucapere, nimirum tempore ordinario. Confir. L. Ex teſtamento. 2. C. Vnde liberi; quæ eſt eiuſdem Imperatoris, vbi dicitur, *Ex teſtamento, vel ab inteſtato exiſtente filio vel nepote ſuo herede, neminem poſſe ab inteſtato heredem exiſtere.* Vnde ſequitur, illum non poſſe habere titulum heredis, ac proinde non poſſe pro herede vſucapere. Nec obſtat dicta L. 2. ff. Pro herede: quia ſolùm agitur de rebus à patre donatis filio; quas cùm filius titulo donationis naturaliter poſſidere cœperit viuo patre, non poteſt poſteà illo mortuo eaſdem incipere poſſidere titulo heredis (ob dictum vulgare, quod habetur eadem Lege, *neminem ſibi cauſam poſſeſſionis mutare poſſe*) vnde nec pro herede vſucapere.

Ad rationem contrariæ ſententiæ reſpondet Viglius, *heredi ſuo* Iuris fictione tribui quidem dominium idem quod deceſſori, non tamen eamdem poſſeſſionem. Etſi enim viuo patre filius dicatur dominus ob futuram ſucceſſionem neceſſariam, non tamen poſſeſſor. vnde etiam nihil poteſt attingere ſine conceſſu patris. Accedit, quòd nec primo heredi, qui immediatè ſuccedit auctori malæ fidei, deſit titulus (rem enim habet titulo ſucceſſionis hereditariæ) nec defectu tituli negatur ei vſucapio; ſed defectu bonæ fidei, vt oſtenſum eſt. multò minùs ſecundo heredi deeſt titulus, cùm priori de nouo ſuccedit. Iuxta hanc ſententiam *heres ſuus* poteſt vſucapere titulo pro herede, ſicut alij. quæ ſententia in re non multùm diſcrepat à ſententia multorum DD. qui dicunt, etſi heres ſuus non poſſit præſcribere titulo pro herede, quatenus eſt filius, poſſe tamen quatenus eſt cognatus vel agnatus teſtatoris. hoc enim nihil aliud eſt, quàm abſolutè fateri illum poſſe pro herede vſucapere, licet ſub alia qualitate, ſeu formalitate quàm filij. quæ tamen qualitas ſemper includitur. Vide Gomezium tom. 2. cap. 9. de tranſmiſſione hereditatis, num. 19. & Couarr. Regul. Poſſeſſor. p. 2. §. 5. num. 3. & ſequentibus.

Dico ſecundò, Qui bona fide accepit eam 44
alio titulo (vt legati, donati, empti, &c.) ab auctore malæ fidei; poteſt eam præſcribere tempore ordinario: præterquam in duobus caſibus. Primus eſt, ſi res ſit immobilis, & is, contra quem præſcribitur, ignoret eam ab alio poſſideri. Secundus eſt, ſi res illa ſit *furtiua*, vel *vi poſſeſſa*: tunc enim requiruntur 30. anni. Eſt communis DD. ex L. An vitium. 5. ff. de diuerſis temporalibus præſcriptionibus, vbi dicitur, *vitium auctoris non obeſſe emptori vel legatario.* vt ſi Titius vendat tibi quod alteri oppignorauerat: tunc enim mala fides auctoris ſolùm verſatur circa rei poſſeſſionem, quam ſibi iniquè vſurpat, non circa proprietatem, vt habetur d. L. An vitium. Si tradat tibi quod alteri anteà à ſe venditum & nondum traditum fuerat. Si Prælatus ſine conſenſu Capituli in te aliquid transferat, cùm putares eum conſenſum habere. Si tibi donatum à minore quem putabas maiorem: ſecùs ſi erres in iure, putans Prælatum ſine conſenſu Capituli poſſe alienare, aut minorem donare. Si accepiſti ab inuentore qui putabat id neceſſariò dandum pauperibus. In his igitur & ſimilibus, cùm res non ſit furtiua, nec vi poſſeſſa, mala fides

Si alio titulo acquiratur.

aucto

auctoris non nocet ſucceſſori particulari, nimirum emptori, donatario, &c. Denique ſi accepiſti bona fide à poſſeſſore malæ fidei, & dominus ſciens rem ſuam alienam, intra decem annos, ſi præſens fuerit, & intra viginti ſi abſens, litem in te non fuerit conſtitutus, firmiter eam obtinebis, vt habetur Authent. Malæ fidei. C. de longi temporis præſcriptione, & Nouella 119.

Probantur exceptiones.

Fecimus duas exceptiones. Prior de re immobili apertè colligitur ex d. Authent. Malæ fidei; vbi dicitur: *Malæ fidei poſſeſſore alienante, ceſſat longi temporis præſcriptio, ſi verus dominus ignoret ius ſuũ, & alienationem factam. ſpectatur ergo 30. annorum defenſio.* Secùs verò quando ſcit, & non ſe opponit, vt dictum eſt.

Res furtiua & vi occupata.

Altera exceptio probatur, quia *res furtiua* & quæ *vi occupata* (etiamſi poſteà ab aliquo bona fide emptæ fuerint) non poſſunt præſcribi ſpatio longi temporis, id eſt decem vel 20. annorum: vt expreſsè habetur §. Furtiuæ. Inſtit. de Vſucap. Habent enim ex diſpoſitione Iuris vitium obſiſtens ordinariæ præſcriptioni, vt patet Inſtit. loco citato. Quare fallitur Sotus libro 4. de Iuſtitia quæſt. 5. art. 4. poſt ſecundam concluſionem, vbi docet, latronis filium, ſi bona fide paternam hereditatem adiuit, & toto tempore præſcriptionis illa fide poſſedit, eſſe tutum in conſcientia, etiamſi poſteà innoteſcat fuiſſe aliena. Idem docet de emptore, qui bona fide emit à latrone. Sed eſt apertè contra Ius; heres enim mali auctoris titulo heredis numquam præſcribit; vt oſtenſum eſt: emptor verò non præſcribit tempore ordinario.

Sententia Soti.

Nec obſtat L. Si aliena. 10. ff. de vſucapionibus, quam Sotus pro ſe citat; nam ex eadem lege, in fine, conſtat rem furtiuam non poſſe vſucapi, ne à poſſeſſore quidem bonæ fidei. Aduerte tamen, emptorem talis rei poſſe illam vſucapere tempore longiſſimo, nempe triginta annis; vt communiter Doctores docent, & colligitur ex L. Sicut in rem. 3. C. de præſcriptione 30. vel 40. annorum. & L. Si quis emptionis. 8. §. Quod ſi. C. eodem. Vnde ſi Breuiarium emeris à fure, & 29. annis bona fide poſſederis, & tunc intelligas furto fuiſſe ſublatum, non potes retinere: vt ait Silueſt. ſecùs ſi 30. expleueris. quòd ſi vbi 20. annis poſſediſti, alteri tradas; poteſt ille vti acceſſione temporis tui, & ita præſcribere 10. annis. 10. enim & 20. efficiunt triginta annos præſcriptionis: idque ſemper fieri poteſt, quando alter alteri in poſſeſſione ſuccedit: ſi tamen vterque poterat rem vſucapere. Si enim prior non poterat vſucapere, eò quòd mala fide poſſideret, vel quia eſt heres eius, qui mala fide poſſidebat; non potes vti acceſſione temporis, quo ille rem poſſedit, ſed debes ipſe integrum tempus poſſidendo explere. ita habetur §. Diutina, & ſeq. Inſtit. de Vſucap. & L. penult. & vlt. ff. de diuerſis temporibus præſcript.

Vſucapiuntur 30. annis.

Vti acceſſione temporis alieni.

Idem dicendum de rebus *vi poſſeſſis*, cùm aliquis alterum è poſſeſſione ſua vi deiiciens illam occupat: quamuis res litigioſa ſit, aut ille ſuam eſſe putet. talis enim res, etſi bona fide ab illo inuaſore eam emeris, non poteſt vſucapi, niſi 30. annis, ſecluſo tempore quo ille eam poſſedit. Si tu illam alteri tradas, poterit ille vti acceſſione temporis quo tu illam poſſediſti, vt antè dictum eſt.

Si vacabat poſſeſſore.

Petes, quid ſi illa res vacabat poſſeſſore propter longam obliuionem domini abſentis, aut negligentiam, aut mortem, & ab altero abſque vi occupata fuit?

Reſp. Illam rem poſſe vſucapi per eum qui bona fide illam ab vſurpatore emerit, vel dono acceperit, tempore ordinario, nimirum decem annis inter præſentes, & viginti inter abſentes, vt expreſsè habetur §. Quod autem. Inſtit. de Vſucap. quia res illa nec eſt furtiua, nec vi poſſeſſa: vt ibidem dicitur. Sed hoc Ius poſteà eſt correctum ab eodem Iuſtiniano Nouella 119. vbi requirit 30. annos in emptore, & aliis qui à malæ fidei poſſeſſore perceperunt. *Si*, inquit, *verus rerum dominus ignorat, ſimul quòd ea res ad ipſum pertineant, ſimul quòd alienatio interceſſerit; iubemus vt non aliter quàm tricenny præſcriptione excludatur: cùm is qui res hoc modo poſſidet, dicere nequeat, quòd ipſe bona fide poſſidebat, quando à malæ fidei poſſeſſore haſce acceperit.*

DVBITATIO XIV.

Quantum temporis requiratur vt conſuetudo præſcribat contra legem.

SVppono ex dicendis 1. 2. quæſt. 79. Conſuetudinem poſſe præſcribere contra ius poſitiuum, illúdque tollere, & nouam obligationem inducere: modò ſit *rationabilis & legitimè præſcripta*; vt expreſsè definitur cap. vlt. de conſuetudine; vbi Greg. IX. ſic ait: *Licèt longæuæ conſuetudinis non ſit vilis auctoritas, non tamen eſt vſque adeò valitura, vt vel iuri poſitiuo debeat præiudicium generare, niſi fuerit rationabilis, & legitimè ſit præſcripta.* 45

Rationabilis.

Rationabilis dicitur, quæ lege ſtatui poteſt; ſiue quæ iuſta cenſeretur & obligaret, ſi lege ſtatuta eſſet. Eadem etiam eſt materia legis iuſtæ & conſuetudinis. nam conſuetudo eſt tacita quædam lex, vt inſinuatur l. 3. C. Quæ ſit longa conſuet. & ex eodem fonte profluit. vnde etiam eamdem vim habet. Quare ſicut lex poſterior tollit legem priorem; ita etiam conſuetudo priorem legem tollere poteſt. Nec refert, etiamſi in lege dicatur, *non obſtante vlla conſuetudine etiam immemorabili*: vel, *nulla conſuetudine in contrarium vllis vnquam futuris temporibus valitura.* Nam prior clauſula intelligitur de conſuetudine quæ viguit ante illam legem, quam ea lex, vtpote poſterior, abrogare poteſt, ſicut & legem priorem. Altera loquitur quidem de conſuetudine futura; ſed intelligenda, durantibus circumſtantiis cum quibus illa conſuetudo tunc non videbatur rationabilis: illis tamen mutatis, & ſubortis aliis cum quibus conſuetudo contraria incipit videri rationabilis, poteſt vim illius legis tollere, & nouam inducere, vt paſſim DD. tradunt. Et Couar. lib. 3. variarum cap. 13. n. 4. vbi dicit hanc opinionem eſſe communem.

Sic conſuetudine quædam feſta & ieiunia Iuris communis quibuſdam locis abrogata, vel alia noua introducta. Sic decimæ multæ ſublatæ; ſic multa circa ritus Sacramentorum conſuetudine mutata. Denique idem locum habet in legibus

irritan

irritantibus, & quibuſdam inhabilitatibus ad officia, beneficia, vel etiam matrimonia, inducendis vel tollendis.

Nec obſtat, quòd ſicut lex non poteſt habere vim abſque conſenſu Principis, ita nec conſuetudo: quia ſicut conſuetudo eſt tacita quædam lex; ita etiam ad eam ſufficit tacitus & generalis conſenſu Principis, quo ſtatuit vt conſuetudo legitimè præſcripta vim legis obtineat, & ius poſitiuum tollat. Similiter non obſtat, quod habetur L.2. C. Quæ ſit longa conſuetudo; vbi dicitur: *Conſuetudinis vſúſque longæui non vilis auctoritas eſt, verùm non vſque adeò ſui valitura momento, vt aut rationem vincat aut legem.* Senſus enim eſt, conſuetudinem debere cedere rationi naturali: vnde vt vim habeat, debere eſſe rationabilem; vt Pontifex ad verba huius legis reſpiciens, ait. Similiter debere cedere legi ſuperuenienti: quia per legem tolli poteſt. Hinc tamen non ſequitur, quin poſſit legem priorem abrogare, ſi legitimè fuerit præſcripta, vt d. cap. fin. dicitur.

Requiri 10. annos.

His poſitis, difficultas eſt quantum temporis ad hoc requiratur. Multi Doctores putant requiri 10. annos, vt conſuetudo legem ciuilem aboleat: 40. vt legem eccleſiaſticam. Ita Panormit. in cap. vlt. de conſuetudinibus, num. 11. Angelus verbo Conſuetudo, num. 8. & 9. Silueſt. eodem verbo, num. 6. Nauar. l. 1. conſil. 1. tit. de conſuet. Ratio eſt, quia ad introducendam conſuetudinem, Ius ciuile requirit longum tempus, C. Quę ſit longa conſuetudo. atqui longum tempus eſt tempus 10. annorum. C. de præſcript. longi temporis. ergo contra legem ciuilem requiruntur decem anni.

Quòd verò contra legem eccleſiaſticam requirantur 40. videtur ex eo probari, quòd contra Eccleſiam non procedat præſcriptio, niſi quadraginta annis.

Sed diſtinguendum eſt. Vel enim illa conſuetudo viget ſciente & tolerante Principe; vel eo in particulari illam ignorante. Nunc

Non requiri certum tempus.

Dico Primò, Si priore modo conſuetudo ſe habeat, verius eſt non requiri certum tempus vt poſſit legem tollere. Ratio eſt; quia vt conſuetudo tollat legem, ſolùm requiritur vt paſſim agatur contra legem, ſeu vt lex non ſeruetur, quando occurrit ſeruanda, ſciente Principe & non ſe opponente: vt docent paſſim Theologi & Canoniſtæ. Panormit. ſuprà, Gloſſa in cap. 1. de treuga & pace, & alij. dum enim ſcit ſuam legem non ſeruari, & ſilet, cenſetur conſentire vt non ſeruetur, ne Reſpub. perturbetur; ac proinde cenſetur tollere obligationem legis. & hoc modo conſuetudo dicitur tollere vim legis, nempe quia Princeps permittens conſuetudinem, implicitè detrahit ſuæ legi vim obligandi. Confirmat. quia conſuetudo populi habentis Principem, non poteſt per ſe tollere vim legis, quam Princeps impoſuit (cùm ſinguli ſeorſim, & omnes ſimul ei ſubſint) ſed hanc vim tantùm habere poteſt à conſenſu tacito, vel expreſſo Principis. cenſetur autem tacitus conſenſus, dum conſuetudini non ſe opponit, etiamſi id fiat metu difficultatum.

Vnde conſuetudo habet vim tollendi legis.

Hinc ſequitur, ſæpè fieri, vt paucis annis lex abrogetur per conſuetudinem, etiamſi antè recepta fuerit: quia vt dicatur eſſe conſuetudo contraria, ſufficit bis térve contrà actum eſſe. vt docet Silueſt. verbo Conſuetudo, n. 6. Panormit. ſuprà, & alij paſſim: quam conſuetudinem ſi conſtaret Principem ſcire & diſſimulare, deſineret lex obligare.

Longum tempus.

Nec obſtat quòd Ius ciuile ad conſuetudinem requirat longum tempus. Primò, quia non omne longum tempus eſt decennij; tantùm enim in materia vſucapionis ita definitur. Secundò, quia vt conſuetudo tollat legem, non requiritur vt ſit longior, quàm neceſſe eſt vt Princeps cenſeatur eam permittere, & ſuo conſenſu approbare.

Dices, Cap. fin. de conſuetud. dicitur, conſuetudinem, vt tollat legem, debere eſſe *legitimè præſcriptam*; ſed ad præſcriptionem requiritur certum tempus. ergo.

Reſpon. Hoc intelligendum de conſuetudine quam Princeps in particulari ignorat. Huic enim non cenſetur ita conſentire, ſicut illi quam nouit, & ſponte tolerat. quod enim quis ignorat, non poteſt in particulari approbare. ſolùm ergo huic conſentit in genere, quatenus conſenſit in decretum, quo ſtatuit conſuetudinem legitimè præſcriptam eſſe inſtar legis. Itaque requiritur certum tempus neceſſarium ad præſcriptionem.

Dico Secundò, Si conſuetudo ignorante Principe vigeat, vt cenſeatur legitimè præſcripta, ita vt poſſit legem tollere, requiruntur decem anni, quibus ea conſuetudo bona fide à ſubditis promiſcuè ſit ſeruata; eóſque probabile eſt etiam ſufficere. 46

Decem annos requiri, eſt communis ſententia Doctorum. Itémque contra legem ciuilem ſufficere, Probatur, quia lex ciuilis longæ conſuetudini tribuit vim legis, eámque inſtar legis iubet ſeruari. C. Quæ ſit longa conſuetudo. L. 2. & 3. atqui tempus 10. annorum eodem iure cenſetur tempus longum, & longam efficiens poſſeſſionem, vt patet C. de præſcriptione longi temporis. ergo etiam longum vſum & longam conſuetudinem.

Quòd etiam 10. anni ſufficiant contra legem canonicam nondum receptam moribus vtentium, docet Nauar. lib. 5. conſil. tit. de excommunic. conſil. 8. & fusè probat Felinus in cap. 1. de treuga & pace, num. 13. pro eadem adducens multos DD. nimirum Cald. Imolenſem, Butrium, Zabar. & Dominicum, &c. idem tenet Couar. lib. 2. variar. cap. 16. num. 6. citans Iaſonem in L. Rem non nouam. §. Patroni. C. de Iudiciis. ſequitur Azorius lib. 5. Inſtit. moral. cap. 4. quæſt. 3. & alij recentiores. Ratio eſt, quia cùm lex moribus vtentium minimè recepta non obliget, ac proinde nō ſit in poſſeſſione, facilius inducitur & conualeſcit aduerſus eam conſuetudo, quàm ſi iā recepta eſſet. quæ conſuetudo ad hoc valet, vt non teneamur poſt decennium eam admittere, niſi Princeps de nouo eam conſtituat, eíque nouum vigorem tribuat. itaque opus eſt noua promulgatione: nam lapſu decennij, vis eius eſt antiquata ante decennij lapſum, etſi non obligarentur ſubditi, cùm non viderent illam receptam; tamen poterant compelli ad eam ſeruandam etiam ab inferioribus Principe. Ita DD. ſupradicti.

An verò decem anni ſufficiant contra receptam, maior eſt difficultas. Non videtur improbabile ſufficere; primò, quia nuſquam Ius ali-

quod

Contra legem Eccleſiaſticam.

quod diſtinguit inter legem Eccleſiaſticam & ciuilem hac in parte: ergo ſi contra legem ciuilem ſufficiunt decem anni, etiam contra Eccleſiaſticam.

Nec obſtat, quòd contra Eccleſiam non procedat præſcriptio niſi annis 40. quia hoc intelligendum de bonis immobilibus, & Iuribus Eccleſiæ, quæ ſunt inſtar bonorum immobilium. obligatio autem ſubditorum ad legem ſeruandam, non poteſt cenſeri inter bona vel iura Eccleſiaſtica: itaque illæ leges præſcriptionum non ſunt huc traducendæ. Secundò, Si 10. anni ſufficiunt vt Princeps ſæcularis cenſeatur tacito quodam conſenſu remittere vim ſuæ legis; cur non ſufficiant Principi Eccleſiaſtico? præſertim cùm eius ſit curare, ne ſubditi peccent, néve aſſiduis angantur ſcrupulis, qui ex huiuſmodi interminatis obligationibus naſci ſolent. Itaque cùm Eccleſia contrarium non expreſſerit; probabiliter exiſtimari poteſt, eam ſequi, vt in aliis multis ſolet, Iuris ciuilis morem. Tutius tamen eſt, ſententiam communem amplecti. Porrò aduertendum eſt, requiri, vt per illud tempus ſubditi bona fide legem non ſeruauerint, ita vt non ſeruando non peccauerint: alioquin contra eam non præſcribent, vt rectè Silueſter & alij docent.

Dices, Si currente illo tempore non peccant, quomodo ergo poſſunt puniri propter legis violationem?

Reſp. Quia præſumuntur peccaſſe. non enim præſumitur legum communium ignorantia, niſi probetur. deinde quia hac veluti conditione tacita conceditur Ius præſcriptionis; vt ſi intra illud tempus deprehenſi fuerint agere contra legem, poſſint plecti: vt hac ratione lex non exarmetur, dum adhuc viuit, ſed habeat quo ſe poſſit tueri.

47 Dico Tertiò, Si conſuetudo ſit aliquo modo contra Ius Eccleſiæ, requiruntur anni 40. Patet ex dictis Dubit. 8.

DVBITATIO XV.

Quæ res non poſſint præſcribi.

Non præſcribuntur tempore ordinario.

48 NOtandum eſt, quædam in Iure dici non poſſe præſcribi, ſeu vſucapi; quia ordinario tempore non vſucapiuntur. ſic vt res furtiuæ, res vi poſſeſſæ, & res fiſci, dicuntur non poſſe vſucapi; cùm tamen poſſint, hæ 40. illæ 30. annis.

Prohibita alienari.

Simili modo dicuntur non poſſe vſucapi ea, quorum alienatio eſt prohibita; vt, feudi dotalis, maioratus, legati, fideicommiſſi: quæ tamen poſſunt præſcribi tempore ordinario, ab eo qui bona fide illa poſſidebat, & iam vſucapionem inchoauerat, antequam illa bona contraherent hæc onera, ſeu obligationes reales.

Vſucapio inchoata antequam bona fierent obnoxia.

Vbi verò iam contraxeruut, non poteſt inchoari præſcriptio ordinaria ab eo, qui hæc accepit ab auctore malæ fidei (ſecùs de eo qui accepit à tertio:) benè tamen triceenaria: vt patet ex dictis dubitat. 11. Idem dicendum de bonis aduentitiis filijfamilias, ſi pater ea alienet.

Bona aduentitia.

Vbi enim cœperint eſſe bona eius aduentitia, non poteſt inchoari in illis præſcriptio cōtra filium, quamdiu eſt ſub poteſtate patris; ſed inchoabitur ſolùm poſtquam deſierit eſſe ſub illa; & ab illo tempore debet continuari per 30. annos, ob malam fidem eius, qui alienauit. Vide Leg. 1. C. de bonis maternis, & Silueſt. Præſcriptio ſecundò, num. 3.

Alieno nomine poſſeſſa.

Pari modo dicuntur non poſſe præſcribi, quæ alieno nomine poſſidentur, vt precarium, commodatum, conductum, pignus, res emphyteutica aut feudalis: nimirum ab eo qui hæc ſub tali titulo poſſidet, aut ab eius herede, vt conſtat ex dictis dubit. 3. & inſinuatur generatim cap. Si diligenti. 17. de præſcriptione, & L. Cùm notiſſimi. 7. §. In his. C. de præſcript. 30. & 40. annorum: id expreſsè habetur de re emphyteutica, & conducta. Eadem eſt ratio rei feudalis: quia feudum & emphyteuſis eodem ferè iure conſtant. & L. Nec creditores. 10. C. de pignoratitia actione, idem dicitur de pignore. Azo tamen ad illam legem docet, heredem longiſſimo tempore, nempe 30. annorum, poſſe pignoris proprietatem præſcribere. Hæc tamen omnia poſſunt præſcribi à ſucceſſoribus particularibus, quibus titulo legati, donati, empti, &c. obtigerint. vt conſtat ex dictis ſuprà dubit. 13. Ius tamen feudale & emphyteuticum quoad proprietatem poteſt præſcribi contra dominum directum annis 30. vt habetur lib. 2. feudorum. tit. 26. §. 4. *Si quis per 30. annos rem aliquam vt feudum poſſedit, & ſeruitutem domino exhibuerit: quamuis ea de re non ſit inueſtitus, præſcriptione tamen 30. annorum ſe tueri poteſt.* Idem dicendum de iure emphyteutico, ſi vniformem penſionem toto illo tempore ſoluit. Cum titulo autem præſcribitur hoc ius 10. annis inter præſentes, & 20. inter abſentes; iuxta ea quæ diximus ſuprà n. 27.

Denique, quando Ius commune vel præſumptio malæ fidei obſtat præſcribenti. Tunc enim res illa præſcribi non poteſt ab illo, niſi ſpatio 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili ſine titulo, vt expreſsè habetur cap. 1. de præſcript. in 6. tam diuturna enim poſſeſſio habet vim tituli: nam facit iuſti tituli præſumptionem, & excludit præſumptionem malæ fidei. Hoc modo dicitur non poſſe præſcribi exemptio à iuriſdictione Ordinarij, quæ tamen 40. annis cum titulo, & tempore immemorabili ſine titulo acquiritur, vt conſtat cap. Cùm perſonæ. 7. de priuilegiis, in 6. Simili modo decimæ & eccleſiæ vnius diœceſis dicuntur non poſſe præſcribi ab Epiſcopo alterius diœceſis. Nam iure ſtatutum eſt, vt omnes eccleſiæ ſint in poteſtate Epiſcopi in cuius territorio ſunt ſitæ; vt habetur cap. 10. Omnes. 16. quæſt. 7. Poſſunt tamen, ſi poſſideantur 40. annis cum titulo, vel tempore cuius initij memoria non extet, ſine titulo; vt patet ex d. cap. 1. de præſcript. in 6.

Idem dicendum, Primò, de iure patronatus, ad nominandum Rectorem vel Prælatum, qui Iure communi erat eligendus à Capitulo. Secundò, de immunitate à ſoluendis decimis: omnes enim Iure communi ſoluere tenentur. quia tamen interdum aliqui eximuntur, poteſt hæc exemptio præſcriptione 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili ſine titulo acquiri: non tamen ita, quin, ſi opus ſit, eccleſia poſſit rurſus obligationem ſoluendi imponere: quia Iure naturæ populus tenetur eccleſiæ miniſtros alere; vt infrà cap. 39. dub. 1. dicetur. Tertiò, de immunitate à contributionibus, aliiſque publicis oneribus. Quartò, de poteſtate faciendi vel concedendi aliquid, quod non niſi à Principe

ſummo

ſummo fieri, aut concedi ſolet, vt ea quæ ſunt meri & mixti imperij. Vide ſuprà dub.10.& 12.

Nullo modo præſcribitur.

Nullo autem modo præſcribi poſſunt, Primò, exemptio ab obedientia Superioris, & alia, de quibus dubit. 12. Secundò, res vſibus publicis deputatæ; vt forum, via publica, pons: hæc nec in totum, nec in partem præſcribi poſſunt. Tertiò, Ius decimarum percipiendarum à laico. Et quidem ſi de ipſo primæuo & fundamentali iure loquamur; nullo modo à laico præſcribi poteſt, quia eſt ſpiritale, fundatum in miniſterio ſacro. Si autem de aliquo iure, quod ab illo primæuo ſit deriuatum, vt eſt ius feudale, quo olim, nimirum ante Concilium Lateranenſe ſub Alexandro III. circa annum Domini 1179. celebratum, laicis interdum decimæ ſolent concedi; dubium eſt, an hoc Ius aliqua ratione poſt illud Concilium poſſit præſcribi. Couarr. lib. 1. variarum cap. 17. numer. 5. negat: quia, inquit, non ſolùm ius commune illis reſiſtit, & malæ fidei præſumptio, ſed etiam facti ſunt incapaces per illius Concilij decretum; quod habetur cap. Quamuis. 17. & cap. Prohibemus. 19. de decimis. quando autem eſt incapacitas, non habet locum præſcriptio. Nihilominùs, ſi cuius maiores à tempore cuius initij non extet memoria, tale ius poſſediſſent, præſumerentur habuiſſe ante Concilium, nec opus eſſet alia tituli probatione, vt plurimi Doctores, quos ipſe Couarr. citat & ſequitur, docent. Quartò, Limites Prouinciarum, Epiſcopatuum, & parœciarum: quod intellige, ſi de his conſtet; ſi autem non conſtet, præſcribi poſſunt. Quintò, Res indiuiſa communis pluribus, nullo tempore ab aliquo illorum præſcribi poteſt; quia ille nomine aliorum poſſidet. Colligitur L. Si communem. 10. ff. Quemadmodum ſeruitus amittatur. Vide plura apud Silueſt. Præſcriptio ſecundò.

DVBITATIO XVI.

Quando præſcriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi.

49 RESpondeo & dico Primò, *Præſcriptio* dicitur *non procedere*, quando ob aliquam cauſam non incipit, vel non poteſt incipere. Ita Couarr. reg. Poſſeſſ. §. 12. Hoc fit potiſſimùm ob 4. cauſas. Primò, ſi deſit poſſeſſio ciuilis. Secundò, ſi deſit titulus, non poteſt incipere præſcriptio triennalis, decennalis, aut vicennalis: poteſt tamen tricennalis; vt dictum eſt dubitat. 8. Tertiò, ſi deſit bona fides. Quartò, ſi res non poſſit alienari, lege reſiſtente; vt dictum eſt de fundo dotali, de bonis aduentitiis filiifamilias, de legato, fideicommiſſo, maioratu.

Non procedit ob 4. cauſas.

Dormire dicitur.

Dico Secundò, Præſcriptio dicitur *dormire*, quando iam inchoata aliquanto tempore ceſſat; ita tamen, vt illo exacto, rurſus vim habeat, & continuetur cum tempore priore. Sic dicitur dormire Primò, tempore belli, quando ius non dicitur, vel homines diffugiunt in aliud territorium. Similiter tempore peſtis. Secundò, quando Eccleſia caret Rectore, ceſſat contra Eccleſiam. Tertiò, quando is contra quem præſcribitur non poteſt agere; vt eſt filiusfamilias, pupillus durante ætate pupillari, (nempe vſque ad annum 14. exactum in mare; in femina vſque ad 12. exactum,) vxor viuente marito. Vide Silueſt. Præſcriptio 1. num 9.

Dicitur interrumpi.

Dico Tertiò, Præſcriptio dicitur *interrumpi*, quando inchoata ceſſat, vt ſi rurſus reuiuiſcat, non continuetur cum tempore priore; ſed de nouo debeat inchoari.

Interruptio ſit dupliciter.

Hæc *interruptio* generatim fit dupliciter: primò, naturaliter. ſecundò, ciuiliter. *Naturaliter* interrumpitur, quando incipit aliquid deeſſe, quod eſt neceſſarium ad naturam præſcriptionis; vt poſſeſſio, vel bona fides. *Ciuiliter* interrumpitur, quando per aliquem actum iuridicum interpellatur; vt, per litis conteſtationem, vel citationem: vt docet Couar. §. 12. ex Panor. & aliis. *Triennalis* vſucapio non interrumpitur litis conteſtatione. Si tamen is, qui volebat ita vſucapere, condemnetur, debet rem reſtituere: ſi non condemnetur, maneatque in bona fide, expleto triennio illam poterit retinere. *Decennalis* tamen, *Vicennalis* & *tricennalis*, interrumpitur, litis conteſtatione facta coram Iudice competente. Si tamen actor ſuccubuerit in lite, vel ſi litem ſponte deſeruerit, non interrumpitur. Similiter ſi animo tantùm interrumpendi præſcriptionem, litem mouerit. His addo, præſcriptionem contra actionem fiſci interrumpi ſola citatione. De his plura apud Couar. & Silueſt. ſed parum vtilia Theologo.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm qui legitimè præſcripſit rem aliquam, ſi termino præſcriptionis elapſo, conſtet fuiſſe alienam, teneatur eam reſtituere.

MVlti exiſtimant, talem teneri ad reſtitutionem, niſi intercesſerit negligentia domini in re ſua inquirenda: ita Adrian. in 4. q. 2. de Præſcrip. p. 166. Ioannes Med. C. de Reſtit. q. 18. eiuſdē ſent. videtur Scotus in 4. d. 15. q. 2. §. De ſecundo; nam eodē fundamento nititur: & Gabr. ibid. q. 14. a. 1. in fine, & alij nonnulli: fundamentum huius ſententiæ eſt, Quòd leges præſcriptionis videantur ſolùm vel potiſſimùm inſtitutæ in pœnam negligentiæ domini: vbi ergo negligentia non interuenerit, ibi locum non habere. quare is qui vſucepit, vel præſcripſit, ad reſtitutionem obſtrictus erit, vbi conſtiterit nullam negligentiam interceſſiſſe. Sed contrarium eſt verius. 50

Præſcriptio transfert dominium, etſi abſit negligētia.

Vnde dico Primò, non ſolùm quando domini prioris interceſſit negligentia, ſed etiam quando conſtat nullam interceſſiſſe, res legitimè præſcriptæ tranſeunt in dominium noui poſſeſſoris, ita vt non teneatur eas reſtituere, niſi prior dominus per iudicem reſtituatur in integrum. Ita Couar. ad reg. Poſſeſſor. p. 3. §. 2. no. 3. vbi multos alios refert. & Sotus lib. 4. de Iuſtitia q. 5. a. 4. & paſſim Doctores.

Probatur; quia L. 3. ff. De vſucapionibus, definitur *vſucapio eſſe dominij acquiſitio per continuationem temporis lege definiti.* ergo tranſacto illo tempore, non tenetur is, qui vſucepit, ad reſtitutionem. cùm dominium acquiſierit. Secundò, Leges præſcriptionis numquam meminerunt, eam ſtatui in pœnam negligentiæ dominorum: ſed ob

bonum publicum, nam L.1.ff. de vſucapionibus dicitur, *bono publico introducta eſt vſucapio, ne diu & ferè ſemper incerta eſſent rerum dominia.* & L.vltima. ff. Pro ſuo. *conceſſa dicitur vt aliquando litium eſſet finis.* Similiter canones indiſtinctè & abſque reſtrictione negligentiæ, approbant præſcriptiones bonæ fidei; atqui Princeps per ſuas leges poteſt priuare ſubditum re ſua, etiam abſque eius culpa, ſi ratio boni communis ita poſtulat. ergo cùm ratio boni id exigat, (nempe ne ſemper incerta ſint dominia, & ne infinita quædam litium ſeges ſuboriatur) non eſt dubitandum quin hiſce legibus dominium transferatur.

Tertiò, quia lege pœnali non amittitur dominium ante ſententiam; atqui præſcriptio ſimul atque peracta eſt, dominium adimit, & in nouum poſſeſſurem omnino transfert: ergo leges præſcriptionis non ſunt pœnales dumtaxat, punientes dominorum negligentiam. Confir. quia iſta negligentia rei ſuæ, non eſt niſi venialis, quæ non meretur ablatione rerum puniri. Vnde Adrian. requirit in ea culpam mortalem. ſed hæc vel numquam vel rariſſimè accidit; & ita ferè numquam præſcriptio habebit effectum.

Denique non poteſt ſciri quanta negligentia à domino priore ſit commiſſa: itaque hæc res tota erit plena ſcrupulis, & inutilis ad praxim.

51 *Non ſolùm vtile, ſed etiã directum.* Dico Secundò, Præſcriptio non ſolùm transfert dominium vtile, ſed etiam directum, idque tam in bonis immobilibus, quàm in mobilibus. Ita Couarr. ſuprà §.1. in fine, & paſſim Theologi. Leges enim & canones indiſtinctè loquuntur de dominio; nec reſtringunt ad dominium vtile, vt patet cap. 3. 4. 6. de præſcript. & ex cap. Clerici, 16. q. 3. vbi dominium acquiſitum per præſcriptionem vocatur *proprietas*. Denique ex c. Placuit. 1. & 2. 16. q. 3. Idem colligi poteſt ex legibus citatis, & ex toto tit. C. de præſcript. 30. annorum. Fundamentum Iuriſperitorum, qui contrarium tenent in bonis immobilibus, falſum eſſe oſtendit Couarr. ſuprà §. 1. num. 1.

Obiectiones. Obiicitur primò, Nemo ſine culpa debet priuari re ſua. ergo debet interceſſiſſe culpa.

Interdum priuatur quis re ſua ſine culpa. Reſp. Antecedens verum eſt, niſi ratio boni communis aliud poſtulet, vt fit in propoſito.

Obiicitur ſecundò, Fundamentum præſcriptionis eſt bona fides. ergo poſtquam conſtiterit rem fuiſſe alterius, ſubuertitur præſcriptio; quia ſubuertitur eius fundamentum.

Reſp. Non ſubuerti bonam fidem ex eo quòd peracta præſcriptione conſtet rem fuiſſe alienam: quia tunc verè poteſt iudicare rem eſſe ſuam; quamuis anteà alterius fuerit.

Obiicitur tertiò, Cui res eſt adiudicata per ſententiam nitentem falſa præſumptione, tenetur ad reſtitutionem: atqui leges præſcriptionis nituntur falſa præſumptione: ergo is, cui res eſt adiudicata per talem legem, tenetur ad reſtitutionem.

Reſp. Primò, negando conſeq. quia Iudex per ſententiam non intendit transferre dominium, ſed ſolùm declarare vtrius ſit: vnde ſi fundamentum eſt falſum, quo ſententia nititur, ipſa quoque corruit, nec eſt ſeruanda in conſcientia. At verò Princeps per legem præſcriptionis intendit transferre dominium abſolutè: & quamuis fortè falſa præſumptione ex parte nitatur, tamen iuſtam cauſam habet ita ſtatuendi abſolutè.

Secundò Reſpondeo, neg. minor. quia verum non eſt, leges præſcriptionis potiſſimùm præſumptione negligentiæ nixas eſſe; vt ex dictis conſtat.

DVBITATIO XVIII.

Quibuſnam aduerſus Præſcriptionem reſtitutio in integrum concedatur.

NOtandum eſt, *Reſtitutionem in integrum* eſſe 52
quoddam remedium, quod, finita præſcriptione, relinquitur priori domino, qui rem ſuam amiſit; nempe vt auctoritate Iudicis poſſit reſtitui in dominium & poſſeſſionem rei amiſſæ.

Quo poſito, Reſpondeo, Hoc remedium concedi, Primò, minoribus ætate, id eſt, qui nondum 25. annos expleuerunt. *Minoribus.* Secundò, Piis locis & Eccleſiis, etiamſi præſcriptio ſit 40. annorũ. *Eccleſiis.* Ita docent Gloſſa, & DD. in Anth. Quas action. C. de ſacroſ. Eccleſ. verb. Excluduntur; éſtque communis opinio, teſte Panorm. in cap. 1. de præſcript. & in cap. Auditis, eodem. Eccleſiæ enim conceſſum eſt priuilegium minorum, éſtque ipſa inſtar minoris, vel etiam pupilli; vt tradunt DD. in cap. 1. & 2. de reſtit. in integrum lib. 6. quibus locis etiam expreſsè Eccleſiis hoc beneficium reſtitutionis cõceditur. Vbi aduerte, Eccleſiis & minoribus hoc concedi; quamuis ipſis ſcientibus & reſiſtere valentibus præſcriptio facta ſit; vt docet Couarr. ad reg. Poſſeſſor. p.3. §.3. nu.3. quia ratione fragilis ætatis id conceſſum minoribus, quorum priuilegium extenditur ad Eccleſiam & alia pia loca. conceditur verò per quatuor annos poſtquam ſciuerint completam contra ſe præſcriptionem. L. fin. C. de rem in integrum reſtit. Tertiò, maioribus ætate conceditur in præſcriptione 10. & 20. annorum; *Maioribus.* modò tamen probent, cum iuſta & probabili ignorantia ſua, aut omnino ſine ſua negligentia præſcriptionem fuiſſe peractam. L. 1. §. fin. ff. Ex quibus cauſis maior. Abbas & Felinus in cap. Vigilanti, de præſcript. & alij, éſtque ſententia communis, teſte Couarr. ſuprà n. 1. Habent & hi quatuor annos poſtquam ſciuerint completam præſcriptionem. In præſcriptione autem 30. & 40. annorum non conceditur maioribus reſtitutio, iuxta Couarr. nu. 1. quamuis alij aliter ſentiant: minoribus autem conceditur. Sed hæc ad forum externum pertinent. Vide infrà cap. 17. Dubitatione 9.

SECTIO SECVNDA.

DE INIVRIIS ET DAMNIS IN OMNIBVS HVMANORVM BONORVM GENERIBVS, & neceſſaria reſtitutione.

EXPLICVIMVS *ſuperiori Sectione, per ſex capita, quid* Iuſtitia, *quid* Ius, *quænam eius ſpecies, & inprimis quid* Dominium, *quibus & in quæ competat, quibúſve modis comparetur. Sequitur nunc vt tractemus de* Iniuriis *&* Damnis *quibus Iuſtitia & Ius violatur, &* Reſtitutione, *quæ eſt principalis actus Iuſtitiæ commutatiuæ, per quem Ius violatum inſtauratur.*

Primùm igitur dicemus de Iniuria & Reſtitutione in genere. 2. *De Iniuria in bonis ſpiritualibus.* 3. *De Iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem.* 4. *De Iniuria in corpus proximi per adulterium & ſtuprum.* 5. *De Iniuriis famæ & honoris per detractionem & contumeliam.* 6. *De Iniuriis fortunarum per furtum, rapinam, damnum illatum.* 7. *De Cooperantibus ad hæc.* 8. *De Reſtitutione ratione rei acceptæ.* 9. *De Ordine ſeruando in reſtitutione, déque eius expenſis.* 10. *De Excuſantibus à reſtitutione.*

CAPVT SEPTIMVM.

De Iniuria & Reſtitutione in genere.

Habet 10. *Dubitationes.*

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit iniuſtitia & iniuria. *D. Thomas q.* 59.

1 NOTANDVM eſt, ſicut nomen *Iuſtitia* dupliciter accipitur (vt ſuprà cap. 1. Dub. 1. oſtenſum eſt) Primò, pro omni virtute, quatenus eſt quædam legis obedientia. Secundò, pro virtute particulari, quæ conſtituit æqualitatem in commutationibus & diſtributionibus: ita etiam nomen *Iniuſtitia* dupliciter accipitur, vt expreſsè docet Ariſtoteles 5. Ethic. cap. 1. Primò pro *omni legis violatione*, quam ipſe ἀνομίαν vocat, nos iniquitatem. Hoc modo omne peccatum eſt *Iniuſtitia* quædam: quia eſt violatio æqualitatis ſeu conformitatis debitæ legi vel præcepto Superioris. Hinc *peccatum* definitur, *cæleſtium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti.* Vnde paſſim in Scripturis omne peccatum vocatur *iniuſtitia*, & peccatores *iniuſti* Ioannis 7. *Iniuſtitia in illo non eſt.* Ad Rom. 1. *Reuelatur enim ira Dei ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatẽ Dei in iniuſtitia detinent.* Ezech. 18. & alibi. Similiter omne peccatum vocatur *iniquitas*, ſeu ἀνομία. E contrario omne opus bonum vocatur *iuſtitia*.

Iniuſtitia dupliciter dicitur.

Hinc patet, hanc rationem *Iniuſtitiæ* eſſe generalem, & communem omni peccato, ſicut eſſe contra charitatem; neque videri diſtingui à ratione generali inobedientiæ: quia hæc *iniuſtitia* conſiſtit in hoc, quòd conformitas legi debita violetur, quæ violatio nihil eſt aliud, quàm legis inobedientia. Itaque peccatum non contrahit aliquam ſpecialem prauitatem ex hac malitia (quia generalis eſt, eſſentialiter omni peccato conueniens) niſi ipſa in illo peccato, ſpeciali modò ſit volita; vt cùm quis ex contemptu legis peccat, quod fit, quando quis directè vult legem violare, vt oſtendat ſe eam nihili pendere. generalis enim conditio obiecti non poteſt ſpecialem malitiam tribuere actui voluntatis, niſi ſpeciali modo ſit volita: quia malitia 2 3

Ratio Iniuſtitiæ communis omni peccato.

Peccatum ex contemptu.

forma

formalis in actu voluntatis ſumi debet ex ordine, quem habet ad malitiam obiectiuam, quæ cernitur in obiecto volito: vt oſtenſum eſt 1. 2. quæſt. 18. art. 1.

4 Secundo modo accipitur *Iniuſtitia* vt opponitur Iuſtitiæ particulari; idque vel vt actus, vel vt habitus. Si vt actus, ſic nihil eſt aliud, quàm alieni Iuris violatio; neque differt ab *iniuria*. Sicut enim actu Iuſtitiæ cuique ius ſuum tribuitur; ita Iniuſtitiæ hoc ius violatur: in qua violatione ſita

Iniuria ratio. eſt *iniuria* ratio. Si verò accipitur vt habitus, habitui Iuſtitiæ oppoſitus; ſic nihil eſt aliud, quàm praua voluntatis diſpoſitio ex iniuſtis actibus orta, & ad ſimiles inclinans. Quamquam ſi Theologicè magis quàm Philoſophicè loquamur, *habitualis iniuſtitia* non tantùm conſiſtit in praua diſpoſitione reali; ſed etiam morali & imputatiua: quod vt intelligatur,

5 Notandum, duplici modo fieri alteri iniuriam,

Dupliciter fit iniuria. *commiſſione* & *omiſſione*; neque minùs omiſſione reddi hominem iniuſtum, quàm commiſſione. Omiſſio nuda non relinquit in voluntate aliquam diſpoſitionem realem; relinquit tamen hominem iniuſtum habitualiter, donec reſtituat, vel ſatisfaciat. En habitualem iniuſtitiam ſine reali diſpoſitione voluntatis. Et quamuis rarò fiat, vt quis debitum officium omittat abſque poſitiua voluntatis complacentia & aſſenſu; tamen fieri poteſt, & interdum fortaſſe fit. Idem in aliis vitiis locum habet, vbi omiſſione peccatur; remanet enim homo habitualiter vitioſus, abſque reali habitu. Idem quoque locum haberet in virtutibus & omnibus vitiis, ſi ex actu nihil reale relinqueretur: morale enim illud & imputatitium ex actu relictum, ſufficeret ad denominandum hominem iuſtum vel iniuſtum, temperantem vel intemperantem. Sed de hoc plura 1. 2. quæſt. 49. art. 1.

6 Hinc patet, *Iniuſtitiam habitualem* generatim

Iniuſtitia habitualis. non tantùm conſiſtere in reali diſpoſitione; ſed etiam in morali, ſeu imputatiua: quatenus complacentia interpretatiua omiſſionis, per quam illa omiſſio fuit voluntaria, cenſetur manere ſecundùm moralem æſtimationem, & imputatur vt præſens, donec fiat reſtitutio.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliquis dicatur iniuſtus, eo ipſo quòd faciat aliquid iniuſtum.

D. Thom. art. 2.

7 *Qui ſciens facit.* RESpondeo, & dico Primò, Qui ſciens aliquid eſſe *iniuſtum*, ſponte illud facit, eo ipſo eſt *iniuſtus*. Probatur; qui vult liberè id quod nouit eſſe iniuſtum, cenſetur etiam velle ipſam iniuſtitiam & inæqualitatem annexam, ac proinde meritò dicitur iniuſtus. D. Thomas dicit talem intendere formaliter iniuſtum; quia intendit id, quod ſcit eſſe iniuſtum, & ita intentio fit formaliter iniuſta, quamuis ipſam iniuſtitiam per ſe non intendat.

8 Dico Secundò, Qui ignorantia inculpata neſcit

Qui ex ignorantia probabili. eſſe iniuſtum, vel ſi ſcit, nõ conſentit in opus, ſed vi externa impulſus facit; non eſt dicendus iniuſtus. Ratio eſt; quia malitia annexa operi, nullo modo eſt volita, ac proinde non poteſt ipſius voluntatem contaminare.

Dico Tertiò, ſi ignorantia ſit culpabilis, vel vis extrinſeca, aut paſſio, qua incitatur, talis ſit, vt ei poſſit reſiſti; verè erit iniuſtus, ſi faciat opus iniuſtum; licet minùs, quàm ſi ſciens & volens. Ratio eſt; quia hæc non impediunt quin ille abſolutè cenſeatur velle & voluntarie facere quod iniuſtum eſt, vt oſtenſum eſt 1. 2. q. 6. a. 7. & 8.

Notandum tamen, Ariſtotelem lib. 5. Ethic. 9
cap. 8. vbi hanc quæſtionem tractat, docere, eum qui ex ignorantia vel paſſione quippiam iniuſtum deſignat, non eſſe dicendum iniuſtum: quia non operatur iniuſtè, id eſt, ex habitu & affectu directè inclinante ad id quod iniuſtum eſt, ſed ſolùm per accidens & indirectè. Verùm hoc intelligendum eſt, non tam perfectè dici iniuſtum, quàm eum qui ſciens & ſua ſponte facit: alioqui talis abſolutè eſt iniuſtus: indirectè enim voluntarium in peccatis, recidit in ſpeciem voluntarij directi: vt conſtat ex 1. 2. q. 6.

Notandum Secundò, circa Reſponſ. D. Tho- 10
mæ ad 3. dum quis per ignorantiam inculpatam *Formaliter iniuſtũ quid.*
facit opus iniuſtum, hoc opus non dici formaliter *iniuſtum*; quia non procedit à voluntate (quæ in moralibus eſt inſtar formæ) iniuſta. dicitur tamen iniuſtum materialiter; quia conſtituit veram inæqualitatem rei ad rem. Idem videtur dicendum de reliquorum vitiorum operibus. qui enim accedit ad non ſuam per ignorantiam, vt Iacob; vel plus comedit quàm natura poſtulet, facit opus materialiter intemperatum; (quamuis formaliter, vt ſubeſt voluntatis affectui, poſſit eſſe temperatum) etſi enim non incongruens ſit homini tale dictamen ex errore inculpato habenti; tamen eſt ei incongruens ſecundùm ſe & abſque illo errore conſiderato. & ita quamuis ratio intemperati non conueniat illi operi in ordine ad actuale dictamen, conuenit tamen ei in ordine ad naturam rationalem abſolutè conſideratam.

DVBITATIO III.

Vtrùm aliquis poſſit pati iniuſtum volens.

D. Thom. art. 3.

RESpondeo, & dico Primò, Sicut nemo poteſt 11
facere *iniuſtum* propriè vel iniuriam, niſi volens; ita nemo poteſt propriè pati *iniuriam* niſi nolens. ita D. Thomas art. 3. ex Ariſtotele 5. Ethic. cap. 9. & 11.

Prior pars patet; quia iniuſtum formaliter & iniuria includunt rationem voluntarij. hinc fit vt amens, & brutum non faciat iniuriam, etſi lædat. ſufficit autem ſiue directè, ſiue interpretatiuè ſit voluntarium.

Altera pars probatur; quia nemo poteſt pati *in-* 12
iuriam, niſi Ius eius violetur: non poteſt autem violari Ius alterius, niſi ipſo nolẽte, vel expreſsè, ſi ſciat; vel implicitè, ſi neſciat; & ita ſit affectus, vt, ſi ſciret, expreſsè nolet. Cuius ratio eſt; quia ſi *Si conſentit,*
velit, vel certè poſitiuè permittat ſe lædi; iam ce- *cedit iure ſuo.*
dit iure ſuo, illudque abdicat, vel certè in arbitrio lædentis ponit: ac proinde, etſi ipſe lædatur, Ius tamen ipſius (quà ipſius eſt) non violatur. ſicut ſi concedam tibi vt veſtem meam auferas, pono

dominium rei meæ in tuo arbitrio. vnde ſi auferas, non violas ius meum.

Dixi, *qua ipſius eſt*; quia etſi non violetur præciſè quà ipſius eſt, poteſt tamen violari quatenus ad alium pertinet. Seruus enim habet ius vt non ſpolietur rebus ſuis inuitus; & dominus habet ius vt idem non ſpolietur etiam volens. Vnde qui ſpoliat ſeruum conſentientem, etſi non faciat iniuriam ſeruo, facit tamen iniuriam domino. ſimiliter qui vaſtat vineam cuſtode conſentiente. Idem vſuuenit quotieſcumque alter alteri ita ſubditus aut connexus eſt, vt iura eorum inter ſe connexionem aut dependentiam habeant. Sic qui ſeipſum interficit, etſi non facit propriè iniuriam ſibi, facit tamen iniuriam Reipub. cuius ipſe eſt pars. & etiam Deo (iuxta D. Thomam) qui ſolus vitæ humanæ eſt dominus. Vnde tales peccant contra præceptum, *Non occides*; & pœna homicidij, ſi fieri poſſet, plectendi eſſent: & poſt mortem in tanti criminis pœnam non minore ignominia afficiuntur. De quo vide Iulium Clarum lib. 5. recept. opinion. §. fin. nu. 37. Sed de hoc plura infrà cap. 9. Dubitat. 6. Pari modo qui alium volentem interficit, non facit quidem illi propriè iniuriam (volendo enim occidi, cedit iure ſuo, ac proinde interfector non tenetur heredibus ad vllam reſtitutionem) facit tamen iniuriam Reipub. & Deo, & peccat contra iuſtitiam legalem. Vnde Dauid puniuit Amalechitem tamquam homicidam, qui ſe occidiſſe Saulem volentem dicebat, 2. Reg. 1. Idem dicendum, quando coniux conſentiente coniuge adulterium committit. Nõ enim facit propriè iniuriam conſentienti, ſed peccat contra matrimonij legem.

Facit iniuriam Deo.

Ceſſio iuris.

Notandum tamen eſt, non cenſeri quempiam cedere iure ſuo, ſi aliquo modo inuoluntariè, & renitente affectu conſentiat, inductus ab eo qui læſurus eſt. Sicut enim donatio debet omnino eſſe libera; ita etiam ceſſio iuris, quæ tollit iniuriam. Vnde qui ſoluit vſuras, non cedit iure ſuo: quia non cupit vt vſurarius has exigat, nec intendit ſe vllo iure priuare, aut donare; ſed ſoluit, quia aliter pecuniam obtinere nequit. Ex his patet intelligentia illius regulæ, quæ eſt 27. inter reg. Iuris in 6. *Scienti & conſentienti non fit iniuria, neque dolus.*

13 *Sententia quorundam Doctorum.*

Aduerte tamen, quoſdam Doctores hanc regulam & ea quæ dicta ſunt, limitare ad ea, in quibus iure noſtro cedere poſſumus; vt in fama, honore, & aliis bonis externis, quorum ſumus domini. In his enim ſcienti & volenti non fieri iniuriam: quia cùm hæc ſubſint noſtræ diſpoſitioni, hoc ipſo, quo volumus his ſpoliari, iure noſtro nos priuamus, & illud in alterius collocamus arbitrio; ſecùs eſſe in aliis, quorum non ſumus domini, ſed cuſtodes dumtaxat: vt in vita, & membrorum integritate, in coniuge, in prolibus, & ſimilibus, in quibus iure noſtro cedere non poſſumus. In his enim propriè fieri iniuriam ei, cui ipſa commiſſa ſunt, vel obnoxia, ſi perimantur, vel lædātur; etſi id ipſo volente fit. Ratio eſt, Quia cùm ceſſio Iuris ſit inualida, totum Ius permanet in ſuo vigore: ac proinde ſi contra illud fiat, peccatur contra iuſtitiam, & fit verè & propriè iniuria, quamuis conſentienti. Vnde inferunt, eum qui interficit Titium volentem, facere ei propriè iniuriam; quia Titius non poterat iure illo cedere: ſimiliter cùm quis adulterium committit cum vxore Titij ipſo Titio conſentiente. Alij dicunt, non fieri in iſtis propriè iniuriam perſonæ, ſed naturæ, vel ſtatui.

Contrarium verum.

Verùm id quod diximus eſt magis conſentaneum vſitato modo loquendi. nemo enim, qui volens in corpore læſus fuerit ab aliquo, vel coniugem alteri violandam dederit, dicet ſibi iniuriam factam, aut de iniuria conqueri poterit. Deinde eſt ipſa doctrina Ariſtotelis lib. 5. Eth. cap. 9. vbi oſtendit *neminem ſponte pati iniuriam; etiamſi poſſit ſponte lædi, & damno affici*: quia ad illud requiritur vt inuitus patiatur. Neque id intelligit ſolùm in iis, quæ ſubſunt noſtræ diſpoſitioni; vt in fama & diuitiis; ſed etiam in aliis, in quibus iure noſtro cedere non poſſumus; vt in vita & membris: quod ex initio capitis conſtat; vbi ex Euripide adducit exemplum eius, qui matrem volentem & rogantem interfecit. Confirm. nam idcircò nemo ſibi ipſi iniuriam facere, aut à ſe iniuriam accipere poteſt; quia non poteſt à ſe inuitus pati: non enim fieri poteſt, vt ſi quis ſibi damnum velit inferre, & ſimul nolit illud à ſe pati. Idem docet D. Thom. art. 3. q. 59. Confirmatur ſecundò, Quia qui violat filiam conſentiente parente, non facit parenti iniuriam; & qui furatur à pupillo conſentiente tutore, non facit tutori iniuriam: & tamen iſti iure ſuo cedere non poſſunt. ergo ad formalem iniuriam non ſufficit, quòd quis iure ſuo non poſſit cedere.

Nec obſtat, quòd quis in illis iure ſuo cedere non poſſit, ac proinde ius illud, quod habet vt in illis non lædatur, permaneat; quia non permanet ſub ratione formali iuris iuſtitiæ, ſed ſolùm materialiter; cùm ipſe nolit eo vti, eòque quantum in ſe eſt, cedat. Vnde non cenſetur iniuria in illum niſi materialiter: ſicut enim poteſt eſſe iniuria materialis ex parte irrogantis, ita etiam ex parte eius cui irrogatur.

Eſt iniuria materialis.

Dico Secundò, fieri poteſt, vt quis ex parte ſua iniuriam inferat, & tamen alter propriè iniuriam non patiatur; & è contrario fieri poteſt, vt quis iniuriam vel potiùs iniuſtum patiatur, & alter propriè iniuriam non inferat. ita D. Thom. ad 3. ex Ariſtotele ſuprà. Prioris exemplum eſt; ſi detrahas famæ alterius, vt illi noceas, & ille cedat iure ſuo optans haberi infamis propter Chriſtum. poſterioris eſt; ſi per ignorantiam vendas alteri rem vitioſam, quam ille putet eſſe probam. 14

Vtrum Chriſtus & Sancti ſint paſſi iniuriam.

Dices, Ergo Chriſtus & Sancti propriè non ſunt paſſi iniuriam; cùm libenter paſſi ſint, & pati deſiderauerint.

Reſp. Nego conſeq. quia vt quis dicatur non pati iniuriam, non ſatis eſt quòd ob aliquam cauſam libenter patiatur, ſeu quòd gaudeat illo malo; ſed oportet vt etiam cupiat illud ſibi à tali irrogari, cedendo, quantum in ſe eſt, iure ſuo: alioquin retinet actionem iniuriarum in illum; & ille tenetur ad reſtitutionem, vel ſatisfactionem. Chriſtus autem & Sancti non cupiebant ſibi ab impiis illa mala irrogari, nec illis ad hoc vllum ius vel auctoritatem tribuebant; ſed ſolùm permiſſiuè ſe habebant non repugnando, & ſe non ſubtrahendo illorum poteſtati; vt ſic eorum malitia ad maius bonum vterentur. Vnde retinent actionem iniuriarum in illos coram tribunali diuino; vt patet Sapientiæ 5. *Stabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt.*

DVBI

DVBITATIO IV.

Quid ſit reſtitutio, & cuius virtutis actus.

D. Thom. q.62.a.1.

15 NOtandum eſt, *Reſtitutionem* propriè ſignificare poſitionem rei in priſtinum ſtatum. & quia dum res ablata redditur, in priorem ſtatum reponitur, ideò ſignificat *redditionem rei ablatæ, ſiue iure, ſiue iniuria ablata ſit*; quod aliter Latinis dicitur *Redhibitio*, & redhibere. Sic depoſitum & commodatum dicitur reſtitui, & etiam mutuum; quia ſaltem ſecundùm ſpeciem eſt idem. Emptor verò pretium numerans non dicitur *reſtituere*, ſed *ſoluere*: & qui damnum intulit, *compenſat*, non *reſtituit*.

Reſtitutio quid.

Apud Theologos tamen hoc nomen accipitur generaliùs, vt etiam comprehendat omnem illati damni compenſationẽ; & ſic nihil eſt aliud, quàm *rei acceptæ redditio*, vel *damni illati cõpenſatio*. Hoc modo qui damnum intulit, dicitur facere reſtitutionem, dum illud compenſat, & æquiualens rependit. poſſet etiam hoc modo emptor ſoluens pretium, dici facere reſtitutionem, quia reddit rem in æquiualenti; quamuis non ita vſitatè.

16 Hinc patet, Reſtitutionem eſſe opus externum Iuſtitiæ commutatiuæ; quia huius virtutis eſt conſtituere æqualitatem inter datum & acceptum, inter damnum & compenſationem; quod fit reſtitutione.

Eſt actus Iuſtitia commutatiuæ.

Nec obſtat, quòd etiam error contra Iuſtitiam diſtributiuam commiſſus, ſarciatur reſtitutione, & ita videatur etiam eſſe opus Iuſtitiæ diſtributiuæ; quia ſæpè in actu diſtributionis continetur debitum Iuſtitiæ commutatiuæ, quod debitum violatur praua diſtributione: ſicque non eſt mirum, ſi opere Iuſtitiæ commutatiuæ inſtaurari debeat: vt oſtenſum eſt c. 1. Dub. 4.

17 Petes, Quo modo differt reſtitutio à ſolutione & ſatisfactione?

Differt à ſolutione & ſatisfactione.

Reſpondeo, A *ſolutione* differt, quòd non omnis ſolutio propriè ſit reſtitutio, nec contrà. dicimus enim *ſoluere* quod ex voto, iuramento, charitate aut miſericordia debitum eſt (nam & ex his virtutibus debitum & obligatio aliquid dandi in proximum naſcitur) non tamen propriè dicimus *reſtituere*, aut facere reſtitutionem. & è contrario, qui reddit depoſitum, reſtituit, non tamen ſoluit. *Reſtitutio* enim poſtulat vt res quodammodò ſit eadem vel in ſe, vel in æquiualenti: *Solutio*, vt ſit diuerſa.

18 A *ſatisfactione* verò, Primò, Quòd ſatisfactio ſit quiddam generalius: omnis enim reſtitutio eſt ſatisfactio, non contrà. Secundò, Quòd ſatisfactio reſpiciat perſonam, dum præſtat id quod alteri ſatis eſt, etſi non ſit æquiualens debito. reſtitutio autem reſpicit rem, dũ præſtat æquiualens, vel rem ipſam exhibet. Tertiò, Satisfactio propriè fit pro iniuria illata, & honore violato, quámuis nihil damni illatum ſit. reſtitutio verò propriè vbi damnum illatum, vel res alterius ablata. Sic Deo ſatisfacimus, cui tamen nihil propriè reſtituere poſſumus, cùm omnia perfectiſſimè ſint ipſius. Quartò, Satisfactio fit etiam pro damno irreparabili, reſtitutio ſolùm pro reparabili.

DVBITATIO V.

Ex quibus capitibus generatim naſcatur obligatio reſtitutionis.

REſpondeo, eam ex duplici capite naſci; nempe ex *iniuſta acceptione*, vel *ex re accepta* ſiue inſtè, ſiue iniuſtè. colligitur ex D. Thom. q. 62. a.6.& 7. docet Caiet. ibidem, & Couarr. ad reg. Peccatum. 2. p. in principio. 19

Per *Iniuſtam acceptionem* intelligo non ſolùm furtum, ſed etiam damnum quoduis per homicidium, adulterium, ſtuprum, furtum, infamiam, ſiue alio modo iniquè illatum. quicumque enim alteri damnum infert, aufert aliquid ab eo; & ſic dicitur teneri ratione iniuſtæ acceptionis.

Quid iniuſta acceptio.

Per *Rem acceptam* intelligo non ſolùm eam, quæ à domino ablata eſt, vt equus, veſtis, pecunia; ſed etiam eam, quæ ex iuſtitia alteri debita eſt, & apud me retinetur; vt legatum alteri, aut venditum, quod apud me eſt.

Res accepta.

Quòd autem ex priori capite naſcatur obligatio reſtitutionis, Probatur; Quia qui damnum intulit, violauit æqualitatem, quam poſcit Iuſtitia commutatiua: ergo vt æqualitatem illam ſarciat, tenetur lege iuſtitiæ ad reſtitutionem, etiamſi nihil emolumenti acceperit.

Quòd etiam ex ſecundo capite, patet; Quia qui habet rem alterius, etſi nullam iniuriam intulerit, habet tamen plus quàm ſuum; & verus dominus tantumdem habet minus quàm ſuum. Vnde vt fiat æqualitas iuſtitiæ, per quam cuique tribuitur ſuum, debet domino reſtitui. Vide D.Th. art.6.& 7.q. 62. quamuis hæc duo capita paulò aliter explicet; ſed res eſt eadem.

Dices, Qui obligatur ex ſtipulatione, non tenetur ex altero horum capitum: ergo hæc non ſufficiunt.

Reſponderi poteſt, talem non propriè teneri ad reſtitutionem, ſed ad ſolutionem. Si tamen nomen reſtitutionis generatim accipiatur pro omni redditione, qua res ex iuſtitia debita redditur in ſeipſa vel in æquiualenti, ſic aſſignanda ſunt *tria capita omnis reſtitutionis*. Primum, *Ex iniuſta acceptione*, ſeu damno illato. Secundum, *Ex re accepta* inſtè vel iniuſtè. Tertium, *Ex contractu*. Nam mutuum & pretium rei emptæ, & ſimilia, non debentur propriè ratione rei acceptæ, (nam fieri poteſt vt hæc non extet) ſed ex contractu. 20

Tria generatim capita reſtitutionis.

Notandum eſt, inter hæc capita eſſe magnum diſcrimen. quando enim aliquid debetur ex iniuſta acceptione, vel ex contractu; manet obligatio reſtitutionis, etiamſi res debita pereat, ſine noſtra culpa: quando verò debetur tantùm ratione rei acceptæ, non manet obligatio, re abſque culpa noſtra pereunte, vt patet in depoſito. 21

Diſcrimen interilla.

Ex his plurima poſſunt deduci, vt patebit ex ſequentibus.

DVBITATIO VI.

Vtrùm naſcatur obligatio reſtitutionis ex damno dato abſque culpa, vel per culpam leuem extra officium & contractum.

NOtandum Primò, tripliciter fieri poſſe vt damnum alteri culpa mea obueniat. Primò, 22

Si teneat ex officio impedire,& negligam. Secundò, Si ex contractu. Tertiò, Extra officium & contractum, de quo modò hic agimus.

Culpa dupliciter datur.

Notandum Secundò ex Adriano in 4. De reſtitut. §. Vtrùm in foro animæ, *culpam* aliter accipi apud Iuriſperitos, aliter apud Theologos. Apud Theologos enim *culpa* idem eſt, quod peccatum, ſiue mortiferum, ſiue veniale. apud Iuriſperitos verò eſt idem, quod omiſſio alicuius diligentiæ, vnde ſequitur aliquod incommodum. Diuidunt autem culpam, in latam, latiorem, latiſſimam,

Culpa quintuplex.

23 leuem, & leuiſſimam. *Culpa latiſſima eſt dolus apertus, latior, eſt dolus præſumptus.* Eſt autem *dolus quæuis calliditas, fallacia & machinatio ad circumueniendum, fallendum, & decipiendum adhibita. Calliditas fit tacendo, fallacia mentiendo, machinatio arte verborum.* ita tradit Gloſſa ff. de dolo. L. 1. Sequuntur paſſim Doctores.

Culpa latiſſima. Latior. Dolus.

Culpa lata. *Culpa lata* eſt omiſſio eius diligentiæ & circumſpectionis, quam paſſim homines eiuſdem conditionis adhibere ſolent: vt ſi quis librum commodatum relinquat foris ante oſtium.

Leuis. *Culpa leuis* eſt omiſſio eius diligentiæ & circumſpectionis, quam ſolent diligentiores illius artis vel profeſſionis adhibere.

Leuiſſima. *Culpa leuiſſima* eſt omiſſio diligentiæ, quam diligentiſſimi & prudentiſſimi adhibent. Vide Nauarrum cap. 17. n. 177. & ſequentibus. & Silu. verbo Culpa, in principio.

His poſitis; Angelus verbo Culpa n. 6. ſenſit, ex quauis culpa, etiam leuiſſima, naſci obligationem reſtitutionis. idem tenet Adrianus ſuprà. probant ex quibuſdam Canonibus. ſed contraria ſententia eſt tenenda; pro qua

24 Dico Primò, Quando non interceſſit aliquis contractus, non oritur obligatio reſtitutionis ratione damni dati (ſaltem in foro conſcientiæ) niſi ex culpa lata; non autem ex leui, vel leuiſſima. ita communiter DD. vt fatetur Angelus; Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio. Gabr. in 4. d. 15. q. 14. art. 3. Dubit. 2. Silu. verbo Culpa. n. 6. vbi citat Panor. & alios. & verbo Reſtitutio ſecundò §. 12. & 17. Sotus lib. 4. de Iuſtitia. q. 7. art. 2. & lib. 5. q. 1. a. 9.

Solùm tenemur ex culpa lata, extra contractum.

Probatur Primò; Quia nemo tenetur adhibere maiorem diligentiam in ſuis operibus, ne alteri noceat, quàm eiuſdem conditionis homines paſſim in ſimilibus adhibere ſolent; (nemo enim tenetur eſſe prudentior & circumſpectior hominibus ſuæ ſortis:) ergo damnum eueniens non debet illi imputari, ſed cenſebitur inuoluntariũ.

Secundò, Talis neque tenetur ratione contractus; (ſicut tenetur, qui ignorans vendidit rem vitioſam:) neque ratione rei acceptæ; cùm ea non extet: neque etiam ratione iniuſtæ acceptionis; cùm ſine omni peccato damnum ſit ſecutum: nemo enim tenetur ratione iniuſtæ acceptionis, niſi quando in ea eſt peccatum; (alioqui teneretur quis ex caſu fortuito & præſtitâ ſummâ diligentiâ; quod tamen nemo dixerit:) ergo cùm hic non fuerit peccatum, non tenetur. Quòd autem ratione culpæ leuis vel leuiſſimæ non interuenerit peccatum, patet; quia non tenebatur diligentiam & circumſpectionem adhibere, quam prudentiores & prudentiſſimi ſolent adhibere; ſed ſolùm eam, quam prudentes: ergo hanc adhibendo & illam omittendo, non peccauit.

Teneri verò *ex culpa lata*, conſtat; quia quiſque in actionibus periculoſis tenetur præſtare diligentiam, quam homines eiuſdem conditionis communiter præſtare ſolent: ergo ſi hanc non adhibuerit, cenſebitur damnum illi voluntarium; quia non fecit quod potuit & debuit, vt conſtat ex dictis 1. 2. q. 6. a. 3.

Notandum eſt, quoſdam limitare hanc propo- 25 ſitionem hoc modo. Nõ teneri ex culpa leui, &c. *niſi quis aduerterit damnum ſecuturum, vel illud intenderit.* Sed ſi quis benè conſideret, non eſt neceſſaria hæc limitatio; quia qui *aduertit* ex ſua actione ſecuturum damnum, tenetur maiorem diligentiam adhibere: nam quiuis prudens tunc eam adhiberet. Vt autem quis *intendat* damnum inferre per eam actionem, cui adhibet ſufficientem circumſpectionem, vix vnquam continget. ſi enim facit aliquid vt noceat, quo modo adhibet ſufficientem circumſpectionem ne noceat? Fieri tamen abſolutè poteſt: vt ſi quis diligenti conſideratione adhibita, quam prudens adhiberet, putet eſſe feram, & veniat in mentem fieri poſſe, vt ſit hoſtis, ideóque telo petat.

Poteſt intendi damnum per actionem, cui ſufficiens cautio adhibetur.

Vtrùm autem tunc ad reſtitutionem teneatur, eſt dubium. videtur teneri; cùm directam nocendi intentionem habeat. Sed verius videtur, non teneri: quia damnum reſpectu illius actionis cenſetur fortuitum. actio enim illa, facta cũ tali circumſpectione, non cenſetur vllo modo tendere ad homicidium, aut eſſe periculoſa, vt vitari debeat. nec refert, quòd ab intentione eò dirigatur; quia dirigitur in incertum tamquam in effectum fortuitum; ſicut ſi quis iaculetur in altum eo fine, vt cadat in caput inimici, eò quòd cogitet id eſſe poſſibile; quamuis credat inimicum longè abeſſe. Simile ferè eſt, ſi quis in aliquo opere omnem diligentiam debitam præſtet, ne noceat; optet tamen caſu obuenire damnum vel mortem, (vt poſſet contingere in medico vel chirurgo) & ideò nõ adhibeat circumſpectionem diligentioris aut diligentiſſimi: hic enim non tenebitur ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia non tenebatur maiorẽ diligentiam adhibere: adhibuit enim totũ, quod ex iuſtitia debuit: vnde omittendo illam maiorem diligentiam, non fecit ei iniuriam; ac proinde, ſi æger moriatur, non illi imputabitur homicidium: quamquam coram Deo ſit reus, quòd optauerit; & vt caſu moreretur, omiſerit maiorem diligentiam; quæ omiſſio fuit contra charitatem: ſicut quando quis omittit pauperi ſuccurrere in neceſſitate.

Poteſt fieri vt quis omittat diligentiã indebitam, vt damnum eueniat.

Ex his infero, Si ex facto tuo vel omiſſione ſe- 26 cutum eſt alteri damnum, & tu nihil in hoc peccaueris, ob naturalem inconſiderationem, vel obliuionem, non teneri te ad reſtitutionem; quamuis in foro externo, hoc lata culpa cõmiſſum diceretur. quia neque ratione rei acceptę teneris; vt quæ nõ extet: neque ratione iniuſtæ acceptionis; cùm non peccaueris: neque ratione contractus; cùm nullus interuenerit, vt ſuppono. ita Sotus ſuprà. v. g. egrediens cubiculum, & alia cogitatione abreptus, non clauſiſti oſtium; hinc ingreſſi fures multa abſtulerunt. Habes lucernam iuxta locum periculoſum; & quamuis ſolicitè propoſueris extinguere, tamen aliquid interuenit, quo abſque culpa obliuiſceris; vel in ſomnum incidis, & excitatur incendium. Aperuiſti puteum, & caſu oblitus es tegere vel ſepire, ne quis incidat: cenſetur enim huiuſmodi euentis damnum fortuitò datum.

Si non aduertis damnum poſſe ſequi.

datum. tales caſus ſolent ſæpè contingere inter homines,ſine vllo eorum peccato,Deo ſic diſponente, vel permittente.

Sed difficultas eſt, Vtrùm in culpa lata,vt quis obligetur ex ea,debeat eſſe peccatum mortale.

Culpa lata obligans ad reſtitutionem debet eſſe mortifera.

27 Reſpódeo & dico Secundò, debere eſſe peccatum mortiferum commiſſum in damno dato, vt quis ex culpa obligetur ad reſtitutionem : ordinariè autem quando damnum eſt graue,culpa,ſeu negligentia,qua commiſſum eſt,cenſetur mortalis;niſi aliunde conſtet non eſſe. Prior pars eſt ex mente Siluestri locis citatis, & Auctorum quos ipſe citat,Innocentij,Antonij de Butrio, & aliorum,vt conſtat per exempla ipſorum ; Soti lib.4. de Iuſtitia,q.7.a. 2. ante ſolutionem primi argumenti, vbi ne in commodato quidem putat eſſe obligationem reſtitutionis damni,niſi interceſſerit culpa mortalis: *Quia à venialibus*,inquit,*homines liberi eſſe nequeunt*: ſed de hoc infrà. Approbàmus ſententiam Soti, quando nullus intercedit contractus.idem tenent multi recentiores,vt Petrus Nau.l.2.c.1.n. 48. Henriquez tractatu de Irregularitate c.15. vbi citat. alios, Emmanuel Sà, v. Reſtitutio. Ratio eſt;quia quando ſolùm culpa venialis commiſſa eſt, non eſt actus perfectus in ratione iniuriæ, ſed imperfectus:ergo nó inducit obligationem reſtitutionis,ſaltem perfectam,qua aſtringat ſub peccato mortali. non enim poteſt obligatio maior eſſe in ſuo ordine, quàm fuerit iniuria,ex qua naſcitur,in ſuo.

Culpa venialis non eſt perfecta iniuria.

Petes, Vtrùm ſaltem ſub veniali ſit obligatio?

28 Quidam affirmant. Sicut enim cùm nulla eſt culpa,nulla eſt obligatio; cùm eſt letalis, eſt obligatio ſub peccato letali:ita etiam cùm eſt culpa venialis, videtur eſſe obligatio ſub veniali. Sed verius videtur,nullā eſſe obligationem reſtituendi, quod ſatis indicat Siluest. & alij DD. Nam obligatio in materia graui,non poteſt eſſe niſi ſub graui peccato;pendet enim obligatio ex materiæ grauitate, poſito præcepto naturali vel poſitiuo. mirum enim eſſet, hominē ſub veniali dumtaxat obligari ad reſtitutionem decem millium aureorum;nec poſſe hoc peccato liberari,niſi proponat reſtituere.Ratio eſt;quia cùm ſolùm venialis culpa in damno inferendo interceſſit; vt cùm ex quadam inconſideratione & animi *ἀπροσεξίᾳ* prouenit, cenſetur quaſi fortuitò obueniſſe. quis enim in huiuſmodi rebus periculoſis non aliquando aliquam negligentiam admittit ? rariſſimè tamen hinc talia damna accidunt : quare meritò quaſi fortuita videri debent.

Non tenetur ſub veniali.

Subita ira occidens.

Ex dictis ſequitur, Eum, qui ſubita ira correptus aliquem interimit,ita vt fuerit ſolùm motus ſecundò primus; non teneri ſub mortali ad reſtitutionem;vt rectè colligit Petrus Nauarra.

29 Altera pars probatur ; Quia quando opus eſt periculoſum,vel aduertis periculum,vel non aduertis : ſi omnino non aduertis,naturali quadam mentis diſtractione,vel quia nihil occurrit quod mentem excitet ad periculi cóſiderationem, non peccas,etiamſi non adhibeas diligétiam.ſi autem aduertis periculum,ordinariè peccas mortaliter, debitam diligentiam omittens: rarò enim in operibus externis contingit inconſideratio imperfecta, quæ ſit venialis ; quæ tamen frequens eſt in ſubreptitiis cogitationibus & internis animi motibus. Ratio eſt ; tum quia opera externa ſtatim periculum ſuum ingerunt & excitant mentem ad conſiderationem : tum quia membra exteriora non mouentur ad opus, niſi per rationem ſuperiorem ; vt docet D.Thomas 1.2.q.74. ar. 7. Interdum tamen contingit,hanc negligentiam conſiderationis eſſe venialem ; quamuis exteriùs iudicetur eſſe lata culpa, quia non adhibuit eam omnem circumſpectionem,quam homines communiter adhibere ſolent : & tunc verius eſt, non eſſe obligationem reſtituendi.

Inconſideratio imperfecta crebrior circa motus animi, quàm circa actiones externas.

Sed contra has duas propoſitiones. Obiicitur Primò ex cap.vltimo, de iniuriis, vbi Greg. IX. dicit,*non excuſari eum,cuius imperitia vel negligentia datum eſt damnum,ſed ſolùm eum,qui vt non accideret,de contingentibus nihil omiſit.* 30

Obiectiones.

Reſp.Loquitur de culpa lata, quæ eſt peccatū: nomine enim negligentiæ & imperitiæ intelligitur peccatum; vnde ſubdit : *Nec ignorantia te excuſat,ſi ſcire debuiſti ex facto tuo, iniuriam veriſimiliter poſſe contingere.* Quòd autem ait, *illum non teneri, qui de contingentibus nihil omiſit*, intelligendum eſt de *iis contingentibus*, quæ prudens prouideret : non autem de omnibus ; nam certum eſt, neminem ex caſu fortuito teneri.

Obiicitur Secundò ex Can.Conſuluiſti.2.q.4. vbi Stephanus V.ſcribit, *Monendi ſunt & proteſtandi parētes,ne tam tenellos ſecum in vno lecto collocent, ne negligentia qualibet proueniente ſuffocentur vel opprimantur, vnde ipſi rei homicidij inueniantur.*

Reſpondeo, Loquitur de negligentia quæ ſit peccatum,quæ facilè committitur in re tam periculoſa & tam crebra ; quam negligentiam quiuis prudens conaretur vitare.

Obiicitur Tertiò ex L. Qui occidit. 30. ff. ad L. Aquiliam. §.In hac quoque. Sed reuerà illa lex pro nobis facit. Primò enim dicit,in hac actione puniri dolum,& culpam,& ſubdit exēplum eius, qui in ſtipulas ignem immiſit die ventoſo;deinde addit, *At ſi obſeruauit omnia quæ oportuit, & ſubita vis venti longiùs ignem produxit, caret culpa.* Aduertendum tamen eſt,in foro externo,tam Eccleſiaſtico,quàm ciuili, interdum puniri culpam leuiſſimam, præſertim in committendo poſitam; partim ob præſumptionem fraudis, quæ potiùs locum habet in commiſſione;partim ne detur locus negligentiæ vel fraudi. Sed nos loquimur in foro interiori, vbi præſumptio non habet locum.

In foro externo punitur.

DVBITATIO VII.

Vtrùm naſcatur obligatio reſtituendi ex damno, culpa leui vel leuiſſima in officio vel conſilio dando,commiſſo.

Reſpondeo & dico Primò, Neminem teneri in foro conſcientiæ ex culpa leui vel leuiſſima in officio;ſed ſolùm ex graui. Docent hoc Auctores ſuprà allati Dub.6. Ratio eſt eadem ; quia nemo tenetur in officio vel artificio eſſe prudentior & diligétior,quàm paſſim homines eiuſdem conditionis eſſe ſolent : v.g. aduocatus non tenetur eſſe diligentior aut prudentior, quàm paſſim boni aduocati eſſe ſolent. vnde ſi contingat te cadere cauſa, eò quòd non præſtitit quod doctiſſimus & diligentiſſimus præſtitiſſet ; tamen bona fide præſtitit quod ſolent diligentes & docti in ſimilibus cauſis ; non tenetur ad reſtitutionem. Idem dico de medico, architecto, Prætore, Magiſtratu,Principe, & aliis officium vel artificium 31

Solùm ex culpa graui tenetur.

aliquod facientibus. Vnde ſequitur, etiam tutorem & curatorem non teneri in foro conſcientiæ ex culpa leui vel leuiſſima, ſed ſolùm ex lata, quidquid dicat Silu. v. Reſtitutio 3. q. 8. §. 3. cuius ſententia in foro exteriori videtur ſeruari.

32 Aduerte tamen, hæc intelligenda, niſi quis profiteretur ſe diligentiorem aut peritiorẽ aliis, aut etiam diligentiſſimum peritiſſimúmque: & hac ratione eum, qui talem quærebat, ad ſe pertraxiſſet: tunc enim tenetur ex culpa leui, & etiam leuiſſima; vt rectè Silueſt. verbo Culpa. q. 4. Ratio eſt; quia tunc promittit ſaltem implicite, ampliùs quam alij paſſim præſtent, & alter hanc ob cauſam ceſſat meliorem quærere: ergo, niſi hanc diligentiam præſtet, tenebitur ad reſtitutionem, non quidem totius damni; ſed quanti iudicabitur ſpes illa valere, qua ſperabat alter, maiori illa diligentia & peritia, quam quærebat, ſe voti compotem fore.

Niſi promiſerit curā maiorem.

Dices, Qui aliquid ex officio facit, videtur ſemper teneri ex culpa leui, quia pro ea re ſtipendium accipit, ac proinde intercedit velut cõtractus quidam in vtilitatem vtriuſque: atqui cùm contractus eſt in vtilitatem vtriuſque, tenetur ex culpa leui, vt infrà dicetur.

Quomodo dicatur teneri ex culpa leui.

Reſpondeo, quodam ſenſu dici poſſe talem teneri ex culpa leui; quia debet maiorem diligentiã adhibere, quàm ſi nihil commodi perciperet, vel non ex officio faceret. Verùm quia non debet maiorem diligentiam, quàm communiter debent homines eiuſdem officij; ideò commodiùs dicitur, eum non teneri niſi ex culpa graui, nempe quæ grauis eſt inter homines eiuſdem officij.

33 Dico Secundò, Qui præbet conſilium, tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti ratione ignorantiæ craſſæ, vel culpæ latæ, ſi erat parochus, confeſſarius, cõcionator, Theologus, Iuriſconſultus, vel eius profeſſionis, ad quam talis conſultatio ſpectabat. Ita Ioan. Medina Cod. de reſtit. q. 7. vt ſi confeſſarius dicat quempiam teneri ad reſtitutionem, qui non tenetur; vel non teneri, qui tenetur; vel contractum quempiam eſſe licitum, qui eſt illicitus; ſi ignorantia ſit craſſa, vel conſiderandi negligentia ſit grauis, tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti. Probatur Primò; Quia talis ex officio & profeſſione tenebatur hoc ſcire, & in reſpondendo hunc errorem vel negligentiam vitare, & non fecit: ergo cenſetur cauſa damni ſecuti. Secundò, Quia ratione ſuæ profeſſionis vel officij, habetur ſufficiens ab eo qui conſilium petit: ergo ſi non ſit ſufficiens, & tamen reſpondeat, decipit alterum. Imò quicumque dat alteri conſilium, ſuadens vt hoc vel illud faciat, aut abſolutè aſſerens illum poſſe facere, tenetur habere euidentiam moralem, illud cum his circumſtantiis hic eſſe licitum: alioquin committit culpam latam, vt patet ex dictis lib. 1. de Prudentia, Dubit. 1. Ratio eſt, quia nemo poteſt aliquid aggredi, niſi cum tali iudicio, ob periculum peccati: ergo neque alteri eſſe auctor.

Qui non teneatur.

Aduerte tamen Primò, Numquam teneri eum, qui conſultus reſpondet iuxta opinionem verè probabilem: vt oſtenſum eſt 1. 2. q. 19. Secundò, Neque eum, qui ſimpliciter aperit ſuam opinionem, dicens ita ſibi videri; non autem ſuadet vt alter ſequatur. Tertiò, Nec eum qui indicat ſe dubitare; tunc enim ſi alter ſequatur, ſuæ temeritati aſcribat.

Dico Tertiò, Si is qui præbet conſilium, erat illarum rerum parum peritus (v. g. quia non pertinebant ad eius profeſſionem) & alter ſciens eius inſufficientiam petat conſilium; conſultor nõ tenebitur illi ad reſtitutionem. Ratio eſt, quia ſibi debet imputare, ſi damnũ ex illo conſilio capiat; ſcienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij, tunc talis tenebitur illi tertio. vt ſi ſuades alicui certum contractum iniuſtum, vel vt non reſtituat, &c. Ratio eſt, quia tuo malo conſilio illi tertio inuito damnum infers. Nec refert, quòd tu conſultus, incolpabiliter ignorabas veritatem; quia nemo poteſt ſe miſcere dandis conſiliis in rebus quas non intelligit. vnde latam culpam committit. 34

Si ſciatur eius imperitia.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm naſcatur obligatio reſtitutionis damni ex culpa leui, vel leuiſſima, quando interceſſit contractus commodati, conducti, depoſiti, pignoris, vel alterius ſimilis.

SOtus l. 4. de Iuſtitia q. 7. a. 2. exiſtimat etiam tunc requiri culpam mortiferam; ita vt ſi is cui res commodata, vel locata, vel oppignorata eſt, negligenter eam cuſtodiat, & ipſa eius negligentia pereat, non teneatur ad reſtitutionem, niſi negligentia fuerit tanta, vt ſit peccatum mortiferum coram Deo: *Nam*, inquit, *à venialibus homo vix liberari poteſt; vnde ob illas negligentias non eſt tanta pœna plectendus*. Idem tenent multi recentiores. Emmanuel Sà v. Commodatum, Henriquez de Irreg. c. 15. vbi citat alios. addens, eos qui contrarium tenent, *eſſe limitandos, vt id locum habeat in foro exteriori*. Verùm contraria ſententia eſt ferè communis. 35

Reſpondeo igitur, & dico Primò, Si res apud commodatarium vel conductorem pereat fortuitò, ad nullam ipſe reſtitutionem tenetur, niſi aliter expreſſè ſit conuentum. Ita habetur c. vnico de Commodato. Probatur; quia res quæque domino ſuo perit, ſi nulla interceſſit culpa vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum ſarciendum. 36

Si pereat fortuitò, non tenetur.

Aduerte tamen, in tribus caſibus teneri commodatarium de euentu fortuito, qui in illo cap. exprimuntur. Primò, Si interceſſit pactum de reſtituendo quomodocumque periret. quod pactum is qui commodat, ſemper poteſt exigere, quando gratis commodat; ſecùs autem quando iuſto pretio; quia ſupra iuſtum pretium nihil poteſt exigi pretio æſtimabile. talis autem obligatio præſtandi euentum fortuitum, eſt pretio digna. Secundò, Si ſit in mora reſtituendi; vt ſi tempore ſtatuto non reſtituas, & poſteà pereat; ſi enim reſtituiſſet, fortè non periiſſet. eſt autem in mora, qui poteſt reſtituere, & non reſtituit, cùm tamen teneatur. Tertiò, Si ex culpa, data ſit occaſio caſui fortuito; vt ſi non ſis re illa vſus eo loco, quo cõuentum eſt, ſed alio, vbi erat maius periculum, ipſáque periit. v. g. accepiſti vtendum vas argenteum domi tuæ, & foras extuliſti. vide Inſtit. Quibus modis re contrah. obligatio. § Item is. 37

Excipe tres caſus.

Dices, Quid ſi bona fide putauit ſe facere volente domino?

Reſp.

Si ſub ratihabitione vtatur vltra terminum, vel alio modo.

Reſp. Si verè domino placebat vt ſic vteretur, vel vt retineret vltra terminum, non tenetur, ſecùs verò ſi deprehendat domino diſplicuiſſe. Prior pars probatur, Quia vſus eſt ſub ratihabitione domini.ergo ſi poſteà ratum habeat,liberabitur; *Quia ratihabitio retrotrahitur, & mandato æquiparatur*, vt habetur reg. 10. de reg. Iuris in 6. quod verum eſt maximè in contractibus & quaſi contractibus; hic autem eſt contractus commodati. Sicut ergo,ſi domini expreſſo conſenſu fuiſſet vſus, non teneretur de caſu illo fortuito; ita nec modò tenetur accedente ratihabitione, quæ æquiualet præuio & expreſſo conſenſui.

Dices, Iam eſt ius acquiſitum domino, cui non intendit renuntiare. Confirm. Quia ratihabitio non extenditur ad ignorata.

Reſpondeo, Illi non eſt ius acquiſitum abſolutè, ſed ſolùm dependenter à conſenſu vel diſſenſu in vſum præteritum: ſicut delata vel deuoluta hereditate ad Titium, Titius non habet ius niſi dependenter ab acceptatione.

Ad Confirmationem. Ratihabitio non extenditur principaliter ad ignorata, extenditur tamen acceſſoriè, ſicut & conſenſus in cõtractibus; vt ſi emas rem tibi damnoſam futuram, vel, ſi ego nomine tuo contraxerim vtiliſſimè, & tu nolis ratum habere. error enim circa extrinſeca in contractibus non vitiat contractum. Hinc fit vt ſæpè contrahamus vel ratificemus, ex quibus maximum nobis obuenit damnum.

Altera pars patet ex dictis, & confir. Quia non potuit vti re illa niſi cum animo compenſandi in euentu quo dominus nollet ratum habere ipſius factum; alioquin commiſiſſet furtum, cõtrectando rem alienã inuito iuſta ratione domino. ergo ſi dominus nolit ratum habere illum vſum, tenebitur perinde ac ſi illo inuito vſus eſſet. Nam re vera illo inuito vſus eſt, nec poteſt excuſari à peccato, niſi per bonam fidem cum animo compenſandi, ſi dominus nollet ratum habere.

Dices, Etiam cùm dominus ratum habet vſum præteritum, non videtur id facere niſi ſaluo iure de compenſando ſi res periit.

Reſp. negando aſſumptum; Sicut enim in contractu commodati in futurum non poſtulauit vt commodatarius teneretur de caſu fortuito; ita nec putandus eſt id requirere in ratihabitione præteriti, niſi id exprimat. Quod diximus de commodato, multò magis locum habet in conducto: quia conductor ad euentum fortuitum obligari non poteſt, ſicut commodatarius.

38 Nota tamen, Si res eodem modo erat peritura apud dominum, commodatarium in his caſibus non teneri ad reſtitutionẽ; vt docet Cou.reg.Peccatum.p.2.§.6.n. 1. & multi alij, de fure & omni iniuſto detentore; quia tunc non cenſetur domino cauſa damni: de quo plura infrà c.12. Dub.15.

Si eodem modo peritura apud dominũ.

Dico Secundò, Si conſiſtamus intra limites Iuris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiamſi apud ipſum ſit ex contractu; niſi ob dolum, aut latam culpam. Colligitur ex Silueſt. & aliis dub. 6. citatis; quia generatim loquuntur.

39 Probatur Primò, Quia iure naturæ nemo tenetur maiorem diligentiam præſtare in cuſtodia rei commodatæ, conductæ, &c. quàm in re propria, & quàm ipſe dominus adhibuiſſet, ſi apud ipſum manſiſſet: ergo ſi hæc diligẽtia ſit præſtita, ſi contingat rem perire, ſine culpa peribit, ac proinde ſine iniuſtitia: atqui nemo tenetur Iure naturæ in conſcientia de damno dato, niſi iniuſtè datum ſit: ergo cùm hîc nulla ſit iniuſtitia commiſſa, non obligabitur in conſcientia. Confirmatur; Quia quando quis præſtitit omnem diligentiam, quam tenebatur præſtare, res cenſetur caſu periiſſe: ergo, &c. Probatur; Quia Iure naturæ non minorem poſtulat cuſtodiam *precarium* quàm *commodatum* (cùm precarium nihil ſit aliud quam commodatum ad tempus incertum, nempe ad arbitrium domini:) atqui *precarium* non requirit niſi cuſtodiam communem, ita vt ſolùm præſtare debeas dolum, & latam culpam, vt patet L.Contractus.23.ff.de regulis Iuris: & L. Quæſitum eſt. 8. §.Eum quoque.ff.de precario.ergo, &c.

Iure naturæ ſolùm tenemur ex culpa lata.

Dico Tertiò, Poſitis tamen legibus humanis, de hiſce rebus latis, ſi res alterius ſit apud te per contractum, qui in tuam ſolius vtilitatem tendat; teneris non ſolùm ex lata culpa, ſed etiam ex leui & leuiſſima. v. g. Si gratis tibi commodaui librum, equum, veſtem tua cauſa, teneris in ea re cuſtodienda adhibere non ſolùm eam diligentiam, quam homines communiter in ſuis rebus ſimilibus præſtare ſolẽt; ſed etiam quam diligentiores & diligentiſſimi: vnde ſi librum commodatum reliquiſti in cubiculo, & egrediens oſtium attraxiſti, ſed non tentaſti an firmiter clauſum eſſet, teneris ad reſtitutionem. Probatur hæc ſententia ex cap.vnico, de commodato, vbi dicitur: *Cùm gratia ſui tantùm quis accommodatum accepit, de leuiſſima etiam culpa tenetur*; quod DD. interpretantur de culpa iuridicè accepta; quamuis Sotus velit eam Theologicè accipi pro vera culpa in conſcientia. Idem colligitur ex L.In rebus cõmodatis.18.ff.Commodati vel contrà.& Inſtit.Quibus modis re contrahitur obligatio.§.Item is. Ratio eſt; Quia æquitas poſtulat, vt is qui gratis re alterius vtitur in ſuam vtilitatem, ſummam diligentiam adhibeat, ne domino pereat; id enim Iure naturæ ex gratitudine rependere debet; vnde ſufficiens ſubfuit fundamentum, ad hoc lege ſanciendum, & inducendum ſtrictam obligationem. 40

Iure poſitiuo. ſi contractus in tuam ſolius vtilitatẽ, teneris ex leuiſſima.

Dico Quartò, Si contractus tantùm cedat in commodum domini, cuius ipſa res eſt; teneris ſolùm ex dolo, vel lata culpa, non autem ex leuiſſima vel leui. Patet Inſtit. ſuprà. §. Præterea & is. vbi dicitur, *depoſitarium* (nempe qui gratis rem depoſitam cuſtodit) *teneri ſolùm ex dolo.* vbi nomine *doli* etiam *lata culpa* continetur, vt ibidem inſinuat Gloſſa. Vnde ſi tibi commodaui librũ, arma, veſtem, in meum dumtaxat commodum; teneris ſolùm ex culpa lata. Ratio eſt; quia æquitas poſtulat, vt tunc non maiorem tenearis cuſtodiam præſtare, quàm paſſim homines in ſuis rebus ſolent; cùm tibi nulla fiat gratia, nec tuum commodum ſpectetur, ſed domini.

Si in vtilitatem domini, ex lata. 41

Dico Quintò, Si contractus cedat in vtilitatem vtriuſque, teneris ex culpa lata, & leui; non autem ex leuiſſima. Patet hoc ex d. L. Contractus.23.ff.de regulis Iuris, & Inſtit. ſuprà. §. Creditor. talis eſt contractus pignoris; pignus enim datur vtriuſque gratia, nempe creditoris & debitoris: vnde is qui pignus accepit, non tenetur niſi ad exactam diligentiam in eo cuſtodiendo, vt habetur Inſtitut. ſuprà: non tamen ad exactiſſimam, vt ibidem probat Gloſſa. Talis etiam eſt cõtractus conducti & locati: & contractus depo- 42

Si in vtilitatem vtriuſque ex leui.

ſiti.

ſiri, quandò datur pretium pro rei cuſtodia: ſecùs ſi gratis fiat. Denique contractus commodati, quando vtriuſque cauſa fit. Ratio eſt; quia cùm res aliena tibi concedatur in tuam vtilitatem, æquitas poſtulare videtur vt valdè diligenter eam cuſtodias: non tamen diligentiſſimè; quia non tua ſolius cauſa, ſed etiam ob commodum domini traditur.

Sed nunc difficultas eſt, vtrùm hæ leges obligent in conſcientia ante ſententiam Iudicis, ad damni ea culpa leui vel leuiſſima dati reparationem.

43 Sotus putat ante ſententiam non obligare; eſſe enim pœnales, & procedere ex præſumptione culpæ interioris. Idem videtur ſentire ceteri ſuprà citati. Quæ ſententia meo iudiciò non eſt improbabilis; non quòd hæ leges pœnales ſint, propriè loquendo, cùm reſtitutio non ſit pœna: ſed quòd in foro conſcientiæ non videātur receptæ: nemo enim eſt, qui pignori vel rei cōductę putet ſe maiorem cuſtodiam debere ex iuſtitia, quàm dominus ipſe adhibere ſolet. Idem videtur de cōmodato: etſi enim maiore cura hoc cuſtodiat, quàm dominus; non tamen id facit, quòd putet ſe teneri lege iuſtitiæ, ſed ex gratitudine: id enim gratitudo poſtulat, propter commodum, quod ex re alterius percipit. nec minùs putant homines ſe teneri ad cuſtodiam precarij, quàm commodati. Vnde etiam plerumque fit reſtitutio, non ſolùm ſi commodatum perit, ſed etiam ſi precarium; quamuis abſque omni culpa perierit.

Probabile eſt illas leges non obligare ante ſententiam.

44 Dices, Si non tenetur, ergo iniquè cogitur in foro exteriori.

Reſpondeo, negando conſequentiam: potuit enim hoc lege ſtatui propter bonum commune; tum vt vitetur omnis fraus & negligentia circa res huiuſmodi, tum vt omnes excitentur ad diligentiam eam, quæ æquitati naturali eſt conſentanea, etſi ea iuſtitia non ſit debita. Sicut enim qui deflorauit virginem volentem, ante ſententiam nihil ei ex iuſtitia debet; tamen in foro externo cogitur eam dotare, lege ſic ſtatuente propter bonum commune: ita etiam qui amiſit commodatum abſque culpa, etſi nihil ex iuſtitia debeat ante ſententiam; tamen poteſt cogi ad reſtitutionem, ex vi legis ob bonum commune ita ſtatuentis. Neque hoc mirum videri debet; quia in foro externo, dum agitur de damno dato, etiam culpa leuiſſima ſpectatur, vt patet L. In lege 44 ff. ad legem Aquiliam: tamen in foro conſcientiæ hæc non obligat; vt oſtenſum eſt Dubitatione 6.

45 Fateor tamen contrariam ſententiam (nempe has leges obligare ad reparationem damni ante ſententiam) eſſe communiorem, ac proinde ordinariè in praxi ſeruandam. Ratio eſt; quia iſtæ leges ſanciunt, id quod naturali æquitati eſt conſentaneum circa rem alienam (quam mediante contractu apud nos habemus) præſtare. qua ſanctione poſita, qui facit talem contractum, accipiendo commodatum, conductum, depoſitum, pignus) implicitè ſe obligat ad præſtandam eam diligentiam, quam leges requirunt. quare ſi hanc diligentiam non præſtet, (quamuis id naturali obliuione, ſine omni culpa factum ſit) tenebitur ad reſtitutionem. Vide Couarr. in Epitome 4. decret. pag. 2. cap. 6. § 6. nu. 15. & Nauarr. cap. 17. num. 184.

Contraria cōmunior.

Ratio, cur obligare videantur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm oriatur obligatio reſtitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.

Reſpondeo, Minimè oriri, (quidquid aliqui dixerint) ſi ignorantia fuit inculpata. vt patet ex dictis 1.2. q. 6. a. 8. Vt, ſi putans eſſe feram, & 46
telo petens interficias; deinde deprehendas fuiſſe inimicum, quem ad necem quærebas. Ratio eſt; quia occiſio illa inimici, vel hominis, nullo modo eſt voluntaria; ac proinde abſque omni culpa: & conſequenter non inducit obligationem reſtitutionis. Nec refert, quòd illum æquè voluiſſes occidere, ſi ſciuiſſes eſſe inimicum, & quòd gaudeas occidiſſe; quia illa voluntas non eſt cauſa operis; cùm non ſit, nec fuerit; ſed ſolùm eſſet, poſita conditione, quæ non ponitur. gaudium verò ſequitur opus. Vnde non magis obligat ad reſtitutionem, quàm ſi gauderes ab alio factum.

Ignorātia comitans.

DVBITATIO X.

Vtrùm reſtitutio ſit neceſſaria ad ſalutem.

D. Thom. q. 62. a. 2.

Gvido Carmelita aſſignat Græcis hunc errorem, Reſtitutionem iniquè ablatorum non 47
eſſe neceſſariam ad ſalutem; ſed ſufficere eleemoſynam ex illis datam. Sed non puto Græcos Doctores hoc docuiſſe; cùm Scriptores antiqui non meminerint. quamuis credibile ſit, aliquos eorum ſacerdotes ex auaritia hoc in abſoluendis pœnitentibus obſeruaſſe, vt partem obtinerent.

Græcorum ſacerdotes.

Reſpondeo igitur, Ipſam reſtitutionem externam, eſſe neceſſariam ad ſalutem, ſi facultas ſuppetit: ſi autem non ſuppetit, non eſt quidem ipſa externa reſtitutio neceſſaria, propoſitum tamen reſtituendi eſt neceſſarium. Docet hoc D. Auguſt. epiſt. 54. quæ eſt ad Macedonium: *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, reddi poteſt, & non redditur, pœnitentia non agitur, ſed ſimulatur. ſi autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum.*

Prior pars probatur; quia non reſtituere, cùm poſſis, eſt voluntariè nocere & facere iniuriam proximo: (non reſtituendo enim, noces proximo; nam impedis illum à poſſeſſione & vſu rei ſuæ vel debitæ) atqui neceſſarium eſt ad ſalutem vt nemini voluntariè noceamus, aut iniuriam faciamus; vt ex multis Scripturis conſtat. ergo neceſſaria eſt reſtitutio. Vide plura apud Alphonſum Caſtrium v. Reſtitutio.

Dices, Lucæ 11. Cùm Dominus dixiſſet Phariſæo, *quod intus eſt veſtrùm, plenum eſt rapina, & iniquitate*, ſubdit; *Verumtamen quod ſupereſt, date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.* ergo ſufficit eleemoſyna ad expiāda peccata iniuſtitiæ.

Reſpondeo, Si hoc argumentum valeret, etiam probaret pœnitentiam non eſſe neceſſariam ſuribus. itaque non vult Dominus eleemoſynam ſufficere, ſed eſſe optimam diſpoſitionem ad munditiam animi. q.d. Date eleemoſynam pro veſtra facultate (id enim videtur ſignificari in Græco, cùm dicitur, *τὰ ἐνόντα*, ideſt *κατὰ τὸ ὄν*) & facilè mundabimini; quia diſponetur animus ad veram pœniten

niten

nitentiam & reſtitutionem. Vide Ambroſium & Theophylactum in hunc locum.

48 Altera pars probatur: quia nemo obligatur ad impoſſibile. quòd tamen propoſitum reſtituendi tunc ſit neceſſarium, patet; quia ad remiſſionem peccati, neceſſaria eſt cōtritio, vel ſaltem attritio cum Sacramento: hæc autem continent propoſitum reſtituendi; tum quia continent dolorem de peccato iniuſtæ ablationis, in quo dolore continetur implicitè propoſitum reſtituendi; tum quia continent propoſitum emēdationis, & ſeruādi diuina præcepta, inter quæ eſt præceptū reſtituendi.

Propoſitum reſtituendi eſt neceſſarium.

49 Petes. Quale eſt præceptum reſtitutionis, affirmatiuum, an negatiuum? Multi dicunt eſſe negatiuum; quia idem eſt dicere, *Reſtitue*, &, *Ne detine alienum*. Sed verius eſt, eſſe affirmatiuum Primò, Quia præcipitur actus poſitiuus, in negatiuo ſolùm præcipitur abſtinentia ab aliquo opere poſitiuo. Nec obſtat, quòd interdum videatur fieri reſtitutio ſola ceſſatione detinendi: vt ſi deſeras domum vel agrum, quem vi occupaſti: quia hæc ceſſatio eò dirigitur, vt alter rem ſuam conſequatur, fiátque æqualitas: & ita habet terminum poſitiuum. Vnde eſt inſtar actionis poſitiuæ, qua impletur præceptum affirmatiuum. Secundò, Quia non obligat pro omni tempore, ſed ſolùm quando eſt opportunitas reſtituendi. Negatiuum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum, *Ne detine alienum*, in re potiùs eſt affirmatiuum, quàm negatiuum; quia non poteſt ſeruari, niſi per actum poſitiuum; neque obligat pro omni tempore.

Præceptum reſtitutionis eſt affirmatiuum.

Aduerte tamen, præceptum reſtituendi, naſci ex præcepto negatiuo, *Non furtum facies*. Eiuſdem enim rationis eſt furari, & detinere alienum, cùm potes reddere. Vnde hoc ipſo, quo præcipitur, *Non furaberis*, præcipitur etiam, *vt non detineas* ſi potes reddere: & conſequenter, *vt reſtituas*; quia actus reſtitutionis eſt neceſſarius ad non detinendum alienum. 50

Oritur ex negatiuo.

CAPVT SECVNDVM.

De iniuriis & damnis in rebus ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.

Complectitur Dubitationes 3.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo ſenſu, vel vſu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad reſtitutionem.

1 SOTVS lib. 4. q. 6. art. 3. in ſolut. 3. argumenti, & quidam alij putant pro his damnis præcisè conſideratis eſſe faciendam reſtitutionem pecuniariam, arbitrio boni viri.

Priuatio mentis, vel ſenſus, non poteſt pecunia rependi.

Reſp. breuiter, Verius videri, talem non teneri ad reſtitutionem præcisè pro ipſo damno ſenſuum, vel vſus rationis; ſed tantùm pro damno temporali, quod inde ſequitur: vt ſi non poſſit eam artem vel functionem obire, quâ lucrum faciebat. colligitur ex Gomezio tom. 3. c. 6. num. 32. vbi probat, cicatricem & deformitatem ex iniuria remanentem, non poſſe æſtimari à Iudice vel offenſo; *quia ſicut liber homo nullam recipit æſtimationem; ita nec cicatrix vel deformitas eius*, quod expreſsè habetur L. fin. ff. de his qui deiecerint vel effuderint. Idem docet Nauarr. c. 15. n. 19. & 20. multíque alij
2 infrà citandi. Ratio eſt, quia hæc damna nullo pretio ſunt æſtimabilia; ſunt enim in bonis quæ ſupremum locum inter bona humana tenent; nec quidquam eſt in hominum poteſtate, quod his cenſeatur æquiualens: vnde per pecuniam non poteſt fieri compenſatio. Itaque pro his ſatis eſt pœnitentia coram Deo, cum petitione veniæ pro iniuria illata, quando ſcitur auctor. ſed de hoc infrà cap. 9. Dubitat. 23.

DVBITATIO II.

Vtrùm is, qui alterum grauiter læſit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam reſtitutionem.

RESp. & dico Primò, Qui alterum metu vel fraude pertraxit in peccatum, tenetur ex iuſtitia ipſum ſuæ libertati reſtituere, & vim fraudémque tollere, ne ille in poſterum ſimili modo peccet. eſt cōmunis ſententia DD. Probatur; quia minari, aut vim inferre, eſt contra iuſtitiam, ſi ſine iuſta auctoritate fiat; quæ numquā iuſta eſſe poteſt, dum quis ad peccatum cogitur. Similiter decipere alterum falſa doctrina circa fidem, mores, vel artes humanas. ſicut enim quiſque habet Ius iuſtitiæ, ne ab alio lædatur in corpore; ita etiam ne in anima lædatur inuitus, errore: ſed is, qui aliquid facit contra iuſtitiam, tenetur lege iuſtitiæ ceſſare, & quantum in ſe eſt, illud retractare, & irritum infectúmque reddere: ergo ex iuſtitia tenetur vim tollere, minas remittere, fraudémque patefacere. Vnde non eſt verum, quod quidam docent, eum, qui fraude pertraxit aliquem in errorem, ſi ille error nō verſetur in materia iuſtitiæ (v. g. circa contractum vel reſtitutionem) ſed in materia 3

materia fidei, vel temperantiæ, non teneri errorem tollere lege iuſtitiæ, ſed ſolùm lege illius virtutis, circa cuius materiam decepit. Ratio illorum eſt, quia eodem præcepto, quo quis tenetur nihil contra aliquam virtutem ſciens facere; eodem tenetur nihil contra illam ſuadere, aut docere: tam enim eſt contra rationem, malum ſcientem con-
4 ſulere, quã facere. Sed etſi hæc ratio optimè probet, eum, qui ſuadet falſum ſciens, in materia fidei, vel temperantiæ, peccare contra has virtutes; tamen non probat, eum non peccare etiam contra iuſtitiam. Nam etſi non inuitum & ſine fraude induceret, peccaret cõtra has virtutes; ergo quando fraude vtitur (id eſt, quando ſcit vel dubitat ſe malè docere, vel conſulere, & alterum ex ſimplicitate decipi inuitum) peccat contra iuſtitiam.

Duplex malitia in conſilione & in deceptione ad peccatum.

5 Aduerte tamen, ſi quis putaretur non inuitus, ſed voluntariè deceptus (quo modo multi iam ad hæreſes pertrahũtur auidi nouitatum, & auribus prurientes) non naſci obligationem ex Iuſtitiæ lege ad errorem dedocendum; ſed tantùm ea lege illius virtutis, contra quam fuit alteri auctor peccandi, & ex lege correptionis fraternæ. Idem dicendum, ſi deceptus cognoſcat aliunde veritatem; tunc enim deceptor non tenetur ex iuſtitia contrarium ſuadere. Ratio eſt; quia ablatus eſt error intellectus, ratione cuius deceptor cenſebatur cauſa operis mali: vnde ſi alter adhuc pergat in opere malo, non id facit ex ignorãtia, ſed pro-
6 pria malitia; ac proinde non poteſt imputari ei, qui antè deceperat. niſi fortè variis ſuaſionibus animum ipſius inflexerit ad malum: tunc enim tenetur, ſi damnum tertio impendeat, quantum in ſe eſt, ſuadere contrarium; quamuis ille ſciat aliunde veritatem. Ratio eſt; quia non ſolùm veritatis ignoratione, ſed etiam tua ſuaſione fuit inclinatus in malum: ergo niſi contrarium ſuaſeris, cenſeberis adhuc cauſa operis, ratione effectus relicti in animo ipſius; nempe ratione inclinationis prauæ, & propoſiti tua ſuaſione excitati. Sed de hoc plura infrà cap. 13. Dub. 3.

Si voluntariè deceptus.

Si aliunde veritatem recognoſcat.

7 Dico Secundò, Qui tamen alterum pertraxit ad peccatum, ſiue prece vel pretio, ſiue vi vel fraude, non tenetur ex iuſtitia curare vt conuertatur; tenetur tamen ad id lege charitatis, idque magis quàm alij. docet Sotus lib. 4. de Iuſtitia, q. 6. art. 3. ad primum. Sil. reſtitutio 3. q. 1. Petrus Nauarr. cap. 2. n. 1. & alij recentiores. Videtur eſſe contra Scotum in 4. d. 15. quæſt. 3. art. 1. & Adrianum q. de Reſtitut. §. Ex cauſa. & quoſdam alios, qui ſentire videntur, omnes iſtos, & etiam qui exemplo ſuo fuerunt aliis cauſa peccandi, teneri ex iuſtitia. ſed rationes eorum ſolùm probant teneri ex charitate.

Non tenetur ex iuſtitia facere vt conuertatur.

Probatur Primò, De eo, qui pretio vel prece induxit, ſine vi & fraude. Nam qui ita induxit, non abſtulit aliquid ab inuito, cùm iſte inductus, ſciens & prudens peccauerit: ergo non eſt ei illata iniuria.

8 Dices cum Adriano, Etiamſi ille actu elicito non fuerit inuitus, (liberè enim conſenſit;) tamen actu ſecundùm legem diuinam debito, fuit inuitus: (nam debebat ei diſplicere.) Sicut ſi quis te roget vt ſibi manũ abſcindas, etſi ipſe ſpõte hoc damnum patiatur; tamen quia actu ſecundùm legem debito patitur inuitus, peccas contra iuſtitiã.

Reſp. Si ſufficeret ad peccatum iniuſtitiæ, vt quis actu debito ſit inuitus, ſemper eſſet contra iuſtitiam inducere alium ad quoduis peccatum; quia deberet ille inuitus induci & facere; id eſt, deberet nolle tibi obſequi. Vnde ſi alicui ſuaſiſſes, vt pecuniam ſuam profunderet in luſum vel conuiuia, tenereris ad reſtitutionem; quod nemo dixerit. Neque illa abſciſſio manus eſt iniuria in eum qui conſentit, ſed in Rempub. & Deum, qui non conſentit; quia fit inuita Republ. Deóque nolente. Vt igitur ipſi non fiat iniuria, ſufficit vt reipſa non ſit inuitus.

Ad iniuriam non ſufficit, vt quis actu debito ſit inuitus.

Secundò, Probatur generatim de omni eo, qui 9
inductus eſt ad peccatum etiam vi & fraude, & ſcit ſe eſſe in peccato, & poſſe reſurgere: quia nemo tenetur ex iuſtitia ad reſarciendum damnum ei, qui cenſetur illud condonare; ſed is qui à te inductus eſt in peccatum, poſtquam ſcit ſe eſſe in peccato, & poſſe ope diuina reſurgere, & tamen non vult, cenſetur tibi damnum ſpiritale condonare; nam vult in eo permanere, & gratiam amiſſam veluti ante oculos poſitam, non vult recuperare. Sicut ſi res ablata Petro, eſſet in eius conſpectu; ita vt eam facilè poſſet recuperare, & tamen nollet; cenſeretur eam habere pro derelicto, & reſtitutionem condonare.

Qui ſcit ſe eſſe in peccato, & vult permanere, cenſetur condonare.

Tertiò, Is qui fuit principalis & directa cauſa 10
damni ſpiritalis, non tenetur ex iuſtitia, nempe is qui fecit opus malum; eò quòd is qui paſſus eſt, cenſeatur condonare; nempe idem ſibiipſi: ergo nec is qui eſt cauſa remota, conſilio, prece, vel etiam vi, tenetur; cùm alter condonet.

Quòd tamen lege charitatis præ ceteris teneatur, patet; quia æquitas poſtulat, vt is qui eſt auctor mali, præ ceteris laboret vt emẽdetur. & hoc benè probant argumenta Adriani. maius enim ille attulit nocumentum, quàm ſi abſtuliſſet pecunias: imò multi peruertendo alios exemplo, conſilio, vel praua doctrina, plus mali faciunt, quàm tota vita omni diligentia ſua poterunt compenſare. Itaque æquitas poſtulat, vt omnem operam per ſe & alios nauent, vt illi emendẽtur. Puto tamen, hanc obligationem, quatenus præ ceteris obligãtur, non eſſe ſub mortali, vt docet Nau. l. 5. conſil. tit. 5. conſil. 2. n. 4. Probatur iiſdẽ rationibus, quibus oſtenſum eſt non eſſe contra iuſtitiã: charitas enim non obligat ad correptionem ſub mortali, niſi in neceſſitate, quando etiam alij obligantur. vnde præ ceteris nõ tenetur ſub peccato mortali.

Teneri ex charitate.

Dico Tertiò, Si is qui fraude inductus eſt in 11
errorem, faciat opus malum, priuſquam veritatem cognouerit, imputatur cõſultori qui decepit: quamuis qui fecit, ob ignorantiam inculpatam non peccarit. Ratio eſt; quia conſultori hoc opus eſt voluntarium, cùm ſciat eſſe prauum: ei autem qui facit, eſt prorſus inuoluntarium quà malum; quia omnino eius prauitatem ignorat. Vnde ſi eſt homicidium vel mutilatio, conſultor irregularitatem incurret, non executor. Adeò verum illud Heſiodi, *Malum conſilium conſultori peſſimum*, Vide 1. 2. q. 6. art. 3. & 8.

DVBITATIO III.

Vtrùm is, qui auertit aliquem à Religione, quã volebat ingredi, vel ingreſſũ extraxit, teneatur ad aliquam reſtitutionem.

DVpliciter poteſt quis abduci à Religione. 1. Vi vel fraude. 2. Solis precibus aut ſuaſionibus.

nibus. itē poteſt eſſe quæſtio de reſtitutione vel perſonæ, vel cōmodi temporalis. quibus notatis,

12 Reſpondeo & dico Primò, Qui nouitium ſine vi & fraude extraxit, non tenetur ex iuſtitia Religioni aliquid reſtituere, etiamſi malo animo fecerit, & grauiſſimè peccarit. Eſt contra Adrianum ſuprà. Ita Sotus l. 4. de Iuſt. q. 6. art. 3. & Petrus Nauar. l. 2. de Reſtitut. c. 2. nu. 15. Ratio eſt; quia Religioni non eſt facta propriè iniuria: nam ante votorum acceptationem (quæ in aliis Religionibus fit in profeſſione, in noſtra verò, dum poſt biennium probationis, emittuntur vota ſimplicia Scholaſticorum) Religio non habet ius ad perſonas, quamuis ipſæ voto ſe aſtrinxiſſent; vt in votis realibus, & in omni promiſſione accidit. Hinc patet, illum etiam non teneri ad compenſandum vtilitatem temporalem, quam Religio ſperabat à nouitio; quia non habebat ius ad eam, niſi mediante libera voluntate nouitij, quam ille in ſua libertate reliquit, dum nullam vim vel fraudem adhibuit.

Qui nouitium ſine vi & fraude abducit.

Dixi, *non teneri ex Iuſtitia*; quia ex æquitate quadam ſeu decentia tenetur illum hortari ad bonum propoſitum reſumendum; vt reparet magnum illud bonum, quod nefariè in animo eius deſtruxit, ſpiritum Dei extinguens.

Ex decentia tenetur.

Dico Secundò, Is qui vi aut fraude abduxit à Religione ſiue profeſſum ſiue nouitium, non tenetur ex Iuſtitia vel alio præcepto ipſe ingredi;
13 ſed tenetur vim tollere & fraudem aperire, ſuadereque reditum. quòd ſi ille redire nolit, vel procul abſit, vt conueniri non poſſit, tenetur ex æquitate quadam alium inducere, ſi commodè poteſt; non tamen ex iuſtitia.

Qui vi vel fraude abducit.

Prima pars, *quòd non teneatur ipſe ſeductor ingredi*, probatur; Tum quia ipſe fortè nō eſt aptus; tum quia ſtatus Religionis debet liberrimè acceptari: eſt enim ſtatus perfectionis, quæ non niſi liberis, minimeque coactis functionibus acquiri-
14 tur: vnde par eſt, vt eius obligatio non naſcatur ex vllo delicto; ſed tantùm ex ſpontaneo voto. quo fit, vt etſi ob delictum poſſit quis concludi in Monaſterio ad agendam pœnitentiam, tamen non poſſit cogi vt Religionem profiteatur.

Non tenetur ingredi.

Obligatio Religionis ingrediendæ non poteſt naſci ex delicto.

Secunda pars, *quòd teneatur vim & fraudem tollere*, patet ex dubit. 2.

Tertia verò pars, *quòd ex æquitate teneatur alium inducere*, patet ex dictis. Cùm enim Deo & Religioni ſubtraxerit obſequium illud, quod ille præſtabat, par eſt vt compenſet eo modo, quo poteſt. quòd tamen *non teneatur ex iuſtitia*, docet Sotus, & probatur, Primò, Quia nec ipſe Religioſus ex iuſtitia tenetur redire, ſed ſolùm ex voto Religionis; vt quidam volunt. Secundò, etiamſi teneretur redire ex iuſtitia, (quod verius videtur) tamen auctor non tenetur ex iuſtitia, niſi vim & fraudem tollere, & ſuadere reditum: nam aliter nō poteſt perſonam reſtituere. vt autem aliam huius loco reſtituat, nec moribus receptum eſt, nec iuſtitia poſtulat; quia capeſſere Religionem, non eſt perſonarum humanæ, ſed pendet ex inſpiratione diuina. Tertiò, Quia Monaſterium non poſſidet Religioſum tamquam mancipiū, propter quod, ſi abductum fuerit vi vel fraude, debet aliud reſtitui: ſed tamquam filium, propter quem abductum vel occiſum non reſtituitur alius. Quartò, Qui Religioſum occidit, non tenetur ex iuſtitia alium inducere: ergo, &c. Quintò, Nullus Iudex in foro exteriore id ei iniungeret; quod ſignum eſt non teneri ex iuſtitia.

Non ex iuſtitia alium inducere.

Dico Tertiò, Qui nouitium vi vel fraude ſedu- 15
xit, auertitque à Religione profitenda, tenetur ex iuſtitia Monaſterio compenſare, quanti ſpes illa temporalis commodi, quod ex ipſius hereditate, donatione, vel induſtria expectabatur, valebat. Probatur generali ratione; Quia qui aliquem impedit vi, fraude, mendacio, metu, ne tibi relinquat legatum, hereditatem, aut ne tibi conferat beneficium, quod propoſuerat conferre; tenetur tibi ad reſtitutionem, quanti illa ſpes, iudicio prudentum, æſtimatur. Etſi enim tu non habeas ius ad beneficium, vel legatum illud; habes tamen ius, ne alteri vis aut fraus fiat in tuum detrimentum. pari modo Religio ius habet, ne vi aut fraude eum, qui ſtatuit ingredi, auertas. Vnde qui ita auertit, violat ius Religionis; ac proinde tenetur ad reſtitutionem damni conſequentis, qua parte pretio illud eſt æſtimabile.

Tenetur damnum compenſare.

Hîc tamen aduerte, ſi reſtituit illum ſuæ libertati, fraudemque aperuit intereà temporis, dum adhuc illi eſt integrum redire, probabile eſſe non ampliùs teneri: quia in poſterum nō cenſebitur cauſa damni Monaſterio; ſed nouitius ſolus ſponte non rediens. idem dicendum, ſi nouitius ille fraudem aliquo modo aduertit: nam egreſſio tunc non fuit inuoluntaria. quòd ſi non ampliùs ſit ei integrum redire; vt, ſi interim contraxit matrimonium, vel alia ratione impeditus eſt; tenebitur deceptor quanti ſpes illa Monaſterij æſtimabitur: quia cenſetur cauſa damni in poſterum. Dixi, *eſſe probabile*; quia etiamſi nouitio ſit integrum redire; tamen ſi occaſione fraudis vel vis illatæ mutet ſeriò animum, deceptor videtur cauſa damni; quia iniuſtè eius occaſionem dedit.

Sed difficultas eſt, ſi quis profeſſum ſeducat, maximè ſine vi vel fraude. Quidam putant talem teneri ad reſtitutionem commodi temporalis; quamuis ſine vi vel fraude abduxerit. Ratio eſt; quia Religio ius habet ad percipienda commoda temporalia ex eius functionibus; (vt ſi erat concionator, vel Doctor, à quo magnus prouentus, vel eleemoſynæ) atqui hoc ius impedit is, qui ſuadet egreſſum: ergo peccat contra Iuſtitiam. Sed contrarium videtur verius; Vnde

Dico Quartò, Qui vi vel fraude abduxit à Re- 16
ligione profeſſum, tenetur Monaſterio compenſare, quanti emolumentum temporale ex ipſo proueniens æſtimabitur: non tamen, ſi precibus vel conſilio abſque vi & fraude id fecit.

Qui profeſſum abducit.

Docent hoc quidā recētiores, inter quos Petrus Nau. ſuprà n. 23. & Michaël Salonius q. 62. a. 2.

Prior pars patet; quia eſt efficax cauſa damni, modo iniuſto; idque multò magis, quàm qui nouitium abducit. qui enim profeſſum vi vel fraude abducit, non poteſt id ita facere, vt non cenſeatur velle nocere Religioni, cùm ipſe iam ſit aſtrictus Religioni, & teneatur (ſaltem ex voto obedientiæ) pro Religione laborare, & habeat voluntatem laborandi; ex quo labore prouenit emolumentum. itaque cenſetur cauſa propinqua damni, idque modo iniurioſo.

Hîc tamen aduertendum eſt Primò, An verè 17
damnum ſit acceptum: ſi enim ille tantumdem conſumebat; vel ſi alius abſque notabili incommodo in eius locum ſubſtitui poteſt, qui parem vtilitatem adferat, non eſt opus reſtitutione.

Secundò, Poſtquam Religioſus ſuæ libertati reſtitutus eſt, fraude detecta, vel vi laxata, abductorem non teneri in poſterum; ſed ſolùm pro eo damno, quod datum eſt interim dum vis vel fraus durabat. Ratio eſt; quia in poſterum non cenſetur cauſa damni, ſed ipſe Religioſus nolens redire.

Religioſus nō tenetur laborare ex iuſtitia, ſed ex virtute religionis.

18 Altera pars probatur: Quia Religioſus non tenetur ex Iuſtitia procurare illa emolumenta; ſed ſolùm ex virtute obedientiæ & religionis; vt docet Bannes q. 62. a. 2. dubit. 6. & alij. Vnde etſi nolit laborare, & commoda Monaſterij conquirere, non peccat contra Iuſtitiam. Ergo is qui illi ſuadet abſque vi & fraude vt non procuret, non peccat peccato iniuriæ in Monaſterium, ſed peccato irreligioſitatis. Si enim ipſe Religioſus non facit propriè iniuriā nolendo laborare, cùm tamen ſit principalis auctor damni; ergo neque conſultor, cùm ſolùm teneatur ſecundariò.

Dices Primò, Iſte facit iniuriam Religioni, dum ſuadet egreſſionem, & ex hac iniuria ſequitur damnum: ergo tenetur de damno.

19 Reſp. Primò, Non eſſe iniuriam, quæ ſit contra Ius Iuſtitiæ, ſed contra virtutem Religionis; cuius violatio non obligat ad reſtitutionem.

Reſp. Secundò, & meliùs; Etſi ſit iniuria in Religionem, ſuadere Religioſo egreſſum; non tamen eſt iniuria ſuadere otium, vt illa commoda non procuret. Ac proinde ſuaſor iſte non tenetur ad illius damni vel incommodi ſartionem.

Confirm. ex facto ipſius Religioſi; hic enim etſi faciat iniuriam Religioni egrediendo, & ex hac iniuria ſequatur damnum: tamen ad compenſationem damni illius non tenetur. Ratio eſt; quia etſi egredi ſit iniuria; non tamen nolle procurare vtilitatē temporalem eſt iniuria: eò quòd non teneatur ad hoc ex Iuſtitia, ſed ſolùm ex obedientia. Vnde non omne damnum ſequens ex iniuria obligat ad reſtitutionem; ſed ſolùm illud quod ita ſequitur, vt per ipſam actionem iniurioſam inferatur; quod hic non cernitur. quia quamuis ſuadere egreſſionem ſit iniuria, quatenus eſt cauſa egreſſionis; non tamen reſpectu damni ſecuti, eò quòd hoc damnum immediatè ex libera voluntate Religioſi, non ex ſuaſione illa dependeat.

Damnum per accidens ex iniuria ſequens.

Dices Secundò, Si quis ſeruo ſuaderet ne laboraret, teneretur ad reſtitutionem domino: ſimiliter ſi ſeruo empritio ſuaderet fugam. ergo etiam qui monacho ſuadet fugam vel otium.

Reſpondeo, Qui tali ſeruo ſuaſit fugam, effectu ſecuto, tenetur ad æſtimationem ſerui; in quam veniunt etiam commoda ab illo ſperata. Ratio eſt; quia ſeruus eſt principaliter commodum domini: imò quatenus eſt vtilis ad temporalia, eſt poſſeſſio domini, ſicut iumentum. Vnde ſi ſeipſum domino ſubtrahat, furtum ſui committit, & tenetur ad ſui reſtitutionem: vt ſupra cap. 4. dubit. 9. dictum eſt. Secùs eſt in Religioſo, quia Religioſus non eſt principaliter propter commodum temporale Prælati, vel Religionis; ſed ob ſuum bonum ſpiritale: propter hoc enim ſe Religioni ſponte mancipauit. vnde non poſſidetur à Prælato tamquam ſeruus; ſed ſubeſt tamquam filius in ſuum commodum, vt ad ſuam ſalutem rectè dirigatur. Quòd ſi quis ſeruo ſuaderet, non quidem fugam, ſed otium & ceſſationem ab operibus iniunctis; etſi grauiter peccaret, non videretur tamē peccare contra iuſtitiam, non teneri ad reſtitutionem: quia nec ipſe ſeruus dedens ſe otio videtur contra iuſtitiam peccare; ſed contra obedientiam domino ſuo debitam. Non enim actiones ſerui ſunt debitæ domino lege Iuſtitiæ, ſicut mercenarij, qui pretium pro illis accipit: nec cogitur in foro conſcientiæ compenſare, etſi negligentiùs laborauit: ſed eo Iure debentur, quo ſeruus tenetur obedire domino. Itaque cùm principalis auctor & executor non teneatur; etiam non tenebitur ſuaſor. Poſſet talis tamquam corruptor ſerui puniri. 20

Suadens ſeruo otium.

CAPVT NONVM.

De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de neceſſaria reſtitutione.

Habet Dubitationes 26.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm liceat occidere aliquid viuens. D. Thomas q. 64. a. 1.

Manichæorū error.

1 RESPONDETVR affirmatiuè. Notandum, Manichæos negaſſe animantia aut plantas interimi poſſe; quòd omnes animas putarent eſſe quaſdam Dei particulas, vt refert D. Auguſt. lib. 1. de ciuitate, cap. 20. & lib. de hæreſ. c. 46. Sed fide tenendum eſt, homines in ſuos vſus animantia & plantas poſſe interimere. Probatur Geneſ. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram, vt ſit vobis in eſcam.* & Gen. 9. poſt diluuium conceduntur animantia, & omnia viuentia in cibum. 1. ad Corinth. 10. *Quidquid venit in macellum, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam.* Denique ipſe Dominus manducauit agnum Paſchalem, quem anteà oportuit occidere. Idem definitum eſt in Concilio Bracarenſi 1. c. 14. vbi hæc hæreſis damnatur. Ratio eſt; quia homo naturaliter eſt dominus omnium rerum inferiorum, iuxta illud Gen. 1. *Dominamini piſcibus maris,*

& vo

& volatilibus cæli, & vniuerſis beſtiis terræ: ergo poteſt eas in ſuum vſum conuertere. Confirmatur; quia non poteſt homo ali elementis ſimplicibus, vt terra, aqua, &c. ergo compoſitis, qualia ſunt animalia & plantæ, quæ ſine anima non poſſunt conſeruari, ſed mox corrumpuntur: vnde anima eſt ipſis data inſtar ſalis conſeruantis à putredine, (vt rectè dixit Philo) vt homo poſſit illis vti, cùm libuerit.

2 *Abſtinendum à crudelitate.* Aduerte tamen, etſi liceat animantia occidere, abſtinendum tamen à crudelitate, ne ſine cauſa doloribus conficiantur: vnde Prouerb. 12. *Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas, viſcera autem impiorum crudelia.* Exodi 23. *Deus præcepit diem ſabbati, etiam propter quietem iumentorum.* Ionæ vlt. *Parcit Niniue, tum ob homines, tum ob iumēta.* Deuteron. 22. *Nō arabis ſimul in boue & aſino*; ne videlicet totum iugum in aſinum decidat; cùm ſit minor. & cap. 25. *Non alligabis os boui trituranti.* Nec obſtat quòd Apoſtolus hunc locum adferens dicat; *Numquid de bobus cura eſt Deo?* vult enim dicere, hoc non eſſe principaliter ſcriptum propter boues, ſed ob rem ſignificatam: ſecundariò tamen, etiam vt animantia cum ratione tractentur.

Hinc patet Primò, Poſſe in hac re eſſe peccatum, ſaltem veniale. eſt enim abuſus quidam poteſtatis herilis, & dominij. Secundò, quanta ſit ſuauitas diuini ſpiritus, etiam in creaturas ratione carentes.

DVBITATIO II.

Vtrùm liceat occidere peccatores.

D. Thom. art. 2.

3 RESpondetur affirmatiuè. Ratio eſt; quia pars eſt propter totum: quare ob totius conſeruationem poteſt abſcindi: ergo cùm ſinguli peccatores ſint pars Reipub. ob eius incolumitatem poſſunt occidi.

Notandum eſt, Scotum in 4. d. 15. q. 3. art. 2. docere, non quoſuis peccatores poſſe à poteſtate publica occidi: ſed eos dumtaxat, quos Deus in veteri Teſtamento expreſſit. Ratio eſt; quia Deus Exodi 20. & Matth. 5. abſolutè & generatim prohibet hominis occiſionem: *Non occides.* ergo non licet quemquam occidere, quantumuis ille malus ſit, niſi Deo diſpenſante in ſuo præcepto. atqui Deus non diſpenſauit niſi circa quoſdam peccatores, quos excepit Exodi 22. & alibi. Hinc vlteriùs infert, fures non poſſe occidi, quia non ſunt excepti. *Scoti ſententia, fures occidi non poſſe.*

4 *Contrarium probatur.* Sed hæc ſententia defendi nequit. Primò, Nam D. Thomæ ratio generatim probat de omnibus peccatoribus Reipub. noxiis; quæuis enim pars eſt propter totum, ergo ob totius incolumitatem poteſt reſcindi. Secundò, Quia ſi illos ſolos licebat occidere in veteri Teſtamento, quos Deus excepit, nempe maleficos, blaſphemos, adulteros, Sabbatum violantes, & paucos alios; ergo in nouo Teſtamēto nullos licebit occidere; quia illę leges, quibus hi iubebantur occidi, erāt iudiciales, accōmodatæ ſtatui illius populi; ac proinde iam ceſſarunt: & in Scriptura noui Teſtamenti nihil de his vel aliis occidēdis habemus. Hoc Iulianus, Apoſtata prætexens, Chriſtianos priuabat Magiſtratu; vt habet Socrates lib. 5. hiſtor. c. 1. Tertiò, Principes ethnici laudabiliter occidere poterant malefactores: (qui tamen Scripturam non legerant, vt poſſent ſcire quos Deus excepiſſet) vt patet ad Rom. 13. *Non ſine cauſa gladium portat, Dei enim miniſter eſt, vindex in iram illi, qui malè agit.* Vide D. Auguſt. l. 1. de ciuitate cap. 21. Denique Scoti ſententia infirmo nititur fundamento; nam præceptum *Non occides* intelligitur tantùm de innocentibus, iuxta illud, *Iuſtum innocentem non interficies*; & de occiſione, quæ fit priuata auctoritate, aut non ſeruato ordine Iuris. *Præceptum Non occides, quomodo intelligitur.*

DVBITATIO III.

Vtrùm priuata auctoritate liceat interficere maleficos.

D. Thom. art. 3.

RESpondeo, Non licere priuata, ſed dumtaxat publica auctoritate. quod intellige de occiſione ad punitionem, non ad neceſſariam ſui defenſionem. Ratio eſt; quia non licet interficere peccatores, niſi ob bonum Reipub. ſicut non licet amputare membrum, niſi ob ſalutem corporis: atqui procuratio boni publici pertinet ad publicam poteſtatem, quæ eſt in Principe, vel Magiſtratu: ergo ad ſolum Principem pertinet, malefactores è medio tollere; ſicut ad ſolum oppoſitum, membrum ſecare. Vide D. Auguſt. l. 1. de ciuit. cap. 17. 21. 29. & Gratianum 23. q. 5. 5

Nec obſtat, quòd interdū permittatur, vt quiuis poſſit occidere publicos hoſtes Reipub. vt latrones & proſcriptos, quos Banditos vocant; quia tunc non occiduntur auctoritate priuata, ſed publica, conceſſa à Principe, qui illam dare poteſt; primò, quando alia via malum impendens auerti nequit: vt ſæpè accidit in coniurationibus. ſecundò, quando criminoſus alia ratione caſtigari non poteſt; tamen illum caſtigari omnino expedit, vel ad terrorem aliorum, vel ne plura ſcelera patret; vt fit in Bannitis. vide infrà num. 15. dubit. 5. 6

DVBITATIO IV.

Vtrùm homini priuato liceat interficere tyrannum.

ALphonſus à Caſtro lib. de hæreſibus v. Tyrannus, ſentire videtur nullum tyrannum ab homine priuato poſſe interfici: idque probare conatur multis argumentis. Verùm diſtinctione vtendum.

Reſpondeo igitur, dupliciter fieri poſſe, vt quis ſit *Tyrannus*. Primò, ratione *tituli*, nempe ſi abſque vllo Iure, armis principatum inuadat, vel occupet; ſicut Turca regna Orientis, & alia vicina. Talis poteſt à quouis de regno interfici. eſt communis ſententia DD. D. Thomæ 2. Sententiarum d. vltima. q. 2. a. 2. ad 5. vbi pro hac ſentētia adducit Ciceronem laudantē eos, qui Cæſarē, quamuis familiarem & amicū occiderunt, cùmque explicans ait: *Tullius loquitur in eo caſu, quando aliquis dominium ſibi per violentiam ſurripit, nolentibus ſubditis, vel etiam ad conſenſum coactis; & quando non eſt recurſus ad Superiorem, per quem Iudicium de inuaſore fieri poſſit. Tunc enim qui ad liberationem patriæ tyrannum occidit, laudatur & præmium accipit.* Idem eruditè docet Caiet. q. 64. a. 3. 7 *Tyrannus duplex. 1. ratione tituli.*

Sotus l. 4. de Iuſtitia q.1.a.3.& alij paſſim. Ratio eſt;quia talis nõ eſt Princeps,ſed iniquus inuaſor & oppreſſor Reipub. & ſingulorum:atqui quiuis poteſt iniquum oppreſſorẽ Reipub.(quãdo aliud non eſt remediũ)è medio tollere. ſicut enim priuata perſona,ſi iniquè ab aliquo opprimitur, poteſt vim vi repellere,& inuaſorem è medio tollere,quando alius modus liberationis nõ ſuppetit; ita Reſpub.ſi iniuſtè inuaditur, poteſt per quemuis ſuorũ,vim repellere, &,ſi opus eſt,inuaſorem è medio tollere. ſic Aod ſuſtulit è medio Eglon Regem Moabitarum, qui oppreſſerat tyrannicè Iſraëlitas, Iudicum 3. & Iudith Holofernem, Brutus,Caſſius, & alij Iulium Cæſarem. denique apud omnes Gentes paſſim maximis honoribus publicè affecti ſunt, qui tales tyrannos occiderunt. vide Herodutum lib.3. Xiphilinum in Augusto,& Alexandrum ab Alexand.lib.3.cap.26.

8 Poteſt autem id fieri duplici iure. Primò, Iure defenſionis innocentis: & hoc iure poſſet etiam is, qui non eſt pars Reipub. oppreſſæ. mens enim Reipub. eſt,vt à quouis defendatur, ſi aliter liberari non poteſt. Secundò, Iure vindictæ: quia Reſpub. vel eius Princeps, (ſi Principem habet) poteſt vindicare iniurias illatas; ita tamen vt iniuriam vindicta non ſuperet. Hoc iure non poteſt vti niſi auctoritas, vt miles;quia vindicta requirit auctoritatem. Vnde in pace non infertur, niſi per Iudicem ſententia interueniente; in bello, niſi per milites.

Duplici iure poteſt è medio tolli.

9 In his tamen obſeruandum Primò, Neceſſarium eſſe,vt conſtet illum eſſe iniuſtũ inuaſorem. Si enim aliquod probabile ius habet, non cenſetur tyrannus. vnde non licet interficere. Quamobrem Romani cùm omnes quibuſcũ bella gerebãt,haberẽt pro legitimis hoſtibus, qui iure cum ipſis pugnare poſſent, noluerunt permittere vt priuatus quiſpiam ducem eorum inſidioſè interimeret:vnde transfugam, qui promittebat ſe Pyrrhum veneno necaturum, Pyrrho tradiderunt; vt teſtatur Cicero 3. Officiorum. Secundò, Vt non timeantur maiora mala à filio tyranni, vel amicis. Tertiò, vt non ſit contra expreſſam Reipub. voluntatem. Huius enim eſt, auctoritatem iſtam vel certè conſenſum dare. cenſetur autem conſentire,quãdo paſſim ciues optant illum ſublatum; imò quando non conſtat de contraria voluntate: nam tunc præſumitur velle, quod iuſtè velle poteſt vt liberetur: atqui hoc iuſtè velle poteſt, cùm alia ratio non ſuppetat. ergo, &c.

Triplex cautio neceſſaria.

10 Secundò, Poteſt quis eſſe *tyrannus* ratione duntaxat *adminiſtrationis*; vt ſi is, qui eſt verus Princeps, regni adminiſtrationem flectat non ad bonum publicum, ſed ad ſua priuata compendia; onerando illud iniuſtis exactionibus, vendendo officia Iudicum,condendo leges ſibi commodas, publico parum vtiles. Talis non poteſt à priuatis interimi, quamdiu manet Princeps. Hoc tantùm probant rationes à Caſtro adductæ.

2. Ratione adminiſtrationis.

Probari id ſolet,Primò,ex 1.Petri 2. *Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tantùm bonis & modeſtis, ſed etiam dyſcolis.* verùm hic locus non agit de ſubditis Principum,ſed de mancipiis; & continet potiùs conſilium, quàm præceptum. hortatur enim vt obediant, etiamſi ob fidem multas patiantur iniurias à ſuis dominis: cùm tamen in hoc caſu poſſint fugere, ſi ſcandalum abſit.

Secundò, Probatur ex Concil. Conſtantienſi ſeſſ. 15. vbi damnatur hic articulus: *Quilibet tyrannus poteſt & debet licitè & meritoriè occidi per quemcumque vaſallum ſuum vel ſubditum; etiam per clanculares inſidias, & ſubtiles blanditias vel adulationes, non obſtante quocumque præſtito Iuramento ſeu confœderatione factis cum eo; non expectata ſententia vel mandato Iudicis cuiuſcumque.* In quo articulo ſunt multi errores. Primò, Quemlibet tyrannum poſſe occidi;nempe tam eum,qui tyrannicè adminiſtrat,quàm qui tyrannicè titulum occupat. Secundò,Debere occidi per quemuis ſubditum: cùm tamen ex his plerique excuſentur. Tertiò,Idque etiam contra iuramentum, & fœdus iuratum: cùm omne iuramentum licitum ſit ſeruandum. Quartò, Nulla ſententia Iudicis expectata: cùm, ſi Superiorem habet, ad eum primò ſit confugiendum.

Tertiò,Probatur;Quia Princeps,etſi tyrannicè regat,tamen manet Superior(vnde Scriptura iubet nos,in rebus licitis,parere Principibus Ethnicis tamquam Superioribus,ad Rom.13.1.Petr.2. &alibi;etſi maximi eſſent tyranni,vtpote qui Eccleſiam perſequerentur, & ad impietatem cogerent:)ergo non poteſt à ſubdito interfici,niſi fortè ob neceſſariam vitæ ſuæ defenſionem; de quo infrà: etſi enim auferat bona;hæc tamen non ſunt tanti momenti, vt ob eorum tutelam poſſit interfici,vim vi repellendo, ſicut priuatus quiſpiã: tum quia hæc multis modis poſſunt per ipſum, vel Rempub. reſtitui:tum quia habenda eſt ratio maieſtatis principalis, quæ omnibus ſacroſancta eſſe debet, cùm nobis auctoritatem diuinam repræſentet: præſertim cùm bona externa adminiſtrationi Principis ſint ſubiecta. Adde, ſi tantum excreſcat tyrannis, vt non videatur ampliùs tolerabilis,nec vllum aliud remedium ſuperſit,primùm à Repub.vel comitiis regni,vel alio habente auctoritatem, eſſe deponendum, & hoſtem declarandum; vt in ipſius perſonam liceat quidquam attentare.Tunc enim deſinit eſſe Princeps. Vide Caietanum & Sotum ſuprà. 11 12

Non poteſt in defenſionem fortunarum interfici.

Eſt primò deponendus.

DVBITATIO V.

Vtrùm licitum ſit occidere filiam in adulterio deprehenſam, vel ipſum adulterum.

QVidam putant,Primò,fas eſſe parenti,ſi filiam in adulterio deprehenderit, ipſã cum adultero occidere;modò adſint illæ conditiones, de quibus in L.Patri.20.& ſequentibus.ff.de adulteriis. quarũ prima eſt,Vt filia ſit iuncta matrimonio. Secunda, Vt ſit in patris poteſtate. Tertia,Vt eodẽ impetu occidat filiam &adulterum,ſi poſſit.Quarta,Vt id faciat in domo patris vel generi.Quinta,Vt deprehendat eos in opere turpi. 13

Sententia quorundam, eſſe licitum.

Secundò,Putant idem licitum marito in domo propria,in adulterũ vxoris, ſi adulter ſit perſona vilis. ex L. Marito.24.ff.de adulteriis,& L.Gracchus.4.C.eodem titulo. Ita ſentit Iulius Clarus l.5.Sententiarũ.§. Homicidium.n.48. & ſequentibus.& alij quidam recentiores. Probari poteſt 14
hæc ſententia,Primò, Quia leges ciuiles non ſolùm hoc permittũt, quatenus volũt eſſe impunè (vt cõmuniter reſpõderi ſolet)ſed etiam expreſsè dant

dant ius & poteſtatem. Nam d.L.20.ff. de Adulteriis dicitur: *Patri datur ius occidendi adulterum cum filia, quam in poteſtate habet.* L.22.§.2. *Ius occidendi patri conceditur domi ſua, licet ibi filia non habitet, vel in domo generi.* L. 23. *Voluit lex ita demum hanc poteſtatem patri competere, ſi in ipſa turpitudine filiam deprehendat.* & C.eodem tit.L.Gracchus: *Permittitur marito vt occidat adulterum, ſi vilis ſit: & hunc* dicit *legitimè interfici.* Idem pater ex L. duodecim tabularum, *Mœchum in adulterio deprehenſum necato.* vt refert ex aliis Couarr. de matrimonio 2. p. c. 7. §. 7. quæ lex etiam multò antè Athenis viguit, lata à Dracone & Solone; teſte Plutarcho in Solone.

Ex his patet, legem dare hanc auctoritatem, & conſtituere parentem & maritum veluti executores iuſtæ punitionis. vnde non faciunt auctoritate priuata, ſed publica.

Reſponſio quorundam.

Reſpondent quidam, has leges eſſe iniuſtas. Ita Fortunatus tractatu de vltimo fine, illatione 11. Sed contrà Primò, Mirum eſt tot præclara ingenia Græcorum & Romanorum hanc iniuſtitiam tot ſæculis non vidiſſe, eámque legibus & moribus à tempore Solonis probaſſe. Secūdò, Eædem leges redactæ ſunt in Codicem Iuſtiniani Principis Chriſtiani, & à reliquis Principibus & Iureconſultis Chriſtianis acceptatæ. Tertiò, Lex ciuilis poteſt facere poteſtatem occidendi Bannitos (quos vocant) ob graue aliquod crimen: nam paſſim in Italia extant ſtatuta, per quæ licet impunè tales occidere, vt refert Clarus ſuprà n.52. Item tranſfugas, qui ad hoſtes fugere tentant. L. 3. §. Transfugas. ff. ad L. Corneliam, de ſicariis: cur non etiam poſſit dare poteſtatem occidendi adulterum & filiam in ſcelere deprehenſos; cùm enim tales mortem mereantur, cur non poteſt ea, conceſſu legis, per patrem vel maritum inferri? Adde; olim apud Germanos pœnam adulterarum, maritis permiſſam ſine omni iudicio:
15 vt refert Tacitus, de moribus Germanorum. Hîc tamen aduerte, Iure Cæſareo non permitti maritis vt occidãt vxores adulteras, vt quidam Theologi recentiores putant: ſed tantùm vt occidant adulterum: & tunc vxorem accuſent in iudicio vt puniatur, vt docet Couarr. ſuprà. & colligitur ex L.2.ff.de adulteriis. olim quidem aliquamdiu licuit; ſed Auguſtus ſuſtulit: vt refert Suetonius in Auguſto, patri tamen permittitur vt occidat filiam ſimul & adulterum.

Non conceditur marito occidere coniugem.

16 Ob has rationes videri poſſit hæc ſententia non improbabilis.

Verius, non licere.

Reſpondeo tamen, & dico Primò, contrarium (nempe in foro animæ non eſſe licitum ante ſententiam) eſſe tenendum. Primò, Quia eſt communis ſententia DD. vt affirmat Couarr. ſuprà n. 15. à qua, in quæſtione practica tanti momenti, non eſt facilè recedendum. Secundò, Quia iſtæ leges videntur improbatæ per Canones. Nam 33. q. 2. cap. Inter hæc, Nicolaus Papa conſultus, Vtrùm marito liceat ſecundùm *legem mundanam* (nempe Longobardorum, vt ait Gloſſa, quæ tunc in Italia ſeruabatur) vxorē, quæ adulterium perpetrauit, interficere: reſpondit; *Sancta Dei Eccleſia mundanis nunquam conſtringitur legibus: gladium non habet niſi ſpiritalem, quo nō occidit, ſed viuificat.* vbi occultè inſinuat, Eccleſiam improbare illam legem. Ad idem confirmandum adduci ſolet caput Admonere, ibidem. ſed ſi benè examinetur, nihil probat. Confirmari poteſt ex D. Auguſt. l. 2. de adulterinis coniugiis c. 15. *Poſtremò quæris abs te, an marito Chriſtiano liceat, vel ſecundum veterem Dei legem, vel Romanas, adulteram occidere;* (alij legunt *abiicere*, ſed male) & poſt pauca, *Si, quod verius dicitur, non licet homini Chriſtiano adulteram coniugem occidere, ſed tantùm dimittere; quis dicat ibi, fac quod non licet, vt tibi liceat quod non licet? cùm enim vtrumque ſecundum legem Chriſti illicitum ſit, ſiue adulteram occidere, ſiue illa viuente alteram ducere; ab vtroque abſtinendum eſt.* idem credibile eſt Auguſtinum dicturum de parente & filia, marito & adultero.

Ratio autem potiſſima, cur illa poteſtas non ſit 17
concedenda, eſt, quia exponitur manifeſto periculo ſalus animæ eorum, qui ſic interficiuntur; idque abſque vlla neceſſitate: nam poſſunt capi, accuſari, & per ſententiam puniri: ſecùs eſt de Bannitis, qui capi non poſſunt: deinde quia datur occaſio occidendi impunè quem velis, domi tuæ; fingendo quòd cùm vxore vel filia volueris habere commercium.

Non ſubeſt cauſa ſufficiens ad concedendum.

Dico Secundò, Poſt ſententiam legitimè la- 18
tam, poteſt parens occidere filiam, & maritus vxorem, ſi per Iudicem ei occidenda tradatur; vt fit in quibuſdam Regnis: tunc enim committitur executio iuſtæ ſententiæ, quæ ſicut cuiuis alteri, ita etiam ipſis concedi poteſt.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat ſeipſum interficere.

D. Thomas art. 5.

NOtandum eſt, Donatiſtas, qui dicti ſunt 19
Circumcelliones, cenſuiſſe eſſe genus martyrij, ſeipſum interimere: vnde paſſim ſe variis modis perimebant: vt Auguſt. refert hæreſi 69. & alibi. contra hos diſputat toto ferè lib. 2. quem ſcripſit contra epiſtolam Gaudentij. & lib. 1. de ciuitate, à cap. 17. vſque ad 28. & alibi.

Donatiſtarū error.

Reſpondeo igitur & dico Primò, Abſque diui- 20
na auctoritate non eſſe licitum ſeipſum directè ſeu ex intentione perimere; eſt communis ſententia DD. Probatur Primò; Quia eſt contra illud Exodi 20. *Non occides.* vbi prohibetur occiſio cuiuſuis hominis ſine legitima auctoritate: vt docet Auguſt. cap. 17. ſupra: atqui nemo habet auctoritatem in ſeipſum; cùm nō ſit ſeipſo ſuperior: ergo, &c. Secundò, Quia eſt contra illud præceptum, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum;* vbi dilectio noſtri conſtituitur menſura dilectionis proximi: atqui non licet occidere proximum ſine auctoritate in ipſum; ergo nec ſeipſum: nam hoc eſt ſummi odij ſignum.

Abſque diuina auctoritate non eſt licitū.

Dices, Optare ſibi mortem, ſi cauſa ſubſit, non eſt ſignū odij, imò nec illicitū: ergo nec irrogāre.

Reſp. negando conſeq. multa enim ſunt, quæ nobis aliiſque optare poſſumus, nimirum vt inculpato modo obueniant, quæ tamen inferre non poſſumus. exemplum DD. multi adferunt in pollutione. ſic poſſum malefico imprecari commeritum ſupplicium, non tamen inferre: poſſum optare multa pati pro Chriſto, quæ non poſſum inferre aut procurare, &c.

Tertiò, Qui ſe occidit, Reipub. iniuriam facit: nam illa inuita, veluti quoddā ipſius membrum

abſcindit. etſi enim Reſpub. non habeat dominium in ſuos ciues, ſicut dominus in ſeruum; habet tamen ius quoddam illis vtendi in rebus neceſſariis.

An ſit iniuria in Rempub.

Dices, non videri propriè iniuriam in Rempub. ſed tantùm generali ratione, quatenus eſt contra legem Reipub. ſi qua talis lex vel conſuetudo id prohibens in Repub. ſit. quod confirmatur, tum quia Reſpub. non putat ſe ob id iniuria affectam; ſicut ſi quis ærarium expilaret: tum quia quiuis poteſt ſe ſubtrahere à Repub. & conferre ſe ad exteras Prouincias, & tunc non plus commodi ea ipſo conſtabit in Rempub. quàm ſi mortuus eſſet: tum quia fieri poteſt, vt is qui ſe interficit, ſit Reipub. inutilis, vel etiam moleſtus: tum denique quia fieri poteſt vt ſit ſolitarius, nulli Reipublicæ inſitus.

22 Reſp. Quidquid ſit de iſtis rationibus, ſaltem eſt contra iuſtitiam legalem, quæ non eſt minoris, ſed potiùs maioris momenti, quàm commutatiua. vera ratio eſt, quia deeſt auctoritas.

Quartò, Qui ſe interimit, iniuriam quamdam Deo facit, rem eam, quæ ipſi ſoli ſubiecta eſt, abſque auctoritate deſtruens; nam *ipſe ſolus vitæ & necis poteſtatem habet*, vt Sapientiæ 16. dicitur. ordo enim rerum naturalis poſtulat, vt ea quæ homine ſunt inferiora, ipſius poteſtati ſint ſubiecta, ita, vt ea poſſit in vſum ſuũ interimere: ipſa verò humana vita non ſit ſubiecta niſi Deo; & in certis caſibus (nempe quando vita alicuius, Reipub. eſt noxia) ipſi Reipub. loco Dei: non enim par eſt vt illud donũ, quod nulla ſua induſtria homo poteſt ſibi cõparare, nullóque modo ab ipſius conſenſu pendet, in ipſius ſit poteſtate, ſicut res inferiores.

Quomodo ſit iniuria in Deum.

Dices, Si eſt iniuria in Deum; ergo eſt contra virtutem religionis.

Reſp. negando conſequentiam propriè loquendo. dicitur enim iniuria in Deum, quia interimitur res, quæ tantùm generali modo eſt in dominio ſolius Dei; idque ſine auctoritate à Deo conceſſa: tunc autem eſt propriè contra religionem, quando ſpeciali modo eſt res Deo conſecrata, & violatur abſque auctoritate. Denique hanc ſententiam multis locis docet D. Aug. lib. 1. de ciuit. cap. 26. ſic ait: *Hoc dicimus, hoc aſſerimus, hoc modis omnibus approbamus; neminem ſpontaneam mortem ſibi inferre debere, velut fugiendo moleſtias temporales; ne incidat in perpetuas. neminem propter aliena peccata; ne hoc ipſo incipiat habere grauiſſimum proprium, quem non polluebat alienum. neminem propter ſua peccata præterita; propter quæ magis hac vita opus eſt, vt poſſint pœnitendo ſanari. neminem velut deſiderio melioris vitæ, quæ poſt mortem ſperatur; quia reos ſuæ mortis, melior poſt mortem vita non ſuſcipit.*

Obiectiones. Martyres ſe occidentes.

23 Sed contrà obiicitur Primò, Quidam coluntur vt martyres, qui tamen directè ſeipſos occiderunt; vt feminæ illæ, quæ cùm ad tyrannum eſſent adducendæ, ſe in flumen præcipitauerunt, ne pudicitiam amitterent; de quibus Euſebius l. 8. c. 12. & 17. & Ambroſ. lib. 3. de Virginibus, ante medium: & S. Apollonia ſeipſam in rogum coniecit, vt refert idem Euſebius l. 6. c. 33. Palladius etiam, hiſtoriæ Lauſiacæ c. 130. aliam quamdam feminam laudat, quæ cùm accerſeretur à tyranno, ſeipſam interfecit.

Reſp. Has & ſimiles, dupliciter poſſe excuſari. Primò, Quòd id fecerint diuina inſpiratione. ita excuſat eas D. Auguſt. loco citato. Simili modo etiam excuſat Sampſonem ibidem cap. 21. quamuis hic etiam aliter facilè poſſit excuſari, vt infrà n. 33. dicetur. Secundò, Poſſunt excuſari per ignorantiam inculpatam. Nam ſe occidere ob patriæ ſalutem aut pudicitiæ cuſtodiam, non eſt ita euidens eſſe malum, quin inculpatè poſſit ignorari, & putari licitum: cùm non ſolùm ethnici, (præſertim Stoici, quorum ſententiam eleganter explicat Iuſtus Lipſius cent. 2. epiſt. 26.) ſed etiam multi Chriſtiani, etſi doctiſſimi ita videantur ſenſiſſe: D. Hieronymus in cap. 1. Ionæ, verſus finem. *Vnde in perſecutionibus non licet propria perire manu, abſque eo, vbi caſtitas periclitatur.* vbi apertè inſinuat, In periculo caſtitatis id licere. Scio Gloſſam & alios quoſdam hunc locũ Hieronymi in contrarium ſenſum explicare; ſed violentè. Ambroſ. & Euſebius ſuprà, laudant mulieres illas, quòd ſe occidiſſent, ne violarentur. Neque id tribuunt diuinæ inſpirationi; ſed laudant factum, tamquam honeſtum, ob talem finem. Palladius quoque non meminit vllius reuelationis. Simili modo excuſat Sotus S. Apolloniam: & excuſari poteſt Razias, de quo 2. Machab. 14.

Dices, Quomodo coluntur vt martyres, ſi ſe illicito modo occiderunt; cùm martyr ab alio debeat occidi? 24

Quo modo ſint martyres.

Reſp. Quia propter fidem Chriſti ad hoc fuerunt quodammodò impulſæ. Vnde cùm ipſæ in eo facto non peccauerint, ſecundùm moralem æſtimationem cenſentur ab ipſis perſecutoribus occiſæ, & ſic ſunt martyres.

Obiicitur Secundò, Quando aliquis legitimè condemnatus eſt ad mortem, poteſt cuiuis à iudice committi executio; ergo etiã ipſi reo: ergo ſaltem in hoc caſu poterit ſeipſum directè occidere. 25

An reo poſſit committi executio in ſeipſum.

Confirmatur; quia tunc omnes rationes ſupradictæ ceſſant, nõ enim tunc agit contra charitatem ſui, neque contra præceptum *Non occides*, quia non occidit innocentem, neque propria auctoritate, neq; abſque Iuris ordine. Denique nulla videtur poſſe adferri ratio, cur tũc nõ liceat, ſaltem abſque peccato mortali. Si dicas, eſſe contra naturalem inclinationem, eſſéque nimiùm crudele. Hoc quidem probat, reũ non teneri in ſe exequi, neque Iudicem id poſſe præcipere, ita vt obliget in conſcientia; non tamẽ conuincit, reum ſponte non poſſe hanc commiſſionem ſuſcipere: præſertim ſi permittatur illi mors facilis; vt vena abrupta, veneno hauſto, corde transfixo, alioquin ſubituro acerbiſſimam. Sanè multò leuius eſt, minúſque natura horret ſibi conſciſcere letũ ſuaue; quàm ab alio perpeti diriſſimum. Adde, neminem ſine cauſa & iuſta auctoritate poſſe in ſeipſũ eſſe crudelem: tamen ex cauſa, & cum tali auctoritate non videtur eſſe peccatum, ſaltem graue, ſi in ſeipſum crudelis ſit. Secùs tamen ſi tyrannus iuberet, vel is qui non poteſt iuſtè condemnare: quia ſicut tunc non poteſt alteri committi executio, ita nec reo. deeſt enim iuſta auctoritas. qua in re multùm errarunt Stoici, nõ intelligentes veram cauſam, cur homo non poſſit ſe interficere.

Hauſtus veneni.

Ob has rationes hæc ſentẽtia videri poſſit alicui nõ improbabilis, eámque inſinuat Franciſcus Victoria relect. de homicidio n. 30. vbi docet, *eum, qui damnatus eſt vt veneno pereat, poſſe illud haurire; imò poſſe ad hoc obligari.* Idem docet Arragon. qu. 69. art. 4. & Corduba lib. 1. qu. 36. addens eſſe

eamdem

eamdem rationem aliarum pœnarum. Et ſanè dubitandum non videtur, quin poſſit os aperire vt infundatur. parum autem videtur referre an ipſe infundat, an alius, quando nulla datur ampliùs dilatio vel tergiuerſatio: item ſi ſerpentis ictu pereũdum, an ipſe reus applicet, an alius eum preſtò habens. Quòd autem talis ſe directè occidat (quidquid Arragon. excuſet) patet; quia intrò ſumit rem, quæ non minùs directè extinguit, quàm ignis, vel gladius, vel plumbum liquatum. Neque inter hæc videtur eſſe alia differentia, quàm quòd hauſtus veneni minùs habeat horroris, nec poſſit commodè decorè per alium inferri, ſicut ſupplicium ignis & gladij.

26 Verùm mihi placet contraria ſententia: tum quia communis Doctorum, à qua in rebus practicis non facilè recedendum: tum quia ſicut nemo eſt idoneus executor ſententiæ mortis in parentem, ob reuerentiam illi, qui eſt principium vitæ, debitam, & ob naturalem coniunctionem; ita multò minùs in ſeipſum: eſt enim actio directè pugnans cum inclinatione communis naturæ; nulla enim res ſeipſam vllo caſu perimere intendit. Ex quo fundamento ſoluas argumenta alterius ſententiæ.

27 *Indirectè & per accidens ſe occidere.* Dico Secundò, Etſi non liceat ſeipſum directè occidere, licitũ tamen eſt quando iuſta cauſa ſubeſt, aliquid facere vel omittere, vnde certò ſcitur ſecuturus interitus indirectè. Ita paſſim DD. infrà citandi. Ratio eſt; quia non eſt prohibitũ homini ne vitam ſuam periculis vnquam exponat, aut vt eam conetur ſemper ſeruare; ſed tantùm ne ex intentione illam quaſi ex oſam auferat; & ne abſque cauſa illam exponat, aut conſeruare omittat: tunc enim cenſeretur illam ex intentione perdere. ſicut prohibitum eſt, ne ſe ex intentione polluat, aut abſque iuſta cauſa, eius periculo ſe exponat. Explicari autem hoc poteſt multis caſibus.

Primò, Miles poteſt & tenetur non deſerere ſtationem in periculo communi, etſi certus ſit, ſe occidendum.

28 *Poteſt ſe ſiſtere Iudici plectendum.* Secundò, Reus poteſt non fugere ex carcere, etſi certò ſciat ſe morte plectendum, vt multi martyres fecere. imò poteſt malefactor zelo Iuſtitiæ & exempli publici, ſe offerre Iudici puniendum, vt docet Petrus Nauarr. l. 2. cap. 3. num. 73. quia ob iuſtam cauſam poteſt quis deſiderare mortem, & etiam procurare legitimo modo, ſicut alteri, ita & ſibi.

29 *Recuſare cibũ oblatum.* Tertiò, Condemnatus ad mortem per famem, poteſt abſtinere à cibo clanculum oblato; vt rectè docet Henricus quodl. 5. q. 31. Sotus l. 5. q. 6. a. 4. Lopez c. 63. Inſtruct. quod mirum eſt negari ab Arragon. & Victoria, cùm doceant reum teneri bibere venenum, ſi ad hoc condemnetur. qui enim haurit venenum, poſitiuè ſibi infert aliquid directè interimens: qui non comedit, nihil infert, ſed permittit calore interno vitam abſumi; itaque ſolùm non conſeruat vitam: ad quos ſatis grauem cauſam habet, nempe vt ſe iuſtè ſententiæ conformet. Confirmatur, quia ſi quis tantùm haberet idolothyta in extrema neceſſitate, poſſet iis non veſci, & præoptare mortem; vt docet Auguſt. epiſt. 154. in fine, & Henricus ſuprà. Idem dico, ſi ſolùm haberet carnes humanas, quamuis etiam eo euentu talibus poſſet veſci, vt docet Caiet. q. 148. a. 5. ad 2. argumentum Martini vide infrà lib. 4. cap. 3. dubit. 5.

Quartò, Si duo in extrema neceſſitate conſtituti ſint, poteſt alter alteri cedere pane, quem habet, quo vitam tueri poterat, & ſinere ſe emori: habet enim iuſtam cauſam non comedendi, officium charitatis in proximum. Victoria n. 26. ſupra, Toletus l. 5. c. 6. & alij.

Quintò, Poteſt quis ſe obiicere telo ad conſeruandam vitam Principis, & etiam ad conſeruandam vitam amici; imò ſi amicus ſit condemnatus ad mortem, poteſt ſe pro illo offerre occidendum, inquit Toletus; intellige, ſi iniuſtè: ſi enim iuſtè, alliceret alterum ad peccatum. 30 *Offerre ſe pro amico.*

Sextò, In naufragio poteſt alteri permittere tabulam nondum à te occupatam (imò etiam occupatam) & committere te vndis, etſi non ſit ſpes euadendi, vt docet Victoria num. 26. ſuprà, & Petrus Nauarr. hoc enim non eſt directè ſe interimere, ſed exponere ſe periculo, vt ab vndis, deprimere corporis pondere, vincatur. Vbi aduerte, eum, qui prior rem occupauit in tali euentu, non teneri alterum admittere, ſed poſſe impedire; niſi vtrique ſufficiat: ſi ſimul occuparunt, ſorte dirimendum; niſi alter alteri ſponte cedere velit. 31 *Concedere tabulam.*

Septimò, Potes ſeruire infectis peſte, etſi putes te inficiendum.

Octauò, Potes iniicere ignem in puluerem tormentarium, ad euertendam turrim hoſtilem, etſi certum ſit momento te diſſipandum. neque enim tu te interimis propriè, ſed ignis impetus, vel turris ruina; quibus te ob iuſtiſſimam cauſam exponis, non ſecùs ac is, qui ſe obiicit telo vt corpus Principis ſaluet. ſic Eleazarus interfecit elephantem, à quo videbat ſe opprimendum; qui laudatur lib. 1. Machab. cap. 6. Sic Sampſon Iudicum 16. vt interficeret hoſtes populi, euertit domum, cuius ruina eſt & ipſe obrutus. Nec obſtat quòd D. Auguſt. l. 1. de ciuitate c. 21. dicat, Sampſonem non excuſari, niſi quia Spiritus latenter hoc iuſſerat; quia alij hîc nullam talem iuſsionem cenſent neceſſariam. vide Caietanum in illum locum, & Ambroſ. lib. 1. Officiorum cap. 40. vbi factum Eleazari, quod eſt omnino ſimile, valdè laudat. Idem tenet Lopez 1. p. cap 65. in fine, & multi recentiores; eſtque res in bellis pænè quotidiana: alioquin non liceret cum periculo vitæ ſuffodere turres & mœnia. Hoc modo excuſari poſſunt noſtri milites & ſocij nauales, qui ſæpè fortiſſimè cum hæreticis prælio nauali dimicantes, cùm iam vident nauem in poteſtatem hoſtium venturam, communi conſenſu ignem pulueri iniiciunt, & ſe mari committunt, ne ipſi & nauis veniant in hoſtium poteſtatem. non enim intendunt ſui interitum, ſed ne hoſtis naui cum publico damno potiatur, & vt ſe ipſi (ſi qua ratione poſſint) morti certiſſimæ ab hoſte inferendæ eripiant: ſi enim quis poteſt deſilire in mare vt ſaluet amicum, cur non vt euadat hoſtis crudelitatem? 32 *Accendere puluerem.* 33 34

Nonò, Graſſante incendio, ſi non ſuppetat alia ratio tam horrendæ mortis euadendæ, potes te è ſublimi per feneſtram demittere, etiam cum certo vitæ periculo: non enim intendis te occidere, ſed dirum illud tormentum fuga euadere. quin etiam animantia inſtinctu naturæ, modis talibus ſe ſaluare nituntur. 35

DVBITATIO VII.

Vtrùm in aliquo euentu liceat interficere innocentem.

D. Thom. art. 6.

V. G. Si tyrannus perſequeretur innocentem, vt olim Conſtantius Athanaſium, & minaretur vrbi excidium niſi illum interimas.

36 RESpondeo & dico Primò, Non poſſe interfici. Probatur, Exodi 23. *Inſontem & iuſtum non occides; quia auerſor impium.* eſt ergo impietas hoc facere. ratio eſt; quia cùm nullus hominum habeat dominium vitæ alterius, nemo poteſt eam tollere, niſi vel ad neceſſariam defenſionem, vel ad criminum punitionem. Vnde diuus Auguſtinus lib. 1. de ciuitate cap. 17. & 19. docet, grauius eſſe peccatum occidere innocentem, quàm peccatorem.

Obiectiones. Dices Primò, Reſpublica poteſt exponere vitam ſuorum ciuium, ob communem ſalutem: ergo etiam poteſt vitam alicui eripere, quando id neceſſarium eſt ad commune bonum. Secundò, Poteſt quis ad obtinendā victoriam dirigere tormentum in locum, vbi videt multos innocentes: quod nihil eſt aliud, quàm eos occidere. Tertiò, Viri Samariæ occiderunt 70. filios Achab timore belli quod Iehu illis minabatur, vt patet 4. Regū c. 10. & factum illud Deo placuit: ergo ob commune bonum licet interficere innocentes.

37 *Quo modo poſſit exponere vitam ſubditorum.* Ad primum Reſpondeo, Rempub. poſſe ſuorū ciuium vitam exponere imperando iuſtā defenſionem, neceſſariam ad patriæ ſalutem, ad quam defenſionem Iure naturæ obligantur: quod longè aliud eſt, quàm ipſam vitam directè eripere, ſeu inferre mortem. eripere enim vitam innocēti, nihil per ſe cōfert ad auertendam Reipub. calamitatē; ſed ſolùm ex malitia tyranni. Itaque cùm per ſe malum ſit, nō fit licitum ex eo, quòd referatur ad talē finem, alioquin licitum eſſet Sacramenta profanare, & hæreticas cærimonias inducere, ſi tyrannus id præciperet, excidium interminans.

Dirigere tormenta eò, vbi innocentes. Ad ſecundum, Hoc non eſt directè & ex intētione occidere innocentes, ſed præter intentionem; intendit enim demoliri turrim, quod licitè poteſt ad obtinendam vrbem. Neque tenetur abſtinere, quòd hoſtes ibidem pueros & turbā imbellem collocent; (alioquin numquam victoria poſſet obtineri) ſed cœpta proſequi poteſt, quatenus ad victoriam neceſſe, etiamſi inde ſequatur illorum interitus. Si tamen illi eſſent in caſtris obſidentium, non poſſent interfici, vt ciuitas cogatur ad deditionem.

Ad tertium, Valdè veriſimile eſt, Iehu indicaſſe ipſis, voluntatem Domini eſſe, vt progeniem Achab deleret: alioquin peccaſſe inducendo eos ad peccatum. fuiſſe autem Dei voluntatem, qui vitæ necíſque in omnes poteſtatem habet, patet 2. Paralip. c. 22. vbi dicitur, Deum vnxiſſe Iehu, vt deleret domum Achab.

38 *Poteſt illum tradere.* Dico Secundò, Poteſt tamen Reſpub. cogere innocentem vt tyrannum accedat, &, ſi ire nolit, poteſt illum tyranno tradere. Ita docet Lopez 1. p. cap. 6. Inſtruct. & Adrianus, quem ibidem citat, & Petrus Nauarr. lib. 2. c. 3. n. 120. quamuis Sotus lib. 5. q. 1. art. 7. & quidam alij negent. Probatur Primò; quia ille innocens tunc ex charitate & pietate in patriam & ex Iuſtitia legali tenetur egredi, & ſe morti exponere, ſi certum ſit calamitatem communem auerſum iri: ergo etiam ad hoc poteſt cogi.

Reſpondet Sotus, eum non teneri ex Iuſtitia particulari, ac proinde non poſſe cogi. Sed in hoc fallitur; nam ad multa cogi poſſumus per Magiſtratum, ad quæ ex iuſtitia non obligamur: vt ad dandam eleemoſynam in magna fame, ad vendendum frumentum, ad vitandos ſumptus immodicos in veſtes & cōuiuia; ad vitandam ebrietatem, fornicationem, inceſtum, ſodomiam, blaſphemiam, certos ludos, & ſimilia; ad quæ tamen ex iuſtitia non obligamur. ergo ſimiliter poterit iſte innocens cogi, vt tyrannum accedat, etiamſi certiſſimè ſit interficiendus: ſicut cogi poteſt vt ſtationem ſuam tempore belli obeat, etiamſi conſtet eſſe interficiendum. quòd ſi nollet ire, iam verè non eſſet innocens: vnde poſſet à Repub. tyranno tradi. ſimiliter ſi timeretur fuga elapſurus cum pernicie Reipubl.

Secundò, Si Principe in extrema neceſſitate conſtituto, non ſuppeteret niſi vnus panis hominis priuati, poſſet ille cogi ad cedendum eo Principi, & etiam vi ſpoliari. etiamſi eſſet moriturus fame: ergo etiam poteſt cogi vt accedat tyrannū, quando id neceſſarium eſt ad ſalutem Reipubl. Conſequentia patet; quia qui aufert illi panem, non minùs videtur ad mortem cooperari, quàm qui cogit adire tyrannum, vel qui alium tradit. 39

Tertiò, Si in hoc eſſet aliqua iniuria, id proueniret ex eo, quòd iſte tradatur inuitus. atqui hoc non obſtat: quia pania etiam auferunt ab inuito, & tamen non fit ei iniuria, eò quòd ex charitate obligetur illum ſponte dare: ergo cùm hîc ſit obligatio ſpōte accedendi ad tyrannum; ſi cogatur, non fiet iniuria. poteſt enim legitimus Superior cogere ad ea, ad quæ Iure naturali obſtringimur.

Dices Primò, Tradere innocentem tyranno in 40 hoc caſu, eſt ipſi cooperari ad necem innocentis: *Obiectiones.* atqui hoc eſt illicitum. ergo, &c. Antecedens probatur, quia ſi ſatellites ipſius caperent & traderent illum, verè cooperarentur; ergo ſimiliter ſi Reſpub. id faceret.

Secundò, Si tyrannus in hoc caſu peteret ſibi tradi virginem ad violandū, non poſſet Reſpubl. illam inuitam tradere: ſimiliter ſi peteret codices ſacros ad comburendum, vel Sacramenta ad calcandum: ergo nec innocens poterit tradi, qui ad mortem quæritur.

Ad primum Reſpondeo, negando id eſſe propriè cooperari ad necem. Ad probationem; Eſt diſpar ratio inter ſatellites tyranni & Rempub. nam illi nullam auctoritatem habent in innocentem; vnde inferunt ei iniuriam. Reſpub. verò habet auctoritatem; eſt enim Iure naturæ Superior ſingulorum: vnde poteſt cogere ad id, ad quod ille Iure naturæ erat obſtrictus; vtitur enim iure ſuo.

Ad ſecundum, Nego conſequentiam: eſt enim ratio diſſimilis. virgo enim ob periculum animæ non tenetur ire; vnde nec Reſpub. poteſt eam cogere vel tradere. poteſt tamen vrbe excludere, & non tueri: non enim cum tanto ſuo damno tenetur illam protegere, vel apud ſe retinere.

Quòd

Codices ſacri. Quòd ad codices ſacros & Sacramenta attinet, dici poteſt eſſe diſparẽ rationem; quia neque in rebus ipſis eſt obligatio vt tradi debeant; neque Deus tenetur ſuſtinere illam iniuriam, vt homines non occidantur. Accedit, quòd in huiuſmodi tradendis ad imperium tyranni, ferè ſemper ſit periculum ſcandali publici; videtur enim proditio quædam rerum ſacrarum. vnde Veteres illud ſemper pro magno crimine habuerunt; vt patet ex D. Auguſtino epiſt. 64. & 71. & Hæreſi 69.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm liceat alterum occidere in vitæ ſuæ defenſionem.

D. Thom. art. 7.

41 RESpondet D. Thomas, licere, quando id neceſſe, modò tamen non intendatur mors inuaſoris.

Notandũ eſt, Auguſtinum de Ancona tractat. de poteſtate Eccleſiæ q.52. art.3. docuiſſe, *occidere inuaſorem non eſſe licitum, ſed ſolùm permiſſum.* Idem videtur ſenſiſſe Gerſon tract. de Euchariſtia. Ratio eorum eſt; quia tenemur potiùs corporalem mortem oppetere, quàm vt proximum in æternam damnationem præcipitemus. Sed contraria ſententia eſt communis; pro qua

Dico Primò, Fas eſſe occidere iniuſtũ inuaſorem, ob defenſionẽ vitæ ſuæ, & integritatis mẽbrorum, cum moderatione inculpatæ tutelæ. Ita D. Thomas hoc loco, & Victoria relect. de homicidio num.17. Gomez. tom.3. cap.3. num.22. & ſequent. Couar. relect. in Clement. Si furioſus. 3. p. §. vnico num.6. Sotus lib.5. de Iuſtitia q.1. art.8. & alij. Probatur Primò, Quia Exodi 22. dicitur, *eum, qui furem nocturnum occiderit, non eſſe reum homicidij*, nempe quia diſcerni nequit, an venerit animo occidendi, an furandi tantùm: vt D. Auguſt. q.84. in Exodum exponit. Secundò, Quia *vim vi repellere, leges omniaque iura permittunt*, vt ait Alexander III. cap. Si verò. 1. de ſententia excommunicationis. & Innocent. III. cap. Significaſti. 2. de homicidio. Quare etiam Clericis & Monachis hoc conceſſum, ſicut & laicis: idque contra quoſcumque, etiam contra Superiores; vt monacho contra Abbatem, filiu contra parentẽ, ſeruo contra dominum, vaſallo contra Principem: & in quocumque officio ſit quis occupatus; vt ſi celebret & inuadatur, poteſt ſe tueri, & occidere inuaſorem, ſi neceſſe ſit, & poſteà Sacrum continuare; vt docet D. Anton. 3. p. tit.4. cap.3. §.1. Siluester verbo Bellum 2. §.7. & 5. & alij.

Defenſio ſui contra quemuis conceſſa.

42 Vnde quod Sotus ait, ſi inuaſor ſit Princeps vel perſona admodum vtilis Reipub. ego verò parũ vtilis, teneri me perpeti mortem, tantùm verum eſt eo euentu, quo ex interitu alterius, ſequeretur magnum Reipub. damnum; vt, bella ciuilia ob ſucceſſionem, &c. Idem Ius ſuo modo locum habet in beſtiis. Si enim bos tuus inuaſus à boue alterius, occidat inuadentem, non teneris dedere eũ noxæ, domino bouis occiſi; vt colligitur ex L.1. §. Cùm arietes. ff. Si quadrupes pauper. feciſſe dicatur. Eodem Iure furioſi & amentes occidi poſſunt quando inuadunt, ſi aliter elabi nequeas.

43 Dixi *Cum moderamine inculpatæ tutelæ*, (ſic enim loquitur Alexan. III. ſuprà) id eſt, cum ea moderatione, ſine qua iniuria depelli non poteſt: quia in defenſione non potes vti maiori vi, quàm ſit neceſſe ad iniuriam arcendam: alioqui non eſt defenſio, ſed vltio. vnde teneberis ad reſtitutionem. Itaque eum, qui percuſſit, & iam fugit, vel certè deſtitit, & ampliùs non metuitur; non potes occidere vel repercutere; (niſi fortè interdum ad defenſionem honoris; de quo infrà) quia illa repercuſſio non eſt neceſſaria ad vitam tuendam ab iniuria; vt quæ iam illata ſit. ſi tamen paret ſe percuſſor ad feriendum ſecundò, vel putetur aliter non deſtiturus, poteſt ſtatim repercuti: ſi alioquin vis eius declinari nequeat.

Defenſio inculpata quæ.

Vt autem meliùs intelligatur, quo modo quiſque vitam ſuam tueri poſſit, & in quibus periculis, Notandum eſt, vitam multis modis impeti poſſe & inuadi.

Primò, Si reipſa me ferias armis. De hoc nullum eſt dubium.

44 Secundò, Si accedas ad feriendum, nec poſſim euadere, niſi vel fugiam, vel te præueniam. Et quidem ſi poſſim abſque periculo vel ignominia declinare vel fugere, teneor ex charitate, vt graue damnum in me vel in proximo caueam. Vnde Religioſi & Eccleſiaſtici tenentur fugere; quia id illis non probro, ſed laudi datur: non enim illorum laus eſt in armis & audacia, ſed in pietate & humilitate. Si tamen nolint fugere, non peccabunt contra iuſtitiam, etiamſi inuaſorem occidant, iuſta moderatione ſeruata, vt docet Iulius Clarus de homicidio n.32. addens hanc eſſe communem ſententiam; incurrent tamen irregularitatem. Si abſque periculo, vel nota ignominiæ non poſsim fugere, poſſum te præuenire: non enim teneor expectare donec percuſſeris. Ita Couarr. Sotus, Gomez. & alij, eſtque communis ſententia DD. teſte Iulio Claro num.33.

Accedens ad occidendum.

45 Tertiò, Si nondum accedis, tamen inſtructus es ad inuadendum, nec poſſum euadere niſi præueniam: tunc enim poſſunt præuenire, vt iidem Doctores docent, & Nauar. c.15. n.3. vbi ponit exemplum de marito, qui pugionem condidit ſub ceruicali vt vxorem interficiat; quem vxor id certò ſciens, ſi aliud remediũ non ſupereſt, poteſt præuertere. Ratio eſt; quia etſi nondum actu inuadat, putat tamen inuadere, & ita illam tenet cõcluſam & obſeſſam, vt aliter euadere nequeat. Idẽ docet Cordub. lib. 1. quæſt. 38. de eo, qui alteri parauit venenum; poſſe enim illud induſtria conuerti in auctorem, ſi alia ratio euadendi non ſuperſit.

Inſtructus armis.

46 Quartò, Si per famulum vel ſicarium me ſtatueris occidere, nec alia ſit ſpes euadẽdi. Hoc etiam caſu videtur licitum præuenire, ſi periculum ſit præſens: vt, ſi actu mandes vel ſuadeas. videtur enim eadem ratio, quæ in tertio. parum enim refert, an per te, an per alium inuadas & coneris interficere. quòd ſi periculum adhuc eſſet longinquum, vt ſi coniuraueris in meam necem, iámque cum ſicariis egeris, vt opportunitatem quærant exequendi; maior eſt difficultas. Sed videtur eadem ratio, ſi nulla alia ſuperſit via euadendi; quia ita vitæ meæ inſidiatur, vt alia ratione non poſſim elabi. non enim teneor perpetuò me intra domum concludere, vel in exteras regiones concedere. eſſet tamen inſidiator ille aliquoties antè monendus vt deſiſtat. Ita docet Bannes q.64. art.7. dub 4. & quidam alij recentiores.

Per ſicarium inuadens.

Mihi tamen hic modus in praxi non probatur,

tum

tum ob alias cauſas, tum ob periculum abuſus, tum quia peccatum eſt, vt non ſuppetat alia ratio mortis euitandæ.

47 Quintò, Si falſis criminationibus, teſtibúſque ſubornatis (verbi gratia, imponendo ſacrilegium vel crimen nefandum) vitam meam impetas in Iudicio, nec alia ſit ratio effugij; quidam Doctores concedunt, inter quos Bannes loco citato; vbi dicit, licitum eſſe occidere eum, qui vadit ad Iudicem vt imponat falſum teſtimonium, propter quod eris occidendus, vel infamandus, vel amiſſurus bona temporalia. Ratio ipſius eſt, quia hoc non eſt inuaſio, ſed iuſta defenſio. Idem extendit ad eum, qui contra Iuſtitiam legalem pandit crimen occultum.

Petrus Nauarra lib.2.c.3.num. 361. ſentit eſſe probabile. Fauet Caietanus infrà q.95.art.8. ad 3. Probari poteſt Primò, Quia nihil refert vtrùm inuadas me gladio tuo, an alieno, vt ait Caietanus: atqui calumniator ille inuadit gladio alieno,

Calumniator.

nẽpe Iudicis. vnde Nathan ad Dauid ait, *Interfeciſti Vriam gladio filiorum Ammon.* & Iudæi, iuxta D. Auguſt. occiderunt Dominum *gladio linguæ.* Secundò, Si dominus vocaret famulos vt me occiderent, poſſem præuenire, occidendo dominum, vt famulos in meam necem concitare deſinat, ſi aliter ſaluus eſſe nequeam: vt docet Bannes loco citato. Atqui eadem videtur ratio, cùm calũniator conatur per iudicem: cogit enim illum vt me occidat. Tertiò, Quia in hoc caſu licitum eſt mihi acceptare duellum, vt docet Caietanus ſuprà. Et in Summa verbo Duellum, & alij Doctores paſſim. Atqui tunc poſſum occidere in pugna, ſi aliter euadere nequeo iniuriam: cur non etiam ſine duello? nam acceptatio duelli nullum ius tribuit, ſed ſolùm facit, vt honeſtiore modo videar me tueri. Imò Bannes apertè indicat, in eo caſu licitum eſſe non ſolùm acceptare, ſed etiam prouocare calumniatorẽ ad duellum; citans in eam ſententiam Caietanum, quamuis ego id apud Caietanũ non inueniam. Sed & hæc ſententia, etſi fortaſſe ſpeculatiuè probabilis videri queat, non tamen in praxi eſt admittenda, ob incómoda quæ ex ea ſequi poſſunt. Facilè enim homines ſibi perſuadent, ſe per calumniam accuſari, & non eſſe effugium, niſi morte accuſatoris: ſicque multæ cædes iniuſtæ patrarentur. denique talis in Repub. benè conſtituta, vt homicidia plecteretur.

48 Sextò, Si malefica poſitis certis ſignis magicis aſſiduè per dæmonem noceat. Hoc caſu ſi aliud remedium nõ ſuppeditet, vti poterimus Iure defenſionis, cogendo eam verberibus, vt ab iniuria ceſſet: ſi tamen certò cõſtet, eam eſſe mali auctorem, & putetur ſine nouo maleficio prius maleficium tollere poſſe. Ratio eſt; quia illa perinde facit, atque ſi tyrãnus aliquis per ſuos ſatellites torqueret: vtitur enim dæmone tanquã inſtrumento, eum aſſiduè inſtigans ſignis illis, quibus ſe dæmon obſtrinxit, ad noxam inferendam. Nihil autem intereſt, per te, an per miniſtros tuos noceas.

Malefic.

49 His adde, quando neceſſe eſt ad vitæ defenſionem, nec alia patet ratio contra iniuſtum inuaſorẽ, poſſe acceptari duellum; imò etiam offerri: vt ſi inimicus armatus te inermem inueniẽs, permittat tibi arma, vt militariter te occidat, vel ſi roges vt arma tibi permittat: tunc enim eſt vera defenſio. Caiet. ſuprà. Nauarrus c.11.n.39.& cap. 15.n.9. Angelus v. Duellum n.2, Lyranus in c.17. l.1. Regum, & alij. Eadem videtur ratio in inuaſione fortunarum; vt colligitur ex iiſdem auctoribus; traduntque in ſpecie Angelus & Bannes. Nam fortunæ ſunt neceſſarium vitæ inſtrumentum, ſubſidium, & ornamentum.

Duellum.

Contra hanc propoſitionem obiicitur Primò, Matth.26. vbi Dominus Petro volenti ſe & ipsũ defendere, dicit, *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et confirmatur ad Roman. 12. *Non vos defendentes chariſſimi.*

Obiectiones.

Reſpõdeo, Petrus reprehenditur, Primò, Quia defenſio illa habebat potiùs ſpeciem vindictæ quàm defenſionis; non enim erat probabile, tantam turbam tali modo poſſe repelli. Secundò, Quia erat contra Domini voluntatem, cuius reſponſum debebat expectare. Tertiò, Quia Dominus non habebat opus tali defenſore, nec decebat eum tali modo defendi. Quartò, Quia erat contra Patris ordinationem, qui volebat vt Filius illorum vim iniquam non defugeret. Vide D. Auguſt. tract. 112. in Ioannem. 50

Cur Petro prohibetur defenſio.

Ad confirmationem, *Defendere* ibi accipitur pro *vlciſci*, vt patet ex Græco *οὐχ ὑμᾶς ἐκδικοῦντες.* Simili modo Iudith cap.1.& 2. accipitur.

Obiicitur Secũdò, Plus tenemur diligere ſalutẽ animæ proximi, quàm vitam noſtram corporalem: ergo ad hanc ſeruandam, non licet proximum occidere; quia ſi occidatur, anima peribit. 51

Quando vita exponenda.

Reſp. Negando cõſequentiam; quia non tenemur lege charitatis exponere ſalutẽ corporis pro ſalute animæ alterius, niſi quando ea eſt in extremo diſcrimine, ex quo non poteſt ſe niſi mea ope vindicare: vt ſi infans eſſet moriturus ſine Baptiſmo. Hic autem ſponte & mera malitia conijcit ſe in diſcrimen ſalutis, & poteſt liberrimè ſe eximere. Deinde qui inuaditur, non eſt certus ſuæ ſalutis, ſi ſe permittat occidi; inuaſor enim iam vulneratus, poteſt pœnitere, & ſaluari.

Tertiò, Poſſent multa obiici ex Patribus, qui inſinuant hoc eſſe illicitum. Sed hi Patres loquuntur vel de vindicta, vt Cyprianus lib. 1. epiſtola 1.& Cyrillus Alexandr. lib. 11. in Ioannem cap. 35. Vel de defenſione non neceſſaria, vt Ambroſ. lib. 3. Officiorum cap.4. Vel de aggreſſione, vt Auguſt. epiſtol.154. quæ eſt ad Publicolã. Vel denique loquuntur de periculo exceſſus odij, itę & debitæ moderationis, vt idem Auguſtinus lib. 1. de libero arbitrio cap.5.

Quæ ſit mens SS. Patrum.

Obiicitur Quartò, Clerici olim ante Clement. Si furioſus. fiebant irregulares, ſi aliquem, ſe defendendo occiderent: ergo non erat illis licitum.

Reſp. Verius eſt non fuiſſe irregulares, vt colligatur ex cap. Si verò, & cap. Significaſti, ſuprà citatis, & c. De his Clericis. d. 50. Neque D. Th. hoc art. ad 3. contrarium ſentit: quia loquitur de illo, qui in defenſione ſui, modum exceſſit. Citat enim cap. De his Clericis. quod agit de illis, qui debitum modum nõ ſeruarunt, vt exponit Gloſſa: quibus ob id pœnitentia ibidem dicitur imponenda. numquam autem pœnitentia imponenda fuit, quando defenſio cum debito moderamine facta eſt; vt apertè ex Alexandro III.& Innocentio III. locis ſuprà citatis colligi poteſt. ſed de hoc plura ſuo loco. 52

An irregulares.

Sed difficultas eſt, Vtrùm liceat occiſionem intendere; an ſolùm ipſam defenſionem, ita vt occiſio ſolùm per accidẽs inde ſequatur: vt videtur dicere D. Th. hîc, Caiet. & plerique Thomiſtæ.

Alij

Alij videntur aliter ſentire, ſed in re non eſt diſcrepantia. vnde

Licitum eſt intendere mortem in cauſa.

53 Dico Secundò, Licitum eſt in actu defenſionis intendere omne id, quod iudicatur ad vitæ membrorúmque defenſionem neceſſarium: ac proinde interdum etiam læſionem mortiferam; & conſequenter ipſam mortem; nempe in cauſa. Ita docet Sotus ſuprà, & Victoria relect. de homicidiu n.17. & Nauar. c.13. n.3. D. Antoninus 4.p. tit.4. cap. 3. §.1. Ratio eſt; quia niſi liceret eam ſic intendere, defenſio ſui ſæpe redderetur impoſſibilis: ſæpè enim fieri nequit vt te defendas, niſi inuaſori vulnus letale infligas, vt ſclopo vel haſta. Quòd autem D. Th. inſinuat, priuatæ perſonæ non licere occidere inuaſorem niſi per accidens: omiſſa Soti ſolutione, ſenſus eſt, perſonæ priuatæ non eſſe licitum, abſolutè deſiderare vt inuaſor moriatur. hoc enim non eſt neceſſarium ad ſui defenſionẽ; ſufficit enim vt occidat viribus deſtitutus, ne ampliùs lædere poſſit. Non tamen vult negare; quin modis omnibus poſſit ſe tueri, & intendere quidquid ad hoc prudenter iudicatur neceſſarium. Vnde in periculoſo conflictu non debet eſſe ſcrupuloſè anxius ne hoſtem letaliter vulneret; ſed poteſt eum ferire eo modo, quo commodius fuerit, vt vim ipſius comprimat; etiamſi caput vel pectus traiiciendum foret. quòd ſi mors ſequatur, id ei diſplicet: non enim ad directè & ſecundùm ſe intendebat: & hoc eſt quod vult Caietanus, & alij.

Priuata auctoritate conſtat defenſio.

54 Petes, Qua auctoritate id facit, publica, an priuata?

Reſp. Priuata, quia non facit vt Iudex, vel Princeps repræſentans Rempub. vel publico nomine, ſeu vt cuſtos boni publici: ſed eo Iure, quod quiſque habet, vt eſt cuſtos rei ſuæ: quo iure noxia retundere, & vim vi repellere poteſt, quo etiam omnia animantia vtuntur. Si publica auctoritate faceret, poſſet illum occidere animo vindictę; ſicut facit Iudex.

55 Dico Tertiò, Etſi licitum ſit occidere inuaſorẽ, quando aliter nos tueri nequimus; tamen *ſæpè* eſt ſalutare conſilium, permittere ſe potiùs occidi, quàm occidere. Ita D. Antoninus ſupra, & Silu. verbo Bellum 2. §. . & patet exemplo Chriſti & multorum Sanctorum. Idem colligitur ex D. Auguſt. l.1. de libero arbitriu, c. 5. *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones inuadentes) *permittit interfici; ſed quomodo iſtos, qui interficiunt, defendam, non inuenio.* nempe quia facilè excedunt modum, vel opere, vel affectu. & D. Ambroſ. l. 10. in Lucam, exponens illa verba Lucæ 22. *Emat gladium*, dicit *licitum eſſe ſe defendere vſque ad Euangelium, non autem poſteà*; non quòd abſolutè non liceat, ſed quòd non ita deceat; quod inſinuat cùm ait, *Vt ſit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio.* Ratio eſt Primò; Quia periculum eſt, ne ira vel odium ſe admiſceant, néve modum excedamus: & ſic dum volumus ſeruare vitam corporis, vitam perdamus animæ.

Secundò, Quia hoc modo magis conformamur Chriſto, eiúſque Apoſtolis, & Martyribus.

Tertiò, Quia charitas, etſi nõ obliget, tamen ad hoc magis inclinat, ne proximus in ęternũ pereat.

Eſt ſalutare conſilium.

Ob has rationes, ſentio hoc conſilium magni faciendum, & omnibus Clericis, maximè viris Religioſis amplectendum; vt malint mortem perpeti, quàm iniquum inuaſorem occidere.

Dixi *Sæpè*; Quia ſi quis putaret ſe eſſe in peccato, & valdè timeret damnari, ſi tunc occideretur; teneretur ſe tunc omnibus modis tueri: quia magis tenetur diligere ſalutem animæ ſuæ quam proximi. Ita docet D. Antoninus ſuprà. 56

DVBITATIO IX.

Si is qui inuaditur non poſſit ſe tueri, niſi cum periculo innocentis, quo inuaſor ſe protegit, vtrùm ei liceat ſe cum illo periculo defendere.

Reſp. Probabilius eſt poſſe. ita Corduba q. 33. lib.1. & Petrus Nauar. l.2. c.3. n.147. 57

Probatur Primò, Quia qui inuaditur, Ius habet ſe defendendi, quo iure non priuatur ex illa innocentis interpoſitione, vt quæ ipſo inuito facta ſit. Secundò, A ſimili; qui vrbem iuſte obſidet, poteſt dirigere tormentum in turrim vel mœnia, prout neceſſarium ad victoriam, etiamſi hoſtes ibi ligauerint aliquos innocentes; vt communiter ſentiunt DD. ergo ſimiliter ad neceſſariam vitę defenſionem, potes petere aduerſarium, quamuis ille innocentem obiiciat.

Aduerte tamen Primò, Si potes fugere, teneris, ſaltem ex charitate, ne innocẽtem interficias. 58

Secundò, Nõ potes directè impetere innocentem, vt illo ſublato faciliùs ſuperes aduerſarium. potes tamen petere aduerſarium, etiamſi ipſe innocentem ante ſe teneat: vt notauit Corduba.

Petes, Quid ſi fugiens hoſtem, non poſſit euadere niſi per anguſtum iter, vbi proteret infantẽ, vel claudum; poteritne illa fugere, vt ſe ſaluet? 59

Si periculum claudo vel infanti.

Reſp. Petrus Nauarra negat; niſi ſit aliqua probabilis ſpes non interficiendi. Sed re verà videtur eadem ratio, quæ in caſu ſuperiori. ita Corduba l.1. q. 38. dub.2. & colligitur apertè ex Caietano q.67. a.2. vbi dicit, *occidere innocentem per accidens, dando operam rei licita & neceſſaria, non eſt contra Ius naturale, diuinum, vel humanum.*

Probatur; Nã iſte Ius habet ad fugam via publica; quo iure nõ poteſt priuari in tanto diſcrimine, ratione infãtis, vel claudi ibi fortè conſtituti: ſicut ſi fugienti amens quiſpiam vel ebrius ſe obiiceret, non teneretur cum certo vitæ periculo aliò deflectere. ſufficit igitur in tali caſu, vt eam circumſpectionem adhibeat, quam pro tempore & loco poteſt, ne noceat. quòd ſi læſio vel mors ſecuta fuerit, non cenſebitur ab ipſo intenta, ſed ſolùm permiſſa. Nam vtitur Iure ſuo, extremè ſibi neceſſario, ea circumſpectione, qua poteſt.

Si tamẽ infans ſine Baptiſmo eſſet moriturus; eo euentu, lege charitatis teneretur potiùs ſe permittere occidi: quia ſalutem proximi ſpiritualem, ſuæ corporali tenetur anteponere.

DVBITATIO X.

Vtrùm ad conſeruationem vitæ matris liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura.

Sententia quorundam.

Qvidam DD. ſentire videntur, licitum eſſe dare pharmacum ad faciendum abortum, ſi 60

fœtus

fœtus nondum ſit animatus, quando id neceſſarium putatur ad curationem matris periclitantis: ſecùs verò ſi ſit animatus. Ita videtur ſentire diuus Antoninus p.3.tit.7.cap.2. §. 2.ex Ioanne de Neapoli. *Medici*, inquit, *dando medicinas pragnantibus ad procurandum aborſum, & mortem eius, vt occultetur peccatum, mortaliter peccant. ſed ſi faciunt hoc ad praſeruandam pragnantem à pericalo mortis, in quo eſt ex puerperio; tunc ſecundum Ioannem de Neapoli in 10. Quodlibete, diſtinguēdum eſt de puerperio: ſi enim erat animatum, dando talem medicinam, medicus peccat mortaliter; quia eſt cauſa mortis puerperij corporalis & ſpiritalis: ſi autem puerperium nondum eſt animatum, poſſet & deberet tunc dare talem medicinam*, &c. Eadem verba refert Silueſt. v. Medicus. quæſt. 4. & Fumus v. Aborſus. num. 2. Eamdem ſententiam tenet Henriquez, & noſter Sanchius lib.9.de matrim.diſput.20.num.6.& 10. Ratio eſt, quia in hoc caſu fœtus eſt aggreſſor: nam veluti inuadit matrem, dum eius ſaluti periculum creat; ſicuti praui humores inuadũt naturam. ergo ſimili ratione pelli poteſt, cùm nihil incommodi maioris momenti ex ea re ſequatur. Melius enim eſt depellere partum nondum animatum, quàm extingui matrem. Secùs eſt cùm proles eſt animata. tunc enim eſſet directum homicidium innocentis. Confir. quia ob ſalutem totius licitum eſt abſçindere partem, vt infrà dubit. 14. dicetur. atqui fœtus eſt pars ventris, priuſquam diſtincta anima informetur. L. 1. §. 1. ff. de ventre inſpiciendo.

Etſi hanc ſententiam non damnem, tamen cōtraria mihi videtur omnino vera, ſi de directa intentione abigendi partus loquamur. Vnde

61 Reſpondeo & dico Primò, Non licet ei præbere pharmacum eo animo vt faciat prolis abortionem, ſiue ante, ſiue poſt animationem. Ita Couarr. Clement. Si furioſus p.2.§.3.num.1. & ceterī Doctores; eſt enim communis omnium ſententia, vt inquit Petrus Nauarr. l. 2.cap.3.num.140. Probatur: Non licet poſt animationem; quia non potes directè occidere innocentem, vt alium ſerues. vnde ei qui hoc fecerit conſtituitur pœna mortis. L.pænul.C.de ſicariis.& L.Diuus.4. ff. de Extraord.crimin. Neque etiam antè; quia procurare aborſum propter ſanitatem, eſt illicitum; ſicut procurare pollutionem ob eumdem finem: vtrumque enim eſt contra naturam generationis, neque eſt medium per ſe neceſſarium ad ſanitatem. Confirmat Couarruuias ex Tertul. in Apol. c. 9. *Nobis homicidio ſemper interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc ſanguis in hominem delibatur diſſoluere non licet. Homicidij feſtinatio eſt, prohibere naſci, nec refert, natam quis eripiat animam, an diſturbet naſcentem. Homo eſt qui futurus eſt: nam fructus in ſemine eſt.* Item c.Si aliquis. 5. de homicidio, dicitur, *eum qui fecerit vt mulier non poſſit concipere, vel generare, vel vt proles non poſſit naſci, vt homicidam tenendum.* quia tamen verè non eſt homicida, non punitur morte, ſed exilio, ſi eſt nobilis; ad metalla, ſi ignobilis, vt expreſsè habetur L.Si quis aliquid.38.§. Qui abortionis. ff. de Pœnis.

Non licet directè procurare abortum.

Dices, Quid ſi certa ſit mors vtriuſque, niſi adhibeatur tale pharmacum; & probabile ſit matrem poſſe ſaluam conſeruari illo adhibito?

Reſp. Non refert; nomquam enim licet iſta directè procurare; vt patet in ſimili de pollutione, & de acceleratione mortis infirmi; quæ nullo caſu procurari poſſunt. Imò eſt magis directè & propiùs contra naturā generationis, expellere fœtum, quàm procurare pollutionem; ſicut fœtus etſi nōdum animatus, longè propinquior eſt naturæ humanæ quàm ſtamina nondum commixta. Deinde in pollutione ſolùm expellitur ſemen rude vnius generis, idque ex ſede non vltima ſed inſtrumentaria: in aborto expellitur ſemen geminum, commixtum, elaboratum, idque ex ſede primaria & finali à natura ad hoc deſtinata.

Dices, Pollutionem nullo caſu eſſe licitam ob voluptatem coniunctam, quæ tanta eſt vt homines in ea locarent ſummum ſuum bonum, ſi aliquo caſu permitteretur: ea autem voluptas non eſt in abortione. ita quidam Doctor.

Sed contrà: Primò, quia ſic non tam Iure naturali, quàm poſitiuo diuino pollutio eſſe prohibita (quod eſt contra communem DD. ſententiam) illa enim cauſa prohibendi eſt omnino extrinſeca & remota, & etiam locum haberet in actu coniugali. Secundò, quia pollutio non eſt prohibita propter voluptatem, ſed voluptas illa eſt prohibita ob pollutionem ſeu ſeminis inordinatam emiſſionem; tum quòd naturā ſuā incitet ad ſpermatiſmum, vt infrà lib.4.c. 3. dubit. vlt. dicetur; tum quia voluptas in ratione moris ſequitur conditionem operationis ex qua reſultat.

Ad rationem contrariæ ſententiæ. Etiam ſemen ſimili modo inuadit quando abundantia vel retentio morbum creat; & tamen directè pelli non poteſt, imò proles animata multò magis inuadit quàm inanima, cùm ſit robuſtior, & plus alimenti abſumat, magiſque naturam offendat. ergo ſi hæc directè poteſt depelli, etiam illa. Ad Confirm. Concedo maiorem; ſed nego fœtum propriè partem eſſe. Lex illa citata non loquitur de fœtu inanimo tantùm, ſed etiam animato. *Partus*, inquit, *antequam edatur, mulieris portio eſt vel viſcerum.*

Quod ad Auctores illos tres primo loco citatos attinet, verba illorum ſunt obſcura, & ſolùm videntur velle dicere, licere dare medicinam talem quæ abortum faciat, non quidem directa intentione pellendi partus, ſed curandi morbi; vt ſi neceſſe ſit ad ſalutem matris mouere menſes, an detrahere ſanguinem, licitum eſt hæc intendere, etſi certiſſimè inde ſequatur aborſus. Si tamen partus eſt corruptus, tunc liceret directè abigere ob matris ſalutem. quia non habet ampliùs rationem fœtus aut puerperij, ſed molæ aut malignæ maſſæ.

Dico Secundò, Si mater periculosè laboret, & 62
non ſuperſit aliud remedium, poteſt ei præberi pharmacum directè tendens in curationem, etiamſi putetur inde abortio ſecutura: modò proles nondum ſit animata. Eſt communis ſententia DD. Silueſtri v. Medicus, q.4. Anton. 3 p.1.7.c.2.§. 2. Nauarr.cap.25.n.62.

Licitum indirectè.

Probatur Primò, Quia mater ante prolem conceptam ius habebat vtendi remediis neceſſariis ad vitæ ſuæ conſeruationem, quod ius ſuperuentu prolis non eſt ei ablatum.

Secundò, Quia abortio tunc cenſetur ſolùm permiſſa, non procurata; quia præter intentionem ſuperuenit, matre ſuo iure vtente: ſicut ſi valetudinis cauſa vtendum ſit medicamento, vel certo cibi potuſve genere, vnde pollutio ſecutura

pute

putetur, quam nullo modo intendis, cenſebitur ſolùm permiſſa, & per accidens eueniens.

63 Dico Tertiò, Si proles iam ſit animata, non eſt licitum præbere matri medicamétum directè curatiuum, cum notabili periculo prolis; ſi certum erat, vel valdè probabile, prolem ſine illo viuam edendam. eſt contra Cordubam q. 38. dub. 2. & Ludouicum Lopez cap. 63. Sed noſtram ſententiam docent D. Anton. Nauar. & alij ſuprà. Ratio eſt; quia quilibet tenetur præferre ſalutem æternam proximi, ſuæ vitæ corporali, & hanc pro illa exponere; ergo ſi matre à medicamento abſtinente, proles ad Baptiſmum ſeruari poteſt, alioquin ante Baptiſmum moritura; tenetur mater abſtinere, quamuis eum certo vitæ diſcrimine id futurum eſſet.
64 Adde tamen, ſi valdè probabile eſſet, non adhibito remedio vtrumque moriturum; eo verò adhibito ſaltem matrem poſſe ſeruari; eo caſu licitè poſſe hæc remedia adhiberi.

Petes, Quando proles animatur anima rationali?

65 Reſp. Conarruuias ſuprà putat mares animari die 40. à conceptu, feminas 80. & ita communiter ſentire DD. Sed nulla videtur ratio, cur tanta ſit diſcrepantia inter marem ac feminam. Itaque verius eſt, vtrumque fœtum animari ſimul atque fuerit formatus. Nam Exodi 21. iuxta verſionem LXX. dicitur: *Qui percuſſerit mulierem prægnantem, & illa abortum fecerit, ſi fœtus erat formatus, dabit animam pro anima: ſi nondum erat formatus, mulctabitur pecunia.* vbi apertè inſinuatur fœtum habere animam, ſimulatque formatus fuerit. idem docent Medici. Quoto autem die formatio abſoluatur, docet Læuinus Lemnius cap. 11. citans Hippocratem lib. de natura fœtus, *maris formationem abſolui aliquando die 30. aliquando 35. aliquando 40. aliquando 45. feminæ verò, nunc 35. nunc 40. nunc 45. nunc 50.* Verùm Hippocrates id non docet. nam lib. de natura fœtus num. 10. docet, maſculum, vt longiſſimè, 30. diebus formari; feminam, vt longiſſimè, 42. diebus. idque duobus locis eodem lib. repetit. & probat ex purgatione, quæ poſt maſculi partum durat diebus 30. poſt feminæ 42. vt diutiſſimè.

Animatio prolis.

DVBITATIO XI.

Vtrùm liceat occidere furem, in defenſionem ſuarum facultatum.

COuarruuias in Clement. Si furioſus, p. 3. §. vnico, n. 6. putat id eſſe licitum. Primò, Si ſit fur nocturnus; eò quòd præſumatur animo occidendi veniſſe. Secundò, Si ſit fur diurnus, & telo ſe defendat, dum poſſeſſor vult impedire ne rem auferat. Ratio eſt; Quia in his duobus caſibus miſcetur periculum perſonæ cum periculo rei familiaris. Tertiò, Non eſſe licitum, ſi cum re fugiat; quia non miſcetur periculum perſonæ.

Alij putant id abſolutè eſſe licitum laicis, non tamen Clericis.

66 Reſp. & dico Primò, Laicis id eſſe licitum, ſi illæ facultates ſint magni momenti; nec ſit probabilis ſpes aliter illas recuperandi. eſt communior ſententia DD. Antonini 3. p. tit. 4. cap. 3. §. 2. (vbi docet non ſolùm pro rebus ſuis quemque poſſe defenſionem ſuſcipere, vim vi repellendo; ſicut pro ſua perſona: ſed etiam pro rebus apud ſe depoſitis vel commodatis, & pro rebus amicorum, eos adiuuando) Caietani q. 67. art. 7. Syluest. Homicidium 1. n. 5. Ioannis Medinæ Cod. de Reſtit. q. 4. Soti lib. 5. q. 1. art. 8. & multorum aliorum DD. Idem tenent plerique Iuriſperiti, teſte Syluestro & Couarr.

Laicis licere.

Probatur Primò ex Scriptura Exodi 22. vbi dicitur *non fore reum ſanguinis, qui furem nocturnum occiderit, ſed qui diurnum.* quod non ideò tantùm dicitur, quòd nocturnus præſumatur venire ad occidendum, diurnus minimè: ſed potiſſimùm ideò, quòd ea quæ noctu ſurripiuntur, ordinariè non poſſint recuperari, fure ignoto, vt rectè docet Ioannes Medina. Cod. de Reſtit. q. 4. Ea verò quæ interdiu, plerumque poſſunt. Hinc qui furem diurnum, non ſe telo defendentem interficeret, non excuſaretur ab homicidio in foro externo; in foro tamen conſcientiæ excuſaretur, ſi non erat probabilis ſpes recuperandi; vel ſi recuperatio non erat certa, ſed dubia, vt Sotus ait: quia non tenetur res ſua perdere, aut probabili periculo exponere, vt fur ſaluus ſit.

Secundò probatur ex Iure Canonico. Primò, Ex cap. Interfeciſti. 2. de Homicidio; vbi ex pœnitentiali Romano dicitur, *Si autē ſine odij meditatione, te indque liberando, huiuſmodi diaboli mēbra interfeciſti, ſi aliquid ieiunare volueris, bonū eſt tibi, & eleemoſynas fac largiter.* Vbi indicat, non eſſe neceſſariam pœnitentiam, ac proinde hoc licitum fuiſſe; hortatur tamen ad eleemoſynas, ad cautelam, ne fortè modum exceſſerit. Secundò, Ex cap. Olim. 1. de reſtitut. ſpoliatorum. vbi Innocentius III. approbat, quòd Epiſcopus Tridonenſis, Templarios, qui ipſo ignorante poſſeſſionem occupauerant, vim vi repellendo eiecerit. Tertiò, Ex
cap. Dilecto. 6. de ſententia excom. in 6. *Cùm om-* 67
nes leges, omniáque Iura, vim vi repellere, cunctiſque ſeſe defendere permittant, licuit vtique ipſi Decano (ſi prædictus Balliuus eum bonis ſuis mundanis iniurioſè ſpoliare, vel ea violenter occupare præſumpſerit) contra illius violentiam iniuriámque ſe tueri.

Tertiò probatur ex Iure ciuili L. Furem. 9. ff. ad L. Cornel. de ſicariis, & L. 4. ff. ad L. Aquiliam.

Quartò, Ratione. 1. Quia bona temporalia ſunt ad vitam ſeruandā neceſſaria: ergo ſicut licet vitam tueri; ita etiam hæc, quæ vitæ ſunt neceſſaria, non ſolùm præciſè vt viuamus; ſed etiam vt conuenienter & honeſtè viuamus. 2. Quia alioqui daretur occaſio furibus & latronibus viros probos ſpoliandi; nihil enim ab illis eſſet tutum, ſi defenſio neceſſaria non poſſet obiici. conceſſa autem defenſione, etiam conceſſa cenſetur occiſio, ſine qua ſæpè non poteſt eſſe defenſio.

Dixi in propoſitione, *Si res illæ ſint magni mo-* 68
menti; quia pro re minima, nō videtur conceſſum Ius defenſionis cum tanto alterius malo. eſt enim valdè iniquum, vt pro pomo, vel etiam vno aureo ſeruando, alicui vita auferatur. Si tamen tibi verteretur probro, niſi rem furi extorqueas, poſſes conari, & ſi opus eſſe etiā occidere, iuxta Sotum; tunc enim nō tā rei quàm honoris eſſet defenſio.

Dixi, *Nec ſit probabilis ſpes aliter recuperandi,* 69
quia ſi poſſit aliter recuperari, (v. g. per Iudicem) ſæpè erit ſaltē cōtra charitatem, pro illius defenſione occidere: vt ſi fur rē ablata fugiat. quòd ſi nō fugiat, ſed vi ſe velit tueri contra eum, qui nititur furtum impedire, poterit viciſſim illa vis vi

Si fur ſe velit tueri.

repelli, quantũ neceſſe eſt, vt res ſalua ſit; (vt fatetur Couar.& alij) etiamſi res per Iudicem recuperari poſſit: quia non dictat charitas, vt patiar res meas in mea præſentia capi, vtque tantæ furis improbitati non reſiſtam. Ratio eſt; quia hoc faciendo magnam contumeliam infert, quæ vi repelli poteſt. Confirmatur ex cap. Olim. ſuprà. vbi Innocentius III. docet, licitum fuiſſe Epiſcopo, vi eiicere iniuſtum occupatorem poſſeſſionis; & tamen facilè iudicio potuiſſet recuperari. Idem docet Silueſter verbo Bellum. 2. nu. 3. vbi dicit: *Quando res per viam iudicij poteſt rehaberi, non licet eam defendere, niſi dum eſt in ipſo rapi.* intellige, dum raptor adhuc præſens eſt, nitẽs alterum poſſeſſione naturali ipſius rei ſpoliare, etſi eum præſentem videat; hoc enim eſt magna contumelia.

70 Idem dicendum, quando in iudicio non poteſt niſi magnis moleſtiis recuperari.

Si fugiat. Petes, An ſit contra iuſtitiam, ſi furem procul fugientem conficias, quando res iudicio eſt recuperabilis?

71 Reſpond. Verius videri, non eſſe, vt docet Caietanus art. 7. & colligitur ex dictis: quia quiſque ius habet defendendæ ſuæ poſſeſſionis, etiam ciuilis; quam retines quamdiu furem habes in conſpectu. vnde potes eam tueri. erit tamen contra charitatem, quæ poſtulat vt cum quàm minimo malo proximi, rem tuam ſalues.

72 *Idem conceſſum Clericis.* Dico Secundò, Idem licitum Clericis pro defenſione rerum ſuarum. ita expreſsè D. Antoninus ſuprà: vbi docet omnibus conceſſam eſſe defenſionem rerum, quibus conceſſa defenſio vitæ. Idem tenent reliqui ſuprà. & colligitur euidenter ex cap. Olim. & cap. Dilecto, ſuprà. Nam ibi conceditur Epiſcopo & Decano. Ratio eſt; quia Iure naturæ id illis eſt conceſſũ, neque Iure humano illis eſt prohibitum ſub peccato: ergo, &c. Vnde idem Ius extenditur ad Religioſos, ſecundùm prædictos DD. *& Religioſis.* Neque obſtat cap. Suſcepimus, de homicidio; quia illi duo fratres Benedictini non iudicantur ibi peccaſſe, & eſſe irregulares, quòd res ſuas moderatè defenderint; ſed quòd occaſionem dederint homicidio, latrones captos ligando, & cùm ſe ſoluere vellent, occidẽdo; cùm ſine occiſione ſe ſuáque ſalua habere poſſent.

73 Vtrùm autem Clericus vel laicus ſit irregularis, qui ob defenſionem rerum ſuarum occiderit, alibi dictum eſt. Nunc breuiter dico, laicum non eſſe. Idem probabile eſt de Clerico, ſi id fecerit cum debito moderamine. Cur enim fiat irregularis ob id, quod (vt habetur cap. Dilecto 6. de ſenten. excom. in 6.) omnes leges & omnia Iura ei permittunt? Conſit. Quia occiſio, priuata auctoritate facta, non inducit irregularitatem defectu lenitatis, ſicut cùm fit publica auctoritate à Iudice eiúſque miniſtris; ſed ratione culpæ. Vnde cùm abſit culpa, non debet cenſeri irregularis. Vide Sotum l. 5. q. 1. a. 8. Couar. Clem. Si furioſus. 3. p. §. vltimo. idem poſtremò egregiè defendit noſter Suares in præclaro Opere ſuo de Cenſuris.

Varij modi inuadendi rem alienam. Sed difficultas eſt, quouſque ſe extendat hæc defenſio. quare Notandum eſt variis modis poſſe rem meam inuadi.

Primò, Si per te nitaris auferre, téque defendas contra impedientem. In hoc caſu eſt communis ſententia, poſſe interfici. & fatetur Couarr.

74 Secundò, Si re accepta fugias. Tunc poſſum inſequi, & ferire; vel ſi neceſſe ſit, eminus telo petere, vt ſi quis equo meo fugiat. ita Sotus ſup. a. 8. Silueſter v. Bellum 2. n. 3. & 10. & alij paſſim.

Probatur Primò, Quia inuaſio rei durat, donec ſe in tutũ receperit, vbi quietè poſſidere incipiat.

Secundò, Quia niſi id eſſet licitum, defenſio rerum maxima ex parte eſſet inutilis; poſſent enim fures quidlibet rapere, & ſtatim fuga ſe proripere: in fuga enim eſſent tuti.

Tertiò, Si re certo loco depoſita, volentem ingredi in eum locum, vi impedias. Tunc videtur conceſſum vt vim vi repellam, meámque rem vi recuperem: ſi tamẽ deſit Iudex, cuius ope id poſſum conſequi. ita Silueſter v. Bellum 2. nn. 13. & Panormit. in cap. Sicut. 3. de Iureiurando. Idem ſentiunt multi DD. fieri poſſe quando quis nulla mora interpoſita rem ſuam perſequitur. D. Antoninus ſuprà. Silueſt. v. Bellum 2. nu. 10. Ioannes à Lignano, cuius verba citantur ab Anton. Silueſtro, Fumo, & aliis, quibus docet, *Si vi poſſideas rem meam, poſſe me eam recuperare in continenti; nec poſſe te mihi reſiſtere; ſecùs ſi id tentem ex interuallo. Si poſſideas precariò, & ego eam velim mihi reſtitui; ſi deneges reſtitutionem, poſſe me ex continenti vim tuam repellere. Nam denegando, videris ſpoliare. Si poſſides rem meam clandeſtinè, poſſe me domum tuam ingredi; quòd ſi me nolis admittere, poſſe me vim tuam repellere.* Verùm puto hæc non concedenda, ſi res per Iudicem poſſit recuperari, vel ſi maior perturbatio metuenda. 75 *Si intrare volentem impedias.*

Quartò, Si inuadas res meas per famulum, vel arte magica per dæmonem; nec alia ratione, quàm nece tua poſſit impediri.

Quintò, Si coniuraueris in mea damna.

Sextò, Si impedias iniquè meos creditores, ne mihi ſatisfaciant.

Septimò, Si falſa accuſatione, vel falſo teſtimonio, me fortunis coneris euertere; nec alia ratio impediendi ſuppetat.

Sed de his modis ſatis conſtat ex dubit. 8. & rurſum aliquid dicetur dub. 12.

DVBITATIO XII.

Vtrùm pro defenſione pudicitiæ & honoris liceat occidere eum qui tentat violare.

RESpondeo & dico Primò, Licitum eſt mulieri, adoleſcenti, & cuiuis alteri, pro defenſione pudicitiæ occidere inuaſorem. Eſt communis ſententia DD. quamuis D. Auguſtinus li. 1. de libero arbitrio cap. 5. videatur dubitare. Ratio eſt; quia pudicitia pluris meritò æſtimatur, quàm multæ opes: præterquam quòd in hac re ſit periculum peccati. Idem Ethnici ſenſerunt. Nam vt ſcribit Cicero Oratione pro Milone, Adoleſcens, qui Tribunum occiderat, volentem vim inferre eius pudicitiæ, à Mario exercitus Imperatore abſolutus fuit. 76 *Pro pudicitia.*

Dico Secundò, Fas etiam eſt viro honorato occidere inuaſorem, qui fuſtem vel alapam nititur impingere, vt ignomiam inferat, ſi aliter hæc ignominia vitari nequit. Ita docet expreſsè Sotus ar. 8. Nauarr. cap. 15. nu. 3. & Silueſt. verbo Homicidium 1. qu. 5. & Ludouicus Lopez cap. 62. Antonius Gomez. to. 3. c. 3. n. 23. Iulius Clarus §. Homicidium. n. 16. vbi dicit *periculũ famæ æquiparari periculo vitæ.* Ratio eſt; quia hic conatur auferre honorem, qui meritò pluris apud homines æſtima 77 *Pro vitanda ignominia.*

æſtimatur, quàm damnum multatum pecuniarum; ergo ſi poteſt occidere, ne damnum pecuniarum accipiat, poteſt etiam ne hanc ignominiam cogatur ſuſtinere.

78 *Varij modi impetendi honorem.* Notandum eſt, variis modis honorem alterius poſſe impeti & auferri, in quibus videtur conceſſa defenſio.

Primò, Si baculum vel alapam nitaris impingere. de quo iam dictum eſt.

Ad depellendam contumeliam. Secundò, Si contumeliis afficias, ſiue per verba, ſiue per ſigna. Hîc etiam eſt ius defenſionis. Nam, ex ſententia omnium, licet contumelioſum occidere, quando aliter ea iniuria arceri nequit, (quamquam ipſe armis non inuadat) ait Petrus Nauarr. lib.2. cap.3. num. 376. Etſi autem id non inueniam apud Auctores expreſſum, tamen videtur ex illis poſſe colligi (præciſo ſcandalo, & aliis grauibus incommodis) quando contumeliæ ſunt atroces, & alia ratione vitari nequeunt. Ratio enim naturalis dictat, licitam eſſe eam defenſionem, quæ neceſſaria ſit ad contumeliā depellendam & comprimendam: alioqui daretur licentia improbitati, optimos quoſque contumeliis vexandi: quæ tamen multò quàm damna rei familiaris ſunt acerbiores, magiſque mordent animos. Cauenda tamen vindictæ libido. Non enim licet priuata auctoritate contumeliam vindicare, ſed tantùm compeſcere, quod etiam in vitæ & rerum defenſione ſeruandum: tanti intereſt quo animo quid agas. Verùm hæc ſententia non eſt ſequenda. Satis enim eſſe debet in Repub. vt iniuriæ verbales verbis repelli, & legitima vindicta comprimi & caſtigari poſſint.

79 *Ad alapam vitandam.* Tertiò, Si illata alicui alapa, ceſſes, vel etiam fugias; multi DD. cenſent in hoc caſu, ſi vir nobilis vel honoratus huiuſmodi iniuria ſit affectus, poſſe ſtatim repercutere, vel fugientem inſequi, & tantum infligere verberum vel vulnerum, quantum putatur neceſſarium ad honorem recuperandum. ita tenet Nauar. c. 15. nu. 4. Henriquez de Irregularitate cap. 10. vbi citat multos pro hac ſententia: inter ceteros Iaſonem, Cordubam, Mantium, Pennam, Clarom, Caietanum, & Antoninum. eamdem docet Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. num. 380. & citat pro hac ſententia Mercatum. Idem tenet Victoria, relect. de Iure belli num. 5. vbi dicit, *eum, qui colaphum accepit, poſſe ſtatim repercutere, etiam gladio; non ad ſumendam vindictam, ſed ad vitandam infamiam & ignominiam, etiamſi inuaſor non eſſet vlterius progreſſurus.* Vnde ſequitur, ſi ille fugiat, poſſe læſum ſtatim inſequi & percutere. ſi enim poteſt repercutere manentem, cur non fugientem?

Probari poteſt hæc ſententia. Primò, Qui rem meam accepit & cum ea fugit, poteſt à me percuti, vt eam relinquat, vel redeat, ſi aliter nequit recuperari. atqui is qui illata graui ignominia fugit, honorem meum quodammodò ſecum defert: nam in poteſtate illius eſt eum mihi reſtituere, offerendo ſatisfactionem: ergo poſſum illum percutere, vt honorem meum reſtituat, vel ſaltem vt eum ſic recuperem.

Dices, Eſt diſpar ratio; nam res adhuc extat, & manet tua; ſed contumelia illata, honor iam periit: ergo hîc non eſt defenſio.

Reſpond. In eo eſt paritas, quòd ſicut res poteſt recuperari; ita etiam honor, qui in ſignis excellentiæ & hominum æſtimatione conſiſtit.

Secundò probatur; Quia ſi damnum à te rebus meis illatum, non poſſet alia ratione ſarciri, quàm tui percuſſione, poſſes ſtatim percuti, vt illo modo fiat damni reparatio: ergo ſi violato honore, non poteſt fieri aliter reparatio, quàm ſi feriatur is qui eum læſit, poterit feriri. debet autem hoc fieri in continenti, dum adhuc læſio honoris veluti pendet, ſuſpenſis hominum de tua fortitudine & generoſitate iudiciis.

Tertiò, Quia aliàs dabitur licentia improbis, quoduis genus contumeliæ in quemuis ingerendi: nam ſola fuga vel ceſſatione tuti erunt; præſertim quando deſunt teſtes, qui eos norint, vel quando non morantur in eodem loco.

Hic tamen aduerte, ſi læſor veniam petat, offendi non poſſe; quia quantum in ſe eſt, honorem reſtituit. vnde ſi aliter velit ipſum impetere, poterit ſe tueri, vt rectè notat Petrus Nauarra.

Ob has rationes hæc ſententia eſt ſpeculatiuè probabilis; tamen in praxi non videtur facilè permittenda. Primò, Ob periculum odij, vindictæ, & exceſſus: ſi enim D. Auguſtinus ob has cauſas ægrè admittit, vt quis pro vita tuenda alterum poſſit occidere; quantò minùs in tali caſu, ob honorem tuendum concederet? Secundò, Ob periculum pugnarum & cædium. vnde qui tali caſu occideret, puniretur in foro externo, vt docet Gomez. ſuprà num. 24. etſi mitiùs; tum quia alter dedit cauſam; tum quia homo intenſo dolore permotus, non eſt omnino ſui compos. 80

Quartus modus eſt, Si nomini meo falſis criminationibus apud Principem, Iudicem, vel viros honoratos detrahere nitaris, nec vlla ratione poſſim illud damnum famæ auertere, niſi te occultè interficiam. Petrus Nauarr. n. 375. inclinat, licitum eſſe, talē è medio tollere. Eamdem tamquam probabiliorem defendit Bannes q. 64. ar. 7. dub. 4. addens, idem dicendum, etiamſi crimen ſit verum; ſi tamen eſt occultum, ita vt ſecundùm iuſtitiam legalem non poſſis pandere. idem tenent quidam alij recentiores. Probari poteſt. 81 *Ad vitandā infamiam.*

Primò, Quia ſi baculo vel alapa impacta velis meum honorē vel famam violare, poſſum armis prohibere: ergo etiam, ſi id coneris lingua. nam parum videtur referre, quo inſtrumento quis nitatur inferre noxam, ſi æquè efficaciter nocebit.

Secundò, Quia contumeliæ poſſunt armis impediri; ergo etiam detractiones.

Tertiò, *Periculum famæ æquiparatur periculo vitæ.* quod eſt commune pronuntiatum Iuriſperitorum, inquit Clarus num. 26. atqui ob periculum vitæ euadendum, licitum occidere; ergo, &c.

Quartò, Quia Ius defenſionis videtur ſe extendere ad omne id quod neceſſarium eſt, vt te ab omni iniuria ſerues immunem. mouendus tamen detractor priùs eſſet, vt deſiſteret.

Verùm hæc quoque ſententia mihi in praxi non probatur; quia multis occultis cædibus cum magna Reip. perturbatione præberet occaſionem. In Iure enim defenſionis ſemper conſiderandum, ne eius vſus in perniciem Reipub. vergat: tunc enim non eſt permittendus. Accedit, quòd etſi ſpeculatiuè vera eſſet, tamen vix in praxi poſſet habere locum. Nam infamia vel eſt illata, vel non eſt. Si eſt illata; non extinguetur per mortem infamantis. Si nō eſt illata; plerumque non ſatis conſtat, aliter non poſſe eam impediri: ac proinde non poterimus eo modo defenſionis vti. 82

83 Quintus modus eſt, Si aliqua occaſione me prouocet ad duellum, & niſi acceptem, cenſebor ignauus & meticuloſus; nec potero ampliùs in aula comparere, vel vllam promotionem maiorem ſperare, vt in quibuſdam aulis Principum dicitur vſitatum. Cur enim tali euentu non poſſim duellum acceptare: non equidem animo illum interficiendi, ſed comparendi in loco condicto, ne famam & opinionem ſtrenuitatis (quæ nobilibus æquè eſt chara atque ipſa vita) amittam? ita tamen vt ſi me inuaſeris, ſtatuam me tueri cum debito moderamine. Confirmatur Primò, quia ſi quis mihi velit adimere vitam vel bona; nec poſſim aliter ea tueri niſi acceptando duellum, poſſem acceptare: vt patet dub. 8. cur non etiam vt ſeruem meum honorem & famam?

Si prouocet ad duellum.

Dices, Recuſare duellum non eſt dedecus apud ſapientes, ſed tantùm apud ſtultos: ergo, &c. Reſpondetur, Quidquid ſit, eſt tantum dedecus, vt paſſim apud nobiles pluris æſtimetur quàm omnium bonorum amiſſio; imò ſæpè quàm mors ipſa: ergo Iure naturæ poſſunt hoc dedecus à ſe depellere, etiam cum vitæ periculo.

Confirmatur Secundò, Quia acceptare duellum, & comparere tali loco, non eſt intrinſecè malum, ſed quiddam adiaphorum, quod benè & malè fieri poteſt: ergo ſi iuſta cauſa ſubſit, poterit licitè fieri. at conſeruatio honoris, qui tanti æſtimatur, eſt iuſta cauſa: ergo, &c.

84 Hæ rationes videri poſſint alicui probabiles. Nihilominùs in praxi contrarium ſequendum ſentio, tum ob alias cauſas: tum etiam quia Eccleſia ſub grauiſſimis pœnis vetuit duella, vt patet ex Conc. Tridentino ſeſſ. 25. cap. 19. de reformat. quod meritò potuit, ob maxima mala, quæ alioquin ſequerentur; tum denique quia is qui duellum offert, non nititur me ſpoliare meo honore: ſed ſi honoris amiſſio ſequi videtur, id ſolùm eſt per accidens & ex conſequenti, aliáque ratione impediri poteſt. Primò, Si dicat ſe paratum fore, ſi per Eccleſiæ decreta liceret. Secundò, Prouocantem experturum, quicum negotium habeat, ſi palàm & non proditoriè aggreſſus fuerit.

85 Dico Tertiò, Qui fuſte vel pugno inuaditur, non tenetur fugere, ſi fuga illi eſſet ignominioſa; ſed poteſt ſiſtere gradum, cum animo ſe defendendi, & ignominiam impediendi. ita communiter DD. Ratio eſt; quia non tenetur ſuſtinere illam ignominiam, (quæ pluris æſtimatur, quàm multæ pecuniæ iactura) ne lædat inuaſorē. Idem dicendum, quando vita vel fortunæ inuaduntur. Quòd ſi fuga nō ſit illi ignominioſa; tenetur fugere, vel alapam ſuſtinere, (ſaltē lege charitatis) vt tantum malum euitetur. Vnde Eccleſiaſtico vel Religioſo non liceret ſe tueri cum morte alterius, ad alapam vitandam. maximè quando fugere poſſet, quia fuga illis non eſt ignominiæ.

Non tenetur fugere, ſi fuga ſit dedecori.

Tenetur, ſi non ſit.

86 Vtrùm verò ſi Religioſus nolit fugere, ſed ſe tueri, peccet contra Iuſtitiam, lædendo vel occidendo inuaſorem, quæri poteſt. Puto non peccare contra iuſtitiam maximè ſi vita vel fortunæ inuadantur. non enim ex iuſtitia tenetur fugere: & hæc bona talia ſunt, vt poſſit ea defendere. Idem dicendum, ſi graues ictus baculi vel pugni inferendi; quia vt hos auertat, poteſt ſe tueri. Ita Iulius Clarus, de humicidio, nu. 32. vbi generatim docet, inuaſum non teneri fugere, etiamſi poſſit; ſiue fuga ſit dedecori, ſiue nō, dicitque eſſe communem opinionem Iuriſperitorum. quod intellige, non ita teneri, vt peccet contra iuſtitiam, ſi ſe defendat. videtur tamen peccare contra iuſtitiam, ſi ob leuem alapam vitandam occidat: quia res, quam defendit, magni momenti non cenſetur: ac proinde non videtur ei eſſe Ius; cauſa illius retinendæ, tantum malum irrogandi.

Non tamen peccabit contra iuſtitiam.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm pro defenſione alterius liceat occidere inuaſorem, & an ad hoc teneamur.

Dico Primò, Poſſe nos vitam proximi, quæ ab 87 alio priuata auctoritate impetitur, tueri, etiam cum interfectione inuaſoris, ſi aliter defendi nequit. eſt cōmunis DD. vt docet Clarus §. Homicidium, nu. 27. & 28. Probatur Primò, quia ſicut quiſque poteſt tueri vitam ſuam; ita etiam proximi, qui charitatis & naturæ nexu ipſi eſt coniunctus. Secundò, quia talis cenſetur innocens, etſi fortè inuaſioni cauſam dederit; nam iniuſtè inuaditur: atqui licitū eſt defendere cauſam innocentis; imò charitas ad hoc obligat, quando ſine graui incommodo noſtro vel alterius id fieri poteſt. Idque verū eſt, etiamſi ille nollet defendi, 88 ſed vellet ſe pati occidi: quia cùm non ſit dominus ſuæ vitæ, non poteſt eam alteri donare; ac proinde non poteſt aliis Ius defenſionis adimere.

Pro defenſione proximi.

Etſi velit occidi.

Idem dicendum de pudicitia, honore, & fortunis proximi, ſi ſit ſanguine iunctus, vel opem noſtram flagitet: vt docet D. Antonius, 3. p. tit. 4. c. 5. §. 2. & alij paſſim. Iniuria enim, quæ fit perſonæ nobis coniunctæ, in nos redundat. Vnde pater poteſt tueri pudicitiam honorémque filiæ, & maritus vxoris, etiamſi ipſæ nolint; & occidere inuaſorem, quia iniuria in ipſum redundat.

Dices, Ergò maritus etiam vxorem volentem 89 adulterari poterit occidere, ſi aliter tantam iniuriam prohibere nequit. Reſpondeo negādo conſequentiam: dum enim occidit inuaſorem pudicitiæ vxoris, defendit rem ſuam, nempe corpus vxoris, vt illud ſibi ſaluum conſeruet: occidendo autem vxorem, non defendit rem ſuam, ſed eam interimit.

Maritus vxorem.

Dices, Defendit honorem, vxor enim marito magnam facit contumeliam, ſi in eius conſpectu tantum nefas tentare audeat.

Reſp. Id minore damno prohiberi poſſe, feriendo illam pugno vel baculo, vel ipſum adulterum armis abigendo.

Dico Secundò, Nemo tamen tenetur tueri vi- 90 tam hominis priuati, cum probabili periculo vitæ ſuæ, etſi Iure poſſit, ſi velit. Ratio eſt, quia non teneor exponere vitam meam pro vita corporali proximi: poſſum enim vitam meam diligere præ vita cuiuſuis alterius priuati. Vnde neque pro defenſione parentis, quamuis id eſſet valdè laudabile. Secùs eſt, ſi perſona Principis, vnde pendet boni publici conſeruatio, periclitetur.

Non tenetur cum periculo vitæ.

Dices, Quid ſi ex officio teneatur defendere, vt Prætor, Magiſtratus, Princeps? Silueſter, Homicidium 1. q. 6. indicat, tunc cum periculo vitæ teneri. Sed contrarium eſt verius. non enim offi- 91 cium obligat, vt pro homine priuato vitā exponat, ſed tantùm vt pro bono publico, cuius propriè & directè eſt cuſtos. vnde cum periculo vitæ

Obligatus ex officio defendere.

tenetur hoſtes Reipub. & latrones è medio tollere: non autem cauſam priuati cum eodem diſcrimine perſequi.

92 *Non tenetur priuatus cum morte inuaſoris tueri alterum.* Dico Tertiò, Priuatus non tenetur tueri vitam alterius priuati, quando nō poteſt ſine occiſione inuaſoris. Ratio eſt; quia vbi mala ſunt paris, nemo tenetur alterum inferre, vt excludat alterum, præſertim cùm id fieri nequeat, niſi horrendo illo modo occiſionis proximi. Vnde etiam nemo tenetur tueri vitam ſuam per mortem alterius. Adde, ſi inuaſor ſit parens tuus, non potes illum occidere, vt defendas alterum: id enim repugnat pietati filiorum in parentes. idem, & potiori ratione, ſi Princeps; præſertim ſi aliàs in gubernatione Reipub. benè ſe gerat. Sed difficultas eſt, An teneamur vitam proximi tueri vel liberare cum iactura facultatum, & quouſque. qua de re dictum eſt q. 32. a. 5. dub. 1. de eleemoſyna.

93 *Omittens defenſionem.* Dico Quartò, Qui non defendit vitam vel fortunas proximi, dum commodè poteſt, peccat quidem mortiferè contra charitatem; non tamen tenetur ad reſtitutionem, niſi ex iuſtitia teneatur defendere. Prior pars per ſe patet. Altera probatur; quia peccata, quæ ſolùm ſunt contra charitatem, non obligant ad reſtitutionem. Tertia probatur; quia qui lege iuſtitiæ tenetur, ſi omittat, peccat contra iuſtitiam; & conſequenter tenetur ad damnum ea omiſſione illa ſecutum. Sicut enim dum quis commiſſione peccat contra iuſtitiam, tenetur ad damnum ea commiſſione illa ſecutum; ita etiam dum omiſſione, tenetur ad damnum ſecutum ex omiſſione.

94 *Lege iuſtitia qui defendere teneantur.* Petes, Quinam teneantur lege iuſtitiæ alios defendere? Nauarrus cap. 14. num. 18. putat omnes Superiores ad hoc teneri erga inferiores, & inferiores erga Superiores. Sed verius eſt, ad hoc obligari, Primò, omnes Superiores publica auctoritate ad aliorum gubernationem prędiios, idque iuxta modum & finem gubernationis cuiuſque; vt ſunt Principes, Prætores, Magiſtratus: item Epiſcopi & Parochi. nam & hi quoque ex officio ad hoc obligantur ſecundùm modum ſuæ poteſtatis, & media ſuæ gubernationis; ſed in ordine dumtaxat ad ſpiritalia, v. g. ne ſubditi doctrina praua inficiantur, ne Sacramenta eis denegentur. Secundò, qui ad hoc poteſtate Magiſtratuum vel Principum ſunt conſtituti: vt tutores, & curatores. Tertiò, qui ad hoc ſpecialiter conducti, vt milites. Quartò, qui ad hoc ſe explicitè vel implicitè obligarunt, vt feudatarij, & omnes famuli. Alij non videntur obligari ea iuſtitia. Nam parens non tenetur defendere vitam & fortunas filiorum lege iuſtitiæ, ſed pietatis & officij paterni. ſimiliter filij non tenentur parentum vitam defendere lege iuſtitiæ, ſed pietatis

95 filialis. Vnde ſi non faciunt, peccant contra præceptum, *Honora patrem.* Pari ratione, parochiani non tenentur Epiſcopum & Parochum lege iuſtitiæ defendere (quia hoc officium non ſuſceperunt) ſed lege obſeruantiæ. Et ſubditi, qui neque ſunt feudatarij, neque ſtipendarij, non tenentur Magiſtratum vel Principem defendere lege iuſtitiæ particularis, ſed legalis, & etiam obſeruantiæ; quamuis Princeps & Magiſtratus eos ex iuſtitia defendere teneantur.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm aliquando licitum ſit ſe mutilare, & quibus euentis.

D. Thomas quæſt. 65. art. 1.

SVppono Primò, Poteſtati publicæ licitum eſſe mutilare malefactores, ſicut & occidere. 96

Secundò, Licitum eſſe ſe mutilare, quando id neceſſarium eſt ad corporis ſalutem, vt ſi cancer membrum occuper, ſi vipera vel aſpis momordit, nec aliud remedium præſtò ſit. Ratio eſt, quia membra ſunt ob bonum totius: ergo quando aliquod membrum eſt toti corpori perniciosum, Ius naturæ dictat poſſe ſecari.

Vbi aduerte, hominem teneri permittere ſibi membrum ſecari, ſi medici id iudicent neceſſarium, nec magni dolores ſint perferendi: vt docet Sotus lib. 5. qu. 2. ar. 1. Ratio eſt, quia tenetur vitæ ſuæ periclitanti, mediis ordinariis non admodum difficilibus opitulari. ſi tamen ingentes eſſent cruciatus tolerandi, non tenetur permittere, neque etiam poteſt ad hoc cogi. Ratio eſt; quia non tenetur quiſquam cum tanto cruciatu vitam incerto euentu conſeruare. Vnde Marius, cùm ei crus aperiretur, ait: *Non eſt tanto dolore digna ſalus.* Excipio tamen duos caſus. Primò, Quando vita alicuius cenſetur bono communi neceſſaria: tunc enim ob bonum publicum tenetur, & poſſet cogi à Republica. Secundò, Si eſſet Religioſus, 97 *An poſſit imperari Religioſo.* qui ſe totum conſtituit in poteſtate ſui Superioris. quamuis de hoc dubitari poſſit, quia non videtur Superior rem tam heroicam inferiori imperare poſſe. Ita docet Salonius in hunc articulum. & hoc videtur probabilius. Niſi fortè ille Religioſus eſſet neceſſarius Reipub. vel communitati, & ſalus eſſet omnino certa (quod rarum eſt) & dolores non nimis diuturni.

De duobus euentu. Difficultas ſupereſt de duobus caſibus: prior eſt, Vtrùm ob animæ ſalutem, v. g. ad carnis tentationes vitandas aut ſuperandas, liceat ſe mutilare. alter eſt,

Vtrùm iubente tyranno poſſis tibi manum abſcindere, ſi alioquin mox eſſes interficiendus.

Ad priorem Reſpondeo, Id numquam licere, 98 *An ob ſalutē animæ poſſit ſe mutilare.* vt patet can. 22. Apoſtolorum, & can. 1. Concilij Nicæni: vbi id expreſsè cauetur. Ratio eſt; quia id numquam eſt medium neceſſarium ad animæ ſalutem. non enim membra adferunt homini perniciem, (alioquin Deus prauè naturam inſtituiſſet) ſed malitia & negligentia liberæ voluntatis. Vnde qui ob hanc cauſam membrum aliquod ſecant, tacitam quamdam iniuriam & blaſphemiam Deo irrogant. Adde, neque etiam eſſe conueniens remedium vel vtile. quia abſciſſio ſeu caſtratio (de qua præcipuè eſt quæſtio) non tollit tentationes carnis, ſed ſolùm impedit generationem: quin potiùs illi qui caſtrantur, præſertim in virili ætate, magis incitantur libidine, vt docent Patres; Baſilius libro de Virginitate, circa finem; vbi id probat rationibus & exemplis: & Chryſoſtomus homil. 63. in Matthæum, & Auguſtinus libro 6. contra Iulianum cap. 5. Vnde paſſim reprehenditur Origenes, de quo vide Euſeb. lib. 6. hiſt. c. 6. & fuſè apud Baronium tom. 2. Annalium, ad annum Domini 208. *Origenes.*

99 *D. Marcus.* Dices, D. Marcus dicitur ſibi pollicem præ-

ſcidiſſe ex humilitate, ne cogeretur ſacris initiari: ergo ob ſimilem caſum licebit. Reſpon. Hunc non fuiſſe Marcum Euangeliſtam, vt rectè docet Baronius tom. 1. ad annum 45. ſed alium quemdam Marcum anachoretam, qui niſi diuina inſpiratione id fecerit, vel ignorantia probabili excuſetur, laudandus in eo non eſt. Tali inſpiratione putatur feciſſe adoleſcens ille, qui linguam mordicus ſibi præcidit, & in faciem meretricis, vt ſe ab eius impuro cōtactu tueretur, (cùm aliter non poſſet) expuit: de quo Hieronymus in Vita Pauli, in principio. quamuis etiam ſine peculiari inſpiratione eam euentare, vel exiguà particulà ob hunc finem mutilare potuerit; cùm alia ratio de-

100 fendendi non ſuppeteret. Sic miles in extrema neceſſitate poſſet ſibi dentes excutere, iiſque loco plumbeæ glandis vti; quod aliquando factum à Luſitanis, in hiſtoriis Indicis legimus.

An iubente tyranno, vel caſu urgente. De ſecundo caſu, Sotus ſuprà dicit, quando neceſſitas abſcindendi membri venit ab intrinſeco, vt à morbo, vel ſaltem quando id per ſe eſt neceſſarium ad ſalutem corporis (vt ſi eſſes manu alligatus intra ædes, accedente incendio, vel hoſte) poſſe te manum tuam præſcindere: quia id per ſe eſt neceſſarium vt vita ſit ſalua: non autem, quando prouenit ex alterius imperio.

101 Sed probabilius & verius videtur, etiam tunc licere; vt quando tyrannus vel iudex hoc imperaret. Sicut Ioſephus Clitoni auctori rebellionis cuiuſdam imperauit, vt mox ſibi manum abſcinderet, vt refert ipſe Ioſephus lib. 2. de bello Iudaico, cap. vlt. ita Tolerus lib. 5. cap. 6. etſi hoc factum non benè narret, memoria fallente.

Probatur Primò, Quia pars naturaliter eſt propter totum: ergo ad conſeruationem totius, licitum eſt auctoritatem habenti, partem è medio tollere: atqui quiſque habet hanc auctoritatem reſpectu ſuorum membrorum; quia eſt gubernator & cuſtos eorum, poteſtque de illis diſponere vt expedit ſaluti totius: ergo, &c.

Secundò, Ideò nullo caſu licitum eſt priuata auctoritate ſe interficere; quòd occiſio ſui numquam poſſit eſſe medium neceſſarium ad ſaluandum aliquid in ipſo homine præſtantius vita: atqui in homine eſt aliquid præſtantius membro, propter quod ipſum membrum eſt, & ad quod conſeruandum aliquando eſt neceſſarium amputare membrum: ergo eſt licitum. Nec refert, illam neceſſitatē prouenire ab extrinſeco; quia neceſſitas eſt in ipſo homine, ſiue proueniat à natura, ſiue ab ipſo tyranno. itaque licèt peccet is, qui hanc neceſſitatem imponit; nō tamen peccat, qui tanta neceſſitate preſſus, eo medio ad finem ſuum naturalem vtitur. Nec obſtat, quòd Reſpub. non poſſit iubente tyranno & excidium minante occidere innocentem: quia iſte eſt ſuppoſitū per ſe conſiſtens & ſui iuris, non habens eſſentialem ordinem aut dependentiam à Repub. ſicut membrum naturale à corpore. Vnde Reſpub. non habet eam auctoritatem in ſuos ciues, quam habet homo in membra vitæ ſuæ non neceſſaria. Confirm. Quia hæc membra non ſunt abſolutè neceſſaria corpori, ſed ſolùm ad ornatum & commoditatem: ergo poteſt hæc perdere propter ſalutem totius; ſicut & alia omnia quæ non ſunt omnino neceſſaria ad vitam, poſſumus propter vitam prodigere, quando aliter ſalua eſſe nequit. Et ſanè valdè mirum videtur, hominem nō poſſe ſibi præſcindere digitum, vel auriculam, vel naſum, vt mortem euadat a tyranno intentatam, cùm hæc omnia ſint propter commoditatem totius, & ſalus totius poſſit ſine his conſiſtere. Quare non ſolùm iubente tyranno puto hæc poſſe abſcindi & perdi, ſed etiam abſque præcepto, quando ſic putaretur flectendus, ad miſericordiam.

Obiectio. Dices, Ideò licitum eſt abſcindere membrum alligatum, quia vim infert toti; vim autem vi repellere licet. atqui hæc ratio non habet locum iubente tyranno. Non enim tunc membrum, ſed tyrannus vim infert, vnde ipſe, non membrum perimi poteſt. Confirm. Quia non ſumus domini membrorum noſtrorum, ſed cuſtodes. ergo non poſſumus de illis pro arbitrio tyranni diſponere.

Reſp. Reſpond. Non illa ſola eſt ratio, ſed etiam, quia poſſumus diſponere de membris non neceſſariis ob ſalutem totius, quando aliter ſaluum eſſe non poteſt, vt dictum eſt. Deinde non propriè vim infert membrum alligatum, ſed vinculum, vel potiùs ipſe alligans: alioquin ſi homo medio corpore alligatus eſſet, ſibi ipſe vim inferret; ac proinde ſeipſum poſſet interimere, ſi cum ingenti cruciatu vinctus eſſet: ſicut ſi alius me cum ingenti cruciatu vincires, poſſem illum perimere, etiamſi ego ſimul periturus eſſem. Ad Confirm. Inde rectè ſequitur, non poſſe nos pro noſtro vel tyranni nudo arbitrio de partibus corporis noſtri diſponere; verùm quando id ad grauiſſimum malum auertendum eſt neceſſarium, non ſit pro nudo noſtro arbitrio, neque ad id neceſſarium eſt dominium. Sic poſſum mihi infligere vulnus, & detrahere adipem, ſi id neceſſarium ſit, ad aliud vulnus, vnde alioqui mors impendet, curandum. Imò valdè probabile eſt, ob ſalutem Reipub. poſſe me mihi præſcindere nares, aures, & labia, ſicut fecit Zopyrus, de quo Herodotus lib. 4. Etſi enim non ſimus horum domini, ita vt pro arbitrio poſſimus de his diſponere; tamen nulla apparet ratio, cur ob cauſam tanti momenti non poſſimus ea perdere, cùm ad vitam non ſint neceſſaria, ſed ſolùm ad ornatum & commoditatem. Sic Prophera iuſſit ſe vulnerari, 3. Reg. 20. quod ſanè Dominus ei non præcepiſſet, ſi eſſet ita intrinſecè malum, vt auctores alterius ſententiæ imaginantur. Sic etiam quædam ſanctæ virgines ſibi nares præſciderunt, vt euaderent petulantiam tyranni. Nec refert, ſi dicas hæc membra eſſe minoris momenti: quia neque horum ſumus domini, ſed ſolùm cuſtodes & rectores; & ita idem fundamentum in his locum habet. quòd ſi hæc minoris momenti poſſimus perdere ob minores cauſas, poterimus manum totam perdere propter cauſam maximam, nimirum ad vitam ſeruandam.

Dices, Etiamſi id poſſit fieri ob grauem cauſam, non tamen tali modo; nimirum ad imperium tyranni. Sed nulla eſt ratio cur non poſſit fieri cogente tyranno, & minante mortem odio priuato, vel ob cauſam politicam. Secùs autem ſi ob cauſam Religionis: verbi gratia, quia abſoluiſti pœnitentem, quia feciſti Sacrum. tunc enim præſcindendo tibi manum ad imperium tyranni, videreris punire & improbare factum tuum veluti pœna dignum; quod redundaret in iniuriam Religionis.

DVBI

DVBITATIO XV.

Quando homicidium caſuale ſit peccatum, & quando non.

D. Thomas quæſt.64.art.8.

102 RESpondeo & dico Primò, Homicidium quod omnino caſu fit, non eſt peccatum; vnde nec propriè *Homicidium* vocatur; ſed occiſio ſimplex. dicitur autem caſu fieri, quod nec in ſe, nec in cauſa ſua eſt voluntarium.

Homicidium fortuitum.

1 Si cauſa non erat efficax.

Tale eſt Primò, Quando cauſa nõ erat efficax, ita vt ex ea non ſoleat vt plurimùm talis effectus ſequi; ſed aliunde: nempe ex eo quod per accidẽs coniungitur: vt ſi alicui inflixiſti vulnus non letale, ſed mors ſecuta eſt vel malitia medici, qui noxia appoſuit, vel negligentia eiuſdẽ; vel temeritate læſi, qui remedia opportuna adhibere noluit. Hæc occiſio cẽſebitur tibi fortuita: vnde non eris reus homicidij, nec teneberis ad reſtitutionẽ vt homicida, ſed ſolùm vt vulnerans: vt rectè Sotus lib.5.q.1.art.9.& Antonius Gomez.tom. 3.c. 3.n.25. éſtque communis ſententia Iuriſperitorũ, ex L.Qui occidit.30.§.finali ff.ad L.Aquiliam. Et probari poteſt ex cap. Significaſti. 2. de Homicidio. vbi Innocentius III. dicit: *Si percuſſio, medicorum iudicio letalis non fuit, percuſſor poſt pœnitentiam, ad cautelam iniunctam, poterit in officio ſacerdotali miniſtrare*; apertè indicans non eſſe irregularẽm. Ratio eſt; quia etſi vulnus ſit aliqua occaſio, tamen re verà non eſt cauſa mortis, ſed negligentia medici, vel ipſius læſi: tenebatur enim vterque 103 diligentiam adhibere. Vnde illi qui neglexit imputandus effectus. Secùs tamen, ſi eo loco non erant, qui poſſent vulnus curare, & læſus debitam diligentiam præſtitit: tali enim tempore & loco vulnus cenſeretur letale.

2. Si diligentia periculum excluſit.

Secundò, Si dans operam rei licitæ, vel illicitæ adhibuiſti ſufficientem cautionem, ne inde aliquid incommodi ſequeretur: tunc enim etiamſi fortè ſecuta fuerit mors alicuius, non tibi imputabitur; quia nec in ſe, nec in cauſa erit volita. Nec obſtat, quòd cauſa fuerit periculoſa, ac proinde videatur mors volita in cauſa; quia diligentia abſterſit periculum. Ita ſentiunt paſſim recentiores; qui etiam volunt tunc non incurri irregularitatem. Si enim nulla eſt hìc culpa occiſionis, cur ſit irregularitas? nam hæc, cùm in pœnam ſtatuta eſt, (vt in præſenti caſu) ſine culpa non contrahitur. Sed quidquid ſit de irregularitate, (de qua alibi) certum videtur, hìc nullam eſſe culpam homicidij, vel obligationem reſtitutionis: eò quod mors ſit verè fortuita: vt docet Caiet.art.8. quod declaratur exemplis.

104 1. Clerici dans operam venationi cum armis, (quod ipſi eſt vetitum) caſu hominem interficit: nempe quia crepuit fiſtula, vel hominem ferina pelle tectum putauit feram. etſi enim ſic venando, peccet contra dignitatem ſtatus Eccleſiaſtici, & conſequenter contra virtutem Religionis, nullo tamen modo peccato iniuſtitiæ, vel homicidij.

1. Clerici venatoris.

2. Clericus peritus chirurgiæ, incidit ſtrumam vel apoſtema ex artis præſcripto; monet ægrũ, ne ſe vento committat. ille neglectis monitis, confert ſe ad meſſem, corripitur febri, moritur. hæc mors nõ poteſt Clerico imputari, (quamuis operam rei illicitæ dederit) ſicut nec laico, ſi laicus chirurgus inciſionem feciſſet. habetur iſte caſus 105 cap. Tua nos. 19. de Homicidio; vbi etiam ſatis ſignificatur non eſſe irregularem, ſi id cauſa pietatis fecit, & ſufficientem diligentiam adhibuit. qua de re vide plura apud Medin. t. 2. q.73. art.8.

2. Clerici chirurgi.

3. Accedit quis ad vxorem alterius: interuenit maritus, inuadit adulterũ: adulter ſe debito moderamine defendens, maritum interficit: non eſt reus homicidij, ſed occiſio illa cenſetur fortuita. 106 Ratio eſt, quia neque eſt culpabilis in cauſa. Nam adulterium eſt cauſa remota & occaſio dũtaxat. non enim eſt via ad occiſionem mariti, ſed potiùs adulteri: ratiùs enim mors mariti ex eo ſequi ſolet. Neque etiã eſt culpabilis in defenſione: quia poſitus in illis anguſtiis poterat ſe defendere, (nõ enim tenebatur ſe pati interfici) cum debito moderamine. vnde etiam non contrahit irregularitatem, iuxta probabilẽ multorum ſentẽtiam: quam tenet Petrus Nauarr. lib.2.c.3.n.362. vbi pro eadem adducit Mercatum & Silueſt. Idem tenet Medina ſupra. Idem dicendum quando aliquis alterũ conuitio incitauit ad ſe inuadendum; conuitium enim non eſt via ad occiſionem læſi, ſed conuitiatoris potiùs. Contrarium docet Nauarr. cap.15.n.7. citat pro ſe Antoninum: ſed hic nihil tale ibidem docet. & Caietanum q. 64.art. 8. ſed Caietan. loquitur de eo, qui dat operam rei illicitæ, quæ natura ſua ad occiſionem tendit. Nec obſtant c. Dilectus. 13. c. Ea litteris. 15. & c. Ioannes. 23. de Homicidio; quibus inſinuatur, dantem operam rei illicitæ eſſe irregularem, ſi inde ſequatur mors; quia id intelligendum de re illicita, quæ ideò illicita eſt, quia periculoſa ea ſe; eò quòd plerumque ex ea mors ſequatur: vt Auctores citati docent, & optime Bannes q.74.art.8.

3. Adulteri ſe defendentis.

Aduerte tamen, Si ſuſpicabatur talia incommoda ex adulterio ſecutura, tenebatur ex charitate abſtinere. Vnde volendo adulterium cõmittere, peccat non ſolùm peccato adulterij, ſed etiam contra charitatẽ proximi, quatenus per adulterium conſtituit ſe in neceſſitate damni proximo inferendi. adulterium enim tunc non ſolum habet rationem adulterij, ſed etiam periculi alterius: quamuis indirectè & per accidens, ratione inuaſionis alterius. Quando tamen cõſtitutus eſt in tali periculo, non peccat, etiamſi ſe defendendo, occidat alterũ; quia ius habet ſe tuendi. Idem dicendum, ſi imminente marito poterat fugere; tenebatur enim ex charitate, ſi videbat inde marito periculum. vnde non fugiendo peccat contra charitatem proximi: non tamen peccat, ſi poſtquam non poteſt ampliùs fugere, ſe defendendo, occidat inuaſorem. occiſio enim illa non eſt peccatum, (quia non cenſetur voluntaria) ſed effectus per accidens ſecutus ex peccato. Simile eſt in eo, qui poſt votum caſtitatis contrahit matrimonium: peccat enim contrahendo, quia exponit ſe periculo faciendi contra votum per debiti redditionem: cùm tamen poſt contractum petitur debitum, non peccat reddendo; quia negare non poteſt. ſi tamen commodè poſſet auertere petitionem, peccaret reddendo. 107

Dico Secundò, Si occiſio non omnino caſu fiat, eò quòd in opere periculoſo non ſit præſtita cautio neceſſaria, erit peccatum iniuſtitiæ & homicidij mortale vel veniale, pro ratione negligẽtiæ. ita Caietan. a.8. & alij probatur; quia erit voluntariũ in cauſa; nempe in omiſſione cautionis, 108

Homicidium mortale aut veniale.

& diligentiæ debitę;ſicut ſubmerſio nauis eſt voluntaria in negligentia gubernationis.vnde non
109 cenſebitur omnino caſualis. Quòd tamen non ſit maius peccatum, quàm illa negligentia, probatur,quia non eſt voluntaria,niſi ratione illius negligentiæ: vnde non poteſt niſi ratione illius,imputari ad culpam. ſi ergo negligentia ſit grauis, erit culpa mortalis:ſi leuis,erit venialis : ſi nulla, culpa quoque erit nulla.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur.

EXemplum ſit: Occidiſti occultè Petrum;imponitur homicidium Paulo, qui cum Petro exercebat ſimultates;capitur Paulus,afficitur ſupplicio.

110 Reſpond. & dico Primò, Si nec ea intentione occidiſti Petrum, vt Paulo inde damnum eueniret,nec aduertiſti euenturum; non cenſeris cauſa mortis vel damni Paulo, vnde nec teneris ad reſtitutionem.

Damnum tertio præter intentionem proueniens.

Probatur Primò, Quia hoc damnum Paulo merè per accidens euenit ex actu tuo: (non enim occiſio Petri erat directa via ad nocendum Paulo:) per ſe autem & directè prouenit ex malitia accuſatoris, vel teſtium: ergo non poteſt tibi imputari.

Secundò,Quia tale damnum non prouenit vt plurimùm tertio ex huiuſmodi actione,ſed rarò: ergo non tenebaris aduertere illud ſecuturum: ergo ſi non aduertiſti, non teneris ad reſtitutionem;quia nihil omiſiſti conſiderare vel cauere in tua actione, quod ratione tertij conſiderare vel cauere tenebaris.

Tertiò, Illud damnum nec in ſe nec in cauſa eſt volitum:ergo cenſetur fortuitum. Cóſequentia patet ex dub.ſuperiore. Antecedens probatur. Non in ſe volitum eſt; quia ignoratur euenturum,nec de eo cogitatur. Non in cauſa,quia effectus non cenſetur volitus in cauſa, niſi probabiliter in ea proueniat. qui enim rarò prouenit,non cenſetur magis in illa cauſa contineri,quàm non contineri; ſed potiùs minùs.

111 Sed quid ſi aduertas damnum ſecuturum tertio? Multi DD. videntur ſentire, tunc committi peccatum iniuſtitiæ reſpectu tertij.

Si ſciat euenturum.

Reſp.& dico Secundò, Probabilius videri, etiamſi putes inde damnum tertio obuenturum, te nec peccare peccato iniuriæ in tertium : ac proinde non teneri ad reſtitutionem. colligitur ea dictis dubit.15.ita docet Sotus lib.4.q.6.art. 3.ad quartum argumentũ,Lopez tom.1.c.63. & multi alij. Probatur, quia quando ex aliqua actione ſequitur damnũ tertio,non ex natura actionis, vel vt plurimùm, ſed ex malitia vel ignorãtia aliorũ, quæ ſe immiſcet;non cenſetur illa actio iniurioſa tertio, vt patet ex ſupradictis. atqui hæc occiſio Petri eſt talis:ergo non cenſetur iniurioſa Paulo.

Dices, Qui aduertit ex opere ſuo ſecuturum damnũ alteri, tenetur debitam cautionem adhibere,ne ſequatur: omnis enim prudens hoc faceret. atqui iſte non adhibuit debitam cautionem: ergo omiſſione iſtius cenſetur cauſa damni.

Reſp. Quando damnum ſequitur ex opere, 112
non naturà operis, ſed per accidens, non tenetur ex iuſtitia cauere ne ſequatur, ſed ſolùm ea charitate: (vnde quando habet grauem cauſam aliquid faciendi, ne ex charitate quidem tenetur) itaque omittendo cautionem, & non impediendo damnum; non peccat contra iuſtitiam,ſed ſolùm contra charitatem, quæ non obligat ad reſtitutionem. 101

Confirmatur aliquot exemplis. Primum, Si fureris Petri theſaurum, vnde putes illum dolore moriturum non cenſeris homicida,nec es irregularis,quia hoc damnum non ex illo furto directè, ſed ex animi voluntario affectu ſecutum: poterat enim & tenebatur dolorem mitigare. ſi non fecit,ſibi mortem ſuam imputet. Secundum, Vendis arma militi, quibus malè vſurum putas; non tamen ideò cenſeris auctor illorum malorum: quamuis pecces contra charitatem,ſi ipſe alioqui illa mala non fuiſſet facturus. Vendis Iudæo agnum, quem putas ſacrificaturum; non tamen es cauſa ſacrilegi ſacrificij.

113 Sed quid ſi intendas, vt tertio damnum ſic eueniat? vt ſi cùm vendis arma militi, optes in animo occidi inimicum tuum,& ea intentione vendas. Quidam putant te tunc teneri. ita Sotus ſuprà & Cordub.lib.1.q.31.art. 3. Sed contrarium verius videtur. vnde

Si intendat.

Dico Tertiò, Etiamſi intẽdas damnum tertij;ſi tamen actio exterior cum circumſtãtiis talis ſit, vt ex ea non ſequatur damnum vt plurimùm,ſeu ex conditione actionis,ſed aliunde; nó erit peccatum iniuſtitiæ. Probatur, quia ſecũdùm communiorem opinionem Theologorum,intẽtio nó facit,vt opus ſit iniuſtum,niſi aliàs ex natura ſua & circumſtantiis tale ſit. ergo cùm hæ actiones, de quibus agimus, non ſint iniuſtæ reſpectu tertij,ex natura & circumſtantiis; non fient iniuſtæ ex intentione. Ratio eſt,quia intẽtio accipit ſpeciem ſuam ab obiecto: ergo ſi obiectum non eſt iniuſtum reſpectu intendentis,neque intẽtio iniuſta erit,ſed ſolùm cõtra charitatem. Obiectum autem intentum, nó eſſe iniuſtum reſpectu intẽdentis, patet; quia quod intenditur, eſt vt mors illi eueniat aliorum malitia: atqui hîc nulla eſt actio iniuſta,quæ ab intẽdente in tertium dirigatur. Etſi enim illatio mortis ſit iniuſta reſpectu eorum à quibus procedit; non tamẽ reſpectu illius à quo non procedit,quamuis illam optet fieri. quare nulla etiam eſt iniuſtitia in illa intẽtione:ac proinde illa intentio non poteſt eam communicare operi externo. Deinde,intentio non facit, vt opus externum magis ſit damnoſum aut noxium, aut magis violet æqualitatem: ergo ſi per ſe nó eſt iniuſtum,intentio nocendi non facit iniuſtum: ſuppono enim,aliàs eſſe ſatis voluntarium. vide plura inf.c.12.dub.18.n.129.

Ex his innumeræ quæſtiones ſolui poſſunt, quibus quæritur, Vtrùm ſit peccatum contra iuſtitiam,an tantùm contra charitatem.

Dico Quartò, Si actio exterior talis ſit,vt ex ea 114
plerumque tale damnum tertio ſequi ſoleat, erit peccatum iniuſtitiæ, etiamſi illud damnum non intendas,niſi fortè in ea actione iure tuo vtaris.

Prior pars patet ex dictis. Altera probatur; quia qui vtitur iure ſuo, nemini facit iniuriam: quamuis poſſit peccare contra charitatem,ſi parum ipſius interſit illo vti: vt ſi venas aquarum

per

per tuum prædium currentes, à quibus aqua in puteum vicini influebat, prætextu alicuius operis intercipias: ſi cloacam in prædium alienum aperias,&c.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur; & quid ſi per filium.

115 *Si tua culpa.* RESpondeo, & dico Primò, Si tua *culpa lata* id factum eſt, tibi imputatur, & teneris ad reſtitutionem totius damni; vt, ſi iuſſeris, ſuaſeris, impuleris, vel ſi negligens fuiſti in præcauendo. Neque tunc ſufficit, ſeruum vel animal noxæ dedere, id eſt, ad noxam ſeu damnum faciendum, ſed totum damnum compenſandum: vt habetur L. Si ſeruus. 2. ff. de noxalibus action. & cap. Si culpa 9. de iniuriis & damno dato. Dixi *culpa lata*, quia de *leui & leuiſſima* extra contractum & officium, non teneris: vt ſuprà cap.7.dub.6.

116 *Si abſque culpa damnum datum.* Dico Secundò, Si nulla tua culpa interuenerit, non teneris ad totum damnum; ſed ſufficit, mancipium vel animal noxæ dedere: liberum tamen tibi eſt vel damnum compenſare, vel rem quæ nocuit dedere. Eſt communis ſententia DD. & habetur expreſsè locis citatis. Vide Siluestrum Reſtitutiò 2. verſus finem. & Reſtitutio 3. q. 4. Ratio eſt, quia dominus non tenetur hîc ratione ſui, ſed ratione rei ſuæ, quæ reſtitutioni obnoxia manet: mancipium quidem ratione culpæ (ſi enim non peccauit, non manet obnoxium) animal verò ratione legis ita diſponentis. Cùmque mancipium & brutum nihil habeant à ſe diſtinctum, quod pro damno accipi poſſit, conceſſum eſt ei qui damnum accepit, vt ex ipſorum corporibus ſibi compenſet. vtrumque enim pretio eſt æſtimabile. Hinc fit, vt dominus ſubeat obligationem reſtituendi pro damno, vel corpora ipſorum, vel damni pretium.

Sed dubium eſt, Vtrùm in conſcientia tenearis ante Iudicis ſententiam.

117 *Non tenetur iure naturæ.* Reſp. & dico Tertiò, Sepoſito Iure poſitiuo, non tenetur dare corpora, vel pretium damni, ante ſententiam. Probatur Primò,

Quia nec tenetur ratione rei acceptæ, cùm hæc non extet; nec ratione iniuſtæ acceptionis vel damnificationis, quia abſque omni eius culpa commiſſum. Secundò, Quia ſeruus Iure naturæ non manet obnoxius reſtitutioni, ita vt ipſe ſe debeat tradere læſo in compenſationem; quinimò poteſt ſe abſcondere & fugere: ergo nec dominus Iure naturæ tenetur illum tradere, ſed poteſt iuuare ad latebras & ad fugam. Si enim eſt aliqua obligatio in domino ad eum tradendum, ea eſt ſecundaria, orta ex obligatione ſerui, qui eſt auctor damni. itaque cùm ſeruus non teneatur ſe tradere pro damno, nec dominus tenetur. Idem dicendum de animali: non enim animal Iure naturæ manet obnoxium læſo, quia non peccauit; ſicut neque ſtatua ænea, quæ caſu lapſa, aliquem læſit, obnoxia manet.

Obiectio. Dices, Is qui læſus eſt, Iure naturæ poteſt compenſare ſibi damnum ex re quæ læſit, ſi præter ſe ipſam illa nihil habeat: ergo, &c.

Reſp. Primò, Antecedens non eſſe verum, vt patet in ſtatua; nõ enim ſtatuam illam ſibi vindicare poteſt. Secundò, Etiamſi verum eſſet, non tamen inde ſequeretur, dominum teneri tradere, nec poſſe abſcondere. Nam illud ius læſi ſolùm eſt conditionatum, nempe ſi poſſit animal vel ſeruum capere. Seruus enim poteſt fugere, & ſe abſcondere. Itaque dominus vt ſibi vel ſeruo conſulat, poteſt ad hoc iuuare, niſi aliũde prohibeatur.

Dico Quartò, Probabile eſt, neque Iure poſitiuo ad id teneri ante ſententiam. Petr. Nauar. l. 2. c. 1. n. 38. putat id eſſe verius; quia iſtæ leges videntur eſſe pœnales. Sed non propriè poſſunt dici pœnales, cùm apertè excludant omnem culpam domini, vt patet L. Si ſeruus, & c. Si culpa, ſuprà; ſed conſtituunt id, quod eſt conſentaneum naturali æquitati, & quid in tribunalibus debeant Iudices iudicare. interdum enim Iudex auctoritate legis poteſt decernere per ſententiam, aliquam reſtitutionem, quæ ante ſententiam non erat debita. ſicut enim in pœnam poteſt iniungere aliquam ſolutionem; ita etiam ob pacem publicam, dum æquitati eſt conſonum. 118 *Non teneris ante ſent. etiam.*

Ratio igitur, cur iſtæ leges ante ſententiam nõ obligent, eſt; quia videntur ſolùm pertinere ad forum externum, neque aliter vſu receptæ. Nam homines paſſim ignorant has leges. 119

Dices, Gregorius IX. cap. vlt. de iniuriis, ſic ait: *Quod ſi animalia tua nocuiſſe proponas, nihilominus ad ſatisfactionem teneris; niſi ea dando paſſis damnum, velis liberare teipſum.* vbi apertè inſinuat obligationem ante ſententiam. *Obiectio.*

Reſp. Ob hoc argumentum, eſt ſatis probabile contrarium, idque multi DD. tenent. Reſponderi tamen poteſt, Illa verba poſſe intelligi de obligatione in foro externo; quod inſinuãt illa verba, *Niſi velis liberare teipſum*, nempe ab impetitione actoris: vel certè non eſt vſu receptum. *Contrarium tamen non minùs probabile.*

Notandum eſt; Si ſeruus vel animal cœperint eſſe extra poteſtatem domini, deſinit erga illum actio: vt habetur §. Omnis autem. Inſtit. de noxal. action. Si in alterius poteſtatem venerit, erit actio contra illius dominum: ſi fuerit manumiſſus, conuenietur vt liber. poterit quidem dominus vẽdere, ſed tenetur emptori indicare vitium, id eſt, eſſe obnoxium. Hæc & alia vide Inſtitut. & ff. de noxalibus actionibus; pertinent enim ad forum externum. 120

Sed quid ſi filiusfamilias occiderit, vel damnum dederit? 121 *Si filiusfamilias damnum dederit.*

Reſp. & dico Quintò, Parentem non teneri ex delicto filij vel damnum ſarcire, vel filium noxæ dedere, ſi abſque parentis culpa commiſſum. Inſtitut. ſuprà, §. vltimo. Ratio eſt, Primò, Quia iniquum eſt, vt nequitia filij vel filiæ, parenti, vltra ipſorum corpora, damnoſa ſit, vt de ſeruis dicitur Inſtit. ſuprà, §. 1. Cùmque ex alia parte parens non ſit dominus corporum horum; (ſunt enim libera) non etiam ratione locorũ, actio contra parentem poteſt inſtitui. Confirmatur; Quia nimis aſperum eſt, vt parens cogatur corpora liberorum ſuorum noxæ dedere. Secundò, Quia filiusfamilias cùm ſit liber, pro ſuis delictis conueniri poteſt; vt habetur §. vltimo, ſuprà. manet enim ex ſuo delicto obligatus tamquam liber, & capax dominij. Vide Siluestrum Reſtitutio 2. verſus finem.

DVBI

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm homicidia & damna, quæ inferuntur per triremes Turcarum, imputentur remigibus Chriſtianis ibi captis, ita vt peccent contra Iuſtitiam, vel ſaltem contra charitatem.

122 *Sententia Nauarri.* NAuarrus cap. 27. num. 63. docet, eos peccare mortaliter ducendo remos, quando contra Chriſtianos agitur: potiúſque debere oppetere mortem: non tamen explicat, vtrùm contra Iuſtitiam, an contra charitatem. Ratio ipſius eſt, quia cooperantur ad homicidia & damna Chriſtianorum. Etſi enim remigatio illa per ſe & in genere ſpectata non ſit opitulatio ad malum, nec mala; tamen vt hîc & nunc fit, eſt verè & propriè cooperatio homicidij; ac proinde mala. actiones enim ſpectandæ in indiuiduo cum circumſtantiis ſicuti fiunt. Addit tamen Nauar. non videri excommunicatos per Bullam Cœnæ (*vbi excommunicantur, qui Turcis, & aliis nominis Chriſtiani hoſtibus auxilium quomodolibet præſtant*) quia graui metu compulſi faciunt, quales non videtur Summus Pontifex velle comprehendere. Idem docet fuſiùs in cap. Ita quorundam. 6. de Iudæis, notab. 21.

Non peccant remiges. Sed verius eſt, non peccare, quando flagris & metu mortis ad id compelluntur. Neque enim peccant contra Iuſtitiam; quia remigatio non eſt actio naturâ ſuâ periculoſa Chriſtianis; ſed indifferens; ſicut aurigatio. eſt enim delatio nauis per mare, qua Turcæ vectores benè & malè vti poſſunt: quòd autem cedat in perniciem Chriſtianorum, eſt ex malitia Turcarum: ergo quando graui ſupplicio vrgentur, non cenſentur cooperari voluntariè ad damna Chriſtianorum: ſicut qui timore mortis reddit depoſitum furioſo, non cenſetur ei cooperari ad necem, quam infert inimico; & auriga, qui dominam ſuam vehit ad locum adulterij, non cenſetur ei cooperari: vt fatetur Nauarrus. Secùs de iis qui tormenta in Chriſtianos dirigunt, ignémque applicant; quia directè damnum inferunt.

Neque etiam contra charitatem; quia nemo tenetur ex charitate vitam ſuam exponere; niſi probabile ſit illi, damnum auerſum iri: atqui id non eſt probabile illis remigibus: etſi enim vnus vel alter ceſſet à remigando, non ideò alij ceſſabunt, ſicque damnum æquè eueniet. Si tamen aliquis eſſet, qui ſuo exemplo vel exhortatione putaret reliquos ceſſaturos, & ita graue damnum impediendum: (v.g. ne claſſis Chriſtiana ſuperetur) teneretur ille ex charitate, etiam cum certo mortis periculo, id præſtare: ſecùs ſi damnum non ſit tanti momenti.

123 *Ad rationem.* Ad rationem Nauarri reſpondeo, illam remigationem vt hîc & nunc fit, non eſſe formaliter cooperationem; quia non fit intentione cooperandi ad cædes; ſed ſolùm materialiter. neque propriè eſt cooperatio. quia per ſe eſt indifferens, & ſolùm vt ſubeſt malitiæ & vſui Turcarum cōcurrit ad malum, idque remotè. talis autem cooperatio non eſt illicita, quando non eſt voluntaria, ſed coacta, metúque grauiſſimo extorta. vt patet exemplis ſuprà allatis. Sic non propriè cooperantur captiui, qui coguntur tormenta trahere ad locum pugnæ, munire arces, aduehere arma bellica vel annonam in caſtra: quia hæ actiones non ſunt noxiæ, niſi per accidens, ex malitia eorum qui his præſidiis ad malum vtuntur. Simili modo valdè probabile eſt, licere Catholicis nautis & aurigis in Hollandia deuehere annonam ad vrbes & præſidia hæreticis inſeſſa, & ad eorum caſtra, etiamſi metu graui non compellantur: modò abſit praua intentio, & illis ceſſantibus non deſint hæretici plurimi qui id facient. Ratio eſt, quia hæc actio eſt indifferens; & ſi Catholici excludantur, ſoli hæretici, quorum maxima copia ſuppetit, totum lucrum capient, & Catholici ad magnam penuriam redigentur, cùm vix alia ratio viuēdi hoc tempore id genus hominibus ibi ſuppetat. Confirm. Primò, quia hæc actio nec eſt mala per ſe, vt patet; nec ex intentione agentium: quia Catholici non intendunt quidquam mali; nec ex euentu, vt ſit à Catholicis; quia ſi ipſi non facerent, plurimi alij non deeſſent. ergo non eſt Catholicis illo rerum ſtatu prohibenda: præſertim cùm id eſſet ipſis grauiſſimum, & permiſſio nullo modo augeat vires aduerſariorum. Repub. enim perturbata & tyrannide oppreſſa multa licent, quæ aliàs ſunt illicita. Confirm. Secundò, quia ſi detrectent, reddent ſe ſuſpectos, & fortè cogentur, aut aliis modis grauabuntur, tamquam oſores boni publici. Ita mecum ſentiunt viri doctiſſimi in hac Vniuerſitate.

Quòd verò Nauarrus putat non eſſe excommunicatos; ſuppoſita altera ipſius opinione, nimirū, quòd non excuſentur à peccato mortali; contrarium eſt longè probabilius. quando enim metus non excuſat à peccato mortali, non excuſat quoque à cenſura. vt apertè colligitur ex cap. Sacris. 5. de iis quæ vi. vbi dicitur eum, qui metu communicauit cum excommunicato, eſſe excōmunicatum: *Quia*, inquit, *licet metus attenuet culpam, quia tamen eam non prorſus excludit (cùm pro nullo metu debeat quis mortale crimen incurrere;) excommunicationis labe credimus inquinari.* Torquent ſe hîc Canoniſtæ, quomodo metus non excuſat à cenſura, cùm ſæpè excuſet à culpa. Sed dicendum, tunc excuſare à pœna, quando excuſat à culpa: quando verò non excuſet à culpa, ita vt culpa maneat mortifera; tunc non excuſare à pœna, vt hoc loco Pontifex clarè pronuntiat. *An ſint excommunicati.*

DE RESTITVTIONE, ad quam tenetur homicida.

EXplicata ratione homicidij, tum voluntarij, tum fortuiti; ſequitur vt dicamus de reſtitutione ſeu compenſatione neceſſaria.

DVBITATIO XIX.

Quantum teneatur homicida vel mutilator reſtituere.

RESPONDEO & dico Primò, Teneri ſoluere integras expenſas, factas in curationem læſi; nam earum ipſe cauſa efficax fuit. 124

Dico Secundò, Teneri etiam reſtituere, non quidem quantum ipſe erat lucraturus, ſed quantum *Detrahenda ipſius expenſa.*

tum illa ſpes lucri valebat, ſi quæſtum aliquo officio vel artificio faciebat; iis tamen detractis, quæ ipſe conſumere ſolebat, ſi obiit. quæ enim ipſe conſumebat, non poſſunt cenſeri in lucris ad heredes peruenientibus. v.g. Spes lucri æſtimetur 1000. id quod conſumpturus erat æſtimetur 500. ſuperſunt tantùm 500. reſtituendi. quod valdè notandū. Vide Couar. lib. 2. Variarum reſolut. c. 10. n. 7. & Sotum lib. 4. de Iuſtit. q. 6. art. 3. ad 3.

Sed difficultas eſt, Vtrùm ex hac ſumma etiam detrahi debeat æſtimatio laboris. Ioannes Maior in 4. d. 15. q. 19. affirmat.

125 Sed contraria ſententia eſt communis, Iſtius laboris non eſſe rationem habendam, ſed integrè reſtituendum, quantum ſpes lucri, omnibus perpenſis, æſtimabitur. Ita Couar. ſuprà num. 7. vltra medium, & alij paſſim. Probatur Primò; Quia ſi æſtimationem laboris detrahamus, vix aliquid ſupererit; nam ſæpè lucrum non eſt maius, quàm æſtimatio laboris; vt patet in iis artificiis, in quibus eſt parū ingenioſæ induſtriæ. Secundò, Quia qui alium iniuſtè impediuit à labore diuino, tenetur integrè lucrum illius diei ſarcire, nulla par-
126 te detracta, ratione laboris non obiti: nam alter cupiebat laborem ſubire: ergo, &c. Sententia tamen Maioris videtur ſatis æqua, ſi hoc modo temperetur, vt tantum detrahatur lucro, quantum ille artifex libenter pro laboris redemptione daturus fuiſſet: ſic enim non videtur fieri vlla inæqualitas. quòd ſi ille laborem nullo modo voluiſſet redimi cum lucri imminutione, tunc integrè reſtitutio erit facienda, iuxta communem DD. ſententiam.

Æſtimatio laboris non detrahenda.

Niſi ipſe maluiſſet illum redimere.

127 Dico Tertiò, Si homicida, vel qui damnum intulit, moriatur, tenentur heredes ex eius bonis. Ratio eſt; quia heredes ſuccedunt in locum defuncti, & in omnia eius bona, & iura: vnde etiam in omnes eius obligationes, quibus ex iuſtitia obligabatur.

Nec obſtat L. Ex Iudiciorum. 20. ff. de accuſationibus, vbi dicitur, *pœnam pecuniariam, quæ deſcendit à delicto, non tranſire ad heredes, lite non conteſtata*; quia vel intelligitur de pœna propriè dicta; qua puniendus erat per ſententiam is qui crimen contraxerat; quæ pœna non debetur ante ſententiam, nec ab homicida, nec ab eius heredibus. ita eam intelligit Couarr. Vel certè lex iſta ſolùm negat heredibus occiſi actionem de damno in foro externo in heredes occiſoris, niſi ante mortem eius lis conteſtata fuerit. ita Antonius Gomezius tom. 3. c. 3. n. 37. non tamen liberat eos in foro conſcientiæ. nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quòd lis ante mortem conteſtata vel non conteſtata fuerit.

DVBITATIO XX.

Quomodo æſtimatio lucri futuri facienda eſt, cùm ignoretur quamdiu fuiſſet victurus.

ANgelus, Reſtitutio 1. 5. Homicida, dicit eam faciendam iuxta diſpoſitionem Legis, Cōputationi. ff. ad legem Falcidiam. Idem docet Couar. lib. 2. Variat. c. 10. n. 7. circa medium. In hac lege certum tempus conſtituitur futuræ ætatis æſtimandæ: ita vt ſi quis ſit annorum 30. vel infra, is putetur adhuc victurus 30. ſi ſit 35. putetur victurus 25. ſi 40. adhuc 20. ſi 50. adhuc decem, ſemper diminuendo vſque ad 60. ſicut ibi expreſsè habetur.

Sed cùm hæc lex tantùm loquatur de alimētis alicui ad vitam legatis, non videtur extendenda ad noſtrum caſum. Deinde in foro conſcientiæ, ſpectandæ quoque ſunt multæ aliæ circumſtantiæ, ex quibus æſtimādum eſt futuræ ætatis tempus & lucrum. Denique qui occiderit ſenem 59. annorum, non teneretur niſi reſtituere lucrum vnius anni; qui ſexagenarium, nihil: quod eſt contra omnem æquitatem. fieri enim poteſt vt ſit validus, & putetur adhuc 20. annos victurus. 128

Æſtimatio ætatis, in alimentis legatis.

Reſpon. igitur, Non poſſe commodiorem regulam præſcribi, quàm vt illud reſtituatur, quod probi prudenteſque viri, ſpectatis omnibus circumſtantiis, ratione lucri ceſſantis, vel damni, ex occiſione, mutilatione, aut etiam vitæ abbreuiatione emergentis, iudicauerint eſſe æquum. Nam ſi vita alicuius acciſa breuiórque effecta eſt ex percuſſione iniuſta, æſtimandum tempus, quo vlteriùs putabatur eam producturus. 129

Hic ſit arbitrio prudentum.

Hic tamen aduertendum eſt, Si quis vel naturali, vel *aliàs iuſta morte* erat è medio tollendus, qui iniuſtè præueniret, non teneretur ad reſtitutionem; quamuis iniuſtitiam committeret: vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 4. c. 1. num. 78. qui pro eadem ſententia citat Nauarr. & Silueſtrum. Ratio eſt; quia non infert damnum pecuniarium; tam bzeui enim tempore non erat ille lucraturus quidquam. 130

Si aliàs erat periturus abſque culpa.

Dixi, vel *aliàs iuſta morte*, quia ſi iniuſtè erat interficiendus, vel à latrone, vel etiam à Magiſtratu, & ego præueniam; omnino teneor reſtituere.
Ratio eſt; quia alter, qui eum interfecturus erat, 131
fuiſſet obligatus: ergo ſi ergo præueniam; ſimiliter obligabor, non enim aliquid iuris adeò amittit vel viuendi, vel lucri faciendi in vita, quia alius eum iniuſtè ſtatuerat interimere: ſicut amittit, quando vel naturaliter, vel iuſtè per Magiſtratum perire debet.

Idem dico de quouis alio damno iniuſtè illato, ſi res illa apud dominum certò erat peritura, vel iuſta pœna, vel caſu fortuito, ſi enim tunc culpa mea, vel etiam dolo perit, ſub eius dominio manens, non tenebor ad reſtitutionem. v. g. ſi incendi ſegetes, quas eluuio fluminum certò erat euerſura. Sed de hoc plura inf. c. 12. dub. 15.

Si res peritura apud dominū.

Petes, Vtrùm id, quod reſtituendum eſt pro lucro probabili heredibus occiſi, æſtimatum ſit 50. aureis: vt docet Nauarr. cap. 15. n. 24. in quam ſententiam adducit Hoſtienſem. 132

Reſpon. Legem, quam citat Nauarr. illis verbis non agere de reſtitutione damni; (hæc enim debetur etiam ante condemnationem) ſed de pœna, ſeu multa, quæ per ſententiam debetur: ſic enim habet edictum prætorium: *Si ex ictu homo liber periſſe dicatur, 50. aureorum iudicium dabo:* & immediatè antè dixerat. *ſe in duplum daturum iudicium, ſi ex eiecto vel effuſo damnum datum eſſet.* vnde manifeſtè patet, legem loqui de pœna homicidij, non cuiuſuis, ſed fortuiti: non autem de damno ſarciendo. Idem docet Gloſſa in c. 1. de Iniuriis, dicens: *Si liber homo perit, 50. aureorum ſit condemnatio.*

50. aureorum pœna.

DVBITATIO XXI.

Quàntum teneatur reſtituere, qui modum iuſtæ defenſionis exceßit.

133 *Prouocatus non tenetur.* RESpondeo,& dico Primò, Qui ab altero fuit prouocatus ad pugnam,etiamſi modum fortè exceſſit,non tenetur ad reſtitutionem.ita multi recentiores.Ratio eſt; Quia prouocatus videtur ei condonare, dum facit ei poteſtatem, vt contra ſe agat quod poterit. Idem docet Bannes q.62.a.2.dub. 5. vbi dicit, eum qui voluntariè ſe exponit periculo, prouocando alterum ad certamen,ſi occidatur, non eſſe iniuſtam occiſionem reſpectu illius,ſed ſolùm reſpectu Reip. vel Dei, qui eſt Dominus ſpecialis vitæ. & paulò antè dicit,talem renuntiare iuri ſuo,etiamſi in damnum filiorum id cedat.Idem videtur dicendum,quando duo prouocant ſe viciſſim, & pari conſenſu pugnam aggrediuntur.

134 Dico Secundò, Qui inuaditur ab altero ſine prouocatione,ſi iuſtam moderationem notabiliter excedat, ita vt mortiferè peccet occidendo ſuum inuaſorem, tenetur integrè damna compenſare.Ita docet Nauar.c.15.n.27. & plerique hoc tempore.Ratio eſt;Quia qui ita occidit,facit alteri iniuriam,& eſt cauſa totius damni: ſicut is qui dolo vel lata culpa eſt alteri cauſa damni.

Dices, Qui alterum iniuſte aggreditur aperta vi,vel ex inſidiis,& occidit, maiorem infert iniuriam, quàm qui inuaſus, & rei indignitate commotus, occidit aggreſſorem: ergo ad maiorem tenetur reſtitutionem.

Reſp.negando cōſeq. Non enim quantitas reſtitutionis, ex iniuriæ quantitate æſtimanda eſt, ſed ex quantitate damni per iniuriam mortiferā illati.itaque cum hic interuenerit iniuria, quę ſit peccatum mortiferum,integrè damnum ſarciendum eſt. Secùs eſt in pœna; hæc enim reſpondet iniuriæ,non damno:vnde vbi maior fuit iniuria, maior quoque pœna eſt irroganda.

135 *Probabile inuaſum non teneri ad reſtitutionem integram.* Aduerte tamen, quoſdam DD. ob argumentū prædictum docere,eum qui modum iuſtæ defenſionis excedit, non teneri tantumdem reſtituere, quātum aggreſſorem,qui ex inſidiis vel aperta vi occidit;ſed multò minus. Ita Angelus Reſtitutio 1. §. Homicida,Silu. Reſtit. 3. q.2. & Gomezius tom.3.c.3.n.38.Idē docet Sotus lib.4.de Iuſtit. q.6.a.3.ad tertium Vbi notādum eſt,Siluestrum nō loqui de pœna propriè dicta, (vt Nauarrus eum exponit)ſed de reſtitutione damnorum,quā vult fieri iudicio boni viri: de qua etiam apertè Gomezius & Angelus. Quæ ſententia mihi videtur probabilis, & cōſentanea æquitati naturali. etſi enim damnū illud par ſit, ſiue hoc,ſiue illo modo illatum ſit, & compenſatio non ſit æſtimanda ex indignitate rei,vel magnitudine iniuriæ; tamen is qui alterum inuadit, videtur ex parte amittere ius ad compenſationem damni: nam ſibiipſi eſt cauſa mali, alterum iniuſtè inuadendo. quare ſi occidatur vel lædatur, ſibi ex parte debet imputare.Deinde difficillimum eſt, iuſtum temperare dolorem,vt ait Angelus.Quare æquitas naturalis videtur poſtulare, vt non tam ſeuerè teneatur omnia damna rependere; idque communis humani generis ſenſus approbare videtur.

Dico Tertiò, Qui inuaſus ab altero, poteſt fugere,vel aliter declinare,etſi id non faciat,ſed debita moderatione, ſe vel ſua defendens occidat inuaſorem; non tenetur ad reſtitutionem. 136 *Qui poteſt fugere.*

Probatur,Quia non peccauit contra iuſtitiam, ſed ſolùm contra charitatem,vt oſtenſum eſt ſuprà dub.15.& 16. non enim ex iuſtitia tenebatur fugere: vel à via declinare.

Confirmatur, Quia nemo ex ſua malitia, qua vult alterum inuadere,acquirit Ius in illum, quo illum obliget ad fugam,ita vt niſi fugiat, vel patiatur ſe interfici, cenſeatur ipſi facere iniuriam: ſed ſolùm tenetur fugere ex charitate, ſi ſine honoris diſpendio poſſit: & Eccleſiaſticus tenetur etiam lege religionis, ne videlicet non fugiendo, aliquid committat,quod ſanctitatem ſtatus ipſius dedeceat,lege tamen iuſtitiæ non magis tenetur quàm ſæcularis.

Dico Quartò, Idem omnino dicendum de eo, qui alium contumelia, vel alia iniuria affecit; ſi ab illo inuaſus,iuſta ratione ſe tueatur, & illum occidat,non tenetur ad homicidij compenſationem.eſt contra Nauar. cap. 15. n.7.ita tenet Nauarra lib.2.cap.3.n.362. ex Silueſtro & Mercato. colligitur ex dictis ſuprà dub.15. 137

Qui inuaditur ob contumeliam illatam. Probatur, Quia is qui iniuriam alteri intulit,ſi armis ab eo inuadatur,poteſt ſe cum iuſta moderatione tueri;præſertim venia petita, vel ſatisfactione oblata: quia alter iūe nullum ius habet ſic inuadendi priuata auctoritate. ergo ſi eum occidat, non facit ei in hoc iniuriam.Confirm. Quia inuaſor non habet ius iuſtitiæ in alterum, vt ille ſe non defendat; neque etiam vt fugam capeſſat: ſed ſolùm vt ſatisfactionem pro iniuria offerat. ergo ſi moderatione debita ſe defendens occidat inuaſorem,non facit contra ius ipſius;ac proinde non peccat contra iuſtitiam: ſed habet ſe illa occiſio tāquam per accidens, & mediante alterius malitia proueniens,occaſione operis iniurioſi, vt ſi quis ſeipſum occideret præ impatientia, quia domum eius ſuccendi, non cenſerer ego idcircò homicida: nam iſta actio iniurioſa, non eſt verè iniurioſa, reſpectu occiſionis, per accidens ex ea prouenientis,ſed ſolùm eſt contra charitatem, vt ſuprà dub.16.n. 112. oſtenſum. vnde nec obligat ad reſtitutionem,cauſa mortis illatæ.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm quando homicida ſuſtinuit pœnam talionis, debeat fieri damnorum compenſatio.

SVmma Roſella, Reſtitutio 3. & quidam recentiores dicunt tunc non deberi aliam compenſationem; quod etiam videtur ſentire Scotus d.15.q. 3. art.2.Gabriel ibidem q.15.art.2.Angelus Reſtitut. 1.§.Homicida; Adrianus quæſt. vlt. de Reſtitut. 138

Reſpondeo, Verius eſt,in rigore omnia damna ex homicidio ſecuta,ex bonis homicidæ ſarcienda.Ita Nauar. cap. 15. n. 25. Couar.lib.2.Variar. cap.10. n.7.circa medium. Gomez tom. 3. cap. 3. num. 37. & alij. Ratio eſt; Quia pœna infligitur à Iudice, non vt damnum parti læſæ compenſetur, ſed vt iniuria Reipub.& legibus illata vindicetur, aliiſque terror incutiatur. Vnde etiam ea

crimi

crimina, quæ nemini damnum inferunt, pœna mortis puniuntur. Vt ſodomia, grauis blaſphemia, hæreſis.

139 *Contrarium probabile.* Quamuis hæc ſententia in rigore ſit vera, tamen contraria eſt probabilis, & conſentanea æquitati, præſertim cum hac limitatione: vt heredes homicidæ, quando ipſe in corpore plexus fuit, in conſcientia non teneantur quidquam ſoluere, niſi heredes occiſi id exigant: ita enim ferè habet vſus, vt pœnæ talionis cenſeantur acquieſcere, & iniuria illata videatur ſic eſſe compenſata: ſic docet Michaël Salonius q. 62. ar. 2. Si heredes occiſi exigant aliam compenſationem, præter pœnam homicidæ, (quod tamen honeſti non ſolent) tunc heredes homicidæ videntur teneri, quia damnum iniuſtè datum non eſt per pœnã talionis reparatum. Certum tamen eſt, heredibus occiſi nihil deberi pro ipſa vita ablata, etiamſi aliàs pro ea reſtitutio debetur. Ratio eſt; quia damnum vitæ cenſetur pœna talionis abundè compenſatum. Ita docet Scotus in 4. diſt. 15. q. 3. art. 2. Gabriel ibidem qu. 15. art. 2. & alij.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm ſit aliquid reſtituendum pro vita, membro, vel cicatrice.

140 MVlti Doctores cenſent, non ſolùm pro damnis pecuniariis ex læſione vel homicidio ſecutis, reſtitutionem pecuniariam deberi; ſed etiam præcisè pro damno vitæ, vel membri, vel cicatricis, idque arbitrio boni viri. Indicat id D. Thomas qu. 62. ar. 2. ad primum. Sotus lib. 4. de Iuſtit. quæſt. 6. ar. 3. ad tertium. Silueſt. Reſtitutio 3. qu. 2. & quidam alij. Ratio eſt; quia qui non poteſt damnum totum integrè compenſare, tenetur eo modo quo licet, iuxta arbitrium prudentum. Confirmatur; Quia alioqui ſequeretur, teneri quempiam reſtituere pro vita bouis occiſi, & non pro vita hominis; quod tamen videtur abſurdum, eò quòd hæc ſit multò pretioſior. Sed contrarium videtur verius.

141 *Pro vita ſerui, non autem hominis liberi reſtituendum.* Reſpondeo igitur, Etſi pro vita ſerui, vel animalis neceſſariò reſtitutio pecuniaria ſit facienda; tamen pro vita, membro, vel cicatrice hominis liberi, nihil in conſcientia neceſſariò deberi.

Prior pars patet; Quia vita ſerui & animalis pretio æſtimantur, quod ad æqualitatem rependi poteſt: vnde pro horum vita tantum ſoluendum, quanti plurimi vendi poterant: pro mutilatione & cicatrice, quantis pluris venderentur, ſi illæſa fuiſſent.

Secunda pars eſt Nauarri cap. 15. num. 22. vbi id egregiè probat: & Gloſſæ in cap. 1. de Iniuriis & damno dato: Ledeſmæ in 4. d. 24. q. 25. art. 2. dub. 7. Petri Nauar. lib. 4. de Reſtitut. cap. 1. num. 80. Eamdem tenet Couarr. lib. 2. variarum reſolut. cap. 10. num. 7. circa medium, & Gomezius tom. 2. cap. 6. num. 12. vbi dicunt, *cicatricem hominis liberi, pecunia compenſari non poſſe:* vnde idem multò magis (ſi conſequenter loqui velint) dicere debent de vita & membro.

Probatur Primò ex L. vltima ff. de his, qui effud. vel deiec. *Cùm liberi hominis corpus ex eo, quòd deiectum effuſumve quid erit, læſum fuerit, Iudex computet mercedes medicis præſtitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt; præterea operarum, quibus caruit aut cariturus eſt ob id, quod inutilis factus eſt. Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æſtimatio; quia liberum corpus nullam recipit æſtimationem.* Idem habetur L. Ex hac lege. 3. ff. ſi quadrup. paup. feciſſe dicatur.

Dices, Has leges ſolùm negare actionem in foro externo. Contrà; Quia apertè indicant, nihil pro his deberi, eò quòd natura ſua ſint ſupra omne pretium; ac proinde non poſſint conferri cum iis rebus, quæ in humanos contractus veniunt. & ſanè ratio nulla eſt, cur neganda ſit actio, ſi in conſcientia aliquid debetur: & cur non fiat eius taxatio per Iudicem, cùm reliquorum damnorum fiat, ipſéque meliùs quam alius quiuis, eam facere poſſit. 142

Heredes non tenentur. Probatur Secundò, Heredes non tenentur compenſare damnum vitæ, aut iniuriam illatam, vt Scotus fatetur: ergo nec ipſe occiſor. ſi enim occiſor ex iuſtitia tenebatur ex ſuis bonis; cur non heredes ex iiſdem teneantur, cùm ſuccedant in eius obligationes, ſicut in iura?

Tertiò, Quando homicida punitur pœna talionis, ſatisfacit illa pœna pro damno vitæ, vti praxis omnium tribunalium habet, & DD. ſupradicti ſentiunt: neque enim iuſtum videretur, ad amplius ſontem obligare. Atqui per hanc pœnam corporalem nulla fit læſo pro vita compenſatio; ſed ſolùm fit vindicatio, quæ à reo non debetur ex Iuſtitia commutatiua, ſed a Magiſtratu. ergo cùm poſt hanc pœnam cenſeatur in conſcientia liber ab illa compenſatione, quæ pro ipſa vita ſit facienda; ſignum euidens eſt, ipſum anteà etiam liberum fuiſſe, nec Iuſtitiæ lege damnum vitæ debuiſſe compenſari; ſicut alia damna, à quibus non eſt liber poſt pœnam. 143

Nihil certi poteſt determinari. Quartò, Quia non poteſt ſtatui, quantum pro vita vel membro ex iuſtitia ſit reſtituendum; neque vir prudens certum quid arbitrari poteſt. ſi enim dixerit mille deberi pro vita; cur non duo millia, vel tria, & ſic deinceps? etſi enim homicida non teneatur ita ſe exhaurire reſtituendo, vt in extremum aut grauem neceſſitatem incidat; tamen ſi opibus abundet, numquam poterit ab arbitris tantum taxari, quin dici poſſit amplius deberi.

Vitæ æquales. Quintò, Quia vitæ omnium hominum ſunt æqualis dignitatis: ergo æqualis debet fieri pro omnibus reſtitutio; quod eſt abſurdum.

Sextò, Reſtitutio, quæ debetur ex Iuſtitia, reparat damnum illatum præcisè ad æqualitatem; ergo vbi damnum natura ſua irreparabile eſt, non debetur reſtitutio lege Iuſtitiæ. 144

Septimò, Quia nemo obligatur damnum ſarcire ex bonis diuerſi ordinis, ſed tantùm eiuſdem; hæc enim ſola inter ſe ſunt commenſurabilia: ergo quando non poteſt fieri commenſuratio, non eſt obligatio Iuſtitiæ. Antecedens patet; quia alioquin qui læſiſſet in vita, deberet reſtituere in honore, vel potiùs in bonis ſpiritalibus, ſi pecunia non poſſet; quod tamen neque moribus gentium eſt receptum, neque vllo modo neceſſarium: vt paſſim DD. tradunt.

Ex quibus patet Primò, Solum damnum pecuniarium, ſecutum ex homicidio, eſſe ex iuſtitia compenſandum: pro damno autem vitæ & pro iniuria ſolùm deberi ſatisfactionem quamdam, ſignis, doloris & petitione veniæ. Fieri tamen 145 *Solum damnũ pecuniarium compenſandum.*

poteſt, vt obligetur ex charitate ad aliquam pecuniariam ſatisfactionem, ſi heredes ſint pauperes, & non putentur mœrorem aliter depoſituri; & ipſe eam ſine graui incommodo poſſit præſtare: tunc enim videtur ſaltem ex charitate & quadam æquitate naturali teneri. fortè hoc voluit D.Thomas.

Secundò, Si vir nobilis aut alius occiſus ſit, qui nihil lucri faciebat, nihil reſtituendum, præter expenſas in medicos, ſi quæ factæ ſunt.

Tertiò, Patet reſponſio ad contrariam rationem: non enim omne damnum ex iuſtitia eſt compenſandum, vt patet de damno ſpirituali, quod tamen maximum eſt. Neque mirum videri debet, ſi pro vita animalis fiat reſtitutio, non autem pro vita hominis liberi; quia vita hominis libera eſt ſupra omne pretium pecuniarium & humanum, ſicut & bona ſpiritualia: non tamen vita animalis, vel mancipij. Hinc tamen non ſequitur, minus eſſe peccatum occidere hominem, quàm beſtiam.

146 Dices, L.Prætor edixit.7.§.6.ff.de iniuriis, dicitur: *Poſſe hodie de omni iniuria, ſed & de atroci ciuiliter agi, Imperator reſcripſit*: ergo poteſt agi in Iudicio de damno vitæ ſarciendo.

Reſpondeo, Negando conſequentiam. Aliud enim eſt agere de iniuria vindicanda, aliud de damno ſarciendo. iniuriæ enim non debetur reſtitutio, ſed vindicatio & mulcta etiam pecuniaria, quæ fit operâ Iudicis: ſatisfactio etiam debetur, ſed non pecuniaria ante ſententiam. itaque poteſt ciuiliter agi, quia poteſt exigi aliqua ſatiſfactio pecuniaria, per Iudicem imponenda.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm aliquid reſtituendum pro expenſis funeris.

147 Reſpondeo, Ordinariè nihil pro his expenſis reſtituendum; quamuis contrarium affirmet Nauarrus cap. 15. nu.22. Ratio eſt, quia etiamſi naturali morte obiiſſet, nihilominùs hæ expenſæ fieri debuiſſent, vnde per occiſionem nihil damni ex hac parte illatum; niſi fortè ex acceleratione, eò quòd citiùs iſti ſumptus fieri debuerunt, quibus adhuc aliquid lucri facere potuiſſet: ſed hoc ſub lucro ceſſante comprehenditur. Vel niſi extra patriam, aut alieno loco occiſus ſit, vbi maiores ſumptus, quàm domi fieri debuerunt; quod pertinet ad damnum emergens.

Pro expenſis funeris.

DVBITATIO XXV.

Vtrùm animæ occiſi aliquid reſtituendum ex iuſtitia.

148 Scotus diſt. 15.qu. 3.art. 2. Gabriel, Adrianus, & Angelus ſuprà, docent, Si homicida ſubeat pœnam talionis, nihil ampliùs deberi pro vita occiſi: ſi non ſubeat, debere ſatisfacere pro vita illius, bonis ſpiritualibus, per eleemoſynas, orationes, Miſſas, &c.

Non ex iuſtitia.

Sed communior ſententia eſt, non obligari ex iuſtitia ad hanc reſtitutionem; quamuis ſit ſaluberrimum conſilium, & æquitas naturalis videatur quodammodò poſtulare. Vnde meritò pro ſatisfactione ſacramentali, ipſi à Sacerdote poteſt iniungi. ita docet Sotus lib.4.qu.6.art.3. ad tertium. Silueſter ſuprà, & alij.

Ratio eſt, quia bonum ſpirituale non poteſt 149
eſſe pretium rei temporalis; ergo non poteſt ex iuſtitia deberi pro damno vitæ. Antecedens probatur; quia ſunt res diuerſi ordinis; & vita per hoc nó reſtituitur nec in ſe, nec in æquiualenti, quod apud homines habeat parē æſtimationem.

Dices, Deberi hæc bona non pro vita, ſed quia illum priuauit facultate merendi, & ſatisfaciendi.

Reſpondeo, Facultas merendi eſt irreparabilis, 150
ſimiliter meritum amiſſum eſt irreparabile: quia meum meritum non poteſt alteri donare, ita vt fiat ipſius. Deinde priuatio huius facultatis non poteſt vllo opere noſtro compenſari, ſicut nec vita. Et quamuis ſatisfactio vnius alteri prodeſſe poſſit; non tamen conſtat, an alter aliqua ſatisfactione ſit priuatus, nec vtrùm ei profutura ſit. Denique non poteſt in his certa menſura conſtitui, quæ lege iuſtitiæ debeatur.

Facultas merendi.

DVBITATIO XXVI.

Vtrùm tantummodò vxori & liberis, an etiam aliis reſtituere teneatur, vt creditoribus, & iis quos occiſus alebat.

Multi DD. ſentiunt, His omnibus faciendam reſtitutionem, quia per iniuriam impediti. Verùm hæc ſententia eſt valdè difficilis in praxi, & fortè in rigore non vera. vnde

Reſpondeo & dico Primò, Probabile eſt, ho- 151
micidam non teneri creditoribus defuncti. Colligitur hoc ex dictis ſuprà dub.15.& 16. Tenent Sotus, Salonius, Lopez, & alij ibi citati.

Creditores.

Probatur, Nam planè per accidens obuenit damnum creditoribus: non enim illa actio occiſionis ex natura ſua, vel vt plurimùm eſt ipſis damnoſa: ergo non eſt iniuria in illos.

Secundò, Quia creditor non habet ius in debitorem, niſi quantum extendunt ſe bona, quæ actu habet, vel quæ veriſimiliter erat habiturus: ergo cùm homicida reſtituit heredibus, in quos obligatio defuncti transfertur, ea, quæ ipſe putabatur lucraturus, nó facit iniuriam creditoribus: poſſunt enim ab heredibus ſolutionem petere.

Tertiò, Creditor non eſt ita coniunctus debitori, vt damnum, quod huic fit, debeat cenſeri fieri creditori: nam ſolùm per accidens, ſeu ciuili modo ei cohæret; qua ratione innumeri poſſunt cum ipſo coniungi. Abſurdum autem videtur, omnes eos, qui cum ipſo contrahunt, habere ius iuſtitiæ in ipſius inimicum, ne ipſum occidat. Confirmatur; quia qui cum aliquo contrahunt, debent videre an ille habeat ſufficientia bona, vel certè curare, vt det ſufficientem cautionem: quod ſi non fecerint, ſibi imputent; non enim tenetur inimicus ex iuſtitia tam procul reſpicere.

Quartò, Non videtur hæc obligatio vſu recepta, imò communi hominum iudicio non cenſetur homicida creditoribus obligatus, niſi fortè ea intentione occiderit, vt eis obeſſet.

Dices Primò, Homicida tenetur filiis occiſi, 152
quia parens illis ex iuſtitia obligabatur: ergo cùm

Filij.

etiam

etiam obligetur ex iuſtitia creditori, tenebitur
ei occiſor.
Reſp. negando antecedens: Ideò enim tenetur
filiis occiſi, quia videntur vna perſona cum pa-
rente; ita vt cenſeantur damnum paſſi in bonis
propriis, quæ per parentem poſſidebant. Neque
verum eſt, parentem debere ex iuſtitia filiis, cùm
ſolùm teneatur lege pietatis.
Dices Secundò, Qui hypothecam perimit,
tenetur creditori de damno: ergo etiam qui in-
terimit debitorem, qui ratione obligationis per-
ſonalis, eſt inſtar hypothecæ.
153 *Hypotheca.* Reſpond. Primò, negando antecedens: Nam
ſatisfacit dando æquiualens illi hypothecæ; vt ſi
erat domus, ædificando domum ſimilem; vel
dando æſtimationem, & compenſando fructus
pro tempore, quo eos impediuit.
154 *Pauperes.* Secundò, negando conſequentiam: Quia de-
bitor non obligatur ſecundum ſe, vt hypotheca;
(non enim poteſt vendi) ſed ratione bonorum,
quæ actu habet, vel habiturus erat; quæ com-
penſantur ab homicida, ipſius heredibus, quo-
rum eſt defuncti debita ſoluere.
Dico Secundò, Etiam probabile eſt, non tene-
ri illos quos occiſus alebat ex liberalitate. Ita
docet Sotus, Lopez, & Salonius ſuprà.
Probatur Primò; Quia hoc damnum merè per
accidens illis obuenire cenſetur. Secundò, Quia
interfectus non tenebatur: ergo nec interfector,
cùm ipſi non cenſeantur vna perſona cum inter-
fecto. Tertiò, Quia alioqui teneretur alere om-
nes famulos eius & pauperes, quos ipſe ſuſtenta-
bat, quod tamen non eſt vſquam receptum.
Dices, Qui per vim impedit, ne quis alteri be-
nefaciat, tenetur illi de damno illius incommo-
di ſperati: at homicida per vim impedit; ergo, &c.
Reſp. Maior vera eſt, ſi eo modo vis adfera-
tur, vt cenſeatur his velle nocere: hic autem non
eo modo, neque eo fine vim infert; ſed quia eſt
inimicus, cui per accidens coniunctum eſt dam-
num aliorum. Adde, quòd ſi ille pauperes ale-
bat, fortè heredes facti ditiores, alent multò plu-
res: nam ſinguli aliquas eleemoſynas dabunt.
155 *Parens, vxor, filij.* Dico Tertiò, Occiſor ſolùm videtur obligari
parentibus occiſi, filiis, & vxori. Ita Sotus ſuprà
lib. 4. qu. 6. art. 3. ad tertium. & Lopez cap. 62. &
Salonius qu. 62. ar. 2. Bannes ibidem qu. 6. Idem
tenent multi alij. Ratio eſt, non quia heres ſucce-
dit in iura defuncti; nam defunctus numquam
ius habuit ad illam reſtitutionem, vtpote cuius
obligatio per mortem eius orta ſit: ſed quia pa-
rens & filius cenſentur vna perſona, ſimiliter ma-
ritus & vxor. quare qui interficit Petrum, ille
vxori, liberis, & parenti eius damnum infert, cóſ-
que in re ſua lædit. Nam veluti partem quamdam
abſcindit, a qua illis ſtrictiſſimo nexu prouenie-
bat vtilitas. Itaque ſi filius interfectus ſit, & pa-
rens debeat ſuccedere, eò quòd interfectus ca-
reat prole, ipſi reſtitutio facienda. Similiter eo
caſu, quo filius debuiſſet parentem alere, occi-
ſor tenebitur. Idèm dico de vxore: ea enim com-
moda filius, parentibus, & vxori eius rependenda,
quæ ipſe interfectus præſtare debuiſſet. Quòd ſi 156 *Frater.*
tantommodò habet fratrem, qui fratri ſuccedat,
probabile eſt ei nihil deberi, niſi ratione iuris,
quod defunctus ante mortem acquiſiuit; quod
totum in heredem etiam extraneum tranſit. Ita
Bannes, Sotus, & alij ſuprà.
Primò, Quia nec eſt heres neceſſarius, nec cen-
ſetur vna perſona cum eo; vnde non cenſetur læ-
ſus in re ſua.
Secundò, Quia communi hominum iudicio
non dicitur ei damnum illatum, ſed potiùs com-
modum, citiùs enim fruitur eius bonis; & ſi vi-
xiſſet, fortè alios heredes inſtituiſſet.
Aduerte etiam, probabile eſſe, homicidam non 157
teneri vxori, ſi illa nullum notabile detrimentum
accepit, vel ſi æquè commodè poteſt nubere, vt
iidem DD. tradunt. Tunc enim non cenſetur in
rebus pecunia æſtimabilibus læſa. Neque parenti
occiſi, niſi fortè ſit heres, vel filius occiſus illum
alebat, & aliunde ei non ſit proſpectum. Quia a-
lioquin non cenſetur in re ſua læſus, ita vt dam-
num pecuniarum acceperit.
Dico Quartò, Si læſus interfectori omnia re- 158
mittat, ad nihil tenebitur; ſicut qui volentem in- *Secundum.*
terficit. eſt communior ſententia Doctorum.
Bannes q. 62. a. 2. dub 6. Soti, Salonij, & aliorum
ſup. Ratio eſt, quia filiis non fit iniuria per homi-
cidam in bonis fortunæ, niſi quatenus læduntur
in parente, contra ipſius voluntatem: ergo quan-
do parens condonat omne damnum, nullum ius
eis remanet. Sicut enim per eum ius acquirunt;
ita etiam amittunt.
Nihilominùs non rectè faciet læſus, ſi filiis val- 159
dè egentibus, condonet occiſori omnem reſtitu-
tionem, valebit tamen in conſcientia, niſi fortaſ-
ſe lege poſitiua non permittatur ei niſi alicuius
certæ portionis bonorum diſpoſitio, v.g. tertiæ,
quartæ, vel quintæ: tunc enim non valet remiſſio,
niſi iuxta hanc moderationem, vt quidã volunt.
Alij tamen non addunt hanc limitationem, quia
tale debitum, cùm ab honeſtiſſimis viris plerum-
que condonari ſoleat, non videtur cenſeri inter
bona creditoris, de quibus loquuntur leges, por-
tionem legitimam præſcribentes. nemo enim co-
gitur huiuſmodi actiones ex delicto vel iniuria
naſcentes in cenſu ſuo numerare.

CAPVT DECIMVM.

De iniuriis in corpus proximi per ſtuprum & adulterium, déque congrua reſtitutione.

Conſtat Dubitationibus 7.

NOTANDVM, eſſe varias luxuriæ ſpecies, vt docet D. Thomas infrà qu. 154. art. 1. inter quas duæ ſunt, quibus potiſſimùm iniuria fit proximo, *ſtuprum* & *adulterium*. Quare de hiſce duabus dicendum, & de reſtitutione huc pertinente; de ceteris infrà lib. 4. cap. 3.

DVBITATIO I.

Vtrùm ſtuprum, ſi fiat conſentiente puella, contineat ſpecialem deformitatem vel iniuriam ſupra ſimplicem fornicationem.

1 *Stuprum.* CAietanus 2. 2. quæſt. 154. art. 6. fusè nititur probare, *ſtuprum* (ſeu deflorationem virginis) per ſe continere ſpecialem deformitatem, atque adeò ſpecialem iniuriam in ipſam puellam, & in parentem eius, ſub cuius cuſtodia manet, eò quòd per illud violetur & reſeretur clauſtrum virginale, cui per ſe debetur parentis cuſtodia.

2 Dico Primò, Si puella non eſt ſub poteſtate parentum, vel tutorum, vel ſi illis conſentientibus ſe patiatur violari; illud ſtuprum non continet ſpecialem malitiam mortalem ſupra fornicationem. Ita Sotus in 4. d. 18. qu. 2. ar. 4. poſt ſeptimam concluſionem, & Petrus Nauarra lib. 2. de reſtitution. cap. 3. nu. 435. *Violatio virginitatis.* Probatur; quia in ſtupro non eſt ſpeciale peccatum, niſi ſit ſpecialis iniuria; quod etſi quidam negent, tamen ceteri cum Caietano fatentur: ſed hic nulla eſt iniuria; quia conſentienti non fit iniuria: ergo, &c.

Dices ex Caietano, Nec ipſa, nec parentes poterant conſentire: ſicut nemo poteſt conſentire, vt ſibi abſcindatur manus: atqui per ſtuprum fit ſciſſio quædam & ruptio membri: ergo fit verè iniuria, etiamſi conſentiant.

3 Reſpondeo Primò, Verius eſſe, nullam fieri rupturam, vt peritiſſimi Medici docent. Deinde, etiamſi eſſet aliqua ruptura, illa per ſe non eſt illicita; nam poteſt fieri per actum matrimonij: & in ſe conſiderata, eſt parui momenti; cùm non lædat naturam.

Tertiò, Si alicui volenti abſcinderetur manus, non fieret ei iniuria: vt docet Bannes ex D. Thoma in 4. qu. 64. art. 5. in fine; & conſtat ex dictis ſuprà cap. 7. Dub. 3. multò ergo minùs, ob innocuam illam rupturam. Denique, ipſa eſt domina ſui corporis, & habet ius vtendi eo, etiam ad hoc opus; ita vt nemini faciat propriè iniuriam: ſicut corrupta nemini facit iniuriam, ſi ſuo corpore abutatur.

Dices Secundò ex Caietano, Si ſtuprum non habet peculiarem malitiam, quando parentes & puella conſentiunt, ergo neque adulterium, ſi maritus & vxor conſentiant.

Reſp. Negando conſequentiam: violatur enim indiſſolubile illud vinculum, quod matrimonij contractus induxit, quod non eſt in mariti poteſtate. Vnde etſi vterque conſentiat, adhuc duplex 4 in adulterio malitia remanet. *Adulterium coniuge conſentiente.* Primò, quia eſt commercium earum perſonarum, inter quas nullum matrimoniale vinculum intercedat: ſic enim habet turpitudinem fornicationis, eſtque contra caſtitatem. Secundò, quòd per illud violetur inſolubile vinculum, quod naturæ Auctor alterum alteri obſtrinxit, quódque Sacramenti ſanctitas confirmauit. hac ratione habet malignitatem adulterij, eſtque quodammodò contra iuſtitiam, vt multi DD. volunt; quia coniux iure illo cedere non poteſt. non tamen propriè eſt iniuria in coniugem: vt ex dictis ſuprà cap. 7. dub. 3. conſtat. de hoc infrà lib. 4. cap. 3. dub. 10. plura.

Notandum tamen eſt, Bannes ſuprà conſtituere malitiam propriam ſtupri in quadam deformitate, non contra iuſtitiam, ſed contra caſtitatem; quia natura ordinauit illam integritatem ad placendum viro in matrimonio. Sed profectò, hæc obligatio videtur parui momenti; nam poteſt abſtinere à nuptiis: poteſt etiam ita agere, vt vir non percipiat fuiſſe corruptam. denique poteſt ante matrimonium cum illo paciſci, vel eſſe parata perferre ipſius moleſtias. Vnde etiam ipſe non multùm huic ſententiæ inhæret.

Dico Secundò, Si puella poteſtati parentum 5 ſubiecta, abſque illorum conſenſu patiatur ſe *Si parens non conſenſit.* violari, illa violatio non continet ſpecialem culpam mortiferã, ratione reſignationis clauſtri virginei: quamuis ratione mœroris & infamię, quam adfert parentibus, poſſit interdũ ſpecialẽ & grauem culpam continere. Prior pars ſequitur ex dictis, quia ipſa eſt domina ſui corporis, nec parens maius habet ius in corpus filiæ inuiolatæ, quàm violatæ. Secunda pars patet, quia ingens mœror *Poteſt addere malitiã mortiferam ratione mœroris & dedecoris familiæ.* parentibus inde ſolet obuenire, ob dedecoratam familiam, & ſpes fruſtratas. Sed hæc incommoda per accidens coniuncta ſunt violationi virginitatis; nempe ratione euulgationis: ſi enim occulta maneret, nihil tale ſequeretur. Adde, eadem ſequi poſſe ex fornicatione filiæ corruptæ. Vnde patet, hanc malitiam non conſtituere propriam ſpeciem ſtupri. Eſt tamen valdè ponderanda; quia poteſt eſſe mortifera, vtpote quæ ſit contra charitatem proximorum, & pietatem ſeu reuerentiam parenti & familiæ debitã; & ſæpè ex ea grauiſſima mala, vt inimicitiæ & cædes, ſequuntur.

Dico Tertiò, Si puella conſenſit liberè in ſui 6 violationem, non eſt propriè *ſtuprum* à fornica- *Si conſenſit ipſa ſola.* tione ſpecie diſtinctum, ſed tunc demum propriè eſt tale, quando violatio fit ipſa omnino inuita. Vbi aduerte, *ſtuprum* aliquando accipi pro omni coitu lege prohibito. ſic etiam adulterium, & ſodomia, & inceſtus, *ſtuprum* vocantur: vt patet L. Inter liberas. ff. de adulteriis. aliquando accipitur ſtrictiùs; & ſic in virginem & viduam committi

mittitur: vt habetur eadem lege. Sed propriiſſimè accipitur pro violenta virginis corruptione; quæ Græcis propriè dicitur φθορά, id eſt, corruptio: vnde *ſtupratores* & *corruptores* virginum propriè dicuntur, qui vim inferunt: & ſic propria ratio *ſtupri* conſiſtit in hoc, quòd virginitati ſeu clauſtro virginali vis adferatur. Quare ſupra fornicationem, addit iniuriam in puellam, qua per vim integritas corporis (quæ maxima fieri ſolet) ei adimitur. vnde eſt grauiſſimum peccatum, pœna mortis plectendum.

Stuprum propriiſſimè.

7 Differt autem à *raptu*, quòd *raptus* vim includat, qua puella abripitur à domo ſua, vel paterna, & locum habere poteſt in corrupta: *ſtuprum* autem tantùm in integra, & poteſt fieri ſine omni raptu: ſicut & raptus poteſt fieri ſine violatione.

Raptus.

8 Ex his ſequitur, cogitationes ſeu delectationes moroſas in virgine, & in adoleſcente circa virginem, etſi ſint peccata mortifera, non habere tamen ſpecialem malitiam mortiferam ſupra alias delectationes moroſas, niſi coniunctæ ſint cum voluntate inferendæ violentiæ.

Delectationes moroſæ in virgine, vel circa virginem.

DVBITATIO II.

Ad quid teneatur corruptor virginis, ſi non promiſit ei coniugium.

9 Reſpondeo & dico Primò, Si puella liberè conſenſit, ipſe ad nihil ei tenetur. Sequitur ex dictis, quia volenti non fit iniuria: neque tunc eſt propriè ſtuprum. Addo cum Soto lib. 4. q. 7. art. 1. ad 2. neque parenti eius quidquam tunc deberi. Ratio eſt; quia nec illi fit iniuria; niſi fortè quatenus cenſetur lædi honor, & dedecorari familia. puella enim eſt domina ſui corporis. Neque D. Thom. q. 62. art. 6. ad 3. contrarium tenet, vt quidam dicunt. Similiter ad nihil tenetur, ſi puella remiſit damni compenſationem. poteſt enim cedere iure ſuo, quod habet ad detrimenta nuptiarum ſarcienda, præſertim cùm liberum ei ſit à nuptiis abſtinere.

Si ſponte conſenſit.

10 Dico Secundò, Si vi aut fraude vſuram corporis extorſit, etſi abſque promiſſione, tenetur tamen vel eam ſibi matrimonio copulare, vel damnum reparare. Ita docet Nauar. c. 16. n. 16. & ſequentibus, Sil. ver. Luxuria, quæſt. 5. Anton. 2. p. t. 5. cap. 6. §. 1. & alij. Probatur; quia damnum tunc per iniuriam illatum eſt, ergo debet rependi. hoc autem fiet vel matrimonio, vel damni æſtimatione.

Si vi vel fraude inducta.

Sed contrà, c. 1. de adulteriis, dicitur: *Si quis ſeduxerit virginem nondum deſponſatam, dotabit eam, & habebit vxorem.* quod deſumptum eſt ex cap. 22. Exodi. & c. 2. *Diſponimus, vt quam ſtuprauerit, vxorem habeat; ac ſi renuendum putauerit, corporaliter caſtigatus & excommunicatus, retrudatur in monaſterium.* hîc non ſolùm ad alterum, ſed ad vtrumque teneri dicitur: nec ſolùm ad æſtimationem damni, ſed ad integram dotem.

11 Reſp. Hæc intelligenda eſſe, poſt ſententiam Iudicis, vt rectè docet Silueſt. ſuprà. ante enim ſententiam non tenetur, niſi ad alterum. neque ad integram dotem, ſed ſolùm quanti pluris valebat ſpes nuptiarum, quam adhuc integra habebat; nam Iure naturæ ad amplius non tenetur. ita Couarr. 2. p. de ſponſal. cap. 8. §. 8. num. 19.

Dixi, *abſque promiſſione*, quia ſi interceſſit promiſſio, implenda eſt, vt ſtatim dicemus n. 35.

12 Petes, Quid ſi parens vel puella nolit admittere matrimonium, vtrùm ipſe damnum teneatur reparare pecunia? Reſpondeo, Si vi defloratа fuit, poteſt recuſare ipſius matrimonium, & exigere quanti pluris eger ad alteri liberè pro ſua conditione nubendum. Idem dico, ſi fallaciter inducta fuit; vt ſi adoleſcens fingebat ſe nobilem vel diuitem, vt eam deciperet. qui enim fingit aliquid, ob quod ipſa conſentit, & cupit gratificari, ſine quo nullo modo conſenſiſſet; iniuriam ei facit, ac proinde tenetur de damno ſecuto. Couarr. tamen p. 2. de ſponſalibus, cap. 6. §. 8. n. 19. exiſtimat, puellam in hoc caſu admittere debere matrimonium, ſi ipſius conditio ei reſpondeat. quæ ſententia nititur quadam æquitate. Sed verius putamus, eam in rigore non teneri acceptare; quia circa ipſum decepta fuit per iniuriam; vt exiſtimaret eſſe alterius conditionis quàm reuerà ſit; quæ deceptio cauſa fuit damni: vnde poteſt iuſtam compenſationem exigere.

Si parens nolit admittere matrimonium.

13 Sed, Quid ſi ipſa velit matrimonium, tenetúrne corruptor? Reſpondeo, ſi nec tacitè nec expreſsè promiſit, (vt ſi vi aut minis extorſit) non tenetur ante ſententiam, ſed ſufficit in foro conſcientiæ, damni illati compenſationem præſtare, ſiue vi ſiue fraude & mendaciis illam induxerit; modò promiſſio non interuenerit.

Si ipſa velit.

14 Petes, Vtrùm adoleſcens teneatur ad alterum prædictorum, ſi precibus importunis vſuram corporis impetrarit? Quidam putant non teneri, niſi coniunctæ fuerint minæ, aut metus reuerentialis; vt, ſi erat illius dominus, aut ſuperior, aut magnæ auctoritatis, cui ipſa nihil audeat recuſare: ita Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. n. 444. & quidam alij recentiores: quæ ſententia eſt ſatis probabilis, & ordinariè vera. Fieri tamen poteſt, vt importunitas tanta ſit, vt ratione illius ſolus teneatur: vt ſi adeò importunè eam ſollicitet, vt ipſa malit graue illud virginitatis detrimentum pati, quàm aſſiduè tam improba ſollicitatione enecari. Tales erant preces Dalilæ, quibus expugnauit Sampſonem. Sed hoc rarum eſt: quia moleſtiam illam plerumque aliter excutere poſſunt, concepta ira, qualem in hac cauſa decet. deinde quamuis initio videatur multùm repugnare; poſteà tamen ſæpè libenter conſentiunt. Promiſſa verò vim non adferunt, ſed blandè alliciunt: multóque magis munera. alioqui qui promiſſis vel muneribus impetraſſet officium, vel legatum, teneretur ad reſtitutionem, quod non eſt probabile. vide plura infrà, cap. 17. dub. 6.

Si precibus inducta.

Promiſſa & munera.

15 Dico Tertiò, Si puella vi aut fraude violata, fortè poſteà æquè commodis potita eſt nuptiis, ita vt nihil detrimenti acceperit; non debet ei quidquam neceſſariò reſtitui. Ita docet Nauar. cap. 16. num. 17. & 19. multique recentiores. Probatur; quia neque pro ipſa defloratione pudicitiæ, vt quæ irreparabilis ſit, & pretio non æſtimanda; neque pro damno inde ſecuto, cùm nullum reipſa ſecutum ſit.

Si æquè commodè nupſit.

16 Dices, Stuprator conſtituit eam in periculo non inueniendi commodas nuptias; quod periculum eſt pretio æſtimabile: ergo debet rependi.

Periculum damni.

Reſpondeo, Inferre alteri periculum, etiam vitæ & fortunarum, non obligat ad reſtitutionem, niſi damnum reipſa ſequatur. huic tamen

non obſtat, quin aliqua compenſatio poſſit in pactum deduci, antequam ſe periculo quis exponat. v. g. poſſum iuſtè exigere 100. vt me exponam vitæ periculo; tamen ſi alius me iniuſtè adducat in tale periculum ſine pacto, non tenetur ad vllam reſtitutionem, ſi fortè damnum ſecutum non fuerit. quia periculum etſi magni æſtimetur ob damnum quod poteſt ſequi; ſi tamen non ſequatur reipſa, nihil pro illo reſtituendum, (niſi pactum interuenerit) nam periculum damni, non eſt damnum.

17 Dices Secundò, Ergo puella, quæ iam 100. acceperat pro defloratione, tenebitur reſtituere, ſi poſteà æquè benè nupſit, & nihil incommodi eſt perpeſſa. *Si æquè benè nupſit.* Reſpon. Negando conſeq. Primò enim, poterit retinere pro ipſo pudicitiæ damno: iuxta alteram ſententiam, quæ probabiliter ſentit, illud eſſe pecunia reparandum. Secundò, etiam iuxta noſtram ſententiam non tenebitur. Ratio eſt, quia qui in aliquo periculo vitæ, fortunarum, vel infamiæ eſt conſtitutus, poteſt paciſci cum eo qui ipſum per iniuriam in tale periculum coniecit, de damno quod probabiliter timetur. & quamuis poſteà non obuenerit, poterit tamen pretium conuentum retinere, & ſi nondum ſolutum fuerit, poterit ex vi pacti exigere; eò quòd illud periculum, quod alter præſtare debebat, in ſe ſuſceperit. quòd enim damnum non euenerit, vel ſuæ induſtriæ, vel benignæ Dei prouidentiæ adſcribat. Confirmatur, quia poteſt quis paciſci de lucro ceſſante, vel damno emergente, antequam eueniant (nempe, certo pretio periculum horum in ſe recipiendo:) nec tenetur reſtituere pretium conuentum, etiamſi non eueniant, quando alterius cauſa hoc periculum ſuſcepit. ergo etiam poterit, quando alterius culpa in periculum coniectus eſt; quia tunc ille tenetur periculum præſtare.

18 Debet tamē hoc pactum iniri, dum periculum adhuc durat: nam ſi nullum ſit ampliùs, non eſt pretio æſtimabilis eius præſtatio: itaque tunc pro ea non poterit quidquam exigere. Similiter, nec heredes puellæ poterunt exigere, ſi ipſa ante tempus nubendi obierit, & ante obitum pacta non fuerit: quia damnum non eſt ſecutum.

19 Denique ſi poſtquam pacta eſt, condonauerit: poteſt enim hanc condonationem facere, etiamſi ſub parentum cura fuerit; quia non parentibus, ſed ipſi debetur. *Poteſt condonare.*

DVBITATIO III.

Ad quid teneatur corruptor, ſi eam decepit promiſſione coniugij.

20 RESpondeo, Si promiſit coniugium, & ea ſpe ſeu conditione vſuram corporis impetrauit, tenetur eam ducere, etiamſi fictè promiſiſſet. *Tenetur eam ducere.* Eſt communis ſentētia DD. Probatur, quia hæc promiſſio facta eſt in modum contractus; vnde cùm ipſa ex parte ſua compleuerit contractum, tenetur etiam ipſe complere, prout exteriùs iudicio prudentum ſonat; alioquin ſi tali artificio vti liceret, infinitis fraudibus humana commercia paterent. Confirmatur, quia ipſa, conſentiendo bona fide in copulam pro matrimonio futuro, Ius Iuſtitiæ acquiſiuit ad ipſius matrimonium, cui Iuri nō poteſt ipſe ſatisfacere, niſi conſentiendo in matrimonium. Vnde ſequitur, non ſatis eſſe eam dotare, vel largis donationibus damnum ſarcire, ſi ipſa nolit acquieſcere. Idem dicendum, 21 ſi animo ficto cum ea per verba de præſenti contraxit, eo tantùm fine vt ea potiretur: vt docet Sotus in 4. d. 29. q. 1. ar. 3. & Adrian. q. 2. de matrimonio, & alij. Etſi enim matrimonium illo caſu ſit nullum, tamen manebit obligatio eam ducendi, ſi ipſa velit, ratione iniuriæ & damni ſecuti.

Aduerte tamen, excipi aliquot caſus, quibus non tenebitur eam ducere; ſed ſufficiet aliter damnum ſarcire. *Quibus caſibus nō teneatur ducere.* 22 Primò, Si ipſe longè ſit nobilior vel opulentior, idque ipſa ſciuerit; tunc enim facilè potuit ſuſpicari, ipſum ſimulatè nuptias promittere, vt ea frueretur. *1. Si multum ſuperet.*

Dico, *ſi ipſa id ſciuerit*, quia ſi omnino ignorauit ipſius conditionem, & exteriùs non habuit vllam cauſam ſuſpicandæ fraudis, tenebitur eam ducere, ſi ipſa velit. ita Petrus Nauarra ſuprà, & multi alij DD. Ratio eſt, quia tenetur ex parte ſua contractum complere, ne ipſa detrimentum patiatur. Neque illa facit iniuriam exigendo promiſſum; quia pacta fuit corpus pro corpore, bona fide. reliqua, vt diuitiæ, nobilitas per accidens ſe habent ad hunc contractum. Quidam tamen 23 dicunt, poſſe eum pecunia ſatisfacere arbitrio prudentum: quod eſt probabile. *An pecunia compenſari.* inſinuat D. Thomas in 4. d. 28. art. 2. ad 4. ait enim, *quòd teneatur eam ducere, ſi ſint æqualis conditionis, vel ſi ipſa eſt melioris conditionis*; indicans non teneri, ſi ipſe ſit melioris. Idem tamquam valdè probabile tenet Corduba lib. 5. ſui Quæſtion. qu. 13. Ratio eſt, quia qui in contractu fictè aliquid promittit; quod eſt longè melius, non tenetur illud dare, ſed ſufficit vt det aliud, quod iudicio prudentis ſit æquale. ſufficit enim ad iuſtitiam, vt contractus reducatur ad æqualitatem.

Secundò, Si ex aliis coniecturis facilè deprehendi poterat, ipſum non ſincerè agere (vt verbis ambiguis vti, inconſtanter loqui, nimiis vti exaggerationibus.) 24 *2. Si aduertat non ſincerè agere.* Ratio eſt, quia in his caſibus puella facilè poteſt aduertere vel ſuſpicari, ipſum reuerà nihil ſeriò promittere, ſed ſe ludificari. Verùm verò teneatur tunc damnum, ſi quod ſecutum fuerit, rependere, dubium eſt: quidam putant teneri, quia per iniuriam cauſam damni dedit, fraude enim & mendacio eam decepit. Sed 25 verius videtur non teneri. ſi enim fraudem facilè potuit aduertere, non præſumitur decepta, ſed fingere deceptionem, vt ait D. Thom. ſuprà, & Silueſt. Matrimonium quartò q. 8. Tabi. v. Matrimonium 2. q. 7. & Fumus v. Reſtitutio nu. 22 citátque D. Thomam & Vercellenſem.

Tertiò, Si aliquod impedimentum legitimum 26 interuenerit, vt ſi fiat eius affinis, ſi ducat aliam *3. Si impedimentum.* per verba de præſenti, ſi ſacros Ordines ſuſcipiat, ſi graue aliquod damnum vel ſcandalum ex tali matrimonio ſequeretur: denique, ſi pater nolit eā dare. In his caſibus ſufficiet damnum ſarcire. de hoc tamē vltimo eſt difficultas. nam ſi corruptor non admittitur à parente puellæ ad matrimonium, paratus alioquin promiſſorum fidem præſtare; cur in cōſcientia teneatur alio modo damnum ſarcire? Quidam diſtinguunt; ſi ex animo promiſiſſet, ad nihil aliud obligandum, quia nullam iniuriam intuliſſet. ſi autē animo fallaci promiſiſſet, tunc à parente & à puella poſſe repudiari tamquam impoſtorem & pudicitiæ inſidiatorem,

toꝛem,& tamen ratione iniuriæ teneri nihilominùs damnum ſarcire. Sed verius puto, in conſcientia ad illud non teneri, quàm ad implendum promiſſum, ducendo eam in vxorem; ſic enim abundè videtur ſatisfacere pro iniuria per fictionem illata. Quod confirmatur ex aliis contractibus; ſi enim fictè tibi promittam mutuum, eóque nomine tu emas merces; facio tibi iniuriam, & teneor ſarcire damnum, niſi ſeruem promiſſum: ſi tamen ſeruare volo, tu verò nolis accipere, non teneor damnum ſecutum compenſare.

27 *Non tenetur compenſare pecunia.*

28 *4. Si fornicata fuerit.* Quartò, Si illam contingat poſteà cum alio fornicari, prior non tenebitur eam ducere. Ratio eſt; quia in promiſſione ſponſalium hæc conditio tacitè ſubintelligitur. Sed difficultas eſt, Vtrùm tunc teneatur illi aliter ſatisfacere? Reſpondeo, non teneri, niſi antè fuerit conuentum. nam ex vi promiſſionis ſolùm tenetur eã ducere. quæ obligatio extinguitur per ſuperuenientem fornicationem. vnde niſi anteà fuerit mutata in obligationẽ pecuniariam, nihil ei ex iuſtitia debebitur.

29 *5. Si ipſum decepit.* Quintò, Si dicenti ſe virginem, promiſit nuptias, vt ea potiretur, & poſteà deprehendat, non eſſe virginem, non tenebitur ſtare promiſſis. ita Lopez 1.p.c.76. citans pro ſe Armillam. idem tenet Corduba lib. 1.q.13. ſui Quæſtionarij dicto 3. Ratio eſt; quia ſicut eam decepit, ita viciſſim ab ea deceptus eſt: itaque eſt compenſatio iniuriæ. vnde nec videtur pecunia compẽſare debere. cur enim teneatur, cùm ab ea deceptus ſit? Confirmatur; quia ſi ſeriò promiſiſſet, non teneretur propter illam deceptionem: ergo neque dum fictè.

30 *6. Si non erat virgo.* Sextò, Si putabat illam eſſe virginem, & in coniunctione deprehendat reverà non fuiſſe; quamuis ex verbis eius deceptus non fuerit. quo caſu non tenebitur illam ducere: vt docet Corduba ſuprà lib. 1.q.33. quia illa cauſa ſufficiens eſt ad ſoluenda ſponſalia; tenebitur tamen, iuxta prædictum Auctorem, pecunia compenſare; quia ipſa illum non decepit fraude aliqua. Contrarium tamen fortè non improbabile, quia ſi ſeriò promiſiſſet, non ſolùm non teneretur eam ducere, ſed neque dotare. Nam ex vi promiſſionis ſolùm obligatur ad eam ducendam; quæ obligatio ceſſat ex eo, quòd deprehendat non eſſe virginẽ; vt alibi dictum eſt. quam ſententiam inuenio probatam doctiſſimo viro Thomæ Sancio lib. 1. de matrimonio diſp. 10. n. 12.

31 *Si ſciebat non eſſe virginem.* Aduerte tamen, Si ſciebat eam non eſſe virginem, & promiſit ei matrimonium fictè, ad obtinendam copulam, ea ſecuta, tenebitur illam ducere, ſi ipſa velit; quia ipſe deceptus non fuit, & illa ex parte ſua, præſtitit conditionem contractus. ita docet Silueſt. verb. Matrimonium 4. q. 8. Palud. d. 28. q. 1. art. 2. concl. 4. Contrarium tamen eſſe verius, ſi non timetur infamia, docet Thomas Sancius, citãs Lopezium, Veracrux, & reliq. quare ſufficiet compenſare pecunia. Ratio eſt; quia corrupta, exigendo tale matrimonium pro corporis ſui vſura, nimium exigit. Non enim tãti æſtimatur copula cum corrupta, vt matrimonio eius debeat compenſari. Vnde cùm non teneatur ad matrimonium ratione promiſſionis, (vt quæ nulla fuerit) nec ratione damni, cùm nullum ſecutum ſit, vt ſuppono: ſolùm tenetur iudicio prudentis compenſare copulam, per talem iniuriam obtentam. ſecùs tamen ſi eſſet honeſta vidua, & impenderet infamia.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui antè vouerat ingredi Religionem, ſi poſteà puellam ſub promiſſione vera vel ficta matrimonij deceperit, poſſit ingredi.

Reſp. Nõ poſſe intrare, ſed teneri eã ducere, vt paſſim DD. tradũt: ſi tamen ipſa votum eius omnino ignorauit, & recuſet omnẽ aliam ſatisfactionem. Probatur: Quia ingreſſus Religionis iã factus eſt ei illicitus; non enim poteſt ingredi, niſi grauem iniuriam irrogando puellæ; ergo, &c. 32 *Non poteſt intrare Religionem.*

Secundò, à ſimili. Si ego vouiſſem 100. dare in eleemoſynam, & poſteà inferrem alteri damnum tanti æſtimatum, nec haberem aliunde, quo illud compenſarem; tenerer dare illa 100. Deo vota, nec poſſem perſoluere votum, omiſſa damni compẽſatione; quia obligatio ſtrictæ iuſtitiæ præponderat obligationi religionis: ergo ſimiliter hîc, cùm ratione contractus & damni pudicitiæ, corpus illius ſit obnoxium puellę, nec aliter poſſit ex ęquo ſarciri, niſi cum illa contrahendo, tenebitur contrahere, & etiam conſummare matrimonium: nam contrahendo & non conſummando, non cenſebitur reparatum damnum pudicitiæ, nec occurretur efficaciter infamiæ imminenti.

Tertiò, Quia puella bona fide ex parte ſua cõpleuit contractum, cum damno ſuæ pudicitiæ: ergo alter tenetur complere ex parte ſua. Neque puella tenetur admittere aliam compenſationẽ, tum quia pudicitia non eſt pecunia æſtimabilis, tum quia non tenetur ſubire infamiam amiſſæ virginitatis, vt ille votum ſuum impleat.

Aduerte tamen, ſi puella ſciuit eum habere votum caſtitatis vel Religionis, non poteſt vrgere ipſius nuptias; quia non bona fide contraxit, cùm videret ipſum non poſſe nuptias promittere. Sed, tenetúrne tunc aliter compenſare? Certè non videtur teneri; (niſi fortè perſuaſerit puellæ ſe facilè obtenturum diſpenſationem) quia non fuit ab ipſo decepta. ſciuit enim, quod promiſſum eſt, non poſſe ab ipſo licitè præſtari. 33 *Si ſciuit eius votum.* *An aliter compenſare teneatur.*

Petes, Vtrùm in his caſibus impetrari debeat diſpenſatio voti? Reſpondeo, non videri neceſſarium; quia executio voti facta eſt illi illicita. conſulendum vt petatur; quia aliàs tenebitur ex parte ſua ſeruare caſtitatem, ſi eam vouit; vnde non poterit debitum petere, ſed tantùmmodò reddere, ea implicitè vel explicitè petente. 34 *Diſpenſatio.*

Quod dictum eſt de eo, qui promiſſione matrimonij virginem decepit, non poſſe illum ingredi Religionem abſque ipſius conſenſu; idem dicendum de eo, qui contractis ſponſalibus non obtinuit quidem vſuram corporis, ſed magnam familiaritatem, quæ moueat ſuſpicionem copulæ, ita vt abſque notabili infamia puellæ nõ poſſit recedere à cõtractu. ita Corduba & Lopez ſupr. n. 29. citati. Ratio eſt, quia non poteſt hanc iacturam aliter ſarcire. Idem dicendum ſi erat vidua bonæ famæ, & non infimæ ſortis, ob eamdem cauſam. Denique idem docet Sancius lib. 8. diſput. 36. ſi puella vi vel dolo fuit deflorata, vel precibus violentiæ æquipollentibus; & corruptor vt huic iniuriæ ſatisfaciat, ſpõte promittat ei matrimoniũ: tunc enim tenetur ſtare promiſſis, nec poteſt illã inuitã Religionem capeſſere. Ratio eſt, quia ex 35 *Si ſponſalia contraxit.* *Si vi vel dolo deflorata fuit.*

vt illius deſlórationis iniurioſæ tenetur illam ducere. vel dotare, iuxta cap.1.de adulteriis, quod ex lege veteri tranſlatum in Ius canonicũ.Itaque cùm ratione iniuriç violationis teneatur ad alterum diſiunctiuè, vbi ſemel elegérit alteram partem, non poteſt mutare abſque conſenſu puellæ. *quod enim ſemel placuit, ampliùs diſplicere non poteſt*: iuxta regulam 21. de regul. Iuris in 6. Quod intellige, ſi alterius interſit, vt ibidem Gloſſa: atqui hic plurimùm intereſt puellæ te non mutare. Confirm. quia cùm obligatio eſt diſiunctiua, facta electione alterius partis, hæc ſola debetur; vt patet in aliis debitis. electio autem in huiuſmodi eſt debitoris; vnde debet eſſe libera. quare ſi metu cogatur ad illam partem, nempe ad promittẽdum matrimonium, non tenetur ad illam; ſed ſoluendo dotem, vel damnum ſarciendo, eſt liber.

Si viduam vi vel fraude. Si viduam honeſtam vi vel fraude abſque promiſſione matrimonij cognouit, etſi poſteà ei promitteret matrimonium in ſatisfactionem, nihilominùs poſſet alio modo pro iniuria ſatisfacere; & ita religionem ingredi. ita Sancios ſuprà. quod intelliga, niſi ſequeretur illam grauis infamia, *Promiſſio libera.* cui alia ratione non poſſit occurri. Ratio eſt, quia talis promiſſio fuit omnino libera; (ſolùm enim de deſlorante virginem ſtatutum eſt, vt teneatur eam ducere, vel dote augere, cap.1.& 2.de adult.) vnde habet tacitam conditionem, Niſi religionem ingrediar. Sicut qui promiſſione pecuniæ puellam deſlorauit, etſi poſteà loco pecuniæ promittat matrimonium, nihilominùs poteſt religionem ingredi ſoluta pecunia promiſſa: quia cùm ſit promiſſio omnino libera, non à Iure imperata, habet tacitam conditionem prædictam.

Contraria ſententia verior. Verùm etſi hæc ſint probabilia; verius tamen puta eſſe eamdem rationem in foro conſcientiæ, ſiue promiſſio facta ſit viduæ honeſtæ, ſiue virgini, in prædictis caſibus, modò cetera ſint paria. Ratio eſt, quia Ius illud c.1.de adult. cum obligat ante ſententiam Iudicis, vt ſuprà dictum eſt, & communiter docent Auctores. Itaque promiſſio illa matrimonij in vtroque caſu cenſetur liberalis; ac proinde tacitam habens conditionem, Niſi religionem ingrediar. poterit ergo ingredi, ſoluendo dotem, aut prudentis arbitrio compenſando, niſi per ſententiam coactus fuerit illam duce- *In foro externo.* re. Vbi etiam aduertendum, eum qui conſentientem deſlorauit, ſi poſteà ei matrimonium promittat, in foro externo cogendum vt eam ducat. Ratio eſt, quia quando vi vel dolo fecit ſecuta promiſſione, eſt compellendus, vt dictum eſt; atqui præſumitur ita feciſſe; quia non videtur ſponte conſenſiſſe: vnde cogetur, niſi probet illam vel non fuiſſe virginem, vel ſponte præbuiſſe conſenſum, vt rectè Sancius ſuprà.

DVBITATIO V.

Vtrùm adulter teneatur aliquid reſtituere marito adulteræ pro iniuria, ſi partus non ſit ſecutus.

36 RESpondeo & dico Primò, Si nullum aliud damnum ſecutum eſt, non teneri quidquam pro hac iniuria marito illata rependere. Ratio eſt; quia iniuriæ ab omni damno ſeparatæ, non debetur ex iuſtitia, niſi ſatisfactio, per ſigna doloris, veniæ petitionem, &c. quæ tamen locum non habet, quando iniuria ignoratur; vnde niſi maritus reſciſcat, non tenetur adulter ad talem ſatisfactionem. hęc enim ſatisfactio non fit, niſi ſentienti ſe iniuria affectum, cum conſiſtat in placatione animi exacerbati. quòd ſi reſciſcat, & putetur cupere, tenetur: aliàs minimè.

Dico Secundò, Si maritus exigat ſatisfactionem pecuniariam, alter non tenetur eam præſtare. Ratio eſt; tum quia tale damnum non eſt illatum; tum quia hæc conuentio ſeu tranſactio pro iniuria adulterij, Iure eſt interdicta, L. Transfigera, 18. C. de tranſactionibus, vbi dicitur: *Tranſigere vel paciſci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non eſt.* Idem vetatur L. Miles. 11. ff. ad legem Iuliam, de adulteriis. quod idcircò Ius vetuit, ne maritus videatur ſuæ vxoris lenocinium facere, eiúſque corpus ad quæſtum tamquam leno proſtituere. Si tamen maritus occultè tranſi- 37 geret cum adultero ſine ſcandalo, non videretur peccare, nec ad reſtitutionem teneri; quia leges illæ magis pertinent ad Iudices, ne concedatur actio, nimirum in pœnam, ob præſumptionem lenocinij; quàm ad mores priuatos. 38 *Occulta tranſactio non eſt illicita.*

DVBITATIO VI.

Vtrùm ſi ſecutus ſit partus, teneatur adulter ad reſtauranda damna, quæ conſequuntur, marito vel heredibus legitimis, ex ſuſtentatione eius & hereditatis partitione.

RESpondeo & dico Primò, Adulter non tenetur ad vllam damni compenſationem, niſi ei 39 moraliter certum ſit, eſſe ſuam prolem. Vbi aduerta, non videri certum, quamdiu habet probabilem rationem dubitandi de contrario; vt dictũ eſt 1.2.q.19.a.6. Id enim moraliter certum cenſe- *Quid certum.* tur, quod prudenter ita creditur, vt contrarium nullo modo videatur probabile: talia enim paſſim humano more certa dicuntur. Nunc probatur; 40 quia in dubio, melior eſt conditio poſſidentis: nemo enim tenetur aliquid ſoluere, & ita ſua ſe ſpoliare, niſi ei conſtet ſe debere. conſentiunt ferè in hoc DD. Quamuis enim quidam dicant illum teneri, quando probabiliter credit eſſe ſuam prolem, hoc tamen non eſt ita generatim intelligendum; ſed quando ita credit, vt non habeat probabilem rationem dubitandi de contrario. Fieri enim poteſt, vt quis probabiliter credat eſſe ſuam prolem, & etiam probabilitatem habeat non eſſe: quo caſu certum eſt non teneri. vide Sotum lib. 4. de Iuſtit. q.7. art.2. Nauar. c.16. n.48. & 49.

Dico Secundò, Si vllo modo ſuaſit vel procu- 41 rauit, vt adultera prolem ſuſceptam marito ſup- *Si ſuaſit, tenetur.* poneret, fingerétque eſſe eius prolem, tenetur de damno ſecuto; nempe de alimentis & hereditate, vnà cum adultera. Ratio eſt; quia vterque eſt cauſatorios damni.

Vbi aduerte, vtrumque teneri pro rata æquè primò; adulterum, quia vtriuſque nomine ſuaſit; adulteram, quia vtriuſque nomine fecit. Quando *Conſultor & executor.* enim conſilium eſt in cõmodum conſultoris, ipſe tenetur primo loco, executor ſolùm in defectum. ſi tantùm eſt in commodum executoris, executor tenetur primò, conſultor ſolùm ſecundariò in defectum

41 defectum. ſi in compendium vtriuſque, vterque tenetur æquè primò pro rata: in ſolidum verò, ex defectu alterutrius, vt inf. c. 13. dub. 5. dicetur.

42 Dico Tertiò, Si adulter agnoſcat eſſe ſuam prolem, vel certè nullam habeat iuſtam rationem dubitandi, tenetur reſtituere ſaltem ea quæ impenſa in alimenta prolis, à tertio anno ætatis & deinceps, quamdiu parens tenetur filium alere, quamuis non ſuaſerit ſuppoſitionem. Eſt communis ſententia Doctorum contra Sotum ſuprà. Probatur, quia pater à tertio anno tenetur alere filium & deinceps, donec ſibi de alimentis prouidere poſſit; à partu autem ad tertium annum incluſiuè, tenetur mater: colligitur ex c. 2. De conuerſione infidelium. & probat ibidem Gloſſa. Et ex L. Nec filium. 9. C. de patria poteſtate. Sed præ-
43 cipua difficultas eſt de reſtitutione hereditatis, quam nothus ille cum aliis filiis, tamquam vnus ex legitimis prolibus, cernit.

Alimenta.

Quidam docent, etiamſi adulter agnoſcat eſſe ſuam prolem, tamen non tenere ſarcire damnum legitimis filiis, ex illegitimi ſucceſſione obueniens; modò non fuerit auctor ſuppoſitionis. docet hoc Sotus ſuprà, & Henriquez lib. 1. De matrimonio cap. 21. vbi pro eadem ſententia citat Pennam. Alij quidam recentiores, etſi contrarium teneant, tamen fatentur, hanc Soti ſententiam non eſſe improbabilem.

Sententia Soti & quorumdam aliorum.

Probari poteſt Primò, Quia iſte adulter non eſt verè cauſa huius damni: neque enim illud intendit, neque ſua actione attingit, ſed aliena actione prouenit: nempe matris ſuppoſitione, & fictione, quæ illum tamquam legitimum marito ſuo ſupponit; cuius fraudis adulter non eſt auctor, nec conſultor, vti ponimus.

Secundò, Si adultera procuraret ſibi abortionem, non cenſeretur adulter cauſa homicidij: niſi fortè ſuaſiſſet vel adiuuiſſet: ergo ſimiliter non cenſebitur cauſa ſuppoſitionis, & conſequenter neque damni ex ſuppoſitione ſecuti; non enim videtur eſſe magis cauſa ſuppoſitionis quàm abortionis, cùm neutrum conſuluerit, & vtrumque ex ſola voluntate adulteræ ſecutum ſit: ipſo materiam, circa quam vtrumque fit, dumtaxat ſuppeditante, id eſt, prolem.

Dices, cenſeri auctorem huius ſuppoſitionis, quia
44 matrem in eam neceſſitatem coniecit, vt neceſſariò deberet prolem ſupponere, alioquin debuiſſet ſeipſam prodere. Reſpondetur, non ideò cenſeri auctorem, quia non coniecit illam nolentem & inuitam in eam neceſſitatem, ſed volentem: vnde ipſa ſibi debet imputare, quòd in ea neceſſitate ſit conſti-
45 tuta. Addi poteſt, probabile videri, quòd etſi per iniuriam, illam in hanc neceſſitatem conieciſſet, (quamuis teneretur illi de damno quod ipſa pateretur) non tamen obligatum ita heredibus, quibuſcum illegitimus opera matris hereditatem diuidit; vt ſi conſtituam aliquem in neceſſitate accipiendi mutui aut vendendi ſupellectilis, & ille ratione iſtius inopiæ faciat iniuriam tertio, non teneor tertio, cui ille iniuriam, occaſione inopiæ, fecit; ſed illi, cui ego iniuriam intuli.

Verùm contraria ſententia mihi placet, Primò, quia communis, à qua proinde in re tanti momenti non eſt facilè recedendum. Secundò, quia non expedit in re tam nefaria fauere adulteris. Tertiò, quia etiamſi adulter non ſuaſit, ſuppoſitionem, tamen eſt cauſa cur nothus ille credatur eſſe legitimus filius mariti, idque iniquo modo, videlicet commercio cum vxore aliena.

Contraria placet.

Vnde cùm ex iniurioſo facto ipſius ſequatur 46
hæc falſa credulitas; cenſetur etiam cauſa damni, quod ex illa credulitate naſcitur.

Neque dici poteſt, hoc damnum inde naſci per accidens; quia ſicut ille error vt plurimùm ſequitur ex tali facto iniquo, ita ex errore damnum: idque facile erat præuidere.

Et confirm. quia adulter verè eſt cauſa ſuppoſitionis: hoc ipſo enim quo facit naſci prolem ex aliena vxore, ſupponit illam marito eius tamquam eſſet ipſius vera proles. nam id ſufficit vt cenſeatur proles mariti, & conſequenter vt ſupponatur marito tamquam ſua. ergo eſt cauſa ſuppoſitionis, & conſequenter damni quod ſequitur. Sicut ſi ipſe poneret prolem viuam actu in vtero vxoris alterius, verè ſupponeret prolem marito, non minùs quàm ſi occultè in domo, ſubtracta vel interfecta prole illius, ſupponeret extraneam. atqui eadem eſt ratio de ſemine, quod eſt proles in potentia: ſicut perinde eſt, ſiue ſerpentem actu, ſiue ſemen eius ponas in loco, vnde poſteà nociturus eſt.

Dices, Sola mulier ſupponit pariens in domo mariti, vel affirmans eius eſſe prolem.

Reſp. Negando antecedens; quia non eſt opus ad ſuppoſitionem, vt dicat eſſe prolem mariti. Nam hoc ipſo quo non eſt ſuſpicio adulterij, cenſetur eſſe mariti; quare eo ipſo quo cauſam dedit pariendi, ſuppoſitionis crimen admiſit. vnde cùm non ſola, ſed vnà cùm adultero cauſam dederit, etiam adulter eſt cauſa ſuppoſitionis. Nec refert etiamſi foris non pariat; quia ad id non tenetur, niſi ſalua fama & vita commodè poſſit: & quamuis poſſet, non tamen idcircò, id omittendo, ipſa eſſet ſola cauſa ſuppoſitionis: quia per hoc non excuſaretur adulter, neque idcircò ex eius facto minus damni proueniret.

Non ſola mulier eſt cauſa ſuppoſitionis.

Similiter non excuſatur ille, etſi orta ſuſpicione adulterij, ipſa iuret eſſe prolem mariti; quia damnum aliarum prolium ſemper ex eius facto iniuſto ſequetur, ſi nothus ſuccedat. ſicut quando duo cauſam efficacem damni futuri dederunt, non excuſatur alter ex eo quòd alter cauſam illam occultet. v. g. Titius & Caius propinarunt alicui latens venenum, vnde ille moriturus eſt, niſi ei ſuccurratur. oritur ſuſpicio de Titio: negat Titius: hinc fit vt ille moriatur: non excuſatur Caius à reſtitutione, ſed vnà cum Titio tenetur. quia cauſam efficacem dedit, vnde reipſa damnum ſecutum eſt.

Hinc etiam patet, non eſſe neceſſe vt tempore adulterij extent liberi, quibus fiat iniuria. quia ſufficit per actum iniuſtum poni cauſam, ex qua liberis extantibus damnum ſequetur. Manet enim actus ille iniuſtus virtute in cauſa, velut in ſemine. ſicut cùm tyrannus legem iniuſtam ſcribit, quæ etiam ad 100. annos nocet.

Ex his facilè ſoluas rationes ſententiæ diuerſæ.

DVBITATIO VII.

Ad quid teneatur adultera, ſi partus ſecutus ſit.

RESpondeo, & dico Primò, Tenetur quantum fieri poteſt ſine famæ diſpendio & vitæ periculo, procurare, ne legitimi heredes ratione huius illegitimæ prolis aliquid detrimenti capiant. 47

Tenetur compenſare. capiant. Ita communiter DD. Vnde ſi habet paraphernа, tenetur ea relinquere legitimis in compenſationem. Similiter, ſi quid ex labore capiat lucri; ad quod ei etiam diligentia præſtanda. Debet etiam ſolitos ſumptus imminuere, quantum commodè poteſt, ſpectata conditione ſtatus, valetudinis, &c. Quòd ſi hiſce modis non poteſt ſatisfacere, tenetur eum inducere ad capeſſendam Religionem, ſi ad eam videatur idoneus. Ratio eſt, quia omnibus modis debet auertere damnum heredibus.

48 Dico Secundò, Si hiſce modis plenè poteſt damnum compenſare, non tenetur ad aliud, ſed poteſt permittere, vt illegitimus ſuccedat. Ratio eſt, quia nullum tunc ſequitur damnum legitimis heredibus.

Dices, Illegitimus per leges ciuiles eſt incapax hereditariæ ſucceſſionis: atqui hæ leges obligant in conſcientia.

49 Reſpondeo Primò, Non eſſe incapacem, quando eo nomine illa portio ceteris eſt compenſata; *Poteſt tunc cum aliis ſuccedere.* & res omnino eſt occulta: atque in hoc caſu leges illas accipiendas.

Secundò, Etiamſi ſit incapax, tamen poteſt permitti vt ſuccedat, ne ipſa infametur: præſertim quando alij inde damnum non ſentiunt, ob compenſationem.

50 Dico Tertiò, Etiamſi nullo modo poſſit mater compenſare damnũ; non tenetur tamen prodere ſuum crimẽ marito aut proli, niſi moraliter certa ſit damni auertendi. Eſt communis DD. præter Adrian. q.1. de reſtitut. §. Sed reſtat, & Palud. in 4. d.27. q.2. art.1. qui putãt eam teneri ſeſe prodere, quãuis exiſtimet ſe nihil effecturã; quia, inquiũt, fieri poteſt, vt filius ei credat, & fortè occidat.

Non tenetur, ſi dubitet an proderit. Probatur noſtra ſententia; quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis: ergo quamdiu prudenter dubitat an proderit reuelatio, non tenetur famam ſuam, crimen occultum pandendo, prodigere, multóque minùs, quando parum eſt credibile profuturum. imò id magnæ eſſet imprudentiæ; redderet enim ſe infamem & exoſam apud filium, & ipſum coniiceret in magnos æſtus animorum; quod non eſt faciendum abſque certo fructu, de quo probabiliter non dubitetur.

51 Vbi aduerte Primò, Rarò accidere, vt adultera non habeat iuſtam rationem dubitandi an reuelatio proderit.

Filius non tenetur matri habere fidem. Primò, Quia filius matri dicẽti ipſum ſpuriũ non tenetur credere, etſi ſciat ipſam adulteram fuiſſe, vt docet Gloſſa in c. Officij. 9. de pœnit. & remiſſionib. & fatentur omnes Canoniſtæ in cap. Per tuas. 10. de probationibus, & Iuriſperiti in L. Si poſthumus. 14. ff. de liber. & poſthumis. Ratio eſt; tum quia alleganti ſuam turpitudinem, nullis debetur fides: vt in regulis iuris dicitur; quod intellige, cum alterius præiudicio, vt in præſenti caſu accidit: tum quia, cùm ipſe & ſua, & publica opinione ſit legitimus, non tenetur cum tanto ſuo incommodo ſe reputare illegitimum, niſi conuincatur. Itaque quamdiu ſubeſt aliqua ratio ſuſpicandæ fraudis vel erroris, non tenetur credere. Tum denique, quia ingenium mulierum eſt, alios præter modum amare, alios odiſſe.

Secundò, Quia mater poteſt ſibi perſuadere, filium, etiamſi credat animo, tamen verbis negaturum; nec ideò ceſſurum hereditate, ſed potiùs omnia litibus & tumultibus miſturum.

Aduerte Secundò, Si filius omnino conuincatur, (vt, quia mater teſtibus probat, parentem toto illo tempore abfuiſſe) tenetur non adire hereditatem. 52 *Si conuincatur eſſe illegitimum.*

Dices, Qui alterum infamauit, tenetur reuocare, quamuis non putet aliquem crediturum: ergo mulier tenetur ſe filio aperire, &c. Ita Adrian.

Reſpondeo: Si infamator certus ſit nihil profuturum, non tenetur: ſi dubius, tenetur; quia ipſe damnum intulit in fama, quod etiam cum famæ diſpendio debet ſarciri. mulier autem ipſa damnum non intulit, ſed ſolùm cauſam dedit, ex qua damnum ſequetur, non famæ ſed pecuniæ: vnde tenetur impedire, ſi poteſt, etiam cum diſpendio pecuniæ; non tamen cum diſpendio vel periculo famæ.

Dico Quartò; Quamuis certa ſpes eſſet per reuelationem criminis, damnis heredum occurſum iri; non tamen tenetur crimen ſuum patefacere, ſi inde periculum vitæ vel famæ ſibi impendere putaret. 53 *Non tenetur cum vitæ periculo.*

De periculo vitæ eſt communis ſententia DD. *De periculo famæ* docet Scotus d. 15. q. 2. ſub fine. Gabr. ibidem q. 2. Caiet. q. 62. a. 6. & opuſculo 31. reſponſione. 14. & Nauar. c. 16. n. 44. & c. 17. n. 89. vbi fusè & doctè id probat, & c. 18. n. 47. Couarr. regula Peccatum, 2. p. n. 7. Innocent. Panor. & alij Canoniſtæ in c. Officij. 9. de pœnit. & remiſſ. Caſtro lib. 2. de poteſtate legis pœn. cap. 11. Medina C. de reſtitut. q. 3. Et quidem *de periculo vitæ* patet Primò, Quia vita nullo pretio eſt æſtimabilis: ergo propter rei pecuniariæ reſtitutionem, non tenetur quis vmquam vitam prodigere aut periculo exponere.

Secundò, Quia in periculo vitæ ceſſat dominiorum diſtinctio, ita vt licitè re aliena tamquam tua vti poſſis: nec teneatis eam reſtituere, quamdiu periculum durat, vt ſi in fuga alienum equum conſcenderis, & illic perierit: ergo, &c. Hinc fit, vt etiamſi ampliſſima hereditas, aut primogenitura, aut etiam regnum ad ſpurium deuolui deberet; non tamen ad hoc impediendum vita exponi debeat. numquam enim poteſt eſſe tanta externorum bonorum copia, vt ipſam per ſe ſolam præferri vitæ oporteat. Si tamen ſpurius eſſet perditis moribus, ita vt ex dominatu eius timeretur mala Reipublicæ adminiſtratio; legitimus autem eſſet optimæ ſpei, teneretur adultera etiam cum vitæ periculo impedire ſpurij ſucceſſionem. hoc enim non prouenit ex obligatione, qua tenetur impedire damnum legitimi heredis, ſed malum Reipublicæ: eſtque hæc obligatio potiùs ex lege charitatis vel iuſtitiæ legalis, quàm Iuſtitiæ commutatiuæ. 54 *Niſi maiora mala impendeant.*

Altera pars, quòd *neque cum famæ periculo.* 55 *Neque cum periculo famæ.*

Probatur Primò ex cap. Officij. 9. de pœnitent. & remiſſionibus. vbi Pontifex conſultus de quadam muliere, quæ partum ſibi inſigni artificio ſuppoſuerat, eſſetne abſoluenda, cùm crimen ſuum timeret marito detegere, reſpondet: *Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem ſuſcepit, quamuis id timeat conſiteri, non eſt pœnitentia deneganda, ita nec illi; ſed competens ſatisfactio debet iniungi per diſcretum ſacerdotem.* Hic Pontifex loquitur in genere de ea, quæ ob aliquam iuſtam cauſam timet marito detegere crimen; nempe ob periculum vitæ, vel famæ, vel etiam perpetuæ offenſionis.

Secun

56 *Res superioris ordinis.* Secundò, Quia facta eſt res ſuperioris ordinis, quæ iuxta Regulam Caiet. & Nauarri numquam eſt neceſſariò exponenda pro rebus inferioris conditionis. Hinc enim fit, vt homo etiam infimæ ſortis non teneatur vitam exponere pro maximis theſauris reſtituendis, vel fama, etiam illuſtris hominis, reparanda.

Tertiò, Quia fama apud homines pecunia non ſolet æſtimari: & ſi quis eam ſic æſtimaret, præoptando pecuniam famæ, contra rectam rationem faceret; *melius enim eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, vt habetur Prouerbiorum 22. quo fit, vt etiamſi ad perfectionem pertineat pecuniarum renuntiatio; non tamen famæ & boni nominis; cùm hæc ad ædificationem proximi, & rectam officij adminiſtrationem pertineant. vide infrà c. 11. dubit. 15.

Quartò, Quia quòd ſoli ſuccedant legitimi, legibus humanis eſt introductum; quæ non videntur obligare, ſed omnino ceſſare, quando imminet tale diſpendium.

Aduerte autem Primò, nos loqui de muliere honeſtæ conditionis, & quæ pro tali paſſim habetur: hæc enim propriè eſt bonæ famæ. Nam ſi ſuſpecta ſit, vel adeò vilis, vt ipſius fama prudentũ iudicio parui ſit pretij; putarem locum habere poſſe ſententiam Soti, famam iudicio prudentum eſſe componendam cum æſtimatione hereditatis: quod tamen non admiſerim de vera fama, qualem honeſtæ conditionis & vitæ materia poſſidet. 57

Secundò, ſi maritus ſit vir valdè bonus & prudens, & pariter filius, ipſique rem ſilentio ſint compreſſuri, neque idcircò mulierem oſuri, aut probris vexaturi; non cenſebitur ſe infamare, quamuis crimen illis detegat. Vnde ſi hę circumſtantiæ adſint, & ſimul ſi certa ſpes damni auertendi, (quod ſanè rariſſimum eſt) tenebitur ſe ipſa prodere. 58

CAPVT VNDECIMVM.

De iniuriis famæ & honoris, per detractionem & contumeliam, déque neceſſaria reſtitutione.

Complectitur Dubitationes 27.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit fama & honor, & quo modo diſtinguatur.

1 *Fama.* RESPONDEO, Iuriſperiti ſic definiunt: *Fama eſt illæſæ dignitatis ſtatus, legibus & moribus comprobatus.* Ita habetur L. Cognitionum. 5. ff. de extraord. cognit. ſed hic tantùm bona fama deſcribitur. In genere ſic deſcribi poteſt: *Fama eſt multorum exiſtimatio de vita & moribus alterius.* Sermo etiam de hiſce & rumor, fama dici ſolet, nempe à *fando*. ſed potiſſimùm conſiſtit in ipſa opinione & iudicio interno; éſtque duplex, *Bona*, *Mala*. *In quibus fama bona ſita ſit.* Nos hîc ſolùm de bona agimus, quæ potiſſimùm conſiſtit in opinione virtutis & ſapientiæ (in quibus etiam intelligo functiones ex his procedentes;) hæc enim duo ſunt propria hominis bona, ob quę ſola eſt laude dignus: ſecundariò autem in opinione ingenij, eloquentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, potentiæ, opum, & ſimilium; quæ etiam magni æſtimantur apud homines, qui & famam ex hiſce quærunt.

2 *Honor.* *Honor autem nihil eſt aliud, quàm teſtificatio quadam excellentiæ alterius* vt docet D. Thom. q. 103. art. 1. ad 2. immediatè tamen eſt teſtificatio noſtræ opinionis, de excellentia alterius, cum quadam noſtri ſubmiſſione; & mediatè, ipſius excellentiæ. nam ſigna externa immediatè ſignificant noſtros conceptus & affectus; mediatè res ipſas. *Dupliciter exhibetur.* Hoc autem fit vel verbis, vel ſignis. Verbis, vt quando quis alterum honorificè compellat, vt ſapientem, eximium, magnificum, clariſſimum, &c. Signis, vt genuflexione, corporis inclinatione, ceſſione primi loci, erectione ſtatuę, &c. qui enim cupiunt honorari, nihil aliud optant, quàm talia ſigna ſuæ excellentiæ exhiberi.

Excellentia autem, quam reſpicit honor, potiſſimùm conſiſtit in ſapientia & virtute (quæ etiam ſanctitas dicitur;) hæc enim habent præcipuam excellentiam. Deinde etiam in aliis perfectionibus & dignitatibus vel moralibus, vel realibus à Deo cõmunicatis, ſiue mediante ratione naturali, ſiue ſupernaturaliter. Sic poteſtas, quæ eſt in Principibus Eccleſiaſticis & ſæcularibus, & quæ eſt in Sacerdotibus, eſt honorãda; quia eſt communicatio quædam diuinæ poteſtatis: dignitas quoque principij, ſeu cauſæ, quæ eſt in parentibus: denique omnis perfectio rationalis naturæ; quia eſt participatio quædam perfectionis diuinæ, eſt aliquo modo ratio honorandi, ſi nihil aliud impediat. Quod addo, propter *dæmones* & *damnatos*: qui quia in malo obdurati, & omni ignominia digni, nullo honore ſunt afficiendi. 3 *Excellentia in quibus conſiſtat.*

Denique id quod ſingularem quemdam ordinem, vel vt effectus, vel vt inſtrumentum ad haſce perfectiones habet, etiam eſt ratio honorandi. Sic nobilitas & diuitiæ honorantur: nobilitas, quia ex præclarè geſtis orta eſt; diuitiæ, quia ad opera præclara facultatem præbent, ſúntque virtutis inſtrumentum. 4

Ex his patet differentia honoris & famæ. nam fama eſt opinio virtutis, ſapientiæ, & rerum præclarè geſtarum alterius: honor autem eſt teſtimonium excellentiæ. Fama igitur conſiſtit in interna opinione; & dum exit in opus externum, dicitur laus, vel vituperatio: honor autem conſiſtit in externa ſignificatione noſtræ æſtimationis de excellentia alterius, & ſubmiſſionis noſtri. vnde ſupponit opinionem excellentiæ, & intentionem exteriùs per aliquod ſignum eam teſtandi, (in quo ſigno conſiſtit honor) idque ideò; 5 *Diſcrimen honoris & famæ.*

quia

quia hoc excellentiæ eſt debitum. Hinc fit vt honor ſit excellentius quid, quàm fama: nam includit famam, ſeu opinionem excellentiæ, & prætereà eius reſtificationem & manifeſtationem. Vnde meritò Ariſtoteles lib.4. Ethic. cap.3. docet, *honorem eſſe maximum inter bona externa*; cuius ſignum eſt, quia, vt ipſe ait, *Principatus & diuitiæ, propter honorem ſunt optabilia*. ſed de his plura infrà c. 36. dubit. 1. & 2.

DVBITATIO II.

Quid ſit detractio.

D. Thomas quæſt. 37. art. 1.

6 RESpondeo, *eſt aliena famæ occulta & iniuſta denigratio ſeu violatio*. Ita ab omnibus paſſim DD. definiri ſolet. Vbi aduerte, duo requiri ad *detractionem*. *Detractio.* Primò, vt aliquid dicatur, vel eo modo dicatur, vt alicuius famam & exiſtimationẽ, quam poſſidet in animo alterius, extinguere aut minuere valeat. Secundò, vt fiat occultè, ſaltem iuxta intentionem dicentis: ſi enim quis in præſentia alterius, famę detrahere intendat, iam non erit ſimplex detractio, ſed *contumelia*, quæ dictis vel aliis ſignis incoràm violat alterius honorem:

7 vt patet ex D. Thoma q.72. a. 1. Vnde dupliciter differt *detractio à contumelia*. *Differt à contumelia.* Primò, quòd detractio directè lædat famam; contumelia autem honorem. Secundò, quòd detractio fiat occultè, ſeu in abſentia, ſicut furtum; iuxta illud Eccleſiaſtæ 10. *Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit*: contumelia autem potiſſimùm fit incoràm. ſicut enim honor non exhibetur niſi præſenti, vel abſenti tamquam præſenti; (deſiderat enim is qui honorat, vt honorato innoteſcat & opinio, quam de illius excellentia habet, & teſtimonium, quod exhibet) ita contumelia non fit niſi præſenti, vel abſenti tamquam præſenti. Vnde patet, detractionem ceteris paribus eſſe minus peccatum, quàm contumeliam; tum quia minus bonum aufert; tum quia eſt minùs contra alterius voluntatem. nam occultè & altero neſciente aufert famam; ſicut fur pecunias; quod eſt ſignum, ipſum revereri eum cui nocet. ſed contumelia, quaſi vi illata, honorem aufert ſcienti & actu renitenti, ſicut raptor pecunias.

8 Notandum eſt, Detractionem fieri octo modis, *Fit octo modis.* vt colligitur ex D. Thoma: quatuor directè, & quatuor indirectè. Directè Primò, imponendo crimen falſum. Secundò, amplificãdo crimen verum. Tertiò, pandendo crimen occultum. Quartò, ſiniſtre interpretando alterius factũ: qui quartus modus, quatenus in animo alterius per tuam interpretationem lædis bonam opinionem quam ipſe de proximo conceperat, vel ingeneras prauam; pertinet ad detractionem: vt verò in animo tuo ſic iudicando temerè, proximo iniuriam facis; ad temerariũ iudicium. Indirectè Primò, negando rectè facta, vel dotes alterius. Secundò, ea extenuando. Tertiò, tacendo bona alterius eo loco & tempore, quo tuum ſilentium alij interpretabuntur tacitam vituperationem. Quartò, ſimulatè vel frigidè laudando: vt quando quis ſimulat ſe velle laudare aliquem, & tamen nihil affert laude dignum. Nam vt Phauorinus apud Gellium lib. 19. Noctium Attic. c. 3. ait, *Prius eſt frigidè laudare, quàm apertè reprehendere.*

DVBITATIO III.

Quale peccatum ſit detractio.

D. Thom. art. 2. & 3.

NOtandum eſt, Non eſſe detractionem, ſi quis ſeruato ordine correptionis fraternæ, patefacit teſtibus vel Superiori crimen fratris vt emendetur; quia non eſt iniuſta famæ læſio. Nam pro bonis ſuperioris ordinis, licitè exponuntur bona inferiora; vt pecunia pro vita corporali, & fama pro ſalute ſpiritali. Vt autem ſit detractio, requiritur vt iniuſtè fama lædatur; quod dupliciter fieri poteſt. Primò, directa intentione, Secundò, indirecta. 9

Nunc, dico Primò, Si directè intendas famam alterius lædere, erit formalis detractio; ex genere ſuo peccatum mortiferum, grauius quidem furto, (quia lædit proximum in bono, quod pecunia eſt præſtantius) ſed leuius homicidio (quia illud bonum eſt minùs præſtans quàm vita,) & leuius adulterio; quia adulterium triplicem malitiam continet: nempe contra bonum prolis, contra ſanctitatem matrimonij, & contra ius coniugis, vt ſuprà oſtenſum eſt. 10 *Eſt peccatum mortiferum.*

Dixi, *ex genere ſuo*, quia ratione exiguitatis materiæ, in qua quis intendat famam alterius lædere, poteſt eſſe veniale; vt ſi de induſtria aliquam paruam imperfectionem alterius narres. 11

Similiter, ratione materiæ vel circumſtantiarum fieri poteſt, vt aliquod furtum ſit grauius aliqua detractione, & aliqua detractio adulterio: infamare enim grauiter aliquem Ordinem Religioſum, vel Prælatum Eccleſiaſticum, peius eſt peccato adulterij. Inter omnes detractiones ea eſt peſſima, quæ fit per libellos famoſos; *Libelli famoſi.* tum quia ad plurimos permanat; tum quia ægerrimè poteſt aboleri, cùm auctor nequeat deprehendi. Vnde morte punitur & qui libellum famoſum ſparſerit, & qui inuentum vulgauerit; vt patet L. vnica, C. de famoſis libellis.

Dico Secundò, Quòd ſi non intendas lædere famam, ſed ex quadam loquacitate narres peccata vel defectus alterius, eſt detractio materialis; quia læſio alterius non eſt directè volita: eſt tamen peccatum mortiferum, ſi id, quod narratur, grauiter proximi famam lędat. Ratio eſt; quia etſi expreſſè nõ intendas lædere; tamen intendis implicitè, dum vis illud vnde per ſe læſio ſequitur. 12

Dico Tertiò, Si id quod narratur, parum lædat, erit veniale. 13 hinc fit Primò, vt narrare defectus *Defectus veniales narrare.* veniales proximorũ, non ſit niſi veniale: vt docet D. Anton. p. 2. tit. 8. c. 4. & Silu. v. Detractio, n. 2. Ratio eſt, quia cùm nemo ferè ab his ſit liber, nõ notabiliter lædũt famam; niſi fortè conditio perſonæ talis eſſet, vt in ea huiuſmodi defectus cenſeantur magni momenti; vt ſi quis diceret de viro 14 graui & religioſo, eſſe mendacẽ, id eſt, crebrò mẽtiri: nam dicere illum ſemel vel bis mentitum, nõ eſſet mortale; quia nõ ideò amitteret famam. Secundò, ob eamdem cauſam ordinariè nõ eſt peccatum mortiferum, reuelare defectus naturales; (niſi inde aliquod notabile damnũ ſequatur) ſiue illi defectus ſint animi; *Defectus naturales.* vt ſi dicas quempiam eſſe ignarum, parui iudicij, parui ingenij: ſiue corporis; vt eſſe cæcum, gibboſum, &c. Idem locum habet in defectibus natalium, vt ſi quis dicat eſſe filium Clerici, natum ex adulterio, & ſimilia: vt *Natalium defectus.*

docet

15 docet Pet. Nauar. lib.2.c.4. num.307.& inſinuat Nauar. c.18. n.24. niſi fortè proptereà putaretur valdè in animo eorum, quibus dicitur, contemnendus. Ratio eſt; quia ob hæc non cenſetur quis
16 infamis. Si tamen in faciem hæc & ſimilia, præſertim viro honorato, dicantur cõuitiandi cauſa, erit peccatum mortale; quia cenſetur notabilis contumelia; ſecùs ſi vilis ſit conditio; niſi fortè grauem mœrorem inde putetur concepturus.
17 Tertiò, Quando ratione conditionis perſonæ, peccata, etiam mortifera, nõ cenſentur notabiliter lædere famam; non eſt peccatum mortale, horum reuelatio: vt ſi quis dicat, militem commiſiſſe duellum, habere concubinam, decepiſſe puellam: vel, adoleſcentem eſſe prodigum, deditum
18 amoribus. Quartò, Idem dicendum, ſi generalibus nominibus peccatorum mortalium aliquem infames; vt ſi dicas, eſſe ſuperbum, auarũ, iracundum; vt docet Siluester Detractio n.2. ex D. Anton. ſuprà. Ratio eſt, quia hæc nomina ordinariè non ita accipiuntur, vt ſonent peccata mortalia; ſed vt naturalem inclinationem, vel veniales defectus denotent. Fieri tamen poteſt, vt ratione dignitatis perſonæ, de qua dicuntur, vel quia putantur accipienda pro grauibus vitiis, ſit in his peccatum mortiferum. vide Nauar. cap.18.n.24.

Generalia vitiorum nomina.

DVBITATIO IV.

Vtrùm auditor detractoris peccet mortaliter.

D. Thom. art. 4.

19 RESpondeo & dico Primò, Qui ita audit vt inducat vel excitet ad detrahendum, non minùs peccat quàm ipſe detractor, ſed potiùs magis: ſimiliter qui detrahentem verbis vel geſtibus animat ad proſequendum. Ita D.Thom. ar. 4.& alij. Quòd magis peccet, probatur; quia non ſolùm ipſe in ſe peccat affectu detractionis, ſicut detractor, ſed etiam alteri eſt cauſa detrahendi. detractor enim ſolùm eſt auctor ſui peccati, ille verò & ſui & alterius: vnde tenetur ad reſtitutionem, niſi detractor ipſe reſtituat. In hoc caſu locum habet quod ait Bernardus lib.2. de conſid. ſub finem: *Detrahere vel detrahentem audire, vtrum horum deteſtabilius ſit, non facilè dixerim.*

Inducens detractorem.

20 Dico Secundò, Qui audiendo detractorem, lætatur, non tamen inducit nec animat ad continuandum, peccat mortiferè contra charitatem (vt qui alieno malo lætetur) & etiam contra iuſtitiam, quatenus gaudet eo opere, quo alteri iniuſtè damnum datur: non tamen tenetur ad reſtitutionem, quia non eſt cauſa damni.

Qui lætatur audiens.

Dices, Tenebatur impedire, & non impediuit: ergo eſt cauſa. Reſpondeo, Non tenebatur obligatione iuſtitiæ, ſed ſolùm charitatis. vnde ſaltem non eſt cauſa per iniuriam.

Aduerte tamen, Si quis ſolùm delectetur eloquentia detractoris, vel curioſa cognitione factorum proximi; non tamen deſideret, vt ille detrahat; non eſſe peccatum mortale: ſed tunc ſolùm, quando vel delectatur damno proximi, (quod non poteſt prouenire niſi ex aliquo odio) vel ita delectatur eloquentia vel curioſa cognitione, vt placeat ei quòd alter detrahat. Nam vt Apoſtolus ad Rom.1. ait: *Qui talia agunt, digni ſunt morte, non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.*

Ex curioſitate audiens.

Dico Tertiò, Qui nec inducit, nec lætatur, tamen audit, nec reſiſtit, cùm poſſit, aliquando peccat venialiter, aliquãdo mortifere. Mortifere peccat, ſi infamia ſit grauis, & facilè poſſit eã impedire, nec putet eam alia ratione auertendam, vel breui recuperandam. Ratio eſt; quia charitas obligat, vt graue damnum proximi, quod ipſe inuitus patitur, impediamus, ſi commodè poſſumus. Vnde ſi ſit Superior, qui ex officio tenebatur impediri proximi infamiam, obligabitur ad reſtitutionem, in defectum inferioris. Venialiter peccat Primò, ſi detractio eſt leuis. Secundò, ſi eſt quidem de re graui, tamen ſolùm ſit apud vnum, vel vt ſummum duos, qui rem omnino ſilebunt, tunc enim nõ cenſetur notabilis infamia. ita Caiet. 2.2. q.73.art.2.du.1. Cordub.q.2.concluſ.5. Pet.Nau. lib.2.cap.5.nu.334. ſed hæc ſententia non eſt ita vniuersè amplectenda, vt infrà dub.12. dicetur. Tertiò, ſi nimia verecundia vel animi puſillitate nõ audeat reſiſtere. ratio eſt; quia tunc valdè difficile eſt efficaciter impedire: vnde tũc non tenetur, ſaltem ſub peccato mortali; niſi fortè infamia eſſet valde atrox, vel grauia incõmoda putaretur paſſitura. tũc enim deberet ſibi vim facere, excuſſa verecundia, & modeſtè contradicere. Quartò, Si putet detractorem ſponte reuocaturum vel emendaturũ quod dixit, idque breui & efficaciter: quod vt faciat, adhibenda correptio fraterna, ſi opus ſit. Quintò, Si putet auditores nõ credere. Nullo autem modo peccas, ſi vel non putes profuturam tuam monitionem, vel metuas aliquod magnum damnum; vt contumelias, verbera; vel ſi rationabilis verecũdia obſtet; vt ſi ſis famulus, vel nullius auctoritatis. debes tamẽ tunc, ſi commodè poſſis, vel diſcedere, vel faciẽ triſtiorem oſtendere, vel ſermonem aliò diuertere: nam hac ratione impeditur, vel ſaltem minuitur detractoris feruor, iuxta illud Prouerb.25. *Ventus aquilo diſſipat pluuias, & facies triſtis linguas detrahentium.* vide Chryſoſt.Hom.3. ad populum, à medio vſque ad finem: Bernard. ſerm.24. in Cantica, & ſerm. de triplici cuſtodia, manus, linguæ, cordis.

21 *Non reſiſtens.*

22 *Quando ſit veniale.*

23

DVBITATIO V.

Vtrùm audita, vel alia quælibet referens abſque aſſeueratione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur reſtituere.

24 RESpond. & dico Primò, Non eſſe peccatum mortiferum ſi ita referat, vt ei probabile non ſit vllam inde infamiam orituram, eò quòd alij non ſint credituri. Ita Scotus d.15.q.4. Nau. c.18.n.50. & multi alij DD. Ratio eſt; quia tunc non eſt probabile periculum damni proximo.

Notandum tamen, Si crimen eſſet valde graue, vt hæreſis, proditio, præpoſtera libido; & veriſimile eſſet, ex narratione auditoribus malam ſuſpicionem ſuborituram, poſſe eſſe peccatum mortiferum; quia talis ſuſpicio videtur eſſe magnum malum, reſpectu honeſtæ perſonæ.

25 Dico Secundò, Si quis audita referat corã iis, quos probabile eſt ex ſua leuitate credituros; etiamſi ipſe ſufficientem occaſionem ad id minimè dederit, peccat mortiferè contra charitatem, non

Si ex leuitate putet ... credituros.

tamen contra iuſtitiam;ac proinde nõ tenetur ad reſtitutionẽ.Quòd *mortiferè peccet*,probatur;quia qui aduertit, ex ſuis dictis vel factis aliũ grauiter lædendũ,ſiue in fortunis,ſiue;in fama,ſiue in corpore; tenetur ex charitate abſtinere,ſi commodè poſſit:quamuis id ex alterius culpa prouenturum videat. Quiſque enim tenetur impedire notabile damnum proximi,quantum commodè poteſt,& maximè quod ſui occaſione proueniret. Quod autẽ non *teneatur ad reſtitutionem*, docet expreſsè

Non teneri ad reſtitutionem.

26 Caiet.q.73.a.3.cùm ait, *eum, qui audita refert,non teneri ad reſtitutionem.* & Nau.c.18.n.48.vbi dicit, *non teneri, qui non dedit iuſtam cauſam credendi.* Adrianus in 4.q.de reſtit.famæ, in fine.Sil.v.Detractatio,q.4.& aliquot alij DD. Ratio eſt ; quia non eſt cauſa efficax damni, ſed merè per accidens ex ipſius narratione ſequitur:non enim eius narratio eſt talis, vt idonea ſit fidem facere ; ſed quòd illi credant, id prouenit ex illorum leuitate vel malitia. Vnde is qui narrat audita ab hominibus patum fide dignis,indicatis ſuis auctoribus;non tenetur ad reſtitutionem, etiam ſi audi-
27 tores ex ſua leuitate credant:imò etiamſi id malo animo faceret : quia intentio nocendi non obligat ad reſtitutionem, quando opus ex ſe non eſt damnoſum, vt ſuprà cap.7.dubit.2.dictum aſt.

Dico Tertiò,Qui refert audita eo modo,vel nominatis iis auctoribus,vt audiẽtes meritò poſſint induci ad opinandum malum de proximo,peccat
28 contra iuſtitiã,& tenetur ad reſtitutionẽ. Ita Sotus l.4. de Iuſt.q.6.a.3. circa quartum argumentum.Probatur;quia dat ſufficientem cauſam aliis malè opinandi,ex qua,mala opinio reipſa ſequitur:ergo,&c.Antecedens probatur Primò, Quia ſi abſolutè diceret Petrum cõmiſiſſe adulterium, & alij crederent,peccaret contra iuſtitiam,& tenaretur ad reſtituitonem:atqui quando eo modo narrat,vel eo auctore,cui meritò æquè ſit credendum atque ipſi,non minùs efficaciter inducit audientes ad ſic opinandum, quàm ſi ipſe ex ſe aſſeueraret:ergo,&c. Secundò,Quia inducere alterius teſtimonium , eſt adferre argumentum non exigui ponderis ad perſuadendum: ergo,&c.

DVBITATIO VI.

Utrùm ſit peccatum mortale,infamare ſeipſum.

29 CAietanus qu.73.art.2.& in Summa v.Detractio , exiſtimat eſſe peccatum mortiferum contra iuſtitiam, ſe infamare; quia cenſet hominem non eſſe dominum ſuæ famæ. Vnde colligit Primò , eſſe grauius peccatum ſe infamare quàm proximum ; ſicut grauius eſt ſe occidere , quàm proximum: in qua ſententia videtur etiam eſſe D.Aug.l.1.de ciuit.c.20.Secundò , hominem teneri ad reſtituendum ſibi famam. Sed communis ſententia eſt in contrarium; pro qua

Non eſſe cõtra iuſtitiam, nec peccatũ mortiferũ ex ſuo genere.

30 Dico Primò,Seipſum infamare, ex genere ſuo non eſt peccatum mortiferum, neque contra iuſtitiam, neque contra ſui charitatem. Ita Sotus l.5.q.10.a.2.Nau.c.18.num.27.&61.& alij paſſim. Probatur *non eſſe contra iuſtitiam* ; quia homo eſt dominus ſuæ famæ, ſicut ſuarum opum, vt ſuprà cap.4.dubit.11.dictum eſt:ergo illam diſſipando, nulli facit iniuriam; (ſicut neque diſſipando alia bona) ſiue id fiat reuelando crimen verum, ſiue crimen falſum ſibi imponendo. quæ enim lex iuſtitiæ obligat illum , vt retineat bonam exiſtimationem in mentibus hominum?

Non eſſe etiam contra charitatem, Probatur Primò,quia charitas non obligat hominem ad bona huius vitæ, quæ extra nos ſunt, comparanda vel conſeruanda;niſi quatenus ſunt neceſſaria ad bona ſpiritualia vel noſtra vel proximorum : ergo non obligat ad famam conſeruandam , ſi ipſa ſecundùm ſe conſideretur.

Secundò , Quia prodigalitas, quæ verſatur in bonis externis,ex genere ſuo nõ eſt peccatũ mortiferum,aut contra charitatem:ſed ſolùm veniale contra liberalitatẽ: ergo cùm fama ſit etiã quoddam bonũ externum,eius profuſio non erit contra charitatẽ,ſed ſolùm erit quædã prodigalitas.

Dico Secundò,Ratione tamẽ alicuius circum- 31

Poteſt eſſe peccatum mortale ex adiuncto.

ſtantiæ, nempe damni, quod nobis vel aliis contingit ex noſtra infamia,poteſt eſſe peccatũ mortale , ſe infamare. Eſt communis DD. Primò , Si ex mea infamia ſequatur notabile ſcandalum,vel mihi , vel proximo. Mihi quidem, vt ſi ex infamia redderer effrænatior ad peccandum.Sed exiſtimo rarò fieri, vt ex hoc capite infamare ſe, ſit peccatum mortale;quia ordinariè eſt occaſio remota. Proximo verò,vt ſi ille ſciens me aliquando tale peccatum admiſiſſe, inde occaſionẽ acciperet idem pattandi:quamuis & hoc fortaſſis rarò vſu veniat, præſertim ſi cũ dolore vel vituperatione crimen meum commemorem. Secundò, Si inde mihi immineat periculum vitæ , vt ſi dicam me occidiſſe parentem Petri,vel violaſſe eius torum : hoc enim non ſolùm eſt famæ,ſed etiam vitæ profuſio; & eſt alteri dare occaſionem peccandi. Tertiò , Si mea fama ſit neceſſaria muneri quod gero;vt ſi ſim Epiſcopus,Parochus,Abbas, Prior:tunc enim peccabo contra iuſtitiam.

Aduerte tamen,in hoc caſu ſe infamare,aut fa- 32
mam ſuam negligere,non eſſe per ſe contra iuſtitiã;ſed velle munus Prælati cum hac infamia,qua factus aſt ineptus,retinere. Vnde ſi quis vellet deponere officium, aut nouis virtutũ exercitiis infamiam vincere,vt muneri nõ obſit;non erit hac ex parte contra iuſtitiam ſe infamare, aut famam negligere, vt docet Sotus l.4.q.6.a.3.ad 4.Quar- 33

Si infamia redundet in alios.

tò, Si mea infamia redundar in alios,v.g.in liberos,in familiam,in Ordinem religioſum.eſt enim magna infamia liberis,(præſertim in Hiſpania & Italia)habuiſſe parentem hæreticũ ; præterquam quòd fiant inhabiles ad officia,& beneficia:& familiæ honeſtæ infamia eſt,eſſe aliquem in ea proditorem patriæ,ſodomitam,latronem,val qui publico ſupplicio ſit affectus : Ordini religioſo,habere Religioſum impuræ vitæ , ebrioſum. In his igitur & ſimilibus caſibus , plerumque erit peccatum mortale ſeipſum infamara ; tum quia notabiliter exiſtimatio aliorum læditur , tum quia graui mœrore afficiuntur. Vtrùm autem ſit contra iuſtitiam, dicendum infrà dubit. 23.

DVBITATIO VII.

Vtrùm poſſit quis ſibi falsò crimen imponere, ad vitanda tormenta; præſertim ſi ob id eſſet extremo ſupplicio afficiendus.

CAietanus ver.Detractio, & quidam alij,ne- 34
gant id licere,etiaſi hoc modo poſſet mortẽ euadere;

cendere, eò quòd homo non ſit ſuæ famæ dominus. Sed hoc fundamentum neque verum eſt, vt ſuprà oſtenſum; neque ſi verum eſſet, quidquam efficeret: quia etiamſi non eſſet dominus ſuæ famæ, tamen ad vitæ ſuæ vel proximi conſeruationem, poſſet ſine omni peccato crimen occultum, quod verè cõmiſit, pandere; & ſine peccato mortali crimen, quod non commiſit, ſibi falsò imponere. Ratio eſt; quia rectus ordo habet, vt bona minoris momenti exponantur conſeruandis maioribus: (ſic enim naturæ impulſo pars exponitur ad conſeruationem totius) ergo pro conſeruatione vitæ tuæ potes famam perdere, etiamſi famæ non ſis dominus. Idem dico de vita proximi; quia licitum eſt pro illo vitam exponere: ergo multò magis famam, præſertim cùm fama ſit bonum recuperabile. Vnde reſpondeo &

35 *Ob leuia tormenta non licet imponere ſibi falſum.* Dico Primò, Ad vitanda tormenta leuia falsò ſibi crimen imponere, ob quod morte ſit plectendus, eſt peccatum mortiferum. Ita Sotus lib. 5. de Iuſtit. q. 10. ar. 2. éſtque communis ſententia DD.

Probatur Primò; Quia quiſque tenetur ſuam vitam conſeruare & tueri, etiam cum aliquo dolore & incommodo, maximè quando mortem non eſt commeritus. Secundò; Quia in hoc caſu cenſeretur ſibi ſponte mortem immeritam accerſere, & ſeipſum quodammodò occidere, ſine cauſa dando occaſionem ſuæ mortis.

36 *Pandere verum.* Dico Secundò, Non tamen erit peccatum mortiferum, ſi ob huiuſmodi tormenta pandas verum tuum crimen occultum, etſi ob id morte ſis plectendus. colligitur ex Scoto d. 15. q. 3. vbi dicit: *Expediret animæ homicidæ vt ſolueret per paſſiones voluntarias vel patienter ſuſceptas; vt ſcilicet occideretur pro homicidio.* vbi indicat, expedire vt ſe offerat Magiſtratui puniendum. Idem tenet

37 *Sibi procurare mortem commeritam.* Pet. Nauarra l. 2. c. 4. nu. 134. Probatur; quia iſte meritus eſt mortem: ergo poteſt eam ſibi optare & procurare, ſi bonum finem propoſitum habeat, nempe vindictam ſuorum ſcelerum, exemplum publicum, & vt abrumpat peccandi conſuetudinem, quam alia ratione ſibi non videtur poſſe deſerere; denique vt benè ſe diſponat ad mortem. nam alioquin eſt in periculo ne ſubitò pereat imparatus. Ob has cauſas ſine omni peccato videtur ſe poſſe iudicio ſiſtere, & crimen aperire: ergo idem poterit in tormentis. Neque dici poteſt, eum hic peccare cõtra charitatem; tum quia maius bonum ſibi propoſitum habet, quàm ſit vita, ob quod vitam optat deſerere; tum quia ſi alius, qui criminis eſſet conſcius, illum accuſaret ob bonum publicum, eiúſque ſalutem, non peccaret contra charitatem: ergo nec ipſe.

38 *Si animo mollis.* Notandum tamen, ſi quis mollitie quadam animi, quòd parua tormenta nequeat perferre, crimina ſua occulta proderet, non excuſari à peccato; quamuis putem non fore mortiferum, niſi fortè per accidens, ratione alicuius magni damni inde ſecuturi; vt eſt infamia familiæ, ſcandalum publicum, & ſimilia.

39 *Si non ſequatur graue incommodũ.* Dico Tertiò, Ad vitanda leuia tormenta, confiteri crimen ſuum occultũ, vel imponere ſibi falſum, non eſt peccatum mortiferum, ſi nullum aliud grauius malum inde metuitur. Sequitur ex dictis; quia quiſque famæ ſuæ eſt dominus: ergo ſicut eam ſine cauſa prodigere, ex genere ſuo non eſt mortale; ita multò minùs mortale erit, ſi ob aliquam cauſam, licet non omnino iuſtam & parem, eam prodigat.

Dico Quarto, Ad parentem vel amicũ à morte vel tormentis magnis eripiendum, non eſt per ſe peccatum mortiferum, abſque iuramento ſibi crimen falsò impingere, quãdo in quæſtione non proceditur iuridicè. Probatur, quia poſſum ſine peccato mortifero mihi crimen falſum imponere, ad vitanda tormenta, ſi nihil aliud mali inde timeatur: atqui interitus amici vel parentis æquiualet magnis doloribus; ergo, &c. Imò ſi parens vel amicus ſit omnino inculpatus, nec ſit alia via mortis illorum auertendæ, videtur non eſſe peccatum, etiam ſe morti offerre illorum loco: quia nemini ſit iniuria; & aliàs licitum eſt, vitam pro parente & amico exponere, vt docet Toletus l. 5. cap. 6. & Sotus lib. 5. de Iuſt. q. 1. art. 6. 40 *Ad liberandũ amicum.*

Dixi, *Si iniuſtè procedatur*; quia ſi iuſte procederetur, peruerterem iuſtum iudicium, & facerem iniuriam Iudici & accuſatoribus & Reipub. vnde ſine dubio eſſet graue peccatum mortiferum.

Dico Quintò, Ad vitanda tormenta valde grauia, quibus meritò poſſis celerem mortem præoptare, non peccas mortiferè, ſi crimen falſum tibi imponas, quamuis certò ob id ſis morte plectendus. eſt contra Nauarrum & quoſdam alios, ſed ita tenet Angelus v. Detractio n. 6. Silueſt. eodem, q. 3. Sotus ſuprà. Toletus l. 5. c. 66. & multi recentiores hoc tempore. vnde hæc ſententia eſt tenenda; fauet enim multis miſeris, qui alioquin non ſolùm corpore, ſed etiam anima perirent, confitendo crimina falsò contra conſcientiam, quæ non audeat reuocare metu tormentorum. 41 *Si mors inde impendeat.*

Probatur Primò; Quia non tenetur homo cum tanto cruciatu vitam tueri, ne alios eam eripiat; ſicut non tenetur permittere ſibi tibiam abſcindi cum tanto dolore, non enim (ait ille) tanto dolore digna eſt ſalus.

Secundò, Quia ſi tunc fateri crimen, de quo falsò accuſatur vel interrogatur, eſſet peccatum mortiferũ, vel id ideo eſſet, quòd ſit mendacium pernicioſum, vel quòd ſit peruerſio iudicij: atqui non eſt pernicioſum, quia neque alteri adfert aliquod malum, quod tãti ſit, vt ille ex charitate aut iuſtitia teneatur illud cum tanto incommodo ſuo auertere, vti ſuppono. Neque etiã ſibi infert malũ, quod notabiliter præponderet ipſius tormentis: nam crimen fatendo, breui morte longã mortem redimit, vel potiùs multas mortes vnicâ ſimplici commutat: talia enim tormẽta pati, eſt longa quadã & multiplici morte mori. Neque etiam eſt peruerſio iudicij propriè; quia nec peruertit Iudicem vt faciat contra officium, nec accuſatorem, nec teſtes. mendacium enim in iudicio, ſi cum nullius ſit iniuria, non eſt peccatum mortiferum; vt ſi Petrus à me exigat in iudicio 100. aureos; & ego iuridicè interrogatus, ad vitandas lites, fatear me debere, non pecco mortiferè; imò ne venialiter quidem, ſi commoda ratione me à mendacio vindicem. Neque etiam facit iniuriam Iudici aut Reip. quia non docerent hoc ſibi iniuriæ (ſicut ſi negaret crimen verum) ſed potiùs commiſeratione mouerentur, ſi ſcirent. 42

Tertiò, Vel interrogatur ſecundùm Iuris ordinem per tales torturas, vel contra illum ordinem. 43
Si contra, non ipſe Iudici, ſed Iudex ipſi iniuriã facit. Si ſecundùm ordinem Iuris, adhuc Iudici non facit iniuriam fatendo crimen falſum, quia non

 tunc

tenetur Iudici cum tantis tormentis ſuam innocentiam probare.

44 Dices Primò, ex Nauarro cap. 18. nu. 29. Talis homo moraliter loquendo ſe interficit: ergo peccat.

Non ſe interficit. Reſpond. Nego illum ſe interficere: non enim phyſicè, vt patet; neque etiam moraliter (ſicut is, qui ſine iuſta cauſa ſe conicit in certum periculum mortis, dicitur ſibi cauſa mortis) quia iuſtam cauſam habet, ob quam ſe interficiendum exponit; ſicut ſi quis ſe exponeret hoſtium telis, vt grauiſſima tormenta ab illis inferenda euade-
45 ret, non ſe occideret. Imò ſi honeſta perſona rogaret eum, qui illa nefando modo vellet abuti, vt ipſam potiùs interficeret, non cenſeretur homicida ſui, quamuis fortè alia ratione peccaret: ergo neque hic eſt homicida ſui, fatendo tale crimen. Quod confirmatur; quia ſi rogaret Iudicem, vt ſe interficiat potiùs, quàm ita torqueat; non cenſeretur homicida ſui.

46 Dices Secundò, Ergo etiam poterit alteri ſine peccato mortifero falſum crimen imponere, vt tormentis ſe eximat.

Alteri falſum crimen imponere. Reſpondeo, negando conſequentiam; quia non eſt dominus, nec eam habet poteſtatem in famam alterius, quam in ſuam, præſertim contra veritatem; vnde faciet illi grauem iniuriam, ſi inuito falſum crimen impingat; quæ iniuria non habet locum, dum ſibi impingit.
47 Admitto tamen, non fore mortiferum, ſi illi conſtet, id non eſſe contra alterius voluntatem; vt ſi procul abeſſet, nec quidquam illi periculi immineret, eſſétque tanta amicitia alteri coniunctus, vt non ſit dubium, quin æquo animo ſit laturus.

48 *Non tenetur reuocare, ſi ſibi impoſuit.* Dico Sextò, Qui hoc modo vi tormentorum faſſus eſt crimen falſum, ob quod erit morte plectendus, non tenetur illud poſteà reuocare, quamuis anteà periurio illud confirmaſſet, ſi prudenter metuit ſe rurſum ad tormenta raptum iri (vti ordinariè fieri ſolet;) ſed poteſt ſine peccato mortifero in eo perſiſtere & mori. Ita Angelus, Sotus, & alij. Patet ex dictis, præterquam illud de periurio, quod nunc probatur; quia etſi peccauerit mortiferè, quando periurio confirmauit, tamen poſteà non tenetur retractare. Ratio eſt; quia periurium iam tranſiit, & non retractando, nemini facit iniuriam: retractando autem, culpam periurij delere non poteſt, ſed coram Deo pœnitendo, quod poteſt facere abſque externa reuocatione: ſecùs eſt de periurio, quod in detrimentum alterius cedit; hoc enim debet reuocari.

49 Petes, Vtrùm teneatur ea quæ ſibi impoſuit retractare, ſaltem in extremo vitæ, cùm iam iam eſt occidendus? Ita enim docet Silueſter ſuprà ex Panormitano. Sed verius eſt non teneri, ſi ea reuocatio nihil prodeſſet, ſicut ordinariè nihil prodeſt.

50 Dico Septimò, Si Religioni vel familiæ, ex confeſſione falſi criminis ſequeretur grauis infamia, prudenter expendendum, vtrùm tormenta ipſi infamiæ præponderent, an contrà: nam fieri poteſt, vt tanta ſit illa infamia, vt potiùs tenearis quæuis tormenta perpeti, quàm illam tibi cum tanto aliorum damno irrogare. v. g. ſi inde bonum publicum notabiliter læderetur, ſi aliqui ideò in hæreſim lapſuri, &c.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ad vitanda grauia tormenta, poſſis alterius peccatum occultum, vel aliud ſecretum pandere, præſertim ſi ipſi inde mors immineat.

RESpondeo & dico Primò, poſſe te ob hanc cauſam illud aperire, ſi nullum aliud incommodum alteri, quàm infamiæ impendeat. Ita docet Nauar. c. 18. num. 54. & alij paſſim. Probatur; quia non teneor alterius famam cum tanto meo incommodo ſeruare, ſicut nec alterius pecunias, ſi eas apud me occultatas habeam. 51

Dices, Hoc non ſolùm eſt non conſeruare famam, ſed etiam poſitiuè auferre; quod non licet. 52 *Aperire occulta.* Reſpondeo, Id eo caſu non eſſe poſitiuè auferre; quia non intendo auferre opinionem bonã, quam de ipſo habent, ſed ſolùm id quod latebat occultum in mente mea, profero per ſigna in lucem, ad quod ius habeo; eò quòd ille reuerà hoc crimen fecerit, & ego illius cognitionem ſine ipſius iniuria ſim aſſecutus. Sicut enim, ſi epiſtola, quædam ſecreta tua continens, apud me recondita foret, poſſem eam proferre ad vitanda grauia tormenta; ita etiam ſi tua ſecreta in mea cognitione recondita ſint, poſſum ea proferre in lucem, vt aliquod graue incommodum euitem, etiamſi inde ſequatur, vt alij de te malam opinionem concipiant, & bonam è mentibus ſuis excludant; ad hoc enim permiſſiuè ſolùm me habeo, dum iure meo vtor. Hinc fit, vt ad vitanda grauia tormen- 53
ta, poſſim aperire quoduis ſecretum alterius, mihi cognitum; modò non ſit vel ex confeſſione Sacramentali acceptum, vel iniuria extortum; (vt quidam excipiunt) vel niſi inde grauiſſima incommoda timeantur; vt ſi eſſet ſecretum Principis, vel Reipublicæ, vel exercitus; vt rectè docet Sotus lib. 5. de Iuſt. q. 10. a. 2. & Nauar. c. 18. nu. 54. Ratio eſt; quia illud ſecretum eſt veluti quoddam depoſitum, apud me occultatum, quod ego non teneor ſeruare occultum cum tanto meo incommodo, etiamſi certum ſit, alteri inde damnum obuenturum; ſi tamen ſine cauſa proderem, eſſet iniuria, & teneret ad reſtitutionem; quia voluntariè eſſem cauſa damni.

Dico Secundò, Ob eamdem cauſam potes illud 54 *Si alteri mortis inde ſit periculum.*
aperire, etiamſi inde alteri eſſet periculũ mortis: modò illud ſine vi & fraude, & extra cõfeſſionem acceperis. Ita Sotus & Nau. ſuprà, & alij. Ratio eſt; quia non teneor cum tanto meo incommodo ſeruare famam, aut etiam vitam proximi. Nõ negamus tamen, quin ſæpè laudabilius ſit, etiã quæuis tormenta perferre, quàm ſecreta, vel etiã crimina occulta priuati hominis patefacere: qui tamen patefecit, non peccauit, tenetur tamen poſteà extra tormenta reuocare confeſſionem, qua parte cedit in damnum proximi, ſeruata veritate commodo aliquo ſenſu, ſi poteſt; niſi rurſus tormenta, vel aliud graue incommodum metuat.

Sed dubium hîc eſt, Si vi aut fraude extorſiſti. Sotus putat tunc te non poſſe reuelare, etiamſi tormentis eſſes necandus. Nauarrus autem diſtinguit: Si damnum, inquit, irreparabile alteri immineat ex reuelatione, non potes; ſi autem reparabile, potes.

Reſp.

55 Reſp. & dico Tertiò, Probabile eſt abſolutè, etiam in hoc caſu poſſe tale ſecretum vel crimen alterius aperiri ad vitanda grauia tormenta, etſi ipſi inde ſit vitę periculum. docet Petrus Nauar. lib.2.cap.4.num.131. Ratio eſt, quia iuxta Sotum & alios, poſſum aperire ſecretum tali caſu, quamuis ſtipulatus ſim alteri ſilentium; ergo etiam licet iniuria extorſerim. Nam qui ex contractu aliquid debet, non minùs tenetur, quàm qui ex delicto, vt infrà dicetur.

Quid ſi iniuria extorſerim.

Secundò, Quia etſi anteà iniuriam feci extorquendo ſecretum, vel fraude expiſcando: iam tamen poſtquam ſcio, ius habeo vtendi & reuelãdi in tãta neceſſitate; ſicut ſi quis furatus eſſet equũ, poſſet eo in neceſſitate vti, etiã cũ interitu equi, imò etiam cum interitu domini, vt ſi hoſtibus inuadentibus fugiat, domino in periculo relicto.

Tertiò, Quia in hoc caſu reuerà non infero damnũ; ſed ſi quod ſequatur, ex alterius malitia ſequitur, qui me iniuſtè torquet; nam mea confeſſio tormentis expreſſa, non eſt alicuius ponderis, nec ei debet adhiberi fides; vt patet ex cap.1. cauſa 15.q.6. Alexandri PP. Quæ ratio benè probat, confeſſionem non eſſe per ſe cauſam damni, ſed ſolùm per accidens; & damnum illud prouenire non ex mea confeſſione, ſed ex malitia Iudicis torquentis, & conſequenter non cenſeri me cauſam illius damni, niſi permiſſiuè.

56 Dices, Si talis confeſſio non cenſetur cauſa damni: ergo ſi vi tormentorum de altero crimen falsò confitearis, non peccas mortiferè, nec teneris ad compenſationem damni.

Reſp. Silueſter v. Detractio, q.3. fatetur totum; modò tamen poſt tormenta reuoces. Idem docet Per. Nauarra lib.2. c.4.n.131. quæ ſententia videtur probabilis, ſi nihil aliud quàm infamia metuatur. quia talis confeſſio verè non inducit infamiam, quando poſteà reuocatur. Si tamen inde mors vel aliud graue damnũ illi impenderet, omnino mortiferè peccares: quamuis enim, ſi Iudex legitimè procedat, talis cõfeſſio nihil mali inferre poſſit; ſecùs tamen res habet, ſi captet occaſionẽ illi nocendi. Sicut ſi latro minetur mihi mortẽ, niſi dixero quis ſe accuſarit, non poſſum falsò id imponere ei, quem ille ob id eſſet interfecturus. Ratio eſt; quia cum talibus circumſtantiis falſum imponere, eſt per iniuriam dare cauſam magni damni. Meritò enim poteſt is queri de iniuria, cui cum tanto damno falſum imponitur.

An aliquem coactus poſſim falsò alteri imponere.

DVBITATIO IX.

Vtrùm poſſim manifeſtare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.

57 RESpondeo & dico Primò, Si illud damnum eſt alicuius momenti, ſiue ſit temporale, ſiue ſpiritale, poſſe crimen proximi manifeſtari ad illud impediendum, quatenus id ad illud eſt neceſſarium. Ita Sotus lib. 5. de Iuſtitia qu. 7. art.1. & Nauar. cap.18. nu.31. & alij. v.g. noui Petrum eſſe furẽ, poſſum monere eos quibuſcum habitat, vt ſibi caueant: ſi gerit ſe pro medico, & ego noui eius imperitiam, poſſum monere quibus impendet periculum; homicidium à Petro commiſſum imponitur innocenti, qui ob id erit plectendus, poſſum aperire Petrum auctorem.

58 Imò in huiuſmodi caſibus ſæpè fit, vt non ſolum poſſim, ſed vt etiam tenear ex charitate crimen alterius manifeſtare, nempe ſi graue damnum ex eo aliis imminear, & damnum quod ex manifeſtatione ſequitur, non ſit tanti, vt eius ratio præ altero haberi debeat. In dubio autem, vtrùm præponderet, inclinandum in fauorem innocentis, huic enim in dubio fauendum. Ratio horum eſt; quia nemo habet ius tuendæ famæ cum tanto damno, quod inde alteri iniuſtè obueniret. Item quiſque habet ius ad proferendum in lucem id quod in ſua cognitione abditum tenet; ſi ex occultatione aliis damnum proueniret; ſi enim quiſque id poteſt ad ſua damna auertenda, cur non etiam poſſit ad damna proximorum, cùm debeat diligere proximum ſicut ſeipſum? 59 Hinc fit, vt quando agitur de officio beneficióque conferendo, de matrimonio contrahendo, de Religione ſuſcipienda, ſi ego ſciam aliquod iuſtum impedimentum, vnde aliquod notabile incommodum meritò timeri debeat, poſſim eius occulta pandere.

Sæpè teneor manifeſtare.

60 Dico Secundò, Si ad auertendum illud damnum, non eſt neceſſe crimen alterius patefacere, ſed ſupereſt alia via commodior, ſeu minùs noxia, verbi gratia, per fraternam correptionem non poſſum aperire: ſimiliter, ſi nihil iuuaret ad damnum auertendum. Prior pars patet; quia eſſet contra charitatem: tenemur enim minimùm lædere proximum, quantum fieri poteſt, tum in illo curando, tum in malis ab illo prouentibus auertendis.

61 Sed difficultas eſt, An ſit contra iuſtitiam, crimen tunc aperire? Videri poſſit non eſſe; quia nemo habet ius ad famam, per quam aliis nocere parat, ſeu per quam tribuitur ei probitas vel peritia, cuius ſimulatione aliis eſſet nociturus. Vnde etiam nemo poteſt conqueri ſibi factam iniuriam, quòd illis ſui defectus ſint patefacti, ſed ſibi id imputare debet, vt qui per hanc famam aliis nocebat. 62 Deinde quia poteſt quis interdum habere ius in famam & vitam alterius, etiamſi malum aliter auerti poſſit; vt ſi inuadaris & poſſis fugere: non enim ex iuſtitia teneris fugere, vt ſupra oſtenſum eſt. Sic ſi accuſeris iniuſtè, & poſſis euadere vel exceptione fori, vel exceptione contra accuſatorem, pandendo crimina eius occulta; non facis illi iniuriam, ſi pandas. Nihilominùs altera ſententia eſt communior, præſertim ſi ille alioqnin erat bonæ famæ. vide infrà n.152.

An ſit contra iuſtitiam.

Ius in vitam & famam alterius, dum alia via ſuppeditat.

Alteras para probatur; quia ſi reuelatio illa non videtur profutura, fruſtrà fiet: in dubio tamen eſt licita.

DVBITATIO X.

Vtrùm liceat infamare eum qui fictis virtutibus ſibi famam parauit, vel qui crimen commiſit, cui Iure infamia eſt annexa.

63 RESpondeo & dico Primò, Licitum eſt aperire hanc ſimulationem, ſi ea vergat in alicuius detrimentum; vt ſi quis ſimulet ſe peritum aduocatum, medicum, confeſſarium, pharmacopolam, & conſtet mihi non eſſe talem. Ratio eſt; quia ille ius non habet famam ſuam retinendi

Si fictio cedat in damnum alterius.

cum aliorum periculo vel incommodo, præſertim cũ ea ſit indignus, & tota in errore fundetur.

64 Dico Secundò, Si hæc ſimulatio nemini noceat, non licet eam patefacere. Probatur, quia eſt ſaltem contra charitatem. v. g. eſt paupercula, quæ ſimulat pietatem, vt eleemoſynas conquirat, non poſſum eius occulta peccata manifeſtare, niſi ex illa hypocriſi damnum alicui proueniat. cùm enim ſit verè pauper, eſt capax eleemoſynarum. Idem dicendum de iis qui ſimulant nobilitatem, eruditionem, & quamuis peritiam, ſine periculo alicuius damni.

Si nemini ſit damno.

65 Sed dubium eſt, Vtrùm ſit contra iuſtitiam, hanc fictionem aperire: videtur enim non eſſe; tum quia ille hypocrita non habet ius ad illam famam, cùm fraude & factorum mendaciis illam compararit; tum quia iſte nititur decipere & ingenerare falſam opinionem mentibus aliorum, non ſecùs atque is qui verbis mentitur: poteſt ergo veritas aperiri. Ita ſentit Adrianus quodlibeto 11. quæſt. 1.

An ſit contra iuſtitiam.

Si dicas, Non licet aperire crimen occultum alterius, ergo nec hypocriſim: Reſponderi poteſt, hoc eſſe proprium hypocriſis, vt eam patefacere non ſit contra iuſtitiam, quia intendit decipere,
66 in falſam opinionem alios pertrahendo. Sed verius eſt eſſe contra iuſtitiam; quia quamdiu ipſius malitia eſt occulta, ius habet, non quidem vt poſitiuè iudicetur eſſe probus, ſed vt non iudicetur eſſe malus; quia palàm nihil improbè geſſit: qui autem aperit hypocriſim, facit vt poſitiuè iudicetur malus; ergo facit ei iniuriam. Nec obſtat, quòd intendat falſam opinionem ſuæ virtutis ingenerare: tum quia per hoc non efficaciter lædit: nam alij non tenentur poſitiuè credere eſſe talem (ſufficit enim vt non iudicent contrarium;
67 an autem talis ſit, Deo committant) tum quia illud incommodum per ſe eſt parui momenti. Fateor tamen contrarium eſſe probabile.

Quod attinet ad eum qui crimen commiſit, ob quod lex ipſo facto ante omnem ſententiam infamiam inſligit, iubens auctorem eo ipſo eſſe infamem, &c. (de quo multa habentur ff. de his qui notantur infamia) vt ſi quis contrahat ſimul cum duabus, vel ſimul habeat duas ſponſas; ſi quis deprehendatur in adulterio, ſi exerceat improbum fœnus, exigens vſuras vſurarum; ſi lenocinium exercet, ſi filias vel neptes proſtituit, ſi quæſtus cauſa ludibriũ ſui facit, &c. Quæri poteſt, vtrùm talis abſque iniuria infamari poſſit, cùm per legem iure famæ ſit priuatus. Sed dicendũ eſt, non poſſe, quamdiu factum eſt occultum. Ratio eſt, quia retinet adhuc iuſtam famæ poſſeſſionẽ, qua abſque iniuria priuari non poteſt. Sicut cùm lex infligit hæretico, vel inceſtás nuptias contrahenti, amiſſionem bonorum ipſo facto; etſi ille dominium amiſerit, nõ tamen poteſt ſtatim ſpoliari; quia retinet iuſtam poſſeſſionem vſque ad ſententiam declaratoriam criminis, imò vſque ad iuridicam ſententiæ executionem, vt infrà c. 29. dubit. 8. dicetur. Valet tamen huiuſmodi infamia legalis ad duo. Primò, vt ſimulatque delictũ fuerit publicum, poſſit eius auctor vbique repelli, & tractari tamquam iure infamis. Secundò, vt ſecuta ſententia declaratoria retrahatur infamia ad tempus commiſſi delicti, & ab eo tempore cenſeatur inhabilis ad officia & beneficia, tamquam verè infamis: imò valde probabile eſt, ſtatim cõmiſſo crimine hanc inhabilitatem in conſcientia contrahi; non tamen valet ad hos, vt quamdiu manet res occulta, poſſis illam propalare. Sola enim publicitas (vt ſic dicam) facti, & neceſſitas impediendi maioris mali, hanc licentiam tribuit.

DVBITATIO XI.

Vtrùm reuelare crimen proximi vni vel duobus, quibus dicere perinde ſit ac ſi nulli diceretur, ſit peccatum mortiferum.

CAietanus qu. 73. art. 2. dubit. 1. putat non eſſe mortiferum. Idem docet Petrus Nauar. lib. 2. cap. 4. num. 335. & Corduba tract. de Detractatione q. 2. concl. 5. & Nauarr. cap. 18. nu. 33. Idem tenent quidam alij huius ætatis DD. Fundamentum eſt; quia illud cenſetur eſſe leue detrimentum in fama, ſi non eſt periculum euulgationis, aut alterius incommodi. 68

Sententia Caietani & quorundam recentiorum.

Quod probatur Primò; Quia qui confitetur ſua peccata ſacerdoti, non cenſetur ſibi notabile detrimentum famæ irrogare: (præceptum enim confeſſionis non obligat cum notabili iactura famæ, ſicut nec cum notabili iactura fortunarum) ergo hæc infamatio, quæ fit apud vnum vel alterum, qui perinde ſe habebunt erga infamatum, ac ſi nihil ſcirent, non cenſetur notabilis, & conſequenter nec mortifera.

Secundò, Quia ſi illud detrimentum famæ eſſet notabile, non liceret explicare in confeſſione eam circumſtantiã, ex qua ſacerdos cognoſceret ſocium criminis (quod tamen licitum eſſe docent pænè omnes DD. exceptis paucis recentioribus;) quia non eſt licitũ in confeſſione alterum notabiliter infamare. Quare cùm ex communi ſententia DD. id licitum, imò præceptum ſit; euidens ſignũ eſt, non cenſeri notabilem famæ læſionem. 69

Circumſtantia complicis explicanda.

Verùm hæc ſententia non videtur ita vniuersè affirmanda: nam fieri poteſt, vt quis malit ſua crimina multis externis & plebeiis eſſe nota, quàm Prælato, vel alicui viro graui, cum quo aſſiduè verſatur, vel à quo dependet, vt rectè Sotus l. 4. de Iuſtitia q. 6. a. 3. & l. 5. q. 10. a. 2. concluſ. 4. Nec obſtant rationes allatæ: præceptum enim confeſſionis etſi non obliget cum notabili iactura famæ, quæ iactura ſit extrinſeca confeſſioni (vnde non tenetur quis confiteri per interpretem, etiamſi fideliſſimus ſit, nec ſacerdoti qui timetur reuelaturus alteri;) obligat tamen cum iactura famæ confeſſioni ipſi intrinſeca, ſiue pœnitens illam magni faciat, ſiue non; fructus enim confeſſionis hoc incommodum abundè compenſat, vt meritò eius non debeat haberi ratio. vnde etiam circumſtantia complicis explicanda, quia ad integritatẽ confeſſionis ſpectat. Fateor tamen, viros prudentes, quando nihil aliud incommodi inde metuunt, parui facere, nec grauatè ferre crimen ſuum innoteſcere Prælato, vel alteri, à quo potiùs auxilium expectant, quàm incommodum. Neque hoc eſt vera infamia; hæc enim eſt plurium opinio & ſermo. Secùs eſt, quando metuit, ne ille aliter erga ſe afficiatur, & ne exteriùs ab illo malè tractetur. etſi enim neque tunc ſit propriè infamia, meritò tamen magni æſtimatur. 70

Limitatur hæc ſententia.

Dices, Temerarium iudicium de proximo in re graui, eſt peccatum mortiferum; vt communiter 71

docent

docent DD. & tamen hîc ſolùm apud vnum fama amittitur: ergo vel vni aperire crimen, eſt peccatum mortale.

Temerarium iudicium. Reſpondeo, negando conſequentiam. Nam temerarium iudicium non eſt peccatum mortale præciſè propter damnum, quod infert; ſed propter grauem iniuriam, dum ex leuibus indiciis ei graue crimen impingit, & in corde ſuo contemnit. hoc enim perinde eſt, ac ſi falſum imponeret; quod eſt peccatum mortale; etiamſi apud vnum dumtaxat fieret. Secùs eſt quando aperitur crimen verum. multò enim maior iniuria eſt falſum imponere, quàm verum aperire.

DVBITATIO XII.

Vtrùm iniuriam ſibi ab aliquo factam referens amico, peccet.

72 *Referens amico ſolatij cauſa.* RESpódeo, Si faciat intentione detrahendi, vt ſe hoc modo vindicet, ſine dubio eſt peccatum; & fieri poteſt, vt ſit mortale. Si autem vt cõſolationem accipiat ab amico, ſiue vt querela expoſita dolor mitigetur; non eſt peccatum, ſaltem mortiferum; quia iure ſuo vti videtur. Ita Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 345. Nimis enim graue eſt, & præter humanam conſuetudinem, vt quis cogatur iniurias acceptas ſolus in ſilentio concoquere, nec poſſit eas cum amico communicare; nam hac ratione magnam partem, earum veluti pondere quodam leuatur. Vnde ſi inde aliqua infamia auctori iniuriæ proueniat, non ipſi, ſed auctori imputandum. adhibenda tamen moderatio, ne pluribus dicatur, quàm ad conſilium & ſolatium ſit neceſſe; nec nominanda perſona, niſi ad conſilium ſit opus, vel ad neceſſariam conſolationem valde expediens.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm crimen proximi, quod publicum eſt in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, vbi ignoratur.

73 *Publicum tripliciter.* NOtandum eſt, in propoſito crimen tripliciter dici publicum; Primò, ſi ſit notorium Iure. Secundò, ſi facto. Tertiò, ſi famoſum.

Notorium Iuris. *Notorium Iure* dicitur, de quo conſtat per iuridicam ſententiam; vel per confeſſionem Rei in iudicio; vel per legitimam teſtium diſpoſitionem.

Notorium facti. *Notorium facto* dicitur, quod in præſentia multorum eſt perpetratum; vt, in aliquo conuentu, vel in loco publico, v.g. in foro, vel celebri platea, eo tempore quo multis innoteſcere potuit: vel quo maiori parti viciniæ paſſim ob oculos verſatur, vt ſi quis in publica platea pugnet, vel iurgia cum clamore miſceat: ſi quis publicè concubinam habeat & domi filios alat.

Famoſum. *Famoſum* dicitur, cuius fama ex ſufficientibus indiciis orta, ad multos peruenit, ita vt maior pars ciuitatis, vel pagi, vel parœciæ, vel viciniæ illud
74 norit. Addit Nauar. c. 25. Enchir. num. 73. etiam dici *notorium*, quod euidenter notum eſt maiori parti alicuius congregationis ſeu collegij, vbi nõ ſint pauciores quàm decem; itaque ſi 6. aut 7. in congregatione, vbi 10. vel 12. ſint, factum ſciant, diceretur eſſe *notorium*, quod verum eſt reſpectu illius congregationis, non autem abſolute. quidquid enim notum eſt maiori parti alicuius collegij vel congregationis, eſt notorium in illa congregatione, non autem abſolutè reſpectu totius vrbis vel parœciæ. Vnde etiam talia non poſſunt abſolutè dici publica: ſed illa dumtaxat abſolutè publica dicuntur, quæ eo loco, & cum illis circumſtantiis ſunt geſta vel propalata, vt cuiuis innoteſcere potuerint: v.g. in foro, vel publica platea: quia non curauit auctor, quis videret vel non videret. His poſitis,

Dico Primò, Reuelare alicuius crimen, quod aliquo iſtorum trium modorum ſit publicum, eo loco vbi ignoratur, non eſt contra iuſtitiam. Docet hoc Caietan. opuſc. 31. Reſp. 9. & Nauar. c. 18. num. 26. Ratio eſt; quia quando hoc modo crimen eſt publicum, auctor amiſit ius ad famam: nam ipſa facti euidentia, & iuſti iudicij ratio ei repugnat, ne poſſit queri ſibi fieri iniuriam narratione factorum, quæ iam in propatulo ſunt poſita. & quidem ſi per ſententiam ſit publicum, nõ poteſt eſſe dubitatio. Nam vna ex pœnis, qua Iudices afficiunt reos, eſt, quòd eo loco & tempore iudicia exerceant, & pœnas infligant, quo eorum crimina in plurimorum notitiam venire queant; ergo non eſt contra iuſtitiam, ea quouis loco diuulgare. Si verò ſit publicum euidentia facti vel iudiciorum; iam ſponte videtur ceſſiſſe iure ſuo, quod ad famam habebat: nam hoc ipſo, quo non eſt veritus in publico crimen admittere, vel eius indicia manifeſta dare; non videtur curaſſe quis ſciat, vel non ſciat: eo enim loco & modo fecit, vt quiuis videre poſſet. quòd ſi reipſa multi non viderint, id per accidens eſt; quia accidit, ibi tunc non adeſſe. Secùs de eo, qui in aliqua domo coram aliquibus peccat. non enim hic cenſetur abiicere ſuam famam, niſi reſpectu domeſticorum, qui ad talem locum conuenire ſolent. Idem confirmatur ex conſuetudine totius orbis. nuſquam enim homines putant ſe iniuriam facere, ſi publica crimina alibi referant, vel litteris perſcribant, hiſtoriis commendent, vel hiſtoriis commendata legant vel referant. *Qui in publico peccat, videtur cedere iure famæ.* 75

Dices, Is qui hîc amiſit famam, non ideò alibi eſt infamis: ergo cùm ibi adhuc retineat bonum nomen, non poteſt eo ſpoliari. 76

Reſp. Petrus Nauarra & alij quidam, putant eum retinere ius ad famam in locis remotis; vnde ſi quis crimen, quod hîc publicum eſt, ibi referat, peccaturum contra iuſtitiam. Sed contrarium videtur verius: vnde dicendum eſt, retinere quidem aliis locis famam re ipſa & facto, non tamen Iure: poſtquam enim crimen publicum factum eſt, amiſit ius famæ, ita vt nemo ex iuſtitia teneatur ampliùs priorem exiſtimationem de illo retinere, vt ex Caietano & Nauarro ſuprà colligitur.

Sed quid ſi per iniuriam factum ſit publicum? 77

Reſpondeo, Non refert: (etſi quidã aliter ſentiant) nam hoc ipſo, quod factum eſt verè publicum, ius amiſit vt homines aliter de ſe ſentiant; vt ſi confeſſus fuit crimina ſua occulta, per tormenta. *Etiamſi per iniuriam factum ſit.*

Dices, Per iniuriam nemo amittit ius: ergo.

Reſpondeo, Non amittit ius præciſè per iniuriam, ſed per id quod ex iniuria ſequitur, quod eſt eſſe publicum, & in propatulo. Publicitas enim facti tribuit licentiam loquendi, ita vt non cenſeatur ampliùs iniuria, ſiue ſit publicũ per ſe, ſiue

ratione famæ, vt oſtenſum eſt. Nunc videndum, an hoc ſit contra charitatem.

Si breui fama perlatura erat crimen.

78 Dico Secundò, Detegere crimeu eo loco, quò fama communis illud breui erat perlatura, non eſt peccatum contra charitatem, ſaltem mortiferum: quòd ſi fama non erat eò perlatura, vt ſaltem non niſi poſt longum tempus, ſæpè erit peccatũ mortiferum, ſi ille ibi erat bonæ famæ. Prior pars probatur; quia tunc non cenſeor aliquod notabile damnum inferre, cùm iam ſit paratum in fama & rumore communi, ex quo neceſſitate quadam eueniet, ſpectata hominum conditione & communi conſuetudine; idque ſine peccato, ſaltem mortali eorum. Idem docet Nauarr. ſuprà, ex D. Thoma in 4. d. 19. q. 2. art. 3.

79 Secuoda pars videtur eſſe contra Nauarrum & Caietanum; inſinuant enim non fore peccatum mortiferum. Sed quidquid ſit de horum ſententia, eſt ferè communis aliorum, eſſe mortiferum: quod probatur; quia tunc lædo proximum in re magni momenti, quod meritò ægerrimè ferrem mihi fieri. Nec refert, quòd ille ius ad famam nõ habuerit; quia ſine cuiuſquam iniuriâ & abſque fraude eam poſſidebat, eaque adhuc diu fuiſſet fruitus: ergo contra charitatem eſt, illum ſpoliare bono nomine; præſertim ſi nihil commodi proueniat detractori.

80 Aduerte tamen, Non fore peccatum mortale, Primò, ſi ille parum curet ſe alibi infamari; quod ſæpè fieri ſolet, præſertim ſi procul abſit. Secundò, Si quis ob graue crimen fuerit publicè punitus: tunc enim ſæpè expedit iſta ad aliorum exemplum narrari. Et in his caſibus, poteſt intelligi Nauarrus & Caietanus.

Quid ſi damnum ſequatur.

81 Petes, Quid ſi damnum aliquod in corpore vel fortunis inde proueniat: (vt ſi ſubtrahatur pẽſio, vel coniiciatur in vincula) tenebitúrne is qui diuulgauit? Reſpondeo, Quidam putant, teneri; ſed verius credo, non teneri. ratio eſt; quia hæc infamatio non fuit contra iuſtitiam, ſed ſolùm cõtra charitatem; vt oſtenſum eſt: ergo etiamſi inde illi damnum obueniat, non tenebor; quia non cenſebor cauſa iniuſta illius: quamuis peccatum cõtra charitatem tunc ſit grandius. Confirmatur; quia ſi actio ipſa non eſt iniurioſa, neque id quod ex illa ſequitur; vt patet in eo qui abſque vi & fraude impedit legatum, vel beneficium, quod alius tibi volebat conferre: ſi enim actio, qua impedit, non eſt tibi iniurioſa, non inducit obligationẽ reſtitutioni; quamuis ex ea tibi damnũ proueniat.

Si nunc famam recuperauit.

82 Dico Tertiò, Si is qui olim ob ſua crimina fuit infamis, nnnc famam honeſtè viuendo recuperauit, eſt peccatum contra charitatem, illa crimina apud eos qui ignorabant commemorare; non tamen videtur eſſe contra iuſtitiam, modò non detur occaſio opinandi illum adhuc improbum eſſe. Eſſe *contra charitatem*, patet ex dictis. Non eſſe tamen *contra iuſtitiam*, probatur; quia etſi ius habeat ad famam, quam ex eo tempore benè viuendo comparauit, non tamen vnquam acquirit ius, vt dicatur vel æſtimetur fuiſſe probus, illo tempore, quo crimina ſua publica fecit: ergo qui narrat eum olim illa feciſſe, non facit ei iniuriam; modò id non ea forma narret, vt indicet eum etiamnum improbum eſſe. Quòd ſi alij inde acciperent occaſionem dubitandi de præſenti probitate, teneretur ſaltem ex charitate illam ſuſpicionem amoliri.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm eum, qui vno aut altero crimine infamis eſt, liceat de aliis infamare.

Si crimina connexa.

83 Reſpondeo & dico Primò, Si illa alia ſint valde affinia & ordinariè coniuncta grauiori crimini, quod iam publicum ſit, non erit peccatum, ſaltem mortiferum, illud aperire apud eos qui principale norunt, vt ſi narres de adultero, cuius crimen ſit publicum, ſcripſiſſe litteras amatorias, miſiſſe munera, &c. ſi de ebrioſo, non rectè curare familiam, rixari cum vxore: ſi de illo qui inſigne furtum commiſit, referas alia minora feciſſe. Ratio eſt; quia non cenſetur noua infamia. Opus tamen hic eſt magna circumſpectione, an crimen ita ſit annexum alteri, vt non cenſeatur notabiliter infamiam augere.

Si diſparata.

84 Dico Secundò, Si crimina illa non ſint ita connexa, non ſolùm eſt contra charitatem, ſed etiam contra iuſtitiam illa patefacere, præſertim ſi ſint alterius generis. Eſt communis ſententia DD. contra Paludanum in 4. d. 19. in fine, quem refutat Adrianus quodlib. 11. art. 1.

Probatur Primò, Quia qui eſt infamis in vno genere vitij, non ideò amiſit ius ad famam, quam habet in aliis virtutibus: (poteſt enim quis haberi ebrioſus, & tamen eſſe & haberi iuſtus in contractibus, fidelis vxori, catholicus) ergo non poteſt infamari de aliis occultis.

Secundò, Sicut diuerſarum virtutum diuerſa laus eſt, alia maior, alia minor; ita etiam diuerſorum criminum diuerſa eſt infamia, & alia pluris, alia minoris æſtimatur. multi enim parum curant infamiam fornicationis, vel ebrietatis, qui tamen maximi faciunt infamiam furti & periurij. ergo nullo modo qui amiſit ius famæ in vna virtute, cenſetur amiſiſſe in aliis; ſicut qui læſus eſt in vno membro, non amiſit ideircò integritatem in aliis. 85 Ratio à priori eſt; quia fama non eſt quid ſimplex, ſed conſtat variis quaſi partibus, quarum vna ſicut non pendet vllo modo ab alia, ſic ſine alia haberi poteſt, & à diuerſis diuerſæ partes famæ poſſidentur. Rarum autem eſt, vt quis in omni virtute, fama ſit clarus, omnéſque bonæ famæ partes ſit conſecutus.

Fama non eſt quid ſimplex.

Sequitur altera pars huius Capitis.

De famæ reſtitutione, quomodo, quibus, & à quibus facienda.

DVBITATIO XV.

Vtrùm fama cum periculo vitæ ſit reſtituenda.

Dominicus Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. & quidam alij affirmant, ſi fama ſit illuſtris familiæ.

Non cum periculo vitæ.

86 Reſp. & dico Primò, Quando ex infamia, quam intuliſti, non euenit alteri damnum in bonis ſuperioris ordinis, (nempe in ſpiritalibus, aut in vita corporali) non teneris cum vitæ periculo famam illi reſtituere. Ita Caiet. ſuprà, q. 62. art. 3. & opuſc. 31. reſpon. 14. vbi generatim docet *rem inferioris ordinis, nunquam eſſe reſtituendam ex iuſtitia;*

Non iacturam boni superioris ordinis.

ſita, cum iactura rei ſuperioris. Quam regulam optimè defendit Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. n. 405. Idem eruditè probat Nauar. cap. 17. n. 89. 90. 91. contra Sotum. Idem breuiter repetit c. 18. n. 47. *Quatuor*, inquit, *ſunt bonorum ordines, videlicet animæ, corporis, famæ* (cui annexus honor) *& pecuniæ: & nemo tenetur reſtituere bona inferioris ordinis, cum iactura bonorum ordinis ſuperioris.* In eadem ſententia eſt Corduba l. 1. q. 31. & Sylueſter v. Detractio q. 4. caſu 2.

Probatur Primò; Quia nullum temporale bonum, ſiue pecunia, ſiue fama, ſiue vita, exponendum vel reſtituendum cum damno boni ſpiritalis; idque ideò, quia bonum ſpiritale eſt ſuperioris ordinis, nec æſtimabile bono inferiore; ergo ſimiliter fama non eſt reſtituenda cum periculo vitæ; cùm vita ſit bonum præſtantius.

Secundò, Nemo tenetur ſarcire damnum pecuniarium iacturâ ſuæ libertatis, ſeipſum vendendo, aut tradendo in ſeruitutem, vt paſſim omnes docent; idque ideò, quia libertas eſt ſuperioris conditionis: ergo, &c.

87 Tertiò, Quia Iuſtitia commutatiua ſolùm poſtulat, vt fiat reſtitutio in bonis, in quibus iniuſtè alterum læſiſti; nempe vt vitam exponas pro vita proximi (ſi eam in periculum per iniuriam coniecisti,) famam pro fama, pecuniam pro pecunia; quia dumtaxat per illa fit æqualitas. Quòd ſi hæc æqualitas per te fieri nequeat ſine iactura boni ſuperioris, cenſetur impoſſibilis; ac proinde non te obligat Iuſtitia, vt reſtitutionem exequaris: ſed tribuit ius læſo, vt per Iudicem procuret vindicationem.

Quartò, Idem confirmari poteſt ex iis, quæ ſuprà cap. 10. dub. 7. diximus de adultera, quæ ſibi partum ſuppoſuit, quæ cum periculo vitæ vel famæ non tenetur ſe aperire, etiamſi maxima hereditate legitimi heredes eſſent priuandi; vt plurimi DD. tenent.

An poſſit compenſari.

Dices, Res inferioris ordinis poteſt ſumi tanta quãtitate, vt prudenti iudicio præponderet rei ſuperiori; v. g. tanta poteſt aſſignari vis pecuniæ, vt præſtantior cenſeatur quàm fama, & tam illuſtris poteſt eſſe fama, vt præſtantior habeatur quàm vita: ergo tunc debebit fieri reſtitutio, etiam cum damno boni ſuperioris. Confirmatur; quia qui latrocinio ſibi amplum ſtatum adſciuit, tenetur facere reſtitutionem, etiam cum amiſſione illius ſtatus & honoris: ergo, &c.

88 Reſpondeo, Etſi fieri poſſit, vt prudenter præferas ingẽtem pecuniæ tuæ ſummã famæ vel vitæ alterius cõſeruandæ, non tamen prudẽter eam præferes famæ aut vitæ tuæ; nemo enim prudenter pro quantauis magna fama eliget mori; vel pro maxima vi pecuniæ ſuſcipiet infamiam; quia fama omnibus theſauris melior, Eccleſiaſtici 41. Itaque vita & fama propria non poſſunt pecunia æſtimari. Vnde non ſequitur, Ego poſſum pluris facere mille aureos quos habeo, quàm vitam huius ruſtici ex latronibus redimendam: ergo ſi ruſticus mihi eos abſtulerit, tenebitur reddere cum vitæ periculo; poteſt enim ille vitam ſuam pluris facere quàm centum millia aureorum.

89 Ad confirmationem; Qui furtis ſibi honorificum ſtatum parauit, non habet ius ad illum ſtatum, cùm per iniuriam eum obtineat; vnde nõ eſt mirum, ſi teneatur reſtitutionẽ facere cum amiſſione illius ſtatus & famæ, quæ ex illo præciſè orta eſt. Adde, amiſſione ſtatus non amitti famam: poteſt enim ſtatus ſine culpa amitti.

Aduerte tamen, licitum eſſe vitam pro fama 90
reſtituenda exponere; non quòd fama pluris æſtimetur quàm vita, ſed quod pro virtute licitum ſit vitam periclitari.

Si periculum vitæ impendeat.

Dico Secundò, Si ex infamia, (de falſa intellige) periculum vitæ vni vel pluribus impendeat, 91
vel mala Reipublicę adminiſtratio, vel aliud grãde malum, teneris etiam cum vitæ periculo reparare. Eſt communis DD. Quia tunc obligatio non ratione ſolius infamiæ, ſed ratione damni quod ex ea ſequitur; quod contingere poteſt in infamia Principis, Papæ, Prælati, Religioſi ordinis, & ſimilium, vnde magna in Republica damna.

DVBITATIO XVI.

Vtrum ſi fama reſtitui nequeat, debeat pecuniâ compenſari.

Reſpondeo & dico Primò, Probabilius videtur, iuſtitiam minimè poſtulare, vt infamia compenſetur pecunia, ſi reuocatione dictorum tolli nequit. Colligitur ex Nauarro ca. 17. nu. 90. 92
vbi ait: *Quando fama reſtitui nequit, aliquam pecuniam dari, non quidem pro fama, quæ nullum pretium habet; ſed pro damni compenſatione, quod ob eius iacturam quis incurrit.* Idem docet Sylueſt. v. Detractio q. 4. caſu 2. & Franciſcus Victoria, vt refert Salonius, Pet. Nauarra ſuprà n. 417. multique recentiores, quod probari poteſt illis rationibus, quibus ſuprà oſtẽdimus, pro ipſa vita ablata non eſſe neceſſariò faciẽdam reſtitutionem pecuniariam. Ratio eſt, quia Iuſtitia cõmutatiua tantùm poſtulat, vt reſtituatur quod ablatũ eſt, vel quòd communi hominum æſtimatione eſt æquiualẽs. quòd ſi neutrum fieri poſſit, ceſſat eius obligatio. Vnde qui damnum pecuniarium non poteſt ſarcire pecunia, non tenetur illud compenſare orationibus, aut honore exhibendo. Item qui vi aut fraude aliquem pertraxit in peccatum, non tenetur ipſi aut heredibus pecuniam rependere.

Non neceſſariò eſt compenſanda pecunia.

Dices, Pecunia eſt menſura omnium rerum 93
humanarum: ergo in pecunia poteſt dari æquiualens. Deinde etiamſi non debetur æquiualens, tamen debet dari opera, vt quàm proximè ad hoc accedatur, ſicut is, qui intulit damnum mille aureorum, ſi non poteſt reddere æquiualens, tenetur tamen dare quantum poteſt, vt quàm proximè accedat ad æqualitatem.

Reſpondeo, Pecunia ſecundùm communem vſum hominum, non eſt menſura, niſi rerum venalium, quas homines ſolent pecunia commutare; fama autem neque natura ſua, neque gentium conſuetudine pecuniâ ſolet æſtimari. Quod etiam patet ex Scripturis. Eccleſiaſtici 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille theſauri pretioſi & magni.* & Prouer. 22. *Melius eſt nomen bonum quàm diuitiæ multæ*, id eſt, infinitæ. Quamuis interdum ex quorumdam animi vilitate accidat, vt famam pretio expungant: ſed hoc æſtimationi famæ non officit.

Ad confirmationem, Is qui damnum mille aureorum irrogauit, tenetur vel totum dãnum ſarcire ex æquo, ſi poteſt: vel ſi non poteſt, tenetur 94
partem ex æquo: quòd ſi nec totum nec partem,

ceſſat

ceſſat obligatio Iuſtitiæ commutatiuæ; atqui hîc nec tota fama, nec pars pretio æſtimatur ex æquo, quod cõfirmatur Primò, Quia alioqui infamator poſſet eam pecunia compenſare, etiam nolente infamato; ſufficit enim vt reſtituat id, quod æſtimatione æquale eſt. Confirmatur Secundò, Si vir diues pro compenſatione infamiæ acceptæ pecuniam exigat, ridiculus erit, eò quòd exigat id, in quo nullum damnum accepit, quódque non ſolet pretium vel totius vel partis famæ cenſeri. Vnde ſequitur, eamdem eſſe rationem pauperis: nam ſtatus eius, qui iniuriam accepit, non mutat Ius, ſeu rationem Iuſtitiæ commutatiuæ.
95 Fieri tamen poteſt, vt ex quadam æquitate, & etiam ex charitate tenearis infamiam pecuniâ compenſare, nimirum, ſi infamatus ſit pauper, qui talem ſatisfactionem deſideret, nec aliter mœrorem videatur depoſiturus; & is qui infamauit ſit diues. Sicuti enim ratione alicuius coniunctionis vel beneficij accepti, lex charitatis me magis obligat erga hũc quàm erga iſtum; ita etiã ratione alicuius incommodi, quod alteri ex me obuenit; vt ſi aliquẽ induxi in peccatum, magis ego ex charitate teneor illum emendare, quàm alius, & quàm alium, ceteris paribus: vt patet ex dictis c.8.dub. 1.

Aliquando ex charitate tenemur.

96 Dico Secundò, Si infamator per Iudicem condemnetur ad pecuniariam ſatisfactionem, vel ſi tranſigat cum eo quem infamauit certâ pecuniæ ſummâ, tenetur ex iuſtitia eam numerare. Probatur, quia ſuppoſita tali iniuria, poteſt Iudex in pœnam criminis talem ſatisfactionem imponere, & ille ex iuſtitia tenetur eam exequi, quia iuſtę ſententiæ tenetur ex iuſtitia parere. Idem poſſet Iudex, etiamſi fama iam eſſet recuperata, idque in pœnam prioris delicti; quia poteſt iuſta pœna punire delicta, etiam poſt damna ſarta. Similiter pacta & conuentiones iuſtæ obligant: atqui hoc pactum poteſt eſſe iuſtum; quia infamatus habet ius accuſandi infamatorem, & etiam exigendi reſtitutionem, quando erit poſſibilis: vnde vt hoc iure cedat, & omne debitum condonet, poteſt certa pecunia paciſci.

97 Dico Tertiò, Debitor pecuniæ, v.g. 100. aureorum, iniuſtè læſus in fama vel honore, à creditore, non tenetur ad ſolutionem illius pecuniæ, ſed poteſt vti compenſatione ſecundùm æſtimationem damni accepti iudicio prudentis faciendã, ſi à creditore aliam reſtitutionẽ obtinere nequit. Sequitur apertè ex ſententia eorum qui famam pecunia compenſandam docent, quando aliter ſarciri nequit. Quæ ſententia eſt ſatis probabilis, & plurimorũ DD. ſicut & illa, quæ vitam ipſam, & cicatricem pecunia compenſari vult. Si enim infamator tenetur dare pecuniã, v.g. 100. aureos, pro infamia vel dedecore quod intulit, eò quòd aliter ſatisfacere nequeat, vel nolit: ergo alter poteſt eam exigere, vel ſi debet, poteſt non ſoluere. hæc enim omnia paria ſunt. Quòd ſi infamator poſſit quidem reſtituere famam, ſed nolit, tunc etiam in altera ſententia tenetur vel famam reſtituere, vel certè tãtum pecuniæ, quantum iudicio prudẽtis alter poteſt exigere. etſi enim fama non poſſit, iuxta eam ſententiam, pecuniã æſtimari, obligatio tamen illius reſtituendæ, qua ille tenetur, & incommodum quod læſus patitur, poteſt pecunia æſtimari. Confir. quia cùm poſſit reſtituere, tenetur vel reſtituere, vel alia ratione ei ſatisfacere, ita vt ille libere acquieſcat.

Compenſatio infamia per pecuniam.

DVBITATIO. XVII.

Vtrum ſi famà alia via ſit reconciliata, teneatur infamator eam reſtituere. v.g. ſi virorum grauium teſtimonio, vel probitate vitæ penitus abſterſerit infamiam.

RESpondeo, Tunc non teneri ad famæ reſtitutionem, quia iam reſtituta eſt; ſicut ſi dominus recuperauerit vel ſua vel aliorum opera equum, quem ſuſtuliſti, non teneris ad reſtitutionem; quia non poteſt bis eamdem rem accipere. 98
Si tamen interea ratione infamiæ aliquid damni accepiſſet, v.g ſi impeditus fuiſſet à conſecutione beneficij, officij, vel legati, tenereris ad illius cõpenſationem; quia hoc damnum ex iniuſta tua infamatione illi obuenit. Vtrùm autem aliquid 99
ſit reſtituendum pro ipſa infamia, quam ille medio tempore vſque ad illam recuperatam ſubiit, quæri poteſt. Sed reſpondendum eſt, deberi aliquam ſatisfactionem, ſi putetur illã velle (quod addo, quia alioquin cenſetur condonata, nec conſuetum eſt aliàs offerre) nempe ſignificatione doloris & veniæ petitione, vel honore aliquo aut laude, iuxta conditionem perſonarum: vt rectè docet Petrus Nauarra lib.2.cap.4.n. 421. & Nauarrus cap.18.n.47.

Si fama reconciliata.

Pro infamia medij temporis.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm ſi infamia iam penitus abierit in obliuionem, ſit reſtituenda. v.g. infamauit adoleſcens puellam, ſe illi pudicitiam eripuiſſe, deinde temporis ſucceſſu homines penitus obliuiſcuntur.

RESpondeo, Teneri reſtituere etiam poſt viginti annos, ſi periculum eſt, ne aliquando illa infamia reuiuiſcat: quod facile fieri poteſt; nam homines data occaſione facile recordantur eorum quæ antea exciderant; quod maximè locum habet, quando falſum impoſitum fuit, vt docet Caiet. q.62. art.2. ſi enim verum fuit, non facilè memoria renouanda, niſi periculum ſit euidens. quòd ſi putetur nullum eſſe periculum, non tenebitur, vt docet Nauarrus c. 18. n. 47. contra Caietanum; quia fama iam cenſetur reſtituta, vel certe damnum illatum omnino euanuiſſe; idque verum eſt, ſiue crimen fuerit verum, ſiue falſum, vt ibidem Nauarrus. 100

DVBITATIO XIX.

Vtrùm totum damnum, quod ſequitur ex infamia, ſit compenſandum.

RESpondeo, & dico Primò, Damnum quod ſequitur ex infamia falſa, eſt integrè reparandum. Eſt communis ſententia DD. Ratio eſt; quia hæc infamia eſt penitus iniurioſa. impoſitio enim falſi criminis duplicem continet iniuriam. Primò, calũniam, eò quòd crimen impingatur ei, 101
qui

Damnum ex infamia falſa.

qui ſcitur innocens. Secundò, infamationẽ, quòd hoc aliis perſuadeatur. itaque hæc actio omnino eſt iniurioſa: atqui omne damnum, quod alicui ſequitur ex actione in ipſum iniurioſa, eſt reſtituendum: ergo, &c.

Dices, Hoc damnum per accidens ſequitur. v. g. Infamaſti Petrum adulterij: vnde præter intentionem tuam factum eſt, vt exciderit officio vel beneficio, quod ambiebat.

102 Reſpond. Hoc non cenſeri per accidens ſequi; quia etſi non intendebas, tamen labes infamiæ quam intuliſti, eſt quædam veluti praua diſpoſitio, moraliter apta impedire varia commoda, & accerſere incommoda, ita vt hæc crebrò ex ea ſequantur. qui ergo hanc per iniuriam infert, cenſetur eſſe cauſa iniuſta damnorum quæ inde ſequuntur.

103 *Quantum reſtituendum.* Aduerte tamen non eſſe tantumdem reſtituendum, quanti officium vel beneficium iam obtentum valet; (niſi fortè obtento priuatus fuiſſet) ſed quanti ſpes illa obtinendi valebat.

Quid ſi de crimine vero. Sed maior difficultas eſt, de patefactione criminis veri. Nam Sotus l. 4. de Iuſt. q. 6. art. 3. ad 4. ſentit, damnum, quod hinc ſequitur, non eſſe integrè compenſandum, ſed partem duntaxat arbitrio boni viri definiendam. Ratio eſt; quia ſi ille priuetur officio, vel impediatur ab eo conſequendo, id non tam prouenit ob criminis manifeſtationem, quæ eſt iniurioſa, quàm ob ipſum crimen, quod verè commiſſum eſt; manifeſtatio autem eſt ſolùm conditio quædam veluti applicans & adducens crimen occultum, tamquam cauſam principalem, in cognitionem. Hæc ſententia non eſt improbabilis, præſertim cùm multi recentiores illam ſequantur. contraria tamen eſt communior, pro qua

104 *Damnum ex infamia vera.* Dico Secundò, Verius videri, eum qui patefacto crimine occulto alteri fuit cauſa damni, teneri ad integram reſtitutionem, ſicut qui impoſuit falſum. Vt, ſi impediuit à beneficio, ab opimo matrimonio, ab eleemoſynis, cũ eſſet probè dignus. Ita Nau. c. 18. n. 45. & alij paſſim, qui in genere dicunt, infamatorem teneri ad reſtitutionem omnium damnorũ: nec diſtinguunt inter crimen falſum & verum. Ratio eſt; quia eſt cauſa principalis (moraliter) illius damni; ſicut is qui ignem

105 *Eſt cauſa principalis.* occultum cineribus detegit, & applicat ſtraminibus, vnde vento flante accenditur domus. Deinde ipſum crimen non poteſt eſſe cauſa damni, niſi accedente cognitione. vnde quamdiu crimen manet occultum, non poteſt inferre damnum, & ita ſe habet ac ſi non eſſet: ergo qui illud manifeſtat, tribuit illi veluti vim nocendi: ergo cenſetur cauſa principalis damni ſecuti.

DVBITATIO XX.

Quomodo fama eſt reſtituenda.

RESpondeo & dico Primò. Si crimen falſum diſſeminaſti, debes adhibere omnem induſtriam, vt falſa illa opinio animis hominum eximatur: vnde teneris illis ſignificare, te deceptum

106 *Aliquando iuramentum adhibendum, aliquando etiam teſtes.* fuiſſe, aut falſum dixiſſe, aut etiam mentitum eſſe, ſicut videris opus eſſe vt credant; adhibito etiam iuramento, ſi aliter non putentur credituri, & rei grauitas poſtulet. Ratio eſt; quia reuocatio efficax debet adhiberi.

Sed quid ſi auditores ne iuranti quidem credere velint, teneberiſne teſtibus confirmare?

Reſp. Fieri poſſe vt tenearis, vt docet Sotus l. 4. q. 6. a. 3. præſertim ſi id ſine magno tuo incommodo facere poſſis; tũc enim vel charitas ad hoc obligaret, imò interdũ etiam iuſtitia: vt ſi alij haberent aliquas probabiles cauſas ſuſpicandi, te non ex animo, ſed pretio inductum reuocare. Ratio eſt; quia iuſtitia obligat vt efficaciter reuoces, id eſt, eo modo, vt auditores meritò poſſint debeántque tibi credere, nec habeant occaſionem ſuſpicãdi rem fictè geri; rarò tamẽ accidit, vt hoc vſu veniat. Nauarro tamẽ c. 18. n. 45. videtur durum, vt quis aliquando ad teſtes obligetur. Ratio ipſius eſt; quia ſi ne iuranti quidẽ contra ſeipſum credere velint, id ex malitia eorum proueniet; itaque mala opinio, quam retinent, cenſetur non ampliùs prouenire ex dicto tuo, qui illud ſatis efficaciter reuocaſti, ſed ex ſua ipſorum malitia, qui ſine illa cauſa volunt male de proximo ſentire. Idem ſentit Pet. Nauarra l. 2. c. 4. n. 378. Sed quod diximus, verius eſt, ob rationem allatam. 107

Aduerte tamen, ſi auditores nullam habentes probabilem rationem, nolint tibi ſiue iuranti, ſiue teſtes adhibenti fidem habere, ad nihil ampliùs te obligari; quia non ampliùs cenſeris cauſa iſtius prauæ opinionis, ſed illorum peruerſitas. 109

Dico Secundò, Qui crimen occultum alterius manifeſtauit, quatuor modis poteſt famam reſtituere. Primò, Si dicat ſe quidem tale quid narraſſe, ſed in eo fuiſſe mentitum, aut dixiſſe falſum. *Quatuor modis fama poteſt reſtitui.* 101

Hoc modo reſtitui poſſe probatur; quia etſi vno ſenſu dictum tuum falſum non fuerit, nẽpe quia erat cõforme rei (verè enim commiſerat crimen, quod eum commiſiſſe dixeras:) alio tamen ſenſu falſum fuit, idque dupliciter. Primò, quia non fuit conforme legi diuinæ, vtpote peccatum, quod in Scripturis vocatur mendacium, & falſitas: ſicut omne opus bonum, quia conforme legi diuinæ, vocatur veritas. Secundò, Quia non fuit verum veritate publica, licèt veritate occulta verum fuerit. Hoc modo reus, cuius crimen eſt occultum, poteſt negare ſe feciſſe, quia non fecit publicè, vel ita vt teneatur fateri, & Iudex aliquem condemnans ex allegatis & probatis contra ſuam priuatam ſcientiam, pronuntiat illum reum & criminoſum, quamuis verè non ſit; quia ſecundùm publicam probationem talis eſt. Pari modo poteſt iſte dicere, ſe dixiſſe falſum, vel mendacium, quia non eſt verum ſecundùm publicam ſcientiam: vt rectè Pet. Nau. l. 2. c. 4. n. 381. Verum, etſi hic modus ſit valdè bonus & efficax, tamen ad illum non teneris; tum quia non teneris te infamare, tamquam qui falſum crimen impoſueris, cùm verum dixeris; tum quia multi putant hunc modum illicitum, vt qui continere videatur mendacium: quorum ſententia eſt probabilis, quamuis contraria ſit probabilior.

Secundò, Si dicat deprehendiſſe, ſe fuiſſe deceptũ, vel erraſſe: qui modus eſt etiam bonus: ſed nõ tenetur eo vti, quia etſi fortaſſe hoc modo ſe non infamet, tamẽ videtur decipere auditores ſpecie quadam mendacij: quod non tenetur facere, imò non poteſt, ſecundùm Caietanum & Sotum.

Tertiò, Si dicat ſe malè vel iniquè locutum eſſe de proximo, rogétque vt talem opinionem deponant. verùm hic modus parum eſt vtilis apud ingenioſos; inde enim magis confirmabuntur, illum

illum crimen commiſiſſe. apud ſimplices tamen ſæpè eſt vtilis & vſurpandus.

Quartò, Laudando infamatũ,& honorificè de eo loquendo,vbi datur occaſio. hic modus neceſſarius eſt, dum quis nó vult vti primo,vel ſecundo,& tertius eſſet inutilis vel noxius; ſic enim ſéſim ea vna parte tãtumdem famam eius illuſtrare poterit,quãtum ex altera obſcurauit. Hunc tradunt Sotus l. 4. de Iuſt. q. 6. a.3. ad 4. Caiet.q 62. a.2. & 72. a.3. Nauar. c. 18. n.45. & multi alij.

Petes,Tenetúrne infamator reuocare apud eos, quibus ipſe non dixit, ſed alij,qui ab ipſo acceperant, v.g. narraſti tribus, illi verò narrant aliis.

111 Reſp.Si ab illis tribus ſtipulatus eſt ſilentium, vel putatur omnino rem tacitam fore,nó tenetur niſi apud eos reuocare; quia infamia per illos irrogata, cenſetur quaſi fortuita reſpectu ipſius. Secùs verò ſi aduertit probabile periculum vlterioris infamiæ; & maximè ſi crimen ſit falſum, tunc enim ſi iſti non reſtituant,tenetur tamquam cauſa:vt rectè Pet.Nauarr.l.2.c.4.n 443.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm heredes infamatores teneantur ad famæ reſtitutionẽ,ſi ipſe eam non reſtituit.

112 *Heredes non tenentur,niſi ad damna ſecuta.*

RESp. & dico Primò, Heredes loco defuncti nó teneri ad famæ reſtitutionem. Ratio eſt; quia hæc obligatio eſt merè perſonalis;(nó enim eſt ad aliquid dandum, ſed ad aliquid agendum) vt obligatio voti perſonalis, & reſtitutionis honoris,orta ex contumelia,quæ non tranſit ad heredes;cùm nullo modo afficiat vel reſpiciat bona, in quibus ipſi ſuccedunt,ſed nudam perſonam.

113 Dico Secundò,Tenentur tamen ad reparationem damnorum, quæ ex infamia illa ſecuta ſunt. Ita Nauar.c. 18. num.54. & Adrian.quodlib. 1 t. Ratio eſt;quia hæc obligatio non eſt purè perſonalis:ſed afficit quodammodò bona infamatoris. vnde cum ea affectione ſeu obligatione perueniunt ad heredes: veluti ſi defunctus domum alterius per iniuriam incendiſſet,heredes tenerentur damnum ex bonis illius rependere.

Dices,Quid ſi is,qui ratione infamiæ damnum paſſus eſt,iam obierit?

Reſp. Tunc reſtitutio facienda eſt heredibus ipſius, quia hi ſuccedunt in omnia iura defuncti; ſunt enim hæc veluti partes hereditatis.

Petes,Vtrùm defuncto ſit fama reſtituenda?

114 *Etiam mortuo reſtituenda.* Reſp.Affirmatiuè; quia fama eſt bonum,quod homo etiam poſt mortem cenſetur poſſidere.per hanc enim viuit quodammodò in memoria hominum : vnde maximè ſolent homines appetere famam poſt mortem, quaſi per hanc conſequantur quamdam immortalitatem.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm is teneatur ad reſtitutionem famæ qui bona fide exiſtimans eſſe verum & publicum,narrauit & infamauit proximum: Item quid ſi auditores de alio intellexerint.

115 RESpondeo, & dico Primò, Qui hoc modo proximum infamauit apud Superiorem vel alium, etiamſi fraternæ correptionis cauſa id fecerit,ſimul atque cognouerit errorem,tenetur ad reſtitutionem.

Probatur;quia qui damnum dedit iniuſtum in re aliena,etiam abſque culpa,vbi cognouerit,tenetur illud reparare,ſaltem ex charitate,ſi poteſt. atqui hic damnum dedit iniuſtum in fama alterius,vti ſupponimus. ergo. Item,qui abſtulit rem alienam iniuſte, quamuis ſine culpa, & ſolùm materialis iniuſtitia fuerit,tenetur eam reſtituere ſimulátque ſciuerit iniuſtè ſe abſtuliſſe. atque hic abſtulit iniuſtè materialiter.ergo,&c.

Dico Secundò, Non tenetur eam reſtituere cum graui ſuo incommodo : vt, cum propria infamia, vel magno damno fortunarum. Probatur; quia ſine culpa eam abſtulit: ergo non tenetur cum ſuo graui damno eam reſtituere; ſicut ſi deprehendas equum vel librum alterius apud te ſine tua culpa, non teneris remittere magnis tuis expenſis. Pari modo ſi damnum abſque culpa intuliſti. 116 *Non tenetur cum graui ſuo incommodo.*

Vbi aduerte differentiam inter eum qui infamauit proximum cum culpa iniuſtitiæ, & eum qui ſine culpa;quòd ille teneatur famam reſtituere etiam cum detrimento famæ ſuæ; ſicut qui iniuſtè formali iniuſtitia damnum intulit, tenetur etiam cum æquali damno ſuo ſarcire; hîc verò nó teneatur cum notabili damno, ſed ſolùm cum modico,vti prudentia & charitas dictabit.

Dico Tertiò,Si is qui ita infamatus eſt ſine culpa infamatoris, interim aliquid damni patiatur, impediatur ab officio,beneficio,aut etiam priuetur, non tenetur alter ad reſtitutionem. Ratio eſt;quia non eſt cauſa huius damni,niſi quatenus eſt cauſa infamiæ, ex qua hoc damnum eſt ſecutum. ſed eſt cauſa infamiæ ſine culpa: ergo etiam ſine culpa eſt cauſa damni inde conſecuti; ac proinde non tenetur illud ſarcire. Hæc ratio benè probat, ſi damnum illud ſecutum ſit ea infamia priuſquam ille ſuum errorem reſciſcat, nam tunc ſine vlla eius culpa ſequitur. 117 *Neque de damno ſecuto.*

Sed difficultas eſt, ſi ille, antequam damnum ſequatur ex infamatione, agnoſcat ſuum errorẽ, & reuocando quæ dixit,poſſit damnum auertere. Videtur adhuc non teneri. nam communis ſententia DD. eſt, eum qui rem alterius abſque ſua culpa peremit, ſi inde non eſt factus ditior, non teneri ad reſtitutionem. quia neque ratione rei acceptæ,vt quæ non ampliùs extet:neque ratione iniuſtæ acceptionis, cùm in ea non peccauerit : neque ratione contractus, cùm nullus interuenerit: quæ tria tantùm ſunt radices reſtitutionis ex iuſtitia debitæ, vt patet ex dictis c.7.dubit.5. Atqui iſte abſque ſua culpa rem alterius, nimirum famam, peremit. ergo non tenetur lege iuſtitiæ ad eius reſtitutionem ; ac proinde neque ad reparationem damni quod inde ſecutum. *An teneatur de damno ſecuto.*

Dices,aliam eſſe rationem famæ, aliam rerum pecunia æſtimabilium. illa enim ſolo verbo, abſque vllius rei iactura, reſtitui poteſt: damnum verò aliarum rerum non poteſt abſque ſimilium rerum amiſſione ſarciri. vnde in damno rerum meritò lex iuſtitiæ non obligat, quando ſine culpa datum eſt; ne homo ſine ſua culpa cogatur ſe rebus ſuis ſpoliare. ſecùs tamen in damno famæ, quod ſine vllo detrimento ſarciri poteſt.

Reſp.Hoc argumentũ benè probare in damno famæ eſſe maiorem obligationem charitatis;quia

charitas

charitas magis obligat vbi malum minore incommodo poteſt tolli. nõ tamen videtur probare obligationem iuſtitiæ: hæc enim nõ pendet ex facilitate reſtitutionis, ſed ex radicibus ſupradictis. Vnde etiamſi ſolo verbo poſſet reparari damnum rerum abſque culpa illatum, cùm res eſt deſtructa; non tamen eſſet obligatio ex iuſtitia, ſed ſolùm ex charitate. Confir. hæc ſententia; ſi enim qui abſque culpa aliquem infamauit, teneretur lege iuſtitiæ, etiam teneretur cum famæ ſuæ amiſſione. Iuſtitiæ enim lex obligat etiam cum bonorum eius ordinis iactura; vt patet in eo qui iniuſtè damnum in rebus vel in fama intulit: atqui iſte non tenetur cum iactura ſuæ famæ: ergo non ex iuſtitia. Ob has rationes hæc ſententia non videtur improbabilis.

118 Nihilominùs contraria ſententia mihi placet, nimirum eum qui ſic infamauit, lege iuſtitiæ teneri ad reſtitutionem famæ cùm errorem ſuum deprehenderit, ſi abſque notabili incommodo ſuo poſſit.

Probatur Primò, Qui famam alterius lædit, potiùs eſt ſimilis furi rem alienam auferenti, quàm damnum inferenti peremptione rei: nam ex natura rei fama illius manet in eius poteſtate, quaſi eam apud ſe retineat: vnde dicitur fama auferri, ſurripi, reſtitui; ſicuti res dicitur auferri à fure, detineri & reſtitui. atqui is qui rem alterius abſtulit, & habet in ſua poteſtate, tenetur ex iuſtitia illam reſtituere, ſimulatque cognouerit ſe iniuſtè abſtuliſſe. ergo idem dicendum in fama.

Secundò, Qui ex errore dixit falſum teſtimonium, tenetur, ſi commodè poteſt, lege iuſtitiæ reuocare, vbi deprehenderit ſuum errorem: alioquin cenſebitur intuliſſe grauem iniuriam, & poterit puniri in foro externo tamquam falſus teſtis. Ergo etiam qui ex errore infamauit.

Tertiò, Qui eſt auctor mali etſi abſque culpa, longè ſtrictiori iure tenetur illud emendare, ſi commodè poteſt, quàm alius qui non eſt auctor. ſed alius tenetur lege charitatis: ergo ille tenetur lege ſtrictiori, quæ non videtur eſſe alterius virtutis quàm iuſtitiæ.

Quartò, Etiamſi conſideremus talem non teneri lege iuſtitiæ ad reparationem famæ præcisè qua parte iam eſt perdita; tamen videtur omnino teneri ad impediendum damnum impendens, ſicut qui abſque culpa incendit ſtramina ædibus vicina, vbi aduertit periculum, tenetur lege iuſtitiæ cauere, ne ſerpat vlteriùs, néve ſequatur inde aliud damnum: & qui laqueum vel aliud inſtrumentum periculoſum intendit, aut puluerem tormentarium certo loco poſuit; tenetur, vbi aduertit periculum, impedire ne noceat; adeò vt ſi neglexerit, teneatur de damno ſecuto. atqui ex infamia ferè ſemper impendet damnum: tum quia ordinariè tamquam flamma quædam ſerpit vlteriùs, iuxta illud Poëtæ,

Fama malum quo non aliud velocius vllum, &c.

tum quia alios bonos ſucceſſus in temporalibus & ſpiritalibus impedit.

Denique ratio eſt, quia quiſque ex iuſtitia tenetur neminem lædere, & conſequenter cauere, quantum commodè poteſt, ne ex ſua actione vel opere, quod in ipſius eſt poteſtate, alteri nocumentum inferatur.

Aduerte tamen, eum qui abſque culpa læſit, aut cauſam lædendi poſuit, non teneri cum tanto onere reſtituere, aut damnum impendens impedire, cum quanto tenetur is qui cum culpa iniuſtè. par enim non eſt æque grauari inculpabilem atque culpabilem, cæteris paribus. Vnde qui ideò ſolùm lege iuſtitiæ tenetur impedire malum aliquod, quòd ratione officij ad id obligentur, non tenentur cum pari ſuo damno, vt infrà cap. 13. n. 70. dicetur. Ille autem qui abſque culpa cauſam læſionis dedit, eſt ſimilis illis qui tenentur ex officio, non autem illi qui ex culpâ iniuſtitiæ. Ex quibus ad argumenta alterius ſententiæ reſpondeas.

Dico Quartò, Si te narrante de aliquo, auditores alium intelligant quam tu velis, ſicque illi oriatur infamia, teneris ex charitate ad reſtitutionem, ſi commodè potes, non tamen ex iuſtitia. 119

Prior pars patet; quia charitas poſtulat, vt damnum proximi auertamus & tollamus, ſi abſque notabili incommodo poſſumus.

Altera probatur; quia tua narratio non eſt cauſa directa illius infamiæ, ſed illorum praua intelligentia, qui imprudenter id ex verbis tuis colligunt. Aduerte tamen, ſi ea eſſet conditio & diſpoſitio auditorum, vt ea ſpectata tale quid prudenter vel probabiliter ex verbis tuis videantur poſſe colligere, idque aduertas, teneris non ſolùm lege charitatis, ſed etiam iuſtitiæ, te explicare & infamiam auertere: quia etſi narratione tua non des hominibus perſpicacibus, vel circumſtantias rei intelligentibus, iuſtam occaſionem talis opinionis prauæ; das tamen iſtis rudioribus & rerum ignaris, vel alias opiniones ſiniſtras non improbabiliter de tali viro conceptas habentibus, coram quibus narras. ſermones enim operantur pro capacitate & diſpoſitione auditorum.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm Prælatus non impediens infamatorem teneatur ad reſtitutionem.

Reſpondeo & dico Primò, Prælatus, ſeu Superior non impediens externum, à quo videt infamari ſuum ſubditum, non tenetur, ſaltem ratione famæ, ſuo ſubdito ad reſtitutionem. Ita Sotus lib. 5. de Iuſtitia qu. 10. ar. 4. Ratio eſt, quia ex officio non ſuſcepit defendendam ſubditi famam, ſed ſalutem procurandam. 120

Dixi, non teneri *ſaltem ratione ipſius famæ*; quia videtur aliquando teneri ratione bonæ vitæ, ſalutiſque ſpiritalis, ſubditi. nempe ſi bona fama 121
putaretur neceſſaria, vel valde commoda, ne ille licentiùs viuat: multi enim amiſſa fama fiunt impudentes ad peccandum, tamquam fræno honeſtatis, quo coërcebantur, ſublato. Itaque cùm Superior ex officio teneatur impedire ea quæ ſubditorum ſaluti aduerſantur, tenebitur etiam impedire ſubditorum infamiam, & ſi neglexerit, bonam famam reſtituere.

Dico Secundò, Si non impediat ſubditum, alteri non ſubdito detrahentem, cùm facilè poteſt, tenebitur ad reſtitutionem famæ, niſi ſubditus reſtituat. Probatur; quia ex officio incumbit illi ſubditum ſuum corrigere & impedire, ne alteri iniuſtè noceat: ergo ſi non impediat cùm facilè poſſit, cenſebitur cauſa moralis damni; ſicut ſi Prætor non impediat furta & latrocinia in ciui- 122

tate, tenebitur ad reſtitutionem, quia indirectè cenſetur cauſa.

Dico Tertiò, Si tamen ſubditus in abſentia Superioris famam alterius violauerit, non tenetur Superior eam reſtituere, ſubdito non reſtituente; modò quantum in ſe eſt compellat ſubditum vt reſtituat. Prior pars patet; quia non cenſetur tunc cauſa damni, cùm abſens non potuerit impedire.

Secunda pars probatur; quia Superior ex officio tenetur compellere inferiorem, ne perſiſtat in iniuria alteri inferenda, ſicut ne primò illam inferat; atqui is qui infamauit, & non reſtituit famam cùm poſſit, perſiſtit in iniuria, eámque continuat; ſicut is qui rem alienam detinet inuito domino: ergo Prælatus tenetur eum compellere.

Petes, Qui Superiores hîc intelliguntur obligari?

123 Reſp. Parentes reſpectu liberorum, quamdiu eorum regimini ſubſunt; Domini reſpectu ſeruorum; Superiores Regularium, Epiſcopi, & ex parte Parochi, quia hi etiam poſſunt ſuos ſubditos compellere: denique Principes & Magiſtratus, ſicut enim hi tenentur contumelias impedire, ita & detractiones; maximè per libellos famoſos, qui capitali ſententia vindicantur. vt patet L. vnica. C. de famoſis libellis. Non tamen tenentur cogere ad reſtitutionem famæ, niſi parte id iuridicè petente; niſi fuerint aliquo modo infamiæ cauſa. ſic enim vſus habet: ratio eſt; quia parte non petente, præſumi poteſt condonata.

Superiores quinam.

Libelli famoſi.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm reſtitutio famæ poſſit condonari, præſertim à Prælato.

124 RESpondeo, Reſtitutionem famæ, ſicut & aliorum bonorum externorum, poſſe condonari, niſi fortè nobis ſit neceſſaria, vel ad proximi ædificationem, vel ad vitandum ſcandalum, vel ad officium, quo proximo obſtringimur, ritè obeundum. Vnde infero Primò, Priuatum poſſe condonare hanc reſtitutionem, niſi fortè eſſet infamatus de crimine, vnde timeretur ſcandalum, (vt de hæreſi;) vel eius infamia redundaret in familiam; tunc enim eam condonare, eſſet contra charitatem, condonatio tamen eſſet valida. Quod intellige, Si non alia ratione redundat in familiam, quàm quòd ille infamis homo, dicatur eſſe illius familiæ, illorum frater, cognatus, &c.

Priuatus poteſt condonare.

125 Secundò, Si vir valdè vtilis bono publico, qui ſuis concionibus vel doctrina multùm proderat Reipublicæ, condonaret reſtitutionem famæ, vnde poſteà impediretur fructus conſuetus, peccaret contra charitatem: infamator tamen non ampliùs teneretur ex iuſtitia: ex charitate tamen teneretur, ſi commodè poſſet; quia tenetur ex charitate iſtud damnum Reipublicæ, cuius ipſe cauſam dedit, auertere, tollendo cauſam.

126 Tertiò, Si fama tua videtur neceſſaria ad rectam muneris tui adminiſtrationem, non potes condonare. Excipio tamen duos caſus. Primò, Si poſſis & velis officium deponere: tunc enim poſſes condonare ſine peccato mortifero; vt patet dictis ſuprà; & docet Sotus lib. 4. de Iuſt. qu. 6. art. 3. ad quartum.

Secundò, Si humilitate & aliis virtutum officiis facilè hanc iacturam poſſis apud ſubditos ſarcire.

Sed quid ſi condonet teipſa, nolens officium deponere, vel aliter ſuæ auctoritati conſulere; eritne condonatio valida? 127

Superior condonans infamiam.

Reſpon. cum Soto ſuprà, validam videri; quia ipſe verè eſt dominus ſuæ famæ, non ſubditi. Neque per hanc condonationem facit iniuriam ſubditis; (niſi fortè infamia in ipſos redundaret) quia non habent Ius, vt ipſe ſuam famam conſeruet, niſi ſuppoſito quòd velit manere Superior, & aliis modis eam recuperare nolit: quorum vtrumque in ipſius arbitrio poſitum eſt. vnde non tam condonando reſtitutionem, quàm volendo cum illa turpitudine permanere in officio, iniuriam illis facit.

Dices, Parens non poteſt condonare reſtitutionem bonorum, quæ ſunt neceſſaria alendæ proli: ergo nec Superior reſtitutionem famæ neceſſariæ ad gubernandum ſubditos. 128

Reſp. Primò, Negando conſequentiam: quia parens non poteſt cedere officio parentis, ſicut Superior officio Superioris.

Secundò, Negando antecedens; (ſi conſiſtamus præciſè in Iure naturæ) quia poteſt mendicatò illis victum conquirere ſi velit; quòd ſi nolit, ſibi imputet: non enim manet illa condonatione abſolutè impotens ad prolem alendam.

Quartò, Si infamia tua redundet in alios, ita vt ipſi inde maneant infamati vel ſuſpecti: tunc enim condonatio non videtur valere. Talis eſt infamia Religioſi, quæ redundat in Monaſteriũ. valdè enim læditur bonum nomen Ordinis, dum dicitur habere ſceleratum Monachum. nam tota communitas quodammodò redditur plebi ſuſpecta. Vnde etiam ſæpè ingenti pecunia vellent hanc labem redimere. Nec obſtat quòd Religioſus videatur dominus ſuæ famæ, vt dictum eſt cap. 4. dub. 5. (non enim per votum paupertatis renuntiat famæ & honori ſuo) quia non eſt dominus famę Conuentus, quæ per ipſius infamiam violatur. Talis etiam videtur infamia parentis, præſertim de crimine hæreſis, proditionis, vel alio ſimili, quæ redundat in liberos. Habentur enim viles, & inhabiles ad officia & dignitates. Idem dicendum de graui infamia filij vel filiæ, ſi adhuc ſub cura parentũ exiſtant. imò etiamſi non exiſtant: ſi tamen infamia illorum parentes ſuſpectos reddat. eadem enim in his omnibus ratio. Si enim mea infamia vel labes ex tua pendet, non potes tuam ſine meo conſenſu condonare. Secùs ſi tua infamia non aliter redundet in me, quàm quòd dicar habere fratrem vel cognatum ſceleratum; vt dictum eſt num. 124. 129

Si infamia tua in alios redundet.

DVBITATIO XXV.

Vtrùm in reſtitutione famæ fieri poſſit compenſatio.

RESpondeo & dico Primò, Non poteſt ita fieri compenſatio infamiæ, vt ſi alius te infamarit, tu viciſſim illum poſſis infamare. Ratio eſt; quia eſt manifeſta vindicta, quam nemo priuata auctoritate poteſt facere. reddere enim ma- 130 lum pro malo vt fiat æqualitas, ſolius eſt publicæ poteſtatis.

Compenſatio.

Dico

Potes aperire aliorum peccata.

Dico Secundò, Si quis te infamet, nec tu poſſis infamiam alia ratione auertere, potes aliquos defectus illius occultos aperire, ne ipſi fides ad-
131 hibeatur. Ita Sotus ſuprà, & alij paſſim, v.g. potes dicere, iſti fidem non eſſe habendam, eò quòd aliàs in mendacio vel periurio ſit deprehenſus.

Probatur Primò; Quia quiſquè habet Ius tuendæ non ſolùm vitæ, ſed etiam famæ, cum iuſta moderatione: (id eſt, ſine qua, iniuria prohiberi nequit) ergo cùm infamiam, quam ille per iniuriam tibi irrogare nititur, aliter prohibere nequeas, niſi criminibus eius patefactis, potes ea patefacere. Secundò, Quia potes aperire crimen alterius ad vitanda tormenta tua, vel damna proximi: vt patet ex dubit. 8. & 9. ergo multò magis ad auertendum damnum, quod ipſe criminoſus tibi parat inferre. nam ratione iniuriæ amittit Ius quod habet, ne crimē eius occultum pandas.

132 Aduerte tamen Primò, Si criminis detectio non eſt vtilis ad famæ tuæ defenſionem, eſt iniqua; quia non eſt defenſio, ſed vindicta: vnde ſi tibi reſtituat, teneris illi viciſſim ad reſtitutionem.

Contra charitatem.

Secundò, Si alia via famam tuam poſſis tueri, v. g. interpoſito iuramento, vel adhibitis teſtibus; erit contra charitatem, aperire crimē occultum ad fidem ei detrahendam; quia lædis illius nomen pluſquam eſt neceſſe. videri tamen poſſit non eſſe contra Iuſtitiam; quia non teneris ex iuſtitia confugere ad iſtos modos: non enim ille ius habet, vt parcas nomini ipſius in defenſione tui, cùm ipſe famam tuam iniuſtè oppugnet. non tamen potes plura in illum dicere, quàm neceſſe ſit vt ei fides non habeatur. communior tamen ſententia DD. id vult eſſe contra Iuſtitiam, quam & ego probo, auctoritate illorum ductus.

Potes vti compenſatione, ne reſtituendo.

133 Dico Tertiò, Si tu alium iniuſtè infamaſti, qui te anteà infamauerat; non teneris ei ad reſtitutionem, ſi ipſe tibi reſtituere nolit; ſed potes vti cōpenſatione, ſeruata tamen æqualitate, quantum fieri poteſt. Eſt contra Nauarrum cap. 18. n. 47. & Caiet. q. 62. ar. 2. & Petrum Nauarra c. 4. n. 595. Sed noſtra ſententia eſt verior, eámque docet Adrian. in 4. q. penult. de reſtit. §. Circa prædicta. Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad 4. Ioſephus Angles in 4. de reſtit. famæ, dubio 5. Tolet. lib. 5. c. 70. & alij.

134 Dixi, *ſeruata æqualitate*; quia ſi tu intuliſti ei multò grauiorem infamiam, diuiſibilem tamen, detegendo plura crimina, teneris ad reſtitutionem, donec damnum à te illatum, ſit æquale damno quod ipſe tibi intulit. Probatur, Quia in rebus temporalibus, quando Iura ſunt paria, ſi alter non vult tibi ſeruare Ius & ſoluere debitum, nec tu teneris illi ſeruare & ſatisfacere; vt patet in debitis pecuniariis. atqui fama eſt bonum temporale, cuius ſumus domini: ergo eſt eadem ratio. Idem videtur dicendum, quamuis Iura non ſint paria, ſi infamia, quam intuliſti, non poſſet per partes reſtitui: (vt ſi illum de grauiori crimine infamaſti, quàm ille te) tunc enim eam inſtar pignoris detinere potes, vt eum ad reſtitutionem compellas; & ipſe ſibi imputet quòd non reſtituas, ſicut ſi annulum aureum habeas ab eo, qui tibi debet tres Philippicos; potes retinere inſtar pignoris, vt cogas ad ſolutionem.

Obiectio Nauarri.

135 Dices cum Nauarro, Damnum famæ à te illatum, per reciprocum damnum non tollitur, ſicut debitum pecuniarium vnius, tollitur per debitum reciprocum alterius: ergo eſt diſpar ratio.

Reſp. Etſi damnum à te illatum non tollatur per infamiam tibi viciſſim illatam, tamen tollitur debitum ſarciendi illius damni, ſi alter ſarcire nolit quod à ſe illatum eſt: quod etiam vſu venit in damnis fortunarum. ſi enim tu incendiſti ædes Petri, & Petrus viciſſim tuas, non tollitur per hoc damnum à te illatum Petro; ſed tollitur debitum ſatisfaciendi Petro, propter compenſationem.

Hinc patet, compenſationem hanc fieri poſſe etiam altero inuito, ſi ipſe nolit reſtituere: multò ergo magis mutuo conſenſu, contra Caietanum. Quæ omnia intelligenda ſunt de iis, qui poſſunt facere condonationem infamiæ ſibi irrogatæ; nempe quorum infamia non pertinet ad ſubditos vel ſocios: vt patet ex dictis dub. 24. inter tales enim non poteſt fieri compenſatio, propter iniuriam quæ ſubditis vel ſociis fieret.

Petes, Vtrùm poſſit fieri compenſatio infamiæ cum damno fortunarum v.g. intuliſti Petro damna in fortunis, & ille te grauiter contra iuſtitiam infamauit; vtrùm poſſis illi denegare damnorum reſtitutionem, ſi ipſe nolit tibi famam reſtituere.

Reſp. Probabile eſt hanc compenſationem fieri 136
poſſe; quia probabilis eſt ea ſententia, quæ aſſerit, infamiam pecunia eſſe compenſandam, quando in ſuo genere non reſtituitur. Itaque ſi ille non velit, vel non poſſit eam in ſuo genere compenſare, poſſit tamē pecunia, licitum tibi eſt pro ea, pecuniæ certam ſummam, iudicio prudentis arbitrandam, exigere; ac proinde denegare debita vſque ad illam ſummam. Idem etiam in altera ſententia locum habet, quando famæ reſtitutio eſt poſſibilis, & infamator non vult eam reſtituere; tunc enim Iure pro ea pecuniā exigere potes, ſeu potiùs pro redemptione obligationis reſtituendi. Secùs tamen in hac ſententia, ſi reſtitutio famæ eſſet impoſſibilis; tunc enim nihil pro ea exigere poſſes, niſi fortè competeret tibi actio Iniuriarum, pro cuius ceſſione aliquid paciſci potes.

Cum damno fortunarum.

DVBITATIO XXVI.

Quænam excuſant famæ reſtitutionem.

Reſpondeo. Primò, Iuſta condonatio, id eſt, 137
quæ ab eo facta eſt, cuius infamia non redundat in alios. vt patet dubit. 24.

Excuſantia reſtitut. famæ.

Secundò, Iuſta compenſatio: vt ſi ab eo, quem infamaſti, pari modo ſis infamatus. vt patet dubit. 25.

Tertiò, Si fama alia ratione iam ſit recuperata. dubit. 17.

Quartò, Si infamia prudenter exiſtimatur abiiſſe in obliuionem; tunc enim non teneris, ſiue falſum impoſueris, ſiue verum. dubit. 18.

Quintò, Si crimen occultum, quod aliquibus dixiſti, alia ratione fiat publicum. tunc enim amiſit Ius reſtitutionis. dubit. 13.

Sextò, Si reſtitutio ſit impoſſibilis. dubit. 15. & 16.

Septimò, Si non poſſit fieri ſine periculo vitæ. dubit. 15.

Octauò, Si non poſſit fieri ſine amiſſione fa- 138
mæ, quæ ſit longè maioris momenti, vt ſi prælatus, vel vir illuſtris infamauit plebeium, non

Si amittenda fama maioris momenti.

tenetur cum iactura ſat nominis reuocare; ſed ſufficit vt illum laudet in eo genere virtutis, vbi infamauit. quòd ſi ſic videatur non ſatis reſtituta, reliquum poterit pecunia compenſare arbitrio prudentum, vel potiùs remiſſionem reſtitutionis pecunia impetrare; ſi tamen commodè poſſit, alioquin non tenetur. Ratio eſt; quia ille plebeius non poteſt cum ratione exigere, vt ille famam ſuam tanti momenti amittat; ſed debet eſſe contentus laude, humanitate & muneribus pecuniariis ex arbitrio prudentum. Ita Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad quartum. Toletus lib. 5. cap. 70. Corduba lib. 1. q. 33. art. 2. Couarr. ad regulam Peccatum, 2. p. nu. 8. §. Tertiò, adultera. & alij.

Nonò, Si bona fide perſuaſus eſſe verum & publicum, narraſti, nec poſſis ſine damno famæ tuæ reſtituere. dubit. 21.

Decimò, Si reuerà nulla fuit infamia ſecuta, eò quòd infamator eſſet nullius fidei, (quod ſæpè accidit) vel quia illi, apud quos infamauit, ſciebant ſimilia; ita vt Infamia non fuerit notabiliter aucta.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm honor ſit reſtituendus, & quo modo.

139 *Honor læditur.* NOtandum eſt, Honorem lædi contumeliis, irriſione, ſannis, alapa inflicta, aliiſque ſimilibus modis. ſicut enim honoramus aliquem edito ſigno, quo teſtemur eius excellentiam, nóſque eum magnifacere, cum quadam noſtri ſubmiſſione: ita honorem lædimus edito aliquo ſigno, quo teſtemur eius vilitatem, nóſque illum contemnere, quod fit modis enumeratis.

Dico Primò, Qui iniuſtè alterius honorem læſit, tenetur ad reſtitutionem ſeu ſatisfactionem, ſiue id publicè coram aliis, ſiue priuatim fecerit
140 coram illo ſolo. Eſt communis DD. Prior pars patet; quia fecit veram injuriam contra Iuſtitiam commutatiuam.

Dices, Alter nullum accepit damnum ex contumelia, præſertim ſi nemo alius id aduertit; ergo nihil reſtituendum.

Reſp. Eſto, non acceperit damnum, tamen illata eſt ei verè iniuria; vnde teneris ſaltem ad ſatisfactionem, ſi nolis hoc vocare reſtitutionem. quod confirmatur illa ſententia Domini, Matth. 5. *Qui dixerit fratri ſuo, Fatue*, (id eſt graue conuitium) *reus erit gehennæ ignis*; & ſubiicit Dominus; *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo.* vbi manifeſtè Dominus exigit ſatiſfactionem, etiam pro contumelia priuata.

141 *Damnum dignitatis.* Reſpondeo Secundò, Inferri etiam damnum quoddam hominum æſtimatione, non fortunarum, ſed dignitatis. dum enim contumelia afficis, veluti labem quamdam dignitati irrogas, eámque quantum in te eſt, viliorē reddis. Vnde contumelia affecti, dicunt honorem & dignitatem ſuam læſam & imminutam. Hanc autem læſionem tanti æſtimant, vt ſæpè damna fortunarum grauiſſima præoptent; vnde etiam ſolent maxi-
142 *Omiſſio honoris.* ma indignatione ob hanc iniuriam commoueri.

Dico Secundò, Omiſſio honoris debiti ſuperioribus vel æqualibus, non eſt contra Iuſtitiam commutatiuam, ſed contra virtutem obſeruantiæ: vnde per ſe non obligat ad reſtitutionem. Patet, quia aliud eſt non honorare, aliud contumeliam irrogare.

Dixi *per ſe*; quia fieri poteſt, vt ratione alicuius contumeliæ interpretatiuæ, quæ illi omiſſioni coniuncta eſt, obligeris; vt ſi aliis honorantibus Epiſcopum, vel Paſtorem prætereuntem, tu illum ſine vllo honoris ſigno impudenter aſpicias.

Dico Tertiò, Qui in alterius abſentia aliquid 143
fecit vel dixit apud alios in eius contumeliam, tenetur apud eoſdem reſtitutionem facere, ſi probabile eſt aliquid honori ipſius apud eos detractum. Patet ex iis, quæ ſunt dicta de fama. ſi enim in animis eorum, dignitas ipſius imminuta eſt, ibi quoque inſtauranda eſt.

Dico Quartò, Varij ſunt modi honoris reſtituendi: ex quibus is tantummodò eſt neceſſariò adhibendus, quo, iudicio prudentis ſatisfit honori violato. Hæc propoſitio per ſe patet, & docet eam Caiet. opuſc. 31. reſp. 13. dub. 5. *Modi reſtituendi honoris.*

Primò, Reſtitui poteſt honor amica & honorifica ſalutatione aut compellatione; & hic ferè ſufficit Prælatis & Superioribus erga inferiores: & viris nobilibus erga plebeios, vt rectè Caiet. q. 72. ar. 3. non enim tenentur ij adeò ſeſe demittere, vt veniam petant; quod expreſsè D. Auguſtinus docet in ſua Regula, de Superioribus. 144

Secundò, Adhibendo ad menſam, dando locum honorificum, propinando, &c. qui modus ſæpè ſufficit, etiam inter eos qui ſunt paris conditionis.

Tertiò, Petendo veniam: qui modus eſt efficaciſſimus; quo debent vti inferiores erga Superiores, & ſæpè etiam æquales inter ſe; nam ſi læſus hanc ſatisfactionem iuſtè exigat, (vt ſi graui contumelia affectus fuerit) nec aliam velit admittere, tenebitur alter veniam petere, ſi ſit inferior vel æqualis.

Notandum Primò, Fieri poſſe, vt non ſufficiat 145
veniæ petitio; vt ſi atrox iniuria viro nobili illata ſit; tūc enim poteſt exigi maior humiliatio, v. g. vt flexis genibus cum fune in collo veniam petas. ſed qui iniuriā intulit, non tenetur eam præſtare ante ſententiam Iudicis. ſic enim moribus Gentium eſt receptum, vt etiam pro ſummis iniuriis non teneatur quiſquam ſponte maiorem ſatisfactionem exhibere, quàm humilem veniæ petitionem cum ſignis doloris. Quòd ſi alter maiorem exigat, eam per Iudicem curet imponi vel infligi. *Si iniuria atrox.*

Dices, Satisfactio exhibēda eſt ad æqualitatem.

Reſp. Satisfactio pro iniuria dupliciter poteſt eſſe æqualis iniuriæ. Primò exactè, ita vt gratiam non habeat admixtam. & hæc quia valdè difficilis eſt, infligenda eſt per Iudicem. Secundò, quadam proportione. ſic vt tota ferè nitatur gratiā condonantis: & hæc conſiſtit in humili veniæ petitione, ſigniſque doloris, éſtque præſtanda, etiam ante ſententiam.

Notandum Secundò, Si petas veniam om- 146
nium iniuriarum, & alter eam concedat, non cenſeri condonatas, niſi eas iniurias, quas veriſimiliter intendit condonare. Itaque ſi aliqua illum latet, quam ſi noſſet, nollet ſine ſatisfactione condonare, non cenſetur eam condonaſſe; quia ignorantia condonationem reddit inuoluntariam.

CAPVT DVODECIMVM.

De iniuriis fortunarum, per furtum, rapinam, damnúmve illatum: & de neceſſaria reſtitutione ob hanc cauſam.

Conſtat Dubitationibus 20.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit furtum. *D. Thomas qu. 66. art. 3.*

1 *Furtum quid.* RESPONDEO, Iuriſperiti ſic definiunt: *Furtum eſt contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam vſus poſſeſſioniſve.* Ita habetur L. 1. §. Furtum. ff. de furtis. & Inſtitut. de obligationibus, quæ ex delicto. §. 1. quam ſupplet & explicat Nauar. cap. 17. n. 1. Clariùs & breuiùs Theologi, *Furtum eſt occulta rei alienæ acceptio inuito domino.* Hæc definitio habet tres partes. Prima eſt, *occulta*, vt diſtinguatur à rapina & aliis iniuſtis acceptionibus, per iniquos contractus. occulta enim acceptio eſt, quæ fit domino neſciente, vel quam quis intendit facere domino neſciente. In contractu autem non intendit contrahens aliquid tollere domino neſciente; quamuis non cupiat vt dominus aduertat rei iuſtitiam.

Dices Primò, Qui accipit rem, domino vidente, non accipit occultè, & tamen committit furtum: ergo.

Reſp. Si ſciat dominum videre, & non curet, potiùs committit rapinam quàm furtum: ſi autem ignoret dominum videre, eſt furtũ; quia intendit ipſo neſciente accipere, ita vt aliter nollet.

2 Dices Secundò, Detentio rei alienæ habet rationem furti: ergo non tantùm conſiſtit in acceptione.

Reſp. Detentio eſt inſtar acceptionis; quia acceptio & accepti detentio moraliter cenſetur eadem actio. quòd ſi quis id, quod iuſtè accepit, poſteà iniquè retineat, perinde facit, ac ſi primò tunc iniuſtè acciperet. vide D. Thomam in reſponſ. ad 2. & Caiet. ibidem.

3 *Occultum & manifeſtum.* Dices Tertiò, Crimen non accipit ſpeciem ex eo quòd ſit occultum: ergo de ratione furti non eſt vt occultè fiat.

Reſp. Quando quis in iniuria inferenda vtitur modo occulto, tamquam medio ad exequendum opus, facit ſpeciem diſtinctam à manifeſto, quia tunc occultum & manifeſtum continent diuerſas iniurias. Hac ratione furtum differt ſpecie à rapina, & doloſa inuaſio à manifeſta, & contumelia à detractione. Si autem vtatur modo occulto ob verecundiam, vel ad vitandum ſcandalum, aut ſupplicium, eſt circumſtantia generalis.

4 Secunda eſt, *rei alienæ*; quia acceptio rei ſuæ quæ eſt apud alienum, non eſt furtum, ſaltem quà ſuæ; quamuis poſſit eſſe furtum quatenus illa res eſt alteri commodata vel oppignorata; tunc enim aufertur illi vſus, vel ſecuritas, quam per illam res habebat.

Tertia eſt, *inuito domino.* Si quis enim putaret domino non diſplicere, non eſſet furtum, quamuis occultè illud acciperet; eò quòd per verecundiam vetetur petere; debet autem eſſe cum ratione innitus; vnde qui occultè accipit in extrema neceſſitate, non eſt fur. Item qui compenſandi cauſa, quando aliter quod ſuum eſt recuperare nequit. Addunt aliqui, *rei corporalis & mobilis*; ſed meliùs omittuntur: nam poteſt quis etiam furari Iura; vt cenſus & ſeruitutes, & res immobiles, occupando domum vel agrum alienum, domino abſente.

Ex his patet Primò, Eum, qui accipit hominem liberum, v. g. vxorem vel prolem alicuius, non committere *furtum*; quia homo liber non habet dominum à quo poſſideatur: ſed dicitur committere *plagium*; ſeu *crimen plagiatus*, ſi fiat ad vendendum, vel ad retinendum in mancipium; ſi verò fiat ad fruendum, dicetur *raptus*: quæ propriè non ſunt ſpecies furti. Quòd ſi quis furetur ancillam vel mancipium, vt illud vendat, erit verum furtum; quia eſt acceptio rei alienę, quà aliena; intendit enim eam accipere ratione vtilitatis temporalis, quæ eſt domini. ſi autem furetur, vt ad tempus abutatur, non dicetur furtum; quia illa ancilla ſecundùm illum actum non ſubeſt dominio alterius, nec ipſe quærit in ea id, quod alterius eſt, ſed quod ipſius ancillæ. Infert quidem damnum domino, dum priuat ancillæ obſequio; ſed non omnis damnificatio eſt furtum. Quamuis enim furtum non ſit peccatum, niſi quia infert alteri damnum, priuando eum re ſua, contra ipſius rationabilem voluntatem: (ſi enim vna eadémque res in duobus locis eſſet, vel à duobus poſſideri integrè & vſurpari poſſet, nullum peccatum committeretur) tamen non omnis damnificatio eſt furtum; ſed differunt hæc ſaltem materialiter. furtum enim poſtulat acceptionem ſeu vſurpationem, qua quis rem ſibi vindicet; etſi ad breue tempus, & animo eam paulò pòſt abiiciendi: quo modo Auguſtinus furabatur poma. vnde qui incendit alterius ſegetes, non eſt fur, tamen damnum infert; nec minùs peccat, quàm ſi eas auferret. 5 *Plagium.* *Raptus.* 6 *Differunt furtum & damnificatio.*

Patet Secundò, Eum, qui rem ſacram accipit, aut profanam in loco ſacro, tamquã in aſylo depoſitam, committere peccatum furti; quia accipit alienũ inuito domino; quamuis huic furto coniũcta ſit malitia ſacrilegij, quæ quia præcipua eſt, ei nomen tribuit. Sunt tamen in hoc peccato duę malitiæ diſtinctæ contra duas diſtinctas virtutes. 7 *Sacrilegium.*

DVBITATIO. II.

Vtrùm furtum & rapina differant ſpecie.

D. Thom. art. 4.

RESpondeo, ſpecie differre in ratione iniuriæ. ita D. Thomas & Caietanus. Ratio 8

Rapina. eſt; quia *rapina* includit violentiam, quæ fiat domino ſcienti; quam *furtum* excludit. Itaque nouam rationem iniuriæ continet; quia nouam rationem inuoluntarij. aliter enim eſt inuoluntarium quod quis ignorans patitur, aliter quod ſciens & renitens. quamuis enim vtrumque ſit abſolutè inuoluntarium, tamen alterum eſt longè magis inuoluntarium, & alterius rationis. Vnde etiam patet, rapinam eſſe grauius peccatum quàm furtum, ceteris paribus: vt docet D. Thomas art. 9. & ibidem Caietanus.

9 Petes, Quo modo furtum & rapina differunt ab iniuria, quæ fit per iniquos contractus?

Per contractus iniquos. Reſp. Quòd furto & rapina patiatur dominus damnum omnino inuoluntariè, nempe per ignorantiam, vel per vim: in contractibus autem patiatur damnum inuoluntariè mixtum, ſi ſciat iniquitatem contractus, id eſt, partim voluntariè, partim inuoluntariè; mauult enim hoc damnum iniuſtè pati, quàm contractum omittere. Si autem ignoret contractus iniquitatem, & ideò contrahat, erit furtum, ſeu eiuſdem, ac furtum, rationis. Ex his conſtat, rationem genericam communem furto & rapinæ, eſſe *iniuſtam ablationem rei alienæ, abſolutè inuoluntariam.* Vt autem contineat etiam iniuſtitiam contractuum, dicetur *iniuſta ablatio rei alienæ*, vide Ioannem Medinam qu. 4. C. de rebus reſtituendis.

10 Aduertendum tamen eſt, aliquando omnem iniuſtam acceptionem vocari furtum & rapinam: vt patet cap. 4. Si quid. 14. q. 5. ex D. Auguſtino, *Si quid inueniſti, & non reddidiſti, rapuiſti.* Sic Exodi 20. dum prohibetur *furtum*, omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda eſt, vt docet D. Auguſtinus lib. 2. quæſt. 72. in Exodum. & hoc modo diuiditur furtum in fraudulentum, occultum, & violentum. Sed propriè accipitur pro occulto, vt dictum eſt.

Furtum generatim acceptum.

DVBITATIO III.

Vtrùm fur & raptor continuè peccent donec reſtituant.

CAietanus qu. 66. art. 3. circa ſolutionem tertij argumenti, putat ipſam detentionem non poſſe continuare peccatum actuale furti, eò quòd non ſit actio, ſed effectus actionis: vnde vult detentorem eſſe ſolùm in peccato habituali. Sed contrarium eſt verius, vnde

11 Reſp. & dico Primò, Fur & omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, continuè actu peccat, toto eo tempore, quo cùm poſſit non reſtituit. colligitur ex Gabriele in 4. d. 15. qu. 2. art. 2. concluſ. 5. & Soto lib. 4. qu. 7. art. 4.

Continuè peccat detentor.

Probatur Primò; quia non reſtituendo lædit continenter proximum, ipſum impediens à poſſeſſione & vſu rei ſuæ vel debitæ: quæ læſio quò diutiùs durat, eò cenſetur maior. atqui hæc læſio aſſiduè pendet vel à voluntate libera non reſtituendi, vel à libera voluntatis omiſſione: ergo eſt peccatum actuale, eo ſaltem modo, quo in omiſſione operis externi, qua alius læditur, eſt peccatum actuale.

Secundò, Qui non reſtituit cùm poſſit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etſi non ſit propriè actio, eſt tamen inſtar actionis, ſicut poſſeſſio: ergo quamdiu hæc detentio exterior liberè pendet a voluntate, eſt actuale peccatum, actu nocens proximo.

Tertiò, Qui coniicit proximum iniuſtè in vincula & ibi relinquit, continuè peccat actu; quia continuè nocet: perinde enim eſt, ſiue manibus ſiue vinculis eum aſſiduè tenendo affligat, cùm vtrumque æquè liberè continuetur. ergo etiam qui aſſiduè rem alienam cum incommodo continuo detinet, continuum peccatum committit. 12

Dices Primò, Ergo is, qui alteri vulnus inflixit, continuè peccat, quia continuè nocet. 13

Obiectiones.

Reſp. neg. conſequ. Non enim propriè continuè nocet, ſed ſemel nocuit, & tunc peccauit actu. omne autem nocumentum deinceps ſecutum, naturaliter manat à primo nocumento, ita vt non dependeat ampliùs à præſenti ipſius voluntate, vt ſi vel non ſit; ſed ſolùm à præterita, in qua ſemel cenſetur volitum. Quòd ſi eſſet in ipſius poteſtate tollere quotidianam moleſtiam ex vulnere prouenientem, & non faceret; continuè noceret præſenti voluntate, & ſic continuè peccaret; ſicut is, qui præſenti voluntate continuè nocet, conſtrictum tenendo, quem ſingulis momentis poſſet ſoluere. Simile videmus in Tyranno, qui idolum erigit, vel iniquam legem ſancit. tamdiu enim peccat, quamdiu illud idolum vel illa lex aſſiduè ex ipſius libertate dependens, manet: nam ex parte ſua tamdiu actu nocet; quod nocumentum quouis momento poteſt & debet tollere. 14

Vulnerans.

Iniquam legem ferens.

Nec refert, quòd erecto idolo, vel lege data, nihil ampliùs agat; quia illa libera dependentia rei nocentis, eſt inſtar continuæ noxiæ actionis. qui enim omnibus momentis cauſam noxiam, quam poſuit, poteſt auferre; ſi non auferat, continenter nocet & peccat.

Dices Secundò, Ergo ſingulis momentis peccat. 15

Reſp. Verum eſt, non quidem nouum peccatum addendo, ſed prius actu continuando: ſicut ſi mala voluntas per integrum diem duret, eſt vnum continuum peccatum; quod quò plus liberè durat, eò ceteris paribus eſt grauius. Similiter detentio rei alienæ toto tempore, quo commodè reſtitui poteſt, eſt vnum peccatum continuum actuale, quod ſingulis momentis creſcit, ídque dupliciter.

Primò, ratione maioris liberæ durationis. Secundò, ratione maioris nocumenti, quod inde domino prouenit. ſi enim inde dominus continuè crucietur animo, vel noua experiatur incommoda; hæc detentio fit continuè peior, ídque intrinſecè quodammodò, ſicut ſi ignem ſegetibus immiſſum ſingulis momentis poſſis extinguere, & omittas, aſſiduè creſcit peccatum, ratione maioris damni: & ſi proximum, quem vides fame cruciari, non iuues, cùm ſingulis momentis poſſis, aſſiduè creſcit illa omiſſio, ratione maioris incommodi. Quòd ſi inde nihil aliud incommodi eueniat, quàm quòd dominus careat re ſua, ſolùm augebitur priore modo: ſicut omne peccatum, & omne meritum augetur ex circumſtantia durationis; quamuis in bonitate vel malitia intrinſeca non creſcat, vt oſtenſum eſt 1. 2. quæſt. 74. 16

Quomodo creſcat hoc peccatum.

Dices Tertiò, Si hæc detentio eſt vnum continuum

tinuum

tinuum peccatum actuale: ergo homo actu peccat, etiam cùm dormit, tunc enim detinet.

17 Reſp. Primò, Quodam ſenſu concedi poſſe, hominem peccare dum dormit; non quidem quòd tunc nouam culpam contrahat, vel contractam augeat, ſed quia prauum propoſitum exequitur, vel in executione cœpta perſeuerat: quo modo ipſe ſomnus peccatum eſſe poteſt; vt ſi dormias loco vel tempore vetito, vel vt diuinationem aſſequaris in ſomno, vel turpi voluptate perfruaris. his enim euentis ipſe ſomnus eſt peccatum externum, ſeu executio peccati; pendet enim à priori voluntate, & ab ea informatur. Simili modo, tempore ſomni poteſt continuari aliud peccatum anteà inceptum: vt ſi innocentem duris vinculis conſtrictum relinquas, & ita cubes.

An, cùm dormit, peccet.

18 Reſpon. Secundò, Dum dormit, propriè loquendo, actu non peccat vero & formali peccato; quia neque ſomnus, neque id quod fit in ſomno, dependet ab aliqua voluntate libera, tamquam actio quæ aſſiduè liberè fit & continuatur; ſed tamquam effectus voluntatis præteritæ, à qua ita pendet, vt cùm cœperit, non ſit in noſtra poteſtate continuare vel abrumpere: vnde peccatum non creſcit, etſi ſomnus longior fuerit opi-
19 nione; neque minuitur, ſi breuior. Hinc etiam fit, vt quando ſomnus eſt executio peccati, non teneamur ſomnum in confeſſione explicare: ſed ſufficiat dicere, nos tali fine ad ſomnum compoſuiſſe; hoc enim eſt actio libera, non autem ſomnus. Hinc patet, peccatum detentionis in ſomno non continuari formaliter, ſed effectiuè; quia effectus eius anteà præuiſus & præuolitus continuatur; qui effectus etiam dicitur peccatum, quia eſt executio malę voluntatis, vel continuatio executionis, anteà per malam voluntatem inchoatæ. Vt autem formaliter continuetur, requiritur vt aſſiduè dependeat ab hominis libertate, ita vt quouis momento poſſit & debeat tollere. non eſt tamen neceſſarium, vt continenter actu formali nolit tollere: ſufficit vt non tollat, & aduertat ſe poſſe tollere. tunc enim ſi omittat, liberè omittit; habétque actu voluntatem interpretatiuam continuam detinendi ſeu non reſtituendi; vt patet ex dictis 1.2.q.6.art.3.

Peccatum vt formaliter continuetur.

10 Ex his ſequitur, toto eo tempore, quo commodè poteſt fieri reſtitutio, non fieri nouum peccatum (moraliter loquendo) per illam voluntariam retentionem; ſed continuari antiquum, quod anteà per acceptionem erat inchoatum: nam illa retentio informatur à prima voluntate retinendi, quæ interpretatiuè cenſetur actu manere. Et quamuis interim ille haberet aliquoties voluntatem expreſſam, toto eo tempore non reſtituendi, non cenſeretur tamen moraliter nouum peccatum, neque plura numero peccata, niſi phyſica ratione; ſed vnum peccatum grauius: quia omnes illę internę voluntates referuntur ad vnum idémque opus externum continuatum, & cum eo vnum numero peccatum efficiunt; ſicut cùm quis verſatur in conatu occidendi inimici, omnes actus præuij occiſioni, ſunt vnum numero peccatum; quia omnia interna deſideria tendunt ad eumdem conatum.

Non fit nouum peccatum moraliter.

DVBITATIO IV.

Quibus modis iſtud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

21 RESpondeo, Tripliciter interrumpi, ita vt formaliter non continuetur. Primò, Ratione ipſius propoſiti: vt dum quis propoſitum detinẽdi mutat, conſtituens prima opportunitate reſtituere, & hæc eſt perfecta interruptio. Secundò, Ratione detentionis externę, quando illa in ſe incipit non ampliùs eſſe iniurioſa, eò quòd reſtitutio eo tempore facta ſit impoſſibilis; vt ſi procul abſit, vel graui penuria laboret: tunc enim externa detentio non eſt ampliùs peccatum. vnde etiamſi ferretur excommunicatio in eum qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiamſi animum numquam reſtituendi haberet. quia etſi illa voluntas interna peccatum ſit; detẽtio tamen externa peccatum non eſt. non enim eſt voluntaria, ſeu à voluntate dependens, etiamſi fortè ſit volita. incideret tamen, ſimulatque offerret ſe opportunitas reſtituendi, & eam negligeret. quia tunc detentio rurſus inciperet eſſe voluntaria, ac proinde peccatum externum.

Tripliciter interpellatur peccatum detentionis.

22 Dices, Quid ſi detentor non aduertat te tali tempore non teneri ad reſtitutionem, putétque ſe teneri? Reſpondeo, Tunc externæ detentionis peccatum interrumpitur quidem materialiter; quia illa detentio re verà in ſe non eſt iniuſta, aut peccatum: non tamen interrumpitur formaliter; quia ipſe putat eam eſſe iniuſtam, & vult continuare. Sicut ſi acciperem à te rem meam, neſciens eſſe meam, acceptio illa eſſet iniuſta formaliter, (id eſt, vt ſubeſt illi iniquæ voluntati) non tamen in ſe & materialiter, quia eſt actio in ſe iuſta, quæ iuſtè poteſt appeti & fieri.

23 Tertiò, Ratione ſõni vel alterius diſtractionis, per quã fit, vt homo non habeat tunc in ſua poteſtate, de illius rei detentione cogitare. vt enim illa detentio ſit libera, neceſſe eſt, vt in poteſtate hominis ſit aduertere ſe detinere: alioquin pro illo tẽpore nõ eſt libera, ac proinde non eſt peccatũ formaliter, ſed materialiter tantùm, vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatũ detẽtionis formaliter; quia iſte homo formaliter tũc nõ peccat, cùm illa detẽtio ab illo liberè non pendeat; cõtinuatur tamen effectiuè; quia effectus prioris peccati immediatè volitus continuatur: qui effectus eſt peccatũ in ſua cauſa, à qua dependet, nẽpe in voluntate quæ præceſſit. Hinc fit, vt peccatum ratione huius detentionis non ſit maius vel minus, ſiue ea diutiùs duret, ſiue breuiùs, niſi quatenus id eſt præuiſum & præuolitum; & conſequenter, ſolùm ratione voluntatis præcedentis.

24 Petes, Vtrùm interruptio huius peccati debeat explicari in confeſſione? Videtur ſanè id non eſſe neceſſarium; ſed ſufficere vt explicetur, Primò, Quamdiu rem retinuerit. Secundò, Quoties interim occaſionẽ reſtituendi habuerit & neglexerit. Tertiò, An interim dominus graue damnum vel afflictionem magnam ſenſerit. Primum requiritur, Vt intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquiualens multis actibus internis. Secũdum, Vt intelligatur multitudo actuum ſeu omiſſionum exteriorum.

Quomodo explicanda in confeſſione.

Tertium, Vt quanta in illis actibus externis fuerit malitia.non requiritur verò vt explicet, quoties reſilijt à propoſito reſtituendi: tum quia is, qui decies mutauit propoſitum,non magis peccauit, quàm qui permanſit continuè in voluntate retinendi,ſi cetera ſint paria:tum quia omnes iſtæ volitiones non reſtituendi, referuntur ad continuationem vnius actus externi; ac proinde moraliter cenſentur vnum peccatum.

Mihi probatur, vt etiam numerus talium volitionum explicetur: quia per ſe ſunt diſtincti actus: puta,ſi poteſt meminiſſe.

DVBITATIO V.

Vtrùm dum quis vtitur re aliena,quam detinet inuito domino,peccet nouo peccato quotieſcumque id facit.

RESp. Quidam putant, id eſſe nouum peccatum.Ita Nauarr. cap.17.num.54. & Caiet.q. 66.art. 3.

25 Sed verius eſt,nõ eſſe nouum,ſed vnum idémque continuatum.colligitur ex Gabr. & Soto ſuprà cit.n.11.Ratio eſt; quia rem alienam accipere, retinere, vti,& deſtruere, cenſentur eiuſdem rationis & ſpeciei moralis: ergo quando hæc ſimul concurrunt,eſt vnum peccatum continuatum.

Vſus rei non eſt nouum peccatum.

26 Hîc tamen duo Aduertéda. Primò,Si domino perinde ſit, vtariſne re ſua,an eã apud te detineas otioſam,non magis creſcere culpã vſu,quàm nuda detentione;vt,ſi ſit gemma, annulus, torquis, vel quid ſimile,quod vſu non ſit deterius:ſi ſit pecunia,eámque alienes, modò ea alienatione non fias ad reſtituendum impotentior. quòd ſi dominus longè ferret ægriùs vſum, quàm otioſam detentionem,eò quòd res vſu atteratur,vel periculo exponatur, tunc peccatum magis vſu augeſceret quàm detentione: (ſemper tamen intra eamdem ſpeciem)vt ſi ſit veſtis,vel equus,&c.

Secundò Notádum, Si res ita apud te facta ſit deterior,vt veriſimile ſit dominum eam non ampliùs velle, ſed pretium eius;non eſt peccatum ea vti,aut etiam deſtruere;quia hoc non fit ampliùs inuito domino, cùm eam nolit ſibi reſtitui. peccatum tamen eſſet non reſtituere eius pretium, ſi commodè poſſes.quòd ſi etiam id tunc commodè non poſſes,neque hoc peccatum eſſet.

DVBITATIO VI.

Quale peccatum ſit furtum.

REſpondeo & dico Primò,Ex genere ſuo eſſe peccatum mortiferum.Ratio eſt; quia infert proximo nocumentum:atqui hoc eſt contra charitatem; ergo.

Aduerte tamen,Furtum ex genere ſuo eſſe minimum peccatum,quod in proximum committitur; quia bona fortunæ ſunt infima. ratione tamen incommodorum,quæ inde ſequuntur,poſſet eſſe maius aliis.

27 Dico Secundò,Fieri tamen poteſt, vt ex indeliberatione,vel ea materiæ paruitate, ſit tantùm peccatum veniale. Eſt certa. Et quidem ratione paruitatis materiæ patet;quia in furto tali non eſt notabilis læſio. Ratione autem indeliberationis, quomodo poſſit eſſe peccatum veniale,difficilius eſt;nam opus illud externũ videtur vix fieri poſſe
abſque plena conſideratione. Sed quidqoid ſit de 28
opere externo,ſaltem voluntas furandi poteſt carere plena & ſufficienti aduertentia:vt patet,dum quis tentatur ad furtum; ac proinde in hac peccatũ veniale erit. Puto tamen etiam fieri poſſe,vt hæc voluntas exeat in opus externum,auferendo rem alienam ſine plena animaduerſione.Quidam enim ex conſuetudine ita ſunt propenſi & veluti determinati ad furandum,vt rem auferant priuſquam perfectè aduertant quid agant. Idem fieri poteſt ex vehementia tentationis, præſertim in feſtinatione,vbi non conceditur deliberatio.

Furtum indeliberatum.

Dico Tertiò, Vt furtum ſit peccatum mortale, 29 requiritur,vt materiæ quantitas notabilis ſit.Patet; quia non cuiuſuis rei ablatio poteſt eſſe culpa mortifera; v.g. pomi vel oboli.

Sed difficultas eſt, quænam cenſenda ſit quantitas notabilis.Nauarrus c.17.num.4.putat dimidium regalem eſſe quantitatem notabilem, quæ conſtituat furtum mortiferum.Toletus l.5.c. 16. vnum regalem,vel duos,etiam reſpectu ditiſſimi. Barth.Medina 1.2 q.88.art.4.duos regales. Sotus lib.5.q.3.art. ad tertium, vnum vel duos aureos. Denique quidam centum aureos requirunt, vel amplius, ſepoſito omni incommodo extrinſeco. Alij verò docent,non poſſe in genere taxari,quæ quantitas ſit notabilis; ſed hanc ſtatuendam arbitrio prudentum,pro varia perſonarum & locorum conditione.Ita Ioannes Medina C.de reſtit. q.10.& Petrus Nauar.lib.3.cap.1.n.35.Ratio eſt; quia quod reſpectu vnius cenſetur notabile, reſpectu alterius non cenſetur tale; ſed modicum & parui momenti. iuxta quam ſententiam dici poteſt, Primò, reſpectu omnium,etiam Regis & hominis prædiuitis, vnum aureum videri quid notabile,vnde furtum vnius aurei, erit mortiferum.Ita Pet.Nauarra,& Sotus ſuprà.

Quantitas notabilis.

Nec obſtat,quòd hæc quantitas reſpectu Regis 30 modica videatur:quia etſi modica ſit ad donationes pro regia magnificentia faciendas; non tamẽ eſt modica,ſpectatis omnibus Regis oneribus,ad quæ ſubleuanda hæc quantitas notabiliter iuuat: vt patet cùm militi ſoluendum eſt, qui per menſem vnum,pro duobus aureis vitam exponit.Deinde cenſetur notabilis, cùm agitur de iniuria ſubeunda: non enim minùs Rex ſe ſuáque omnia tuta eſſe vult ab iniuria, quàm alius quilibet. Secundò, Reſpectu mediocriter diuitum, quatuor regales ſiue vnum florenum cenſeri quid notabile,iuxta Petrum Nauarram: quia ſufficit illis ad victum vnius diei,addit ille, minorem quantitatem non cenſeri notabilem.Tertiò,Reſpectu mechanicorum,duos regales; iuxta ſententiam Medinæ.inde enim commodè victitant, & hæc ſumma ferè æquat mercedem diurnam. Sotus tamen 31
& Petrus negant duos ſufficere. Quartò, Reſpectu pauperis,vnum regalem,vel etiam dimidium. Sententia illa de centum aureis, eſt nimis laxa, nec ſatis conſentanea Scripturæ,qua dicitur, *Fures regnum Dei non poſſidebunt.* pauciores enim ſunt, qui tantas ſummas ſurripiant.

Nihilominùs, etſi hæc vltima ſententia ſatis probabilis videatur; placet tamen ſententia Bartholomæi Medinæ, & Toleti, qui duos regales abſolutè quantitatem notabilem ſtatuunt.quamuis etiam minor ſumma talis cenſeri poſſit, ſi notabilem læſionem ſecum trahat;vt ſi pauperi ſurrepta

repta

repta fuerit: vt Tuletus notat. Quod confirmari poteſt ex Nauarro, qui dicit, In quibuſdam Epiſcopatibus ſolitam ferri excommunicationem ob furtum duorum regalium. Hoc tamen modò poſt Concilium Tridentinum fieri non debet: imò per ſe res ſatis indigna videtur, niſi in caſu aliquo particulari, circumſtantiæ tale remedium poſtulent. Vide Concil. Trident. ſeſſ. 25. c. 3. de reform. vbi ſtatuitur vt huiuſmodi excommunicationes non ferantur, niſi ob rem non vulgarem, cauſa diligenter per Epiſcopum examinata, vnde non facilè excuſauerim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicant.

32 Dices, Si furtum duorum regalium, in diuitem commiſſum, eſt peccatum mortiferum, non infra; ergo ſi quis auferat duos regales, minus vno obolo, non peccauit mortiferè.

Reſpondeo, Non poſſe hanc quantitatem mathematicè ſtatui, ſed moraliter; ſicut iuſta rerum pretia, quæ non conſiſtunt in indiuiſibili termino. Itaque cenſebitur etiam peccare mortiferè, qui ſaltem vno vel altero aſſe non abeſt ab hac quantitate, quæ enim parum diſtant, nihil diſtare videntur.

33 Dico Quartò, Quamuis ipſa res, quæ ſurripitur, non ſit notabilis pretij, tamen ſi auferatur ei, qui inde graue incommodum accipiet, eſt peccatum mortiferum; quamuis non mortiferum in ſpecie furti. Prior pars, *eſſe peccatum mortale*, probatur; quia notabile damnum proximo irrogatur; vt ſi ſutori ſurripias ſetas, vel ſartori acum; nec poſſint aliunde habere: ſic ſi auferas cuipiam rem parui momenti, quam tamen ille maximi facit, & propter quam valdè perturbabitur, vel diras imprecabitur, vt ait Sotus ſuprà.

Si notabile incommodum ex re parua.

34 Secunda pars, *Non eſſe peccatum mortiferum* in ſpecie furti, optimè probatur à Nauarro ſuprà, c. 17. n. 2. quia res quæ ſurripitur, non eſt notabilis pretij: ergo non eſt materia furti mortiferi. Vnde ſequitur, ſi talis ferretur excommunicatio, Quicumque rem notabilem furatus fuerit, ipſo facto ſit excommunicatus, hunc non fore excommunicatum.

Petes, Ad quam ſpeciem ergo pertinebit hoc peccatum, quà eſt mortiferum?

Reſp. Si ſequatur damnum, v. g. lucrum ceſſans, erit in ſpecie damnificationis iniuſtæ; (quæ proprio nomine caret) quia huius damni cauſam iniuſtè dedit: ſi autem ſciat fur, talem ſolere peierare, imprecari, blaſphemare, erit peccatum ſcandali, pertinens ad eam peccati ſpeciem, cuius ſciebat ſuo furto, etſi exiguo, ſe fore cauſam.

35 Ex his ſequitur, eum, qui ſurripit minima, cum animo maiora furandi ſi poſſet, peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, ſed alio huic coniuncto; talis enim habet duos actus voluntatis; vnum abſolutum, quo vult hanc rem paruam furari; & hæc voluntas exit in actum externum, eſtque ſolùm peccatum veniale: alterum conditionatum, ſcilicet vellem auferre maiora ſi poſſem: & hæc velleitas eſt peccatum mortiferum, ſed non exit in actum externum. vnde talis fur non inuolueretur ſententia excommunicationis, latæ in eos qui rem notabilem furati eſſent.

Animus furandi maiora.

DVBITATIO VII.

Vtrùm is, qui minutis furtis intendit ſurripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.

RESpondeo, Qui per furta minima intendit diteſcere, aut conquirere notabilem pecuniæ quantitatem, peccat mortiferè illa intentione, & quouis externo furto minuto, ex eius vi procedente. Eſt communis DD. ſententia. Prior pars patet; quia intendit accipere rem alienam magni momenti inuito domino. 36

Dices, Intendit accipere à diuerſis, & nemini cupit facere notabilē iniuriam: ergo non eſt peccatum mortale. Ob hoc argumentum Hieronymus ab Hangeſto cap. 9. Moralium pag. 130. admittit hoc non eſſe peccatum mortale, nec teneri ad reſtitutionem. Sed hanc ſententiam non facilè conceſſerim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui vtuntur ponderibus vel menſuris iuſto minoribus: quod videtur eſſe contra illud Prouerb. 11. *Statera doloſa, abominatio eſt apud Deum*. & Deuter. 24. *Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus, &c. abominatur enim Deus eum qui facit hoc.* vbi ſatis inſinuatur eſſe peccatum mortale. Secundò, quia præbet occaſionem hominibus, vt ex alieno diteſcere ſtudeant. Tertiò, quia eſt contra communem DD. ſententiam. Ioannes Medina C. de reſtitut. q. 10. in fine putat *non eſſe peccatum mortale, ſi ille id in fraudem legis de non furando, non faciat; ſed quia fortè non habet aliàs, vnde ipſe & familia ſua viuat.* quæ ſententia teneri poteſt, Primò, ſi illius hominis conditio ſit talis, vt alij teneantur ei ſuccurrere: vt docet Angelus v. Furtum, n. 37. Fumus eodem verbo n. 10. & alij. Secundò, quando conſtat illos, à quibus accipit, ſi noſſent hominis ſtatum, non fore inuitus circa rei ſubſtantiam, etſi circa modum inuiti ſint; dum diſplicet occulta ſurreptio vel fraus. aliàs non eſt tuta. 37

Surripientes minima.

Vnde ad obiectionem Reſpondeo negando cõſequentiam; nempe quòd ille non peccet mortiferè, dum intendit à multis parum accipere. Ratio eſt; quia multis inferre paruum damnum, perinde eſt ac ſi vni inferas magnum. nam omnia illa parua ſimul iuncta, efficiunt vnum magnum, quod eſt illius communitatis. 38

Reſpondetur.

Nec refert, quòd ſinguli vix ſentiant aliquid incommodi; quia etſi nemo in particulari ſentiat; tamē reſpectu communitatis eſt notabile incommodum; quia tali ſumma poteſt Reſpublica aliquem notabiliter iuuare, vel aliquod debitum diſſoluere. ſicut ſuprà dictum eſt de Rege; quia etſi in ſua perſona ex furto duorum aureorū nihil ſentiat incommodi; tamē cenſetur ei quid notabile, ſpectatis omnibus eius oneribus & obligationibus. Simili modo, qui ex immenſo tritici numero, ad Rempublicam pertinente, duos modios auferret, parum incommodi ſingulis inferret; tamen peccaret mortiferè, quia reſpectu reipublicæ id cenſetur notabile. Adde, hanc rationem furandi, remque ſuam augendi, valdè repugnare ſocietati humanæ, & in omni Republica benè inſtituta valdè exoſam; ac proinde tamquā rem valde nouiam hominum ſocietati, cenſeri prohibitam ſub peccato mortifero: ſicut fornicatio 39

catio prohibita eſt ſub peccato mortali; quia per ſe nocia eſt educationi prolis.

39 Altera pars probatur, quia ſingula caterua furta procedunt ex intentione mortifera, ſuntque eius executio: ideò enim furta parua committit, vt ſenſim ad magnam quantitatem perueniat: vnde ſingulæ acceptiones, ſunt executiones partiales illius intentionis mortiferæ, & conſequenter in illis eſt peccatum mortiferum. quidquid enim fit ex intentione mortiferi peccati, eſt peccatum mortiferum.

40 Notandum tamen, in ſingulis non committi nouum peccatũ mortale, ſed continuari iam cœptum: omnes enim iſtæ acceptiones & detentiones acceptorum cenſentur vna cõtinua executio illius prauæ voluntatis. Sed committitur nouum peccatum veniale in ſingulis; & ſimul cõtinuatur
Idem peccatum veniale & mortale. executio mortiferę intẽtionis. Itaque quęque voluntaria acceptio eſt intrinſecè peccatũ veniale; denominatione autẽ extrinſeca eſt mortale. Vnde fieri poteſt, vt is qui ſic furatur, non magis peccet, quàm ſi vno actu eamdem quantitatem furaretur, ſed potiùs minùs, ſi cetera ſint paria.

41 Petes, Vtrùm iſte, qui ſic à plurimis corraſit,
Cui reſtituet. teneatur ad reſtitutionem, & cui?

Reſp. Teneri ad reſtitutionem iis, à quibus accepit, ſi tamen commodè poſſit; quòd ſi non poſſit, vel quòd ignorentur, vel quia executio eſt difficilior, quàm res tantilla poſtulet, vel quia eſt periculum infamiæ; iniungendum illi à confeſſario, vt det in pauperes, vel alia pia opera: hoc enim videtur maximè conſentaneum iuſtæ voluntati dominorum, à quibus ſubtractum. Sed de hoc plus infrà cap.14.dub.6.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, ſed ex occaſione ea committit, peccet mortiferè.

42 RESpondeo & dico Primò, Antequam perueniat ad quantitatem notabilem, non peccat mortiferè; tamen ſimulatque ad eam pertingit, mortiferè peccat, niſi per inaduertentiam excuſetur. Prior pars eſt manifeſta. Secunda etiam eſt communis DD. & probatur, quia iam incipit voluntariè detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas eſt, Vtrùm illud vltimum furtum complens quantitatem notabilem, ſit peccatum mortiferum. Multi affirmant. Exempli cauſa; Accepit quis nouum furtis paruis, nouem aſſes: tandem ex occaſione accipit decimum: in acceptione decimi dicunt eſſe peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Secundò, Furtum illud decimum, per ſe non eſt niſi veniale; ſed detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, eſt peccatum mortiferum. Prior pars eſt Nauarri c.17.n.139. Altera patet ex ſupradictis.

43 Dices, Hoc decimo furto infert iam notabile
Furtum complens ſummam notabilem. damnum: ergo peccat per illud mortiferè.

Reſp. Damnum illatũ incipere tũc quidem eſſe notabilis pretij; tamen hoc non infertur per decimum furtũ; ſed per hoc & præcedentia collectũ ſumpta, quorũ vnumquodque eſt ſolùm veniale.

Admitto tamen, tunc incurri peccatum mortiferum, ſi ille fur aduertat ſe iam habere quantitatem notabilem, & non proponat reſtituere, cùm tamen commodè poſſit. tunc enim ſaltem implicitè habet voluntatem retinendi alienum quantitate notabili: peccat ergo mortiferè, non quidem voluntate accipiendi hunc decimum aſſem, ſed voluntate illa, qua hunc decimum cum aliis antè acceptis (qui ſimul iuncti faciunt rem notabilem) vult retinere.

Si tamen non aduerteret ſe iam habere alienũ, quantitate notabili, non peccaret mortiferè. Similiter ſi aduerteret quidem, ſed non haberet cõmoditatem reſtituendi, proponerétque prima opportunitate reſtituere. Ratio eſt; quia talis neque accipit tunc alienum quantitate notabili, neque etiam habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi (licitè enim poteſt adhuc nolle reſtituere priores nouem) & acceptio decimi non eſt peccatum mortiferum, ſed ſolùm veniale: ergo non peccat niſi venialiter.

Dices, Quid ſi poſt quantitatem notabilem per minima furta ſublatam, addat quis furta alia parua, erúntne mortifera.

Reſp. Per ſe non fore mortifera, ſed mortifera 44
erit voluntas retinendi illa minuta cum aliis; & hoc peccatum voluntatis & externæ retentionis ſenſim creſcet, prout plus & plus detinebitur. vt ſi poſt 10. illos accipiat alios duos, & alia occaſione tres, & poſteà vnum, ſícque ſæpiùs, retinens interim omnia priora. Si tamen non ſit commoditas reſtituendi priora, illa voluntas retinendi, mortifera non erit, modò concipiatur propoſitum reſtituendi prima opportunitate; ſed tunc quando illa nuua furta ruſus ad quantitatem notabilem aſcendent, committetur nouum peccatum mortiferum, iuxta modum ſupradictum.

Ex his patet, fieri poſſe vt quis commiſerit tan- 45
tùm furta venialia, & tamen ſub peccato mortali teneatur reſtituere; quia velle retinere illam quantitatem ſic partam per furta venialia, eſt peccatum mortale.

Aduerte tamen, ad peccatum mortale maio- 46
rem quantitatem requiri, quando quis eidẽ ma- *Maior quantitas requiritur vt ſit notabilis.*
gnis temporum interuallis ſubtrahit paruis furtis, & non ex induſtria, ſed per occaſionem, quàm dum breui tempore vel de induſtria vel ſimul accipit, vt ibidem Nauarrus docet. Ratio eſt; quia homines minùs ægrè ferunt ſibi auferri longo interuallo & caſu quædam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quàm eamdem quantitatem ſimul vel per partes, de induſtria. Vnde ſi is mortiferè peccat & ad reſtitutionem tenetur, qui ab eodem aufert 10. ſimul, vel per partes de induſtria: requirentur 15 vel 16. aut etiam viginti vt quis ſub peccato mortali teneatur reſtituere acquiſitum per minuta furta fortuita; præſertim ſi longis interuallis ſint facta. Ratio tamen, qua id probat Nauarrus, non videtur firma. ex illa enim ſequeretur, numquam peccati retentione ſic ablatorum, etiamſi eſſent 10. ſcuta: ita enim argumentatur Nauarrus, Minùs peccat qui retinet, quàm qui capit, ceteris paribus: at capiendo illa parua ſine animo perueniendi ad quãtitatem notabilem, non peccat plus quàm venialiter: ergo nec retinendo. Etſi enim minùs quis peccet retinendo quàm capiendo, ceteris paribus, hîc tamen non ſunt paria; nam retentio comparatur ad quantitatem notabilem: tamquam ad vnum obiectum: vnde poteſt eſſe mortifera; ſed acce-

ptiones

ptiones ſingulæ comparantur ad res non notabiles; vnde non poſſunt eſſe niſi veniales. hæc tamē ratio Nauarri ad hoc iuuat, vt oſtendatur requiri maiorem quantitatem ad peccandum mortiferè ſola retentione, quàm acceptione quæ ſimul fit.

47 His adde, maiorem quoque quantitatem requiri, quando quis à diuerſis minuta furatur, quam quando ab vno; quia diuerſi illi parum læduntur, nec ita curant rerum minutarum caſu ſurreptarum reſtitutionem. Denique, maior requiritur quantitas in furtis filiorum à parentibus, quam famulorum à dominis; & in furtis famulorum, quàm externorum.

48 Vbi aduerte, furta eſculentorum & poculētorum, quæ committuntur à famulis & ancillis, etiamſi ſenſim perueniant ad notabilem quantitatem, non eſſe peccata mortalia, ſi furentur ea, vt ipſimet cōſumant, (ſecùs verò ſi vt vendant) ſintque ordinaria. quæ non ſolent accuratè concludi; de quo vide Nauarrum cap. 17. n. 138. Ratio eſt; quia dominis nō omnino diſplicet, vt hæc capiantur: cuius ſignum eſt, quòd etſi ſciāt iſta paſſim fieri, tamen non impediunt; & ſi rogarentur,

Furta famulorum.

49 facilè concederent. Vnde potiùs diſplicet modus accipiendi quàm ipſa acceptio ſeu conſumptio. atqui non eſt peccatum mortiferum accipere aliquid occultè ab eo, cui non diſpliceret acceptio, ſi res ab eo peteretur; quamuis modus accipiendi diſpliceat; vt rectè docet Caietan. in Summa v. Furtum. & Nauar. c. 17. n. 138. & comment. 2. de Regular. n. 20. quia dominus non eſt inuitus circa ſubſtantiam acceptionis, ſed ſolùm circa modum. quod valdè notandum, ob furta filiorum, vxorum, famulorum, amicorum, & ſimilium, qui per verecundiam vel timorem non audent petere.

Si modus accipiendi diſpliceat, non acceptio.

50 Si tamen ſurripias ad eum vſum, ad quem ille nullo modo voluiſſet concedere, vt ad compotationes, ludos, &c. erit verum furtū: quia non vult rem eſſe tuam ad talem vſum; & ita acceptio ſecundùm ſubſtantiā cenſebitur fieri inuito domino. id enim maximè ex vſu & fine, ad quem res accipitur, ſpectandum eſt. Vide infrà c. 41. n. 80.

Monendi mihi ſunt hoc loco pro his & ſimilibus caſibus Cōfeſſarij, vt non facilè in furtis etiā minutis, & quæ ad peccatum mortale non pertingunt, diſſimulent; ſed pro cōditione & capacitate perſonarum ſemper aliquam reſtitutionem iniungant, quæ fiat vel reddendo rem eamdem ſi extat, vel eiuſdem ſpeciei, vel pretium rei, vel compenſando maiore obſequio, quàm ex contractu tenenantur; vel ſi creditoribus non poſſunt, conferendo tantumdem in pauperes. Hac enim ratione, cùm non impunè tranſeunt, magis ab huiuſmodi peccatis abſterrentur, quàm aliis pœnitentiolis. alioquin fiunt ad huiuſmodi furtula faciliores, & ad maiora gradum faciunt.

DVBITATIO IX.

Quando plures vni per minuta furta graue damnum inferunt, vt cùm multi vineā prætereuntes, botrum vnum vel duos carpunt; vtrùm ſinguli peccent mortiferè, & teneantur ad reſtitutionem.

RESP. & dico Primò, Si id fiat communi conſilio, peccant mortiferè, & tenentur ad reſtitutionem in ſolidum, iuxta multorum ſententiam, de qua infrà c. 13. dub. 2.

Dico Secundò, Si caſu id fiat, ita vt alter alterius non ſit conſcius, nemo peccat mortiferè, neque tenetur ad reſtitutionem. Ita Nauarr. cap. 17. num. 130. & alij. Ratio eſt; quia nemo eſt cauſa notabilis damni.

Si caſu fiat.

Sed quid ſi aduertant notabile damnum inferendum? 51

Reſp. Multi DD. affirmant, tunc ſingulos mortiferè peccare, & ad reſtitutionem ſuæ partis teneri. Ita docet Couar. l. 1. variarum, c. 3. n. 13. Medina C. de reſtitutione q. 10. Petrus Nauarra l. 3. c. 1. n. 48. & alij. Ratio eſt; quia ſi aduertas magnū damnum à pluribus per minuta furta dari, & ipſe nihilominus fureris; ad illud cooperaris & auxilium præbes: atqui hoc eſt peccatum mortale. Vnde vlteriùs ſequitur, teneri te ad reſtitutionem tuæ partis ſub peccato mortali; quia retinendo, cooperaris cum aliis ad retentionem rei notabilis. debet ergo fieri reſtitutio, donec res retenta non fuerit ampliùs notabilis pretij. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Tertiò, Is qui alteri nullo modo ſuo exemplo vel hortatione eſt cauſa accipiendi, etiāſi ſciat alios accipere, non tamen peccat mortiferè, modicum accipiendo; neque tenetur ſub peccato mortali ad reſtitutionem: colligitur ex Soto in 4. d. 22. q. 1. art. 2. caſu 3. Probatur; quia iſte infert parum damni: ergo ea hac parte non peccat niſi venialiter, & nemini eſt cauſa vel occaſio furandi; vt ſuppono: ergo ex eo, quòd alij furentur, peccatum ipſius non aggrauatur. ſicuti is qui nouit alios furari à Rege, & parum furatur, non peccat mortiferè, quando ſuo exemplo aliis non eſt cauſa. Quod addo, quia etſi exemplum non inducat obligationem reſtitutionis; tamen eſt ratio cur quis peccet mortiferè. 52

Si alteri non ſit cauſa furandi.

Nec obſtat, quòd talis cooperetur magno damno; quia ſolùm in parua parte cooperatur, & præter ipſius intentionem eſt, quòd illa cum aliis iungatur, & magnum damnum conſtituat. vnde non eſt verum, quòd conſentiat in totum damnum: quia diſplicet illi, quòd magnum damnum inferatur.

Dices Primò, Iſte eſt cauſa cur damnum, quod alioquin non fuiſſet notabile, ſit factum notabile: (v. g. alij abſtulerunt 9. aſſes, quod damnum ſuppono nondum eſſe notabile, ſed fit tale ablato decimo, quem iſte furatur) ergo peccat mortiferè. 53

Reſpon. Negando conſequ. quia non eſt verè cauſa damni notabilis, ſed parui: quòd autem hoc furto poſito, iam illatum ſit damnum notabile, id omnino per accidens eſt, & præter ipſius intentionem, neque vllo modo ſequitur ex conditione illius furti; ſed ex eo, quòd accidit alios antè abſtuliſſe nouem. itaque complere hoc modo damnum, & efficere vt ex non notabili fiat notabile, non eſt notabiliter lædere, vel notabili iniuria afficere; ſed totum illud, quod eſt notabile, accipere vel retinere; quod iſte non facit. Sicut qui complet lineam 10. pedum, addendo vnum pedem, non eſt cauſa longæ lineæ: & qui complet ſummam 100. florenorum, dando vnum florenum, non dat ſummam 100. florenorum: ita qui auferendo vnum, complet damnum decem aſſium, non dat damnum notabile. Quod etiam inde confirmatur; quia alioquin ſi ſciens alium

Complens damnum.

abitu

abſtuliſſe nouem, auferas vnum, infinitè ampliùs peccabis auferendo vnum, quàm ille auferendo nouem, quod per ſe eſt abſurdum. Vnde patet, iſtud argumentum, quod eſt fundamentum contrariæ ſententiæ, parum eſſe firmum.

54 Dices Secundò, Qui hoc modo damnum vineæ intulerunt, poſſunt ſub pœna excommunicationis compelli ad reſtitutionem: ergo peccarunt mortiferè, &c. *Poſſunt compelli.*

Reſp. negando conſequentiam; poteſt enim quis ex iuſta cauſa compelli ſub peccato mortali ad id, ad quod aliàs non tenebatur; vt v.g. venire ad ſupplicationem, ſoluere mulctam lege impoſitam. ad hoc enim ſatis eſt, vt ſit iuſta cauſa præcipiendi; etiamſi hæc cauſa per ſe abſque præcepto Superioris non ſufficiat ad obligandum. Itaque cùm hic ſit iuſta cauſa præcipiendi ſub pœna excommunicationis, vt ſinguli ſuam partem reſtituant; nempe vt ille graue damnum acceptum reſarciat, poteſt ſic præcipi. Hæc tamen cauſa non ſufficit, vt ſinguli Iure naturæ abſque præcepto Superioris teneantur ſub peccato mortali; quia quiſque in particulari poteſt cogitare ſuam reſtitutionem parum profuturam ad damni compenſationem, eò quòd alij non reſtituent. Addo, non videri poſſe compelli ſub pœna excommunicationis eos qui notabilem quantitatem non acceperunt; niſi quādo res ita eſſent comparatæ, vt ex defectu reſtitutionis vnius, notabile damnum ſequeretur: vt ſi Titio particulam ſuam non reſtituente, alij quoque reſtituere nollent.

55 Dices Tertiò, Ergo fieri poteſt, vt quis magnum damnum accipiat, & tamen nemo teneatur ſub peccato mortali reſtituere.

Reſp. concedendo totum: neque enim hoc abſurdum videri debet, quando à multis datum eſt: cùm etiam locum habeat, quando ab vno abſque culpa letali irrogatum, vt ſuprà oſtenſum cap. 7. dubit. 6.

DVBITATIO X.

Vtrùm occultè vindicare rem ſuam, vel ſibi debitam, ſurripiendo eam alteri, ſit peccatum mortiferum.

56 RESp. & dico Primò, Si res tua iuſto titulo, v. g. pignoris, locationis, commodati, &c. apud alium extet, cùmque occultè recuperes, peccas peccato furti, & teneris ad reſtitutionem. Eſt communis DD. Ratio eſt; quia iniquè ſpolias alterum ſuo iure, quod in illam rem habebat; quod ſi magni ſit momenti, neceſſariò eſt reſtituendum; hoc tamen intellige, ſi probabile erat, te rem tuam, iure alterius finito, commodè recuperaturum. *Si iuſto titulo extat apud alterum.*

57 Dico Secundò, Si iniuſto titulo apud alium fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad reſtitutionem, etiamſi eam occultè receperis: peccas tamen, niſi certæ conditiones adſint. *Si iniuſto.*

Prior pars patet; quia nulla fit inæqualitas; neque alter iuſta ratione eſt inuitus. teneris tamen tunc monere, ſi commodè potes, nihil tibi deberi, vel remittere debitum, vt ille ſentiat ſe non ampliùs obligatum; tum ne permaneat in peccato, exiſtimando ſe detinere tuum vel tibi debitum; tum ne ſecundò tibi ſatisfiat, vt rectè Sotus lib. 5. de Iuſtit. q. 3. art. 3. Caiet. q. 66. art. 5. Nauar. c. 17. num. 113. & alij.

Altera pars, Quòd pecces, probatur; quia fit iniuria publicæ poteſtati, quæ ad hoc conſtituta, vt ſingulis ius ſuum tribuat, vt rectè D. Thomas q. 66. art. 5. ad tertium.

58 Dixi, *Niſi certæ conditiones adſint*; his enim poſitis, licitum eſt rem ſuam occultè recuperare, & pro debitis compenſatione vti. *Certæ conditiones neceſſariæ.*

Prima eſt, Vt moraliter certum ſit, rem ſuam eſſe, vel tibi ex iuſtitia deberi. ſi enim id eſſet dubiū, non poſſes eam accipere; nam in dubio melior eſt conditio poſſidentis. Similiter, ſi non eſſet debita ex iuſtitia, ſed ſolùm ex gratitudine.

59 Secunda eſt, Vt non poſſis eam alia ratione recipiſci, vel certè nō abſque notabili moleſtia, vel expenſis, vel amiſſione beneuolentiæ & fauoris.

Tertia, Vt non accipias rem aliquam apud debitorem depoſitam, ſed tuam vel tui debitoris; nam compenſatio fieri debet ex bonis debitoris, quæ in eius ſunt dominio.

Quarta, Vt abſit periculum ſcandali vel infamiæ, ne tamquam fur puniaris vel habearis. Hæ conditiones ſi adſint, licitè potes vti compenſatione. Quidam addunt, *ne compenſatio fiat in depoſito*, ita enim expreſsè docet Greg. IX. c. Bona fides; de depoſito. Sed hoc videtur pertinere ad forum exterius, in quo cogetur reddere depoſitum ob præſumptionem perfidiæ, vt ibi inſinuatur. quod video etiam placuiſſe Emanueli Sà. 60 *Depoſitum.*

61 Ex dictis ſequitur Primò, Si feratur excommunicatio in eos qui ſurripuerunt, non comprehendi eum qui in compenſationem accepit, etiamſi alia via recuperare potuerit: (quod eſt contra Ioannem Medin. quæſt. 11.) niſi in hiſce tribus caſibus. Primò, Quando debitum erat dubium. Secundò, Quando notabiliter vltra æqualitatem progreſſus eſt; nam reſpectu illius exceſſus eſt verum furtum. Tertiò, Quando rem alienam accepit, quæ non erat debitoris. Extra hos caſus non ligatur hac excommunicatione. Ratio eſt; quia etſi peccauerit ſic accipiendo, non tamen peccat retinendo; quia ſolùm peccauit in modo accipiendi. vnde etiam non tenetur ad reſtitutionem. Neque Iudex intendit illum cogere, ſed iniuſtum detentorem. & quamuis intenderet, nihil tamen efficeret; quia ille non tenetur reſtituere: vnde excommunicatio eſſet inefficax: quamuis enim peccauerit, fortè etiam mortiferè, tamen illud peccatum iam præteriit: vnde propter illud non poteſt excommunicari: vlteriùs autem detinendo, non peccat; vnde neque ob hanc cauſam. *Excommunicatio.*

62 Dices, Iudex per modum pœnæ poterit imponere hanc reſtitutionem ob peccatum præteritum.

Reſp. Negando poſſe; quia Iudex non poteſt aliquem punire pœna pecuniaria vel ſimili ob delictum, niſi priùs iuridicè audiatur reus & conuincatur.

Sequitur Secundò, Si is, qui iuſtè accepit, rogaretur à Iudice, num ſciret quis acceperit, vel an ipſe non acceperit, poſſe negare ſe ſcire, etiā cum iuramento, mente intelligendo, ſe neſcire quis ita acceperit, vt Iudex intendit, nempe iniuſtè. quòd ſi non rectè accepiſſet; (eò quòd via Iuris facilè potuiſſet recuperare) quamuis nunc iuſtè retineat, tamen iuridicè interrogatus tenebitur fateri; *Si rogetur à Iudice.*

fateri; quia Iudex tunc habet ius interrogandi, ſicut de alijs criminibus. vnde non poteſt vti artificio prædicto. vide Nauar. c. 17. n. 114. & duobus ſequentibus. Contrarium tamen non eſt improbabile; quia alia videtur mens Iudicis, nempe an acceperit iniuſtè, non quoad modum tantùm, ſed quoad ſubſtantiam acceptionis.

63 Sequitur Tertiò, Famulos non poſſe ſibi occultè compenſare ex bonis dominorum, dum queruntur ſtipendia ſua eſſe iuſto minora; niſi reuerà iudicio prudentis ita ſit; nec ſolùm lege gratitudinis, ſed etiam iuſtitiæ plus debeatur; quod poteſt fieri dupliciter. Primò, Si paruo quidem ſit conuentum, ea tamen mente, vt dominus, ſeruitio diligenter præſtito, eſſet ſuppleturus, & hanc mentem famuli dominus ſatis aduerterit; tunc enim ex iuſtitia dominus tenetur ſupplere: quia hoc tacitè in pacto continetur. Secundò, Si preſſus neceſſitate, exiguo conuenit; quia dominus amplius dare noluit. tunc enim quòd operam ſuam multò pluris valentem tam paruo locet, non ſponte facit, ſed neceſſitate compulſus: (ſicut ſi quis neceſſitate preſſus, paruo vendat rem aliquam magni pretij) tenetur ergo dominus ſupplere ſtipendium ad æquiualentiam. hoc tamen intellige, ſi tali ſeruitio egebat, vel ſi magnum ex eo capiat emolumentum. quòd ſi non egebat, ſed ſolùm ad preces alterius, nullo magno ſuo commodo admiſit, meritò poteſt minus offerre ac dare, *merces enim vltronea*, vt dici ſolet, *vileſcunt*: vide Nauar. cap. 17. num. 109. & ſequentibus.

Famuli.

DVBITATIO XI.

Vtrùm aliquando liceat vim adferre debitori, ſi aliter nequeas rem tuam obtinere.

64 RESpond. Dominicus Sotus putat id licere, quando Reſpublica ita eſt perturbata, vt nemo ius ſuum obtinere valeat, modò tamen ſine armis & moderate fiat. Sed vtendum diſtinctione. Si res tua extet apud alterum in ſua specie,

65 (v.g. equus, veſtis, torquis, &c.) & non poſſis eam aliter recuperare ob Reipublicę perturbationem, non eſt improbabile, poſſe te domum ingredi, & eã auferre: & ſi ille velit impedire, poſſe te etiam armis tueri. habes enim ius recuperandi rem tuam. Neque hîc videtur propriè aggreſſio, ſed defenſio; vt ſuprà dictum eſt, ex D. Antonino & Silueſtro. Si tamen res non extet, ſed ille tantùm ſit debitor tuus, non potes hoc modo illam vindicare; quia tu non es dominus rei illius, ſed ipſe: vnde habet ius ſibi reſiſtendi, ſi eam vi auferre nitaris, & tu cenſeris aggreſſor, non ille; quia ipſe non detinet rem tuam, ſed tu inuadis rem ipſius.

Vim adferre quando liceat.

DVBITATIO XII.

Vtrùm in extrema vel etiam in graui neceſſitate, licitum ſit aliena ſurripere.

D. Thomas quæſt. 66. art. 7.

66 NOtandum eſt, Eum, qui in neceſſitate verſatur, non poſſe alienum vſurpare, niſi antè petierit iuuari, explicata ſua miſeria; vel niſi certò ſibi perſuadeat, ſe nihil obtenturum. ſi enim probabilis ſpes ſit, poſſe te conuenienti modo petendo (non enim tenetur vir honeſtæ conditionis oſtiatim mendicare) conſequi vt ſit tuum, non videris redactus ad eam neceſſitatem, vt cogaris ſurripere alienum. Hoc enim tunc demum Iure gentium conceditur, quando alia via occurrendi neceſſitati non ſuppetit. Quare ſi aliter facis, contra debitum ordinem facis: nemo enim poteſt viuere ex alieno, quando poteſt ex proprio; efficiendo vt res aliena fiat ſua per donationem, vel aliter. Non tamen videtur eſſe peccatum mortale, ſi hic ordo non ſeruetur, modò ſcandalum abſit. quia ſiue dominus concedat, ſiue non concedat, potes accipere. eſt enim dumtaxat inordinatio in modo.

Primò debet petere.

Nunc, dico Primò, Quemuis in extrema neceſſitate conſtitutum poſſe accipere rem alienam, qua extremè indiget ad vitæ ſuæ conſeruationem. Eſt communis ſententia DD. Probatur; quia in extrema neceſſitate, *omnia ſunt communia*, vt habet receptum axioma. non quòd per illam ſtatim transferatur dominium; (vt rectè probat Nauarrus cap. 17. num. 61.) ſed quia quoad ius vtendi, communia ſunt, ita vt licitè quiuis illis anguſtijs preſſus, poſſit occupare, ſibique vindicare rem quamlibet adeò ſibi neceſſariam, & ex eius vſu ſibi & proximo opitulari. Cuius ratio 67

In extrema licitum ſurripere.

eſt; quia finis rerum inferiorum eſt, vt hominibus in neceſſitate ſint ſubſidio, & vt homines per illas poſſint vitam ſuam conſeruare & tueri, ac proinde omnibus à natura hoc Ius competit. Neque diuiſio Iure gentium introducta potuit hoc Ius adimere: quia Ius gentium ſupponit, non euertit, Ius naturale; præſertim quod tantopere neceſſarium ad vitæ conſeruationem. cenſeri itaque debet diuiſio eſſe facta, reſeruato cuique Iure naturali, quatenus erat neceſſarium ad vitam tuendam: alioquin non eſſet rationabili modo facta. 68

Hine ſequitur Primò, Si quis in tali neceſſitate conſtitutus, vellet aliquid ſibi neceſſarium occupare, non poſſe à domino illius rei prohiberi; quia Iure ſuo vtitur. quare poterit ſe tueri, tamquam qui iniuſtè ab altero inuadatur: & ſi neceſſe ſit, ſeruato iuſtæ defenſionis moderamine, impedientem occidere. 69

Non poteſt impediri.

Sequitur Secundò, Talem acceptionem non eſſe furtum aut rapinam; quia non ſit domino iure inuito; tenetur enim conſentire, cùm tu iure tuo vtaris.

Aduerte tamen, Si dominus ſit in pari neceſſitate, te non poſſe ab illo accipere, vt omnes fatentur; quia in pari cauſa, melior eſt conditio poſſidentis. Vtrùm autem tenearis reſtituere, dicetur infrà cap. 16. dub. 1. 70

Si dominus ſit par neceſſitas.

Sed difficultas eſt, Vtrùm idem ſit licitum in graui neceſſitate. Multi DD. negant, putantes id Iuris ſoli extremæ neceſſitati reſeruatum. Ita Caiet. q. 66. art. 7. Sotus l. 5. q. 3. art. 4. Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 1. n. 3. & multi alij. Alijs placet contrarium.

Dico Secundò, Probabile eſt, non ſolùm in extrema, ſed etiã in graui neceſſitate morbi, famis, nuditatis, poſſe te clanculũ ſurripere ab opulentis, ſi aliter graue illud malum auertere nequeas. Angelus v. Furtum. §. 37. Sil. eodem q. 5. Nauar. c. 17. num. 5. Ioan. Medina C. de eleemoſyna. q. 7. Couarruuias ſuprà, ſentit eſſe probabile. Petrus Nauar. l. 3. c. 1. n. 375. Per grauem intelligo, non 71

In graui neceſſit. &c.

quouis modo grauem,ſed valde grauem,etſi non extremam.

Probatur Primò,Quia ſicuti à natura omnibus cóceſſa eſt poteſtas ſuccurrendi extremæ neceſſitati ex rebus humanis,ita & valdè graui.cur enim hæc poteſtas reſtricta ſit ad extremã? Secundò, Ex graui neceſſitate facilis eſt lapſus in extremam; ergo quod in extrema conceſſum eſt, extendendum eſt etiam quodammodò ad grauem. Tertiò, Sicut diuiſio rerum non debuit nec Iure potuit efficere, quin extrema in neceſſitate haberes ius ſurripiendi ab iis, qui non ſunt in ſimili neceſſitate,nempe ſuperflua naturæ,quamuis eſſent aliquo modo neceſſaria ſtatui; ita neque potuit efficere,quin dum grauis neceſſitas premit, quãdo aliud remedium non ſuppetit, liceat ſurripere ſuperflua, vel parum neceſſaria alterius ſtatui. Itaque in diuiſione & attributione rerum, qua factum eſt,vt nemini ius ſit in rem alterius,ſemper debuit hæc conditio tacita intelligi, *Niſi extrema vel certè valdè grauis neceſſitas poſtulet:* alioquin contra rationem & æquitatem facta eſſet. Secùs de neceſſitatibus communibus, & non admodum grauibus,quæ creberrimæ ſunt, & nõ ſic vrgent, vt diuiſio & attributio Iure gentium facta debeat violari; alioquin omnia furti plena eſſent, nec poſſet pax inter homines conſeruari.

72 Hinc patet,Talem ſurreptionem non eſſe furtum;quia dominus tenetur conſentire,nec poteſt cum ratione eſſe inuitus circa ſubſtantiam acceptionis; quamuis modus diſplicere poſſit,ſi accipias priùs quàm petieris,tuámque inopiam aperueris. Si tamen ipſe ſit in pari neceſſitate,vel ſtatus ipſius notabiliter læderetur; poſſet recuſare, ſicque eſſet furtum; quia in hac neceſſitate non licet ſurripere ab alio, cum notabili detrimento ſtatus illius: ſicut in extrema non licet accipere cum graui detrimento naturæ illius.

Non eſt furtum.

73 *Si ſtatus læderetur.*

74 Dices Primò, Cap. Si quis.3.de furtis,dicitur, *Si quis ob neceſſitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria,veſtem,aut pecus,pœniteat hebdomadas tres, & ſi reddiderit, non cogatur ieiunare.* Hîc imponitur pœnitentia ei, qui ob grauem neceſſitatem furatus fuerit. Ita Couarruuias.

Reſpon. Primò,Ibi fortè agi de neceſſitate non ita graui, vt docet Gloſſa ibidem & D. Thomas q.66.art.7.ad primum. *Decretalis*,inquit,*illa loquitur in caſu,quo non erat vrgens neceſſitas.* vbi tamen Aduerte,iſtud cap.non eſſe ex Decretalibus Pontificum,ſed ex Pœnitentiali Theodori.

Reſpond. Secundò, Fortaſſe agi de iis,qui indebito modo ſuæ neceſſitati conſuluerunt,ſurripiendo clanculùm, cùm facilè potuiſſent obtinere ſi ſuam neceſſitatem aperuiſſent.

75 Dices Secundò, Si in graui neceſſitate poſſes ſurripere, poſſes etiam ad dandum cogere, vel in Iudicio vel extra: ſed non potes cogere;ergo nec ſurripere. Minor probatur; quia nemo poteſt cogi ad id, ad quod non tenetur ex iuſtitia; ille autem non tenetur ex iuſtitia tibi dare; ergo. Ita Sotus.

Reſpondeo, Si hoc argumentum valeret, concluderet, ne in extrema quidem neceſſitate te poſſe ſurripere, quia diues non tenetur ex iuſtitia dare, ſed ſolùm ex charitate, vt Sotus fatetur. Itaque neganda eſt minor. poteſt enim diues cogi per legitimam poteſtatem ad ſuccurrendum pauperi, & ſi te volentem occupare rẽ tibi ſic neceſſariam conetur impedire, potes te tueri, ſi ſcandalum abſit.

Poteſt cogi quis ad eleemoſynam.

Ad probationem Reſpondeo,negando aſſumptum. ad multa enim cogi poſſumus, ad quæ ex iuſtitia nõ obligamur,vt ad non ſe inebriandum, ad non fornicandum, non blaſphemandum,imò ad dandam eleemoſynam. vt enim quis cogi poſſis,ſatis eſt eum obligari alicuius virtutis præcepto; & neceſſarium eſſe vel valdè expediens ad bonum publicum,vt huiuſmodi opera fiant.

DVBITATIO XIII.

Quando filius peccet mortiferè, accipiendo vel expendendo bona paterna, & quando non.

RESpondeo, Peccat mortiferè Primò, ſi notabilem ſummam accipiat occultè ex bonis parentum, (nempe quorum dominium vel vſusfructus eſt parentum)ipſis meritò inuitis;& tenetur ad reſtitutionem.eſt communis ſententia Doctorum, quia eſt verum furtum in materia notabili: vnde Prouerb.28.dicitur: *Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo,& à matre;& dicit, hoc non eſſe peccatum, particeps homicida eſt.* vbi ſatis indicatur eſſe mortiferum. 76

Ex bonis parentum accipiens.

Sed aduertendum eſt, Non idem cenſeri *notabile* in furtis filiorum vel vxoris, quod cenſetur tale in furtis externorũ, vt rectè inter alios notauit Petrus Nauarra lib.3.p.2.cap.1. ſed maiorem quantitatem requiri:neque hæc quantitas eſt eadem reſpectu omnium, ſed varia pro conditione ſtatus,ætatis,perſonarum,locorum, & aliarũ circumſtantiarũ,prout prudens iudicabit. vnde ſi filius ſubtraxit duos vel tres aureos parenti prædiuiti:non ſtatim putandum eſt mortale,præſertim cùm parens talis ſæpè non ſit multùm inuitus: ſecùs ſi parenti mechanico, vel cui res anguſta.

Quid hîc notabile.

Secundò, Si expendat in res turpes aut vanas (vt in ludum,in compotationes,in feminas)notabilem ſummam contra voluntatem parentum,ex iis pecuniis, quas parens ei ad honeſtos vſus dedit, v.g.ad emendos libros, veſtes; ad ſoluendum didactra magiſtris: vt rectè Nauar.cap.17.n.164. Ratio eſt; quia parens non conceſſit ei pecunias illas ad tales vſus,ſed ad alios;neque intendit illas ſimpliciter donare,& dominium earum in filium abſolutè transferre,iuncto ſolùm mandato, vt honeſtè vel in hos vſus impendat: ſic enim ad reſtitutionem non videretur teneri, ſed ſolùm contra paternam obedientiã feciſſe. Sed intendit donare cum reſtrictione ad vſus determinatos; v.g.ad emendos libros, ita vt filius non accipiat earum dominium, niſi ad tales vſus. Poteſt enim parens ſuam donationem limitare pro ſuo arbitrio,ita vt non plus iuris conferat,quàm ipſe conferre intendit.quare ſi filius aliter expenderit,tenebitur ad reſtitutionem,cùm ad alium vſum ius non habuerit.Hoc tamen intellige,ſi parens inde damnũ acceperit, ita vt ei idcircò plus cauſa filij expendendum fuerit: ſecùs ſi in ſolius filij incommodum ceſſerit.quòd ſi nõ poſſit reſtituere, tenetur adducere in diuiſionem: niſi fortè cõſtet alios tantumdem expendiſſe,vel niſi parens condonauerit,vel putetur facilè condonaturus, ſi filius auderet rogare:qua ratione multi excuſantur 77

Expendens contra voluntatem parentum.

ab

78 ab hac reſtitutione. Et quamuis donatio patris facta filio non valeat, niſi in certis caſibus, vt infrà cap.18.dubit.12. dicetur, tamen morte confirmatur, niſi excedat eam ſummam, de qua parens poteſt diſponere. Vide Nauarrum cap. 17. num. 158.

79 Non peccat accipiendo, vel certè non mortiferè, Primò, Si quantitas pro conditione ſtatus & perſonarum non cenſeatur iudicio prudentum notabilis.

Excuſatur à peccato mortifero multis caſibus.

Secundò, Si putes parentem rogatum, facilè conceſſurum; tunc enim non videtur inuitus circa ſubſtantiam acceptionis, ſed tantùm circa modum, vt dictum eſt dubitat.8.nu.49.

Tertiò, Si dum verſatur in ſtudiis, vel extra domum paternam, expendat more aliorum ſuæ conditionis, in eleemoſynas, ludum, & honeſtas recreationes: præſumitur enim parens id permittere, niſi conſtet de contraria voluntate, Nauarrus num.157.

80 Quartò, Si in extrema vel etiam graui neceſſitate proximi ſurripiat ad eleemoſynam; tunc enim parens non poteſt eſſe cum ratione inuitus, quia ipſemet tenetur dare.

Quintò, Si accipiat ex bonis ſuis caſtrenſibus vel quaſi caſtrenſibus, nempe ex partis occaſione militiæ, vel officij publici, vel beneficij, &c. quia hæc non pertinent ad patrem, nec pater vllum ius in his habet, ſed ipſe filius eſt in his veluti paterfamilias, vt oſtenſum eſt cap.4.dubitat.3.

Sextò, Si parens ſibi vindicet bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia filij, vltra id quod expendit in eius alimenta, filius poteſt tantundem repetere. quòd ſi non audeat, poteſt occultè vti compenſatione, vel repetere à coheredibus. Quod valdè notandum confeſſariis, ne facilè cogant filium ad reſtitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente.

Septimò, Si parens ſit hæreticus, bona aduentitia filij, in quibus ille habebat vſumfructum, redeunt ad filium, & vſusfructus conſolidatur cum proprietate, vt patet ea dictis cap.3.dubit.5. vnde filius poteſt ea ſibi vindicare. quòd ſi non audeat vel non poſſit, poteſt occulta compenſatione ex aliis bonis paternis ſibi conſulere.

81 Octauò, Si filius gerit negotia patris, poteſt deductis expenſis, quas pater facit in illo alendo, pro ſuo labore & induſtria tantundem accipere, quantum daretur extraneo; niſi intendat facere gratis. Ita Nauarrus cap. 17. num.144. Angelus v. Peculium, num. 11. & alij.

Si gerit negotia paterna.

Hic tamen ſunt tria neceſſaria, Primò, vt filius proteſtetur ſe velle lucrari: qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, ſi poteſt: maximè quando alter eſt præſens: nam hic fortè nollet, rebúſque ſuis aliter conſulet. quòd ſi ob reuerentiam paternam non audeat, non eſt neceſſarium; quia parens non poteſt tunc id iure ægrè ferre. Secundò, vt conſtet parentem non facturum per ſe, neque inuenturum alium, qui gratis vel minoris faciat. Tertiò, vt vſumfructum iſtius lucri non ſibi vendicet ante mortem patris, vel ſuam emancipationem; quia pertinet ad patrem. cenſetur enim hoc lucrum in bonis aduentitiis, vt dictum eſt cap. 4. dub. 3.

Dices, Filius Iure naturali tenetur ſeruire parenti ſine ſtipendio: ergo.

Reſp. Negando antecedens; niſi pater egeat, vel niſi alij filij etiam lucrentur patri. nulla enim æquitas dictat, vt ipſe teneatur ſine ſtipendio laborare, aliis otiantibus.

DVBITATIO XIV.

Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet adminiſtrationem, & quando non.

RESPONDEO, Mortiferè peccat, ſi ſummam notabilem ex bonis mariti, vel quorum adminiſtratio ipſius eſt, ipſo cum ratione inuito, accipiat. Ratio eſt; quia accipit illud, cuius dominium vel certè adminiſtratio & vſusfructus eſt alterius. Itaque tenetur ad reſtitutionem, etiamſi ea dote, vel ex bonis communibus accepiſſet: quia etiamſi tota dos & dimidia pars communium bonorũ ad ipſam pertineat, quod ad proprietatem attinet; tamẽ adminiſtratio & dimidia pars emolumentorum ſunt mariti, quibus iniquè illum priuat. Secùs de pupillo, qui clàm ſurripit à tutore: quia tutor non adminiſtrat bona pupilli in ſuum commodum, ſicut maritus bona vxoris. ſi 82 83

Quando peccat.

tamen putaretur maritus non vtiliter adminiſtraturus, non tenetur tunc quidem: ſed ſoluto matrimonio debet adducere in partitionem cum heredibus mariti, quantum ſubtraxit, dimidium eius ſibi detrahendo. Idem faciendum in aliis caſibus, quando non habet vnde reſtituat.

Si maritus nõ adminiſtret vtiliter.

Hinc patet, non eſſe verum, quod ait Paludanus in 4.diſt.15. quæſt.3.art.6. vxorem ex facultatibus communibus poſſe facere eleemoſynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, eius nomine, ſoluto matrimonio. ſic enim totam ſuam partem poſſet dare, & priuare maritum eius adminiſtratione: vide Nauarrum cap.17. num.155. §. Ad tertium.

Non peccat mortiferè, Primò, Si quantitas iudicio prudentis, ſpectato ſtatu, opibus, & ceteris, non ſit notabilis. 84

Quando excuſetur.

Secundò, Si maritus rogatus concederet.

Tertiò, Si det in extrema vel graui neceſſitate proximi: in extrema enim quiſque tenetur ex eo quod ſupereſt naturæ; in graui, ex eo quod ſtatui.

Quartò, Si det ex ſuis, quorum habet liberam adminiſtrationem, vt ex paraphernis, vel ex lucris ſuæ induſtriæ; (præſertim ſi attulit dotem ſufficientem ad ſe alendum) vt docent Nauarrus, Silueſt. & alij: quod intellige Iure communi Cæſareo; nam quibuſdam locis hæc lucra cenſentur communia.

Quintò, Poteſt facere donationes & eleemoſynas ſecundùm conſuetudinẽ aliarum ſuæ conditionis mulierum. quòd ſi maritus vetet, videtur vetare exceſſum. Ita paſſim DD. Paludanus ſuprà, Silueſter v. Eleemoſyna, quæſt.5. Angelus ibid. nu.7. & alij. Si tamen conſtet illum omnino vetare, Nauarrus & alij quidam dicunt, illam non poſſe quidquam dare. Sed contrarium eſt verius, quod etiam tenet Molina diſputat.274. & Petrus Nauarra li.3. cap.1. n.85. & colligitur ea ratione, quã Silueſter, Angelus, Paludanus, & alij DD. adferunt; quia *conſuetudo tribuit ius, non ſecùs ac priuilegium vel lex*; quo iure maritus illam priuare nequit: præſertim cùm Ius poſitiuum magnam 85

Poteſt vti priuilegio conſuetudinis in donationibus.

vim habeat circa bonorum adminiſtrationem, vt eam vel reſtringat maritus, vel laxet.

Confirmatur Primò; quia vir tenetur vxori præſtare decentem ſuſtentationem, ſpectata eius conditione, ſuiſque opibus: atqui in hac ſuſtentatione continent non ſolùm victus, veſtitus, ornamenta, & famulatus, ſed etiam alia, quæ feminæ ſimilis conditionis, illis locis habere & facere cóſueuerunt, ad recreationes, eleemoſynas & largitiones. ergo tenetur ei hoc cócedere. Secundò, quia vxor non eſt mancipium viri, ſed ſocia, habens etiam auctoritatē adminiſtrationis, etſi ſub viro, ne quid inordinatè aut profusè faciat: ergo non poteſt ei maritus omnes donationes prohibere.

Sextò; Poteſt dare ad impediendum damnum mariti, ſiue temporale, ſicut fecit Abigail 1.Reg. 25. (hoc enim damnum redundat in vxorem;) ſiue ſpirituale, largiendo eleemoſynas, ne Deus illum ob flagitia puniat, vel vt conuertat, vt docent Angelus, Silueſter ſuprà, Nauarr. n.154. & alij. hîc enim vtiliſſimè gerit negotium mariti, nec ipſe poteſt eum ratione eſſe inuitus.

Septimò, Si pro rebus familiæ vel ſibi neceſſariis accipiat, vt pro veſtibus, pro victu, pro medicamentis: quia maritus non poteſt iuſtè recuſare.

Octauò, Si maritus eſt amens vel fatuus; tunc enim adminiſtratio ad illam deuoluitur, niſi aliter à Magiſtratu ſit prouiſum.

86 Nonò, Si maritus eſt abſens; nam tunc etiam pertinet ad eam adminiſtratio, niſi aliud à marito ſit præſcriptum. Nauarrus tamen putat eá in his duobus caſibus non poſſe amplius dare, quàm maritus præſens, vel compos mentis ſolitus erat. Sed verius eſt, eam poſſe dare, prout ratio dictabit: quia poteſt ſecundùm ſuam prudentiam adminiſtrare. vnde alij DD. non addunt eam limitationem, vt Paludanus, Silueſter, Angelus.

87 *Si maritus diſſipator.* Decimò, Si maritus eſt diſſipator, ré communem in compotationes, largas donationes, vel mulieres profundens. tunc enim facit vxori iniuriam, partem ipſius ſine ipſius conſenſu profundens. nam dimidia pars bonorum in matrimonio acquiſitorum, eſt vxoris, & dos tota. vnde ſoluto matrimonio, tenetur maritus vel eius heredes ad reſtitutionem vxori vel eius heredibus. quare ſi vxor difficultates metuit, poteſt occultè vti compenſatione, accipiendo ex bonis mariti vt ſibi vel liberis conſulat, quantū opus eſt, vt ſua pars ſalua ſit. vt rectè docet Petrus Nauar. l.3.c.1.n.114. contra Nauarrum cap.17.n.155. qui putat maritum non teneri ad reſtitutionem, ſi malè impendat ex lucris communibus. Ratio ipſius eſt; quia non cenſentur lucra, niſi quæ tempore diuortij inueniuntur. Sed hæc ratio non eſt vera. Primò, *Lucra ſtatim fiunt communia.* Nam vxor reuerà acquirit dominium & poſſeſſionem iſtorum lucrorum, ſimulatque percipiuntur. ſicut in omni ſocietate, ſinguli ſocij acquirunt dominium & poſſeſſionem totius lucri ab initio, quo illud cedit ſocietati, etſi partialiter. Neque maritus quidquam habet amplius, quàm ius adminiſtrandi in ſuū & vxoris commodum. Debet autem hæc adminiſtratio fieri ſecundùm dictamen rationis; ſicut & omnium bonorum communium: alioquin non eſt adminiſtratio, ſed diſſipatio, quæ non debet obeſſe ſociæ, ſed ſoli auctori. Secundò, Quia alioquin maritus, ſi faceret notabiles donationes abſque cóſenſo vxoris, non teneretur computare in ſuam partem; (quod tamen Nauarrus negat, affirmans eum teneri) nam daret de iis, quæ nondum ceſſerant in rationem lucrorum communium.

Aduerte tamen, Si maritus ludo perdidit, dam- 88 *Si ludo perdi-dit.*
num cenſeri commune; quia ludus eſt contractus fortuitus, quo potuit perdere & lucrari. vnde communia iure eſſe debent & lucra & diſpendia; ſicut & in aliis contractibus. Niſi fortè ordinariè amitteret, & vxor nollet conſentire; non enim tenetur, cùm videatur eſſe diſſipatio, rem ſuam ita periculo exponere.

Vndecimò, Si pater vel mater vxoris ſint pauperes; ita vt miſerè ſecundùm ſtatum ſuum viuant: tunc enim ſi maritus nolit illis ſuccurrere, poteſt vxor ex bonis communibus vel ex ſua dote ſubtrahere, vt illis det. Idem dicendum, ſi habeat proles ex alio matrimonio, quæ ſimiliter egeant. Ita Petrus Nauarr. num.159. & Cordub. qu.125. Ratio eſt; quia iure naturæ tenetur illis ſuccurrere, ſi poteſt; & iſti ius habent alimenta ab ea petendi. vnde maritus non poteſt iure id iniquè ferre. Tenetur tamen vxor hæc omnia, quæ ſic dederit, referre in ſuam partem, cùm ad partitionem cum heredibus viri ventum erit.

Probabile tamen eſt, quod docet Molina diſput. 274. Si matrimonium fuit celebratum contractu medietatis bonorum, poſſe huiuſmodi neceſſitati ſuccurri ex bonis communibus: ita vt vxor non teneatur id in ſuam partem referre. Similiter ſi matrimonium ſit celebratum contractu arrharum & dotis; (vt ſolet iure communi) & extent aliqua lucra communia; poſſe de his lucris ſumi, vt onus in vtrumque recumbat. Idem dicendum de marito, ſi in ſuos donationes fecerit.

Duodecimò, Si frater vel ſoror vxoris ſimili 89
paupertate conflictentur, probabile eſt, vxorem poſſe illis ſimili ratione ſuccurrere. Ita Petrus Nauarra n.161. Probatur; quia maritus iure communi tenetur fratribus ſuis ſubuenire, (vt docent communiter DD. cum Gloſſa in L. Qui filium. 4. ff. Vbi pupillus educari debeat) cur vxor id non poſſit? Confirmatur ex L. Mutus. 73. §. 1. ff. De iure dotium: *Manente matrimonio, non perditura vxori ob has cauſas dos reddi poteſt: vt ſe ſuóſque alat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium vel in inſulam relegato parenti præſtet alimonia, aut vt egentem virum, fratrem, ſororémve ſuſtineat.*

DVBITATIO XV.

Vtrum ſi res furtiua pereat, fur teneatur ad reſtitutionem.

REſpondeo & dico Primò, Si res furto vel 90
aliter iniquè parta, caſu pereat, nihilominùs *Etſi caſu pereat, tenetur.*
is qui ſuſtulit, tenetur ad pretij reſtitutionem, ſi non pereat ſimiliter peritura fuiſſe apud dominum. Eſt communis DD. D. Thomæ q.66. art.6. Couarr. ad regulam Peccatum p.2.§.6. num.1. & aliorum. Probatur Primò, quia qui eam iniuſtè accepit, non ſolùm obligatur ratione rei acceptæ, ſed etiā ratione iniuſtæ acceptionis. ergo ſiue res extet, ſiue non, tenetur ſarcire damnum. Conſequentia patet; quia iniuſta acceptione eſt cauſa interitus; nam credibile eſt, ſi non accepiſſet, non perituram: ergo, &c. Secundò, qui iniuſtè detinet, ſemper eſt in mora: ei autem qui eſt in mora, etiam caſus fortuitus imputatur, vt patet ex cap.68.

Deci

91 Decimæ. 16. q. 1. Si tamen purgaſſet moram, rem offerens domino, & is noluiſſet tunc accipere, ſed ei cuſtodiendam commiſiſſet, non teneretur ex caſu fortuito; quia non eſſet ampliùs in mora.

Sed controuerſia eſt inter DD. Vtrùm fur aut iniquus poſſeſſor teneatur ad reſtitutionem, quando res certò erat apud dominum peritura. v. g. Abſtuliſti veſtes, frumentum, pecuniam ex domo alterius; quæ paulò pòſt incendio vel hoſtili incurſione peritura erant apud dominum. Incendiſti ſegetes, quas inundatio poſtridie erat euerſura. Paludanus in 4. d. 15. q. 2. a. 1. concluſ. 52 docet, etiam in hoc caſu teneri iniquum detentorem. Ratio eius eſt, *quia ſemper eſt in mora: mora autem trahit ad ſe periculum, vt iura determinant.* Hæc ille. Idem tenent pleríque Iuriſperiti, vt refert Couarruuias loco citato.

92 Dico Secundò, Si res caſu, vel iuſta hoſtium incurſione certò erat peritura apud dominum, non tenetur fur ad eius reſtitutionem, ſi apud eum ſimiliter periit. Ita Couarruu. ſuprà, & Ioan. Medina C. de reſtitut. quæſt. 6. concl. 6. Silueſter, Reſtitutio 7. qu. 5. §. Tertium. Petrus Nauarr. lib. 4. c. 1. nu. 17. Nauarrus cap. 17. num. 8.

Si apud dominum erat peritura, non tenetur.

Dixi, *caſu, vel iuſta hoſtium incurſione*; quia ſi non erat peritura apud dominũ, niſi per iniuriam, tenebitur; qui enim eam ſic abſtuliſſet, vel deſtruxiſſet, teneretur: ergo ſi tu præuenias, teneberis; nam obligatio, quam alius ſubiiſſet, in te ratione damni transfuſa eſt.

Dixi, *Si certò erat peritura apud dominum*; quia ſi id ſit dubium, vel ſi dominus eam erat venditurus, vel alienaturus ante illud tempus, teneberis; quia in dubio *melior eſt conditio innocentis*.

Nunc probatur propoſitio, Primò, Quia ſi res certò erat apud dominũ peritura, ita vt nihil iuris vel commodi inde ad eum rediturum eſſet, nihil quoque noui detrimenti eſt illi illatum, dũ apud te periit: ergo nihil eſt ei compenſandum pro re illa. Antecedens probatur; quia illud detrimentum iam erat præparatũ in cauſa, ita vt non poſſet impediri à domino, ac proinde ſecundùm æſtimationem moralem perinde ſe habebat, ac ſi iam illatum eſſet: ergo non cenſetur ille fur nouum damnum intuliſſe. Secundò, Quia fur non eſt cauſa damni ratione interitus rei, cùm ad hunc non cooperetur, vt ſuppono; neque ratione iniquæ acceptionis; cùm ſimiliter interitura fuerit apud dominum, etiamſi non fuiſſet accepta. quid enim dominus poteſt queri de damno per acceptionem illato, cùm res illa etiam non accepta, eſſet peritura? Tertiò, Quia iniqua acceptio non inducit reſtituendi obligationem, niſi quatenus infert damnum efficaciter: atqui hæc acceptio non fuit talis. ergo. Quartò, Probatur ex L. Si plures. 14. §. Siue autem. ff. Depoſiti vel contrà. vbi dicitur, *eum, contra quem agitur, vt reddat depoſitum*, (qui ſanè habet inſtar furis) *ſi ſua natura res ante rem iudicatam interciderit, veluti, ſi homo mortuus fuerit, abſolui debere*. (id eſt, liberari à reſtitutione pretij.) Ratio ſubditur, *quòd æquum ſit naturalem interitum ad actorem pertinere; vtique cùm interitura eſſet ea res, etſi reſtituta eſſet actori.* Hæc ibi. Quintò probatur ex L. fin. §. finali ff. De lege Rhodia, de iactu; vbi dicitur: *Si ea conditione nauem conduxiſti, vt ea merces tua deportarentur, eáque merces nauta, nulla neceſſitate coactus, cùm id ſcires te fieri nolle, tranſtulit in nauem deteriorem, & merces cum ea naue perierunt; habes ex conducto locato cum priore nauta actionem: imò contrà, inquit Paulus; ſi modo ea nauigatione vtraque nauis periit.* vbi clarè conſtat, nautam non teneri, ſi etiam melior nauis periit; quia ex eo quòd merces tranſlatæ ſint in deteriorem contra pacta, non cenſetur datum damnum. vnde patet, hanc ſententiam etiam foro externo eſſe conformem. vide Couarruuiam & Silueſt. ſuprà. Sed quid ſi res perit culpa furis?

Dico Tertiò, Probabile eſſe, furem non teneri, etſi culpa ipſius res talis perierit; v. g. ſi eã negligentia perdiderit, vel etiam vaſtarit aut conſumpſerit; modò eam perierit eo loco, quo alioquin peritura erat, & intra illud tempus, quo apud dominum periiſſet. Probatur; quia illa res in eo ſtatu conſiderata, domino nullius eſt pretij, quã eo loco certò eſt peritura, abſque vllo domini commodo: ergo etiamſi fur illam perimat, non cenſetur irrogare damnum alicuius momenti: vt ſi incendas ſegetes, quia vides mox eluuione euertendas; ſi abſumas annonam, quæ proiicienda eſt in mare, vel naufragio peritura; ſi interficias equum, quem iuſtus hoſtis erat abducturus. quamuis enim in his & ſimilibus caſibus rem perimas, vel conſumas, vel alienes, non cenſeris notabile damnum inferre, ac proinde non teneris ad reſtitutionem. Ob eamdem rationem, ſi occidas eum qui certiſſimè paulò pòſt moriturus erat, vel vi morbi, vel iuſta ſententia Magiſtratus, etſi grauiter pecces, non teneris tamen damni ſecuti. 93

Si culpa furis perit.

Dices, Si res mea, quam pretio tradidi cuſtodiendam, pereat culpa depoſitarij, tenetur ipſe ad reſtitutionem, etſi apud me peritura fuiſſet: atqui fur non minùs tenetur rem cuſtodire quàm depoſitarius; ergo ſi culpa ipſius periit, tenebitur, quamuis apud dominum peritura fuiſſet. Ita Petrus Nauarra lib. 4. c. 1. n. 17. qui etſi fateatur noſtram ſententiam probabilem, tamen contrariam tenendam putat. 94

Reſpondeo, Non quouis euentu furem æquè teneri ad cuſtodiam ac depoſitarium. nam depoſitarius, quando vllo modo veriſimile eſt rem ſaluari poſſe, ſi aliò transferatur vel abſcondatur, tenetur ex iuſtitia id præſtare; nam ad hoc conducitur, vt omni ratione rem ſaluam præſtet, ſi tamen conſtet, interitum rei caueri non potuiſſe, non tenebitur depoſitarius, etiamſi negligens in ea cuſtodienda fuerit, vel eam conſumpſerit. Fur verò non tenetur ex iuſtitia eam aliò transferre, ſi videt eam apud dominum, & eo loco vbi nunc eſt, perituram eſſe. vnde etiamſi eam tunc conſumat, non tenebitur ad reſtitutionem: quia in eo ſtatu conſiderata, domino nullius eſt pretij.

Depoſitarius quomodo teneatur.

Dices, Hoc ipſo, quo eſt apud furem, qui poteſt cauere ne pereat, res incipit domino eſſe maioris æſtimationis, quia tenetur eam domino cuſtodire, ſicut ex eo quòd eſt apud depoſitarium, qui poteſt eam ſaluare, eſt pluris, quàm ſi apud dominum eſſet: ergo. 95

Reſpondeo, Si cuſtodia non eſt ei commiſſa, non tenetur hoc caſu ex iuſtitia eam cuſtodire, ſed ſolùm ex charitate: (ſicut tenetur ignem auertere à domo proximi, qui caſu ibi accenſus eſt) vnde ſi nolit, res non valet pluris domino apud furem, quàm apud ipſum (ſecus apud depoſitarium.) quare ſi rem perimat, non cenſetur cauſa noui damni.

96 Dixi, *Modò eam perimat eo loco*, &c. Quia ſi eam perimat alio loco, vel poſteà, vbi non periiſſet, tenebitur ad eius compenſationem. Exemplum. Si furatus es veſtem vel equum è domo alterius, quæ paulò pòſt caſu cum tota ſupellectile conflagrauit (in qua etiam res illæ periiſſent, niſi apud te ſeruatæ fuiſſent) & hæ res poſteà apud te pereant, vel caſu ſurripiantur, teneris. Ratio eſt; quia quando periculum tranſiit, ſi res extet, rurſus incipit domino valere, quia ipſius manſit: ergo etſi caſu pereat, fur tenetur, cùm fuerit in mora; ſi enim reſtituiſſet quando debebat, dominus eam ſaluam recepiſſet, neque apud eum periiſſet. Idem dicendum de rebus, quæ ex naufragio eripiuntur: iam enim incipiunt domino valere. ſecùs erat ante naufragium, cùm iam tempeſtas ſæuiret. Idem dicendum, ſi alio loco. v.g. Detuliſti annonam in alium locum, vbi non periiſſet: ſi eam ibi conſumas, teneris. Ratio eſt; quia res illo loco conſtituta, iam incipit domino rurſus valere, & conſequenter debet ei reſtitui.

Si alio loco vel tempore deſtruas, vbi non periiſſet.

97 Dices, Si eam reſtituiſſet, peritura erat apud dominum; ergo non cenſetur domino valere.

Reſp. negando conſequentiam; quia re ipſa reſtituta non fuit, ſed manſit in loco tuto, ac proinde non potuit ibi conſumi, ſine obligatione reſtituendi.

98 Dico Quartò, Si fur rem vendidit, vel eam conſumendo factus eſt locupletior, tenetur ad reſtitutionem, quatenus factus eſt locupletior, etiamſi apud dominum fuiſſet peritura. Probatur; quia pretium & illud augmentum fortunarum furis, ſucceſſit in locum rei, ita vt res cenſeatur extare velnti in altero ſe & æquipollenti: ergo hoc totum domino rei reſtituendum. Confirmatum, nam pretium eſt inſtar rei, cuiúſque vice fungitur apud omnes gentes. Nec refert, quòd dominus non habeat actionem realem in pretium; ſufficit enim perſonalis, vt ei debeat reſtitui. Satisfacit tamen reſtituendo rem ſimilem. vide infrà num. 107.

Si factus locupletior.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm fur & quiuis alius iniquus poſſeſſor, teneatur reſtitutionem facere iuxta ſummam æſtimationem, quam tempore detentionis habuit.

99 QVidam affirmant. v. g. Furatus es modium tritici, qui tunc valebat tres aureos, ſed ante reſtitutionem excreuit ad quinque, deinde ſenſim remiſit ad tres: dicunt teneri ad quinque. Ita Nauarrus cap. 17. num. 26. Idem videtur ſentire Gabriel dub. 15. q. 2. art. 3. dubio 1. concluſ. 3. Ratio eſt; quia quidquid incrementi acceſſit, eſt domini. vnde totum illud tenebaris domino reddere: qua obligatione non es liberatus; non enim per ſolutionem, nec per remiſſionem, nec per donationem: ergo, &c.

Sed vtendum eſt diſtinctione cum Ioanne Medina, Cod. de reſtit. qu. 6. & Couar. ad reg. Peccatum. p. 2. §. 6. num. 2. Vnde

100 Dico Primò, Si res effecta ſit melior vel maioris pretij apud furem, & adhuc extet; tota domino reddenda, etiam cum illo incremento. Ratio eſt; quia res ſemper manſit in dominio prioris domini: vnde ad eumdem pertinet eius incrementum & ſtatus melior vt, ſi abſtuleris pullum equinum, aut vitulum, qui poſteà apud te adoleſcat: ſi nummos, quorum pretium apud te ſit auctum.

Si effecta melior, extet.

Nec refert quòd apud dominum non fuiſſet effecta melior, vel fortè periiſſet: quia hoc ipſo quo extat, domini eſt. vnde ratione rei acceptæ & extantis, debes reſtituere. Hinc ſequitur, eum qui accepit frumentum vel pecuniam, & retinuit donec excreuit æſtimatio, teneri reſtituere ſimile frumentum, ſi prius conſumpſit; vel illam æſtimationem, ſi adhuc durat. Etſi enim fortè non ſtatuiſſet illam tunc temporis vendere; tamen quamdiu durat illa æſtimatio, eſt in ipſius poteſtate, tanti vendere. vnde non tenetur in reſtitutione tunc temporis minore compenſatione eſſe contentus.

Notandum tamen ex Couaruuia num. 3. expenſas eſſe deducendas, (ſaltem in foro interiori) quibus res effecta eſt melior, quas dominus facere debuiſſet, ſi rem ad eum ſtatum voluiſſet perducere. nemo enim cum damno alterius locupletari debet. vt ſi ex argento furtiuo pateram confeceris, vel equum magnis expenſis educaueris vel curaueris. In foro tamen externo leges non patiuntur expenſas æſtimari, ſed in pœnam fur illis priuatur. Verùm, cùm hoc pœnale ſit, non obligat ante ſententiam Iudicis, teſte Couaruuia ibidem. Itaque dominus accipiens rem ſuam ita meliorem effectam, tenetur in foro conſcientiæ æſtimationem expenſarum facere, non ſolùm neceſſariarum, ſed etiam vtilium, induſtriæ item & laboris à fure adhibiti, vt docent Couarr. & Medina ſuprà, & Petrus Nauarra lib. 4. cap. 5. num. 32. Si tamen dominus interim cum damno ſuo caruiſſet vſu vel fructu rei ſuæ, hoc etiam æſtimare poteſt: vt omnibus conſideratis, fiat æqualitas. 101

Expenſæ detrahendæ.

Dico Secundò, Si res permanſerit in eodem ſtatu, ſufficit eam vti eſt reſtituere, lucrum tamen ceſſans & damnum emergens ex detentione, domino ſarciendum eſt. Quare ſi induſtria domini res futura erat multò melior, hoc eſt æſtimandum; (deductis laboribus & expenſis eius) nam hoc ad lucrum ceſſans pertinet. 102

Dico Tertiò, Si res effecta ſit deterior, vel minoris pretij quàm erat anteà; ſed idem euenturum erat apud dominum, qui eam vſque ad hoc tempus erat ſeruaturus; ſatis eſt illam reddere vti modò eſt. vt ſi pretium frumenti vel pecuniæ rurſus decreſcat: ſi equus, antè ſanus & valens, debilitetur, &c. colligitur ex dub. 15. res enim accreſcit & decreſcit domino ſuo. Idem docent Couarr. & Medina ſuprà. Itaque in caſu illo tritici, teneris ſolùm ad tres aureos: (niſi fortè eo tempore, quo valebat quinque, coactus fuerit dominus emere quinque; tùc enim ratione damni emergentis, teneris ad quinque.) Ratio eſt; quia licèt incrementum illud, quod res habuit ſiue in ſe, ſiue in æſtimatione, totum fuerit domini; tamen dum ponimus eam tunc non vendendam, ſed ſeruandam in aliud tempus, quo rurſus futura erat deterior, aut minoris pretij, cenſetur illud incrementum domino prorſus inutile, ac nullius pretij. vnde ſi res ſic effecta deterior, illi reſtituatur, nullũ damnum ſupereſt; tantum enim habet, quantum ſi 103

Si apud dominum deterior futura.

ablata

ablata nunquam fuiſſet; & alias de illo incremento nihil ampliùs extat.

104 Hinc patet reſponſio ad argumentum pro ſententia Nauarri ſuprà allatum. Fur enim ſoluitur obligatione ſarciendi illius incrementi, per hoc quòd non ampliùs extet, & ſimili modo apud dominum erat deſiturum. In hoc enim caſu tenebatur ſolùm ad illud incrementum ratione rei acceptæ, non autem ratione damni illati, quia non cenſetur domino damnum ex omiſſione reſtitutionis illatum eſſe, quando res apud dominum ſimili ratione deterior futura, aut incrementum nullius vtilitatis domino eſt futurum.

Petes, Quid ſi fur illam vendidit in optimo ſtatu?

105 *Si vendita à furem optimo ſtatu.* Reſp. & dico Quartò, Si res intrinſeco augmēto melior effecta, vendita eſt vel aliter alienata per furem, tenetur domino reſtituere æſtimationem, quam habet in illo ſtatu, (detractis tamen impenſis) etiamſi apud dominum non erat melior futura: ſi autem ſolùm extrinſeca æſtimatione aucta eſt, eámque tunc vendidit, & dominus eam venditurus non erat, tenetur ſolùm ad æſtimationem, qua domino erat valitura. Loquor autem in euentu, quo neque rem ipſam, neque ſimilem paris bonitatis poteſt reſtituere.

Prior pars patet; nam totum illud incrementū intrinſecum, ſtatúſque optimus, rei inhærens, eſt quiddam pertinens ad dominum rei, ratione cuius ipſa res pluris valet: ergo ſicut æſtimatio ſubſtāriæ rei eſt domino reſtituenda, ita etiā æſtimatio huius augmenti. vt ſi abſtuliſti pullum equinum, & adultum vēdidiſti: quidquid enim acceſſit illi pullo magnitudinis, roboris, dexteritatis, eſt domini; ac proinde ſi domino reſtitui non poteſt, æſtimatio reſtituenda eſt, non ſolùm pulli; ſed etiam illius acceſſionis: nam in vtroque damnum datum eſt. Puto tamen non eſſe reſtituendam domino æſtimationem rigoroſam, etiamſi ipſe ita vendidit; quia non cenſetur domino in hac damnum illatum, niſi ipſe rem tanti erat venditurus. Sufficit igitur reſtituere mediam; vel etiam infimam. Sufficit etiam reſtituere rem eiuſdem ſpeciei æquè bonam, detractis expenſis & compenſato damno ſi quod interuenit, &c.

106 Altera pars probatur; Quia quādo ſola ęſtimatione aucta eſt, nihil ei acceſſit, ratione cuius pluris valeret, quàm antè vel pòſt; ſed incrementum pretij prouenit ob cauſam extrinſecam: v.g. ob raritatem rei, vel copiam emptorum, vt patet exēplo tritici & pecuniæ, ſuprà. ergo ſi eo tempore vendita fuit, quo valuit plurimi, non tenebitur reſtituere illam æſtimationem, ſi dominus illam non erat tunc venditurus. Ratio eſt; quia hoc ipſo quo dominus eam rem non erat venditurus, ſed ſeruaturus donec pretium decreſceret, nō cenſetur accepiſſe damnum, quod illud incrementum. vnde fur poteſt illud retinere; quia cenſetur fructus induſtriæ. ſicut enim induſtriæ eſt rem efferre in locum vbi pluris valet, ita etiam eſt ſcire vendere eo tempore, quo pluris valet. Confirm. Quia res ſuo tempore ſcitè vendita, eſt maioris vtilitatis, quàm ſeruata in tempus importunum, quod pretium erit vile. atqui quòd opportunè ſit vendita, eſt ex induſtria furis, neque id habitura erat apud dominum. ergo lucrum illud eſt fructus induſtriæ; ac proinde non debitum domino, cùm opportunitas effluxerit, & pretium decreuerit, tunc enim non eſt ampliùs in poteſtate domini, tanti vendere. Quare qui accepit modium frumenti, cum valeret tribus aureis, & vendidit eo tempore, quo valuit quinque, non tenetur reſtituere domino niſi tres, ſi rurſus pretium eouſque decreuit, & dominus vſque ad hoc tempus erat ſeruaturus: vel ſi erat venditurus aut conſumpturus, antequam pretium intenderetur.

107 Dices, Dominus habet ius ad pretium rei ſuæ: ergo eſt ei totum reſtituendum. Confirmatur; quia nemo poteſt diteſcere ex alieno.

Reſpond. Dominus in præſenti caſu non habet ius ad pretium rei per furem venditæ, niſi quatenus id eſt neceſſarium ad ſarciendum damnum ex ablatione rei acceptum. Nam totum pretium eſt furis, vt patet ex L. Qui vas. 48. §. vltimo. ff. De furtis. Vnde ſolùm poteſt a fure repetere æſtimationem damni. quare ſi eam non erat venditurus dum valebat quinque, non poteſt exigere quinque, niſi adhuc tanti valeat.

Ad confirmationem. Non poteſt quis diteſcere ex re aliena, ita vt per eam formaliter fiat ditior, hoc enim eſt detinere alienum, ſed benè poteſt ex ea, tamquam ex cauſa, diteſcere abſque damno alterius; ſicut cùm quis pecunia furtiua negotiatur.

Obiectio. Dices Secundò, Si fur, cùm res apud dominum eſſet peritura, eam accipiat & vendat, dominus poteſt repetere pretium; quia pretium ſuccedit in locum rei, & ad bonam fortunam domini pertinet, rem tunc fuiſſe ſurreptā: ergo ſimiliter ſi fur eam vendat quando valet plurimi, dominus poterit pretium repetere; cùm id in locum rei ſuccedat, etiamſi eam ipſe non erat venditurus. Quòd enim tunc vendita ſit, ad bonam eius fortunam pertinet: vnde non erit vllum diſcrimen inter augmentum rei intrinſecum & extrinſecum.

Reſponſio. Reſpond. Negando conſeq. eſt enim diſpar ratio. Cùm enim à fure venditur res apud dominum peritura, tenetur fur non ratione iniuſtæ acceptionis (ſi enim periiſſet ſimiliter apud furem, ad nihil obſtrictus manſiſſet) ſed ratione rei acceptæ, quæ apud illum extat in æquiualenti, quatenus ex pretio factus eſt ditior, ſine vlla peculiari induſtria; vt dictum eſt ſuprà n.98. Si enim peculiari induſtria ſua pluris vendidiſſet (v.g. pretio rigoroſo, aut quia repentina ſuperuenit caritas, quæ mox ceſſauit) non tenetur niſi de pretio ordinario, id eſt, quanti res tunc temporis communiter æſtimatur. Nam illud auctariū eſſet fructus induſtriæ. Nos autem loquimur hìc in euentu, quo fur factus eſt ditior ex peculiari induſtria, per quā res illi pluris valuit quàm domino; quem exceſſum dicimus non teneri reſtituere. Confir. Quia in prædicto caſu fur ſatisfacit reſtituendo tantumdem frumenti paris bonitatis; atqui non valet iam niſi tribus aureis: ergo non ſuppetente frumento, reſtituendo tres aureos ſatisfacit ad æqualitatē. Pari modo in altero caſu, ſi fur reſtituat domino rem venditam, vel aliam ſimilē paris bonitatis; non eſt quòd dominus, apud quem erat peritura, pretium venditionis exigat. Pretiū quidem ſuccedit in locum rei, non tamē ſuccedit in omnes rei obligationes, neque ea parte cenſetur fructus induſtriæ: & ſemper res ſimilis paris bonitatis reſtitui poteſt compēſato damno, ſi quod ex detentione domino obuenit. Confir. Quia non minùs res empta aliena pecunia ſuccedit in locum pretij, quàm pretium ſuccedit in lo-

eum rei alienæ venditæ. At fur pretij non tenetur reſtituere rem emptam, ſed ſatisfacit reſtituendo pretium acceptum: ergo fur rei non tenetur reſtituere pretium rei venditæ, ſed ſatisfacit reſtituendo rem venditam, vel ſimilem paris bonitatis.

Dices, cùm pretium frumenti decreuit, non cenſetur frumentum paris bonitatis, ac proinde non ſatisfaciet ad æqualitatem. Sed hoc eſt côtra communem modum loquendi. Nemo enim dixerit, frumentum eſſe melius quia carius, aut deterius, quia minùs carum. Deinde ſi non eſt paris bonitatis quando eſt minoris pretij; ergo ſi cùm modius frumenti valebat 5. aureis dediſti mihi mutuum vnum modium, conceſſo termino vſque ad meſſem, non ſatisfaciam reddendo tantundẽ in meſſe, ſi tunc minoris valet; quod eſt abſurdum. Tertiò, Bonitas æſtimationis eſt tibi nullius pretij, ſi non ſtatueras vendere, & occaſio vendendi iam eſt elapſa. Nec refert, quòd hac ratione homo commodum perciperet ex dilatione reſtitutionis; quia id per accidens eſt. Sicut enim accipit commodum quando pretium decreſcit, & talis res faciliùs haberi poteſt: ita poteſt incurrere incommodum, ſi pretium creſcat, & res illa difficilior ſit obtentu. Addo, ſemper accipere incommodum ſpiritale incomparabiliter maius.

108 Dico Quintò, Si dominus rem erat venditurus in optimo ſtatu, vel ſumma æſtimatione, tenetur fur præter rem ipſam, reſtituere æſtimationem illius incrementi, vel pretium rei quo dominus eam vendidiſſet, etiamſi ipſe inde incommodum non perceperit. In hoc caſu vera eſt ſententia Nauarri. Ratio eſt; quia tunc eſt verè cauſa huius damni per ſuam iniquam detentionem, impediendo ne dominus inde lucrum faceret, quod alioquin facturus erat.

Si dominus erat venditurus.

Nec refert, vtrùm res caſu an culpa furis perierit, deteriórve facta ſit; quia mora ſua eſt damni cauſa. Idem dicendum, ſi res intrinſecè melior effecta apud furem, deinde facta eſt deterior, vel periit; quæ ſi ſuo tempore reddita fuiſſet, id incommodi apud dominum non accepiſſet. quo caſu etiam vera eſt Nauarri ſententia; nam totum hoc incrementum erat domini, ac proinde illi reſtituendum. Si ergo non reſtituit, eſt in mora; & conſequenter tenetur etiam in caſu fortuito.

109 Dico Sextò, Si incertum ſit quo pretio aut in quo ſtatu dominus eam erat venditurus, reſtitutio facienda ſecundùm optimum ſtatum & ſummam æſtimationem, quam intereà habuit. Ita paſſim DD. Ratio eſt; quia in eo ſtatu vendi poterat, & in dubio melior eſt conditio innocentis, in eiuſque fauorem inclinandum.

Dices, Nõn conſtat, an verè damnum illud optimi ſtatus intulerim; ergo non teneor: nemo enim tenetur plus reſtituere, quàm conſtet abſtuliſſe.

Æſtimanda incertitudo.

Ob hoc argumentum, verius videtur, in rigore non debere reſtitui ſecundùm optimum ſtatum in foro conſcientiæ; ſed poſſe detrahi æſtimationem illius incerti. cur enim tantum teneatur reſtituere quando eſt incertum, quantum dum eſt certum? illud enim eſſe incertum, minuit æſtimationem damni. Inclinandum autem in fauorem innocentis in foro externo, vbi nocens eſt puniendus, & quando non ſuppetit melior ratio conſtituendæ æqualitatis.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm fur & quiuis alius malæ fidei poſſeſſor, fructus perceptos, & eos qui percipi poterant, teneantur reſtituere.

NOtandum eſt, Eum, qui detinet rem alienam, detinere vel bona fide; (vt ſi putet eſſe ſuam, vel legitimè conceſſam) & hic dicitur poſſeſſor bonæ fidei, de quo infrà agendum. vel mala fide; (vt ſi ſciat vel putet, ſed non legitimè detinere) hic dicitur poſſeſſor malæ fidei, qualis eſt fur, raptor.

Notandum Secundò, Fructus eſſe duplices; 110 quidam ſunt fructus rei, qui nimirum ab ipſa re proueniunt, quamuis intercedat humana induſtria; vt ſunt fructus agrorum, arborum, ædium, & earum rerum quæ habent vſum locabilẽ. pretium enim locationis eſt fructus earum, quem mediante vſu ſui, qui pretio eſt æſtimabilis, pariunt. Alij ſunt fructus induſtriæ, vt quæſtus, qui percipitur negotiatione, vt emendo vili, vendẽdo carè, ratione temporis vel loci. Nudum autem rei pretium non cenſetur fructus rei, ſed ſuccedit in locum rei, tamquam altera res. Item quæſtus, qui ex vſu artificioſo alicui inſtrumenti; vt ſi alieno penicillo, vel coloribus alienis pingas.

Fructus reales & induſtria.

Nunc ſit Prima Propoſitio, Poſſeſſor malæ fidei tenetur reſtituere non ſolùm rem alienam, ſed 111 etiam fructus ex ea perceptos: nempe fructus rei, non autem nudæ induſtriæ. eſt communis ſententia DD. Ratio eſt, quia fructus rei hoc ipſo quo producuntur, cedunt in dominium eius qui eſt dominus rei. §. Is verò. Inſtit. de rerum diuiſione: ergo non minùs ſunt reſtituendi, quàm res ipſa. deducendæ tamen ſunt expenſæ, quas dominus facere debuiſſet ad illos percipiendos: vt ſi fur agrum coluit alterius; ſi equum furtiuum aluit. quod non ſolùm intellige de impenſis neceſſariis, ſed etiam vtilibus, quibus res effecta eſt melior & fructuoſior. Item de opera & labore non ſolùm conductitio, ſed etiam quem fur per ſe præſtitit, horum omnium æſtimatio detrahi poteſt, ſi dominus tantumdem impendere debuiſſet. Secùs ſi ipſemet ſine impenſis, vel certè minoribus, æquè multum erat præſtiturus.

Reſtituit fructus reales.

Dices, Si expenſæ poſſunt deduci, id fiet ra- 112 tione damni, quod fur incurrit, rem alienam curando; atqui dominus non tenetur illud damnum æſtimare, ſed fur ſibi imputet quod fecit: ergo.

Expenſa detrahenda.

Reſp. Non præcisè ratione damni furis, expenſæ deducuntur; ſed quia rem alterius ſuo ſumptu vel labore meliorem reddidit, quod dominus ſine pari ſumptu non feciſſet.

De impenſis in ea quæ ſolùm ad ornamen- 113 tum & voluptatem pertinent, diſtinguendum eſt. Si enim dominus illud ornamentum velit retinere, debent deduci; ſi nolit, non debent. poterit tamen tunc iniquus poſſeſſor illud auferre, vt ſi horologium ædibus affixit. Si nequeat auferri, res arbitrio prudentis tranſigenda. Dixi *fructus rei, non autem nuda induſtria*; quia *fructus nudæ induſtriæ* non ſunt reſtituendi: vt ſi aliena pecunia es negotiatus, non teneris lucrum dare; ſed dumtaxat ſummam ſurreptam, compenſato

ſimul

ſimul damno emergente, ſi quod ratione inopiæ pecuniæ interuenerit: ſi alienum frumentum vendidiſti, ſufficit reſtituere frumentum eiuſdem pretij, niſi dominus illius cariùs interim erat venditurus.

114 *Torques locatus.* Ex his ſequitur Primò, Eum qui torquem aureum furto ſurreptum aliquoties pretio locauit, teneri non ſolùm ad reſtitutionem torquis, ſed etiam pretij locationis, quamuis dominus eum locare non conſueuerit, quod eſt contra Nauarrum c. 17. n. 25. Ratio eſt; quia illud lucrum non eſt fructus induſtriæ, ſed pretium locationis, ſeu vſus; qui vſus eſt inſtar fructus rei, ac proinde eius vtilitas eſt domini. Idem dicendum de equis & mulis ſurreptis & elocatis, quamuis dominus elocare non ſit ſolitus: Nauarri tamen ſententia locum habet, quando dominus eſt vir diues, qui tale pretium non putaretur velle.

115 *Ager ſterilis excultus.* Sequitur Secundò, Eum, qui agrum ſterilem ſibi oppignoratum, quem dominus coli non curabat, excoluit, & aliquos inde fructus percepit, teneri ad illorum fructuum reſtitutionem, contra Sotum lib. 6. q. 1. art. 2. vt rectè docet Nauarrus c. 17. n. 117. deducenda tamen ſumptuum, laboris & induſtriæ æſtimatio.

116 *Fructus percipiendi diligentiâ domini.* Dico Secundò, Non ſolùm fructus perceptos, ſed etiam non perceptos, quos tamen dominus ſingulari ſua diligentia percepiſſet, tenetur ſarcire. Ratio eſt; quia ſua detentione iniqua, eſt cauſa illius lucri ceſſantis. Vbi notandum, perinde eſſe vtrùm illi fructus percipiendi fuerint ex re, mediante induſtria domini, (vt ex agro per diligentiſſimam culturam) an ex nuda induſtria, vt ex peritia negotiationis & contractuum: tenetur enim malæ fidei poſſeſſor omne lucrum ceſſans & damnum emergens, quod dominus ratione iniquæ detentionis patitur, reponere. nam huius totius cenſetur cauſa iniuſta.

Petes, Quid ſi fur rem meliorem fecit, ſed poſteà ſua negligentia exiguos fructus percepit, quam ſi dominus cum illo incremento recepiſſet, longè plus fructuum collegiſſet, tamen apud ipſum res illud augmentum habitura non fuiſſet.

117 *Si dominus erat percepturus fructus, non tamen nô effecturus meliorem.* Reſp. Quidam tenent, furem tunc non teneri de exceſſu illo fructuum, quos dominus percepiſſet, ita Couar. lib. 1. variar. cap 8. num. 4. Ratio eſt, quia in his non intulit domino damnum: nam ſi illa res apud dominum manſiſſet, non fuiſſet melior reddita, ac proinde, nec dominus illos fructus percepturus erat. Hæc ſententia eſt probabilis, quia nititur quadam æquitate. Tamen contrarium videtur verius; quia rei melioratio eo ipſo quo eſt, domini eſt, & iniquè à fure detinetur, ex qua detentione lucrum domino ceſſat. Confirmatur; quia fur non reſtituendo illud melioramentum, eſt in mora; ac proinde tenetur de caſu fortuito, & de omni damno, quod ex detentione ſequitur; quod aliàs, ſi ſuo tempore reſtituiſſet, non erat ſecuturum. quamuis enim non ſit cauſa damni prima acceptione, eſt tamen cauſa damni detentione rei, poſtquam facta eſt melior; quod Couarruuias non videtur aduertiſſe.

118 *Res ſui ſingulari induſtria percepit.* Dico Tertiò, Tenetur etiam reſtituere fructus rei, quos ipſe ſua ſingulari induſtria percepit, deductis tamen expenſis, quamuis dominus eos percepturus non fuiſſet. Probatur; Omnes fructus rei cedunt in dominium eius, cuius eſt ipſa res, eo ipſo quo extant, vt patet Inſtitut. de rerum diuiſione. §. Si Titius, & duobus ſequentibus, vbi dicitur, *Plantas quæ terra coaluerunt, & frumenta, quæ ſata ſunt, ſolo cedere:* ergo ſi fructus extent, vel iniquus detentor ſit factus ex illis locupletior, domino ſunt reſtituendi.

Sed difficultas eſt, Si neque extent, neque illis fur factus ſit locupletior, eò quòd conſumpſerit cum ſociis, an ſint reſtituendi, quando dominus eos non fuiſſet percepturus. Quidam tenent, in hoc euentu non eſſe reſtituendos, Primò, Quia fur nec tenetur cauſa rei acceptæ, cùm non extet; neque cauſa iniquæ acceptionis, quia iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad reſtitutionem, niſi quatenus efficaciter intulit damnum; atqui hic verè non intulit damnum ſecundum æſtimationem moralem; quia etiamſi rem alterius non accepiſſet vel detinuiſſet, dominus non ideò eſſet locupletior; ponimus enim, rem eſſe futuram infrugiferam, vel certè minùs frugiferam. Secundò, Quia quando res apud dominum non erat fructificatura, & induſtria alterius effectum eſt vt fructificaret, adſcribendum videtur induſtriæ, non rei: ergo. Ita Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 6. n. 4. & Ioannes Medina q. 6. de reſtit. & Silu. v. Reſtit. 3. n. 9. in principio. Petrus Nauarra l. 4. c. 5. n. 44. Hæc ſententia eſt probabilis; nititur enim quadam æquitate. & iuxta eam poſſet etiam defendi, quod Nauarrus docet de torque & equo furtiuo elocato, ſi à domino elocari non ſolent, vt colligitur ex Silueſtro. 119 *Si fur non eſt factus locupletior.*

Contrarium tamen in rigore eſt verius. Ratio eſt; quia fructus hoc ipſo quo extant, quomodocumque proueniant, (etiamſi caſu vel ſponte) domino cedunt, vt patet ex Iure citato: ergo ſtatim debent domino reſtitui, cùm ſint in ſpecie debiti, ergo eos conſumere, eſt domino verum damnum inferre; eſt enim conſumere rem ipſius; quæ ſi ſuo tempore reddita fuiſſet, apud dominum non periiſſet. Item cùm debeant reſtitui, ſtatim, ſi fur eos tunc non reſtituit, eſt in mora; ac proinde etiamſi fortuitò pereant, tenebitur ad reſtitutionem. Si tamen pereant fortuitò, vel etiam culpa leui, priuſquam commodè poſſent reſtitui, non tenebitur; quia non cenſetur fuiſſe in mora. etſi enim rem iniquè detinuit, non tamen fructus. 120 *Sunt reſtituendi.*

Hinc patet ſolutio rationis prioris, contrariæ ſententiæ; etſi enim non cenſeatur intuliſſe damnum iniqua detentione rei; (quia apud dominum fuiſſet infrugifera) intulit tamen damnum, quia fructus perceptos debito tempore non reſtituit; qui hoc ipſo quo ſunt, domini ſunt. Secùs eſt, quando, ſi res reddita fuiſſet, apud dominum erat peritura. 121

Ad ſecundum reſpondeo, Non eſſe fructum nudæ induſtriæ, ſed ipſius rei, ſuppoſita induſtria, vnde ſolùm ſequitur, pretium induſtriæ deducendum.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm is, qui alteri eſt cauſa damni, ſiue impediendo ab aliquo bono, ſiue alia aliqua ratione, teneatur ad reſtitutionem.

OMiſſis opinionibus, Notandum eſt ex Nauarro cap. 17. num. 69.

Dupli

122 Dupliciter poſſe aliquem petere beneficium, officium, vel aliud commodum.

Dupliciter aliquid debitum.

Primò, Si habeat Ius in re vel ad rem; (de quibus ſuprà c. 2. dubit. 2.) ita vt res ei ex iuſtitia ſit debita, ſcilicet per initam promiſſionem, ſtipulationem, venditionem, præſentationem, oppoſitionem, expectatiuam, regreſſum, acceſſum, coadiutoriam, primogenituram, &c. aut alium titulum, per quem datur actio ad rem petendam. qui talē impediret, etiā ſolùm ſuadendo, ſine vi & fraude, ne res ad quam Ius habet, ei detur, teneretur ad reſtitutionem, non quidem quāti illa res valebat, ſed quanti illud Ius, illáque ſpes iudicio boni viri, conſideratis omnibus circumſtantiis, æſtimaretur.

Secundò, Si nullum habeat Ius in re vel ad rem propinquum, quod ei tribuat actionem in iudicio, ſed ſolùm remotum, quia dignus eſt, vel benè meritus; & de hoc eſt tota difficultas.

Nunc dico Primò, Qui vi aut fraude impedit
123 aliquem à conſequendo aliquo beneficio, vel officio, quo dignus erat, vel ne inſtituatur heres, vel ne fiat ei donatio, legatum, &c. tenetur ad reſtitutionem, quanti iudicio prudentis ea ſpes ipſi valebat. Eſt communis DD. Probatur; quia fraus & vis vel exercentur circa eum qui beneficium ſperat; (vt ſi quis illum vi detineat; vel timetur ei ne ſolicitet, vel litteras intercipiat, vel fraude auertat à re proſequenda) & ſic manifeſtè fit ei iniuria, ex qua ſequitur damnum. nam contra voluntatem ſuam modo iniuſto impeditur à proſecutione, ad quam Ius habet; (etſi enim non habeat Ius ad illud bonum, quod proſequitur, habet tamen Ius ad illud proſequendum, rogando, ſolicitando) ergo damnum, quod inde ſequitur, cenſetur per iniuriam datum. Vel exercetur circa ipſum collatorem: (vt minando, ne conferat tali, aut perſuadendo ipſum eſſe indignum, ignarum, &c. idque falsò) & ſic etiam fit iniuria petenti. Ratio eſt; quia violatur Ius ipſius, quod habet ad illud bonum; quod Ius non eſt quidem abſolutum, ſed conditionatum; quia in libera voluntate collatoris poſitum. ſi enim velit, res tibi debetur: ſi nolit, non debetur. Vnde ſi quis voluntatem eius, qui propoſuit vel deliberat tibi dare, per vim aut fraudem directè impediat, alióve inflectat, veram tibi iniuriam facit; nam Ius tuum, in libertate collatoris conſtitutum, violat.

Vi vel fraude impediens tenetur.

124 Dices, Ergo ſi crimen tuum occultum pandam, ob quod collator mutauit animum, non tenebor; quia collator non inuoluntariè, (non enim fraude deceptus vel metu compulſus) ſed voluntariè ſtatuit tibi non conferre.

Si crimen occultum aperiam.

Reſpond. Vel ita pando, vt ſequatur infamia apud plures; vel ſoli collatori & iis quorū intereſt, patefacio. Si priore modo, & illa infamia ſit cauſa cur collator non conferat, aliàs collaturus, teneor ad reſtitutionem; quia per iniuriam ſum damni cauſa. Si ſecundo modo, non teneor: quia Ius eſt, quando de officiis vel beneficiis agitur, patefacere ea quæ hominem minùs habilem, vel collationem minùs decoram reddunt. Vnde ſolent capi occultè informationes. Quare fortaſſe etiam in priore caſu non tenebor, ſi non tam ob infamiam, quàm ob crimen occultè commiſſum nolit conferre. Confirmatur; quia non eſt iniquum patefacere id, cuius ignoratio collationem reddit inuoluntariam; ita vt eo cognito nollet conferre. atqui ignoratio huius occulti criminis redderet illam collationem inuoluntariam: ergo patefactio huius, qua parte ad collatorem pertinet, non eſt iniuſta; etiamſi apud alios iniuſta ſit. Secùs eſt, quando falſa dedecora impinguntur; tunc enim collator decipitur, eiúſque libertas impeditur, & inuoluntariè ſententiam mutat.

Petes, Quid ſi is qui falsò collatorem informauit, ſua dicta reuocet, tenebitúrne adhuc ad reſtitutionem?

Reſpond. Si reuocet dum res non eſt integra, tenebitur; quia ea vi prioris iniuriæ damnum eſt ſecutum: nec eſt ampliùs in arbitrio collatoris illud impedire vel non impedire. Si verò res eſt planè integra, non tenebitur; quia non cenſebitur cauſa damni in poſterum, ſed libera voluntas collatoris. Ratio eſt; quia quamdiu res eſt integra, infamator non cenſetur intuliſſe damnum, ſed ſolùm poſuiſſe cauſam vnde damnum timetur. Fecit enim per iniuriam, vt collator nollet, quod anteà volebat; quod *nolle* erit cauſa damni, videlicet *non collationis*. at ſublata falſa informatione, ſi collator perſtet in propoſito, & nolit conferre, non ampliùs huius *nolle* cauſa erit infamator, (quia non propter eius dicta pergit nolle) ſed libertas collatoris; qui pro ſuo arbitratu voluntatem mutare poterat. Circa prædicta quædam ſunt aduertenda.

Si calumnia reuocata.

Primò, Si is qui petit, nullo modo eſt dignus 125
ſeu idoneus officio vel beneficio, non teneris ei reſtituere pro illo incommodo; etiamſi vi aut fraude impediuiſti. Ratio eſt; quia tunc nullum Ius habebat in libera collatoris voluntate poſitum: non enim poterat ei conferre. teneris tamen ad famæ reſtitutionem; niſi ratione mali impediendi potueris eius crimen detegere, vt ex ſuprà dictis conſtat.

Secundò, Si erat quidem dignus & idoneus, tamen nulla ſpes erat in ipſum fore conferendum: tunc, etſi vi aut fraude niſus fueris impedire, non teneris ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia tuus conatus eſt inefficax; nam ex eo nullum reipſa damnum obueniet: æquè enim illi collatum non fuiſſet. Nec refert, quòd fuerit dignus; quia ſi hæc dignitas nullam ei ſpem pretio æſtimabilem tribuebat, nihil ei cenſetur iniuſtè ablatum. ſi tamen aliquam ei ſpem tribuebat, quamuis paruam, hæc iudicio boni viri æſtimanda eſt & compenſanda.

Tertiò, Si erat dignus & ſpem habebat, ſed 126
eam impediuiſti, vt conferretur digniori vel aptiori quidam putant te teneri ad reſtitutionem, quanti illa ſpes ipſi valebat. Sed verius eſt te non teneri, niſi ad reſtitutionem famæ, de qua modò non diſputamus. Ratio eſt; quia officia & beneficia ſecundùm rectam rationem, & Reipublicæ Eccleſiæque intentionem, debent conferri dignioribus; & contra rationem eſt, conferre ea digno, relicto digniore, quando collatio eſt libera. Neque is qui dignus tantùm eſt, Ius habet, vt collator non cogatur conferre digniori. Vnde etſi fiat iniuria collatori, ſi ab eo qui poteſtate caret, vis ei inferatur; tamen petenti officium non fit iniuria. Ita Couarr. ad reg. Peccatum. p. 1. §. 7. n. 8. & Michaël Salonius q. 62. a. 1. controuerſ. 25. Secùs eſt, ſi procuraſti vt æquè digno conferretur; tunc enim teneris illi, quem iniuſtè impediuiſti: nam reſpectu alterius æquè digni, Ius habebat, vt collatori ſua libertas relinqueretur.

Si impediuiſti vt conferretur digniori.

Quar

127 *Si impediuiſti dignum vt daretur indigno.*

Quartò, Si iniquè impediuiſti dignum vt daretur indigno, teneris non ſolùm digno, ſed etiam Eccleſiæ vel Reipublicæ, quæ inde damnum patitur; idque iuxta damni æſtimationem, iudicio prudentum faciendam. Patet, quia es cauſa vtriuſque damni. Pari ratione teneris Eccleſiæ, ſi dignior quærebatur: túque vi aut fraude impediuiſti ne id fieret, vt conferretur ei qui erat minùs dignus: quia Eccleſia ius habet quærendi optimos miniſtros, quod ius tu iniquè impediuiſti. Sicut ſi quis optimum operarium quærens, per tu deciperetur, vt acciperet minùs idoneum: huic enim teneberis, iuxta damni æſtimationem.

Quintò, Si erant plures competitores digni, & tu illos omnes vi vel fraude impediuiſti; teneris ſingulis, quanti cuique ſua ſpes iudicio prudentis æſtimabitur.

128 *Impediens ſine vi & fraude.*

Dico Secundò, Qui ſine vi aut fraude, precibus, blanditiis, muneribus, impedit dignum vel digniorem ab officio, beneficio, & ſimilibus, non tenetur illis ad vllam reſtitutionem, etiamſi illud malo animo & ex odio faciat. Eſt contra Caietanum q. 62. art. 2. & Couaruuiam ſuprà, qui putant eum qui quouis modo impedit digniorem vt detur digno, teneri ad reſtitutionem digniori; quia ſecundùm Iuſtitiam diſtributiuam ei erat debitum. Eſt etiam contra Maiorem, in 4. d. 15. q. 16. qui docet, eum, qui quouis modo impedit dignum vel digniorem, teneri ſi id faciat ex odio, ſecùs ſi vt ſibi vel alteri conſulat. Sed noſtram ſententiam docet & probat Nauarrus c. 17. num. 69. & ſequentibus. & Sotus lib. 4. de Iuſt. q. 6. art. 3. verſus finem, & alij paſſim. Ratio eſt; quia iſte dignus & dignior ius non habent, niſi in libera voluntate collatoris; ergo ſi relinquas collatorem in ſua libertate, ne aliquid facias, quod illi libertati repugnet, non cenſeris hoc Ius violare. ergo cùm preces, munera, blanditiæ non repugnent libertati, (non enim collator inuoluntariè cenſetur facere, quod ita inductus facit) nullo modo infers illis iniuriam.

Malus animus non obligat ad reſtitutionem.

Nec obſtat, quòd malo animo id facias. Primò, Quia iſte malus animus non eſt contra iuſtitiam, ſed contra charitatem: non enim eſt contra aliquod Ius, quod illi habeant, quando non intendis impedire libertatem collatoris. Secundò, Quia generatim loquendo verius eſt, malum animum ſeu Intentionem nunquam obligare ad reſtitutionem, niſi opus externum ſecundùm ſe ſit iniuſtum, etiamſi Scotus & Richardus d. 15. & Caiet. q. 62. art. 2. contrarium ſentire videantur. Ratio eſt; quia niſi opus externum ſecundùm ſe ſit iniuſtum exteriùs, nulla committitur iniuſtitia; ac proinde damnum, quod fit opere externo, non cenſetur illatum contra iuſtitiam. Sicut ſi quis animo hæretico aliquid dicat, quod exteriùs nullam habet ſpeciem hæreſis, non eſt hæreticus exteriùs, nec excommunicatus, vt dictum eſt 2. 2. q. 11. Neque D. Thomas q. 62. a. 2. ad 4. contrarium ſentit; quia intelligi debet de eo, qui impedit alium modo iniuſto.

Dices, Lege 2. ff. de aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ. §. Idem Labeo, dicitur: *Qui auertit torrentem, ne ſibi noceat, vnde factum ſit vt vicino noceatur, cum eo aqua pluuia arcenda agi non poſſe à vicino; ſi modo non hoc animo fecit vt vicino noceat, ſed ne ſibi noceat.* Idē habetur L. 1. Vnde ſequi videtur, ſi id fecit vt vicino noceat, iniuriam fore: ergo pari ratione qui impedit alterum ab officio vt illi obſit, non vt ſibi vel alteri proſit, eſt illi iniurius; quamuis ſine vi & fraude id faciat.

Reſpond. Omiſſa ſolutione Nauarri, quam habet n. 71. illa exceptione indicari, concedi actionem in foro externo, ſi probari poſſit, nullo ſuo commodo, animo dumtaxat nocendi id factum. poteſt enim talis in pœnam cogi ad reparationem damni, & operis in priorem ſtatum reſtitutionem. hinc tamen non ſequitur, illum obligari ante ſententiam.

Notandum Primò, Si abſque vi & fraude procuraſti vt beneficium daretur indigno, non teneris quidem aliis competitoribus dignis, quia nihil contra ius illorum feciſti, ſed teneris Eccleſiæ vel Reipublicæ, cuius iura violaſti procurando ei miniſtrum ineptum: ſicut is qui ad opus publicum operarios ineptos curauit, ad reſtitutionem tenetur. Vbi hic ſeruandus eſt ordo; vt primo loco teneatur is qui officium adminiſtrauit, & ſtipendia accepit: hic enim primò tenetur reſtituere ſtipendia, quæ ei data pro officio; quia id vel non præſtitit, vel non vt oportet: deinde ſarcire damna, quæ ipſius negligentia vel imperitia ſunt contracta. Secundo loco tenetur collator. Tertio ſuaſor. 159 *Procurans vt detur indigno.*

Hinc patet, Quanti oneris ſit, conferre beneficia vel officia publica, quod tamen Ius plerique tantopere expetunt.

Notandum Secundò, Si abſque vi & fraude impediuiſti digniorem vt daretur minùs digno; peccaſti quidem, non tamen teneris ad reſtitutionem. non enim digniori; quia contra ius eius nihil eſt actum. non etiam Eccleſiæ; quia nullum damnum per iniuriam illi illatum: nam in poteſtate Prælati erat eligere dignū, relicto digniore, quamuis in eo non ſit fidelis diſpenſator. Hinc peccat contra fidelitatem diſpenſandi, & quidem ſæpè mortiferè, vt infrà dicetur. Etſi enim Eccleſia non ita obliget Prælatum, aut Reſpublica Principem, vt ſemper teneatur lege iuſtitiæ, reſtitutionis vinculum inducente, conferre dignioribus, obligantur tamen ad hoc lege fidelitatis. *Si minùs digno.*

Dices, Ergo nunquam poterit petere beneficium vel officium, qui ſuos competitores videt eſſe digniores & aptiores.

Reſpon. Si certò illi conſtaret, alios multò meliùs & fructuoſiùs obituros officium, peccaret ſolicitando, ſicut & collator conferendo; quia debet bonum commune præferre priuato. Si tamen hoc illi non conſtet, (vt fere ſemper fit; non enim qui maximè videtur idoneus, ſemper optimè præſtat officium) & ope diuina confidat ſe tam benè functurum munere quàm alios; non peccat, ſi bona fide ſe collatori offerat: quia miniſtros eligere non eſt ipſius, ſed collatoris.

Dico Tertiò, Si fraus vel iniuria non cenſeatur verè cauſa damni ſecundùm æſtimationem moralem, ſed occaſio dumtaxat; non tenetur ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia tunc damnum non ſequitur ex vi actionis iniurioſæ, ſed aliunde. Explico exemplis. Das alapam alicui, qui inde per impatientiam incidit in morbum, & moritur: vel libidine vlciſcendi, te vult interficere, à quo non potes tu expedire, niſi ipſum interimas; non teneris de damno ſecuto, vt ſuprà oſtenſum cap. 9. dubitat. 8. Scripſiſti falsò litteras, & ſparſiſti per viam, magnam eſſe in Hiſpania frumenti inopiam, 130 *Si ſolùm eſt occaſio.*

inopiam, quas Petrus repertas aperiens, mittit magnum frumenti numerum cum ingenti damno ſuo: non teneris de damno, etſi grauiter contra charitatem peccaſti; quia ſuæ leuitati aſſignare debet, quòd huiuſmodi litteris fidem adhibuerit. Secùs ſi ad ipſum eas ſcripſiſſes, & miſiſſes. ita Lopez 1.p.cap.124.

131 Petes, Verùm is qui ſecretum alterius per iniuriam cognouit, ſi eo vtatur in ſuum commodum cum incommodo alterius, teneatur ad reſtitutionem. v.g. Titius Cameraco ſcribit Romam ad Caium vacare beneficium in menſe Pontificis. Litteræ veniunt ad manus Sempronij: hic ſuſpicatus quod res erat, illas aperit, & poſteà clauſas reddit Caio, ſed illum præueniens apud S.Sanctitatem impetrat beneficium.

Si litteras detinuit. Dico Primò, Si Sempronius litteras illas ſuppreſſit, vel ſerò reddidit, ita vt Caius non poſſet ſolicitare, tenetur ad reſtitutionem, quanti ſpes Caij æſtimabitur. Ratio eſt, quia per iniuriam impedit illum à proſecutione iſtius beneficij. Tenebatur enim ex iuſtitia tempeſtiuè tradere, prout ei erat mandatum: ac proinde omiſſio tradendi, vel dilatio, eſt contra iuſtitiam. ex hac autem directè ſequitur, quòd non poſſit proſequi illud beneficium, & conſequenter amiſſio illius beneficij. vnde & hæc iniuſtè inferuntur. nam quod directè ex actione iniuſta ſequitur, iniuſtè irrogari cenſetur. Tenetur ergo illi, non quanti valet beneficium, niſi fortè certum erat illum fuiſſe obtenturum; ſed quanti ſpes obtinendi æſtimabitur.

Si legit. Dico Secundò, Si litteras tempeſtiuè tradidit, ſed illas anteà artificio quodam apertas legit, & ſibi beneficium impetrauit; probabilius eſt non teneri ad reſtitutionem. Probatur, Quia etſi commiſſa ſit iniuria aduerſus Caium in litterarum apertione & lectione, non tamen in comparando beneficio, cùm Caius non haberet maius ius quàm alter; & cuiuis eſſet ius ſolicitandi. Confir. Quia etſi notitia aliqua per iniqua media ſit parta; tamen poſtquam iam habetur, eſt illius qui illam poſſidet, & poteſt ea vti in ſuum commodũ, non minùs quàm ſi iuſtu modo acquiſita eſſet: vt ſi noris ſecretam artem alterius opera dæmonis; vel occultè ingreſſus illius muſæum, chartas eius euolueris, artificia inſpexeris; potes illa arte vti, etiamſi lucrum alterius inde minuatur. Similiter ſi illum coëgeris vt te doceat, vt machinas ſuas tibi oſtenderet, &c. Etſi enim fortè pro opera ducendi aliquid ſoluendum ſit, tamen ratione vſus illius notitiæ, & lucri quod inde conſecutus es, ad nihil ipſi teneris: cùm nemo per talem vſum cenſeat alteri fieri iniuriam. Sicut enim illa notitia eſt tua, ita etiam vſus illius; & conſequenter fructus qui inde prouenit.

132 *Obiectio.* Dices; Illa apertio & lectio litterarum eſt iniurioſa Caio: atqui hinc ſequitur ipſi damnum: ergo cenſetur damnum illatum per iniuriam.

Reſpon. Damnum illud non ſequitur ex apertione aut lectione litterarum, niſi remotè & per accidens, quatenus inde ſequitur notitia rei, & ex notitia ſolicitatio, & ex ſolicitatione permotio voluntatis collatoris, & collatio beneficij. itaque iniuſtitia ſtatim intercipitur, & damnum illud ſequitur Caio, ex eo quòd tu vtaris iure tuo, & re tua. non enim ille caret beneficio, quia tu eum per iniuriam impediuiſti, ſed quia tibi conferri curaſti; quod iure poteras. Simile eſſet, ſi viſa vel contrectata burſa alterius (qualis fingitur fuiſſe burſa Fortunati) tantumdem tibi pecuniæ comparares quantum ea continetur: tunc enim etiamſi per iniuriam & vi illius burſam contrectaſſes, & tantumdem tibi illo contractu comparaſſes, poſſes illa vti non minùs quàm ſi tibi ab illo donata fuiſſet. vnde ſi illum præuenires in emptione mercium, non tenereris ad reſtitutionem.

Petes, Quale peccatum eſt in illa litterarum 133 apertione? videri poſſit non eſſe peccatum mortale. *Quale peccatum.* Primò, quia non facit animo lædendi, aut aliquod damnum inferendi, ſed ſolùm ſibi conſulendi: atqui non videtur eſſe peccatum, niſi quis animo lædendi id faciat, aut læſionem iniuſtam inde ſecuturam putet, aut dubitet; vt indicat Nau. c.18.n.53. Secundò, quia ſi litteræ illæ non fuiſſent ſignatæ, vel ſi iam reſignatæ fuiſſent inuentæ in cubiculo alterius, non eſſet peccatum mortale illas legere: atqui reſignatio non eſt peccatum mortale, niſi ratione lectionis: ergo cùm lectio per ſe non ſit peccatum mortale, neque reſignatio erit. Tertiò, Poſſum aperire litteras inimici, ſi ex illis metuo mihi notabile nocumentum; ergo etiam litteras amici, ſi inde ſpero magna commoda abſque iniuria alterius.

Sed verius videtur, eſſe peccatum mortiferum. Ratio eſt, quia communi hominum iudicio, reſignare litteras alterius, & legere in re magni momenti, cenſetur grauis iniuria, & in eum qui illas miſit, & in illum ad quem mittuntur. Sigilla enim conſenſu gentium adhibentur tamquam ſupremum munimen, & cuſtodia ſecreti chartis commiſſi; vnde Iure gentium debent eſſe inuiolata, ſicut Legati. Sine enim huiuſmodi immunitate & veluti priuilegio vix poſſet eſſe communicatio inter abſentes: quod in magnum damnum Reipub. redundaret. Violare ergo ſigillum, eſt res grauis, vtpote tendens ad euerſionem communicationis inter abſentes; ac proinde peccatum mortiferum.

Poteſt tamen excuſari; 1. Si ſit Superior regularis qui aperit. *Quando non ſit peccatum mort.* hic enim Ius habet aperiendi litteras quæ mittuntur ad ſubditum ab iis, quibus Superior iſte non ſubeſt. idem dicendum de parente & aliis qui ſunt loco parentis. 2. Ex ratihabitione mittentis, vel eius ad quem mittuntur. 3. Cauſa ſibi cauendi ab iniuriis & inſidiis: quomodo litteræ interdum intercipiuntur & aperiuntur à Magiſtratibus. 4. Si ex inaduertentia fiat, putans eas ad te ſcriptas. 5. Si contineant res parui momenti. 6. Si ex curioſitate, & nullum ſit periculum alterius incommodi. Vide Nauar. ſuprà, & Emmanuelem Sà v. Litteræ.

Petes Secundò, Quid ſi is, cuius bona ob crimẽ 134 iuſtè ſunt confiſcanda vel deripienda, fraude aut *Impediens confiſcationem.* mendaciis impediat; teneturne ad reſtitutionem? Videtur teneri, quia iniuſtè impedit Fiſcum ab eo conſequendo, ad quod ius habet, maximè ſi crimen ſit ſaltem ſemiplenè probatum; tunc enim tenetur veritatem fateri. Vnde in hoc caſu talem teneri ad reſtitutionẽ, docet Sotus l.1. de Iuſtitia q.6. a.6. paulò ante quintam concluſ. Et Molina diſp.95.§.Duo ſunt; eſtque opinio probabilis.

Sed contraria eſt verior & probabilior, quam tenet Nauar. cap.18.n.49. Bannes 2.2.q.62. a. 3. Petrus Arragon. & Michaël Salon. ibidem. Sancius lib.10. de matrimonio n.14. Probatur, quia huiuſmodi occupatio bonorum conſtituta eſt in pœnam criminis: atqui pœna non debetur ante

ſen

ſententiam ſaltem declaratoriam criminis: vt communiter DD. tradunt: imò non eſt ſoluenda ante ſententiam conſtitutiuam pœnæ, qua ipſa pœna iubeatur ſolui: ergo ſententia non ſecuta non debetur pœna.

Dices, non deberi per modum pœnæ ratione criminis initio commiſſi, ſed per modum compenſationis damni, ratione doli, quatenus mendaciis impediendo curſum iudicij, & ſententiam impediuit commodum, quod inde erat obuenturum fiſco.

Obiectiones. Sed contrà Primò, Quia opus illud quo ſententiam impedit, non eſt contra iuſtitiam commutatiuam, nec propriè iniuria, ſed ſolùm contra veritatem, obedientiam & Iuſtitiam legalem, quæ virtutes non obligant ad reſtitutionem. Non enim poſita ſemiplena probatione, tenetur lege Iuſtitiæ commutatiuæ veritatem fateri; ſed lege obedientiæ & Iuſtitiæ legalis, vel religionis ſi iurauit. Deinde, etiamſi opus illud quo impedit eſſet iniuria, in ordine ad ferendam ſententiam (vt ſi minaretur Iudici ne ſententiam ferat, vel actori ne in cauſa pergat) non eſſet tamen iniuria in ordine ad iſta bona, quatenus fiſcum vel actorem ab iſtis obtinendis impedit. Ratio eſt; quia ſicut quiſque habet ſummum ius in tuenda vita; ita etiam in tuendis bonis quæ ſunt inſtar vitæ, cùm abſque illis *vita* ſit *inuita*, vel, vt Græci dicunt, βίος ἄβιος; vnde etiam ipſa bona βίος *vita* vocantur. Ergo ſicut is qui non ſinit ſibi eripi vitã alioquin iuſtè ob crimen auferendam, non facit iniuriam reſtitutioni obnoxiam, etiamſi alteri inde maximum commodum erat obuenturum; Ita nec is qui non ſinit ſibi eripi bona iuſtè alioquin in pœnam criminis auferenda, facit iniuriam reſtitutioni obnoxiam. Facit quidem iniuriam reſiſtendo armis Iudici, vel illi minando; hæc tamen iniuria nõ eſt in illum cui pœna erat applicanda: quia ille ius non habebat, niſi ſuppoſita ſententia Iudicis. Imò illa ſuppoſita, non habet ius vt reus ſponte bona ſua ei tradat, aut cum illis non fugiat; cùm ad horum nihil ſit condemnatus: ſed ſolùm vt per miniſtros publicos ea occupet & auferat: qua occupatione facta, & pacifica eorum poſſeſſione obtenta, reus non amplius ius habet illa ſurripiendi aut vi auferendi, cùm illorum dominium & poſſeſſionem omnino amiſerit: vnde ſi poſteà auferret, teneretur ad reſtitutionem.

Confirmantur ſupradicta; Primò, Quia cùm bona ſint alteri applicanda, reus non minus iuris habet ad ea defendenda ne ſibi auferantur, quàm cùm nulli ſunt applicanda, ſed igne vaſtanda. Nõ enim ipſe ob vtilitatem alterius minùs eſt liber ad impediendam rerum ſuarum ablationem, hæc enim ipſi æquè grauis eſt, imò grauior cùm alteri prodeſt. Atqui cùm ſunt vaſtanda, non facit iniuriam reſtitutioni obnoxiam, etiamſi fraude, dolo aut vi impediat ablationẽ; ergo neque cùm alteri ſunt applicanda. Confirm. Secundò, Quia obligatio illa reſtituendi nimis eſſet grauis, nec accommodata fragilitati humanæ. Qnotuſquiſque enim eſt hominum, qui vbi bona ſua hoc modo eripuiſſet periculo amiſſionis, ſponte ea offerret fiſco, vel alteri, cui in pœnam ea erant ceſſura? Sanè vix vllus reperietur. Atqui lex vt iuſta ſit, debet eſſe hominum moribus & fragilitati attẽperata; vt communiter Theologi & Canoniſtæ docent, cap. Erit. cap. In iſtis. d 4.

Hinc infertur Primò, Hæreticum qui fraude, mendaciis, falſis teſtibus ſe defendit, & impediuit ſententiam, aut confiſcationem bonorum, non teneri ad reſtitutionem. Quia non fecit iniuriam fiſco, vel ſaltem non talem quæ reſtitutioni ſit obnoxia, propter ſummum ius defenſionis ſui ipſius & rerum ſuarum. 135 *Conſectaria.*

Secundò, Idem dicendum de adultera, quæ ipſo iure amittit dotem. Nõ enim tenetur ea quæ habet, tradere ante ſententiam definitiuam, & vltimam. Vnde etiamſi falſis probationibus ſe defendat, aut falsò probet etiam maritum mœchatum eſſe, ſicque ſententiam diuortij impediat, non tamen tenetur ad reſtitutionem. Similiter ſi à ſententia appellet, etſi iniquè. nam appellatio ſuſpendit ſententiam. Ita Sancius ſuprà, multos alios citans. Si tamen maritus dotem habet, non tenetur eam repetenti reſtituere; quia poteſt ei opponere exceptionem adulterij; vt apertè colligitur ex cap. Plerumque. de donationibus inter virum & vxorem.

Tertiò, Idem locum habet in eo cuius bona ob non ſolutum vectigal, vel res prohibitas importatas aut exportatas, ſunt ipſo facto commiſſa ſeu addicta fiſco, vel redemptori. hoc enim cùm fiat in pœnam criminis, requirit ſententiam Iudicis, vel euidentiam tantam, vt poſſit iuſtè ferri ſententia. Vnde ſi ſententia impediatur, vel ita agatur vt crimen certò conſtare non poſſit; non tenetur. Similiter, ſi cum rebus ſuis priuſquam occupentur, fugiat. Ipſum tamen vectigal, ſi iuſtum erat, tenetur ſoluere; quia non eſt conſtitutum in pœnam, ſed in iuſtam compenſationem ratione ſecuritatis vel gubernationis, quam Princeps in patria præſtat.

Quartò, Idem cernitur cùm miles iuſtè oppidum aliquod conceſſu Principis expilat. Fit enim hoc in pœnam delicti, cuius omnes præſumuntur participes. Vnde etiamſi mendaciis, fraudibus, vel etiam vi militem impedias ne res tuas diripiat, non teneris ei ad reſtitutionem. Addo tamen, in prædictis caſibus, ſi aliquod damnum iniuſtè inferatur ab eo qui res ſuas tuetur, teneri ad illius compenſationem; vt ſi falſis teſtibus ſe defendat, tenetur ad expenſas litis, ſi reſiſtendo lædat, tenetur ad expenſas medicorum.

Petes Tertiò, Quid dicendum de teſtibus qui falſo teſtimonio impediunt ſententiam, & conſequenter confiſcationem? Videntur ſanè non teneri ad reſtitutionem, etiamſi rem ſuam non defendant, ſed alienam. Si enim principalis auctor, & qui mandat, non tenetur, cur teneantur ſecundarij, qui illum iuuant? Deinde quia fiſcus vel actor non habet ius ad bona occupanda, niſi poſita ſententia: ergo ſi illa non ponatur, non fit ei hac ex parte iniuria. Confir. Quia à tali teſte detecta falſitate fiſcus non ſolet exigere compenſationẽ damni, quòd bona rei non obtinuerit; ſed ſatis habet illum puniri vt periurum; non ergo cenſet ſibi factam iniuriam reſtitutioni obnoxiam. 136 *Teſtes.*

Vtrum autem Iudex teneatur ad reſtitutionem ſi huiuſmodi reum non condemnet, vide infrà c. 13. n. 73.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm ſi quis damnum intulerit in re adhuc indies creſcente, teneatur integrè, perinde ac ſi adulta eſſet, rependere.

137 DOminicus Sotus lib. 4. q. 6. ar. 5. & Michaël Salonius q. 62. art. 4. affirmant, ſi ex malitia rem illam peremit; non autem ſi ex negligentia. vt ſi conculcaſti ſegetem, nunc æſtimatam 100 in meſſe 200. Si interemiſti pullum equinum, nunc valentem 20. intra biennium 100. Ratio illorum eſt; quia dominus rei non tenetur eam vendere pretio, quo nunc valet, ſed poteſt eam retinere, præſtando omnes caſus, eóſque non æſtimando.

Tenetur ſ. ille ad rei æſtimationem. Reſp. Contrarium eſſe verius. Ratio eſt, quia reſtitutio damni illati non eſt vnquam facienda niſi ſecundùm æqualitatem, prout prudentes arbitrabantur. itaque pro talibus ſegetibus non eſt amplius reſtituendum, quàm illæ iudicio prudentum ſpectatis circumſtantiis tunc valebant. Idem dicendum de pullo equino & ſimilibus.

Eſt maior iniuria. Nec obſtat, quòd ille eo pretio vendere noluiſſet; hinc enim non ſequitur, damnum eſſe maius quàm ipſa res nunc valeat, ſed iniuriam eſſe maiorem, quia hinc fit vt damnum ſit magis contra domini voluntatem, quod ad incrementum iniuriæ pertinet, non damni: pro qua iniuria, non pecunia, ſed veniæ petitio, vel quid ſimile præſtari ſolet. vnde illa diſtinctio damni ex malitia & negligentia, ſententiam Soti non iuuat. etſi enim maiorem faciat iniuriam qui infert damnum ex malitia quàm qui ex negligentia, non tamen infert maius damnum; vnde neque ad maiorem tenetur reſtitutionem.

DVBITATIO XX.

Vtrùm qui in tempeſtate eiicit merces alienas, teneatur ad ſarciendum damnum.

138 REſpondeo & dico Primò, Si is, qui eiicit alienas, habet ſuas, tenetur illi pro ſua parte ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia cùm etiam propriæ merces cooperentur ad nauis depreſſionem, iniquum eſt, totum onus conferre in merces alterius. Imò hoc caſu, omnes tenentur pro ſua parte, qui ibidem merces habent; vt patet L. 2. & 4. ff. de lege Rhodia, de Iactu.

Sed tenetúrne pro mercium ſuarum æſtimatione, an pondere? Quid ſi tantùm habeat gemmas vel margaritas, quæ nauem parum onerant?

Reſp. Seposita lege poſitiua, videtur tantùm habenda ratio ponderis; quia pondus adfert naui periculum, non æſtimatio vel pretioſitas. Lege tamen poſitiua ſtatutum eſt, vt habeatur ratio æſtimationis, vt quiſque pro mercium pretio conferat ad compenſandum ei, cuius merces ſunt eiectæ. Cuius ratio eſſe videtur, quia quò merces tuæ ſunt magis pretioſæ, eò pluris intereſt tua, vt nauis ſalua ſit; ac proinde eò ampliùs te in collationem dare par eſt. quæ ratio habet quidem aliquid æquitatis, ob quam poſſit lege ſanciri: ſi tamen lex abſit, alterum videtur ſeruandum. *Omnes tenentur pro ratione mercium.*

Dico Secundò, Si is, qui alienas eiicit, nullas habeat, non tenetur ad vllam reſtitutionē. Colligitur ex L. ſecunda, vbi dicitur, *Liberi corporis, non oportere fieri æſtimationem*; nempe ad ſarciendum damnum. Idem docet Ioannes Medina C. de reſtit. q. 5. cauſa prima, & Petrus Nauar. lib. 3. c. 1. num. 381. Probatur; quia id poteſt duplici Iure, *vſus & defenſionis*. Iure vſus; quia quando alicuius rei vſus mihi eſt extremè neceſſarius ad vitam conſeruandam, poſſum eam rem licitè conſumere; & ſi inde non ſum factus ditior, non teneor ad reſtitutionem; vt ſi hoſtem fugiens inſiliam in equum alienum, qui in fuga perimitur: non enim ratione acceptionis, vt quæ ſit conceſſa; neque rei acceptæ, vt quæ non extet in ſe vel in ſui pretio: neque contractus, cùm nullus interceſſerit, vt ſuppono. Hæc tamen ratio non habet locum, niſi in paupere; & fortè contrarium huius fundamenti eſt verius: vt infrà c. 16. dubit. 1. dicetur. Altera tamen ratio eſt ſolida; nempe ex Iure defenſionis; quia Iure naturæ quiuis poteſt à ſe repellere, quidquid ei adfert interitum, vel eſt impedimento, ne ſe poſſit in extremo periculo ſaluare: atqui merces illæ adferent interitum, deprimendo nauem, cui inſideo. Idem dicendum, ſi quis fugiens pertundat parietem, vel conculcet ſegetes, aliter ſe ſaluare non valens, vt rectè Petrus Nauarra. 139 *Eiiciens alienas.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Complectitur Dubitationes 11.

NOTANDVM eſt, Dupliciter furtum vel damnum inferri poſſe. Primò, immediatè exequendo; & de hoc dictum eſt cap. 12. Secundò, mediatè cooperando: vt conſulendo, mandando, &c. De his modis nunc agendum eſt: ſic enim plenè intelligetur quis ad reſtitutionem teneatur.

DVBITATIO I.

Quot modis cenſeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.

REſpondeo, Paſſim à Doctoribus nouem modos numerari, qui continentur hiſce verſibus:

Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus,
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

Et

Et ſic vuiuerſim ſunt 9. genera perſonarum, quæ tenentur ad reſtitutionem, præter executorem. De quibus modis vide D. Tho. q. 62. art. 7. & Gabrielem io 4. q. 2. d. 15. ar. 3. Silu. Reſtit. 3. q. 6. Adrianum in 4. tract. de reſtit. qu. 1. §. Circa prædicta. Ioannem Medin. C. de reſt. q. 7. & 8. Sotum lib. 4. q. 7. a. 3. Couarr. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 1 à. denique Nauarrum c. 17. num. 17. & ſeq.

Aduertendum eſt, ſex prioribus modis poſitiuè cooperari, tribus poſterioribus priuatiuè.

DVBITATIO II.

Vtrùm ij, qui poſitiuè cooperantur, ſemper teneantur ad reſtitutionem: an ſolùm quando ſunt cauſa, ſine qua damnum non fieret.

1 QVidam DD. ſentire videntur, hoſce cooperatores ſolùm teneri ad reſtitutionem, quando ita cooperantur mandando, conſulendo, conſentiendo, &c. vt ſine ipſis damnum non fieret: quando verò ſine ipſis æquè damnum inferretur, non teneri. Ita docet D. Anton. p. 2. cap. 1. tit. 12. §. 12. ex Paludano & Richardo. Silueſt. Reſtit. 3. qu. 6. §. 3. vbi dicit hanc eſſe communem ſententiam. Adrianos in 4. §. De concurrentibus cum fure. Nauar. c. 17. num. 17. & ſequentibus: denique ipſe D. Thomas in 4. d. 15. q. 1. a. 5. ad 3. quæſtiunculam. quæ ſententia quodam ſenſu eſt apertè falſa, quodam certa, quodam probabilis. Vt autem res intelligatur,

Nemo excuſatur ex eo quòd alius erat id æquè facturus.

2 Dico Primò, Qui iubet, conſulit, conſenrit, laudat, vel refugium præbet executori, ita vt ex hiſce cauſis ille motus fuerit ad damnum inferendum, non ideò excuſatur à reſtiturione, quòd alius non defuiſſet, qui iuſſiſſet, conſuluiſſet, &c. Ita docet Caiet. q. 62. ar. 6. Ioannes Medina q. 7. Sotus l. 4. q. 7. art. 3. & alij. Eſt certa, nec credibile eſt, auctores prioris ſententiæ id negaturos, quòd ſi eorum ſententia ſic accipiatur, vt huic repugnet, eſt apertè falſa. Probatur; quia talis ita eſt cauſa damni in hoc caſu, vt ſi ipſe vel alius ſimilis non moueret executurem, damnum nō fieret; ergo verè eſt cauſa ſine qua non fieret. Patet conſequentia. Nam cauſa ſine qua non, eſt ea quæ ita cooperatur, vt ſine ipſa vel ſimili ſuperueniente, non fieret effectus à cauſa executrice; non autem illa dumtaxat, quæ ſi abſit, effectus non fiet. nam alioquin is qui ſuadet vel præcipit homicidum, non eſſet cauſa, ſi alius erat ſuaſurus, vel præcepturus: imò occiſor non erit cauſa damni, ſi alius erat occiſurus: quæ apertè ſunt falſa. ſicut enim ille inique erat facturus, & reſtitutionis obligationem incurſurus, ſi ſuaſiſſet vel præcepiſſet maleficium; ita etiam is, qui in eius locum ſuccedit.

3 Dices, Illa dumtaxat eſt vera cauſa, qua poſita ſequitur effectus, & qua non poſita non ſequitur: ergo ſi tuo conſilio non poſito, effectus nihilominùs ſequeretur, tuum conſilium non poteſt cenſeri cauſa.

Reſp. Non eſſe de ratione cauſæ, vt illa non poſita, effectus non ponatur; ſed tantùm vt illa poſita, effectus ponatur: idem enim effectus poteſt poni per multas cauſas. Pari modo, cauſa ſine qua non, eſt ex cuius cooperatione ſequitur effectus, ita vt niſi ipſa vel ſimilis ſuperueniens cooperetur, non ſequatur effectus.

Si eodem modo malū erat patrandum.

Dico Secundò, Si executor abſque illo conſilio, conſenſu, mandato, laude, vel miniſterio æquè 4
benè & eodem modo damnum erat illaturus, quamuis nulla alia ſimilis cauſa eſſet ſuperuentura, tunc illi non tenentur ad reſtitutionem. Eſt communis ſententia DD. vt ſi conſilio, mandato, laude, inuites eum, qui antè ad facinus paratiſſimus erat, quique non ideò celeriùs, atrociùs, aut amplius inferet mali, nec firmabitur in propoſito, non teneris ad reſtitutionem. Ratio eſt; quia 5
etſi grauiter peccea, etiam contra iuſtitiam, tamen conſilium & mandatum tuum inefficax eſt, quia damnum ex ipſo tamquam ex cauſa non ſequitur, ipſúmque dumtaxat vt quid concomitans ſe habet. hoc modo Petrus Nauarra l. 3. c. 4. n. 48. & quidam alij putant explicari poſſe ſententiam illorum DD. quo ſanè ſenſu eſt certa.

Doctores non requirunt vt eodem modo abſque cooperatione ſit inferendum.

Sed ſi quis eorum verba perpendat, illi non requirunt, vt damnū eodem modo ſit inferendum ab executore; ſed tantùm vt abſolutè ſit inferendum, ſiue cum iiſdem circumſtantiis, ſiue cum diuerſis. Sententia igitur illorum Doctorū eſt, hos non teneri, etiamſi executorē mouerint, vt citiùs vel animoſiùs, vel alio loco faceret, ſi ipſe iam ita erat comparatus, vt ſine ipſis vel ſimilibus ſuperuenientibus abſolutè eſſet facturus. Pari modo ſi cauſam dederint, vt plus damni inferret, quàm alioquin illaturus erat, non tenentur niſi ad illud 6
amplius. Probatur; quia D. Thomas ſuprà, vt conſulens teneatur ad reſtitutionem, duo requirit, 7
nempe, *vt probabiliter credat, conſilium ſuum fuiſſe efficax, & quòd ſine eo iniuſta ablatio commiſſa non fuiſſet.* vbi ſatis inſinuat, etſi conſilium ſit efficax, ita vt moueat executorē, vt citiùs vel expeditiùs faciat, tamen non inducere obligationem reſtituendi, ſi executor abſque conſilio erat facturus, licet non eodem modo. D. Antoninus, ex Paludano: *Si ſine conſilio vel mandato fuiſſet nihilominùs facta rapina vel damnificatio, & nihil amplius per illa eſt additum, non tenentur, niſi quantum ad eos de rapina peruenit: ſi verò aliquid amplius ex mandato vel conſilio factum eſt, ad illud amplius tenentur in ſolidum.* hîc ſolùm requirunt, vt ipſa damni ſubſtantia abſque conſilio fuerit inferenda; non autem vt eodem modo vel tempore. Idem diſertè docet Nauarrus num. 20. & ceteri ſuprà citati, & Gabriel in 4. d. 15. qu. 2. art. 3. dub. 2.

Si damnū æquè abſque tali cooperatione erat inferendum, nō teneri.

Hæc ſententia eſt probabilis. Primò, propter 8
Doctorum auctoritatem. Secundò, propter rationem: quia iſti tunc non tam ſunt cauſa ſubſtantiæ damni, quàm modi vel circumſtantiæ; cum qua mandatur executioni; vt quòd fiat hoc tempore, hoc loco, hoc inſtrumento, hoc modo, vel cum hoc incremento: ergo non tenentur ſubſtantiam damni rependere.

Obiectio.

Dices, Sunt cauſa totius actionis, vt hîc & 9
nunc fit: ergo tenentur. Confirmatur, quia non poteſt quis eſſe cauſa iſtorum accidentium & circumſtantiarum, niſi etiam ſit cauſa ſubſtantiæ actionis.

Reſp.

Reſp. Ob hoc argumentum altera ſententia (hos obligari in ſolidum) eſt valdè probabilis: quam tenent Caietanus, Medina, Sotus, & Petrus Nauarra ſuprà. Reſponderi tamen poteſt, Etiamſi ſint cauſa totius actionis indiuiduæ, vt hîc & nunc fit; tamē, quia illa actio quatenus damnoſa,

ſecundùm ſuam ſpeciem iam erat parata in cauſa exequente, & omnino ſecutura, non videntur circa eam quidquã efficaciter operari, niſi inducendo nouas circũſtantias; quod non eſt magni momenti ad ſubſtantiam damni. Quando etiam aliqua cauſa eſt exitura per ſe in actum; parũ refert vtrùm hoc celeriùs fiat an tardiùs, hîc an alibi, hac an illa actione indiuidua, hoc an illo inſtrumento. Ad confirmationẽ, Concedo eſſe cauſam ſubſtantiæ illius actionis in indiuiduo, nempe quòd potiùs ſit hæc indiuidua actio quàm illa: ſed hoc parum facit ad obligationẽ reſtitutionis.

Primò, Quia qui eſt cauſa vt differatur damnum in craſtinum, eſt cauſa cur ſit alia actio indiuidua damnificans, & tamen non tenetur. Similiter qui rogat vt alio loco occidat, vbi minus erit ſcandali.

Secundò, Qui volenti furari 10. ſuadet vt furetur 20. eſt cauſa illius indiuiduæ actionis qua vult 20. & illius qua accipit 20. & tamen non tenetur niſi ad 10. eò quòd furti dumtaxat horum cenſeatur cauſa, vt docet Medina, Couarr. Petrus Nauarr. & alij: ergo vt quis teneatur in ſolidum, non ſufficit vt ſit cauſa totius actionis vt hîc & nunc fit, ſed vlteriùs requiritur, vt actio illa ſecundùm ſuam ſpeciem, ſine tali cooperatione à

10 tali executore non ſit proceſſura. Ex his patet, hanc ſententiam eſſe probabilem, etſi altera quoque probabilis ſit, & hoc tempore in ſcholis receptior. vnde ſentio in praxi ordinariè ſequendam; id enim iſti iniqui cooperatores merentur, vt in poſterum ſibi caueant.

DVBITATIO III.

Quomodo oporteat poſitiuè cooperari, nempe iuſſione, conſilio, conſenſu, palpatione, receptione, & participatione, vt cenſearis cauſa damni.

11 *Iuſſio.* RESpondeo Primò, De *Iuſſione*. Qui ita iubet, vt alterius animum ad maleficium moueat, cenſeatur dãni cauſa; imò inter cauſas præcipua: quia non eſt efficacior modus, quo creatura rationalis liberè ab alio moueatur, quàm per mandatum. mandans enim, quamdam obligationem & neceſſitatem imprimit alteri. Dupliciter autem poteſt quis mandare, Primò, Expreſsè; vt ſi dicas famulo, Occide, volo occidas. Secundò, Implicite; vt ſi dicas, Vtinam mihi hoc obſequium quis præſtet, charus mihi erit qui hoc fecerit.

12 Aduerte tamen Primò, Si reuoces mandatum ante maleficium patratum, idque mandatario innoteſcat, non teneris; quia iam tollis cauſam: qua de te ſunt multa iura, v. mandari.

13 *Ratum habens...* Secundò, Eum, qui ratum dumtaxat habet maleficium nomine ſuo factum, nõ obligari in foro conſcientiæ ad reparationem damni, vt rectè Medina quæſt. 7. ad quartum argum. quod eſt contra Nauarrum cap. 27. num. 133. qui putat ratihabitionem obligare inſtar mandati, ſi dum mandare poteras, damnum tuo nomine ſit illatum. Sed contrarium eſt verum. Ratio eſt; quia ex illa ratihabitione facti præteriti, ipſum factum, per quod damnum illatũ eſt, nullo modo pendet, tamquam ex cauſa mouente. Nec refert, quòd nomine tuo factũ ſit; quia inde tantùm ſequitur, voluntatem tuam fuiſſe cauſam finalem, & ideò illum feciſſe, vt tibi gratificaretur, quia putat tibi gratum futurum: ſed hoc non ſufficit, vt tu cenſeatis cauſa efficiens, & voluntariè mouens ad damni irrogationem. Finis enim non mouet voluntariè, ſed naturaliter, ex parte ſua.

Dices, Cap. Ratihabitionem, de regulis Iuris, in Sexto, dicitur; *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non eſt dubium comparari.*

Reſpondeo, Comparatur mandato, non reſpectu operis patrati, & obligationis reſtituendi, ſed reſpectu contractuum. (quia ſola voluntate ſatis expreſſa firmari poſſunt contractus præteriti, non autem cauſari damnum præteritum.) Item reſpectu pœnæ in foro externo: quia qui ratum habet maleficium, punitur ſicut qui mandauit.

Secundò, De *Conſilio*. Hoc ſimiliter eſt cauſa, dum quis ex eo permouetur ad faciendum opus. Huc etiam pertinent preces & promiſſiones. Ex qua verò culpa in dando conſilio quis teneatur, explicatum eſt ſuprà cap. 7. dub. 7. Modò ſatis ſit, eum teneri, qui fraude vel culpa lata iniquum conſilium dedit. 14 *Conſilium*

Sed difficultas eſt Primò, Si conſultor ante perpetratum maleficium reuocet conſilium, vtrùm nihilominùs teneatur.

Reſp. & dico Primò, Si dediſti conſilium falſum vel falſo fundamento ſubnixum, (v. g. dicendo contractum eſſe licitum, bellum eſſe iuſtum, & ſimilia) ſufficit vt poſteà retractes ſententiam, dicendo te deceptum, & ſincerè veritatem explices, eo modo, iiſque rationibus, vt is cui conſilium dediſti, intelligat te ex animo, non muneribus corruptum loqui: ſic enim prius conſilium ſatis eliditur. vnde ſi ille nihilominùs in concepto facinore perſiſtat, iam non tuo conſilio, ſed ſua dumtaxat malitia, vel priuata opinione videbitur moueri; ac proinde tibi non putabitur. 15 *Reuocans conſilium an teneatur.*

Dico Secundò, Si dediſti conſilium verum, oſtendendo vtilitatem vel honorem, qui ex opere iniquo conſequetur, vel machinanti malum, occultam nocendi rationem aperuiſti, non ſufficit reuocare oſtendendo rem eſſe illicitã, ſuaderéque contrarium; ſed oportet perſuadere: ſi enim ipſe permotus iſta vtilitate vel commoditate exequendi, quam aperuiſti, facinus perficiat, teneberis. Ratio eſt; quia oſtenſione commodi vel honoris, voluntatem ipſius ad damnum inferendum permouiſti, & hæc motio manet, quàm diu ipſe eodem motiuo incitatus, conceptum facinus vult proſequi: ergo cùm ſis cauſa iſtius voluntatis, etiam es cauſa effectus eius, ſcilicet damni ſecuti. Simili modo, occultum nocendi artificium aperiendo, veluti armis & auxiliis inſtruxiſti vt noceat, ſine quibus non potuiſſet nocere, & per quæ in propoſito nocendi fuit confirmatus: ſicut qui furenti præbet arma vt inimicum occidat, tenetur, niſi teipſa abſtulerit, ne illis occidat. Confirmatur; quia cùm prauum conſilium dares, debebas cogitare mala quæ inde ſequi poterant; & non fore poſteà in tua poteſtate impedire, quin conſilium illud exeat in opus. 16 *Conſilium aſſidue voluntatem in malo retinens.*

Hinc intelligi poteſt diſtinctio inter *mandantem & conſulentem*: cùm enim mandatarius agat nomine mandantis, vt ipſius voluntati morẽ gerat; hoc ipſo quo mandans reuocat mandatum, & reuocatio innoteſcit mandatario ante operis executionem, ceſſat omnis ratio agendi à mandante 17 *Diſcrimen inter mandantem & ſuadentem.*

pro

propoſita, ac proinde omnis motio ab ipſo proueniens; non ſecùs ac ſi vis telo impreſſa ſubitò cohibeatur & extinguatur. Dixi, *Si reuocatio innoteſcat mandatario.* quia ſi non innoteſcat, tenetur mandator effectu ſecuto, non minùs quàm ſi non reuocaſſet; quia ex vi mandati damnum datum eſt. Vnde etiam incurrit cenſuras & irregularitatē, ſi fortè mandanti (vt v.g. in percuſſione Clerici) poſitæ ſit. nec refert quòd modò ſit in ſtatu gratiæ; quia etſi cenſura talis nō contrahatur niſi propter peccatum mortiferum, non tamen eſt opus, vt illius peccati culpa tunc cōmittatur, ſed ſufficit commiſſam eſſe, & effectum eius, ſeu opus externum ex vi illius tunc fieri: ſicut in propoſito accidit. Nam opus externū imputatur mandanti tamquam auctori principali, qui altero ſit vſus vt inſtrumento. Qui verò conſilium accipit, agit nomine ſuo, id eſt vt rebus ſuis conſulat. vnde non ſtatim ceſſat ratio agendi ipſi impreſſa, niſi contrarium perſuadeatur, vel certè niſi oſtendatur, illam rationem, ob quam motus fuit, non ſubeſſe. vnde effectu ſecuto, cenſuras incurret.

Quando verò quiſpiam precibus, blanditiis, promiſſis induxit alterum ad conflandum maleficium; ſufficit, vt quantum in ſe eſt, oſtendat ſibi diſplicere, ſéque propoſitum mutaſſe, & promiſſa reſcindere. nam alter nomine ipſius acturus erat; ſeu vt ipſi gratificaretur.

18 Aduerte tamen, non eſſe impoſſibile, conſultorem nō teneri, ſi conſilium, quantum in ſe eſt, reuocet, & cōtrarium perſuadere nitatur, quamuis reipſa non perſuadeat. Ita Pet. Nauarra l. 3. cap. 4. n. 27. citans pro ſe Io. Medinam. Idem docet Salonius q. 62. art. 7. controuerſ. 6. Neque ponunt in hoc diſcrimen inter mandantem & conſultorem. Ratio eſſe poteſt, quia quādo fecit quod poteſt vt cōſilium prius euertat, vel oſtendit, omnibus conſideratis, eſſe iniquū & non ſequendum, non videtur executor ipſius conſilio moueri, ſed ſua malitia. Sed quod diximus videtur verius.

Petes, Vtrū ſi mandatarius poſt reuocationem mandati ipſi inſinuatam perſtet in propoſito patrandi maleficij, v. g. occidendi Titij, teneatur mandans lege iuſtitiæ monere Titium vt ſibi caueat, vel aliter impedire effectum. Quidam putant ſic teneri. Ratio eſt; quia mandans dando mandatum de Titio occidendo, fecit iniuriam. ergo ex iuſtitia tenetur impedire damna, quæ ex illa iniuria ſequi poſſent. ergo ſi ſcit inde ipſi imminere periculum, ex iuſtitia tenetur illud impedire, prout commodè poteſt, v. g. admonendo illum vt ſibi caueat, &c. Confir. Quia ad hanc obligationem ſufficit vt Titius ex iniuria à mandante illata, ſit conſtitutus in hoc periculo.

Sed contrarium tenent plerique DD. non teneri lege iuſtitiæ, ſed ſolùm charitatis, etſi fortè ſtrictiùs quàm alij, eò quòd occaſionem periculi dederit. Ratio eſt; quia etſi fecerit iniuriam Titio, mandando eius homicidium, & voluntatem alterius ad hoc flectendo, tamen hæc iniuria ante effectum fuit ablata. Nam voluntas illa occidendi in gratiam mandantis, planè euanuit. Nec refert quòd ille dicatur perſtare in voluntate occidendi; quia hæc voluntas nō eſt eadē, ſed diuerſa, vtpote ex alio motiuo concepta, quæ planè per accidens & fortuitò ſequitur priorem voluntatem. Ad confir. Periculum in quo poſt reuocationem mandati Titius verſatur, nō eſt ex iniuria vel opere mandantis, ſed ex malitia & arbitrio mandatarij. Denique ſi illa ſententia vera eſſet, mandans ſemper teneretur ad reſtitutionem ſecuto effectu, etiamſi non ſolùm reuocaſſet mandatum, ſed etiam omnibus aliis modis conatus fuiſſet impedire: ſicut qui per iniuriam conſtituit aliquem in periculo hoſtium, ex quo illum non poteſt eripere, tenetur ſecuto damno.

Secundò, Difficultas eſt, Vtrùm conſulens minus damnum ad auertendum maius, teneatur ad reſtitutionem. 19 *Suadens minus malum.*

Reſp. Si conſulas inferri alicui damnū minus, ne eidē inferatur maius, nō teneris. Ratio eſt; quia vtiliter negotium illius geris, & meritò tibi gratiam debet pro hoc beneficio. Neque peccas ſuadēdo minus, etſi ille de eo nō cogitaſſet, (vt putat Pet. Nauarra ſuprà n. 29.) quia nō ſuades abſolutè, (hoc enim eſt illicitum, ſicut & facere) ſed ſub conditione, nempe ſi alterū omnino velit facere; vel ſi aliter à maiore abduci nō poteſt: quæ cōditio intelligitur, quando ſuadetur ei, cuius animus putatur obfirmatus. Si autem ſuadeas latroni, vt 20 alteri, de quo nō cogitabat, damnum minus inferat, teneris: quia iniuriā illi facis, dum illum animo latronis, nocendi cupido, obiicis. non enim licet impedire damnum Petri cum iniuria Pauli. Hinc ſequitur; Peccaſſe Loth Gen. 19. dum Sodomitis in hoſpites irruere conantibus, ſuaſit ſtuprū filiarum; quia ſuaſit iniuriā in eas, de quibus ipſi non cogitabant: vt omittam, quòd ex officio paterno earum pudicitiam tenebatur tueri. quamuis fortè excuſari poſſit, quòd vel ex perturbatione id dixerit, vel ad declarandū ſceleris, quod attentabant, immanitatem: quo modo dicere ſolemus, Me potiùs interfice quàm illi noceas. vide Caietanum in illum locum, & Lipomani Catenam.

Aduerte tamen Primò, Si Paulus eſſet vir opulentus, qui non putaretur grauatè ſuſcepturus minus damnum ad auertendum damnum Petri multo grauius, liceret illud conſulere. Idem videtur, ſi Petrus illud minus damnum Paulo eſſet repenſurus: tunc enim Paulus ex charitate teneretur permittere.

Secūdò, Si latro de vtroque cogitaret, & anceps 21 eſſet vtri vellet damnū inferre, cōſtituiſſet tamen firmiter inferre alterutri, poſſes ſuadere in genere quod minus eſt: malum enim minus reſpectu maioris non cenſetur malum. Neque per hoc conſiliū fit iniuria ei, cui minus damnum infertur; quia non reuocas malefico in mentem aliquid, quod non cogitabat, ſed tantùm in genere doces, minus malum potiùs eſſe faciendū, quàm maius, ſi neceſſe ſit alterum fieri, (quæ doctrina vera eſt & vtilis) & indicas vtrum ex duobus ſit minus; in quo etiā veritatem, quam noſſe expedit, oſtendis. Vnde non poteſt alter queri ſibi factum à te iniuriam: non enim dicis, Fac huic potiùs iniuriam quàm iſti; ſed tantū proponis veritatē ſpeculatiuam; quod vt facias, iuſtam cauſam habes. Iuxta hæc intelligendus eſt Sotus li. 4. de Iuſtitia, q. 7. a. 3. ſub finem. Contrarium videtur ſentire Pet. Nauarra ſuprà nu. 30. Sed nihil aliud eius ratio concludit, quàm in particulari non licere directè maleficum inclinare in alterutrum, rogando vt huic potiùs quàm illi noceat. Nos autem tantùm dicimus, poſſe in genere ſuadere, vt faciat id quod minus eſt, & indicare vtrū ſit minus, relinquendo ipſius iudicio, vtrum malit amplecti.

Si latro ſit anceps de duobus.

22 *Conſentiens.* Tertio loco eſt *Conſenſus*: hic eſt cauſa, quando ab alicuius conſenſu pendet, vt res fiat vel nō fiat, v.g. vt huic inferatur bellum, vt iſte eligatur in Prælatum. Quòd ſi id à conſenſu tuo non pendeat, eò quòd auctoritatem nullam habeas, vel ſi abſque tuo conſenſu iam anteà æquè erant parati, neque illum expectarint; non cenſetur cauſa damni.

23 *Dans ſuffragium.* Hinc fit vt quādo plures ferunt ſuffragia, vel ſubſcribunt in cauſam iniquam, ſi tu etiā conſentias, poſtquam ſufficiens numerus ſuffragatus eſt, nō tenearis ad reſtitutionem damni ſecuturi: (etſi mortiferè peccaueris conſentiendo) niſi ſpes fuerit, te cōtrario ſuffragio poſſe malū impedire. Ita Nauarrus c.17. n.21. & Caietanus v. Reſtitutio, c.1. §. Conſenſus. Ratio eſt; quia iā cauſa damni ita eſt diſpoſita, vt æquè & eodē modo damnum ſit ſecuturum abſque tuo ſuffragio, atque cū illo. quare tuū ſuffragium accedens, non eſt vllo modo cauſa damni. Si tamen tuum ſuffragium antè contuliſti, quàm ſufficiens numerus eſſet cauſæ iniquæ ſuffragatus; teneris ad reſtitutionem: etſi certò ſcieueris, ſequentes in eamdem partem conceſſuros, vt rectè Caietanus. Ratio eſt, quia ſuffragium tuum cauſæ damnoſæ aliquid contulit, eiúſque pars in effectum influens eſt effecta.

24 Dices, Hoc ſuffragium non fuit cauſa ſine qua non: ergo, &c.

Reſp. negando antecedens, fuit enim cauſa ſine qua non fieret damnum, nulla alia ſimili cauſa accedente: nam quando ſe adiunxit cauſæ damnoſæ, (ſuffragantium numero) nondum ipſa erat ita diſpoſita & valida, vt ſufficeret ad damnum inferendum. Hoc autem ſuffragium accedens, illam compleuit. Similiter teneris, ſi ſpes erat te alios ab iniquo ſuffragio poſſe reuocare; quia ex officio quiſque ſuffragantium tenetur damnum impedire, ſi poteſt.

25 *Laudans malefactorem.* Quarto loco eſt *Palpo*, id eſt adulator, qui laudat malefactorem, aut ſcelus patrandum commēdat. Quò etiam pertinet exprobratio ignauię; vt quòd iniuriam, quam accepiſti, non ſis vltus. Hic tenetur, quando ex tali laudatione vel exprobratione alter impellitur ad maleficium. Ratio eſt; quia eſt inſtar conſilij: proponit enim laudem, gloriam, decus, vel ignominiæ abſterſionem, quæ ex maleficio videntur conſecutura.

26 *Præbens refugium.* Quinto loco eſt *Recurſus*, ſeu recurſum præbens. hic tenetur, quando eo modo præbet recurſum, vt moraliter cenſeatur furi cooperari ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illatum, v.g. ſi illum recipiat & non alios paſſim, ſi illum aut eius inſtrumenta occulter, ita vt hinc animetur ad damnum inferendum.

Dices, Ergo qui occultat furem, dum quæritur à lictoribus, tenebitur ad reſtitutionem ſi poſteà ille damnum intulerit.

27 Reſp. Verum eſt, ſi id ita faciat vt in poſterum det ſpem ſimilis opitulationis, & fur illa fidens, rurſum damnum inferat. alioquin ſi non det illi ſpem refugij in poſterum, non tenetur, quia non eo fine, nec eo modo abſcondit, vt moraliter cenſeatur cauſa damni: ſed tunc merè per accidens ex illo opere damnum ſequitur. Dicitur etiam *receptator*, quia rem furtiuam in cuſtodiam accipit, vt furi ſeruet. hic tenetur domino, ſi eam furi reddiderit; (ſi tamen abſque notabili incommodo poterat ei denegare) quia non poterat eam in deteriori ſtatu conſtituere, quàm apud ſe erat. Item quia cenſetur cooperari furi ad retentionem rei alienæ. Vide Silueſtrum Reſtit. 3. q. 6.

Sexto loco eſt *Participans*. Dupliciter autem dicitur quis *particeps*; Primò, qui particeps eſt prædæ: & hac ratione tenetur pro ea parte, quæ ei obuenit. Secundò dicitur participans, qui particeps eſt iniquæ operationis, præbendo auxilium & adiuuando ad executionem, ſicut qui ſcalas apponit, vel eas ſuſtinet fure aſcendente, qui excubias agit, qui inſtrumenta ſuppeditat, qui furem comitatur defendendi cauſa, qui iuuat effringere, aſportare, &c. qui remos in triremibus hoſtiū impellūt, qui tormenta ad mœnia vel propugnacula hoſtilia pertrahunt, & ſimiles. Hi ſemper tenentur ad reſtitutionē hoc ipſo, quo aliquid auxilij ad iniquam executionem contulerint, ſi id ſponte & ſine compulſione fecerunt; & maximè quando aliàs damnum non fuiſſet ſecuturum. 28 *Participans.*

Dixi, *Si id ſponte fecerunt*; quia ſi quis iuſto metu coactus fecerit, non tenetur; modò id quod facit non ſit per ſe malum. Itaque hoc metu compulſus, poteſt apponere ſcalas, præbere inſtrumenta effringendi, iuuare conſcendere murum; hæc enim per ſe ſunt indifferentia. neque lædunt dominum, niſi ex iniqua intentione & vſu furis, qui his auxiliis vtitur ad malum finem. pari modo poteſt iuuare in re, poſtquam ſublata eſt, aſportanda, & in pecore abigendo. in his enim non eſt iniuria in dominum, ſi ex graui metu fiant, poſtquam res ſublata eſt. ſicut enim fur ipſe, iuſto metu vrgente, non tenetur rem ablatam reſtituere, ita poteſt eam ob ſimilem metum de loco in locum trāsferre. quare multò magis id poterit innocens, qui rem non ſurripuit. 29 *Iuſto metu compulſus.*

Hinc ſæpè excuſantur ruſtici qui prædas militum iniuſtas coguntur auehere, vel pecora ſublata deducere. Non tamen hoc metu poteſt quis domum alienam perfringere, vel per feneſtram penetrare, & res foras proiicere, vel pecora è ſtabulo abigere; nam hoc eſt eſſe cauſam principalem & directam furti & iniuriæ. quicumque enim res meas primò aufert vel damnificat, iniuriam mihi facit, quocumque metu id faciat. Niſi fortè id faciat cum animo compenſandi: tunc enim dominus id meritò debet permittere, ne alter grauiſſimum malum incurrat. 30

Dices, Iſti cooperatores, qui functiones illas ad malum prauias obeunt, poſſunt interfici ab iis qui iniuſtè oppugnantur, vel impetuntur, ſi malum alia ratione nequit auerti: ergo iniquè agunt. Conſequentia patet, quia alioquin daretur bellum vtrimque iuſtum, ſepoſita ignorantia. Confirmatur; quia etſi illud quod faciunt, in abſtracto & per ſe conſideratum non ſit malum, ſed adiaphorum; tamen vt hic & nunc fit, eſt vera cooperatio iniuſtæ inuaſionis. *Obiectio.*

Ob hoc argumentum putant quidam cum Nauarro, remiges Chriſtianos, qui coacti metu mortis, agunt remos apud Turcas, non excuſati.

Sed reſponderi poteſt, poſſe interfici, non Iure vindictæ tāquā reos criminis, ſed Iure neceſſariæ defenſionis: (alioquin enim impoſſibilis eſſet defenſio) quo modo etiā pueri & amentes interfici poſſent. etſi enim illi Ius habeant ad illam actionē, quatenus eſt neceſſaria vt mortē euitent; qui tamen impugnantur, aduerſus quos hoſtis vtitur illorum opera, ius habent vt ſe defendant, & victoriam perſequantur; & conſequenter vt faciant

ea,

ea, quæ ad hunc finem neceſſaria ſunt. Ad probat conſequentiæ, Concedo poſſe dari ſpeciem, quãdam belli vtrimque iuſti, maximè vbi ea altera parte non eſt propinqua vel directa oppugnatio. Sic ſeruo bello capto licitum eſt fugere; tamen ſi fugerit, dominus poteſt eum caſtigare: vt dictũ eſt ſuprà c.5. dub. 5. & reus poteſt effracto carcere erumpere; tamen ſi fecerit, poteſt puniri, vt infrà c. 31. dub. 5. oſtendetur. idem aliis exẽplis poſſet oſtendi. ſecùs tamẽ, ſi vtrimque ſit propinqua impugnatio. vnde illi dum cauſa defenſionis impetuntur, non poſſunt ſe defendere, lædendo iuſtos defenſores vel inuaſores, ſed tenentur deſiſtere; quia ceſſat coactio; vel ſi adhuc durat, illi parendo, mortem non vitabunt, ſed aliunde incurrent.

Bellum vtrimque iuſtum.

Ad confirmationem, Dicendum eſt, illud opus non eſſe malũ vt procedit à volũtate eius qui coactè agit; ſed ſolũ vt ſubeſt directioni cogentis, & vtentis eo ad malum finem: quæ malitia non eſt imputanda illi miſero; nec actionẽ, vt ab ipſo eſt, contaminat: ſicut cùm quis reſtituit gladium ardenti in cædem hoſtis ſui, metu mortis adactus.

31 Petes, Vtrùm is qui vendit arma properanti ad bellum iniuſtum, vel venenum machinanti mortem alterius, cenſeatur cooperari, ita vt teneatur ad reſtitutionem?

Vendens arma ad bellum iniquum, vel venena.

Reſp. Primò, Si vendas arma ſoli parti iniquæ, & recuſes alteri, teneris: quia ita vendis vt cenſearis cooperari. Secundò, Si vendas paſſim omnibus petentibus, non teneris; quia externo actu venditionis non cenſeris magis cooperari parti iniquę, quàm alteri. Deinde quia damnũ omnino remotè & per accidens ſequitur ex huiuſmodi venditione: non enim magis tendit ad irrogandã iniuriã, quàm ad depellendam. Tertiò, Si vendas iam cõtracta pugna, vel proximè impendente, teneris: quia vendendo ei, qui iam proximè comparatus eſt ad iniuriam inferendam, cenſeris ei propinquè cooperari; ſicut qui furẽti in cædem inimici, præbet gladium. cùm enim tantũ malũ poſſis & tenearis impedire, arma negando; ſi ea præbeas, nõ videris ob exiguũ illud lucellum præbere, ſed vt iuues & ſeruias eius intentioni. Secùs ſi magnum lucrum vel damnum eſſet propoſitum. Quartò, Si vẽdas venenum ei, qui dicit ſe petere ad interimenda noxia animalia, non teneris; etiamſi putes eum malo fine petere. Ratio eſt; quia eo modo vendis, quo aliis vendi ſolet. Confirmatur; nam qui vendit agnum Iudæo, quem putat ſacrificij cauſa emere, non cenſetur ei cooperari ad ſuperſtitionem: quia iſta venditio cum his circumſtantiis facta, eſt indifferens ad vſum bonum & malum, & ex modo quo fit, non videtur fieri ad vſum malum, quem alter occultè intendit, ſed ad bonum, quem ex natura ſua vel iuſta inſtitutione habet: ergo neque qui arma vel venenum, ſi eo modo vendat, quo paſſim aliis conſueuit.

Agnum Iudæo.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui aliquo horum ſex modorum cooperatur, teneatur in ſolidum.

32 Reſpondeo, Quod ad quinque priores modos attinet, *conſulens, mandans, conſentiens, laudans & receptans*, tenentur ad reparationem totius damni, ſi totius cauſa fuere; partis verò, ſi ſolùm partis damni cauſam dedêre. patet ex dictis. Sed quid, ſi volenti furari 10. ſuaſeris vt acciperet 20. teneberiſne ad 20.

Reſp. Si volenti furari 10. ſuaſiſti vt præterea alios 10. furaretur, non teneris niſi ad 10. quia nõ fuiſti cauſa prioris volitionis, qua cepit hæc 10. ſed poſterioris tantùm, quæ ad alia 10. pertinet. Si verò ſuaſiſti vt furetur 20. putat Adrian. q. 1. de reſtit. §. Iam dicam, eum teneri ad 20. quia eſt cauſa nouæ voluntatis, pertinentis immediatè ad 20. Sed contrarium eſt verius, vt docet Medina C. de reſtit. q. 8. & Couar. ad regul. Peccatum, par. 2. §. 12. n. 4. nempe ſolùm teneri ad 10. Ratio eſt; quia ſuo conſilio non fuit cauſa, niſi ablationis 10. niſi fortè ſuo conſilio reddiderit ipſum in propoſito firmiorem, vel cauſa fuerit vt citiùs ageret, quàm alioqnin erat facturus: tunc enim cenſetur cauſa totius iniquæ damnificationis, quatenus hic & nunc peragitur, iuxta Caietanum, Sotum & Medinam, de quo dubit. 2. 33

Qui volenti furari 10. ſuadet furari 20.

Vtrùm autem aliquis alterius conſilio ſit firmior redditus, non poteſt facilè deprehendi, niſi exteriùs aliqua cernatur in opere variatio; vt ſi citiùs, audaciùs, ardentiùs ſolito faciat; vel indicet ſe ambiguum antè fuiſſe.

Sed præcipua difficultas eſt de ſexto modo: nempe de *participante* vel *adiuuante*, vt quando milites ſpoliant vrbem: quidam enim videntur exiſtimare, ſingulos damni ſocios teneri in ſolidum; alij negant. Sed vtendum eſt diſtinctione: vel enim cooperantur ad idem indiuiduum damnum, vel ad diuerſum: quo poſito, 34

De militibus ſpoliantibus vrbem.

Dico Primò, Si cooperetur ad idem damnum indiuiduum, tenetur in ſolidum, etiamſi ſocius conſtitnerat ſolus inferre; iuxta ſententiam Caietani, Soti, & Medinæ ſuprà: vt ſi iuues ad eamdem domum incendendum, ad idem pondus auferendum, ad eumdem gregem abigendum, ad eamdem domum effringendum. Et de tali cooperante intelligendi ſunt prædicti Doctores, dum dicunt eum qui cooperatur ad idem damnum, teneri in ſolidum: hoc enim limitandum eſt ad idem indiuiduum damnum, quod à pluribus, tamquam partibus vnius integræ cauſæ, infertur. quiſque enim tunc eſt cauſa partialis totius damni, vt hîc & nunc fit, & in totum vim confert, licet partialem: ſicut dum plures vnam nauem trahunt, vnum pondus geſtant. Nec refert, quòd ſine te fieret; quia non fieret, niſi tu vel alius tuo loco ſimilem vim conferret. nam per ſolam illam vim, quam nunc ſocius adhibet, executio non fieret; vel certè non eodem modo fieret: per plures enim fit faciliùs, celeriùs, animoſiùs.

Cooperantes ad idem indiuiduum damnum.

Hîc tamen Aduerte, hanc ſententiam maximè habere locum, quando quis cooperatur immediatè exequendo maleficium cum alio, tamquam cauſa partialis: tunc enim proximè eſt cauſa damni, ita vt ſine ipſo, vel alio ſimilem opem conferente, non fieret; vt patet in eo qui iuuat rem auferre. Si verò ſolùm cooperetur mediatè, præbendo inſtrumenta, iuuando conſcendere, ligando vinctum; probabilis eſt ſententia Nauarri, Silueſtri, & aliorum, non teneri, ſi damnum æquè per executorem erat inferendum, iuxta ea quæ diximus dubit. 2. 35

Hoc maximè locum habet in executoribus.

Dico Secundò, Si verò non concurrat ad idem damnum indiuiduum, ſed diſtinctum irroget, nõ tenetur in ſolidũ, ſed dumtaxat pro ſua parte. Ita 36

Si damnum ſit diuiduum.

docet Adrianus q.1.de reſtit. Silueſt. Reſtit, 3. q. 6.§. Quartum, Nauarrus c.17.n.21.& alij.Ratio eſt;quia tunc quiſque ſolùm eſt cauſa partis damni, quam ipſe per ſe dedit,non autem totius, aut partis,quam alius fecit.niſi fortè alium impulerit, vt citiùs aut alacriùs faceret, aut niſi ſe viciſſim permouerint vel animarint: ſicut quando tres vel quatuor milites ſe mutuò exciiant ad alicui damnum inferendum: tunc enim ſinguli cenſentur cauſa totius damni.hoc tamen ordinariè non accidit,niſi inter paucos.

Miles gregarius.

37 Hinc fit,vt miles gregarius nõ teneatur niſi de damno,quod ipſe per ſe in bello iniquo dedit:nõ autem ad totum illius belli;(quod eſt contra Couarr.reg.Peccatum 2.par.§.12.n. 2. & Ioſephum Angles in 4. difficultate 10.de reſtitut. ex bello.) quia totius damni cauſa non fuit, ſed dumtaxat ſuæ partis,vt rectè Silueſt.v.Bellũ 1.q.10.§.Sexta. & Nauarr.n.21.Nec obſtat,quòd ſinguli iuuerint ad iniquam expugnationem, & ingreſſum in vrbem;quia ſolùm iuuerunt faciendo partem ſuam; non autem procurando vt alij ſuam in illo damno facerent,aut vt vrbem expugnarent.vnde ſicut iſte non eſt cauſa damni,niſi ratione partis quam ipſe intulit; ita non tenetur ad reſtitutionem,niſi pro ſua parte. Sicut enim totus exercitus eſt cauſa totius damni,ita ſinguli ſuæ tantùm partis,niſi alia ratione alios iuuerint vel incitauerint. Dux tamen tenetur ad totum,quod per milites illatum eſt,quia vel eos ad hoc direxit,vel ſi non direxit, ſaltem tenebatur ex officio impedire.

Peres,Quid ſi dubium ſit,an alios tuo conſilio vel laude permoueris?

38 Reſp.Communis ferè ſententia Doctorum eſt, te non teneri, quia melior eſt conditio poſſidentis.Cur enim tantum onus in te ſuſcipias,ſi dubitas an cauſa damni fueris? debet ergo moraliter eſſe certum. Idque locum habet in omni caſu in quo dubitatur an cauſa damni fueris, ſi poſt diligentem inquiſitionem dubium manet. Ita docet Silueſter ſuprà q.6.in principio,vbi dicit eſſe ſententiam communem;& Petrus Nauarra lib.3.c.4. n. 58. Ioannes Medina C. de Reſtit. q. 7.& multi alij.& fauet apertè S.Thomas q.61.art.7.

Sed contrarium docet Thomas Sanchez lib. 2.de mat.diſp.41.n.17.cum Couar.Clem. Si furioſus 2.p.§.2.n.1.& multis Iuriſperitis. Idem docet in Summa lib.1.c.10. n. 44. Ratio ipſius eſt, quia cùm dubio nemo præſumatur delictum admiſſurus,L.Meritò.ff.Pro ſocio,in hoc dubio an abſque meo conſilio Titius eſſet perpetraturus, præſumendum eſt non fuiſſe perpetraturum; ac proinde ipſum meo conſilio fuiſſe impulſum ac determinatum ad facinus. quæ ſententia videtur verior, quando reverà planè erat dubium, an ſine meo conſilio vel laudatione fuiſſet facturus. Secùs ſi in eo tales erant diſpoſitiones, vt meritò poſſit præſumi per ſe facturus. Vide infrà cap. 27. dub.3.num.13.

DVBITATIO V.

Quo ordine teneantur iſti in ſolidum reſtitutionem facere.

Is ad quem res peruenit.

39 OMiſſis variis ſententiis, Reſpondeo, Si aliquid ablatum ſit,Primo loco & ante omnes tenetur is,ad quẽ res furtiua peruenit; ſiue extet in ſpecie,ſiue non extet, ſi tamen inde factus ſit ditior. Ratio eſt; quia hic obligatur ratione rei acceptæ,quæ obligatio in ſumma: nam ex aliena, quamdiu extat in ſpecie, per ſe debetur, ſempérque clamat,vt dici ſolet.Si conſumpta ſit, vel cõſumpta eſt bona fide ab eo qui ignorabat eſſe furtiuam, & ſic non tenetur, niſi quantum ex ea factus eſt ditior:vel conſumpſit mala fide,ſciens eſſe alienam,vel certè dubitans;& ſic tenetur reſtituere pretium;quia quòd conſumpſerit eam mala fide,non liberat eum, quin primo loco teneatur,perinde ac ſi extaret. alioquin noua illa iniuria liberaret eum à reſtitutione. cùm enim ipſe ex ea re commodum ſciens & volens perceperit præ reliquis,par etiam eſt,vt præ aliis quoque veniat
in onus reſtitutionis.Si aliquis ex ſociis damnum 40
compenſauerit, illi reſtituenda eſt res illa vel pretium eius, non domino, quia in ius domini ſucceſſit. Vide Caietanum q. 62. art. 6.& Couar. reg.Peccatum,p. 2. §. 12.

Qui bona fide emit à fure.

Ratione damni dati, qui primò tenetur.

Dubium tamen eſt, An is qui bona fide rem 41
furtiuam emit, poſſit eam furi reſtituere, vt pretium redipiſcatur,etiamſi dominus eam non eſſet recuperaturus;de quo infrà c.14.dubit. 3. Si verò nihil ablatum ſit, ſed tantummodò damnum irrogatum, primo loco tenetur is qui coëgit, vel fraude induxit, vel qui impetrauit, cui alter non fuit auſus contradicere: vt ſi Dux imperet militi vt occidat,incendat,ſpoliet: ſi quis perſuadeat id eſſe licitum, ſi conuitiis impellat.Ratio eſt; quia hic iniuſtè coniecit alterum in obligationem reſtitutionis. vnde ſi hic reſtituit, executor, vel is qui hoc modo inductus eſt in maleficij ſocietatem,non tenetur quidquam ei refundere;quia hic

Qui coëgit.

Qui ſua cauſa ſuaſit.

inductor totum debet compenſare. Pari modo 42
tenetur primo loco qui ſuo nomine fecit, vel rogauit fieri,vel ſuaſit.Primò, quia is cuius nomine fit,eſt cauſa principalis,quæ inſtar finis & efficiẽtis moralis mouet ceteras: ergo tenetur ante ceteras. Secundò, quia qui commodi vel honoris, vel oblectamenti ſui cauſa cupit fieri maleficium, implicitè hoc ipſo cenſetur in ſe totum onus reſtitutionis ſuſcipere.par enim non eſt, vt onus & obligationem maleficij in alios reiiciat, qui ſua cauſa illud fieri poſtulat,vt ſi roges Petrum vt interficiat tuum inimicum.in hoc caſu vera eſt ſententia Caietani, Soti & Bannesij,qua affirmant, eum,qui alios induxit, teneri primo loco; & inductos non teneri illi quidquam refundere.

43 Aduerte tamen, eſſe quamdam ſententiam, quam Petrus Nauarra l.3.c.4.n.101. & ſequentibus,multis rationibus confirmare nititur: nempe hunc non teneri primo loco,quin executor & alij teneantur ſuas partes conferre, etſi minores, v.g. damnum ſit 6.aureorum;is qui iuſſit ſuo nomine fieri, tenebitur in reſtitutionem conferre 3. executor 2.laudator 1.Ratio præcipua eſt;quia omnes iſti verè concurrunt ad damnum inferendum: ergo etiam concurrere debent ad reſtitutionem. Quæ ſententia non eſt improbabilis, maximè quando executor mercedem habuit pro maleficio. tunc enim etiam ſuo nomine feciſſe videtur. Contrarium tamen puto eſſe verius;quia qui maleficium ſua cauſa fieri cupit,cenſetur etiam onus reſtitutionis in ſe recipere.

Si executor mercedem accepit.

Executor ſecundo loco: ceteri poſt hunc.

44 Secundo loco tenetur executor, quatenus eſt executor.

Tertio loco, ceteri qui conſilium dederunt,

qui

qui conſenſerunt, qui laudauerunt vel animauerunt, qui præbuere recurſum, & qui præſtiterunt obſequium, inſtrumenta, comitatum. Probatur; quia executor, poſt eum qui iuſſit, vel ſuo nomine fieri voluit, eſt principalis; cæteri verò ſunt cauſæ acceſſoriæ & ſecundariæ, fulcientes, & quodammodò ſeruientes executori. quod enim faciunt, non ſua cauſa faciunt, ſed vt ipſum inſtruant & arment. alius enim oſtendit viam perficiendi, alius vtilitatem, alius laudem promittit, alius ſecuritatem, alius obſequium & inſtrumenta præbet.

45 *Si executor reſtituerit.* Vnde ſequitur Primò, Si executor reſtituerit; hos nihil teneri ipſi refundere; quia tenentur ſolùm in eius defectum. quamuis vt antè inſinuaui, non ſit improbabile, quòd cæteri teneantur illi ad aliquid refundendum, ſi illum induxerunt, aliàs non facturum, & ipſe non ſua cauſa executus eſt. Ita enim tenet Caietanus q. 62. art. 6. ad tertium argum. Bannes ibidem art. 7. & Sotus lib. 4. q. 7. art. 3. vbi etiam dicit, Si auctor non intentaret malum, niſi comitatus ſociis, ſocij tenentur ei reſtituere. Ratio illorum eſt; quia qui inducunt aliquem ad maleficium, ſunt cauſa cur ille incurrat obligationem reſtitutionis: ſimiliter qui comitantur eum, qui aliàs non auderet. Sed quod diximus eſt verius. quamuis enim ſint executori cauſa vel occaſio mali, tamen quia nulla vi vel fraude illum inducunt, non tenentur ipſi ratione huius inductionis, neque cenſentur obligationem in ſe recipere; quia non ſua cauſa fieri volunt.

46 *Quid ſi noluerit vel non valuerit.* Sequitur Secundò, Si executor noluerit, vel non potuerit reſtituere, teneri iſtos: quia ſuccedunt in defectum executoris; ſicut executor in defectum iubentis.

Sequitur Tertiò, Si iſti ſoluerint, executorem (ſecundùm veriorem ſententiam) teneri illis refundere totum. Ratio eſt: quia ſoluendo ſucceſſerunt in ius, quod dominus habebat in executorem qui priùs tenebatur. vnde ſicut executor debuiſſet ſoluere domino ante ipſos; ita tenebitur ipſis ſoluere, qui ius domini in ſe tranſtulerunt, ſoluendo loco executoris: ſicut ſi fideiuſſor, qui ſecundo loco tenetur, ſoluat, transfert in ſe actionem domini, quam habebat in principalem debitorem. Pari modo, ſi executor ſoluerit, tenebitur ei iuſſor, vel is qui cauſa ſua fieri voluit. vide de his Silueſtrum Reſtit. 3. q. 6. §. Quintum vbi, pro hac ſententia citat D. Thomam, Roſellam, & Supplem. Idem docet Couarr. ad regulam Peccatum, p. 2. §. 12. num. 3.

47 *Si omnium nomine factum eſt.* Sequitur Quartò, Si executor nomine omniū executus eſt facinus, omnes ſimul teneri primo loco; quia illorum cauſa factum eſt, & illi, in hoc conſentiendo vt ſic fieret, tacitè in ſe receperunt obligationem. executor autem, quà executor, tenetur ſecundo loco; quamuis vt vnus illorum, quorum nomine factum eſt, teneatur primo loco. Itaque ſi ipſe reſtituerit in ſolidum, reliqui tenentur ei conferre ſuas partes: ita tamen vt ipſe quoque pro ſua parte in compenſationem veniat non vt executor, ſed vt vnus illorum, quorum nomine factum eſt. v. g. totum damnum ſit 100. aureorum: omnes quorum nomine factum, comprehenſo executore, ſint 10. reliqui nouem debent ei ſinguli 10. aureos.

DVBITATIO VI.

Vtrùm inter cauſas ſecundarias, quæ tenentur poſt executorem, videlicet inter conſultorem, conſentientem, animantem receptatorem, & ſubminiſtrantem, ſit aliquis ordo in reſtituendo.

PEtrus Nauarra lib. 5. c. 4. n. 81. ponit inter has cauſas ordinem aliquem. Ratio ipſius eſt: nam illa prior tenetur, quæ priùs & immediatiùs effectum attingit: atqui inter has alia priùs & magis attingit, alia poſteriùs & minùs. aliter enim attingit conſultor, aliter laudator, aliter receptator. Idem docet Alcoçer in Summa c. 21. vbi Primo loco dicit teneri imperantem & conſulentem. Secundo, executorem. Tertio, receptatorem. Quarto, qui non impediunt, cùm ex officio teneantur. Quinto, cuſtodem ſpecialiter deputatum. Sexto, qui tacuerunt; vt teſtes iuridicè interrogati. 48

49 *Non eſt ordo inter has cauſas.* Sed verius eſt, non eſſe inter has cauſas ſecundarias ordinem talem, qualis eſt inter principalem & ſecundariam, ita vt vna ſoluente, reliquæ maneant liberæ: ſed in defectum principalis, omnes hæ cauſæ videntur teneri æquè primò, ſic tamen vt alia ad plus, alia ad minus teneatur. Ratio eſt; quia vna non eſt operata ad damnum, tamquam inſtrumentum alterius, vel alterius nomine, ſed quæque per ſe in ſuo ordine. laudans enim non ſeruit conſentienti vel conſulenti, nec eius nomine agit, neque contrà, vt ſuppono. (ſi enim ponamus aliquem ex his alterius nomine agere, non tenebitur ille æquè primò, ſed ſecundariò & in defectum illius cuius cauſa egit, vt dictū eſt, quia ille in ſe ſuſcipit obligationem.) Itaque æquiſſimum videtur, ſi executor non reſtituat, vt iſti omnes in locum eius immediatè ſuccedant, & teneantur pro rata portiones conferre, maiorem quidem is, qui magis videtur executorem mouiſſe, minorem, qui minùs. vnde is, qui eſt cauſa ſine qua damnum non fieret abſolutè, plus tenetur conferre quàm is qui ſolùm eſt cauſa ſine qua nō fieret tali modo, id eſt, ita celeriter, audacter vel atrociter. Ex quo vlteriùs ſequitur, quòd plus interdum teneatur conferre conſulens, quàm receptans vel conſentiens; & interdum contra: prout executor magis vel minùs ab hac vel illa cauſa motus fuit. Et hoc videtur velle Petrus Nauarr. nihil enim aliud probat eius ratio. omnes enim mediatè & ſecundariò attingunt effectum, (non vna mediante altera, vt inſtrumentum alterius) quamuis alia efficaciùs aliâ. Vnde ſolùm ſequitur, aliam plus debere in reſtitutione, aliam minus, non autem priùs vel poſteriùs. alioquin ſi receptator reſtitueret, cæteri nihil tenerentur ei refundere. Ille autem ordo, quem ponit Alcoçer, non probatur, quia nulla eſt ratio, cur receptator teneatur prior quàm Superior conſentiens; aut conſultor, prior quàm receptator. Imò ſi quis ordo ponendus ſit; poſt executorem, prior teneri videbitur Superior conſentiens, quàm conſultor vel receptator; quia ille tenebatur etiam ex officio impedire. vnde dupliciter ex cauſa tenetur, & quia conſenſit, & quia non impediuit.

Qui plus mouit, tenetur ad amplius: qui minùs, ad minus

50

51

DVBITATIO VII.

Quãdo plures ſunt cauſæ damni æquè principales, vel æquè ſecundariæ, quæ videantur æqualiter contuliſſe ad totum damnum, ad quid ſingulæ teneantur.

52 *Cauſæ æquè principales.* RESpondeo Primò, Tenentur æquas portiones ad reſtitutionem damni conferre. Secundò, In defectum reliquorum, quiſque tenetur in ſolidum. Tertiò, Ei, qui priùs ſoluit, tenentur reliqui, ſinguli pro ſua parte. v.g. tres communi conſilio incenderũt domum valentem 3000. aureorum, quiſque tenetur conferre 1000. pro ſua parte: ſi duo nolint, tertius tenetur in ſolidum; ſed tunc habet ius exigendi 1000. ab vtroque ſociorũ. Primum patet; quia cùm eodem modo & æquè principaliter ad damnum ſint cooperati, æqualiter tenentur ad eius reparationem; ac proinde æquis partibus. Secundum patet; quia quiſque cooperatur ad totum damnum: ergo in defectum ſo-
53 ciorum tenetur ad reparationem totius. Tertium patet; quia ius, quod habebat dominus exigendi à ſingulis partem, translatum eſt in eum, qui pro ſociis ſatisfecit; non enim pro eis ſatisfecit, vt eſſent omnino liberi, ſed quia illis nolentibus, tenebatur domino reſtitutionem procurare: ergo poteſt ab illis repetere, quod nomine illorum domino dedit, quódque ipſi dare debuiſſent. Confirmatur Primò, Quia in hoc rectè eorum negotium geſſit, ac proinde ipſi ratum habere tenentur. Secundò, Quia dum nolunt ſoluere, non ſolùm creditori, ſed etiam ſocio iniuriam faciunt, cogentes eũ ſoluere pro ipſis; ergo poteſt ab ipſis repetere.
54 *Qui alios induxit.* Tertiò, Quia aliàs peior eſſet conditio eius, quem priùs pœnitet. Nec obſtat, quòd ipſe alios induxerit ad damnum inferendum; quia ſi non imperauit, nec coëgit, nec induxit in ſui gratiam, vt facerent, ſed ob communem vtilitatem; omnes cenſentur eodem gradu & loco cooperari: nec quiſquam videtur totum onus damni in ſe recipere. vnde ſinguli ad ſuas portiones conferendas eo-
55 dem gradu tenentur. ac proinde qui totum ſoluit, poteſt à ceteris ſuas partes exigere. Contrarium tenent Caietanus, Sotus, & Bannes ſuprà; nempe eum, qui induxit alios, non poſſe exigere ab illis vt partes conferant, eò quòd ipſis ſit cauſa damni, inducendo in ſocietatem maleficij. Sed quod diximus eſt verius: quia non fecit illis iniuriam, ſed
56 volentes & conſentientes induxit.

Ex his ſequitur, non eſſe vniuersè verum, quod docet Angelus v. Furtum, num. 16. *Vno ſoluente, ceteros non teneri illi refundere, niſi fuerint cauſa, ſine qua ille, qui ſoluit, non fuiſſet inductus in crimen.* etſi enim hoc ſit verum in principali auctore ſoluente, reſpectu executoris, & in executore reſpectu reliquorum, vt dictum eſt; non tamen eſt verum in duobus executoribus, vel conſultoribus, vel laudatoribus, &c. quorum alter non induxit alterum in crimen: neque in laudante, conſentiente, conſultore, &c. quorum alius alium non induxit, ſed tantùm induxerunt executorem. Fateor tamen, in foro externo non dari actionem in ſocios, propter commiſſum crimen; & hoc eſt quod ſignificatur L. Si plures. 17. v. de dolo, quam citat Angelus.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ſi is, qui damnum accepit, vni ſociorum obligationem reſtituendi condonet, reliqui maneant liberi.

RESpondeo & dico Primò, Si condonet au- 57
ctori principali; qui ſecundo loco tenebantur, manent liberi. Eſt communis ſententia DD. Patet; quia hæc remiſſio eſt inſtar ſolutionis: (vnde ſolet à Iuriſperitis vocari acceptilatio, quæ eſt imaginaria quædam ſolutio) atqui ſoluente eo qui primo loco tenebatur, ceteri manent liberi, vt patet ex dictis: ergo, &c. vide Medinam q. 8. dub. 3. & Sotum lib. 4. q. 7. art. 3. in fine. *Condonatio facta auctori principali liberat ceteros.*

Dico Secundò, Si remittat ei, qui ſecundo loco 58
tenebatur, non ideò liberatur is, qui primo loco. Ratio eſt; quia obligatio principalis auctoris non pendet ex obligatione ſecundarij, ſed contrà. quo fit, vt ſecundario ſoluente, teneatur ei principalis ex integro; ſoluente autem principali auctore, ſecundarius nihil teneatur ei rependere. *Condonatio facta ſecundario.*

Dico Tertiò, Quando plures eodem gradu te- 59
nentur, (id eſt, æquè primò, vel æquè ſecundariò) etſi vni perfecta fiat remiſſio, non ideò ceteri ſunt liberi à ſuarum partium reſtitutione. Ratio eſt; quia obligatio vnius non pendet ab altero, ſed omnes æquè mediatè vel immediatè ſe habent ad damnum.

Sed difficultas eſt, quantum quiſque debeat, ſi id, quod ſupereſt, in ſolidum ſit compenſandum, v.g. Titius, Stichus & Caius intulerunt damnum 300. aureorum, & Caio fit remiſſio.

Reſp. Stichum & Titium debere ſuas partes, 60
nempe vtrumque ſeorſim 100. Quòd ſi Titius noluit reſtituere, vel non poſſit, Stichus non tenebitur ad totam portionem Titij, ſed ſolùm ad dimidiam, nempe ad 50. vnde in vniuerſum vt reſtitutionem faciat, non tenebitur, niſi ad 150. non autem ad 200. vel 300. Ratio eſt; quia alterũ dimidium portionis Stichi, qui non volebat vel non poterat reſtituere, ferre debet Caius, cui facta eſt remiſſio; nam eam ferre debuiſſet, ſi nulla remiſſio facta fuiſſet: atqui per remiſſionẽ non poſſunt ſocij grauari, ſicut nec per ſolutionem. itaque dum Caio fit remiſſio, triplex remiſſio ei fieri intelligenda eſt. Primò, Eius partis, quã deberet, ceteris 61
conſpirantibus ad reſtitutionem, nempe 100. aureorum. Secundò, Partis, quam deberet, vno recuſante reſtitutionem, nẽpe 150. ſi enim Stichus noluiſſet reſtituere, tunc Caius cum Titio debuiſſet reſtituere in ſolidum, collatis vtrimque 150. Tertiò, Totius, quod debuiſſet ſoluere, vtroque ſocio reſolutionem recuſante, nempe 300. *Si vni facta ſit condonatio.*

DVBITATIO IX.

Quomodo cenſeatur quis cauſa damni negatiuè.

RESpondeo, Si non impediat damnum, dum 62
ex officio tenetur. hoc fit tribus modis, qui notantur his verbis, *mutus, non obſtans, non manifeſtans. Mutus* dicitur, qui omittit præcipere, ſi erat Superior; conſulere, ſi cõſultor; clamare aut ſtrepitum *Cauſa negligendo.*

pitum edere, ſi erat cuſtos rei, ad damnum impediendũ. *Non obſtans* dicitur, qui omittit opem vel operam, qua poterat damnum impedire, & quam ex officio tenebatur nauare, vt Principes, Magiſtratus, Præpoſiti viarum, & ſimiles. *Non manifeſtans* dicitur, qui cùm eo officio teneatur, omittit manifeſtare malefactorem, ſiue ante factũ, quando damnum erat impediendum, ſiue poſt factum, quando ſarciendum; vt cuſtos rei cuſtodiendæ deputatus. ita paſſim has cauſas explicant Sotus, Caiet. Silueſt. Medina, & Nauarrus ſuprà.

DVBITATIO X.

Vtrùm qui hoc modo cauſa damni fuere, ſemper teneantur ad reſtitutionem.

63 CAietanus v. Reſtitutio, c. 1. §. Aduerte, quòd in his tribus; putat etiam eos teneri ad reſtitutionem, qui etſi ex officio non tenerentur, tamen tenebantur ratione articuli neceſſitatis, & facilè poterant ſine ſuo incommodo damnũ impedire; vt ſi ſcias aliquos ſtatuiſſe ſpoliare domũ, vel occidere, & niſi indices, ſequetur damnum. Ratio eſt; quia talis cenſetur cauſa illius damni, ſaltem indirectè; quod ſufficit. Idem tenent Angelus v. Furtum, n. 26. & Richar. d. 15. art. 5. q. 4. & quidam alij, cum hac limitatione, ſi, quòd non impedias, ex malo animo facias. Sed contraria ſententia eſt communis, pro qua

Solùm is, qui obligatur ex officio, tenetur ad reſtitut.

Dico Primò, Neminem ratione damni non impediti teneri ad reſtitutionem, niſi ad hoc obligatus fuerit ex officio. colligitur hoc ex D. Thoma
64 q. 62. a. 7. ad 3. & docet Medina q. 9. Nauar. c. 17. n. 18. Couar. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 3. n. 5. qui dicũt hanc ſententiam eſſe ferè communem. Ratio eſt; quia qui non obligatur ad impediendum ex officio, ſolùm obligatur ex charitate: atqui violatio obligationis ex charitatis lege naſcentis, non inducit neceſſitatem ſarciendi damni; id enim proprium eſt vinculi Iuſtitiæ, vt omnes tradunt.

Obiectiones.

Dices Primò, cap. Quantæ, de ſent. excommunic. Innocent. III. dicit, *eos, qui conſentiunt iniicientibus violentas manus in Clericos; & eos qui iniiciunt, pari pœna condemnari ab Eccleſia,* nempe pœna excommunicationis. Secundò, cap. Sicut dignum 6. de homicidio, Alexander III. ait: *Qui potuit hominem liberare a morte, & non liberauit, occidit.* Tertiò, qui ſuadet alteri, ne impediat furem vel latronem aggredientem aliquem, tenetur ad reſtitutionem: ergo etiam is, qui non impedit, dum facilè poteſt.

Solutio.

65 Reſp. Ad Primum. Innocentius ibi loquitur de iis, qui conſentiunt vel non impediunt, cùm ex officio teneantur impedire; vt exponit Gloſſa quamquam non negauerim poſſe excommunicationem ferri etiam in talem, qui non tenetur ex officio. Inde tamen non ſeqitur, eum obligari ad reſtitutionem: nam propter peccatum mortale poteſt quis excommunicari, non tamen obligari ad reſtitutionem.

Ad Secundum. Dicitur *occidere*; ſicut is, qui non paſcit fame morientem; nempe culpa homicidij, vt eſt contra charitatem, non vt contra iuſtitiam, c. Paſce, d. 87. ex Ambroſio.

Impediens defenſionem.

66 Ad Tertium. Medina, conceſſo antecedente, negat conſequentiam, & conatur oſtendere, eum, qui remotior eſt, interdum teneri, quando propinquior non teneretur. Sed ex dictis cap. 12. dubit. 18. colligitur, antecedens eſſe diſtinguendum: ſi enim is, qui ſuadet tibi ne latronem, qui inuadit innocentem, impedias, id faciat ſine vi aut fraude, non tenetur ad reſtitutionem, quamuis grauiſſimè peccet contra charitatem. Ratio eſt; quia non fecit contra aliquod Ius iuſtitiæ, quod alter habeat, ſed ſolùm contra charitatis debitum: ille enim innocens non habet Ius iuſtitiæ ad tuum auxilium, niſi quatenus in tua libera voluntate illud poſitum eſt. Vnde quamdiu libertas tuæ voluntatis non impeditur, non fit ei iniuria. Si tamen vi aut fraude impediret, tunc veram ei iniuriam irrogaret.

Ad rationem initio allatam pro ſententia Caietani, Reſpondeo, Eum, qui tali modo eſt cauſa damni, ſolùm eſſe cauſam priuatiuam; quæ cùm nullo modo influat in effectum, non tenetur ad reſtitutionem; niſi ex officio obligata fuerit ad impediendum. ſi enim ſolùm ex charitate teneatur, ſolùm contra charitatem peccabit. 67

Sed quid ſi fur det tibi aliquid, ne impedias ipſius furtum, clamando vel manifeſtando, teneberiſne ad reſtitutionem.

Si fur det pecuniam, ne impedias.

Reſp. Primò, Te non teneri ad reſtitutionem pretij, niſi fortè ſit pars furti. hanc enim teneris reſtituere, rationem rei acceptæ. 68

Secundò, Quod ad compenſationem damni attinet, Sotus l. 4. q. 7. a. 3. putat te etiam non teneri: quod probatur Primò, Quia non ideò magis obligaris ad impediendum, quòd pretium acceperis vt non impedias. Secundò, Quia recipiendo illud pretium, non facis iniuriam ei, quem fur parat inuadere: ſicut non facis iniuriam, dum precibus tibi perſuaderi ſinis, ne maleficium impedias.

Contrarium videtur verius, quod tenet Petrus Nauarra l. 3. cap. 4. num. 132. & Salonius pag. 273. Ratio eſt, quia hic non ſolùm eſt non impeditio, ſed etiam actus poſitiuus, quo animat furem: ſine quo vel non feciſſet, vel non tam audacter & ſecurè feciſſet. Aliud enim eſt, non impedire; aliud, externo aliquo ſigno animare & ſecuritatem reddere: accipiendo autem pretium, videtur ſpondere ſecuritatem. Quòd ſi ſolùm non impediret, non teneretur, etiamſi pretium accepiſſet, vt benè probant argumenta.

Omnes qui ex officio tenentur.

Dico Secundò, Omnes, qui obligantur ex officio impedire damnum alterius, ſi id ex culpa graui negligant, tenentur ad reſtitutionem. Eſt communis ſententia Doctorum. Probatur; quia illi ex Iuſtitia debent illum actum impeditionis damni: ergo omiſſio eius eſt contra iuſtitiam: ergo ſi ex illa omiſſione ſequatur damnum, omittens eſt cauſa illius damni contra iuſtitiam. Conſequentia patet, quia ſicut damnum, quod ſequitur ex iniuſta commiſſione, eſt iniuſtum: ita etiam quod ſequitur ex iniuſta omiſſione. Vnde ſicut teneris ad reparationem damni, quod alteri datur ex opere tuo, contra Ius ipſius facto, ſeu contra Iuſtitiæ debitum commiſſo; ita etiam teneris ad illud quod datur ex omiſſione, quæ ſit contra Ius ipſius, ſeu contra debitum quo ipſi obligaris. quomodo debitor tenetur creditori ad intereſſe, quod ſequitur ex non præſtita ſolutione debita, vt rectè, Medina q. 8. 69

Magiſtratus, &c.

Ex his infertur Primò, Principes, Magiſtratus, Prætores & Duces belli, teneri ad reſtitutionem, 70

ſi omit

ſi omittant impedire furta,latrocinia,iniuſta monopolia , & ſimilia damna , cùm poſſint ſine ſuo notabili detrimento vitæ,famæ,honoris , aut rei familiaris.Ita Siluester Reſt.3.q.5. & alij Doctores.Ratio eſt;quia ex officio,ac proinde lege Iuſtitiæ commutatiuæ tenentur, tamquam ad hoc conducti:ideò enim ſtipendia & honores à Republica accipiunt. Dico, *Sine notabili detrimento:* quia non tenentur impedire damnum minus, cum ſuo maiori vel æquali,ita enim cenſentur Reipublicæ operam ſuam veluti locaſſe,vt grauia communitatis damna(vt ſunt latrocinia, hæreſes,& ſimilia) teneantur impedire,etiam cum vitæ periculo; quia talia longè præponderant damno priuato:damna verò priuatorum,quando id facere poſſunt ſine pari damno ſuo.

71 Infertur Secundò, Idem dicendum de omnibus illis,qui per modum contractus ſeſe ad alicuius rei cuſtodiam obligarunt, ſtipendia ob eam cauſam accepturi.nam lege Iuſtitiæ tenentur cuſtodiam prętare; vnde ſi omittant,tenentur damni ſecuti,ſiue ab hominibus inferatur , ſiue à feris; vt cuſtodes hortorum, vinearum, ſaltuum, ſtagnorum,&c. Debet tamen damnum iſtud eſſe magni momenti,& dominus iuſta ratione inuitus:vnde ſi cuſtos permittat aliquid pauperi,non ideò ſtatim tenebitur.vide Nauarrum cap. 17 num.121.& 123.

72 *Si pœnam non curant ſolui.* Sed difficultas eſt,Vtrùm,ſi pœna ſit conſtituta in eos qui certo loco venantur,lignantur,paſcũt, aut certas merces exportãt aut important,aut vectigal non ſoluunt;cuſtodes diſſimulantes aut nõ accuſantes teneantur eam compenſare? Quidam putant teneri.ita Petrus Nauarra l.3.c.4.n.142. Solonius q.62.a.6.controuerſ.5.colligitur ex Soto lib.1.q.6.a.6.in fine quartæ ſolutionis. Ratio eſt; quia non accuſando,vel non apprehendẽdo, ſunt cauſa damni ſuis dominis,à quibus ſtipendia accipiunt,quorum tenentur commoda procurare.cùm enim domini,hoc ipſo,quo quis contra legem huiuſmodi pœnalem delinquit,ius acquirant ad mulctam pecuniariam;tenentur ipſi hoc ius non negligere:quod ſi negligant,peccant cõtra iuſtitiam;ac proinde tenentur de damno ſecuto.Hæc ſententia eſt probabilis.

73 *Verius eſt non teneri.* Contrarium tamen videtur verius:Hos cuſtodes non teneri mulctam dependere, quæ delinquentibus irroganda erat.Ita Nauarrus cap.25. num.34. Siluester Reſtit.3. quæſt.5.Idem tenuit S Bernardinus, teſte Siluestro & Nauarro. Ratio eſt,non quòd pœna non debeatur ante ſententiam,vt videtur velle Nauarrus;(non enim hic agitur de ſolutione pœnæ,ſed de damno dato,vel commodo contra officium neglecto)ſed quia cuſtodes huiuſmodi,non tenentur ex iuſtitia accuſare,vt dominus vel Reſpublica ditetur mulctis; ſed ſolùm vt damna impediantur,& vectigalia ſoluantur;officium enim illorum non eſt mulctas procurare,vel vectigalia recipere,& res ſuæ cuſtodiæ creditas, indemnes præſtare. Leges quoque pœnales & commiſſoriæ non ſunt factæ,vt Reſpublica ex pœnis locupletetur,ſed leges ſeruentur,& ſubditi officium præſtent.Vnde neque Procurator fiſcalis non accuſans, neque Iudex non condemnans in tali caſu,tenentur ad pœnæ illius compenſationem.

74 *Tutores.* Infertur Tertiò,etiam teneri tutores & curatores,qui negligunt impedire damna pupillorum & minorum,nam ex iuſtitia ad hoc obligantur. Etſi enim ſtipendia non recipiant,tamen poteſtas publica,ſiue lege,ſiue imperio,poteſt hanc obligationem imponere,& ipſi tenentur admittere,& vbi admiſerint,lege iuſtitiæ ſunt obſtricti. Simi- 75 *Famuli.*
lem obligationem contrahit famulus,quando ei domus vel rerum cuſtodia à domino demandatur; ſecùs eſt ſi non demandatur. Nam non hoc ipſo, quo quis alteri famulatur, tenetur iuſtitiæ lege res ipſius cuſtodire,ſaltem contra domeſticos:ad hoc enim non cenſetur ſe obligaſſe,niſi ia cui inter famulos ea cura ſpeciatim eſt cõmiſſa. Vnde ſi alium famulum videat aliquid ſurripientem,non tenetur lege iuſtitiæ impedire;& conſequenter nec damnum reſtituere.Contra externos tamen tenetur;nam ratione famulatus cenſetur obligari ad res domini ab iniuria externorum tuendas,vt rectè docet Sotus lib.4.q.7.a.3.& ita ferè habet communis gentium ſenſus. Cui verò domus cura commiſſa,tenetur ex officio cuſtodire,etiam contra domeſticos.Simili modo,multo- 76 *Teſtis.*
rum ſententia tenetur teſtis,ſi iuridicè interrogatus,veritatem non manifeſtarit;vnde fiat vt alteri damnum detur,vel anteà datum non rependatur.Ratio eſt; quia teſtis tunc ex imperio Iudicis accipit obligationem & quaſi officium manifeſtandæ veritatis.Secùs ſi interrogetur non iuridicè,v.g. tamquam amicus aut familiaris,aut ſi res ſit occulta.Si tamen periculum vitæ,famæ vel rei familiaris inde illi impenderet, non teneretur, quamuis iuridicè interrogatus:ſicut nec Iudex cum pari diſcrimine tenetur damna priuata impedire.Illud tamen de obligatione teſtis non eſt certum,imò contrarium videri poſſit verius : de quo infrà c.30.dubit.8.dicetur.

Petes, Vtrùm confeſſarij teneantur,ſi pœni- 77 *Confeſſarij.*
tentem non cogant ad reſtitutionem,vel non moneant?Multi DD.docent teneri.Roſella Reſtit.2. num.5. Angelus Reſtit. vltimò, num.5. Nauarr. cap.17.n.22. Petrus Nau.l.3.cap.4.n.125. quam *Habentes curam animarum.*
ſententiam puto valdè probabilem, ſi loquamur de iis qui ex officio habent curam animarum,vt ſunt Epiſcopi & Parochi.Ratio eſt;quia cùm iſti ſint Superiores,ex officio tenentur regere ſubditos,& pro modo ſuæ gubernationis impedire,ne aliis damnum inferant:(ideò enim decimas à populo & ſtipendia Eccleſiaſtica percipiunt; ſicut Principes & Magiſtratus ſæculares tributa & vectigalia)ac proinde tenentur curare,ſi commodè poſſint, vt reſtitutionem faciant.eiuſdem enim rationis eſt damnum inferre,& illatum nolle ſarcire.quare cùm in hoc Sacramento adminiſtrando id commodè poſſint procurare;ſi negligant, tenentur de damno ex omiſſione ſecuto.Sufficit autem vt ex culpa lata vel etiam leui negligãt,vt 78
rectè Petrus Nauar.*Leui* inquam,non quæ ipſis leuis ſit,ſed quę leuis eſſet in eo,qui non tenetur ex officio,nec ſtipẽdia recipit.quæ enim culpa eſt leuis in eo qui facit non ex officio,eſt grauis in eo qui ratione officij & ſtipendij tenetur;quia maiorem diligentiam præſtare debet.Si verò loquamur de illis,qui ex officio ad curã animarum non *Religioſi & Cappellani.*
tenentur,vt ſunt Religioſi;verius eſt hos non teneri de damno ſecuto,etiamſi ex ignorantia vel negligentia pœnitentẽ non monuerint.Ratio eſt; quia adminiſtratio Sacramenti pœnitentiæ,præciſè non obligat confeſſarium ad impediendum damnum tertij , ſed ſolùm ad curandum bo-

num

num pœnitentis. & quamuis ex præſenti munere teneatur pœnitentem monere & inſtruere; non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, (ſicut Superior tenetur) ſed ex obligationẽ erga pœnitentem, qua tenetur eius ſalutem ſpiritalem procurare. vnde ſi omittat, peccat contra debitum iuſtitiæ, quo obſtrictus eſt pœnitenti, non quo tertio.

His addo, idem probabiliter dici poſſe de Epiſcopis & Parochis: quia eorum obligatio, qua lege iuſtitiæ obſtricti ſunt populo, ſolùm videtur eſſe in ordine ad ſpiritalia, vt ſuprà cap. 9. dubitatione 13. dictum eſt.

DVBITATIO XI.

Vtrùm hi teneantur in ſolidum, & quo ordine.

79 RESpondeo & dico Primò, Qui fuit cauſa damni, non impediendo, aliquo horũ trium modorum, cùm ex officio teneretur, obligatur in defectum aliorum ad reſtitutionem in ſolidum. Eſt communis DD. Ratio eſt; quia fuit cauſa ſine qua non, totius damni; quod ſufficit in cauſa permiſſiua. tunc enim cauſa permiſſiua dicitur verè cauſa, quando ſine eius permiſſu damnum non fuiſſet illatum, & ipſa, lege iuſtitię tenebatur impedire: de quo plura 1. 2. q. 6. a. 3.

80 Vtrùm autem inter has cauſas ſit aliquis ordo, non ita conſtat. Petrus Nauarrus nom. 147. putat, Primo loco teneri Superiorem, qui nõ impedit damna, vt Principes, Magiſtratus, Prælatos: ſicut enim in illis eſt primaria poteſtas impediẽdi; ita negligentia illorum cenſetur primaria cauſa damni. Secundo loco, cuſtodem rei. Tertio, teſtem, qui rogatus, non aperit veritatem; & cũ qui tenetur ex officio dare conſilium, rectáque monita, & negligit. Quæ ſentẽtia videtur vera, ſi ſint cauſæ damni æque propinquæ. Alioquin cuſtos rei particularis videtur priùs teneri quàm Magiſtratus, qui ſolùm eſt cuſtos vniuerſalis; quia hic adhibetur, vt illius defectum ſuppleat, eiuſque negligentia, eſt cauſa propinquior damni, quam negligentia Magiſtratus. *Quo ordine.*

Dico Secundò, Hæ cauſæ non impedientes, tenentur poſt omnes cauſas poſitiuas, & in defectum earum ſuccedunt. Ratio eſt; quia ſicut cauſa poſitiua eſt potior, magiſque influit quàm permiſſiua; ita etiam priorem locum habet in reſtitutione. Confirmatur, quia cauſa poſitiua animat aliquo modo malefactorem, ac proinde poſitiuè mouet & inclinat ad damnum inferendum; cauſa autem permiſſiua nullo modo inclinat, ſed ſolùm non impedit. *Cauſa permiſſiua tenentur poſt poſitiuas.* 81

82 Quòd ſi contingeret malefactorem, conſiderata Superiorum vel cuſtodum præterita negligentia, animari, alia eſſet ratio; tũc enim cauſa permiſſiua eſſet inſtar cauſæ poſitiuæ; ac proinde teneretur ſimul conferre in reſtitutionem cum poſitiuis, non poſt illas. *Niſi fortè animetur inde malefactor.*

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

De reſtitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda reſtitutio.

Habet Dubitationes 9.

EXPLICVIMVS duobus capitibus, quiſnam teneatur reſtituere ratione iniuſtæ acceptionis, eam immediatè exequendo, vel mediatè cooperando. Nunc breuiter dicendum de iis, qui tenentur ratione rei acceptæ; quales ſunt, qui bona fide rem alienam apud ſe habent.

DVBITATIO I.

Vtrùm is, qui bona fide rem conſumpſit, vel alienauit, teneatur poſteà ad reſtitutionem.

1 RESpondeo & dico Primò, Quicumque habet rem alienam, quamuis optima fide illã hactenus tenuerit, putans eſſe ſuam, ſimulatque tamen cognouerit eſſe alienam, tenetur ad eius reſtitutionẽ prima opportunitate, idque tantummodò ratione rei acceptæ. Ratio eſt; quia non poteſt retinere rem alienã inuito domino. Hinc lex ciuilis concedit domino euictionem & vindicationem rei ſuæ, vbicumque ea fuerit. Neque pretium, quod pro ea dediſti, exigere à domino potes (L. Mater tua. 3. L. Si mancipium. 23. C. de rei vind.) quia par non eſt, vt ipſe rem ſuam emat (L. Suæ. 16. ff. de contrah. empt.) ſed illud tibi à venditore repetendum. L. 1. ff. de euict.

2 *Non poteſt exigere pretium rei.*

Quòd ſi eam, poſtquam ſciueris eſſe alienam, vlteriùs detineas, habita reſtituendi opportunitate: incipis eſſe poſſeſſor malæ fidei, & obligari non ſolùm ratione rei acceptæ, ſed etiam ratione iniquæ detentionis, quæ æquiualet iniquæ acceptioni. vnde ſi interim pereat, quamuis caſu, teneris ad reſtitutionem; quia cenſeris eſſe in mora.

Dico Secundò, Si is, qui rem alienam bona fide poſſidebat, eam interim conſumpſit, vel alienauit, ſolùm tenetur reſtituere id, quo inde factus eſt locupletior. Eſt communis DD. vide Caietanum q. 62. a. 6. Medinam q. 10. de reſtitut. & Silu. Reſtitutio 3. q. 7. Nauar. c. 17. n. 7. & ſequentibus. Ratio eſt, quia ſolùm tenetur ratione rei acceptæ; quæ cùm non ampliùs apud illum extet, ceſſat quoque cum ea eius obligatio. 3 *Si conſumpta vel alienata bona fide.*

Hinc ſequitur Primò, Si eam bona fide emit, & deinde eodem pretio vel minoris bona fide vendidit, ad nihil teneri. ſi verò pluris vendidit, ita vt rem familiarem auxerit, tenetur ſolùm reſtituere illud auctarium. 4 *Si bona fide vendidit.*

Secundò, Si eam dono accepit & vendidit, tenetur reſtituere pretium; niſi fortè illud inſumpſerit in luſum, vel largitiones, ita vt ex eo non ſit factus locupletior. quod intellige, ſi alioquin talia impendia facere non conſtituerat. ſi enim iam decreuerat, vel ſi neceſſarium erat impendere, quamuis illius rei pretium non obtigiſſet; 5 *Si factus locupletior.*

iam pepercit rebus ſuis, quas impendiſſet: & ſic cenſetur factus locupletior. Vnde tenetur, quatenus rebus ſuis, inſumendo aliena, pepercit: vt ſi inſumpſit decem aureos ex re aliena, ſolúmque pepercit quinque ex ſuis, eò quòd non conſumpſiſſet niſi quinque, non tenetur niſi ad quinque: quia his tantummodò videtur locupletior.

6 Tertiò, Si eam bona fide donauit, non donaturus aliam ſimilem vel diſſimilem, ſi hanc non habuiſſet, non tenetur ad quidquam; quia non eſt factus ditior. Secùs eſt, ſi aliam ex ſuis erat donaturus: quia tunc pepercit rei ſuæ, donando alienam, & ita compendium ex re aliena fecit.

7 *Si periit ex culpa.* Quartò, Si res periit durante bona fide, ad nihil tenetur, ſiue fortuitò, ſiue culpa parua aut magna perierit: quamuis Nauarrus c. 17. num. 7. contrarium inſinuet; dum ait: *Si abſque ipſius culpa periit.* & Sotus l. 4. de Iuſt. q. 7. art. 2. *Si abſque magna culpa periit.* Ratio eſt, quia non tenetur ratione damnificationis, ſeu iniuſtæ acceptionis; (nam conſumptio illius rei vel negligens cuſtodia, non eſt actio iniuſta, cùm bona fide ſe gerat erga illam, tamquam erga rem ſuam) ſed ſolùm tenetur ratione rei: ergo ſi res non extet nec in ſe, nec in pretio, quomodocumque id factum ſit, non tenetur. vide Siluestrum ſuprà.

DVBITATIO II.

Vtrùm poſſeſſor bonæ fidei teneatur etiam fructus perceptos reſtituere.

8 *Fructus extantes.* RESpondeo & dico Primò, Tenetur reſtituere omnes fructus qui apud illum extant, modò non ſint fructus meræ induſtriæ. Ratio eſt; quia fructus hoc ipſo quo proueniunt ex re tua, cedunt in tuum dominium, vt conſtat Inſtit. de rerum diuiſione. §. Si Titius, & ſequenti. Tales ſunt qui ſine vllo labore proferuntur, vt fœnum, glandes, poma, nuces, &c. & etiam qui interueniente labore, vt ſegetes, vuæ. In his tamen detrahendæ ſunt expenſæ. Fructus autem nudæ induſtriæ non ſunt reſtituendi, ne quidem à malæ fidei poſſeſſore: vt ſi quis aliena pecunia negotiatus ſit; vt ſuprà dictum eſt.

9 *Non extantes.* Dico Secundò, Si fructus quidem non extent, tamen illis factus ſit locupletior, tenetur quatenus locupletior: ſiue illi fructus fuerint merè naturales, ſiue mixti; id eſt, ex re, mediante induſtria, prouenientes. Ita Gabriel in 4. d. 15. q. 3. a. 3. dubio 5. Ioannes Medina C. de reſtit. q. 10. Couarr. lib. 1. variar. cap. 3. num. 6. & alij paſſim. Ratio eſt, quia fructus debentur domino, detractis expenſis; in locum autem fructuum ſuccedit eorum pretium, qua parte eo factus eſt ditior: idque ſeruandum eſſe in foro conſcientiæ, docet Silueſter v. Fructus, quæſt. 1.

10 *Fructus mixti.* Aduerte tamen, in quibuſdam tribunalibus, fructus mixtos non extantes (etſi inde factus ſis ditior) iudicari non eſſe reſtituendos, vt refert Couarruuias lib. 1. variar. cap. 3. n. 6. quæ etiam eſt multorum Iuriſperitorum ſententia, vt ibidem docet. Nec videtur omnino improbabilis; nam quædam Iura huic videntur fauere. Inſtitut. de rerum diuiſione. §. Si quis à non domino. L. Quæſitum, 40. ff. de acquirendo rerum dominio.

Contrarium tamen, quod diximus, puto verius; quia eſt communis ſententia, & firmiore nititur ratione, & fauet apertus textus L. Si & me & Titium, 32. ff. Si certum petatur. Ad Iura illa reſponderi poteſt, eſſe intelligenda eo caſu, quo non ſis factus locupletior.

Dices, L. Qui ſcit. 25. §. vlt. ff. de vſuris, dicitur, 11 *Bonæ fidei emptorem, qui priusquam fructus perciperet, cognouit fundum alienũ eſſe, cenſeri adhuc bonam fidem habere, vt fructus ſuos efficiat, donec fundus euictus ſit*: ergo etiamſi extent, poteſt retinere.

Reſp. Hanc legem non videri æquam ſeu veram: certum enim eſt, ſimulatque quis nouit rem eſſe alienam, non poſſe fructus eius ſuos facere, vt apertè colligitur L. Qui bona fide. 23. & L. Bonæ fidei, 48. ff. de acquirendo rerum dominio; quia fructus cedunt ſolo, vt ſuprà oſtenſum eſt. Neque mirum, interdum in Pandectis huiuſmodi antinomias reperiri, quas fruſtrà nituntur Interpretes conciliare: quia hoc Opus collectum eſt ex plurimorum Iuriſconſultorum reſponſis, qui ſæpè contraria ſentiebant; & Collectores non poterant in tanta voluminum & ſententiarum multitudine ſemper meminiſſe quid alibi poſuiſſent. vide Couarruuiam ſuprà num. 7.

Dico Tertiò, Poſſeſſor bonæ fidei non tenetur 12 *Qui non percepti per negligentiam.* ad reſtitutionem fructuum, quos ratione negligentiæ ſuæ non percepit, ſicut tenetur poſſeſſor malæ fidei. Probatur; quia cùm non ſit factus ditior, non tenetur ratione rei acceptæ; & cùm non fuerit cauſa iniuſta damni, domino obuenientis, (ſicut poſſeſſor malæ fidei, iniuſta detentione) non tenetur ratione iniuſtæ acceptionis.

DVBITATIO III.

Vtrùm ſi emeris rem furtiuam bona fide, tenearis eam domino reddere; an verò poſſis diſſoluere contractum, recepto pretio.

RESpondeo & dico Primò, Si gratis eam accepiſti, teneris, vbi cognoueris alienam, domino reſtituere: nec potes reddere furi, niſi moraliter ſis certus, furem reſtituturum. Ratio eſt; 13 *Si gratis accepta.* quia teneris ratione rei acceptæ, quæ apud te eſt: non furi, cùm non ſit eius: ergo vero domino. Nam reſtitutio, quæ facienda eſt ratione rei acceptæ, debet fieri illi cuius res eſt.

Dico Secundò, Si bona fide eam emiſti, vbi intellexeris eſſe alienam, poteris reſcindere contractum, & reddere furi, à quo accepiſti, vt pretium recuperes: nec teneris tunc domino reſtituere. Ita 14 *Si empta fide bona, poteſt reſtitui furi.* docet Nauarr. c. 17. n. 9. Silueſter v. Reſtit. 3. q. 7. Angelus Reſtitutio 1. n. 1. Gabriel in 4. d. 15. q. 3. a. 3. dub. 5. vbi citat Hoſtienſem; Alex. Halenſis 4. p. q. 86. membro 3. art. 5. Probatur Primò, Quia nullam iniuriã intuliſti domino hanc rem emendo & apud te detinendo, cùm bona fide egeris: ergo non poteſt dominus meritò ægrè ferre, tamquam iniuria affectus; ſi eam, ne pretium amittas, in eo ſtatu, in quo erat antea, conſtituas.

Secundò, Quia hic contractus fuit omnino inuoluntarius: error enim dedit cauſam contractui; nam ſi ſciuiſſes eſſe alienam, noluiſſes eam emere: aut certè fuit non voluntarius, ita vt non voluntariè habeas rem alienam: ergo poteſt contractum reſcindere, & rem acceptam reſtituere, vt pretium recuperes, conſequentia probatur,

quia

quia talis contractus vel natura ſua eſt nullus, propter defectum voluntarij; vel certè in irritum reuocari poteſt, pro arbitrio eius qui deceptus eſt, vt infrà cap.17.dub.5.dicetur. Tertiò, Si quis inuentam rem alienam in plateis, ſibi aſſumeret, & poſteà aduerteret eam ſibi fore damnoſam, poſſet reponere eodem loco: nec teneretur eam cum ſuo damno ſeruare, vt domino reſtituatur: ergo, &c.

Contrariam probabile.

15 Aduerte tamen, contrariam ſententiam eſſe probabilem, quam tenet Caietanus 2.2.q 62.art. 6.Sotus l.4.q.7.a.1.& Conar.ad reg. Peccatum 3. p.in initio, & lib.1.variar.cap.3.n.6.quorum hæc ſunt præcipua argumenta.

Argumenta contraria ſententia.

16 Primò, Si talis emptor rei alienæ poteſt eam furi reddere, vt pretium recuperet: ergo, ſi fur non inueniretur, vel ſi obiiſſet, poſſet eam alteri vendere, ne damnum patiatur.

Reſp. Negando conſequentiam, quia ſi non inueniatur à quo illam emit, iam nō poteſt contractum reſcindere, nec rem in eodem ſtatu conſtituere; vnde tenetur eam domino reddere: quia neque poteſt eam retinere, cùm ſit aliena; neque poteſt eam vendere, cùm eius dominium transferre non queat; neque etiam poteſt à domino pretium exigere; quia nullum ius habet in dominum, cùm ſine domini culpa ad ipſum peruenerit; ſed tantùm Ius habet in venditorem: ac proinde ab hoc ſolo poteſt damnum ſuum ſarcire, & non alio.

17 Secundò, Qui rem furtiuam reddit furi, cooperatur ipſius iniquæ detentioni: ergo, &c.

Reſp. Negando antecedens; vtitur enim iure ſuo, vt ſe indemnem præſtet, relinquens furem ſuæ conſcientiæ, non enim ſuadet vt non reſtituat; quin potiùs illi præbet reſtituendi exemplum: neque etiam dat occaſionem noui peccati, quia fur iam antè non conſtituerat reſtituere.

18 Tertiò, Si dominus rei poſſet conuenire talem emptorem coram Iudice, Iudex eum condemnaret ad reſtitutionem: ergo etiam anteà tenebatur reſtituere.

Reſp. Negando conſequentiam; ideò enim cōdemnabitur emptor ad reſtitutionem, quia res aliena apud ipſum reperitur. Iudex enim ſtatim inquirit à quo eam emerit: qui ſi poteſt inueniri, iubet, non vt illi reſtituat; (quia non vult dominum rei per iſtas ambages ducere) ſed vt reſtituat domino, cuius eſt, & ipſe ſi velit pretium ab illo recuperet. Iudices enim, id quod eſt expeditiſſimum ſequi ſolent: ſi ille inueniri nequit, iam æquè tenebitur domino. quòd ſi furem ſciens, nolit ipſum detegere, meritò à Iudice in pœnā condemnatur, vt rem domino, non furi, reſtituat.

Si empta fide mala.

19 Dicò Tertiò, Si mala fide rem emiſti, vt tibi retineres, ſciens vel dubitans eſſe furtiuam; teneris eam domino reſtituere. Ita docet Nauarrus, Caiet. Sotus & Couar. ſuprà. Ratio eſt; quia iſte tenetur non ſolùm ratione rei acceptæ; ſed etiam ratione iniuſtæ acceptionis. accepit enim rem aliená inuito domino, ſciēs vel dubitans eſſe alienam. ergo etiamſi periret, teneretur de damno: ac proinde tenebitur eam domino reddere, etiamſi oporteat pretiū amittere. Confirmatur; quia cùm ſciuerit eſſe alienam, & nihilominùs voluerit emere; cenſetur damnum in ſe voluiſſe ſuſcipere, & iure ſuo cedere, quod habuiſſet ad cōtractum diſſoluendum, ſi alienam eſſe ignoraſſet. Itaque ſibi imputet, quòd pretium dederit pro ea re, quam ſciebat reſtitutioni obnoxiam.

Petes, Vtrùm ſaltem poſſis repetere pretium, quod pro ea dediſti?

An pretium à domino poſſis exigere. 20

Reſp. Si eam ſciens eſſe alienam paruo pretio emiſti, vt domino inuento reſtitueres; pretium repetere potes, & dominus in conſcientia tenebitur reddere, & in foro externo etiam cogetur, vt colligitur Inſtit. de obligationibus, quæ quaſi ex contractu. §.1.& L.2. Si quis abſentis. ff. de negotis geſtis. Ratio eſt; quia vtiliter geſſiſti negotium domini: non enim dediſti pretium, vt rem tibi retineres, ſed vt eā periculo, in quo erat, eximeres, ne domino periret. Vide Couarruuiam ad regul. Peccatum 3.p. in initio num. 5. Si magno vel pænè æquali in eundem finem comparaſti, non tenetur dominus totum refundere; (niſi fortè prudenter putaueris eam longè pluris valere) quia nihil vtilitatis tali emptione domino attuliſti, nec vtiliter eius negotium egiſti. tenebitur tamen ad aliquid arbitrio prudentum, nimirum quantum prudenter, gerendo negotium ipſius, impendere potuiſti. colligitur d.L. Si quis abſentia. ff. de negot. geſtis. Si verò eam tibi emiſti, non potes pretium repetere: quia neque nomine venditionis (non enim domino rem ſuam vendere potes) neque nomine geſtionis negotij, quia non eius cauſa emiſti. colligitur ex L. Si pupilli. 6. §. Sed & ſi quis negotia. ff. ſuprà. vide Gabrielem & Silueſt. ſuprà.

21 *Contraria nō improbabilis.*

Circa hanc Tertiam propoſitionem Notandum Primò, Contrariam ſententiam, Nempe etiam eum, qui mala fide emit, poſſe contractum cum fure initum reſcindere, vt pretium redipiſcatur, non videri improbabilem, eam enim tenent Alexander Haleuſis, Gabriel, Angelus & Silu. ſuprà. Ratio illorum eſt, quia ſibi quiſque conſulere poteſt præ altero: præſertim cùm reſcindendo contractum non conſtituat rem peiori loco, quàm erat antè. Hæc ſententia videtur valdè rationi conſentanea, quando reſcinditur ex continenti, vel non ita diu poſtquam eſt initus: quia non cenſetur notabilem iniuriam domino feciſſe, rem ipſius tantiſper contrectando.

22 *Res aliis permixta.*

Notandum Secundò, Ea, quæ hiſce tribus Dubitationibus dicta ſunt, potiſſimùm eſſe intelligenda de rebus alienis, quæ propriis non ſunt ita permixtæ vt diſcerni nequeant. quę enim ita permiſcentur vt non poſſint diſcerni, tranſeunt in dominium eius, cuius rebus permixtæ ſunt, & perit obligatio realis, ſolúmque manet perſonalis, iuxta Silueſtrum Vſura 6.q.1. Ioan. Medinam q.10.de reſtitutione, & Angelum v. Vſura 2.n.18. quorum ſententia eſt probabilis & conſentanea Legi, Si alieni nummi. ff. de ſolutionibus, vbi de alienis nummis dicitur, *Si mixti eſſent, ita vt diſcerni non poſſent, eius fieri, qui accepit, in libris Caij ſcriptum eſt: ita vt actio domino cum eo, qui dediſſet, furti competeret.* Ratio eſt; quia in talibus non eſt cauſa, cur potiùs hæc pars quàm illa cenſeatur aliena. Itaque ſi emeris frumentum, oleum, & ſimilia, quæ furto ſublata fuere, & rebus venditoris eiuſdem generis permixta, non teneris ad reſtitutionem, etiamſi id ſcias, & res apud te adhuc extet, vt docet expreſsè Medina quæſt.10. Verùm de hoc plura infrà cap.20.dubit.18. num. 156. & ſequentibus.

Si res aliena propriis ſint permixta.

DVBITATIO IV.

Vtrùm ſi dubites an res ſit aliena, poſſis eam accipere, retinere, alienare.

23 *Si dubiũ ſuperueniat.* RESpondeo & dico Primò; Qui initio bona fide rem accepit vel habuit, ſi poſteà incipiat dubitare an ſit aliena, tenetur inquirere veritatem, & manente dubio poſt inquiſitionem, non tenetur reſtituere: ſed manet in poſſeſſione bonæ fidei. Ita Ioannes Medina q. 10. & Silu. Reſtitutio 3. q. 7. §. Tertium, Gabriel ſuprà, & alij. Ratio eſt, quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis: vnde niſi moraliter certus eſſe incipiat, alienam eſſe, non tenetur ea ſe priuare. vide cap. 6. dubit. 3. de præſcriptione. Hinc ſequitur, Si rem illam, domino poſt diligentem inquiſitionem non inuento, vendat, non teneri poſteà illo comparente; vt rectè Siluester, Gabriel & alij. Ratio eſt; quia neque tenetur ratione iniuſtæ acceptionis, cùm bona fide illam habuerit, & vendiderit; neque ratione rei acceptæ, vt quæ nec per ſe ipſam, nec per aliquid ſui, quod vicem eius ſuppleat, apud ipſum extet. Quod addo, quia ſi ipſe ex ea factus eſt locupletior, eatenus tenetur. res enim ratione illius acceſſionis, quæ ex ea rebus illius facta eſt, cenſetur adhuc extare.

Dices, Quid ſi occurrente dubio, non inſtituit inquiſitionem, & poſteà certò deprehendat rem fuiſſe Titij?

Reſp. Tunc tenetur Titio reſtituere non ſolùm rem illam, ſed etiam fructus conſumptos ex eo tempore, quo dubitare cœpit. ratio eſt; quia ex quo exorta dubitatione, an eſſet aliena, cœpit negligere inquiſitionem, non fuit ampliùs poſſeſſor bonæ fidei, ſed mala fide & contra conſcientiam ſuam rem illam, cum ea animi diſpoſitione poſſedit. Deinde ex iuſtitia tenebatur veritatem inquirere; vnde omiſſio illa ſeu negligentia fuit contra iuſtitiæ legem. quare tenetur damni, quod ex ea omiſſione vero domino obuenit.

24 *Si ab initio dubitet.* Dico Secundò, Qui dubitat vtrùm res ſit aliena, poteſt nihilominùs eam accipere titulo donationis, permutationis, emptionis, &c. modò eo animo accipiat; vt eam domino, ſi poſt diligentem inquiſitionem inuenerit, reſtituat. Ratio eſt; quia in hoc nullam facit domino iniuriam, ſed beneficium; nam alioquin fortaſſe numquam fuiſſet reſtituenda.

25 Dico Tertiò, Quòd ſi non eo animo eam accipiat, ſed potiùs vt ſibi retineat, peccat quidem, vt ſuprà dictum eſt, non tamen tenetur eam ſtatim reſtituere, ſed mutato animo, debet diligenter an aliena ſit inquirere, & vbi moraliter certus fuerit alienam eſſe, integrè reſtituere cum fructibus etiam conſumptis. ſi autem aliquid dubij remanſerit, tenetur eam cum altero, de quo dubitat, diuidere; plus vel minus pro ratione dubij & inclinationis animi illi aſſignando: qui ſi ſit perſona nota, ei ſua pars tribuenda; ſi verò ſit ignota, pauperibus. Ita Caietanus q. 62. art. 5. Sotus lib. 4. q. 7. art. 1. circa tertium argumentum, Ioannes Medina quæſt. 17.

Ex dictis ſequitur, Si accipias rem aliquam ab eo qui bona fide poſſidebat, neque moraliter certus ſis, tuam eſſe, non poſſe te retinere, ſed totam debere reſtituere; quia in dubio poſſeſſio illi fauet, ita vt niſi moraliter certum ſit eius non eſſe, non poſſit ea ſpoliari: & ita in omnibus tribunalibus apud omnes gentes iudicatur. Si verò neuter poſſidebat, vel alter non bona fide poſſidebat, non potes in dubio totam tibi vindicare, ſed prout animus magis in hanc vel illam partem inclinat, reſtitutio ex ea facienda. quare in pari dubio, poteris retinere dimidium: ſi probabilius putes eſſe alienam, ei maior pars reddenda: ſi tuam, tu maiorem retinebis, ìdque ſecundùm varios gradus, qui in hoc aſſenſu eſſe poſſunt. cùm enim neutri poſſeſſio ſuffragetur, res ex coniectura & opinione iuris vtriuſque partis ſtatuenda eſt.

DVBITATIO V.

Vtrùm qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente, teneatur contractum venditionis reſcindere, reddito pretio emptori cui vendidit, an ſufficiat cedere ei ſua actione.

NAuarrus cap. 17. num. 8. exiſtimat ſatis eſſe, vt cedat ei ſua actione. v.g. emi equum à Petro, & vendo eum Paulo bona fide; deinde reſcitur eſſe Ioannis, eique reſtituitur: dicit Nauarrus me non teneri refundere pretium Paulo, cui vendidi, à quo Ioannes recuperat equum, ſed ſufficere vt ei cedam actione, quam habeo in Petrum, à quo emi. Sed contrarium eſt tenendum; nempe 26
Tenetur reſtituere pretiũ. vbi conſtiterit rem eſſe alienam, & Paulus voluerit idcircò contractum reſcindere, debere me eſſe paratum reſcindere, & pretium reſtituere. Ita docet Sotus l. 4. q. 7. art. 2. & colligitur ex D. Thoma q. 77. art. 2. Probatur; quia qui vendit alteri rem vitioſam tamquam bonam, vbi conſtiterit de vitio, tenetur ſe paratum exhibere, vel ad tollendum vitium, vel ad reſcindendum contractum: ſicut ſi quis daret bona fide monetã adulterinam, teneretur poſteà dare bonam, vel reſcindere contractum: atqui hæc conditio eſſe alienum, eſt quoddam vitium rei: ergo, &c. Reſpondet Nauarrus, eſſe ſolùm vitiũ extrinſecum, rem verò intrinſecè non eſſe defectuoſam: ſecùs eſſe in falſa moneta & ſimilibus, quæ intrinſecum vitium habet. Sed hæc reſponſio non ſatisfacit: 27
nam nihil videtur referre, ſitne vitium intrinſecum an extrinſecum, quando reuerà tale eſt, vt emptor meritò ſit inuitus, faciátque eius ignoratio emptioné inuoluntariam. tunc enim emptio eſt inualida, ac proinde reſcindenda, (ſi velit emptor) reddito pretio. vt infrà cap. 17. dubit. 5. dicetur. Secundò, Quia venditor tenetur emptori de euictione: nec poteſt illum ad alium ablegare, cum quo illi negotium non fuit; ſed ipſemet tenetur illi ſatisfacere. vt conſtat ex L. 1. & multis aliis Iuribus, ff. de euict. & C. eodem. Tertiò, Quia venditor non potuit transferre dominium in emptorem, cùm res fuerit aliena: ergo etiam ex hac parte contractus eſt inualidus: ac proinde tenetur ei pretium reſtituere, ſi ipſe velit.

Dices Primò, Quid ſi Paulus eam mox reſtituat, antequam mihi exhibeat, tenebórne ei reddere pretium?

Reſp.

28 Reſp. Non tenebor; ſi videlicet ex illa redditione incurri damnum, non valens recuperare pretium à Petro, quod tamen potuiſſem recuperare, ſi rem illam mihi à Paulo redditam, ei reſtituiſſem. Si enim Paulus volebat à me pretium recuperare, debebat mihi rem illam reſtituere, vt ego me indemnem ſeruarem: iuxta ea quæ diximus dub. 3. Quòd ſi illa accelerata reſtitutio non ſit cauſa, cur ego nequeam pretium à me datum Petro, recipiſci, tenebor pretium, quod accepi à Paulo, eidem refundere; quia vendendo ipſi rem alienam, ei cauſam damni dedi, & ipſe ſua reſtitutione mihi viciſſim damnum non intulit; ſicut fecit, quando poteram me indemnem præſtare.

Si properè reſtituat.

Dices Secundò, Quid ſi domino comparente, Paulus, qui rem habet, non inueniatur.

29 Reſp. Tunc ad nihil teneor, niſi ex venditione factus ſim ditior: quia neque ratione rei acceptæ, cùm illam non habeam, & ex ea factus non ſim ditior: neque etiam ratione iniuſti damni; quia bona fide vendidi. Paulo etiam non teneor, quia nullum damnum ex rei emptione, quam à me habet, incurrit; cùm bona fide illam retineat.

Si poſſeſſor nõ inuenatur.

Dices Tertiò, Quid ſi mihi innoteſcat poſt venditionem, fuiſſe alienam, tenebórne monere dominum, vel indicare Paulo, eſſe alienam?

30 Reſp. Non teneberis, ſi inde tibi damnum imminderet; vt ſi non poſſes recuperare pretium, quod bona fide dediſti. Ratio eſt; quia cùm rem alienam non habes, nec alicui ſis cauſa damni iniuſta, non teneris cum magno tuo damno curare, vt dominus rem ſuam recipiſcatur: ſi tamen abſque tuo damno poſſis, teneris ex charitate.

Si poſt alienationem ſcias eſſe alienam.

DVBITATIO VI.

Vtrùm bona & debita incerta, (id eſt, quorum ignotus eſt dominus vel creditor) ſint pauperibus reſtituenda.

31 SVppono Primò, bona non cenſeri *incerta*, niſi poſt eam inquiſitionem, quæ iudicio prudentis pro rei qualitate videatur ſufficiens; maior enim diligentia, & in pluribus locis & longiori tempore adhibenda, quando res eſt magni pretij, quàm dum parui. Quòd ſi quis ante debitam diligentiam præſtitam, talia conuertat in pia opera; poſteà domino comparente, tenebitur ei ad integram reſtitutionem, vt communiter docent DD.

Incerta.

32 Suppono Secundò, nõ cenſeri *incerta*, quando cõſtat ea deberi certæ alicui cõmunitati, vel toti, vel maiori eius parti. etſi enim in particulari non conſtet, quid cui debeatur; tamen conſtat hæc eſſe illius cõmunitatis, ita vt ipſa tota, vel maior eius pars ius in illa habeat, & ſinguli vel plerique cenſeantur habere aliquid in illo cumulo: vt quando exercitus expilat iniuſtè pagũ vel oppidum; tunc enim reſtitutio facienda communitati, opera Magiſtratus, Epiſcopi vel Parochi, vt hi diſtribuant iis, qui in eo hominũ cœtu maius damnum accepiſſe iudicabũtur. Nec poteſt fieri in pauperes, aut in alia pia opera; quia hæc bona nõ cẽſentur eſſe incerta. Itẽ quando pauciores quidẽ ex illo conuentu damno affecti ſunt, tamen per aliquã induſtriã cognoſci poteſt qui ſint; videlicet opera Parochi vel Magiſtratus euocatis generatim vt cõpareant qui ſpoliati fuere, & examinatis vbi, quãdo, quibus & qualibus rebus ſpoliati, &c. quod faciendũ eſt in rebus magni momenti, non tamen id neceſſariũ in paruis, vt cùm quis minutis venditionibus fraudauit. Quando tali induſtria ſciri nequit quibus debeãtur, conferenda ſunt in pauperes, ſiue illius loci, ſiue alterius. His poſitis,

Debita communitati.

Reſp. & dico Primò, Bona *incerta* (id eſt habentia dominum ignotum) & incerta debita, ſiue ex contractu, ſiue ex delicto, reſtituenda ſunt in pauperes, ſaltem Iure poſitiuo vel conſuetudine. Eſt communis DD. ſententia, præterquam de bonis inuentis. Vide Couarruuiam ad reg. Peccatum p. 3. §. 1. n. 3. Ioan. Med. C. de reſtit. q. 3. cauſa 10. Nauar. c. 17. n. 92. & 93. & alios. 33

Incerta in pauperes conferenda.

De incertis ex delicto debitis probatur ex cap. Cùm tu, de vſuris. vbi Alexander III. iubet, *vt ea, quæ vſuris iniquè acquiſita ſunt, ſi non ſuperſunt illi quibus debentur, aut eorum heredes, dentur pauperibus: & vſurarij, eorúmque heredes eccleſiaſticis pœnis ad hoc cogantur.* quod DD. communiter extendunt ad *incerta* ex aliis delictis debita, (vt ex furto, rapina, damno dato, & iniquis contractibus) idque meritò, quia eadem vel etiam maior eſt in his ratione videlicet hominibus iniquis integrum ſit, ex iniquitate & iniuriis diteſcere. Nomine autem *pauperum* intelliguntur non ſolùm mendici, ſed etiam quibus neceſſaria ad decentem ſtatum deſunt, & etiam quæuis opera pia; vt inter ceteros docet Nauarrus c. 17. num. 93. 34

Pauperes qui.

De debitis *ex contractu*. v. g. ex depoſito, commodato, mutuo, venditione, &c. probatur; quia etſi de his non extet Canon, tamen vbique eſt conſuetudo piorum, vt hæc in pias cauſas expendantur, quando dominus inueniri nequit, vt animæ eius proſit.

Sed difficultas eſt, Vtrùm etiam Iure naturæ pauperibus piiſve operibus hæc ſint eroganda. Ferè omnes DD. ita ſentire videntur: id enim ſequi videtur ex ratione, qua vtuntur. aiunt enim hæc in pauperes eſſe reſtituenda, quia debitor Iure naturæ tenetur hæc reſtituere eo modo, quo poteſt; nempe vt vel ipſæ res, vel vtilitas ex illis ad dominum perueniat: atqui hoc fiet ſi dentur pauperibus ad ſalutem domini viui vel mortui: ergo Iure naturæ hæc in pauperes danda. Verùm hæc ratio, etſi rectè probet, Iuri naturali, ſuppoſita fide, conſentaneum eſſe vt ſic erogentur; non tamen probat, id lege iuſtitiæ eſſe debitum. Primò, Quia fieri poteſt vt dominus in hæreſi vel alio peccato mortifero obierit: quo euentu nihil poteſt ei prodeſſe. Secundò, Quia in quibuſdam locis fiſcus Principis occupat bona eorum, qui inteſtati moriuntur, & nullum heredem intra decimum gradum relinquunt. Item animalia incertorum dominorum oberrantia, ſi domini poſt diligentem inquiſitionem inuenti non fuerint, applicantur in Hiſpania quibuſdam Magnatibus. Idem fit de ceteris inuentis in Gallia, teſte Couarruuia ſuprà n. 5. quæ omnia iniquiſſima eſſent, ſi Iure naturæ pauperibus deberentur. Quòd ſi hæc illis non debentur, cur debeantur alia, cùm omnia æquè ſint dominorum incertorum? nec minùs hæc quàm illa in dominorum vtilitatem ſint expendenda? Tertiò, Quia fieri poteſt compoſitio cum Pontifice ſuper incertis, etiã iniuſtè acquiſitis, vt ea liceat retinere: quod ſignũ eſt, non eſſe Iure naturæ pauperibus debita. Quartò, Lex reſtitutionis eſt lex naturæ; atqui ratio naturalis non dictat hæc bona pauperibus 35 36

Quæ Iure pauperibus.

Non teneri Iure naturæ.

 eſſe

eſſe debita: alioquin etiam apud Ethnicos id di-
37 ctaret; quod conſtat non eſſe verum. Quintò, Omnis reſtitutio iure naturali debita, debetur certæ perſonæ vel certę communitati; ſicut etiam omne damnum & omnis iniuria ſit certæ perſonæ vel communitati: ſed hæc incerta non debentur certæ perſonæ vel communitati: ergo non debentur Iure naturali. Iure tamen poſitiuo vel arbitrio humano, poteſt aliquid deberi in incertum; vt ſi tradam tibi aliquid diſtribuendum in pauperes vel alias pias cauſas, in quas volueris, ex iuſtitia teneris; & niſi diſtribuas, iniuriam facis tum mihi, cuius rem retines; tum pauperibus in confuſo.

38 Ex his ſatis patet, hæc Iure naturali pauperibus vel piis cauſis non deberi. Vnde ceſſante lege poſitiua, vel conſuetudine vim legis habente, bona incerta non neceſſariò ſunt in pauperes eroganda. Itaque cùm ſolùm lex inueniatur de iis quæ ex delicto debentur, nempe de vſuris, putat Petrus Nauarra lib.4.c.2. n.47. ea quæ ex contractu debentur; poſſe tamquam adeſpota, poſt diligentem inquiſitionem retineri: quæ ſententia non eſt improbabilis, præſertim cùm non conſtet conſuetudinem eſſe in contrarium. Contrarium tamen in praxi, tamquam magis pium & communi Doctorum ſententiæ conformius, ordinariè iudico ſequendum.

Incerta ex contractu debita, quaſi adeſpota.

Ad rationem pro contraria ſententia allatam,
39 Reſp. Teneri quidem debitorem Iure naturæ reſtituere rem eo modo, quo ipſa, vel vtilitas temporalis ex ea, ſeu pretium ad dominum peruenire queat: non tamen Iure naturæ tenetur curare, vt ſi vtilitas temporalis ad eũ peruenire nequeat, proueniat illi vtilitas ſpiritalis; quia lege Iuſtitiæ non tenetur damna temporalia compenſare bonis ſpiritalibus, vt ſuprà oſtenſum eſt. Fateor tamen valdè eſſe æquitati conſentaneum, vt ita fiat; maximè quòd hæc etiam videatur eſſe tacita dominorum voluntas.

Reſp. ad rationem contrariam.

40 Petes, Quo Iure poteſt Pontifex de bonis incertis diſponere?

Ius Pontificis.

Reſp. Primò, Quia eſt ſupremus Princeps in ſpiritalibus; cuius eſt de temporalibus ſuorum ſubditorum diſponere, prout expedit ad bonum ſpiritale. quod maximè locum habet, quando ipſi domini de illis diſponere nequeunt. Itaque poteſt hæc in pias cauſas ad ſalutem dominorum incertorum deſtinare. Secundò, Quia poteſt debitores talium bonorum in pœnam iniuſtitiæ vel etiã in fauorem pauperum reddere incapaces, ne poſſint illorum dominium acquirere. Tertiò, Quia talia bona ex tacita dominorum voluntate videntur in cauſas pias eroganda. Vnde cùm Pontifex ſit communis parens pauperum & cauſarum piarum, maximè ad ipſum pertinet ſua lege curare, vt ita fiat. Hinc patet, potuiſſe Pontificem diſpoſitionem talium bonorum Principibus ſæcularibus ſubtrahere & ſibi reſeruare; ſua lege ſtatuendo, vt in cauſas pias conferantur, quod niſi feciſſet, poſſent Principes de his, ſicut de theſauris, & aliis bonis domino carentibus, ſtatuere. Ratio eſt; quia bona hæc incertorum dominorum, poſt diligentem inquiſitionem cenſentur tamquam adeſpota; (id eſt, quæ domino carẽt) quia non magis illis prodeſſe poſſunt, quàm ſi illorum non eſſent, & omnino dominio carerent. vnde ſi leges de his diſponant, nulla fit dominis iniuria.

Dico Secundò, Si is qui hæc bona habet, verè pauper eſt, poteſt ea tamquam vnus è numero 41
pauperum ſibi retinere. Ita docet Scotus d. 15. q.3. Caiet. q.62.a.5. & alij. Ratio eſt, quia non debet eſſe peioris conditionis, quàm alij pauperes, præſertim ſi non interceſſit ipſius culpa in re illa acquirenda, vel debito contrahendo. Quòd ſi culpa interceſſit, meretur quidem ea re priuari; tamen paupertas eſt ſufficiens ratio, cur poſſit illi per confeſſarium, vel etiam propria ſua auctoritate applicari. non enim eſt neceſſe, vt detur pauperiori vel ſanctiori; (quamuis id expediat) ſed ſatis eſt, vt detur pauperi, nomine paupertatis.

Si poſſeſſor ſit pauper.

Vbi autem illi res hoc modo applicata fuerit, 42
non tenebitur poſteà copioſior effectus, aliis pauperibus reſtituere; quia ſibi eam cauſa paupertatis vindicando, benè eam diſtribuit; iuxta generalem intentionem eius, cuius eſt de bonorum incertorum diſtributione ſtatuere, ſcilicet Pontificis, & domini incerti.

Petes, Quid ſi dominus poſteà comparuerit? 43

Si dominus comparuerit.

Reſp. Primò, Si aliis pauperibus poſt debitam diligentiam diſtribuiſti, ad nihil ampliùs teneris. neque enim ratione rei, vt quæ in tua poteſtate non ſit ampliùs; neque ratione iniuſtæ acceptionis, quia etiamſi iniuſtè acceperis, tamen hæc culpa iam eſt abſterſa per reſtitutionem factam iis & eo modo, quo potuit & debuit in tali caſu fieri.

Secundò, Si eam tibi tamquam pauperi aſſignaſti, teneris domino cognito, modò adhuc extet in ſe vel in pretio, idque quamuis ſine tua culpa illam habueris. Ratio eſt; quia teneris ratione rei: nec es in tanta neceſſitate, vt eam tibi poſſis reſeruare.

Tertiò, Si verò ipſa nec in ſe, nec in pretio extet, ad nihil teneris: præſertim ſi ſine culpa illam acquiſiueras: quia qui bona fide rem alienã conſũpſit, nõ tenetur, niſi quatenus factus eſt ditior.

Quartò, Si per culpam acquiſiueras, adhuc probabilius videtur te non teneri, domino cõparente, ſi poſt debitam inquiſitioné, animo reſtituendi factam, tibi tamquã pauperi applicaſti, eamque ſic conſumpſiſti, ita vt nec in ſe, nec in pretio apud te extet. Ratio eſt; quia neque ratione rei acceptæ teneris; (vt quæ neque in ſe, neque in pretio extet) nec ratione iniuſtæ acceptionis; quia culpa abſterſa eſt per voluntaté reſtituendi, & diligentiã præſtitam vt domino reſtitueres, & per reſtitutionem, quã tibi tamquam pauperi feciſti.

Aduerte tamen, quoſdã Doctores tenere, Rem 44
ſemel debito modo pauperi applicatam, (etiamſi tibi ipſe applicueris) non debere domino poſteà comparẽti reſtitui, etiamſi in ſua ſpecie extet. Inſinuat Petrus Nauarra l.4.c.2.n.57. & docet apertè Henriquez, de Indulgentiis c.34. num. 8. Ratio eſſe poteſt Primò, Quia dum applicata eſt pauperi, cenſetur in vtilitatem domini reſtituta, & dominus tenetur hanc reſtitutionem ratam habere. Secundò, Quia per hanc applicationé transfertur dominium. Sed facilè ad has rationes reſponderi poteſt. Ad primam, Non tenetur dominus habere ratum, niſi donec rem ſuam inueniat. quia cum hac tacita conditione debet fieri applicatio, videlicet, vt ſi dominus compareat, ei reſtituatur. Ad
ſecundam, Negatur transferri dominium, niſi 45
poſteà poſſideatur tempore neceſſario ad vſucapionem, vt rectè Couarruuias; Iura enim hunc modum transferendi dominium ignorant. Si tamen

Quorundam ſententia.

men in aliqua Prouincia eſſet aliqua conſtitutio, ordinans vt ſic dominium transferatur; non eſſet damnanda: quia diſpoſitio talium bonorum ſubeſt auctoritati Principum, niſi quatenus Pontifex eam ſibi reſeruat.

46 Dial in Secunda propoſitione, *Si is, qui hæc bona habet, verè eſt pauper*; quia ſi ſolùm eſt pauper pro loco vel tempore, tenebitur poſteà, iuxta communem ſententiam, veris pauperibus ad reſtitutionem. nam ex ordinatione Eccleſiæ & conſuetudine piorum, veris pauperibus ſunt diſtribuenda. *Pro loco* pauper eſt, qui alibi bona habet. *Pro tempore*, qui nouit artem vel induſtriam, qua facilè ſibi neceſſaria ad ſtatum comparare poteſt, vel aliunde ea proximè expectat.

47 *Per quem facienda diſtributio.* Aduertendū autem eſt, expedire, vt quis in hac diſtributione (& præſertim quando ſibi rem alienam reſeruat) vtatur conſilio Epiſcopi, vel Parochi, vel prudentis confeſſarij; quia facilè amor proprius in hoc negotio decipit. abſolutè tamen non eſt neceſſarium; nam ſufficit, vt prudenter fiat. vide Siluestrum v. Reſtitutio 8.q.3.& Medinam q. 3. cauſa 10.& Nauar.nu.92. qui notat, in quatuor caſibus Epiſcopum ſe poſſe interponere.

DVBITATIO VII.

Cui facienda reſtitutio inuentorum, habentium dominum, ſed incertum, & an inuentor poſſit ea ſibi retinere.

48 *Inuenta poſſe retineri non eſt improbabile.* Dominicus Sotus lib.5.de Iuſtitia q.3.art.3. ad 2. putat, inuentorem, ſi poſt diligentem inquiſitionem dominus inuētus non fuerit, poſſe hæc ſibi retinere; neque obſtare vllum Ius poſitiuum eccleſiaſticum aut diuinum, quo hæc neceſſariò ſint pauperibus eroganda.

Probatur Primò, Quia talia bona, hoc ipſo, quo per ſedulam inquiſitionem tempúſque ad id ſufficiens, dominus non poteſt deprehendi, cenſentur adeſpota: ac proinde Iure naturæ fiunt occupantis, ſicut theſauri, & alia, quæ nullius ſunt: niſi quòd tacita quędam obligatio illis annexa ſit, vt ſi dominus compareat, reſtituantur.

Secundò, Quia ſuper huiuſmodi bonis numquam ſolet fieri compoſitio cum Pontifice, vt teſtatur Petrus Nauarra l.4.c.2.n.71. quod ſignum eſt ea non eſſe neceſſariò in pios vſus eroganda. Eamdem ſententiam ſequitur Petrus Nauarra l.4 cap.2.num.75. qui pro eadem citat Ledeſmam, Mercatum, & Barthol. Medinam. Hæc ſententia eſt probabilis.

49 *Eſſe conferenda in pios vſus, eſt communior ſententia DD.* Contraria tamen eſt ferè communis DD. nempe hæc pauperibus vel aliis piis operibus eſſe impendenda; cámque tenet D.Thomas q.62.art.5. ad 3.& paſſim Theologi in 4.d.15.Silu.v.Inuentum, nu.2. vbi dicit, *Omnes Canoniſtas ita ſentire.* Nauarrus c.17.n.170. Couar.ad reg. Peccatum, 3.p §.1.n.1.& ſeqq. qui etiam non probat conſuetudinem illam applicandi hæc Magnatibus. Hanc ſententiam ordinariè in praxi iudico ſequendam. Primò, Quia eſt ferè communis. Secundò, Quia magis fauet pietati. Tertiò, Quia paſſim apud pios eſt conſuetudo, vt piis operibus hæc impendantur: quæ conſuetudo videri poteſt habere vim legis; orta enim eſt ex praxi communis ſententiæ, quæ vſque ad Sotum viguit. vnde magnum ſcrupulum plerique ſi hæc ſibi retinuerint, concipiunt. Quartò, Quia eſt magis conſentanea Iuri communi. Nam Authent. omnes peregrini. C. Cómunia, de ſucceſſ. ſtatuitur, *Si peregrinus inteſtatus deceſſerit, ad hoſpitem nihil perueniet, ſed bona ipſius per manus Epiſcopi loci, ſi fieri poteſt, heredibus tradantur, vel in cauſas pias erogentur*, &c. quæ conſtitutio magis pia eſt, quàm quę huiuſmodi fiſco applicat. Quintò, Quia hæc videtur eſſe domini voluntas, vt ſic ei res ſua aliquo modo proſit; & quiſque de rebus ſuis perditis, ita fieri cuperet.

Aduertendum eſt, nullo modo tolerabilem eſſe conſuetudinem, quæ in quibuſdam locis dicitur eſſe, vt bona naufragorum in littus ciecta, habeantur tamquam adeſpota, & occupentur à Gubernatore loci. (de quo vide Couarruuiam ſuprà) ſunt enim excommunicati per Bullam Cœnæ Domini: & meritò, quia eſt afflictionem addere afflictis; & maximo damno affectis, modicum, quod benigna ſors ad ſolatium extremæ miſeriæ indulſerit, eripere. 50

DVBITATIO VIII.

Vtrùm acceptum ob turpem cauſam ſit neceſſariò reſtituendum, & cui.

PRima ſententia eſt, Pro nullo opere, quod per ſe turpe ſeu peccatum ſit, (vt eſt fornicatio, adulterium, homicidium) poſſe aliqoid accipi; & ſi quid ſit acceptum, id eſſe neceſſariò reſtituendum; niſi videatur gratis donatum. Ita Ioannes Medina C.de reſtit. q. 10. & 28. Idem aliquando ſenſit Nauarrus c.17.n.38.& ſeqq. Fundamentum eſt, quia peccatum eſt nullius pretij, vtpote nihil, teſte Auguſtino; ac proinde prorſus inuendibile. 51

Secunda ſententia eſt, Pretium acceptum pro opere turpi, quod non ſit contra iuſtitiam, non eſſe reſtituendum: ſecùs verò ſi ſit contra iuſtitiam. Ita Sotus lib.4.q.7.a. 1. ad ſecundum. Fundamentum ipſius eſt, quia acceptum pro opere debito ex iuſtitia, neceſſariò eſt reſtituendum: ergo etiam quod acceptum fuerit pro opere iniuſto.

Tertia eſt, Acceptum pro omni opere prauo, quod legibus punitur, eſſe reſtituendum; ſecùs verò de accepto pro opere, quod leges non puniūt. Ita ferè omnes vtriuſque Iuris DD. quos refert Couarruuias ad regulam Peccatum, p.2.§. 1. Probatur, L.Generaliter 26.ff.de verb.obligat. *Generaliter nouimus, turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti. veluti ſi quis homicidium vel ſacrilegium ſe facturū promittat, ſed & officio Prætoris continetur, ex huiuſmodi obligationibus actionem denegari.* Et L. pacta 6. C.de pactis. *Pacta, quæ contra leges conſtitutionéſque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati Iuris eſt.* Si nullam vim habent, nulliúſque ſunt momenti; ergo id, quod ex vi talis pacti accipitur, non efficitur accipientis, ac proinde eſt reſtituendum. Pro reſolutione

Dico Primò, Si ſolùm Ius naturæ ſpectetur, acceptum ob turpem cauſam, ſeu propter opus, quod eſt peccatum, opere impleto non neceſſariò eſt reſtituendum, ſiue illud opus ſit contra iuſtitiam, ſiue non. colligitur ex D.Thoma q.32.art.7. in corp. & quæſt. 62. art. 5. ad 2. vbi docet, *poſſe retinere id, quod propter opus malum eſt acceptum.* Nec diſtinguit, ſitne opus illud contra iuſtitiam, 52 *Non Iure naturæ reſtituendum eſt.*

 an non.

an non. Idem docet Caietanus ibidem & Canar. ad reg. Peccatum p.2.§.2. Probatur Primò, Quia ſi Iure naturæ eſſet reſtituendum, deberet reſtitui ei qui dedit; atqui huic non debet reſtitui, quia in accipiendo nulla huic facta eſt iniuria. libenter enim & liberè dedit pro opere, quod tu facere nō tenebaris. Secundò, Quia etſi opus malum pro quo dedit, non ſit æſtimabile pretio quà malum, tamen quà delectabile vel vtile vni, & alteri detrimentoſum, periculoſum, laborioſum, inter homines pretio æſtimatur: ergo quod hac ratione pro eo eſt acceptum, non eſt reſtituendum; niſi
53 fortè quis communem æſtimationem exceſſerit: vt ſi meretrix, quæ vſuram ſui concedere ſolet vno aureo; ab aliquo iuuene extorſerit 50. tamquam pretium. Hoc tamen locum non habet in ea, quæ putatur honeſta: vt ſi matrona aliqua vel filia, 100. aureos pro vſura corporis accipiat ab eo, qui dare poterat, retinere poteſt; nam tanti & pluris poteſt ſuam pudicitiā æſtimare. Res enim quæ certum pretium non habent, nec ad vitam ſunt neceſſariæ, ſed voluptatis cauſa quæruntur, arbitrio venditoris poſſunt æſtimari, vt probabiliter docet Petrus Nauarra & alij.

54 *Pro iniuſta ſententia.* Notandum tamen eſt, Couarruuiam & Caietanum excipere id, quod acceptum eſt à Iudice, vt iniuſtam ſententiam ferat, hoc enim putant Iure naturæ eſſe reſtituendum; quia iniuſta ſententia & peruerſio iudicij non eſt res vendibilis. Sed hæc ratio non eſt firma; nulla enim eſt cauſa, cur magis debeat Iure naturæ reſtitui, quod acceptum fuerit pro iniqua ſententia, quàm quod pro iniqua occiſione. quod tamen etiam illorum Iudicio non eſt neceſſariò reſtituendum.

55 Dices, D. Auguſtinus epiſt. 54. ad Macedonium ait, *Sceleratius accipi pecuniam pro ſententia iniuſta, quàm pro iuſta, pro teſtimonio falſo, quàm pro teſtimonio vero*: atqui pecunia accepta pro ſententia iuſta, eſt reſtituenda: ergo & pro ſententia iniuſta. Ita Sotus.

Reſp. Negando conſeq. Non enim quia aliquid eſt ſceleratius, ideò magis vel æquè obligat ad reſtitutionem. Hæc enim obligatio non ſequitur magnitudinem ſceleris, ſed damnum per iniuriam datum. at qui accipit pro ſententia iniuſta, nullam infert iniuriam danti; ſicut is qui pro iuſta. porrò illud eſt ſceleratius quàm hoc, tum quia peius eſt ferre ſententiam iniuſtam, (ad quam ferendam iam habet animum, qui pecuniam accipit, propter iniuriam, quæ fit alteri parti) quàm accipere pecuniam pro ſententia iuſta ferenda: tum quia (vt ibidem Auguſtinus ait) ſceleratiùs datur pro iniuſta, quàm pro iuſta, quamuis detur voluntariè & libenter. loquitur enim de ſententia ferenda. Adde, ibidem Auguſtinum ſignificare, pecuniam iſtam etſi ſceleratiùs acceptam, non eſſe opere impleto reſtituendam, dum dicit *datam à volentibus*. Volenti enim non fit iniuria. ſecùs ſi data ſit pro ſententia iuſta; quia cenſetur data coactè, metu ſententiæ iniuſtæ.

Dixi, *Opere impleto*, quia ante opus impletum, debet reſtitui, eò quòd opus, propter quod datur, debet omitti. Vide infrà cap. 18. dubit. 3.

56 *Neque Iure poſitiuo reſtituendum eſt.* Dico Secundò, Verius etiam videtur, neque Iure poſitiuo id neceſſariò reſtituendum. Ita D. Anton. 2. par. tit. 2. cap. 5. in principio, Angelus v. Concuſſio, n. 2. & v. Reſtitutio §. Turpe. Silu. Reſtitut. 2. & v. Eleemoſyna q. 4. Nauar. c. 17. n. 30. & 36. Idem tenent Couarr. & Caietanus ſuprà. qui tamen excipiunt id, *quod acceptum eſt à Iudice pro ſententia iniqua ferenda*, iniuſti non Iuri poſitiuo, ſed naturali, quod iam refutatum eſt. Idem tenet ex parte Sotus, ſed excipit id, *quod acceptum eſt ob maleficium commiſſum contra iuſtitiam*. verùm non ſibi conſtat. nam ibidem docet, acceptum ab adultera non eſſe reſtituendum; cùm tamen adulterium ſit maleficium contra iuſtitiam. Deinde ex eius ſententia ſequeretur, militem debere reſtituere ſtipendium acceptum in bello iniuſto; & fabrum pretium inſtrumenti fabricati ad furta vel homicidia, & armorum ad bella iniqua. quæ omnia ſunt contra communem hominum ſenſum, vt rectè Couarruuias ſuprà. Ratio eſt, quia leges 57
Leges pacta turpia irritantes. iſtæ ſuprà citatæ & ſimiles, quæ pacta turpia & iniqua reſcindunt, non ideò reddunt irritam acquiſitionem rei ex tali cauſa; nec faciunt accipiētem inhabilem ad comparandum eius rei dominium: ſed tantùm videntur decernere, vt ante opus patratum habeantur illa pacta inualida, & ne ex illis oriatur obligatio ciuilis, id eſt, ob quam poſſit in iudicio peti promiſſum, vt docet Couarruuias ſuprà n. 6. & Nauarrus ſuprà. Confirmatur, Quia credibile eſt, his legibus non reſcindi obligationem naturalem, quæ ex talibus pactis opere completo naſcitur. ita enim leges poſitiuè ſunt interpretandæ, ſi fieri poteſt, vt diſpoſitioni Iuris naturalis conſonent.

Dices Primò, L. 2. C. de donat. inter virum & 58
Priuilegium militum. vxorem, *iubetur reſtitui ancilla militi, quam ipſe donauerat concubinæ*; ergo tenebatur reſtituere.

Reſp. Ibi tantùm concedi militibus ius repetēdi in iudicio, quod meretricibus donarunt, vt docet Adrianus, tractatu de reſtitut. §. Oritur alia quæſtio, An meretrix, &c. in fine. Hinc tamen non ſequitur, debere reſtitui ante ſententiam. Deinde id non conceditur aliis, imò alij in foro externo coguntur ſoluere pretium turpitudinis meretrici, vt probat Couarruuias n. 2. Denique id non conceditur in aliis delictis. nam L. 3. ff. de condict. ob turpem cauſam dicitur, *Vbi dantis & accipientis turpitudo verſatur, non poſſe repeti dicimus, veluti ſi pecunia detur vt malè iudicetur*. Et L. 8. dicitur *Solutum ob turpem cauſam, non poſſe repeti*. idem patet ex L. 2. & 5. C. eodem. Ex quibus legibus ſatis probabiliter colligitur, poſſe iſta retineri in conſcientia. Mens enim legum eſt, vt is qui dedit, in pœnam criminis, non poſſit recuperare.

Dices Secundò, Is qui accipit aliquid ob male- 59
Accipere pretium ante maleficium eſt peccatum, non autem accipere poſt. ficium, peccat, quia videtur illud approbare: ergo non poteſt accipere: ergo nec retinere.

Reſp. Accipere pretium ante maleficium patratum, eſt peccatum, ſimiliter & dare. ratio eſt, quia tunc dare, eſt inducere ad maleficium; & accipere, eſt ſpondere & promittere maleficium; nam ſub tali conditione datur & accipitur. Verùm accipere poſt maleficium, non eſt peccatum, ſicut nec dare; non enim tunc accipitur vel datur, quòd maleficium placeat; ſed ratione laboris, ſumptus, vel periculi ſuſcepti; vel ratione pacti oneroſi & fidei obligatæ, quod fieri poteſt cum perfecta criminis deteſtatione, & animo numquam committendi.

Dico Tertiò, Etſi hæc ſententia verior ſit, con- 60
traria tamen, quæ cenſet, id quod acceptum fuerit ob crimen legibus punibile, (niſi cenſeatur donatum) eſſe reſtituendum, non eſt improbabilis.

bilis. Patet, quia eſt ferè communis omnium Iuriſperitorum, vt docet Couar.ſuprà num.6. Item Medinæ & Nauarri olim, (licet hic poſteà mutarit)& aliorum; habétque rationes ex Legibus petitas, vtcúmque probabiles.

61 *Cui facienda reſtitutio.* Sed tunc difficultas eſt, cui reſtitutio ſit facienda. Communior ſententia eſt, eſſe reſtituendum pauperibus, vt ibidem Couar. docet. Cùm enim leges non velint iſtud reſtitui illi, qui dedit & induxit ad maleficium; neque poſſit retineri iuxta hanc ſententiã, (eò quòd pactum fuerit irritum) conſequens eſſe videtur, vt in pias cauſas ſit expendendum. Sed reverà hoc potiùs eſt ſalutare conſilium, quàm præceptum, vt rectè docent Antoninus, Nauar. & alij. Meritò tamen id poterit iniungi in pœnitentiam à confeſſario, quando ei videbitur expedire; præſertim cùm tot DD. dicant, abſolutè in pauperes conferendum. Sotus & Couarr. putant, ſi reſtituendum eſt, eſſe potiùs reſtituendum ei qui dedit. Si enim dominium non transtulit, apud ipſum manſit: quia non intendit aliter rem à ſe alienare, quàm vt in hunc transferretur. ex qua ratione confirmatur prior ſententia. abſurdum enim eſt, vt illi fiat reſtitutio, & contra mentem legum, quæ intendunt illum punire, negata conditione ſeu actione repetendi; ergo nulli debet neceſſariò reſtitui ante ſententiam.

DVBITATIO IX.

Utrùm acceptum ob cauſam honeſtam, ad quam tamen obligabaris, (v.g. vt facias vel omittas, quod tenebaris facere vel omittere) debeat reſtitui.

QVidam putant, generatim id eſſe reſtituendum. Ita Medina q.26. Nauar.c.17.n.34. Couar. ad reg. Peccatum, p.2.§. 3. vnde ſi alicui detur aliquid ne fornicetur, ne blaſphemet, ne peieret,
62 id eſſe reſtituendum. Sed verius eſt non eſſe reſtituendum, niſi actio vel omiſſio debita fuerit ex iuſtitia, vel niſi debita fuerit ex charitate erga proximum, & ſine vllo ſumptu vel labore poſſit præſtari. Quod vt diſtinctè explicetur,

63 *Si lege iuſtitiæ debitum.* Dico Primò, Si opus vel omiſſio ex iuſtitia ſint debita proximo, non poteſt pro illis quidquam exigi; & quod acceptum fuerit, eſt reſtituendum. eſt communis DD. vide Couarr. & Medinam ſuprà, & Sotum l.4.q.7.a.2. Probatur Primò, Quia manifeſtè violatur æqualitas, ſi pro eo, quod iam ex iuſtitia abſolutè eſt debitum, aliquid amplius exigatur vel accipiatur. Secundò, Quia id quod datur pro iuſtitia obtinenda, vel iniuria vitanda, non cenſetur dari ſponte, ſed coactè & ex metu iniuriæ, proueniente ab eo cui datur: ergo neceſſariò eſt reſtituendum: quia cenſetur per tacitam quamdam iniuriam extortum. hæc eſt vera ratio, cur ſit reſtituendum.

64 *Iudex.* Hinc ſequitur Primò, Iudicem teneri reſtituere id quod accepit, vt iuſtam ſententiam ferret: Intellige, ſi datum eſt timore iniuriæ, aliàs non dandum: ſecùs, ſi inſtar muneris liberalis, vt maiorem quàm ſolet, quámque tenetur, diligentiam in cauſa adhibeat.

Vbi aduerte, in ſententia Iudicis duo conſiderari poſſe. Priùs, Quòd ſit actio maximè vtilis & neceſſaria Reipub. egens multo labore & examine actorum & probationũ, & magna auctoritate perſonæ. Alterum, Quòd ſit iuſta. Ratione prioris aliquid pro ſententia à partibus accipi poteſt, ſi aliàs iuſtum ſtipendiũ Iudici non eſt aſſignatum. Sic enim debita eſt ei merces lege iuſtitiæ, ſicut & labori Aduocatorum & Iuriſconſultorum. Ratione alterius, nullum ei debetur ſtipendium: ſed ſuppoſito officio Iudicis, gratis hanc qualitatem in ſua actione procurare debet. quod etiam locum habet, cùm eſt ea varietas ſententiarum, vt ei liberum ſit vtramlibet partem in iudicãdo ſequi. *Si vtramque ſententiam ſequi poteſt.* vt enim ſententia ſit iuſta, ſemper gratis curandum eſt Iudici. Verùm quia tunc vtraque pars iuſta cenſetur, dubitari poteſt, vtrùm contra iuſtitiam peccet, ſi aliquid accipiat, vt hanc potiùs quàm illam in iudicando ſequatur. Videtur non ita peccare. Primò, Quia rationes prædictæ hîc ceſſant. Secundò, Quia non tenetur ad alteram determinatè, ſed liberum ei eſt ſequi quam maluerit. ergo ſi aliquid accipiat, vt hanc ſequatur potiùs quàm illam, non facit vlli iniuriam. Conſequentia patet, Quia cùm res non eſt debita, non eſt contra iuſtitiam (ſi ſolùm Ius naturæ ſpectemus) exigere pro ea re pretium; ſi alioquin pretio ſit æſtimabilis. Tertiò, Quia non accipit pretium pro iuſtitia ſententiæ, ſed quia in hac cauſa hanc opinionem præfert iſti, ad quod nullo modo tenebatur. Hoc autem eſt pretio æſtimabile; tum quia vtiliſſimum parti, tum quia ſequendo hanc opinionem, amittit fauorem alterius partis, cui potuiſſet gratificari. Quartò, Quia nemo dixerit, illi parti à qua Iudex aliquid in hoc caſu acceperit, factam eſſe iniuriam. imò paſſim hac mente dantur à partibus, & accipiuntur munera à Iudicibus, vt quantum intra limites iuſtitiæ poſſunt, Iudices ſuum fauorem impendant: quamuis hoc ſit valdè reprehenſibile, & meritò legibus vindicandum. Idem ſæpè fit in collatione officiorum ſæcularium. in Beneficiis tamen erit ſimonia, quamuis fortè Iure naturæ non ſit obligatio reſtituendi, vt infrà c.35.dub. 18. dicetur. Hæc argumenta, ſi ſolùm Ius naturæ ſpectetur, faciunt hanc ſententiam ſatis probabilem. Nihilominùs legibus id vetitum eſt, quæ etiam poſſunt ad reſtitutionem obligare, imò & incapaces reddere dominij rei hoc titulo datæ acquirendi.

Sequitur Secundò, Teſtem teneri reſtituere 65 *Teſtis.*
quod accepit, vt verum teſtimonium diceret. etſi enim non ſemper ex iuſtitia teneatur teſtari, tamen ſi teſtari velit, tenetur ex iuſtitia teſtari veritatem. Si tamen veritatis teſtimonium eſſet illi detrimentoſum, poſſet aliquid exigere pro damno, vel periculo, quod metuitur. ſimiliter ſi labor aut ſumptus teſti ſit ſubeundus.

Tertiò, Nihil poſſe exigi pro reddendo depoſi- 66 *Pro depoſito, commodato, &c. reddendo.*
to, vel commodato, vel inuento, vel pro ſoluendo debito. quod intellige de ipſa nuda redditione nihil habente laboris aut moleſtiæ. ſecùs ſi coniunctus ſit labor, vel aliquid aliud pretio æſtimabile.

Quartò, Neque etiã vt non fureris, non occidas, *Pro omiſſione iniuriæ.* non detrahas. quia hæ omiſſiones ex iuſtitia ſunt debitæ, abſque vllo pretio, & nihil ſumptus vel laboris habent. vnde L.2.ff. de condict. ob turpem cauſam dicitur: *Iulianus dicit, ſi dedero tibi ne hominem occidas, condici poſſe*, id eſt, poſſe repeti.

Dices, Etſi talis omiſſio eſt debita, non tamen 67
eſt debita in tui gratiam: ergo ſi quis tua cauſa abſtineat ab his alteri inferendis, quæ te non contingit,

tingit,poterit ratione huius obſequij aliquid exigere & accipere.

Reſp. Sotus ſuprà, ob hoc argumentum concedit poſſe ſic aliquid accipi.Sed communis ſententia eſt in contrarium.Ratio eſt; quia quando opus vel omiſſio ſecundùm ſe eſt inuendibilis, etiam eſt inuendibile obſequium, quo fit in tui gratiam. alioquin vſurarius poſſet aliquid exigere,quòd in tui gratiam det mutuum alteri;& collator beneficij,quòd tua cauſa huic conferat; & Iudex, quòd tua cauſa iuſtam ſententiam ferat. tale enim obſequium, quando opus eſt abſolutè debitum, non cenſetur dignum pretio apud homines, ſed vt ſummum amicitia. Si quid tamen ex liberalitate ob hâc cauſam eſſet datum, poſſet retineri; quia non cenſetur donatum inuitè, neque ob cauſam, quæ ſit nullus pretij, ſed ſponte & ex cauſa virtutis. vnde promiſſio facta ſub tali conditione, non magis obligat, quàm promiſſio liberalis abſoluta.

68 Dices,Miles ex iuſtitia tenetur militare, & tamen poteſt exigere ſtipendium; ergo pro opere debito ex iuſtitia poteſt pretium exigi.

Reſp. Miles non tenetur ex iuſtitia, niſi ei iam conſtitutum ſit ſtipendium. præter hoc autem non poteſt amplius exigere. Idem dicendum de Iudice, aliiſque officiis, quæ non ſunt debita ex iuſtitia,niſi poſt contractum,quo illis ſtipendium iuſtum eſt promiſſum.

Debitum ex charitate proximo.

Dico Secundò,Si opus debitum ſit proximo ex charitate, non poteſt pro eo pretium exigi, niſi fortè ſit laborioſum,vel ſumptuoſum. Ita Couar.
69 & Medina ſuprà.Probatur Primò,quia communi hominum iudicio hæc non ſunt pretio æſtimabilia.Secundò,quia cùm valdè interſit proximi, vt hæc fiant; ſi quid pro eo det, cenſebitur coactè datum,(non gratis) pro re nullius pretij. Sed nihil potes exigere, vt ex animo deponas odium mei,vel vt mihi indices furem, qui res meas ſurripuit, vel locum vbi depoſuit; ſi id ſine labore, ſumptu, periculo facere poſſis, vt rectè Couarr. ſuprà. Denique vt in extrema neceſſitate des tenuem eleemoſynam pauperi.

70 Dico Tertiò, Quando aliquid datum eſt pro opere vel omiſſione,quæ ſolùm cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei,non neceſſariò eſt reſtituendum: ſed poteſt retineri.Ita Petrus Nauarr.lib.4.c.2.num.100.& ex parte Sotus ſuprà. Ratio eſt; quia tunc cenſetur eſſe liberaliter donatum ex cauſa, vel ſub cōditione:nemo enim ab alio emit actiones vel omiſſiones liberas, illi ſoli commodas vel Deo honorificas, ad quas tenetur; ſed ſi quid pro illis offerat vel det,cenſetur datum in bonum illius, vel ad honorem Dei, merè liberaliter.

Debitum dumtaxat in bonum operantis vel in honorem Dei.

Hinc ſequitur,Eum, qui aliquid accepit ab altero, vt fieret Chriſtianus,vt confiteretur in Paſchate, vt non fornicaretur, non blaſphemaret, poſſe retinere; nec teneri reſtituere, niſi repetatur in iudicio. Nec obſtat L. 2. ff. de condictione ob turpem cauſam,vbi dicitur; *Si tibi dedit ne ſacrilegium faceres, condici poſſe*, id eſt, repeti: quia ſolùm conceditur repetitio in iudicio, idque quando datum eſt, ne crimen fieret, quod legibus punitur; hinc tamen non ſequitur, ante ſententiam eſſe reſtituendum. Puto tamen id,quod pro huiuſmodi cauſa promiſſum fuerit, impleta cauſa,non eſſe debitum niſi ex virtute fidei; ſicut ſi abſque huiuſmodi conditione promiſſum eſſet. Ratio eſt; quia reuerà hæc opera non ſunt pretio æſtimabilia; ſicut nec alia ſupradicta: ſed diſcrimen inter hæc opera & illa eſt, quòd datum pro his non cenſeatur extortum ab inuito, ſed liberaliter donatum; eò quòd is qui dat, nulla neceſſitate compellatur. ſecùs de dato pro illis, quæ ex iuſtitia vel charitate proximo ſunt debita. 71

Aduertendum tamen eſt, Quando conſtat vel prudenter præſumitur aliquid datum per modū muneris liberalis,ad inclinandum eum, qui accipit,ad bonum opus ex iuſtitia vel charitate debitum,vel ad eum à malo auertendum; non eſſe reſtituendum, niſi lex poſitiua in aliquo caſu expreſsè inhabilem reddat ad dominium eius rei capeſſendum,ſicut videntur feciſſe Iudices.L.Plebiſcito. 18. ff. de officio Præſidis, & L. Solent §. finali,ff.de officio Proconſulis. de quo plura infrà ſuo loco.vide Silueſtrum v.Iudex 1.q.8. 72

Si putatur datum liberaliter.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

De ordine in reſtitutione ſeruando,déque loco & expenſis.

Complectitur Dubitationes 8.

1 NOTANDVM eſt, quando bona debitoris,in ſolutionem omnibus creditoribus ſufficiunt, non eſſe opus vllo ordine: nam omnibus integrè eſt ſatisfaciendum: ſed tum demum certus ordo ſeruandus eſt,quando non ſufficiunt.

DVBITATIO I.

Vtrùm debita certa ſint priùs ſoluenda quàm incerta.

Debitum incertum triplicater.

2 SVppono, Debitum variis modis dici *incertum*.Primò,ſi non ſatis conſtat,vtrùm debeas, nécne:& tunc non eſt neceſſaria reſtitutio: quia melior eſt conditio poſsidentis.Secundò,Si conſtat quidem rem deberi, ſed dubitas cui ex duobus vel tribus debeatur. Hoc euentu, ſi dubium eſt æquale, res æqualiter eſt inter eos diuidenda, vel ex illorum conſenſu ſorte applicanda: ſic enim ſeruatur iuſtitia.quòd ſi poſteà conſtiterit,vter ſit verus creditor, alter tenetur ei reſtituere ſuam partem, niſi eam legitimè vſuceperit, ſi noluerit reſtituere,tu tamen liber manes; quia reſtituiſti eo modo,quo potuiſti & debuiſti; nec in eo incerto amplius à te potuit exigi. Si dubium non fuit æquale,ei debetur maior pars, de quo minus eſt dubium;alteri verò minor, iudicio prudentis. vide ſuprà c.14.dub.4.

Tertiò, Dicitur incertum debitum, quando conſtat

conſtat quidẽ deberi; ſed neſcitur cui vel quibus ex tota multitudine: ſiue res ipſa in ſpecie ſua ſit aliena, (vt equus, veſtis, torquis, & ſimilia) ſiue tantùm ſit debita confusè; vt quando loco rei peremptæ debetur pecunia. His poſitis,

3 *Si aliena in ſpec.*

Dico Primò, Si res incertum habens dominum, in ſpecie ſua eſt aliena, primo loco eſt reſtituenda, non certis creditoribus, ſed iis, quibus incerta reſtitui ſolent; iuxta ea quæ c.14.dubit.6.& 7.dicta ſunt: quamuis nihil aliud ſuperſit, quod certis creditoribus dari poſſit. Eſt communis DD. Ratio eſt; quia creditoribus debet ſatisfieri ex bonis debitoris, non ea alienis. Itaque hæc ante omnia ſunt ſegreganda à bonis debitoris, & in pios vſus eroganda.

4 *Si non ſint aliena in ſpecie.*

Dico Secondò, Si res ipſæ non ſunt in ſua ſpecie alienę, tunc ea eis priùs facienda eſt reſtitutio certorum debitorum, quàm incertorum. Eſt communis DD. Antunini 2. p. tit.2.c.3.in principio, Caiet. v. Reſtit. c.8.Silu.Reſtit.6.q.5.Medinæ C. de reſtit.q.2.§.Ad aliud, quod quinto loco, & Nauarri c.17.n47.& aliorum.

Sed difficultas eſt, quænam ſit huius ratio. DD. qui cenſent incerta Iure naturæ pauperibus eſſe danda, valdè laborant in aſſignanda ratione, nec quidquam afferunt quod omnino ſatisfaciat. Sed iuxta ſententiam, quam ſuprà c. 14. dub.6.& 7.ſecuti ſumus, non eſt difficile. Ratio igitur, cur cer-

5 *Cur certis creditoribus priùs ſoluendum.*

tis creditoribus priùs ſit ſoluendum quàm incertis, eſt; quia Iure naturæ tenetur debitor ex iuſtitia ſoluere creditoribus certis, etiamſi illa lex poſitiua id iuberet, idque de bonis ſuis, quorum dominium habet. Non tamen Iure naturæ de his bonis tenetur ſoluere creditoribus incertis; quia his ipſis ſolutio fieri non poteſt. quòd autem loco eorum teneatur pauperibus, id ſolùm Iure poſitiuo conſtitutum eſt: quod Ius locum non habet, quãdu certi creditores extant. neque mens legiſlatoris fuit, nec verò potuit eſſe, eo caſu obligare: quia quod debitum eſt Iure naturæ, non poteſt tolli per legem poſitiuam.

Adde, non ſoluendo talia incerta, nemini in particulari fieri iniuriam; ſecùs verò ſi non ſoluantur certa.

Dices, Quãdo res eſt in ſpecie aliena, & dominus reperiri nequit, nõ debetur Iure naturæ pauperibus, & ſepoſita lege poſitiua poteſt retineri: ergo etiã ea ea debet ſatisfieri creditoribus certis.

6 Reſp. Negando conſequentiam; quia etſi ſepoſita lege poſitiua poſſet debitor ex ea ſatisfacere, non tamen tenebatur; eò quòd non teneatur, niſi de rebus ſuis ſoluere. Vnde Iure poſitiuo ſtatui potuit, vt hæc darentur pauperibus, etiamſi creditores certi nihil eſſent habituri. quòd ſi debitori vt pauperi res illa applicetur, tunc videtur ex illa creditoribus eſſe ſoluendum; quia non ampliùs aliena cenſetur: niſi fortè paupertas illum excuſet.

DVBITATIO II.

Vtrùm inter debitores certos, priùs ſoluendum ſit venditori, cui pretium nondum eſt ſolutum, re vendita extante.

7 *Res Eccleſiæ & minoris.*

RESpondeo, & dico Primò, Si res ſit Eccleſiæ, vel fiſci, vel minoris, & adhuc extet inter bona debitoris; ante omnia ſoluendum eſt pro ea pretium iuſtum, vel certè res ipſa eſt reſtituenda. Probatur; quia talis rei non eſt tranſlatum dominium per conuentionem mutuam, & ſecutam traditionem, niſi re ipſa perſoluatur pretium, vt docet Angelus v.Emptio n.4. Siluest. eodem verbo n.2.& notat Bartolus in L.A diuo Pio, 15.§. Sed ſi emptor.ff.de re iudicata.& Panor.in c.Cùm olim, de officio deleg.& colligitur ea L.Si curatur.5.ff. de iure fiſci, iuncta Gloſſa. vnde ſequitur, talem rem, vbicumque extiterit, etiamſi alius vendita fuerit, poſſe vindicari. *Quo ordine.*

Dico Secundò; Si res alterius vendita fuerit 8
tali debitori, & ille nec pignus aut fideiuſſorem dederit, nec pretium in præſenti obtulerit, nec venditor illud pro ſoluto habuerit, fidens emptori; tunc vel pretium ante omnia ſoluendum, vel res reſtituenda venditori. Probatur; quia Iure communi in hoc caſu nondum cenſetur tranſlatum dominium, etiamſi res tradita fuerit, vt expreſsè habetur Inſtit. de rerum diuiſione. §. Venditæ. vbi dicitur: *Vendita verò res & tradita, non aliter emptori acquiruntur, quam ſi is venditori pretium ſoluerit, vel alio modo ei ſatisfecerit, velut ex promiſſore aut pignore dato: quod quamquam cauetur ex L.duodecim tabularum, tamen rectè dicitur & Iure gentium, id eſt, Iure naturali id effici.* Idem habetur L. Quod vendidi. 19. ff.de contrahenda emptione. Vnde ſequitur, rem talem, vbicumque extiterit, vindicari poſſe, niſi pretium ſolutum fuerit, vt dicitur L.Procuratoris.5.§.Sed ſi dedi.18.ff.de tributoria actione. *Res aliorum vendita.*

Sed hìc difficultatem parit, quod in eodem §. Inſtit.ſuprà additur his verbis: *Sed ſi is, qui vendidit, fidem emptoris ſecutus fuerit, dicendum eſt, ſtatim rem emptoris fieri.* ſemper enim videtur fidem emptoris ſequi, quando ei credit abſque fideiuſſore vel pignore. Vnde tunc ſemper transfertur dominium.

Reſp. Tunc tantùm cenſetur ſequi *fidem emptoris*, quando ipſius nuda promiſſione eſt contentus, perinde ac ſi pretium eſſet ſolutum: quod Vlpianus in d.L.Procuratoris ait, *in creditum abire*; & Pomponius in d.L.Quod vendidi, *fidem habere emptori, ſine vlla ſatiſdatione.* 9

Petes, An ergo tunc venditor non habeat ius 10
prælationis? Couarruuias l.1. variar. cap. 7. n. 5. putat non habere. pro qua ſententia adfert multos Iuriſperitos, qui dicunt hanc eſſe communem. Idem ſentit Petrus Nauar.lib.4.c.4.n. 39. & Molina diſput. 536. Probatur Primò, quia illa res non eſt ampliùs venditoris, cùm tranſlatum ſit dominium, vti ſuppono; neque manet illi obnoxia iure hypothecæ. Nam neque Iure naturæ, neque Iure poſitiuo conſtituta eſt in tali re hypotheca. Non Iure naturæ, quia hoc Iure nulla inducitur tacita hypotheca. ſi enim contrahentes pacto expreſſo non obligant rem ſolutioni, non eſt cur illa Iure naturæ debeat priori domino cẽſeri obligata; cùm eius dominium perfectè in alium tranſierit, non ſecùs ac ſi ſolutio in præſentia eſſet facta. Non etiam Iure poſitiuo; quia nullum Ius poſitiuum inducens in tali re hypothecam in Iure Cæſareo reperitur. Secundò, Si emptor ille alteri venderet, prior venditor non poſſet eam vindicare: ergo non erat ipſi hypothecata. Tertiò, Quia neque expreſſa hypotheca ex conuentione contrahentium poteſt in emptione ſic conſtitui, vt venditor habeat ius *Non habere venditorem ius prælationis.* *Rationes adferuntur.*

prælá

prælationis præ aliis hypothecis Iure poſitiuo conſtitutis. nam contrahentes non poſſunt ſuo conſenſu efficere,vt is, qui Iure ciuili vel municipali habet Ius prælationis,debeat poſtponi.vt ſi emi à te domum vel nauim , & poſteà ad eius reparationem accipiam ab alio pecuniam mutuam; hic tibi præferetur in ſolutione; quia Iure poſitiuo habet Ius prælationis , etiam reſpectu præcedentium hypothecarum,vt infrà dicetur.Ex quibus ſequi videtur,venditorem eſſe numerandum inter creditores hypotheca carentes; ac proinde omnibus hypothecam habentibus poſtponendum.Hæc ſententia eſt valdè probabilis.Contraria magis videtur æquitati conſona. vnde

11 *Probabile eſt, venditorem in re vendita eſſe præferendum.* Dico Tertiò,Probabile eſt, venditorem , ſi ab emptore fideiuſſorem vel pignus non accepit, & res adhuc apud emptorem extet , in ea re ceteris eſſe præferendum; ita vt vel pretium ei ſoluendum ſit,vel res ipſa reſtituenda. Ita tenet Caietanus v.Reſtitutio cap.8.Silu.Reſtitutio 6.quæſt. 5.Fumus eodem verbo num.36. Medina C.de reſtitutione quæſt.2.§. Tertium dictum. Nauarr. c. 17.num. 49. Idem tenet Archidiaconus,Baldus, & alij,teſte Silueſtro.Probatur Primò,quia valdè durum eſt , & ab æquitate naturali alienum , vt res mea,quam à me emiſti,non ſoluto pretio, extans in ſua ſpecie,aliis aſſignetur , & ego re mea ſimul & pretio frauder.ſepoſito enim omni Iure poſitiuo, ſtatim iudicio naturali quiuis cenſeret, æquius eſſe vt venditori res ſua reſtituatur,ſi emptor ſoluendo non ſit , quàm vt detur alteri. Secundò , Si tibi locaui meam domum , inuecta & illata in eam manent obligata pignori pro penſionibus annuis , & damnis in domum datis , vt habetur L.2.ff. Ex quibus cauſis.pig.vel hypoth. tacita contrahatur.ergo argumento à fortiori etiam res vendita manet obligata pro pretio. Tertiò , Quia Iure gentium non transfertur dominium rei venditæ ante ſolutum pretium, niſi datum fuerit pignus vel fideiuſſor:vel niſi venditor ſecutus fuerit fidem emptoris, vt habetur §.Venditæ, ſuprà : idque quia non cenſetur venditor dominium alia ratione velle transferre. atqui quando venditor credit emptori , etiamſi intendat transferre dominium,non tamen intendit ſe priuare omni iure & recurſu ad rem ſuam , niſi reipſa ſolutum fuerit pretium, vt patet ex vſu & communi hominum ſenſu: ergo ſaltem quamdiu extat apud emptorem , cenſetur quaſi hypothecata pro pretio.

12 *Reſp. ad rationes.* Vnde ad primam rationem in contrarium Reſpondeo , Etſi Iure naturæ ſeu gentium non contrahatur vlla hypotheca perfecta qualis Iure poſitiuo , nempe in quam retineatur ius apud quemcumque extet; benè tamen poteſt contrahi imperfecta & inchoata , in quam retineatur ius; quamdiu extat apud emptorem. talem videtur habere venditor in re empta,vt dictum eſt.Si tamen emptor alteri vendat , non manet ampliùs obligata, ſicut nec pretium pro ea acceptum , vt rectè Nauarrus.

Ad ſecundam, Inde tantùm ſequitur, non eſſe hypothecam perfectam , quales ſunt omnes hypothecæ ſpeciales Iure poſitiuo introductæ.

Ad tertiam,Inde ſolùm probatur,aliquam hypothecam huic præferendam ; nempe eam , quæ conſtituta eſt ratione mutui accepti ad rei in-
13 ſtaurationem , ſecùs de aliis. Idem ob eaſdem rationes videtur dicendum de omni alia re, titulo oneroſo alienata,vt ſuprà docet Nauarrus: vt de re mutuata, permutata,&c. quod intellige, ſi res illa in ſua ſpecie adhuc extet in bonis debitoris; maximè ſi aliis permixta nondum ſit.Imò etiamſi permixta ſit,ſi certò conſtet illam ibi contineri. quia æquiſſimum eſt,vt ante omnes, illi qui eam tradidit , reſtituatur vel ipſa , vel pretium eius; nec alij creditores poſſunt id meritò ægrè ferre, cùm debitor , eius redditione non fiat impotentior ad ipſis ſoluendum , quàm fuiſſet ſi eam non accepiſſet.

DVBITATIO III.

Vtrùm debita ex delicto , præferenda ſint debitis ex iuſto contractu.

SVnt tres ſententiæ. Prima eſt, Debita ex delicto eſſe priùs reſtituenda , quàm ex contractu (niſi fortè in contractu interuenerit hypotheca) & quò delictum fuit maius , eò quoque priorem deberi reſtitutionem. Ita Ioannes Medina quæſt. 2. de reſtitut. dubit.5.Vnde poſt hypothecas Primò reſtituendum debitum ex rapina.Secundò , ex furto. Tertiò,ex vſuris. Quartò, ex contractu oneroſo ; vt ex mutuo , emptione, &c. Quintò,ex contractu gratuito ; vt ex legato, promiſſione non completa, &c. Probatur Primò,auctoritate D.Bonauenturæ. Secundò , Quia illa debita ſunt priùs ſoluenda , quæ cum maiori iniuria & peccato ſunt contracta; eò quòd quando non poteſt ſimul ab omnibus peccatis recedi, conſentaneum ſit, vt priùs à grauioribus, deinde à leuioribus recedatur. atqui maius peccatum, maiórque iniuria, ceteris paribus , eſt in rapina, quàm in furto , & in furto , quàm in vſura : ergo priùs ſoluendum pro rapto quàm furto , & priùs pro furto quàm pro vſura , & priùs pro vſura quàm pro contractu , in quo nulla commiſſa iniuria. inter contractus autem magis obligat is qui eſt oneroſus,quàm qui gratuitus ; idque meritò ; quia per oneroſum homo non fit impotentior ad ſoluendum aliis ; nam vna res ſupponitur loco alterius , ex natura contractus: per gratuitum verò ſecùs. Idem ſentit D. Thomas opuſculo 73. c.18. *Cùm neceſſaria ad ſalutem, præcedant ea quæ ſunt deuotionis , iuſtè ſoluuntur debita ante legata. ſed maiori iuſtitia,reſtituenda ſunt ablata, quàm debita ſoluenda : cùm in hoc impleatur iuſtitia , & tollatur iniuria facta Deo & proximo. In ſolutione autem debitorum nulla tollitur iniuria, ſed ſolùm impletur iuſtitia.* Idem tenet Michael Salonios q.62.art.8.in fine,& videtur tenere Angelus Reſtitut. 2. num.18.Hæc ſententia non eſt improbabilis. 14 *1.Priùs quæ ex delicto.*

Secunda ſententia eſt, Priùs ſoluenda eſſe debita ex contractu iuſto oneroſo , non gratuito , quàm ex delicto : niſi fortè res ex delicto parta, in ſpecie ſit aliena. Ita Caietanus v. Reſtitutio c. 8.Nauar.cap.17.num.52.Bartholom.Medina l. 1. Summæ c.14.§.33. denique D. Anton. p.2. tit. 2. c.7. §.1. & 2. qui etſi aſſentiatur primæ ſententiæ in ordine debitorum ex delicto, nempe priùs reſtituendum,quod ex rapina debitum,quàm quod ex furto, & priùs ex furto, quàm ex vſura ; addit 15 *2. Priùs quæ ex contractu.*

dit tamen, priùs eſſe reſtituenda, quæ ex contractu iuſto debita. hæc ſententia probabilis eſt, ſi res ex contractu accepta, extet apud debitorem, iuxta ea quæ diximus dubit. 2. alioquin non video qua ratione probabili queat defendi, niſi fortè in vſuris.

16 Tertia ſententia, quam veriorem iudico, eſt, Inter hæc debita nullum eſſe ordinem; ſed ea pari Iure cenſeri. eſſéque debita perſonalia, ſine Iure prælationis: præſertim ſi res ex contractu accepta, apud debitorem non extat. Ita docet Siluester, Reſtitutio 6.q.5. puncto 5. Petrus Nauarra l.4.c.6.ſeu vltimo, nu.41.& alij recentiores. Probatur Primò, Quia neque Iure poſitiuo aliquid hac de re cautum eſt, neque vlla ratio ſufficiens adferri poteſt, qua probetur, Ius naturæ poſtulare, vt alterum debitum alteri præponatur. ergo ſunt paria. Secundò, Quia etſi maior fiat iniuria per rapinam quàm per furtum, & per furtum fortè quàm per vſuram: tamen poſteà, dum quis non vult reſtituere, eſt eadem iniuſtitia in ipſa rei detentione. eiuſdem enim ſpeciei peccatum eſt, non ſoluere debitum ex contractu poſt elapſum terminum, inuito creditore, & non ſoluere debitum ex rapina aut furto: quia æquè fit inuito domino. quamuis enim in rapina ſit maior iniuria, eo quòd ſit maior contemptus domini, & ipſe magis inuoluntariè patiatur; tamen poſteà non eſt maior obligatio reſtituendi; nam pro exceſſu iniuriæ, qui eſt in primo aggreſſu, non eſt facienda reſtitutio pecuniæ, de qua hîc agimus, ſed alia ſatisfactio.

5. Non eſſe inter hæc ordinem.

17 Dices Primò, Quamdiu raptor non reſtituit, non recedit ab iniuria, quam intulit perſonæ, vi rapiendo; atqui ab hac maximè tenetur recedere: ergo ante reliquos, &c.

Raptor.

Reſp. Primò, Negando maiorem; nam hoc ipſo, quo deſinit vim inferre, iniuria perſonalis non continuatur, ſicut detentio rei; ſed tranſit. vnde etiamſi non reſtituat rapta, tamen non cenſetur continuare actualem rapinam, ſed ſolùm rei alienæ detentionem.

Reſpondeo Secundò, Negando ſubſumptum. non enim magis tenetur ad faciendam iniuriam illatam perſonæ, quàm ad faciendam reſtitutionem rei detentæ: præſertim cùm in rei detentione etiam iniuria domino fiat, & præter iniuriam, damnum. Itaque cùm is, qui debet ex contractu, æquè obligetur elapſo termino, atque is qui ex vſura, furto vel rapina: non eſt cur naturali Iure vllum ordinem inter iſta debita conſtitutum putemus. Quod etiam ex eo confirmatur: quia alioquin contra Ius naturæ faceret Iudex, qui iuberet pro rata talibus creditoribus reſtitui; & teneretur ipſe de ſuo ſupplere, quod nemo dixerit.

18 Dices Secundò, Detentio vſurarum non tantum repugnat voluntati domini, quantum detentio rei furtiuæ, vel raptæ, vel ex contractu oneroſo debitæ: ergo in vſuris non eſt tanta obligatio reſtituendi, quanta in ceteris. Antecedens patet ex communi hominum ſenſu; nemo enim de illis magnopere queritur, neque conatur recuperare. vnde etiam non eſt tam deteſtabilis vſurarius, quàm fur vel raptor, vel debitor ex

19 contractu, qui poſt elapſum terminum non vult ſoluere, cùm poſſit. Ob hoc argumentum, non videtur improbabile, debita ex contractu oneroſo, ex furto & rapina, poſſe præponi debitis ex vſura. Quia tamen contrarium puto verius,

Debita ex vſuris.

Reſp. Omnia hæc contra voluntatem dominorum retineri; ita vt ſi poſſent, curarent ſibi reſtitui; quod ſufficit, vt æquè iniuſtè, ſeu contra eamdem iuſtitiæ ſpeciem retineatur. Et quamuis detentio vſurarum non tantum repugnet actuali voluntati domini, quantum debitum ex contractu vel furto, id non refert: quia hoc non prouenit ex eo, quòd intendit vſurario eos donare, vel aliquid iuria concedere: ſed ex eo, quòd ſpem non habeat recuperandi; ſitque malum neceſſarium ſponte ſubeundum. Sicut qui ſponte dat lytrum latroni, non renititur actuali voluntate (niſi inefficaciter) illi detentioni; & tamen non minùs iniuſtè ille detinet, quàm fur vel raptor. Itaque hæc actualis repugnantia, non facit vt detentio rei ſit magis contra iuſtitiam, quàm aliàs eſſet; ſed facere poteſt, vt magis ſit contra charitatem: vt ſi quis vehementer ſe inde cruciaret. 20

DVBITATIO IV.

Quis ordo ſit ſeruandus in ſolutione certorum debitorum.

RESpond. Primò reſtituenda ea, quorum dominium non fuit tranſlatum in debitorem. 21

Ordo reſtitutionis.

Secundò, Soluendum pro moderatis expenſis funeris debitoris, L. penultima. ff. de Religioſis, & ſumptibus funeris. Huc etiam pertinent ea, quæ neceſſaria ſunt ad conſcribendum teſtamentum, ad faciendum inuentarium, ad cuſtodiam ſupellectilis, & ſimilia opportuna, vt fiat reſtitutio. Vnde ſi quis fecerit has expenſas pro debitore, aut pro funere alterius, quem debitor ſepelire debuiſſet; (pro funere vxoris, filij, vel mancipij) ei Iure naturali primò reſtitutio facienda eſt.

Tertiò, Soluendum iis, qui habent hypothecam, (quantum ea ſe extendit) ante alios, qui non habent, vt habetur L. Eos. 9. C. qui potiores in pignore. Ratio eſt; quia hypotheca datur creditori ad ſecuritatem, vt in omni euentu poſſit ex ea curare ſibi ſatisfieri. 22

Quartò, Inter hypothecarios creditores, primò ſoluendum iis, qui tempore ſunt priores; hæc enim regula Iuris, *Qui prior eſt tempore, potior eſt Iure*, intelligenda eſt de iis, qui in eadem re habent hypothecam, vt docet Silueſter v. Reſtitutio 6.q.5. & colligitur L.2.4.5.6.7.8. C. Qui potior. in pign. hab. (verùm etiam vera ſit in creditoribus perſonalibus, dicetur dubitat.6.) eſtque generaliter vera, ſiue hypotheca ſit tacita, ſiue expreſſa, ſiue generalis, ſiue ſpecialis, ſiue ſit conuentionalis, ſiue iudicialis, ſiue Prætoria. Exceptis quibuſdam caſibus, in quibus poſterior præfertur priori, vt ſtatim dicemus. Neque ſolùm expreſſa prior, præfertur expreſſæ poſteriori; ſed etiam tacita prior, præfertur expreſſæ poſteriori, vt patet in hypotheca dotali, quæ etſi tacita ſit, præfertur tamē expreſſæ poſteriori. vt docet Couar. l. 1. var. c.7. num.2. & colligitur ex L. Hac edictali.6.§.His illud adiungimus.C. de ſecundis nuptiis. Similiter generalis prior præfertur etiam ſpeciali poſteriori: vt colligitur ex L. 2. ff. Qui 23

Qui prior tempore.

potiores in pignore vel hypotheca habeantur.

24 *Nauarrus.* Vnde patet Primò, Falli Nauarrum cap. 17. num. 50. & 51. & Silueſtrum Reſtitutio 6. q. 5. dum dicunt, eos, qui expreſſas habent hypothecas, præferri iis qui habent tacitas. hoc enim verum non eſt, niſi illa expreſſa ſit tempore prior; exceptis quibuſdam caſibus Iure declaratis.

25 *Silueſter.* Patet Secundò, Falli Silueſtrum, quando vult eum, qui habet ſpecialem hypothecam poſteriorem, præferri habenti generalem priorem omnium bonorum, & prætereà ſpecialem in aliqua re, quæ diſtincta ſit ab hypotheca ſpeciali alterius. Nec obſtat L. 2. C. de pignoribus & hypothecis, quam ipſe pro ſe adducit; nihil enim aliud ibi dicitur, quàm tuum pignus poſterius debere tibi ſaluum eſſe, ſi priori creditori, habenti generalem hypothecam, & etiam ſpecialem in alia re, quæ à tuo pignore diſtincta ſit, poſſit integrè ſatisfieri ex illa ſpeciali. tunc enim non poteſt impedire tuam ſpecialem, ratione ſuæ generalis prioris, qui enim præter generalem hypothecam etiam capit ſpecialem; id facit, quòd primò velit vindicare ſpecialem, & non attingere generalem, niſi in euentu quo ſpecialis non ſufficiat. Vnde ſequitur, tuum pignus non fore tibi ſaluum, ſi alteri ea ſpeciali illa hypotheca non poſſit integrè ſolui. & conſequenter generalis prior præferetur ſpeciali poſteriori. vide Couarru. l. 3. variarum cap. 18.

26 *Poſterior tempore aliquando præfertur priori.* Aduerte tamen, Eſſe aliquos caſus, in quibus poſterior tempore præfertur priori, habenti hypothecam expreſſam vel tacitam.

1. Mutuans pro re conſeruanda. Primus habetur L. 5. ff. Qui potiores in pign. Si tibi credidi, ſeu mutuaui pecuniam, ad refectionem vel conſeruationem alicuius rei, alteri antè obligatæ; vt ad reficiendam vel armandam nauem; tunc enim præferri debeo aliis habentibus in eadem re hypothecam generalem vel ſpecialem etiam expreſſam; cuius ratio eſt; quia ſine tali mutuo pignus illud vel non extitiſſet; vel certè periiſſet; ac proinde prior creditor parum vel nihil ex eo habuiſſet commodi. vnde non poteſt ægrè ferre, quòd is, cuius pecuniâ ſaluum eſt, prior ex eo ſolutionem illius pecuniæ accipiat.

2. Mutuans pro re cuſtodienda. Secundus habetur L. 6. ſuprà. Si tibi mutuaui, v. g. 100. vt ſatisfaceres pro mercium vectura, vel pro conductione ædium in quibus aſſeruarentur; manent mihi merces iſtæ obligatæ, ita vt primus ſolutionem ex illis habere debeam ante alios, generalem vel ſpecialem, tacitam vel expreſſam hypothecam habentes.

3. In hypotheca dotali. Tertius eſt, In hypotheca dotali, per quam bona mariti ſunt obligata vxori, eiúſque deſcendentibus, ita vt ipſa & ipſius filij ex illis ſuam dotem ante alios creditores, habentes tacitas hypothecas priores, poſſint deducere; vt patet L. Aſſiduis. 12. C. Qui potiores in pignore.

27 Notandum tamen eſt Primò, Dotem non præferri hypothecæ expreſſæ priori. Ratio eſt; quia lex non intendit doti dare priuilegium cũ iniuria priorum creditorum, qui ex ſpeciali conuentione iam ius habebant in bonis debitoris. valdè enim durum eſſet, per nuptias viri ſuperuenientes, omnes priores amittere ius, quod expreſsè pacti erant. Secùs eſt de iis, qui habebant tacitam priorem, lege introductam; his enim dos præfertur. niſi etiam priuilegium prælationis habeant, vt in caſu primo & ſecundo, quia lex potuit ſuum beneficium, quod concedit prioribus, ita reſtringere, vt poſtponatur priuilegio mulieris in cauſa dotis, vt docet Silueſter v. Dos, n. 14.

Hinc patet, non ſequi, Expreſſa hypotheca prior præfertur doti poſteriori: & hæc dos præfertur mutuo poſteriori pro refectione: ergo expreſſa hypotheca prior, præfertur illi mutuo poſteriori. vide Couarr. l. 1. variar. c. 7. vbi oſtendit, in iis, quæ Iure humano conſtant, non eſſe neceſſarium, vt ſi a. vincat b. & b. vincat c. a. vincat c. Idem Silueſter ſuprà. 28

Notandum Secundò, Dotem non præferri priuilegio, quod habet is qui mutuauit pecuniam iuxta primum & ſecundum caſum, niſi tempore dos ſit prior; vt rectè docet Silueſter ſuprà. Neque contrarium colligitur ex Nouella 97. c. 5. (vt quidam putant) quia ibi ſolùm dicitur, *Eum, qui mutuauit ad ædificationem vel refectionem domus vel nauis, non præferri doti priori, ſicut præfertur aliis non priuilegiatis.* Hinc tamen non ſequitur, dotem poſteriorem illi præferri, aut illum doti poſteriori non præferri. 29

Quartus caſus eſt, Quando ex pecunia pupilli empta eſt res aliqua, illa res manet pupillo obligata ante omnes; ita vt ſi ea alteri ſit hypothecata, ipſe ſit præferendus, vt poſſit recuperare pretium. Idem colligitur ex L. penult. C. de ſeruo pign. dato. 30 *4. Emptum pecunia pupilli.*

Quintus eſt, Si tibi dem mutuam pecuniam ad emendam domum, vel prædium, vel rem aliam, cum pacto expreſſo, vt ea res mihi maneat hypothecata pro debito; præferar aliis creditoribus, habentibus hypothecam generalem in omnibus tuis bonis, quamuis talis hypotheca comprehendat etiam bona futura, & conſequenter hanc ipſam domum. Ita habetur L. Licet. 7. C. Qui potiores in pign. vide Couar. ſup. num. 5. *5. Mutuans ad aliquid emendum, &c.*

Sextus eſt, Quando quis contraxit cum fiſco, manent ipſius bona fiſco obligata cum priuilegio prælationis. Idem ius habet fiſcus ratione tributi nondum ſoluti. Vnde omnia bona Receptorum & Redemptorum vectigalium, ſunt fiſco hypothecata, L. 2. C. de priuil. fiſci. dos autem & fiſcus pari Iure cenſentur. L. Dotis iuæ. 9. C. de Iure dotium. vide Couarr. ſuprà. 31 *6. Contrahens cum fiſco.*

Septimus eſt, Quando quis alicui credit pecuniam ad militiam, v. g. vt emat equum, arma, vel vt ſe in militia ſuſtentet; habet hypothecam Iure prælationis, etiam ante dotem, etſi dote ſit poſterior, vt patet ex Nouella Iuſtiniani 97. c. 4. Vnde huic ex bonis mariti integrè ſoluendum, quamuis vxoris dos eſſet pernuia. In his caſibus non eſt ſeruanda illa regula, *Qui prior eſt tempore, potior eſt Iure*: nam habent priuilegium, vt præferantur, etiamſi tempore ſint poſteriores; non quidem ſemper omnibus, ſed quibuſdam. In ceteris autem hypothecis, tale priuilegium non habentibus, & in his quæ æquale priuilegium habent, eſt ſeruanda, ita vt integrè ſatisfieri debeat ei qui priorem hypothecam habuerit. Verùm accurata horum tractatio eſt Iuriſperitorum. vide doctiſſimum tractatum de pignore Antunij Neguſantij. 32 *7. Credens ad militiam.* 33

Quintò, Poſt eos qui habent hypothecam, ſi quid ſuperſit, ſoluendum creditoribus perſonalibus, id eſt, qui non habent vllam rem debitoris, ſibi immediatè in genere vel in ſpecie obligatam, 34 *Creditores perſonales.*

ſed

Habentes priuilegium perſonale.

ſed ſolam perſonã. Inter hos Primo loco ſoluendum iis, qui habent perſonale priuilegium prælationis, abſque hypotheca; quale habet ſponſa de futuro, in bonis ſponſi, ratione dotis traditæ, non ſecuto matrimonio, vt docet Gloſſa in L. Eos. 9. C. Qui potior in pign. &, Qui depoſuit pecunias apud nummularium, non percipiens inde vſuras, vt patet L. Si hominem. 7. §. 2. ff. depoſiti, vel contrà. quod quidam DD. extendunt ad omnia depoſita, & ad commodatum & ad pignus, ſi dolo vel culpa debitoris perierint. Item ad pecuniam depoſitam in ſocietata mercatorum ad negotiationem. Si tamen hæc extarat, etſi mixta eſſet, ante hypothecas reſtituenda eſſet, quia in ſpecie eſt aliena: nam quando talia voluntate dominorum commiſcentur, ſingulæ partes fiunt communes; vt habetur §. Si duorum. Inſtit. de rerum diuiſione, & L. Marcellus. 5. §. Pomponius, ff. de rei vindicat.

Depoſitum, commodatũ, pignus.

35 Secundo loco ſoluendum ceteris creditoribus chirographiariis ex titulo oneroſo, cuique pro rata; non habita ratione temporis prioris vel poſterioris, quo debitum eſt contractum. Ita Silueſter ſuprà & Nau. cap. 17. num. 51. Tertio loco ſoluendum creditoribus ex titulo gratuito; vt ſi defunctus alicui piæ cauſæ aliquid vouerat. Quarto, reliqua erunt pro heredibus & legatariis; ita tamen vt heredes præcedant legatarios ad ſuam legitimam obtinendam, ſi ſunt heredes neceſſarij, vel ad quartam bonorum (quæ dicitur Falcidia) ſi non neceſſarij.

Chirographarij.

36 Quæ hactenus dicta, Iure communi Cæſareo ſeruanda ſunt, vbi & quatenus illud eſt receptum. Quòd ſi in aliquibus locis ſint hac de re aliæ aliquæ leges, vel conſuetudines rationi conſentaneæ, eæ ſunt ſeruandæ; & quidem in foro conſcientiæ, vt docent communiter DD. vnde fallitur Gabriel in 4. d. 15. qu. 2. dub. vlt. vbi dicit, quæ Canoniſtæ diſputant, quinam Iure potiores ſint in reſtitutione, potiùs ad iudicij quàm ad conſcientiæ forum ſpectare. Nam hæ leges non nituntur præſumptione, ſed æquitate naturali, ex qua propter bonum commune ſtatuunt hunc ordinem: quod non minùs potuerunt facere, quàm transferre dominia vſucapione.

Obligans in conſcientia.

37 omnis autem lex humana rectæ rationi conſentanea, quæ non nititur falſa præſumptione, ſeruanda eſt in conſcientiæ foro.

Lex humana.

DVBITATIO V.

Vtrùm priùs petenti licet priùs ſoluere.

38 Dico Primò, Si debitor vel eius heres ſoluat poſteriori, omiſſo eo qui habet hypothecam priorem, vel priuilegiatam, ſciens id fieri cum damno prioris, tenetur priori de damno; & poteſt prior recuperare à poſteriore quod ſolutum eſt. Patet L. Scimus 22. §. Etſi præfatam. C. de iure deliberandi.

Soluens poſteriori.

39 Dico Secundò, Si ſint plures creditores perſonales, inter quos nullum ſit priuilegium prælationis, & aliquis ex illis exigat ante alios ſolutionem debiti, ſiue in iudicio, ſiue extra; poteſt & tenetur debitor ei integrè ſoluere, etiamſi tempore eſſet poſterior. Ita docet Nauarrus cap. 17. n. 52. & Sil. Reſtitutio. 6. qu 8. & colligitur ex L. Pupillus. 24. ff. Quæ in fraudem creditorum. Ratio eſt; quia diligentia poſterioris creditoris fecit eum potiorem, ſicut hypotheca vel priuilegium, vt dicitur in prædicta lege. vnde ſequitur, creditorem poſſe petere integrum debitum, quando timet debitorem non fore omnibus ſoluendo; & retinere, vbi acceperit.

Prius petenti.

Petes, Vtrùm non petenti poſſit debitor, ſciens ſtatum ſuum labantem, integrè ſatisfacere, vt ei gratificetur?

Reſp. Non poſſe, quia Ius hoc non concedit. Cùm enim iſte par ſit aliis Iure, neque diligentia in petendo faciat eum potiorem; non poteſt ei fieri integra reſtitutio cum damno aliorum: ſed pro rata, vt recte docet Nau. ſuprà. Addo tamen, eum, qui in hoc euentu ſolutionem accepit, non teneri in conſcientia reſtituere; quia non accepit rem alteri obligatam. Et colligitur ex L. Quod 40 autem. 6. §. 6. & 7. ff. Quæ in fraudem creditorum. Idem dicendum, etiamſi alij creditores habeant priuilegium perſonale prælationis abſque hypotheca; vt colligitur ex L. dicta, vbi dicitur: *Qui debitam pecuniam recepit, antequam bona debitoris poſſideantur*, (id eſt, auctoritate Iudicis occupentur ab aliis creditoribus) *quamuis ſciens prudénſque ſoluendo non eſſe, recipiat; non timet hoc edictum*; nempe quo reuocantur ea quæ in fraudem creditorum alienata ſunt. Idem docet Molina diſp. 536. etiamſi Silueſter & alij contrarium ſentire videantur. 41

Obſeruans non exigendo.

Poteſt ſolutũ retinere.

Nec refert, quòd ad hoc induxeris debitorem, quia Iura id concedunt, teſte Molina. Nec obſtat L. pupillus. 24. ff. eodem tit. quia eſt alius caſus, in quo tutores ſponte gratificati ſunt vni ex creditoribus. vnde dicitur ibidem, *tale debitum reuocandum*: quod intellige, *per Iudicem*. quare niſi ſic reuocetur, poterit ille creditor retinere.

DVBITATIO VI.

Vtrùm regula illa Iuris, Qui prior eſt tempore, potior eſt Iure, *poſſit extendi ad creditores perſonales.*

Mvlti Doctores affirmant, illam locum habere in omnibus creditoribus eiuſdem ordinis, id eſt, quorum alter non habet aliunde priuilegium prælationis contra alterum. Ita Gabriel d. 15. q. 1. dub. vltimo. Medina C. de reſtitut. q. 2. dub. 5. Salon. qu. 62. ar. 8. in fine. Valentia diſp. 5. q. 6. puncto 10. Toletus lib. 5. c. 25. Emanuel Sà v. Reſtitut. num. 63. Idem videtur ſentire Nauarr. cap. 17. n. 53. in fine. Probatur Primò, Quia quò diutiùs creditor caruit ſuo, eò ſtrictiùs ei debetur, & eò citiùs eſt reſtituendum. Secundò, Quia maiori incommodo priùs eſt occurrendum: atqui is qui diutiùs caruit ſuo, plus accepit incommodi; ergo. Hæc ſententia; ob auctoritatem horum DD. non eſt improbabilis, & eſt ſatis rationi conſentanea: nam quando prius debitum contrahitur, debitor eſt magis ſoluendo, quàm poſteà quando noua debita accedunt. vnde par eſſe videtur, vt primus creditor nó fraudetur propter debita poſteriora. non enim debent ipſi eſſe fraudi poſteriora debita ex contractu vel delicto, cùm eo tempore, quo cum illo contraxit, illa non habuerit. Accedit, quòd illa regula, *Qui prior eſt tempore, potior eſt Iure*, non ſolùm intelligenda ſit in habentibus eamdem rem ſibi hypothecatam, ſed 42

Eſt probabilis.

43

etiam in ordine conſeſſus Canonicorum in Capitulo; In ordine ſubſcribendi inſtrumentis actuum capitulatium; In habentibus gratias expectiuas in eadem Eccleſia; vt notat Gloſſa in illam regulam. Imò eadem Gloſſa dicit eam ſeruandam inter creditores, quando venduntur res debitoris, vt illis ſatisfiat. quare non obſcurè eſt in hac ſententia.

44 *Contrarium verius.* Contrarium tamen puto verius, nempe non eſſe ſeruandam inter creditores chirographiarios ſeu perſonales carentes hypotheca vel alio iure prælationis; ſed tantùm inter creditores habentes eamdem rem ſibi hypothecatam. Ita expreſsè docet Silueſter, Reſtit. 6. q. 5. & D. Anton. p. 2. tit. 2. c. 7. §. 3. ex Baldo; & alij paſſim. colligitur ex L. 3. ff. de ſeparationibus. vbi dicitur: *Licet alieni, adſciendo ſibi creditorem, creditores ſui deteriorem facere conditionem*, &c. & ex multis legibus C. Qui potiores in pign. vbi tantùm hypothecis applicatur hæc regula.

DVBITATIO VII.

Vtrùm inter chirographiarios carentes priuilegio prælationis, poſſit ſatisfieri pauperi, omiſſis ditioribus.

45 *Soluens pauperiori.* MVlti DD. affirmant id fieri poſſe. Medina ſuprà: *Si debitor poſterior, eſt longè pauperior priore, tunc debitum poſterioris videtur præferendum, quia maiori damno priùs occurrendum.* Idem tenet Salon. ob eamdem cauſam. Idem expreſsè docet D. Thomas opuſc. 73. cap. 18. & probat; *quia plùs læſus eſt pauper ablatione ſuorum, & plùs indiget.* Emmanuel ſuprà, ait, *excuſari eum, qui ſoluit priùs petenti vel valdè indigenti.* Silueſt. Reſtit. 6. in fine, dicit *talem excuſari Iure poli, non tamen fori.*

46 *Verius non licere.* Sed contrarium videtur verius. Probatur: quia pauper neque Iure poſitiuo habet ius prælationis, vt patet: neque Iure naturali, niſi fortè ſit in extrema vel graui neceſſitate, ita vt charitas obliget illi ſubuenire. tunc enim creditor diues meritò pati debet debitū ſuum differri vel nūquam ſolui, vt alteri, par ius habenti, in tanta afflictione conſulatur. Quòd ſi pauper non tanta prematur inopia, non poteſt alter penitus priuari, vt illi integrè ſatisfiat. Nec refert, quòd pauper plus incommodi ſentiat ex dilatione vel priuatione partis rei debitæ; hinc enim non ſequitur, illum habere ius prælationis, ſed vt ſummum, ceteris paribus, amplius poſſe ei ſolui, quàm diuiti, qui tale incommodum non ſentit. ſicut plus reſtituendum ei, cui debentur 100. quàm cui 50. quando ſecundùm proportionem fit ſolutio.

47 *Contrarium non eſt omnino improbabile.* Nihilominùs fateor ſententiam alteram non eſſe omnino improbabilem, præſertim cùm D. Thomas tam expreſsè illam teneat.

DVBITATIO VIII.

Quo loco & cuius expenſis facienda eſt reſtitutio.

NOtandum eſt, Obligationem reſtitutionis naſci vel ex iniuſta acceptione, vel ex re accepta, vel ex contractu, vt explicatum eſt ſuprà cap. 7. dub. 5. Nunc

Dico Primò, Si debitum ortum ſit ex iniuſta acceptione, reſtitutio facienda eſt expenſis debitoris, idque eo loco, vbi dominus illam poſſeſſurus erat, ſi ablata non fuiſſet; ita Caietanus 2. 2. q. 62. a. 5. circa ſolutionem tertij argumenti, Sotus l. 4. de Iuſt. q. 7. ar. 1. circa ſolutionem tertij argumenti. Couarr. ad reg. Peccatum, 2. p. n. 9. Ioannes Medina C. de reſtitut. qu. 2. dub. 4. Probatur, quia ex eo quòd dominus rem ſuam amiſerit debitoris iniquitate, non debet vllum damnum ſentire; ſed lege iuſtitiæ debet ita fieri reſtitutio, vt in priſtinum ſtatum reſtituatur, perinde ac ſi res ablata non fuiſſet; ergo reſtitutio non debet fieri ipſius expenſis, ſed debitoris, qui ſibi imputet, quòd eas ſubire cogatur. 48 *Si ex delicto debita, expenſis debitoris reſtitue.*

Dices Primò, Ergo tenetur ad amplius, quàm ad rei ablatæ ſeu damni illati compenſationem. 49

Reſpon. Verum eſt, teneri ad amplius, quàm damnum ſecundùm ſe conſideratum æſtimetur; non quidem vt dominus inde amplius accipiat commodi, quàm accepit detrimenti; ſed quia id eſt neceſſarium tamquam medium, vt fiat reſtitutio. qui enim tenetur ad finem, tenetur ad medium neceſſarium.

Dices Secundò, Non debet imputari debitori, quòd creditor in alium locum migrauit: ergo tunc illius ſumptibus non erit mittenda.

Reſp. Negando conſequentiam; quia creditor non debet amittere libertatem transferendi ſe quò libuerit, ob iniuſtitiam debitoris; qui ſibi imputet, quòd ſumptus illos in reſtitutione facere cogatur. debebat enim rem relinquere in bonis creditoris; ſic enim cum aliis paruo vel nullo ſumptu tranſlata fuiſſet. ſi tamen creditor facturus erat ſumptus in re illa aſportanda, poſſunt deduci. non enim teneris illi cum lucro reſtituere, ſed ſatis eſt vt ex ablatione nihil damni ſentiat, de quo vide Couarr. ſuprà.

Notandum tamen eſt, Si res non poteſt ſine magnis ſumptibus reſtitui, poſſe ex quadam æquitate naturali differri reſtitutionem, modò inde dominus vel nihil vel parum damni capiat. Si tamen ea eſt rerum conſtitutio, vt niſi modò reſtituas, poſteà nec ipſi nec heredibus reſtituere poſſis, omnino nunc reſtituenda vel res ipſa, vel iuſtum rei pretium, quamuis magnæ expenſæ eſſent faciendæ; quia dominus non ideò poteſt re ſua in perpetuum priuari, quòd debitor tantumdem in ſumptum impendere cogatur. niſi probabile eſſet, domino in hoc caſu non diſpliciturum, vt amicis eius vel pauperibus detur: quod per literas ab eo peti debet, ſi res eſt ambigua. ſi verò ſpes ſit, fore vt aliquando reſtituatur ſine tanto ſumptu, poterit reſtitutio differri. ſi res ſit parui momenti, & ſine duplo vel triplo ſumptu reſtitui nequit, probabile eſt, pauperibus dari poſſe; præſumi enim poteſt id domino non diſplicere. 50 *Si magni ſumptus.*

Dico Secundò, Quæ debentur ſolùm ratione rei acceptæ, reſtituenda ſunt in loco vbi habentur; nec teneris ea mittere domino expenſis tuis, ſed mittes expenſis domini: vt, ſi bona fide emeris rem à fure. Ratio eſt; quia cum tuo damno non teneris dominum in priſtinum ſtatum reſtituere, cùm eum per iniuriam non deturbaueris, ſed ſolùm teneris ad rei cuſtodiam; monito interim domino vt ſignificet, quo modo velit eam 51 *Si non ex delicto.*

ſibi

ſibi tranſmitti qua in re non teneris vllos ſumptus ferre. imò ſi contingat te in alium locum migrare, nec poſſis eam commodè apud aliquem, qui reſtituat, deponere, ſed cogaris auehere, potes expenſas à domino repetere: qui tenetur ad omnes expenſas rei ſuæ cuſtodiendæ neceſſarias, in vtilitatem ipſius factas; vt habetur expreſsè L. 2. ff. de negotiis geſtis.

52 *Si ex contractu.* Quod attinet ad ea quæ ex contractu debentur, hæc ſunt triplicia. Vel enim debet reſtitui idem numero, vt depoſitum, commodatum, pignus; vel debet reſtitui quid diſtinctum, quod pro alio commutatur, vt in mutuo, venditione, locatione, &c. vel debet reſtitui id pro quo nihil accipitur, ita vt ſolùm ex altera parte ſit obligatio; vt in promiſſione, donatione, teſtamento, legato. His poſitis,

53 *Si res eadem numero reddenda.* Dico Tertiò, Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero eſt reſtituenda, ſi in alterius tantùm partis vtilitatem accepta ſint, debent eius expenſis reſtitui; idque eo loco, vbi ſunt tradita; niſi aliter iuſta aliqua pactione conuentum ſit. Prior pars patet; quia par non eſt, vt eius expenſis reſtituatur, cuius commodum in contractu non quæritur: ergo. Altera probatur; quia in huiuſmodi contractibus tacitè cenſentur paciſci de eodem loco; niſi ob aliquam cauſam extrinſecam aliter expreſsè inter illos ſit conuentum. æqualitas enim poſtulat, vt ſicut idem reſtituendum quod acceptum eſt, ita etiam eodem

54 *Commodatum.* loco. Hinc fit, vt ſi tua cauſa equum commodatum acceperis, tenearis eum tuis expenſis reſtituere in eum locum, in quo tibi traditus eſt. Non tamen teneris eum in locum remotum mittere, in quem fortè dominus commigrauit; quia ibi commodatum non accepiſti, nec illius longinquitatis es cauſa, ſed dominus ſibi imputet, quòd commodatum ante diſceſſum non repetierit.

Depoſitum. E contrario, ſi depoſitum gratis cuſtodiendum accepiſti, reſtituendum eſt expenſis deponentis; quia par non eſt, vt depoſitarius, cùm nihil commodi ex depoſito perceperit, ſuis expenſis illud ad dominum remittere cogatur, ſiue dominus in eodem loco manſerit, ſiue aliò commigrauerit. Secùs eſt, ſi depoſitarius in alium locum remotiorem commigraret: quia tenetur rem depoſitam repræſentare in eo loco, vbi eam cuſtodiendam accepit, vt inde expenſis domini reſtituatur. Idem dicendum de commodato, quod gratia ſolius commodantis acceptum eſt.

Sed quid, ſi depoſitum ſurripiatur & transferatur in alium locum; cuius expenſis remittendum erit ad depoſitarium?

55 *Si depoſitum tranſlatum fuerit.* Reſp. Si ſine culpa lata depoſitarij tranſlatum eſt, debet quæri & referri expenſis domini deponentis, non autem depoſitarij; quia vitium & incommodum quod obuenit depoſito ſine culpa lata depoſitarij, non eſt ei præſtandum, ſed auctori: ſi verò ex culpa depoſitarij lata factum ſit, tenetur ſuis expenſis; imò ſi pretio illam cuſtodiat, tenebitur etiam ex culpa leui, iuxta ea quæ diximus cap. 7. dub. 6.

Dico Quartò, Quæ debentur ex contractu, in quo pro re accepta eſt reddenda alia, reſtitutio ex natura contractus non quouis loco fieri poteſt, ſed ibi facienda eſt, vbi res, pro qua datur, eſt accepta, ſecundùm quem locum etiam res quæ datur eſt æſtimanda. Prior pars, *non quouis loco fieri poſſe reſtitutionem*, probatur, quia hoc ſæpè alteri parti eſſet magno damno; vt ſi emens Antuerpiæ, vellet ſoluere in Hiſpania; vel contrà. ergo debet eſſe certus aliquis locus, in quo ex natura contractus fiat ſolutio. is autem eſt, vbi res vendita, mutuata vel permutata, fuit tradita & accepta. nullus enim magis iuſtitiæ congruit, eò quòd in omnibus iſtis contractibus vna res in locum alterius quaſi ſubſtituitur; quod perfecto modo fieri nequit, niſi idem locus ſeruetur. 56 *Si alia reddenda.*

Hinc fit vt nemo ex vi mutui poſſit obligari vt alibi reddat: aut ex contractu venditionis vel locationis, vt alibi pretium ſoluat. Nam hi contractus vt iuſti ſint, reducendi ſunt ad æqualitatem reſpectu certi loci, in quo res prior traditur. Idem dicendum de emptione cenſuum. hi enim ex natura contractus non ſunt ſoluendi in loco vbi eſt creditor, ſed vbi ipſe cenſus eſt conſtitutus, ſeu vbi eſt res illa, in qua obligatio eſt conſtituta, v. g. domus, ager, pratum, &c. nam penſio annua eſt veluti fructus hypothecæ, qui non eſt alibi, ex natura contractus, tradendus, quàm vbi naſcitur. Quòd ſi cenſus ſit omnino perſonalis, nullam habens hypothecam, ſoluendus eſt vbi iuſta pactione conſtitutus fuerit. Si in pactum non eſt deductum, ſoluendus eſt in loco, vbi debitor commoratur; qui immediatè in ipſo debitore conſtitutus eſt. quod intellige, ſi debitor non abeat valdè procul. ſi enim tam procul diſcedat, vt emptori inde graue incommodum oriatur in penſione exigenda, ita vt ſi de eo cogitaſſet, noluiſſet cenſum emere; tenebitur debitor mittere ad locum priorem. His tamen non obſtat, quin contrahentes poſſint de alio loco ſolutionis paciſci; modò hoc onus iuſta mercede compenſetur. 57 *Mutuum.* *Cenſus realis.* 58 *Perſonalis.*

Dico Quintò, Quæ debentur ratione donationis, legationis, teſtamenti, reddenda ſunt in loco, vbi erant cùm donarentur; niſi aliud in ipſa diſpoſitione expreſſum fuerit: ac proinde expenſis eius, cui donata ſunt. Patet, quia qui rem gratis dat, vel legat, non intendit ſe ad amplius obligare; ſed permittit eam alteri, vt, ſi velit, ſuo ſumptu illam auferat; ſi nolit, relinquat. ſi tamen heres aliò transferret, teneretur ſuo ſumptu illam mittere, vbi erat priùs. 59 *Donata, legata, &c.*

Circa prædicta Nota, Quando res eſt reſtituenda expenſis creditoris, eas ex ipſa re deduci poſſe, quando alia commodior via non ſuppetit: vnde ſi opus fuerit, poterit ea vendi vel ex parte, vt reſiduum ad creditorem mittatur; vel tota, ſi eſt indiuiſibilis, (vt equus) vt ei pretium mittatur. Quòd ſi tantæ eſſent in remittenda re vel pretio expenſæ, quanti valet, non eſt reſtituenda, ſed monendus dominus: vel ſi id fieri nequit, danda pauperibus, ſi putetur dominus numquam ad viciniora loca venturus. 60 *Si magna expenſa.*

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

De cauſis excuſantibus à reſtitutione, vel omnino, vel ad tempus.

Conſtat Dubitationibus 12.

1 IOANNES Medina C. de rebus reſtituendis, q. 3. enumerat 12. cauſas à reſtitutione excuſantes, quas ordine proſequitur.

Prima eſt, Inopia debitoris. 2. Remiſſio creditoris. 3. Ceſſio bonorum. 4. Damnum, quod veriſimiliter putatur creditori, vel Reipub. vel alieni tertio obuenturum. 5. Solutio facta creditori tui creditoris. 6. Rei debitæ interitus. 7. Iuris aut Iudicis auctoritas 8. Religionis ingreſſus. 9. Excommunicatio creditoris. 10. Incertitudo creditorum. 11. Diſpenſatio vel compoſitio cum Papa. 12. Compenſatio. De quibus breuiter dicendum.

DVBITATIO I.

Quæ inopia vel impotentia excuſet debitorem à reſtitutione.

2 *Extrema neceſſitas.* RESpondeo: Dico Primò, Extrema neceſſitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter ſubuenire nequis, niſi rem alienam vel alteri debitam impendendo, excuſat à reſtitutione, quamdiu ea durat. Eſt communis DD. Ratio eſt, quia in tali euentu omnia ſunt communia, ſaltem quoad vſum, ita vt licitè quiuis poſſit occupare, ſibique vendicare rem adeò neceſſariam, & ex eius vſu ſibi & proximo opitulari, vt oſtenſum eſt cap. 12. dubit. 12.

Sed difficultas eſt, Vtrùm tranſacta neceſſitate tenearis ad reſtitutionem?

3 *Ea tranſacta, an reſtituendum.* Reſp. Certum eſt; in quibuſdam euentis, ſi res ſit magni momenti, nec cenſeatur donata, te teneri, dum ſuppetet commoditas.

Primò, Si res adhuc extet, tunc enim teneris ratione rei acceptæ, vt ſi eguiſti vſu rei, quo res non conſumitur, vt equi, veſtis, nauis, &c. non enim extrema neceſſitas ius tribuit ad amplius quàm opus ſit, vt ex periculo te eripias. ſi quid ergo ſuperſit, reſtituendum.

4 *Si debitum ex contractu.* Secundò, Si interceſſit contractus, ſiue ante neceſſitatem, ſiue in ipſa neceſſitate, per quem tráſlatum ſit dominium: vt ſi acceperis mutuum, vel emeris; ſi enim ante neceſſitatem accepiſti, & per illam rem te in extrema neceſſitate potes iuuare, non incidis in extremam neceſſitatem reſpectu opis alienæ, (de qua hîc agimus) id eſt qua res aliena tibi ſit neceſſaria. nam per rem tuam, quam emiſti anteà, vel mutuam accepiſti, quæ in tuum dominium ceſſit, potes tibi conſulere. vnde manifeſtum eſt, non eſſe tibi ius accipiendi & conſumendi rem alienam. manet ergo obligatio

5 *Si non erat tranſlatum dominium.* per contractum inducta. Si tamen per contractum non ſit tranſlatum dominium, vt in commodato, precario, conducto; & in extrema neceſſitate rem conſumpſeris, probabile eſt, te non teneri, niſi re, vel ſpe ſeu facultate propinqua diues ſis. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. num. 26. Ratio eſt; quia non teneris ratione rei, vt quæ nec in ſe nec in pretio extet: neque ratione acceptionis, cùm eam iure tuo conſumpſeris: neque ratione contractus, quia iſti contractus non obligant re pereunte, niſi culpa tua perierit. hic autem abſque culpa periit. colligitur ex Silueſtro v. Reſtitutio 5. num. 2.

Tertiò, Si habes ex delicto, (vt ſi furatus ſis ante neceſſitatem) teneris, etiamſi poſteà in neceſſitate conſumas. quia obligatio iam antè contracta, per neceſſitatem ſuperuenientem non eſt extincta, ſed conſopita: quare tranſacta illa neceſſitate reuiuiſcit. Ita Scotus d. 15. q. 2. §. Ad argumenta. Idem tenent Richardus, Paludanus, & Silu. Reſtitut. 5. num. 2. qui hoc citat. Hæc ſententia mihi videtur vera. Contrarium tamen eſt probabile, ſcilicet, te non teneri; vt docet Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. num. 24. & quidam alij. quia licitè potuiſſes accipere, ſi non habuiſſes anteà, & conſumere. Addunt iidem Doctores. Si accepiſti rem abſque peccato, nempe in ipſa neceſſitate conſtitutus, te non teneri reſtituere, quia vſus es iure tuo, illam accipiendo & conſumendo. Sed contrarium puto eſſe verius; nempe, ſi res quam conſumpſiſti, ſit magni pretij, nec putetur donata, te ſemper ad reſtitutionem teneri, quando commodè poteris. Ita docet Nauarrus cap. 17. num. 61. & 62. Adrianus in 4. tract. de reſtitut. §. Quia dictum. pag. 159. Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 1. n. 3. & 4. Medina q. 3. in principio, Toletus lib. 5. cap 24. Ratio eſt; quia extrema tua neceſſitas non transfert in te dominium rei alienæ, ſed tantùm tribuit ius vtendi, idque prout opus eſt vt periculum euadas, & cum minimo alterius incommodo. ergo non aufert obligationem reſtitutionis faciendæ, ſi copioſior euaſeris. Confirmatur, quia alter non tenetur eam dare, niſi quatenus opus eſt vt conſulas tuæ neceſſitati: ſed ad hoc ſufficit, vt rem tibi vendat, vel mutuet, vel det cum obligatione reſtituendi, cùm veneris ad lautiorem fortunam: ergo. Quòd res ſit parui pretij, non teneris poſteà reſtituere; maximè ſi re & ſpe ſeu proxima facultate pauper eras: quia talia non ſolent pauperibus ſub onere reſtituendi dari, ſed abſolutè ridiculus enim eſſet diues, qui à paupere pro aliquot panibus, vel calceis, vel trita veſte, talem obligationem exigeret.

6 *Si debitum ex delicto, teneris.*

7 *Contrarium probabile.*

Si abſque peccato accepiſti.

8 *Si res ſit magni pretij, verius eſt te teneri.*

Petes, Quo iure tenebitur reſtituere rem talem, ſi non interceſſit contractus, quo ſe ad hoc obligarit, neque delictum?

9 *Quo iure teneatur.* Reſp. Tenetur ratione cuiuſdam tacitæ obligationis Iure gentium introductæ, qua quis rem alterius in neceſſitate conſumens, ſe tacitè obligat ad rependendum, quando ſuppetet copia. etſi enim diuiſio rerum non potuit impedire vſum

rei

rei alienæ ſibi neceſſariæ, fecit tamen, vt tenearis ad reſtitutionem, quando commodè poteris: rationi enim conſentaneum eſt, vt conſuleret ſuæ neceſſitati abſque notabili alterius damno. Alioquin ſi exercitus extrema inopia laborans, abſumeret bona multorum agricolarum, non teneretur ad reſtitutionem; quod planè falſum eſt. Tacitè ergo ſe obligant Iure gentium ad reſtitutionem faciendam, dum commodè poterunt.

Dices, Si quis in extremo periculo, dum fugit hoſtem, vtatur equo alterius, & contingat equum perire, non tenetur ad reſtitutionem, vt multi DD. docent. ergo non oritur tacita obligatio ex vſu rei alienæ.

10 Reſpondeo, Si non ſit probabile periculum interitus equi, non tenetur ſoluere pretium; quia interitus cenſetur fortuitus. ſed ſolùm tenetur pro vſu, ſi ille ſit diuturnus, vel cum notabili damno domini. Pari modo neque conductor tenetur ad pretium; quia res domino ſuo perit; niſi interueniat pactum, vel mora, vel culpa. Si autem ſit periculum; verius puto, teneri ſoluere pretium, ſi intereat: etiamſi aliqui DD. indiſtinctè loquentes, contrarium ſentire videantur. quia ſicut dominus in hoc caſo non tenebatur abſque illo onere concedere, ita non videtur ipſo ſine tali onere accepiſſe; cùm æquitas naturalis & Ius gentium videantur ad hoc obligare: non enim plus iuris poteſt ſibi in re alterius vindicare, quàm alter tenebatur concedere. vide Nauarrum & Couarr. ſuprà.

Si equus quo fugit pereat.

11 Hinc tamen non ſequitur, præcepto eleemoſynæ ſatisfieri mutuando; ſed benè donando ſub conditione, quando res eſt magni pretij. quod verum eſt; nemo enim poteſt iure queri ſibi 20. vel 30. aureos non dari abſolutè, ſed cum onere vt teneatur refundere, ſi locuples aliquando euaſerit.

Præceptum eleemoſynæ.

12 Petes, Quid ſi creditor ſit in pari neceſſitate?

Reſp. Primò, Si creditor ſubtractione illius rei coniectus eſt in illas anguſtias, teneris illi reſtituere. Primò, quia ſubtrahere alicui rem, qua ille extremè indiget, eſt perinde atque occidere. Secundò, quia in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis, præſertim domini. Ita paſſim

Si creditor in pari neceſſitate.

13 DD. Scotus, Siluester, & alij ſuprà. Secundò, Si verò creditor ſubtractione illius rei non eſt coniectus in extremum illud diſcrimen, ſed aliunde incidit, non teneris illi in pari diſcrimine, quamuis ſimul incideris, (etiamſi Scotus, Richardus & Paludan. contrarium teneant) idque non ſolùm quando res eſt ſub dominio debitoris; ſed etiam quando in ſpecie eſt debita creditori: etſi Nauarrus num. 60. cap. 17. tunc contrà ſentiat. Ita docet Caietanus qu. 62. art. 5. Sotus lib. 4. qu. 7. art. 1. ad quartum argumentum, Toletus de peccatis mortalibus cap. 39. Ratio eſt; quia pro eo tempore ceſſat vis & poteſtas dominij, Iure gentium introducta; & perinde ſe res habent, ac ſi diuiſæ numquam fuiſſent. etſi enim dominium rei maneat apud priorem dominum quaſi in habitu, tamen actus eius impeditur, perinde ac ſi non eſſet. itaque manent intra limites Iuris naturæ. Quare cùm ſepoſito Iure gentium, quo facta eſt diuiſio, poſſit quiſque ſibi conſulere ex re quam occupat & poſſidet; non tenetur eam tunc reſtituere domino. Vnde ſi antè occupaui tuum panem in ſolitudine, vel tuam ſarcinam aut tabulam in naufragio, vel equum in fuga, non teneor tibi tunc reſtituere, etiamſi ſimul in extremum periculum inciderimus; quia per hanc ſubtractionem non incidiſti in periculum, neque in periculo conſtitutus hanc rem occupaueras, vt per eam te ſaluares. Si eodem momento res ſit occupata in extrema neceſſitate à duobus, tunc vel diuidenda eſt, ſi poteſt diuidi; vel ſorte tribuenda.

14 Idem licitum eſſe non ſolùm pro ſe, ſed etiam pro parente, vxore & liberis: hos enim in extrema neceſſitate præferri poſſe creditori docet Sotus ſuprà, Lopez 1. p. cap. 53. & Toletus de 7. peccatis mortalibus cap. 39. reuocans id quod dixerat lib. 5. cap. 24. addens, etiam fratres in hac neceſſitate poſſe præferri creditoribus. Idque mihi videtur probabile; etſi Couarru. & alij id non concedant, niſi cuique pro ſe.

15 Dico Secundò, Non ſolùm extrema, ſed etiam grauis neceſſitas tua & proximi excuſat, quamdiu durat; niſi creditor ſit in pari neceſſitate. eſt communis ſententia Doctorum, & patet ex dictis cap. 12. dub. 12. vbi oſtenſum eſt, probabile eſſe, licere in hoc caſu clanculum ſurripere; ergo multò magis licitum eſt non reſtituere, etiamſi res in ſpecie debita ſit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditatis, & ſimilis afflictionis, quam alter nequis auertere, niſi rem alteri debitam impendendo, poteſt differri reſtitutio. hæ enim dicuntur graues neceſſitates.

Grauis neceſſitas excuſat.

16 Dixi, *quamdiu durat*, quia verius eſt, per hanc neceſſitatem non extingui debitum, neque rem alienam magni pretij poſſe conſumi, ſine obligatione reſtitutionis faciendæ; quando commodè fieri poterit, vt patet ex ſupradictis.

Non extinguit debitum.

17 Non tenetur tamen de lucro ceſſante vel damno emergente ex dilatione; quia non cenſetur eſſe in mora, neque tacitè videtur ad hoc ſe obligaſſe, cùm ſolùm per accidens eueniant ex dilatione.

18 Aduerte tamen, non eſſe improbabile, ſi is qui conſumpſit rem alienam in graui neceſſitate, re & ſpe pauper erat, non teneri poſteà ad reſtitutionem. Ita Silueſter v. Furtum, quæſt. 5. Angel. eodem, num. 37. vbi dicit, *Poſſet etiam dici, quòd licet aliquis non ſit in extrema neceſſitate, ſine peccato & obligatione reſtituendi, poſſit occultè & bono modo accipere rem alterius, quando ſcilicet ille ita abundat, & iſte ita eget, vt ex præcepto teneatur huic ſubuenire.* Idem tenet Petrus Nauarra ſuprà num. 26. vbi etiam docet, Si quid ante neceſſitatem abſtuliſti iniuſtè, & in neceſſitate conſumpſiſti, debitum extingui; ſicut antè dixerat de neceſſitate extrema. Hoc tamen non eſt concedendum; quando debitum eſt ex contractu, per quem translatum eſt dominium in debitorem; iuxta ea quæ diximus circa primam propoſitionem, num. 4.

19 Dixi, *Niſi creditor ſit in pari neceſſitate*; quia tunc teneris ei reſtituere, iuxta communiorem DD. ſententiam. Nam in pari neceſſitate (præter extremam) potior eſt conditio creditoris. Imò multi DD. vt Scotus, Richardus, Paludanus apud Silueſtrum Reſtitutio 5. quæſt. 2. tenent, etiam in pari neceſſitate extrema eſſe reſtituendum.

20 Sed contrarium eſt probabile, & fortè verius. vt ſi debitor ſit in graui neceſſitate ratione morbi, famis, vel nuditatis, non tenebitur reſtituere, etiamſi creditorem contingat in parem

Si creditor incidat in grauem neceſſitatem.

incidere; modò debitor illum in eam non coniecerit; idque ſiue ex furto debitum ſit ortum, ſiue ex contractu. Ratio eſt; quia non ſolùm in extrema neceſſitate, ſed etiam in graui, videtur eſſe melior conditio poſſidentis, vt colligitur ex dictis c. 12. dubit. 12. Ideò enim melior eſt conditio poſſidentis in extrema neceſſitate, quia tunc omnia ſunt communia; ita vt ius habeas occupandi ea, quæ ſunt apud alterum, non ſimiliter egentem: & poſtquam occupaſti, non teneris reſtituere, durante illa neceſſitate; quamuis alter caſu in parem neceſſitatem inciderit, modò tu illum in eam non conicceris. atqui ſimile ius occupandi ea rebus alterius, ipſi nec ad perſonam nec ad ſtatum neceſſariis, videtur conceſſum in graui neceſſitate, vt ibidem probabiliter eſt oſtenſum: ergo etiamſi alter poſteà incidat in ſimilem ſtatum, non teneris tunc illi reſtituere.

21 Dico Tertiò, Excuſat etiam à reſtitutione ſtatim facienda, Primò, magnum periculum ſalutis animæ tuæ, vel tuorum. Secundò, magnum detrimentum in rebus non debitis. Tertiò, notabilis iactura decentiæ ſtatus. Primum docet D. Anton. 2. p tit. 2. cap. 8. ex Scoto d. 15. q. 2. § vlt. & Henrico quodlib. 6. q. 24. Idem tenet Nauarr. cap. 17. n. 57. vt ſi periculum ſit, ne vxor vel filiæ præ inopia ſe proſtituant, ne filij fiant latrones, ne ipſe in deſperationem præ impatientia incidas; vt rectè D. Antonius. Magnæ enim ſunt infirmitates animorum, quæ non quouis modo vinci poſſunt. Ratio eſt, quia quiſque magis tenetur ſaluti animæ ſuæ & ſuorum cóſulere, quàm debita ſoluere. Debet autem hoc periculum eſſe *notabile*, ita vt non ſuppetat alia commoda ratio eius auertendi, niſi differendo ſolutionem. Secundum & Tertium docent iidem Auctores & Conar. ad reg. Peccatum, p. 1. num. 2. Medina qu. 2. dub. 4. & alij. Ratio eſt; quia in hiſce caſibus creditor ſecundùm rectam rationem tenetur conſentire in dilationem: contra enim æquitatem & charitatem faceret, ſi vellet ſibi cum tanto alterius incommodo ſtatim ſatisfieri. ergo non peccas contra iuſtitiam, etiamſi differas. Patet conſequentia; quia cùm omnis iniuſtitia ſit contra rectam rationem, vbi rectæ rationis dictamen non læditur, non peccatur contra iuſtitiam, vt docet Scotus ſuprà. Confirmatur, quia nemo tenetur reſtituere, quamdiu dominus non poteſt Iure eſſe inuitus circa detentionem: atque hìc non poteſt iure eſſe inuitus: ergo.

Periculum ſalutis, rei familiaris, vel ſtatus, excuſat.

22 Hinc infertur Primò, Eum, qui debet 100. aureos, ſi non poteſt ſtatim ſoluere, niſi domum vel prædium aliquod vendat multò minoris quàm valeat, non teneri ſtatim, ſed poſſe differre. Idque verum eſt non ſolùm quando debet ex cótractu, ſed etiam quando ex delicto, vt Nauar. ſuprà ex D. Anton. docet. Etſi Caietanus v. Reſtitut. q. 6. & Sotus l. 4. q. 7. art. 4. contrarium ſentiat. Ratio eſt, quia etſi creditor, quando debitum eſt ex furto; non teneatur ex iuſtitia dilationem concedere; tenetur tamen ex æquitate & charitate. æquum enim eſt, vt creditor permittat differri reſtitutionem, quæ ſuo debitori tam eſt damnoſa, cùm id
23 ſine ſuo notabili incommodo facere poſſit. Itaque quando is eſt rerum mearum ſtatus, vt non poſſim debitum præſtare ſtatim, ſine magna aliarum rerum mearum iactura, licitum eſt mihi ex quadam æquitate Iuris naturalis, differre, niſi forte creditor ſimile detrimentum accepturus putetur. Secùs eſt, quando tales ſunt circumſtantiæ, vt niſi modò reſtitutio fiat, numquam ſit futura. tunc enim ſi res iniuſtè ablata eſt, ſtatim reſtitui debet, etiamſi magni ſumptus eſſent faciendi, vt dictum eſt cap. 15. dub. 8.

Si res paruo pretio eſſet vendenda.

Dixi, *Aliarum rerum mearum*, quia ſi non paterer iacturam niſi in rebus debitis, quibus me ſpolio dum ſoluo, non poſſem idcircò differre reſtitutionem. hoc enim non eſt propriè damnum pati in rebus ſuis, ſed relinquere alienas & debitas. Similiter, ſi ex reſtitutione non paterer quidem damnum in rebus meis quas poſſideo, ſed ſolùm in lucro quod intendo conſequi; non poſſem idcircò differre, vt rectè Nauarrus n. 59. & Caiet. v. Reſtit. cap. 6. quia tunc nihil amitto de meo, ſed ſolùm deſino lucrum facere de alieno, ſeu alteri debito. atqui æquitas non dictat, alteri carendum eſſe rebus ſibi debitis, vt ego ex illis lucrum capiam. quod tamen intelligendum eſt, niſi illud lucrum quæram, vt etiam alijs creditoribus meis ſatisfaciam; quibus alioquin ſoluere non potero. tunc enim charitas poſtulat, vt creditor permittat dilationem, ſi commodè poſſit. quia contra rationem eſt, vt velis tibi ſtatim reſtitui cum tanto aliorum creditorum incommodo, quod dilata ſolutione poſſet vitari. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. n. 52. ex Corduba & Medina. 24

Si ſolùm deſinis lucrari.

Infertur Secundò; Si vir nobilis non poſſet ſtatim ſoluere niſi priuet ſe omni obſequio famulorum & equorum, cogatúrque abſtinere à conſortio ſui ſimilium: & ſi ciuis primarius non poſſit ſtatim, niſi ita ſe priuet, vt cogatur obire artem mechanicam ſibi inſuetam; poſſe differre reſtitutionem, donec abſque iactura ſtatus ſui poſſint reſtituere. Quod intellige, *Si ſtatum ſuum iuſtè obtinent.* debent tamen ſibi detrahere quantum poſſunt intra limites decentiæ ſtatus, quæ non conſiſtit in indiuiſibili, vt ſenſim reſtituant, vt notat Anton. ſuprà. Et quamuis, ſi debita ſint ex delicto, plerique exiſtiment ſtatim eſſe ſoluenda, etiam cum amiſſione ſtatus: verius tamen & æquius videtur, poſſe differri reſtitutionem, ſi ſtatum illum iuſtè obtinent, & ex improuiſo calamitas incidens, ad eas anguſtias redegerit, vt debita olim ex delicto conflata, non poſſint diſſoluere ſine ſui ſtatus amiſſione. Ita Nauarrus cap. 17. num. 63. & Silu. Reſtit. 5. q. 1. 3. & 4. vbi dicit hanc ſententiam eſſe veriorem & humaniorem, & pro ea citat Scotum, Archidiac. & Ioannem Nyder. videndum tamen, an creditores non ſint in pari anguſtiis. 25 26

Non teneris ſtatim cum amiſſione decentis ſtatus.

Dices, Ob hanc cauſam non licèt accipere alienum: ergo nec retinere; cùm hæc eiuſdem rationis videantur.

Reſp. Negando conſequ. Minus enim eſt retinere per aliquod tempus dum poſſides, quàm primùm à domino auferre, eúmque poſſeſſione ſpoliare; ſicut minus eſt non curare vulnus inflictum, quàm illud infligere; idque confirmat communis hominum ſenſus, qui minùs curant rem ſuam per aliquod tempus non reſtitui, quàm primò auferri. 27

Sed quid ſi ad eas anguſtias tua culpa ſis redactus, v. g. ludis, comeſſationibus, ſuperfluis ſumptibus? 28

Si tua culpa eò redactus, non excuſaris.

Reſp. Tunc non mereris dilationem, neque debitorem ex contracto, neque ex delicto. Tibi

enim

enim imputare debes, quòd iam ſine ſtatus amiſſione non poſſis ſatisfacere. Secùs eſt, quando infortunium fuit improuiſum. Ita docet Sotus l. 4. de Iuſt. q. 7. art. 4. & Pet. Nauarra ſuprà num. 44. Quod eſt notandum pro quibuſdam nobilibus, qui debita ſine fine contrahunt, vt ſupra conditionem ſui ſtatus expendant.

29 *Si ſtatum iniquè partum, non excuſatur.*

Dici, *Si ſtatum illum iuſtè obtineret*; Quia ſi quis rapinis, vſuris, & ſimilibus fraudibus ad aliquem honorabilem ſtatum perueniſſet, teneretur etiam cum eius amiſſione confeſtim reſtituere. vt communiter docent DD. Ratio eſt; quia hoc non eſt tam ſtatum ſuum amittere, quàm alienum dimittere, & ad ſuum reuerti. Quod eſt valdè notandũ pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repentè diuites & magni euadunt. non enim poſſunt differre reſtitutionem vſque ad mortem; ſed tenentur ſtatim reſtituere, etiam cum dimiſſione ſtatus malè acquiſiti. Hoc tamen intelligendum, niſi debitor iſte paſſim habeatur vti probus & honeſtus, & non poſſit ſubitò ſtatum mutare, niſi de ſuis fraudibus ſe infamet: tunc enim ſenſim poſſet reſtituere; quia periculum infamiæ excuſaret, ne ſtatim teneatur.

30 Dices, Dimittere ſtatum, ſemper eſt quædam infamia: ergo qui reſtituendo deberet eum dimittere, numquam debet reſtituere.

Reſpon. Negando antecedens; quando enim paſſim ſcitur ſtatum illum fraudibus comparatum, nulla eſt infamia illum deponere, ſed hoc potiùs bonam famam conciliat, malámque abſtergit. Quando verò putatur iuſtè acquiſitus, tunc interdum dimiſſio ſtatus infamiam parit. nempe ſi homines inde ſuſpicentur iniuſtè conquiſitum fuiſſe.

31 *Si creditor ſimile damnum patiatur.*

Petes, Quid ſi creditor ex dilatione par damnum accepturus ſit in re familiari, vel ſtatu?

Reſpon. Tunc teneris ſtatim reſtituere, vt communiter docent Doctores; quia iactura rei familiaris vel ſtatus, non tribuit tantum iuris, quantum extrema vel grauis neceſſitas, nec facit vſum rerum communem. Itaque in cauſa paris damni, potior eſt conditio creditoris.

32 *Diſcrimen inter debita ex delicto, & ex contractu.*

Notanda eſt quædam differentia inter dilationem debitorum ex contractu iuſto, & debitorum ex delicto: quando enim licitè differo ſolutionem eorum quæ ex delicto debeo, teneor compenſare damna, ſi quæ interim eueniant creditori, & lucrum ceſſans ratione dilationis. Ratio eſt, quia iniuſtè fui cauſa, dum accepi rem illam lucri ceſſantis vel damni emergentis; debebam enim aduertere, facilè hoc incommodum ex tali acceptione euenire. Quando autem licitè differo ſolutionem debitorum ex contractu iuſto, tunc probabile eſt, me non teneri compenſare damna, ſi quæ fortè illi interim patiatur. Docet hoc Petrus Nauarr. num. 56. Ratio eſt; quia talis (inquit) non eſt in mora. Quod exiſtimo verum

33 *Grauis neceſſitas, & amiſſio ſtatus excuſant à compenſatione damni emergentis.*

eſſe, ſi debitor inciderit in grauem neceſſitatem, vel in eam inopiam, vt non poſſit ſine amiſſione ſtatus reſtituere: non autem ſi dumtaxat damnum aliquod pecuniarium eſſet paſſurus, quale creditor patitur. tunc enim ſi ſolutionem differat, vt damnum vitet, debebit creditorem reddere indemnem, quamuis ex contractu debeat. Nam contractus tacito conſenſu videntur ſic intelligendi; vt videlicet poſt terminum tenearis ſoluere, vel damna emergentia compenſare, niſi fortè interim in grauem neceſſitatem incideris, aut in eam inopiam, vt ſi tunc reſtituas, ſtatum tuum retinere nequeas. tunc enim non eſt par creditoris & debitoris neceſſitas. Fortè tamen in cenſibus ſoluendis, illa ſententia locum habere poſſit. nemo enim in his cogitur ad præſtandum damnum creditori obueniens, aut ad lucrum ei ceſſans compenſandum, quando ſine notabili ſuo damno non poteſt ſtatutis terminis ſoluere. Addo, Quando debitum eſt ex delicto, debitorem non teneri de damno emergente vel lucro ceſſante pro eo tempore, quo non poterat reſtituere, niſi coniiciendo ſe in grauem neceſſitatem, vt ex ſuprà dictis colligitur.

DVBITATIO II.

Vtrùm remiſſio creditoris excuſet.

34 *Condonatio creditoris.*

Reſp. Sicut dilatio conceſſa à creditore excuſat, ne ſtatim tenearis, ita *remiſſio*, ne vmquam tenearis; eſt communis DD. Caietani v. Reſtit. c. 7. Couar. ad reg. Peccatum p. 2. num. 1. Soti l. 4. q. 7. art. 4. Nauar. c. 17. n. 45. &c. Ratio eſt; quia ſicut creditor poteſt ius ſuum, quod habet in debitorem, alteri donare; ita etiam ipſi debitori; quod eſt remittere: quia remiſſio eſt quædam donatio. Nec refert, etiamſi debitor non haberet animum reſtituendi; quia etſi peccet, tamen debitum extinguitur, ſi alter liberè remittat. Hic tamen tres requiruntur conditiones ex communi DD. ſententia.

35 *Primò debet eſſe libera.*

Prima eſt, Vt hæc remiſſio ſit *omnino libera*, id eſt, non extorta metu vel fraude; iuxta ea quæ dicenda ſunt c. 17. dub. 5. & 6. tunc enim etſi fortè aliquo modo ſit valida, tamen ad arbitrium donantis eſt reuocabilis; & donatarius tenetur vim & fraudem tollere, & donatorem in ſuam libertatem reſtituere, vt ratum habeat vel irritum, quod deceptus vel compulſus fecit. *Metu extorta* cenſeretur, ſi expreſsè vel implicitè debitor minetur creditori, niſi integrè vel ex parte remittat: quod interdum fit, quando potentes debent mechanicis aut mercatoribus. Similiter ſi cogeret eum ſubire multas moleſtias in ſolicitando, ſæpè venire fruſtrà, diu expectare, &c. *Fraus eſſet*, ſi fingeret ſe longè pauperiorẽ, quàm reuera ſit. Blanditiæ autem & preces non obſunt, quia non reddunt condonationem inuoluntariam; niſi fortè præter modum eſſent importunæ, ita vt quis mallet ſua pecunia priuari, quàm tanta importunitate ſolicitari. tunc enim remiſſio non valeret in conſcientia; quia cauſa redimendæ iniuſtæ vexationis fieret. Non tamen hic opus eſt præſentem exhibere pecuniam, vt quidam putant. Imò vt rectè notat Caietanus, expedit vt pauper non offerat diuiti rem debitam, quando petit remiſſionẽ; quia fortè præſentia rei moueretur ad non condonandum, vel certè eſſet difficilior. faciliùs enim remittimus non habita, quàm ea quæ iam habemus in poteſtate. quandocumque tamen creditor ex ſignis præſumitur non liberè condonaſſe, debitor non liberatur.

36 *Secundò, vt poſſit condonare.*

Secunda conditio eſt, *Vt poſſit condonare*. nemo autem poteſt condonare, niſi qui donare. vnde paterna debita non poteſt filius familias remittere, ſicut nec vxor mariti.

Tertia,

37 *Tertiò, vt iis non conceſſa ſit condonatio.* Tertia, Vt condonatio *non fiat in caſibus Iure exceptis*, qui tres inueniuntur. Primus caſus eſt, Si *Epiſcopi viſitantes.* Epiſcopus vel Archiepiſcopus viſitans Eccleſias, aliquid accipiat ab eis præter ſumptus, qui neceſſarij ſint ad victum illis diebus, quibus viſitat: tenetur enim ad eius reſtitutionem intra menſem; & quidem in duplum, etiamſi libera eis fiat remiſſio à dantibus. Quòd ſi intra menſem duplum non reſtituerint, Archiepiſcopis & Epiſcopis interdictus eſt ingreſſus Eccleſiæ: inferiores autem ab officio & beneficio ſunt ſuſpenſi, quouſque grauatis Eccleſiis de duplo huiuſcemodi ſatisfactionem impendant. Ita habetur c. Exigit, de cenſibus & exactionibus, quod eſt Greg. X. in Cócilio Lugdun. & cap. ſequenti, in 6. quod eſt Bonifacij VIII. quod nonnihil moderatur caput præcedens; quia permittit, vt ſumptus neceſſarios recipiant in pecunia, cùm Gregorius ſolùm eſculenta per-

38 mitteret. Notandum hîc eſt, legem pœnalem de *Lex pœnalis obligans ante ſententiam.* duplo obligare ante ſententiam; quod perrarum eſt, nec vnquam præſumitur, niſi ex modo loquendi ſit euidens. Secundus caſus eſt, Si Iudex delega-

39 *Iudices delegati.* tus aliquid receperit à partibus, niſi fortè eſculentum aut poculentum, mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus poſſit conſumi; vel ſi, dum cogitur extra domicilium proficiſci, acceperit pluſquam moderatas expenſas; vel denique ſi aliquid acceperit, quando partes ſunt notabiliter pauperes; tenetur ad reſtitutionem, non obſtante quauis remiſſione. Patet ex c. Statutum. §. Inſuper, iuncto §. Si quid, de reſcriptis, in 6. Tertius caſus,

40 Si Inquiſitores prætextu officij Inquiſitionis pe- *Inquiſitores.* cunias extorſerint; tenentur reſtituere, nullis priuilegiis, pactis vel remiſſionibus, ſuper hoc valituris. Clement. Nolentes, de hæret.

41 *Canonicus.* His adde Quartum, Si Canonicus, qui Officio non intereſt, accipiat diſtributiones, tenetur ad reſtitutionem. nec prodeſt remiſſio cæterorum, quibus illæ accreſcunt, vt habetur in Conc. Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. de reformat.

DVBITATIO III.

Vtrùm ceſſio bonorum excuſet à reſtitutione.

42 *Ceſſio.* RESpondeo & dico Primò, *Ceſſio bonorum* in foro conſcientiæ non magis excuſat, quàm neceſſitas ſine ceſſione excuſaret, vt rectè Nauarrus c. 17. n. 86. Probatur; quia in hac ceſſione tantùm conceduntur alimenta; idque ex quadam miſericordia: neque ſemper, ſed quando caſus id videtur mereri; vt patet L. Qui bonis. ff. de ceſſione bonorum: atqui hæc etiam abſque ceſſione, conſiſtendo in lege naturæ & gentium, retineri poſſunt. Non enim tenetur debitor ſe ſpoliare neceſſariis alimentis, ita vt cogatur mendicare: ſed poteſt retinere ea, quæ ſpectata conditione ſuæ perſonæ, & eorũ quos alere tenetur, iudicio prudentis cenſentur neceſſaria; vt patet ex dictis du-

43 bit. 1. Idque verum eſt, etiamſi debeat ex delicto, vt idem Nauarrus docet. quamuis ſi delictum ſit notorium, (vt ſi ſciatur illum iniquis modis opes collegiſſe) non tantum retinere poſſit, quantum ſi ex contractu deberet, & caſu aliquo in grande infortunium incidiſſet; vt ſuprà oſtenſum eſt. quantum autem quiſque in tali euentu poſſit retinere, iudicio prudentis eſt definiendum.

Dico Secundò, In foro tamen exteriori ceſſio 44 ad hoc iuuat, ne debitor poſſit detrudi in carcerem; vt patet L. 1. C. Qui bonis cedere poſſunt: & ne, ſi poſt ceſſionem aliquid acquirat, ei poſſit auferri, quando eſt neceſſarium ad ſuam vel ſuorum ſuſtentationem, vt patet ex L. Is, qui bonis. 4. & L. Qui bonis. 6. ff. de ceſſione bonorum: & §. vltimo Inſtit. de actionibus.

Hinc ſequitur, Eum, qui abſque culpa cogitur 45 cedere bonis, ſi fiat executio in bonis eius per creditores, poſſe abſcondere quantum neceſſarium eſt, vt tenuiter viuat ſecundùm ſuum ſtatum; vt *Qui abſque ſua culpa cedens.* docet Petrus Nauarr. l. 4. c. 4. n. 60. & Silu. Reſtit. 7. q. 6. & alij, qui admittunt, eum poſſe retinere *ne egeat*, id eſt, (vt expreſsè Silueſter ait) *ne aliquatenus indecenter viuat.* Idem colligitur apertè ex Iuribus citatis, maximè quoad ea bona, quæ poſt ceſſionem acquirit: de quibus etiam is, qui debitor eſt ex delicto, poteſt retinere quantum neceſſarium eſt, vt pro ſua conditione non indecorè viuat; nam leges generatim loquuntur.

Petes, An leges id permittant de bonis, quæ 46 tempore inſtantis ceſſionis habebat?

Reſp. Ita videtur colligi ex d. L. Qui bonis. 6. ff. de ceſſione bonorum vbi dicitur, *Eum qui bonis ceſſit, non eſſe fraudandum quotidianis alimentis*: quod eſt æquitati conſentaneum in debitore, qui abſque ſua culpa non eſt ſoluendo.

Dico Tertiò, Si illi, qui hoc modo bonis ceſſere, 47 posteà ad lautiorem fortunã peruenerint, tenen- *Poſteà tenentur.* tur integrè ſatisfacere. Eſt cõmunis DD. & patet; nam idem Ius, quod ceſſionis priuilegiũ induxit, hoc expreſsè ſtatuit, vt patet ex L. Cùm & filij familias. 7. C. Qui bonis cedere poſſunt. vbi dicitur: *Apertiſſimi Iuris eſt, ſi quid pinguius acceſſerit debitoribus, hoc iterùm vſque ad modum debiti, poſſe à creditoribus legitimo modo auelli.* & L. 4. ff. De ceſſione bonorum dicitur: *Is qui bonis ceſſit, ſi quid poſteà ac-* *Quæ poſteà acquirit.* *quiſierit, in quantum facere poteſt conuenitur.* Idem habetur §. vlt. Inſtit. de actionibus. Ratio eſt; quia 48 per ceſsionem debitum non fuit extinctum, ſed conſopitum; donec ad pinguiorem fortunam perueniret. Quod tamen intelligendum eſt, ſi acquiſierit pluſquam ſibi eſt neceſſarium ad decentiam ſtatus. nam ſi non amplius acquiſierit, non tenetur. vt colligitur ex d. L. Qui bonis. 6. & §. vlt. Inſtit. ſuprà, iuncta Gloſſa, quæ dicit, *illum teneri ſoluere, deducto tamen ſemper, ne egeat*, iuxta L. In condemnatione. 173. ff. de regulis Iuris.

Notandum tamen eſt Primò, Quoſdam Do- 49 ctores ſentire, eum, qui ceſsit bonis, quibuſdam *Qui actu ignominioſo ceſſit.* actibus iuxta conſuetudinem loci ignominioſis, (v.g. ſedendo in loco publico, cum corbe capiti impoſito) non teneri ſoluere debitum, etiamſi poſteà pinguiorem nactus fuerit fortunam; quia ea ignominia ſatis videtur punitus; viderúrque hæc pœna eſſe loco ſolutionis; ſicut qui punitus eſt pœna corporali, loco pecuniariæ, quam præ inopia ſoluere non potuit. Sed contrarium eſt verius, vt docet Couarr. 2. variat. c. 1. n. 6. quia hæc pœna non imponitur vt liberetur à ſolutione, ſed vt plectatur culpa, quę præſumitur ab eo admiſſa, accipiendo mutuum & contrahendo, cùm eſſet impotens ſolutionis. Accedit, quòd per ceſsionem bonorum non tollatur obligatio naturalis, reſtitutionis; ſed ſolùm competat exceptio, impediens litis conteſtationem; iuxta communem ſententiam DD. de qua vide Couarr. ſuprà.

Notan

50 Notandum Secundò, Clericum inopem non teneri bonis cedere, nec poſſe tamen ob debita in carcerem coniici, vt notat Abbas, Imola, Ancharanus, & alij in cap. Odoardus. 3. de ſolutionibus; quia Clericus non poteſt conueniri, niſi quatenus facere poſſit, deductis neceſſariis alimentis; vt colligitur ex d. c. Odoardus, & tenent communiter Doctores, ſecuti Gloſſam in cap. Milites. ✠. De re iudic. & Gloſ. in c. 40. Studeat: d. 50. Ratio eſt; ne in opprobrium ſtatus Eccleſiaſtici cogatur mendicare. vnde nec poteſt Clericus huic priuilegio renuntiare.

Clericus non tenentur cedere.

51 Couarruuias ſuprà n. 9. intelligit hæc de Clerico ſacrorum Ordinum, vel qui proprio miniſterio Eccleſiæ inſeruit; de tali enim intelligendum eſſe caput Odoardus. Rebuffus tamen extendit ad omnes; ne conueniantur vltra id quod facere poſſunt: id eſt, vt neceſſaria alimenta illis ſint relinquenda, iuxta d. L. In condemnatione. 173. ✠. de regul. Iuris. Puto extendendum ad omnes & ſolos Clericos, qui iuxta Concil. Trident. ſeſſ. 23. cap. 6. gaudent priuilegio fori, exceptis Clericis coniugatis; vt ſunt, Primò, Omnes initiati ſacris. Secundò, Habentes beneficium Eccleſiaſticum. Tertiò, Qui clericalem habitum & tonſuram deferētes, alicui Eccleſiæ ex mandato Epiſcopi inſeruiunt. Quartò, Qui in ſeminario Clericorum, aut in aliqua ſchola vel Vniuerſitate, de licentia Epiſcopi, quaſi in via ad maiores Ordines verſantur, & ha-

Ad quos Clericos pertineat c. Odoardus.

52 bitum cum tonſura geſtant. Excipio *Clericos coniugatos*, qui ſi cum virgine contraxerunt, & alicuius Eccleſiæ ſeruitio ab Epiſcopo deputati, eidem Eccleſiæ ſeruiunt, & clericali habitu & tonſura vtuntur, gaudent quidem priuilegio fori & canonis, non tamen ceteris Clericorum priuilegiis, vt expreſſè habetur c. vnico, de Clerico coniugato, in 6. ac proinde nec iſto.

DVBITATIO IV.

Vtrùm ſi reſtitutio putetur creditori vel alteri nocitura, poſſit differri.

53 RESpondeo, Poſſe differri; & interdum debere, vel lege charitatis, vel etiam iuſtitiæ. Prior pars patet; quia qui differt ſolutionem, vt creditorem à malo, in quod alioquin incurret, auocet, vtiliter & ſalubriter negotium eius gerit. ergo ille non poteſt Iure id ægrè ferre. Altera, quòd interdum debeat differri, patet: vt ſi dominus repetat rem ſuam, v. g. depoſitum vel mutuum, vt inſumat in libidines, vel vt emat beneficium, & dilata ſolutione ſpes ſit, malum illud fore impediendum. tunc enim lege charitatis teneor differre, niſi inde aliquod notabile incommodum metuam. Ita Sotus l. 4. q. 7. art. 1. & Nauar. c. 17. n. 62. & 63 Ratio eſt; quia teneor impedire malum proximi ſpirituale, etiam cum aliquo ipſius incommodo temporali, vt patet in correptione fraterna, dum adhibentur teſtes; & in denuntiatione, tendente ad emendationem, vbi læditur fama proximi: ergo ſi differendo reſtitutionem, poſſim tale malum impedire, teneor ex charitate.

Si putetur nocitura.

Dices, Ille habet ius petendi rem ſuam: ergo niſi reſtituo, facio ei iniuriam. Confirmatur; quia nemo poteſt inuitus impediri ne ſe inebriet, ne ſcortetur, ne per aleam decoquat.

Reſp. Habet quidem Ius petendi, ſi illud per ſe ſpectes; ſed quando vult re illa, ad quam ius habet, in ſuum vel alterius damnum abuti; ex charitate teneor obſiſtere, ſi commodè poſſim: & quamdiu eſt ſpes eum impediendi, non facio iniuriam, quia ſalubriter eius negotium ago. non enim quouis modo agere contra ius alterius, eſt iniuria, (vt patet in eo, qui negat depoſitum furenti) ſed ſine iuſta cauſa vel debito modo agere. quamuis propriè & formaliter, quando iuſta cauſa ſubeſt, non agatur quippiam contra ius alterius, (cùm ille ius non habeat, vt id non agatur) ſed ſolùm materialiter, quatenus res aliqua denegatur vel tollitur, ad quam, præciſa illa praua intentione, ius habet. Ad confirmationem; Non poteſt ita impediri, vt vis à priuato afferatur, ſed aliis modis benè poteſt. 54

Agere contra ius alterius, ex cauſa.

Dices Secundò, Parochus tenetur ſubdito petenti in Paſchate Euchariſtiam porrigere, quamuis ſciat eum eſſe in peccato occulto, eò quòd ſubditus ius habeat ad eam; etſi petendo peccet: ergo teneor etiam reddere debitum, petenti ob malum finem. 55

Petens Euchariſtiam in peccato occulto.

Reſp. Propriè loquendo, iſte ſubditus non habet ius petendi Euchariſtiam, ſed habet ius, ne à Parocho infametur; aut ne confeſſio ipſius reueletur: quod tamen ex publica Euchariſtiæ denegatione ſequeretur. & hac ratione à Doctoribus dicitur habere ius ad eam, nempe quia ſine iniuria non poteſt ei negari; quæ iniuria in hoc conſiſtit, quòd ille infametur, vel ſecretum confeſſione violetur. ſecùs eſt in noſtro caſu: ex dilatione enim non ſequitur nouum incommodum.

Dices Tertiò, Maritus, qui vouit caſtitatem, habet ius petendi debitum, & vxor tenetur reddere, (de quo cap. 40. dubit. 10.) quamuis ille petendo peccet. ergo ſimiliter in noſtro caſu. 56

Maritus vouens caſtitatem.

Reſp. Etſi ius habeat, tamen quando vult illo iure abuti, poteſt vxor debitum negare, ſi commodè poteſt, & ſperet hoc pacto peccatum mariti impeditum iri, præſertim in poſterum. Quod addiderim; quia maiori tergiuerſatione vtēdum, quando agitur de impediendis nouis peccatis, in quæ vel ille incideret; vel alium induceret; quàm cùm agitur de impediendo opere externo, cuius iam culpa eſt interiùs commiſſa.

Aduerte tamen, Si ex dilatione ſolutionis eſt periculum maioris vel paris incommodi, nō poſſumus illam differre; quia non eſt ius differendi, niſi quatenus eſt ſpes mali impediendi. Item quando tergiuerſatio parum prodeſſet; vt ſi te vocaret in Ius. Denique ſi tibi inde aliquid incommodi notabilis metuas, non teneris: vt ſi ideircò vel illius amicitiam, vel aliqua emolumenta amitteres. non enim teneris proximi peccata cum notabili tuo incommodo impedire. Adde, quoſdam putare, quando creditor vult abuti rebus ſuis, tantummodò in ſuum damnum, vt in aleam, compotationes, libidines; debitorem non obligari ad ſolutionem differendam; quia non eſt ipſius curare, quo modo ille res ſuas ſit impenſurus. Itaque cùm ex iuſtitia debeat, non eſſe differendum. Ita Petrus Nauarra l. 4. c. 2. num. 34. Puto tamen eſſe verius, quod diximus; quamuis rarò obligetur ſub peccato mortali, tùm quia creditor poteſt illū Iure cogere; tum quia paſſim apud homines hæc ratio differendæ ſolutionis parum eſt in vſu, & ſæpè parum efficax ad malum creditoris 57 58

Si eſt periculum paris mali.

Ordinariè non tenetur differre.

impe

impediendum; & cum moleſtiis & calumniis coniuncta.

Tertia pars, *Quòd interdum tenearis ex iuſtitia differre reſtitutionem*; patet; vt ſi furens ira in inimicum, repoſcat depoſitum gladium. tunc enim reddere, cenſeretur eſſe propinqua cooperatio, vide Nauarrum ſuprà, & L. Si pignore. 54. §. 4. ff. de furtis. vbi dicitur: *Qui ferramenta ſciens commodauerit ad effringendum oſtium vel armarium: vel ſcalam ſciens commodauerit ad aſcendendum, licet nullum eius conſilium principaliter interuenerit ad furtum faciendum, furti tamen actione tenetur.* quod intellige, niſi ex recuſatione graue malum tibi impenderet: tunc enim illa reddere vel commodare non cenſetur cooperatio: quia eſt actio per ſe indifferens.

DVBITATIO V.

Vtrùm ſi id, quod tibi debeo, ſoluam tuo creditori, liberer à reſtitutione tibi facienda.

60 Reſpondeo, Hæc ſolutio me liberat in foro conſcientiæ, ſi mihi conſtet te illi debere. Ita Angelus v. Solutio num. 13. ex Gloſſa Inſtit. Quibus modis tollatur obligat. Silu. v. Solutio num. 4. & Medina q. 3. cauſa 5. vt ſi tibi debeam 100. & tu tantumdem debeas meo fratri; ſi ſoluam fratri, tibi non ampliùs obligor. Ratio eſt; quia dum ſoluo tuo creditori 100. cui debes tantumdem, transfero in me ius. quod ille in te habebat ad exigendum à te 100. vnde ſi tibi tantumdem debeam, poſſum vti compenſatione. nam ius, quod ego in te tunc habebo, tanti valet, quanti illud, quod tu in me. Itaque in conſcientia
61 tibi non ampliùs obligor. Dico *in conſcientia*, quia ſecundùm Bartolum in L. Solutum. 11. ff. de pignora. actio. cogar in foro externo tibi ſoluere; niſi res debita, quam reſtituo tuo creditori, ſit illi obligata; vt ſi conduxi à te domum, quam tu conduxiſti ab illo; vel niſi mea cauſa factus ſis debitor illi; vt ſi gerens mea negotia mutuum acceperis. Verùm in foro conſcientiæ hæc minimè ſunt neceſſaria; ſed ſufficit, vt tu verè ex lege iuſtitiæ alteri debeas, vt Angelus & Silueſt. ſuprà docent.

Solutio facta creditori creditoris mei.

DVBITATIO VI.

Vtrùm rei debitæ interitus excuſet.

62 Reſpondeo, & dico Primò, Si res, quam debes reſtituere, ſit in ſpecie aliena, excuſaris eius interitu, ſi non interceſsit tua culpa, vel mora vel pactum. Secùs verò ſi aliquid horum interceſsit, niſi ſimiliter fuiſſet peritura apud dominum, vt patet ex dictis c.7. dubit. 6. & 8. & cap. vnico, de commodato.

Rei interitus.

63 Dico Secundò, Si rem alienam magni pretij in extrema neceſsitate tua conſumpſiſti, verius eſt, te non excuſari à reſtitutione, dum pinguior fortuna obtigerit; ſed teneri tacito quodam pacto, quod cenſetur Iure gentium interueniſſe: etſi contrarium ſit probabile. patet ex dictis dubitat. prima huius capitis.

Si conſumpta in neceſſitate.

64 Dico Tertiò, Si res non ſit in ſpecie aliena, ſed tua, eius interitus non te excuſat. Ratio eſt; quia res domino ſuo perit, vt ſi pecunia deſtinata ſolutioni, ſurripiatur; vel à confeſſario, cui executionem commiſiſti, retineatur. Vbi Notandum eſt, quoſdam exiſtimare in hoc caſu quo negotium confeſſario vel Parocho commiſſum eſt, tradita ei pecunia vt reſtituat, (eò quòd debitor ſine ſui infamia non poſſit per ſe exequi) ſi eam retineat, debitorem excuſari. Ratio illorum eſt, Primò, quia hic reſtitutionem quantum in ſe eſt fecit, vt debuit & potuit: ergo ab eo non eſt amplius exigendum. non enim tenebatur per ſe reſtituere, cùm id ſine ſuſpicione criminis facere non poſſet; (vti ſupponimus) neque poterat inuenire commodiorem & tutiorem viam, quàm per Parochum, vel confeſſorem. Secundò, Quia ſi creditor actu expreſſo conſenſiſſet, vt fieret hoc modo reſtitutio, debitor nō teneretur ad amplius: ſed in hoc caſu creditor implicitè & actu debito cenſetur conſenſiſſe, (quia tenebatur conſentire) qui conſenſus implicitus & debitus eamdem vim habet, quam expreſſus: ergo excuſatur.

Pecunia tradita confeſſario vt reſtituat.

Sed contrarium eſt longè verius, vt docet Nauarrus c.17. n.67. & D. Anto. p.2. tit.2. c.4. §.1. idque ſiue res in ſpecie ſit aliena, ſiue non. Si enim non eſt in ſpecie aliena; vt ſi mittas pecuniam vel rem tuam tradendam creditori, & non tradatur, tibi perit, etiamſi debeas ex contractu. Niſi fortè creditor miſerit vel aſſignauerit hominem certum, cui numeres: hic enim loco creditoris acceptat, & ita transfertur dominium in creditorem. Vnde ſi retineat, creditoris eſt damnum, vt docet Silueſter Reſtit. 4. q vlt. 65

Si non tradatur non liberatur.

Si verò eſt aliena in ſpecie, v. g. torquis, veſtis, equus, etiam tuo periculo perit & retinetur, ſi iniuſtè accepiſti. Ratio eſt, quia interceſsit culpa per quam dediſti occaſionem damni domino obuenientis. ſi enim non ſurripuiſſes, ille rem ſuam non amiſiſſet. Confirmatur, quia qui rem ſurripuit, tenetur de caſu fortuito, eò quòd apud dominum non ſic periiſſet, vt patet ex c.7. dubit. 8. & c.12. dub.15. ergo, &c. debebat enim, cùm acciperet, cogitare, ſimiles caſus ex ſurreptione poſſe euenire. 66

Ad primam rationem Reſpondeo, Fecit quidem quod debuit & potuit pro illo tempore, ſed cum tacita obligatione, vt ſi res non ſucцederet, teneretur inire aliam viam, donec damnum reipſa ſit compenſatum. 67

Ad rationes in contrarium.

Ad ſecundam, Dominus non tenebatur conſentire, vt per Parochum reſtitueret; niſi eum onere iterum reſtituendi, ſi reipſa Parochus non exequeretur.

Aduerte tamen, contrariam ſententiam non videri omnino improbabilem; ob rationes allatas, & quorundam doctorum virorum, qui illam tenent, auctoritatem.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Iuris vel Iudicis auctoritas excuſet à reſtitutione.

Reſpondeo, Quibuſdam caſibus excuſare. Primò, Quando res legitimo modo eſt vſucapta: tunc enim auctoritas legis transfert dominium in eum qui vſucepit; de quo ſuprà cap.6. 68

cap. 6. Secundò, Quando Iudex in pœnam delicti, per ſententiam imponit alicui mulctam in fauorem eius qui iniuriam paſſus eſt, oportet tamẽ ſententiam niti veritate, non falſa præſumptione, de quo infra. Tertiò, Quando Iudex auctoritatem legũ & naturalem æquitatẽ ſecutus aliquid alicui adiudicat, quòd aliàs non deberetur ex rigore iuſtitię, is qui hoc percepit, nõ tenetur reſtituere, de quo vide cap. 7. dub. 8. Quartò, Quando aliquis per ſententiam ordine Iuris latam, priuatus eſt officio, beneficio, vel hæreditate; is qui hæc pòſteà obtinet, nõ tenetur reſtituere, etiamſi priuatim ſciat condemnatum eſſe innocentem; modò ille cauſa falſæ illius ſententiæ non fuerit. vide infrà cap. 29. dubit. 10.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ingreſſus in Religionem liberet à reſtitutione.

69 MEdina q. 3. cauſa 8. docet, debitorem, qui manendo in ſæculo poterat ſoluere: & ingrediendo ſe reddit impotẽtem, non poſſe ingredi Religionem, niſi ante ſoluerit, quòd ſi ingrediatur & profiteatur, tamen adhuc manere obligatum, & labore ſuo vel arte, ſi quam nouit, debere conari ſoluere. Ratio eſt; quia Iure naturæ tenetur ſatisfacere. Contrarium tenet D. Th. q. vltima huius partis ar. 6. ad 3. & ibidem Caiet. Silu. Religio. 1. q. 4. & alij Summiſtæ omnes. docent enim, non teneri manere in ſæculo, ſed ſufficere ſi bonis cedat ſuis creditoribus.

70 *Valet profeſſio.* Pro reſolutione dico Primò. Si debitor ingrediatur & profiteatur, omnino valebit profeſſio, nec poterit reuerti ad ſtatum ſæcularem. In hoc conueniunt omnes. Idque probat ratio D. Thomæ, quia etiamſi ſit pecuniæ debitor, tamen eius perſona eſt libera. vnde etiamſi cõcederemus illum malefacere, dum ſe Religioni mancipat, debitis non ſolutis; tamen illa traditio eſt valida: ſicut ſi facultates ad ſoluẽdum creditori neceſſarias alteri donares, donatio Iure naturæ valeret; (quãuis in ea peccares) quia res illæ tuæ erãt. Secùs eſt ſi ſeruus profiteatur, quia cùm perſona ipſius libera non ſit, ſed domino ex iuſtitia addicta, non poteſt valide ſe alteri donare, ac proinde nec profiteri ſine domini conſenſu. Idem dico de coniuge, matrimonio iam conſummato. non enim eſt ſui Iuris. ſecùs eſt ante conſummationem.

71 *Si res in ſpecie extat.* Dico Secundò, Qui debet aliquid extans in ſpecie, nõ poteſt omiſſa reſtitutione Religionem ingredi. Ratio eſt, quia hîc nulla eſt iuſta ratio nõ reſtituendi. Idem dicendum, ſi quis ſit obnoxius reddendis rationibus. vt ibidem D. Thomas ex B. Gregorio docet, id enim breui tempore fieri poteſt. Similiter ſi alicui ſint parẽtes in graui neceſſitate conſtituti, aut proles adhuc tenerę alendæ, de quo infrà.

72 *Si facile negotio poſſit.* Dico Tertiò, Si debitor poſſit breui tempore, vt paucis annis & cõſuetis laboribus ſatisfacere creditoribus, tenetur aliquãtiſper differre ingreſſũ, vt illis ſatisfaciat. Ita Petrus Nauarra l. 4. c. 4. n. 94. & Lopes 1. p. c. 129. Idem ſentit Medina ſuprà. & Doctores Pariſienſes, quos ipſe citat, quia tũc creditores meritò ſunt inuiti, ſi illis antea nõ ſatisfaciat, cùm facili negotio poſſit. neque tunc beneficio ceſſionis ſe poterit liberare. quia hoc non eſt introductum, niſi in fauorem eorum qui aliter ſe à debitis eripere nequeunt.

Dico Quartò. Si opus eſſet longo tempore, (vt multis annis, vel inſolitis laboribus) non teneretur expectare, ſed relinquendo omnia ſua creditoribus, poterit Religionẽ ingredi. Ita P. Nauarra n. 95. idem dicunt omnes, qui D. Th. ſequuntur. Ratio eſt, quia qui actu bona nõ habet, nec eſt in propinqua potentiã ad ea habenda, abſolutè cẽſetur impotens ad ſoluẽdum, ac proinde ab obligatione reſtitutionis eſt excuſatus. Neque obligandus ad inſolitũ aut lõgum laborẽ, quando dedit quidquid habuit, quia ne Iudices quidem in foro externo ad hoc obligãt, vt ex praxi tribunalium ſatis conſtat. ſufficit enim eis ſi viderint debitorem omnia quæ actu habebat dediſſe, nec breui tempore poſſe reliqua conquirere. Vnde etiam colligitur, non eſſe hoc priuilegium Religionis, ſed ex natura rei obligationẽ ceſſare, vel potiùs ſopiri, ratione impotentiæ. Idque non ſolùm locum habet, quando ex cõtractu, ſed etiã quando eſt delicto eſt debitum, vt ex furto, vſuris, rapinis. ſufficiet enim dare omnia, & non poſſe breui aut facile, iudicio prudentis, reliqua ſoluere. 73 *Si difficulter poſſit.* 74 *Liberatur relictis omnibus.*

Non eſt tamen negãdum, quin ſtatus Religionis aliquid peculiaris fauoris hac in re mereatur, vt etiam propter illum creditores non debeant plus exigere, quàm poſſit actu & ſine longa mora præſtare; præſertim cùm in longa mora ſit periculũ ſalutis, vel damni ſpiritalis. Adde, cùm quis eſt debitor ex iuſto contractu, poteſt facilè beneficio ceſſionis liberari, retentis etiam neceſſariis alimentis, vt ſuprà oſtenſum eſt. 75

Ex his ſequitur, Si is, qui Religionem vult ingredi, eſt vir honoratus, quem dedeceat ſeruire, vel manibus operari, hunc non teneri ad illas lucrandi rationes deſcendere, ſed poſſe ſtatim ingredi, quia talis, vbi omnia dederit quæ actu habet, ad nihil ampliùs tenetur, cùm nulla ratio lucrandi, quæ ipſum deceat, ſuppetat. ſi autem eſt talis, cui aliqua lucrandi ratio honeſta & ſtatui ipſius conſentanea ſuppeditet: tũc videndum, an breui tempore ſine animæ periculo poſſit ſe expedire, an non. & iuxta ea quæ dicta ſunt ſtatuẽdum. Fatendum tamen D. Thomæ ſententiam eſſe probabilem. vide Silu. Religio 2. q. 4. 76

DVBITATIO IX.

Vtrùm excommunicatio creditoris liberet à reſtitutione.

REſpondeo, Non eſſe improbabile poſſe differri, donec Eccleſiæ recõcilietur. Hoc enim tenet Adrian. q. 3. de clauibus. §. Si petas, an. & Feliuus in cap. Inter alia, de ſententia excommunicationis. Panormit. in d. cap. Inter alia. 31. & cap. Intelleximus. 7. de Iudiciis. Gloſſa in caput Abſolutos, de hæreticis. & quidam alij apud Couarr. ad regul. Peccatum 1. p. n. 8. Probatur Primò ex cap. Nos ſanctorum, 15. q. 6. vbi Gregorius VII. ſic ait: *Eos, qui excommunicatis fidelitate aut ſacramento conſtricti ſunt, Apoſtolica auctoritate à iuramento abſoluimus, & ne ſibi fidelitatem obſeruent, omni ratione prohibemus, quouſque ipſi ad ſatisfactionem veniant.* & cap. ſeq. *Iuratos milites* 77 *Excommunicatio.*

R (inquit

(inquit Vrbanus II.) *Hugoni comiti, ne ipſi quamdiu excommunicatus eſt, ſeruiant, prohibeo.* Qui Canones etſi tantùm videantur intelligi de debito fidelitatis, quod ſubditus debet Principi, aut miles Duci, aut famulus domino; tamen videtur eſſe eadē ratio de debito pecuniario. Vnde Gloſſa in d. cap. Nos ſanctorum, probat multis, hanc ſententiam eſſe probabilem. Secundò probatur, cap. Quòd in dubiis, & ſequenti dicitur, *Nullus ſcienter nominatim excommunicato communicare tenetur, niſi quædam perſona, quæ per illud Gregorij Papæ caput, Quoniam multos, ſpecialiter excuſantur.* ſed illo cap. Gregorij non excuſantur debitores: ergo non tenentur. Vnde Gloſſa & Adrianus colligunt non teneri, etiamſi iuramento promiſiſſent ſoluere; quia iuramentum habet tacitam conditionem, Si talis permanſerit, cui communicare liceat.

78 Aduerte tamen, Etſi quidam Canoniſtæ idem videantur ſentire de debitore excommunicato, videlicet eum nō teneri ad ſoluendum, quamdiu eſt in excommunicatione; id tamen omni ratione & probabilitate carere; quia non debet ei excommunicatio tanto eſſe commodo, vt rectè notat Gloſſa in can. Nos ſanctorum: alioquin multi eſſent, qui cuperent excommunicari.

79 Dico Secundò, Verius tamen videri, etiamſi creditor nominatim ſit excommunicatus, non ideò differri poſſe reſtitutionem. Ita tenēt Couar. ſuprà, Silu. Excommunicatio 5. q. 12. Ioannes Medina q. 3. cauſa 9. & plerique alij. Ratio eſt, quia neque Iure diuino, neque etiam Iure humano debitor liberatur à tali debito ſtatim ſoluendo poſt elapſum terminum. *Non Iure diuino,* quia nullum tale Ius reperitur, præſertim cùm etiam ethnicis & publicanis debita ſoluēda ſint, vt colligitur ad Roman. 13. niſi fortè ſpes eſſet, tua dilatione ipſum conuerſum iri, & reconciliandum Eccleſiæ, quod interdum vſu venit, quando debitor eſt magnæ auctoritatis & recuſat ſoluere creditori, niſi redeat ad Eccleſiam. *Non etiam Iure humano,* quia Iura citata non loquuntur de debito pecuniario, ſed de debito fidelitatis & obſequij. leges enim pœnales ſunt ſtrictè interpretandæ. quamuis Medina & quidam alij, putent etiam agere de debito pecuniario, quod ex promiſſione & ſtipulatione iuramento confirmata ſit contractum, & de omni alio debito ſolis verbis conflato; qood eſt probabile.

Verius non liberare.

Debitum fidelitatis & obſequij.

80 Dices, Excommunicati ſunt vitandi in omni conuictu humano: atqui ſoluere creditori, eſt habere cum eo humanum commercium: ergo hoc non licet.

Reſp. Hoc eſſe vnum ex præcipuis argumentis contrariæ opinionis: ſed dicendum cum Couarruuia, iſtam communionem eſſe valdè paruam & breuem; & cùm ſit in re neceſſaria, (vtpote in debito iuſtitiæ, quod creditor poteſt exigere ſaltem extra iudicium) non debet talis communicatio videri prohibita. ſicut eleemoſyna poteſt & debet dari excommunicato, quando eleemoſynæ præceptum erga proximum obligat.

81 Aduerte tamen, Si excommunicatus repetat debitum in Iudicio, poſſe eum à debitore repelli, vt expreſſe habetur cap. Pia, de exceptionibus in ſexto.

DVBITATIO X.

Vtrùm creditorum incertitudo excuſet à reſtitutione.

RESpondeo, Creditorum incertitudo non omnino excuſat: tunc enim reſtitutio faciēda eſt in pauperes, iuxta communem ſententiam, ordinariè in praxi ſeruandam. vide ſuprà cap. 14. dub. 6. & 7. 82

DVBITATIO XI.

Vtrùm diſpenſatio vel compoſitio cum Prælato excuſet.

RESpondeo, & dico Primò, Quādo incertum eſt quinam ſint creditores, tūc excuſat compoſitio cum Pontifice, ſiue debitum ſit ex delicto, vt in vſuris, furtiſque minutis, ſiue abſque delicto, vt in debitis ex contractu, & inuentis. Ratio eſt; quia quando ignoratur proprius horum dominus, hæc reſtituenda ſunt in vſus pios, non Iure naturæ, ſed Iure poſitiuo; (vt ſuprà cap. 14. d. 6. & 7. oſtenſum eſt) in qoo Iure poteſt Pontifex diſpenſare. ſublata autem illa obligatione reſtituendi, poſſunt hæc retineri. 83

Compoſitio.

Dico Secundò, Si creditores ſint noti, non poteſt Pontifex te liberare à reſtitutione, niſi legitima cauſa ſubſit: eâ tamen ſuppoſita, poteſt. Prior pars patet; quia non poteſt Pontifex, aut Princeps, abſque iuſta cauſa res vnius alteri donare; neque enim eſt dominus bonorum ſuorum ſubditorum, neque diſpenſator; ſed tātùm defenſor Iuris cuiuſque, & Iudex vindexque criminū.

Altera pars patet; quia Pontifex habet ſupremam poteſtatem in bonis temporalibus omnium Chriſtianorum, licet indirectam, nempe quatenus opus eſt ad regimen ſpiritale. vnde poſita iuſta cauſa, poteſt de rebus illorum diſponere. Itaque poteſt imponere mulctas pecuniarias, & cōfiſcationem bonorum pro criminibus: & conſequenter condonare reſtitutiones, huiuſmodi hominibus faciendas. quod notandum propter ea, quæ debentur hæreticis, ſiue ex delicto, ſiue ex contractu: cauendum tamen ſcandalum. vide cap. Cùm ſecundùm leges, de hæret. in 6. Siluestrum Reſtitut. 7. q. 2. §. Quintum, & Innocentium IV. in cap. Quæ in Eccleſiarum, de conſtitution. 84

Poteſtas Pontificis.

Sed quia aliqui hac de re nonnihil dubitarunt, probatur hac ratione. Summus Pontifex ob tale crimen poteſt priuare dominio bonorū, illudque addicere fiſco, iuxta d. c. Cùm ſecundùm leges: poteſt ſubditos eximere obligatione ſeruiendi, obediendi, ſoluendi tributa, aliiſque vinculis etiam iureiurando confirmatis, iuxta cap. Abſolutos. Ex. de hæret. cur non etiam debitores liberare obligatione ſoluendi, & debita condonare? eſt enim hoc multò minus.

Dices, Poteſt iſta per ſententiam generalem ſeu legem, non autem per ſententiam priuatam, niſi præcedat cognitio cauſæ, & ſentētia declaratoria criminis: alioqui ſequeretur magna perturbatio in Repub. deinde quia pœna debet cognoſci à reo, & ſentiri; alioqui nō eſt pœna. at illa ſentētia priuata non cognoſcitur. Reſpondeo negando quod aſſumitur. expedit enim vt etiam per ſentē-

tiam

etiam priuatam poſſit irrogari pœna, cùm iuſta cauſa ſubeſt. vt ſi crimen alia ratione puniri nequeat, ob potentiam vel abſentiam Rei, vel perturbationem quæ metuitur; & pœna illa non ſit omnino noua, ſed contineatur in alia iam ipſo facto incurſa, vt in confiſcatione bonorum. & quamuis ad executionem confiſcationis per realem ablationem bonorum, requiratur ſententia declaratoria criminis, vt patet ex d. cap. Cùm ſecundũ leges: tamen hæc ſententia nõ eſt neceſſaria, quando pœna non requirit aliam executionẽ præter eam quam lex vel ſententia ſecum defert. quia inde non ſequitur vlla perturbatio, ſicut ex rei ablatione. Imò poteſt talis pœna irrogari per ſententiam conditionalem, v. g. *Si conſtat Titium tali crimine obſtrictum, non ei fiat ſolutio,* &c. vnde nec alia cauſæ cognitio requiritur. Ad illud de notitia pœnæ: Non eſt neceſſe vt ſemper reus pœnam ſentiat. ſatis eſt vt poſſit eam apprehendere & timere, quamuis in executione eam non ſentiat: vt patet in pœnis quæ poſt mortem inferuntur.

Idem puto poſſe Principem ſæcularem reſpectu ſuorum ſubditorum. Iam enim iuſta lege illorum bona fiſco addicta ſunt: ſed ob potentiam non poteſt fieri executio.

DVBITATIO XII.

Vtrùm compenſatio excuſet.

RESpondeo, Excuſare tum eum qui cõpenſatione vſus eſt, ne cogatur reſtituere id quod compenſationis cauſa alteri ſubtraxit; tum eum contra quem vſus eſt, ne rurſus cogatur ſoluere. vide ſuprà cap. 12. dub. 10. & c. 11. dub. 16. 85

SECTIO TERTIA DE CONTRACTIBVS.

SVPERIORI *Sectione diximus de iniuriis in bonis animi & corporis, & generatim de Iniuſtitia in bonis externis, neceſſariáque reſtitutione; ſequitur nunc vt agamus de quibuſdam ſpecialibus modis Iniuſtitiæ, qui contingunt in rebus externis per varios contractus. Primùm igitur dicemus de Contractibus in genere, deinde de præcipuis in particulari.*

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

De Contractibus in genere.

Conſtat Dubitationibus XI.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Contractus, quid pactum.

1 *Definitio contractus ſtricte accepti.* CONTRACTVS *eſt vltrò citróque obligatio: quod Græci ſυνάλλαγμα vocant.* Ita habetur L. 19. Labeo. ff. de verb. ſignific. quæ definitio non ſic eſt intelligẽda, quaſi contractus ſit formaliter obligatio, (obligatio enim eſt effectus per cõtractũ productus in contrahentibus) ſed quòd ſit cauſa obligationis: eſt enim formaliter locutio, vel ſcriptura, vel aliud externum ſignum, quo homines exprimunt mẽtem ſuam, & ſeſe viciſſim alter alteri obligant, & iura commutant. Itaque *contractus* eſt ſignum externum practicum, vltrò citróque obligationem ex conſenſu contrahentium pariens: quod nomine Græco clariùs indicatur. 2

Hinc ſequitur, donationem & promiſſionem non eſſe propriè contractus, quia non pariunt obligationem, niſi in altera parte. 3 *Donatio. Promiſſio.*

Dices, Mutuatio non inducit obligationem niſi in mutuatario: ergo non eſt contractus.

Reſpondeo Negando antecedens, nam mutuator tenetur non repetere ſtatim, ſed debet ad aliquod tempus permittere, vt alter mutuo fruatur: & ſic etiam in ipſo naſcitur obligatio ex mutuo. *Mutuatio.*

Aduertendum tamen eſt, ſæpe in Iure nomen *contractus* accipi paulò laxius, vt etiam compre- 4 *Contractus laté.*

hendat *donationem* & *promiſſionem acceptatam*, vt
pater L.Contractus.16.C. de fide inſtrument. &
alibi, vbi *donatio* vocatur contractus. & ſic, *Con-
tractus eſt conuentio duorum, obligationem ſaltem in al-*
5 *terutro pariens*.quo modo non diſtinguitur *à Pacto*,
Pactum.
quod definitur eſſe *duorum conſenſus atque cōuentio*:
vt enim fiat pactum, neceſſe eſt vt duæ volunta-
tes in idem conueniant reciproco conſenſu.Dico
reciproco conſenſu:quia non ſufficit vt quouis modo
in idem conueniant; ſed requiritur vt conſenſus
ſuos in ſe mutuò dirigant. Vnde donatio &
promiſſio, etiamſi à duobus communi conſenſu
fiant,antequam ſint acceptatæ,& accedat cōſen-
ſus reciprocus eius in quem diriguntur, non ha-
bent rationem pacti:ſed per acceptationem trāſ-
eunt in *pactum*. Vide Gomezium tom.2.c.9.n.2.
& infra cap.18.dub.6.n.42.& ſequentibus. Nos
nomine *contractus* vtimur hic amplè, vt idem ſit
quod *pactum*, & comprehendat contractus gra-
tuitos,qui ſunt veluti ſemicontractus.

DVBITATIO II.

Quot modis perficiantur contractus.

6 NOtandum eſt, *Contractum* dici dupliciter
Duplex perfectio contractus.
perfectum.Primò, Quando res, circa quam
verſatur, eſt tradita. ſic emptio dicitur perfecta,
quando res eſt tradita & pretium ſolutum. verùm
hæc perfectio non eſt intrinſeca rationi contra-
ctus: ſed ſæpè eſt effectus contractum conſe-
quens, atque adeò finis ob quem contractus fit.
Nam contractus emptionis & vēditionis eſt per-
fectus in ratione contractus ante traditionem rei:
dicitur enim propriè res empta & vendita, ſimul
atque inter emptorem & venditorem cōuenit de
pretio. Secundò, Quando ipſe contractus habet
omnia neceſſaria, quæ ſecundùm ſuam ſpeciem
requirit,vt tale nomen mereatur;ſiue traditio rei
ad hoc ſit neceſſaria,ſiue non.de qua perfectione
hic loquimur.

7 Reſp.igitur,Contractum quadrupliciter perfi-
Perficitur quadrupliciter
ci,nempe *re,ſcriptura,verbis,conſenſu*. Ità Silueſter
v.Contractus,n.6.& colligitur Inſtit. de obligat.
in fine *Re* perficiuntur, qui non conſiſtunt in cō-
uentione ſola, ſed requirunt rei traditionem: vt
*depoſitum,commodatum, mutuum, permutatio, pignus,
donatio*. non enim contractus hi cenſentur cele-
brati,niſi re tradita,vt ipſa nomina indicant,qui-
bus ſignificatur rei traditio. vnde ante traditio-
nem,dum in ſolis verbis conſiſtunt,dicuntur pa-
Pactum nudum.
cta nuda,quæ non pariunt obligationem ciuilem
niſi ex aliquo Iuris priuilegio.

8 *Scriptura* perficiuntur,qui ante ſcripturam rati
non habentur;vt *emphyteuſis*,& omnis contractus,
quem contrahentes nolunt concludere, niſi co-
ram Notario,qui Inſtrumentum conficiat.

9 *Verbis* dicuntur perfici, qui requirunt certam
Stipulationes.
verborum formulam: tales ſunt omnes *ſtipulatio-
nes*. Hæ ſunt formulæ quædam, quæ conſtant in-
terrogatione præuia vnius,& reſponſione ſubſe-
qua alterius;v.g.Spondes dare tantum? ſpondeo.
Promittis 100? promitto.Dabis 1000.pro domo
mea?dabo. Facies?faciam.Fideiubes?fideiubeo. &
10 ſimiles: infinitum eſt enim omnes ſtipulationum
formulas perſequi, teſte Cicerone in Topicis.vi-
de Inſtit.de verborum obligationibus.Hæ autem
formulæ poſſunt adhiberi in omnibus contracti-
bus, eiſque maiorem firmitatem in foro externo
tribuunt. de quibus vide plurima apud Gome-
zium to.2.c.9. quæ quia ſolùm ad forum exter-
num pertinent, (in quo etiam paruum vſum
nunc habent)omitto.

Conſenſu perficiuntur, qui non requirunt cer- 11
tam verborum formam, ſed ſufficit conſenſus,
quouis modo exteriùs vtrimque explicatus, vt
emptio,venditio,locatio,conductio.

DVBITATIO III.

Quomodo diuiditur cōtractus & pactum.

REſpondeo, Multas aſſignari à DD. diuiſio- 12
nes, vt videre eſt apud Silueſtrum verb.
Contractus, & verb. Pactum. Primò *Contractus*
Prima diuiſio.
diuidi poteſt in *explicitum & implicitum*; ſiue in
formalem & virtualem. *Formalis* contractus eſt,cùm
expreſsè duo in idem conueniunt cum obligatio-
ne mutua, vel ſaltem alterius erga alterum, vt
dub.1. dictum eſt, & hic propriè dicitur contra-
ctus. *Virtualis* contractus eſt,cùm ſolùm implicitè
conueniunt abſque vlla expreſſa pactione ſe ob-
ſtringentes. Hunc vocant *quaſi contractum*, vt tu-
tela, & quoduis aliud officium, mandatum, &
negotiorum geſtio. qui enim aliquod officium
ſuſcipit, eo ipſo ſe obligat erga alterum, & alter
obligatur erga illum, iuxta leges vel conſuetu-
dinem receptam. ſimiliter qui aliquid mandat,
vel mandatum alterius ſuſcipit;& qui negotium
alterius gerit. in his enim non requiritur vlla
conuentio expreſſa; ſed hoc ipſo quo iſta ſuſci-
piuntur, vi legis vel conſuetudinis,in quam om-
nes conſenſerūt,tacita naſcitur obligatio.& ideò
non vocantur propriè contractus, ſed quaſi con-
tractus.

Secundò, Contractus diuiditur in *nominatum*
Secunda diuiſio.
& *innominatum*. Contractus *nominatus* eſt,qui ha-
bet ſpeciale & propriū nomen quo ab aliis diſtin-
guatur,vt emptio,venditio,mutuum,locatio,ſo-
cietas,commodatum,pignus,depoſitum, & ſimi-
les.*Innominatus* eſt,qui nō habet nomen ſpeciale, 13
Contractus innominatus.
ſed genericum tantùm. Huius ſunt quatuor ſpe-
cies,*do vt des,do vt facias, facio vt des, facio vt facias*.
vt ſi Petro des panem pro vino, erit contractus
innominatus, *do vt des*, non enim eſt emptio aut
venditio, quia nō datur pretiū pro merce:nec eſt
mutuū,quia nō recipitur res eiuſdē ſpeciei poſt
certum tempus: nec locatio aut conductio, quia
non datur pretium pro vſu vel opera: ſed datur
vna res pro alia,quarū neutra eſt pretiū alterius:
qui contractus proprium nomen non habet.

Dices,Eſt *permutatio*. Reſpondeo,Verum eſt,ſed
hoc nomen eſt generale, non ſpecificum,conue-
nit enim emptioni & mutuo. vnde non conſtituit
contractum nominatum. Simili modo, ſi Petro
des panem,veſtem,&c.vt pro te laboret, vel ſeri-
bat, erit contractus *do vt facias*. ſi autem des pe-
cuniam, erit conductio. Si ſcribas vel ſeruias ali-
cui, vt det panem,veſtem, libros, erit contractus
facio vt des.ſi illi ſeruias vt te doceat, erit contra-
ctus *facio vt facias*.

Aduertendum eſt, Etſi ex his contractibus in- 14
Obligatio naturalis ex contract.innominatis, non ciuilis.
nominatis oriatur ſtatim obligatio naturalis,non
tamen oritur obligatio ciuilis,(id eſt,quæ Iure ci-
uili tribuat actionē in foro externo) niſi ex alte-
ra parte ſit impletus, vel niſi veſtiatur formula
ſtipula

ſtipulationis, aut iuramento, aut alia ratione. de quibus vide plura apud Gomezium tom. 2. cap. 8. & Silueſtrum v. Pactum q. 5. & 6.

15 *Tertia diuiſio.* Tertiò, Diuiditur in contractum *bonæ fidei*, & *ſtricti Iuris*. *Contractus bonæ fidei* ſunt, in quibus Iudex multa poteſt ex æquo & bono arbitrari: vt ſunt emptio, locatio, ſocietas, commodatum, depoſitum, pignus, permutatio, & ſimiles. *Contractus ſtricti Iuris* ſunt, in quibus Iudex ad verba adſtringitur, vt in ſtipulationibus, in contractu feudali & emphyteutico, in promiſſione liberali, in donatione vide plurima de hac diuiſione apud Couarruuiã ad regulam Poſſeſſor, part. 2. §. 6.

16 *Quarta diuiſio.* Quartò, Diuiditur in *lucratiuum*, & *oneroſum*. *Lucratiuus* eſt, in quo nihil rependitur; vt promiſſio, donatio, commodatum, precarium. Huc referri poſſunt *teſtamentum* & *legatum*, quæ ſunt donationes quædam in diem. vnde teſtamentum apud Græcos & Hebræos vocatur *pactum*, & inter pacta numeratur: Berith enim & *Diathecæ*, (quæ idem valent quod teſtamentum) paſſim in Scripturis pro pacto accipiuntur. *Oneroſus* eſt, in quo aliquid loco eius quod datur, debet reddi vel præſtari. hic autem vel transfert dominium integrum, vt mutuum, emptio, &c. vel vtile tantum, vt feudum & emphyteuſis: vel vſumfructum, aut vſum; vt locatio, conductio: vel ſecuritatem confert; vt pignus, hypotheca, fideiuſſio. ceteri contractus ad hos reducuntur: vt contractus cenſualis ad emptionem; depoſiti ad locationem, &c.

17 *Quinta diuiſio.* *Pactum nudum.* Quintò, Contractus ſeu pactum diuiditur in *pactum nudum*, & *veſtitum*. *Pactum nudum* dicitur, quod in meris finibus conuentionis conſiſtit, omni alio firmamento carens. talis eſt omnis contractus innominatus, antequam ex altera parte ſit impletus; niſi accedat ei formula ſtipulationis, vel iuramentum, &c. Item omnis contractus qui re perficitur, eſt pactum nudum ante rei traditionem; vt donatio, mutuum, &c.

18 *Pactum veſtitur ſex modis.* *Pactum veſtitum* eſt, quod habet aliquid amplius, vnde Iure ciuili robur obtineat. veſtitur autem ſex modis. Primò, Reipſa, vt ſi ex altera ſaltem parte ſit impletus. Secundò, Verbis; vt ſi accedat formula ſtipulationis. Tertiò, Litteris; vt ſi litteris fatearis tibi eſſe ſatisfactum, etiamſi ſatisfactum non ſit; quod vocatur *acceptilatio*. Quartò, Specifico nomine contractus. ſic omnes contractus nominati, qui conſenſu perficiuntur, (vt emptio, venditio, locatio, & ſimiles) ſunt contractus veſtiti. Imò omnes contractus nominati, ſunt veſtiti, ſi in ſuo genere ſint perfecti. Quintò, Cohærentia cum contractu veſtito; vt ſi vendam tibi domum mille aureis, cum pacto vt illam adhuc inhabitem: & tibi pro inhabitatione dem hanc veſtem. Pactum enim iſtud acceſſorium, per ſe eſt pactum nudum: tamen quia cohæret cum venditione, quæ eſt pactum veſtitum, cenſetur etiam veſtitum: nam acceſſorium ſequitur naturam principalis. Sextò, Iuramento: nam iuramentum non minus confirmat pactum nudum, quam quoduis aliud. vide Silueſtrum v. Pactum numero 2

* * *

DVBITATIO IV.

Vtrùm omnis contractus pariat obligationem in foro conſcientiæ, & externo.

DIco Primò, Omnis contractus, etiam nudus, ſponte liberéque factus, ſi contrahentes ſint habiles, parit obligationem naturalem, ſeu in foro conſcientiæ, ita vt parte inuita non poſſis reſcindere; niſi Iure poſitiuo ſit irritus, vel detur irritandi poteſtas. eſt communis ſententia Doctorum, vt docet Gomezius tom. 2. cap. 9. n. 22 & Couarr. in cap. Quãuis pactum, p. 2. § 4. n. 25. Probatur Primò, Quia Iure tenetur quiſque præſtare quod promiſit, altero acceptante, ſiue promiſerit titulo gratuito, ſiue oneroſo. Nec refert an pacto nudo an veſtito promiſerit, quia Iure naturæ & gentium, nulla eſt inter hæc diſtinctio ſed ſolo Iure ciuili: quæ etiam ſolum forum externum reſpicit. Secundò, Quia ad obligandum ſeſe, ſufficit animus verbis expreſſus, & acceptatus, vt communiter docent Theologi. vide Silueſtrum v. Pactum n. 4. 19 *Parit obligationem naturalem.*

Dixi, *Niſi Iure poſitiuo ſit irritus*, &c. quia Ius humanum poteſtatem habet vel irritãdi omnino pactum aliàs validum, ita vt nullam pariat obligationem, vel tribuendi facultatem, & ius alteri contrahentium, cuius intereſt, obligationem elidendi: vt patet in contractu impuberis, in alienatione fundi dotalis, in contractu parentis cum filio vel filia, vt pro certa ſumma cedat legitima portione, aliiſque innumeris, quæ iure naturali & gentium eſſent validi, niſi ius poſitiuum eis reſiſteret. Ratio eſt, quia ſicut duo homines priuati, ſepoſito omni Iure poſitiuo poſſunt inter ſe ſtatuere certas formulas & conditiones, ſine quibus contractus eorum in poſterum non cenſeantur validi, nec obligationem naturalem poſſint inducere: ita Reſpublica, quæ naturaliter eſt Superior ſingulorum, ſeu cui naturaliter competit poteſtas in ſingulos, poteſt conſtituere huiuſmodi conditiones: & conſequenter Principes ſæculares, in quos ſuam poteſtatem Reſpublica tranſtulit: multoque magis Principes Eccleſiæ, in iis quæ ipſorum gubernationi ſubſunt, id poſſunt; quatenus neceſſe eſt, vel expedit ad bonum ſpirituale ſubditorum. hanc enim poteſtatem habent à Christo, qui naturaliter ſupremus eſt omnium Dominus. 20

Dico Secundò, Contractus tamen, qui dicitur *Pactum nudum*, non parit obligationem in foro ciuili. eſt communis ſententia DD. vt docent Couarr. & Gomezius ſuprà: & patet clarè L. Iuris gentium. 7. initio. ff. de pactis. vbi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit, ſed parit exceptionem.* & L. Ex placito. 3. C. de rerum permut. *Ex placito permutationis, nulla re ſecuta, conſtat nemini actionem competere. Nulla re ſecuta*, id eſt, neutra ex parte contractu completo per rei traditionem. ſi enim altera ex parte completus fuerit, iam parit obligationem in foro externo, in fauorem eius qui impleuit. L. 1. ff. de rerum permut. & alibi. tunc enim veſtitur reipſa, vt dictum eſt ſuprà num. 18. Ratio autem, cur pactum nudum obligationem in foro externo non pariat, eſt, quia etſi Ius ciuile non reſiſtat talibus 21 *Pactum nudum.*

contractibus, eos irritando; támen noluit etiam illis aſſiſtere concedendo actionem, ne lites multiplicarentur. imò permittit illos reſcindi cauſa pœnitentiæ, etiam altera parte nolente, quamdiu pactum nudum neutra ex parte eſt impletū: vel ſi ex altera parte impletum eſt, liberum eſt huic pœnitere, vel cogere partem ad complendum, vt conſtat ex L. Si pecuniam. ſ. ff. de Con-

Ius ciuile ei non aſſiſtit.

22 dict. cauſa data. & L. 1. ff. de rerum permut. Verùm hoc non eſt licitum in foro conſcientię, quia vtraque pars tenetur ſeruare promiſſum, & exoluere fidem, altera volente & perſtante: vnde in foro Eccleſiaſtico, & vbi Iure Canonico vtuntur in tribunalibus, coguntur ſtare contractu, & implere promiſſum, vt docet Couarruuias ſuprà num. 24. & Siluester verb. Pactum. num. 3. & patet ex cap. 1. de pactis. vbi id paſſim notant Doctores. Ratio eſt, quia Ius Canonicum, cùm ſit conditum ad ſalutem animarum, reſpicit obligationem conſcientiæ, eamq́ue iubèt impleri; ni-

Secus de Iure Canonico.

23 ſi fortè præſumat errorem vel fraudem. quam ob cauſam non concedit actionem, ad exigendum promiſſum, niſi exprimatur cauſa cur ſit promiſſum. Siluester ſuprà. alioquio non præſumit ſeriò & liberè promiſſum.

Notandum tamen eſt Primò, Talia pacta, ratione obligationis naturalis, habere alios quoſdā notabiles effectus, etiam in foro externo. Primò, Pariunt exceptionem; vt habetur d. L. Iuris gentium. Secundò, Impediunt ſoluti repetitionem. Tertiò, Tribuunt ius compenſandi in foro conſcientiæ. Quarto poteſt eis accedere fideiuſſor, & efficaciter obligari. Quintò, Poteſt retineri pignus, quæ omnia ſatis in Iure ſunt nota, & infrà magis patebunt.

24 Secundò, Quædam pacta nuda, priuilegio Iuris, dare actionem ciuilem; vt patet ex Gloſſa in §. De conſtituto, Inſtit. de actionibus; vbi enumerat ſeptem caſus. tale pactum eſt, *donatio verbalis acceptata, promiſſio dotis, promiſſio ſoluendi pro ſe, vel pro alio*, &c. ſunt enim parui momenti.

25 Dico Tertiò, Si tamen pactum nudum iuramento confirmetur, parit actionem in vtroque foro. eſt communis ſententia Doctorum, inquit Couarruuias ſuprà n. 26. Probatur; nam ſi contractus, qui Iure ciuili eſt irritus, iuramento confirmetur, datur ex eo actio eodem Iure ciuili, modò non ſit contra bonos mores; vt patet Autheot. Sacramenta puberum, C. Si aduerſus vendit. & colligitur ex cap. Quamuis pactum, de pactis in 6. ergo multò magis ex contractu, qui non eſt irritus, dabitur actio Iure ciuili. ſed de hoc infrà dubit. 7. Idem putat Couarruuias eſſe dicendum de pollicitatione iuramento cōfirmata, quæ tamen non eſt pactum. Contrarium tamen puto verius, quia ex pollicitatione (id eſt, ex promiſſione nondum acceptata) nullum Ius acquiritur ei cui ſit: nam requiritur acceptatio, vt infrà dicetur. ergo etiamſi fortè implenda ſit, (de quo infrà num. 51.) propter obligationem, qua tenemur efficere, ne Deum adduxerimus in teſtem falſi: non tamen ob vllum ius, quod acquiſitum ſit illi, in cuius fauorem facta eſt: ſecùs de pactis Iure ciuili irritis: quia hæc pacta non irritantur,

Iuramentum.

Pollicitatio Iuramento confirmata.

26 niſi dum ſola ſunt, & ſine iuramento ſiunt. Dum autem fiunt cum iuramento, Ius ciuile non intendit ea irritare, ſed relinquit in ſuo vigore, quem habent, præciſo Iure poſitiuo. atqui hoc Iure præciſo ſunt valida, & inducunt obligationem: ergo accedente iuramento inducunt ſuam propriam obligationem, & ius conſerunt, illudque iuramento confirmatur. Vnde dici ſolet, iuramentum ſequi naturam contractus, quam habet ex natura rei: non autem quam habet ex Iuris prohibitione. atque ita duplici obligatione tenemur illa implere, nempe obligatione iuſtitiæ & religionis. vnde mirum non eſt, ſi Iure ciuili detur actio ex tali pacto, quòd ſi Ius intenderet ea irrita reddere, etiam cum iuramento, omnino irrita eſſent. Sicut enim poteſt impedire ne ex pacto ſimplici obligatio naſcatur; ita etiam ne ex iurato.

DVBITATIO V.

Vtrùm contractus, cui error vel dolus cauſam dederit, ſit validus.

NOtandum eſt, *Dolum* vel errorem poſſe con- 27
tingere, vel circa ſubſtantiam rei, vel circa accidentia & extrinſeca, quæ alliciunt, aut auertunt à contrahendo. Rurſus poteſt hic *dolus dare cauſam contractus*, ita vt ſine illo non velles contrahere: aut non dare cauſam, ſed ſolùm *incidere in contractum*; vt ſi velles quidem contrahere, ſed non tanto pretio. Denique hic *error* ſeu *dolus* poteſt prouenire vel à parte, quæ tecum contrahit; vel à tertio, ita vt pars non ſit vllo modo illius particeps: vel ex propria tua opinione. His poſitis,

Dolus multis modis in contractu.

Dico Primò, Quando contingit in altero contrahentium eſſe errorē circa ſubſtātiam rei, contractus Iure naturæ eſt irritus. eſt communis ſententia DD. Ratio eſt, quia deeſt ſubſtantialis conſenſus: nam non conſentit in illam rem, ſed in aliam, quam putat ſubeſſe iſtis accidentibus vt ſi venditor gemmam putet eſſe vitrum, & pro tali vendat, emptor re comperta tenetur ad reſtitutionem gemmæ, vel ad iuſtum eius pretium, prout de nouo inter eos conuenerit: quia venditor non conſentit in alienationem gemmæ, ſed vitri. Similiter ſi venditor vitrum vendat pro gemma: quia emptor non conſenſit in emptionem vitri, ſed gemmæ, quam putabat eſſe ſub illa ſpecie. Idem patet ex contractu matrimonij.

Error circa ſubſtantiam.

Dico Secundo, Si non ſit error circa ſubſtan- 28
tiam, contractus eſt validus: modò dolus non det cauſam contractui. eſt communis ſententia DD. D. Antonini p. 2. titulo 1. cap. 17. §. 6. Caietani quæſt. 77. art. 3. Soti lib. 6. qu. 3. artic. 2. & aliorum. Probatur, quia iſte verè conſentit, v. g. in emptionem iſtius rei, ſciens & volens, abſque metu & fraude: qui conſenſus ſufficiens eſt ad contractus validitatem. Nec refert quòd fuerit dolus circa qualitatem rei: tum quia non requiritur, vt omnes rei qualitates norit, aut vt in omnes conſentiat: tum quia non habet expreſſè vel tacitè animum huic contractui repugnantem. etſi enim ſciret rei qualitatem, tamen vellet contrahere, quamuis non eo pretio.

Si dolus non det cauſam contractui.

Hinc ſequitur, Contractum eſſe validum, etiamſi quis deceptus ſit in pretio vltra dimidium: quia dolus non dedit cauſam contractui, ſed ſolū eſt cauſa maioris vel minoris pretij. vnde ipſe contractus non poteſt reſcindi, nolente emptore,

ſed ad æqualitatem reduci. Ita docet Gloſſa in cap. Cùm dilecti. 3. de emptione & venditione; & expreſſè habetur eodem cap. & C. de reſcind. vendit. L. 2.

29 *Si dolus det cauſam contractui.* Dico Tertiò, Si dolus det cauſam contractui, & proueniat ab altera parte, vel ſaltem illa ſit particeps doli, contractus adhuc Iure naturæ non eſt omnino irritus, tamen pro arbitrio eius qui deceptus eſt, (ſi ſolubilis ſit) irritari poteſt. *Non eſſe omnino irritum.* Quòd non ſit omnino irritus, Probatur Primò, ex contractu matrimonij, qui dolo initus, validus eſt; & quia natura ſua inſolubilis eſt, validus perſeuerat, nec ob iniuriam acceptam irritari poteſt. Secundò, Quia dolus iſte verſatur, non circa ſubſtantiam contractus aut materiæ; ſed circa cauſam contrahendi, quæ rei eſt extrinſeca & acceſſoria: ac proinde non tollit conſenſum, qui aliquo modo ſit ſufficiens ad naturam contractus. Tertiò, Si deceptus velit contractum conſtare, deceptor non poteſt reſilire, ne ex dolo commodum reportet, vt colligitur ex cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium, & docent plurimi Doctores. quod eſt ſignum, contractum non fuiſſe omnino inualidum. Quartò, Quia communis ſententia Doctorum eſt, contractum ſtricti Iuris, etiamſi dolus vel metus ei cauſam dederit, validum eſſe; doli tamen mali vel metus exceptione actionem elidi. & colligitur L. Dolo. 5. C. de inutilibus ſtipulationibus, & apertiùs Inſtitut. de exceptionibus, initio. hoc autem falſum eſſet, ſi Iure naturæ eſſet omnino irritus. quia quod Iure naturæ eſt irritum, Iure ciuili non poteſt eſſe validum, & tribuere actionem.

Poſſe irritari. Quòd autem poſſit irritari pro arbitrio decepti, patet: quia qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniuriam ei facit; ac proinde tenetur illum reſtituere in integrum, & reddere omnia infecta, ſi deceptus velit.

Deinde, etſi dolus iſte non habeat eam vim vt reddat contractum planè irritum, quia non tollit conſenſum ſubſtãtialem; tamen tribuit ius recedendi à contractu, eiuſque irritandi. Ita enim vſu omnium gentium receptum eſt, vt ſi quis deprehendat ſe penitus deceptum, nolit ſtare contractu, præſertim ſi res eſt adhuc integra. Vnde omnis contractus ſolubilis Iure gentium videtur habere hanc tacitam conditionem, quòd contrahẽs ſtabit contractu, niſi deprehenderit ſe grauiter deceptum; id eſt, tali errore qui ſit cauſa contractus. Nemo enim ita intendit inhærere contractui, vt non poſſit retrocedere, etiamſi ex graui errore contraxiſſet; quia defuit plenus conſenſus. Itaque duplici Iure poteſt talis contractus reſcindi, ratione iniuriæ, & ratione defectus conſenſus, qua parte ignorauit. Cùm autem metu exortus eſt, ſolùm ratione iniuriæ reſcindi poteſt, vt ſequenti dubit. dicetur. nam adfuit conſenſus ex parte cognitionis: ſed defuit plena libertas in conſenſu, idque per iniuriam.

30 *Deceptor tenetur ad reſtitutionem.* Hinc ſequitur, Deceptorem teneri ad reſtitutionẽ rei & fructuum, etiamſi dominium tranſlatum fuerit; quia per iniuriam fuit cauſa alienationis: & deceptum poſſe vti occulta compenſatione, ſi aliter quod ſuum eſt, recuperare nequit.

31 *An Iure poſitiuo ſint irriti.* Sed difficultas eſt, vtrùm tales contractus ſint omnino irriti Iure poſitiuo. Iuriſperiti ſic diſtinguunt. omnes contractus *bonæ fidei*, quibus dolus partis cauſam dederit, irritos eſſe: eos autem qui vocantur *ſtricti Iuris* (vt ſunt omnes qui fiunt per formulam ſtipulationis, & quidam alij) eſſe validos, & tribuere actionem in foro externo, ſed poſſe exceptione doli mali elidi. de quo vide Couarruuiam ad regulam Poſſeſſor. 2. p. §. 6. n. 6. *Contractus bonæ fidei & ſtricti Iuris.*

Verùm, quidam hanc diſtinctionem reijciunt, tanquam non ſatis in Iure fundatam; & docent eamdem eſſe rationem contractuum bonæ fidei & ſtricti Iuris: omnes enim aliquo modo validos eſſe, & poſſe exceptione doli elidi. Ita Ioannes Ignæus in L. Contractus. 23. ff. de reg. Iur. n. 150. Faber & Bellapertica apud Couarru. ſuprà. Hæc ſententia non eſt improbabilis, ſed meo iudicio valdè probabilis ſi rectè explicetur. Primò, Quia ſicut d. L. Dolo. 5. C. de inutilibus ſtipulationibus dicitur de contractu ſtricti Iuris: *Dolo vel metu adhibito, actio quidem naſcitur, ſi ſubdita ſtipulatio ſit, per doli mali tamen vel metus exceptionem ſubmoueri petitio debet*: ita L. Si dolo. 5. C. de reſcindenda venditione dicitur de cõtractu bonæ fidei, *Si dolo aduerſarij deceptum, venditionem prædij te feciſſe Præſes Prouinciæ aditus animaduerterit, ſciens contrarium eſſe dolum bonæ fidei, (quæ in huiuſmodi contractibus maximè exigitur) reſcindi venditionem iubebit.* itaque inſinuat, contractum *bonæ fidei* non eſſe omnino nullum, ſed poſſe reſcindi. Nec obſtat L. 7. Et eleganter. ff. de dolo. vbi dicitur *nullam eſſe emptionẽ, ſi in hoc ipſo vt venderet circumſcriptus eſt*: tum quia ibi agitur dè minore per dolum decepto vt venderet ſeruum, cuius contractus, quo talem rem abſque decreto Iudicis alienat, eſt planè nullus, vt patet L. 16. In cauſæ cognitione. §. Item relatum. ff. de minoribus: de quo infrà dub. 8. tum quia ibi agitur de emptione, cui cauſam dederat dolus tertij: quo caſu emptio in aliis non eſt irrita, etſi ſit irrita in minore, ob defectum decreti. Itaque hæc lex non probat, talem contractum eſſe planè nullum.

Probatur Secundò, Quia quando metus dat cauſam contractui, non eſt omnino irritus, ſed in irritum reuocandus, vt dicemus dubitat. 6. atqui metus & dolus in Iure cẽſentur paria. L. Si dolo. ff. de inutilib. ſtipul. & cap. Cùm contingat. 28. de iureiurando. Tertiò, Quia id magis conſentaneum eſt Iuri naturæ, per quod tales contractus non ſunt omnino irriti, quamuis etiam non omnino validi. Quartò, Eſt magis expediens bono publico, ad coercendos huiuſmodi deceptores, qui interdum hac ratione capi poſſunt in aſtutia ſua, ſi is qui deceptus fuerit velit contractum valere, quando eſt ipſi vtilis. Ob has rationes ſentio eſſe verius, nullum eſſe diſcrimẽ hac ex parte in foro conſcientiæ inter contractus bonæ fidei & ſtricti Iuris, cùm dolus cauſam dedit ſed vtroſq; aliquo modo eſſe validos, & parere aliquam debilem obligationem Iure naturæ in foro conſcientiæ, quæ tamen dolo detecto poſſit elidi per eum qui deceptus eſt: neque hanc obligationem Iure ciuili impediri. Idem colligi poteſt ex Couar. ad regul. poſſeſſ. p. 2. §. 6. n. 8. vbi dicit in foro conſcientiæ non eſſe cõſiderandam diſtinctionem contractus bonæ fidei, & ſtricti Iuris.

Nec obſtat, quòd talis contractus dicatur aliquando *irritus* vel *nullus*, vel *nullam vim habere*. rectè enim dicitur *irritus*, tum quia deceptor ex eo nihil ſolidi iuris acquirit, niſi alter illum ratificet; nam tenetur ad reſtitutionem in integrum

Quemadmodum dicatur irritus. ante omnem ſententiam. tùm quia in fauorem decepti eſt irritus: poteſt enim hic, vbi reſciuerit deceptionem, illum irritum reddere, & petere reſtitutionem per [illegible] denique, quia in Iure ſæpe dicitur irritum, quod eſt irritandum; & contra. Poteſt etiam dici *validus* non ſimpliciter, ſed ſecundùm quid, nempe in fauorem decepti, quia poteſt illum ratificare.

Vt autem hæc meliùs intelligātur, Notandum eſt, contractus ſtricti Iuris, quibus dolus cauſam dedit, Iure ciuili dici validos; quia mero Iure ciuili (vt diſtinguitur à Iure Prætorio) nō datur actio ad talis contractus reſciſſionem, aut ad vindicandum dolum deceptoris: contractus autem bonæ fidei dici irritos; quia illo Iure datur actio ad reſciſſionē contractus, & doli vindicationem. Iure tamen Prætorio (quod eſt moderatio quædā Iuris ciuilis) etiam datur actio ad reſciſſionem contractus ſtricti Iuris, cui dolus cauſā dedit, & ita Iure Prætorio etiam hic cōtractus eſt ſimili modo inualidus. Æquitas enim poſtulat vt poſſit reſcindi. Ita Couar. ſupra n. 6. ex Doareno, & aliis. Ex quibus patet, illam diſtinctionē ſolùm pertinere ad forum externum; & eſſe *irritum* ſeu *inualidum*, aut *validum*, nihil aliud eſſe quàm dari vel non dari actionem ad reſciſſionem contractus: & cùm dicitur *ipſo Iure*, hanc clauſulam non intelligi more vulgari, neque de Iure ciuili in genere, ſed de Iure ciuili primario & ſtricto, vt diſtinguitur cōtra Ius prætorium: quod multi non aduerterunt.

Deceptor poteſt cogi ad implendum contractum. Ex hac ſentētia ſequitur, Eum, qui deceptus eſt, poſſe cogere deceptorem ad implendum contractū; nec opus eſſe nouo conſenſu deceptoris; quia ex primo conſenſu manet obligatio: (obligauit enim ſe deceptor quantū potuit ex parte ſua) quę non perit, niſi deceptus, cognita deceptione, reſiliat à contractu. Vnde ſi deceptor renocet ſuum conſenſum antequam alter reſiliat, non valet.

32 *An teneatur ratificare, volente decepto.* Petes, Vtrùm in altera ſententia, quæ tenet, contractus bonæ fidei, quibus dolus cauſam dederit, Iure poſitiuo eſſe omnino nullos; obligetur deceptor in conſcientia contractum ratificare & implere, ſi deceptus velit? Multi Doctores docēt, in cōſcientia teneri ante ſententiam Iudicis. Primò, Quia, etſi contractus validus non fuit; tamen ex parte ſua fidem dedit, quam debet ſeruare. Secundò, Quia Iura ita ſtatuerunt, non in pœnam doloſæ machinationis, ſed ob naturalem æquitatem; quia bono communi ita expedit. quę ſententia eſt valdè probabilis, eamq́ue tenent Richardus in 4. diſt. 36. circa 3. principale, q. 1. Silueſt. Matrimonium. 8. q. 2. §. Nonum. Nauar. c. 22. n. 35. Molina diſput. 35 . & alij.

Sed habet difficultatem: ſi enim non tenetur implere ratione contractus; ergo ſolum ratione pœnæ: at nemo tenetur ad pœnam niſi poſt ſententiam. Suppono, non interueniſſe damnum decepto, quod non ſit aliter reparabile. ſi enim tale interueniſſet, tunc ratione damni ſarciendi teneretur contractū ratificare & implere, vt ſi ſponſam cognouiſſet.

Dices, Tenetur ratione iniuriæ. Contrà; Illa iniuria, ſi abſit damnum, non eſt tanti; & facilè alia ratione ei ſatisfieri poteſt. Confirmatur; quia qui fictè contraxit, non tenetur; ſaltem ſub peccato mortali, ratificare contractum, ſi nullum incommodum ſecutum ſit, vt infrà c. 18. num. 61. dicetur, ergo neque qui dolo. Vnde valde probabile videtur, poſita illa ſententia, non teneri ratificare contractum, ſaltem ſub peccato mortali, niſi ratione damni ſecuti, vel ratione ſententiæ Iudicis. Ita ſentit Conradus, de contractibus q. 57. Ioannes Medina C. de reſtit. q. 33. Sotus in 4. d. 35. q. vnica. a. 2.

Supereſt, vt dicamus de illo euentu, quo is quicum contrahis, nō eſt particeps doli: ſed deceptus es a tertio, vel propria opinione. Quidam enim putant tunc adhuc cōtractum eſſe irritum: ita Conradus & Medina ſuprà. Ratio illorum eſt, quia deeſt conſenſus liber. nam quòd conſentis, eſt ex errore inuincibili, qui facit inuolūtarium. Sed contrarium eſt verius, Vnde 33 *Si pars non ſit particeps doli.*

Dico Quartò, Talem contractum abſolutè validum eſſe. Ita Gloſſa in c. Cùm dilecti, de empt. & vendit. Bartolus in d. L. Et elegantèr. ff. de dolo, in principio. Couar. reg. Poſſeſſor, p. 2. §. 6. n. 6. & alij. Ratio eſt, quia non eſt error circa ſubſtantiam rei, ſed ſolum circa extrinſeca: vt circa cauſas, quæ alliciunt vel auocant à contractu, vt Bartolus ait; & aliàs nulla interuenit iniuria partis. Accedit, quòd nullum Ius talem contractum irritum reddat. Vnde ſequitur, eum, qui tali contractu aliquid conſecutus eſt, non teneri ad reſtitutionem, niſi contractus in irritum reuocetur, quia nullam iniuriam intulit. *Eſt validus*

Petes, An hic contractus, detecto errore, poſſit in irritum reuocari arbitrio eius qui deceptus eſt?

Reſp. Si ſit contractus gratuitus, vt promiſſio vel donatio liberalis, poteſt pro arbitrio reuocari, ſi dolus vel error circa motiuum ei cauſam dederit, quia in his ſpectāda eſt etiam intētio tacita & habitualis: nam ex ſola intentione legem accipiunt, cùm omnino ſint gratuita. deinde ad vitandas multas lites & perplexitates ita paſſim vſu eſt receptum. ſecus tamen in voto, vt infra c. 40. d. 2. dicemus. Si verò ſit onerosus, maior eſt difficultas: quia hic cōtractus pendet etiam ex conſenſu alterius, qui talem conditionem nollet admittere. Deinde, quia vel tua opinione deceptus es, & ſic tibi ipſe imputare debes, quòd rem melius nō examinaueris: vel dolo tertij; & ſic in illum actionē habes, vt expreſſe habetur d. L. Et eleganter. ff. de dolo. & L. Si proxeneta. 2. ff. de proxeneticis. *Poteſt in irritum reuocari.*

Verius tamen puto, quandocumque error inuincibilis dedit cauſam contractui, & res adhuc eſt integra, eum, qui deceptus eſt, vbi ſciuerit veritatem, in cōſcientia non teneri implere contractum; niſi fortè per ſententiam Iudicis cogatur. Patet hoc, Primò, in contractu ſponſalium, quem non tenetur deceptus implere, ſimulátque cognouerit aliquid ſubeſſe, quod ſi ab initio ſciuiſſet, noluiſſet contrahere. Secundò, Quia ſi tale quid poſt contractum eueniret, non teneretur illum implere, eò quòd ſtatus rerum ſit notabiliter mutatus, ergo etiam non tenebitur, ſi id quod ab initio latebat, poſteà ſe aperiat. nā paria ſunt, ſuperuenire de nouo, & proferri in lucem, ſeu incipere cognoſci. Tertiò, Quia alter non poteſt conqueri de iniuria, cùm tacita mens contrahentium ſit, non obligare ſe ad implendum contractum, ſi ſe deceptos deprehendant: idq́ue confirmat cōſuetudo paſſim recepta. eadem conditio tacitè ex vſu omnium gentiū intelligitur in promiſſione ſtandi contractu eiuſque non reuocandi. Si tamen inde alteri damnum obueniret, *Non tenetur implere ſi res ſit integra.* *Si damnum parti obueniret.*

deberet

deberet alter compenſare. Quando autem res nõ eſt integra, vt ſi contractus ſit vtrimque vel altera ex parte completus, tunc eſt diſtingueudum; vel enim alter erat conſcius vitij ſeu defectus, vel non erat. Si non erat conſcius, Iura non concedunt reſciſſionem, ſed ſolùm actionem qoanti minoris, id eſt, vt tanto minùs ſoluas, quanti minoris detecto vitio rem eſſes empturus, vt habetur L. 13. ff. de actionibus empti, in principio; vt ſi *oues morbidas emisti, vel ligna carioſa*, vt ibidem dicitur. quod non ſolùm in contractu emptionis, & venditionis, ſed etiam in aliis permutationibus locum habet, vt conſtat L. 18. in fine, ff. de ædilitio edicto. Sepoſito tamẽ Iure poſitiuo, puto poſſe reſcindi, ſi deceptio eſt cauſa contractus, & circa rem magni momenti, in qua meritò non cenſetur voluiſſe conſentire. Vide Silueſtrum, Iuramentum 3. q. 1. & Nauarrom cap. 12. num. 13. de quo infra cap. 42. dubit. 7.

Si conſcius vitij.

Si autem is qui tecum contrahit, conſcius eſt vitij, contractus eſt irritus in tuum fauorem, ita vt pro arbitrio tuo, detecto vitio poſſis illum irritare, vel cõfirmare. colligitur ex dicta L. 13. Ratio eſt, quia tunc cenſetur particeps doli. nam tenebatur quaſi ex officio, ſaltem Iure poſitiuo, aperire tibi omnia occulta rei vitia. Hoc enim ſtatuitur L. 1. ff. de ædilitio edicto; & colligitur etiam d. L. 13. de actionibus empt. itaque ſi non fecit, contra iuſtitiam peccauit. vide Medinam, C. de reſtitutione qu. 34. Puto tamen, ſepoſito illo Iure poſitiuo, illum ex iuſtitia ad hoc non teneri, niſi rogatum, vt infrà cap. 21. dubitatione 11. dicetur.

34 *Libertas ſufficiens ad contractum.*

Ad rationem Conradi & Medinæ, Reſpondeo; Illum conſenſum habere libertatem ſufficientem ad eſſentiam contractus, vt patet in matrimonio, quod validum eſt, etiamſi decipiaris circa cauſas contractus. Ratio eſt; quia conſentis hic & nunc in rem, quã noſti. error enim eſt circa aliqoid extrinſecum. dicitur inuoluntarius ſolùm ſecundùm quid, ratione taciti diſſenſus, qui eſſet actu, ſi error abeſſet. quia tamen nec actu eſt, nec virtute, ſed ſolùm habitu, non reddit irritum contractum, imò neque ſi actu eſſet, irritaret; quia ſolùm eſt ſimplex diſplicentia, nollem ſi ſcirem. Hic tamen error, & hoc inuoluntarium ſufficit ad reuocandum contractum, vel non implendum, vt dictum eſt.

DVBITATIO VI.

Vtrùm contractus, cui metus cauſam dederit, ſit validus.

35 *Metus grauis ſeu cadens in conſtantem virum.*

NOtandum eſt, *Metum*, alium eſſe *grauem*, alium *leuem*. *Grauis*, alius eſt *grauis abſolutè*, alius *reſpectiuè*. *Metus abſolutè grauis* eſt, qui cadit in conſtantem virum. Dicitur autem metus *cadere in conſtantem virum*, qui eſt alicuius mali, quod viro conſtanti eſt formidabile, eúmq; meritò commouere queat. talis eſt, Primò, Metus mortis. Secundò, Mutilationis. Tertiò, Atrocis cruciatus. Quartò, Longi carceris. Quintò, Diuturni exilij. Sextò, Seruitutis. Septimò, Stupri in viro vel fœmina. Octauò, Amiſſionis honorifici ſtatus. hæc omnia habentur ff. Quod metus cauſa, & C. eodem. Et in 1. Decretal. eod. titulo. Nonò, Amiſſionis omnium bonorum, vel certè notabilis partis; nam ſine his non poteſt commodè & honoratè viuere. Decimò, Infamiæ Iuris, vel etiam facti, quæ difficulter poſſit abſtergi; fama enim præfertur opibus, iuxta illud Prou. 22. *Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.* Vndecimò, Excommunicationis iniuſtæ. ſecùs ſi iuſta ſit. hæc enim facilè poteſt caueri, ſublata contumacia. Duodecimò, Etiam metus grauis dicitur, ſi hæc mala liberis noſtris timeamus, *quia pro affectu parentes magis in liberis terrentur.* vt habetur L. Iſti quidem. 8. in fine. ff. Quod metus cauſa. Idem dicendum, ſi parenti vel vxori impendeat: quia hi etiam præ liberis diligendi. Imò idem videtur, ſi fratri, ſorori, vel alteri, arctiſſimo amicitiæ vinculo nobis copulato: quia horum mala, noſtra reputamus. Decimotertiò, Ad metum quoq; grauem pertinet metus reuerentialis, qoo filius timet offenſionem patrũm, pupillus tutorum, ſubditus Principis, vxor viri, Monachus Abbatis, Clericus Epiſcopi; nimirum ſi hæc offenſio putetur fore magna & diuturna, cum aſperitate voltus vel verborum, vel alia mala tractatione. Item ſi parens vel alius, cui hæc reuerentia debetur, aliquid importunè & aſſiduè petat. Vnde non quiuis metus reuerẽtialis cẽſetur grauis, ſed ingens; vel ſi coniunctæ ſint minæ, vel timor malæ tractationis, vel preces importunæ, id eſt, vehemẽtes & ſæpiùs repetitæ: hæc enim, dum funguntur illi reuerentiæ, quæ Superioribus deferri ſolet, æquiualent metui graui. Vide de his Couarruuiam epitome 4. Decretal. p. 2. cap. 3. §. 4. & Henriquez lib. 1. de matrimonio cap. 9. & nouiſſimè Sanches lib. 4. de matrimonio diſput. 5. 6. 7.

Quorum malorum ſit.

Metus reuerentialis.

Reſpectiuè grauis dicitur, qui eſt alicuius mali, quod etſi viro conſtanti non ſit formidabile, tamen feminæ, vel ſeni, vel puero, vel homini meticuloſo formidandum meritò videtur: quod iudicio prudentum relinquitur. nam ſecundum rectam rationem hi non minùs concutiuntur minoribus malis, quàm viri robuſti & conſtantes maioribus.

Reſpectiuè grauis.

Reſpectiuè etiam grauis dici poteſt, quando malũ quod timetur maius eſt, quàm damnum quod per contractum incurritur, vt ſi mineris auferre equum, niſi vendam tibi veſtem. hic tamen abſolutè leuis eſt. His poſitis,

Dico Primò, Contractus metu graui celebratos neque Iure naturæ, neq; etiam Iure poſitiuo eſt omnino irritus, ſed eſt aliquo modo validus. 36

Non eſt omnino irritus Iure naturæ.

Prima pars, *quod nõ ſit irritus Iure naturæ*, eſt communis ferè Doctorum ſententia, Soti in 4. d. 29. q. 1. a. 3 Richardi, eadem diſt. circa 1. princ. q. 2. Palud. d. 15. q. 2. a. 5 & aliorum, qui tenent, tales contractus non eſſe irritos, ſed irritandos. Probatur; Si eſt omnino irritus Iure naturę, id prouenit vel defectu conſenſus, vel quia interuenit iniuria. Non defectu conſenſus, quia qui metu coactus conſentit, abſolutè conſentit voluntariè: omnibus enim conſideratis, vult. Nec obſtat, quòd illi volitioni iungatur nolitio: quia eſt ſolùm nolleitas, vt ita dicam; qua nollet, ſi timor mali abeſſet; quæ proinde eſt omnino inefficax, cùm conditio non extet. Confirmatur, quia quando quis iuſtè cogitur, valet contractus: & tamen eſt ſimile inuoluntarium, & ſimile nolle.

Non

Non etiam ratione iniuriæ: tum quia iniuria non eſt immediata cauſa contractus, ſed conſenſus contrahentis; tum quia etſi iniuria poſſit eſſe ſufficiens cauſa ad reuocandum conſenſum, & contractum irritandum; nõ tamen eſt ſufficiens, vt ipſum reddat omnino irritum, vt patet in contractu, cui dolus cauſam dedit, qui, etſi iniuria interueniat, non tamen eſt Iure naturæ irritus, ſed irritandus, vt dictum eſt dubit. 5. num. 29. & 31. Item cùm quis decipitur citra vel vltra dimidium iuſti pretij.

Nec Iure poſitiuo. Altera pars, *quòd non ſit omnino irritus Iure poſitiuo*, eſt etiam ferè communis ſententia Doctorum, vt docet Nauarrus in cap. Accepta. oppoſit. 5. n. 7.

Probatur Primò, Inſtitut. de exceptionibus in princ. *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti quod non debueras promittere, palam eſt, Iure ciuili te obligatum eſſe: & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax eſt.* Vbi Gloſſa: *Obligatum eſſe; ſcilicet reſpectu Iuris rigore: & efficax eſt, ſcilicet in ſui ſubſtantia.* Secundò, Probatur L. Si mulier. 21 § fin. ff. Quod metus cauſa. *Si metu coactus adij hæreditatem, puto me heredem effici: quia quamuis, ſi liberum eſſet, noluiſſem, tamen coactus volui, ſed per Prætorem reſtituendum ſum vt abſtinendi mihi poteſtas tribuatur.* Tertiò, Ex L. vlt. C. de his, quæ vi. *Venditiones, donationes, tranſactiones, quæ per potentiam extortæ ſunt, præcipimus infirmari*: ergo erant aliquo modo validæ. Idem probari poteſt ex L. 3 § 7. C. de his, quæ vi. & ex cap. 2. & 4. de his, quæ vi.

37 *Excipiuntur aliquot caſus.* Excipit tamen Gloſſa in cap. 2. de his, quæ vi. ſex caſus, in quibus metu facta ſunt omnino irrita. Primus, Contractus matrimonij, etiamſi iuramentum accedat. vt communiter Doctores in c. Cùm locum, & c. Veniens 2. de ſponſalib. non tamen probo, quod Gloſſa addit, matrimonium ex metu eſſe irritum. qualiſcumq; metus ille ſit, ex culpa, an ſine cauſa. Verius enim eſt, non eſſe irritum, ſi metus iure incutiatur. Secundus, Si dos promiſſa vel ſoluta ſit per metum; quia eſt acceſſoria ad matrimonium, ff. Quod metus cauſa. d. L. Si mulier. §. Si dos. Tertius, In rebus Eccleſiæ non tenet promiſſio vel traditio ex metu 15 q. 6 c. 1. & c. Peruenit, de iureiurando. quia Iure requiritur certa ſolemnitas in rerum Eccleſiæ alienatione, de qua cap. Sine exceptione. 12 q. 2. & nos infrà cap. 24 dubit. 10. Quartus, Si votum ex metu emiſſum; cap. 1. de his, quæ vi. Quintus, *Iuriſdictio metu extorta.* Iuriſdictio per metum extorta non valet, L. 2. ff. de Iudiciis. Sed contrarium eſt verius, talem iuriſdictionem validam eſſe, & ea quæ ex ipſa ſunt ſecuta. Colligitur ex Gloſſa in c. Abbas 1. de his, quæ vi. vbi dicit: *Quia generaliter ea, quæ metu geſta ſunt, valent, niſi lex ſpecialiter irritet.* Nec obſtat d. L. 2. de Iudiciis, quia loquitur in caſu ſpeciali, quando iuriſdictio conceditur vel prorogatur à partibus litigantibus Iudici alicui, cui aliàs non ſunt ſubiectæ, qui metu hoc ab illis extorquet: talis iuriſdictionis collatio & prorogatio eſt irrita; & geſta ex illa non valent. Sextus, Auctoritas tutoris per metum extorta, ff. de auctorit. tutor. L. 1. §. vlt.

His addunt aliqui alios caſus. Septimus ergo ſit, Si ſpõſalia metu ſint extorta. Sed verius videtur, ea non eſſe omnino nulla, ſed more aliorum contractuum irritanda, ca pure enim Ex litteris, de deſponſat. impuberum, quo illi nituntur, ſolùm probat, ea poſſe irritari.

Dices, Ergo ex illis oritur impedimentum publicæ honeſtatis.

Sponſalia metu extorta. Reſpondeo, Id poſſe concedi; nihil enim incommodi poteſt etiam negari, quia quod ab initio eſt ita debile, vt pro arbitrio partis poſſit in irritum reuocari, cenſetur Iure quaſi irritum. Octauus, Promiſſio & donatio metu facta; quia hi actus debent omnino eſſe liberi, nam liberali donationi repugnat coactio.

Promiſſio metu extorta. Sed verius eſt, hos actus non eſſe omnino irritos: non enim ad illorum ſubſtantiam requiritur maior libertas, quàm ad cõtractus onerosos. Neque donationi liberali propriè repugnat coactio, ſed donatio onerosa. Confirmatur L. vltima. C. de his, quæ vi; vbi donationes cum contractibus onerosis dicuntur infirmandæ: non ſunt ergo per ſe omnino irritæ. Nonus, Renuntiatio beneficij *Renuntiatio beneficij.* metu facta. Sed probabilius eſt, illam non eſſe omnino irritam, ſed irritandam, vt docet Nauarrus in cap. Accepta. oppoſit. 5. n. 7. Vnde ipſe infert Primò, Renuntiantem non teneri ad Horas, ſed eum cui beneficium ex renuntiatione collatum eſt. Secundò, Renuntiantem non poſſe ad titulum illius beneficij ordinari: quia non eſt ampliùs ipſius. Contrarium tamẽ in vtroque dicendum eſſet, ſi renuntiatio illa eſſet omnino irrita. quæ ſententia etiam eſt valdè probabilis, vt ex eodem Nauarro patet.

Dico Secundò, Etſi hi contractus non ſint omnino irriti, poſſunt tamen in foro conſcientiæ re- 38 *Poſſunt reſcindi.* ſcindi, & in irritũ reuocari pro arbitrio eius, qui metum paſſus eſt, ſi metus iniuſtè incuſſus fuit ad contractum extorquendum. Eſt communis ſententia Doctorum. Hinc paſſim in Iure dicitur: *Quæ vi & metu fiunt, debere in irritum reuocari, debere robore ſi muaſſe carere.* cap. 2. & 4 de his, quæ vi. Ratio eſt, quia qui metum iniuſtè incuſſit, iniuriam alteri intulit, vnde tenetur illum in priorem ſtatum reſtituere: & alter ius habet exigendi hãc reſtitutionem.

Dices, Hæc ratio benè probat, ſi metus tibi in- 39 *Si à tertio incuſſus.* cuſſus ſit à parte, cum qua contrahis: non autem ſi à tertio, ita vt pars non ſit iniuriæ particeps: tũc enim non videris poſſe reſcindere contractum, ſed ſolum habere actionem in tertium.

Reſp. Etiam tunc potes reſcindere, & rẽ tuam recuperare, vt patet L. Item ſi eum exceptione. 14. § In hac actione. 3. ff. Quod metus cauſa, vbi dicitur: *In hac actione non quæritur vtrum is qui conuenitur, an alius metum fecit. ſufficit enim hoc docere, metum ſibi illatum, vel vim.* Idem colligitur ex cap. 1. 3. & 4. de his, quæ vi. nam agitur de ſpecie facti, in qua metus à tertio illatus eſt. Vtrùm autẽ id ex Iure naturæ proueniat, an ex poſitiuo, non ſatis conſtat. Plerique Doctores videntur ſen- *Vtrùm Iure naturæ poſſit irritari.* tire, ex Iure naturæ: ratione enim iniuriæ, rẽ manere obligatam priori domino; & conſequenter, cum illo onere tranſire ad quoſuis. conſenſum enim per iniuriam extortum non transferre rem ſolide & irreuocabiliter: ſed eo modo, vt maneat ius in rem, & non tantùm in perſonam, quæ iniuriam intulit. par enim non eſſe, vt quis per iniuriam alterius, ius omne in rem ſuam amittat. Confirmatur, quia ratione iniuriæ eadem res in priſtinum ſtatum eſt reſtituenda: ergo eſt obnoxia reſtitutioni, vbicumque fuerit. Hæc ſententia

eſt

eſt valdè probabilis; & etiã in eo, quod metu leui extortum eſt, locum habebit, vt ſtatim dicemus: & quando dolus tertij dedit cauſam contractui, quia vtrobique interuenit iniuria, niſi Ius ob bonum commune aliter diſponat; ſicut fecit, quãdo neuter contrahentium eſt cõſcius vitij occulti; vt ſuperiore dubit. dictum eſt. Crediderim tamen,

Si ignarus ſit iniuriæ tertij.

eum, qui bona fide rem talem emit, ignarus iniuriæ quæ interceſſit, non teneri ad reſtitutionem, niſi quando is qui iniuriam paſſus eſt, in rem agere cœperit: quia conſecutus eſt dominium rei, & ipſe nullam iniuriam intulit.

40 Dixi, *Si incuſſus ſuit ad contractum eliciendum.* quia ſi ob alium finem incuſſus fuit, & ad illud malum euadendum contractus initus, non poteſt reſcindi: vt ſi captus à latrone, promittas tertio qui iniuriæ nõ eſt particeps, 100. vt te liberet. tunc enim metus non eſt propriè cauſa contractus, ſed ſolùm occaſio; nec poteſt dici metu extortus, ſed cùm iam metus ob aliam cauſam eſt iniectus, adhibetur contractus tamquam medium ad illum pellendum. itaq; qui contractum tecum init, non infert metum, ſed aliunde allatum aufert: vnde non meretur vt contractus ei reſcindatur.

Si ob illum finem incuſſus metus.

41 Dixi *iniuſtè*, quia ſi iuſtè incuſſus fuerit, etiam ad eliciendum contractum, nõ poteſt irritari. Iuſtè incutitur, quando malum, quod minamur, iure inferre poſſumus. Sic qui contraxit ſponſalia metu excommunicationis, poteſt compelli contrahere matrimonium. cap. Ex litteris 2. de ſponſalibus. qui violauit virginem, compellitur eam dotare vel ducere: qui promiſit aliquid, ne accuſaretur de crimine, de quo Iure poterat, tenetur. Ratio eſt, quia hi contractus non poſſunt irritari, niſi ratione iniuriæ, quæ abeſt, quando metus iuſtè incuti poterat. Sylueſter v. Metus. q. 6. Angelus ibidem n. 10. & alij.

Si iuſtè.

42 Petes, Quid ſi ei, qui minabatur accuſationem, non erat animus accuſandi, ſed ſolùm terrendi; poteritne id, quod ſic extorſit, retinere? Videtur nõ poſſe; quia dolus dedit cauſam contractui. noluiſſet enim alter dare, niſi fuiſſet deceptus. Deinde quia dedit, vt deponas animũ quem non habes; itaque titulus non ſubſiſtit. Vnde Molina diſput. 314. docet, eum, qui poterat in iudicio repetere amiſſa ludo prohibito, poſſe quidem ſeriò comminari repetitionem; & ne vtatur hoc Iure, paciſci cum illo, vt partem lucri reſtituat: tamen ſi ficte minatus fuerit, non poſſe retinere quod extorſit. Hæc ſententia eſt probabilis.

Si non erat animus inferendi mali, ſed terrendi tantùm.

Contrariam tamen credo veriorem, quam tenet Sanches lib. 4. de matrimonio, diſput. 9. Ratio eſt, quia etſi non habeat animum, habet tamẽ ius accuſandi, eóque iure vti poteſt: quod ius eſt pretio æſtimabile, ſiue habeat animum eo vtendi, ſiue non. Itaque ſi aliquid des vt eo iure non vtatur, poterit id retinere. Nec obſtat, quòd dolus dederit cauſam contractui, ac proinde ille cõtractus videatur irritus, iuxta ea quæ dub. 5. diximus, quia nõ eſt dolus malus ſeu iniuſtus, de quo illa ſunt intelligẽda, ſed iuſtus. nam iuſtè poterat minari accuſationem, ſiue haberet animum, ſiue non. Neq; tu præcisè dediſti vt deponat animum, ſed vt reipſa nõ accuſet, & iure accuſandi cedat: quorum vtrumq; ille præſtat: poteſt ergo pro eo aliquid accipere. Idem dicẽdum, cùm quis minatur tibi repetitionem eorum quæ perdidit. ſiue enim ex animo minetur, ſiue fictè, poteſt retinere

Verius, poſſe retinere.

quod in hac de cauſa dederis. quia das vt cedat iure repetendi, & vt reipſa non repetat.

Dices, Multi Doctores docent, ſupradictos contractus eſſe inualidos, defectu cõſenſus & voluntarij: atqui dum metus iuſtè incutitur, ſæpè non minùs inuoluntariè conſentit, quàm dum iniuſtè: ergo. 43

Qui iuſtè cogitur, cenſetur voluntarius moraliter.

Reſp. Si phyſicè res conſideretur, non minùs inuoluntariè conſentit, qui iuſtè cogitur, quàm qui iniuſtè. vterque enim conſentit repugnante volũtate, tum per ſimplicem affectum nolitionis, tum per dolorem animi. moraliter tamen loquẽdo, is qui iuſtè cogitur, non cenſetur inuoluntariè conſentire, quia volũtariè cauſam metus & coactionis dedit: vnde timor ille mali non cenſetur extrinſecùs inferri, ſed ab illomet naſci, ac proinde conſenſus inde ſecutus non cenſetur inuoluntarius, cùm ſit omnino voluntarius in ſua cauſa. Qui verò iniuſtè cogitur, cenſetur inuoluntariè conſentire, quia cauſa metus non eſt illi voluntaria, nec ab ipſo ortum habuit: ſed ſolùm à cauſa extrinſeca. Vnde conſenſus inde ſecutus, quatenus à cauſa extrinſeca oritur, cenſetur inuolũtarius. Hoc modo intellige, quando Doctores dicunt ad contractus requiri *conſenſum liberum*, & *coactionem* repugnare libertati contractuum: loquuntur enim de contractibus firmis, qui non poſſunt pro arbitrio partis irritari, & de *coactione* à cauſa extrinſeca, non habente ortũ ab intrinſeco. *Liberum* vocant, non coactum à cauſa extrinſeca, ſeu per metum iniuſtum, & dolo non inductum. ſi enim cogaris ex cauſa iuſta, id non officit libertati cõtractuum. Simili modo intellige cap. Cùm locum 14. de ſponſal. vbi dicitur: *Ibi locum non habet conſenſus, vbi metus & coactio intercedit.* loquitur enim de conſenſu, qualis ſolet requiri in contractibus, vt firmi ſint: & de *coactione iniuſta*. Et illud in regulis Iuris: *Nihil conſenſui tam contrarium, quàm vis & metus.*

Liberum.

Coactum.

Conſenſus.

Ex his patet Primò, Omnes emptiones, venditiones, tranſactiones, conceſſiones, promiſſiones, donationes, contractus, & diſtractus, ſeu contractuum reſciſſiones, & generaliter omnes conſenſus, per metum grauem iniuſtè extortos, poſſe in irritum reuocari, & quidquid ex illis eſt ſecutũ. 44

Conſectaria 5.

Secundò, Eum, qui ex huiuſmodi contractu vel conſenſu aliquid eſt conſecutus, teneri ad reſtitutionem: ſiue ipſe, ſiue alius metum intulerit. Ratio eſt, quia qui metum intulit, ratione iniuriæ tenetur omnia in priſtinum ſtatum reſtituere: ac proinde reddere quod conſecutus eſt. qui autem rem habet, & non fuit particeps iniuriæ, tenetur ſaltem ratione Iuris poſitiui, quo non ſolùm datur actio in perſonam, quæ iniuriam intulit, ſed etiam in rem, apud quemcumque exiſtat: vt expreſſe habetur L. 9. §. Sed quod. & § Volenti, ff. Quod metus cauſa. Imò valdè probabile eſt, teneri etiam Iure naturali, vt ſuprà num. 39. oſtenſum eſt: quamuis forte non ante reſciſſionem contractus, ſi bona fide proceſſit.

Tertiò, Si non pateret alia via illius recuperandæ, priorem dominum poſſe eam occultè surripere: vel ſi id non daretur, vti occulta compenſatione, ſicut in aliis debitis. quo modo etiam dum res aliqua mihi promiſſa eſt, ſi illam aliter conſequi nequeo, poſſum iuxta probabilem ſententiam, mihi occultè conſulere.

Occulta compenſatio.

Quartò,

Quartò, Non poſſe in irritum reuocari id, quod ex metu iuſtè illato actum eſt; quia nulla iniuria interuenit, ratione cuius hęc poteſtas reſciſſionis competat.

Si nimis grauis obligatio exigatur.

45 Aduerte tamen, ſi nimis grauis ſit obligatio, vel res quam metum inferens exigit, & non habeat proportionem cum Iure quo ipſe cedit, malum intentatum remittens, vel cum opera quam pręſtat, malum aliunde impendens auertens; poſſe conſenſum reuocari, quo ad illum exceſſum, vt contractus ad æqualitatem reducatur. vt ſi, ne accuſem te furti, vel alterius criminis, exigam maiorem partem bonorum; ſi dum hoſtem fugis, vt concedam latebras, petam à te aliquem contractum valdè damnoſum. In his enim aliqua proportio & æqualitas ſeruanda eſt: prout prudentia determinabit; quæ ſi excedatur, committitur iniuſtitia: ac proinde tenetur alter ad reſtitutionem; quam ſi non fecerit, poteſt læſus vti occulta compenſatione; alia via recuperandi non ſuppetente.

Si falsò putaſti malum impendere.

Quintò. Nihil refert in foro cōſcientiæ, vtrū alter reuerà malum inferre cogitauerit, an non, ſi tu ſerìò apprehendiſti periculum tibi impendere; & ideò conſenſiſti animo repugnante; id eſt, nullo modo conſenſurus, niſi tale malum apprehenderes. Ratio eſt; quia malum non cauſat metum, niſi quatenus apprehenſum vnde ſiue reuerà impendeat, ſiue non impēdeat; ſi eodem modo concipiatur, eumdem metum concitabit, eaſdémque vires habebit ad conſenſum extorquendum. In foro tamen externo non admittitur hæc exceptio metus, nec datur actio ad reſcindēdum, niſi iuſta ratione conceptus fuerit; quia aliàs non præſumitur fuiſſe cauſa conſenſus; imò non putatur fuiſſe verus metus, ſed ſimulatus.

Quæ hactenus dicta ſunt, intelligenda de metu graui, qui vocatur metus cadens in conſtantem virum. Item de metu reuerentiali, cui coniunctæ ſunt minæ tacitæ vel expreſſæ, aut timor diuturnæ aut grauis offenſionis; hic enim meritò grauis à Doctoribus cenſetur, vt ſuprà diximus.

De metu leui.

46 Nunc difficultas ſupereſt de metu leui, quo vir conſtans permoueri non ſolet; quia L. Metum, 6. ff. Quod metus cauſa, dicitur, *metum vani hominis non eſſe ſpectandum, ſed eum qui in conſtantiſſimum cadit.* & ff. de reg. Iuris, *Vani timoris nulla eſt excuſatio.* Vnde etiam in foro externo non datur reſciſſio actus, qui per metum leuem extortus eſt.

Acta per metum leuem iniurioſum, poſſunt reſcindi

Reſpōdeo & dico Tertiò, Etſi ea quæ per metum leuē acta ſunt, ſint aliquo modo valida, nec in foro externo admittatur exceptio huius metus, nec detur actio ad reſcindendū contractū; tamen in foro conſcientiæ poſſunt in irritum reuocari, & quæ tradita ſunt repeti, & qui ea obtinet, tenetur reſtituere: ſi metus ille per iniuriā ad illa extorquenda ſit incuſſus. Ita Silueſter v. Reſtitutio 2. dicto 7. Nauarr. cap. 17. n. 15. vbi dicit, *in foro conſcientiæ idem eſſe, ſiue iuſto metu conſentias, ſiue minore: dummodo coram Deo ille fuerit cauſa principalis, conſenſus.* Cauſam principalem vocat, quæ ſola, vel præcipuè impellit & mouet animū ad conſenſum & cap. 22. num. 51. §. Septimum, *Ad reddendum actum inefficacem coram Deo, ſufficit quilibet timor, etiam minor iuſto, modo ſit cauſa ſine qua non, ſaltem principalis, eius.* vbi etiam matrimonium & votum ex metu leui, videtur velle eſſe inualidum. de quo infrà cap. 40. dub. 5. Adrianus tract. de reſtitut. dubit. 5. in fine, vbi loquitur de omnibus tranſactionibus. Sotus in 4. d. 29. q. 1. ar. 3. vbi docet, omnes contractus, præter votum & matrimonium, quocumque metu notabili factos, reſcindi. Idem tenet Couarruuias reg. Peccatum 2. p. §. 5. n. 7. & paſſim recentiores. Probatur Primò, Quia ſæpè metus leuis, id eſt, minoris mali, non minùs perturbat hominem, & impellit nolentem ad conſenſum, quàm metus mali grandis, cadens in virum conſtantem: ergo ſi hic tribuit poteſtatem reſcindēdi contractum, etiam ille. Secundò, Quia quod hoc metu obtinetur, per iniuriam obtinetur: atqui id, quod per iniuriam comparatum eſt, obnoxium eſt reſtitutioni: vt enim fiat æqualitas, debet reſtitui ei, à quo ablatū eſt. Tertiò, Qui metu cogitur, priuatur per iniuriā ſua libertate: ergo debet in priſtinū ſtatum reſtitui, vt liberè probet vel improbet contractū, & ipſe ius habet hunc ſtatū ſibi aſſumendi, & quæ geſta ſunt cōfirmandi vel irritādi.

Matrimonium ex metu leui.

Hic tamen Primò excipe contractum matrimonij: qui per metum leuem, iuxta veriorem ſententiam, non eſt irritus: vnde nec irritari poteſt, cùm ſemel validè initus, ſit inſolubilis. 47

Altera tamen ſententia, coram Deo tale matrimonium irritum eſſe, eſt probabilis, eāque tenet Nauarrus ſuprà, & aliqui recentiores, quam eſſe ſatis probabilem affirmat Thomas Sanches lib. 4. de matrimonio, diſput. 17. nu. 4. Imò coguntur eam tenere, ſi ſibi conſtare velint, omnes qui ſentiunt metum grauem Iure naturæ matrimonium irritum reddere: vt Couarruuias in 4. p. 2. c. 3. § 5. n. 6. D. Bonauent. in 4. d. 29. q. 1. Scotus ibid. q. vnica. Gabriel in Supplem. eadem diſt. q. 1. a. 1. D. Antonin. 3. p. tit. 1. c. 7. in princip. & alij multi, quorum ſententia eſt valdè probabilis. Si enim metus grauis Iure naturæ matrimonium irritum reddit, id prouenit ex eo, quòd adimat libertatem illi contractui neceſſariam: atqui ſæpè metus leuis non minùs adimit: ergo ſimiliter irritabit. Sed quia contrarium fundamentum eſt probabilius & verius, nempe ſolo Iure poſitiuo id fieri: verius etiam eſt, matrimonium metu leui non reddi inualidum.

Probabile eſt, metum Iure naturæ inualidum reddere actum.

Secundò, Excipe votum. Etſi enim probabile ſit, votum metu iniurioſo factum, Iure naturę eſſe inualidum: tamen contrarium eſt verius, vt infrà c. 40. dub. 3. dicemus.

Conſectaria tria ex metu reuerentiali acta.

Ex dictis ſequitur Primò, Ea, quæ ſolo metu reuerentiali acta ſunt, poſſe reſcindi, & eum, qui inde commodum percepit, teneri ad reſtitutionem. Ita Sylueſter Reſtitutio 2. dicto 7. & v. Metus q. 12. Nauar. ſupra, & c. 17. n. 152. Petrus Nauar. l. 3. de reſtit. c. 1. n. 332. & alij. quia hic metus, etſi non ſit grauis, tamen eſt iniurioſus & cauſa actus. vt ſi filius non audens vllo modo contradicere patri, aliquid promittat, donet, vel alicui Iuri renunciet, animo repugnante, quamuis aliud malum non timeat. parens enim, qui ſua auctoritate filij libertatem veluti oppreſſam tenet, obligatur ex iuſtitia, in huiuſmodi actibus eam laxare, vt pro ſuo arbitrio eligat quod placuerit: vnde ſi non fecerit, iniuriam infert, & tenetur ad reſtitutionem eius, quod per talem conſenſum conſecutus eſt. 48

Secundò, Si vxor conſentiat in aliquem cōtractū mariti, vel promittat aliquid, vel fideiubeat, quia

quia non audet contradicere merito, timens iurgia & auſterum conuictum; poſſe illam reuocare conſenſum, & eos qui inde aliquid acceperunt, ad reſtitutionem teneri. Patet ex iiſdem Auctoribus. Ratio eſt, quia iniuriam patitur, dum eius libertas ſic impeditur, & cogitur.

Preces importunæ.

Tertiò, Ea quæ per preces importunas ab aliquo obtenta ſunt, voluntate illius repugnante, & ſolùm ad repellendam moleſtiam illam concedente, reſtituenda eſſe. Silueſter ſuprà, dicto nono. Nauarr. cap. 16. num. 17. Thomas Sanches libro 4. de Matrimonio diſput. 10. vbi citat plurimos Auctores pro hac ſententia. Ratio eſt, quia iniuriam facit, qui tali modo aliquem affligit. *Preces* enim *importunæ* dicuntur, quibus aliquis vehementer & crebrò vrget, cum ingenti moleſtia eius qui rogatur. Si ergo hic, vt illam moleſtiam depellat, & ille finem vexandi faciat, conſentiat; conſenſus iſte per iniuriam videtur elicitus, ac proinde reuocari poteſt.

Duplex limitatio.

Hoc tamen dupliciter ſentio limitandum. Primò, Vt is, qui huiuſmodi precibus vrgetur, non poſſit illam importunitatem alia ratione, minore incommodo repellere. ſi enim poſſet facilè aliter repellere, non videretur conceſſiſſe inuitus, nec per iniuriam quaſi coactus, vt cùm officia vel beneficia aliquando à Principibus vel Prælatis improba ſollicitatione obtinentur. non enim omnino inuiti concedunt, (quia ſi vellent, facilè petentes coërcerent) ſed ex parte tantùm. nec volunt videri coacti. Secundò, Vt is, à quo ſic extortum eſt, maneat inuitus, & putetur cupere vt fiat reſtitutio. multi enim etſi inuiti concedant, vbi tamen ſemel conceſſere, vel non cupiunt fieri reſtitutionem, vel facillimè condonant. Ad rationem ex Iure allatam.

Leges ſolum denegant actionem.

49 Reſp. Illis legibus non approbari contractus metu leui initos, nec vllũ robur illis dari; ſed ſolùm actionem in foro externo denegari ad eos reſcindendos, idque meritò. Primò, ne lites in immenſum excreſcant; facilè enim talis metus incidere & probari poteſt. ob quam cauſam non conceditur actio ex dolo, niſi dederit cauſam contractui, vel niſi deceptus ſis vltra dimidiũ iuſti pretij. Secundò, quia quando metus leuis eſt, nõ præſumitur cauſa actus, ſed liber conſenſus. Si quis tamen enormiter læſus eſſet, poſſet officium Iudicis implorare, etiamſi metus grauis non fuerit.

DVBITATIO VII.

Vtrùm contractus per ſe inualidi confirmentur iuramento.

HÆc quæſtio eſt valdè perplexa apud Iureconſultos; de qua tractat fusè Couarruuias in cap. Quamuis pactum, p. 2.

Quid ſit iuramentum eſſe validum.

50 Notandum eſt, non eſſe idem, *iuramentum eſſe validum*, & *iuramentum confirmare contractum*: ſed habent ſe vt magis & minùs commune. Iuramentum enim *validum* dicitur, quandocumque eſt ſeruandum ob honorem diuini Numinis, etiamſi ei, in cuius fauorem fit, nullum ius per illud acquiratur. *Confirmat contractum*, quando non ſolùm ſeruandum eſt, ſed etiam alteri, in cuius fauorem fit, ius tribuit, & contractum in ſua ſpecie validum efficit. Hinc fit, vt etiamſi iuramentum relaxetur, maneat tamẽ obligatio iuſtitiæ ex contractu, quæ tranſit ad heredes; ſicut & ius alterius ad heredes tranſmittitur. Panor. c. Cùm contingat num. 8. de Iureiurando.

Quando conſirmare contractum.

Nunc duo nobis potiſſimùm ſunt explicanda: prius eſt, quando iuramentum appoſitum contractui cenſeatur validum, quando non: alterum eſt, quando confirmet contractum, quando non.

Quod ad prius attinet, vt ſciamus quando iuramentum eſt validum, quando non; Notandæ ſunt duæ regulæ.

Quando ſit validum. 1. Regula.

Prima eſt, Quando id, quod iuramento alicui promittitur ſine vllo promittentis peccato ſeruari poteſt, iuramentum ordinariè eſt validum & ſeruandum. intellige, ſi ille, in cuius fauorem factum eſt, illud ſeruari velit, & aliàs legitimè non relaxetur.

2. Regula.

Secunda eſt, Quando id, quod promittitur, ſine peccato promittentis ſeruari nequit, iuramẽtum eſt inualidum & irritum. vtraque apertè colligitur cap. Cùm contingat, de Iureiurand. vbi dicitur, *ſeruari debere huiuſmodi iuramenta* (quæ fiunt ſuper contractu Iure ciuili non obligante) *ſine vi & dolo ſponte præſtita; cùm in alterius præiudicium non redundent, nec obſeruata vergant in diſpendium ſalutis æternæ.* Idem habetur cap. 2. de pactis, in 6. Vnde à contrario ſenſu colligitur, non eſſe ſeruanda, ſi obſeruatio vergat in diſpendium ſalutis. vergit autem, ſi eſt peccatum mortiferum, aut veniale. Idem colligitur ex illa regula Iuris, *Non eſt obligatorium iuramentum contra bonos mores præſtitum.* Quod intellige de *bonis moribus naturalibus*, vnde homo dicitur bonus, & quorum contrarium eſt peccatum; non de *ciuilibus*, quot tantùm expedit eſſe in Republica, vt bene ſit ordinata politicè. Ratio prioris regulæ eſt: quia honor & reuerentia diuinæ maieſtatis (quam iuramento in teſtem adduximus) poſtulat, vt efficiamus verũ eſſe, quod promiſimus; (ſi modò id licitè fieri poteſt) ne illam teſtem falſi faciamus. Poſterioris ratio eſt; quia nemo obligari poteſt ad peccatum; id enim contradictionem implicat.

Contra bonos mores.

Petes, Quid ſi vi vel alia iniuria extortum ſit?

Reſp. breuiter (nam plura de hac re dicenda infra cap. 42. dub. *6. & 7.*) Si dolo extortum ſit, ita vt dolus dederit cauſam contractui cui iuramentum apponitur, communis ſententia DD. eſt eſſe inualidum, nec egere relaxatione. Ratio eſt, quia iuramentum non confirmat incognita, ſed ſolùm ea quæ cognoſcuntur. cadit enim ſuper actum prout apprehenditur. vnde iurans non tenetur, niſi prout bona fide apprehendit. Confir. Primò, quia iuramentum non additur, vt non poſſit occurrere fraudi ignotæ, ſed ne violet cõtractum ſpectatum prout bona fide eſt initus. Confirm. Secundò, quia omnis promiſſio ſtandi contractu, vel non reuocandi (loquor de contractu, qui natura ſua eſt ſolubilis) habet ex vſu recepto & Iure gentium hãc tacitam cõditionem, Niſi deprehendero me deceptum, vt ſuprà cap. 5. num. 19 dictum eſt; ſemper enim excepta cenſetur iniuria ignota. quare eandem conditionem retinet iuramẽtum, cùm ſequatur naturam actus cui apponitur, vt infrà num. 52. oſtendetur. Idem dicendum quando error inuincibilis dedit cauſam contractui, quia hic etiam habet tacitam cõditionem, vt ſupra oſtenſum. Vnde docent DD. iurantem non obligari ad ea, quæ ſi cogitaſſet excluſiſſet,

cluſiſſet, aut noluiſſet comprehendere. ita Bartol. L. Si quis pro eo. num. 15. ff. de fideiuſſoribus, & Panormit. cap. Cùm contingat. 28. n. 3. de iureiur. ex Ioanne Andreæ, &c.

Si vi ſeu metu extortum ſit, etſi plurimi DD. putent eſſe inualidum, verius tamen eſt validum eſſe, cùm plenus conſenſus adfuerit, nec habeat tacitam aliquam conditionem. Etſi enim alter nullum ius ex eo conſequatur; tamen honor Dei poſtulat, vt ſeruetur quod promiſſum eſt, quando ſine peccato ſeruari poteſt. Confirmatur ex cap. debitores. de iureiur. vbi dicitur, eum, qui iuramento promiſit ſoluere vſuras, teneri. vide

Quando interceſſit iniuria, poteſt peti relaxatio. plura infrà cap. 42. dub. 6. & 7. Poteſt tamen hoc euentu peti relaxatio iuramenti (quam Epiſcopus, vel alius habens priuilegium diſpenſandi in iuramentis abſque præiudicio tertij, dare poteſt) & tunc non ſolui. vt patet d. cap. Debitores, & cap. Si verò, de iureiur. ad quod inſinuandum in d. cap. Cùm contingat, dicitur, *iuramenta ſine vi & dolo ſponte præſtita* eſſe ſeruanda, quia ſi dolo præſtita ſint, non obligant: ſi vi aut metu, poteſt peti relaxatio: & tunc poſſunt non ſeruari. Si autem ſine vi vel dolo, non poteſt; & ita *omnino ſeruanda ſunt* (vt notanter dicitur d. cap. 2. de pactis) id eſt, ita vt non poſſit dari diſpenſatio, quod intellige, niſi culpa fuerit in promiſſario; ad hanc enim puniendam poteſt Superior iuramentum promiſſoris relaxare: item niſi præſtitum ab impubere; tunc enim poteſt irritari. Potes etiam, quando vis vel dolus interuenit, ſatisfacere momentanea ſolutione. quandocumque enim habes ius repetendi, ſi iuraſti ſoluere, teneris quidem ſoluere,

Momentanea ſolutio. vt impleas quod iuraſti: ſed potes mox repetere; quia ius repetendi habes, & contrarium iuramento non promiſiſti. Potes etiam ab Epiſcopo petere relaxationem vt non ſoluas; quia hoc non cenſetur in præiudicium tertij, dum eſt animus repetendi.

Dixi in 1. regula, *Ordinariè*, quia excipiuntur aliquot caſus, quibus iuramentum de re alioquin

52 *Iuramentum irritum de re permiſſa.* licita non obligat. Primus eſt, Quando Ius irritum reddit non ſolùm contractum, ſed etiam iuramentum appoſitum. ſicut Concilium Trident. ſeſſ. 25. cap. 16. de regular. irritam reddit omnem renuntiationem & diſpoſitionem Nouitij, etiam iuratã; niſi facta ſit cum licentia Epiſcopi, vel eius Vicarij, intra duos menſes proximos ante profeſſionem: & ſtatuit, vt etiam tunc non poſſit effectum ſortiri, niſi ſecuta profeſſione. Secundus eſt, Quando iuramentum factum eſt in fauorem tertij, ſed nemo acceptauit, vel ſaltem non validè acceptauit, nec aliàs factum eſt in modum voti.

Iuramentum ſequitur naturam actus. Ratio eſt; quia iuramentum ſequitur naturam & qualitatem actus, ſuper quem cadit; vt communi conſenſu Doctores docent. *Acceſſorium enim ſequitur naturam principalis.* & colligitur apertè L. vlt. C. de non numerata pecunia. ibi Bartol. num. 5. & alij. Hinc fit, vt quando actus aliquis, vel ex Iuris diſpoſitione, vel ex recepta conſuetudine, vel ex agentis intentione, tacitam aliquam conditionem includit; eamdem quoquè includat iuramentum actui appoſitum; niſi agens contrarium intendat. Itaque cùm promiſſio facta abſenti non obliget, niſi ab ipſo vel ab alio eius nomine validè acceptetur, & ſub hac conditione ſemper fieri cenſeatur, etiam iuramentum huic promiſſioni appoſitum non obligabit ante acceptationem; nam eamdem conditionem includit. quare reuocari pro arbitrio poterit, ne acceptetur. Ita tradunt multi Doctores, quos refert & ſequitur Sancius lib. 1. de matrimon. diſputat. 7. num. 24.

Dices, Deus acceptauit iuramentum: ergo non poteſt reuocari.

Reſp. Negando antecedens. Deus enim iura- 53 *Quomodo Deus acceptet iuramentum.*
mentum promiſſorium, factum in fauorem hominis, non acceptat, niſi quatenus homo illud acceptat. vnde etiam remittente homine, remittit Deus: quia hoc iuramentum hanc tacitam conditionem includit, *Si acceptetur, Si non remittatur*, &c. Dixi, *nec aliàs factum ſit in modum voti*: quia tunc obligat inſtar voti, etiamſi ab homine promiſſio non acceptetur, acceptatur enim à Deo: vt ſi iures te non luſurum alea, aut ingreſſurũ Religionem, &c. tũc enim promiſſio cenſetur dirigi in Deum, & præterea confirmari iuramento: vnde eſt votum iuramento confirmatum.

Idem dico, etiamſi tale iuramentum non accipiatur vt promiſſorium, ſeu vt propriè vim habens voti, ſed vt aſſertorium de bono opere faciendo, vel malo vitando. Etſi enim tali ratione non intẽdat homo alicui quidquam promittere, intendit tamẽ ſe in bono propoſito firmare, quod propoſitum Deus acceptat, & cupit impleri. quare cùm non deſit vlla conditio tacita neceſſaria ad obligandum, implendum eſt, ne Deum facias teſtem falſi. Secùs, ſi quid adiaphorum, vel quod maius bonum impediat, iuraueris, quia tale propoſitum Deus non acceptat. Vnde deeſt conditio neceſſaria, nimirum, Si Deo gratum eſt.

Tertiò excipiuntur omnes illi caſus à pleriſque DD. in quibus actus aliquis prohibetur, ſeu irritus decernitur principaliter ob fauorem publicum: de quibus infrà num. 55.

Ex prædictis regulis ſequitur Primò, Inuali- 54 *Conſectaria duo.*
dum eſſe iuramentum Clerici, quo renuntiat priuilegio fori, promittens ſe comparitur um coram Iudice ſæculari. Ratio eſt, quia ſine peccato id exequi non poteſt; cùm ſit illi prohibitum, vt apertè habetur cap. Si diligenti, de foro competenti. Secundò, Inualidum eſſe iuramentum, quo vir iurat vxori, ſe non accuſaturum illam de vllo crimine: quia fieri poteſt vt teneatur illam accuſare. vnde cap. Quemadmodum, de iureiurando dicitur, tale iuramentum *eſſe temerarium*, nempe quia iuratur id, in quo poteſt eſſe peccatum. *Priuilegij fori renunciatio facta à Clerico. Iuramentum de non accuſando.*

Petes, An iuramentum hoc valeat, ſaltem quamdiu non committitur crimen, in quo teneatur accuſare?

Videri poſſit valere, quia obligatio videtur diuidua. non enim ſolùm intendit ſe obligare ad celanda ea quæ ſunt cõtra bonum publicum, ſed etiam ea quæ ipſum priuatim lædunt. vnde etſi reſpectu illorum non poſſit ſe validè obligare, tamen obligatio manebit valida, quatenus ſe extẽdit ad ea quæ ſileri poſſunt. Sicut ſi Titius iurauit ſeruare ſecretum in omnibus quæ illi dices, etſi non teneatur ſeruare in his quæ vergunt in damnum publicum, vel tertij, in aliis tamen tenetur: quia obligatio eſt diuidua, & vtile non debet per inutile vitiari.

Reſp. Fateor obligationẽ eſſe diuiduam, niſi ipſe intenderit ſe tantùm obligare ad omnia coniunctim, ita vt ſi non teneretur, vel nõ poſſet omnia

celare

celate. nollet obligari ad ſingula ſeorſim, tamen ex alio capite videtur irritum hoc iuramentum, ſi intelligatur de crimine committendo; nimirum quia tali promiſſione inuitatur coniunx ad peccandum, & remittitur dolus futurus, contra L. Si vnus 17. §. Illud. & §. Pacta. ff. de pactis. Vnde eſt peccatum, tale quid promittere, & promiſſionem non reſcindere. quare non poteſt iuramētum accedens eſſe validum. Secùs, ſi agatur de crimine iam commiſſo, aut de accuſatione ciuili ad diuortium. Vide Panorm. in cap. Quemadmodum 28. de iureiur. n. 14. vbi fusè hanc diſtinctionem tractat. Tertiò, Quotieſcumque Ius prohibet aliquē actum tanquam illicitum, eumque punit, iuramentum de eo faciendo appoſitum eſt irritum; vt cùm prohibetur exportatio frumenti, vel auri, &c. tum quia hæc cenſetur illicita ſaltem ciuiliter: tum quia ſunt prohibita immediatè propter bonum publicum, tum quia nullum vinculum priuatum poteſt hominem obligare contra legem publicam, etiamſi illa lex non obligaret niſi ad pœnam. Ob eandem cauſam quidam volunt irritum eſſe iuramentum prodigi, cui interdicta eſt bonorum adminiſtratio, quo ille confirmat aliquem contractum. ita Bartolus in L. Is cui bonis. 6. n. 7. ff. de verb. obligat. vbi pro hac ſententia citat Iacobum de Arena & quendam magnum Canoniſtā. & in Addit. citatur Angelus, Baldus, Ancharanus, &c. Alij dicunt eſſe irritum, quia præſumitur carere iudicio. ita Couarruu. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 3. n. 11. quam rationem etiam adfert Bartolus & alij. Verius tamen credo etſi hoc iuramentum non confirmet cōtractum, non eſſe irritum. Ratio eſt, quia non prohibetur ei adminiſtratio ob fauorem publicum, vel tamquam illicita, ſed ob priuatum: at quando lex aliquid decernit irritum ob priuatum commodum, non inducit obligationem peccati, etiamſi vtatur verbis in perſonam directis, quibus ei aliquid mandet vel vetet. vt rectè Couar. ſuprà. § 2. n. 14. ergo hac ex parte nihil obſtat iuramenti vinculo. Secùs tamen ſi ob commodum publicum. tunc enim obligat ſub peccato pro grauitate materiæ, vt vult Couarr. Deinde etſi ipſi aliquo modo cōtractus eſſet prohibitus ſub peccato, non tamen ideò teneretur illud ſemel factum reſcindere. hoc enim ei non eſt præceptum. ergo etiamſi nō poſſit ſuo iuramento obligari ad alienandum; poterit tamen obligari vt alienationi iam factæ non cōtraueniat. Idem dicendū, quotieſcumque præceptum legis dirigitur ad perſonam, ita vt ei aliquam obligationem imponere intendat. iuramētum enim non poteſt contra legis publicæ obligationem, quamuis ea peccatū non cōtineat, vinculum inducere. quia omnis lex iuſta ad bonū publicū pertinet. Hoc modo ſuſtineri ex parte poteſt doctrina Bartoli in d. L. Is cui bonis, nu. 7. & in L. Si quis pro eo. 56 n. 9. ff. de fideiuſſoribus.

Si Ius prohibeat.

Iuramentum prodigi.

Ex his patet, iuramentum ſemper eſſe ſeruandum & egere relaxatione, niſi vel Iure ſit irritum vel deſit tacita conditio, vel ſit de re illicita, vel ſit contra aliquam legem, aut alia aliqua ratione ſit contra commodum publicum.

55 Reſtat alterum, quod nobis erat explicandum. nimirum, quando iuramentum confirmet contractum, quando non. Bartol. in d. L. Si quis pro eo. ff. de fideiuſſ. & mandator. aſſignat decem regulas, quæ ferè ad duas reduci poſſunt.

Quando confirmet contractum.

Prior eſt, Quando actus aliquis principaliter prohibetur Iure ciuili ob priuatam vtilitatem alterius contrahentium, confirmatur iuramento, niſi vis aut dolus interuenerit. *Regula 1.*

Altera eſt, Quando actus prohibetur principaliter ob fauorem publicum, non confirmatur iuramento; imò iuramentum eſt inualidum, ita vt non egeat relaxatione.

Prior regula eſt recepta ab omnibus, eiúſque complura adferam exempla infrà num 56. Ratio eſt, quia quiſque poteſt renuntiare quod in ſuum fauorem eſt introductum; iuramentum autem accedens ſequitur actum conſideratum ſecundùm ſuam primordialem naturam, vt ſuprà num. 26. dictum eſt. quare cùm actus ſecundùm naturam ſuam ſepoſito Iure ciuili ſit validus, confirmabitur iuramento.

Altera regula etiam à pleriſque comprobatur, & ratio eius petitur ex cap. Si diligenti. 12. de foro competēti. & L. Ius publicum. 38. ff. de pactis. quibus locis dicitur, non poſſe ius publicum pactis priuatorum tolli. Sed diſcrepantia eſt inter DD. in aſſignandis exemplis; ſatis enim obſcurum eſt, quando aliquid ſit prohibitum primariò ob bonum publicum, quando ob priuatum. Vnde multa exempla quæ à Bartolo adferuntur, ab aliis refutantur. vt patet apud Couarruu. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 2. & 3. Adferam tamen aliqua in quibus minus eſt dubitationis.

Primum ſit, iuramentum Clerici, quo renuntians foro ſuo promittit ſe compariturum coram Iudice ſæculari. cap. Si diligenti. ſuprà. Sed hoc iuramentum potiùs eſt inualidum, quia de re illicita, vt quæ redundet in ignominiam ordinis Eccleſiaſtici, vt ſuprà dictum eſt.

Exempla vbi iuramentum irritum. Renuntiatio fori,

Secundum, iuramentum metu extortum appoſitum matrimonio metu contracto, vel ſponſalibus ſimiliter metu contractis. Talia enim ſponſalia & matrimonia eſſe prohibita ob fauorē publicum, eò quòd odia, lites, pugnæ, quibus Reſp. perturbatur, ex huiuſmodi ſequerentur; ac proinde iuramentum accedens eſſe inualidum. Sed hæc iuramenta alia ratione poſſunt cenſeri inualida. Iuramentum enim appoſitum tali matrimonio, vel ita intelligitur, vt velis inhærere illi matrimonio abſque nouo conſenſu & ſic eſt omnino illicitum, ac proinde inualidum: quia cum matrimonium illud fuerit nullum propter metū. opus eſt nouo conſenſu; iuramentum enim non ſupplet defectum conſenſus, qui ex natura rei eſt neceſſarius. deinde hoc iuramentum habet ex natura rei tacitam conditionē, nempe ſi liber adſuit conſenſus: qui cùm non adfuerit, ceſſat obligatio iuramenti defectu cōditionis. Vel intelligitur, vt velis inhærere adhibito cōſenſu nouo requiſito, & ſic eſt promiſſio ſponſalium Eſt tamen irritum tale iuramentum. ſi enim obligaret, tenereris cōtrahere matrimonium inutile. nam matrimonium metu contractum eſt irritum. iſtud autem metu contraheretur, nam iuramentum eſt metu mortis iniuſtè extortum, cuius iuramenti violandi metu cogeris contrahere. Vnde metus mortis erit cauſa contractus quod enim eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati, atqui is qui exigit hoc iuramentū, non intendit matrimonium inualidum, ſed validum. ergo hic deeſt tacita conditio, nempe hæc *ſi matrimonium metu contractum ſit validum.* Quòd autem tale iuramentum ſit irritum, colligitur ex

Matrimoniū metu contractum.

cap.Ex litteris.11.de deſponſat.impub. vbi ſponſalia metu contracta & iurata à puella duodenni iudicantur irrita.& docet Caietan.v.Periurium. cap.5.Arragon.2.2.q.89.art.7. Sancius lib.4. de matrim.d ſp.21.n.5.& alij multi.

Aduerte tamen,contrariam ſententiam ,ſcilicet,hoc iuramentum eſſe validum & requirere abſolutionem , eſſe valde probabilem , eamque tenet Silueſt.v.Sponſalia,num.6. in fine, & aliqui alij. quia res eſt licita quæ promittitur. ſed quod diximus,eſt verius.

Votum, profeſſio.

Tertium eſt iuramentũ,quo quis cogitur confirmare votum aut profeſſionem metu extortam. id enim inualidum eſt , eò quòd tale votum ſit prohibitum ob fauorem publicum. ita Sancius ſupra. Sed dici poteſt , hoc iuramentum eſſe irritum ob defectum tacitæ conditionis , nimirum ſi adfuit liber conſenſus. Hunc enim ex natura rei requirit profeſſio.quare cùm hic defuerit,ceſſat obligatio iuramenti defectu conditionis.

Quartum , iuramentum quo Clericus confirmat donationem factam concubinæ. id enim eſt inualidum,quia hæc donatio prohibita eſt fauore publicæ vtilitatis & honeſtatis. ita Couarr in cap.Quamuis pactum.p.2 §.1. num. 12. adductis multis Doctoribus.

Idem dicendum de iuramento militis,quo confirmat donationem à ſe factam meretrici , ob eãdem cauſam. & colligunt Doctores ex L. Miles 41.§.Mulier. ff de teſtament. militis. Verius tamen puto, tale iuramentum donationi iam factæ appoſitum,egere relaxatione. Secùs,ſi appoſitum promiſſioni donandi, vt colligitur ex dictis num. 54.in fine.

Vide alia quædam exempla magis dubia apud Couarr.loco citato, & §.3. Nam vt ſuprà dictum eſt,non poteſt probari, talia iuramẽta non egere abſolutione,niſi opus ſit illicitum, vel contra legem,vel contra bonum publicum,&c.

Vt autem meliùs intelligatur , quando iuramentum confirmet contractum,quando non, aſſignari poſſunt duæ iſtæ regulæ.

Alia regula.
1.Regula.

56 Prima ſit , Quando actus Iure naturæ eſt irritus,vel irritari poteſt,non confirmatur iuramento:quamuis iuramentũ regulariter ſit ſeruãdum, ſi id quod promittitur,non eſt illicitũ. Prior pars eſt communis Doctorum.Omnes enim fatentur, teſte Couarruuia, contractum Iure naturæ irritum non confirmari iuramento;vt quando vi vel dolo extortus eſt. tunc enim ratione iniuriæ tenetur extortor ad reſtitutionem.vnde nullum ſolidum ius acquirit;& qui iurauit,ratione iniuriæ poteſt petere iuramenti relaxationem. Altera pars euidenter patet ex duabus regulis initio poſitis, ex Iure Canonico.

Dixi *regulariter* , quia ſi dolo extortum ſit, aut contra legem,non eſt ſeruandum , nec eget vlla relaxatione,vt ſuprà dictum eſt.

2.Regula.

Secunda regula ſit, Quando actus talis eſt, vt ipſe vel pa[illegible] ratificandi,vel non reuocandi, inducat obliga[illegible] naturalem , confirmatur iuramento;etiamſi aliàs Iure ciuili ſit irritus , vel in irritum reuocabilis , modò vis vel fraus non interceſſerit : ſi verò nec ipſe,nec promiſſio illa inducat obligationem vllam, ne naturalem quidem,vel ſi vis aut fraus interuenerit, non confirmatur iuramento ; eſt tamen hoc iuramentum ſeruandum, niſi relaxetur, Hæc regula conſtat duabus partibus;quæ vt intelligantur,

Dupliciter iuramentum poteſt addi contractui.

Notandum eſt, Dupliciter poſſe iuramentum addi contractui. Primò, Si iures te promittere, donare, vendere, &c. & hoc modo non confirmat contractum,nec vllum ei robur tribuit:quia non eſt iuramentum promiſſorium , ſed aſſertorium tantùm eius quod fit. vnde non minus poteſt contractus reuocari , quam ſi tale iuramentum additum non eſſet. Secundò,Si iures te ſemper contractum ratum habiturum, nec vnquam reuocaturum.& hoc modo intelligi debet iuramentum, vt confirmet contractum. Ratio prioris partis eſt,Si enim ipſe contractus inducit obligationem naturalem ; manifeſtum eſt confirmari iuramento : quia iuramentum aufert omnia remedia Iuris & facti , quibus illa obligatio poterat elidi ; & ſic manet omnino firma & irreuocabilis. Hoc modo confirmantur omnia pacta nuda , & omnia alia , quibus Ius neque aſſiſtit neque reſiſtit; de quibus ſuprà hoc eodem cap. num. 14. 17. 21. & 25. Denique omnes illi contractus , qui Iure ciuili non ſunt omnino irriti, ſed datur ſolùm poteſtas elidendi actionem & ius alterius. Si autem contractus ſit omnino irritus,promiſſio tamen non reuocandi,poteſt inducere obligationem naturalem,cùm hæc Iure non ſit irrita. vnde ſi huic promiſſioni accedat iuramentum,confirmat illam : & conſequenter contractus ille reuocari nequit ſine iniuria.nam promiſſio non reuocandi,ius tribuit alteri vt contractus non reuocetur : quod ius fit omnino firmum iuramento.Aliam rationem attuli ſupra num.26. ſed hæc eſt clarior.

Probatur & explicatur prior pars regulæ.

Pacta inducentia obligationem naturalem.

Exempla in variis contractibus.
Contractus minoris.
Donatio inter coniuges.
Promiſſio in ludo.
Fideiuſſio mulieris.

Exempla , vbi contractus inducit obligationem naturalem, ſunt ; Primò,Contractus minoris, præſertim de re mobili, ſine auctoritate curatoris, de quo infrà num. 65. Secundò, Donatio inter patrem & filium nõdum emancipatum ; inter maritum & vxorem;de quibus cap. 18. n. 88. & 90. Tertiò, Promiſſio ſoluendi & non repetendi,quod creditò vel ludo vetito ludens amiſeris. De quo infrà cap. 26. n. 26, & 27. Quartò Fideiuſſio mulieris facta etiam inſtrumento publico.infra cap. 28.num.17.

Contractus minoris de re immobili.

Vbi non inducit obligationem naturalem;Primò,Contractus minoris, quo alienat rem immobilem vel mobilem , quæ ſeruando ſeruari poterat,abſque auctoritate Iudicis. hunc enim irritum eſſe , nec naturaliter obligare , colligitur ex L.7.11.& 15.C. de prædiis minorum : iuramento tamen confirmari,patet L.1.C. Si aduerſus venditionem.nam promiſſio non reuocandi obligat naturaliter. Secundò,fideiuſſio mulieris ſine Iuris ſolemnitate. de quo infrà c. 28.n. 17. His adde exempla ſequentia,ſiue contractus ſit irritus ſiue non:nam ea res valde eſt perplexa apud Iuriſconſultos ; & probabile eſt , quando contrahentes ſunt habiles,& adeſt vtrimque plenus conſenſus, contractum inducere obligationem naturalem etiamſi ſolemnitas Iuris non ſeruetur:de quo infrà cap.19.n.33.Itaque Tertium ſit, Renuntiatio futuræ ſucceſſionis in paterna hereditate,cap.2. de pactis, in 6. de qua vide multa apud Couarr. de pactis p.3.§.3.&4.Quartò,Alienatio fundi dotalis, aut rei donatæ propter nuptias,facta abſque Iudicis auctoritate, cap. Cùm contingat, de iureiur. Quintò, Promiſſio inſtituendi hunc heredem. Sextò, Promiſſio non reuocandi teſtamen

Renuntiatio ſucceſſionis.
Alienatio fundi dotalis.

Promiſſio non mutandi teſtamenti, &c.

mentum. Septimò, Promiſſio ſoluendi 100. in pœnam, ſi teſtamentum mutetur. De quibus tribus promiſſionibus infra cap. 19. n. 95. Octauò, Donatio facta abſque inſinuatione vltra 500. ſolidos. Nonò, Donatio omnium bonorum, præſentium & futurorum, de quibus cap. 18. num. 96.

Donatio omnium bonorum.

Decimò, Promiſſio pœnæ ſponſalibus adiectæ, ſoluendæ ab eo qui reſilierit. etſi enim hæc promiſſio fortaſſis ſit prohibita; (vt videtur colligi poſſe ex cap. Gemma, de ſponſalibus. vbi dicitur *huiuſmodi pactio meritò improbanda*) tamen ſolutio ſeu impletio promiſſionis, prohibita nō eſt, ſicut nec receptio rei quæ ſoluitur. imò videtur inducere obligationem naturalem. nam is cui hæc mulcta ſoluta fuerit, non tenetur ad reſtitutionē ante ſententiam Iudicis; vt poſt alios docet Sanches lib. 1. de matrimonio, diſp. 32. num. 21. quod ſignum eſt, aliquod ius per talem promiſſionem acquiri: ergo accedente iuramento confirmatur.

Promiſſio pœnæ in ſponſalibus.

Aduerte tamen, ſi ſolùm iurauit ſoluere, non intendens ſibi adimere ius repetendi, quod ei per leges conceſſum eſt, tenebitur quidem ſoluere; poterit tamen poſtea vti iure ſuo in repetendo: imò ſi habet animum repetendi, poterit petere diſpenſationem ne teneatur ſoluere, quia hoc caſu ſolutio eſt parui momenti; ac proinde non ſoluere, non cenſetur eſſe in præiudicium tertij, vt ſuprà num. 51. dictum eſt.

Si habens animum repetendi, iurauit ſoluere.

Contraria tamen ſententia, hanc promiſſionē pœnæ non confirmari iuramento, imò hoc iuramentum eſſe irritum, eſt probabilis; quia plurimorum Doctorum, quos refert & ſequitur Sanches lib. 1. de matrimonio, diſput. 32. num. 21. Ratio tamen qua id probant, non videtur ſolida. putant enim non ſolùm promiſſionem eſſe peccatum (quod tamen certum non eſt) ſed etiam ſolutionem eò quòd promiſſor dum ſoluit, videtur promiſſionem ſuam approbare. Sed hoc neceſſarium non eſt. promiſſor enim ſoluendo non magis approbat promiſſionem, quàm promiſſarium ſolutum acceptando: hic tamen acceptando & retinendo non peccat, vt ipſi fatentur. Deinde ſi per ſolutionem approbatur promiſſio, numquam poteſt quis teneri ex promiſſione prohibita: quod conſtat eſſe falſum. Dixi, *modo vis aut fraus non interceſſerit:* quia tunc non confirmatur iuramento, ſiue dicatur obligatio naturalis orta ex contractu tali, ſiue non; vt patet ex dictis num. 51 & 56.

Ex dictis patet poſterior pars regulæ aſſignatæ. Quando enim actui nulla prorſus ſubeſt obligatio, non habet locum confirmatio illius: non enim confirmatur, niſi quod aliquam vim habet, etſi ea debilis ſit & infirma. Deinde vbi nulla eſt obligatio, ibi nullum eſt ius in altera parte: atqui vbi nullum eſt ius, nulla fit iniuria, etſi actus reſcindatur. itaque laxari poteſt vinculum iuramenti; (quia per hoc nulla iniuria irrogatur tertio) & tunc actus reſcindi. Ante tamen illius relaxationem omnino ſeruandum eſt, propter honorem diuinum; quia abſque ſalutis diſpendio ſeruari poteſt.

Poſterior pars regulæ.

Exempla ſunt, Primò, Contractus pupilli, etiamſi pubertati ſit proximus: vt cum habet decem annos cum dimidio, ſi ſit mas, vel nouem cum medio, ſi fœmina. hic enim contractus, quamuis ſit de bonis caſtrenſibus vel quaſi caſtrenſibus, Iure ſtrictus, iuxta multorum ſententiam, quam ſequitur Couarruuias de matrimonio p. 1. c. 5. §. 1. num. 4. & Molina diſp. 150. & 161. & multi alij; eſtque valde probabilis, ob multa Iura, quibus ſignificatur, pupillum non contrahere obligationem. Vide § Nunc admonendi, Inſtit. Quib. alien. licet Promiſſio quoque non reuocandi talem contractum, irrita eſt ob eamdem cauſam: vnde per eam nulla inducitur obligatio, quæ accedente iuramento poſſit confirmari. itaque poterit tale iuramētum relaxari vel irritari, quia id non cedit in iniuriam tertij. Couarruuias loco citato docet, poſſe iuramentum illud relaxari ob facilitatem illius ætatis, quia præſumitur deceptus.

Contractus pupilli.

Aduerte tamen, contrariam ſententiam (pupillum contrahere obligationem naturalem, & conſequēter eius contractum iuramento confirmari) eſſe probabiliorem, vt eruditè oſtendit Sanches lib. 6. de matrimonio, diſp. 38. quæſt. 2. de quo plura infrà dubit. 8.

Secundò, Contractus prodigi, cui datus eſt curator. *Hic enim non poteſt promittendo obligari, & adeò nec fideiuſſor interuenire poteſt pro eo*; vt expreſſè dicitur L. Is cui bonis. 6. ff. de verborum obligat. Iuramentum tamen eſt ſeruandum, niſi relaxetur, vt ſuprà probabilius eſſe diximus.

Contractus prodigi.

Tertiò, Omnis promiſſio, quæ prorſus eſt irrita, ita vt nullam obligationem pariat; vt eſt omnis promiſſio de re prohibita, aut quæ non eſt in poteſtate promittentis. quare cum de multis promiſſionibus ſit quæſtio, vtrùm inducant obligationem naturalem; vt de promiſſione inſtituendi hunc heredem, non reuocandi teſtamentum, ſoluendi certam ſummam, ſi teſtamentum mutatum fuerit, & ſimiles; probabiliter teneri poterit, licitum eſſe petere diſpenſationem iuramenti, quod tali promiſſioni apponitur. Idem dicendum de promiſſione metu vel fraude extorta.

Promiſſio irrita.

57 Petes Primò, Vtrùm actus, qui fit contra iuramentum anteà præſtitum, ſit validus, maximè ſi iuramento muniatur. Siue, Vtrùm iuramentum confirmet contractum, vel actum contra prius iuramentum? De hac re agit Couarruuias in cap. Quamuis pactum, p. 2. §. 2.

Actus contra prius iuramentum.

Reſpondeo, & dico Primò. Si actus ille, qui fit contra iuramentum, talis ſit, vt per ſe ſine iuramento factus, ſit validus; manet validus, etiamſi in eo committatur periurium. Ita Couarruuias ſuprà n. 5 & alij Doctores paſſim. Ratio eſt, quia iuramentum prius, contra quod agitur, ſolùm facit vt non poſſit contra fieri abſque periurio; non autem transfert dominium, aut reddit inhabilem ad actum contrarium per ſe validum, qui ſuum robur à iuramento non debet accipere. Patet exemplis. Qui ſponſalia contraxit cum aliqua, eaq; iuramento cōfirmauit, validè poſteà contrahit matrimonium cum alia. c. Sicut 24. de ſponſalib. Qui aliquid cum iuramento vendidit Caio abſque traditione; ſi poſteà vendat & tradat Titio, hic actus eſt validus. vt colligitur L. Traditionibus. 20. C. de pactis. & L. Quoties. 15. ff. de rei vindicatione. Qui iurauit non reuocare teſtamentū, non reuocare procuratorem, validè poſteà reuocat. Qui iurauit tibi conferre beneficium, validè alteri confert. Si Canonici iurarunt, edito ſtatuto, ſe non aucturos numerum Canonicorum; ſi poſteà auxerint, valet. Nec contrarium dicitur cap. Dilectu. 25. de præbendis, quia

ſolùm dicitur eos id non poſſe facere, nempe licite, quia contra iuramentum: non autem eſſe irritum ſi faciant; vt notat Panormitanus ibidem. non enim hoc iuramento ſe priuarunt iure adgendi.

Actus iure inualidus non confirmatur iuramento contra prius iuramentum.

58 Dico Secundò, Si actus ille, qui contra prius iuramétum fit, per ſe abſque iuramento ſit inualidus, non poteſt confirmari iuramento contra prius iuramentum, Couarr. ſuprà, & alij quos ibi citat. Ratio eſt; quia iuramentum, in quo eſt periurium, non poteſt firmare contractum per ſe inualidum. Item iuramentum poſterius non poteſt obligare contra iuramentum prius. Exemplum: Si mulier iurauit ſe non alienaturam res dotales, aut donatas propter nuptias, & poſteà alienet, nó valet alienatio, etiamſi eam iuraméto confirmet, vt docet Gloſſa in cap. Licet. 2. de iureiur. in 6. quia per ſe Iure eſt irrita, niſi fiat auctoritate Iudicis, vt patet L. Iulianus. ſ. ff. de ſundo dotali. & Authent. Siue à me. C. ad S C. Velleianum: & periurio non poteſt confirmari. Si maritus iurauit ſe non donaturum vxori, & poſteà donet, addito iuramento de non reuocando, non confirmatur donatio: quia donatio per ſe inualida, non poteſt robur accipere à periurio.

59 Dices, In iuramento non reuocandi illam donationem, non eſt periurium; quia antè non iurauit ſe donationem (ſi contingeret eam facere) reuocaturum.

Reſp. Non iurauit id expreſsè: cenſetur tamen id tacitè iuraſſe, dum iurauit non alienare ex vi enim huius iuraméti, tenetur reuocare alienationem, ſi poteſt. vnde ſi poſteà iuret ſe eam non reuocaturum, cùm tamen poteſtatem habeat reuocandi, facit contra prius iuramentum: & ita committet periurium, non ſolùm donando contra prius iuramentum, ſed etiam iurando non reuocare. Secùs quando contractus, qui fit contra prius iuramentum, per ſe eſt validus, nec poteſt reuocari. tunc enim etſi contrahendo fiat periurus: non tamen iurando non reuocare. Denique quando actus contrarij ſunt eiuſdem rationis, ſi prior eſt validus, ſecundus huic contrarius eſt inualidus, etiamſi iuramento muniatur: vt ſi promittam tibi rem, quam anteà alteri promiſi, vel Deo voui. Sic ſponſalia iurata cum ſecunda, non obligant contra prima ſimplicia. Ratio eſt, quia promiſſio poſterior non poteſt mãdari executioni ſine peccato: fieret enim cum iniuria eius, cui prior facta eſt. vnde etiam eſt inualida per ſe, etſi non ſit contra vllum iuramentum. Idem dicendum de véditione ſecunda, facta contra primam: niſi in ſecunda facta ſit traditio. tunc enim transfertur dominium. idem de donatione, vt conſtat ex dictis ſuprà capite 3. dubit. 3.

Contractus eiuſdem rationis.

DVBITATIO VIII.

Quinam poſſint contrahere.

RESpondeo, Generatim omnes, qui habent adminiſtrationem bonorum, poſſe contrahere, quatenus illa adminiſtratio ſe extendit: nam adminiſtratio magna ex parte in contractibus conſiſtit. qui verò carent adminiſtratione, non poſſunt, niſi ex conſenſu eorum, quibus ſubſunt. Sed præcipua difficultas eſt de pupillo & minore.

60 Dico Primò, Minor, & pupillus pubertati proximus, poſſunt ſine auctoritate curatoris, vel tutoris validè contrahere in ſuum commodum, non tamen in ſuum incommodum: non enim poſſunt ſine auctoritate eorum quibus ſubſunt, aliis validè & efficaciter obligari, quamuis poſſint alios ſibi obligare. eſt communis ſententia Doctorum, & habetur expreſsè Inſtitut. de auctor. tutor. initio; vbi poſt pauca dicitur: *Placuit, meliorem quidem ſuam conditionem* (pupillum) *facere poſſe, etiam ſine tutoris auctoritate: deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris auctoritate. Vnde in his cauſis, ex quibus obligationes mutuæ naſcuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depoſitis; ſi auctoritas tutoris non interueniat, ipſi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur, at inuicem pupilli non obligantur.* Idem habetur Inſtit. de inutil. ſtipulat. §. Pupillus. vbi etiam additur, hoc intelligendum de *pupillo pubertati proximo*, id eſt, qui habet ætatis decem annos cum medio, ſi mas eſt: vel nouem cum medio, ſi femina. ante hoc tempus dicitur *infans*, vel *infantiæ proximus*; nec præſumitur Iure ſatis habere iudicij ad contrahendum. *Infantia* durat vſque ad annum ætatis ſeptimum completum. *Pubertas* verò incipit maſculis in termino quartidecimi, feminis duodecimi. Vnde intra hos terminos conſtituti, quando ſunt propinquiores termino in quo incipit pubertas, quàm in quo deſinit infantia, dicuntur proximi pubertati: & præſumuntur Iure habere ſufficiens iudicium ad alterum ſibi per contractũ obligandum. ita docet Gloſſa in d. §. Pupillus, v. Infantiæ proximus. inchoata pubertate, deſinit ætas pupillaris, & incipiunt vocari *puberes & minores* vſque ad annum vigeſimum quintum expletum: poſt quod tempus vocantur *maiores*.

Minor & pupillus.

Pubertati proximus qui dicatur.

Infantia.

Pubertas.

Idem intelligendũ de contractu *pupilli* vel *minoris cum maiore*. Si enim minor cum minore, vel habente priuilegium minoris, contrahat, non illum ſibi obſtringit: quia eodem priuilegio vtitur. Secùs de maiore. Vnde dici ſolet, cõtractum maioris cum minore claudicare: quia *ſolùm ex altero latere eſt obligatio*, vt Iureconſultus ait L. Iulianus. 13. § Si quis à pupillo, ff. de actionib. empti. Porrò ſtatuerunt hoc Iura in fauorem illius ætatis: *vt minoribus ætas in damnis ſubueniret, & in propterè geſtis non obeſſet*, vt habetur L. Non eò minùs. 14. C. de procurat.

Petes, Vtrùm nullo modo, & in nullo contractu obligentur?

61 Reſpondeo & dico Secundò, In contractu, quo alienant vel oppignerãt propria auctoritate rem aliquam immobilem vel mobilem pretioſam, quæ ſeruando ſeruari queat, nullo modo obligantur: in aliis verò probabilius eſt obligari ex contractu naturaliter, non tamen ciuiliter: poſſunt tamen hanc obligationem beneficio reſtitutionis in integrum elidere, & ita non obligantur validè ſeu efficaciter.

Prior pars, eſt ferè communis ſententia Doctorum: nam ad alienationem rei immobilis, vel mobilis pretioſæ pupilli vel minoris, requiritur non ſolùm auctoritas tutoris vel curatoris, ſed etiam decretum Iudicis: alioquin eſt irrita vt patet ex multis Iuribus. ff. de rebus eorum, qui ſub tutela vel cura ſunt, ſine decreto non alienandis vel ſupponendis. & L. 7. 11. 15. C. de prædiis minorum. Itaque ſi tale aliquid alienauit ſua auctoritate.

In quibus contractibus non obligetur naturaliter.

Requiritur decretum.

ritate, nullo modo obligatur: ac proinde poteſt non implere cõtractum: & ſi impleuit, rem ſuam repetere, abſque beneficio reſtitutionis. hoc enim beneficium non eſt neceſſarium, niſi quãdo contractus fuit validus, ſaltem quoad obligationem naturalem inducendam. maior quoque, cum quo contraxit, tenetur, etiam ante ſentẽtiam, rem acceptam reſtituere, volente minore aut eius curatore: quia per contractum, nullum ius acquiſiuit.

An maior teneatur reſtituere. Vbi tamen aduertendum eſt, maiorem non teneri reſtituere ante ſentẽtiam Iudicis, niſi minor reſtituat pretium quod accepit. ſi enim nolit pretium reſtituere, poterit maior iure retentionis aut compẽſationis rem retinere, vt docet Sarmiento, de reditibus p.1.cap.2.num.6. nam Iure naturali tenetur alter pretium reſtituere; imò ad hoc quoque tenetur Iure ciuili, quatenus ex eo factus eſt locupletior, vt patet ex L. 1. ff. de auctor. tutor. Quòd ſi non ſit factus locupletior, vt quia amiſit vel conſumpſit, Iure ciuili non tenebitur, ſed ſolùm obligatione naturali; quam obligationem poterit excutere, vtendo beneficio reſtitutionis in integrum, & cogendo maiorem ad reſtitutionẽ rei venditæ, per ſententiam Iudicis; qua ſententia poſita, tenebitur eam reddere, amiſſo pretio, vt omnes Doctores docent. de quo infrà dubitat. 9. Si tamen dolo pupilli res periit, datur actio aduerſus illum vt ſoluat: quia cùm ſit doli capax, tenetur de dolo. habetur expreſsè L. vnica C. de reputationibus, quæ fiunt in iud. &c.

In quibus naturaliter. Altera pars, *In aliis contractibus, priuata auctoritate factis, probabilius eſſe, minorem obligari naturaliter*, eſt plurimorum Doctorum, Bartoli, Pauli, Angeli, Saliceti, Fulgoſij, Azonis, Alexandri, Decij, Coruei, & aliorum, quos citat & ſequitur noſter Sanches lib. 6. de matrimon. diſputat. 38. num. 21. Item Anton. Gomezij, de reſtit. minorum num. 1. Nauarri lib.4. conſil.39. num.11. de ſponſalibus. Lopez 1. p. cap. 124. & Molinæ diſp. 214. Cordubæ in Summa, q. 155. Primò,

Fideiuſſor. Quia fideiuſſor minoris obligatur etiã ciuiliter, vt colligitur L. fin. ff. de Iureiur. & L. Marcellus. 25. ff. de fideiuſſoribus. ergo obligatur ipſe minor, ſaltem obligatione naturali. Conſequentia patet, quia communis ſententia Iuriſperitorum eſt, principali nullo modo obligato, non obligari fideiuſſorem: deficiente enim principali obligatione non valet acceſſoria. vnde vt fideiuſſor teneatur, requiritur vt principalis ſaltẽ naturaliter obligetur. L. Cùm lex 46. ff. de fideiuſſoribus & mandatoribus. & L. Naturaliter. ff. de condict. indebiti. Secundò, L. Si pupillus. 21. ff. ad

Mutuum. legem Falcidiam. apertè indicatur, pupillum ex mutuo accepto contrahere *obligationem naturalem* reddendi. & L. 1. ff. de nouat. *illum obligari naturaliter*, ſi ſine tutoris auctoritate promiſerit, ſimilia habentur multis aliis textibus.

Hac ſententia tamquam probabiliore ſuppoſita, etſi minor non poſſit reſilire à contractu Iure ordinario, ſeu ſpectata conditione contractus: poteſt tamen Iure extraordinario, ſeu priuilegio reſtitutionis in integrum, & hac ratione dicitur nõ obligari ex tali cõtractu: quia non obligatur efficaciter, ſicut maior, cùm poſſit hanc obligationẽ naturalẽ beneficio Iuris ciuilis elidere. Hoc modo intelligenda ſunt alia Iura, dum habent pupillum & minorẽ ſine auctoritate tutoris vel curatoris non obligari, vt fusè oſtendit Sancius ex multis Iuriſperitis. Poteſt tamen tutor vel curator pro ſuo arbitratu reſcindere contractum: quia ipſi commiſſa eſt adminiſtratio.

Habens à minore. Ex his ſequitur, Eum, qui à pupillo & minore habet aliquid per cõtractum vel donationem, ad cuius alienationem non requiritur decretũ, non teneri ad reſtitutionem ante ſententiam Iudicis, etſi enim pupillus & minor non poſſint trãsferre dominium per talem actum, ſecuta traditione; id impediente Iure ciuili, vt apertè habetur §. Nunc admonendi, & §. fin. Inſtit. Quibus alien. licet: tamen obligatione naturali tenentur ſtare contractu, & rem illam alteri tradere, & traditam permittere poſſidere: vnde alter ius habens, vt hoc ſibi fiat, poterit eam retinere, donec per remediũ reſtitutionis iubeatur reſtituere. ita Sanches ſuprà, & Molina diſput. 224. & ſequent. & conſentiunt omnes Auctores, qui admittunt in minore obligationem naturalem: obligatio enim naturalis tribuit creditori ius retinendi & compenſandi, vt Iuriſperiti docent ex L. 3. §. Pupillus. ff. de negot. geſt. & L. Etiam quod 6. ff. de compenſat.

Contraria ſententia eſt probabilis. Aduerte tamen, alteram quoque ſententiam eſſe valdè probabilem, nimirum, ex nullo contractu pupilli vel minoris vllam obligationẽ naſci. & iuxta illam poterunt rem traditam mero Iure abſque beneficio reſtitutionis repetere: & alter tenebitur eam ante omnem ſententiã reſtituere. in hanc propendent plerique Theologi Si tamen acceſſerit minoris iuramentum, nec ipſe poterit repetere, nec alter tenebitur reſtituere, vt conſtat ex dictis ſuprà dubitat. 7.

Circa prædicta, ſunt Notanda tria. Primò, 62
Si iuramento confirmetur. Eum, qui contraxit cum minore, etſi non poſſit reſilire, poſſe tamen nolle implere contractum, niſi minor antè procuret conſenſum curatoris, vel decretum Iudicis, in euentu, quo illud eſt neceſſarium: vel niſi iureiurando confirmet contractum: quia alioquin exponeret ſe periculo damni; & minor, ſi hæc recuſet, non videtur agere bona fide.

Secundò, Prædicta intelligenda de bonis minorum, quorum etſi habeant dominium, non tamen habent adminiſtrationem, vt ſunt hereditaria, & alia, quæ neque caſtrenſia neque quaſi caſtrenſia ſunt. nam de caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus poſſunt omnino validè contrahere abſque auctoritate eorum quibus ſubſunt: quia horum non ſolùm habent dominium, ſed etiam adminiſtrationem. Si tamen grauem læſionem ſenſerint, poſſunt vti beneficio reſtitutionis, vt infrà dicetur. *Caſtrenſia. Quaſi caſtrenſia.*

Etiam aliis quibuſdam euentu claudicat contractus. Tertiò, quod dictum eſt ſuprà, Contractum pupilli & minoris cum maiore claudicare, etiam locum habere in quibuſdam aliis caſibus. Primò, In contractu Eccleſiæ, quo rem immobilem vel mobilem pretioſam, quæ ſeruari poterat, ſine debita ſolemnitate alienauit. Eccleſia enim eſt inſtar minoris. hic enim contractus eſt irritus ex parte Eccleſiæ, vnde ipſa poteſt reſilire ſi velit; alter tamen, cum quo contraxit, non poteſt, ſi Eccleſia nolit, & curet eum debito modo ratificari, ſupplendo ſolemnitatem omiſſam, vt docet Sarmiento. de reditibus p. 1. cap. 2. num. 18. Secundò, In contractu prodigi, cui datus eſt curator. L. Is, cui bonis 6. ff. de verb. obligat. eſt enim hic inſtar pupilli. quamuis ex huius contractu nulla oriatur obligatio, vt patet ex dicta L. Is, cui bonis:

ſicut nec ex cōtractu Eccleſiæ, cui deeſt ſolemnitas requiſita. Tertiò, In contractu Religioſi, abſque expreſſa vel tacita ſui Superioris facultate contrahentis: poteſt enim Prælatus hunc contractum ratificare, vel irritum reddere, prout ei libitum fuerit; idque ſiue ſuo ſiue Monaſterij nomine Religioſus ille cōtraxerit, vt docet Nauarrus comment. 2. de Regul. num. 30. & 65. in fine. Quartò, In cōtractu fraude vel metu inique extorto: qui enim fraudem aut vim paſſus eſt, poteſt per actionem, vel reſcindere, vt docet Sarmiento ſuprà num. 18. & colligitur L. Iulianus, ¶ 3. §. Si quis à colludente. ff. de action. empti. de quo ſuprà num. 32. & 38. Probabile tamen eſt, in huiuſmodi euentis, quando contractus fuit irritus, alterum re adhuc integra non teneri implere contractum, niſi per ſententiā cogatur; iuxta ea, quæ dicta ſunt num. 32. De ceteris qui contrahere poſſint, vide inf. à capite 18. dubit. 11.

An alter poſſit non implere.

DVBITATIO IX.

Quibus concedatur reſtitutio in integrum, ſi ex aliquo contractu damnum notabile acceperint.

NOtandum eſt, Hoc beneficium propriè non habere locum, quando contractus fuit omnino irritus: tunc enim *communi auxilio & mero Iure munitus es*, vt habetur initio L. In cauſæ cognitio 16. ff. De minoribus vbi in fine additur, *Generaliter probandum eſt, vbi contractus non valet, pro certo Prætorem ſe non debere interponere.* Quo poſito,

63 Reſp. Hoc beneficium concedi Primò, Minoribus, id eſt, qui nondum 25. annum expleuerunt, ſi intereà in aliquo contractu non ſatis prudenter & circumſpectè facto damnum acceperint; L. 1. & 5. C. de in integrum reſtitut. minor. etiamſi iſte contractus ſit factus de conſenſu tutoris vel curatoris, & auctoritate Iudicis, vt patet ex L. 1. & ſequentibus, ff. de minoribus & ff. de in integrum reſtitutione. Ratio eſt; quia conſenſus tutoris & decretum Iudicis ſolum faciunt vt actus mero Iure valeat; non autem excludunt beneficium reſtitutionis.

Minoribus.

Vnde ſequitur primò, Si læſus eſt ex venditione, quod rem vendiderit minoris iuſto; poterit agere ad iuſtum pretium. ſi oportebat rem non vendi, poterit agere contra quemuis poſſeſſorem ad eam recuperandam, vt rectè Gomezius tom. 2. cap. 14. num 7. Secundò, Si læſus eſt ex mutuo accepto, vt quia pecuniam illam amiſit, vel male conſumpſit: poteſt vti beneficio reſtitutionis in integrum, & ſolum ſoluere id, quo factus eſt locupletior. quod est notandum pro iis, qui minoribus dant mutuum ſine fideiuſſore (cùm enim naturaliter obligentur, poteſt eis accedere fideiuſſor, vt ſuprà num. 61 oſtenſum eſt) vel ſine auctoritate parentis, tutoris, vel curatoris: vide L. 2. C. de filiofamilias. Tertiò, Si læſus eſt in ſolutione pecuniæ ſibi facta, poteſt reſtitui, ſi enim debitor ei ſoluit ſine auctoritate tutoris vel curatoris, ſolutio ipſo Iure eſt nulla. Vnde debitor non manet liber, niſi pecunia ſit ſalua, vel cōuerſa in vtilitatem minoris. Hoc tamen intellige in foro externo, non enim tenetur ſponte ſoluere ſecundò. ſed poteſt expectare ſententiam Iudicis,

Si læſus ex venditione.

ex mutuo.

Si in eo quod debitor ei ſoluit.

quia ſolutio valuit naturaliter. ſi verò ſoluit ei cum auctoritate tutoris vel curatoris, manet liber ipſo Iure: ſed reſtituitur minor, ſi pecunia ſit deperdita vel conſumpta facilitate vel culpa ipſius. Hoc tamen caſu credo debitorem habere actionem in eos, quorum auctoritate & mandato ſoluit quòd ſi etiam Iudicis auctoritas acceſſerit, qui cōpulit illum ſoluere minori; tunc perfectè manet liberatus, nec poteſt aduerſus eum reſtitutio in integrum peti. habentur hæc omnia §. At ex contrario, Inſtitut. Quibus alienare licet, iuncta Gloſſa. Quartò, Si donauit rem notabilem, cenſetur læſus, & poteſt reſtitui. ſi tamen ex rationabili cauſa donauerit, verbi gratia, propter obſequia ab altero accepta, quæ decuit ſic remunerari; vel propter nuptias, vel ſponſalitiam largitatem, ſpectata qualitate perſonarū & cōſuetudine regionis; non reſtituitur: non enim per talem donationem cenſetur læſus, quia prudenter & ſecundùm rectam rationem facta eſt L. 1. C. Si aduerſus donationem. Quintò, Si læſus eſt ex quaſi contractu: vt quia damnoſam hereditatē ſibi teſtamento delatam acceptauit, etiamſi cum auctoritate tutoris vel curatoris id factum ſit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatariis vel ſi lucroſam repudiauit. Gomezius n. 4. Pari modo ſi læſus ſit in electione, eligendo partem deteriorem. Gomezius num. 5. Sextò, Si læſus eſt imprudenti reſignatione vel permutatione beneficij, multi cenſent eſſe reſtituendum, vt Couarruuias l. b. 1. variar. c. 5. num. 3. & alij, quos ibi citat. in eamdem ſententiam propendet Molina diſp. 573. atque verum eſſe cenſent, etiamſi beneficium ſit iam alteri collatum. quæ ſententia probabilis eſt: etſi contraria ſit etiam probabilis & plurium DD. de quo vide Couarr. ſupra, cap. 5. num. 1. 2. 3. Puto tamen non eſſe in vſu, vt detur reſtitutio.

Ex donatione.

Ex quaſi contractu.

Ex reſignatione vel…

Petes Quanto tempore competat hoc priuilegium minoribus? Reſpondeo, Vſque ad annū 29. completum nam durat quatuor annis integris poſt expletum annum 25 ætatis, quo deſinunt eſſe minores. L. fin. C. De tempor. in integrum reſtit. eſtque communis ſententia DD. 64

Quanto tempore.

Aduerte tamen, Etſi minor poſſit reſtitui aduerſus omnes contractus, in quibus eſt læſus, durante minori ætate factos; ſi nihil aliud acceſſit: non tamen, ſi maior factus (id eſt, expleto anno 25. ætatis) eos ratificauit. Et quidem ſi contractus, in quo minor fuit læſus, mero Iure valuit: vt quia cum debita Iuris ſolemnitate celebratus fuit: ratificatio tollit beneficium reſtitutionis, quod illi ratione minoris ætatis competebat, vt patet ex L. 1. & 2. C. Si maior factus ratum habuerit. Si verò nō valuit ipſo Iure, vt quia aberat decretum in caſu quo requirebatur; ratificatio quidem confirmat contractum, & tollit beneficium reſtitutionis, competens ratione minoris ætatis: non tamen tollit beneficium ſeu Ius competens maioribus: vt eſt remedium Legis 2. C. De reſcindenda venditione, quod datur illi qui deceptus eſt vltra dimidium iuſti pretij, vel aliud ſimile, vt docet Gomezius ſuprà num. 11. & habetur expreſſè L. 1. C. Si maior factus alienationem factam ſine decreto, ratam habuit. 65

Obſtat ratificatio.

Similiter non datur reſtitutio, ſi contractū in minori ætate iuramento confirmauit: quamuis alioqin per ſe irritus & nullus eſſet. Auth. Sacramenta

Iuramentum.

menta puberum. C. Si aduerſus venditionem. vbi generatim dicitur: *Iuramenta puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarum non retractandis, inuiolabiliter cuſtodiantur.* Idem patet ex L. 1. eiuſdem tit. Ex quibus conſtat, contractum minoris iuramento confirmari, & ipſum fieri inſtar maioris. Si tamen commiſſa fuiſſet iniuſtitia, vt ſi fraude vel metu fuiſſet inductus ad contrahendum, obtenta iuramenti abſolutione, quam tunc petere poterit, fas ei erit reſtitutionis remedium implorare. Idem dicendum, ſi adhuc erat impubes, dum iurauit. impubertas enim eſt ſufficiens cauſa relaxandi iuramenti, ſicut metus; vt docet Couarruuias in cap. Quamuis, de pactis, p. 3. §. 1. num. 4. quia iudicium adhuc eſt valde infirmum, addo, etiam à tutore in irritum reuocari poſſe, vt infrà cap. 42. dub. 12. dicetur.

Impuberis iuramentum.

66 Secundò, Conceditur hoc beneficium Eccleſiis, aliíſque piis locis. Hæc enim inſtar minorum, habent quadriennium à celebrato contracto, vel quaſi contractu, vt communiter tradunt DD. ex c. 1. & 2. de reſtitutione in integrum lib. 6. vide ibidem Gloſſam & Couarr. lib. 1. variar. cap. 3. num. 10. & 11. Vbi nota. Eccleſiæ, ſi valdè enormiter ſit læſa ex contractu, concedi ampliùs quam quadriennium, vt ibidem docet Couarr. Eccleſiaſtici tamen in ſuis contractibus, quos priuato nomine faciunt, non ſtatuuntur hoc priuilegio, Couarruuias cap. 4. num. 3.

Conceditur piis locis.

67 Tertiò, Conceditur Reipublicæ cuiuſuis oppidi. L. 4. C. Quibus ex cauſis maiores in integrum reſtituantur. vbi dicitur: *Reſpublica minorum iure vti ſolet; ideoque auxilium reſtitutionis implorare poteſt.*

Reipub.

Quartò, Supremis Principibus, quoad bona principatus alienata, quia hæc ad Rempublicam pertinent.

Principibus ſupremis.

Quintò. Vniuerſitati ſtudiorum, iuxta Panormitanum, in cap. 1. De in integrum reſtit. & alios multos.

Academia.

Sextò, Interdum conceditur rudibus, vt ruſticis & mulieribus, qui ignorant iura, vt ex Maranta, qui alios citat, refert noſter Molina, diſput. 574. §. Militibus.

Rudibus.

De reſtitutione in integrum contra præſcriptionem, dictum eſt cap. 6. dubit. vlt.

68 Circa prædicta, duo ſunt notanda. Primum eſt, Dupliciter poſſe peti reſtitutionem in integrum. Primò, implorando officium Iudicis, citata parte; vt quando ſolutio facta eſt, vel res ab altero poſſidetur. Secundò, Excipiendo contra eum, qui petit ſolutionem, vel rem tradi, ſe læſum eo cótractu vel actu fuiſſe; vt docet ex communi ſententia Doctorum Gomezius n. 8. Confirm. ex reg. Iuris 71. in Sexto. *Qui ad agendum admittitur, eſt ad excipiendum multo magis admittendus.* & reg. 156. ꝟ. eodem, *Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere multò magis quis dixerit.* Hæc exceptio ſemper durat, quamdiu ſolutio facta non eſt. Poſtquam facta eſt, opus eſt ſententia Iudicis vt recuperetur: nec licita eſt occulta compenſatio, quia lex ſolùm concedit hanc recuperationem, mediante Iudicis ſententia. colligitur L. Si curatorem. 3. C. de in integrum reſtit. minor.

Quomodo petatur reſtitutio.

69 Secundum eſt. Non ex eo cenſeri quempiam læſum, quòd re ipſius vendita, præſentet ſe alius, qui plus offerat: vt multi DD. affirmant: ſi enim iuſto pretio vendita eſt, eóque tempore & modo, quo prudens venderet, non poteſt minor petere reſtitutionem, vt colligitur ex L. Verum. 11. §. Sciendum. ꝟ. de minoribus ſi verò vendita eſt infra iuſtum pretium, vel non debito tempore, vel non cum debitis circumſtantiis; tunc poteſt petere reſtitutionem, & eam vendere pluris licitanti. Idem dicendum de elocationibus & conductionibus, aliíſque contractibus. vide plura apud Gomezium tom. 2. cap. 14. Sed quæ diximus abunde ſatis ſint Theologo.

Quando dicatur læſus.

DVBITATIO X.

Vtrùm in hac in integrum reſtitutione comprehendantur etiam fructus percepti.

Dico Primò, Si res minoris contractu gratuito ſit alienata, poſſunt repeti etiam fructus ex ea percepti, deductis tamen expenſis, quæ in illis colligendis ſunt factæ; vt ſi prædium vel domus ipſius, alteri ſit donata. ratio eſt, quia non tantùm cenſetur tunc minor eſſe læſus alienatione rei, ſed etiam fructuum. Idem dicendum de rebus Eccleſiæ & Reipub. 70

Si contractu gratuito.

Dico Secundò, Si ſit alienata contractu oneroſo, vt ſi prædium ſit venditum; Couarruuias lib. 1. variar. cap. 3. num. 1. multíque alij Doctores docent, etiam omnes fructus repeti poſſe. Sed verius eſt, in foro conſcientiæ non poſſe repeti fructus, *Si res iuſto pretio ſuit vendita.* Probatur primò, Quia in alienatione horum fructuum non cenſetur fuiſſe læſus: nam ſicut emptor ex re, quam accepit, fructus percepit; ita potuit venditor ex pretio lucrum facere; quòd ſi non fecit, ſuæ negligentiæ aſſignet. Secundò, Quando iuſtum pretium perſoluitur, non cenſetur contractus damnoſus minori; niſi quia expediebat rem illam non vendi; non autem ratione fructuum aliquot annis percipiendorum: ergo in reſtitutione non poteſt repeti, niſi res ipſa, non autem fructus percepti. Tertiò, Quia nulla videtur eſſe ratio, cur Iure ciuili id poſſit ſtatui. cùm enim contractus fuerit validus, & fructus bona fide ſint percepti ex [illegible] propria, & non cenſeatur fuiſſe facta læſio ratione fructuum, ſed ſolùm ratione rei venditæ, non videtur ſubeſſe legitima cauſa, cur hi fructus iubeantur reſtitui; præſertim cùm talis lex potiùs in damnum, quàm in commodum minorum ſit ceſſura: nemo enim tam iniqua conditione volet cum ipſis contrahere. nam donec minor annum 29. ætatis expleuerit, emptor erit in periculo reſtituendi rem cum omnibus emolumentis perceptis. 71

Si iuſto pretio alienata.

Nec obſtat Lex, Quòd ſi minor. 24. §. Reſtitutio. ꝟ. de minoribus, & aliæ quædam citatæ à Couarruuia, quibus expreſsè dicitur *rem eſſe reddendam cum fructibus, quando conceditur reſtitutio in integrum:* quia explicari poſſunt de fructibus perceptis poſtquam contractus beneficio reſtitutionis eſt reſciſſus. alioquin illæ leges non ſunt conſentaneæ rationi, vt docet Molina diſputatione 575.

Dixi, *Si res iuſto pretio vendita fuit,* quia ſi infra iuſtum, repeti poteſt per hoc remedium reſtitutionis ea fructuum pars, quæ reſpõdet rei, quatenus res excedit pretiũ datũ: vt ſi res valeat 1100.

Si infra iuſtum.

& ta

& tu emeris 600. cogeris per ſententiam reſtituere dimidiam partem fructuum: quia hæc reſpondet rei, qua parte ſuperat pretium datum: ſuperat enim parte dimidia. Si emiſti 900. cogeris reſtituere quartam partem fructuum, quia res, quarta ſui parte ſuperat illud pretium. Si 800. tertiam. Ratio eſt, quia venditor non ſolùm in rei venditione, ſed etiam in hac portione fructuum cenſetur læſus; vnde ſi ſit minor, vel Eccleſia, competit illi reſtitutio quoad illam partem. Vtrùm autem abſque beneficio reſtitutionis debeantur venditori fructus illi, vt multi Iuriſperiti volunt, dicemus infra cap. 21. dub. 13.

DVBITATIO XI.

Quando contractus fuit inualidus, quomodo debeat ratificari.

Contractus ob varias cauſas inualidus. NOtandum eſt, Contractum poſſe eſſe inualidum vel ratione fictionis (vt ſi vterque vel alter contrahentium in animo non conſenſit) vel ratione metus, vel ratione doli, vel ratione alicuius impedimenti irritantis, vel ratione defectus formæ eſſentialis.

72 *Ratione fictionis vel metus.* Dico Primò, Si ratione fictionis vel metus in altero contrahentium, contractus fuit inualidus, probabilius eſt, nihil requiri niſi conſenſum liberum ex parte eius in quo fuit defectus. ita Nauar. c. 22. num. 51. & 80. & lib. 3. Conſil. tit. de Regul. conſil. 24. Lopez 1. p. cap. 85. & paſſim DD. in 4. d. 29. agentes de eo qui metu conſenſit. Ratio eſt; quia quando ſimulatè contraxit, nihil defuit contractui, præter eius internum conſenſum. nam exteriùs conſenſum præſtitit, & alter interiùs & exteriùs: ergo ad ratificandum nihil requiritur præter illius internum conſenſum.

Similiter quando contractus ratione metus fuit inualidus, nihil requiritur, niſi vt is qui metu conſenſit, ſublato metu nouum cõſenſum interiùs præbeat. Nec refert etiamſi multum temporis a primo contractu inualido intercelleriſt, vt rectè Nauar d. nu. 80. quia alter manet in priore conſenſu, vtens re tamquam ſua.

Dices, Conſenſus internus non ſufficit ad contractum, ſed debet exteriùs exprimi. Reſpondent quidam, Sufficere, vt initio expreſſus fuerit; illi enim externo accedere hunc internum, & efficere integrum conſenſum conſtantem interno & externo. Sed contrà, Iſte conſenſus internus poſt annum præſtitus, non exprimitur vllo modo conſenſu illo externo tempore contractus exhibito, nec vllo modo illum informat; cùm ſignum illud ab hoc conſenſu non procedat. ergo hæc duo non poſſunt coire ad vnum integrum conſenſum conſtituendum; ac proinde requiritur aliud ſignum externum expreſſiuum illius conſenſus interni.

Reſp. Rectè probari, iſta duo non coaleſcere in vnum, & requiri aliquod ſignum externum: ſed nõ eſt opus alio, quàm vſu & poſſeſſione rei tamquam ſuæ. per hoc enim ſatis exprimit conſenſum in contractũ. Similiter ſufficit quoduis aliud ſignum quo oſtendat ſibi contractum probari.

Dixi, *eſſe probabilius*; quia cõtraria quoque ſententia, nimirum, requiri nouum conſenſum ex parte vtriuſque, eſt probabilis, vt docet Sanctius l. 2. de matr. diſ. 32. n. 8. pro qua citat aliquos DD.

Sed quid ſi vterque metu vel fictè conſenſit? 73

Si vterque fictè vel metu. Reſp. Quidam dicunt tunc requiri vtriuſque nouum cõſenſum, more recepto exteriùs expreſſum. Ratio eſt, quia tunc contractus neutra ex parte fuit inchoatus. Sed videtur diſtinguendum. Vel enim alter nouit defectum qui eſt in altero, vel ignorat. Si nouit, nõ poteſt præſumere illum manere in conſenſu priore valido, vt ſic conſenſus ipſius accedens perficiat, (vt in caſu ſupradicto.) ergo debet vterque de nouo mutuum & reſpectiuum conſenſum præbere & exigere. Si tamen vterque ignoraret defectum alterius, & putaret illum validè conſenſiſſe, & ideò vterque interiùs conſentiret, alter priùs, alter poſteriùs, iuxta caſum ſupradictæ aſſertionis, putarem valere. ita enim expreſsè docet Silueſt. v. Matrimonium. 8. q. 11 dicto 4. ex Richardo d. 29. art. 2. q. 1. Idem tenet Anton. 3. part. tit. 1. cap. 7. Ratio eſt: quia etſi, v.g. Titius, qui prior ſic conſentit, falsò præſumat Lucretiam conſenſiſſe: tamen abſolutè iam conſentit, & hunc conſenſum ſatis exprimit ſeruando contractum, & re tamquam ſua vtendo: ergo cum ſuperuenit conſenſus Lucretiæ, contractus perficitur iuxta primam aſſertionem: quia concurrit cum conſenſu Titij, qui præceſſit, & vſque ad illud tempus manſit vel formaliter vel virtute. Nec refert quòd falsò putet Titium ab initio validè conſenſiſſe: quia parum refert vtrùm initio valuerit, an non, modò nunc valeat, quando ipſa conſentit.

Dico Secundò, Si dolus dedit cauſam contractui, deceptus non cenſetur illum ratificare, niſi veritate detecta ruſus exteriùs conſentiat. Idem dicendum, quando ſuberat aliud impedimentum irritans. vbi enim ſciuerit ſublatum impedimentum, opus eſt nouo conſenſu. Prior pars patet, quia quamdiu latet dolus, & veritas ignoratur, conſenſus non eſt liber, imò Iure non cenſetur eſſe conſenſus: nam voluntas non fertur in incognitum, vt ſuprà dubit. 5. & 7. oſtenſum eſt. niſi quis fortè ita præberet conſenſum, vt actum vellet eſſe ratum, etiamſi in eo eſſet deceptus. tunc enim dolus non eſſet cauſa illius conſenſus. Altera pars etiam patet, quia quando erat impedimentum conſenſus fuit inualidus, vtpote in materiam inhabilem. ergo impedimento ſublato requiritur nouus conſenſus. 74 *Si dolus cauſam dedit.*

Si norint impedimentum ſublatum. Aduerte tamen, ſi contrahentes ſcirent impedimentum ſublatum, non eſſe opus verbali contractu ad ratificãdum; ſed ſatis eſſe vt interiùs in animo conſentiant, & vſu ipſarum rerum hunc conſenſum exprimant. quod maximè locum habet in matrimonio. quando enim matrimonium ob aliquod occultum impedimẽtum fuit inualidum, ſublato impedimento ſatis eſt vt coniuges id ſcientes affectu maritali vtantur matrimonio, vt apertè colligitur ex cap. 2. & 4 de coniugio ſeruorum. hic enim eſt nouus conſenſus, qui ſatis ipſo vſu exprimitur. Si tamen neſciant ſublatũ, non ſufficit. quia non eſt nouus conſenſus, ſed repetitio antiqui: ideò enim volũt permanere, quia putant primum conſenſum fuiſſe validum. Simile eſt in ratificatione profeſſionis, vt infrà cap. 41. dubit. 7. in fine dicetur. item in collatione beneficiorum & officiorum, quando fuit inualida ratione impedimenti, v.g. irregularitatis. Nam eo ſublato ſufficit, vt collator vel ſummus Pontifex id ſciens conſentiat retentioni, aut non contradicat

dicat

dicat cùm facilè poſſit. vt infrà cap. 34. dubitatione 22. dicetur.

Denique idem cernitur in donationibus, aliiſque contractibus dolo factis; detecto enim errore ſi is, cuius intereſt, non contradicit cùm facilè poſſit, cenſetur ratificare, nec velle in irritum reuocare quod factum eſt.

75 Sed difficultas eſt maximè in matrimonio, quando fuit irritum ob aliquod impedimentum, vtrùm eo ſublato, ad ratificandum matrimonium requiratur, vt vterque nouum conſenſum præbeat, intendátque de nouo contrahere. Multi Doctores putant id non eſſe neceſſarium, ſed ſufficere vt altera pars, v.g. vxor, conſcia impedimenti, eo ſublato, intendat de nouo contrahere & conſentire per aliquem actum externum, marito viciſſim per actum externum ſuum conſenſum exprimente, quo illam pro vxore habeat. Ratio eſt; quia cùm mariti cõſenſus cadat in materiam habilem, eſt validus. itaque ſi accedat conſenſus vxoris, erit nouus contractus. Confirmatur, quia etſi mariti cõſenſus fuerit inualidus pro tempore quo durabat impedimentum, eo tamẽ ceſſante, incipit eſſe validus, ſi continuetur. Vnde volũt ſufficere vt vxor ſublato impedimento intendat per actum coniugalem de nouo contrahere, petendo vel reddendo debitum ea mente; nec opus eſſe vt maritus ſciat fuiſſe impedimentum, aut vt intendat nouum cõtractum: interim reddendo debitum ſatis indicat ſuum conſenſum, quo illam pro vxore habere cupit. ita tenet Angelus Matrimonium 3. impedimento 4. num. 10. Tabiena Matrimonium 2. q. 7. num. 8. Supplementum Gabrielis d. 29. q. 1. art. 3. dub. 3. Sotus d. 35. q. vnica, art. 2. dicit ſe neſcire vtrùm contraria non ſit probabilior. Eamdem tenent multi Doctores antiquiores, vt refert Innocent. in cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium, &c. & multi alij quos citat Sancius lib. 2. de matrimon. diſput. 36. num. 2. qui docent non eſſe neceſſarium indicare marito impedimentum, ſed ſufficere vt coniunx illum inducat ad rurſum contrahendum aliquo prætextu: quo caſu maritus non præbebit conſenſum niſi fundatum in errore, quo putat primum contractum valuiſſe. Sed hæc ſententia eſt parum probabilis. Vnde

Si alter tantum nouit.

76 Dico Tertiò, contrariam eſſe multò probabiliorem, & tenendam, nimirum requiri vt vterq; intendat de nouo contrahere, perinde ac ſi nullus contractus præceſſiſſet. itaque neceſſarium eſſe vt vel impedimentum marito aperiatur, vt ſine ambagibus de nouo contractus ineatur, vel ita cum illo agatur, vt velit matrimonium renouare perinde ac ſi anteà non fuiſſet contractum. Ita ſentiunt plerique Doctores. ita vt Couarr. de matrimon. p. 2. cap. 4. in principio num. 5. dicat eſſe communem ſententiam. Scotus in 4. dub. 39. Adrianus in 4. tractat. de ſponſal. dub. 13. Silueſter Matrimonium 8 q 2. Nauarr. cap. 22. n. 47. & alij quos adducit & ſequitur Sancius ſuprà diſp. 36 num. 3. Ratio eſt; quia prior conſenſus mariti fuit omnino irritus, cùm fuerit circa materiam inhabilem. ergo cum reddita fuerit habilis, requiritur nouus conſenſus, qui non fundetur in priore contractu. Si enim ideò conſentit, quòd putet contractum fuiſſe validum, non intendit aliquid noui iuris transferre in alterum, ſed ſolùm approbare quod antè fecit. Quare

Vterque debet intendere nouum contractum.

cùm id fuerit irritum, conſenſus ille nihil operatur. non enim conſenſus & approbatio quæ fertur in contractum prout ex parte rei geſtus eſt, poteſt habere maiorem vim quàm ipſe contractus. Confir. Primò, Quia ille conſenſus eſt ex errore circa ſubſtantiam contractus; conſentit enim, quia putat priorem contractum fuiſſe validum, cùm non fuerit: & ex errore perſonæ; nam cõſentit quia putat hanc eſſe iam ſuam vxorem, cùm non ſit. ergo eſt omnino inualidus. Confir. Secundò, Quia ſi non ſequitur nouus conſenſus mariti, non etiam requiritur nouus conſenſus vxoris. vnius enim conſenſus non facit contractum. Itaque ſublato impedimento ſi ſe mutuò cognoſcant affectu maritali, erit matrimonium, etiamſi vterque ignoret impedimentum ſublatum. atqui hoc videtur omnino falſum: quia vbi non eſt vllus nouus conſenſus, non poteſt eſſe nouum vinculum, noua obligatio, nouum ius; nec poteſt eſſe ratificatio actus inualidi. Neque dici poteſt eſſe nouum conſenſum in actu maritali: quia hic actus agitur in virtute prioris conſenſus, qui nullus fuit: illius enim eſt ſignum & approbatio actus iſte, vt rectè inquit Scotus loco citato. non enim intendunt per illum actum aliquid noui iuris ſibi mutuò conferre, ſed ſolùm vti iure, quod putant ſe ex priore contractu habere.

Aduerte tamen, contrariam ſententiam nõ ita eſſe improbabilem, quin in caſu grauiſſimæ neceſſitatis ea poſſimus vti: vt ſi maritus non poſſet induci ad nouum contractum modo ſupradicto ineundum; nimirum, quo illam in vxorem accipiat, etiamſi hactenus vxor non fuiſſet: nec vxor auderet illi detegere impedimentum ob periculum vitæ aut grauis infamiæ, aut ſcandali quod ſequeretur ex ſeparatione; & ex altera parte non poſſet effugere debiti redditionem. Ita Sancius d. diſput. 36. ex Dominico Soto, & aliis. Ratio eſt; quia grauiſſima neceſſitas facit, vt licitum ſit quod aliàs minimè liceret: vt patet cùm infans baptizatur in digito tantùm, aliis partibus non extantibus; & cùm abſolutio datur ei qui abſente Sacerdote dedit ſigna contritionis. Confirmatur ex dicto Soti de ſecreto, membro 3. p. 2. concl. 3. vbi dicit hominem non teneri ſequi ſuam opinionem, ſi inde magnum immineat periculum, ſed poſſe ſequi alteram partem de qua ſolùm habet formidinem (id eſt, quam opinatur quidem eſſe falſam, tamen non eſt certus de falſitate, ita vt putet ſe poſſe decipi circa eam)modò illa formido apparentem habeat probabilitatem. Idem approbat Sancius ſuprà, citans in eamdem ſententiam Nauarrum. magnitudo enim periculi facit, vt formido in moralibus præponderet opinioni, & vt minùs probabile præferendum ſit probabiliori. Itaque in tali euentu ſufficeret inducere maritum ſub aliquo prætextu (vt maioris amoris, vel ſuæ conſolationis) ad renouandum ſimpliciter contractum: vel ſi id non poſſet, ſatis eſſet, vt ipſa petendo vel reddendo debitum intendat de nouo conſentire. nam mariti conſenſus adeſt hoc ipſo, quo illa tamquam vxore vtitur. Et quamuis fundetur in priore conſenſu, qui erat ob materiæ inhabilitatem inualidus, tamen iam cadit in materiam habilem. quod confirmari poteſt: quia intendit modis omnibus actum coniugalem, nec vllo modo vult fornicari; ergo hoc

77 *Poſſumus vti in grauiſſima neceſſitate.*

hoc ipſo tacitè conſentit abſolutè in illam, nec videtur reſtringere conſenſum ſuum ad primum contractum. Numquam tamen hac ſententia vtendum extra caſum grauiſſimæ neceſſitatis, ob tenuem illius probabilitatem, vt dictum eſt.

78 Notandum eſt, ea quæ diximus de matrimonio priuatim ratificando, intelligenda eſſe, quando antea in facie Eccleſiæ contractum fuit, ita vt præſumeretur verum matrimonium, ſiue bona ſiue mala fide contrahentium: vel vbi decretum Concilij de parocho & teſtibus adhibendis non eſt promulgatum.

79 Dico Quartò, Si actus ſolùm fuit irritus ratione ſolemnitatis Iure requiſitæ; pro foro cõſcientię, probabile eſt, non opus eſſe alia ratificatione, quamuis pro foro externo requiratur illa ſolemnitas. Ratio eſt; quia quando agentes ſunt per ſe habiles, & adeſt plenus eorum conſenſus, probabile eſt actum in foro conſcientiæ eſſe validum, ita vt neutra pars ante ſentẽtiam teneatur illum reſcindere. de quo vide infrà cap. 19. num. 32. & ſequentib. Vnde Syluest. v. Electio, 1. n. 11. *Si electio tenuit Iure naturali, puta quia interuenit conſenſus eligentium, ſed non tenuit Iure poſitiuo, quia omiſſa fuerunt ſubſtantialia: ſecundùm Innocen. quem communiter ſequuntur DD. in cap. Quod ſicut. de electione, ſi confirmetur electus, eſt verus Prælatus, & non tenetur in foro conſcientia reſignare.* In contractibus autem certum eſt, non teneri reſcindere ante petitionem partis. itaque parte non vrgẽte, non opus eſt ratificatione. Quomodo ratificanda ſit profeſſio quando interuenit impedimentum, dicetur infrà capite 41. dubitatione 7. num. 65. & 66.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

De Promiſſione, & Donatione.

Habet Dubitationes 17

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Promiſſio.

1 NOTANDVM eſt, Nomen *promiſſionis* eſſe generale, poſſeque extendi ad omnes contractus, ſicut & nomen ſtipulationis: poſſum enim promittere rem aliquam ſub aliquo onere, (v. g. vt detur pretium aut res alia) vel gratis. Verùm hìc loquimur de *promiſſione gratuita*, qua aliquid promittitur gratis ex liberalitate

2 vel gratitudine; quæ ſic deſcribi poteſt: *Promiſſio ſimplex* eſt deliberata & ſpontanea fidei obligatio, facta alteri de re quapiam bona & poſſibili. Dico *deliberata*, nempe plena deliberatione ſeu attentione. qualis requiritur ad peccatum mortiferum, ad meritum, & ad votum validum, vt rectè Nauarrus cap. 18. num. 7. Vnde ſi quis promittat aliquid cum ſemiplena deliberatione, non ſatis aduertens quid faciat; non obligatur ad implendum, ne ſub veniali quidem. Ratio eſt, quia cùm hæc obligatio ſit onus quoddam, quod ſpõte ſuſcipitur, non debet cenſeri cuiquam impoſitum, niſi perfectè in illud conſenſerit; quod non fit abſque perfecta deliberatione ſeu animaduerſione quid agis. deinde quia alioquin non eſt actus perfectè humanus. vnde ſequitur, etiam

Quid promiſſio. Debet eſſe deliberata.

3 votum Deo factum cum imperfecta deliberatione, non obligare ne ſub veniali quidem. quamuis violatio voti validi, facta ex imperfecta deliberatione, venialis ſit. de quo infra cap. 40. dub. 1.

Votum.

4 Dico *Spontanea*, vt excludatur promiſſio metu aut fraude extorta; hæc enim non eſt valida promiſſio. vnde eam non tenemur implere niſi ſit iurata, vt docet D. Thomas q. 89. art. 7. Nec refert, (ſaltem in foro conſcientiæ) etiamſi metus ille leuis fuerit, iuxta Silueſtrum v. Reſtitutio, 2. §. Septimò. & Nauarr. cap. 17. nu. 30. ratio eſt, quia qui metu etiam leui vel fraude extorquet promiſſionem, iniuriam facit, vnde ratione iniuriæ poteſt promiſſor non ſoluere promiſſum. de quo plura diximus cap. 17. dubit. 6.

Spontanea. Metus leuis.

Dico *obligatio fidei*, quia non ſufficit dicere, Ego 5
faciam, ſignificando ſolum voluntatem faciendi; ſed oportet vt fides detur & obligetur, id eſt, vt homo ſe obliget alteri ex virtute fidei, ſeu fidelitatis; vt rectè Sotus l. 7. de iuſtit. q. 1. art. 2. vnde etiam non eſt ſatis dicere, Ego promitto me hoc facturum, ſi ſolùm intendat ſignificare animi ſui propoſitum; non autem dare fidem, vt ſæpè fit.

Promiſſio ſola ſpecie verborum.

6 Si tamen ex tali modo loquẽdi alter deciperetur cum notabili ſuo detrimento: teneretur ille ſub peccato mortali implere, quod verborum ſpecie promiſit: vt docet Nauarrus cap. 18. num. 6. quia non implendo, daret cauſam damni. Similiter non ſufficit dicere. Ego promitto me facturum quidquid iuſſeris, ſi id dicas vt affectum tuum & animi promptitudinem ad alteri placendum teſteris, non autem vt te illi obliges: quod etiam frequens eſt inter homines. Ratio eſt, quia hæ & ſimiles formulæ loquendi ſæpè vſurpantur voluntatis vel teſtandi animi cauſa, non autem ex intentione ſe abſolutè obligandi. vnde tũc abſolutè non obligant cùm enim omnis vis obligãdi promiſſionis ſit ab intentione, non poſſunt vltra intentionem obligare. Vide Nauarr. comment. de datis & promiſſis pro iuſtitia, &c num. 22. & 23.

Dices, Quid ſi promiſſor ſit dubius, quo animo verbis promiſſorijs vſus ſit?

Reſp.

7 Reſp. In vtroque foro inclinandum eſſe in eius fauorem; quia in dubio non eſt imponendum onus, quod, niſi ſponte, non ſuſcipitur. Ita multi Doctores. Verius tamen puto, ſi verba expreſſam promiſſionem præ ſe ferunt, in dubio in vtroque foro interpretandum valere, & obligationem induci, maxime in voto. Ratio eſt, quia quando verba ſunt promiſſoria, non eſt præſumendum defuiſſe animum promittendi, cùm hic ex natura rei adeſſe ſoleat: niſi de contrario, ſaltem per rationes probabiles conſtet; vel niſi verba ſint talia vt cum talibus circumſtantiis non minùs ſoleant vſurpari aliter quàm promiſſoriè. Neque tunc imponitur onus dubium, ſed moraliter certum. Confirm. quia hic non eſt par conditio promiſſoris & promiſſarij: nam conſtat de verbis promiſſionis, quæ fauent promiſſario; ergo hæc ſeruanda, niſi aliunde conſtet defuiſſe animum.

In dubio.

8 Dico, *De re quapiam bona*, vt excludatur promiſſio operis, quod ſine peccato præſtari nequit; quia nulla poteſt contrahi obligatio ad id quod ſine peccato præſtari non poteſt, vt patet ex c. vlt. de pactis, id enim contradictionem implicat. ſic enim fieret vt idem eſſet peccatum & virtus, bonum & malum; & vt homo peccaret non minùs omittendo peccatum, quàm faciendo.

Dices, Ergo promiſſio prodiga non obligat. cùm profuſio rerum ſuarum ſit opus malum.

9 Reſp. Plerique DD. expreſsè concedunt, promiſſionem, qua parte prodiga eſt, non obligare; idque verum eſſe quidam aiunt, etiamſi iuraméto confirmata ſit. Ita enim docet Sotus lib. 4. de Iuſt. q. 7. a. 1. ad 2. & Bannes q. 62. art. 5. dub. 5. Quam ſententiam quibuſdam euentis veram cenſeo. Primò, Quando ita eſt prodiga, vt eius executio abſolutè ſit illicita. hanc enim rationem in probanda ſententia ſua prædicti DD. adferunt. Secundò, Quando aliquid eſt promiſſum in modum pretij, nec promiſſor aliter intendit dare. tunc enim non tenetur ad exceſſum, niſi iuramẽtum interuenerit; vt patet in promiſſione vſurarum & pretij enormis. Denique, Quando meritò præſumi poteſt, promiſſorem fuiſſe deceptum, aut promiſſionem non fuiſſe omnino liberam. alioquin ſi nihil horum interccedat, & executio ſine peccato fieri poſſit, non video, cur promiſſio prodiga non obliget, maximè iureiurando accedente etiamſi ipſa imprudenter & cum peccato facta fuerit. multa enim imprudẽter & cum peccato fiunt, quæ tamen facta tenent, nec facile reſcindi poſſunt: vt ſi puella nobilis, contra voluntatem parentum, & cum familiæ indignatione promittat nuptias ignobili & pauperi, peccat

Promiſſio prodiga.

10 quidẽ promittendo, tamẽ verè obligatur. Pari modo etiamſi promiſſio aliquando peccatum ſit ob circumſtantias, vel quia prodiga; tamen fieri poteſt, vt impletio eius peccatum non ſit. ſuppono enim rem eſſe in plena poteſtate promittẽtis, neque illá alteri priori debitam. Ratio eſt, quia etſi prodiga largitio, quæ eſt executio promiſſionis, peccatum ſit, dum adhuc liber es, & nondum obſtrictus; tamen poſtquam te obligaſti promiſſione vel iuramento, non eſt peccatum, ſed actus iuſtitiæ, vel fidei, vel religionis, prout te intendiſti obligare, neque amplius habet immediatè rationem donationis, ſed ſolutionis debiti. Sicut enim prodiga donatio, incipiens a traditione, dominium transfert, ita prodiga promiſſio ius tribuit, quo iure in altero iam poſito, teneris promiſſum ſoluere. ſi nihil prædictorum impediat. In hanc ſententiam intelligo Sanchum lib. 1. de matrimonio diſp. 14. & Molinam diſp. 271. & quoſdam alios Doctores.

Executio non eſt peccatum.

DVBITATIO II.

Quid ſit donatio, & quomodo differant donatio, promiſſio, pollicitatio, pactum, & ſtipulatio.

NOtandum eſt, nos hic loqui de *donatione gratuita*, quæ fit vel ex mera liberalitate, vel etiam ex gratitudine. Hæc definiri ſolet, *Datio liberalis*. Per *dationem* intelligitur actio donantis, natura ſua ſufficiens ad dominium transferendum, 11
quæ fit vel traditione rei, vel verborum officio. Eſt enim duplex *donatio*: alia incipit à reali traditione, vt quando res ipſa ſimul traditur; & hæc eſt completa donatio, transferens dominium: alia incipit à promiſſione, vel a verbali traditione, vt cùm dico, Do tibi meum equum, qui abſens eſt. Hæc donatio verbalis natura ſua ſufficiens eſt ad dominium transferendum, tamen Iure poſitiuo impeditur, ne dominium transferat, niſi ſecuta reali traditione. vt dictum eſt cap. 3. dub. 3. Vnde 12
ſi quis rem ſic donatam Petro, donaret aut venderet Paulo & eidem traderet; Paulus acquireret illius rei dominiũ, & Petrus ſolum haberet actionem perſonalem in donatorem, vt compenſet rei æſtimationem, quia per donationem verbalem, non ſecuta reali traditione, non fuit tranſlatum dominium in Petrum, ſed ſolùm conceſſum ius ad rem, tribuens actionem perſonalem, in Paulum autem per traditionem realem tranſlatum eſt dominium. vide infrà cap. 21. dubit. 19.

Duplex donatio.

Dicitur *liberalis* datio, quia neque fit tamquam 13
Iure debita, neque vt aliquid reddatur tamquam Iure debitum. vnde excluditur omnis donatio, quæ habet rationem ſolutionis debiti, vel permutationis, neutra enim eſt liberalis.

Liberalis.

Dico, *Tamquam Iure debita*, quia benè fieri po- 14
teſt tamquam debita ex gratitudine, quæ donatio *remuneratoria* dicitur. non enim repugnat, aliquid dari ex liberalitate, & ex gratitudine, cùm liberalitas ſit diſpoſitio neceſſaria ad gratitudinem. nemo enim poteſt eſſe gratus in benefactores, niſi ſit liberalis. Imò eadem donatio ſimul ex affectu liberalitatis & gratitudinis ſequi poteſt. Poteſt enim quis in donando vtriuſque virtutis bonum & laudem ſpectare. Vt ergo dicatur *liberalis*, ſufficit vt non ſit debita ex iuſtitia, neque ad tale debitum alteri imponendum ordinetur. Quæ tamen merè liberalis eſt, non fit ex gratitudine, ſed affectu ſolius liberalitatis.

Ex his patet, quomodo diſtinguantur *promiſſio* 15
& donatio. Promiſſio enim natura ſua (id eſt, ſepoſito Iure poſitiuo) non habet vim transferendi dominij: *donatio* verò, etſi tantùm verbis fiat, habet. Ratio eſt, quia promiſſio reſpicit donationem futuram: donatio verò eſt tranſlatio rei in alterum in præſenti. poſito tamen Iure, quo impeditur tranſlatio dominij per donationem verbalem, parum videtur intereſſe inter hanc donationem & promiſſionem.

Diſcrimen promiſſionis & donationis.

16
Pollicitatio eſt offerentis ſolum promiſſum, L. 3. ff. de *Pollicitatio.*

pollicit. ſeu eſt nuda promiſſio, nondum ſecuta acceptatione. vnde omnis pollicitatio eſt promiſſio, non contrà.

Pactum.

Pactum eſt duorum conſenſus atque conuentio. d. L. 3. ff. eodem. vnde ad rationem pacti requiritur conſenſus duorum: ad rationem pollicitationis, ſolùm vnius. Tranſit autem pollicitatio in pactum, quando is, cui facta eſt, eam acceptat.

Stipulatio.

Stipulatio autem eſt contractus verborum, vel formula contrahendi, quæ fit præcedente interrogatione creditoris, & ſecuta reſponſione debitoris. vt ſuprà cap. 17. dubit 2 explicatum eſt. vide Gomezium tom. 2. cap. 9. num. 1. 2. 3. & Silueſtrum v. Pollicitatio.

DVBITATIO III.

Vtrùm promiſſio ob turpem cauſam, ſeu propter opus malum (v. g. ob fornicationem, homicidium) obliget.

Ante opus præſtitum non obligat.

17 RESpondeo & dico primò, Promiſſio, omniſque pactio ante patrationem operis praui, cuius cauſa ipſa eſt facta, eſt inualida, & vltrò citróque nullius roboris. Ratio eſt, quia nemo poteſt obligari ad peccatum, hoc enim cõtradictionem implicat: vnde promiſſor operis nõ tenetur; quare nec promiſſor pecuniæ, opere nondum præſtito, tenetur, cùm eius promiſſio reſpectiua fuerit, vtpote ſolo intuitu illius operis facta: imò tenetur illam reuocare, tamquam iniquam, & ad malum directè allicientem.

Opere patrato obligat.

18 Dico ſecundò, Patrato opere malo, verius eſt promiſſorem obligari ſoluere promiſſum. colligitur ex Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 2. num. 1. Caietan. q. 31 art. 7. Medina C. de reſtitutione. q. 28. etſi enim hic putet ſolutum debere reſtitui, eò quòd opus turpe ſit inuendibile; tamen dicit promiſſum debere ſolui, vt fidem ſuam promiſſor liberet. Verùm non tantùm ex virtute fidei, vt vult Medina, ſed etiam ex iuſtitia videtur teneri. Probatur; quia non fuit promiſſio gratuita, ſed oneroſa, nempe locatio & conductio operarum, vel contractus innominatus, Do vt facias (vt ſi promittas annulum vel catenam pro maleficio.) ergo ſi opera iudicio humano tanti valet, quanti res promiſſa, vbi præſtita fuerit, naſcetur obligatio iuſtitiæ in promiſſore. quãdo enim altera pars impleuit cõtractum, tenetur altera lege iuſtitiæ. Quòd autem in huiuſmodi contractu poſſit eſſe æqualitas, patet, quia in opere præſtito non ſolùm eſt malitia conſideranda, ſed etiam labor, pe-

Quæ in opere æſtimentur pretio.

19 riculum, detrimentum fortunarũ, & ſimilia, quæ executor tua cauſa ſubiit. Item fidelitas, quam tibi præſtitit, & voluptas, aut vtilitas, quæ tibi inde prouenit: atqui hæc apud homines digna pretio æſtimantur, vt rectè docet Caietanus. Nec refert, quòd malitia illis ſit connexa, quia poſſunt hæc ſeorſim à malitia operis conſiderari: ſicut in bonis operibus labor, periculum, damnum, poſſunt cõſiderari per ſe, & præciſa ab operis ſanctitate, ita vt non committatur ſimonia, vt ſi quis paciſcatur dare ſacerdoti 100. aureos, vt in loco, vbi eſt periculum capitis, ſemel faciat Sacrũ: hic periculũ abſtrahitur ab operis ſanctitate, & pretio æſtimatur abſque ſimoniæ culpa: ergo ſimiliter in malis poterit periculum abſtractim pretio æſtimari abſque malitia.

Diſcrimen ſoluentis ante opus & poſt opus.

Hinc ſequitur, Mercedem opere præſtito accipi & exigi poſſe, quia debetur Iure naturali: & eam accipiendo nõ obſtringit ſe ad aliquid quod ſit peccatum, nec approbat facinus commiſſum. poteſt enim illud deteſtari quà peccatum, & dolere ſe feciſſe: tamen quia factum eſt, poteſt perſequi commodum & Ius, quod ex eo obuenit. Secùs ſi accipiat mercedem ante opus: quia non poteſt accipere niſi obligando ſe & promittendo tacitè operis executionem. qui enim accipit pactam mercedem ante opus, confirmat ſe in contractu, & ſpondet opus, vt ex parte ſua contractum impleat. cumque anteà ſolùm eſſet promiſſio conditionata, ſeu reſpectiua, *Si ſolues mercedem*, iam fit abſoluta, quia impletur conditio ſub qua promiſerat opus.

Aduerte tamen probabile eſſe, eum, qui aliquid promiſit pro opere malo, quod legibus punitur, vt pro homicidio, adulterio, furto, & ſimilibus, non teneri ad implẽdum promiſſum, etiam opere ſecuto: quia eſt communis ſententia Doctorum vtriuſque Iuris, vt docet Couarruuias ſuprà n. 6. Et confirmatur ex L. Si flagitij 123. ff. de verborum obligationibus. vbi dicitur: *Si flagitij* (alij legunt, flagitij) *faciendi, facti ve cauſa, concepta ſit ſtipulatio, ab initio non valet.* & L. Generaliter 16. ff. eodem: *Generaliter nouimus, turpes ſtipulationes eſſe nullius momenti.* quibus locis lex reddit irritas tales conuentiones. Quamuis reſponderi poſſit, 20

Contraria eſt probabilis.

21 leges illas & ſimiles ita accipiendas eſſe, vt ſignificent non valere tales ſtipulationes ante factum, neque etiam poſt factum dari ius petendi promiſſum in foro externo: non autem earum mentem eſſe, tollere obligationem naturalem, quæ ex huiuſmodi promiſſionibus oneroſis oritur. vide ſuprà cap. 14 dub. 8.

Mens iſtarum legum.

DVBITATIO IV.

Quænam promiſſiones ſunt irritæ Iure poſitiuo.

SVppono, Iure naturæ irritas eſſe omnes promiſſiones, quarum impletio eſt illicita: quia nemo poteſt obligari ad peccatum. Iure autem poſitiuo probabile eſt eſſe irritas, Primò, Omnes eas promiſſiones, quæ factæ ſunt ob turpem cauſam, quæ legibus punitur, etiamſi earum impletio illicita non ſit: quamuis contrarium verius videatur, vt iam dictum eſt. 22

Secundò, Irritæ ſunt omnes promiſſiones, quæ præbent occaſionem peccandi: vt ſi promittas alicui, quòd non tenebitur in poſterum de dolo, de vi, de iniuria, de furto vt patet L. 7. § 4. ff. de pactis. ſi tamen poſt iniuriam commiſſam, liberè eam condones, valet condonatio. non enim leges impediunt condonationem; ſed volunt, ne ex vi promiſſionis aut pacti præcedentis, teneatis condonare. 23

Tertiò, Irritæ ſunt quæ adimunt libertatem diſponendi de rebus ſuis: vt ſi promittas alicui quòd illum inſtitues heredem, quod non reuocabis teſtamentum, quòd dabis tantum, v. g. 100. ſi non inſtituas heredem. Hæc omnia comprehenduntur L. Pacta 5. C. de pactis, vbi ſic dicitur: 24

Pacta,

Pacta, quæ contra leges conſtitutionéſque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati Iuris eſt. Idem colligitur ex L.Stipulatio hoc modo.61. ꝟ. de verb. oblig. *Contra leges* ea dicuntur fieri, in quibus promittitur aliquid, quod leges prohibent, vt homicidium, furtum. *Contra bonos mores* fiunt, per quæ datur occaſio iniquè agendi, vt in exemplis n.23. vel impediuntur illi mores, quos expedit eſſe in Rep. benè inſtituta. vide Silueſt. v. Pactum n.8.& 11 & Molinam diſp.271.

25 Aduerte tamen, etſi promiſſiones & pacta quæ dicuntur eſſe contra bonos mores, ſint per ſe irrita, tamen ſi acceſſerit iuramentum, eſſe ſeruanda: vt docet Silueſt. v.Pactum.n.11. Omne enim iuramentum ſeruandum eſt, niſi ſit de re illicita, vel contra leges, vel alia ratione contra bonū publicum, vt ſuprà cap.17.dub.7.n.54.oſtenſum eſt.

Iuramento confirmata ſunt valida.

Nec obſtat, quòd hæc pacta dicantur eſſe contra bonos mores, iuramentum autem contra bonos mores præſtitum non ſit obligatorium, vt habetur c Non eſt obligat.58.de regulis Iuris, in 6. quia vt Silueſter ait, non ſunt *contra bonos mores*

26 *naturales,* (de quibus intelligenda eſt iſta regula) *ſed ciuiles,* id eſt, non ſunt contra virtutem, ita vt res promiſſa ſit peccatum, ſed poſſunt incommodare moribus, quos expedit eſſe in Republica. Hoc modo pactum, quod filia, dum nuptui traditur, cum patre init, vt dote contenta, nullum ad bona paterna regreſſum habeat, eſt contra bonos mores, & irritum Iure ciuili; tamen iuramento confirmatur, vt conſtat cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6.& promiſſio vſurarum eſt contra bonos mores; quia occaſionem præbet exigendi vſuras; tamen impleri debet, ſi iuramentum accedat.

Contra bonos mores.

27 cap. Debitores. de iureiurando. Poteſt tamen in huiuſmodi pactis peti diſpenſatio iuramenti ab Epiſcopo, ſi in illis aliqua iniuria interceſſit, & tunc promiſſionem non ſeruari. vt ſuprà cap. 17. dubit.7.dictum eſt.

DVBITATIO V.

Vtrùm promiſsio vel donatio interna obliget nos homini.

28 RESpondeo, & dico Primò, Etſi promiſſio vel donatio purè interna, facta Deo, obliget nos Deo cordium inſpectori; non tamen facta homini, obligat homini. eſt communis ſententia DD.

Non obligat nos homini.

29 Sed difficultas eſt, Vtrùm id proueniat ex ſolo Iure poſitiuo, an ex iure naturali. Quidam putant id prouenire ex ſolo Iure poſitiuo. conſiſtendo enim intra limites Iuris naturalis, talē actum inducere veram obligationem. Ita Ledeſma in 4. p. 2.q.18.a.1.dub.13.& inclinat Sotus lib.7.q.1.art. 2.Molina diſp.266. Probari poteſt Primò, Quia promiſſio interna addit aliquid ſupra nudum propoſitum, ergo magis obligat. Secundò, Actu interno, quo quis non vult ampliùs rem habere in bonis ſuis, poteſt amitti poſſeſſio & dominium: ergo etiam cauſari obligatio erga alterum. Tertiò, Tota vis obligandi promiſſionis & donationis eſt à voluntate interna: ergo hæc ſufficiens eſt ad obligādum. confirmatur, quia expreſſio exterior nō eſt neceſſaria, niſi vt poſſit cognoſci & acceptari ab altero; atqui hæc acceptatio Iure naturæ nō eſt neceſſaria. Hęc ſententia eſt probabilis.

Eſt probabilis.

Dico Secundò, Probabilius tamen videtur, promiſſionem donationemque internam Iure naturæ eſſe inſufficientem & inualidam ad obligandum. colligitur ex D.Thoma q.88. art.1. vbi dicit, promiſſionem vnius hominis non poſſe alteri fieri niſi per ſigna externa, Deo autem poſſe fieri per internam cogitationem. Idem tenent paſſim Thomiſtæ. ratio eſt; quia promiſſio & donatio ſunt ſigna quædam practica, efficientia idipſum quod ſignificant. qui enim dicit, Promitto tibi, Do tibi, non ſolùm ſignificat internam cogitationem & affectum dandi; ſed etiam ipſum actum donationis & promiſſionis, qui in hiſce verbis ſub tali intentione prolatis, formaliter conſiſtit; & effectum eius, ſcilicet obligationem, quæ naſcitur in promittente, & ius quod naſcitur in promiſſario. Quare cùm actus interni non ſint idonea ſigna ad alteri ſignificandum, non ſunt etiam inſtrumenta ad ſe alteri obligandum: nam hæc aptitudo fundatur in ſignificatione ad alterum. Si tamen alter poſſet cognoſcere internas cogitationes, ſicut poſſunt Angeli, quando ad eos diriguntur; tunc per actum internum optimè poſſet donatio & promiſſio fieri. Accedit, quòd talis promiſſio non ſit acceptata; quod tamen neceſſarium eſt ad obligationem, vt ſtatim dicetur. ſub hac enim tacita conditione fieri cenſetur. 30 31 32

Promiſſio interna iure naturæ videtur inualida ad obligandum ſe homini.

Ad primum Reſpondeo, Interna promiſſio addit ſupra propoſitum aliquam inchoationem promiſſionis, quæ tamen adhuc eſt inſufficiens ad cauſandam obligationem.

Ad argumenta.

Ad ſecundum, Etſi poſſeſſio & dominium poſſint amitti actu interno, vt cùm res habetur pro derelicto; non tamen transferri in alterum: ad hoc enim plura requiruntur. facilius enim eſt aliquid deſinere, quàm incipere eſſe, aut in altero produci. vnde nec ius alteri dari per internam promiſsionem poteſt.

Ad tertium, Etſi tota vis obligandi ſit à voluntate, tamen voluntas non poteſt eam immediatè in homine cauſare abſque actu externo, tāquam inſtrumento; alioquin hoc ipſo quo interiùs vellem, alter haberet ius in omnia bona mea, nec poſſem ea alteri dare vel retinere. hinc fit vt etiam iuriſdictio ſine actu externo dari nequeat, vt communiter Theologi docent. Ad confirmationem. Non tantum ideò requiruntur externa ſigna, vt alteri ſignificetur voluntas donandi, ſed etiam vt ipſa donatio & promiſsio per illa fiat, vt dictum eſt. 33

DVBITATIO VI.

Vtrùm promiſsio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum ſit abſenti.

RESpondeo, & dico Primò, Promiſsionem ante acceptationem ordinariè nullam parere obligationē naturalem aut ciuilem. eſt cōmunis ſententia Doctorum, teſte Gomezio to.2. c. 9.n.1.& ſeqq.& patet L.1.ꝟ.de pollicitationibus. Idem dicendum de donatione, vt ex communi ſententia Doctorum docet idem Gomez. tom. 2. c p.4.n.3.& colligitur apertè ex L. Abſenti. 10. 34

Poſſe reuocari.

ff. de donat. & L. Nec ambigi. 6. C. eodem. Vnde ſequitur, ante acceptationem ſemper reuocari poſſe. quod tum ex prædictis Iuribus, tum ex aliis clarè deducitur. vt L. Multum intereſt. 6. C. Si quis alteri, vel ſibi. & L. Si pater. 4. ff. de manumiſſis vindicta.

Idem in omnibus aliis contractibus locum habet. L. Contractus. 16. C. de fide Inſtrumentorum, & alibi. Ratio eſt, quia obligatio non naſcitur niſi mutuo duorum conſenſu L. 1. ff. de pactis. quare priuſquam alterius conſenſus accedat, prior poteſt pœnitere, & ſuam oblationem reuocare.

35 *An valeat mortuo donatario.*

Ex his patet Primò, Mortuo donatario ante acceptationem, inualidam eſſe donationem: quia amplius acceptari nequit.

Dices, Poterit acceptari ab heredibus.

Reſp. Ex rigore Iuris non poſſe; quia ad illos directa non fuit. videtur tamen poſſe ex quadam æquitate, quia heredes perſonam defuncti repræſentant: & præſumendum eſt, eam eſſe mentem donatoris, vt ſi defunctus beneficio eius frui non poſſet, heredibus illius prodeſſet; niſi de contrario conſtet. quod intellige, ſi illi heredes ſint liberi; ſecùs ſi extranei.

An mortuo nuntio.

Secundò, Quando donatio defertur per nuntium, ſi contingat illum mori ante inſinuationem vel traditionem, cēſetur tacitè reuocata: quia per mortem mandatarij ſoluitur mandatum. L. 57. Mandatum. ff. mandati. vnde conſenſus donatoris, qui illi commiſſus & per illum deferendus erat ad donatarium, quaſi euaneſcit; quo fit vt duorum conſenſus non poſſint concurrere.

Hoc tamen intellige, ſi nuntio commiſſum erat vt verbis & traditione reali rem perageret; ſecùs ſi ſolùm litteras deferendas habuit. hæ enim ſi ad manus donatarij peruenerint, ſufficiunt ad donationem inſinuandam vel deferendam. vnde ipſe viciſſim per litteras poterit eam acceptare.

36 *Quædam pollicitationes obligant.*

Dixi *ordinariè*, quia à Doctoribus excipiuntur quædam pollicitationes, quæ obligant ante acceptationem, nempe quæ fiunt ciuitati, vel Vniuerſitati, vel Eccleſiæ, vel hoſpitali. In Iure tamen non inuenitur expreſsè, niſi de promiſſione facta ciuitati ad inſtaurandas ruinas, vel ob honorem ab ea receptum aut recipiendum, vel ad opus aliquod faciendum, ſi hoc opus iam ſit inchoatum. de quibus ff de pollicitationibus, per totum. Verùm Doctores id extendunt ad promiſſiones iam dictas: quia promiſſiones & donationes ad pias cauſas, videntur æquari donationibus & promiſſionibus factis ciuitatibus, ſi priuilegia ſpectemus. vt patet L. Illud. 19. & L. Vt inter. 23. C. de ſacroſanctis Eccleſiis.

37 *An Iure naturæ requiratur acceptatio.*

Sed difficultas eſt, vnde proueniat quòd ex promiſſione & donatione, ante acceptationem non oriatur obligatio. Quidam putant id prouenire ex ſolius Iuris poſitiui diſpoſitione; nam cōſiſtendo intra limites Iuris naturalis, ſufficere conſenſum ad obligationem. Ita Couarruuias in caput Quamuis pactum. p. 2. §. 2 num. vlt. Molina diſp 263. Probatur Primò, Quia ex pollicitatione facta ciuitati oritur obligatio: ergo hic actus natura ſua ād hoc eſt ſufficiens. conſequentia patet; quia Ius ciuile non tribuit contractibus maiorem vim quàm natura ſua habeant; quamuis interdum ob bonum commune illis vim, quam per ſe habent, adimat. Secundò, Quia in gratuitis promiſſionibus acceptatis, obligatio non oritur

Couar ſententia non requiritur.

ex acceptatione, ſed ex gratuita promiſſione quæ non expectat obligationem reciprocam.

Hæc ſententia eſt probabilis; & ex ea ſequitur, 38 promiſſiones & donationes ad pias cauſas eſſe validas ante omnem acceptationem, quod tenet Felinus in cap. 1. de pactis, n. 7. citàtque pro ſe Bartolum, Baldum, Panorm. & alios. ratio eſt; quia Iure naturali ſunt validæ, & Iure ciuili non ſunt redditæ inualidæ: nam leges ciuiles, quæ irritas reddūt tales promiſſiones & donationes, non habent vim in piis cauſis, eò quòd Iure Canonico (ad quod ea res pertinet) non inueniantur approbatæ. Sed contraria ſententia videtur eſſe communior Doctorum, vnde

Donationes ad cauſas pias.

Dico Secundò. Verius videri, quòd promiſſio 39 & donatio non habeāt vim obligandi ante acceptationē, id prouenire non tantùm ex Iure ciuili, ſed etiam ex Iure naturali, vel Iure gentium. vnde vt habeant vim abſolutè obligandi, Iure gentiū requiri acceptationem. Probatur Primò, Quia in contractibus onerosis ante acceptationem licitum eſt vbique gentium pœnitere & reuocare ſuam oblationem; vt patet in contractu emptionis, ſponſalium, matrimonij, & aliis: nec opus eſt expectare donec alter acceptet vel reiiciat: ergo idem licitum erit in promiſſionibus & donationibus gratuitis, niſi lex poſitiua adimat hanc poteſtatem. Secundò, Sicut promiſſio vel oblatio onerosa, qua quis ſe obligat, habet tacitam conditionem, nempe, *Si alter viciſſim ſe velit obligare*; ita etiam promiſſio & donatio habent tacitam conditionē, *Si acceptentur*: nam vt L. Qui abſenti. 38. ff. de acquirenda vel amitt. poſſeſſ. dicitur, Qui promittit vel donat, non videtur animum ſe obligandi habere, donec alter acceptet. ergo ſicuti ibi cōditione nondum impleta, poteſt reuocare oblationem; ita & hîc. Tertiò, Quia ex contraria ſententia ſequitur, eum, qui apud ſe, nemine audiente, diceret, Promitto vel do Ioanni 100. teneri manifeſtare hanc ſuam donationē Ioanni an velit acceptare, nec poſſe pœnitere. quod tamen videtur durum, & credibile nuſquam gentium vſitatum.

Verius eſt, Iure gentium requiri acceptationem.

Ad primam rationem Reſpondeo, Ius ciuile 40 non efficere vt pollicitatio facta ciuitati vim habeat abſolutam ante acceptationem; (nihil enim tale colligi poteſt ex vlla lege toto titulo de pollicitationibus) ſed ne poſſit reuocari pro libito, ſicut ex natura rei poſſet: vt patet ex L. 3. eodem tit. vnde fit, vt talis promiſſio ſemper poſſit acceptari, & promiſſum peti: quæ petitio videtur neceſſaria vt tenearis ſoluere, vt iiſdem legibus indicatur. Nec tenetur promiſſor eam ciuitati inſinuare: nulla enim lex id præcipit. Idem dicendum videtur de pollicitationibus ad cauſas pias: niſi ex intentione promittentis vim habeant voti: nam tunc ſpōte ſolui debent. Itaque ex pollicitatione omni, naſcitur quędam obligatio veluti cōditionata & ſuſpenſa, donec acceptetur. vel reuocetur: quam reuocationem Ius poſitiuum poteſt impedire. vnde tunc Ius ciuile non tribuit propriè pollicitationi vim, quam Iure naturali vel gentium non habet, ſed impedit ne poſſit reuocari.

Ius ciuile impedit reuocationem.

Ad ſecundā, Obligatio non oritur ex acceptatione tanquam ex cauſa directa, ſed tanquam ex 41 conditione ſine qua non. ſicut enim ignis eſt ſufficiens cauſa calefactionis aquæ, tamen non poteſt ex eo naſci calefactio, niſi aqua debito modo

appli

applicetur, ita promiſſio eſt ſufficiens cauſa obligationis, & iuris in altero, ſi alter eam acceptet: quæ acceptatio eſt veluti conditio neceſſaria, vt promiſſio vim exerat, iuſque tribuat.

Altera pars. De modo acceptandi quando facta abſenti.

Debet inſinuari per nuntium vel epiſtolam.

42 Quod ad alteram partem huius dubitationis, quæ eſt de modo acceptãdi, ſeu quid requiratur, vt donatio facta abſenti, valide poſſit acceptari, attinet; dicendum eſt, Primò requiri vt donator abſenti per epiſtolam, vel nuntium, cui id commiſerit, eam deferat, vel inſinuet. id enim neceſſarium eſt, vt duorum voluntates in vnum concurrant; vt colligitur L. Abſenti.10.ff. de donationib. & L. 1.ff. de contrahenda emptione. Vnde ſi alius quiſpiam præcurrẽs, cui id mandatum non fuit, donationem illi inſinuet, non ſufficit vt validè acceptari poſſit; quæ eſt communis ſententia DD. vt refert Clarus lib.4. §. Donatio.q.12.& colligitur ex Gloſſa in L. Nec ambigi.6.C. de donationibus. Ratio eſt; quia cùm promiſſor non intendat per hunc hominem, ſuum conſenſum & obligationem in alterum dirigere, non poteſt alter acceptando, aliquid iuris acquirere. nam cui nihil validè offertur, nihil etiam poteſt validè acceptare. Cùm autem ipſe nuntium mittit, tunc in verbis nuntij ſuum conſenſum & obligationem ponit, vt per eum ad abſentem deferatur: & ſic dum abſens coram nuntio acceptat, duorum conſenſus concurrunt; quod ad rationem pacti eſt neceſſarium. vt dictum eſt dubit.3.cap.17.

Debet acceptare coram nuncio, ſi per nuntium offeratur.

43 Secundò, Si donatio per nuncium deferenda vel facienda eſt abſenti; requiritur vt hic eam coram nuntio acceptet: nec ſufficit eam acceptare coram aliis, vt ex multis Auctoribus oſtẽdit Sancius lib.1. de matrimonio diſp.7. n.35. Ratio eſt: quia alioquin duorum conſenſus non concurrunt, nec viciſſim innoteſcunt. Quam ob rem acceptatio debet exprimi illi qui eam offert, id eſt, ipſi promittenti, vel eius nuntio, qui eius locum ſupplet. Hoc ipſo enim, quo aliquis deſtinatur ad abſentem, vt offerat ei promiſſionem alterius, conſtituitur etiam ad recipiendam eius acceptationem; vel, ſi promiſſio ſit oneroſa, eius repromiſſionem.

Vnde ſequitur, Non videri veram ſententiam Syluestri v. Matrimonium 5. qu.12. & quorumdam aliorum, qui docent, quando matrimonium contrahitur per nuntium vel literas, ſufficere vt abſens exprimat conſenſum ſuum aliis. debet enim conſenſus abſentis exprimi illi qui eum petit, & qui ſub conditione illius ſibi rependendi, in alterum conſentit; niſi conſtet, aliam eſſe promittentis mentem. Quod addo: quia non eſt de eſſentia contractus, vt conſenſus abſentis, cum quo contrahis, tibi innotuerit. Si enim mens tua eſt, vt ſtatim contractus valeat poſito alterius conſenſu, etiam antequam tibi innoteſcat, ſtatim valebit. hoc tamen non præſumitur, niſi clare ſit expreſſum.

Si offeratur per litteras.

Si verò per litteras promiſſionẽ tuam abſenti obtuleris: vt acceptatio eius ſit valida, ita vt retrocedere nequeas, requiri, vt ea tibi viciſſim per literas, vel per nuntiũ ad te miſſum, innoteſcat. Ita Sancius ſupra. Probatur primò, Quia requiritur acceptatio exteriùs expreſſa, ita vt promiſſor eam poſſit intelligere. Deinde, quia alioquin non concurrunt conſenſus duorũ in vnum. Denique, quia antequam tibi innoteſcat cõſenſus alterius, poteſt ille ſuum conſenſum reuocare: ergo & tu potes tuum. quod maximè locum habet in promiſſionibus reſpectiuis, quæ requirunt repromiſſionem. hæ enim omnes hanc tacitam conditionem habent, Si is cui promittis, viciſſim repromittat, ſeſeque obliget: quod fit ſigno externo ad promiſſorem directo. In gratuitis tamen promiſſionibus vel donationibus, non puto neceſſarium vt litteræ acceptationis vel nũtius ad donatorem peruenerint: quia non tanti intereſt eum, qui gratis donat, ſcire ſuam donationem acceptari, quàm eum, qui ſub onere aliquid offert, & repromiſſionem expectat, nolle, alterum repromittere. cuius ſignum eſt, quòd donator non ſit multum de eo cognoſcendo ſolicitus. Secùs verò in eo, qui contractum oneroſum init. Deniq; qui gratis donat, non videtur beneficium ſuum ad hoc velle reſtringere, vt non habeat vim, niſi litteras de acceptatione acceperit: ſed potiùs cupit illud, ſimulatque debito modo acceptatũ fuerit, efficax eſſe.

Tertiò, Requiritur vt nũ reuoces donationem ante acceptationem, ſi enim reuoces, & nuntio, quem miſiſti, id innoteſcat, non poteſt quidquam efficere. L. Si verò.12.§. Si mandauero.ff. Mandati. *quia extinctum eſt mandatum*, vt ibidem dicitur; ac proinde omnis poteſtas inſinuandi, vel tradendi, ei adempta. Si autem non innoteſcat ante executionem, tunc diſtinguendum eſt: vel enim ille ſe habet ſolùm inſtar nuntij, referentis alterius donationem, aut rem tradentis; vel habet mandatum faciendi donationem. Si priore modo ſe habeat; facta reuocatione, nihil fit: quia deeſt omnino conſenſus ex parte donantis. ille enim nuntius ſolùm habet officium nuntiandi vel tradẽdi; non autem tribuendi aliquid iuris. Si ſecundo modo, valent eius acta, non quidem ad transferendum dominium; ſed ad tribuendum donatario ius ad rem, & donatori iniiciendam obligationem ad conſenſum. Colligitur L. Si mandaſſem.15.& L.26. Inter cauſas.ff. Mandati. Tenetur enim mandator ratum habere, quod ex vi mandati, bona fide, eius nomine geſtum eſt. Vide Gomezium tom.2.cap.4.num.3. 44

Si reuoces conſenſum, ante nuntio.

Petes, Verùm poſt mortem donatoris poſſit donatio validè acceptari?

An poſt mortem donatoris poſſit acceptari.

Reſp. Primò, Quando ipſa donatio ante mortem facta eſt ex parte donatoris, & miſſa epiſtola vel nuntius, qui illam abſenti inſinuet, vel rem tradat; ſi cõtingat donatorem mori ante inſinuationem, verius eſt illam nihilominùs validè acceptari poſſe. Ita docet Sancius lib.1. de matrimon. diſp 6.n.5. & Molina Iureconſultus lib.4. de primogen cap.5. num.77. Ratio eſt; quia donatio illa, ex parte donantis fuit valida, etſi reuocabilis; vt expreſsè habetur L. Nec ambigi 6.C de donat. & manet virtute impreſſa litteris vel nuntio, vt ad donatarium tranſeat. Vnde perſeuerat poſt mortem, ac proinde poteſt tunc acceptari. Confirmatur Primò, Quia donatio mortuo donatore non poteſt reuocari per heredem, etiamſi nondum ſit acceptata, vt paſſim docent DD. Couarr. lib.3. variar. c.14. n.17. Iulius Clarus §. Donatio, qu.13. in fine & alij. quod eſt ſignum, illam poſſe validè acceptari poſt mortem. quorſum enim adempta heredi poteſtas reuocandi, ſi non poteſt acceptari? Confirmatur Secundò, Quia donatio eſt gratia quædam: quando autem gratia facta eſt ex parte concedentis, poteſtas executoris non exſpirat morte concedentis, vt expreſsè dicitur 45

Si facta erat ex parte donatoris, poteſt acceptari.

cap. Si ſuper gratiam. 9. de offic. delegati, in 6. Contraria tamen ſententia eſt plurimorum Doctorum, vt oſtendit Sancius: quorum fundamentum eſt, quia mandatum morte mandantis ſoluitur. Verùm hic non eſt propriè mandatum donandi, ſed donatio ipſa, vt dictum eſt. Itaque illa ratio ad alium caſum pertinet. Vnde

46 Dico Secundò, Quando donatio ante mortem donatoris non eſt facta ex parte ipſius, ſed ſolùm mandata fieri; vt ſi miſit rem per nuntium vel procuratorem, cum mandato vt ſuo nomine det abſenti: tunc ſi antè quàm ille munere ſuo fungatur, contingat donatorem mori, non poteſt donatio validè acceptari, vnde res illa reſtituenda eſt heredibus donatoris. Ratio eſt, quia ante mortem donatio facta non fuit, ſed ſolum datum fuit mandatum donandi. mandatum autem, morte mandantis expirat, vt habetur d. L. 26. Inter cauſas. ff. Mandati. vnde procurator ille non poteſt donationem nomine ſui mandatoris facere; & ſi fecerit, erit nullius momenti: ac proinde etiam acceptatio. Hoc tamen intelligendum eſt, niſi mandatum fuerit in fauorem piæ cauſæ; quia iſtud morte mandantis non expirat, vt notat Molina ex Couarruuia lib. 1. variar. cap. 14. num. 16. vnde etiam poſt mortem eſt exequendum. cuius ratio eſt; quia quiſque præſumitur ita tacitè voluiſſe in vita, cùm opera pietatis tunc maximè homini ſint neceſſaria. Confirmatur ex L. Si pater. 4. ff. de manu. vind. vbi mandatum de manumittendo ſeruo non expirat morte mandantis, fauore libertatis: ergo multò magis idem dicendum fauore piæ cauſæ, & ſalutis animæ.

Si ſolùm ſit mandata, non poteſt.

Mandatum in fauorem piæ cauſæ.

Hinc ſequitur, Si culpa nuntij donatio non fuerit tempeſtiuè ante mortem donantis facta, ipſum teneri ad duplicem reſtitutionem: nam heredibus defuncti tenetur ratione rei, quæ tunc illorũ eſt; donatario ratione dãni, quod eius culpa contraxit, vt rectè notauit Molina diſp. 263. poſito enim tali mandato, tenebatur nuntius lege iuſtitiæ adhibere diligentiam, & mandatum ex mente mandantis in commodum donatarij implere.

Aduerte tamen, quoſdam ſentire, mandatum donandi non expirare morte donatoris, eò quòd ſit gratia quædam. ita Emanuel Sà v. Donatio, num. 21. & v. Mandatum, num. 2. quæ ſententia eſt probabilis: & iuxta illam non tenebitur nuntius ille heredibus, ſed ſoli donatario.

DVBITATIO VII.

Qui poßint promißionem vel donationem abſenti factam acceptare: ſiue, vt Iuriſperiti loquuntur, Qui poſſint pro abſente ſtipulari.

RESpondeo, Primò id poteſt omnis qui ab altero generalem vel ſpecialem habet commiſſionem.

47 Secũdo, Is qui eſt ſub alterius poteſtate, ita vt nõ ſit ſui iuris. vt filiusfamilias pro patre, ſeruus pro domino, Religioſus pro Prælato. Ratio eſt, quia cẽſetur vna perſona. non tamen famulus mercenarius pro ſuo domino, aut ſubditus pro Principe, quia ſunt ſui iuris. vnde Inſtit. de inutilibus ſtipulationibus. §. Si quis alij, dicitur, *Si quis alij, quàm ei cuius iuri ſubiectus ſit, ſtipuletur, nihil agit.*

Tertiò, Qui aliorum curam gerunt, vt tutor pro pupillo, curator pro furioſo. Item Princeps pro ſubdito: quia cùm hic alteri poſſit facultatem facere ſtipulãdi pro altero, multò magis ipſe eam habet. Item Notarius publicus: præſertim ſi de eo conficiat Inſtrumentum. de quo vide Couarruuiam lib. 1. variar. cap. 14. num. 11. & deinceps. Hoc tamen de Notario ſolùm in Iudicio locum habere, multis teſtimonijs oſtendit noſter Sancius lib. 1. diſput. 7. num. 11.

Quartò, Is, qui ex donatione vel promiſſione facta abſenti, commodum reportat, vel onere aliquo liberatur, vt patet §. Sed & ſi quis Inſtitut. de inutilibus ſtipulationibus: vt creditor pro debitore, ſocius pro ſocio, vxor pro marito: vel ſi pœna ſit adiecta in fauorem præſentis; de quo vide Couarru. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. num. 5.

Quintò, Quiuis priuatus poteſt ſtipulari & acquirere Eccleſiæ, pijſve cauſis, iuxta Gloſſam communiter receptam in cap. Quoties cordis. 1. q. 7. de quo Couarruuias ſuprà n. 14. Ad hos reduci poſſunt omnes, quos refert Gloſſa in §. Si quis alij. Inſtitut. ſuprà. Præter hos autem nemo poteſt Iure cõmuni validè pro abſente ſtipulari ſeu acceptare promiſſionem in fauorem abſentis factam, ita vt inde naſcatur aliqua ſtricta obligatio. Ratio eſt; tum quia Iura reſiſtunt tali ſtipulationi, eámque irritam reddunt, vt patet d. §. Si quis alij. & L. 126. Si ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. ff. de verb. oblig. Tum quia promiſſio facta alicui, cuius nihil intereſt eam impleri, cenſetur ſolùm verbis facta illi; reipſa autem ſolùm facta eſt tertio, in quem eſt exequenda. Nihilominùs ſecundùm communem vſum hominum, amicus pro amico ita ſtipulari ſolet, vt aliquam leuem obligationem pariat. Si tamen hæc iuramento confirmetur, non ſolùm in foro conſcientiæ obligat, ſed etiam in foro ciuili tribuit actionem, vt patet ex dictis dubit. 4. Secùs verò quando ſtipulatio nihil valet: quia iuramentum ſecundùm naturam actus, in quem cadit, accipiendum eſt. atqui actus habet tacitam conditionem, puta ſi validè acceptetur: ergo donec validè acceptatus fuerit, poterit reuocari, etiamſi iuramentum interceſſerit. vide ſuprà cap. 17. dubit. 7. num. 52. Circa prædicta 48

Notandum Primò, Vt is qui præſens eſt, poſſit pro abſente ſtipulari, (id eſt, promiſſionem in abſentis commodum petere, & validè acceptare) requiri vt verba obligationis dirigantur expreſſè vel implicitè ad præſentem. v. g. promitto tibi me daturum Petro 100. &c. Si enim dirigantur ad abſentem, is qui præſens eſt non poteſt promiſſionem acceptare, quia illi non fit. Ita docet Couarruuias ex communi ſententia Doctorum, in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. n. 13. vnde ſi dicas, Promitto Petro abſenti 100. nemo poteſt validè acceptare talem promiſſionem nomine Petri. Ratio eſt, quia vt fiat pactum, neceſſarius eſt conſenſus reciprocus duorum in idem, vt patet ex pacti definitione dub. 1. hic autem non eſt conſenſus reciprocus, quia non adeſt conſenſus eius, in quem tuus conſenſus & verba tuæ promiſſionis diriguntur. Itaque talis promiſſio ſemper poteſt reuocari, quandiu ab eo qui abſens eſt, acceptata non fuerit. 49

Verba promiſſionis ad præſentem dirigenda.

Dixi, *Expreſſè vel implicitè*, quia dupliciter verba

verba promiſſionis cenſentur ad præſentem dirigi. Primò, Quando exprimitur perſona præſens, vt Promitto tibi, &c. Secundò, Quando perſona, cui fit promiſſio, non exprimitur, quamuis ea, in cuius fauorem fit, exprimatur. vt ſi dicas, Promitto me daturum Petro 100. tunc enim implicitè cenſetur fieri præſenti: ſic enim vſus hominum conſueuit: & in dubio is ſenſus verbis contractus eſt tribuendus, qui faciat valere. L. Quoties in ſtipulat. 80. ff. de verb. oblig. quare ſi præſens acceptet, valet.

50 *Stipulator non poteſt eam condonare.*

Notandum Secundò, Eum, qui validè nomine alterius promiſſionem acceptauit, non poſſe eam condonare, quia iam tertio ex diſpoſitione legum eſt ius quæſitum, quo illum priuare non poteſt. obligatio tamen, qua obſtringitur promiſſor tertio, adhuc pendet, donec à tertio acceptata fuerit: vnde ante eius acceptationem non tenetur eam exequi. ratio eſt: quia præſens non acceptauit eã nomine ſuo, ſed nomine tertij, & ſub eius beneplacito: vnde ſi ille eam repudiet, tota eſt irrita; quamuis id in damnum præſentis verteret. ſecùs eſt, quando is qui acceptat promiſſionem pro tertio, viciſſim aliquid repromittit: tunc enim poteſt condonare promiſsionem in fauorem tertij factam. ratio eſt, quia poteſt ſeipſum obligatione ſoluere, conſentiente promiſſore, cui ſe obſtrinxit. Confirmatur ex reg. 35. ff. de reg. Iuris. *Nihil tam naturale eſt, quàm eo genere quidque diſſoluere, quo colligatum eſt*: itaque cùm hoc vinculum ortum ſit ex acceptatione ſtipulantis, poterit eiuſdem remiſsione diſſolui.

Dices, Hoc argumentũ videtur probare, etiam poſſe condonare, etſi nihil repromiſerit: quia iiſdem cauſis res diſſoluitur, quibus ab initio conſtitit. Nec obſtat, quòd tertio videatur ius acquiſitum, quia dici poteſt, ita eſſe acquiſitum, vt pendeat ex arbitrio ſtipulantis: ſicut quando ſtipulãs viciſsim aliquid repromiſit. Confirmatur, quia conſiſtendo intra limites legis naturæ poteſt remittere: atqui nullum eſt ius poſitiuum, quod ſciam, quod hanc remiſsionem irritam reddat: præſertim cùm verba promiſsionis nõ ad abſentem, ſed ad ſtipulantem directa fuerint. Denique ſtipulans non tenetur abſenti indicare ſe in fauorem ipſius ſtipulatum eſſe; præſertim quando ex officio vel mandato non tenebatur res ipſius curare: ac proinde inutilis ei erit illa ſtipulatio.

Ob has rationes illa ſententia non videtur improbabilis: eamque tenet collector Deciſionum Pedemontan. in 70. & fauent Auctores, qui tenent, donationem in fauorem abſentis factam & acceptatam, reuocari ex conſenſu donatarij poſſe. de quo vide Couarr. lib. 1. variar. cap. 14. n. 13. & infrà dub. 9. num. 64. & 65.

51 *Promiſſio onerosa facta abſenti.*

Notandum Tertiò, Ea, quæ diximus de acceptatione promiſsionis pro abſente, intelligenda eſſe tantùmmodò de promiſsione gratuita ſeu lucratiua. Si enim promiſsio ſit oneroſa, ſeu reſpectiua, (vt cùm promitto tibi me ducturum tuam filiam, ſi ipſa viciſsim velit promittere: me venditurum parenti tuo meam domum, ſi pro ea mille dare velit) nõ ſufficit vt tu pro abſente acceptes, ſed requiritur vt abſens eam acceptet, & repromittat. vnde ante eius repromiſsionem, quæ viciſsim priori promittenti nota ſit, ſemper reuocari poteſt. Ita Sancius ſuprà num. 12. Molina diſp. 264. & quidam Iuriſperiti. Probatur Primò, Quia ante vtriuſque partis obligationẽ non poteſt eſſe perfectus contractus: contractus enim reſpectiuus habet tacitam conditionem, Si alter repromittat: qua non impleta, poteſt reſilire: quia promiſsio non eſt plene acceptata. Secundò, quia abſens poteſt nolle acceptare cũ illo onere: ergo ſimiliter contrahens cum abſente, poteſt retrocedere. patet conſeq. quia contractus oneroſi non debent claudicare. Tertiò, Qui acceptat pro abſente, nõ poteſt acceptare, niſi quatenus ei poteſt eſſe commoda: ſed hæc nullo modo ſufficit; quia etiamſi fieret per ipſum abſentem, & coràm, non ſufficeret: debet enim ſimul adeſſe repromiſsio, vt ex vſu communi omnium gentium patet.

Dices, Omnis promiſsio ſeriò facta & acceptata ab eo cuius intereſt eam impleri, ſeruanda eſt lege naturæ, ſiue ſit abſoluta, ſiue cõditionata. ſi enim eſt conditionata, expectandus eſt euentus conditionis, vt mandetur executioni. Confirmatur Primò, Quia talis promiſsio facta præſenti in fauorem abſentis, eſt abſoluta promiſsio; cõditio autem, quæ additur vel ſubintelligitur, non afficit ipſam promiſsionem, ſed eius executionem: ergo hoc ipſo, quo acceptatur ab eo cui immediatè fit, obligat abſolutè: quamuis ad executionem non teneatur, niſi poſita conditione. Confirmatur Secundò, Quia qui tale quid promittit, ſimul cenſetur promittere ſe expectaturũ vt conſenſus alterius inquiri poſsit: alioquin videretur deluſoriè promittere præſenti.

Reſp. Si illa promiſsio eſt reſpectiua, poſtulãs repromiſsionem, poteſt reuocari ante repromiſſionem: neque huius conditionis euentus eſt expectandus lege iuſtitiæ, ſed ſolùm lege conſtantiæ, (ſi res intereà non mutentur) quæ tamen non obligat, niſi fortè ad veniale. Ad Primam confirmationem. Illa promiſſio non eſt abſoluta, quia promiſſor non intendit ſe obligare irreuocabiliter, niſi alter repromittat. Ad Secundam confirmationem Non promittit ſe expectaturum: alioquin præter promiſſionem reſpectiuam eſſet alia quæ ſit gratuita; quod eſt contra ſuppoſitum. agimus enim de eo caſu, in quo ſolùm eſt reſpectiua. neq; ideò eſt deluſoria promiſſio: quia ſeriò promiſit, neq; ab initio habebat in animo reuocare.

DVBITATIO VIII.

Quantum obliget promiſſio externa legitimè acceptata.

SVnt tres ſententiæ. Prima eſt Caietani infrà q. 113. art. 1. ſub finem, vbi docet, promiſſionem per ſe ſolùm obligare ſub peccato veniali; per accidens tamen, nempe ratione damni quod promiſſarius ea non impleta incurreret, poſſe obligare ſub mortali. Ratio ipſius eſt: quia ſolùm ex quadã honeſtate morali fidelitatis ſeu veritatis tenemur promiſſa implere. ſicut enim ex virtute veritatis tenemur dicere verum, & facere vt verba reſpondeant menti; ita ex eadem virtute obligamur, vt opera reſpondeant verbis. atqui veritatis virtus non obligat ſub peccato mortali: ergo, &c. Sed quidquid ſit de veritate huius ſententiæ, hoc fundamentum Caietani non eſt verum. Primò, Quia promittere, non tantùm eſt affirmare ſe daturum vel facturum, ſed vlteriùs eſt ſe 52

Sententia Caiet. ſolùm obligat ſub ven.

Refutatur fund. Caiet.

obligare alteri, & conſequenter ius illi tribuere ad exigendum vnde dici ſolet, *promiſſionem parere debitum.* Secundò, Quia inde ſequeretur, eum qui promittit, non magis obligari, quàm eum qui abſq; promiſſione affirmat ſe facturũ; quod conſtat eſſe falſum cõmuni hominum vſu & ſenſu. Hoc ſequi patet, quia qui tantum affirmat ſe facturum, tenetur ex virtute veritatis ſuum dictum verificare, ne lædat honeſtatem huius virtutis atqui ſecundùm Caietanum hæc eſt tota ratio, cur teneatur promittens: ergo non magis obligatur.

53 Vbi Aduerte, Virtutem *veritatis* nos obligare ad duo; nempe vt dicta noſtra conformemus menti, ne committamus mendacium: & vt facta conformemus dictis, ne dicamus falſum. vtrumque enim requiritur vt quis ſit verax in dictis. magis tamen obligat ad non mentiendum, quàm ad non dicendum materialiter falſum. Itaque ſi promiſſio ſolùm obligaret lege veritatis, minus peccatum eſſet violare promiſſum, quàm mentiri mendacio officioſo; (quod tamen manifeſtè falſum eſt) quia minus peccatum eſt non facere quod affirmaſti te facturum, quam mentiri. certum igitur videtur, promiſſionem non tantùm obligare ex virtute veritatis; (etſi hæc obligatio in ea inueniatur) ſed etiam ex peculiari ratione & virtute, quam *fidelitatem* & *fidem* promiſſorum vocamus.

Veritas obligat ad duo.

Alia tamen ratione hæc ſententia probari poteſt Primò, Quia liberalis promiſſio ſolùm obligat lege fidelitatis: ſed fidelitas non videtur obligare ſub peccato mortali, ſi alia incommoda abſint. violatio enim fidei, ſolùm continet quamdam deceptionem proximi abſque damno. Secundò, Quia homines parum ſolent æſtimare violationem talium promiſſorum, nec ideò ſolẽt haberi iniuſti, ſicut fures, aut qui debita iuſtitiæ non ſoluũt; ſed leues, inconſtantes, non ſatis fidi. Tertiò, Quia plerique promiſſores, ſi rogarentur an velint ſuam promiſſionẽ chirographo firmare, dicerent ſe nolle tam ſtrictè obligari.

54 Itaque hæc ſententia eſt probabilis: ſi tamen promiſſor non intendat amplius ſe obligare, quam ex fidelitate. eamque tenent multi docti viri, vt Henriquez de excommunicatione cap. 17. Franciſcus Garcia de contract. 1. p. cap. 3. Fumus verb. Perfidia, & ex parte Molina diſp. 362.

Eſt probabilis.

Secunda ſententia eſt, Obligationem promiſſionis pendere ex intentione promittentis. ſi enim promiſſor intendat ſe ſolum obligare ex honeſtate morali ſolùm tenebitur ſub peccato veniali. ſi verò intendat ſe obligare ſtrictè & ex iuſtitia, tunc tenebitur ſub peccato mortali. Ita Molina ſupra, eſtque probabilis, ſed non ſatis explicat vim promiſſionis, quantum ipſa per ſe, præciſa intentione extrinſeca, obliget.

55 Tertia ſententia eſt communior DD. Promiſſionem, ſi materia notabilis ſit, obligare ſub peccato mortali. Pro qua

Dico Primò, Omnis promiſſio ſeriò facta animo promittendi, in re magni momenti, vbi acceptata fuerit, obligat ſub peccato mortali ad ſui implendum Tenet Nauar. cap. 18. n. 6. Sotus l. 7. q. 2. art. 1. ad 1. Richardus in 4. d. 38. circa tertium principal. q. 3. Antoninus 2. p. tit. 10. cap. 1. §. 4. vbi fusè agit de hac re, & videtur eſſe communis Canoniſtarum. vide Couarruu. in cap. Quamuis pactum. §. 4. vbi citat multos.

Obligare ſub p. m.

Probatur Primò, Quia omnis promiſſio, ſi fiat per formulam ſtipulationis, tribuit actionem in foro externo, & promiſſor cogitur eam implere, vt omnes DD. tradũt: ergo inducit ſtrictam obligationem nempe lege Iuſtitiæ, vel virtutis Iuſtitiæ valde affinis, quæ proinde Iuſtitia dici poſſit.

Dices, Hinc ſolùm ſequi, promiſſionem inducere talem obligationem, ſi fiat interueniente formula ſtipulationis, non autem ſi fiat ſimpliciter.

Reſp. Formula ſtipulationis non reddit promiſſionem firmiorem in foro conſcientiæ, ſed ſolum in foro externo: quia præſumitur maiore cum deliberatione facta, quando hæc interuenit. Deinde etſi Iure Digeſtorum, requiſita fuerit ſtipulatio, vt promiſſio ſimplex tribueret actionem in foro externo; tamen Iure Codicis non videtur requiri: vt colligi poteſt ex L. 1. Si quis argentum. C. de donationibus. Adde, quidquid ſit de Iure ciuili, tamen Iure Canonico conceditur actio ex promiſſione acceptata, etiamſi formula ſtipulationis non interuenerit. vt patet ex c. 1. de pactis. eſtque communis ſententia Doctorum, teſte Gomezio tom. 2. c. 9. n. 2. & Couarr. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. n. 24. & 25. Nec refert quòd Ius Canonicum requirat expreſſionem cauſæ, quia dum cauſam non exprimis cur promittas, videris per errorem promittere: quæ tamen præſumptio ceſſat in foro conſcientiæ. vide Silueſtrum v. Pactum, num. 3.

Iure Can. datur actio ex Promiſſ.

Probatur Secundò, Promiſſio oneroſa acceptata obligat lege Iuſtitiæ, vt omnes fatentur: ergo etiam gratuita. conſequentia probatur: quia etſi in oneroſa ſit perfectior obligatio, eò quòd pro obligatione rependatur æqualis obligãtio: tamen hoc non facit obligationem promittentis eſſe alterius generis, aut non pertinere etiam ſuo modo ad virtutem Iuſtitiæ.

Dices, Qui facit promiſſionem gratuitam, non videtur ſe tam ſtrictè velle obligare, ſed ſolùm ex virtute fidei, ita vt ſi non ſeruet, faciat cõtra fidem ſeu fidelitatem, non tamen contra Iuſtitiam.

Reſp. Virtutem fidei eſſe eam, qua quis ſeruat promiſſum, quia promiſit, & ſe verbis obſtrinxit. vnde quantum obliget promiſſio, non eſt ſpectandum ex virtute fidei; ſed contra, quantum fides obliget, diiudicandum eſt ex natura promiſſionis: atqui promiſſio ex natura ſua obligat ſupra ſimplicem aſſertionem, vt oſtenſum eſt: ergo fides, cuius eſt implere promiſſum, obligat pluſquam virtus veritatis, cuius eſt verificare aſſertum neque intelligi poteſt, quæ ſit hæc maior obligatio niſi ſit Iuſtitiæ, vel virtutis Iuſtitiæ valdè affinis.

Fides.

Tertiò probatur, Quia promiſſione datur ius ad rem, quod etiam ad heredes promiſſarij trãſit: ſicut & obligatio promiſſoris ad ipſius heredes tranſit: atqui huiuſmodi Iuri reſpondet obligatio Iuſtitiæ. Confirmatur: quia promiſſarius dicit ſibi rem deberi: poteſtq́; eam debitum exigere, vel condonare; quod ſignum eſt eſſe debitum Iuſtitiæ, vel virtutis affinis.

Promiſſione datur ius ad rem.

Quartò, Omnis obligatio contractuũ eſt obligatio Iuſtitiæ, & non oritur niſi promiſſione: ergo promiſſio inducit obligationem Iuſtitiæ.

Quintò, Quia homines queri ſolent, iniuriam ſibi fieri, ſi promiſſio violetur. ergo fit contra obligationem Iuſtitiæ.

Sextò, Homines non ſolent acquieſcere ſimplici aſſertioni, ſed ſolent exigere promiſſionem,

quaſi

quaſi tunc demum ſint ſecuri: ſentiunt ergo inducere obligationem iuſtitiæ.

Septimò, Quia Cicero lib.1.Offic.dicit: *Fundamentum iuſtitiæ eſt fides, id eſt, dictorum conuentorúmque conſtantia & veritas.* Vocat *fidem, iuſtitiæ fundamentum*; quia eſt cauſa operum iuſtorum, ſeu cur impleantur promiſſa & ſeruentur contractus. nam *fides* nihil eſt aliud, quàm affectus voluntatis, inclinans ad ſeruanda promiſſa, non tantùm gratuita, ſed etiam oneroſa; idque non tantùm ad verificandum quod dictum eſt, ſed propter ad ſatisfaciendum obligationi, quæ ex promiſſione eſt orta. vnde videtur eſſe pars iuſtitiæ.

Petes, Quanti momenti debet eſſe res promiſſa, vt violatio promiſſionis cenſeatur eſſe mortifera?

Quanti res promiſſa eſſe debeat.

56 Reſp. Nauarrus cap.18.num.6.inſinuat ſufficere, vt res ſit notabilis. rem autem *notabilem* explicat eſſe eam, quæ in furto notabilis cenſetur. Sed certum eſt, in promiſſione longè maiorem ſequiri; vt docet Lopez lib.2.de contract cap.vltimo, & Ioannes Penna, quem ibidem adducit. vnde ſi furtum vnius aurei eſt peccatum mortale; requirũtur plures aurei, vt promiſſio ſub mortali obliget. Ratio eſt, quia promiſſum longè imperfectiore modo eſt debitum. nam per promiſſionem ſolùm datur ius ad rem; & multis modis poteſt reuocari, vel impediri. Deinde cenſetur maior iniuria, ſi vnum aureum ſurripias, vel ex contractu oneroſo debitum non ſoluas, quàm ſi quatuor vel quinque ex liberali promiſſione debitos non ſoluas.

De virtute fidei.

57 Dices, Debitum ex iuſtitia, & debitum ex fidelitate diſtinguũtur: atqui obligatio promiſsionis eſt fidelitatis: ergo non eſt iuſtitiæ maior patet ex communi modo loquendi DD. qui ſolent dicere, deberi quippiam ex fidelitate, non ex iuſtitia. Sic œconomus, & omnis qui officium aliquod nomine alterius adminiſtrat, dicitur ad quædam teneri ex fidelitate, & non ex iuſtitia.

Debitum fidelitatis & iuſtitiæ.

Reſp. Si nomen *iuſtitiæ* omnino ſtrictè ſumatur, videtur debitum fidelitatis à debito iuſtitiæ, & fidelitas à iuſtitia diſtingui. Debitum enim fidelitatis, quod ex liberali promiſsione oritur, eſt multò imperfectius, quàm id quod debetur lege iuſtitiæ, ratione contractus, vel damni dati. Primò, Quia promiſsio ſolum tribuit ius ad rē, & remotum. Secundò, Multis modis poteſt reuocari. Tertiò, Quia pendet ex liberalitate promittentis; non enim rependitur æquiualens. Quartò, Non ita adſtringit, vt ſi violes, tenearis ad compenſationem lucri ceſſantis. nemo enim ſua liberali promiſsione cenſetur ſe ad hoc velle obligare, niſi id exprimatur. Quintò, Quia non neceſſariò reſpicit eum qui eſt ſui iuris, vt patet in promiſsione domini ad ſeruum, patris ad filium, & Dei ad hominem. Denique quia promiſsio non impedit, quo minùs res dicatur poſteà gratis dari. debitum autem *perfectæ iuſtitiæ* longè maius eſt; & ſi non ſoluatur, obligat ad lucrum ceſſans refundendum: & ſolùm eſt ad eum qui eſt ſui iuris, & omnino diſtinctus; & impedit donationem gratuitam. Itaque hæc debita ſunt diſtincta. Vnde cùm virtus *fides* ſeu fidelitas reſpiciat ſolum debitum promiſsionis; iuſtitia autem debitum perfectum, (reſtituit enim cuique quod ei perfecto iure debetur; vt ſi damnum datum, ſi contractus initus, ſi res aliena ablata) ſequitur has quoque virtutes diſtinctas eſſe, quamuis ſi *iuſtitia* non tam arctè ſumatur, etiam *fidelitatem* ſub ſe comprehendat. & ſic fidelitas nihil erit aliud, quam iuſtitia inadæquatè concepta; nempe quatenus reddit cuique ius ſuum ex promiſsione debitum. & hoc modo debitum promiſsionis à multis DD. dicitur debitum iuſtitiæ. Verùm meliùs dicitur hæc diſtingui ſicut diximus.

Hinc patet Primò, Qua ratione œconomus teneatur ex *fidelitate* in cõtractibus & negotiis gerendis ſpectare maxima commoda ſui domini, & non ex iuſtitia: quia etſi ad hoc principaliter ex officio ſuo non teneatur, tenetur tamen ſecundariò ex tacita quadam promiſsione, qua dum officium ſuſcepit, cenſetur ſe adſtringere ad curandam ſummam vtilitatem domini, quantum commode ſeu communi diligentia poterit. de quo plura infra cap. 32.

Oeconomus.

Patet Secundò, Deum, etſi ex ſua promiſsione debeat pœnitentibus ignoſcere, nõ tamen teneri ex iuſtitia, ſed ſolùm ex fidelitate: tum quia promiſsioni ſatisfacit fidelitas propriè, non iuſtitia ſtrictè accepta: tum quia Deus non poteſt creaturæ lege perfectæ iuſtitiæ obſtringi: eo quòd ſemper ſit in eius dominio, multò magis quàm ſeruus in poteſtate domini.

Deus non tenetur ex iuſtitia propriè.

Dico ſecundò, Si quis vtatur verbis promiſſoriis, non quidē animo ſeriò promittendi, ſed tantùm ad ſignificandum firmũ propoſitum, vel ad firmiùs aſſeuerandum, vt ei credatur, non obligabitur ſub peccato mortali ad implēdum quod ita promiſit, niſi ratione dãni inde ſecuti. Probatur: quia talis nõ obligatur niſi lege veritatis, qua tenetur dicta ſua efficere vera, & cauere ne dixerit falſum: atqui ad hoc non obligatur ſub peccato mortali, vt rectè Caietan. docet. Hoc modo multorum promiſsiones, qui leuiter ſolēt multa promittere, ſunt intelligendæ: non enim mens illorũ eſt ſeriò ſe obligare, aut ius aliis tribuere exigendi, ſed dumtaxat firmiter aſſerere. Idem de illis, qui non intendunt ſe obligare abſolutè, ſed cum cõditione circa executionem, v.g. niſi fuerit incõmmodum aliquod, vel niſi aliud melius occurrerit. Si tamen promiſſarius putaret alterum 58
ſeriò promiſiſſe, & inde poſteà cõtingeret illum damno affici, (vt quia non poteſt ſoluere ad diem condictum) promiſſor tenetur implere ſub peccato mortali: quia illo modo promittendi illum decepit, eáque deceptio eſt cauſa ſine qua non, dãni ſecuti. quod vt euitetur, debet promiſſum præſtare. Pari modo ſi promiſsio facta ſit in modũ contractus oneroſi, & altera pars impleuerit onus ſeu cõditionem impoſitam, tenetur implere promiſſum, etiamſi animo non ſe obligãdi, ſed decipiēdi promiſerit. Ratio eſt, quia tenetur euitare dãnum promiſſarij, & grauem deceptionē, cui cauſam dedit fictè promittēdo. Deinde, quia in contractibus huiuſmodi, ex iuſtitia tenebatur internum conſenſum adhibere, alioquin decipit alterum, & non rependit æquale. Adde, nullam fore fidem contractuum inter homines, ſi hac ratione ſe poſſent expedire, dicendo ſe fictè promiſiſſe. Si tamen res adhuc ſit integra, & nihil incõmodi timeatur, non videtur peccatũ mortale non ſeruare tale promiſſum, vt docet Silueſter v. Pactum. n.4. (quamuis potuerit eſſe peccatum mortiferum in promittendo, propter animum decipiendi) vt ſi quis animo decipiēdi promiſerit puellæ nuptias:

59 (margin, beside "occurrerit. Si tamen promiſſarius")

60 (margin, beside "re. Pari modo ſi promiſsio")

Si altera pars contractum impleuit.

61 (margin, beside "ſe poſſent expedire")

Ficta promiſſio.

quia

quia reuerà nihil promiſit, ſed ſimulauit ſe promittere, ex qua ſimulatione nihil incōmodi puellæ obuenit. quòd ſi talis à Iudice rogetur an promiſerit, poterit negare etiam cum iuramēto, quia re verà non promiſit. quòd ſi per ſententiam Iudicis iubeatur promiſſum implere, debet parere; ſi non parendo timeretur ſcandalum: alioquin non tenebitur. quare poteſt vertere ſolum, ne cogatur ſententiæ in falſa præſumptione fundatæ morem gerere, vt io ſimili docet Sotus lib.7.quæſt.1.a.2.

DVBITATIO IX.

Vtrùm promiſſioni vel donationi iam acceptatæ poſſit apponi aliquod onus, vel impoſitum tolli.

62 DIco Primò, Ante acceptationem promiſſionis vel donationis, poteſt onus imponi. vt ſi dem tibi domum vel agrum ſine onere, priuſquam acceptes, poſſum imponere onus, vt mihi vel alteri tenearis inde ſoluere aliquam penſiunculam annuam, vel poſt certum tempus reſtituere. ratio eſt, quia poteſt tota reuocari: ergo multò magis onus imponi.

63 Dico Secundò, Poſt acceptationem non poteſt vllum onus imponi abſque cōſenſu promiſſarij. Ita Couarruuias lib.1.variar.c.14. n. 5. ratio eſt; quia iam conſecutus eſt ius ad rem ſine onere, ac proinde ſine onere eſt ei debita. habetur expreſsè L. Perfecta.4.C.de donat.quæ ſub modo. *Perfecta donatio conditiones poſtea non capit.*

64 Dico Tertiò. Si acceptes donationem cum onere in fauorem tertij appoſito, ille tertius hoc ipſo acquirit ius vt illud onus ei præſtes. quod ius tranſit ad ipſius heredes: eſt tamen hoc ius reuocabile à donatore vſque ad tempus, quo onus eſt implendum, niſi fuerit à tertio acceptatum. Ita docet Couarruuias num. 3. & 11. Iulius Clarus §. Donatio, q.13.n.5. Prior pars colligitur apertè ex L. Quoties. 3. C. de donat. quæ ſub modo. Altera colligitur ex L. Eum qui.4.ff. Qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt. vbi ſignificatur à contrario ſenſu, in poteſtate venditoris, qui grauamen in fauorem tertij appoſuit, eſſe, illud reuocare ante tempus quo erat implendum. Idem colligitur ex L. 1. & vltima, C. Si mancipium ita fuerit alienatum, &c.

Onus impoſitum in fauorem tertij.

65 Sed dubium eſt, Vtrùm ſit reuocabile à donatore, poſtquam tempus aduenit. v.g. dedi tibi domum eum onere vt poſt quinquennium ea cedas Petro: tranſactum eſt quinquennium; nondum ceſſiſti, nec Petro quidquam ſignificatum: vtrùm poſſim te hoc onere liberare, vel domum meam repetere, vt mihi ſeruem.

Reſp & dico Quartò, Etſi probabile valdè ſit, tunc non poſſe ampliùs reuocari; tamen contrarium quoq; eſt probabile, nempe poſſe reuocari à donatore, donec ipſe vel alius nomine ipſius acceptauerit quod in ipſius fauorē eſt conſtitutum, vel donec cœperit impleri. Priorem partem tenet Clarus n.5. multiq; alij, quos ipſe refert. & videtur colligi ex d.L. Quoties. 3.C. De donationibus quæ ſub modo, vbi corrigitur Ius vetus, quo poſt tempus elapſum, ſi onus appoſitum in fauorē tertij non erat pręſtitū à donatario, concedebatur vt à donatore & ab heredibus eius poſſet reuocari.

Poteſt onus illud tolli ante acceptationem tertij.

Alteram partem tenet Couarruuias num. 13. & Bartol. in L. Qui Romæ. 122.§. Flauius. num.1. ff. de verborum obligationibus. ratio eſt, quia donatio ante acceptationem non eſt valida: ergo cùm tertius ille non acceptauerit eam per ſe vel alium, poterit reuocari. Nec obſtat d.L. Quoties: quia ad eius interpretationem ſatis eſt vt heredes donatoris non poſſint eam reuocare, & vt illi tertio competat actio in donatarium, volente donatore: non autem donatore nolente & reuocante onus impoſitum. 66

Aduerte tamē, ſi tertius ille, in cuius fauorem onus impoſitum eſt donationi, ſit ciuitas vel cauſa pia, ſtatim atque fuerit acceptata à donatario, acquirit ius irreuocabile ad actionem in rem: vt patet ex L. Vt inter. 23. C. de ſacroſanctis Eccleſiis. & docet Couarruuias num.14. 67

Ciuitas. Cauſa pia.

Dixi, *Poſſe reuocare à donatore*; quia ipſius heredes non poſſunt reuocare onus impoſitū, etiamſi nondum ſit impletum, nec tempus implendi aduenerit. vt patet ex d.L. Quoties, & docet Couarruuias num.17. eſtque ſententia communis. Ratio eſt, quia eius eſt reuocare, qui donationem liberè fecit. vnde mortuo donatore, onus illud fit irreuocabile. Similiter fit irreuocabile, quando cœperit impleri; quia tunc cenſetur ille tertius acceptaſſe. qui enim rem donatam acceptat, ſatis acceptat ipſam donationem. 68

DVBITATIO X.

Quibus euentis promiſſio acceptata & ante à valida deſinat obligare.

QVidam dicunt, eam deſinere obligare, quando ita mutatur ſtatus rerum vel perſonarū, vt ſi promiſſor hanc mutationem præcogitaſſet, noluiſſet promittere vel donare. Ita Nauar. c. 18. num.7. & quidam alij. quæ regula in multis caſibus eſt idonea; præſertim quando promiſsio vel donatio facta eſt homini. In quibuſdam tamen factis Deo, habet difficultatem. multi enim vouent caſtitatem vel Religionis ingreſſum, non præcogitantes difficultates obuenturas, quas ſi præuidiſſent, noluiſſent promittere, vt ipſimet teſtantur: tamen omnium iudicio manent obligati; nam debebant hæc omnia præcogitare, & iuxta monitum Saluatoris, ſedere & computare ſumptus, qui ad turrim euangelicam extruendā ſunt neceſſarij. vnde ſi non fecerint, ſibi imputent, reuerentia enim diuinæ Maieſtati debita poſtulat, vt promiſsio impleatur ſecundùm eum ſenſum, eámque mentem, quam promiſſor reipſa habuit explicitè vel implicitè, dum promitteret; non autem ſecundùm eam quam habuiſſet, ſi hæc vel illa præſciuiſſet. Id tamen in promiſsionibus homini factis non eſt neceſſarium, quia hæ faciliùs reuocantur. vide infrà c.40.dub.2. 69

Promiſſio facta Deo.

Reſp. igitur, Faciliori modo hanc rem explicari poſſe, ſi dicamus promiſsionē deſinere obligare, Primò, Si res promiſſa fiat illicita, vel inutilis, vel impoſsibilis. Ita Caietanus q.113.art.5.ſub finem, & alij Doctores communiter. 70

Quibus euentis deſinat obligare.

Secundò, Si ſtatus rerum vel perſonarum ita mutetur, vt promiſſor ſecundùm iudicium prudentum non videatur illum euentū voluiſſe comprehendere: quod ex conditione rei promiſſæ, 71

promiſ

promiſſionis, & promiſſarij diſpoſitione, ceteriſque circumſtantiis iudicandum eſt, vt recte Caietan. ſuprà. Ratio eſt; quia promiſſio non habet vim niſi ex voluntate & intentione promittētis, quam expreſsè vel implicitè habet dum promittit: ergo vltra hanc intentionē expreſſam vel prudenter interpretatam, non poteſt obligare. Confirmatur, quia lex, quæ abſolutè lata eſt, non obligat in illis caſibus, quos legiſlator expreſsè vel interpretatiue voluit exceptos: atqui promiſſio eſt lex quædam particularis, quam ſibi quis ſpōte imponit: ergo non obligabit in illis caſibus, quos expreſsè vel tacitè ex prudentum interpretatione cenſetur excepiſſe: vt ſi promiſiſti operam tuam alteri certo tempore; & filius tuus in morbum incidat, vt non poſſis eum deſerere, non teneris præſtare promiſſum: vt inquit Caietanus. Si

72 *Sponſalia.* puellæ promiſiſti nuptias, putans eſſe virginem, alioquin non promiſſurus, & poſtea conſtet non fuiſſe virginem; non teneris eam ducere, quia ſecundùm affectum & intētionem, quam habebas promittendo, non cenſeris te voluiſſe obligare ad implendam promiſſionem, ſi talem defectum in

73 ea deprehenderes. Nec refert, etiamſi iuramento promiſſionem confirmaueris; quia iuramentum nō dat vim promiſſioni, niſi ſecundùm eam mentem, qua ipſa cēſetur facta. vnde ſi promiſſio habet tacitam conditionem ſiue ex Iuris interpretatione aut diſpoſitione, ſiue ex mente promittentis, iuramentum accedens non tollit eam cōditionem, ſed ſolùm ſecundùm eam confirmat promiſſionem. vide infrà cap 42. dub 4. Nec obſtat cap. Quemadmodum, de iureiurando; vbi dicitur, *Qui iurauit ſe ducturum aliquam in vxorem, non poſſe eipoſteà obiicere fornicationem præcedentem:* quia intelligitur de fornicatione ſibi nota, vt colligitur ex Gloſſa, §. Præcedentem.

74 *Sæpè non obligatio promiſſionis.* Aduertendum eſt, Eum, qui tempore conſtituto non impleuit promiſſum, cùm facile poſſet, non ſolui obligatione, ſi poſteà incidat in paupertatem ſed obligationem pro eo tempore ſopiri: vnde cùm fuerit ſoluendo, tenebitur implere promiſſum. Ratio eſt, quia iam non eſt tantùm debitor ex promiſſione, ſed ex delicto. eò quòd fuerit in mora; per quam moram fuit promiſſario cauſa damni. itaq; ratione damni, ex mora prouenienti, tenetur. in quo damno cōtinetur & id quod promiſſum eſt, & ſi quid occaſione promiſſionis non impletæ præterea incommodi incurrit.

75 *Compenſatio in promiſſis.* Tertiò. Deſinit obligare, vel potiùs conſopitur, quando duo viciſſim ſibi aliquid promiſerunt, & alter non vult implere promiſſum: tunc enim alter non tenetur, ſed poteſt vti compēſatione. Nauarrus c. 11. n. 7. citato, putat id ſolùm eſſe cōceſſum, quando poſterior promiſſio facta eſt intuitu prioris, veluti in remunerationem: tūc enim ſi is qui prior promiſit non impleat, alterum non teneri: non autem quando ſecunda promiſsio alio fine eſt facta. Sed verius eſt, ſiue hoc reſpectu, ſiue alio facta ſit ſecunda promiſsio: ſi prior non impleat alterum non teneri. Primò, Quia hæc iura & debita ſunt eiuſdē rationis: ergo in illis poteſt fieri compenſatio. Secundò, Quia ſecundus promiſſor non cenſetur ſe voluiſſe obligare ad præſtandum promiſſum, eo euentu quo contingeret promiſſorem, qui prior promiſerat, fieri ingratum & fidem violare, hęc tamen ingratitudo non eſt ſufficiens ad reuocandam donationem iam completam, etiamſi id quidam affirment, de quo 76
infrà dubit. 14. quamuis donator poſsit vti compenſatione occulta, tantumdem ſubtrahendo, quantum ille promiſerat, ſi alia via rem promiſſam conſequi nequit.

Quartò, Quando aliquid promiſſum eſt ob cauſam, quæ non ſubeſt: vt ſi promiſeris, quòd putes te accepiſſe ab ipſo aliquod beneficium, cùm non acceperis: tūc enim non teneris implere: quia eſt error circa cauſam principalem. vide infrà cap, 40. dub. 2.

DVBITATIO XI.

Quinam poſſint donare, qui non?

RESpondeo, Eos ſolos donare liberè poſſe, qui 77
habēt dominium & adminiſtrationem, cum facultate alienandi. Qui tantùm habent dominium, non poſſunt donare: quia donatio pertinet ad regimen & diſpoſitionem bonorum. Qui tantùm adminiſtrationem, non poſſunt, niſi ſecundùm mentem domini, vel in eius commodum. Qui carent facultate alienandi, non poſſunt, niſi prout Ius vel Superior id eis permittunt.

Primò igitur, Donare non poteſt is, qui caret rationis vſu ad id ſufficiente: qui talis eſſe debēt, qualis in contractibus, & votis.

Secundò, *Prodigus*, qui à Magiſtratu poſitus eſt ſub curatore: quia adēpta eſt ei adminiſtratio. vnde qui aliquid à tali acceperit, tenetur reſtituere.

Tertiò, *Impubes*; talis eſt maſculus, qui nondum 78
expleuit annum 14. & femina, quæ nondum 12. vt patet L. finali. C. Quādo tutores vel curatores eſſe deſinant, eſtque communis ſententia Doctorum hunc donare non poſſe. colligunt id ex L. finali, C. de teſtamento militis, vbi tribuno impuberi denegatur poteſtas teſtandi, etiam de bonis caſtrenſibus: *eo quod ſtabilem mentem nondum ſit* 79
adeptus, quæ ratio etiam locum habere videtur in donationibus. ex illa tamen lege non videtur prohiberi donare ad cauſas pias. ſed ſolùm extraneis. idem colligitur L. 2. ff. de pollicit.

Quartò, *Filiusfamilias*, etiamſi pubes ſit, non 80
poteſt donare ſine conſenſu expreſſo vel tacito patris, niſi habeat bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia. iuxta ea quæ dicta ſunt cap. 4. dub. 3. & cap. 12. dubit. 13. Si tamen de his bonis donauerit profusè, ita vt ſentiat damnum notabile, poteſt petere reſtitutionem in integrum: vt dictum eſt capite 17. dubit. 9.

Quintò, *Minor 25. annis*, ſi curatori ſubſit, do- 81
nare nequit de bonis ſuis, quæ neque caſtrenſia, neque quaſi caſtrenſia ſunt, abſque conſenſu expreſſo vel tacito, vel debito ſui curatoris. cēſetur autem conſenſus eius tacitus vel certè debitus, vt poſsit donare & expendere pro ſua conditione & facultate, prout aliis paris conditionis paſsim permitti ſolet: qua in re ſpectandus eſt natalium ſplendor, magnitudo patrimonij, cauſa donandi, & mos receptus, vt rectè Sarmiento 1. parte de redditibus. cap. 2. num. 5. Si profusè donet vel ex- *Profuſa donatio minorum.*
pendat, peccat: quia contra præſcriptum eius, cui tenetur obedire. Rarò tamen ob hāc cauſam erit peccatum mortale: quia nemini fit iniuria. Vnde illi, quibus donatio eſt facta, non videntur teneri ad reſtitutionem, donec donatum, à curatore repetatur, vel ipſe donatus petat reſtitutionem in

inte

integ. um, vt docet Molina diſp.224.261.& 277.

Sextò. *Vxor* non poteſt donare abſq; conſenſu mariti niſi prout explicatum eſt cap.12. dub.14.

82 Septimò. *Eccleſiaſtici* non poſſunt de iis,quæ ex fructibus beneficiorum decenti ſuſtentationi ſuperſunt, donare ad vſus profanos.alioquin peccant mortifere, ſi ſumma eſt magna: niſi fortè id faciant cum animo ex aliis, quorum liberam habent diſpoſitionẽ,tantundẽ in cauſas pias refundendi. Eſt communis ſententia DD. vt oſtenſum eſt c.4. dub. 6 qui tamen acceperint, non tenentur ad reſtitutionem, iuxta probabilem multorum DD.ſententiam.quamuis contrarium quoq; non minùs videatur probabile,vt ibidẽ dictum.

83 *Regulares.* Octauò,*Superiores Regularium* non poſſunt donare ad vſus profanos (v.g. ad locupletandos ſuos conſanguineos;) & qui acceperint,tenentur ad reſtitutionem.Ratio eſt;quia non ſunt domini bonorum Monaſterij, ſed tantùm adminiſtratores: ergo non poſſunt ea conferre quibus voluerint:ſed tenentur in illis tractãdis leges boni adminiſtratoris & œconomi ſeruare, & ſecundùm præſcriptum & intẽtionem Eccleſiæ impendere. Confirmatur, quia Conuentus, qui eſt dominus illorum bonorum,nõ conſentit in tales donationes; imò nec poteſt conſentire, eò quòd per Canones hæc poteſtas ſit illi adempta, qui non per-

84 mittunt donationes,niſi ad pias cauſas.etſi enim Conuẽtus habeat dominium illorum bonorum; tamen hoc dominium per votum in paupertatis & Eccleſiæ conſtitutiones eſt reſtrictum & limitatum ad pios vſus:& ſubeſt diſpoſitioni Summi Pontificis, qui eſt ſupremus illorum bonorum adminiſtrator. Vnde Prælati Regularium,qui ſolùm ſunt adminiſtratores ſubordinati, non poſſunt ab eo præſcripto recedere. Vide Conſtitutionem Clementis VIII. contra profanas Regularium largitiones editam: & Nauarrum comment.2.de Regular.n.9.& ſequentibus.

85 Nonò Subditi Regulares non poſſunt donare, ne quidem ad cauſas pias, niſi ex cõſenſu Prælatorum expreſſo vel tacito. vnde qui verſantur extra Monaſterium in ſtudiis, poſſunt facere eleemoſynas, aliáſque expenſas minutas, quas vſus receptus habet: quia cenſetur Superioris adeſſe conſenſus,niſi conſtet de contrario;nullo tamen *A rebus illicitis.* modo ad res illicitas,v.g ad turpes voluptates.& quod hoc modo acceptum fuerit, eſt reſtituendum: quia non potuit transferri ob eam cauſam dominium:nec valet ad hoc conſenſus Superioris.vide Sylueſt Religio. 6. q. 7. dicto 2. & ſuprà cap.4.dub.5.& infra cap.41.dub.9.

DVBITATIO XII.

Vtrùm donatio inter coniuges,& inter liberos & parentes ſit valida.

86 *Donationes inter coniuges ſunt inualidæ.* Dico Primò,Donationes coniugum inter ſe, Iure communi ſunt inualidæ,ita vt ad arbitrium donantis ſint reuocabiles,exceptis quibuſdam caſibus.eſt communis ſentẽtia DD.ex L. 32. Cùm hic ſtatus.ff. de donat. inter virum & vxorem,& cap.fin.eodẽ tit. Hoc autem ideò Iure ſtatutum eſt,ne coniuges mutuo amore ſe bonis ſuis ſpoliarent. Itaq; etiamſi maritus aliquid dederit vxori,poteſt tamen illud vendere, & pretium in commune conferre;per hoc enim tacitè donatio reuocata cenſetur. Alij contractus inter coniuges valent, vt venditio,mutuum, permutatio.L.5 Si ſponſus.ff. de donat.inter vir.& vxor.

Notandum tamẽ eſt Primò, Donationes duobus modis confirmari, Primò, Morte donantis, 87 *Confirmatur dupliciter.* modò hæc præcedat mortem donatarij;ſicut legatum & donatum cauſa mortis confirmatur morte,vt patet ex d.L.Cùm hic ſtatus,vt tamen morte cõfirmetur,requiritur vt res ante mortem fuerit aliquo modo tradita, ita vt donatarius eius poſſeſſionem aliqua ratione acceperit, vt docet Couarruuias Rubr.de teſtamentis p.3.num.3.& Gomezius tom.2.c 4 n. 23 ſecuta autem morte, retrotrahitur confirmatio vſque ad tempus traditionis, ita vt omnes fructus ab illo tẽpore collecti cedant donatario.vt ibidem docet num.7.& Iulius Clarus lib 4.§.Donatio q.9.n.7.

Dixi,*Si mors donatoris præcedat*:nam ſi mors donatarij præcedat,irrita erit donatio, vt patet ex d. L.Cùm hic ſtatus.ff.ſupra.

Secundò, Confirmatur iuramento, vt ſi coniunx iuret ſe eam non reuocaturum. vt patet ex dictis ſupra dub.4.& c.17.dub 7. 88

Notandum Secundò,Eſſe quoſdam caſus,quibus hæc donatio ſtatim valet, neque expectanda eſt mors donatoris de quibus Sylueſter v. Donatio 2.quæſt.4.

Primus eſt. Si Imperator donet Auguſtæ, vel 89 contra.L 26.C.de donat. inter vir.& vx.Idem dicendum de quouis Principe ſupremo,eiuſq; vxore.Ratio eſt,quia Iure naturæ valet,lege autẽ poſitiua non redduntur inhabiles,vel certè Princeps diſpenſat.vnde in illorum contractibus non requiruntur ſolemnitates Iure ciuili præſcriptæ. *Statim valet in hiſce omnibus.*

Secundus,Si coniunx coniugi det ad inſtaurationem ædium ſuccenſarum.L.14.ff.eodem.

Tertius,Si donans ex donatione non fiat pauperior: id eſt, ſi nihil ei detrahatur ex bonis vel iuribus iã quæſitis,vt benè explicat Gomez.to.2. cap.4.n.23.& 24.vt ſi maritus repudiet hæreditatem,vel legatum, vel fideicommiſſum ſibi delatum & nõdum acceptatum,& perueniat ad vxorẽ,ſtatim valet.d.L.Si ſponſus § Si maritus.ff. de donat.inter vir.& vxor. Hoc tamen intellige, ſi vxor aliàs erat ſucceſſiua, vt quia erat marito ſubſtituta,vel quia ab inteſtato debebat ſuccedere vt rectè notat Gomezius ſupra.Tũc enim non accipit immediatè à marito, ſed iure proprio, quod habebat marito non acceptante.alioquin ſi ipſa nullũ ius habebat,& maritus repudiet in fauorem vxoris,erit potiùs ceſſio quàm repudiatio: nam ipſa immediatè ius à marito accipiet. atqui ceſſio talis in fauorem vxoris non valet,quia cõtinet tacitam acceptationem natura priorẽ: hoc ipſo enim quo cedit alteri, cenſetur tacitè & natura priùs adiiſſe,ſeu acceptaſſe,vt apertè colligitur L. Si auia. C. de iure deliberandi. Similiter non valet, ſi mihi donatum iubeam dari vxori: quia hoc ipſo quo id mãdo,ſupponitur me tacitè acceptaſſe:idem enim operatur tacitum quod expreſſum,vt colligitur L.1.ff. de rebus eorum qui ſub tut. vbi dicitur,ſi minor emat prædium,obligans illud pignori donec ſoluat integrè pretium, obligat omnem non valere: quia hoc ipſo quo dominium quæſitum eſt minori, incipit non poſſe obligari.cenſetur autem quæſitum tacitè,& prius natura quàm poſſit oppignerari. *Repudiatio hæreditatis, legati.*

Dices,

Dices, Legatarius rei certæ ſtatim per mortem legantis acquirit dominium legati; nam vt habetur L.A Titio.64.ff.de furtis, *Ea quæ legantur, rectà via ab eo qui legauit, ad eum cui legata ſunt, tranſeunt.* Vbi Bartolus dicit hoc dominium tranſire fictè à die mortis, verè à die aditæ hereditatis. ergo repudiatio talis legati eſt alienatio & donatio; ac proinde non valet.

Reſpond. negando conſeq. Quia hoc dominium non eſt omnino perfectum & abſolutum ante acceptationem; ſed habet hanc imperfectionem quòd ſit repudiabile: adeò vt ſi repudietur, retrotrahatur repudiatio; & fingitur numquam acquiſitum, vt expreſsè habetur L.1.ff. Si quid in fraudem patroni. vbi dicitur, *Quamuis legatum retrò noſtrum ſit, niſi repudietur, attamen cum repudiatur, retrò noſtrum non fuiſſe palam eſt.* Idē cernitur in hereditate reſpectu heredis ſui. hic enim ſtatim accipit dominium hereditatis abſque aditione (vnde & ad ſuos heredes tranſmittit) ſed reuocabiliter, ita vt poſſit repudiare, vt conſtat L.Apud hoſtes C. de ſuis & legit. heredibus. L. Si fratris. C. de iure deliber. Vide Gomezium tom.1.c.9.n.7.& 20. Valet igitur in ſupradictis caſibus repudiatio, etiamſi bona omnia repudiātis ſint hypothecata, aut fiſco iure addicta ob crimen, aut quamuis fiat in fraudem creditorum, quibus potuiſſet ſoluere, ſi non repudiaſſet, quo poſtremo caſu etſi Gomezius to.2.c.4.n.22. putet illum licitè id poſſe facere: credo tamen peccare cōtra iuſtitiam. Eadem enim virtute obligamur ad finem & ad media neceſſaria. atqui ille debitor obligatur ad finem, nimirum ſolutionem: ergo ad acceptationem hereditatis, quæ hic & nunc eſt medium neceſſarium. nihilominùs repudiatio eſt valida.

Quartus, Si donatarius non fiat ditior: vt ſi maritus det vxori ad fucos, & vnguenta, ad dandas eleemoſynas. Denique ſi ipſa ita expendat, vt locupletior non fiat. L.7. ff. eodem: quamdiu tamen inde aliquid extat non expenſum, poteſt id repeti.

Quintus, Si alter det alteri vt aliquam dignitatem aſſequatur, v. g. vt fiat Doctor. L. 40. Quod adipiſcendæ. ff. eodem.

Sextus, Si fiat cauſa remunerationis. vt ſi maritus ſenex donet vxori iuueni: vel ignobilis nobili, ſtatim valet, vt ex communi ſententia docet Gomezius n. 25. quia potius eſt remuneratio, quam rependit pro nobilitate, vel iuuenili flore coniugis, quam ſimplex donatio. colligitur ex d. L. 7. Quod autem. §. Si vir. ff. eodem. Idem dicendum, ſi maritus ex certa ſcientia fateatur ſe dotem accepiſſe, quam non accepit. cenſetur enim eam donare vxori in remunerationem.

90 Dico Secundò, Donatio patris in filium nondum emācipatum, eſt inualida, ita vt pro arbitrio patris reuocari poſſit, L.1.C de inoffi.donat. & L. Cum de bonis 11.C.de donat. & alibi. confirmatur tamen tum morte donantis; (ſi res antea fuerit tradita) tum iuramento, ſicut donatio inter cōiuges, vt habet communis ſententia DD. Ratio cur Iura voluerint eſſe inualidā, eſt, quia quamdiu filius eſt ſub poteſtate patris, cenſetur veluti vna perſona ciuilis cum patre, & ita videtur pater ſibi donare. confirmatur tamē morte, quia tunc filius deſinit eſſe in poteſtate patris. Hinc infert Gomezius ſuprà n.25. Primò, Valere donationem patris in filium emancipatū, quia in hunc ceſſat patria poteſtas. Secundò, Donationem matris in filium eſſe validam, quia filius non eſt in poteſtate matris, ſed patris. Tertiò, Donationem patris in filium naturalem illegitimum valere, quia Iure Cæſareo non eſt ſub patria poteſtate. Quartò, Validam eſſe donationem filij in patrem & matrem, ſi det de caſtrenſibus vel quaſi caſtrenſibus.

Patris in filium.

Sunt tamen aliqui caſus, in quibus donatio patris in filium ſub patria poteſtate conſtitutum ſtatim valet. Primò, Si aliquid detur in dotem, vel ad matrimonium. Secundò, Cùm donat bona mobilia proficiſcenti ad bellum. Tertiò, Si profeſſuro aliquam diſciplinā libros donet: hæc enim duo genera efficiuntur ſtatim caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia bona. Quartò, Si vſumfructum, quem habet in bonis aduentitiis filij, condonet filio. Quintò, Si in remunerationem obſequiorum. Denique in omnibus pænè caſibus, in quibus donatio inter coniuges valet ſtatim, valet etiam parentis in filiū, teſte Nauarro cap.17.n.147. quem vide ibidem cum Silueſtro Donatio 2 q.7. 91

Valet in his caſibus.

Aduerte tamen, In his omnibus, ſi donatio excedat illam quantitatem, de qua parens poteſt liberè diſponere, eam ſecundùm hunc exceſſum reuocari, ne legitimæ aliarum prolium officiat. 92

DVBITATIO XIII.

Quantum poſſit quis validè donare.

RESp. & dico Primò, Donatio, qua quis donat alicui omnia ſua bona tam futura quàm præſentia, iure communi eſt inualida. eſt communis ſententia DD. ex L. Stipulatio hoc modo.61.ff. de verb.oblig. vt docet Clarus q.19.n.1. & Couar. Rub. de teſtamentis, p.2.num.8 & l.3. var. cap.12. Ratio eſt; quia per hanc donationem homo aufert ſibi poteſtatem teſtandi: quod leges improbant, tanquam contra bonos mores, quos in Repub. bene inſtituta eſſe decet. 93

Donatio omnium bonorum.

Vnde ſequitur, Validam fore donationem omnium bonorum præſentium; quia non adimit ſibi poteſtatem teſtādi de futuris, vt rectè infert Clarus n.8.& Couar. l.3.variar.c.12. n.4. Similiter ſi donator reſeruet ſibi aliquid ex bonis ſuis, vel ſaltem vſumfructum, vt idem Clarus n. 8. & 9. quia de hoc teſtari poterit. Denique ſi donet omnia bona ſua præſentia & futura, donatione cauſa mortis, (ſicut ſæpè fit inter coniuges, cùm paciſcūtur vt ſuperſtes habeat omnia) valebit donatio, quia hæc donatio non aufert poteſtatē teſtandi. poteſt enim donator, non obſtāte tali donatione, aliū heredē inſtituere, qui etſi teneatur poſteà donatario dare iuxta conuenta in donatione, tamen poteſt detrahere Falcidiam (vt inquit Clarus n.7.) id eſt, quartam partem, eamq; ſibi retinere. 94

Notandum tamē eſt, Eſſe duos caſus, in quibus donatio inter viuos omnium bonorum præſentium & futurorum valet. Prior eſt, ſi fiat Eccleſiæ. vel in aliquam piam cauſam. Ita Clarus q. 20. n. 3. & Couar. Rubr. de teſtamentis, p. 5. num. 13. vbi citat multos, qui dicunt hanc communem eſſe DD. ſententiam. Probatur Primò, Quia talis donatio non poteſt cenſeri contra bonos mores. ſi enim poſſum perſonā meam tradere Eccleſiæ vel Monaſterio, cur nō etiam omnia bona? Secundò, quia Ius ciuile non poteſt impedire officia pietatis & conſilia Euangelica: atqui talis donatio eſt officium pietatis & conſilium Chriſti: ergo. 95

Donatio omnium bonorum ad cauſam piam.

V Poſte

96 Poſterior eſt, Si iuramento confirmetur. Ita Couar. num. 14. etſi pleriqne Iuriſperiti contrarium ſentiant. ſed illorum ratio eſt infirma: non enim donatio omnium bonorũ eſt contra bonos mores, ſicut id quod eſt illicitum, ſed ſolùm quia expedit in Repub. paſſim eſſe libertatem teſtãdi. quare cùm abſque vllo peccato poſſit quis omnia ſua donare; ſi iuramento promittat ſe non reuocaturum, valet donatio, vt apertè colligitur ex capite, Quamuis pactum. de pactis, in Sexto.

Si iuramento confirmetur, valet.

97 Dico Secundò, Poteſt quis validè donare vſq; ad 500. ſolidos: vltra verò hanc ſummam donatio eſt inualida. quoad exceſſum; niſi fiat cum inſinuatione. Habetur expreſſe L. penul. C. de donationibus, ſub finem. quod ideò ſtatutum eſt, ne homines, metu vel fraude, vel inconſulta temeritate impulſi, ſe donationibus exhaurirent. valent autẽ 500. ſolidi, teſte Claro q. 15 n. 1. ſcutis Hiſpanicis 700. vel vt alij volunt 750. *Inſinuatio* hæc eſt ſimplex ſuę mentis declaratio, qua quis declarat Iudici, ſe libere donare huic tantum vel tantum. nec requiritur cauſæ cognitio, vel facultas à Iudice, ſed ſufficit eius præſentia, vt docet Clarus num. 5. Iudicis autem eſt inquirere, an donatio ſit omnino libera, an coacta.

Inſinuatio.

Hinc ſequitur Primò, Si quis donet pluribus, & excedat prædictã ſummam, donationẽ quoad exceſſum eſſe inualidam, modò donatio illa ſimul & quaſi vno animi impetu fiat. detrahendũ autẽ tunc ſingulis ſecundùm proportionem. Si tamen diuerſis tẽporibus, animiq; motibus fiat, erit valida. vt patet ex L. Sancimus. 34. C. de donat § 4.

98 Secundò, Si quis debitum aliquod liquidum, hanc ſummam excedens, remittat, inualidam eſſe remiſſionem; quia remiſſio eſt inſtar donationis. Ita Clarus q. 16. num. 2.

Debitorum condonatio.

99 Aduerte tamen, Eum, cui vltra hanc ſummam donatum eſt, poſſe retinere, niſi à donatore vel eius heredibus repetatur; quia leges non intendũt obligare donatarios, vt ſponte reſtituant (hoc enim non pertinebat ad bonum commune) ſed vt reſtituant, ſi donator vel eius heredes velint. non enim reddũt donatarium inhabilem, ſed tribuunt donatori poteſtatem pro arbitrio repetendi. quamdiu ergo non repetit, poſſunt retinere. ſcienti enim & volenti non fit iniuria. Nec refert etiamſi donator ignoret ſe poſſe repetere; quia donatarius non tenetur id illi dicere cum ſuo incommodo; ſed poteſt retinere rem, donec aliunde reſciſcat & repetat.

Poteſt retineri donec repetatur.

100 Excipiuntur tamẽ aliquot euentus, quibus donatio abſque inſinuatione eſt valida, etiãſi 500. ſolidos excedat. Primò, Si iuramento confirmetur. ita Clarus q. 18 qui docet. vtramq; ſcholam, tam Legiſtarum quàm Canoniſtarum, ita ſentire hoc tempore; etſi olim plurimi contrariũ ſenſerint. ratio eſt euidẽs; quia donare ſupra illã ſummam nullo Iure eſt prohibitum; ergo ſi iuramẽto confirmetur, eſt omnino ſeruandum: patet cõſeq. ex cap. Quamuis pactum. 2. de pactis, in Sexto. vide ſuprà dubitat. 4. & cap. 17. dubitat. 7. Secundò, Si donatio fiat ad redemptionem captiuorum. Tertiò, Si ad reparationem ædium, incendio vel ruina deſtructarum. Quartò, Cùm Magiſter militum dat militi mobilia, quantumuis ea ſint magni pretij. Hæ tres exceptiones ponuntur L. penultim. C. de donationibus. Quintò, Quando donatio eſt remuneratoria obſequiorum vel beneficiorum. Ita Clarus q. 16. n. 6. ex L. Aquilius. 27. ff. de donationibus. Sextò, Cùm quis renuntiat bonis vel iuribus ſperatis, nondum obtentis; vt ſi filius vel filia renuntiet hereditati vel legato, quod ſperat ratione ſubſtitutionis. Ita Gomezius cap. 4. nu. 10. quiuis enim poteſt renuntiare iuri, quod illi offertur eo modo, vt dependeat ab ipſius arbitrio acceptare vel recuſare. Sed hic propriè nõ eſt donatio; quia non datur aliquid quod ſit ſuum, ſed recuſatur alienum quod futurum erat ſuum.

In quibus euentis ſit valida abſque inſinuatione.

101

Sed difficultas eſt, Vtrùm donatio ad pias cauſas ſit inualida, ſi fiat abſque inſinuatione, ſupra dictam ſummam.

Reſp. Abſoluiè validam eſſe talem donationem in vtroque foro, vt docet Iulius Clarus q. 17. vbi dicit hanc ſententiam eſſe communem. Silueſt. v. Donatio 1. q. 4 & Angelus Donatio 1. n. 20. Tabiena ibid. n. 14. etſi Gomezius ſuprà n. 10. contrarium ſentiat. Probatur Primò, Quia etſi fortè Ius ciuile non permittat niſi 500. ſolidos validè donari: tamen hoc non eſt ſeruandum in præiudicium piarum cauſarum, vt rectè ait Clarus. ratio eſt, quia Principes ſæculares non poſſunt aliquid ſtatuere in præiudicium bonorum operum & ſalutis animarum. ſolùm enim ita poſſunt gubernare Remp. ad tranquillitatem temporalem, vt ea gubernatio non impediat ſtudium pietatis & media ad finem ſupernaturalem; ſed potiùs ſubſeruiat & iuuet: atqui ſi talis inſinuatio eſſet neceſſaria in cauſis piis, ſępè bona opera impedirentur, idq; cum magno boni ſpiritualis damno. 102

Donatio ad pias cauſas ſine inſinuatione.

Poteſtas Principis ſæcularis.

Secundò, Capite Relatum. 1. de teſtamentis, Pontifex decernit, *ne pro legatis ad pias cauſas requiratur ſolemnitas, ſeptem vel quinque teſtium Iure ciuili definita, ſed ſufficiant duo vel tres ſicut Iure gentium ſatis eſt.* vnde Panorm. ibid. n. 4. deducit donationem ad pias cauſas valere abſque inſinuatione, in quantauis magna ſumma, quidquid Leges ea de re diſponant, addens ſe ita ſæpè reſpondiſſe. ſi enim Pontifex ſuſtulit illum numerum teſtium, ne pia legata impediantur, quis dubitet, quin eius mens ſit, ne donationes piæ implicentur, aut circumſcribantur legibus inſinuationis, ſed vt omnino liberum & expeditum relinquatur earum exercitium?

Tertiò, Si Imperator in fauorem militiæ liberas reliquit largitiones Ducum in milites, quantò magis idem priuilegium debetur donationibus piis in fauorem diuini cultus, ſalutis animarum, & ſuſtentationis pauperum?

Quartò. Donatio quantumuis magna, ad redẽptionem captiuorum eſt valida, cur non etiam ad alias cauſas non minùs Deo gratas & ſalutares?

DVBITATIO XIV.

Quibus euentis donatio poſſit reuocari.

SVppono duplicem eſſe donationem, *Inter viuos & mortis cauſa. Donatio inter viuos* eſt, cùm quis ſic donat, vt etiam ſe viuo velit rem abſolutè eſſe alterius. *Donatio mortis cauſa* eſt, cùm ſic donat, vt rem non velit abſolutè & irreuocabiliter eſſe alterius. niſi poſt ſuam mortem, vt ſi dicam, Dono tibi hanc rem poſt mortem meam, vel cùm moriar, vel quia timeo nunc mori. vide Silueſtrum v. Donatio 1. num. 1. & Gomezium num. 19. Nunc 103

Duplex donatio.

Dico

104 *Donatio inter viuos, reuocatur tripliciter.* Dico Primò. Donatio inter viuos, etiamſi ſit acceptata, & res ſit tradita, generatim triplici ex cauſa poteſt reuocari. Primò, Ob ingratitudinem donatarij. Secũdò, Ob prolem ſuſceptam. Tertiò, Si ſit inofficioſa. Ita Iulius Clarus q. 21. num. 1. Gomezius tom. 2. cap. 4. num. 11.

Ratione ingratitudinis. Primò, *Ratione ingratitudinis.* huius ponuntur quinque caſus L. fin. C. de reuocandis donat. Primus eſt, Si donatarius iniurias atroces in donatorem effuderit. Secundus, Si manus impias intulerit. Tertius, Si iacturam non leuem bonis eius intulerit. Quartus, Si periculum vitæ ei intulerit. Quintus, Si conditionem donationi appoſitam non impleuerit. His addunt DD. Sextum, Si inopia preſſum non aluerit. quod eſt notandum pro ſimplicibus, qui omnia donãt ſuis liberis & poſteà negliguntur, vt rectè Silueſt. Donat. 1. num. 17. Idem docet Clarus num. 3. & Gomezius num. 14.

105 Notanda tamen hic ſunt tria: Primum eſt, Hæc non habere locum, quando donatio eſt ob cauſam; vt propter obſequia, quæ eam merebantur. neque in donatione facta Eccleſiæ vel Monaſterio; quia cenſetur facta Deo & ob grauem cauſam. vt notat Clarus.

106 *Non tenetur ante ſententiam.* Secundum eſt. Donatarium non teneri ad reſtitutionem ante ſententiã; quia eſt pœna, vt apertè colligitur ex L. citata. vnde debet interponi querela, & ingratitudo probari. Si tamen res nõdum ſit tradita, poteſt nõ tradere, & petentẽ, exceptione ingratitudinis repellere: cui enim datur repetitio poſt ſolutionem ſeu traditionem, datur exceptio ante traditionem, vt non teneatur ſoluere, vt ſuprà cap. 17. nu. 68 oſtenſum eſt. Quòd ſi re tradita donatarius per iniuriam impediat querelã; poteſt donator via compenſationis occultè ſibi conſulere; quia per iniuriam patitur damnum.

107 *Quando heredes poſſint reuocare* Tertium eſt, Si donator non reuocauit in vita ob hanc cauſam, nec heredes eius poſſe. Ita expreſſe habetur d. l. fin. C. de reuocand. donat. quod intellige, niſi fortè donator per ignorãtiam ingratitudinis in ſe commiſſæ, eam nõ reuocauerit; tũ. enim heredes eam reuocare poſſunt, ſicut etiam poſſunt alium heredẽ ab hereditate repellere, vt docet Gomezius ſuprà nu. 14. Silueſt. Donatio 1. nu. 18. Ratio eſt, quia etſi ignoretur ingratitudo, tamen tacitè cenſetur reuocata donatio, hereditas, legatum & fideicommiſſum factum ingrato; vnde heredes donatoris poſſunt eam reuocationem poſt mortem eius exequi, etiam contra heredes eius, qui ingratus extitit.

108 *Ratione prolis.* Secundò. Reuocatur ratione prolis ſuſceptæ, vt ſi quis prole carẽs, magnam partem bonorum ſuorum donauit, & poſteà naſcatur ei proles. L. Si vnquam 8. C de reuocãdis donat. Ratio eſt, quia præſumitur fuiſſe facta ſub tacita conditione, niſi
109 naſcerentur ei liberi. Et quidem ſi donatio facta ſit extraneo, reuocatur tota. ſi facta ſit alicui aſcẽdentium, v. g. patri vel auo, reuocatur ſolùm quoad legitimas filiorum poſteà ſuſceptorum, iuxta Gomezium. Idem dicendum ſi donatio facta ſit Eccleſiæ, vel ad aliam piam cauſam, ſolum enim reuocatur, quantum neceſſe eſt vt filij, qui pòſt naſcuntur, habeant legitimam. vt communiter docent DD. vide Gomezium num. 11. & Clarum q. 22. n. 2. Silu Donatio 1. n. 21. *Donatio ad piam cauſam quouſque reuocetur.* Probatur Primò, Quia quod datum eſt priori filio, non reuocatur niſi quoad legitimas aliorum pòſt ſuſceptorum, atqui Eccleſia eſt inſtar filij, vt Panormitanus & alij docẽt. Secundò, Quod datur in piam cauſam, datur propter ſalutem animæ, cuius cauſa non eſt minùs fauorabilis, quàm cauſa filiorum, vt colligitur Authent. Si qua mulier. C. de Sacroſ. Eccleſ. Interdum tamen expedit ad ædificationem populi, vt id quod Eccleſiæ vel Monaſterio datum eſt ante liberos natos, Prælatus, iis poſteà ſuſceptis, totum reſtituat; ſicut fecit Aurelius Carthaginenſis Epiſcopus, vt refertur cap. fin. 17. q. 4. ex D. Auguſtino ſerm. 52. ad fratres in eremo.

Notandum tamen Primò, Donatarium non teneri ad reſtitutionem, donec donatum repetatur: quamdiu enim non repetitur, poteſt præſumere donatorem non cupere reſtitutionem, & cedere ſuo iure. 110 *Debet repeti.*

Si renuntiet priuilegio. Secundò, Si donator expreſsè & in ſpecie renuntiet priuilegio legis *Si vnquam*, dum donat, non poſſe reuocare dum viuit, etſi ei naſcantur liberi, poterunt tamen liberi poſt eius mortem reuocare, quatenus fuit eis inofficioſa, id eſt, quatenus legitimam eorum læſit, quia renuntiatio patris non poteſt tollere ius filiorum, quod poſt mortem patris habent ad ſuas legitimas. vide Clarum q. 22. num. 4.

Tertiò, Si iurauit, ſe non reuocaturum donationem, nihilominùs poteſt reuocare ſuſcepta prole. ratio eſt, quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem, quæ ex iuris diſpoſitione ineſt illi donationi. vnde ille tantùm cenſetur iurare ſe non reuocaturum; ſub hac conditione, ſi nati ei non fuerint liberi. Ita Iulius Clarus qu. 23. n. 1. Gomezius num. 11. & alij. ſi tamen ille expreſſe excluderet illam conditionem, velletque donationem valere, etiamſi filij naſcerentur, eamque iuramento confirmaret; non poſſet eam reuocare, vt idem Clarus q. 22. num. 4. docet. ratio eſt, quia quando iuratur id quod non eſt malum, iuramentum eſt ſeruandum, vt ſuprà c. 17. dub. 7. oſtenſum eſt. Atqui non reuocare talem donationem eſt non malum. ergo, &c. poterũt tamen liberi eam reuocare poſt mortem patris, ob rationem paulò antè allatam. 111 *Si iuramento confirmauit.*

Tertiò, reuocatur ſi ſit inofficioſa, id eſt, ſi ſit contra officium pietatis paternæ in filios; vt cùm tantum donat, vt filij priuentur ſua portione legitima, L. 1. & ſeq. C. de inofficioſa donat. Primò, Si facta eſt alicui ex filiis, reuocatur ſolùm vſque ad legitimam aliorum. L. 5. & 8. C. eodem. Secundò, Si facta eſt extraneo animo fraudandi liberos, reuocatur tota. ſi tamen aliquid liberis relictum eſt, probabile eſt non reuocari, niſi quoad legitimas filiorum: idque tenent plurimi DD. cum Bartolo & Panorm. quos citat Couarr. lib. 1. var. cap. 19. verſus finem. Idem tenet Clarus qu. 24. num. 4. Tertiò, Si non eo animo facta eſt, reuocatur ſolùm quoad legitimas filiorum. vide Couar. ſuprà, Gomezium n. 13. Clarum q. 24. Quartò, Si facta eſt Eccleſiæ vel piæ cauſæ, ſolùm reuocatur vſque ad portiones legitimas filiorum, vt docet Iaſon conſil. 141. & Decius conſil. 247. quia Eccleſia eſt inſtar filij, & donatio eſt facta in fauorem animæ. Imò ſecundùm Nauarrum, poſſunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per contractus oneroſos, tum etiam per donationes remuneratorias, & ad cauſas pias. quia donatio talis non eſt vera donatio, ſed donatio ob cauſam. ita Nauarr. cap. 16 num. 39. ex Alberico: nec vllo iure contrarium probari. 112 *Ratione inofficioſi.*

113 Circa prædicta duo ſunt Notanda: Primò, Donationem inofficioſam, quam parens liberos habens fecit, non reuocari, niſi poſt mortem parentis, nam tunc primùm debetur filiis ſua legitima; ac proinde tunc primùm incipit donatio illa cedere in filiorum præiudicium.

Quando reuocetur, ſi parens habet liberos.

Secundò, Donationem inofficioſam, etſi valida ſit vſq; ad mortem donantis, tamen non fieri ſine peccato, quia fit in damnũ liberorum, quod poſt mortem donantis ſentient. vnde etſi quis promittat aliquid inofficioſè, eamque promiſſionem iuramento confirmet, non tamen tenetur implere, quia ſine peccato implere nequit, vt colligitur ex multis Iuribus, C. de inofficioſis donat.

114 Dico Secũdò, Donatio, quæ mortis cauſa facta eſt, reuocari poteſt ob tres cauſas. Primò, Si pœniteat donatorem. ſicut enim teſtamentum & legatum, vſque ad mortẽ pro arbitrio teſtatoris reuocari poteſt; ita etiam donatio, quæ mortis cauſa fit. Nec refert vtrùm expreſsè pœniteat, an implicitè, vt ſi rem illam alteri donet. colligitur L. Qui mortis cauſa. 30. ff. de mortis cauſa donat.

Donatio mortis cauſa reuocatur triplaciter.

115 Secundò, Si donator dedit intuitu alicuius periculi inſtantis, ex quo metuit mortem incurrere, hoc ipſo, quo periculum euaſerit, cenſetur tacitè reuocata donatio. vt ſi quis det in graui morbo, vel inſtante prælio, vt patet L. 3. & ſequentibus. ff. de mortis cauſa donationibus. vide Gomezium num. 19.

116 Tertiò, Si donatarius moriatur ante donatorem, ipſo Iure eſt reuocata. idem vſu venit in teſtamentis & legatis. Secùs eſt in promiſſione & donatione inter viuos, quę non extinguitur morte donatarij, ſi ſit acceptata, ſed tranſit ad heredes, quamuis ſit donatio conditionata, vel in diem. Quòd ſi donator in donatione promittat ſe eam non reuocaturum, tranſit in donationem inter viuos, vt docet Gomezius num. 19. & alij, de quo vide etiam Couarr. Rubr. de teſtam. p. 1. num. 37. & ſequentibus.

Promiſſio & donatio inter viuos non extinguitur.

DVBITATIO XV.

Vtrùm promiſſio & donatio conditionalis ſit valida, & quam vim habeant conditiones appoſitæ.

117 RESpondeo & dico Primò, Conditio præſentis vel præteriti, addita donationi, vel alteri diſpoſitioni, non ſuſpendit eam, ſed ſi conditio exiſtit, valet diſpoſitio; ſi non exiſtit, non valet, etiamſi ignoretur: vt Do tibi hanc veſtem, ſi fuiſti Romæ, ſi es meus cognatus. habetur L. Cùm ad præſens. 37. & 2. ſequent. ff. Si certum petatur. & L. Conditio in præteritum. 100. ff. de verb. obligat. Idem dicendum ſi conditio eſt de eo, quod neceſſariò vel omnino certò futurum eſt; quia quòd hoc futurum ſit, iam in præſenti eſt verum, ac proinde conditio cenſetur præſens. futuritio enim (vt ſic loquar) iam ineſt rei: vt Promitto, do, vendo tibi, ſi es moriturus, ſi iudicium eſt futurum, L. Si pupillus. 9 ff. de nouat. éſtque communis ſententia DD. vt teſtatur Gomezius cap. 12. de legatis, num. 63.

Præſentis, præteriti, & certò futuri.

118 Dico Secundò, Conditio futuri incerti ſuſpendit donationem & alias diſpoſitiones, vſque ad euentum conditionis, v. g. Promitto tibi 100. ſi nubes, vel ſi fies ſacerdos. ratio eſt, quia ante euentum conditionis non poteſt certò conſtare an extabit. vnde qui ita donat, non intendit vt illud fiat donatarij, niſi conditio euenerit. Gomezius ſuprà num. 64.

Conditio futuri incerti.

Aduerte tamen, Ex huiuſmodi promiſſione vel donatione acceptata, ſtatim naſci obligationẽ in donatore, & ius in donatario, (pendens tamen à futuro quoad ſui impletionem) quod non poteſt reuocari à donatore, niſi in caſibus dub. 14. poſitis, nec nouo aliquo onere grauari inuito donatario, vt rectè Siluest. Donatio 1. q. 15.

Inducit obligationem pendentem.

Nec obſtat, quòd donatio mortis cauſa poſſit reuocari; quia ex diſpoſitione Iuris habet hanc tacitam conditionem, vt valeat ſi non reuocetur. d. L. Qui mortis cauſa. ff. de mort. cauſa donat. 119

Dico Tertiò, Si conditio, ſub qua donatio facta eſt, ſuo tempore impleta non fuerit, donatio non obligat, ſed in irritum recidit. Idem dicendum de quauis alia diſpoſitione, ſub conditione futuri facta. Ratio eſt, quia diſpoſitio pendens ex hominis libertate, non habet maiorem vim obligandi, nec aliter obligare poteſt, quàm diſponens intendit: atqui non intendit ſe obligare conditione non impleta: ergo. 110

Dico Quartò, Conditio impoſſibilis non ſuſpendit, ſed irritam reddit donationem, & quemuis alium contractum, ita vt nulla ex eo oriatur obligatio, nec ei poſſit accedere fideiuſſor. (non loquor modò de contractu matrimonij, & diſpoſitione vltimæ voluntatis.) Ita Gomez. tractatu de legatis tomo 1. c. 12. n. 67. colligitur ex L. Impoſſibiles. 7. ff. de verborum obligat. & L. Non ſolùm. 31. ff. de actionibus & obligat. vbi etiam ratio inſinuatur; *quia omnium ea cogitatio eſt, vt nihil agi exiſtiment appoſita ea conditione, quam ſciant eſſe impoſſibilem.* eſt enim talis conditio ſignum diſſenſus, niſi aliunde præſumatur ioco adiecta. 121

Conditio impoſſibilis irritum reddit contractum.

Notandum eſt, Conditionem dici dupliciter *impoſſibilem*, reipſa, & Iure. *Reipſa impoſſibilis* eſt, quę fieri nequit, ſiue id ex natura rei proueniat, vt ſi lunã detraxeris, ſiue ex impotẽtia illius, cui imponitur, vt ſi pauper millionem aureorum dederis.

Reipſa impoſſibilis.

Iure impoſſibilis dicitur, quæ ſtante Iure eoque inuiolato fieri nequit, vt eſt omnis conditio turpis peccatum continens. Item quæ nihil boni in ſe continet, & alicui bono eſt impedimento. qualis olim apud ethnicos erat conditio non nubendi. Item, ſi eleemoſynam non dederis, ſi amicitiam illius deſerueris, &c. Igitur ſi conditio ſit priore modo impoſſibilis, irritum reddit contractũ, ſiue ſit de futuro, ſiue de præſenti vel præterito, quia talis conditio eſt ſignum non adeſſe conſenſum ſerium in contractum, ſed diſſenſum potiùs, dum enim conſenſus diſpenditur ab eo, quod eſt impoſſibile; ſicut hoc eo tempore, in quod refertur, non extat, ita nec conſenſus abſolutus extat. Vnde etiam non refert, vtrùm putetur poſſibilis an impoſſibilis. Si enim putatur impoſſibilis, ſignum eſt, ab initio deeſſe ſerium conſenſum, & ita nihil agitur. Si poſſibilis, adeſt quidem ſerius conſenſus, ſed ſeriò ſuſpenditur à conditione, quæ numquam extitit nec extabit. & ita expectandus eſt euentus, donec ſciant eſſe impoſſibilem. ſimul autem atque id reſciſcunt, ceſſat omnis obligatio, quæ eſſe poterat ratione cõſcientiæ errantis, quamdiu putabatur poſſibilis. nã ex parte rei

Iure impoſſibilis.

nulla

nulla ab initio ſubfuit obligatio, cùm conditio ab initio fuerit determinata ad non eſſe.

Conditio iure impoſſib. irritum reddit contractum de futuro.

Si ſecūdo modo dicatur impoſſibilis, nimirum quia turpis, non irritat cōtractum, niſi ſit conditio de futuro, non autem ſi de præſenti vel præterito. Ratio eſt: quia quādo eſt de futuro, obſtringeret vel alliceret alterum directè ad peccatum: atqui nemo poteſt obligari ad ſeruādam promiſſionem, qua alius obſtringatur vel alliciatur ad peccatum. hoc enim contradictionem implicat. v.g. promitto vel do tibi 100. ſi illum occideris: vendo tibi meam domum, ſi fœnus in ea exercere velis. Itaque ante conditionem impletam; omnes huiuſmodi promiſſiones & donationes ſunt nullius momenti. Impleta tamen conditione obligant: quia non ampliùs ad peccatum obſtringunt. & aliàs poteſt opera alterius, omnibus ſpectatis tanti æſtimari: de quo vide ſuprà dubitat. 3. Vnde etiamſi talis conditio ſit de præterito vel præſenti, non infirmat promiſſionem, quia ad peccatum non allicit.

122 Excepi *contractum matrimonij*, propter caput finale, de conditionibus appoſitis. Vbi Gregorius IX. ſtatuit, *conditiones impoſſibiles & turpes, contractui matrimonij adiectas, debere propter eius fauorem prò non adiectis haberi, ac proinde non irritare contractum: exceptis iis, quæ ſunt contra ſubſtantiam coniugij.* de qua conſtitutione, etſi ea ad tractatum matrimonij pertineat, hic etiam aliquid dicendum. Difficile enim eſt intelligere, quomodo conditio impoſſibilis poſſit haberi pro non adiecta in contractu matrimonij, cùm ſit potiùs ſignum, conſenſum deeſſe, quàm adeſſe; & Eccleſia non poſſit defectum conſenſus in matrimonio ſupplere. Item quomodo conditio turpis non irritet potiùs contractum, cùm alliciat ad peccatum, & etiam ſuſpendat ſæpè conſenſum in ſuturum.

Excipitur contractus matrimonij in foro externo.

Omiſſis variis reſponſionibus, quas benè refutat noſter Rebellius pro intelligētia iſtius Canonis, Notandum, conditiones impoſſibiles, & de futuro, ſiue turpes, ſiue honeſtas, dupliciter poſſe apponi contractui matrimonij de præſenti, & cuiuis alteri, ac etiam donationi.

Dupliciter poteſt conditio apponi contractui.

Primò, Vt per eam immediatè exigitur opus externum in futurum præſtandum, ſiue illud ſit impoſſibile abſolutè, ſiue turpe, ſiue honeſtū. Et hoc modo ſuſpenditur conſenſus vſque ad euentum cōditionis, ſeu donec opus quod exigitur, ſit præſtitum. Vnde quando conſtat tali modo eſſe appoſitam, non eſt habenda pro non appoſita in contractu matrimonij, etiamſi cōtractus fiat per verba de præſenti, ſed expectandum donec opus ſit præſtitum, & conditio impleta. Vnde ſi ſit abſolutè impoſſibilis, eſt irritus: ſi ſolùm eſt impoſſibilis iure, ſeu turpis & illicita, ſuſpēditur vſque ad euentum conditionis: quo euentu poſito, conſenſus fit abſolutus, & contractus validus, ſi ab initio ea fuit mens contrahentium.

Secundò, Poteſt apponi conditio, non vt immediatè exigatur ipſum opus externum; ſed ſolùm obligatio ad illud: vt contraho tecum ſi matrem meam aluerís; ſi inimicū meum occideris: hoc eſt, ſi te obliges ad hæc facienda. Hoc modo conditio non ſuſpendit conſenſum meum, ſed ſtatim altero conſentiente, & acceptante conditionem perficitur contractus. Vnde etiamſi hoc modo ponatur conditio impoſſibilis quoad operis executionem, non vitiat cōtractum matrimonij de præſenti initum: quia id quod immediatè illa conditio exigit, non eſt impoſſibile, nempe obligatio tui ſaltem verbalis, & quantum in te eſt, ad tale opus.

Mens Canonis.

His poſitis, dicendum eſt, Gregorium IX. cap. illo finali inſtruere Iudices, quidnam de huiuſmodi contractibus in foro externo iudicare debeant, quando non poteſt conſtare, quo animo talem conditionem abſolutè vel iure impoſſibilem contrahentes appoſuerint: nimirū an animo immediatè exigendi ipſum opus externum, an verò ſolùm obligationem ad opus. Si enim conſtare poſſit, quòd illam conditionem appoſuerit alter eorum exigendo ipſum opus ad plenum conſenſum in contractum; certum eſt, iure naturæ contractum non eſſe validum ante ipſum opus: quia conſenſus non eſt abſolutus, niſi poſito opere. Neque in hoc caſu loquitur Pōtifex. Si verò conſtet per conditionem non requiri immediatè ipſum opus, ſed ſolum obligationem, vel cōſenſum in obligationem talis operis; vel ſi non conſtet quidem, ſed de hoc dubitetur, neque re diſcuſſa poſſit Iudex aliquid certi habere (de quibus duobus caſibus loquitur Pontifex) tunc habendam conditionem pro non appoſita: quia nemo poteſt validè ad impoſſibile abſolutè, vel ad id quod peccatum eſt (quod Iure impoſſibile dicitur) obſtringi. Cumque conditio immediatè requiſita adſit, nempe conſenſus in obligationem, & contractus ſit de præſenti, nec aliud impedimentum habeat, ſtatim eſt validus. Nec poſtea propter opus non præſtitum poteſt reſcindi: quia contractus matrimonij ſemel validus, non poteſt amplius in irritum à partibus reuocari.

Hæc ſine dubio eſt mens Pontificis. Rebellius noſter paulò aliter explicat, ſed in re nō multùm diſcrepat. His adde, ſi conſtet, conditionem impoſſibilem non ſeriò ſed ioco appoſitam, habendam pro non appoſita. Similiter ſi dubium ſit, & neutra ex parte poſſit moralis certitudo haberi. Tunc enim in fauorem matrimonij iudicandum. cap. fin. de ſententia & re iudicata: idque propter periculum animæ, ne ſeparati, & aliis iuncti, in adulterio viuant, ſi ex parte rei prior contractus fortè fuit validus.

Conditiones quæ contra ſubſtantiam matrimonij.

Ceterum, conditiones quæ ſunt contra matrimonij ſubſtantiam (vt ſunt illæ, quæ ſunt contra bonum prolis, vel fidei, vel Sacramenti) non habentur pro non adiectis in foro externo, ſed abſolutè reddunt contractū irritum: vt ſi alter dicat alteri, Contraho tecum, ſi generationem prolis euites, vel donec inueniam ditiorem, vel ſi corpore quæſtum facias. Ita expreſsè habetur dicto capite finali. Quod intellige, ſi ſint de futuro: ſic enim ſolùm imponunt obligationem contrariam obligationi ſubſtantiali matrimonij. vide lib 5. de matrimonij Thomæ Sanchij, vbi de his omnibus fusè & eruditè diſputat, etſi eius explicatio cap. finalis ſuprà dicti non probetur.

Excepi etiam *vltimas voluntates*, vt ſunt inſtitutio heredis, fideicommiſſum, legatum, & donatio mortis cauſa: nam conditio impoſſibilis vel turpis illis appoſita, non reddit diſpoſitionem irritam, ſed habetur pro non adiecta. vt conſtat L. 1. 4. 6. 8. 9. ff. de conditionibus inſtitutionum. & §. Impoſſibilis. Inſtit. de heredibus inſtituendis. vide Gomezium de legatis num. 67. Neque id 123

Vltimæ voluntates.

tantùm in foro externo & quoad præſumptionem, ſicut in matrimonio & ſponſalibus; ſed etiam in conſcientia. Ratio eſt; quia etſi Ius non poſſit ſupplere conſenſum in ſponſalibus & matrimonio, eò quòd in his quiſque ſit ſui Iuris, nec vlla poteſtas humana poſſit alteri dare poteſtatẽ mei corporis ad vſum matrimonij abſque meo conſenſu: poteſt tamen illum ſupplere in vltimis voluntatibus; quia res externæ ſubſunt diſpoſitioni Iuris humani, ſuppetente iuſta cauſa. Idem potuiſſet in alijs contractibus ſi voluiſſet, ſed iuſtas ob cauſas non fecit. Cauſa verò, cur in vltimis voluntatibus, non in aliis ita ſtatuerit, eſt, quia mortuo teſtatore, non ſupereſt qui poſſit eius mentem interpretari, quomodo cõditionem intellexerit, ſeriòne an ioco adiecerit, an ſatis aduerterit qualis conditio eſſet: vnde naſci potuiſſent plurimæ lites. Deinde ſi conditio ſit turpis, meritò reiicitur, in pœnam teſtatoris: ſi impoſſibilis, reiicitur tamquam impertinẽs. In alijs contractibus non reiicitur, ſed reddit contractum irritum: quia contrahentes rurſus contrahere poſſunt, ſi velint. Si tamen teſtator putabat conditionem poſſibilem & honeſtam, non reiicitur, ſed irritam reddit diſpoſitionem vt docet Gomezius ſuprà num.65. & alij, ex L. Seruo manumiſſo. 58. ff. de condictione indebiti.

Conditio nubendi vel non nubendi.

Conditio *Si non nupſeris, ſi vxorem non duxeris*, appoſita vltimæ volũtati, habetur Iure Digeſtorum pro non adiecta. L. Titiæ. 100. ff. de conditionibus & demonſtrat. idque fauore matrimonij, vt Reſpub. augeatur poſtea tamen Iure Codicis hoc reſtrictum eſt ad primas nuptias: & conſtitutum vt in ſecundis hæc conditio vim haberet, ita vt ſi contrà facias, legatum amittas; Authentica, Cui relictum. C. de indicta viduitate tollenda. Parem modò vim habet conditio, *Si Religionem non ingrediaris*. Ita Gomezius ſupra n.78. & alij. Si dicatur, *Lego tibi* 200. *ſi nupſeris*, nihil addendo de ingreſſu Religionis, conſequeris 200. etiamſi Religionem ingrediaris. Conueniunt in hoc omnes DD. teſte Molina diſput. 207. & habetur apertè Nouella 123. de ſanct. Ep. c. 37. & Authent. Niſi rogati. C. ad S. C. Trebellian. ratio eſt: quia non cenſetur de Religione cogitaſſe, cùm id non expreſſerit; ac proinde noluiſſe eam excludere. Si autem dicatur, Lego 200. ſi nupſeris, 100. ſi Religionem ingrediaris, eſt dubium. Multi enim tenent te habiturum 200. etiamſi Religionem ingrediaris, quia illa conditio, ſi nupſeris, quatenus retrahere poteſt à Religione, habenda pro non adiecta. Silueſter verbo Hereditas 4. qu. vlt. Medina qu. 23. Panorm. in c. In præſentia, de probationibus. eſtque communior ſententia Iuriſperitorum colligitur ex Authenticis proximè citatis. Contrarium tenet Couarruuias lib. 1. variar. c. 19. num. 7. & ſequentibus, cum alijs, quos citat. Eadem placet Molinæ diſput. 207. etſi contrariam fateatur probabilem. Ratio eſt: quia teſtator expreſsè contrarium ſtatuit, & potuit ad hoc iuſta ratione moueri. hoc tamen ex circumſtantiis iudicandum eſt.

Nihilominùs prior ſententia videtur Iuri conformior, vt docet Felinus cap In præſentia. de probationibus, num. 17. vbi pro hac ſentẽtia adducit Ioannem Andream, Antonium de Butrio, Romanum, Bartolum, Albericum, Abbatem, Mattheſilanum, & Baldum: quamuis Baldus ſibi non conſtans alibi doceat contrarium. Pro eadem Couar. lib. 1. variar. cap. 19. n. 9. citat Soncinatem, Aretinum, Iaſonem, & Ioannem Crottum. Idem paſſim tenent Summiſtæ. Ratio eſt: quia ſi quis benè cõſideret, Nouella illa 123. Iuſtiniani c. 37. non nititur præſumptione tacitæ voluntatis teſtatoris (vt volunt auctores contrariæ ſentẽtiæ, qui proinde nolunt illam locum habere, quando teſtator expreſſè Monaſterium excludit) ſed abſolutè intendit fauere pietati, etiam contra teſtatoris voluntatem: & ideò vult talem clauſulã haberi pro non adiecta: ſicut Iure Digeſtorum clauſula, *Si non nupſerit*, habebatur pro non adiecta, quia volebat Ius fauere nuptiis. Quomodo enim præſumi poteſt paſſim de quouis teſtatore, qui ſic diſponit; *Lego Fuluia* 200. *ſi nupſerit, ſi autem non nupſerit* 100. non cogitaſſe de ſtatu Religionis, & ſi cogitaſſet, ita affectũ fuiſſe erga illam, vt Fuluiæ ingredienti Religionem relicturus eſſet 200. perinde ac nubenti? Sanè hoc præſumi non poteſt, ſed potiùs cõtrarium. nam ingredi Religionem eſt maximè affine ei, quod eſt non nubere: & homines non omnia expendere ſolent. Deinde pauci erga Religionem ita ſunt affecti, vt ita vellent diſponere. Quidquid enim ad Religionẽ peruenit, videtur familiæ perire. Vnde idem Iuſtinianus eadem Nouella in fauorẽ Religionis ſtatuit, ne parentes poſſent filios Religionem ingredientes legitima priuare, ſed vt hanc tenerentur Monaſterio dare. Et multa alia ibidem conſtituit in Religionis fauorem, ne parentes & conſanguinei quidquam ingredientibus detraherẽt. Quare etiamſi conſtet de contraria voluntate teſtatoris, nihilominùs clauſula illa habebitur pro non adiecta, vt rectè docent Auctores ſuprà citati.

Nec obſtat, quod Couar. obiicit: Neminem qui ſeriò Religionẽ cogitet, ratione talis clauſulæ auertendum: quia etſi id verum ſit quando legatum eſt paruum (nam ob tale, ne nuptias quidem omittet, qui ſeriò de illis cogitat) non tamen quando eſt ampliſſimum, ex quo manens in ſæculo maxima bona ad Dei gloriam perficere poterit; quod legatum diuites amici occupabunt, & vanè expendent, ſi Religionem ingreſſus fuerit. Addo, non tantùm agi ne auertantur qui firmo animo Religionem deſtinarunt: ſed etiam ne illi, qui de illa deliberant.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm donatio facta ad certum vſum, vel finem, vel ſub certo onere; ſi illud onus, vel ille finis non præſtetur, ſit valida.

DIco Primò, Quando aliquis donat ob certum finem, ſi non intendat ad illum finem obligare, ſed ſolum allicere animum, vel præbere media ad illum conſequendũ. ſi placuerit: non eſt irrita donatio, etiamſi finis non ſequatur. v. g. Petrus legauit puellæ 100. vt nubat, nec aliud expreſſit; illa verò ante nuptias obiit legatum non eſt reſtituendum, ſed tranſit ad heredes puellæ, imò etiamſi manens in vita coleret cœlibatum in ſæculo, vel ingrederetur Religionẽ, non teneretur reſtituere. vt docet Molina diſput. 208. quia non cẽſetur legator maius bonum voluiſſe impedire, 114

Donatio ad alliciendum animum.

125 dire. niſi aliunde de contrario conſtet. Ob hanc cauſam valida eſt donatio, qua quis donat collatori ad alliciendum ipſius animum, vt beneficiũ conferat; vel mercatori, vt ad mutuandum inclinetur; vel puellæ, vt ad conſenſum flectatur, quamuis finis non ſequatur. quia non eſt donatio conditionata, ſed abſoluta, facta non animo obligandi, ſed tantùm alliciendi ad liberum conſenſum. vnde poteſt acceptare, etiamſi non intendat præſtare quod donator exoptat.

Donatio ad certum vſum vel finem.

126 Dico Secundò, Si intendat donatarium ad illum finem vel vſum obligare, donatio erit irrita, fine non præſtito, ſi ille ſit principalis finis donationis: ſi verò ſit ſecundarius, non erit irrita, poterit tamen in irritum reuocari, ſi donatarius nolit præſtare. Ita docet Ioannes Medina C. de reſtitut. q.24 Prior pars patet ex multis textibus, ff. de condictione cauſa data non ſecuta. & C. de condictione ob cauſam. quibus conceditur repetitio cauſa non ſecuta.

Probatur, quia quando dat ad certum vſum, tanquam ad finem principalem, limitat ſuam donationem ad illum vſum, nec habet aliam cauſam cur velit rem eſſe ipſius. ſicut enim eſt in poteſtate ipſius donare, ita etiam limitare ſuam donationẽ ad certum finem & vſum, prout placuerit; nam tota vis donationis pendet ex intentione donantis. vt ſi parens det filio pecuniam, eo dumtaxat fine, vt emat libros; ſi filius non emerit, tenetur ad reſtitutionem; quia donator limitauit donationem ſuam ad certum vſum, nec aliam cauſam donandi habuit. ſi tamen filius bona fide conatus fuiſſet emere, & aliunde fuiſſet impeditus; vel ſi inſumpſiſſet in res alias æquè vtiles, nõ eſſet obligandus ad reſtitutionem; quia parens poſſet præſumi id ratum habere. Idem dicendum

Si finis ſecundarius non praſtetur.

127 de ſimilibus donationibus. Altera pars probatur: quia etſi finis ſecundarius non præſtetur, tamen ſubeſt finis principalis, ob quem donatio eſt facta: & ita non cenſetur irrita, niſi ex circumſtantiis conſtet aliam donatoris mentem fuiſſe. vt ſi

Donans ſub certo onere.

des Monaſterio 100. aureos ſub aliquo onere, eſt valida donatio, etiamſi Monaſterium onus non præſtiterit. quia non cenſetur ille principalis finis donationis, ſed ſalus animæ, ob quam Monaſterio videtur abſolutè donatum, etſi cum onere. imò nec reuocari poteſt, niſi id additum ſit in donatione, vel niſi aliunde conſtet, eam donatoris mentem fuiſſe, vt docet Medina ſuprà, & colligitur ex cap. Verùm, de condit. appoſitis. poteſt tamen compelli Monaſterium, vt onus impleat; quòd ſi nolit, per ſententiam Iudicis poteſt pri-

128 uari. Si tamen impletio oneris non eſt in ipſius poteſtate, (vt quia alij impediunt, vel pendet à conſenſu aliorum, qui nolunt conſentire) non poteſt cõpelli. ſufficit enim vt ſit paratum facere quantum in ſe eſt, vt onus impleat non enim donator cenſetur aliud intendiſſe, niſi expreſſerit; cùm recta ratio non plus exigat, quàm homo poſſit præſtare. Idem dicendum de omnibus donationibus, quæ ob aliquem finem principalem fiunt cum aliquo onere annexo.

***

DVBITATIO XVII.

Vtrùm donatio ob cauſam præteritam vel præſentem ſit valida, ſi cauſa non ſubſit.

RESpondeo, Talem donationem eſſe inualidam, niſi donator actu vel habitu ita ſit affectus, vt illam cẽſeatur velle valere, quamuis cauſa non ſubſit. colligitur ex Medina q.14. Probatur Primò, Quia talis donatio eſt inuoluntaria: procedit enim ex errore; qui ſi non eſſet, donatio non fieret: atqui donatio vt omnino valida ſit, debet eſſe plenè voluntaria. cùm ex liberalitate pendeat. Secundò, Quando error dat cauſam contractui vel alteri diſpoſitioni; actus eſt irritus vel ſaltem in irritum reuocabilis, vt oſtenſum eſt ſuprà cap. 17. dubitat. 5. atqui hîc dat cauſam actui: ergo. Tertiò, Cùm quis exprimit ſe donare ob cauſam, videtur donatio fieri ſub conditione, *ſi cauſa ſubſit*: ergo ſi illa conditio non ſubſiſtit, donatio eſt nulla. Hoc tamen argumentum non eſt firmum; quia expreſſio cauſæ non habet vim conditionis: vt patet in contracto matrimonij, ſi quis ita dicat, Accipio te in vxorem, quia es bonis moribus, quia diues, &c. talis enim cõtractus eſt validus, ſiue cauſa illa extet in re, ſiue non. ſolùm enim exprimitur quid moueat & impellat animum ad contrahendum, non autem ponitur vlla conditio conſenſui. 129

Si cauſa non ſubſit.

Circa hanc aſſertionem Aduertendũ eſt, ſi res abſolutè donetur, & error non ſit circa ſubſtantiam rei donãdæ, vel perſonam donatarij, vel circa ſubſtantiam ipſius actus (vt cùm eſt error circa cauſam principalem, dantem ſpeciem actui) ſed ſolùm circa conditionem accidẽtariam, vel cauſam ſecundariam, donationem non eſſe omnino irritam: dici tamen *inualidam*, quia pro arbitrio donantis reuocari poteſt, errore cognito. & quidem ſi donatarius eſt cauſa deceptionis, tenetur errorem detegere, & ponere rem totam in arbitrio donatoris, vt donationem ratificet vel reuocet. ſi verò nõ eſt cauſa, non videtur ad hoc teneri. vnde poterit retinere, donec reuocetur, iuxta ea quæ d. dubit. 5. cap. 17. diximus.

Diſcrimen erroris circa ſubſtantiam, & circa conditionem accidentariam.

Dixi, *Niſi actu vel habitu*, &c. quia ſæpè fit, quempiam ita eſſe affectũ, vt ſi ſciret cauſam eſſe falſam, nollet donare; tamen quia dedit, non vult donationẽ eſſe irritam. vt ſi donaſti aliquid amico, quia putas illum curaſſe aliquod negotium, quod non curauit; tamen multa alia tua cauſa fecit, ob quæ velles donationem confirmare. 130

Petes, Quando cauſa, ob quam aliquid datur, non ſubeſt; quomodo ſcietur vtrùm velit donationem valere, an non?

Reſp. Quando id non exprimitur, eſſe colligendum ex conditione dantis & accipiẽtis, & rei donatæ, & ex cõditione cauſæ. ſi enim cauſa ob quã datur non eſt principalis, ſed ſecũdariã, ob quam hîc & nunc ſolùm ſe applicat ad donandum, & extat aliqua cauſa principalior; tunc donatio non eſt cenſenda irrita, etiamſi illa cauſa ſecundaria non extet, vt patet exemplo allato item cùm datur eleemoſyna pauperi ſimulãti fidem Catholicam, vel ſanctitatem; nam principalis cauſa dãdi eſt paupertas. poſſet tamẽ talis donatio reuocari, ſi error ei cauſam dedit. deinde etſi cauſa princi- 131

Cauſa principalis & ſecundaria dandi.

palis ob quam datur non extet; ſi tamen conditio donantis, vel rei donatæ eſt talis, vt putetur nolle obligare ad reſtitut. poterit donatarius retinere.

132 Hinc ſæpè fit, vt qui ſimulatione ſanctitatis, paupertatis vel infirmitatis, vel obſequiorum aliquid impetrarunt, non teneantur ad reſtitutionē: quia donatores non cenſentur id onus velle imponere, idque vel ob liberalitatem, vel ob beneuolentiam & amicitiam, vel ob rerum paruitatē, vel quia res eſt conſumpta, & difficilis eſſet donatario reſtitutio. Si tamē putetur donator velle vt ſic per fraudem obtentum reſtituatur, eſt reſtituendum, maximè ſi quantitas eſt notabilis. Imò etiam in dubio eſt reſtituendum; ſaltem pars aliqua, pro ratione dubij; quia cùm non inceperit bona fide poſſidere, non poteſt ratione poſſeſſionis, ipſius conditio melior cēſeri: vel certè debet fraudem aperire, & rem in libero arbitrio donantis conſtituere.

Paupertatis ſimulatione obtentum.

Dubium tamen eſt inter DD. cui ſit reſtituendum id, quod ſimulatione paupertatis obtentum eſt, ſi donator putetur illum velle ad hoc obligare. Plerique DD. docent id eſſe conferendum in alios pauperes, vel in alios pios vſus. quia donator illud iam à ſe alienauit; & Chriſto donauit, accepturus pro eo mercedem, non ſecùs ac ſi verè pauperi dediſſet. ita Nauarr. cap. 17. num. 107. Scotus in 4. d. 15. q. 2. art. 3. Adrianus in 4. tract. de reſtit. q. 5. & Medina ſuprà. Sotus tamen lib. 9. de Iuſtit. q. 7. art. 3. ad 4. putat eſſe reſtituendum donatori; quia hic non intendit donare Chriſto, niſi quatenus intendit donare huic pauperi. Sed poſſunt conciliari, ſi dicamus eſſe reſtituendum donatori, ſi is ſit notus, & res ſit notabilis, & ipſe putetur velle vt ſibi reſtituatur. alioqui ſi res ſint minutæ, vel ignoti qui dederunt, vel ſi putentur velle illud aliis pauperibus dari, aliis dandum eſt. 133

Cui reſtituendum.

CAPVT DECIMVMNONVM.

De teſtamento & legatis.

Conſtat Dubitationibus 8.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit teſtamentum, & quomodo à codicillo differat.

1 RESPONDEO, *Teſtamentum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſententia de eo, quod quis poſt mortē ſuam fieri vult.* Ita definitur L. 1 ff. Qui teſt. fac. poſſ. Verùm quia hæc definitio conuenit etiam aliis vltimis volūtatibus, nempe codicillo, legato, fideicommiſſo & donationi cauſa mortis; addunt Doctores, *cum directa heredis inſtitutione.* per quam particulam teſtamentum diſcernitur ab illis: quia nulla alia vltima voluntas continet heredis inſtitutionem. vnde propriè loquendo *Teſtamentum eſt heredis inſtitutio.* Ideò enim inſtrumentum illud dicitur *teſtamentum* iure ciuili, quia continet heredis inſtitutionem: non autem quia continet legata vel fideicommiſſa. nam quòd hæc in eodem Inſtrumento ſcribātur, eſt extrinſecum, & acceſſorium rationi teſtamēti: poſſent enim omitti. Differt au-

2 tem à *codicillo*, Primò, Quòd codicillus non fiat ad inſtituendū heredem; (niſi interdum ex priuilegio, quale cōceſſum militi, vt patet L. Miliis codicillis. 36 ff. de milit. teſtam.) ſed ad aliquid in teſtamento explicandum vel mutandum, addēdum vel detrahendum: vt ad legata inſtituenda, vel ad ſubſtitutionem fideicommiſſariā faciendam, &c. Secundò, Quòd in codicillo ſufficiant 5. teſtes, etiamſi non ſint rogati: inter quos poſſunt etiam eſſe mulieres. In teſtamento requiruntur 7. teſtes rogati maſculi & puberes. vide Silueſtrū v Teſta-

3 mentum 1. n. 2. Hinc fit vt *clauſula codicillaris* teſtamento addita (qua ſignificat teſtator ſe velle ſuam diſpoſitionēm valere per modum vel teſtamenti, vel codicilli; vel generatim ſe velle illam valere meliore modo, quo poteſt) eam vim habeat, vt etiamſi teſtamentum ob defectum ſolemnitatis non valeat quà teſtamētum, (id eſt, quoad inſtitutionem heredis directam) valeat tamen quà codicillus. Vnde efficitur Primò, Vt legata tali teſtamento relicta, ſint ſoluenda. Secundò, Si teſtator non habens liberos, inſtituat extraneū heredem; inſtitutio illa directa habebit vim ſubſtitutionis fideicommiſſariæ. nam frater, vel alius, qui ab inteſtato ſuccedit, tenebitur illi tradere hereditatē. retenta ſolùm quarta eius parte, quam vocant Trebellianicam. Tertiò, Si verò habeat liberos, illi habebunt ſolùm legitimam: extraneus verò ſic inſtitutus habebit reliqua. vide Silueſt. ſuprà n. 11. & Molinam diſput. 132. & Iulium Clarum §. Teſtamentum q. 46.

Codicillus.

Clauſula codicillaris.

DVBITATIO II.

Vtrùm teſtamentum factum ad piam cauſam ſit validum; ſi ei deſint ſolemnitates, quas requirit Ius ciuile.

VErbi gratia, ſi non adſint 7. teſtes, vel nō omnes ſint maſculi, & puberes: vel non omnes ſint rogati, vel ſi non omnes ſubſcripſerint, &c. quę habentur L. Hac conſultiſſima. 21. C de teſtamentis. dicitur autem factum ad piam cauſam, quando heres inſtituitur pia cauſa, vt Eccleſia, Monaſterium, pauperes.

Reſpondeo, Vt teſtamentum ad pias cauſas ſit validum, etiam in foro externo, non requiruntur 4

Teſtamentum ad piam cauſam.

ſolem

ſolemnitates Iuris ciuilis: ſed ſufficiunt eæ quæ
ſunt Iuris gentium; nempe vt duo teſtes adſint. Ita
Couarr. cap. 11. de teſtament. nu. 9. & Iulius Cla-
rus §. Teſtamentum. q. 6. nu. 1. & colligitur apertè
ex cap. Relatum. 1. de teſtamentis. vbi Alexan-
der III. mandat vt Iudex cauſas, in quibus agitur
de iis quæ relicta ſunt Eccleſiis, tractet nō ſecun-
Duo teſtes ſufficiunt. dùm leges, ſed ſecundùm Canones, duobus vel
tribus dũtaxat legitimis teſtibus requiſitis. quod
5 etiam in foro ciuili ſeruandum eſſe docet Clarus
ſuprà, & alij DD. Neq; requiritur præſentia Pa-
rochi, vt quidam volunt. nam Pontifex dicit non
niſi duos legitimos teſtes requirendos. potuit au-
6 tem Summus Pontifex hac in re legibus ciuilibus
derogare: quia poteſtatis Eccleſiaſticæ (cuius ple-
nitudo eſt in Pontifice) eſt, ordinare hominum
actiones ad finem ſupernaturalem, qui eſt ſalus
animæ: & cõſequenter poteſt ſubmouere & tol-
lere omnia, quæ ſtudium & curſum bonorum
operum ad ſalutem animæ pertinentium impe-
diunt, atqui iſtæ leges in cauſis piis impedirent
ſtudium bonorum operum: ergo.

Petes, Verùm neceſſarij ſint duo teſtes, vt tale
teſtamentum ſit validum in foro conſcientiæ?

Reſp. Non eſſe neceſſarios: ſufficit enim in his
7 teſtamentis id, quod Iure naturali eſt ſufficiens,
Non ſunt neceſſary in foro conſcientia. nempe vt ſit poteſtas in diſponente, capacitas in
eo in cuius fauorem diſponitur, & libertas in diſ-
poſitione. quod probatur, quia nulla ſolemnitas
Iuris ciuilis in his teſtamentis eſt neceſſaria, vt
patet ex cap. Relatum. 1. de teſtam. Neque etiam
neceſſarij ſunt duo teſtes Iure Canonico; quia Ius
Canonicum non requirit eos vt diſpoſitio ſit va-
lida in foro conſcientiæ, ſed vt poſſit probari in
foro externo, quantum ſatis eſt vt Iudex pro ea
ſententiam ferat, vt colligitur ex d. cap. Relatum.

8 Hinc ſequitur Primò, In tali teſtamento, vt
validum ſit, non requiri heredis inſtitutionem.
ratio eſt, quia hæc neceſſaria tantùm eſt Iure ci-
uili: atqui vt teſtamentum ad pias cauſas vali-
dum ſit, nihil requiritur ſolo Iure ciuili introdu-
ctum. Ita Iulior Clarus q. 6. num. 8.

9 Secundò, Etſi teſtamentum aliquod ad cauſas
profanar, defectu ſolemnitatis ſit inualidum; ta-
Legata pia. men legata pia in eo contenta valida eſſe. Ita Co-
uarr. cap. 11. nu. 4. ratio eſt, quia caput Relatum,
loquitur generatim de omnibus ad piam cauſam
relictis, vnde etiam comprehendit legata.

Legata profana. Tertiò, Legata profana poſita in teſtamento
ad pias cauſas minùs ſolemni, valere, eſſèq; ſol-
uenda. eſt ſententia communis DD. vt refert Cla-
rus §. Teſtamentum. q. 6. num. 9. ratio eſt, quia ſo-
lemnitas, quæ ſufficit ad inſtitutionem heredis,
etiam ſufficit ad legata illi appoſita. acceſſorium
enim ſequitur naturam principalis.

10 Quartò, Etſi regulariter non valet diſpoſitio
vltimæ voluntatis captatoria, (id eſt, quæ confer-
tur in alterius arbitrium) tamen valere in diſpoſi-
tione ad pias cauſas. Ita Clarus q. 6. n. 5. citat Bar-
tolum & alios. qui dicunt hanc eſſe ſententiam
communem. Ratio eſt, quia Iure gentium talis
diſpoſitio eſt valida. & ſatis apertè colligitur ex
c. Cùm tibi, de teſtamentis, vbi dicit Innocent.
III. *Qui extremam voluntatem in alterius diſpoſitio-
nem committit, non videtur decedere inteſtatus.* quod
multi DD. intelligunt in cauſis piis, & ita expo-
nitur in Summario illius capitis.

DVBITATIO III.

Vtrùm teſtamentum factum ad cauſam non piam ſit validum in foro conſcientiæ, ſi ei deſint ſolemnitates Iure poſitiuo requiſitæ.

COuarruuias cap. 10. de teſtamentis num. 12. 11
doecet tale teſtamentum etiam in foro con- *Sententia Couarr.*
ſcientiæ inualidum eſſe, ita vt heres tali teſtamẽ-
to inſtitutus, & legatarius, teneãtur ad reſtitutio-
nem heredibus ab inteſtato. citat pro hac ſenten-
tia Baldum & Fortunium. eamdem tenent qui-
dam recentiores. nihilominùs

Reſp. Contrariam ſententiam omnino verio- 12
rem videri, Tale teſtamentum in foro conſciẽtiæ *Contraria verior.*
validum eſſe, & licitè retineri quod ex tali teſta-
mẽto poſſidetur, ſiue titulo hereditatis, ſiue lega-
ti. Probatur Primò, Quia communis ſententia
DD. vtriuſque Iuris eſt, ex teſtamento minùs ſo- *Obligatio naturalis.*
lemni oriri obligationẽ naturalem, vt teſtatur Iu-
lius Clarus §. Teſtamentum q. 90. n. 1. & Iaſon in
L. Cùm quis. 10. C. de Iuris & facti ignorantia
n. 13. & fatetur Couarruuias n. 10. atqui hoc nihil
aliud eſt, quàm teſtamentũ tale in foro conſcien-
tię eſſe validum, ita vt heres ab inteſtato teneatur
ei ſatisfacere, & inſtitutus poſſit relictum petere
& retinere: quamuis Ius ciuile ex eo actionẽ non
tribuat. ſicut ſimplex promiſſio in foro conſcien-
tiæ eſt implenda, etiamſi Ius ciuile ex ea nõ con-
cedat actionem. Reſpondet Couarruuias, Illam *Reſp. Couarr.*
ſententiam Iuriſperitorum intelligendam de obli-
gatione naturali, non ſtricta, ratione cuius heres
ab inteſtato teneatur ex iuſtitia, ſed laxa, qua te-
neatur ſolùm ex honeſtate morali: vnde eum, qui
ſic inſtitutus eſt, non poſſe retinere hereditatem
vel legatum, eò quòd ius iuſtitiæ non habeat. Ve- 13
rùm hæc reſponſio non ſatisfacit. Primò, Quia *Reiicitur.*
obligatio naturalis apud Iuriſperitos vocatur ea,
quæ præciſo omni Iure poſitiuo oritur ex natura
actus, & à Iure poſitiuo ſuperueniente nõ irrita-
tur: atqui ſepoſito Iure poſitiuo, oritur obligatio
iuſtitiæ ex tali teſtamẽto: ergo loquũtur de obli-
gatione iuſtitiæ. Secundò, Si oritur ex tali teſta-
mẽto obligatio honeſtatis: ergo heres ab Inteſta-
to tenebitur ſaltem ſub peccato veniali illi ſatis-
facere. nã alioquin faceret contra honeſtatẽ vir-
tutis. ſimiliter heres tali teſtamento inſtitutus po-
terit retinere quod ipſi ſic datum fuerit, ſicut
quod datur ex vi promiſſionis, verè debitum eſt
& retineri poteſt; quamuis non ſit debitum niſi
ex honeſtate morali, vt multi DD docent. Deni-
que quòd Iuriſperiti hanc ſententiam intelligant
de obligatione ſtricta, patet ex eo. quòd inde con-
cludant, heredem ab inteſtato teneri in foro ani-
mæ reſtituere hereditatem ei, qui ſic eſt inſtitu-
tus, & inſtitutum poſſe retinere. vide Angelum
v. Heres, num. 5. & alios infrà.

Probatur Secundò, Quia plerique Theologi. 14
qui hãc quæſtionẽ attigerunt, apertè docent, ta-
le teſtamentum in foro conſcientię validum eſſe.
Adrianus Quodlib. 6. art. 1. illatione 2. Angelus
v. Heres, n. 5. Tabiena ibidem nu. 4. Silu. v. Teſta-
mentũ 1. q. 5. §. Quartum, ſecundùm Archidia. &
v. Hereditas 3. q. 7. Ioannes Medin. C. de reſtitut.
q. 23.

q.23.in fine,Lopez 2.p.c.14. Idem ex parte tenet Sotus lib.4.de Iuſtitia q.5.art.3.Bannes q.62.diſput.5.quatenus docent,id quod ex tali teſtamento poſſidetur non eſſe reſtituendum, donec per ſententiam heredi ab inteſtato adiudicetur.denique noſter Molina diſput.81.

15 Tertiò,Ex L.Etſi inutiliter.2. C. de fideicommiſſis.vbi Antoninus ſanxit, *Non poſſe per te repeti fideicommiſſum relictum à defuncto inutiliter*,(id eſt, in ſcriptura minùs ſolemni) *ſi tu ſciens voluntatem defuncti,cuius es heres,illud preſtitiſti*. rationem ſubdit: *Quia non ex ea ſola ſcriptura, ſed ex conſcientia relicti fideicommiſſi,defunctis voluntati ſatisfactum eſſe videtur.* Hic apertè ſupponit, voluntatem defuncti, de qua conſtet per confeſſionem heredis, cuius intereſt,validam eſſe debere etiam in foro externo;etſi per ſcripturam minùs ſolemnem non ſa-
16 tis probetur. Vnde colligunt Iuriſperiti, legata, quæ in teſtamento minùs ſolẽni tibi ſunt relicta, ſi a te poſſideantur, non ſolùm poſſe in foro conſcientiæ retineri;ſed etiam in externo defẽdi per legitimam exceptionem.quam ſententiam Iaſon dicit eſſe communem, vt refert Couarr.num.19.

17 Quartò,Probatur ex §.vltimo. Inſtit. de fideicõmiſſariis hereditatibus,vbi Iuſtinianus ſtatuit, vt ſi teſtator fidei heredis ſui cõmiſit, vt hereditatem vel ſpeciale fideicommiſſum tibi reſtituat: & poſteà nec ex ſcriptura,nec ex quinq; teſtium numero poſſit probari hanc fuiſſe eius voluntatem;poſſis ei offerre iuramentum:& ſi iurare noluerit,vel ſi falſus fuerit, cogatur tibi reſtituere: nec liceat ei ad ſubtilitatẽ Iuris confugere,(id eſt, non liceat ei opponere,teſtamento defuiſſe debitam ſolemnitatẽ)rationem ſubdit: *Ne depereat vltima voluntas teſtatoris, fidei heredis commiſſa.* Idem habetur L.Quæſtionem 23 C.de fideicommiſſ.

18 Quintò,Quia numerus teſtium & ſimiles ſolemnitates ſolùm requiruntur in teſtamentis,vt fidem faciant in foro externo, ſeu vt falſitas & omnis deceptio euitetur: vt expreſsè dicitur d. L.Quæſtionem.C.de fideicommiſſ. vbi ſic habemus: *Cùm enim per teſtium ſolemnitatem oſtẽditur, tunc & numerus teſtium & nimia ſubtilitas requirenda eſt. Lex enim, ne quid falſitatis incurrat per duos fortè teſtes compoſitum teſtamentum, maiorem numerum teſtium expoſtulat: vt per amplitudine hominum perfectiſſima veritas reueletur. Cùm autem is, qui ex vol...tate defuncti lucratur (& maximè ipſe heres, cuius ſumma auctoritas totius cauſæ commiſſa eſt) dicere compellitur veritatem per ſacramenti religionem: qualis locus teſtibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur,propria & indubitata fide relicta? Cùm & in leges reſpeximus, quæ vſtis diſpoſitionibus teſtatorum omnino heredes obedire compellunt; & ſic ſtrictiùs cauſam exigunt, vt etiam amittere lucrum hereditatis ſanciant eos, qui teſtatoribus ſuis minimè paruerint.*

Ex quibus clarè patet,non fuiſſe mẽtem legiſlatorum reddere irrita talia teſtamenta in foro conſcientiæ; ſed tantùm in foro externo non aſſiſtere, ſeu non dare actionem: ſicut non dant actionem ex nuda promiſſione, niſi formula ſtipulationis,vel ſimili modo ſit veſtita.

19 Sextò, *Nihil eſt tam conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi*: vt habetur §. Per traditionem. Inſtit.de rerum diuiſione: ergo non eſt conueniens naturali æquitati, vt omiſſio talium ſolemnitatum(præſertim ſi per ignorantiam vel obliuionem vel impotentiam proueniat)hãc voluntatem reddat inualidam. valdè enim durum eſt,vt nõ poſſim teſtari,vel aliquid legare in fauorem amici,eò quòd deſit vnus teſtis,vel notarius: & ob hanc cauſam amicus teneatur in conſciẽtia reſtituere fratribus meis, vel ſororibus,vel cognatis,quibus,ob iuſtas cauſas,nihil volui relictũ.

Septimò,Ideò introductę ſunt iſtæ ſolemnita- 20
tes,vt voluntati teſtatoris certiùs ſatisficret, nec poſſet variis hominum artibus interuerti.homines enim maximè deſiderant vltimæ voluntatis ſuæ diſpoſitiones ſeruari:vnde Authent. de nuptiis,coll.4.cap.46.Imperator ait, *Vbique cuſtodire volumus morientium voluntates*. ergo non intenderũt legiſlatores ob defectum illarũ irritas reddere vltimas volũtates:ſi aliunde conſtet de mente teſtatoris.hoc enim eſſet euertere finẽ, vt ſeruentur media. Deniq; hanc ſententiam tamquam maximè rationi conſentaneam tenet Plinius Secundus lib.2.ep.ad Annianũ. *Ego*,inquit,*propriam legem mihi dixi,vt defunctorum voluntates, etiamſi deficerent,quaſi perfectas tuerer*.Et l 5 ep.ad Caluiſium. *Hoc enim ſi ius aſpicias, irritum; ſi defuncti voluntatem,ratum & firmum eſt:mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iuriſconſulti quod dicturus ſum accipiant)antiquior Iure eſt.*

Ex his ſequitur Primò,Heredem ab inteſtato, 21 *Conſectaria 5.*
ſi ſciat voluntatem defuncti,teneri reſtituere hereditatem & ſoluere legata eis,quibus teſtamento minùs ſolemni debentur.

Secundò,Si dubius ſit de voluntate teſtatoris, debet cum illis componere pro ratione dubij.Ita Molina diſp. 81. ratio eſt,quia cùm nec ipſe,nec alij cœperint adhuc poſſidere bona fide,in dubio par eſt eorum conditio Probabilius tamen videtur,heredem ab inteſtato hoc caſu poſſe totũ retinere.Ratio eſt,quia habet ius certum,à quo nõ debet excludi per ius alterius dubium. hæc enim eſt ratio cur melior ſit conditio poſſidentis.quia poſsidens qui certus eſt ſe habere ius poſsidendi, non tenetur rem nec totam,nec partem eius deſerere,ob ius dubium alterius.

Tertiò,Si heres ab inteſtato retineat heredita- 22 *Si iudex adiudicet heredi ab inteſtato.*
tem & legata,poſſunt illi,quibus aliquid per tale teſtamentum erat relictum,vti occulta compenſatione:nam reuerà res illæ erant ipſorum. Silueſter v Hereditas 3.q.7.

Quartò,Si heres ab inteſtato fateatur mẽtem 23 *Si heres fatetur.*
teſtatoris fuiſſe, vt hereditatem nomine fideicõmiſsi alteri traderet,vel legatum aliquod ſolueret:aut ſi oblato iuramento, iurare noluerit, cogendus eſt etiam in foro externo hereditatẽ tradere,(detracta tamen quarta parte,quam vocant Trebellianam) & ſoluere legatum. vt patet ex quarta & quinta probatione.

Quintò,Idem ob eamdem cauſam dicendum 24
eſt,ſi fateatur voluntatem teſtatoris fuiſſe,vt hereditas non vt fideicommiſſum, ſed immediatè perueniret ad inſtitutum.non enim recurrendum eſt ad fidem teſtium, vel ad Iuris ſubtilitatem, quando is cuius intereſt,confitetur teſtatoris voluntatem:vt habetur d.L. Quæſtionem. 23 C. de fideicommiſsis.

Sed contrà obiicitur ex Couarruuia,Primò,ex L.Hac conſultiſſima.21. C.de teſtamentis. *Non ſubſcriptum a teſtibus ac non ſignatum teſtamentum, pro infecto haberi conuenit.* & ſubdit, *Ex imperfecto*

teſtamento voluntatem tenere defuncti (niſi inter ſolos liberos habeatur) non volumus. & §. Ex eo. Inſt. Quibus modis teſtam. infir. *Imperfectum teſtamentum nullum eſt.*

25 Reſpondẽt quidã, has leges niti præſumptione fraudis, quæ præſumitur commiſſa in talibus teſtamentis, quando præſcriptæ ſolemnitates deſunt. vnde quando conſtat nullam fraudem commiſſam, ſed hanc eſſe veram & liberam voluntatem teſtatoris, leges haſce nõ habere locum. Sed ſolutio non videtur vera. Primò, Quia nõ poteſt prudẽter præſumi fraus, ex eo, quòd vnus vel alter teſtis, vel ſubſcriptio alicuius deſit. nam multis modis fieri poteſt, vt aliquid horum ſit omiſſum. Secundò, Quia quatuor teſtes poſſunt ſufficere, vt conſtet non ſubeſſe fraudem; ſufficiunt enim in rebus maioribus, vt in cauſa criminali, in qua agitur de vita. Tertiò, Etiamſi Iudices ſciant nullam ſubeſſe fraudem, tamẽ non adiudicabunt ex tali teſtamento hereditatem, niſi heres ab inteſtato fateatur hanc fuiſſe mẽtem teſtatoris. vel niſi recuſauerit oblatum iuramentum.

Non nituntur præſumptione fraudis.

26 Vnde aliter reſpondetur, Illas leges loqui de nullitate in foro externo; quia in foro externo nõ datur actio ex tali teſtamento. lex enim ciuilis ei non aſſiſtit: non tamen ei reſiſtit, vt rectè docet Franciſcus Sarmiento de redditibus p. 1. cap. 2. num. 3. habetur itaque pro *infecto, irrito,* & *nullo* in foro externo: quia non conceditur actio ex tali teſtamẽto, perinde ac ſi nullum omnino extaret. cũ hoc tamen cõſiſtit, quòd ex eo naſcatur obligatio naturalis in herede ab inteſtato ad res illas tradendas; & ius in iis, quibus ſic aliquid eſt relictũ, ad exigendum: ſicut patet in pactis nudis, ex quibus etſi nulla oriatur obligatio ciuilis, oritur tamen obligatio naturalis, vt dictum eſt cap. 17. dubit. 4.

Eſt nullum in foro externo.

27 Potuit autem Ius ciuile actionem ex huiuſmodi teſtamentis denegare ob iuſtas cauſas. Primò, Ad vitandas plurimas lites, quæ ortæ fuiſſẽt, ſi licuiſſet heredi inſtituto & legatariis probare, hanc fuiſſe mentem teſtatoris. quam etiam ob cauſam factum eſt, vt certas ſolemnitates requireret, quæ niſi ſeruatæ eſſent, aliæ probationes non admitterentur. præter confeſſionem heredis ab inteſtato, cuius intereſt. Secundò, Ad excludendas varias hominum artes & machinationes, quibus conati fuiſſent vltimas voluntates interuertere. ſi ſatis fuiſſet probationibus Iure gẽtium requiſitis vti. dum enim vident tam multa requiri ad faciendam fidem in cauſa teſtamentaria, deſperant de ſucceſſu, & ceſſant à fraudibus. Tertiò, Ne heredes ab inteſtato, quibus nõ conſtat de voluntate teſtatoris, gemino dolore afficerẽtur, ſi priuati ſolatio defuncti, cogerentur extraneis dare hereditatem. quòd ſi illis de voluntate defuncti conſtet, non poſſunt queri, quia par eſt vt ſatisfaciãt voluntati defuncti, quàm ipſimet agnoſcunt.

Cur denegat actionem.

28 Obiicitur Secundò, Si illa teſtamenta in foro conſcientiæ eſſent valida, iniquè Iudices adiudicarent heredibus ab inteſtato; fouerent enim apertam iniuſtitiam; præberent etiam occaſionem heredibus illis, inique petendi, quod aliis relictum eſt.

Reſpond. Non adiudicari heredibus hereditatem illam, tãquam abſolutè ad illos pertineat: ſed non concedi actionem iis, qui nituntur tali teſtamento: quia repelluntur tamquam deſtituti probatione. quam leges requirunt. quòd ſi contingat hos eſſe poſſeſſores: datur quidem heredibus repetitio, quia putantur bona fide agere, nec ſcire aliam eſſe defuncti voluntatem: non tamen intendit Iudex decernere rem abſolutè illorũ eſſe: ſed eſſe illorum; quãtum apparet ex probationibus, quæ Iure admittuntur, interim relinquens eos ſuæ conſcientiæ. Quòd autem heredes inde occaſionem accipiant petẽdi quod aliis relictum eſt, ipſorum malitiæ imputandum, non legum diſpoſitioni, quæ iuſtis cauſis nititur. Simile cernitur in pactis nudis, ex quibus etſi aliquid debitum ſit in conſcientia: Ius tamẽ ciuile Cæſareum non concedit actionem. imò cõcedit repetitionẽ, ſi alter aliquid hoc nomine abſque volũtate partis acceperit. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum, p. 2. §. 4. vbi docet dari repetitionem heredi, ſi ex ignorantia facti (nempe ex eo, quòd putauerit teſtamentum eſſe ſolemne) ſoluerit legatum, vel fideicommiſſum. non autem ſi ex ignorantia Iuris, id eſt, ſi ſoluerit, quod putaret teſtamentum minùs ſolemne eſſe validum, ſed hoc ad forum externum pertinet: nam in conſcientia non licet repetere, ſi putat illam fuiſſe defuncti voluntatem.

29 Obiicitur Tertiò, Si tale teſtamentum in foro conſcientiæ eſt validum: ergo tutor non poterit agere pro pupillo (qui eſt heres ab inteſtato) ad reſciſſionem teſtamenti minùs ſolemnis in fauorem alterius conditi, ſi ſciat volũtatem teſtatoris fuiſſe vt alius eſſet heres: quod eſt graue incommodum. ſi enim agat, peccabit mortaliter: ſi non agat, cõdẽnabitur vt pupillũ præſtet indemnem.

Reſpon. Nõ poſſe agere. ſi autem ideò cogatur pupillo compenſare damnum, pupillus tenetur ei in conſcientia ad reſtitutionem, & ipſe poteſt occultè tantumdem detrahere ex illius bonis.

30 Aduerte tamen Primò, Sententiam Couarruuiæ eſſe probabilem, & ſecuram in cõſcientia, etſi noſtra ſit verior & probabilior: potuiſſent enim legiſlatores ita ſtatuere; quamuis non ita conſentaneè naturali æquitati. vnde poterit tutor ea vti, & ſic agere contra tale teſtamentum. Iuxta hanc ſententiam Primò, Is, cui ſic quid relictum eſt, nõ poteſt illud petere tamquam ex iuſtitia debitum. Secundò, Si poſſidet, non poteſt retinere niſi fortè ſit fideicommiſſum, quod teſtator fidei ſui heredis commiſerit: vel legatum, quod heres iam ſoluerit, ſciens teſtamentum non fuiſſe ſolemne, iuxta ea, quæ dicta ſunt in 3. 4. & 5 probatione. Tertiò, Heres ab inteſtato poteſt illud retinere, &, ſi alter poſſidet, repetere in iudicio. Quartò, Quod ſi non poſſit ob potentiam aduerſarij, vti poteſt occulta compenſatione.

Sententia oppoſita eſt probabilis.

31 Aduerte Secundò, Dominicum Sotum & Bãnes ſuprà, tenere quandam ſententiam mediam: ſentiunt enim, teſtamẽtum minùs ſolemne quadam ratione eſſe validum, quadã inualidum. Validum: quia inſtitutus poteſt capere hereditatem, ſi nemo ei ſe opponat, & retinere, donec Iudex illi eã abiudicet Inualidum: quia heres ab inteſtato poteſt eam capere & retinere, etiamſi ſciat voluntatem defuncti aliam fuiſſe. quòd ſi alter eam occupauerit, poteſt in iudicio eam petere, & cùm adiudicata fuerit, retinere. Hæc ſententia non eſt improbabilis. nec dubitãdum eſt, quin legiſlatores ita potuerint ſtatuere; nempe vt tale teſtamẽtũ non eſſet irritum in conſcientia, ante ſententiã Iudicis; & per eã irritaretur vel declararetur irritum

Sententia Soti.

rum ex vi legis,&c. Verùm non videtur illa fuiſſe mens illorum:nam ſi heres fateatur, voluntatem teſtatoris fuiſſe vt alteri traderet fideicommiſſum vel legatum, cogetur vi legum ſoluere. vt ſuprà dictum eſt.

32 Aduerte Tertiò, Ea, quæ dicta ſunt de ſolemnitate teſtamentorũ, à quibuſdam extendi ad cõtractus, donationes, beneficiorum & officiorum collationes, electiones, præſentationes, & ſimiles actus, qui ex diſpoſitione Iuris ciuilis vel Canonici requirunt varias ſolemnitates. v. g. vt celebrentur certis verbis, certo loco vel tempore, per tres tractatus, coram certo numero teſtium. ſi enim hi actus ſolo defectu ſolẽnitatis laborẽt, ob quem Iure poſitiuo decernantur irriti, non ideò deſinere valere in foro conſcientiæ: ita enim docẽt omnes DD. Iuris, qui tenent, teſtamẽtum minùs ſolemne valere; vt fatetur Couarruuias n. 10. & omnes Theologi citati in 2. argumento. Vnde

Aliorum contractuum ſolemnitas.

33 ſi contrahentes ſint per ſe habiles, & adſit plenus eorum conſenſus, contractus erit validus in foro conſcientiæ. Nec obſtat, quòd contractus matrimonij ſit irritus ſine Parocho & teſtibus; quia Conc. Tridentinum ſeſſ. 24. cap. 1. de reform. expreſsè reddit illos inhabiles ad ſic cõtrahendum: & præterea ſatis ſignificat ſe omnino irritũ reddere in foro conſcientiæ. Simili modo, ſi electioni ad Prælaturam adſit legitimum ſuffragium eorum, qui habẽt ius eligendi; & alienationi rei Eccleſiæ auctoritas perſonarum, quæ illam facere poſſunt: hi actus erunt validi in foro conſciẽtiæ, quamuis aliquæ ſolemnitates per Canones requiſitæ deſint. Pro quo facit Lex Cùm ampliùs ſolutum. ff. de reg. Iuris, vbi dicitur: *Is natura debet, quem Iure gentium dare oportet, cuius fidem ſecuti ſumus.*

34 Hanc ſententiam tamquam probabiliorem amplectitur Bannes diſput. 3. ad q. 62. p. 100. vbi docet, eum, qui per contractum minùs ſolemnem poſſidet, iuſte poſſidere donec à Iudice ſpolietur; nec teneri vitium contractus alteri parti indicare. Ratio ipſius eſt, quia leges poſitiuæ tam eccleſiaſticæ quàm ciuiles, quæ irritos faciunt contractus minùs ſolemnes, non ſunt niſi iuxta hanc moderationem receptæ; nimirum vt nemo teneatur rem, quam ſic habet, ante ſententiam dimittere. itaque per huiuſmodi contractus transferri quidem dominium, ſed infirmum & reuocabile. excipit tamẽ electionem Prælatorum, hãc enim, ſi ei deſit ſolemnitas neceſſaria, eſſe irritam, propter rei momentum, quia iuriſdictio ſpiritualis per eam conferri debet: alij tamen Doctores nullam faciunt exceptionem. Videtur hæc ſententia ſatis probabilis, maxime ſpectato vſu, qui paſſim eſt receptus. non enim conſuetum eſt, vt quis ea, quæ per tales contractus habet, reſtituat, niſi cogatur per ſententiam. Durum enim eſt, vt qui rẽ habet ex conſenſu eius qui poterat illam tradere, cogatur ſponte ea cedere; quòd non eo loco vel tempore, vel coram illis teſtibus, quos lex præſcribit, tradita fuerit.

Bannes.

Dominium reuocabile.

35 Nihilominùs contrarium eſt Iuri conformius, & verius; nimirum huiuſmodi actus & contractus, quibus deeſt ſolemnitas, ſine qua lex illos abſolutè irritos decernit, nõ inducere obligationem naturalem; niſi forsè alibi explicetur in Iure, illã ſolemnitatem ſolùm requiri ad probationem in iudicio, ſicut in teſtamentis. Ita ferè tenent reliqui DD. & Couarr. in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. num. 7. & Sarmiento de reditibus p. 1. cap. 2. n. 3. & alij. Probatur Primò, Quia non eſt dubitandum, quin poteſtas ciuilis & eccleſiaſtica poſſint talem irritationem & nullitatẽ actibus inducere, vt nullam omnino vim habeant: ergo iudicandum eſt eas reipſa id facere, quando claris verbis actum irritum & nullum decernũt, nec indicant vſquam id ad forum externum reſtringendum. Secundò, Quia L. In cauſæ cognitione. 16. ff. de minoribus, apertè inſinuatur, multos eſſe contractus, qui defectu ſolemnitatis à lege requiſitæ, ita ſint irriti, vt ad eos reſcindendos non opus ſit beneficio reſtitutionis; ſed mero Iure poſſint diſſolui: ergo tales contractus etiam ante ſententiam Iudicis omni robore carent, ita vt ne naturalem quidem obligationem inducant. obligatio enim naturalis non poteſt elidi, niſi beneficio reſtitutionis, vt patet ex dictis c. 17. d. 8. & 9. Tertiò, Quando cõtractus inducit obligationem naturalem, poteſt illi accedere fideiuſſor, vt colligitur ex L. Fideiuſſ. 16. ff. de fideiuſſ. & mandat. ſed multi cõtractus defectu ſolemnitatis ita ſunt irriti, vt non poſsit illis accedere fideiuſſor. L. Qui contra. 11. ff. de fideiuſſor. ergo. Deniq; ratio eſt. quia quando lex irritum reddit contractum ob defectum ſolemnitatis, facit hanc pertinere ad formam eſſentialem contractus, & adimit cõtrahentibus poteſtatem aliter ſe inuicem obligandi. Vide dicta ſuprà c. 17. dubit. 8. nu. 61. & dub. 7. num. 56. vbi attulimus aliquot exempla.

Contrarium verius.

Hinc ſequitur, etiam completo tali contractu, alterum poſſe reſilire inuito altero, & rem ſuam repetere, offerendo quod pro ea accepit: & alterum teneri reſtituere, etiam ante ſententiam, niſi forſè cauſas probabiles habeat, quibus ſe poſsit tueri. non tamen tenetur, quamdiu alter rem traditam non repetit, vel acceptam nõ reſtituit. Nec obſtat contraria cònſuetudo; quia negari poteſt eſſe talem conſuetudinem, niſi quando is qui conuenitur, putat ſe habere cauſas iuſtæ defenſionis; vel qui repetit, non poteſt rem acceptam reſtituere. Fieri tamen poteſt, vt diſſoluere talem contractum ſit contra charitatem: vt ſi bona fide erat initus, & alter ſine graui incommodo non poſsit rem acceptam reſtituere. 36

Poteſt reſcindi.

DVBITATIO IV.

Quinam non poßint teſtari.

RESpondeo, Eos nõ poſſe teſtari, qui vel ſufficienti rationis vſu carent, vel Iuris diſpoſitione prohibentur. Inter hos Primò, eſt impubes: id eſt maſculus ante 14. annum expletum, & femina ante annum 12. expletum, vt apertè habetur L. A qua ætate 5. ff. Qui teſtamenta. vbi dicitur, illud tempus debere eſſe completum, ita tamen vt ſufficiat vltimum diem eſſe inchoatum. 37

Impubes.

Secundò, Filiusfamilias. hic tamen ſi pubes ſit, poteſt teſtari de bonis caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus: L. Nemo. 11. C. Qui teſtamenta. De bonis aduẽtitiis, ſi quidem ea ante clericatum ei obuenerint, nõ poteſt teſtari ad cauſas profanas, etiamſi pater conſentiat, vt docet Claros q. 18 ex communi DD. ſententia: quia eſt contra aperta Iura. L. Qui in poteſtate. 6. ff. Qui teſtamenta. & L. Nemo. 11. C. eodem. Poteſt tamen ad cauſas 38

Filiusfamilias.

pias cum patris conſenſu. vt idem Clarus docet q. 5. num. 7. & apertè colligitur ex c. Licet, de ſepulturis, in 6. éſtque communis ſentẽtia DD. De bonis verò aduentitiis, quæ poſt clericatum conſecutus eſt, teſtari poteſt abſolutè abſque patris conſenſu: quia illa ſunt quaſi caſtrenſia. vnde eorum commoditas & diſpoſitio ad ipſum pertinet, vt patet ex dictis ſuprà cap. 4. d. 3. & expreſsè habetur Authent. Presbyteros. 1. C. de Epiſcopis & Clericis.

39 *Crimino*ſ*i.* Tertiò, Teſtari non poſſunt, qui commiſerunt aliquod crimen, cui Iure annexa eſt pœna, qua ipſo facto ſunt inteſtabiles, L. Is cui. 18. & L. Cum lege. 26. ff. Qui teſtam. vt ſunt illi, qui inſecuti ſunt hoſtiliter Cardinalem, vel eum ceperunt, aut percuſſerunt, & qui ad hoc fuerunt cooperati. vt habetur cap. Felicis, de pœnis l. 6. Tales etiam ſunt hæretici, vt patet L. Manichæos. 4. C. De hæret. Item credentes, receptatores, defenſores, & fautores eorum, ſi intra annum non ſatiſfecerint; vt patet Authent. Credentes. C. De hæreticis, quæ eſt Frederici Imperatoris. & cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes. ex Concilio Lateran. magno. vbi dicitur, *Sit etiam inteſtabilis, vt nec teſtandi liberam habeat facultatem, nec ad hereditatis ſucceſſionem accedat.* Simili modo teſtari non poteſt, qui damnatus eſt ob libellum famoſum, vt habetur d. L. Is cui. § Si quis.

40 *Religio*ſ*i.* Quartò, Religioſi teſtari non poſſunt, niſi ex conceſſione Summi Pontificis: qui ſicuti poteſt facere poteſtatem donandi ad pias cauſas inter viuos, ita etiam condendi teſtamenti: ſed tantùm ad pias cauſas. vide Couarruuiam de teſtam. c. 2. n. 17. & 18. hæc autem facultas concedi non ſolet, niſi Religioſis habentibus beneficiũ aliquod regulare vel ſæculare, vel degentibus extra Monaſterium & ſua induſtria victum quærentibus, vel quibus quotannis aliquid certi à Monaſterio aſſignari ſolet, vt ſe inde ſuſtentent, vt docet Nauar. comment. 2. de Regularibus n. 58. vide infrà cap. 41. dubit. 8. n. 72.

Sed præcipua difficultas eſt de Clericis beneficiariis, Vtrùm de prouentibus ſuorum beneficiorum teſtari poſſint, etiam in ſuos conſanguineos.

41 *Beneficiarij.* Reſp. & dico Primò, Omnes Clericos qui non ſunt Religioſi, poſſe teſtari, etiam ad cauſas profanas, de patrimonio & de aliis quæ ſuo labore & induſtria congregarunt; denique de iis quæ ex prouentibus beneficiorum congruenti ſuſtentationi ſubtraxerunt. patet ex dictis cap. 4. dub. 6. vide Nauarrum tractatu de Reddit. eccleſ. q. 3.

42 Dico Secundò, De iis verò, quæ ex beneficiorum prouentibus congruenti ſuſtentationi ſuperant, ſi Ius ſcriptum ſpectemus, teſtari nequeunt, ne ad pias quidem cauſas: ex conſuetudine tamen multis locis recepta, poſſunt de his ad opera pia teſtari. Prior pars patet ex cap. Quia nos, & cap. Relatum. 2. & cap. Cùm in officiis, de teſtamentis. quæ capita explicantur à Couarruuia tract. de teſtamentis éſtque communis ſententia Doctorum, vt docet Couarr. in cap. Cùm in officiis (quod eſt cap. 7. de teſtamentis) n. 16. hoc autem ideò Iure ſtatutum eſt, vt Eccleſiaſtici non ſtuderent opibus accumulandis; ſed eas in vita liberaliter in pios vſus expenderent.

43 Alteram partem docet Couarruuias n. 23. vbi dicit, *moribus receptum eſſe, vt ſolis Epiſcopis teſtandi licent*[*ia*] *ſit neceſſaria; Clericos enim ceteros omnes liberè teſtari de iis quæ ex reditibus eccleſiaſticis adepti ſunt; atque in eiſdem parentes, fratres, cognatos ſuccedere inteſtatis.* vnde patet, multis locis conſuetudine hæc Iura eſſe abrogata. hæc enim conſuetudo non eſt per ſe mala, neque corruptela dici poteſt, ſi ad pias cauſas referatur. Vnde etiam in Epiſcopis locum habere poteſt, quos videmus multis locis teſtari; quod Pontifex non ignorat. quare poteſt conſuetudo etiam in illis abrogare Ius illud poſitiuum.

Dico Tertiò, Peccant tamen mortiferè beneficiarij, ſiue ſint Epiſcopi, ſiue Canonici, qui de parte illa prouentuum diſponunt ad cauſas profanas, relinquendo eam conſanguineis diuitibus, vel ſponte ſinunt eos ſuccedere ab inteſtato. diſpoſitio tamen huiuſmodi & ſucceſſio eſt valida, vbi conſuetudo inualuit. *Quòd peccent mortiferè,* eſt communis ſententia Doctorum. ſi enim peccant mortiferè diſponendo de iis profanè inter viuos; (vt oſtenſum eſt cap. 4. dub. 6. & ſentiunt omnes Doctores) multò magis diſponendo per vltimam voluntatem. nam ſemper minùs conceſſum fuit beneficiariis cõdere teſtamentum, quàm donare inter viuos. Confirmari poteſt ex multis Canonibus, quibus grauiter prohibetur, ne de iis quæ ex bonis Eccleſiæ acquiſita ſunt, teſtentur, præſertim Epiſcopi; vt patet ex cap. Cùm in officiis. de teſtamẽtis, & 12. q. 5. per totã. & quamuis iſtis Canonibus ſit derogatum pleriſque locis quoad cauſas pias; minimè tamen quoad profanas; & portionem bonorum congruę ſuſtentationi ſuperfluam: viri enim boni valdè ab eo ſemper abhorruerunt. & ſanè mirum eſt in quibuſdam Eccleſiaſticis tantam eſſe ſalutis ſuæ incuriam & futurorum ſecuritatem, vt etiamſi mox ad Chriſti tribunal rapiendi ſint, ea tamen negligant, quibus facilè ſalutem cõſequi poſſent; & inſuper rem adeò periculoſam, vt amicos ſuos locupletent, audeant attentare. Verum hæc eſt huius ſæculi faſcinatio, & principis huius mundi, corda mortalium excæcantis, poteſtas. 44 *Peccant mortiferè ſi ad profana.*

Nec obſtat, quòd Summus Pontifex aliquando concedat alicui Epiſcopo vel Clerico facultatem teſtandi: hoc enim ſolùm eſt intelligendum ad pias cauſas, vt monet Nauarrus in Apolog. q. 3. monito 6. & alibi. 45

Altera pars, *Quòd diſpoſitio ſit valida,* non eſt quidem certa, nam plurimi Doctores tenent contrarium cum Nauarro, vt ſuprà cap. 4. dub. 6. oſtenſum eſt; eſt tamen probabilis; ratio eſt, quia beneficiarij ſunt domini omnium fructuum, etſi cum onere & obligatione vt ſuperflua in pios vſus expendant: ergo validè transferunt illorum dominium, ſiue donatione inter viuos, ſiue per vltimam voluntatem. ſupponimus enim eos ex conſuetudine eſſe habiles ad teſtandum. 46 *Eſt valida diſpoſitio.*

Nec refert, quòd peccent mortiferè; quia aliud eſt diſpoſitionem eſſe illicitam, aliud eſſe irritam. etſi enim ex præcepto Eccleſię & fundatorum intentione teneantur expendere in pios vſus; non tamen decernitur irritum, ſi contrarium fecerint: ſicut cùm quis de ſuperfluis ſuis diſponit in vſus profanos, cùm ea in eleemoſynam, vrgente graui neceſſitate proximorum, conferre tenetur, diſpoſitio valet, etiamſi ipſe mortiferè peccet. 47

Hinc 48 etiam patet, heredes validè ſuccedere; accipiunt enim ab illo, qui validè poterat diſponere. neque illa per ſe ſunt obligata piis vſibus, ſed om-

nis obligatio erat perſonalis, ad ſolū teſtatorem pertinens,quæ non tranſit ad heredes, quo fit vt heredes non peccent ea accipiendo iure hereditario,ſed ſolus teſtator,ita expreſſe vel tacitè diſponendo,& qui ipſum ad hoc induxit.

49 *Damnati.* Poſtremò,Damnati ad mortem naturalem vel ciuilem:(vt eiecti in exilium perpetuum.) Item damnati ad perpetuos carceres, teſtari non poſſunt niſi ad pias cauſas,de quibus & aliis quibuſdam minutioribus vide Siluestrum, Teſtamentum 1.q 3.& 4.nam in variis locis ſunt variæ leges & conſuetudines; nec vbique ſeruatur Ius Codicis & Digeſtorum.

DVBITATIO V.

Quinam non poſſint teſtamento inſtitui heredes vel legatarij.

50 *Hæretici.* RESpondeo, Inter eos qui heredes vel legatarij inſtitui non poſſunt, numerantur Primò Hæretici & apoſtatæ.L.fin. C.de hæreticis. & L. *Credētes,&c.* Hi,qui ſanctam.3.C.de apoſtatis. Secundò, Credentes.Tertiò,Receptores. Quartò, Defenſores. Quintò, Fautores hæreticorum, ſi tamen intra annum non pœnituerint, vt patet ex Authent. Frederici Imperatoris,C.de hæreticis. & cap Excommunicamus.1.§.Credentes.

51 Hinc ſequitur, heredes Catholicos poſſe tales heredes excludere,&,ſi impediti ſint,vti aduerſus eos occulta compenſatione:quia Ius non habent. Vtrùm verò illi teneantur ad reſtitutionē eorum quæ tali ſucceſſione acquiſiuerunt, dubitari poteſt. videntur enim in conſcientia teneri,quia facti ſunt inhabiles ad ſuccedendū, ac proinde debentur illa bona heredibus ab inteſtato,Catholicis Sed probabile eſt non teneri ante ſententiam,
52 *Non tenentur ante ſententiam.* vel certè antequam Catholici heredes ſeſe opponant.quamuis enim ex rigore Iuris videantur teneri,tamen hoc Ius cum illo rigore non eſt vſu receptum.eſt enim valdè durum, & parum conſentaneum conditioni talium hominum,vt obligentur talia cómmoda ſponte reſtituere.

Sextò, qui perſequuntur Cardinales, eóſque petentium vel capiunt.c.Felicis.5.de pœnis,in 6.

53 *Criminoſi.* Septimò, Quicumque ob crimen aliquod eſt inteſtabilis actiuè,(id eſt, ita vt non poſſit condere teſtamentum)eſt etiam inteſtabilis paſſiuè (id eſt, eo modo vt non poſſit capere ex teſtamento) vt docet Gloſſa in cap. Is cui. 2. Qui teſtam. quam communiter approbant DD. vt docet Clarus q.34 de teſtam.ex Aretino.

54 Octauò Fratres Minores non poſſunt heredes inſtitui,vt patet Clement.Exiui,de verborum ſignific. §. Quia igitur Hoc tamen intelligendum, vt exponit Gloſſa,non poſſe abſolutè inſtitui heredes, ita vt ipſi acquirant Ius ad bona immobilia, & teneantur ad onera defuncti, vt heredes. poteſt tamen in eorum fauorem hereditas relinqui, vt per executores vendatur & detur eis pretium. ſimili modo poteſt aliquid relinqui teſtamento profeſſis in Societate,neutri tamen poſſunt ſuccedere ab inteſtato. alij tamen Religioſi poſſunt.vide cetera apud Silueſtrum . Hereditas. 3.q 2.non tamen placet,quòd putet excommunicatum non poſſe eſſe heredem,cùm id nullo Iure probetur.

DVBITATIO VI.

Vtrùm illegitimus poſſit inſtitui heres.

NOtandum eſt, *Illegitimorum* generatim duas 55
eſſe ſpecies;quidam vocantur *naturales*, qui- *Illegitimi duplices.*
dam *ſpurij*. *Naturales* ſunt,qui nati ſunt ex paren- *Naturales.*
tibus,inter quos tempore conceptionis vel natiuitatis nullum erat impedimentum dirimens. vt docet Couarr.de matrimonio p.2.cap.8.§.4.n.4. etſi enim Iure Cæſareo ſolùm dicebatur naturalis, qui natus erat ex vnica concubina domi retenta;tamen Iure Canonico omnes illi vocantur naturales,qui ex parētibus ſolutis geniti, omnéſque eodem Iure gaudent.quod etiam conſuetudine receptum eſt in foro ciuili, vt docet Panorm. in cap.Per venerabilem, Qui filij ſint legitimi. potiùs enim fauendum eſt ei qui natus eſt abſque concubinatu, quàm ei qui ex concubina domi retenta, cùm hoc ſit deterius, vt idem Panormitanus ait.

Spurij dicuntur qui nati ſunt ex parentibus,in- 56
ter quos tempore cōceptionis & natiuitatis erat *Spurij.*
impedimentum dirimens,vt docet Couar. §.5. n. 1.2.3. Sub his duabus ſpeciebus comprehenduntur nothi & manzeres appellati: quæ nomina variè ab Auctoribus vſurpantur; nec quidquam ad rem explicandam faciunt. vide Couarruuiam §.4.n.1.& 11.

Ex his patet,Eum, qui natus eſt ex femina fo- 57
ris habitante,eſſe naturalem, ſi nullum erat impedimentum inter eam & virū,etiamſi ipſa eſſet meretrix; cuius filius in Iure vocatur nothus. Item eum, qui natus eſt ex virgine vi compreſſa; quia etſi talis coniunctio lege puniatur,id non fit quòd ipſæ perſonæ ſint inhabiles, ſed ob vim illatam.Itē eum, qui natus ex Clerico beneficiario in Sacris non exiſtēte & ex ſoluta. quia beneficiū non eſt impedimentum dirimens.neque illa coniunctio in Iure vocatur coitus damnatus. Idem dicendum de eo,qui natus eſt ex parentibus votum ſimplex caſtitatis habentibus. Denique de eo, qui natus eſt ex parentibus, inter quos erat impedimentum,ſed illud omninò erat ignotum, ſaltem alteri parti:quia talis coniunctio formaliter nō eſt niſi ſimplex fornicatio.Qui verò natus eſt ex ſoluta & coniugato, ex ſoluta & Sacerdote;eſt *Spurius*.His poſitis

Reſpondeo & dico Primò, *Spurium* non poteſt 58
aliquid a patre capere,ſiue ex teſtamento,ſiue ab *Spurius non*
inteſtato,ſiue ex contractu inter viuos.Ita Couar- *ſuccedit patri.*
rùuias de matrimonio p 2.c.8.§.5.n.5. & Clarus q.31.de teſtam.patet Auth. Licet. C. de naturalibus liberis,in fine;vbi,dicitur: *Qui ex damnato ſunt coitu, omni pro ſus beneficio ſecludantur.* & Nouella 74.cap.6.dicitur: *Nulla eis participanda clementia eſt: ſed ſit ſupplicium etiam hoc patrum, vt agnoſcant eos nihil habituros.* Quòd ſi pater illi aliquid in teſtamento præter alimenta relinquat, nihil per hoc
iuris illi acquiritur,ſed tenetur in conſcientia le- *Tenetur in*
gitimis heredibus, vt docet Couarruuias n.11.ra- *conſcientia*
rio eſt,quia ipſe per leges factus eſt incapax.Hæc *reſtituere.*
intellige de ſpurio patris.nam ſi vxor habeat ſpurium, is eſt marito inſtar extranei. vnde lex de illo non loquitur. quare maritus ſeu pater putatiuus poteſt illi relinquere ſicut extraneo.

Hinc ſequitur Primò, *Spurium* à patre non 59
poſſe

poſſe ſubſtitui, nec vulgari, nec fideicommiſſaria ſubſtitutione, vt idem docet numero 7. quia perinde eſt, capiàntne à patre immediatè, an ab alio ex patris ordinatione. Poteſt tamen ſubſtitui ſubſtitutione pupillari, non quidem ita vt bona paterna per pupillum ad ipſum perueniant; ſed vt in alia bona pupilli ſuccedat. hęc enim non habebit à patre, ſed à fratre, cui ſuccedere poteſt; vt docet Couar. numero 6. vide infra num. 79. dubitat. 7.

60 Sequitur Secundò, Si pater heredem inſtituens, roget eum vt hereditatem reſtituat ſpurio, & ille promittat ſe id facturum, non teneri illum heredem implere promiſſum, quia promiſſio fuit nulla, vtpote contra legem; vnde poteſt hereditatem ſibi retinere, tamquam verus heres à teſtatore inſtitutus. conditio enim ſeu grauamen appoſitum à teſtatore, cùm ſit contrà legem, cenſetur tamquam non appoſitum in vltimis voluntatibus, vt patet ex L. Impoſſibilis. 7 ff. de verb. oblig. Vide Gomez. tom. 1. cap. 12. num. 67. & ſuprà cap. 18. num. 123 dubit. 15.

Dices, Tenetur reſtituere fiſco, quia bona illa hoc ipſo quo heres promittit, ſunt confiſcata, vt ex multis legibus patet. L. penult. ff. de Iure fiſci. L. Prædonis 46. ff. de petitione hereditatis.

61 Reſp. Non teneri ante ſententiam, quia eſt pœna, (vt rectè Couarr. n. 13.) conſtituta heredi à legibus in punitionem illius promiſſionis Iure prohibitæ; pœna autem non debetur ante ſentẽtiam condemnatoriam. vnde ſi à Iudice interrogetur, an tale quid promiſerit teſtatori, non tenetur fateri, niſi præceſſerit infamia: vt rectè idem Couar. num. 14. quia agitur de crimine occulto, ob quod grauiter, ſi verum fateatur, mulctabitur, nempe confiſcatione, non ſolùm illius hereditatis, ſed etiam omnium bonorum, & deportatione in inſulam, eò quòd ſponte non reuelauerit, vt patet C. de iis qui ſe deferunt. L. vnica. quo fit vt nec teſtis teneatur teſtari, niſi pręceſſerit infamia vel probatio ſemiplena, ſicut in aliis delictis. Si tamen ſponte reuelaſſet antequam interrogaretur, conceſſa fuiſſet ei tertia pars bonorum in præmium. Si ſpurius reuelaſſet, data ei fuiſſet pars dimidia. vt patet L. vnica. C. ſuprà citato.

Non tenetur priùs quàm ante ſententiam.

62 Sequitur Tertiò, Si heres inſtitutus nihil promiſit teſtatori de hereditate reſtituenda ſpurio, poteſt eã reſtituere ex ſua liberalitate, & ſpurius poteſt eam accipere, quia accipit illã voluntatem veri domini, nulla lege vetante. ſi verò tacitè vel expreſse promiſit teſtatori id petenti, peccauit quidem mortiferè promittendo, ſicut & teſtator ita diſponendo, ſi tamen illa bona tradat, poteſt ea ſpurius retinere. Ita Couar. num. 11. *Quòd mortiferè peccarit promittendo*, patet; quia leges talem promiſſionem ſub grauiſſima pœna vetant. *quòd tamen traditio valeat*, probatur; quia fit ab eo qui eſt dominus bonorum, & lex, etſi prohibet promiſſionem factam teſtatori, non tamen prohibet quin heres, qui eſt verus dominus illorum bonorum, poſſit ea dare heredi & tradere.

Si heres promiſit ſe traditurum.

63 Dices, Hæc traditio fit ex voluntate parentis: ergo ſpurius eſt incapax illius per legem.

Reſp. Cùm heres ſciat ſe neque ſua promiſſione, neque ex diſpoſitione teſtatoris obligari, non cenſetur ea dare ex vi illius diſpoſitionis, ſed ex ſua liberalitate. quòd ſi putaret ſe obligari, & idcircò ea daret ſpurio, ſpurius non efficeretur illorum dominus: quia donatio non eſſet voluntaria, procederet enim ex ignorantia. vnde teneretur ea ipſi reſtituere. ſi tamen ipſe re intellecta permitteret ea ſpurio, poſſet retinere. colligitur ex Couarr. num. 11.

Dico Secundò, *Spurius* etiam non poteſt ſuccedere matri, etiamſi nulla proles alia ſuperſit. Couarruuias § 5. n. 20. Molina diſp. 167. dicit eſſe omnium DD. ſententiam, probatur, quia illegitimus, qui non poteſt ſuccedere patri, non poteſt etiam ſuccedere matri, niſi aliquo Iure ſit de hoc exceptio, vt colligitur ex d. Authent. Licet, ſuprà, & ex Nouella 74. cap. 6. atqui nulla de ſucceſſione ſpurij in bonis maternis extat in Iure exceptio, ſicut de aliis illegitimis, vt patet Inſtit. ad S.C. Orficianum. § Nouiſſimè & L. Si qua illuſtris. 5. C. eodem. 64

Non ſuccedit matri.

Aduerte tamen Primò, Quoſdam exiſtimare filium coniugati ex ſoluta, ſuccedere poſſe matri: ſimiliter filiũ ſacerdotis, ex ſoluta vno vel altero concubitu ſuſceptum. eò quòd tales coniunctiones legibus non vindicentur. Hæc ſententia non videtur improbabilis, nam in praxi plerumque eſt recepta, teſte Couarruuia n. 20. Contraria tamen eſt verior, quia reuera iſti concubitus legibus damnantur, etſi rariùs puniantur. 65

Aduerte Secundò, Quoſdam ſentire (quibus accedit Emmanuel Sà verbo Hereditas, & Henriquez lib. 1. de matrimonio cap. 21. n. 1.) *ſpurium* poſſe retinere ea quæ mater ipſi reliquit, donec per Iudicem priuetur. modò notabiliter non noceat legitimis liberis. Quæ ſententia mihi videtur non improbabilis, præſertim de matre non illuſtri. nam ſi quis bene expendat Iura, quibus Doctores probent matrem non poſſe aliquid ei relinquere, non omnino vrgent. Authentica enim Licet, & Nouella 74. loquuntur apertè de patre. ſimiliter Authentica Ex complexu. C. De inceſtis nuptiis, vbi dicitur: *Ex complexu nefario aut inceſto, ſeu damnato, liberi nec naturales ſunt nominandi, omnis paternæ ſubſtantiæ indigni beneficio, ita vt nec alantur à patre*: cur hoc extendamus ad ſubſtantiam maternam, cùm odia ſint reſtringenda? In d. L. Si qua illuſtris. 5. C. ad S.C. Orficianum, ſolùm dicitur, mulierem illuſtrem, ſi proles habet legitimas, non poſſe quidquam dare vel teſtamento relinquere ſuo ſpurio. Hinc tamen non ſequitur, quin mulier non illuſtris id poſſit, etiamſi alias proles habeat. Item non ſequitur, illuſtrem non poſſe, ſi aliis liberis careat. 66

Sententia probabilis.

Aduerte Tertiò, Etiam ſpuriis deberi alimenta, ſi aliunde non ſe poſſunt ſuſtentare, vt patet ex cap. Cùm haberet, de eo, qui duxit in matrimonium, &c. eſtque communis ſententia DD. teſte Couar, §. 6. n. 9. ratio eſt, quia parens Iure naturali tenetur alere prolem, ſi poſſit. Nec obſtat, quòd Iure ciuili fuerit vetitum, ne proles ex damnato concubitu à patre aleretur, vt patet d. Authent. Ex complexu. C. de inceſt. nupt. quia Ius Canonicum illud ſuſtulit, tamquam minùs conſentaneum naturali pietati. & ita nunc ſeruatur etiam in foro ſæculari, vt idem Couarruuias docet. Nomine autẽ *alimentorum* intelliguntur omnia, quæ pro cõditione perſonæ ſunt neceſſaria; vt victus, veſtitus, habitatio, medicinæ, &c hæc autem præſtanda ſunt, ſpectata conditione parentis & prolis, prout prudens arbitrabitur, vt colligitur ex dicto c. Cùm haberet. Vnde ſequitur, filiæ ſpuriæ 67 68

Alimenta debentur.

Alimenta.

De ſpurio.

debeti dotem;quia hæc ſuccedit in locum alimẽtorum,etiamſi parens eſſet ſacerdos;vt docet Nauar.in cap.Non liceat.§.19.num.11.& colligitur

69 ex Couar.nu.15.Neque ſatisfacit pater huic obligationi,ſi filium ponat in aliquo hoſpitali pauperum,vt rectè Couarruuias n.15. niſi fortè ipſe pauper ſit;vel niſi res ſit occulta,& alias timeatur infamia. tunc enim ad tempus poſſet exponi ad aliquod hoſpitale, vitandæ infamiæ cauſa. nam etiam ad ſimiles caſus hoſpitalia quædam ſunt fundata.teneretur tamen tunc parẽs hoſpitali illi compenſare ſumptus,etſi non ex rigore iuſtitiæ; (niſi fortè pro ſolis pauperibus ſit inſtitutum) tamen ex decentia & gratitudine. Poſſunt autem hæc alimenta ſecundùm quoſdam relinqui,(præſertim ſi eorum quantitas lege ſit definita)etiamſi filius non egeat,quamuis Couarruuias nu.14. de hoc dubitet.cur enim parens non poſſit dare filio ſpurio, quod poteſt extraneo? Ita ſentit Henriquez lib.1.de matrimonio.cap.20. n.4. Sed contraria ſententia eſt communis,& ex mẽte legum.

70 His adde, Matrem teneri alere prolem primo triẽnio,vel ſuis ſumptibus curare ali,ſi poſſit:poſt hoc triennium tenetur pater, donec filius ſua induſtria ſe poſſit iuuare.vt docet Couarr. num.19. & alij DD.& patet ex L.Nec filium.9. C. de patria poteſtate,vbi id expreſsè habetur.Idem inſinuat Gregorius IX.ca.fin. de conuerſione infidelium,dum ait, *Pueri poſt triennium apud patrem ali debent*;vide Molinam diſp.159.§ Mater.

Mater quando tenetur alere.

71 Dico Tertio,Filius *naturalis* poteſt inſtitui heres vniuerſalis à ſuis parentibus, ſi ipſi legitimas proles non habeant.patet ex d.Auth.Licet. C. de filiis naturalibus.

Filius naturalis, an patri ſuccedat.

72 Aduerte tamen, Si aliquis carens prole legitima,habeat aſcendentes,iis Iure communi Cæſareo deberi portionem legitimã. vt patet Authent. de heredibus ab inteſtato.Nouella 118.Couar.§.4.num. 20. hoc tamen pleriſque locis non eſt in vſu.vnde ibi totum poteſt dari filio naturali. Similiter totum relinqui poteſt nepotibus, ſiue ex filio naturali ſint nati, ſiue ex ſpurio; quia nulla

73 lex id vetat.quòd ſi filius naturalis non inſtituatur heres,non ſuccedet patri ab inteſtato, niſi in duabus vnciis,id eſt,in ſexta parte bonorũ,vt ha-

74 betur eadem Authent.Licet.Si pater habet liberos legitimos, nõ ſuccedet cum illis ab inteſtato; poteſt tamen ei relinqui vncia,id eſt, pars duodecima bonorum.vide Couar.num.19.

75 Dico Quartò, Filius *naturalis* ſuccedit matri carenti legitimis,etiam inteſtatæ, vt heres ex aſſe, habenti autem legitimos, ſuccedit ex æquo cum illis.d.L.Si qua illuſtris,5.C.ad S.C.Orficianum. ſed exactior horum tractatio pertinet ad Iuriſperitos.

Succedit matri.

DVBITATIO VII.

Quibus modis poteſt aliquis heredi ſubſtitui.

DE his agit Gomezius tom.1.c.3.vſque ad 8. & Couarr.toto cap.16.de teſtamentis.

76 Reſpondetur, Generatim ſex modis, vt docet Gomezius cap.3. n.1. & alij paſſim,nempe *ſubſtitutione vulgari, pupillari, exemplari, fideicommiſſaria, reciproca,& compendioſa.* quatuor priores ſunt ſimplices; duæ reliquæ ſunt compoſitæ ex pluribus.

Subſtitutio vulgaris eſt, quia quiuis Iure non prohibitus, poteſt ſubſtitui à quouis teſtatore. nam per hanc ſubſtitutionem teſtator ſolùm ſubſtituit ſub cõditione,nempe ſi is,qui ipſi ex teſtamento vel ab inteſtato ſucceſſurus erat, nolit aut non poſſit eſſe heres: vt ſi moriatur ante teſtatorem,ſi propter crimen fiat incapax,ſi repudiet hereditatem. his euentis ſuccedet ſubſtitutus. Hæc autem cõditio in omni ſubſtitutione vulgari vel exprimitur, vel ſaltem tacitè ſubintelligitur. fit enim vel *verbis generalibus*;vt ſi teſtator dicat. Titium inſtituo heredem,& Sempronium ei ſubſtituo.& tunc nõ exprimitur vlla conditio; ſed ſubintelligitur. vel *verbis ſpecialibus*, vt Titium inſtituo heredem & ſi is heres non erit, ſubſtituo ei Sempronium.hic exprimitur conditio,ſed verbis ſpecialibus,ſub quibus continentur diuerſæ conditiones ſingulares.vel denique *verbis ſingularibus*, vt quando exprimitur conditio ſpecialiſſimè. vide Couar.de teſtamentis cap 16.§.3.nu 3.4.5. & plurima de variis formulis huius ſubſtitutionis apud Gomezium tom.1.cap.3. 77

Vulgaris.

78

Fit tripliciter.

Subſtitutio pupillaris eſt,qua quis proli impuberi in ſua poteſtate conſtitutæ aliquem ſubſtituit. cùm enim nemo ante pubertatem poſſit condere teſtamentum; Iura cõceſſerunt vt pater impuberis poſſit loco illius quodammodò teſtari in ſuo teſtamento, directè ſubſtituendo ei heredem, ſi ante pubertatem deceſſerit;per quam ſubſtitutionem fit, vt non ſolùm bona illius pupilli, quæ à patre obtinuerit, ſed etiam alia ad ſubſtitutum perueniant, perinde ac ſi ipſemet teſtamentũ feciſſet;vt docet Gomezius c.4.n.13.Nam vt §.Igitur. Inſtit. de pupill. ſubſtit. dicitur, *In pupillari ſubſtitutione duo quodammodo ſunt teſtamenta, alterum patris, alterum filij, tamquam ſi ipſi filium ſibi heredem inſtituiſſet.* 79

Pupillaris.

Vbi tria notanda ſunt.Primum eſt,Vt hæc ſubſtitutio ſit valida,duo requiri. Primò, Vt teſtator eum,cui ſubſtituit,habeat in ſua poteſtate. vnde mater non poteſt pupillariter ſubſtituere, vt docet Couar.§.5.n.18. quia liberi non ſunt in poteſtate matris.nec pater filio illegitimo, ob eãdem cauſam. Secundò, Vt pupillus,cui ſubſtitutio fit, non recidat per mortem teſtatoris in alterius poteſtatem.vnde auus non poteſt nepotem pupillariter ſubſtituere, ſi pater viuit: quia nepos poſt mortem aui recidit in poteſtatem patris. Nec pater filium, ſi auus adhuc viuit; quia nepos eſt in poteſtate aui Iure communi.vide Gomez.c 4.n.2. 80

Duo requiruntur.

Secundum eſt,In hac ſubſtitutione ſemper exprimi,vel certè ſubintelligi cõditionem,*ſi in ætate pupillari*,(id eſt,ante pubertatem) *deceſſerit*. nam ratione huius dicitur ſubſtitutio pupillaris, vt DD.tradũt. Intelliguntur etiam aliæ conditiones,ratione quarum continentur tacitè aliæ ſubſtitutiones.Nam in omni formula ſubſtitutionis, continetur omnis ſubſtitutio,cuius perſona, cui ſubſtituitur,eſt capax, ſeu quæ verbis illius formulæ ſignificari poteſt. niſi conſtet de contraria mente teſtatoris. 81

Tertium eſt, Subſtitutionem pupillarem expreſſam poſſe fieri tripliciter,vt antè dictũ eſt de vulgari.Primò,Verbis generalibus, vt ſi teſtator loquens de filio ſuo impubere,non tamen exprimens ſpecificè quòd ſit impubes, dicat, Inſtituo filium meum heredem,& ei Titium ſubſtituo.Secundò,Verbis ſpecialibus,vt ſi mentionem faciat 82

Poteſt fieri tripliciter.

pupil

pupillaris ætatis Tertiò, Verbis ſpecialiſſimis; vt
ſi exprimat conditionem, Inſtituo filium meum
impuberem heredem, & ſi in pupillari ætate poſt
mortem meam deceſſerit, ſubſtituo ei Titium.
quandocumque autem vno ex his tribus modis
facta eſt ſubſtitutio, tunc ſubſtitutus pupillaris
excludit matrem pupilli, ſi ille pupillus in ætate
pupillari mortuus fuerit: vt docet Gomezius c. 4.
num. 7. & Couarr. §. 5. num. 20.

Exemplaris.

83 *Exemplaris* eſt, cùm filio amenti, vel ſurdo ſi-
mul & muto, vel prodigo, cui bonorum admini-
ſtratio interdicta (qui duo poſteriores teſtari non
poſſunt, niſi ad pias cauſas) fit ſubſtitutio; vt ſi te-
ſtator habens talem filium, dicat; Inſtituo filium
meum, & ei ſubſtituo Titium. Si hic filius non-
dum fuerit pubes, eadem ſubſtitutio etiam erit
pupillaris. in eadem etiam ſemper cõtinetur vul-
garis. ſi enim contingat filium mori ante teſtato-
rem, ſubſtitutus ſuccedet ex vulgari. Idem dicen-
dum, ſi nomine ipſius hereditas repudietur. Ex-
ſpirat hæc ſubſtitutio, ſi filius redeat ad ſanam
mentem, nec citò in inſaniam relabatur. Dicitur
hæc ſubſtitutio exemplaris, quia ad exemplum
pupillaris ſubſtitutionis eſt inuenta.

84 Vbi notandum Primò, Poſſe hanc ſubſtitutio-
nem fieri non ſolùm à patre, ſed etiam à matre,
idque in diuerſos ſubſtitutos: & patris ſubſtitu-
tio valebit in bonis prouenientibus à patre & li-
nea paterna: matris verò valebit in iis, quæ à ma-
tre & linea materna, vt docet Gomezius c. 6. n. 13.

Secundò, Si ille, cui fit ſubſtitutio, habet libe-
ros vel fratres, debet vnus vel plures ex his ſub-
ſtitui, relicta legitima eis, quibus Iure debetur, vt
idem Gomezius num. 6.

Fideicommiſſaria.

85 *Subſtitutio fideicommiſſaria* eſt ſubſtitutio indire-
cta ſeu obliqua, qua heres grauatur, vt heredita-
tem totam vel partem eius aliquotam (v. g. di-
midiam, tertiam, quartam, &c.) reſtituat alteri,
qui fideicommiſſarius dicitur; vt ait Gomezius
cap. 5. num. 1. vbi

Tria notanda occurrunt. Primò, Ceteras om-
nes ſubſtitutiones eſſe *directas*, quia per eas here-
ditas directè & immediatè à teſtatore defertur
ſubſtituto, abſque miniſterio alterius. Hæc autem

Eſt indirecta.

eſt *indirecta* ſeu obliqua; quia per eam defertur
hereditas miniſterio alterius, vt docet Gomezius
ſuprà, & Couarruuias cap 16. §. 4. num. 2.

Sola poteſt fieri codicillo.

86 Vnde ſequitur, hanc ſubſtitutionem poſſe fieri
codicillo. ceteras minimè. ratio eſt, quia per codi-
cillum bene poteſt heredi imponi onus vt here-
ditatẽ alteri reſtituat; (vt fit in hac ſubſtitutione)
non tamen per codicillum poteſt aliquis directè
inſtitui heres quod fit in ceteris ſubſtitutionibus.
nam in illis inſtituitur heres ſub certa conditio-
ne, nempe ſi prior inſtitutus non fiat heres, vel ſi
heres factus, moriatur in pupillari ætate, vel in
amẽtia. &c. Si tamen aliquis codicillo faciat ſub-
ſtitutionem vulgarem, vel pupillarem, vel exem-
plarem, vel reciprocam, vel compendioſam; ex
benigna Iuris interpretatione habebit vim ſub-
ſtitutionis fideicommiſſariæ. ita Gloſſa commu-
niter recepta, Inſtit. de vulg ſubſt. in principio.

Poteſt detrahere quartam Trebellianam.

87 Secundò, Heredem ſic inſtitutum & grauatum
reſtituere, poſſe detrahere quartam partem eius,
in quo inſtitutus eſt; idque, tum ne vana ſit here-
dis inſtitutio, tum vt alliciatur ad acceptãdum &
præſtandũ quod teſtator cupit; vt ſi eſt inſtitutus
in tota hereditate, cum onere eam reſtituendi al-
teri, detrahet quartam totius: ſi in dimidia cum
ſimili onere, detrahet quartam illius dimidij: ſi in
decima, detrahet quartam illius decimæ. quòd ſi
teſtator aliquid ei certi aſſignet, & reliquum iu-
beat reſtitui; ſi illud certũ non adæquat quartam
partem totius, in quo inſtitutus eſt. poterit detra-
here de reliquo, donec compleat quartam. hæc
patent §. Sed quia ſtipulationes. Inſtitut. de fidei-
commiſſariis hereditatibus. L. 1. & ſequent. C. ad
S. C. Trebellianum. Vocatur autem hæc quarta
Trebellianica, à Senatuſconſulto Trebelliano, per
quod eſt conſtitutum vt detraheretur, vt colligi-
tur ex dicto §. A legatis nõ detrahitur hæc quar- 88
ta, vt docet Couarr. c. 16. §. 1. n. 10. ſimiliter cùm
fideicommiſſum eſt ad piam cauſam, ſeu cùm
ſubſtitutus, eſt pia cauſa; vt docet Gomezius
cap. 5. n. 11. & Couarr. de teſtam. cap. 18. num. 13.
ſicut enim fauore piæ cauſæ in legatis piis ceſſat
Falcidia, vt patet Authent. Similiter, C. ad L. Fal-
cidiam; ita in fideicõmiſſis piis ceſſat Trebellia-
nica. niſi fortè etiam heres, qui grauatur, ſit cauſa
pia; tunc enim detrahet; quia vna cauſa pia con-
tra aliam non habet priuilegium; ſed Iure com-
muni cenſentur. Silueſter v. Legitima, num. 9.

Non detrahitur à legatis nec à piis cauſis.

Petes, Vtrùm teſtator poſſit prohibere ne he-
res detrahat Trebellianam?

Reſpondeo. Poſſe, vt docet Gomezius ſuprà; 89
quia poteſt prohibere ne heres detrahat Falci-
diam à legatis, Authent. Sed cùm teſtator, C. ad
L. Falcidiam: ergo etiam ne detrahat Trebellia-
nam à fideicommiſſis. conſequentia probatur,
quia in iure Trebelliana & Falcidia æquiparan-
tur, ita vt ipſa nomina ſæpè confundantur. Idem
docet Couarr. cap. 18. num. 10.

Poteſt prohiberi hæc quarta.

Tertiò, Si is cui imponitur fideicõmiſſum, ſit 90
heres primi gradus, (id eſt, filius vel parens, cui
debetur legitima) hunc ante omnia poſſe detra-
here ſuam legitimam, hæc enim fideicommiſſo
grauari non poteſt. deinde de reliquo, quando il-
lud erit reſtituendum, poteſt detrahere quartam
Trebellianam, vt docet Couarr. c. 16. §. 11. n. 10.
ex cap. Raynutius, & ex cap. Raynaldus, de teſta-
mentis, vbi id expreſsè habetur. niſi fortè iuſſus
ſit ſtatim poſt mortem teſtatoris reſtituere fidei-
commiſſum, tunc enim non poſſet quartam illam
deducere. ſed deberet eſſe contentus legitima, vel
illa quarta, prout maluerit, vt ibidem docet Cou.

Heres primi gradus detrahit duas portiones.

Si ſtatim ſit reſtituendum non detrahit Trebell.

A legatis tamen, habita legitima, non poteſt vlte-
riùs detrahere Falcidiam. Vocatur autem *Falcidia* 91
ea pars, quam detrahit heres a legatis, vel dona-
tionibus cauſa mortis factis. & quidem ſi ſit he-
res primi gradus, (id eſt, cui debita ſit legitima) &
teſtator tam multa fecerit legata, vt non relique-
rit illi integram legitimam, detrahit à legatis, ſpe-
ctata ſingulorum proportione, donec compleat
legitimam. Si autem ſit heres, cui iure non ſit de-
bita legitima, detrahit ſolùm vſque ad quartam
bonorum, quam ſibi poteſt ſeruare, ſicut in fidei-
commiſſis. vide Silueſtrum v. Legitima, n. 9. &
Molinam diſputat. 213.

Falcidia.

Subſtitutio reciproca (quæ & *breuiloqua* dicitur) 92
eſt, qua inſtituti ſibi viciſſim ſubſtituuntur. hæc
complectitur plures ſubſtitutiones quoad perſo-
nas, vt ſi dicas. Inſtituo Seium & Caium meos he-
redes, & eos inuicem ſubſtituo. hîc, vt minimum
ſunt duæ ſubſtitutiones vulgares. ſi vterq; eſt im-
pubes, ſunt duæ vulgares & duæ pupillares. ſi al-
ter eſt impubes, alter puber: ſunt tãtùm duæ vul-

Reciproca.

Plures continet.

gares: quia hæc ſubſtitutio ſolùm complectitur
eas, quæ vtrique ſubſtituto pariter conueniunt, vt
docet Couar.cap.16.§.7.n.4. Poteſt etiam conti-
nere duas fideicommiſſarias; vt ſi fiat per codicil-
lum, vel ſi fiat in teſtamento verbis obliquis, id
eſt, quibus iubeantur, vel rogentur heredes, vt is
qui prior moritur, reſtituat aliis hereditatem. Co-
uarruuias num. 3. vide etiam Gomezium cap.8.

93 *Subſtitutio compendioſa* eſt, quæ plures comple-
Compendioſa. ctitur ſubſtitutiones, quoad diuerſa tempora.
comprehendere enim poteſt omnes heredes &
Plures continet. omnes ætates eorum, vt ait Gomezius cap.7.n.1.
vt ſi teſtator dicat, inſtituo filium meum heredẽ,
& quãdocumque ex vita deceſſerit, ſubſtituo ei
Titium. hîc enim ſi filius moriatur ante patrem,
vel alia de cauſa nũ fiat heres, Titius ſubſtitutus
ſuccedet ex vulgari. ſi verò filius fiat heres & mo-
riatur in ætate pupillari, ſuccedet Titius ex pu-
pillari. ſi verò filius moriatur poſt pupillarẽ æta-
tem, ſuccedet ex fideicommiſſaria, detracta legi-
tima, & quarta Trebellianica. ſi verò filius ſit
amens, ſuccedet ei ex exemplari. Gomezius n.2.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm teſtamentum poſſit ſemper reuocari.

94 RESpondeo, Teſtamentum per ſe conſidera-
tum, ſemper vſque ad mortem poteſt reuo-
cari & mutari. nam *primùm in mortuis confirmatur,*
vt ait Apoſtolus ad Hebr. 9. idem omnia Iura &
gentium mores docent. vide Couar. Rubr. de te-
ſtam. p.2. in principio.

95 Sed difficultas eſt Primò, Vtrùm reuocari poſ-
ſit, ſi teſtator iurauerit ſe non reuocaturũ. Multi
enim Iuriſperiti, vt refert Couarr. ſuprà n.48. do-
cent liberè reuocari poſſe abſque vllo peccato.
Sed omnino tenendum eſt, abſque peccato mor-
tali reuocari non poſſe. Ratio eſt, quia iuramen-
tum, quod abſque ſalutis præiudicio ſeruari po-
teſt, implendũ eſt, vt apertè habetur cap. Quam-
uis pactum. de pactis, in 6. de quo ſuprà cap.17.
dub.4. atqui hoc iuramentum tale eſt: nam non
reuocare teſtamentũ, & relinquere eum heredem
quem inſtituiſti, eſt res licita, quæ abſque ſalutis
incommodo poſſit ſeruari. imò fieri poteſt vt ſit
multò melius quàm oppoſitum, vt ſi teſtamẽtum
factum ſit ad piam cauſam. tunc igitur nullo mo-
do abſque ſacrilegij ſcelere poteſt reuocari: eſt
enim inſtar voti. Nec obſtat, quòd teſtamentum
natura ſua ſit reuocabile; hoc enim intelligendũ
de teſtamento per ſe nudè conſiderato, abſque iu-
ramento: ſicut donatio inter cõiuges, & donatio
96 mortis cauſa eſt reuocabilis per ſe conſiderata; ſi
Si iuramento confirmetur, non poteſt reuocari. tamen confirmetur iuramẽto, non poteſt abſque
peccato mortifero reuocari, imò promiſſiones &
contractus, qui Iure poſitiuo vel naturali ſunt
irriti, iuramento ita confirmantur vt omnino im-
pleri debeãt, ſi eorum impletio licita eſt, vt patet
in promiſſione ſolutionis vſurarũ, quæ Iure na-
turæ eſt irrita; & alienatione fundi dotalis, quæ
Iure ciuili eſt irrita. Quæ etiã vera ſunt, etſi pro-
hibitum eſſet iuramentum apponere. etſi enim
tunc peccaret iurando, eò quòd faceret contra
iuſtam prohibitionem; tamen non peccaret iu-
ramentum implendo; nam hoc non eſt prohibi-
tum. vide ſuprà cap.17. dub.7.

Aduerte tamen, Si quis metu vel fraude indu-
ctus eſſet ad iurandum, poſſet petere diſpenſatio-
nem in iuramento, & tunc reuocare. ſed de hoc
infrà cap.42. dub. 12. num 64.

Secundò, An, ſi teſtator reuocet tale teſtamen- 97
tum iuramento cõfirmatum, confecto alio, reuo- *An reuocatio valeat.*
catio ſit valida, ita vt prius teſtamẽtum reddatur
irritum? Couarruuias n.46. cum plurimis Iuriſ-
peritis affirmat ſecundum teſtamẽtum eſſe præ-
ferendum priori: ac proinde prius eſſe irritum,
etiamſi id conditum eſſet ad pias cauſas. Proba-
tur; quia ſi conſtituam te meum procuratorem, &
iurem me non reuocaturum: ſi tamen reuoco, va-
let reuocatio, & deſinis eſſe meus procurator. ſi-
militer ſi iurem me ducturum hanc in vxorem: ſi
poſteà duco aliam, valet actus ſecũdus. ratio eſſe
poteſt, quia iuramentum non aufert poteſtatem
ad teſtandum, quam Ius gentium & ciuile con-
cedit: ſed ſolùm facit vt ſis periurus ſi aliud con-
das. Hæc ſententia benè probat, prius teſtamen- 98
tum non habere vim teſtamenti, ſed ſecundum;
verùm non probat, ex priori non eſſe acquiſitum
ius ad bona teſtatoris, ratione iuramenti. ſi enim
teſtator promitteret tibi ſe daturum ſua bona vel
partem illorum, & hanc promiſſionem iuramẽto
confirmaret: acquireres ius ad illa in vtroque fo-
ro; quod ius tranſiret ad tuos heredes, & ipſe con-
traheret obligationem, quæ tranſiret ad ipſius
heredes, vt conſtat ex dictis ſuprà cap. 17. dub.7.
vnde heredes defuncti tenerẽtur ſatisfacere huic
obligationi ante impletionem teſtamenti, ſicut 99
aliis debitis in vita contractis; quia ſuccedunt in
omnia onera realia defuncti. Idem dicendum de
teſtamento, iureiurando confirmato, vt docet
Molina diſput.149 & 152. hoc tamen intelligen- 100
dum eſt, ſi is, in cuius fauorem teſtamentum illud *Reſtrictio illius ſententia.*
fuit conditum, ſciuit & acceptauit, ſi enim neſci-
uit, ex iuramento illo non eſt orta obligatio rea-
lis, quæ ad heredes trãſeat, ſed perſonalis tantùm,
quæ mãſit in ſolo teſtatore. nam vt ſuprà cap.18.
dubit.6. dictum eſt, ex promiſſione non accepta-
ta, non oritur obligatio. itaque heredes non tene-
buntur. Hæc ſufficiant de teſtamentis: nam ce-
tera ferè ad Iuriſperitos pertinẽt, & diuerſiſſimæ
ſunt de hiſce rebus diuerſorum locorum leges
& conſuetudines.

CAPVT VIGESIMVM.

De mutuo & vſura. *D. Thomas q.78.*

Conſtat Dubitationibus 24.

1 *Vnde vſura dicta.* NOTANDVM eſt, lucrum vſutarium vocari *vſuram*, eò quòd ex *vſura*, id eſt, *vſu* pecuniæ alteri mutuatæ proueniat. *vſura* enim idem valet quod *vſus*: dicimus enim Latinè, habere vſuram huius lucis, vſuram breuiſſimi temporis. & Cicero: *Natura dedit vſuram vitæ, ſicut pecuniæ*. Hine factum eſt vt lucrum ex vſura ſeu vſu pecuniæ proueniens, *vſura* vocetur. Idem lucrum vocatur etiam fœnus, quaſi quidam fœtus pecuniarum, & *Τόκος.* Græcè τόκος, id eſt, partus. de quo vide pulchra apud Ambroſ. l. de Tobia c. 12. & 13. & Baſil. Hom.2. in Pſalmum 14. qui dicunt vſuram vocari fœnus & τόκον, quòd cùm pecunia ſit naturâ ſuâ maximè ſterilis, tamen induſtria auarorum, vincat fœcunditate omnia viuentia.

2 Notandum Secundò, hæc nomina non ſemper accipi in malum: vt Deuter. 29. *Fænerabis gentibus multis, & à nullo fœnus accipies*, id eſt, mutuabis. Eccleſiaſtici 29. *Fænerare proximo tuo in tempore neceſſitatis.* Similiter apud profanos Scriptores ſæpè pro iuſto lucro ſeu intereſſe accipiuntur.

DVBITATIO I.

Quid mutuum.

NOtandum eſt, nomen *mutuum* aliquando accipi pro re ipſa, quæ cadit in contractum mutuationis: vt cùm dicimus dari vel reddi *mutuum*: aliquando pro ipſa mutuatione, quo modo hic loquimur de mutuo, & poteſt ſic deſcribi:

3 *Mutuum quid.* *Mutuum eſt traditio rei, numero, pondere vel menſura conſtantis, facta eo animo, vt ſtatim fiat accipientis, cum obligatione vt ſimilis ſpecie & bonitate reſtituatur.* colligitur ex Inſtit. tit. Quibus modis re contrah. obligat. & ff. Si certum petetur, L.2.

Explico ſingula. *Eſt traditio*, quia mutuum perficitur traditione, ſicut donatio, commodatum, depoſitum. hinc excluduntur contractus, qui verbis perficiuntur, vt emptio, venditio, locatio, conductio, & ſimiles.

4 *Rei, numero, pondere vel menſura conſtantis*, quia mutui obligatio in his rebus cōſiſtit, quæ numero, pondere, menſuráve conſtant; vt in vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro, vt habetur Inſtit. Quibus modis re contr. oblig. in principio, & d. L.2. ff. Si certum petetur. Non dico *vſu conſumptibilis*: quia ſi tibi mutuem libram æris vel argenti, eſt verum mutuum, vt patet ex locis citatis: non tamen rei iſtius vſus, eſt conſumptio vel alienatio. Vnde non eſt verum, quod ait Nauarrus cap.17. num. 206. mutuum reperiri in ſolis rebus quæ vſu conſumuntur, etſi verum ſit, vt plurimùm in his reperiri. Dicuntur autem *vſu conſumi*, quarum vſus eſt conſumptio; (vt oleum, vinum) vel alienatio (vt pecunia.) Hæ res dicuntur a Iuriſperitis *accipere functionem* (vt patet L.2. ff. Si certum pet.) quia vna poteſt fungi vice alterius, vt frumentum, frumenti; pecunia, pecuniæ; vt colligitur ex eadem lege. Similiter non eſt propriè mutuum, ſi quis alteri det ouem vel bouem, recepturus aliam ouem vel bouem. quia hæc non conſtant pondere, numero vel menſura. vnde etiam non ſolemus dicere, Mutua mihi vnā ouem. ſed potiùs eſt contractus innominatus, Dabo vt des. ſicut ſi quis det ſacculum pecuniæ vt alium recipiat ſimilem, non eſt mutuum, ſed contractus innominatus, vt inquit Gloſſa Inſtit. ſuprà in principio.

Eo animo, &c. quia *mutuum* dicitur quaſi ex meo tuum; ita enim à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat; vt habetur Inſtit. ſuprà, & d. L.2. ſuprà.

Cum obligatione, quia hæc traditio non habet rationem mutuationis, niſi cum obligatione fiat. hinc excluditur donatio.

Vt ſimilis in ſpecie; ſi enim reddenda ſit res alterius ſpeciei, non erit mutuum, ſed permutatio: ſi verò eadem numero, non erit etiam mutuum; ſed commodatum, vel depoſitum. Itaque ad rationem mutui requiritur vt mutuatarius obligetur reddere rem ſimilem ſecūdùm ſpeciem: vt autem ſeruetur æqualitas, debet eſſe paris bonitatis. 5

DVBITATIO II.

Vtrùm aliqui ex mutuo non obligentur.

REſpondeo, Omnes, qui poſſunt contrahere, Iure naturæ ex mutuo obligari; niſi priuilegio Iuris poſitiui eis conceſſum ſit vt in certis caſibus non obligentur, vel certe obligationem poſſint elidere exceptione. Tale autem priuilegium conceſſum eſt *filiiſfamilias, Eccleſiæ, ciuitatibus, & minoribus.* 6

Ac Primò quidem *filiusfamilias*, qui eſt ſub patria poteſtate, ſi mutuam pecuniam abſque conſenſu patris acceperit, non tenetur in effectu ad reſtitutionem, ne poſt mortem quidem patris: quia poteſt opponere mutuatori exceptionem Senatuſconſulti Macedoniani, quo conceſſum eſt ei, vt non teneatur ſoluere, vt docet Gomezius tom.1. cap.6. num.2. *Filiusfamilias.*

Vbi notandum. Primò, Huius Senatuſconſulti occaſionem dediſſe quemdam Macedonem fœneratorem. hic Romæ filiiſfamilias petentibus pecuniam mutuabat, qui poſteà oppreſſi ære alieno, vitæ parētum inſidiabantur, vt hereditate potiti poſſent ſoluere: quam ob cauſam Senatuſcōſulto cautū fuit, vt ſi quis filioſamilias mutuam pecuniam dediſſet, ei non daretur actio, petitioque; ne quidem poſt mortem patris, vt habetur L.1 ff. de S.C. Macedoniano. 7 *S.C. Macedonianum.*

Notandum Secundò, Quamuis verbis huius Senatuſcōſulti ſolùm videatur tolli obligatio ci- 8

Etiam naturalis obligatio tollitur.

uilis:(quod multi DD. tenent, eſtque ſatis probabile) tamen probabilius eſt quòd etiam tollatur obligatio naturalis, ita vt in foro conſcientiæ non teneatur vnquam tale mutuum reſtituere, ſi velit hoc priuilegio vti. vt docet Gomezius ſuprà, ex Innocentio in cap. Quia plerique, de immunitate Eccleſiarum, & ex communi ſententia DD. & Molina diſp. 301. idque ſtatuit lex, tum in pœnam eorum qui talibus mutuarent; tum vt omnis occaſio machinationis prauæ contra parentes, filiis præſcinderetur. vnde etiam huic priuilegio non poteſt filius renunciare: quia magis eſt in fauorem parentum, quàm ipſius.

Si iurauit ſoluere.

9 Si tamen filius iurauit ſe ſoluturum, tenebitur ſoluere, ſaltem poſt mortem patris, quando commodè poterit. quia ſemper iuramentum in alterius fauorem factum ſeruandum eſt, quando abſque peccato ſeruari poteſt. vt patet ex dictis ſuprà cap. 17. dub. 7. poteſt tamen huius iuramenti peti relaxatio à Prælato: quia in fraudem legis oppoſitum eſt: & aliàs lex facilè redderetur inutilis. eaque obtenta poterit non ſoluere.

10 Notandum Tertiò, Hanc exceptionem competere non ſolùm filiofamilias, ſed etiam filiæfamilias, & parẽtibus eorum, & heredibus, & fideiuſſoribus eorum, vt patet L. 7. & 9. ff. de S. C. Macedon. Gomezius ſuprà.

Exceptiones, quibus filius tenetur.

11 Aduerte tamen, eſſe multos caſus, in quibus filius tenetur. Primò, Si habet bona caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia. Secundò, Si publicè putabatur ſui iuris. Tertiò, Si accepit mutuò non pecuniam ſed rem aliam, vt triticũ, vinum, & ſimilia, (nam lex ſolùm loquitur de mutuo pecuniario) niſi id fecerit in fraudem legis, vt inde conflaret pecuniam. Quartò, Si pecunia verſa ſit in vtilitatem patris. Quintò, Si pater debuiſſet eam ſecundùm rectam rationem ſuppeditare. vt ſi filius abſens cauſa ſtudiorum, accipiat mutuum neceſſariũ vt viuat, vt emat libros neceſſarios, vt ſoluat didacta. vide Gomezium ſuprà.

Eccleſia.

12 Secundò, Si *Eccleſiæ vel cauſæ piæ* mutuum datum ſit, & dubitetur poſteà, num pecunia illa verſa ſit in eius vtilitatem: non tenetur Eccleſia vel locus pius ſoluere, niſi creditor probet in vtilitatẽ eius pecuniam illam verſam eſſe. Ita habetur in Authent. Hoc Ius porrectum. C. de ſacroſanctis Eccleſiis, quæ tranſlata eſt in Ius Canonicum. 10. q. 2. Idem dicendum, ſi mutuum datũ ſit *oppido*. vt patet L. Ciuitas. 27. ff. Si certum petetur.

Oppidum.

13 Aduerte tamen, ſi Prælatus cum conſenſu Capituli, mutuum nomine Eccleſiæ accepit, & poſſit ſolui abſque alienatione rerum immobilium Eccleſiæ, ſolui debere, etiamſi creditor non probet pecuniam in Eccleſiæ vtilitatem verſam fuiſſe. Ratio eſt, quia ad alienationem rerum mobilium, non eſt opus vt cõſtet illam Eccleſiæ eſſe vtilem. quare cùm Prælatus cũ Capitulo habeant plenam adminiſtrationem, poſſunt hæc in hoc caſu alienare. Si verò ſolui non poſſit abſque alienatione bonorum immobilium, tunc creditor debet probare: quia hæc alienatio nõ eſt valida, niſi conſtet illam eſſe neceſſariã vel vtilem Eccleſiæ: & in hoc caſu intelligenda eſt iſta Authentica.

14 Si particularis aliquis adminiſtratori Eccleſiæ vel pij loci deputatus, mutuum nomine illius loci acceperit, debet creditor probare eſſe conuerſum in illius vtilitatem: niſi tali adminiſtratori cõceſſum fuerit tãtam ſummam accipere. vide hæc de re fusè apud Panorm. in cap. Quòd quibuſdam, de fideiuſſionibus, & Molinam diſputat. 300.

Minor.

Tertiò, Si tutor nomine pupilli, vel curator nomine minoris mutuum acceperit, non tenetur ille poſteà etiam maior factus ſoluere, niſi creditor probarit id in eius vtilitatem eſſe cõuerſum. Ita communiter DD. ex L. 3. C. Quando ex facto tutoris. 15

In his tamen caſibus datur actio aduerſus eum, qui nomine alterius mutuum petierit. 16

Reſtitutio conceditur.

Quartò, Si aliquis minor 25. annis mutuum acceperit, & inde ſe læſum deprehẽderit, vt quia pecuniam inutiliter conſumpſit; poteſt petere reſtitutionem in integrum, vt non teneatur, niſi quatenus inde factus eſt locupletior. vt dictum eſt cap. 17. dub. 9. & docet Gomezius tom. 2. cap. 14. numero 2. 17

DVBITATIO III.

Quid ſit vſura.

NOtandum eſt, hoc nomen in præſenti negotio accipi tripliciter, Primò, Pro lucro vſurario. Secundò, Pro contractu vſurario vnde hoc lucrum. Tertiò, Pro voluntate ſic contrahendi. Si accipiatur primo modo, ſic definiri poteſt, *Vſura eſt lucrum immediatè ex mutuo proueniens. Lucrum* vocatur acquiſitio rei ſupra ſortem pecuniâ æſtimabilis, & aliàs indebitæ. vnde ſi mutuem tibi mille, vt deſinas iniquè nocere, vt ſoluas debitũ, vt reddas depoſitum, non erit vſura: quia nihil acquiro ſupra ſortem, niſi quod alio titulo mihi erat debitum. ſi mutuem vt conſequar amicitiam vel fauorem, non erit vſura, quia amicitia non æſtimatur pecuniâ, & quamuis fauor magni æſtimetur in electionibus & ſuffragiis: ſi tamen non intendas obligare, ſed ſolùm allicere, nulla erit vſura, vt ſtatim conſtabit. 18

Vſura.

Lucrum.

Immediatè, quia debet hoc lucrum prouenire ex vi pacti mutuationis. ſi enim immediatè proueniat ex amicitia vel gratitudine, vel ex ſpe alliciendi mutuantem ad continuandum mutuum, non erit vſura. vt autem cenſeatur ex vi mutui prouenire, requiritur vt mutuator intenderit mutuatarium ex vi pacti mutuationis obligare obligatione ſtricta ſeu iuſtitiæ, qualis per pacta induci ſolet; vel certè vt mutuatarius putet hanc mutuantis fuiſſe mentem. 19

Ex vi mutui.

Ex mutuo proueniens. ſi enim vendas rem tuam ſupra iuſtum pretium; lucraris quidem, ſed hoc lucrum non eſt vſura, quia prouenit non ex vi mutui, ſed ex iniqua venditione. Idem dicendum de locatione, conductione, & ſimilibus contractibus. vnde talis non incurrit pœnas vſurariorum. 20

Mutuum expreſſum.

Implicitum.

Aduerte tamen, nihil referre, ſitne mutuum illud, ex quo tibi lucrum obuenit ſupra ſortem, expreſſum, (vt cùm aliquis expreſſe mutuauit:) an implicitum; vt cùm vendit rem pluris iuſto, ob dilationem ſolutionis, aut emit minoris iuſto, ob anticipationem: dum enim venditor concedit dilationem, implicitè illi mutuat pretium vſque ad tempus ſolutionis: & dum emptor anticipat ſolutionem, implicitè mutuat vſque ad tempus traditionis rei emptæ. vnde lucrum hinc proueniens eſt vſurarium. 21

Ex his facilè intelligitur quid vſura pro contra- 22

Vſura pro re-tradita & voluntate.

ctu & pro voluntate. *Vſura* enim *pro contractu* nihil eſt aliud, quàm mutuatio expreſſa vel implicita, cum pacto reddẽdi aliquid ſupra ſortem ratione mutui. *Pro voluntate*, eſt voluntas capiendi lucri ſupra ſortem ex vi mutui, quam definitionem explicat Couarr. lib. 3. variar. cap. 1. num. 2.

DVBITATIO IV.

Quo Iure ſint prohibitæ vſuræ.

D. Thomas quæſt. 78. a. 1.

23 SVppono, *vſuras* (id eſt contractus vſurarios, & acquiſitionem lucri ex his contractibus) eſſe prohibitas: imò hæreſim eſſe, dicere, vſuram non eſſe peccatum, vt definitum eſt in Concilio Vienneſi, & habetur Clement. vnica, tit. de vſuris, §. vlt. & colligitur ex multis Scripturæ locis. Eſt contra Carolum Molinæum, qui in tractatu de commerciis n. 7. 11. & alibi, probat vſuras moderatas, quas Ius ciuile permittit. vide Nauarr. comment. de vſuris num. 11.

24 Sed difficultas eſt, quo Iure ſint prohibitę. Quidam enim exiſtimarũt, ſolo Iure poſitiuo interdictas eſſe. Ita Abul. in cap. 25. Matt. q. 171. & 172. Sed dicendum eſt, non ſolùm Iure poſitiuo (diuino & humano) ſed etiam naturali illicitas eſſe. eſt communis ſententia Theolog. & Canoniſtarum, vt videre eſt apud Couarr. lib. 3. variar. cap. 1. Quòd *Iure diuino*, patet Pſalmo 14. vbi dicitur, *eum, qui pecuniam ſuam non dederit ad vſuram, habitaturum in monte ſancto Domini.* vbi indicatur, eum qui dederit ad vſuram, non habitaturũ. Ezech. 18. dicitur de eo qui dedit ad vſuram, quòd *non viuet.* deniq; Luc. 6. *Benefacite & mutuum date, nihil inde ſperantes*, nempe vltra ſortem, vt plerique DD. Scholaſtici, & Vrbanus III. cap. Conſuluit, de vſuris, hunc locum explicant. Et quamuis videatur Dominus ibi tradere conſilium perfectionis Chriſtianæ, vt benefaciamus proximo, eique mutuum demus, etſi nullum ſimile beneficium ab ipſo ſperemus: tamẽ ille etiam ſenſus eſt probabilis, & colligi poteſt ex illis verbis, argumento à maiori; vt inquit Sotus lib. 6. q. 1. art. 1.

Iure diuino vetitæ.

25 Quòd etiam *Iure Canonico*, patet ex Decreto cauſa 14. q. 3. & 4. & ex Decretalibus toto titulo de vſuris. & ex 6. Decretalium eodem titulo. & Clement. de vſuris.

Iure Canonico.

26 Deinde quòd etiam *Iure naturali* ſint illicitæ, probatur; quia eſt contra Ius naturæ: vt idem bis, ſeu duplici pretio vendatur. Item vt vendatur id, quod non eſt vendentis: atqui is qui vſuras accipit, vendit idem bis, & vendit id, quod non eſt ſuum: ergo peccat contra Ius naturæ. Minor probatur, quia qui vſuras accipit, vel accipit eas pro ſorte, & ſic pro eadem re duplex pretium accipit, nempe ſummam ſorti æqualem, & præterea vſuram, vel accipit eas pro vſu ſortis, & ſic vendit alteri vſum rei nõ ſuæ, ſed ipſius: nam per mutuum transfertur dominium in mutuatarium, & conſequenter etiam vſus rei. Item vſus rei illius non diſtinguitur à ſubſtantia rei, ſi æſtimationem ſpectes: nam vſus illius eſt alienatio, & quaſi conſumptio ſubſtantiæ: ergo pro vſu rei, & pro ſubſtantia rei non poteſt diſtinctum pretium accipi. vide Couarr. ſuprà numero 5. vbi adfert teſtimonium Ariſtotelis, Plauti, Catonis, Ciceronis & Ariſtophanis contra vſuras.

Iure naturali.

27 Dices, Non deſunt alij tituli vſurariis, ratione quorum videntur poſſe accipere ſupra ſortem; vt ratione temporis, quo alter pecunia vtitur: ratione obligationis, qua ſe obligat ad non repetendam ſortem intra certum terminum: ratione carentiæ pecuniæ, quia interim priuat ſe facultate ea vtendi: denique ratione laboris mutuandi, ſcribendi, numerandi.

Qui tituli poſſint obtendi.

Reſp. Titulum, quo vſura accipitur, propriè eſſe vſum pecuniæ ad certum tempus cõceſſum: ceteri tituli propriè & per ſe nõ ſunt vſurarij, ſed tantùm quatenus implicitè in illum recidunt. quod fit, dum exceditur in æſtimatione. Itaque ratione temporis nihil accipi poteſt, quia hoc nihil eſſet aliud quàm accipere ratione vſus tanti temporis.

28 Ratione laboris ſcribendi & numerandi dum datur & reſtituitur mutuum, aliquid exigi poteſt, vt docet Silueſter ex Hoſtienſi v. Vſura 1. no. 32. & Nauarr. cap. 15. nu. 209. ratio eſt; quia hoc totum ſit in gratiam mutuatarij, eſtque nanatio operæ pretio æſtimabilis. ſi tamen iuſta æſtimatio excedatur, præſumetur vſura.

Labor numerandi.

Ratione obligationis non repetendi & ratione carentiæ pecuniæ, quæ duo parum differunt, an aliquid accipi poſſit, dicemus infrà.

29 Ex his patet, vſuram eodem Iure vetitam, quo furtum; ac proinde eſſe intrinſecè malam, ſi formaliter conſideretur. ſicut enim intrinſecè malũ eſt, accipere rem alienam inuito iuſto ratione domino: ita etiam intrinſecè malum eſt, exigere lucrum ſupra ſortẽ ex pacto mutui ſeu titulo mutui. vnde nulla diſpenſatione poſſunt fieri licitæ. Poteſt quidem Deus tibi concedere, vt vltra ſortem poſſis exigere, ſed tunc tamquam Dominus omnium hoc tibi donabit; & ſic non exiges præciſè ex vi obligationis inductæ per pactum mutui, ſed ex donatione Dei, qui eſt Dominus omnium. ſic Iſraelitę ſpoliantes Ægyptum non commiſerunt furtum, aut aliam iniuriam.

Sunt intrinſece mala.

Indiſpenſabiles.

30 Sed contrà Obiicitur Primò, Deuteron. 23. *Non fænerabis fratri tuo ad vſuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem: ſed alieno.* & c. 28. *Fænerabis gentibus multis, & ipſe à nullo fænus accipies*: ergo licitum eſt, ſaltem ab infidelibus exigere vſuras.

Obiectiones.

Reſpondeo negando conſequentiam. nam in priore teſtimonio illis verbis (*ſed alieno*) vel ſignificatur tantùm permiſſio vſurarũ erga infideles, maioris mali vitandi cauſa, ne videlicet ſuos fratres vſuris exhaurirent, ſicut exponit D. Thomas q. 78. art. 1. ad 2. vel conceduntur vſuræ erga infideles, qui erant hoſtes Iudæorum: quos Iure poterant rebus ſuis ſiue artificio, ſiue vi ſpoliare: ita Ambroſ. l. de Tobia cap. 8. In ſecundo non dicitur *fænerabis ad vſuram*, ſed *fænerabis*, id eſt, mutuum dabis, & ſignificatur benedictio cuſtodientium legem: videlicet, tantas fore eorum opes, vt multis gẽtibus poſſint dare mutuũ. vide D. Thomam ſuprà, & Couarr. lib. 3. var. cap. 1. nu. 7.

31 Obiicitur Secũdò, Ius ciuile permittit vſuras, & ad eas exigendas concedit actionem: ſi tamen per ſtipulationẽ de eis conuenerit, vt patet L. 1. 2. & aliis, C. de vſuris. atqui ſi Iure naturali eſſent vetitæ, id non ſtatuiſſet acutiſſimos illos Iureconſultos. Ob hoc argumentum Car. Molinæus lib. de commerciis, num. 6. & ſequent. concedit vſuras moderatas eſſe licitas, quales præſcribuntur

L. Eos

L. Eos qui. 26. C. de vſuris. ſed hoc iam ſatis refutatum eſt. vnde

32 Reſpondeo, Vſuras ob bonum Reipublicæ poſſe permitti, ſicut & proſtibula. qua parte tamen Ius ciuile videtur eas approbare tamquam licitas, & cogit ad ſolutionem, eatenus eſt abrogatum per Ius Canonicum; dum Canones damnant illas tamquam illicitas, vt patet ex plurimis Canonibus: & inſuper excommunicant Iudices cogentes ad earum ſolutionem, vt patet Clemẽt. vnica, de vſuris. Quod ad Iuriſconſultos attinet, puto eos facilè intellexiſſe, vſuras formaliter eſſe illicitas; tamen conceſſiſſe quaſdam moderatas, tum ob bonum publicum, tum quia ſæpè aliqui iuſti tituli intercedunt. quamuis in eo ſententia illorum non ſit admittenda, quòd generatim tales vſuras tamquam licitas & iuſtas concedant.

Poſſunt permitti.

33 Vbi aduerte, Iure Cæſareo non quaſuis vſuras conceſſi: ſed has tantùm, Primò, Si illuſtres erant perſonæ, tantũ poterant ſtipulari ſeu exigere tertiam centeſimæ; id eſt, pro centum aureis, ſingulis menſibus tertiam partem aurei. Secundò, Si erant negotiatores, vel præerãt ergaſteriis, tantum beſſem centeſimæ, id eſt, duas tertias vnius aurei per menſem pro 100. Tertiò, In traiectitio contractu (i. cùm pecunia dabatur mercatori traiicienti mare) vnam centeſimam, id eſt, vnum pro centum in ſingulos menſes. Quartò, Ceteri non poterant ſtipulari niſi dimidiã centeſimæ, id eſt dimidium aureum pro centum, in ſingulos mẽſes. hæc omnia habentur d. L. Eos qui. C. de vſuris, & L. vltima, eodem titulo. tollit Iuſtinianus omnem anatociſmũ. i. omnes vſuras vſurarum: quæ naſcuntur ex eo quòd vſuræ nondum ſolutæ annumerentur ſorti, & pariant ſimiliter lucrum; quod lucrum rurſus adiicitur & parit: & ſic in infinitum.

Vſura quænam Iure ciuili conceſſa.

34 *Vſuræ vſurarum ſublata.*

Hinc patet, in maximis vſuris non fuiſſe permiſſum exigere niſi 12. in centum, idque tantùm in fœnore nautico, vbi periculum ſortis, erat mutuantis, vt patet ex omnibus legibus ff. de fœnore nautico. In ſecundis, octo pro centum: in tertiis, ſex pro 100. in minimis. 4. pro centũ: nunc paſſim permittuntur 33. in centum: magno miſerorum hominũ malo, cui magna ex parte occurri poſſet per Montem pietatis: vt infrà dubit. 23. dicetur.

DVBITATIO V.

Vtrùm licitum ſit ſperare lucrum ex mutuo

35 OMiſſis variis ſententiis, quæ non tam re, quàm verbis differunt.

Dico Primò, Nec principaliter nec minùs principaliter licet ſperare lucrũ, quod detur tamquam ex obligatione iuſtitiæ propter mutuũ. Ita Sotus lib. 6. q. 1. art. 1. & Ioan. Medina q. 1. C. de vſuris reſtituendis. §. Tertiò inquirendum. Probatur Primò, Quia velle accipere & retinere tale lucrum, eſt iniquum, eſt enim velle accipere alienum: nam dando tali modo non transfertur dominium, vt infrà dubit. 18. dicetur: ergo tale lucrũ non licet ſperare: nõ enim licet ſperare, quod non licet accipere. Secundò, Per mutuum tu nullum ius acquiris ad tale lucrum, nec ille obligationem iuſtitiæ contrahit ad illud dandum: ergo iniquum eſt illud deſiderare tamquam ex obliga-

36 tione iuſtitiæ per mutuũ inducta. Hoc ſenſu verum eſt, non licere ſperare lucrum ex mutuo: nempe tamquam ex pacto mutui, obligatione iuſtitiæ debitum. Et hoc eſt, quod ait Vrbanus III. cap. Conſuluit. tit. de vſuris, *Qui mutuat, alias non mutuo daturus, eo propoſito, vt licet omni conuentione ceſſante, plus tamen ſorte recipiat; pro huiuſmodi lucri intentione, quam habet, iudicandus eſt malè agere.* Loquitur enim de eo, qui ſine externa conuentione intendit lucrum tamquam debitum ex iuſtitia, ſiue principaliter, ſiue minùs principaliter. Neq; hîc eſt facienda diſtinctio inter lucri ſpem & lucri intentionem, quaſi hæc non liceat, illa ſit licita, vt facit Medina ſuprà: quia ſpes & intentio non ſunt actus diſtincti.

Sperare lucrum ex mutuo.

Cap. Conſuluit.

37 Dico Secundò, Non eſt iniquum etiam principaliter ſperare lucrum ex mutuo, mediãte amicitia vel gratitudine: ita vt non ſperetur immediatè ex ipſo mutuo, tamquam pretium eius. Colligitur ex Soto ſuprà, & tenet Petrus Nauarra l. 3. de reſtitut. cap. 1. num. 198. Probatur, quia accipere tale lucrum ſic datum, non eſt iniquum: non enim accipitur inuito domino, cùm illum ad hoc non obliges: ſed ipſe omnino liberè, ratione amicitiæ vel gratitudinis illud det: ergo intẽdere accipere, iniquum non eſt, ſiue principaliter, ſiue minùs principaliter intendas per mutuationẽ tale lucrum adipiſci: hoc enim nihil facit ad iniuſtitiam. quamuis fieri poſſit, vt ſit ſignum auaritiæ, ſi principalis finis mutuationis in tali lucro conſtituatur. Fieri tamẽ poteſt vt licitè lucrum prin- 38

Principaliter ſperari lucrum.

cipaliter intendas, vt ſi mutues alicui Principi, intendens principaliter per eius amicitiam aliquod officium vel priuilegium quæſtuoſum ad bonum finem referendum. licitum enim eſt aliquando amicitiam alicuius ambire propter aliquod commodum temporale, ita vt eam deſideres tantummodò vt medium ad illud: vt ſi talis amicitia tibi alioquin eſſet grauis. ſic multi captant fauorem aulicorum.

Dico Tertiò, Licitũ etiam eſt ex mutuo ſperare amicitiam tã principaliter quàm minùs principaliter: & ex amicitia lucrum. Quòd licitum ſit ſperare amicitiã principaliter, ſeu vt finem principalem, & ſecundariò lucrum ex amicitia, ſatis manifeſtum eſt. poſſum enim deſiderare amicitiam alicuius, propter eius virtutẽ vel ſapiẽtiam, & ad eam mihi conciliandam dare illi nummum cum ſpe, quòd ex amicitia illa etiam aliquid cõmodi mihi prouenie[t]. Quòd *etiam liceat ſperare amicitiam minùs principaliter*, nempe tamquam medium ad lucrum principaliter ſpectatum, (etſi Nauarrus contrà ſentire videatur) patet ex dictis. quamuis enim amicitia abſolutè ſit bonum præſtantius quam pecunia, ac propterea non debeat tota eius dignitas æſtimari ex vtilitate ad lucrum temporale; (valdè enim inordinatũ eſſet, nullam appetere amicitiam, niſi ob commodũ temporale) tamen quòd me applicem ad huius vel illius amicitiam in particulari, fieri poteſt etiã propter ſolam pecuniam, idq; abſque omni inordinatione. quod enim ad multa vtile eſt, poteſt deſiderari ob hanc vel illam vtilitatẽ, nulla habita ratione aliarũ vtilitatũ, quæ illi rei inſunt, modò illa res ſecundùm ſe non æſtimetur tantummodò ex illa vna vtilitate. hoc enim non eſt facere cõmodum temporale finem illius rei, ſed finem huius deſiderij, quo hîc & nunc magis deſideratur hoc commodum, quàm illa amicitia; quia magis neceſſarium, vt cùm is, qui ſtatuerat manere cælebs,

39

40 *Amicitia minùs principaliter intenta.*

ſebs, mutat ſententiam, eò quòd offeratur pulchra
& opulenta vxor, decernitque hanc ducere; hic
nō facit pulchritudinem finem matrimonij pro-
prie, ſed ſuæ applicationis ſeu electionis, qua hic
& nunc mutat animum, & ſe ad matrimonium
applicat, vt benè explicat Caietan. t. 2. opuſc. 12.
q. 3. Idem dicendum de eo, qui amicitiam alicu-
ius affectat, eam dumtaxat ob cauſam, vt inde ali-
quid commodi temporalis percipiat.

DVBITATIO VI.

Vtrùm qui animo vſurario aliquid accepit pro mutuo, ſine vllo externo pacto, teneatur ad reſtitutionem.

Vſurarius mentalis. NOtandum, hunc à DD. vocari *vſurarium mentalem*, quia ſine vllo externo pacto men-
te vſuraria aliquid accipit, ſiue alter det gratis, ſi-
ue non.

41 Reſpondeo & dico Primò, Si mutuans inten-
dat aliquid accipere tamquam pretium mutui,
ſeu tamquam debitum ex pacto mutui, & mu-
tuatarius eo modo det, (quod interdum accidit,
quando indoles mutuantis ei eſt perſpecta) tunc
iudicio omnium, tenetur ad reſtitutionem. Ratio
eſt, quia mutuatarius non intendit donare gratis,
ſed ſolùm tamquam debitum ex pacto mutui: at-
qui non erat debitum; ergo nihil dat. Iuxta hunc
caſum videtur intelligendum cap. Conſuluit, de
vſuris, vbi Pontifex dicit, eum, qui ex propoſito
mutuam pecuniam credit, vt plus ſorte recipiat,
(nempe tamquam debitum ex mutuo) inducen-
dum efficaciter ad reſtitutionem: quamuis ſine
omni conuentione id fecerit. vide Couar. ad re-
gulam Peccatum p. 2. in principio nom. 4.

42 *Si mutuator ignoret.* Dico Secūdò, Si mutuatarius det gratis ſeu ex
amicitia, & mutuator id ignorans accipiat tam-
quam datum ex obligatione ratione mutui; tunc
non tenetur ad reſtitutionem ex parte rei, ſed ſo-
lum ratione conſcientiæ erroneæ, quamdiu illa
durat. docet hoc Caieta. tom. 2. opuſc. 8 q. 3. Co-
uarr. ſuprà Gabr. d. 15. qu. 11. dub. penultimo.
Scotus eadem diſt. q. 2. a. 2. Quòd *ex parte rei non
teneatur*, Probatur Primò, Quia alter verè & re-
ipſa donauit, & tranſtulit dominium in mutuan-
tem: (non enim dedit tamquam pretium mutui,
ſed ex gratitudine, vti ſupponimus) ergo quo-
cumque animo alter acceperit, nō tenetur ad re-
ſtitutionem. Secundò, Quia nemo tenetur ad re-
ſtitutionem, niſi qui habet alienum, vel qui iniu-
ſtè læſit: atqui hic non habet alienum, nec iniuſtè
læſit. etſi enim habuerit intentionem lædēdi dum
accipit tamquam debitum ex obligatione: tamen
in re læſio non fuit ſecuta: nam alter non dedit ex
illa obligatione iniuſta, quam mutuator intēde-
bat, ſed ex amicitia: ergo læſus nō fuit. ſicut ſi ac-
cipiendo librum à Petro, putares te furto accipe-
re & cōſentires in furtum: ſi liber reuerà ſit tuus;
(quamuis id ignores) ex parte rei non teneris
ad reſtitutionem; quia in re non læſiſſes illum, vt
rectè notat Sotus l. 6. q. 1. art. 2. Similiter ſi quis
liberam condonationem obtineat à creditore, li-
ber eſt à debito, quamuis habuiſſet propoſitum
numquam reſtituendi, & eo animo remiſſionem
petiiſſet. Tertiò Probatur ex L. Inter omnes 46.
§. Rectè. ff. de furtis, vbi ſic dicitur: *(contrectans
rem, credens inuitum dominum, committit furtum, ſed
furto non eſt obligatus, ſi dominus erat volens.*

Dices, Quamuis mutuatarius det gratis, tamē 43
mutuator non acceptat illud vt donum, ſed vt
debitum: ergo donatio hæc non eſt valida, cùm
non ſit acceptata vt donatio, quod tamen requiri
docent Iuriſperiti.

Reſpondeo, Donationem non eſſe validam, *Quomodo acceptetur hæc donatio.*
quando acceptans non vult eam acceptare titulo
donationis, ſed debiti dumtaxat. quòd ſi velit
eam acceptare omni titulo, ſeu modo, quo poteſt,
(quod ſemper cenſetur facere dum contrarium
non exprimit) valida eſt donatio. confirmatur,
quia cùm hic mutuator nihil quærat niſi lucrum;
nulla ſubeſt ratio cur non cenſeatur acceptare il-
lud omni modo, quo poteſt. Adde, quamuis non 44
acceptaſſet tunc implicitè vt donum, poſteà ta-
men ſemper poterit acceptare quando volet. nē-
pe quamdiu alter in eodem propoſito donandi
permanere cenſetur, ſeu quamdiu non reuocat
donationem. vnde non tenebitur ad reſtitutio-
nem. Itaque hæc obligatio reſtituendi nulla eſt,
vel certe nullius momenti, cùm ex libertate de-
bitoris pendeat.

Petes, Quid ſi mutuatarius det aliquid mu-
tuanti, dum ei reſtituit ſortem, & ille dubitet quo
animo detur, vtrùm poſſit retinere.

Reſpondeo. Caietanus ſuprà, videtur ſentire, 45
poſſe retinere. Sed dicendum eſt non poſſe cum *Si accipiens dubitet.*
vero dubio, ſiue negatiuo, (vt quando non habet
ſigna, vnde probabiliter cōiiciat dediſſe, ſed om-
nino neſcit dederitne gratis, an pretium mutui)
ſiue poſitiuo, (vt cùm vtrimque paria ſunt mo-
tiua) retinere. Ratio eſt, quia cum tali dubio non
poteſt rei alicuius poſſeſſionem inchoare. vt ergo
poſsis retinere, requiruntur tales circumſtantiæ,
vt omnibus perpenſis, moraliter quaſi certum ſit
gratis donari. quod ordinariè cenſendum eſt,
quando mutuans non dedit vllum ſignum ſe ali-
quid petere; & mutuatarius non præ ſe fert triſti-
tiam in dando, aut aliquam moleſtiam, aut me-
tum ſeu coactionem, nec eſt auarus; vt inſinuant
Caietanus & Couarr. ſuprà. Quòd ſi bona fide 46
putauerit aliquid gratis donatum, & pòſt depre-
henderit contrarium, tenebitur ad reſtitutionem;
ſi tamen extet, vel factus ſit ex eo locupletior. ſe-
cùs ſi bona fide conſumptum, nec quidquam in-
de emolumenti ſuperſit. vt patet ex dictis cap. 14.
dubitat. 1. & 2.

DVBITATIO VII.

Vtrùm licitum ſit mutuare alteri cum pacto vt pœnam debitam, vel famæ, honoriſve violati reſtitutionem condonet.

REſp. & dico Primò, Licitum eſt tibi mutua- 47
re alteri cum pacto vt priuatam vindictam *Vt priuatam vindictam condonet.*
ſibi cōdonet. Probatur, quia ſic nihil lucraris, ſed
ſolùm redimis iniuſtam vexationem tibi impen-
dentem. nullum enim ius habet ad talem vindi-
ctam. Idem dicendum, ſi exigat iniuſtam aliquam
ſatisfactionem pro fama, vel honore violato.

Dico Secundò, Si iuſtam vindictam vel ſatiſ- 48
factionem exigat, non potes eum ratione mutui
obligare pacto iuſtitiæ vt condonet, potes tamen
pacto amicitiæ.

Vbi

Pactum iuſtitiæ & amicitiæ.

Vbi Aduerte, Pactum iuſtitiæ eſſe, quo quis intēdit alteri inijcere vinculum & obligationem iuſtitiæ. Pactum amicitiæ, quo ſolùm intendit eam obligationem, quam amicitia vel virtus gratitudinis inducit.

Nunc probatur Prior pars, (quæ eſt communior ſententia DD Angeli v. Vſura 1.n.3.Conradi q.37.concl.2.& paſſim recentiorum.) Primò, Quia ex vi mutui præciſè non licet obligare niſi ad æquale: atqui ſors eſt æqualis rei, quæ traditur in mutuo, & redditio ſortis eſt æqualis actui mutuationis: ergo ex vi huius contractus non licet obligare ad aliud, quàm ad redditionem ſortis. Secundò, Condonatio vindictæ & reſtitutionis famæ & honoris eſt res magno pretio æſtimabilis: (plerique enim ingenti ſumma pecuniæ vix hęc cōdonent) ergo vſura eſt, ſi ratione mutui, pacto ciuili ſeu iuſtitiæ ad condonationem obliges.

Dices Primò, Fama & honor, quæ mutuator iſte debet reſtituere, non æſtimantur pretio: ergo per condonationem illam non lucrator aliquid pretio æſtimabile.

49 Reſp. Dicuntur non æſtimari pretio, non quaſi nullo pretio ſint digna, ſed quia ſuperant omne pretium pecuniarium: & ideò maximi æſtimantur apud homines. deinde etſi fama non æſtimetur pretio, onus tamen & obligatio reſtituendæ famæ pretio æſtimatur, eſt enim opus valdè moleſtum, plenum verecundiæ, quod homines ſæpè magno redimunt. huius autem oneris remiſſionem tamquam debitam ex iuſtitia, vel potiùs obligationem ciuilem ad remittendum hoc onus lucratur vltra ſortem.

Fama & honor.

Dices Secundò, Pœna non eſt debita ante ſententiam: ergo ſaltem non erit vſura, ſi mutues cum pacto vt vindictam condonet, quam per Iudicem poteras exigere. Ob hoc argumentum Nauar.c.17.n.238.putat hoc non eſſe vſuram.

50 Reſp. Etſi pœna non ſit ante ſententiam proximè debita, eſt tamen debita remotè, quatenus potes accuſari. huius autem debiti remiſſionem lucraris ſupra ſortem, quæ remiſſio magni apud homines æſtimatur. vnde cùm ſupra ſortem ad hanc obliges alterum obligatione ciuili, vſuram committis.

51 Altera pars, *quòd pacto amicitiæ poſſis quis obligare alterum vt hæc condonet*, probatur: quia tunc condonatio iſta non exigitur vt pretium mutui, neque immediatè ex pacto & obligatione mutui, ſed vt officium amicitiæ, præſtandum non ex obligatione iuſtitiæ, ſed ex amicitia, pro obſequio ex amicitia præſtito vel præſtando. Si enim petis à me aliquod amicitiæ officium; poſſum reſpondere, me eſſe paratum tale officium præſtare, ſi tu viciſſim aliud præſtare velis, quod etiam ex amicitia exhiberi ſolet. Imò poſſum exigere vt prior præſtes. ſi tamen ego prior mutuum dedero, non obligaberis ex iuſtitia pręſtare quod promiſiſti, ſed tantùm ex gratitudine. non enim intendiſti aliter te illa promiſſione obligare, cùm ego aliam obligationem non potuerim exigere.

Potes pacto amicitiæ obligare.

52 Iuxta hunc modum defendi facile poteſt ſententia Soti, quam habet lib.6 q.1.art.2. cùm dicit nō eſſe vſuram ſi mutues alteri cum pacto vt læſionem famæ vel honoris condonet; quia natura ſua iure amicitiæ condonari ſolet. vnde patet eum loqui tantùm de pacto amicitiæ.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ſit vſura, ſi tibi mutuem, vt mihi viciſſim remutues, aut vt ex mea officina quæ tibi opus ſunt emas, aut meo molendino molas.

RESpondeo & dico Primò, Si tibi mutuem pecuniam ea lege, vt ſtatim mihi remutues frumentum vel vinum, non eſt vſura: modò tibi hoc non ſit magis damnoſum, quàm illud mihi. colligitor ex D.Thoma ar.2.ad quartum, cùm ait, *Licet ſimul mutuanti vinum, aliquod aliud mutuum recipere. non autem licet eum obligare ad mutuandum in poſterum.* Probatur Primò, Quia qui à me petit officium amicitiæ, poteſt viciſſim à me rogari ſimile officium, & ſi nolit præſtare, tamquam ingratus repelli. 53

Vt ſtatim remutues aliam ſpeciem.

Dices, Officio tuo, quo mihi mutuas, reſpōdet ex æquo redditio ſortis: ergo non potes pro eo aliud officium (v.g. mutuationem vini vel olei) cum quo tua functio permutetur, exigere.

Reſp. Actionem illam mutuandi dupliciter poſſe conſiderari. Primò, Vt eſt contractus quidam, quo traditur certa ſumma pecuniæ. & ſic reſpondet ei redditio ſortis, vt officium iuſtitiæ; nec quidquam amplius tamquā ex iuſtitia debitum, poteſt exigi. Secundò, Vt eſt officium amicitiæ, quod ab amico in commodum amici pręſtari ſolet: & ſic debetur ei compenſatio per aliud officium amicitiæ, eáque poteſt exigi in præſenti. 54

Actioni mutuandi duo actus reſpondent diuerſo modo.

Probatur Secundò, Quia nihil hîc deducitur in pactū, quod ſit pretio æſtimabile, ſi enim mea mutuatio non eſt pretio æſtimabilis, neque etiam ipſius. Tertiò, Quia non exigitur vt pretium mutuationis, ſed vt conditio quædam in mutuatario, quæ ipſi non eſt grauior, quàm mihi mutuatio. Secùs eſſet ſi eſſet illi longè grauior; tūc enim videretur pretium: nam talia gratis rependi non ſolent. Hinc patet, non eſſe periculum, ne hac ratione pallietur vſura. 55

Dices, Omne onus à mutuo debet abeſſe.

Reſp. Id verum eſſe de onere, quod maius ſit quàm onus mutuantis. item de onere in futurum, non de officio amicitiæ in præſenti.

Dico Secundò, Nō eſt etiam vſura ſi mutuem, vt mihi viciſſim in poſterum cùm opus habebo, & tibi cōmodum erit remutues, aut vt iuſto pretio à me emas, aut vt meo molendino molas, aut vt agrum meum iuſto pretio colas: modò tamen ad hoc te non obligem obligatione ciuili, ſed ſolùm gratitudinis. Ita docet Angelus v. Vſura 1. num.4. cùm ait, *non eſſe vſuram, cùm naturalis obligatio ita deducitur in pactum, vt non magis teneatur quàm ex ipſa naturali obligatione.* Idem tenent Hoſtienſis & Gregor. Ariminenſis citati ab Angelo. Adrianus in 4.tract.de reſtitut. §. Dico igitur ad quæſitum. Gabriel in 4.d.15.q.3.art. 3. dubio 5. Ratio eſt clara: quia ſi nulla imponitur maior obligatio in futurum quàm ex ipſa beneficij natura oriatur, non poteſt eſſe vlla iniuſtitia: atqui ex tali beneficio oritur obligatio antidoralis ſeu remuneratoria, ratione virtutis gratitudinis: ergo abſque vlla iniuſtitia poteſt imponi & exigi. 56

Vt remutues cùm opus habebo.

Petes, Vtrùm poſſim ſtatuere mutuatario terminum,

minum, vt quando deſierit meam apothecam frequentare, cogatur reddere mutuum?

57 Reſpondeo cum Angelo, Gabriele & Adriano locis citatis, affirmatiuè. quia quilibet mutuans poteſt cõſtituere terminum, quem voluerit, præſertim ſi alterum non obliget lege iuſtitiæ ad id, quod ſolum lege gratitudinis facere tenebatur, v.g. vt apothecam frequentet. poteſt tamen illum obligare lege iuſtitiæ ad reddendum mutuum, quando illud, quod ex gratitudine faciebat, facere deſierit. vt ſi tibi mutuem 100. toto eo tempore, quo meam apothecam frequentabis; ita vt cogaris reſtituere, quando illam deſerueris. poſſum enim meum beneficium deſinere, quando tu deſines tuum.

Statuere terminum mutui.

58 Sed difficultas eſt, Vtrùm mutuans poſſit mutuatario imponere obligationem ciuilem ad iſta rependenda in poſterum, quando abſq; notabili ſuo incommodo poterit. Plerique DD. ſentiunt id eſſe vſuram. indicat D. Thomas ſuprà, Anton. p. 2. titulo 1. cap.7. § 8. Gabriel ſuprà, Sotus l.6. q. 1. ar. 2. Caietanus in Summa v. Vſura exterior, caſu 8. Probatur, quia iſta obligatio eſt pretio æſtimabilis: vnde mutuans ex vi mutui lucratur aliquid ſupra ſortẽ pretio æſtimabile: atqui hoc eſt vſura. Hinc inferunt DD. mutuantem teneri relaxare illam obligationem, & compenſare pecunia arbitrio prudentis, non tamẽ teneri ad reſtitutionem eorum quæ ſic lucratus eſt: vt ſi mutuatarius multa ab ipſo emit eo pretio, quo apud alios emere debuiſſet: vel ſi ea occaſione multi alij ad ipſius officinã confluxerint, quia in re fallũtur quidam, dum putant ea pauperibus eroganda. Hęc ſẽtentia eſt tenenda in praxi, præterquam quòd putem non eſſe neceſſarium, vt obligatio illa pecuniâ compenſetur, ſi nullum ex ea damnum eſt ſecutum. quia iniuria nuda non æſtimatur pecuniâ, vt oſtenſum eſt cap. 11. dub 16. & cap. 9. dub. 23.

Obligatio in poſterum.

59 Contraria tamen quibuſdam videtur non improbabilis, quam apertè tenet Adrianus ſuprà. §. Sed contra, cùm ait, *licere mutuando paciſci & inducere obligationem ciuilem, ſi per illud pactum ad nihil aliud obligetur, quam ad quod prius erat obligatus naturaliter.* Idem tenet D. Anton. ſup. §. 10. de eo, qui mutuat ruſtico, cũ pacto vt colat iuſto pretio ipſius agrũ, idque probat ex Gregorio Ariminenſi. Probari poteſt Primò, Quia non videtur eſſe notabile onus, quòd obliges te obligatione ciuili ad illud, ad quod iam obligatus eras obligatione naturali ex gratitudine, ita vt ſine ingratitudine nõ poſſes recuſare. Secundò, Amicitiæ officium, quod præſtatur mutuando, videtur mereri, vt mutuatarius ſe obliget ad gratificandum, quãdo locus & tempus id poſtulabunt: ergo talem obligationem ſeu promiſſionem exigere, non eſt quidquã exigere extra debitum amicitiæ & gratitudinis. Tertiò, Sicut ille ſe obligat ciuiliter ad rependendum beneficium, v. g. ad molendum in mola mutuantis, ita viciſſim, mutuans ſe ciuiliter obligat ad non repetendam ſortem vſque ad certum terminum, non tamen ad hoc tenebatur: cur ergo illa obligatio non poterit pro hac exigi? Quartò, Si tibi debeam 2000. in fine huius anni ſoluenda, poſſum nunc tibi offerre 1000. cum pacto, vt alia 1000. non ſoluam ante biennium: vt Doctores fatẽtur. atqui hoc eſt dare nunc mutuũ implicitum cum pacto vt viciſſim implicitè remutues in fine anni. Quintò, Licitũ eſt mutuare ea lege, vt mox viciſſim aliam ſpeciem remutues. atqui hoc non eſt minùs graue quàm obligatio ciuilis mutuandi in poſterum, quando gratitudo id poſtulabit. imò multi mallent hanc obligationem, quam mutuare ſtatim: quia incertum eſt an alter indigebit: & non teneris niſi commodè poſ-
ſis. Denique quando quis tenetur ex charitate 60
aliquid facere, licitum eſt ei mutuare cum pacto imponente obligationem ciuilem, vt id faciat, v.g. vt medicus mihi vel alteri in neceſſitate conſtituto curationem iuſto pretio adhibeat, vt aduocatus patrocinium neceſſarium præſtet: vt docet Medina, de vſura quæſt. 4. ergo etiam quando tenetur ex gratitudine. vtrobique enim ſupra obligationem naturalem imponitur obligatio ciuilis. Fateor tamen, non eſſe omnino eandem in hiſce duobus rationem. Neque huic ſentẽtiæ obſtare videtur D. Thomas, quia loquitur de obligatione abſoluta ad viciſſim mutuandum quouis euentu, quo alter indigebit. quod poſſet cedere in magnum damnum. eodem modo intelligendi reliqui DD. Hæc autem ſententia loquitur de obligatione conditionata, nempe ſi commodè poſſit. 61
Verùm ſententia prior eſt tenenda; niſi eo euentu, quo onus carendi pecunia tanto tempore, par conſeretur iſti obligationi ciuili: licitum enim eſt par onus exigere. vnde etiam pro obligatione ciuili, quam ſubeo, dum tibi mutuum promitto (vt fit inter mercatores) poſſim viciſſim parem à te obligationem exigere. etſi enim pro actu mutuandi non poſſit exigi obligatio ad aliquid reddendum vltra ſortem; pro obligatione tamen mutuandi poſſum viciſſim exigere obligationem. Hinc ad prædicta argumenta reſponderis: debet enim eſſe onerum paritas, vt iuſta ſit conuentio.

DVBITATIO IX.

Vtrùm liceat mutuare cum pacto, vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas.

PEtrus Nauarra lib.3. c.2. num. 267. & Adrianus ſuprà, §. Ex his ſuboritur. diſtinguunt, ſi officium ſit ſæculare, & fructus non excedant operas, non eſſe vſuram cum tali pacto mutuare vt ſtatim conferatur. ſecùs verò ſi fructus excedant. Verùm

Reſpondeo, & dico Primò, Siue fructus ex- 62
cedant operas, ſiue non excedant; ſi officium ſit tale, vt ex amicitia benè idoneis conferri ſoleat, non eſſe vſuram mutuare cum pacto, vt tale officium conferatur, modò illud pactum ſit tantùm amicitiæ. Idem dicendum, ſi agatur de collatione in futurum, vt patet ex dictis dubit. 6. & 7 ſola enim obligatio iuſtitiæ ad aliquid ſupra ſortem reddendum, repugnat mutuo: non autem obligatio amicitiæ vel gratitudinis. quòd ſi ille non, cõferat ex amicitia, ſed veluti coactus ex obligatione ſibi impoſita pactione mutui, collatio non eſt valida. vnde qui ſic accepit, non poteſt retinere; vt docet D. Thomas opuſculo ad Duciſſam Brabantiæ: quia nullo titulo poſſidet. non enim titulo liberalis collationis, vt ſuppono; nec etiam titulo mutui, quia ex iſto titulo non debetur aliquid vltra ſortem. ſi tamen præſumeretur colla-

Si ex amicitia.

tor nolle illum obligare ad relinquendum officium, vt regulariter fit, poſſet retinere.

63 Dico Secundò, Si autem illud pactũ ſit iuſtitiæ, erit vſura. ita expreſſe docet D. Thomas opuſcul. cii. ratio eſt, quia exigitur aliquid ſupra ſortem tanquam ex iuſtitia debitum, ratione mutui.

Si pro beneficio, eſt ſimonia & vſura.

64 Dico Tertiò, Si mutues alteri cum pacto, vt conferat beneficium Eccleſiaſticum, ſiue in præſenti, ſiue tempore futuro, partim eſt vſura, partim ſimonia: modò illud pactum ſit iuſtitiæ; ſecùs ſi amicitiæ. *Quòd ſit vſura*, probatur, quia ſupra ſortẽ exigit obligationem iuſtitiæ, quam alter libens pretio redimeret; nam hæc obligatio adimit ei libertatem alteri gratificandi, quæ libertas pretio eſt æſtimabilis. *Quòd etiam ſit ſimonia*, probatur, quia datur temporale pro ſpirituali.

65 Dices, Illud temporale non eſt pretio æſtimabile, quia mutuatio non eſt pretio æſtimabilis, cùm nullum pretium pro ea liceat accipere, vt quæ omnino gratis ſit præſtanda: ergo non eſt ſimonia, etiamſi fiat pro beneficio vel beneficij collatione, præſentatione, electione, &c.

Reſp. Etſi non ſit pretio æſtimabilis, eſt tamen quid merè temporale; ac proinde non poteſt dari vel permutari cum ſpirituali: non enim minor fit iniuria rei ſpirituali ſi commutetur cum re tẽporali, quæ pretio non eſt digna, quàm quæ eſt digna: ſed potiùs maior. quòd ſi pactum ſit ſolùm amicitiæ, nec erit vſura, vt patet ex dictis, nec ſimonia: quia ſimonia requirit obligationem iuſtitiæ, vt infrà dicetur.

66 Aduerte tamen, in praxi non eſſe facilè cõcedendum pactum amicitiæ in huiuſmodi; nam facilè ſic palliaretur vſura & ſimonia vnde in foro externo condemnarentur huiuſmodi pactiones tamquam vſurariæ vel ſimoniacæ.

Varij tituli mutuantium.

67 Ex ſuperioribus Dubitat. ſatis conſtat, nihil poſſe exigi ratione ipſius mutuationis, ſupra ſortem. Sed quia mutuationi multi alij tituli poſſũt eſſe connexi, videndum eſt, vtrùm ratione horum poſſit aliquid exigi. Præcipui ſunt iſti. Primò, Damnum inde emergens. Secundò, Lucrum inde ceſſans. Tertiò, Periculum ſortis & moleſtiarum in ea recuperanda. Quartò, Carentia pecuniæ vel obligatio non repetendi pecuniam ante certum tempus. Quintò, Pœna conuentionalis.

DVBITATIO X.

Vtrùm ratione damni emergentis ex mutuo poßit mutuator aliquid ſupra ſortem exigere.

Damnum emergens.

68 NOtandum eſt, *damnum emergens & lucrum ceſſans communiter vocari Intereſſe. Damnum emergens* dicitur, quando quis detrimentum patitur in rebus, quas habet, vel quæ ipſi debentur: vt cùm quis ratione mutui, quod alteri præſtitit, cogitur ipſe pecuniam fœnori accipere, & vſurã ſoluere, vel res ſuas minoris iuſto vendere, &c.

Lucrum ceſſans.

Lucrum ceſſans dicitur, quando quis impeditur ab aliquo bono conſequendo, ſeu à lucro, quod illi non erat debitum. His poſitis, Scotus in 4. d. 15. q. 2. §. De tertio, ſentit eſſe illicitum exigerè aliquid ratione *damni emergentis.* ratio ipſius eſt, quia lex diuina præcipit vt nihil exigatur ſupra ſortem: *quòd ſi quis ex mutuo* (inquit) *metuit damnificari, reſeruet pecuniam ſuam, quia non cogitur facere miſericordiam.* Sed contrarium tenendum cum ceteris Doctoribus.

Reſp. igitur & dico Primò, Quando mutuatarius eſt in mora, ſi inde damnum aliquod eueniat mutuandi; tenetur mutuatarius ad illius compenſationem. dicitur autem mutuatarius & quiuis alius debitor *eſſe in mora*, dum elapſo iam termino non ſoluit, cùm tamen poſſit; aduertens explicitè vel implicitè creditorem ſibi velle ſolui. Neque neceſſe eſt vt creditor eum interpellet de ſolutione: quia ipſa dies ſatis interpellat, virtute pacti ab initio conuenti. quòd igitur teneatur de damno hinc emerſo, Patet Primò, quia per omiſſionem ſolutionis, eſt cauſa damni. quare cùm hæc omiſſio ſit contra iuſtitiam, etiam erit cauſa damni contra iuſtitiam; ac proinde tenebitur ad compenſationem. Secundò, Quando in contractibus cõſtituitur terminus ſolutionis vel rei exhibendæ, initur tacitum pactum, vt non ſoluens teneatur ad intereſſe, defectu ſolutionis obueniẽs, vt colligitur ex L. 2. §. Non vtique, & §. Nunc de officio. & L. 4. ff. de eo, quod certo loco dari oportet. Hoc tamen intelligendum eſt, niſi abſque omni culpa ſua redditus ſit impotens ſolutionis; vt ſi incendio res eius ſint abſumptæ, ſi ipſe abreptus ſit in captiuitatem: vel inciderit in tantam paupertatem, vt non poſſit ſoluere, quin ſe coniiciat in extremam vel grauem neceſſitatem. His enim caſibus non videtur obligandus ad intereſſe. nam præter quàm quòd omni culpa vacet tunc non ſoluere; non videtur etiam tacitum illud pactum ſe ad hos caſus extendere, eò quòd hoc ſit nimis durum, & moribus hominum non receptum. Secùs verò eſt, ſi poteſt ſoluere, quamuis non ſine magno detrimento rei familiaris: tunc enim vel tenetur ſoluere ad diem conſtitutum, vel certè in animo eſſe paratus compenſare intereſſe. vide ſuprà cap. 16 dubit. 1. 69

Eſſe in mora.

70

Si abſque culpa redditus impotens.

Aduerte tamen, ſi bona fide putaret creditorẽ conſentire in dilationem, non cenſeretur eſſe in mora, nec teneretur in foro conſcientiæ ad reſtitutionem damni; niſi anteà de eo eſſet conuentum. de quo plura ſuprà cap. 7. n. 37. & ſeq. 71

Dico Secundò, Licitum etiam eſt a principio paciſci de aliqua pecunia vltra ſortem reddẽda, vel ratione periculi damni ex mutuatione impẽdentis, etiam ante terminum & moram mutuatarij: vel ratione ipſius damni, ſi quod euenerit. D. Thomas art. 2. ad 1. & alij ratio eſt; quia illa pecunia, quæ mihi neceſſaria eſt ad aliquod damnum impediendum, non ſolùm mihi valet quanti ipſa nudè conſiderata æſtimatur: ſed etiam quãti eſt carere tali damno. non enim tantummodò æſtimatur res ſecundùm ſeipſam, ſed etiam quatenus domino eſt cauſa certi boni conſequendi, vel mali vitandi. vnde licitè poteſt vẽdi pluris quàm per ſe valeat, cùm in ipſa illud etiam commodum vendi cenſeatur. confirmatur, quia nulla æquitas poſtulat vt quis ex beneficio mutui damnum reportet: ergo damnum illud, & periculum illius à mutuante æſtimari poteſt. 72

Poteſt à principio paciſci.

Requiruntur tamen ad hoc tres conditiones. Prima eſt, Vt mutuum ſit cauſa damni, ſine quo non eueniret: vt ſi per mutuum efficeris impotens illius impediendi. Secunda, Vt mutuatarium illius damni admoneas, ne illum decipias: 73

Tres conditiones neceſſariæ.

nam

nam fortè nollet mutuum cum tanto onere.

74 Aduerte tamen, ſi reverà ex mutuo tibi damnum impendeat, v.g.ſi ex mutuo 100.aureorum, certò ſis accepturus detrimentum aureorum 10. non erit vſuræ peccatũ, etiamſi non monito mutuatario de hoc dãno,paciſcaris tibi reddi 110.tatio eſt,quia in re nulla eſt inæqualitas,quãuis ipſe hoc ignoret,& exiſtimet te ratione mutui exigere,ac proinde des ei occaſionem ſcandali.Neque ipſũ decipis contra iuſtitiã;quia per hoc non datur ei occaſio vt putet pecuniam illam pluris valere, quàm valeat, aut vt accepter contractũ quem aliàs non erat acceptaturus,vti ſuppono.

Dices, In venditione venditor debet emptori vitium rei vel onus,ſi quod habet,aperire; alioquin facit ei iniuriam:ergo ſimiliter ſi mutues alteri,non ſignificans onus tuæ pecuniæ annexum, facis iniuriam.

75 Reſpondeo,Eſt diſpar ratio,Primò,Nam quòd hæc pecunia damnum emerſurum ſit impeditura,non eſt vitium eius,ſeu onus illi annexum; ſed eſt bona quædam conditio,& veluti vis quædam inſita,ratione cuius mihi pluris valet,quàm alteri. Vnde plus poſſum exigere, quàm ipſa per ſe valeat:ſicuti venditor poteſt pluris æſtimare rem quampiam ſibi peculiariter commodam,quàm ipſa per ſe conſiderata valeat. Secundò, Quia ſi rem pluris æſtimet propter ſuum commodum, quàm ipſa per ſe valeat, neque id ſignificet emptori: fortaſſe illum decipit, dando occaſionem vt putet eam eſſe meliorem,quam ſit:ſecùs in pecunia. quòd ſi certò ſciat illam non ideò eſſe meliorem,non video quam iniuriam faciat emptori, æſtimando eam pluris quàm per ſe valeat ratione damni, quod eius alienatione incurrit: quamuis id non expreſſerit.Idem dico in pecunia:ſuppono autem, quòd æquè illam erat accepturus, ſiue cauſa illius æſtimationis illi aperiretur,ſiue non.

76 Tertia conditio eſt,Vt non cogas illum paciſci de periculo damni potiùs quã de damno: ſed relinquas ipſius arbitrio:etſi enim periculum illud damni probabiliter euenturi,ſit ab initio æſtimabile pretio (quamuis minori, quàm ipſum damnum)non potes tamẽ alterum cogere vt pro ipſo periculo aliquid promittat. nam ſi mutuatarius paratus eſt ſarcire damnum omne, quod euentus patefecerit:mutuator ſeruatur indemnis.ſi tamen ipſi ſit indifferens vtro modo paciſcatur, vel malit pro periculo, certo pretio paciſci, quam pro incerto damno manere in ancipiti, potes acceptare pactum: & quamuis damnum poſtea non euenerit,poteris tamen conuentum exigere:nam periculum, quod ſubiiſti, pretio erat æſtimabile.

77 Aduerte tamen,ſi neque damnum ipſum, neque periculum damni deduxiſti in pactum,mutuatarius non tenetur quidquam pro eo ſoluere, etiam ſi poſtea eueniat: modò ipſe non fuerit in mora ſoluẽdi.quia nec tenetur ratione pacti, nec ratione culpæ:ſed mutuans hoc ipſo,quo non deduxit in pactum,cenſetur illud in ſe recepiſſe.ſecùs eſt ſi fuerit in mora. tunc enim damnum ex culpa ipſius euenit. ſimiliter ſi per vim coactus fuit mutuare: hic enim eſt cauſa damni per iniuriam. vide Nauartum cap.17.num.211.

Si non eſt deductum in pactum.

Petes, Vtrùm ratione damni emergentis poſſis exigere ſupra ſortem, quantum tu ſupra ſortem coactus fuiſti ſoluere vſurario, v.g. accepiſti 1000.aureos ab vſurario.Petrus à te petit mutuum; vtrùm poſſis tantum exigere,quantum tu ſoluis vſurario?

Reſp.Non ideò te poſſe exigere ſupra ſortem: ſicut non quia tu carè emiſti,potes care vendere; ſed ſpectandum eſt,quantum ea res tibi commodet. ſi enim ita tibi ſit commoda,vt non pœniteat te tantum vſuræ nomine pro ea ſoluiſſe, potes mutuatario tantumdem exigere: tanti enim æſtimas illud commodum,quo te cauſa alterius priuas. imò ſi pluris æſtimares, plus poſſes exigere. ſi verò hoc commodum æſtimes minoris, ita vt pœniteat te tantum ſoluiſſe nomine vſuræ, non tamen pœniteret ſoluiſſe dimidium;ſolum potes exigere dimidium, ſeu tantum, quantum ipſe te velles dediſſe.denique ſi res illa tibi non ſit ita commoda vt velles pro ea aliquid dare ſupra ſortem, nihil etiam potes exigere ſupra ſortem;quia ex eius mutuatione nullum tibi damnum vel incommodum oritur.Iuxta hæc intelligẽ Molinam diſput. 314.Potes tamen alteri cedere toto contractu:tunc enim non tu vſuram exiges,ſed vſurarius: nec tu lucraris, ſed pecuniam acceptam cum toto onere in alterum volentem deponis. ſicut qui rem ſupra iuſtum pretium emit, poteſt alteri ante ſolutionem contractu cedere. 78

Si mutuãs ipſe vſuram ſoluerit.

DVBITATIO XI.

Vtrùm ratione lucri ceſſantis liceat vltra ſortem exigere.

SVppono,ſi quis metu vel fraude,vel Principis iuſſu cõpulſus ſit mutuare,& inde ei lucrum ceſſet;poſſe ab auctore exigere huius lucri compenſationem, vt rectè Sotus a.3.& alii DD.quia talis eſt ei cauſa damni.Idem dicendum,ſi ex eo, quòd mutuatarius non ſoluat ad diem præfixum, lucrũ aliquod amittat. neque in his euentis opus eſt vt fuerit hoc deductum in pactum. 79

Si metu vel fraude compulſus ad mutuandum.

Sed difficultas eſt,ſi abſit omnis coactio, vtrùm liceat de hoc lucro paciſci? Quidam Doctores docent id eſſe illicitum. Ita Durandus in 3.d.17. qu.2.ad primum.Sotus l.6. de Iuſtit.q.1.art. 3. (etſi fateatur contrarium eſſe probabile.) Idem inſinuat D.Thomas art 2. ad primum. Idem tenent multi Canoniſtæ, vt Ioannes Andreas, & Innoc.IV.in cap. Nauiganti, de vſuris, & quidam alij.Sed contraria ſententia eſt fere communis.vide Couarr.lib.3. variarum cap.4.& Nauar. cap.17.num 211.& in comment.de vſuris,n. 43. qui alios citant. Vnde

Reſp. Licitum eſſe paciſci ab initio de lucro ceſſante cum mutuatario, quamuis ab eo vi vel fraude non ſis inductus; ſeruatis tamen quibuſdam conditionibus. Probatur Primò, Quia pecunia illa, quam mutuas alteri, quatenus ſubeſt induſtriæ tuæ ad lucrum ex ea faciendum,pluris tibi valet, quàm ipſa per ſe conſiderata;eſt enim veluti ſemen fœcundum lucri per induſtriam, in quo lucrum ipſum virtute continetur; ergo plus pro ea exigi poteſt, quàm ipſa per ſe valeat Patet conſequentia, quia dum illam tradis, etiam lucrum in illa latens tradere cenſeris; eo enim te ſpolias. ſicut ſi triticum deſtinatum ſationi (quo ſi careas, carebis fructu) mutuum des; plus potes pro eo exigere,quã per ſe valeat,quia in illo virtute continetur fructus; & dum illud das, ſimul das fructum in eo latentem. Secundò, Quia dum 80

Pro lucro ceſſante paciſci.

priuas te hac pecunia lucro deſtinata, non ſolùm illa te priuas, ſed etiam ſpe lucri, quã ex illa per tuam induſtriam conceperas. atqui hæc ſpes eſt pretio æſtimabilis: (poteſt enim ſpes lucri, ſeu lucrum ſperatum vendi) ergo pro ea poteſt aliquid exigi. Tertiò, Hæc ſpes lucri non eſt minoris æſtimanda, quàm metus damni: atqui dum metuitur damnum ex mutuatione, licitum eſt de eo paciſci: ergo etiam dum ſperatur lucrum. Confirmatur, quia amiſſio rei ſperatæ computatur inter damna; quod enim ſpe poſſidemus, aliquo modo cenſemur habere.

Non refert an ſponte mutues, an coactè.

81 Ex his patet, nihil referre ſiue ſponte mutues, ſiue inuoluntariè per vim, fraudem, vel præceptum Superioris impulſus: quod eſt contra Sotum ſuprà. ſi enim qui per iniuriam cogitur mutuare, de lucro ceſſante paciſci poteſt, etiam poterit qui non cogitur. nam iniuria non facit vt centum quæ alteri mutuas ſint æqualia centum & decem quæ ab illo exigis; ſed lucrum ſperatum per 100. id facit. alioquin ſi ratione iniuriæ eſſet illa æqualitas, darentur 10. illa, pro iniuria illata, non pro lucro ceſſante; & ita lucrũ ceſſans eſſet impertinens. Item, non poſſent mercatores exigere pro lucro ceſſante, quando coguntur à Principe vel Repub. ad mutuandũ; (quod tamen non admittit Sotus) quia nulla fit illis iniuria.

Obiectiones

Obiicitur Primò, ex D. Thoma q.78.art.2. ad primum, vbi dicit *compenſationem damni, quod conſideratur in hoc, quòd de pecunia non lucretur, non poſſe in pactum deduci, quia non potes vendere id quod nondum habes, & à quo potes multipliciter impediri.*

82 Reſpondeo, D. Tho. loquitur ibi de lucro remoto: nempe quando pecunia nondum erat negotiationi deſtinata: vel certe ſolùm vult non poſſe tantum exigi, quantum erat lucrum poſſibile. non tamen negat, quin ſpes illa lucri, quæ minoris valet quàm ipſa res ſperata, poſſit in pactum deduci. vt colligitur ex q.62.art.4. ad 1. & docet Caietanus q.78.art.1. ad primum.

Obiicitur Secundò, Mutuum debet fieri gratis: ergo cùm non tenearis mutuare, non potes quidquam exigere.

Quo modo mutuum debeat gratis fieri.

Reſpond. Mutuum debet fieri gratis, quia pro ipſo mutuo præcisè ſpectato nihil poteſt exigi ſupra ſortem: benè tamen poteſt exigi pro ſpe lucri, quam ex illa pecunia acceperas, qua ſpe ſimul te priuas, dum illam pecuniam tradis: quo modo licitũ eſt aliquid accipere ratione damni emergentis.

Obiicitur Tertiò, Lucrum tibi ceſſare, eſt te à lucrando prohiberi & impediri: atqui preces nõ cogunt, præſertim ſi te ad mutuandum offeras: ergo non poteſt iure videri lucrum ceſſans, quando vel ipſe te offers, vel precibus cedis. ita Sotus.

Quando lucrum dicatur ceſſare.

83 Reſp. Non tantùm dicitur alicui *ceſſare lucrum*, quando inuitus priuatur vel impeditur: ſed etiam quando ipſe ſe priuat, ſiue id faciat ſponte, ſiue ad preces alterius. hoc enim eſt pretio æſtimabile. ſicut ſi quis me roget, vt non laborem, vel vt inſtrumenta artis meæ ipſi commodem; poſſum paciſci de lucro ceſſante. non enim teneor me priuare meo emolumento gratis.

Cõditiones requiſitæ. 1. conditio, Mutuatio debet eſſe cauſa lucri ceſſantis.

84 Aduerte tamen, vt hæc pactio ſit licita, requiri tres conditiones. Prima eſt, Vt hæc mutuatio ſit cauſa lucri ceſſantis: vt ſi pecuniam deſtinatam negotiationi vel emptioni rei frugiferæ, ſubtraham illi deſtinationi, vt tibi mutuem; & ita amittam ſpem illius lucri.

Hinc ſequitur, ſi quis relicta aliqua negotiatione propter datum mutuum, conferat ſe ad aliam rationem lucrãdi per artificium vel aliam induſtriam, & ita compenſet totum lucrum negotiationis, non poſſe ratione lucri ceſſantis quidquam exigere; quia per mutuum non ceſſat illi lucrum abſolutè: datur enim ei occaſio lucrandi alia via, quam non habuiſſet, ſi in negotiatione perſtitiſſet. ſi tamẽ illa ratio lucrandi eſt moleſtior, poteſt illam moleſtiam æſtimare, & pro ea exigere compẽſationem. ſimiliter ſi minus iſta alia via lucretur, quàm lucraturus fuiſſet proſequendo negotiationem, poteſt enim tantũ exigere, quantum prudens arbitrabitur, omnibus circumſtantiis perpenſis. 85

Vt autem meliùs intelligatur quando mutuatio ſit cauſa lucri ceſſantis, Notandum eſt, Pecuniam variis modis poſſe eſſe lucro deſtinatam, & ab ea deſtinatione cauſa mutui auelli. Primus eſt, Si abſolutè ſit deſtinata certæ negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, (vt cenſus, agri, domus) & vt tibi petenti mutuem, eam inde auellam. tunc enim poſſum paciſci de lucro, quod tua cauſa mihi perit. Idem dico, ſi erat deſtinata negotiationi in genere; vt fit à quibuſdam, qui in omnem lucrandi occaſionem ſunt intenti. nihil enim refert ſit ne certæ an incertæ negotiationi deſtinata, modò æquè lucrum ſperetur. 86

Tripliciter poteſt pecunia negotiationi deſtinata, ab ea auelli.

1. Si ea petente eam auellam, vt tibi mutuem.

Hic tamen requiritur (vt notant DD.) vt non habeam aliam pecuniam otioſam, quam commodè in mutuatæ locum poſſim ſupponere, & eidem lucro deſtinare. Dixi, *commodè*, quia, (vt rectè notauit Nauar. n. 212. etſi habeam aliam repoſitam in alios euentus, (vt ad alendam familiam, ad dotandas filias, ad ſolandam ſenectutem, vel ne ſtatum meum periculo exponam) quam proinde nolo propter lucrum in aliquod diſcrimen coniicere; tamen poſſum pro lucro ceſſante paciſci; quia reuera illa mutuatio eſt cauſa cur lucrum illud mihi pereat, quod per illam pecuniam ſperabam. Nec refert, quòd inani timore non audeam illam exponere; quia ex quo abſolutè decreui non amplius impendere negotiationi, quàm hãc certam ſummam; ſi ex ea mutuem, verè lucrum mihi ceſſat, quod aliũde non compenſatur, vt etiam notauit Molina diſp. 316. vnde abſolutè loquendo, ſufficit vt nolim aliam loco mutuatæ impendere. 87

2. Si abſtraxi pecuniam antè quàm petas.

Secundus modus eſt, Si antequam mutuum petas, ego pecuniam meam negotiationi ſubtraxerim, vt tibi, quem ſcio petiturum, poſſim mutuare. Hoc euentu etiam poſſum paciſci de lucro ceſſante, etſi nõ eodem prorſus modo, quo priùs. ibi enim pecunia, quam do mutuam, pluris mihi valebat, vt ſubeſt illi deſtinationi, quam ipſa per ſe valeat; (per hanc enim facta erat veluti ſemen lucri futuri) & ideò plus poteram exigere, vt fieret æqualitas: vt pro 100. 110. quia 100. deſtinata negotiationi, valebant 110. hic verò quod do non pluris mihi nunc valeat, quàm per ſe æſtimetur, cùm iam deſierit eſſe ſemen lucri, eò quòd priùs ſubtraxerim negotiationi, quàm mutuum peteretur. vnde dum mutuum rogor, non poſſum exigere ſupra ſortem quòd illa mihi nunc pluris valeat, ſed ob aliam cauſam; nempe quia cum damno meo pecuniam meam ex ſtatu fecundo ad ſtatum ſterilem reduxi, idq; vt mutua- 88

tem tibi, prudenter coniectans te id cupere, & ratum habiturum. vnde ratione huius poſſum exigere, quanti iſtud lucrum, quo tua cauſa me priuaui, æſtimabitur. Negotium enim tuum cum meo damno geſſi. Etſi enim mutuum hic non ſit immediata cauſa lucri ceſſantis; eſt tamen cauſa mediata: nam ſubtractio pecuniæ à negotiatione, eſt cauſa immediata. Hæc autem ſubtractio fit propter mutuum, eſtque præparatio & diſpoſitio ad mutuum; quæ ſubtractio etiam cenſetur fieri vo-
89 luntate eius, qui mutuum eſt petiturus. Hac ratione excuſari videntur mercatores, qui præſcientes Regem petiturum, pecuniam ſuam à negotiatione ſubducunt, vel ea abſtinent, vt ingentes ſummas paratas habeant; non enim id facerent ſine magno lucri detrimento; & alia ratio non ſuppetit ad tantam vim numeratæ pecuniæ ſimul repræſentandam.

3. Si non fuerit destinata, niſi ſub conditione.

90 Tertius modus eſt, Si pecuniam deſtinarim negotiationi, non abſolutè, ſed duntaxat ſub conditione; vt ſi dicam, Vellem negotiari, niſi multi mutuum peterent, de quo modo eſt difficultas. Quidam enim doctiſſimi viri putant, etiã tunc poſſe aliquid exigi ratione lucri ceſſantis.

Probari poteſt Primò, Quia ſi abſtineas negotiatione, vt paratam habeas pecuniam ad mutuandum Principi, potes exigere intereſſe, dum ille mutuum petet: ergo ſimiliter, ſi id facias vt mutues iis qui è Repub. ſunt petituri.

Dices, Eſſe diſparem rationem; quia dum id facis ad mutuandum Principi, certa mutuatio (nempe ea, quæ Principi eſt facienda) eſt cauſa lucri ceſſantis; & ſic poteſt à Principe exigi compenſatio: dum verò id facis vt mutues iis qui paſſim ſe offerent, nulla certa mutuatio eſt cauſa lucri ceſſantis (quamuis enim non mutuares huic vel iſti in particulari, non tamen ideò lucrum ex negotiatione caperes) quare non potes ab hoc vel illo in particulari compenſationem exigere.

91 Reſpondeo, Etſi nulla particularis mutuatio ſeorſim ſpectata, ſit cauſa; tamẽ omnes collectim ſumptæ ſunt cauſa totius lucri ceſſantis. nam vt mutues paſſim occurrentibus, abſtines à negotiatione, & ſubis detrimentum lucri inde prouenturi. quare cùm omnes collectim ſint cauſa, poteſt onus cõpenſandi hoc lucrum diſtribui in ſingulas mutuationes ſecundum cuiuſque proportionem. ſicut quando multi collectim ſunt cauſa alicuius damni, onus reſtitutionis debet diſtribui in ſingulos, prout quiſque ad illud damnum eſt cooperatus. Simile videmus in Monte pietatis (de quo infra dubit. 23.) vbi onus diſtribuitur in ſingulos mutuatarios.

92 Secundò, Si Reſpublica, boni comunis cauſa aliquem mercatorem cogeret abſtinere à mercatura, vt paſſim daret mutuum iis qui ſunt petituri, poſſet iſte mercator exigere à ſingulis intereſſe: non enim tenetur gratis abiicere ſpem illam quæſtus, vt aliis commodet: ergo etiam poterit, quamuis ſponte ob eam cauſam abſtineat. conſequentia patet, quia quòd coactus vel ſponte abſtineat, non mutat rationem iuſtitiæ & æqualitatis, nec tribuit ius exigendi intereſſe, ſed quòd lucrum ei ceſſet, vel non ceſſet.

93 Tertiò, Si quis præſciret in particulari, qui nam eſſent petituri, poſſet abſtinere à mercatura, vt pecuniam habeat paratam, & quando peterẽt, exigere intereſſe. tũc enim certæ & determinatę mutuationes eſſent cauſa lucri ceſſantis: ergo idem licitum erit, etiamſi neſciantur in particulari. quid enim refert ad iuſtitiam, vtrùm ſcias in particulari qui ſint, an in genere, eſſe aliquos? hinc enim non pendet ratio æqualitatis, de qua ſola nunc quærimus.

Quartò, Mutuatarij in hoc caſu non putant ſibi fieri iniuriam, imò æquum cenſent, vt ei compenſetur, quantum ſpes lucri per negotiationem (quã cauſa mutui reliquit) conſequendi, valebat.

Quintò, Si quis venderet aliquod inſtrumentum artis ſuæ, quo multũ poterat lucrari, & quo vellet vti niſi ſciret à multis deſiderari, poſſet exigere ab emptore intereſſe lucri ceſſantis: atqui pecunia eſt inſtrumentum mercatorum, quo poſſunt multum lucrari, & quo vellent vti negotiando, niſi ſcirent illud à multis aliis expeti: ergo ſi illud à ſe alienent, poſſunt exigere intereſſe. 94

Ob has rationes, hæc ſententia mihi olim viſa eſt probabilis, & etiam nunc videtur, præſertim ſpeculatiuè cõſiderata; modò ille non exigat amplius quàm ſpes illa lucri, detracta laborum & expenſarum æſtimatione, valebat: & ſemper retineat animum negotiandi illa pecunia, ſi mutuum non peteretur. In praxi tamen ob periculum palliandi vſuras, non eſt facilè admittenda. poſt factum tamen, non auſim cogere ad reſtitutionem. 95

Videtur probabilis.

Secunda conditio eſt, Vt non tantum exigas, quantum eſt lucrum, quod ſperabas, ſed minus. deducenda enim eſt æſtimatio laborum, expenſarum, & quanti pluris valet id quod certum eſt & præſens, quàm quod futurum & incertum: vt DD. paſſim docent. itaque ſolùm potes deducere in pactum, quãti valet illa ſpes lucri, deductis laboribus & expenſis: vt ſi paratus ſis ſpem illam lucri vendere 10. aureis, & labores expenſaſque ob illud ſubeundas redimere tribus; non potes exigere nomine lucri ceſſantis niſi aureos ſeptẽ. ſi amplius petas, iniuſtitiam committis, pro lucro ceſſante plus exigens, quàm ipſe illud æſtimes. non tamen id eſſet proprie vſura: quia non peteretur nomine mutui, ſed amiſſionis lucri. 96

2. Conditio. Spes ſola aſtimanda.

Notandum tamen Primò, Dupliciter hoc lucrum poſſe in pactum deduci. Primò, *Indeterminatè*; nempe vt mutuatarius teneatur tantum ſoluere pro intereſſe, quantum euentus declarauerit lucri fuiſſe futurum: ita vt ſi poſteà ex euentu deprehenſum fuerit, mutuo non dato, lucrum futurum fuiſſe 100. aureorum; teneatur pro eo ſoluere 100. (deductis tamen deducendis) ſi 50. ſolùm quinquaginta; ſi nullum, nihil. id autem ſciri poterit vel ex euentu, quem idem mercator in alia pecunia negotiationi expoſita experitur: vel quẽ alij mercatores in ſimili mercimonij genere verſantes, ſortiuntur. 97

Lucri ceſſantis compenſatio dupliciter deducitur in pactum.

Secundò, *Determinatè*, nempe ſtipulando à principio à mutuatario vt aliquid determinati promittat pro ſpe lucri, qua ſe mutuans per mutuum priuat. & tunc poterit mutuans hoc exigere, etiam ſi euentus declaret nullum lucrum fuiſſe obuenturum, & ſortem ipſam cum naui perituram: quia ſpes illa, cùm mutuum daret, pretio erat æſtimabilis, eamque cenſetur vendidiſſe.

Notandum Secundò, Sotum lib. 6. qu. 1. art. 5. tenere, laboris & moleſtiarum æſtimationem nõ neceſſariò eſſe deducẽdam mercatori. quod probatur, quia ſi petas à mechanico vt tibi ſua commodet inſtrumenta, vel vt te comitetur, poteſt tecum 98

An labor deducendus ſit.

eum paciſci de toto lucro ſarciendo, quod eo tẽpore amitteret. nec tenetur laboris æſtimationem deducere: ergo nec mercator tenetur æſtimationem laboris & moleſtiarum negotiationis detrahere. Quæ ſententia mihi placet, quando iſte labor talis eſt, vt mercator non optet illum pecunia redimere; quia vel cupit illum ſubire, vt otiũ aliámve moleſtiam vitet: vel facili conatu cum ceteris negotiis eum præſtabit.

99 Tertia conditio eſt, Vt lucri ceſſantis compenſatio non exigatur ſtatim dato mutuo, ſed conuenienti interuallo. vt ſi ex mutuo 100. aureorum, debeantur tibi 10. nomine lucri ceſſantis, non potes paciſci decem ſtatim dari; vt rectè docet Medina de vſuris q. 3. §. Septima conditio. ratio eſt, quia ſi ſtatim velis reddi 10. iam in re non mutuas alteri 100. ſed ſolum 90. ſolùm enim 90. retinet dum decem tibi reſtituit. vnde hac ratione fiet vt tantumdem exigas pro lucro ceſſante ex nonaginta, quantum ex centum; quod apertè eſt iniquum. cùm enim non ceſſet tibi lucrum niſi ex 90. non eſt æquum vt velis compenſationem, quaſi ceſſantis ex 100.

3. Conditio. Non ſtatim exigenda compenſatio.

100 Aduerte tamen, ſi mutues 100. aureos ea lege vt ſtatim reddat 9. (ratione lucri ceſſantis ex 91. quæ ipſe retinet) non eſſe vſuram. ratio eſt, quia hoc nihil eſt aliud quam mutuare 91. cum intereſſe; & alia nouem ſine intereſſe: quæ tamẽ ſtatim ſint reddenda ad ſoluendum intereſſe ex 91. prouenies. in quo cõtractu non magis grauatur mutuatarius, quam ſi differretur ſolutio intereſſe.

Si ſtatim exigas compenſationem.

101 Petes, Vtrùm vt pactio lucri ceſſantis ſit licita, neceſſaria ſit vt mutuãs ſe non offerat ad mutuãdum, ſed alterius precibus compulſus mutuet?

Reſp. Id neceſſarium non eſſe: (etſi Conradus q. 30. & quidam alij id exiſtiment) vt rectè Nauarr. num. 212. & Sotus ſuprà art. 3. ratio eſt, quia æqualitas & iuſtitia contractus non pendet ex eo, quòd deſideres vel non deſideres illum fieri: ſicut poſſum offerre alteri equum meum, qui mihi valdè eſt commodus, venalem; æſtimato commodo, quo me priuo. in hoc tamen caſu teneor patefacere emptori, me ratione commodi, quo priuor, amplius petere; ne decipiatur putando equum eſſe meliorem quam ſit, & ita emat meũ commodum neſciens, loco bonitatis equi.

An non poſſis ſe offerre.

DVBITATIO XII.

Vtrùm qui bona fide fecit contractum vſurarium, vel aliàs iniquũ, quem ſi talem ſciuiſſet, feciſſet alium iuſtum; poſſit ratione lucri ceſſantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iuſto lucraturus fuiſſet.

102 QVidam viri ſanè docti affirmant, & dicunt in tali caſu contractum illum iniquum bona fide initum, reducendum eſſe ad limites contractus iuſti, quem contrahens cum eodem vel cum altero poterat facere. Probatur hæc ſententia Primò, Quia iſte contractus eſt cauſa cur relinquat alium contractũ, quo iuſtè lucratus fuiſſet: ergo poterit exigere intereſſe lucri ceſſantis.

Quidam affirmant.

Dices; Ergo etiamſi mala fide contraxiſſet, poſſet exigere intereſſe.

Reſponderi poteſt negando conſequentiam; quia dum mala fide contrahit iudicans contractum eſſe iniuſtum: tunc in contrahendo non cẽſetur habere rationem lucri ceſſantis per alios contractus iuſtos. ſi enim illius rationem habere vellet, facile in ſuo contractu poſſet conſtituere iuſtitiam & æqualitatem, & ita nõ eſſet iniquus. Qui autem putat contractum eſſe iuſtum, non intendens niſi iuſtè contrahere, implicitè videtur in ſubſidium accerſere omnes titulos iuſtos, qui in tali contractu poſſunt reperiri: & conſequenter etiam titulum lucri, quod ceſſat ex alio contractu, quem feciſſet, niſi hunc contractum probum putaſſet.

Secundò, Quia in hoc contractu, formaliter & ex intentione contrahẽtis ſeruatur æqualitas: & etiam eſt æqualitas ex parte materiæ: nam poteſt in ea materia inueniri titulus iuſtus; etiamſi à contrahente non conſideretur: ergo talis cõtractus etſi ſecundùm ſe ſit iniquus, tamen ratione intentionis & tituli latentis poteſt iuſtificari. 103

Tertiò, Quia nemo per talem contractum putabit ſibi factam iniuriam: non enim facta eſt iniuria formalis, cùm mutuator non intenderit niſi iuſtè contrahere: nec etiam materialis, quia in materia reperitur titulus iuſtus, quem ille implicitè cenſetur voluiſſe: non enim eſt neceſſe vt expreſsè cogitarit, Si hic contractus eſſet iniquus, vellem facere alium, aut vellem exigere compẽſationem lucri ceſſantis: quia ſufficit intentio virtualis, quam videtur habere negotiator diligens, in omnem occaſionem intentus. ſi enim rogaretur, diceret hanc eſſe mentem ſuam in omni contractu.

Verùm hæc ſententia ita generatim accepta, non videtur vera. Primò, Quia ſi emiſti rem minoris iuſto, bona fide: poſteà tamen intellecta veritate teneris complere pretium: nec potes cõfugere ad alium cõtractum, quem cum alio iniuiſſes, & quo plus lucratus fuiſſes: ratio eſt, quia venditor non conſenſit in illum titulum, non enim mens eius eſt rem ſuam minoris iuſto vendere propter intereſſe emptoris. 104

Refutatio ſententiæ generatim acceptæ.

Secundò, Si vendas aliquid bona fide ſupra iuſtum, teneris poſteà comperta veritate reſtituere exceſſum, nec potes confugere ad lucrum ceſſans. ratio eſt, quia emptor non cõſentit in illum titulum: non enim intendit compenſare intereſſe venditoris, ſed tantùm emere rem iuſto pretio. vnde quòd amplius ſoluat, eſt quia decipitur, putatque rem pluris valere, quàm reuerà valeat. ſi enim ſciuiſſet rei pretium, noluiſſet dare quantum dedit. quòd ſi illum exceſſum volebas ratione tui intereſſe, hoc ei debebas explicare, nã fortaſſe noluiſſet rem emere ſupra iuſtum, ob tuum incommodum ſarciendùm. Idem dicendum de locato & conducto, de cambiis & cenſibus.

Si tamẽ limitetur hæc ſententia ad contractus eos, in quibus vterque contrahentium cenſetur conſentire in eoſdem titulos: ita vt is, cum quo contrahis, intendat tibi dare lucrum omni eo titulo, quo tu intendis illud accipere, vt fit in mutuo: ſic non videtur improbabilis. & poteſt habere locum in quatuor caſibus. 105

Limitatio ſententiæ.

Primò, Si quis dum alteri tradit, v. g. 100. intendat expreſsè omni titulo, quo poteſt, lucrari ſex; hic poterit poſteà exigere ſex; ſi reuerà lucrũ ceſſans, deductis deducendis, tanti æſtimetur, etiamſi

1. Si expreſsè intendas omni titulo lucrari.

etiamſi de hoc non cogitauerit. Similiter poterit exigere, ſi alio iuſto titulo ſalua ſorte tantum poterat peti, vt per tres contractus cum mercatore, (de quibus infrà;) aut per contractum cenſus vtrimque redimibilis, aut alium: quia ſatis eſt vt intendat omni iuſto titulo id lucrari à tali: vt erudite docet Gregorius à Valentia diſput. 5. q. 25. du. 3. ratio eſt, quia ad iuſtitiam, ſeu æqualitatem, perinde eſt ſiue titulus ſit cognitus & volitus in genere, ſiue in ſpecie; modò reuera extet; & propter illum exigatur æquiualens.

106 Secundò, Si quis implicitè & virtute aliquem titulum iuſtum intendat; quod poteſt fieri tripliciter. Primò, Si intendat accipere lucrum eo titulo, quo conſueuit paſſim à mercatoribus, v. g. in Burſa accipi: tunc enim implicitè ſpectat illum titulum, ex quo illa conſuetudo eſt orta, etiamſi illum in particulari ignoret. vnde ſi ille titulus ſit in ſe iuſtus, & reuerà hic & nunc ſubſit; poteſt iuſte illud lucrum accipere. Orta autem videtur hæc conſuetudo ex intereſſe, quod incurrunt mutuando: vnde ſi intereſſe lucri ceſſantis ſubſit huic mutuo, poterit lucrum illud accipere; quia implicitè hoc intereſſe ſpectauit.

2. Si implicitè.
Idſit tripliciter.

107 Simili modo, ſi conſuetudo illa dandi pecuniam pupillorum & viduarum in depoſitum (vt vocant) & exigendi 5 vel 6. pro cētum, orta ſit ex iuſto titulo, (v. g. triplicis contractus cum mercatore, aut veri intereſſe:) qui ſic contrahunt iuxta morem receptum, implicitè ſpectant titulum illum vnde conſuetudo illa eſt orta. vnde ſi ſubſit intereſſe, vel ſi ille cum quo contrahitur eſt talis, vt per tres contractus ab eo tantum peti queat, poſſunt illud exigere.

Pecunia pupillorum.

108 Secundò, Cenſetur implicitè intendere iuſtum titulum, ſi ex vi præcedētis propoſiti, quo ſtatuit in hoc cōtractu exigere lucrum omni titulo, quo poteſt, ſeſe applicet poſteà ad hunc contractum celebrandum: tunc enim etiamſi actu id non cogitet, tamen implicitè cenſetur velle ita cōtrahere, & reipſa ſic exequi, ſicut antè propoſuit. quo modo fortè excuſari poſſent aliqui, qui initio cùm ad Burſam darent, expreſsè ſæpiùs intenderunt illud lucrum omni titulo iuſto accipere; & inde conſuetudine contracta, non amplius poſteà id actu cogitant. nam cenſentur ſemper contrahere ex vi illius conſuetudinis & habitus inducti per priores illos actus, in quibus erat expreſſa intentio omnium iuſtorum titulorum; quæ intentio cenſetur manere in habitu, & conſequenter in omnibus actibus ex illo habitu ſeu cōſuetudine ſecutis.

Ex vi præcedentis propoſiti contrahens.

109 Tertiò, Videri poteſt implicitè intendere iuſtum titulum, qui cupit iuſto modo lucrari, & non aliter. Hic enim intendit formaliter iuſtum titulum, & ita eſt affectus, vt ſi ſciret titulū huius contractus non eſſe iuſtum, nollet cōtrahere, ſed faceret alium contractum; vel ſtatim titulum iuſtum inueniret (vt lucri ceſſantis) & deduceret in pactum: vnde videtur iſte virtute intendere titulum omnem iuſtum qui ſubeſt; neque ſe alligare ad hanc formam contractus, v. g. mutui: nā ita eſt actu diſpoſitus, vt ſi rogaretur, quo titulo quáve formà contractus velit lucrari illa ſex pro 100. reſponderet, Omni modo meliore, quo poſſum: quam clauſulam Notarij plerumque ſolent addere Inſtrumentis, quia cenſetur ea eſſe mens contrahentium.

Hoc animo viri iuſti, Deumque timentes ſolent contrahere, dum res eſt obſcura. Iuxta hanc rationem excuſari poſſent multi, qui pecuniam pupillarem apud homines induſtrios vel mercatores deponere ſolebant. hi enim non intendunt niſi licito modo hoc lucrum percipere: & ſi rogarentur, ex vi ſuæ conſuetudinis & præſentis affectus idipſum reſponderent. Itaque non auſim hos cogere ad reſtitutionem, quamquam putem non permittendum, vt quis in poſterum ſic contrahat abſque expreſſo titulo ob quem lucrum petat: quia cùm tituli non conſiderantur expreſsè, non conſtat an ex parte rei ſeruetur æqualitas. deinde non ſatis liquet, an iſte tertius modus implicitæ intentionis ſit ſufficiens. videtur enim potiùs intentio habitualis quàm virtualis: & ſi ſit ſufficiens, an reipſa interuenerit, quare hunc modum non probauerim in formali pacto mutui. niſi expreſſeris te velle contrahere meliore modo, quo potes. 110

DVBITATIO XIII.

Vtrùm ratione periculi ſortis, vel difficultatum aut expenſarum, quæ in ea recuperanda metuuntur, liceat aliquid vltra ſortem exigere.

QVidam putant id eſſe illicitum. Ita Nauarrus c. 23. n. 81. Sotus lib. 6. q. 4. art. 1. ad 1. & quidam alij, ob rationes infrà ponendas. 111

Ratione periculi.

Reſpondeo tamen, Abſolute id eſſe licitum, vt docet Angelus Vſura 1. n. 38. Sil. Vſura 1. q. 35. Ioan. Medina C. de reſtitut. q. 38. §. Ad tertiam cauſam, Corduba in Summa q. 78. Petrus Nauarra lib. 3. c. 2. n. 343. & alij recentiores. Probatur Primò, Quòd me coniiciam in tale periculum eſt pretio æſtimabile; vt ſi mutuem homini non ſatis noto, aut decoctori, aut dubiæ fidei: aut ſi timeam probabiliter magnas moleſtias in recuperanda ſorte, (quos caſus ponunt Ioannes Medina & Petrus Nauarra:) ergo poſſum pro eo pretium exigere. iuſtiſſimum enim eſt, ſi pro eo, quod pretio æſtimabile eſt, pretium exigatur.

Secundò, Quia fideiuſſor poteſt ratione periculi, quod fideiubendo ſubit, aliquid exigere: atqui fideiubere eſt quoddam mutuare.

Dices, Fideiuſſor accipit ratione obligationis, quam ſubit.

Reſpondeo, Non tantùm ratione obligationis, ſed etiam & maximè ratione periculi. etſi enim poſſit ratione ſolius obligationis aliquid exigere: cùm omnis obligatio ciuilis ſit pretio æſtimabilis: tamen multò magis poteſt ratione periculi: vt patet in eo, qui fideiubet vbi periculum eſt nullum: & in eo, qui idem facit vbi magnum: hic enim longè amplius exigere poteſt, nec alius ei titulus in hoc ſuffragatur, quàm periculi.

Tertiò, Qui vendit ad diem, ſeu creditò, poteſt ratione periculi, quod ſubit dilata ſolutione, aliquid exigere ſupra iuſtum rei nudæ pretium, vt infrà cap. 21. dubit. 6. dicemus: atqui dilatio ſolutionis eſt tacitum quoddam mutuum: ergo ſi licet in hac dilatione, etiam licebit in mutuo expreſſo.

Quartò, Si tibi commodem vel locem equū,

domum, veſtem, poſſum aliquid exigere ratione periculi, quod tua cauſa ſubeo, ſi prudenter metuo nè apud te res pereat, vel deterior efficiatur: vt quia te noui negligentem aut nō probæ fidei: (quod etiam Sotus fatetur) ergo etiam quando mutuo pecuniam. Nec ſatisfacit quod ait Sotus, eſſe diſcrimen, quòd ibi non transferatur dominium, hic verò transferatur: hoc enim parum ad rem facit. nam ſicut tu obligatus reddere locatum & commodatum, ita etiam totum mutuum: & ſicut mea res tibi locata, eſt in periculo, ita ſumma mihi debita, eſt in periculo.

Quintò, Mutuator poteſt exigere vt mutuatarius ei caueat, dato fideiuſſore aut pignore: ergo poteſt etiam ipſe aliquid accipere cùm periculum fideiuſſoris ſubit.

112 Notandum tamen, Vt hoc iuſtè fiat, tria requiri. Primò, Vt non cogas mutuatarium vt te adhibeat loco fideiuſſoris, ſed liberum ei facias pignore vel fideiuſſore cauere: quia obligatio illa, quòd teneatur te loco fideiuſſoris accipere potiùs quam alium, eſt onus quoddam pecunia æſtimabile. Itaque non potes id ei imponere, niſi fortè ratione lucri ceſſantis, vt ſic illud compenſes.

Tria requiruntur.

113 Secundò, Vt non plus exigas ratione huius periculi, quàm ipſe alteri velles dare pro talis periculi redemptione, ſi pecuniam tuam in illud cōiicere cogereris. hoc enim eſt ſignum, te iuſtam æſtimationem non excedere.

Tertiò, Vt ſit verum periculum, ex quo probabiliter timeatur incommodum. Nec refert, etſi poſteà fortè damnum nullum euenerit: quia non pro ipſo damno futuro, ſed pro periculo damni pactus es.

114 Sed contrà obiicitur ex Nauarro, Primò, Quòd hæc ſententia ſit contra communem ſententiam Theologorum & Canoniſtarum.

Obiectiones.

Reſpondeo, Eſt contra communem ſententiam, licitum eſſe cogere mutuatarium vt vtatur mutuante loco fideiuſſoris: non autem inire cum illo talem contractum, ſi ſponte conſentiat.

115 Secundò, *Eccleſia*, inquit, *determinauit contrarium, cap. In ciuitate, de vſuris, ex quo colligere licet, Eccleſiam determinaſſe, talia pericula non eſſe conſiderabilia.*

Cap. In ciuitate.

Reſpondeo, Falli Nauarrum: nam in illo cap. nihil aliud definitur ab Alexandro III. quàm ratione ſolutionis dilatæ non licere merces pluris vendere, quàm modò valeant: niſi dubium ſit, illas plus minúſve tempore ſolutionis valituras.

Vbi aduerte, non damnari eum, qui plus exigit ratione periculi, cui ſors per dilationē ſolutionis exponitur; de hoc enim nulla fit ibi mentio: imò tacitè inſinuatur id eſſe licitum. ſi enim tibi ius eſt, rem quæ nunc valet 5. vendere 6 dilata ſolutione, quando dubium eſt, vtrùm ea tempore ſolutionis ſit plus minúſve quàm ſex valitura, vt docet Pontifex: multò magis ius erit exigere aliquid ſupra rei præſentem æſtimationem, ratione periculi totius ſortis. ſi enim illud licet quia exponis te periculo amiſſionis lucri: multò magis hoc licebit, cùm te exponas periculo non minuti vel ambigui lucelli, ſed totius ſortis amittendæ.

116 Tertiò. Ex cap. Nauiganti. 19. de vſuris, vbi Gregorius IX. ſic ait: *Nauiganti vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quòd ſuſcipit in ſe periculum, recepturus aliquid vltra ſortem, vſurarius eſt cenſendus.*

Reſpondeo, vel Pontifex loquitur de eo, qui ita mutuat vt alterum cogat inire ſecum contractū præſtandæ ſecuritatis mercium aut pecuniæ: qui videlicet non vult mutuare, niſi alter alium contractum ſecum ineat, quo ipſe certo pretio in ſe periculum pecuniæ vel mercium recipiat; & hoc eſt illicitum, & ex parte vſurarium, vt dictum eſt: quia hoc onus eſt pretio æſtimabile, & fortè alia ratione, minore detrimēto ſecuritas præſtari potuiſſet, dato pignore vel fideiuſſore. Ita docent Angelus & Silu. ſuprà, & Ioann. Medina ſuprà, ad 4. & alij DD. ferè omnes; vel certè ſolùm intendit damnare vſuras centeſimas, quæ in traiectitia pecunia Iure ciuili permittebantur; de quibus dubit. 4.

Expoſitio cap. Nauiganti.

Quartò, Ex Soto, Quamuis, inquit, periculum, quod ſubis mutuando vel vendendo credità, ſit pretio æſtimabile; tamen non potes pro eo quidquam exigere, niſi inuoluntariè hoc patiaris. atqui is, qui ſe offert vel rogatus mutuat, non patitur hoc periculum inuoluntariè: ergo non poteſt quidquam pro eo exigere. 117

Reſpondeo, Ad hoc ſuprà dub. 11. reſponſum eſt, nam eodem argumento probabat Sotus, non licere quidquam exigere pro lucro ceſſante, niſi inuoluntariè id patiaris. Dico igitur, verum non eſſe, quod aſſumitur. ſi enim pretio ęſtimabile eſt exponere pecuniam tali periculo; nihil refert vtrùm voluntariè an inuoluntariè id facias. etſi enim dum res ſponte offertur, eius pretium minuatur; (nam vt dici ſolet, *merces vltroneæ vileſcunt*) & ideò minùs exigere debeas dum te loco fideiuſſoris offers, quàm ſi ad hoc rogatus eſſes; tamen iudicio prudentis, ſpectatis circumſtantiis, hoc officium meretur mercedem.

Quintò, Si poſſet aliquid exigi ratione metus & periculi; is, qui magis eſt meticuloſus, poſſet plus exigere, quod eſt abſurdum.

Reſpōdeo, Metus debet niti iuſta ratione; debet enim eſſe verum periculum, ob quod prudēter metuitur. vel tale vt ipſemet libenter tanti illud redimeret, ſi cogeretur ſubire. 118

DVBITATIO XIV.

Vtrùm ratione carentiæ pecuniæ, ſeu obligationis non repetendi ante certum tempus, poſſit aliquid exigi: vt ſi mutuem tibi 1000. aureos ad vnum annum, priuans me non ſolùm pecuniâ, ſed etiam facultate repetendi per tantum tempus.

QVidam, vt refert Molina diſput. 308. putant hoc titulo poſſe aliquid exigi, in qua ſententia videtur eſſe Ioannes Medina C. de reſtitut. q. 32. §. Inde infertur. vbi dicit: *Inde infertur, poſſe mutuantem aliquid ſupra ſortem recipere ſine vitio vſuræ aut iniuſtitiæ: ratione grauaminis, quod ex carentia mutuatæ pecuniæ patitur; ſi inde non daretur occaſio infamiæ aut ſcandali: quia ob illam cauſam licitum eſt vendenti, ſupra iuſtum pretium accipere.* hæc ille; quæ ſententia probari poteſt. Primò, Quia fideiubere alterius nomine ad vnum annum pro tanta ſumma, eſt pretio æſtimabile etiamſi nullū ſit periculum in debitore: ergo etiam mutuare 119

Quorundam ſententia.

cum

cum obligatione non repetendi. conſequentia
probatur, quia hoc eſt difficilius quam illud. plu-
res enim inuenias, qui nomine tuo fideiubeant
pro tanta ſumma, quàm qui eam tibi velint ad
tantum tempus mutuare, vt experientia conſtat.
& ratio eſt; quia qui fideiubet in hoc caſu morali-
ter certus eſt ſe nullam pecuniam numeraturum;
& ſi fortaſſe contigerit eam eſſe numerandam,
certus eſt ſe eam recuperaturum: imò poteſt eam
ſtatim repetere, & omne intereſſe. qui verò mu-
tuat, iam reipſa numerat, & quidquid euenerit,
non poteſt ante annum repetere. ſi quoque in-
terim ei obuenerit intereſſe, non compenſabitur
niſi expreſſè de eo fuerit conuentum.

Secundò, Licitum eſt aliquid exigere pro ob-
ligatione mutuandi 1000. ſuſcepta per vnum an-
num: ergo etiam pro obligatione non repetendi
pecuniam mutuatam tanto tempore.

Solutio quorundam.

120 Dices, Eſſe diſparem rationem, nam omnis
obligatio eſt pretio æſtimabilis. vnde licet ali-
quid ſtipulari pro fideiuſſione & obligatione
mutuandi, quamuis nihil ſit periculi vel damni
in illis. at verò quòd quis non poſſit mutuatam
pecuniam repetere ante annum elapſum, non eſt
obligatio aliqua, ſed liberalis conceſſio ſuæ pe-
cuniæ, (ſicut fit in donatione, vbi donator nul-
lam ſubit obligationem) quæ ſatis compenſatur
redditione æquiualentis in fine anni.

Refutatio.

Obligatio ad non agendum.

Sed contrà Primò, Non ſolùm dantur obliga-
tiones ad actus poſitiuos, ſed etiã ad priuationes
actuum. ſicut enim me obligo ad aliquid facien-
dum, ita etiã me poſſum obligare ad non facien-
121 dum: vt ſi promittam alicui non vti via vel actu
per agrum ipſius, non vrgere ſolutionem ante
certum tempus, non vocare in ius, non egredi
vrbe; in quibus conſtat induci veram obligatio-
nem ad aliquid non faciendum: contra quam ſi
fecero, ius alterius violabo, & tenebor de dam-
no ſecuto. Nec refert, quòd is qui donat, nullam
dicatur ſubire obligationem; quia plus oneris
ſubit, quàm ſi obligationem ſolùm aliquã ſuſci-
peret; cùm rem penitus a ſe abiiciat, non retento
iure repetendi; quod omne eſt pretio æſtimabile.

122 Secundò, Etiamſi concederetur, non dici ob-
ligationem, tamen negari non poteſt, quin ſit
onus quoddam indebitum; tale autem onus ſub-
ire, eſt pretio æſtimabile. ſicut enim fieri poteſt, vt
is qui fideiubet pro eo, qui maximè eſt ſoluen-
do, incommodum aliquod ſubeat: ita etiam fieri
poteſt, vt is qui mutuat cum tali onere, incom-
modum aliquod inde reportet, etiamſi modò
non appareat, vt experientia docet. ſæpe enim fit
vt qui ditiſſimi videntur, non ſint, vel ſi ſint re-
pente fiant pauperes, vt non ſint ſoluendo per
infortunium, vel occultam calumniam, vt ſæpè
fit in magnis emporiis.

Carentia pecuniæ an poſſit pretium imponi.

123 Tertiò, Probatur hæc ſententia; quia ſicut aliis
rebus & oneribus poteſt aliquod pretium impo-
ni: ita etiam oneri carendi ſua pecunia tanto vel
tanto tempore. cùm enim pecunia ſit inſtrumen-
tum negotiandi, & priuare ſe inſtrumento ſuæ
artis ſit pecunia æſtimabile: cur non etiam mer-
catores poterunt carentiæ pecuniæ pretium ali-
quod communi conſenſu imponere: præſertim
ſi ratio boni communis id poſtulet? Quòd autem
bonum commune poſtulet vt id faciant, proba-
tur; quia cùm plurimi pecunia præſenti egeant,
nec facilè poſſit inueniri qui gratis mutuare ve-
lit, (partim ratione periculi ſortis, vel difficulta-
tis in ea recuperanda; partim ne priuet ſe com-
moditate variis modis negotiandi, maximè per
cambia quæ hoc tempore vigent) ratio poſtula-
bat, vt mercatores communi conſenſu conſti-
tuerent veluti certa pretia carentiæ pecuniæ, ſpe-
ctatis omnibus illis circumſtantiis, ex quibus ea
carentia poſſet pro tempore pluris vel minoris
æſtimari: idque vt paſſim omnibus conſtaret
quanti pecunia haberi poſſit, & ne ſinguli pro ſuo
arbitratu ſuum intereſſe, ſuáque incommoda,
cum magno mutuatariorum damno taxare poſ-
ſent. & hic videtur eſſe vſus Burſæ ſeu Periſtylij 124
Antuerpienſis, quò mercatores quotidie conue-
niunt, & habita ratione copiæ vel inopiæ pecu-
niæ, multitudinis cambiorum, mercimoniorum,
omniúmque lucrandi rationum, (in quibus opus
eſt pecunia præſenti) ſtatuunt tum per ſe, tum per
ſuos proxenetas pretium carentiæ pecuniæ, quòd
mercatores mutuantes, pro eo quod tanto tẽpore
ſua pecunia careant, nec ante terminum conſtitu-
tum liceat repetere, poſſint exigere. Hoc pretium
interdum eſt ſex pro 100. in annum; aliquando
7.8.9.10.11.12. amplius quàm 12. vetantur exi-
gere conſtitutione Caroli V. edita Bruxellæ an-
no 1540. 4. Octob. quæ habetur pag. 767. diuerſa- 125
rum ordinat. vbi ſi amplius exigatur, declaratur
vſurarium. Porrò hoc pretium videtur poſſe ibi-
dem exigere quiuis mercator, etiãſi nullum ei lu-
crum ceſſet. Primò, Quia eſt iuſtum pretium ca-
rentiȩ pecuniȩ inter mercatores. nam iuſtum pre-
tium rei vel oneris in aliqua communitate, eſt,
quod bona fide, cauſa boni communis, ab illa
communitate, ſpectatis omnibus circumſtantiis,
imponitur. atqui hoc pretium ſic imponitur: ergo
eſt iuſtum. Secundò, Quando alicui rei vel ob-
ligationi ob iuſtas cauſas, quæ communiter ad-
ſint, eſt pretium impoſitum, poſſum illud exigere,
etiamſi mihi talis obligatio non ſit oneri, imò
etiamſi ſit commoda, eò quòd communiter tanti
æſtimetur: ergo etiãſi ex carentia pecuniæ per
annum, non ceſſet mihi lucrum, nec ſit pericu-
lum ſortis; tamen quia huic carentiæ ob iuſtas
cauſas tale pretium eſt impoſitum, poſſum illud
exigere ſicut ceteri: ſicut pro fideiuſſione poſſum
exigere pretium communiter taxatum, ſi quod
ſit, etiãſi nullum mihi ſit periculum, imò etiamſi
mihi ſit percommoda: cum tamen fideiuſſio po-
tiſſimùm ex periculo incommodi æſtimetur.

Hæ rationes videri poſſint alicui probabiles, 126
potiſſimùm tertia; & iuxta eas conſuetudo Burſæ
Antuerpienſis excuſabilis; quam præſtaret ſerua-
ri, quam illam quæ modò introducta eſt: qua
multi nolunt cuiquam mutuare ſecundùm mo-
rem Burſæ, ſed tantùmdare ad cambium. vnde fit
vt qui mutuando ſolùm lucrarentur 7.8. vel 10.
in 100. facilè extorqueant 20. vel 30. in 100. per
varia cambia & recambia intra vnum annum.

Nihilominùs ſentio non eſſe tam laxas habe- 127
nas mercatoribus dandas; nec illis concedendum
vt quidquam ſupra ſortem exigant, ſi illis ex ca-
rentia pecuniæ nullum lucrum ceſſat, nullum pe-
riculum impendet, nullum incommodum me-
tuitur. Primò Quia ſententia illa videtur noua,
nec illã apud Auctores reperio: ac proinde in re
morali tanti momenti non facilè admittenda.
Deinde quia carentia pecuniȩ & obligatio nõ re-
petendi ante aliquod tempus, eſt quid intrinſecũ
rationi

rationi mutui: (alioquin mutuum non differret à precario) vnde ſi mutuum debet gratis fieri (vt conſtat ex ſupradictis) nihil pro hac carentia vel obligatione petendum eſt.

Ex hoc fundamento elicienda eſt reſponſio ad 1. & 2. argumentum.

Ad tertium reſponderi poteſt tale pretium imponi à mercatoribus non poſſe; quia carentia pecuniæ non eſt pretio æſtimabilis, niſi ratione alicuius incommodi vel periculi coniuncti.

DVBITATIO XV.

Vtrùm in mutuo pœna conuentionalis locũ habeat; ſiue, Vtrùm licitum ſit paciſci, vt mutuatarius, ſi ad terminum ſtatutum non reſtituerit, aliquid ſoluat in pœnam ſuæ moræ vltra ſortem.

Pœna conuentionalis.

128 RESpondeo, Id eſſe licitum. Ita Scotus d. 15. q.2. & ex Scoto Gabriel q. 11. art.1 columna 4. Silueſter, Vſura 1. num.18 Ioannes Medina q.3. de vſura. §. Quarta cauſa. & Nauar. cap.17. n.215. & alij. Ratio eſt, quia debitor, qui eſt in mora, peccat contra iuſtitiam retinendo alienum ſeu alteri debitum; ac proinde dignus eſt pœna: ergo ex conuentione partium poteſt illi aliqua pœna conſtitui; ſicut illi ſolet pœna imponi, qui à contractu reſilierit: & hæc pœna poterit exigi etiamſi mutuans nihil incommodi ſit paſſus.

129 Dices, Nemo poteſt alteri imponere pœnam quam teneatur ſubire, niſi Superior: ergo, &c.

Reſpondeo, Solus Superior poteſt inuitum obligare ad pœnam; ſed priuatus poteſt alterum obligare conſentientem; tunc enim ille per ſuum conſenſum ſeipſum obligat, ſicut in aliis pactis.

4. Conditiones requiſitæ.

1. Conditio, vt abſit fraus vſuraria.

130 Notandum tamen, hic requiri 4. conditiones. Prima eſt, Vt non fiat in fraudem vſurariam, vt notant Scotus, Gabriel, & alij: vt ſi non cures vtrùm ſoluat ante talem terminum, an non; ſed vt poſſis lucrari ex mutuo, terminum illi cum pacto pœnali conſtituis. tunc enim non ex culpa, quæ nulla eſſet in non ſoluendo; ſed ex vi mutui cenſeretur illud lucrum expectari. Eòdem pertinet, ſi vt lucreris, breuem nimis terminum, intra quem ſcis illum ſoluere non poſſe, conſtituas. Neceſſe igitur eſt, vt dum mutuas, velis tibi ad talem terminum reſtitui, ſiue tua interſit ſiue non; & vt is iuſta temporis intercapedine, vt intra eum ſoluere queat mutuatarius, diſtet. tunc enim non reſtituendo peccabit; ac proinde potes paciſci de pœna; vt ſi contra hanc tuam voluntatem reſtituere omiſerit, eam teneatur ſoluere. quòd ſi conſtituta iam pœna, optes illam incurri, peccas contra charitatem, optando peccatum proximi ob tuum commodum; non tamen contra iuſtitiam; nec inde fit vt exactio pœnæ ſit iniuſta: (etſi contrarium ſentire videatur Nauarrus ſuprà) quia omiſſio ſolutionis non ideo deſinit eſſe peccatum.

2. Vt ſit culpa.

131 Secunda eſt, Vt debitor verè ſit in culpa non ſoluendo. nam ſine culpa non poteſt imponi pœna, ſiue ea ſit iudicialis, quam Iudex imponit per ſententiam; ſiue legalis, quæ lege eſt conſtituta; ſiue conuentionalis, quæ conſtituitur ex conuentione partium. vnde ſi factus ſit impotens, non poteſt exigi, vt rectè notat Nauarrus ſuprà. Pari modo ſi contractus, cui appoſita eſt pœna, irritus ſit: quia abſque peccato talis contractus poteſt non ſeruari. ſi tamen huiuſmodi contractus iuramento eſſet confirmatus, pœna peti poſſet, quia tunc obligaret, ac proinde eius violatio eſſet peccatum, quod pœnam meretur. 132

Si contractus erat irritus.

Sed quid, ſi culpa ſua factus ſit quiſpiam impotens?

Reſp. Si aduertit vel facile aduertere potuit, ex negligentia vel actione ſua culpabili ſecuturam impotentiam, tenebitur ad pœnam. ratio eſt, quia tunc non ſoluere eſt culpabile, volitum in cauſa culpabili. vnde meretur pœnam. vt ſi alea vel comeſſatione decoxit rem familiarem. Secus ſi id ita factum ſit, vt nullo modo aduerterit.

3. Vt ſit pœna moderata.

Tertia eſt, Vt pœna ſit moderata iuxta menſuram culpæ: quod etiam in pœna iudiciali & legali requiritur. quando enim pœna eſt immoderata, iniquè cogitur mutuatarius in eam conſentire: ac proinde non poteſt peti, qua parte iuſtum modum excedit. Hinc pactum legis commiſſoriæ in pignoribus (id eſt, vt pignus ſit creditoris, ſi certo tempore debitor non ſoluerit) eſt Iure prohibitum cap. Significante, 7. de pignoribus, & L.1. & 2. C. de pactis pign. Hinc ſequitur, ſi pars debiti ſoluta fuerit, non poſſe totam pœnam exigi, ſed partem tantùm, eam nimirum quæ parti debiti proportione reſpondeat. 133

4. Vt mora notabilis.

Quarta, Vt mora ſit notabilis. non enim vnius diei, vel etiam hebdomadæ interuallum ordinariè ſufficiens dici debet ad pœnam incurrendam. hîc tamen qualitas negotij & mos Prouinciæ ſpectandus eſt. Nam ſi conceſſum eſt ſpatium ſufficiens, & intra illud ſolutio facta non ſit, poterit peti, etiam ſi vel vnum diem exceſſerit, ſi Iuris rigore vti velit mutuator. 134

Petes, Vtrùm hæc pœna poſt moram ſit debita in foro conſcientiæ ante iudicis ſententiam?

Reſp. Valde probabile eſt, ante omnem ſententiam deberi. Ita Silueſter v. Pœna nu.14. & Couarr. in Epitome 4 Decret. p.2. c.6. §. 8. n.11. & alij. ratio eſt; quia debetur ex vi pacti inter contrahentes initi, & ſic communis ſenſus hominum eas accipit. vnde multùm differt hæc pœna à pœna legali & iudiciali, quæ non debentur ante ſententiam; quia non ex vi pacti & promiſſionis rei, ſed Iudicis præcepto, delictum punientis. 135

Non debetur antè quàm exigatur.

Aduerte tamen, ſicut legalis & iudicialis non debentur ante ſententiam Iudicis, ita conuentionalis non debetur ante exactionem partis, quæ hîc Iudicis vicem ſupplet: eſt enim nimis durum & moribus hominum non ſatis accommodatum, vt ſolutio debeatur ante exactionem: æquum verò, vt parte exigente; quia debetur ex pacto. quare ſicut Iudici iubenti non licet reſiſtere, ita neque parti exigenti pœnam conuentam, denegare. ita Couarr. loco citato, Molina diſp.97. & multi Iuriſperiti. 136

Dixi, eſſe *valde probabile*; quia non eſt certum. Imò contrarium etiam probabile eſt, videlicet pœnam conuentionalem non eſſe neceſſariò ſoluendam in foro conſcientiæ, antequã debitor illius per ſententiam Iudicis cogatur. ita enim ſentit Adrianus quodlib.6. a.1. concl. 2. illatione 3 vbi generaliter docet, nullam pœnam eſſe ſoluendam ante

ante condemnationem. Lopez l. 1. de contract. c.31.& l.2.c. 34. Victoria, vt refert Lopez: inſinuat Nauar.c.23.n.68. eamdem tenet noſter Sāches l.1.de matr. diſput. 37. & dicit multos neotericos doctiſſimos ita ſentire. Ratio eſt, quia illa videtur eſſe mens contrahentium & pœnam apponentium, niſi aliud exprimant. ideò enim apponunt pœnam, vt cogant ſecum contrahentem ad ſeruandam fidem, & vt ius habeant compellendi ad eius ſolutionem, ſi ſefellerit. confirmatur, quia cùm pœna ſit contra voluntatem, eius conditio naturalis poſtulat, vt non ſit debita ſolutio, niſi quis cogatur. hæc tamen ratio non omnino cōuincit: quia quod ex pacto debetur, nō requirit ſententiam Iudicis. Itaque verius puto ſpectandam conſuetudinem: quæ niſi requirat condemnationem Iudicis, credo teneri ante ſententiam, ad ſolam partis requiſitionem. In dubio tamen de conſuetudine, cenſeo alteram ſententiam probabilem.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm is qui pignus ab alio habet, ſi fructus ex eo perceperit, teneatur eos in ſortem putare.

137 DIco Primò, Si pignus creditori datum ſit tantummodò in ſecuritatem debitorum, tenetur creditor fructus ex eo perceptos in ſortem cōputare: niſi ratione lucri ceſſantis, damni emergentis, vel periculi ſortis, vel pœnę conuentionalis, (iuxta ea quæ ſuprà diximus) vel ratione expenſarum in pignore cuſtodiendo factarum, poſſet eos retinere. eſt communis ſententia DD. & apertè colligitur ex cap.1.& 2.de vſuris. ratio eſt: quia nullū ius habet ad fructus illus ratione mutui. vnde etiamſi agrum ſterilem, quē mutuator non colebat, acceperit in pignus: ſi ſua diligentia inde fructus collegerit, tenetur eos, deductis expenſis in colendo factis, referre in ſortem, vt rectè Nauarrus cap.17.nu.216.contra Sotum: quia fructus hoc ipſo, quo naſcuntur ex re alterius, pertinent ad dominum illius rei. vide ſupra

138 c.12.dub.17. Quòd ſi quis vellet accipere fructus rei quæ in pignus offertur, & nihilominùs poſteà recipere ſortem, deberet illam rem emere cū pacto de retrouendendo. tūc enim poſſet percipere fructus, donec venditor rem ſuam redimeret: vt rectè Caietanus q.78.ar.2.circa reſp. D.Thomæ ad ſextum. nam tempore illo medio res ipſius eſſet, & rei periculum: vnde etiam fructus. poſſet autem hæc emptio fieri etiam poſt contractum mutui & pignoris, ſi vtriuſque conſenſu reſciſſo contractu mutui, iniretur contractus emptionis cum pacto de retrouendendo; de quo infra c. 21.

Quomodo poſſint fructus pignoris percipi.

139 Excipiuntur duo caſus, in quibus creditor non tenetur fructus pignoris in ſortem computare vt docet Nauarrus cap.17.nu.217. & Gabriel d.15. q.11.ar.2 concl.4.& alij. Prior eſt, ſi feudatarius debeat aliquid domino directo, eíque in pignus tradat feudum: tūc enim dominus directus feudi poteſt eius fructus percipere, ſorte manente integra: vt patet ex cap.1.de feudis, quod eſt Innocentij III.& cap. Conqueſtus 8. de vſuris, quod eſt Alexandri III.

Duæ exceptiones, in feudo, & in emphyteuſi.

Poſterior eſt, ſi emphyteuta oppigneret domino directo rem emphyteuticam: tunc enim dominus directus, etiamſi laicus ſit, poteſt fructus rei illius percipere ratio horum eſt: quia contractus feudi & emphyteuſis habent tacitas quaſdam conditiones, cum quibus ſemper cenſentur celebrari, niſi contrarium exprimatur. inter has vna eſt, vt ſi dentur in pignus domino directo, poſſit ipſe percipere eorum fructus, ſorte nō imminuta: idque ne res apud dominum directum exiſtens fructificet alteri, quod non videtur conſonum rationi. Ex ſimilibus tacitis conditionibus fit, vt feudum in multis caſibus reuertatur ad dominum directum. vt docet Silueſter v. Feudum.num.17.

Requiruntur tamen tres conditiones vt dominus poſſit fructus iſtos percipere. Primò, Vt non exigat obſequium vel penſionem ſolitam. Secūdò, Vt non percipiat eos, quos res producit, qua parte eſt melior effecta per induſtriā emphyteutæ. Tertiò, Vt feudum vel emphyteuſis non ſit comparata magna pecuniæ ſumma, vel magnis obſequijs antecedentibus; ſed bona ex parte gratis conceſſa: aliàs iniquum eſſet pactum illud de fructibus horum (cùm oppignerata hæc domino directo fuerint) percipiendis. vide Silueſtrum ſuprà n.29.& 30. Nauar.& Gabrielem ſuprà. 140

Dico Secundo, Si pignus datum ſit non ſolùm ad debiti ſecuritatem, ſed etiam vt creditor interím eo fruatur, loco rei debitæ: tunc non tenetur eos in ſortem conferre. Hoc modo intelligendū eſt caput Salubriter, de vſuris, vt rectè oſtendit Molina diſput.321. & colligitur ex Caietano loco cit. ſic enim ait Innocentius III. illo cap. *Satè generum, ad fructus poſſeſſionum, quæ ſibi à ſocero ſunt pro numerata dote pignori obligata, computandos in ſortem non credimus compellendum, cùm frequenter dotis fructus non ſufficiant ad onera matrimonij ſupportanda.* q. d. ideò fructus talis pignoris non ſunt computandi in ſortem (in diminutionem dotis:) quia tale pignus non conſueuit dari vt dos minuatur; cum fructus dotis integræ frequenter non ſufficiant oneribus matrimonij ſuſtentandis: in quem tamen finem dos datur. non ergo mens ſoceri eſt, vt ratione horum fructuum dos minuatur: ſed vt gener fruatur illis, donec ei dos repræſentata fuerit. hæc videtur eſſe mens Pontificis: non enim intendit aliquid ſtatuere præter Ius commune, aut aliquod priuilegium concedere genero ratione onerum matrimonij in pignore dotis, quod ex conditione contractus non habeat: (vt ex ipſo modo loquendi ſatis patet) ſed tantum explicat, generum non teneri, ſuppoſita conſuetudine, quæ paſſim viget. 141

Cap. Salubriter, de vſuris.

Hinc ſequitur Primò, Generum hos fructus poſſe ſeruare, etiamſi ex dilatione dotis nullum ei lucrum ceſſet; quia non conceduntur hi fructus ratione lucri ceſſantis: (vt plerique DD. putant, reſte Couarr.l.3. variat.cap.1.num.3.) ſed vt onera matrimonij, donec dos ſoluatur, ſuſtententur: niſi de contraria ſoceri intentione conſtet. Idem dicendum, etiamſi is qui dedit dotem, ſit extraneus. 142

Non requiritur vt genero lucrum ceſſet.

Secundò, Si conſtet ſocerum pignus non dediſſe, niſi in ſecuritatem dotis, non poteſt gener fructus retinere, niſi ratione lucri ceſſantis: (vt ſi ſocer ſit in mora, non ſoluens tempore cōſtituto) ratio eſt, quia tunc iſti fructus pertinent ad ſocerum: neque genero alia ratione ſunt debiti,

vti

vti ſuppono. Vnde gener in hoc caſu non poteſt obligare ſocerum, vt ſocer ei illos fructus concedat, aut vt nouum contractum, quo illos poſſit percipere donec dos ſoluatur, ſecum ineat. Poſſet tamen lege conſtitui, vt etiam in hoc caſu gener ad onera matrimonij ſuſtinenda poſſit percipere fructus pignoris, donec dos ſoluatur: imò vt poſſit petere à ſocero penſionem annuam, donec dotem ſoluerit; idque non tantùm ratione intereſſe, ſed etiam tanquam pretium onerum matrimonij. hoc enim æquitati eſt conſentaneum, & pertinet ad Reipub. bonam ordinationem & tranquillitatem.

Poteſt lege ſtatui, vt percipiat fructus pignoris.

143 Tertiò ſequitur, Viduam non poſſe ſoluto matrimonio percipere fructus pignoris, ei pro ſecuritate dotis aſſignati; niſi ratione lucri ceſſantis vel damni emergentis; quia tale pignus non ſolet dari niſi ad ſecuritatem. Contrarium tamen tenent multi DD. Bannes q.78. a.2. ſub finem. Petrus Arragon. ibidem, Lopez, & quidam alij. vnde ſententia illa non eſt improbabilis. Sed puto ſpectandam conſuetudinem, vel mentem oppignerantis.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm licitum ſemper ſit in mutuo paciſci, vt res reſtituatur in eadem menſura, etiamſi pretium eius, tempore reſtitutionis creuerit?

VT ſi mutues mihi 10. modios tritici, valentes nunc 20. aureis, Vtrùm poſſis exigere totidem modios, etiamſi pretium creſcat ad 25. aureos.

144 Sotus lib.6.q.1.artic.2. putat in mutuo ſemper poſſe exigi eandem menſuram, ſeu idem pondus rerum. ratio ipſius eſt, quia in mutuo ſpectatur proportio ſeu æqualitas corporum, quæ permutantur, non pretiorum. ſi enim pretiorum æqualitas ſpectaretur, eſſet potiùs emptio & venditio, quàm mutuum. Sed vtendum diſtinctione. vnde

145 Dico Primò, Si ſit dubium vtrùm res tempore reſtitutionis valebit pluris an minoris, poteſt mutuator exigere parem menſuram rei æque in ſe bonæ, eámque ſuo tempore accipere, etiamſi interim pretium eius valdè creuerit. ratio eſt, quia tunc par eſt vtriuſq; conditio. ſicut enim mutuator poteſt lucrari, ita & amittere. vnde ſi lucretur, non prouenit id ex obligatione mutui: (quaſi illud lucrum ſupra ſortem exigatur ex pacto) ſed per accidens, & caſu fortuito, eò quòd res tempore redditionis facta ſit maioris æſtimationis. In caſu vera eſt ſententia Soti.

Si dubium an pluris minoris ve valebit.

146 Dico Secundò, Si certum ſit, vel ſaltem probabilius, rem valituram minoris, poteſt mutuator maiorem quàm dederit menſurã exigere, (prout id magis vel minùs certũ fuerit) vt fiat æqualitas: idque ſiue rem illam eſſet nũc venditurus aut in familia conſumpturus, ſiue ſeruaturus. Probatur: quia qui dat mutuum, poteſt ſpectare in re ſua non ſolùm naturalem bonitatem, ſed etiam pretium: & exigere vt reſtituatur æquale non ſolùm bonitate, ſed etiã pretio. ſi enim in omnibus aliis contractibus poteſt exigi æquale in pretio: cur non etiam in mutuo? ergo ſi tibi mutuo 10. modios dum valent 25. aureis, poſſum paciſci, vt reſtituas mihi 12. modios & dimidium, ſi tempore reſtitutionis ſinguli modij nõ valebunt niſi duobus aureis: quia illi duodecim cum dimidio æquales erunt æſtimatione meis decem.

Si certum valituram minoris.

Dico, *Si tempore reſtitutionis non valebunt niſi duobus*: quia non poſſum te obligare, vt ad illud tempus differas reſtitutionem; poſſum tamẽ obligare vt non differas vltra certum terminum, & intra illum ſoluas, ea menſura, quæ adæquet pretium menſuræ, quam tibi nunc trado. 147

Dices, Iſte contractus non eſt mutui, ſed venditionis frumenti tui & emptionis alterius: nam implicitè exigis pretium frumenti tui, (quod eſt 25. aureorum) & emis frumentum alterius, tibi ſuo tempore reddendum.

Sed contrà, Si eſſet contractus emptionis & venditionis, non poſſem exigere vt reddas mihi rem eiuſdem ſpeciei. ſi enim pretium frumenti mei eſt 25. aureorum, debeo illo in venditione eſſe contentus: nec poſſum vlteriùs obligare emptorem vt vendat mihi viciſſim frumentum vſq; ad illam ſummam, pretio tempore traditionis currente: hæc enim obligatio exigeretur ſupra iuſtum pretium. Eſt igitur formalis contractus mutui. etſi implicitè venditionem & emptionem contineat.

Dices, Si rem illam eras ſeruaturus in illud vſque tempus, quo minoris erat valitura, non cenſetur tibi pluris nunc valere, quàm tunc valebit: ergo non potes nunc pro ea amplius exigere, quàm tunc valebit. Quidam concedunt totum. 148

Non refert, quòd eam non eras ſeruaturus.

Sed neganda eſt conſequentia: quia etſi toto eo tempore, quo manebas in propoſito illam ſeruandi, non pluris valeret: tamen hoc ipſo, quo mutaſti illud propoſitum, ſtatuendo illam nunc alienare per mutuum, potes illam æſtimare ſecũdùm præſentem valorem, quem modò habet, ac proinde huic æquale exigere.

Petes, Quid ſi in contractu non fuerit conuentum de reſtituenda maiore menſura, vel de exæquando pretio, ſed tantùm de reſtituendo mutuo: tenebitúrne mutuatarius poſteà, cùm pretium decreuerit, maiorem menſuram reſtituere? Petrus Neuarra l.3.c.2.n.252.& ſequentib. putat eum teneri. Primò, Quia alioquin non ſeruatur æqualitas pretiorum, quæ in ceteris omnibus permutationibus ſeruari ſolet. Secundò, Si mutuo tibi 100. aureos dum ſinguli valent 12. regalibus, & poſteà decreſcat pretium eorum vſque ad 11. non ſatisfacis ſi mihi reſtituas idem pondus auri: ſed maius dare debes: ergo ſimiliter in aliis, vbi materia diſtinguitur à pretio. Hæc ſententia eſt probabilis. 149

Si non eſt conuentum de maiore menſura.

Contraria tamen videtur vſu recepta: quam tenet Sotus ſuprà. ratio eſt, quia in mutuo ita vſu receptum eſt, vt mutuatarius nõ cenſeatur obligatus, niſi ad reddendam rem ſimilem ſpecie, & parem bonitate & menſura: niſi ratione mutationis pretij aliter ſit conuentum. hæc enim eſt conditio puri mutui, cui nulla implicitè miſcetur emptio aut venditio. 150

Non tenetur reddere maiorem

Ad Primum reſponderi poteſt, In mutuo nudo non ſpectari æqualitatem pretiorum, ſed bonitatis naturalis & menſuræ, quamuis ſi mutuans velit, poſſit etiam habere rationem pretij: ſed ſi non fecit, ſibi imputet. 151

Ad Secundum: Alia eſt ratio nummorum, alia frumenti & rerum ſimilium. in nummis enim

non

n[illegible] tatur in pretium: vnde non debet re[illegible] rei in æquale. in aliis rebus prima[illegible] ipſa materia. nemo enim petit mutuum frumentum propter pretium frumenti, ſed propter ipſum corpus & ſubſtantiam eius.

152 Dico Tertiò, Si certum eſt, vel probabilius, [illegible] tempore traditionis valituram pluris, quàm modò valeat, non potes ad parem menſuram reddendam obligare, ſed tantùm ad eam, quæ tunc temporis adæquabit pretium rei à te traditæ. vt ſi 30. modij, qui nunc valent 20. aureis, reſtituendi ſint eo tempore, quo valebunt 25. non potes exigere vt reſtituantur 30. ratio eſt, quia non potes paciſci vt aliquid reddatur vltra id quod æquiualet rei tuæ. [illegible] autem modij tempore [illegible] pluris valebunt quam res tua, quam modò tradis. Excipe, niſi rem tuam vſque

Si valitura pluris, non potes exigere menſuram parem.

153 ad illud tempus conſtituiſſes ſeruare; tunc enim [illegible] lucri ceſſantis poſſes ampliùs exigere quàm res valeat. hic tamen deducenda eſſet æſtimatio [illegible] vſque ad illud tempus faciendæ, & [illegible] periculi corruptionis, tantoque minus [illegible] endum.

154 Aduerte tamen, Sotum [illegible] & Medinam diſputare [illegible] patare non eſſe contra iuſtitiam, etiamſi [illegible] hoc caſu parem menſuram, modo non obliget illum vt differat ſolutionem vſque ad illud tempus, ſed ſolùm obliget vt ſoluat dum mutuans repetet. ratio eſt, quia tunc mutuatarius ſibi imputare debet quòd expectauerit donec pretium creuit. Hæc ſententia etiam probabilis eſt, ſi non erat certum, pretium fore augendum, vel ſi mutuans conſtituerat rem ſeruare, aut erat adhuc anceps. alioquin ſi conſtabat pretium augendum, & conſtituerat rem conſumere aut alienare ante illud tempus, non video quo iure poſſit æqualem menſuram repetere: hoc enim eſt manifeſte [illegible] liquid lucrari ſupra æſtimationem ſortis ex pactione mutui.

Poſſe exigi menſuram parem, eſt probabile.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm dominium vſurarum transferatur in vſurarium.

155 MVlti putant vſurarium acquirere dominium vſurarum, (id eſt, earum rerum quas [illegible] mutui ſupra ſortem accepit) ſi res illæ ſint vſu conſumptibiles, vt vinum, frumentum, pecunia, ſiue non, vt veſtes, annuli. Ita docet Scotus in 4. d. [illegible] quæſt. 2. art. 4. ad ſecundum. Palud. ibidem quæſt. [illegible] art. 5. Nauar. cap. 17. num. 265. Fundamentum præcipuum eſt, quia voluntas illa mutuatarij, qua illas ſoluit, ſufficiens eſt ad dominium transferendum. nam abſolutè voluntariè ſoluit, & ſolum inuoluntariè ſecundùm quid. Sed contraria ſententia eſt communior, pro qua

Sententia quorundam transferri dominium.

156 Reſp. & dico Primò, Si res illæ nomine vſuræ acceptæ, ita miſceantur rebus vſurarij ſimilibus, vt non poſſint ab eis diſtingui, tunc earum dominium cenſetur translatum. eſt communis ſententia DD. colligitur ex §. Si duorum. [illegible] 2. ſequentib. Inſtitut. de rerum diuiſione. & L. Si alieni. 78. ff. de ſolutionibus, vbi dicitur: *Si alieni nummi inſcio vel inuito domino ſoluti ſunt, manent eius, cuius fuerunt. ſi mixti eſſent, ita vt diſcerni non poſſent, eius fieri qui accepit, in libris Caſſ. ſcriptum eſt, ita vt actio domino cum eo, qui dediſſet, furti competeret.* valdè tamen credibile eſt, quamdiu cumulus iſte extat aliquo modo idem permanens, ſiue apud vſurarium, ſiue apud alium, eum, cuius res ibi permixta eſt, habere ius in re, vt ante alios omnes ei ex illo ſatisfiat: imò eum poſſe ſibi ex illo occultè accipere, quantum è re ſua ibi permixtum eſſe nouit. ratio eſt, quia etſi quando miſceo, v. g. frumentum alterius frumento meo, abſque voluntate domini, aceruus ille ex vtroque reſultans non fiat communis, ac proinde nec ſingula grana communicentur, ſicut cùm vtriuſque conſenſu miſcetur; tamen competit illi actio in rem, quamdiu aceruus extat totus, vt habetur Inſtitut. ſuprà. quod eſt valde conſentaneum iuri naturali. cur enim cùm certò mihi conſtat rem meam eſſe huic permixtam, non poſſim mihi vindicare ex mixto illo, quãtum de meo ineſt. Confirmatur ex l. Marcellus. 3. §. Pomponius. ff. de rei vindicatione, vbi dicitur: *Si quid quod eiuſdem naturæ eſt, ita confuſum & mixtum eſt, vt ſeparari nequeat, pro parte vindicandum: vt puta meum argentum & tuum in maſſam redactum eſt.*

Si miſceantur.

Dominus habet ius in re, quamdiu [illegible]

157

158 Dico Secundò, Si non ita permiſceantur, non transfertur earum dominium in vſurarium, ac proinde nunquam transfertur ex vi ſolutionis ſeu traditionis factæ ratione contractus mutui. Eſt communior ſententia DD. D. Thomæ art. 3. Caiet. tom. 2. opuſc. 8. cap. 1. Medinæ q. 4. de vſura, §. Ad tertium principale. Soti lib. 6. q. 1. art. 4. Couar. l. 3 variarum, cap. 3 n. 6. & aliorum. Ratio eſt, quia per illam ſolutionē mutuatarius non intendit donare gratis, vt ſuppono, nec plus iuris dare vſurario quàm habeat, aut quàm ei debeatur ratione mutuationis: atqui ratione mutuationis nihil debetur præter ſortem: ergo non intendit trāsferre dominium, ſed ſolùm externam traditionem facere, quæ neceſſaria eſt vt fidem ſuam liberet, & pecuniam mutuam impetret. confirmatur ex L. Numquam 31. ff. de acquir. rerum domin. vbi dicitur: *Numquam nuda traditio dominium transfert, niſi præceſſerit venditio, aut iuſta aliqua cauſa.* atqui hic non præceſſit iuſta cauſa, id eſt, nullus titulus: ergo. Adde, etiamſi quis fateri vellet, transferri dominium: hoc tamen eſt adeò debile, vt nullius ſit momenti: quia tenetur ſponte reſtituere propter iniuriam, & mutuatarius retinet ius in re, ſicut quando aliquid metu extortum eſt. de quo ſuprà cap. 17. dub. 6.

Non transfertur dominium vſurarum.

159 Hinc patet reſponſio ad fundamentum diuerſæ ſententiæ, illam voluntatem non eſſe ſufficientem, non defectu voluntarij propriè, quia eſt abſolute libera, ſed quia per eam non eſt volitum vt illæ vſuræ abſolutè cedant in dominium vſurarij, ſed [illegible] vt ſint ipſius, quatenus ei debentur, non aliter.

160 Ex his ſequitur, ſi res nomine vſuræ accepta, ſit fructifera, non ſolum rem illam, ſed etiam fructus perceptos reſtituendos eſſe, vt docet D. Thomas ſuprà. quod etiam admittunt illi, qui putant dominium vſurarum transferri in vſurarium. vide Couarruuiam l. 3. variar. c. 3. num. 6.

Si ſit res fructifera, etiam fructus debentur.

161 Dico Tertiò, Res tamen lucrifactæ pecunia vſuraria, ſtatim ac ipſi traditæ fuerint, tranſeūt in ipſius dominium. eſt communis ſententia DD. D. Thomæ art. 3. Adriani in 4. tract. de reſtitut.

Res pecunia vſuraria parta eſt vſurarij.

quæſt. de vſura. §. Occurrunt. Medinæ, de vſura quæſt. 4 §. Ad quartum principale. Couarr. lib. 3. var. c. 3. n. 6. & aliorum. & colligitur apertè ex L. 1. C. Si quis alteri, vel ſibi ſub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit. vbi ſignificatur, eum effici dominum, cuius nomine aliena pecunia res empta fuerit, ſi ei tradatur poſſeſſio, & L. 8. ibidem, *Qui aliena pecunia comparat, non ei, cuius nummi fuerint, ſed ſibi tam actionem empti, quam dominium, ſi ei tradita fuerit poſſeſſio, quærit.* Item L. Si ex ea. 6. C. de rei vindicat. ratio eſt, quia talis res eſt fructus induſtriæ, non pecuniæ, vt quæ per ſe ſit ſterilis.

162 Dico Quartò, Si vſurarius res alienas loco vſuratum acceptas vendat, acquirit dominium pretij, licet dominium iſtarum rerum non transferat in emptores. Prior pars patet ex L. 48. Qui vas, in fine, ff. de furtis, vbi dicitur, *Nummus qui redactus eſt ex pretio rei furtiuæ, non eſt furtiuus.* & paulò antè: *Cum fur rem furtiuam vendidiſſet, eique nummos pretij dominus rei per vim extorſit: furtum eum nummorum feciſſe, rectè reſponſum eſt.* poteſt tamen dominus pretium capere in compenſationem, quando timet ſe rem ſuam non recuperaturum.

Si vendat res alienas.

163 Dices. Talis contractus eſt inuoluntarius ex parte emptoris: (ſi enim ſciret rem eſſe alienam, nollet emere) ergo eſt irritus. confirmatur, quia non intendit transferre dominium pretij in venditorem, niſi venditor transferat vicissim dominium rei in illum: atqui venditor hoc non poteſt vllo modo facere: ergo, &c.

Reſp. Eum quidem aliquo modo eſſe inuoluntarium, cùm ex errore procedat: quia tamen hic error non eſt circa rei ſubſtantiam, ſed circa conditionem quamdam extrinſecam, non eſt ipſo iure contractus irritus. poteſt tamen emptor illum reſcindere vbi ſciuerit, & pretium repetere, vt conſtat ex cap. 17. dubit. 5. ſed quamdiu hoc non facit, pretium eſt venditoris. Ad confirmationem: Non intendit pretium transferre ſub conditione illa; ſed transfert illud abſolutè cum onere vt venditor rem quoque transferat in ipſum. vnde venditor ſtatim fit dominus pretij traditi, ſed manet obligatus vt rem faciat emptoris, teneturque de euictione.

164 Aduerte tamen, hîc requiri vt emptor bona fide res illas emerit neſciens eſſe alienas. ſi enim id ſciuit, contractus eſt irritus. vnde tunc vſurarius non acquirit dominium pretij. vt patet L. Si in emptione. 34. ff. de contrahenda emptione.

Altera pars probatur, quia qui non eſt dominus rei, non poteſt illius dominium in alium transferre, vt colligitur L. Ex empto. 11 ff. de actionibus empti. hinc vbicumque reperta fuerit, poterit à priore domino vindicari.

DVBITATIO XIX.

Quanam poſſumus ab vſurarijs titulo gratuito vel oneroſo accipere.

Hæc quæſtio locum habet in omnibus debitoribus, qui non ſunt ſoluendo.

165 Reſp. & dico Primò, Non potes ab vſurario vel fure accipere vllo titulo res alienas, quæ in ſpecie extant, vt veſtes, catenas, lectos, etiamſi ipſi eas alienando non fierent impotentiores ad ſoluendum. ratio eſt, quia cùm ipſi talium rerum non habeant dominium, non poſſunt illud in alium transferre. Hinc ſequitur, eas non poſſe emi. & ſi quis eas ſciens eſſe alienas emeret, teneretur ad reſtitutionem earum, & etiam fructuum omnium.

[illegible] res ſunt [illegible].

Notandum tamen eſt, hæc eſſe intelligenda, quando inuito domino emerentur. ſecus verò ſi ex conſenſu eius, ſaltem tacito & præſumpto. vnde excuſandi videntur, qui emunt pignora, & alia quæ vſurarij paſſim in oppidis publicè vendunt. Primò, Quia non conſtat an hæc ſint aliena, talia enim ſolent ſponte à mutuatarijs relinqui per modum venditionis pro ſorte & vſuris. & ita dominium eorum tranſit in vſurarium, quamuis teneatur pretium ſupplere. Secundò, Quia mutuatarij poſtquam ea reliquerunt pro vſuris, non ſolent curare ad quos perueniant, & ſi rogarentur, libenter facerent poteſtatem emendi. 166

Emptio pignorum ab vſurarijs.

Dico Secundò. Potes ab vſurario & à fure accipere etiam titulo gratuito res eas, quarum ipſe dominium habet ratio eſt, quia hæ res non ſunt alienæ, ſed ipſius vſurarij: neque alijs ſunt vlla reali obligatione obnoxiæ. non enim res vſurarij ſunt tacitè hypothecatæ pro vſuris, vt quidā olim putarunt. nuſquam enim in iure poſitiuo talis hypotheca conſtituta inuenitur: Iure autem naturali nulla eſt tacita hypotheca. Accedit quòd ne furis quidem bona pro furtis hypothecata ſint, vt communiter DD. docent. vide Nau. c. 17. n. 265. Sylueſtrum Vſura 6. n. 5. Couar. lib. 3. variar. c. 5. num. 6. & alios. ergo poteſt earum dominium validè in alios transferre. conſequentia patet, quia dominus rei alteri non obligatæ, habens liberam adminiſtrationem, poteſt eius dominium transferre in alium. 167

Si vſurarij propria.

Petes, Quid ſi per eam donationem vel alienationem fiat impotens ad ſoluendum?

Reſp. Multi DD. in hoc caſu docent, eum, qui aliquid accepit, teneri ad reſtitutionem, quia accepit in fraudem creditorum, ac proinde iniuſtè. 168

Si res alienetur in fraudē creditorum.

Sed vtendum eſt diſtinctione. Primò, Si non induceris illum ad donandum vel ad alienandum, ſed ipſe ſponte tibi donat, vel vendit, aut emit, non teneris ad reſtitutionem in foro conſcientiæ, etiamſi ſcias ipſum per hoc fieri impotentem ad ſoluendum. Ita Petrus Nauar. lib. [illegible]. cap. 4. num. 218. & Molina diſput 357. colliguntur apertè ex L. vltima, §. 4. ff. Quæ in fraudem creditorum. & patet ex ratione allata; quia illæ res nemini ſunt obſtrictæ, & ipſe eſt earum dominus, & nulla lege eſt inhabilis ad transferendum earum dominium: ergo transfert recipta. Nec obſtat, quod ille peccet donando, quatenus per hoc reddit ſe impotentem ad ſoluendum creditoribus: quia tu non es cauſa eur velit donare; ſed ſuppoſito quòd ipſe ſponte velit, tu acceptas, vtens iure tuo. nec enim vel iuſtitia vel charitas poſtulat, vt negligas tuum commodum, etiamſi inde per accidens ſequatur alteri tantumdem damni.

Si non induxiſti ad donandum, potes accipere.

Aduerte tamen, ſi titulo gratuito accepiſti, Iure ciuili concedi creditoribus actionem, qua poſſint illud à te repetere. & quidem ſi ſciuiſti illum ea donatione fieri impotentem, cogêris reſtituere, 169

Conceditur actio Iure ciuili.

etiamſi

etiamſi neque res extet, neque ex ea factus ſis locupletior. ſi verò neſciuiſti, ſolùm teneberis quatenus extat, vel ex ea factus es locupletior, vt patet ex L. Quòd autem. 6. ff. Quæ in fraudem creditorum. Quod ſi titulo oneroſo accepiſti; ſi quidem ſciuiſti illum ſic reddi impotentem (vt ſi venderet domum vel agrum, vt inſumat in conuiuia, in ludum) cogêris reddere non reſtituto pretio, niſi quatenus inde aliquid extat in bonis debitoris, vt patet L.7.8. & vltima ff. Quæ in fraudem creditorum. Si verò neſciuiſti, non datur actio creditoribus ad reſcindendum, vt expreſsè habetur d.L. Quòd autem. 6. d. tit. vbi dicitur; *Si quid in fraudem creditorum factum ſit, ſi tamen is qui cepit, ignorauit, ceſſare videntur verba edicti.*

170 Notandum eſt, hanc actionem concedi creditoribus ſolùm per vnum annum, qui computandus eſt ab eo die, quo primùm ſciuerunt alienationem eſſe factam; vt patet ex Iuribus citatis.

Si induxiſti eum. Secundò, Si verò illum induxiſti ad donandum vel alienandum, putans eum per hoc fore impotentem, teneris ad reſtitutionem, ſi hæc impotentia ſit cauſa non ſoluendi. ratio eſt, quia qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur. Si tamen hæc impotentia non ſit cauſa cur non ſoluat, non teneris; vt ſi ipſe ea eſſet induſtria, vt facilè poſſit tantumdem lucrifacere: tunc enim non impotentia, ſed negligentia eſſet cauſa non ſoluendi. quo euentu potes licitè ab illo petere donationem vel condonationem. Pari modo ſi iam antè ſtatuerat non ſoluere: (vt fit in multis occultis vſurariis) tunc enim etſi tua inductione fiat impotens, tamen non teneris ad reſtitutionem; quia hæc inopia non eſt cauſa non ſoluendi, ſed propoſitum illud prauum. confirmatur, quia creditores nihil à talibus expectant: vnde non cenſent ſibi fieri iniuriam, ſi quis à talibus aliquid ſibi donari vel condonari petat.

171 *Debet eſſe paratus reſtituere.* Notandum tamen eſt, eum, qui induxit alium ad donandum, aduertens eum ſic reddi impotentem ſolutionis, ita vt induſtria non poſſit ſupplere, debere eſſe paratum ad reſtituendum, quandocumque videt illum cupere ſoluere ſuis creditoribus, & per impotentiam (cuius ipſe ſua inductione eſt cauſa) impediri. ratio eſt, quia in eo caſu ipſe eſt cauſa non ſoluendi, cùm ſit cauſa impotentiæ, propter quam debitor non ſoluit. Idem dicendum, ſi creditores putentur bona illius publica auctoritate occupaturi: quia tunc eſſet cauſa, cur creditores minus in bonis eius inuenirent.

172 *Per vltimam voluntatem non licet accipere.* Dico Tertiò, Si vſurarius vel alius debitor non eſt ſoluendo, nihil poteſt ab eo accipi per vltimam voluntatem, vt per teſtamentum, codicillum, fideicommiſſum, vel donationē cauſa mortis, ſed totum in conſcientiæ foro reſtituendum creditoribus colligitur ex d.L. Quòd autem. §. 9. ff. Quæ in fraudem creditorum. & L. vlt. §. Etſi. C. de Iure deliberandi. ratio eſt, quia nemo poſt mortem ſuam habet poteſtatem lucrãdi & compenſandi creditoribus, ſi quid ex bonis ipſius, quod creditoribus dandum erat, in alios collatum fuerit. ergo par non eſt, vt de rebus ſuis poſſit pro eo tempore cum damno creditorum diſponere. confirmatur; quia ideò poteſt res ſuas alienare dum viuit, quia quamdiu viuit, manet ipſius perſona obligata, quę adhuc lucrari poteſt: ergo cùm poſt mortem non poſſit ipſius perſona manere obligata, aut aliquid lucrari vnde ſoluatur creditoribus; non poteſt etiam in illud tempus aliquid in fraudem creditorum alienare.

DVBITATIO XX.

Vtrùm heredes vſurarij teneantur in ſolidum.

NAuarrus cap.17.num. 278. ſentire videtur, 173
ſingulos heredes in ſolidum teneri. ait enim: *Si quis heredum non habeat vnde reſtituat, alius ad id pro ſua hereditatis parte, quantum feret, obligabitur.* Probat per cap. Tua nos. 9. de vſuris, vbi dicitur, *Quòd filij ad reſtituendas vſuras ea ſunt diſtrictione cogendi, qua parentes ſui, ſi viuerent, cogerentur.* Idem cenſet de donatario & legatario, deficientibus heredibus. Eamdem tenet Gloſſa in illud caput. Sed contraria eſt verior, pro qua.

Dico Primò, Si res aliqua in ſpecie extet 174 *Si res aliena in ſpecie extet.*
apud vſurarium, quam nomine vſurarum acceptam eſſe conſtet, ea, ad quemcumque heredem deuenerit, eſt reſtituenda. Patet ex dictis; quia eſt aliena. ſecùs eſt de iis, quæ pecunia vſuraria ſunt coëmpta: nam horum dominium eſt penes vſurarium, vt dictum eſt ſuprà dub.18.

Dico Secundò, Heredes non tenentur in ſo- 175
lidum, nec alter pro altero; ſed ſinguli tantummodò pro ſua parte iuxta vires hereditatis. Ita Caietanus tom.2. opuſc.8. quod eſt de vſura, q.5. Silueſt. Vſura. 6. q.10. Couar. lib.3. variar. cap.3. Sotus lib.6. q.1. art.4. Medina q. 4. de vſuris. §. Ad quintum principale. ratio eſt, quia in ſucceſſione hereditatis ſicut bona defuncti diuiduntur in heredes, ita etiam eius obligationes perſonales & debita. rationi enim conſentaneum eſt, vt qui tantummodò ex parte commodum percipit, onera quoque ex parte dumtaxat ſentiat. Dico *perſonales*, quia ſi aliquid obligatione reali ſit obſtrictum, illud in totum conueniri poteſt.

Ad cap. Tua nos, Reſpondeo, Ibi tantum ſignificari, totam obligationem reſtituendi tranſire ad heredes ſimul iunctos, ita tamen vt ſinguli non teneantur, niſi ex parte.

Dico Tertiò, Etiamſi omnes heredes deficiant. 176 *Legatarij non tenentur.*
tamen legatarij & donatarij non tenentur ad reſtitutionē, ſi illa, quæ heredibus relicta ſunt, ſufficiunt ad ſoluenda debita, & ad portionem heredibus Iure debitam. Ita docet Ioannes Medina ſuprà. Probatur, quia onera debitorum teſtatoris non tranſeunt ad legatarios, ſed ad heredes: hoc enim ratio hereditatis includit, heres enim dicitur, qui ſuccedit in vniuerſum ius defuncti. L. Hereditas. 63. ff. de regulis Iuris; ac proinde etiam in onera eiuſdem; ſubſtituitur enim in locum defuncti.

Aduerte tamen, ſi bona heredibus titulo he- 177 *Si bona relicta heredibus non ſufficiant ad onera.*
reditatis cum oneribus defuncti relicta, non ſufficiunt vt ipſi ſolutis debitis habeant ſuam legitimam, vel quartam Iure debitam; tunc legatarios & donatarios, quibus aliquid cauſa mortis donatum eſt, teneri contribuere, ſeruata pro-

Falcidiam detrahunt.

portione, vt ſolutis debitis legitimam vel quartam illam, quæ Falcidia dicitur obtineant; vt patet ex dictis cap 19.dub.7.

DVBITATIO XXI.

Quinam ex cooperantibus ad vſuras teneantur ad reſtitutionem.

Qui agunt partes vſurarij, tenentur.

178 RESpondeo, & dico Primò, Omnes eos teneri, qui agunt partes vſurarij, & ſunt cauſa efficax cur vſuræ ſolnantur, vel ſolutæ non repetantur. Tales ſuni Primò, Qui perſuadent alicui vt fiat vſurarius & vſuras exigat; vt rectè Nauar. cap.17.n.263.& Sotus l.6.q.1.art.4.ſub finem. ſicut qui ſuadet alteri vt fiat fur, tenetur de damno inde ſecuto, niſi fortè putauerit, mutuatariis, qui aliter mutuum obtineri nequeunt, id gratum fore. tunc enim quodammodò illorum partes agit, ipſiſque etacitè conſentientibus & ratum habentibus, ſuadet.

Excommunicantur Iudices.

179 Secundò, Omnes Iudices, qui ſtatuto vel ſententia compellunt ſoluere vſuras, vel decernunt vt ſolutæ non repetantur, tenentur in ſolidum iis, qui eas ob hanc cauſam ſoluunt, vel ſolutas non audent repetere. ſunt etiam hi ipſo facto excommunicati, vt patet Clementina vnica, de vſuris. Secùs eſt, ſi vſurarios ſolùm in Repub. permittant, ad maiora incommoda vitanda, nullum eis auxilium præbentes: tunc enim non cenſerentur vſurarum cauſa: niſi fortè ingentes ſummas pro licentia fœnerandi exigant, vnde fiat vt ipſi vſuras augeant, & pauperes magis exhauriant.

Pretium pro licentia fœnoris.

Abuſus inſignis.

Sicut in quibuſdam fit locis, vbi tanta penſio vſurariis imponitur, vt pænè tertiam partem lucri ſoluere cogantur. Vnde augent vſuras, & exigunt à mutuatariis circiter 33 in centum per annum, id eſt tres quadrantes in libram Flandricam per hebdomadam, cùm pro ſe, remiſſa illa penſione, ſint contenti 22. in centum & duobus quadrantibus in libram per hebdomadam. Tenentur tamen ſolùm ſecundo loco, nempe in defectum vſurariorum, quando fuerunt cauſa.

Denegatio actionis.

Petes, Vtrùm Iudices poſſint denegare actionem repetere volentibus vſuras. Videntur non poſſe, quia d. Clement. vnica de vſuris excommunicat omnes Iudices qui impediunt vſurarum repetitionem. at denegare actionem ad repetendum, eſt impedire repetitionem: ergo. Deinde, quia Iudices tenentur ex officio adminiſtrare iuſtitiam ius habentibus: iſti autem habent ius repetendi.

Reſp. Per ſe loquendo Iudices non poſſe actionem illam reiicere, ſed teneri admittere. Etſi enim Clement. illa non videatur loqui de ſimplici actionis denegatione; ſolùm enim prohibet hos actus; 1. Facere, ſcribere, dictare ſtatuta, vt ſoluantur vſuræ. 2. Liberè & ſcienter iudicare vt ſolutæ cùm repetantur, non reſtituantur. 3. Huiuſmodi ſtatuta iam edita ex libris cõmunitatum non delere. 4. Talia ſtatuta, vel conſuetudines parem vim habentes obſeruare, & hæc omnia cum præſumptione. Vbi manifeſtum eſt, non contineri ſimplicem actionis denegationem. Tamen ſecunda ratio allata ſatis probat, Iudices ordinariè id non poſſe.

Quando poſſit denegare.

Dico, *Ordinariè*, quia ſi alicubi putaretur neceſſarium, vel valdè expediens bono publico, vt vſura permittatur, eò quòd non ſuppetat alia ratio minore incommodo, paupereulis, mechanicis, & aliis indigentibus ſuccurrendi, & vſurarij nollent mutuare, ſi talis actio concedatur, tunc poſſet Princeps ſupremus permittere, & etiam ſtatuere, vt Iudices inferiores actionem denegent. Sic enim denegatur actio in multis aliis cauſis, vbi tamen eſt obligatio naturalis, vt cùm quis deceptus eſt citra dimidium iuſti pretij. Itaque ob publicum commodum non videtur dubitandum, quin hæc actio denegari poſſit: in qua ſententia deprehendi poſteà eſſe Azorium lib. 8. Inſtit. moral. cap.22.q.13. dubit. 3. & Nauarrum in Conſil. lib 5. tit. de Iudæis & Sarracenis, conſil. 3.n.7.& 8.& conſil.4.n.3. qui non reſtringunt ad caſum, quo id videatur neceſſarium bono publico: ſed abſolutè docent, Principes ſupremos poſſe repetentibus vſuras denegare actionem. Imò Nauarrus ampliùs affirmat, Principem poſſe ſtatuere & compellere vt vſuræ permiſſæ ſoluantur. Ratio eſt, quia Princeps non tenetur in omni caſu iuſtitiam ſubditis adminiſtrare, ſed ſolùm quando id fieri poteſt ſine notabili incommodo. ergo ſicut, vt videtur incommodum multarum litium, poteſt denegare actionem in deceptione citra dimidium, & in promiſſionibus ſimplicibus, &c. ita ad vitandum incommodum pauperum & mechanicorum in repub. poteſt denegare actionem in repetitione vſuræ. Confir. quia Princeps non tenetur adminiſtrare iuſtitiam, quando ipſa communitas id non vult, ſed mauult pati aliquam iniuriam, quàm priuari certo commodo. atqui in hoc caſu noſtro communitas non cupit. ergo, &c. Non tamen vſurarij idcircò ſunt liberi in conſcientia, nec minùs ab Eccleſia iuxta canones puniri poſſunt, aut vſuræ in foro eccleſiaſtico repeti.

Quando non poſſit.

Cùm autem nulla in eo vertitur boni communis vtilitas, puto Principem non poſſe talem actionem repellere, aut permittere vt Iudices inferiores repellant, ſed tenetur eos cogere vt admittant. Tum quia tenetur impedire peccata, præſertim contra legem naturæ, vt ſunt vſuræ, tum quia tenetur adminiſtrare iuſtitiam, & curare vt ab omnibus adminiſtretur, niſi iuſta aliqua ratio permittendæ iniuriæ ſubſit. Clementina illa non pertinet ad ſupremos Principes, ſed ſolùm ad Iudices inferiores, vt ex verbis eius manifeſtum eſt.

Tertiò, Notarius, qui Inſtrumentum vſurarium ita conficit inuito mutuatario, vt ex eo reipſa cogatur ſoluere vſuras: vt ſi contractui vſurario prætendat honeſtũ nomen mutui vel venditionis. Notandum tamen, qualecumque Inſtrumentum conficiat, ſi id faciat volente mutuatario, non teneri ad reſtitutionem, quia non lædit inuitum. ſimiliter non tenetur, ſi exprimat contractum qualis eſt. nam ex vi talis Inſtrumenti non poſſunt vſuræ exigi. niſi fortè alicubi eſſet iniquum ſtatutum, quo cogerentur mutuatarij eas ſoluere. rarò tamen vſu venit vt Notarius teneatur, quia non facit Inſtrumentum niſi volente mutuatario. peccat tamen ſemper mortiferè talia Inſtrumenta conficiendo, quia facit contra ſuum iuramentum, quod Notarij, dum munus illud ſuſcipiunt, facere ſolent. 180

Notarij.

Quartò,

181 Quartò, Famuli & factores vſurariorum, qui faciunt ipſos contractus iniquos.
Famuli.

Aduerte tamen, Silueſtrum v. Vſura 7. q. 4. cum Monaldo docere, non teneri famulum, qui ex ſpeciali mandato domini dicentis, *Mutua Petro decem libras ad vſuram meo nomine*, mutuum dedit. quæ ſententia vera eſt, ſi contractus iam cum domino ſit initus; ita vt famulus tantummodò pecuniam numerare debeat. Secùs verò ſi ipſe contractus per famulum ſit ineundus. tunc enim videtur efficax cauſa damni, imponendo illi obligationem iniuſtam, ob quam poſteà vſuras
182 ſoluit. ſi tamen non erat in poteſtate famuli abſque eo contractu pecuniam dare, eò quòd dominus eſſet præſens; non videtur teneri, quia mutuatarius non cenſet ſibi iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam numerare non poteſt, ſed à domino. & hoc videtur velle Silueſter ſuprà.
Si famulus non poterat aliter dare.

183 Quintò, Famuli qui cogunt ad ſolutionẽ vſurarum. quòd ſi non vrgeant, & mutuatarij alioquin ſponte erant ſoluturi, putat Sotus lib. 6. de Iuſtit.quæſt. 1.art 4.in fine, illos non teneri: quia mutuatarij non putant ſibi ab illis fieri iniuriam, & conſentiunt vt dominis ſuis vſuras acceptas tradant. ſed verius eſt hoc ipſo quo exigunt iniuriam fieri: quia iure dominorum ſuorum, quod nullum eſt, exigunt, & directè ſpoliant alterum ſe ſua. Verùm quia id ſponte non faciunt, ſed iuſſu dominorum, nec ipſis inde emolumentum prouenit, non cenſent debitores ſibi tantam iniuriam fieri, vt velint per ipſos fieri reſtitutionem, vel ſaltem quin libenter ſint condonaturi ſi rogentur.
Qui cogunt ad ſolutionem.

184 Dico Secundò, Qui verò agunt partes mutuatarij, vel certè non efficaciter concurrunt, non tenentur ad reſtitutionem, etiamſi videantur cooperari. Tales ſunt Primò, Famuli, qui recipiunt pignora, eáque aſſeruant. Secundò, Qui numerant pecuniam. Tertiò, Qui referunt omnia in libros rationum. Quartò, Proxenetæ, qui quærunt eos qui pecunia egent, & adducunt ad vſurarium. hi enim potiùs beneficiũ præſtant, quàm iniuriam inferunt. vide Silueſtrum v. Vſura 7. q. 3. quia non eſt in poteſtate illorũ vt vſurarius det pecuniã ſuam ſine vſura. Quintò, Qui pecuniam ſuam apud vſurarium depoſuerunt. modò tamen non ſuaſerint vt vſuras exigeret, nec ſint earum participes, vt docet Caietanus q.78. art.4. Ratio eſt, quia nemo mutuatarius cenſet ſibi per hoc fieri iniuriam, aut id ægrè fert. quid enim illis obeſt quòd vſurarius pecuniis abutitur? fieri tamen poteſt vt is qui depoſuit, peccet; quatenus ei præbet materiam plurium iniquorum contractuum: ſic intellige D.Thomam quæſt. 78. art. 4. ad vltimum. vbi Caietanus non videtur aſſecutus eius mentem.
Qui non efficaciter concurrentes.
Deponens pecuniam apud vſurarium.

DVBITATIO XXII.

Quænam pœnæ ſint vſurariis conſtitutæ.

NOtandum eſt, multas pœnas tum Iure Ciuili, tum maximè Iure Canonico in vſurarios manifeſtos eſſe conſtitutas, vt patet cap. Quamquam, de vſuris l. 6. & alibi de quibus fusè Couarruuias lib. 3. variar. cap. 3. & Silueſter Vſura 9. quæſt. 4.

Dicuntur autem manifeſti vſurarij, qui facto vel Iure manifeſtè ſunt tales. Facto quidem manifeſtè tales dicuntur, qui palam, ita vt nulla tergiuerſatione negari poſſit, ad vſuram dant. Iure verò, qui Iudicis ſententia de hoc crimine ſunt condemnati, vel qui de ſeipſis legitimo Iuris ordine hoc crimen coram Iudice ſunt confeſſi, vel denique de quibus id per idoneos teſtes in iudicio eſt plenè probatum, vt docet Couarr. ſuprà num. 4. & 5. Infamia, aut ſemiplena probatio non ſufficit, teſte Couarruuia. Imò nec confeſſio extra iudicium, coram Parocho & teſtibus, vt docet Molina diſput. 333. quia confeſſio extraiudicialis non inducit notorium Iuris. vide Gloſſam cap. Manifeſta. 2. quæſt. 1. 185
Manifeſti vſurarij qui dicantur.

Prima pœna eſt, Infamia Iuris. L. Improbum. 186
20. C. Ex quibus cauſis irrog. infam. vnde ſi frater meus illum heredem inſtituat, poſſum agere contra illum actione inofficioſi teſtamenti, vt docet Silueſter ex Bartolo: & patet ex L. Fratres. 27. C. de inofficioſo teſtamento. Item ſi eſt Clericus, beneficij obtinendi eſt incapax: vtpote irregularis.
Infamia.

Secunda eſt, Quòd non ſint admittendi ad communionem altaris: cap. Quia in omnibus. 3. de vſuris. quibus verbis non ſignificatur, vt quidam volunt, eos eſſe excludendos ab officio diuino tamquam excommunicatos, ſed ſolùm à perceptione Euchariſtiæ; hæc enim communio altaris dici ſolet. Addo, ipſo Iure communi non eſſe excommunicatos, & pœnas eſſe reſtringendas.

Tertia, Nec ad oblationes offerẽdas: dicto cap. 187
Quia in omnibus qui oblationes eorum acceperit, ipſo facto eſt ſuſpenſus ab officio, donec ad arbitrium ſui Epiſcopi ſatisfecerit: & compellitur reddere, vt ibidem habetur.

Quarta, Nec ad confeſſionem peccatorum, donec ſatisfecerint reipſa pro ſua facultate, vel idoneam cautionem dederint; (nempe pignoratitiam vel fideiuſſoriam) idque vel creditoribus ipſis (ſi ſint præſentes) vel Ordinario loci, aut eius Vicario, vel Parocho coram teſtibus fide dignis, vel Notario publico, habenti mandatum ab Ordinario; vt patet ex d. cap. Quamquam, ſuprà. Si talem cautionem præſtare non poſſunt, debent iurare ſe non poſſe. & ſe facturos quidquid poterunt, vt fiat reſtitutio. ſi periculum non patiatur moram, ſtatim abſoluendi ſunt, & poſteà cautio exigenda.

Quinta, Nec ad ſepulturam eccleſiaſticam, 188
d. cap. Quia in omnibus. Imò qui eos ſcienter ſepelire præſumpſerit, ipſo facto eſt excommunicatus: nec eſt abſoluendus donec arbitrio Epiſcopi ſatisfecerit; Clemẽtina 1. de ſepulturis. Vbi nõ ſolùm veſpillonem ſeu ſandapilariũ, qui corpus in ſepulchrum demittit, puto comprehendi, contra Nauarr. cap. 27. num. 137. & Caiet. v. Excòm. cap. 46. in hos enim rariſſimè competit illud, *qui propria temeritatis audacia præſumpſerint ſepelire*, quod tamen hîc requiritur. Vnde ridicula foret hæc conſtitutio, vt rectè docet Gloſſa in hanc Clement. ſed etiam & in primis Parochum, qui funeri præeſt: hic enim propriè dicitur ſepelire. comitantes tamen non comprehenduntur; quia hi non propriè ſepeliunt, ſed funus honoris cauſa deducunt, & adſtant. Verùm autem hæc cenſura & illa, de qua §. 3. modò incurrantur ante

ſententiam condemnatoriam vel declaratoriam criminis in ipſos vſurarios ſpecialiter latam, dubitari poteſt. Sanè in Extrau. Ad euitanda, quam refert Nauar. cap. 27. num. 35. videtur requiri ſententia ſpecialis: nec generalem Iuris prohibitionem ſufficere. ſed de hoc alibi.

Sexta, Teſtamenta ipſorum ſunt irrita, niſi ante mortem ſoluerint, vel cautionem legitimam dederint. d. cap. Quamquam.

Septima, Eccleſiaſtici non poſſunt vſurariis exteris elocare domos, aut permittere in eis habitare, imò tenentur eos expellere ex ſuis terris intra tres menſes: alioquin ipſo facto incurrunt pœnam ſuſpenſionis, ſi ſint Epiſcopi: excommunicationis, ſi ſint minores Epiſcopis: interdicti, ſi ſit Collegium vel Vniuerſitas eccleſiaſticorum. vt patet cap. 1. de vſuris, in Sexto. vide plura apud Silueſtrum & Couarr. ſuprà.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm Montes, qui dicuntur pietatis, excuſentur ab vſura, & qua ratione.

589 NOtandum eſt, in multis Chriſtiani orbis locis, iam à 160. & ampliùs annis, fuiſſe à piis viris ingentes pecuniæ ſummas ad mutuandum pauperibus deputatas; quæ ſummæ ſolent vocari *montes pietatis*, conſtituti autem ſunt hi montes cum hiſce conditionibus.

590 Prima, Vt ex illis detur mutuum ad certam ſummam pauperibus loci, non exteris, aut diuitibus.

Conditiones montis.

Secunda, Vt ad certum tempus, v.g. ad annum, vel paulò ampliùs id eis permittatur.

Tertia, Vt mutuatarij dent pignus idoneum: quia alioquin talis mons facilè exhauriretur, multis poſtea non ſoluentibus.

Quarta, Singulis menſibus aliquid minutum ſoluant pro ſumptibus neceſſariis ad mõtis conſeruationem; vt pro ſtipendio miniſtrorum, qui montem cuſtodiunt, & adminiſtrant; ſemperque parati eſſe debent ad mutuandum, ad pignora recipienda, cuſtodienda, reddenda: pro conductione domus, pro libris rationum, ceteriſque neceſſariis inſtrumentis.

Quinta, Si tempore præſcripto non ſoluerint, vendatur pignus; & quod ex pretio, detracta ſorte & menſtruis detrimentis, ſuperfuerit, illis reſtituatur. Patent hæc ex Medina, de vſuris quæſt. 10 & Nauarro tract. de vſuris num. 59. & ſequentibus.

591 His poſitis, Caietanus tom. 2. opuſc. 6. cenſet hunc montem & hanc mutuandi rationem illicitam eſſe. Idem docet Sotus lib. 6. quæſt. 1. art. 6. In eamdem ſententiam inclinat Silueſter Vſura 5. quæſt. 4. Verùm dicendum eſt, certum eſſe, hanc rationem mutuandi & hoſce mõtes licitos eſſe & pios. Ita Nauarr. & Medina loco citato, & alij paſſim.

Sententia Caiet. & Sot.

Montes eſſe pios.

Probatur Primò, Quia Leo X in Concilio Later. ſeſſ. 10, vnà cum ipſo Concilio approbat hoſce montes tamquam pios, & cupit eos erigi cum conditionibus expoſitis; concedens Indulgentias iis, qui manus adiutrices ad huiuſmodi erigendos porrexerint: denique excommunicationis ſententiam profert in omnes, qui contrarium docere vel concionari præſumpſerint; vt patet ex Bulla eiuſdem, quæ tota extat apud Medinam, & in tomo 4. Conciliorum. vnde videtur hæc doctrina fide tenenda.

Reſpondet Sotus Primò, Caietanum, qui Concilio interfuit, non obſtante hac determinatione, integro Opuſculo contrarium docuiſſe, idque eſſe ſignum, eam non eſſe validam. *Sotus.*

Reſpondeo, Caietanum ſcripſiſſe illud Opuſculum ante Concilium, nempe anno 1498. vt patet ex fine Opuſculi: Concilium autem hoc definiuit anno 1515. vt patet ex fine Bullæ. 592

Secundò Reſpondet Sotus, hoc Concilium non eſſe receptum in iis quæ ſtatuit de eiuſmodi montibus. Sed hæc reſponſio nihil valet: nam vt definitio alicuius veritatis rata ſit, non eget receptione populorum: ſed hoc tantummodò locum habet in legum obligatione non enim veritas, quæ definitur, pendet à receptione aut cenſura ſubditorum, ſed obligatio legis, quæ imponitur.

Tertiò Reſpondet, Concilium ſolùm approbaſſe hoſce montes, quatenus non ſunt contrarij ſacris Canonibus; atqui conditiones poſitæ, ſunt illis cõtrariæ, præſertim ea, qua pauperes iubentur aliquid ſoluere in ſingulos menſes.

Verùm Sotus non videtur expendiſſe Bullam, quam Concilium approbauit: nam in ea expreſsè habetur & approbatur illa conditio his verbis: *Declaramus & definimus, montes pietatis, in quibus pro eorum impenſis & indemnitate aliquid moderatum ad ſolas miniſtrorum impenſas, & aliarum rerum, ad illorum conſeruationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat vltra ſortem, abſque lucro eorumdem montium recipitur, nec mali ſpeciem præferre, nec vllo pacto improbari.* Id autem, quod ipſe dicit, ſcilicet montem approbari quatenus eius capitula non ſunt contraria ſacris Canonibus, non habetur in illo Concilio, ſed Pontifices, qui fuerant ante Concilium, conditionem illam in ſuis Bullis adiecerant, vt patet ex Caietano. Sed quia hæc conditio maximas controuerſias inter Theologos excitauerat, debuit tota res apertè definiri, ſublatis illis verbis ambiguis.

Denique dicit Sotus, non pertinere ad Concilium huiuſmodi quæſtiones, quæ magis ex philoſophia, quàm Sacris litteris pendent, definire. Sed hæc reſponſio parum digna eſt tanto viro. Nam ad Concilium pertinet, definire omnia ex quibus pendet ſalus animarum: vt, vtrùm hoc licitum an illicitum, peccatum an meritum. hoc enim noſſe nõn minùs neceſſarium eſt, quàm quæ merè ſpeculatiua: nam proximè pertinent ad hominum mores. & ſanè Eccleſiæ auctoritas eſſet valde imperfecta, ſi de his certò & infallibiliter ſtatuere non poſſet. Neque opus eſt, dum non agitur de veritate aliqua ſupernaturali, vt deciſio ex Sacris litteris vel traditionibus immediatè colligatur, ſed ſatis eſt ex illis mediatè ſeu remotè aliqua adiumenta peti: ex quibus vnà cum ratione naturali iunctis, veritas illa firmiter deducatur. quo modo etiam ab Eccleſia definitum eſt, *animam rationalem eſſe corporis formam.*

Conciliorum definitio.

Secundò, Probatur ex Concilio Tridentino. hoc enim Concilium ſeſſ. 22. c. 8. 9. 11. enumerãs loca pia, quæ ab Epiſcopo viſitari debent, ponit

etiam

etiam hoſce *montes*; ſupponit ergo eſſe pia opera, vt xenodochia, &c.

193 Tertiò, Probatur ratione. Primò, Quia nihil exigitur à mutuatariis ratione mutuationis, ſed ſolum ratione expenſarum, quæ neceſſariæ ſunt ad montis conſeruationem & adminiſtrationem, vt patet ex Bulla Leonis: atqui licitũ eſt aliquid pro his expenſis exigere: ergo quod in iſtis montibus datur, iuſta exigitur. Minor probatur, quia expenſæ illæ fiunt in gratiam & commodum eorum qui mutuum petituri ſunt, nempe vt maius damnum euitent, nec cogantur vſurarios accedere; ergo ſi quis cupiat frui commodis montis, poteſt cum eo iniri pactum, vt pro ſua parte ad illas expenſas contribuat. par enim eſt, vt qui commodis alicuius rei frui cupit, etiam contribuat ad illius rei neceſſariã conſeruationẽ. Secundò, Nulla æquitas poſtulat, vt quis cum damno ſuo mutuet: ergo tantum exigere poteſt, quantum eſt neceſſarium ad damnum vitandum: & conſequẽter quantum opus eſt pro domo conducenda, pro ſtipendiis miniſtrorum, pro libris, &c. atqui hæc non poſſunt commodiùs exigi, quàm ſi ſinguli pro ratione mutui contribuant. cùm enim ad eos ſimul ſumptos hoc onus pertineat, debeat diſtribui in ſingulos pro ratione commodi, quod ex monte percipere volunt. Nullo tamen modo poteſt aliquid exigi vt mons augeatur, vel vt dominus illius ditior fiat, vt rectè Medina quæſt. 10.

194 Hinc ſequitur, etiam hominem priuatum poſſe huiuſmodi montem inſtituere, etiamſi pecuniam illam ſub onere alicuius cenſus accepiſſet: & exigere à mutuatariis quantum opus eſt, vt ſe indemnem præſtet, etiamſi 8. vel 10. in 100. ab illis ſoluenda eſſent. dum enim hoc totum in cõmodum illorum agit, & veluti negotium illorum vtiliter gerit, poteſt exigere quantum opus eſt vt ſe indemnem præſtet. Negotium eorum vtiliter geri, patet; quia tunc non ſoluerent niſi 8. vel 10. cùm iam ſoluant 33. & in quibuſdam locis 44. vel 45. Nec obſtat, quòd eò amplius exigatur, quò diutiùs ſortem retinent: quia par eſt vt illi plus ad onera montis contribuant qui diutiùs illius commodis fruuntur, quorúmque pignora diutiùs cuſtodiuntur. Denique non obſtat, quòd illi, qui dant pignora, in quibus nihil moleſtiæ (vt catenam auream vel annulũ) tantum ſoluant, quantum qui dant moleſtiora, vt veſtes: quia debuit certa quædã & æquabilis ratio erga omnes conſtitui. quando enim ob varias circumſtantias non poteſt vbique ſeruari æqualitas, ſufficit aliquid generatim determinari, quod maximè videatur accedere. Ex his patet reſponſio ad rationes Soti & Caietani.

Ex dictis patet, valdè optandum & adlaborandum eſſe, vt paſſim per oppida huiuſmodi montes, ſublatis vſurariis, qui vbique dominantur, & plebem exhauriunt, erigerentur. Inde enim multiplex vtilitas in Rempub. prouenitet. Primò, Impediretur peccatum vſuræ, Deo & hominibus valdè deteſtabile. Secundò, Pecunia remaneret in patria, cùm iam aliò exportetur: quia vſurarij ferè ſunt exteri, qui ſedem ſæpè mutant, & vbi euaſerint opulenti, in ſuas regiones redeunt. Tertiò, incolæ pecunia affluentes haberent locum vbi ſecurè & fructuosè eam poſſent collocare, emendo cenſus ſuper monte fundatos; tales enim cẽſus eſſent optimi & ſecuriſſimi. vnde numquam deeſſent qui pecuniam copiosè conferrent. Quartò, Homines tenuiores, in omni euentu ad ſua negotia poſſent ſtatim habere pecuniam numeratam, idque mediocri detrimento, ſoluendo 6. 7. 8. 9. vel 10. in 100. aut etiam multò minùs. nam credibile eſt ſucceſſu temporis multos fore, qui hoſce cenſus ſint condonaturi, vel teſtamento relicturi, aut alias ſummas legaturi: ſicque ſenſim montem ad magnas opes peruenturum, vt tandem ſeipſum, ſine notabili contributione mutuatariorum, poſſit ſuſtentare, ſicut in multis Italiæ locis accidiſſe videmus. Quintò, Venditis pignoribus, reſtitueretur quod ſortem & detrimenta excedit: cùm vſurarij totum pretium pignoris, etiamſi multò pluris valeat, ſibi reſeruent. Vide plura de hiſce montibus in Appendice ad finem huius Operis annexa.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm ſi vſurarius, qui mihi ſit debitor 100. librarum, aſſignet mihi ſolutionem petendam ab eo qui vſuræ nomine ei debet tantumdem, poſſim acceptare & exigere.

QVòd poſſim, Probatur Primò, quia Antuerpiæ, & paſſim per orbem dantur & acceptantur tales aſſignationes, nec quiſquam ſibi facit ſcrupulum: itaque videtur hoc vſu gentium receptum. Secundò, Quia nullam facio iniuriam debitori vſurarij. ſi enim mihi non ſoluiſſet, debuiſſet ſoluere vſurario. Tertiò, Si iſte velit repetere vſuras quas mihi ſoluit, ſemper habebit recurſum ad vſurarium, cui eas primò debebat & ita nihil ego ei damni intuliſſe cenſebor.

Reſp. tamen & dico Primò, Me non poſſe à ta i adſignationem exigere, ſi mihi certò conſtet 195 *Non poſſum* illam vſurario nullo modo deberi. *exigere.*

Probatur Primò, Quia communis ſententia DD. eſt, famulum vſurarij non poſſe exigere vſuras nomine ſui domini, eò quòd non debeantur: ergo neque creditor vſurarij poteſt eas exigere: non enim hic minùs exequitur iniquam exactionem, nec minùs exigit indebitum, quàm famulus.

Secundò, Ipſe vſurarius non poteſt eas exigere; & ſi exigat, peccat contra iuſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem, vt omnes fatentur: ergo nec creditor vſurarij poteſt. patet conſequentia, quia creditor vſurarij non habet plus iuris in illum, quàm ipſe vſurarius: cùm non exigat illas niſi ex vi chirographi, & iuris, quod vſurarius in illum tranſtulit; quod ius nullum fuit, ſicut & chirographum iniquum.

Tertiò, Creditor vſurarij eodem titulo illas exigit, quo ipſe vſurarius exigeret, nempe tamquam debitas pro vſu pecuniæ ab vſurario mutuatæ: (ſicut ſi tibi ſint debita 100. à Petro cauſa venditionis, & mihi ſoluas chirographo Petri, exigam illa 100. titulo venditionis, quo tibi debentur) atqui exigere illas eo titulo quo exigit vſurarius, eſt iniquum: ergo creditor vſurarij iniuſtè exigit.

Quartò, Si tyrannus, qui Rempublicam vi oppreſſit, debeat tibi 1000. & det adſignationem ſuper ſubditos, quibus iniuſta tributa impoſuit,

non potes ab eis ſolutionem exigere: cuius non eſt alia ratio, quàm quòd tyrannus nullum ius ad illa habeat, ac proinde nec alteri dare poſſit: ergo ſimiliter ſi vſurarius vel alius iniquus oppreſſor adſignet ſolutionem ſuper eos, qui nihil ei iure debent, non potes illos conuenire.

Quintò, Qui ſoluit vſuras creditori vſurarij, poteſt ſolutū repetere; & ſi alia ratio ei non ſuppetat, vti occulta compenſatione: quod ſignum eſt, ei factam iniuriam non ſolùm ab vſurario, ſed etiam à creditore. Antecedens patet, tum quia ſi ſolueret vſurario, poſſet repetere, & vti compenſatione erga illum: ergo etiam dum ſoluit creditori vſurarij, qui eodem iure ſciens & prudens ab illo exigit, poteſt repetere & vti compenſatione: tum quia non eſt translatum dominium illa ſolutione. ſicut enim non transfertur dominium vſurarum in vſurarium, qui proprio nomine illas exigit, ita neque in illum, qui nomine & iure vſurarij: præſertim cùm hic etiam ſciat non ſubeſſe titulum.

Tenetur ad reſtit. primo loco.

196 Ex dictis ſequitur Primò, Eum, qui ex vi talis chirographi ſolutionem accepit à debitore vſurarij, teneri ad reſtitutionem primo loco, quia tenetur ratione rei acceptæ, quandiu pecuniam eius apud ſe habet: ea autem alienata tenetur ſolùm ſecundo loco, nempe ſi vſurarius, qui principalis eſt auctor damni per contractum vſurarium, & in cuius commodum facta eſt ſolutio ipſius creditori, non reſtituerit.

Secūdò, Poſſe vtrumque conueniri & cogi per Iudicem ad reſtitutionem, ratione iniuſtæ actionis, per quam damnum alter accepit. qui enim damnum à pluribus per iniuriam accepit, ita vt ſinguli in ſolidū ſint obſtricti, poteſt à quolibet eorum compenſationem exigere, prout illi commodius fuerit, nec tenetur inter eos ordinem ſeruare, quamuis ipſi inter ſe ordinem tenere debeant: nam ratione iniuriæ habet immediate ius in ſingulos. Neque poteſt Magiſtratus impedire ne vſuræ ſolutæ repetantur, quia Clemens V. approbante Concilio generali, excommunicat omnes Iudices & Magiſtratus, qui ſtatuunt vel iudicant, vt vſuræ, cùm repetuntur, non reſtituantur. vt patet Clement. vnica, de vſuris.

Ad argumenta.

197 Ad primum Reſpondeo, Apud Chriſtianos, vbi vſuræ puniūtur, non acceptari à viris probis tales aſſignationes, quando conſtat eas non deberi. Sed quia plerumque præſumuntur iuſtæ, eò quòd non conſtet de contrario, ideò paſſim illis fit ſolutio. vbi autem vſuræ communiter fiunt, non eſt mirum eas acceptari. ſed hæc cōſuetudo non facit illud licitum, cùm ſit corruptela contra ius naturæ.

Exigere illas eſt iniuria.

Ad ſecundum, Nego nullam fieri iniuriam dum exiguntur illæ vſuræ: exigere enim id, quod nullo titulo eſt debitum, idque non gratia ſoluētis, vt ei cōmodetur, ſed gratia exigentis, eſt vera iniuria: & ſolutio non minùs fit inuitè, quam ſi fieret ipſi vſurario, cùm eodem titulo fiat. Accedit, quòd ſi iſte non exigeret, poſſet adhuc pecuniam retinere. Denique quia exigūtur à creditore vſurarij tamquam iniuſtum debitum: qua etiam in re fit iniuria, cùm vſurarij titulus approbetur.

Ad tertium, Etiamſi idem damnum accepturus erat per vſurarium, tamen hoc non excuſat alterum; tum quia fortè non tam citò; tum quia ſicut vſurarius illud iniuſtè intuliſſet, & fuiſſet obligatus ad reſtituendum, ita qui loco illius infert, iniuſte agit & tenetur ad reſtitutionem.

Dico Secundò, Si mihi non conſtat illam iniuſto titulo exigendam, eò quòd proximus non ſit condemnandus vſuræ, niſi res ſit euidens, poſſum tali aſſignatione vti, & exigere ſolutionē. Probatur Primò, quia quando res non eſt euidens, poſſum inducere in animum, ſubeſſe cauſas, ob quas iuſte poſſit exigi per meum debitorē, ac proinde me etiam poſſe exigere. Secundò, Quia cùm inter mercatores plerūque fiat ſolutio per adſignationes; ſi propter aliquod leue dubium vel ſuſpicionem deberent recuſare aſſignationes, non poſſent inter ſe tractare. ſi tamen iuſtæ rationes dubitādi occurrant, inquirenda primùm eſt veritas, vel aſſignatio recuſanda. manente tamen dubio poſt debitam inquiſitionem, potes eam ſuſcipere, quia in dubio, proximus non eſt cenſendus vſurarius, ſed iuſtus negotiator: ac proinde eius aſſignatio putanda eſt iuſta. ſi tamen poſteà contrarium detectum fuerit, debeo eſſe paratus reſtituere, illo non reſtituente; niſi tempus vſucapioni neceſſarium effluxerit. Simile eſt in emptione rei, de qua dubito an ſit furtiua, ſeu an venditor eam iure poſſideat. de quo vide ſuprà cap. 14. dubit. 4 198

Petes, Quid ſi ipſe vſurarius vel alius iniquus poſſeſſor pecuniam ab aliquo iniuſtè acceperit, & eā mihi ſoluat, teneórne eam reſtituere ei, cui ſcio iniuſtè extortam vel ſurreptam? 199

Si ſcio hanc pecuniam eſſe alienam, teneor eam reſtituere.

Reſp. Si mihi conſtat hanc pecuniam materialem alienam eſſe, in rigore iuris teneor eam reſtituere. Primò, Quia dominium non eſt tranſlatum in vſurarium, vt ſuppono: neque etiam in me, quia non poteſt vſurarius rei alienæ in me dominium transferre, ac proinde nullum ius habeo ad eam retinendam. Secundò, Dominus illius pecuniæ poteſt eam ſibi vindicare, vbicumque eam inuenerit, etiam per occultam compenſationem, accipiendo æquiualens à poſſeſſore illius. quod ſignum eſt me teneri ad eius reſtitutionem; præſertim ſi ſciam, eum, qui eam dedit, non reſtituturum æquiualēs. Tertiò, ſi equum, veſtem, vel aliam rem, quam in ſpecie ſcio eſſe Petri, non poſſum retinere inuito Petro, cur poſſim retinere pecuniam, quam . ſpecie ipſius eſſe ſcio? Quartò, Non habeo vllum alium titulum ad eam retinendā, quàm illum quem habebat iniquus poſſeſſor, à quo eam accepi: ſed ille non habebat iuſtum titulum ad eam retinēdam, ſuppoſito quòd non voluerit domino reddere aliam æquiualentem: ergo nec ego habeo vllum titulum iuſtum illius retinendæ, ſuppoſito quòd nec ego nec ille habeat voluntatē reſtituendi domino æquipollentem. Quintò, Acceptū à fure, vel alio iniquo poſſeſſore, reſtituendum eſt vero domino, omnium DD. ſententia: niſi vel contractū cum fure mox diſſoluas, ne amittas pretium rei: vel certò ſcias furem domino reſtituturum æquiualens, quod ipſi æquè placeat ac res ſua. Neque hîc excipienda pecunia: quia omnes generatim loquūtur de re aliena, & eadē eſt ratio pecuniæ, & aliarum rerum quæ functionem recipiunt, ſeu quæ in numero, pondere & menſura conſiſtunt.

Dices, Dominus huius pecuniæ parū curat cui hi materiales nummi dentur: quia non ideò redditur ipſius conditio peior, quādiu prior iniquus poſſeſſor eſt ſoluendo; nam æquè facilè poteſt recuperare rem ſuam: ergo non cenſet ſibi vllam à 200 *Obiectio.*

me

che fieri iniuriam, ſi ego hanc pecuniam, mihi à priore iniquo poſſeſſore numeratam, acceptem.

Reſp Illum parum curare cui illa pecunia numeretur, quia ille, cui numeratur, manet ſimiliter obligatus ad eam reſtituẽdam, ſaltem ratione rei acceptæ. non enim per hoc quòd permittit eam alteri numerari, & ratam habet illam numerationem, intendit cedere iure ſuo quod in rem ipſam habet, aut liberare alterum obligatione, quam ex rei alienæ vſurpatione contrahit. Idem dicendum de omnibus rebus functionem recipientibus: nam ſi quis eas accipiat gratis, vel contractu oneroſo ab iniquo poſſeſſore, ſciens eſſe alienas, tenetur ratione rei acceptæ vero domino; etiamſi domino perinde ſit in quem hæc res fuerit alienata. Vnde patet, ſi is, cui hæc pecunia numeratur, eam acceptet cum animo non reſtituendi, etiam eo euentu, quo prior poſſeſſor nollet reſtituere, eum facere iniuriam vero domino, cuius illa pecunia erat: non enim poteſt eam acceptare, niſi cum animo reſtituendi, in euentum quo prior nollet reſtituere. Idem dicendum de iis qui emunt pignora, quæ ſciunt eſſe in ſpecie aliena, vtpote pro ſolis vſuris accepta: ſed hoc vix vnquam conſtare poteſt: putantur enim vendita pro ſorte & vſuris; quæ venditio ſatis eſt ad transferendum dominium in vſurarium, etſi teneatur pretium ſupplere.

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

De Emptione & Venditione. *D. Thomas q. 77.*

Habet 21. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid emptio, venditio, negotiatio; & hæc quibus prohibita.

1 RESPONDEO, *Emptio* definiri poteſt, *pactio pretij pro merce. Venditio, pactio mercis pro pretio.* colligitur ex L. 1. ff. de contrahenda emptione. vbi tria requiruntur pro forma ſeu ſubſtantia huius contractus, merx, pretium, & mutuus conſenſus.

Merx. *Merx* vocatur quæuis res vẽdibilis. tales ſunt res omnes mobiles & immobiles, actiones & iura, quæ pecunia æſtimari & comparari ſolent. Item omnia bona præſentia & futura, ſimul ſumpta. hæc enim vno actu vendi poſſunt, etiamſi nõ poſſint donari, vt colligitur ex L. Stipulatio hoc modo concepta. 61. ff. de verb. obligat. quia per talem vẽditionem non impeditur libera facultas teſtãdi: cùm poſſit de pretio teſtari: impeditur verò per gratuitam donationem. Pari modo merx & res vendibilis eſt hereditas iam delata: non tamen ea, quæ nondum delata eſt, vt quæ expectatur ab homine viuente; huius enim venditio eſt irrita, vtpote contra bonos mores, vt patet ex L. 1. de hereditate vel act. vendita.

Pretium. *Pretium* verò eſt nummus ſeu pecunia: hæc enim inuenta eſt vt ſit menſura & pretium omnium, quæ in contractus humanos veniunt; vt docet Ariſtotel. lib. 5. Ethic. cap. 5. Neque hæc per ſe merx eſſe poteſt, aut inſtar mercis vendi, niſi ratione materiæ, vel circumſtantiæ, quæ ipſius rationi ſit extrinſeca: vt quia vetus, quia pulchra, quia commoda ad transferendum, quia abſens, quia difficilis recuperatu, &c. Ante vſum nummi non erat emptio vel venditio, ſed ſolùm permutatio, vt d. L. 1. ff. de contrahenda emptione, habetur; ſed quia ea res erat incommoda, inuentus eſt nummus.

Eſt pactio. Hoc ponitur loco generis, quia emptio & venditio ſunt ſpecies pactionis: vel potiùs partes vnius integræ pactionis, quæ ſit ſpecies pactionis in genere, nam ex emptione & venditione fit integrum pactum: quod conſenſum duorum intrinſecè includit. iſtæ autem partes, etſi diſtinctæ ſint, tamen ſe mutuò reſpiciunt, adeò vt altera ſine altera non poſſit intelligi: ſicut in aliis relatis accidit.

Porrò conſiſtit hic contractus in nuda pactione, ſeu conuentione partium: nec requirit ad ſui ſubſtantiam traditionem rei aut pretij: quia ſolo conſenſu perficitur, vt dictum eſt ſuprà cap. 17. dubit. 2. & habetur d. L. ff. de contrahenda empt. in fine. vnde inter abſentes contrahi poteſt, & per nuntium, & per literas, vt ibidem dicitur. vt tamen transferatur dominium per hunc contractum, requiritur traditio, vt conſtat ex cap. 3. dubit. 3. vnde non ſecuta vtrimque traditione, cenſetur adhuc incompletus: quia etſi ſecundùm ſubſtantiam perfectus ſit, non tamen habet vltimum ſuum complementum, ad quod contrahẽtes peruenire intendunt. Hinc quando emptioni aut venditioni pœna aliqua apponitur, ea intelligenda eſt de actibus vtrimque per traditionem completis, niſi expreſsè legiſlator aliud intendat. Pari modo non requiritur ſtipulatio: quia eſt contractus bonæ fidei: nec ſcriptura: niſi partes ante vel in contractu ita velint ad maiorem ſecuritatem: & tunc cenſentur ſuſpendere ſuum conſenſum extremum, donec conuentio ſcripto ſit conſignata & relecta, vt docet Gomezius tom. 2. cap. 2. num. 17. *Perficitur conſenſu.*

Cùm dicitur, *pretij pro merce, & mercis pro pretio,* indicatur apertè, hunc contractum eſſe reciprocum, & requirere repromiſſionem, ſeu mutuum conſenſum. Hac parte diſtinguitur tum à donatione & promiſſione liberali, tum ab omnibus aliis contractibus, in quibus fit commutatio inter alia quàm inter mercem & pretium: vt eſt permutatio, mutuum, & omnes contractus innominati. item locatio, & conductio: res enim, quæ dicitur locari vel conduci, non datur pro pretio, ſed ſolùm conceditur ad vſum: quamuis vſus ipſe quodammodo vendi videatur, quia pro pretio conceditur. ſed propriè non dicitur vendi, quia non tam vſus ipſe, quàm res vtenda, proponitur in contractu. *Eſt contractus reciprocus.* *Diſtinguitur ab aliis.*

Petes, Quid ſi pro re aliqua detur pecunia & res,

res,(vt pro domo,alia domus & 100. aurei) eritne emptio vel venditio?

2 Reſp. Si res illa quæ datur, ſit multò maioris valoris,quàm pecunia, erit permutatio: ſi verò pecunia ſit multò maioris valoris, cēſebitur emptio & venditio;nam à maiori parte fit denominatio. quòd ſi ſint paris valoris,vel ferè paris,cenſebitur talis contractus,qualem ipſi intenderunt. de quo vide Gomezium num. 10.

Si detur pecunia & res, pro re.

3 Ex his ſequitur,quando tributum aliquod ſoluendum eſt ex contractu emptionis & venditionis,hoc tributum ſtatim poſt conuentionem partium incipere deberi,etiamſi res nondum ſit tradita, aut pretium ſolutum, quia debetur ex contractu perfecto: hic autem perficitur ſtatim per conſenſum mutuum verbis expreſſum.quod intellige , ſi conſenſus ſit abſolutus, & pretium ſit determinatum ſi enim conſenſus ſit *conditionalis*, ſuſpendit contractum vſque ad euentum conditionis; qua poſita contractus perficitur: ſed eo modo,vt eius effectus,qui eſt obligatio abſoluta, Iuris fictione retrotrahatur ad tempus initi contractus;perinde ac ſi ab initio cōſenſus abſolutus fuiſſet,vt conſtat ex L.Qui balneum. 9.& L. Potior.11.ff.Qui potiores in pignore.& aliis Iuribus.

Tributum ex contractu emptionis.

Si conſenſus conditionalis.

Sed hoc intellige,ſi conditio ſit caſualis; ſecùs verò ſi poteſtatiua: tunc enim non fit retrotractio.Ita docet Bartolus in d. L. Qui balneum. & fusè in L. Si is qui pro emptore.in q.5. num.44. & ſequentibus.ff.de vſucap.

Limitatio.

Caſualis conditio dicitur, cuius impletio non eſt vllo modo in poteſtate eius cui imponitur,ſed pendet ab euentu fortuito: vt ſi naues ex India venerint hoc anno.

Poteſtatiua eſt,cuius impletio eſt in poteſtate eius ſolius cui imponitur; vt ſi tutelam ſuſceperis,ſi officium tuum mihi reſignaueris.

Ratio eſt:quando conditio eſt poteſtatiua , intendit is, qui conditionem apponit,allicere alterum ad celerem impletionem. vnde tunc impleta conditione non debet fieri retrotractio; ſed contractus tunc primùm incipiet, quaſi tunc ſolùm initus eſſet.alioquin non excitaretur ad cōditionem celeriùs implendam. nam perinde eſſet ſiue citiùs ſiue tardiùs impleretur , cùm æquè ad initium contractus obligatio retraheretur. Hæc autem ratio ceſſat,quando conditio contractui appoſita eſt caſualis. Vnde cùm is qui hanc conditionem apponit , ſit ita affectus , vt vellet ſtatim inducere obligationem abſolutam,ſi ea conditio præſens eſſet: ita refert ſe ad euentum conditionis,vt ea poſita velit omnia ſic geri, quaſi ab initio extitiſſet. Atq; hoc modo interpretandi ſunt contractus,niſi conſtet aliam fuiſſe mentem contrahentium. Hi enim ita poſſunt contrahere, vt etiamſi conditio ſit caſualis,non fiat retrotractio; & è contrario vt fiat , quando eſt poteſtatiua. ſed tunc id diſerte debet exprimi ; alioquin præſumendum in dubio, ſicut diximus.

Hinc fit,vt etiā debitū vectigalis retroagatur, & debeat ſolui redemptori,qui erat tempore cōtractus,non autem qui eſt dum impletur cōditio.

Simili modo , quando contractus requirit *ratihabitionem* alterius , etiamſi abſolutè initus videatur, non cenſetur perfectus , niſi acceſſerit ratihabitio: quia talis contractus ex diſpoſitione Iuris continet tacitam conditionem,quæ illi vim dare debet,eumque perficere.quæ vbi acceſſerit, perficitur quidem contractus;ſed eo modo,vt fictione Iuris hæc perfectio, & obligatio eam ſequens,retrotrahatur,perinde ac ſi hæc omnia ab initio fuiſſent: nam perinde omnia ſunt agenda. Colligitur ex regul. Ratihabitionem , de regulis Iuris,in 6.& L. fin. C. ad S. C. Macedon. vbi id eleganter explicatur: & ex multis aliis Iuribus, quæ citat Gomezius tom.2.cap. 11.num. 30. vbi hanc rem fusè tractat.

Si requirat ratihabitionem.

Denique non eſt perfectus cōtractus emptionis,ſi pretium non ſit *determinatum* : vt ſi contrahentes conferant illud in arbitrium tertij. eſt quidem validus contractus priuſquam ille definiat , ita vt non poſſint retrocedere abſque mutuo conſenſu , non tamen eſt perfectus , vt patet §.Pretium, Inſtitut.de emptione & vendit. vnde non debetur vectigal ante definitionem. hîc tamen non habet locum retrotractio , quia contractus fuit abſolutus , non conditionatus, aut requirens ratihabitionem , ſed ob ſolam pretij indeterminationem imperfectus. videre de his eſt plura apud Gomezium ſuprà , & noſtrum Molinam diſput.357.

Si pretium indeterminatum.

Negotiatio eſt, cùm quis rem aliquam comparat eo animo vt integram & non mutatam vendendo , lucretur,vt ait Chryſoſt.hom 38.in Matth. & habetur c.11.Eiiciens.d. 88. vbi illud *vendendo* accipitur generatim vt etiam *permutationem* contineat:nam apud barbaros negotiatio fit permutatione: & campſores permutatione pecuniæ negotiantur. Hæc res per ſe non eſt illicita , ſed indifferens: quia ad bonum,malum, vel indifferentem finem referri poteſt: vt oſtendit D.Thomas q.77.art.4. 4

Negotiatio.

Obiicies verba Chryſoſtomi.*Eiiciens* (inquit) *Dominus vendentes & ementes de templo : ſignificauit , quòd mercator numquam poteſt Deo placere : & ideo nullus Chriſtianus debet eſſe mercator.* Reſpondet D. Thomas , Chryſoſtomum loqui de eo , qui finem vltimum in lucro conſtituit, paratus offendere Deum mortiferè vt lucretur : quod plerique faciunt. vel (quod in idem redit) loquitur de eo qui fraudibus & periuriis negotiationem exercet.

Aduerte tamen Primò , Eam eſſe prohibitam Clericis,vt patet cap.Conſequens.d. 88. vbi Gelaſius ait , *Clericis ab indignis quæſtibus abſtinendum, & ab omni cuiuſlibet negotiationis ingenio ceſſandum, aut in quocumque gradu ſint poſiti, mox à clericalibus officiis cogantur abſiſtere* Idem patet ex cap.Negotiatorem 8.ex Hieronymo,& cap. Fornicari.9. ex Auguſt.& cap.finali,de vita & honeſtate Clericorum,& cap.Secundum 6. Ne Clerici vel Monachi:vbi Pontifex ait, *Sub interminatione anathematis prohibemus , ne Monachi vel Clerici cauſa lucri negotientur.* Ex his patet,eſſe peccatum mortale , ſi multùm negotiationi dent operam. quod intellige de Clericis, qui Sacris initiati: de Monachis verò generatim , vt notat Medina C. de reſtit.q. 30.Cauſa ſeconda,in fine. Ratio cur Eccleſia id tā ſeuerè prohibuerit,eſt,tum quia valdè indecorum eſt , Clericos lucris captandis incumbere: tum quia merè occupat animum & à ſpiritualibus auocat : tum quia plena eſt periculis periurij,fraudum,& iniuſtitiæ. vnde Eccleſiaſtici 26. *Duæ ſpecies difficiles & periculoſæ mihi apparuerunt: difficilè exuitur negotians à negligentia* (intellige rerum ad ſalutem pertinentium) *& non iuſtificabitur caupo à peccatis.*Idem apertiùs Apoſtolus 1.ad Timotheum

Clericis prohibita.

Ratio vetandi.

m. d. e. n. 6. *Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti sumus* rationem ſubdit: *Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas.*

Quid illis permiſſum.

5 Aduerte Secundò, poſſe Clericos comparare rem aliquã, vt ſit materia ex qua aliam conficiát, quam vendant; quia id non eſt negotiari; vt expreſsè Chryſoſtomus ſuprà docet. ſic olim Religioſi ſportas, ſtoreas, & ſimilia faciebant vt venderent, & ex pretio ſe ſuſtentarent: & Apoſtolus artem ſcenofactoriam faciebat. Similiter poſſunt agros proprios colere, vt fructus vendant; lapides vel metalla ex ſuis fundis cædere vel eruere, ſiue ea mutent in aliam ſpeciem, ſiue non, greges in ſuis prædiis alere, vt ex fœtu, lacte, lana, pecuniam conficiant, aut ipſa animalia adulta & ſaginata vendant, vt rectè docet Medina C. de reſtit. q. 10. cauſa ſecunda: & Molina diſput. 342. hæc enim omnia ſunt fructus vel quaſi fructus agrorum.

Conductio aliena prædiȷ.

6 Tertiò, Non poſſe tamen conducere aliena prædia, vel ſimiles res fructiferas, vt fructus vendant, & ita quæſtum faciant: etſi enim hoc nõ ſit negotiatio, eſt tamen expreſsè prohibitum 21. q. 3. c. 1. 2. & 3. ex Concil. Carthag. 1. & 4 ſecùs ſi pro ſua neceſſaria ſuſtentatione. Ibidem prohibetur ne ſuſcipiant adminiſtrationem vel procurationem domus ſæcularis.

Per alios negotiari.

Quartò, Nõ eſſe peccatum ſi Clerici vel Religioſi per alios negotientur, qui totam induſtriam præſtent: vt ſi pecuniam in ſocietate mercatorum depoſitam habeãt: quia tunc ceſſat ratio prohibitionis. & quia ſolùm prohibitum eſt, ne per ſe negotientur, vt probat Medina ſuprà. videtur tamẽ parum decorum ſtatui eccleſiaſtico, vnde nõ putarem faciendum, niſi iuſta aliqua cauſa excuſet.

DVBITATIO II.

Quodnam cenſendum ſit æquale ſeu iuſtum pretium rerum venalium.

Iuſtum pretium.

7 RESpondeo. *Iuſtum pretium* cenſeri, quòd vel à poteſtate publica ob bonum commune eſt taxatum, vel communi hominum æſtimatione determinatum.

Imponitur duplicitur. 1. Per Principem.

Dupliciter enim ſolet pretium imponi. Primò, Per Principem vel Magiſtratum, qui conſideratis circumſtantiis, ex quibus æſtimatio rerũ pendet, ſtatuunt quanti vendi debeat; idque potiſſimùm ne emptores decipiantur, vel cogantur ſoluere pro libidine venditorum. Hoc vocant DD. *pretium legitimum*, quaſi lege definitum. Quòd autem hoc iuſtum cenſeri debeat, (niſi forte conſtet ſpe munerũ, vel odio võditorum, vel craſſa ignorantia taxatum eſſe) patet: quia quod poteſtas publica ex officio ſtatuit, nõ poteſt à ſubditis in dubium vocari. atqui hoc pretium ſtatuit ex officio. ſicut enim ceteris in rebus bonum commune curare ad poteſtatem publicam pertinet, ita etiã in negotiatione, ad auertendas fraudes & pauperum

Circumſtantiæ conſiderandæ in taxatione.

8 expilationes. Accedit quòd Superiores poſſunt meliùs ceteris omnes noſſe circũſtantias, ex quibus æſtimatio rerum creſcit vel decreſcit; quarũ quædam ſpectantur circa merces ipſas, vt copia, inopia, neceſſitas, & vtilitas earũ: quædam circa venditores, vt labores, expenſæ, pericula, damna in illis comparandis, adducẽdis & conſeruandis. item modus vendendi, nempe an vltrò offerant, an rogati vendant: quædam circa emptores, ſintne multi an pauci, ſitne pecuniæ copia an inopia.

Secundò, Imponi ſolet communi hominum 9
intelligentium æſtimatione, vnde dicitur *vulgare*: à quibuſdam verò *naturale*, tamquam à naturali prudentia conſtitutum, cernitur que in iis rebus, quibus a publica poteſtate pretium nõ eſt impoſitum. quòd autem hoc iuſtum cenſeri debeat, patet ex L. Pretia. 3. ff. ad L. Falcidiam. vbi dicitur, *Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate ſingulorum, ſed communiter funguntur*, id eſt, definiuntur & taxantur, niſi fortè legendum ſit *finguntur*. ratio eſt: quia iudicium priuatum eſt fallax, & facilè lucri cupiditate peruertitur. iudicium verò commune eſt minùs errori obnoxium. quare cùm hîc certior regula non ſuppetat, hoc ſequendum eſt. Fit autem hæc communis æſtimatio conſideratis prædictis circumſtantiis. vide Nauarrum cap. 23. nu 78. & ſequentibus, Medinam C. de reſtitut. quæſt. 31. Couar. l. 2. variar. cap. 3. in principio.

2. Communi hominum æſtimatione.

Notandum autem, eſſe diſcrimen inter hæc 10
duo pretia: quòd *pretium legitimum* conſiſtat in indiuiſibili, *vulgare* non item: ſed habeat quamdam latitudinem, vt docet Scotus d. 15. q. 2. & alij DD. ratio eſt, quia legitimum taxatur ab vno vel à multis in vnũ conuenientibus: vulgare autẽ à plurimorum iudicio pendet, qui non idem omninò iudicant quod enim aliqui æſtimant 9. alij æſtimant 10. alij 11. Hinc fit vt *pretium vulgare* 11
ſit triplex, vt communiter docent DD. *Infimum* ſeu pium, *medium*, *ſummum*, quod & *rigoroſum* dicitur. v. g. pretium medium ſit 10. infimum erit 9 plus minus, ſummum 11. rurſus medium ſit 100. infimum 95. ſummum 105. vt ait Couarr. ſuprà num. 1. ipſum quoque medium ſuam habet latitudinem, ſimiliter infimum & ſummum.

Differunt pretium legitimum & vulgare.

Pretium vulgare triplex.

Hinc vlteriùs ſequitur, quando pretium lege 12
taxatum eſt, non licere ampliùs accipere, ſed reſtituendum, ſi quid ſuprà exigatur. quando autem pendet ex vulgari æſtimatione, licere eãdem rem triplici illo pretio vendere, prout occaſio tulerit.

Petes, Quid ſi pretium legitimum diſcrepet à vulgari, v. g. tritici legitimum pretium ſit 10. regalium, vulgare autem propter abundantiam vel raritatem emptorum ſit 8. licebitne vendere pretio legitimo?

Quando pretium vulgare & legitimum diſcrepant.

Reſp. & dico Primò, Si pretium legitimũ ma- 13
ius ſit quàm vulgare, ordinariè non eſſe licitum exigere pretium legitimũ. ratio eſt, quia ordinariè pretium taxatur in gratiam emptorum vt non excedatur: non autem vt infrà non deſcendatur, ſi circumſtantiæ varientur, & communis æſtimatio minoris faciat. Dixi *ordinariè*, quia interdum taxatur in gratiam venditorũ, vt non minuatur: (vt fit in venditione cenſuum perpetuorũ & vitalium, & ſimilibũ iurium, quæ homines non niſi coacti penuria vendunt) & tunc licebit totum pretium legitimum exigere. Imò ſi quis minoris emeret, non eſſet tutus in conſcientia. ratio eſt, quia iudicium Magiſtratus præferẽdum eſt iudicio populari: nã Magiſtratus auctoritate publica & boni communis intuitu tale pretium ſtatuit.

Si legitimum ſit maius.

Dico Secundò, Si pretium legitimum ſit mi- 14
nus, vulgare maius; non licebit exigere vulgare, ſed ſolum legitimum. ratio eſt, quia hoc cenſendum

Si minus.

dum eſt verum rei pretium à Magiſtratu deſinitum, ne excedatur. Aduerte tamen, ſi mutatis circumſtantiis copiæ, inopiæ, & ſimilibus, Magiſtratus eſſet notabiliter negligens in pretio legitimo mutando, poſſet res vendi pretio vulgari, nam lex cenſeretur iniqua, vt rectè Ioan. Medina q. 36. Sed hoc non eſt priuatorum iudicare, niſi moraliter ſit euidens, (ſemper enim in dubio pro Superioribus eſt præſumendum) vt ſi conſtaret Magiſtratum corruptum muneribus, aut malè inſtructum de circumſtantiis mercium, vel odio vendentium aut ementium, pretium taxaſſe.

DVBITATIO III.

Vtrùm res eæ, quæ non habent pretium legitimum, vel vulgare, (vt ſunt quædam gemmæ, inſignes canes, falcones, aues Indicæ, picturæ veteres, & ſimilia), poſſint vendi quanti volet dominus.

15 *Sententia quorundam.* QVidam affirmant. Ita Sotus l. 6. q. 2. art. 3. & Petrus Nauarra l. 3. c. 2. nu. 11. Probatur Primò, quia cum non ſint neceſſariæ vitæ humanæ, ſi quis velit eas emere, ſponte cenſebitur velle dare quod alter exigit: (alioquin non emeret, cùm nulla neceſſitas eum ad hoc compellat) quare venditor poterit accipere.

Secundò, Quia *quiſque in rebus ſuis eſt moderator & arbiter*, vt habemus L. In re mandata 21. C. mandati. & commune proloquium eſt, *rem tanti valere, quanti vendi poteſt* L. 2. §. Si heres. ff. ad Trebellianum S.C.

16 *Contraria verior.* Reſpondeo tamen, contrarium verius videri, nempe res tales non poſſe védi pro arbitrio venditoris, ſed iuxta æſtimationem intelligentium, vel certè iuxta æſtimationem ipſius venditoris, bona fide ſpectatis circumſtãtiis ſupradictis, ſtatim col igitur ex Nauarro c. 23. n. 78. & Caiet. in art. 1. q. 77. Probatur Primò, Quia iuſtum pretium earum rerum, quæ nec lege nec communi æſtimatione taxatæ ſunt, ſumendum eſt ex iudicio intelligẽtis mercatoris, qui ſpectatis circumſtantiis ad rei valorem facientibus, eam æſtimet. atqui res quælibet debet vendi iuſto pretio: ergo non eſt licitum eam vendere quanti vendi poteſt. Maior probatur: quia hic certior regula haberi nequit, quàm [illegible] iudicium intelligentis. Secundò, Non ideò res tanti valet, quia venditori placet eam tanti vendere, ſed quia prudentum iudicio omnibus conſideratis tanti æſtimatur. ergo non poteſt eam vendere quanti lubet. Confirmatur: quia iudicium, quo iudicatur tanti valere, debet eſſe prudens; atqui nemo poteſt prudenter iudicare eam valere tanti, ex eo quòd venditor tanti velit vendere. Tertiò, Quia alioquin vendi[illegible] rem eam, quam bona fide æſtimat 10. poſſet vendere 1000. vel 100[illegible], ſi videret Principem aliquem ea delectari, eámque velle emere.

17 *Affectus aeſtimari poteſt.* Aduerte tamen, ſi venditor eius rei affici[illegible], poſſe hunc ſuum affectum ſeſtimari, vt docet Nauar. c. 23. n. 83. ſed id bona fide fieri debet.

18 *Ad rationes.* Ad Primum Reſpondeo, Illum emptorem non cenſeri ſponte donare exceſſum pretij, quia non intendit donare, ſed emere, & ſoluere dumtaxat pretium rei, [illegible] de cum [illegible] re nihil reſpondeat incrementum pretij, non poteſt hoc [illegible] entum inſtar pretij retineri. Nec refert, quòd ei nulla vis aut neceſſitas emendi inferatur: quia alioquin poſſet vſuræ peti ab eo, qui nulla neceſſitate coactus, ſed in luſum vel in alias oblectationes mutuum petit.

Dices, Si non intendit donare exceſſum pretij, cur illum dat, cum ſciat rem non tanti valere, & nemo illum cogat emere?

Reſp. Quia rem illam deſiderat, & mauult facere iacturam illius incrementi, quàm re [illegible] a carere: ſicut qui promittit vſuras vt habeat pecuniam præſentem ad luſum.

Ad ſecundum, Lex illa nihil ad rem facit, nam 19
non loquitur de æſtimatione rebus imponenda; ſed tãtùm ſignificat, quemque de rebus ſuis poſſe diſponere pro ſuo arbitratu, etiam in ſuum incommodum; mandatarium autem non poſſe. Commune autem dictum illud, *Res tanti valet, quanti vendi poteſt*, intelligendum eſt citra limites iuſtæ æſtimationis; quia iuſtitia pretij non conſiſtit in indiuiduo.

DVBITATIO IV.

Vtrùm liceat interdum pluris vendere vel minoris emere quàm valeat.

D. Thom. q. 77. a. 1.

NOtandum Primò, In foro externo non dari actionem ei, qui emendo cariùs vel vendendo viliùs non eſt deceptus vltra dimidium iuſti pretij v. g. ſi agrum tuum valentem nunc 100 libris, vendas [illegible] vel 60. vel etiam 5[illegible] libris, non potes intentare actionem ad reſcindendam venditionem, aut ad ſupplendum pretium, quia non es deceptus vltra dimidium iuſti pretij, ſecus autem ſi vend[illegible]s 48. vel 49. vel minoris. Pari modo, ſi agrum valentem [illegible] libris, emas 1[illegible] vel pluris: potes agere vt vel reſtituatur exceſſus [illegible]e, vel emptio re[illegible]datur: non tamen ſi emeris 14 . vel etiam 15[illegible] [illegible] hæc apertè ex L. 2. C. de reſcindenda venditione, & L. 8. ibid. & ex cap. Cum dilecti. & cap. Cum cauſa, de emptione & venditione. vide Gomezium tomo 2. c. 2. n. 22. & Couarr. lib. 2. var. cap. 3. Permittit autem [illegible] vtrunque deceptionem, quæ non eſt vltra dimidium iuſti pretij, ad vitandas innumeras lites, quæ ſequerentur, ſi ex quælibet fraude daretur actio. 20 *Deceptio vltra vel citra dimidium iuſti pretij.*

Notandum Secundò, Fraudatorem, qui citra dimidium decepit, non ideo excuſari à reſtitutione eius in quo [illegible] circumuenit, ſiue emendo ſiue vendendo [illegible] communis ſententia DD. habet, D. Thomas [illegible] articulo, D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 16. § 3. Ioannes Medina q. 32. Couar. 2. var. cap. 4. num. 11. & alij, quos ipſe citat. ratio eſt, quia illud quod excedit, non cenſetur liberaliter donatum, ſed ſolùm quatenus debitum eſt titulo emptionis vel venditionis, nempe tamquam iuſtum pretium, vel tamquam æquiualens & debitum pretio oblato ſi ergo nõ eſt debitum, eò quòd ſuperet æqualitatem, non poteſt retineri, niſi conuenienti modo compenſetur, ſuppleando defectum pretij vel rei vide Nauar. in c. [illegible] uit, de Iudiciis, notab. 6. num 54. & [illegible] 21 *Tenetur in foro conſcientiæ.*

Hinc patet falſ[illegible] Ioannis Gerſon Op[illegible] tract. b. p. 2. propoſit. 11 habetur in t[illegible] 2. a ph. 25. dum putat talem non teneri ad [illegible] (quamuis peccarit & confiteri teneatur eo quòd 22 *Opinio Gerſonis.*

[illegible]

ſcienti & volenti non fiat iniutia:quia ille non eſt abſolute volens, ſed ſolùm modo explicato; ſicut is, qui ſoluit vſuras. Adde, ſententiam illam includere repugnantiam. ſi enim talis fraudario eſt peccatum,certè eſt peccatum contra iuſtitiam: ac pruinde obligat ad reſtitutionem. Neq; leges approbant hoc, tamquam licitum, ſed permittunt, non cogendo reſtituere,aut contractum reſcindere,ad maiora incōmoda vitanda,vt docet D.Thomas hoc art. 1. & Bartolus in legem illam 2. & 8.

23 Nec obſtat Lex,In cauſæ cognitione.1 5.in fine, ff.de minoribus,vbi dicitur, *Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus ſe circumuenire.* nam hoc intelligēdum eſt de circumuentione intra latitudinem iuſti pretij,vt ait Cou.l.2.var.c.3.n.2. vel dicitur *licere naturaliter*,quia Iure gentiū permittitur. His poſitis,

Cauſa vendendi pluris. Reſpōdeo, & Dico Primò, Eſſe cauſas aliquas, ob quas licitum eſt interdum pluris rem vēdere, quam per ſe ipſa alioquin valeret aut venderetur.

24 *1.Ratione officij mercandi.* Prima eſt,Ratione officij mercandi; ſic mercatores poſſunt paulò pluris vendere, quàm ab aliis vendi ſoleat,qui non ex officio, ſed ex occaſione aliquid vendunt. Ita Ioan. Medina C.de reſtitut. q.3.§. Secundum erat. & Caiet. art. 1. Ratio eſt, quia pretio eſt æſtimabile, quòd curas & cogitationes ſuas in rebus conquirendis, conſeruandis & diſtrahendis aſſiduè impendant, aliáſque multas lucrandi rationes omittere cogantur. Hinc fit vt multò pluris æſtimetur res, dum vendenda eſt à mercatore,cui ex officio competit eam vendere, quàm dum venditur à milite vel mechanicō, qui fortuitò illam obtinet & vendit.

Aduerte tamen Primò, Non ideò poſſe mercatorem pluris vendere, quàm lege vel communi æſtimatione ſit præſcriptum; quia in taxatione pretiorum habita eſt ratio officij mercandi.

25 *Poteſt vendi pretio vſitato.* Secundò,Si ille, qui vendit aliquid ex occaſione, tantum exigat, quantum ſolent mercatores, non facere iniuriam emptorí, modò res ſit æquè bona, quia poteſt eam vendere pretio currenti, etiamſi ipſe eas curas & impenſas non habuerit, quas mercator.non enim neceſſe eſt ipſum ſubiiſſe omnia incommoda,ex quibus ęſtimatio creuit, vt illam æſtimationem petere poſſit. Nec obſtat, quòd minoris in manibus eius æſtimetur; quia non ideò minoris æſtimatur, quòd reverà minoris valeat, ſuppoſita voluntate eam opportunè vendendi;ſed quia tales nolūt vel neſciunt opportunitatē expectare,& vltrò emptoribus ingerunt.

26 *2.Ratione lucri ceſſantis, &c.* Secunda, Ratione lucri ceſſantis vel damni emergentis ex rei alienatione, vel ratione peculiaris affectus aut oblectationis,qua ſe priuat, poteſt eam pluris vendere, quàm per ſe valeat, iuxta æſtimationem ipſius lucri vel damni,oblectationis, vel affectus.ratio eſt,quia hic non tantùm vendit rem illam nudam, ſed etiam ſuum commodum vel oblectationem vel affectum: ergo etiam horum ęſtimationem exigere poteſt,etiamſi res habeat pretium legitimum. vt rectè docet Petrus Nauar.l.3.c.2.num.23.

27 Hic tamen tria notanda ſunt. Primò,Venditorem debere emptori ſignificare cauſam cur tantum exigat,ne putet rem pluris valere, quia fortè non cupit illius incommodum redimere.

Ob affectum. Secundò, Si ratione affectus, quo erga rem afficitur,eam pluris æſtimet,affectum illum debere aliqua iuſta ratione niti, ob quam prudenter poſſit tanti æſtimari, vt ſi gemmam valdè raram, vel ſtatuam valdè antiquam habeas.

Sed quid, ſi affectus ille ratione non nitatur,& nihilominùs verè ex illo affectu rem tanti facias, quanti pretium,quod exigis? vt ſi domum valentem 1000.aureis æſtimes bis mille, quia accepta longo ordine à maioribus. Quidam admittunt; quia ſua incommoda quiuis æſtimare poteſt. Equidem non omnino probauerim; quia affectus à ratione alienus corrigendus eſt, non enormi pretio redimendus vel ſolandus.

Tertiò,Titulo lucri ceſſantis, rem poſſe pluris vendi, ſi eam conſtitueras ſeruare; donec pluris eſſet valitura,& iam ſe aliquis emptor offerat. poteſt autem tunc paciſci dupliciter. Primò,De pretio determinato: & quidem ſi certum ſit rem illo tempore valituram, v.g. 30. aureos,potes eā nunc vendere 30.detracta tamen æſtimatione cuſtodiæ & pericoli corruptionis vel interitus rei, vnde ſi cuſtodiam & periculum æſtimes ſolùm duobus aureis,potes vendere 28.ſi vno tantùm,29. Si autem ſit dubium an valebit 30. tamen certum ſit valituram inter 24. & 30. potes eligere pretium, quod ſit medium inter 24. & 30. idque maius vel minus pro ratione dubij.& in hoc caſu intelligendum eſt c.In ciuitate, de vſuris. loquitur enim de eo, qui rem ſeruaturus erat vſq; ad tempus ſolutioni deſtinatum, & dicit eum nunc poſſe illam vendere eo pretio,quo plus minuſve illo tempore putatur valitura; id eſt, pretio mediu inter ſummum & infimum illius temporis. vide Couarr.2. var.c.3. n.6. Secundò, Poteſt paciſci de pretio indeterminato, nempe vt emptor ſoluat quantum euentus oſtendet communiter valere eo tempore, quo venditor ſtatuerat vendere; detracta tamen æſtimatione cuſtodiæ & periculorum. non poteſt tamen paciſci vt ſoluat ei ſummum pretium, quo tunc valebit;quia non eſt certus ſe eo venditorum ſi rem aſſeruet; & ita nō ceſſat ei certò hoc lucrū. detrahenda ergo æſtimatio illius certitudinis, id eſt,quanti æſtimatur, eſſe certū de ſummo pretio. 28 *Si conſtitueras rem ſeruare.* *Dupliciter poteſt paciſci,*

Tertia cauſa, cur poſſis pluris vendere, eſt ratione laborum & expenſarum,quas ſubiiſti in rebus illis conquirendis, aduehendis & conſeruandis: hoc tamen intelligendum eſt, ſi res iſtæ non habebant pretium ſtatutum; tunc enim,cùm pretium primò ſit imponendum,poteſt venditor habere rationem expenſarum extraordinariarum in eo taxando. vt videmus in mercibus, quæ deferuntur per loca periculoſa; vbi opus eſt comitatu manus militaris aduerſus volones.non tamen hoc intelligo de expenſis ratione infortunij vel per imprudentiam factis. ſecùs verò eſt ſi res illæ iam pretium ſuum, quo paſſim vendantur, habent: quia ſemper tenetur eas vendere pretio currente, vel ſibi reſeruare;vt docet Medina qu. 31. & Couarr.l.2.var.cap.3.n.3. & alij. In hoc enim pretio taxando iam habita eſt ratio laborum & expenſarum, quæ ordinariè fieri ſolent. quòd ſi ab aliquo plures factæ ſint,ipſius eſt infortunium, nec ideò pretium commune augere poteſt; ſicut nec tenetur minuere, etiamſi nullas expenſas fecerit.hæc enim eſt conditio mercatorum. vt ſicut poſſint lucrari, ſi merces habuerint expenſis exiguis, ita perdere,ſi ingentibus,& extraordinariis. 29 *Ratione laborum & expenſarum.*

Quartò,Ratione copiæ emptorum & pecuniarum, & penuriæ mercium,poſſunt res pluris vendi, quàm alioquin venderentur, ſi emptorum vel 30 *Ratione copiæ emptorū,&c.*

pecuniarum eſſet raritas, vel mercium abundantia. Ratio eſt, quia ex his creſcit æſtimatio cómunis mercium. id enim pluris æſtimatur, quod à pluribus quæritur, quodq; difficilius vel minore copia inuenitur; minoris verò, cuius maior eſt copia, vel quod minùs quæritur. Hac ratione interdum fit vt repentè rerũ pretia valde augeſcant, ſuperueniente magna emptorum, qui opulenti ſunt, & auidi ad emendum, copia; & ſtatim illis abeuntibus ad priorem ſtatum redeant: vt cum Princeps cum aula ſubitò ad aliquod oppidum venit, vel claſſis Indica appellitur, vt rectè docet Molina diſp. 346. quo caſu non cenſet damnandum, quòd res cariùs vendantur externis illis, quàm indigenis; ſi pro vtriſq; ſit ſatis magna copia. nam reſpectu externorum illorum, qui pecunia abundant, & plurima emere volunt, res iſtæ cenſentur pluris valere, quàm reſpectu indigenarum. Si tamen res non ſufficerent pro vtriſque, accreſceret pretium abſolutè reſpectu omnium: neq; venditores permittendi eſſent vẽdere cariùs exteris, vt viliùs dent indigenis. Vel dici poteſt, vtroq; caſu accreſcere pretium reſpectu omnium; neque venditores teneri minoris vendere indigenis, quàm aduenis; tamen conſuetudine receptum eſſe, vt indigenis fiat gratia, eò quòd incremẽtum illud ſit fortuitum & tranſiens. non enim eſt illicitum vendere cariùs exteris, quam incolis: modò limites pretij rigoroſi non excedãtur cum exteris.

An cariùs exteris vendere liceat.

Si in gratiam emptoris.

31 Quintò, Si vendas in gratiam emptoris, aliàs non venditurus, potes aliquanto pluris æſtimare, quàm ſi venderes ſponte. ratio eſt, quia æſtimabile pretio eſt, quòd rem tuam, quæ venalis non erat, venalem facias. Sed hoc limitauerim, ſi aliquid inde incommodi vel moleſtiæ ſentias.

Vtilitas emptoris.

Aduerte tamen, non poſſe rem pluris vendi ob ſingularem aliquam vtilitatem vel neceſſitatem emptoris (vt multi abſque vlla conſcientia faciunt.) ita D. Thomas hoc artic. & communiter DD. ratio eſt, quia nemo poteſt alteri vendere id, quod eſt ipſius; illa autem vtilitas eſt ipſius emptoris, non venditoris, & prouenit ex aliqua alia circumſtantia, cuius venditor non eſt cauſa.

Cauſæ emendi minoris.

Dico Secundò, Sunt etiam aliquæ cauſæ ob quas emptor poteſt interdum emere rem minoris
32 quàm alias valeret. Primò, Si emptori parum eſt

Si emptori parum vtilis.

vtilis, eamque in gratiam vẽditoris emat. Ita Medina q. 32. Nauarrus c. 23. n. 84. & alij. pretium enim vileſcit, tũ ex eo, quòd emptores non inueniantur, tum ex eo, quòd ipſis res parum ſit com-
33 moda. Secundò, Ratione modi vendendi; vt ſi

Ratione modi vendendi.

vendantur auctione publica, vel ſi quærantur aut rogentur emptores. nam vt prouerbio dici ſolet (teſte Caietano) *merces vltroneæ vileſcunt pro tertia parte.* ita Caiet. art. 1. Medina ſupra §. ſimiliter. Couar. ſuprà n. 5. Nauar. cap. 23. n. 78. & alij. Ratio eſt, quia iſte modus vendendi indicat copiam mercium, & paucitatem emptorum, qui communi modo velint emere; quæ duo faciunt rem minoris æſtimari. ſic ſpolia militum paruo veneunt. Similiter ſi res ſit inutilis vel incommoda venditori, minoris æſtimatur.

Cenſus.

34 Notandum tamen Primò, Si res habet pretium legitimum, ſtatutum in gratiam venditoris (vt fit in cenſibus, præſertim nouis) non debet diminui ratione modi vendendi, aut ratione copiæ, quia hoc pretium non ſtatim mutatur ob aliquarum circumſtantiarum variationem, ſi ordinatio eadem perſeueret: alioquin liceret emere reditum nouum aurei vnius, aureis 12, ſi emptor rogaretur; quod eſt falſum: quia eſt contra legem receptam. ſecùs eſt in reditibus antiquis; quia pretium legitimum ob varias cauſas circa hos, conſuetudine eſt abolitum, præſertim in Belgio.

Notandum Secundò, In auctionibus interdum excedi pretium commune ex emptorum contralicitatione: & tunc probabile eſt venditorem non teneri ad reſtitutionem; vt docet Petrus Nauarr. ſuprà, & Mercatus. Ratio eſt, quia ibi res ſubſunt fortuito & incerto pretio; vt ſicut plerumque venduntur minoris quàm ſit pretium mercatorum, ob ementium raritatem & frigus; ita venduntur interdum pluris ob ementium multitudinem vel feruorem. quare ſicut illud ad malam, ita hoc ad bonam fortunam ipſius cenſebitur pertinere. Confirmatur, quia iuſtum pretium illius fori eſt, quod abſque fraude poteſt illo modo vendendi obtineri: ſic enim paſſim habet hominum doctorum & piorum vſus. 35

Si in auctione pretium ſit maius.

Tertiò, Si multæ ſint merces & pauci emptores: vti fieri ſolet in fine nundinarum; maximè cùm tũc accedat etiam inopia pecuniæ: hæc enim valdè minuunt pretium vulgare rerum venalium. Dico *vulgare*, quia *legitimum pretium* non tam facilè variatur. quare nõ licet ſtatim ab eo recedere. 36

Ratione copiæ mercium, &c.

Quartò, Ratione donationis poteſt res emi minoris quàm ſit pretium commune, quando venditor cenſetur defectum pretij condonare: ſicut è contrario poteſt pluris vendi, quando emptor cenſetur exceſſum pretij donare. Ita Conradus q. 57. & 58. de contract. Medina q. 32. hæc tamen donatio non præſumitur interuenire, quando vel ignorantia iuſti pretij, vel neceſſitas emendi aut vendendi interuenit; ſed requiritur vt contrahentes ſciant rerum pretia, & omnino liberè contrahant, abſque fraudis aut coactionis admixtione. Neque puto hæc ſufficere, niſi coniunctio aliqua ſanguinis, vel amicitia intercedat. nam inter extraneos non præſumitur donatio, niſi huiuſ euidentia ſigna appareant vide Caiet. art. 1. & Couar. lib. 2. variar. cap. 4. n. 9. 37

Ratione donationis.

Quintò, Ratione copiæ mercium, quas ſimul emis, potes emere minoris, quàm ſi paucas emeres. Ratio eſt, quia venditorem exoneras multis curis & occupationibus, quas circa illas merces habuiſſet, eúmque reddis expeditiorem, vt ſtatim alias comparet. quod magis cedit illi in lucrum, quàm ſi eas pretio ordinario ſenſim vendidiſſet. vnde hic modus emendi facit, vt venditor pretium accidat & minuat. 38

Si ſimul multa emas.

DVBITATIO V.

Vtrùm ſi ſciam pretium mercis mox minuendum, poſſim eam vendere pretio currente?

VErbi gratia, accepi litteris magnam copiam aliunde aduehi, vel breui in lucem proſe tendam, quæ hactenus ſuppreſſa fuit; vtrùm poſſim id diſſimulare, & vendere pretio vſitato.

Diſputatur hæc quæſtio apud Cicer. l. 3. Offic. 39
inter Antipatrum & Diogenem Babylonium. Antipater vult id eſſe contra officium boni viri; Diogenes negat. vtrùm autem ſit cõtra iuſtitiam, non clarè

clarè exprimunt. Cicero tamen id clarè affirmat. Idem tenet Medina C. de reſtitut. q. 35. & Conradus q. 62. & 63. de contractibus. Sed contrarium eſt verius. vnde

40 Reſpondeo, Etiamſi venditor ſciat futuram pretij remiſſionem, emptórque neſciat, nihilominùs poteſt res ſuas abſque iniuſtitia vendere pretio currente. Ita D. Thomas q. 77. a. 3. ad quartum. & Caietan. ibidem, Silueſter v. Emptio, q. 15. Sotus lib. 6. q. 3. art. 2. ad tertium. Couar. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 5. & 6. & alij. ratio eſt, quia res iuſte vendi poteſt iuxta communem æſtimationem pro tempore vigentem. nam iuſtum pretium eſt, quod vel Principis lege, vel communi æſtimatione conſtat. confirmatur, quia priuata ſcientia venditoris communem ſenſum & æſtimationem non mutat, ſicut nec priuata ſcientia emptoris illam mutat: alioquin emptor non poſſet emere pretio currente, ſi ſciret pretium poſteà valdè augendum, quod tamen falſum eſſe conſtat exemplo Ioſeph, Geneſis 41. qui ſciens poſteà fore maximam caritatem, omne frumentum Ægypti pretio currente comparabat.

Poteſt vendi pretio currente.

Obiectiones.

Dices ex Medina Primò, Illa communis æſtimatio non eſt prudens: non enim facta eſt ex omnibus circumſtantiis ad valorem rei facientibus.

41 Reſp. Negando illam non eſſe prudentem: ſufficit enim vt ſit facta ex circumſtantiis, quæ communiter ſciri poſſunt. euentus enim futuri non poſſunt vulgò cognoſci; vnde ex illis ſumi non debet æſtimatio rei. alioquin ſemper iniquo pretio res venderetur, quando imminet maior copia mercium, vel ratione fertilitatis, vel ratione nauium aliunde aduehentium, vel alio caſu, quamuis vterque contrahentium id ignoraret.

Dices Secundò, Merces iam aduectæ & præſentes faciunt decreſcere pretium; quia abundantia mercium minuit pretium: ergo etiam illæ, quæ breui erunt præſentes: quia quæ parum diſtant, non videntur abeſſe, & habentur quaſi præſentia.

42 Reſp. Abundantia præſens vel imminens facit decreſcere pretium, ſi paſſim ſciatur; ſecùs ſi ignoretur. vnde etiamſi merces ſint in portu, vel in oppido, ſi id vulgò ignoretur, non decreſcit pretium. vnde potes tuas pretio antiquo eatenus vſitato vendere.

43 Dixi *abſque iniuſtitia poſſe ſic vendi*; quia interdum fieri poteſt vt ſit contra charitatem; vt ſi vni ingentem copiam talium mercium vendas, qui inde graue damnum incurret, ſtatu & fortunis euertendus. regulariter tamen non eſt contra charitatē; (vt apertè indicat D. Thomas cùm ait, *abūdantioris fore virtutis, ſi pretium minuat, vel futuram copiam exponat*) quia poteſt quis rebus ſuis conſulere, etiamſi inde par damnum proximo obueniat. Cauendum tamen hîc eſt, ne emptorem fraudibus vel mendaciis alliciat ad emendum. quia ſic iniuſto modo eſſet illi cauſa damni: ac proinde teneretur ad reſtitutionem. vt ſi ſubornaret aliquem, qui emptoribus perſuaderet pretium breui augendum. Si tamen ipſe rogatus, an non expectentur naues, vel an non ſit futura maior copia, diceret ſe neſcire; putarem non teneri ad reſtitutionem; quia non tenetur veritatem aperire cum tanto ſuo incommodo. Imò quidam putant non teneri, etiamſi diceret non fore copiam. hoc enim mendacium cenſeri officioſum, ad vitandum damnum proprium. ſicut ſi pauper aſtans oſtio diuitis, & expectans eleemoſynam, diceret alteri pauperi accedenti, iam eſſe datam, non teneretur. ſecùs ſi alius, cuius nihil intereſt, ſic mentiretur: cenſeretur enim cauſa nocendi eſſe mentitus. Ita Petrus Arragon q. 77. a. 3. Quæ ſententia probabilis eſt, ſi ille in hoc non ſit cenſendus fide dignus: tunc enim qui credit, ſuæ leuitati imputet, ſi quid inde incommodi ſentiat.

Poteſt eſſe contra charitatem.

Ex his patet, quid dicendum ſit de caſibus, quos Medina proponit. Primò, Si ſcias obſidionem futuram, poſſe te celeriter merces, quas habes in ciuitate, diuendere pretio currente, non monitis emptoribus de periculo impendente. Secundò, Poſſe te elocare domum tuam pretio ſolito, etiamſi ſcias pretia elocationum minuenda, ob aulæ receſſum. Tertiò, Poſſe te vendere triticum tuum pretio currente, etiamſi ſcias Magiſtratum condidiſſe decretum de illo minuendo; ſi tamen hoc nondum eſt promulgatum. Idem dicendum de pecuniæ commutatione, & alienatione. 44

In hoc tamen tertio caſu quidam putant non poſſe te plus tritici, vel alterius mercis (cuius pretium per Magiſtratum ſcis eſſe minuendum) vendere; quàm vendituru eras, ſi id non ſciuiſſes: alioquin ſi ratione huius ſcientiæ amplius vendas, teneri te ad reſtitutionem. Ita Molina diſput. 354. & quidam Iuriſperiti, quos ibi citat. ratio eſt, quia ſi Magiſtratus alicui aperiret ſuum decretum ante promulgationem, qui occaſione huius notitiæ cum aliorum damno ditaretur, teneretur ad reſtitutionem, quia dedit occaſionem damni: ergo etiam ille tenebitur, qui hac occaſione ditatus eſt, quomodocumque tandem ea ſcientia ad ipſum deuenerit. 45

Sed contrarium videtur verius, nempe non eſſe contra iuſtitiam, etiamſi occaſione illius ſcientiæ plus mercium vendas: quod expreſsè tenet Couarruuias loco citato. Probatur, quia etiamſi ſciam decretum à Principe vel Magiſtratu conditum circa merces vel monetam; tamen quamdiu illud non eſt promulgatum, non obligat, nec vllam vim habet; ac proinde antiquum pretium adhuc durat: ſicut prior lex vim habet, etiamſi alia, qua hæc abrogetur, iam ſit conſcripta; modò tamen non ſit promulgata: ergo poſſum vendere pretio antiquo. 46

Dices, Poſſe me vendere pretio antiquo bona fide, vt alij vendunt, qui decretum neſciunt, donec illud decretum promulgetur; non tamen poſſe me ratione notitiæ huius decreti vendere plus mercium eo pretio, quàm alioquin eram venditurus: quia non poſſum priuatim cum aliorum diſpendio vti lege, quæ omnibus debet eſſe communis. Sed hæc reſponſio non ſatisfacit; Primò, Quia nulla lex vetat ne vtar notitia illius decreti in meum commodum. Secundò, Quòd vendam aliquid permotus notitia illius decreti, vel ob aliam cauſam, nihil facit ad æqualitatem vel inæqualitatem, quæ ſeruanda eſt in contractibus. atqui ſi vendam modium frumenti pretio currente, nihil ſciens de illo decreto, erit æqualitas inter rem & pretium, iuſtáque venditio; nec tenebor ad reſtitutionem, etiamſi pretium paulò pòſt per decretum minuatur: ergo etiam erit æqualitas & iuſta venditio, etiamſi ſciam illud decretum. Tertiò, Intentio interior non poteſt facere vt actio exterior aliàs iuſta, fiat iniuſta, & obliget ad reſtitutionem. vt oſtenſum eſt cap. 12. n. 129. 47

Quædam reſp. reiicitur.

48 *Ad rationem contrar.* Ad rationem in contrarium, Reſpondeo negando conſequentiam, Magiſtratus enim ex officio tenetur dare operam quantum fieri poteſt, ne ex huiuſmodi decretis, quibus pretia mutantur, aliquibus præ aliis damnum obueniat. Hinc tamen non ſequitur, illum, qui notitia tali vſus eſt, teneri; quia non tenetur ex officio ciuium commoda curare, vel damna auertere. ſicut ſi Magiſtratus ſine cauſa excluderet alios venditores, & ita mercium tuarum pretium valdè excreſceret; teneretur ille ciuibus compenſare damnum illius incrementi: quia contra officij ſui debitum eſt cauſa cur pretium ita creuerit. tu tamen non teneris; quia res tua tanti valuit, ſuppoſita aliorum

49 excluſione. Si tamen fuiſti cauſa, cur Magiſtratus alios excluderet iniuſtè, teneris de damno, tum excluſis, tum Reip. idque primo loco, quia in tuum commodum ad hanc iniquitatem Magiſtratum induxiſti. Idem videtur dicendum ſi muneribus corruptum induxiſti, vt tibi decretum ſuum ante promulgationem patefaceret, & hac ratione merces tuas cum graui aliquorum damno, magno pretio diſtraxiſti.

Neſcio tamen an hoc ſecundum ſit ſatis ſolidum, quia illa reuelatio Magiſtratus, etſi ſit cōtra officium (ac proinde ob illam poſſit puniri, ſicut ob violationem aliorum ſecretorum) tamen non videtur cauſa damni iniuſta. Nam iſte iuſto pretio merces ſuas vendidit. Vnde nec ipſe reuelator videtur ante ſententiam, qua ad hoc cōdemnetur, ad reſtitutionem ſeu compēſationem damni teneri.

Simile eſſet, ſi in caritate annonæ ſcriberetur ad Magiſtratum, magnam frumenti vim intra octiduum adfuturam; & aliquis ex ipſis, quamuis impoſitum eſſet omnibus communi conſilio ſilentium, hoc amico patefaceret, vt intereà omne ſuum frumentum diuenderet: non videtur eo caſu ille reuelator ad compēſationem vllam teneri.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat cariùs vendere dilata ſolutione, ſeu creditò, quàm vendi ſoleat præſenti pecunia.

50 *Venditio creditò.* RESpondeo & Dico Primò, Intra limites iuſti pretij licitum eſt vendere rem cariùs dilata ſolutione: vt ſi præſenti pecunia vendebas infimo vel mediocri; potes creditò vendere pretio ſummo: quia omne illud pretium cenſetur iuſtum.

51 *Supra rigoroſum.* Dico Secundò, Supra pretium rigoroſum, quo res poterat vendi pecunia numerata, non licet eam vendere ob ſolam dilationem ſolutionis. eſt communis ſententia DD. Ratio eſt; quia dilatio ſolutionis eſt implicitum quoddam mutuum (dum enim creditor differt ſolutionem, perinde facit, ac ſi acceptam à debitore pecuniam eidem mutuet:) atqui pro mutuo nihil licet accipere ſupra ſortem; ergo nec pro dilatione ſolutionis, vltra iuſtum pretium.

52 *Si dubium an pluris valebit.* Aduerte tamen, ſi res, quæ nunc valet 10. tempore ſolutionis creditur valitura plus minúſve quàm 12. poſſe nunc vendi duodecim creditò; ſi tamen eam rem venditor vſque ad illud tempus conſtituerat ſeruare. vt patet ex cap. In ciuitate. 6. de vſuris; de quo ſuprà dub. 4. tunc enim non ratione dilatæ ſolutionis, ſed ratione lucri ceſſantis tanti vendit. vnde etiam præſenti pecunia poſſet tantidem vendere. ſecùs tamen ſi non conſtituerat ſeruare. Qua in re fallitur Caietanus qu. 78. a. 2. ad ſeptimum, vbi docet, quando quis vendit creditò, & res tempore ſolutionis erit maioris pretij, poſſe nunc de illo pretio paciſci, etiamſi rem non conſtituiſſet ſeruare in illud tempus. ratio ipſius eſt, quia tempore traditionis pretij completur contractus ex parte ementis: atqui tūc res valet pluris, quam tempore conuentionis: ergo poſtulat æqualitas, vt detur maius pretium.

Sed contrarium eſt communis ſententia DD. vide Couarr. lib. 2. variarum cap. 3. nu. 6. & Medinam q. 38. cauſa 5. Ratio eſt, quia hoc ipſo, quo venditor rem tradit, amittit eius dominium, fitque emptoris: vnde ſi creſcat eius pretium, creſcit emptori; ac proinde venditor non poteſt quidquam pro eo incremento exigere: niſi ipſi eam rem fuiſſet ſeruaturus. Nec obſtat cap. In ciuitate, de vſuris; quia loquitur de eo qui merces erat ſeruaturus; vt exponit Gloſſa & DD. communiter. & colligitur ex cap. Nauiganti. 19. ibidem. vbi ſimilis ſpecies facti expeditur.

Ad rationem Caietani Reſpondeo, Contractum emptionis & venditionis eſſentialiter compleri mutuo conſenſu verbis expreſſo, & pretium rei eſſe ſpectandum ſecundùm valorem rei, quem habet tempore traditionis, quando transfertur dominium in emptorem. dicitur autem compleri ſolutione pretij, quia eſt finis & terminus contractus; vt dictum eſt dubit. 1.

Dico Tertiò, Licitum eſt tamen augere pretium ratione lucri ceſſantis vel damni ex illa dilatione, ſeu creditò venditione emergentis. patet ex dictis cap. 20. dub. 11. ſicut enim in mutuo ob hanc cauſam licet vltra ſortem exigere, ita in venditione ſupra iuſtum pretium: quia dilatio ſolutionis eſt quoddam mutuum implicitum. 53 *Ratione lucri ceſſantis ex dilatione.*

Dico Quartò, Etiam licitum eſt aliquid exigere ſupra iuſtum pretium ratione periculi ſortis, cui mercator creditò vendens exponitur. Item ratione expenſarum & moleſtiarum, quas timet in recuperanda ſorte. Ioan. Medina C. de reſtitut. q. 38. §. Ad tertiam cauſam. Corduba qu. 78. Petrus Nauarra l. 3. cap. 2. n. 110. conſentiunt Sotus lib. 6. q. 4. a. 1. ad 2. & Nauar. cap. 23. nu. 81. quoad ſecundam partem; primam tamen negant. 54 *Ratione periculi ſortis & moleſtiarum ſolutionis.*

Sed probatur Primò, Quia exponere ſe tali periculo eſt pretio æſtimabile, omnium iudicio: ergo pro eo poteſt aliquid exigi.

Secundò, Quia venditor poteſt petere fideiuſſorem, qui vt periculum illud præſtet, ſeu in ſe ſuſcipiat, poteſt iuſtum pretium ſtipulari: ergo ſi emptor cupiat venditorem illud in ſe ſuſcipere, poterit & ipſe iuſtum eius pretium exigere. vide dicta ſuprà c. 20. dub. 13. vbi id pluribus confirmauimus, & ad rationes Soti & Nauarri reſpondimus: nam eadem vtrobique eſt ratio.

Aduerte tamen Primò, Debere eſſe verum periculum, non fictum. Secundò, Venditorem non poſſe cogere emptorem, vt ſe potiùs quàm alium pro periculo præſtando accipiat. Tertiò, non poſſe plus exigere, quam ipſe libenter alteri daret ad ſimile periculum redimendum, ſi neceſſe foret. Quartò, Significandum emptori, quo titulo tantum exigat; præſertim ſi dubium ſit an illi placeat. fortè enim nolet eo titulo quidquam dare. 55 *Conditiones requiſitæ.*

Dico

56 Dico Quintò, Licitum etiam eſt eas merces, quæ communiter non niſi creditò ſeu ad terminum (vt aiont) vendi ſolent, pluris veodere, quàm venderentur, ſi ſolùm numerata pecunia diſtraherentur: colligitot ex Soto l.6.q.4. art.1. ad quartum. Et Couarr. lib. 2. variar. cap. 3. nomero 6. ſentit eſſe probabilem, citátque pro ea Salicetom & Decium. Tales ſunt, quæ iogenti copia ex India aliiſve locis in magna emporia deferũtur, & mox diſtrahuntur in varios mercatores, qui ad diuerſa loca eas deſtinant, vt ibi ſenſim præſenti pecunia vendantut. Sic Antuerpiæ merces Venetæ, quædam vendontur ad terminum 10. menſium, quædam ad 8. Florentinæ ad 10. Lucenſium ad 9. Neapolitanæ & Mediolanenſes ad 6. vel 8.

Solita vendi credito, poſſunt pluris vendi.

Denique merces cuiuſuis generis venduntur vt plorimùm ad terminum 6. 8. 9. 10. 12. menſium. non rarò hi termini duplicantur, ea lege, vt emptor elapſo medio tempore oumeret dimidium pretij, reliquum in fine.

57 Ratio autem, cur ſic poſſint pluris vendi, eſt, quia cùm iſtæ merces noo poſſiut ea copia, qua expedit Reipub. & emptores deſiderant, præſenti pecunia vendi; neceſſarium fuit inſtituere modum eas vendeodi creditò, ſeu ad terminum, qui modus facit vt mox plurimi emptores ſeſe offerant, quorum copia pretium incendit, facítque creſcere. & ſic non venduotur pluris præcisè ob dilationem ſolutionis; ſed quia iſte modus vendendi, per accidens facit pretium creſcere, alliciendo copiam emptorum. Accedit, quòd cùm pretium non conſiſtat in indiuiſibili, ſæpè fit vt pretium, quo venduntur creditò, non excedat pretium tigoroſum, quo oumeratò vendi poſſent. denique ferè ſemper mercatoribus eſt incommoda illa dilatio ſolutionis: nam ſæpè videmus poſtquam creditò vendiderunt, eos agere com emptoribus de anticipando termino; temittendo 8. vel 9. in 100. per annum; vel plus minúſve, ſecundùm numerum menſium. Itaque in taxando illo pretio potuit haberi etiam ratio illius incommodi. Nec refert, qoòd aliquis in particulari hoc incommodum non ſentiat, quia non ideò ceſſat pretium commune, vt ſuprà oſtenſum eſt.

58 Ex quibus patet, oon eſſe illa pretia, quibus merces creditò pluris vendi cooſueuerunt, facilè condemnanda; niſi aliunde conſtet eſſe iniuſta. Nam meritò pręſumi poteſt illud eſſe verum pretiom taliũ mercium in tali modo veodendi, quod à mercatoribus, ſpectatis circumſtantiis omnibus ad rem facientibus, impoſitum eſt. Si tameo Magiſtratus pretium imponat, hoc ſeruandum.

Iuſtum pretium verum, quo credito vẽduntur.

DVBITATIO VII.

Vtrùm liceat minoris emere ob anticipatam ſolutionem.

59 RESpondeo, Infra pretium infimum non licet emere præcisè ratione anticipatæ ſolutionis. eſt communis ſententia DD. ratio eſt, qoia hoc eſſet lucrari aliquid ſupra ſortem ex vi implicitі mutui. Qui enim ſolutionem anticipat, implicitè motuat; & poſteà dum ei res empta pluris valens traditur, implicitè fit ei reſtitutio cum vſura. nam illud incrementum, quo tes pluris valet quàm pretium, datur ex vi pacti præcedentis propter anticipatam ſolutionem, id eſt, propter vſum pecuniæ tanti temporis.

Anticipata ſolutio.

60 Aduerte tamen, interdum per accidens licere minoris emere ratione anticipatæ ſolutionis, vt ſi per illam anticipationem emptor patiatur damnum, vel lucri iacturam: vel ſi eſſet periculum fraudis in venditore, quòd vel merces non traderet, vel oon ſinceras, vel non ſtato tempore: hæc enim omnia æſtimabilia ſunt. Denique quia modus hic vendendi inducit raritatem emptotum, & multitudinem venditorum; ac proinde facit pretium decreſcere. Hinc patet; noo eſſe facilè condemnandas anticipatas emptiones lanarum, quæ in Hiſpania & alibi fieri ſolent; in quibus arroba lanæ (eſt poudus 25. librarum) videtut multò minoris emi anticipata ſolutione, qoàm valeat tempore traditionis: quas emptiooes defendi poſſe docet Sotus l.6. q.4. art.1. ad 4. & fusè Cotduba quæſt. 85. in Summa, & nouiſſimè Molina diſp.360. qoi praxim earum fusè explicat. 61

Cauſa cur ſit licitum emere minoris.

Lana anticipatè minoris empta.

Probatut Primò, Quia metcatores, qui eas anticipata ſolutione emunt, patiuntur ex illa anticipatione iactutam lucri: nam aliquot menſibus ante traditionem mercis, carent ſua pecunia, qua interim per cambia lucrari potuiſſent. cuius ſignum eſt, quòd libenter ſoluant vnum vel duos regales in ſingulas arrobas ampliùs, ſi venditor patiatut extrahi ſolutionem in tempus traditionis mercis, vel in duos tréſve menſes pòſt. vnde ſequitur, poſſe tantò minotis emi, quàm valeat tempore traditionis, quanti æſtimatur ſpes lucri, qua ſe per anticipatam ſolutionem priuant.

1. Ratione lucri ceſſantis.

Secundò, Quia ſæpè metuunt defectum ex parte venditorum; vt quòd noo præſtabunt totum pondus, vel non ſinceram mercem; ſed infectam & ſordidam, aut infimæ notæ: cuius ſignum eſt, qoòd libentet emant pluris ſolitò, medio regali ſingulas arrobas, ſi ſperent venditorem præbiturum ſinceram: & qoòd eò plus dent in ſingulas tales menſoras, quòd venditor maiorem copiam habiturus eſt; quia tunc minùs timent defectum in contractu implendo, atque hic metus pretio eſt æſtimabilis: vnde facit mercium æſtimationem dectescere.

2. Ratione metus perfidia.

Tertiò, Sicut modus vendendi creditò, facit pretium creſcere, quatenus inducit multitudinem emptorum; ita è contrario modus vendendi ſolutione anticipata facit pretium decreſcere; quia indocit taritatem emptorum, & multitudinem veoditorum: nam pauci ſunt, qui hoc modo lanam emant, & plurimi qui vendant. quo fit vt iuſtum pretium in boc modo vendendi minus ſit, quàm pretium in venditione rei præſentis.

3. Ratione paucitatis emptorum, &c.

Quartò, Res, quæ emptori primùm tradenda eſt poſt aliquot menſes, minoris illi valet, quàm ſi ſtatim ei tradenda eſſet; multas enim opportunitates habet res præſens, eiúſque præſens dominium, quas non habet res futura. ergo ſi eam tunc emat & ſoluat, poteſt minoris emere, quàm tempore traditionis emenda foret.

4. Quia ementi res minus commoda.

Quintò, Si nulla fieret venditio anticipata illius lanę, (vt ſi edicto eſſet prohibita, vel ſi mercatores nollent eam emere ante tempus traditionis) non venderetur tuoc pluris quàm nonc anticipata ſolutione vendatur; ſed potiùs minoris, vt periti mercatotes affitmant, & tatio ipſa ptobat: nam tonc ptetium valdè decreſceret, tum ratiooe copiæ, quæ ſumma eſt tempore tonſionis: tum 62

5. Alia ratione non emeretur pluris.

quia venditores eam paſſim emptoribus ingererent; idque partim ad vitandos ſumptus in ea conſeruanda ſubeundos, partim ad obtinendam pecuniam, qua tunc ſummè ad debita ſoluenda, & pabulum in hyemem comparandum egent. vnde ſequitur, per has anticipatas emptiones nullam iniuriam fieri venditoribus, cùm tanti emantur, quanti ſi nulla anticipata emptio fieret.

Obiectio.

Dices, Res tempore traditionis valet pluris, quàm pro ea ſoluatur anticipatè: ergo non emitur iuſto pretio. probatur conſequentia; quia iuſtum pretium rei eſt, quanti ipſa res valet tempore traditionis; non autem tempore conuentionis. Si enim dum triticum valet 10. regalibus, emam illud anticipata ſolutione 10. ſed tradendum poſt 4. menſes dum valebit 14. iniqua eſt emptio, continens implicitam vſuram; eò quòd res tempore traditionis pluris valet: ergo ſimiliter ſi pondus lanæ, quod tempore traditionis valebit 18. regalibus, emam 14. iniqua eſt emptio, continens implicitam vſuram. nam exceſſus rei eſt lucrum proueniens ex anticipata ſolutione.

Solutio. Quando non ſumitur pretium rei ex tempore traditionis.

63 Reſpondeo, negando conſequentiam. Ad probationem dico, Iuſtum pretium rei eſſe, quanti ipſa valet tempore traditionis; niſi ex cauſis extrinſecis tempore contractus minoris æſtimetur: vt ſi ex modo vendendi tali tempore, contingat eſſe paucos emptores & multos venditores, ſi ex tali modo emendi ceſſet lucrum, vel timeatur fraus aut defectus aliquis in venditore; tunc enim etſi res ipſa nudè & ſecundùm ſe conſiderata pluris valeat, non tamen pluris valet cum illis circumſtantiis. His adde, iuſtum pretium rei tempore contractus non eſſe æſtimandum ex pretio quod erit tempore traditionis, quando hoc pretium pendet ex præcedentibus contractibus, nempe quando per illas emptiones anticipatas inducta eſt raritas mercium (ac proinde caritas) tempore traditionis. cùm enim iſta raritas pendeat ex præcedentibus contractibus, non poteſt pretium in præcedentibus contractibus, quando non erat raritas, ſumi ab æſtimatione, quam merces habent in raritate. alioquin qui emit, dum offertur magna copia mercium, deberet emere eo pretio, quo valebunt dum erit raritas, ſi venditor non poſſet anteà tradere; quod eſt abſurdum.

64 Requiritur ergo, vt pretium, quod erit tempore traditionis, aliunde proueniat quàm ex emptionibus anticipatis; ita vt etiamſi tales emptiones non præceſſiſſent, nihilominùs tanti res illa tempore quo tradenda eſt, ſit valitura: quod hic locum non habet. nam ſi lana multis huiuſmodi anticipatis contractibus vendita non fuiſſet, non eſſet carior tempore traditionis, quàm fuit tempore anticipatæ conuentionis. Denique non eſt eadem lana, quæ carior eſt tempore traditionis, & quæ venditur anticipata ſolutione, ſed alia; nempe ea, quæ tunc adhuc vendenda ſupereſt, quæ ob raritatem carior eſt. alioquin ſi tota lana anticipatè vendita, ponatur tempore traditionis non vendita, non erit carior. hoc tamen requiritur, vt pretium emptionis anticipatæ, debeat ſumi ex tempore traditionis.

DVBITATIO VIII.

An chirographa, ſeu credita poſsint emi minoris quàm contineant. v.g. vtrùm ius ad 100. aureos ſoluendos intra annum poſsit modò emi minoris, vt 96. vel 97.

SVppono, talia poſſe minoris emi, ſi difficilis vel ambigua ſit ſolutio, vel cum moleſtiis obtinenda. Item ratione lucri ceſſantis aut damni emergentis ex emptione. 65

Sed tota difficultas eſt, Si nihil horum ſubſit, an ſecundum ſe minoris emi poſſint? Sunt duæ ſententiæ. Prior eſt, Poſſe talia iura minoris emi. ita Panormitanus & Innoc. in cap. In ciuitate, de vſuris, Caiet. v. Vſura, ſub finem, Nauarr. cap. 17. n. 230. idem docuit olim doctiſſimus Cardinalis Bellarminus Louanij, & Petrus Parra Romæ.

Probatur Primò, Quia talia iura, dū proponuntur venalia inſtar mercis, communi hominum iudicio minoris æſtimantur, quàm pecunia præſens, vt experientia patet: eò quòd hæc multarum rerum facultatem præbeat, quam iura illa non tribuunt: ergo minoris emi poſſunt. patet conſequentia; quia illud cenſetur iuſtum cuiuſque rei venalis pretium, quod communis hominum æſtimatio ſtatuit. ſi enim in ceteris rebus cenſetur iuſtum pretium, quod ex communi æſtimatione ſtatuitur, cur non etiam in his chirographis? 66

Sententia quorundam, poſſe minoris emi.

Dices, Quòd homines communiter hæc chirographa minoris faciant, hoc fit ob inopiam eorum, qui magis egent numerata: ergo hæc æſtimatio non eſt prudens; ac proinde non licet ea vti. alioquin quando quis ob inopiam eſſet paratus dare duplum, liceret exigere duplum. 67

Reſponderi poterit, negando conſeq. nam omnium ferè rerum æſtimatio pendet ex neceſſitate, cui ſubiecti ſunt homines, & nihili æſtimarentur, ſi ea neceſſitas abeſſet, vt patet in medicamentis, in cibis, in ædificiis, & eorum materia. Neque requiritur vt ea neceſſitas ſit omnium; ſufficit vt ſit multorum, vel ferè omnium, ita vt ratione eius, res illa tanti æſtimetur. Itaq; cùm illa iura minùs ſint neceſſaria, quam pecunia numerata, & non præbeant eam facultatem lucrorum & aliorum commodorum, prudenter minoris æſtimantur.

Nec refert, quòd tibi in particulari perinde ſit, vtrùm habeas pecuniam præſentem, an tale chirographum, quia id per accidens eſt non enim ex tua æſtimatione pretium rei pendet, ſed ex communi: ſicuti etſi nullis vnquam egeres medicamentis, poſſes nihilominùs ea pretio communi vendere.

Secundò Probatur, Si talia iura non valent minoris quam pecunia præſens: ergo iniuſtæ erunt emptiones cenſuum perſonalium, quæ in plurimis locis ſunt receptæ. Sequela patet; quia in his nihil emitur aliud, quàm ius ad recipiēdam quotannis, v. g. ſextamdecimam partem ſortis, ita vt ſextodecimo anno tota ſors ſit exhauſta. nihil autem refert ad iuſtitiam, ſiue diuiſam quotannis, ſiue totam ſummam in fine totius illius temporis recipias. ergo ſi ius, v. g. ad 96. recipienda diuiſim 16. portionibus ad annos 16. tanti valet quāti pecunia præſens 96. non licebit emptori cenſus, 68

Cenſus perſonales.

poſt

poſt annum 16.quidquam amplius accipere; neque licebit recipere totam ſortem,ſi venditor interim voluerit cenſum redimere; ſed penſiones annis elapſis ſolutæ, erunt in ſortem computandæ: quorum vtrumque eſt contra praxim multarum Prouinciarum, in quibus Bulla Pij V.de cenſibus non eſt recepta: quam praxim vt iniquam damnare,valdè durum eſt.

69 Tertiò Probatur L.Minùs. 205. ff. de Reg. Iuris, vbi dicitur, *minus eſt actionem habere, quàm rem.* ergo minoris valet, & minoris emi poteſt. Addunt aliqui, ob periculum palliandi vſuras, hanc ſententiam non eſſe paſſim vſurpandam,ſed tantùm in cenſibus, in quibus lege publica vel communi æſtimatione pretium eſt taxatum,& in aliis iuribus iam antè conſtitutis. v.g. Petrus ex mutuo vel empto debet mihi 100.aureos ſoluendos poſt biennium;ſi tibi velim ius meum vendere, poteris illud minoris emere,v.g.97.vel 98.

Si petas,Vtrùm ipſe debitor poſſit illud emere, vt ita ſe obligatione liberet?

Debitor poteſt emere.

Reſpondetur, Si creditor illud offerat venale, non videri cur debitor non poſſit illud emere, eo modo quo quiuis alius; vt docet Nauar.loco cita-
70 to.non enim ipſe debet eſſe peioris conditionis in emptione illius iuris, quàm alij. niſi fortè ipſe ſit cauſa cur creditor velit vendere; vt ſi ſe præberet difficilem ad ſoluendum.tunc enim non poſſet eo pretio emere,quo alij.ratio eſt,quia tenetur illam difficultatem tollere, & præſeferre ſolutionem fore facilem & ſecuram termino elapſo. vnde ob illam difficultatem non poteſt debitum minoris æſtimare.alij tamen poſſunt, quia non ſunt cauſa illius difficultatis,nec tenentur eam tollere.

Niſi ſit cauſa difficultatis.

Contraria ſententia.

Altera ſententia, Talia iura non poſſe minoris emi, eſt communis aliorum DD. Medinæ, C.de reſtitut.q.38. Soti lib.6.q.4.art.1.ad 3. Syluestri, Vſura 2.q.14.Gabrielis d.15.q.11.dubit.4.ad 3.& aliorum;quæ & mihi probatur. Primò, Quia eſt communior & ſecurior. Secundò, Quia debitor
71 100.aureorum ſoluens minus, quàm debet (v.g. 96.) ob anticipationem, committit vſuram: implicitè enim mutuat 96.vſque ad terminum ſolutioni deſtinatum, vt tunc pro illis recipiat 100. nam debitum 100. aureorum extinguitur. atqui hoc iſte facit, qui emit chirographum 100. aureorum pro 96.ergo.

Probatur altera ſententia.

Dices fortè, Maiorem eſſe veram,ſi ideò præcisè minus det, quia terminum ſolutionis præuenit: ſecùs autem ſi minus det,non gerens ſe vt ſolutorem debiti, ſed vt emptorem Iuris alieni, quod per modum mercis expoſitum venale, non pluris æſtimatur, nec pluris vendi in tota ciuitate poſſet.tanti intereſt, quo titulo,quáve forma quis contrahat. Sed hæc diuerſitas videri poſſit magis eſſe in mente quàm in re ipſa:vnde

72 Probatur Tertiò, Nam hac ratione poterunt vſuræ multæ palliari. vſurarius enim dicere poterit, ſe nolle mutuare, ſed eſſe paratum emere Ius,v.g.ad 100. vel 200.aureos, quod quiſque ſibi poteſt imponere.

Dices forſan, Non fore vſuram palliatam, ſi tale Ius vel actio non minoris ematur ab vſurario, quàm publicè vendi poſſet, addita pignoris ſecuritate. Sed hoc ſuprà cap.20.dubit.14. diſcuſſum eſt,& in praxi improbatum.

Nec ſatisfacis, ſi dicas hanc ſententiam non eſſe admittendam in nouo iure, quod quis ſibi è veſtigio imponit vt vendat: (niſi ſit cenſus annuus) eò quòd iſte modus contrahendi non ſit receptus, cùm planior ſit via per mutuum; ac proinde meritò cenſeri vſurarium, qui eo vteretur. Secùs eſſe de chirographis ſeu iuribus iam antè aliam ob cauſam conſtitutis: hæc enim frequentiſſimè in emporiis vendi ſolere, & ſemper minoris,quàm contineant: hoc,inquam, non ſatisfacit. nam ſaltem in re non erit inæqualitas. ſi enim non eſt in antiquis,cur ſit in nouis? non ergo cenſendus eſt vſurarius, ſed potiùs auarus, & durus in proximum.

Quartò, Si ius ad 10. aureos in fine anni reci- 73
piendos,minoris valet quam 100.præſentes;ergo ſi quis exigeret 100. præſentes, peccaret contra iuſtitiam,& teneretur ad reſtitutionem.

Fateor tamen hoc argumentum non conuincere. nam poterit negari conſequentia. Primò, Quia 100. præſentes non omnino excedunt limites iuſti pretij, ſed pertinent ad pretium rigoroſum; vnde ſi quis velit illud dare, poterit accipi. Secundò, Quia venditor non tenetur in huiuſmodi iuribus vendendis quidquam remittere de pretio, etiamſi ſolutio ſit difficilis; ſed poteſt totum exigere, non æſtimando difficultatem vel dilationem ſolutionis: vſu enim receptum eſt, vt quiſque vendat talia iura quanti poteſt, intra tamen limites ſummæ debitæ. Idem videmus in cenſibus antiquis. Vnde ſi inueniatur emptor,qui ſciens rei conditionem, tantum velit dare, iuſtè poteſt accipi.

Ad argumenta.

Ad Primam rationem contrariæ ſententiæ Reſpondeo, Chirographa minoris æſtimari vel propter aliquod periculum, aut difficultatem annexam; vel quia qui dat pecuniam præſentem, priuat ſe aliqua poteſtate aut commoditate, quam non habet per chirographum.

Ad Secundam,In reditibus perſonalibus ſemper eſt aliquod periculum ob temporis diuturnitatem. deinde non ipſæ penſiones, ſed Ius ad illas emitur,vt infrà cap.22.dub.5.dicetur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm chirographa,ſiu librantiæ, vt vocant, poſſint interdum emi dimidio pretio,ſi difficilis vel ambigua ſit ſolutio.

Reſpondeo, Id ſæpè iuſtè fieri poſſe, nempe ſi 74
ſolutio tam ſit difficilis obtentu, vel tam incerta, vt ob hanc circumſtantiam coniunctam, prudenter æſtimentur dimidio minoris: vt ſi chirographum per ſe conſideratum valeat 100. & difficultas vel incertitudo annexa ſit tanta,vt paſſim quiuis eam libenter redimeret 50.tunc poteſt emi 50.& paulò minoris. imò fieri poteſt vt licitè ematur 40.vel 30.prout difficultas & incertitudo ſolutionis maior fuerit.

Si tibi non ſit difficilis obtentu.

Dices, Etſi aliis ſolutio difficilis ſit impetratu, Petro tamen,eiúſque ſodalibus,ob fauorem Prin-
cipis vel officialium, vel ob contractus quos cum 75
illo ineunt,non eſt difficilis,nec incerta: ergo ipſi non poterunt illud tam modico pretio emere: nam ratio illa detrahendi de pretio, in illis ceſſat. Ob hoc argumentum quidam putant, non poſſe librantias militares à mercatoribus, qui cum Rege contrahunt, minoris emi (ſaltem notabiliter)

quàm contineant;qoia certi ſunt integræ ſolutionis,idque abſque difficultate.

76 Sed contraria ſententia eſt probabilis,& verior, poſſe emi tali pretio abſque iniuſtitia. in qua præter alios eſt etiam doctiſſimus vir Ludouicus Molina diſp.361.ratio eſt;quia dum hæ libranciæ offeruntur venales, earum pretium non pendet ex commodo vnius vel paucorum,ſed ex publica æſtimatione, qua æſtimarentur ſi publicè in foro, ſub voce præconis,concurrente tota ciuitate,proponerentur. Confirmatur, quia cùm non habeant pretium lege præſcriptum, illud aſſignandum eſt ex communi æſtimatione.vnde ſi Princeps Turcarum tibi debeat 1000. aureos,nulláque vel parua ſit ſpes obtinendæ ſolutionis,vel non niſi magnis ſumptibus aut laboribus, fas eſt hoc debitum emere paruo pretio,v.g.100.vel 50.aureis;etiamſi emptor peculiarem aliquam rationem norit, qua facilè integram ſolutionem obtinere queat.hoc enim ad bonam ipſius fortunam pertinere exiſtimandum eſt. Sæpè tamen fit vt mercatores illi peccent contra charitatem, ſi miſeris militibus, qui per magnam inopiam coguntur eas vendere, rationabile pretium dare nolint,cùm ipſi tam ingens lucrum inde reportent.

Librancearum æſtimatio eſt induſtria publica.

Peccant ſæpè contra charitatem.

77 Aduerte tamen Primò, Integrum eſſe iis, qui talia chirographa habent, non æſtimare difficultatem vel incertitudinem ſolutionis debitæ, ac proinde nolle vendere niſi integrè numeretur tota ſumma.vſu enim receptum eſt,vt hæc vendantur quanti vendi poſſunt abſque fraude & ignorantia,intra limites ſummæ contentæ.

Poſſunt vendi quanti continent.

78 Secundò, Huiuſmodi chirographa non poſſe emi tali pretio à debitore vel eius miniſtris, quorum officium eſt ea ſoluere: vt dictum eſt dub.8. quia ipſi ſunt cauſa malignæ ſolutionis: qua in re interdum grauiter peccatur à Receptoribus & Quæſtoribus Principum. ſecùs tamen ſi Quæſtor cauſa non ſit,& ſcandalum abſit.

Receptores & Pagadores.

DVBITATIO X.

Vtrùm ſi ſciam occultè debitorem meum non eſſe ſoluendo, poßim iis, qui id neſciunt, vendere illud debitum pretio ordinario.

79 ISte caſus eſt frequens inter mercatores. Videri poſſit non eſſe contra iuſtitiam; modò mendaciis vel fraudibus non alliciam emptorem. Primò, Quia qui vendit rem quāti communiter æſtimatur, non facit emptori iniuriam: (nam hoc cenſetur iuſtum rei pretium) atqui iſte ſic vendit: ergo,&c. Nec refert, quòd iſta æſtimatio nitatur errore, dum putant illum debitorem eſſe ſoluendo, eò quòd paſſim pro opulento habeatur: quia iſte error non verſatur circa rei ſubſtantiam; (qualis eſſet, ſi quis emeret chirographum fictum,putans illud eſſe verum; vel vitrum,putans eſſe gemmam) ſed circa aliquid extrinſecum, nempe circa conditionem quamdam non rei,quæ venditur, ſed eius,qui debet eam tradere. Atqui talis error non facit contractum iniquum, nec tollit pretium vulgare:vt ſi rem meam,quæ eſt in poteſtate alterius, qui paſſim habetur vir bonus, vendam tibi cum onere illam recuperandi,& ego ſciam,non ſine graui difficultate recuperatum iri; nemo dixerit hanc venditionem eſſe iniuſtam: non enim venditoris eſt, explicare conditiones illas extrinſecas rei,niſi rogetur; ſed emptoris eſt de illis inquirere,& omnia circumſpicere.

Chirographa, quorum debitor non eſt ſoluendo.

Vendens rem difficilem recuperatu.

Secundò, Qui vendit merces ſuas pretio currente, ſciens maximam copiam breui proferendam in lucem,non peccat contra iuſtitiam, vt dictum eſt dubit. 5. & tamen æſtimatio illa nititur errore vel ignorantia: ergo ſimiliter nec iſte contra iuſtitiam peccabit, qui vendit tale debitum pretio, quo vulgò æſtimatur inter mercatores, etiamſi illa æſtimatio ex errore vel ignorantia procedat.ſicut enim illæ merces ob communem æſtimationem tanti valent; ita etiam iſtud debitum,ſeu obligatio chirographica. 80

Tertiò, Si ſciam ſegetem delendam vel domum incendendam ab hoſte, poſſum nihilominùs eam vendere iis qui id neſciunt, pretio ordinario; & tamen nemo vellet emere, ſi id ſciret: ergo,&c.

Quartò, Si obligatio nihil valeret quando debitor non poteſt ſoluere; ergo etiam quando non vult ſoluere; nec ob potentiam poteſt cogi: (hæc enim idem valent,ſecundùm communem hominum æſtimationem) ac proinde non poſſem tunc eam vendere pretio ordinario alicui mercatori, qui ſua induſtria poſſet ſolutionem obtinere: quod tamen falſum eſſe conſtat ex dictis ſuprà dubitat.9.

Verùm quidquid ſit de ratione Iuſtitiæ, mihi videtur abſolutè illicitum; quia ſaltem eſt contra charitatem, maximè quando alicui tenuiori eſſet occaſio grauis damni. deinde videtur eſſe contra Iuſtitiam. ſicut enim Ius fructuum agri ſterilis, in ſe eſt parui momenti, nec poteſt vendi eo pretio, quo Ius in agro fertili: ita Ius in illum, qui non eſt ſoluendo. Vnde hoc vitium videtur intrinſecum rei, ac proinde manifeſtandum.quod ſi non fiat, ſaltem contractus poterit reſcindi, cùm dolus ei cauſam dederit; iuxta dicta cap. 17. dub.5. ſecùs eſt in caſibus,qui in argumentis proponuntur: res enim ibi non eſt intrinſecè deterior, aut minoris momenti; ſed per accidens, ratione alicuius extrinſeci, minoris æſtimata.Ex quibus patet reſponſio ad argumenta. 81

Contrarium verius.

DVBITATIO XI.

Vtrùm venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire.

D.Thom. art.2.& 3.

SVppono iniquum eſſe vendere rem habentem vitium in quantitate, (id eſt, cui non eſt iuſtum pondus, aut numerus. aut menſura) aut qualitate, eo pretio, quo venderetur,ſi omni defectu careret; vt docet D.Thomas artic. 12. ratio eſt, quia in tali contractu deeſt æqualitas debita. ſic peccant œnopolæ,qui vino miſcent aquam,& frumentarij, qui tritico miſcent ſecale aliáve ſemina, vel quiſquilias: ſicut illi, qui Amos 8. dicunt, *quiſquilias frumenti vendamus.* Item qui ſericum tincturæ, mangonio multò faciunt ponderoſius., & tamen non multò minoris vendunt, quàm ſi fucatum non eſſet. qua ratione multi Antuerpiæ & alibi facti ſunt ditiſſimi.decipiuntur 82

Defectum mercis.

enim

enim emptores, & nollent tanti libram emere, ſi
fraudem ſcirent. Denique omnes, qui menſuras
adhibent doloſas, contra illud Prouerb.11. *Sta-*
83 *tera doloſa abominatio eſt apud Deum.* Si tamen res
Admixtio. ex illa admixtione non eſſet minùs bona, quàm
ea quæ ab aliis venditur; non eſſet coodemnan-
dus iniuſtitiæ, qui eodem pretio venderet: quia
illa fraude nullum damnum infert emptori. Cur
enim rem ſuam non poſſit ad eum ſtatum redu-
cere, in quo ſunt res aliorum, & tunc eam vende-
re eodem pretio quo alij? Fit hoc interdum in
vino, tritico, & ſimilibus ſpeciebus; dum vino
valdè præſtanti miſcetur aliod tenue, vel aqua;
aut tritico valdè puro, ſecale; ea tamen modera-
tione, vt non ſint deteriora quàm quæ ab aliis paſ-
ſim venduntur. docet hoc apertè Lopez p.2. c.42.
ſui Inſtruct. etiam in eo caſu, quo pretium à Re-
publ. eſt taxatum. Crediderim tamen, talem poſſe
puniri, tamquam ſpecierum vendendarum adul-
teratorem, & emptorum deceptorem. tales enim
mixtiones ſunt in Republica valdè odioſæ, & au-
ctores infames.
84 Pari modo iniquum eſt, emere rem vitio caren-
Emens rem pretioſam pro vili. tem pro vitioſa; & pretioſam pro vili, vt gem-
mam loco vitri; etiamſi venditor ob ignorantiam,
eam non pluris indicet, quàm ſi vitioſa aut vilis
eſſet. ratio eſt, quia non ſeruatur æqualitas. non
enim venditor intendit rem donare, qua parte ex-
cedit, ſed totam vti eſt, vendere, & iuſto pretio
85 commutare. Si tamen in aliqua regione res illa
paſſim parui æſtimaretur, eò quòd ignorent alibi
eam magni fieri, poſſet ibi paruo emi. Sic apud
Indos licitum erat contra aurum aliáſque res pre-
tioſiſſimas commutare ſpecula, tintinnabula, cul-
tellos, & ſimilia crepundia.
Item ſi aliquæ gemmæ pretioſiſſimæ in aliquo
oppido, paruo æſtimarentur à gemmariis illius
loci, poſſet alius, qui earum præſtantiam noſſet,
eas paruo emere: quia illo loco non pluris cen-
ſentur valere. Denique faſcis herbarum, qui ven-
ditur ad pabulum animalium, poteſt emi pretio,
quo talia vulgò vendi ſolent, etiamſi emptor ſciat
ibi pretioſas quaſdam herbas contineri. ratio eſt,
quia tota illa res ad eum vſum, quo vendi ſolet,
non pluris æſtimatur. His poſitis
86 Reſp. & Dico Primò, Si emptor roget vendito-
Si venditor rogetur, tenetur aperire. rem, an res ſit bona, an careat vitio, vel ſi petat ad
certum vſum; tenetur venditor ex iuſtitia aperire
rei vitia, maximè occulta, vel talem, qualem ille
deſiderat offerre. eſt communis ſententia DD.
Probatur; quia tenetur ex officio explicare condi-
tionem rei ſuæ, quam vendendam exponit, præ-
ſertim ſi rogetur ab emptore; alioquin maximæ
contingerent fraudes, quæ non poſſent ab empto-
ribus vitari. ordinariè enim nemo nouit meliùs
rei conditiones, quàm ipſe venditor. Itaque ſi ven-
ditor affirmet rem vitio carere, eámque laudet,
cùm tamen occultum vitium habeat, iniuriam fa-
cit emptori; & quidem ſi hac ratione alliciat eum,
qui alioquin emere noluiſſet; contractus eſt inua-
lidus: quia dolus dat cauſam contractui, iuxta ea,
87 quæ dicta ſunt cap.17.d.5. Si autem voluiſſet qui-
dem emere, ſed non tanti, quanti nunc emit, eò
quòd facilè reperiſſet illo pretio meliorem; non eſt
quidem inualidus contractus, quia dolus non de-
dit cauſam contractui, ſed ſolùm cur pluris eme-
ret: tenetur tamen reſtituere ex pretio, quanti mi-
noris emenda fuerat; quia eatenus eum decepit.

Pari modo, ſi petenti ad certum vſum, offerat
rem inutilem vel parum vtilem: vt ſi pannum
aduſtum vendat pro firmo; aromata euanida pro
recentibus; ſemina corrupta pro ſanis. Item ſi
mangonio artis ita tegat rei vitia, vt non poſſint
facile deprehendi; & ſic vendat eam tamquam
integram. tunc enim etiamſi nihil dicat, tamen
facto ſuo mentitur rei bonitatem: vt ſi quis gut-
tulam argenti viui infundat in aures equi, vt ex-
cutiat ſegnitiem, & præſeferat generoſitatem. In 88
his & ſimilibus caſibus, in quibus dolus verbo- *Tenetur damnis ſecutis.*
rum vel factorum dat cauſam contractui, tenetur
venditor ad omnia damna inde ſecuta, niſi tem-
peſtiuè emptorem admoneat. quod intellige de
damnis, quæ probabiliter ex tali deceptione præ-
uideri poterant euentura: vt ſi oues morbidas
vendidit pro ſanis, per quas totus grex eſt infe-
ctus: ſi tigna vitioſa, vnde domus ruinam eſt paſſa.
Ita expreſsè habetur L. Iulianus. ff. de actionibus
empti & venditi.
Petes, Vtrùm teneatur reſcindere contractum,
& reſtituere pretium?
Reſp. Si res adhuc eſt integra, tenetur monere 89
emptorem vt reſcindatur contractus, ſi velit: ſi *An reſcindendus contractus.*
tamen nullum incommodum notabile inde time-
tur emptori, & res alioquin ipſi ſit vtilis pro ra-
tione pretij, non tenetur, ſaltem ſub peccato mor-
tali: quia etſi peccauit, nullum tamen notabile
damnum intulit. ſic ſæpè poſſunt excuſari, qui
vinum Moſellanum pro Rhenano vendiderunt,
modò iuſtum pretium non exceſſerint. Si autem
res non ſit integra, vt ſi eſt conſumpta, nec aliquid
detrimenti inde emptor accepit, non tenetur; quia
non fuit exceſſus in pretio, vti ſuppono. quòd ſi
fuit aliquis exceſſus, reuocandus eſt contractus
ad æqualitatem per occultam compenſationem,
vide Lopez p. 2. cap. 42. vbi pro hac ſententia
multos citat.
Dixi, *Maximè occulta vitia aperienda*; quia po-
teſt exiſtimare, manifeſta facilè ab emptore eſſe
deprehendenda: ſi tamen putaret non deprehen-
di, teneretur etiam illa aperire: quia generatim
rogatur de omnibus.
Notandum tamen, etiamſi venditor laudet rem 90
ſuam ſupra meritum, vel celet vitium, quod il- *Si venditor laudet rem ſupra meritum.*
lam nō reddat notabiliter minùs vtilem ad vſum,
cui expetitur, non cenſeri irritum contractum,
nec teneri ad reſtitutionem; etiamſi fortè emptor
alioquin non fuiſſet empturus. Ratio eſt, tum quia
hæc ferè eſt conſuetudo mercatorum, quæ paſſim
ab emptoribus ſcitur: tum quia emptor non in-
currit per hoc notabilem aliquam læſionem: tum
denique quia nimis durum eſſet tale genus homi-
num tam ſtrictè obligare ad omnium vitiorum
detectionem. quod maximè verum eſt, quando
emptor expreſsè non rogat de vitiis, ſed petit rem
bonam & vtilem ſibi exhiberi. Ita Lopez ſuprà,
Victoria, & alij, quos ibidem citat.
Dico Secundò, Si emptor ſuo iudicio fidens, 91
rem aliquam ex multis deligat, nihil interrogans, *Si emptor ſuo iudicio fidat.*
præterquam de pretio, non peccat venditor con-
tra iuſtitiam, etiamſi occultum vitium non ape-
riat; modò non vendat ſupra iuſtum, ſed detrahat
de pretio, pro ratione vitij. colligitur apertè ex
D. Thoma art. 3. ſolùm enim requirit vt defectus
indicetur, ne emptor inde periculum incurrat;
quod ſatis poſt contractum præſtari poteſt. Idem
apertè docet Quodlib.2. art.10. conſentiunt Sotus
lib.

lib.6.q.3.art 2. & D.Anton.2. p.tit.1. cap.17.§.6. Lopez & Victoria ſuprà. Probatur, quià hic nullam iniuriam facit in ipſo contractu, nam vendit rem ſuam iuſto pretio; neqne per iniuriam allicit illum ad contrahendum: non enim vllo mendacio vel fraude eſt cauſa cur emptor emat: ergo nullam hîc committit iniuſtitiam. ſi enim neque in coutractu eſt iniuſtitia, oeque in modo alliciendi ad contractum, abſolutè nulla eſt hîc iniuſtitia. Nec obſtat quòd non indicet vitium, quia ad id non tenetur ex iuſtitia, niſi emptor petat; uam exploratio rei ad emptorem pertinet. nec enim emptor meritò queri poteſt de iniuria ſibi facta per venditorem, qui vitium non aperuit; ſed ſi deceptus eſt, ſibi imputet, eò quòd iudicio ſuo præfiſus, non petita ſententia venditoris, rem emerit. Nec obſtat L. Iulianus. §.3. ff. de action. empti, & L.1. ff. de ædilitio edicto, vbi ſtatuitur vt *venditor aperiat omnia vitia occulta emptori; alioquin concedi actionem redhibitoriam.* qnia vel illa lex eſt poſitiua, nec locum habet niſi vbi moribus recepta: vel intelligenda quando emptor id petit: vel ſolùm datur actio ad reſcindendum, & redhibendum per ſententiam Iudicis.

92 Aduerte tamen Primò, Si venditor quodam ingenio artis, vitium texit, non excuſari; quia dolus dedit cauſam contractui, vt dictum eſt. Idem dicendum, ſi rem illam ponat cum aliis vitio carentibus, vt diſtingui ab emptoribus non poſſit.

93 Secundò, Etiamſi non ſit contra iuſtitiam non monere emptorem dum ſuo iudicio fidit, tamen poteſt eſſe contra charitatem; vt ſi videat emptorem ex ſimplicitate decipi, & putet rem ei fore inutilem, quamuis aliis inutilis non ſit. Quòd ſi *Si putatur fore noxia.* etiam putatur fore noxia, ratione occulti defe-
94 ctus, videtur quoque ex iuſtitia teneri aperire defectum, ſaltem poſt contractum; vt DD. communiter docent: nam hoc ipſo, quo rem ſuam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur officij ſui lege cauere ex parte ſua, ne quis inde aliquod nocumentum capiat; alioqnin videtur cauſam nocuoienti dediſſe: vt ſi vendat equum ſternacem, oues interno morbo laborantes, tigna vitioſa. colligitur ex d. L. Iulianus. ff. de actionib. empti. Puto tamen ante contractum ad hoc non teneri, quando emptor ſuo iudicio rem emit, vt dictum eſt; modò illa poſt contractum monitione, omnia damna & incommoda poſſint caueri. colligitur ex Soto & Lopezio ſuprà.

DVBITATIO XII.

Vtrùm ſi res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori.

95 *Si poſt traditionem pereat.* RESpondeo, & Dico Primo, Si res vendita pereat vel deterior fiat poſt traditionem, perit emptori, etiamſi pretium nondum ſit ſolutum. Ratio eſt, quia per traditiooem tranſlatum eſt domioium in emptorem, res autem domino perit. vide ſuprà c.3.dub.3.& infrà dub.19.

96 *Si res ſit certa, perit emptori.* Dico Secundò, Si pereat ante traditionem, ſitque res certa & determinata, (v.g. hic equus, hæc domus, hoc dolium vini) peracto contractu venditionis, perit emptori; vnde non tenetur venditor eius pretium reſtituere. Pari quoque modo eius incrementum ad emptorem pertinet. Ita Silueſter v. Emptio, num.3. & Couarr. practic. quæſtionum c.3.n.5. patet ex L. Quòd ſæpè. 35. §.In his. ff. de contrahenda empt. & ex L.1. & ſequent. C. de periculis & commodis rei venditæ. Ratio eſt, quia contractus venditionis rei determinatæ, abſolutè celebratus, ſufficiens eſt Iure gentium ad transferendum dominium: quòd autem reipſa dominium non transferat ante traditionem, eſt ex diſpoſitione Iuris ciuilis, quod ob certas cauſas ita ſtatuit, vt dictum eſt c.3. dub.3. noluit tamen hoc Ius impedire, quin ante traditionem omnia rei commoda & incommoda ad emptorem pertinerent, perinde ac ſi dominium tranſlatum eſſet. itaque etſi impediat dominium, non tamen impedit effectum, qui ex dominio ſequi ſolet. Idque meritò, qnia mens contrahentium eſt, vt ſtatim res cum ſequentibus eius euentis ad emptorem pertineat, niſi aliter expreſsè ſit conuentum. Si tamen culpa venditoris, qui ex officio tenetur rem cuſtodire, donec eam tradat emptori, deterior fiat, vel pereat; ipſe tenetur. Similiter ſi ſit in mora tradendi, & interim pereat vel deterior fiat; niſi ſimiliter deterior futura fuiſſet apud emptorem; vt rectè docet Silueſter ſuprà.

Dico Tertiò, Si autem res ſit indeterminata, (vt 97
ſi quis emat 10. modios tritici ex meſſe vel granario, 10. oues ex grege) vel ſi emat rem determinatam, ſed ad menſuram, (v.g. totum aceruum tritici, vno floreno in ſingulas menſuras) tunc ante rei traditionem vel menſurationem, periculum interitus pertinet ad venditorem. Ita Silueſt. ſuprà, Couarr. n.7. & expreſsè habetur d.L. Quòd ſæpè. §.In his. ff. de contrahenda emptione. Ratio eſt, quia quando ſit emptio rei indeterminatæ, vel ad menſuram, intelligitur tacita conditio, ſi res tradatur, vt dicitur in illa lege. vnde niſi ſequatur traditio vel menſuratio (in qua continetur quædam traditio, cùm coram emptore fieri debeat) emptor non tenetur; quia non cenſetur perfecta venditio, cùm conditio non ſit impleta. *Si res ſit indeterminata vel ad menſuram vendita.*

Aduerte tamen, ſi res fiat interim melior, vel 98
deterior abſque culpa & mora venditoris, commodum & incommodum pertinere ad emptorem. Ratio eſt, quia emit rem prout erit tempore traditionis, exponens ſe fortuitis euentibus. vide Silueſtrum & Couarr. ſuprà. *Si interim fiat melior vel deterior.*

DVBITATIO XIII.

Vtrùm venditor poſſit percipere fructus vel vtilitates rei à ſe venditæ, donec ſoluatur pretium.

COuarruuias lib.3. variarum cap.4. n.1. & ſe- 99
quentibus, affirmat, fructus poſt venditionem natos, deberi venditori, donec emptor pretium ſoluerit: quòd ſi res tradita fuerit, & emptor hos fructus percipiat, ipſum teneri eos compenſare pecunia, quia reuerà ad venditionem pertinent; etiamſi emptor non fuerit in mora, vt dum ei conceſſus eſt terminus ad ſoluendum. probat ex L. Curabit. 5. C. de action. empti, vbi dicitur, *Curabit Præſes Prouinciæ compellere emptorem, qui nactus poſſeſſionem, fructus percipit, partem pretij, quam penes ſe habet, cum vſuris reſtituere, quas, & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis fauor,* *Sententia Couarr. & Iuriſperitorum.*

*licèt nulla mora interceſſerit,generauit.*quod intelligit Couarruias & alij doctiſſimi Iuriſperiti de vſuris non lucratoriis, quæ illicitæ ſunt, ſed compenſatoriis fructuom, quos venditor percipere debuiſſet. Item, L.Iulianus.13.§. Ex vendito.ff.de actio. empti. vbi dicitur, *Nam cum re emptor fruatur, æquiſſimum eſt, eum vſuras pretij dependere.* Hanc ſententiam vt omnino improbabilem refutat Petrus Nauarra l.3.cap.2.n.157. Silueſter Vſura 2.q. 11.& alij multi.

Pro ſolutione Notandum eſt, nos poſſe loqui vel de fructibus ex re tempore contractus pendentibus,vel de aliis pòſt natis. Nunc

Fructus pendentes.

100 Dico Primò,Si loquamur de fructibus pendentibus, certom eſt hos quoad valorem, quem tunc habent, deberi emptori, niſi aliter conuentum fuerit. habetur expreſsè d. L. Iulianus.§. Si fructibus.ff.de actionibus.empti.éſtque communis ſententia DD. vt docet Gomezius tom.2. c.2. num. 51.& Couar.1.variar. cap.15.num.1. ratio eſt,quia fructus actu exiſtentes tempore contractus, reíque cohærentes, cenſentur pars rei emptæ; ac proinde ſimul cum re empti ſunt, pretio conuento.Itaque debentur emptori,quandocumque pretium ſoluerit, ſicut res ipſa. Dixi, *quoad valorem, quem tunc habent*: quia non cenſentur pars rei emptæ, ſi conſiderentur ſecundùm valorem,qui creſcendo ipſis accedit. vt ſi emas vineam,dum primùm floret; valor florum ad te pertinet, tamquam pars rei emptæ,non ſic incrementum,quod creſcendo capiunt.hoc enim eſt effectus & fructus rei emptæ,non pars.

Fructus poſt contractum nati.

Si emptor obtulit pretium, & venditor ſit in mora.

101 Dico Secondò,Si verò loquamur de fructibus, qui poſt contractum naſcuntor,vel de incremento quod poſteà prouenit, diſtinguendum eſt: vel enim emptor ſoluit,aut certè obtulit pretium,vel non obtulit: ſi ſoluit, aut obtulit pretium venditori,& venditor ſit in mora rei tradendæ; omnes iſti fructus debentor emptori. imò venditor tenetur illi ad omne intereſſe intrinſecum;vt ſi plus fructuum ex re fuiſſet percepturos;ſi res deterior eſt facta vel minoris pretij, interim dum apud venditorem fuit, & emptor ſi eam habuiſſet, opportunè & cum lucro alienaſſet,vel nó eſſet apud eum reddita deterior. ratio eſt, quia huius totius damni venditor eſt ei cauſa ex iniuſta rei detentione. Dixi, *Ad omne intereſſe intrinſecum*;qoia

102 venditor non tenetur emptori ad intereſſe *extrinſecum*, id eſt, quod per accidens emptori euenit.v.g.ex eo, quòd rem in alium locum,vbi pluris valebat,non potuit transferre, vel ex eo,quòd mancipia fame mortoa ſunt, ob rem non traditam. Ita expreſsè habetur L.Si ſterilis.21.§.Cùm per venditorem.3.ff.de actionibus empti. E contrario, emptor, ſi in mora fuerit ſoluendi pretij, non tenetur venditori, niſi ad vſuras pretij; non autem ad intereſſe lucri ceſſantis ex eo quòd pretio non ſit negotiatus; vt expreſsè habetur L.finali.ff.de periculis & commod.rei emptæ.

Sed aduerte,hæc intelligenda in foro externo: nam in foro conſcientiæ non diſtinguitur intereſſe *intrinſecum & extrinſecum*;neque intereſſe vſurarum & lucri ceſſantis. quiſcumque enim per iniuriam eſt cauſa damni,tenetur ad totum intereſſe, quod probabiliter poterat præuideri; vt communiter Theologi docent: & patet ex dictis ſuprà cap.7.dub.6.& 8.& cap.20.dub.11.& 12.

103 Dico Tertiò,Si pretium non ſoluit,aut obtulit, nec venditor ei fidem de pretio habuit, tunc Iure communi Cæſareo hi fructus debentur venditori. quòd ſi res tradita ſit emptori,& ipſe fructus eios percipiat, tenetur venditori eodem iure ſoluere vſoras pretij, pro ratione fructuum. Ita Gomezius & Couarr. ſuprà, & colligitur ex Legibus citatis. vt ſi domum tuam vendideris ſimpliciter 1000. aureis, & emptor contractu celebrato non ſoluat, cùm tamen ei terminum non conceſſeris: vel ſi dixit ſe ſtatim ſoluturum,& oon ſoluat. Ratio eſt Primò,Quia tunc dominium non eſt tranſlatum, etiamſi res ſit tradita, (vt patet §. Venditæ, Inſtit. de rerum diuiſione) ídque factum culpa emptoris. vnde meritò fructificat venditori, apud quem dominiom manſit Iuris diſpoſitione. Secundò, Quia æquitas non patitur, vt emptor percipiat fructus ex re empta, & venditor non poſſit frui pretio, (quamuis deſideret) ídque prouenit culpa emptoris.vt colligitur ex L.Iulianus. 13.§.Ex vendito.ff.de act.empti.

Si nec emptor obtulit pretium, nec venditor ei fidem habuit.

Dices,Vſuræ ſunt prohibitæ.Reſpondet Couarruuias lib.3.variat.cap.4.num.1.vſuras lucratorias eſſe prohibitas,non autem compenſatorias.nempe quibus compenſantur fructus, qui venditori debebantur.non enim ſoluit vſuras,quia pretium quaſi mutuum tenet; ſed quia fructus percipit, qui ad venditorem adhuc pertinent.vnde ſequitur, ſi nullos fructus emptor percipiat, & venditor etiam nullos percepturus fuiſſet; emptorem ad nullas vſuras teneri. ſi moltos percipiat,teneri ad multas, nempe quæ exæquent fructus perceptos.v.g.emiſti domum 1000. aoreis;cuius elocatio valet 50. ſi nihil ex pretio ſoluiſti, & domum inhabites, vel eloces; teneris venditori compenſare totum vſum domus; (hic enim eſt fructus eius) ac proinde ſoluere 50. ſi ſolùm pretij dimidium ſoluiſti, teneris ſoluere dimidium æſtimationis fructuum,nempe 25.ſi tertiam partem pretij ſoluiſti, teneris ſoluere duas tertias æſtimationis fructuum: & ſic deinceps,ſeruata proportione inter partes pretij fructuum ſoluendorum,& partes pretij quæ reſtant ſoluendæ. 104

Vſura compenſatoria, & lucratoria.

Dico Quartò, Si venditor emptori rem tradidit, habita fide de pretio,& conceſſa dilatione ad ſoluendum;fructus omnes debentur emptori,nec tenetur ad vſuras pretij non ſoluti. Ita Couarruuias ſuprà num.5.ratio eſt; quia quando venditor ſponte rem tradit, & concedit dilationem abſque alia pactione, cenſetur renuntiare conſtitutioni Cæſareæ, dictæ L.Curabit. 105

Si venditor rē tradidit & cōceſſit dilationem.

Notandum tamen,venditorem in hoc caſu iuxta Couarruuiam & multos Iuriſperitos,quos adducit, poſſe ſtipulari vſuras, vel intereſſe, donec pretium ſolutum fuerit. Ratio ipſorom eſt, quia ſi noluiſſet ei rem tradere, nec habere fidem de pretio,potuiſſet ſibi reſeruare fructus. Item ſi rem tradidiſſet & noluiſſet habere fidem de pretio,potuiſſet exigere vſuras pretij, iuxta L. Curabit.5. atqui per hoc,quòd rem tradat emptori,habeátq; ei fidem de pretio, non onerat illum; ſed beneficium potiùs & commodum præſtat.ergo ratione huius non amittit ius exigendi vſuras pretij pro ratione fructuum,donec pretium ſolutum fuerit.

Ex hac ſententia Sequitur Primò, Si vendam tibi domum 1000. aoreis, habita fide de pretio, eámque tibi tradam, poſſe me ſtipulari, vt ſoluas pretium elocationis, donec ſolueris pretium domus. 106

Conſectaria illius ſententiæ.

Secun

107 Secundò, Si eam tibi vendam, non habita fide de pretio, & tradam; teneberis ſoluere vſuras pretij ex Iuris diſpoſitione, etiamſi id in pactum non ſit deductum. quia cenſeris eſſe in mora.

108 Tertiò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, poſſe me ſtipulari, vt percipiam fructum locationis, donec inuenta fuerit alia res frugifera, quæ pretio comparetur, relicto interim pretio in depoſito, vel apud emptorem, prout emptori placuerit. poſſum enim vendere ea lege, vt non fiat traditio antequam alia res frugifera inuenta fuerit, quæ pretio comparetur: quo contractu inito, poſſum adiicere alium, quo faciam traditionem, & transferam dominium domus, & ius percipiendi fructus, vſque ad illud tempus, quo res alia inuenta fuerit, pro penſione annua, quæ exæquet fructus, vt docet Molina diſp. 368.

Circa prædicta Aduertendum eſt, ea quæ ad 3. & 4. aſſertionem, & in conſectariis de fructibus à venditore percipiendis, & vſuris ab emptore ſoluendis dicta ſunt, procedere ſecundùm Ius Cæſareum: contrariam tamen ſententiam eſſe veriorem & naturali æquitati conformiorem, nempe omnes fructus peracto contractu venditionis, pertinere ad emptorem, niſi aliter conuentum expreſsè fuerit. quòd ſi conuentum fuerit, vt certo tempore maneant venditoris; tunc etiam periculum rei debere eſſe venditoris. deinde emptorem, ſi ſit in mora ſoluendi, ſolùm teneri ad intereſſe. Ita tenet Silueſter Vſura 2. quæſt. 11. citans

Contraria ſententia verior.

109 pro hac ſententia Franciſcum Mayronium in 4. diſt. 15. ſanctum Bernardinum Senenſem, Roſellam & Archidiaconum. eadem eſt communis Theologorum, teſte Archidiacono. Probatur Primò, Quia contractu celebrato, res ſtatim cenſetur ita pertinere ad emptorem, vt ſi pereat, ipſi pereat, non venditori; vt ſuprà dubit. 12. de iis rebus, quæ venduntur non ad menſuram, ſed ad corpus, (id eſt, prout corpus rei obiicitur ſenſibus) dictum eſt: atqui non eſt æquitati conſentaneum, vt totum periculũ rei ſit emptoris, & venditor interim fructus omnes percipiat. nam inæqualis eſſet contrahentium conditio; venditor enim nihil niſi commodum ea venditione perciperet, poſitúſque eſſet extra omne periculum incommodi, & emptor ſolum periculum & incommodum. quare ſi venditor fructus percipere velit, oportet vt etiam toto eo tempore res periculo

110 ipſius conſtet. Secundò, Quia contractus talis videtur implicitam continere vſuram: videtur enim venditor illos fructus percipere ob dilationem ſolutionis pretij; non enim percipit illos ratione lucri ceſſantis, vt Couarruuias fatetur: (alioquin ſi nullum lucrum ei ceſſaret, non poſſet percipere, quod tamen ipſe negat) neque ratione alicuius periculi, quod ipſe in ſe ſuſcipiat; quia totum periculum reiicitur in emptorem: ergo ratione dilationis pretij.

Tertiò, Venditor vel patitur intereſſe ex dilatione ſolutionis, vel non patitur. Si patitur intereſſe; poteſt illud deducere in pactum ab initio contractus, & hoc modo ſibi ſatis cauere. Si non patitur, non eſt æquum vt exigat fructus, vel eorum compenſationem, reiecto periculo rei in emptorem. eodem modo, ſi emptor eſt in mora ſoluendi, & venditor inde patiatur intereſſe; abundè ei ſatisfit, ſi illud æſtimetur. quare non eſt ratio, cur fructus percipiat, niſi ſimul periculum rei præſtare velit; idque ab initio in pactũ deducat.

Ad legem Curabit, reſponderi poteſt, illam legem, qua parte concedit vſuras, eſſe abolitam Iure Canonico; vnde reuocandum eſſe ad æquitatem naturalem, nempe vt emptor cogatur compenſare intereſſe, ſi vel ſit in mora, vel ſi ab initio eſt deductum in pactum. Eodem modo reſpondetur ad legem, Iulianus. certum eſt enim, illas leges loqui de vſuris pretij abſolutè, ſiue fructus ſint magni, ſiue parui. eæ autem vſuræ erant Iure Cæſareo ſemiſſes, id eſt, quibus ſoluebantur 6. in 100. vt patet L. Eos. 26. C. de vſuris. Quod autem Couarruuias ex Carolo Molinæo docet, leges illas loqui de vſuris compenſatoriis fructuum, non videtur verum. Primò, Quia fructus reuerà pertinent ad emptorem, maximè in caſu legis, Curabit. vbi emptor non erat in mora. Secundò, Quia alioquin leges non dicerent eſſe ſoluendas vſuras pretij, ſed eſſe fructus compenſandos, vel fructus pertinere ad venditorem. Tertiò, Quia alioquin non ſemper eædem vſuræ eſſent ſoluendæ. 111

Ad argumentum Couarr.

Dices, Cùm re emptor fruatur, æquiſſimum eſt eum vſuras pretij dependere, vt habet dicta Lex, Iulianus, ſuprà.

Reſp. Id non eſſe æquum, niſi venditor patiatur tantumdem incommodi ex dilatione pretij; vel niſi præſtet periculum rei, & fructus æquiualeant illis vſuris, idque ab initio deductum ſit in pactum. Cùm enim venditor ſuſcipit in ſe periculum rei, poteſt deducere in pactum vt recipiat fructus, donec pretium ſit ſolutum, & proinde poteſt emptori fructus illos pro certa penſione relinquere, quæ vſuræ nomine vocari poteſt. 112

DVBITATIO XIV.

Vtrùm licita ſit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis.

RESpondeo, Eſſe licitam, modò iuſto pretio fiat. Et quidem licitam eſſe *venditionem* cum pacto redemptionis in fauorem venditoris, eſt communis ſententia DD. & patet in ecclibus, qui ferè ſemper cum tali pacto, ſaltem implicito, venduntur. nam ex diſpoſitione Iuris hoc pactum ſubintelligitur. Idem confirmari poteſt ex cap. 25. Leuitici, vbi Dominus filiis Iſrael vult eſſe poteſtatem redimendi poſſeſſiones omnes venditas, præter domos intra vrbem conſtitutas. Ratio eſt, quia quiſque eſt arbiter rei ſuæ, eique modum, quem vult, imponere poteſt. 113

De *emptione* cum pacto retrouenditionis in gratiam emptoris, eſt maior difficultas. ſed verius eſt, non eſſe illicitam, modò iuſto pretio fiat. Ita Couar. lib. 3. var. cap. 9. num. 3. vbi etiam pro hac ſententia citat Ioannem Medinam q. de cenſu redimibili, quæ eſt 41. de Vſura, & Ioannem Maiorem in 4. d. 15. quæſt. 34. denique Imolenſem & Alexandrum. Ratio eſt, quia ſicut iuſto pretio compenſari poteſt onus, quod venditor imponit emptori, nempe tantumdem detrahendo de pretio: ita etiam onus, quod emptor imponit venditori, compenſari poteſt, tantumdem augendo pretium in prima venditione. Vt autem ſciatur an iuſtum ſit pretium,

Dico Primò, Quando res venditur cum pacto redem-

114 redemptionis in fauorem ſolius venditoris appoſito, (id eſt, quo fiat ei poteſtas redimendi, ſi velit) debere eam minoris vendi, quam per ſe nuda æſtimetur: ratio eſt, quia venditor imponit emptori onus quoddam pretio æſtimabile, nempe vt ipſi volenti teneatur rem reuendere, ſeu reſtituere intra aliquod tempus. quare de pretio rei detrahendum eſt, quanti hoc onus æſtimabitur; vt rectè Maior ſuprà q. 34. in fine.

Pacta retrouenditionis in fauorem venditoris.

115 Vbi Aduerte Primò, Non eſſe iniquum, ſi venditor vendat cum pacto, vt eodem pretio poſſit redimere: hoc enim non eſt aliud, quam vendere cum pacto, vt liceat poſt aliquod tempus contractum diſſoluere. non enim tunc in redemptione eſt nouus contractus, ſed ſolùm eſt diſſolutio prioris contractus, facta ex vi pacti appoſiti. quare non eſt neceſſe vt venditor tantum det pro re, quanti ea abſolutè tunc valet, cùm tunc nullus nouus contractus fiat. Similiter non eſt iniquum, vt venditor vendat ad certum tempus, cum pacto vt poſt illud rem ſuam abſq; vllo pretio recipiat; & ſi ante illud tempus velit redimere, emptor teneatur fructus perceptos pro rata annorum computare in ſortem. quo modo vendebant Iudæi ſuas poſſeſſiones, vt patet Leuitici 25.

Redimere eodem pretio.

In eo tamen caſu, quo venditor cupit ſibi ſeruare ius redimendi, poſſet emptor, qui rem iuſto pretio emit, ab ipſo exigere, vt quando volet redimere, ſoluat quanti tunc æſtimabitur; & conſequenter vt plus ſoluat, quàm pro illa re accepit, ſi valdè probabile eſt tempore redemptionis pluris valituram; vel ſi eam aliò delaturus erat maiore quæſtu. Ratio eſt, quia emptor non tenetur conſentire in pactum, quo venditio eſt diſſoluenda; ſed poteſt exigere, vt quando venditor volet rem illam recuperare, eam emat nouo contractu; & conſequenter eo pretio, quo tunc æſtimabitur. tanti intereſt quem cótractum ineas. Imò etiamſi non eſſet pluris tunc valitura, poſſet tamen exigere plus quàm dedit: quia emit rem cum onere in fauorem venditoris appoſito; ac proinde minus debuit pro ea dare, quàm ſi abſque onere emiſſet. cogitur autem eam reuendere abſque onere: ac proinde poteſt exigere pretium rei per ſe conſideratæ; quod maius eſt, quàm pretium rei cum onere ſpectatæ.

116 Aduerte Secundò, Iniquam etiam fore venditionem cum pacto redimendi eodem pretio, ſi magni ſumptus in re faciendi eſſent, & exigui fructus percipiendi, ita vt onus ſumptuum, & præſtatio periculi non compenſetur fructibus: tunc enim non ſeruatur æqualitas: nam emptor plus debet reſtituere, quàm accepit. Similiter eſt iniqua, ſi paciſcatur vt minoris redimere poſſit, quàm vendidit; vt patet ex dictis: niſi fortè conſtet illam minoris valituram.

117 Dico Secundò, Quando pactum redemptionis apponitur venditioni in fauorem emptoris tantùm, (id eſt, vt venditor teneatur redimere, ſi placuerit emptori) tunc emptor debet illam pluris emere, quàm ipſa per ſe valeat, & conſequenter, quàm poſſit illam vendere alicui tertio. ratio eſt, quia talis emptor conſequitur rem in perpetuum, quantum eſt ex parte ipſius, perinde ac alius quiuis, qui abſque vllo pacto appoſito rem emeret; vlteriùs autem imponit grauamen venditori: ergo etiam illud compenſare debet; cùm ſit pretio æſtimabile.

In fauorem emptoris

Petes, vtrùm emptor poſſit paciſci vt venditor teneatur eodem pretio rem illam redimere. Videtur non poſſe: quia non poteſt alicui tertio eo pretio vendere, vt dictum eſt, eò quòd res per ſe tanti non valeat, quanti cum illo onere quod imponitur venditori: ergo neque venditori poteſt imponere obligationem redimẽdi eodem pretio. Confirm. hoc exemplo: Habes domũ æſtimatam 4000. aureorum. ego illam à te emo 4300. ea lege, vt quando poſt aliquos annos mihi placebit, tenearis eam redimere. itaq; ſoluo 4000. pro domo quam mihi perfectè comparo; & 300. pro onere quod tibi impono. Valde enim oneroſum eſt venditori, quòd ſemper teneatur habere paratam pecuniam apud ſe vel amicos, qua domum redimat, quando emptor volet. atqui hoc onus iam ſubiit venditor, quando domum redemit: ergo emptor non poteſt repetere pretium quod pro eo onere dedit; neq; ab initio paciſci vt illud reddatur, ſed ſolùm vt reddatur pretium domus, nempe 4000. Confir. Secundò, Quia ſi domum emerem ſimplici contractu emptionis abſq; adiectione illius pacti, deberẽ pro ea ſoluere 4000. vt ſuppono. & ſi facto illo contractu vellem paciſci cum venditore, vt eam teneatur redimere eodẽ pretio, nempe 4000. deberem illi dare pro illa obligatione 300. aureos, vt etiam ſuppono; nec poſtea in redemptione poſſem illos 300. repetere: ergo neque etiam in altero contractu, vbi pactũ redemptionis annectitur ab initio. quæ enim pacta ſeorſum inita non ſunt iuſta, neq; etiam iunctim inita iuſta ſunt. 118

Vtrum cum venditore.

Reſp. In rigore videri tale pactum iniquum, vt rationes allatæ probant. Spectato tamen vſu communi & æſtimatione hominum, poſſe excuſari. Nam magni æſtimatur inter homines, quòd emptor tam diu caret illis 300. aureis, quos pro illo onere dedit, & quòd fortaſſe domus nunquam redimetur, & quòd venditor intereà potuit illa pecunia vti in ſuum commodum, & ſpem habeat fore vt non cogatur redimere, &c. quæ omnia ſæpè tanti poſſunt æſtimari, quanti illa obligatio quam in ſe ſuſcepit: quo caſu poſſet emptor paciſci vt venditor eodem pretio redimat, non per nouum contractum, ſed per nudam contractus reſolutionem, vt paſſim fit in reditibus.

Reſp.

Quòd ſi emptor paciſcatur vt venditor rem venditam maiore pretio poſt aliquot annos redimat, contractus erit iniuſtus (niſi aliquid excuſet, vt melioratio rei, incrementum pretij futurum, &c.) non ſeruans in pretio æqualitatem. non tamen erit vſura, ſed gignet vſuræ ſuſpicionem, maxime ſi fructus percepti computentur in ſortem. Vnde contractus ille, quo quidam emit prædium ab eo qui egebat pecunia, 23. libris, ea lege, vt ſi intra biennium emptori diſpliceret emptio, teneretur venditor intra annum poſt diſplicentiam, redimere 26. libris, fructibus in ſortẽ computatis; de Iure præſumitur vſurarius, ex tribus indiciis ſimul iunctis; vt patet cap. Illo vos. 4. de pignoribus. Primum eſt, Quòd fructus computentur in ſortem: quod non ſolet fieri, quando res verè fuit empta; nam tunc pertinent ad emptorem. ſignum ergo eſt, non fuiſſe veram emptionem, ſed oppignerationem pro mutuo. Secundum eſt, Quòd exigat tres libras ampliùs quàm dederit. Tertium eſt, Quòd emptor ille ſolitus ſit vſuras exercere. Itaque quando hæc tria ſigna ſimul conueniunt, oportet contractum vſurarium in 119

Caſus cap. Illo vos, de Pignoribus. Præſumptio vſurarum de iure.

foro externo pronuntiaſſe. Verùm autem tale pactum in fauorem emptoris ſit licitum in cenſibus, dicemus c.22.dubit.10.

In fauorem vtriuſque.

120 Dico Tertiò, Si hoc pactum appoſitum ſit contractui venditionis in fauorem vtriuſque, ita vt in poteſtate venditoris ſit redimere, & emptoris reuendere quando voluerit; tunc res debet minoris vendi quam per ſe valeat; pluris tamen, quam ſi cum pacto redimendi in fauorem ſolius venditoris venderetur. Itaque ſi res per ſe valeret 100. cum pacto autem in fauorem ſolius venditoris 80. dum apponitur pactum in fauorem vtriuſque, valebit fortè 88. vel 90. prout prudens arbitrabitur circumſtantiis conſideratis. Ita docet Medina quæſt. vltima, de vſura.

Limitatio.

Notandum Primò, Hæc omnia intelligenda eſſe ſepoſito intereſſe ementis & vendentis. nam ſi emens incurrat intereſſe ratione emptionis, poterit minus dare pro re, & paciſci vt non redimatur, niſi poſt certum tempus, vt interim ex fructibus ſarciat lucri iacturam. item vt venditor teneatur eodem pretio redimere.

An detur actio in rem ex hoc pacto.

121 Notandum Secundò, Etſi probabile ſit, ex pacto de retrouendendo dari venditori actionem in rem; ac proinde poſſe eam vindicari vbicumque reperta fuerit; (quod tenet Couarr.l.3. var.cap.8. n.2. & 3.) tamen contrarium videri verius. nempe venditori ſolùm in factum ſeu in perſonam actionem competere. vnde ſi emptor domũ, quam ei cum tali pacto vendidiſti, vendat tertio, & tradat, tu non poteris domũ illam tertio eripere, ſed tantùm agere contra eum qui vendidit, vt damnum tibi inde proueniens ſarciat. Ita tenent Alexander, Iaſon, Curtius, & alij apud Couarr. & Gomezius c.2.n.29. & Moli.diſp.374. ratio eſt; quia illud pactum non habet maiorem vim, nec tribuit maius ius, quàm ſimplex venditio; atqui ſimplex venditio abſq; traditione non tribuit ius in rem, ſed ſolùm in perſonã, vt patet ex c. 3. dub. 3. ergo neq; illud pactum. ſed de hoc plura infrà dub. 19.

Notandum Tertiò, Quando venditor redimit rem olim à ſe venditam, reſeruato iure redimẽdi, non teneri alterum, è cuius manibus redimit, de euictione, ſicut venditor in venditione, quia redemptio non eſt emptio, neque contractus aliquis, ſed diſtractus, ſeu prioris contractus reſolutio. fit enim vi primi contractus, qui ipſe vendidit cum tali pacto. vnde nec requirit conſenſum alterius, ſed eo inuito fieri poteſt; nec debetur vectigal venditionibus impoſitum.

DVBITATIO XV.

Ad quem pertinent fructus medij temporis, quando venditionis contractus diſſoluitur.

Quinque modis diſſoluitur.

122 SVppono, contractum poſſe diſſolui quinque modis, de quibus vide multa apud Gomezium to.2. c. 2. n.21. & ſeqq. Primò, Per *nouum pactum*, vt ſi poſtquã abſolutè eſt initus, interpoſito iuſto interuallo temporis, pœniteat, & mutuo conſenſu contrahentium reſcindatur. & tunc eſt noua venditio & emptio, ſiue fiat eodem pretio, ſiue diuerſo. hoc caſu omnes fructus, quos res protulit eo tempore quo perſeueratum eſt in contractu, pertinent ad primum emptorem; iuxta ea quæ dicta ſunt dubit. 13. quia ad eum pertinuit periculum rei. Nec refert, etiamſi contractus diſſoluatur remedio legis 2. C. de reſcindenda venditione, nimirum quòd venditor deceptus fuerit vltra dimidium iuſti pretij, & emptor nolit pretium ſupplere, ſed malit diſſoluere contractum: quia fructus percipiendi, & etiam pendentes, ſecundùm æſtimationem, quam reſciſſionis tempore habent, ad emptorem pertinent, vt docet Gomezius ſuprà num.24. ratio eſt; quia etſi iuſtum pretium non dederit; emptio tamẽ valida fuit, & ſufficiens ad dominium, ſecuta traditione, transferendum: & ita percepti fructus ex re ſua; & qui adhuc ex re illa pendent, ad ipſum pertinẽt. Confirmatur, quia nullam iniuriam fecit venditori, quòd rem poſſederit, & fructus ex illa perceperit; ſed quia iuſtum pretium non dedit. vnde in foro conſcientiæ ſolùm tenetur quanti intererat vẽditoris, ſupplementum illud pretij ab initio fuiſſe ſolutum. vnde ſi bona fide actum eſt, nihil debet.

Secundò, Ex vi *pacti retrouenditionis*, in prima venditione appoſiti; quo euentu ſi eodem pretio res debet redimi, quo vendita fuit, omnes fructus, qui à tempore venditionis vſque ad tempus redẽptionis producti ſunt, ſecundùm valorem, quem tunc habent, ad emptorem pertinẽt; vt docet Couarr.l.1.var.c.15.nu.6. & 7. cum multis aliis DD. niſi aliter conuentum tacitè vel expreſsè fuerit. Secundùm valorem autem, quem acquirunt poſt tempus retrouenditionis, aut poſtquam emptor cœperit eſſe in mora, nolendo rem redimi; pertinent ad priorem venditorem, cui res debet reſtitui. Si verò diuerſo pretio fieri debet redemptio, nempe pretio tunc currente, fructus omnes pendentes pertinent ad primum venditorem, qui rem redimit, ſicut in aliis venditionibus. ratio eſt; quia hic eſt nouus contractus emptionis & venditionis, & ita reuenditor poteſt pretium augere, ratione fructuum pendentium; ibi verò non eſt nouus contractus, ſed tantùm reſolutio prioris contractus; vnde non poteſt pretium augere, nec exigere fructuum compenſationem: atqui contra æquitatem eſt, vt cogatur rem cum ſuis fructibus reſtituere, ſi illam ſine fructibus accepit. vide Couarruuiam ſuprà, & Molinam diſput. 374. 123

Si reſoluatur ex pacto retrouenditionis.

Tertiò, Ex *pacto legis commiſſoriæ*. Dicitur autem venditio reſolui *ex pacto legis commiſſoriæ*, quando res alicui eſt vendita ea lege, vt niſi intra certum tempus pretium eius ſoluat, res ſit inempta, & contractus irritus; & poſteà emptor intra illud tempus non ſoluit. tunc enim ipſo facto contractus eſt nullus; ſi tamen venditor velit: quia in eius fauorem appoſitum fuit. vnde hæc conditio ſubintelligitur; vt apertè colligitur ex L. 2. & 3. ff. de lege commiſſoria. In hoc caſu, ſi hoc pactum conceptum fuit verbis directis, (id eſt, quibus ſignificetur vt contractus ab initio cenſeatur irritus, vel res inempta) omnes fructus pertinent ad venditorem. ratio eſt; quia etſi venditio fuit pura, ſeu abſoluta, non conditionalis, & per eam tranſlatum fuerit dominium in emptorem, ſi res ei tradita fuerit: (vt docet Gomezius tom. 2.c.2.n.30. & Couarr. lib. 3. variar. c.8.n.1.) tamen ex vi pacti ita diſſoluitur, ac ſi numquam fuiſſet; ac proinde omnes fructus ſunt reſtituendi. quamuis enim venditio non fuerit pendens ab aliqua conditione; tamen effectus venditionis, id eſt, dominium rei & fructuum tranſlatum 124

Si ex pacto legis commiſſoriæ.

in

in emptorem ita fuit pendens, vt conditione non impleta penitus euaneſcat ac ſi numquam fuiſſet: irritatio enim retrotrahitur ad tempus contractus. Si verò hoc pactum conceptum fuit verbis obliquis ſeu indirectis; (id eſt, quibus ſignificetur contractum eſſe reſcindendum in poſterum, vel rem redituram ad venditorem) tunc fructus medij temporis pertinent ad emptorem. ratio eſt; quia tunc irritatio contractus non cenſetur retrotrahi vſque ad tempus celebrationis, ſed fieri ſolùm in poſterum: ac proinde fructus prioris temporis manent apud emptorem. In his tamen non tam formula verborum inſpicienda, (quæ ſæpè ambigua eſt) quam mens contrahentium; ſi in foro conſcientiæ agatur.

125 *Si ex pacto addictionis in diem reſoluatur.* Quartò, Reſoluitur *ex pacto addictionis in diem.* dicitur autem venditio *ex pacto addictionis in diem reſolui*, quando res alicui eſt vendita ea lege, vt ſi intra certum tempus, (v. g. intra menſem vel annum) alius meliorem conditionem obtulerit, res ſit inempta; & interim alius meliorem conditionem affert, offerendo maius pretium, vel commodiorem ſolutionem, vel minori cum onere; vt explicat Couarr. ſuprà. & patet ex L. 1. & 4. ff. de addictione in diem. In hoc caſu idem dicendum, quod in tertio; nam eadem vtriuſque eſt ratio, vt oſtendit d. loco Couarruuias.

126 *Dominiũ quomodo redeat ad venditorem.* Aduertendum eſt autem Primò, In vtroque caſu, ſi pactum conceptum ſit verbis directis, dominium redire ad venditorem, etiam antequam res ei ab emptore reddita fuerit. Si autem verbis obliquis, non redire ante traditionem: iuxta communem ſententiam DD. quamuis probabile ſit, in quarto caſu dominium redire ante traditionem, etiamſi verbis obliquis pactum fuerit conceptum, vt docet Couarruuias ſuprà.

127 *Vectigal.* Secundò, In neutro caſu deberi vectigal ex venditione ſolui conſuetum, ſi pactum verbis directis initum fuit. ratio eſt, quia ex vi pacti ita diſſoluitur, ac ſi numquam fuiſſet. retrotrahitur enim irritatio ad tempus contractus. Nec refert, quòd venditio fuit abſoluta, non conditionalis; quia dominium, & omne ius acquiſitum ex illa venditione, fuit quaſi conditionatum, & dependens ex euentu futuro. ſi autem conceptum fuit verbis obliquis, debetur; quia tunc non retrotrahitur irritatio, ſed ſolùm valet in poſterum. vnde venditio vim habuit abſolutam, vſque ad tempus, quo incipit eſſe irritum. ac proinde ex ea eſt ius acquiſitum Principi; ſicut ex venditione, quæ reſoluitur per pactum de retrouendendo. vide Gomezium c. 2. n. 31. vbi hanc rem clarè & fusè proſequitur.

128 *Si ſit conditionalis.* Quintò, *Si venditio ſit conditionalis*, & conditio impleta non fuerit: tunc enim venditio eſt irrita. In hoc caſu, fructus omnes ante conditionem impletam percepti, pertinent ad venditorem. Nec refert, quòd res tradita fuerit, & pretium ſolutum; quia venditio non fuit perfecta, (nam eius perfectio & impletio pendebat à conditione) ac proinde traditio illa nullam vim habuit ad transferendum abſolutum dominium rei vel fructuum in emptorem. Dico *abſolutum*, quia transfert aliquale dominium & ius in re, vt colligitur ex L. Sub conditione, de ſolutionibus; & notant ibidem DD. cum Bartolo; ſed illud pendet omnino ab euentu conditionis, eâque non eueniente euaneſcit, quaſi ab initio non fuiſſet.

Si tamen emptor ex ſolutione pretij pateretur iacturam lucri, poſſet eius æſtimationem ab initio deducere in pactum, vt ſi conditio impleta non fuerit, ei fiat compenſatio. Si verò conditio impleta fuerit, tunc omnes iſti fructus pertinent ad emptorem, ſicut & res ipſa. ratio eſt, quia ea eſt 129
natura contractus conditionalis, vt impleta conditione, eius vis retrotrahatur ad tempus contractus; quaſi tunc purè celebratus fuiſſet, & quaſi conditio tunc fuiſſet præſens, vt ſuprà dubit. 1. dictum eſt. & docet Gomezius tom. 2. cap. 2. num. 30. ex multis Iuribus, & fuſiùs cap. 11. num. 30. niſi ſit conditio poteſtatiua, (vt aiunt Iuriſperiti) id eſt, cuius tota impletio eſt in poteſtate eius cui imponitur. hæc enim non retrotrahit contractum, vt ibidem docet Gomezius. quod intellige, niſi alia ſit mens contrahentium, quæ maximè in foro conſcientiæ ſpectanda. *Conditio poteſtatiua.*

DVBITATIO XVI.

Vtrùm venditiones & emptiones reciprocæ eiuſdem rei diuerſo pretio, quas Hiſpani vocant Baratas & Mohatras, ſint licitæ:

EXemplum ſit, Petit quis 100. aureos mutuos: mercator non vult mutuare, ſed paratus eſt vẽdere illi merces creditò, ſummo pretio, v. g. 105. vel 106. aureis, vt eas vendat pecunia numerata cui voluerit: ille emptas offert mercatori, qui eaſdem emit vel potiùs redimit pecunia numerata, ſed minoris, pretio nimirum medio vel infimo, v. g. 100. aureis, & ille manet debitor 105.

Quidam DD. exiſtimant id eſſe iniuſtum, & 130 *Mohatra ſeu Barata.*
palliatam vſuram, quando idem redimit, qui vendidit Sed verius eſt non eſſe iniuſtum, etiamſi redimat ipſe venditor, modò intra limites iuſti pretij conſiſtat, ita vt quando vendit creditò, non excedat pretium rigoroſum, & quando redimit numeratò, non deſcendat infra iuſtum infimum; ita Nauarrus 23. n. 91. & Petrus Nauarra lib. 3. cap. 2. num. 170. & alij recentiores. Ratio eſt; quia & venditio prima iuſta eſt, cùm fiat iuſto pretio, quamuis ſummo; & ſecunda etiam eſt iuſta, qua eædem merces reuenduntur. Nec refert, quòd hæc reuenditio fiat pretio infimo; tum quia pretium infimum etiam eſt iuſtum, præſertim in numerata pecunia; tum quia merces, quæ à venditore ingeruntur, vileſcunt. Nec etiam refert, quòd idem ſit emptor, qui antè erat venditor; quia ſi alius quiuis poterat illo pretio emere, cur non ille, qui vendidit? Imò beneficium alteri in hoc præſtari videtur, dum ille liberatur à quærendis aliis emptoribus & ſumptibus in proxenetas faciendis. non tamen poteſt illum ad hoc cogere, ſed debet omnino liberum relinquere.

Aduerte tamen, hunc modum contrahendi ſæ- 131 *Sæpè peccat contra charitatem.*
pè non carere colpa in mercatore, qui ex compoſito ita vendit, vt pretio infimo redimat. nam Primò peccare poteſt contra charitatem; vt ſi cogat miſerum aliquem hominem emere merces, quibus non eget, magno illius diſpendio; cùm poſſit illi facilè, & abſque ſuo incõmodo mutuum dare. Secundò peccare poteſt præbendo malum exemplum; nam contractus ille habet ſpeciem mali, & ſuſpicionem vſuræ. Tertiò, ſeipſum & ſuos infamando. non tamen tenetur ad reſtitutionem (vt 132

inquit Nauarrus) quod intellige non teneri ex iuſtitia, ſed fieri poteſt vt teneatur ex charitate; vt ſi alter ſit pauper, & graue ſit illi tale detrimentum: cùm enim ipſe ſit cauſa illius grauis incommodi; tenetur illud amouere ex charitate, ſi commodè poteſt. ceſſante tamen paupertate alterius, non teneretur; quia nec charitas nec iuſtitia illum obligat. Quòd ſi vendidiſſet bona fide, nihil de redemptione cogitans, & poſtea rogatus redimeret præſenti pecunia, non peccaret, vt rectè docet Angelus Vſura 1. num. 60. idem dicendum ſi ipſe iuſtam aliquam rationem habeat ſic contrahendi cum aliquo diuite, & ſcandalum abſit.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm is qui vendidit rem alienam, poſſit retinere pretium.

HAnc dubitationem attigimus c. 14. dubit. 1, & 5. & cap. 20. dub. 18. num. 163.

Notandum eſt, quòd ille vel bona fide vendidit, neſciens eſſe alienam, vel mala: rurſus vel ditior factus eſt, vel non eſt.

133 *Si bona fide vendidit.* Dico Primò, Si bona fide vendidit, & non eſt factus locupletior, non tenetur domino ad pretij reſtitutionem. Probatur, quia neque ratione rei acceptæ; cùm hæc apud ipſum non extet, nec vllum ex ea perceperit emolumentum: neque ratione iniuſtæ acceptionis; cùm nullam iniuſtitiam commiſerit. neque etiam emptori, quamdiu emptor rem illam retinet; quia contractus fuit validus, & emptor nullum ex illo damnum accepit. Si tamen res euincatur, vel domino reſtituatur, tenebitur emptori de euictione. Non tamen tenetur monere emptorem eſſe alienam, ſi caſu contigerit id eum reſcire; quia non tenetur eum pari ſuo damno curare, vt alteri fiat reſtitutio eius, quod nulla eius culpa periit, vel alienatum eſt. vide ſuprà cap. 14. dub. 1. & 5.

134 Dico Secundò, Si factus eſt locupletior ex venditione, tenetur illud lucrum reſtituere domino: quia illud lucrum ſupplet vicem rei alienæ. vnde etſi non ſit alienum, tamen quia in locum eius ſucceſſit, & ex ea prouenit, debet reſtitui, veluti fructus rei. par enim non eſt, vt quis ex re aliena diteſcat abſque ſua induſtria. Secùs ſi illud lucrum ex induſtria proueniat; vt ſi rem detulit in alium locum, vbi pluris vendidit: tunc enim non tenebitur illud reſtituere, quia eſt fructus induſtriæ; vt ſuprà loco citato oſtenſum eſt.

135 *Si mala fide vendidit.* Dico Tertiò, Si mala fide vendidit, & non eſt factus locupletior, eò quòd tantidem emerit, diſtinguendum eſt, vel enim poterat rem domino reſtituere, vel non poterat. ſi poterat rem domino reſtituere, & eam alienauit, communis ferè DD. ſententia eſt, teneri ad reſtitutionem pretij ſeu æſtimationis. ratio eſt, quia eam alienando, damnum infert; ſicut ſi eam perimeret, & aliàs nullum ius ad illam alienandam habebat. Secùs eſt, dum res empta à fure, eidem reſtituitur: hoc enim non eſt alienare, aut in alium transferre, ſed contractum priorem reſoluere: quod iuxta probabilem ſententiam poterat facere, ad vitandum damnum pretij. ſi alia ratione caueri non poterat; vt dictum eſt cap. 14. dub. 3. Verùm extra hunc caſum tenebatur etiam cum damno pretij, rem domino reſtituere, vnde ſi non fecerit, tenebitur compenſare æſtimationem. Si verò non poterat eam domino reſtituere, & per alienationem non reddidit eam recuperatu difficiliorem, non videtur domino teneri, niſi quatenus ex illa alienatione factus eſt ditior. Ratio eſt, quia per illam alienationem nihil damni intulit domino. Itaque non tenetur ratione rei acceptæ; neque ratione iniuſtæ acceptionis. ſuppono enim, quòd ipſe domino eam non eripuerit; neque ſit cauſa cur ei reſtitui non poſſit. Confirmatur, quia ob hanc cauſam multi DD. tradunt, emptum à fure etiam mala fide, poſſe eidem reſtitui, ad pretium recuperandum; etiamſi domino reſtitui poſſit, vt ſupra cap. 14. dubit. 3. oſtenſum eſt: ergo multò magis, quando non poteſt reſtitui, poterit abſque iniuria alteri vendi. *Si non poterat domino reſtitui.*

Hac ratione multi in Anglia & Hollandia, qui bona eccleſiaſtica immobilia ab aliis empta, aliis poſteà vendiderunt, excuſari poſſunt à reſtitutione. per hanc enim venditionem nihil damni Eccleſiæ, cui illa bona, hoc ſtatu rerum, reſtitui non poſſunt, intulerunt. Vnde non tenentur Eccleſiæ reſtituere pretium, vel æquiualens. Si tamen ex fructibus, vel venditione, facti ſint locupletiores, tenentur eatenus: nam fructus ſunt Eccleſiæ, hoc ipſo, quo in re Eccleſiæ naſcuntur: & lucrum ex venditione, etſi Eccleſiæ non ſit; eſt tamen ei debitum, tamquam id quod ſuccedit in locum rei, niſi ex induſtria prouenerit. *Qui bona eccleſiaſtica vendiderunt.*

Neque etiam hi tenentur emptoribus, qui ab ipſis ea bona emerunt; quia etſi contractus fuerit irritus, & conſequenter non fuerit tranſlatum dominium pretij, vt patet ex dictis c. 20. dub. 18. tamen quia venditor illud volente emptore accepit & retinet, & emptor nollet diſſoluere contractum, & reſtituere emptum, non tenetur venditor illi pretium reſtituere, ſed poteſt retinere loco rei venditæ. Si tamen emptor vellet diſſoluere contractum, & emptum reſtituere, deberet venditor ei reddere pretium, quia ab initio contractus fuit irritus.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm licitum ſit aliquando rem alienam emere, & emptam retinere.

VIdetur non poſſe vmquam emi, aut retineri res talis. Primò, Quia venditor non poteſt eam vendere, cùm ſit raptor, fur, aut iniquus detentor, ſed tenetur reſtituere domino: ergo nec emptor poteſt emere. Secundò, Quia per talem venditionem non transfertur dominium (non enim venditor poteſt transferre in alterum ius, quod ipſemet non habet) ac proinde manet aliena in ſpecie. atqui res aliena reſtituenda eſt domino, ſi fieri poteſt: vel ſi non poteſt, eò quòd ignoretur, danda eſt in pauperes; illa enim cenſetur domini voluntas, & ſic quodammodò ipſi domino in pauperibus reſtituitur. nam fructus reſtitutionis redundat in dominum, cùm pauperes pro ipſo orent; vt paſſim DD. docent. Tertiò, Qui emunt res furtiuas vel raptas, fiunt participes criminis, & quodammodò fouent auctores in crimine: ſi enim non inuenirentur emptores, non raperent aliorum merces. 136

Pro reſponſione notandum eſt, rem alienam, quæ à fure, raptore, vel alio poſſeſſore iniquo venditur, vel poſſe reſtitui domino, vel non poſſe reſtitui: rurſus vel eſſe ſpem fore recuperandam à domino, vel non eſſe: denique vel non defore alios multos emptores, qui numquam reſtituent, ſi ego non emero; vel tales defore. Nunc

Si erat ſpes recuperandi. Dico Primò, Si ſpes erat dominum alia ratione rem ſuam recuperaturum, nō poſſum illam emere, niſi animo ipſi reſtituendi, nec poſſum exigere pretium quod dedi, ſed ſolùm quantum prudenter conſideratis circumſtantiis iudicabitur dominus in ea recuperanda fuiſſe expenſurus. Ratio eſt, Quia cùm res ſit aliena, & poſſit reſtitui, debet reſtitui: nec dominus tenetur aliquid ſoluere, niſi quatenus vtiliter negotium eius geſſi, ſeu quanti æſtimabitur rei ſaluatio. ſi plus dedi, meæ id imputem imprudentiæ: quia non tenetur ipſe meos errores luere, vt apertè colligitur L. Sed an vltrò. 10. in fine, ff. de negotiis geſtis.

Obiectio. Dices, Geſtor negotiorum non tenetur niſi de culpa lata; quia totum agit in vtilitatem alterius: ergo dominus tenebitur compenſare, etiamſi culpa leuis commiſſa ſit; vt ſi putabam rem fore irrecuperabilem, vel plus ſolui quàm par erat pro talis rei redemptione.

Reſp. Reſpondeo, illum non teneri domino ex culpa leui, ſi per talem culpam illum lædat; v.g. expendendo ipſius pecuniam, vel rem vendendo, &c. Si tamen gerēdo negotium alterius ſeipſum lædat, per talem culpam, v. g. ſuam pecuniam expendēdo; dominus non tenetur illi: quia non tenetur, niſi quanti prudenter geſtio talis negotij ſeu ſaluatio rei æſtimabitur. Vnde ſi per errorem amplius de ſuo impenderit, ſibi imputet. Si tamen hîc & nunc geſtio negotij prudenter inſtituta fuerit, tenetur eam integrè compenſare; etiamſi fortè dominus alia via minore ſumptu rem erat recuperaturus: quia id per accidens eſt; & hæc cauillatio ſemper opponi poſſet. Idem dicendum, etiamſi poſteà res abſque culpa geſtoris perierit, vel deterior facta ſit. d.L. Sed an vltrò, ſub finem. & L. Siue hereditaria, 21. ff. de negotiis geſtis.

Si non erat ſpes recuperandi. Dico Secundò, Si nulla probabilis ſpes ſit dominum rem ſuam recuperaturum, niſi ego emero, me verò emente poſſit illi reſtitui; non poſſum illam emere animo mihi abſolutè ſeruandi: & ſi id fecero, dominus poteſt illam poſteà ſibi vindicare abſque vlla compenſatione: poſſum tamen emere animo illi exhibendi vt vel mihi illam permittat, vel ſi id nolit, iuſtam compenſationem geſti negotij ſoluat.

Prior pars probatur, Quia dominus neq; pro reipſa mihi tenetur, vt quæ ipſius ſit (nemo enim rem ſuam emere tenetur) neque pro geſtione negotij. quia non geſſi negotium ipſius, ſed meum. non enim vt ipſi aliquid commodi adferrem emi, ſed vt mihi ſeruarē. vnde ſi dominus poſteà rem ſuam inueniat apud eum qui à fure in ſuum commodum emit, non tenetur ei quidquam dare, niſi quatenus factus eſt inde locupletior; vt ſi res ſit notabiliter meliorata ſumptibus emptoris, &c. Colligitur apertè L. 6. §. Sed etſi. ff. de negotiis geſtis. *Si neſciebat eſſe alienam.* Si tamen bona fide neſciens eſſe alienam emiſſet, dominus teneretur refundere expenſas, ſaltem ad eam quantitatem, quam ipſe in ea recuperanda facere debuiſſet. L. Liberto. 31. §. 1. ff. de negotiis geſtis: quia vtiliter ſeipſa negotium eius geſtum eſt: nec par eſt, vt alter abſque ſua culpa hoc damnum ſuſtineat.

Altera pars probatur, Quia cùm ſic vtiliter negotium eius geſtum ſit, tenetur refundere ſumptus; vt patet ex L. 2. 3. & ſequentibus. ff. de negotiis geſtis: vel relinquere ei rem redemptam, ſi fortè malit ea carere, quàm ſumptus præſtare. Quòd ſi nolit, poterit nihilominus alter in compenſationem retinere: quia eo animo rem alioquin perituram ſuo ſumptu liberauit; & ita paſſim vſu receptum; modò tamen non valdè infra limites iuſti pretij eam redemerit. Si enim res longè pluris valet quàm expenſæ, & dominus nolit refundere expenſas, & rem ſibi reſtitui: debet geſtor eſſe contentus expenſis, quas vel auctoritate iudicis, vel ex re ipſa obtinere poterit, ſi ea fructuoſa ſit; vel eam retinebit veluti in pignus, donec dominus ſoluerit.

Dico Tertiò, Quando non eſt probabilis ſpes, 137
Si publicè vendatur. rem domino poſſe reſtitui, eáque publicè venditur; poſſum & ego per ſe loquendō emere, animo mihi ſeruandi vel vendendi; ſi dominus non comparuerit; & ſi comparuerit, illi eodem pretio relinquendi. Probatur, Quia in hoc caſu nulla fit iniuria domino ab emptore, imò agitur negotium domini, quantum agi poteſt; vnde nec ipſe cenſetur inuitus, ſed conſentiens in tranſlationem dominij cum illo onere. *Rapta à piratis.* Hoc modo Catholici in Hollandia poſſunt emere merces ibi publicè propoſitas, quas hæretici in mari ceperunt. Confirm. Quia alioquin totum hoc lucrum ſolis hæreticis cederet, qui iniuſtum bellum fouent, & Religionem oppugnant, nec emunt animo reſtituendi in euentu quo dominus compareret, ſed omnino ſibi retinendi tamquam iuſte capta.

Sed aduertendum eſt, Raro ſciri poſſe qui ſint domini, niſi aliqui mittant ſuos actores, qui nomine ipſorum illa redimant. Primò, Quia ſunt res diuerſiſſimæ, nec ſciri poteſt, quid cuius fuerit. Deinde, quia interdum 100. 200. 300. vel plures partem in illis mercibus habent. plurimi enim ad huiuſmodi nauticas traiectiones ſolent contribuere. vnde ſi res in tam multos diuidenda foret, ſingulis minimum obueniret. itaque non curant recuperare. Denique multi nolunt ſciri ſe damnum paſſos, ſéque, quantum poſſunt, occultant, præſertim cùm deſperant ſe quidquam niſi maiore ſumptu recuperaturos.

Ad argumenta. Ad Primam rationem in oppoſitum, Neganda conſeq. Quòd enim raptor vendat, facit inuito domino, qui vult ſibi reſtitui; vel ſi id fieri nequit, ſaltem pauperibus. Suppoſita tamen illius iniqua voluntate vendendi, non eſt dominus inuitus, neque verò cum ratione eſſe poteſt circa talem emptionem, qualem diximus.

Ad Secundam, Tranſlatio dominij in emptorem non fit auctoritate & voluntate raptoris, ſed tacito conſenſu domini, cui expedit tali modo illud transferri: quia transfertur cum onere reſtituendi, ſi dominus comparuerit. Dici etiam poteſt transferri dominium Iure gentium tamquam rei adeſpotæ, etſi cum onere in euentu domini comparentis; maximè cùm emptor ille non ſit particeps iniquæ inuaſionis & rapinæ, nec illi faueat. Expedit enim communiter Reipub. vt bona incerta non maneant vacantia. Neque neceſſe eſt vt fiat reſtitutio in pauperes, quando res empta eſt præſertim tali animo; conſulendum tamen eſſet,

vt id in quo facti ſunt ditiores, paupetibus conferant. quia illud domino reſtitui deberet, detracta tamen induſtriæ & expenſarum æſtimatione: Vide ſuprà cap.14.dubit.6.& 7.

Ad Tertiam, Qui emunt talia modo ſupradicto, nimirum cum illis circumſtantiis quas expoſuimus, non ſunt participes criminis, nec fouent auctores in malo, cùm plurimi emptores alij non ſint defuturi, qui abſque animo reſtituendi ſint empturi. Prædictam ſententiam expreſsè poſt hæc ſcripta deprehendi traditam à Molina diſputatione 118.§.Illud poſtremo.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm is, cui aliquid traditum eſt vendendum, poßit ſibi aliquid ex pretio retinere, ſi pluris vendiderit, quàm ei eſt præſcriptum.

138 *Retinere ex pretio.* RЕſpondeó non poſſe, ſi vel mercedem pro ſuo labore accipiet, vel erat in famulatu; vel ſi gratis hoc officium præſtandum ſuſcepit. ratio eſt, quia non habet vllum legitimum titulum, quo poſſit ſibi aliquid ex pretio vſurpare. non enim ratione rei venditæ, cùm hæc non ſit ipſius; nec ratione induſtriæ vel miniſterij, quia pro ea mercedem accipit; vel ſi erat in miniſterio, tenebatur ſine mercede. Ita Silueſter ex Archidiacono verb. Emptio, q.24. & alij. Nec obſtat, quòd dominus rei vendendæ pretium determinauerit; quia id ſolùm videtur feciſſe ne venderetur infra, non autem ne ſupra, ſi fortè occaſio ita ferret: Vnde eo ipſo quo pluris fuit vendita, totum illud ceſſit domino.

139 Aduerte tamen, ſi talis famulus rem illam pretio à domino indicato ſibi compararet, & poſteà ſuo nomine pluris venderet, non facturum contra iuſtitiam; ac proinde ad reſtitutionem obligatum non iri: quia eam iuſto pretio à domino comparauit, & poſteà iuſto pretio ſuo nomine vendidit. Niſi fortè dominus ei mandaſſet vt venderet quanti intra latitudinem iuſti pretij vendi poſſet. quo caſu tenetur illam diligentiam præſtare, quo facto, poſſet eam ſibi vindicare eo pretio, quod alij obtulerunt.

DVBITATIO XX.

Quando res in ſolidum ex interuallo duobus fuit vendita, vtri debeatur.

HAnc quæſtionem tractat Couar. lib.2.variat. reſolut.cap.19.ad quam breuiter

140 *Si neutri facta ſit tradita.* Reſpondeo & Dico Primò, Si neutri ſit tradita, debetur priori emptori. eſt communis ſententia Doctorum. Ratio eſt, quia res illa non poterat vendi ſecundo emptori, cùm iam eſſet vendita: vnde nec poteſt ei tradi ſine iniuria prioris: ergo ne fiat iniuria, tradenda eſt priori.

Si tradita ſecundo emptori. Dico Secundò, Si tradita ſit ſecundo emptori, priori autem ſolùm vendita; debita eſt ſecundo. Eſt communis ſententia Doctorum, vt docet Couarr. ſuprà, nu.1. & conſtat ex L. Quoties.15.C.de rei vindicatione, in principio, & in fine; & L. Traditionibus. 20. C. de pactis. Ratio eſt, quia ſolo contractu abſque traditione non transfertur dominium, nec acquiritur ius in re, (exceptis quibuſdam caſibus) ſed præter contractum requiritur traditio, vt conſtat ex dictis legibus. qua de re vide ſuprà cap.3. dubit.3. quod non ſolùm locum habet in contractu emptionis; ſed etiam in promiſſione, donatione & ſimilibus contractibus, imò etiam in locatione, vt docet idem Couar.n.8. *Habet locum in aliis contractibus.* quia etſi conductor per traditionem rei conductæ non habeat dominium; habet tamen rei detentionem, à qua ſi expelleretur, ante omnia Iudicis officio reſtituendus eſſet: ſicut is, qui poſſeſſione fuit ſpoliatus. Vnde iure detentionis ſe defendet contra primum conductorem, qui ſolùm habet actionem perſonalem in locatorem. Nec refert, quòd contractus cum priore fuerit fortaſſe iuramento confirmatus; quia hoc quidem efficiet vt ſit periurus, ſi alteri eam tradat; non tamen impediet dominij translationem, vt docet idem Couarr. epitome de ſponſ. p.1.cap.5. num.9.

Notandum tamen Primò, Hoc non procedere in iis euentis, quibus peculiari Iure ex ſolo contractu abſque alia traditione transfertur dominium: vt ſi aliquid venditum aut donatum ſit Eccleſiis, locis piis, vel ciuitatibus. iuxta L. fin. C. de ſacroſ. Eccleſiis. tunc enim dominium transfertur per ſolum contractum: vnde non poterit ſecundus emptor vel donatarius per traditionem dominium acquirere: ſecùs ſi res ſolùm ſit promiſſa; quia promiſſio facta pro loco, vel alteri, non transfert dominium, nec tribuit ius in re: vnde ſi rés Eccleſiæ promiſſa, alteri donata & tradita fuerit, huius erit. 141 *In quibus euentis hoc locum non habeat.*

Secundò, Non habere etiam locum, quando priori emptori in ſecuritatem contractus res fuit hypothecæ nomine ſubiecta: tunc enim ſecũdus emptor per traditionem non poterit eius dominium comparare, vt docet Couarr. ſuprà num. 7. ex L.Si creditor.13.§.fin. ff.de diſtract.pignorum: & ratio eſt, quia qui habet pignus, eſt ſimplici creditori præferendus, maximè in ipſo pignore. *Si res hypothecata priori.*

Tertiò, Si ſecundus emptor mala fide egit, conſcius nimirum prioris contractus, prior poterit ab eo rem euincere, tamquam in fraudem ipſius alienatam. Ita Gloſſa communiter recepta in cap. Si tibi abſenti, in 6. Sponte tamen eam priori tradere non tenetur: niſi fortè induxerit emptorem, vt eam ſibi venderet; quo caſu eſt cauſa damni iniuſta, quod prior per illam venditionem incurrit, iuxta ea quæ dicta ſunt ſuprà cap. 10. dubit. 9. Si autem non fuit conſcius, non poterit ab eo euinci, niſi fortè prior titulum emptionis vel alium oneroſum habeat; ſecundus verò titulum donationis: tunc enim etſi ſecundus inſcius fuerit prioris contractus, tamen prior poterit illam euincere, vt colligunt Doctores ex L. Ignori. 5. C. de reuocandis his, quæ in fraudem creditorum. vide Couarr.n.5. Donatarius tamen non tenetur illam ſponte tradere, ſed ſolùm ſi emptor illam intra tempus Iure conſtitutum exigat, iuxta ea quæ cap.illo 10.dubit.19.diximus. 142 *Si mala fide egit.*

Dico Tertiò, Si vterque emptor affirmet rem ſibi traditam fuiſſe, nec liquere poſſit vtri priori tradita fuerit; adiudicanda eſt priori. Ratio eſt, quia ſecluſa traditione, ius prioris eſt potius: ergo in dubio huic fauendum. Niſi fortè poſterior numerauerit pretium, prior verò nihil: tunc enim 143 *Si dubium ſit vtri priori tradita.*

præ

præſumptio eſt,poſteriori factam traditionem.Ita Couarruuias n.6.ex Baldo & aliis.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm omnia monopolia ſint iniqua.

144 *Monopolium.* NOtandum eſt, *Monopolium* propriè dici cùm vnus vel pauci efficiunt, vt ipſi ſoli aliquod merciom genus vendant eo pretio,quo ipſis libuerit. generatim autem accipitur à Doctoribus pro omni machinatione & induſtria mercatorum, qua efficiunt,vt ipſi ſoli vel aliquid vendant, vel *Poteſt fieri 4. modis.* certo pretio vendant. Hoc autem fieri poteſt quatuor modis: vel enim *conſpirant* inter ſe de pretio, vt nemo vendat minoris: vel agunt vt ipſi ſoli certas quaſdam merces vendant; idque vel *priuilegio Principis*,vel *induſtria*,coëmendo omnes merces,eáſque ſupprimendo donec creuerit pretium; vel *impediendo* ne aliunde importentur ab aliis. Si primo modo fiat,

145 *1. Conſpiratione in pretium.* Dico Primò,Si venditores *conſpirent in pretium*, modò id non ſit ſupra legitimum, vel ſupra vulgare ſummum, non peccant contra iuſtitiam, (quamuis benè contra charitatem.) Similiter nec emptores,ſi conſpirent in pretium infimum; aut rogent alios, ne pluris emant, quàm tanti vel tanti; modò id non ſit infra iuſtum. Hoc interdum fieri ſolet in auctionibus publicis, dum quis rogat alterum, ne pluris liciterur; vt ipſe rem illam minoris emere poſſit;non tamen infra latitudinem iuſti pretij illius fori.

146 Aduerte tamen,ſi aliqui mercatores fraude vel minis impedirent alios ne minoris venderent,tenerentur ad reſtitutionem emptoribus, qui inde damnum caperent;iuxta ea,quæ dicta ſunt cap.12. dubit.18.

147 *Si ſupra legitimum.* Dico Secundò, Si pretium,in quod venditores conſpirant, ſit ſupra legitimum, vel ſupra ſummum vulgare,peccant contra iuſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem illius auctarij, quod emptores ſoluere coacti ſunt, atque adeò totius damni inde ſecuti. ratio eſt, quia pretia rerum non pendent ex libidine mercatorum; ſed vel ex Superioris taxatione,vel ex communi æſtimatione, bona fide, abſque conſpiratione & dolo inita, ſpectata copia & raritate mercium, emptorum, venditorum, & ceteris circumſtantiis.quare is, qui ſuo conſilio vel conſenſu cauſa eſt, cur aliquis ſupra illud pretium ſoluat,eſt illi cauſa damni iniuſta;ac proinde tenetur ad reſtitutionem.

Aduerte tamen,Primo loco teneri eum,qui pretium accepit. Secundo loco,ſeu in ſubſidium huius,ceteros conſpiratores, idque vel in totum vel in partem, prout ad illam conſpirationem ſunt cooperati;iuxta ea quæ diximus cap.13.dub.4.

Emptores. Dico Tertiò,Pari modo emptores contra iuſtitiam peccant,quando conſpirant vel rogant alios, vt non liceantur rem iuſto pretio,ſed minoris.ratio eſt,quia venditores ius habent ad pretium maius; nempe ad illud, quo bona fide res æſtimatur: vnde per talem conſpirationem fit illis iniuria.

148 *2. Priuilegio Principis.* Si ſecundo modo,nempe *priuilegio Principis* fiat monopolium, vt cùm aliquis à Principe impetrat priuilegium,vt ſibi ſoli liceat aliquod genus mercium inuehere & vendere; tunc diſtinguendum eſt:vel enim illud priuilegium iuſta aliqua ratione conceſſum eſt,vel non; ſi iuſta ratione conceſſum eſt:(v.g. quia aliter nemo tales merces ſufficienti copia vellet inuehere ob ſumptus,quos non facilè poteſt recuperare,niſi ad tempus aliquod priuilegium habeat; vel quia Princeps eget pecunia pro bono publico, ad quam conflandam tale priuilegium aliquibus vendit)tunc tale monopolium eſt licitum: modò iuſtum pretium a Principe taxatum,vel prudentum iudicio,ſpectatis circumſtantiis omnibus,taxandum,non excedant.

Vbi Aduerte,quando Princeps tale priuilegium concedit in mercibus communiter Reipub.ad politicam vitam neceſſariis, debere ſimul pretium taxare. quòd ſi id eorum arbitrio relinquat, iniquum hac in parte erit tale priuilegium; nam datur illis occaſio vendendi iniquo pretio cum notabili damno Reipub.quod ipſe tenebatur pro officio ſuo impedire, vt rectè notat Nauarrus cap.23. num. 92. ſecùs tamen ſi id concedat in mercibus, quæ ſolùm ad delicias & luxum pertinent, quas nemo cogitur emere.vt ſunt picturæ,varia genera tapetiom, ſericorum pannorom, & holoſericorum,aleæ,fritilli,chartulæ luſoriæ, latrunculi, & ſimilia. cùm enim in his nemo grauetur, niſi qui ſponte vult,(niſi fortè pauci aliqui diuites) facilè poteſt Princeps habere iuſtam cauſam non impediendi ne iuſtum pretium excedant. ſi verò priuilegium ſine iuſta ratione conceſſum fuerit,eſt iniquum;fitque iniuria & ſubditis,tales merces vendere volentibus,qui iniuſtè impediuntur; & emptoribus, qui eas meliore pretio emerent.vnde vtrïſque tenentur ad reſtitutionem, Primo loco qui abſque ratione priuilegium impetrarunt.(ſunt enim cauſa principalis,cùm in ſuum commodum Principem ad concedendum, & ad alios iniuſtè prohibendos pertraxerint.)Secundo loco qui conceſſerunt. Hoc tamen intellige,ſi iniquitas priuilegij ſit manifeſta vel certa, alioqui in dubio non tenetur, præſumendum enim ob auctoritatem & prudentiam Principis in fauorem priuilegij. 149

Si tertio modo fiat, vt quando vnus vel pauci *coëmunt omnes merces* certi generis, (v.g. frumentum tempore meſſis, vel ante, aut poſt) vt ipſi poſteà pro ſuo arbitratu vendant: Doctores paſſim tenent hos peccare contra iuſtitiam, & obligari ad reſtitutionem. Ita Gabriel d. 15. quæſt.10. art.5.dubit.2.Ioannes Medina C.de reſtitut.quæſt. 36.& alij. Probatur Primò, Quia iniuriam faciunt Reipub. inducẽdo caritatem,interim dum tantam copiam apud ſe retinent.quamdiu enim illa copia ibi manet, Reſpublica ius habet vt pretium non augeatur. Secundò, iniuriam faciunt, poſteà carè vendendo; nam illud pretium reſpectu ipſorum non eſt iuſtum, cùm per fraudem ſint ipſius cauſa. Hæc ſententia eſt valdè probabilis. 150 *3. Si pauci coëmant omnia.*

Contraria tamen ſemper mihi viſa eſt non improbabilis; nempe hos non teneri ex rigore iuſtitiæ ad reſtitutionem, neque peccaſſe contra iuſtitiam particularem; ſed tantùm contra charitatem proximorum,& contra iuſtitiam legalem,ſeu publicam vtilitatem. quam video etiam placuiſſe doctiſſimo viro Ludouico Molinæ diſput. 345. in fine. Probatur, quia non peccarunt contra iuſtitiam emendo; emerunt enim pretio currente,vti ſuppono. Nec refert quòd hac ratione inducta ſit caritas: quia etiam multitudo emptorum inducit 151 *Contrarium non eſt improbabile.*

caritatem; non tamen ideò illi emendo peccant contra iuſtitiam; quia actio illa, ex qua prouenit caritas, non eſt contra iuſtitiam. Neque etiam ſupprimendo, ſeu non vendendo; quia non tenebantur ex iuſtitia tunc vendere, cùm nullo pacto ſe ad hoc obligarint. poterant enim eas in aliud tempus ſeruare, vel in alia loca deferre, vel etiam vaſtare abſque iniuria cuiuſquam; quia perfectum dominium earum habebant. Neque ciues habebant ius iuſtitiæ ad eas emendas, niſi ipſis vendere volentibus. alioquin dicendum eſſet ipſos peccaturos fuiſſe contra iuſtitiam, ſi res ſuas in flumen proieciſſent. Nec obſtat quòd poſſint cogi à Magiſtratu, vt ſua proferant & opportunè vendant, & grauiter puniri ob talem compreſſionem; quia multa crimina per publicam poteſtatem puniri poſſunt, quæ tamen non ſunt contra iuſtitiam particularem: ſufficit enim vt aliquo modo ſint contra bonum publicum.

152 Hinc patet reſponſio ad rationes allatas. Reſpub. enim non habet ius iuſtitiæ vt pretium non augeatur, ſi copia mercium, quæ eſt in vrbe, ſit ſuppreſſa & ignota, vt patet ex dubit. 5. nam pretium pendet ex communi æſtimatione: alioquin alij, qui bona fide tunc carè vendiderunt, tenerentur poſteà ad reſtitutionem. vnde etiam hoc pretium reſpectu eorum qui ſuppreſſerunt, non eſt iniuſtum; quia nulla iniuſta actione illud procurarunt. Ad alterum argumentum

Reſpondeo, Hoc ſolùm probare, illos peccaſſe contra iuſtitiam particularem, ſi arbitratio pretij, ſpectatis circumſtantiis temporis quo vendunt, fuerit irrationabilis: quo modo intelligenda eſt illa ſententia. Sicut cùm conſpirant in pretium, vt dictum eſt num. 147.

Si Quarto modo fiat; ſi quidem vi aut fraude 153
impediat, ne maior copia aliunde importetur, vt *Quatenus maneat.*
maneat caritas in Repub. tenetur ad reſtitutionem tum Reipub. quatenus iniuſtè ei cauſa fuit maioris pretij; tum mercatoribus, quos impediuit, quatenus priuauit eos probabili lucro. Ita Silueſter v. Emptio, quæſt. 13. Si verò ſine vi aut fraude impedijt, non tenetur. Quo modo monopolia factitantes puniantur in foro externo, vide apud Silueſtrum v. Emptio, d. quæſt. 13. & 18.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

De Cenſibus ſeu Redditibus annuis.

Complectitur Dubitationes 15.

POſt contractum venditionis & emptionis, agendum nobis eſt de cenſibus, quorum contractus, eſt ſpecies venditionis & emptionis.

DVBITATIO I.

Quid ſit Cenſus.

1 *Cenſus varia acceptio.*
NOTANDVM, nomen *cenſus* variè accipi, vt docet Couarruuias lib. 3. variar. cap. 7. num. 1. Primò, Pro æſtimatione fortunarum cuiuſque, quæ fieri ſolet, vt ſciatur quantum quiſque Principi tributi nomine ſoluere debeat: cenſere enim eſt æſtimare. Secundò, Pro ipſis fortunis, quæ cenſentur, iuxta illud, *dat cenſus honores, Cenſus amicitias.* Tertiò, Pro ipſo tributo, ſiue capitatim, ſiue ratione fortunarum impoſito. ſic Matth. 22. *Licet cenſum dare Cæſari, an non?* Quartò, Pro omni eo, quod annuatim alicui ſolui ſolet in ſignum ſubiectionis vel dominij. Quintò accipitur non pro pecunia aut re aliqua corporali, quæ ſolui ſolet; ſed pro re ſpirituali, nempe pro iure quodam in re alterius, vt ex ea quotannis aliquid ſoluatur, po-
2 *Cenſus quid.*
teſtque ſic deſcribi: *Cenſus eſt ius percipiendi annuam penſionem ex re vel perſona alterius.* Dico, *Eſt ius*; quia cenſus in propoſito non eſt ipſa penſio ſoluenda; (quamuis ſæpè hoc nomen ſic vſurpetur) ſed ius quoddam ad exigendum quotannis certam penſionem ab alio; cui iuri reſpondet in altero obligatio ſoluendi. Hinc fit, vt qui vendit cenſum, non vendat pecuniam aut fructus aliquos annuos, vt quidam putarunt, ſed ius quoddam exigendi certam pecuniæ ſummam, vel certos fructus: quæ ſanè plurimùm differunt. *Ex re al-* 3
terius; quia nemo ſuper re ſua propriè dicitur cenſum vel reditum habere; (cùm habeat in ea ius multò perfectius, nempe dominium) ſed tantùm ſuper re alterius, in quam ipſe ratione cenſus nullum ius habet, niſi ad exigendam ex ea penſionem; cùm dominium vtile & directum ſit penes alterum. *Vel perſona alterius*; quia etiam ſuper perſona nuda hoc ius conſtitui poteſt, vt infrà dicemus.

DVBITATIO II.

Quotuplex ſit cenſus; ſeu de variis cenſuum generibus.

REſpondeo & Dico Primò, Cenſum generatim diuidi in Reſeruatiuum & Conſignatiuum. *Reſeruatiuus* dicitur, quando quis transfert rem ſuam in alterum quoad dominium directum & vtile, donando, legando, vendendo, aut permutando, ſeruata ſibi penſione annua ſuper eadem re. Talem cenſum conſtituit Ioſeph in omnibus terris Ægyptiorum, præterquam ſacerdotum, cùm eas emptas & ſubiectas dominio Pharaonis, Ægyptiis reſtituit, vt patet Geneſ. 47. verſ. 24. De tali non agit Conſtitutio Pij V. vt notat Thomas Boninſignius tractatu de cenſibus, & alij. vnde in huius contractu poſſet apponi pactum legis commiſſoriæ, id eſt, vt res, ſuper qua conſtituitur, cadat in commiſſum, & redeat ad eum qui illam contulit, ſi biennio vel triennio non fuerit penſio ſoluta, vt docet Couarruuias lib. 3. variar. cap. 7. num. 1. Diſtinguitur autem hic contractus ab emphyteuſi, teſte Couarr. ſuprà. Primò, Quia 5
in

Differt ab emphyteuſi. in emphyteuſi non transfertur niſi dominium vtile: hic autem vtrumque, directum & vtile. Secundò, Si in emphyteuſi non ſoluatur penſio intra biennium, dum eſt Eccleſiæ, vel intra triennium, dum eſt ſæcularis; dominium vtile cadit in commiſſum, & ipſo Iure coaleſcit cum dominio directo. hoc autem non fit in cenſu, niſi de hoc expreſſe ſit pactum inter partes. Tertiò, Emphyteuta non poteſt rem vendere, domino directo non monito, aliàs cadit in commiſſum, & ex pretio tenetur ei ſoluere certam partem, quam vocant laudemium: ad neutrum tenetur debitor cenſus.

Conſignatiuus. *Conſignatiuus* dicitur, quando quis ſuper bonis ſuis, quorum dominium directum & vtile retinet, vel etiam ſuper perſona ſua, alteri ius penſionis annuæ conſignat. de hoc eſt tota diſputatio apud Doctores.

6 *Diuiſio.* Dico Secundò, Conſignatiuus cenſus variè diuiditur. Primò, Ratione materiæ, in realem, perſonalem, & mixtum. *Realis.* *Realis* eſt, qui ſuper re aliqua fundatur, ita vt ex ea re penſio debeatur. Huic reſpondet Primò in re ipſa obligatio realis, quæ rem perpetuò comitatur, etiamſi alteri vendatur, tamquam onus quoddam ſeu grauamen illi annexum, donec legitimè redimatur. Secundò, obligatio perſonalis in eo cuius illa res eſt. nam onus rei redundat in dominum. Tertiò, relatio debiti in penſione. vnde patet, cenſui reali triplex correlatiuum partiale ordine quodam reſpondere.

7 *Perſonalis.* *Perſonalis* eſt, qui immediatè ſuper perſonam, quæ ſeipſam obligat ad penſionis ſolutionem, conſtituitur. huic reſpondet tantùm obligatio in *Hypotheca in perſonali.* perſona, & debitum in penſione. Nec obſtat, quòd hic interdum interueniat hypotheca: quia hæc non interuenit ex vi contractus cenſualis; ſed ſuperuenit per alium contractum: nam hypotheca ſolùm exigitur ad ſecuritatem contractus alterius. vnde ex ea non eſt ſoluenda penſio, niſi eo euentu, quo aliter ſolutio à perſona debitore nequiret obtineri.

8 *Mixtus.* *Mixtus* eſt, qui conſtituitur ſuper re & ſuper perſona immediatè: ita vt etiamſi res pereat, perſona tamen maneat obligata. ſecùs in merè reali, vbi re ex parte vel in totum pereunte, perit ſimiliter cenſus, vt infrà dicetur.

9 Secundò diuiditur ratione penſionis; ſcilicet *Fructuarius.* in *fructuarium*, ex quo debentur fructus, vt frumentum, vinum, &c. *Pecuniarius.* & *pecuniarium*, ex quo pecunia.

10 *Certus.* Tertiò, in cenſum certum & incertum. *Certus* eſt, cùm determinata pecuniæ ſumma vel fructuum menſura, in penſionem conſtituta eſt. *Incertus.* *Incertus*, cùm indeterminata, v.g. tertia vel quinta pars fructuum conſtituitur ſoluenda. ſicut fecit Ioſeph in Ægypto. hic enim modus non eſt licitus, niſi in cenſu reſeruatiuo.

11 Quartò, ratione temporis futuri, in *perpetuum* *Perpetuus Redimibilis, & Irredimibilis.* & *temporalem*. *Perpetuus* diuiditur in *Redimibilem* & *Irredimibilem*. *Temporalis* verò in eum, qui ex- *Temporalis.* tenditur in tempus certum, v.g. 10. vel 20. annorum; & in eum, qui in incertum, vt ad vitam vnius, duorum, vel trium hominum, qui vitalitius dicitur. vide Ioannem Maiorem in 4.d.15. quæſt.34.

* * *

DVBITATIO III.

Vtrùm emptio cenſus noui ſit licita.

12 *Sententia Henrici de nouis cenſibus.* QVidam DD. olim putarunt, emptionem cenſuum nouorum, (id eſt, qui tunc primùm conſtituuntur quando vendendi ſunt) illicitam eſſe, etiamſi in re aliqua fructifera conſtituantur; ſi penſiones recipiendæ putentur tandem ſuperaturæ pretium. Secùs tamen eſſe de antiquis; hos enim licitè emi poſſe pretio communiter taxato. Ita ſentit Henricus quodlib. 8. quæſt. 23, ratio ipſius eſt, quia emptio reditus noui, non emptio, ſed purum mutuum eſt: ſed in mutuo non licet plus pecuniæ accipere quàm datum ſit: ergo, &c. Maior probatur, quia extrema huius contractus (inquit) ſunt, pecunia ſimul data & pecunia per quotas recipienda; pecunia autem vendi non poteſt, ſed mutuò datur. Nec refert, quòd in re aliqua fructifera videatur conſtitui, quia hæc ſolùm ſe habet per modum hypothecæ. Idem ſentire videntur Innocentius & Ioannes Andreas in cap. In ciuitate, de vſuris.

13 *Emptio cenſuum cõceſſa, etiam nouorum.* Verùm contraria ſententia eſt communis & certa, Non minùs licitè emi nouos reditus, quàm antiquos. Ita Conradus quæſt. 79, vbi 12. rationibus Henrici ſententiam refutat. Sotus lib. 6. q. 5. artic. 1. Medina de vſura quæſt. 12. Couarr. lib. 3. variat. cap. 7. num. 2. Nauarr. comment. de vſuris num 69. & ſeqq. & alij. Probatur Primò, Quia Martinus V. & Calixt. III. in ſuis Extrauagantibus, quæ habentur inter communes, titulo de emptione & venditione, auctoritate Apoſtolica declararunt, *cenſus eos, qui conditiones ibidem poſitas haberent, eſſe iuſtos & licitos, & debitores ad ſolutionem obligari.* Nec diſtinguunt hi Pontifices inter antiquos & nouos; ſed in genere de omnibus loquuntur. Secundò, Quiſque poteſt de nouo conſtituere ius percipiendæ penſionis in ſuis bonis, titulo donationis, vt ipſi fatentur: ergo etiam titulo emptionis; non enim minoris valet quod emitur, quàm quod donatur. Tertiò, Quia antiqui aliquando fuerunt noui, & lapſus temporis non fecit eos eſſe iuſtos: ergo ſicuti antiqui vendi poſſunt, ita & noui. Quartò, Poteſt quis alteri vendere ius ſeruitutis in ſuo agro, de nouo conſtituendum: ergo etiam ius percipiendæ penſionis annuæ. Patet conſequentia; quia ſicut ius ſeruitutis eſt particula quædam decerpta ex iure integro, quod dominus habet in re ſua; ita & cenſus, ſeu ius penſionis annuæ, eſt pars quædam iuris, quam dominus habet in re ſua. ſi ergo illa vendi poteſt, etiam hæc.

14 *Ad rationem ſententiæ contrariæ.* Ad fundamentum contrariæ ſententiæ Reſpondeo, Verum non eſſe, nullam hic interuenire mercem præter pecuniam, ſeu penſiones annuas: nam id quod venditur & emitur propriè & immediatè in hoc contractu, non eſt pecunia aut penſio annua, ſed ius ad penſionem annuam exigendam; quod ius multum diſtinctum eſt à re ipſa; vt oſtendit Conradus. deinde etiam pecunia abſens & periculis expoſita vendi poteſt pro præſente, vt infra dicetur, cap. 23. dubit. 4.

Dices, Illud ius non extat: ergo non poteſt vẽdi.

Reſpondeo Primò, Etſi nunc non extet, tamen paulò pòſt extabit, vnde poteſt vendi, ſicut hæreditas

ditas futura,& iactus retis futurus vendi poteſt,vt rectè Medina quæſt.12.

Reſpondeo Secundò,Falſum eſſe, hoc ius non extare antequam vendatur: extat enim in ipſo vendente; nam hic ius habet percipiendi penſionem ea re ſua,(quamquam tunc non vocetur cenſus)quod ius ſicuti alteri donare poteſt, ita etiam vendere,tamquam rem modò extantem.

DVBITATIO IV.

Vtrùm Iure naturæ emptio cenſus perſonalis ſit licita.

15 *Emptio cenſus realis.* SVppono, emptionem cenſus realis redimibilis licitam eſſe; quod expreſſè habetur in Bulla Pij V. anno 1568. de cenſibus edita, & in Extrauag. Martini V. & Calixti III. titulo de empt. & vendit. Ratio eſt; quia ſicuti emptio prædij licita eſt cum pacto de retrouendendo, ita etiam emptio iuris percipiendi fructus ex illo prædio; quod ius eſt pars quædam iuris exiſtentis in domino prædij. vt enim dominus poteſt vendere totum ius ſuum, quod habet in prædio, ita etiam poteſt vendere partem iuris, quæ nihil eſt aliud quàm cenſus realis. vide Couarr. lib. 3. variar.cap.7.num.5.

16 *Perſonalis.* Sed difficultas eſt de perſonali. Multi DD. negant, quos citat & ſequitur Nauarrus comment. de vſuris, num. 81. Innocentius, Hoſtienſis, Ioannes Andreas, Ancharanus, Antonius de Butrio, Cardinalis Zabarella, Panorm. & Anani. in cap. In ciuitate,de vſuris, D.Antoninus 2.p.tit.1. cap.8.Angelus v.Vſura.§.78.& quidam recentiores. *Quidam putant illicitam empt. perſonalis.* Probat hanc ſententiam Nauarrus, Primò, Quia cenſus perſonalis eſt inuentio noua, & numquam in Repub.Romana poſt ſuſceptam religionem Chriſtianam vſurpata. Secundò, Penſio non poteſt in libera perſona conſtitui, eo modo, quo in prædio conſtituitur. Tertiò, Liber homo non poteſt pignori dari, cap.2. de pignoribus: atqui ius cenſus maius eſt iure pignoris: ergo. Quartò,Quia liber homo non poteſt in ſeruitutem rapi ob debita.

17 *De quali cenſu perſonali loquantur.* Verùm ex his rationibus ſatis conſtat,hos Auctores non loqui de cenſu perſonali, qui paſſim eſt in vſu; ſed de eo,qui ita conſtituitur in perſona, ſicut conſtitui ſolet in prædio; adeò vt ſi non ſit ſoluendo, creditor poſſit debitorem vendere, aut trahere in ſeruitutem, ſicut prædium vendi aut vindicari in dominium poteſt. Nos autem non loquimur de tali cenſu perſonali, ſed de eo, qui in creditore ſolùm ponit ius penſionis annuæ; (cui interdum ad ſecuritatem accedit ius hypothecæ in omnibus bonis debitoris) in debitore verò tantùm obligationem perſonalem illius ſoluendæ, (& in bonis obligationem hypothecariam)quæ tranſeat ad hæredes;ita tamen vt non obliget illos niſi ſecundùm vires hæreditatis.quo fit vt ſæpè tales cenſus pereant, etiamſi omnia bona pro illis hypothecata fuerint.

18 *Eſſe licitam.* Reſpondeo igitur & Dico Primò, Cenſus perſonalis emptionem licitam eſſe.docet hoc Conradus q.74.& 79.Maior in 4. d.15. q.34. Gab.ibidem q.12.art.1. concluſ.1. Sotus lib 6.q.5. art.1. concluſ. 4. Ioannes Medina, de vſura quæſt. 11. §. Sed quæret aliquis. Couar. lib. 3. variar. cap.7. num.5.Thomas Boninſignius cap.4.num.7. denique puto fore paucos ex Auctoribus,quos Nauar. citat, qui talium cenſuum emptionem condemnarent. Nam Panormitanus, citatus à Nauarro q.5. apertè eam admittit eſſe licitam. Probatur Primò,Quia olim etiam Eccleſiæ debebantur decimæ perſonales,ſcilicet ex labore manuum,& ex negotiatione,vt patet cap.Decimæ,16. quæſt.1.& cap.Apoſtolicæ, & cap. Paſtoralis, de decimis, quæ etiam nunc quibuſdam locis ſoluuntur.Item Eſdræ lib.2.cap.10. fideles conſtituerunt annuum reditum tertiæ partis ſicli pro fabrica templi, panibus propoſitionis, & ſacrificiis, idque tantum ſuper perſonas ſuas:atqui talis obligatio vel ſponte ſuſcepta, vel à Superiore legitimè impoſita, eſt certo pretio æſtimabilis: ergo vendibilis.quare etiam cenſus perſonalis vendibilis erit, cùm talis obligatio ſit verè cenſus perſonalis.

Secundò, Si ad cenſum res aliqua diſtincta à perſona venditoris requireretur, ſuper qua cenſus dicatur conſtitui, id eſſet vel quia illa res deberet emptori cenſus vendi, vel certè quia fructus eius, illi vendi deberent. Atqui neutrum eſt verum. Non enim res illi venditur; quia dominium ei directum & vtile manet apud venditorem cenſus, qui liberè eam poteſt alienare in quem voluerit, vt patet ex Bulla Pij V. Neque etiam fructus propriè illi venduntur; quia ſæpe fit vt ſit cenſus pecuniarius, qui ſuper agro conſtituitur. Deinde etiamſi concederemus fructus rei vendi; ſimili modo vendi poſſunt fructus, & lucra perſonæ. Si dicas rem fructiferam requiri, vt ius percipiendi ex ea fructus (quod ius eſt penes dominum rei) poſſit alteri vendi, in quo iure alteri collato conſiſtit ratio cenſus: cur non ſimiliter poteſt vendi ius illud, quod quiſque habet percipiendi lucri ex ſua induſtria ſuiſque bonis;obligando ſe & poſteros ſuos ad eam diligentiam, quæ ad ſolutionem ſufficiat? ſicut enim fertilitas agri eſt naturalis, ita fertilitas (vt ita dixerim) hominis,qua poteſt acquirere lucrum,eſt volũtaria;ac proinde poteſt ſe homo ad eam obligare.quòd ſi etiam agri fertilitas eſſet in hominis poteſtate, poſſet ſimiliter homo obligari ad eam procurandã: imò hoc ipſo,quo cenſus ſuper agro conſtitutus eſt,homo, ſine alio pacto, tenetur ad eum bona fide & diligenter colendum.non ergo mirum eſſe debet, ſi poſſit obligari cenſu perſonali ad eam induſtriam, qua tantum acquirat, quantum neceſſe eſt ad penſionis ſolutionem. 19

Nec obſtat, quòd poſteri quoque obligentur; quia ſicut obligationes aliæ perſonales ex aliis contractibus ortæ, tranſeunt ad hæredes,eoſque obligant lege iuſtitiæ: ita etiam hæc obligatio ſoluendæ penſionis, etiamſi merè ſit perſonalis, ad hæredes tranſire poteſt.omitto alias rationes minoris momenti.

Dico Secundò, Hanc emptionem eſſe licitam, 20
etiamſi penſiones ſperentur exceſſuræ pretium. *Si penſiones ſuperent ſortem.*
colligitur ex Auctoribus citatis. qui enim admittunt hunc cenſum, admittunt eo modo,quo paſſim eſt in vſu: atqui nemo huiuſmodi cenſum emit,niſi veriſimile ei ſit,penſiones cum tempore exceſſuras pretium: eſt enim cenſus perpetuus, etſi redimibilis,ex parte venditoris. vnde ſemper ſperat emptor ſe plus accepturum, quàm dedit: nam ſperat ſe accepturum penſiones aliquot, & poſtea ſi venditor voluerit poſt aliquot annos ſe

libe

liberare, totam ſortem. Probatur Primò, Quia per hanc emptionem non emuntur propriè penſiones futuræ, ſed ius quoddam illas exigendi, quod in omni Repub. longè minoris valet, quam penſiones ſperatæ, ſi eſſent præſentes, valerent. Secundò, Cenſus realis perpetuus licitè emi poteſt minoris quam ſint penſiones ſperatæ: ergo etiam perſonalis. Conſequens probatur a paritate rationis: ſicut enim ibi non violatur æqualitas, eò quòd non emantur propriè fructus, qui longè ſuperant pretium, ſed ius ad illos, quod cenſetur æquale pretio; ita etiam hic non emuntur penſiones, ſed ius & actio ad illas, quæ actio communi hominum æſtimatione non pluris valet. Confirmatur, quia communi hominum iudicio pluris æſtimatur cenſus realis ſuper ampliſſimo agro vel copioſis decimis fundatus, quam cenſus perſonalis cum hypotheca: ergo ſi ille minoris emi poteſt, quàm ſint penſiones, etiam hic poteſt.

Tertiò, Niſi liceret tales cenſus emere minori pretio, quàm ſint penſiones ſperatæ, condemnandi eſſent plerique cenſus in Belgio, Germania & Gallia; nam plerique antè quam certo modo realizentur coram Magiſtratu, (quod ſæpe non fit, vel non niſi poſt longum tempus) ſunt merè perſonales, cum hypotheca ſpeciali vel generali omnium bonorum; & emuntur ſenis denis in ſingula annua, ſeu pretio decoplo ſextuplo. atqui non eſt facilè damnandum quod tot viri docti & religioſi in tot Prouinciis faciunt.

21 Dico Tertiò, Perſona, in qua cenſus conſtituitur, debet eſſe vel fructifera; (id eſt, talis, vt aliquem fructum ſua opera vel induſtria pariat, vnde ſoluat) vel vt aliqua bona in re vel in ſpe habeat. Ita Medina quæſt. 11. ratio eſt, quia alioquin ius illud nullius eſſet momenti; & ita non eſſet pretio æſtimabile.

22 Dico Quartò, Licitum etiam eſt in emptione cenſus perſonalis, exigere hypothecam generalem vel ſpecialem ſecuritatis cauſa. colligitur ex iiſdem Auctoribus. Probatur Primò, Quia in reliquis contractibus licet exigere hypothecam, vt in mutuo, in venditione ad terminum, & ſimilibus; cur non etiam in emptione cenſus? ſi enim contractus eſt validus, meritò poteſt exigere is, cuius intereſt, ſecuritatem, vt firmus maneat & non violetur. ad hoc autem pertinet hypotheca.

Licita eſt hypotheca in cenſu perſonali.

23 Dico Quintò, Licita etiam eſt emptio cenſus mixti, id eſt, qui partim ſit perſonalis, partim realis. probatur, quia ſi emptio vtriuſque ſeorſim eſt licita; cur non etiam iunctim? exemplum ſit, Si emas cenſum ſuper prædium, ea lege, vt etiamſi prædium nihil vel parum aliquando ferat, teneatur nihilominùs venditor totam penſionem ſoluere. quo caſu ſi prædium vendatur tertio, poteris penſionem exigere, & à venditore cenſus, ratione obligationis perſonalis; & à tertio, ratione obligationis realis, quæ eſt in prædio. Item ſi emas cenſum in prædio vel domo, ea lege vt vẽditor obligetur, ſi res omnino pereat. quamuis dici poſſit, pactum illud acceſſorium, eſſe pactum aſſecurationis penſionum ex prædio ſoluendarum. Denique ſi emas cenſum in prædio, cuius fructus nõ ſufficiunt, ea lege vt tota penſio ſoluatur: quo caſu eſt realis, quatenus ſe extendit ad fructus prædij; perſonalis, vt ad reliquam partem.

Cenſus mixtus licitus.

Sed contrà Obiicitur Primò, Martinus & Calixtus Pontifices in ſuis Extrauag. titul. de empt. & vendit. ſolum reales cenſus licitos eſſe declararunt: ergo perſonales ſunt illiciti. 24

Obiectiones.

Reſpondeo, Non declararunt ſolos reales eſſe licitos, quamuis de illis ſolis declarationem fecerint; eò quòd de his ſolis eſſent conſulti.

Obiicitur Secundò, Si tibi darem 1000. aureos, ea lege vt quotannis pro vſu mihi perſolueres 50. vſuram committerem; eò quòd vſum pecuniæ ſeorſim venderem; ſed ita fit in emptione cenſus perſonalis: ergo, &c. Hoc argumentum ait Lopez Sotum numquam potuiſſe ſoluere. 25

Reſp. In cenſu perſonali non vendi ab emptore vſum pecuniæ; ſed emi ius ſuper alterum, qui ſibi obligationem perſonalem poteſt imponere.

Dices, Qui emit ius exigendi pecuniam, emit ipſam pecuniam; atqui pecunia non eſt vendibilis, cum ipſa ſit pretium & menſura rerum aliarum, iuxta Ariſtotelem: ergo hic non eſt vera emptio, ſed mutuum. Maior probatur, quia qui emit ius alicuius poſſeſſionis, principaliter cenſetur emere poſſeſſionem: ergo, &c. Confirmatur, Propter quod vnumquodque tale, illud magis tale. atqui illud ius emitur propter pecuniam, ergo ipſa pecunia magis emitur. 26

Emptio Iuris & rei differunt.

Reſpondeo ad maiorem, Verum non eſſe, eum, qui emit ius ad pecuniam, emere propriè ipſam pecuniam; nam hæc multùm differunt, vt ex communi vſu hominum patet, qui quotidie iura ſua & actiones pecuniarias vendunt.

Ad probationem maioris Dico, Verum non eſſe, eum, qui emit ſolùm ius ad poſſeſſionem, emere propriè ipſam poſſeſſionem, vt patet dum ius litigioſum emitur: tunc enim non dicitur emi ipſa poſſeſſio, ſed ius & actio alterius. deinde etiamſi ius ſit liquidum; qui habet ius ad poſſeſſionem, non ideò habet ipſam poſſeſſionem; ac proinde qui vendit ius ſuum, non propriè vendit poſſeſſionem. ſic qui transfert in alterum ius, quod habet in beneficium per præſentationem, non transfert in illum beneficium. 27

Ad minorem Reſpondeo, Verum non eſſe pecuniam vendi non poſſe: ſi enim diſtet loco, vel adiunctas habeat aliquas difficultates, aut pericula, vendi poteſt, ſicut aliæ merces, vt cap. 25. dicetur. quamuis in cenſu perſonali non ipſa propriè, ſed ius ad illam vendatur, vt dictum eſt.

Ad confirmationem, Etiamſi illud ius ematur propter penſiones, ipſæ tamen penſiones non ſunt propriè id quod emitur in contractu cenſuali; ſed ſunt ratio emendi. Sicut qui emit agrum, non dicitur emere fructus, quos ſingulis annis ager feret, quamuis propter fructus emat. quare penſiones non habent ſe propriè inſtar merceis in hoc contractu; ſed ius ad illas. 28

Illud autem axioma non ſic eſt intelligendum, quaſi quæuis denominatio alicui conueniens propter aliud, debeat illi magis conuenire. domus enim emitur propter vſum, non tamen vſus; emitur medicamentum ob valetudinem, non tamen ipſa valetudo.

Obiicitur Tertiò, Qui emunt prædium vel equos ab iis qui iis carent, eáque rurſus pro annua penſione iiſdem fictis venditoribus locant, cenſendi ſunt vſurarij: atqui non eſſent vſurarij, ſi ius ad perſonales annuas penſiones poſſent emere: ergo tales penſiones non poſſunt emi. 29

Reſpond.

Reſpond. Negando minorem, Primò, Quia non intendunt emere aliquem cenſum, ſed accipere pretium fictæ locationis. quare cùm titulus ſit planè confictus, ob quem expreſsè intendunt lucrum, nullo modo poſſunt illud lucrum percipere. Secundò, Quia intendunt repetere ſortem, quam dederunt, quod non fit in cenſibus.

Obiicitur Quartò, Emptio cenſus perſonalis non eſt aliud quàm emptio perſonalis debiti, ſucceſſiuè ſoluendi, & Iuris perſonalis, ad illud exigendum; ſed tale debitum & Ius, ſi nullum timeatur periculum, non minùs valet quàm res ipſa: ergo non poteſt emi minoris, quam ſint omnes penſiones ſperatæ.

30 Reſpondeo Primò, Negando minorem; longè enim pluris communi hominum æſtimatione cenſetur valere pecunia præſens, quàm actio perſonalis, ſeu ius ad illam ſic per partes & per tanta interualla exigendam. cuius ſignum eſt, quòd nuſquam inueniretur, qui tantum vellet pro tali iure ſoluere, ſi illud per modum mercis venale proponeretur. quòd ſi fortè aliquis inueniretur, cui perinde ſit habere tale ius ac pecuniam præſentem; id non refert; quia communis hominum æſtimatio pretium rebus & iuribus imponit. Accedit, quòd tale ius non pluris valeat, quàm ius reale in optimo & ſecuriſſimo agro; quod tamen minoris æſtimatur, quàm omnes penſiones, quæ inde ſperantur, ſi ſimul eſſent.

Poteſt iuribus imponi communi pretium ratione circumſtantiarum, quæ ordinariè adſunt.

31 Reſp. Secundò, Cùm Ius perſonale ferè ſemper cum aliquibus periculis & difficultatibus ſit coniunctum; & pecunia præſenti res fructiferæ poſſint emi, vel negotiatio cum magno lucro inſtitui, meritò potuit communi hominum æſtimatione vel Principis decreto, iſti Iuri certum pretium imponi, omnibus iſtis circumſtantiis probè expenſis; quod pretium à quouis exigi poſſit, etiamſi fortè illæ circumſtantiæ in ipſo locum non habeant. non enim neceſſe eſt, vt omnes illæ cauſæ, ex quibus creſcit communis æſtimatio rei, in quouis locum habeant, vt ſuprà cap. 20. dubit. 14. dictum eſt.

Obiicitur Quintò, Si hoc ius minoris valet, quàm penſiones ſperatæ: ergo qui dat mutuos 1600. aureos, poteſt exigere 1700. per partes reddendos, ita vt quotannis ſoluantur 100. (nam mutuans ſolùm acquirit ius ad 1700. ſic ſoluendos, quod ius non valet pluris quàm pretium, nempe 1600.) atqui conſtat id eſſe vſurarium, ſepoſito lucro ceſſante, damno emergente, & omni periculo: ergo illud ius non valet minoris quam penſiones.

32 Reſpondeo negando ſequelam maioris: quia qui dat mutuò, non intendit emere aliquod ius; nec mutuatarius intendit aliquod Ius vendere; (non enim proponitur hîc aliquod ius per modum mercis vendibile) ſed vterque tantùm intendit celebrare contractum mutui, ex cuius vi ſolùm poteſt exigi res eiuſdem ſpeciei & valoris; nec habetur ratio diſtantiæ temporis, ſi nullum inde ſit periculum vel incommodum. penſiones autem 17. centenûm aureorum, ſepoſita temporis diſtantia, pluris valent quàm 1600. aurei. ſecùs eſt, quando Ius aliquod per modum mercis exponitur venale. nam æſtimatio mercium & rerum, quæ ſubiiciuntur contractui emptionis & venditionis, pendet ex variis circumſtantiis, quæ communiter adſunt. & quamuis contingat aliquas reſpectu huius vel illius abeſſe, non ideò mutatur pretium lege vel communi æſtimatione impoſitum. quare hoc ius emi poteſt pretio taxato. tanti refert quo modo quis contrahat. Cuius ratio eſt, quia vna 33 eadémque res ſecundùm varios contractus variam æſtimationem recipit; vt ſi illam vendas in auctione publica, minoris cenſetur valere, quàm ſi per manum periti mercatoris. ſimili modo ſi mutues operario 30. aureos, ea lege, vt iuſto pretio pro te laboret, erit vſura, vt plerique DD. fatentur; ſi verò anticipato pretio eadem pecunia conducas ipſius operas, non erit; & tamen idem conſequeris, etſi non plus pecuniæ exponas. ſi mutues 1000. aureos, accepto agro in pignus, non potes fructus percipere, niſi velis eos computare in ſortem: ſi autem eadem pecunia agrum emas cum pacto retrouendendi, potes omnes fructus percipere, & poſteà pretium totum repetere. neque metuendum, hoc modo vſuras palliatum iri; tum quia in cenſu non licet repetere ſortem; tum quia nemo libenter in tot annos alteri credit.

DVBITATIO V.

Vtrùm emptio cenſus perpetui irredimibilis, ſit licita minore pretio, quàm ſint penſiones ſperatæ.

RESpondeo & Dico Primò, Emptio cenſus 34 realis perpetui & irredimibilis licita eſt minori pretio, quam ſint penſiones ſperatæ. eſt communis ſententia DD. Ioan. Medinæ q. 12. & 15. de vſura, Soti lib. 6. q. 5. art. 2. Couarr. l. 3. variar. c. 7. & aliorum. Probatur, Quia res ipſa, ſeu dominium rei, in qua cenſus iſte fundatur, eſt minoris pretij quàm fructus ex ea ſperati: nam fructus, qui temporis ſucceſſu percipiuntur, decuplo pluris valent, quam res communiter æſtimetur. atqui cenſus realis nihil eſt aliud quàm pars illius iuris, quod in dominio continetur: ergo multò magis emi poteſt minore pretio quam fructus. minus enim eſt habere cenſum ſuper re, quàm eius dominium.

Cenſus irredimibilis licitus.

Notandum tamen Primò, ſi res illa caſu pereat, cenſum quoque concidere; id enim commune eſt omni cenſui merè reali. quia ſicut pereunte re, dominium eius perit; ita etiam ius omne percipiendi fructus ex illa. vnde patet falli Couarr. ſuprà num. 5. & 6. & Sotum ſuprà artic. 1. dum putant, re perempta non perire cenſum realem; (niſi contrarium in contractu ſit expreſſum) 35 ſed venditorem manere obligatum. ratio ipſorum eſt, quia putant rem cenſui ſubiectam, à qua dicitur cenſus realis, eſſe veram hypothecam pro cenſu. atqui hypotheca pereunte vel in alium tranſlata, adhuc manet obligatio perſonalis in priore debitore: ergo, &c. Sed hoc fundamentum non eſt verum, neque id quod ex eo infertur. nam cenſus realis nihil eſt aliud, quàm ius percipiendi fructum vel penſionem ex re fructifera alterius. vnde ſe habet ſicut ius ſeruitutis, quod quis habet in re alterius. v.g. ius eundi per prædium alterius, venandi, piſcandi, colligendi glandes, & ſimilia; ratione cuius iuris res non dicitur hypothecata pro illo iure. ſi enim res pereat, perit ius; ſi ad alium transferatur, prior dominus omni obligatione ſoluitur. quando autem res aliqua eſt hypothecata, tunc etiamſi pereat, vel in alium

Pereunte re, perit cenſus realis.

Couarr. & Soti.

Res ſubiecta cenſui reali non eſt propriè hypotheca.

alium transferatur, manet tamen obligatio perſonalis; quia hypotheca datur in ſecuritatem alterius debiti, maximè perſonalis. Itaque dicere rem ſubiectam cenſui eſſe hypothecam pro cenſu, eſt omnes cenſus facere perſonales. Quod confirmatur ex conſtitutione Pij V. Martini V. & Calixti III. de quibus inf. dub. 12. vbi expreſsè requiritur hæc conditio tamquam intrinſeca cenſui reali, vt pereunte re, pereat etiam pro rata ipſe cenſus.

Vſus hypotheca in cenſu reali.

36 Notandum Secundò, In cenſus realis irredimibilis emptione, poſſe hypothecam exigi. ſed hæc hypotheca nullum habebit vſum, ſi res cenſui ſubiecta pereat; ſolumque ad hoc ſeruiet, vt ſi fortè debitor cenſus nolit (re cenſui ſubiecta permanente ſalua) ſoluere penſiones, poſſit vendi hypotheca, vt ex ea ſolutio petatur.

Cenſus pecuniarius irredimibilis.

Notandum Tertiò, non ſolùm fructuarium, ſed etiam pecuniarium cenſum irredimibilem, poſſe in re fructifera fundari. ratio eſt, quia non tantùm res illa quam ager profert, cenſetur fructus eius, ſed etiam pecunia illi æquiualens. ſicut fructus domus, non ſolùm eſt vſus & habitatio, ſed etiam pretium vſus. vnde ſicut dominus agri non ſolùm ius habet ad agri ſegetem, ſed etiam ad pretium ex ſegete capiendum; ita hoc ius vendere alteri in perpetuum poteſt.

Cenſus perſonalis irredimibilis licitus.

37 Dico Secundò, Etiam emptio reditus perſonalis irredimibilis eſt licita, etſi pretium ſit minus quàm penſiones ſperatæ. colligitur ex Medina, & Soto ſuprà. Probatur Primò, Quia minor eſt ſpecies vſuræ in hac emptione, quàm in emptione cenſus perſonalis redimibilis: cùm nulla ſit ſpes recuperandæ ſortis. ergo ſi hic emi poteſt pretio minore quàm ſint omnes penſiones ſperatæ, etiam ille poteſt. Secundò, Quia certum eſt, hominem ſibi poſſe talem obligationem imponere, quæ ad heredes tranſeat ſecundùm hereditatis facultates: atqui hæc obligatio communi hominum iudicio eſt certo pretio æſtimabilis, v. g. 30. aureis in ſingulos; cùm tamen plures ſperentur recipiendi intra annos 40. Confirm. quia ſi vir aliquis opulentiſſimus tale onus ſibi ſuiſq; poſteris in perpetuum imponeret, illudque publicè venale proponeret, nemo tantum offerret, nec tanti illud æſtimaret, quanti omnes penſiones, ſi præſentes eſſent; ſed longè minoris: atqui pretia rerum & iurium ex communi hominum æſtimatione pendent. Tertiò, Cenſus realis irredimibilis pretium minus eſt, quàm ſint penſiones ſperatæ: atqui ſæpè fit vt cenſus reales ſint multò meliores & ſecuriores quàm perſonales: ergo etiam pretium iuſtum perſonalis irredimibilis minus eſt, quàm omnes penſiones ſperatæ.

Cenſus realis cum pacto aſſecurationis non eſt minoris pretij, quàm perſonalis irredimibilis.

38 Nec obſtat, quòd pretium cenſus perſonalis irredimibilis maius eſſe debeat, quàm pretium cenſus realis irredimibilis nudè conſiderati, eò quòd venditor ibi maius onus ſuſtineat: (etſi enim omnia eius bona pereant, non tamen perit obligatio huius cenſus, cùm ſit perſonalis; ſed tantum conſopitur, donec melior fortuna obtigerit) quia ſi cenſus realis annexum habeat pactum aſſecurationis, non eſt minore pretio dignus, quàm cenſus perſonalis perpetuus. atqui pretium eius tunc eſt minus quàm penſiones ſperatæ; ergo etiam pretium cenſus perſonalis.

Obiectio.

39 Dices, Nullum poteſt dari pretium cenſui irredimibili æquale: ergo eius emptio eſt iniqua. Antecedens probatur, quia ſi des 24 vel 25. vel etiam 30. in ſingula, intra totidem annos habebis ſortem, & reliqua ſupra ſortem accipies. Imò quantumuis ſors ſit magna, decurſu annorum ſuperabitur penſionibus.

Reſpon. Non emi ipſas penſiones, ſed ius ad penſiones, quod communi hominum æſtimatione æquiualet certæ ſummæ pecuniæ præſentis. vnde non refert quòd penſiones ſuperent: quia hæ ſunt inſtar fructuum illius iuris, quod primò & principaliter emitur, & cuius pretium vel lege publica, vel communi hominum æſtimatione ſtatuitur: alioquin non liceret emere agrũ certo pretio, quia fructus agri intra aliquot annos pretium ſuperabunt. neq; cenſum realem irredimibilem, ob eamdem cauſam; nam aliquot annis penſiones ſuperabunt pretium. id tamen eſt contra praxim orbis, & communem ſententiam DD.

DVBITATIO VI.

Vtrùm cenſus temporalis poſſit emi minoris, quàm ſint omnes penſiones ſimul iunctæ.

NOtandum eſt, temporalem dici, qui ad certum vel incertum tempus conſtitutus eſt, in cuius termino ſponte extinguitur, ſorte nõ refuſa.

Reſp & Dico Primò, Qui ad incertum tempus conſtitutus eſt, (vt eſt omnis vitalitius) emi poteſt pretio, quod minus ſit quàm penſiones ſperatæ. eſt communis ſentent. DD. Gab. in 4. d 15. q. 12. art. 3. dub. 2. Maioris ibid. q. 34. concl. 2. Medinæ de vſura, q. 14 Couar. lib. 3. variar. c. 7. num. 3. & 4. & aliorum. Probatur Primò, Quia quòd penſiones ſimul iunctæ ſuperent ſortem, id eſt fortuitum. ſicut enim poſſunt ſuperare, ita etiam ſuperari, eſſeq; minores ſorte; cùm valdè incertum ſit, an tot annos ſit victurus is, ſuper quem conſtitutus eſt. 40

Vitalitius cenſus licitus.

Nec obſtat, quòd interdum multò probabilius ſit eſſe diutiùs victurum, ac proinde plures penſiones perſoluturum: quia non emuntur penſiones, ſed ius ad illas exigendas: quod ius minoris longè valet, quàm penſiones præſentes; tum ob commoditatem pecuniæ præſentis; tum quia multis modis tanto tempore fieri poteſt, vt nihil ex eo poſſit percipi. Secundò, Quia cenſus vitalitius eſt res quædam æſtimabilis communi hominum iudicio, certo pretio; quod ferè ſemper minus eſt quàm penſiones ſperatæ; (nemo enim emeret cenſum, niſi id ſperaret:) atqui res omnis vendibilis, iuſtè emi poteſt pretio, quo cõmuniter æſtimatur; ergo. 41

Notandum autem, hoc pretium, ſi cenſus ſit ad vitam vnius ætate florentis, alibi eſſe octonùm, alibi ſeptenùm nummùm in ſingulos: ſi ad vitam duorum, denùm. quod enim in quauis Prouincia lege vel communi æſtimatione eſt taxatum, præſumendum eſt eſſe iuſtum pretium, niſi contrarium ſit euidens.

Dico Secundò, Probabile etiam eſt, eum, qui ad certum tempus conſtitutus eſt, v. g. ad 10. vel 20. annos, poſſe minoris emi. v. g. ſi quis vellet vendere penſionem 10. aureorum in decennium, probabile eſt licere emere 90. Tenet hoc Conradus q. 79. & 80. Couarr. cap. illo 7. n. 4. Caietan. v. Vſura, ſub finem, Nauar. cap. 17. n. 230. & commentario de vſuris num. 71. vbi indicat, centum aureis poſſe emi penſionem annuam 10. aureo- 42

Cenſus ad certũ tempus.

reorum ad annos 15. & quidem ſi ſit cenſus realis, non videtur dubium. ſicut enim emi poteſt ius percipiendi fructus ſeu emolumenta ex re fructifera alterius in perpetuum, ita etiam ad certum annorum numerum: quod ius ſemper æſtimatur minoris, quam emolumentum ſperatum, ſi præſens eſſet. Confirmatur, quia alioquin pluris valeret cenſus temporalis quam perpetuus. nam cenſus perpetuus redimibilis emi poteſt denis ſenis nummis in ſingulos: hoc autem pretio non poſſet emi cenſus temporalis ad 20. annos. Item cenſus irredimibilis emi poteſt 30. nummis in ſingulos. atqui hoc pretio emi non poſſet cenſus temporalis ad annos 33. quæ omnia per ſe abſurda ſunt.

43 *Perſonalis certi temporis.* Si autem loquamur de cenſu perſonali ad certum tempus, maius eſt dubium. tamen probabile eſt licitè emi minoris; ita enim docent Auctores citati. Probatur Primò, Quia alioquin pluris valeret cenſus perſonalis ad annos 17. vel 20. quàm reditus perſonalis, vel realis perpetuus redimibilis, imò quàm perpetuus irredimibilis, vt oſtenſum eſt.

Secundò, Quia non poteſt dari ſufficiens ratio cur communi hominum æſtimatione vel Principum lege non poſſit iuribus perſonalibus aliquod certum pretium imponi, ſpectatis omnibus circumſtantiis, quæ communiter ſolent interuenire, quod pretium minus ſit quàm res quæ in futurum expectatur. vt enim hoc fiat, commune bonum videtur poſtulare, vt ſuprà oſtenſum eſt.

Obiectio. Dices, Ergo licitus eſt hic contractus, do tibi 180. aureos ea lege, vt per 20. annos mihi ſoluas quotannis 10. hoc autem eſt abſurdum: nam ſepoſito lucro ceſſante & damno emergente, eſt aperta vſura: ergo.

44 *Alia ratio emptionis, alia mutui.* Reſpond. Si iſte intendat emere cenſum, non erit iſte contractus illicitus: quia intendit emere actionem perſonalem, quæ non pluris æſtimatur in illa Repub. vti ſuppono. Si autem intendat ſolùm dare mutuum, erit illicitus: quia mutuum non datur pro iure; ſed pro alia re ſimili in ſpecie, eiuſdem valoris. Simile erit, ſi dicat, Do tibi 180. aureos, vt per 20. annos ſoluas mihi annuè 10. aureos ex fructibus: nec minùs poterit hoc modo palliari vſura, quàm illo altero. verùm non eſt magnopere timendum, ne hac ratione vſuræ inualeſcant, quia non deſunt alij modi multò vtiliores. quamquam cenſeam omnino diſſuadendum, ſi quis hoc modo vellet contrahere.

DVBITATIO VII.

Vtrùm cenſus licitè poßit emi minore pretio, aut vendi maiore, quàm fuerit ab initio conſtitutus.

45 *Si habeat pretium à lege.* RESpond. & Dico Primò, Si cenſus ille habeat pretium legitimum à Principe conſtitutū, non videtur poſſe emi minore pretio, quàm initio fuerit creatus: poteſt tamen vendi maiore. ratio eſt, quia taxatur pretium in gratiam venditorum, ne miſeri venditores, qui propter inopiam coguntur cenſum vendere, & emptores rogare, minore pretio cogantur eſſe contenti: non autem ne maiore poſſint vendere, ſi emptorem inueniant. quare cùm pretium legitimum conſiſtat in indiuiſibili, non poteſt minus dari. vnde videmus in Belgio puniri eos, qui cenſus, dum primò creantur, emunt minore pretio quam 16. in ſingula: non autem eos, qui vendunt maiore, v. g. 18. vel 20. in ſingula.

Dices, Principis decretum tantùm eſt intelligendum de prima cenſus emptione & conſtitutione, non autem de emptione ſecunda vel tertia.

Reſpon. Negando aſſumptum, niſi id exprimatur: dum enim in genere taxat cenſus pretium, iubendo ne minoris ematur, videtur loqui de omnibus; ſicut dum taxatum eſt pretium frumenti, non ſolum in prima emptione ſeruandum eſt, ſed etiam in ſequentibus.

Aduerte tamen, in Belgio hoc non ſeruari: 46
nam paſſim videmus antiquos cenſus emptos ad rationem 16. in ſingula, multò minore pretio vendi, Principe ſciente nec contradicente: vnde videtur hac in parte conſuetudo legi derogaſſe. Imò quibuſdam locis ne in prima quidem conſtitutione pretium legitimum ſeruatur. emunt enim ad rationem 15. vel 14. vel etiam 12. in ſingula. quod quia permittitur à Principe, ſeu Concilio, non auſim condemnare; metuò tamen deberet prohiberi. ſed non multi inueniuntur emptores, quia ſolutio maligna.

Dico Secundò, Si cenſus non habeat pretium 47 *Si caret pretio legitimo.*
legitimum, vel ſi illud paſſim non ſeruetur, poteſt emi minore pretio, quàm initio fuerit conſtitutus. ratio eſt, quia pretium vulgare non conſiſtit in indiuiſibili. vnde quod primò emptum eſt pretio ſummo, ſæpè poſteà venditur pretio infimo. Accedit, quòd quādo multi ſunt emptores, qui quærunt cenſus, pretium poſſit augeri; ſicut è contrario, quando multi ſunt venditores, & pauci emptores, minuitur, vt experientia in Belgio ab anno 1585. vſque ad præſentem, qui eſt 95. docuit.

Hinc ſequitur, ſepoſita lege poſitiua, poſſe ab 48
initio iniri pactum, vt ſi venditor velit redimere, *Pactum vt redimatur pretio maiore.* teneatur redimere eo pretio, quo tempore redemptionis æſtimabitur, & quo alias tunc vendi poſſet. quòd ſi moraliter certū ſit pluris valiturum, eò quòd hypotheca erit melior, vel quia plures erunt emptores, poteſt etiam paciſci vt pluris redimatur. Ordinariè tamen tale pactum lege poſitiua prohibetur, & Pius V. in ſua conſtitutione illud prohibuit, ſtatuens vt venditor eodem pretio poſſit redimere, quo primùm vendidit. Idem ſanxit Carolus V. non ſolùm de cenſibus, qui ab origine ſua fuerunt redimibiles, ſed etiam de omnibus irredimibilibus; exceptis cenſibus reſeruatiuis, & piorum locorum, qui antè fuerunt irredimibiles; vt patet ex ordinatione ipſius, facta Bruxellæ anno 1528. die 21. Februarij.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm licitum ſit emere cenſum cum pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem moneta?

VErbi gratia, Si emptus ſit 100. coronatis in ſpecie, vt teneatur totidem in ſpecie vel quanti tunc in ſpecie valebunt, refundere?

Reſp. & Dico Primò, Id quibuſdam euentis eſ- 49
ſe licitum. Primò, Si certum erat, æſtimationem

mone

Redimere eadem moneta.

monetæ non eſſe mutandam. Secundò, Si vtrimque par erat dubium an eſſet augenda an minuenda. Tertiò, Si certum erat æſtimationem augendam, & emptor ſtatuerat pecuniam ſuam in illud tempus ſeruare: tunc enim ratione damni, quod patitur, pecuniam illam tunc exponendo, poteſt tale pactum apponere. Quartò, Si tanti emerem quanti emi ſolent irredimibiles; tunc enim non teneor reuendere. vnde poſſum exigere vt eadem moneta redimat, ſi redimere voluerit. hoc tamen non habet locum in Belgio. nam Carolus V. in ſua ordinatione, qua cenſus irredimibiles vult poſſe redimi eodem pretio, quo primùm venditi ſunt, ſtatuit vt id fiat ea moneta, & ſecundùm eum valorem accepta, quem ipſe vltimò impoſuerat: non autem ſecundùm valorem antiquum. Vbi tamen non vetat, quin ſi monetam valdè exereſcere contigerit, poſſit redimi ſecundùm eum valorem monetæ, quem pro tempore habuerit: non enim intendit venditores grauare, ſed illis conſulere.

50 Dico Secundò, Extra hus caſus tale pactum non eſſe licitum. vnde ſi cenſus redimibilis ematur pretio ordinario, & addatur pactum, vt venditor quando redimere voluerit, eadem moneta redimat, hoc pactum eſt iniquum, nec obligat in conſciéntia. Probatur, quia emptor non dat niſi pretium cenſus abſolutè conſiderati, v. g. 16. in ſingula, & prætereà imponit venditori graue onus, magno pretio æſtimabile; pro quo onere, neque dat quidquam, neque ipſe viciſſim aliquod incommodum æquale in ſe ſuſcipit. ergo non eſt æqualitas inter emptorem & venditorem. Confirmatur, quia quando emptori, vel rei imponitur aliquod onus à venditore, quod non requiritur ex vi contractus; poteſt emptor exigere compenſationem: ergo ſimiliter quando ab emptore venditori onus imponitur, poteſt venditor præter iuſtum pretium cenſus, compenſationem illius oneris exigere, vt ſit æqualitas.

DVBITATIO IX.

Vtrùm emptio cenſus, cum pacto, vt non poßit redimi niſi ante vel poſt certum tempus, ſit licita.

Vt non poſſit redimi niſi ante certum tempus.

51 RESpondeo & Dico Primò, Abſolutè licitum eſt emere cenſum cum pacto vt non poſſit redimi niſi intra certum tempus; (v. g. intra decennium) ita vt ſi intra illud tempus non redimatur à vẽditore, fiat irredimibilis. Ita Gabriel d. 15. q. 12. a. 2. concluſ. 4. Sotus ſuprà ar. 3. Couar. l. 3. var. ca. 8. n. 7. Medina de vſura, q. 15. dub. 1. §. Aduerte tamen. Probatur Primò, Quia talis emptionis exemplum habemus Leuit. 25. v. 29. vbi dicitur, *Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redimendi, donec vnus impleatur annus. ſi non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor poſſidebit eam & poſteri eius in perpetuum, & redimi non poterit, etiam in Iubilæo.* Secundò, Tale ius eſt certo pretio æſtimabile: ergo iuſtè poterit eo vendi. Tertiò, Licitum eſt emere cenſum irredimibilem abſolutè; ergo etiam licitũ emere perpetuum irredimibilem ſub illa conditione: nam illa conditio eſt in fauorem venditoris. Quartò, Quia ſæpe poteſt eſſe iuſta occaſio tale pactum apponendi; vt ſi intra illud tempus occurſuræ eſſent occaſiones emendi res frugiferas, vel cenſus irredimibiles, quæ putarentur non habendæ poſteà: tunc enim ratione lucri ceſſantis, poſſet tale pactum apponere.

Notandum tamen, pretium talis cenſus debere eſſe maius, quàm ſi ſemper maneret redimibilis; & minus, quàm ſi abſolutè eſſet irredimibilis, vt per ſe patet. Item quò tempus illud, quo libertas relinquitur, eſt longius, eò debet pretium eſſe minus; & quò tempus illud eſt breuius, eò debet eſſe maius; vt rectè notauit Medina. 52

Pretium huius cenſus.

Dico Secundò, Licitum etiam eſt emere cenſum cum pacto vt poſſit redimi poſt certum tempus, v. g. poſt decennium, ita vt antè redimi nequeat. Patet ex iiſdem Auctoribus. ratio ferè eſt eadem: quia licitum eſt emere cenſum cum pacto vt perpetuò redimi poſſit, & cum pacto vt numquam redimi poſſit: ergo etiam cum pacto, vt ante certum tempus non poſſit; poſt autẽ illud tempus, poſſit. hic autem pretium eò maius eſſe debet, quò tempus eſt longius, quo redimere non licet; & eò minus, quò hoc tẽpus eſt breuius. quòd ſi tempus, quo non poſſit redimi, ſit paucorum annorum, hoc onus plerumq; eſt parui momenti. 53

Vt non poſſit redimi niſi poſt certũ tempus.

54 *Pretium.*

DVBITATIO X.

Vtrùm licita ſit emptio cenſus vtrinque redimibilis.

SVppono licitam eſſe emptionem cenſus redimibilis ex parte venditoris: (id eſt, cum pacto, vt venditor poſſit redimere quando voluerit) tales enim ſunt cenſus, quos approbant Pontifices, vt infrà dicemus. Sed difficultas eſt, Vtrùm emptioni talis cenſus poſſit adiici pactum in fauorem emptoris, nempe vt emptor poſſit illum reuendere, quando voluerit, vel reſoluere contractum, recepto quod dedit. 55

Redimibilis ex parte emptoris.

Sotus l. 6. q. 5. art. 3, concl. 1. cenſet tale pactum eſſe vſurarium. ratio ipſius eſt, quia vbicumque datur pecunia cum pacto eamdem rurſus recipiendi & aliquid vltra ſortem, illic vſura vel patet, vel latet: atqui hoc fit dum das 1000. aureos, ea lege vt quotannis recipias 50, donec refundat ſortem, & vt reddat illam, quando petes: ergo.

Reſp. tamen contrariam ſententiam eſſe probabilem, & ſpeculatiuè veriorem, hanc enim tenet Gabriel d. 15. q. 12. art. 2. concluſ. 4. & a. 3. ad 3. contra 4. concl. Conradus q. 84. poſt 5. concluſ. §. Circa enim ſolutionem. & corollario primo, vbi docet, venditioni cenſus poſſe apponi pactum multis modis, Primò, Vt neuter habeat poteſtatem reſoluendi contractum. Secundò, Vt ſolus venditor habeat. Tertiò, Vt ſolus emptor. Quartò, Vt vterque, fructibus minimè in ſortem computatis. Nec obſtat quòd Gabriel in reſpon. ad 3. argumentum contra 4. concluſ. addat: *Verùm hoc dico recitatiuè & probabiliter, ſciens quoſdam DD. notabiles hæc ſcripſiſſe, offero tamen examini peritorum.* Sic enim loqui ſolemus ad declinandam inuidiam, quando aliquid noui & receptæ opinioni aduerſum ex noſtra ſententia proferimos, quamuis ibi etiam apertè fateatur ſententiam illam eſſe probabilem, & à notabilibus DD. teneri. Simile quid addit Conradus; ſed argumenta eius quæ in 5. concl. & in corol. 1. & 2. inculcat, 56

Pactum venditioni cenſus variè apponi poteſt.

culcat, ſatis indicant quid in animo probet. Idem expreſsè tenet Ioannes Medina qu. 15. de Vſura dub. 5. Petrus Arragon. q. 78. ar. 4. & optimè Gregorius à Valentia 2.2. diſp. 15. q. 22. puncto 6. & q. 25. puncto 2. vbi etiam refert eamdem ſententiam à multis doctiſſimis Theologis Romæ in quadam conſultatione, cui ipſe interfuerit anno 1581. probabilem eſſe iudicatam; etſi ob periculum vſurarum minimè ſuadendam. Probatur Primò, Venditor poteſt vendere cenſum cum pacto vt poſſit redimere quando voluerit, & vt emptor teneatur tunc cenſum ſeu literas cenſus reddere, vt omnes fatentur: ergo ſimiliter emptor poteſt emere cenſum cum pacto, vt poſſit illum reuendere & reddere venditori, & vt tunc venditor teneatur illum redimere. conſequentia patet à paritate rationis; ſi enim venditor poteſt ſibi tale ius reſeruare, & talem obligationem emptori imponere, ad rem, quam alienat, recuperandam; cur emptor non poſſit ſibi ſimile ius reſeruare, & ſimilem obligationem imponere venditori, ad recuperandam pecuniam, quam alienat?

57 Dices, Eſſe diſparitatem rationis; quia dare pecuniam cum obligatione ad eam reddendam, eſt mutuare, non emere: dare tamen rem aliam vendibilem pro pretio, cum obligatione ad illam reſtituendam, non eſt mutuare, ſed vendere cum pacto redimendi: ergo eſt diſpar ratio.

Dupliciter datur pecunia cum obligatione reddendi.

Reſp. Dupliciter poſſe dari pecuniam cum obligatione ad eam reddendam. Primò, ſi detur immediatè pro ſimili pecunia eiuſdem valoris, cum obligatione vt illa poſt aliquod tempus reddatur; & tunc eſt mutuum. Secundò, ſi detur immediatè pro re aliqua vendibili, cum obligatione vt venditor illam rem poſt aliquod tempus redimat, & pro ea pretium reſtituat: & tunc eſt vera emptio. hoc modo fit in propoſito; non enim emptor cenſus dat pecuniam immediatè pro pecunia refundenda in redemptione, ſed pro cenſu; neque obligat alterum, vt reddat pecuniam pro pecunia accepta, ſed vt recipiat rem, ſeu ius quod vendidit, & reddat pro ea iuſtum pretium.

Solutio cuiuſdam.

Quidam vir doctus prædictam rationem conatur infringere, negando imponi onus emptori, dum cogitur admittere redemptionem. Quia, inquit, venditioni cenſuum id per ſe coniunctum eſt, vt non habeat effectum perpetuum; ac proinde vt poſſit à venditore redimi. Secùs de venditione aliarum rerum. Rationem diuerſitatis affert, ex fine venditionis cenſuum & aliarum rerum. qui enim vendit cenſum, non intendit alienare rem aliquam, qua non indiget, ſicut qui res alias vendit; ſed in neceſſitate conſtitutus ne magis egeat, in bonis frugiferis ſibi neceſſariis cenſum conſtituit, ſperans ſe felicioribus annis exoneraturum. Intendit itaque cenſum redimibilem vendere; quod & emptor intendere debet. Hinc ſequitur, inquit, ſi rem penitus inſpiciamus, facultatem redimendi venditori reſeruatam, non eſſe propriè conditionem grauantem emptorem, ſed ipſi contractui natiuam.

Refutatur.

Reſp. Si illud ius venditori reſeruatum, dicatur non eſſe onus emptori, eò quòd compenſetur, dum minuitur pretium cenſus, ſic fateor non eſſe onus: ſed ſimili modo dicetur non eſſe onus venditori, quòd emptor ſibi ius reſeruet, quia id compenſatur aucto pretio. Quòd autē ſit verum onus, patet Primò, Quia omnis obligatio in futurum quam quis magno cuperet redimere, eſt onus: atqui hæc obligatio quæ imponitur emptori, vt teneatur admittere reſolutionem contractus cenſualis, eſt talis obligatio; ergo eſt onus. Secundò, Hæc obligatio poteſt ei eſſe valdè incommoda: quia etiamſi offerant ſe occaſiones pretij vtiliſſimè impendendi, non tamen poteſt illud repetere, & tamen venditor poteſt illud refundere quando id ipſi erit inutile, vel damnoſum, vt cùm pretium pecuniæ eſt auctum, vel cùm eſt magna pecuniæ copia, & nulla fructifera ſunt venalia. Tertiò, Si vendam tibi agrum meum reſeruato iure redimendi, impono tibi onus; ergò ſimiliter ſi vendam tibi ius fructuum, v. g. 10. modiorum, in agro reſeruato iure redimendi, cenſeor tibi onus imponere.

Illam obligationem eſſe onus.

Dices, Eſſe diſparem rationem; quia eſt de natura cenſus conſignatiui, vt poſſit redimi pro voto venditoris, vnde non eſt onus diſtinctum. Sed hoc non eſt verum; nam plurimi ſunt cenſus, qui non poſſunt redimi, qui tamen ſunt veriſſimi & perfectiſſimi cenſus. Deinde cenſus per ſe eſt ius percipiendi fructus ex re alterius, quod abſolutè tranſlatum eſt perpetuum. Itaque verum non eſt hanc eſſe naturam cenſuum, vt poſſint redimi; aut venditioni cenſuum per ſe conuenire, vt non habeat effectum perpetuum. fateor plerumque cenſus ita vendi, ſed non ſemper; nec emptores tenentur tales emere, ſed poſſunt exigere, vt redimi nequeant. tales enim ipſum Ius ciuile admittit tāquam minimè ſuſpectos; & ſi non admitteret, ſaltem Ius naturæ & gentium admittit; de quo nobis hîc eſt ſermo. Loquimur enim de iuſtitia huius contractus ſpectato Iure naturæ & gentium. Neque peccant emptores contra iuſtitiam, etiamſi fini vendentis ſe non accommodent. parum enim ad iuſtitiam contractus & rerum æqualitatem refert, quo fine venditio fiat.

Secundò Probatur, Ideo venditor iuſtè poteſt 58
emptori imponere obligationem reuēdendi; quia hoc onus poteſt compenſari, tantò minoris rem vendendo: atqui obligatio, quam emptor imponit venditori ad rem redimendam, poteſt ſimiliter compenſari ad æqualitatem, tantò pluris emendo: (non enim eſt infiniti pretij) ergo ſimiliter poteſt imponi. Confirmatur, quia emptor cenſus poteſt paciſci cum tertio, vt ille teneatur cenſum à ſe emere quando placuerit: ergo ſimile pactum poteſt inire cum venditore.

Obligatio illa poteſt compenſari.

Obiectio eiuſdem.

Dices, Nullus venditor ſponte talem obligationem admittet; ſi ergo admiſerit, coactè id faciet. atqui iniquum eſt cogere ad aliquam obligationem vltra naturam contractus. Deinde ſi illā obligationē redimendi ſuſcipiat, peribit veritas emptionis, & ex emptione fiet mutuum. vnde ex vi mutui penſiones percipiet, quod eſt vſurarium.

Reſponſio.

Reſp. Primò, negando maiorem; quia illa obligatio ex æquo compenſatur, dum emptor dat maius pretium ſoluendo 20. in ſingula, cùm aliàs ſine tali obligatione non ſolueret niſi 16. in ſingula. Itaque illa obligatio non eſt venditori notabiliter oneroſa. Confir. Quia quando emptor volet reſoluere contractum, facilè inueniet ſortem vendendo alicui cenſum ordinarium, ſeu redimibilem ex parte venditoris. vnde patet illum minùs lædi tali cenſu vtrimque redimibili quàm cenſu ordinario. Deinde diſtinguo minorem. Dupliciter poteſt quis cogi ad aliquam obligationem

vltra

vltra naturam contractus. Primò, Ex vi ſolius contractus principalis, abſque iuſta compenſatione illius obligationis: & hoc eſt iniquum; neque hîc fit, vt oſtenſum eſt. Secundò, Per diſtinctum contractum, ſaltem implicitum, & iuſta compenſatione, & ſic non eſt iniquum, ſed iuſtum & quotidianum. poſſum enim nolle inire vnum contractum abſque alio contractu.

Ad alteram rationem, Nego per hoc perire veritatem emptionis. Si enim ex eo quòd obligo venditorem ad reſtituendum pretium rei venditæ, quando cupiam contractum reſoluere, emptio vertitur in mutuum; nulla emptio cum pacto retrouenditionis ex parte emptoris erit licita; nec emptor poterit lucrari fructus rei, ſed tenebitur cumputare in ſortem: quod falſum eſſe oſtendimus cap. 21. dubit. 14. eſtque contra Couar. & alios multos DD. Similiter in ſocietate mercaturæ, contractus ſocietatis & conductio operarum vertetur in mutuum, ſi ſocius cui pecunia traditur, obligatur iuſto pretio ad præſtandum periculum ſurtis. Quod etſi Sotus concedat, Couarr. tamen & alij negant; & falſum eſſe oſtendemus cap. 25. dub. 3. itaque non per hoc emptio vertitur in mutuum. Rationem attulimus ſupra n. 57. in reſponſ. ad 1. replicam.

Pro obligatione poteſt peti mutua obligatio.

Tertiò, Si petas à me vt emam à te cenſum, poſſum viciſſim à te petere vt emas poſt aliquod tempus à me domum, idque in pactum deducere: (nam pro obligatione licita, poteſt peti mutua obligatio) ergo ſimiliter poſſum petere, vt poſt aliquod tempus eumdem cenſum redimas. ſi enim poſſum in pactum deducere, téque obligare vt emas à me rem aliam; cur non etiam vt eamdem, quam mihi vendidiſti, redimas?

Quartò, Hoc pactum poteſt addi emptioni aliarum rerum, v. g. agrorum, domorum, animalium, vt dictum eſt cap. 21. dubit. 14. cur non etiam emptioni cenſuum? vnde Couarruuias, dum lib. 3. variar. cap. 2. numer. 3. admittit hoc pactum in aliarum rerum emptione, & n. 4. negat in emptione cenſuum, ἀσύστατα docet.

59 Quintò, Pacta quæ ſeorſim fieri poſſunt, ita vt neutrum deſtruat alterum, etiam fieri poſſunt iunctim: (quæ enim ſeorſim iuſta ſunt, etiam ſimul iuncta ſunt iuſta) atqui hæc pacta ſeorſim fieri poſſunt. qui enim emit cenſum, redimibilem ex parte ſolius venditoris, 100. aureis, ei debentur quotannis 6. aurei & quadrans; ſed hic poteſt inire pactum cum venditore, vt quotannis non ſoluat niſi 5. aureos, & vt pro reliqua parte ſe obliget ad redimendum, quando emptori placuerit: illa enim obligatio videtur ſatis compenſari, ſi quotannis condonetur pro ea vnus aureus, & tres regales.

Pretium huius cenſus.

Hæ rationes ſatis probant, probabile eſſe, hoc
60 pactum emptioni cenſus realis apponi poſſe. nam ſicut totum rei dominium emi poteſt cum pacto redimendi in fauorem vtriuſque appoſito; ita etiam ius fructuum, quod eſt veluti pars dominij. Si verò agatur de emptione cenſus perſonalis, maior eſt difficultas. Sed Auctores citati etiam de hac intelligendi ſunt: nam generatim loquuntur. Imò Gabriel, Medina, & Valentia expreſsè de hac agunt: & iiſdem rationibus probatur: nam ſicut cenſus realis eſt ius quoddam certo pretio vendibile, ita & cenſus perſonalis: vnde eædem rationes vtrobique locum habent.

61 Ex his ſequitur, cùm in Belgio ematur communiter cenſus perſonalis, redimibilis ex parte ſolius venditoris, 16. in ſingula, non fore illicitum (vbi lex poſitiua non obſtaret) emere cenſum perſonalem vtrimque redimibilem 20. in ſingula. nam onus illud, quod imponitur venditori ad redimendum quando placuerit emptori, ſatis videtur compenſari dum tanto pluris emitur. Confirmatur, quia non magis grauatur tali cenſu, quàm cenſu perſonali ordinario; imò minùs. qui enim vendidit talem cenſum, v. g. 100. aureis, quotannis non ſoluit niſi 5. aureos, & quando cogetur redimere, facilè inueniet pretium, vendendo alteri cenſum ordinarium 100. aureis, qui pendet ſex aureos & quadrantem. Itaque ſingulis annis vnum aureum & quadrantem minùs dedit in cenſu vtrimque redimibili, quàm debuiſſet dare ſi fuiſſet cenſus ordinarius.

Pretium in Belgio talis cenſus.

Hoc modo videntur poſſe excuſari contractus 62
quidam valdè vſitati, quibus ſolet pecunia pupillorum tradi mercatori vel alteri pro vſura quincunce, id eſt, pro quinque in 100. & quamuis contrahentes non cogitent expreſſè de cenſu vtrimque redimibili; tamen videntur implicitè in illum conſentire, dum is, qui pecuniam tradit, intendit hunc lucrum percipere omni modo, quo iuſtè id fieri poteſt, & alter intendit eo titulo, quo ille accipit, dare. qua de re aliquid dictum eſt ſup. cap. 20. dub. 12. vide plura apud Valentiam diſput. 5. q. 25. pun. 2. Verùm hic modus contrahendi meritò in poſterum deberet vbique prohiberi.

Pecunia pupillorum & vſura pupillaris.

Petes, Vtrùm licita ſit emptio cenſus cum pacto vt non poſſit redimi niſi velit emptor, & ipſo 63
volente debeat redimi?

Redimibilis pro ſolius emptoris arbitrio.

Reſp. Ex natura rei eſſe licitam, modò iuſto pretio fiat; quod ſanè deberet eſſe maius, quàm pretium cenſus abſolutè irredimibilis. Ratio eſt, quia ex parte venditoris eſt abſolutè irredimibilis, & prætereà imponitur obligatio venditori, vt eum redimat, quando emptor voluerit, quæ etiam eſt pretio æſtimabilis. Poteſt tamen emptor paciſci, vt ſi redemptio fiat, eodem pretio fiat, quo 64
emptio facta eſt: quia poteſt paciſci vt reſoluatur contractus. ſicut enim dum emitur talis cenſus, acquirit emptor cenſum & illam obligationem à venditore: ita etiam dum emptio reſoluitur, reſtituit venditori cenſum & illam obligationem: ac proinde poteſt exigere pretium pro vtroque datum. vide ſuprà cap. 21. num. 118. vbi alia ratio eáque ſolidior indicata.

Redemptio eodem pretio.

DVBITATIO XI.

Vtrùm alia quædam pacta, quibuſdam locis contractui cenſuali addi conſueta, ſint licita.

PRimum eſt, Vt venditor ſemper teneatur ad 65
penſionem, etiamſi res cenſui ſubiecta caſu pereat. Quidam putant hoc pactum eſſe iniquum. Primò, Quia eſt contra naturam contractus cenſualis, qui poſtulat vt re pereunte, cenſus pereat. Secundò, iniquus eſſet contractus, ſi emerem à te agrum, annuè reddentem 10. menſuras, cum pacto vt ſi ager pereat, vel minus reddat, tenearis in perpetuum ſupplere ex tuis bonis vſque ad decem menſuras: atqui talis eſt emptio cenſus cum illo pacto: ergo.

1. Pactum, etſi res pereat, ſoluendam penſionem.

66 Sed verius eſt, hoc pactum iniquum non eſſe, ſi iuſto pretio compenſetur. iuſtum autẽ pretium eſt, quanti illa obligatio cõditionalis iudicio probi & intelligentis viri, conſiderato periculo euentus, æſtimabitur. ſi enim paruum vel nullum ſit periculũ, paruo æſtimabitur; ſi magnum, magno. Probatur Primò, Quia hîc ſunt duo pacta, quæ ſeorſim iuſtè fieri poſſunt; vt ſi primò ematur iuſto pretio cenſus abſolutè: deinde iuſto pretio fiat pactum illud ſoluendæ penſionis in quouis euentu: ergo etiam poſſunt ſimul fieri; quæcumque enim ſeorſim ſunt iuſta, etiam iunctim iuſta ſunt. non enim ex vi vnius cõtractus, vltra iuſtum pretium obligat emptor venditorem ad alium; quod eſt illicitum: (vt dictum eſt c. 20. dub. 7. & 8.) ſed non vult celebrare vnum contractum ſine alio, quod poteſt licitè facere. poteſt enim ſe nolle obligare, vel applicare ad vnum contractum, niſi alter ſe obliget, vel paratus ſit applicare ad alterum.

Non eſt iniquum.

Secundò, Pactum illud acceſſorium, eſt pactum aſſecurationis: atqui pactum aſſecurationis aliis contractibus addi poteſt; ergo etiam contractui cenſus.

Tertiò, Iſtud pactum habet vim pacti cenſus perſonalis: atqui cenſus perſonalis eſt licitus, vt oſtenſum eſt dub. 5. ergo etiam illud pactum. quo fit vt totus cenſus emptus tali contractu, ſit cenſus mixtus ex reali & perſonali; vel certè, vt ſit cenſus realis cum pacto aſſecurationis. vt ſuprà dictum eſt dubit. 4.

67 Ad primum Reſpondeo, Pactum non eſt ita contra naturam contractus cenſualis, quaſi deſtruat naturam contractus cenſualis; ſed quia obligat ad aliquid, ad quod nullo modo obligat nudus contractus cenſus realis; idque inducendo nouum contractum, nempe aſſecurationis vel cenſus perſonalis. ſic pactum retrouenditionis eſt contra naturam contractus emptionis, & tamen licitè ei additur.

Ad rationes.

Ad ſecundum. Ille contractus non eſt per ſe illicitus, quia eſt emptio agri cum pacto aſſecurationis fructuum in perpetuum: quod pactum eſt licitum. ſi enim fieri poteſt pactum aſſecurationis fructuum ad tempus, cur non etiam in perpetuum? item, ſi fieri poteſt tale pactum cum tertio, cur non etiam cum venditore agri?

68 Secundum pactum addi ſolitum, eſt, Vt ſi per biennium, vel triennium penſio ſoluta non fuerit, res cenſui ſubiecta cadat in commiſſum, & in pœnã negligentiæ efficiatur domini cenſus. Hoc pactum continetur implicitè in cõtractu emphyteuſis, cui contractus cenſualis eſt aliqua ex parte ſimilis. vnde huic etiam addi poſſet; præſertim contractui cenſus reſeruatiui. In contractu verò conſignatiuo addi non poteſt, niſi ex æquo compenſetur, aucto pretio cenſus arbitrio prudentis: quia ſicut in pignoribus pœna commiſſi eſt exceſſiua, (non enim par eſt, vt ob non ſolutum tempore præfixo paruum debitũ, amittas pignus aliquod pretioſiſſimũ) & ideò Iure prohibita, ca. Significante, de pignoribus: ita etiam in rebus cenſui ſubiectis (quæ ſunt inſtar pignoris & hypothecæ) excedit iuſtum modum, niſi pretio compenſetur. nunc enim poterit eſſe iuſta. Poſſet tamen abſque

2. Pactum legis commiſſoriæ.

69 pretij augmento apponi pactum, vt ſi per biennium non ſoluerit, contractus reſoluatur, & cenſuarius cogatur reſtituere pretium, vt notat Medina q. 15. de vſura dub. vltimo; quia pactum legis commiſſoriæ tali modo in contractibus eſt licitum, vt ſupra cap. 21. dub. 15. oſtenſum eſt.

Quomodo poſſit apponi.

Aduerte tamen, ſi abſque culpa factum ſit, vt debitor non ſoluerit penſionem, rem non debere cenſeri commiſſam: nam vbi non eſt culpa, locum non habet pœna. 70

Tertium pactum eſt, Vt debitor cenſus non poſſit rem illam vendere, non requiſito priùs illo, qui in ea cenſum habet, ſicut in contractu emphyteutico. hoc pactum, etſi ſit præter naturam contractus cenſualis, tamen non eſt iniquum. nam ſi res vendatur viro potenti, vel multis priuilegiis inſtructo, difficulter obtinebitur ſolutio penſionum. Vnde puto emptorem poſſe hoc pactum apponere abſque augmento pretij: præſertim cùm Pius V. illud inter ceteras conditiones numeret, vt dub. 12. dicetur. 71

3. Pactum, vt res non vendatur irrequiſito domino cenſus.

Quartum eſt, Vt ſi debitor rem vendat, teneatur decimam partem pretij dare emptori cenſus. hoc iniquum eſt, niſi ex æquo compenſetur; quia eſt valde oneroſum, & præter naturam contractus cenſualis. Poſſent tamen hæc tria vltima pacta locum habere, ſi prædium illud, vel rem aliam fructiferam (ſuper quam alter cenſum cupit vendere) iuſto pretio emeres, & reſeruato tibi dominio directo & cenſu annuo, dominium vtile in eundem venditorem transferres cum obligatione penſionis annuæ & decimæ partis ſoluendæ, ſi dominium vtile vendi contingeret, ceteriſque pactis; ſicut fit in contractu emphyteutico. quia tunc hic eſſet verè contractus emphyteuticus poſt emptionem rei. Poſſent autem hi contractus volente venditore ſimul fieri. 72

4. Pactum de ſoluendo laudemio.

Quintum pactum eſt, Vt non poſſit redimi per partes. hoc non eſt illicitum, imò eſt conſentaneum naturæ contractus. nam in ceteris rebus, dum aliquid venditur cum pacto vt liceat eodem pretio redimere, non cenſetur venditor habere ius redimendi per partes. id enim poſſet cedere in graue incommodum emptoris: ergo neque in cenſibus. vnde niſi expreſsè conuenerit vt liceat per partes redimere, vel niſi Iura aut conſuetudines id concedant, (omnis enim contractus cenſetur celebrari ſecundùm conſuetudinem loci, niſi aliud exprimatur) non poterit venditor nolente emptore ſic redimere; ſed tenebitur redimere totum ſimul, ſicut totum ſimul vendidit. 73

5. Pactum, non redimendum per partes.

DVBITATIO XII.

Quæ conditiones Iure poſitiuo requirantur in emptione cenſuum.

HActenus explicuimus quænam Iure naturæ ſint neceſſaria vt emptio cenſus ſit iuſta: & ex omnibus hactenus dictis ſequitur, nihil aliud eſſe neceſſarium, quàm vt ſit æqualitas ſecundùm æſtimationem inter cenſum & pretium, & ſi aliqua grauamina hinc inde præter naturam contractus per pacta acceſſoria imponantur, ea prudentis arbitrio debitè compenſentur. 74

Quid Iure naturæ neceſſarium.

Reſtat igitur vt breuiter explicemus conditiones, quas requirit Ius poſitiuum, maximè Canonicum ſeu Pontificium. cùm enim ex hoc contractu (propter proclinem ex eo lapſum ad vſuras) facilè poſſit animarum ſaluti periculum creari, pertinuit ad ſummum Pontificem huic oc-

Conditiones Iuris poſitiui.

currere,& ſtatuere quæ conditiones ſint in eo ſer-
75 uandæ. Igitur Martinus V. anno 1423, & Calixtus III. anno 1455. in ſuis Extrauagantibus, tit. de emptione, varias referunt conditiones obſeruari ſolitas in Polonia & Germania, quas ad octo reducit Nauarrus comment. de vſuris, n. 72. quas tamen hi Pontifices non requiruot vt neceſſarias ad iuſtitiam cẽſus (vt quidam opinati ſunt;) ſed dumtaxat affirmant, cenſus eos, qui haſce conditiones haberent, iuſtos eſſe & licitos: de hoc enim conſulti erant. vnde ex hiſce Extrauagantibus ſtatui nequit, quæ conditiones ad iuſtitiam cenſuum ſint neceſſariæ. Imò Sotus lib. 6. quæſt. 5. art. 1. cenſet nullam illarum eſſe neceſſariam, præter illam iuſti pretij, & vt venditor ad cenſus redemptionem non cogatur.

Conditiones cenſuũ Martini V. & Calixti III.

Conditiones autem poſitæ ab his Pontificibus ſunt iſtæ. Prima eſt, Vt certam rem immobilem & fructiferam deſignet venditor, cui cenſum imponat. Secunda, Vt illa ſola maneat obligata ſolutioni cenſus, non autem ipſius perſona, aut alia bona. Tertia, Vt pretium iuſtum ſoluatur, quod poſſit eſſe 10. 11. 12. vel 14. in ſingula annua; vel plus aut minus ſecundùm temporum qualitatem. Quarta, Vt pretium ſtatim ſoluatur pecunia præſenti. Quinta, Vt venditori liberum ſit cenſum eodem pretio redimere, ſiue totum ſimul, ſiue per partes. Sexta, Vt venditor ad redimendum non obligetur. Septima, Vt re, ſuper qua cenſus eſt conſtitutus, pereunte, ipſe quoque pereat. Octaua, Vt penſiones non ſuperent æſtimationem fructuum rei, in qua cenſus eſt conſtitutus. Sed cùm Pontifices non dicant has eſſe neceſſarias, non poteſt hinc ad propoſitam dubitationem reſponderi.
76 Itaque Pius V. anno 1596. edita Conſtitutione, multas conditiones requirit, & iubet ſeruari in contractu cenſuario, ſine quibus decernit ipſum contractum irritum & fœneratitium habendum. hanc refert & explicat Nauarrus comment. de vſuris, n. 84. & ſequentibus. & Thomas Boniuſignius, tract. de cenſibus cap. 4. & ſequentib. Sunt autem vniuerſim conditiones 14.

Conditiones Pij V.

77 Prima eſt, Vt cenſus conſtituatur ſuper re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, naturâ ſuâ fructifera, & certis finibus deſignata, & nullo modo aliter.

1. Conditio, ſuper re immobili.

Vbi Notandum Primò, Tales res cenſeri agros, domos, flumina, ſiluas, montes, portus, ripas, fodinas metallicas, & ſimiles, ex quibus emolumentum percipitur. Item cenſum ipſum; habetur enim pro re immobili, (vt expreſsè dicitur Extrauag. Exiui. §. Cumque annui reditus, de verb. ſignific.) & fructifera. vnde ſuper ipſum alios cenſus fundari poteſt, vti videmus ſupra cenſus regios & iura vectigalium, alios conſtitui. debet autem ille cenſus, ſuper quo alius fundatur, eſſe irredimibilis: ſi enim eſſet redimibilis, eo redempto periret cenſus in eo fundatus, vel maneret perſonalis. ſi tamen in hoc euentu venditor, qui ſecundum in primo fundauit, paratus eſſet eum in alia re fructifera collocare; putarem non eſſe illicitum in cenſu redimibili alium cenſum fundare.

In alio cenſu.

78 Notandum Secundò, Illam rem debere eſſe certis finibus deſignatam, ne ſuper omnia bona præſentia & futura cenſus conſtituatur. talis enim videtur eſſe perſonalis, eiúſque totum periculum reiici in venditorem, quem Pontifex hîc intendit prohibere.

Ex his patet, hîc excludi omnes cenſus perſonales, & etiam mixtos, ſiue hypothecam habeant, ſiue non; quia obligatur implicitè perſona. vide Nauarrum à num. 85. & deinceps.

Peres, Quid ſi res cenſui ſuppoſita non poſſit obligari, vt ſi ſit primogenij vinculo obſtricta, vel aliena?

Reſp. Si emptor ignorabat rem eſſe talem, poteſt exigere penſiones, pro eo tempore, quo ignorauit. Ratio eſt; quia venditor celans vitia rei venditæ, tenetur emptori ad intereſſe, L. Iulianus 13. ff. de action. empti. Ita Nauar. nu. 118. Poſtquam autem ſciuerit, non poteſt in poſterum eas exigere, quia cenſus in eo non ſubſiſtit: (nemo enim in rem alienam inuito domino, aut vinculatam, ius alteri vendere poteſt) poteſt tamen eum cogere vt cenſum in alia re æquè bona conſtituat, vel vt pretium reſtituat. Si autem ſciebat vel ſuſpicabatur rem eſſe alienam, non poteſt penſiones exigere. Ita Nauarr. nu. 119. Ratio eſt, quia neque ratione contractus cenſualis, vt qui non ſubſiſtat: (ſicut qui emit boues ab aliquo, ſciens non eſſe ipſius, & eoſdem illi locat, non poteſt exigere pretium locationis, quia locatio non ſubſiſtit:) neque ratione intereſſe; nam venditor non tenetur ei de euictione (cùm emptor ſciens & volens eam emat) ac proinde non eſt ei cauſa vllius intereſſe, vt patet ex L. Si fundum. 27. C. de euictione. 79

Res aliena vel vinculata.

Secunda conditio eſt, Vt non fiat niſi numerato, & accepto iuſto pretio, idq́ue tempore contractus & coram Notario, & teſtibus. Notandum ex Nauar. n. 88. in foro conſcientiæ poſſe anticipari ſolutionem pretij; (vt ſi venditor cupiat debitum, quod mihi debet, computare in partem ſortis, vel etiam in totam ſortem:) quamuis in foro exteriori id non permittatur, propter ſuſpicionem fraudis vſurariæ. Idem docet Boninſignius cap. 5. num. 5. 80

2. Vt pecunia numeretur.

Tertia eſt, Vt non fiat, nec in pactum deducatur anticipata ſolutio, id eſt, vt venditor non cogatur ſoluere penſionem, niſi pro rata temporis elapſi. ex quo patet, emptorem, dum pretium numerat, non poſſe ex eo detrahere penſionem primi anni, per modum anticipatæ ſolutionis, aut elapſa parte temporis exigere ampliùs quàm penſionem illi parti reſpondentem. hæc conditio etiam Iure naturæ eſt neceſſaria, niſi hoc onus alia ratione compenſetur. 81

3. Vt penſio non anticipetur.

Quarta eſt, Vt conuentiones directè vel indirectè obligantes ad caſus fortuitos, ad quos ex natura contractus non tenetur, non valeant. vt ſi emptor obliget venditorem, vt ipſe (etſi caſu rem ſubiectam vel fructus contingeret perire) nihilominùs teneatur ſoluere. cum enim in cenſu reali ſolùm vendatur ius ad fructus rei; ſi caſu nulli fructus ſint, nihil ex vi contractus debetur. ſi tamen ſint aliqui fructus, hi debentur emptori cenſus: nec dominus rei quidquam ex illis percipere poteſt, niſi integrè emptori ſit ſatisfactum. 82

4. Pacta de caſu fortuito.

Quinta eſt, Vt non fiat pactum reſtringens libertatem alienandi rem cenſui ſuppoſitam, neque venditor cogatur emptori cenſus ſoluere laudemium, id eſt, quinquageſimam vel trigeſimã partem pretij illius rei alienatæ. Ratio eſt, quia cùm emptor non habeat dominium directum rei, ſed ſolùm ius quoddam ex ea percipiendi aliquos fructos, vel aliquid fructibus illis æquiualens, non poſtulat natura huius contractus, vt res non poſſit liberè vendi. nam obligatio cenſus ſemper il- 83

5. Pactum de non alienãdo, & de laudemio ſoluendo.

lam comitatur, & cum ea tranſit ad alium dominum, ſicut obligatio hypothecæ tranſit cum re hypothecata. vndè ſicut res hypothecata liberè vendi poteſt à domino, ita & res cenſui ſubiecta. Laudemium autem non debetur niſi domino directo, in huius dominij recognitionem, vt infrà cap. 24. dub. 8. dicetur.

84 Sexta eſt, Vt dominus rei cenſuariæ, ſi illam vendere velit, indicet domino cenſus pretium & conditiones, quibus res eſt vendenda; & per menſem expectet, num ipſe velit emere, eumque aliis præferat; nempe iis qui anteà non habebant ius prælationis, vt notat Nauarrus n. 127. Hæc conditio poterat omitti; quia non pertinet ad contractum cenſuarium, ſed ad emphyteuticum, vt idem teſtatur num. 92. non tamen deeſt cauſa cur meritò poſſit exigi, vt dictum eſt dub. 11.

6. Vt offerat rem domino cenſus, &c.

85 Septima conditio, Vt non fiat pactum, quo venditor cenſus incidat in vllam pœnam ob moram ſolutionis penſionum; vt in pœnam commiſſi ſeu amiſſionis rei cenſuariæ, aut intereſſe lucri ceſſantis, aut aliquarum expenſarum.

7. Pœna commiſſi, aut intereſſe.

Notandum tamen, ſi ex dilatione ſolutionis damnum emptori, ſeu domino cenſus obuenerit, Iure naturali debitorem teneri; ſed hoc non poteſt in pactum deduci ob fraudem vſorariam: poteſt tamen poſteà exigi tamquam debitum. Idem dicendum, ſi emptor aliquas expenſas in ſolutione adipiſcenda coactus fuerit ſubire, idque ex culpa debitoris. Similiter ſi ex mora lucrum ei ceſſet. Hoc tamen iuxta quoſdam, quos ſequitur Molina diſp. 390. intelligendum de lucro intrinſeco; vt ſi tenebatur ſoluere triticum, dum valebat duos

86 aureos, & tanti erat à creditore vendendum. Sicut enim in emptione & venditione, qui eſt in mora, vel rei tradendæ, vel pretij ſoluendi, non tenetur niſi ad intereſſe lucri intrinſeci, non autem extrinſeci; (quale eſt, quod per induſtriam negotiationis, vt tranſportatione in alium locum, perciperetur) vt colligitur L. Si ſterilis. 21. §. Per venditorem. ff. de actionibus empti; ita nec in contractu cenſuali; quia hic eſt emptio quædam & venditio: & ſolutio penſionum eſt veluti partialis traditio rei emptæ. de quo vide Nauar. n. 93. 116. & 138.

Intereſſe intrinſecum & extrinſecum.

Verùm etſi hoc in foro externo locum habere poſſit; tamen in foro conſcientiæ videtur etiam ad intereſſe extrinſecum, cuius ipſe per moram iniquam eſt vera cauſa, teneri. ſi enim ex eo, quòd ſtatuto tempore mihi non ſoluas triticum, contingat mancipia mea mori, quibus ego alia ratione ſuccurrere non potui; cur non tenearis ad eorum æſtimationem? & tamen hoc eſt intereſſe extrinſecum, vt patet ex d. L. Si ſterilis. vide ſuprà cap. 21. num. 102.

87 Octaua conditio eſt, Vt ex penſionibus ceſſis non augeatur cenſus iam conſtitutus. quod intellige, antequam illæ re ipſa ſolutæ fuerint; ſecùs cùm fuerint ſolutæ: nam ex pecuniæ numeratæ additione augeri poteſt: ſic enim ab initio eſt conſtitutus. Nauarrus num. 94.

8. Non augeatur penſionibus.

Nona eſt, Vt non fiant pacta, quibus cogatur onera aliqua ſoluere is, qui ex natura contractus ad ea non tenebatur: vt ſi conſuetudo ſit, vt emptor aliquid ſoluat fiſco; non poteſt obligari venditor, nec contrà. vide Nauar. n. 94. & 132.

9. Pacta onerìs extrinſeci.

88 Decima eſt, Vt re in totum, vel in partem perempta, vel effecta infructuoſa, pro rata pereat cenſus.

10. Re perempta, perit cenſus.

Vbi Notandum eſt Primò, Hanc conditionem intelligendam eſſe de re, quæ in perpetuum periit vel infrugifera eſt reddita, ſiue tota, ſiue ex parte: tunc enim tantummodò cenſus perit pro rata. ſi enim ad tempus pars aliqua rei pereat, vel infrugifera ſit reddita (vt ſi eam flumen ripis perfoſſis occupauit) non perit cenſus ex parte, ſed totus manet. vnde ſi reliqua pars aliquid ferat, ex ea debetur ſolutio integra. etſi enim cenſus totus ita fundatus ſit in agro toto, & pars in parte agri, vt percunte parte, vel in perpetuum reddita infrugifera, pereat cenſus pro rata. Hoc tamen non eſt ita accipiendum, quaſi re manente ſalua & ad tempus ex parte infrugifera, non debeat pars penſionis illi reſpondens ſolui: quia ſi res ſecundùm nullam ſui partem ſit abſolutè in perpetuum infrugifera effecta, manet ſecundùm ſe totam, & ſecundùm omnes ſui partes obligata pro tota penſione: quod omnium confeſſione verum eſt, quamdiu tota res cenſui ſubiecta, manet in dominio vnius.

Si ad tempus ſolum perit vel infrugifera redditur.

Sed dubium eſt, Si res diuidatur in plures heredes, vel vendatur pluribus per partes, vtrùm à ſingulis poſſit dominus cenſus exigere totam penſionem? Couar. lib. 3. variar. c. 7. num. 7. negat; quia iſtæ obligationes ſunt in rebus. diuiſis igitur rebus, diuiduntur obligationes. 89

Res diuiſa non diuidit cenſum ſeu obligationem.

Sed contrarium eſt verius, vt docet Nauarrus num. 114. quia conditio creditoris non debet fieri peioris conditionis ex heredum multiplicatione. Deinde quia nemo vellet tali conditione cenſum emere. quare dicendum eſt, obligationem non diuidi, quamdiu res ſalua manet, ſed totam manere in tota re, & quodammodò in ſingulis partibus; ita vt ex quauis totam ſolutionem poſſit accipere. & hoc vſus ipſe ſatis comprobat.

Notandum Secundò, Non eſſe illicitum paciſci, vt ſemper penſio integra ſoluatur, re ſalua manente, etiamſi interdum ob ſterilitatem vel caſu minus ferat: modò tamen talis ſit, vt aliàs tantumdem amplius ferat, ita vt illud alio anno compenſetur. 90

Pactum vt penſio ſemper ſit integra, licitum.

Notandum Tertiò, Si dolo aut culpa cenſuarij res deſtruatur, teneri eum reddere pretium cenſus, aut illum ſuper alia re immobili conſtituere. quòd ſi res deſtructa (v. g. domus, molendinum) inſtauretur, non eſt ipſa cenſui ſubiecta, niſi de nouo ei ſupponatur; quia eſt diſtincta à priore. Ita Nauar. n. 118. In hoc tamen eſt ſpectanda conſuetudo loci, quia multis locis vſus eſt contrarius. 91

Res noua, non eſt ſubiecta.

Vndecima conditio eſt, Vt ſemper eodem pretio, quo emptus eſt, poſſit redimi, nec fiant vlla pacta, quibus directè vel indirectè talis facultas adimatur. 92

11. Redimendus eodem pretio.

Notandum eſt Primò, Hîc reiici cenſus irredimibiles, nó quidem omnes; (iuxta Nauar. n. 98.) ſed eos, qui non emuntur multò pluris quàm redimibiles; hi enim ſunt iniqui. qui verò iuſto pretio emuntur, cùm per totum orbem Chriſtianum ſint receptiſſimi, per iuſtam ἐπιείκειαν poſſunt excipi; vt ibidem rectè docet Nauarr. non enim credibile eſt, Pontificem tam generalibus verbis, tam obiter, cenſus tam receptos velle tollere, præſertim cùm in illis eſſet omnis præſumptio vſuræ. Reiiciuntur etiam cenſus temporales, (v. g. ad decennium) quibus adiicitur pactum, vt ſi intra certum tempus non redimantur, fiant irredimibiles. Ita Boninſignius cap. 14. n. 9.

Non prohibitur irredimibiles.

Notan

Non per partes, præſertim minutas.

93 Notandum Secundò, Non teneri emptorem permittere venditori, vt cenſum per minutas partes redimat, quamuis id in cenſibus Martini V. & Calixti III. conceſſum eſſet. hoc enim Pontifex non requirit hoc loco, & meritò: quia id poſſet eſſe valdè incommodum emptori: qui ſi integram ſummam perciperet, vel bonam eius partem, poſſet prædium vel aliam rem fructiferam comparare. Ita Thomas Boninſignius cap. 14. n. 11. quare poſſet in pactum deduci, vt non redimat, niſi totum ſimul, vel notabilem partem.

12. Vt moneat emptorem, &c.

Duodecima eſt, Vt venditor volens redimere cenſum, moneat emptorem ante bimeſtre, & poſt denuntiationem poterit cogi intra annum vt redimat; elapſo anno non poterit cogi.

13. Non poſſe repeti ſortem.

94 Decimatertia eſt, Vt emptor non poſſit ab inuito venditore pretium repetere. ex hac conditione ſequitur, omnes cenſus eſſe perpetuos, ſeu irredimibiles ex parte ementis, quamuis ex parte vendentis ſemper ſit libera redimendi facultas: niſi ſit cenſus irredimibilis iuſto pretio comparatus, vt dictum eſt conditione 11.

14. Vt pretium non augeatur.

95 Decimaquarta conditio eſt, Vt pretium cenſus ſemel conſtitutum non poſſit augeri vel minui ob temporis vel contrahentium qualitatem, aut ob aliud accidens. hoc intellige, non poſſe fieri in grauamen vendentis. hic enim ſemper eodem pretio poteſt cenſum extinguere, quo vendidit. Vtrùm autem alteri, maiori vel minori pretio, quàm initio emptus fuerit, poſſit vendi, dictum eſt ſuprà dubit. 7.

Circa Bullam obſeruanda.

96 Circa has conditiones Notandum Primò, Eas non extendi ad contractus ante Bullam factos, ſed ſolùm poſt illam faciendos. Secundò, Solùm extendi ad eos contractus, qui fiunt per modum emptionis & venditionis, in quibus dato pretio, cenſus conſtituitur; non autem ad eos, qui fiunt per contractum donationis, aut dotis conſtituendæ, aut per viam legati, fideicommiſſi, vel alterius vltimæ voluntatis, vt notant Boninſignius ſuprà cap. 18. & Nauarr. n. 98.

97 Tertiò, Contractus ſub alia forma in poſterum celebrandos, à Pontifice iudicari fœneratitios. quod intellige, ſaltem quoad præſumptionem fori externi: nam ex parte rei fieri poteſt vt non ſint fœneratitij. Quidam ex illis verbis colligunt, dari vſuram Iuris humani, vt datur ſimonia Iuris humani. Ita Boninſignius cap. 17. Ratio eſt; quia poteſt Pontifex abſolutè prohibere formam aliquam contractus, in qua eſt ſpecies quædam ſeu ſimilitudo vſuræ, & efficere vt ille contractus ſit neceſſariò vitandus ob periculum vſuræ; ita vt ſi quis poſt talem prohibitionem non vitet, committat peccatum vſuræ. Sed contrarium eſt verius. Ratio eſt, quia vſura non eſt, niſi vbi ex parte rei eſt inæqualitas contra Iuſtitiam: ſed fieri poteſt, vt in contractibus aliter celebratis, quàm hæc Bulla poſtulat, nulla ſit inæqualitas iuſtitiæ contraria, (vt ſi debitum aliquod conuertatur in cenſum: ſi non fiat coram Notario, & teſtibus, &c.) ac proinde vt nulla ſit vſura. De ſimonia eſt alia ratio; quia dum aliquis contractus prohibetur ob reuerentiam rerum ſacrarum, committitur peccatum irreligioſitatis, ſi quis illum attentet. ſed de hoc alibi.

Vſura iuris humani non datur.

Quarto, Quidquid expreſsè vel tacitè contra has conditiones dari, remitti, aut dimitti contigerit, à fiſco vindicari poſſe. Ita habet Bulla.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm hæ conditiones obligent vbique.

RESpondeò & Dico primò, Has conditiones vi Bullæ non obligare, vbi illa non eſt promulgata vel recepta. Probatur Primò, Quia probabile eſt non ſolùm leges Imperatorias, ſed etiam Pontificias non obligare, nec vim irritandi habere, niſi ſint promulgatæ in Prouincia; vt oſtenſum eſt 1. 2. q. 90. art. 4. Secundò: Quidquid ſit de aliis quibuſdam conſtitutionibus Pontificiis; non eſt credibile ſuam Sanctitatem velle, vt hæc Bulla, quæ tot nouas & Iure naturali minimè requiſitas conditiones continet, circa contractum ciuilem obſeruandas, in aliis Prouinciis vim habeat ante promulgationem in iiſdem factam; nam ex contrario ſequerentur grauiſſima incommoda: infiniti enim contractus bona fide celebrati, eſſent irriti, cum maximo plurimorum damno. tenerentur enim plurimi, omnes penſiones receptas computare in ſortem; & multi amiſſa ſorte deberent etiam aliquas penſiones refundere: (idque abſque vlla ſua culpa) cui tamen cum pari vel maiore lucro eam in rem fructiferam vel negotiationem impendiſſent, ſi contractum cenſualem irritum eſſe putaſſent. neque enim ex ſola promulgatione Romæ facta paſſim potuit innoteſcere noua illa ordinatio; ſed pauciſſimis tantùm: atqui ratio poſtulat legem eo modo promulgari, vt commodè & humano more poſſit innoteſcere omnibus, ne (quantum eſt ex parte legiſlatoris) ſubditi damnum incurrant ex ignorantia; neque ſe iuſtè poſſint excuſare, ſi non obſeruent. Tertiò, Quia etiamſi lex ſit promulgata, ſi tamen ipſo vſu & moribus vtentium non recipiatur, nec Superiores inſtent, & curent executioni mandari, non obligat, vt docet Nauar. lib. 1. conſil. 5. tit. de conſtitutionib. & in Enchirid. c. 23. n. 41. & Couarr. lib. 2. variar. cap. 16. n. 6. vel certè deſinit poſt decennium obligare. decreta enim Concilij generalis, quæ per decennium in aliqua Prouincia non ſunt recepta, amittunt vim ſuam, & deſinunt obligare, vt idem docet lib. 3. conſil. 83. tit. de Regularibus. Sed de his plura ſuo loco. 98

Non obligat vbi non eſt promulgata.

Ex his ſequitur, has conditiones non obligare in Belgio; tum quia numquam hîc promulgatæ: tum quia contrarius vſus ſemper perſeuerauit. Idem credo de Gallia & Germania. Addo nec in Regno Siciliæ vim habere. ibi enim conceſſum eſt primùm à Nicolao V. deinde à Gregorio XIII. vt cum tribus conditionibus poſſint cenſus emere. quarum Prima eſt, Vt conſtituatur ſuper re aliqua certa, vna vel pluribus, & poſſet addi generalis obligatio omnium bonorum. Secunda eſt, Vt venditor poſſit redimere quando voluerit. Tertia, Vt cenſus non excedat decimam partem ſortis, ſeu pretij. habentur hæc in Bullario nuper edito à Gregorio XIII. vnde patet, non vbique cenſendos eſſe vſurarios omnes cenſus aliter conſtitutos, quàm in Bulla Pij V. præſcribitur. 99

Non obligat in Belgio.

Nec in Sicilia.

Dico Secundò, Vbi Bulla Pij V. eſt promulgata & recepta, eſt omnino ſeruanda in foro conſcientiæ; idque eatenus quatenus recepta eſt. omnis enim lex iuſta & recepta obligat in conſcientia. hæc autem talis eſt: ergo. quòd ſi ex 100

parte

parte ſolùm recepta ſit, provt viſum fuit expedire bono publico regni, etiam ex parte dumtaxat vim obligandi habet. ſed de hoc vide Nauar. de vſuris, num. 106. & 107.

101 Dico Tertiò, Vbi hæc Bulla non eſt recepta, ſeruandæ ſunt leges & conſuetudines ibidem vſitatæ, quæ tameo legi diuinæ vel naturali non repugnent. vbi aurem nulla eſſet certa conſuetudo habens vim legis, ſatis eſt ſeruare legem naturalem, quæ tantummodò requirit æqualitatem inter cenſum & pretium.

Vbi nulla eſt certa lex vel conſuetudo.

DVBITATIO XIV.

Quomodo conſtituendum ſit iuſtum pretium cenſuum?

102 RESpondeo, illud optimè conſtitui ex proportione pretij rerum fructiferarum, vt agrorum, domorum, ſiluarum, & ſimilium. quo enim pretio emi poteſt res frugifera, quæ deductis expenſis quotannis reddat 100. aureos; eodem, & etiam minore, iuſtè poteſt comparari cenſus realis irredimibilis, tantumdem pendens. Ratio eſt, quia amplius eſt habere plenum rei dominium, quàm ſolùm Ius percipiendi tantumdem fructuum, quantum res illa ſolita eſt ferre. quòd ſi cenſus irredimibilis eo pretio emi poteſt; multò minore poterit cenſus redimibilis, etiam perſonalis, qoia longè minoris æſtimatur quàm irredimibilis realis; imò ſæpè non pluris quàm redimibilis realis, in bono fundo conſtitutus. Conſiderandum etiam eſt, vtrùm in ea Prouincia multùm vigeat negotiatio; hæc enim facit pecuniam præſentem pluris æſtimari, & cenſus minoris: denique ſitne copia an inopia pecuniæ. nam inopia pecuniæ facit cenſus vileſcere; vt experientia ſuperiorum annorum in Belgio docuit.

Iuſtũ pretium.

103 Ex his fit vt pretia cenſuum pro varietate temporum & locorum ſint varia. nam pretium cenſus irredimibilis in Hiſpania eſt 28. 29. vel 30. aureorum in ſingulos, vt teſtantur Medina & Nauarrus. cùm enim pretium huius non ſit lege præſcriptum, eſt varium: ſicut & aliarum rerum, quæ pretio vulgari venduntur. vnde fit, vt nunc infimo, nunc medio, nunc ſummo vendantur.

Pretium Irredimibilis.

104 Pretium verò cenſus realis redimibilis eſt lege taxatum, eſtque 14. in ſingula. In Sicilia tamen huius pretium eſt ſolùm 10. in ſingula, quod approbauit Nicolaus V. & Gregorius XIII. pro Sicilia. Calixtus quoqoe III. & Martinus V. idem approbarunt in cenſibus realibus pro Polonia & Germania, quando pro varia temporum conditione talis eſt conſuetudo vel æſtimatio, vt patet ex illorum Extrauag. Aliquando eſt 11. vel 13. vt patet ibidem. Hinc patet, non debere iniquam videri emptionem cenſuum perſonalium cum hypotheca, pretio 16. aureorum in ſingulos. nam hi cenſus, vt experientia docet, ordinariè non ſunt ſecuriores quàm cenſus reales, qui tamen multò minoris emi poſſunt. Deinde eo pretio ferè poteſt emi prædium, quod tantumdem reddat. Denique quia ita viget negotiatio, vt multi parum curent cenſus perſonales. nam facilè tantumdem & amplius lucrari poſſunt per tres contractus in ſocietate mercatorum, idque abſqoe vlla moleſtia.

Pretium Redimibilis.

Cenſus irredimibiles in Belgio noo habent pretium legitimum, nec poſſunt de nouo creari, vt patet ex conſtitutione Caroli V. anno 1528. Bruxellæ facta. reſeruatiui tamen vendi poſſunt pretio 25. in ſingula, vel etiam minoris. 105

Pretium in Belgio.

DVBITATIO XV.

Vtrum ſi cenſus emptus fuerit minoris iuſto, penſiones ſint reſtituendæ, quatenus ſuperant pretium datum.

QVidam docent penſiones reſtituendas: vt ſi cenſum valentem 15. aureis in ſingulos, emeris 10. reſtituendum eſſe tertiam penſionum perceptarum partem, iuxta ea, quæ dicta ſunt cap. 21. dubit. 13. 106

Sed vtendum eſt diſtinctione. Si enim pretium cenſus eſt lege conſtitutum, cum clauſula irritante contractum; tunc neceſſariò ſunt reſtituendæ penſiones, qua parte excedont iuſtum pretium. ratio eſt, quia contractus, qua parte cenſus ſuperat pretium, eſt irritus; ac proinde non ſubeſt vllus titulus, quo recipiatur ille exceſſus penſionum. itaque qui cenſum valentem 15. emit 10. debet reſtituere trientem, id eſt, tertiam penſionum partem. poterit tamen duas tertias retinere, quia reſpectu illarum pretium eſt iuſtum; ac proinde contractus validus. non enim lex irritare intendit contractum illum, niſi qua parte penſiones ſuperant pretium iuſtum. Si verò pretium non ſit lege conſtitutum, vel ſaltem non cum clauſula irritante, tunc dubium eſt. Quidam enim putant, nihilominùs exceſſum illũ penſionum reſtituendum; iuxta ea quæ dicta ſunt cap. 21. dub. 13. de fructibus reſtituendis; quæ ſententia eſt probabilis, ob rationes ibi allatas. Contrariam tamen puto veriorem, Nempe nihil ex penſionibus eſſe reſtituendum: ſed tantùm pretium eſſe ſupplendum, & intereſſe (ſi quod ex carentia iuſti pretij obuenit venditori) compenſandum. Ita Ioannes Medina q. 15. dub. 4. §. Sed pone. Probatur, quia venditor non eſt fraudatus ex eo, quòd emptor penſiones perceperit (vt quæ ipſi erant debitæ ex valido contractu) ſed quod iuſtum pretium non fuerit ei perſolutum. Confirmatur, ſi quis emeret agrum minoris iuſto, non teneretur fructus agri reddere, ſed pretium ſupplere, & ſarcire damnum, ſi quod ex defectu iuſti pretij ſecutum ſit: atqui penſiones ſunt veluti fructus cenſus: ergo, &c. 107

Si pretium conſtitutum cũ clauſula irritante.

Supplendum pretium & intereſſe.

Dices, Qui emit cenſum valentem 15. pro 10. non efficitur dominus niſi dodrantis, id eſt duarum tertiarum cenſus, cùm pro reliqua tertia nullum pretium dederit, vel promiſerit: ergo penſiones illius tertiæ retinere non poteſt.

Reſpondeo negando antecedens. fit enim dominus totius cenſus, nam venditor totum intendit in emptorem transferre, & emptor totum emere & pro toto pretium dare: ſed qoia pretium non fuit æquale tribus trientibus, ſed duobus tantùm; manet obligatus vt ſuppleat quod deeſt pretio, pro reliquo.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM TERTIVM.

De Cambiis.

Habet Dubitationes 11.

C*Ambium* magnam habet affinitatem eom contractu emptionis, ideò proximè poſt emptionem & venditionem, & poſt contractum cenſuarium (qni eſt ſpecies emptionis) diceodum eſt de cambiis.

DVBITATIO I.

Quid ſit cambium & quotuplex.

NOTANDVM eſt, *Cambium* generatim idem eſſe quòd permutationem. *cambire* enim eſt permutare. ſed ex vſu vulgato ſolùm accipitur pro permutatione oumiſmatum. & & hoc modo hîc loquimur de cambio. ſolétque
1 ſic definiri, *Cambium eſt permutatio pécuniæ pro pecunia.* Nomine *permutationis* generatim ſignificator omnis contractus onetoſus. nam in bis omnibus eſt quædam commutatin, vt patet in emptione, mutuo, locatione & ſimilibus. verùm in propoſito *permutatio* accipitur propriè, vt diſtinguitur à contractibus nominatis; vt nihil ſit aliud quàm vltrò citróque datio rei pro re, vel pecuoiæ pro pecunia. hoc modo eſt genus ad cambium, & ad permutationem rerum.

Cambiũ quid.

Permutatio.

2 Per hanc partem excluditur motuum à ratione cambij: *mutuum* enim proprie non eſt permutatio, quia non eſt vltrò citróque datio ſeu traditio; perficitur enim traditione ſolius rei, quæ mutuò datur: nec includit redditionem æquiualentis, ſed ſolùm obligationem, vt poſt temporis interuallum reddatur æquiualens eiuſdem ſpeciei: *permutatio* verò vtrimque requirit traditionem; neque cenſetur perfecta ſecundùm ſuam propriam rationem, oiſi vtrimque ſecuta ſit traditio. vnde non ſolùm res, quæ prior datur, ſed etiam quæ rependitur, dicitur permutari. Deinde non poſtulat vt vllom intercedat temporis interuallum inter datiooem & redditionem, ſicut mutuum: niſi interdom per accidens ratione rerum quæ permutantur. nam fieri poteſt vt permotetur res præſens cum ea qoæ multùm diſtat, cuius
3 non poteſt ſtatim fieri traditio. Imò res quæ exiſtit, poteſt permutari cum futura, vt triticum præſens cum eo quod in meſſe fuerit collectum; vt rectè docet Nauarrus cap. 17. n. 287. ſi enim talia poſſunt emi & vendi, cur non etiam permotari? cùm contractus permutationis ſimilis ſit emptioni & venditioni; vt habetur L. 1. & 2. ff. de rerum permutatione. vnde non rectè dixit Sotus lib. 6. qu. 12. art. 2. & alibi ad rationem permutationis requiri vtriuſque rei exiſtentiam, & vt is qui recipit, in promptu habeat vt reddat. id enim nullo Iure, nulláve ratione requiritur; vt contra eumdem docet Nauarrus ſuprà. Verum tamen eſt, contractum permutationis non fore completum in ſua ratione, niſi res, quæ reddenda eſt, exiſtat, & prætereà niſi ſit tradita. licitum tamen eſt facere pactum, & inehoare ipſam permutatiònem, tradendo rem præſentem, etiamſi altera nondum ſit. Si tamen neutra exiſtat, non poteſt quidem inchoari permutatio, cùm nulla poſſit fieri traditio. poteſt tamen fieri conuentio de permutando, vt patet ex L. 1. ff. de rerum permutatione; hæc enim perficitur conſenſu.

Mutuum differt à cambio.

Res exiſtens cum non exiſtente & futura poteſt permutari.

Petes, Ad quam ſpeciem contractus pertinet *cambium?*.

Reſpon. Poſſe referri ad varios. Primò enim 4
ex vi nominis pertinet ad contractum *permutationis*, tamquam eios ſpecies, vt dictom eſt; ſiue permutentur pecuniæ diuerſorum generum, ſiue diuerſorum locorum, oempe præſens cum abſente. Secundò, Pertinere poteſt ad contractum *emptionis & venditionis*. Ita Caietanus opuſc. de cambiis cap. 7. quod habetur t. 2. tract. 7. Syluester Vſura 4. quæſt. 8. Boninſignius tract. de cambiis cap. 6. num. 7. quod maximè conſentaneum eſt vſui mercatorum, qui pecuniam abſentem ſpectant tamquam mercem, eámque præſenti pecunia tamquam pretio emunt & venduot: nam pecunia non ſolùm eſt pretium & menſura rerum venalium; ſed etiam poteſt eſſe merx venalis, tum ratione materiæ, quæ melior vel deterior eſt; tum ratione commoditatis conſeruandi, deferendi, numerandi; tum ratione diſtantiæ localis, vt infrà patebit. Tertiò, Ad contractum *locationis & conductionis operarum*; præſertim ſi loquamut de cambio, in qun campſor accipit prior, vt alibi reddat: tunc enim cenſetur pecuniam alterius ex hoc loco in alium traiicere; quæ opera eſt pretio digna. dum verò hîc dat vt alibi accipiat; non ita propriè traiicit alterius pecuniam, ſed permutat præſentem cum abſente, quæ minoris æſtimatur; quia vt præſens fiat, traiici debet. Quartò, Referri poteſt ad contractum *innominatum*, do vt des. Ita Nauar. cap. 17. n. 294. ſed parum refert ad quod genos contractus pertineat, modò ſeruetur æqualitas inter datum & acceptum, vt rectè docet idem Nauar.

Cambium refertur ad varios contractus.

Pecunia vt eſt merx.

Diuiditur autem à DD. *cambium* in *reale*, & 5
ſiccum. Cambium ſiccum vocator, quod non eſt verum cambium, ſed fingitur eſſe, eò quòd imaginem quamdam cambij præſeferat; vt quando habetur ſola ratio temporis, aut quando fingitur alibi ſolutio facienda, & fit eodem loco cum vſura. dicitur *ſiccum*, quia caret humore, ſeu iuſto titulo ad pariendum lucrum.

Diuiſio cambij.

Siccum.

Reale eſt legitima permutatio pecuniarum, ex 6
qoa iuſtè aliquid lucri capi poteſt. Hoc ſubdiuiditur in *minutum* & *locale*. *Minutum* eſt permutatio numiſmatum diuerſæ ratioois & ſpeciei, vt aureorum cum argenteis, argenteorum cum æreis, maiorum cum minoribus, arroſorum cum integris, vetitorum cum legitimis, antiquórum cum nouis, patriorum cum externis.

Reale.

Minutum.

Locale cambium (qood etiam vocatur *cambium per litteras*) eſt quando permutatur pecunia præſens cum abſente.

Locale.

Dvb.

DVBITATIO II.

Vtrùm in cambio minuto liceat aliquid accipere ſupra valorem nummi lege definitum?

Varij tituli lucrandi in cambio minuto.

7 Vt ſi aureus nummus lege taxatus ſit 120. groſſis, vtrùm liceat exigere 122. vel 123. dum aurei nummi commutantur cum minutis argenteis.

RESpondeo, Poſſe interuenire varias cauſas, ob quas id ſit lieitum.

1. Lucri ceſſantis cauſa.

Primò, Ratione lucri ceſſantis tantum potes exigere ſupra valorem legitimum, quanti æſtimabitur illa ſpes lucri, qua te per cambium priuas: vt ſi conſtitueras nummos aureos aliò deferre, vbi pluris valent; vel alibi merces emere, vbi ſine damno alia moneta emere nequis. Nec obſtat quòd pretium lege taxatum conſiſtat in indiuiſibili, quia illud incrementum non accipitur pro nummo ipſo præcisè conſiderato, ſed pro lucro ex eo ſperato. Eodem modo licitum eſt accipere ſupra pretium legitimum frumenti, vini, & aliarum rerum, ſi aliò, vbi pluris valent, delaturus eras, vt ſuprà dictum eſt.

2. Ratione officij cābiendi.

8 Secundò, Ratione officij cambiendi, præſertim ſi id alicui à Repub. vel Principe ſit conceſſum. hoc enim officium includit obligationem cambiendi, & multa onera, (vt paratam habere pecuniam varij generis in gratiam aliorum, numerare cùm aliquis petierit, cuſtodire aſſiduè cum ſolicitudine) quæ ſunt pretio æſtimabilia. Itaque pro hac obligatione & his obſequiis, quæ in commodum aliorum præſtat, poteſt à ſingulis aliquid exigere (ſi aliunde ſtipendium non habet) nempe quantum neceſſe eſt vt tale officium ex æquo compenſetur; ſicut dictum eſt de Monte pietatis c. 20. dubit. penult. vide Conradum q. 99. concluſ. 4. Ratione huius tituli non ſolùm poteſt aliquid lucrari, dum monetam magnam cambit pro parua, vel auream pro argentea; ſed etiam dum minutam pro magna, ſiue aurea, ſiue argentea, commutat: nam vtrumque fit in gratiam eius qui permutationem petit, & ob vtrumq; officium ſuſcipitur & varia pecunia procuratur.

An ſine conceſſione Principis.

9 Dixi, *Præſertim ſi à Principe hoc officium conceſſum*; quia quidam putant nihil poſſe accipere eum, qui ſponte ſua abſque tali auctoritate hoc officium ſumit. Verùm ſi hic eadem obſequia præſtet, non video cur non poſſit aliquid exigere; etſi non tantum, quantum illi, qui id ex obligatione faciunt. nam obſequia illa in gratiam eorum, qui petituri ſunt, præſtita, aliquam mercedem merentur. & ita tenet Nauar. cap. 17. n. 188. Imò vbi pretia cambiorum iam ſunt conſtituta, vel ſcitur quantum hoc tempore campſores ſolent accipere; probabile eſt poſſe priuatum hominem, ſi fortè ſe offerat occaſio cambiendi, tantumdem accipere; ſicut in rebus venalibus.

Ratione laboris numerandi.

10 Tertiò, Ratione laboris numerandi pecuniam. Caietanus tract. de cambiis cap. 1. putat ratione huius tituli nihil poſſe accipi; tum quia non eſt pretio æſtimabilis tum quia ſi pretio æſtimare quis velit, compenſatur labore alterius, qui pecuniam etiam numerare debet.

Verùm communis ſententia DD. eſt, ob hunc titulum poſſe aliquid exigi, etſi parum. Ita Conradus q. 99. concluſ. 5. Nauar. ſuprà. Sotus lib. 6. q. 9. art. vnico. ratio eſt, quia hic labor eſt pretio æſtimabilis, etſi interdum gratis præſtari ſoleat: quare cum fiat ad petitionem alterius, poterit pro eo exigi compenſatio. ab eo enim, qui petit aliquid in ſuum commodum præſtari, poteſt merces repeti. vnde etiam in mutuo aliquid ratione huius laboris accipi poteſt. Neque verum eſt, numerationem vnius compenſari per numerationem alterius, quia vtraque fit in gratiam eius, qui cambium petit, ſicut in mutuo. nam ſecunda eſt propter primam; prima autem eſt propter petentem: ergo & ſecunda cenſetur eſſe propter eundem.

Ratione materiæ.

Quartò, Ratione puritatis materiæ. Medina qu. 7. de vſura, negat hoc titulo poſſe aliquid accipi à campſoribus. ratio ipſius eſt, quia in taxandu pretio Princeps habuit rationem puritatis materiæ, ac proinde non poteſt ob hanc cauſam pluris æſtimari. 11

Sed contrarium tenent Caietanus de cambiis cap. 6. Sotus & Nauar. ſuprà, & alij. Probatur, Quia ſcutum auri puriſſimi, cui nihil alieni metalli eſt admixtum, etſi non ſit maioris taxæ legalis, quàm ſcutum auri impurioris; eſt tamen maioris pretij vulgaris ratione materiæ; communi enim hominū iudicio pluris æſtimatur, quia materiæ æſtimabilis (nempe auri) plus habet: ergo inſtar mercis pluris poteſt vendi, & commutari. ſic antiqui ducati duplices pluris æſtimantur quàm noui, etiamſi lege idem pretium habeant. Itaque licet veteres commutare nouis cum tanto auctario, quanto eſt plus auri in illis quàm in his.

Reſp. ad rationem Medinæ.

Ad rationem Medinæ Reſpondeo, Principis mentem non eſſe, quin huiuſmodi nummi puriores, ſi tamquam res commutentur cum impurioribus, poſſint ratione materiæ pluris æſtimari; (id enim eſſet irrationabile, ac proinde non obligaret ſubditos in conſcientia) ſed tantùm præſcribere pretium eorum, quatenus ſunt menſura rerum venalium & ſolutionis debitorum; vt infrà magis declarabitur.

Ratione variarum commoditatum.

Quintò, Ratione commoditatis conſeruandi, transferendi, numerandi, & vbique negotiandi. hunc etiam negat Medina & quidam alij Doctores. Primò, Quia Princeps in pretio taxando, huius commoditatis rationem habuit. Secundò, Sicut moneta magna & aurea habet ſua commoda, ita etiam minuta. 12

Sed contrarium tenent DD. citati; & meritò. quis enim non pluris æſtimet 1000. coronatos in auro, quàm in pecunia minuta argentea? itaque in his permutandis poteſt hæc commoditas, qua ſe quis priuat, æſtimari. nihil tamen amplius peti poteſt ratione commodi, quod alteri inde prouenit, vt rectè notat Caietanus.

Reſp. ad rationem Medinæ.

Ad primam rationem Reſpondeo Primò, Principem catenus habuiſſe rationem huius commoditatis, quatenus maius pretium illis nummis impoſuit, quàm tantumdem auri in minutiſſimas partes diſtributum haberet. eo tamen pretio impoſito, adhuc pluris æſtimatur, quàm pretium illud in minuta pecunia. neque id Princeps tollere poteſt, (quamuis poſſit prohibere commutationem) quia eſt conditio conſequens rei naturam. 13

Quomodo taxatio Principis ſit intelligenda.

Reſpondeo Secundò, Principem non intendere illos nummos taxare ſecundùm omnem rationem, & ad omnem vſum, quem habere poſſunt; ſed ſolùm, vt ſunt menſura rerum venalium, & 14

ſolu

Nummi dupliciter conſiderantur.

ſolutionis debitorum. dupliciter enim nummi cõſiderari poſſunt. Primò, Formaliter vt nummi, ſeu vt ſunt menſura rerum venalium; qui eſt vſus earum primarius. ſic non pluris valent quàm lege Principis ſunt taxati, vel ſaltẽ quàm vulgò in emptionibus & ſolutionibus debitorum ſolent exponi. quod addo, quia ſæpe fit vt formalis æſtimatio nummorum creſcat ſupra taxam legalem, ex appretiatione & vſu vulgi, Principe non contradicente; idque ob materiæ puritatem vel pondus, vel quia in locis vicinis pluris æſtimantur: & tunc poſſunt paſſim in contractibus eo pretio exponi; quia illud cẽſetur legitimum. Secundò, Materialiter, ſeu ratione conditionum, quas habent ex materia vel figura; vt ratione puritatis vel copiæ materiæ, vel raritatis, vel antiquitatis, vel cõmoditatis; hæc enim omnia cenſentur conditiones materiales. nam etiã ipſa imago eſt quid materiale in nummo, quà nummus eſt. ſecundùm hanc rationem habent vſum ſecundariũ, & ſiunt res vendibiles & permutabiles cum aliis nummis. nec ſunt taxati lege; ſed habent vulgarem æſtimationem, quæ non conſiſtit in indiuiſibili ſicut legitima, ſed conſtat ſuis gradibus pretij infimi, medij, ſummi. vnde poſſunt vendi & permutari cum aliquo lucro, iuxta receptam locorum conſuetudinem. ita docent Caiet. c. 1. & 6. Conradus, Sotus, & Nauar. ſuprà, & alij paſſim. Nemo tamẽ in ſolutionem debitorum tenetur eos acceptare, niſi ſecundùm æſtimationem legalem, ſeu eam, quã habent vt nummi ad vſum primarium.

Pretium pecuniæ interdũ creſcit vulgi æſtimatione.

Ad ſecundam rationem, Monetæ paruæ etiam ſua commoda habent, ſed exigua copia cuique ſufficit, quæ facillimè poteſt haberi; nemo enim quærit ingẽtes aceruos mitarum vel ſtuferorum. ſecùs de magna, cuius ſumma copia quæritur.

15 Sextò, Ratione antiquitatis vel raritatis. hæc enim conditio facit nummos pluris æſtimari, quàm alioquin valerent.

Ratione raritatis.

16 Septimò, Ratione vſus ſeu expendibilitatis, vt ait Caietanus, vt ſi in aliquo loco commutes nũmos, qui poſſunt ibi expendi, cum iis, qui non poſſunt. cùm enim non habeant ibidem pretium vt nummi, ſed ſolùm vt aurum vel argentum; poſſunt notabiliter minoris emi, quàm valeant in ſua Prouincia.

17 Petes, Quid ſi lege publica cautum ſit, ne quis præter publicos campſores tale cambium factitet: tenebiturne ad reſtitutionem qui contrà fecerit? Sotus ſuprà putat teneri.

Cãpſores publici, & priuati.

Sed verius eſt non teneri; non enim tenetur Reipub. cùm nihil damni huic ſit illatum: neque etiam ei, quicum cambium fecit, quia nulla ei facta eſt iniuria, cùm non plus ab eo ſit acceptum, quàm communi campſorum iudicio nummi in tali permutatione ſoleant æſtimari.

18 Ex dictis ſequitur, ſi tradam famulo vel negotiorum geſtori mille aureos in auro, vt ſoluat meo creditori, non curans qua ſpecie id fiat, & ille eam commutet contra monetam argenteam cum lucro, eaque ſoluat creditori retento lucro; non teneri ad reſtitutionem illius lucri. Ratio eſt, quia illud lucrum eſt fructus induſtriæ, proueniens ex negotiatione pecuniaria, famuli induſtria & periculo facta; proinde nec mihi domino pecuniæ debetur; (ſicut dum fur vel vſurarius negotiatur aliena pecunia, non tenetur domino pecuniæ ad lucri reſtitutionem) nec etiam meo creditori, quia

Famulus pecuniam ſoluẽdam cum alia commutans.

hæc ſpecies illi non erat debita, & illi integrè alia ſpecie eſt ſatisfactum. Si tamen mens mea erat, vt illam pecuniæ ſpeciem meo creditori traderet, eò quòd cuperem illi gratificari, & dare occaſionem illá lucrandi; tunc diſtinguendum eſt. vel enim creditor illa ſpecie erat lucraturus, vel non erat. ſi erat lucraturus, tunc famulus tenetur ei de lucro ceſſante, quanti illa ſpes lucri æſtimabitur, quia hæc ſpecies ei erat debita, quam non ſoluendo, eſt ei cauſa iniuſta amiſſionis lucri. ſi autem non erat lucraturus, ſed pretio communi expoſiturus, ad nihil tenetur: quia etſi iniuriam fecit, ſpeciem debitam non ſoluens; tamen nihil damni intulit. Sed de his plura ſuprà cap. 20. dub. 18. & 19.

DVBITATIO III.

Vtrùm in cambio locali, quando campſor prior accipit, vt alibi reſtituat, poßit aliquid lucrari, & quo titulo.

RESpondeo, Poſſe aliquid lucrari, idque variis titulis. eſt communis ſententia DD. Ga- 19
brielis d. 15. q. 11. art. 3. dub. 12. Conradi q. 99. Caiet. cap. 6. Medinæ q. 9. de vſura. Nauar. cap. 17. num. 289. Soti l. 6. q. 10. art. 1. & aliorum.

Primò, Titulo translationis pecuniæ. traiicit enim pecuniam, quam hic habes, in locum, vbi optas eam eſſe, v. g. Antuerpiâ Hiſpalim; quæ opera in gratiam alterius præſtita, eſt pretio æſtimabilis. Nec obſtat, quòd reipſa non transferat; quia eam quaſi transfert, faciendo id, quod æquiualet reali tranſlationi. vnde etiam vſus communis loquendi habet, vt talis pecunia dicatur traiici & tranſponi. itaque cùm æquiualenter eam traiiciat, ita vt tibi tantum commodi præſtet, quan- 20
tum ſi reipſa transferret, meritò poteſt pro illo obſequio pretium exigere. ſicut nuntius, qui certo pretio pactus eſt 100. aureos in locum remotum transferre; etſi inueniat hominem, qui accepta hîc illa pecunia, paratus ſit tantumdem ibi gratis numerare; nihilominùs poteſt accipere pretium tranſlationis, perinde ac ſi reipſa tranſtuliſſet: quia ſua induſtria præſtitit id, quod æquipollet tranſlationi. Nec refert, quòd ſine incommodo vllo vel labore hoc fecerit; quia id ipſius induſtriæ vel bonæ fortunæ aſſignandum. Idem dicendum de campſoribus.

1. Titulus, Translatio.

Notandum tamen, campſores non poſſe tan- 21
tum exigere pro hac virtuali tranſlatione, quantum ſi reipſa transferrent; ſed ſolùm quantum inter ipſos bona fide pro tali obſequio eſt conſtitutum: quod ordinariè eſt multo minus. quia facilitas operæ & commoditas, quam percipit is qui eam præſtat, multum detrahit de pretio, ſecundùm communem hominum æſtimationem. ſicut enim aliarum rerum pretium ex communi peritorum æſtimatione, conſideratis omnibus circumſtantiis, pendet; ita etiam huius operæ, quam ipſi præſtant.

Quantum hoc nomine poſſint exigere.

Dices Primò, Is, qui dat hîc ſuam pecuniam campſori vt eam recipiat Hiſpali, non intendit conducere operam campſoris, ſed ſolùm permutare pecuniam quam hîc habet, cum ea quam campſor habet Hiſpali: ergo iſte titulus eſt fictitius. Confirmatur, quia transfert dominium ſuæ pecuniæ in campſorem: ergo non conducit ope-

Obiectio:

 ram

tam campſoris ad illius traiectionem. non enim conducit operam campſoris ad illiuſmet pecuniam transferendam.

22 *Reſponſio.* Reſpond. Primò, Negando antecedens: quòd enim intendat operam eius conducere, patet ex forma loquendi; petit enim, pecuniam ſuam, quam campſori tradit, tranſponi ſeu traiici Hiſpalim. deinde etſi forte non ſemper expreſsè intendat operam conducere; tamen id implicitè & virtute facit, cum tradit pecuniam campſori, cum obligatione vt Hiſpali tantumdem reddat. hoc enim campſor non poteſt facere, niſi per realem vel æquipollentem tráſlationem. procurare enim vt reddantur Hiſpali centum aurei accepti Antuerpiæ, ſecundum communem hominum æſtimationem, eſt eos virtute & æquiualenter transferre, quia idem commodum præſtatur. Denique etiamſi concederemus illum ſolùm intendere permutare; tamen campſor poterit ſuam pecuniam, quam Hiſpali habet, pluris æſtimare; quatenus per illam virtute poteſt transferre pecuniam, quæ alijs locis eſt, Hiſpalim: ſeu quatenus illi pecuniæ ineſt ea conditio, quæ pecuniis, quas hic accipit, non ineſt; nempe eſſe Hiſpali; pro qua conditione vt inſit, dari pretium ſolet. nam pretio æſtimabile eſt, quòd pecuniam, quam habes Antuerpiæ, poſſis recipere Hiſpali, vbi eam optas eſſe Et ita ſi quis attentè conſideret, ſemper implicitè videtur contineri in hoc contractu, operarum locatio ad pecuniam transferendam.

23 *Transfertur dominiũ permiſſiuè.* Ad confirmationem. Non transfertur dominium præcisè ea vi huius contractus; ſed tantùm permiſſiuè: quia poteſt campſor illud nolle admittere, integro permanente campſorio contractu. quia tamen is, qui pecuniam tradit, permittit illi dominium, poteſt campſor illud admittere, & vti illa pecunia tamquam ſua: nam alteri perinde eſt, ſiue vtatur, ſiue non; modò aliam æquiualentem in loco deſtinato repræſentet, ſicut quando quis tabellario publico tradit pecuniam in alium locum transferendam, conducit ipſius operam tamen permittit illi pecuniæ dominium: nam perinde eſt ei, ſiue eamdem numero realiter transferat, ſiue æquiualenter; quod fit ibidem numerando æquiualentem.

Obiectio 2. Dices Secundò, Pecunia præſens pluris valet quàm abſens: ergo ſi alter intendat commutare præſentem cum abſente, non poterit campſor lucrari hoc titulo.

24 Reſpond. Negando conſequentiam: quia quòd pluris valeat, id prouenit ratione commoditatis, quam adfert vtenti, quam non tenetur campſor æſtimare, quia non cupit alterius operam, vt pro abſente detur ei præſens: ſed alter ipſius operam flagitat, vt pro præſenti det ei abſentem. vnde poteſt abſentiam ſuæ pecuniæ æſtimare. quia per eam præſtat id, quod pretio eſt æſtimabile, leuando illum onere transferendi, eiuſque pecuniam æquiualenter traiiciendo.

25 *2. Titulus. Præſtatio periculi ſiue aſſecuratio.* Secundus titulus, quo lucrari poteſt campſor in hoc cambio, eſt aſſecuratio. Ita Lopez tract. de cambiis cap. 4. quam ſententiam dicit eſſe inter omnes receptiſſimam. Probatur, quia campſor accipiens hic pecuniam aliò traiiciendam, non ſolùm ſuſcipit onus transferendi, ſed etiam periculum, vt ſi pereat, non danti, ſed ipſi pereat. atqui præſtare periculũ traiectionis, eſt pretio æſtimabile; vt patet quando cum nuntio paciſcimur vt pecuniam ſuo periculo transferat. Nec refert, quòd campſori in pecunia transferenda nullum ſit periculum, cum ipſe alibi eam paratam habeat; id enim ipſius induſtriæ vel fortunæ aſſignãdum. nam ſatis eſt, illam obligationem, qua ſe obligat alteri, vt rem ipſius ſaluam loco condicto repræſentet, eſſe pretio æſtimabilem; etiamſi eam facillime poſſit implere.

Ex his ſequitur, quò longius eſt iter, & quò maiora ſunt pericula, eò amplius ratione aſſecurationis & translationis poſſe ſtipulari: quia eò traiectio pecuniæ, ſi reipſa fieri deberet, eſſet difficilior & periculoſior.

Tertius titulus eſſe poteſt, ſi pecunia ſit minoris pretij in loco, vbi campſor accipit, quàm vbi reſtituit. de quo plura dubit. ſequenti. *3. Diuerſitas pretij.*

Circa prædicta Notandum eſt, aſſecurationem implicite contineri in obligatione transferendi, prout in praxi exercetur. hoc ipſo enim, quo campſor accipit pecuniam vt alibi reſtituat, cenſetur eam aſſecurare; quia acceptat eius dominium, ac proinde non minùs ſe obligat, quàm ſi eam aſſecuraret. quare videtur non minùs poſſe exigere pretium, quàm ſi duplici obligatione ſe obſtringeret, traiectionis, & aſſecurationis. Verùm non ita eſt in praxi; quia enim dominium præſentis pecuniæ, quam hic accipiunt, eſt valde commodum campſoribus, ideò communiter parui æſtimant illam implicitam aſſecurationem & traiectionem: neque multùm curant, an locus procul abſit, an ſit propinquus; ſintne pericula itinerum, an non. quo fit, vt ſæpè is, qui petit pecuniam ſuam aliò traiici, prior tradens, vt poſteà alibi recipiat, lucretur à cãpſoribus, tamquam ipſemet campſoris munus exerceret: qua in re campſores oſtendunt ſe non ſatis intelligere iuſtos titulos, ob quos in reali cambio poſſent lucrari, & ſæpè alia quædam ſpectare, in quibus eſt magna ſuſpicio vſuræ; quamuis ſibi aliqui ex his perſuadeant, hoc negotium cambiorum, & iuſtos titulos, meliùs à ſe quàm à Doctoribus intellectos. In eo tamen quòd in pretio conſtituendo non omnes titulos congerant, quos alioquin poſſent, oſtendunt ſe ſatis ſincerè procedere; nec facilè eorum contractus tamquam vſurarios condemnandos, quando pretia communi iudicio, vt paſſim fit, ſunt conſtituta. 26 *Obſeruatiuncula.*

DVBITATIO IIII.

Vtrùm quando campſor dat prior, vt alibi recipiat, poßit lucrari, & quo titulo.

QVidam exiſtimant, campſorem non poſſe tunc quidquam lucrari: quia tunc non traiicit alterius pecuniam, ſed ſolùm dat ſuam mutuò, vt alibi cum incremento recipiat, quod eſt vſurarium. 27

Sed contrarium tenendum eſt cum communi ſententia DD. Ita Conradus ſuprà, Caietanus tractatu de cambiis, cap. 6. Sotus lib. 6. de Iuſtit. q.10.art.1. Nauarr.c.17.n.289. Probari id poteſt, explicando titulos, quibus videtur iuſtè aliquid lucri in tali cambio exigere.

Primus titulus eſt virtualis tranſlatio, vel (quod in idem redit) maior æſtimatio pecuniæ præſentis quam abſentis. Probatur Primò, Quia 28 *1. Tit. Virtualis tranſlatio.*

nunc

numerando hîc pecuniam præſentem ei, qui habet abſentem, tantum obſequij illi præſtat, quantum ſi pecuniam abſentem huc transferret. atqui obſequium tranſlationis eſt pretio æſtimabile: ergo etiam numeratio pecuniæ præſentis pro abſente eſt pretio æſtimabilis, quia æquiualet tranxlationi. Secundò, Quia qui petit pecuniam præſentem pro abſente, petit leuari onere tranſlationis ſuæ pecuniæ in hunc locum; atqui hoc onere leuat illum campſor, numerando præſentem, & illud in ſe ſuſcipit: hoc autem eſt pretio æſtimabile: ergo, &c.

29 Aduerte tamen, quoſdam Doctores non admittere hunc titulum in hoc cambio. Primò, quia is qui prior accipit à campſore, vt alibi reſtituat, videtur potiùs pecuniã campſoris aliò traiicere, quàm campſor ipſius: ergo illi potiùs mercedem debebit campſor, quàm ipſe campſori. Secundò, Campſor non poteſt aliunde huc transferre pecuniam alterius, niſi anteà eam acceperit: atqui nondum accepit; ergo, &c. Verùm qua ratione campſor cenſeri poſſit transferre pecuniam alterius, iam ſatis eſt explicatum: ideò enim cenſetur transferre, quia præſtat operam æquiualentem, & quia liberat illum onere transferendi. & quamuis alia ratione campſarius videatur traiicere pecuniam campſoris; non tamen ideò campſor ei debet mercedem; quia hanc eius operam non implorauit. Hinc patet reſponſio ad primum. Ad alterum Reſpondeo, Non poteſt eam transferre realiter antè quàm acceperit; poteſt tamen æquiualenter. facit enim id, quod æſtimatione æquè valet ac ſi pecuniam alibi acceptam huc transferret. ſicut ſi petã Louanij vt tabellarius mihi centum aureos Antuerpiâ huc transfetat, & ille mihi numeret eos Louanij antequam Antuerpiæ acceperit, æquiualenter eos tranſtulit.

Quomodo transferre cenſeatur.

30 Sed etiamſi concederemus, campſorem non traiicere pecuniam alterius in hoc cambio; tamen ex ratione permutationis aliquid lucrari poteſt: quia pecunia procul abſens à loco contrahentium, minoris æſtimatur quàm præſens: ergo præſens poteſt cum lucro contra abſentem permutari. Antecedens probatur, tum quia abſens non præbet ex natura rei eam facilitatem & commoditatem, quam præſens: tum quia abſens (quantum eſt ex natura rei) ſine ſumptu & periculis non poteſt effici præſens. Hinc fit vt etiam merces abſentes minoris valeant quàm præſentes. Ita docet Sylueſter, Vſura 4.q.4. verſus finem. Caietan. cap.7. de cambiis. Nauar. cap.17. num.595. & in cap.fin. de vſuris, num.62.& 63.

Pecunia abſens minoris æſtimatur.

31 Nec obſtat Primò, Quòd campſor eam ſine periculo & ſumptu poſſit efficere præſentem: tum quia id non ſemper verum èſt. nam ſæpè magnos ſumptus & pericula ob id perferunt, & ſuos factores, quos alibi habent, magna mercede conducunt; tum quia ſi id ita eſt, hoc ipſius induſtriæ aut bonæ fortunæ eſt acceptum ferendum. ſatis enim eſt pecuniam abſentem loco, ex ipſa rei conditione minoris æſtimari, eò quòd communiter non ſine periculis & ſumptibus præſens haberi queat.

32 Non obſtat Secundò, Quòd interdum campſori commodum ſit pecuniam habere abſentem; quia hoc non prouenit ex ipſa conditione abſentiæ per ſe conſideratæ; ſed ex induſtria campſoris, qui pecuniam abſentem nouit vtiliter impendere. vnde non tenetur idcircò eam ſecundùm ſe pluris æſtimare. Sicut enim is, cui commodum eſt seducere equum Louanio Pariſios, non tenetur illud commodum æſtimare, aut minùs pro reductione equi ſtipulari, ſi aliquis eius opera in equo reducendo vti velit: ita campſor, cui vtile eſt, pecuniam, quam dat Hiſpali, recipere Antuerpiæ, non tenetur illud compendium æſtimare, aut minus pro ſua opera exigere, quando aliquis flagitat ad hoc eius induſtriam.

Ex his patet Primò, Campſorem lucrari poſſe, etiamſi vtrobique ſit idem pretium monetæ, & eadem copia vel inopia; vt docet Nauarr. in cap. fin. de vſuris num.11. & ſequentib. 33

Secundò, Poſſe lucrari, etiamſi det ad locum intra idem regnum, vt docet idem Nauarr. c.17. n.290. & Boninſignius cap.7. n.27. quod eſt contra Sotum q.10.art.1.& q.13.a.1. Ratio eſt, quia ſicuti opera, quam præſtat transferendo eam de vna Prouincia in aliam, eſt pretio æſtimabilis, ita etiam ex vna vrbe in aliam in eadem Prouincia, vt Antuerpiâ Inſulas, & contrà.

Intra idem regnum.

Secundus titulus, quo in hoc cambio lucrari poteſt, eſt maior æſtimatio pecuniæ in loco vbi datur, quàm vbi redditur, ſiue ea æſtimatio ſit intrinſeca, ſiue extrinſeca. 34

2. Titulus. Maior æſtimatio pecuniæ.

Vbi aduerte, duplicem eſſe pecuniæ valorem ſeu æſtimationem; altera prouenit à lege vel communi conſuetudine, qua pecunia taxatur vt valeat tot vel tot nummos minutos in eodem loco. ſic in Belgio regalis æſtimatur 10. groſſis: philippicus 100. ſcutum aureum 130. hæc poteſt dici legitima & intrinſeca, quia lege conſtitui ſolet, (etſi conſuetudo interdum eam nonnihil augeat) & accipitur ex cauſis intrinſecis; nempe ex conditione materiæ & ponderis. Altera eſt extrinſeca & fortuita, proueniens ex cauſis extrinſecis & fortuitis; ratione cuius non cenſetur pecunia maior pluris valere reſpectu minutarum in eodem loco; ſed tota pecunia ſimul pluris vel minoris valet, tum reſpectu rerum venalium in eodem loco, tum reſpectu pecuniarum, quæ ſunt in alio loco.

Duplex pecuniæ æſtimatio, intrinſeca, extrinſeca.

Prouenit autem hæc æſtimatio ex quatuor cauſis. Primò, Ratione copiæ & inopiæ pecuniæ. quò enim in aliquo loco apud mercatores eſt maior copia pecuniæ, eò ipſa eſt minoris valoris ad res venales præſentes, & etiam ad pecunias diſſitas (quæ tunc rerum venalium rationem ſubeunt) comparandas: & conſequenter pro iiſdem mercibus plus pecuniæ dandum eſt, quàm dum eſt inopia; copia enim pecuniæ facit pretia mercium creſcere: quia pecunia, quæ pro illis datur, minoris æſtimatur. Pari modo, quò minor eſt copia pecuniæ, eò ipſa eſt maioris valoris reſpectu mercium; quia plus mercium eadem pecunia comparari poteſt. hinc pecuniæ inopia facit pretia mercium decreſcere; quia pecunia, quæ datur, pluris æſtimatur. ſic ob copiam, in Indiis pecunia minoris æſtimatur quàm in Hiſpania, etiamſi idem ſit pretium legitimum, & in Hiſpania minoris, quàm in Belgio. ſicut enim pretia mercium ob copiam decreſcunt, & ob inopiam creſcunt; ita etiam valor pecuniarum omnium. Secundò, Prouenit hæc æſtimatio ratione maioris vel minoris multitudinis petentium ad cambium. ſicut enim multitudo emptorũ facit, vt creſcant pretia mercium, ita etiam multitudo petentium ad cambium, facit vt creſcat valor pecuniæ campſoris, 35

Prouenit æſtimatio extrinſeca ex 4. cauſis.

ſiue ea ſit præſens, ſiue abſens. Tertiò, Prouenit ex multitudine vel paucitate dantium ad cambium; quò enim ſunt pauciores qui velint dare ad cambium, eò pecunia campſoris pluris æſtimatur. ſicut quò pauciores ſunt venditores, eò merces pluris æſtimantur. Quartò, Ex neceſſitate pecuniæ: vt ſi Principi ingentes ſummæ pro bello vel alia cauſa publica ſint corrogandæ, vel ingens copia mercium offeratur venalis. quò enim pecunia eſt magis neceſſaria ad quoſdam vſus magni momenti, eò pluris æſtimatur reſpectu aliarum rerum venalium.

Ob vtramque æſtimationem poteſt lucrari.

36 His poſitis, Dico, Ratione vtriuſque æſtimationis poſſe campſorem aliquid lucrari. Primò, Ratione æſtimationis intrinſecæ: vt ſi det 100. aureos Antuerpiæ, vt recipiat Hiſpali, debet Hiſpali accipere plus quàm 100. quia Antuerpiæ habent maiorem æſtimationem legalem: plus enim eſt Antuerpiæ habere 100. aureos quàm Hiſpali. vnde vt fiat æqualitas, debet Hiſpali plus recipi quàm 100. quòd ſi det Hiſpali vt recipiat Antuerpiæ, non poterit Antuerpiæ accipere tantumdem pecuniæ, ſed minus, ſepoſito pretio traiectionis, & carentiæ ſuæ pecuniæ: quia alioquin non eſſet dati & accepti æqualitas in æſtimatione, quæ in omni contractu eſt ſeruanda; addito tamen pretio cambij & carentiæ pecuniæ, rarò fit vt minus

37 accipiant. Secundò, Ratione æſtimationis extrinſecæ ſeu fortuitæ lucrari poſſe, patet; quia ſicuti merces ratione paucitatis & neceſſitatis, ratione multitudinis petentium & raritatis venditorum, pluris valent & emi debent quàm aliàs emerentur; ita etiam pecuniæ præſentes ob haſce quatuor cauſas pluris valent, tum ad merces, tum ad pecunias abſentes comparandas, quàm ſi iſtæ cauſæ abeſſent. nam pecuniæ abſentes ſe habent inſtar mercis reſpectu præſentium, vt rectè docet Caietanus cap.7. & Nauar. num.291. Sylueſt. Vſura 4. q.8. §.1. & alij. non enim habent pretium legitimum, niſi reſpectu monetarum eiuſdem loci.

Pecunia abſens eſt mercis inſtar.

38 Princeps enim ſua lege & populus communi conſuetudine non intendit eis imponere pretium reſpectu monetarum, quæ ſunt in aliis locis; ſed tantùm reſpectu monetarum eiuſdem loci. quare reſpectu pecuniarum diſſitarum, relinquitur pretium imponendum iudicio mercatorum & eorum qui ſic negotiantur. quod cùm ſit vulgare, non conſiſtit in indiuiſibili; ſed habet latitudinem pretij infimi, medij, & ſummi. itaque poſſunt emi & vendi ſicut aliæ merces, ſecundùm hanc triplicem æſtimationem, quam periti illius negotiationis bona fide imponunt.

Ratione triplici titulo.

39 Ex his patet, campſores interdum ſimul lucrari triplici titulo; videlicet traiectionis, & duplicis valoris explicati: tamen potiſſimùm ſolent reſpicere ad valorem extrinſecum, & ratione huius lucrari. vnde ſemper inquirunt, vbi ſit futura penuria vel neceſſitas pecuniæ, vt ibi dare poſſint, & recipere vbi eſt vilitas & copia.

An poſſit lucrari ratione vtriuſque tituli.

40 Dices, Si campſor velit lucrari ratione traiectionis pecuniæ, non videtur poſſe ſimul lucrari ratione maioris valoris; & contrà, ſi velit ratione valoris, non poteſt propter traiectionem; cùm enim dat tibi 100. aureos Antuerpiæ, recipiendos Hiſpali, traiicit pecuniam tuam Hiſpali Antuerpiam, vbi pluris incipit valere: atqui hoc incrementum eſt tuum, non campſoris: ergo non debes ei aliquid ratione maioris valoris: vel ſi des ratione valoris, eò quòd pecunia, quam ipſe dat, pluris valet quam tua; non poterit quidquam exigere ratione traiectionis, quia non traiicit pecuniam tuam.

Ob hoc argumentum Sotus q.12. art.2. docet, campſorem, dum lucratur ratione maioris valoris, non poſſe ſimul lucrari ratione traiectionis. 41

Sed contrarium docent reliqui Doctores, & Probatur Primò, Quia ſuos diſtincti tituli pretio æſtimabiles. Secundò, Si pecuniæ vtrobique haberent æqualem valorem, nihilominùs poſſet aliquid lucrari ratione traiectionis; ſeu quia pecunia abſens minoris valet quàm præſens, vt ſuprà oſtenſum eſt.

Quare Reſpondeo ad argumentum, Campſorem non transferre realiter pecuniam tuam in ſpecie; (tunc enim non poſſet petere niſi pretium tranſlationis & aſſecurationis; ſicut baiulus) ſed transferre illam ſecundùm æquiualentiam, dando tantumdem de ſuo. vnde debes ei reddere æquiualens alibi, & pretium tranſlationis.

Tertius titulus eſt, ratione lucri ceſſantis, vt ſi pecunia, quam tradit ad cambium, erat deſtinata maiori lucro, ita vt (deducta æſtimatione laboris, expenſæ, & periculi) illa ſpes lucri maioris, pluris valeret quàm commune lucrum cambij; tunc enim poſſet illud incremẽtum exigi. nam ſicut in aliis contractibus poteſt haberi ratio lucri ceſſantis, vt te indemnem ſerues; ita etiam in contractu cambij. Pius V. tamen vetuit, ne illud ab initio definiatur, & in pactum deducatur; ſed ſolùm ex euentu ſecuro conſtituatur. 42

3. Titulus, Lucrum ceſſans.

Quartus titulus eſſe poteſt Carentia pecuniæ ſuæ, & id quod huic carentiæ eſt coniunctum, nempe periculum ne non reſtituatur, & priuatio cõmoditatis ea pecunia negotiandi: magni enim æſtimant omnes mercatores & campſores, quòd ad vnum, duos, vel tres menſes cogantur carere ſua pecunia; idq; tum ob periculum, cui exponitur; tum quia interim priuantur commoditate per illã aliter negotiandi. vnde in omnibus cambiis, quò longius eſt tempus in quod eam concedunt, eò plus exigunt lucri, & quò breuius, eò minus. Atq; hic eſt potiſſimus titulus, quem mercatores in cambiis hoc tempore ſpectant, vt ipſimet diſertè fatentur: addẽtes, omnia cambia huius temporis iniqua eſſe, ſi hic titulus non ſit iuſtus. parùi autem æſtimant traiectionem, quantumuis locus diſtet. qua in re non videntur prudenter facere; nam reuerà hic titulus eſt præcipuus in cambio reali; ob hanc enim cauſam ſunt cambia introducta. Secundo loco æſtimant valorem pecuniæ extrinſecum, qui ex copia & inopia pecuniæ, & ſimilibus cauſis prouenit. vtrùm autem titulus iſte quartus excuſari poſſit, dicemus dub. 6. 43

4. Carentia pecuniæ.

Quem titulũ potiſſimum ſpectent campſores & mercatores.

Ex dictis patet, quid dicendum ſit ad ſpeciem facti, quam Sotus l.6. q.12. art.2. proponit, cuius æquitatem ſe ignorare fatetur. Tempore enim Soti, ſi campſor Metinæ accipiebat prior, reſtituturus in Flandria; lucrabatur in ſingulos aureos 50. dupondia, ſeu marauedinos: ſi verò prior dabat in Flãdria, recepturus Metinæ, lucrabatur 70. vel 75. cùm tamen videatur non debuiſſe lucrari niſi 50. tunc enim tanti valebant in Flandria 360. marauedini, quanti Metinæ 400. vnde prior accipiens Metinæ, vt in Flandria reſtitueret, poterat accipere 400. qui valore æquantur 360. in Flandria reddendis; & prætereà 10. in pretium 44

Species facti à Soto propoſita.

traie

traiectionis, & ita lucrabitur 50. Verùm non apparet ratio cur in Flandria prior dans 360. poſſit Metinæ recipere 430. cùm nõ poſſit Metinæ plus accipere, quàm ipſe ibidem ſolet dare pro 360. Flandricis.

45 Sed dicendum eſt, quòd quando accipit prior Metinæ, tunc ſolùm lucratur ratione diuerſæ æſtimationis pecuniæ & ratione traiectionis. ratione diuerſæ æſtimationis, accipit 400. marauedinos Metinæ, pro 360. in Flandria. nam hæ duæ ſummæ ſunt valore æquales, ad diuerſa iſta loca comparatæ. ratione autem traiectionis accipit adhuc 50. & ſic lucratur 50. accipit enim 410. marauedinos, & reddit ſolùm 360. tunc enim dicitur lucrari, quando plus materialis pecuniæ accipit, quàm dederit; etiamſi illud plus non pluris æſtimetur illo loco, quàm iſtud minùs hoc loco.

46 Si verò prior det, idque in Flandria, tunc ſolùm dat 360. marauedinos, & Metinæ recipit poſt duos menſes 430. vel 435. ſicq; lucratur 70. vel 75. 400. enim accipit ratione diuerſi valoris; cùm 400. Metinæ non pluris valeant quàm 360. in Flandria. prætereà accipit 10. ratione traiectionis, & 20. reliquos ratione carentiæ pecuniæ, eò quòd prior det, & debeat per duos menſes ſua pecunia carere: hunc enim titulum maximè æſtimant. Sed hoc lucrum reverà eſt nimium, & excedere videtur metas iuſtitiæ; nec quiſquam eſt, qui hoc tempore tantum lucretur. duobus enim menſibus lucratur 20. in centum; nam in ſingula ſcuta lucratur 75. marauedinos. Quòd ſi prior det Metinæ 410. marauedinos, non recipiet in Flandria ſolùm 360. vt quidam putant, (ſic enim nemo vnquam campſor vellet pecuniam ſuam dare; nam amitteret 50. marauedinos in ſingulos aureos) ſed tanti æſtimabit carentiam pecuniæ duorum menſium, vt ei in Flandria ſint reſtituendi 410. vel circiter.

DVBITATIO V.

De praxi cambiorum, quæ hoc tempore viget.

47 VT hæc praxis intelligatur, tria potiſſimùm ſunt conſideranda: perſonæ, quæ ad cambium concurrunt: nummi, ſecundùm quos cambia ad varia loca reguntur: & variatio pretiorum, ſecundùm longius vel breuius tempus.

48 Quod ad primum attinet, regulariter quatuor perſonæ requiruntur, vt contractus cambij ſit perfectus, campſor, campſarius, reſpondens campſoris, & reſpondens campſarij. dum enim campſor alicui pecuniam numerat, accipit viciſſim ab illo obligationem de pecunia illa alibi ſoluenda: & hanc tranſmittit ad ſuum reſpondentem, vt ibi eam recipiat: & campſarius ſimiliter ſcribit ad ſuum reſpondentem, vt ibidem ſoluat. ſi hic acceptet, & ſoluat reſpondenti campſoris, iam

Quatuor perſonæ requiſitæ.

49 perfectum cenſetur primum cambium. ſæpè tamen fit, vt reſpondens campſarij non ſoluat reſpondenti campſoris; ſed tradit illi obligationem tamquam ab eo accepiſſet ad cambium, quam ille remittat ad campſorem; & ſimul ſcribit ad campſarium, vt ſoluat campſori recambium. quòd ſi reſpondens campſarij ſoluat reipſa; tunc reſpondens campſoris dat eamdem pecuniam alicui alteri ad cambium, & acceptam ab eo obligationem mittit ad primum campſorem. & ſic ſemper redit cum lucro. campſor tamen ordinariè ſcire non poteſt quantum lucretur, niſi dum pecunia per ſecundum vel tertium cambium, tandem ad ipſum redit. Interdum fit vt campſarius 50
non habeat reſpondentem in loco vbi pecunia eſt reſtituenda, ſed campſor aſſignat ei ſuum reſpondentem, qui acceptet debitum, & ſibi ſoluat, quatenus diuerſas perſonas repræſentat, ſeu diuerſa officia ſubit: hic rurſus obligationem ſcribit, tamquam ipſe ad cambium acceperit, eámq; trãſmittit ad primum campſorem, vt à campſario ſolutionem accipiat, cum pretio cambij & recambij. quotieſcumque autem fit ſolutio, reſpondens cãpſoris detrahit ex tota ſumma ſuas prouiſiones, (quas vocant) id eſt, mercedem ſui laboris, quæ ſunt bini vel terni aurei in ſingulos millenarios. Vtrùm autẽ hæc ſint iuſta, patebit ex dub.7.& 8.

De ſecundo, Vario nummorum genere cam- 51
bia reguntur ad varia loca; quod vt intelligatur, explicabo quo modo id fiat Antuerpiæ ad locà præcipua Europæ. Igitur Antuerpiæ ad pleraque loca reguntur groſſis: nam campſor pecuniam Antuerpiæ numerans, certo numero groſſorum Flandricorum intendit emere ducatum, qui eſt in Italia vel Hiſpania; aut coronatum, qui in Gallia; aut florenum, qui in Germania, &c. Exempli gratia, anno 1600. 7. Decembris curſus cambiorum Antuerpiæ erat talis: Antuerpiâ Venetias dabat campſor 91. groſſos & tres quartas, vt Venetiis reciperet vnum ducatum intra menſem à contractu inito; qui ducatus Venetiis æſtimatur in Banco, id eſt, apud trapezitas 124. ſolidis ſeu piccolis Venetis. hoc enim intelligunt Venetiis per ducatum, dum agitur de ſoluendis cambiis. Antuerpiâ Mediolanum dabat 105. groſſos & medium, vt Mediolani reciperet ducatum poſt vnum menſem. hic ducatus æſtimatur 5. libris & 16. ſolidis. Florentiam dabat 110. groſſos & medium, vt ibi reciperet ducatum intra menſem. Madritum dabat 106. groſſos, vt Madriti vnum ducatum intra duos menſes reciperet. Hiſpalim 105. groſſos & medium, vt Hiſpali intra duos menſes ducatum reciperet.

Quo genere nummorum regantur.

Vliſſiponem 101. groſſos, recepturus ducatum. Vbi aduerte, in Luſitania per ducatum intelligi 50. regales, quando de cambiis agitur; in Caſtella & reliquis Hiſpaniæ locis 11. regales.

Antuerpiâ Veſuntium, cambium agitur groſſis & coronatis. campſor enim Antuerpiæ dabat 120. groſſos & medium, recepturus Veſuntij in proximis nundinis vnum coronatum Francicum, vel eius valorẽ. celebrantur hîc nundinæ quotannis quater, etſi exiguo concurſu; nempe circa Paſcha, in Auguſto, circa feſtum omnium Sanctorum, & circa feſtum Epiphaniæ.

Lugdunum 11 7. groſſis, pro coronato, Lugduni proximis nundinis recipiendo. aguntur & hîc quater nundinæ, quæ 14. diebus nundinas Veſuntinas præcedunt.

Pariſios & Rotomagum 119. groſſis & medio, pro coronato illis locis intra menſem recipiendo.

Antuerpiâ Francofurtum regitur groſſis & florenis Germanicis. dabantur Antuerpiæ 76. groſſi pro floreno Germanico, Frãcofurti proximis nundinis recipiendo. aguntur hîc binæ nundinæ celeberrimæ, in Septembri & circa Paſcha. Flore-

nus Germanicus Francofurti in ſolutione cambiorum valet 65. critſeros; ad rationem monetæ Belgicæ, penè groſſos 80. Antuerpiâ Hamburgum agitur groſſis & daleris. Londinum ſcellingis & libris Anglicanis. Coloniam libris Flandricis. dantur enim Antuerpiæ 100. libræ vt Coloniæ recipiantur 102. libræ monetæ ibidem vſitatæ, idque intra duos, 3, 4, 6, 8, 10, vel 20, dies poſt litteras exhibitas, prout conuentum fuerit.

52 *Pretium cambiorum.* Quod ad tertium attinet, Quandocumque mercatores cambia ſua dirigunt ſecundùm nundinas, tunc quò longiùs abſunt nundinæ, eò maius faciunt pretium cambij; ac proinde eò minus dant pro pecunia, quam alibi ſunt accepturi: quò verò propiùs abſunt, eò minus eſt pretium; ac proinde eò plus dant pro pecunia, quam alibi ſunt accepturi; ita vt ſæpè non lucrentur, ſi nundinæ ſint valde vicinæ: quod an iuſtè fieri poſſit, dicemus dubit. ſeq. Hæc de praxi.

DVBITATIO VI.

Vtrùm cambium Francofurtenſe & ſimilia, in quibus pretium variatur pro maiore vel minore temporis intercapedine, ſint licita.

53 *Nundinæ Francofurtenſes.* NOtandum eſt, Francofurti binas quotannis agi nundinas, alteras circa Paſcha, alteras in Septembri: in quibus fiunt ſolutiones cambiorũ. reguntur autem hæc cambia florenis Germanicis & groſſis Flandricis, vt dictum eſt. Nam qui dant Antuerpiæ ad cambium, vt recipiant Francofurti, certo numero groſſorum emunt florenum Germanicum, & contrà qui Francofurti dant, vt Antuerpiæ recipiant, floreno Germanico emunt certum numerum groſſorum. In pretio autẽ ferè ſeruatur hæc ratio: Si Antuerpiæ campſor quinto menſe ante nundinas pecuniam numerat, ſolùm dat, v. g. 73. groſſos pro floreno Germanico. ſi quarto menſe numerat, ſolùm dat 74. ſi tertio 75. ſi ſecundo 76. ſi vno dumtaxat ante nundinas 77. vel circiter. In nundinis autem recipiunt florenum Germanicum, æſtimatum ibidem 79. vel 80. groſſis; vel Antuerpiæ ſuas obligationes ſeu litteras cambij aliis vendunt, ita vt 4. 5. vel 6. groſſos in ſingulos florenos Germanicos lucrentur. Similis ferè ratio ſeruatur, quotieſcumq; datur cambium ad loca, vbi celebrantur nundinæ; quò enim longiùs abſunt nundinæ; eò campſores minus dant, & plus recipiunt: & contrà quò ſunt propinquiores, eò plus dant & minus lucrantur.

54 *Ratione temporis.* Reſpondeo & Dico Primò, Pretium cambij non poſſe variari ratione ſolius temporis longioris vel breuioris. Ratio eſt, quia in cambio non requiritur temporis interuallum, niſi quatenus id neceſſarium ad tranſlationem litterarum, & ad præparationem ſolutionis, vt ea commodè in loco diſtanti fieri poſſit: ergo ſi plus temporis concedatur ad ſolutionem, id non fiet ex vi contractus cambij, ſed taciti cuiuſdam mutui: atqui in mutuo aliquid exigere ratione temporis longioris, eſt vſura. ergo.

55 *Aliæ cauſæ probabiles.* Dico Secundò, Poſſe hoc pretium ob alias cauſas iuſtè variari, quas cùm valdè probabile ſit in caſu propoſito ſubeſſe, probabile etiam eſt hanc variationem pretij iuſtè à mercatoribus cõſtitui, ac proinde tale cambium licitum eſſe. Prior pars patet ex dictis dubit. 3. & 4. Altera verò, quòd hæ
cauſæ reperiantur in hoc cambio, Probatur Pri- 56
mò, Quia ordinariè campſores pluris æſtimant carere pecunia ſua quinque menſibus, quàm quatuor, & carere quatuor, quam tribus; idque partim quia interim carent facultate lucrandi illâ pecuniâ, partim quia diutiùs verſatur ſors in periculo. vnde hæc æſtimatio non eſt irrationalis; nititur enim iuſta ratione, idque ex communi mercatorum & campſorum iudicio. Secundò, Quia quò plures ſunt menſes ante nundinas, eò plures petũt pecuniam à campſoribus, vt diu pretio frui poſſint: atqui quò plures ſunt petentes, eò magis creſcunt pretia cambiorum. Hæc cauſa quibuſdam videtur ſufficiens ad inducendã tantam pretij variationem. Tertiò, Si non concederetur plus temporis, quàm natura vnius cambij poſtulet; qui pluribus menſibus egent pecuniâ, deberent ſæpiùs ad cambium petere, cum magno ſuo damno & incommodo. quod conſiderantes campſores concedũt longum tempus, vt in vno cambio, virtute comprehendant plura cambia, quæ ipſi interim facerent cum iiſdem campſariis, ſi ſolùm tempus præciſè neceſſarium ad tranſlationẽ concederetur; & hoc cedit in commodum campſariorũ, qui longè minus ſoluunt, quàm ſi tot cambia cogerentur facere. cauſa igitur, cur quò tempus longius eſt, eò maius pretium ſtatuant, eſt, quia eò plura cambia virtute cenſentur feciſſe. Hac ratione vir quidam doctiſſimus illam pretij variationem excuſabat; mihique probatur: præſertim accedente etiam prima & ſecunda cauſa.

Confirmatur, Quia iuſtum pretium cenſetur 57 *Iuſtum pretium.*
in quoque foro, quod periti illius negotiationis bona fide, conſideratis omnibus circumſtantiis, imponunt, & quo inter ſe contrahendo vtuntur, nemine contradicente vel conquerente. atqui periti campſores & mercatores, omnibus conſideratis, ſic pretia variant, & ſic inter ſe contrahunt, nemine conquerente: ergo hæc variatio non eſt cenſenda iniuſta.

Ex his patet, talia cambia non eſſe damnanda; præſertim cùm omnes paſſim illis vtantur: inter quos multi viri probi & conſcientiæ religioſæ; qui ſi iuberentur abſtinere, ſoli laxiores illis vterentur, quo fieret vt pretia cambiorum iſtorum cum magno Reipublicæ incommodo valdè incenderentur. neque enim vnquam obtineri poterit, vt mercatores non pluris æſtiment conceſſionem longi temporis, quàm breuis.

Ex hoc & ſupradictis dubiis facilè intelligi 58 *Si alij contractus miſceantur.*
poteſt, quid dicendum ſit de cambio, quando ei miſcetur alia ſpecies contractus, & nominatim de quodam contractu, quem mercatores Antuerpienſes ſæpè cum Rege inierunt. de quo abhinc 18. annis ab eis conſultus fui. *Contractus mercatorum cum Rege.* Dabant Regi Antuerpiæ ad bellicos vſus cẽtum millia aureorum, octoginta duo millia in pecunia, & 18. millia in pannis, dimidio tamen ſupra iuſtum æſtimatis. Nam quod valebat duobus, æſtimabant tribus. vnde cùm pannus totus valeret ſolùm 12000. aureorum, æſtimabant 18000. Porrò ipſi in Hiſpania intra duos menſes accepturi erant 100000. aureorum in pecunia.

Reſpondi Primò, Hunc contractum videri ſic conceptum, vt fraus fieret militibus: ideò enim totum

totum onus cambij videri reuolui in pretium panni, vt in ſolutione ſtipendiorum, militi pannus æſtimetur quaſi reuerà tanti valeret. Verùm quia ſolutio iſta non fit à mercatoribus, ſed ab officialibus regiis, non eſt hæc iniuria mercatoribus imputanda, ſi huius conſilij cauſa non ſint. Si tamen poſſent eam abſque ſuo incommodo impedire, ineundo aliam ſpeciem contractus, tenerentur ex charitate.

Secundò, Hunc contractum non videri illicitum, niſi fortè ſit exceſſus in lucro. continet enim tres contractus; per quos ſi ſeorſim ad tantum lucrum perueniri poteſt, poteſt etiam per eoſdem vnitos. dantur enim 82000. ad cambium, & venditur pannus valens 12000. & hoc pretium implicitè datur ad cambium in locum diſſitum. nam pretium panni ſoluendum eſt in Hiſpania poſt bimeſtre. Itaque ſi cambio 82000. Antuerpià in Hiſpaniam, & venditione illius panni, & cambio pretij illius, tantum à Rege lucrari potuiſſent, contractus eſt iuſtus. (quę enim ſeorſim iuſta ſunt, etiam iunctim.) Nec obſtat, quòd videantur pannum vendere ſupra iuſtum pretium; quia in eo pretio comprehendunt pretium cambij expreſſi 82000. & taciti 12000. Neque propriè eſt venditio; ſed contractus innominatus, do vt des, comprehendens virtute plures contractus nominatos. Si verò non potuiſſent tantum exigere ſeorſim, contractus eſt iniquus, & tenentur ad reſtitutionem exceſſus. Et ſanè lucrum videri poſſit exceſſiuum: nam in effectu non dant niſi 94000. aureorum, & recipiunt 100000. vnde intra bimeſtre lucrantur ſex in 100. & conſequenter, dum illum contractum quoque bimeſtri repetunt, lucrantur 36. in centum intra vnum annum. Accedit, quòd hac ratione vendant magnam vim mercium, quod commodum etiam eſt pretio æſtimabile. Ad hæc reſpondent ipſi, ſe tantam vim pecuniæ ſine magnis ſumptibus, laboribus & periculis non poſſe conquirere; cùm eam vel ab aliis cum graui intereſſe debeant accipere, vel etiam ex Italia & Hiſpania per mulos cum magno periculo curare deferri. Deinde in contractibus cum Regibus magna eſſe pericula; ſoluere enim illos quando volunt, & facilè antiquos contractus, ſi per eos læſi videantur, reuocare. Quod ad pannum attinet, ideò ſe hunc inſerere ſummæ, quòd id fiat ſine vllo Regis incommodo: & quòd ipſi tantam vim numeratæ pecuniæ non poſſint aſſiduè habere paratam. Quòd autem lucrum videatur magnum, id fieri ob crebram eiuſdem contractus repetitionem. Verùm vtrùm lucrum ſit moderatum, an modum excedens; non eſt Doctorum determinare, ſed proborum virorum in arte illa peritorum. Hoc tantùm affirmo, hunc contractum ex forma ſua iniquum non eſſe.

DVBITATIO VII.

Vtrùm cambium Beſuntinum ſit licitum.

59 NOtandum, nomine cambij *Beſuntini* intelligi propriè quod ad vrbem Beſançon traiicitur, vbi non eſt frequentia mercatorum aut mercium. quidam nunc vocant *Placentinum*, quòd ad eam quoque vrbem frequens detur. generatim tamen intelligi poteſt omne cambium, quod dirigitur ad locum, vbi campſarius nec vllam pecuniã, nec vllum reſpondentem, nec fidem habet; ſed rogat campſorem, vt ipſe nomine eius aliquem, qui reſpondeat, procuret, vel ipſe per ſuum factorem reſpondeat; qui poſteà eamdem pecuniam per recambium remittit, vt ita fiat ſolutio cambij & recambij, in loco, vbi fuit primò accepta. tale eſt cambium, quod maximè in illas vrbes à Genuenſibus & aliis dicitur celebrari.

60 *Sententia quorundam.* Quidam Doctores ſentiunt, tale cambium non eſſe contra iuſtitiam, ſi bona fide iuſtum pretium, quantum fieri poteſt, conſtituatur. Ita reſponderũt in quadam conſultatione ſex viri doctiſſimi in Luſitania. & tenet Silueſter v. Vſura 4. q. 9. dicto 6. & Nauarr. l. 5. conſilio 1. titulo de vſuris. & in Enchirid. c. 17. n. 289. & 301. & Thomas Boninſignius c. 7. de cambiis n. 7. 8. 9. Quæ ſententia probari poteſt Primò,

61 *1. Probatio.* Quia ſi hoc cambium eſſet iniuſtum, id ideò eſſet, quòd campſarius non habeat pecunias eo loco, vbi ſoluendum eſt: atqui hoc non obſtat: quia non requiritur vt actu ibi habeat; ſed ſufficit vt habeat in credito apud amicum, vel vt facilè poſſit habere correſpondentem, qui eas ibi det mutuò, vel ad cambium; vt rectè docet Nauar. in Enchirid. cap. 17. num. 289. & 301. & In Conſiliis, loco citato: hoc enim ſufficit vt fiat cambium verum & reale, non ſiccum: atqui iſte hoc pacto facilè poteſt ibi habere pecuniam & reſpondentem: ergo ex hac parte non eſt iniuſtum; fiet enim tunc vera emptio vel permutatio pecuniæ, quam campſarius ibi habet, vel habiturus eſt per mutuum, vel per aliud cambium reale.

62 *Obiectiones.* Dices Primò, Non habet ibi alium reſpondentem, cui debitum traiiciat, præter reſpondentem campſoris: atqui hoc perinde eſt ac ſi ipſe campſor reſpõderet: quod videtur fieri in fraudẽ vſurariam.

Reſpond. Si campſor illum cogeret vt ſuo reſpondenti traiiceret debitum, id iniquum foret; (quia præter naturam contractus nemo poteſt obligari) ſed campſor id ei relinquit liberum. quòd ſi ipſe ſponte petat à campſore ſibi aliquem reſpondentem dari, certè nulla fit ei iniuria. ſicut enim quiuis alius (qui condicto tempore ibi poteſt ſoluere) poteſt ei reſpondere, debitúmque acceptare; ita etiam is, quo ipſe campſor vtitur, ibi poteſt hoc munere fungi.

63 Dices Secundò, Saltem hoc non licebit, quãdiu reſpondens campſoris, cui creditum trãſmittitur, eſt famulus, vel merus executor campſoris: nam tunc cenſetur vna perſona cum campſore; ac proinde dum ipſi debitum traiicitur, ipſe ſibi ſolueret; quæ ſolutio videtur fictitia & imaginaria.

Reſpond. Non eſſe imaginariam ſolutionem; poteſt enim vnus idémque, quatenus ſubit diuerſas perſonas, ſeu officia, ſibi ipſi ſoluere, ſibíque eſſe creditor & debitor.

Vbi Aduerte, campſorem hìc ſubire duas perſonas, nempe campſoris, quatenus hìc dat ad cambium, & tranſmittit creditum ad ſuum reſpondentem: & campſarij, quatenus nomine eius traiicit debitum in eumdem ſuum reſpondentem: hoc enim ad officium campſarij pertinebat. Similiter reſpondens duplex officium præſtat. Primò, Quo creditum acceptat, éſtque reſpondens campſoris. Secundò, Quo debitum acceptat, éſtque reſpondens campſarij, ſoluturus ſibiipſi tamquam reſpondenti campſoris. nihil enim

refert ad iuſtitiam contractus,ſiue hæ perſonæ ſint diuerſæ,ſiue eædem;modò id in arbitrio eius, cuius intereſt,relinquatur. nam etiam in mutuo ipſe mutuans poteſt eſſe fideiuſſor, ſeu aſſecurator,ita volente mutuatario,vt oſtenſum eſt cap.20. dub. 11.vnde fieri poteſt, vt campſor ſubeat officia quatuor perſonarum, ſi videlicet reſpondens ſit eius famulus, vel collega in ſocietate; nam ſocij omnes ſunt inſtar vnius perſonæ.

64 Secundò,Probari poteſt,quia ſi tu à mercatore petas mutuum, & ille dicat ſe non dare mutuum; ſed eſſe paratum vendere pannum creditò,quem ipſe præſenti pecunia illi vel alteri reuendas,non peccat contra iuſtitiam;quamuis interdum contra charitatem,vt oſtenſum eſt cap.21.dub.16. Similiter ſi dicat ſe eſſe paratum emere præſenti pecunia ſi quid habeas hic vel alibi venale; & ſi nihil habeas, offerat tibi merces (quas alibi habet vendendas)creditò,iuxta communem æſtimationem; quas paratus eſt, ſi velis, præſenti pecunia redimere. Atqui hic contractus eſt ſimilis illi,de quo agimus, in quo dicit campſor ſe nolle mutuare; ſed eſſe paratum emere pecunia præſenti tuam pecuniam abſentem, quam habes v.g. Beſuntij: & ſi ibi non habes, nec potes habere per alios; paratus eſt tibi creditò ibi vendere,& præſenti pecunia eamdem emere.

2. Probatio.

65 Dices Primò,Iſte non liberè,ſed coactè accipit tale cambiũ: atqui coactio,ſeu inuoluntarium irritat contractum;ergo hoc cambium eſt iniquum.

Obiectiones.

Reſp. eſſe hic ſufficientem libertatem vt validus ſit contractus;quia abſolutè, liberè & voluntariè contrahit. & quamuis ex parte faciat inuoluntariè; (quia mallet alia ratione pecuniam conſequi) tamen quia per iniuriam ad hunc modum contrahendi non compellitur,non obeſt hoc inuoluntarium.multi enim valdè inuoluntariè res ſuas vendunt; quis tamen per iniuriam ad hoc non cogitur, venditio eſt valida.Idem dicendum de aliis contractibus. Pactio autem vſurarum non ideò eſt irrita,quia inuoluntaria; ſed quia mutuatarius non intendit transferre vſuras,niſi quatenus eas iure debet pro vſu pecuniæ,vt dictum eſt cap.20.dub.18.

66 Dices Secundò, Pretium in hoc cambio ſemper eſt iniuſtum: ergo & ipſe contractus iniquus eſt. Antecedens probatur, quia pecunia, quam campſarius vendit campſori,pluris valet,ob ſumptus, quibus eam comparare debet.ſicut merces maioribus laboribus & ſumptibus comparatæ, pluris valent,v.g.frumentum aduectum ex Sicilia Romam,quàm in agro Romano natum.

Reſp. Quando merces ſecundùm ſe habent communem æſtimationem, non ideò pluris valent, quòd maioribus ſumptibus ſint comparatæ, vt dictum eſt ſuprà cap. 21. dubit.4.atqui pecunia illa habet ſuam æſtimationem communem in illo loco, ad quem cambium mittitur, vt patet; alioqui ſequeretur,ſi aliquis comparaſſet 100. vlnas panni,maiori pretio,non poſſe eas emi pretio infimo currente;quod eſt contra communem ſententiam.nec eſt ſimile de frumento:quia Siculum melius eſt Romano. quòd ſi non eſſet melius, poſſem illud emere eodem pretio quo vulgò venditur Romanum.

67 Dices Tertiò,Hoc cambium videri ſiccum, & verum mutuum: quia litteræ remittuntur inanes: vnde eodem loco,vbi pecunia accepta eſt, redditur campſori cum lucro, quod lucrum non videtur exigi,niſi ratione dilationis.

Reſp. Non eſſe ſiccum; nam litteræ per quas fit,verè mittuntur, & virtute earum fit vera ſolutio in loco deſtinato; non enim eſt neceſſe pecuniam reipſa ibi numerari, ſed ſufficit ipſam ibi eſſe, & debita creditáque per chirographa transferri: (qui modus ſolutionis eſt vſitatiſſimus inter mercatores)ita vt ſit aliquis qui acceptet debitum,& aliquis qui acceptet creditum; ſiue vnus idémque vtramque obligationem & functionem ſubeat,ſiue diuerſi;hoc enim non mutat rei iuſtitiam. vnde verum non eſt, litteras redire inanes: nam aliæ remittuntur,quibus fit recambium.

Vt explicem quid de hac ſententia ſentiam, Dico Primò, Si is qui petit à campſore, non ſit habiturus pecunias alibi actu vel poteſtate,ſeu in credito, idque campſor norit; contra iuſtitiam peccat,ſi ei ad illum locum cambiat. eſt communis ſententia Doctorum; Silueſtri, Vſura 4.q.9. Nauarri cap.17.n.289.& 299. Thom.Boninſiguij cap.7.Ratio eſt,quia dare ad cambium,vel eſt permutare pecuniam præſentem cum abſente,vel eſt pecuniam abſentem emere, aut transferre: atqui hic non eſt vlla res, quæ poſſit emi vel transferri à campſore,vel permutari cum pecunia præſente: eſt ergo emptio & permutatio ficta; ac proinde lucrum inde proueniens caret iuſto titulo.ſicut ſi quis emeret boues ab aliquo, qui nullos habet, eoſque illi certo pretio locaret,lucrum illud eſſet iniuſtum; quia nulla hic eſt locatio, ſed ſolùm fictio locationis. 68

Quid ſentiendum in hac quæſt.

Si alibi non habet pecuniã re ipſa, vel fidem.

Aduerte tamen, ſi campſor bona fide ad cambium dederit in certum locum, putans alterum ibidem habere pecuniam,aut habiturum; poteſt, vbi reſciuerit fraudem, illum cogere vt contractum impleat,& ibi ſoluat: quòd ſi alter nolit illic ſoluere, poterit campſor repetere ſortem & pretiũ cambij in loco,vbi dedit;& intereſſe,quod patitur ex eo, quòd loco conſtituto ſolutum non ſit.Ratio eſt, quia cùm ipſe bona fide contractum ex parte ſua impleuerit, tenetur alter quoque ex parte ſua implere quantũ poteſt;vel ſoluere quantum intererat campſoris eum impleri. alioquin contractus ſemper paterent fraudibus, & contrahentes poſſent cũ magno ſuo incommodo eludi. 69

Si bona fide deceat campſor.

Dico Secundò, Si is qui petit, poſſit alibi habere pecuniam per amicum vel alium,qui non ſit in miniſterio vel ſocietate campſoris, non peccabit contra iuſtitiam campſor, ſi nolit ei dare niſi ad cambium in talem locum. fieri tamen poteſt vt peccet contra charitatem proximi. Prior pars patet, quia ex iuſtitia non tenetur ei dare mutuum, ſed poteſt nolle ei dare pecuniam,niſi aliquid emendo iuſto pretio: atqui pecunia illa, quam iſte habere poteſt alibi, eſt pretio æſtimabilis: ergo etſi campſor nolit ei dare pecuniam, niſi emendo talem pecuniam abſentem,non peccabit contra iuſtitiam. ſicut ſi nolit ei dare pecuniam, niſi emendo domum,vel agrũ,vel equum, non facit ei iniuriam. 70

Si alibi habeat per amicum.

Altera pars patet, vt ſi proximus ſit pauper,& in aliqua graui neceſſitate conſtitutus: nam contra charitatem eſt,compellere hominem tenuem hic egentem pecunia præſenti, vt alibi, vbi non eget,cũ magno ſuo damno eam procuret.vt enim campſarius ei,qui alibi pro ſe reſpondit, ſatisfaciat,cogitur ibi facere recambium, & ſic in loco,

vbi

vbi accepit,ſoluere pretium cambij & recambij, grauiſſimo ſoo incommodo.

71 *Probabile eſt non eſſe contra iuſtitiam.* Dico Tertiò, Si is qui petit à campſore, non poſſit habere alium qui ipſius nomine ſatisfaciat in loco condicto,qoàm ipſum campſorem,vel ſocium eius cui pecunia in loco illo eſt numeranda; probabile eſt, eſſe contra iuſtitiam tuoc ad cambium dare. Contraria tamen ſententia non eſt improbabilis,& ſpeculatiuè verior;tamen omnino diſſuadenda,nec facilè permittenda.Prior pars probatur,qoia ita tenent multi DD.videtur enim eſſe mutuum palliatum.intentio enim non videtur eſſe alia,quàm dare pecuniam cum obligatione,vt in eodem loco reſtituatur; cetera videntur agi non ſeriò, ſed tegendi mutui cauſa. Secunda pars probatur rationibus ſuprà allaris. ſuppooo autem ſeriò agi,ita vt ſi factor campſoris,qui reſpondet pro campſario, fugeret vel decoqueret, campſor non ſit habiturus directam & nomine ſuo actionem in campſarium.nam hoc ipſo, quo acceptata eſt obligatio reſpondentis, liberatut campſarius, ita vt campſor in illum agere ſaltem ſuo nomine non poſſit: quod maximè locum habere debet, quando factor campſoris reſpondet. poteſt tamen ei competere actio indirecta,nomine ſui debitoris.

72 Tertia pars patet;tum quia ſæpè eſt contra charitatem; tum quia inducit præſumptionem Iuris & de Iure, vſuratum; vt patet ex Bulla Pij V.de cambiis.vode talis in foro externo poſſet plecti tamquam vſurarius.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm prouiſiones,quas ſolent campſores & bancarij accipere,iuſtè accipiantur.

73 *Prouiſiones.* NOtandum eſt, nomine *prouiſionum* ſignificari mercedem & lucrum,quod campſores & bãcarij detrahunt pecuniæ numerandæ,ratione operæ,quam præſtant ſcribendo, numerando pecuniam,ſoluendo pro alio,litteras mittendo, pecuniam depoſitam cuſtodiendo,pro alio ſe obligando, alterius negotia expediendo. Itaque poſſunt hic ioteruenire varij rituli, de quibus ſeorſim dicendum.

74 *Pro cuſtodia.* Dico Primò, Campſor vel nummularius, qui pecuniam mercatorum,vel aliorum accipit cuſtodiendam,cum obligatione eam reddendi,quando & cui voluerint depoſitores,poteſt accipere iuſtã mercedem pro hac cuſtodia & obligatione, ſi de ea antè ſtipulatus fuerit;vel ſi ex conſuetudine dari ſoleat. Ratio eſt,quia tale obſequiũ in gratiam alterius præſtitum,per ſe eſt pretio æſtimabile.

Dixi, *Si antè ſtipulatus fuerit*,&c. quia alioquio non cenſebitur locaſſe operam ſuam pretio; ſed gratis,vt vſu pecuniæ frueretur:vel accepiſſe eam mutuò. nam depoſitores ordinariè nihil dare ſolent, cùm bancarij libentiſſimè gratis hoc onus ſuſcipiant, ob commodum, quod illis inde prouenit.

75 *Quando lucrentur bancarij, & quando depoſitores.* Vbi Aduerte,fieri interdum poſſe, vt bancarij lucrentur; vt ſi nolint pecuniam ſuſcipere coſtodiendam, niſi certo pretio operam ſuam ad hoc elocando: quod poſſunt facere, etiamſi ex vſu pecuuiæ interim magnum quæſtum capiant: etſi enim permittatur illis vſus pecuniæ,tameo pretio æſtimabile eſt, quòd obligent ſe ad pecuniæ cuſtodiam, & ad eam reſtituendam, quando alteri placuerit:quòd autem interim quæſtum vſu pecuniæ faciant,induſtriæ fructus eſt,non pecuniæ:vnde hoc non impedit,quin pro obſequio,quod præſtant depoſitori,poſſint mercedem paciſci. Interdum fieri poteſt,vt deponentes locrentur;vt ſi nolint pecuniam ſuam tradere,niſi in ſocietatem negotiationis per tres contractus, de quibus infrà. Hoc modo in Hiſpania & Gallia fortaſſe accipiunt depoſitores 6.vel 7.in 100. à bancariis, quamuis Nauarr.cap.17.n.293. putet eos committere vſuram,ſi ex pacto tacito vel expreſſo accipiant. Sed hoc intellige, niſi talis vel ſimilis contractus in- 76 teruenerit. Interdum fieri poteſt,vt neuter lucretur: vt ſi depoſitores nolint eam tradere titulo depoſiti,ſed mutui vel precarij: tunc enim nihil poterit exigi ratione cuſtodiæ, quia alter cuſtodit rem ſuam,noo alterius; cùm ex vi mutui trànsferatur dominium io mutuatarium. neque ratione obligationis ſoluendi;quia hęc obligatio tali mutuo eſt intrinſeeè connexa. Deinde etiamſi non cogitent de mutuo, ſed ſimpliciter apud bancarium deponant,tamen non tenentur ſoluere mercedem; quia cùm magnum bancario beneficium præſtent, quòd apud ipſum potiùs, quàm apud alium pecuniam ſuam deponant; viciſſim iotendunt ab ipſo beneficium accipere, (videlicet cuſtodiã ſuæ pecuniæ) ad quod ex gratitudine tenetur.ſi enim indicaret ſe nolle id gratis præſtare;facilè alij iouenirẽtur,qui id libẽtiſſimè ſuſciperent.

Dico Secundò,Campſor poteſt aliquid exigere 77 nomine prouiſionis ſeu mercedis à campſario. *Quibus caſibus campſor à campſario prouiſiones poſſit accipere.* Primò,Si periculum ſortis,volente campſario,in ſe ſuſcipiat.ſicut enim mutuans vel emens aoticipata ſolutione,vel creditò vendens,poteſt exigere pignus vel fideiuſſorem, vt ſibi cautum ſit de ſorte: ita etiam cambiens;vt rectè docet Boninſignius cap.7. num.23. vnde ſi campſatius non habeat pignus vel fideiuſſorem, vel ſi petat vt ipſe campſor id periculi ſubeat; poterit campſor aliquid pro eo onere bona fide æſtimatum accipere. Secundò, Si fideiubeat pro campſario apud eum, eui debitum traiicitur, id eſt,apud reſpondentem campſarij; præſertim ſi ille non ſit famulus, ſeu factor cãpſoris.Ratio eſt,quia obligat ſe pro campſario ad ſoluendum illi, ſi contigerit campſariũ illi non ſoluere: quæ obligario eſt aliquo pretio æſtimabilis,quamuis exiguo;præſertim qoando campſor aliunde eſt ſecurus ſuæ ſortis.eſt tamen alicujus momenti; quia ſi alius fideiuſſiſſet, cãpſor non poſſet conueniri à reſpondente campſarij; atqui nunc conueniri poteſt,ſi campſarius tempore conſtituto, ſuo reſpondenti non ſoluat. Quòd ſi ille ſit famulus, vel factor campſoris, 78 *Si famulus vel factor, ſeu geſtor negotiorum.* non poteſt campſor quidquam pro fideiuſſione exigere: tum quia verè non fideiubet;(non enim obligat ſe alteri pro campſario,nec vllum nouum periculum ſubit) tum quia hoc ipſo ſecurus eſt famulus de ſolutione ſibi facienda pro debito traiecto,quo dominus eius ſecurus eſt de ſorte & lucro ſortis(nam cenſetur vna eadémque perſona:) atqoi dominus eſt ſecurus,ſi iam anteà pignus vel aliam ſoﬃcientem cautionem acceperit: ergo nõ poteſt hic eſſe vera fideiuſſio pretio æſtimabilis. Dico, *ſi cautionem ſufficientem acceperit*: quia

quia ſi nullam cautionem accepit, nec campſarius eam dare poteſt, aut non cupit, poteſt æſtimare periculum, cui ſuam pecuniam, prior numerando, exponit: non tamen fideiuſſionem, qua apud ſuum famulum videtur fideiubere.

79 Dico Tertiò, Exigere etiam poteſt prouiſionem is, cui debitum traditur, id eſt, reſpondens campſarij, vel campſoris, qui pecuniam in loco diſſito numerare debet: huic tamen ſatisfacere debet is, cuius nomine pecunia numeratur; (iſti enim illam operam ſuam locatam habet, & obſequium præſtat) non autẽ ille, cui numeratur. vnde iniqua eſt conſuetudo quorumdam, qui cùm debeant v.g. 1000. aureos, mittunt chirographum ad ſuum reſpondentem, vel ad bancarium, quo iubent ſolui tantùm 1000. cùm ſciant ipſum nomine prouiſionum detracturum 5. vel 6. de tota illa ſumma: debent enim curare vt integra ſolutio fiat. vnde tenentur illud supplere, quod ille detraxit; quamuis ille detrahendo, iniuriam nõ fecerit.

Qui pecuniã [illegible] numerãt.

80 Dico Quartò, Campſor & reſpondens nihil poſſunt exigere à campſario, ratione laboris numerandæ pecuniæ, vel ſcribendi litteras & mittendi ad ſuos reſpondentes. Ratio eſt, quia ex natura contractus hunc illi laborem debent. ſicut emptor numerans pecuniam venditori, vel ſcribens ad amicum vt ei ſoluat, non poteſt aliquid pro eo labore à venditore petere. ſimiliter nec amicus pecuniã ipſi numerans, quãuis huic merces debeatur ab eo, cuius nomine illam numerat.

DVBITATIO IX.

Vtrùm poßit fieri pactum de eo quod intereſt campſoris, vel de recambio, ſi campſarius fuerit in mora.

81 RESpondeo & Dico Primò, Iuſtè poſſe fieri pactum de intereſſe, ſicut in aliis contractibus: vt ſi campſor ob hanc moram debuerit accipere pecuniam ſub vſura, aut lucris per eam ſperatis exciderit. Poteſt autem à principio dupliciter paciſci. Primò, De incerto, vt campſarius cogatur omne damnum emergens & lucrũ ceſſans, quod poſteà ratione dilationis obueniſſe fuerit deprehenſum, ſarcire. Secundò, De certo aliquo; vt ſi exigat certum quid pro periculo cui ſe exponit, cõcedendo dilationem vltra terminum ordinarium: ſed hoc ſecundum non eſt licitum, vbi Bulla Pij V. de cambiis ſeruatur. aliàs verò per ſe non eſt illicitũ, cum ea moderatione, qua dictum eſt c.20. dub.13. poſſe id in mutuo permitti. hæc enim conceſſio dilationis, eſt tacitum mutuum.

Pactum de intereſſe.

82 Dico Secundò, Campſor non poteſt paciſci cum campſario, vt ſi elapſo termino non ſoluerit, teneatur eamdem ſummam accipere ad recambium: niſi certò conſtet, tantum lucri illum ex illa mora amiſſurum, quantũ ex recambio perciperet. Ratio eſt, quia non poteſt plus exigere ratione moræ, quàm æſtimationem lucri ceſſantis & periculi ſortis. itaque cùm detrimenta recambiorum ſæpè ſint maiora, non poteſt illum ad hæc obligare.

De recambio.

83 Si tamen cãpſor moraliter certus eſſet, ſe eamdem pecuniam, ſi termino conſtituto ſoluta fuerit, ſtatim ad cambium æquè vel magis lucroſum dare poſſe; poſſet ſtipulari vt campſarius teneatur tamdiu pecuniam illam per cambia & recambia ad ſingulos terminos accipere, donec tandem ſoluerit ſortem: quia hoc nihil eſt aliud quam illum obligare ad intereſſe lucri ceſſantis.

Petes, Vtrùm tunc ipſe campſor & eius reſpondens poſſint conſuetas prouiſiones exigere? 84 Videntur enim non poſſe: tum quia campſarius non petit illas ſcriptitationes & gyrationes vltrò citróque, ſed illæ fiunt gratia campſoris, vt videatur ſemper verum cambium factitare; tum quia non fit noua pecuniæ numeratio.

Prouiſiones.

Reſp. Poſſe in rigore exigere; (quamuis id ſit ſatis inhumanum, ac proinde apud honeſtos non vſitatum) idque titulo lucri ceſſantis. nam ponimus, campſorem eiúſque reſpondentem percepturos eas ab aliis, ſi campſarius condicto tempore ſoluiſſet. Adde, has ſcriptiones non poſſe omitti; quia alioqui campſor cenſeretur vſurarius apud ſuos, inter quos vſu receptum eſt, vt niſi litterarum miſſio appareat, cenſeatur cambium ad eumdem locum, & condemnetur tamquam vſurarium. vnde etiam ratione indemnitatis, neceſſaria eſt litterarum miſſio.

Petes, Vtrùm id quod campſoribus debetur ratione prouiſionum & intereſſe, poſſit ab ipſis continenter adiici ſorti, vt cambium augeant?

Reſp. Id fieri non poſſe, niſi moraliter certi ſint 85 ſe illud potuiſſe aliis ſtatim ad cambium dare, & per illud lucrari; tunc enim ratione lucri ceſſantis poſſunt illud ſorti vnire ad cambij augmentum.

An ſorti poſſit adduci.

DVBITATIO X.

Vtrùm campſor, quando poſt multa cambia & recambia debitor ei ſoluit partem aliquam, teneatur illam acceptare in ſortem, antequam ſit ſatisfactum detrimentis cambij.

NOtandum eſt, eſſe conſuetudinem campſo- 86 rum, vt non acceptent ſolutionem ſortis, niſi ſimul ſoluantur cambiorum detrimenta, ſeu lucra & intereſſe. Quidam putãt id eſſe iniquum. Primò, Quia quando quis eſt debitor ex pluribus cauſis eidem creditori, in poteſtate debitoris eſt, ſoluere priùs vtri debito maluerit; quia debitor poteſt legem dicere rei ſuæ, nempe vt ſit pro debito, quod ipſi placuerit; vt habetur L.1.ff. de ſolutionibus. Secundò, Quando quis eſt debitor ex pluribus cauſis, ſi aliquid ſoluat, id cenſetur ſolutum pro debito, quod magis grauat: niſi debitor contrarium exprimat; vt habetur L.3.4.& 5.ff. eodem titulo. atqui magis grauat debitum ſortis quàm vſurarum, ſeu detrimentorum, quando hæc non ſunt vnita ſorti: ergo prima ſolutio cenſetur facta pro ſorte.

Conſuetudo campſorum.

Reſpondeo tamen, verius eſſe, illam conſuetu- 87 dinem non eſſe iniquam, ſed iuri conſentaneam. Probatur, Quia quando ex debito aliquo principali, tamquam ex radice, naſcuntur alia debita tamquam fructus; tunc ſi fiat ſolutio, primò cenſetur fieri pro fructibus illis dependentibus: deinde ſi quid ſuperſit, computatur in ſortem; vt expreſſè habetur L.1. C. de ſolutionibus, & L. Si vſuras 21. C. de vſuris. Idque conſentaneum eſt praxi in ſimilibus debitis; vt in debito cenſuum, & in debito ex contractu ſocietatis. Leges autem illæ

Non eſt iniqua.

illæ in contrarium citatæ, loquuntur de debitis ex diuerſis cauſis. hæc autem non naſcuntur ex diuerſis, ſed ex vna eadémque radice: nam alterum ex altero, tamquam fructus à re fructifera, pendet. Idem dicendum, quando aliquid debetur ratione intereſſe prouenientis ex mutuo; hoc enim Iura paſſim vocant vſuras, quas volunt intelligi ſolutas ante ſortem; vt patet d. L. Si vſuras, ſupra.

DVBITATIO XI.

De conditionibus, quas requirit Pius V. in ſua Bulla de cambiis, & an omnes obligent.

Cambia ſicca damnantur.

88 HAne Bullam refert Nauarr. cap. 17. n. 300. Reſpondeo Primò, Damnat Pontifex tamquam vſuraria omnia cambia ſicca; qualia ſunt ea, in quibus ex intentione contrahentium fit ſolutio in eodem loco, eò quòd alter alibi pecuniam habeat.

Secundò, Iubet ſeruari quaſdam conditiones in cambio reali.

Conditiones requiſitæ à Pio V.

Prima eſt, Ne campſor ratione dilationis, vltra terminum præſtitutum conceſſæ, paciſcatur de aliquo lucro, id enim eſſe vſurarium.

Secunda eſt, Ne ab initio vel poſteà paciſcatur de certo intereſſe, etiam in euentu, quo non fieret ſolutio debito tempore.

89 Vbi Notandum Primò, Solùm prohiberi pactum de certo intereſſe futuro ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis. vnde non prohibetur pactum de intereſſe incerto, quod poſteà ex mora campſarij deprehenſum fuerit. Item non prohibetur ne pœna moderata adiiciatur, ſi ex negligentia tempore conuento non fuerit facta ſolutio.

90 Notandum Secundò, Nauarrum exiſtimare, hanc prohibitionem fundari in præſumptione fraudis vſurariæ: itaque in foro conſcientiæ, vbi ceſſant præſumptiones, valere pactum de certo intereſſe, ſi moraliter conſtet illud iuſtum eſſe; idque etiam in locis, vbi hæc Bulla recepta fuit. Ita docet cap. 17. Enchiridij num. 301. verſiculo Nota quartò. quæ ſententia videtur vera, præſertim cùm Pontifex non irritet tale pactum: mens tamen ipſius eſt, abſolutè tale pactum vetare; vnde erit illicitum, vbi Bulla eſt recepta, quamuis non irritum.

Pactum de certo intereſſe, non eſt irritum.

Tertia Conditio, Ne realia cambia aliter quàm ad proximas nundinas fiant; vel ſi nundinæ non agantur, proximis terminis, iuxta receptum locorum vſum. Vbi Nota Primò, Non licere ad ſecundas nundinas dare cum maiori lucro quàm ad proximas; cum pari tamen licere. Nota Secundò, Si quis ratione veri intereſſe plus exigeret quando ad ſecundas nundinas concedit, vel terminum ordinarium profert, peccaret contra hanc Bullam, vbi eſt ea recepta, & puniretur in foro exteriori tamquam vſurarius; non tamen teneretur ad reſtitutionem ante ſententiam Iudicis. Ratio eſt, quia in re, nulla eſt facta inæqualitas. 91

Ad proximas nundinas.

Quarta eſt, Vt in terminis ſolutionum conſtituendis, habeatur ratio longinquitatis & vicinitatis locorum, in quibus ſolutio deſtinatur; ne dum longiores præfiguntur, quàm loca deſtinata ſolutioni deſiderant, fœnerandi detur occaſio. 92

Termini ſolutionum.

Vbi notandum eſt, non improbari hic terminos ſolutionum in nundinis, qui ſæpè triplo vel ſextuplo ſunt longiores, quàm locorum intercapedo poſtulet; quia non poſſunt illis locis commodè alij termini conſtitui: ſed de terminis extra nundinas. videtur autem tacitè improbari conſuetudo illa, qua campſores eò amplius lucrantur, quò longius eſt tempus ante nundinas. Verùm probabile eſt, eam non improbari, quando illa variatio fit communi mercatorum iudicio; idque ob cauſas, quæ communiter ipſis videantur æquæ, vt ſuprà dictum eſt. Quod ad obligationem eius attinet, puto paucis locis, & fortè nuſquam (ſaltem quoad omnes eius conditiones) eſſe receptam. 93

An recepta.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

De Locatione & Conductione, Emphyteuſi & Feudo.

Complectitur Dubitationes 15.

HI contractus ſunt inter ſe valdè ſimiles; nam in his vtilitas & fructus rei transferuntur in alterum pro aliqua penſione vel obſequio, retento dominio, ſaltem directo. quare de his breuiter vno eodémque capite tractabimus.

DVBITATIO I.

Quid locatio, conductio, emphyteuſis, feudum, & libellus.

Locatio.

1 RESPONDEO, *Locatio* eſt contractus, quo perſona vel res aliqua ad vſum vel fructum pretio conceditur. Dico *perſona*, quia poteſt quis ſeipſum, & ſeruum ſuum locare alteri. Dico *res* in genere, ſiue mobilis ſit, ſiue immobilis. *Ad vſum vel fructum*; quædam enim locantur ſolum ad vſum, vt ſeruus, equus, domus, & ſimilia, quorum fructus non eſt alius quàm vſus ipſorum. quædam ad fructum, vt agri & paſcua. Item Iura, vt reditus, vectigalia. *Pretio*, id eſt, pro pecunia: ſicut enim emptio requirit pecuniam, ita etiam locatio. alioquin ſi fiat pro alia re, vel obſequio, erit contractus innominatus, do vt des, do vt facias, &c. vide Siluestrum v. Locatio, num. 1.

Conductio eſt contractus, quo perſona vel res ad vſum vel fructum comparatur pretio. ſicut enim vnus idémque contractus ex parte vnius vocatur emptio, ex parte alterius venditio; ita etiam vnus idémque contractus, ex parte vnius eſt locatio, quæ eſt ſimilis venditioni; ex parte alterius conductio, quæ eſt ſimilis emptioni: nam emit operas, vel fructus rei aut perſonæ. 2

Conductio.

3 *Emphyteuſis* idem eſt propriè quod ἐμφυτεία, id eſt, implantatio, inſitio. vnde dicitur ager dari εἰς ἐμφύτευσιν, quando datur vt conſeratur arboribus, vel ſegetibus. Hinc accommodatum eſt hoc nomen ad ſignificandum contractum, quo res datur ad emphyteuſim; quo ſignificatu nunc de emphyteuſi loquimur. *Emphyteuſis* igitur ſic accepta (non rectè quidam vocant emphyteoſim) eſt conceſſio rei immobilis cum tranſlatione dominij vtilis retento directo, ſub onere certæ penſionis proprietario ſoluendæ; idque vel in perpetuum, vel ad vnius vel plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non ſit minus. *Emphyteuta* autem dicitur, qui dominium vtile rei immobilis ſic accipit.

Emphyteuſis.

4 Differt à contractu locationis, Primò, Quòd emphyteuſis ſolùm conſtitui poſſit in re immobili, quæ cultura poteſt effici melior. Secundò, Quòd per eam transferatur dominium vtile, manente ſolo dominio directo apud priorem dominum. Tertiò, Quòd non fiat ad breuius tempus, quàm decennij: quorum nullum cernitur in locatione ſtrictè accepta: ſi enim res immobilis locetur alicui ad decennium aut vlteriùs, vel ad vitam conductoris, quæ cẽſeatur decennio futura prolixior; transfertur Iure communi vtile dominium & ius in re in conductorem, ita vt ei competat actio in rem contra quemuis, vt communiter docent Iuriſperiti, teſte Couarr. l. 2. variar. cap. 16. & colligitur ex L. 1. ff. de ſuperficiebus. Quare tunc nõ tam eſt locatio quàm contractus emphyteuticus; nam omnes definitionis partes illi conueniunt: ſecùs eſt, ſi locetur breuiori tempore quàm decennio; aut ſi ſit res mobilis, vel ius aliquod incorporale; hæc enim in emphyteuſim non dantur.

Differt à locatione.

Res immobilis locata ad decennium.

5 *Feudum* dictum eſt à fide ſeu fidelitate, vt communiter docent DD. & accipitur tum pro re quæ datur in feudum, id eſt, pro fundo beneficiario; tum pro contractu feudali. Pro contractu ſic definitur, *Feudum* eſt conceſſio rei immobilis vel æquipollentis, cum tranſlatione vtilis dominij, proprietate retenta, ſub onere fidelitatis & obſequij perſonalis exhibendi. vide Iulium Clarum, de feudo, q. 4. & 5. Differt ab emphyteuſi potiſſimùm, quòd in puro feudo non ſoluatur penſio vt in emphyteuſi; ſed ſolùm obſequium perſonale. Interdum tamen etiam in feudo aliquid ſoluitur in recognitionem dominij directi; ſed ea ex parte declinat ad conditionem emphyteuſis. In ceteris hi contractus ſunt valdè ſimiles, adeò vt ſæpè nomina confundantur.

Feudum.

6 Notandum eſt, emphyteuſim vulgò vocari, *liuellum* vel *libellum & contractum libellaticum*, vt notat Clarus, de emphyteuſi, quæſt. 1. & alij. idem nomen tribuitur etiam feudo. vnde communiter id, quod datur in emphyteuſim vel feudum, dicitur dari ad liuellum. propriè tamen *contractus libellaticus* dicitur, quando emphyteuta vel feudatarius rem eam, quam in feudum vel emphyteuſim accepit, ſimili contractu tradit tertio, vt ſit veluti ſubfeudum, & ſubemphyteuſis, vt docet Antonius Neguſantius, de pig. parte 2. membro 2. num. 51.

Libellus.

* * *

DVBITATIO II.

Vtrùm ſi conductor impediatur ab vſu vel cultura rei, abſque ſua culpa, teneatur ſoluere penſionem.

Verbi gratia, conduxit aliquis domum, & viciniam inuadit peſtis; vel incipiunt ibi graſſari milites, qui omnia vaſtant, vel eſt infeſta ſpiritibus; conduxit famulum, qui incidit in morbum.

RESpondeo & Dico Primò, Si ſuperueniat aliquod impedimentum ex parte rei conductæ abſque culpa conductoris, ob quod meritò rem deſeras, vel ea non vtatur, aut non colat, non tenetur ad penſionem pro illo tempore. ita Nauarr. cap. 17. num. 187. & Couarruuias lib. 3. variar. cap. 13. num. 8. de famulo ægrotante. & practic. qq. quæſt. 30. num. 3. de peſte & quauis cauſa iuſta. & colligitur ex L. Habitatores. 27. ff. Locati. vbi dicitur, *Si cauſa iuſta fuiſſet, cur periculum timeret, quamuis periculum vere non fuiſſet, tamen non debere mercedem.* Ratio eſt, quia conductor non cenſetur promittere penſionem, niſi quatenus re illa poterit vti aut frui. atqui quando aliquid tale rei ſuperuenit, vt iuſto timore impediatur, non cenſetur poſſe vti vel frui: ergo, &c. Puto tamen non eſſe vſu receptum, vt ſi quis propter peſtem domum deſerat, aliquid de penſione ei debeat remitti. Itaque ſeruanda eſt in his conſuetudo & Ius cuiuſque loci. 7

De impedimento proueniente ex parte rei conductæ.

Dico Secundò, Si illud impedimentum proueniat culpa conductoris, vel etiam ſine culpa ab illo originem trahat, (vt ſi ſui commodi cauſa vel damni vitandi cogatur aliò proficiſci) non poteſt quidquam de penſione detrahere, niſi quatenus cum domino rei conductæ conuenerit. Ita Nauarrus cap. 17. num. 197. de eo, qui conducto operario non eſt vſus eius opera, ob impedimentum ex perſona ſua obueniens. hic enim conductor tenetur ei de integra mercede, perinde ac ſi operam præſtitiſſet; & num. 198. de eo, qui alia re conducta, ob ſimile impedimentum non eſt vſus. colligitur ex L. Qui operas. 38. & L. Si vno. 16. ff. Locati. 8

Si culpa conductoris.

Petes, An conductor teneatur ad integram penſionem vel mercedem, ſi æquè benè res alteri locanda non fuiſſet? Silueſter v. Locatio, q. 12. ſentit non teneri; quia contra æquitatem videtur, vt cogaris operario, cuius opera non potes vti, ſoluere mercedem; qui ſi a te conductus non fuiſſet, æquè nihil lucraturus erat; aut integram penſionem domus, qua vti non potes, ſoluere, ſi alteri ea locanda non erat. 9

Quid ſi res alteri non erat locanda.

Reſp. In eo caſu non eſſe ſummo Iure agendum; ſed rem ex æquitate tranſigendam: ita vt non tota merces ſoluatur, ſed tamen aliquid, arbitrio prudentis, prout conditio rei poſtulauerit: quia conductor poteſtatem facit locatori, vt rem vel operam ſuam alteri elocet; quod eſt pretio æſtimabile. ſi tamen conductio illa cauſa eſt, cur alteri, qui integram mercedem ſoluiſſet, locata nõ ſit, aut cur reliquo tempore, quod ſupereſt, locari non poſſit, tunc meritò integra merces ſoluenda eſt; quia conductor eſt cauſa lucri ceſſantis. 10

Aduerte tamen, quando conductor re vel opera conducta non eſt vſus, ſi ea res vel opera alteri 11

pro

Si opera alteri elocata.

pro mercede aliqua elocata fuerit, tantumdem de pretio prioris conductionis detrahendum. v. g. cooduxeram operam ſuam iu 10. dies, poſteà impeditus, non ſum ea vſus per 5. dies; ſi illis quinque diebus eam alteri locaſti eo pretio, quo à me conducta fuerat; non teneor tibi ſoluere pro illis qoinque diebus: ſi minoris locaſti, non teneor niſi de incremento. Ratio eſt, quia opera illa, ratione conductionis mihi erat debita; vnde ſi illam alteri pretio eloces, mihi debetur pretium. ſicut ſi rem eam, quam à te emi, & nondum ſoloi, alteri vendas, mihi debetur pretium, poſito quòd priorem emptionem velis eſſe ratam.

DVBITATIO III.

Vtrùm locator rei fructiferæ teneatur remittere de penſione conuenta, ſi ſterilitas, vel calamitas, abſque culpa conductoris obuenerit.

Si pacti ſint in caſum fortuitum.

12 RESpondeo & Dico Primò, Si pacti ſint à principio, vt conductor quouis euentu teneatur ad integram penſionem, non tenetur locator quidquam remittere. poſſe autem hoc in pactum deduci, patet; tum quia poteſt condoctor renuntiare omnibus caſibus fortuitis, & diſpoſitioni fauorabili legis vel cooſuetudiuis, quæ in eoentibus fortuitis concedoot remiſſionem; vt docet Gomezius tom.2.cap.3.num.19. tum etiam quia tale pactum eſt conſentaneom naturæ contractus locati & conducti. eſt enim hic contractus valdè affinis emptioni & venditioni, vt ha-
13 betur L. 2. ff. Locati. locator enim agri videtur vendere colono fructus, quos ipſe ſuo cultu & diligentia poterit percipere; & locator domus, vſum domus. vnde ſicut rei emptæ periculum eſt emptoris, ita etiam ex natura huius cootractus, periculum fructuom eſt conductoris, qui eſt veluti emptor illorum. Nec obſtat, quòd fructus ſucceſſiuè naſcantur, (vt obiicit Gomezius) quia etiam id quod ſucceſſiuè fit, ſimol vendi poteſt; qua venditione facta, totum periculum eſt emptoris. vnde niſi Ius vel conſoetudo habeat vt fiat remiſſio, non eſt neceſſariò facienda. hoc tamen caſu penſio deberet eſſe minor, quàm vbi conceditur remiſſio, idque quanti æſtimabitur illud onos, ſeu illa renuntiatio caſus fortuiti.

Partiarius colonus.

14 Dico Secundò, Non tenetur etiam qoidquam remittere, quando eſt partiarius, ſeo quando penſio conſiſtit in parte aliquota fructuum, v. g. io dimidia vel tertia. Nauarr.c.17.n.190. Ratio eſt, quia partiarius colonus quaſi ſocietatis iure, & damnum, & lucrum cum domino fundi partitur, vt habetur L.Si merces.25.ff.Locati.

Si nihil percipiatur.

15 Dico Tertiò, Si ſterilitas vel calamitas anni ſit tanta, vt conductor nihil ex re conducta percipiat, tota penſio remittenda eſt, niſi aliter ſit cooueutum. eſt communis DD. L. Ex conducto. 15. ff. Locati. vt ſi eluuione, vel hoſtium incorſione, vel grandine, vel brucho vaſtentur ſegetes; ſi molendini elocati aditus intercipiantur, ita vt nemo ampliùs illuc accedat molendi cauſa.

Si parum.

16 Dico Quartò, Si non ſit tanta vt oihil percipiatur, tamen reverà ſit magna, facienda eſt remiſſio penſionis pro rata. habetur expreſsè capit. Propter ſterilitatem. 3. de loeat. & conduct. vbi Gregorius IX. ait: *Propter ſterilitatem afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, ſine culpa coloni, ſeu caſu fortuito contingentem, colonis Eccleſiæ tuæ pro rata, penſionis remiſſio eſt facienda: niſi cum vbertate præcedentis vel ſubſequentis anni valeat ſterilitas compenſari.* & colligitur ex L. Si merces.§. Vis maior.ff.Locati: eſtque communis ſeotentia DD. teſte Gomezio num. 18. Hoc autem ex quadam æquitate conſtitutum eſt, ne ſolus conductor ſit ſemper in periculo damnorum, locatore ſecuro. natura tamen huius contractus id non poſtulat, (etiamſi contrarium ſentire videatur Gomezius) vt ſuprà dictum eſt.

Quæ magna ſterilitas.

Sed difficultas eſt, quando cenſeatur *ſterilitas magna*, ob quam ſit facienda remiſſio pro rata. Gomezius ſuprà num. 18. & Couarr. pract. qu. cap. 30. recenſent multas opiniones Doctorum, quarum tres ſunt maximè probabiles. Prima eſt, 17
Magnam ſterilitatem, vulgi iudicio definiendam. Secunda eſt, Eam cenſeri magnam, quando res conducta oon dat dimidiam partem fructuum, quos dare conſueuit. Tertia, Quando detracto ſemine & expenſarum æſtimatione, non ſupereſt quod ſufficiat ſaltem dimidiæ penſionis ſolutioni. ſi autem id, quod ſupereſt, ſufficiat dimidiæ penſioni, tunc nulla remiſſio eſt facienda; quia non cenſetur ſterilitas magna, ſed modica. ſicut ſi quis ſit deceptus, non tamen vltra dimidium iuſti pretij, non cenſetur læſio enormis. Hanc tertiam amplectuntur plerique Doctores, & iuxta illam facienda eſt remiſſio reliquæ partis, quæ ſemper maior eſt, quàm dimidia penſio.

Si fructus collecti pereant.

Notandum eſt, ea, quæ dicta ſunt de ſterilitate, 18
etiam intelligenda eſſe, quaodo fructus iam collecti, poſiti in fundo vel in area, pereunt caſu fortuito, antequam commodè potuerint io domum recondi; tunc enim perinde facienda eſt remiſſio, ac ſi ſterilitas fuiſſet, vt patet d.L.Ex condocto. 15. §. 1. ff. Locati. vide Gomezium ſuprà. Idem puto dicendum, ſi conditis io horreo, fulmen, vel hoſtis ex improoiſo ſuperuenieos calamitatem inferat; nam eadem videtur ratio.

Si fertilitas compenſet.

Dico Quintò, Si præcedentium annorum fer- 19
tilitas compenſet præſentem ſterilitatem, non teoetur quidquam remittere: quòd ſi præcedentes anni eam non compenſent, tamen ſequentes id præſtent; tunc id, quod remiſit annis præcedentibus, poteſt inde repetere. eſt communis DD. & habetur d. L. Ex conducto. ff. Locati & cap. Propter ſterilitatem, ſuprà. Ratio eſt, quia æquitas id poſtulare videtur; ſi enim ob ſterilitatem ſit remiſſio, par eſt vt ob fertilitatem id compenſetur.

Petes Primò, Quanta debet eſſe *fertilitas*, vt per eam cenſeatur compenſari ſterilitas?

Quæ cenſeatur talis fertilitas.

Reſp. Si anni præcedentes & ſeqoentes ſimul 20
collati, tantum attulerint colooo commodi ſupra conſuetum modum, quantum annus ſterilitatis damni: ita vt omnibus inter ſe collatis, non cenſeatur eſſe in damno. Ita Gomezius ſuprà.

Si vbertas extraordinaria.

Petes Secondò, Vtrùm ſi aliquo anno ſit extra- 21
ordinaria vbertas, locator poſſit penſionẽ augere.

Reſp. Poſſe, ſi ea proueniat ex caſu fortuito, non aotem dumtaxat ex coloni induſtria. Ita Gomezius ſuprà ex communi ſententia DD. qui id colligunt ex L. Si merces.25.§. Vis maior. ff. Locati, & ſimilibus Iuribus, à paritate rationis. vnde infert Bartolus in d.§.Vis maior.num.8. *Si quis*

conduxit molendinum, & alia vicina impetu aquarum ſint deſtructa, debere augeri penſionem. Ratio eſt, quia ſi penſioni aliquid eſt detrahendum ob ſterilitatem, etiam poſtulat æquitas, vt ob inſolitam vbertatem aliquid ei addatur; vt ſicut locator ſentit onus ex ſterilitate, ita etiam commodum
22 ex vbertate reportet. Sed hoc intelligendum eſt, quando ratione iſtius vbertatis non multùm minuitur pretium, ita vt longè maiorem pecuniam tunc poſſit conflare quàm ordinariè ſolet. ſi enim ratione abundantiæ pretium ita decreuit, vt magna illa fructuum copia non multò pluris valeat quam conſueta meſſis, par non eſt penſionem augeri. nec obſtat quod dicto §. Vis maior, dicitur, *Immodicum lucrum colono non auferri*, quia id intelligēdum de lucro ratione induſtriæ coloni, vel elemētiæ cæli obueniente. Bartolus & alij antiqui Doctores pro *immodicum* paſſim legunt *modicum*.

Quæ diximus, ſeruanda ſunt ſecundùm Ius commune Cæſareum. & niſi aliud deductum ſit in pactum. ſecùs ſi alicubi hiſce de rebus ſint propriæ leges, vel conſuetudines.

DVBITATIO IV.

Quodnam cenſeatur iuſtum ſtipendium operarij, famuli, & eius qui aliquod officium habet.

23 *Stipendium iuſtum.* RESpondeo, illud *ſtipendium* cenſeri iuſtum, quod paſſim eo loco huiuſmodi operariis, officialibus, & famulis, tali miniſterio occupatis dari ſolet; ita vt non ſit minus infimo, nec maius ſummo, quod dari conſueuit. ſicut enim pretium rerum venalium, quod non eſt aliqua lege taxatum, non conſiſtit in indiuiſibili, ſed habet latitudinem ſummi, medij, & infimi; ita etiam pretium operarum, & obſequiorum. vnde ſi locator ſuæ operæ mercedem exigat maiorem quàm ſit ſumma, vel ſi conductor det minorem, quam ſit infima dari conſueta; facit iniuriam, & tenetur ad reſtitutionem, reducendo mercedem ad proximos limites pretij iuſti. locator enim detrahet quod accepit ſupra ſummum: & conductor addet, quod deeſt vſque ad infimum. ſicut is qui vendidit aliquid ſupra iuſtum, tenetur ſolùm reſtituere quod accepit ſupra ſummum pretium iuſtum: & qui emit aliquid infra iuſtum, tenetur ſolum reſtituere quod deeſt vſque ad pretium infimum iuſtum. ſufficit enim ad iuſtitiam, vt contractus iniuſtus reducatur ad proximos iuſtitiæ limites: qui ſunt pretium ſummum & infimum. ſummum eſt proximus limes reſpectu eius qui ſupra iuſtum accepit: infimum, reſpectu eius qui infra iuſtum dedit.

24 *Si dubium ſit.* Hinc ſequitur Primò, Quando famulo, vel operario, vel cuiuis alteri officiali non omnino conſtat, ſtipendium, ſeu penſionem, quæ ipſi conſtituta eſt, eſſe infra infimum iuſtæ mercedis gradum, non poſſe vti compenſatione, ſubtrahendo de rebus domini: quia in dubio vtrùm aliquid ſit iuſtitiæ lege debitum, non habet locum compenſatio; vt dictum eſt cap. 12. dub. 10. non eſſe autem infra infimum, ex eo conſtare poteſt, ſi multi alij non deerunt, qui libentes tale munus, officium, vel obſequium pro tali ſtipendio ſint præſtituri; hoc enim manifeſtum eſt ſignum, talem mercedem, ſpectatis omnibus circumſtantiis, non eſſe indignam tali functione: etſi enim functio aliqua multos labores coniunctos habeat; tamen ſi honores vel emolumenta alia ei coniuncta ſint, ſtipendium poterit eſſe paruum; nam honor & commoda coniuncta, ſunt veluti pars ſtipendij.

Sequitur Secundò, Etiamſi nulla facta ſit conuentio de certo ſtipendio, & res tota relicta ſit arbitrio domini; nihilominùs dominum teneri ſaltem ad infimum mercedis iuſtæ. non enim famulus mercedem ita relinquit in arbitrio domini, vt ei totum obſequium vel partem intendat præſtare gratis, ſi ille nihil velit dare; ſed mens eius eſt, vt ſoluat quod æquum & iuſtum ei viſum fuerit. *Si mercedis modus relictus arbitrio domini.*

Aduerte tamen, in duobus caſibus non eſſe ne- 25 *Excipiuntur duo caſus.*
ceſſarium vt ſtipendium attingat infimum iuſtæ mercedis modum. Primò, Si conductor non egeat opera alterius, ſed ſolùm ex miſericordia, ad preces ipſius, ipſam conducit. tunc enim ſatis eſt ei dare alimenta. ſi tamen opera eius multò maiorem vtilitatem conductori adferret; ita vt illa longè amplius illi valeret quàm alimenta, teneretur illam compenſare, ſaltem infimo iuſtæ mercedis modo. Ratio eſt, quia ille non intendit operam ſuam donare, ſed vendere. quare cùm notabiliter pluris valeat conductori, quam alimenta, aliquid amplius pro ea dare debet. Se- 26
cundò, Si famulus ſponte non petat iuſtum ſtipendium, vt hac ratione alliciat animum domini ad procurandum beneficium vel officium: tunc enim cenſetur obſequium ſuum, qua parte pluris valet, donare: ſicut qui munera dant alicui ad alliciendum animum ipſius ad beneuolentiam, vt ex beneuolentia & gratitudine concedat quod ab ipſo ſunt petituri. Si tamen tacitè intenderet dominum ſuum hoc pacto obligare ad procurandum beneficium eccleſiaſticum, eſſet ſimonia; *Simonia.* & dominus hanc mentem aduertens, cùm non poſſit talem obligationem ſuſcipere, teneretur ei iuſtam obſequij mercedem rependere. non enim ille intendit obſequium ſuum donare gratis, ſed cum eo onere, quod dominus non poteſt admittere. itaque ſi illius obſequio velit vti, tenetur illud alia ratione iuſtè compenſare, ſoluendo illi quantum meretur. Si verò intenderet illum obligare ad procurandum officium ſæculare, tunc dominus id aduertens, vel teneretur obligationem illam in ſe ſuſcipere, & quantum in ſe eſt facere vt id conſequatur; (modò tamen ſit idoneus) vel ſi hoc nollet, teneretur ei iuſtam mercedem conſtituere. Si dominus fecerit quantum in ſe eſt vt illi officium procuraret, videtur ad nihil amplius teneri, quamuis non ſit conſecutus: quia famulus non videtur ad aliud voluiſſe obligare, niſi id expreſſerit. & quamuis opera illa, quam impendit in ſolicitando, non tanti valeat quanti obſequium quod famulus præſtitit, tamen id non refert; nam famulus ſponte & omnino libere obſequium ſuum pro tali ſolicitatione obtulit contractu innominato, Faciam vt facias: vnde qua parte obſequium eius pluris valet, cenſetur liberaliter donatum. ſecùs eſſet, ſi à domino ad hoc compelleretur.

DVBITATIO V.

Vtrùm is, qui pluribus operam ſuam in ſolidum locat, poßit plura integra ſtipendia accipere:

27 VErbi gratia, Titius locauit operam ſuam Sempronio ad reducendum eius equum Lonanio Pariſios 4. aureis, vtrùm poſſit Caio eamdem locare pari pretio, vt illius equum reducat.

Videtur non poſſe. Primò, Quia ſi vna eadémque res vendatur duobus, non poteſt illius rei integrum pretium exigi à ſingulis: atqui locatio operarum eſt inſtar venditionis: nam opera vendi cenſetur; ergo ſi duobus elocata fuerit, non poteſt à ſingulis integrum pretium exigi.

Secundò, In omni contractu iuſto debet ſeruari æqualitas: atqui hic non videtur ſeruari; opera enim non valet niſi 4. aureis, & tamen accipit 8. ergo contractus ille non eſt iuſtus.

Tertiò, Quia alioquin qui pactus eſſet cum Titio 50. aureis obire pro illo peregrinationem ſacram Lauretum, poſſet paciſci cum Caio pari pretio: ſimiliter cum tertio & quarto. & ita 200, vel 300. aureos acciperet pro labore iſtius peregrinationis, cùm ſolùm valeat 50. aureis.

Quartò, Commiſſarius cauſarum, cui pro vnius cauſæ expeditione, dum foras proficiſcitur, permiſſum eſt in ſingulos dies accipere duos aureos ab eo cuius negotia gerit, poterit accipere quatuor aureos ſi agat negotia duorum, ſex ſi trium: quod tamen videtur abſurdum. Sic enim fieret ſtatim valdè diues exiguo labore; nam vna profectione vnóque labore omnia illa peragit.

Pro ſolutione adhibendæ ſunt aliquot diſtinctiones. Vel enim ille obligat operam ſuam ſingulis in ſolidum, ita vt teneatur ſingulis, etiamſi alij reſilirent: vel obligat illam omnibus ſimul. Rurſus, vel illa opera eſt æquè commoda ſingulis ac ſi pro vnoquoque illorum ſeorſim tota impenderetur: vel non æquè eſt commoda. Denique, quando certum ſtipendium conſtitutum eſt alicui functioni, vel conſtitutum eſt tamquam integra merces, ita vt non poſſit amplius accipere, ſiue vni illam impendat, ſiue pluribus ſeorſim; vel ſolùm ita vt ſit integra merces pro negotiis vnius, non prohibendo interim quin tantumdem accipiat ab alio, ſi eadem opera eius negotium agat. His poſitis

Si non ſingulis in ſolidum. Dico Primò, Quando quis non obligat ſuam operam ſingulis in ſolidum, ita vt teneatur eam præſtare pro vnoquoque ſeorſim, etiamſi alij non concurrerent, non poteſt tantum exigere, quantum ſi vni ſoli eam obligaret. Ratio eſt, Quia obligatio partialis eſt minoris pretij, quàm totalis & integra; ſicut dominium partiale eſt minus totali. Hinc nuntius ordinarius non poteſt tantum exigere à ſingulis pro delatione litterarum, quantum ſi vni ſoli ſuam operam obligaret. Idem dicendum de magiſtro multos docente diſcipulos; & aliis ſimilibus, qui nolunt ſuam operam ſingulis addici in ſolidum.

28 *Si non ſit æquè ſingulis commoda.* Dico Secundò, Quando opera multis præſtita, non eſt tam vtilis aut commoda ſingulis, quàm vni ſoli exhibita, non poteſt tantum exigi à ſingulis, quantum cùm vni ſoli impenditur. Sic qui facit Sacrum pro multis, non poteſt pro ſuſtentatione ſua tantum exigere à ſingulis, quantum poſſet ab vno, ſi pro vno ſolo feciſſet. Quia multis applicatum, non tantum prodeſt ſingulis ex opere operato, quàm vni ſoli attributum. Simili modo ſi quis pro pluribus peregrinationem piam ſuſcipiat, non poteſt tantumdem accipere à ſingulis, quantum ab vno, ſi pro eo ſolo feciſſet. quia vna peregrinatio nõ tantum prodeſt ſingulis per modum ſatisfactionis, quantum vni: vnde ſinguli cupiunt ſibi ſolis totum laborem & cultum illum applicari. Idem dico, quando non æquè vtiliter & perfectè pro multis agitur ac pro vno.

Dico Tertiò, Quando quis pluribus obligat operam ſuam ſingulis in ſolidum, & illa æquè commoda eſt ſingulis, ac ſi pro illis ſolis fuiſſet exhibita, poteſt à ſingulis tantum exigere, quantum ab vno poſſet, ſi pro eo ſolo præſtitiſſet. *Si æquè commoda ſingulis.*

Probatur Primò, Quia qui proprij negotij cauſa debet proficiſci Romam, poteſt tantum paciſci ab alio qui eum ſuo nomine cupit ire, quantum ſi propria cauſa iturus non fuiſſet; vt omnes concedunt, & vſus quotidianus comprobat. Ergo idem dicendum de eo qui antè ex pacto cum quodam alio ire debebat. Parum enim refert, ſi illuc ire debebas, vtrùm tua, an alterius cauſa. id enim non variat æſtimationem illius functionis. Simili modo, qui quærit equum vt negotij ſui cauſa proficiſcatur Pariſios, ſi inueniat equum reductitium; tantum poteſt exigere pro reductione equi, quantum alius qui equo non egebat, nec eò ire cogitarat. Idem patet cùm quis negotia diuerſi generis eadem profectione expedire poteſt.

Secundò, Probatur allata ratione, Quia quòd vna eadémque opera pluribus æquè poſſim commodare ac vni, non minuit æſtimationem operæ reſpectu ſingulorum. non enim opera mea minoris tibi valet, quòd eadem dum tibi impenditur, ſimul alteri prodit: ergo ſi tibi ſoli exhibita, valet tibi duobus aureis, non minoris tibi valebit, quòd ſimul alteri per eam poſſim commodare. Sic ſi medicus vno eodémque ſuffitu poſſet curare tres ægros, tantùm poſſet exigere à ſingulis, quantum ab vno: non enim opera & ſuffitus ille minoris valet reſpectu Petri, eò quòd ſimul curet Ioannem. Idem & potiore ratione dicẽdum eſt quando functiones ipſæ, pro quibus merces exigitur, ſunt diuerſæ, ſed requirunt per accidens aliquam actionem præuiam, quæ eadem diuerſis illis ſubſeruiat, v.g. profectionem ad locum remotum vbi diuerſæ res ſunt gerẽdæ. Vt cùm quis nomine diuerſorum proficiſcitur ad locum diſſitum, vt ibi illorum negotia tractet, vel teſtimonia & probationes in eorum cauſis conquirat. non enim datur tunc principaliter merces pro itinere, ſed pro functione peragenda in termino; quæ tamen pluris æſtimatur ratione diſtantiæ loci & itineris, quod eſt medium quoddam ad illam actionem neceſſarium. Porrò ad bonam fortunam vel induſtriam illius pertinet, quòd plura negotia concurrant, ita vt vno medio poſſit ad ea conficienda vti, vel eamdem functionem pluribus impendere. Neque opus eſt, vt qui ſua negotia ipſi cõmittunt, eiúſque opera vti cupiunt, ſciant illum etiam aliorum negotia gerere, vel plura ſimul expediturum: ſed ſufficit vt tam vtiliter & opportunè ea gerere poſſit, ac ſi alia ſimul gerenda non haberet, & ſuam operam cuique ſeorſim impenderet.

Limitatio. Hæc tamen aſſertio ſic limitanda eſt. Primò, niſi alioquin merces annua vel diurna ita ſit taxata auctoritate publica, vel recepta vſu, vt ſiue vnius ſiue plurium cauſam agas, non poſſis amplius exigere; vt fit cùm ſalarium eſt conſtitutum ex publico, & non exigitur à priuatis: ſecùs cùm à priuatis, & obligatio ſit ſingulis in ſolidum.

Secundò, Vt non accipiat plura ſtipendia niſi pro actione quam ſimul pluribus in ſolidum impendit, idque pro tempore quo illa durat; non autem pro illis, quas ſingulas ſingulis. Vnde poteſt accipere pro itinere quod omnium cauſa facit, pro numero dierum quo profectio eundo & redeundo durat; non autem pro actionibus, quas pro diuerſis diuerſas facit in termino conſtitutus. v. g. ſi pro negotio Petri, vbi peruenit ad locum deſtinatum, impendat vnum diem, pro negotio Pauli duos, pro negotio Andreæ medium: ſinguli ſoluent pro negotiis ſuis pro rata temporis.

29 Ad Primum, Eſt diſpar ratio. quando enim vna *Ad argumenta.* res venditur duobus, non venditur ſingulis in ſolidum, nec eo modo poteſt duobus tradi, vt ſinguli tantum ex ea commodi accipiant, quantum ſi cuique eorum ſoli traderetur. vna verò eademque opera poteſt duobus in ſolidum obligari, & impendi, vt oſtenſum eſt. Si tamen fingeremus eamdem rem duobus in ſolidum poſſe tradi, concederem illam bis poſſe vendi, & duplex pretium pro ea accipi.

Ad Secundum, Negandum eſt non ſeruari hic æqualitatem. etſi enim illa actio, v. g. profectio ad illum locum, quatenus tendit ad confectionem vnius negotij ſub vna obligatione non pluris æſtimetur duobus aureis; tamen ſi conſideretur, vt tendit ad aliud negotium ſub noua obligatione cum altero in ſolidum ineunda, valet duplum. Simili modo opera magiſtri eximij, etſi non pluris valeat 10. aureis, quatenus in vno diſcipulo ſcientiam raræ alicuius artis parit; valet tamen duplum, ſi conſideretur vt in duobus illam efficit, & triplum vt in tribus; modò erga ſingulos in ſolidum ſe obliget.

Ad Tertium, Patet ex dictis. peregrinatio enim pro multis obita, non prodeſt ſingulis in ſolidum.

Ad Quartum, Concedo totum, modò id non putetur eſſe contra mentem Magiſtratus tale pretium taxantis. Vnde vbi eſt talis conſuetudo iam olim recepta, præſertim Magiſtratu qui mercedem taxauit, & ipſo quoque populo ſciente & non contradicente; cenſeo non eſſe iniiciendum ſcrupulum: etſi plura ſtipendia diurna, dum plurium cauſam ex diuerſa cum ſingulis obligatione gerit, accipiat; modò æquè vtiliter ſingulis ita ſimul conficiat, ac ſi ſeorſum pro eis ageret. Et ſanè ſi id non eſſet licitum, debuiſſet Magiſtratus non ſolùm præſcribere, quantum accipiendum ſit ab vno, dum vnius cauſam agit, ſed etiam quantum à ſingulis, quando plurium: v.g. ſi duorum, ſi trium, ſi quatuor. Æquum enim eſt, vt ſi ab vno, cùm vnius cauſa proficiſcitur, poteſt in ſingulos dies exigere duos aureos, poſſit exigere amplius à duobus, ſi duorum cauſam acturus erat; & amplius à tribus, ſi trium; & ſic deinceps: ita vt ſinguli teneantur conferre amplius pro rata, quàm ad conficiendos duos aureos ſit opus. quò enim plurium cauſæ ſunt agendæ, eò onus eſt grauius notabiliter. Non tamen hinc ſequitur, quòd talis ſtatim exiguo labore diteſcat: tum quia non eſt paruus labor ſingula negotia exactè peragere, tum quia multorum cauſæ non ſemper ita concurrunt, vt ſimul peragi poſſint. Denique non eſt mirum hominem induſtrium in opimo officio breui diteſcere.

DVBITATIO VI.

Ex qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori.

RESpondeo, Teneri de dolo, de culpa lata, & de leui; non autem de leuiſſima, nec de caſu fortuito, eò quòd contractus ſit in commodum vtriuſque; de quo plura diximus cap. 7. dubit. 8. conductor quidem tenetur, ſi res, quam conduxit ad ſuum vſum, vel ad fructum ex ea capiendum, ipſius negligentia periit, vel deterior facta eſt. ſimiliter ſi conduxit, vel redemit aliquod opus faciendum, vel aliquam rem transferendam, aut tranſuehendam; eaque res ipſius negligentia vel imperitia periit, vel ſurrepta eſt, vel aliquo modo vitiata. Numquam tamen tenetur, (niſi aliud deductum ſit in pactum) ſi eam diligentiam & circumſpectionem in re cuſtodienda & tractanda adhibuit, quæ communiter ab huiuſmodi conductoribus adhiberi ſolet. non enim amplius præſtare tenetur, quàm paſſim ab aliis in huiuſmodi rebus præſtari ſolet. 30 *Conductor quando teneatur.*

E contrariò locator tenetur conductori, ſi locet illi rem vitioſam, (v.g. vaſa vitioſa, vel prauo liquore imbuta) indéq; fiat vt conductor damnum capiat: vt ſi liquores infuſi corrumpantur, vel effundantur. hic tamen requiritur aliqua negligentia, vel culpabilis ignorantia in locatore. ſi enim præſtet id, quod paſſim ſolet ab iis, qui res huiuſmodi locant, ad nihil tenetur. pari modo, ſi locator operæ ſuæ, non præſtet operam promiſſam (quod ſæpè faciunt operarij negligentes) tenetur partem mercedis, quam non eſt promeritus, reſtituere, & ſi quid inde damni acceperit conductor, ſarcire. Domini quoque, & alij conductores, qui non permittunt ſuis famulis & operariis, aut non præſtant ea quæ in contractu tacitè vel expreſſè promiſerunt, tenentur ad compenſationem damni & incommodi ſecuti. ſi maiorem operam exigant quàm conuentum ſit, tenentur ad maius ſtipendium: quod animaduerſione dignum. niſi fortè ſtipendium ſit ita largum, vt meritò plus ab ipſo exigi poſſit. *Locator quando.* 31 *Non præſtantes promiſſa.*

DVBITATIO VII.

Quas ob cauſas licitum ſit conductorem expellere, vel priuare conducto.

RESpondeo, Doctores ex Iure Cæſareo paſſim recenſent quatuor cauſas, quæ etiam breuiter inſinuantur & approbantur Iure Canonico, d. cap. Propter ſterilitatem. 3. §. Verùm. De loc. & cond. Prima eſt, Si conductor tempore conſtituto penſionem non ſoluerit. colligunt id ex L. Æde 3. C. de locato. 32 *1. cauſa non ſolutio penſionis.*

Dices, Ius Canonicum, §. Verùm. videtur requirere vt per biennium non ſoluerit: & tunc adhuc concedit vt poſſit purgare moram, celeriter

riter offerendo ſatisfactionem: ergo non poteſt ſtatim expelli.

Reſpondet Gloſſa in illum §.& Nauarr.cap.17. num.193.& multi alij, Illud eſſe intelligendum, quando res fuit locata in decem vel plures annos, aut ſaltem in quinque vel ſex; non autem quando in pauciores, vt tres, vel quatuor: tunc enim poſſe ſtatim expelli.

53 *Eſſe biennium expectandum.* Sed verius videtur, ſemper eſſe biennium expectandum, quando res vltra biennium eſt conducta. Primò, Quia Ius Canonicum apertè inſinuat biennium eſſe neceſſarium. Neque verum eſt, Pontificem ibi loqui de re locata in decem vel plures annos; tum quia talis locatio non eſt propriè locatio; ſed emphyteuſis, cùm transferat dominium vtile rei in conductorem, vt dictum eſt dubit. 1. Vt autem quis poſſit expelli ex re emphyteutica propter penſionem non ſolutam, requiritur triennium, ſi emphyteuſis ſit ſæcularis, vt infrà dicetur: tum quia reliquæ cauſæ, quas Pontifex ibi enumerat, conueniunt in res locatas breuiori tempore. Secundò, Quia Ius Ciuile nuſquam apertè dicit poſſe conductorem ſtatim expelli; ſed DD. id colligunt à contrario ſenſu, (nempè ex eo quòd lex dicit, æde non poſſe expelli eum, qui ſoluit penſionem) quod argumentum ſæpè non eſt firmum. Tertiò, Idem Ius Ciuile alibi inſinuat requiri biennium, vt patet L. Quæro.54. §. Inter locatorem. ff. Locati. Denique quia Pontifex Gregorius IX. ita videtur Ius Ciuile interpretari; nam ponit eaſdem cauſas, quæ recenſentur L. Æde. 3. C. de locato, vnde puto Iuri eſſe conformius vt non expellatur, niſi biennio penſionem non ſoluerit.

54 *Secunda cauſa.* Secunda eſt, Caſus improuiſus, per quem domus, quam elocaſti, tibi incipit eſſe neceſſaria ad habitandum. vt ſi prior, quam inhabitabas, corruat, vel comburatur; vel cogaris migrare propter hoſtes.

Notandum eſt, hanc cauſam tantùm locum habere in domibus cauſa habitandi neceſſariis; non autem in prædiis ruſticis, ſeu agris; vt rectè notat Gomezius tom.2.cap.3. num.6. quia lex hoc concedens continet priuilegium, quod non debet extendi: idque meritò, tum quia in aliis locator ſibi faciliùs poteſt proſpicere; tum quia alioquin cum magno incommodo conductorum, ſæpiſſimè res conductæ eis auferrentur: ſemper enim locator poſſet cauſari, rem eſſe ſibi neceſſariam.

Tertia. Tertia eſt, Si domus vel alia res elocata neceſſariò egeat refectione vel inſtauratione, quæ non poſſit fieri inhabitante conductore. illa tamen peracta, domus eſt conductori reſtituenda.

Quarta. Quarta eſt, Si conductor re conducta abutatur, ſiue damnum inferendo, ſiue infames perſonas introducendo, ſiue alia ratione cum ſcandalo vtendo.

55 Inſinuantur hæ cauſæ breuiter d. L. Æde. C. de locato. vbi dicitur, *Æde, quam te conductam habere dicis, ſi penſionem domino in ſolidum ſoluiſti, inuitum te expelli non oportet, niſi propriis vſibus dominus eam neceſſariam eſſe probauerit, aut corrigere domum maluerit, aut tu malè in re locata verſatus es.*

56 *Prima & quarta cauſa.* Circa prædicta Notandum Primò, Primam & quartam cauſam habere locum non ſolùm in ædibus & prædiis vrbanis; ſed etiam in prædiis ruſticis, imò etiam in mobilibus. ſi enim harum conductor penſionem ſuo tempore non ſoluat, aut re conducta abutatur, poterit ea priuari. Ratio eſt, quia non præſtat ea, ad quæ ex vi contractus tenetur; ac proinde locator non tenetur etiam ſtare contractu.

Notandum Secundò, Si conuenerit, vt locator conductorem non expelleret; ſi quidem locator intendit renuntiare iuri ſuo, quod leges ei concedunt, non poterit eum expellere: niſi fortè conductor ita ſe gerat, vt locator ad ſcandalum impediendum teneatur eum expellere. ſi autem non intendit renuntiare ſuo iuri, poterit illum ob cauſas ſupradictas expellere, etiamſi iuramento illa conuentio fuiſſet confirmata, quia in pactis non cenſentur comprehendi caſus illi, qui iure ſunt excepti; niſi contrahentes intenderint illos comprehendere. 57 *Si iuramento confirmata.*

Notandum Tertiò, Quando conductor priuatur re conducta, quia locator illâ eget, vel quia ipſa eget reparatione; condonandam eſſe penſionem pro rata tẽporis. quando verò priuatur, quia re abutitur, ſi quidem poſſit res alteri ita elocari, vt elocator nullum damnum ſentiat, facienda etiam eſt condonatio: ſi autem non poſſit ſine dãno, tenetur conductor illud cõpenſare, quia cenſetur cauſa iniuſta illius damni. Si autem priuetur ob non ſolutam penſionem, videtur facienda remiſſio pro rata; quia ſi quod damnum inde proueniat, cenſetur locatori voluntarium: nam nihil eſt quod ipſum cogat vt conductorem priuet. 58 *An remiſſio facienda.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm licitum ſit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abuſurus ad peccatum mortiferum.

NAuarrus cap.17.num.195.in principio, generatim ſentire videtur id eſſe illicitum. Sed vtendum eſt diſtinctione. vnde

Dico Primò, Id eſſe illicitum, ſi vel fiat elocatio in illum finem; vel elocator poſſit & teneatur peccatum alterius impedire. vt ſi eloces domum furi, vel latroni, quem putas inde habiturum opportunitatem nocendi ciuibus ſi loces, aut vendas arma ei, qui contra ius litigio parat inuadere. Imò in hiſce duobus caſibus, locans cenſetur præbere auxilium, ac proinde tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti: ſi loces domum tuam meretricibus vel vſurariis, qui alibi domum commodam non inuenirent; idque eo loco, vbi nullo modo expediebat tales permitti. 59 *Si elocator teneatur impedire.*

Dico Secundò, Si locatio fiat ob finem indifferentem, (v. g. ad commodandum dumtaxat de habitatione) & locator non poſſit, aut non teneatur impedire illa peccata, quæ ibi committentur, non peccat talibus elocando, ſepoſito ſcandalo. ita tandem ſentit Nauarrus ſuprà, citans Maiorem, & totius orbis conſuetudinem. Ratio eſt, quia illa elocatio per ſe eſt indifferens; nec vitiatur malo fine, aut vlla praua circumſtantia. Vnde ſequitur non eſſe peccatum (ſi alias abſit ſcandalum) elocare domum meretrici: ſi vel multæ aliæ domus æquè commodæ non ſint ei defuturæ; vel ſi expedit vrbi ad maiora mala vitanda, illas permitti: quia tunc vel non poſſum vel non teneor illarum peccatum impedire. Idem dicendum eſt de vſurariis. Confirmatur; quia cùm hæc duo ho- 60 *Si non teneatur impedire.*

minum genera permittantur in Repub. nullus priuatus tenetur eos eiicere, aut illorum peccata impedire; & conſequenter poteſt quiuis eis domos elocare,& alia neceſſaria vendere,abſque in-
41 tentione aut cooperatione peccati. Iure tamẽ Canonico vetitum eſt, nẹ quis vſurariis alienigenis domum elocet, vt patet c. 1. de vſuris, in Sexto. hoc tamen non videtur multis locis ſeruari; nam paſſim à Principibus & Rebuſpublicis admittuntur,Epiſcopis minimè contradicentibus.

DVBITATIO IX.

Quænam conditiones Iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum.

42 *Emphyteuſeos conditiones.* RESpondeo, Varias conditiones poſſe apponi huic contractui. nam pacta contrahentium huic contractui dant legem, magis quàm vlli alteri; vt patet ex L. 1. & 3. C. de Iure emphyteut. Hinc fit, vt in variis prouinciis diuerſæ admodum ſint de hoc contractu leges & conſuetudines. Iure tamen communi Cæſareo, potiſſimùm ſequentes (quæ habentur l. 1. 2. & 3. C. de Iure emphyteut.) locum habent, niſi aliter inter contrahentes conuenerit.

43 Prima eſt, Vt conſtituatur in rebus immobilibus & fructiferis; vt in agris, domibus, paſcuis, ſiluis, ſtagnis, & ſimilibus, quæ cultu & induſtria poſſunt fieri meliora. Inſtitutus enim eſt initio hic contractus ad terras ſteriles fœcundandas: deinde ſucceſſu temporis extenſus eſt etiam ad fœcundas, & ad alia corporalia, quæ fructum vel emolumentum annuum reddunt.

Secunda eſt. Vt dominium directum & poſſeſſio ciuilis huius rei maneat apud priorem dominum, qui rem dat in emphyteuſim: dominium autem vtile eiuſdem rei transferatur in emphyteutam. Ius enim,vtrumque dominum vocat.

44 *Præſcriptio emphyteuſis.* Ex hac conditione ſequitur Primò, Agros emphyteuticos, quoad dominium directum non poſſe ab emphyteuta præſcribi; (vt patet L. Malè. 2. C. de præſcriptione 30. annorum) quia prior dominus manet in poſſeſſione ciuili. etſi enim emphyteuta vellet illos incipere poſſidere tamquam ſuos; quamdiu tamen non eiicit dominum, manet dominus in poſſeſſione: atqui contra poſſidentem ciuiliter non eſt præſcriptio, cùm hæc ipſa poſſeſſio ad præſcriptionem ſit ſufficiens. vt dictum eſt ſuprà cap. 6. dubit. 2. vide Siluestrum v. Emphyteuſis, n. 19. poteſt tamen emphyteuta contra dominum directum præſcribere dominium vtile & ius emphyteuticum; quia hoc, nomine ſuo poſſidet: idque tempore 30.annorum contra ſæcularem; 40.contra Eccleſiam priuatam, 100.contra Eccleſiam Romanam, iuxta dicta cap.6. dub.8.& 11.

Secundò ſequitur, Laicum habentem agros Eccleſiæ in emphyteuſim, teneri ex illis ſoluere tributa quæ laicis imponuntur; quia dominium vtile, ratione cuius tributum debetur, non eſt Eccleſiæ, ſed laici.

Tertiò ſequitur, Emphyteutam poſſe rem illam alteri donare, locare, vendere, & dare in emphyteuſim quamdam ſecundariam; quia eſt res ipſius quoad ius & dominium vtile. Itaque poteſt illã ſecundùm illud ius in alium transferre; modò tamen id faciat abſque domini directi incommodo, & vt Iura præſcribunt. Silueſt. num. 10. Simili modo vſusfructus quiuis vendi & elocari poteſt, vt dictum eſt cap. 3. dub. 6. emphyteuſis autem eſt quidam vſusfructus.

Tertia conditio eſt, Vt emphyteuta teneatur ad certam penſionem quotannis ſoluendã. Vbi Notandum Primò, Hanc ordinariè minorem eſſe, quam fructus detractis expenſis valeant. nihil tamen vetat quin poſſit illis eſſe adæquata, ſicut in locatione. Secundò, Eam ſolui poſſe vel in pecunia,vel in fructibus,prout fuerit conuentum. 45 *Solutio penſionis.*

Quarta eſt, Vt ſi hanc penſionem intra certum tempus non ſoluerit, amittat rem emphyteuticam, cum omnibus meliorationibus & emponematibus,ſeu operibus quæ in ea fecit, eaq; redeat ad priorem dominum, & dominium vtile conſolidetur cum directo.eſt communis ſententia DD. & colligitur L.2.& 3.C.de Iure emphyteut.

Vbi Notandum Primò, Si emphyteoſis ſit eccleſiaſtica, (id eſt, ſi res, quæ data eſt in emphyteuſim, ſit res Eccleſiæ, vel pij loci) tunc ſi per duos annos non ſoluerit penſionem conſtitutam, amittit eam,niſi celeri ſatisfactione ſibi conſulere ſtuduerit, morámque purgauerit. Ita habetur cap. Potuit,de locato & conducto. Si verò ſit emphyteuſis communis, ſeu ſæcularis, requiritur vt triénnio non ſoluerit; ſed non conceditur moræ purgatio per celerem ſatisfactionem, ſicut elapſo biennio in emphyteuſi eccleſiaſtica. Silueſt. v. Emphyteuſis, num. 9. Vt autem tunc res cenſeatur commiſſa, non requiritur vt debitor fuerit interpellatus de penſione ſoluenda; quia dies ipſa interpellat pro creditore: aut vt ſententia Iudicis interueniat; quia ipſo Iure cadit in commiſſum. Non tamen tenetur ſe illa ſpoliare, antequam dominus directus declaret, ſe velle pœnam illam commiſſi mandare executioni; vt docet Clarus q.9. & Silueſt. num. 7. poſt tamen illam declarationem tenetur cedere. ſicut fit in pœna conuentionali; (ad hoc enim tacitè ſe obligauit ex vi contractus) niſi Iure poſſit excipere, opponendo aliquid, cur in commiſſum non videatur cecidiſſe. Verum autem eſt, pœnam non eſſe retrotrahendam ad punctum temporis, quo res cecidit in commiſſum; (quia cenſetur ſolùm cecidiſſe ſub conditione, ſi dominus directus declarauerit ſe ita velle) ſed tantùm incipiendum à tempore quo dominus voluntatem ſuam declarauerit. deinde quia pœna non retrotrahitur, niſi vbi id lege eſt ſtatutum, vel ſtylo fori receptum.ex natura enim rei,nulla eſt in pœnis retrotractio. 46

Notandum Secundò, Si præter pœnam commiſſi,appoſita ſit alia in contractu, v. g. vt ſi non ſoluerit, teneatur ad duplum penſionum non ſolutarum;non poteſt vtraque ſimul exigi,ſed altera tantùm, prout placuerit creditori. Ita Clarus v. Emphyteuſis.q.8.n.12.& alij: quia vtraque ſimul iuncta excedit iuſtam moderationem. 47 *Si alia pœna adiuncta ſit.*

Notandum Tertiò, Si Eccleſia vel pius locus rem ſæcularis in emphyteuſim acceperit, & Rector loci ex negligentia penſionem intra tempus conſtitutum non ſoluerit, cadit in commiſſum, ſicut quiuis priuatus;tamen conceditur ei reſtitutio in integrum, ſicut minori,ne negligentia Prælati tanto ſit ei detrimento;iuxta ea quæ dicta ſunt cap. 17. dubitat. vltima. Idem dicendum quando emphyteuta ex ignorantia non ſoluit penſionem, 48 *Reſtitutio in integrum.*

ſionem,(vt ſi ignorabat rem eſſe emphyteuticam) aut quia legitimè fuit impeditus. Ita Siueſt. n.10. & Clarus q.8.n.9.

49 Quinta conditio eſt, Vt ſi res ſine culpa emphyteutæ omnino pereat, aut abſque ſpe recuperandi occupetur à mari vel ab hoſte, emphyteuta liberetur à ſolutione penſionis: niſi obligauerit ſe ad caſus fortuitos. Ita habetur L.1.C.de Iure emphyt. éſtque communis ſententia Doctorum. Ratio eſt; quia res emphyteutica perit proprietario. ſi tamen aliqua pars rei ſuperſit, tenetur ad integram penſionem, vt ex eadem Lege colligitur. Ratio eſt; quia penſio ſoluitur potius in recognitionem dominij directi, quàm ad compenſandos fructus, vt inquit Clarus quæſt. 8. num. 8. Si tamen penſio eſſet magna, ita vt ferè reſponderet fructibus; tunc ex æquitate eſſet remiſſio facienda pro rata. ſimiliter ſi penſio ſolueretur ad menſuram rei fructiferæ: vt ſi pro ſingulis iugeribus ſolueretur vnus aureus, & ex viginti iugeribus perirent 10. ſolùm eſſet obligandus ad penſionem decem aureorum. Ita Iulius Clarus ſuprà: idque potiùs ex æquitate,

Si res pereat.

50 quàm ex rigore Iuris. Ratione autem ſterilitatis dicunt DD. nihil de penſione minuendum, (quia emphyteuta manet in poſſeſſione rei, & ſaltem aliquid percipit) niſi fortè penſio ſit magna: tunc enim æquitatem poſtulare remiſſionem. Ratione autem belli; ſi res coli non potuit, dicunt eſſe faciendam remiſſionem. vide Clarum ſuprà num.7. & 8. Sed hæc omnia potiùs pendent ex quadam æquitate, & iudicio τῆς ἐπιεικείας, quàm ex Iuris diſpoſitione.

51 Sexta eſt, Vt ſi rem notabiliter deteriorem reddat, eam amittat, eique poſſit auferri. Vbi Nota, ita expreſsè ſtatutum eſſe de emphyteuſi eccleſiaſtica, Authent. Qui rem.C.de ſacroſanctis Eccleſiis. & Doctores ob paritatem rationis illud extendere etiam ad emphyteuſim ſæcularem. Ratio eſt; quia cùm emphyteuſis inſtituta ſit ad rem meliorandam, meritò ea priuari poteſt, ſi reddiderit deteriorem: vt ſi arbores inciderit, ſi vineam non putauerit, vt notat Silueſt. v. Emphyt. num.11. & Clarus q.26.

Si deterior efficiatur.

52 Septima eſt, Vt emphyteuta ius emphyteuticum & melioramenta à ſe facta non vendat, niſi domino directo antè admonito, vt ipſe ante alios emere poſſit, ſi velit: quòd ſi contrà fecerit, totum ſit commiſſum, & redeat ad dominum directum. colligitur ex L.3.C.de Iure emphyteu.& cap.Potuit.de locato, éſtque communis ſententia DD.

Si eam vendat.

53 Vbi Nota Primò, Si emphyteuta hæc vendat quidem, ſed non tradat, niſi domino antè interrogato an ipſe eodem pretio emere velit, non cadere in commiſſum, vt rectè notat Silueſt. n.11.& Clarus q.13.num.3. Ratio eſt; quia ante traditionem venditio non eſt omnino perfecta; dominium enim non eſt tranſlatum. vnde res non cenſetur adhuc alienata, quod tamen lex requirit. Idem dicendum, ſi ſolùm ſub hac conditione (ſi dominus directus emere nolet) vendat & tradat: quia ipſe contractus venditionis non eſt perfectus, vt patet ex dictis cap.21.dub.1.

Requiritur traditio.

54 Nota Secundò, Poſſe eum illa donare, domino non interrogato; hoc enim Iure non eſt prohibitum. non tamen poteſt donatarium inueſtire ſeu in poſſeſſionem immittere; (alioquin ſuo iure excideret) ſed debet rogare dominum directum, vt id faciat; qui non tenetur id facere, niſi ſit perſona idonea, (à qua facilè poſſit obtineri ſolutio penſionis) & ſolemni ſtipulatione promittat, ſe annuam penſionem ſoluturum. Ita Silu.num.23. ex Baldo. Simili modo poteſt eam legare, permutare, & oppignerare; vt idem docet num.24. ex eodem Baldo. ſi tamen ſit res Eccleſiæ, non poteſt oppignerari, per Authent. Hoc ius, &, Qui rem.C. de ſacroſ.Eccleſ.

Nota Tertiò, Poſtquam ſignificauerit domino directo pretium, quod ab aliis pro iure emphyteuſeos, & melioramentis offertur, domino concedi duos menſes ad liberandum; poſt quos, ſi eo pretio non acceptauerit, poteſt emphyteuta aliis liberè, eodem vel maiori pretio vendere, modò non ſint perſonæ Iure prohibitæ. patet ex L. 3. C. de Iure emphyt.& cap.Potuit. Idem tēpus cōceditur ei, vt deliberet an teneatur donatarium vel legatarium inueſtire; vt docent communiter DD. 55

Duo menſes ad deliberandum.

Nota Quartò, Emphyteutam non poſſe rem locare alteri ad decennium, vel vltrà, domino minimè requiſito; (niſi alicubi ſit contraria conſuetudo) poſſe tamen ad breuius tempus. Ita Clarus q.19. Ratio eſt; quia locatio ad decennium vel vltra, eſt vera alienatio rei, quoad dominium vtile, pro pretio; vt dictum eſt dub. 1. non poteſt autem rem alienare pretio, niſi eam domino antè eodem pretio obtulerit, vt patet L. 3. C. de Iure emphyt. Simili modo non poteſt eam ſubemphyteuticare, ſeu alteri dare in emphyteuſim, (quod paſſim dicitur *dare ad libellum*,) domino minimè requiſito; idque ob eamdem cauſam, vt docet Clarus q.20. 56

Locatio ad decennium,

Octaua conditio eſt, Vt quoties res venditur, vel donatione aut permutatione alienatur, is qui eam accipit, ſoluat domino directo laudemium. idque pro inueſtitura ſeu poſſeſſione quam ab ipſo accipit. vt patet L.3 C. de Iure emphyt. vbi Nota Primò, *Laudemium* vocari certam partem pretij, ſeu æſtimationis rei venditæ, quę Iure communi eſt quinquageſima, conſuetudine verò trigeſima. vt docet Silueſter ex Hoſtienſi num.28. Nota Secundò, Hoc non deberi quando heres neceſſarius accipit rem illam titulo hæreditatis, vel filia titulo dotis, vel quando res redit ad venditorem reſoluto contractu, ex pacto de redimendo; vel quando plures hæredes eam inter ſe diuidunt; vt oſtendit Silueſt. ſuprà. Hæc ferè Iure communi de emphyteuſi ſunt ſancita, de quibus plurima diſputant Iuriſperiti; ſed inſpicienda eſt locorum conſuetudo, quæ admodum eſt varia. 57

Laudemium.

DVBITATIO X.

Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem.

RΕſpondeo, Ferè eaſdem requiri, quæ in emphyteuſi, à qua non multum differt. Nam Primò, Conſtitui debet in re immobili: vt in regno, Prouincia, vrbe, arce, pago, agro. Secundò, Dominium directum & poſſeſſio ciuilis ipſius rei manet apud dominum; vtile transfertur in vaſallum, illúdque vaſallus ciuiliter & naturaliter poſſidet. Tertiò, Non tenetur ad vllam penſionē, (ſi eſt feudum purum;) ſed loco penſionis debet obſequium, idque tantùm, quando de hoc interpellabitur. Quartò, ſi obſequium conſtitutum non præſtiterit, amittit feudum; ſicut emphyteuta 58

Conditiones contractus feudalis.

non ſoluens penſionem. Quintò, Sine domini voluntate illud alienare non poteſt, alioquin amittitur. Sextò, A domino debet inueſtiri & mitti in poſſeſſionem; & tunc iurare domino fidelitatem. Septimò, Non poteſt ſine domini voluntate feudum donare, vel impignorare, vel alteri in feudum concedere ſine domini voluntate. vide plura apud Silueſt. & Iulium Clarum v. Feudum, & alios: nam variæ ſunt locorum conſuetudines, & varia feudorum genera.

DVBITATIO XI.

Vtrùm res Eccleſiæ poßint in feudum vel emphyteuſim à Prælatis dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo.

59 RESpondeo, & Dico Primò, Si res illæ proximè antè datæ fuerant in feudum vel emphyteuſim, poſſunt iterùm ſic dari; idque abſque ſolemnitate, quam Ius Canonicum præſcribit: modò tamen id fiat ad Eccleſiæ euidentem vtilitatem, & antequam illius rei fructus Eccleſiæ incorporentur, id eſt, eius vſibus à Prælato applicentur. eſt communis ſententia DD. vt refert Clarus, de emphyteuſi q.6. & de feudo q. 13. & Couarr. lib.2. var. cap.17. n.4. Ratio eſt, quia id non cenſetur noua alienatio, (quæ Iure prohibetur) ſed continuatio alienationis antè factæ.

Si antea in feudum datæ.

60 Dico Secundò, Si res Eccleſiæ anteà non fuerant ſic traditæ, vel ſi poſt traditionem expirante contractu fuerant rurſus, quoad fructus, Eccleſiæ incorporatæ; non poſſunt de nouo dari in feudum vel emphyteuſim, vel alia ratione alienari, niſi ex iuſta cauſa, & ſeruatis ſolemnitatibus Iure præſcriptis. eſt etiam communis Doctorum. Probatur Primò, Ex cap. Nulli. 5. de reb. Eccl. alienan. vel non alienandis, vbi dicitur: *Nulli liceat alienare rem Eccleſiæ ſuæ immobilem, ſiue agrum, ſiue ruſticum mancipium: neque ſpecialis hypotheca titulo obligare. alienationis autem verbum continet conditionem*, (alias conductionem, nempe ad longum tempus) *donationem venditionem, permutationem, & emphyteuticum perpetuum contractum.* 61 Secundò, Probatur Ambitioſæ Extrauag. commun. de reb. Eccleſ. non alien. vbi Paulus II. *Prohibet omnem bonorum eccleſiaſticorum, immobilium & mobilium pretioſorum, quæ ſeruando ſeruari poſſunt, alienationem, omnéque pactum, per quod dominium transfertur, conceſſionem, hypothecam, locationem, & conductionem vltra triennium, infeudationem & contractum emphyteuticum; præterquam in caſibus Iure expreſſis, & omnem talem contractum irritum reddit, inflicta excommunicationis ſententia iis, qui contra prædictam prohibitionem alienare præſumpſerint.* Tertiò, Probatur ex cap. 53. Sine exceptione 12. q. 2. *Sine exceptione decernimus* (loquit Leo I.) *ne quis Epiſcopus de rebus Eccleſiæ ſuæ quidquam donare, vel commutare, vel vendere audeat, niſi forte aliquid horum faciat, vt meliora proſpiciat, & cum totius Cleri tractatu atque conſenſu id eligat, quod non ſit dubium Eccleſiæ profuturum.* & infrà requirit ſubſcriptionem Clericorum. Idem habetur cap.1. & 8. de iis, quæ fiunt à Prælato abſque conſenſu Capituli. Eadem habentur Authentic. Hoc, Ius porrectum. C. de ſacroſanctis Eccleſiis. Circa quos Canones

Si non fuerant antè data in feudum.

Extrauag. Ambitioſa.

Alienatio immobilium & mobilium pretioſorum.

Notandum eſt Primò, Non ſolùm res immobiles Eccleſiæ non poſſe alienari vel impignorari abſque præſcripta forma; ſed neque etiam mobiles, ſi ſint pretioſæ, & ſeruando ſeruari poſſint, vt ſunt vaſa aurea, argentea, gemmæ, caſulæ pretioſæ, tapetes; item quæcumque triennio non corrumpuntur, & ſimul fructificant, vt ouium grex, teſte Silueſt. v. Alienatio, num.7. Secus de iis, quæ ipſo vſu conſumuntur, vt vinum, oleum, frumentum, pecunia: niſi hæc rei immobili comparandæ, voto, iuramento, vel præcepto Superioris ſit deſtinata, tunc enim inter immobilia numeranda eſt. 62

Notandum Secundò, Vt valida ſit alienatio rei Eccleſiæ immobilis vel mobilis pretioſæ, ex diſpoſitione horum Canonum, duo requiri. Primò, Iuſtam cauſam: ea autem eſt quadruplex, vt docet Silueſter v. Alienatio, num. 2. ex Panormitano. Prima eſt, Neceſſitas, cui aliter occurri nequit. Secunda eſt. Vtilitas manifeſta. Tertia eſt, Pietas, v.g. ad redimendos captiuos, ad ſuccurrendum graui proximorum neceſſitati. Quarta eſt, Incommoditas, vt ſi res ſit Eccleſiæ ſumptuoſa, & parum vtilis. Secundò, Requiritur certa forma, quæ conſiſtit in quatuor. 63

Solemnitas requiſita ad alienationem rei Eccleſiæ.

Quadruplex cauſa iuſta alienationis.

Forma.

Primò, Vt fiat ſuper ea re tractatus, vt inquit Leo: id eſt, in Capitulo diſceptatur, allatis vtrimque rationibus, an expediat alienari. ſufficit autem vnus tractatus diligens; vt colligitur ex Canonibus citatis, & docet Silueſter num.10. ex Panormitano. Vbi autem res non tractantur capitulariter, ſed tantùm per Superiorem & conſultores, ſufficit tractatus cum conſultoribus, iuxta priuilegia inſtituti, vt in noſtra Societate, vt rectè notauit Molina diſp.468.

Secundò, Vt Capitulum expreſsè conſentiat. Hic conſenſus ſequitur tractatum, & eſt eius veluti concluſio. Sufficit autem vt maior pars Capituli præſentis conſentiat; vt notat Panorm. in cap. primum, de iis, quæ fiunt a Prælatis, num. 5.

Tertiò, Vt Capitulum ſubſcribat. hoc tamen non eſt neceſſarium, niſi in venditione, donatione, & permutatione; vt docet Panorm. ſuprà, & colligitur ex decreto Leonis, imò iam conſuetudine receptum eſt, vt ſufficiat ſubſcriptio Notarij.

Quartò, Vt adſit auctoritas Superioris: qui in non exemptis eſt Epiſcopus; in exemptis autem Prælatus, cui Eccleſia vel Monaſterium immediate pleno iure ſubeſt, vt Abbas in Eccleſiis ſibi ſubiectis: Generalis vel Prouincialis in Ordinibus mendicantium, & aliis, qui eorum fruuntur priuilegiis: quòd ſi Prælatus procul abſit, & res non patiatur moram, puto ſufficere conſenſum præſumptum; vt ſi ſit periculum ne ab hæreticis confiſcetur: ita Panormit. in cap. fin. de reb. Eccleſ. non alien. & Fumus v. Alienatio, num.18. Silueſter num.16.

Notandum Tertiò, Præter hanc formam, in Extrauag. Ambitioſæ, etiam præcipi ſub grauibus pœnis, *vt ne fiat alienatio bonorum Eccleſiæ, Monaſterij aut pij loci inconſulto Romano Pontifice, & ſi facta fuerit, ſit inualida.* quæ diſpoſitio etſi non videatur recepta quoad pœnas; (vt docet Nauarr. cap.27. num. 149.) tamen id, quod in ea ordinatur, ſeruatur paſſim ab Epiſcopis, & Abbatibus iis, qui vigore litterarum Apoſtolicarum conſecrantur. nam id ipſum in formula iuramenti fidelitatis, quod præſtant Summo Pontifici, quando ſunt 64

Ne fiat inconſulto Rom. Pont.

Formula iuram. Epiſcoporum & Abbatum.

ſunt conſecrandi, infertum eſt. In formula enim Epiſcoporum ſub finem ſic habetur: *Poſſeſſiones verò ad menſam meam pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo, nec de nouo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum conſenſu Capituli Eccleſiæ meæ, inconſulto Romano Pontifice. & ſi ad aliquam alienationem deuenero, pœnas in quadam ſuper hoc edita conſtitutione contentas, eo ipſo incurrere volo.* Formula Abbatum, qui à Pontifice confirmantur, ſic habet: *Poſſeſſiones verò ad Monaſterium meum pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo,*&c. ſicut in priore. Conſtitutio verò, cuius hic fit mentio, eſt illa Pauli II. quæ incipit, Ambitioſæ, vbi inter cetera dicitur: *Alienantes verò bona Eccleſiarum, Monaſteriorum, locorúmque piorum quorumlibet, inconſulto Romano Pontifice, aut contra præſentis conſtitutionis tenorem, ſi Pontificali vel Abbatiali præfulgeat dignitate, ingreſſus Eccleſiæ ſit penitus interdictus. & ſi per ſex menſes immediatè ſequentes ſub interdicto huiuſmodi perſeuerauerit, à regimine Eccleſiæ vel Monaſterij, cui præſidet in ſpiritualibus & temporalibus, ſit eo ipſo ſuſpenſus.* Deinde inferiores Prælati & Rectores Eccleſiarum ſic alienantes, priuantur omnibus beneficiis & officiis, ita vt hæc vacent abſque alia declaratione, & liberè poſſint aliis conferri. Hoc tamen poſtremum non videtur in eo rigore receptum, vt infrà cap.29.dubit.8.dicetur. Porrò Legatus à latere non poteſt dare licentiam alienandi contra prædictum iuramentum, vt docet Silueſter v.Alienatio,num.16. in fine, ex Panormitano & Speculatore. & meritò, quia id eſſet in præiudicium Romani Pontificis, cui hoc iuramentum Prælatos obſtringit.

Vbi non ſit neceſſaria illa conſultatio.

Aduerte tamen, in rebus parui momenti non opus eſſe hac conſultatione. idem dicendum, ſi alienationem conſtet eſſe neceſſariam, vel ſi res non patiatur moram, vt docet Panorm.in cap.Vt ſuper,de reb.Eccl.non alien.num.15.& in cap.fin. de Eccleſiis ædif.num.8.ſed ſolùm in rebus maioris momenti, in quibus poſſit eſſe aliqua ambiguitas: in his enim duntaxat locum habet conſultatio. Pari modo,non eſt neceſſaria (ſicut nec aliæ ſupradictæ Iuris ſolemnitates) in alienatione ſummæ pecuniariæ ad pium vſum, quantumuis ea magna ſit, ſi ad menſam Prælati pertineat.quia non eſt res Eccleſiæ, ſed Prælati, de qua ad cauſas pias liberè diſponere poteſt.quòd ſi Prælatus ſit Regularis, etſi non habeat dominium, habet tamen ad cauſas pias adminiſtrationem.vide Silueſt.v.Alienatio,num.7.

Renuntiatio legati,&c.

65 Petes, Vtrùm ſine prædicta ſolemnitate Prælatus validè repudiet legatum vel hæreditatem delatam Eccleſiæ.

Reſpondeo, Valdè probabilem eſſe partem affirmantem; quia hæc repudiatio ſeu renuntiatio, non eſt alienatio rei Eccleſiæ, ſed ſolùm non acquiſitio; illa enim res non pertinet ad Eccleſiam ante acceptationem Prælati. Vnde etiamſi Prælatus non poſſit res Eccleſiæ alienare abſque forma ſupradicta, hinc tamen non ſequitur, quin poſſit nolle acceptare quod Eccleſiæ offertur. non enim paria ſunt, lucra non capere, & quæſita perdere. L. Si ſponſus.5. §. Si maritus,ff.de donat. inter vir. & vxor. de quo vide Siluestrum ſuprà num.18. Poteſt tamen in hoc euentu Eccleſia implorare beneficium reſtitutionis in integrum: id enim ei conceſſum eſt, quando negligentia vel facilitate Prælati læſa eſt, non ſolùm damno accepto, ſed etiam lucro amiſſo, vt docet Gloſſa cap. Auditis. v. Reſtituimus, de in integrum reſtitut. vide ſuprà cap.17. dubitat.9. Poteſt etiam agere contra Prælatum; quia ex officio tenebatur rem Eccleſiæ agere, eiúſque vtilitatibus conſulere. cap. Quicumque. 12.quæſt.4.

Addo tamen, contrariam ſententiam etiam eſſe valdè probabilem; nimirum talem renuntiationem non valere. etſi enim Eccleſia nondum acquiſiuerit dominium rei; tamen acquiſiuit ius ad rem, quo iure Prælatus per ſuam renuntiationem non poteſt eam priuare. de quo videri poteſt Geminianus in cap.1. num. 19. de rebus Eccl.non alien. in 6.

Quomodo poſſint dari in feudum vel emphyteuſim.

66 Dico Tertiò, Seruata ſupradicta forma, & poſita iuſta cauſa, poſſunt res Eccleſiaſticæ validè in emphyteuſim & feudum dari, & ſpecialiter oppignerari. patet ex dictis: quia licitum eſt eas ſic vendere, permutare & donare: ergo multò magis dare in feudum vel emphyteuſim. Quinimò ſi alicubi longa conſuetudine forma ſupradicta ſeruata non ſit, non eſt alienatio cenſenda inualida; modò conſenſus eorum, qui ex natura rei debent conſentire, adfuerit. Ratio eſt, quia cùm forma illa ſit Iure poſitiuo humano introducta, poteſt contraria conſuetudine aboleri; etſi aliqui Canoniſtæ contrarium ſentire videantur, Adde, multorum ſententia eum, qui aliquid per ſupradictos contractus, non ſeruata forma præſcripta ab Eccleſia, habet, non teneri in conſcientia ad reſtitutionem, aut reſcindere contractum; modò conſenſus eorum, qui neceſſariò debebant conſentire, in contractu adfuerit; vt docet Silueſter ex Antonio de Butrio, & Panormitano verb. Alienatio, num.12.& 13. & Nauarr. comment. de alien.rer.Eccleſ,num.17. & ſequentib. & ratio illorum eſt; quia in foro animæ ſufficit contractum tenere ſecundùm limites Iuris naturalis ſeu gentium: ad quod ſufficit adeſſe prædictum conſenſum. Sed quid de hoc dicendum ſit, vide ſuprà cap.19.dub.3.

Elocatio ad vitam.

67 Dico Quartò, Res Eccleſiarum non poſſunt etiam elocari ad vitam, aut ad longum tempus; imò neque vltra triennium. Prior pars eſt communis Doctorum, teſte Couarr. lib.2.var. cap.16. num.1. & colligitur apertè ex Clement. 1. de rebus Eccleſ. non alienandis; vbi Prælato Regulari contrà facienti ponitur pœna ſuſpenſionis ab officio. Idem colligitur ex cap. Nulli, eodem titulo. Altera pars expreſsè habetur in conſtit. Pauli II. ſuprà citata.

Longum tempus.

68 Notandum autem eſt, *longum tempus* hic vocari 10.annorum, & quidquid eſt vltrà. *modicum* ſeu breue, quod intra decennium, vt notant Couarruuias & Nauarr. ſuprà. vnde ante Pauli II. Extrauag. poterant res Eccleſiæ locari ad nouem annos, non ſeruata Iuris ſolemnitate. poſt tamen illam, non poſſunt niſi ad triennium. ſi ad plures annos fiat elocatio, eſt irrita; vt patet ex verbis illius conſtitut. num.61. adductis. Vbi intellige eſſe irritam non ſolùm quoad annos illos, qui triennium ſuperant; ſed abſolutè quoad omnes, vt docet Couarr. contra multorum ſententiam, ſuprà num.5. Ratio eſt, quia ex vi contractus, contrahentes non conſentiunt niſi in locationem & conductionem plurium annorum: non enim conductio

Elocatio vltra triennium eſt irrita abſolutè.

ductio triennalis ita commoda eſt, ſicut nouennalis; imò poteſt eſſe detrimentoſa. Si tamen ipſi contrahentes tacitè conſentirent in triennium, tunc ex hac parte valeret; quia implicitè eſſet duplex contractus, ſcilicet in nouennium, & (ſi hic non ſubſiſteret) in triennium.

69 Aduerte tamen Primò, d. Extrauag. loqui de rebus, quæ quotannis dant fructum: vnde ſi aliqua res ſolùm alternis fructificet, poterit locari ad ſexennium; ſi tertio quoque anno dumtaxat, poterit ad nouennium; vt notat Couar.n.6.

Secundò, Sicut pœnæ iſtius Extrauag. non ſunt receptæ, teſte Nauarro cap.17.num.150. ita etiam multis locis hanc diſpoſitionem non eſſe receptã, vt Couar.num.6. notat, & Silueſter V. Alienatio, quæſt.13. itaque ibi poterit fieri elocatio ad 9. annos abſque forma Iuris ſupradicta.

Non videri receptam.

Non tamen eſt tolerabile, quod quibuſdam locis fit, vbi beneficiarij prædia Eccleſiæ ad multos annos exigua penſione elocant, ea lege vt ſtatim conductor ſoluat poculum vini (vt vocant) mille florenorum. fraudant enim ex hoc modo ſucceſſores, (ſi fortè interea mori contingat) percipientes partem penſionis ſucceſſoribus debitam. Vnde tenentur eorum hæredes ad reſtitutionem ex illa pecunia anticipata, pro numero annorum, qui poſt mortem beneficiarij ſuperſunt.

Tertiò, Non videri hic prohiberi, quin fructus beneficiorum & bonorum eccleſiaſticorum poſſint elocari aut vendi in plures annos; (modò ipſi fundi non elocentur) quia hi non ſunt res Eccleſiæ, ſed priuatorum: & locatio expirat morte locantis, & beneficij amiſſione. nam conductor nullum acquirit ius in fundum, ſed ſolùm in fructus ad locatorem pertinentes. Secùs eſt, quando fundus elocatur. hæc enim elocatio ipſum fundum immediatè attingit, & manet, etiamſi locans beneficium amittat. vide Panorm. in cap. Continebatur. de his, quæ fiunt à Prælatis, num.7. 70

Fructus beneficiorum elocari poſſunt, &c.

Petes, An Prælatus ſucceſſor teneatur ſtare elocatione rei Eccleſiæ, quam eius deceſſor fecit? 71

Reſp. Teneri, ſi legitimè facta fuit; ſicut tutor pupilli, qui alteri tutori ſuccedit, tenetur ſtare contractibus à ſuo deceſſore legitime factis. ſecùs ſi non fuerit legitimè facta. Vide Couar. lib.2. variar. cap.15. ſub finem. Si tamen ſucceſſor deprehendat Eccleſiam enormiter læſam ex illo contractu, poterit vti beneficio reſtitutionis.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

De contractu ſocietatis.

Complectitur Dubitationes 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit ſocietas, & quibus modis contrahatur.

1 RESPONDEO & Dico Primò, *Societas* in propoſito eſt conuentio duorum pluriúmve, ad conferendum aliquid in vſum vel quæſtum communem contracta. Hic contractus perficitur ſolo conſenſu exteriùs expreſſo, abſque vlla alia Iuris ſolemnitate; vt docet Gomezius tom.2.c.5.num.1. vnde collatio bonorum vel operarum in commune, non eſt contractus ſocietatis, ſed effectus eius.

Societas.

2 Vt autem hæc definitio intelligatur, Notandum eſt, quatuor potiſſimùm ad hunc contractum requiri. Primum eſt, Vt ſinguli ſocij aliquid in commune conferant, ſiue pecuniam, ſiue operam & induſtriam, ſiue inſtrumenta, (v.g. nauem, equos) ſiue animalia, ſiue alia bona, prout conuentum fuerit. niſi enim aliquid præſtent, vel cooperentur ad lucrum vel commodum, non poſſunt eius eſſe participes; vt qui titulo careant.

Quatuor requiruntur ad ſocietatis contractum.

3 Secundum, Vt id, quod à ſingulis ſociis collatum fuerit eo animo vt ſit commune, ſtatim cedat in dominium ſingulorum, ita vt ſinguli efficiantur domini totius ſortis partialiter, ſeu partiali dominio. colligitur ex L.1. & ſeq. ff. pro ſocio. Idem dicendum de iis, quę ſocius nomine communi comparat; non autem quæ nomine proprio, vt docet Couarr. lib.3. variar. c.19. num.1. Dixi, *Eo animo vt ſit commune*, quia alioquin non cedet in dominium ſociorum; vt patet quando non fit communio in capitali, ſed ſolùm in lucro; vt quando alter pecuniam, alter induſtriam confert.

Tertium, Vt lucrum & damnum ſit commune. colligitur ex iiſdem legibus ſuprà, & L.1. & ſequentibus, C. pro ſocio.

Quartum, Vt fiat diuiſio lucri, ſecundùm proportionem ſortis à ſingulis collatæ, L. Si non fuerint. 29. & L. Verùm. 63. ff. pro ſocio. hæc tamen tertia & quarta conditio intelligẽda eſt, niſi aliter expreſsè fuerit conuentum, & onus, quod præter naturam huius contractus alteri parti imponitur, debitè compenſetur. Ex his facilè intelligi poteſt, quomodo hic contractus differat à ceteris.

Dico Secundò, Societatem variis modis contrahi poſſe. Primò, Ex parte finis; poſſunt enim eſſe varij fines proximi huius contractus. ſic aliquando contrahitur ad vſum tantùm; vt quando libri, vel alia ſupellex, vel pecunia, in vſum & victum communem conferuntur. aliquando ad lucrum tantùm, vt in negotiatione. aliquando ad vtrumque, vt in matrimonio, vbi vir & mulier conferunt bona & operas ad perpetuum conuictum & lucrum. 4

Variis modis contrahi poteſt.

Secundò, Ex parte materiæ; ſic vel contrahitur ſocietas omnium bonorum, vt fit in matrimonio, quod celebratur contractu medietatis bonorum. hic omnia bona, quomodocumque obuenientia, ſunt

ſunt communia,& facto diuortio æqualiter diuidenda.ſimiliter damna ſunt communia.præter ea, quæ culpa ſocij obueniunt, præſertim lata, (hæc enim ſoli auctori ſunt imputanda) & ea quæ ſocius malè expendit,v.g. in meretrices & comeſſationes. Vel contrahitur ſocietas lucrorum duntaxat; vt quando bona hæredum manent indiuiſa. hic ſolùm communicantur lucra ex hæreditate illa prouenientia & damna circa eam abſque culpa ſociorum obuenientia. Vel denique contrahitur ſocietas certæ alicuius partis bonorum,vel certæ negotiationis. Vide Siluest.v.Peculium,2.num.2. Aliquando ita contrahitur ſocietas, vt alter conferat pecuniam,vel gregem animalium, alter induſtriam & operam neceſſariam:vel vterque partim pecuniam,partim induſtriam.

5 Tertiò.Ex parte temporis;alia enim contrahitur ad vitam,alia ad certum tempus, alia vſque ad finem certi negotij. Ad hæredes autem hic contractus non tranſit, etiamſi expreſsè conuentum ſit vt hæres in eamdem ſocietatem ſuccedat,vt patet L.Adeò.59.L. Verùm.63.§.In hæredem.ff.pro ſocio:quia in hoc contractu induſtria perſonæ eligitur,vt habetur d L.Adeò.Si tamen ſocij iuramen-

6 to promiſerunt ſe continuaturos contractum cum hærede,valet pactum,& tenentur eum admittere, quidquid aliqui in contrarium cenſerint. Ratio eſt,quia iuramentum ſeruandum eſt,quando abſque ſalutis diſpendio ſeruari poteſt:imò eam vim habet,vt contractum Iure humano aliàs irritum, reddat in ſua ſpecie validum; vt dictum eſt ſuprà cap.17.dub.7.

Iuramentum.

DVBITATIO II.

Quomodo contractus ſocietatis iniri debeat, quando alter confert ſortem, alter operã; & quomodo diuiſio in fine facienda.

7 OMiſſis ſententiis Doctorum qui valdè perplexè loquuntur,

Reſpondeo,Variis modis iniri poſſe. Primò,Vt is qui operas & inſtrumenta,(v.g. nauem vel currum)præbet,habeat aliquotam partem lucri,quam ipſius opera meretur,& reliquum totum cum ſorte pertineat ad eum qui ſortem cõtulit. Verùm hic potiùs eſt conductio operarum, quàm contractus ſocietatis;vt rectè Nauarrus cap.17.num.251.docet. Talem contractum plerumque ineunt mercatores cum ſuis factoribus. non enim volunt eos admittere in ſocietatem, dum nullam pecuniam conferunt; ſed vt diligentiores ſint, dant eis in mercedem partem lucri;quo fit,vt ſi res benè ſuccedat, longè plus accipiant, quàm opera illa mereatur;ſi malè, longè minus.debet enim eſſe talis pars aliquota,vt tanta ſit illis ſpes accipiendi amplius quàm opera præciſa meretur, quantum eſt periculum accipiendi minus: aliàs non eſt iuſta merces.

Primus modus in quo pars lucri eſt loco mercedis.

8 Secundò, Vt is qui operas confert,admittatur vt verus ſocius,& ſolùm ſit particeps lucri ſecundùm æſtimationem operarum, quaſi tantum pecuniæ in ſocietatem contuliſſet, quanti valent operæ. vt ſi conferas 1000.aureos, & opera ſocij æſtimetur 100.aureis;ſitque particeps lucri quaſi contuliſſet ſolùm 100.aureos. Hic contractus,etſi à quibuſdam DD.probari videatur,eſt tamen omnino iniquus. Ratio eſt;quia ſocius id quod confert,certò amittit;(perit enim opera illius)tu verò quod confers non amittis;ſed manet tibi ſaluum: vnde eſt diſpar conditio ſociorum;quod repugnat contractui ſocietatis; niſi aliunde fiat compenſatio.Deinde,hoc pacto ſocius,qui confert operam, numquam aliquid lucrabitur, ſed certò ſemper amittet;niſi lucrum ſit pluſquam 1100.aureorum, quod vix vmquam continget.cùm enim ſolùm vndecima pars lucri ei ſit aſſignata,niſi hæc excedat 100. aureos, quibus opera eius æſtimabatur, nihil habebit ſupra id quod contulit.ſi autem vndecima pars lucri ſit infra 100 aureos, neceſſariò amittet,vt patet. Itaque talis ſocietas ferè eſt leonina,in qua alter ſociorum ſolùm habet damnum, alter ſolùm lucrum;de qua vide d. L. Si non fuerint.29 §.fin.ff.pro ſocio.

Secundus modus,in quo eſt particeps lucri ſecundum æſtimationem operarum.

Eſt iniquus.

Tertiò,Vt is qui operas confert, non ſolùm ſit 9
particeps lucri, ſed etiam ſortis, ſecundùm æſtimationem operarum; ita vt negotiis peractis,ex tota ſumma, quæ ex lucro & ſorte conflata erit, tantum extrahat, quantum ſi loco operarum pecuniam æquiualentem contuliſſet: vt ſi tu conferas 1000.aureos, ſocius autem operam valentem 100.aureis; & lucrum ſit 500. aureorum, ſocius extrahet vndecimam partem,non ſolùm è lucro, ſed etiam ex ſorte; id eſt, ex 1000.& 500 aureis. vnde ille habebit 136.aureos & vnam tertiam.tu verò habebis reliquas decem partes. Hic contractus eſt iuſtus.probatur, quia qui confert operas, non minùs debet eſſe particeps tum lucri, tũ ſortis,quàm qui ponit tantumdem pecuniæ.nõ enim ipſi ſoli opera perire debet, cùm non minùs conferat ad negotiationem,quàm is qui contulit tantumdem pecuniæ: atque is,qui in caſu propoſito contulit 100.aureos,extrahit vndecimam partem non ſolùm lucri, ſed etiam ſortis: ergo etiam is,
qui contulit operam eiuſdem æſtimationis.Itaque 10
in hoc contractu opera ſocij æſtimanda eſt pecuniâ;eáque æſtimatio ſorti addenda, vt fiat veluti vna ſors communis,v.g. 1100. aureorum, in qua ſocius habeat partem vndecimam, perinde ac ſi tantumdem pecuniæ contuliſſet.vnde poſteà in diuiſione competit ei vndecima pars ſortis & lucri, ſeu totius ſummæ. Si opera ipſius valebat quanti ſors alterius; debetur ei dimidium totius ſummæ.ſi erat æqualis tertiæ,quartæ, quintæ,vel ſextæ parti pecuniæ; debetur ei tertia, quarta, quinta,vel ſexta pars totius ſummæ,quæ reperietur finitis negotiis. Iuxta hunc modum intellige quæ habet Couarr. lib.3. variar.cap.2. & Nauarr. cap.17.num.251.etſi non ſatis clarè explicent an ſocius operam conferens,debeat eſſe ſolùm particeps lucri,an etiam ſortis.

Tertius modus,cum particeps ſortis & lucri.

Notandum eſt, quando hoc modo inita eſt ſo- 11
cietas, ſi ſors pereat ante præſtitam totã operam; ſocium,qui eam conferre debebat, teneri ſoluere alteri(cuius ſors periit)partẽ æſtimationis operarum,quæ conferendæ reſtabant. ſicut enim ſalua ſorte,& operâ exhibitâ, debetur ſocio conferenti operam certa pars ſortis,vt dictũ eſt; ita pereunte ſorte,& operâ ſaluâ,(id eſt,nondum exhibitâ)debetur ſocio qui ſortem poſuit, pars æſtimationis operæ reſtantis,iuxta modum ſupradictum.

Si ſors pereat.

Quartò, Fieri poteſt pactum,vt is qui operam 12
confert, non ſit particeps ſortis, ſed tantùm lucri; ita vt ſi peracta negotiatione nihil ſuperſit præter ſortẽ, nihil habeat.hoc poteſt eſſe iuſtum. Verùm tunc non eſt comparanda pecuniæ quantitas,

Quartus modus.

titas, quam alter confert, cum pretio operarum, vt in ſecundo modo: neque eſt conflanda vna ſors ex illa pecunia, & pretio operarum, vt in tertio: ſed conſideranda ſunt ea quæ vtrique pereunt, & hæc inter ſe comparanda, vt rectè docet Petrus Nauarra lib.3.cap.2.num.452. Ei igitur, qui pe-

Conſideranda quæ vtrique pereunt.

13 cuniam confert, duo pereunt. Primò, Æſtimatio periculi, ſeu pretium aſſecurationis capitalis, ſiue illud periculum in ſe ſuſcipiat, ſiue alteri perſoluat eius pretium: hæc enim paria cenſentur. Secundò perit illi æſtimatio lucri, illâ pecuniâ ſperati; ſeu pretium, quo alteri vendi poterat ſpes lucri illa pecunia percipiendi, detractis operis & expenſis. qui enim exponit mille aureos negotiationi, facilè inueniet multos qui libenter pro lucro ſperato dabunt 100.200.vel 300.aureos, iuxta conditionem mercimonij, operis ſolutis. itaque

14 hoc totum perit ei, qui ſortem confert. Vnde non rectè Sotus lib.6. quæſt.6. art.1. docuit, ſolum pretium periculi ſortis hic eſſe conſiderandum, quaſi illud ſolùm periret conferenti ſortem: nam etiam perit pretium lucri ſperati. & ſanè ſi ſententia Soti vera eſſet, is, qui confert decem millia aureorum ad negotiationem valdè ſecuram, vbi periculum non æſtimatur niſi centum aureis, non poſſet plus ex lucro accipere, quàm alter, qui poſuit operam 100.aureorum, etiamſi lucrum ſit quatuor millium aureorum; quod omnino abſurdum eſt, & nuſquam vſurpatum, vt rectè Nauarrus ſuprà, hanc ſententiam refutans, ait: etſi enim pecunia per ſe ſit ſterilis; tamen vt ſubeſt induſtriæ alicuius, fit fœcunda, eiúſque fœcunditas magni æſtimatur. Patet igitur hæc duo perire ei qui pecuniam confert.

15 Ei verò, qui confert operam, ſolùm perit æſtimatio operæ. hæc igitur inter ſe ſunt comparanda, & ſecundùm horum proportionem lucrum eſt diuidendum; detracta primùm ſorte pro eo qui illam poſuit. vt ſi contuleris 1000. aureos, quorum periculum æſtimetur 100. ſpes autem lucri, detractis expenſis, æſtimetur 200. cenſeris contuliſſe 300.aureos, qui omnino tibi pereunt; opera verò alterius æſtimetur 100. cenſetur itaque contuliſſe 100. aureos, qui ipſi pereunt. lucrum autem ſit 800. qui operam poſuit, habebit quadrantem lucri, nempe 200. quia quartam partem contulit reſpectu alterius. qui pecuniam poſuit, habebit 600. videlicet dodrantem lucri, ſeu tres quadrantes; quia tres quadrantes contulit reſpectu alterius quòd ſi lucrum ſit 400. aureorum tantùm; neuter quidquam lucrabitur, aut amittet; nam vterque ſolùm accipiet quantum contulit ex eo, quod neceſſariò periturum erat. Si lucrum ſit nullum, vterque amittet, eadem proportione. is enim qui pecuniam contulit, amittet 300.aureos, videlicet pretium periculi ſortis, & pretium lucri ſperati, is qui operam, amittet centum, id eſt, pretium operæ.

16 Dices, Sæpè fit vt etiam ſors pereat: ergo hoc etiam eſt æſtimandum, ac proinde ratione huius, debebitur ei amplius ex lucro, quàm dictum eſt: qui enim præſtat operam, non poteſt amittere niſi æſtimationem operæ, v.g.100. aureorum: qui pecuniam confert, poteſt totam ſortem 1000.aureorum amittere.

Obiectio.

Reſponſio.

Reſpondeo, Periculum ſortis incertum debet reduci ad certum pretium, quod in caſo propoſito eſt centum aureorum, vti ſupponimus exempli cauſa; nec alia æſtimatio huius periculi eſt facienda. Nec refert quòd poſſit amittere mille, quia hoc periculum non æſtimatur niſi 100. quos ſi alteri dare velit, non poterit amittere 1000. in poteſtate enim ipſius eſt vel ſubire periculum amittendi mille, vel dando centum, efficere vt mille ſecuros habeat. Itaque ratione periculi non pereunt ei niſi 100.aurei.

Ex his patet, ſi ſors pereat, perire illi qui illam poſuit, nec quidquam ei ab altero compenſandum: ſi verò aliquid ſuperſit, hoc eidem deberi: ſi præter æſtimationem ſortis aliquid ſuperſit, id diuidendum ſecundùm proportionem dictam; ita vt vterque ex eo ea proportione capiat, qua contulit ad id, quod neceſſariò vtrique periturum erat. 17

Si ſors pereat.

Petes, Quid ſi opera ſocij pluris valeat quàm pecunia alterius, & tantùm ſors ſit ſalua; tenebitúrne is qui illam poſuit, ſocio aliquid compenſare? Quidam putant teneri; quia ſocius certò amittit totam æſtimationem operæ, quæ pluris valet quàm ſors alterius, quæ non perit neceſſariò. Sed dicendum eſt, ſi contractus initus eſt ſecundùm hunc quartum modum, nihil teneri ei compenſare; quia dominia eorum quæ conferuntur, non fuerunt communicata; ſed manſerunt diuiſa: (in hoc enim modo contrahendi ſolùm fit communicatio lucrorum, quæ deducta ſorte ſuperſunt) quæque autem res domino ſuo perit. itaque ſicut quando ſors longè ſuperat operas, nihil compenſare debet qui contulit operas, etſi ſors pereat, (quia tota perit ei, qui illam poſuit:) ita viciſſim quando operæ ſuperant ſortem, nihil compenſare debet qui ſortem poſuit, etiamſi ſola ſuperſit. Nec refert quòd ſocius certò amittat totam æſtimationem operarum, & quòd hæ operæ pluris valeant, quàm ſors alterius; quia ideò longè amplius lucri capiet, ſi extiterit. 18

Si opera pluris valeat quam ſors.

Si autem initus fuit ſecundùm tertium modum, ſic debet fieri compenſatio; nam totum debet diuidi certa proportione, vt dictum eſt; eò quòd dominium eorum quæ conferuntur, fiat commune, tamquam vnius maſſæ ſeu ſortis, ex diuerſorum collatione conflatæ. 19

Ex his patet, quid dicendum ſit, ſi alter conferat ſolùm pecuniam, alter pecuniam & operam: item ſi vterque conferat pecuniam & operam inæqualiter. nam iuxta tertium modum, omnia reuocanda ſunt ad æſtimationem pecuniariam, vnáque ſumma conflanda, quæ ſociis ſit communis; & finita negotiatione, diuiſio totius quod inuentum fuerit, facienda ſecundùm proportionem eorum, quæ ſinguli contulerunt. Iuxta quartum modum, æſtimandum eſt periculum ſortis, & ſpes lucri per talem ſortem obtinendi, deductis operis & expenſis. Deinde æſtimandæ ſunt operæ ſingulorum, & hac æſtimatione iuncta cum pretio periculi ſortis, & lucri ſperati, duæ ſummæ vtrimque conflandæ, & iuxta harum proportionem facienda eſt diuiſio lucri. 20

Si alter pecuniam, alter pecuniam & operam conferat.

Petes, Vtrùm hi tres modi contrahendi etiam locum habeant in ſocietate circa greges ouium vel ſimilium animalium?

Reſpondeo, Habere. De Primo patet; quia poteſt alicui tradi grex 200.ouium, vt eas paſcat pro dimidia parte fructuum, (id eſt, fœtus, lanæ, lactis) ſiue illi copioſi fuerint, ſiue exigui. Secundus probatur; quia poteſt iniri æſtimatio paſturæ 21

Societas circa greges.

ſtutæ & ipſius gregis, vt ex vtroque conſletur vna res communis: & finita paſtura aliquot annorum, fiat diuiſio totius, iuxta æſtimationem eorum quæ ſinguli contulerunt. Tertius probatur; quia periculum gregis, & ſpes lucri ex eo percipiendi poſſunt æſtimari ex vna parte; (hæc enim pereunt ei qui gregem tradit) & cura paſcendi ex altera parte; (hæc enim perit ei qui gregem ſuſcipit) & iuxta horum proportionem poterit fieri diuiſio fructuum.

DVBITATIO III.

Vtrùm in ſocietate licitum ſit pactum cum ſociis, vt ſaluam præſtent ſortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno.

22 Caietanus. CAietanus tom. 1. opuſc. vltimo, reſponſione vndecima, putat formam hanc contractus, quam ei propoſuerat Conradus, eſſe illicitam; *Petrus conſignat centum florenos apud Paulum mercatorem, vt ei pro parte lucri, capitali ſaluo, aſſignet per annum quinque florenos, reſiduo lucri ſibi reſeruato.* Primò, Quia eſt contractus ſocietatis, in quo ſocius obligatur ad aſſecurandum capitale, cùm nihil ei pro hac aſſecuratione detur; & ad reddendum certum lucrum, cùm tamen nemo alius pro incerto lucro vellet dare certum illud pretium, quod exigitur à ſocio.

Secundò, Quia non eſt licitum illos tres contractus ſimul cum vno eodémque celebrare, etiamſi in ſingulis daretur iuſtum pretium: non enim licitum eſt in contractibus obligare, & grauare alterum vltra naturam contractus: ſicut cùm quis dat mutuum, non eſt licitum obligare mutuatarium ad remutuandum. Pari ergo modo, qui contrahit ſocietatem cum aliquo, non poteſt eum obligare ad contractum aſſecurandi capitale, & emendi lucrum incertum certo pretio; niſi idipſum alter cupiat, ſic vt fiat communi conſenſu & condicto. Addit tamen Caietanus poſſe hæc pacta cum eodem fieri ſucceſſiuè; modò in ſingulis ſeruetur æqualitas.

Sotus. Sotus verò lib. 6. qu. 6. artic. 2. & quidam alij putant hæc pacta eſſe illicita, ſiue ſimul fiant, ſiue ſucceſſiuè. Ratio præcipua eſt, quia qui ita pecuniam ſuam tradit, vt periculum eius transferat in accipientem, cenſetur eam dare mutuò, non ad ſocietatem: atqui ex mutuo non poteſt peti lucrum: ergo talis contractus eſt iniuſtus. Maior probatur, quia dum transfert periculum in ſocium, amittit dominium illius pecuniæ, & transfert illud in ſocium, is enim eſt dominus, cui res perit: cuius ſignum eſt, quòd illa pecunia poſſit emere prædium, vel dotare filiam. Confirmatur, Quia hæc formula aperit feneſtram vſuris. facilè enim fiet, vt homines hoc modo tradant ſuam pecuniam iis, qui neque negotiantur, neque alium quæſtum faciunt. & non curent vtrùm illi, quibus eam dederunt, negotiationi an ſuis vſibus impendant.

23 *Eſſe licita hæc pacta.* Verùm contraria ſententia eſt multò probabilior & verior; nimirum hæc pacta in ſocietatis contractu eſſe licita; ſiue ſimul fiant cum ſociis, ſiue ſucceſſiuè; modò prudentis arbitrio ſeruetur æqualitas. Hanc expreſſè multi viri doctiſſimi & religioſiſſimi tenent: quorum verba breuiter adducam, vt maiorem fidem faciant apud eos qui vel aliter ſentiunt, vel rem non penetrant, & magis Auctorum numero quàm rationum pondere mouentur.

Angelus v. Societas, 1. §. 7. *Idem dicerem* (ſcilicet licitum eſſe) *quando ſocius accipiens ipſum capitale, conueniret liberè cum ſocio dante capitale, de dando ſibi tale modicum de lucro.* Et infrà dicit hoc habere locum, *quando negotiatio eſt talis qualitatis, quòd aſſecurationem inueniret ſoluendo tria vel quatuor pro centenario, & tum veriſimiliter pro lucro ſocietatis eſſet recepturus ſex vel octo, & aliquando plus: & conueniret cum ſocio vt ſolùm daret tres vel quatuor pro lucro, & eum de capitali aſſecuraret.* Vnde ſequitur, ſi lucrum veriſimiliter ſit 10. 12. vel amplius in centum, poſſe deponentem conuenire cum ſocio, vt ſocius det 5. 6. vel amplius in centum. Et infrà docet, non ſolùm in pecunia dotali, ſed etiam *in omni capitali dato ad ſocietatem, poſſe redimi periculum à ſocio: modò duo concurrant. Alterum eſt, vt ſocius accipiens, liberè hoc velit facere. Alterum, quòd ponens capitale paulò amplius veriſimiliter ſit lucraturus ſupra id, quod ex lucro ipſi obueniet; nempe quantum eſt id, quod cuiuis alteri pro aſſecuratione ſolueret.* Quæ omnia in noſtro caſu concurrunt. Non tamen eſt neceſſarium, vt ſocius ille vellet aſſecurare, etiamſi non eſſet in illa ſocietate, vt videtur Angelus requirere, quia ſatis eſt, vt omninò liberè aſſecuret. Si enim non eſſet ſocius, fortè nollet illam pecuniam aſſecurare; quia non ſciret quomodo impenderetur, & quæ fraudes poſſint interuenire. Cùm autem eſt ſocius, ipſe totum negotium dirigit; & ſic minus eſt periculi, & tota res eſt ei perſpecta. vnde tunc eam libentiùs aſſecurat. *Probatur ex DD.*

Gabriel in 4. d. 15. q. 11, dubit. 10. ad verbum ſequitur Angelum.

Maior in 4. d. 15. quæſt. 27. *Si mutuatarius rogaret mutuatorem poſt mutuum in ſe ſuſcipere periculum; vel ſi vltrò mutuator ad hoc ſe offerat, poteſt taliter ſubire onus periculi ſicut non mutuator.* Idem docet qu. 49. vbi etiam dicit hanc ſententiam à doctiſſimo Theologo Ioanne Eckio fuiſſe publicè Bononiæ defenſam. Eamdem fuiſſe communem Theologorum Pariſiis tempore Maioris, refert Ludouicus Lopez ex ſcholiis Victoriæ lib. 1. de contractibus cap. 65. Etſi Iuriſtæ forum externum ſpectantes & præſumptioni innixi contrarium tenerent.

Silueſter v. Societas, 1. quæſt. 2. ſub finem, etſi nonnihil confusè loquatur; hanc ſententiam tamen apertè indicat: *Fallit*, inquit, *quod dictum eſt, ſi capitale ſit ſaluum non ex contractu ſocietatis, ſed aſſecurationis facta ab aliquo, qui non ſit ſocius, cui datur certum quid vt ſubeat periculum capitalis. Et idem eſt, ſi iſta aſſecuratio fiat à ſocio; modò intentio ſit recta, &c.* Rationem ſubdit, *Quia ibi ſunt duo contractus, ſcilicet ſocietatis & aſſecurationis, quorum quilibet per ſe eſt licitus.*

Nec refert quòd Silueſter velit aliquid certum ſolui pro hac aſſecuratione, & vt ſocius ſit paratus aſſecurare, etiamſi non eſſet ſocius: quia perinde eſt, ſiue id quod ſoluitur ſit certum & definitum reipſa, vt v. g. duo in centum; ſiue ſit in ſe incertum, ſed certum in æſtimatione, qualis eſt pars aliquota. v. g. quarta vel quinta lucri ſpectati. Hæc enim ab intelligentibus certo pretio

æſtimari poteſt, & vendi vel commutari cum re alia aut obligatione. Similiter non eſt neceſſarium, vt ille aſſecurator vellet aſſecurare, ſi non eſſet ſocius (fortè enim tunc aſſecuratio eſſet illi incommoda, vel ſuſpecta ob ignorantiam periculi & fraudum) ſed ſufficit vt ſponte ſua cupiat & malit ipſe præſtare ſecuritatem ſortis tali pretio, quàm eam præſtari ab alio; vt infrà dicetur. Nec Siluester illa requirit vt abſolutè neceſſaria, vt patet ex ratione quam adfert; ſed ſolùm ponit exempla, in quibus res fit clarior.

Bartholomæus Fumus v. Societas, num. 6. *Si primò fiat contractus, vt periculum pecuniæ ſit apud deponentem, poſtmodum depoſitarius aſſecuret deponentem de capitalis ſalute, recipiendo tria vel duo pro centenario, vel defalcando de lucro, puta ſic: Iſta pecunia veriſimiliter lucrabitur octo pro centum; ſed quia volo te aſſecurare de capitali, conuenio tecum, tantùm dare quinque pro centum. hic contractus eſt licitus; quia etiam qui non eſt ſocius, potuiſſet illum hoc modo aſſecurare. ergo nec minùs poteſt dum eſt ſocius, dummodo intentio ſit, quòd hoc fiat propter aſſecurationem.* Concordat Silueſter v. Societas, §. 2.

Vbi aduerte, requirere hunc Auctorem, vt primò fiat contractus ſocietatis abſolutè, per quem periculum ſit penes deponentem. Sed hoc ideò requirit, vt vitetur præſumptio coactionis & fraudis vſurariæ. Certum enim eſt, illud non eſſe neceſſarium, quando alter ſociorum cupit ſua ſponte periculum in ſe ſuſcipere, & alio modo non vult contrahere: quia non cupit rationes ſuas aliis patefacere.

Eadem apertiſſimè & diſtinctiſſimè tradunt recentiores.

Nauarrus cap. 17. num. 255. docet licitè fieri hos tres contractus cum eodem. *Primum ſocietatis, in quo alter pecuniam, alter operam & induſtriam confert. Secundum aſſecurationis, in quo qui operam confert, aſſecurat alterius ſortem. Tertium vt ad tollendas ſuſpiciones, & rationum moleſtias, qui operam confert, lucrum incertum aliquo certo minore redimat; vel ex lucro veriſimili ſeu incerto, tantundem certi retineat.* Idem docet in Conſil. lib. 1. tit. de conſtit. quæſt. 34.

Couarruuias lib. 3. variar. reſolut. cap. 2. num. 3. *Poteſt, ait, licitè dari pecunia alteri, vt per eum adhibita induſtria, quæſtuaria ars exerceatur; ita contracta ſocietate, vt pecunia ſalua ſit, eiúſque periculum ad mercatorem pertineat: lucrum tamen, quod alioquin æquis portionibus commune foret, maiori ex parte ad ſubeuntem periculum pecuniæ ſpectet; quaſi ea pars lucri, quæ dimidium excedit, iuſtum ſit arbitrio boni viri pretium ſubeundi periculi: poſſúntque hi contractus vno actu & contextu fieri.*

Gregorius à Valentia diſput. 5. q. 24. punct. 2. *Licet,* inquit, *contractum ſocietatis inire, ac cum eodem ſocio contractum aſſecurationis capitalis pro parte lucri ſperati probabiliter, & aſſecurationis lucri certi minoris pro alia parte ſperati lucri.* Addit, hanc ſententiam ſe præſente Romæ anno 1581. placuiſſe multis & doctiſſimis Theologis, re priùs diligenter excuſſa; & pro ea citat multos DD.

Ludouicus Molina de Iuſtitia & Iure tract. 3. diſput. 417. *Poteſt quis,* inquit, *dare pecuniam ad negotiationem vt cooperetur & pariat lucrum, cum pacto vt vel tertius, vel is qui eam accepit, ſecuram illi reddat: ineundo inſuper contractum lucri quod eſt in ſpe, pro certo & determinato lucro quotannis ſibi reddendo; ſiue hæc pacta ex interuallo ponantur, ſiue à principio formaliter & expreſſe, ſiue etiam virtute, & implicitè tantùm.*

Franciſcus Garçia de contract. p. 2. c. 17. *Poteſt in contractu ſocietatis ſocius aſſecurare ſortem ſocij ſui, & lucrum ex ea ſocietate ſperatum.*

Eamdem ſententiam apertè docet Ludouicus Lopez de contract. lib. 1. cap. 65. vbi primùm ponit tres conditiones. Prima eſt, vt deponens pecuniam velit obligare mercatorem ad negotiandum. Secunda, vt non nimis multum lucri ab eo exigat. Tertia, vt mercator ſponte velit capitale aſſecurare. Deinde addit: *Cum his conditionibus poteſt licitè fieri ex ſe contractus prædictus cum ſocio, ſiue eodem tempore cum contractu ſocietatis, ſiue ſucceſſiuè; & non ſolùm formaliter & explicitè, ſed etiam implicitè & æquiualenter, vt ait Nauarrus.* Deinde citatis aliquot Auctoribus, addit: *Sed neque Viſtoria, neque Frater Ioannes de Penna, neque Caietanus (qui videntur tenere contrarium) auſi ſunt hanc concluſionem omnino damnare.*

Eamdem tenet Bartholomæus Medina in ſua Inſtructione §. 27. vt idem Lopez refert.

Franciſcus Toletus l. 5. cap. 41. *Contractui ſocietatis poſſunt annecti alij duo, puta aſſecurationis capitalis: ſicut enim vnus poteſt aſſecurationem capitalis cum tertio facere, ita etiam poteſt cum ſocio. Poteſt etiam locare fructus & lucrum pretio conuenienti, vel aſſecurationem lucri facere. Et ita ſentit Caietanus opuſc. 16. q. 31. & Nauarr. c. 17. num. 255. quamuis Soto id non recipiat. Sed non videtur id negandum, dummodò, vt Caietanus dicit, non obliget ſocium ad tales contractus, ſed liberum relinquat, ſicut & alium tertium.*

Eamdem tenet Ioſephus Anglez in Floribus 4. Sententiarum, quæſt. de ſocietate.

Eamdem apertè indicat F. I. Benoiſt lib. 3. c. 9. §. *Exemple.*

Eadem nuper à doctiſſimis viris abſque vlla difficultate fuit Romæ approbata: & paſſim per Italiam eſt in vſu, vt ex formulis impreſſis mercatorum conſtat.

Denique plurimi hoc tempore per Italiam, Hiſpaniam, Germaniam, Galliam, S. Theologiæ profeſſores celeberrimi eamdem abſque dubitatione tradunt.

Probant Doctores Primò, ex Iure canonico 24
cap. Per veſtras. de donat. inter virum & vxo- *Secundò pro-*
rem: vbi, ſi marito vergente ad inopiam, nec va- *batur ex Iure.*
lente dare ſufficientem cautionem pro dote vxoris conſeruanda, dos verſetur in periculo; iubetur tali dos tradi mercatori ad ſocietatem negotiationis, vt nimirum & ſecurè apud illum conſeruetur, & ex eius lucris poſſint onera matrimonij ſuſtentari. atqui hoc fieri non poſſet, niſi cum mercatore ineantur tres ſupradicti contractus formaliter vel æquipollenter. Hæc ratio eſt probabilis, ſed non conuincit, vt oſtendit Lopez ſuprà.

Secundò, ex Iure ciuili. L. Si non fuerint. 29. ff. pro ſocio, dicitur *ita coiri ſocietatem poſſe, vt nullam partem damni alter ſentiat.* quod alia ratione fieri non poteſt, niſi contractui ſocietatis addatur contractus aſſecurationis ſortis.

Tertiò Probatur ratione. Si eſſet aliqua iniqui- 25
tas in hoc contractu, vel id proueniret ex eo quòd *Tertiò proba-*
non ſeruetur æqualitas inter ea quæ commutan- *tur ratione.*
tur, vel quòd mercator obligetur ad aliquid ſupra naturam contractus, vel denique ex eo quòd

ratio

ratione aſſecurationis præſtandæ à mercatore ſit implicitum mutuum,ea quo non licet lucrum captare.non enim ſunt aliæ cauſæ ob quas Auctores aliqui velint hunc contractum iniuſtum. ſed ex nullo horum capitum eſt iniquitas:ergo,&c.

Ex 3. cap. non eſſe iniuſtum.

Nun ex primo , Quia ſupponimus eſſe æqualitatem,ſecundùm peritorum æſtimationem , inter ea quæ vtrinque præſtantur & commutantur,nimirum ex parte deponentis ſortem , & ex parte mercatoris. Ex parte enim deponentis tria conferuntur,quæ ipſi pereunt.

Primum eſt Æſtimatio periculi , cui pecuniam ſuam exponit. etſi enim mercator dicatur eam aſſecurare , hæc tamen ſecuritas eſt valdè infida , & cum ea plurimi euertuntur. Vnde plerique libenter adhuc darent vnum in centum prò perfecta aſſecuratione , per pignus aut hypothecam ſufficientem obtinenda. Quare exponendo ſic ſortem , cenſetur mercatori dare vnum in centum, cùm periculum ſortis tanti æſtimetur.

Secundum , Æſtimatio commoditatis , quam habebat ea pecunia præſenti. commodum enim cuique eſt habere pecuniam ſuam expeditam ad omne lucrum , quod ſe fortè offeret. hæc æſtimatio eſt facilè duorum vel trium in mille.

Tertium eſt Æſtimatio lucri ſperati,quæ quando induſtrius eſt mercator , facile eſt 10.vel 12. in centum , & ſæpè multò amplius , vt quotidiana experientia,& mercatorum confeſſione conſtat.

26 Ex parte mercatoris ſimiliter tria conferuntur. Primũ eſt Elocatio operarum,ſeu obligatio ad impendendam illá pecuniam negotiationi. hæc non magni à mercatoribus pecuniã accipientibus æſtimatur;quia eadẽ opera illam pecuniam vnà cum ſua impendũt.Imò id auget illorum fidem,& facit illuſtriores,quòd magnam vim pecuniæ habeant. Vnde fit vt meliori pretio emant , partim propter fidem ſeu creditum , partim quia merces in maxima quantitate numerata pecunia comparant:quod facere abſque adminiculo illo non poſſent.

Secundum eſt Aſſecuratio ſortis. hæc etiam non magni penditur ; tum quia ea ſecuritas parum eſt ſecura , & multis periculis expoſita , vtpote nulla nitens hypotheca , ſed ſola fide mercatoris. (vnde non eſt maior , quàm ſit ſecuritas bonorum ipſius mercatoris , quæ omnia fortunæ ſunt expoſita)tum quia ſi mercator euertitur fortunis , nihil iuuabit alterum,pactum illud aſſecurationis. ſi non euertitur , libenter ſoluet ſortem, ne apud alios amittat fidem.

Tertium eſt Obligatio ſoluendi 6. & ½ in centum, vel quantum iudicio peritorum conuentum fuerit. quæ obligatio minoris æſtimatur quàm cenſuaria , propter infirmitatem fundamenti ; nimirum quia caret hypotheca , & quia omnia bona illius magis ſunt expoſita periculis, quam eorum à quibus cenſus emi ſolent.

Conferantur nunc hæc tria quæ vtrimque præſtantur inter ſe;cui dubium eſſe queat , quin iudicio & æſtimatione peritorum mercatorum poſſit inter hæc ſtatui æqualitas? Si poteſt ſtatui æqualitas , nihil obſtat quin hæc inter ſe poſſint commutari iuſto contractu. atqui iudicio peritorum mercatorum in formula illa eſt æqualitas , ſaltem eatenus vt non cenſeatur plus exigi à mercatore, aut ipſe plus grauari , quàm valeat id , quod ipſe præſtat pecuniæ depoſitori. ergo illa formula hac ex parte non eſt iniuſta.

Hinc patet , hos tres contractus poſſe fieri per modum vnius contractus innominati , *Do & facio vt des,& facias:* nimirum,Trado tibi hanc meã pecuniam ad negotiandum (exponens eam periculo,& priuans me illius commoditate) & do tibi totum lucrum,vt ea ea negotieris,& te obliges ad reddendam ſortem,& ad ſoluendum 6. ½ in centum.Vel ſic,Si velis mea pecunia negotiari , aſſecurare ſortem,& obligare te ad ſoluendum 6. ½ in centum , tradam tibi meam pecuniam , & concedam tibi totum lucrum. Hic non ſunt tres contractus a ſe mutuò independentes;ſed vnus ſolus inuoluens omnia,quæ vtrimque ſunt conferenda & commutanda. 27

Poſſunt fieri in modũ vnius pacti.

Ex his patet,ex primo capite nullam eſſe iniuſtitiam in hoc contractu.

Sed neque ex ſecundo , nimirum quòd mercator obligetur ad aliquid ſupra naturam contractus ſocietatis , vel conductionis operarum. Primò, Quia non obligatur ad hoc ex vi contractus ſocietatis aut conductionis : hoc enim iniquum eſt, eò quòd grauetur ſupra naturam contractus;quod grauamen nullo pretio non compenſatur: vt ſi quis ex eo ſolo quòd ineat contractum ſocietatis mercaturæ cum altero , velit ſibi præſtari periculum ſortis , & nihilominùs æqualiter particeps eſſe lucri ,(hæc enim eſt ſocietas leonina , in qua vult quis eſſe immunis à damno , & par vel maior in lucro)ſed obligatur ex alio contractu , in quo noua datur compenſatio æqualis illi grauamini.ideò enim pars aliqua lucri ſperati ei conceditur. 28

Ex 2. cap. non eſſe iniuſtum.

Nec refert , quòd ſine hoc contractu aſſecurationis nolit depoſitor pecuniæ inire contractum ſocietatis , aut conductionis operarum mercatoris : cuique enim liberum,nolle inire vnum contractum ſine alio. v.g. contractum venditionis ſine contractu redimendi ; aut contractum venditionis vnius ſpeciei , ſine venditione alterius ſpeciei,&c.

Accedit quòd mercatores ſic malint quàm aliter ; maius enim lucrum ſic percipiunt. Aſſecurationem enim ſortis ſæpè non magni æſtimant, quia norunt eam ſecurè impendere ; vel ſi exponunt eam periculis , & res malè ceſſerit , cogitant ſe non fore ſoluendo;ac proinde depoſitorem fore damni participem : quod ſæpè fieri videmus. Lucrum autem incertum , quod illis offertur , libenter certo pretio redimũt,quia ſperant ſe multò plus lucraturos:& tales venditiones & emptiones rerum non habentium certum euentum,inter eos ſunt crebertimæ. Adde , quòd ex tali contrahendi formula nõ cogantur rationes ſuas & computus aliis patefacere. Itaque tantum abeſt , vt ad contractum aſſecurationis , & certæ penſionis annuæ pro lucro ſperato , adigantur mercatores inuiti , vt alia ratione pleroſque nolint ad ſocietatem admittere,aut eorum negotia curare.

Denique iſti tres contractus poſſunt iniri per modum vnius,vt antè explicatũ eſt ; modò ea quæ commutantur , exæquentur æſtimatione & iudicio peritorum mercatorum ; & tunc non poterit dici , quòd ex vi vnius contractus obligetur ad alium , cùm reuerà tantùm ſit vnus contractus. Itaque ex hoc capite ſecundo non eſt iniquitas.

Ex tertio etiam capite non eſt Iniquitas ; quia falſum eſt , quòd ratione aſſecurationis præſtandæ à mercatore cui datur pecunia , amittatur dominium , & fiat implicitum mutuum , vt putat 29

Non ex 3. cap.

Nec transfire in mutuum.

Sotus. Non enim magis amittitur dominium, aut trauſit in motuum, quando cum eodem, cui pecunia traditur, & veluti locatur ad negotiandum, pactum ſecuritatis initur; quàm quando cum tertio initur.

Quod tripliciter probatur. Primò, Quia in locato & commodato non amittitur dominium, nec deſinit eſſe contractus locati aut commodati, etiamſi conductor aut commodatarius ſuſcipiat in ſe periculum rei, vt colligitur ex cap. vnico de commodato. & L. 1. ℱ. depoſiti. & per ſe ſatis conſtat. ergo neque in propoſito contractu, ſiue conſideretur, vt contractus ſocietatis, ſiue vt locatio pecuniæ, aut conductio operæ ad negotiandum illa pecunia; quomodo ordinariè in praxi ſolet exerceri. Nec refert quòd pecunia illa miſceatur cum pecunia mercatoris; quia id non facit amitti dominium; ſed potiùs facit depoſitorem dominum partialem totius ſummæ, cùm communi conſenſo miſceantur; vt apertè colligitur Inſtitut. de rerum diuiſione, §. ſi duorum.

Secundò, Quia mercator non poteſt illam in alios vſus quàm in mercimonium impendere: alioquin iniuriam tibi facit, & tenetur quanti tua intereſt, nôn fuiſſe ſic impenſam. Vnde verum non eſt, illum ea pecunia poſſe emere prædium, aut dotare filiam; quia non eſt illi ad eum vſum conceſſa; niſi id faciat cum animo mox aliam eius loco ſubſtituendi: quo modo etiam depoſito vti licet, cuius tamen dominium non amittitur.

Tertiò, Si contingat mercatorem non eſſe ſoluendo, depoſitor poteſt ante omnes creditores pecuniam ſuam, ſi adhuc inueniatur, extrahere, tamquam rem ſuam: & ſi ſurrepta fuerit, actione in rem illam vindicare: quæ omnia ſunt aperta ſigna dominij, & nullum hic eſſe mutuum. ſecùs enim res ſe in mutuo habet. Vnde patet, ex nullo iſtorum trium capitum ſupradictorum eſſe iniuſtitiam in hoc contractu; ac proinde contractum nôn eſſe iniquum.

Secunda ratio.

Secundò, Si hic contractus eſſet iniquus, vel id eſſet ratione pacti aſſecurationis annexi, vel ratione lucri certi pro incerto. ſed non eſt iniquus ratione pacti aſſecurationis, vt iam oſtenſum eſt: neque etiam ratione lucri certi pro incerto; quia omnes DD. fatentur hoc pactum licitum eſſe, vt docet Lopez ſupra. ſicut enim vendi poteſt iactus retis, ita etiam lucrum ſperatum.

Tertia ratio.

Tertiò, Iſti contractus poſſunt initi cum diuerſis, vt omnes fatentur. poſſum enim cum Paulo mercatore inire contractum ſocietatis, vel conductionis operæ nauandæ conferendo 1000. aureos, & aſſignando ei pro induſtria ſextam, vel ſeptimam partem lucri ſperati. Deinde contractum aſſecurationis cum Petro, vt præſtet periculum ſortis, relicta ei quarta, vel quinta parte lucri incerti. Denique contractum venditionis lucri incerti cum Ioanne, vt pro reliquis partibus lucri ſperati certum quid mihi ſoluat. cur non poſſunt fieri cum eodem, præſertim cùm ille id petat, & alios admiſceri nolit? quæ enim inita cum diuerſis iuſta ſunt, etiam cum eodem iuſta ſunt, ſi ille ſic contrahere ſponte ſua cupiat, vt Silueſter, Lopez, Nauarrus & alij DD. annotarunt. Iuſtitia enim conſiſtit in æqualitate rei ad rem, non in habitudine ad perſonam, ſeu ſubiectum. In hoc enim ab aliis virtutibus præſertim moralibus diſtinguitur, vt omnes Theologi & Philoſophi docent.

Si dicas, quando tale pactum aſſecurationis cum eodem contrahitur, amitti dominium pecuniæ, fierique tacitum mutuum; hoc iam ante ſatis refutatum eſt. Denique hæc pacta poſſunt fieri cum eiſdem ſucceſſiue, cur non etiam ſimul? Antecedens fatetur Caietanus, & paſſim ceteri DD. excepto Soto; & per ſe ſatis conſtat. ſunt enim pacta iuſta. Primum enim eſt pactum ſocietatis, vel conductionis operæ; ſecundum, aſſecurationis; tertium, venditionis lucri incerti maioris pro certo pretio minore. Conſequentia patet; quia ſimul vel ſucceſſiue fieri, non mutat iuſtitiam pactorum, modò ſemper ſeruetur æqualitas, & vtrimque libertas.

Quarta ratio.

Concluſio.

Ex his patet, Primò, Contractum illum ſupradictum, quem Conradus propoſuit Caietano, ea forma qua proponitur, non eſſe iniquum: continet enim triplex pactum iam explicatum. Neque verum eſt, pro aſſecuratione nihil dari; quia datur pro ea pars lucri incerti; quæ iudicio prudentis, ſpectatis circumſtantiis, cenſeatur illi æquiualere. pro reliquo lucri incerti maioris, exigitur aliquid certi quod minus ſit, quod iudicio prudentis, ſpectata conditione negotiationis, & reliquis circumſtantiis, cenſeatur ſpei illius æquiualens; vel certe non pluris æſtimetur.

Ad rationes Caiet.

Nec obſtat, quòd fortè tertius nollet illud lucrum incertum eo pretio certo emere; tum quia ſæpè contrarium eſt verum: tum quia id prouenit ex eo, quòd tertius non poſſit certò ſcire quantum lucri proueneri. Nam poteſt ei fraus magna fieri; cùm non ſit conſcius eorum quæ geruntur. ſecùs eſt de ſociis, vt ex dictis conſtat.

Secundò, conſtat, formulam illam, quæ in Italia & Antuerpiæ variis linguis circumfertur, non eſſe iniquam, continet enim tres illos contractus, eſtque talis: *Ego infraſcriptus confiteor hoc meo chirographo, me accepiſſe à Titio mille aureos, vt eos impendam legitimæ negotiationi: & loco incerti lucri maioris, quod illi ex hac negotiatione poſſet competere, promitto me illi daturum 6. & ½ in centum quotannis, & eiuſdem ſummæ periculum præſtiturum.*

Formula mercatorum.

Ad argumentum Soti abundè conſtat ex rationibus ſupradictis. Ex quibus etiam facilè ſoluitur aliud argumentum, quod quidam valdè vrgent: De ratione contractus ſocietatis eſt, inquiunt, vt ſicut ſocius eſt particeps lucri, ita etiam ſit damni. L. 1. & ſequent. ff. & C. Pro ſocio. atqui in prædicto contractu ſocius ille qui pecuniam confert, eſt extra damnum, & ſolùm eſt particeps lucri: ergo non eſt ibi vera ſocietas, ſed vel mutuum cum vſura, vel ſocietas leonina. Dicendum enim, hinc rectè ſequi, non eſſe contractum ſocietatis purum, de quo illæ leges loquuntur: hic enim illam paritatem in lucris & damnis requirit; ſed mixtum alio contractu. vtrùm autem ratione illius admixti tranſeat in aliam contractus ſpeciem, ita vt non debeat ampliùs dici contractus ſocietatis, parum refert, modò in re ſeruetur æqualitas. vt autem paſſim eſt in vſu, potiùs eſt contractus conductionis operarum ad negotiandum, quàm veræ ſocietatis. neque verum eſt eſſe contractum mutui, vt ſuprà oſtenſum. neque poteſt dici ſocietas leonina, quia quòd damni non ſit particeps, compenſatur alio contractu ſponte vtrimque inito. ſi illam immunitatem iuſta ratione & ſocio inuito nollet compenſare, eſſet ſocietas leonina.

Petes

31 Petes Primò, Vtrùm hi contractus debeant ſemper expreſsè fieri?

An debeant fieri expreſſè.

Reſpondeo, Id non eſſe neceſſarium, vt rectè Nauarrus ſupra ex Maiore: ſufficit enim vt contrahentes implicitè illos intendant per vnicum contractum expreſſum, modò ſeruetur æqualitas; ita vt per tres expreſſos contractus, iuſtè ad id, quod ex vnico quæritur, poſſit perueniri. Idem enim operatur conſenſus implicitus & expreſſus. Vnde poteſt quis vti hac forma cum mercatore: Confero 1000. ad mercaturam, vt quotannis ſoluas 5. vel 6. ſalua ſorte, eo modo, quo DD. docent id eſſe licitum. ſatis enim per hoc indicantur iſti contractus; ſatiſque intelligitur, pro lucro incerto exigi onus præſtandæ ſortis, & ſoluendæ certæ penſionis. quò autem negotiatio eſt magis lucroſa, eò plus exigi poteſt. Vnde ſi camploſori detur, vel negotianti apud Indos, non damnarem, etiamſi 8. vel 10. in 100. exigantur.

Debent intendi.

Notandum tamen eſt Primò, Neceſſarium eſſe vt hi contractus ſaltem implicite intendantur, iuxta aliquem iſtorum modorum, quos ſuprà cap. 20. dubit. 11. & 12. explicuimus; quia requiritur iuſtus titulus exigendi certum lucrum vltra ſortem; nullus autem apparet præter contractus prædictos: (niſi fortè quis intendat emere cenſum vtrimque redimibilem, de quo modò non agimus.) Vnde ſi quis intendat mutuare mercatori, & exigat partem lucri, tenetur ad reſtitutionem. ſimiliter ſi putet mercatorem non velle vti ea pecunia, aut alia eius loco ad negotiationem; quia tunc contractus negotiationis & venditionis lucri incerti non habent locum. itaque cenſetur mutuum cum obligatione reddendi aliquid ſupra ſortem, quod eſt illicitum. Si tamen bona fide dediſſet, putans illum velle vti ad negotiationem, poſſet exigere pretium conuentum; quia contractum ex parte ſua bona fide impleuit; ac proinde poteſt alterum cogere vt etiam impleat, aut ſoluat quanti ſua intererat ipſum pacta conuenta præſtitiſſe.

Notandum Secundò, Hoc pactum aſſecurationis etiam eſſe licitum in ſocietate circa greges animalium. poteſt enim tradi grex 100. ouium paſcendus ea lege, vt paſtor præſtet eum ſaluum, ſupplendo ſi quid etiam fortuitò perierit, & præterea quotannis ſoluat aliquid certi pro fructibus. Vt tamen hic contractus ſit iuſtus, neceſſe eſt, vt ſpes fructuum ex illo grege ſit tanta, vt iudicio prudentis æquiualeat oneribus quæ paſtori imponuntur, nempe obligationi præſtandi integrum numerum, & ſoluendi quotannis certam penſionem.

32 Petes Secundò, Vtrùm expediat hoc tempore in Belgio, & aliis locis ſimiliter conſtitutis, permittere huiuſmodi formulam contrahendi?

An expediat Reip.

Videri poſſit non permittenda. Primò, Ob periculum fraudis vſurariæ, quæ facilè ſic tegi poteſt: vt ſi pecunia detur ei, qui per eam quæſtum facere non cogitet; aut ſi non cures, vtrùm negotietur, nec ne: tunc enim erit implicitum mutuum ſub ſpecie contractus ſocietatis. Vnde quidam ex ſupradictis DD. dicunt hunc contractum non eſſe conſulendum, & poſſe prohiberi, & ſæpè habere coniunctum ſcandalum.

Secundò, Quia, ſi talis formula cõtractus permittatur, homines paſſim negligent emptionem redituum & prædiorum, aliorumque bonorum immobilium, ex qua Principi vel Reipub. tributum ſeu vectigal aliquod pendi ſolet. itaque cedet hæc res in damnum Principis, & Reipub.

Tertiò, Quia contingit multos priuatos euerti fortunis, quando mercatores (quod ſæpè accidit) cedunt foro; quod incommodum vitabitur, ſi talis contrahendi ratio fuerit prohibita.

Expedire probatur.

Nihilominus ſentio eſſe expediens, præſertim hoc tempore & ad ſalutẽ animarum, & ad commodum Principis, & ad compendium viduarum & pupillorum, hanc formam non prohiberi, ſed permitti. Quòd ad ſalutem animarum expediat, probatur; Quia ſi hæc forma prohibeatur, ſubtrahetur plurimis qui reditus non habent, nec venales inueniunt, ratio viuendi ſalua ſorte, quam tamen omnes conſeruatã volunt. Itaque conferent ſe ad iniquas artes, ad occultas vſuras, ad fraudes emptionum & venditionum, ad cambia ſicca & ficta, ad mohatras, monopolia, furta. Alij paucis annis ſortem conſument; ſicque filiæ non poterunt honeſtè elocari, nec filij in ſtudiis liberalibus alialiáque plurima incommoda ſequentur.

Quod ad commodum Principis & Reip. attinet, patet. Si enim hic contractus prohibitus fuerit, non poterunt mercatores Principi ſuppeditare pecuniam, niſi ſub maximis detrimentis. cogentur enim omnem ferè pecuniam accipere aliunde per cambia, quorum pretia in annum ſæpè excreſcunt ad 12. 14. 18. vel amplius in centum. vnde etiam multò amplius nomine cambij vel intereſſe exigent à Principe. Cùm autem hic in patria accipiunt pecuniam triplici illo contractu à viduis, pupillis, & aliis, qui eam aliter impendere vtiliter non poſſunt, ordinariè ſolùm ſoluunt 6. & ½ in centum, ſecundùm rationem redituum: & ita minus intereſſe exigunt à Principe. Itaque hic contractus maximè redundat in commodum Principis & Reipublicæ.

Neque verum eſt, alia ratione Principi obuenire damnum, quòd negligatur emptio redituum, & bonorum immobilium: quia hoc tempore rarò offeruntur reditus boni venales; quin potiùs paſſim redimuntur refuſa ſorte. Nemo enim eſt, qui non malit reditum benè hypothecatum, quàm hunc triplicem contractum cum mercatore. Itaque ſi omnes poſſent ſortem ſuam impendere in reditus, non confugerent ad mercatures. Idem dicendum de emptione prædiorum, & aliorum immobilium. hæc enim vel ſe non offerunt; vel ſi offerunt, ita grauantur, vt ex fructibus parum percipiant: & non poſſint inde viuere. Durum autem eſt, cogere ſubditos ad emptionem earum rerum, quæ ipſis pro hoc tempore futuræ ſint parum vtiles.

Quòd etiam ad commodum viduarum, pupillorum, & plurimorum aliorum, qui alia ratione fructuosè ſuam pecuniam non poſſunt impendere, expediat hunc contractum permittere, conſtat ex dictis. alioquin conſument ſortem, & tandem redigentur ad inopiam, vel ad turpia lucra ſe conuertent.

Nec obſtat, quòd aliquos contingat vnà cum mercatoribus euerti; quia hi pauci ſunt ad reliquos qui non euertuntur. Deinde non ſtatim euertuntur, ſed plerumque poſt multos annos, quando iam diu fructum perceperunt. ac ſi viuere debuiſſent ex capitali, non minùs poſt aliquos annos ad inopiam vergere cœpiſſent. 33

Ad rationes.

Quod ad ſpeciem vſuræ attinet, ea facilè abſtergetur, ſi contractus ineatur cum induſtrio & ſedulo mercatore, eíque detur dumtaxat ad impendendum legitimæ negotiationi, vt formula præſcribit. Quòd ſi quis aliter faciat, id non eſt vitium huius formulæ, ſed hominis à formulæ præſcripto recedentis: quod in omnibus contractibus vſu venire poteſt. atqui ob abuſum quorumdam, id quod in ſe rectum eſt, & expediens bono publico, non eſt prohibendum.

Nec obſtat quòd Sixtus V. in conſtitutione edita anno 1586. 12. Kal. Nouemb. damnet & reprobet omnes contractus in poſterum ineundos, per quos cauebitur perſonis pecunias, animalia, aut res alias, ſocietatis nomine tradentibus, vt ſors ipſa, etſi fortuito caſo pereat, ſemper ſalua ſit, & integra à ſocio recipiente reſtituatur; & ſtatuat, vt talis contractus poſthac vſurarius cenſeatur.

Primò, Quia intelligi poteſt, quando ex vi contractus ſocietatis exigitur aſſecuratio. Secundò, Quia non obſtante hac conſtitutione, in Italia maximè viget, & ſemper viguit iſta forma contrahendi: & paſſim ſchedulis impreſſis extat, & verſatur in omnium manibus. Vnde patet illam conſtitutionẽ vel numquam ibi fuiſſe receptam, vel certè non vetare hanc formulam, ſed aliò ſpectaſe. Multò minùs fuit recepta hîc in Belgio, vbi neque fuit vmquam promulgata, neque cognita.

Simili modo Pius V. anno 1569. multa ſtatuit de cenſibus, (v. g. vt ſtatuantur ſuper re immobili, fructifera, certis finibus deſignata, vt re pereunte pereat cenſus pro rata; vt pecunia reipſa numeretur, idque coram Notario & teſtibus, & alia huiuſmodi) & iubet contractum cenſeri vſurarium, ſi aliqua ex his conditionibus defuerit: tamen quia hîc in Belgio illa conſtitutio non eſt recepta, nemo ſibi facit ſcrupulum, etiamſi eam non ſeruet.

Idem alia conſtitutione de cambiis edita anno 1571. ſtatuit, vt quando ſolutio differtur in ſecundas nundinas, non plus exigatur quàm cùm in primas tantùm, & vt æquè multum ſoluatur ſiue nundinæ illæ ſint propinquæ tempore, ſiue remotæ. Neutrum tamen ſeruatur in praxi, nec Doctores damnant, eò quòd conſtitutio recepta non fuerit.

Neque etiam obſtat cap. In ciuitate, de vſuris: quia ſolùm ibi vetatur, ne venditio creditò maiori pretio fiat, quàm ea quæ agitur præſenti pecunia. alius longè eſt caſus noſter. Nihilominùs non obſtante illa prohibitione, ſæpè venditio fit creditò maiori pretio; non ſolùm quando res putatur pluris tempore ſolutionis valitura, quod permittitur illo cap. ſed etiam in aliis euentis; vt ratione intereſſe, ratione periculi cui exponitur, & ratione multitudinis eorum qui ſic volunt emere: vt conſtat ex praxi mercatorum vbique recepta, & à DD. excuſata & defenſa.

Dices, Vſuræ pupillares ſunt vetitæ multis locis; ergo etiam hic triplex contractus vetandus.

Reſpondeo, Eſſe magnam diſparitatem: nam illæ vſuræ ſunt veræ vſuræ, nec habent alium titulum quàm puri mutui (depoſitum vocant) niſi fortè deponentes explicitè vel implicitè intendant triplicem illum contractum, & agant cum mercatore. quo caſu nulla eſt in illo contractu iniuſtitia. Sed reverà plerique pecuniam ſuam vel pupillorum ita deponentes nihil cogitant, nec ſciunt de illo modo contrahendi: & ſæpè non agunt cum mercatore, ſed cum aliquo, qui pecuniam ad ſuæ familiæ ſuſtentationem, vel ſolutionem debitorum, expetit. Vnde meritò talis contractus eſt prohibitus. addo, totam hanc deductionem a primariis profeſſoribus ſacræ Theologiæ huius Vniuerſitatis eſſe examinatam, qui eam in omnibus & ſingulis ſuis concluſionibus probarunt, & vſui publico permittendam eſſe iudicarunt. Hæc fuſiùs præter meum morem perſecutus ſum, quòd videam adhuc à quibuſdam propter vmbras quaſdam vſuræ hunc contractum damnari: cuius prohibitionem hoc tempore cum damno publico futuram non dubitauerim.

DVBITATIO IV.

Quæ damna & expenſæ ponentis operam ſint communes, quæ non.

RESpondeo Primò, Si quid hac de re inter eos iuſta pactione eſt conuentum, id eſt ſer- 34
uandum. Secundò, Si nihil eſt conuentum, ſeruanda eſt conſuetudo loci; nam contractus cenſentur celebrati ſecundùm conſuetudinem loci; quando aliud non eſt expreſſum.

Tertiò, Si non conſtet de aliqua recepta con- 35
ſuetudine loci, qua res poſſit decidi, ſequenda eſt hæc regula, Vt impendia & damna, quæ cauſa negotiorum ſocietatis ſunt accepta, ſint communia; vt ſi ad merces coëmendas profectus, in latrones incideris, pecuniámque tuam, vel res alias perdideris; ſi tu vel ſerui tui ab iis fuerunt vulnerati, & impenſæ in medicos ſint factæ. Ita habemus L. Cum duobus. 52. §. Venit. ff. pro ſocio. Similiter ſi captus ab hoſte, te redemeris. Verùm autem expenſis itinerum detrahendum ſit quod domi manens inſumpſiſſes, dubium eſt. Sylueſter num. 12. ex Baldo & aliis affirmat. Nauar. cap. 17. num. 283. negat; niſi contrarium ſit deductum in pactum. Vtrumque eſt probabile. Sententia tamen Nauarri eſt conformior Iuri & praxi. Ad expenſas etiam pertinet, ſi quid de ſuo ſocius impendit ad conſeruationem mercium communium, ne perirent vel deteriores redderentur.

Regula generalis.

Verùm autem ex iuſtitia teneatur de ſuo ad hoc 36
impendere, quærunt aliqui. Dicendum eſt, Teneri, ſi alia ratione non poſſit damnum commune auertere. Ratio eſt; quia tenetur eam diligentiam rebus communibus adhibere, quam quiſque propriis adhibere ſolet: atqui ad res ſuas conſeruandas quiſque de ſuo impendit: ergo idem præſtare debet ad conſeruationem rerum communium. Confirmatur, quia talis tenetur petere mutuum, ſi aliter non poteſt damnum commune auertere: ergo ſi id nolit vel non poſſit ab aliis petere, tenetur accipere à ſeipſo nomine ſocietatis. Ita Molina diſput. 418.

Aduerte tamen, ſi aliquid damni eueniat culpa 37
ſocij, illud non fore commune; vt ſi res furto ſint ablatæ defectu debitæ cuſtodiæ, vt patet L. cit. tenetur autem non ad exactiſſimam diligentiam; ſed ad talem, qualem rebus propriis adhibere ſolet. vt habetur L. Socius. 72. ff. pro ſocio. vel potiùs qualem ſocij communiter præſtare ſolent. Pari modo, ſi priuato tui odio vel amore damnum vel commodum tibi quis adferat, etiamſi

Si culpa tua vel odio tui damnum illatum ſit.

ſocio

ſocietas ſit eius occaſio, non erit commune: vt ſi inimicus inuentum in via, & ad negotia communia proficiſcentem vulnerauerit: ſi abſentem amicus heredem non ſcripſerit. vide Silueſtrum, Societas 1. num. 9.

Denique ſi alter ſociorum prodigè adminiſtret ex lucris, tenetur alteri compenſare. Vnde ſequitur in contractu ſocietatis inter maritum & vxorem, vbi lucra ſunt communia, ſi maritus, cui commiſſa eſt adminiſtratio prodigè agat, ſoluto matrimonio, illius heredes teneri vxori: quia prodiga adminiſtratio, non eſt adminiſtratio, ſed profuſio: & aliàs, hoc ipſo, quo lucra aliqua extant, dimidia pars eſt vxoris; ſicut in alio ſocietatis contractu, ad commune lucrum inito. quare tenetur ſicut ſocius, cui conceſſa adminiſtratio ad bonum commune. Vnde in hoc caſu vxor, ſi alia ratio ſibi conſulendi non ſuppetat, poterit vti occulta compenſatione, quantum ex prodigè donatis, vel conſumptis à marito ad eam pertinebat; vt rectè Petrus Nauarr. lib. 3. de reſtitut. cap. 1. num. 114.

Contrarium tamen docet Nauarr. cap. 17. numero 155. vbi dicit, maritum non teneri reſtituere vxori, quæ de lucris communibus malè impendit. Ratio ipſius eſt; quia, inquit, illa ſola, quæ tempore diuortij inueniuntur lucrifacta, cenſentur lucra: reliqua enim, licèt pro dimidio lucrifiant vxori, lucrifiunt tamen reuocabiliter, ita vt maritus benè vel malè adminiſtrando, potuerit illa ſibi & vxori reuocare. Sed hæc ratio non eſt ſolida: nam reverà vxor habet dominium & poſſeſſionem talium bonorum ab initio, quo ſunt acquiſita, non minùs quàm maritus, etſi partiale; ſicut quando res indiuiſa, eſt communis duorum: & maritus nihil præ illa iuris in eis habet, niſi adminiſtrationis. ergo ab initio ei pars dimidia debetur; & ſi maritus malè adminiſtret, non poteſt hoc iuri vxoris officere, ſicut nec in paraphernis.

CAPVT VIGESIMVM SEXTVM,

De Ludo & Sponſionibus.

Habet 5. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ludus, quid ſponſio, & vtrùm hi contractus ſint liciti.

1 LVDVS propriè accipitur pro dictis vel factis ad oblectationem animi deſtinatis, vt colligitur ex D. Thoma 2. 2. qu. 168. art. 2. hic verò accipimus pro *contractu, quo ludentes inter ſe paciſcuntur, vt victori cedat quod vterque depoſuit.* Itaque ludus propriè eſt veluti certamen quoddam duorum, ad animi oblectationem pertinens. *contractus autem ludi* eſt pactum, vt victori certaminis, res ab vtroque expoſita tribuatur.

Contractus ludi.

2 *Sponſio* eſt contractus, in quo duo de veritate vel euentu alicuius rei contendentes ſibi viciſſim aliquid ſpondent, vt id eius ſit, qui veritatem fuerit aſſecutus.

Sponſio.

3 Vterque contractus Iure naturæ eſt licitus, modò debitæ conditiones adſint. ſicut enim in poteſtate cuiuſque eſt rem ſuam alteri donare abſolutè, ita etiam transferre in alterum ſub aliqua conditione; ſiue ea fortuita ſit, ſiue ex induſtria pendeat. Vnde non eſt verum, ex intentione lucri reddi illicitum, & mortiferum peccatum, vt vult Silueſter v. Ludus, q. 4. & alij, quos ibi citat, niſi affectus lucri ſit immoderatus. non tamen erit ob hanc cauſam peccatum mortiferum, niſi affectus ille, ex quo procedit, tantus ſit, vt quis ex illo paratus ſit facere notabilem iniuriam proximo, vel aliquod præceptum ſub peccato mortifero obligans violare, vt ſi amore lucrandi per ludum, die feſto omittat Sacrum.

Eſſe Iure naturæ licitos.

4 Aduerte tamen Primò, Quoſdam ludos Iure ciuili eſſe prohibitos, etiam laicis; vt ſunt omnes ludi, qui magis fortunâ quàm arte reguntur, qui communiter nomine *alearum* ſignificantur in Iure; vt patet L. 1. & 3. C. de aleatoribus; vbi etiam quinque dumtaxat ludi permittuntur, *curſus, ſaltus, vibratio quintana* (id eſt, haſtiludium abſque ſpiculo) *lucta &. hippodromus*; & conceditur ditioribus vt in ſingulas commiſſiones, vnum ſolidum (nummus erat aureus) tantummodò poſſint deponere. *ſi in plus luſum fuerit*, inquit, *neque repetitio detur, & ſolutum repetatur.* Cauſa huius prohibitionis eſt triplex. Prima, quòd ea hoc genere ludi ſæpè iræ & blaſphemiæ in Deum (cui euentus fortuiti ſolent aſſignari) concitentur. Secunda, Quòd inter ludentes ſæpè oriantur lites & pugnæ. Tertia, quòd facile tota ſubſtantia per illud exhauriatur: vnde fit vt ad furta & latrocinia ſe conferant. inſinuantur hæc d. L. Alearum, ſuprà. Iure Digeſtorum etiam prohibitus erat aleæ luſus, præſertim ſi quis in pecuniam luderet; vt habetur L. Solent. 2. ff. de aleatoribus: vbi tamen permittuntur quinque illi ludi ſupradicti, virtutis exercendæ cauſa. vetitum etiam erat commodare illis locum ad ludendum, L. 1. ibidem. Ex quibus apparet, quantò meliores fuerint in hac cauſa mores illius æui quàm huius.

Quoſdam Iure ciuili prohibitos.

Cauſa vetiti.

Aduerte Secundò, Iure Canonico Clericis 5 eſſe prohibitum ludum alearum, vt patet can. 41. Apoſtolico, *Epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus alea atque ebrietati vacans, aut deſinat, aut deponatur.* & can. 24. *Subdiaconus, aut cantor, aut lector ſimilia faciens, aut deſinat, aut ſeparetur;* (id eſt communione priuetur) *ſimiliter & laici.* Et c. Clerici 15. de vita & honeſtate Clericorum, & ex Concilio magno Lateran. *Ad aleas & taxillos non ludant, nec huiuſmodi ludis interſint.* Et cap. Inter

Clericis prohibetur.

dilectos 11. de exceſſibus Prælatorum, collatio beneficij facta cuidam Clerico irritatur, quia erat publicus aleator, & vſurarius. Denique Concil. Trident. ſeſſ. 22. cap. 1. de reform. *Statuit ſancta Synodus, vt quæ alias a Summis Pontificibus, & a ſacris Conciliis de Clericorum vita, honeſtate, cultu, doctrinaq́, retinenda; ac ſimul de luxu, comeſſationibus, choreis, aleis, luſibus, necnon ſæcularibus negotiis fugiendis ſancita fuerunt; eadem in poſterum iiſdem pœnis, vel maioribus, arbitrio Ordinarij imponendis obſeruentur*, &c. Ex quibus ſequi videtur, eſſe peccatum mortiferum: non quidem ſi ſemel, bis, terve clericus ſic luſerit; ſed ſi huic ludo vacauerit, id eſt, crebrò & per longum tempus luſerit: his enim ſolis pœnæ imponuntur. Itaque ſi ad breue tempus recreationis cauſa, etſi crebrò, ſic luſerit, non damnandus peccati mortiferi, ſi abſit ſcandalum; præſertim cùm hoc tempore iſti Canones non videantur recepti, (niſi quatenus prohibent id fieri cum periculo ſcandali) neque per
6 Superiores cureotur executioni mandari. Laicis tamen non eſt peccatum mortiferum, niſi alicubi aliqua lex politica, ſub graui pœna id prohibens, ſit in vigore; quia Iure Canonico non eſt illis vetitum, niſi canone illo Apoſtolorum 42. cuius hac in parte obligatio per contrariam conſuetudinem iam olim ceſſauit; ſicut & obligatio illius Authent. Iuſtiniani. vnde id per ſe in illis non eſt modò vllum peccatum; quamuis ratione circumſtantiarum plerumque cum peccato fiat.

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad iuſtitiam huius contractus.

7 Reſpondeo, Tres potiſſimùm requiri. Prima eſt, Vt ludentes habeant liberam diſpoſitionem rei, quam in ludum deponunt: non enim poſſunt res alienas, vel quas alienare non poſſunt, periculo exponere.

Prima conditio.

Secunda eſt, Vt alter alterum per iniuriam (vt minis, fraude, conuitiis) ad ludum non pertraxerit; quia ſi ille ſic pertractus perdat, alter eſt ei cauſa damni per iniuriam, ac proinde tenetur ei ad reſtitutionem. Ita Caietan. 2. 2. q. 32. art. 7. ad ſecundum. Couarr. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 7. Sotus lib. 4. quæſt. 5. art. 2. & alij adeò vt hæc ſententia ferè ſit communis Doctorum: vt ſi ſimulet ſe parum peritum, vt alterum alliciat, qui alioquin ludere noluiſſet; ſi conuitiis laceſſat; ad quæ vitanda alter conſenſit in ludum, aliàs non conſenſurus.

Secunda.

8 Aduerte tamen, quoſdam putare, dum quis minis vel conuitiis coactus luſit & perdidit, victorem non teneri ad reſtitutionem. Ita Molina diſput. 516. & Franciſcus Garçia de contractibus p. 2. cap. 19. Probari poteſt Primò, Quia talis abſolutè voluntariè luſit, & ſolùm ſecundùm quid inuoluntariè: atqui tale voluntarium eſt ſufficiens ad transferendum dominium; præſertim contractu oneroſo: vt patet cum quis inuitus vendit domum ſuam iuſto pretio: ergo, &c.

Si dicas, talem contractum poſſe reſcindi, & alterum teneri ad reſtitutionem. Reſpondebo, id fieri poſſe, quando ea quæ commutata ſunt, poſſunt reſtitui; non autem quando ſunt aliquid tranſiens; ſicut hic, vbi proximè fit commutatio iuris lucrandi cum iure lucrandi; quæ non poſſunt reſtitui, quia ipſo actu pereunt.

Secundò, Si ille ſic inductus vincat, poterit retinere lucrum: ergo etiam inductor poterit, ſi lucretur: debet enim eſſe par vtriuſque conditio.

Tertiò, Hoc ipſo, quo intendis lucrari ab altero, cenſeris ei concedere liberè ius lucrandi a te: alioquin debebas habere animum reſtituendi in euentum lucri; nam aliàs non eſſet æqualitas: ergo non tenetur.

Hæc ſententia eſt probabilis: contraria tamen, quæ eſt communis, videtur verior. Primò, Quia 9
eſt contractus per iniuriam extortus: ergo ratione iniuriæ tenetur ad reſtitutionem damni ex illo ſecuti. Confirmatur, quia abſtulit illi libertatem & arbitrium animi per iniuriam: ergo tenetur illam ei reſtituere. Secundò, Si per vim cogam te ludere cum tertio, & periculo dare rem tuam, tenebor ad reſtitutionem, ſi inde damnum tibi prouenit: ergo etiam colluſor tenebitur, ſi te cogat: nam vtrobique eadem eſt iniuria. Tertiò, Si cogam te mecum inire contractum ſocietatis mercaturæ, tenebor ad reſtitutionem, ſi nauis pereat, vel ſi alia damna accidant: quia ſum cauſa ſine qua damnum non incurriſſes: ergo ſimiliter hic. Quartò, Denique non eſt dubitandum quin colluſor teneatur ad reſtitutionem, ſi tu non habebas animum lucrandi: atqui animus lucrandi ex contractu, ſuppoſita coactione iniuſta, non adimit ius ſarciendi damni, ſi quod fortè ex tali contractu ſecutum fuerit; nam in poteſtate ipſius eſt, contractum confirmare vel reſcindere: ergo, &c.

Contrarium verius.

Ad Primum, Etſi tale voluntarium mixtum 10
abſolutè ſufficiens ſit ad validum aliquatenus efficiendum contractum, & ad dominium ſecuta traditione transferendum; tamen ſi illud vi vel fraude fuit extortum; potes acta reſcindere, & rem alienatam recuperare. nam ratione iniuriæ competit tibi actio in rem, & in perſonam, vt dictum eſt cap. 17. dubit. 6. Nec refert, quòd ea, quæ per ſe primò in contractu ludi commutantur, non poſſint reſtitui; id enim eſt per accidens, nempe quia non extant: ſatis eſt damnum inde ſecutum rependi poſſe, qui enim coactus luſit, non ſponte ſua, ſed metu compulſus, alteri ſpem lucrandi conceſſit, & ludum executus eſt: vnde illi damnum obuenit.

Ad rationem. Voluntarium mixtum.

Ad Secundum, Neganda eſt conſequentia; tenetur enim inductor ratione iniuriæ, ex qua damnum alteri obuenit; quia debet eſſe par conditio ludentium, ſi præciſè contractum ludi ſpectes; ſecùs ſi intercedat iniuria. ſi enim mihi iniuriam facis in numero punctorum, vel calculorum, non potes lucrari: ego tamen poſſum. Item debet eſſe par conditio, niſi alter tacitè iure ſuo cedat: ſicut cùm quis exponit præſentem pecuniam contra creditam: nam qui ludit creditò, ei à lure datur poteſtas non ſoluendi, & ſolutum repetendi. Sic qui ludit cum eo, qui per iniuriam cogitur, ſponte ſubit hoc onus: vnde ſibi ipſe imputare debet, ſi commodum non poſſit reportare ex ludo.

Quomodo debeat eſſe par conditio ludentium.

Ad Tertium, Qui compulſus ludit, non liberè, ſed coactè, dat alteri ius lucrandi; ſicut qui coactus init ſocietatem, vel alium contractum: vnde poteſt reuocare. nec eſt neceſſe vt habeat animum reſtituendi, ſi ipſum lucrari contigerit; 11

quia

quia quando quis coactus per iniuriam contractum fecit, eſt in poteſtate ipſius poſtea illum ratificare, vel in irritum reuocare, prout illi commodius fuerit, vt oſtenſum eſt cap. 17. dub. 6.

12 *Importunæ preces.* Importunæ preces, quibus aliquis te ad luſum attraxit, non ſufficiunt vt teneatur ad reſtitutionem, niſi tanta ſit importunitas, vt tu malis rem tuam periclitari, quàm tantis moleſtiis affici; quod ratum eſt. Iuxta hæc intelligendum & limitandum quod habet D. Thomas 2. 2. quæſt. 32. art. 7. ad ſecundum, de trahente ad luſum ex lucri cupiditate.

13 *Ne fraudibus vtantur.* Tertia conditio eſt, Vt non vtantur fraudibus contra leges ludi; alioqnin tenentur tum ad reſtitutionem eius quod ſic lucrati ſunt; tum etiam ad reparationem damni, quod incurrit qui alioquin lucraturus erat: qui enim fraude vicit, non tantùm tenetur reſtituere id quod ab altero accepit; ſed etiam quod aliter iuſtè lucraturus erat, niſi fraude impeditus fuiſſet: quia eſt huius damni cauſa iniuſte. ſi tamen erat dubium an eſſet lucraturus, non tenetur ei rem ſuam, quam expoſuerat, dare; quia in dubio melior eſt conditio poſſidentis. tenetur tamen rem, quam ab eo ſic lucratus eſt, reſtituere, ob eamdem cauſam: quia in dubio non poſſum mihi rem alterius attribuere, eò quòd in dubio melior ſit conditio prioris
14 domini poſſidentis. Leges autem ludi ſunt, quas vel ipſi ludentes communi conſenſu inter ſe ſtatuêre, vel ſi nihil hac de re egerint, quæ eo loco, vel apud eam gentem, cuius more ludere ſtatuerunt, ſunt receptæ: nam contractus, niſi aliud exprimatur, cenſentur celebrari ſecundùm conſuetudines loci; quamuis fortè alter contrahentium,
15 vel vterque aliquas earum ignoret. *Aſtutia.* Fraudes tamen, ſeu aſtutiæ communi conſuetudine receptę, vel in quas expreſsè aut tacitè ludentes conſentiunt, ſunt licitæ; nec reddunt obnoxium reſtitutioni: vt ſi quis aduertens ſe certò lucraturum, roget aduerſarium, velítne deponere duplum: aut ſi videat errantem in numerandis ſignis, & non moneat: quiſque enim ſuas tantummodò partes agit, neque cenſetur ludenti prodeſſe, quod per negligentiam non aduertit. hoc tamen non eſt vniuerſè verum, ſed tantùm vbi conſuetudine id eſt receptum.

DVBITATIO III.

Vtrùm is qui ludo vetito aliquid eſt lucratus, teneatur ad illius reſtitutionem.

16 *Sententia DD. antiquorum.* QVidam Doctores docent, acquiſita ludo vetito, nullo modo retineri poſſe, eò quòd dominium per talem ludum non transferatur; ſed eſſe reſtituenda vel pauperibus, ſi victus victorem induxit ad luſum; vel ipſi victo, ſi illum victor induxit. Ita D. Bonauentura in 4. d. 15. numer. 67. expreſsè docet de aleatoribus, idemque ſentit de omnibus ludis illicitis: nam ratio ipſius ad omnes pertinet. Idem tenent D. Thomas eadem diſt. qu. 2. art. 4. quæſtiuncula vlt. ad ſecundum. Richard. eadem diſtinct. in fine. Palud. eadem diſt. q. 3. art. 5. & alij quidam.

17 *Non eſſe obnoxia reſtitutioni.* Reſp. & Dico Primò, Omnino verius eſſe, acquiſita ludo vetito retineri poſſe, nec eſſe obnoxia reſtitutioni ante ſententiam Iudicis iubentis reſtituere. eſt communis ſententia DD. aliorum Alexandri Halenſis 4. p. q. 86. memb. 3. a. 6. Adriani in 4. tractat. de reſtit. §. Quià in ſuperioribus. Ioannis Medinæ C. de reſtit. qu. 22. Caſtro l. 2. de lege pœnali, cap. 2. Soti lib. 4. de Iuſt. q. 5. ar. 2. Couar. ſuprà n. 2. & 3. & aliorum. Idem tenent paſſim Canoniſtæ in cap. penult. de vita & honeſt. Clericorum, teſte Couarr. Probatur, quia contractus ludi Iure naturæ habet vim transferendi dominij: ex eo autem, quòd talis ludus eſt prohibitus, neque Iure naturæ, neque Iure poſitiuo impeditur dominij tranſlatio: ergo acquiſita tali ludo, non ſunt obnoxia reſtitutioni. Maior patet ex dubit. prima. Minor probatur; non enim impeditur Iure naturæ, quia etſi contractus aliquis ſit prohibitus, vel etiam Iure naturæ illicitus, non ideò naturalis ratio dictat eſſe irritum; vt patet in matrimonio contracto poſt votum caſtitatis, vel poſt ſponſalia cum alio inita; in venditione rei, quam Deo vouiſti; in promiſſione facta meretrici pro vſura corporis. aliud enim eſt, contractum eſſe illicitum, aliud eſſe irritum, ſeu carere vi obligandi; multa enim illicitè fiunt, quæ
tamen facta, tenent. Sed neque Iure poſitiuo Cæ- 18
ſareo, (de quo illi Doctores loquuntur) quia Ius *Ius Cæſareum.* illud nuſquam irritum reddit talis ludi contractum: ſic enim habetur L. Aleatum. 2. C. de aleatoribus, de quibus maximè poſſet dubitari: *Nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in ſpecie: & ſi contrà factum fuerit, nulla ſequatur damnatio;* (id eſt, victus non cogatur ſoluere) *ſed ſolutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint, vel eorum heredibus, aut his negligentibus, à patre, aut defenſoribus illius ciuitatis, vel recipiat fiſcus, non obſtante quinquaginta annorum præſcriptione.* In Græco textu ſic habetur: *Victum in alea luſu non poſſe conueniri, & ſi ſoluerit, habere repetitionem tam ipſum quàm heredes eius, aduerſus victorem & eius heredes: idq; perpetuò, etiam poſt triginta annos.* Hæ leges non reddunt irritum ludi contractum, nec efficiunt ludentes inhabiles ad dominium transferendum; ſed ſolùm concedunt perdenti repetitionem: quod Doctores paſſim intelligunt de repetitione in iudicio, vt per ſententiam Iudicis recuperetur amiſſum. *Debet repeti in iudicio.*
vnde inferunt, non ſufficere vt repetitio pri- 19
uatim fiat, aut etiam vt fiat in iudicio, niſi ſequatur condemnatio, qua victor iubeatur reſtituere; ante hanc enim, victorem non teneri. Ita Couarruuias ſuprà numero 8. Caſtro lib. 2. de poteſt. legis pœnal. cap. 2. corol. 3. Medina qu. 22. & alij. Ratio eſt, quia hæc lex, quæ parte iubet ſolutum reddi, eſt pœnalis; ac proinde non obligat ad id præſtandum, quod in pœnam ſtatutum eſt, ante ſententiam; vel ſi non eſt pœnalis, ſaltem eſt diſpoſitiua modi, quo res perdita debet recuperari; ſicut cùm concedit reſtitutionem in integrum contra præſcriptionem, vel contractum vtrimque impletum; iuxta ea, quæ diximus ſuprà cap. 6. dubit. 18. & cap. 17. dubit. 9. quod etiam ſatis colligi poteſt ex illis verbis, *Competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint*, &c. vbi ſolùm cōceditur ius repetendi per miniſterium Iudicis. Adde, non eſſe conſentaneum moribus hominum, vt victor obligetur ante ſententiam: quia rari futuri ſunt, qui ſponte reſtituent; & ita conſcientiæ hominum implicarentur abſque fructu.

Deni

Denique conſuetudine receptum eſt, vt nemo putet ſe teneri hæc lucra reddere, niſi per ſententiam Iudicis compellatur.

Dices, In Græca editione dicitur, *Data ſuper alea luſu cautio ſit irrita & condici poſſit*: ergo contractus ludi eſt irritus, ac proinde ſolutum debet reſtitui, etiam ante ſententiam.

20 *Cautio interdum,* Reſp. *Cautionem* diſtingui ab ipſo contractu, ad cuius ſecuritatem datur: vnde etſi cautio ſit irrita, non ideò contractus ludi eſt irritus dicitur autem irrita *cautio*, quia ex vi ipſius non poteſt victus cogi ad ſolutionem: & ſi quis ex ea coactus fuerit ſoluere, eò quòd non potuerit probare illam eſſe datam ſuper aleæ luſu, poteſt vti occulta compenſatione; quia coactus eſt ſoluere ex vi cautionis, quæ nullam vim habebat.

21 *Si victor impediat ſententiam.* Petes Primò, Quid ſi victor impediat ne Iudex illum condemnet ad reſtitutionem lucrorum, tenebitúrne adhuc reſtituere?

Reſpon. Si impediat per vim vel fraudem, tenebitur: quia per iniuriam impedit ne victus poſſit recuperare id, ad quod leges ei Ius tribuunt. ſi autem abſque vi vel fraude impediat, non tenebitur; quia vtitur Iure ſuo, ne cóndemnetur. vt ſi neget ſe quidquam ludo lucratum, eò quòd res ſit omnino occulta, nec victus habeat vllum teſtem quo id probet. cùm enim hic examinetur criminaliter, vt puniatur priuatione lucri in pœnam criminis; non tenetur fateri, etiamſi ſub iuramento rogetur, antequam ſit ſemiplenè probatum per vnum teſtem omni exceptione maiorem, vt docet Molina diſput. 514. Hæc ſententia probabilis eſt. Contraria tamen videtur verior, ex contrario fundamento. non enim iſta lex videtur eſſe pœnalis, ſed diſpoſitiua æqui & boni, ne homines rebus ſuis per ludum irrecuperabiliter priuentur, cum magno Reipub. incommodo, vt dictum eſt dubit. 1. ſicut illæ leges, quæ certis caſibus concedunt in integrum reſtitutionem. Confirmatur, quia ſi victor in pœnam delicti condemnaretur ad reſtitutionem lucri, non deberet fieri reſtitutio victo, qui fuit particeps delicti, ſed fiſco; ſicut cùm aliquid datum eſt pro adulterio, vel homicidio. Itaque victor non examinatur criminaliter, ſed ciuiliter; ſicut cùm petitur reſtitutio in integrum: ac proinde rogatus tenetur fateri veritatem, etiamſi res occulta ſit.

22 *Si victus non audet repetere.* Petes Secundò, Quid ſi victus non audeat repetere in iudicio, metu dedecoris, poterítne vti occulta compenſatione aduerſus victorem?

Reſpon. Non poſſe. Ita Caſtro & Medina ſuprà. Idem tenet Sotus, etſi dubitanter. in eadem ſententia eſt Adrianus qu. de Ludo, §. Sed oritur ex his: etſi Sotus & Medina contrariam ſententiam ei tribuant. Ratio eſt, quia victus non habet ius ad recuperandum amiſſum, niſi per Iudicis ſententiam: aliud enim ei leges non concedunt. poteſt tamen minari accuſationem & repetitionem in iudicio; & ſi victor, vt hoc declinet, reſtituat ei lucrum, poterit victus illud accipere; modò tamen verè animum haberet in iudicio repetendi; quia tunc tanti valet repetere, quanti eſt id, quod accipit vt non repetat. Secùs ſi non habebat
23 animum repetendi, ſed ſolùm fingebat, iuxta Molinam loco cit. Quamuis etiam in hoc caſu verius putem, poſſe accipere; quia habet Ius repetendi: quo Iure cedit. vide ſuprà cap. 17. dub. 6.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui ludo vetito perdidit, teneatur ſoluere in foro conſcientiæ.

QVidam DD. dicunt teneri ſoluere, quamuis ſolutum poſſit poſteà in iudicio repetere. 24
Ita Caſtro & Medina ſuprà. Ratio eſt, quia Iure naturali quiſque tenetur implere promiſſa.

Reſpon. tamen, Iure communi Cæſareo non teneri ſoluere quod ſic amiſit. Ita Adrianus ſuprà. Couarr. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 4. numer. 8. Inſinuat Nauarr. cap. 20. num. 17. videtur enim probare ſententiam Adriani & Couarruuiæ. *Non tenetur ſoluere, ſi volit.*

Probatur Primò. Quia Iure Cæſareo ſancitur, *vt victus non cogatur ſoluere*: atqui parum eſt non cogi in foro externo, ſi interim cogitur in foro conſcientiæ. deinde cur vult illum non cogi, niſi quia mens eius eſt, vt non ſoluat, & rebus ſuis ſe non exuat, & victor non fruatur lucro?

Secundò, Ibidem conceditur, vt victus & eius heredes poſſint ſolutum repetere: atqui hoc ipſo videtur concedi, vt non teneatur ſoluere: cur enim non eximat illum obligatione ſoluendi, cui concedit Ius, ſi ſoluerit, repetendi? Confirmatur; quia *qui ad agendum admittitur, eſt multo magis ad excipiendum admittendus*, vt habetur cap. Qui ad agendum. de reg. Iuris in 6. ergo cùm victo detur actio ad recuperandum pretium ſolutum, conceditur eidem etiam Ius excipiendi contra victorem, vt ei non ſoluat. quorſum enim per inutiles ambages ducatur, vt rem ſuam recuperet, cùm ab initio poſſit non ſoluere?

Tertiò, In lege Græca redditur *irrita omnis cautio data ſuper alea luſu.* vult ergo ex aleæ luſu non naſci obligationem ſoluendi. cur enim vellet cautionem, quæ contractum confirmet, eſſe irritam, ſi ex contractu vellet aliquā obligationem naſci? 25
Nec obſtat, quòd Iure naturæ teneamur promiſſa liberè facta implere: hoc enim verum eſt, niſi maior poteſtas reddat ea irrita & inualida; aut niſi faciat poteſtatem non implendi; quod ob iuſtam cauſam facere poteſt. Idem dicendum de quolibet alio contractu. quamuis enim lex contractum ludi non reddat propriè irritum; (victor enim poteſt exigere à victo ſolutionem rei, quam lucratus eſt: & cùm ei tradita fuerit, acquirit eius dominium, nec tenetur eam reſtituere victo ante ſententiam: quod eſt ſignum, contractum non fuiſſe irritum) tamen concedit victo poteſtatem liberandi ſe, & excutiendi obligationem per contractum inductam, ſi velit. Itaque etſi victor poſſit ſolutionem exigere, tamen non poteſt eam extorquere, ſi victus beneficio legis vti volens, nolit ſoluere. *Obiectio.* *Lex dat poteſtatem ex ſoluendo non ſoluendi.*

Petes Primò, Quid ſi vterque renuntiarit beneficio legis, ceſſeritque Iure ſuo; poterítne victus adhuc denegare ſolutionem? 26 *Renuntiatio beneficij legis.*

Reſpondeo, Si ſolùm renuntiauit ſimplici verbo abſque iuramento, poterit non ſoluere; & ſi ſoluerit, repetere: ſimplex enim ceſſio non priuat hominem Iure, quod lex ei tribuit, in fauorem boni communis. alioquin facillimè omnis vis legis redderetur inanis & fruſtratoria. Si verò renuntiauit cum iuramento, iurando ſe non vſurum beneficio legis, tenetur ſoluere. & ſolutum non poteſt repetere; ſi tamen de ea re liberè poterat diſponere. quia iuramentum de re licita,

alteri

alteri factum, neceſſariò eſt ſeruandum, vt patet cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6. Si iurauit tantùm ſe ſoluturum; tenetur quidem ſoluere; ſed poterit ſolutum repetere; quia non iurauit ſe non repetiturum: niſi forte mens eius fuerit etiam ad hoc ſe obligare; iuramentum enim ſecundum mentem iurantis aſtringit.

27 *An hoc iuramentum poſſit relaxari.* Petes Secundò, Vtrùm tunc in hoc euentu poſſit petere iuramenti relaxationem a Prælato, & tunc non ſoluere, vel ſi ſoluit, repetere? Molina putat tale iuramentum non poſſe relaxari abſque conſenſu eius, cui factum eſt; quia factum eſt in illius commodum, abſque vi & fraude: ac proinde per illud acquiſitum eſt illi ius, quo non poteſt ſpoliari inuitus. Alij verò putant, abſolutè relaxari poſſe, ſicut iuramentum de ſoluendis vſuris. Verum dicendum eſt, tale iuramentum poſſe relaxari, ſi ſolùm iurauit ſoluere, ſeu tradere rem, abſque intentione non repetendi; quia tale iuramentum non confirmat contractum; cùm non excludat priuilegium legis, quo conceditur repetitio. Si autem iurauit ſoluere, & non repetere, vel ſaltem ea mens eius fuit, etſi non expreſſerit, non poteſt relaxari inuito eo, cui præſtitum eſt, niſi vis aut fraus interuenerit.

Secùs eſt de iuramento ſoluendi vſuras: hoc enim eſt per iniuriam extortum, & vſurarius per hoc nullum ius acquirit; ſed ſolùm eſt implendum, ne Deus videatur fuiſſe aſſumptus in teſtem falſi. vide cap. 17. dub. 7.

DVBITATIO V.

Vtrùm per ludum & ſponſiones poßit lucrari is qui non poteſt perdere.

28 *Si alter ſit certus lucrandi.* NOtandum eſt, Eſſe potiſſimum dubium in tribus caſibus. Primus eſt, Si alter ſit ita peritus ludi, vt moraliter certum ſit ipſum lucraturum; aut ſi ita ſit certus de re ſuper qua ſit ſponſio, vt non poſſit amittere. Videri poſſit alicui, hos poſſe lucrari, ſi nihil ſimulatè aut fraudulenter agant, quò alios ad ludum vel ſponſionem pertrahant, ſed ſimpliciter ſe offerant: quod expreſsè docet Toletus l. 5. c. 27. de faciente ſponſionem, quod etiam docuit Decius conſil. 115. & Couarr. regula Peccatum, p. 2. §. 4. n. 6. Decij ſententiam approbans. eademq; videtur ratio ludentis: quia non tenetur ex iuſtitia ſuam peritiam declarare aduerſario ne ille amittat: quiſque enim hîc ſuas partes agit. ille verò ſuæ temeritati imputare debet, quòd ignotum prouocarit, aut prouocatus, periculo perdendi ſe expoſuerit, non examinata eius qualitate.

29 Nec obſtare videtur, quòd is, qui vendit rem aliquam, teneatur vitium eius occultum aperire, ac proinde pari ratione eum, qui ludit, teneri ſuam peritiam patefacere. Reſponderi enim poterit: Primò, Venditorem ad hoc ex iuſtitia non teneri, ſi emptor id non poſtulet, ſed ſuo iudicio rem explorare velit, iuxta ea quæ dicta ſunt ſuprà c. 21. dub. 11. Secundò, Quidquid ſit de venditore, aliam eſſe rationem in ludo; quia in venditione & emptione quæritur æqualitas rei & pretij: in ludo verò & ſponſionibus quæritur victoria, vel fortunæ, vel induſtriæ, vel ſcientiæ. vnde etiamſi tua induſtria vel ſcientia ſit maior, non teneris eam aduerſario patefacere. ſatis eſt vt eam non tegas aliqua ſimulatione, qua alter decipiatur.

Verùm contraria ſententia eſt communis, vnde & nobis amplectenda. Fundamentum huius eſt, non quod quidam ponunt, quia debet eſſe par conditio ludentium, (id enim verum non eſt de paritate induſtriæ, vel notitiæ; ſed de paritate in legibus ſeruandis, & iure lucrandi vel perdendi; vnde ad rem non facit) ſed quia error ſeu dolus dat cauſam contractui. ſi enim hic alterius peritiam noſſet, nollet ſuum cum ea committere: at quando error dat cauſam contractui, hic vel irritus eſt, vel in irritum reuocari poteſt; vt oſtenſum eſt cap. 17. dubit. 5. num. 29. & ſeq. Vide, ſi placet, quæ ibi dicta: ex quibus rationi alterius ſententiæ reſponderis. 30

Nec obſtat, quòd is cui in ludo felicior ſors aut partitio accidit, ita vt certus ſit de lucro, poſſit ea re diſſimulata augere ſponſionem, & afferre duplum aut quadruplum in ludum, etiamſi alter decipiatur; vt docent Couart. & Decius ſuprà, & Ioannes Medina C. de teſtit. q. 22. & alij: quia ludi leges conſuetudine receptæ id permittunt, vt iidem Auctores docent. Vnde ſi conſuetudo ſimili modo permitteret exceſſum peritiæ in altero, non putarem cogendum ad reſtitutionem.

Secundus caſus eſt, Cùm is, qui ludit, habet animum non ſoluendi, vel ſolutum repetendi. Talis non poteſt lucrari. Primò, Quia decipit aduerſarium; (hoc ipſo enim quo exponit rem ſuam, ſignificat ſe eſſe paratum ſoluere & amittere, ſi ludo vincatur, cuius tamen contrarium mente gerit) quam deceptionem ſi aduerſarius ſciret, nollet ludere. Secundò, Quia debet eſſe par conditio ludentium; nempe vt vterque eodem modo paratus ſit amittere rem depoſitam, ſi victus fuerit. qui tamen ſincero animo luſit, non cogitans de non ſoluendo, vel de recuperando amiſſo, aut habens animum ſoluendi, & non recuperandi; poteſt peracto luſu mutare animum, & nolle ſoluere; vel ſi ſoluit, repetere ſolutum: quia hoc vtrique leges concedunt, & in eo ſunt pares. idque locum habet, ſiue vterque ludat creditò, ſiue vterque præſenti pecunia; ſiue alter creditò, alter præſenti pecunia. ſicut enim qui ludit creditò, poteſt poſteà nolle ſoluere; ita etiam qui præſenti pecunia ludit, poteſt repetere ſolutum. vnde verum non eſt quod quidam docent, eum, qui ludit creditò, non poſſe lucrari ab eo, qui exponit præſentem pecuniam, niſi iuret ſe ſoluturum. ſatis enim eſt vt ludens creditò, bona fide intendat ſoluere, vtque aduerſarius, eius fide ſit contentus. 31 *Si habet animum non ſoluendi.*

Petes, Quid ſi ludens creditò non teneatur ſoluere, & ludenti pecuniâ numeratâ non detur repetitio; Vtrùm tunc is, qui creditò ludit, poſſit lucrari?

Reſpond. Poſſe, ſi cùm luderet, animum habebat ſoluendi: quia alter cenſetur cedere iure ſuo, hoc ipſo, quo ſciens & volens cum tali ludit, præſentem pecuniam exponens. Talis lex lata eſt à Carolo V. in Hiſpania, de qua Couarr. reg. Peccatum, p. 2. §. 4. num. 8. & Caſtro lib. 2. de leg. pœn. cap. 2.

Tertius eſt, Cùm alter ludentium non poteſt rem depoſitam alienare; vt ſi ſit Religioſus vel filiusfamilias. Religioſus abſque conſenſu Superioris non poteſt quidquam ludo acquirere; quia ſine eo non poteſt quidquam in ludum deponere. vnde ſi lucretur, tenetur ad reſtitutionem; ſicut & ille tenetur, qui ab eo lucratus fuerit. 32 *Si non poßit alienare. Religioſus.*

Cum

33 Cum conſenſu tamen Superioris poteſt locrari & perdere, etiam notabilem ſummam; quia eſt contractus onerosus, qui poteſt Monaſterio eſſe vtilis. quanuis peccet, res Monaſterij ſic exponendo: & quidem mortiferè, iuxta Nauarrum cap. 20. num. 9. Si tamen contigerit Monaſterium grauiter lædi ex ludo, datur ei reſtitutio in integrum, ſicut in aliis contractibus. De pupillo & minore habente curatorem, dictum eſt ſuprà
34 cap. 17. dubit. 8. Filiusfamilias pubertatem ingreſſus, ſi habet caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia, vel alia à parente conceſſa ad animi oblectationem, vel ad liberam adminiſtrationem, poteſt locrari & perdere; & qui ab eo lucratus fuerit, non tenetur ad reſtitutionem. ſi autem ſolùm habet aduentitia, quorum vſusfructus ſit apud parentem, non poteſt quidem ea exponere in ludum abſque parentis conſenſu; ſi tamen fecerit, & perdiderit, probabile eſt, eum qui lucratus fuerit, non teneri ad reſtitutionem parenti aut filio, vt docet Molina diſput. 519. Ratio eſt, quia etſi filius non potuerit dominium horum transferre in alterum, (eò quòd adminiſtratio pertineret ad parentem;) tamen quia ad ipſum pertinet dominium directum, poterit victor hæc retinere Iure retentionis, pro debito, quo filiusfamilias manet illi ex ludo, naturali Iure obſtrictus. hoc tamen limitauerim ad eum euentum, quo parens cenſeri poſſit condonare filio vſumfructum, & cedere Iure adminiſtrandi illa bona: vel quando per filium alia ratione compenſari poteſt. Alioquin ſi
35 parens id, quod amiſſum eſt, repeteret, vel conſtaret ipſum velle ſibi reſtitui, deberet reddi; ſed filius teneretur de euictione ex rebus ſuis, quamprimùm commodè poſſet. Niſi fortè ludo vetito amiſerit; (tunc enim ſicut non tenetur ſoluere, ita neque compenſare ſi fuerit euictum) vel niſi ſe poſſit eximere beneficio reſtitutionis in integrum, quod minori, ſi læſus fuerit, competit vſque ad 29. annum completum; vt dictum eſt ſuprà cap. 17. dub. 8.

Filiusfamilias.

Aduentitia filiorum.

36 Si filiusfamilias non habet quidquam proprij, ſed tantùm aliena, quæ ipſe non poteſt in alium transferre, & aduerſarius id nouit, neuter poteſt lucrari: quia contractus eſt irritus, cùm vtrimque ſit mala fides. Idem dicendum, ſi quis ludat cum eo, quem ſcit deponere rem furtiuam. colligitur ex L. Si in empt. 34. §. Item ſi emptor. ff. de contrahenda emptione. Si autem aduerſarius bona fide putat eſſe rem ipſius, aut ipſi eſſe conceſſam liberam adminiſtrationem; tunc vterque poteſt lucrari, quia contractus eſt validus propter bonam fidem alterius contrahentium; vt colligi poteſt ex L. Rem alienam. 28. ff. de contrahenda emptione. vide dicta cap. 20. dubit. 18. vbi tamen victor ſciuerit, rem, quam lucratus eſt, eſſe alienam, tenetur illam curare reſtitui: ſed tunc filiusfamilias tenetur illi de euictione, manetque obligatus ad compenſandum.

Res aliena ſi deponatur in ludum.

Duo tamen hic ſunt Notanda: Alterum eſt, filiumfamilias, qui à parente ſuſtentatur in aula vel Vniuerſitate, poſſe particulam aliquam ſummæ ſuſtentationi deſtinatæ, ludo honeſto inſumere, nempe 4. vel 5. in centum, vt docet Sotus l. 4. q. 5. art. 2. & Nauar. cap. 20. num. 12. Ratio eſt, quia ad alimenta pertinet etiam honeſta recreatio, ætati & ſtatui conueniens, & æqualibus paſſim conceſſa, ſine qua non poſſet decorè & liberè cum ſociis verſari. Idem ſentit Nauarrus de Religioſo, qui verſatur in ſtudiis, impenſis ſui Abbatis, vel in negotiis Monaſterij foris; modò tamen id honeſtæ recreationis cauſa faciat. 37

Dum verſatur in aula vel ſtudiis.

Alterum eſt, Eum, qui ſolùm quatuor poteſt deponere in ludum, non poſſe ſingulis commiſſionibus ab vno eodemq; lucrari pluſquam quatuor; quia debet eſſe par conditio ludentium: niſi alter ſciens conditionem ſocij, cedat Iure ſuo. poteſt tamen amplius lucrari, ſi plures ſint in quos ludit; vt ſi quatuor ludant, & ſinguli deponant quatuor, poterit lucrari duodecim: diuerſis etiam commiſſionibus poterit ab vno eodemque plus lucrari, quam poteſt perdere. cùm enim non poſſit perdere niſi quatuor, poteſt lucrifacere centum. Ratio eſt, quia ſatis eſt ad ſingulorum ludorum lucra, vt poſſit alienare quod in quoque ludo deponit. Adde, poſſe etiam deponere quidquid lucratus fuerit; quia parens ad id tacitam facultatem dare cenſetur. Vide Nauarrum ſuprà. 38

Poteſt quis plus lucrari quàm perdere, & contrà.

CAPVT VIGESIMVM SEPTIMVM.

De Depoſito & Commodato.

Conſtat 6. Dubitationibus.

EXpoſitis contractibus, quibus transfertur dominium, dicendum eſt de quibuſdam aliis, quibus non transfertur: inter quos primò occurrunt contractus Depoſiti & Commodati.

DVBITATIO I.

Quid ſit depoſitum, quid commodatum.

1 RESPONDEO & Dico primò, *Depoſitum* vocatur & res ipſa, quæ alicui cuſtodienda traditur, & contractus, quo aliquid traditur cuſtodiendum, vt integrum reſtituatur; vt colligitur ex L. 1. ff. Depoſiti.

Dico Secundò, Contractus hic re ipſa perficitur: nempe dum res traditur à deponente, & ſuſcipitur à depoſitario: tradere enim vel deponere in domo non ſufficit, niſi alter ſignificet ſe eius cuſtodiam ſuſcipere: niſi fortè ex officio teneatur eam cuſtodire; vt ſunt caupones, ſtabularij, nautæ, & aurigæ: ſufficit enim illis videntibus rem in domo, vel naui, vel curru deponi, teſte Gomezio tom. 2. cap. 7. num. 2. 2

Perficitur re ipſa.

Dico Tertiò, Deponi ordinariè ſolent res mobiles aut ſe mouentes; non autem immobiles, niſi quando eſt de aliqua re immobili controuerſia: tunc enim deponi ſolet apud ſequeſtrum, vt cuſtodiatur, & vt fructus eius ſeruetur ei, qui ſuperior fuerit in lite. vide Silueſtrum v. Depoſitum, 3

Quæ res deponantur.

ſitum, num. 1. Soler autem apud ſequeſtrum fieri depoſitio, quando neuter litigantium eſt in poſſeſſione rei; aut alter contra Iuris ordinem poſſeſſionem eſt ingreſſus. Item quando timetur ne alter cum re fugiat, aut eam deuaſtet; & in aliis quibuſdam caſibus.

Commodatum.

4 Dico Quartò, *Commodatum* vocatur tum res ipſa, cuius vſus alteri conceditur; tum contractus, qui nihil eſt aliud, quàm rei alicuius quoad ſolum vſum gratuita conceſſio, vt colligitur §. Item is, Inſtitut. quibus modis contrahatur oblig. hinc patet eſſe contractum, qui reipſa perficiatur.

Differt à mutuo.

Dico Quintò, *Commodatum* differt à *mutuo*, quòd per illud non transferatur dominium, ſitque idem numero reſtituendum, poſſitque eſſe tam rei immobilis, quàm mobilis: nam etiam domum noſtram commodamus. mutuum verò, dominium transfert, & diuerſum numero reſtituendum eſt, ſolúmque in rebus mobilibus, quæ numero, pondere, vel menſura conſtant, cernitur. A *precario* verò, quòd commodatum ſit certi temporis, expreſſi, vel impliciti, ante quod non poſſit repeti. Expreſſi, vt ſi commodem tibi librum ad menſem. Impliciti, vt ſi commodem tibi librum, vt eum tranſcribas: tunc enim implicitè tantum temporis concedo, quantum neceſſarium eſt ad deſcribendum commodè; L. 3. & 4. ff. commodati. vide Silueſtrum v. Commodatum, numero 1. Si ante hoc tempus repetas, commodatarius non tenetur. ſi inuito extorqueas, teneris illi de damno ſecuto. *Precarium* verò eſt reuocabile ad nutum concedentis.

A precario.

DVBITATIO II.

Vtrùm depoſitarius poßit depoſito vti.

5 RESpondeo, Non poſſe, alioquin cenſetur furtum committere; & ſi vſus ſit pretio æſtimabilis, (vt eſt vſus equi, veſtis, mobilis) tenetur ſoluere pretium: ſi tamen putetur dominus illud velle. Ratio eſt, quia vſus rei non eſt ei conceſſus, ſed tantùm res ipſa, vt eam cuſtodiat. Idem dicendum de pignore, & de commodato, ſi quis eo aliter vtatur quàm conceſſum ſit; vt docet Couarr. lib. 3. variar. cap. 15. num. vlt.

Poteſt vti in tribus euentis.

6 Aduerte tamen, in tribus caſibus poſſe depoſito vti. Primò, Si id illi à deponente eſt conceſſum. per hanc enim conceſſionem depoſitum tranſit in mutuum, vel in commodatum, hoc ipſo quo vti cœperit; in mutuum quidem, ſi eſt res vſu conſumptibilis, vt pecunia, triticum, oleum: in commodatum, ſi non eſt vſu conſumptibilis. vide Nauar. cap. 17. num. 181. & colligitur ex L. Certi condictio. 9. §. vlt. ff. de rebus creditis.

7 Secundò, Si depoſitarius bona fide exiſtimet domino id non diſplicere: tunc enim non peccaret vtendo, nec furti actione teneretur, quamuis poſteà conſtaret domino diſplicuiſſe. & deberet vſum, domino volente, compenſare: quia fur cenſeri non poteſt, qui putat ſe domino non inuito rem contrectare. ita Couarruuias ſuprà.

Si certus eſt ſe poſſe reſtituere.

8 Tertiò, Quando depoſitum eſt res vſu conſumptibilis, v. g. pecunia, triticum, vinum; & depoſitarius certus eſt, ſe, quando depoſitum repetetur, paratum habiturum tantundem eiuſdem menſuræ & bonitatis; tunc non erit peccatum, ſaltem mortiferum, vti depoſito, & illud alienare: quia nullum incommodum irrogatur deponenti. imò hoc cedit in eius commodum: quia etiamſi res caſu, vel culpa leuiſſima depoſitarij periret, maneret deponenti ſalua; aliàs ipſi peritura. Ita Molina diſput. 524. Idem docet Silueſt. v. Depoſitum, num. 10.

DVBITATIO III.

Ex qua culpa depoſitarius teneatur, ſi depoſitum periit, vel deterius effectum eſt.

RESpondeo & Dico Primò, Si depoſitio tantùm cedit in commodum deponentis, depoſitarius ſolùm tenetur ex dolo & culpa lata, non autem ex leui vel leuiſſima. 9

Si in commodum deponentis ſolius.

Dico Secundò, Si verò cedit in commodum vtriuſque, tenetur etiam ex culpa leui; vt ſi pretium pro cuſtodia accipiat; vt patet L. 1. ff. depoſiti. hinc ſartores, molitores, & ſimiles artifices, quibus res aliqua traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, aurigæ, caupones, & ſimiles apud quos res deponitur, tenentur ex culpa leui. quia depoſitio etiam in ipſorum commodum ce-
dit. Imò L. 1. cit. nautæ, ſtabularij & caupones 10
dicuntur teneri ex culpa leuiſſima. quod ſanè probabile eſt, non ſolùm in foro externo (vt vult Silueſter v. Nauta, num. 1. & Angelus, eodem in princip.) ſed etiam in foro conſcientiæ, præſertim ſi quis rem aliquam ipſis expreſsè tradiderit cuſtodiendam: id enim leges, ad fraudes omnes, quæ à talibus committi ſolent, excludendas, meritò potuerunt conſtituere. ſecùs tamen, ſi quis rem ſuam, ipſis tantùm videntibus, in diuerſorio vel naui depoſuerit; (quamuis illa lege id ſignificetur:) quia niſi illis ſpecialis cura committatur, cenſentur cuique rerum ſuarum cuſtodiam relinquere; ídque ob multitudinem accedentium & recedentium, quorum fidem & factum ipſi præſtare nolunt. ita ferè nunc eſt conſuetudo.

Si in commodum vtriuſque.

Dico Tertiò, Si depoſitio fiat in commodum ſolius depoſitarij, tenetur de culpa leuiſſima: vt ſi quis deponat apud aliquem pecuniam, eo fine vt poſſit illa vti ſi opus illi fuerit. colligitur ex L. 4. ff. de rebus creditis. ſic intellige L. 1. §. Sæpè. ff. depoſiti. vbi dicitur: *Si ſe quis depoſito obtulit, idem Iulianus ſcribit periculo ſe depoſiti illigaſſe; ita tamen vt non ſolùm dolum, ſed etiam culpam & cuſtodiam præſtet; non tamen caſus fortuitos.* Loquitur enim de eo, qui tantùm ſui commodi cauſa ſe obtulit; non autem de illo, qui cauſa vtriuſque, vel deponentis dumtaxat. hic enim nō magis tenetur, quàm qui ſe non obtulit: niſi aliud expreſsè conuenerit; aut niſi diligentiſſimam cuſtodiam promiſerit. vide dicta ſuprà cap. 7. dubit. 8. vbi etiam diximus, non eſſe improbabile, neminem teneri in foro conſcientiæ, niſi ex culpa graui, niſi aliud expreſsè ſit conuentum. 11

Si in commodum ſolius depoſitarij.

Notandum eſt, ſi quid depoſitum ſit apud Abbatem, vel Religioſum cum conſenſu Abbatis, idque culpa eius perierit, Monaſterium non teneri depoſiti: quia non tenetur ex delicto Prælati, aut Religioſi. Idem dicendum de depoſito apud Epiſcopum, vel Canonicum. patet ex c. Delictum. de regul. Iuris, in 6. & cap. Epiſcopum. 16. quæſt. 6. *quia delictum perſonæ, non eſt in*

damnum

damnum Eccleſiæ conuertendum, vt ibidem dicitur. Si tamen id totum vel ex parte verſum eſſet in commodum Eccleſiæ vel Monaſterij, teneretur quatenus inde commodum percepit.

Petes, Quid ſi dubium ſit, Vtrùm depoſitum vel commodatum culpa depoſitarij vel commodatarij perierit?

13 Reſpond. Si adbibita diligenti inquiſitione res dubia maneat, non tenetur; quia in dubio nemo præſumitur delictū facturus. colligitur ex L. Meritò. 51. ff. Pro ſocio. quod maximè verum eſt in dubio vtrimque æquali: nam ſi indicia in alteram partem magis inclinent, poteſt fieri præſumptio in contrarium: de quo Couarruuias Clement. Si furioſus, p. 2. §. 2. num. 1. vbi ex eodem principio colligit, conſultorem damno ſecuto teneri ad reſtitutionem; quando dubium eſt, vtrùm ex vi conſilij ſecutum ſit, an verò auctor ſuopte nutu facturus fuerit; quia in dubio non præſumitur quis commiſſurus delictum. Itaque auctor in illo caſu non præſumitur abſque conſilio malè facturus. Confirmatur, quia in dubio æquali cenſetur indeterminatus: ergo conſilium accedens determinauit illum ad alteram partem. ſecùs verò ſi dubium eſſet an conſilium datum ſit: vel ſi conſtaret ex ignorantia inculpata datum: quia tunc non teneretur, partim ob eamdem regulam, partim quia non interceſſit culpa; iuxta ea, quæ dicta ſuprà cap.7.dub.7.

Si dubium an culpa perierit.

DVBITATIO IV.

Quando depoſitori repetenti depoſitum poſſit non reddi.

14 REſpondeo, Quatuor caſibus. Primò, Si petat vt ſibi vel alteri noceat; vt ſi furens repetat enſem.

Secundò, Si bona eius fiſco ſint addicta: tunc enim fiſco tradenda. colligunt id DD. ex L. Bona fides. 31. ff. depoſiti. Sed ex eo loco non colligitur id eſſe neceſſarium. Vnde niſi Iudex bona fiſco addicens, vetuerit, puto illi poſſe reſtitui; quia ille adhuc ius ad eam rem habet, cùm dominium nondum amiſerit. Ita quidam recentiores, & Emmanuel Sa, v. Depoſitum. non tamen puto depoſitarium ad hoc obligari; ſed poſſe, ſi velit, ad fiſcum deferre, quia etiam fiſcus ius habet, vt eam rem ſibi vindicet.

Si depoſitum generatim cõfiſcatum.

15 Tertiò, Quando dominus & fur in repetitione rei concurrunt, non eſt reſtituenda furi, qui depoſuit. Idem dicendum, ſi conſtet rem furto eſſe ſublatam per deponentem: tunc enim ipſi non eſt reſtituenda, ſed domino; niſi putetur illam repetere vt reſtituat domino.

16 Quartò, Causâ compenſationis: probabile enim eſt, etiam in depoſito locum habere compenſationem in foro conſcientiæ, quando nulla alia ratio ſuppetit rei ſibi debitæ obtinendæ. Idem dicendum de commodato: ita tenet Nauarr. c. 17. num. 115. Emmanuel Sà, & multi recentiores. Iure enim naturæ & gentium poteſt quis ſibi ex qualibet re alterius ſatisfacere, quando aliter ſolutionem obtinere nequit. In foro tamen externo hæc compenſatio non admittitur, ſicut nec in commodato: imò neque in rebus diuerſæ ſpeciei; in quibus conſtat ex communi Doctorum ſententia poſſe fieri compenſationem in foro conſcientiæ. Silueſter v. Compenſatio, num. 3. cum Panormitano admittit compenſationem indirectam in depoſito, commodato, & ceteris omnibus. Indirectam compenſationem vocant, qua res detinetur donec ſolutio fiat.

Compenſatio in depoſito.

DVBITATIO V.

Vtrùm cõmodatum poſſit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, ſi commodanti ſimile damnum impendeat.

NAuarrus cap. 17. numero 182. negat. ratio ipſius eſt; quia commodans, ſua voluntate propriæ rei vſum conceſſit, & ſuam fidem ſeruare tenetur. Confirmatur ex cap. vnico, de commodato. & ex L. In commodato. 17. §. Sicut. ff. Commodati. 17

Reſpondeo tamen, Verius eſſe, ob par incommodum vel damnum vitandum, poſſe repeti ante tempus. ita Angelus v. Commodatum, num. 4. Silueſter ibidem num. 4. Lopez lib. 2. de contractibus, cap. 34. Molina diſput. 294. & alij. Probatur Primò, Quia commodator non cenſetur talem euentum voluiſſe comprehendere: ſi enim de eo rogatus fuiſſet, expreſsè negaſſet. Secundò, Quia locator poteſt repetere rem locatam ante tempus, ſi ſuperuenerit euentus, quo res illa ipſi ſit neceſſaria, vt ſupra cap. 24. dubit. 6. oſtenſum eſt: ergo multò magis poterit repeti commodatum, quod gratis conceſſum eſt. Hæ rationes probant non ſolùm tunc poſſe repeti, quando commodatarius non potuiſſet ſibi alia ratione proſpicere quàm per commodatum, vt volunt Angelus, Silueſt. & Lopez; ſed etiam quando potuiſſet ſibi alio modo conſulere; & quamuis ita affectus fuiſſet, vt ſi ſciuiſſet fore repetendum, non voluiſſet illud acceptare, ſed aliunde petere; vt rectè Molina: quia locator poteſt expellere conductorem, etiamſi conductor rem illam non fuiſſet conducturus, ſi id præſciuiſſet futurum. debet enim commodatarius ab initio, quando illud acceptat, cogitare, poſſe talem euentum ſuperuenire: ac proinde paratus eſſe tunc ea re priuari cum ſuo incommodo & damno: vel paciſci expreſsè; vt quidquid euenerit, non teneatur ante certum tempus reſtituere. 18 19

Si vtrique par incommodum, poteſt repeti.

Ad rationem Nauarri Reſpondeo: Etiamſi ſua voluntate rem conceſſerit, id tamen intelligẽdum cum hac tacita conditione, Niſi interim contigerit eam commodanti eſſe neceſſariam. Quiſq; tenetur ſeruare fidem promiſſorum, quamdiu manet idem ſtatus rerum, qui erat tempore promiſſionis: ſi res notabiliter mutentur, non tenetur; vt docet D. Thomas q. 110. art. 3. ad 5. & alij Doctores: vt ſi quis promiſerit alteri alimenta, & poſteà ipſemet incidat in egeſtatem. ſi promiſiſti operam tuam, & interueniat morbus vxoris, ſi promiſiſti puellæ nuptias, quòd putares illam eſſe virginem, & poſteà deprehendis non fuiſſe. his & ſimilibus caſibus reuocatur promiſſio, eò quòd promiſſor non cenſeatur eos voluiſſe comprehendere. Idem potiori ratione dicendum, ſi quis alteri promiſerit aliquid commodandum, vel etiam commodauerit, & euentus ſuperuenerit, quem non intendebat complecti. 20

Promiſſio deſinit obligare.

Dices,

21 *Donatio.* Dices, Si tibi donem librum aut veſtem, & poſtea contingat eius vſum mihi eſſe neceſſarium, non poſſum reuocare donationem: ergo neque commodatum; nam in commodato alienatur vſus rei.

Reſpondeo negando conſequent. quia commodator retinet dominium rei & ius ad repetendum vſum: donator verò non retinet dominium, ſed rem omnino à ſe abdicat. vnde non eſt mirum ſi minus Iuris habeat, quàm commodator. deinde non cenſetur res donari ſub hac tacita conditione, vt poſſit repeti, ſi donatori opus fuerit. Vbi tamen aliqua tacita conditio, vel ex mente donantis, vel ex diſpoſitione Iuris interuenit, etiam donatio reuocari poteſt, vt patet ex cap. 18. dubit. 14.

DVBITATIO VI.

Vtrùm commodatarius & depoſitarius poßint præferre res ſuas rebus commodatis & depoſitis, ſi vtraſque ſaluare nequeant.

22 QVidam ſentiunt, depoſita apud te, vel tibi commodata, causâ ſolius deponentis, in periculo poſſe poſtponi omnibus tuis; ſi causâ vtriuſque, tuis æqualibus; ſi tuâ causâ ſolùm, tuis pretioſioribus. Ita Angelus v. Commodatum, num. 10. Silueſt. nu. 9. Fumus nu. 11. & quidam alij. Sed prima pars huius ſententiæ non videtur vera. ſi enim quis in ſtabulo tuo depoſuerit equum 200. aureorum, contra omnem rationem facis, ſi orto incendio relinquas equum tanti pretij, vt ſalues tuum vitulum, vel vnam ouem.

Reſpondeo igitur cum diſtinctione; vel enim res tua, quæ cum altera confertur, eſt pretioſior re commodata, depoſita, conducta, &c. vel eſt minùs pretioſa, vel eſt æqualis pretij. Nunc

23 *Res pretioſior præferenda.* Dico Primò, Si tua res eſt pretioſior, potes eam in periculo incendij, naufragij, hoſtilis irruptionis, præferre rebus tibi commodatis, depoſitis, conductis, & oppigneratis. eſt communis Doctorum. ratio eſt, quia nemo tenetur ſubire damnum maius, vt auertat alterius damnum minus.

24 *Si in tuum ſolius commodum.* Aduerte tamen, ſi res aliena erat apud te, in tuum ſolius commodum; tunc teneris alteri interitum rei ſuæ compenſare ex rebus tuis. Primò, Quia æquitas non patitur vt alter damnum ſuſtineat, quod tua ſolius occaſione obuenit, rebus tuis ſaluis postulat enim gratitudo, vt ipſum etiã cum æquali rerum tuarum iactura ſerues indemnem: quæ ratio non ſolùm de commodato, ſed etiam de precario concludit, vt rectè Molina oſtendit diſput. 296. Secundò, Ad hoc videris te tacitus obligare, dum illam rem in tuum dumtaxat commodum pétis; nam tacitus te obligas ad diligentiſſimam cuſtodiam; ac proinde teneris eam ſeruare præ rebus tuis. quòd ſi res tuæ ſint magis pretioſæ, poteris quidem eas præferre, ſed cum animo compenſandi.

25 Mihi tamen non eſt improbabile, te non teneri ex iuſtitia compenſare; quia res illa abſque tua culpa periit, ac proinde periit domino. Ita Silueſter, Angelus, Fumus, ſuprà, & alij: quámuis ex decentia & quadam gratitudine teneatis. Certum tamen eſt, ſi rem alterius, periculo eripuiſti, te non teneri ad expenſas, ad eam curandam vel reparandam neceſſarias, ſi fortè læſionem aliquam ex incendio vel hoſte contraxit: quia hanc impedire non potuiſti.

26 *Si in commodum alterius vel vtriuſque.* Si verò erat in commodum alterius tantùm, vel etiam vtriuſque, vt in depoſito, pignore, & conducto; tunc non teneris compenſare. ſi enim non in tuum, ſed in alterius dumtaxat commodum conceſſa vel depoſita ſit, non teneris cum proprio damno illam conſeruare: nõ enim tunc tuâ causâ eſt in periculo, ſed alterius. vnde par non eſt, vt tu ex ipſius cõſeruatione damnum reportes. Idem dicendum, ſi in vtriuſque commodum: non enim tunc eſt ratio, cur alteri potiùs quàm tibi conſulere debeas: in communi enim periculo, ceteris paribus, quiſque poteſt ſibi conſulere præ aliis. Itaque tunc quæque res domino ſuo perit.

27 *Si res alterius eſt pretioſior.* Dico Secundò, Si res alterius eſt pretioſior, teneris eam præferre rebus tuis vilioribus, eámque ſaluare, tuis relictis. Ratio eſt, quia depoſito, commodato, pignori, locato, ea debetur cuſtodia, quam quiſque prudens ſuis rebus adhiberet: quiſque autem ſaluaret res ſuas pretioſiores, relictis vilioribus.

28 Hîc tamen Aduerte, ſi res illa erat apud te, tui dumtaxat cõmodi causâ, non potes exigere compenſationem pro rebus tuis: quia cùm iactura rerum tuarum, quæ ſint minoris vel æqualis pretij, teneris alterum præſtare indemnem; cùm tantùm tui commodi occaſione res eius in periculum iſtud inciderit. Si verò causâ ſolius alterius, vel vtriuſque, apud te erat, potes exigere compenſationem: quia tunc non teneris illam cum tuo damno præſtare incolumem. vnde etſi tenearis ſaluare rem alterius pretioſiorem, id tamen facis cum animo exigendi compenſationem in rebus tuis, quas ſiuiſti idcirco perire.

29 *Si æqualis,* Dico Tertiò, Quando res tua & alterius ſunt æquales; potes præferre rem tuam, ſi res alterius eſt apud te in commodum ſolius alterius, vel in commodum commune. Si verò eſt in commodum tui ſolius, teneris præferre rem alienam, eámque tua relicta ſaluare, nec ille tibi debet compenſare: eſt communis ſententia: patet ex dictis. Cetera, quæ hic dici poſſent, vide ſuprà c. 7. dubit. 8.

CAPVT VIGESIMVMOCTAVVM.

De Fideiuſſione, Aſſecuratione, Pignore, & Hypotheca.

Complectitur 7. Dubitationes.

HI contractus ſunt veluti ſubſidiarij reliquorum. ineuntur enim ad alios contractus confirmandos, vel ad rem aliquam aut obligationem periclitantem ſaluandam: vnde meritò de his poſt ceteros agendum.

DVBITATIO I.

Quid ſit fideiuſſio, & quas conditiones requirat.

1 *Fideiuſſio.* RESPONDEO & Dico Primò, *Fideiuſſio* eſt alienæ obligationis in ſe ſuſceptio, qua ſe quis obligat ad eam implendam, ſi debitor principalis non ſoluerit. vide Gomezium tom.2.cap.13.n.11.

Perficitur hic contractus Iure ciuili verbis; quia ſine formula ſtipulationis non parit actionem in foro externo, tamquam pactum nudum; vt colligitur ex L. Blanditus. 12. C. de fideiuſſoribus & mandatoribus. Iure tamen Canonico, & in foro conſcientiæ non requiritur formula ſtipulationis; ſed ſufficit conſenſus verbis expreſſus. iuxta ea quæ dicta ſunt cap.17. dub.4.

2 *Conditiones requiſitæ.* Dico Secundò, Requiruntur in hoc contractu ordinariè quatuor conditiones, quibus natura eius continetur. Prima eſt, Vt hic contractus ſit acceſſorius, ſupponens alium debitorem & aliam *Eſt obligatio acceſſoria.* obligationem principalem præſentem vel futuram. Inſtit. de fideiuſſoribus. §. 1. & 3. inde enim dicitur *fideiuſſor*, quòd alienum contractum, vel factum, vel debitum fide ſua eſſe iubeat, hanc pro eo obſtringens. Neque refert, vtrum fideiuſſor præcedat, an ſequatur principalem obligationem; poteſt enim quis fideiubere in contractus amici futuros. Similiter non refert, vtrùm obligatio principalis orta ſit ex contractu, an ex delicto, an ex ſententia Iudicis: item vtrùm ſit obligatio ciuilis & naturalis ſimul, an naturalis tantùm. his enim omnibus poteſt accedere fideiuſſor. Inſtit. ſuprà §.1. Gomezius cap.13. num.1.

3 Ex his ſequitur, non eſſe propriè fideiuſſionem, cùm quis conſtituit ſe pro alio debitorem principalem: quia non ſe obligat acceſſoriè, ſeu in defectum alterius; ſed æquè primò: vnde poteſt ſtatim conueniri.

4 Secunda conditio eſt, vt fideiuſſor non poſſit *Non in amplius obligari poteſt.* in plus obligari (id eſt, vt amplius alio loco aut tempore ſoluat) quàm principalis debitor. Inſtit. ſupra §.6. Gomezius n.1. eſt communis DD.

Aduerte tamen, Poſſe fideiuſſorem arctiùs obli- *Poteſt arctiùs obligari.* gari, vt cum iuramento, vel cum hypotheca, vel cum inſtrumento publico, (quod Guarantigium vocant) quod habeat paratam executionem, etiamſi principalis debitor non ſit ita obligatus; vt oſtendit Gomezius num. 2. éſtque per ſe ſatis manifeſtum.

5 Tertia eſt, Vt ſi obligatio principalis debitoris eſt omnino inualida, etiam fideiuſſoris inualida *Si obligatio principalis ſit nulla.* ſit, L. Cùm Lex.46. ff. de fideiuſſoribus: vt ſi quis fideiuſſit pro ſolutione vſurarum; vel pro ſolutione pretij promiſſi pro re ſacra à laico vendita.

Aduerte tamen, ſi ex contractu, vel facto ali- 6 quo debitoris principalis naſcebatur ſaltem obli- *Obligatio naturalis.* gatio naturalis, & acceſſerit fideiuſſor, tenebitur hic non ſolùm naturaliter, ſicut principalis debitor, ſed etiam ciuiliter: poteritque conueniri hoc ipſo, quo principalis non poteſt, vel non vult ſoluere, vt docet Gomezius num. 2. & colligitur Inſtit. ſuprà, §. 1. Vt ſi quis fideiuſſerit pro ſeruo, vel pro minore contrahente ſine auctoritate curatoris, vel pro Religioſo contrahente ſine auctoritate Superioris, vel pro muliere contrahente ſine auctoritate mariti. hi enim obligantur ad complendum contractum quantum in ipſis eſt: ac proinde ſi adhibeant fideiuſſorem, is obligatur, etiamſi ipſi obligationem, beneficio reſtitutionis in integrum, elidant, aut illi, à quibus pendet ratificatio, contractum irritum reddant. Si ta- 7 men minor vendat rem immobilem, vel mobilem pretioſam abſque decreto Iudicis, & adhibeat fideiuſſorem; fideiuſſor non tenetur, quia ex hoc contractu nulla oritur obligatio, nec ciuilis, nec naturalis. L.2. C. de fideiuſſo.mino. Idem dicendum, ſi minor emat aliquid abſque auctoritate curatoris, ſupra dimidium iuſti pretij, aut vendat infra dimidium: quia non obligatur naturaliter aut ciuiliter ad ſeruandum contractum, vt colligitur ex d.L.2.

Notandum tamen, quando nulla eſt in contractu iniuſtitia, ſi fideiuſſor adhibeatur ad ſecuritatem contractus, ne reſcindatur à Superiore, aut beneficio legis, tenebitur, etiamſi principalis non teneatur: quia obligauit ſe pro principali in euentum, quo ille nollet ſtare contractu. ſecùs verò ſi adhibeatur ſolùm ad ſecuritatem debiti ſoluendi. tunc enim non tenebitur, ſi contractus ſit Iure irritus: quia tunc ſolùm ſe obligauit in euentum, ſi principalis deberet, & non ſolueret.

Quarta eſt, Vt fideiuſſor non poſſit conueniri, 8 niſi facta excuſſione principalis debitoris, conſti- *Excuſſio principalis.* terit ipſum non eſſe ſoluendo, Authent. Præſente. C. de fideiuſſoribus. Ante hanc Authenticam poterat conueniri ante excuſſionem principalis, vt docet Gomezius num. 14. niſi eſſet fideiuſſor, qui dicitur *indemnitatis*. Sæpè enim fit vt creditor acceptu vno vel pluribus fideiuſſoribus, non putet ſe ſatis ſecurum, eò quòd neſciat, an ſatis habeant in bonis: vnde petit, vt aliquis pro his ſpondeat. hic vocatur *fideiuſſor indemnitatis*, quia ſpondet creditorem fore indemnem fideiuſſoribus iſtis, & ſe obligat in euentum, quo ipſi deprehenſi fuerint inſufficientes. hæc fideiuſſio natura ſua poſtulat excuſſionem omnium fideiuſſorum priorum. hoc tamen non poſtulat fideiuſſio communis; ſed id habet ex diſpoſitione d. Authent. Præſente.

9 Aduerte tamen, eſſe aliquos caſus, in quibus poteſt conueniri fideiuſſor communis, ante excuſſionem principalis. Primus eſt, ſi renuntiauit beneficio Authent. Præſente: quod facere poteſt; quia tantùm eius fauore eſt conſtitutum. Secundus, Si conſtet, principalem non eſſe ſoluendo, aut procul abeſſe, & noo habere bona in eodem territorio. Tertius, Si fideiuſſor conuentus, negauit ſe fideiuſſorem; quia per hoc perdit beneficium excuſſionis. L. Si dubitet. 10 §. 1. ff. de fideiuſſ. Quidam addunt, etiam poſſe coooeniri ante excuſſionem, ſi iuramento confirmauit ſuam fideiuſſionem. ſed vt rectè Gomezius docet, hoc non eſt verum: nam iuramentum intelligendum eſt ſecundùm naturam contractus, neque plus ſe extendit, quàm ipſa ſimplex natura contractus, quem confirmat, ex inteotiooo contrahentis vel Iuris diſpoſitione extenditur. Itaque ſi communi modo intendit fideiubere, poterit opponere exceptionem præuiæ excuſſionis. Si tamen intendiſſet ſe obligare in euentum, quo principalis nollet ſoluere, & ſolutio ab ipſo non poſſet impetrari via amicabili; (ſicut fit, dum quis fideiuber pro aliquo valdè potente) tunc teneretur ante excuſſionem. ſic intellige cap. Ex reſcripto; de Iureiurando.

Euentus quidam, in quibus nō requiritur prævia excuſſio.

Iuramentum.

10 Si in aliquo horum caſuum, in quibus requiritur excuſſio, fideiuſſor per ignorantiam non oppoſuit hanc exceptionem, ideóque fuit condemnatus ſoluere, vel iam ſoluit, valet ſolutio; nec creditor tenetur ei reſtituere; quia talis exceptio non inducitur à iure contra ſubſtantiam actionis, & obligationem; ſed ſolùm ratione ordinis procedendi. vnde oportet eam opponi ante litem conteſtatam, quia eſt exceptio dilatoria. vt docet Gomezius num. 14.

DVBITATIO II.

Qui poßint validè fideiubere, qui non.

11 RESpondeo, Omnes eos fideiubere poſſe, qui poſſunt principaliter obligari, niſi per legem aliquam id eis reperiatur prohibitum. Præcipua difficultas eſt de mulieribus & de minoribus.

12 Dico Primò, Si mulier fideiubeat pro marito, eſt Irrita fideiuſſio. Authent. Si qua mulier. C. ad S. C. Velleianum. vnde ſequitur, ſi causâ huius fideiuſſionis ſoluit pro marito, creditor tenetur ei ad reſtitutionem, quia ſoluit indebitum, ac proinde non tranſtulit dominium, cùm non ſubeſſet titulus. ſi tamen iuramento promiſiſſet, teneretur; quia iuramentum ſeruandum eſt, ſi eius executio non eſt ſaluti noxia. cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6.

Si mulier fideiubeat.

13 Dico Secundò, Si fideiubeat pro aliquo abſque Inſtrumento publico, vel per Inſtrumentum, abſque tamen tribus teſtibus, eſt irritum, nec tenetur ſoluere. Ita habetur L. Antiquæ. 25. §. fin. C. ad S. C. Velleianum, éſtq; communis ſententia Doctorum. vnde creditor tenetur ei reſtituere quod ſic ipſa ſoluit; niſi ipſa iuramento ſuam fideiuſſoriam obligationem confirmaſſet. In duobus caſibus prædictis non opus habet beneficio S. C. Velleiani, quia contractus per ſe irritus eſt.

14 Dico Tertiò, Si ipſa pro aliquo fideiubeat Inſtrumento publico, adhibitis tribus teſtibus, tenetur ciuiliter & naturaliter; tamen competit ei exceptio S.C. Velleiani, per quam poteſt elidere hanc obligationem. Prior pars habetur expreſsè d. L. Antiquæ. §. fin. vbi etiam requiritur vt tres iſti teſtes Inſtrumento ſubſcribant. Sed nunc paſſim conſuetudine receptum eſt, vt ſufficiat Notarium publicum, præſentibus tribus teſtibus, ſubſcribere.

Requiritur Inſtrumentū pub. & tres teſtes.

15 Altera habetur L. 1. & multis ſequentib. C. ad S. C. Velleianum, éſtque communis ſententia DD. vt docet Gomezius num. 16. Vbi Aduerte, quando mulier priuilegio huius S.C. vti vult, ita elidere omnem obligationem, vt etiam in foro conſcientiæ non teneatur ſoluere. quòd ſi per ignorantiam huius ſoluerit, valet quidem ſolutio, & creditor non tenetur ſponte reſtituere: poteſt tamen ipſa poſteà, vbi ſuum priuilegium cognouerit, hanc exceptionem opponere, & ſolutum repetere per condictionem indebiti; quia hæc exceptio eſt fauorabilis, & minimè ad certum tempus limitata, vt idem docet: & tunc creditor tenebitur reſtituere. Poteſt autem hæc exceptio à muliere opponi, etiam poſt ſententiam definitiuam, qua iubetur ſoluere: modò tamen id faciat ante executionem ſententiæ. quod addo, quia poſt executionem ſententiæ definitiuæ non datur repetitio, L. Iulianus. 59. ff. de condictione indebiti. vnde tunc creditor non tenetur ei reſtituere; non enim illa habet ampliùs ius repetendi, cùm nimis diu expectauerit. Poteſt tamen opponere poſt executionem factam, ſi hæc facta ſit non virtute ſententiæ definitiuæ, ſed virtute Inſtrumenti Guarantigij, quod ipſa creditori conceſſerat; Gomezius ſuprà.

Elidit omnem obligationem.

16 Aduerte tamen, mulierem non poſſe beneficio Velleiani ſe iuuare. Primò, Si expreſsè huic priuilegio renuntiauit. quiſque enim poteſt renuntiare iis, quæ in ſuum fauorem ſunt inducta. Verùm non ſufficit ſimplex renuntiatio in Inſtrumento; (eadem enim facilitate, qua mulier inducitur ad fideiubendum, induci poteſt ad renuntiandum huic priuilegio; & ſic eſſet nullius momenti, vt benè oſtendit Gomezius num. 17.) ſed requiritur vt fiat coram Magiſtratu: quando enim ætas vel fragilitas perſonæ eſt cauſa priuilegij, non ſufficit ſimplex renuntiatio, ſed requiritur vt fiat coram Magiſtratu, vel cum iuramento, ne priuilegium reddatur vanum. Secundò, Si iuramen- 17
to ſuam fideiuſſionem confirmauit; tunc enim tenetur implere, etiamſi ſuum priuilegium ignorauit dum iuraret. Couarr. tamen in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 1. num. 5. cum multis aliis putat eam hoc caſu poſſe vti Velleiani S. C. beneficio, quia iuramentum non ſe extendit ad incognita. Sed contraria ſententia eſt communis, vt ait Gomez. Ratio eſt, quia etiamſi ſciuiſſet illud ſuum priuilegium, nihilominùs iuraſſet. ideò enim iurauit, vt ſibi omnes vias præcluderet non implendi promiſſionem: vnde implicitè renuntiat etiam huic priuilegio. Fatendum tamen, etiam Couarr. ſententiam eſſe probabilem & ſecuram in praxi; vt docet Sanches lib. 4. de matr. diſput. 9. num. 15. quia altera non eſt ita communis, quin hæc quoque multos Auctores habeat. Tertiò, Si pretium pro fideiuſſione accepit. vide alios caſus minoris momenti apud Silueſtrum v. Fideiuſſor. num. 2. & Molinam diſput. 540.

Quando non poſſit vti beneficio Velleiani.

Si iuramento confirmauit.

Quod ad minores attinet, Dico Primò, Si mi- 18

Minores. nor 25. annis pro aliquo fideiubeat, obligatur quidem naturaliter; tamen beneficio reſtitutionis in integrum poteſt obligationem elidere; quia ſemper præſumitur læſus. colligitur ex L. Ait prætor. 7. §. Non ſolùm. 3. ff. de minoribus, eſtque communis, teſte Gomezio num. 19.

Dico Secundò, Si tamen minor fideiubeat pro parte incarcerato, efficaciter obligatur. Ratio eſt, quia tenetur hoc facere; imò ſi non faceret, poſſet exheredari, ſi ſit maſculus 18. annorum. colligunt DD. ex Authent. Si captiui. C. de Epiſcopis & Clericis, & ex aliis Iuribus.

19 *Clerici.* Quod ad Epiſcopos & Clericos attinet, etſi non poſſint fideiubere in præiudicium Eccleſiæ, poſſunt tamen in damnum proprium; ita enim habet conſuetudo. Nec obſtat cap. 1. de fideiuſſionibus, vbi dicitur, *Clericus fideiuſſionibus inſeruiens abiciatur*; agit enim de eo, qui huic rei vacat, idque fortè ob quæſtum. Clericus tamen non tenetur ex fideiuſſione, niſi quantum ex patrimonio, vel fructibus beneficij poteſt; ſic tamen vt non remaneat in egeſtate. cap. Odoardus. de ſolution.

20 *Religioſi.* Religioſus non poteſt fideiubere, aut mutuum accipere ſine conſenſo Prælati & maioris partis Capituli: ſi aliter factum ſit, Conuentus non tenetur, niſi quatenus verſum in eius vtilitatem; cap. Quod quibuſdam, de fideiuſſoribus. ſimiliter nec Prælatus, ſine conſenſu maioris partis Capituli; niſi in re parua, de qua per ſe poteſt diſponere; Silueſter v. Fideiuſſor, num. 4.

DVBITATIO III.

Vtrùm ſinguli fideiuſſores teneantur in ſolidum.

21 *Exceptio, vt ſinguli pro ſua virili conueniantur.* RESpondeo & Dico Primò, Quando ſunt plures fideiuſſores pro eodem debito, ſinguli tenentur in ſolidum; qui tamen in ſolidum conuenitur, poteſt excipere, vt quilibet conueniatur pro ſua parte: v. g. tres fideiuſſerunt pro debitore 300. aureorum: ſi debitor non ſit ſoluendo, & vnus fideiuſſorum conueniatur à creditore, non tenetur hic ſoluere niſi 100. aureos, ſed poteſt illum remittere, vt reliquas partes à ceteris exigat. Ita habetur L. Inter fideiuſſores. 26. ff. de fideiuſſoribus. & L. Non rectè. 3. C. de fideiuſſ. Conceſſum eſt illis hoc beneficium reſcripto Adriani Imp. vt ibidem dicitur; ſine quo ſinguli tenerentur totum ſoluere ex vi contractus fideiuſſorij.

22 Dico Secundò, Hæc exceptio debet opponi ante ſententiam definitiuam, qua iubeatur ſoluere; vt docet Gomezius num. 15. Poſt illam, (præſertim ſi executioni mandata ſit, facta ſolutione) non poteſt opponi, iuxta ſupradicta de muliere. quòd ſi cogeretur ſoluere non virtute ſententiæ definitiuæ, ſed vi Inſtrumenti Guarantigij, poſſet adhuc opponi, vt ibidem Gomezius docet. ſimiliter ſi poſt ſententiam definitiuam fideiuſſor appellaſſet.

23 Dico Tertiò, Hæc tamen exceptio non competit fideiuſſori, ſi iam vel ſponte, vel compulſus per ſententiam definitiuam, ſoluit; vel ſi fideiubendo, huic priuilegio renuntiauit. Ita Gomezius ſuprà. vnde minus eſt hoc priuilegium quàm mulieris, quæ poſt ſolutionem factam per ignorantiam ſui priuilegij, poteſt ſolutum repetere ex S. C. Velleiano.

Aduerte tamen, fideiuſſorem, ſi totum ſoluerit, poſſe compellere creditorem, vt ſibi cedat actione, quam habebat in reliquos fideiuſſores, exigendi ab illis partes viriles, quas à ſingulis ex reſcripto Adriani poterat petere, v.g. 100. aureos ab vnoquoque in propoſito exemplo. à debitore autem principali poteſt petere eam partem, quæ ſe propriè contingebat, v. g. 100. aureos; & ſic recuperabit 300. aureos quos ſoluit. reliqui verò fideiuſſores ſolum poſſunt repetere ſuas partes à debitore principali. poteſt etiam fideiuſſor, qui ſoluit pro debitore principali, & inde damnum incurrit, repetere à debitore non ſolùm totum quod ſoluit, ſed etiam compenſationem damnorum, quæ incurrit ex culpa ipſius. *Si totum ſoluit.*

DVBITATIO IV.

Quid ſit contractus aſſecurationis, & quidnam ad eius iuſtitiam requiratur.

RESpondeo & Dico Primò, *Aſſecuratio* eſt periculi alieni præſtatio: ſeu eſt contractus, quo quis alienæ rei periculum in ſe ſuſcipit: obligando ſe vel gratis vel certo pretio ad eam compenſandam, ſi perierit. ſi gratis hanc obligationem ſuſcipiat, eſt promiſſio gratuita, ſi pretio, eſt contractus ſimilis emptioni & venditioni. qui enim pretio aſſecurat, videtur vendere ſuam obligationem, qua ſe obligat ad ſoluendam rei æſtimationem, in euentum quo perierit, & alter hanc videtur emere. 24 *Aſſecuratio.* *Similis eſt contractui venditionis.*

Dico Secundò, ad iuſtitiam huius contractus requiritur æqualitas inter pretium, quod aſſecuranti datur, & obligationem; quam in ſe ſuſcipit; nempe vt tanti valeat iudicio viri intelligentis illa obligatio, quanti eſt pretium, quod pro ea datur. ſicut enim in contractu emptionis & venditionis debet ſeruari æqualitas inter pretium & rem venalem; ita hic inter pretium & illam obligationem, quæ alteri venditur.

Hinc ſequitur Primò, Si aſſecurator certus ſit, rem ante contractum perueniſſe ad terminum, (v. g. in portum in quem illam aſſecurat) non poſſe pretium exigere: quia obligatio quam in ſe ſuſcipit, nullius eſt pretij. conditio enim ſub qua ſe obligat (nempe ſi pereat antè quàm perueniat in portum) eſt omnino impoſſibilis; idque ipſe certò nouit. Confirmatur, Quia nulli periculo poſſibili ſe exponit: atqui obligatio illa non eſt æſtimabilis pretio, niſi ratione alicuius periculi poſſibilis; ergo. quo fit, vt in hoc caſu contractus ſit nullus, tum quia venditur res nullius pretij & æſtimationis, tum quia dolus dat cauſam contractui. vnde vlteriùs ſequitur, aſſecuratorem teneri non ſolùm ad reſtitutionem pretij quod accepit, ſed etiam ad expenſas contractus & damna ſecuta. ſi tamen neſciret certò illã eſſe in termino, poſſet exigere, quanti periculum, cui ſe exponit, æſtimatur. quò enim periculum putatur eſſe maius, eò plus poteſt exigere; quò minus, eò poteſt minus petere, etiamſi in re nullum periculum ſubſit: nam periculum cenſetur tale, quale bona fide æſtimatur. *Si ſciat rem eſſe ſaluam.*

Sequitur Secundò, Si mercator, qui rem ſuam 25
cupit

Si mercator ſciat eam periiſſe.

cupit aſſecurari, certò ſciat eam periiſſe, non poſſe paciſci de eius aſſecuratione: nec petere eius æſtimationem ſibi reſtitui. Ratio eſt, quia obligatio, quam petit, eſt ad id quod ipſe nouit eſſe impoſſibile; impoſſibile enim eſt præſtare periculum rei, vbi iam res periit. præſtatio enim periculi & aſſecuratio, ſupponit rem adhuc eſſe in periculo, vel certè eſſe poſſe: at ſi ſcitur periiſſe, ſcitur non poſſe in periculo eſſe; ac proinde ſcitur non poſſe aſſecurari. Deinde quia dolus dat cauſam contractui: decipit enim aſſecuratorem. quia dum rem, quam nouit periiſſe, petit aſſecurari, indicat eam non periiſſe, vel certè ſe putare nondum periiſſe. Itaque ſi aſſecurator ſoluit æſtimationem rei quæ periit, tenetur mercator ipſi eam reſtituere; & præterea tenetur ſarcire damna, ſi aliqua ex eo contractu ſint ſecuta. aſſecurator autem tenetur ei refundere pretium acceptum; quia contractus fuit
26 nullus. Si tamen non erat omnino certum rem periiſſe, videtur mercator aliquid poſſe exigere ab aſſecuratore, vt notat Molina diſput. 507. quia ſoluendo pretium, exponit ſe alicui periculo amittendi illius pretij abſque incommodo aſſecuratoris. ſi enim fortè non perierit, aſſecurator abſque vllo damno retinebit pretium: ergo ſi perierit, poterit ab illo aliquid repetere ſupra pretium: quia ſi aſſecurator poteſt locrari, æquitas poſtulat vt etiam poſſit perdere: at non poſſet perdere, niſi aliquid amplius, quàm ſit pretium acceptum, poſſit ab eo repeti. Tantum ergo poterit tunc repetere, quantum ipſe oblaturus fuiſſet, ſi rei veritatem intellexiſſet; vel certè quantum prudens æſtimabit in tali caſu, ſpectatis omnibus circumſtantiis, debuiſſe offerri.

27 Aduerte tamen, ſi ordinariè multum detur pro aſſecuratione, (v.g. tria in centum) ob magna pericula, quæ plerumque vel à tempeſtate, vel a piratis impendent, quamvis ego præſciam ex Aſtrologia vel aliunde, non fore tempeſtatem; aut ex litteris amici, non fore piratas, aut fore ſecurum comitatum, poſſum nihilominùs pretium ordinarium aſſecurationis accipere. quia illa obligatio paſſim tanti æſtimatur, eò quòd pericula ordinariè occurrentia, ſint magna. occultæ enim illæ cauſæ mihi dumtaxat notæ, quæ periculum minuunt, non minuunt communem æſtimationem; quia ſunt ignotæ. ſicut merces poſſunt vendi pretio, quo paſſim à peritis æſtimantur, etiamſi ea æſtimatio pendeat ex raritate, quæ exteriùs apparet, & tamen in re non eſt; cùm ſint adhuc multæ merces occultæ vel propinquæ. Ita etiam obligatio iſta poteſt vendi pretio, quo communiter æſtimatur à peritis, etiamſi ea æſtimatio pendeat ex opinione communi periculorum, quæ hìc & nunc ſcis eſſe impedienda.

Etſi ſciat non fore periculum.

28 Petes Primò, Quidam nullas habens merces in naui, ſed fingens ſe habere, eáſque valere decem millibus aureorum, petiit illas ſibi aſſecurari Antuerpiâ Hiſpalim, datis quingentis aureis: Vtrùm tunc ſi nauis pereat, teneatur aſſecurator ſoluere 10000?

Quid ſi nullæ ſubſint merces.

Reſpondeo breuiter, ſi aſſecurator ſciebat vel ſuſpicabatur nullas eſſe merces, vel non tanti valoris, tenetur ſoluere: quia cenſetur eſſe contractus ſponſionis, vt rectè docet Sotus lib. 6. q. 7. artic. 1. nempe, vt ſi nauis ſalua venerit, lucretur 500. ſi perierit amittat 10000. Si autem bona fide putabat eſſe merces, vel eſſe tanti pretij, tunc eſt diſtinguendum. vel enim cum ea diſpoſitione animi fecit contractum, vt etiamſi ſciuiſſet nihil eſſe, nihilominùs voluiſſet contrahere; & hoc euentu tenetur ſoluere: quia tacita mens erat, etiam in eo euentu ſe obligare, & lucro damnóque exponere. Si autem ita erat affectus, vt ſi ſciuiſſet, noluiſſet contrahere, ob metum fraudis, vel aliam cauſam; non tenetur ſoluere. ſed etiam tenebitur (quamprimùm ſciuerit illam fictionem) pretium reſtituere; quia non conſenſit in contra-
ctum. Verùm ordinariè qui aſſecurant, parum curant an merces tanti valeant; ſed ſolùm curant æſtimationem: hæc autem æſtimatio mercibus illis, ſi quæ ſint, ſecundùm proportionem applicari debet. vnde ſi tota mercium quantitas pereat, tota æſtimatio ſoluenda eſt, etſi merces illæ longè ſupra iuſtum æſtimatæ fuerint. Si media pars earum pereat, media pars illius æſtimationis eſt ſoluenda: ſi tertia, tertia; & ſic deinceps. 29

Æſtimatio vt mercibus applicanda ſit.

Petes Secundò, Quid ſi plures ſint aſſecuratores, quorum ſinguli ſolùm pro parte aliqua ſpondeant, & dimidium mercium pereat?

Reſpondeo, Si partes ſingulorum deſignatæ fuerint, illi tantùm tenentur, quorum partes perierunt: ſi autem non fuerint deſignatæ, tunc omnes tenentur contribuere pro rata ad partem quæ periit. v.g. merces æſtimentur 8000. aureorum, & quatuor ſint aſſecuratores, quorum ſinguli quartam partem (nempe æſtimationem 2000.) aſſecurent: ſi dimidium perierit, ſinguli tenentur conferre 1000. aureos: ſi quarta pars, 500. & ſic deinceps. 30

DVBITATIO V.

Quid ſit pignus & hypotheca.

NOtandum eſt, *Pignus* propriè dici rem, quæ traditur creditori. Hypothecam verò, quæ ſine traditione, nuda conuentione continetur, vt habetur Inſtitut. de actionibus, §. Item Seruiana. dicitur enim *pignus* à pugno, quod manu tradatur, Græcè ἐνέχυρον. vnde *pignus* propriè eſt rei mobilis, *hypotheca* rei immobilis. hæc tamen diſtinctio non ſeruatur; nam hæc nomina paſſim in Iure idem valent; vt patet Inſtit. ſuprà. 31

Vſurpantur tamen tripliciter. Primò, Pro re ipſa: & ſic pignus ſeu hypotheca dicitur res aliqua mobilis vel immobilis, corporalis vel incorporalis, de qua inter debitorem & creditorem conuenit vt ſit pro debito obligata, ita vt ſi debitor non ſoluerit, poſſit creditor ex ea ſolutionem petere. Secundò, Pro contractu, ſeu conuentione illa, qua pignus conſtituitur. Tertiò, Pro obligatione, quæ ex contractu in re naſcitur. Simili modo mutuum, commodatum, depoſitum vſurpantur pro re ipſa, pro contractu, & pro obligatione ex contractu orta. 32

Vſurpantur tripliciter.

DVBITATIO VI.

Quot modis contrahatur hypotheca.

REſpondeo & Dico Primò, Generatim dupliciter contrahi. Primò, *Expreſſè.* Secundò, *Tacitè. Expreſſè* autem contrahitur dupliciter. 33

Primò, Conuentione partium; hæc vocatur *hypotheca conuentionalis*. ad hanc ſolùm opus eſt partium conſenſu, nec requiritur præſentia rei, aut traditio, vt patet L. 1. ff. de pignore. de hac vide multa apud Neguſantium in tract. de pign. par. 5. membro 1.

Secundò, Decreto Iudicis; hæc vocatur *pignus prætorium* ad hoc autem requiritur, vt quis mittatur in poſſeſſionem, ſeu detentionem rei auctoritate Iudicis vel Magiſtratus; vt patet L. Non eſt mirum. 26. ff. de pignorat. act. Quidam diſtinguunt pignus iudiciale à prætorio; ſed non eſſe opus hac diſtinctione, colligitur ex L. 1. & 2. C. de prætorio pignore, vbi omne pignus auctoritate Iudicis conſtitutum, vocatur prætorium, ſiue ante ſententiam definitiuam, ſiue poſt eam ſit conſtitutum. Idem colligitur ex d. L. Non eſt mirum, ſupra: de hoc Neguſantius part. 3. membro 2.

34 Dico Secundò, *Tacitè* contrahitur, quando legis diſpoſitione conſtituta eſt. id autem Iure communi fit multis caſibus, quos enumerat Silueſter v. Pignus, q. 2. & Molina diſp. 526. & fuſiſſimè Antonius Neguſantius part. 2. memb. 4. ex quo hæc maximè decerpta.

Primò, Qui ratione contractus, vel tributi nomine aliquid debet fiſco, ſeu Principi, eius bona omnia ſunt tacitè illi hypothecata. Neguſantius num. 113. Excipitur minor, qui ſi à fiſco aliquid emerit, ſola res empta manet hypothecata pro pretio. quando autem ratione criminis bona ipſo facto ſunt confiſcata, non cenſentur hypothecata, ſed debita fiſco, ſi poſteà feratur ſententia: de quo vide Neguſantium num. 115.

35 Secundò, Bona omnia mariti ſunt hypothecata vxori pro dote. Idem dicendum de bonis fideiuſſorum, ſi aliqui pro dote reſtituenda fideiuſſores à marito ſint dati. hæc hypotheca, & fiſci, habent priuilegium prælationis, vt aliis tacitis hypothecis tempore prioribus ſimili priuilegio non inſtructis præferantur: non tamen expreſſis prioribus; vt dictum eſt cap. 15. dubit. 4. Neguſantius num. 108.

Tertiò, Qui dotem promiſit, eius bona manent hypothecata donec ſoluerit.

Quartò, Bona tutoris & curatoris ſunt hypothecata minori pro adminiſtratione. Neguſantius num. 6.

Quintò, Bona Prælati & adminiſtratoris Eccleſiæ, pro adminiſtratione: quia Eccleſia fruitur priuilegio minoris & pupilli. Neguſantius numero 120.

Sextò Bona eorum, qui adminiſtrant res ciuitatum, pro adminiſtratione: quia ciuitas fruitur priuilegio pupilli. Neguſ. num. 119.

Septimò, Bona patris adminiſtrantis aduentitia filij, ſunt tacitè hypothecata filio pro adminiſtratione, num. 13.

Octauò, Omnia bona defuncti ſunt hypothecata pro legatis. Idem num. 157.

Nonò, Si vxori aliquid à marito, vel intuitu mariti donatum eſt, mortuo marito, id pertinet ad liberos communes: quòd ſi mulier illa tranſeat ad ſecundas nuptias, omnia eius bona quæ à tempore donationis acceſſerunt, manent liberis prioribus oppignerata pro illa re. Idem dicendum, ſi marito aliquid donatum ſit ab vxore, vel vxoris intuitu. Idem num 20. & 22.

36 Decimò, Emptum pecuniâ pupilli, manet ei hypothecatum pro pretio; idque cum priuilegio prælationis ante omnes alios habentes in ea re hypothecam. Idem dicendum de empto pecunia militis. num. 163. 164.

Vndecimò, Fructus rei conductæ ſunt hypothecati domino fundi pro penſione. num. 150.

Duodecimò, Inuecta in prædium conductum ſunt obligata domino prædij pro penſione ſoluenda, & pro damnis rei conductæ illatis; ſiue prædium ſit vrbanum, ſiue ruſticum. ſi tamen prædium ruſticum ſit, debent eſſe illata domino ſciente: ſi enim ipſo ignorante illata ſint, non ſunt ipſi obligata. num. 128. & ſequent.

Decimotertiò, Ædificium, ad quod reſtituendum vel reparandum pecunia mutuò data eſt, manet hypothecatum pro illa pecunia cum Iure prælationis ante alias hypothecas etiam expreſſas & priores, in eodem ædificio conſtitutas. excipe tamen hypothecam vxoris pro dote; quæ ſi prior fuerit, præfertur. num. 162.

Decimoquartò, Nauis, ad quam extruendam, emendam, ornandam, vel rebus neceſſariis inſtruendam, pecunia eſt mutuata, manet obligata pro ea pecunia, ſicut de ædificio dictum eſt. n. 162.

Decimoquintò, Omnis res, ad cuius conſeruationem pecunia mutuò data eſt, manet obligata pro ea pecunia, idque præ aliis habentibus in ea priorem hypothecam. vt ſi quis dedit pro reficienda naui vel ædificio, vel pro nautis neceſſariis ad illam ſaluandam. Item ſi ſoluit pretium vecturæ mercium; ſi mercedem comitatui eas deducenti, &c. vide plura apud Molinam diſput. 458. & 536. & Antonium Neguſantium tractatu de pignore. Quædam tamen ex his non ſunt vbique recepta, & in diuerſis prouinciis ſunt diuerſæ leges & conſuetudines: nam in quibuſdam locis, ex omni contractu venditionis, omnia bona contrahentium manent in perpetuum obligata iure ſpecialis hypothecæ, ita vt nulla præſcriptione poſſit hæc obligatio tolli; quæ conſuetudo eſt valde exorbitans à Iure communi. 37

Dico Tertiò, Vtraque hypotheca, id eſt *tacita* & *expreſſa*, eſt duplex; alia enim eſt vniuerſalis, alia particularis. *Vniuerſalis* eſt in qua omnia bona obligantur; quod intellige non ſolùm de præſentibus, ſed de futuris, quæ pro tempore habuerit; vt patet L. fin. C. Quæ res pign. obligari poſſint. hæc tamen non impedit quin res poſſit liberè vendi; quia in locum eius ſuccedit pretium. *Particularis* eſt, quando res certa obligatur. hæc ſemper afficit rem, ad quemcumque perueniat, donec debitum fuerit ſolutum, vel obligatio condonata, vel præſcriptione extincta. 38

DVBITATIO VII.

Quæ poßint vel non poſſint eſſe pignori.

RESpondeo & Dico Primò, Ea non poſſe eſſe pignori, quæ non poſſunt vendi; vt Eccleſia, cœmeterium, ſepulchrum, L. 1. §. vltimo, ff. Quæ res pign. vel hypoth. Ius etiam patronatus non poteſt oppignerari. cap. Bartholdus, de ſententia & re iudicata. Ratio eſt, quia non eſt res, per quam debitum pecuniarium poſſit compenſari. vnde etiamſi caſtrum, aut villa, cui hoc ius eſt 39 *Ius patronatus.*

anne

annexum, oppigneretur, Ius tamen patronatus non cenſetur oppigneratum, & præſentatio manet apud priorem patronum. Si tamen res illa, cui hoc ius annexum, vendatur, ſimul etiam ius iſtud transfertur, & præſentatio incipit pertinere ad emptorem: quia acceſſorium ſequitur principale.

Bona Eccleſiæ. Mobilia precioſa cultui diuino dicata, vt calices, caſulæ, item immobilia, non poſſunt oppignerari, niſi ex cauſa neceſſaria, & cum debita ſolemnitate; vt ſi aliter vel debita ſolui nequeant, vel captiui Eccleſiæ liberari, vel fame oppreſſis ſubueniri: quia in his & ſimilibus caſibus etiam vendi poſſunt. vide ſuprà cap. 24. dubit. 10. Poſſunt tamen obligari tit. hypothecæ generalis, vt colligitur ex capite Nulli. de rebus Eccleſiæ alienandis vel non alienandis. vide Silueſtrum v. Pignus, n. 3.

40 *Homo liber.* Homo liber non poteſt oppignerari, vt patet cap. 2. de pignor. ſi quis tamen ſit captus, poteſt ſeipſum tradere in pignus pro pretio, quod alius nomine ipſius perſoluit; idque donec pretium vel obſequio vel pecuniâ reſtituerit: *Obſes.* poteſt tamen homo liber dari obſes, præſertim in cauſa belli, vt ſtetur pactis. Quòd ſi Reſpublica vel Princeps, qui illum tradidit, violet pactum abſque culpa obſidis; non poteſt idcircò interfici, (iuxta illod Exodi 23. *inſontem & iuſtum non interficies*) nec mutilari, nec flagellis cædi; quia hæc ſine culpa directè irrogari non poſſunt. poteſt tamen ſpoliari bonis, & detineri, & in ſeruitutem rapi, ſi Chriſtianus non ſit. ſicut alij innocentes in bello. de quo plura 2.2.q.40.art.1.dub.7.

41 *Fideiuſſor in cauſa criminali.* Pari modo, qui fideiuſſit pro reo, cui periculum capitis vel mutilationis impendebat, vt à carcere ad tempus liberetur; ſi reus abſque culpa illius fugam capeſſat, non poteſt loco Rei pœna capitis, vel mutilationis, vel flagellorum plecti: quia hæc ſunt ſupplicia criminum, non ſolutiones debitorum. Deinde quia non intendit ſe ad hoc obligare, ſed ſolùm ad pœnam pecuniariam, ad quam condemnaretur à Iudice. Imò nec potuit ſe ad illa obligare, cùm non ſit dominus vitæ & membrorum. eſt communis ſententia DD. teſte Iulio Claro l. 5. Sententiar. §. fin. q. 46. n. 18.

42 Dico Secundò. Ceteræ res oppignerari poſſunt ab iis qui earum liberam habent adminiſtrationem, ſiue ſint immobiles, ſiue mobiles, ſiue incorporales, (vt cenſus, debita, vectigalia, imò etiam iuriſdictio, quia hæc etiam ſæpè magno pretio æſtimatur) ſiue corporales.

43 *Fructus ſucceſſiuè oppignerati.* Notandum eſt Primò; Si agrum tuum vel aliam rem fructiferam oppignerasti, etiam fructus à te ſatos, vel eo tempore cóceptos, oppigneratos eſſe, & manere; etiamſi interim rem illam vendideris, & fructus ſint ab emptore percepti, vt patet L. Quãuis. 2. C. In quibus cauſis pignus vel hypoth. tacitè contrahatur, & L. Potior. 11. §. Si de futura. ff. Qui potior in pign. Fructus tamen, qui poſt alienationem vel elocationem ſati vel concepti ſunt, non ſunt oppignerati, niſi quamdiu ſunt pendentes; ſeu quamdiu ſolo cohærent. tunc enim quia vnum cenſetur cum ſolo, oppignerati ſunt; poſſúntque à creditore vindicari, ſi opus ſit; detractis tamen expenſis, quas in re colenda conductor vel emptor fecit, L. Si fundus. 16. §. In vindicatione. ff. de pignor. poſtquam percepti ſunt, deſinunt eſſe oppignerati; niſi percepti ſint ab hærede, ad quem res illa iure hæreditario deuenit. L. Paulus. 29. §. Si mancipia. ff. de pignoribus. vide Molin. diſp. 529. & Silu. v. Pignus, num. 2. & 3.

Notandum Secundò, Creditorem, qui pignus ab aliquo accepit, poſſe illud alteri oppignerare, vt patet L. 1. & 2. C. Si pignus pignori datum ſit. Ratio eſt, quia poteſt ius ſuum, quod in eo pignore habet, alteri in pignus dare: poſſunt enim iura & actiones oppignerari. ſimul atq; tamẽ ipſe ſolutionem acceperit, deſinit ſecunda oppigneratio, quia deſinit prima, in qua fundabatur ſecunda. 44 *Pignus oppignerari poteſt.*

Notandum Tertiò, Quando pignus vel hypotheca tranſit in dominium creditoris cui erat obligata, perire actionem hypothecariam, quam habebat in priorem poſſeſſorem: quia ipſemet iam eſt poſſeſſor; niſi velis dicere, illum habere actionem in ſeipſum. Idem dicendum quando ipſe deſtruit vel extinguit hypothecam. Sicut ſi cenſus quem Titius habet ſuper agro Caij, erat oppigneratus Caio, & Caius illum extinguat ſeu redimat, refuſa ſorte Titio, vel Sempronio cui Titius illum vendiderat, extinguitur actio hypothecaria, quia extinguitur hypotheca. Neq; dici poteſt, ſortem ſuccedere loco hypothecæ, ſicut pretium ſuccedit loco rei. quia obligatio realis tranſit cum re, & cum eadem extinguitur, neque transfertur de vna re in alteram, niſi expreſsè ita ſit conuentum. Vt patet cùm venditur domus hypothecata; etiamſi vendatur ad deſtruendum, pretium tamen non manet obligatum. Confirm. Quia obligationes hypothecariæ ſunt oneroſæ & odioſæ; ac proinde reſtringendæ ad ſola expreſſa. Itaque cùm alicui reditus aliquis realis ſimpliciter eſt hypothecatus, non eſt id vllo modo extendendum ad pretium cenſus.

Nec obſtat, quòd quando reditus ſubeſt fideicommiſſo, etiam pretium quo redimitur ſubſit; quia reditus ille nõ pertinet abſolutè ad hæredem grauatum; vnde nec pretium: ſed ſolùm habet veluti vſumfructum, & tenetur illa bona tranſmittere in fideicommiſſarium abſque diminutione.

Plura de his dici poſſent; ſed ea vel ex ſupradictis intelligi facilè poſſunt, vel ad forum externum pertinent; in quo magna in diuerſis Prouinciis legum & conſuetudinum eſt diuerſitas. Itaque hæc de contractibus ſufficiant.

SECTIO

SECTIO QVARTA.

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

SEQVITVR *vt dicamus de iniuriis, quæ in Iudiciis committi ſolent. In quibus tres perſonæ ſpectantur, Iudex, Accuſator, & Reus: accuſatori iungitur teſtis, reo aduocatus. Itaque hanc ſectionem diuidemus in tria capita: Primum erit de Iudice. Secundum, de accuſatore & teſte. Tertium, de reo & aduocato.*

CAPVT VIGESIMVMNONVM,

De Iudice,

Conſtat Dubitationibus 18.

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm Iudicium ſit actus Iuſtitiæ. *D.Tho.q.60.art.1.*

1 NOTANDVM eſt, nomen *Iudicij* potiſſimùm duobus modis accipi. Primò, Generatim, pro ſententia animi vera vel falſa, de quacumque re ea ſit. ſic diſtinguitur contra *apprehenſionem* nudam, in qua non eſt veritas vel falſitas. nec per ſe eſt actus virtutis, ſed potentiæ intellectiuæ, componentis, vel diuidentis ſuos conceptus.

Iudiciũ quid.

2 Secundò, Strictè, pro determinatione Iuris, facta per Iudicem, id eſt, pro ſententia Iudicis exteriùs prolata, qua in controuerſiis contractuum, delictorum, aliiſve Iuris quæſtionibus definit quid cui ſit debitum; hoc enim propriè vocatur *Iudicium*, quaſi *Iuris dictio.* Hinc extenditur ad ſignificandum totum illum actum & cauſæ diſcuſſionem, quæ in tribunalibus fieri ſolet, per quam Iudex diſponitur, vt iuſtam ſententiam ferre poſſit.

3 Hoc modo eſt quidem actus elicitus à ſcientia Iuris, tamen eſt etiam actus iuſtitiæ, idque duplici ratione. Primò, Tamquam cauſæ diſpoſitiuæ; quia iuſtitiæ affectus inclinat Iudicem vt velit ſententiam iuſtam ferre, ac proinde incitat eum, vt quàm diligentiſſimè cauſam examinet; deinde occulta quadam conſenſione facit, vt ea quæ iuſta ſunt, etiam iuſta illi videantur. quiſque enim iudicat ſecundùm ſuos affectus. affectus enim facit, vt res intellectui videatur conueniens & amplectenda. Itaque affectus iuſtitiæ facit, vt id quod iuſtum eſt, intellectui Iudicis appareat bonum & amplectendum. Simili modo affectus temperantiæ facit opera temperata videri pulchra, & conuenientia homini; & fortitudo, opera fortia, ſiue illa exteriùs cernantur, ſiue ſola imaginatione comprehendantur. Iuxta hunc modum, rectum iudicium de obiecto vel opere cuiuſque virtutis procedere dicitur ex eadem virtute. vide ſuprà lib.1.cap.1.dub.4.

Eſt actus ſcientiæ Iuris, & Iuſtitiæ, idq; dupliciter.

Secundò, Eſt actus iuſtitiæ, tamquam cauſæ præcipientis & obligantis; iuſtitia enim imperat actum iudicij, & Iudicem ad eum obligat, ſicut debitorem obligat ad ſolutionem debiti. quia ex officio debet hoc partibus; ideò enim ſtipendia accipit. hoc modo iudicium propriè ad iuſtitiam pertinet, vt quoddam obiectum iuſtitiæ, & actus externus neceſſarius, ſine quo iuſtitia in Iudice eſſe nequit; ſicut reddere cuique ſuum, eſt actus iuſtitiæ in genere. 4

DVBITATIO II.

Vtrùm iudicium temerarium, ſit peccatum mortiferum.

D.Thom. quæſt.60.art. 3.

NOtandum eſt Primò, *Iudicium temerarium* dici, quod de alicuius peccato, aliòve infami malo ex leuibus indiciis concipitur. quod enim ex iuſtis ſeu ſufficientibus cauſis concipitur, non eſt temerarium, ſed rationi conſonum. vt ſi iudices aliquem impurum, quòd in tenebris ſæpiùs eum videris loca impura frequentantem; ſi hæreticum, quòd Miſſæ ſacrificium rideat; ſi iniuſtum, quòd vſuras exigat. Fit autem hoc iudicium vel de internis, vel de externis, quorum auctor eſt occultus; vel de futuris, vt hunc fore furem, vel numquam emendandum, vt colligitur ex D. Auguſtino l.2. de ſermone Domini in monte, cap.28. & S. Baſilio in regul. breuior. interrog.164. 5

Iudicium temerarium.

Notandum Secundò, D. Thomam diſtinguere tres gradus ſuſpicionis, vel iudicij temerarij. 6

Tres gradus ſuſpicionis.

Primus eſt, *Cum homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius dubitare incipit.*

Secundus eſt, *Cum pro certo malitiam alterius æſtimat ex leuibus indiciis.*

Tertius

Tertius eſt, *Cùm aliquis Iudex ex ſuſpicione procedit ad aliquem condemnandum.* vbi rectè Caietanus ſub primo gradu comprehendit etiam *opinionem.* quia D.Thomas ex Cicerone vult, *ſuſpicionem eſſe opinionem mali, ex leuibus indiciis conceptam.* Propriè tamen *opinio* & *ſuſpicio* differunt.

Poſſunt poni quinque gradus.

Vnde ſi quis hos gradus exactè diſtinguere velit, erunt quinque. Primus, In dubitando. 2. In ſuſpicando. 3. In opinando. 4. In firmiter iudicando. 5. In ferenda ſententia.

Dubitatio.

Dubitatio propriè eſt, cùm animus hæret in medio ſuſpenſus, neutram in partem inclinans.

Suſpicio.

Suſpicio eſt, quando in alteram partem inclinat; nondum tamen abſolutè aſſentitur. non enim eſt aſſenſus & determinatum iudicium, ſed inclinatio vel concitatio animi ad aſſenſum; quæ fit vel per motus quoſdam aſſentiendi imperfectos & indeliberatos, vel quòd ſpecies aliqua veri ſubluceat in hac parte, quæ non in altera. vnde & verbum Latinum *ſuſpicari*, & Græcum ὑποπτεύειν ductum videtur, quaſi aliquid ſubtus latens appareat.

Opinio.

Opinio eſt aſſenſus alterius partis, & iudicium determinatum, ſed infirmum & vacillans, habens coniunctam formidinem de oppoſito. quamobrem opinantis animus quodammodò fluctuat, &

Quomodo dicatur dubitare.

dicitur adhuc dubitare; quia etſi non maneat ſuſpenſus quoad aſſenſum in [illegible] ere, cùm alteri parti aliqualem aſſenſum accommodet; manet tamen ſuſpenſus quoad aſſenſum firmum, cùm neutri parti aſſentiatur firmiter. Et hoc modo nomen dubitationis ſæpè accipitur. vulgò enim dicimus, nos dubitare, quamdiu in neutram partem certi ſumus: qua ratione tres priores gradus nomine dubitationis D. Thomas complecti videtur.

Iudicium firmum.
Sententia.

Iudicium firmum eſt aſſenſus ſine formidine veritatis oppoſitæ. *Sententia* eſt iudicij interni patefactio exterior. Verùm ne ſit diſcrepantia in vſu vocum, quæ ſæpè rem obſcurat, nomine *ſuſpicionis* comprehendemus etiam *opinionem*, ſicut D.Thomas, Caietanus, & alij, & nomen *dubitationis* ſumemus propriè. Vide de his Nauarrum in cap. Si quis autem, de pœnit. diſt.6. num. 10. & ſequent. & D. Antoninum 1. p. tit. 3. cap.10.§.9. ex Alberto. vbi tamen ſuſpicionem & ſcrupulum accipit pro eodem. nam in rebus agendis, ſcrupulus eſt tenuis ſuſpicio mali circa rem bonam vel adiaphoram.

7 Porrò hi gradus ita ſe habent, vt maiora indicia requirantur ad ſuſpicionem, quàm ad ſimplicem dubitationem; & maiora ad firmum iudicium quàm ad ſuſpicionem; denique maiora ad ſententiam quàm ad iudicium. vnde ex iiſdem ſignis ſententia ſeu iudicium externum ſæpè eſt temerarium, ex quibus internum non eſt temerarium. vt enim poſſit ferri ſententia condemnatoria exteriùs per Iudicem, requiruntur ſaltem duo teſtes, vel confeſſio Rei, vel euidentia facti; cùm ad iudicium internum ſæpè vnus teſtis vel Indicia abundè ſatis ſint. His poſitis,

8 Dico primò, Iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per ſententiam, ſemper eſt peccatum mortiferum contra iuſtitiam. eſt communis ſententia DD. Ratio eſt, quia grauem iniuriam & læſionem irrogat reo, idque contra obligationem ſui officij, quo aſtringitur non iudicare, niſi ex iuſtis idoneiſque probationibus, vel Rei confeſſione; vnde tenetur ei ad reſtitutionem famæ, & damnorum ſecutorum.

Dico Secundò, Iudicium temerarium in animo 9
tuo reſidens, non eſt peccatum, priuſquam aliquo modo aduertas, vel dubites, te ex ſignis inſufficientibus iudicare: poſtquam autem cœperis id aduertere, erit ſaltem peccatum veniale, ſi in eo perſeueres, numquam tamen erit mortiferum ante plenam animaduerſionem.

Iudicium temer. internũ quale peccatum.

Prior pars probatur; quia priuſquam animaduertas, cauſas, ex quibus iudicas, non eſſe ſufficientes, vel ſaltem priuſquam de illis dubites, non eſt illud iudicium vllo modo voluntarium, ſaltem qua parte temerarium, ſed cenſetur primus motus libertatem voluntatis præueniens, etiamſi longo tempore duraſſet. Idem dicendum de omnibus aliis motibus intellectus, voluntatis, imaginationis, & ſenſuum externorum: niſi enim aduertatur turpitudo, vel ſaltem de ea dubitetur, non poteſt in illis eſſe vlla culpa, ne venialis quidem: quia turpitudo illis annexa, non cenſetur vllo modo volita, cùm ſit omnino ignorata. vnde ibi ſolùm eſt turpitudo obiectiua; non formalis, quæ eſt in libero conſenſu expreſsè vel interpretatiuè adhibito, quæ ſola animam coinquinat.

Animaduerſio mali.

Altera pars probatur; Quia ſi quis, poſtquam 10
aduertit aliquo modo hoc iudicium eſſe temerarium, vel de eo dubitare incepit, adhuc pergat, nec conetur excutere, iam turpitudo eius incipit eſſe voluntaria. qui enim voluntariè admittit in ſe aliquem motum vel actum, cui ſuſpicatur ineſſe turpitudinem moralem, etiam ipſam turpitudinem velle, & in ſe admittere cenſetur, ac proinde peccat. Verùm quia imperfecta eſt illa animaduerſio malitiæ, neque pro eo tempore eius grauitas ſatis perſpici poteſt, (eò quòd mens ſimul aliis rebus ſit intenta, neque regulas morales poſſit tunc, niſi veluti per tranſennam, intueri) ideò eſt etiam imperfectus conſenſus in illam, ac proinde venialis tantùm. ad peccatum enim mortiferum requiritur perfectus conſenſus, qui ex perfecta grauitatis obiecti aduertentia procedit. perfecta autem aduertentia grauitatis eſt, quando mens ſui compos, non abrepta aliis cogitationibus, reflectit ſe ſuper ſuum actum, & conſiderat illum in materia notabili diuinæ legi eſſe contrarium, vel ſaltem de eo dubitat. Verùm de hoc plura 1.2. q.74. artic.8. Hinc patet tertia pars propoſitionis.

Imperfecta aduertentia.

Dico Tertiò, Iudicium temerarium, quod 11
cum plena animaduerſione de graui malo proximi concipitur, ordinariè eſt peccatum mortiferum contra iuſtitiam. Ita communiter Doctores, & D.Thomas artic. 3. Probari poteſt Primò, Ex Scripturis, Matth. 7. & Lucæ 6. *Nolite iudicare, & non iudicabimini*, vel *vt non iudicemini; nolite condemnare, & non condemnabimini.* Hîc Dominus inter cetera prohibet iudicium temerarium, (quo quis ex leuibus ſignis de altero malè ſentit, eumque prauum & ſupplicio dignum æſtimat) & minatur iudicium & condemnationem. Ita Baſilius in Reg. breuioribus, reſponſ.164. Ambroſius in hunc locum Lucæ, Auguſtinus lib. 2. de ſermone Domini in monte cap.18.19. & 30. & paſſim recentiores. etſi enim Dominus hanc ſententiam maximè dicat propter eos, qui ſua peccata grauiora diſſimulant, & in minora aliorum ſunt curioſi, temerarij & ſeueri Iudices; ſententia tamen generalis eſt, & ad omnes pertinet, 1. Corinth.4. *Nolite ante tempus iudicare, quoadusque*

veniat

veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. hic apertè vetatur iudicium de occultis, non autem de iis quę per ſufficientia ſigna manifeſtantur. Iacobi 4. *Qui detrahit fratri ſuo, aut qui iudicat fratrem, detrahit legi, & iudicat legem: ſi autem iudicas legem, non es factor legis, ſed iudex.* & infrà: *Tu autem quis es qui iudicas proximum?* Ad Roman. 14. *Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? Domino ſuo ſtat aut cadit,* &c. Dicitur *detrahere legi*, eamque *iudicare*; quia facto ſuo illam improbat, & condemnat, vt paſſim Doctores exponunt. & ita gerit ſe erga legem, non vt illi ſubditus, ſed vt Superior & Iudex.

12 Secundò, Probatur ratione, Primò, Grauis iniuria irrogatur proximo, dum ſine cauſa habetur improbus: hoc enim perinde eſt ac ſi falſum crimen ei impingeretur. longè enim acerbior & grauior eſt falſa infamia, quàm vera. Itaque, etſi vera infamia apud vnum contracta, quorumdam ſententiâ non ſit tantum malum, vt peccet mortiferè qui eam infert; (de quo, quid ſentire conueniat, dictum eſt ſuprà cap. 11. dub. 11.) tamen infamia falſa omnium iudicio cenſetur graue malum, etſi apud vnum tantùm reſideat. cuius ſignum eſt, quòd homines moleſtiſſimè ferant, talem de ſe haberi exiſtimationem. Secundò, Ex huiuſmodi iudiciis grauia mala ſequi ſolent, præſertim ſi in actum externum prodeant: & quamuis in animo maneant, tamen extinguunt bonam opinionem, & bonum nomen proximi, inferunt prauam, pariunt magnum contemptum, & impediunt charitatem. Tertiò, Quia vſurpatur quodammodò iudiciũ Dei, cuius ſolius eſt de occultis iudicare. Hæc ratio tangitur ad Rom. 14. 1. Cor. 4. & Iacob. 4.

13 *Si indicia ſint probabilia.* Dixi *ordinariè*, quia interdum fieri poteſt vt iudicium temerarium non ſit peccatum mortale; vt ſi iudicia non ſint quidem omnino ſufficientia ad certum iudicium, tamen magnam habeant probabilitatem; ita vt efficiant tam valdè veriſimilem & credibilem. tunc enim non erit peccatum mortale, etſi quis iudicet eſſe moraliter certum. nam non eſt tanta diſtantia inter moralem certitudinem & magnam probabilitatem, vt cenſeatur notabilis irrogari iniuria, ſi quod valde probabile eſt, iudicetur eſſe certum, præſertim cùm hæc certitudo non excludat omnem formidinem de oppoſito. Exemplum ſit; ſi iuuenem inuenias ſolum cum puella in cubiculo, & inde iudices illos tractare turpia: ſi ex eo, quòd vides quempiam ebrium, iudices eum eſſe in malo ſtatu.

14 *Quale malum.* Dixi *de graui malo*; quia ſi quis temerè iudicet de altero in re leuis momenti, vel quam ille parui æſtimet, non erit peccatum mortiferum; ſicut ſuprà cap. 11. dub. 3. de detractione dictum eſt. Idem dicendum de defectibus, qui ſunt inculpabiles; vt ſi iudices alterum eſſe ſpurium, vel filium Iudæi: quia hæc carent omni vituperio apud ſapientes, cùm non ſint in hominis poteſtate, vt rectè Petrus Nauarra lib. 1. cap. 4. n. 450. Quod limitauerim, niſi forte idcircò illum contemnas aut infames, aut ab aliquo officio aliòve bono conſequendo iniquè impedias.

* * *

DVBITATIO III.

Vtrùm dubitatio & ſuſpicio temeraria ſit peccatum mortiferum.

SVnt tres ſententiæ. Prima eſt, Omnem ſuſpicionem temerariam de graui malo proximi, ſi deliberata ſit, eſſe peccatum mortiferum. Ita Bannes q. 60. artic. 3. Michaël Salon. & Petrus Arragon in hunc articulum. Secunda eſt, Nullam eſſe peccatum mortale. Ita Caietanus hoc loco, & Nauarrus in Rubric. de Iudiciis num. 48. & Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 454. Tertia eſt, Suſpicionem temerariam plerumque eſſe peccatum veniale; fieri tamen interdum ratione grauitatis materiæ, vt ſit mortiferum; vt ſi ſuſpiceris ex leui indicio virum Religioſum eſſe hæreticum, vel inceſtaſſe matrem. Ita Sotus lib. 3. quæſt. 4. art. 3. & multi recentiores. 15

Pro reſolutione notandum eſt Primò, Dupliciter poſſe aliquem malè ſuſpicari de proximo. Primò, Ex errore quodam intellectus, quo apprehendit illa ſigna tamquam ſufficientia ad ſuſpicandum, paratus ſuam ſuſpicionem deponere, vbi rem meliùs conſiderarit. Secundò, Non tam ex errore intellectus, quàm ex prauo affectu & maleuolentia erga illum de quo ſuſpicatur; qua fit vt etiamſi aduertat ſigna illa non eſſe ſufficientia, velit nihilominùs pergere in ſua ſuſpicione. 16 *Duplex ſuſpicio.*

Notandum Secundò, Suſpicionem poſſe dici dupliciter voluntariam ſeu deliberatam. Primò, Secundùm ſe, vt cùm quis aduertit ſe malè ſuſpicari de proximo, & etiam aliquo modo dubitat an cauſa ſit ſufficiens ad ſic ſuſpicandum, tamen neglecto eius examine non excludit ſuſpicionem, paratus excludere, ſi aduerteret cauſam non eſſe ſufficientem. Secundò, Poteſt dici voluntaria, qua parte eſt temeraria; vt cùm quis aduertens cauſam ſuſpicandi non eſſe quidem ſufficientem, tamen ex malitia vult ſic de proximo ſentire His poſitis, 17 *Suſpicio dupliciter voluntaria.*

Dico Primò, Si priore modo ſuſpicetur malum de proximo, non erit peccatum mortiferum, ſed tantùm veniale. Probatur Primò, ex D. Auguſtino tractat. 90. in Ioannem, vbi dicit, *Quòd de occultis hominum aliquando, imò aſſiduè non vera ſentimus, id pertinere ad tentationem humanam, ſine qua duci iſta non poteſt vita, ac proinde eſſe ignoſcendum nobis, modò de rebus ipſis rectè ſentiamus, & amemus quod amandum eſt, & deteſtemur quod deteſtandum eſt.* & infrà: *Quamquam & in his rerum tenebris humanarum, id eſt, cogitationum alienarum, etſi ſuſpiciones vitare non poſſumus, quia homines ſumus: iudicia tamen, id eſt, definitiuas firmáſque ſententias continere debemus, neque ante tempus iudicare, donec veniat Dominus vt illuminet abſcondita tenebrarum,* &c. 18 *Si ex errore humano ſuſpiceris.*

Dices, D. Auguſtinus videtur loqui de ſuſpicionibus non plenè deliberatis; has enim vitare non poſſumus, & ad humanam tentationem pertinent; deliberatæ enim facilè vitari poſſunt, nec pertinent ad tentationem humanam, quia conſenſum includunt.

Reſp. D. Auguſtinum non loqui quidem de ſuſpicionibus, quæ plenè voluntariæ ſint ſecundùm rationem temeritatis, ſeu in quibus temeritas ſit plenè voluntaria; (hæ enim ex malitia procedunt 19

cedūt) ſed tamen loquitur etiam de iis, quæ plenè voluntariæ ſint ſecundum ſubſtantiam, (in quibus aduertit quis ſe male ſuſpicari) & non plenè ſecundùm rationem temeritatis. Duo enim ſunt conſideranda in tali ſuſpicione, nempe ipſa ſubſtantia ſuſpicionis; vt quòd ſit opinio talis de malo proximi. & hæc eſt plenè voluntaria. Secundò, Quòd ſit temeraria; (id eſt, quòd concipiatur ex ſignis non idoneis) & hoc non eſt plene voluntarium, niſi quis aduertat ſigna non eſſe ſufficientia. Quòd autem D. Auguſtinus etiam de talibus loquatur, patet ex illis verbis, *Quando ergo non erratur in rebus, vt recta ſit improbatio vitiorum, virtutumque probatio, profectò ſi erratur in hominibus, venialis eſt humana tentatio.* vbi loquitur in genere de omni ſuſpicione, quæ ex errore prouenit. Item ex hac ſuſpicione dicit ſæpè multa pio zelo fieri ab hominibus, quæ non fierent ſi veritas cognoſceretur: atqui ſuſpicio, ex qua multa fiunt, eſt voluntaria. dicit autem illas pertinere ad *humanam tentationem*, quia ex errore humano & fragilitate iudicij proueniunt, ita vt non poſſint omnino vitari. quis enim eſt qui non aliquando ſuſpicetur malum, aduertens ſe ita ſuſpicari; & dubitans an habeat iuſtam cauſam ſuſpicandi, nihilominùs pergat in ſua ſuſpicione, abſque examine cauſarum? — *Quæ modo pertineant ad tentationem humanam.*

20 Secundò Ex D. Thoma, vbi ait *primum gradum ſuſpicionis eſſe, cum homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius incipit dubitare: & hoc eſſe veniale & leue peccatum*; idque probat ex D. Auguſtino. vnde patet, D. Thomam eodem modo eſſe intelligendum.

Tertiò Probatur ratione, quia tali modo ſuſpicandi non cenſetur fieri notabilis iniuria proximo: tum quia non ex malitia, ſed ex imbecillitate iudicij & humano errore ſic ſuſpicatur, paratus corrigere vbi meliùs aduerterit; vnde talis ſuſpicio non eſt perfectè voluntaria, qua parte eſt temeraria: tum quia ſigna, ex quibus ſuſpicatur, non carent omni veriſimilitudine & proportione ad talem ſuſpicionem. quando enim ſuſpicio non eſt ex maleuolētia, ſed ex humano errore, indicia non carent omni ratione; longe enim pauciora indicia requiruntur ad ſuſpicandum, quàm ad iudicandum pro certo: tum deniq; quia ipſa ſuſpicio eſt iudicium imbecillum & vacillans, cui coniuncta eſt notabilis formido de oppoſito. qui enim ſuſpicatur, ſimul putat actu tacito vel expreſſo ſe poſſe facilè falli. qua in re multò minus iniuriæ infertur proximo, quàm per iudicium, quo quis iudicat rem vel omnino certam, vel fere certam, ita vt vix falli poſſit. — *Non fit notabilis iniuria.*

21 Dico Secundò, Si ſecundo modo, nempe ex prauo affectu, & aduertens ſigna non eſſe ſufficientia, ſuſpicetur quis de proximo graue malum, (id eſt, quod illi ſit magnæ infamiæ) peccat mortiferè. Probatur Primò, Quia talis ſuſpicio non procedit ex errore humano aut fragilitate aliqua, ſed ex malitia, qua quis vult ita ſuſpicari, vt eum contemnat, & pro vili habeat, aut ne cogatur illum in corde ſuo ſibi præponere; qua in re grauis eſt iniuria: nam præterquam quòd ſuſpicio talis proficiſcitur ex prauo affectu erga illum, etiam eſt pertinax. etſi enim ſuſpicator ille aduertat ſe iuſtam cauſam non habere, tamen vult in ſua praua opinione perſiſtere. Sic hæretici & politici ſolent malè ſuſpicari de viris probis & Religioſis, eos eſſe impuros, auaros, quæſtus & honoris cauſâ omnia facere, & ſimilia; partim quia ipſi tales ſunt, & ne cogantur eos ſibi præponere, talia de ipſis pro ſua libidine ſibi confingunt, partim vt eos contemptui habeant. hinc libentiſſimè legunt & audiunt quæ ad illorum infamiam pertinent, quæ verò ad laudem, vel excuſationem & defenſionem, audire nolunt. — *Si ex prauo affectu.*

Probatur Secundò, Quia ſi illi merentur iudicium & condemnationem, qui neglectis ſuis vitiis grauioribus, minora fratrum ſuorum vitia acriter inſectantur & condemnant, vt ipſi ſanctiores videantur; (contra quos expreſsè Matth. 7. & Lucæ 6. agit Dominus) quantò magis merentur, qui ex odio & malignitate imaginantur, quæ non ſunt? cùm enim non poſſint illos tales efficere, quales vellent eos haberi, imaginantur illos tales eſſe, vt poſſint eos pro talibus, affectu & interna æſtimatione ducere. Nec refert, quòd fortaſſe non firmiter iudicent, puténtque ſe poſſe falli: 22
quia non minor iniuria eſt, pertinaciter ſuſpicari malum grauius, quàm iudicare minus. deinde, etſi non firmiter iudicent ex parte obiecti, dum putant fieri poſſe vt res aliter habeat; tamen ex parte ſubiecti, iudicium eſt firmum, quia pertinaciter in eo volunt perſiſtere; qua in re non minor eſt iniuria, quàm ſi abſque tali pertinacia iudicarent.

Petes, Vtrùm ſuſpicio temeraria ex genere ſuo ſit dicenda peccatum mortale, an veniale? 23 — *Quale peccatum ſit ex genere ſuo.*

Reſp. Poſſe dici ex genere mortale: quia ſi ſit plenè voluntaria, & de graui malo proximi, eſt peccatum mortale, ſolumque eſt veniale, vel quia non eſt de graui malo, vel quia aliquo modo procedit ex errore humani intellectus, qui error ſi non eſſet, homo nullo modo vellet ita ſuſpicari. vnde etiam paratus eſt deponere ſuſpicionem, ſi aduertat cauſam non eſſe ſufficientem. poteſt etiam quodam ſenſu dici ex genere ſuo veniale, quia ſecundùm ſe & conditionem naturæ ſuæ habet, vt naſcatur ex errore intellectus, & non ſit planè voluntaria: cuius ſignum eſt, quòd ſublato errore euaneſcat; quaſi error, illius cauſa extiterit. hinc fit vt per ſe non cenſeatur grauis iniuria, ſed ſolùm vt procedit ex maleuolentia. vnde etiam numquam eſt peccatum mortale, niſi ex hac procedat.

Dices, Actus ex genere ſuo venialis, non poteſt fieri mortalis per hoc quòd fiat omnino voluntariè, & cum pleniſſima animaduerſione: atqui ſuſpicio ex veniali poteſt fieri mortifera, ex eo quòd accedat plena animaduerſio, ipsáque fiat omnino voluntariè, vt dictum eſt; ergo non eſt venialis ex genere. 24

Reſpondeo, Dupliciter poteſt actus dici venialis ex genere. Primò, Ratione materiæ, quæ toto genere ſuo in moralibus cenſetur leuis. & hic propriè dicitur talis ex genere; nam ex materia, ſeu obiecto ſumitur genus actus. & qui tali modo dicitur ex genere ſuo venialis, non poteſt vmquam fieri mortalis, ratione ſolius animaduerſionis. Tale eſt mendacium officioſum, verbum otioſum, &c. Suſpicio autem non dicitur eo modo venialis ex genere. — *Actus venialis ex genere.*

Secundò, Ratione alicuius naturalis conditionis; vt ſi connotet errorem aliquem inuoluntarium, ex quo procedat. & hic non propriè dicitur venialis ex genere. vnde non eſt mirum, ſi accedente pertinacia voluntatis, poſſit fieri mor-

talis.hæc autem pertinacia accedit,quando homo aduertens fundamento carere ſuam ſuſpicionem, nihilominùs vult in ea perſtate.

25 Dico Tèrtiò, De dubitatione ita ferè ſentiendum ſicut de ſuſpicione. ſi enim quis etiam aduertens non eſſe iuſtam cauſam, velit tamen pertinaciter dubitare de probitate proaimi, erit peccatum mortiferum: ſi autem non ſolùm ex errore humano dubitet, erit tantùm peccatum veniale. Prior pars probatur, quia talis dubitatio procedit ex maleuolentia & contemptu alterius, ac proinde cenſetur grauis ioiuria in materia graui. maior enim eſt iniuria, dubitare pertinaciter de viro probo an ſit proditor ao Iudæus, quàm iudicare eſſe concubinarium. vnde indigniſſimè homines ferunt ita de ſe dubitari. Altera pars ſatis patet ex ſupradictis; dubitare enim minus eſt quàm ſuſpicari:qui enim ſuſpicatur, iam propendet in alteram partem, vel etiam aſſentitur,& determinatè opinatur eſſe improbum, etſi aſſenſu imbecillo & ancipiti; qui autem tantùm dubitat, ſuſtinet aſſenſum veluti io æquilibrio,io neutram partem magis inclinando, & vtramque æquè ancipitem iudicando.

De dubitatione.

26 Dices Primò, Non tenemur poſitiuè opinari proaimum eſſe probum;poſſumus enim mentem ad alia conuertere, & nolle circa res illas occupari:ergo nulla eſt iniuria io actu dubitandi.

Reſpondeo negando conſequentiam;qui enim dubitat, non eo præcisè facit iniuriam quòd aſſenſum ſuſtineat ſeu ſuſpendat; ſed ex eo, quòd abſque iuſta cauſa iudicet huius probitatem eſſe ambiguam, & eum non poſſe prudenter iudicari probum,aut pro tali reputari.

Dubitans facit iniuriam.

27 Dices Secundò, Si temerè iudicare, ſuſpicari, & dubitare de proximo, eſt contra iuſtitiam, ergo obligat ad reſtitutionem: at cui, vel quomodo fiet iſta reſtitutio,cùm nihil ſit ablatum?

Quæ restitutio facienda.

Reſpondeo, Si loquamur de reſtitutione propriè, vel compenſatione alicuius damni exteriùs illati, ſic non obligat ad reſtitutionem, niſi proceſſerit in opus externum per ſententiam, detractionem, vel contumeliam; quia nullum damnum externum illatum eſt: & hoc vult D. Thomas In reſponſ. ad 3. Si verò loquamur de reſtitutione generatim, ſic verum eſt obligare ad reſtitutionem: nam hæ prauæ opiniones de proximo, ſunt damna quædam famæ proximo illata in mente iudicantis, vbi vel bonam famam poſſidebat, vel ſaltem infamiæ malo non laborabat. itaque ea iuſtitia tenemur has opiniones, tamquam iniuſta quædam damna famæ,depellere.

Nec obſtat, quòd Iuſtitia dicatur verſari circa actus externos; id enim pro maxima parte verum eſt,non vniuersè: nam actu interno, nempe temerario iudicio, iniuria inferri poteſt, etiamſi nullo modo in actum externum prodeat. Adde, poſſe dici, illam verſari circa actus externos, vt hoc nomen tribuitur omnibus actibus non elicitis à voluntate,ſed ab aliis potentiis.

28 Ex dictis patet, quando cenſendus ſit quiſpiam iudicio temerario interno peccaſſe mortiferè, quando venialiter tantùm. Primò, Si non fuit graue malum, quod proximo temerè in mente ſua impegit,non eſt peccatum mortale. Secundò, Si fuit graue malum, ſed non perfectè aduertit ſe malè iudicare. Tertiò, Si aduertit quidem ſe malè iudicare, tamen non aduertit ſigna eſſe inſufficientia,nec occurrit ei dubium de eo. Quartò, Si ſigna erant ſufficientia ad probabilem opinionem; tunc enim etſi quaſi certò crediderit, non erit peccatum,niſi veniale. Quintò,Si tantùm ſuſpicatus eſt, non erit peccatum mortiferum, niſi ſuſpicio fuerit pertinax: vt cùm prouenit ex contemptu vel ex maleuolentia, non ea humano errore,ſitque de graui malo.Vt autem ſciatur vtrùm fuerit ſuſpicio, an iudicium firmum, præſertim quando formido de oppoſito non eſt expreſsè coniuncta, Notanda eſt hæc regula, Dum quis ita iudicat, vt rogatus an habeat pro certo, reſponſurus ſit, ſibi certum, aut ferè certum videri; tunc eſt iudicium firmum. ſi verò ita iudicet, vt reſponſurus ſit ſe non eſſe moraliter certum, ſed facilè poſſe ea in re falli; tunc ſolùm eſt ſuſpicio. Ita ferè Caietanus art. 3. 29

Varij gradus iudicij temerarij.

DVBITATIO IV.

Vtrùm dubia in partem meliorem ſint interpretanda.

D. Thomas art. 4.

NOtandnm eſt Primò, vel eſſe *dubium* de rebus, v.g.sitne talis contractus licitus, an illicitus: vel de perſonis, nempe de probitate vel improbitate earum; aut quis hoc vel illud crimen commiſerit. Rurſus, ſi ſit dubium de perſonis, poſſumus nos habere quadrupliciter. Primò, Interpretando in partem peiorem. Secundò,In partem potiorem. Tertiò,Habendo rem in ancipiti, ſeu dubitando. Quartò, Suſpendendo iudicium, ſeu nolendo applicare mentem ad alteram partem iudicandam. aliud enim eſt dubitare de alicuius probitate, aliud iudicium ſuſpendere tamquam de re ad ſe non pertinente. 30

Quadruplex interpretatio de perſonis.

Notandum Secundò, Dupliciter nos poſſe aliqoid in peiorem partem interpretari;ſpeculatiuè, & practicè. *Speculatiuè* quidem, vt quando opinamur partem deteriorem eſſe veriorem, non tamen ideò nos aliter erga ipſum hominem gerere debere, cùm res ſit incerta. *Practicè* verò,quando cenſemus illum habendum interno affectu & æſtimatione pro improbo. His poſitis,

Speculatiuè & practicè interpretari.

Dico Primò, Dubia de rebus non ſunt in meliorem partem interpretanda, ſed ſuis æſtimanda momentis. ratio eſt, quia in iudicio rerum tantùm agitur id vnum vt attingatur veritas; nec timetur, ne cuiquam iniuria inferatur. In iudicio perſonarum ita quæritur veritas, vt maximè cauendum ſit ne proaimo iniuria irrogetur, & de poſſeſſione bonæ famæ in re dubia depellatur. 31

Dubia de rebus.

Dico Secundò, Dubia de perſonis, ad bonam vel malam exiſtimationem pertinentia, ſunt in meliorem partem interpretanda. Ita D. Thomas art. 4. & communiter DD. colligit hoc D. Auguſtinus,de ſerm. Domini in monte lib. 2. cap. 18. ex illis verbis Domini. *Nolite iudicare: Hoc loco*, inquit, *nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi vt ea facta, quæ dubium eſt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.* Idem docet Bernardus ſer. 40. in Cantica, ſub finem: *Etiamſi*, inquit, *perperam quid factum deprehendas, nec ſic iudices proximum, magis autem excuſa. excuſa intentionem, ſi opus non potes, puta ignorantiam, puta ſubreptionem, puta caſum.* &c. Idem docet Seneca lib. 2. de ira cap. 24. *Simplicitate opus eſt, & benigna rerum æſtimatione,* 32

Dubia de perſonis.

vt

vt nihil, niſi quod in oculos incurrat, manifeſtiſſimumque erit, credamus. Confirmatur ex communi illo DD. dicto, *In dubio non eſſe præſumendum delictum*; quod colligitur ex L. Meritò. ff. Pro ſocio, de quo vide Couarruuiam, Clem. Si furioſus, p. 2. §. 2. num. 1.

Sed difficultas eſt, quomodo ſint in potiorem partem interpretanda, vtrùm negatiuè tantùm, id eſt, vt in dubio non putemus proximum improbum, vel auctorem criminis, vel peccaſſe mortiferè; an etiam poſitiuè, id eſt, actu poſitiuo credendo illum eſſe probum, non peccaſſe, habuiſſe bonam intentionem, aut ex ignorantia feciſſe. Reſpondeo, &

33 Dico Tertiò, Certum videtur, in dubio nos non teneri ad iudicandum actu poſitiuo & ſpeculatiuè, proximum re ipſa eſſe innocentem, non peccaſſe mortiferè, habuiſſe bonam intentionem, & ſimilia. Ita Caietanus q. 60. art. 4. & alij recentiores, nec puto Sotum id negaturum, etſi l. 3. qu 4. art. 4. generarim contra Caietanum doceat, dubia poſitiuè in bonam partem interpretanda. Probatur, quia nemo tenetur ad aſſenſum, aut ad modum aſſentiendi, in quo exponit ſe notabili periculo errandi: talis enim aſſenſus non eſt actus virtutis, neque ad actum virtutis neceſſarius; ſed eſt quiddam errori obnoxium, quod perfecta prudentia deuitat, ex imperfectione noſtri intellectus prouenien s: vnde non fuiſſet in ſtatu innocentiæ, neque fuit in beatiſſima Virgine. Confirmatur Primò, Quia omnis modus aſſentiendi ſubiectus errori, & omnis error pertinet ad aliquale malum intellectus; quod ſapienti eſt vitandum, quantum commodè fieri poteſt, etiamſi non magni ſit momenti. Confirmatur Secundò, Quia nulla eſt neceſſitas talis iudicij. vt enim erga proximum me geram ſicut oportet, ſufficit, vt iudicem probabile, aut veriſimile, eſſe probum, non peccaſſe; aut vt ſuſpendam iudicium ſpeculatiuum, nolendo in alterutram partem definire qualis ille in re ſit, & hoc totum committendo Deo: cum hac enim ſuſpenſione iudicij ſtare poteſt, vt habeam illum pro viro probo, & pro tali habendum ſentiam.

Non tenemur in dubio ſpeculatiuè iudicare eſſe probum, vel non improbum.

34 Dico Quartò, Non tenemur etiam ſemper occurrente dubio, actu poſitiuo practicè iudicare probum; (id eſt, hic & nunc habendum & tractandum tamquam probum) ſed poſſumus etiam hoc iudicium ſuſpendere. Probatur, quia non ſemper, quando occurrit aliquod dubium de proximi probitate, tenemur poſitiuè ſtatuere, illum habendum pro viro probo, puro à tali vel tali crimine; ſed ſufficit illud iudicare, quando ratione affectus & actionis ipſum concernentis fuerit operæpretium; vt quando cum illo tractandum, vel prauus in illum animi motus vincendus. quod maximè patet, dum de illis agitur, de quibus neutram in partem habemus poſitiuam opinionem, eò quòd res illorum nobis penitus ſint ignotæ. hos enim in dubio facilè eſt Deo permittere, neutram in partem aliquid ſtatuendo. Maior difficultas eſt, dum dubium occurrit de iis, de quibus habemus bonam opinionem: difficile enim videtur eam non minui per hanc iudicij ſuſpenſionem. ſed abſolutè fieri poteſt vt non minuatur; vt quando quis non vult cauſas dubij expendere, tamquam nihil ad ſe pertinentes, & mentem aliò deflectit.

Dico ſemper practicè, & actu poſitiuo.

35 Aduerte tamen, valdè eſſe cõſentaneum charitati, vt ſemper hoc pacto dubia in bonam partem interpretemur, iudicando illum loco viri probi habendum, eò quòd de contrario non conſtet. nec ideò me expono periculo erroris; quia non iudico illum in re eſſe probum & innocentem; (hoc enim Deo permitto, tamquam mihi incertum ſed eſſe pro tali habendum & æſtimandum; id eſt, ita affectu interno, & externo modo agendi à nobis tractandum, ac ſi re ipſa probus eſſet: quod iudicium eſt verum. Adde, ſi velimus hic & nunc ſtatuere apud nos, quo loco habendus ſit apud animum noſtrum, etiam tenemur actu poſitiuo dubium in potiorem partem interpretari, iudicando illum loco viri probi habendum.

36 Dico Quintò, Tenemur tamen lege iuſtitiæ dubia interpretari in potiorem partem negatiuè & practicè, ita vt propter dubium non habeamus proximum pro improbo vel auctore criminis. ſic potiſſimùm intellige teſtimonia ſuprà allata. (quamuis etiam inſinuent, illum poſitiuè habendum loco probi; præſertim ſi iudicare velimus.) ratio eſt, quia iuſtitia poſtulat, vt in dubio nemo condemnetur criminis, non ſolùm exteriùs, ſed etiam ne interiùs quidem in animo: quiſque enim ius habet vt ſibi non irrogetur certa infamia, pro incerto crimine. Confirmatur, quia cenſeri pro improbo, eſt notabile malum proximi, & veluti pœna quædam criminis: ergo non poteſt inferri ſine iuſta cauſa, de qua conſtet: ſicut pœna irrogari non poteſt niſi conſtet de crimine.

Tenemur ſemper negatiuè & practicè interpretari.

37 Dico Sextò, Non tenemur tamen lege iuſtitiæ, ea negatiuè & ſpeculatiuè interpretari in meliorem partem, ita vt non opinemur ſeu ſuſpicemur ipſum in re eſſe improbum, quando dubium eſt poſitiuum. Probatur, quia quando dubium eſt poſitiuum, tunc vtrimque ſuppetunt argumenta ad probabiliter opinandum vtramuis partem, cum formidine de oppoſito: (hoc enim vocatur dubium poſitiuum) ergo ſi tunc aſſentiaris parti deteriori, opinando eſſe improbum, non ei facis iniuriam; quia cùm argumenta ad talem opinionem ancipitem animo ingenerandam ſufficiant, non habet ius vt ſic de ipſo non ſuſpiceris.

Negatiuè & ſpeculatiuè non tenemur ex iuſtitia.

38 Aduerte tamen, videri aliquo modo contra charitatem ſic ſuſpicari. ratio eſt, quia ex charitate tenemur vitare omnem malam opinionem de proximo, etiam ſpeculatiuam, quantum poſſumus, cùm ſit aliquod malum eius: ergo cùm poſſimus talem opinionem vitare, dum res eſt dubia, tenemur. Quòd ſi poſſimus vitare, patet Primò, Quia numquam cogimur ad aliquem aſſenſum, niſi quando res eſt euidens. Secundò, Non magis cogimur aſſentiri huic parti quàm alteri, cùm vtraque ſit dubia. Tertiò, Quia perfectiſſima prudentia poſtulat, vt in dubiis non aſſentiamur abſolutè alteri parti, ne fortè erremus: talis enim aſſentiendi modus eſt fallax. vnde non fuiſſet in ſtatu innocentiæ, nec eſt in Angelis, vt ſuprà diximus. expedit igitur in dubiis ſuſtinere aſſenſum, vel ſolùm iudicare rem eſſe probabilem, veriſque ſimilem.

Tenemur aliquo modo ex charitate.

Dices, Si non eſt contra Iuſtitiam eo caſu ſuſpicari improbum; ergo etiam non eſt contra charitatem; nam in hac materia, ſi eſt peccatum, eſt contra Iuſtitiam.

Reſpondeo negando conſequentiam. Ad confirmationem: Sæpè fit vt in materia iuſtitiæ pec-

cetur io proximom oon violata lege Iuſtitiæ, vt cùm ille nullum ius ſtrictũ habet vt aliquid fiat, aut non fiat: & res alioquiu ipſi eſt incommoda. vt ſi infames eum, cuius delictum alibi eſt notorium iuridicè: ſi occidas inuaſorem inculpata defenſione, quando aliter te poteras ſubtrahere, & aliis modis. Idem dicendum iu exemplo propoſito, vt mihi quidem ratio allata probare videtur. quamuis purem non eſſe niſi veniale.

39 Dixi, *Quando dubium eſt poſitiuum*: quia ſi ſit negatiuum, vbi in neutram partem ſuppetunt rationes, eſt contra iuſtitiam malè opinari. quiſque enim ius habet, vt non habeatur de ſe mala opinio, niſi indicia aliud ſuadeant.

Si dubium ſit negatiuum,

40 Dices, Si non eſt contra iuſtitiam opinari deteriorem partem ſpeculatiuè, dum dubium eſt poſitiuum; ergo etiam non eſt contra iuſtitiam opinari practicè, quia iudicium practicum ſequitur ex ſpeculatiuo.

Iudicium practicum nõ ſequitur neceſſariò ex ſpeculatiuo,

Reſpondeo negando ſequelam; quia iudicium practicum non ſequitur neceſſariò ea ſpecolatiuo, præſertim quando ſpeculatiuum eſt incertum. Iudicium enim practicum iu propoſito eſt, quo iudico aliquem habendum pro improbo; quod longè aliud eſt, quàm putare in re eſſe improbum. habere enim aliquem pro improbo, eſt æſtimatione, affectu, & contemptu interno ſe gerere erga alterum ac ſi improbus eſſet. vnde fieri poteſt vt ſpeculatiuè opinet Petrum eſſe improbum, vel furem; & practicè iudicem eſſe probum: quia etſi veriſimile mihi ſit, & opiner ipſum in re & coram Deo eſſe improbum; tamen quia mihi id certum nou eſt, nolo hac opinioue meum affectum & æſtimationem internam erga illum tegere; ſed ea ſepoſita quaſi non eſſet vera, iudico illum habendum loco & gradu viri probi.

41 His addo, nou videri contra iuſtitiam, ſi quis propter dubium non tanti æſtimet hominem, quanti anteà; quia non tanti debet æſtimari cuius incerta ſeu dubia eſt virtus, quàm cuius certa. non tamen ideò potes æſtimare improbum. charitas tamen ſuadet, vt propter dubium nihil de æſtimatione & interna reuerentia detrahamus.

Minor æſtimatio ex dubio.

42 Dico Septimò, Quando agitur de vitando aliquo damno, vel de adhibendo remedio; dubia ſunt in deteriorem partem accipienda, nou quidem iudicando proximum eſſe furem vel improbum, vel habendum pro tali; ſed iudicando ita exteriùs cauendum, & ſibi illique conſulendum, ac ſi dubia eſſet eius probitas. Ita D. Thomas hoc loco ad 3. & alij DD. qui dicunt, tunc dubia iu deterius interpretanda, non definitiuè iudicando, ſed per quamdam ſuppoſitionem concipiendo malum de proximo. Hoc modo, dum accipimus ignotum in ædes, ita cauemus rebus noſtris, ac ſi dubia eſſet eius probitas, nullo tamen modo habentes illum pro improbo.

Suſpicio ad cautelam.

43 Sic Superiores ob indicia quædam dubia interdum obiurgant ſuos ſubditos, pœnitentias imponunt, aliáque remedia illis corrigendis adhibent, tamquam ſi ipſos malos putent; quamuis eos pro malis nou habeant; & eorum facta vel intentionem apud animum ſuum excuſent. nam Superiores quoque hanc regulam de dubiis in meliorem partem interpretãdis, quoad internam affectionem & æſtimationem ſeruare debent: quamuis iu ordine ad emendationem vel cautelam mali, exteriùs ita ſe gerere poſſint erga ſubditos, ac ſi mali aliquid perpetraſſent, & meritò; non enim ſolùm ab omni malo, ſed etiam ab omni mali ſpecie abſtinendum. Hic tamen cauere debent, ne vel modum excedant, vel illos aliis ſuſpectos reddant, vel de illorum virtute diffidere videantur.

Superiores.

Simili 44
ferè modo dubia ſunt iu potiorem partem interpretanda, quando non agitur de vitando incommodo, ſed ſolùm de interna æſtimatione & reuerentia erga proximum. tunc enim etſi definitiuè non iudicemus ipſum in re bonum eſſe; tamen id iudicandum per quamdam ſuppoſitionem, ſupponendo eſſe probum, & iudicando ita illum æſtimandum, & cum illo agendum interiùs & exteriùs, ac ſi reverà probus ſit.

Dubia interpretanda in potiorem partem, per quidam ſuppoſitionem.

DVBITATIO V.

Vtrùm liceat aliquando iudicare non ſecundùm leges ſcriptas.

D. Thomas art. 5.

Reſpondeo, & Dico Primò, Si leges illæ ſcriptæ contineant Ius naturale, ſemper ſecundùm eas iudicandum eſt ratio eſt, quia nunquam licitum eſt à Iure naturali recedere, cùm contrarium huius Iuris ſemper ſit iniquum. 45

Dico Secundò, Si leges ſcriptæ contineant Ius poſitiuum, ordinariè ſecundùm eas iudicandum, præſertim Iudici inferiori. Ita D. Thomas & alij. 46

Dixi, *Præſertim inferiori*, quia ſupremus Princeps poteſt interdum diſpenſare in lege poſitiua, legiſque rigorem, vel pœnam relaxare, vel mitigare, quando ita putat expedire Reipub. hoc autem non poteſt inferior, niſi ex tacita vel expreſſa Superioris conceſſione.

Dixi *ordinariè*; quia interdum poteſt Iudex inferior recedere à lege ſcripta, iudicando contra verba legis. Primò, Quando conſtat mentem legiſlatoris eſſe aliam, nec voluiſſe hunc caſum verbis legis eſſe comprehenſum; tunc enim vtendum *ἐπιεικείᾳ*: magis enim tenetur ſequi mentem legiſlatoris, quæ legis eſt anima, quàm corticem verborum. alioquin ſummum Ius, ſumma iniuria. Neque iu hoc caſu tenetur legiſlatorem vel Superiorem conſulere, vt quidam volunt; quia non opus eſt inquirere de mente, quando de ea conſtat. Confirmatur ex L. Nulla ratio. ff. de legibus, & L. Nou dubium. C. de legibus. 47

Quando inferior contra verba legis facere poſſit, interpretando.

Secundò, Quando nou quidem conſtat, ſed probabilius eſt aliam legiſlatoris eſſe mentem, & res non patitur moram vt Superior conſulatur. tunc quoque eſſet contra rectam rationem verba ſequi; nam ſemper intentio legiſlatoris præferenda eſt verbis legis. Quòd ſi Superior facilè conſuli poſſit, conſulendus eſt: quia lex infringi non debet, ne quidem quoad verba, niſi conſtet aliam eſſe mentem legiſlatoris, ſi tamen de ea conſtare poteſt; quòd ſi de ea conſtare non poteſt, tunc ſequendum id quod probabilius videtur.

Tertiò, Si vtrimque æquale ſit dubium, & Princeps conſuli nequeat, tenetur inferior Iudex ſecundùm verba legis iudicare. Ita communiter DD. ratio eſt, quia lex eſt veluti in poſſeſſione ſuæ auctoritatis: vnde in pari dubio non poteſt Iudex, cùm ex officio ſit cuſtos legis, eam ſua auctoritate priuare.

DVBI

DVBITATIO VI.

Quinam peccent vſurpatione Iudicij.

D. Thom. q. 60. art. 6.

48 NOtandum eſt, tria requiri ad iuſtum iudicium, vt colligitur ex D.Thom.q.60. art.2.

Primò, Certitudinem in cognitione cauſæ: & defectu huius, iudicium dicitur *temerarium*, de quo dubit.2.

Secundò, Iuſtitiam in ipſo actu iudicij, id eſt, vt ſeruetur æqualitas in Iure ſuo cuique reddendo. ad hoc requiritur, tum vt iudicetur ſecundùm leges, (de quo dubit. 5.) tum vt ſeruetur ordo Iuris, (id eſt, ordinata ratio procedendi à Iure Iudicibus præſcripta) de quo infrà. huius defectu, iudicium dicitur *peruerſum* & iniquum.

Tertiò, Auctoritatem in iudicante: qui enim auctoritate caret, ſiue in perſonas iudicandas, ſiue in cauſam, vt (ſi ſit exempta) iniuriam facit, tum partibus, cauſæ illatum ſe ingerendo; tum legitimo Iudici, cuius poteſtatem & officium ſibi aſſumit. huius defectu iudicium dicitur *vſurpatum*, vel præſumptum. His poſitis

49 Reſpondeo & Dico Primò, Omnes eos peccare vſurpatione iudicij, qui iudicant eum, qui vel abſolutè non eſt ipſis ſubditus, vel non in iis cauſis, in quibus eum iudicant; ac proinde ſententia illorum eſt irrita. ratio eſt; quia in his iudiciis deeſt poteſtas in eum qui iudicatur, quæ ante omnia requiritur: quia Iudex debet habere auctoritatem & obligandi conſcientiam, (ſententia enim eſt veluti lex quædam particularis impoſita alteri, quam ille tenetur ſubire) & cogendi ad executionem eius, ad quod obligauit; alioquin ſententia eſſet inefficax.

Vſurpatione iudicij peccant.

50 Vbi Notandum eſt, Quinque modis poſſe quempiam eſſe alteri ſubiectum, ita vt ab eo iudicari queat. Primò, Ratione poteſtatis ordinariæ: ſic fideles Pontifici, & Epiſcopis ſuis; & ciues ſuo Regi ſunt ſubiecti. Secundò, Ratione poteſtatis delegatæ: ſic Legato Apoſtolico ſubſunt Prouinciæ, ad quas ipſius delegatio pertinet; & ciues Proregi vel Gubernatori. Sic Daniel iudicauit ſenes poteſtate ſibi a Deo delegata, ca.13. & iuxta probabiliorem ſententiam, Moyſes Ægyptium, Exod.2. vt teſtatur D.Aug.li.quæſtionum in Exod. q. 2. & apertè colligi videtur Act. 7. vbi Stephanus ait, *Fecit vltionem ei qui iniuriam ſuſtinebat, percuſſo Ægyptio. exiſtimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipſius daret ſalutem illis.* Tertiò, Ex conſenſu partium, vt quando partes ex compromiſſo ſe alicui ſubiiciunt, ſiue vt Iudici, (vt ſi ille aliàs auctoritatem iudicandi habebat, etſi non in illos) ſiue vt arbitro, de quo vide Sil.v.Arbiter. Quartò, Ratione delicti in alieno loco perpetrati: nã ratione delicti ſortitur quis forum. cap.Poſtulaſti.13.& cap. fin. de foro compet. vbi Gloſſa v. Ratione delicti. Simili modo ſortitur quis forum ratione contractus, domicilij, & rei, de qua contra poſſeſſorem cauſa mouetur, vt eodem cap. dicitur. Quintò, Ratione iniuriæ, ſubdito alterius Principis illatæ. ſi enim Superior eius, qui iniuriam fecit, interpellatus, nolit illam vindicare, poterit id facere Princeps

Quinque modis ſubiectionis.

Danielis iudicium.

Moyſis in Ægyptium.

51 eius, qui iniuriam accepit. Quicumque igitur iudicat aliquem, qui non eſt aliquo horum quinque modorum ei ſubiectus, peccat vſurpatione iudicij; quia vſurpat ſibi auctoritatem iudiciariam in eum, in quem non habet. Sic Pilatus iudicando Chriſtum peccauit vſurpatione iudicij; (etſi cõtrà ſentiat Caiet.quæſt.67.ar.1. & Sotus l.5.q.4.ar.1.) quia Chriſtus non erat ei aut Cæſari reverà ſubditus, cùm eſſet Filius Dei & omnium Dominus; (quam ob cauſam neque tributum debebat Cæſari, vt colligitur Matth.17. ex illis verbis, *Ergo filij liberi ſunt*) idque facilè poterat Pilato conſtare. Neque ſubiecit ſe Pilato dando auctoritatem, ſed ſolùm permiſit ſe iudicari. Simili modo peccant Iudices ſæculares iudicantes Clericos; quia ſunt exempti ab eorum iuriſdictione, tam in ciuilibus quàm in criminalibus, vt patet tota diſtinct. 96. & 11.q.1. per totam. & in Decretalibus de immunitate Eccleſiarum, & in Concil. Trident. ſeſſ.23. c.20. de reform. vbi renouantur omnes Canones, qui hac de re agũt. Idem patet Iure ciuili, Authentica, Vt Clerici proprios Iudices conueniant, collatione 6. Adde, nec poſſe Clericos huic exemptioni renuntiare, vt à Iudice ſæculari validè poſſint iudicari, etiam in ciuilibus; vt patet cap. 41. Inolita. 11.qu.1.& cap.Placuit.42. ibidem, & cap. Si diligenti. 12. extra de foro competenti: vbi etiam redditur hæc ratio, *quia non eſt beneficiũ hoc perſonale, cui renuntiari valeat, ſed potiùs toti Collegio eccleſiaſtico publice indultum, cui priuatorum pacto derogare non poteſt.* Poſſunt tamen in ciuilibus ſe ſubiicere Iudici ſæculari vt arbitro; qui tamen nolentem ſtare ſententia, nõ poteſt per ſe cogere. Item poteſt Clericus vt actor, laicum pertrahere ad Iudicem ſæcularem, non autẽ vt reus pertrahi. In caſu tamen reconuentionis poteſt à Iudice ſæculari iudicari: vt ſi dum laicum pertrahit ad iudicem, laicus viciſſim illum in cauſa ciuili reconueniat; vt expreſſè docet Gloſſa communiter recepta, in cap.2. de mutuis petitionibus. & colligitur tum ex illo cap. tum ex 3.q.8.cap.1.

Iudex non Pilatus vſurpatum.

Iudicium ſæcularium in Clericos.

Non poſſunt renuntiare exemptioni. 52

Reconuentio.

Simili modo cenſetur vſurpatio iudicij, & irrita eſt ſententia, ſi eum, qui ad Eccleſiam tamquam ad aſylum confugit, vi vel fraude extrahat, & ad mortem vel mutilationem condemnet: quia talis exemptus eſt à Iudicis poteſtate, ſaltem quoad hanc pœnam irrogandam, & Iudex tenetur eum Eccleſiæ reſtituere. vt colligitur ex cap. Inter alia, de immunit. Eccleſ. & ex multis Canon. 17. q.4. de quo vide Clarum pract. criminal. q.30.& Salonium q.60.art.4. controuerſia 2.

Confugiens ad Eccleſiam.

Dici etiam poteſt vſurpatio iudicij, ſi Iudex iudicium exerceat, vel ſententiam ferat in Eccleſia: nam eo loco id faciendi poteſtatem non habet, cùm quidquid ibi actum fuerit, ſit irritum, vt ſtatuitur cap. Decet. 5. Ordinarij, de immunit. Eccl. in 6. vbi dicitur: *Proceſſus Iudicum ſæcularium, ac ſpecialiter prolata ſententia in eiſdem locis*, (Eccleſiis) *omni careant robore firmitatis.*

Sententia lata in Eccleſia.

Denique vſurpatione iudicij peccant Ordinarij, dum exemptorum cauſas diſcutere præſumunt, in quibus Concilium Tridentinum eos non ſubiecit.

Exemptorum cauſa.

Dico Secundò, Hoc peccatum vſurpationis iudicij ex genere ſuo eſt mortiferum. ratio eſt, quia fit iniuria, tum partibus, in quas ille poteſtatem non habet, tum etiam Superiori, cuius auctoritatem ſibi aſſumit. cenſetur autem hæc iniuria grauis, vt ex communi hominum ſenſu conſtat; nam auctoritas publica violatur. 53

Eſt peccatum mortale.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Iudex excõmunicatus peccet vſurpatione iudicij, ſi iudicia exerceat.

54 *Sententia occultè excõm. eſt valida.*

RESpondeo & Dico Primò, Si excommunicatio eſt occulta, non peccat vſurpatione iudicij, & ſententia, ceteráque eius acta publica, ſunt valida. Ita Gloſſa in cap. Ad probandum, §. Ionodatus, de ſententia & re iudicata, & eſt communis ſententia DD. Richardi in 4. d. 18. principali 7. q. 1. Palud. eadem diſt. q. 4. & diſt. 17. qu. 6. art. 2. Silu. Excom. 3. nu. 3. & num. 5. vbi dicit hanc eſſe communem opinionem: licet ipſe contrariam v. Excommunicatio 2. nu. 1. putet veriorem. Couar. in cap. Alma 1. p. §. 7. nu. 9. Soti d. 22. q. 2. art. 1. & 4. Probatur Primò, Quia non eſt priuatus, nec ſuſpenſus ab officio: ſoli enim publicè excommunicati ſuſpenduntur per Canones, vt colligunt DD. d. cap. Ad probandum, ex illis verbis, *Si pro eo, quòd vnus ex delegatis Iudicibus excommunicationis vinculo eſſet publicè innodatus*, vbi à contrario ſenſu inſinuatur, ſecùs eſſe ſi occultè. Secundò, Quia cùm eius excommunicatio ignoretur, ſequerentur grauiſſima incommoda, tum in Eccleſia, tum in Repub. quæ nullo modo poſſent vitari. innumeræ enim ſententiæ, præſentationes, electiones & collationes beneficiorum & officiorum deberēt reſcindi, cum magno damno & perturbatione innocentum. Tertiò, Quando excom- 55
municatio Iudicis eſt occulta, ipſe non eſt publicè vitandus, ſed ſolùm occultè; vt colligitur cap. Cùm non ab homine, de ſent. excom. imò fieret ei iniuria, ſi quis in publico detrectaret eius cõmunionem, propter infamiam, quæ inde ſequeretur. ergo cùm partes non poſſint ipſius iudicium propter excommunicationem occultam recuſare, (niſi forte velint ſuſcipere onus probandi ipſum eſſe excommunicatum, ad quod non tenentur) oportet vt ipſius quoque ſententia valida ſit. abſurdum enim eſt vt partes teneantur ſeſe ſiſtere tribunali Iudicis, à quo niſi irritam ſententiam referre non poſſunt. denique idem probari poteſt ex l. 3. Barbarius, de officio Prætorum, & 3. q. 7. cap. Infamis. vide infrà n. 66.

Quæ diximus, intellige non ſolùm in ſententiis & actis fori externi, ſed etiam interni & ſacramentalis, vt infra magis patebit: quia DD. generatim loquuntur, & rationes eædem vtrobique locum habent.

56 *Excommunicatus publicè.*

Dico Secundò, Si excommunicatio Iudicis ſit publica ſeu notoria, ante quidem Concilium Conſtantienſe peccabat vſurpatione iudicij, iudicando, & ſententia erat irrita: poſt tamen illud Concilium, verius eſt non ſic peccare, nec ſententiam reliquáque eius acta publica eſſe irrita, niſi ſit denuntiatus nominatim, vel notorius percuſſor Clerici.

Prior pars eſt communis DD. & colligitur apertè ex cap. Ad probandum. 24. de ſententia & re iudicata, vbi iubetur *caſſari* (id eſt, caſſa & irrita declarari, vt exponit Gloſſa) *ſententia lata à pluribus. Iudicibus delegatis, eò quòd ex illis vnus erat vinculo excommunicationis publicè innodatus*, vt ibidem dicitur. Huc tamen intellige, quando certus numerus Iudicum ad cauſæ definitionem requiritur; tunc enim vnius excommunicatio ſententiam reddit inualidam. quia Iudex excommunicatus eſt inhabilis; ac proinde numerus Iudicum neceſſariorum non eſt completus. ſecùs ſi certus numerus ad ſententiam non requiritur, ſed ſolùm maior pars: tunc enim ſententia erit valida, ſi maior pars Iudicum habilium conſenſerit. Idem probari poteſt ex cap. Audiuimus. 24. qu. 1. vbi dicitur, excommunicatum excommunicare non poſſe: quod de publicè excommunicato intelligendum eſt, vt ibidem Gloſſa v. Non potuit, annotat: vbi illud, *non potuit*, ſignificat carentiam poteſtatis: ac proinde ſententia talis Iudicis eſt irrita. vide Gloſſam ibidem v. Abſoluendo. Idem confirmari poteſt ex cap. Decernimus. 8. de ſententia excommunicat. in 6. iuncta Gloſſa. ratio eſt, quia tales, etſi non ſint priuati officio, (retinent enim illud in habitu;) ſunt tamen priuati eius vſu, ſeu ſuſpenſi ab eius executione, ex diſpoſitione Canonum. poteſtas autem ſuſpenſa & à functione ſua impedita, perinde eſt ac ſi non eſſet: vnde non plus poſſunt, quam ſi Iudices non eſſent. dum ergo iudicant, peccant vſurpatione iudicij, aſſumentes ſibi poteſtatem iudicandi, quam non habent. etſi enim habeant poteſtatem in habitu, hæc tamen ita eſt impedita, vt in actum exire non valeat. Vnde actus ille iudicij non ex hac procedere cenſetur; ſed ex alia, quam temerè vſurpant. quare meritò peccatum mortiferum iudicatur.

Si vnus ex Iudicibus excommunicatus.

Alteram partem, ſcilicet *poſt Concilium Conſtantienſe, acta talis excommunicati eſſe valida, quamdiu toleratur ab Eccleſia*, docet Nauarrus cap. 27. n. 7. Sotus in 4. d. 22. q. 2. art. 1. Henriquez de excommunicatione cap. 7. & paſſim recentiores. éſtque probabilior, etiamſi altera quoq; probabilis ſit, & multorum DD. Probatur, quia Concilium Conſtantienſe ſtatuit, tantùm vitandos eſſe nominatim excommunicatos & notorios Clericorum percuſſores; & cõceſſit vt fideles poſſint cum aliis in omnibus rebus tam diuinis quàm humanis, tam publicis quam priuatis habere communicationem; vt refert D. Antoninus 3. p. tit. 25. cap. 2. Sotus d. 22. qu. 1. art. 4. & alij. ergo etiam tacitè vult eorum actus eſſe validos. niſi enim id vellet, non deberet concedere in omnibus. quorſum enim concederet vt ab illis poſſimus Ius & alios actus legitimos exigere, præſentationes, electiones, collationes, & confirmationes petere, ſi tales illorũ actus ſunt inualidi? ſanè illuſoria & noxia videretur talis conceſſio: nam plurimi per eam deciperentur, & cum magno multorum damno omnia hæc deberēt reſcindi vel retractari. videtur itaque Eccleſia, dum rigorem antiquorum Canonum circa communionem cum excommunicatis temperauit, tacitè etiam ſuſtuliſſe illam ſuſpēſionem iuriſdictionis, quam olim excommunicatio continebat: quod ſanè erat expediens hoc ſtatu rerum, quo ſæpe Iudices diu in excommunicatione, vel ob hæreſim, vel ob violatam libertatem eccleſiaſticam, vel ob alias cauſas, manent. 57 *Acta excommunicati valida eſſe.*

Aduerte tamen, neminem teneri admittere Iudicem excommunicatum; poteſt enim contra illum excipere quòd ſit excommunicatus, vt patet cap. Exceptionem, in fine, de exceptionibus. quod verum eſt, etiamſi eius excommunicatio hoc loco non ſit manifeſta; modò tamen alibi ſit publica, vt colligitur ex eodem cap. iuncta Gloſſa v. Publicè, vel ipſe poſſit illam probare. Ratio eſt, 58
quia

quia etſi Concilium concedat vt poſſis cum Iudice excommunicato habere communionem, & Ius ab illo petere, non tamen cogit. itaque ſicut olim poterat recuſari, ita & nunc. Si tamen partes in illum conſenſerint, & ſententia debito modo lata fuerit, non poteſt propter excommunicationem reſcindi, quia legitima poteſtate, cui partes ſe ſubmiſerunt, lata eſt: ſicut cùm ſponte ſe alieno Iudici permittente Iure ſubiiciunt, ſententia reſcindi non poteſt.

Nec obſtat, quòd quidam Patres affirment, hæreticos & ſchiſmaticos nullam habere poteſtatem, nec poſſe ſoluere & ligare, quia ſunt extra Eccleſiam, & excommunicati (ita Cyprianus epiſt. 76. ad Magnum, de Nouatiano. Ambroſ. lib.1. de pœnitentia cap. 2. Nicolaus I. epiſt. ad Michaelem Imper. & alij, vt videre eſt 24.q.1.) ad hoc enim reſponderi poteſt, Primò, In his eſſe peculiarem rationem, quia ita ab Eccleſia ſe ſegregant, vt nullam ampliùs cum ea communionem retineant: alij verò excommunicati retinent fidem & fidei confeſſionem, & ſolùm ex parte ſunt extra Eccleſiam. Secundò, Hæc procedere Iure antiquo, quo omnes hæretici publici ita erant excommunicati, vt non amplius eſſent tolerati ab Eccleſia.

Petes, An talis peccet mortiferè ex alio capite, ratione videlicet communicationis, iudicando?

59 Quidam recentiores putant eſſe ſolùm peccatum veniale. ratio eſt, quia cùm Concilium non ſuſpendat illum ab officio, nec priuet vſu iſtius poteſtatis, ſolùm videtur illum actum prohibere, quatenus eſt communicatio quædam humana; non autem præcisè quatenus eſt actus iuriſdictionis & poteſtatis iudiciariæ. cui ſententiæ fauet Caietanus v. Excommunicato vetita: vbi docet, actus iudiciales excommunicati, ſi abſit iniuſtitia, non eſſe niſi peccata venialia; quia ſolùm prohibentur ſecundariò. quæ ſententia eſt probabilis, eámque ſequitur Barthol. à Ledeſma, dubit. 9. de excommunicatione. Henriquez de excommunicatione cap. 7. & quidam alij.

An ſit peccatum mortiferum.

Verius tamen videtur, eſſe peccatum mortiferum, niſi ignorantia vel inconſideratio, aut functionis breuitas excuſet. Eſt communior ſententia DD. Ratio eſt, quia Eccleſia prohibet illam, non ſolùm generali ratione communicationis humanæ; ſed etiam vt eſt vſus iuriſdictionis & poteſtatis, dignitatem quamdam continens. vnde cùm illa ſit res grauis, & magni momenti, non video cur præceptum non obliget ſub peccato mortali.

Eſſe mortiferum.

Nec obſtat, quòd Concilium non ſuſpendat Iudices ab officio; quia id fit propter bonum aliorum: non tamen idcircò intendit ipſos Iudices in aliquo releuare, vt expreſsè idem Concilium teſtatur. Si tamen partes iuſtitiam exigant, vel ratio poſtulet, vt in aliquo caſu ex officio procedat, non peccabit; quia Concilium concedit, vt in commodum aliorum, ſuo munere fungi poſſit.

60 Tertia pars, ſcilicet *Iudicem nominatim denuntiatum & manifeſtum Clerici percuſſorem peccare vſurpatione iudicij, contra iuſtitiam, & omnia eius acta eſſe irrita*, eſt communis ſententia DD. & apertè colligitur ex cap. Ad probandum, ſuprà cap. Audiuimus, & cap. Mitamur. 24. quæſt. 1. hos enim excipit Concilium Conſtantienſe. vnde manent ſuſpenſi ab officio, ſicut erant ante Concilium.

Denuntiati, & percuſſores Clericorum.

Petes, Verùm hoc etiam locum habeat in Iudicibus ſæcularibus.

Reſpondeo habere; ita enim tenent paſſim DD. & probatur Primò, cap. Exceptionem. 12. de exceptionibus. vbi in fine dicitur, *Excommunicatus autem publicè, etſi huiuſmodi exceptio non opponitur, nihilominus eſt officio Iudicis repellendus*: vbi loquitur in genere de cuiuſuis Iudicis officio; ſicut in verbis prioribus de officio actoris & aduocati. 61

Locum habet etiam in ſæcularibus.

Secundò, Quia omnes excommunicati ſunt priuati vſu iuriſdictionis in ſuos ſubditos, vt colligitur cap. Nos Sanctorum. 15. q.6. vbi dicitur, *Nos ſanctorum prædeceſſorum noſtrorum ſtatuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate aut ſacramento conſtricti ſunt, Apoſtolica auctoritate à iuramento abſoluimus, & ne ſibi fidelitatem obſeruent, omnibus modis prohibemus, quouſque ipſi ad ſatisfactionem veniant.* Si ſubditi non tenentur eis obedire; ergo ſuſpenſa eſt eorum iuriſdictio. ac proinde ſententia non obligabit, ſed erit irrita. Idem confirmatur cap. fin. ibidem.

Tertiò, Cap. Decernimus. 8. de ſentent. excommun. in 6. excluditur excommunicatus à munere actoris, patroni & teſtis; ergo multò magis cenſetur excluſus à functione Iudicis, abſurdum enim eſſet, Iudicis excommunicati acta valere, actoris verò, aduocati, & teſtis non valere.

Quartò, Quia non poterat commodè & efficaciter prohiberi communicatio cum tali Iudice, niſi priuando eum vſu iuriſdictionis, & reddendo irrita eius acta. alioquin ſi acta eius vtilia fuiſſent, ſubditi ad ipſum in ſuis cauſis recurriſſent vt antea. Denique quia non poterat alia ratione commodiùs frangi talis hominis contumacia.

Idem peculiariter ſtatuitur de hæreticis, receptatoribus, defenſoribus, & fautoribus eorum; ſi intra annum ſatisfacere contempſerint, cap. Excommunicamus. 1. §. Credentes, ex Concilio magno Lateranenſi; vbi & alia quædam expreſsè in eoſdem ſtatuuntur, quæ tamen etiam aliis excommunicatis ſunt communia: vt quòd non poſſint eſſe aduocati, nec tabelliones, quòd ſint repellendi à Sacramentis, & ab eccleſiaſtica ſepultura, & eorum oblationes non admittendæ. Idem ſtatuit Concilium illud, *aduerſus Conſules & Rectores ciuitatum, & alios, qui Eccleſias, & Eccleſiaſticos viros tallis, ſeu collectis & exactionibus aliis, grauare nituntur*; quos primùm excommunicat. Deinde ſubiicit: *Quia verò nec ſic quorundam malitia contra Dei Eccleſiam conquieuit; adiicimus vt conſtitutiones & ſententiæ, quæ à talibus, vel de ipſorum mandato fuerint promulgatæ, inanes & irritæ habeantur, nullo vnquam tempore valituræ.* vbi Gloſſa, *Sententia vel conſtitutio per excommunicatum prolata, eſt nulla, nec tractu temporis conualeſcit.* & quamuis hic effectus ſit communis excommunicatis, tamen ſpecialiter in his criminibus exprimitur, tum ad maiorem terrorem; tum quia propriè Iudices attingunt.

Iudex hæreticus vel defenſor aut fautor hæreticorum.

Iudex grauans Clerum exactionibus.

Aduerte tamen, ſi aliquis ſic excommunicatus conferret ſe in aliam vrbem vel Prouinciam, vbi eius cenſura ſit ignota, fieretque Iudex; vel ſi in loco ſuæ Iuriſdictionis non haberetur pro denuntiato, vel publico Clerici percuſſore, acta eius fore valida. Ratio eſt, quia eo loco verè eſt excommunicatus occultè, & ab Eccleſia cenſetur toleratus, eadémque incommoda ſequerentur, ſi eius acta eſſent irrita, quæ ex actis alterius, 62

Secùs ſi ſit vbi ignoratur.

qui vbique occultus: vnde eodem modo de illo ſentiendum:& iiſdem rationibus probari poteſt.

Hic tamen grauiùs peccat, quàm alij occulti vel publici non denuntiati, actus iudiciarios & alios ſimiles obeundo; quia reuerà eſt ſuſpenſus, & quantum eſt ex parte ſua, vſurpat ſibi poteſtatem, quam non habet.

Dices, Si eſt ſuſpenſus, quomodo eius acta non ſunt irrita?

Reſpondeo, Quia Eccleſia ob communem vtilitatem vel tacitè hanc ſuſpenſionem ad ſingulos actus in hoc caſu ei relaxat, etſi velit ipſum ſecundùm ſe manere ſuſpenſum: vel certè nouam ei poteſtatem ad ſingulos actus extraordinariè tribuit, ſupplendo defectum, qui ex parte ipſius erat, ne cum damno aliorum, actus ſit irritus: qui duo modi parum inter ſe differunt.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm Iudex, qui propter crimen ipſo Iure eſt priuatus titulo, vel ſolum habet titulum putatiuum, peccet vſurpatione Iudicij iudicando, ita vt ſententia eius ſit irrita.

63 PRior pars huius Dubitationis pendet ex alia, quæ 1.2.quæſt. 96.art.4. dub.6. tractanda eſt, Vtrùm leges humanæ, quæ ſtatuunt priuationem beneficij, vel officij, aut bonorum confiſcationem, eam vim habeant, vt commiſſo crimine, beneficium vel officium ſtatim vacet, & bona ad fiſcum pertineant; ita vt reus ipſe teneatur ea dimittere ante ſententiam.

Non vacat beneficium, aut officium. Ad quam nunc breuiter Reſpondeo, propriè loquendo non vacare, nec teneri dimittere ante ſententiam: etiamſi in lege dicatur, *ipſo facto ſit priuatus*; niſi aperta conſtet illam fuiſſe legiſlatoris mentem: vt ſi addat, *teneri in conſcientia dimittere*, vel *non poſſe abſolui, niſi dimittat*, vel *beneficium eo ipſo vacare, ita vt alteri libere poſſit conferri*. vt in caſu cap. Dudum. 2. de electione; cùm quis accipit ſecundum beneficium incompatibile. colligitur aperte ex D.Thoma 2. 2. q.62. art.3. & Caietano ibidem, Soto lib. 1. de Iuſt. q. 6. art. 7. Adriano quodlib.6.art.1. Couarr.de matrim. p.2.cap.6.§.8. n.9.& 13.& paſſim recentioribus. Vtrùm autem vacet quando dicitur in lege, *ſit priuatus ipſo facto abſque alia declaratione*, dubium eſt. Couarruuias & Dominicus Soto ſuprà, & Henriquez de excommun.cap.56.multique alij recentiores tenent non vacare, ſed requiri ſententiam declaratoriam criminis; illam autem clauſulam *abſque alia declaratione*, intelligendam de declaratione, qua declaretur pœnam eſſe incurſam, non autem qua declaretur crimen commiſſum. quæ expoſitio etſi nonnihil videatur violenta, tamen vſus ipſe eam confirmat. ita enim ſunt vſu receptæ leges huiuſmodi, vt ante declarationem criminis, poſſeſſores non teneantur reſignare. imò vſus habet, vt niſi executio fiat per ſententiam, ita vt per eam non ſolùm declaretur crimen, ſed etiam reus ipſe priuetur beneficio vel officio; non cenſeatur omnino priuatus, vt patet ex Couarruuia ſuprà. vnde & leges illæ, quæ ſtatuunt vt beneficium *ipſo Iure vacet*, vt in Extrauagan. Ambitioſæ, de rebus Eccleſiæ non alienandis, non videntur receptæ in illo rigore, vt ſponte teneatur ſe reus ſpoliare.

Petes, Quam ergo vim habent huiuſmodi conſtitutiones, quibus aliquis ipſo Iure priuatur officio vel beneficio, ſiue propter crimen, ſiue propter adeptionem alterius incompatibilis? 64 *Quam vim habeant.*

Reſpondeo, Hoc efficere, vt ſtatim amittat titulum ipſum, ita vt non ſit ampliùs dominus beneficij, retinet tamen poſſeſſionem, qua priuari non poteſt, niſi cauſa cognita, vt docet Gloſſa c. Licet Epiſcopus. 28. de præbendis, in 6. Et quamuis illud caput ſolùm loquatur in caſu adeptionis beneficij incompatibilis; tamen Gloſſa & DD. quos ibi citat, volunt eſſe eamdem rationem in ceteris, vbi quis ipſo Iure priuatur. id enim ad publicam tranquillitatem eſt valdè expediens. *Titulum* voco ius illud firmum, quod accepit per collationem, quo alias non poterat inuitus priuari: quo amiſſo, adhuc retinet poſſeſſionem beneficij, & totius iuriſdictionis, quam antè habebat. & quidem ſi Iure permittente illam retineat, ita vt Ius non obliget ipſum ad eam deſerendam, vocatur *poſſeſſio Iuris*: ſi verò Ius reſiſtat illi poſſeſſioni, obſtringens reum ad illam deſerendam, dicitur *poſſeſſio facti*. *Priuant titulo, non poſſeſſione.*

Simili modo, quando bona ipſo Iure confiſcantur, vt in crimine hæreſis, iuxta cap. Cùm ſecundùm leges. 19. de hæret. in 6. vel propter inceſtas nuptias, iuxta idem caput, & Authentic. Inceſtas, C. de inceſtis nuptiis; vel propter ſpecierum illicitarum tranſuectionem, aut rerum vectarum omiſſam profeſſionem; vt d.c. & aliis Iuribus habetur: in his, inquam, & ſimilibus caſibus ſtatim amittitur ipſa rerum, quæ dicuntur confiſcari, vel in commiſſum cadere, proprietas, & illarum proprietas fiſco acquiritur, vt expreſſè d.cap. habetur. permittitur tamen poſſeſſio & vſus, donec ſecuta ſententia declaratoria, hæc quoque auferantur. *Confiſcatio priuat dominio.*

Hinc fit, vt executio retrotrahatur vſque ad tempus commiſſi criminis. nam ex illo tempore, dominium ſeu proprietas in fiſcum tranſlata eſt, & conſequenter omnes fructus ex illo tempore percepti ad ipſum ſpectant. Sed de his plura 1.2. quæſt. 96. art.4.

Ex his ſequitur, ſententiam, aliàque acta talis Iudicis non eſſe irrita, neque iudicium vſurpatum, cùm reuerà adhuc iuriſdictionem ſuam retineat, neque ab ea ſit ſuſpenſus: etſi enim ius illud prius, quo illam Iuriſdictionem obtinebat, amiſerit; habet tamen adhuc ius poſſidendi, & vtendi eadem, donec per ſententiam auferatur. Confirmatur, quia cùm crimen ſit occultum, vel certè non conſtet eum per legem eſſe priuatum, ſi acta eſſent irrita, idem Reipub. obueniret incommodum, quod ſequeretur ſi acta occultè excommunicati eſſent irrita: quod ex iis, quæ nunc dicturi ſumus, magis conſtabit. Quod ad alteram partem dubitationis attinet, omiſſis opinionibus, quas recenſet Paludanus in 4. d. 17. q.6. art.2. *Sententia non ſunt irrita.*

Reſpondeo, Si habet titulum coloratum, & communi errore putetur legitimus Superior, eius ſententiæ & alij actus iuriſdictionis ſunt validi. Ita paſſim DD. in cap. Nihil 44. de elect. & in L. Barbarius. ff. de officio Prætoris. Idem fusè docet Paludanus ſuprà, Caietanus v. Abſolutionis impedimenta, Nauarr. in cap. Placuit, de pœniten 65 *Habentis titulum putatiuum acta valent.*

nitentia, d. 6. num. 180. Medina C. de confeſſione, q. 22. Arragon. q. 60. art. 6. & alij multi recentiores, qui id docent non ſolùm de ſententia & actis fori externi, ſed etiam fori ſacramentalis, de quo tamen longè magis dubitari poterat. Probatur ex L. Barbarius Philippus. ff. de officio Prætorum., vbi expreſsè caſus huius aſſertionis ponitur. cùm enim iſte Barbarius eſſet ſibi conditione ſeruus, Romæ, vbi latebat eius conditio, & liber habebatur, promotus eſt ad præturam, cuius tamen ob illud occultum impedimentum erat incapax, nihilominus approbantur eius acta, quæ geſſit quamdiu latuit; idque ob vtilitatem eorum qui apud ipſum egerant: & ratio additur, quia *populus Romanus*, cuius auctoritate hæc dignitas collata fuerat, *potuiſſet etiam ſeruo hanc poteſtatem decernere*. Idem probatur ex Gratiano 3. q. 7. cap. 1. vbi dicitur: *Si ſeruus, dum putaretur liber, ex delegatione ſententiam daret; quamuis poſteà in ſeruitutem depulſus ſit, ſententia ab eo dicta, rei iudicata firmitatem tenet.* Ratio eſt; quia niſi huiuſmodi acta eſſent valida, magna ſequeretur in Repub. & populo Christiano perturbatio; omnes enim ſententiæ, collationes officiorum & beneficiorum, præſentationes, electiones, & alia huiuſmodi, deberent reſcindi tamquam inualida.

Duæ conditiones concurrere debent, Tituli & communis error.

Notandum eſt ex Panormitano in d. cap. Nihil, Caietano ſuprà, & aliis Doctoribus duas conditiones debere concurrere, vt Iudicis putatiui acta valeant. Alteram ex parte ipſius Iudicis, nimirum vt habeat titulum. Alteram ex parte populi, vt communi errore putetur legitimus Superior. vtrumque colligitur ex Iuribus citatis. quibus concurrentibus, Ius ipſum confert iuriſdictionem extraordinariè ad ſingulos actus, propter bonum commune. Debet autem hunc *titulum* habere à vero Superiore, vel ſaltem ab eo qui aliàs poterat illum dare, vt inſinuatur d. L. Barbarius. nam approbantur acta illius; quia populus, à quo habebat officium, potuiſſet ei hanc poteſtatem decernere. & confirmatur; quia ſi non accepit ab eo qui poterat dare, iam non habet titulus ille colorem, quo verus videri poſſit; imò non eſt titulus, cùm hic non niſi à Superiore dari poſſit. omnis enim iuriſdictio à Superiore deſcendit. vnde Caietanus collationem Superioris titulum vocat.

Titulus eſt collatio Superioris.

Hinc fit, vt ſi beneficium habeas ab eo qui non poterat dare; vel ſi ſolùm ſis electus, aut præſentatus; non autem acceperis inſtitutionem, aut confirmationem, (quæ ſunt collatiu poteſtatis) nihil agas, vt qui ſis intruſus; vt Panormitanus, Nauarrus, & alij docent. ſufficit tamen in collatore titulus coloratus communi errori coniunctus, vt eius collatio ſit valida. ſicut enim alia eius acta valida ſunt, ita etiam collatio iuriſdictionis.

66 Ex his ſequitur Primò, Valida eſſe acta Prælati, qui accepit Prælaturam in excommunicatione, irregularitate, vel alio impedimento occulto, ratione cuius collatio ſit irrita; vel interuentu ſimoniæ realis completæ, aut confidentiæ; ſi communi errore facti habeatur pro vero Prælato. Itaque valida erit ſententia excommunicationis ab eo lata, & abſolutionis, & collatio beneficij, & delegatio iuriſdictionis, &c.

Accipiẽs Prælaturam in excommunicatione.

Secundò, idem dicendum non ſolùm de eo, cui collata eſt poteſtas ordinaria, ſed etiam cui delegata; præſertim ſi ad vniuerſitatem aliquarum cauſarum. vt benè oſtendit Paludanus ſuprà; vt ſunt Commiſſarij, Vicarij foranei, Pœnitentiarij, &c. quia horum iuriſdictio non minùs ſpectat communem vtilitatẽ, quàm Ordinariorum: imò plures ad ipſos cauſæ deferuntur. Vtrùm verò idem ſit in Delegato ad cauſam particularem, dubium eſt. Quidam negant; quia non agitur de bono communi. Sed contrarium eſt verius; quod tenet Paludanus ſuprà, circa primam opinionem, & alij DD. Idem docent etiam de ſacerdote delegato ad confeſſiones. Confirmatur, quia dicto cap. Infamis, apertè agitur de Delegato, & quidem vt videtur, ad cauſam particularem. Et quamuis ſinguli tales non deputentur niſi ad cauſas certas, nec de quorumlibet quæſtionibus cognoſcere poſſint; tamen maximi intereſt publicæ vtilitatis, vt horum acta valeant, cùm ſæpè & variis caſibus deputentur.

Accipiens delegationem ad vniuerſitatem cauſarum.

Delegatio ad cauſam particularem.

Nec obſtat quod habetur L. fin. C. Si à non competente Iudice iudicatum eſſe dicatur; vbi dicitur, *Et in priuatorum cauſis huiuſmodi forma ſeruetur, ne quemquam litigatorum ſententia, non à ſuo Iudice dicta, conſtringat.* quia intelligitur, quando non eſt occultum, non eſſe verum Iudicem: quod generaliter in omnibus cauſis, etiam publicis, verum eſt.

Tertiò, Eadem locum habere, etiamſi Superior conferens officium vel iuriſdictionem, ſciat impedimentum alterius, aut collationem eſſe inualidam: modò ipſe conferat quantum in ſe eſt, ſaltem actu externo, & communi errore populi putetur eſſe validum: quia ſi ipſius ignorantia non impedit iuriſdictionem, multò minùs impediet ſcientia, quæ tollit inuoluntarium. Nec opus eſt vt ipſe poſſit impedimentum auferre, vt rectè Paludanus ſuprà: vt patet cùm Epiſcopus confert illegitimo, vel occulto homicidæ beneficium parochiale. requiritur tamen vt ſupremus Princeps poſſit illud tollere, & perſonam efficere capacem. Vnde ſi ſit impedimentum Iuris diuini, vel naturalis, nihil fiet: vt ſi ſit femina, vel non ſit Sacerdos, cui poteſtas abſoluendi commiſſa eſt, communis error nihil iuuabit; quia poteſtas humana hunc defectum supplere nequit, nec vllo modo talibus hanc poteſtatem concedere.

Non refert an Superior ſciat impedimentum.

Si impedimentum non poſſit auferri ab homine.

Quartò ſequitur, Idem procedere, etiamſi litigatores, vel quorum cauſa agitur, impedimentum ſciant: quia hæc iuriſdictio conceſſa eſt generatim, propter errorem communem: vnde priuata ſcientia illam non impedit. Hinc abſolutio data à Parocho, quem ſcis occultè ſimoniacum, valet, vt paſſim Doctores fatentur, niſi fortè to alterius copiam haberes, vel extra neceſſitatem illum induxeris; & ita illi confitendo pecces mortiferè: quia tunc, etſi non ſit irrita defectu iuriſdictionis, eſt tamen ratione indiſpoſitionis pœnitentis.

Non refert an litigatores ſciant.

Quintò, Idem dicendum eſſe, quando alicui iuriſdictio occultè eſt ablata, & ille nihilominùs ſe pro Superiore gerit, & communi errore talis habetur. Poteſt autem hoc quatuor modis contingere. Primò, Si ipſo Iure beneficium vacet. Secundò, Si per ſententiam ei ſit abrogatum, vel ſi poteſtas Delegati reuocata. Tertiò, Si Delegans mortuus ſit. Quartò, Si iuriſdictionem Delegantis contingat ſuſpendi. 67

Si iuriſdictio occultè ablata.

Quod

Si beneficium ipſo iure vacet. Quod ad primum modum attinet, ita tenet expreſſe Panormitanus 10 d. cap. Nihil. Nauarr. in cap. Placuit. num. 118. Arrago. q. 60. art. 6. Paludanus ſuprà, Silueſter v. Confeſſor, 1. quæſt. 19. & paſſim Canoniſtæ. Ratio eſt, quia hic duo illa concurrunt, titulus publici officij, (vt quia ab Epiſcopo inſtitutus) & error facti. Nec refert, quòd titulus & poſſeſſio iuris ei ſint adempta; quia id omnino occultum eſt; & non ita ſunt adempta, quin adhuc aliquæ reliquiæ maneant. retinet enim poſſeſſionem facti, vt Nauarrus ait.

Reſp. ad cap. Dudum. Nec obſtat cap. Dudum. 22. de electione, vbi inſinuatur, abſolutiones datas ab eo, qui ſimul plures parochiales Eccleſias retinebat abſque diſpenſatione, fuiſſe irritas, eò quòd obtenta ſecunda, vacet prior, iuxta diſpoſitionem Concilij general. cap. De multa, de præbendis: quia publicè notum erat, illas vacare. Si id occultum ratione communis ignorantiæ fuiſſet, non fuiſſent irritæ; vt ibidem notat Panormitanus & alij. Nec refert, quòd id proueniat ex errore iuris; modò ſit probabilis, & cauſet errorem facti.

Si per ſententiam obrogatam, vel expreſſè reuocatam. De ſecundo modo, etſi multi aliter ſentiant, eſt tamen probabile valere. ita enim tenet Paludanus ſupra, circa primam opinionem; vbi id affirmat in eo, cuius commiſſio eſt occultè reuocata. & Henriquez lib. 3. de pœnitentia cap. 6. vbi dicit valere abſolutionem, ſi habet titulum coloratum, & non ſcitur de reuocatione. & lib. 2. cap. 4. valere confeſſiones factas virtute Bullæ, vel facultatis, quæ neſcitur eſſe reuocata. Idem tenet noſter Sancius lib. 3. de matrimonio, diſputat. 20. num. 58. citans pro ea Baldum, Iaſonem, Corneum, Maſeardum, Henriquez & Manuelem, qui primo tomo Summæ cap. 60. num. 3. dicit valere confeſſiones Religioſis ſemel approbatis factas, quamuis occultè facultate audiendi ſint priuati. Ratio eſt, quia duo illa ſupradicta hic etiam concurrunt, titulus & error communis: inſtitutus enim fuit ab habente poteſtatem, & ideò habetur adhuc verus Iudex, cùm ignoretur reuocatio.

Si morte Delegantis. De tertio, Verius etiam eſt valere; quia etſi morte vel priuatione officij Delegãtis expiret poteſtas Delegati, re adhuc integra, vt patet L. Morte. 5. ff. de Iuriſdictione omnium Iudicum, & cap. Licet. 30. cap. Gratum. 20. cap. Relatum. 19. de officio Delegati: tamẽ quamdiu hoc communiter ignoratur, & ille ſe adhuc gerit pro Delegato; eſt eadem ratio, quæ in ſupradictis. non enim hic magis eſt priuatus, quàm in primo & ſecundo caſu; & tamen ibi valent acta, ob communem errorem; ergo & hîc valebunt. Ita tenet Thomas Sancius, & multos pro ea citat Doctores. Et confirmatur, quia poteſtas Vicarij generalis magis dependet à iuriſdictione Epiſcopi, quàm poteſtas Delegati à Delegante; nam à Vicario ad Epiſcopum non eſt appellatio, eò quòd ſit vnum eorum tribunal, vna iuriſdictio, & veluti vna perſona, vt apertè colligitur ex cap. 2. de conſuetud. in Sexto. Vbi per Officialem Epiſcopi intelligitur Officialis generalis, vt Gloſſa communiter recepta exponit, quem vocamus Vicarium generalem. At à Delegato ad Delegantem eſt appellatio, vt ibidem Gloſſa affirmat: quia diuerſum tribunal habent, & diuerſi Iudices habentur. Hinc mortuo Epiſcopo expirat poteſtas Vicarij etiam cauſâ integrâ, vt docent Ioannes Andreas, Dominicus, & Hoſtienſis in cap. 1. de officio Vicarij, in Sexto. & tamen valent acta Vicarij, & litteræ dimiſſoriæ ab eo datæ, ſi communiter mors Epiſcopi ignoretur, vt docet Henriquez lib. 3. de pœnit. cap. 13. neque deſinunt iſtæ litteræ valere, etiamſi poſteà, re integra, ſciatur mortem fuiſſe priorem, vt idem docet de Ordine cap. 22. & conſentit Sancius ſuprà.

De quarto non eſt difficultas. ſi enim ſuſpenſio primaria, quæ eſt in ipſo Delegante, non inualidat actum ipſius, dum communiter ignoratur; multò minùs inualidabit acta Delegati, qui ſolum ſecundariò ſuſpenſus eſt. quod intellige vt antè, ſi res vulgò ignoratur. *Si Delegans ſuſpendatur.*

Sextò ſequitur, Supradicta locum habere non ſolùm in foro contentioſo, ſed etiam in ſacramentali, vt docet Paludanus circa quartam opinionem, Nauarrus ſuprà, & alij paſſim. quia eadem ratio boni communis id poſtulat: & Eccleſia defectum iuriſdictionis non minùs hic quàm in foro externo ſupplere poteſt, & vult; concurrente titulo colorato, & communi errore. Nec obſtat, quòd expreſſum Ius hac de re non habeatur; quia quod Iura diſpoſuerunt in vno caſu, id etiam intelligendum in aliis, vbi eſt par vel maior ratio, vt eſt in propoſito. quod confirmatur, quia ſuppoſita poteſtate Ordinis, in reliquis, vtriuſque fori eſt paritas: nec plus requirit hoc forum quam illud: ſufficit enim vtrique eadem iuriſdictio. vnde ſuppoſita ordinis poteſtate, quicumque poteſt ſoluere & ligare in foro externo, poteſt etiam in interno, vt rectè Paludanus dixit.

Septimò, Supradicta procedere etiam in iis, quæ geruntur ex officio publico, quamuis non ſint actus iuriſdictionis; vt in Inſtrumento tabellionis: in electione & præſentatione ad beneficia & officia: in actu Parochi, aſſiſtentis contractui matrimonij. hic enim actus non eſt iuriſdictionis, ſed exhibitionis præſentiæ ſui, tamquam teſtis iure requiſiti.

Adde, non ſolùm errorem communem, ſed etiam probabilem DD. opinionem efficere vt Eccleſia det Iuriſdictionem; etiamſi forte opinio illa ſit falſa. vt docet Henriquez lib. 2. de pœnit. c. 14. n. 3. & 4. & optimè Sancius ſuprà num. 65. vt ſi probabile ſit talem poſſe abſoluere à reſeruatis, vel cenſuris, aſſiſtere matrimonio, excommunicare, eligere confeſſorem, priuilegium non eſſe reuocatum, & ſimilia: & ille ea hac opinione operetur, validum erit, Eccleſia ſupplente defectum, ſi fortè ſubſit. cùm enim licitum ſit operari ea opinione probabili; ſi omnia illa eſſent irrita, grauiſſima incommoda ſequerentur. Imò vt ait Panormit. in cap. Nihil. 44. de electione, quem refert & ſequitur Roſella v. Confeſſor. 3. in fine, & Silueſter v. Confeſſor, 1. q. 19. Sancius n. 56. & ſæpè indicat Henricus, valent acta, etiamſi populus dubitet, an Superior ſit officio priuatus. Et ratio eſt, quia cùm ante fuerit habitus Superior, non debent propter dubium ſuperueniens eum reiicere, cùm in officio perſeueret. in dubio enim nemo eſt ſuo iure ſpoliandus: quia melior eſt conditio poſſidentis. 68 *Probabilis opinio DD.*

Ex his patet, Etſi illi, qui ſolùm habent titulum coloratum, poſſint generatim dici peccare vſurpatione Iudicij, quia quantum in ipſis eſt,

vſur

vſurpant poteſtatem, quam non habent; non tamen ſententia illorum eſt irrita; quia dum hoc attentant, Eccleſia iuriſdictionem extraordinariè propter bonum commune, in ipſo actu ſuppeditat.

DVBITATIO IX.

Vtrùm tyrannus peccet vſurpatione iudicij, eiúſque ſententiæ ſint irritæ.

69 *Tyrannus duplex.* NOtandum eſt, alium eſſe *tyrannum vſurpatione poteſtatis*, (qualis eſt, qui abſque vllo iure Remp. inuaſit & oppreſſam tenet) alium *vſu regiminis*, cùm aliàs ſit verus Princeps, legitimam poteſtatem obtinens. Nos hîc loquimur de eo, qui vſurpatione poteſtatis tyrannus eſt, & iam in pace imperat, Repub. non ampliùs ei reſiſtente, vitium defectu. nam de vero Principe conſtat eum non peccare vſurpatione iudicij, modò ſecundùm leges iudicet, etiamſi aliàs tyrannicè gubernet.

Sotus lib.3. q. 4. art. 6. docet, tyrannum, qui Rempub. inuaſit, non poſſe ferre vllam legem, nec Ius dicere, quod obliget in conſcientia; ac proinde ſententias eius eſſe irritas. Contrarium docet Franciſcus Victoria, relectione de poteſtate ciuili, num. 23. Pro ſolutione

70 *Peccat vſurpatione iudicij.* Reſpondeo & Dico Primò, Tyrannus huiuſmodi peccat vſurpatione iudicij Ius dicendo; ſententiæ tamen ipſius ſunt validæ, & tenentur ciues illis obtemperare, donec irritentur.

Prior pars probatur, quia iudicando vſurpat ſibi poteſtatem Principis, & gerit ſe vt verus Princeps, cùm tamen reuerà non ſit: ergo peccat vſurpatione iudicij: qui enim vſurpat ſibi poteſtatem alienam, & intendit ea vti in iudicando, peccat vſurpatione iudicij.

Dices, Ille quidem peccauit inuadendo principatum, & illam auctoritatem ſibi vſurpando; non tamen peccat poſteà, ſi ea debito modo, & vt Reipubl. expedit, vtatur: quia ea cenſetur eſſe mens Reipubl. Imò ſi omitteret Ius dicere, peccaret.

Reſpondeo negando ſecundam partem aſſumpti; quia non ſolùm peccauit Rempubl. inuadendo, ſed etiam poſteà aſſiduè peccat tum ipſe, tum eius hæres, eam oppreſſam ſibíque ſubiectam ſeruando; donec tandem vel ſponte à regno ſuſcipiatur, (quod fieri poteſt, ſi illud ſit ſui iuris, nulli alteri Principi obnoxium) vel longo temporum interuallo tandem naſcatur præſcriptio. ratio eſt, quia aſſiduè iniuriam infert, & opprimit; ſicut qui per iniuriam compingit aliquem in carcerem, non tantùm peccat in principio, ſed etiam poſteà, idque aſſiduè, quamdiu voluntariè hanc calamitatem continuat. vt patet ex dictis cap. 12. dubitat. 3. & 4. Cùm igitur tyrannus continenter peccet Rempubl. oppreſſam tenendo, & ſibi vſurpando principatum, etiam peccat iudicando; quia in hoc actu ſibi aſſumit auctoritatem principalem, ſéque loco Principis gerit.

71 *Non eſt nouum peccatũ.* Aduerte tamen, hoc non eſſe nouum peccatum, ſed continuationem quamdam peccati antiqui; neque addere aliquam nouam malitiam mortiferam ſupra vſurpationem tituli principatus, quia per hoc non fit noua iniuria, ſed continuatur prior. imò magis peccaret, ſi quando res poſtulat, Ius non diceret, retento principatu; quia magis ciuibus noceret, & maiorem iniuriam irrogaret. ſicut qui rem alienam detinet & ea vtitur, peccat vtendo; tamen ſi iſte vſus eſt rei vtilis vel neceſſarius, non addit nouam malitiam ſupra rei detentionem; & non vtendo magis peccaret.

Dices, Si peccat iudicando, ergo ciues non poſſunt ab eo Ius petere: non enim licet petere ab aliquo, quod ipſe ſine peccato præſtare non poteſt.

Reſpondeo negando conſequentiam; quia non petunt abſolutè, ſed ſub tacita quadam conditione, Nempe ſi velit ſe gerere loco Principis; qua conditione poſita, (ſicut manifeſtum eſt eam poni) petitur id, ad quod ipſe tenetur. quamuis enim peccet iudicando, magis tamen peccaret iudicium negligendo. Itaque non petitur niſi ex ſuppoſitione, & tamquam minus malum, quod eo modo petere eſt licitum. ita Caietanus in Summa v. Tyrannus, & alij. 72 *Licitum eſt ab eo Ius petere.*

Altera pars, *Sententias eius eſſe validas*, probatur; quia eius ſententiæ & iuſta mandata, etſi non habeant vim à tyrannica poteſtate, habent tamen aliunde; primò & inchoatè à Iure naturali, quod, ſuppoſito tali rerum ſtatu, dictat eſſe obtemperandum, propter bonum commune; alioquin omnia eſſent plena furtis & latrociniis: ſecundò & completè à Repub. idque vel quia durante illo ſtatu, tacito quodam conſenſu dat ei auctoritatem, dum vult vt ille iuſtitiam adminiſtret, & officio vſurpato, debito modo fungatur; vel potiùs quia tacitè approbat eius mandata & acta, legibus & vtilitati communi conſentanea, & vult ſententias iuſtas, quibus lites ciuium dirimuntur, & ſontes plectuntur, eſſe validas, & ſubditos obligari. niſi enim validæ eſſent & obligarent, nemo niſi in ſpeciem obtemperaret; ſed quiſque occultè faceret contrarium, cum magno Reipub. incommodo. Poteſt autem Reſpubl. hanc vim ſententiis & actis tyranni dare, quia eſt ſingulorum Superior, etiamſi tyrannide ſit oppreſſa, & iuſtas tyranni ſententias pro ſuis habere. 73 *Sententias eſſe validas.* 74

Secundò, Probant quidam; quia Romani oppreſſerant Iudæos per tyrannidem, & tamen Dominus Matth. 22. inſinuat, Cæſari reddendum tributum. Verùm credo neminem in conſcientia teneri tyranno tributum ſoluere, niſi fortè cauſâ ſcandali, vel maioris mali vitandi: neque enim ratio naturalis id dictat, neque Reſpub. cenſetur id velle; quia expedit illum nón abundare, vt faciliùs eius iugum poſſit excuti. Sententia Domini eſt generalis, ſolùm ſignificans, Principi reddendum quod ei debetur. non enim conueniebat, vt alterutram partem diſtinctè definiret.

Dico Secundò, Inferiores tamen Iudices à tyranno conſtituti, ſi eius tyrannidem non ſuſtentent, aut iuuent, non peccant Ius dicendo, modò alioquin omnia Iure agant. ratio eſt, quia nullam Reipub. faciunt iniuriam, & ipſa Reſpub. poſito hoc rerum ſtatu, tacitè in illos conſentit, cùm illorũ adminiſtratio in bonum commune cedat. Verùm rarò fit vt Iudices inferiores non cogantur multa iniqua mandata & ſententias dare & exequi: vnde non facilè excuſantur, qui huiuſmodi officia ſuſcipiunt. Hinc patet quid dicendum 75 *Inferiores Iudices.*

de

de iis qui in Hollandia tyrannidem occupant.

76 Petes, Vtrùm tyrannus peccet peccato homicidij, & teneatur ad reſtitutionem, ſi ſontes ſecundùm ordinem iuris interficiat, aut bonis ſpoliet?

An homicida.

Reſpondeo negatiuè; quia Reſpub. tacitè ad hoc tribuit illi auctoritatem, dum conſentit & cupit vt ita faciat. Itaque ſolùm peccat in hoc actu, quatenus in eo ſe gerit vt Princeps, continuans auctoritatem antea aſſumptam.

Dices, etiamſi Reſpublica concedat illi tacitè ad hoc auctoritatem, tamen hac non intendit vti, ſed ea tantùm, quam ſibi aſſumpſit, quam reuera non habet: ergo occidit illum auctoritate priuata; ac proinde eſt homicida, & tenetur ad reſtitutionẽ, ſicut quiuis alius priuatus, ſontem occidẽs.

Reſp. Tyrannus non excludit eam auctoritatem, quam Reſpublica ad huiuſmodi actus illi concedit; ſed intendit vti omni ſua auctoritate, quam habet: & ita occidit illum auctoritate publica. vnde non eſt homicida, nec tenetur ad reſtitutionem.

DVBITATIO X.

Vtrùm Iudex poſſit condemnare reum, qui per teſtes legitimè eſt probatus criminoſus, v.g. homicida; quem tamen certò nouit innocentem.

D. Thom. quæſt. 67. art. 2.

77 SVppono, in tali caſu teneri Iudicem omnes vias & rationes inire, quibus poſſit eum liberare; vt impediendo accuſationem, ſi poteſt, ſæpe, & per interualla examinando teſtes, an nihil varient; extrahendo iudicium, aperiendo carcerem, ſi commodè & ſine ſcandalo fieri poteſt. Si his rationibus non poteſt eum iuuare, debet Iudex inferior cauſam remittere ad Superiorem, & depoſita Iudicis perſona aſſumere officium teſtis apud Superiorem, ſi putet eum hac ratione liberari poſſe, vt docet Caietanus q. 67. art. 2. & indicat D. Thomas q. 64. art. 6. ad tertium. Sed difficultas eſt, ſi his modis non poſſit illum liberare & pars aduerſa vrgeat condemnationem. Multi Doctores docent, Iudicem tunc poſſe illum condemnare ſecundùm allegata & probata. Ita D. Thomas q. 67. art. 2. & eius diſcipuli, & pleriq. Theologi, & Couarruuias lib. 1. variar. cap. 1. n. 6. & alij multi, quos ipſe citat. Fundamentum præcipuum eſt, quia Iudex non iudicat vt perſona priuata, ſed vt publica; ergo non debet ſequi priuatam, ſed publicam ſcientiam.

Dico Primò, Hæc ſententia eſt probabilis, quia plurimos Auctores, eóſque doctiſſimos habet, quorum auctoritas ſententiam probabilem & ſecuram reddit.

78 Dico Secundò, Contraria nihilominùs videtur verior, nempe Iudicem nullo modo poſſe talem innocentem ad mortem condemnare, ſed potiùs debere officium dimittere, etiamſi hoc modo nihil eſſet reo profuturus. Tenet hoc Nicolaus Lyranus in cap. 23. Exodi, explicans illud, *Innocentem & iuſtum.* Adrianus quodlib. 6. art. 3. Angelus v. Iudicare, num. 7 Petrus Nauarra cap. 3. n. 161 Item, Hoſtienſis, Calderinus, & Panormitanus in cap. Paſtorali, 28. de officio Delegati. & multi alij, quos citat Couarruuias ſuprà num. 3.

Innocentem non poſſe condemnari.

Probatur, quia humana auctoritate directè & ex propoſito occidere innocentem, eſt intrinſecè malum, ſicut cognoſcere non ſuam: ergo ſicut non potes reddere debitum huic mulieri, quam certò noſti non eſſe tuam coniugem, etiamſi millies probetur eſſe tua vxor; ita non potes hunc morte damnare, quem noſti vacare culpa. Nec obſtat, quòd probetur eſſe in culpa; hoc enim nihil detrahit eius innocentiæ, nec facit eum digniorem pœna: ergo ob id non poteſt puniri.

Quòd autem ſit intrinſecè malum, probatur Primò, Quia per ſe malum eſt adimere alicui vitam ſine auctoritate; atqui Iudex nullam habet auctoritatem in vitam innocentis, cùm hæc ſoli Deo ſit ſubiecta: ergo Iudicem eam adimere, per ſe malum eſt. Secundò, Si Iudex habet hanc auctoritatem condemnandi innocentem, id ei conceſſum eſt propter bonum Reipublicæ: atqui ob nullum Reipub. bonum, etſi in proximo periculo verſetur, licet directè innocentem occidere; vt oſtenſum eſt ſuprà cap. 9. dub. 7. ergo multò minùs licebit ob hoc periculum remotum, & cui alia ratione poteſt obuiari.

Dices, Licitum eſt indirectè occidere innocentem; vt cùm in oppugnatione vrbis dirigitur tormentum in locum, vbi multi ſunt innocentes: atqui hic innocens occiditur indirectè; quia non intendit illum occidere, ſed procurare bonum publicum, ſeruando legum præſcriptum. Ita quidam. 79

Reſpondeo, Eſſe valdè diſparem rationem: qui enim vrbem oppugnat, ius habet dirigendi tormenta in quamuis partem vrbis, quæ ei viſa fuerit; quo iure non poteſt priuari per hoc, quòd aliqui innocentes ibi conſtituantur. Deinde datur hic actus diſtinctus ab occiſione innocentis, quem actum ille directè intendit; cui ſolùm indirectè & per accidens coniuncta eſt occiſio innocentis, qui autem condemnat innocentem, non habet ius ferendi ſententiam in hunc hominem, cùm hoc ipſum ſit directè occidere hominem innocentem. neque intendit aliquem actum diſtinctum ab occiſione innocentis, cui ipſa per accidens ſit coniuncta; ſed ipſammet occiſionem.

Diſcrimen.

Occiſio innocentis per ſe intenditur.

Dices, Intendit ſeruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum, cui per accidens coniuncta eſt occiſio innocentis: ſicut qui occidit alterum causâ defenſionis ſui, intendit conſeruationem ſui, cui per accidens & indirectè coniungitur occiſio inuaſoris. Ita Caietanus.

Reſp. Seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum in hoc caſu, non eſt quid diſtinctum ab occiſione huius hominis. nam directè per huius occiſionem intenditur hæc conſeruatio; imò condemnatio & occiſio huius hominis putatur eſſe conſeruatio ordinis iudiciorum, & conſequenter boni publici. Illud autem exemplum ex parte nobis fauet; qui enim ſeipſum defendit, directè intendit ſaltem læſionem alterius grauem (ſi aliter non poſſit ſe expedire) tamquam medium neceſſarium ad ſui conſeruationem. vnde ſi Iudex eodem modo intendit mortem vel mutilationem innocentis, non eſt dicendus eam ſolùm per accidens & indirectè intendere. Adde, minorem eſſe coniunctionem inter occiſionem inuaſoris & cõ-

ſeruationem vitæ defendentis, quam inter occiſionem innocentis, & conſeruationem ordinis iudiciarij; quia condemnatio & occiſio innocentis putatur formaliter eſſe conſeruatio boni publici. His adde, quando Iudex interficit ſontem ex allegatis & probatis, de quo neſcit contrarium, directè intendit illum priuare vita, eò quòd tale crimen de illo probatum eſt: ergo ſimiliter quando inſontem interficit, intendit illum directè priuare vita, quia crimen de illo probatum eſt. Sanè non video, quo modo poſſit quis imaginari, Iudicem, qui eum ad mortem condemnat, & iubet interfici, non intendere eius mortem, aut eum non interficere niſi per accidens. non enim refert, quòd inuitus & dolens id faciat; quia omnibus conſideratis, abſolutè vult & facit.

80 Tertiò probatur, quia ratio naturalis ideò dictat Iudicem debere ſequi notitiam publicam per allegata & probata acceptam, ne facilè aberret aut diſcedat à veritate & iuſtitia in iudicando: hæc enim eſt ratio illius legis & obligationis: ergo quando ei eſt omnino euidens, iudicium fore iniuſtum ſi ſequatur probata & allegata, non debet nec poteſt ex illis iudicare: nulla enim lex ſeruari debet, quando ex eius obſeruatione ſequeretur id, quod eſt intentioni & fini legis contrarium.

Cur ſequenda notitia publica.

Quartò, Si Iudex certò ſciret ſe non habere auctoritatem in reum, non poſſet eum iudicare, etiamſi multi teſtarentur illum habere, & ei mortem minarentur niſi faceret. ſimiliter ſi ſciret factum non mereri pœnam iuxta legem: ergo neque etiam poterit, quando certò ſcit reum eſſe penitus innocentem. Patet conſequentia, quia ad condemnandum aliquem morte, non minùs requiritur veritas criminis in reo, quàm vera poteſtas in Iudice, & vera æquitas in lege, ſecundùm quam debet iudicari.

81 Quintò, Fieri poteſt vt multorum conſpiratione integrum Monaſterium accuſetur & teſtibus conuincatur de proditione Reipub. de idololatria, de ſodomia, & ſimilibus grauiſſimis criminibus; & Iudex certò ſciat illorum innocentiam: quis non horreat dicere, illum tunc poſſe & teneri viros innocentiſſimos equis diſcerpere, vel flammis tradere, ob calumnias & minas perditorum?

Sextò, Fieri poteſt vt ipſe Iudex accuſatorem & falſos teſtes appoſuerit, & poſteà non poſſit illorum impetitionem impedire; poteritne etiam tunc illum condemnare?

Septimò, Si lex aliqua ſtatueret, vt qui per calumniam oppreſſus eſt, condemnetur, etiamſi Iudex ſciat illum innocentem eſſe, talis lex eſſet iniqua, & æquas aures offenderet: ergo illud ipſum opere exequi eſt iniquum.

Octauò, Denique hæc ſententia probari poteſt ex illo Exodi 23. *Inſontem & iuſtum non occides, quia auerſor impium.* Reſpondent quidam, illum, qui conuictus eſt per teſtes, non eſſe inſontem; quia publica opinione habetur ſons & improbus. Sed contrà, Opinio & calumniæ aliorum non poſſunt me facere ſontem aut dignum pœna; alioquin Suſanna fuiſſet dicenda ſons, quam tamen Scriptura Danielis 13. vocat innocentem.

82 Ex his ſequitur Primò, Iudicem non poſſe innocentem illum condemnare ad mortem, etiamſi officium ſuum deberet amittere: imò etiamſi ipſe alioquin occidendus à populo foret: quia eſt intrinſecè malum. Idem videtur dicendum de pœna mutilationis, vt præter alios (teſte Siluestro v. Iudex 2. q. 5.) etiam docet Raymundus in ſua Gloſſa, dicens, *debere Iudicem potiùs omnia mala tolerare, quàm condemnare talem ad mortem aut mutilationem, etiam ad præceptum Superioris, vel exponere condemnandum.* quia etiam in hac pœna homo non eſt ſubiectus diſpoſitioni Reipublicæ, ita vt Reſpub. poſſit eam innocenti inferre, niſi ob veram culpam.

Conſectaria.

Sequitur Secundò, Etiam miniſtrum iuſtitiæ non poſſe mandare executioni ſententiam mortis vel mutilationis, quam certò nouit eſſe iniquam. ſicut enim intrinſecè malum eſt, te iubere occidi eum, quem ſcis innocentem; ita malum eſt, te hæc iuſſa exequi. Confirmatur, quia ſubditus, qui certò nouit bellum eſſe iniquum, non poteſt inſcribi, & militare, (quod eſt ſententiam Principis contra hoſtes exequi) etiamſi Princeps iubeat: ergo ſimiliter ſi ſciat certò hunc iniquè damnatum; non poteſt ſententiam exequi. Secùs tamen ſi non eſſet moraliter certus de innocentia, vel iniqua damnatione: tunc enim debet credere potiùs Superiori, quàm ſibi. Caietanus tamen qu. 67. art. 2. in fine, & Couar. lib. 1. variar. cap. 1. n. 10. putant miniſtrum poſſe exequi, ſi aliàs deberet officium ſuum amittere, niſi ſententia ſit notoriè iniqua, & probant ex c. Paſtoralis, ad quod infrà reſpondebimus. 83

Executor ſententia.

Sed difficultas eſt, Vtrùm hæc etiam locum habeant in cauſis ciuilibus & in criminalibus, vbi non agitur niſi de pœna pecuniaria, vel exilij vel priuationis officij aut beneficij? Liranus, Angelus, Panorm. & quidam Canoniſtæ putant idem in his cauſis dicendum. Sed contrarium eſt verius. vnde 84

Dico Tertiò, In cauſis ciuilibus & criminalibus minoribus, quando Iudex certò ſcit alteram partem falſis probationibus niti, tenetur quidem omni induſtria curare vt falſitas detegatur, vel vt proceſſus impediatur; tamen ſi id non poteſt efficere, poteſt ex illis probationibus ſententiam ferre. Ita ferè ſentiunt ceteri DD.

De cauſis ciuilibus.

Probatur Primò, Quia Reſpublica habet auctoritatem diſponendi de fortunis ſuorum ciuium, eáſque de vno in alium transferendi, prout bono publico expediens fuerit; vt patet ex legibus vſucapionum: atqui hic videtur eſſe iuſta cauſa; tum ne forma publicorum iudiciorum cum populi ſcandalo peruertatur; tum quia non ſuppetit ratio, incommodum huius hominis auertendi: ergo poteſt ſtatuere, vt Iudex in tali caſu formam publicam iudiciorum ſequatur; etiamſi inde fiat, vt fortunis eum ſpoliare debeat, quem priuatim innocentem, vel bonam cauſam habere nouit.

Secundò, Quia nemo ciuium id meritò poteſt ægrè ferre, aut queri ſibi iniuriam eſſe factam à Iudice per talem ſententiam, cùm videat ſe ab illo iuuari non poſſe; neque par eſſe vt Iudex officium potiùs deſerat, quàm ſententiam ferat.

Tertiò, Quia hæc bona poſſunt recuperari: nec ita per ſententiam illis priuatur vt eorum dominium amittat, vt rectè docet Arragon. qu. 60. a. 5. in fine, & Sotus l. 3. de Iuſtit. q. 4. a. 5. & alij DD. non enim ea eſt mens Reipublicæ, nec eſſe iuſtè poteſt, cùm ſententia falſis probationibus nititur: id enim eſſet abſque neceſſitate calumniatoribus fauere. Itaque poteſt ea occultis modis recuperare ab eo, cui ſunt adiudicata. Hoc tamen intellige de re pecuniaria, non autem de officijs & beneficiis. cùm enim aliquis per ſententiam legitimo Iuris

ordine datam, his priuatur, verè amittit dominiū, & poſſunt alteri valide conferri, vt docet Sotus ſuprà de beneficiis. Panorm. in cap. 1. de conceſſione præbendæ, Innocentius in cap. Quia plerique. 8. de immunit. Eccleſ. & alij etiam de officiis. nam eadem quoad hoc eſt ratio officiorum ac beneficiorum; hæc enim ſunt bona publica, de quibus Eccleſia vel Reſpublica poteſt liberiùs diſponere, quàm de bonis priuatorum. Itaque quando cauſa ſubeſt, poteſt non ſolùm eorum poſſeſſione, ſed etiam dominio priuare. hîc autem iuſta cauſa ſuppetit; tum ne dominia & iuriſdictiones ſint incerta, quæ res ſæpè perturbat hominum cœtus; tum quia is qui ſpoliatus eſt, non poteſt ea recuperare clanculum, ſicut alia bona, ſed debet à collatore accipere; qui nihil faciet, niſi publicè de eius innocentia conſtiterit. quòd ſi contingat de ea poſteà conſtare, poteſt Eccleſia ei aliter compenſare, aliud beneficium ei conferendo. In bonis autem fortunæ ſufficit vt ſpoliet poſſeſſione. vide infrà cap. 31. dub. 5.

85 Ex his patet Primò, Immeritò Couarruuiam ſuprà nu. 7. §. Secundum, dicere, Non poſſe dari congruam diſtinctionem in præſenti negotio inter cauſas ciuiles & criminales: cùm enim Reſpublica poſſit diſponere de rebus, de quibus ſunt cauſæ ciuiles, non autem de vita & membris, de quibus ſunt potiſſimùm cauſę criminales; mirum non eſt, ſi poſſit ſtatuere in illis, vt ſeruetur forma iudiciorum contra priuatam ſcientiam; non autem id poſſit in his. Secundò, Si quis in iudicio peteret hereditatem ex teſtamento, quod Iudex priuatim nouit eſſe ſuppoſitiuum, tamen id nullis indiciis probari poteſt, Iudicē poſſe illam hereditatem ei adiudicare: imò ad hoc cogetur à Principe. Tertiò, Poſſe quem condemnari ad pœnam infamiæ, ſi illa crimini ſtatuta ſit. nam hoc ipſo, quo probatus eſt criminoſus, nec vlla patet ampliùs ratio effugij, poſſeſſionem famæ amiſit, & cauſam infamiæ contraxit. vnde Iudex proferendo ſententiam, quam declinare non poteſt, non videtur aliquid noui irrogare, quod in cauſa non extiterit: nam potiùs eſt declaratio eius quod probatum eſt, quàm nouæ pœnæ inflictio.

86 *Obiectio.* Sed contra propoſitionem Obiicitur Primò, Deut. 17. *In ore duorum aut trium teſtium peribit, qui interficietur.* & Matth. 18. *In ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum.*

Reſpondeo, Tantùm vult dicere non ſufficere vnum teſtem, ſed requiri vt minimum duos, vt quis poſsit interfici. non tamen mens Domini eſt, vt quandocumque adſunt duo teſtes, poſsit quis occidi, etiamſi Iudici conſtet illos calumniari. & reum eſſe innocentem; ſed ſolùm vult declarare, quid regulariter fieri poſsit, nempe quando Iudex non nouit contrarium.

Obiicitur Secundò, Ex D. Ambroſio ſer. 20. in Pſal. 118 *Bonus Iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed iuxta leges & Iura pronuntiat, ſtatutis Iuris obtemperat, non indulget propria voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert; ſed ſicut audit ita iudicat, & ſicut ſe habet negotij natura, decernit; obſequitur legibus, non aduerſatur, examinat merita cauſa, non mutat.*

87 Reſpondeo, Verba iſta non habere difficultatem. *Nihil facit ex arbitrio ſuo*, non quòd non debeat vti magna induſtria, teſtes examinando ſeorſim, minando, promittendo, differendo iudicium, mittendo ad Superiorem, quæ omnia ex priuata ſcientia facit; ſed quia debet pronuntiare ſententiam ex legum præſcripto, non contra: vt ſi lex irritat contractum, debet pronuntiare irritum; ſi iubet eſſe ratum, debet pronuntiare eſſe ratum; ſi conſtituit crimini certam pœnam, non poteſt eam mutare, præſertim in grauiorem. *Iudicat ſicut audit*, nempe regulariter, quando non conſtat ei de contrario. Item, quia nunquam iudicat contra id quod probatum eſt. *Nihil meditatum adfert*, quia non ſtatuit de ſententia, niſi omnibus auditis. nimis profectò rigidè interpretatur, qui hæc verba ita accipit, quaſi Iudex in omni prorſus euentu nihil debeat agere, quam iudicare ſecundùm audita. Patres enim loquuntur de officio Iudicis, prout regulariter exerceri debet, ſepoſitis extrinſecis circumſtantiis, quæ rariſsimè incidunt.

Obiicitur Tertiò, Iudex non iudicat vt perſona priuata, ſed vt publica: ergo non poteſt ſequi priuatam ſcientiam, ſed tenetur ſequi publicam. 88

Reſpondeo, Hinc benè ſequi, Iudicem ex priuata ſententia non poſſe auctoritate iudiciaria condemnare & abſoluere; (niſi forte in caſu aliquo, de quo dubit. ſequenti) non tamen hinc conſequens eſt, eum teneri ſequi publicam ſcientiam in condemnando, quando certò nouit illam ſcientiam nihil eſſe aliud quàm iniquum errorem & calumniam: cum hac enim rationabili exceptione intelligendæ ſunt huiuſmodi generales ſententiæ, ne id quod pro iuſtitia ſeruanda introductum eſt, detorqueatur ad iniuriam.

Obiicitur Quartò, Si noſtra ſententia vera eſt, faciIè poterunt Iudices corrumpi pecunia, vt dicant ſe certò ſcire reum eſſe innocentem, & ita eum abſoluant, vel certè non puniant: quod cedet in magnum Reipublicæ damnum. 89

Reſpondeo, Rariſsimè, vel numquam accidet vt Iudices velint ſubire magnum illud diſcrimen, quod illis impendet, ſi vere criminoſum, qui iuridicè probatus eſt talis, liberauerint. difficile enim eſt ſuſtinere tam apertū mendacium, quod honorem accuſatoris & teſtium tātopere attingit: quòd ſi id aliquando contingeret, non eſſet ſanè tanti momenti, vt ad illud euitandum, etiam innocentes ſint damnandi. melius enim eſt decem nocentes abſolui, quam vnum innocentem damnari.

Adde, Iudicem, præſertim inferiorem, ex priuata ſcientia non poſſe abſoluere vel damnare, vt dictum eſt. quamuis enim debeat non damnare, non tamen poteſt ex auctoritate abſoluere; ſed poteſt illum detinere in carcere, donec habeat opportunitatem emittendi, aut certè remittere ad Superiorem. Quòd autem quidam obiiciunt de ſcandalo populi, parum vrget; nam facilè caueri poteſt, vel certè curari, vt careat iuſta ratione, ſi reus vel detineatur ad tempus in carcere, vel remittatur ad Superiorem; vel ſi Iudex ſit ſupremus Princeps, poterit interpoſito iureiurando apud populum, eius innocentiam teſtari. ferinum enim eſſet poſt tanta teſtimonia & innocentiæ ſigna, vitam miſeri hominis perſequi. 90 *Non poteſt abſoluere.* *Cautio ſcandali.*

Obiicitur Quintò, Cap. Paſtoralis, §. Quia verò, de officio & poteſtate Iudicis delegati, Innoc. III. ait. *Attendentes, quòd non cognitio, ſed executio tantùm demandatur eidem, reſpondemus, quòd cùm Ordinarius teneatur obſequi Delegato, etſi ſciat ſententiam illam iniuſtam, exequi nihilominus tenetur eamdem.* 91 *Executio ſententiæ, quam ſcit iniuſtam.*

Reſpondeo, Pontifex ibi loquitur de eo, qui merus eſt executor, & nullam habet cauſæ cognitionem.

nem. hic tenetur exequi ſententiā Delegati, quam ſcit eſſe iniuſtam, id eſt, contra ius litigatoris; quia cum litigator nō appellet, videtur cedere iure ſuo; vel agnoſcere crimen. ſi enim putet ſibi iniuriam fieri per ſententiam Delegati, debet ab eo appellare ad Papam. Non tamē poteſt eam exequi, ſi ſciat eſſe nullam; vt ſi eſſet lata auctoritate falſarū litterarum, vel per falſa Inſtrumenta, vel per dolū aduerſarij: tunc enim debet ſuperſedere executioni. Ita Gloſſa. quæ expoſitio fauet noſtræ ſententiæ. Adde, Pōtificem hic loqui de cauſis eccleſiaſticis, in quibus agitur de iis rebus quæ ſubſunt Eccleſię diſpoſitioni: vt de priuatione beneficij, officij fructuū, &c. nō de ſupplicio capitis vel mutilationis.

DVBITATIO XI.

Vtrùm Iudex poßit aliquem ex priuata ſcientia, aut certè non citatum & auditum condemnare.

92 SVppono, inferiorem Iudicem nullo modo id poſſe: quia non poteſt diſpenſare in legibus ad ordinem Iuris pertinentibus, quarū duæ ſunt præcipuæ. Prior, Vt nemo condemnetur inauditus. Altera, Vt nemo condemnetur ſine teſtibus; iuxta illud Deut. 17. *In ore duorum vel trium teſtium peribit, qui interficietur.* Imò nec in aliis minoribus, etſi merè ſint Iuris poſitiui, diſpēſare poteſt, v.g. vt accuſatio non fiat in ſcriptis, vt non detur certus terminus reo ad reſpondendum. Ratio eſt, quia inferior non poteſt diſpenſare in legibus Superioris. Itaque tota difficultas eſt de ſupremo Principe. Quidam ſentiunt, hunc poſſe ex priuata ſcientia, etiam contra fidem actorum, ſententiam proferre tam condemnatoriam, quàm abſolutoriam. Ita Couarr. lib. 1. variar. cap. 1. nu. 7. Idem docent
93 Cynus, Bartolus, & alij in L. 1. C. Vt quæ deſunt aduocatis partium, Iudex ſuppleat. Albericus in L. Illicitas. §. Veritas. ff. de officio Præſidis, & Felinus in cap. Paſtoralis. §. Quia verò. Probatur Primò, Quia ſupremus Princeps poteſt diſpenſare in illo Iure, quo ſtatuitur, vt ex allegatis & probatis ſententia feratur, cùm non ſit naturale, ſed poſitiuum. Secundò, Quia Principi ſupremo non minùs credendum eſt, quàm duobus vel tribus teſtibus; ac proinde ipſius iudicium & ſcientia æquiualet ſcientiæ publicæ, quæ cenſetur eſſe in duobus vel tribus teſtibus.

Inferior non poteſt.

Principem ex priuata ſcientia poſſe, quidam putant.

Sed contrarium eſt verius, vnde

94 Reſpondeo & Dico Primò, Probabilius & verius eſt ſupremum Principem non poſſe aliquem reum condemnare ex ſola ſcientia ſua priuata. Ita Caietan. v. Homicidium, in principio. Nauarrus cap. 25. nu. 9. Sotus lib. 5. de Iuſtitia q. 1. art. 3. & colligitur ex D. Thoma q. 67. art. 3. ad 3. vbi dicit, *eundem hominem non poſſe eſſe ſimul Iudicem, accuſatorem, & teſtem.* Probatur Primò, Quia quod ſolus Iudex vidit, cenſetur adhuc occultum in iudiciis humanis; vnde reus poteſt negare, (in ſenſu tamē vero) ſi de tali crimine rogetur: ad hoc enim ius habet, vt omnes paſſim fatentur: non enim tenetur ad mentem Iudicis reſpondere, niſi quando iuridicè interrogatur. Itaque grauis ei fieret iniuria ſi de tali crimine puniretur. Confirmatur, quia tollitur ei iuſta ſui defenſio: poteſt enim ſe defendere, quamdiu crimen non eſt probatum, & maximè ſi probari nequeat. Deinde, quia vſurpatur in illum poteſtas iudicandi, cùm ſolus Deus ſit occultorum iudex, vt paſſim Canones tradunt; cap. Erubeſcant. d. 32. cap. Conſuluiſti, 2. qu. 4. & cap. Tua nos, de ſimonia: quibus locis eſt ſermo de occulto quod teſtibus probari nequit, etſi in opus externum prodiit.

Contrarium verius eſt.

Secundò, Quia Iudex, ſicut ex poteſtate publica, ita etiam ex publica ſcientia iudicare debet: actus enim publicus debet a poteſtate, voluntate & notitia publica, tanquam à cauſa ſibi commenſurata procedere, vt rectè Caiet. ſupra.

Tertiò, Princeps non habet maiorem poteſtatem quàm ſit ea, quam Reſpub. in illum tranſtulit: nam omnis poteſtas Principis eſt à Repub. atqui Reſpublica nuſquam gentium, vbi non eſt regimen tyrannicum, hanc poteſtatem Principi dedit, vt pro ſuo iudicio reos poſſet abſoluere tanquam innocentes, vel damnare tanquam nocentes, contra publicas probationes: id enim eſſet ei licentiam exercendæ tyrannidis, & omnia pro ſua libidine exercendi, dare. *Poteſtas Principis à Repub.*

Quartò, Vt ſententia feratur ex publicis probationibus, non eſt merè Iuris poſitiui, in quo Princeps poſſit diſpenſare; ſed eſt Iuris gentium, quod apud omnes eſt receptum, & ſub cuius onere & obligatione Reſpublica cenſetur ſuam poteſtatem in Principem tranſtuliſſe; ita vt ſi Princeps non obſeruet, iam manifeſtè videatur declinare in tyrannidem. nihil enim videtur magis tyrannicum, quàm condemnare & abſoluere contra publicas probationes iudiciorum. Hinc patet reſponſio ad priorem rationem.

Ad alteram Reſpondeo, Etſi Principis aſſertio in teſtamentis & contractibus poſſit æquiualere pluribus teſtibus; non tamen in cauſis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando; maximè ſi probationes ſunt in contrarium. & quamuis minus incōmodi ſit, poſſe abſoluere ex ſcientia priuata, quàm poſſe cōdemnare; tamen verius puto, nec abſoluere poſſe auctoritate publica; tum quia hæc poteſtas nō eſt ei neceſſaria ad liberationem innocentis: (ſufficit enim impedire progreſſum iudicij, vel teſtari apud populum ſub iureiurando innocentiam accuſati, eò quòd tali tempore illum viderit tali loco, cum talibus, &c.) tum quia abſolutio iudiciaria ex publica notitia procedere debet, ſecundùm formam Iuris apud omnes receptam. Poteſt tamen dici, abſoluere reum auctoritate priuata, quia iudicat & teſtatur non eſſe condemnandum; & habenda eſt ei fides, vt qui fide ſit digniſſimus. ſed hoc nihil eſt aliud, quàm priuata auctoritate defendere innocentem; vnde etiam cuiuis priuato, qui id poſſet, liceret. 95

Principis aſſertio æquiualet pluribus teſtibus in contractibus, & teſtamentis.

Aduerte tamen, ſententiam contrariā non eſſe improbabilem, maximè ſi crimen ſit atrox, ita vt valdè expediat auctorē puniri, & tamen non conueniat rem vulgari ob infamiam coniunctam: vt ſi aliquis vim Reginę vel filiæ Regis intulerit, ſoluſque Rex id ſciat; tali enim caſu videri poſſit Reſpublica conſentire. quod vt meliùs intelligatur, 96

Dico Secundò, Reſpublica poſſet Principi concedere auctoritatem, vt ex priuata ſcientia abſoluere & condemnare poſſit. Probatur, quia poteſt cedere iure ſuo, quod habet ad famam circa occulta: item iure, quod habet vt de occultis non poſſit ab homine puniri, & hoc totum ius conferre in Principem: ergo tunc Princeps abſque vlla iniuria poterit de occultis, de quibus ipſi certò 97

Poteſt Reſpub. hanc poteſtatem dare

conſtiterit, punire. & quamuis hæc ceſſio Ioris eſſet cõtra rectam gubernationem, eò quòd Princeps vel malitiâ vel ignorantiâ facilè poſſet perversè iudicare, & hoc Iure cum magno Reipub. damno abuti; tamen non eſſet contra iuſtitiam: nam quiuis iure ſuo cedere poteſt. Vnde nec Princeps peccaret ſic puniendo ex priuata ſcientia, quando cauſa ſubeſſet digna tali pœna. Confirmatur, quia in quibuſdam Religionibus ita iure ſuo ceſſere ſubditi, vt a Superioribus ſuis ex priuata ſcientia puniri poſſint, ſaltem pœnis modicis; cur non idem fieri poſſit in Republica, abſolutum ius ſuo Principi concedente, etiam in magnis? imò ſi Princeps eſſet eius ſanctitatis & ſapientiæ, vt neque fallere neque falli facile poſſet, prudenter id ei à Republica concedi poſſet, vt ſi talis eſſet, qualis erat Moyſes vel Apoſtoli.

98 Dico Tertiò, Quando non agitur de puniendo crimine, ſed de auertẽdo in poſterum malo; quod Reipub. vel innocenti intentatur, poteſt Princeps ex priuata ſcientia, ſi alia ratio nõ ſuppetit, iubere interfici auctorem. Patet, quia hîc non agit vt Iudex auctoritate publica puniens, ſed vt quiuis priuatus, ſe aut rem ſibi commiſſam defendens.

Si malũ auertendum.

99 Dico Quartò, Princeps quantumuis ſit certus de crimine, non poteſt ordinariè condemnare, niſi citatum & auditum. eſt communis D. ratio eſt, quia contrà facere, eſſet auferre arma reo, quibus ſe Iure poteſt defendere, negando crimen, ſi eſt occultum: vel certè excuſando eo modo, quo poteſt. vnde Iure gentium hoc receptum eſt. imò videtur eſſe Iuris naturalis: nam Clement. Paſtoralis, verſus finem dicitur; *De crimine graui delato, facultas defenſionis, quæ à Iure naturali prouenit, adimi non valet, cum illa tollere Imperatori non licuerit, quæ Iuris naturalis exiſtunt.* Sed ſæpè in vtroque Iure, id quod propriè eſt Iuris gentium, dicitur Iuris naturalis, vt oſtenſum eſt cap. 6. dub. 3.

Condemnare non poteſt non auditum.

100 Dixi *ordinariè*, quia in quibuſdam caſibus id non eſt neceſſe ſeruare. Primò, Si crimen eſt publicum, vt rectè Nauarr. cap. 25. num. 10. ſic latrones reperti in crimine, interdum è veſtigio ſuſpenduntur, ſine vlla defenſione aut proceſſu. ratio eſt, quia factum notorium ſeu publicum, eſt loco accuſatoris & teſtium, nec relinquit illi ius vllum defendendi ſui in iudicio.

Quando poſſit condemnari reus non auditus.

Secundò, Quando eſſet periculum rebellionis vel alterius grauis turbationis, ſi iuridicè procederetur; vt idem Nauarrus docet, & Silueſter v. Homicidium 1. q. 2. ex Archidiacono; vt ſi eſſet valdè potens. tunc tamen debet eius cauſa priuatim diſcuti; niſi ſit omnino euidens.

Tertiò, Quando quis machinatur Reipub. vel priuatis perniciem, quæ aliter auerti nequit, vt antè dictum eſt. Sed hoc non tam eſt punire crimen commiſſum, quàm impedire malum impendens.

101 Quartò, Si crimen ſoli Principi & tribus aliis notum ſit, ita vt iuridicè probari poſſit: tunc enim poſſet occultè interfici reus, ſine citatione & probationibus, ſi publicè abſque graui aliquo incommodo puniri non poſſit. ratio eſt, quia quando crimen ſic eſt probabile, manifeſtum eſt, reum non habere iuſtam vllam defenſionem in iudicio. Ita Petrus Nauarra n. 192. & Arragon q. 67. art. 2. qui pro eadem ſententia citat Gregorium Lopez. Idem ſentit Couarr. lib. 1. variar. cap. 2. num. 7. & Iuriſperiti ſuprà citati.

102 Notandum eſt, ea quæ diximus de non condemnando ex priuata ſcientia, vel non auditum, potiſſimum intelligenda de condemnatione ad mortem vel mutilationem; tamen videtur etiam habere locum in priuatione bonorum, officiorum perpetuorum, carcere, exilio, vt notauit Nauarrus ſuprà: nam eædem ferè rationes accommodari poſſunt.

DVBITATIO XII.

Quot modis Iudex iuridicè procedat aduerſus crimina.

Reſpondeo, Communiter poni à DD. tres modos: vel enim procedit via *accuſationis*, vel *denuntiationis*, vel *inquiſitionis*. habetur expreſsè cap. Qualiter & quando. 2. de accuſationibus. *Via accuſationis* procedit, quando eſt aliquis actor, qui ſpondet ſe obiecta probaturum. *Denuntiationis* verò, quando aliquis detulit crimen, qui non vult ſuſcipere onus probandi. hoc enim differunt accuſator & ſimplex denuntiator, quòd accuſatori incumbat onus probandi; denuntiatori minimè. Eſt autem duplex *denuntiatio*. quædã dicitur *Euangelica*, quæ tendit ad emendationem fratris, & fit Superiori tamquam patri: de qua 2. 2. quæſt. 33. de correptione fraterna. Alia *Iudicialis*, quæ ſpectat vel punitionem criminum, ob bonum commune, vel certè mali damnique impeditionem, & fit Superiori tamquam Iudici. 103

Triplex via procedendi in iudicio.

Via *inquiſitionis* proceditur, quando Iudex ſeu Superior ex officio procedit ad purgandam Prouinciam, vel ad locum aliquem ſuæ iuriſdictioni ſubiectum reformandum, vel ad inueſtigandum criminis commiſſi auctorem. 104

Dices, Iudex non poteſt aliquem condemnare ſine accuſatore, vt docet D. Thomas q. 67. art. 3. ex D. Ambroſio: ergo tantùm poteſt via accuſationis procedere.

Reſp. Iudicem non poſſe condemnare ſine accuſatore generatim accepto: nam ſemper requiritur accuſator formalis vel virtualis. Virtualis dicitur id quod vices accuſatoris ſupplet. vicem eius ſupplet in criminibus contra bonum publicum, ſimplex denuntiatio; in priuatis ſi ſint notoria, ipſa facti euidentia. Imò hæc in omnibus delictis ſupplet vicem accuſatoris, teſtis. & totius proceſſus iuridici, ſi etiã Iudici cum hac, ipſa perſona ſit notoria; vt docet Caietanus q. 67. art. 3. Si autem non ſint notoria, & per denuntiationem Euangelicam procedatur, tunc ante contumaciam reus puniri non poteſt: vnde non opus eſt accuſatore. poſt contumaciam poteſt iuridicè contra illum procedi; & tunc ipſa contumacia Iudici & aliis quibuſdam nota, eſt loco accuſatoris. Si autem procedatur per inquiſitionem, tunc infamia, vel indicia locum illius ſupplent. Ita Sotus de ſecreto, memb. 2. quæſt. 6.

Vicem accuſatoris ſupplentia.

Aduertendum tamen eſt, commodiùs poni tantùm duos modos procedendi contra criminoſos, alterum *ex officio*, alterum *ad inſtantiam partis*. denuntiatio enim non eſt per ſe aliqua diſtincta via procedendi, ſed eſt quiddam præuium vt Iudex procedat ex officio; vt rectè docet Iulius Clarus lib. 5. §. Practica criminalis. qu. 3. 105

Commodiùs ponitur duplex via.

Ex officio procedit, quando præcedente aliqua infamia, vel denuntiatione, capit informationes,

& ſor

& format inquiſitionem contra auctorem, vt ſic ad plenam probationem & ſententiam perueniat.

Ad inſtantiam partis, quando pars offenſa, vel alius, ad quem id Iure ſpectare poteſt, accuſationem porrigit, & Iudex ea admiſſa, ſecundùm eius probationes procedit. quando igitur Iudex agit ex officio, procedit per inquiſitionem: dum ad inſtantiam partis, per accuſationem.

106 *In quibus proceditur ex officio.* Modus procedendi ex officio, ſeu per inquiſitionem, extendit ſe ex diſpoſitione Iuris Canonici ad omnia crimina, ſecundùm Archidiaconum in cap. Felicis. 5. §. vlt. de pœnis, in 6. In omni enim genere criminum poſſunt Iudices per inquiſitionem procedere. Idem ex conſuetudine ſeruatur in foro ciuili. vnde in quibuſdam Regnis via inquiſitionis adeò eſt ordinaria, vt altera, nempe accuſationis, non admittatur, niſi in paucis cauſis. In regno enim Neapolitano nemo admittitur ad accuſandum, niſi ſuam vel ſuorum iniuriam exequatur. Et in regno Franciæ prohibita eſt accuſatio omnis ad vindictam publicam tendens; & ſolùm permittitur pro intereſſe ciuili. vnde in omnibus cauſis criminalibus proceditur per viam inquiſitionis, vt docet Clarus ſuprà num. 6. ex Gulielmo de Bened. & Practica Millæi.

DVBITATIO XIII.

Quando procedit Iudex via inquiſitionis generalis, vtrùm debeat præcedere infamia perſonæ vel delicti.

107 *Triplex inquiſitio.* NOtandum, eſſe triplicem inquiſitionem.

Prima eſt *Omnino generalis*, qua in genere inquiritur, an ſubditi ſeruent leges, an non committantur crimina, an de nullo ſit fama vel ſuſpicio alicuius criminis. hac vtuntur Prælati & Superiores in viſitatione Prouinciæ & locorum ſubiectorum.

Secunda eſt *Omnino ſpecialis*, qua de certa perſona & de certo crimine quæritur, v. g. an Petrus commiſerit ſimoniam, furtum, &c.

Tertia eſt *Mixta*, quando vel ſolum crimen eſt ſpeciale, vel ſola perſona: vt, quis fecerit iſtud homicidium, an Petrus ſeruet ſtatuta vel ordinationes ſynodales. His poſitis,

108 *Inquiſitio generalis.* Reſpondeo & Dico Primò, Vt Iudex faciat inquiſitionem omnino generalem, nõ eſt neceſſe vt aliqua infamia præceſſerit. eſt communis DD. ſententia. Probatur Primò, Quia in Iure præcipitur Prælatis eccleſiaſticis, & Superioribus, vt ſuo tempore faciãt viſitationes & inquiſitiones generales, vt patet cap. Pernicioſa. 1. de officio Iudicis ordinarij: *Habeant Epiſcopi ſingularum vrbium, in ſuis diœceſibus liberam poteſtatem adulteria & ſcelera inquirere, vlciſci & iudicare.* Gloſſa tamen putat hîc agi de inquiſitione ſpeciali, quæ fit præcedente infamia: ſed poteſt etiam intelligi de generali. Item cap. Romana. 1. §. Sanè, de cenſibus, in 6. *Propoſito verbo Dei quærat de vita & conuerſatione miniſtrantium in Eccleſiis.* vbi apertè agitur de inquiſitione generali. Probatur Secundò, Quia talis inquiſitio eſt neceſſaria ad purgandam Rempub. moresque in cœtibus hominum reformãdos. Tertiò, Per eam nulli fit iniuria, cùm de nemine in particulari fiat inquiſitio. Nec refert, quòd hac ratione detegantur occulti peccatores; quia id per accidens & præter intentionem inquirentis contingit: & aliàs bonum commune huic incommodo anteponendum eſt. Denique niſi talis inquiſitio fieret, multa crimina manerent impunita; (quæ tamen puniri omnino expedit, ne criminoſi inualeſcant) nemo enim ea ſponte deferret.

Dico Secundò, In hoc tamen caſu interrogati ſubditi, non debent patefacere criminoſos occultos, qui nulla talis criminis infamia laborant. eſt communis ſententia DD. D. Thomæ q. 69. a. 2. & Caietani in illum art. Soti, de tegendo & retegendo ſecreto, membro 2. q. 6. Nauarri, cap. Inter verba, concluſ. 6. n. 21. & in Rubr. de iudiciis, n. 87. & colligitur ex cap. Qualiter & quando, ſuprà. Ratio eſt, quia id, de quo nulla adhuc eſt fama, cenſetur occultum, dum via inquiſitionis proceditur: atqui Iudicis poteſtas non ſe extendit ad elicienda occulta; maxima enim inde incommoda in Repub. ſequerentur. Itaque etiamſi ſub iuramento, vel ſub pœna excommunicationis præcipiat vt dicas veritatem de eo, quod noſti; tamen non teneris: ſed potes cum reſtrictione mentali dicere; te neſcire quidquam: intelligendo tacitè, te neſcire eo modo vt tenearis patefacere. de quo ſuprà cap. 11. dub. 10. & infrà cap. 30. dub. 6. 109 *Occulta non debent pandi.*

Sed difficultas eſt, Vtrùm etiam obligentur non manifeſtare, ita vt peccent contra iuſtitiam, ſi in hoc caſu crimina occulta aperuerint. Videri poſſit alicui, ſaltem quando crimen probari poteſt in iudicio, non peccare contra iuſtitiam eos, qui illud in huiuſmodi inquiſitione patefaciunt Superiori: nam eo euentu ius habent accuſandi vel denuntiandi auctorem. Quicumque enim vel teſtibus vel aliis indiciis crimen probare poteſt, non peccat contra iuſtitiam, ſi illud Iudici denuntiet: expedit enim bono publico, vt omnibus hæc poteſtas detur. generatim enim loquendo, infamia & punitio, quæ priuato infertur, abundè compenſari videtur exemplo publico & timore, qui aliis inijcitur, per quem ſibi à peccando cauent. Idem confirmari videtur ex praxi totius orbis; vbique enim conſueuerunt tales deferri, non ſolùm quando generalis inquiſitio inſtituitur, & ſubditi interrogantur, ſed etiam ſpontè à non rogatis, vt docet Clarus qu. 7. Nihilominùs communis ferè DD. ſententia eſt, id illicitum eſſe, quando ad ſolam punitionem tenditur: tunc enim debere præcedere infamiam, vt colligitur ex cap. Qualiter. ſuprà. Nec obſtat praxis orbis contraria: nam multi hac in re peccant per ignorantiam. Multi etiam non tam punitionem ſpectant criminoſi, quàm emendationem, vel mali impeditionem & auerſionem; quo caſu denuntiatio eſt licita, etiamſi non præceſſerit infamia, vt paſſim DD. tradunt. 110 *Si poteſt probari.* 111

His addo, Quando crimen nullo modo probari poteſt, apertè contra iuſtitiam peccari, ſi illud aperias; quia nullum ius habes illius patefaciendi. cùm enim non poſſit probari, non poteſt quoque puniri, ac proinde non poteſt ex eius reuelatione aliud ſequi quàm infamia.

Excipe tamen duos caſus, quibus poteſt Superiori patefieri, etſi omnino occultum ſit. Prior eſt, quando id putatur eſſe neceſſarium ad Ipſius emendationem: tunc enim aperiendum Superiori, non vt Iudici, ſed vt patri; vt ſua prudentia & auctoritate illum emendet. Alter eſt, dum aliquod malum ſpirituale vel temporale impendet ab ali- 112 *Occultum poteſt aperiri duobus caſibus.*

quo, quod commodè auerti non poteſt, niſi Superioris opera: tunc enim non eſt habenda ratio famæ; vt dictum eſt ſupra cap. 15. dub. 9.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm quando crimen eſt publicum, ſed auctor ignoratur, Iudex poßit inquirere quis fecerit.

113 *Sententia Caiet. & Soti.* MVlti docent id non eſſe licitum: Caietanus qu. 69. art. 1. & 2. & Sotus de ſecreto, membro 2. qu. 6. dubit. 4. & quidam alij. Primò, Quia Canones vetant ne procedatur per inquiſitionem, niſi de auctore ſit fama, vel certè indicia. c. Cùm oporteat. 19. de accuſat. *Niſi ſuper prædictis famam ipſius læſam eſſe noueritis, ad inquiſitionem illorum non ſubito procedatis.* Idem habetur cap. Inquiſitionis. 21. & cap. Qualiter & quando. 24. eodem tit. Secundò, Si liceret in genere inquirere malefactorem, ſequeretur quòd ipſe malefactor, ſi fortè interrogaretur, teneretur ſeipſum prodere; quod nemo concedat. Sed contrarium videtur verius, vnde

114 *Si crimen ſit publicum.* Reſpondeo & Dico Primò, Quando manifeſtum eſt crimen, Ius eſt Iudici quærere in genere quis fecerit, non tamen in particulari an Petrus fecerit, niſi de eo ſit aliqua fama vel indicia. Ita Silueſter v. Correptio, nu. 6. Nauarr. in cap. Inter verba, concluſ. 6. num. 15. in Enchir. cap. 13. nu. 40. Innocent. in cap. Bonæ. 1. de electio. nu. 5. *Item nota, inquit, quod ſic ſeruat totus mundus, quòd contingente maleficio notorio, ſtatim inquirit Iudex generaliter, non contra certam perſonam: & facta inquiſitione, vocat nominatos in inquiſitione de maleficio, vt ſe defendant: & quod longam interpretationem recipit ex iteratione factorum, mutari non debet.* Idem tenent Panormitanus & Imola ibid. & alij. Probatur Primò Ex praxi communi Iudicum tam eccleſiaſticorum quàm ſæcularium, quam damnum eſt condemnare. Secundò, Niſi tales inquiſitiones fierent, dum grauiſſima mala in Repub. ſequerentur: nam & populus grauiter offenderetur, videns Iudicem non inquirere auctorem aperti criminis, putaretque eum maleficio fauere; & malefici ſpe impunitatis inualeſcerent. Tertiò, Quia nemo poteſt queri ſibi factam iniuriam per hanc generalem inquiſitionem, imò tota Reſpub. illam deſiderat.

115 Ad primum argumentum contrariæ ſententiæ Reſpondeo, In illis Canonibus agi de inquiſitione ſpeciali, qua inquiritur de Petro vel Paulo; non autem de ea, qua in genere quæritur, quis fecerit; vt patet ex ipſo textu.

Dices, Inquiſitio illa, qua Iudex quærit in genere quis fecerit, non minùs præbet occaſionem reuelandi crimina occulta, contra ordinem charitatis & iuſtitiæ, quàm inquiſitio ſpecialis, qua quæritur an Petrus fecerit: ergo eſt iniqua.

Non refert quòd occultũ detegatur. Reſpondeo, Quòd occulta crimina detegantur, id non prouenit ex ipſa conditione interrogationis; ſed ex imperitia eorum qui interrogantur, qui neſcientes Iura, putant ſe teneri occulta patefacere. Verùm propter tale incommodum per accidens proueniens, non debet omitti inquiſitio, tantopere bono publico neceſſaria; cùm hæc ſecundùm ſe talis ſit, vt nemini iniuriam irroget. Neque Iudex inquiſitionem faciens tenetur inſtruere rudiores ne auctorem detegãt, ſi fortè nulla infamia laboret; id enim redderet eum ſuſpectum corruptelæ, vel fauoris in criminoſum; ſed poteſt ſimpliciter inquirere, ſicut videt bono publico expedire. quòd ſi occultus auctor detegatur, poterit contra eum procedere, nec damnum ſecutum ei imputabitur, vt rectè Nauarrus in Ru-
bric. de Iudiciis n. 87. quia Iure ſuo vtitur. hoc ipſo 116
enim, quo criminis auctor eſt publicè detectus, (etiamſi id ab altero iniquè factum ſit) poteſt contra eum informationes accipere, & particularem inquiſitionem facere, & conuictum punire: modò tamen ipſe per iniuriam non ſit cauſa illius detectionis. atqui hic non eſt cauſa detectionis per iniuriam; nam propter bonum commune poteſt talem inquiſitionem inſtituere: nec tenetur cum offenſione populi cauere, ne interrogati occultos auctores patefaciant; ſed poteſt illud permittere: nam bonum commune præponderat priuato, præſertim hominis noxij, & ſupplicio digni. Itaque illa iniuſta detectio nec directè nec indirectè cenſetur illi voluntaria; ac proinde contra talem criminoſum ita iniuſtè detectum poteſt procedere. Simili modo poteſt inquirere in eum, cuius crimen cùm anteà eſſet occultum, iniuſtè per aliquem in ſermones publicos eſt deductum: niſi fortè per reuelationem confeſſionis id factum eſſet, tunc enim nullo modo poſſet procedere. vide Sotum de ſecreto, memb. 5. quæſt. 1.

Ad ſecundum argument. Reſpondeo, Etſi Iudex 117
poſſit interrogare, non tamen inde ſequitur, reum, ſi fortè interrogetur, teneri ſeipſum patefacere; certũ enim eſt, Iudicem in crimine læſæ Maieſtatis poſſe interrogare ſeu inquirere, reum tamen ante infamiam vel ſemiplenam probationem non teneri ſeipſum prodere. Nec obſtat, quòd D. Thomas in Capitulo generali Pariſiis, dicitur reſpondiſſe, occultũ auctorem teneri ſe prodere ad præceptum Prælati, quando notorium eſt crimen, v.g. furtum eſſe commiſſum: quia tunc ſolum erat Baccalaureus, & ceteri Magiſtri ei contradixerunt, vt refert Silueſter v. Correctio, num. 6. vnde

Dico Secundò, Etſi Superior in hoc caſu, vt 118
Subditi non tenentur patefacere, ſi eſt occultum. officio ſuo ſatisfaciat, poſſit ſub iuramẽto generatim inquirere à ſubditis quis fecerit; ſubditi tamẽ non tenentur patefacere auctorem, ſi nulla laboret infamia, & nihil mali in poſterum timeatur. Prior pars patet ex dictis. Altera eſt cõmunis ſententia DD. & colligitur ex Canonibus ſupradictis. Ratio eſt, quia Superior nõ poteſt obligare ſubditos vt reuelent occultos peccatores, ſed ſolum vt eos qui infamia aliqua laborant. multò minùs occultus peccator tenetur ſe ipſe prodere. Nec obſtat factum D. Gregorij epiſt. 30. lib. 5. qui ſacra communione interdixit cuidam, qui libellum famoſum ſparſerat, niſi ſe proderet. & excommunicat eumdẽ, ſi ſe non prodens accedat ad ſacrã communionem; vt habetur 5. qu. 1. cap. Quidam maligni. nã Infamator ille tenebatur alterius famam reparare, vel certè probare quæ in libello habebantur, quorũ neutrum ſine ſui patefactione fieri poterat. poteſt enim quis obligari ad ſe prodendum, quando id neceſſarium eſt ad falſæ infamiæ iniquè irrogatæ abſterſionem; quamuis non ſit neceſſe illam detectionem fieri coram Iudice.

Notandum tamen, ſi crimen adhuc eſſet perpe- 119
trandum, vel continuandum, vel ſi ex eo graue

dam

damnum alicui impenderet, quod alia ratione non poſſet commode auerti; interrogatus poſſet, & etiam deberet auctorem patefacere, etſi omnino occultum & nulla Infamia laborantem; & Iudex poſſet opportuna remedia adhibere, vt dictum eſt dubit. ſuperiore.

120 Petes, Quid ſi Superior ſub iuramento interroget; & abſque vlla reſtrictione iuraueris te patefacturum quidquid noſti de facto & auctore?

Reſpondeo, Eo caſu non teneris patefacere, niſi quod abſque iuramento licitè poſſes. vnde non teneris, ſi auctor penitus eſt occultus, & per occultam monitionem corrigi poteſt. Secùs ſi de illo eſt rumor, vel ſi aliter non putatur emendandus. Pari modo, etſi ſub pœna excommunicationis præceperit, non teneris; niſi de illo ſit aliqua fama, vel niſi damnum alicui inde impendeat. de tali enim eſt huiuſmodi præceptum intelligendum. Ita Silueſter ſuprà, & paſſim alij DD. Cui addiderim, vel niſi alia ratione nõ ſperetur emẽdandus; quia tunc tenetur etiam abſque præcepto Superioris: ergo poterit ei præcipi ſub pœna excommunicationis.

DVBITATIO XV.

Vtrùm ad inquiſitionem ſpecialem neceſſe ſit infamiam præcedere.

121 *Inquiſitio ſpecialis.* Reſpondeo, Communis ſententia DD. eſt, Vt Iudex poſſit contra aliquem inſtituere inquiſitionem ſpecialem tendentem ad punitionem criminum, debere præcedere aliquam infamiam auctoris. Dico *Tendentem ad punitionem*: quia ad malum impediendum, vt quando agitur de beneficiorum & officiorum collatione, vel de matrimonio contrahendo, licitum eſt inquirere de impedimentis, vel delictis perſonarum particularium, etſi nullus de illis ſit rumor. omnia enim alioquin erũt plena inceſtis, ſacrilegis vel nefariis coniugiis, & prauis rerum ſacrarum & ciuilium miniſtriis. debent tamen tunc crimina Superioribus aperiri ſecretò, & quam minima fieri poteſt famæ læſione. Similiter, quando inquiſitio fit ad maleficia impedienda & eorum occaſiones tollendas, non requiritur infamia; vt ad auertenda homicidia, ſacrilegia, furta, hæreſes & ſimilia. vide Nauarrum in Rubr. de Iudiciis num. 92.

122 *Infamia laborari debet.* Probatur hæc ſententia ex cap. Inquiſitionis, §. Tertiæ, de accuſation. vbi dicitur; *Ad hæc reſpondemus, nullum eſſe pro crimine, ſuper quo non laboret infamia, ſeu clamoſa inſinuatio non proceſſerit, puniendum. quinimò ſuper hoc depoſitiones contra eum recipi non debere: cum inquiſitio fieri debeat ſolummodò ſuper illis, de quibus clamores aliqui præceſſerunt.* & cap. Qualiter. 2. eodem titulo; *Sicut accuſationem legitima debet præcedere inſcriptio, ſic & denunciationem charitatiua monitio, & inquiſitionem clamoſa inſinuatio præuenire.* idque probatur ibidem exemplo villici euangelici Luc. 16. qui primò infamatus eſt apud dominum ſuum; deinde dicitur ei, *Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ.* & exemplo Sodomorum Gen. 18. de quibus Dominus ait, *Deſcendam & videbo vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* Ratio eſt, quia Iudex, quando ad punitionem criminum procedit, debet ex ſcientia publica procedere: *Scientia publica.* ſcientia autem publica eſt, quæ habetur per accuſationem vel confeſſionem rei in iudicio, vel per infamiam, aut per facti euidentiam in conſpectu Iudicis & aliorum. Confir. quia meritò quiſque poſſet queri ſibi fieri iniuriam, ſi in vitam eius iuridicè inquireretur, cuius fama alioquin eſt integra: nam per talem inquiſitionem redditur ſuſpectus.

Petes, Quanta debeat eſſe iſta infamia?

Reſp. Non ſufficere vt duo vel plures etiam iurati affirment ſe vidiſſe illum crimen committentem, vt expreſſè habetur cap. Inquiſitionis; quia adhuc res eſt occulta, ac proinde minime per publicam inquiſitionem prodenda: ſed requiritur vt rumor de eo ſparſus ſit per maiorem partem viciniæ, vel Collegij, vel Vniuerſitatis in qua commoratur, vt dicatur ibidem infamia laborare, vt rectè docet Sotus de ſecreto, membro 2. qu. 6. §. Tertium dubium, ex Bartolo. Idem ferè Caietanus qu. 69. art. 2. vbi requirit vt ſit vox publica & frequens, per quam apud viros probos & prudentes meritò reddatur ſuſpectus. quòd ſi conſtaret à maleuolis & maledicis ortam eſſe infamiam, non ſufficeret; vt patet ex d. cap. In dubio tamen quibus auctoribus orta ſit, indicenda eſt purgatio, ſaltem propter ſcandalum; vt notat Gloſſa in d. cap. Inquiſitionis. 123 *Quanta infamia.*

Notandum tamen eſt, excipi aliquot caſus à DD. quibus non requiritur ad ſpecialem inquiſitionem infamia præuia de illo crimine. 124 *Quando non requiritur infamia.*

Primus eſt, Si quis confeſſus ſit crimen occultum in iudicio, etiam coram paucis; vt coram ſolo Iudice & Notario; vt colligitur ex cap. 1. de accuſat. in 6. nam talis cõfeſſio inducit notorium Iuris. Idem dicendum, etiamſi ſolùm incidenter illud confeſſus ſit, vt communiter tradunt Iuriſperiti cum Bartolo in L. 2. §. Si publica. ff. ad L. Iuliam, de adulteriis. Neque refert, vtrùm illud, quod ſic confeſſus eſt, ſit circumſtantia delicti, de quo agitur, an diſtinctum delictum: nam etiamſi ſit omnino diſtinctum, Iudex contra illud procedere poteſt, vt rectè docet Nauarrus in Rubr. de Iudiciis nu. 86. contra Sotum. Non tamen ſufficit confeſſio extra iudicium, etiamſi coram multis facta ſit, niſi ex ea orta ſit infamia, vt vult Nauarrus ſuprà; etſi putem contrarium ſeruari in praxi. vt infrà patebit dub. 17. nu. 157. Neque ea, quæ facta eſt metu tormentorum, ſi poſteà tamquam metu facta reuocetur. Neque ea, quæ facta eſt coram Prælato incogitanter, aut in aliqua epiſtola ſecreta, quam Prælatus aperuit, vt vult Sotus de ſecreto, membro 2. q. 6. & conſentit Nauarrus ſuprà. *Si confeſſus in iudicio.*

Secundus eſt, Quando Iudici per generalem inquiſitionẽ procedenti, patefactus eſt auctor: tunc enim poteſt contra eum procedere, vt docet Nauarrus ſuprà nu. 87. contra Sotum: eſtque communis ſententia Iuriſperitorum in L. 2. §. Si publico. ff. de adulter. Nec refert, quòd teſtis fortè peccauerit reuelando, eò quòd nulla eſſet infamia: quia ex quo crimen deductum eſt in publicam Iudicis notitiam, ſiue benè, ſiue malè, ille tenetur contra illud procedere per particularem inquiſitionem, & punire, vt idem contra Sotum docet, & patet ex dictis ſuprà. Confir. quia ſi priuatus quiſpiam extorſiſſet crimen alterius per iniuriam, & deduceret illud in publicum, vel in Iudicium, Iudex deberet contra illud procedere, vt idem Sotus fatetur, membro 3. qu. 1. cur non etiam dum per iniuriam detegitur à priuato in iudicio? 125 *Si patefactus in generali inquiſitione.*

Aduerte tamen, caſus ſupradictos non eſſe propriè excipiẽdos à regula illa generali, qua dicitur, 126

Abſque infamia non eſſe ſpeciatim inquirendum;
quia notorium Iuris vel facti plus eſt quàm infa-
mia. vnde ſi præcedente infamia licet, etiam licet
cùm res eſt notoria.

Si commiſſum in iudicio. Tertius eſt, Quando delictum commiſſum eſt
in iudicio: vt ſi teſtis falſum deponat in iudicio, ſi
accuſator calumnietur, aut præuaricetur, aut ter-
127 giuerſetur. Ita Nauarr. num. 88. ex Specul. Bart.
& aliis. ratio eſt, quia hæc crimina cenſentur val-
dè noxia bono publico, eò quòd iuſtitiam iudi-
ciorum publicorum vel euertant vel impediant.
vnde meritò ex indiciis & vehementi ſuſpicione
contra ea procedi poteſt.

Si contra bonum publicũ. Quartus eſt, In crimine hæreſis & apoſtaſiæ: in
his enim ſine accuſatore vero vel ficto, (id eſt, qui
128 vicem accuſatoris ſuppleat) etiam ſine infamia,
inquiri poteſt, vt docet Nauarrus nu. 93. & colli-
gitur ex cap. Excommunicamus. §. Adiicimus, de
hæreticis, & L. Apoſtatarum. 4. C. de Apoſtatis.
Ratio eſt, quia hæc crimina ſunt maximè noxia
Reipub. ab his enim ſemper impendet aliis peri-
culum euerſionis. requiritur tamen aliqua ſuſpi-
cio orta ex indiciis non leuibus.

129 Quintus eſt, In omni crimine læſæ maieſtatis
Crimen læſæ maieſtatis. humanæ, vt conſtat per Extrauag. Frederici Im-
peratoris, quæ incipit, Ad reprimendum, & ha-
betur poſt librum feudorum. In hoc crimine ante
illam Extrauag. non poterat procedi ſine infamia
vel notorietate; poſt eam poteſt, vt ait Bartolus in
dictam Extrauag. v. Inquiſitionis, quod Nauar.
num. 94 ſic intelligit, ante illam non potuiſſe pro-
cedi ad inquiſitionem illius criminis iam perpe-
trati, niſi quis de eo eſſet infamatus, vel manife-
ſtus: poſt illam, poſſe procedi etiam ex ſuſpicio-
ne: vt ſi vnus vel plures ſuſpicentur de aliquo, &
id Iudici nuntient. tunc enim Iudicem poſſe pro-
cedere ad Inquiſitionem, ſeu informationem ſe-
cretam, tendentem ad punitionem.

Sextus eſt, Quando inquiritur in morte domini
130 contra ſeruos: vt ſi dominus inueniatur occiſus, &
Suſpicio communis. neſciatur auctor, iuxta L. 1. ff. ad S. C. Silanianum,
& contra nautas nauis ſubmerſæ, iuxta L. Quoties.
§. C. de naufrag. quia etſi nulla aliquorum homi-
num fama ſit contra illos ſeruos vel nautas, ta-
men eſt quædam populi de illis ſuſpicio. Idem
dicendum quandocumque eſt ſuſpicio populi vel
communitatis contra aliquem; hæc enim ſupplet
vicem infamiæ. vt docet Nauarrus ex Antonio de
Butrio, Abbate, & Aretino num. 95.

131 Sed præcipua difficultas eſt, Vtrùm in aliis caſi-
Præcipua difficultas de praxi Iudicum ſecularium. bus licitum ſit Iudici ad inquiſitionem ſpecialem
procedere, & conſequenter, Vtrùm probanda ſit
praxis Iudicum ſecularium, qui ex denuntiatione
publici officialis ad id muneris deputati, vel ali-
cuius priuati, aut ad querelam partis offenſæ, quæ
tamen onus probandi in ſe ſuſcipere nõ vult, pro-
cedũt ad capiendas informationes & indicia; qui-
bus habitis formant libellum inquiſitionis. Ex
doctrina enim communi Theologorum & Cano-
Eam eſſe damnandam, argumenta. niſtarum, videri poſſit alicui hæc praxis damnan-
da; qui docent ſine præuia infamia vel æquipol-
lenti, non poſſe procedi ad inquiſitionem. quod
probatur Primò, Ex Canonibus citatis. Secun-
dò, Probat Nauarrus, quia lege diuina & naturali
prohibemur inordinatè detrahere proximo, aut
dare cauſam detrahendi. Tertiò, Quia eadem lege
prohibemur ſcandalizare proximũ: at publicatio
peccati occulti eſt proximi ſcandalizatio. Quartò,
Quia licet regulariter vtilis ſit Reipub. criminum
punitio, id tamen verum non eſt, quando crimina
ſunt occulta, & non eſt accuſator verus vel fictus.
tunc enim vtilior eſt Reipub. quieta conſeruatio
famæ & honoris ſubditorum, quam punitio, qua
turbatur Reſpub. & illi priuantur maximis ſuis
bonis, honore & fama. Hinc infert, legem de non
damnando ſine infamia, vel alio æquipollenti, eſſe
naturalem & diuinam, ac proinde nulla contraria
conſuetudine poſſe abrogari.

Verius tamen exiſtimo, illam praxim non eſſe 132
damnandam, ſi circumſpectè & ſecundùm leges *Non eſſe damnandam.*
vel conſuetudines in prouinciis receptas fiat; id-
que in grauibus cauſis; (vt in furtis, homicidiis,
ſacrilegiis, inceſtibus, aliiſve criminibus Rempub.
turbantibus) & non ad nudam punitionem, ſed
quia cenſetur neceſſarium bono Reipub.

Hæc ſententia ſic limitata & explicata probari
poteſt Primò, Quia eſt praxis Iudicum ſæcula-
rium Deum timentium, in omnibus penè Prouin-
ciis & maximè per Italiam recepta, vt teſtatur Iu-
lius Clarus quæſt. 3. neque tamen à Summo Pon-
tifice vel Epiſcopis idcircò reprehenduntur, aut
cenſentur in malo ſtatu.

Secundò, Quia ita ſentiunt doctiſſimi Iuriſcon-
ſulti cum Bartolo in l. 2. §. Si publico. ff. ad L. Iu-
liam, de adult. Cardin. Alciatus in cap. 1. de offi-
cio Iudicis ordinarij, Angelus in L. Si vacantia,
C. De bonis vacant. & alij.

Tertiò, Vt non fiat inquiſitio ſine infamia au- *Vt infamia præcedat, eſt Iuris poſitiui.*
ctoris præuia, non eſt Iuris diuini aut naturalis, ſed
eſt Iuris poſitiui humani, vt fatetur Sotus, de ſe-
creto, memb. 2. qu. 6. dub. 2. vnde infert, *Papam in
Eccleſia, & Principem in ſuo foro poſſe ex cauſa ra-
tionabili in eo diſpenſare*: atqui Ius humanum po-
teſt contraria conſuetudine legitimè præſcripta,
(vel etiam abſque præſcriptione, Principe ſciente
& non contradicente) aboleri: ergo hoc ius me-
ritò poteſt videri abolitum in ſæcularibus tribu-
nalibus, ſi tamen vnquam fuit ibi receptum.

Quartò, Si eſſent frequẽtiſſimi criminoſi, à qui- 133
bus Reſpubl. grauiter perturbaretur, poſſet fieri
lex, vt quotieſcumque fuerint duo vel tres teſtes
contra aliquem, infligeretur ei pœna legis, abſque
alio accuſatore vero vel ficto, vt docet Sotus ſu-
prà, & Nauarr. in Rubri. de Iudiciis, num. 89. cùm
ait, *Papam & Imperatorem ex iuſta cauſa poſſe indu-
cere nouos caſus, in quibus poſſit ſpecialiter inquiri ſine
accuſatore vero vel ficto*: ergo ſimiliter poteſt lege
vel conſuetudine ſtatui, vt Iudex poſſit inquire-
re teſtes, etiamſi non ſit præuia infamia, & inſti-
tuere fiſcalem, qui accuſet. nulla enim videtur ra-
tio, cur ſi illud fieri poteſt, non poſſit etiam hoc,
cùm vtrobique abſque infamia procedatur.

Quintò, Etiamſi eſſet Iuris naturalis vt non fiat 134
inquiſitio abſque præuia infamia; id tamen eſſet
intelligendum, niſi Reſpub. vel ipſe inquirendus
ceſſerit iure ſuo. quòd enim illud ſit illicitum, id
prouenit ex Iure, quod quiſque habet ad famam
ſuam; quo iure ſi ceſſerit, non erit illicitum: atqui
Reſp. videtur ceſſiſſe iure ſuo, dum probat tales in-
quiſitiones, eaſq; cupit fieri: ergo nõ ſunt illicitæ.

Sextò, Hic modus videtur neceſſarius ad pluri- 135
mas iniurias maleficiaque prohibenda, & ad in- *Eſt neceſſariũ ad bonum publicum.*
nocentiam illæſam præſtandam. cùm enim pauci
ſint, qui velint accuſare, & ſæpè ex maleficio non
ſequatur infamia, ſine metu, improbi, viris pro-
bis, ſimplicibus & Religioſis iniurias & damna
infe

inferent : quam ob cauſam multis locis conſtituuntur publici officiales, qui denuntient Iudicibus ea quæ viderunt vel audiuerunt, & indicent a quibus pleniorem informationem habere poſſint: quæ res nutriſce maleficus coërcet. etſi enim ſibi perſuadeant, eos qui iniuria affecti ſunt, aut alios qui interſuerunt, non accuſaturos, tamen valdè metuunt, ne per hunc officialem ad Iudicem res deferatur; qui deinde pleniorem informationem à teſtibus oculatis accipiet.

136 *Iudex non poteſt ex ſe incipere.* Aduerte tamen Primò, Iudicem non poſſe vmquam de ſeipſo incipere inquiſitionem, ſed ſemper debere aliquid præcedere, quod inquiſitioni viam aperiat, & Iudicem cogat vt ex officio procedat: vt notitia publica, infamia, ſuſpicio communis, querela partis, denuntiatio officialis, vel alterius, aut ſimile quiddam; alioquin totus proceſſus eſt Iure nullus, vt docet Clarus q. 5. nu. 4. Vnde non poteſt procedere ex delatione facta ei non vt Iudici, ſed vt priuato; vel incerto auctore, vel ſuppreſſo nomine, etiamſi in ſchedula nominarentur teſtes, qui noſſent factum, vt idem docet, & exemplis declarat. quod ideò ſtatutum eſt, ne Iudices poſſint pro arbitrio impetere quos volent; & quia illis caſibus idem eſt accuſator & Iudex, quod Iure gentium reprobatur.

137 *Confeſſio ſponte facta.* Nec obſtat cap. Poſtquam. 1. de accuſat. in 6. vbi dicitur, puniendum reum ex confeſſione coram Delegato facta, etiamſi dicat ſe diffamatum non fuiſſe; quia ille Delegatus non proceſſerat ad cauſam ex ſeipſo, ſed ad eam fuerat deputatus. vnde neceſſe eſt vt ibi præceſſerint indicia. Deinde ille liberè cenſebatur confeſſus corã ſuo Iudice; nihil enim erat, quod illũ cogeret, cùm poſſet excipere; ex libera autem confeſſione damnari quis poteſt.

138 *2. Debet conſtare delictũ.* Secũdò, Antequam Iudex inquirat de perſona, priuatas informationes capiendo, debere aliquo modo ei conſtare de crimine, an ſit commiſſum. vnde ſi crimen relinquat veſtigium, vt incendiũ, homicidium, perfoſſio domus, debet ea priùs inſpicere, vel curare inſpici, prout fert rei conditio. ſi autem non relinquant, ſufficit denuntiatio vel querela, ad capiẽdam informationem de auctore.

139 Tertiò, Vbi iam conſtat de delicto commiſſo, ſi nihil ſciatur de auctore, poteſt de eo generatim inquirere; & habito aliquo indicio, vocare illum ad ſe defendendum, inſtituturus contra illum inquiſitionem particularem. vt docet Clarus qu. 5. ex Innocentio, & aliis. Neque prædictis obſtat communis doctrina Theologorum & Canoniſtarum, (à qua in re tanti momenti non facilè recedendum) qui docent, non eſſe procedendum ad inquiſitionem ſpecialem, niſi præuia infamia: quia id intelligendum eſt quando ſolùm intenditur punitio criminis, neque inquiſitio putatur neceſſaria ad bonum Reipub. & mali compreſſionem: hoc autem prædicta ſententia non negat. & hoc modo iſtæ ſententiæ videntur poſſe conciliari.

Ad argumenta. Ad primum argumentum, qua parte prædictis aduerſari videtur, Reſponderi poteſt Primò, Canones illos loqui de Iudice eccleſiaſtico: hic enim non debet procedere ad inquiſitionem abſq; præuia infamia & clamoſa inſinuatione, qua ſæpiùs ad aures ipſius res deferatur. In cap. enim Cum oporteat, inſtruit Pontifex Archiepiſcopum Tarraconenſem, quo modo debeat procedere contra Epiſcopum Vicent. In cap. Inquiſitionis, inſtruit Epiſcopum Gebennenſem, quomodo in cauſa Epiſcopi & Canonicorum Valentinenſium. Denique in cap. Qualiter, Cõcilium generale inſtruit Prælatos, quomodo ad ſubditorum exceſſus inquirendos & puniendos debeant procedere. vbi etiam Concilium requirit, vt nõ ſemel tantùm, ſed ſæpè clamor Iudici rem inſinuet. vnde videri queant hæc ad Iudices ſæculares non extendenda. Ideò enim abſque præuia infamia Prælati non debent inquiſitionem inſtituere, præſertim contra perſonas eccleſiaſticas: tum quia harum infamia plus ſcandalizat ſæculares, quàm caſtigatio ædificet: tum quia faciliùs correptione fraterna emendari ſolent: tum denique quia Prælatorum potiùs eſt in ſpiritu lenitatis ſubditos quoſuis, etiam ſæculares corripere, quàm aſperitatè pœnarum ſæuire. *Modus Prælatorum.* 140 vnde Canones iubent vt non ad primam famæ inſinuationem inquirant; ſed tum demum, quando ſæpiùs eorum aures pulſauerit: quod tamen minimè neceſſarium videtur in Iudicibus ſæcularibus. Rurſum iubent, vt depoſitiones contra eum, qui infamia non laborat, minimè recipiantur, etiamſi tres vel plures iurati affirment ſe vidiſſe illum crimen committentem; vt patet cap. Inquiſitionis: quod etiam minimè locum habet in Iudice ſæculari. hic etiam ſtatim per ſuum fiſcalem debet cauſam proſequi, etiamſi tantùm ſint duo teſtes iurati; alioquin à Principe punietur. Denique iubent vt accuſationem præcedat legitima inſcriptio, & inquiſitionem clamoſa inſinuatio: at ſi hoc in foro externo ſeruaretur, rarò poſſent delicta puniri: rariſſimi enim ſunt, qui ſe velint inſcribere; id eſt, ſub pœna talionis ſuſcipere onus probandi. Imò in multis regnis nõ permittitur, niſi in ſuis & ſuorum iniuriis; vel in cauſa ciuili, vt ſuprà dictũ eſt.

Reſpondeo Secundò, Canones illos etiam ad Iudices ſæculares extendi poſſe, quando inquiſitio ſolùm tendit ad punitionem delicti: tunc enim etiam præuia infamia requiritur. Quidam tamen putant illos in iudiciis ſæcularibus, vel numquam moribus fuiſſe receptos, vel contraria conſuetudine abrogatos.

Ad Secundum, Prohibemur quidem Iure naturæ inordinatè aliquem infamare, aut dare cauſam infamandi; ſed negamus illos Iudices inordinatè id facere. ſicut enim qui accuſat aliquem de crimine occulto, quod teſtibus vel ſufficientibus indiciis probare poteſt, non infamat illum inordinatè: ſic neque Iudex, qui ex denuntiatione informationes capit: nam habet iuſtam cauſam id faciendi, nempe vt criminoſi non inualeſcant, vt innocentia in Repub. ſit tuta, vt omnes ſecurè & tranquillè degant. debet tamen Iudex vti magna prudentia, & habere rationem perſonarum, & donec videat an res probari poſſit, eo modo capere informationes, vt quàm minimùm fama lædatur. vnde ſi videt eam probari non poſſe, debet deſiſtere. Idem dicendum de fiſcali, qui grauiter peccat, ſi accuſationem ſuſcipiat, cuius probationem putat ſe defecturam. 141

Ad Tertium, Publicatio peccati alterius, maximè ſæcularis, non eſt ſcandalizatio quando ſequitur punitio: ſed cedit in exemplum toti populo. ideò crimina loco celeberrimo ſolent publicari, & caſtigari.

Ad Quartum, Patet ex dictis: neque deeſt hic accuſator fictus, nam denuntiator iuridicè denuntians, habet vicem accuſatoris, vel illud, quod Iudici viam ad inquiſitionem aperit. 142

DVBI

DVBITATIO XVI.

Quibus modis aperiatur via Iudici, præſertim ſæculari, ad inquiſitionem.

143 *Modi quibus via inquiſit. aperitur.* RESpondeo, Multis modis, de quibus iam ex parte dictum eſt ſupra.

Primus eſt, Si delictum ſit notorium, & auctor occultus, ſed tunc ſolùm poteſt inquirere generatim quis fecerit, vt ſuprà dictum eſt.

Secundus, Si auctor ſit notorius. Probatur autem aliquid eſſe notorium, per duos teſtes, vt docet Gloſſa in cap. Deus omnipotens. 2. q. 1.

Tertius, Si ſit fama de auctore. In hoc tamen & ſecundo caſu Iudex primò debet capere informationes, an ſit reverà notorius auctor, vel an ſit
144 *Quomodo probetur fama.* fama de illo. Ad probandum famam ſufficiunt duo teſtes, vt omnes fatentur. hi tamen non debent teſtari ſe audiuiſſe à maiori parte populi, (vt vult Gloſſa in L. 3. §. Eiuſdem. ff. de probationibus, quam plerique Iuriſperitorum ſequuntur) ſic enim vix vnquam poſſet fama probari, ac proinde modus iſte procedendi eſſet inutilis: quis enim eſt, qui cum maiore parte oppidi aut viciniæ loquatur, aut aduertat ſe locutum? ſed ſatis eſt vt teſtentur ſe ita publice audiuiſſe, vel ita paſſim dici, vt docet Baldus in cap. Litteras. 14. nu. 2. de præſumptionibus, & alij, ſicque paſſim ſeruatur, teſte Claro q. 6. debent tamen nominare à quibus audiuerint; vt ſciatur famam habuiſſe originem ab honeſtis & probis, & teſtes non fingere. vnde ſi non nominarent eos, non probarent famam in criminalibus.

Habita informatione de infamia, ſi infamatus eſt præſens, debet illum Iudex interrogare de veritate criminis, vt ſi fateatur, illum puniat: ſin minùs, vt inquiſitionem contra eum formet. ſi eſt abſens, debet illum citare, & ſignificare ſe intendere contra illum de tali crimine, de quo eſt infamatus, inquiſitionem facere.

Aduerte tamen, ſi Iudex abſque informatione
145 de infamia, proceſſerit ad inquiſitionem ſpecialem, nihilominùs valet proceſſus, & poteſt reus condemnari: ſi tamen reus præſens non exceperit; vt colligitur ex cap. 1. & 2. de accuſat. in 6. & docet Nauarrus nu. 91. in Rubr. de Iudiciis. quòd ſi ſtatim exceperit, & Iudice volente proſequi, appellauerit, non valet proceſſus: quia per appellationem, Iudicis poteſtas ſuſpenditur.

Quartus eſt, Si ſit communis ſuſpicio de auctore, de quo ſuprà num. 130.

Quintus, Quando de aliquo ſunt indicia iudicialiter probata. hæc enim cùm pariant quamdam Iuris notorietatem; poſſunt pro infamia & ficto accuſatore haberi, vt ait Nauar. ſuprà n. 78. & 96.

146 *Semiplena probatio.* Sextus, Quando eſt ſemiplena probatio: vt ſi crimen ipſum ſit notorium, & accedat vnus teſtis omni exceptione maior, de auctore. non enim minùs hæc ſemiplena probatio inducit auctorem in publicam notitiam, quàm indicia probata, aut infamia. eſt enim plus quàm infamia, cùm fama non probet, vt dici ſolet, ſed tantùm accuſet. vnde mirum eſt, Sotum & Nauarrum concedere de indiciis, & negare de ſemiplena probatione. Confirmatur, quia niſi Iudices habita ſemiplena probatione poſſint inquirere teſtes, bona pars maleficiorum manebit impunita, cùm teſtes non ſe ſponte offerant.

Septimus, Si pars offenſa querelam offerat, & 147 *Querela partis offenſæ.*
indicia vel teſtes, a quibus informari poſſit, Iudici inſinuet: tunc enim Iudex poteſt ab illis informationes de plano, vt dicitur, & abſque ſtrepitu accipere; quibus vbi ſatis inſtructus fuerit, poterit citare criminoſum, & contra eum inquiſitionis libellum formare. Ita Clarus qu. 10.

Octauus, Si publicus officialis, vel alius denunciet iudicialiter, & teſtes vel indicia ſignificet. de quo vide Clarum qu. 7.

Aduerte tamen, nihil debere denuntiare, niſi quod bona fide putat legitime per teſtes vel indicia poſſe probari; vt ſuprà dictum eſt.

Nonus Quando pars impingit crimen teſti, vt contra illum excipiat, & illud probat, etſi non omnino plenè; tunc enim Iudex de eo inquirere poteſt, ſi ad eius iuriſdictionem pertinet, vt docet Clarus qu. 19. hoc enim eſt neceſſarium ad cauſæ progreſſum: & alias illa probatio efficit illum publicè ſuſpectum; vnde eſt inſtar infamiæ.

Decimus, Dum quis intentat actionem ciuilem, vt ſibi damnum ſarciatur ex delicto: vt ex incendio, homicidio, vel furto illatum: tunc enim poteſt Iudex etiam contra illud delictum procedere; quia iam factum quaſi notorium. Idem Clarus quæſt. 19.

Vndecimus, Si delictum ſit commiſſum in iudicio, vt ſupra dictum eſt.

Duodecimus, Si reus vel teſtis incidenter confeſſus ſit in iudicio. Clarus qu. 19.

Duo tamen Notanda. Primum eſt, In omnibus 148
caſibus, quibus poteſt Iudex procedere ex officio, *Fiſcalis.*
poſſe conſtituere fiſcalem, qui partes accuſatoris accipiat; vt docet Gomezius to. 3. cap. 1. num. 10. quod intellige, ſi aduocatus fiſcalis ordinarius non ſit conſtitutus.

Alterum eſt, Non poſſe formari libellum inquiſitionis contra reum, niſi legitima indicia præcedant, quæ ſufficerent ad ipſum iuridicè interrogandum, ſi præſens eſſet: & è conuerſo, dum præſens eſt, non poteſt iuridicè interrogari, niſi adſint indicia, quæ ſufficiant ad faciendam inquiſitionem contra abſentem. non enim procedendum eſt ad inquiſitionem formandam, niſi quando reus citatus vt reſpondeat, vel negat, vel non comparet, vt docet Clarus quæſt. 20. num. 3.

DVBITATIO XVII.

Ex quibus indiciis poſſit Iudex reum ſubiicere torturæ.

NOtandum Primò, *Indicia* à Iuriſperitis ge- 149
neratim vocari omnia ea, ex quibus poteſt aliquo modo colligi quis ſit auctor criminis; vt fama, ſuſpicio publica, teſtimonium vnius vel plurium, confeſſio Rei, & ſimilia.

Notandum Secundò, Diſtingui quinque gra- *Indiciorum ſunt quinque gradus.*
dus indiciorum. In primo gradu ſunt leuia, probabilia tamen, quæ probabilem ſuſpicionem de auctore criminis commouent. In ſecundo ſunt leuia probabiliora, quæ faciunt præſumptionem, id eſt, valde probabilem ſuſpicionem. In tertio ſunt indicia grauia, quæ & legitima & indicia Iuris vocantur. In quarto eſt probatio ſemiplena.

hæc

hæc enim amplius quid eſt, quàm indicium legitimum. In quinto ſunt indicia grauiſſima, quæ & indubitata dicuntur.

150 Indicia primi & ſecundi generis ſufficiunt ad capiendas informationes, & etiam ad capturam, ſpectata conditione perſonæ & cauſæ, & cæteris circumſtantiis. huiuſmodi ſunt, aſſertio vulnerati morientis, vt ſi dicat ſe à Petro vulneratum; grauis inimicitia præcedens; aſſertio ſocij, qua ſocium criminis detegit. hæc autem indicia non ſufficiunt ad formandum libellum inquiſitionis contra aliquem, neque ad torturam, quia ad hæc requiruntur indicia grauia; & maximè ad torturam, quæ eſt graue malum, quod ſine graui cauſa irrogari non poteſt.

Captura.

151 Notandum Tertiò, Torturam eſſe introductam non in pœnam criminis commiſſi, (hoc enim cùm nondum ſit plenè probatum, non poteſt puniri) ſed in ſubſidium probationis; vt quia ſufficiens & plena probatio deeſt, ipſe reus confitendo veritatem, ſuppleat quod ad plenam probationem requiritur: vt docet Couarr. practic. quæſt. q. 23. ex communi ſententia DD. & Clarus qu. 64 num. 6. Vnde ſequitur, torturam adhiberi non poſſe, niſi quando crimen eſt ſemiprobatum, vel quando vehementia indicia vrgent, ita vt ferè moraliter certum ſit, ipſum auctorem eſſe. In hoc autem caſu eam adhiberi poſſe ad confeſſionem, eſt conſentaneum rationi naturali. ſi enim non poſſet, improbi audacter & impunè peccarent, damna & iniurias aliis inferrent, quando putarent ſe teſtibus, vel externis indiciis non conuincendos. cùm verò vident ex indiciis vel vno teſte tormentis ſubiiciendos, ſe continent. Accedit, quòd pleraque maleficia grauiſſima non poſſent puniri; quia paucis vel nullis conſciis committuntur, cùm tamen id ad bonum Reipublicæ ſit neceſſarium: alioquin omnia ſceleribus & ſceleratis eſſent plena. Nec obſtat, interdum fieri vt innocens torqueatur; quia in rebus humanis non omnia incommoda vitari poſſunt. etiam interdum fit vt innocens damnetur: non ideò omne iudicium tollendum. ſatis eſt ea media, eáſque cautiones adhiberi, quibus maiora vitentur, etſi iiſdem interdum minora præter intentionem eueniant.

Tortura ſeu quæſtio.

Eſt licitum.

Notandum Quartò, Torturam tantummodò adhibendam in criminibus grauioribus, quæ pœna corporali, vt mortis, mutilationis, triremium caſtiganda ſunt, non autem in iis quæ exilio vel pecunia, vt docet Gomezius to. 3. cap. 13. num. 2. Ratio eſt, quia reo nondum conuicto non poteſt irrogari pœna, quæ ſit maior quàm illa ad quam eſt condemnandus.

152 Notandum Quintò, Iudicem non poſſe reum ſubiicere torturæ ad extorquẽdam criminis confeſſionem, quando legitimè eſt conuictus per teſtes, etiamſi nolit fateri crimen; vt rectè docet Nauarrus cap. 18 nu. 59. & Clarus qu. 64 num. 8. ratio eſt, quia cùm tortura adhibenda ſit in ſubſidium, ob defectum plenæ probationis; fruſtrà inferretur reo conuicto: quia confeſſio non eſt neceſſaria ad condemnandum.

Reus conuictus non torquetur.

Excipe tamen duos caſus. Prior eſt, quando reus malitioſè appellat ad ſuperius tribunal, vt executionem iuſtæ ſententiæ impediat: quod in Italia & regno Caſtellæ permittitur, ſi non ſint confeſſi crimen; vt teſtatur Nauarr. tunc enim ſi crimen eſſet atrox, vt latrocinium, ſacrilegium, &c. & expediret reum ibi puniri, poſſet torqueri ad eliciendam confeſſionem, vt iniqua appellatio impediatur.

Excipe duos caſus.

Alter eſt, quando putatur habuiſſe ſocios, vel cõmiſiſſe alia crimina; tunc enim etiam per torturam poteſt de his interrogari, moderatè tamẽ, pro ratione cauſæ & indiciorum. Ita ſeruat tota Italia & Francia, teſte Claro qu. 64. no. 8. debet tamen de illis eſſe ſemiplena probatio, vel indicia æquipollentia, vt ex ſupradictis colligitur. His poſitis,

Dico Primò, Ad torturam ſufficere ſemiplenam probationem, ſi tamen perſona talis ſit, vt torqueri poſſit. eſt communis ſententia DD. teſte Claro lib. 5. qu. 21. nu. 1. & Gomezio cap. 13, nu. 7. tunc autem eſt *ſemiplena probatio*, quando vnus teſtis, contra quem nulla eſt exceptio, deponit ſe vidiſſe hunc tali loco & tempore occidentem, v. g. Petrum; auferentẽ hoc vel illud è tali domo. quòd ſi non viderit, ſed audiuerit à fide dignis, aut ſi contra illũ ſit aliqua exceptio, vt ſi ſit mulier, aut minor viginti annis, aut infamis, excommunicatus, inimicus, eius depoſitio non facit indicium ſufficiens ad torturam. Vnde grauiter reprehendendi Iudices, qui ex tali indicio abſque vllo aliq probationis adminiculo torquent; quia Ius id illis non permittit: vnde iniuriam reo faciunt, & ad reſtitutionem damni ſecuti tenentur. ſufficit tamen tale indicium ad capiendas informationes de auctore criminis, vt habet praxis paſſim recepta. 153

Sufficit probatio ſemiplena.

Dixi, *Si reus poſſit torqueri*: quia quidam Iure prohibentur torqueri, idque vel ob ætatem, vt impubes: (id eſt, qui nondum impleuit quatuordecim annos) vel ob debilitatem, vt ſenex; poſſunt tamen hi terreri & leuiter torqueri: vel ob periculum abortus, vt mulier prægnans; quæ etiam poſt puerperium differenda eſt, donec vires confirmatæ: vel ob priuilegium, vt vir illuſtris: aut in dignitate conſtitutus, eiúſque filij. & Doctor, eiúſque liberi: & miles; de quibus Gomezius cap. 13. n. 3. & Clarus qu. 64. hi ne leuiter quidem torqueri poſſunt, etiamſi ſit ſemiplena probatio contra eos: niſi in hæreſi vel proditione, vel ſimili crimine læſæ Maieſtatis. Si in aliis torti fuerint & confeſſi, quamuis poſtridie confeſſionem ſuam ratificent, non poſſunt tamen condemnari; quia confeſſio fuit irrita, vtpote per iniuriam extorta, & cõſequenter ratificatio, quæ ex illa ſequitur. colligitur ex L. penult. ff. de quæſt. à paritate rationis, vbi dicitur, *confeſſionem factam in tormentis, non præcedentibus indiciis, eſſe nullam, etiamſi ſequatur ratificatio*. & ex L. Non dubium. 5. C. de Legibus; & ex aliis Iuribus, quæ citat Gomezius nu. 4. Adde, neque ex huiuſmodi confeſſione poſſe inquiſitionem inſtitui, vt docet Nauarrus rubr. de iudiciis, n. 86. poſſunt tamẽ ſecundùm Gomezium & alios Iuriſperitos, terreri verbis; & ſi confeſſi fuerint, valet, tamquam confeſſio ſpontanea. Colligitur ex L. Item apud Labeonem. 15. §. Quæſtionem. 41. ff. de iniuriis; *Quæſtionem*, inquit, *intelligere debemus, & tormenta & corporis dolorem ad eruendam veritatem. nuda ergo interrogatio vel leuis territio non pertinet ad hoc edictum.* vbi Gloſſa & communiter Doctores ita tradunt. 154 155

Quidam prohibentur torqueri.

Nec obſtat, Iure paria cenſeri torturam, & eius terrorem ſeu comminationem, argumẽto L. Nouiſſimè. ff. Quod falſo tutore auctore. ac proinde talem confeſſionem huiuſmodi comminatione elicitam, non eſſe validam cenſendam: illud enim

do

de terrore propinquo intelligendum eſt, vt cùm quis ſpoliatur & ligatur, vt patet ex d. L. Item apud Labeonem. non autem de remoto, qui in ſolis verbis & nuda machinæ oſtenſione ſiſtit, vlteriùs nihil adhibens; quo caſu Iura præſumunt illam fuiſſe ſpontaneam, vt colligitur ex LL. allatis. Si tamen ex circumſtantiis moraliter conſtet non fuiſſe reverà talem, ſed extortam per metum, ita vt metus fuerit cauſa confeſsionis illius, non eſt ſufficiens ad condemnandum, niſi ſecuta fuerit libera ratificatio.

156 *Alia indicia ad torturam.* Dico Secundò, Præter ſemiplenam probationem, etiam alia quædam indicia minora quàm ſemiplena probatio, ſufficiunt ad torturam: quorum præcipua ſunt hæc.

Fama publica. Primum eſt, Fama publica de auctore criminis; præſertim ſi aliquibus aliis adminiculis iuncta ſit; vt ſi ei accedat aliquis teſtis minùs idoneus: vt aſſertio ſocij, vel minoris, vel ſi appareat veſtigium facinoris in veſte, armis, &c. Quidam putant ſolam famam ſufficere, per duos teſtes probatam. Ita Gomez. nu. 10. Sed verius eſt, regulariter famam non ſufficere abſque aliis indiciis, vt docet Clarus q. 21. n. 1. ratio eſt, quia fama in criminalibus non probat, ſed ſe habet inſtar accuſatoris: eſtque iudicium remotum & fallax. deinde ſuppeditat Iudici aliam rationem cognoſcendæ veritatis, nempe per inquiſitionem.

Duplex fama ſufficit. Aduerte tamen, ſi quis iam eſſet malæ famæ de ſimilibus delictis antè commiſsis, & etiam publica fama grauaretur in præſenti delicto, hic poſſet torqueri, quia fama prior adiuncta poſteriori facit vehementem præſumptionem, vt ibidem Clarus docet.

157 *Confeſsio Rei extraiudicialis.* Secundum eſt, Confeſsio Rei extra iudicium. vt ſi apud aliquos (ſaltem apud duos) ſe iactauerit de crimine, vel dixerit ſe auctorem. eſt communis ſententia DD. vt docet Felinus in cap. Olim. 25. de reſcriptis. nu. 5. & Gomezius ſuprà, nu. 8. debet hoc tamen probari per duos teſtes omni exceptione maiores, ſi neget ſe dixiſſe: quia debet omnino de tali indicio conſtare, vt docet idem Gomezius num. 18. & 19. cùm enim crimen ipſum non certò concludatur ex tali indicio, etſi de indicio conſtet; ſi ipſum quoque indicium dubium eſt, ita vt non conſtet an exiſtat; æquitas non patitur vt quis propter illud torqueatur ad criminis eliciendam confeſsionem.

158 *Coram Iudice alieno.* Idem dicendum de confeſsione facta coram Iudice incompetente: id eſt, qui non habet poteſtatem cognoſcendi in cauſa, eò quòd vel reus non ſit ipſi ſubditus, vel cauſa ſit exempta: etſi enim ex tali confeſsione reus non poſsit condemnari à proprio Iudice; (vt patet ex cap. At ſi Clerici, de Iudiciis) poteſt tamen torqueri, tamquam ex indicio, quod maximam præſumptionem criminis ingerit. debet tamen illa confeſsio non eſſe extorta metu tormentorum, ſed metu probationum, vel omnino eſſe ſpontanea.

159 *Confeſsio extraiudicialis non ſufficit poſt torturam.* Quòd autem multi Iuriſperiti cum Bartolo in L. 1. §. Diuus Seuerus. ff. de quæſtionibus, docent confeſsionem extraiudicialem ita valere ad torturam, vt ſi reus in tortura idem confiteatur, poſsit condemnari, etiamſi poſteà non ratificet confeſſionem; verum non eſt ſi de condemnatione ad pœnam ordinariam criminis intelligatur; quia confeſsio in tormentis, præcedentibus indiciis facta, ſemper requirit perſeuerantiam & ratificationem; alioquin eſt nullius momenti, cùm vi tormentorum cenſeatur expreſſa: quod confirmatur, quia confeſſio illa non eſt efficacior, quàm ſemiplena probatio: atqui ſi quis torqueatur poſt ſemiplenam probationem & in tortura confiteatur, adhuc requiritur ratificatio poſt torturam: ergo etiam in hoc caſu. poſſet tamen ob huiuſmodi confeſſionem extraiudicialem imponi aliqua pœna extraordinaria; quia in iniuriam alterius viſus eſt ſe de crimine iactaſſe, vt notat Abbas, & communiter DD. in cap. Quam ſit graue. 9. de exceſſibus Prælatorum.

Aduerte tamen, confeſſionem factam ſacerdoti, tamquam locum Dei tenenti, ad obtinendam remiſſionem, nullum effectum operari ad torturam aut inquiſitionem, aut ad vllam informationem, etiamſi iniquus ſacerdos eam patefaciat, & crimen deducatur in publicum, ita vt omnibus de eo conſtet, vt communiter docent omnes Theologi & Canoniſtæ, argumento cap. Si Sacerdos. 2. de Officio Ordinarij, & Baldus in L. Archigerontes. C. de Epiſcopali audient. ratio eſt, quia quod pœnitens confitetur, non dicit vt homini, ſed tamquam Deo ipſi, & iudicium planè diuinum exercenti. vnde ita ſecretum manere par eſt, nec magis nocere debet, quàm ſi ſoli Deo dictum eſſet. patet conſequentia, quia reuelatio eius, & quidquid ex vi iſtius reuelationis agitur, cedit in iniuriam Dei, cui tale ſecretum commiſſum eſt. Adde, quòd alioqui tantum Sacramentum, omnibus qui crimen occultum commiſerint, ſuſpectum redderetur, cum magna Dei iniuria, (qui illud ſecurum eſſe voluit tamquam ſuum tribunal) & animarum pernicie. vide Sotum de ſecreto, membro 3. q. 1. concluſ. 5. 160 *Confeſſio facta ſacerdoti.*

Tertium indicium eſt, Aſſertio duorũ vel trium ſociorum. quando enim duo vel tres capti fatentur crimen, & produnt aliquem ſocium criminis, poteſt hic capi & torturæ ſubiici. Ita Clarus q. 21. nu. 10. dicitque ita ſeruari in regno Neapolitano & Gallia. Debent tamen tunc cum iuramento deponere; quia agunt vt teſtes. hoc tamen intelligi debet, quando non eſt iuſta ſuſpicio id ex maleuolentia proficiſci. Dictum vnius ſocij, etiamſi iuramento confirmetur, non facit indicium ſufficiens ad torturam, niſi alter ſimul infamia vel graui ſuſpicione illius criminis laboret; quia per ſe eſt teſtis minùs idoneus; qui tamen cum fama poteſt vehementẽ præſumptionẽ parere. Ita Clarus n. 4. 161 *Aſſertio ſociorum.*

Porrò de ſociis reus interrogari poteſt etiam per tormenta, quando conſtat vel fama eſt ſocios habuiſſe, aut quando crimen eſt tale, vt regulariter ſine ſociis non committatur. tunc enim ob famam ſociorum Iudici fas eſt de ſociis exquirere. poſtulat hoc etiam bonum publicum, vt ſic crimina compeſcantur. eſt communis ſententia, teſte Gomezio cap. 12. no. 16. In hoc tamen caſu conſultiſſimum eſſet, vt reus antè condemnetur, & poſt ſententiam diſponatur per confeſſarium, vt reuelet ſponte omnes ſocios, quos putat à maleficiis non abſtenturos. ſic enim ad ſocios eliciendos non erit magnis tormentis opus. 162 *Quæſtio torturæ vt ſocij reuelentur.* *Conſilium.*

Aſſertio vulnerati perſiſtẽtis in ea vſq; ad mortem, non facit indicium ad torturam, vt expreſsè habetur L. Si quis in graui. 3. ff. ad S. C. Silanianum. & ratio eſt, tum quia non dixit iuratus, ſicut debet teſtis dicere; tum quia præſumitur ea offenſione aliqua vel errore dixiſſe. ſufficit tamen ad 163 *Aſſertio læſi.*

capta

capturam & ad informationes capiendas, idque non tam Iure ſcripto, quàm conſuetudine, teſte Gomezio cap. 13.num.16.

164 Quartum indicium eſt, Fuga ſtatim patrato delicto inita. habetur expreſsè L. Lege Cornelia. §5. ff. ad S. C. Silanianum. ſi tamé citatus compareat, abſtergit omnem ſuſpicionem. Crediderim tamen cum fuga coniungendam famam & communem ſuſpicionem, vt ordinariè fit: alioquio fugam ſolam non ſufficere. quod notatur in Additionibus ad Clarum qu.21. num. 18. quòd ſi quis fugiat, cùm videt de ſe capi informationes, vel dum citatur; talis fuga non eſt ſufficiens ad torturam, vt tenet communis opinio, teſte Claro nu. a 3, quia habet cauſam timendi, cùm ſe peti videt, etiamſi ſit innocens.

Fuga.

Quintum indicium eſt, Inimicitia grauis, non ſola, ſed cum aliis indiciis ex ea pendentibus, vt ſi antè minatus eſt, & minas ſuas ſolitus ſit exequi; ſi parauit arma, & viſus eſt circa illum locum eo tempore, quo homicidium putatur commiſſum. tenet Bartol. in L. final. ff. de quæſtionibus, & alij Doctores paſſim.

Inimicitia.

Sextum eſt, Inconſtantia & titubatio Rei, dum examinatur circa principalia cauſæ, iuncta aliis indiciis, vt docet Clarus nu. 30. ſola tamen titubatio, vt ſolum mendacium, non ſufficit. Spectanda etiam eſt conditio perſonæ, & cauſæ: quidam enim ita perturbantur in illo examine, vt vix ſciant quid dicant.

Inconſtantia Rei.

Septimum indicium eſt, Si quis viſus ſit exire ex aliqua domo vel loco cum enſe ſtricto, & ibi reperiatur aliquis interfectus. Ita Gomezius n.11. & multi Iuriſperiti, quos citat.

165 Octauum indiciũ ad torturam eſt, Si res ſublata, reperiatur apud reum, niſi docere poſſit, vnde eam habeat. Ita communiter DD. teſte Gomezio num.12. & Claro nu.41. hoc tamen limitant DD. Si eſt perſona vilis, & de qua non ſit bona opinio. ſecùs ſi ſit bonæ famæ: nam interdum fieri poteſt, vt res aliena ſit apud nos, neſcientibus nobis, & ſine noſtra culpa.

Si res apud reum reperta ſit.

166 Nonum, Si commiſſo aliquo magno furto, cuius neſcitur auctor, aliqua vilis perſona, quæ ibi crebrò verſari ſolet, apparet repentè diues: illis enim circumſtantiis concurrentibus naſcitur maxima præſumptio contra eam, quæ ſit ſufficiens ad torturam, vt ex communi ſententia DD. docet Gomezius num. 13. Hæc ferè ſunt præcipua indicia à Doctoribus explicata, ex quibus cetera prudenter æſtimari poterunt. nam tota ferè hæc res prudentiæ Iudicis relinquitur, qui in re tanta magna circumſpectione procedere debet, ne proximo contra Ius & fas torturam inferat, aut maiorem quàm par ſit.

Repentina diuitia.

167 Petes Primò, Vtrùm ſit ſufficiens indicium ad capturam & torturã. quòd recens occiſus, emittat ſanguinem per vulnus ad præſentiam huius, & non ad præſentiam aliorum. Quidam affirmant: vnde etiam aliqui Iudices eo indicio vtuntur, & deprehendunt eos culpabiles, quibus id contigit.

Emiſſio ſanguinis à corpore occiſi.

Sed contrarium tenendum eſt cum Gom. n. 15. quia hoc indicium eſt nobis incertum, vtpote ex cauſis nobis ignotis. non enim conſtat an id fiat operatione diuina in deteſtationem homicidij, & vt ſic homicida occultus patefiat; an ex aliqua cauſa naturali, vt ex impreſſione aliqua affectuum animæ in ſanguinem & ſpiritum, quæ ad præſentiam rei inimicæ veluti ad repugnandum concitetur; an fraude aliqua diaboli.

Idem dicendum ſentio de probatione illa per aquam, qua Iudices aliqui feminas ſortilegij ſuſpectas, ſolent in aquã certo modo ligatas iniicere: quæ ſi mergantur, abſoluuntur; ſi mergi nequeant, adiudicantur torturæ, quaſi hoc ſit indicium ſufficiens ad torturam: incertum enim eſt illud ſignum. nam ſi id opera dæmonis agitur, vti omnino agi videtur, incertum eſt an ille non permittatur aliquando hanc calumniam ſtruere innocentibus. Itaque vſitatis, & iam olim probatis indiciis vtendum eſt, ne in re proximo tam detrimentoſa erretur.

Immerſio veneficarum in aquam.

Petes Secundò, Vtrùm reus poſſit ſæpiùs torqueri. 168

An ſæpiùs quæſtioni ſubdendus.

Reſpondeo Primò, Si nihil confeſſus eſt, non poteſt ſæpiùs torqueri, niſi indicia ſint grauiſſima: quia per illam conſtantiam videntur indicia eliſa. Secundò, Si tamen noua indicia ſuperueniant, repeti quæſtio poteſt, vt habetur L. Vnius, 18. ff. de quæſtionibus, in principio. Tertiò, Si quæ confeſſus in quæſtione eſt, poſtridie reuocet, verius eſt rurſus ſubiici poſſe, etiamſi noua indicia non ſuperuenerint: quia per talem reuocationem indicia non ſunt eliſa; imò illa variatio nouum indicium videtur feciſſe. Adde, ſi non poſſet repeti, totum hoc remedium eſſet ſine vllo effectu. nam nemo ratificaret ſuam confeſſionem, ſi putaret in ſe non poſſe ampliùs quæſtionem exerceri.

Aduerte tamen, ne in actu tam odioſo procedatur abſque termino, in hoc caſu reum non debere ſubiici quæſtionibus pluſquam ter. Itaque ſi tertiò tortus, & in tormentis confeſſus, tertiò etiam ductus ad ratificandum, reuocauit, non poteſt condemnari, imò debet abſolui, vt docet Gomezius num. 27.

Petes Tertiò, Vtrùm reus aliquando ex indicio poſſit condemnari?

Reſpondeo, Verius eſt non poſſe condemnari ad pœnam ordinariam criminis; quia etſi violentiſſima inde capiatur præſumptio ſeu ſuſpicio; (vt quando eſt indicium, quod Doctores vocant indubitatum) tamẽ non habetur certitudo; vt ſi quis viſus ſit facie pallida cum gladio cruento egredi è domo habente vnũ tantùm aditum, & ibi reperiatur aliquis recèns interfectus. fieri enim poteſt, vt alius fecerit: vel vt ipſe quidem fecerit, ſed cauſa defenſionis. Item ſi conſtet aliquem decubuiſſe eodem lecto; & alia huiuſmodi. In criminalibus enim debent eſſe probationes luce meridiana clariores, vt dici ſolet, & colligitur ex L. Abſenté. 5. ff. de pœnis. & docet Bartolus & alij in illam Legem. Poſſet tamen in eiuſmodi euentu condemnari ad pœnam extraordinariam minorem, prout Iudici videbitur, & cauſa poſtulabit: quod receptum eſſe teſtatur Clarus ſuprà lib. 5. q. 21. nu. 49. vbi etiam dicit, in arbitrio Iudicis poſitum eſſe, talem vel graui quæſtioni ſubiicere, vel pœna extraordinaria punire. 169

An ex indicio poſſit condemnari.

Quod probari poteſt Primò, Quia Iure naturæ ad puniendum reum non requiritur niſi certitudo moralis publica. atqui ſæpè ex indiciis vel ſemiplena probatione, præſertim quibuſdam aliis adminiculis ſuffulta, poteſt haberi certitudo moralis; imò tanta quanta ex teſtimonio duorum: ergo poterit aliqua pœna infligi, etſi non ordinaria, eò quòd deſit illa probatio, quam Ius

poſitiuum ad pœnam ordinariam requirit.

Secundò, Quando quis laborat infamia criminis,& deſunt aliæ probationes, nec expedit adhiberi inquiſitionem propter ſcãdalum, vt ſi perſona ſit eccleſiaſtica vel grauis, poteſt ei indici purgatiõ canonica, aſſignatis ei certis compurgatoribus, in qua ipſe iuret ſe tale crimẽ non commiſiſſe, & compurgatores iurent ſe credere illum verum dicere; vt habetur variis capp. tit. de purgat. canon. Et ſi nõ plene ſe potuerit purgare, poteſt ei infligi pœna, ſed minor quam ſit ordinaria, pro arbitrio Iudicis;vt docet Panorm. c. Accedens. 23. nu. 5. de accuſatione. ſed inde non habetur maior certitudo quàm ex vehementiſſimis indiciis, vel probatione ſemiplena, præſertim quibuſdam indiciis adiuta. ergo poterit ſimilis pœna irrogari.

Tertiò, Sæpè ipſa indicia culpam ſecum trahunt, quia non ſolum ab omni malo, ſed etiam ab omni ſpecie mali abſtinendum, iuxta Apoſtolum. ergo vel ob culpam huiuſmodi indiciorum, pœna aliqua poterit irrogari.

Atque hæc ſententia non ſolùm apud regulares, vbi modus iuridicus nõ eſt tam ſtrictè obſeruandus, (vt cap. Qualiter & quando, ſub finem inſinuatur) & crimina de quibus moraliter conſtat, non debent relinqui omnino impunita; ſed etiam in foro ſæculari & eccleſiaſtico locum habet, vt Clarus & Panormit. ſuprà, & alij qui ab his citantur, docent. quia æquitate naturali nititur, nec Iuri ſcripto repugnat, & conſuetudini pleriſque locis receptæ eſt conformis.

570 Excipiuntur tamen à DD. aliqui caſus à legibus approbati, quos refert Gomezius cap. 12. num. 25. in quibus Iudex poteſt aliquem ex indiciis pœna ordinaria plectere.

Condemnatio ex indiciis ad pœnam ordinar. in 4. caſibus.

Primus eſt, Si alicui ter denontiaſti, ne tuam vxorem alloquatur, & poſteà reperiatur aliquo loco eum illa colloquens; puniri poteſt pœna ordinaria adulterij, vt habetur in Nouel. conſtitut. 117. Iuſtiniani, cap. 15.

Secundus eſt, Si Officialis fugit tempora ſyndicatos: habetur enim pro confeſſo. L. Conſiliarios. C. de aſſeſſoribus.

Tertius eſt, Si quis ſit infamatus de ſimonia,& non poſſit ſe purgare, debet condemnari perinde ac ſi crimen eſſet probatum. cap. De hoc. 15. de ſimonia.

Quartus eſt, Quando aliquis Clericus deficit in purgatione hæreſis, punitur vt conuictus, & depoſitus ab officio & beneficio, detruditur in Monaſterium ad pœnitentiam cap. Inter ſollicitudines. 10. de purgat. canonica, in fine.

DVBITATIO XVIII.

Vtrum Iudex teneatur ad reſtitutionem heredibus Rei, ſi, poſtquam præter ordinem Iuris crimen vel extorſit, vel deprehendit, reum condemnet.

571 Reſpondeo & Dico Primò, Certum eſt, Iudicem teneri ad reſtitutionem, ſi condemnet non ſubditum, aut in crimine exempto. Probatur, quia facit ei manifeſtam iniuriam: etſi enim iſto dignus erat morte, Iudex tamen ille non habebat auctoritatem illum puniendi: atqui ex iniuria naſcitur obligatio reſtituendi, ſi ex ea damnum ſecutum ſit: ergo, &c.

Condemnans nõ ſubditum, vel in crimine exempto.

Notandum tamen, ſi proprius Iudex, qui legitimè poterat reum condemnare, ratum habeat ſeu approbet factũ alterius, illum liberari obligatione reſtituendi. Ratio eſt, quia hoc ipſo, quo Iudex proprius ratum habet alterius iudicium, vult illud ex hoc tempore cenſeri tamquam à ſe factum; ac proinde liberat illũ obligatione reſtitutionis. ſicut enim Iudex poterat reum per ſe condemnare, ſi ad eum miſſus fuiſſet, ita poterat etiam alteri cognitionem cauſæ permittere, & factum alterius ratum habere, & approbare, quod ad ſubſtantiam operis attinet; & conſequenter condonare obligationem reſtituendi, ortam ex defectu debitæ poteſtatis. Confirmatur; quia qui habet poteſtatem confiſcandi & auferendi omnia bona tua ob crimen à te commiſſum, poteſt liberare obligatione reſtituendi, eum, qui bona illa per iniuriam vaſtauerit: ergo ſimiliter qui habet poteſtatem auferendi vitam propter crimen commiſſum, poteſt condonare obligationem reſtitutionis, ei, qui per iniuriam, illam abſtulerit. hæc tamen intellige eo caſu, quo Iudex proprius erat ſatis inſtructus ad illum condemnandum, & poterat alteri cognitionem committere. ſi enim ipſe illum condemnare non poterat, non poteſt etiam condonare obligationem damni ſarciendi, quod ab altero per iniquam damnationem eſt illatum.

Proprius Iudex poteſt ratihabere.

572 Dico Secundò, Etiam Iudex proprius, qui condemnat reum vel ex priuata ſcientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad reſtitutionem tenetur. Ita Sotus de ſecreto, membro 3. qu. 1. concl. 5. Nauarr. cap. 18. n. 59. & alij. Ratio eſt, quia quando ex priuata ſcientia condemnat, facit iniuriam reo, tamquam Iudex minimè competens: nam nõ eſt ei conceſſa talis auctoritas, niſi fortè rariſſimo caſu, vt dictum eſt ſuprà dub. 15. Quando autem per iniuriam extorquet crimen, dat iniuſtè cauſam damni; vnde tenetur ad reparationem damni, quod ex illa cognitione iniuſtè parta ſequitur. Sicut ſi quis occultum crimen alterius patefaceret, vnde contingeret illum condemnari, teneretur ad reſtitutionem, quia cauſam damni iniuſtè dedit.

Condemnans ex priuata ſcientia, vel per iniuriam extorta.

573 Poteſt autem multis modis fieri vt per iniuriam crimen à Iudice extorqueatur, & conſequenter vt confeſſio ſit nulla, nec poſſit ſequi condemnatio.

Crimen per iniuriã multis modis extorquetur.

Primò, Si Iudex à ſeipſo inquiſitionem inchoet, nulla præcedente infamia, aut denunciatione iuridica, quæ viam inquiſitioni aperiat, vt dictum eſt dubit. 15.

Secundò, Si tormentis vel propinquo metu tormentorum elicuit confeſſionem, cùm tamen non eſſent indicia idonea ad torquendum. Nec refert quòd confeſſio fuerit poſtridie ratificata, quia hæc ratificatio eſt ex cauſa iniurioſa, ac proinde eſt nulla, L. Non dubium. 5. C. de legibus, & L. penult. ff. de quæſtion.

Tertiò, Si erant quidem indicia ad torturam, tamen perſona non poterat torqueri, ob dignitatem, vel ætatem Ratio eſt eadem; quia extorquet crimen occultum per iniuriam, de quo Gomez. cap. 13. num. 4.

Quartò, Si dolo induxit ad confitendum, v.g. promittendo impunitatem. paria enim ſunt confeſſionem eſſe factam dolo, & metu: vtraque

enim

eum per iniuriam elicita, vt probat Gomez. c. 12. n. 6. & Clarus q. 55. v. Circa ſecundum.

Quintò, Si confugientem ad locum ſacrum abſtraxit contra Ius, tùc enim tenetur illum reſtituere in illum locum, nec poteſt vlteriùs progredi, niſi legitimè in eius poteſtatem deueniat. hoc tamen priuilegio non fruuntur latrones publici, agrorum nocturni populatores, & qui in loco ſacro enormia committunt, fiduciâ immunitatis. vide Siluestrum, Immunitas. 3. quæſt. 2.

174 In his tamen & ſimilibus caſibus, Aduertendū eſt Primò, Si Iudici ſuppetebant aliæ rationes, ex quibus reum iuridice damnaturus erat, vel damnare poterat, non teneri ad reſtitutionem: quia ſolùm in modo inferendi damni, iniuria commiſſa eſt, cùm idem damnum alia ratione iuſte poſſet inferre. Itaque cùm ad ipſam ſubſtantiam damni inferendi ius habeat, non cenſetur iniuriam feciſſe, niſi quoad modum; & conſequenter non tenetur ad reſtitutionem damni quoad ſubſtantiam. Confirmatur, quia etiamſi reſtitueret illi vitam ademptam, poſſet tamen illam alia ratione auferre, & ſic reſtitutio eſſet nullius momenti.

Si alia ratione poterat reũ damnare, non tenetur ad reſtitut.

Secundò, Quando error à Iudice contra Iuris ordinem commiſſus eſt in aliquo puncto, in quo Princeps ſupremus poterat diſpenſare, ita vt ipſemet Princeps poſſet ſic procedere, ſi de cauſa illa cognouiſſet: (vt ſi tortus eſt miles, vel vir in dignitate conſtitutus) tunc poteſt Iudici remittere reſtitutionem, quia poteſt eius factum approbare, vt ſuprà dictum eſt.

Tertiò, Quando Iudex contra Iuris ordinem procedendo, reum fecit crimen confiteri, omni modo curare debet, ne ei inde damnum ſequatur; alioquin tenebitur ad reſtitutionem; niſi ratione ſupradicta excuſetur.

175 Dices, Quid ſi Princeps patefacto iam crimine, omnino iubeat illum condemnari, poteritne Iudex inferior obedire?

Si Princeps iubeat reum plecti.

Reſpondeo, Poſſe obedire; ratio eſt, quia hoc ipſo, quo crimen patefactum eſt in iudicio abſque iniuria, quæ a Principe proceſſerit, & excepto caſu reuelatæ confeſſionis, habet Princeps ius procedendi iuridicè contra criminoſum confeſſum, maximè, ſi bonum publicum id poſtulet; vt ſi crimen ſit atrox. etſi enim ex tali confeſſione non poſſet reus immediatè condemnari, eò quòd non videatur ſatis conſtare de delicto: tamen eſt indicium ad inquirendum, ſi Princeps velit. quod confirmatur, quia ſi priuatus extorſiſſet ab aliquo confeſſionem criminis occulti, & illud patefaceret, poſſet Iudex contra talem procedere: etſi enim per iniuriam patefactum ſit, non tamen id factum eſt per ipſum Iudicem, neque ipſius conſenſu: ergo ſimiliter, ſi Iudex inferior extorſiſſet contra Iuris ordinem confeſſionem criminis atrocis in iudicio, poſſet Princeps, qui in hanc iniuriam non conſenſit, contra talem procedere. Si poteſt ipſe procedere, poteſt etiam alteri cauſæ cognitionem committere: ac proinde etiam illi ipſi Iudici, per quem eſt patefactum. In hoc tamen caſu, Iudex, qui illud iniquè extorſit, tenebitur ad reſtitutionem, niſi vel alia ratione potuiſſet iuſtè contra illum procedere abſque fundamento illius extortæ confeſſionis, vel Iudex ſupremus poſſit condonare, & condonet. quando autem condonare poſſit, antè explicatum eſt.

Tenetur ad reſtitut.

Dices, Quomodo Iudex tenetur ad reſtitutionem, ſi poteſt illũ condemnare mãdato Principis? 176

Reſpondeo, Quia huic neceſſitati damnandi, cauſam dedit per iniuriam: ſicut ſi ipſe ſolus crimen ſciens diuulgaret, peccaret contra iuſtitiam infamando occultum peccatorem: crimine tamen diuulgato, poſſet ex officio vt Iudex contra illum procedere. nihilominùs teneretur de damno inde ſecuto, cui per iniuriam dedit cauſam.

CAPVT TRIGESIMVM.

De Accuſatore & Teſte.

Conſtat Dubitationibus 8. D. Thomas q. 68. & 70.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit accuſatio, & quas requirat ſolemnitates.

1 RESPONDEO & Dico Primò, *Accuſatio* propriè eſt delatio Rei de crimine, ad vindictam publicam, libello facta. Ita Silueſter, ex Azone. Finis accuſationis eſt vindicta publica ad exemplum populi, vt omnes ab huiuſmodi criminibus ſibi caueant.

2 Dico Secundò. Ad eam Iure communi requiruntur ſex. Primò, vt fiat in ſcriptis. Secundò, Vt exprimatur dies & annus, quo intentatus. Tertiò, Nomen accuſatoris & accuſati. Quartò, Species delicti. Quintò, Locus & etiam tempus, nempe annus, & menſis, quo delictum commiſſum eſt. Sextò, Inſcriptio accuſantis. colligitur ex L. Libellorum, 3. §. 1. ff. de accuſationibus, vbi in formula hæc omnia ponuntur, & deinde additur, *Quòd ſi libelli inſcriptionum legitimè ordinati non fuerint, Rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum poteſtas erit.* quibus verbis vult hæc ita pertinere ad formam accuſationis, vt ſi omiſſa fuerint, totus proceſſus ſit irritus, & accuſator damnandus ſit in expenſas: quamuis ius habeat rurſus de nouo ſuam accuſationem inſtituendi.

Requiſita ad accuſat.

Primum requiritur; tum vt conſtet quid præciſè accuſatori ſit probandum; tum vt in eo non poſſit quidquã mutare, ſi fortè viderit ſe probare non poſſe. conſuetudine tamen receptum eſt, vt poſſit fieri verbaliter, modò Notarius eam ſtatim in ſcriptum redigat; vt notat Clarus qu. 12. nu. 7.

Ratio cur ſingula requirantur.

Secundum modò nõ eſt neceſſarium, vt teſtantur Doctores: parum enim ad rem facere videtur.

Tertium eſt neceſſarium, quia debet conſtare quis ſit accuſator & quis accuſatus. ſi accuſati nomen ignoretur, poteſt ex habitu, officio, vel aliis circumſtantiis adſcribi.

Quartum eſt etiam omnino neceſſarium, quia ſuper hoc fundatur intentio accuſantis.

3 Quintum etiam eſt neceſſarium, adeò vt ſi in accuſatione criminali omittatur, ipſa ſit nulla, vt colligitur ex d. L. Libellorum. & docent communiter DD. in L. Edita. 3. C. de edendo. Ratio eſt, quia alioquin accuſatio redderetur incerta & lubrica, & reo eriperetur facultas ſe defendendi, probando negatiuam, & teſtes conuincendo falſi.

4 *Nõ debet exprimi dies.* Aduerte tamen, non teneri exprimere in libello diem commiſſi delicti, ſed ſolùm menſem; vt expreſſè habetur d. L. Libellorum, quia alioquin poteſtas accuſandi & probandi nimis reſtringeretur. facilè enim fieri poteſt, vt quis diei vel etiam hebdomadæ ſit oblitus: quia non ita cadit ſub ſenſum, vt locus.

Petes, Quid ſi reus petat exprimi diem & horam delicti, vt probet ſe eo die fuiſſe abſentem, cogendúſne erit accuſator vt exprimat? Gomezius cap. 11. n. 4. negat. Primò, Quia d. L. Libellorum, dicitur, *Nec diem autem nec horam inuitus comprehendes.* Secundò, Quia alioquin reus facilè eluderet accuſationem, ſubornando teſtes, qui deponerent, illum eo die & ea hora alibi fuiſſe.

5 *Si velit reus, tenetur exprimere.* Sed communis ſententia eſt, cogendum eſſe, vt fatetur ipſe Gomezius. Idem tenet Clarus ſuprà nu. 13. & Emmanuel Soarez in Annot. in Gomezium. Ratio eſt, quia hoc eſſet defenſionem reo intercludere; cùm non aliter probare poſſit ſe non feciſſe, quàm oſtendendo ſe eo tempore non potuiſſe facere, eò quòd eſſet alibi, vel infirmus.

Ad primum Reſpondeo; Tantùm ibi ſignificatur, non eſſe per ſe neceſſarium vt ponatur dies & hora, ſicut neceſſarium eſt vt ponatur menſis. hinc tamen non ſequitur non eſſe neceſſarium, ſi reus velit.

Ad ſecundum: Non eſt præſumendum tam facile teſtes ſubornari, cùm id magno illorum periculo futurum ſit. Si tamen accuſator non meminit diei & horæ, poteſt iurando ſe non recordari, defungi; vt Clarus notat. quòd ſi meminit, & edat diem; non tamen tenetur probare, quia ad hoc ſe non obſtrinxit.

6 *Etſi non poſſit probare diem & horam, non refert.* Petes, Quid ſi ſponte poſuit diem & horam, & non poſſit probare illo tempore eſſe commiſſum, ſed alio; poteritne ſequi condemnatio? Communis ferè DD. ſententia eſt, non poſſe: quia non eſt probatum id quod eſt poſitum in libello.

Sed hæc ſententia non ſeruatur in praxi, vt docet Clarus n. 14. & Gomezius n. 6. neque eſt conſentanea Iuri aut rationi: ſi enim apertè probatum eſt per teſtes omni exceptione maiores, delictum, v.g. ſacrilegium vel furtum talis rei à te verè eſſe commiſſum tali tẽpore vel loco. quid refert quòd erratum ſit in die, hora, vel loco particulari? non enim puniendum delictum, quia hoc vel illo loco, hoc vel illo die commiſſum eſt, ſed quia commiſſum eſt, & commiſſum eſſe conſtat. Niſi fortè ratio delicti ex circumſtantia loci vel temporis pendeat; vt ſi quis loco vel tempore prohibito piſcatus, venatus, vel paſtus fuerit: tunc enim locus & tempus eatenus exprimendum in libello, & probandum in progreſſu, quatenus ad delicti ſubſtantiam opus eſt. Pari modo, ſi qualitas aliqua vel conditio delicti ſit propoſita in libello, 7 *Sufficit probare ſubſtantiam delicti.* tantum aggrauans delictum & pœnam eius, (vt ſi accuſetur, quòd occiderit proditoriè, vel quòd furatus ſit bis térve) etiamſi qualitas illa non poſſit probari; ſi tamen ipſum delictum ſimpliciter probatum fuerit, poteſt, & debet ſequi condemnatio; quia intereſt boni publici, vt tale delictum etiam ſemel, vel abſque tali conditione commiſſum puniatur, quando plenè in iudicio probatum fuerit. Ita docet Gomezius num. 7. parum enim refert, quòd accuſator non potuerit conditionem illam delicti probare, quando probauit delicti ſubſtantiam. Accedit quòd in libellis apponi ſolet clauſula, qua accuſator teſtatur ſe non velle obligari, niſi ad probandum id quod eſt neceſſarium & principale.

Sextum, Nempe inſcriptio accuſantis, qua ac- 8 cuſator ſe obligat ad pœnam talionis, modò non *Inſcriptio non eſt in vſu in foro ſæculari.* eſt neceſſaria in foro ſæculari, imò nec in vſu tum quia id retraheret homines ab accuſando; rari enim reperientur, qui velint ſuſcipere onus probandi ſub tanto periculo: tum quia hoc tempore Iudex ex officio procedere poteſt, ſi accuſator defecerit. In foro tamen eccleſiaſtico, vbi ſeruatur 9 Ius Canonicum, neceſſaria eſt, vt colligitur ex cap. Qualiter & quando. 2. de accuſationibus. Verùm etiamſi in foro ſæculari non addatur, tamen tacitè intelligitur ex legis diſpoſitione, præſertim ſi deprehenſus fuerit accuſator per calomniam accuſaſſe. Patet ex L. Mulier. 4. & L. ſeq. Quæſitum. ff. ad S. C. Turpilian. Conſuetudo tamen habet, vt non puniatur pari pœna, ſed minore, pro arbitrio Iudicis; ne homines ab hoc actu omnino deterreantur, vt docet Conarruuias lib. 2. variar. cap. 9. num. 1.

DVBITATIO II.

Vtrùm accuſationem debeat præcedere ſecreta monitio.

RESpondeo & Dico Primò, Quandocumque 10 crimen eſt probabile in iudicio, non tenetur *Si crimen eſt probabile.* accuſator ex iuſtitia præmittere ſecretã monitionem, v.g. vt reus deſiſtat, vt ſatisfaciat; ſed poteſt ſine iniuria accuſationẽ inſtituere. Ratio eſt; quia tunc propter bonum publicum conceſſa eſt accuſatio, vel ſaltem denuntiatio, vt crimina in exemplum aliorum puniantur, ſicque omnes à malo abſterreantur. vnde reus non poteſt queri de iniuria ſibi facta, quòd antè monitus non fuerit.

Dices, qui denuntiaturus eſt denuntiatione 11 euangelica, tenetur priùs monere peccatorem, ſi *Denuntiationem euangelicam præcedit monitio.* putet eum emendatum iri, idque ex iuſtitia, vt multi volunt: ergo etiam qui iudicialiter denuntiat vel accuſat.

Reſpondeo, Eſſe diſparem rationem; quia qui vtitur denuntiatione euangelica, nullam habet cauſam denuntiandi, ſi proximus putetur priuatim emendandus, nam hæc non inſtituitur ad punitionem, ſeu ad exemplum publicum, cùm ex ea nemo puniri poſſit; ſed ſolùm ad fratris emendationem; quæ cùm ſine eius infamatione poſſit obtineri, nullum ius habere videris ad eius famam

violandam. qui autem accuſat vel iuridice denunciat, ſpectat punitionem ob bonum publicum. itaque etiamſi eſſet priuatim emendandus, tamen ſubeſt iuſta ratio illum deferendi, nempe vt eius punitione alij terreantur.

Interdum eſt contra charitatem.

12 Dico Secundò, Fieri tamen ſæpè poteſt, vt priuſquam accuſes vel denuncies iuridicè, tenearis lege charitatis proximum monere, vt deſiſtat à crimine: vt ſi delictum ſit occultum, & ſperetur priuatis monitis eſſe emendandus, & ad debitam ſatisfactionem inducendus; maximè ſi perſona habeatur honeſta; tunc enim contra charitatem eſſet, tantum malum illi irrogare.

Si crimen contra bonum publicum.

13 Aduerte tamen, quando crimen eſt contra bonum publicum, & adhuc pendet, vel continuandum putatur in futurum, charitatem ordinariè nõ poſtulare vt monitio ſecreta accuſationem vel denuntiationem præcedat; ſed debere ſtatim deferri Iudici vt malo occurrat: vt ſi occultè hæreticus aliquis in vrbem irrepſerit, ſi quis cum hoſte occultè tractet, vel conſilia Principis ſignificet, ſi quis falſam monetam cudat. Ratio eſt, quia periculũ, quod impendet, eſt maioris momenti, quàm infamia & damnum omne, quod iſte ex accuſatione incurret. Neque hic ſcrupuloſè examinandum an fortè emendabitur priuata monitione; quia in re tanti momenti eligendum eſt id, quod tutius eſt. facilè enim poſſet talis priuatim monitus ſimulare emendationem & pœnitentiam, ac intereà occultè exequi quæ deſtinauerat. Itaque in huiuſmodi, niſi certò conſtet, periculum caueri poſſe priuata monitione, non eſt adhibenda. Secùs eſt in aliis delictis, ex quibus non impendet incommodum, niſi ipſi peccatori, vel alteri priuato, vt dictum eſt cap. 11. dubitat. 9. vide D. Thomam qu. 68. art. 5.

DVBITATIO III.

Vtrùm accuſator poßit deſiſtere ab accuſatione incepta, & quas ob cauſas.

14 Reſpondeo & Dico Primò, Certum eſt poſſe, & etiam debere deſiſtere, ſi deprehendit ſe erraſſe, cùm putauit hunc eſſe auctorem criminis; vel ſi res incipit ei eſſe dubia, perſeuerante dubio poſt diligentem inquiſitionem; vel denique ſi videt ſe probare non poſſe. tunc enim pergere in accuſatione, eſſet calumniari.

Iudex accuſationem refundit, ſeu abolet in tribus euentis.

15 Dico Secundò, Certum eſt poſſe deſiſtere, ſi Iudex accuſationem refutet, nolendo eam admittere, vel ſi reſcindat admiſſam: hoc autem Iudex facere poteſt, Primò, Si videt libellum habere aliquem defectum ſubſtantialem. Secundò, Si accuſatur aliqua perſona, quæ non poteſt ſinè magna Reipub. perturbatione puniri: tunc enim ſupremus Iudex ſeu Princeps poteſt accuſationem inchoatam abolere, etiamſi accuſator priuatá cauſá, vt ſuas iniurias perſequatur, accuſet; vt docet Caiet. quæſt. 68. art. 3. Ratio eſt, quia Principis eſt, primariò gerere curam boni communis, ad quod refertur bonum priuatorum: ac proinde ipſius eſt cauere damnum publicum, etiam cum incommodo priuatorum. Iudex autem inferior ob eamdem cauſam poteſt accuſationem ab initio non admittere, & repellere, idque non ordinario Iure & poteſtate, ſed ex tacita quadam Principis voluntate, ſeu ex ἐπιεικείᾳ, vt ait Caietanus: admiſſam tamen non poteſt ex auctoritate abolere; ſed poteſt ſuſpendere & diſſimulare, & interim totum negotium Principi exponere. Tertiò, Si perſona illa 16
bono publico cenſetur neceſſaria, vel valdè conducibilis: tunc enim ſupremus Princeps poteſt accuſationem abolere. Inferior autem Iudex poteſt eam non admittere, & admiſſam impedire ex ἐπιεικείας, ſi non agitur de iniuria partis. Si autem agitur de iniuria partis, non poteſt; non enim ad ipſum ſpectat principaliter boni publici promotio, ſed officij iniuncti adminiſtratio. Itaque tenetur parti ius dicere, nec poteſt ſe prætextu maioris boni publici eximere. alioqui ſæpè hac arte Iudices liberarent quos vellent. poteſt tamen Principi ſcribere, quid iudicet expedire, & interim ſententiam ſuſtinere.

In cauſa ciuili.

17 Dico Tertiò, In cauſa ciuili poteſt actor à lite recedere, ſiue per gratiam, ſiue per tranſactionem. Si tamen actio ſit famoſa, qualis eſt actio furti, non poteſt in ea tranſigere poſt litis conteſtationem, ſine Iudicis auctoritate: alioquin notatur infamia, vt patet L. Furti. 6. §. Pactus. ff. de his qui notantur infamia. vide Gloſſam in cap. 1. de colluſione detegenda.

In cauſa criminali.

18 Dico Quartò, in cauſa criminali, ante litem inchoatam licitum eſt deſiſtere per gratiam; (quod intellige in euentu, quo non tenetur accuſare vel denuntiare) poſt litem inchoatam, non eſt licitum ſine Iudicis auctoritate; neque etiam ſine conſenſu Rei, ſi fuit ſubiectus tormentis, vel ex accuſatione infamatus; quòd ſi aliter deſtiterit, incurrit pœnam S.C. Turpiliani, quo (ſi quidem erat crimen publicum, quod accuſauerat) punitur infamia, & quinque libris auri, vt patet L. 1. C. ad Turpilianum. Si autem erat priuatum, punitur pœna extraordinaria arbitrio Iudicis. L. Si quis 7. ff. eodem. vide Gloſſam ſuprà, & Silueſtrum v. Accuſatio, num. 8.

19 Petes, Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum.

Publicum crimen.

Reſpondeo, *Publicum* crimen dicitur, cuius accuſatio cuilibet conceſſa eſt, quia ad publicam vtilitatem maximè pertinet illud puniri. vt patet ex L. 1. & ſequent. ff. de public. Iudic. Tale eſt Primò, Omne illud, quod directè fit contra Deum vel res diuinas: hoc enim in omnium iniuriá fieri cenſetur: vnde meritò quiuis illud accuſare poteſt: vt hæreſis, blaſphemia, euerſio templorum & imaginum, & ſimilia ſacrilegia. Colligitur ex L. 4. C. de hæreticis. Secundò, Tale etiam eſt, quod fit contra maieſtatem Principis vel Reipub. vt omnia crimina læſæ maieſtatis. Tertiò, Quod fit contra priuatam perſonam, ita demum cenſetur publicum, ſi lege ſtatutum ſit vt publicum habeatur: vt crimen homicidij, parricidij, adulterij, peculatus, falſi, vis publicæ vel priuatæ, ambitus, repetundarum, annonæ: vt patet dicta L. 1. ff. de publicis Iudiciis.

Priuatum crimen.

Priuatum dicitur, cuius accuſatio ſolùm conceſſa eſt ei, qui iniuriam vel damnum paſſus eſt, vt crimen furti, iniuriarum, ſtellionatus. vt patet ex d. L. Si quis, 7. ff. ad Turpilian. & L. final. ff. de priuatis delictis.

Tranſactio.

20 Dico Quintò, Licitum eſt tranſigere in crimine publico capitali, (id eſt, quod pœna capitis punitur) præterquam in crimine adulterij; quia hic tranſactio eſt turpis, ſi autem eſt crimẽ publicum

non capitale,non eſt licitum trãſigere,niſi in cri-
mine falſi. vtrumque habetur L. Tranſigere. 18.
21 C.de tranſactionib. In criminibus priuatis, gene-
ratim tranſactio eſt licita. Ita Gloſſa in c.1.de col-
luſ.inſinuat.hæc tamen intelligenda ſunt ante ac-
cuſationem; nam poſt accuſationem non poteſt
fieri ſine auctoritate Iudicis. Verùm in his viden-
dæ ſunt leges & conſuetudines Prouinciarũ:nam
hæc,quæ ex Iure communi allata ſunt,ſupponunt
accuſationem fieri cum inſcriptione; vt patet ff.
& C. ad Turpilianum: quæ tamen iam via eſt in
22 vſu.Adde,ſi accuſator aliter quàm par eſt deſiſtat,
poſſe Iudicem procedere per inquiſitionem, vt
communiter Doctores docent.

DVBITATIO IV.

Quot teſtes in cauſis criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent.

23 NOtandum eſt, neminem condemnari poſſe
niſi per publicam ſcientiam conſtet Iudici
de crimine & criminis auctore: quia cùm ex po-
teſtate publica, iudicia exerceat, ſententia, præ-
ſertim condemnatoria, ex publica ſcientia profi-
ciſci debet. Tribus autem modis crimen per pu-
blicam ſcientiam conſtare poteſt. Primò, Si ipſe
Iudex cum tribus vel quatuor aliis deprehendat
illum in flagranti delicto. Secundò, Si reus in iu-
dicio confiteatur crimen. Tertiò, Si teſtibus con-
uincatur. hic tertius modus eſt ferè ordinarius.
itaque inquirendum eſt, quot & quales teſtes re-
quirantur.

Tribus modis delictum patere poteſt.

24 Dico Primò, Quando per teſtes veritas inqui-
ritur in cauſis criminalibus, requiruntur & ſuffi-
ciunt duo teſtes legitimi, fide digni, & omni ex-
ceptione maiores. eſt communis ſententia DD.
vtriuſque Iuris,& Theologorum. & colligitur ex
L. Vbi numerus. 12. ff. de teſtibus. & cap. Licet
vniuerſis. 23. de teſtibus. & cap. Cùm eſſes. 10.
de teſtamentis.

Duos teſtes requiri.

Duos requiri, ita vt vnus non ſufficiat ad con-
demnandum, Iure gentium receptum eſt: facilè
enim vnus peruerti poſſet.duos autem peruertere
& efficere vt conformiter loquantur, ne vſquam
25 ſe falſitas prodat, eſt valdè difficile. Nec obſtat,
quòd quidam dicant id eſſe Iuris naturæ; quia Ius
gentium paſſim vocatur Ius naturale, eò quòd ra-
tio naturalis omnes gentes id docuit. propriè ta-
men loquendo, non eſt vniuerſim Iuris naturæ.
poſſet enim Reſpub. Principi ſapienti & iuſto da-
re poteſtatem condemnandi ex propria ſcientia
cum vno teſte,vel etiam ſine teſte: imò probabile
eſt Principem in quibuſdam caſibus hanc pote-
ſtatem habere,vt dictũ eſt cap.29. dub. 11. Credo
tamen Rempub. non poſſe dare poteſtatem Prin-
cipi,vt etiam quando ipſe alia ratione de crimine
non eſt certus, ex dicto vnius teſtis condemnare
poſſit: quia non habetur ſufficiens certitudo ex
vno teſte,ad pœnam mortis, vel mutilationis in-
ferendam; niſi fortè teſtis ſit ſummæ auctoritatis
& fidei. & hac ratione eſt propriè Iuris naturæ vt
ſint duo teſtes,id eſt,non pauciores,quàm duo.

Quadam ratione eſt Iuris naturalis, quadam gentium.

26 *Duos* ſufficere, ſimiliter eſt Iuris gentium;non
quòd Ius gentium præcipiat vt duo ſufficiant; ſed
quia non plures requirit, ſed permittit reum ex
duobus teſtibus condemnari. Huic tamen non
obſtat, quin Ius ciuile vel Canonicum in aliqua
cauſa poſſit plures requirere.ſic Iure Canonico ad
condemnandum Epiſcopum Cardinalem requi-
runtur 72.teſtes:ad Presbyterum Cardinalem 64. 27
ad Diaconum Cardinalem 27. ad reliquos Cleri-
cos 7.vt patet cap. 3. Præſul. 2. qu. 5.ex Silueſtro
Papa.Ratio eſt,tũ quia iſti apud multos ſæpe ſunt
in magna inuidia,eò quòd alios corripere debeãt:
tum quia ex eorum damnatione multum detrahi-
tur exiſtimationi & reuerentiæ, quæ debetur mi-
niſtris Eccleſiæ. Notat tamen Clarus qu.66.hunc
numerum teſtium in praxi non ſeruari. Sic etiam
Iure ciuili in teſtamentis clauſis requiruntur 7.te-
ſtes, in apertis quinque, in codicillis quinque, in
criminalibus tamen hoc Iure ſufficiunt duo:quia
in teſtamentis plures ſunt inſidiatores, & teſtator
mortuus non poteſt ſuam mentem interpretari.

Duos ſufficere.

Plures requiruntur ad condemnandos eccleſiaſticos.

Petes Primò, Vtrùm etiam Iure diuino poſiti- 28
uo hic numerus teſtium ſit definitus.

Non eſt modò Iuris diuini poſitiui.

Reſpondeo,In Lege veteri ita definitum fuiſſe,
vt patet Deut. 17. *In ore duorum aut trium teſtium
peribit qui interficietur. nemo occidatur vno contra ſe
dicente teſtimonium.* & cap 19. *Non ſtabit unus te-
ſtis contra aliquem, quidquid illud peccati & facino-
ris fuerit; ſed in ore duorum aut trium teſtium ſtabit
omne verbum.*In noua tamen Lege hoc Ius nõ obli-
gat, niſi quatenus continet id, quod eſt Iuris na-
turæ,quia omnia præcepta Legis veteris,qua par-
te continent Ius poſitiuum,ceſſarunt per mortem
Chriſti. Nec obſtat illud Matth.18. vbi Dominus
iubet fratrem peccantem corripi coram vno vel
duobus teſtibus,*vt*, inquit, *in ore duorum vel trium
teſtium ſtet omne verbum.* Solùm enim vult oſten-
dere id eſſe conſentaneum Legi veteri, & rationi
naturali; optimè enim poterit per duos vel tres
teſtes conuinci,ſi neget ſe malè feciſſe.

Petes Secundò, Vtrùm duo teſtes requirantur
præter accuſatorem?

Reſpondeo,Iure ciuili & Canonico duos teſtes 29
requiri præter accuſatorẽ, vel id quod vicem ac-
cuſatoris ſupplet,vt patet ex dictis c.29.dubit.12.
quia Iudex non poteſt procedere ſine accuſatore
vero vel ficto. Puto tamen id neque Iure naturali,
neque Iure diuino poſitiuo, neque Iure gentium
eſſe neceſſarium. *Non Iure naturali aut gentium*,
quia accuſator non requiritur vt ipſe ex ſe adferat
vllam probationem vel confirmationem delicti,
ſed ſolùm vt excitet & quodammodò cogat Iudi-
cem ad cauſam cognoſcẽdam, quam ipſe illi pro-
bat tantummodò per teſtes; itaque tota cognitio
& certitudo criminis commiſſi eſt ex teſtibus:at-
que Iure naturæ non requiritur, vt Iudex aliunde
excitetur ad cauſæ cognitionem;ſed hoc conſtitu-
tum eſt Iure poſitiuo ad coërcendum malignita-
tem,qua alioquin Iudices vti poſſent,ſi ſpõte ſua,
vel relatione alicuius priuati extraiudicialiter fa-
cta,poſſent cauſas inchoare, nulla infamia præce-
dente. Deinde quando crimen eſt manifeſtum, & 30
auctor omnino occultus, ſi accedant duo teſtes,
poteſt condemnari, & tamen nullus hic eſt, qui
hunc in particulari accuſet (niſi fortè fiſcalis, qui
tamen non ſcit aliunde quàm ex illis duobus te-
ſtibus) quòd enim crimen notorium dicatur vi-
cem accuſatoris ſupplere, eatenus tantùm verum
eſt,quòd inſtar accuſatoris excitet Iudicẽ, vt pro-
cedat ex officio. *Non etiam Iure diuino* requiritur
accuſator à teſte diſtinctus, quia Deuter.17.& 19.
ſolùm requiruntur duo teſtes, vt quis poſſit con-
dem-

Accuſator ſolo Iure poſitiuo requiritur præter duos teſtes.

deſtinari ad mortem.& Matth. 18. is qui corripit fratrem,& poſteà illum denuntiat Eccleſiæ,vocatur teſtis;vt patet ox verbis Domini,cùm ait,*Corripe eum inter te & ipſum ſolum:ſi te non audierit,adhibe tecum adhuc vnum vel duos,vt in ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum.* ſi enim vnum adhibes,iam eſtis duo teſtes : ſi duos,eſtis tres.Ipſe ergo,qui accuſat vel denuntiat, teſtis eſt,ſi deponat eo modo quo teſtis debet : & ſatis vnum huic accedere.vnde patet Iure diuino non fuiſſe neceſſarios duos teſtes , præter accuſatorem vel denuntiatorem;ſed vnum fuiſſe ſatis,ſi ipſe vt teſtis poterat deponere.

31 Dices,Qui furantur fructus ex hortis,vel ligna ex ſiluis , puniri ſolent ex ſolius cuſtodis teſtimonio : ergo non requiruntur duo teſtes ; imò vnus ſufficit,qui ſit accuſator pariter & teſtis.

Reſpondeo , Cuſtodis teſtimonium non ſufficere ad condemnationem abſque aliis indiciis , ſi reus neget ; ſed tantùm ad inquirendum , examinandum , & minandum. Adde,ad leuem aliquam caſtigationem , quæ ſit abſque infamia , irrogandam,poſſe interdum vnum teſtem , ſi ſimul ſit accuſator,ſufficere;vt ſolet fieri in ſcholis inter ſtudioſos : ad grauem autem pœnam , cui coniuncta infamia , requiruntur duo teſtes , præter id quod ſupplet vicem accuſatoris.

32 Dico Secundò , Vt duo teſtes plenè probent, requiritur Primò , Vt deponant iurati. Secundò, De eodem facto. Tertiò,Quòd ſenſu externo illud perceperint,(v. g. quòd viderint occidentem, furantem , audiuerint blaſphemantem.) Quartò, Vt ſint omni exceptione maiores.

Vt teſtes plenè probent.

Primùm,Vt ſint iurati,patet cap. Nuper.51. de teſtibus,vbi Honorius III. ait , *Nullius teſtimonio, quantumuis religioſus exſtat,niſi iuratus depoſuerit,in alterius præiudicium debet credi.* Idem patet cap. Tuis.q.39.eodem titulo,vbi Panorm. ait,*Ne Epiſcopo quidem,vt teſti credi in alterius præiudicium,niſi iurato.* Ratio eſt , quia abſque iuramento facilius eſt mentiri quàm cum iuramento ; diuini enim Numinis reuerentia prohibet mentiri iuratum. debet autem veritas in iudiciis certiſſimo modo inueſtigari. Porrò iurare debet ſe dicturum totam veritatem , quam in cauſa præſenti nouit , nulla falſitate adiecta,vt patet cap.20.Hortamur.3. q.9.

33 Secundò , Vt de eodem facto,patet ; quia alioquin non erunt conteſtes , ſed teſtes ſingulares, quorum alter alterius dictum non confirmat , ſed vterque ſuum tantùm:& ſic erit tantùm probatio per vnum teſtem.vnde debent conuenire in tempore,loco,& delicti ſpecie:nam ex diuerſo tẽpore & loco colligitur non eſſe idem factum , de quo deponunt. ſi tamen alter exprimat certum diem, alter dicat ſe non meminiſſe diei,valet. Secùs tamen ſi alium diem exprimeret;tunc enim putaretur aliud factum : niſi ipſum ſit tale vt non poſſit bis fieri. Vnde ſequitur,ſi vnus teſtis deponat de vna propoſitione hæretica aſſerta à reo,& alius de alia,non plenè probari hunc eſſe hæreticum;quia neutra hæreſis eſt plenè probata,ſicut enim nemo poteſt probari eſſe homicida,aut adulter , aut fur, aut ſacrilegus , niſi vnum idémque factum externum per duos teſtes probetur;ita etiam nemo poteſt probari hæreticus,niſi vna eadémque hæreſis aſſerta , per duos teſtes probetur. Quare fallitur Gomezius , & Iuriſperiti quos ipſe citat cap. 12. n.12. contrarium abſque firma ratione vel textu tenentes. nam quòd ipſi dicunt hæreſim continere multas ſpecies , ac proinde ſi vnus teſtis deponat de vna hæreſi & alius de alia , plenè probari delictum in genere , quod ex ſpeciebus reſultat; idem dici poteſt de furto,& reliquis delictis;continent enim multas ſpecies ſeu facta , ex quibus reſultat aliquem eſſe furem.Fatendum tamen eſt, huiuſmodi probationem eſſe plus quàm ſemiplenam:nam vtraque eſt ſemiplena ; ſed quia ſunt de factis diuerſis,non poſſunt vnam plenam conficere. Altera tamen alteri addit nouum indicium,ſeu ſuſpicionem.Quòd ſi duo de eadem hæreſi aſſerta deponant,& ſolùm in tempore diſcrepent , plenè probant ; quia in ſubſtantia delicti conueniunt:& quamuis non ſit idem numero actus,tamen quia eſt idem numero ſignificatum,habetur pro eodem actu : imò diſcrepantia temporis interdum facit ad maiorem fidem.

Vna eademq; hæreſis per duos probanda.

Tertiũ eſt,Vt ſenſu externo perceperint,L.Sola.4.C.de teſtibus,vbi Gloſſa & communiter Doctores.& cap.Si teſtes.4.§.Solam.4.q.3. Ratio eſt, quia non poſſunt eſſe certi de facto externo , niſi per aliquem ſenſum.vnde ſi ſolùm ab aliis audierint,non probant plenè,ſed ſolùm faciunt indicium ad inquirendum ab illis. 34

Quartum eſt,Vt ſit omni exceptione maior,de quo dubitatione ſequenti.

DVBITATIO V.

Quinam ſint teſtes idonei , qui minùs idonei.

NOtandum eſt , quoſdam dici *teſtes idoneos,* 35 ſeu omni exceptione maiores , eos nimirum contra quos nihil poteſt Iure opponi,cur minùs ſit illis fides adhibenda , ſeu cur non ſint ad teſtificandum admittendi. Minùs idonei ſunt , quibus aliquid opponi poteſt,vel ex natura rei,vel ex Iuris diſpoſitione. & quia omnes habentes perfectum vſum rationis ſunt idonei,niſi aliquid in illis ſit,ob quod Ius velit eos cẽſeri minùs idoneos, videndum eſt quinam Iure repellantur : ſic enim intelligetur quinã ſint omni exceptione maiores.

Primùm igitur in cauſis criminalibus Iure Canonico repellitur mulier,ob fragilitatem ſexus & ingenij mutabilitatem.Ita habetur cap.Forum.10. ſub finem,de verb.ſignificat.& cap.16.Mulierem. 33.q.5. Iure tamen ciuili in omni cauſa admittitur,L.Ex eo.18.ff.de teſtibus.præterquam in teſtamento,L.Qui teſtamento.20.§.Mulier.ff. Qui teſtam.fac.poſſ. Ita communiter tradunt DD.vt docet Gomezius cap.12.num.13. 36

Qui Iure repellantur. Mulier.

Secundò,Repellitur minor viginti annis , L.In teſtimonium.20.ff.de teſtibus. dictum tamen eius facit indicium ſufficiens ad capiendam informationem ; non tamen ad torturam,vt ibidem docet Gomezius.vnde non eſt verum , quod ait Silueſt. v.Teſtis , q.1. dictum impuberis facere indicium ad torturam.Si tamen ſit puber,(id eſt,quatuordecim annorum in maſculo , duodecim in femina) admittitur in ciuilibus. 37

Minor.

Tertiò , Inimicus eius contra quem teſtimonium dicitur. hic repellitur etiã in criminibus exceptis , in quibus alij teſtes minùs idonei admittuntur , vt in probanda ſimonia,hæreſi,& ſimili-

Inimicus.

bus, vt patet cap. Per tuas. 35. de ſimonia. debet tamen eſſe inimicitia grauis; vt ſi præceſſit inter eos iniuria, vel lis ſuper cauſa capitali, vel magna parte bonorum, ſed hoc relinquitur arbitrio Iudicis definiendum.

Sanguine iuncti. Quartò, Aſcendentes & deſcendentes accuſatoris, item collaterales: ſed hi tantùm vſque ad quartum gradum, vt docet Gomezius n. 15. Idem dicendum de affinibus.

38 Aduertè tamen, Conſanguineos & affines Rei interdum admitti poſſe ad reum defendendum, eiuſque innocentiam probandam: ſic enim habet vſus, teſte Claro q. 24. num. 12.

Domeſticus. Quintò, Domeſticus ipſius producentis.

Infamis. Sextò, Infamis infamia iuris; qualis eſt omnis, qui de aliquo crimine eſt damnatus. Infamis autem facto, etiam regulariter repellitur. poteſt tamen interdum admitti in ſubſidium, quando aliter veritas cognoſci nequit; ſed cum tortura, vt docet Clarus num. 13.

Periurus. Septimò, Periurus, qui in aliqua cauſa falſum cum iuramento depoſuit: qui enim ſemel peierauit, putatur facilè ſecundò peieraturus.

39 *Socius criminis.* Octauò, Socius criminis, L. finali, C. de accuſationibus, & capite Veniens. 10. de teſtibus. Ratio eſt, hic enim facilè alium nominabit, vel quia illius priuilegio veniam ſperat, vel quia odio cupit illum eodem ſupplicio perire, vt habetur d. L. finali. In criminibus tamen exceptis, admittitur ſocius vt idoneus teſtis; vt in hæreſi, crimine maieſtatis, falſæ monetæ, maleficio ſeu ſortilegio, ſodomia, & furto famoſo. Addit Gomezius n. 16. idem dicendum in delictis quæ non poſſunt ſine ſocio committi. Itaque in huiuſmodi, depoſitio ſocij non ſolùm erit ſufficiens indicium ad torturam, ſed etiam erit ſemiplena probatio; & accedente alio ſocio, qui idem deponat, erit plena probatio. & poterit reus condemnari, vt docet Cynus in d. L. vlt. C. de accuſat. & Panorm. in cap. 1. de confeſſis. debet tamen hæc depoſitio fieri tamquam à teſte, nempe cum iuramento, & citata parte: cui etiam dãda eſt copia depoſitionis, vt poſſit ſe defendere.

Inops. Nonò, Perſona vilis, & inops, de qua ſuſpicio eſt facile poſſe pecunia corrumpi: ſecùs ſi ſit honeſta. vide L. 3. & 4. ff. de teſtibus, vbi ferè hæc omnia habentur, & Silueſter v. Teſtis, q. 1.

40 *Teſtis minus idoneus ſæpè facit indiciũ.* Circa hæc Notandum Primò, Etſi teſtis minùs idoneus non probet ſemiplenè, facit tamen aliquod indicium, quod cum aliis coniunctum ſufficiat ad torturam: niſi repellatur ob ſubiectionem vel reuerentiam, quam debet accuſatori; vt ſi ſit ſeruus, vel libertus, vel filius: tunc enim nullum facit indicium; ſimiliter ſi ob inimicitiam. Denique ſi repellatur, eò quòd ſit receptus ante litem conteſtatam, vel parte non citata: hoc enim caſu atteſtationes non valent; (vt habetur cap. Quoniam. 5. vt lite non conteſt. non procedatur) præterquam in caſibus ibidem & in Gloſſa exceptis. Quidam tamen dicunt, teſtes minùs idoneos non facere vllum indicium, ſi tempore depoſitionis pars oppoſuit exceptionem inhabilitatis; idque approbat Gomezius num. 20. ſed non puto receptum in praxi.

41 *Aliquando admittuntur.* Notandum Secundò, Teſtes minùs idoneos admitti tamquam idoneos, quando delictũ eſt commiſſum eo loco vel tempore, vbi copia teſtium haberi nequit; vt in campo, ſilua, cubiculo, monte, vel nocturno tempore, vt patet capite finali, de teſtibus. Item ſi alter teſtium ſit valde dignus fide, poteſt ſupplere defectum, qui eſt in altero minùs idoneo, ita vt ſimul efficiant plenam probationem, vt tenet Baldus in L. Si quis ex argentariis. 6. §. 1. ff. de edendo, & alij Doctores ibidem. 42 *Si alter valdè dignus fide.*

DVBITATIO VI.

Vtrùm ſemper teneatur quis teſtari vel denuntiare, Iudice præcipiente, vel iuramentum deferente.

Reſpondeo & Dico Primò, Subditus tenetur denuntiare & teſtari, poſito præcepto Iudicis. 43 *Tenetur teſtari poſito præcepto, tribus caſibus.*

Primò, Si auctor laboret infamia delicti.

Secundò, Si nulla quidem laboret infamia, tamen ab eo impendet damnum bono publico in futurum, quod alia ratione quam per Iudicem auerti nequit. hoc caſu etiam abſque præcepto Iudicis obligatur.

Tertiò, Si graue malum impendeat alicui priuato, quod aliter nequeat impediri. nam tunc etiam charitas obligat ad denuntiandum vel teſtandum. In his tribus euentis Iudex habet auctoritatem præcipiendi denuntiationem & teſtificationem: vnde ſi præceperit ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ; qui non obedierit, incurret cenſuram, quia tenebatur obedire, vt rectè docet Nauarr. cap. 17. n. 34 & 35. & cap. 25. n. 46. & 47.

Quartò, Si de auctore delicti eſt ſemiplenè probatum. ſi enim vnquam teſtem cogere poteſt, certè tunc poteſt; vnde delato iuramento, tenetur teſtis iurare de veritate dicenda. Confirmatur, quia delictum iam incipit eſſe publicum, non minùs quàm per infamiam: ergo ſi poſità infamià Rei tenetur teſtari, etiam tenetur poſita ſemiplena probatione. ceſſat enim ratio, cur poſſit excuſari, nempe infamatio Rei de crimine occulto.

Quintò, Si procedatur via accuſationis, & delictum plenè probari poſſit, teſtis citatus tenetur teſtari. colligitur ex L. Inuiti. 8. & 19. ff. de teſtibus, vbi dicitur, quinam non poſſint compelli ad teſtandum inuiti: vnde à contrario ſenſu intelligitur, ceteros poſſe inuitos compelli, inter quos etiam eſt iſte. Probatur, Niſi hoc caſu teſtis poſſit cogi, nemo auderet accuſare, quia non poſſet probare nolente teſte; & ſic videretur calumniator: hoc autem redundaret in damnum publicum. Adde, quando quis accuſauit vel denuntiauit, eò quòd in conſcientia ad hoc obligaretur; tunc teſtis tenetur ſponte ſe offerre in teſtem; vt docet Nauar. cap. 25. n. 47. quod intellige, ſi videt ſuum teſtimonium eſſe neceſſarium. 44 *Sponte ſe offerret.*

Dico Secundò, Multis tamen caſibus non teneris denuntiare vel teſtari. 45 *Quando non teneatur. 1. caſus.*

Primò, Si noſti ex confeſſione ſacramentali: imò tunc nulla ratione potes, etiamſi inde Reipub. ſalus penderet, vt communiter Doctores tradunt.

Secundò, Si tibi ſub ſecreto pateſactum eſt, cõſilij vel auxilij petendi cauſâ, ad ſalutem animi vel corporis miſeri delinquentis: vt ſi ſis medicus, aduocatus, obſtetrix, tunc enim non potes denuntiare, nec teſtimonio tuo confirmare, etiamſi de auctore eſſet infamia, vel ſemiplena probatio. Ita Corduba lib. 1. qq. q. 43. dub. 2. Nauarr. cap. 25. num. 46. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. num. 222. qui *2. caſus. Si ſciat a conſilij vel auxilij.*

multos

multos citat pro hac ſententia: qui tamen id non docent in euentu infamiæ & ſemipleuæ probationis. Ratio eſt, quia non debet miſero homini obeſſe, quòd conſilij vel auxilij petendi causâ ſe alteri bona fide patefecerit. alioquin peccatores à conſilio petendo auerterentur: vnde multa mala ſequi poſſent.

46 Dices, Iudex habet ius inquirendi, dum eſt infamia vel ſemiplena probatio: ergo qui nouit, tenetur patefacere, etiamſi ſub iuramento promiſerit ſeruare ſecretum; tua enim promiſſio & tuum iuramentum non poteſt iuri Iudicis præiudicare.

Ob hoc argumentum Sotus de ſecreto, membro 2, q.7. concl.4. contrarium tenet. Sed neganda eſt conſequentia; etſi enim Iudex legitime inquirat, vt officio ſuo & Reipub. ſatisfaciat; ego tamē, qui ſic cognoui, nec teneor, nec poſſum aperire, ob rationem dictam. multò enim magis cedit in bonum publicum vt huiuſmodi ſileantur, quàm vt detegantur.

47 Aduerte tamen, ſi denuntiatio vel teſtificatio ſit neceſſaria ad damnū aliquod publicum vel priuatum auertendum, promiſſionem ſecreti, etiam iuramento confirmatam, non obligare; quia nullum iuramentum promiſſorium cedens in damnum iniuſtum tertij obligat: ac proinde talis tenetur illud aperire, non ſecùs ac ſi non promiſiſſet.

3. Tertiò, Si auctor non laborat infamia, nec timetur damnum in futurum, (vt ſi ſperetur emendandus priuatis monitis) non teneris denuntiare, neque teſtari contra eum, quando proceditur per inquiſitionem; etiamſi tu cum duobus vel tribus aliis ſcias. eſt ferè communis ſententia DD. qui docent, Iudicem non poſſe tunc inquirere; vel ſi poteſt inquirere, id non eſſe ex eo, quòd iuriſdictionem habeat in auctorem occultum criminis; ſed vt ſatisfaciat Reipub. quæ poſtulat vt fiat diligens inquiſitio, vt malefactores timeant & compeſcantur: non tamen poſtulat vt in hoc caſu reuelentur. Ita Silu. v. Inquiſitio 1. num.7. & v. Correptio, n.6. Fumus v. Inquiſitio n.10. Petrus Nauarra lib.2. cap.4. num.168. vnde hic datur ſpecies quædam belli vtrimque iuſti, dum Iudex iuſtè teſtem vrget, & teſtis iuſtè negat.

48 Putant tamen quidā, in huiuſmodi euentu non eſſe contra iuſtitiā, ſi denunties aut teſteris; modò crimen non ſit adeò occultum, quin aliquo modo probari poſſit. quia qui poteſt probare, ei conceſſum eſt propter bonum publicum, ius accuſandi vel denuntiandi: hoc enim expediebat ad malefactores coërcendos. verùm quouſque id licitum ſit, oſtenſum eſt ſuprà cap.29. n.111. & 112.

Si poſſit probari, non eſt contra iuſtitiam denunciatio.

Addo, non eſſe contra iuſtitiam, dum crimen eſt publicum & auctor occultus, ſi contra eum deponas cum iureiurando tanquam teſtis, etiamſi ſolus videris; quia efficies ſemiplenam probationem: quâ poſitâ, Iudex poteſt procedere ex officio etiam ad torturam.

Neque cùm ſolus noſti auctorem.

4. Quartò, Quando proceditur via accuſationis, ſi
49 teſtis videt rem probari non poſſe, eò quòd ipſe ſolus & accuſator ſciant, non tenetur teſtari, quia accuſator non poteſt tunc accuſare, niſi fortè id neceſſarium fuerit ad malum impediendum. poteſt tamen teſtari ſi velit; & efficiet ſemiplenam probationem; poteritque Iudex ex officio procedere contra reum, eum ſubiiciendo quæſtionibus. nam generali conſuetudine receptum eſt, vt nec accuſatio impediat inquiſitionem, nec inquiſitio accuſationem, & vt hæc duo remedia poſſint ſimul concurrere in principio, medio, & fine totius cauſæ, & alterum alteri poſſit ſuccedere, eiſque adminiculo; vt docet Clarus lib.5. §. Pract. criminal. q.3. & Gomezius tom.3. cap.13.

Aliquando poteſt teſtari, ſed non tenetur.

5. Quintò, Quando Iudex quærit quis acceperit,
50 non tenetur ſubditus patefacere eum, qui quòd non poſſet aliter obtinere ſolutionem, accepit causâ iuſtæ compenſationis; vt rectè Nauarrus cap.17. n.115. Ratio eſt, quia præceptum Superioris procedit ex præſumptione alicuius iniuſtitiæ, quam ſubditus putat hic non ſubeſſe.

6. Sextò, Si ex denuntiatione vel teſtificatione aliquod notabile damnum mihi meiſve immineret, non teneor. non enim hæc officia præſtare tenemur cum noſtro damno, niſi bonum publicum illud neceſſariò poſtulet. Ita Nauarr. cap.25. n.50. & Couarruuias qq. pract. cap.18.

7. Septimò, Si cognoui ab iis qui fide non ſunt digni; hoc enim perinde eſt ac ſi neſcirem: vnde non teneor teſtari aut denuntiare, vt rectè Nauar. cap.25. num.46. neque expedit reuelare eos qui dixerunt, ſi fide digni non ſunt; quia reus exponeretur periculo iniuſtæ infamiæ & pœnæ. Iudex enim, qui neſcit fidem eorum ſuſpectam, fortaſſe eis credet, & ex eorū teſtimonio pœnam inferet. Si non poſſum probare, (vt ſi ſolus noui) non teneor denuntiare, etiamſi Superior præcipiat; ita Nauarr. cap.17 n.136. quod intellige de denuntiatione, quæ fit tanquam Iudici, & in ordine ad punitionem. Si tamen agatur de teſtando, ſatis eſt me ſcire; quia teſtis non tenetur probare.

51 Notandum autem eſt, in omnibus caſibus, in quibus non tenetur reuelare iniuratus, non teneri etiam iuratum: modò iuramentum ſuum conuenienti modo intellexerit; nempe cum interna reſtrictione; quæ caſum præſentem excludat: vt ſi dum præcepto Iudicis iuras te dicturum veritatem, quam noſti, reſtringas mente, *quatenus Iure teneor*: quando enim non tenetur teſtari Iudice præcipiente; non poteſt Iudex ei imponere obligationem, vt ſecundùm mentem ſuam iuret: quare poteſt iurare alio ſenſu ſibi commodo; neque vllum in eo committitur mendacium, vt multis exemplis oſtendi poteſt. vide ſuprà cap.11. dub.20. Cauere tamen debet, ne deprehenſa veritate, à Iudice putetur periurus, & pœna falſi plectatur. quòd ſi quis abſque huiuſmodi reſtrictione iurauerit, tenetur reuelare omnia quæ abſque peccato reuelare poteſt, vt iuramento ſatisfaciat.

Iuramentum teſtium.

Iuramenti interna limitatio.

DVBITATIO VII.

Vtrùm teſtis ratione falſi teſtimonij teneatur ad reſtitutionem.

52 RESpondeo & Dico Primò, Si vel ſciens vel ex craſſa ignorantia dixit falſum teſtimonium, ratione cuius alter iniuſtè damnum acceperit, tenetur ad reſtitutionem damnorum in ſolidum. Ratio eſt, quia per iniuriam eſt cauſa efficax totius damni.

Si ex graui culpa dixit falſum teſtimonium.

Aduerte tamen Primò, Si reus iam erat per alios teſtes conuictus; & tuum teſtimonium accedens nihil effecit, eò quòd pœna propter illud non eſt aucta, nec Iudex firmior redditus eſt ad eam irrogandam; te non teneri ad reſtitutionem: quia etſi iniu

Si reus antè erat conuictus, non reſtituet.

iniuriam ei facias, non tamen es cauſa efficax damni, quod ex prioribus teſtimoniis iam cenſetur illatum. vide ſuprà cap. 13. dub. 2. & 3.

53 Secundò, Qui hoc modo falſum teſtimonium dixit, ratione cuius mors vel mutilatio eſt inferenda, tenetur ſua dicta retractare, ſi id profuturum putet, quamuis ipſi ſimilis pœnæ periculum crearetur, vt communiter docent DD. quiſque enim tenetur damnum, quod alteri iniquè parauit, auertere, etiam cum pari damno ſuo; vt patet in reſtitutione famæ, pecuniæ, & honoris: nam in pari damno melior cenſeri debet conditio innocentis. vide ſuprà cap 11. dub. 20. & 22.

Tenetur reuocare, vt malum auertatur.

Dices, Quiſque magis tenetur conſulere vitæ ſuæ quàm alienæ: ergo non tenetur ſuccurrere vitæ alienæ cum periculo ſuæ.

54 Reſp. Antecedens ſolùm eſt verùm in pari cauſa innocentiæ; vt ſi vita tua ſine mea culpa ſit in periculo, non teneor tibi conſulere cum periculo meæ ſecùs eſt, ſi meâ culpâ & iniuriâ periclitetur. Hinc fit, vt ſi alios ad falſum teſtimonium dicendum induxeris, ex iuſtitia tenearis eos monere vt retractent. quòd ſi noluerint, debes Iudici totam tuam machinationem aperire, vt innocens liberetur; quamuis inde tibi certa mors impenderet; vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 2. cap. 3. n. 253. quod intellige, modò ſpes ſit reuocationem illam profuturam.

55 Dico Secundò, Qui falſum teſtimonium dixit ex ignorantia vel inaduertentia non damnabili, vel ex obliuione, ſaltem nō mortifera, ratione cuius contingit aliquem damnari, non tenetur ad reſtitutionē. Ita Caiet. q. 70. art. 4. & Petrus Nauarra ſuprà. Probatur, Quia neque ratione rei acceptæ, (cùm nihil inde habeat:) neque ratione iniuſtæ damnificationis; quia non peccauit, ſaltē mortiferè, vti ſupponimus: atqui probabile eſt non teneri ad reſtitutionem ex damno illato, eum, qui non peccauit mortiferè, vt oſtenſum eſt ſuprà cap. 7. dub. 6. cenſetur enim huiuſmodi damnum quaſi fortuitò illatum. Hinc etiam ſequitur, illum non teneri cum vitæ periculo ſuum teſtimonium retractare; vt ibidem Caietanus.

Si abſque graui culpa dixit.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm teſtis teneatur ad reſtitutionem, ſi nolit teſtari, vel ſi veritatem occultet.

56 SVppono Primò, Non teneri ad reſtitutionem ex eo, quòd ſe non obtulit; quia non tenetur ex iuſtitia ſe offerre: quamuis interdum teneatur ad hoc ex charitate; vt ſi ſuum teſtimonium videt eſſe neceſſarium ad liberandum innocentem, vel ad accuſatorem, (qui propter bonum publicum tenebatur accuſare) eripiendum periculo pœnæ talionis, vt docet Nauarrus cap. 15. num. 17.

Tenetur aliquando ſe offerre.

Secundò, Etiam non teneri ad reſtitutionem, ſi nolit teſtari, quando graue damnum ei inde impenderet; quia non tenetur tunc teſtari: nec Superior poteſt eum ad hoc obligare, niſi ratio boni publici id poſtulet. vnde poteſt vel citatus non comparere, vel ſi compareat, aliquo artificio ſe eximere; vt docet Sotus de ſecreto, memb. 2. q. 7. dub. 3. & Nauarr. cap. 25. num 50. & alij.

Non tenetur cum graui damno.

57 Sed difficultas eſt, ſi nullū damnum immineat, & à Iudice citetur, vel iuſſus ſit citari. Multi Doctores docēt, ſi hoc caſu fugiat vel ſe occultet, vel aliqua arte Iudicis interrogationem eludat, teneri ad reſtitutionem. Ita Nauarrus cap. 15. num. 41. Sotus lib. 5. de Iuſtitia q. 7. art. 1. Michael Salon q. 70. art. 1. dubit. 3. & alij. Probatur Primò, Quia hoc ipſo, quo citatus eſt, vel iuſſus citari, miſſo ad eum publico nuntio, tenetur ex iuſtitia teſtimonium dicere; ſicut quando alicui munus tutoris imponitur. Secundò, Si Iudex præciperet tibi vt proferas ſcripturam quamdam, ad cauſam pertinētem. & tu eam occultares vel lacerares, tenereris ad reſtitutionem damni inde ſecuti: ergo ſimiliter ſi præcipiat vt proferas tuum teſtimonium.

Si nullum impendeat damnum.

Reſp. & Dico Primò, Verius omnino videri, 58
eum, qui ſe occultat vel fugit priuſquam Iudicis præceptum aut citatio ei legitimè denuntietur, nō teneri ad reſtitutionem damni, defectu teſtificationis ſecuti: quamuis potuerit grauiter contra charitatē proximi peccaſſe. Ita tenet Salon, adducens pro hac ſententia Petrū Soto & Ioan. à Penna. Probatur, quia nemo obligatur præcepto Superioris, priuſquam id ei debito modo imponatur; ſicut ſi inferior vitet conſpectum Superioris, ne ab eo mandatum aliquod accipiat; non obligatur mandato, et ſi male faciat tali vtens artificio. Simili modo qui fugit vel ſe occultat, ne inſtituatur à Magiſtratu tutor vel curator pupilli, non peccat contra iuſtitiam, etiamſi norit ſe ad hoc quæri.

Occultans ſe vel fugiens nō tenetur reſtit.

Dico Secundò, Non videri quoque improbabile, ſi poſtquam citatio Iudicis per miniſtrum publicum ei eſt inſinuata, fuga vel fraude aliqua, teſtificandi actum declinauerit: vt ſi dicat reum ſibi eſſe inimicum. Tenet Molina diſput. 83. promittens ſe probaturum tract. 5. & multi viri docti huius Vniuerſitatis a me conſulti. Idem apertè indicat Silueſt. v. Teſtis, n. 8. vbi dicit eum qui falſum teſtatur peccare contra iuſtitiam; eum verò qui iubente Superiore non vult teſtari, peccare eò quòd agat contra obedientiam & charitatem proximi, non iuuando proximum vel bonum commune quando debet. Similiter alij DD. etſi teſtem falſum dicant peccare contra iuſtitiam, & teneri ad reſtitutionem, id tum non dicunt de eo qui iuſſus recuſat teſtari; ſed ſolùm dicunt eum peccare mortiferè. ita Tabiena v. Teſtis, n. 10. Fumus eodem num. 10. Caiet. v. Teſtimonium. 59

Si iuſſus comparet.

Probatur Primò, Quia citatio illa & præceptum non imponit illi obligationem iuſtitiæ ad ſe ſiſtendum & ad teſtandum, ſed ſolùm obedientiæ. non enim cenſetur iniuſtus ſi non compareat, ſed inobediens vel contumax: ſicut ſi quis iuſſus à Magiſtratu capeſſere tutelam, nollet obedire, vel falſis prætextibus ſe excuſaret, nō eſſet iniurius in Magiſtratum aut in pupillum; ſed eſſet tantum inobediens Magiſtratui, & in pupillum parum pius. Secundò, Quia obligatio, qua quis lege iuſtitiæ tenetur in gratiam proximi aliquam functionem obire, non naſcitur præcisè ex præcepto Superioris; ſed ex acceptatione eius, qui illam obit. hic enim acceptādo officium vel functionem, implicitè promittit; & ita ſe ad illam obligat, & alteri ius tribuit ad illam exigendam. Nemo enim poteſt alteri dare ius ad functiones liberas alterius, niſi qui illarum eſt dominus. quare cùm nemo ſit dominus mearum functionum præter me, nemo abſque meo conſenſu alteri ius ad illas dare poteſt. Vnde vlterius ſequi videtur, teſtem, etiamſi a Iudice præſente interrogetur, non teneri ex iuſtitia

Obligatio iuſtitiæ vnde oriatur.

reſpon

reſpondere aut iurare de dicenda veritate; ſed ſolùm ex obedientia: quia Iudex præcepto ſuo non poteſt imponere illi obligationem iuſtitiæ ad iurandum, vel ad reſpondendum. Quare ſi nolit iurare aut reſpondere, puniri quidem poteſt tanquam inobediens, ſed non tenetur ad reſtitutionem damni ſecuti reo vel accuſatori. Secùs eſt ſi agatur de ſcripto proferendo in lucem; quia eſt res externa, de qua Reſpub. poteſt diſponere, ſicut de aliis bonis, quando cauſa ſubeſt.

60 Petes, Quid ſi iurauerit ſe dicturum veritatem, nónne tūc tenebitur ex iuſtitia dicere veritatem? *Si iurauit.*

Reſp. Probabile eſſe non teneri ex iuſtitia, ſed ſolùm ex obedientia & virtute religionis; quia per hoc iuramentum non intendit vllum ius iuſtitiæ conferre in eum, cuius cauſâ iurat; non enim intendit ei aliquid promittere, ſed ſolùm iurat hoc futurum, nempe quòd ſit dicturus veritatem, quam nouit, ſecùs ſi promiſerit. Hæc dixerim non omnino aſſerendo, ſed diſputando, vt res iſta à viris doctis magis examinetur. alioquin mihi ſententia magis recepta eſt cordi.

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.

De Reo & Aduocato.

Continet Dubitationes 9. *D.Thomas q.69.& 71.*

DVBITATIO PRIMA.

Vtrùm licitum ſit reo & aduocato, occulta crimina teſtium detegere ad labefactandum eorum teſtimonium.

1 *Non eſt contra iuſtitiam.* RESPONDEO & Dico Primò, Si illa crimina valeant ad infirmandum teſtimonium, non eſt contra iuſtitiam ea aperire, maximè ſi alius modus illius repellendi ſit incommodus. eſt communis Doctorum. vide Sotum lib. 5. de Iuſtitia, q.7.art.3. Ratio eſt, quia quiſque poteſt ſeipſum tueri cum iuſto moderamine, eodem genere armorum, quo oppugnatur: nec alter poteſt queri de iniuria, cùm ſit inuaſor, & ſponte ſe huic periculo exponat, hoc ipſo, quo teſtatur vel accuſat. Talia crimina ſunt, periurium, crimen falſi, & omnia, ob quæ incurritur ipſo facto excommunicatio, ſi nondum eſt abſolutus. denique omnia, ob quæ incurritur infamia Iuris vel facti, vt ſi alibi infamis de aliquo crimine. vide Clarum quæſt.24.

2 *Poteſt tamen eſſe contra charitatem.* Dico Secundò, Fieri tamen poteſt vt ſit contra charitatem talia crimina patefacere. Primò, Si teſtis non ſe ſponte ingeſſit, ſed coactus à Iudice; & crimen, quod ei obiicitur, eſſet graue, ob quod capite ſit plectendus; cauſa verò Rei non ſit magni momenti. quòd ſi ſponte ſe obtuliſſet ad teſtificandum, non eſſet tanta ratio habenda iſtius incommodi; ſibi enim imputare debet illud detrimentum, quod per alterius exceptionem incurrit. Secundò, Si alia ratione minùs noxia poſſis eum repellere; vt ſi ſit conſanguineus vel affinis actoris, vel de eius familia; ſi teſtis tibi inimicus; ſi pauper, ſi mente non firma, ſi impuber; & in cauſa criminali, ſi nondum eſt viginti annorum, de quibus ſuprà cap.30.dub.5.

3 Dices, Quando reus teſtem aliter repellere poteſt, videtur eſſe contra iuſtitiā, ſi occulta eius crimina pandat; quia ſi ratione minùs noxia ſe poſſit tueri, non habet ius vtendi defenſione nocentiore; ſicut qui inuaſorem minore incommodo poteſt repellere, nō poteſt ei grauem læſionem irrogare.

4 Reſpondeo. Reum habere ius repellendi teſtem quouis modo magis idoneo; cùm teſtis hoc ipſo, quo vult teſtari, videatur cedere iure ſuo, & permittere reo, vt omni modo, qui ipſi erit commodior, ſe tueatur. In illo tamen modo tenetur non excedere debitam moderationem. ſicut is, qui inuaditur armis, non tenetur ex iuſtitia fugere, aut terrere inuaſorem clamoribus; præſertim quando hæc decorè facere non poteſt; ſed poteſt ſe armis tueri, faciendo id, quod neceſſarium eſt ad euaſionem; quamuis aliquando ex charitate poſſit obligari vt alio modo vtatur. *Habet ius repellēdi teſtem omni modo magis idoneo.*

DVBITATIO II.

Vtrùm reus, ſi impingat accuſatori crimen mendacij ſeu calumniæ, peccet, & teneatur ad reſtitutionem.

D.Thom. quæſt.69.art.2.

RESPONDEO & Dico Primò, Reus ſaltem ex charitate ita tenetur reſpondere & ſe defendere, vt quàm minimùm accuſatorem lædat: vt ſi de occulto accuſetur, ſufficit vt ſimpliciter neget. quare abſtinendum eſt ab illâ verborum aſperitate, qua calumniæ vel mendacij crimen accuſatori ingeritur: nam contra charitatem eſt, ſi proximo maius malum inferas, quàm ad tui defenſionem ſit neceſſarium. 5 *Debet quàm minimum lædere.*

Dico Secundò, Reus accuſatus de crimine, quod iuridicè probari nequit, non peccat contra iuſtitiam, etiamſi neget crimē, imò etiamſi dicat accuſatorem mentiri & calumniari. Ita Silueſt. v. Reſtit.3.q.4. Nauarr. cap. 18. n.49. Petrus Nauarra lib.2.cap.4.n.348. Colligitur ex D.Thoma, q.69. art. 2. vbi dicit, *reum ſe poſſe tueri quacumque via, modò non dicat mendacium*: atqui dum dicit talem accuſatorem mentiri & calumniari, nō dicit mendacium. Nam qui accuſat de eo, quod probare non poteſt, calūniator præſumitur, vt docet Gloſſa in cap.1. de calumniatoribus: ac proinde etiam *Calumniator.*

cenſe

cenſetur mentiri; tum quia contra mentem, ſeu contra dictamen conſcientiæ ſuæ loquitur; tum quia falſum præſumitur in iudicio, quòd probari nequit. Idem dicendum eſſe docent DD. de omni eo, qui etiam extra iudicium negat ſe dixiſſe aut
7 feciſſe quippiam, quod alius illicitè patefecit, vnde infamia vel offenſio naſceretur: vt ſi ſub ſecreto commiſi quippiam, vel tamquam amico ex confidentia tibi patefeci, & tu id alteri referas, qui inde grauiter offenderetur. tunc enim ſi ille mecum de eo expoſtulet, poſſum negare me dixiſſe, conuenienti modo intelligendo, vt mendacium vitetur: negando enim vtor iure meo; quiſque enim ius habet ſua occulta dicta & facta, vnde naſceretur offenſio, tegendi quantum poteſt. quòd ſi iniquo delatori inde aliquid obueniat incommodi, id ipſe ſibi imputet, vt rectè Petrus Nauarr. cap.4.n.348. Secùs quando alter poterat licitè patefacere; tunc enim ei fieret iniuria, ſi negaretur: nam ſine ſua culpa infamaretur vt mendax.

Occulta patefactum negare quando liceat.

DVBITATIO III.

Vtrùm reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem.

D. Thom. q. 69. art. 4.

8 RESpondeo & Dico Primò, Reum non teneri veritatem fateri, aut iurare de calumnia, (id eſt, ſe in omni parte litis veritatem dicturum) ſi Iudex non interroget iuridicè, ſeu Iuris ordine ſeruato. colligitur ex cap. Qualiter & quando. 17. & cap. Cùm oporteat. 19. & cap. Inquiſitionis. 21. de accuſationibus; eſtque communis ſententia DD. vide Henricum Quodlib.1.q.34. Siueſt. & Angelum v. Confeſſio delicti, q.1. Petrum Nauarr. lib.2. cap.4.num.136. Idem expreſsè docet D. Thomas q.69.art.2. *Non tenetur*, inquit, *aliquis omnem veritatem fateri, ſed illam ſolùm quam ab eo poteſt & debet requirere Iudex ſecundùm ordinem Iuris.* Ratio eſt, quia quando non procedit iuridicè, non poteſt reo vllam obligationem imponere ad crimen aperiendum, aut ad iurandum, cùm Ius ei hanc poteſtatem non concedat. Vnde ſequitur, reum non teneri ad eius mentem reſpondere, aut iurare; ſed artificio poſſe eludere.

Iurare de calumnia.

Notandum eſt, iuramentum de calumnia hæc quinque continere, iuxta Gloſſam in cap.1. de iuramento calumniæ. Primò, Putare ſe bonam cauſam tueri. Secundò, Se interrogatum à Iudice veritatem non celaturum. Tertiò, Scienter falſas probationes ſe non adhibiturum. Quartò, Se litem fraudulenter non prorogaturum. Quintò, Se nihil promiſiſſe, vel deinceps promiſſurum alicui cauſà litis, niſi quod Iura permittunt. Sed non ſunt hæc omnia ſemper iuranda, maximè reo, in criminalibus.

Petes, Quando Iudex dicitur interrogare reum, ſeruato ordine Iuris, & quando non?

Tribus euentibus ritè inquirit.

Reſp. D. Thomas ſuprà, quem paſſim ſequuntur Theologi, ponit tres euentus, quibus Iudex poteſt inquirere ſecundùm ordinẽ Iuris, & etiam debet. Primus eſt, cùm præceſſit infamia. Secundus, cùm ſuppetũt indicia expreſſa. Tertius, cùm habetur probatio ſemiplena. Sub *infamia* intellige etiam *notoriam*; cùm videlicet delictum cum ſuo auctore eſt publicè notum. Debet autem hæc fama eſſe legitimè probata per duos teſtes omni exceptione maiores, nimirum vt iuridicè cõſtet eſſe talem famam, eámque ortam non à maleuolis, vt ſuprà cap.29. dubit.16. dictum eſt. Itaque ſi reus poteſt excipere contra teſtes, vel oſtendere famam à maleuolis ſparſam, vel ex errore aliquo natam, non tenebitur fateri, vt rectè notat Salonius q.69. art.2. controuerſia 2. Similiter indicia debent eſſe legitimè probata. Semiprobatio criminis fit per vnum teſtem iuratum omni exceptione maiorem. hæc non ſufficit ad interrogandum iuridicè, niſi ſit coniuncta cum formali accuſatione, vel cũ eo quod vicem accuſatoris ſupplet: vt ſunt notorium delicti, fama de auctore, & denunciatio iuridica; quia Iudex ex ſe iudicium inchoare non poteſt, ſed aliquo horum modorum ad id debet prouocari. Itaque ſi nihil horum præceſſit, non poteſt reum obligare in conſcientia ad reſpondendum; vt docet Caiet. q.69. art.2. Sotus de ſecreto, m.2. q.6. & alij. Ex his conſtat, quando Iudex interro- 9
get non iuridicè ſiue reum, ſiue teſtem; nimirum id tunc facit, quando de crimine occulto interrogat, de quo neque eſt fama contra reum, neque indicia competentia, neque probatio ſemiplena. vt enim reo poſſit imponi obligatio à Iudice ad fatendum crimen, requiritur vt iam aliquo horum modorum deductum ſit ad notitiam publicam, ita vt reo non ſuppetat probabilis ratio celandi, ſéq; defendendi. quamdiu enim delictum eſt ita occultum, vel incertum, vt ipſe poſſit ſe probabiliter tueri & depellere obiecta, contra omnẽ rationem, atque adeò contra Ius naturæ eſt, vt ipſi imponatur obligatio in foro conſcientiæ ad illud in ſuam perniciem pandendum; tale enim præceptum eſt nimis durum, & minùs conſentaneum conditioni hominum; cùm nemo, vel niſi pauciſſimi illud ſint ſeruaturi. Confirmatur, quia nemo ſpoliandus eſt armis, quibus videtur iuſtè ſe ſuáque tueri.

Semiprobatio.

Quando non ſeruatur ordo Iuris prætermitti in reo interrogando.

Aduerte tamen, quando interrogatio Iudicis vel Superioris non tendit ad punitionem, ſed ad impediendum peccatum, teneri ſubditum fateri veritatem etiam de occultis, etſi nulla præceſſit infamia, aut ſemiprobatio, aut indicia; vel certè debere abſtinere ab eo in quo eſt peccati periculum. vt cùm promouendus ad Ordines rogatur de natalibus, de cenſuris, de irregularitate: cùm inituri matrimonium interrogantur de impedimentis, &c. Superior enim cauſa impediendi peccati ius habet interrogandi; & ſubditus non habet iuſtam cauſam celandi, cùm non poſſit ſine graui peccato cum talibus impedimentis illa ſuſcipere, aut illis vti; & alias liberè poſſit abſtinere.

Si non tendat ad pœnam.

Dico Secundò, Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrùm Iudex iuridicè, (id eſt, ordine Iuris ſeruato) interroget. Idem dicendum de teſte. Ita Caietan. q.69.art.1. Sotus de ſecreto, memb.3.q.2. concluſ.2. Adrianus quodlib.2. Probatur Primò, Quia nemo tenetur parêre Superiori cum graui ſuo vel alterius incõmodo, niſi conſtet eum legitimè præcipere, & habere auctoritatẽ obligandi. cur enim tantum onus teneatur ſuſcipere ab eo, de quo dubitat an poſſit imponere? Secundò, In dubio fauendum eſt reo. ſecùs eſt, quando nullum inde notabile incommodum metuitur. 10

Si dubitat an legitimè interroget.

Hinc ſequitur, Iudicem teneri aperire reo ſtatũ cauſæ, probationes, indicia, & teſtes, vt videat iuridicè contra ſe procedi, ſéque interrogari poſſe;

& vt

& vt ſi quid contrà habeat, poſſit apponere & excipere;vt docet Caietanus q.69.art.1.& alij.

11 *Si iuridicè procedatur.* Sed difficultas ſupereſt, ſi iuridicè procedatur, idque reo ſatis conſtet. Sunt duæ ſententiæ. Prior eſt,neque tunc reum teneri ſuum crimen fateri;ſi inde pœna temporali plectendus foret:ſecùs verò ſi pœna ſpiritali; vt excommunicatione; tunc enim teneretur fateri. Ita Panorm. in cap. Cùm ſuper, de confeſſis, col. penult. Silueſter v. Confeſſio delicti,qu.1.Augelus eodem, nu.1. Fumus eodem,num.8.& alij quidam recentiores. Altera tenet contrarium. Pro reſolutione

12 *Communior ſententia DD. eſt, illum teneri fateri.* Dico Tertiò,Si Iudex iuridicè interroget, idque reo notum ſit,tenetur veritatem fateri,etiamſi capite plectendus eſſet: eſt communior ſententia DD. D.Thom. qu.69.art. 1. & Caiet.ibid. Henrici quodlib. 1. qu. 33. Palud. d. 19. q. 4. verſus finem,Gab.d.15.q.6.art.2.concluſ.6. Soti de ſecreto,memb.2.q.7.Nauar.cap.25.num.53.Couar.qq. pract.q.23.Anton.Gomezij to.3.cap.12. nu.5. Hi Auctores generatim loquuntur, nec diſtinguunt inter pœnas. Probatur,quia quiſque tenetur obedire Superiori legitimè præcipienti: atqui Superior legitimè præcipit, quando ſecundùm ordinem Iuris interrogat reum, aut iuramẽtum ei defert: ergo reus tenetur parêre,dicendo veritatem. Secundò, In hoc caſu Index habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum: ergo ſi reus eam occultet,facit contra ius & auctoritatem Superioris. Hinc colligunt Sotus & alij,reum non ſolùm teneri quando iurauit, ſed etiam abſque iuramento ex vi ſolius præcepti Superioris.

13 Aduerte tamen Primò,in re parui momenti occultare veritatem,aut mentiri in iudicio, non eſſe peccatum mortiferum, ſi abſit iuramentum: vt ſi mentiatur circa aliquam circumſtantiam facti, vnde ſtatus cauſæ non pendet; quia materiæ tenuitas in præceptis excuſat à mortali.

14 *Si factū abſque culpa cōmiſſum.* Secundò, Si Iudex quærat de facto,quod abſq; culpa, ſaltem lethali patratum eſt,teſtem & reum non teneri reſpondere ad mentem Iudicis,v.g.occidiſti Petrum te inuadentem, cum iuſto moderamine, vel abſque notabili exceſſu,non teneris fateri te occidiſſe, etiamſi de te ſparſa ſit infamia: nec teſtis tenetur illud teſtari: quia Iudex quærit de occiſione criminoſa: & ſi fatereris, nec poſſes probare te causâ neceſſariæ defenſionis feciſſe, condemnaret te homicidij,ex falſa præſumptione, pari modo ſi tu non es auctor criminis, non teneris fateri aliquas circumſtantias, ex quibus orire- *Si ex falſa præſumptione procedatur.* tur vehemens ſuſpicio te eſſe auctorem,v.g. hunc eſſe tuum pugionem, te eo loco fuiſſe, &c. quia ipſius interrogatio etſi iuridica ſit, tamen ex falſa præſumptione procedit,vt docet Salon.q.69.ar.2. & Sotus de ſecreto, m.2.qu.7.dub.2. In his igitur euentis negare poteſt quod ſibi detrimentoſum foret,adhibita conuenienti reſtrictione mentis;de qua vide Nauarr. in cap.Humanæ aures. 22.qu.5. vide infrà cap.42.dub.10.

15 *Quando poſſit reo iuramentum deferri.* Notandum autem eſt,vt reo poſſit iuramentum deferri in cauſa criminali, requiri ea indicia ſeu probationes, quæ ſufficiant ad torturam; vt docet Couarr. & alij DD. quia iuramentum eſt ſpiritualis quædam tortura, cùm non peſſimam mentem non minùs vrgeat ad veritatem dicendam, quàm tortura. Idem dicendum videtur de obligatione confitendi criminis. nam non minùs eſt imponere hanc obligationem, quàm imponere neceſſitatem iurandi. vnde ex ſimplici infamia, ſi nullum aliud adſit indicium, non puto poſſe imponi obligationem fatendi: & meritò, quia infamia non facit ſemiplenam probationem, ſed ſolùm ſupplet vicem accuſatoris, vt ſuprà cap. 29. dub.15.dictum eſt.

Dico Quartò, Non eſt tamen improbabile, reum nō peccare mortiferè negando crimen,præſertim in cauſa capitali, quamdiu eſt ſpes euadendi, etiamſi iuridicè interrogetur:colligitur ex Auctoribus prioris ſententiæ.Idem tenet Petrus Nauarra ſuprà, Emmanuel Sà v.Reus,& quidam alij recentiores. Probatur Primò, Quia quamdiu eſt ſpes euadendi, eò quòd nondum ſit plenè probatum, præceptum illud fatẽdi criminis videtur nimis difficile, neq; ſatis accommodatum humanæ imbecillitati.vix enim è centum vnus reperietur, qui ſi ſperet hac ratione ſe poſſe euadere mortẽ, non ſit crimen negaturus:atqui præcepta vt obligent, debent eſſe conſentanea conditioni humanæ, ſicut & leges. Secundò, Lex humana non poteſt obligare cū periculo mortis, niſi magnitudo negotij aliud poſtulet,vt verior ſententia tenet,& plerique Doctores docent. ergo nec præceptū humanum:eadẽ enim eſt vtriuſq; ratio, ſi cetera ſint paria. atqui ex cōfeſſione criminis incurrit certiſſimum periculū mortis; nō confitendo autem eſt ei ſpes euadendi:ergo non tenetur confiteri. Tertiò, Nemo poteſt cogi ad teſtificandum cōtra ſanguine iunctū; vt patet ex L.4.ff.de teſtibus. nemo etiam tenetur teſtari,quando inde ſibi graue damnum metuit,vt ſuprà cap.30. dub.6. oſtenſum eſt. atqui nemo cuiquam magis eſt ſanguine iunctus, quàm ipſe ſibi; nec maius poteſt eſſe damnum quàm vitæ:ergo nō tenetur contra ſe fateri.Quartò,L.Nimis graue.7. C.de teſtibus, dicitur, *Neminem teneri contra ſe exhibere id, per quod ſibi negotium fiat.* ergo, &c. Confirmatur, durum enim nimis eſt, vt cogatur Iudici ſubminiſtrare arma, quibus iuguletur, cùm aliàs ſpes ſit euaſionis. 16 *Sententia probabilis.*

Ex dictis ſequitur Primò, Non teneri iurare ad mentem Iudicis,ſed poſſe vti amphibologia, vel mentali reſtrictione. Secundò,Eamdẽ ſententiam non videri improbabilem,etiam in cauſis non capitalibus, in quibus valdè grauis pœna imponitur,vt damnatio ad triremes,vel ad perpetuū carcerem, vel confiſcatio bonorum. ſecùs ſi ſolùm pœnæ excommunicationis,quia facilè tollitur. 17 *Confectario.*

Ad rationem adductā in contrarium reſponderi poteſt, fieri poſſe, vt Iudex habeat ius interrogandi causâ boni publici, vt officio ſuo fungatur; & tamen alter non teneatur reſpondere ad eius mentem;idque ad ſummum ius vitæ ſuæ tuendæ, per quod licitum eſt ei contegere & abſcondere ea,per quæ vita ipſa eripietur.ſicut qui eſt in periculo vitæ,poteſt fugere è carcere,etiamſi Iudex & leges præcipiant ne fugiat, & fugientem puniant: & citatus poteſt non comparere, quamuis Iudex præceperit vt compareat: & ſeruus bello captus poteſt fugere, quamuis dominus præceperit ne fugiat. nihil enim repugnant, Iudicem habere ius inquirendi veritatem à reo,& reum habere ius celandi. quo caſu, etſi poſſit præcipere, præceptum tamen eius non obligat;neque fit ad obligandum, ſed ad inducendum vel terrendum reum,vt veritatem fateantur. Ex his patet, ſententiam ſupradictam non eſſe improbabilem:ac proinde ſacerdotem non debere cogere pœnitentem vt veritat in 18. *Ad rationem contrariæ ſententiæ.*

fateatur, quamdiu eſt ſpes euadendi. quod etiam
19 notat Emmanuel Sa, ſuprà. Quando tamen non eſt ſpes euadendi, (vt ſi videt crimen facile plene probari poſſe) tunc tenetur veritatem fateri, quia ceſſat ratio celandi, & alias tenetur Superiori legitimè præcipienti obtemperare.

Si non eſt ſpes euadendi.

20 Dices, L. 2. C. de Iureiurandu propter calumniam dando, dicitur *partes debere iurare de calumnia.* hoc antè iuramentum quatenus attingit reum, duo continet principalia; alterum eſt, quòd putet ſe bonam fouere cauſam: alterum, quòd non negabit id quod credit eſſe verum; ſeu quòd interrogatus dicet id, quod putat eſſe verum. vide Gloſſam in cap. 1. de iuramento calumniæ.

Obiectio. Iuramentum Rei de calumnia.

21 Reſp. Primò, Quòd valde expediret, ſi Summus Pontifex præciperet, vel Principes ſupremi legem conderent, Ne Iudex in cauſis ingerentibus pœnam ſanguinis, poſſet à reo exigere iuramentum de dicenda veritate, propter euidentem occaſionem periurij, vt inquit Gomezius ſupra. ſicut in cap. Clericos. 1. de cohabit. Clericorum & mulierũ dicitur; *Clericos, qui tenent concubinas, non eſſe cõpellendos ad eas abiurãdas, propter periculum periurij, ſed cenſuris cogendos.* maius periculũ eſt in reis.

Reſponſio prima.

Expediret hoc iuramentum tolli.

22 Reſp. Secundò, Per *iuramentum calumniæ* eo loco non intelligi iuramentum de dicenda veritate, ſed de non agendo calumnioſè; ſeu quòd non committet calumniam in cauſa. ſi quis enim benè aduertat, in nullo paragrapho illius Legis requiritur vt reus iuret ſe in omni parte litis veritatem dicturum, ſed tantùm, quòd *putans ſe bona inſtantia vti, ad reluctandum venerit; & quòd cauſâ patrocinij Iudicibus nihil dederit vel promiſerit.*

Secunda.

23 Nec obſtat L. Marcellus. 21. §. 3. ff. de act. rerum amotarum. vbi in actione rerum amotarum facto diuortio, cogitur coniunx, cõtra quem actio inſtituitur, iurare; quia id intelligitur de iuramento, quod parti à parte defertur ad litem terminandã, & ad recuperãdum ſuum, vel ſibi debitum, quod pars ex iuſtitia debet reſtituere. Simili modo intelligendæ quædã aliæ Leges, quas adducit Gomezius ſuprà. nos autem hic agimus de iuramento, quod à Iudice defertur reo in cauſa criminali.

DVBITATIO IV.

Vtrùm reus condemnatus ſecundùm allegata & probata, teneatur obtemperare ſententiæ.

24 RESpondeo & Dico Primò, Quando ſententia re ipſa eſt iniqua, vt quia innititur falſa præſumptione, aut falſis probationibus, non obligat in conſcientia, quamuis ſecundùm ordinem Iuris ſit lata. Eſt communior ſententia DD. Ratio eſt, quia ſententia eſt veluti lex quædam alicui priuatim impoſita. at lex non obligat, quando ex eius obſeruatione ſequeretur id, quod eſt contrarium fini legis. quare cùm finis ſententiæ ſit vt cuique tribuatur quod ſuum eſt, ſi ex eius obſeruatione contrarium eueniret, non obligat.

Sententia nixa falſa præſumptione vel falſis probationibus.

25 Vnde ſequitur Primò, Eum, qui per talem ſententiam aliqua re priuatus eſt, vt legato, vel hereditatẹ, vel mulctatus pecunia, non teneri in conſcientia ad ſolutionem; niſi non parendo ſententiæ, maius malum aut ſcandalum timeretur.

Non tenetur ſoluere.

26 Sequitur Secundò, Eum, cui res talis eſt applicata, ſi ſciat ſententiam falſo fundamento niti, non poſſe eam retinere, ſed obligari reſtituere; quia illa res eſt alterius. Ita Sotus l. 3. qu. 4. art. 5. & Innoc. in cap. Quia plerique. 8. de immunitate Eccleſ. & alij.

Cui res applicata, tenetur reſtituere.

Nec obſtat quòd Reſpub. & Princeps poſſit ex cauſa de bonis ſubditorum diſponere, eaque aliis tribuere, vt patet in præſcriptione; hic autem videatur eſſe ſufficiens cauſa, nempe vt publica iudiciorũ forma ſeruetur: quia etſi hæc cauſa fortè ſit ſufficiens vt Iudici tribuat auctoritatem iudicandi ſecundùm allegata & probata contra priuatam ſcientiam ſuam, & exequendi iudicatũ; tamen non eſt ſufficiens, vt iſte amittat reverà rem ſuam, ita vt in foro cõſcientiæ teneatur ea alteri cedere, aut vt alter, cui applicata eſt, non teneatur eam reſtituere, ſi poſſit, & ſciat ſententiam falſa præſumptione niti: hoc enim ad bonum publicum nõ eſt vllo modo neceſſarium, aut expediens. quis enim dicat expedire Reſpub. vt ſi per calumniam probatum ſit me eſſe heredẽ à Petro inſtitutum, poſſim hanc hereditatem mihi arrogare, etſi certò ſciam me heredem non eſſe? aut vt fiſcus poſſit ſibi vindicare bona eius, de quo illi certò conſtat, per falſos teſtes conuictum de hæreſi vel inceſtis nuptiis? ſanè nulla æquitas hæc patitur.

Aduerte tamen, ſi quis eſſet priuatus beneficio 27
vel officio per ſententiam ſecundùm allegata & probata latam, & illud tibi a legitimo collatore eſſet collatum; probabile eſſe te non teneri ad reſtitutionem, etiamſi ſcires ſentẽtiam falſis probationibus niti: id enim docet Innoc. in cap. Quia plerique. 8. de immunitate Eccleſ. & Panorm. in cap. 1. de conceſſione præbendæ, Gloſſa ibidem, & communiter Canoniſtæ. probant, quia hoc ipſo, quo condemnatus non appellauit, acquieuit ſententiæ, & ita trãſiuit in rem iudicatam, iuxta cap. Quod ad conſultat. 15. de ſententia & re iudicata. & cap. Cùm dilectus. 32. de electione.

Inſtitutus in beneficio quo alius inuſtè priuatur.

Verum hæc ratio nõ ſatisfacit: ſolùm enim pro- 28
bat, præſumendũ in foro externo ſententiam fuiſſe iuſtam, eò quòd nõ appellauerit; & ideò poſteà illum non eſſe admittendum in iudicio, ſi repetat beneficium: non tamen probat beneficium iuſtè retineri, ſi ſciatur illum iniuſtè priuatum.

Vnde aliter probatur hæc ſententia, quia Eccleſia & Reſpub. eo caſu priuant reum abſolutè beneficio vel officio. & applicant ei cui poſteà confertur: id enim facere poſſunt, cùm hæc ſint bona communia, in quibus multò maiorem habeant poteſtatem, quam in fortunis priuatorum, & aliàs ſubeſt iuſta cauſa ſic faciendi: tum ne iuriſdictiones ſint incertæ, quæ res multò maioris eſt momẽti, quàm vt nemo ſine culpa iure ſuo priuetur: tum quia cùm conſtiterit de innocentia Rei, facilè poterit ei alia ratione conſuli; conferendo ei aliud officium vel beneficium: tum quia quamdiu non conſtat publicè fuiſſe innocentem, reſtitutio eſt impoſſibilis: nam beneficium non poteſt reſtitui, niſi per collatorem. collator autẽ nollet reſtituere, vel quia de Rei innocentia illi non conſtat, vel quia nollet videri feciſſe contra Iudicis ſentẽtiam, vel quia ipſemet eſt Iudex, qui reum priuauit. quare is, cui tale beneficium eſt collatum, poterit illud retinere, cùm reſignando non poſſit alteri prodeſſe. neque etiam tenetur illi reſtituere fructus: ſi enim titulum retinere poteſt, & præſtare officium, etiam fructus poteſt ſeruare, cùm hi

ſequan

ſequuntur titulum, & debiti ſint propter officium. neque tenetur alia ratione compenſare; quia cauſa non eſt, cur alter ſit priuatus. vnde hic queri non poteſt, ſibi ab illo iniuriam fieri. Idem dicendum de officiis ſæcularibus.

Non poteſt ſe per vim tueri.

29 Dico Secundò, Reus tamen in hoc caſu non poteſt per vim ſe defendere contra Iudicem aut miniſtros, ne ſententiam talem exequantur. Ita D.Thomas qu.69.art.4. Sotus l.5.q.6 art.4. eſtque fere communis ſententia DD. Probatur Primò, Quia Iudex habet ius exequendi talẽ ſententiam, imò auctoritate Principis & Reip. ad hoc compellitur; ergo reus non poteſt ei reſiſtere: alioquin daretur bellum vtrimque iuſtum, abſque ignorantia. Secundò, Quia naſceretur inde graue ſcandalum & perturbatio in Repub. nam omnes iudicarẽt illum committere crimen maieſtatis, & concurrerent ad eum opprimendum; & ſi benè illi cederet, nefarij homines imitarentur. Suppono, Iudicem ſeruato Iuris ordine proceſſiſſe.

Sententia quorundam.

30 Aduerte tamen, quoſdam ſentire, in hoc caſu non eſſe illicitum vti mera defenſione, ſi ſcandalum abſit, & alioquin innocens plectendus eſſet morte. Ita etiam dicitur tenuiſſe Franciſcus Victoria, & docent quidam Iuriſperiti, quos citat Couarr.l.1. variar.c.2.n.13. nempe Paris à Puteo, Lucas Penna, & Hippolytus. quæ ſententia probari poteſt, quia iudex & miniſtri in eo caſu non habent verum ius inuadendi, cùm iſte non ſit dignus pœna; ſed ſolùm præſumptum, ſeu in opinione: ergo poteſt aduerſus eos vti defenſione: ſicut qui inuaditur ab innocente furioſo, poteſt ſe contra illũ tueri, etiam cũ ipſius læſione & morte, ſi aliter eius vim declinare nequit; eò quòd ille ius inuadendi non habeat. ſimiliter quando erratur in perſona malefactoris. Idem & potiori ratione dicendum, ſi iudici de iniquitate cauſæ conſtaret. Verùm ego iſtam ſententiam in vſum non facilè admiſerim, maximè propter ſcandalum, quod vix abeſſe poteſt. Quòd ſi Iudex non proceſſiſſet Iuris ordine ſeruato, tunc omnino poſſet reus ſe defendere, vt etiam D.Thomas fatetur.

DVBITATIO V.

Vtrùm reus poſſit fugere ex carcere, & vincula carceremque effringere.

Ante ſententiam poteſt fugere.

31 RESpondeo & Dico Primò, Ante ſententiam fugere poſſe, niſi fortè iurauerit ſe permanſurum. eſt communis ſententia DD. (vide Couar. l.1. var.cap.2.nu.12.) quam vſus omnium gentiũ confirmat. Ratio eſt, quia non conijcitur in carcerem vt ibi ſponte maneat, (hoc enim nemo, vel certè perpauci facturi ſunt) ſed vt ibi detineatur interim dum cauſa eius excutitur. Nec refert, quòd ex fuga illa commentarienſi damnum obueniat: quia iure ſuo vtitur, & ille ſuæ negligentiæ 32 id aſſignet, vt qui nõ meliùs illum cuſtodiuit. hic tamen reus conſiderare debet, verùm tanti ſua interſit fugam capeſſere, vt damnum illud proximi ſecundùm charitatis legem non ſit curandum.

Etiam poſt ſententiam poteſt.

33 Dico Secundò, Etiam poſt ſententiam fugere poteſt, ſi damnatus ſit ad pœnam mortis vel mutilationis; D.Thomas qu.69.art.4. & Caietan.ibidem Sotus lib.5 qu.6.art.4. Couarr. ſuprà. Ratio eſt, quia nõ poteſt ei præcipi cum obligatione vt cum tanto damno ſuo ibi maneat; hoc enim præceptum eſſet nimis difficile, inhumanum, & quodammodò ſuperans humanam conditionem. confirmatur ex D. Thoma ſuprà, quia nemo poteſt condemnari ad faciendum aliquid, vnde ei mors ſequetur; adde, vel aliquod graue corporis damnum. atqui ſponte manere in carcere in hoc caſu, eſt aliquid facere, vnde mors vel graue damnum ſequetur, vt inquit D.Thomas: ergo, &c.

Vbi Nota, etſi poſſit quis aliquid facere, ex quo per accidẽs ſeu ab alio mors inferetur, vt manere in carcere, aſcendere ſcalas, præbere iugulum, & ſimilia; nemo tamen poteſt ad hæc facienda ita condemnari, vt quouis euentu ad hæc obligetur. nam ſi oſtenderetur ſpes euaſionis, poſſet reus etiam ſub patibulo vel ictu gladij fugam capere: tantum enim cuique iuris eſt ad vitæ conſeruationẽ, vt nulla poteſtas humana obligare poſſit ad eam non conſeruandam, ſi eius conſeruandæ ſpes & copia oſtendatur: niſi bonum publicum aliud poſtulet; vt ſi vrbs in periculo verſetur; nam pars pro toto exponenda eſt. vbi autem talis cauſa non ſubeſt, nimis durum & inhumanũ eſſet tale præceptum. Vnde patet, non poſſe lege humana ſtatui vt damnatus ad mortem vel mutilationem, vel etiam aliam grauem pœnã corporalem, non poſſit fugere: quod eſt contra Caietanum, qui exiſtimat, etſi reipſa nulla talis lex ſit, poſſe tamen ſtatui; & tunc reum obligatum iri vt maneat in carcere, quamuis eſſet capite plectendus. ſed nobiſcum ſentit Sotus & alij, ob rationem allatam. 34 *Ius vitæ conſeruandæ, quantum.*

Sed difficultas eſt, vtrùm poſſit tunc vincula rumpere & carcerem effringere. Quidam Doctores negant, Henricus quodlib. 9.q.25. Couarr. l.1. var.c.2.num.14. fauet Silueſt.v. Accuſatio, nu.12. Probatur Primò, quia carceris effractores grauiſſimè à legibus puniuntur, nempe pœna capitali, vt probat Couarr. ex quatuor legib. ciuilibus: ergo peccant ſic fugiendo vel fugam moliendo: ſi enim non peccarent, tam grauis punitio eſſet iniuſta. 35 *Effringere carcerem.*

Secundò, Si licuiſſet carcerem effringere, non tenerentur de damno inde ſecuto; atqui tenentur, vt etiam Caiet. & Sotus docent: ergo, &c.

Tertiò, Quia effringere carcerem eſt vim inferre publicæ poteſtati. Hæc ſententia eſt probabilis. Contraria tamen eſt verior & probabilior, vnde

Dico Tertiò, Eum, qui licitè poteſt fugere, poſſe etiam vincula rumpere & carcerem pertũdere. Ita Caiet. & Sotus ſuprà, Nauarr.c.17.nu.12. & paſſim recentiores. Probatur Primò, Quia cui licitus eſt finis, licita etiam ſunt media: ergo cui licita eſt fuga, licitum etiam ſe ad eam expeditum reddere, eiuſq; impedimẽta remouere. Neque hoc eſt vim inferre poteſtati publicæ: quia hæc non eſt in vinculis & lapidibus, ſed in Iudice & miniſtris, quibus non licet vim inferre, quando iuſta eſt condẽnatio, ſecùs eſt de vinculis & carcere; ſicut ſi quis obiiceretur leoni deuorãdus, poſſet ſe pro viribus contra eum tueri. Secundò, Reus non tenetur ibi manere, ſed Iudicis eſt curare, vt vi maiore detineatur, ideò enim catenæ, cõpedes, numellæ ſunt ferrea, & carceres firmiſſimi. alioquin ſi vinculis ſtupeis conſtrictus eſſet, non poſſet ea diſrumpere, quod eſt ridiculum. Tertiò, Illud præceptum, oblata occaſione euadendi, nimis eſſet durum, & humanis moribus minimè accommodum. 36 *Poteſt effringere.*

Vnde ad primum Reſpondeo, Legiſlatores illos fortè ſecutos fuiſſe alteram ſententiam, quæ 37 *Ad rationes.*

etiam eſt probabilis; vel certè illos procedere ex præſumptione, quòd effractores vim cuſtodibus intulerint, quod ipſa verba legis inſinuant; præſertim lex penult. ff. de cuſtodia & exhibit. & L. 1. ff. de effractoribus. Vel denique, etſi culpa in tali fuga non ſit, tamen ob bonum Reipub. vt faciliùs Rei poſſent detineri, pœnam aliquam ſtatui potuiſſe, non quidem capitis, (niſi fortè vis illata eſſet cuſtodibus) ſed mitiorem, pro arbitrio Iudicis. non enim pœna effracturæ eſt ſupplicium capitis, ſed longè clementior, & arbitraria, vt docet Gomezius tom. 3. cap. 9. num. 11.

Ad ſecundum: Quòd teneantur ad reparationem carceris, id prouenit non ratione iniuriæ illatæ, ſed ratione taciti contractus. cùm enim iuſtè detineantur, videntur tacitè conſentire in compenſationem damni, ſi quod fugiendo inferant directè: idque meritò Reſpub. poteſt ab illis exigere. non enim par eſt vt per fugam ſuam damnum Reipub. inferant. Puto tamen hanc reſtitutionem vix eſſe in vſu.

38 *Si alij quoque fugerint.* Notandum tamen, ſi occaſione fugæ tuæ, carcere pertuſo, etiam alij captiui fugiant, non ideò teneberis de damno, quod inde actoribus vel Reip. euenit; quia illorum fuga per accidens ſequitur ex tuo facto, nec tenebaris illam impedire, aut propter illam vitandam iure tuo non vti. vt rectè Michaël Salon qu. 69. art. 4. Non tamen videtur verum, quod ibidem docet iniuſtè cõdemnatum, ſi carcerem perfregerit, etiam ad reparationem eius teneri; quia cùm per iniuriam detineatur à Repub. ſeu Reipub. miniſtro, poteſt vti iure ſuo & erumpere abſque animo compenſandi incommodi, quod Reſpub. ex illa eruptione incurret, eò quòd ipſa non haberet ius illum ſic detinendi: ſicut ſi detinear à priuato, poſſum pertundere murum; nec teneor illud damnum rependere.

Ad tertium patet ex dictis.

39 *Damnatus ad carcerem.* Dico Quartò, Damnatus ad pœnam carceris temporariam non poteſt fugere. Probabile tamen eſt, damnatum ad carcerem perpetuum, grauem præſertim; item damnatum ad triremes, fugam capere poſſe.

Prior pars eſt cõmunis, quia hæc pœna non eſt ita grauis, quin reus, qui ob ſua crimina iuſtè ad eam eſt damnatus, debeat eam ſponte ſubire, ſicut ſoluere mulctam pecuniariam, concedere in exilium, ſeruire ad tempus in hoſpitali, manere ad tempus concluſus intra Monaſterium, & ſimilia.

Altera pars, *de carcere perpetuo*, præſertim graui, eſt contra Caietan. q. 69. art. 4. Sotum ſuprà. & Couar. num. 14. hi enim putant eum non poſſe fugere: quæ ſententia etiam probabilis eſt. Crediderim tamen cum Michaele Salon, eum poſſe fugere, ſi carcer valde grauis eſſet: tum quia non tam condemnatur vt ibi ſponte maneat, quàm vt detineatur; tum quia nimis graue eſſet, obligare in conſcientia ad ſponte manendum, quando eſſet euidens ſpes euadendi. ſecùs ſi carcer eſſet laxus & commodus.

Triremes. Idem, & potiori ratione dicendum de damnatis ad *triremes*: non enim damnantur vt ſponte ibi maneant, ſed vt detineantur.

Exilium. De *exilio* alia eſt ratio; nam illa pœna non poteſt executioni mandari, niſi ſpontanea actione Rei. ſi tamen exilium eſſet grauiſſimum, fortè non eſſet illicitum fugere.

Seruitus. De pœna *ſeruitutis*, videtur eadem ratio atque de carcere perpetuo. Itaque ſi ſeruitus eſſet valdè dura, poſſet fugere. ſecùs ſi eſſet tolerabilis. Salonius tamen generatim tenet, damnatum ad ſeruitutem, abſolutè poſſe fugere, ſicut ſeruos bello captos; quod non videtur improbabile; præſertim cùm ſeruitus ſit mors ciuilis.

DVBITATIO VI.

Vtrùm alij poſſint reo fugam è carcere conſulere, & auxilium ad eam præbere.

Reſpondeo, & Dico Primò, Cuicumq; fas eſt fugere, ei poſſunt alij fugam & vinculorum diruptionem conſulere, modò non ſint poteſtatis publicæ miniſtri. Ita Caietan. & Sotus ſuprà, & alij paſſim. Ratio eſt, quia quod tibi licitum eſt facere, id poſſum tibi eſſe ſuaſor & auctor vt facias, niſi ratione officij prohibear: quo modo prohibētur miniſtri iuſtitiæ; qui cùm ex officio teneantur curare vt reus detineatur, contra iuſtitiam Reipub. debitam facerent, ſi fugam ſuaderent. 40 *Poſſunt qui non miniſtri iuſtitiæ.*

Dico Secundò, Probabile etiam eſt, licitum eſſe eidem captiuo porrigere inſtrumenta, quibus vincula incidat, & carcerem effringat. eſt contra Sotum lib. 5. qu. 6. art. 4. ſed ita expreſſe docent Caietanus & Michael Salon ſuprà. Probatur Primò, Quia ſi potes alicui conſulere finem, cur non etiam porrigere media neceſſaria ad illum conſequendum, præſertim cùm conſilium non videatur aliud eſſe quàm ſpiritale quoddam inſtrumentum? Secundò, licitum eſt oſtendere illi viam & modum, quo poſſit elabi, vt etiam Sotus fatetur; (hoc enim ad conſilium pertinet) atqui hoc non eſt minùs opitulari, quàm præbere inſtrumenta. Tertiò, Nulla eſt ratio, cur non poſſim præbere inſtrumentum ei, qui licitè vtetur, niſi ob aliquam peculiarem cauſam id mihi ſit prohibitum. Neque id eſt violare publicam cuſtodiam, quia non iuuo effringere, neque porrigo inſtrumenta ei, qui iniuſtè vſurus ſit. 41 *Præbere inſtrumenta captiuo.*

Dices, Si quis probaretur inſtrumenta præbuiſſe, grauiter puniretur: ergo eſt peccatum. 42

Reſp. Etiam conſultor effractionis & fugæ, & ipſe reus fugiens punirentur, & tamen hæc conſulere licet, & fugere, etiam ſententiâ Soti.

Aduerte tamen, quamuis reo non poſſit prohiberi ne fugiat, ita vt obligetur in conſcientia; tamen aliis poteſt prohiberi ne aut fugam ſuadeant aut inſtrumenta præbeant. non enim alij tantum iuris ad hæc habent, quantum ipſe reus; neque illis hoc præceptum ita eſt durum, ſicut reo. 43

Dico Tertiò, Non tamen poſſumus iuuare reum effringendo exteriùs carceres & rumpendo vincula. eſt communis Doctorum. Probatur Primò, Quia ſolus reus ad id ius habet, propter maximum incommodum, quod ipſi imminet. Secundò, Alioquin nihil poſſet Iudicibus ſatis eſſe firmum & tutum ad cuſtodiam reorum; quod cederet in maximum Reipub. damnum. 44 *Non poſſunt iuuare effringendo.*

DVBITATIO VII.

Vtrùm aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis.

D. Thom. q. 71. art. 1. 45

Reſpondeo & Dico Primò, In extrema neceſſitate pauperis, quando putatur nemo alius *In extrema neceſſitate tenentur.*

illi

illi patrocinium præſtitums,quiuis aduocatus tenetor ei ſuccurrere, etiam gratis. Ita D. Thomas q.71.art.1.& alij DD. dicitur autem eſſe in *extrema neceſſitate*, v.g. cùm imponitur illi crimen, ob qood plectendus ſit capite, vel ſpoliandus omnibus bonis,& in extremam conijciendus inopiam, niſi defendatur. ratio eſt, quia quiſque tenetur extremè egenti illud impendere quo ipſu inſtructuseſt,ſi ipſe ſimiliter non eget; vt ſi pauper extremè eget cibo, tenetur ſuccurrere qui habet cibum; qui autem non habet cibum,ſed pecuniam, non tenetur, niſi in defectum alterius; vt ſi aliter cibus obtineri non poſſit. ſi extremè eget pecuniâ, tenentur ſuccurrere qui pecuniam habent; ſi opera medici vel chirurgi,teneotur hi gratis operam ſuam præſtare;neque diuites tenentur pro eo ſoluere, niſi fortè illi ex ſua malitia nollent aliter opitulari;tùc enim pecunia illi eſſet neceſſaria ad vitæ conſeruationem. Idem dicendum de aduocato, cuius patrocinio pauper extremè eget. vide D.Gregorium Homil.9. in Euangelia, ſub finem: *Habens*, inquit, *intellectum, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à miſericordia largitatis non torpeſcas: habens artem, qua regitur, vſum illius cum proximo partiatur: habens loquendi vſum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. talentum quippe ab vnoquoque noſtrûm venturus Iudex exiget, quantum dedit.*

46 *Vtrùm etiam in graui.* Sed difficultas eſt,vtrùm idem dicendum ſit de graui neceſſitate? Nauarrus cap.25. num.20. putat non teneri niſi in extrema neceſſitate pauperis, quando ex patrocinio vita ipſius vel ipſi coniunctorum,vt patris, matris, vxoris, prolis, pendet: quod intellige, non teneri ſub peccato mortali: nam intolerabile eſſet, dicere,ſub nullo peccato teneri. Idem ſentit Caietanus io hunc artic. dicens,tunc ſolùm obligari ſub veniali. Sed contrarium longè verius, vnde

Etiam in graui tenetur. Dico Secundò,In graui neceſſitate pauperis(vt ſi iniuſtè damnandus putaretur ad triremes, ad publicam flagellationem,ad durum carcerem,vel amiſſa lite iuſta grauem morbum contracturus) tenetur aduocatus ſub peccato mortali ſuum patrocinium exhibere. modò ipſe aliquo modo ſuperfluum ſui ſtatui habeat; id eſt, modò præter illam operam,quæ illi neceſſaria eſt ad ſtatũ ſuum ſuſtentandum, aliquid temporis vel induſtriæ ei ſuperſit. Ita Silueſt v. Aduocatus,nu.11. Sotus l.5. q.8.art.1.& alij ratio patet ex dictis de eleemoſyna,q.32. art.5. dub. 5. vbi oſtenſum eſt, eos, qui quoquomodo ſuperfluum habent, teneri in graui neceſſitate proximi ſub peccato mortali; quod ibidem ſenſit Caietanus. Vnde parum ſibi conſtat, dum hic contrarium tradit. Communis neceſſitas vix locum habet in iſta materia; quia cauſæ iudiciales ſunt ordinariè magni momenti reſpectu pauperum, vel certè pauperes non ſunt. vide ſuprà cap.12.dub.12.& cap.16.dub.1.

DVBITATIO VIII.

Quando aduocatus teneatur ad reſtitutionem parti.

47 *Negligentia & imperitia aduocati.* RESpondeo & Dico Primò, Quando ex negligentia vel imperitia ipſius, cliens iuſtâ cauſâ excidit,tenetur de damno,quod ipſi inde obuenit. ratio eſt, quia lege iuſtitiæ tenetur ſuo clienti pro cauſæ conditione diligentiam præſtare: vt ſi ſit difficilis, ſi magni momenti, tenetur magis laborare,quam ſi facilis vel parui momẽti. ſimiliter ex officio teoetur eſſe inſtructus conuenienti peritia, cùm pro idoneo aduocato ſe gerat, & vt talis ſtipendia exigat. vide ſuprà cap.7.dub.7.

Dico Secundò, Quando tuetur cauſam, quam aduertit eſſe iniquam, tenetur ad reſtitutionem omnium damnorum, quæ parti obueniunt ratione illius patrocinij; vt expenſarum factarum, & eorum omnium quæ per litem amiſit: tenetur etiam ſuo clienti, ſi eum bona fide procedentem non monuit de cauſæ iniuſtitia;horum enim omnium eſt cauſa vel committendo, vel omittendo contra debitum officij. 48 *Si aduertit cauſam eſſe iniquam.*

Vbi Aduerte Primò,Si cliens monitus de cauſæ iniuſtitia,nolit deſiſtere,aduocatum debere illum deſerere; non tamen ſecreta cauſæ prodere parti, niſi id foret neceſſarium ad graue aliquod damnum proximi impediendum: tunc enim deberet Iudici aperire, vt occurrat. quiuis enim iure charitatis tenetur proximi damna impedire, quãtum ſine ſuo damno poteſt. Neque tunc poteſt inducere partem ad tranſactionem, ſi ea cum damno eius futura eſſet:quia ſolùm in cauſa dubia, tranſactio locum habet. vide D.Thomam qu. 7. art. 3. ad 2. Silueſt. v. Aduocatus, num. 16. & Nauarr. cap. 25. num. 28. vnde grauiter peccant aduocati & conſiliarij, qui dum in ſucceſſu litis aduertunt partem alteram tueri cauſam iniquam, indocunt alteram ad compoſitionem. 49 *Cliens monendus.* *Tranſactio non ſuadenda.*

Aduerte Secundò, Aduocatum Rei,qui ipſum fraudibus defendit contra fiſcum, non teneri ad compenſandum emolumentum, quod fiſco ex damnatione proueniſſet, ſi illum non defendiſſet; ſicut nec ipſe reus tenetur. quia pœna non debetur, niſi ſecutâ ſententiâ; ac proinde nec compenſatio. & quamuis fraudibus iſtis faciat iniuriam Reipub. quatenus peruertit iudicium publicum;hæc tamen iniuria non obligat ad reſtitutionem: quia non eſt contra iuſtitiam particularem, ſed legalem: qualis etiam eſt iniuria Rei falſum teſtem ſubornantis,vt pœnam euadat. 50 *Fraudibus cõtra fiſcum defendens.*

De aduocato fiſci eſt maior dubitatio. multi enim Doctores, inter quos eſt Michael Salon. putant hunc teneri ad compenſandum fiſco emolumentum talis pœnæ, ſi cauſam eius negligenter aut non fideliter egit: nam ex officio tenetur fiſci commodis conſulere. Sed contrarium videtur verius ex contrario fundamento: quia officium eius non eſt curare vt fiſcus mulctis & confiſcationibus diteſcat,ſed vt leges ſeruentur, & legum violatores puniantur. Itaque cùm ipſe ex iuſtitia non teneatur cauſam proſequi vt fiſcus bona Rei acquirat, non tenetur ad reſtitutionem, etiamſi cauſæ proſecutionem omittat; præſertim cùm fiſcus ius propinquum ad bona illa non habeat, niſi ſecuta damnatione vel criminis declaratione. vide ſuprà cap.13.dub.10. 51 *Aduocatus fiſci.*

Si accuſatio deficiat in probatione. Aduerte Tertiò, Si clienti intentetur actio criminalis,& aduocatus eum ita defendat,vt accuſator non potuerit conuincere, & ideò damnatus ſit ad pœnam talionis, non teneri aduocatum ad reſtitutionem illius damni, nec effici irregularem: quod eſt contra Nauarrum cap.27. num. 209. ſed ita docet Couarruuias in Clement. Si furioſus. p.2. §. 5. num. 5. & Salonius quæſt. 71. artic. 3.

controu. 1. Ratio eſt, quia hoc damnum per accidens & præter ipſius intentionem accuſatori obuenit, cuius ipſe cauſam non tenebatur iuuare. Idem dicendum de reo, ex cuius negatione ſequitur accuſatori pœna.

DVBITATIO IX.

Vtrùm aduocatus poßit cauſam dubiam tueri.

52 *Si cauſa dubia.* RESpondeo Primò, Si vtraque pars eſt quaſi æque probabilis, poteſt ſuſcipere vtriuſuis, id eſt, ſiue Rei, ſiue actoris patrocinium: tunc enim vterque ius habet iudicio experiondi.

Dico Secundò, Si cauſa Rei minùs quidem ſit probabilis quam actoris, abſolutè tamen ſit probabilis, poteſt aduocatus eam tueri. Ita Sotus l.5. quæſt.8.art.3. Patet; quia reus tunc ſe poteſt tueri: ergo, &c.

53 *Si cauſa actoris ſit minùs probabilis.* Sed difficultas eſt, ſi cauſa actoris ſit minùs probabilis, quam Rei? Sotus exiſtimat aduocatũ tunc non poſſe cauſam actoris ſuſcipere, ſi inde graue damnum Reo immineret; id enim fore contra charitatem. quod interdum locum habere poteſt, quando cauſa potiri, parum intereſt actoris. ordinarie tamen quando cauſa eſt verè probabilis, ſuſcipi poteſt, ſiue ſit actoris, ſiue Rei: quia non ſemper id, quod videtur probabilius, eſt verius. imò ſæpè id, quod minùs videtur, verius eſt. vnde etiamſi aduocato videatur cauſa Rei probabilior; poteſt tamen bona fide ſuſcipere cauſam actoris, quæ etiam probabilis ſit, & ſubiicere ſe Iudicis determinationi, allatis iis quæ pro illa faciunt.

Dices Primò, Ea pars eſt Iure potior, cuius cauſa eſt probabilior: atqui iniquum eſt agere contra eum, qui maius ius habet: ergo, &c. 54 *Obiectio 1.*

Reſpondeo, Ille cuius cauſa eſt probabilior, videtur quidem Iure potior, non tamen ſemper eſt reipſa: vnde is, cuius cauſa eſt probabilis, non tenetur eam deſerere, quòd aduerſæ partis videatur probabilior; ſed poteſt adferre quæ pro ſua faciunt, & totam determinationem Iudici relinquere, cui fortè aliter videbitur.

Dices Secundò, Cuius cauſa eſt minùs probabilis, non poteſt alteri bellum inferre; vt patet ex dictis qu.40.art.1.dubit.4. ergo nec litem aduerſus eum ſuſcipere. *Obiectio 2.*

Reſpondeo negando conſequentiam. Ratio eſt, quia per litem fit inquiſitio veritatis, vtri reipſa plus iuris conueniat, & deciſio relinquitur Iudici, cuius eſt vtriuſq; partis momenta expendere. ſed belli illatio eſt ſententiæ executio: vnde ſupponit ſententiam eſſe latam, vel debere ferri in fauorem eius qui bellum infert. cuius autem ius eſt minùs probabile, non debet ſententia pro illo, ſed potiùs contra illum ferri; ac proinde non poteſt bellum mouere. *Alia eſt ratio litis, alia belli.*

Vtrùm autem Iudex teneatur ſequi ſententiam probabiliorem in Iudiciis, dictum eſt 1.2. qu.19. art.6.dub.7.

SECTIO QVINTA.

DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

HACTENVS *dictum eſt de officiis Iuſtitiæ commutatiuæ, quæ potiſſimùm cernuntur in tribus, nempe in reſtitutione ob varias cauſas facta; in commutationibus contractuum; & in publicis Iudiciis, quibus puniuntur Rei, & abſoluuntur innocentes. Sequitur vt breuiter agamus de functionibus Iuſtitiæ diſtributiuæ, & iniuriis quæ ibi committuntur. Hæ autem functiones maximè conſiſtunt in diſtributione onerum & officiorum publicorum. Hæc onera publica potiſſimum ſunt vectigalia & tributa: officia autem publica ſunt vel ſæcularia vel eccleſiaſtica, quæ dicuntur beneficia, in quibus maximè committi ſolet ſimonia. Iniuria autem, quæ propriè Iuſtitiæ diſtributiuæ repugnat, vocari ſolet Acceptio perſonarum. quamuis hæc etiam contra Iuſtitiam commutatiuam interdum admittatur. Quare hæc ſectio conſtabit quatuor capitibus. Primum erit, De acceptione perſonarum generatim, & ſpeciatim in officiorum diſtributione. Secundum, De vectigalibus. Tertium, De beneficiis. Quartum, De ſimonia. etſi enim ſimonia propriè ſit contra virtutem religionis; tamen quia maximè in beneficiis locum habet, de ea proximè poſt beneficia diſputabimus.*

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMSECVNDVM.

De acceptione perſonarum.

Habet 4. Dubitationes. *D. Thomas q. 63.*

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit acceptio perſonarum, & quale peccatum.

1 DIco Primò, *Acceptio perſonarum* (Græcè *προσωποληψία*, quod nomen non minùs rectè potuiſſet verti *acceptio vultus* vel *faciei*, vt paſſim ex Hebræo conſtat נשא פנים) generatim iuxta modum loquendi Scripturæ dicitur, quando in aliqua diſtributione non reſpicitur cauſa, ſed perſona; id eſt, aliqua perſonæ conditio nihil ad prædictam diſtributionem faciens, ob quam is, qui minùs dignus eſt, præfertur digniori: vt ſi quis Prælatus beneficia, officia, vel ordines ſacros, omiſſis dignioribus, conferat indignis, vel minùs dignis, quia amici, conſanguinei, diuites. ſi Iudex ſententiam ferat pro amico, non pro eo qui ius habet. Itaque duo propriè ad hoc vitium re-

2 quiruntur. Primò, Vt bona, quæ diſtribuuntur, ſint aliquo modo communia, ſaltem deſtinatione eius qui illa diſtribuit: vt ſi quis ludos inſtitueret propoſitis præmiis, & ea diſtribueret poſteà non victoribus, ſed amicis ſuis, diceretur acceptor perſonarum. Secundò, Vt in diſtribuendo ſpectetur aliqua conditio perſonæ, oihil ad diſtributionem faciens, ob quam indignior præfertur digniori. *Duo requiruntur.*

3 Hinc patet, apud Deum non eſſe acceptiooem perſonarum, etſi dona ſua neque omnibus, neque æqualiter inter homines diſtribuat. Primò, Quia acceptio perſonarum locum non habet, dum quis bona ſua propria, ad quæ illi, quibus fit diſtributio, nullum ius habent, diſtribuit. Secundò, Deus in hac diſtributione non præfert indignum digno, ob aliquam conditionem in homine exiſtentem, quæ nihil ad diſtributionem faciat. etſi enim interdum minùs dignos maioribus auxiliis præueniat, id facit ob iuſtiſſimas cauſas, nempe vt oſtendat ſe gratis dare, & nemini ſe eſſe debitorem horum donorum. Tertiò, Quia omnibus auxilia prima ſalutis impertit, prout fert conditio cuiuſque, & quemque iuuat ad vlteriora, ſaltem quatenus ſe ille per priora auxilia diſponit & idoneum reddit. Hinc Actor. 10. cùm Petrus cognouiſſet, Cornelium gentilem cum familia ad fidem Chriſti vocari, dixit: *In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente, qui timet eum & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi.* vbi inſinuat, potuiſſe videri acceptionem perſonarum apud Deũ, ſi ſolis Iudæis, non etiam Gentibus eum timentibus & iuſtitiam operantibus, fidem in Chriſtum contuliſſet. cùm enim Cornelius ſe per priora auxilia idoneum & dignum feciſſet hoc dono, & Iudæi pleriquo eſſent indigni, debebat etiam ipſi conferri: alioqoin viſus fuiſſet Deus acceptor perſonarum: nam viſus fuiſſet Iudæos minùs dignos præferre Gentibus dignis, ideircò tantùm quòd Iudæi eſſent; & pluris valuiſſet apud Deum in dono fidei conferendo eſſe Iudæum, quam Deum timere, & mandata eius obſeruare, in Gentibus. hæc tamen acceptio perſonarum non fuiſſet contra iuſtitiam: quia Gentes ad Chriſti fidem ius nõ habebant, vt probat Apoſtolus ad Rom. 15. Simili modo Apoſtolus ad Rom. 2. dicit *apud Deũ non eſſe acceptionem perſonarum*, eò quòd cuique, ſiue Iudæo ſiue Græco, reddet ſecundùm opera ſua. vnde inſinuat, ſi Iudæis malè operantibus parceret, quia Iudæi; Gentibus autem malè operantibus non parceret, vel ſi Iudæos benè operantes remuneraret, Gentes non remuneraret, fore acceptionem perſonarum: etſi in parcendo his, non illis, non eſſet iniuſtitia. *In Deo non eſt acceptio perſonarum.*

Dico Secundò, Acceptio perſonarum ex genere ſuo eſt peccatum mortiferum, quia fit cum iniuria proximi: ratione tamen exiguitatis materiæ poteſt eſſe peccatum veniale: vt ſi in re parui momenti (v. g. in loco accumbendi ad menſam) præferatur minùs dignus digniori; vel ſi noo ſit magnum diſerimen intec minùs dignum & digniorem. 4 *Quale peccatum.*

DVBITATIO II.

In quorum bonorum diſtributione potiſſimùm locum habeat acceptio perſonarum.

REſpondeo, Primò In diſtributione Iuris, quam facit Iudex, dum partibus Ius dicit; vt docet D. Thomas q. 63. art. 4. etſi enim Ius dicere ſit actus Iuſtitiæ commutatiuæ, quatenus ex officio eſt debitum; tamen quatenus fit inter duos, habet modum Iuſtitiæ diſtributiuæ. Ius enim ſuo modo eſt quoddam bonum commune diſtribuendum partibus. In huius igitur diſtributione, ſi Iudex aliquid reſpiciat præter cauſarũ merita, committit hoc vitium acceptionis perſonarum: quod ſæpè ei prohibetur in Scripturis; Leuit. 19. *Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis: iuſtè iudica proximo tuo.* Item Prouerb. 18. *Accipere perſonam in iudicio non eſt bonum*, id eſt, nihil habet boni, valdè eſt malum. 5 *1. In Iure dicendo.*

Vbi Aduerte, non tantùm eſſe vitium acceptionis perſonarum, quando Iudex in ferenda ſententia conſiderat perſonam potiùs quàm æquitatem cauſæ; ſed etiam quando cauſas pauperum differt & extrahit, cauſas autem diuitum expedit. Similiter quando vni parti concedit longiorem termi-

rum ad probandum vel informandum quàm alteri,cum tamen par ſit vtriuſque ratio.

6 Dices,Iudicis arbitrio relinquitur vt terminos probationum conſtituat; ergo non facit iniuriam parti,ſi amico concedat longiorem. *Obiectio.*

Reſpondeo, Relinquitur arbitrio eius vt conſtituat terminos lõgiores vel breuiores, prout expediens viſum fuerit, & cauſa poſtulauerit: non autem vt pro ſua libidine & gratificandi ſtudio vni poſſit concedere terminum longiorem quàm alteri, maxime cum notabili incommodo partis: nam hoc conceſſum eſt Iudicibus in gratiam vtriuſque partis.

7 Secundò, Locum habet in collatione beneficiorum, & in electione & præſentatione ad illa: beneficia enim Iure naturali & poſitiuo debent conferri dignioribus, id eſt,qui optimè putantur officio functuri. vnde ſi conſanguinitas,amicitia, vel ſimile quiddam nihil ad officium pertinens, in electione,præſentatione vel collatione ſpectetur,omiſſis dignioribus, committitur vitium acceptionis perſonarum. Vide D.Thomam art.1.Sed de hoc plura infrà cap.34.dub.15. *2. In conferendis beneficiis.*

Tertiò, In conferendis officiis ſæcularibus, vt in officio Conſulis, Prætoris,Senatoris,Conſiliarij,Quæſtoris, & ſimilibus: hæc enim ſunt bona quædam communia Reipubl. inſtituta ad ipſius commodum, quorum diſtributio pertinet ad Principem. vnde tenetur Iure naturæ ea maximè idoneis & Reipub.vtilibus conferre. *3. In officiis ſæcularibus.*

Quartò, Locum habet in oneribus diſtribuendis: hæc enim iuſta proportione diſtribui debent, ne pauperes magis grauentur quàm diuites; vt cap.33.dicetur de vectigalibus. *4. In vectigalibus.*

8 Quintò, In exhibendo honore ſeu reuerentia: vt ſi quis in publico conſeſſu aut in menſa alicui non aſſignet locum,qui ei ratione eruditionis vel gradus debetur. debet tamen id fieri dolo vel lata culpa:alioquin non cenſetur iniuria. *5. In honore.*

9 Notandum eſt, Titulum, ob quem alicui debetur honor, eſſe excellentiam naturæ rationali congruentem; quæ conſiſtit in ſapientia,virtute, & potentia: nullæ enim aliæ perfectiones reddunt naturam rationalem excellentem & honore dignam. *Cur honor debitus.*

Vnde maximè honorandi; Primò, Homines ſapientia & ſanctitate præditi.

Secundò, Qui potentia præſtant; vt Principes, quia diuinæ potentiæ ſunt participes; & parentes, quia poſt Deum ſunt nobis principium naturæ.

Tertiò,Senes,quia ſenium eſt ſignum prudentiæ & virtutis.

Quartò, Diuites,quatenus diuitiæ ſunt inſtrumentum virtutis, dum ad multa bona opera facultatem præbent.Quòd ſi diuitiæ per ſe conſiderentur,nullo honore dignæ ſunt; quia per ſe nullam excellentiam habent, qua naturam rationalem ornent, cùm ex rebus infimis conſtent.vnde ſi quis diuiti propter illas(quaſi illæ per ſe aliquid magni ſint)honorem,præ aliis virtute aut ſcientia claris, exhibeat, committet vitium acceptionis perſonarum: nam in honore diſtribuendo non ſpectabitur cauſa, ſed perſona, cum iniuria quadam probitatis & ſapientiæ.

10 Aduerte tamen, dupliciter poſſe diuites ob diuitias præcisè conſideratas honorari. Primò, Si ſolum exteriùs honorentur ob receptam conſuetudinem, ſine tamen interiori æſtimatione & reuerentia erga diuitias; & hoc modo non eſt peccatum, ſi fiat ſine cuiuſquam iniuria.quia externa illa conſuetudo non eſt per ſe mala. Secundò, Si fiat ex interiori quadam æſtimatione,qua diuitiæ ſecundùm ſe præferantur,vel exæquentur virtuti; & ſic eſt peccatum acceptionis perſonarum,quod reprehendit D.Iacobus cap. 2. ſuæ epiſtolæ, cùm ait: *Fratres mei, nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ.etenim ſi introierit in conuentum veſtrum vir annulum aureum habens, in veſte candida,*&c. vbi docet eſſe peccatum acceptionis,talem præferre fideli pauperi ob nudas diuitias, & fieri poteſt vt ſit mortale; vt ſi fiat cum notabili alterius contemptu vel iniuria; alioquin eſt ſolùm veniale. *Dupliciter diuites honorantur.*

Dices,Videtur ſemper eſſe mortale; quia præferre diuitias virtuti,eáſque pluris æſtimare,videtur eſſe peccatum mortale; tum quia eſt magnus contemptus virtutis, tum quia talis videtur eſſe paratus deſerere virtutem propter diuitias. 11 *Obiectio 1.*

Reſpondeo,Si expreſsè & cum plena animaduerſione diuitiæ præferantur vel exæquentur virtuti, ſine dubio erit peccatum mortale, ob rationem allatam; ſed regulariter non ita fit: nam hæc comparatio non fit expreſsè & formaliter, ſeu vt dici ſolet,in actu ſignato; ſed ſolùm implicitè ſeu interpretatiuè, ipſo exercitio. ſolæ enim diuitiæ verſantur ob oculos,& magni æſtimantur,& relicta virtutis conſideratione honorantur.

Dices Secundò, Honoris exhibitio pertinet ad obſeruantiam,non ad Iuſtitiam diſtributiuam:ergo acceptio perſonarum in ea locum non habet. 12 *Obiectio 2.*

Reſpondeo Negando conſequentiam; quia vbicumque eſt aliqua diſtributio rerum aliquo modo debitarum inter plures; ibi ſuo modo locum habet acceptio perſonarum,etiamſi talis diſtributio non ſit propriè actus Iuſtitiæ diſtributiuæ,vt patet in Iure dicundo.

Dici etiam poteſt,Exhibitionem honoris,quatenus reſpicit debitum ſingulorum virtuti ſeorſim, abſque comparatione ad virtutem aliorum, pertinere ad obſeruantiam:quatenus verò immediatè reſpicit debitum proportioni, nimirum vt honor exhibitus reſpondeat proportioni, quæ eſt inter virtutem multorum, ſic pertinere ad Iuſtitiam diſtributiuam: quia Iuſtitiæ diſtributiuæ ſeruat formam.

DVBITATIO III.

Vtrùm illi qui conferunt officia ſæcularia, peccent mortiferè peccato acceptionis perſonarum, ſi non eligant digniſſimos quoſque.

RESpondeo & Dico Primò, Eos,qui aſſumunt ad officia ſæcularia(v.g.ad officium Gubernatoris oppidi vel arcis,Prætoris,Iudicis,Capitanei, Secretarij, Commiſſarij, Quæſtoris, & ſimilia) ineptos,aut qui malè putantur adminiſtraturi,peccare mortiferè, & teneri Reipub. ad ſarcienda damna inde ſecuta. eſt communis ſententia DD. Probatur Primò, Quia qui hæc officia conferunt, vel conferunt ea ex debito ſui officij,vt Principes & Gubernatores; vel ex horum commiſſione. Si conferunt ex officij debito,tenentur lege iuſtitiæ 13 *Aſſumentes indignos, tenentur.*

procu

procurare Reipub. miniſtros idoneos: nam officium ipſorum obligat ipſos lege iuſtitiæ erga Rempub. cùm propter illud ſtipendia & tributa accipiant. ſicut œconomus, cui gubernatio domus commiſſa eſt, tenetur ex officio (ac proinde ex iuſtitia) conducere famulos & operarios idoneos. Si ex commiſſione, tenentur ſimiliter ex iuſtitia: quia qui ex commiſſione facit, non minùs tenetur, quã is qui commiſſionem dedit; nam hoc ipſo, quo commiſſionem ſeu mandatum acceptat, ſeipſum obligat ad ritè exequendum. Secundò, Principes & Gubernatores tenentur ex iuſtitia Rempub. rectè adminiſtrare, & quantum commodè poſſunt eius damna impedire: atqui hoc facere non poſſunt, niſi idoneis miniſtris & officialibus vtantur: nam pleraque per hos exequenda ſunt: ergo ſi ineptos adhibeant, peccant contra iuſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem damni ſecuti. qui enim cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur.

14 Dices, Etſi modò non ſint idonei, ſperatur tamen aliquando valdè idoneos fore: ergo ſaltem poterunt talibus conferri.

Reſp. Id poſſe interdum locũ habere tranquillâ Republicâ, dum officium per Vicarium adminiſtrari commodè poteſt, & aliæ iuſtæ cauſæ, cur ita fiat, adſunt. Secùs eſt quando Reſpub. eſt turbata, & præſentem opem virorum aptiſſimorum, tum in politia, tum in militia flagitat.

Hinc patet, eos, qui conſtituunt Quæſtores ſeu Receptores, quos ſciunt malignè ſoluere, & tergiuerſando munera extorquere à creditoribus, teneri rependere damna, quæ creditores per tales Quæſtores incurrunt; ſi ipſimet Quæſtores (qui proxima cauſa ſunt) non reſtituant.

15 Dico Secundò, Qui omiſſis aptioribus aſſumit minùs idoneos, peccat quidẽ & ſæpè mortiferè, non tamen tenetur ad reſtitutionem, ſi iſti verè idonei erant. Colligitur ex Soto l. 3 de Iuſtitia q. 6. art. 4. & apertè docet Michaël Salon q. 63. art. 2; Petrus Arragonius eodem loco, qui pro eadem ſententia citat Didacum Perezium.

Aſſumens minus idoneum.

Quòd peccet, Probatur Primò, Quia iniuriam quamdam facit digniori, præferendo ei minùs dignum: maius enim ius habet, qui eſt aptior. hæc tamen iniuria non eſt contra Iuſtitiam commutatiuam, ac proinde non obligat ad reſtitutionem; ſed tantùm contra Iuſtitiam diſtributiuam, cuius ius conſiſtit ſolùm in maiore aptitudine & proportione ad bonum diſtribuendum.

Secundò, Quia plerumque naſcuntur graues offenſiones & alienationes ſubditorum à Superioribus, ob huiuſmodi collationes. quæ interdum ſunt cauſa multorum malorum: vt cùm vident negligi eos, qui in fide & obſequio Principis perſtiterunt, & exilia ſunt perpeſſi; promoueri autem, qui partis aduerſæ fautores fuerunt.

Tertiò, Quia conſtituendo miniſtros minùs idoneos, quando aptiores non deſunt, facit contra fidelitatem, quam debet Reip. tenetur enim ſaltem ex fidelitate, procurare miniſtros quàm maximè idoneos, ſi poteſt: ſicuti œconomus, ſi fideliter officium ſuũ præſtare velit, tenetur conducere operarios & miniſtros domino ſuo quàm maximè idoneos, quantum commodè poteſt. vnde ſicut œconomus grauiter peccaret contra fidem ex officio debitam domino ſuo, ſi in conducendis operariis ſolum ſpectaret vt ſuos amicos promoueret, reiectis aliis, qui longè plus prodeſſent dumino; ita illi, qui officia Reip. conferunt, grauiter peccant, ſi promoueant eos tantùm, qui ſanguine vel amicitia ipſis iuncti ſunt, vel munera obtulerunt, vel priuatis ipſorũ intentionibus meliùs ſeruient; præteritis aliis longè aptioribus: quia peccant in Rempub. præferentes commoda priuata vtilitati communi, contra fidem Reip. datam.

Vbi Aduerte, eum, qui aliquam adminiſtrationem ſuſcepit, videri ſe tacitè ad duo obligare. Primò, Ad curandum vt ſuâ negligentiâ nullũ damnum detur; & ad hoc ſe obligat lege iuſtitiæ, ita vt teneatur ad reſtitutionem, ſi non præſtiterit. Secundò, Quòd promouebit commoda eius, cui per officium ſeruit, in omnibus, quantum commodè poterit: ſeu quòd officium quàm optimè adminiſtrabit. etſi enim qui officium inſtituit, non obliget alterum ad diligentiam extraordinariam, ſed ſolùm ad communem; (qualem alij eiuſdem conditionis præſtare ſolent) tamen mens eius eſt, vt officium, quantum commodè fieri poterit, quàm optimè adminiſtretur. & hoc ipſum cenſetur aliquo modo promittere qui officium acceptat. nemo enim vellet conducere operarium vel famulum, quem alia mente eſſe putaret. Verùm hæc obligatio, qua parte ſe extendit ad optimum modum, non cenſetur eſſe ex iuſtitia, ita vt inducat neceſſitatẽ reſtitutionis, ſi non omnia optimè præſtita fuerint; (modò damnum datum non ſit, nec aliquid, quod ex officio erat neceſſariò faciẽdum, prætermiſſum) ſed ſolùm ex fidelitate, abſque obligatione reſtitutionis. Non enim ſatis fideliter dicitur officium peregiſſe, qui aliqua domini ſui commoda, quæ facili negotio potuiſſet curare, prætermiſit; ſicut exemplo œconomi, qui prætermiſſis optimis operariis, conducit mediocres, ſibi amicitia deuinctos, oſtenſum eſt. Principes igitur & alij, qui vel ex officio vel ex commiſſione conferunt minora officia Reipublicæ, tenentur ex fidelitate, quam Reipub. debent, conferre ea maximè idoneis, quantum commodè poterunt: alioquin erunt infideles Reipublicæ; quæ infidelitas in re magni momenti poteſt eſſe peccatum mortale. & meretur puniri in ſubditis priuatione officij & mulctâ pecuniariâ. 16 17

In officio duplex obligatio.

Tenentur ex fidelitate conferre digniſſimis, ex iuſtitia, dignis.

Confirmatur, Quia mens Reip. & ipſius Principis eſt, vt officia conferantur digniſſimis; & cum tali onere permittit quædam conferri à ſupremis ſuis officialibus, vel à Gubernatoribus oppidorum, vel à præfectis militum in militia: ergo hi omnes tenentur conferre maximè idoneis; id eſt, iis, qui optimè putantur functuri: alioquin peccant in re graui contra fidem, quam Principi & 18
Reip. debent; & merentur puniri, quia grauiſſima mala conſequuntur, ex eo quòd non detur opera, vt officiis publicis applicentur aptiſſimi: dum enim ſatis eſt collatori, illum, cui vult conferre, videri vtcumque idoneum, ſæpè fit vt fallatur, ſitque ineptus, vel certè prauus & malè adminiſtraturus: quo fit vt peruertatur iuſtitia, & omnia per munera & extorſiones gerantur. Itaque in re tanti momenti & periculi, tenentur Superiores dare operam ſub peccato mortali, vt quam maximè idoneis conferantur.

Denique niſi in officiis conferendis ſumma cura adhibeatur, ſenſim Reſpub. impletur miniſtris atheis, politicis, ambitioſis, auaris; qui ſua, & ſuos dumtaxat curent & promoueant, commune bonum negligant, omnia ad priuatas quaſdam ſuas

ioten

intentinnes dirigant; qui ius & fas, iuſtitiam & religionem auro venalem habeant; ex quibus nihil aliud quam euerſio religionis & iuſtitiæ expectari poſſit.

19 Quales autem eſſe debeant, qni conſtituuntur officiales in Rep. breuiter inſinuat Iethro ſocer Moyſis Exod.18. *Prouide,* inquit, *de omni plebe viros potentes, timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam, & conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos.* Vbi notantur quatuor conditiones, quas Principes in conferendis officiis debent habere præ oculis, teſte Caiet. Prima eſt, Vt ſint *potentes,* id eſt ſapientia, induſtria, & ſtrenuitate idonei, vt rectè Caiet explicans illum locum. Secunda, *timentes Deum,* nihil enim ita compellit hominem iuſtè agere, vt timor Dei, vbique præſentis & omnia intuentis. vnde alibi Scriptura ait, *Qui timet Deum, faciet bona.* &. *Qui ſine timore eſt, non poterit iuſtificari,* quare nec iuſtè agere. Tertia, in quibus ſit *veritas,* id eſt, qui neminem decipiant, ſed faciant quod promiſerunt, & quod legibus præſcriptum eſt. Quarta, *odientes auaritiam,* id eſt, qui non ſtudeant opibus accumulandis; & multò minùs munera accipiant. hic eſt enim maximus Iuſtitiæ ſcopulus.

Quatuor conditiones requiſitæ in iis qui præſunt.

20 Ex his patet, præcipuum munus Principis eſſe, curare vt quàm maximè idoneos miniſtros habeat: hinc enim totum Reipub. bonum dependet, cùm per hos omnia adminiſtrentur. Itaque peccatum mortiferum erit ſi id negligat. Non tamen tenebitur ad reſtitutionem, niſi in particulari conſtet aliquem ineptum adhibitum: quia aliàs non cenſetur cauſam damni contra obligationem iuſtitiæ dediſſe.

Præcipuum munus Principis.

21 Notandum tamen Primò, quando Princeps aduertit, ſenſim multos abuſus irrepere, teneri lege iuſtitiæ obuiam ire; ac proinde eos adhibere, qui talibus incommodis poſſint mederi. Itaque cùm ij, qui aliàs poſſent videri idonei, hoc ſtatu rerum non ſint idonei, non poteſt eos applicare: debent enim eſſe idonei pro ſtatu præſenti.

Debent eſſe idonei pro ſtatu præſenti.

22 Notandum Secundò, Ea, quæ diximus, maximè intelligenda eſſe de officiis maioris momenti, vt ſunt omnia, quæ coniunctã habent iuriſdictionem, vel à quibus multùm pendet in Repub. vt officium Præſidis, Secretarij, Conſiliarij, Theſaurarij, & ſimilia. Si autem officium non ſit tale, non erit peccatum mortale, ſaltem in ſupremo Principe, conferre minùs digno; modò tamen verè ſit idoneus. Idem dicendum, ſi non ſit inter eos magnum diſcrimen aptitudinis, ita vt hic non putetur notabiliter minùs benè functurus munere, quàm ille, cui præfertur. vnde diximus in propoſitione, *ſæpè* peccare mortiferè, non *ſemper.* Verùm de his plura infrà cap.34. De beneficiis.

Officia maiora & minora.

23 Notandum Tertiò, Caietanum v. Electio officialis, putare non eſſe peccatum mortale prætermittere digniorem: quia, inquit, non video hic acceptionem perſonarum, nec video hic habere locum Iuſtitiam diſtributiuam; cùm officium hoc non detur eius, vt parti communitatis. Sed hæc ratio nullius eſt momenti. etſi enim non peccetur mortiferè ob iniuriam factam digniori; (quia nullum ius ſtrictum ad illud officium habet, ſicut is qui electus eſt aut præſentatus) peccatur tamen ob iniuriam vel infidelitatem in Rempub. Deinde falſum eſt, Iuſtitiam diſtributiuam hic locum non habere: quia pleraque officia non poſſunt dari niſi ſubditis. Denique etſi poſſint interdum dari extraneo; tamen ſi velit dare ſubdito, debet dare maximè idoneo: is enim maius ius habet in diſtributione; quamuis violatio huius iuris non ſit ſemper peccatum mortale, vt ſuprà diximus.

Sententia Caietani.

Refutatur.

DVBITATIO IV.

Vtrùm officia ſæcularia poßint vendi.

NOtandum, in officio ſæculari quinque conſiderari poſſe. Primum eſt, Obligatio ad certas functiones, quæ propriè vocatur officium, & eſt fundamentum cæterorum. Secundum, Iuſtum ſtipendium, vel ius ad tale ſtipendium, quod ius oritur ex officio. Tertium eſt, Dignitas quædam & eminentia, ob quam in Republica honoratur. Quartum, Occaſio lucrandi. Quintum, Exceſſus ſtipendij ſupra debitum. Nunc 24

Quinque in officio conſideranda.

Reſpondeo, & Dico Primò, officia ſæcularia ratione primi & ſecundi vendi non poſſunt; ratione tamen reliquorum trium vendi poſſunt; ac proinde non eſt per ſe illicitum talia officia vendere. Prior pars patet; quia nemo poteſt mihi vendere onus, quod mihi ipſi ſubeundum eſt: hoc enim quiſque potiùs optat redimere & excutere, quàm emere & accerſere. neque etiam poteſt mihi vendere iuſtum ſtipendium illi oneri annexum; quia hoc ex iuſtitia debitum eſt ei qui onus ſubit. Confirmatur vtrumque; quia nemo poteſt operario vendere obligationem laborandi in horto ſuo, aut iuſtum ſtipendium labori illius debitum. 25

Quæ ratione poſſint vendi, quæ non.

Altera pars probatur Primò, Nam eminentia illa magni æſtimatur apud homines, & pecuniâ comparari ſolet. longè enim pluris veneunt dominia, quæ habent annexos maiores titulos dignitatum. ſimiliter occaſio & commoditas lucrandi, magni æſtimatur. qualis eſt in officiis, quibus cõperit pars cõfiſcationis vel iuſtæ prædæ, vt in quibuſdam officiis Curiæ Romanæ. Denique ſi ſtipendium excedat operam & induſtriam officij, ille exceſſus æſtimari poteſt, maximè ab ipſo Principe, qui poteſt eum ab officio ſeparare: ſi ergo relinquatur, poteſt exigi compenſatio. 26

Eminentia ſeu dignitas, & occaſio lucrandi, pretio ſunt æſtimabiles.

Probatur Secundò, Quia hæc omnia ſunt res humanæ, non ſpiritales, & pretio æſtimari ſolent: ergo nihil obſtat quin per ſe vendi poſſint. ſecùs eſt de beneficiis, quæ ſunt res ſpiritales. 27

Tertiò, Quia Barones, Comites, Marchiones & Duces poſſunt vendere ſuos titulos & ſtatus; vt recepta conſuetudo probat: ergo officiorum ſæcularium venditio per ſe non eſt illicita.

Dico Secundò, Etſi per ſe non ſit illicitum hæc officia vendere, tamen ob multa incommoda, quæ inde ſequi ſolẽt, plerumque eſt illicitum & etiam pernicioſum, maximè ſi aliquam iuſtitiæ adminiſtrationem habeãt. eſt communis Doctorum. vide Caietanum v. Officiorum venalitas. Sotum lib.3. q.6. art.4. Nauarr. cap.25. n.7. Probatur, quia hinc plerumque ſolent ſequi hæc incommoda. Primò, Quòd non conferantur dignioribus, imò neque dignis: ſed indignis, qui pecuniis ſupplent quod meritis deeſt. digni enim vel tantis pecuniis carẽt, vel certè cenſent indecorũ hac via ad officia irrepere. Secũdò, Quòd hoc modo magis prouocentur homines ad ſtudium pecuniarum, quibus videntur 28

Plerumque eſt illicitum.

Incommoda ſubſequ.

dign

dignitates parari, quàm ad ſtudium probitatis & bonarum diſciplinarum, quibus in Repub. vident parum loci relictum. Tertiò, Quòd ij, qui hæc officia ſunt conſecuti, non adminiſtrent ea prout Reipub.bonum poſtulat, ſed pro ſuo compendio, vt & pretium recuperent, quod ſoluerunt, & præterea diteſcant. vnde fit vt multa iniuſtè extorqueant, iuſtitiam venalem habeant, diuitibus & potentioribus faueant, cauſas pauperum negligant. Quare meritò hæc venditio cenſenda eſt peſtis Rerumpublic. vnde rectè etiam in Iure prohibetur, collatione 2. titulo, vt Iudices ſine quoquo ſuffragio fiant. cap.1. vbi præcipitur, vt perſonæ, quibus conferuntur officia publica, pro iis nihil ſoluant; & apud Sinenſes omnia officia conferuntur gratis, & non niſi maximè idoneis per longum examen iudicatis.

Petes, Quibus circumſtantiis licitè fieri poſſit hæc venditio?

29 Reſpondeo & Dico Tertiò, Vt licitè fiat, requiruntur hæ conditiones. Primò, Vt vendens habeat auctoritatem. Secundò, Vt vendantur quantum fieri poteſt dignioti. Tertiò, Vt pretio moderato. Quartò, Vt id cēſeatur neceſſarium, vel vtile bono publico. Quod ad primam attinet, auctoritas vendendi eſt in ſolo Principe ſupremo, vel in Republica libera. Ratio eſt, quia hæc ſunt bona Reipublicæ, ac proinde eorum diſpenſatio eſt ſupremi Principis, aut ipſius Reipubl. ſi ſit ſui iuris. Inferiores itaque, etſi Magnates ſint, non poſſunt, niſi vel Principis conceſſu, vel legitima præſcriptione ſeu vſucapione.

Conditiones requiſita vt poſſint vendi.

30 De ſecunda conditione ratio eſt, quia omnia officia dignioribus conferenda ſunt. quare ſi Princeps vendiderit alicui inepto, debet reſcindere contractum, & officium venditum reſumere; & conſequēter pretium pro eo acceptum reſtituere. Damnum ſecutum primo loco ſarcire tenetur emptor, ſecundo loco Princeps. Si tamen particularis perſona ex facultate Principis vendiderit, non tenetur reſtituere pretium, etiamſi emptor ob dignitatem ſuam priuetur; quia venditor non reſcindit contractum, nec priuat emptorem re vendita, ſed emptor, qui ſuæ conditionis conſcius auſus fuit emere, ſibi imputet ſi officium amittat. neque venditor tenetur ei de euictione, quia conditionem rei non ignorauit.

2. conditio. Si venditum inepto.

De tertia, Niſi pretium ſit moderatum, datur occaſio emptori vt multa iniquè extorqueat; vt quotidiana docet experientia. *3. conditio.*

Petes, Vtrùm is, qui immodico pretio dedit occaſionem emptori præter ius & fas exigendi à ſubditis, teneatur ad reſtitutionem damni Reip. ſi ille non reſtitueret? 31

Sat ne damnum ſecutum.

Reſpondeo, Non teneri, niſi talis ſit, vt ex officio teneretur illud damnum impedire, vt Princeps, Gubernator, Præſes, &c. Ratio eſt, quia illa venditione ſolùm eſt cauſa remota illius damni. non enim ſi tibi aliquid vendidi immodico pretio, & tu vt ſoluas, furtum committas, ego cenſeor cauſa furti. ſi tamen Princeps vendidit, tenetur illud damnum ſarcire, non præciſè quia occaſionem dedit, ſed quia cùm teneretur impedire ex officio, non impediuit.

Quod ad quartam attinet, nempe hanc venditionem non poſſe licitè fieri niſi ob Reipubl. neceſſitatem, vel vtilitatem; probatur; quia hæc officia non ſunt bona Principis propria, vt tributa, ſed Reipub. communia, quorum adminiſtrationem & collationem commiſit Principi, communis vtilitatis causa: atqui Reipub. mens non eſt vt hæc officia vendantur niſi id videatur expediens bono communi: vt ſi ſumma eſſet conflanda, quæ aliter commode haberi nequiret. Nec poteſt alia eſſe iuſta ratio ea vendendi; quia venditio eſt contra naturalem inſtitutionem talium officiorum. Si tamen Princeps extra hunc caſum venderet, non eſſet venditio irrita; peccaret tamen, præſertim ſi hoc officiū haberet vllam iuſtitiæ adminiſtrationem. Ita Sotus & Caiet. ſuprà, & alij DD. paſſim. 32

4. conditio.

CAPVT TRIGESIMVMTERTIVM.

De Tributis & Vectigalibus.

Conſtat Dubitationibus 11.

1 NOTANDVM eſt, nomine *Tributi* generatim ſignificari id, quod Principi vel Reipublicæ à priuatis ſolui ſolet, ad onera communia ſuſtentanda: quod variis nominibus appellari conſueuit. vt videre eſt apud Silueſt. v. Gabella primò. Duo tamen ſunt præcipua nomina Latina huic rei accommodata, *tributum* & *vectigal*, quæ habentur ad Roman. 13. *Reddite*, inquit Apoſtolus, *omnibus debita, cui tributum*, (Græcè φόρος) *tributum; cui vectigal*, (Græcè τέλος) *vectigal*. vbi *tributum* (φόρος) accipitur ſtrictè, vt diſtinguatur contra *vectigal*, (τέλος:) & hoc modo *tributum* nihil eſt aliud quàm penſio, quæ ſubditis ſoluenda imponitur iuxta cuiuſque facultates, præſertim prædiales, ad Principis dignitatem vel communia impendia ſuſtinenda. Sed paſſim à Doctoribus accipitur generalius.

Tributum.

2 *Vectigal* autem propriè ſignificat, Primò, Penſionem, quæ ſoluitur pro rebus quæ exportantur vel importantur in ciuitatem vel prouinciam; vt ea quæ ſoluuntur in portubus & regnorum confiniis. & olim quidem octaua pars debita erat, vt docet Couarruuias ad regul. Peccatum, par.2. §.5. n.1. & patet L. Ex præſtatione. 7. C. de vectigalibus. Sed hoc tempore iſtud vectigal varium eſt pro diuerſitate regnorum, ex quibus deferuntur, vel in quæ importantur.

Vectigal varium.

Secundò, Id, quod ſoluitur pro tranſuectione mercium per pontes & flumina, quod ſolet vocari portorium; quamuis hoc nomen etiam generaliter vſurpetur pro quouis vectigali. *Portorium.*

Tertiò, Quod ſoluitur à tranſeuntibus per aliquam viam ſeu locum, pro cuſtodia viarum; quod pedagium ſeu guidagium dici ſolet. *Pedagium.*

Quartò, Quòd ſoluitur ex rebus venditis aut permutatis; quod Hiſpani vocant *Alcauala*, teſte

Medina

Ex venditione vel permutatione.

Medina q. 13. vt ſi vendas domum 1000. aureis, quibuſdam locis ſoluendi Principi 100. aurei, id eſt, decima pars pretij, ita fit in Hiſpania, teſte Couarr. & Medina ſuprà; ſed dimidium ſoluit emptor & dimidium venditor. ſi autem domum permutes cum alia domo, vel cum agro, ex vtraque re ſoluitur decima pars, quaſi duplex ſit venditio.

4 Aliquando vectigal accipitur amplè, vt etiam tributum complectatur, & ſic agri dicuntur vectigales, ex quibus penditur tributum: vt notat Couarruuias.

Munera triplicia.

Præter hæc debita, ſunt quædam onera ſubditorum, quæ à Iuriſperitis *Munera* vocantur. ea autem ſunt triplicia, realia, perſonalia, mixta. *Munera realia* ſunt obſequia, quæ Principi præſtantur rebus ſubditorum, vt iumentis, plauſtris, canibus. *Perſonalia*, quæ per ipſas perſonas exhibentur: vt ſeruire certis temporibus Principi in aula vel foris, illum ad hæc vel illa loca, aut etiam ad bellum comitari. *Mixta* ſunt quæ vtroque exhibentur; vt cùm quis ſuis ſumptibus tenetur illum ad bellum comitari. His poſitis, ſit

DVBITATIO I.

Quæ conditiones requirantur vt vectigal ſeu tributum generatim acceptum cenſeatur iuſtum.

Quinque conditiones iuſti vectigalis iuxta Caiet.

5 CAietanus in Summa v. Vectigalia iniqua, requirit quinque conditiones; nempe vt ſit iuſtum ex agente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vſu.

Ex agente iuſtum eſt, quando imponitur ab eo, qui habet legitimam auctoritatem; & conſequenter illis, qui non ſunt exempti.

Ex fine, quando eſt iuſta cauſa imponendi. hæc duplex eſt; Prima, Suſtentatio dignitatis Principis: cùm enim Princeps pro Republica laboret, eam regendo, in pace conſeruando, & defendendo; iuſtitia poſtulat vt viciſſim Reſpublica eum pro dignitate ſuſtentet: dignus enim eſt operarius mercede ſua. Hac ratione tributum eſt iuſtum Principis ſtipendium. Secunda, Neceſſitas, vel certè magna vtilitas boni publici, cui alia ratione ſubueniri nequit; vt ſi miles neceſſarius pro defenſione patriæ, pro ſecuritate viarum; ſi inſtauranda opera publica, &c.

6 *Ex forma* Quando debita proportione imponitur, nempe pro ratione facultatum cuiuſque, & contractuum, quos quiſque facit; ne pauperes grauentur præ diuitibus, & non mercatores præ mercatoribus. iniquum enim eſt ſi pauperiores amplius ad Principis ſtatum vel communia impendia conferre cogantur quàm ditiores; aut non mercatores, quàm mercatores; aut ſi alij præ aliis immodicè grauentur.

Ex materia, quando imponuntur illis rebus, quæ negotiationis cauſa deferuntur, & non illis, quæ ad vſus neceſſarios & inopiæ ſolatium emũtur & venduntur; vt ſunt panis, potus communis ciuium, caro, & ſimilia.

Ex vſu, quando inſumuntur in cauſam publicam, ob quam ſunt impoſita, & non prorogantur vltra neceſſitatem.

7 Hæ omnes conditiones debent concurrere iuxta Caietanum, vt vectigal iuſtum cenſeatur: vnde etiam quinque modis fieri poteſt vt ſit iniquum. Primò, *Ex auctore*: vt ſi non habeat auctoritatem Principis, aut imponat exemptis. Secundò, *Ex fine*: vt ſi non imponatur ob publicam neceſſitatem, aut magnam vtilitatem. Tertiò, *Ex forma*. vt ſi ſubditi onerentur abſque proportione debita; vel ſi grauamen ſit immodicum: vt ſi alicui ſpeciei (v.g. cereuiſiæ vel farinæ) tantùm imponatur, vt qui illam faciunt & vendunt, non poſſint ex lucro ſe ſuſtentare: reſpectu enim horum eſt immodicum. Quartò, *Ex materia*: vt ſi imponatur rebus ad vitam omnino neceſſariis. Quintò, *Ex vſu*: vt ſi non impendatur ad publicam vtilitatem.

Quinque modis poteſt eſſe iniquum.

8 Aduerte, illud de materia, non eſſe omnino neceſſarium, vt infrà dicemus. vnde Medina C. de reſtitutione q. 13. ſolum requirit tres conditiones ad iuſtitiam vectigalis. Prima eſt, Vt ſit *auctoritas* in imponente. Secunda, Vt ſit *iuſta cauſa* ob quam imponitur. Tertia, Vt *conuenienti forma* ſeu proportione imponatur. proportio enim eſt veluti forma vectigalium, cùm debeant imponi ſecundùm rationem Iuſtitiæ diſtributiuæ. His conditionibus concurrentibus vectigal iuſtum erit, & iuſtè exigetur. quòd ſi poſteà non impendatur vt oportet, tunc ceſſat cauſa exigendi: non enim eſt iuſta cauſa exigendi, niſi curetur vt in eam impendatur.

Medina requirit tres tantummodò.

DVBITATIO II.

In quibus exiſtit hæc poteſtas legitima vectigalis imponendi.

9 REſpondeo, Exiſtere tantùm in iis Principibus & Rebuſpublicis, quæ in ſua adminiſtratione Superiorem non agnoſcunt. Primùm igitur hæc poteſtas eſt in *Summo Pontifice*, qui in locis, quæ ipſi in temporalibus ſubſunt, poteſt tributa imponere, & ea aliis concedere. in aliis autem locis directè non poteſt; quia tributa debita ſunt Principibus ſæcularibus pro regimine ciuili ſeu temporali; pro ſpiritali autem non dantur tributa, vel vectigalia, ſeu gabellæ; ſed decimæ.

1. In Summo Pontifice.

10 Si tamen id eſſet neceſſarium ad bonum Eccleſiæ, (vt ſi Turcæ infinito numero ſe infunderent in orbem Chriſtianum, vel hæretici ſupra modum inualeſcerent, & Principes Chriſtiani eſſent negligentes, nec alia ſuppeteret ratio ſuccurrendi) poſſet Papa extra ditionem ſuam temporalē, aliquod vectigal imponere, & ſubſidia neceſſaria imperare; quia habet plenam poteſtatem in temporalibus, prout neceſſe eſt ad defenſionem Eccleſiæ & bonorum ſpiritualium. & omnes Chriſtiani non minùs tenentur obtemperare & ſuccurrere Pontifici ad defenſionem Reipublicæ ſpiritalis, quàm Principi ſæculari ad defenſionem Reipub. ciuilis, cùm ipſi ad vtramque Rempub. pertineant. Poſſet etiam in tali caſu Principem Chriſtianum, qui nollet opitulari, deponere, & alium ſufficere, qui tributa neceſſaria ad huiuſmodi ſumptus imponat, & Eccleſiam defendat. Denique poſſet ciuitati ſeu Reipubl. dare ius abſolutum & indepēdens ſe adminiſtrandi, & non agnoſcendi Superiorem in temporalibus, priuando priorem Principem ſuo regno in pœnam illius criminis: horum enim omnium eſt eadem ratio: quia ſupremam poteſtatem habet in temporalibus in ordine

Poteſt vbique indirectè.

ad

ad ſpiritalia, vt communiter Theologi tradunt, de quo plura 2.2.q.1.art.1 dicenda ſunt.

Secundò, in Concilio generali.

11 Secundò, Hæc poteſtas eſt in *Concilio generali*, vt patet ex cap. Super quibuſdam. §. Præterea, de verborum ſignificat. vbi Innocent. III. ſic ait: *Duximus declarandum, illa eſſe pedagia, guidagia, ſalinaria interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Concilij Lateranenſis largitione conceſſa, vel ex antiqua conſuetudine, à tempore, cuius non extat memoria, introducta.* Ex quibus verbis colligitur Primò, Hanc poteſtatem concedendi vectigalia, eſſe in quouis Concilio generali, quia omne Concilium generale parem auctoritatem habet. Secundò, Eam poteſtatem eſſe etiam in Pontifice; (vt rectè notat Caietanus v. Vectigalia) quia tota Poteſtas, quæ eſt in Concilio, eſt in Pontifice, cùm totum Concilium non maiorem habeat iuriſdictionem quàm Pontifex ſolus, vt paſſim Theologi tradunt. Porrò quando hæc poteſtas dicitur eſſe in Concilio, accipiendum eſt Concilium cum ſuo capite; quale fuit Concilium Lateranenſe: non enim eſt vlla ratio, cur hæc poteſtas debeat concedi Concilio acephalo, cùm hoc dici vix poſſit Concilium, & Iure diuino teneatur caput, ſi deſit, eligere.

12 Aduerte tamen, hîc non dici Concilium poſſe imponere, ſed ſolùm inſinuari poſſe concedere: quod poteſt fieri dupliciter. Primò, Concedendo tributa ex locis Eccleſiæ ſubiectis; quo modo regna & ducatus, Eccleſiæ temporaliter ſubiecta, Principibus ſæcularibus conceduntur in feudum: & hæc ſicut Conciliũ poteſt concedere, ita & imponere. Secundò, Tribuendo alicui domino vel communitati ius ſupremi dominij, ſeu Imperij, quo ab alio in ſua adminiſtratione non dependeat, & conſequenter ius exigendi vectigalia, quod ex illo ſequitur. hęc tamen non poteſt ipſum Concilium immediatè & directè imponere; poteſt tamen indirectè, ſicut dictum eſt de Pontifice.

Tertiò, In Imperatore.

Tertiò, Hæc poteſtas eſt in *Imperatore*, qui poteſt tributa imponere omnibus locis Imperio ſubiectis, ſi Principes inferiores, vel Reſpub. legitima vſurpatione hoc ius contra ipſum non præſcripſerunt; quatenus enim præſcripſerunt, eatenus ipſe non poteſt; de quo vide ſup. cap 6. dub. 12.

Quartò, In Regibus.

Quartò, Eſt in omnibus *Regibus* & in aliis poteſtatem quaſi regalem habentibus, eò quòd in ſua adminiſtratione Superiorem non recognoſcant. qualis eſt Dux Florentinus, Mediolanenſis, Brabantinus, & ſimiles: Comes Flandriæ, Hannoniæ, Artheſiæ, & ſimiles, & multæ Reſpub. vt Veneta, Genuenſis.

Cur in ſolis ſupremis.

13 Petes, Quare hæc auctoritas ſolùm eſt in illis, qui in ſuo regimine Superiorem non agnoſcunt?

Reſpondeo, Quia qui Superiorem non agnoſcunt, immediatè habent auctoritatem à populo: vnde à populo accipere debent tum quæ neceſſaria ad ſuſtentationem ſtatus dignitatis; (id enim eſt iuſtum ſtipendium functionis, quam ſubeunt boni publici cauſà) tum quæ neceſſaria ad rectam adminiſtrationem. multis enim opus habent, partim vt officialibus ſtipendia ſoluant, partim vt fines tueantur, hoſtes repellant, & iniurias vindicent. Itaque ſicut operario Iure naturæ debetur merces, & omne id quod neceſſarium eſt ad perficiendum opus, prout expreſsè vel tacitè conuentum fuerit; ita Principi Iure naturæ debentur à populo, tum iuſta ſtipendia ad ſuſtentandam dignitatem, tum neceſſaria ſubſidia ad rectam adminiſtrationem. qui verò in ſua adminiſtratione ab alio Superiore dependet; non à populo, ſed ab eo, à quo conſtitutus eſt, & officium accepit, ſtipendia & neceſſarios ſumptus accipere debet; nec vllum ius habet quidquam exigendi à populo, niſi quod ei à ſuo Superiore conceſſum fuerit. ab eodem enim debetur ſtipendium, à quo imponitur adminiſtratio. Vnde patet, Proreges, Gubernatores, & quoſuis alios Principum Vicarios non poſſe tributa exigere. Idem dico de Ducibus, Comitibus, Marchionibus, qui à Principibus abſolutis conſtituti, acceperunt dominium aliquorum oppidorum vel pagorum cum parte aliqua vectigalium, qua ſtatum ſuum ſuſtentent: cùm enim in ſua adminiſtratione Superiorem agnoſcere debeant, non habent poteſtatem noua vectigalia imponendi.

Quintò, In iis, qui præſcriptione acquiſiuerunt.

Quintò, Hæc poteſtas eſt in omnibus dominis locorum, & Reſp. quæ legitima præſcriptione ius illud quaſi regium, ſeu liberæ adminiſtrationis obtinent: etſi enim ius exigendi vectigalia, quæ à Rege impoſita & conceſſa fuerint, præſcribi ſeu vſucapi poſſit contra alium, qui prætenderet ea à Rege ſibi cõceſſa, idque ſine iure illo quaſi regio; tamen ius imponendi & ſuo nomine exigendi vectigalia non poteſt vſucapi, niſi ſimul ius illud liberæ iuriſdictionis vſucapiatur: ex hoc enim illud dependet. Sicut ius decimarum non poteſt à laico nomine proprio vſucapi; quia eſſentialiter dependet ex titulo eccleſiaſtico. Itaque cùm hoc ius liberæ & independentis adminiſtrationis, quod vocatur ius meri & mixti Imperij, poſſit vſucapi abſque titulo, tempore immemorabili; & cum titulo, tempore quadraginta annorum, vt ſup. c. 6. dub. 12. oſtenſum eſt, cum Couarruuia ad reg. Poſſeſſor, p. 2. §. 3. num. 3. etiam ius imponendi vectigalia, quod ex illo ſequitur, eodem tempore vſucapi poteſt. Vnde non rectè id negauit Alphonſus Caſtro l. 1. de lege pœnali, cap. 11.

Collecta.

Notandum Primò, Ciuitates, etiam ſubiectas, poſſe ſuis ciuibus ob publicum bonum imponere quædam onera, quæ vocantur *collectæ*, vt docet Caietan. v. Vectigalia iniqua; vt ad reparationem mœnium, pontium, viarum, modò non imponantur peregrinis, & id fiat per comitia, ad quę omnes ciues, vel decani à ciuibus deputati, poſſint conuenire. ratio eſt, quia hæ collectæ non debent eſſe coactæ, ſed Reſpub. debet in eas liberè conſentire, vel ſuffragiis maioris partis, vel duarum tertiarum, vel aliter pro conſuetudine locorum. Imò 16

Epiſcopus poteſt collectam indicere.

poſſet Epiſcopus cum conſenſu Capituli, in Eccleſiis ſibi pleno iure ſubiectis, aliquam collectam imponere ad reparationem Eccleſiarũ & neceſſaria miniſtrorum alimenta, quando aliter his prouidere nequit: quia cùm ſit Princeps ſacrorum in ſua diœceſi, ſicut Pontifex in tota Eccleſia, habet in temporalibus eam poteſtatem, quæ neceſſaria eſt ad bonum ſpiritale in ſua Eccleſia conſeruandum, & promouendum, niſi à Pontifice limitetur.

Imponens ſine poteſtate, vel ſic impoſita augens.

Notandum Secundò, Eos qui ſine legitima poteſtate in ſuis terris noua pedagia ſeu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibitæ ſunt, imponi vel augeri, exigunt, teneri ad reſtitutionem; quia rapinam committunt, extorquentes alienum ſine legitima poteſtate; & inſuper eſſe excommunicatos in Bulla Cœnæ Domini, vt patet ex verbis Bullæ; in quam vide Nauarrum cap. 27. 17

num. 61. vbi docet, per *exigentes* intelligi iam heredem imponentis, qui eas continuat, & publicanum ſeu conductorem, & famulos, qui iuſſu dominorum exigunt.

DVBITATIO III.

An eccleſiaſtici à vectigalibus ſint exempti.

18 *Eccleſiaſtici exempti.* RESpondeo & Dico Primò, Certum eſt, Eccleſias & eccleſiaſticas perſonas & res illarum a vectigalibus ſoluendis exemptas eſſe. Probatur Primò, Ex Iure Canonico, cap. Quamquam 4. de cenſibus in 6. vbi Bonifacius VIII. notet cetera ait: *Cùm igitur Eccleſiæ eccleſiaſticæq́; perſonæ, ac res ipſarum, non ſolum Iure humano, quinimò & diuino, à ſæcularium perſonarum exactionibus ſint immunes*, &c. & infra: *Excommunicat perſonas priuatas ipſo facto, quæ talia ab eccleſiaſticis exigunt, & communitates ſupponit interdicto, a quibus pœnis non poſſint abſolui, niſi facta reſtitutione.* Ibidem contrariam conſuetudinem dicit eſſe corruptelam. Vnde ſequitur, hoc Ius non poſſe contra Eccleſiaſticos vſucapi. Idem ſanxit Clemens V. in Concilio Viennenſi, Clement. Præſenti, de cenſibus, vbi præcipitur Epiſcopis vt eiuſmodi cenſuram excommunicationis & interdicti, quam incurrunt ij qui portoria vel vectigalia ab Eccleſiaſticis exigunt, publicent, & à ſuis publicari faciant. Idem antè ſtatutum fuerat in Concilio magno Lateranenſi, ſub Innocentio III. vide cap. Aduerſus. 7. & cap Non minùs. 4. de immun. Eccleſ. vbi ſtatuitur vt poſt admonitionem, niſi deſtiterint, ipſo Iure ſint excommunicati.

Exigentes excommunicati.

Secundò, Probari poteſt ex Iure ciuili, Nouella Friderici Imp. quæ incipit, Item nulla, de Epiſcopis & Clericis, vbi ſic dicitur: *Item nulla communitas vel perſona publica vel priuata collectas vel exactiones, angarias vel parangarias Eccleſiis vel aliis piis locis aut eccleſiaſticis perſonis imponere præſumat*, &c. & L. Sancimus 22. C. de ſacroſanctis Eccleſiis, omnibus piis locis immunitas iſta conceditur.

Petes, Verùm etiam bona patrimonialia & alia ſæcularia, quæ ad eccleſiaſticos vel ad Eccleſias, aut ad Monaſteria deueniunt, ſint immunia.

19 *Etiam patrimonialia ipſorum ſunt exempta, &c.* Reſp. & Dico Secundò, Hæc eſſe immunia à nouis tributis imponendis. eſt communis ſententia DD. vide Silueſtrum v. Immunitas. 1. num. 6. Probatur ex conſtitut. Bonifacij ſuprà, vbi dicitur, *perſonas eccleſiaſticas, & res ipſarum exemptas eſſe*, vbi de omnibus ipſorum rebus loquitur: quas intellige eſſe exemptas à nouis exactionibus imponendis, quamdiu ſunt eccleſiaſticorum. Dico à *nouis*, quia ſi antequam ad illos venirent, onus aliquod certum & inuariabile annexum habebant, v. g. aliquem cenſum vel ſeruitutem Principi debitam, vel onus reparandæ viæ publicæ adiacentis, hoc etiam ab eccleſiaſtica perſona præſtandum eſt; quia res quæque cum ſuo onere tranſit. cap. Cùm non ſit. 33. & cap. Paſturalis. 28. de decimis; vide Silueſtrum v. Immunitas 1. num. 19. Secundò, Probatur ex Bulla Cœnæ Domini, vbi *excommunicantur omnes, qui abſque ſpeciali & expreſſa Summi Pontificis licentia imponunt collectas, decimas, talias, præſtantias, aut alia onera perſonis eccleſiaſticis, aut eorum bonis, ſiue Eccleſiarum aut Monaſteriorum ipſorum; aut impoſita exigunt, aut à ſponte dantibus recipiunt, aut his actibus quoquomodo cooperantur.* Vbi diſtinguit Pontifex *bona Clericorum* a *bonis Eccleſiarum*; ac proinde loquitur non tantùm de bonis eccleſiaſticis, quæ dicuntur bona Eccleſiarum; ſed de quibuſuis bonis eccleſiaſticorum. quod eſt notandum contra Nauarr. c. 27. num. 128. qui tamen c. 1 . n. 102. nobiſcum ſentit. nam expreſſe affirmat, eos qui pedagia a Clericis exigunt, aut exigi iubent, incurrere cenſuram Bullæ Cœnæ: etiſi id, quod vehunt, important, vel aſportant, ſit de eorum patrimoniis vel eccleſiaſticis prouentibus. quod autem dicitur de *ſponte dantibus*, intelligitur quando exactor recipit ab eo, qui ideò ſponte dat, quia eccleſiaſticis ſunt impoſita, ſiue ab eo qui dat antequam exigatur. *Sponte dantes.*

Dices, Princeps habebat ius imponendi vectigal huic prædio antequam perueniſſet ad Eccleſiam; hoc autem iure non debet ſpoliari ex eo quòd hat Eccleſiæ: ergo tale prædium non eſt immune. Secundò, Si iſta res ad Eccleſiam non perueniret, ſæpè venderetur vel commutaretur cum alia re, & tunc Principi debitum eſſet certum vectigal, v. g. decima pars pretij. dum autem tranſit ad Eccleſiam vel pium locum, numquam ampliùs venditur; vnde Princeps nihil amplius inde commodi percipit; ac proinde meritò poteſt legibus ſuis cauere, ne res immobiles ad Eccleſias vel Monaſteria transferantur. Hæc argumenta valdè mouent eos, qui rem politicè conſiderant; ideoque Principibus conſilium ſanciendi tales leges ſuggeſſerunt. *Obiectio.* 20 *An cedat in damnũ Principis.*

Reſpondeo tamen ad Primum, Principem non habere ius imponendi vectigal prædio, niſi quamdiu illud pertinet ad perſonam carentem priuilegio immunitatis. vnde hoc ipſo, quo tranſit ad Monaſterium, vel ad Eccleſiam fruentem immunitate amittit hoc ius. neque hoc mirum videri debet, cùm Principes Chriſtiani iam a mille & amplius annis in hoc conſenſerint, (vt patet ex L. Sancimus, quæ eſt Iuſtiniani) & tot ſæculis ſeruauerint, neque vlla cauſa eſt, cur poſſint hoc priuilegium ſemel Eccleſiæ ad honorem Dei donatum auferre. hoc enim perinde eſſet atque ſi quis agrum, domum vel reditum Eccleſiæ ſemel donatum auferret. quod eſt manifeſtum ſacrilegium. Simile omnino contingit, quando huiuſmodi prædia transferuntur in Magnates à vectigalibus immunes: tunc enim Principes amittunt ius imponendi vectigalis, quod antè habebant. 21 *Reſp.*

Ad Secundum Reſpondeo, Numquam Principem vllum eſſe factum pauperiorem ex eo quòd ipſe vel ſubditi eius fuerint liberales in Eccleſiam; vt patet in Conſtantino & Carolo, vtroque vere magno & aliis plurimis. Deus enim, cuius protectione & directione regnorum adminiſtratio maximè nititur, infinitis modis exiguum illud detrimentum vectigalium, quod ipſi ſerui eius condonant, compenſare poteſt; vel calamitates & ſeditiones auertendo, vel proſperos ſucceſſus bellorum, noua regna, vbertatem terræ, & alia huiuſmodi largiendo. Sæpè fit vt ob aliquam ſeditionem vel bellum, (quod fortaſſe pietas iſta & religio Principis auertiſſet) vno anno plus ipſe amittat, quàm mille annis ex huiuſmodi vectigalibus percipi poſſet. quid tunc prodeſt illi politicorum iſtorum conſilium. 22

Aduerte tamen, in quibuſdam caſibus Clericos non eſſe exemptos. Primò, Si negotiationem exerceant. tunc enim licitè ex eo quod emunt, vendunt, 23 *Quibus caſibus Clerici non ſint exempti.*

vendunt, aut deferunt negotiationis cauſâ, poſſunt vectigalia exigi. patet ex cap. Quamquam, ſuprà: quod Eccleſia conceſſit in odium negotiationis, quæ maximè eccleſiaſticos dedecet: vnde etiam ſeuerè ipſis interdicitur. vide ſuprà cap. 21. dub. 1. & ſi ter moniti à Superiore nolint deſiſtere à negotiatione, perdunt priuilegium clericale, quoad bona; vt patet ex cap. Ex litteris. 16. de vita & honeſtate Clericorum: ex quo c. colligit Gloſſa, Clericos ante trinam monitionem non teneri in conſcientia ſoluere vectigal; quia gaudent priuilegio clericali vſque ad tertiam monitionem.

Secundò, Si poſſeſſio aliqua habebat aliquod onus perpetuum & inuariabile annexum antequam veniret ad ius Eccleſiæ, vel eccleſiaſtici, vt ſuprà dictum eſt.

24 Tertiò, Quando contributio facienda eſt æquè primariò in vtilitatem Clericorum ac laicorum, v. g. pro reparatione aggerum, ne flumen vicinos agros Clericorum & laicorum inundet. Non poteſt tamen poteſtas laica hoc caſu Clericos recuſantes compellere per ſe; ſed per Superiorem eccleſiaſticum. Quòd ſi id commodè fieri non poſſet, putant quidam non eſſe omnino improbandam realem executionem; quia in tali caſu præſumi poteſt ratihabitio, ſeu tacita licentia Summi Pontificis. ſed tutius cenſeo vt hæc expreſsè ad tales caſus per Principes petatur.

25 Ad reparationem autem pontium, viarum publicarum, murorum vrbis, & ſimilium, quę primò & principaliter ſpectant ad communitatem, non tenentur Clerici contribuere, vt communiter Caniſtę docent; quia non tãgit illos principaliter, ſed ſolùm ſecundariò, vt ſunt membra communitatis. alioquin nimis anguſtum & propè nullum eſſet in oneribus publicis priuilegiũ Clericorum.

Neque obſtat L. Ad inſtructiones. 7. C. de ſacroſanctis Eccleſiis, *Ad inſtructiones itinerum, pontiúmque, etiam diuinas domos & venerabiles Eccleſias, libenter adſcribimus*, &c. quia cùm ſit contra immunitatem eccleſiaſticam, vim non habet, niſi ſpeciatim ab Eccleſia approbetur; vt communiter Doctores Canonum & Theologi docent. vide Silueſtrum v. Immunitas, 1. num. 20. Multi tamen Doctores, præſertim Iuris ciuilis, ob legem citatam contrarium tenent. Item Innocentius, Hoſtienſis, Gloſſa, Cardinal. Anchara. in cap. Non minùs, de Eccleſ. immunitate. ſed prior ſententia eſt verior, propter Iura ſupradicta.

Contraria ſententia multis placet.

26 Quartò, Quando laicorum facultates non ſufficiunt ad ſuccurrendum publicæ neceſſitati, poteſt etiam aliqua contributio imponi eccleſiaſticis. Ad hoc tamen olim requirebatur conſenſus Epiſcopi & Clerici, vt patet ex cap. Non minùs, de immun. Eccleſiarum, ex Concilio Lateran. nunc verò Summi Pontificis, vt patet ex Bulla Cœnæ Domini: quem conſenſum etiam requirit Innocentius III. in Concilio Lateran. cap. Aduerſus, de immun. Eccleſiarum: niſi fortè periculum eſſet in mora; tunc enim non deberet Papæ conſenſus expectari; ſed ſufficeret conſenſus Epiſcopi cum Clero; vt notat Silueſt. ſuprà. Conſenſus tamen

Si laicorum facultates non ſufficiant.

27 Epiſcopi non poteſt obligare exemptos. Vnde neceſſe eſt vt hi quoque conſentiant. poſito autem conſenſu Prælatorum, quorum eſt conſentire, tributum non exigitur auctoritate laica, ſed eccleſiaſtica; & ita omnes inferiores illorum tenentur.

Exempti debent conſentire.

DVBITATIO IV.

Quo Iure eccleſiaſtici ſint exempti à vectigalibus.

RESpondeo & Dico Primò, Non ita ſunt exempti Iure diuino, vt abſque vlla alia exemptione non ſint ſubditi Principibus ſæcularibus, ſic vt Principes peccent contra iuſtitiam, ſi de cauſis eorum temporalibus cognoſcant, aut tributa ab illis exigant. eſt communis ſententia Theologorum, præſertim recentiorum, Caietani v. Excommunicatio, cap. 31. & 37. Franciſci Victoriæ relect. de poteſtate Eccleſiæ ſub finem, Ioannis Medinæ, C. de Reſtitut. q. 16. Soti in 4. d. 25. qu. 2. art. 2. Couarr. qq. practic. cap. 31. num. 2. Nauarri cap. 27. num. 119. & aliorum. 28

Iure diuino non ſunt propriè exempti.

Probatur Primò, Quia neque ex Sacris litteris, neque ex traditione, neque ex naturali ratione, neque PP. teſtimonio talis exemptio probari poteſt.

Secundò, Initio naſcentis Eccleſiæ erant ſubiecti Principibus ſæcularibus, vt videtur colligi ex Apoſtolo ad Roman. 13. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit*. vbi etiam comprehenduntur Clerici; nam vt Gloſſa ait, cùm dicitur, *omnis anima*, nullus excipitur. & Chryſoſtomus in illum locum, *Oſtendens*, inquit, *iſta omnibus imperari & ſacerdotibus & monachis, non ſolum ſecularibus: quod declarat cùm dicit, Omnis anima: etiamſi Apoſtolus ſis, ſi Euangeliſta, ſi Propheta, ſiue quiſquis tandem fueris.* Theodoretus: *Siue eſt ſacerdos quiſpiam, ſiue antiſtes, ſiue monachus, iis cedat, quibus ſunt mandati Magiſtratus.* Theophylactus: *Inſtituens omnem animam, ſiue ſacerdos ſit, vel Monachus, vel Apoſtolus, ſubiici principatibus.* D. Thomas in illum locum, dicit, exemptionem eccleſiaſticorum à tributis, habere æquitatem, non tamen eſſe ex neceſſitate, quaſi ſit de Iure diuino. Neque dici poteſt id ſolùm ſcandali vitandi cauſâ præceptum eſſe: nam Apoſtolus cauſam refert in ordinationem diuinam: *Quia*, inquit, *qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit*. addit que *eos eſſe Dei miniſtros; & idcircò eis deberi tributa:* vnde colligitur etiam, Clericos tributa debituros, niſi eſſent exempti.

Verùm ſi quis rectè conſideret, locus iſte Apoſtoli non vrget; ſolùm enim in genere proponit Ius diuinum naturale, quo tenetur quiſque obtemperare ſuo legitimo Superiori. huius enim poteſtatem in ſubditum eſſe à Deo; & qui huic reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtere, &c. quæ omnia generalia ſunt, & reſpectiuè intelligenda; nimirum de quouis homine reſpectu ſui Superioris. Simili modo etiam nunc poſt exemptionem loqui poſſemus. omnis enim poteſtas ſuperiorum eſt à Deo, & omnis ſuperior miniſter eſt Dei, & vindex in iram malè agenti. Vnde hinc probari non poteſt, eccleſiaſticos ſubeſſe Principi ſæculari quoad vim coactiuam, etſi quoad vim directiuam in quibuſdam ſubſint; v. g. in pretio rerum venalium, & huiuſmodi.

Tertiò, Quia olim Eccleſia ex agris ſuis tributa ſoluit, etiam Imperatoribus Chriſtianis, vt conſtat ex teſtimonio Ambroſij, quod habetur cap. 26. Si tributum. 11. q. 1. *Si tributum petit Imperator, non ei negamus: agri Eccleſiæ ſoluunt tributum.* & ex Vrbano Papa, cap. 22. Tributum. 23. q. 8. *Quod in ore piſcis inuenitur, pro Petro & Domino dare iube-* 29

tur; quia de exterioribus Eccleſiæ, quod conſtitutum antiquitus eſt, pro pace & quiete, qua nos defenſare debent, Imperatoribus perſoluendum eſt. hoc autem Eccleſia non feciſſet, ſi putaſſet ſe Iure diuino exemptam: ſicut numquam paſſa eſt ſe ſubiici Imperatoribus in Eccleſiarum adminiſtratione; quod ſciret ſe Iure diuino exemptam, vt patet ex teſtimonio Ambroſij & Vrbani: vide cap. Conuenior. 21. & cap. 22. Tributum. 23. quæſt. 8. vbi agnoſcunt ſubiectionem in temporalibus, non autem in ſpiritualibus.

Quadam ratione ſunt Iure diuino exempti.

30 Dico ſecundò, Rectè tamen quadam ratione dici poſſunt Iure diuino exempti, quadam Iure Canonico & Ciuili. Prior pars probatur Primò, Quia Ius diuinum naturale etſi non efficiat illam exemptionem; (non enim Deus immediatè hanc emptionem concedit) tamen dictat eam à Principibus eſſe concedendam, & à Pontifice fieri poſſe; idque ob tres cauſas.

Tres cauſæ 1. Quia rebus diuinis mancipati.

Primò, Ob dignitatem ſtatus, per quem Eccleſiaſtici peculiari modo ſunt diuinis rebus mancipati & conſecrati; atqui contra reuerentiam Deo debitam eſt, ſi id quod ſemel Deo conſecratum eſt, tractetur tamquam profanum. Hinc Dauid ne defenſionis quidem causâ vmquam fuit auſus lædere Saulem, quia vnctus erat Domini; quæ tamen vnctio ſolùm erat vmbra vnctionis & ſanctificationis Eccleſiaſticorum.

2. Quia Paſtores & Iudices ſæcularium.

Secundò, Eccleſiaſtici ſunt Paſtores & Patres ſæcularium, & Iudices eorumdem loco Dei in cauſis ſummis, quæ ſalutem æternam contingunt, conſtituti: atqui contra decorum & reuerentiam debitam eſt, vt ouis iudicet ſuum paſtorem, & filius patrem; & qui antè fuit reus, ſuum Iudicem, qui illum auctoritate diuina iudicauit & abſoluit; maximè ſi alia commoda ratio iniri poteſt.

3. Quia maiora beneficia rependunt.

Tertiò, Etſi Principes Clericos ab iniuria defendant, & curent vt tranquillitati temporali fruantur; tamen Clerici viciſſim Principibus longè maius & diuinius beneficium conferunt: ipſorum enim miniſterio fiunt Chriſtiani, accipiunt doctrinam ſalutis, remiſſionem peccatorum, animæ ſanitatem, panem cæleſtem, & vitam æternam; ipſorum orationibus & ſacrificiis fulcitur regnum, auertuntur calamitates, conciliatur pax, tranquillitas & felix ſtatus rerum. Vnde Conſtantinus & Conſtans concedentes Clericis perpetuam ſecuritatem, nempe ab oneribus perſonalibus addunt, *Scientes, magis religionibus, quàm officiis ex labore corporis vel ſudore noſtram Rempub. contineri.* vt refertur cap. 23. In qualibet. 23. q. 8. Itaque ſuis muneribus eccleſiaſticis abundè compenſant Principi & Reipublicæ: vt omnis æquitas poſtulet, eos ad alia tributa adſtringi non debere.

31 Ex his patet, Principes lege religionis, obſeruantiæ & gratitudinis obligari, vt Eccleſiaſticos exemptos habeant ſeu eximant: non autem ipſam exemptionem immediatè à Deo factam.

Exemplis Scripturæ probatur.

Secundò, Probatur exemplis Scripturæ ſacræ; nam Ioſeph Gen. 47. totam terram Ægypti ſubiecit Regi, fecitque tributariam, vt penderet quintam partem fructuum, præter terram Sacerdotum; quibus etiam ex publico cibaria dabantur, vnde colligit Vrbanus Papa cap. 22. Tributum. 23. q. 8. *agros Eccleſiæ non eſſe Imperatorum exactionibus ſubiiciendos.* & 1. Eſdræ 7. Artaxerxes vult Sacerdotes, Leuitas, & alios templi miniſtros à vectigalibus eſſe immunes. Quòd ſi naturale lumen rationis dictabat illos Sacerdotes eximendos eſſe: quantò magis dictat vt Sacerdotes & miniſtri noui Teſtamenti eximantur; quorum & dignitas & functio eſt incomparabiliter ſublimior, & Reipublicæ fructuoſior?

In hunc ſenſum accipiendi videntur Canones, 32
dum dicunt, Clericos & eorum res *non ſolùm Iure humano, ſed etiam diuino exemptos* eſſe: quod expreſsè habetur cap. Quamquam. 4. de cenſibus, in 6. & inſinuatur cap. Non minùs. 4. de immunit. Eccleſ. cap. 12. Si Imperator. d. 96. & Concil. Trident. ſeſſ. 25. de refor. cap. 20. vbi dicit, *Perſonarum eccleſiaſticarum immunitatem Dei ordinatione & Canonicis ſanctionibus conſtitutam eſſe.* quamuis dici poſſit, in hoc vltimo teſtimonio, illud *Dei ordinatione* referendum eſſe ad immunitatem in ſpiritualibus: ſed verius eſt, intelligendum eſſe generatim de integra immunitate, iuxta modum ſupradictum: vt colligitur ex ſequentibus verbis Concilij. hoc modo videntur Canoniſtæ poſſe cum Theologis conciliari. *Explicatio Canonum.*

Altera pars, *Quòd Iure Canonico & Ciuili exempti ſint reipſa*, probatur, Quia quod Ius diuinum naturale dictabat eſſe faciendum, id Iure Canonico & Ciuili præſtitum eſt, vt patet ex Canonibus citatis. Item ex cap. In qualibet 23. & duobus ſeqq. 23. qu. 8. & 11. qu. 1. per multa capita. Item cap. Et ſi Clerici. 4. c. Clerici. 8. cap. Qualiter. 7. de Iudiciis. 33

Vbi Aduerte, toto tempore, quo Imperatores fuerunt ethnici, Clericos in temporalibus fuiſſe illis ſubiectos ſicut laicos: quia neque Principes eos eximebant, cùm eorum dignitatem non agnoſcerent; neque etiam Pontifex Summus, eò quòd vel non poſſet, vel non expediret. Poſtquam autem cœperunt eſſe Chriſtiani, ſenſim eos cœperũt eximere. Primùm quidem Conſtantinus lege lata exemit eos ab oneribus perſonalibus; vt patet d. cap. 23. In qualibet. 21. qu. 8. & à ſolutione publici cenſus, vt teſtatur Sozom. lib. 1. cap. 8. hiſt. in ceteris tamen manſerunt ſubiecti. Deinde à Iuſtiniano fuerunt exempti in cauſis ciuilibus pro prima inſtantia ſolùm: in criminalibus tamen reliquit eos ſub Iudice ſæculari, vt patet ex Nouella 83. & 123. multa tamen vſurparunt ſibi iſti Imperatores in cauſis Eccleſiaſticis, quæ Iure diuino ſunt omnino exemptæ. Idem conceſſit immunitatem à quibuſdã tributis, L. Sancimus. 21. C. de ſacroſanctis Eccleſiis. Denique à poſterioribus Principibus omnino exempti fuere; eaq; exemptione multis ſæculis conſenſu totius orbis ſunt potiti. 34 *Quomodo Clerici ſenſim exempti.*

Vnde ſequitur, eam à ſucceſſoribus reuocari non poſſe. Primò, Quia fuit abſoluta & perpetua ex mente cõcedentium, omnis autem donatio vel exemptio facta communitati, in perpetuum eſt irreuocabilis. Secundò, Fuit facta ad remuneranda beneficia ſpiritualia, quæ regna percipiunt ab Eccleſia. Tertiò, Quia principaliter ad Dei honorem facta fuit: ſicut donatio agrorũ aut villarum, quæ offeruntur Eccleſiæ eiuſque miniſtris. vnde ſicut ſacrilegium eſſet repetere agros Eccleſiæ donatos; ita ſacrilegium erit, infringere Clericorum immunitatem. Quartò, Orbis Chriſtianus, à quo Principes habent auctoritatẽ, conſenſit in hanc exemptionem. vnde non eſt in Principis poteſtate eam reuocare: ſicut quod ſemel conſenſu regni eſt alienatum, non poteſt repeti. Quintò, Quia Concilia & Pontifices, qui ſunt ſupra ipſos Principes, eam confirmarunt. Denique, Quia Iure diuino naturali 35 *Non poteſt hac exemptio reuocari.*

Princi

Principes tenentur eam facere, & factam ratam habere, vt oſtenſum eſt.

36 His adde, etiamſi Principes noluiſſent in hanc exemptionem conſentire, Summi tamen Pontifices & Concilia œcumenica habebant auctoritatem eam inducendi; vt communiter docent Doctores, & probat Couarruuias in pract. c. 31. n. 3. & 4. ratio eſt, quia habent poteſtatem à Chriſto, ſtatuendi id, quod ad bonum ſpiritale Eccleſiæ & Dei honorem videtur neceſſarium, aut valdè expediens: atqui exemptio Clericorum à Iuriſdictione ſæcularium, eſt neceſſaria ad bonum ſpiritale Eccleſiæ & Dei honorem: ergo. Minor patet tum ex cauſis ſuprà allatis; tum quia valdè viloſceret ſtatus eccleſiaſticus, & res diuinæ quas tractant, ſi inſtar laicorum ad Iudices ſæculares traherentur: tum quia valdè diſtraherentur à rebus diuinis; nam facile à laicis poſſent vexari: tum quia periret libertas illa ſacerdotalis, qua in laicis inſtruendis & corripiendis vti debent: tum denique, quia laici facilè etiam cauſas eccleſiaſticas ad ſe pertraherent. Accedit quòd Principes ſint ſubditi Pontifici ſicut oues paſtori: atqui Superior poteſt aliquem eximere à iuriſdictione ſui ſubditi, præſertim quando recta gubernatio & honor Dei id poſtulat. Quòd ſi Pontifex potuit Clericos eximere à Iuriſdictione ſæcularium Principum; conſequens eſt vt etiam potuerit eximere à tributis; quia tributa ob iuriſdictionem penduntur; vt conſtat ex Apoſtolo ad Rom. 13. *Ideo neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed propter conſcientiam: ideò enim & tributa praſtatis,*

Pontifex poteſt hanc exemptionem facere.

DVBITATIO V.

Quinam Clerici ſint exempti.

37 REſpondeo Primò, Omnes Clericos ſacrorum ordinum, & beneficiarios & Religioſos & Religioſas exemptos eſſe; idque præcipuo quodam Iure. eſt communis ſententia Doctorum, teſte Couarru. in pract. cap. 31. num. 5. nam hi omnes vel firmiter eccleſiaſtico ſtatui ſunt addicti, vel actu Eccleſiæ deſeruiunt.

Sacris initiati, Beneficiarij, Religioſi.

38 Secundò, Clerici minorum ordinum, & primæ tonſuræ, ſi non ſint coniugati, ſecundùm Canones ſunt etiam à tributis liberi; etſi neque beneficiarij ſint, neque in aliqua Eccleſia deſeruiant. colligitur ex cap. finali, de vita & honeſt. Clericorum. cap. Quamquam, ſuprà, & ex L. Presbyteros, 6. C. de Epiſcopis & Clericis.

Clerici minores.

Nec obſtat Concilium Trident. ſeſſ. 23. c. 6. de reformat. quia loquitur ſolùm de priuilegio fori, quo non poſſint ad tribunal ſeculare pertrahi: quod priuilegium Concilium non concedit, niſi illis Clericis primæ tonſuræ vel minorum ordinum, qui aut beneficium eccleſiaſticum habent, aut clericalem habitum & tonſuram deferentes, alicui Eccleſiæ ex mandato Epiſcopi deſeruiunt, aut in Seminario Clericorum, vel in aliqua ſchola, vel Vniuerſitate, de licentia Epiſcopi, quaſi in via ad maiores ordines, verſantur.

Qui priuilegio fori fruantur.

Tertiò, Longa tamen conſuetudine contraria, Clerici primæ tonſuræ & minorum ordinum, qui nec beneficium habent, nec vlli Eccleſiæ deſeruiunt, videntur hanc exemptionẽ amiſiſſe, etiamſi coniugati non ſint; quia iam à multo tempore vectigal ſoluunt ſicuti laici. Ita Couarruuias n. 9, vbi in fine ait ſe vidiſſe litteras regias in hoc decretas, vt Clerici primæ tonſuræ etiam non coniugati, cogantur ſoluere decimam partem rei venditæ: quod tamen videtur eſſe contra Ius Pontificium, in cap. Quamquam, de cenſibus, in Sexto.

Conſuetudo eos ſubiecit.

Dices, Non poteſt vnquam valere præſcriptio aut conſuetudo contra immunitatem & libertatem eccleſiaſticam, vt expreſsè habetur in Nouella Friderici Imperatoris, quæ incipit, Caſſa & irrita. & colligitur ex cap. Cauſam, de præſcriptionibus. & cap. Clerici, de Iudiciis: ergo conſuetudine non potuit hoc introduci. 39

Præſcriptio an contrà valeat.

Reſpondeo, Non poſſe quidem eam valere inuito Pontifice, ſeu non accedente libero eius conſenſu, ſed præſumi poſſe bene conſenſum propter commoda Principum interueniſſe. nam hæc conſuetudo non erat omnino à ratione aliena; præſertim ob multitudinem talium Clericorum; quorum plerique ideò duntaxat Clerici fiebant, vt à tributis eximerentur, abſque vllo animo ad eccleſiaſticum ſtatum conſcendendi.

Quod ad priuilegium fori attinet, talibus Clericis iuxta Canones antiquos & Concilij Tridentini formam competens, ſi in Seminario vel ſtudiis verſentur, non eſt credibile Eccleſiam conſentire aut conſenſiſſe vt poſſint eo per contrariam conſuetudinem priuari: quia magis per hoc dignitas ſtatus eccleſiaſtici læderetur, & Principibus nihil commodi accederet.

Quartò, Clerici coniugati non ſunt exempti à vectigalibus, neque Iure Canonico neque conſuetudine; vt rectè Couarruuias, quia duo tantùm priuilegia hiſce conceduntur, nempe fori & canonis. vt patet cap. vnico, de Clericis coniugatis in 6. Ad quæ tamen duo requiruntur, Primò, Vt duxerint virginem, & quidem vnicam. Secundò, Vt deferant tonſuram & veſtes clericales: quibus addit Concilium Tridentinum, *vt priuilegio fori non gaudeant, niſi ab Epiſcopo alicuius Eccleſiæ miniſterio ſint deputati,* 40

Clerici coniugati.

DVBITATIO VI.

Quæ ſit legitima cauſa imponendi vectigalis.

REſpondeo, Cauſa iuſta duplex eſt; Prior *neceſſitas publica*, cui aliter commodè ſuccurri nequit; vt ſi neceſſarium ſit ad ſtipendia militaria, ad reparationes vrbium, vel aliter ad bonum publicum valdè expediens. huc etiam pertinet ſtatus principalis ſuſtentatio; nam & hæc ad bonum publicum pertinet; ratio eſt, quia ſicut Principis eſt populum regere, ius dicere, hoſtes arcere; denique tranquillitatem & proſperitatem temporalem totis viribus procurare; ita viciſſim populus tenetur ſumptus neceſſarios ad hæc præbere. vnde etiam poteſt à Principe, ſi opus ſit, ad hoc cogi. Sed quatuor hîc ſunt requiſitæ conditiones. Prima, Vt conſtet cauſam eſſe iuſtam; vel ſi de ea ſint diuerſæ opiniones, vt habeat probabiles rationes, ob quas poſſit prudenter ſtatuere ſe hîc & nunc poſſe ob talem cauſam tributum imponere. ſi tales rationes non habeat, vel certè non conſideret ſitne iuſtum, quod agit, an non; ſed cæco more progrediatur, non poteſt exigere; quia neſcit an ius exigendi habeat. vnde exigendo, iniuriam populo irrogat, & ad reſtitutionem tenetur, niſi poſteà 41

Cauſa vectigalis duæ. Primò. Neceſſitas publica.

42 *Quatuor conditiones.*

conſtet cauſam iuſtam fuiſſe, quia mala fide acquiſitum eſt reſtituendum.

Secunda, Vt cauſa ſit vectigali proportionata; ſeu, vt vectigal non ſit maius quàm cauſa poſtulet. qua parte enim excedit, eſt iniquum.

Tertia, Ne inſumatur in alienos vſus; vt in prodigas largitiones, & alias expenſas inutiles, publicas vel priuatas, ad quas populus non tenetur contribuere: teſte Caietano v. Vectigalia, & Petro Nauarra lib. 3. cap. 1. num. 255.

43 Quarta, Ne diutiùs quàm cauſa poſtulat, continuetur. niſi fortè noua cauſa ſuperuenerit, ob quam de nouo imponi potuiſſet; tunc enim licebit continuare; quia cauſa continuatur in ſimili, dum in locum prioris cauſæ, alia æquè iuſta ſuccedit.

Si cauſa ſit permanens. Vbi tamen Aduerte ex Alphonſo Caſtro l. 1. de lege pœna. cap. 11. ſi cauſa immediata tributi non ſit negotium aliquod tranſitorium, ſed obligatio quædam permanens, (v.g. ad vindicandum perpetuò mare à piratis, itinera à latronibus) non ſtatim ceſſare tributum, ſi aliquo anno piratę vel latrones non graſſentur: quia pro ipſa obligatione exigitur, quæ continua eſt, ſemperque manet; tenetur enim Princeps ſemper eſſe paratus, & habere naues & milites expeditos. ſecùs eſt quando immediatè pro aliqua neceſſitate tranſitoria indicitur, illa enim ceſſante tributum ceſſat.

44 Quòd ſi hæ conditiones ſeruatæ non fuerint, tenetur Princeps ad reſtitutionem, & ipſo non reſtituente, tenetur exactor: eſt enim fraus & rapina; vt docet Caietanus v. Vectigalia iniqua; & conſentiunt ceteri Doctores.

45 *Exactor ſeu redemptor in dubio.* Circa tamen exactorem Notandum eſt ex Caietano, §. Occurrunt, ſi dubium ſit an vectigal ſit iuſtum, an iniuſtum, aliis affirmantibus, aliis negantibus; exactor, qui eſt ſubditus Principis, & obedientiâ compulſus exigit, non peccat, nec tenetur reſtituere; quia obedientia in dubio excuſat. ſicuti ſubditus qui compellitur ire ad bellum, quod non conſtat ei eſſe iniuſtum, excuſatur, etiamſi poſteà iniuſtum fuiſſe deprehendatur. ratio eſt, quia in dubio melior eſt conditio Superioris, qui ius imperandi poſſidet: meritò enim inferior in dubio iudicium ſuum Superiori debet ſubmittere, & obſequium debitum non ſubtrahere. Secùs tamen eſſet, ſi ſciret Superiorem ſuum dubitare, & dubitantem imperare; quia ſciret tunc illum
46 non habere ius imperandi. Si verò non eſt ſubditus, aut ſi non compellitur, non poteſt ſe ſponte ad talia dubia vectigalia exigenda offerre; niſi tantam ſciat eſſe Principis probitatem & prudentiam, vt meritò in eius iudicio poſſit acquieſcere. alioqui mortiferè peccat, exponens ſe periculo cooperandi iniuſtitiæ, & tenetur ad reſtitutionem; niſi poſteà deprehenſum fuerit iuſta fuiſſe. ratio eſt, quia mala fide exegit, & latâ colpâ damnum intulit, ſicut is, qui à ſuo debitore exigit aliquid, de quo ambigit an debeatur.

47 *An ſit excommunicatus.* Verùm autem talis exactor ſit excommunicatus, quando dubitatio de iuſtitia vectigalis oritur ex dubitatione de poteſtate imponentis, quæri poteſt. Sed dicendum eſt, non eſſe excommunicatum, niſi ex parte rei, is qui impoſuit, deprehendatur poteſtate caruiſſe. ſi enim ille verè caruit poteſtate, exactor cum tali dubio exigens, ab initio excommunicatus cenſeri debet: quia mala fide exigit quæ imponi non poterant, & ita accommodantur ei verba Bullæ Cœnæ. & cap. Quamquam, de cenſibus. in 6. vide Nauarrum cap. 17. num. 61. & 70.

Petes, Quid ſi Rex ſua culpa ærarium exhauſerit, v. g. ludis, conuiuiis, profuſis largitionibus, bellis inconſultis, poteritne vrgente neceſſitate, noua tributa imponere? 48 *Si culpâ Principis exhauſtū ærarium.*

Reſpondeo, Poſſe, ſi alia ratione non poſſit publicum malum auertere; quia ſubditi in publica neceſſitate tenentur opem ferre. ſed hoc caſu deberet Princeps omnes ſumptus parum neceſſarios accidere; & poſteà cùm res meliori loco fuerint, illud extraordinarium damnum, culpa ſua conflatum, populo ſarcire, vt rectè docet Medina quæſt. 13.

Altera cauſa iuſta imponendi vectigalis eſt compenſatio ſumptuum & damnorum acceptorum, & iuſta vindicta. Tale tributum ſolet imponi tum ſubditis, qui iniquè rebellarunt contra ſuum Principem, eique cauſa multorum ſumptuum & damnorum fuerunt; idque partim titulo iuſtæ punitionis, partim iure ſarciendorum damnorum: tum etiam hoſtibus externis iam deuictis, qui vel damnum intulerunt, vel iniquum bellum mouerunt; vt docet Victoria relect. 4. de Iure belli, num. 57. & probat ex c. 20. Deuteron. ratio ferè eſt eadem, quæ in ſubditis rebellibus. fit enim partim iure vindictæ, quòd iniuriam irrogarint; partim iure compenſationis damnorum & ſumptuum, quorum cauſa extiterunt. 49 *Secundò, Cōpenſatio ſumptuum.*

DVBITATIO VII.

Vtrùm vectigalia conſtituta ſuper eis rebus, quæ ad vſum neceſſarium familiæ emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur, ſint iuſta.

Caietanus v. Vectigal, circa principium, §. ex forma, & circa finem §. Quintum eſt, condemnat huiuſmodi vectigalia, & ſolùm admittit ea, quæ imponuntur rebus cauſâ negotiationis aduectis. eiuſdem ferè ſententiæ eſt Driedo quoad pauperiores, lib. 2. de libert. Chriſtiana c. 5. Probatur Primò, Quia in illis non ſeruatur iuſta forma tributorum, quæ poſtulat vt pauperiores non magis onerentur quam diuites; ſed quiſque proportione ſuarum facultatum & lucrorum. In hoc autem genere magis grauantur pauperes, quibus paruæ facultates & nihil lucri ex negotiatione: quod ſanè videtur iniquum. Minor probatur, quia quò quis eſt pauperior, pluribúſque liberis oppreſſus, eò plura de rebus ſuis debet vendere, & de rebus alienis emere ad neceſſarium vſum: diuites autem non coguntur ſua vendere, & poſſunt ipſi alere pecora, & reliqua neceſſaria è ſuis villis parare; poſſunt etiam obſeruare tempus, quo res ſunt viliores, & tūc magno commodo coemere: ergo hoc vectigali multò magis grauantur pauperes, quàm diuites. Confirmatur ex Driedone ſuprà, vbi dicit, *iniuſta eſſe vectigalia, ſi ſic imponantur vt plus grauentur qui iuſta ratione minùs ſunt grauandi; vtpote ſi magis indigentes grauentur plus aut æqualiter cum ditioribus, minùſque egentibus. Iniquum eſt pauperem pro rebus, quas vſu ſuo conſumendas defert, tantundem ad ſupportandum Reſpub. onera ſoluere, quantum diues ſoluit pro ſimilibus rebus æqualis ponderis, ad vſum ſuum delatis*, &c. & infrà dicit, 50 *Sententia Caietani.*

dicit, *non eſſe ingerendum ſcrupulum, huiuſmodi vectigalia fraudantibus, præſertim pauperibus: quia non tenentur æqualiter diuitibus ad onera Reipubl. contribuere, ſed ſolùm ſecundùm proportionem ſuarum facultatum.*

Secundò, Probatur ex Iure ciuili, nam L. Vniuerſi, C. de vectigalib. ſub pœna capitis prohibetur, ne ex rebus, quæ ad vſum proprium inuehuntur, vectigalia exigantur.

Tertiò, Ex capite Quanquam, de cenſibus, in 6. vbi dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam Iure Canonico, quàm Ciuili, regulariter meritò eſſe damnatas,* quod intellige de *pedagiis*, quæ imponuntur rebus, quas ad ſuum quiſque vſum defert. Eamdem ſententiam tenet Toletus lib. 5. Inſtruct. ſacerd. c. 75. vbi dicit, non ſolùm peccare exactores huiuſmodi vectigalium, ſed etiam eſſe excommunicatos in Bulla Cœnæ. nam ibi excommunicantur, qui prohibita pedagia exigunt: hæc autem ſunt prohibita; vnde non minùs ſunt excommunicati qui exigunt ea à laicis, quàm qui à Clericis. Idem tenet Angelus v. Pedagium, num. 3. & quidam recentiores.

51 *Quatuor caſus, quibus poſſunt imponi.* Reſpondeo, Hanc ſententiam ordinariè veram eſſe: ſunt tamen quatuor caſus, in quibus talia vectigalia poſſunt imponi. Primò, Si publica neceſſitas vrgeat; & vectigalia, quæ aliunde colligi poſſunt, non ſufficiant: tunc enim hiſce rebus imponi poſſunt, ita tamen vt non ſint maiora, quàm illa grauis Reipubl. neceſſitas poſtulet. Ita diuus Antoninus 2. p. tit. 1. c. 13. §. 9. Medina q. 15. Silueſt. v. Gabella, 3. q. 5. Nauar. c. 17. num. 202. Ratio eſt Primò, Quia membra Reipubl. tenentur pro bono communi omnes fortunas & etiam vitam exponere, ſi neceſſe ſit: ergo multò magis ex rebus ad victum neceſſariis aliquid ſoluere; ſi aliter communi bono prouideri nequit. Secundò, Vectigal illud, quod ſoluunt mercatores pro ſuis mercibus, tandem recumbit in pauperes, & eos, qui ſibi neceſſaria parant; & tamen hæc cenſentur iuſta: ergo illa alia non ſunt condemnanda, quando alia ratio commodior non ſuppetit.

Quòd autem non debeant hæc vectigalia eſſe maiora, quàm neceſſitas præciſè requirat, ex eo conſtat, quòd à iuſta forma nonnihil exorbitent, à qua, quam minimùm fieri poteſt, recedendum eſt: quam ob cauſam Iure Canonico & Ciuili regulariter ſunt prohibita. Adde, multò æquiora eſſe quæ rebus non ita neceſſariis, vt ad delicias, elegantiam, vel luxum ſpectantibus imponuntur, v.g. panno pretioſo, ſerico, holoſerico, vndulato, tapetibus, vaſis argenteis, pretioſis vinis & eduliis, & ſimilibus, ſine quibus homines viuere poſſunt: tunc enim potiſſimùm onerantur ditiores, & qui commodè ferre poſſunt.

Secundò, Si ob aliquam cauſam publicam ex conſenſu totius populi ſtatuatur; vt inquit Medina. ratio eſt, quia quiſque poteſt ſibi onus imponere eo modo, quo lubet. hic tamen conſenſus debet eſſe liber, & ſolùm conſentientes conſtringere, quare qui non conſenſerunt, vel coactè conſenſerunt, non obligabuntur.

Tertiò, Si pro ſecuritate viarum, nempe perſonarum & rerum deuectarum imponatur, quando alia ratione conſuli earum ſecuritati nequit. ſatius enim eſt hoc onus ſuſtinere, quàm omnia amittere vel periculo exponere: tunc tamen ratio pauperum haberi debet.

Quartò, Si ſit conſuetudo, quæ memoriam ho- 52 *Si conſuetudo memoriã hominũ excedat.*
minum excedat: hæc enim poteſt talia tributa excuſare; modò tamen ratio pauperum habeatur. Adde, & modò non conſtet, cauſam ob quam impoſita fuerunt, ceſſaſſe: tunc enim putarentur non bona fide continuata, ac proinde non legitimè præſcripta.

Crediderim tamen hanc limitationem non habere locum, quando illa conſuetudo tanto tempore abſque murmure & oppoſitione plebis fuiſſet ſeruata: quia tunc potiùs præſumendum eſſet aliam cauſam legitimam in locum prioris ſucceſſiſſe, quàm illa tributa iniquè tam longo tempore fuiſſe extorta. Vſus enim temporis immemorabilis vincit omnem iniuſtitię pręſumptionem, iuxta ea quæ dicta ſunt ſuprà c. 6. dub. 10. & 12.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm qui vectigal, quod rebus venditis, vel in proprium vſum comparatis, impoſitum eſt, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad reſtitutionem. Item, An poßint res illas vendere pretio currente.

QVidam Doctores docent hos non peccare 53 *Sententia multorum Doctorum, non eſſe peccatũ mortale fraudare.*
mortaliter, ac proinde non teneri ad reſtitutionem. Ita Angelus v. Pedagium, num. 6. Nauar. c. 23. num. 55. & 60. Beja in ſuo libello caſuum, caſu 1. ſecundo Aprilis. Probari poteſt hæc ſententia Primò, Quia hæc vectigalia ordinariè imponuntur per ſtatutum, nullum continens verbum præceptiuum, ſed tantùm verbum *ſtatuimus* vel *ordinamus* vt quilibet ſoluat tale quid ſub pœna cadendi in commiſſum; qua forma non ſignificatur obligatio ſub peccato mortali, ſed tantùm rem poſſe a fiſco vindicari poſt ſententiam, ſi vectigal ſolutum non fuerit. Confirmatur, Quia lex purè pœnalis (qualis eſt iſta) non obligat niſi ad pœnam idque poſt ſententiam, vt docet Henricus à Gandauo quodlib. 3. q. 22. Ita Angelus ſuprà,
54 & v. Inobedientia, num. 8. vbi addit, *ſtatutum purè pœnale, ex forma ſtatuti ſolùm obligare ad pœnam,* (nempe poſt ſententiam) *ex intentione autem ſtatuentis obligare ad culpam, ſi paſſim temerariè aut cauſa leui violetur.* Vnde ſequitur, non fore peccatum, ſi quis ſemel, bis, aut ter fraudet. ſecùs verò ſi paſſim vel crebrò. Secundò, Leges ciuiles, etiamſi verbo præceptiuo vtantur, non obligant ad peccatum mortale, præſertim quando apponunt pœnam in bonis temporalibus: tunc enim videntur ſatis habere, ſi illa pœna iis, qui deprehenſi fuerint, irrogetur. Probat id fusè Nauarrus, citatque pro ea ſententia Matthæum Matthiſium virum doctiſſimum, & alios. Tertiò, Quia leges & ſtatuta, quibus vetatur ne quis aurum, argentum, vel ſimilem ſpeciem è regno efferat ſub pœna commiſſi, (id eſt, ſub pœna amiſſionis rei) non obligant ſub peccato, vt multi Doctores ſentiunt; (pauci enim ſunt, qui ſibi inde ſcrupulum faciant, pręſertim in efferendo auro & argento) ſed ſolùm tribuunt ius Principi ad rem, ſi deprehenſi fuerint, fiſco vindicandam. quare idem dici non poterit de ſtatutis vectigalium?

Ob has rationes videri poſſit alicui hæc ſen- 55

tentia non improbabilis, præſertim in vectigalibus nouis & multum onerofis: etſi enim per tales fraudationes aliquid Principi vel redemptori decedat; mulctæ tamen & confiſcationes in deprehenſos facilè compenſant. Accedit quòd redemptores ſciant talia fieri conſueuiſſe, & ideò minoris conducant.

56 *Contrarium verum.* Reſpondeo tamen & Dico Primò, Verius eſſe, quando conſtat huiuſmodi vectigal iuſtè impoſitum eſſe & vtiliter expendi, eos, qui fraudant in ſumma notabili, mortiferè peccare, & teneri ad reſtitutionem. Silueſter Gabella tertiò, num. 21. & 22. vbi dicit omnes Summiſtas ita ſentire, præter Angelum, Caietan. v. Vectigalia, Fumus v. Vectigal, num. 6. Ioannes Medina quæſt. 13. Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 5. num. 5. & alij recentiores.

Probatur. Probatur Primò, Ad Roman. 13. *Ideò & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* vbi apertè Apoſtolus docet vectigal eſſe debitum Principi propter adminiſtrationem Reip. & Matth. 22. *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſunt Dei, Deo.* vbi ſatis indicatur, vectigalia iuſta eſſe ſoluenda.

57 Secundò Probatur, Quia Reſpublica lege iuſtitiæ debet Principi iuſtum ſtipendium adminiſtrationis, & ſubſidium neceſſarium ad conſeruationem publicæ tranquillitatis: hoc enim tacitè promiſit, dum eum ſibi præpoſuit: ergo quando hæc obligatio eſt in ſingulas Reipublicæ partes diſtributa, aſſignata cuique ſua portione, & determinatis rebus, ex quibus ſoluenda ſit; ſinguli ex iuſtitia tenentur illam ſoluere. Eadem enim obligatione, qua Reſpublica tenetur in genere ad ſumptus neceſſarios, ſinguli in particulari tenentur ad ſuam partem ipſis debito modo aſſignatam: quare cùm ſingulis aſſignetur ſua pars per tale vectigal, tenentur ſinguli lege iuſtitiæ tale vectigal ſoluere.

58 *Decima.* Tertiò, Facta determinatione decimæ partis ſoluendæ miniſtris Eccleſiæ in ſtipendium ſuſtentationis, ſinguli ex iuſtitia tenentur decimam illam ſoluere: ergo ſimiliter, facta determinatione vectigalis, quantum, & ex quibus rebus ſit ſoluendum Principi, ſinguli lege iuſtitiæ tenentur illud ſoluere. eſt enim par vtrobique ratio: ſicut enim decimæ debentur Prælatis Eccleſiæ ob gubernationem ſpiritualem, ita vectigalia Principibus ſæcularibus ob gubernationem temporalem.

59 *Leges tributorum & vectigalium.* Ex his ſolui poſſunt argumenta ſententiæ aduerſæ. Nam leges tributorum non tantùm ſtatuunt vel præcipiunt quid ſit agendum; ſed etiam determinant iuſtum ſtipēdium Principis, vel ſubſidium ob onera publica ferenda neceſſarium. quare ſicut aliæ leges, quibus pretia rerum determinantur, obligant in conſcientia: etiamſi nullum verbum præceptiuum habeant; ita etiam leges & ſtatuta vectigalium. Adde, fundamentum illud Angeli & Nauarri de lege pœnali, non eſſe ſolidum: de quo prima ſecundæ qu. 96. art. 4.

60 Dices, Has rationes ſolùm probare de vectigalibus antiquis; quæ iam olim ſtatuta ſunt Principi in ſtipendium, pro adminiſtratione Reipublicæ: non autem de iis, quæ recens inſtituuntur ob aliquam publicam neceſſitatem: quia Reſpublica non tenetur ex iuſtitia talia admittere; ſed ſolùm ex obedientia & amore boni communis: ac proinde non cenſentur ſinguli ciues in particulari obligari ex iuſtitia, ſed ſolum ex obedientia Principis, & ſub pœna pecuniaria, quam ille ſtatuerit: hoc enim ſufficit ad finem propoſitum.

Reſpondeo, Cùm Reſpub. totam ſuam poteſtatem in Principem tranſtulerit, non apparet ratio cur Princeps non poſſit obligare ſingulos, non ſolùm lege obedientiæ, ſed etiam iuſtitiæ, ad vectigal ſoluendum: quia Reſpub. potuiſſet eos ſic obſtringere: quòd ſi poteſt, cur non cenſeatur facere, cùm hæc ratio ſit efficacior ad finem conſequendum?

Notandum tamen eſt, Primò, Multos viros doctos ſentire, vectigal pro rebus de loco in locum tranſuectis, (præſertim quando eſt graue) non debere ſolui, niſi exigatur, modò nihil fraude actum ſit: vt ſi non abſconderis, cuſtodes non deceperis: non enim teneris ipſe exactorem quærere. Ita Tabiena v. Pedagium. §. 8. Sotus l. 3. de Iuſtitia, qu. 6. art. 7. in fine. Henriquez de Indulgentiis cap. 36. Probabilius tamen eſt, ſeruandam eſſe conſuetudinem: hæc enim eſt optima legum & voluntatis Principis interpres. 61 *Vtrùm debeat exigi.*

Notandum Secundò, Æquitati conſentaneam eſſe multorum Doctorum ſententiam, Eum, qui rem aliquam defert, emit, aut vendit ad ſolatium ſuæ extremæ vel magnæ neceſſitatis, non debere in conſcientia vectigal. Ita docet Pet. Nauarra l. 3. cap. 1. num. 236. ex Caietano, Pedraza, Nauarro, D. Antonino, Soto, Fumo, Silueſtro, Angelo. ratio eſt, quia reſpectu talis perſonæ cenſetur immodicum, ac proinde carens debita forma iuſti vectigalis. vnde infert Petrus Nauarra, pauperes, qui aliquid vendunt ex propriis fructibus, vel ex ſupellectili, nihil debere; cùm id faciant ad ſupplenda neceſſaria vitæ, vltra quæ nihil vel parum habent. Puto tamen hic etiam eſſe conſiderandam conſuetudinem: ſi enim conſuetudo habet, vt tales etiam partem aliquam ſoluant, ea meritò ſeruari poteſt; præſertim ſi princeps aliunde neceſſaria habere nequeat. Si tamen aliunde ſibi poſſet conſulere, conſuetudo illa, corruptela cenſenda eſſet, teſte Angelo, Caietano, Gabriele & Silueſtro, vt docet Petrus Nauarra num. 237. 62 *Vt ob extremā vel grauē neceſſitatem aliquid emitur vel venditur.*

Sed difficultas ſupereſt, Vtrùm coram Deo ſit obligatio ſoluendi, quando ſunt probabiles rationes dubitandi de iuſtitia vectigalis. Multi DD. affirmant, omnia noua vectigalia, & veterum vectigalium noua incrementa, (id eſt, quæ ab hominum memoria ſunt inſtituta) niſi conſtet de eorum iuſtitia, præſumi iniuſta, ac proinde in conſcientia non deberi, ſi ſcandalum abſit. Ita Angelus v. Pedagium, num. 6. Gabr. in 4. diſt. 15. qu. 5. concl. 7. Caietanus ſuprà, Silueſter Gabella 3. qu. 3. verſu ſecundo, & qu. 14. Fumus Gabella num. 18. Arragon. q. 62. art. 3. Driedo lib. 2. de libert. Chriſtiana cap. 5. §. Ceterùm. 63 *Quid ſi dubia ſit iuſtitia vectigalis. Sententia multorum Doctorum eſt, debere conſtare, an ſit iuſta memoriâ,*

Fundamentum horum DD. eſt duplex. Primò, Quia præſumptio Iuris his vectigalibus obſtat. dicitur enim cap. Quamquam, de Cenſibus in 6. *Pedagiorum exactiones tam Iure Canonico quàm Ciuili, regulariter meritò ſunt damnata.* cuius cauſa eſt, *quia tot conditiones requiruntur ad iuſtitiam vectigalis, vt difficile fortè ſit iuſta inuenire*, inquit Caietanus. Debent enim eſſe iuſta ex cauſa efficiente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vſu, vt dictum dub. 1. ergo niſi moraliter certum ſit eſſe iuſta, populus non tenetur. Secundò, Quia in dubio melior eſt

conditio poſſidentis. atqui populus poſſidet ſuam pecuniam & immunitatem, ergo, &c.

64 Reſpondeo tamen & Dico Secuodò, Verius eſſe, vt ſubditi teneantur ad ſolutioné vectigalis noui, non eſſe neceſſarium vt ipſis conſtet eſſe iuſtum; ſed ſatis eſt, vt non habeant prubabiles rationes ob quas probabiliter poſſint iudicare eſſe iniuſtũ. ſi tamen tales rationes habuerint, non teoebuntur in conſcientia ſoluere. Ita Petrus Nauarra l. 3. c. 1. n. 263. Prior pars probatur Primò, Quia ſubditus in dubio negatiuo, (id eſt, quando dubitat ex ignorantia, quòd in neutram partem rationes habeat) tenetur ſe conformare iudicio Superioris; nullam enim habet cauſam, cur contrà ſentiat. Secundò,

Contra an verum.

65 Quia Princeps vt poſſit imponere vectigal, non neceſſariò debet eſſe certus ſpeculatiuè de iuſtitia vectigalis; ſufficit vt de ea rationes probabiles habeat. quiuis enim in actionibus ſuis ſenteotiam probabilem ſequi poteſt, adeò, vt etiam in bello inferendo Princeps probabili ſententiæ dictanti licitum eſſe inferre, ſe poſſit conformare: ergo ſubditus vt obligetur ſoluere, oon debet eſſe certus, ſed ſufficit vt oon habeat probabilem rationem credendi eſſe iniqua.

Non debet eſſe certus ſpeculatiuè.

66 Ad primum fundamentum ſeotentiæ contrariæ Reſpondeo, Præſumptionem Iuris non obſtare vectigalibus nouis, quæ à ſupremis Principibus conſtat eſſe impoſita: nuſquam enim in Iure Canonico vel Ciuili hæc damnantur; imò apertè approbantur cap. Super quibuſdam. 26. de verbor. ſignif. & L. non ſolent. C. vectigalia noua inſtitui noo poſſe. ad quas tamen duas ſanctiones reſpicit Pontifex, cùm ait, *Iure Canonico & Ciuili eſſe damnata*: vt ootat Gloſſa. loquitur ergo de vectigalibus, de quibus non conſtat eſſe legitima auctoritate inſtituta vel conceſſa; vt ab Imperatore, Rege vel Concilio generali; aut antiqoa conſuetudine, quæ memoriam hominum ſuperet, introducta. & quia tempore Bonifacij pleraque, quæ per Italiam vigebant, erant talia, dicit ea *regulariter* eſſe damnata, id eſt, ea quæ regulariter ſunt in vſu per Italiam; quia abſque legitima auctoritate introducta. Ad ſecuodum patet ex prima probatione. In eo caſu, vt ſummum, habet ius differendi ſolutionem, donec diligenter de tota re inquiſiuerit.

Contra quæ ſit præſumptio Iuris.

67 Altera pars, *Subditum non teneri quando ſunt probabiles rationes eſſe iniquum*, eſt communis Doctorum. D. Antoninus 2. par. tit. 1. c. 14. §. 8. Petrus Nauar. ſuprà n. 263. & ceteri DD. ſuprà citati. quod intellige, ſi rationes illæ, non ſolùm ſpeculatione faciant rem probabilem, ſed etiam practicè; vt cùm viri ſapientes, qui norunt ſtatum Reip. iudicant eſſe iniquum, vel publicus rumor accedit. Ratio eſt; quia ſubditi poſſunt ſe conformare opinioni quæ practicè ſit probabilis.

Si ſubditus probabiles rationes habeat.

Nec obſtat quòd Princeps iuſtè poſſit exigere, quia vtraque pars ſuo iure vtitur, dum probabiles rationes vel ſententias ſequitur; quo modo ſæpè fit vt bellum vtrimque ſit iuſtum.

Hic tamen cauendum ſcandalũ & maior Reip. perturbatio. Quòd ſi rationes iſtæ iniquitatem vectigalis ſolùm faciant ſpeculatiuè probabilem, & ex altera parte etiam Princeps putetur habero rationes probabiles pro illius iuſtitia, tenentur ſubditi ſoluere, quia in tali dubio parendum Superiori. Ratio eſt; quia cùm ſit legitimus Soperior & in poſſeſſione iuris imperandi, non poteſt ex in dubio ſpoliari, nec refert quòd ſubditi ſint in poſſeſſione ſuæ pecuniæ, quia ius Superioris, vtpote nobilius, eſt præferendum.

Quod ad ſecundum attinet in ipſa dubitatione propoſitum, quidam putant, eos qui non ſoluerunt vectigal ratione rei vendendæ debitum, non poſſe rem illam vendere pretio ordinario, ſed minore. Ratio eſt; quia illud pretium eſt taxatum ratione oneris ſoluendi vectigalis, quod iſte fraudator non ſubiit. Vnde debet detrahere de pretio, quantum ei ratione illius oneris accreuerat. Sed contrarium eſt multo probabilius, vt ex iis, quæ c. 21. de empt. & vendit. dub. 5. dicta ſunt, colligitur. Ratio eſt, quia pretium conſtitutum eſt communi æſtimatione vel lege Magiſtratus ratione oneris, quod communiter omnes vendentes ſubire iuſſi ſunt, quod pretiũ non mutatur ex eo quòd hic vel iſte oneri illi non ſatisfaciat: nam qui id fecit, manet obnoxius punitioni & mulctæ Magiſtratus ſi detegatur; imò tenetur reſtituere redemptori vectigalis, vel Principi, ſi tale eſt, vt cum eo rigore cenſeatur obligare. Quòd ſi nõ putetur habere tam rigidam obligationem, nihil refert: non enim idcircò venditio fuit iniuſta. Si enim non eſt iniuſta, cùm obligatio reſtituendi eſt ſtrictiſſima; cur ſit iniuſta, cùm non eſt ſtricta, ſed perſona ſolùm manet obnoxia punitioni ſi deprehendatur? Deinde ſi Princeps alicui condonaret hoc vectigal, ille poſſet rem vendere pretio currente; alioquin nullum eſſet iſtud Principis beneficium: ergo etiam is qui illud fraude non ſoluit. Quia ſicuti condonatio Principis non mutat rei æſtimationem communem: ita nec illa fraudatio. Tertiò, quando pretium auctum eſt ratione ſumptuum, vel periculorũ, quibus paſſim aduectio mercium eſt ſubiecta; ſi aliqui ſint qui abſque huiuſmodi ſumptibus vel periculis eas merces compararunt, ſiue Iure, ſiue iniuria, hi poſſunt eas vendere pretio communi, etiamſi cauſa, ob quã illud pretium eſt conſtitutum, in ipſis locum non habeat; vt omnes fatentur: ergo ſimiliter in præſenti caſu. Denique res eſt æquè bona, æquè commoda emptori; nec emptor expoſitus eſt, ratione fraudis quam fecit venditor, illi periculo aut damno, vt ſuppono; ſicut ferè accidit in rebus quæ vſu ipſo conſumuntur. Secùs tamen foret, quando ipſe ignarus fraudis exponeretur probabili periculo damni, vt ſi res ipſa caderet in commiſſum, vel ex ea deberet fieri ſolutio, &c. tunc enim venditor peccaret contra iuſtitiam, exponendo emptorem huic periculo, & ſecuto damno teneretur compenſare. 68

Ad alteram partem dubit. propoſita. An res poſſit vendi pretio currente.

DVBITATIO IX.

Vtrùm is, qui emit à mercatore quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur ex mercibus emptis illud ſoluere, principali non ſoluente.

Reſpondeo, Hoc vectigal poſſe eſſe vel partem aliquotam mercium, v. g. quintam, decimam, decimamquintam, vel vigeſimam, vel pecuniam aliquam: & quidem ſi non eſt certa pars mercium, ſed pecunia per venditorem ſoluenda, certum eſt noo teneri emptorem in conſcientia illud ſoluere, quamuis norit venditorem fraudaſſe, modò tamen illi cauſa non fuerit. Ratio eſt, quia illud tributum non eſt onus affixum rei, quod ſimul cum re tranſeat in emptorem; ſed eſt onus 69

pet

perſonale mercatoris, permanens in ipſo, quamuis ex mercis depoſitione contractum.

70 *Merx eſt hypothecata.* Notandum tamen, cùm mercator ante venditionem dum adhuc res erat ipſius, vectigal deberet, rem illam contraxiſſe obligationẽ hypothecæ: quia omnia bona eius qui tributum debet, ſunt tacitè inſtar pignorum pro tributis obligata, vt expreſſe habemus L. 1. C. Quibus cauſis pignus vel hypotheca tacitè contrahatur. quo fit vt cum hac obligatione ad emptorem tranſeat; ac proinde ſi fraudator vectigalis non ſit ſoluendo, vel effugerit, poteſt ſuper ea fieri executio; alioquin ſi ab ipſo recuperari debitum poteſt, executio ſuper re illa, poſtquam in alterius dominium ceſſit, fieri non poteſt, vt colligitur ex Authent. Hoc ſi debitor. C. de pignoribus & hypothecis. vbi dicitur, *Si alius quam debitor rem hypothecatam poſſideat, inhibetur hypothecaria actio, donec perſonaliter actum ſit cum reo & interceſſore*, id eſt, cum debitore & fideiuſſore. Putarem tamen hæc intelligenda, quando emptor neſciebat has res eſſe hypothecatas: ſi enim ſciebat, videtur omnino liberum creditori vt vel actione perſonali agat contra debitorem, vel hypothecaria contra poſſeſſorem. vt habemus L. Diſtractis. 14. C. de pignoribus & hypothecis.

71 *Si vectigal eſt pars mercium.* Sed maior difficultas eſt, Si vectigal ex ipſis mercibus debitum, erat certa aliqua merciũ portio: videtur enim tunc emptor in conſciẽtia teneri, ſi ſciat venditorem non ſoluiſſe. Primò, Quia illud debitum ſeu onus eſt reale & inhærens ipſis mercibus immediatè: atqui res tranſit cum ſuo onere, ad quemcumque perueniat poſſeſſorem. Secundò, Ex cap. Cùm non ſit in homine 33. tit. de decimis. vbi dicitur, *Fructus nondum decimatos,* (id eſt, ex quibus decimæ nondum ſunt extractæ) *non poſſe alienari abſque onere decimarum.* & ratio additur, *quia res tranſit cum ſuo onere*: ergo idem cenſendum eſt de tributo, quando eſt aliquota pars ipſius mercis. Hæc ſententia eſt probabilis: quam indicat Siluester Gabella 3. num. 18.

72 *Contrarium verum.* Contraria tamen videtur verior, quam aduerto placuiſſe noſtro Molinæ diſputat. 675. Probatur Primò, Quia onus ſoluendi illius vectigalis non pertinet ad emptorem, ſed ad venditorem, qui tales res adducit & vendit: hic enim iubetur quintam vel decimam partem mercium ſoluere, non emptor: ergo emptor non tenetur. *Eſt onus venditoris.*

Secundò, Illa pars mercium antequam ſit ſeparata & tradita, non magis pertinet ad Principem cui vectigal ſoluendum eſt, quàm res vendita & nondum tradita pertinet ad emptorem. at ſi talis res ſecundo emptori vendatur & tradatur, hic acquirit eius dominiũ, & non tenetur priori emptori ad reſtitutionem, vt patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione & L. Traditionibus. 20. C. de pactis: eſtque communis ſententia Doctorum, vt ſuprà c. 21. dubit. 19. oſtenſum eſt: ergo ſimiliter ſi merces illæ, in quibus continetur hæc pars ſoluenda nomine vectigalis, vendantur, non tenebitur emptor ad illius reſtitutionẽ in foro conſcientiæ. Maior patet, quia Princeps non habet domi-
73 nium illarum mercium, aut alicuius partis earum, antequam ea ſit ſeparata ac tradita; ſed ſolùm habet ius ad aliquam partem indeterminatè, vt venditor eam ipſi ſoluat; & præterea habet ius hypothecæ in totas merces, vt vbicumque fuerint, poſſit ex illis partem ſuam decerpere; & in cetera omnia bona venditoris, vt ex dictis conſtat.

Tertiò, Emptor neque tenetur ratione acceptionis, quia emit à vero domino, & non fuit cauſa cur ille non ſolueret, vt ſuppono: neque ratione rei acceptæ, quia iam acquiſiuit dominium rei per emptionem & apprehenſionem. neque ratione oneris impoſiti illi rei; quia hoc onus pertinet ad venditorem, non ad emptorem, vt dictum eſt: ergo non tenetur.

Reſpondetur ad argumẽta. Ad primam rationem alterius ſententiæ Reſpondeo, Illud onus ſoluendi tributi non eſſe propriè reale, ſed perſonale, ſolam perſonam vendentis afficiens. ſecundariò tamen poteſt dici reale; quatenus ſolutio non pecuniâ, ſed ex rebus ipſis per venditorem fieri debet.

Ad ſecundam dici poteſt, Aliam eſſe rationem decimarum: has enim iubetur ſoluere non ſolùm is qui fructus colligit, ſed quiuis ad quem fructus indecimati peruenerunt; vt colligitur ex d. cap. Cùm non ſit, de decimis; vbi ſic habetur: *Statuimus, vt in prærogatiuam dominij generalis exactionem tributorum & cenſuum præcedat ſolutio decimarum: vel ſaltem hi ad quos cenſus vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cum onere ſuo tranſit) ea per cenſuras eccleſiaſticas decimare cogantur Eccleſiis, quibus de Iure debentur.* Idem inſinuat D. Thomas q. 87. art. 2. ad 4. Imò valdè probabile eſt, hoc ipſo quo fructus exſtant, decimam partem indeterminatè ad Eccleſiam pertinere, in eiuſque dominium cedere, vt infrà cap. 39. dub. 3. dicemus. Et quamuis Eccleſia dominium non haberet, tamen facilè ſtatuere poteſt, vt ad quemcumque dominium rei non decimatæ peruenerit, is hoc ipſo obligationem ſoluendi contrahat. ſicut enim hypotheca, etſi non ſit vel tota vel ex parte in dominio creditoris, tamen hoc habet onus, vt apud quemcumque reperta fuerit, poſſit ex ea petere ſolutionem, ſi opus ſit; ita etiam res non decimata poteſt immediatè habere hoc onus, vt in cuiuſcumque dominio fuerit, ille teneatur ex ea decimam partem Eccleſiæ dare. Simile ſtatui potuiſſet in illis tributis, vbi pars rei loco tributi ſoluitur, ſed reipſa non videtur ita ſtatutum: ac propterea non eadem in vtriſque ratio. 74 *Alia eſt ratio decimarum.*

DVBITATIO X.

Vtrùm is, cui Princeps debet, nec poteſt ſolutionem impetrare, poſſit fraudatione vectigalium ſibi compenſare.

SVppono, non eſſe dubium, ſi vectigal non ſit venditum vel locatum alteri, ſed Princeps ipſe per ſuos Queſtores illud immediatè recipiat: tunc enim manifeſtum eſt, compenſationem licitam eſſe.

Sed difficultas eſt, ſi alteri ſit elocatum, qui certam ſummam Principi pendat, vt totum vectigalis emolumentum in ſe transferat.

Reſpondeo, Etiam in hoc caſu licitam eſſe compenſationem, vt rectè docet Siluester, Gabella 3. q. 9. & Petrus Nauarra l. 3. cap. 1. num. 247. Primò, Quia redemptores verè damnum non accipiunt, cùm ob plurimas ſubditorum fraudes (quas ipſi norunt interuenire) longè minoris rediment, quàm valeant: vnde & in ipſo contractu cenſentur eſſe parati talia incommoda ſubire. Secundò, Totum ius, quod acquirit conductor, aſſiduè dependet à iure Principis: nihil enim eſt aliud 75 *Licita eſt compenſatio.*

quàm

quàm facultas quædam exequendi illud ius, quod
ipſe Princeps decurſu totius anni habet; ac proin-
de non poteſt eſſe maius, quam ius illud, quod
Princeps ſingulis momentis per annum habet:
effectus enim aſſiduè ab aliqua cauſa dependens
non poteſt vllo temporis momento habere maio-
rem vim, quàm ipſa cauſa illo momento habeat:
ergo conductor non poteſt habere maius ius ad
exigendum à me vectigal, quàm ipſe Princeps eo
tempore in me habeat. quare cùm ratione iuris,
quod ego viciſſim habeo in Principem, ius Prin-
cipis elidatur compenſatione; conſequens eſt, vt
in conductorem ius vllum exigendi à me vecti-
gal transferre non poſſit.

76 Idem vſu venit in cenſibus, decimis & ſimili-
bus iuribus, quæ elocari poſſunt: conductor enim
cùm ius habeat aſſiduè pendens à iure domini
elocantis, non plus poteſt, quàm ipſe dominus
poſſet, ſi ipſemet ſuo iure exigeret. quare ſi is, cui
ego debeo decimas vel penſionem annui cenſus,
mihi viciſſim alio nomine ſit debitor, nec poſſim
obtinere ſolutionem, licitum mihi eſt vti cumpé-
ſatione, non ſoluendo decimas vel penſionem.
Quòd ſi conductor damnum incurrat, repetat à
locatore: non enim poteſt creditor elocare ius
quod habet in debitorem, cum damno debitoris.

Si totum ius translatũ fuit, aut contractũ debitum. Secùs tamen eſſet, ſi totum ius vectigalis ſeu
decimarum, vel cenſus in alterum transferretur,
non retento dominio directo: tunc enim ſi prior
dominus mihi ex aliqua cauſa fieret debitor poſt
illam alienationem, non poſſem vti compenſatio-
ne, non ſoluendo; quia ſolutio cenſus nullo modo
eſſet debita priori domino, & ille nullum ius ad il-
lam haberet. Si tamen ante alienationem mihi de-
77 bitor fuiſſet, poſſem vti compenſatione, alia via
non ſuppetente; quia non potuit transferre alteri
ius in me, ſi ipſemet erat mihi debitor: hoc enim
eſſet vendere rem meam; vt rectè Silueſter ait:
nam ius quod ille habet in me, per compenſatio-
nem fit quaſi meum: ita enim extinguitur in Prin-
cipe ratione debiti, quod ipſe mihi debet; ſeu ra-
tione iuris, quod ego in ipſum viciſſim habeo, ac
78 ſi meum fieret. Pari modo, ſi ego debeam tibi cen-
ſum annuum 100. aureorum, & tu mihi intuleris
damnum iniuſtum pluris vel minoris æſtimatum,
non potes illum cenſum ita vendere, vt ego com-
penſatione vti non poſſim, ſi aliter mihi debitum
à te nequeam redipiſci: hoc enim iniquum foret:
nam ratione iuris quod in te habeo, poſſum ius
tuum quod habes in me, ſecundùm iuſtam pro-
79 portionem extinguere. Sicut enim debitor non
poteſt debitum transferre in alium ſine conſenſu
creditoris; ita creditor ius ſuum quod habet in
debitorem, non poteſt in alium transferre, quan-
do ipſe viciſſim eſt debitor: quia id fieret cum al-
terius iniuria.

Obiectio. Dices, Si tu mihi ſis debitor, & gratis vel pretio
concedas vſumfructum agri tui Petro, non poſ-
ſum ex eo clàm mihi compenſationem facere: er-
go neque ex cenſu, quem ego tibi debeo, ſi eius
vſum alteri conceſſeris.

80 Reſpondeo neg. conſequentiam; quia conceſſo
Reſp. vſufructu agri tui, fructus enati eo ipſo pertinent
ad vſufructuarium vel conductorem: ſed ſi con-
cedas vſumfructum cenſus, quem ego tibi debeo,
fructus illius cenſus non efficiuntur vſufructua-
rij, ſicut nec tui, antequam conſignentur; ſed ma-
nent in meo dominio: vnde retinendo illos non
vſurpo alienum, ſed retineo meum, in quod tu
quidem ius habebas, ſed illud ius pari iure com-
penſatur & extinguitur.

DVBITATIO XI.

Vtrùm actores mercatorum teneantur ad restitutionem ſuis dominis, ſi cum Gabellariis tranſigant, & ſibi vectigalia retineant.

FRequenter id fieri in Hiſpania ab iis, qui ibi- 81
dem negotiis mercatorum alibi habitantium
præſunt, narrant mercatores Antuerpienſes.

Reſpondeo itaque breuiter, id fieri poſſe qua-
tuor modis: vel enim actor mandatum habet à do-
mino vt tranſigat cum Gabellario pro mercibus
quas iouecturus eſt, vel non habet: ſi habet man-
datum, tenetur illud exequi ſi poteſt; alioquin te-
nebitur de damno, ſiue ſibi retineat vectigal, ſiue
non retineat; quia hoc ipſo, quo mandatum acce-
ptauit, ſe obligauit ad illud implendum; imò hoc
ipſo, quo ſuam operam ad negotia alterius geren-
da locauit, tacitè ſe obligauit ad eius mandata im-
plenda, quæ ad negotia illa pertinerent; & proinde
ſi omiſit, tenetur.

Secundò, Si autem non habet mandatum, vt 82
quia dominus non cogitauit: tunc vel vnà cum
Gabellario cõducit gabellas; & ſic poteſt accipere
partem ſibi obuenientem per ſocietatem condu-
ctionis, tam ex mercibus ſui domini, quàm ex
alienis, quia eſt ſocius Gabellarij: ſicut enim alius
poterat hanc ſocietatem cum Gabellario inire, ita
etiam ipſe. Nec refert quòd ſit actor mercatoris,
quia ideò non eſt factus inhabilis ad alios contra-
ctus ſuo nomine ineundos.

Tertiò, Vel non inita ſocietate emit ſibi totum
ius Gabellarij, quod Gabellarius in merces domi-
ni certo temporis ſpatio habiturus erat; & hoc
modo non peccabit etiam cõtra iuſtitiam, etiamſi
totum illud vectigal ſibi retineat; quia non tene-
batur ex Iuſtitia illud ius in vtilitatem ſui domini
redimere; cùm ad hoc mandatum non haberet:
neque inhabilis erat ad illud ſibi emendum. ſicut
enim quiuis alius potuiſſet illud à Gabellario
emere, ita etiam iſte actor.

Quartò, Vel denique intendit abſolutè redime-
re vel extinguere obligationem vectigalis; & tunc
non poteſt ſibi illud vectigal retinere, quia non
tranſtulit in ſe ius Gabellarij, ſed illud extinxit,
dominumque ſuum illa obligatione liberauit.
hoc enim ipſo quo quis intendit redimere ali-
quam obligationem, intendit eam extinguere, vt
deſinat eſſe obligatus, qui antè erat. Vnde longè
aliud eſt transferre in ſe ius Gabellarij, aliud redi-
mere obligationem ſui domini; nam poteſt ius
Gabellarij in actorem transferri, manente obliga-
tione in domino: non tamen poteſt hæc obliga-
tio redimi, aut ius Gabellarij extingui, niſi domi-
nus liberetur. Itaque in hoc caſu tenetur domino
ad gabellarum redemptarum & acceptarum reſti-
tutionem.

CAPVT TRIGESIMVMQVARTVM.

De Beneficiis. *Complectitur Dubitationes 38.*

IN hoc capite Primò dicendum quid beneficium, & quibus modis acquiratur. Secundò, De conditionibus requiſitis in beneficiariis. Tertiò, De iis ad quæ obligantur, Quartò, De amiſſione beneficiorum. Quintò, De penſionibus, quæ beneficiis imponuntur.

DVBITATIO I.

Quid ſit Beneficium.

1 OMISSIS variis definitionibus, Reſpondeo, Beneficium eſſe *Ius perpetuum percipiendi fructus ex bonis eccleſiaſticis propter aliquod officium ſpiritale, auctoritate Eccleſiæ conſtitutum.* colligitur ex Innocentio, & Hoſtienſi in cap. Relatum. 9. de præbend. Ioanne de Silua, de Beneficiis, qu. 1. & aliis.

Tria in beneficio. Vbi Notandum Primò, Tria poſſe diſtingui in beneficio. Primum eſt, *ipſum officium* ſeu obligationem, qua quis tenetur aliquam functionem ſpiritualem obire; vt legere preces Canonicas, facere Sacrum, adminiſtrare Sacramenta, prædicare verbum Dei. hoc eſt omnino ſpiritale, non tamen eſt beneficium, ſed fundamentum & cauſa beneficij.

2 Secundum eſt, *Ius percipiendi certos reditus* ex bonis eccleſiaſticis, & hoc ius eſt propriè beneficium, naſcitúrq; ex officio tamquam ex ſua cauſa, dicítque ſolet præbenda, peculiariter in canonicatibus. Vnde patet beneficium eſſe quid ſpiritale: quia oritur ex re ſpiritali, nempe ex ſpiritali officio, in quo fundatur, & cui inſeparabiliter eſt annexum; vt docent Hoſtienſis, & Ioannes à Silua ſuprà.

Tertium, ſunt *ipſi fructus*, qui ſunt quid temporale. hi percipiendi ſunt ex bonis eccleſiaſticis, id eſt, ex bonis Deo dicatis & Eccleſiæ donatis; de quibus ſuprà c. 4. dub. 6. dictum eſt, ea fuiſſe olim in quatuor portiones diuiſa, & ex illis auctoritate Eccleſiæ poſteà fuiſſe beneficia erecta, ſingulis titulis certa portione fructuum aſſignata.

3 *Quomodo debeat eſſe perpetuum.* Notandum Secundò, Hoc ius debere eſſe *perpetuum*; quia ſi ſit temporale tantùm, non eſt beneficium. Vnde Vicaria temporalis non eſt beneficium, de quo loquuntur Canones, vt rectè docet Nauarrus lib. 3. conſil. 6. de præbendis. Secùs eſt de Vicaria & cappellania perpetua.

Dices, Ergo Prioratus non eſt beneficium; quia pro arbitrio Abbatis tolli poteſt. Similiter Abbatiæ quibuſdam locis non obtinentur niſi triennio. Denique beneficia regularia, & omnia quæ manualia vocantur, quæ ad nutum Superioris auferri poſſunt.

Reſpondeo negando conſequentiam, quia etſi tolli poſſint, id non habent ex ſua inſtitutione, ſed ex eo, quòd is qui ea obtinet, ſubiectus ſit Superiori quoad officia, habitationem, totámque vitæ directionem. Simili modo dicunt quidam Pontificem ex plenitudine poteſtatis poſſe etiam ſæculares priuare ſuis beneficiis pro arbitrio, & aliis conferre: quod etſi non putem eſſe verum, niſi cauſa iuſta ſubſit; (quia non eſt dominus beneficiorum, ſed ſolùm ſupremus diſpenſator ad Eccleſiæ vtilitatem; & ſæculares non ita ei ſubſunt, vt Monachi ſuo Abbati) tamen etiamſi verum eſſet, rectè tamen beneficia dicerentur perpetua, quia ex ſua inſtitutione talia ſunt, nec poſſunt per alium quam per Superiorem auferri. Adde, beneficia dici perpetua, non quia non poſſunt auferri, ſed quia inſtituta ſunt vt ſemper durent, vtque dum vni auferuntur, alij tribuantur. Secùs de penſionibus, quæ morte penſionarij extinguuntur. & ideò nomine beneficij non veniunt, etſi ſint clericales, & ad Officium B. Virginis obligent, vt docet Nauar. in Enchir. cap. 23. nu. 111. & plerique Doctores. 4 *Auctoritate eccleſ. inſtitutum.*

Notandum Tertiò, Hoc ius auctoritate eccleſiaſtica debere eſſe erectum vel cõfirmatum; alioquin non cenſebitur beneficium eccleſiaſticum, vt colligunt DD. ex cap. Nemo 7. de conſecrat. diſt. 1. vt ſi quis inſtitueret aliquem cappellanum perpetuum, vt daret prouentus Eccleſiæ pro inſtituendo canonicatu; niſi auctoritas Prælati accedat, non erit beneficium. Ratio eſt, quia ſolius Prælati eſt officia in Eccleſia inſtituere, eiſque prouentus eccleſiaſticos annectere; ipſius eſt diſpicere quot & qualibus miniſtris Eccleſia opus habeat; & proinde nouos admittere vel excludere: alioquin magna ſequeretur confuſio.

DVBITATIO II.

Quotuplex ſit Beneficium.

RESpondeo, Beneficium aliud eſt ſæculare, aliud regulare. Item aliud eſt ſimplex, aliud duplex. Ita Rebuffus in praxi, pag. 5. & 6. & alij. 5

Sæculare beneficium. *Sæculare* eſt omne illud, quod nõ eſt pro Regularibus inſtitutum, aut illis peculiariter annexum. Hæc regularibus ſine diſpenſatione Papæ conferri non poſſunt; quia eſt regula generalis, *Beneficia ſæcularia ſæcularibus; regularia Regularibus conferenda eſſe:* quæ colligitur ex cap. Poſſeſſiones. 10. de rebus Eccleſiæ non alienandis, & cap. Cùm de beneficio. 5. de præbendis in 6.

Excipe tamen beneficia curata: hæc enim etſi ſæcularia ſint, poſſunt Regularibus conferri abſq; ſpeciali diſpenſatione: nam vt habetur cap. Quòd Dei timorem. 5. de ſtatu Monachorum, *per antiquos Canones etiam Monachi poſſunt ad Eccleſiarum parochialium regimen in presbyteros ordinari*, éſtque communis ſententia DD. teſte Panormitano in d. cap. Quòd Dei timorem. 6

Regulare. *Regulare* beneficium eſt, quod pro Regularibus eſt inſtitutum, vt Abbatia, Prioratus, Canonicatus Regularis; vel ita annexum, vt per eos debeat adminiſtrari, vt ſunt quædam parœciæ. hoc genus etiam non poteſt conferri ſæcularibus ſine diſpenſatione, exceptis curatis, quæ cum conſenſu Monaſterij poſſunt ſæcularibus conferri, hæc enim in commodum populi inſtituta ſunt; vnde ſufficit vt dentur maximè idoneo. 7

Notan

8 Notandum antem, omne beneficium præſumi ſæculare ; niſi probetur eſſe regulare. Regulare autem eſſe probatur vel ex prima inſtitutione, vel quia 40. annis poſſeiſum fuit a Regularibus abſque diſpenſatione. nam per poſſeſſionem tanti temporis pacificam, ex regulari fit ſæculare, & contra, ratione præſcriptionis; vt docet Gloſſa in cap. Cùm de beneficio, de præbend. in 6. & colligitur aperte ex illo cap. & ex cap. De quarta, de præſcriptione: tanto enim tempore completur legitima præſcriptio contra Eccleſiam & Monaſterium, vt patet ex dicto cap. De quarta. vide ſuprà cap.6.dubit.8.

Præſumitur ſæculare.

9 *Beneficia duplicia* vocantur omnia, quæ ſunt cum adminiſtratione: inter quæ maximum eſt Papatus, cui nomen beneficij tribuitur c.1. de maledicis. Deinde Patriarchatus, Archiepiſcopatus, Epiſcopatus, & Cardinalatus; cap.2. Cleros d.21. & cap. Felicis. 5. de pœnis, in 6. Item beneficia, quæ dicuntur *Dignitates*, vt Præpoſitura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia ſæcularis, quæ eſt in quibuſdam Eccleſiis inſtar Decanatus; Abbatia regularis, Prioratus conuentualis, & clauſtralis. Eſt autem *Dignitas* præeminentia cum iuriſdictione in foro externo, ſecundùm Panormitan. in cap. De multa, de præbendis. vnde etiam Epiſcopatus & Papatus interdum dignitates dicuntur, quamuis hoc nomen preſsè accipiatur pro beneficiis infra Epiſcopatum eminentiam habentibus. Præter hæc ſunt beneficia, quæ dicuntur *Perſonatus*: hæc habent eminentiam in Eccleſia ſine iuriſdictione, vt honorificum locum in choro, in proceſſionibus, in ſuffragiis dandis: vt Cantotiæ, & ſimiles.

Duplicia.

Dignitas.

Perſonatus.

Aduerte tamen, ſpectandum eſſe vſum locorum; nam quibuſdam locis Dignitates & beneficiá curata vocantur Perſonatus; vt notat Silueſter v.Beneficium, 1.num.2.

Huc etiam pertinent beneficia, quæ vocantur *Officia*, vt beneficium Sacriſtæ, ſeu Theſaurarij Eccleſiæ. hæc habent adminiſtrationem rerum eccleſiaſticarum ſine iuriſdictione.

Denique beneficia parochialia, ſeu curata. hæc omnia dicuntur duplicia; quia præter recitationem precum, quæ communis eſt omnibus, habent etiam adminiſtrationem, vel certè aliquam eminentiam.

10 *Beneficia ſimplicia* dicuntur reliqua omnia, quæ neque adminiſtrationem; neque eminentiam ſingularem habent; ſed tantùm inſtituta ſunt ad preces Deo perſoluendas, aliáque diuina officia obeunda; tales ſunt Canonicatus, etiam Eccleſiæ cathedralis, vt docet Nauar. lib.3. conſil.45. de præbend. Item Canonicatus regulares, cappellę, ſacella, altaria. Denique præſtimonia, quæ ſunt beneficia inſtituta vel pro ſtudioſis, vt ſua ſtudia proſequi poſſint, habéntque ſæpè exiguum onus, verbi gratia, quinquies Pater & Aue Maria quotidie, vel in ſubſidium Terræ ſanctæ, vt ait Reboffus, in praxi benefic. pag.6. de quibus infrà num.166.

Simplicia.

DVBITATIO III.

Quibus modis beneficia acquirantur.

11 OMiſſis modis illicitis, Reſpondeo, acquiri ſex modis. Primò, Præſentatione patroni præuia, & inſtitutione ſubſequa. Secundò, Electione & confirmatione. Tertiò, Poſtulatione & confirmatione. Quartò, Collatione libera. Quintò, Permutatione. Sextò, Reſignatione in fauorem, cum ſecuta collatione. Verùm quia his duobus poſtremis modis beneficium priùs amittitur quàm acquiratur, ideò de illis dicendum infra ſub finem capitis.

Sex modi acquirendi beneficia.

Præſentatio ſecundùm Panormitanum in cap. Ea noſcitur, de his quæ fiunt à Prælatis, eſt perſonæ per patronum Epiſcopo, vel alteri ad quem inſtitutio pertinet, legitimè facta exhibitio. *Inſtitutio* autem eſt beneficij & iuris in re in beneficio, collatio & attributio: vnde inſtitutio ſolùm fieri poteſt per eccleſiaſticos; horum enim eſt beneficia eccleſiaſtica conferre, non laicorum. Præſentatio etiam per laicos fieri poteſt; (ſi ius patronatus habeant) quia per eam non datur ius in re; datur tamen ex diſpoſitione Canonum ius ad rem, ita vt beneficium alteri conferri non poſſit. 12

Præſentatio.

Inſtitutio.

Differt *præſentatio* ab *electione*, quòd electio fiat à pluribus, vt à Capitulo, & à ſolis eccleſiaſticis, & per ſuffragia, & potiſſimùm in Prælaturis locum habeat; præſentatio verò etiam ab vna perſona, etſi laica, & in quouis beneficij genere. 13

Electio.

Similiter inſtitutio & confirmatio differunt, quòd *inſtitutio* ſit eius, qui præſentatus eſt à patrono; *confirmatio*, eius, qui electus vel poſtulatus: vtrumque tamen eſt vera collatio beneficij, ſeu iuris in re, & dominij; ſed ſolùm connotant diuerſum modum conferendi, & diuerſam perſonæ, cui beneficium datur, præſentationem. *Poſtulatur* autem is, qui eligi non poterat, vel quia non erat de Capitulo; vel quia Iure non erat capax. Habet tantùm locum in Prælaturis. debent in poſtulatum conſentire ſaltem duæ partes Capituli. vide plura apud Rochum, tractato de Iure patron. in princ. quæſt. 4. & 5. & Silueſtrum v. Electio, & v.Poſtulatio.

Confirmatio.

Poſtulatio.

Collatio dicitur, quando beneficium ſolo Iure Prælati datur, nec ſubeſt Iuri patronatus. 14

Notandum eſt, omni beneficio commune eſſe, vt ſine inſtitutione canonica licitè obtineri nequeat, vt habetur regula prima de regul. Iuris in 6. vbi nomen *inſtitutionis* accipitur latè, vt comprehendat etiam collationem & confirmationem. Dicitur *Canonica*, quæ facta eſt ſecundùm Canones, ſeu diſpoſitionem Iuris Canonici; vt ſi facta ſit à Prælato habente poteſtatem, abſque ſimonia, &c. ſic electio canonica dicitur, quæ ſecundùm Canones facta eſt.

Inſtitutio Canonica.

Tam autem canonica inſtitutio eſt neceſſaria, vt ſi quis abſque ea poſſeſſionem capiat, vel adminiſtrationi bonorum ſe commiſceat, cenſeatur intruſus, & amittat ius, quod per electionem canonicam erat conſecutus; vt patet cap. Auaritiæ. 5. de electione in 6. vnde confirmatio ſecuta non valebit, niſi Pontifex ius amiſſum ei reſtituat; vt docet Reboffus, §. De miſſione in poſſeſſionem, n.8. 9.10. & colligitur ex cap. citato. Ratio eſt manifeſta, quia confirmatio nititur electione vt fundamento, & ex virtute illius procedit. Illud tamen non habet locum in eo, qui poſt præſentationem patroni, ante inſtitutionem adminiſtrat; quia lex pœnalis non eſt extendenda vltra ſuum caſum. vnde cùm loquatur ſolùm de electione, non eſt extendenda ad præſentationem. vide plura infrà, num.123. 15

Intruſus.

Circa prædicta notandum eſt, præſentationem, 16

electionem, & collationem validam eſſe, etiamſi patronus, elector, vel collator reverà ius non habebat, ſed illud competebat alteri, modò tempore illius actus fuerit in pacifica poſſeſſione iuris illius, ita vt præſumeretur talis. ita expreſſè habemus: de præſentatione quidem, cap. Conſultationi, tit. de Iure patronatus; de electione verò, cap. Querelam, de electione & electi poteſt. de collatione, cap. Cùm olim, de cauſa poſſeſ. & propriet. Hoc ipſo enim quo eſt in pacifica poſſeſſione illius iuris, & paſſim habetur talis, voluerunt Iura actum valere. argumento in L. Barbarius. ꝟ. de officio prætoris.

Sufficit poſſeſſio conferendi.

DVBITATIO IV.

Quid & quotuplex eſt Ius patronatus.

17 NOtandum eſt, *Ius patronatus* dupliciter accipi in Iure. Primò, Pro iure, quod habent patroni in libertos ex manumiſſione: & ſic accipitur lib. 37. ꝟ. de Iure patronatus; nec pertinet ad noſtrum inſtitutum. Secundò, Accipitur pro Iure præſentandi ad beneficium, competens patronis beneficiorum & Eccleſiarum, quod etiam vocatur Ius aduocationis; vt patet cap. Quia Clerici, de Iure patronatus. hoc modo accipitur in propoſito, & à DD. communiter ſic definitur: *Ius patronatus* eſt poteſtas præſentandi inſtituendum ad beneficium eccleſiaſticum vacans. Dico *vacans*; quia ſi non vacet, eſt irrita præſentatio; vt docent omnes DD. & meritò; quia eſt contra bonos mores, vtpote præbens occaſionem captandæ mortis; cap. Nulla, de conceſſ. præbendæ.

Ius patronatus.

Quid Ius patron.

18 Eſt autem hoc Ius duplex; Aliud enim eſt Ius patronatus eccleſiaſtici, aliud laici. *Ius patronatus eccleſiaſtici* iuxta Couarruuiam in qq. pract. c. 36. nu. 2. dicitur, non quod eccleſiaſticus poſſidet; (is enim etiam laicum patronatum poſſidere poteſt) ſed quod competit alicui ex eo, quòd ex bonis eccleſiaſticis Eccleſiam fundauit, vel extruxit, vel dotauit, vel quod habetur ratione Rectoratus Eccleſiæ, aut dignitatis eccleſiaſticæ; vt ſi fundaſti Eccleſiam, id eſt, ſi tribuiſti fundum in quo ædificata eſt; ſi eam extruxiſti, vel dotaſti; ſi beneficium pecunia ex bonis eccleſiaſticis percepta erexiſti, habes Ius patronatus eccleſiaſtici, ſeu patronatum eccleſiaſticum. Item ſi habes ius præſentandi, quia Decanus, Præpoſitus, Abbas, vel Epiſcopus, &c. hoc Ius eſt patronatus eccleſiaſtici; ita Gloſſa in Clement. 2. de Iure patron. & alij.

Patron. eccleſiaſticus.

19 *Ius patronatus laici* dicitur, quod competit alicui, quia ex bonis patrimonialibus, ſeu ſæcularibus Eccleſiam fundauit, vel conſtruxit, vel dotauit, aut beneficium aliquod erexit, aut quia ab aliquo horum cauſam habuit.

Patronatus laicus.

20 Notandum Primò, Si patronatus laicus donatione vel teſtamento, vel alia ratione transferatur in Eccleſiam, Capitulum, vel Monaſterium, vel annectatur alicui beneficio, v.g. Decanatui, Præpoſituræ, &c. tunc fieri patronatum eccleſiaſticum, & de illo tamquam de eccleſiaſtico iudicandum; vt notauit Couarruuias ſuprà, & colligitur ex cap. vnico. §. vltimo, de Iure patronatus, in 6.

21 Secundò, Ius illud præſentandi, quod competit confraternitatibus vel ſodalitatibus, quæ aliquam cappellã vel beneficium collatia ſymbolis vel aliter inſtituerunt, eſſe patronatus laici; quia ipſi laici ſunt, & ex bonis ſæcularibus inſtituerũt: vnde de illo tamquam de laicorum patronatu iudicandum; quamuis ipſi in quibuſdam locis Eccleſia vocentur. vide Couarruuiam ſuprà, & Gloſſam in d. cap. vnicum.

DVBITATIO V.

Quibus modis acquiritur Ius patronatus, reſpectu Eccleſiæ vel Beneficij.

RESpondeo, Primò acquiritur, ſi quis Eccleſiæ conſtruendæ fundum concedat. cap. Nobis, de Iure patrona. & cap. Quicumque, cap. Decernimus. 16. qu. 7. Secundò, Si eam cum conſenſu Epiſcopi conſtruat. Tertiò, Si eam dotet vel beneficium aliquod erigat; colligitur ex iiſdem Canonibus & ex Concilio Trident. ſeſſ. 25. de reform. cap. 9. Quartò, Multiplicatis præſentationibus per tempus, quod memoriam hominum excedat. ita Concilium Trident. ſuprà. Quintò, Conceſſione Põtificis, vt ſi Eccleſia ab initio fuerit libera, nulli patronatui ſubiecta, & vt meliùs defendatur ab aliorũ iniuriis, Pontifex adoptet illi patronum. hoc modo plerumque Principes ſæculares videntur conſecuti Ius patronatus in Eccleſiis cathedralibus & dignitatibus: non enim ipſi vel eorum maiores, omnes illas Eccleſias vel dignitates fundarunt aut dotarunt: ſed pleræque fundatæ & dotatæ ſunt vel ex bonis eccleſiaſticis, vt ex decimis & fructibus bonorum iam antè Eccleſiæ donatorum, vel ex ſymbolis & eleemoſynis fidelium, vel ex opulentorum hominum patrimoniis, qui ſe ſuáque omnia Eccleſiæ vel Monaſterio conſecrabant. vnde illæ Eccleſiæ dignitates ab initio erant liberæ, nulli patrono ſubiectæ. Similiter beneficia pleraque libera erant; nam ex bonis communibus Eccleſiæ erecta ſunt. Itaque tunc Prælati non nominabantur à Principibus, ſed eligebantur, vel à clero ſimul & populo, vt primis ſæculis fieri conſueuerat; vel à clero ſolo, vt mediis ſæculis factitatum fuit. Tandem poſterioribus ſæculis, partim vſurpatione, partim Pontificum conceſſione hoc ius nominandi pleriſque locis obtentum eſt à Principibus, politicæ adminiſtrationis intuitu; qua in re concedenda vel permittenda Pontifices ſe faciliores præbuerunt; quòd ſperarent Eccleſias per eos diligentiùs fore defendendas. 22 23

Quinque modis acquirendi patronatum.

Ius patronatus Principum.

Notandum Primò, Concilium Trident. circa huius iuris acquiſitionem, poſſeſſionem & alienationem, multa conſtituiſſe: ſeſſione enim 14. cap. 12. ſtatuit, *vt nemo cuiuſuis dignitatis, eccleſiaſticæ vel ſæcularis, quacumque ratione, niſi Eccleſiam, beneficium, aut cappellam de nouo fundauerit & conſtruxerit; ſeu iam erectam, (quæ tamen ſine ſufficienti dote fuerit) de ſuis propriis & patrimonialibus bonis competenter dotauerit, Ius patronatus impetrare aut obtinere poſſit, & vt inſtitutio reſeruetur Epiſcopo.* hæc tamen intelligenda ſunt in futurum: ſimiliter & caput ſequens. ſeſſ. verò 25. cap. 9. de reformatione, dat Epiſcopis *poteſtatem examinandi patronorum titulos*, & abrogat multorum Iura, quæ iuxta formam ibi præſcriptam probata non fuerint. Item dat eiſdem *poteſtatem examinandi præſentatos*, ſiue ab ipſis inſtituendi ſint in beneficiis, ſiue ab inferiore. Denique vetat Ius patronatus 24

Conc. Trident. de Iure patronorum.

Examinandi præſentati omnes.

natus vendi, ſub pœna excommunicationis & interdicti ferenda; & ſub pœna amiſſionis illius iuris ipſo facto incurrenda. puto tamen in hac amiſſione expectandam eſſe ſententiam Iudicis, neque ante hanc teneri quemquam ſe hoc iure ſpoliare, iuxta ea quæ dicta ſunt ſuprà cap. 29. dubit. 8. de quo plura 1.2.q.96.art.4. Eſt tamen ſimonia, vendere illud ius per ſe; aut propter illud vendere pluris bona, quibus annexum eſt; quia eſt res ſpiritualis, vt infrà dicetur c.35.dub.2.

25 Notandum eſt, quando plures concurrunt ad donationem fundi, vel dotationem Eccleſiæ vel beneficij, omnes fore patronos, ac proinde omnes debere præſentationem facere; vt colligitur ex Canonibus ſuprà. quomodo autem id fieri debeat, dicetur dubit. 8.

DVBITATIO VI.

Intra quantum temporis teneatur patronus præſentare, beneficio vacante.

26 REſpondeo Primò, Si patronatus ſit laicus, patronus intra quatuor menſes à vacatione beneficij vel Eccleſiæ tenetur præſentationem facere: ſi autem ſit eccleſiaſticus, intra ſex. Ita habetur cap. vnico, de Iure patronatus, in 6. ſpectanda enim eſt conditio patronatus, ſitne eccleſiaſticus, an laicus. porrò etiam eccleſiaſticus eſt cenſendus, quando à laicis Eccleſiæ eſt datus, vt ſuprà num. 20. dictum eſt.

Quatuor menſes.
Sex menſes.

Secundò, Si patronatus partim ſit laicus, (id eſt, laico iure competens) partim eccleſiaſticus (vt ſæpè fit, quando duo ſunt patroni, quorum alter eſt laicus, alter Capitulum, Decanus, vel Paſtor) tunc laicus propter ſocietatem eccleſiaſtici, habebit ſex menſes, vt docent Ioannes Andreas & Archidiac. in d. cap. vnicum: hoc enim priuilegium ei conceditur ob communionem cum eccleſiaſtico; ſicut qui habet rem communem cum pupillo, particeps eſt priuilegij pupilli, quo res illa non poteſt præſcribi. L. Si communem. ff. Quemadmodum ſeruitus amittatur.

27 Tertiò, Si intra tempus conſtitutum ſcientes non præſentauerint, in Epiſcopi poteſtate eſt conferre beneficium cui voluerit, cap. Quoniam, de Iure patronatus; vbi Panormitanus & alij; quamuis id contingat ex eo quòd patroni de iure patronatus inter ſe contendant, vt ibidem notat Panorm. nam cap. illud generatim loquitur. quod ideò conſtitutum eſt, ne Eccleſia diu miniſtris careat; quod propter patronorum lites fieri par non eſt. Secùs eſt quando electio extrahitur propter contentionem ſuper iure eligendi: quia electio eſt maioris momenti & magis neceſſaria ad bonam collationem. vide Silueſtrum v. Ius patronatus, q.5. patronis tamen vacationem beneficij ignorantibus non currit hoc tempus, ſed incipit à tempore ſcientiæ. cap. Quia, in fine, de conceſſ. præbendæ.

DVBITATIO VII.

Qualem teneatur patronus præſentare.

REſpondeo Primò, Non poteſt ſeipſum præſentare, vt colligitur ex cap. Per noſtras, de Iure patronatus: Epiſcopus tamen poſſet ipſi motu proprio conferre beneficium; modò ipſe conſentiat, vt patet ex c. citato. poteſt etiam pater præſentare filium, ſi idoneus ſit. Secundò, Tenetur præſentare idoneum. quòd ſi ineptum præſentet, ſi quidem ſit patronus laicus, iubendus eſt alium præſentare, qui beneficio ſit dignus: ſi autem ſit eccleſiaſticus, vel Monaſterium, vel Capitulum, priuatus eſt ea vice iure præſentandi, & collator liberè poteſt conferre, vt docet Gloſſa in cap. Cùm vos. v. Minùs idoneæ, de officio ordin. citans cap. Cùm in cunctis. 7. de elect. Sed contrarium eſt valde probabile. quia cap. Cùm in cunctis, ſolùm loquitur de electoribus, & quidem Epiſcopi. vnde cùm ſit conſtitutio pœnalis, non debet extendi ad patronos, maximè in aliis beneficiis. qua parte autem punit Epiſcopum facientem contra diſpoſitionem illius cap. continet pœnam ferendam. vnde puto patronum non eſſe ipſo Iure priuatum ea vice, ſed priuãdum. quod etiam inſinuat Gloſſa ſuprà, quando patronus eſt perſona aliqua ſingularis, non Collegium. ſed quidquid ſit de patrono eccleſiaſtico, laicus tamen non priuatur, quia laici non tenentur ita cognoſcere qui ſint digni & idonei, ſicut eccleſiaſtici. Tertiò, Præſentato digno, Epiſcopus tenetur conferre, & poteſt compelli, cap. Paſtoralis. 29. de Iure patronatus. 30

28
29

Epiſcopus tenetur inſtituere præſentatum ſi eſt dignus.

DVBITATIO VIII.

Si multi præſententur, quiſnam ex illis ſit inſtituendus.

REſpondeo Primò, Si patronus, qui antè præſentauit Petrum, poſteà præſentet Ioannem, velitque hunc præferri; tunc, ſi quidem patronatus ſit laicus, in arbitrio Prælati erit inſtituere vtrum maluerit. patet ex cap. Cùm autem. 24. de Iure patronatus: quando enim patronatus eſt laicus, præſentatio ſecunda non reddit irritam primam, nec contrà. Quòd ſi patronatus ſit eccleſiaſticus, tunc qui prior eſt tempore, potior eſt Iure; vt habetur dicto cap. vnde prior præſentatus, eſt inſtituendus. 31

Vter præferendus.

Secundò, Si vnus idémque ſit præſentatus à patrono laico & eccleſiaſtico, non poteſt laicus præſentare ſecũdum, ſed collatio debet fieri priori; quia hic à duobus eſt præſentatus. Panorm. in d. cap. Cùm autem. Nec refert quòd ſecundus ſit magis idoneus, quia ſufficit priorem eſſe verè idoneum; modò beneficium non habeat curam animarum, vt docet Panorm. ſuprà. Crediderim tamen, ſi ſecundus ſit notabiliter magis idoneus, poſſe huic conferri, omiſſo priore; quod tenet Ioannes Andreas in d. cap. Cùm autem. Prælatus enim huic fauere poteſt, tum ob præſentationem laici, qui mutare poteſt; tum ob maiorem aptitudinem, quæ maximè in beneficiorum collatione eſt ſpectanda. 32

An ſecundus poſſit præſentari.

33 Tertiò, Si duo ſint pattoni, & alter præſentet Petrum, alter Ioannem, in arbittio collaroris eſt conferre vtri maluerit. Addo, probabile eſſe, Epiſcopom tunc poſſe conferre alicui tertio: quia dum patruni inter ſe non conueniunt, Ius non cogit illum inſtituere alterutrum ex præſentatis. Ita Silu. ſuprà q. 8. ex Panormitano.

Si patroni diſſentiant.

Quartò, Quando multi ſunt patruni, & non ſunt inter ſe concordes, is inſtituendus eſt, in qoem plures conſentiunt, ſiue illi præſeotent per modum vnius corporis, ſiue ſeorſim.

34 Vbi Aduerte, quando plures præſentant per modum Collegij, vel Capitoli, debere omnes conuocari, qui commodè conuocari poſſunt: alioquin qui vocatus non fuerit, poteſt curare illam præſentationem per Iudicem irritari, etiamſi ceteri omnes in eam conſenſerint. argumenro cap. Cùm in Eccleſiis. 33. de prębendis, in 6. vbi ita diſponitur de electione & collatione, quæ à multis eſt facienda. Quando autem plures præſentant ſeorſim, non eſt neceſſe conuocare: ſed ſatis eſt vt plures ſcorſim in aliquem conſentiant. In his tamen habenda eſt ratio conſuetudinis receptæ. vide Siloeſtrum quæſt. 11. & 12.

DVBITATIO IX.

Vtrùm Pontifex poßit derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præſentatis.

35 RESpondeo & Dico Primò, Pontificem poſſe derogare, ſiue patronatos ſit eccleſiaſticus, ſiue laicus. eſt communis ſententia DD. in cap. Cùm dilectus. 28. de Iure pattonatus; vt docet Couarr. in pract. cap. 36. n. 1. Ratio eſt, quia hoc Ius conceſſum eſt à Pontificibus principaliter propter bonum Eccleſiæ, vt Eccleſia haberet defenſores: ſecundariò in honorem ipſorum fundatorum. ergo quando Summus Pontifex iudicat Eccleſiæ expedire vt non expectet patronorum præſentationem, vel vt alteri conferat, poterit liberè conferre; quia ſemper maior debet haberi ratio finis principalis, quam ſecundarij. Secundò, Quia ex eo quòd aliis hoc ius præſentandi conceſſerit, non cenſetur ſeipſum in omni euentu voluiſſe ſpoliare ſua conferendi poteſtate; ſed ſufficit vt regulariter pręſentationes aliorum admittat: quod maximè verum cenſuerim in Iure pattonatus, quod ex nuda conceſſione abſque fundatione ab aliquo obtinetur.

Poteſt derogare.

36 Notandum tamen ex Couar. ſuprà, num. 2. ſi patronatus ſit laicus, non cenſeri ei derogatum, etiamſi Pontifex de facto conferat alteri beneficium, niſi id diſerte in litteris per clauſulam derogatoriam exprimatur. Ita communiter DD. in c. 2. de præbendis, in 6. & colligitur ex cap. Super eo. 15. de officio Delegati. Neque ſufficit vt in litteris collationis dicatur, Conferimus Petro hoc beneficium, ad cuiuſcumque præſentationem vel collationem pertineat; ſed expreſsè debet derogare patronatui laico, vt habet Deciſio Rotæ 331. teſte Couarruuia, n. 2. Quòd ſi ad Regem, Ducem vel Marchionem pertineat, debet idipſum exprimi, vt habetur in regul. Cancell. 43. Si antem patronatus ſit eccleſiaſticus, poteſt ei Pontifex derogare per ſimplicem beneficij collationem, etiamſi nulla mentio eius derogationis in litteris prouiſionis fiat. vt iidem Doctores in dictum caput 2. de præbendis, docent.

Debet apponi clauſula derogatoria, ſi patronatus eſt laicus.

Ex quibus infertur, reſeruationes Apoſtolicas beneficiorum, quæ fiunt propter crimen, vel quia contingit beneficia vacare apud Sedem Apoſtolicam, vel ob aliam rationem, ex Iuris communis, vel regolarum Cancellariæ diſpoſitione nó comprebendere beneficia Iuris patrooatus laicorum, quoad eorum præſentationem tollendam; benè tamen quoad inſtitutionem, quæ Prælatis competit: hæc enim tunc petenda eſt à Summo Pontifice; vt docet Gloſſa in reg. 40. Cancell. ſub finem. hoc tamen Couar. ſuprà n. 5. intelligit de Epiſcopatibus, Abbatiis, Prioratibus, Decanatibus & aliis dignitatibus, quæ Summo Pontifici per regulam 2. & 3. Cancellariæ reſeruantur; non autem de beneficiis minoribus, quorum præſentatio ad laicos pertinet: hæc enim eò quòd ſint Iuris patronatus laicorum, ab omnibus reſeruationibus eſſe exempta, etiam quoad inſtitutionem à Prælatis faciendam. 37

Reſeruationes beneficiorum quo modo intelligendæ.

Dico Secundò, Legatum à latere, & conſequenter Nuntium Apoſtolicum cum poteſtate Legati de latere, poſſe derogare patronatui eccleſiaſticorum, non tamen laicorum. Eſt communis ſententia DD. in c. Dilectus. 6. de officio Delegati. & in cap. Cùm dilectus. 28. de Iure patronatus, vbi vtrumqoe babetur. 38

Legatus.

Dico Tertiò, Epiſcopus tamen nec patroni eccleſiaſtici, nec laici iuri derogare poteſt: ſi tamen præueniendo præſentationem patruni conferat beneficium, collatio non eſt irrita: verùm ſecuta præſentatione patroni intra tempus Iure præſcriptum, collatio illa reſoluetur & euaneſcet, vt patet cap. 32. Decernimus. 16. q. 7. Si antem intra illud tempus patronus neminem præſentauerit, vel ſe non oppoſuerit, collatio manebit valida; quia iam ad Epiſcopum eſt deuoluta; & prior collatio non fuit irrita niſi ſecuta præſentatione patroni intra tempus Iure definitum: vbi ergo hæc non ſequitur, confirmabitur, & manebit valida. 39

Epiſcopus.

Petes, Quid ſi Ius patronatus partim ſit laici, 40 partim Eccleſiæ?

Reſpondeo, Tunc non cenſebitur ei facta derogatio abſque expreſſa clauſula, perinde ac ſi tantùm eſſet patronatus laicorum. Ita communiter DD. teſte Couar. c. 36. qq. pract. n. 4. ratio eſt, quia par non eſt, vt laicus ratione ſocij eccleſiaſtici incommodum in re indiuidua ſentiat. Et quamuis laicus gaudeat Iure Clerici, quoad tempus pręſentationis ſex menſium; non tamen debet pati incommodum derogationis ratione ſocij Clerici; ne fortè laici à fundatione & dotatione Eccleſiarum & beneficiorũ huiuſmodi offenſiunculis auocentur: vnde etiam eorum patronatui maiora ſunt conceſſa priuilegia, quàm pattonatui Clericorum, vt rectè docet Cou. ſuprà. Simili modo ſi duo patroni ſint laici & totidem eccleſiaſtici, cenſebitur patronatus laicus quoad derogationem. Secùs tamen ſi eccleſiaſtici ſint plures, v. g. tres, & laici duo; tunc enim cenſebitur in derogatione eccleſiaſticum: nam Eccleſiaſtici, quorum conſenſus ſufficit, cùm ſint maior pars, tenentur admittere derogationem. quòd ſi omnes ſint laici, v. g. quinque, non erit rata derogatio, niſi maior pars conſentiat, nempe tres vt minimom; horum enim conſenſus ſufficit, etiam in præſentando. 41

Si patronatus ſit diuerſorũ, an valeat derogatio.

Dico

Si priuilegio acquiſitum, valet derogatio.

42 Dico Quartò, Si Ius patronatus ſolùm priuilegio vel præſcriptione acquiſitum ſit, poteſt Pótifex ei derogare, ſine expreſſa clauſula derogatoria, etiamſi ſit laicorum; modò tamen non conſtet à laico eſſe fundatum; imò etiam Legatus poterit tale beneficium ſine præſentatione conferre. eſt communis ſententia DD. vt oſtendit Couarr. ſuprà n. 5. ratio eſt, quia talis patronatus cenſeri potiùs debet Eccleſiaſticorum, cùm originem ex Eccleſiaſticis trahat. vide hac de re plura apud Cou. pertinent enim hæc ad forum externum.

DVBITATIO X.

Quibus competat Ius collationis beneficiorum.

Propriè & per ſe Epiſcopus eſt collator.

43 RESpondeo & Dico Primò, In quaque diœceſi Epiſcopum eſſe proprium collatorem omnium beneficiorum: hic enim in ſua diœceſi eſt Princeps & moderator ſacrorum; ac proinde ad ipſum pertinet omnes Eccleſiæ miniſtros conſtituere, & officia ſacra conferre: quod intellige, Niſi ex fundatione beneficij vel legitima přeſcriptione hoc Ius alteri competat, v. g. Capitulo, Decano, Præpoſito, Abbati, vel alteri Eccleſiaſtico.

Pontifex per totum orbem confert.

44 Dico Secundò, Summus Pontifex eſt generalis collator, habens generalem poteſtatem conferendi omnia beneficia in quauis diœceſi. ratio eſt, quia eſt ſupremus diſpenſator bonorum eccleſiaſticorum, & Superior omnium Epiſcoporum & Eccleſiaſticorum, atque adeò Ordinarius Ordinariorum totius orbis; vt ait Gloſſa in cap. Felicis. §. fin. de pœnis, in 6. & cap. vlt. Per principalem. 9. q. 3. vnde non minùs quàm particularis Epiſcopus poteſt Eccleſiis miniſtros dare, & eccleſiaſtica officia conferre, ſicut vbique po-
45 teſt ſacros ordines adminiſtrare. Porrò tribus modis poteſt beneficia conferre, vt docet Rebuffus in ſua praxi. §. de deuolutionibus, num. 66. Primò, Iure præuentionis, vt quando alicui confert gratiam expectatiuam ad beneficium primò vacaturum; vt patet cap. Dudum. 14. de præbendis, in 6. Secundò, Concurrendo cum aliis collatoribus, cap. Quia. 1. de conceſſione præbendæ, & Panorm. ibidem num. 5. quo modo ſemper poteſt conferre, quia concurrit cum quolibet Ordinario in poteſtate & iuriſdictione. Neceſſe tamen eſt vt in hoc caſu reſeruet vel conferat beneficium ante Ordinarium; alioquin collatio Ordinarij erit valida, argumẽto cap. Si eo tempore. 44. de electione, in 6. Hac ratione etiã Legatis à latere concedi ſolet vt beneficia conferant, cap. Si à ſede, 31. de præbendis, in 6. & DD. ibidem. Tertiò, Confert Iure deuoluto; vt quando ratione criminis, (v. g. ob ſimoniam confidentiæ) vel ratione negligentiæ collatoris, Ius conferendi deuoluitur ad Pontificem ex depoſitione Canonum, eodem Iure ſemper confert Epiſcopus, quando inferiores collatores ſunt negligentes.

Tribus modis poteſt beneficia conferre.

Quando fiat deuolutio.

Vbi Notandum eſt Primò, Dignitates infra Epiſcopatum & Abbatiam, & alia beneficia, regu-
46 lariter conferri debere intra ſex menſes; alioquin deuoluuntur ad Superiorem; cap. Nulla. 2. de conceſſio. præbend. & alibi. Simili modo ſi patronus laicus non præſentet intra quatuor menſes, & eccleſiaſticus intra ſex; beneficium efficitur liberum, eiúſque diſpoſitio deuoluitur ad eum, cuius eſt inſtituere præſentatum. vt patet ex dictis dubitat. 6.

Notandum Secundò, Quod ad Epiſcopatum 47
& Abbatiam attinet, ſi electores per tres menſes abſque legitimo impedimento neglexerint eligere, deuoluitur electio ad proximum Superiorem, qui cum conſilio Capituli ſui Eccleſiæ prouidebit. Quòd ſi hic etiam per totidem menſes neglexerit, puniendus eſt ſecundùm Canones, & Summus Pontifex prouidebit, cap. Ne pro defectu. 41. de electione. In inferioribus beneficiis, ſi ad Epiſcopum vel Capitulum ſpectet collatio, ſiue coniunctim ſiue diuiſim; tunc negligente Epiſcopo per ſex menſes, deuoluitur ad Capitulum, & contrà. ſinguli autem ad quos fit deuolutio, habent ſex menſes in inferioribus beneficiis. vide plura apud Rebuffum, §. De deuolutionibus.

Quo modo & ordine.

Notandum Tertiò, Pontificem rariùs vti Iure 48
præuentionis & concurſus, vt confuſio & lites vitentur, & ideò in multis Eccleſiis reſeruaſſe ſibi certos menſes, quibus confert, reliquis relictis Ordinario. Porrò cauſa cur ſibi aliqua beneficia reſeruauerit, ſuóque Iure interdum in conferendo vtatur, eſt, vt Eccleſiaſticorum & Eccleſiarum, quæ ſunt per orbem, maior ſit communicatio & coniunctio cum Eccleſia Romana matre ſua, dum non ſolùm in ſpiritualibus; (quæ ſæpè parum curantur,) ſed etiam in temporalibus & prouentibus eccleſiaſticis ab ea dependent. quò enim in pluribus ab ea dependent & ad eam confugere debent, eò magis eam reuerentur, amant, & in iis, quæ ad fidem, mores, & ſacra miniſteria pertinent, ſe illi ſubmittunt. Quòd ſi in nullo ab ea dependerent, facilè vnio Eccleſiæ per ſchiſmata diſſolueretur.

Cur Pótifices fecerint reſeruationes menſium, &c.

Notandum Quartò ex Couarr. l. 3. variarum 49
cap. 20. nu. 9. conſuetudine receptum eſſe vt Epiſcopi exiſtentes in Curia Romana, non poſſint vlla beneficia conferre, etiamſi vacent in propria diœceſi; ſed neceſſum eſſe vt Curiam exeant ad ea conferenda: poſſunt tamen in aliena diœceſi. Quæ autem in Curia vacauerint, ea pertinent ad Pontificis diſpoſitionem. Talia ſunt eorum, qui ſunt de Curia Romana, & eorum qui Romæ moriuntur, aut prope Romam ad duas dietas, id eſt, 40. milliaria Italica. denique eorum, qui ibi reſignant aut permutant; vt patet ex regulis Cancellariæ.

Epiſcopi non conferunt in Curia.

Petes, Vtrùm ſede Epiſcopali vacante, vel Epi- 50
ſcopo ſuſpenſo, Capitulum poſſit conferre beneficia, quæ ad liberam Epiſcopi collationem pertinebant.

Capitulum ſede vacante.

Reſpondeo, Non poſſe conferre, cap. Illa. 2. Ne ſede vacante; néc ad ea præſentare; vt docet Ioannes Andreas in cap. vnicum, Ne ſede vacante, in 6. poteſt tamen Capitulum tunc inſtituere præſentatos à patronis, quorum inſtitutio ad Epiſcopum pertinebat, cap. primo de inſtitut. in 6. Item poteſt conferre ea, quorum collatio communiter erat Epiſcopi & Capituli. cap. Si ad Epiſcopum, Ne ſede vacante, in 6. Secùs tamen ſi collatio erat ſolius Epiſcopi, etſi ex conſilio Capituli. vide Rebuffum ſuprà, §. De deuolutionibus, num. 70. & ſeqq.

DVBITATIO XI.

Si Epiſcopus conferat beneficium abſenti per litteras aut nuntium, vtrùm poſſit reuocare collationem, & alteri conferre, antequam iſte acceptauerit.

51 *Beneficium collatum abſenti.* REſpondeo, Non poſſe, vt expreſsè habetur c. Si tibi abſenti, de præbendis, in 6. Imò ſi alteri conferat antequàm ille recuſauerit acceptare, collatio viribus non ſubſiſtet, vt ibidem dicitur. quod ideò conſtitutum eſt, non quòd per talem collationem acquiſitum ſit dominium ante acceptationem; ſed quia non decet Epiſcopum variare. ſecus eſt de donatione rei ſuæ, quæ non valet ante acceptatiônem: vnde liberè poteſt reuocari. imò quamdiu res tradita non eſt, ſi alteri donetur aut vendatur, valet ſecunda diſpoſitio, vt ſuprà cap. 18. dub. 6. & c. 21. dub. 19. dictum eſt. Poteſt tamen Epiſcopus illi præſcribere tempus, intra quod teneatur acceptare. quo elapſo, ſi non acceptauit, poterit alteri conferri. ſi tamen acceptes antequam alteri conferatur, tuum erit beneficium, quamuis terminus iam ſit elapſus. patent hæc omnia ex d. cap. Si tibi abſenti. 17. de præbendis, in 6. & apud Couarruuiam lib. 3. variar. cap. 16. num. 4.

Sequitur nunc vt dicamus de conditione & qualitate eorum, quibus beneficia conferenda.

DVBITATIO XII.

Vtrùm aliquando liceat conferre beneficium indignis.

52 *Indignus.* NOtandum, *Indignum* dici, qui ad officiũ præſtandum eſt ineptus ratione infamiæ, prauæ vitæ, ignorantiæ, morbi, vel ſimilis impedimenti: vel putatur non futurus vtilis, nec ſatisfacturus officio. Poteſt enim quis cenſeri indignus vel ratione conditionis præſentis, quæ non tolletur; vel futuræ. Digniſſimus autem cenſetur, non qui doctiſſimus eſt aut ſanctiſſimus; ſed qui omnibus conſideratis putatur optime officio ſatisfacturus, Eccleſiæque futurus vtiliſſimus. His poſitis,

53 Reſpondeo & Dico Primò, Numquam licere beneficium eccleſiaſticum conferre indignis, modò aliqui reperiantur digni, quibus conferri poſſit. Probatur ex cap. Cum in cunctis. 7. de electione, vbi tria requiruntur vt quis cenſeatur dignus beneficio habente curam animarum, ætas conueniens, probitas morum, & ſciẽntia debita: & Clerici, qui aliquem contra prædictam formam elegerint, eo ipſo priuati ſunt poteſtate eligendi pro illa vice, & triennio à ſuis beneficiis ſuſpenſi. Epiſcopus autem ſi contra fecerit aut conſenſerit fieri, amittit ſimiliter poteſtatem conferendi. vide tamen aliquas limitationes & explicationes huius cap in cap. Si compromiſſarius. §. Si verò, de elect. in 6. & cap. Graue nimis, 29. de præbendis. vbi præcipitur vt beneficia non conferantur indignis; qui contra poſt ſecundam correptionem fecerit, iubetur ſuſpendi a beneficiis conferendis. ratio eſt, quia beneficium datur propter officium: ergo

Tria requiſita vt quis ſit dignus beneficio.

Pœna in eligentes indignum ad curam animarum.

qui ineptus eſt ad officium præſtandum, Iure naturæ eſt arcendus à beneficio. Confirmatur, quia 54 omnes ferè hæreſes & mala Eccleſiæ hinc orta ſunt, quòd indignis beneficia fuerint collata: dum enim Epiſcopatus conferuntur hominibus indoctis vel improbis, qui nihil minus quàm de munere Epiſcopali ſunt ſoliciti, neceſſe eſt vt etiam Parochi ſimiles inſtituantur. tales enim Epiſcopi parum curant quales habeant Parochos. Quòd ſi Parochi indocti, vel etiam improbi ſint, neceſſe eſt Chriſtianam plebem in fide & moribus non rectè inſtrui: hæc autem non rectè instructa, & mala vitâ ſuorum Superiorum ſcandalizata, facilis eſt ad nouos Doctores, reformationem & purum verbum Dei promittentes, excipiendos; maximè cùm videat illos eloquentia, doctrina, & externæ vitæ probitate ſuis Parochis & Epiſcopis præſtantiores. Sane ſi naſcente hæreſi Lutheri tales fuiſſent vbiq; Epiſcopi & Parochi quales eſſe debuiſſent, facilè illam in ſemine oppreſſiſſent. Hoc optimè ſignificatur in parabola Domini. Matth. 13. *Dum dormirent homines, venit inimicus homo, & ſuperſeminauit zizania*; vt explicat D. Auguſt. lib. qq. in Matth. cap. 11. & Chryſoſt. Hom. 47. in Matth. Ex quo patet, quanti momenti ſit vt Principes quàm maximè idoneos ad Prælaturas promoueant.

Omnia penè Eccleſiæ mala ex promotione indignorum miniſtrorum.

Dixi, *Modo aliqui reperiantur digni*, quia ſi nullus talis inueniatur, vel ſi inueniatur & non admittatur, (ſicut interdum fit in locis Septentrionalibus) poterit conferri indigno ad maiora mala impedienda; nempe ne deueniat ad hæreticos, vel alios magis indignos: hic enim etſi abſolutè non ſit dignus, tamen reſpectu aliorum, qui haberi poſſunt, dignus cenſetur. Vbi tamẽ ei beneficium collatum eſt, tenetur ſe præſtare dignum, & ſatisfacere officio, tum per ſe, tum per alios, quantum commode poteſt: alioquin tenebitur ad fructuum reſtitutionem. ratio eſt, quia lege Iuſtitiæ obligatur ad præſtandum munus ſui officij, & conſequenter ad ſe reddendum idoneum officio quantum poteſt. 55

Quando poſſit conferri indigno.

Dico Secundò, Vt collator ſit ſecurus, non ſolùm requiritur vt neſciat illum, cui confert, eſſe indignum, ſed debet etiam poſitiuè ſcire eſſe dignum; vt rectè Adrianus in 4. tract. de reſtit. q. de diſpenſatione beneficiorum ratio eſt, quia ex officio tenetur quantum in ſe eſt curare vt conferantur dignis. ergo debet poſitiuè iudicare eſſe dignum. quod intellige nõ de certa ſciẽtia, ſed de probabili iudicio, quod pro rei magnitudine, magis vel minùs certum eſſe debet. Idem dicendum de patronis qui habent ius præſentandi; grauiter enim peccant ſi aliquem præſentent, de cuius vita, moribus & doctrina non ſint ſatis informati per viros probos & idoneos, ita vt meritò poſſint confidere eſſe idoneum; vt colligitur ex cap. Graue nimis, de præbendis. Tales enim patroni ſunt cauſa cur beneficia conferantur indignis, cum maximo Eccleſiæ damno: nam Prælatus eccleſiaſticus, qui inſtituit, non poteſt præſentatum repellere, niſi fere ſit euidens eſſe indignum, cap. 52. Decernimus. 16 q. 7. & alibi. hoc autem vt euidens fiat, valdè eſt difficile. deinde vix audet rem exactiùs diſcutere, præſertim quando patronus eſt Princeps ſecularis. 56

Debet ſcire eſſe dignum.

Idem dicendum de patronis.

Dico Tertiò, Etſi omnis conditio, quæ reddit hominem indignum beneficio, ſufficiat ad irritandam 57

tandam collationem vel electionem indigni, non tamen omnis reddit ipſo facto collationem irritam, vt infrà dicetur. vide Nauar. in cap. Si quando. 5. de reſcriptis, exceptione 16. & 17.

DVBITATIO XIII.

Vtrum prætermiſſis dignioribus, liceat interdum conferre dignis.

58 Reſpondeo, In quibuſdam euentis licitum eſſe. Primò, ſi patronus præſentet dignum; huic enim debet conferri, etſi ſint alij magis idonei. 16. q. 7. cap. Monaſterium, & c. Decernimus. quod limita, niſi ſit beneficium cum cura animarum: hoc enim dandum eſt digniſſimo, ſi patronus eſt eccleſiaſticus, vt patet ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 18. Si tamen patronus ſit laicus, & præſentet dignum, hic ab Epiſcopo inſtituendus eſt, aliis omnibus prætermiſſis, vt ex eodem loco Concilij conſtat. Pari modo, ſi fundator conſtituiſſet, vt ſi quis ex ſua familia idoneus repertus fuerit, ei detur; ſeruandum eſſet, etiam in cura animarum, aliis dignioribus præteritis. vt docet Couarr. reg. Peccatum, p. 2. §. 7.

Dignior poteſt prætermitti quandoque cum dignis.

59 Secundò, Si beneficium ex ſua inſtitutione dandum ſit alicui ex certa familia, vel oppido; (vt ſunt ea, quæ dicuntur patrimonialia) vel ſi decreto Canonum eligendus ſit aliquis ex Clericis eiuſdem Eccleſiæ; tunc aptiſſimo inter eos dandum eſt, non aliis, etſi aptioribus. vide cap. Nullus. 13. & cap. 16. Obitum. d. 61. & cap. 19. Metropolitano. d. 63. ex quibus conſtat, olim miniſtros eligi debuiſſe ex Clericis eiuſdem Eccleſiæ, ſi aliquis erat idoneus. Simili modo Pontifex eligendus eſt ex Collegio Cardinalium, modò aliquis inter eos ſit idoneus. cap. Oportebat 3. cum ſequenti, diſt. 79. ex Concilio ſub Stephano Papa III.

Tertiò, Si aptiores reſeruandi ſint beneficiis parochialibus, eò quòd pauci benè idonei ibidem reperiantur; tunc enim illis prætermiſſis beneficia ſine cura, quamuis opima, debent conferri minùs dignis; vt rectè notauit Adrian. ſuprà. ratio eſt, quia in diſpenſatione beneficiorum magis ſpectanda eſt ſpiritualis vtilitas Eccleſiæ, quàm commodum temporale miniſtri.

60 Quartò, Si plures ſint electores, & paucorum ſuffragia inclinent in digniſſimum; tunc ſi meum ſuffragium nihil eſſet profuturum digniſſimo, prodeſſet tamen ad vitandam electionem indigni, vel minùs digni teneor, omiſſo digniſſimo, conferre illud in dignum vel digniorem. ratio eſt, quia in hoc caſu ſi dem ſuffragium in digniſſimum, ipſi non prodero, & Eccleſiæ oberro; quod Eccleſiæ incommodum vitare poſſum, ſi faueam digno. Neque hic cum aliis ad opus malum concurro; quia eligere minùs dignum, non eſt malum, niſi quando ſpes eſt poſſe obtineri digniorem.

Si ſuffragium non eſſet profuturum digniori.

61 Quintò, Si quis reſignet beneficium ſuum in fauorem alterius, non eſt neceſſe vt quærat digniſſimum. Ita Caietanus v. Beneficium, & alij: ſic enim recepta conſuetudo habet. ratio eſt, quia nõ incumbit illi ex officio præficere Eccleſiæ miniſtrum: & aliàs confert id quod ſuum eſt, & propter quod, cum poſſideret, non tenebatur plus facere, quàm mediocriter idoneum faceret: vnde non facit iniuriam Eccleſiæ, talem ſibi ſubſtituendo, quamuis ſi multò dignior ſe offeratur vel in promptu ſit, charitas boni communis obliget vt hic præferatur.

Reſignans.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm extra hos caſus beneficia ſemper ſint conferenda digniſſimis.

Reſpondeo & Dico Primò, Electores, Præſentatores, & Collatores ſemper tenentur, 62
quantum in ipſis eſt, curare vt digniſſimis beneficia conferantur. Eſt communis ſententia DD. D. Thom. q. 63. art. 2. ad 3. *Vt electio non poſſit impugnari in foro iudiciali, ſufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem; quia ſic omnis electio poſſet habere calumniam. Sed ad conſcientiam eligentis neceſſe eſt eligere meliorem, vel ſimpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* Ibidem ad 1. docet, *Prælatum poſſe eligere conſanguineos ſuos ſi æquè digni ſint; non autem ſi alij ſint digniores.* Idem docet infrà q. 185. art. 3. Ioannes Maior in 4. d. 24. q. 3. Nicolaus Lyranus in illud Ioannis 21. *Simon Ioannis diligis me plus his?* D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 20. §. 1. Angelus v. Electio, num. 20. & 21. Caiet. v. Acceptio perſonarum, & in locum D. Thomæ citatum. Adrian. in 4. quæſt. citata, Silueſter v. Electio, & v. Acceptio perſonarum; Nauarr. in cap. Si quando. 5. de reſcriptis, except. 16. num. 10. Sotus lib. 3. de Iuſtit. q. 6. art. 2. & alij Theologi paſſim. Et quamuis Alexan. Halenſis p. 2. q. 136. §. 2. putet ſolùm in Epiſcopatibus eſſe peccatum, prætermittere digniorem, non autem in minoribus beneficiis: alij tamen Theologi id generatim de omnibus habentibus curam animarum docent. Accedunt multi Iuriſperiti, quos refert & ſequitur Couarruuias ad regul. Peccatum, p. 2. §. 7. num. 4. vt Panorm. Rochus, Ludouicus Gomezius, Cæſar Lambertinus, & alij, & addit Couarruuias, eam eſſe communem. Probatur Primò Exemplis ſacræ Scripturæ, vt electione Aaronis Leuit. 8. vbi Dominus indicauit ſe velle præſtantiſſimum eligi, dum omnibus Principibus ad oſtium tabernaculi adductis, eius ſolius virgam florere fecit. in quem locum Origenes Hom. 6. (habetur Can. Licet. 8. quæſt. 1.) ſic ait: *Requiritur ergo in ordinando Sacerdote etiam populi præſentia, vt ſciant omnes, quòd qui præſtantior eſt ex omni populo, qui doctior, qui ſanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad ſacerdotium.* Item electione Saülis 1. Regum 10. vbi eligitur *qui cæteris eminebat, & quo non erat melior in Iſrael.* quod explicans Gregorius lib. 4. cap. 4. in lib. 1. Regum, fusè docet, *digniſſimum eligendum.* Idem docet cap. 5. vbi multa pulchrè in hanc ſententiam. Idem cernitur in electione Dauidis, & in electione Petri: cùm enim Dominus Ioan. 21. Petrum Eccleſiæ vellet præficere, non ſolùm rogat an ipſum diligeret, ſed an plus ceteris diligeret, & ter rogat. Apoſtoli etiam Actor. 1. conati ſunt optimum eligere.

Digniſſimo præficiendi.

Alex. Halenſis opinio.

1. Exemplis Scripturæ probatur.

Probatur Secundò Ex Iure Canonico; nam 63
cap. vnico, tit. Vt eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur, Innocentius III. inter cetera ſic ait: *Non ex affectu carnali, ſed diſcreto iudicio debuiſti eccleſiaſticum officium in perſonam magis idoneam diſpenſare.*

2. Ex Iure Canonico.

Tertiò Probatur ex Patribus; vide Origenem ſuprà.

3. Ex Patribus.

ſuprà. Hieronymus in cap.1.epiſt.ad Titum: *At*
nunc, inquit, *cernimus plurimos hanc rem*, (id eſt,
electionem) *beneficium facere, vt non quærant eos*
qui poſſint plus Eccleſiæ prodeſſe, ſed quos vel ipſi
amant, vel quorum ſunt obſequiis deliniti. Chryſoſt.
lib.3.de ſacerdotio, parum ante medium: *Equidem*
non opinor aliunde tam multas in Eccleſia turbas na-
ſci, quàm ex Epiſcoporum & Antiſtitum electionibus,
caſu potius ac temerè, quàm diligenter & accuratè
factis: nam caput valentiſſimum eſſe oportet, &c. Augu-
ſtinus epiſt.29.ad Hieronymum, non procul à fine:
Quis ferat eligi diuitem ad ſedem honoris Eccleſiæ,
contempto paupere inſtructiore ac ſanctiore? Idem do-
cet Leo epiſt.84 cap.6. & Bernard.lib.4.de conſi-
derat.ad Eugenium, & in Declamatione, *Ecce nos*
reliquimus omnia.

Idem confirmatur ex quadam pragmatica ſan-
ctione Concilij Baſil.ſeſſ.12.vbi decernitur, *vt ele-*
ctores iurent Deo & ſancto Eccleſiæ patrono in qua eſt
præbenda, ſe electuros quem nouerint digniorem.

Quartò, Ratione. Probatur Quartò ratione; Quia beneficia pri-
mariò ſunt inſtituta ad cultũ Dei & Eccleſiæ vti-
litatem; ſecundariò vt ſint præmia virtutum, qui-
bus digniores in Eccleſia honorentur & iuuentur:
atqui contra vtrumque finem eſt, ſi digniores &
Eccleſiæ vtiliores omittantur, & in iis conferen-
dis ſpectetur conſanguinitas, aut priuata amicitia,
aut commendatio potentium.

64 Dico Secundò, Ad beneficia habentia curam
Eſt peccatum mortale omittere digniorem in maioribus beneficiis. animarum vel aliam functionem magni momenti
in Eccleſia, eligere, poſtulare, aut præſentare di-
gnum, omiſſo digniore qui in promptu eſt, eſt
peccatum mortale. Idem dico de conferente, qui
liberè confert. *Digniorem* voco, qui notabiliter
dignior & aptior videtur, ſperatúrque multò me-
liùs functurus officio: nam ſi paruus vel dubius
ſit exceſſus, non erit peccatum mortale. Colligi-
tur ex DD. ſuprà allatis, probatúrque iiſdem teſti-
moniis; nam ea maximè agunt de talibus benefi-
ciis. Idem colligitur ex Concil.Trident. ſeſſ.24.
Conc.Trident. c.1.de reformat. vbi dicitur: *Omnes & ſingulos, qui*
ad promotionem præficiendorum quomodocumque ius
habent, mortaliter peccare, niſi quos digniores & Ec-
cleſiæ magis vtiles ipſi iudicauerint, non quidem preci-
bus, vel humano affectu, aut ambientium ſuggeſtioni-
bus; ſed eorum exigentibus meritis præfici diligenter
curauerint. Et quamuis ibi loquatur de Epiſcopa-
tibus, tamẽ idem ſentire de parœciis, patet mani-
feſtè ex cap.18.de quo infrà dub.16. Eadem ratio
locum habet in aliis omnibus magni momenti
beneficiis. Talia ſunt præter Cardinalatum, Epi-
ſcopatum, Archidiaconatum & Parœciam; Deca-
natus, Præpoſitura cum iuriſdictione, Canoni-
catus affectus onere docendi vel concionandi, aut
pœnitentiariæ. Denique Abbatia, Prioratus, & ſi-
milia. Ratio eſt, quia qui omittit digniorem, facit
contra fidelitatem, quam Eccleſiæ ex officio de-
bet, (iuxta illud Matth.24. *Quis putas, eſt fidelis*
ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper
familiam ſuam?) idque in re grauis momenti; nam
inde contingit eam priuari ingenti bono, quod
ipſe tenebatur ei procurare eligẽdo digniſſimum
miniſtrum: atqui in re graui fidem debitam vio-
lare, eſt peccatum mortiferum, vt ſupra c.32.n.16.
& 17.in fundi diximus: ergo qui præſentant, vel
eligunt, vel beneficia liberè conferunt, grauiter
peccant, ſi digniores prætermittant, ſiue ſit Papa,
ſiue Epiſcopus, ſiue Princeps ſæcularis: non enim
ſunt domini beneficiorum, ſed œconomi: vnde
tamquam œconomi tenentur rem domini ſui,
quantum commodè poſſunt, promouere. Confir- 65
matur, quia in beneficiis eſt peculiaris ratio, quæ
non in aliis. nam totum ferè Eccleſiæ bonum in
fide, moribus, & ritibus ſacris, pendet ex bona mi-
niſtrorum electione: ſicut è contrario totum ferè
malum ex mala prouiſione: atqui niſi quàm ma-
ximè idoneos eligere conemur, periculum eſt ne
ſæpè parum apti præficiantur; quia tam multa re-
quiruntur, vt non rarò qui valdè apti videntur,
reipſa parum aptos eſſe, experientia & ſucceſſus
rerum demonſtret: ergo ne in tales impingamus,
tenemur in re tanta ſub peccato mortali eligere
aptiſſimos. quod non ſolùm verum eſt de electore
& collatore libero; ſed etiam de patrono, vt rectè
Couarr. ſuprà, contra Cæſarem Lambertinum, qui
ſine iuſta ratione id negat.

Dico Tertiò, In ceteris beneficiis, vt in Canoni- 66
catibus, Cappellis, &c. non videtur peccatũ mor- *In quibus non ſit peccatum mortale.*
tiferum ſemel vel bis prætermittere digniorem,
modò conferantur ei, qui verè dignus ſit: videtur
tamen eſſe mortiferum ſi quis id paſſim faciat, aut
ſi rarò curet vt digniores præferantur. Prior pars
eſt Alex. Halenſis, & Soti ſuprà, Gabrielis in 4.
d.15.7.2.3.vbi pro eadem citat Antoninũ, & alios.
Idem docet Angelus ſuprà, & ſentire videtur
D.Thom.quodlib.6.art.9. licèt obſcurè, citantque
illum Angelus & Gabriel. Denique multi recen-
tiores, vt Petr.Nau.l.2.c.2.n.148. Emmanuel Sà,
verbo Beneficium, Petrus Arrag. in q.63. art.2.
Ratio eſt, quia quòd ſemel vel iterum dignior
prætermittatur in huiuſmodi beneficiis, non cen-
ſetur notabile incommodum, aut notabilis iniuria
in Eccleſiam: paucorum enim mediocritas, alio-
rum virtute facilè compenſatur.

Dices, Fit iniuria digniori, qui poſtponitur, *Obiectio.*
nam ei lege Iuſtitiæ diſtributiuæ debetur. deinde
eſt contra Eccleſiæ & ipſorum fundatorum in-
tentionem, quorum mens eſt vt digniſſimis con-
ferantur.

Ob hæc argumenta multi DD. tenent eſſe pec-
catum mortale, præſertim ſi dignior ſeſe offerat.
Ita Couarr. ad regulam Peccatum, p.2.§.7.num.4.
Caiet.q.63.art.2. Salonius ibidem. in eadem ſen-
tentia videtur eſſe D.Antoninus ſuprà: quia vio-
lationem Iuſtitię diſtributiuæ putat eſſe peccatum
mortale. & Nauarr.de oratione miſcella.38.

Sed reſponderi poteſt ad Primum, Non fieri 67
propriè iniuriam digniori, quia non eſt ei debitum *Reſp.*
ſtricto Iure, ſicuti debetur præſentato vel electo: *Non fit propriè iniuria digniori.*
ſed ſolùm largo, quod conſiſtit in maiore aptitu-
dine & proportione: hoc autem Ius violare, nõ eſt
per ſe peccatũ mortiferum, neque violatio Iuſti-
tiæ diſtributiuæ ſemper eſt peccatum mortife-
rum. niſi redundet in violationem Iuſtitiæ com-
mutatiuæ; vt rectè Sotus ait.

Ad Secundum, Eſt quidem contra Eccleſiæ &
fundatorum intentionem; ſed in re, quæ ad bo-
num Eccleſiæ nõ eſt tanti momenti. Fateor tamẽ,
rationes iſtas facere illam ſententiam valdè pro-
babilem; & ex illis confirmatur altera pars no- *Si ſæpè fecit, eſſet p.m.*
ſtræ propoſitionis: qui enim ſæpè hoc faceret, vel
non curaret præponere digniores, cenſeretur gra- 68
uiter peccare cõtra fidelitatem Eccleſiæ debitam,
eiúſque magnum bonum negligere: magni enim
intereſt ad bonum Eccleſiæ vt diuina officia quàm
decentiſſimè & deuotiſſimè celebrentur, vt Ca-
noni

nonici & alij ſacrorum adminiſtri doctrina & probitare populo præluceant. Denique vt ſpe beneficij obtinendi plurimi ad probitatem vitæ & ſtudia litterarum iocitentur; ſunt enim beneficia ex Eccleſiæ & fundatorum deſtinatione non ſolùm ſtipendia miniſteriorum, ſed etiam præmia virtutum: atqui hic ſtimulus tolletur, ſi dignioribus prætermiſſis, fauore & affectu carnali diſpenſentur.

Ex his patet, ſemper eſſe peccatum, ſaltem veniale, *digniorem & aptiorem* prætermittere. ſi autem id ſæpè fiat, eſſe peccatum mortiferum. quòd ſi ex ſua inſtitutione habeat vt debeat dari digniori vel per oppoſitionem; tunc ſemper eſt peccatum mortale.

69 Contra ſecundam propoſitionem obiicitur Primò, Iora antiqua & noua ſolùm requirunt vt beneficia conferautur *dignis*; nam Concil. Trident. ſeſſ. 7. cap. 3. de reformat. ſolùm requirit, vt etiam beoeficia curata *dignis* conferantur, & citat conſtitutionem Alexandri III. & Gregorij X. in quibus idipſum ſtatuitur.

Obiectiones contra ſecundum dictum.

Reſpond. Concilium hoc ſolùm requirit, oon vt collatio ſit ſine peccato, ſed vt non ſit irritanda in foro externo, vt patet ex verbis ſequentibus, *aliter facta collatio omnino irritetur.* Eodem modo intelligi poſſunt quidam Canoniſtæ, dum dicunt ſufficere vt eligatur idooeus, vt notat Couartuuias ſuprà. Quòd autem Concilium velit ad parœcias eligi digniſſimos, patet ſeſſ. 24. cap. 18. de reformatione.

Obiicitur Secundò, Iuxta antiquos Canones non ſolent beneficia conferri niſi presbyteris & Clericis eiuſdem Eccleſiæ, vt patet ex cap. Nullus, & cap. Obitum. d. 61. ergo non ſunt quærendi digniſſimi.

Reſpond. Idcircò hoc ſolet fieri, & in multis locis adhuc ſeruatur, quia plerumque hi ſolent eſſe vtiliores & fideliores ſuæ Eccleſiæ quàm extranei: magis enim ei afficiuntur, magíſque omnia norunt, cùm ſint in ea educati: firmiùs quoque reſident.

Obiicitur Tertiò, Apoſt. ad Tim. 3. & ad Titum 1. enumerans conditiones Epiſcopi, ſolùm requirit vt ſit *ſobrius, pudicus, doctor, hoſpitalis, irreprehenſibilis*, &c. noo autem requirit vt ſit ceteris omnibus dignior.

70 Reſpond. Tot conditiones requirit Apoſt. vt rariſſimi ſint qui eas omnes habeant. vnde etiam qui digniſſimus viſus fuerit, vix implebit Apoſtoli formulam.

Minùs idoneum poteſt ſe offerre.

Quartò, Si collator teneretur conferre digniori: ergo is qui ſe putat minùs dignum, non poterit ſe offerre, nec acceptare collationem; quia alioqui conſentiret peccato alterius: petere eoim aliqoid ſibi præſtari, quod alter non poteſt ſine peccato præſtare, eſt peccatum. ſimiliter io illud conſentire.

Reſpond. negando conſeq. Etſi enim alius videatur aptior, poteſt tamen iudicium totum relinquere electori vel collatori, cuius eſt vtriuſque merita & dotes examinare. hoc enim iudicium non eſt eius cui fit collatio, ſed eius qui confert aut eligit: vnde bona fide potes te illi offerre, non quidem deſiderando & petendo abſolutè vt tibi conferat, etiamſi alterum iudicet fore vtiliorem; (hoc enim peccatum eſſet) ſed ſub conditione. ſi bona fide iudicauerit te non minùs vtilem fore. & quamuis tu putes alterum eſſe magis idoneum, potes tamen tecum ſtatuere diligentiâ compenſare quantum aliis dotibus videris ſuperari. Quòd ſi certò exiſtimes collatorem non iudicio, ſed fauore te prætuliſſe, hoc tibi non imputabitur, ſi hoc neque petiſti, neque animo deſideraſti, ſed bona fide ſolicitaſti, vel non ſolicitanti tibi eſt oblatum.

DVBITATIO XV.

Vtrùm is, qui ſibi vel alteri minùs digno procurat beneficium, omiſſo digniore, teneatur digniori aliquid reſtituere.

PAludanus in 4. dub. 15. q. 2. art. 2. & Caietanus q. 62. art. 2. dub. 3. affirmāt. ratio eſt, quia beneficium illud ſecuodùm Iuſtitiam diſtributiuam debitum eſt digniori. addit tamen Caietanus, eum noo teneri qui ſibi procurat, non intendens impedire digniorem: ſecùs verò de eo, qui ita procurat ſibi, vt non curet de impedimento dignioris. 71

Reſpondeo & Dico Primò, Probabilius eſt talem beneficiarium non teneri ad reſtitutionem, modò ſit verè idoneus, & beneficium non fuerit per oppoſitionem conferendum. eſt ſententia Scoti & Richardi in 4. d. 15. vt fatetur Caietanus. Idem tenet Adrianus in 4. §. Quia iam determinatum. Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad 6. Couar. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 7. n. 7. Nauar. c. 17. n. 72. & multi alij. Probatur, quia neque Eccleſiæ, neque digniori tenetur: ergo non tenetur. *Non digniori*, quia ille non habet Ius ſtrictum ad illud beneficium; ſed largum dumtaxat, conſiſteos ſolùm in maiori aptitudine, vt antè dictum eſt: vnde non fit ei propriè dicta iniuria. 72

Non tenetur digniori.

Dices, Si diſtributor ex bonis communibus mihi debeat centum, & non det niſi quinquaginta, tenetur ad reſtitutionem quinquaginta; quia in illis violauit Iuſtitiam commutatiuam; vt colligitur ex D. Thoma q. 62. art. 1. ad 3. ergo cùm beneficia ſint bona communia debita dignioribus, & ego ſim dignior, ſi mihi non contulerit, tenebitur ad reſtitutionem. Hoc argumento potiſſimùm commoti ſunt Paludanus & Caietanus.

Obiectio. Diſtributio communium.

Reſp. Hoc tantùm eſſe verum in communibus, quæ præcipuè ideò data ſunt communitati, vt pro dignitate cuiuſque, vel inopia, vel eruditione, vel meritis diſtribuantur; vt rectè Sotus & Couarr. reſpondent: at beneficia non ſunt talia bona communia; non enim ſunt principaliter præmia meritorum & dignitatis cuiuſque, vt Paludanus & Caietanus velle videntur; ſed ſtipendia miniſtrorum Eccleſiæ: quia potiſſimùm & ferè ob vnicam hanc cauſam ſunt inſtituta, vt ſint ſtipendia eorum, qui Eccleſiæ deſeruiunt: vnde digniſſimi eligendi, non quòd ipſis hæc propriè ſint debita. ſed quia Eccleſiæ debitum eſt, vt quàm optimi miniſtri, qui pro iſtis quaſi ſtipendiis haberi commodè poſſint, adſciſcantur. Itaque ſi qua eſſet obligatio reſtitutionis, ea eſſet erga Eccleſiam, non erga digniorem prætermiſſum. 73

Reſp.

Sed quòd *neque Eccleſia* obligentur reſtituere, probatur; quia Eccleſia non intendit collatores & patronos ſub onere reſtitutionis obligare ad procurandum ſemper maius bonum, & digniores miniſtros; modò procurent eos, qui verè ſint digni 74

Non obligari Eccleſiæ.

digni & vtiles : neque collatores cenſent ſe ſub tali ouere obligari;idque tum ob multas perplexitates, quæ inde quotidie orireutur; tum quia Ecclesia non videtur damno affecta,quamuis maius bonum non ſit procuratom. Idem dico de œconomo Principis, qui noo conduxit optimos operarios,ſed mediocrer.

Si non ſit idoneus.

Dixi, *Modo beneficiarius ſit idoneus*;ſi enim noo ſit idoneus,tenebitur is qui procurauit,ad reſtitutionem,nō quidem digno vel digniori,ſed Eccleſiæ,quæ debito miniſterio caruit, vel etiam damnum accepit, vt rectè Couar. ſuprà,n.3. & Sotus l.4.q.6.art.3.ad 6.vel certè pauperibus,vt qoidam volunt,argumēto c.1.ſeſſ.23.Conc.Trid.§. Si quis autem. de quo infrà n. 157. & ſeſſ. 9.Conc. Lateran.de quo n.175.& 177.quod intellige, niſi beneficiarius,qui primo loco renebatur,reſtituat. Si Eccleſia oullum damuom paſſa eſt, & officium per alios præſtitum,ad nihil tenebitur auctor.

Si officium per alios præſtitum.

75 Dixi, *Modo beneficium non fuerit dandum per oppoſitionem*: quando enim per oppoſitionem datur, tunc dignior ius ſtrictum habet ex lege, vt rectè Nauarrus cap.17.n.74.Itaque ſi non admittitur ad examen,vel examinatus & manifeſtè dignior aliis repertos reiicitur,fit ei propriè iniuria:vnde collator ei tenetur ad damnum ſarciendum iudicio prudentis; ſi tamen manifeſtè & notabiliter dignior ſit; nam ſi paruus tantummodò ſit exceſſus, non tenebitur.

Si dandum per oppoſitionem.

76 Dico Secundò,Qui inſtitutus eſt,ſi verè ſe putet idoneum, non tenetur reſignare,etiamſi alterum iudicet magis idoneum.ratio eſt, qoia ipſi non incombit Eccleſiæ miniſtros dare,ſed ſatis eſt vt pro ſua virili ſatisfaciat officio.

Si putet ſe idoneum.

Obiectio.

Dices,Hinc tantùm ſequi, illum non teneri ex officio,ſeu lege iuſtitiæ:poterit tameo ex charitate teneri.

Reſp.

Quando tenetur ex charitate.

Reſpondeo,Id quidem fieri poſſe,ſed rarò fieri: vt ſi quis certò ſibi perſuaderet alterum Eccleſiæ longè fore vtiliorem,& ipſe ſine notabili incommodo ſuo poſſet illo beneficio carere. Sed valdè rarum eſt vt conſtet alterum longè vtiliorem fore.In dubio autem non renetur ſe tanto commodo ſuo priuare.

77 Dices,Quid ſi collatorem indoxerit vt ſibi conferret,cùm ſciret ſe minùs idoneum altero?

Si induxerit collatorem.

Reſp.Tunc quidem peccauit illum inducendo vt faceret contra fidelitatem; non tamen tenetur ad reſignationem, modò ſit verè idoneos: quia collatio fuit valida. vnde cùm ipſi non incumbat optimorum miniſtrorum procuratio,non tenetur beneficium deſerere : tenetur tamen tonc(ſaltem ex decentia)quàm optimè muneri ſuo ſatisfacere & diligentiâ ſupplere defectus, ratione quorum ab altero ſuperatur.

DVBITATIO XVI.

Quæ formula ſeruanda in conferendis Eccleſiis parochialibus.

Reſpondeo, Hæc deſcribitur à Concilio Trident. ſeſſ.24. cap. 18. vbi Notandum eſt,Eccleſiam parochialem vacare poſſe ratione obitus, vel reſignationis ſimplicis,vel permutationis,vel delicti. Item ius patronatus eſſe Eccleſiaſticorum vel laicorum.Nunc

Dico Primò, Si parœcia vacet per obitum vel 78
crimen, & ius patronatus ſit Eccleſiaſticorum, Epiſcopus, & patronus, intra certum tempus ab Epiſcopo præſcribendum, debent aliquot Clericos, qui videantur idonei ad Eccleſiam illam regendam,nominare.Ita Concilium.vbi Nota,poſſe Epiſcopum etiam per publicum edictum conuocare omnes, qui volent ſe offerre; & quemuis poſſe ſuggerere ſi quos nouit idoneos : & hi omnes ſunt deſcribendi,vt ibidem dicitur.

1. Conuocandi modus.

Dico Secundò, Tranſacto tempore conſtituto, 79
hi omnes(nempe qui voluerint & comparuerint) debent examinari ab Epiſcopo, vel eius generali Vicario,& tribus ſaltem examinatoribus à Synodo diœceſana approbatis.

2. Examinandi.

Vbi Notandum,Quotannis in Synodo diœceſana ab Epiſcopo vel eius Vicario ſex debere proponi examinatores,qui à Synodo probentur,& ex his ad quodque examen tres minimùm pro arbitrio Epiſcopi debent aſſumi.

Secundò, Hi debent iurare ſe omoi affectione humana poſtpoſita, fideliter munus ſuum executuros.

Tertiò, Nihil ratione huius examinis poſſunt accipere : alioquin ſimoniæ vitium tam ipſi quàm dantes incorrent, à quo abſolui nequeant,niſi dimiſſis beneficiis, etiam antè obtentis, & ad alia reddentur inhabiles. vbi Nota, ſimoniam Iuris humani pœna exorbitante puniri : quam tamen puto non eſſe receptam in beneficiis antè obtentis,ante ſententiam Iudicis.

Nihil pro examine accipiendum.

Simonia Iuris humani.

Dico Tertiò, Peracto examine, examinatores debent renuntiare quoſcumque ex his idoneos iudicauerint ætate, moribus,doctrina,prudentia, & aliis rebus ad vacantem Eccleſiam regendam opportunis.

Dico Quartò, Ex his Epiſcopus eum eligere 80
debet, quem ceteris magis idoneum iudicauerit, & huic, non alteri, collatio fiet ab eo, cuius eſt conferre. Si verò Ius patronatus eccleſiaſtici erit, tunc patronus debet ex his eligere quem digniorem iudicabit,& hic ab Epiſcopo debet inſtitui,ſi inſtitutio ad eum pertineat. alioquin ſi ad alium pertinet, Epiſcopus ſolus eliget digniorem ſuo iudicio, & patronus hunc præſentabit ei ad quē pertinet inſtituere. vt ſi inſtitutor vel collator ſit Capitulum, Decanus, Archidiaconus : Epiſcopi enim non eſt ſolùm conuocare & habere ius examinandi cum aliis examinatoribus, ſed etiam eligendi digniorem, qui à patrono præſentetur inſtituendus.

Epiſcopus eligit.

Si patronatus eccleſiaſtici.

Dico Quintò, Si ius patronatus eſt laïci, noo 81
eſt neceſſe vt fiat examen per concurſum:præſentatus tamen à patrono,debet examinari à deputatis examinatoribus, & ſi fuerit idoneus repertus, admitti.

Si patronatus eſt laici.

Dico Sextò,Omnis collatio ſeu inſtitutio facta præter ſupradictam formam,cenſetur ſubreptitia & nulla; & collatio ſi pertinebat ad Epiſcopum, deuoluitur ad Sedem Apoſtolicam. hoc poſtremum ſtatuit Pius V. qui etiam clariùs explicuit mentem Concilij in Bulla, quæ incipit,In conferendis Eccleſiis,edita anno 1567.Kal. Aprilis.

Collatio alioquin irrita.

Vbi Notandum Primò,Hoc examen adeò eſſe 82
neceſſarium, vt etiam in Doctore Theologiæ adſpirante ad parochialem Eccleſiam ſit ſeruandū, vt reſpondit Congregatio Cardinalium. non tamen eſt neceſſarium in Dignitate vel Canonicatu,

Examen quando neceſſarium.

tu, qui parochialem Eccleſiam acceſſoriè, etiam perpetuò anneaam habet; vt eadem Congregatio cenſuit.

Appellare poſſ aptior.

83 Notandum Secundò, Si Epiſcopus minùs habilem, poſtpoſitis magis idoneis poſt examen elegerit, poſſunt ij, qui teiecti fuerint, à mala electione huiuſmodi ad Metropolitanum; vel ſi elector Metropolitanus aut exemptus ſuerit, ad viciniorem Ordinarium, vt Apoſtolicæ Sedis Delegatū; aut aliàs ad Sedem Apoſtolicam appellare, & electum ad nouum examen coram appellationis Iudice prouocare, vt digniori detur. Intereà tamén electio prior eaecutioni mandanda eſt, & prouiſus non poteſt amoueri, niſi alteri debito modo collatum fuerit. Ita Pius V. ſuprà.

Si vacet ratione reſignationis.

84 Dico Septimò, Si Eccleſia vacet ratione reſignationis factæ in manibus Papæ, in fauoré certæ perſonæ, & à Papa fuerit admiſſa teſignatio, non debet fieri examé per concurſum; ſed ſufficit eum examinari à deputatis examinatoribus cum Epiſcopo, & dignum iudicari. Ita reſpondit Congregat. Cardinalium. Ratio eſt, quia tunc Papa cenſetur in hoc decreto diſpenſare. Secùs verò ſi collator ſit inferior Papa, vt Metropolitanus, vel Epiſcopus, vel Capitulum; tunc enim reſignatione in manibus eius facta, debet fieri examen per concurſum, & niſi reſignatarius iudicatus fuerit poſt examen aptior ceteris, vel certè non minùs aptus, non poteſt ei fieri collatio; vt colligitur ex Concilio. ratio eſt, quia inferior non poteſt in decretis Concilij œcumenici diſpenſare.

Si cauſà permutationis.

85 Dico Octauò, Si vacet permutationis cauſá, debet nihilominùs fieri examen, & quidem per concurſum, niſi permutatio fiat cum alia parochiali ferè paris conditionis: tunc enim non eſt opus nouo examine, vt declarauit Congregatio: quia per eaamen antiquum vterque cenſetur idoneus. Quòd ſi fiat permutatio cum ſimplici, vel cum alia parochiali, vbi maior requiritur induſtria, debet fieri examen per concurſum, vt colligitur ex Concilio.

Vbi hæc non recepta.

Aduerte tamen, multa ex his paſſim non eſſe recepta; quamuis meritò omnia recipi deberent. vnde ibi non ſunt irritæ collationes, quæ ſecundùm hanc formam non ſunt factæ.

DVBITATIO XVII.

Quæ conditiones requirantur in particulari, vt quis cenſeatur idoneus ad beneficium.

RESpondeo, Poſſe numerari decem. Prima, Legitimus torus. Secunda, Clericatus vel Ordo. Tertia, Ætas conueniens. Quarta, Cœlibatus. Quinta, Non eſſe irretitum cenſura vel irregularitate. Sexta, Morum probitas. Septima, Scientia debita. Octaua, Habilitas ea parte corporis. Nona, Intentio ſtatus eccleſiaſtici. Decima, Vt non habeat aliud beneficium incompatibile.

DVBITATIO XVIII.

Quomodo requiratur legitimus torus.

86 RESpondeo & Dico Primò, Qui eſt ex toro illegitimo, eſt incapax Epiſcopatus, & cuiuſuis alterius beneficij habentis curam animarum, niſi per Pontificem cum eo diſpenſetur. Eſt etiam incapax ſimplicis beneficij; poteſt tamen ad hoc ei per Epiſcopum diſpenſatio dari, etiamſi ſit ex inceſtu, vel ſacrilego compleau natus. Ita habemus c.1. de filiis presbyterorum, in Sexto.

Epiſcopus diſpenſat cum illegitimo ad beneficium ſimplex.

Vbi Notandum Primò, Epiſcopum poſſe cum tali diſpenſare ad Canonicatum etiam Eccleſiæ cathedralis, vt ibidem docet Gloſſa ex Archidiacono. Rebuffus tamen in praxi beneficiorum, §. De diſpenſatione ſuper defectu natalium, pag. 269. tenet, Epiſcopum non poſſe diſpenſare in præbenda Eccleſiæ cathedralis cum illegitimo; dicitque ſtylum Curiæ Romanæ ita ſeruare: cuius ſententia videtur tenenda poſt Concil. Tridentinum, in quo ſtatuitur, vt omnibus Canonicatibus Eccleſiæ cathedralis ſit annexus ordo ſacer, ad quem Epiſcopus non poteſt illegitimum habilitare, vt d.cap.1. habetur. Iuri tamen conformius videtur, Epiſcopum poſſe ad talem Canonicatum habilitare eum, qui antè à Sede Apoſtolica ad ordines ſacros admiſſus eſſet.

Non ad Dignitatem.

Notandum Secundò, Epiſcopum non poſſe diſpéſare cum illegitimo ad Dignitatem vel Perſonatum, etiam ſine cura, ſecundùm Gloſſam: quia quando Papa concedit vt alicui prouideatur de beneficio, intelligitur beneficium ſimplex, neque extendi debet ad Dignitatem, cap. vlt. de præbendis: ergo neque hîc per beneficium ſine cura intelligi poterit Dignitas ſine cura, aut Perſonatus. Confirmatur, quia non eſt credibile, Pontificem velle illegitimum talibus honorari, cùm illum ab omni ordine ſacro excludat. Gloſſam ſequuntur paſſim DD.

87 Dices, Quid ſi Canonicatus habeat annexum acceſſoriè beneficium parochiale, poteritne Epiſcopus diſpenſare?

Reſpondeo, Poſſe, vt docet Silueſter v. Beneficium, q. 8. ex Archidiacono, quod limita cum Lapo & Silueſt. modò parœcia per Vicarium adminiſtrari ſoleat; aliàs non. Ratio eſt, quia acceſſorium ſequitur ſuum principale. Hæc tamen omnia intelligenda ſunt, niſi obſtet aliquod particulare alicuius Eccleſiæ ſtatutum iuratum, vel per Papam confirmatum, quo caueatur ne quis illegitimus ad beneficia illius Eccleſiæ promoueatur.

88 Dico Secundò, Illegitimus etiam cum diſpenſatione Epiſcopi, non poteſt habere vllum beneficium vbi pater eſt Præfectus; (v. g. Epiſcopus, Præpoſitus, Decanus, Parochus) aut etiam vbi Canonicus. habetur c. Ad præſentiam. 2. c. Cùm decorem. 15. c. Ad abolendam. 16. de filiis presbyterorum. Hoc autem idcircò Canones ſtatuerunt, tum quia alioquin pleraque beneficia ad huiuſmodi ſobolem induſtriâ parentum peruenirent; tum quia fœdum eſt in eadem Eccleſia parentem & filium nothum ſeſidere, totique mundo eaemplum incontinentiæ paternæ, veluti cum præmio & dignitate in prole aſſiduè oſtentari.

89 Notandum eſt, Concil. Trid. ſeſſ. 25. c. 15. de reformat. hiſce canonibus aliquid noui Iuris adiecisse, Vt illegitimi beneficium habere nequeant, non ſolùm in Eccleſiis vbi parentes actu obtinēt, ſed etiam vbi aliquando habuerunt, qualecumque illud ſit, ſiue paruum, ſiue magnum. Nec poſſint habere penſiones ſuper fructibus beneficiorum, quæ parentes obtinent vel aliquando obtinuerunt;

ſunt: nec reciprocæ reſignationes in illorum fauorem à parentibus factæ, illis proſint.

Filij legitimi presbyt.

90 Dico tertiò, Quod ad legitimos presbyterorum filios attinet, hi poſſunt habere beneficia in Eccleſiis vbi eorum parentes præſident, non tamen illud ipſum, quod proxime parens habuit. Prima pars habetur cap. Ad hæc. 12. de filiis presbyt. Altera verò cap. Ea tranſmiſſa. 7. & cap. Conquerente. 4. eodem. Ratio eſt, *Ne beneficia ſucceſſione hereditaria tranſmitti videantur: quam ſpeciem hereditariæ ſucceſſionis Canones ſemper in beneficiis valdè exoſam habuerunt*, vt ait Concil. Trid. ſeſſ. 25. c. 7. de reformatione.

Si alius interceſſit, ſecus eſt ſeparatio.

91 Aduerte tamen, Si inter patrem & filium alius intercessit, cenſebitur ſpecies illa ſucceſſionis hæreditariæ abſterſa; & ita filius legitimus poterit illud obtinere ſine diſpenſatione. c. Ea tranſmiſſa. 7. de filiis presbyterorum. Adde, patrem poſſe habere beneficium filij, quia hic non eſt illa imago hæreditariæ ſucceſſionis: ſimiliter nepotem beneficium aui; quod intellige, ſi adhuc pater viuit; ſecùs autem ſi pater obierit: tunc enim nepos non poterit aui beneficio frui. ratio eſt, quia ſi pater viuit, nepos non poteſt ſuccedere auo: vnde ceſſat imago hæreditariæ ſucceſſionis. Verùm ſi mortuus ſit pater, nepos tunc ſuccedit auo, vt notat Silueſter Beneficium, 3. ex Hoſtienſi.

Beneficium aui.

DVBITATIO XIX.

Quomodo requiratur clericatus ſeu ordo in ſingulis beneficiis.

Clericatus neceſſarius.

92 RESpondeo & Dico Primò, Ante omne beneficium requiritur præuius clericatus, ſeu prima tonſura, ita vt ſine hac ſis inhabilis; colligitur ex cap. Cùm adeò. 17. de reſcriptis, & cap. Ex litteris. 6. de tranſaction. éſtque communis ſententia.

Prima tonſura.
Proprius Epiſcopus.
Epiſcopus domicilij.

Vbi Notandum Primò, Primam tonſuram & ordines debere conferri à proprio Epiſcopo. *Proprius* autem *Epiſcopus* hoc loco eſt triplex, originis, domicilij, & beneficij, vt apertè habetur cap. Cùm nullus. 3. de tempor. ordin. in 6. Epiſcopus domicilij dicitur Epiſcopus loci, vbi quis habet domicilium. Dicitur autem habere *domicilium, vbi quis larem, rerúmque ac fortunarum ſuarum ſummam conſtituit, vnde rurſus non ſit diſceſſurus, ſi nihil auocet; vnde cùm profectus eſt, peregrinari videtur; quòd ſi redijt, peregrinari iam deſtitit*: vt habetur L. Ciues. 7. C. de incolis. Vnde patet, vt quis dicatur habere alicubi domicilium, requiri vt ibidem ſedem fixerit, animo perpetuò manendi, niſi quid auocet. Itaque ſtudioſi non habent domicilium in Vniuerſitatibus, etiamſi ibi ad 8. vel 10. annos manere ſtatuerint, ſi retinent animum in patriam redeundi. qui verò alicubi incipiunt habitare animo perpetuò manendi, ſtatim ibidem domicilium contrahunt; nec opus eſt vt multos annos habitauerint, vt patet ex dicta deſcriptione domicilij. Porrò domicilium ſemel acquiſitum, ſolo animo migrandi non amittitur; ſed opus eſt reali migratione, vt apertè colligitur ex L. Domicilium. 20. ff. ad municipalem; vbi dicitur, *Domicilium re & facto transfertur, non nuda conteſtatione*: ſicut enim ſolo animo non acquiritur, ita nec amittitur. vide Panormitanum in cap. vlt. de parœciis, & Silueſt. v. Domicilium, num. 2.

Epiſcopus originis eſt Epiſcopus loci, cuius quis ratione originis dicitur ciuis, vel originarius. *Epiſcopus originis.* dicitur autem ciuis ratione originis, non vbi fortuitò natus eſt, ſi parentes alibi habebant domicilium, ſed vbi erat illorum domicilium; vt docet Panormitanus in cap. Rodolphus. 35. de reſcriptis. & Bartolus in L. Filios. 3. C. de municipibus. & apertè ex eadem L. colligitur, & ex d. L. Ciues. C. de incolis. Iure enim fingitur natus, vbi parentes habent domicilium tempore natiuitatis. Ratio eſt, quia etſi ad tempus alicuius negotij causâ aliò receſſerint, tamen cenſentur ibi ſemper manſiſſe; vt patet L. Retrò, de captiuis, vbi dicitur, *Retrò creditur in ciuitate fuiſſe, qui ab hoſtibus aduenit.* vide Silu. v. Ciuitas, quæſt. 4. & Panormitanum ſuprà.

Epiſcopus beneficij eſt Epiſcopus loci, vbi quis habet beneficium requirés reſidentiam: tale enim beneficium conſtituit domicilium. *Epiſcopus beneficij.* ſecùs ſi non requirat reſidentiam, vel ſi cum eo diſpenſatum vt non teneatur reſidere; vt notant DD. in cap. Quia in tantum. 5. de præbendis.

Ex his patet, quis dicatur proprius Epiſcopus in tonſuræ & ordinum collatione. Quòd ſi quis tonſuram ab alieno Epiſcopo ſine litteris dimiſſoriis, vel diſpenſatione Pontificis acceperit, non eſt capax beneficij: vt docet Rebuffus, §. Formula dimiſſoriarum. colligitur ex cap. Illud. 1. & cap. 3. Si quis auſus. d. 71. vbi dicitur, *vt ſi quis alienum ſine conſenſu proprij Epiſcopi ordinauerit, irrita ſit ordinatio.* intellige quoad vſum & priuilegium ordinis ſeu gradus accepti, quia caret priuilegio & vſu illius.

Sed difficultas eſt, quid tali ſit faciendum vt 93 capax fiat. Gloſſa in dictum cap. Illud, putat ſufficere vt proprius Epiſcopus poſteà ratum habeat, quod etiam tenet Decius & alij in cap. 1. de tempor. ordinand. in 6. probat Gloſſa ex cap. 24. Salonitanæ, d. 63. vbi Gregorius I. cùm Epiſcopus Salonitanus eſſet ordinatus ipſo neſciente, ſcribit *ſe id ei ita ex animo relaxare, ac ſi ipſo auctore ordinatus fuiſſet.* vbi notat Gloſſa, *Epiſcopum poſſe remittere quæ ad ipſum ſpectant*: quam ſententiam puto veram, etſi Rebuffus § Formula dimiſſoriarum, n. 12. & 29. contrarium teneat, velitque neceſſariò opus eſſe diſpenſatione Pontificis, & litteris, quæ vocantur *perinde valere.* *Probabile eſt Epiſcopum poſſe habilitare.* Nec obſtat, quòd ordinatio talis dicatur *irrita*; & quòd ab initio eſt vitioſum, non poſſit tractu temporis conualeſcere; item quòd *nemo poteſt ratum habere, quod ſuo nomine non eſt geſtum.* dicitur enim *irrita* non quaſi nihil ſit actum, ſed quia ſuſpenditur, quoad vſum & priuilegium: quam ſuſpenſionem Epiſcopus tollere poteſt, cùm nuſquam Summo Pontifici reſeruetur. dicitur *habere ratam* talem collationem, quia conſentit in illam, volendo illam valere ac ſi à ſe facta eſſet.

Fortè quiſpiam putauerit talem non eſſe bene- 94
ficij incapacem: nam Concilium Tridentinum ſeſſ. 7. cap. 10. de reform. cùm ademiſſet Capitulis poteſtatem concedendi dimiſſorias intra primum annum ſedis vacantis, ſubdit, *Capitulum contraueniens, eccleſiaſtico ſubiaceat interdicto; & ſic ordinati, ſi in minoribus ordinibus conſtituti fuerint, nullo priuilegio clericali, præſertim in criminalibus, gaudeant.* vbi nihil illis adimit, niſi priuilegium fori in criminalibus. Sed verius eſt, iſtum caſum eſſe ſpecialem, nec eſſe extendendum ad eum,

eum, qui ordinatus eſt ab alieno, ſede non vacante, aut abſque vllis dimiſſoriis.

95 Notandum Secundò, Si quis acceperit tonſuram aut ordiner minores in excommunicatione, ſuſpenſioue, interdicto, non ideò eſſe incapacem beneficij poſt abſolutionem illius cenſuræ obtinendi, vt rectè docet Nauarrus contra quoſdam l.5.conſil.28.n.14. pag. 608. quia accipiendo tonſuram vel ordiues minores in cenſura, non iucurritur alia cenſura vel irregularitas, aut alia inhabilitas ad beneficia: vnde ſublata priore cenſura, manet omnino habilis per ordinem ſuſceptum. Secùs eſt ſi quis ordinem ſacrum in cenſura accipiat; quia incurrit ſuſpenſionem, cap. Cùm illorum 32. de ſententia excommunicationis.

96 Dico Secundò, Si beneficium ex inſtitutione requirit certum ordinem, qui illo ordine caret, eſt inhabilis ad illud beneficium. Ita Panorm. & alij in cap. Dudum. 1. de elect. talia ſunt beneficia illa, quæ ex litteris ſuæ inſtitutionis debent dari ſacerdotibus, vel diaconis. ratio eſt, quia fundator potuit fundationi talem modum apponere, cùm rationi & Canouibus ſit conformis.

Beneficium requirens certum ordinem.

97 Aduerte tamen, longam conſuetudinem potuiſſe illum rigorem mitigare: ſicut enim poteſt derogare legi, ita etiam diſpoſitioni fundatoris, quæ eſt inſtar legis. vnde ſi talia beneficia alicubi conſueuerunt dari iis, qui nondum ſunt ſacerdotes, puto valere: præſertim ſi intra annum fiant ſacerdotes, vel certè ſubdiaconi; vt abſolutis ſtudiis ſacerdotium capeſſant: iuxta eam moderationem, quam Ius conceſſit Parochis, qui tamen maximè deberent eſſe ſacerdotes, dum parœciam acceptant. vnde eadem conuenienter applicatur huiuſmodi beneficiis. Vide Emanuelem Sà v. Beneficium, num. 27. vbi pro eadem ſententia citat Nauarrum.

Conſuetudo.

98 Dico Tertiò, In ceteris beneficiis non requiritur certus ordo præuius; ſed ſufficit prima touſura, & habilitas ad ſuſcipiendum intra annum ordinē beneficio conuenientem, patet ex Clement. Vt ij, de ætate, qualitate, & ordine præfic. excipio tamen Epiſcopatum, ad quem requiritur ſaltem ſubdiaconatus, cap. A multis. 9. extr. eodem. Hæc vera ſunt Iure antiquo. Sed quia Concilium Trident. quædam nouo Iure de his diſpoſuit, explicandum breuiter, qui ordines & intra quantum tempus ad ſingula beneficia requirantur.

Diſpoſitio Conc. Tridentini.

99 Dico Quartò, Adeptus Epiſcopatum, ſi munus conſecrationis intra tres menſes non ſuſceperit, ad fructuum perceptorum reſtitutionem tenetur. ſi totidem poſteà menſes idem neglexerit, Epiſcopatu ipſo Iure eſt priuatus. Ita Tridentinum ſeſſ. 23. cap. 2. de reformatione.

Adeptus Epiſcopatum.

100 Dico Quintò, Adeptus Eccleſiam parochialem, tenetur ordinari ad ſacerdotium intra annum; quòd ſi intra hoc tempus promotus nō fuerit, ipſo Iure, nulla etiam monitione præuia, ſuo beneficio eſt priuatus. habetur cap. Licet Canon. 14. & cap. Commiſſa. 35. de electione in 6.

Adeptus parochiam.

Vbi notandum Primò, Tempus, à quo incipit fluere prædictus annus, eſſe illud, ex quo pacificā poſſeſſionem habere cœpit, cap. Commiſſa, ſuprà.

Secundò, Hanc obligationem intelligendam ceſſante iuſto impedimento: ſi enim illo tempore ægrotauit, vel in irregularitatem lapſus diſpenſationem obtinere nequiuit, vel Epiſcopus abſens fuit; non cenſebitur priuatus, etiamſi intra tempus annuum non fuerit ordinatus; vt colligitur ex cap. Commiſſa, ſuprà. Ratio eſt, quia hæc priuatio conſtituta eſt in pœnam negligentiæ: pœna autem locum non habet vbi non eſt culpa. Item intelligenda eſt de Eccleſia parochiali cum cura in actu, id eſt, quam ipſe beneficiarius per ſe obire debeat: ſecùs verò ſi ſolùm habeat curam in habitu, id eſt, ſi per Vicarium perpetuum vel temporalem ſit adminiſtranda: hæc enim non neceſſariò requirit primo anno ſacerdotium; vt docet Nauarrus l. 3. conſil. 4. de præbendis.

Tertiò, Si promotus intra annum non fuerit, non eo elapſo eſſe priuatum, ita vt in conſcientia teneatur beneficium dimittere. nam in cap. Licet Canon, dicitur, *Nulla etiam præmiſſa monitione ſit priuatus.*

Dices, Pœna temporalis non debetur in foro 101
conſcientiæ ante ſententiam; atqui hæc eſt pœna temporalis: ergo.

Obiectio.

Reſp. Maiorem eſſe veram, quando eſt pœna propriè dicta, qua quis priuatur re aliqua, quæ omnino & abſolutè ſua erat; ſecùs quando pœna ſe habet vt priuatio rei, quæ nondum abſolutè erat ſua, ſed ſolùm ſub certa conditione; tunc enim eā nō impletā, tenebitur rem illam reſtituere: quia ſolùm conditione impleta, abſolutè erat futura ſua. Sic officia, beneficia, & fructus eorum poſſunt à legitima poteſtate ſub hac conditione concedi, vt ſi hoc vel illud factum aut omiſſum fuerit, teneamur in conſcientia reſtituere: ita Nauarrus cap. 25. nu. 158. Lopez parte 2. Inſtructo. pag. 698. qui dicit hāc eſſe communem DD. ſententiam. Fortaſſe meliùs diceretur illud beneficium fuiſſe abſolutè ipſius, cùm fructus eius abſolutè ſuos fecerit, nec teneatur eos reſtituere cōditione non impleta: eſſe tamen priuatum ipſo facto, ſi promotus non fuerit; quia reſoluitur contractus ſeu collatio ex vi conditionis, quæ cenſetur fuiſſe appoſita à principio, ex Iuris diſpoſitione. poteſt enim quis rem ſuam transferre in alium, ita vt abſolutè fiat ipſius, appoſita tamen conditione, vt reſoluatur contractus, ſi hæc vel illa conditio euenerit: vt patet ex dictis cap. 21. dub. 14. 15. & hoc credo velle Nauarrum.

Reſp.

Reſoluitur collatio ex vi conditionis, quæ Iure cenſetur appoſita.

Quartò, Eamdem Eccleſiam non poſſe eidem 102
ea vice iteratò conferri, cap. Commiſſa, ſuprà; alioquin fruſtrà videretur diſponi vt ſit priuatus. vide plura infrà dubit. 26.

Petes Primò, Vtrùm pœna impoſita Epiſcopis, intra tres vel ſex menſes non conſecratis, eodem modo ſit intelligenda?

Reſpondeo; Probabile eſt ſimiliter eſſe intel- 103
ligendam, quia Concilium eodem modo loquitur, *Ad reſtitutionem*, inquit, *fructuum perceptorum teneantur, & ipſo Iure ſint priuati.* Verius tamen videtur, Epiſcopum in conſcientia non eſſe priuatum titulo ex dilatione conſecrationis, niſi poſt ſententiam: non enim Concilium addit, *vt nulla præmiſſa monitione ſit priuatus*, aut *vt teneatur deſerere Epiſcopatum*, ſed ſolùm ait, *Ipſo Iure ſit Epiſcopatu priuatus*: quam formam loquendi ita paſſim in Iure conſuetudo recepta interpretatur & mitigat, vt nemo teneatur officium vel beneficium, quo ſic priuatus dicitur, dimittere ante ſententiam: niſi alia clauſula, quæ hanc benignam interpretationem excludat, apponatur. Satis enim cenſetur priuatus, ſi Iure illo perfecto, & quaſi dominio, quo Epiſcopatum anteà obtinebat, priuatus

Non tenentur titulū dimittere ante ſententiam.

uatus ſit, tetenta tamen eiuſdem poſſeſſione; vt ſuprà cap. 19.dub. 8. oſtcuſum eſt.

104 Petes Secundò, Vtrùm Epiſcopus non poſſit diſpenſare vt Parochus differat ſacerdotium vltra annum?

Epiſcopus poteſt Parocho concedere 7. annos ſtudiorum.

Reſpondeo, Poſſe, idq; ob vnicam cauſam ſtudiorum, & quidem ad ſeptennium; modò tamen intra annum, quo debebat fieri Sacerdos, ordinetur ſubdiaconus; ſcilicet ne à ſtatu eccleſiaſtico poſſit reſilire. quòd ſi intra annum non fuerit factus ſubdiaconus, ipſo facto eſt priuatus Eccleſia. ſimiliter ſi expleto ſepteunio ſtudiorum non fuerit intra annum factus Sacerdos. Ita habemus cap. Cùm ex eo, de electione, in Sexto. vbi Nota, hanc facultatem diſpenſandi videri Epiſcopis ademptam per Concil. Trident. ſeſſ. 21. c. 4. de reformat. vbi ſic dicitur, *Nec aliis in poſterum fiat prouiſio, niſi iis, qui iam ætatem & cæteras habilitates integrè habere dignoſcantur, aliter irrita ſit prouiſio.* vnde videtur requirere præſentem eruditionem. Sed contrarium eſt probabile: ita tenent Nauarrus & Lopez ſuprà, & quidam alij: quia quod ad ſcientiam attinet, nō videtur velle inducere correctionem Iuris antiqui, (alioquin id clariùs explicare debuiſſet) ſed ſolùm renouare id, quod Iure antiquo erat decretum, addita clauſula irritante, in qua tacitè ſubintelligi poteſt exceptio Iure antiquo conceſſa, nempe *Niſi Epiſcopus cauſa ſtudiorum diſpenſauerit.* Itaque non eſt cur dicamus illis hanc poteſtatem ademptam.

Dico Sextò, Qui Dignitates, Perſonatus, Officia, Præbendas, Portiones, ac quælibet alia beneficia in Eccleſiis cathedralibus vel collegiatis vel regularibus obtinent, quibus varia onera ſunt
105 annexa, (v. g. vt alij Miſſas, alij Euangelium, alij Epiſtolam dicant) tenentur intra annum, iuſto impedimento ceſſante, ordines ſuo officio conuenientes ſuſcipere. Ita Conc. Trident. ſeſſ. 22. c. 4.

Qui negligunt ordinem ſuſcipere.

Vbi Notandum Primò, Qui negligunt ordinem debitum intra annum ſuſcipere, non ideò priuati ſunt ipſis beneficiis, alia tamen incommoda incurrunt. Primò, Amittunt vocem in Capitulo non ſolùm paſſiuam, ſed etiam actiuam; vnde electiones per tales factæ poſſunt irritari. Secundò, Poteſt & debet illis ſubtrahi dimidia pars diſtributionum chori. Tertiò, Peccant mortiferè, vbi Concilium eſt receptum; quia violant præceptum Eccleſiæ, vt patet ex verbo *Teneantur*, idque in re graui, ad quam etiam Iure naturæ obligantur, ſuppoſito tali beneficio; quia ſine tali ordine non poſſunt præſtare id, ad quod ex officio obligantur. per alios autem non poſſunt ſine diſpenſatione; quia ſunt onera perſonalia. Vnde patet, non eſſe paruum abuſum, quòd paſſim altaria & capellaniæ dentur pueris vel aliis, qui non ſunt Sacerdotes: neque enim hoc Ius cum ſuis pœnis eſt nouum; nam idem conſtitutum fuit in Concil. Viennenſi, vt patet Clement. Vt ij, de ætate & qualitate ordinandorum, & Concilium Trident. illius Concilij decretum innouat.

Præbendæ Eccl. cathedralis.

106 Notandum Secundò, in Eccleſiis cathedralibus omnes Canonicatus habere annexum ordinem ſacrum presbyterij, diaconatus, vel ſubdiaconatus, vt ſtatuit Conc. Trid. ſeſſ. 24. c. 12. de refor. Permittitur tamen Epiſcopis cum Capituli conſilio, vt deſignent quibus canonicatibus quis ordo annexus eſſe debeat; ita tamen vt ſaltem dimidia pars ſint presbyteri. Ex quo ſequi videtur, omnes tales Canonicos, etiamſi eorum Canonicatus ex primæua inſtitutione ſacrum ordinem annexum non haberent; tamen vbi Concilium ſeruatur, teneri ſub peccato mortali, & priuatione vocis in Capitulo, intra annum ad ordinem ſacrum, ſaltem ſubdiaconatus, promoueri; quamuis forte ex negligentia Epiſcopi non eſſet facta diſtributio & deſignatio, quæ præbendæ quem ordinem habere debeant: nam ipſum Concilium ſua auctoritate annectit omnibus ordinem ſacrum in genere; etſi velit ab Epiſcopo cum conſilio Capituli deſignari in particulari, quis cui connecti debeat.

Notandum Tertiò, Eos, qui poſt monitionem ordines debitos ſumere recuſant, ab Ordinario priuari debere ſuis beneficiis, vt Congregatio Cardinalium reſpondit.

His adde, Quando Ius aut ſtatutum requirit aliquem gradum in eo qui eligendus vel præficiendus eſt, ſufficere, vt tempore electionis ſit habilis ad eum ſtatim comparandum; vt ſi dicatur non eſſe conferendum niſi Doctori vel Licentiato. qui enim iam proximè habilis eſt ad aliquid, ita vt poſſit illud ſtatim obtinere, perinde cenſetur, ac ſi iam obtineret. Confirm. Primò, Quia ſacerdotium magis requiritur ad beneficium parochiale & cappellaniā, quàm gradus ad Epiſcopatum, archidiaconatum, vel præbendam Theologicam; cùm illud ſit neceſſarium eſſentialiter ad illorum beneficiorum functionem. atqui Iura explicant, ſatis eſſe ad acceptandam Parochiam, vt intra annum poſſis fieri Sacerdos. Idem ſuprà dictum de cappellania: nec requiritur vt actu ſis Sacerdos tempore collationis. ergo, &c. Confirm. Secundò, quia gradus non faciunt aptum functioni beneficij, ſed ſolùm ſunt teſtimonium publicum aptitudinis: atqui perinde eſt ſiue iam actu teſtimonium habeas, ſiue mox habere poſſis. Denique non eſt credibile, conditores talium Iurium & ſtatutorum ita voluiſſe inhærere illi conditioni, vt eum qui actu eam non habet, velint cenſeri inhabilem: quia id non ſolùm videtur à ratione alienum, ſed etiam bono Eccleſiæ noxium. Nam ſæpè multi carentes gradu, doctiores & aptiores ſunt gradu inſignitis: qui omnes excluderētur, eò quòd actu gradum non habeant, cùm tum facilè poſſint illum capeſſere. idem praxis quotidiana declarat, cùm plurimi, facta electione, gradum ſuſcipiant.

DVBITATIO XX.

Quænam ætas ad ſingula beneficia ſit neceſſaria.

RESpondeo & Dico Primò, Ad Epiſcopatum 107
requiritur ætas 30. annorum exactorum. habetur cap. Cùm in cunctis. 7. de elect. ex Concil. Lateran. ſub Alexandro III.

Dico Secundò, Ad dignitatem eccleſiaſticam inferiorem Epiſcopatu, habentem tamen curam animarum, requiritur ætas 25. annorum ſaltem inchoatorum. habetur expreſsè d. c. Cùm in cunctis. §. Inferiora, & in Concilio Trident. ſeſſ. 24. cap. 12. vbi etiam d. cap. diſpoſitio renouatur. Vnde patet, ad Abbatias, ad Prioratus conuentuales, ad Decanatus, ad Præpoſituras, ad Archidiaconatus, & ſimiles dignitates, quibus cura animarum connexa, requiri & ſufficere ex rigore Iuris annos 25. inchoatos.

Abbatia, Prioratus, Præpoſitura, Decanatus, Archidiaconatus.

Aduerte

Officium Abbatiſſæ. Aduerte tamen, hic non eſſe ſermonem de officio Abbatiſſæ, Prioriſſæ, vel Præfectæ Monialium; quia hæc non ſunt beneficia eccleſiaſtica, de quibus hic agimus; ſed officia quædam cum iuriſdictione. Concilium Trident. ſeſſ. 25. cap. 7. de Regularib. in omnibus huiuſmodi Præfecturis requirit vt præficienda non ſit minor 40. annis, & vt octo annis poſt expreſſam profeſſionem laudabiliter vixerit. quòd ſi his qualitatibus non reperiatur in eodem Monaſterio, ex alio eiuſdem Ordinis eligi poſſe. Si hoc incommodum Superiori, qui electioni præeſt, videatur, ex iis, quæ in eodem Monaſterio annum trigeſimum exceſſerint, & quinque ſaltem annis poſt profeſſionem rectè vixerint, Epiſcopo, vel alio Superiore conſentiente, eligendam.

208 Dico Tertiò, Ad alias Dignitates vel Perſonatus, quibus non ſubeſt cura animarum, requiritur vt quis non ſit minor annis 22. Ita Concilium Trid. ſeſſ. 24. cap. 12.

Vbi notandum Primò, illâ formulâ, *Vt non ſit minor 22. annis*, inſinuari, aonos 22. debere eſſe completos: qui enim nondum compleuit, eſt eis minor ætate. Secundò, Epiſcopum olim potuiſſe diſpenſare, vt hæ Dignitates, quibus animarum cura non incumbit, conferrentur anno 20. completo, vt habetur cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6. Quod Silueſter *Archidiaconatus.* v. Beneficium, 5. num. 3. ſub finem ex Paludano intelligit etiam de Archidiaconatu, quia non habet curam animarum in foro interiori, vt oporteat eſſe Sacerdotem. Verùm poſt Concilium, certum eſt non poſſe diſpenſare pro anno 20. quia apertè inducit nouum Ius, requirens vt minimùm 22. annos expletos. Addo, Archidiaconatum videri computandum inter Dignitates, quibus animarum cura connexa eſt; nam cap. Cùm in cunctis. §. Inferiora, apertè numeratur inter illas cum Decanatu, & requiruntur 25. anni. Idem inſinuat Concilium Trid. ſuprà: vnde ſententia Silueſtri & Paludani non videtur vera.

Dico Quartò, Ad beneficium parochiale requiruntur 25. anni inchoati. cap. Licet Canon, de electio. in 6. Nec Epiſcopus in hoc diſpenſare poteſt, vt colligitur ex cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6.

209 *Quatuordecim anni in cæteris.* Dico Quintò, Ad alia beneficia, qualiacumque ea ſint, requiritur vt minimùm ætas 14. annorum inchoatorum. Ita ſtatuit Concil. Tridentinum ſeſſ. 23. c. 6. *Nemo ante 14. annum beneficium poſſit obtinere.* Itaque etiamſi olim poterant quædam beneficia poſt annum ætatis ſeptimum pueris dari, vt docet Silueſter v. Ætas. §. 2. nunc tamen non poſſunt, ſed irrita eſt collatio.

210 *Canonicatus non dantur pueris.* Aduerte tamen, Canonicatus, & ſimilia quæ maturitatem conſilij requirunt, numquam pueris dari potuiſſe ſine diſpenſatione, vt ibidem Silueſter. Imò Caietanus v. Beneficium, dicit eſſe intolerabile vt pueris eccleſiaſtica beneficia dentur. Poteſt tamen Pontifex circa filios Principum, & quandocumque iudicat Eccleſiæ expedire, diſpenſare. Dixi *Vt minimùm*, quia ætas hæc 14. annorum etſi per ſe ſufficiat, tamen ratione Ordinis, & habilitatis ad Ordines, quam Concilium Trident. requirit, ſæpè exigitur maior ætas, vt patet *Ætas in beneficiis Ordinem requirentibus.* ex dictis. Vnde ſequitur, eum, qui accipit beneficium, quod requirit ſubdiaconatum, (vt ſunt omnes Canonicatus Eccleſiæ cathedralis) debere inchoaſſe annum 21. nam debet eſſe habilis vt intra annum fiat ſubdiaconus; ſubdiaconus autem fieri nequit ante 22. inchoatum. Quòd ſi beneficium requirat diaconatum, debebit ſaltem inchoaſſe annum 22. vt in principio anni ſequentis poſſit fieri diaconus. Si ſacerdotium, debebit inchoaſſe annum 24. alioqui irrita erit collatio, vt colligitur ſeſſ. 22. c. 4. & ſeſſ. 14. c. 12.

In his tamen & ſimilibus Iure nouo inductis, *Excuſatio.* multi poterunt excuſari, vel quia Ius illud non eſt receptum, vel quia bona fide per triennium fuerunt in poſſeſſione, abſque ſimonia & intruſione: quæ poſſeſſio parit veluti vſucapionem & dominium, iuxta Nauarrum l. 3. conſil. 42. de præbendis, de quo dictum ſuprà cap. 6. dub. 10.

DVBITATIO XXI.

Quomodo requiratur cœlibatus ad beneficium.

RESpondeo, & Dico Primò, Omnis collatio beneficij facta ei, qui matrimonio eſt iunctus, irrita eſt. colligitur hoc ex cap. 1. 2. & 8. de Clericis coniugatis, & ex Concilio Trid. ſeſſ. 22. cap. 4. Aduerte tamen, eum qui duxit virgioem, ſi conſentiente vxore caſtitatem voueret, poſſe ad beneficium admitti, vt habetur cap. 2. de Cleric. coniug. tunc tamen ſi vxor eſſet iuuenis, deberet antè Religionem ingredi; ſi prouectior, deberet ſaltem vouere caſtitatem in ſæculo, vt notat Gloſſa ibid. ex cap. Cùm ſis. 4. & c. Ad Apoſtolicam. 13. de conuerſione coniugat. 211 *Beneficij collatio in coniugatum irrita.*

Dico Secundò, Si clericus minorum Ordinum, habens beneficium, contrahat matrimonium, ipſo Iure illud amittit. Ita communiter DD. in cap. 1. de Clericis coniugatis; & docet Nauarrus c. 25. n. 120. Ratio eſt, quia ſuſcipit ſtatum incompatibilem, imò ſub hac conditione tacita cenſetur ei collatum. 212 *Clericus minorum Ordinum.*

Dices, Capite illo primo ſolùm dicitur, *eſſe compellendos vt beneficia relinquant*; & cap. 3. *debere beneficio ſpoliari*; & infrà, *eſſe beneficiis priuandos*. Idem dicitur cap. 5. Reſpondet Gloſſa, Canones iſtos loqui non de priuatione Iuris, ſed facti ſeu poſſeſſionis. Nec obſtat quòd cap. 5. dicitur, coniugatum non poſſe ſpoliari beneficio per eum qui illud ipſi contulit, ſed ſolùm per Superiorem: quia loquuntur de coniugato, cui Epiſcopus in coniugio exiſtenti contulit, quem iubet priuari, non per Epiſcopum, (vt conſulat eius honori, ne ille proprium factum reſcindere cogatur) ſed per Superiorem. *Obiectio.* *Reſp.*

Petes Primò, Quid ſi Clericus minorum Ordl-oum contraxerit matrimonium inualidè, ob aliquod impedimentum, vacabitne beneficium? Panormit. putat vacare, modò non defuerit conſenſus: hunc ſequuntur multi alij DD. 213 *Si matrimonium ſit inualidè contractum.*

Verius tamen puto contrarium; quia Canones apertè loquuntur de matrimonio valido, vt patet cap. 1. 3. 5. quia fundant ſe in eo, quòd non poſſit vxori & voluptatibus carnis dare operam, & diuinis obſequiis vacare; quæ ratio ceſſat, ſi matrimonium ſit irritum: idem ſentiunt multi docti viri in hac Vniuerſitate à me conſulti. Confirm. Si enim vacaret, vel id eſſet in pœnam delicti, vel ob tacitam renuntiationem, vel quia capeſſit ſtatum incompoſſibilem. Non primum, tum quia

abſque culpa potuit contrahere; tum quia pœna non debetur ante ſententiam. Non ſecundum, quia etiamſi expreſsè renuntiaſſet, non vacaret: requiritur enim renuntiationis acceptatio facta per Superiorem. atqui tacitum non plus operatur quàm expreſſum. Non tertium, quia reverà non aſſumpſit ſtatum repugnantem, cùm actus ſit inualidus. Confirm. Secundò ex reg. 52. de reg. Iuris, *Non præſtat impedimentum, quod de Iure non ſortitur effectum.*

Si vxor ingrediatur Relig. Petes Secundò, Quid ſi vxor ante conſummationem ingrediatur Religionem?

Reſpondeo, DD. plerique exiſtimant, beneficium nihilominùs vacare, ita vt retineri non poſſit, idque ex d.c.1. probant. Contrarium tamen alicui verius videri poſſit ob rationem allatam; tunc enim ceſſat ratio cur debeat relinquere: vnde niſi per Iudicem priuetur, non tenetur in conſcientia. & confirmatur, quia id magis conſentaneum verbis illius Canonis & ſequentium, ſi rectè ponderentur. Nihilominùs non receſſerim facilè à ſententia communi DD. quæ in huiuſmodi vim magnam obtinet.

114 *Sponſalia.* Dico Tertiò, Si contrahat ſolum ſponſalia, non amittit ipſo Iure; quamuis mereatur priuari. eſt communis DD. Primum patet; tum quia ſponſalia ſolui poſſunt; tum quia Iura nihil de hoc ſtatuerũt. Secundum patet; tum quia non poteſt retinere beneficium, ſi velit promiſſioni ſponſalium ſatisfacere; tum quia dedecorat ſtatum eccleſiaſticum, contrahendo ſponſalia retento beneficio.

115 *Clericus ſacrorum Ordinum.* Dico Quartò, Si Clericus ſacrorum Ordinum contrahat matrimonium, non amittit ipſo facto beneficium, ſed eſt priuandus. colligitur ex dicto cap.1. & ita docet ibidem Gloſſa communiter recepta. Ratio eſt, quia matrimonium eſt irritum. & compellendus eſt manere in Ordine ſuſcepto, vnde non conueniebat vt ipſo facto eſſet priuatus, ne fortè cogeretur mendicare.

Præbenda laicorum. Notandum eſt, hæc eſſe intelligenda de beneficio propriè dicto, quod competit alicui ratione ſpiritualis tituli: nam præbendas quaſdam temporales ratione paupertatis, vel temporalis adminiſtrationis, laici coniugati habere poſſunt, quales dicuntur eſſe in Eccleſia Carnotenſi S. Martini; vt refert Silueſter, v. Beneficium. 3. qu. 4.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm requiratur vt non ſit vlla cenſura irretitus, aut alia inhabilitate affectus.

116 *Excommunicatus inhabilis.* RESpondeo & Dico Primò, Hoc adeò requiri vt collatio beneficij facta excommunicato excommunicatione maiore, aut ſuſpenſo, aut interdicto, ſit nulla, iuxta communem DD. ſententiam. De *excommunicato* habetur c. Poſtulaſtis. 7. de Clerico excommunicato. De *ſuſpenſo* probant ex cap. Cùm dilectus. 8. de conſuetudine. c. Cùm inter R. ſeniorem. 16. de elect. & c. Cùm bonæ. 8. de ætate & qualit. De *interdicto* colligunt ex cap. 1. de poſtulatione Prælatorum: quamuis ibi non dicatur inhabilis, qui eſt interdictus, ſed qui interdictum violauit. videtur tamen conſonum Canonibus, vt etiam ij, qui ſua culpa interdictum perſonale incurrerunt, inhabiles ſint: quia qui non poſſunt præſtare officiũ publicè, vt in Eccleſia fieri ſolet, par eſt vt non ſint capaces beneficiorum; vt colligitur ex Canonibus citatis. Dixi, *Excommunicato excommunicatione maiore*; quia ſi minore tantùm erat excommunicatus, collatio non eſt ipſo facto irrita, ſed irritanda; vt patet ex cap. Si celebrat. 10. de Clerico excommunicato. quamuis Gloſſa & multi alij illud *irritanda* exponant *irrita declaranda*. ſed in pœnis mitior interpretatio facienda, & odia reſtringenda, vt habet regula Iuris. vnde hæc ſententia videtur verior.

Notandum Primò, Non ſolùm *collationem*, ſed etiam *electionem*, *præſentationem & poſtulationem*, excommunicati, ſuſpenſi, & interdicti, & reſignationem in eius fauorem eſſe irritam; vt colligunt ex iiſdem locis, & aliis multis: & docent communiter DD. Rebuffus, §. Formula dimiſſoriarum, num. 24. Couarr. in cap. Alma. 1. p. §. 7. nu. 1. & 2. Gloſſa in cap. Poſtquam. 3. de elect. & alij. *Omnis promiſſio beneficiaria talis facta, eſt irrita.*

Notandum Secundò, Hæc eſſe intelligenda in omnibus beneficiis, quæ poteſtate humana conferuntur, etiam in Epiſcopatu; quia Canones generatim de beneficiis loquuntur; nec vllus DD. aliquam exceptionem facit: & meritò; quia qui minorum capax non eſt, quomodo maiorum capax erit? Dico, quæ *poteſtate humana conferuntur*, vt excludam Papatum, qui non ab hominibus, ſed ab ipſo Chriſto Domino confertur ei, qui ſecundùm formam in Eccleſia receptam à Cardinalibus electus fuerit: etiamſi ille excommunicatus, ſuſpenſus, aut irregularis ſit; vt colligitur ex cap. Licet vbi dicitur: *Ille abſque vlla exceptione, ab vniuerſali Eccleſia pro Romano Pontifice habeatur, qui à duabus partibus concordantibus electus fuerit & receptus.* vnde apertè ſequitur, non obeſſe illi vllam cenſuram priorem, neque ſuam, neque eligentium. Idem de eligentibus ſtatuitur Clement. Ne Romani. §. Ceterùm. cauſa ſtatuendi fuit vt vitentur occaſiones ſchiſmatum, quæ maximè ſunt Eccleſiæ pernicioſa: ceſſat autem illo caſu excommunicatio per ſeipſam: quia euectus in illam dignitatem non poteſt ampliùs lege excommunicationis, vtpote à pari conſtituta, conſtringi. *Epiſcopatus.* *Papatus.*

Notandum Tertiò, ſupradicta procedere iuxta communiorem DD. ſententiam. Nihilominùs ſatis eſt probabile, etſi ſuſpenſio ſiue ab officio, ſiue à beneficio faciat hominem indignum collatione noui beneficij, & Canones velint eum priuari, & hac ratione poſſit dici inhabilis; non tamẽ ita eſſe inhabilem, vt collatio ſit ipſo Iure irrita, & ille teneatur beneficium, etiam poſt ablatam ſuſpenſionem, ſponte dimittere. Id enim ex Canonibus non ſatis poteſt probari. Solùm enim ex illis colligitur, collationem eſſe irritandam, ipſúmque eſſe priuandum, vt patet ſingulos expẽdenti: quæ formulæ loquendi indicant requiri ſententiam Iudicis. Vnde in re tam dura & difficili non videntur extendendæ ad priuationem latæ ſententiæ, & inhabilitatem abſolutam. Quam ſententiam veriorem eſſe docet doctiſſimus Suarez tomo de cenſuris, partim diſput. 26. ſect. 3. nu. 7. partim diſp. 27. ſect. 5. num. 25. Nec obſtat cap. Cùm bonæ, de ætate & qualit. quod maximè videtur vrgere; vbi de quibuſdam ſuſpenſis Clericis dicitur, quòd non licet eis beneficium in ſuſpenſione obtentum aliquatenus retinere. Facilis eſt reſponſio. Non enim ibi tam ponderat Pontifex quòd abſolutè in ſuſpenſione beneficium obtinuiſſent, quàm quòd in tali ſuſpenſione, nempe *Probabilis ſententia.*

trien

triennali, in qua per triennium contumaces perſtiterant; quod indicant verba illa extrema: *Vnde Archiepiſcopo dedimus in mandatis, vt eos pro tanta pertinacia & contemptu Apoſtolico, beneficiis quæ habent, non differat ſpoliare.* Quod confirmatur; quia non ſolùm de beneficiis in ſuſpenſione obtentis dicit Pontifex eos nõ poſſe illa retinere; ſed idem omnino dicit de illis, quæ ipſi ante ſuſpenſionem habebant. ac certum videtur, quòd non tenebantur hæc ſponte dimittere. Tantùm ergo dicere voluit, fore turpe & ſcandaloſum, ſi poſt tantam contumaciam permitterentur ſuis beneficiis frui, ac proinde à Superiore priuandos. Addo, credibile eſſe, tanto tempore aliquando officio Ordinum functos, ac proinde factos irregulares, & hac ratione ad noua beneficia factos inhabiles.

Quod diximus de ſuſpenſinne, idem videtur probabile de interdicto: quia à Canonibus hic minus præſidij. Nam c. 1. de poſtulat. prælat. quo maximè nituntur, loquitur expreſsè de violante interdictum, non de eo qui ſolùm interdictus, vt ſuprà inſinuatum. Quia tamen cui prohibita eſt functio aliqua, ei quoque prohibita cenſetur ſuſceptio eius quod ordinatur ad illam functionem: ideò omnis collatio beneficij ſuſpenſis & interdictis facta, meritò eſt irritanda, & ipſi ſpoliandi; vt colligitur ex cap. fin. de Clerico exc. miniſtrante. Cùm enim non ſint habiles ad officij functionem, non debent admitti ad beneficia, quæ propter officij functionem dantur.

117 *Si ignoret cēſuram.* Petes Primò, Quid ſi prouiſus ignoret ſe excommunicatum, ignorantia probabili, eritne tunc electio & collatio beneficij irrita? Nauarrus in cap. Fratres, de pœnit. diſt. 5. nu. 45. abſque hæſitatione docet validam eſſe: pro qua ſententia citat Gloſſam ſecundam in c. Apoſtolicæ 9. de Clerico excommunicato miniſtrante, Felinum, & Cardinalem. Idem potiori ratione dici poteſt de ſuſpenſo & interdicto. Hæc ſententia probabilis eſt.

Contrariam tamen puto veriorem cum Gloſſa communi, Abbate, & aliis in dictum cap. Apoſtolicæ; & ita ſeruatur in praxi: nam Papa ad cautelam ſolet abſoluere à cenſuris, dum alicui de beneficio prouidet; ſcilicet ad effectum dumtaxat præſentis collationis conſequendum: ratio eſt, quia etſi ignorantia excommunicationis valeat ad non incurrendam irregularitatem & alias pœnas, iis, qui aliquid prohibitum in eo ſtatu fecerint, ſtatutas; non tamen ad habilitandum hominem ad ea, ad quæ per illam eſt inhabilis; vide Couarruuiam in cap. Alma mater. p. 1. §. 7. n. 3.

118 *Acceptatio in excommunicat. eſt valida pro tempore abſolut.* Petes Secundò, Quid ſi alicui facta ſit collatio ante excommunicationem, qui poſteà in excommunicatione acceptet, eritne valida acceptatio?

Reſpondeo, Communior ſententia DD. eſt, illam acceptationem in excommunicatione factam valere: quam refert Couarr. l. 3. variarum cap. 16. n. 4. & in c. Alma, ſuprà n. 4. eique fauet praxis, vt ibidem ait. ratio eſt, quia iam ante excommunicationem cenſetur illi ius quæſitũ per collationem: acceptatio enim, ſeu conſenſus nõ tribuit nouum ius, cùm fiat priuata auctoritate; ſed ſolùm declarat conſenſum beneficiarij cupiẽtis collatum ſibi ius retinere. Sed hæc ratio non videtur firma; quia etſi per talem collationem acquirat ius ad rem, non tamen in re. nec facit illud ſuum; ad hoc enim requiritur acceptatio, vt oſtenſum c. 18. dub. 6. de promiſſione & donatione: & apertè colligitur ex cap. Si tibi abſenti. 17. de præbendis, in 6. Itaque cùm illo tempore ſit incapax noui iuris acquirendi, non videtur acceptatio pro illo tempore eſſe valida, ſed pro tempore, quo deſinit eſſe excommunicatus: tunc enim acceptatio prior, quæ adhuc cenſetur manere, cùm non ſit reuocata, habebit effectum; nec opus erit noua acceptatione. Ita Couarruuias ſuprà. Simile eſt cùm quis electionem, poſtulationem, confirmationem, vel gratiam expectatiuam factam ſibi ante excommunicationem acceptat in excommunicatione, vel cùm Canonicus ſenior optat præbendam lautiorem in tali cenſura. Valet enim talis acceptatio, etſi effectus eius quod eſt ius liberum, ſuſpendatur vſque ad abſolutionem: qua poſita, ſtatim ſequitur ille effectus abſque nouo conſenſu.

Petes Tertiò, Vtrùm è contrario, ſi is qui in excommunicatione eſt electus aut præſentatus, fiat capax per abſolutionem, priuſquam acceptet electionem vel præſentationem, acceptatio ſit valida? Similiter ſi collatio facta ſit exiſtenti in cenſura; vtrùm valida ſit acceptatio facta poſt abſolutionem. Multi DD. putant huiuſmodi acceptationem validam eſſe; imò etiãſi acceptaueris electionem, præſentationem, collationem, aut inſtitutionem cum impedimento exenmuunicationis vel irregularitatis, nihilominùs ſublato eo impedimento per diſpenſationem vel abſolutionem, illum actum conualeſcere, & ius tribuere in foro conſcientiæ, ita vt noua electione, præſentatione, aut collatione opus non ſit. Ita docent Speculator, Innoc. Hoſtienſis, Ioannes And. Butrio, Anchar. Sapia, Calderinus, Milis, Felinus, Nauarrus, & Borgaſius: quos refert Sancius lib. 8. de diſpenſationibus diſput. 7. nu. 12. eorúmque ſententiam dicit probabilem ac tutam cum his limitationibus. Primò, Vt impedimentum ſit occultum, alioquin actus nullum haberet colorem, ſed eſſet planè irritus in foro externo. Secundò, Vt id in nullius cedat præiudicium. Si enim duo electi eſſent, præferendus eſſet qui caret impedimento; quia hic ſolus abſolutè ius habet. Tertiò, Vt ſi ſciens ſuum impedimẽtum, acceptaret collationem beneficij, non ſolùm impetret diſpenſationem illius impedimenti prioris, ſed etiam illius quod incurrit per talem acceptationem. ita enim acceptando beneficij collationem, incurrit vitium intruſionis, per quod fit inhabilis ad idem beneficium (etſi non ad alia, vt infra dicetur) vnde etiam eget diſpenſatione huius impedimenti; qua obtenta poterit beneficiũ retinere. Quæ ſententia ſic probari poteſt. Nam electio illa fuit valida & efficax ex parte eligentium, vt ſupponitur, (idem dicendum de præſentatinne & collatione) ſed ſolùm requiritur capacitas in electo. ergo ſimulatque fuerit capax factus ſublato impedimento, ex vi prioris actus ius acquiret: ſicut cùm quis acceptat in excommunicatione collationem ſibi factam ante excommunicationem, ſublato illo impedimento ius acquirit abſolutum ex vi illius acceptationis, vt antè dictum eſt. Deinde, quia electores in priore voluntate manere cenſentur, cùm illam non reuocarint; ergo vis electionis manet: ac proinde poterit eam ſublato impedimento validè acceptare. Denique, is cuius profeſſio fuit irrita ob aliquod impedimentum, vt ob defectum ætatis, vel quia nondum completus annus probationis, ſublato impedimento poteſt manere in religione, 119 *Si electio, præſent. vel collatio facta ſit excommunic. & poſt abſolut. acceptetur.*

& ratificare ſuam profeſſionem abſque noua admiſſione Prælati, vt infrà c.41.dub.7.nu.64. dicetur. ergo ſimiliter in noſtro caſu ſufficit vt impedimento ſublato, acceptet apud ſe electionem vel collationem præteritam. Eamdem ſententiam tenet Henriquez de excommunicatione cap.13.

Verius eſſe nõ eſſe validam. Sed contrarium eſt probabilius, & tenet Nauarrus cap.27.n.194. Panorm. cap.Innotuit.n.11. de electione, & alij paſſim. Probatur Primò, quia Canones ſacri abſolutè irritam reddunt electionem habentis tale impedimentum, nec meminerunt acceptationis. Deinde, electi, præſentati, vel prouiſi in excommunicatione, vel alio impedimento, facilè poſſent differre acceptationem, & interim curare ſe abſolui; & ita nihil illis illud impedimentum obeſſet: quod videtur contra mentem Canonum. Tertiò, quando contractus vel conſenſus alicuius eſt irritus ob impedimentum occultum alterius partis, non ſatis eſt tolli illud impedimentum, ſed opus eſt, ſecundùm veriorem ſententiam, nouo conſenſo alterius; vt patet in contractu matrimonij. ergo ſimiliter hîc opus eſt nouo conſenſu electorum, quo confirment priorem actum, aut velint in eo perſtare. Quòd ſi impedimentum eis fuerit notum, non opus eſt nouo conſenſu, ſed ſufficit eos ſublato impedimento in priore conſenſu perſeuerare, vt docet Panorm. in d.cap. Innotuit.20. num. 11. de electione. Ex his vtcumque ſoluas rationes ſententiæ diuerſæ. Ad Primum dici poteſt, id habere locum quando electores ſciunt impedimentum. (quando enim crimen illorum eſt occultum, non ſunt omnino priuati iure eligendi ante ſententiam, vt multi probabiliter docent) ſecùs quando neſciunt: tunc enim error cenſetur cauſa conſenſus, qui proinde illum reddit inualidum ex parte eligentium. Neque eſt ſimile quod affertur de acceptatione electionis factæ ante impedimentum.

Ad Secundum, patet ex dictis. Ad Tertium, dicendum infrà cap.41.dubit.7.n.64.

Præter cenſuras propriè dictas ſunt alia quædam impedimenta acquirendi beneficij, vt Irregularitas, Inhabilitas proueniens ex eo quòd quis ſit filius hæretici, vel quòd ad preces hæretici obtinuerit beneficium; vel quòd in beneficio commiſerit ſimoniam, vel quòd ſit intruſus. Non enim omnis inhabilitas ad beneficia eſt propter cenſura, vel etiam irregolaritas, ſed ſunt quædam inhabilitates ab illis diſtinctæ, vt patebit ex dicendis.

120 Dico igitur Secundò, Etiam requiritur vt non *Irregularis.* ſit irregularis; alioquin collatio erit nulla. Eſt communis ſententia, quam tenet & probat Nauarrus, cap.27.nu.251. & Panor. in cap. Tanta.18. de exceſſibus Prælatorum. Ratio eſt, quia inhabilis ad vnum, eſt inhabilis ad ei annexum: at irregularis eſt inhabilis ad Ordines & eorum vſum, ergo etiam ad beneficiũ Ordini annexum. Deinde irregularis in Iure dicitur egere diſpenſatione, etiam ad beneficiũ ſimplex, vt patet Can. Studeat. d.50. & c.2. de Clerico pugnante in duello. Confirmatur, quia collator non intendit conferre, niſi ſecundùm Canones; ergo cùm ſubeſt irregularitas, deeſt ei intẽtio conferendi, ac proinde collatio eſt irrita: ſicut impetratio gratiæ eſt irrita, quando celatur illud quod impediret conceſſionem.

Dices, has rationes non conuincere. Nam irregularis non eſt inhabilis ad recitandum priuatim Officium diuinum: at multa beneficia non requirunt amplius; vel ſi quid amplius oneris habeant, (v. g. aliquot Sacra) id poteſt præſtari per alium; ergo ſaltem talium beneficiorũ non erit incapax. Deinde etſi irregularis ſit inhabilis ad Ordines, non tamen collatio Ordinum ipſi facta eſt irrita; ergo ſimiliter etſi dicatur inhabilis ad beneficiũ, collatio beneficij non erit irrita. Vt enim dicatur quis inhabilis, ſufficit vt habeat tale impedimentum, cum quo non poſſit ſine peccato obtinere. Nec refert quòd illis Can. dicatur egere diſpenſatione; tum quia ibi agitur de clerico homicida, (homicidium autẽ peculiari ratione impedit collationem & retentionem beneficij, non ſolùm ob irregularitatem, ſed quia Canones iubent illum priuari, vt patet cap.1. de homicidio, in 6.) tum quia ſine diſpenſatione nullus irregularis poteſt licitè beneficium obtinere aut retinere. Nec obſtat quòd Canones vetent talibus dari beneficia: quia inde tãtùm ſequitur id eſſe illicitum, non autẽ eſſe irritum. Imò non eſt cenſenda irrita collatio ex vi alicuius prohibitionis, niſi expreſsè addatur, vt ſi contrà factum ſit, cenſeatur irritum & inane, vt expreſsè habetur cap. Si ſoli. 6. de præbendis, lib.6. Atqui nullus eſt Canon, qui habeat clauſulam irritantem: ergo. Denique non vrget confirmatio. quia error, qui non eſt circa cauſam principalem donationis vel contractus, non reddit illum irritum, vt oſtenſum eſt c.17. dub.5. Itaque non deſunt graues DD. qui doceant hanc collationem non eſſe irritam, ſed irritandam à Superiore. Ita expreſsè Innoc. in cap. Cum noſtris, de conceſſ. præbendæ: vbi dicit, *quòd homicida & alij irregulares ſine diſpẽſatione iuſtè tenent dignitates ſuas, quouſque renuntient, vel deponantur, etiamſi tales eſſent tempore collationis vel electionis.* Et Petrus de Ancharana in reg. Peccati venia. in 1. Opp. lib. 6. *Illud autem certum eſt, quòd ſi homicida promoueatur ad beneficium, recipit titulum.* Quod confirmat ex Innoc. ſupra. Idem docet Felinus in cap. Inquiſitionis, nu.6.7.8. de accuſat. vbi præter prædictos citat pro hac ſententia Rotę Deciſiones & Calderinum: Eamdem ſententiam expreſsè docet Gloſſa Raimundi, & Silueſter v. Excommunicatio, 4.nu. 4. illam Gloſſam adducens. Sequuntur aliqui recentiores: & quidam expreſsè dicunt, in rigore Iuris hanc ſententiam eſſe probabilem. Et iuxta illam peccaret quidem irregularis beneficium acceptando, vel retinendo, ſolùm tamen egeret diſpenſatione irregularitatis ad illud licitè retinendum.

Nihilominùs in praxi ſentio adhærendum noſtræ aſſertioni tamquam ſecuriori, etſi rationes ſupradictæ illius non omnino conuincant. Primò quia eſt communis; à qua non facilè recedendum in praxi. Secundò, quia videtur omnino conſentanea praxi & ſtylo curiæ Romanæ: ſtylus autem ſeu conſuetudo curiæ in iudiciis, Ius facit. Tertiò, quia Canones facilè ita poſſunt intelligi, & plerique DD. ita eos intellexerunt. Non enim antiquiora illa Iura ita diſtinctè & disertè omnia exprimunt; ſed ſatis eſt vt dicant, talem non poſſe beneficium obtinere. Ex communi autem ſententia DD. facilè naſcitur conſuetudo, quæ inſtar Iuris habeat.

Notandum tamen Primò, Eum, qui ſacro Ordine diaconatus vel ſubdiaconatus eſt initiatus, poſſe fieri irregularem ad ſuſcipiendum ſacerdotium; *Irregularis ſecundùm quid.*

tium;

tium; ita tamen vt non ſit irregularis ad functionem Ordinis ſoſcepti, v. g. ad canendum Euangelium vel Epiſtolam: & Sacerdotẽ amiſſis aliquot digitis fieri poſſe inhabilem ad celebrandum; ita tamen vt maneat idoneus ad audiendas confeſſiones; quo euentu poterit ei conferri beneficium, quod non requirit aliud miniſterium, quàm illud ad quod ille aptus remanſit, vt rectè Nauarr. ſup.

Reualidatio tituli.

Notandum Secundò, Quando titulus inualidè collatus fuit ob cenſuram, irregularitatem vel inhabilitatem, quæ per Epiſcopum tolli poterat, Epiſcopum, ſublata illa inhabilitate, non poſſe titulum reualidare, ſi prima collatio ad Pontificem pertinebat: hæc enim reualidatio fieri debet per eum, cuius eſt beneficium primò conferre. Si tamen iuſta cauſa ſubſit, vt ſi eſſet vir benè meritus, & pro ratione ſui ſtatus indigens, & cui ſine ſcandalo vix liceret beneficium deſerere, qoſque ob paupertatem non poſſet commodè Romam confugere, poſſet Epiſcopus ei titulum reualidare ex tacito quodam S. Sanctitatis conſenſu, vt multi recentiores tenent, teſte Henriquez cap. 14. de excommunicatione. Idem dicendum putant aliqui, & potiori ratione, ſi iuſta cauſa ſubſit, & collatio ad alium pertineat, apud quem iſte infamaretur ſi ſe aperiret; id enim ſuadere æquitatem, (præſertim cùm prior quantum in ſe eſt, ſuam collationem iam antè in illum fecerit) & meritò poſſe præſumi hanc eſſe S. Sanctitatis mentem, quæ in hoc caſu titulum reualidare poteſt. quare ſi ille non poteſt Romam confugere, concedi Epiſcopo, ſicut in caſu priore.

Hæretici & filij eorum.

121 Dico Tertiò, Omnes hæretici, credentes, receptatores, defenſores, & fautores, ipſorúmque filij & nepotes per lineam maſculam, ſunt inhabiles ad omne beneficium eccleſiaſticum & officium publicum: item qui ad preces talium eccleſiaſticum beneficium ſcientes obtinuerunt, ſunt inhabiles ad illud & ad alia omnia. Prior pars habetur c. Quicumque. 2. §. Hæretici, & c. Statutum. 15. de hæreticis, in 6. Altera habetur d. cap. Quicumque. §. Ad hæc, eodem.

Quorum hæreticorum filij.

Notandum Primò, Quòd hîc de filiis & nepotibus hæreticorum, credentium, fautorum, &c. dicitur, eſſe intelligendum de filiis eorum, quos tales adhuc eſſe, vel in tali ſtatu deceſſiſſe cõſtat; non autem eorum, quos conſtat eſſe emendatos; vt expreſſè habetur cap. Statutum. Imò quidam recentiores requirunt vt parentes ſint damnati de illo crimine; quia cap. Statutum, dicitur, *Qui tales eſſe, vel tales etiam deceſſiſſe probantur.* vbi videtur requiri vt id *probatum ſit in iudicio.* quæ ſententia non diſplicet quibuſdam in iis locis, vbi ob multitudinem hæreticorum non cenſetur infamia eſſe filium vel nepotem hæretici, ſecùs verò in aliis. Sed reuerà non eſt ea mens Canonis: ſi enim ageretur de probatione in iudicio, dicendum erat non qui tales eſſe vel deceſſiſſe *probantur*, ſed *probati legitimè fuerint*; debuiſſet enim probatio præceſſiſſe: idque non in ſolis defunctis, ſed etiam in viuentibus. Vnde nec filij hæreticorum viuentium eſſent incapaces, niſi in iudicio probatum ſit parentes iam eſſe hæreticos, & fuiſſe tales ante filiorum procreationem. *probantur* ergo idem eſt quod *noſcuntur*, ita vt publicè de eorum hæreſi conſtet. quæ forma loquendi valdè frequens eſt B. Gregorio, quem alij Pontifices libenter ſequuntur. Itaque comprehenduntur omnes illi, quos paſſim conſtat vel adhuc tales eſſe, vel tales deceſſiſſe. Prætereà illud intelligendum de filiis poſt hæreſim natis, vt docet Simanchas in Enchir. c. 36. & alij. hi enim ſoli labem, ſui ortu à tali parente contrahere videntur. Qui autem antè nati ſunt, nõ cenſentur per hæreſim parentis ſuperuenientem inquinari. Denique de iis, quos conſtat filios eſſe talium; ſi enim res ſit occulta, non adfert illis infamiam. Addunt tamen quidam, etſi ſupradicti filij ſint inhabiles ad beneficia, poſſe tamen ordinari; quia iure non prohibentur. Sed credo ſtylum Curiæ obſtare, qui ſeruari debet. Imò ſi quis benè aduertat, deprehendet ipſum Ius obſtare. Nam d. §. *Hæretici*, dicitur: *Ad nullum beneficium ſeu officium publicum admittantur. quòd ſi ſecùs factum fuerit, decernimus irritum & inane.* At nomine officij publici, etiam Ordines continentur. Vnde ſuſpenſus generatim ab officio, eſt ſuſpenſus ab Ordinibus, etſi non ſit ſuſpenſus à beneficio. Addo nullam eſſe rationem admittendi ad Ordines, præſertim ſacros, eos qui ab omni officio publico, vt Iudicis, Notarij, Aduocati, &c. excluduntur. vide Gloſſam ibidem.

Poſſe ordinari.

Notandum Secundò, Si mater ſit hæretica, pater autem non ſit, tunc nepotes non ſunt inhabiles, ſed filij ſoli. cap. Statuimus, ſuprà.

Notandum Tertiò, Hanc pœnam extendi ad eos, qui hoſtiliter inſecuti ſunt Cardinales vel Epiſcopos, & ad filios nepotéſque illorum, c. Felicis, de pœnis in 6. & Clement. 1. de pœnis.

Inhabilitas ad omnia.

Dico Quartò, Triplex ſimonia inducit inhabilitatem ad omnia beneficia; nimirum ſimonia cõfidentiæ, ſimonia in electione Papæ, & in examine ad parœcias. de quibus infrà cap. 35. n. 147. & 148. alia autem ſimonia realis in beneficiis inducit inhabilitatem ſolùm ad idem beneficium in quo admiſſa eſt, non ad alia; de quo vide infrà cap. 35. num. 139. 122

Intruſio.

Dico Quintò, Intruſio in beneficium adfert etiam inhabilitatem ad idem beneficium, non tamen ad alia. Colligunt id DD. ex variis textibus Iuris Canonici, vt videre eſt apud Felinum cap. In noſtra. 32. n. 11. de reſcriptis. & cap. Veniens. 15. notab. 2. de accuſationibus. Eſt autem *Intruſio* in beneficium, (vnde quis dicitur intruſus) cùm quis ſciens abſque canonico titulo beneficium accipit aut retinet: vel cùm quis accipit aut retinet beneficium ſciens nullum ius (ſaltem perfectum) ſibi in eo competere, vt ex multis probat Couarr. l. 3. variarum, cap. 16. n. 7. Hoc autem fit multis modis, vt refert Felinus locis citatis, Rebuffus in Praxi beneficiorum, Regula de ſubrogandis, Gloſſa 4. Ludouicus Gomez in Regulam de triennali poſſeſſore, 47. 123

Primus eſt, cùm quis non Superioris, ſed ſua vel parentum auctoritate occupat beneficium: vt ſunt illi, qui nullum habent titulum, iuxta Innoc. in cap. Nihil, de electione. Hos enim eſſe inhabiles ad illud, colligunt ex cap. Ad aures. 3. de exceſſibus Prælatorum, vbi tales per cenſuras dicuntur cogendi dimittere beneficium ſic occupatum, & cap. Quia diuerſitatem. 5. de conceſſ. præbendæ. dicitur, eum qui ſine collatoris auctoritate ſe intruſerit, cogendum dimittere, etiamſi à Sede Apoſtolica confirmationem obtinuiſſet; ſcilicet non facta mentione intruſionis, vt notat Gloſſa.

Secundus eſt, cùm is, contra quem eſt lata ſententia depoſitionis, à qua non eſt appellatum, reti-

net beneficij poſſeſſionem.ita Innoc.in cap. Qualiter.24. de accuſationibus. Hic enim propria auctoritate beneficium retinet.

Tertius modus locum habet in tribus caſibus. Primus eſt, cùm quis electus dumtaxat, ingerit ſe ante confirmationem electionis, adminiſtrationi, tamquam verus poſſeſſor. Secundus eſt, cùm quis eſt confirmatus, ſed illa confirmatione a Superiore caſſata, retinet adhuc adminiſtrationem. Tertius caſus eſt, cùm præſentatus ſeu nominatus ingerit ſe adminiſtrationi ante inſtitutionem.

In primo caſu eſt priuatus ipſo facto omni iure quod per electionem habebat; vt patet per cap. Auaritiæ 5.de electione, in 6.quod Gloſſa v Priuatos, cum Ioanne Andrea & Ioanne Monacho intelligit de eo, qui quæſito aliquo colore adminiſtrationi ſe ingerit. v.g. ſub ficto titulo œconomi aut pro . .ratoris.ſecùs de eo, qui abſque huiuſmodi colore id facit. Hunc enim tantùm eſſe per ſententiam priuandum ſuo iure per electionem obtento.

In ſecundo & tertio caſu ſolùm videtur priuãdus per ſententiam.id enim apertè inſinuat Gloſſa & Auctores citati:cùm dicunt, etiam electum adminiſtrationi ſe ingerentem ante confirmationem, Iure antiquo non fuiſſe priuatum, ſed ſolùm priuandum per ſententiam, ergo cùm Ius nouum in cap. Auaritiæ. ſolùm diſponat de electo, non autem de præſentato vel confirmato, cuius confirmatio eſt caſſata, non erit pœna electi ad hos extendenda, ſed ſolùm pœna Iuris antiqui, quod iubet tales priuari per ſententiam, iuxta Gloſſam. Confic. Quia cap. Cùm iamdudum. 17. de præbend.& dignit.& cap. Bonæ.1.de electione, quæ maximè huc pertinent, ſolùm iubent tales priuari.Rebuffus tamen ſuprà num.8.dicit, intruſum in prædictis tribus caſibus eſſe ipſo Iure priuatum omni iure quod habebat; idem tenet Ancharanus conſil.51. Sed fortè ſolùm volunt, talem non poſſe beneficium illud obtinere, niſi cum eo diſpenſetur ob quamdam inhabilitatem illa ſui intruſione contractam. Aliud enim eſt fieri inhabilem, aliud ius acquiſitum amittere, vt etiam docet Couarr.ſuprà n.7.

Quartus modus eſt, cùm quis accipit titulum & poſſeſſionem à non habente poteſtatem; vt ſi alius erat collator: vel ſi iſte à quo accepit, erat nominatim denuntiatus de excommunicatione aut ſuſpenſione ab officio. Colligitur ex cap. Quià diuerſitatem. 5.de conceſſ.præbend. & cap.fin.de exceſſibus Prælatorum.

Quintus eſt, cùm quis accipit beneficium, quo alter iniuſtè & præter ordinem Iuris eſt priuatus, cap.fin.de exceſſibus Prælatorum.

124 Sextus eſt, cùm quis vi occupat poſſeſſionem beneficij, cap.Eum qui.18.de præbend. in 6. Hic perdit omne ius quod in beneficium illud per electionem, præſentationem, aut collationem habebat, vt ibidem dicitur. Aduerte tamen, hunc non dici propriè intruſum, ſi anteà collationem habebat; ſed violentum, vt notat Dominicus in cap. Eum qui.& Ioannes Milis in Repertorio, v.Intruſus videtur: ſi tamen beneficium ſic occupatum retinuerit, dicetur intruſus ſecundum eoſdem, quia ius omne amiſit. Sed hoc benè refutat Couarr.de ſponſal. p.2.cap.6.§.8.num.8.quia non tenetur dimittere beneficium ante ſententiam, ſicut nec in aliis caſibus, vbi priuatio beneficij obtenti ipſo facto ob crimen ſtatuitur. Vide ſuprà cap.29.dubit.8.num.63.Quòd ſi beneficium à nemine poſſidebatur, & is cui collatio facta eſt, poſſeſſionem vacuam propria auctoritate apprehendat, non incurret pœnam cap. Eum qui; nec amittet ius ſuum. quia hoc cap. in illo caſu non loquitur, ſed tantùm cùm alter è poſſeſſione eſt deiiciendus, vt ex communi ſententia DD. tradit Couarr.lib.3.variarum, cap.16.num.7. Simili modo legatarius propria auctoritate occupans rem ſibi legatam, etiam poſt aditam hæreditatem, priùs tamen quam poſſeſſio ab hærede fuerit apprehenſa, non amittit ius quod in ea re habebat, vt docet Gloſſa in L.Non eſt dubium.C.de legatis.ſecus ſi poſſeſſione iam apprehenſa, vt patet ex dicta L. Non eſt dubium. An autem qui ita beneficij poſſeſſionem accipit, poſſit puniri, & an ea poſſeſſio habeat effectus veræ poſſeſſionis, vide Couarr. num.8.ſuprà.

Si habebat collationem.

Septimus eſt, cùm quis ſine canonico & legitimo titulo ſcienter beneficij collationem & poſſeſſionem accipit. ita Rebuffus ſuprà n. 5.& Nauar.cap.27.n.194.vt ſi quis in excommunicatione vel irregularitate ſciens beneficium accipiat. Hũc Nauarr.dicit fieri inhabilem ad idem beneficium impetrandum: vnde non ſolùm egere diſpenſatione ratione cenſuræ, ſed etiam rehabilitatione ratione illius intruſionis contracta.non tamen efficitur quis intruſus, ſi electionem vel præſentationem in excommunicatione ſciens acceptet: hoc enim non eſt accipere beneficium.

Octauus eſt, cùm quis electioni per abuſum laïcorum de ſe factæ conſentit. Hic fit inhabilis non ſolùm ad idem beneficium, ſed etiam ad alia omnia; etiamſi nec collationem nec poſſeſſionem acceperit, ita habetur cap.Quiſquis.43.de electione.Hic tamen propriè non eſt intruſus; quia nondum occupat beneficium.

Notandum eſt, Etſi in prædictis modis non ſemper incurritur priuatio Iuris acquiſiti ipſo facto, ſed ſolùm vbi id à ſacris Canonibus inuenitur ſtatutum: tamen incurritur inhabilitas ad idem beneficium obtinendum; ita vt in impetratione talis beneficij debeat fieri mentio intruſionis, vel certè ante impetrationem curanda rehabilitatio: alioquin gratia ſeu collatio erit irrita; vt docet Nauarr.cap.27. num.194. Rebuffus ſuprà, n.26.& probat Felinus in cap. Poſtulaſti, 27.n.14. 15.16.de Reſcriptis; quem ſequuntur alij.

DVBITATIO XXIII.

Vtrum requiratur morum probitas.

Reſpondeo & Dico Primò, Iure naturæ requiri morum probitatem, ſcilicet vt non ſit deditus grauibus peccatis, nec infamis. Ratio enim dictat, miniſtros Dei & Eccleſiæ maximè debere virtutibus eſſe ornatos, cùm monitis, exemplis, & piis precibus alios debeant in pietate promouere. Dominus quoque Matth.24. requirit vt ſint *prudentes & fideles:* fidelitas autem in munere eccleſiaſtico, potiſſimùm in charitate fundatur; vnde cap.7.Cùm in cunctis, de electione, ex Concil. Lateran. *In cunctis ſacris ordinibus & eccleſiaſticis miniſteriis, ætatis maturitas, grauitas morum, & litterarum ſcientia ſunt inquirenda.* & Concil. Tridentinum ſeſſ. 24. cap.12. de reform. 125

Probitas requiſita.

morum,

morum,hanc probitatem ſtrictè requirit. Et ſanè huius conditionis in electionibus,præſentationibus, & collationibus potiſſima ratio eſt habenda; nam ex huius neglectu ferè pernicies Eccleſiæ manauit, vt ſæpè queritur Rebuffus. Sicuti enim is qui improbis eſt moribus, maximè Eccleſiæ obeſt,etiamſi alioqui ſit eruditus;ita valdè probus, etſi aliquid ſcientiæ vel habilitatis deſuerit,plurimùm proderit:quod enim per ſe non poterit, curabit ſuppleri per alios. Ipſe quoque cum ſuo exemplo plus proderit doctrinâ & concionandi gratia mediocri,quàm alij magnâ,bonis exemplis deſtitutâ.

126 Dico Secundò,Collatio tamen facta criminoſo, non eſt ipſo Iure irrita,niſi illud crimen annexam habeat cenſuram,vel aliquam irregularitatem.Ita Nauarrus cap.27.nom.251. & in cap. Si quando, exceptione 16.& 17.Eſt tamen irritanda ab eo qui poteſtatem habet; vt patet ex cap. Inter dilectos, de exceſſibus Prælatorum.

Criminoſus.

DVBITATIO XXIV.

Quænam ſcientia ſit neceſſaria.

127 Reſpondeo,Eam ſcientiam ad quodque beneficium requiri,quæ ad munus beneficio annexum ritè obeundum eſt neceſſaria,vt patet ex Cõcil.Lateranenſi,cap. Cùm in cunctis,de elect.éſtque ratione naturali per ſe euidens. Concil.Trident.ſeſſ.22.cap. 2. requirit, vt is qui futurus eſt Epiſcopus, *ſit Doctor aut Licentiatus in Theologia, vel Iure Canonico; aut ſaltem publico alicuius Academia teſtimonio ad alios docendos idoneus oſtendatur.*

Epiſcopus.

Vbi aduerte, ea omnia & ſingula,quæ Concilium Trident. conſtituit de Epiſcoporum præficiendorum vita,ætate,doctrina,& ceteris qualitatibus, ſeruanda eſſe in creandis Cardinalibus; vt eadem Synodus ſeſſ.24.cap.1.de reform.decernit. vnde pari eruditione inſtructi eſſe debent;& meritò, cùm ſint Summi Pontificis in cauſis fidei & morum intimi Conciliarij, & ſummus orbis terrarum Senatus.Eamdem conditionem cap.12. requirit in Archidiaconis;quia,inquit,oculi Epiſcoporum dicuntur. In ceteris nihil certi præſcribitur;ſed quiſque debet eſſe inſtructus ſcientia muneri ſuo neceſſaria,quæ vtrùm adſit,iudicabit Epi-
128 ſcopus & examinatores. quia nemo ſine examine ad quodcumque demum beneficium admitti debet,vt ſtatuit idem Concilium ſeſſ.7. c.13.& ſeſſ. 25.c.9.vbi etiam reddit irritam inſtitutionem factam ab eo,qui inferior eſt Epiſcopo, niſi inſtitutus,fuerit anteà ab Epiſcopo examinatus.

Cardinalis.

Archidiaconus.

Examen neceſſarium vt benefic. poſſit obtineri.

Excipiuntur tamen præſentati & nominati ab Vniuerſitatibus ad beneficia non parochialia: hi enim non ſunt examinandi;vt patet ſeſſ.7.cap.13.

Qui eximantur.

Petes, Vtrùm collatio, facta ei qui non habet ſcientiam requiſitam,ſit irrita?

129 Reſpondeo,Si omnino eſt illitteratus,eſt irrita, vt docent plerique DD.cum Panorm.in cap. Dudum.1.de electione,& Innoc.in c.7. Cùm in cunctis, eodem titulo.quod fusè probatur à Nauarro in cap. Si quando.exceptione 16.& confirmatur ex Trident. Concil.ſeſſ.22.cap.4.vbi *irrita decernitur omnis prouiſio facta ei, qui ætatem & ceteras habilitates minimè non habuerit.*ratio eſt,quia planè illitteratus nullo modo officium præſtare poteſt: de quo vide plura apud Nauarr. in dictum cap. Si quando. Si autem aliquam ſcientiam habeat,ita vt aliquo modo poſſit ſatisfacere officio, non eſt quidem irrita, poſſet tamen & omnino deberet irritari; niſi breui putaretur habiturus ſufficientem.colligitur ex cap. Niſi.10.de renontiatione: tenet Innocent.in cap.Cùm in cunctis,de electione,quem ceteri ſequuntur.

Omnino illiteratus.

Mediocris.

DVBITATIO XXV.

Quæ aptitudo ex parte corporis ſit neceſſaria.

130 Reſpondeo,Eam aptitudinem requiri,quæ neceſſaria eſt ad decenter præſtandum officium: hæc enim Iure naturæ neceſſaria eſt;(vt colligitur ex cap.Niſi,de renuntiatione) ita vt collatio facta ei,qui hac aptitudine caret,ſit irrita; vt colligitur ex Concil.Trident.ſeſſ.22.cap.4. Hinc cæcus eſt incapax;quia preces Canonicas recitare nequit.

Aptitudo corporis.

Cæcus.

Notandum tamen, ſi debilitas aliqua ſuperueniat,per quam reddatur ineptus ad officium; non ideò priuari beneficio antè obtento, ſed poſſe eo liberè frui.ſi tamen habeat curam animarum,prouidere debet vt per Vicarium benè adminiſtretur.

DVBITATIO XXVI.

Quæ & qualis intentio ſit neceſſaria.

131 Reſpondeo & Dico Primò, Ad omne beneficium requiri determinatam intentionem ſtatus eccleſiaſtici, & ordinis muneri ſuo neceſſarij. Eſt communis DD.non enim par eſt,vt eccleſiaſtica beneficia dentur iis,qui nondum ſtatuerunt ſe miniſterio Eccleſiæ mancipare.

Intentio ſtatus eccleſiaſtici.

Sed dubium eſt,vtrùm quis ita abſolutè debeat ſibi ſtatum eccleſiaſticum præfigere,vt non poſſit habere propoſitum deſerendi, ſi lautior conditio in ſæculo ſe obtulerit?Reſpondeo,&

Dico Secundò,Satis eſſe,ſi ſincerè & bona fide proponat ſtatum eccleſiaſticum, nec velit ab eo propoſito reſilire,niſi cauſa aliqua iuſta inciderit, v.g.niſi frater primogenitus moriatur;vel niſi optimum matrimonium, ad conſeruandam magnam familiam vel ad lites extinguendas neceſſarium, oblatum fuerit.Ita Nauarrus cap.25.num.118. ratio eſt,quia non eſt mens Eccleſiæ,per beneficium ita firmiter ad ſtatum eccleſiaſticum obligare, vt nullam ob cauſam poſſis deſerere;hoc enim nimis durum eſſet, & ſæpè rationi non ſatis conſentaneum;nam maiora bona impedirentur.

Intentio determinata eſſe debet.

132 Dico Tertiò, Qui accipit beneficium eo tantùm animo vt eius fructibus alatur donec ſtudia abſoluerit,vel opulentam vxorem inuenerit,cum animo tunc deſerendi; peccat mortiferè, nec poteſt illud beneficium retinere.Eſt communis ſententia DD. Vide Nauarrum de orat.miſcell. 44. & l.3.conſilio 16.de præbendis.

Aduerte tamen, hunc non teneri ad reſtitutionem fructuum, ſi muneri ſuo ſatisfecit; quod eſt contra Gabrielem d.15.q.8.art.3.& Silueſtrum v.Beneficium. 3.q.5. nec eſſe ipſo Iure priuatum, niſi

Non tenetur fructus reſtituere.

niſi ſit beneficium parochiale, vt docet Nauarrus ſuprà, & Sotus l. 10. de Iuſtit. q. 5. art. 6. quia nuſquam id Iure ſtatutum. Imò Sancius noſter l. 7. de matrimonio, diſp. 45. num. 29. putat in ſupradicto caſu, ſi beneficium non haberet annexum Ordinem ſacrum (vt quando illius functio huiuſmodi Ordinem non requirit) non eſſe peccatum mortiferum, modò ſuo muneri, quamdiu illud retinet, ſatisfaciat; quia nullum Ius requirit in eo animum perſeuerandi in ſtatu clericali. Imò Canones relinquunt illi liberum tranſitum ad nuptias. cap. Diuerſis. 5. & cap. Ioannes. 7. de clericis coniugatis. Eſt tamen culpa venialis; quia aliquo modo decipit Eccleſiam, quæ putat eum bona fide ſtatum eccleſiaſticum propoſuiſſe. Hæc tamen deceptio non videtur grauis; alioqui Iure alicubi ſtatuiſſet, vt tale propoſitum adſit; nec relinqueret poſteà tantam libertatem. Quæ ſententia mihi non improbatur, præſertim ſi cauſa ſtudiorum, vel ſimili fine honeſto id fiat. ſecùs ſi vt ſplendidè viuat: quia Eccleſia tunc magis inuita, & deceptio eſt grauior.

133 *Beneficium parochiale accipiens ſine animo ſacerdotij.* Dico Quartò, Qui accepit beneficium parochiale ſine animo ſuſcipiendi intra annum ſacerdotij, vt fructus per annum ex eo percipiat, poſteà dimiſſurus, tenetur fructus perceptos reſtituere; niſi voluntate mutata, intra annum promotus fuerit; ita expreſsè habetur, cap. Commiſſa. 35. §. Ceterùm, de electione, in 6.

Vbi Notandum Primò, Sufficere intentionem ſinceram & ſeriam, quamuis iuſtam aliquam conditionem annexam habeat, vt rectè Nauarrus ſuprà. nam conditionalis intentio eſt vera intentio.

Secundò, Si voluntate mutata promotus fuerit ante finem anni, poteſt retinere fructus, non ſolùm poſt mutatam voluntatem, ſed etiam ante illam perceptos: quod eſt contra Sotum ſuprà concluſ. 1. Ita docet Gloſſa in dictum caput, & ipſa textus indeterminate loquens ſatis indicat. ratio eſt, quia collatio in hoc caſu ab initio valida fuit, ſed pendens à conditione: quæ ſi non fuerit ſecuta, reſoluitur ab initio; ſicut cùm res venditur ea lege, vt ſi melior conditio obtigerit, ſit inempta; ſi autem ſecuta fuerit, manet valida, & omnino irreſolubilis. Idem dicendum de perceptione fructuũ.

Tertiò, Si intra præſcriptum tempus promotus nõ fuerit, amittit ipſo Iure beneficium & fructus ſimul, reſoluto contractu, & efficitur inhabilis ad illud, vt habetur eodem capitulo. vnde non ſufficit mutatio prioris voluntatis prauæ, niſi ſecunda voluntas habeat effectum.

134 *Accipiens cum animo ſacerdotij.* Dico Quintò, Qui tale beneficium cum debita intentione ſuſcipiendi ſacerdotij acceperit, ſi poſteà mutata voluntate promotus non fuerit intra tempus ſtatutum, non tenetur ad reſtitutionem fructuum perceptorum ante voluntatem mutatam; *Non amittit fructus.* ſed neque etiam poſt illam, modò per idoneum Vicarium muneri ſuo ſatisfecerit; ita docet Gloſſa in cap. Commiſſa, Nauarrus cap. 25. num. 118. & Lopez par. 2. cap. 105. contra Sotum. ratio eſt, quia per illam mutationem animi non amittit beneficium antè legitimè acceptatum; nec vllum Ius ſtatuit vt etiam fructus amittat: ergo cùm muneri ſuo ſatisfecerit, non eſt cur dicamus eum fructus amiſiſſe: non enim Iure naturæ amiſit, cùm muneri ſatisfecerit; nec Iure poſitiuo, cùm hoc non ſit expreſſum.

Dices, Qui accipit curam ſine intentione ſacerdotij, tenetur ad reſtitutionem, ſi promotus non fuerit: ergo etiam is, qui accipit quidem cum intentione, ſed poſteà eam bonam intentionem mutauit. Ita Sotus. 135

Reſpondeo negando conſequentiam. tum quia multò plus peccauit qui ab initio intentione caruit; hic enim fraudulenter ad beneficium irrepſit: vnde potiori Iure puniri debuit: tum quia lex illa pœnalis eſt, ac proinde non extendenda extra ſuum caſum, etiamſi ibi eſſet par ratio, vt benè Nauarrus lib. 3. conſil. 26. de præbendis. expleto tamen anno, ſi promotus non fuit, ſtatim amittit beneficium, & in poſterum fructus ſuos non facit.

Dico Sextò, Qui beneficium parochiale accipit animo non reſidendi, ſed tantummodò permutandi vel renuntiandi, peccat quidem, non tamen eſt ipſo facto priuatus, nec tenetur ad fructuum perceptorum reſtitutionem. 136 *Accipiens parochiam animo permutandi.* *Quòd peccet*, probatur; quia decipit Eccleſiam, quæ in talibus requirit animum ſeruiendi; & niſi putaret illum talem animum habere, nullo modo vellet ei conferre. Nauarrus tamen ſuprà, conſilio 24. inſinuat non eſſe peccatum mortiferum: quia non infertur notabile detrimentum. quod puto eſſe verum, niſi fortè reſignet in fauorem eius, qui parum eſt idoneus, cui Prælatus aliàs nullo modo voluiſſet conferre. *Quòd non teneatur ad reſtitutionem fructuum*, patet; quia nullo Iure hoc eſt ſtatutum. modò interim officio curet ſatisfieri, & cetera adſint.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm licitum ſit habere plura beneficia, & qualia.

RESPONDEO & Dico Primò, Habere plura beneficia non eſt intrinſecè malum, nec omnino indifferens, ſed ſpeciem mali præſeferens; 137 *Habere plura beneficia.* ita tamen vt adhibitis debitis circumſtantiis cohoneſtari poſſit. Docet hoc D. Thomas quodlib. 9. art. 15. quem alij ſequuntur. ratio eſt, quia ſolitariè conſideratum inordinationem quamdam *Speciem mali habet.* inuoluit. Primò, Quia minuitur cultus diuinus, vnus enim habens tria beneficia, non recitat ter preces Canonicas, nec tria facit Sacra. Secundò, Eccleſia deſtituitur ſuis operariis: vnus enim non poteſt in pluribus locis reſidere, nec plurium miniſteria obire. Tertiò. Fundatores fruſtrantur ſua pia intentione. Quartò, Quia fruſtrantur multi pauperes fortè magis idonei, magiſque vtiles Eccleſiæ futuri. Denique multa incommoda inuehit hæc pluralitas; vt nimiam ſolicitudinem temporalium, *Mala pluralitas beneficiorum.* ambitionem, luxum, incontinentiam, concubinatum, lites, ſcandala puſillorum, & ſimilia, vt meritò Concilium Trident. ſeſſ. 24. c. 17. dixerit, *hanc pluralitatem eſſe peruerſionem totius ordinis eccleſiaſtici* & Alexander III. cap. Quia in tantũ. 7. de præbendis, *pluralitatem beneficiorum certum continere animarum periculum.* vide Extrauagan. Ioan. XXII. quæ incipit, Execrabilis, vbi decem incommoda recenſentur ex hac pluralitate promanantia. Cum certis tamen circumſtantiis coho-

oeſtari

neſtari poteritquatum præcipua eſt,ſi id Eccleſiæ profuturum putetur.

138 Dico Secundò, Nemo quacomque dignitate præfulgens,poteſt recipere & ſimul retinere plures Epiſcopatus in titulum aut commendam, aut alio quouis nomine. Ita Concil. Trident. ſeſſ. 7. c.2.de teform. Quod intellige,ſine iuſta diſpenſatione Papæ.huius enim poteſtati,decretum Concilij, etiam generalis, non poteſt præiudicare:& interdum poteſt iuſta cauſa incidere.

Plures Epiſcopatus.

Petes,Vtrùm obtento ſecundo Epiſcopatu,vacet ipſo Iure prior,ſi abſit diſpenſatio?

Vacat prior.

Reſpondeo,Vacare, cap. De multa.28.de præbendis: quia Epiſcopatus eſt dignitas habens curam animarum. Sed de hac re non opottet nos eſſe multùm ſollicitos; quia Pontificis eſt Epiſcopos confirmare. qui cenſebitur diſpenſare, ſi habenti vnum confirmet ſecundum.

139 Dico Tertiò,Electus ad Epiſcopatum, obtenta bonorum adminiſtratione & conſecratione, vel ſaltem elapſo tempore conſecrationi præfixo, amittit ipſo Iure omnia beneficia,quæ antè obtinebat.Ita habetur c.Cùm In cunctis.7.§. Cùm verò,de electione.

Epiſcopatum conſecutus amittit priora.

Vbi Notandum Primò, Hunc Canonem non loqui de Epiſcopo titulari, non habente vllam adminiſtrationem bonorum eccleſiaſticorum, quales ſunt quidam Suffraganei.

Secundò, Si Epiſcopus eſt pauper, probabile eſt,ei beneficium ſimplex poſſe conferri, quo lùuetur: quia etſi amittat priora, non tamen extat Ius, quo efficiatur inhabilis ad futura ſimplicia, vt docet Nauarrus lib. 3. conſil. 3. de conceſſione præbendæ.

Epiſcopo pauperi.

140 Dico Quartò, Habens beneficium cum cura animarum, vel Dignitatem, vel Perſonatum,vel Officium, ſi ſecundum huius generis acceperit, obtenta pacifica poſſeſſione ſecundi, vacat prius. Ita habetur c. De multa, de præbendis. & multò diſtinctiùs Extrauag.Execrabilis,eodem.

Vbi Notandum Primò, Hæc beneficia vocari *incompatibilia primi generis*.quia ipſo Iure alterum excludit alterum,poſterius prius. Eiuſdem etiam generis ſunt præbendæ vniformes ſub eodem tecto,vt patet c.Litteras 9. de conceſſione præbendæ, vt duo Canonicatus, vel duæ ſacellaniæ ad eamdem functionem concurrentes in eadem Eccleſia. Vnde ſi habens vnam, obtineat alteram in eadem Eccleſia,vacabit prior,vbi ſecundæ pacificam poſſeſſionem nactus fuerit.

Beneficia incompatibilia primi generis.

Incompatibilia ſecundi generis ſunt, quæ ſimul quidem licitè retineri non poſſunt abſque diſpenſatione, tamen non ita pugnant vt alterum vacet obtento altero.

Secundi generis.

141 Notandum Secundò,Si beneficium ſecundum ſit litigioſum,non vacabit prius, donec pacificus ſecundi poſſeſſor fueris. ſi autem ſecundum pacificè poſſederis, vacabit prius; etiamſi ſit litigioſum. quòd ſi obtentu titulo vnius talis beneficij abſque poſſeſſione, accipias ſecũdum litigioſum, & poſteà antequam incipias eſſe pacificus poſſeſſor ſecundi, accipias pacificam poſſeſſionem primi,non ideò amittis ſecundum litigioſum,vt quidam putarunt, quia id Iure ſtatutum non eſt; vt docet Nauarrus lib. 3. conſil. 31. de præbendis. Denique non ſatis eſt habere poſſeſſionem tituli ſecundi beneficij, ſed requiritur vt etiam fructus percipere incipias.vnde ſi alteri reſeruati ſint,non amittis prius: quia inutilis eſt & ſine effectu talis poſſeſſio. Ita expreſsè habetur cap. Si tibi conceſſo.26.de præbendis,in 6.

Si ſecundum ſit litigioſum.

Tertiò, Eos, qui retinent plura beneficia, de quibus Extrauag. Execrabilis, & cap. De multa, ſcilicet Dignitates, Perſonatus, Officia, & non ſtatim reſignant primum, eſſe ipſo Iure priuatus etiam ſecundo, & inhabiles ad ſacros ordines, & ad quodcumque beneficium eccleſiaſticum, & ipſo Iure beneficia illa eſſe diſpoſitioni Sedis Apoſtolicæ reſeruata; vt apertè habetur dicta Extrauagante. 142

Retinens ſimul plura incompatibilia.

Quartò, Eum, qui vtrumque retinuerit, non ita eſſe priuatum ſecundo,vt teneatur illud ſponte dimittere; ſed per ſententiam Iudicis eſſe priuandum;vnde ſi nulla ſententia ſequatur, poterit illud retinere, iuxta ea, quæ dicta ſunt ſuprà cap.29. dubit. 8. hoc enim ita conſtitutum eſt in pœnam retentionis vtriuſque. Primum verò obtentu ſecundo ita amittitur, vt non opus ſit ſententia; nam expreſsè dicit Extrauagans, *quòd vacet, & poſſit ſtatim alteri conferri, ſine vlla ſententia.* non ita loquitur de ſecundò. ratio eſt, quia eius priuatio non eſt pœna,ſed reſolutio primæ collationis. Vnde puto ipſum non facere fructus ſuos, quos in poſterum ex illo reciplet; etſi aliqui contrà ſentiant. 143

Dico Quintò, Reliqua beneficia reſidentiam poſtulantia, non ſunt incompatibilia primi generis, ita vt habitò ſecundo vacet prius, tamen videntur incompatibilia ſecundi generis,ita vt ſine graui peccato ſimul retineri nequeant. Prior pars eſt Nauarri lib.3.conſil. 29. de præbendis;vbi docet, Dignitatem & Canonicatum in diuerſis Eccleſiis non eſſe etiam poſt Concilium Trident. incompatibilia primi generis, ſed ſecundi, ſi requirunt reſidentiam. Quòd ſi alicubi ex conſuetudine non requirunt,non eſſe incompatibilia,ne ſecundi quidem. In eadem autem Eccleſia dicit non eſſe vllo modo incompatibilia, eò quòd ſint beneficia difformia, & vtrique ſimul ſeruiri poſſit; atqui difformia eiuſdem Eccleſiæ ſibi non repugnantia ſemper fuere compatibilia, vt idem affirmat. Et conſilio 26. multis rationibus nititur probare, *nullum beneficium ſimplex eſſe incompatibile primi generis cum altero, niſi ſint vniformia ſub eodem tecto.* Idem docet conſilio 24. Confirmantur hæc omnia, quia nullus eſt Canon, quo ſtatuatur vacare prius obtento ſecundo; aut ipſo facto Induci priuationem vtriuſque, ſi ſimul retineantur, præterquam de beneficiis cum cura animarum; Dignitatibus, Perſonatibus & Officiis: ergo hoc non eſt ad alia beneficia extendendum. 144

Incompatibilia ſecundi generis retinens.

Nec obſtat Concilium Trident. ſeſſ. 7.cap.4. de reformatione,vbi priuatur ipſo facto, qui plura curata vel aliàs incompatibilia beneficia recipere & retinere præſumpſerit: quia loquitur expreſsè de illis, de quibus cap. De multa; quod non agit niſi de curatis, Dignitatibus & Perſonatibus.

Dices,Congregatio Illuſtriſſ. Cardinalium pro Concil.Trident. deputatorum, declarauit, vacare beneficium ſimplex eius, qui obtinuit parœciam; eò quòd hæc duo beneficia ſint incompatibilia, ſi vtrumque reſidentiam poſtulet.vnde ſequi videtur, quandocumque duo beneficia ſunt incompatibilia, eò quòd alterum ſit ſufficiens, 145

vel

vel vtrumque reſidentiam poſcat; ſemper adeptione ſecundi vacare primum.

Reſpondet Nauarrus lib. 5. conſilio 42. de præbendis, ſi conſtaret Congregationem declaraſſe Concilium Trid. ſeſſ. 7. c. 4. ita eſſe intelligendum, eâque declaratio à S. Sanctitate confirmata eſſet, ita fore tenendum; ſed quia id non conſtat, & aliàs ex verbis Concilij id non videtur efficaciter probari poſſe, (quod ipſe conatur oſtendere) non eſt quòd ad hanc ſententiam nos adſtringat. Equidem hanc declarationem numquam vidi. Si tamen facta eſt, iudico tenendam; & omnia huiuſmodi beneficia in eo conuenire cum incompatibilibus primi generis.

Omnia quæ requirunt reſidentiam ſunt incompatib. ſecundi generis.

146 Altera pars, *Quòd ſint incompatibilia ſaltem ſecundi generis*, patet ex Concil. Tridentino; nam ſeſſ. 24. cap. 17. ſic habetur: *Statuit ſancta Synodus, vt in poſterum vnum tantùm beneficium eccleſiaſticum ſingulis conferatur; quod quidem ſi ad vitam eius honeſtè ſuſtentandam non ſufficiat, liceat nihilominus aliquid ſimplex ſufficiens, dummodo vtrumque perſonalem reſidentiam non requirat, eidem conferri. hæcq; non modò ad cathedrales Eccleſias, ſed etiam ad omnia alia beneficia tam ſecularia quam regularia quæcumque, etiam commendata pertineant, cuiuſcumque tituli aut qualitatis exiſtant.* Vnde manifeſtè ſequitur, omnia beneficia ſimplicia, quæ reſidentiam poſtulant, eſſe aliquo modo incompatibilia, nec abſque diſpenſatione Pontificis poſſe huiuſmodi plura obtineri, nec Epiſcopum poſſe in hoc diſpenſare: quia non poteſt diſpenſare in ſtatuto Concilij generalis. ſi tamen abſque diſpenſatione alicui conferantur, collatio erit valida; poterit tamen eo priuari, niſi quod antè habebat, dimiſerit.

147 Dico Sextò, Sunt tamen aliquot caſus, in quibus etiam poſt Concilium licet habere plura beneficia, etiam ſine diſpenſatione.

Quæ ſine poſſint haberi plura, abſque diſpenſatione.

Primus eſt, Quando ſunt beneficia ſimplicia, etiam Canonicatus, quorum neutrum ſufficit ad honeſtum vitæ cultum, & alterum non requirit reſidentiam; ſiue ea ſui inſtitutione, ſiue ex præſcripta conſuetudine.

Secundus, Si Eccleſia cathedralis vel parochialis vel Dignitas ſit inſufficiens ſuſtentationi, poterit ſimul cum ea obtineri beneficium ſimplex non requirens reſidentiam. vterque caſus ſatis colligitur ex verbis Concilij Tridentini ſeſſ. 24. cap. 13. & 17.

Cura tenues.

Vbi Aduerte, ante Concilium potuiſſe etiam plura curata poſſideri, ſi ita erant tenuia, vt non poſſent proprios Sacerdotes alere, vt patet c. Eam te, in fine, de ætate & qualit. Nunc verò id minimè licet abſque diſpenſatione Pontificis, vt patet ſeſſ. 24. cap. 17. vbi habens plures parœcias cogitur ſub graui pœna alteram reſignare; etiamſi neutra per ſe ſufficiat.

148 Crediderim tamen, ſi eſſent valdè vicinæ, ita vt vnus poſſit vtrique ſatisfacere, & non poſſent facilè inueniri qui vni ſoli velint deſeruire, poſſe duas eidem committi, iuxta c. 1. Clericus. 21. q. 1.

Parochialis annexa Canonicatui.

Tertius, Si Dignitati vel Canonicatui acceſſoriè annexa ſit Parochialis, quæ per Vicarium adminiſtrari ſolet. ratio eſt, quia beneficium alteri perpetuò vnitum, cenſetur vnum cum illo, & illius naturam induit. vnde parochiale annexum ſimplici, induit conditionem ſimplicis: quod etiam poſt Concil. Tridentinum locum habet, vt docet Nauarrus.

Quartus, Si vnum beneficium detur in titulum, alterum in commendam ad ſex menſes, etiamſi eſſet parochiale, vt patet ex cap. Nemo, de electione, in 6. ſaltem cum Ordinarij diſpenſatione. non tamen poteſt dari vnum in titulum, & alterum in commendam perpetuam, ſine iuſta cauſa & diſpenſatione Pontificis; quia commenda perpetua æquiualet titulo, vt probat Nauarrus cap. 25. num. 126.

DVBITATIO XXVIII.

Vtrùm per diſpenſationem Pontificis licitum ſit habere plura beneficia requirentia reſidentiam.

Reſpondeo & Dico Primò, Id licitum eſſe, modò adſint iuſtæ cauſæ diſpenſandi. ratio eſt, quia Concilium nec potuit nec voluit impedire quin ob legitimas cauſas Pontifex poſſit diſpenſare; nam Pontifex eſt ſupra Concilium: & SS. Pontifices olim diſpenſarunt; inter quos eſt Gregorius I. vt patet l. 2. epiſtolarum cap. 52. qui quemdam Epiſcopum Agnellum nomine ob certam Eccleſiæ neceſſitatem duos Epiſcopatus habere voluit. 149

Cauſa diſpenſandi in pluralit. benefic.

Cauſæ iuſtæ diſpenſandi præcipuæ ſunt duæ, ad quas reuocantur ceteræ. Prima eſt, Eccleſiæ neceſſitas vel magna vtilitas; vt ſi deſint alij vel idonei, vel ſatis potentes. ſic filiis Principum dantur interdum Epiſcopatus, etiam ante ætatem, vt Eccleſiæ aduerſus hæreticos defendantur. Item ſi quis putetur magis profuturus abſens, quàm alius præſens.

Secunda, Si alicui viro præclaro vnum non ſufficiat ad honeſtè viuendum iuxta ſuum ſtatum, & alterum poſſit ei ſine Eccleſiæ incommodo dari. hæc tamen cauſa reducitur ad primam. nam quòd perſonæ ſublimes & litteratæ pluribus beneficiis honorandæ ſint quando vnum non eſt ſufficiens, iuxta Conc. Lateran. cap. De multa; id non debet fieri niſi propter Eccleſiæ vtilitatem. Quod confirmatur ex D. Bernardo epiſt. 271. ad Comitem Theobaldum: *Honores & dignitates eccleſiaſticas non ignoro deberi his, qui eas dignè & ſecundum Deum adminiſtrare & velint & poſſint; porrò eas acquiri paruulo filio veſtro precibus meis vel veſtris, nec vobis iuſtum, nec mihi tutum eſſe noueritis: nam nec cuiquam vel adulto plures in pluribus Eccleſiis habere licet, niſi diſpenſatoriè quidem ob magnam vel Eccleſiæ neceſſitatem, vel perſonarum vtilitatem.* hæc ille.

Cur requiratur diſpenſatio.

Petes, Cur requiritur diſpenſatio Pontificis, ſi Epiſcopus videat Eccleſiæ ſuæ profuturum vt eidem plura beneficia dentur? 150

Reſpond. Primò, Quia lex obligat inferiorem, quamdiu ex eius cuſtodia nihil euidenter ſequitur contra legiſlatoris intentionem: atqui numquam aut rariſſimè euenit aliquid contra intentionem Concilij, ex eo quòd vni non dentur duo beneficia. numquam enim euidens eſt id eſſe contra maius Eccleſiæ bonum & proximorum ædificationem; quæ duo Concilium per huiuſce præcepti cuſtodiam intendit.

Secun

Secundò, Quia potiſſimùm Summi Pontificis eſt procurare bonum Eccleſiæ, & iudicare quid ad illud expediat.

151 *Si deſit iuſta cauſa, diſpenſatio non ſufficit.* Dico Secundò, Si non putetur ſubeſſe legitima cauſa diſpenſandi, is qui obtinuit plura beneficia per diſpenſationem, non eſt tutus in conſcientia, ſed tenetur alterum reſignare. Eſt ferè communis Theologorum: D. Thomæ quodlib. 9. art. 15. Maioris in 4. diſt. 24. qu. 4. Adriani in 4. qu. de pluralitate præbendarum, quæ incipit, Quia in præmiſſis. Caietani v. Beneficiorum multiplicatio, Soti l. 3. de Iuſtit. qu. 6 art. 3. Toleti lib. 5. cap. 71. Eamdem docent multi Iuriſperiti, & Canoniſtæ. Ratio eſt Primò, Quia Papa non eſt dominus beneficiorum, ſed diſpenſator: atqui diſpenſator non poteſt pro ſuo arbitrio diſtribuere bona diſpenſanda, ſed iuxta rationabilem voluntatem eorum, qui ea diſpenſanda reliquerunt, & eorum, in quorum vtilitatem relicta ſunt, quæ in propoſito eſt Eccleſia vniuerſalis. Secundò, Quia eſt contra Ius diuinum naturale vt vnus habeat plura beneficia; niſi aliqua iuſta ratio id excuſet, vt docet Caietanus ſuprà: atqui Pontifex non poteſt diſpenſare in iis, quæ ſunt Iuris diuini naturalis, niſi interueniat iuſta cauſa, quæ turpitudinem tollat; vt patet in votis, iuramentis, & indulgentiis, de quo vide Bernardum epiſt. ad Robertum nepotem, & epiſt. 7. ad Adam monachum.

152 *Collatio tamē eſt valida.* Aduerte tamen, collationem ſecundi beneficij, tertij, & ceterorum eſſe validam, & conferre verum titulum, vt patet ex multis Canonibus: nam ad nullum eorum Iure naturæ eſt inhabilis. tenetur tamen reſignare aliqua ex illis, quæ vel non ſunt illi ſecundùm ſuum ſtatum neceſſaria, vel in quibus legitima cauſa [illegible] interceſſit: fructus tamen interim perceptos non tenetur reſtituere, ſi muneri ſuo ſaltem per vicarium ſatisfecit. ſi non ſatisfecit, tenetur ad fructuum reſtitutionem, vel Eccleſiæ, vel ad pias cauſas, vide infrà num. 159.

Sequitur nunc vt dicamus ad quæ beneficiarij obligentur.

DVBITATIO XXIX.

Vtrùm teneantur beneficiarij ad reſidentiam, & non reſidentes amittant fructus.

153 *Iure diuino tenentur.* RESpondeo & Dico Primò, Omnes qui habent beneficia, quibus incumbit cura animarum, tenentur Iure diuino reſidere, & per ſe ſuum officium adminiſtrare. probatur ex Concilio Tridentino ſeſſ. 23. cap. 1. de reform. *Cùm,* inquit, *præcepto diuino mandatum ſit omnibus, quibus animarum cura commiſſa eſt, oues ſuas agnoſcere, pro his ſacrificium offerre, verbiq́; Dei prædicatione, Sacramentorum adminiſtratione, ac bonorum operum exemplo paſcere, pauperum, aliarúmque miſerabilium perſonarum curam paternam gerere, & in cetera omnia paſtoralia incumbere; quæ omnia nequaquam ab iis præſtari & impleri poſſunt, qui gregi ſuo non inuigilant, & aſſiſtunt, ſed mercenariorum more deſerunt,* &c. Ex quibus verbis patet, Epiſcopos, & alios habentes curam animarum Iure diuinò teneri ad perſonalem reſidentiam, ex Concilij Tridentini ſententia. Ratio eſt, quia Iure diuino naturali tenentur ad præſtandum ea, quæ ſunt ſui officij.

Dices, Sufficit, vt faciant per alios.

154 *Non ſufficit vt regant per alios.* Reſp. Non ſufficere, niſi cauſa maioris momenti cogat eos ad tempus abeſſe; nam contra rectam rationem eſt, vt tu officium cum emolumentis habeas, & alios præſtet onus; niſi maior aliqua ratio cogat te abeſſe. Confirmatur, quia quicumque accipit aliquod officium, obligat ſuam perſonam ad proprias illius officij functiones, taciteq́ue promittit ſe illas obiturum, quantum res feret; & niſi putaretur id facturus, non ei daretur. Numquam enim Princeps conſtituet Gubernatores vrbium, Præfectos arcium, ductores militum, qui putantur crebrò futuri abſentes, & per alios adminiſtraturi.

155 *Epiſcopi tres menſes abeſſe poſſunt.* Dico Secundò, Epiſcopi poſſunt quotannis ſiue continuè ſiue interruptè, a ſuis Eccleſiis ex iuſta cauſa ad ſummum tres menſes abeſſe, ſine alia Superioris approbatione, non tamen ampliùs; habetur dicto cap. 1. ſeſſ. 23.

Vbi Nota, debere iuſtam cauſam ſubeſſe, & totum ſine vllo detrimento gregis fieri: alioquin grauiter peccant, vt colligitur ex verbis Concilij: onerat enim Concilium eorum conſcientias ea in re, propoſito Dei timore.

156 *Si ampliùs, cauſa approbanda à Superiore, &c.* Dico Tertiò, Si præter hos tres menſes oporteat ob aliquas cauſas ampliùs abeſſe, (vt ſi Chriſtiana charitas, vrgens neceſſitas, debita obedientia, euidens Eccleſiæ vel Reipub. vtilitas ampliùs abeſſe poſtulent) debebunt hæ cauſæ approbari à Pontifice, vel à Metropolitano, vel eo abſente, ab antiquiore Suffraganeo, (qui etiam Metropolitani abſentiam approbare debebit) *idq́; in ſcriptis.* Ita Concilium ibidem. Vbi Nota, excipi debere vnum caſum; nempe quando Epiſcopus abeſt ob munus vel officium Reipub. quod Epiſcopatui eſt annexum; ad hoc enim obligatur ex officio: ſicut quando in Belgio & in Germania debent intereſſe comitiis Ordinum, in quibus ipſi primum locum obtinent.

157 *Alioquin fructus non faciunt ſuos. Applicandi fabricæ vel pauperibus.* Dico Quartò, Si præter tres menſes ſupradictos aliquamdiu abfuerint ſine dicta approbatione; fructus pro rata temporis abſentiæ non faciunt ſuos, ſed tenentur in conſcientia eos vel fabricæ Eccleſiæ vel pauperibus loci erogare. Ita decernitur eodem cap. & additur, *Prohibita quacumque conuentione vel compoſitione, quæ pro fructibus malè perceptis appellatur, ex qua etiam prædicti fructus in totum aut pro parte eis remitterentur.* Quibus verbis prohibet omnibus Pontifice inferioribus, & hortatur ipſum Pontificem ne vllo modo eis hæc reſtitutio condonetur. His adde, ſi Epiſcopus aliquis ampliùs annum continuè à ſua Eccleſia ſine dicta approbatione abfuerit, Metropolitanus tenetur eum, ſub pœna interdicti ingreſſus Eccleſiæ eo ipſo incurrenda, intra tres menſes Romano Pontifici denuntiare. *Si ampliùs annum abfuerit.* Ipſum autem Metropolitanum abſentem, Suffraganeus antiquior reſidens denuntiare debet. Ita habetur ſeſſ. 6. c. 1. de reform. quòd autem illo cap. dicitur de quarta parte fructuum vnius anni admittenda per abſentiam ſex menſium, auctum eſt ſeſſ. 23. cap. 1. vbi ſtatuitur, vt fructus omnes pro rata abſentiæ amittat.

158 *Si non in ſcriptis approbata.* Petes, Vtrùm ſi cauſæ ſint approbatæ, ſed non in ſcriptis, iſta pœna incurratur.

Reſpondeo, Si cauſæ legitimæ fuerunt, & approbatæ ſunt ab eo à quo debebant, probabile eſt ob illam ſolemnitatem omiſſam, in foro conſcientiæ fructus non amitti. Inſinuat Nauarrus lib. 3. conſil. de præbendis conſil. 13. num. 11. Ratio eſt, quia conceſſio Iure gentium & naturæ valida fuit. In foro tamen exteriori poſſet condemnari. vide ſuprà c. 19. dubit. 3. Applicantur hi fructus fabricæ, vel pauperibus loci, vt patet ex Concilio ſuprà.

Vbi Aduerte, non aſtringi fabricæ aut Eccleſiæ: fortaſſe idcircò, quia nullum damnum in temporalibus Eccleſiæ per illam abſentiam datum eſt; & aliàs illi fructus cenſentur quaſi ſuperflui, cùm Epiſcopus illorum ſit incapax. Itaque permittitur vt in pauperes ſicut alia ſuperflua Eccleſiaſticorum dentur; vt qui olim ſuam quartam in bonis eccleſiaſticis habere ſolent.

Si parochi vltra duos menſes abſint.

159 Dico Quintò, Parochi ſi vltra duos menſes abſque legitima cauſa per Epiſcopum cognita & approbata abſint, præter culpam mortalem, quam incurrunt, etiam fructus pro tempore abſentiæ amittunt. colligitur ex eodem Concilio, d. cap. 1.

Vbi Notandum Primò, Dubium eſſe, vtrùm ſine tali approbatione poſſint abeſſe continuè vel diuiſim vt Epiſcopi, ſaltem ad duos menſes. Nauarr. c. 25. num. 121. probabiliter exiſtimat poſſe, ſi iuſtam cauſam habeant. Ratio eſt, quia ante Concilium licebat, & Concilium hoc expreſſè non reuocauit. ſi tamen ſine iuſta cauſa abſint, peccabunt mortiferè contra præceptum Concilij, & contra Ius naturale diuinum, de reſidendo.

Nec obſtat, quòd Concilium dicat, vt non obtineant licentiam ab Ordinario niſi ad bimeſtre, & ex graui cauſa; quia intelligendum eſt de alio bimeſtri. Interim tamen idoneos Vicarios cum debita mercede eſt ſubſtituendus. Verius tamen puto, mentem Concilij eſſe vt non abſint primo bimeſtri abſque facultate Epiſcopi; quia dicit, *quandocumque eos abeſſe contigerit, debere cauſam eſſe prius cognitam & probatam per Epiſcopum.* quod facilè fieri poteſt, cùm Epiſcopus non procul abſit. Credo tamen non eſſe receptum.

Extenditur ad omnes habentes curam animarum.

160 Notandum Secundò, Quod de Parochis dictum eſt, cenſendum eſſe de aliis, qui aliquod beneficium curam animarum habens obtinent, vt inquit Concilium. vnde etiam de perpetuis Coadiutoribus eſt intelligendum, vt Congregatio Cardinalium dicitur explicuiſſe, & meritò; quia talis Coadiutoria eſt beneficium cum cura.

Non tamen ad Abbates vel Priores.

161 Petes, Vtrùm prædictæ pœnæ pertineant ad Abbates & Priores habentes curam animarum ſuorum Religioſorum?

Reſpondeo, Non pertinere, niſi habeant curam animarum ſæcularium, per ipſoſmet adminiſtrandam; de tali enim cura loquitur Concilium, vt Congregatio reſpondit. Regulares autem, in adminiſtratione ſuorum ſubditorum Regularium relinquit ſuis ſtatutis, & Superiorum Regularium ordinationibus.

Alij beneficiarij.

162 Dico Sextò, Qui in Eccleſiis cathedralibus vel collegiatis obtinent Dignitates, Canonicatus, Præbendas, vel Portiones, non poſſunt quolibet anno abeſſe vltra tres menſes; alioquin primo anno debent priuari dimidia parte fructuum, quos ratione præbendæ ſuos fecerunt: ſecundo anno, omnibus fructibus, quos illo anno lucrati fuerint. Ita diſponit Concilium Trident. ſeſſ. 24. c. 12. de reform. continet autem hæc diſpoſitio pœnam ſententiæ ferendæ, non latæ.

Reuocantur contrariæ conſuetudines.

Vbi Notandum Primò, Reuocari hic omnia ſtatuta & conſuetudines, quibus antea licitum erat vltra tres menſes abeſſe; non tamen reuocantur priuilegia, ſi quæ erant à Sede Apoſtolica conceſſa. vnde quod Nauarr. c. 25. n. 121. ait, conſuetudinem honeſtam, eſſe cauſam excuſantem longiorem abſentiam, verum quidem eſt Iure antiquo; non autem poſt Concilium, vbi hoc eius decretum eſt receptum. ſecùs verò vbi non eſt receptum; nam ibi Iure antiquo agitur. Conſuetudo tamen abſentandi ſe ſine cauſa non valet, ex communi Doctorum ſententia, teſte Nauarro ſuprà.

Cauſæ excuſantes abſentiam.

Notandum Secundò, Eſſe aliquas cauſas excu- 163
ſantes a reſidentia.

Prima eſt, Audire Theologiam vel Ius Canonicum: hoc enim excuſat à reſidentia ad quinque annos.

Secunda, Docere Theologiam vel Ius Canonicum: hoc excuſat quantumuis longo tempore. In his duobus caſibus non requiritur licentia Epiſcopi vel Prælati; nam ad Theologiam audiendam & docendam, Pontifex facit copiam in c. Super ſpecula, de Magiſtris. & hoc caput DD. extendunt ad Ius Canonicum, ſecuti Archidiaconum in c. 2. de priuilegiis lib. 6. & Panormitanum in dictum cap. Super ſpecula. Ad litteras autem humaniores & philoſophiam requiritur licentia Epiſcopi; niſi vbi contraria conſuetudo viget, vt notat Nauarrus cap. 25. num. 21.

Tertia, Si duo Canonici ſint in obſequio Epiſcopi ad Eccleſiæ vtilitatem, c. Ad audientiam, de Clericis non reſidentibus: quod Nauarr. l. 3. conſil. 11. de præbendis, extendit ad obſequium Cardinalis non Epiſcopi, quem dicit poſſe habere ſaltem vnum Canonicum ſui tituli in obſequium.

Quarta eſt, Obſequium Papæ ad Eccleſiæ vtilitatem. cap. Cùm dilectus, de Clericis non reſidentibus.

Quinta, Licentia legitima ex quauis alia iuſta cauſa, iuxta Gloſſam in c. Inter quatuor, de Clericis non reſidentibus.

Sexta, Honeſta conſuetudo, iuxta Innocentium, Panormitanum, & alios Doctores, vt docet Nauarrus ſuprà. ſed hoc intellige, vbi Concilij diſpoſitio non eſt recepta. quòd ſi quis abſque iuſta cauſa abſit, peccat mortiferè: non tamen tenetur ad fructuum reſtitutionem, ſi officio ſatisfecit, niſi ad eam condemnetur; vt docet Nauarrus ex Panormitano cap. 25. num. 121. vel niſi id Iure ſit expreſſum, iuxta ea quæ ſuprà diximus de Epiſcopis & Parochis.

Diſtributiones.

Notandum Tertiò, Eos, qui etiam ex legitima 164
cauſa abſunt, non lucrari diſtributiones: quia Concilium illis ſolis vult eas dari, qui horis ſtatutis interfuerint, quauis colluſione & remiſſione excluſa. niſi aliquis cogatur abeſſe ad curanda Eccleſiæ negotia ex commiſſione Capituli, vel omnino inuoluntariè abſit ob morbum, captiuitatem, excommunicationem iniuſtam, &c.

Profeſſio fidei.

Notandum Quartò, Eos, qui intra duos men- 165
ſes adepti certi beneficij, non fecerint fidei profeſſionem, fructus non facere ſuos. & quidem prouiſi de beneficiis curam animarum habentibus, tenentur intra duos menſes adeptæ poſſeſſionis coram Ordinario, vel eo impedito, coram generali eius Vicario, ſeu Officiali, orthodoxæ fidei

facere

facere publicam profeſſionem, & iurare ſe permanſuros in Eccleſiæ Romanæ obedientia. Idem debent facere prouiſi in Eccleſia cathedrali de Canonicatibus, vel Dignitatibus, non ſolùm coram Ordinario, ſed etiam coram Capitulo; alioquin non faciunt fructus ſuos, nec poſſeſſiò ipſis ſuffragatur. Concilium dicta ſeſſ. 24. cap. 12.

DVBITATIO XXX.

Vtrùm beneficiarij omnes teneantur ad preces canonicas.

166 *Obligantur ad preces canonicas.* RESpondeo, Beneficiarios regulariter ad preces canonicas obligari. eſt communis ſententia Doctorum in c. 1. de celebr. Miſſarum, & patet ex cap. Quia per ambitioſam, de reſcriptis, in 6. vbi Pontifex reprehendit quoſdam beneficiarios, quòd officium precum, propter quod beneficium datur, omitterent: & ex Concilio Lateranen. ſub Leone X. ſeſſ. 9. §. Statuimus; vbi priuantur fructibus, qui officium diuinum non dixerint. Ratio eſt, quia Iure naturali quiſque tenetur ad officium, propter quod beneficium datur: atque omne beneficium eccleſiaſticum datur propter officium, in quo regulariter comprehenduntur preces canonicæ; vt patet ex communi ſententia Doctorum, & praxi Eccleſiæ.

Dixi *regulariter*, quia ſunt quædam beneficia, quæ ex ſua inſtitutione ad preces illas non adſtringunt, ſed ad aliquas alias; vt ſunt quædam Præpoſituræ & aliqui Perſonatus & aliqua Præſtimonia, quæ non requirunt quotidie niſi Horas B. Virginis, vel 5. Pater noſter & Aue Maria, vel ſemel Pſalmum Miſerere. His tamen exceptis, omne beneficium Iure communi annexum habet onus horarum canonicarum. vide Nauar. de oratione cap. 7. num. 27 & 28. & in Enchirid. cap. 25. num. 103.

Petes, Ex quo tempore incipiunt obligati?

167 *Quando incipit hæc obligatio.* Reſp. Certum eſt non obligari à tempore præſentationis vel electionis; quia per hæc nondum habent dominium, ſeu ius in re. Nauar. cap. 7. De orat. n. 29. docet eos obligari ab eo tempore, quo per collationem & acceptationem, vel per inſtitutionem, aut confirmationem incipiunt habere ius in re, & beneficium incipit eſſe ipſorum: ex illo enim tempore debentur illis fructus, etiamſi nondum poſſeſſionem acceperint. Ibidem refellit ſententiam eorum, qui putant eos non teneri ante captam poſſeſſionem. Hæc ſententia Nauarri eſt rationi & Iuri valde conformis.

Altera tamen, *quòd non teneantur ante captam poſſeſſionem*, eſt probabilis, eámque tradit Flaminius Pariſius Romanus lib. 1. de reſignatione beneficiorum q. 9. num. 15. vbi dicit hanc opinionem eſſe veriorem, & crebriorem, & in praxi obſeruari. Ratio eſſe videtur, quòd ſæpè ante initam poſſeſſionem ius ſit incertum, & multis modis poſſit impediri, qui primùm ſe produnt quando capienda eſt poſſeſſio. Crediderim tamen hanc ſententiam non debere intelligi de iis, qui per induſtriam differunt poſſeſſionem, vt horas non recitent, ſed ſolùm de iis, per quos non ſtat quò minùs eam capiant: quia fraus nemini debet patrocinari.

DVBITATIO XXXI.

Quæ excuſent beneficiarium à precibus horariis, & quæ non excuſent.

Loquor de illis, qui non ſunt in ſacris ordinibus.

RESpondeo Primò, Excuſari eos, qui nec per ſe, nec per ſuos, vllos fructus percipiunt, nec percepturi ſunt; ſi per eos tamen non ſteterit quò minùs ſint percepturi; vt docet Nauarrus ſuprà, Caietanus v. Horarum canonicarum omiſſio, & alij Doctores communiter. neque enim beneficiarij ex ſua vel Eccleſię intentione ſe obligant ad officium, niſi perſoluantur eis ſtipendia ſuſtentationis, propter quæ illam obligationem ſuſceperunt. ceſſante enim ſtipendio miniſtri, ceſſat obligatio miniſterij. 168 *Cauſa excuſantes à lectione horarum.*

Secundò, Probabile etiam eſt excuſari eos, qui valdè parum recipiunt; vt ſi beneficium ſit adeò tenue vt non habeat ſupra octo aureos. Ita tenet Sotus l. 10. qu. 5. art. 3. quem ſequuntur multi recentiores, & fatetur Nauarr. ſuprà cap. 7. num. 27. multos viros pios & doctos ita ſentire: quamuis ipſe cum pleriſque contrarium teneat. Probatur Primò, Quia *qui altari deſeruit, de altari viuere debet*, iuxta Apoſtolum 1. Corinth. 9. ac proinde qui Eccleſiæ ſeruit, de eius prouentibus viuere debet: atqui beneficiarij Eccleſiæ ſeruiunt: ergo beneficium tribuere debet ſaltem bonam partem moderatæ ſuſtentationis; alioquin non cenſetur viuere de Eccleſia. Hoc argumento probat Pontifex cap. Cùm ſecundùm Apoſtolum. 16. de præbendis, eos, qui ordinantur, debere ali ab Eccleſia. Secundò, Iſti beneficiarij non obligantur ratione ordinis, vt ſuppono; ſed tantùm ratione mercedis, quam accipiunt: atqui non videtur rationabile, vt is, qui ſolùm ſeptem vel octo aureos accipit pro mercede, ad tantumdem obligetur, ad quantum qui centum. Tertiò, Qui nihil accipit, ad nihil tenetur: ergo ſimiliter qui parum, non tenebitur ad totum. Quartò, Quia vt ait Caietanus, v. Beneficiorum multiplicatio, beneficium adeò tenue vt non ſufficiat ad ſuſtentandum miniſtrum, non eſt beneficium, niſi imperfectè, cùm non poſſit ſana ratione inſtitui vt vnum ſit in vnius ſtipendium. quod confirmatur ex cap. Is cui. 19. de præbendis, in 6. vbi beneficium inſufficiens habetur quaſi non eſſet beneficium. Vnde mihi videtur probabile, eum non teneri ad quotidianum penſum precum canonicarum, cuius beneficium eſt adeò tenue vt non ſuppeditet bonam partem tenuis ſuſtentationis, v. g. 15. vel 16. aureos. Sentio tamen, omnes qui aliquid percipiunt, aliquoties teneri per annum, v. g. feſtis & Dominicis, prout ratio dictauerit: non enim par eſt vt fructus aliquos percipiant, & numquam officium recitent; neque etiam vt ob tam exiguos fructus obligentur quotidie; ſed vtendum ἐπιεικείᾳ, & moderandum iuxta piam Eccleſiæ mentem. 169 *Parum recipientes.*

Tertiò, Non excuſari beneficiarium à precibus primo & ſecundo anno, eò quòd fructus beneficij horum annorum in quibuſdam Eccleſiis debeantur fabricæ vel deceſſori mortuo, vt notat Nauarrus cap. 7. num. 30. tum quia debetur ei dimidia pars fructuum, prout Ioannes XXII. de- 170. *Pro anno fabricæ & domini mortuo.*

clarauit. Extrau. Suſcepti, Ne ſede vacante; tum
quia poteſt deſeruire & ſuſtentationem Vicario
debitam percipere;tum quia alterius anni fructus
recipiet poſt mortem;alterius verò recipiet per to-
tam vitam nempe in eo,quod alioquin cum cete-
ris debuiſſet in fabricam impendere,quam ex fru-
ctibus ſuorum beneficiorum tenentur conſeruare.
nam quarta bonorum eccleſiaſticorum, quæ ex
Canonum diſpoſitione fabricæ erat aſſignanda in
illis Eccleſiis, Canonicorum præbendis incorpo-
rata fuit, cum onere vt ex fructibus ſuarum præ-
bendarum fabricam conſeruarent. vt autem ſe ab
hoc onere liberarent,effecerunt vt quod tota vita
per partes contribuendum erat,primo anno ſimul
daretur: per quod non potuerunt efficere vt illo
anno non diceretur officium.Neque credibile eſt,
eam mentem S.Sanctitatis,ſi illud inuentum con-
firmauit,fuiſſe:non enim par eſt vt per talia com-
pendia diuinum officium minuatur.

171 Aduerte tamen,etſi hęc ſententia omnino vera
Sententia non improbabilis. videatur;non videri improbabile,nouos Canoni-
cos non teneri pro anno fabricæ,ſi non eſt in eo-
rum poteſtate vt aliquid ex eo recipiant.Ita enim
in ſimili tenet Nauarrus de oratione c. 7.num. 30.
ſicut enim à principio potuerunt beneficia cum
hoc modo inſtitui,vt primo vel ſecundo anno ſint
prouiſis inutilia, fructibus eorum fabricæ appli-
catis;ita etiam longa conſuetudine potuit id intro-
duci: ſic enim non videtur illis refundi poſteà
quod tunc amittunt; quia numquam habuerunt
obligationem pro fabrica contribuendi.

Dixi, *Si non eſt in eorum poteſtate vt aliquid reci-
piant*: quia ſi reſidendo poſſunt recipere ſaltem ex
diſtributionibus, quantum ſufficit ad bonam par-
tem ſuſtentationis, non video quomodo poſſint
excuſari:cùm per illos ſtet quò minùs recipiant.
Si enim velint munere ſuo fungi,recipient aliqua,
etſi non omnia. nam diſtributiones ad fructus be-
neficiorum pertinent. Niſi fortè poſſint excuſari
per conſuetudinem legitimè præſcriptam, de qua
tamen debet conſtare.

172 Quartò,non videri excuſandos eos,qui habent
Adoleſcentes habentes altaria. altaria vel cappellas, & cùm non ſint Sacerdotes,
expendunt maiorem partem prouentuum in ſub-
ſtitutum,qui Sacra faciat:eſt enim nonnullus abu-
ſus meritò reformandus,quòd talia beneficia den-
tur adoleſcentibus. vnde non poteſt cenſeri mens
Eccleſiæ vt excuſentur.deinde illa beneficia per ſe
ſufficiunt ad bonam partem ſuſtentationis. quòd
autem illi maiorem partem prouentuũ cogantur
aliis dare,eſt ex eo quòd ipſi ſint inepti ad benefi-
cij primariam functionem; quod non debet eos
excuſare.quia tamen paſſim eſt conſuetudo vt ta-
lia dentur adoleſcentibus, ſenſerit aliquis non
condemnandum,ſi quis cum illis aliqua modera-
tione cauſâ ſtudiorum vtendum putet. ſuppoſita
enim illa conſuetudine,non plus cenſetur benefi-
cium ſuo poſſeſſori valere, quàm quod deducto
ſtipendio Sacerdotis ſupereſt.Sed hæc res non eſt
amplianda; nec putarim faciendum abſque ex-
preſſo vel tacito Pontificis conſenſu.

173 Quintò,Eos,qui ſunt in poſſeſſione,non excu-
ſari ex eo quòd beneficium ſit litigioſum,aut quòd
fructus ſint ſequeſtrati, vel ab alio percipian-
tur; ſi tamen probabile ſit,ipſos in lite fore ſupe-
riores, & fructus illos obtenturos: quòd ſi non
ſperant ſe pro illo tempore quidquam habituros,
non tenentur.

Sextò, Non excuſantur qui ideò nihil reci- *Non reſidētes.*
piunt,quòd non reſideant,cùm tamen poſſint:qui
ſi reſiderent, eſſent recepturi ſaltem diſtributio-
nes:quia per ipſos ſtat quòd non percipiant. ſecùs
ſi impediantur à reſidentia vel periculis hoſtium,
vel aliâ cauſâ quam ipſi non poſſunt tollere.

Petes,Quid dicendum de adoleſcentibus, qui 174
magna parentum auctoritate coguntur acceptare
beneficium,cùm tamen non habeant animum ſta-
tus eccleſiaſtici,& ſtatim dimitterent,ſi auderent.

Reſpond. Teneri illos ad officium,ſi tamquam *Adoleſcentes, qui coacti acceperunt beneficium.*
beneficiarij intendunt percipere commodum fru-
ctuum.quia tunc cenſentur ſatis conſentire in ac-
ceptationem & retentionem beneficij & oneris
annexi.ſi verò nolunt quidquam ex fructibus,non
videntur teneri. ratio eſt, quia acceptatio illa &
retentio beneficij eſt omnino coacta per metum
reuerentialem,coniunctum cum minis vel impor-
tunitate parentum,qui in adoleſcentibus æquipa-
ratur iuſto & graui. hic autem ſicut excuſat à vo-
to, etiam ſolemni explicitè vel implicitè facto,vt
infrà cap.40.dubit.2.dicetur;ita etiam ab obliga-
tione precum Canonicarum. Confirmatur, quia
non eſt æquitati conſentaneum vt ille cogatur ad
preces illas,qui non cupit frui ſtipendio,& ſolùm
coactus recipit titulum beneficij.debet tamen iſte
habere animum reſignandi quamprimùm com- *Fructus à quo reſtituendi.*
modè poterit, & reſtituendi fructus perceptos:
non tamen ampliùs quàm ad ipſum peruenit.Imò
ſi pater nomine filij percepit, vt fieri ſolet, non
videtur hic filius magis obligandus ad reſtitutio-
nem, quàm ceteri heredes, quos pater ſuis bo-
nis aluit. Sed primo loco tenebitur pater; & eo
mortuo,omnes heredes pro rata.ille enim eſt cau-
ſa iniuriæ, non filius. nec emolumentum cenſe-
tur magis ad filium perueniſſe, quàm ad alios,
cùm parens illum non minùs teneretur alere
quàm ceteros. non eſt ergo cur illi totum onus
reſtitutionis imponatur,debet tamen filius ceteris
illam obligationem patefacere.

DVBITATIO XXXII.

Vtrùm beneficiarij non recitantes preces Canonicas, teneantur ad reſtitutionem fructuum.

RESpondeo, Omnes beneficiarios ad preces 175
Canonicas adſtrictos, ſaltem ex diſpoſitione
Iuris Canonici teneri ad reſtitutionem fructuum,
ſi eas omiſerint,idque pro rata omiſſionis.Proba-
tur ex Concilio Lateran.ſub Leone X.ſeſſ.9. *Sta-
tuimus vt nemo beneficium curatum aut ſimplex ha-
bens,qui elapſis ſex menſibus ab eius conſecutione, ſine
legitimo impedimento officium diuinum recitare omi-
ſerit, pro tempore quo non recitauit, fructus ſuos fa-
ciat; imò eos impendere tamquam rem iniuſtè captam
in fabricam Eccleſiæ aut eleemoſynas pauperum te-
neatur.* Verùm quia prædicta conſtitutio videtur
quibuſdam,inter quos Sotus l.10.q.5.art. 6. non
fuiſſe recepta, vel potiùs quia non fuit ſatis ad
praxim reducta,nec ſatis diſtinctè ſem complexa,
ideò à Pio V. fuit renouata, declarata & ſuppleta
per quamdam Bullam, quam refert Nauarrus
cap.25.num.522.ex qua

Notandum Primò,Eum,qui habet beneficium 176
cum

Primis ſex menſibus non tenentur ad reſtitutionem, etſi peccent lethiferè.

cum cura vel ſine cura, ſi primis ſex menſibus officium non dixerit, peccare quidem grauiter, niſi legitimo impedimento excuſetur; non tamen ad reſtitutionem ex prædicto Iure teneri. colligitur ex Concilio, & Bulla Pij V. vnde tenentur beneficiarij ſtatim accepta poſſeſſione incipere.

Poſt tenentur pro rata omiſſionis.

Secundò, Poſt ſex primos menſes elapſos, ſi omiſerint, etiam tenentur ad reſtitutionem pro rata omiſſionis officij temporis; quia fructus non faciunt ſuos. vnde qui per vnum diem officium omiſerit, tenetur reſtituere omnes fructus illius diei: qui Matutinum tantùm omiſerit, dimidiam partem: qui reliquas omnes Horas, alteram dimidiam: qui harum ſingulas (v.g. Laudes, vel Primam, vel Tertiam, &c.) ſextam partem fructuum illi diei reſpondentium; comprehenſis etiam diſtributionibus, quas non lucrantur, etiamſi aliàs choro interſint; vt expreſsè habet d. Bulla.

Reſtitutio facienda fabricæ vel pauperibus.

177 Tertiò: Hanc reſtitutionem faciendam fabricæ Eccleſiæ vel pauperibus, ſiue illius loci vbi beneficium ſitum eſt, ſiue alterius: nam Concilium & Bulla in genere loquuntur. vnde ſi beneficiarius eſt pauper, poteſt ipſi illa reſtitutio applicari; quod intellige, niſi ex conſuetudine vel ſtatuto, id quod alij amittunt, accreſcat aliis, qui interſunt & recitant officium, vt diſtributiones, & interdum ipſum corpus fructuum; vt notant Nauarrus num. 113. Credo tamen, quando res eſt occulta, & reſtituendo diſtributiones vel alios fructus, ſuum peccatum proderent, poſſe in alios vſus pios expendere.

Quartò, Meritò tam ſeueram conſtitutionem eſſe editam, propter enormem multorum negligentiam, qui impudenter officium etiam per menſes & annos omittunt: non tamen videtur paſſim cum eo rigore recepta. vnde in eo, qui ordinariè ſatis diligens eſt, poſſet fortaſſe aliquod moderamen adhiberi. Henriquez c. 13. de excommunicatione, refert, praxim cum ſapientum conſilio ita hunc rigorem moderari, vt Parochus & Epiſcopus quintam partem pro rata reſtituant, reliquas quatuor ratione tituli & onerum retineant: Canonicus quartam partem reſtituat: alij beneficiarij tertiam. citat Bartol. Medinam, Lopezium, Peñam, Cueuos, Gallo, additque, cum ea moderatione Bullam Pij V. in Hiſpania receptam. Hæc tamen moderatio videtur iuſto laxior, præſertim in Canonicis, & alijs qui non habent aliud onus quàm precum. Vnde eam limitauerim ad eos beneficiarios, qui alia onera habent, idque iuxta onerum proportionem.

Moderatio quorumdam.

Quo Iure teneantur ad reſtitut.

178 Sed dubium eſt, Vtrùm ſolo Iure Canonico teneantur ad reſtitutionem, an etiam Iure naturali?

Sunt duæ ſententiæ. Prior eſt, eos Iure naturali non teneri. Ita Silueſt. v. Clericus. 4. num. 16. vbi pro hac ſententia citat Innocen. Ioan. Andream, Antoninum de Butrio, & Panorm. in c. 1. de celebrat. Miſſarum. item Roſellam, Paludanum & alios multos: quam Couarru. l. 3. variar. cap. 13. num. 10. fatetur eſſe communem.

Altera eſt, Eos Iure naturæ ad reſtitutionem teneri. hanc tenet Calderinus, Dominicus Decius, & alij, quos citat Couarruuias, Adrianus in 4. qo. An Clericus teneatur reſtituere, &c. Angelus v. Horæ Canonicæ, num. 11. Sotus l. 10. q. 5. art. 6. Couarruuias ſuprà, & alij.

179 Sed videtur diſtinguendum. ſi enim loquamur de beneficiis curatis, & cappellis, certum eſt, beneficiarios non teneri Iure naturæ ad reſtitutionem, etiamſi preces canonicas omiſerint; quia hæc non ſunt inſtituta ad illas preces, ſaltem vt ad finem præcipuum; ſed ad alias functiones, vt ad offerendum ſacrificium, adminiſtranda Sacramenta, prædicandũ verbum Dei, &c. vnde qui hæc præſtiterit, Iure naturæ non tenebitur quidquam reſtituere, vel ſaltem nõ niſi parum, etiamſi Horas omiſerit. nam illa oratio eſt functio tantùm ſecundaria talis beneficij. Si verò loquamur de beneficiis, quorum tota vel præcipua functio eſt precatio Canonica; ſubeſt quidem ex natura rei ſufficiens ratio vt ſtipendium poſſit repeti, & beneficiarij cogi ad reſtitutionem; tamen non tenẽtur ſponte reſtituere, niſi Eccleſia ſignificet ſe velle. Prior pars, *ſubeſſe ſufficientem rationem* vt poſſint priuari, patet, quia beneficium datur propter officium, vt habetur c. finali, de reſcriptis, in 6. & proinde ſi officium non fuerit præſtitum, fructus beneficij poſſunt repeti: *datum enim ob cauſam, eâ non ſecutâ, Iure repetitur.* hoc argumentum ſibi obiicit Panormitanus in c. de celeb. Miſſarum. quod ſatis probat, ipſũ teneri, ſi Eccleſia declaret ſe velle vt reſtituat.

Præſi in quorum alia eſt functio quàm precatio Canonica.

Beneficia quorum præcipua functio eſt precatio.

Altera pars Probatur Primò, Quia ante Concilium Lateranenſe ſub Leone X. nullus erat Canon, quo beneficiarij, qui officium omiſerant, iuberentur reſtituere: quod ſignum eſt, eos Iure non fuiſſe obligatos, priuſquam Eccleſia ſignificaret ſe id velle. 180

Non tenentur reſtituere niſi Eccleſia ſignificet ſe velle.

Secundò, Concilium Lateran. & Pius V. in Bulla ſatis apertè inſinuant, eos non obligari primis ſex menſibus à capta poſſeſſione: nempe quia Eccleſię placuit indulgentiùs agere pro tempore, quo incipiunt. quod ſignum eſt, eos Iure naturæ non obligari, niſi Eccleſia velit. ſi enim abſolutè tenentur ad reſtitutionem Iure naturæ, ſicut mercenarius diurnus omiſſo opere diurno, non minùs obligantur primis ſex menſibus, quàm poſteà.

Tertiò, Quia fructus beneficiorum non dantur illis immediatè pro officio quotidianò, ſicut mercenariis pro opere diurno; neque etiam vt famulis pro obſequio annuo, ſicut dominus ſolet conſtituere mercedem famulo pro miniſterio annuo; (quia officium diuinum non eſt pretio ęſtimabile, ſicut obſequium famuli) ſed dantur immediatè ad ſuſtentationem miniſtri Eccleſiæ, ſub onere recitandi illas preces pro fundatore & populo Chriſtiano, Deumque per illas laudandi. Vnde tenetur quidem lege Iuſtitiæ preces illas recitare, ſicut Parochus lege Iuſtitiæ tenetur Sacramenta adminiſtrare; ſi tamen omiſerit, non tenetur Iure naturæ fructus refundere; quia non cenſetur aliquid pretio æſtimabile omiſiſſe vel detraxiſſe, quod eo modo compenſari debeat. non enim illi fructus dati ſunt pro obſequio aliquo temporalem vtilitatem habente, ſed abſolutè in ſuſtentationem, cum obligatione orandi. Vnde patet differentia inter famulum & beneficiarium: famulus enim etſi non 181 teneatur ad reſtitutionem ob paucorum dierum negligentiam, ſicut mercenarius diurnus, eò quòd ſtipendium ei detur immediatè pro obſequio annuo, in quo omiſſio paucorum dierum non cenſetur notabilis; tamen ſi multas hebdomadas omittat, tenebitur; quia ſubtraxit domino ſuo aliquid notabile, quod pretio æſtimetur: ac proinde debet illud pretio vel aliquo obſequio compenſare. beneficiarius autẽ non ſubtraxit aliquid pretio æſtimabile, ac proinde non tenetur illud per reſtitu-

Fructus dantur non immediatè pro officio diurno vel annuo, ſicut mercenario vel famulo.

Differentia inter famulum & beneficiarium.

tionem fructuum compenſare; ſed vel manet obligatus vt id quod omiſit adhuc præſtet per ſe vel per alium;(vt ſi omiſit Sacra pro fundatore dicenda) vel obligatio cum tempore euanuit, eò quòd opur annexum eſſet tempori, & proinde per lapſum temporis factum ſit impoſſibile:& ſic ſolùm tenetur dolere de peccato cum propoſito emendationis,vt ſi officium precum non ſoluit. quòd ſi illæ preces non eſſent ſingulis diebur addictæ,deberet eas poſtea recitare.

Quartò,Si Iure naturæ eſſet debita hæc reſtitutio,eſſet debita Eccleſiæ:atqui huic non eſt ita debita: tum quia non tam Eccleſia cenſetur læſa per illam omiſſionem, quàm anima fundatoris: tum quia ſi Eccleſiæ iure naturæ eſſet debita,non poſſet aliis piis operibur applicari.

Quintò,Si Iure naturæ eſſet debita, deberetur etiam cùm abſque culpa officium omiſſum eſt; ſicut operarius tenetur reſtituere mercedem, ſi per morbum vel ſimile impedimentum ex parte ſua proueniens, opus nnn præſtiterit: atqui Eccleſia numquam tales obligauit.

Poteſt Eccleſia reſtitut. præſcribere duplici modo.

182 Hinc patet,niſi Eccleſia conſtituat vt reſtitutio fiat, illam non eſſe neceſſariam. Poteſt autem id dupliciter conſtituere. Primò, Per modum legis pœnalis, priuando eos qui omiſerint, in vindictam peccati: hoc enim Eccleſia per abſolutam poteſtatem ſuam facere poteſt. Verùm non ſic videtur feciſſe, quia ratio commodior ſuppetebat. Secundò,Per modum oneris, ſeu conditionis impoſitæ beneficiis: poteſt enim Eccleſia dare beneficia cum eo onere & ſub ea lege & conditione, qua iudicat expedire. Itaque poteſt omnibur beneficiis, etiam curatis, imponere hanc legem, vt qui illa habet, non poſſit fructus abſolutè ſuos facere,ſi ex culpa preces omittat. Eamdem legem poſſet imponere fundator. vnde propriè pœnalis non eſt,etſi in eos ſolos conſtituta ſit,qui ex culpa omittunt, ſeu qui ceſſante legitimo impedimento non recitant.

Quando acquirant abſolutum dominium fructuum.

183 Ex dictis ſequitur Primò,Beneficiarios non habere abſolutum dominium fructuum, etiam antè perceptorom,niſi poſtquam officium tempori illi reſpondens dixerint; vel certè abſque culpa prætermiſerint: nam expreſſè dicit Pontifex & Concilium, *vt fructus non faciant ſuos,ſi ceſſante legitimo impedimento officium omiſerint.*

Qui per ignorantiam omittunt.

Secundò,Eos,qui per ignorantiam inculpatam omiſerunt, non teneri ad reſtitutionem; vt ſi eis perſuaſum fuit à viris doctis,quibus meritò poterant credere, ſe non teneri pro anno domus mortuariæ, vel dum verſantur in ſtudiis.

Quæ attentio ſit neceſſaria, dicetur infrà c. 37. dub. 11. de Oratione.

DVBITATIO XXXIII.

Vtrùm Canonici non canentes in choro officium diuinum, teneantur ad reſtitutionem diſtributionum.

184 Dico Primò,Vbi eſt conſuetudo vt ipſi Canonici canant in choro, qui non canunt, non merentur diſtributiones,etiamſi domi preces recitent,aut ſubmiſſè in Eccleſia dicant. Ita Sotus l.10. q.5.ar.4.& Nauarrus de Orat.c.10. num. 47. Probatur Primò, Quia diſtributiones non ſunt conſtitutæ ob nudam præſentiam, ſed vt cum aliis pſallant,& diuinum officium decantent, vt rectè Sotus ait:Canonicorum enim officium eſt pſallere in choro,vt habet Concil. Baſileenſe ſeſſ. 21. §. 3. Secundò,Quia Caietan opuſc. 31. reſponſione 8. docet, eum non ſatisfacere præcepto Eccleſiæ de dicendis horis, qui in Eccleſia alternantibus choris,ſuos verſiculos ſubmiſſe recitat,quamuis alios attentè audiat; eò quòd non communicet cum ceteris canendo, & ſic per communicationem non cenſeatur totum recitare: quod Nauarrus ſic intelligit, non ſatisfacere præcepto Eccleſiæ, ita vt lucrari poſſit diſtributiones, quæ canentibus ſunt conſtitutæ. Satisfacit tamen ita vt non peccet mortiferè, nec teneatur repetere; vt etiam docet Tabiena,§.vltimo:quia etſi non communicet cum eis quatenus canunt, communicat tamen quatenus recitant.

Dicens ſuum verſiculum ſubmiſſe in choro, an ſatisfaciat.

185 Dico Secundò,Vbi eſt conſuetudo vt Canonici per Vicarios officium peragant,probabile eſt,eos poſſe diſtributiones lucrifacere, etſi officium in choro vel domi recitent; modò temporibus conſtitutis præſentes ſint. colligitur ex Caiet.v. Horæ canonicæ, ſub finem; tenent Petrus Nauarra lib. 2.cap.2. num. 117.& Bernardinus Sandoualis de diuinis officiis cap. 16.

Vbi per Vicarios canunt, non tenentur per ſe.

Probatur Primò,Quia etſi veteri Iure,& prima inſtitutione teneantur Canonici per ſe diuina officia canere;tamen conſuetudine in multis locis introductum eſt vt per Vicarios canant, Prælatis ſcientibus & non contradicentibus: quæ conſuetudo non eſt omnino contra rationem;nam ſic diuinum officium magnificentiùs & ſuauiùs canitur,cùm Cannnici ſæpè voce,ſuauitate,vel peritia canendi careant: vnde per eam potuit Iuri antiquo derogari.

Secundò, In multis locis vtuntur cantu figurato,cui non expedit Canonicos ſe admiſcere: ſufficiet ergo vt ipſi tamquam maiores Clerici ſuâ præſentiâ omnia moderentur, & quæ alij canunt, ipſi attentè meditentur, (vt ſuprà ait Caietanus) vel reuerenter aſſiſtant.

Tertiò,Quia Concilium Trident. ſeſſ.24.c.12. de reform. non videtur requirere aliud quàm decentem præſentiam;*Diſtributiones*,inquit, *qui ſtatutis horis interfuerint, recipiant;reliqui, quauis colluſione aut remiſſione excluſa, his careant.* Idem habetur in cap.1.de Clerico non reſidente, Bonifacij VIII. quod citatur à Concilio. Si Concilium vel Pontifex iſte voluiſſet cantum eſſe neceſſarium, id expreſſiſſet.

Superiores debent Canonicos cogere, &c.

186 Dico Tertiò,Superiores Canonicorum,vt Epiſcopi,Decani, Præpoſiti habentes iuriſdictionem in Capitula,tenentur curare vt Canonici per ſe & non per ſubſtitutos diuina officia obeant. colligitur ex Concilio Trident.ſuprà, *Omnes verò diuina per ſe & non per ſubſtitutos compellantur obire officia, & Epiſcopo celebranti,aut alia Pontificalia exercenti aſſiſtere & inſeruire, atque in choro ad pſallendum inſtituto, hymnis & canticis Dei nomen reuerenter, diſtinctè, deuoteq́; laudare.* quod intellige quando non adhibetur cantus figuratus; non enim illi cantui ſuas voces miſcere tenentur.

Aduertendum autem, hoc præceptum dirigi non ad Canonicos, ſed ad Prælatos, vt conuenientibus Iuris remediis Canonicos cogant.vnde peccant Prælati, ſi id negligant; non autem Ca-

nonici

nonici ſua conſuetudine vtentes, quamdiu à Prælatis non vrgentur.

DVBITATIO XXXIV.

Quibus modis beneficia amittantur.

DIximus de modis acqoirendi beneficij, de conditionibus in beneficiario requiſitis, & de sis ad quæ beneficiarij obligantut: ſequitur nunc vt dicamus de beneficiorum amiſſione; quod quarto loco nobis in hoc capite propoſitum erat.

187 Portò amitti beoeficium antè poſſeſſum poteſt vel ex diſpoſitione Iuris, vel per ſententiam Iudicis, vel per liberam dimiſſionem ſeu reſignationem.

Ex diſpoſitione Iuris.

Ex diſpoſitione Iutis amittitut, Primò, Propter crimen aliquod, cui pœna amiſſionis ipſo facto per Ius eſt annexa. Secundò, Propter alterius beneficij incompatibilis conſecotionem. Tertiò, Per profeſſionem Religionis approbatæ. Quartò, Per matrimonium validè initum. de tribus poſtremis ſatis dictum eſt ſuprà ſuis locis: de primo aliqoid dicendum. Multa ſunt crimina, quibus hæc pœna annexa eſt.

Crimina, quibus annexa eſt amiſſio beneficij.

Primò, Hæreſis, cap. Ad abolendam 9. de hæreticis, §. 1. adeò vt hæretico non proſit regula de triennali pacifica poſſeſſione, vt docet Rebuffus pagina 311.

Secundò, Schiſma, cap. Nos conſoetudinem, d. 12. cap. Quia diligentia. 5. de electione.

Tertiò, Sodomia ſæpiùs exercita, ex Bulla Pij V. apud Nauarrum cap. 27. num. 249.

Quartò, Percuſſio Cardinalis vel Epiſcopi. cap. Felicis, de pœnis, in 6.

Quintò, Homicidium qualificatum; nempe per ſicarium pretio conductum. cap. 1. de homicidio, in 6. iuxta Alexandrum conſil. 166.

Sextò, Falſificatio litterarum Apoſtolicarum; cap. Ad falſariorum. 7. de crimine falſi.

Septimò, Si qnis per ſe vel aliom occidat Rectorem vel alium Clericum ſuæ Eccleſiæ in qua beneficium habet, cap. In quibuſdam. 12. de pœnis.

Octauò, Si examinatores ad parochialem, aliquid pro examine acceperint; de quo ſup. dub. 16.

Nonò, Ob ſimoniam confidentiæ, ex Bulla Pij IV. & Pij V. apud Nauarr. cap. 23. num. 100. de quo infrà.

Decimò, Si obtinens Epiſcoparum, non accepit conſecrationem intra ſex menſes à pacifica poſſeſſione, ſuprà dub. 19.

Vndecimò, Si obtinens parochialem, non fuerit promotus ad ſacerdotium intra annum; dubitat. 19.

Duodecimò, Si quis duo incompatibilia primi generis ſimul retinere præſumpſerit abſque diſpenſatione, amittit etiam ſecundum, de quo ſuprà dubit. 27.

Decimotertiò, Si Prælatus vel adminiſtrator alienet bona Eccleſiæ vel Monaſterij abſque forma Iure præſcripta, vel inconſulto Romano Pontifice, Extrauag. Ambitioſæ, de rebus Eccleſiæ non alienandis.

Decimoquartò, Si quis vi poſſeſſionem ſit ingreſſus. cap. Eum qui. 18. de præbendis, lib. 6. vbi ſtatuitur, vt *qui beneficium, cui animarum cura imminet, vi occupat, ſeu ſe ſcienter iniuſtè intrudit in eo, ſit ipſo Iure priuatus beneficio, quod cum cura ſimili primitus obtinebat.* item, vt qui vi & propria auctoritate occupat aliquod beneficium, eo ipſo amittat ius, ſi quod ante ad illud vel in illo habebat, v. g. per electionem, vel præſentationem, vel collationem.

Notandum eſt, in his & ſimilibus caſibus (ſi tamen Iura illa quoad pœnas non ſint vſu abrogata) beneficium impetrari poſſe tamquam vacans, ſed crimen eſt probandum. Ipſe tamen beneficiarius non tenetur ſponte ſua dimittere ante ſententiam, vt ſupra cap. 29. dubitat. 8. diximus, niſi in caſu vndecimo & fortè decimo, quia Iura non ſunt cum eo rigore recepta. Quando autem non eſt quis Iure priuatus, ſed ſolùm priuandus; tunc beneficium ab alio impetrari non poteſt, niſi priùs feratur ſententia priuatiua. Multa autem ſunt crimina, ob quæ quis priuandus dicitur; vt homicidium non qualificatum, c. Clericis. 5 ne Clerici vel Monachi, &c. ſacrilegium, periurium, adulterium, & ſimilia grauia delicta depoſitione digna; vt docent DD. in cap. Et ſi Clerici. 4. & c. Cum non ab homine. 10. de Iudiciis. 188

Beneficium tale poteſt ab alio impetrari.

Crimina ob quæ dicitur priuandus.

Ratione abſentiæ non vacat beneficium ipſo Iure, ſed requiritur ſententia, qua abſens priuetur. Hæc tamen ſententia ferri non poteſt niſi ipſo antè citato, vt colligitur ex cap. Quoniam. Vt lite nō conteſtata, &c. & Gloſſa ibidem. & ex cap. 2. de Cleric. non reſident. iuncta Gloſſa v. Depoſitus. & cap. Ex parte. eod. Quòd ſi neſcitur vbi ſit, ſeruanda eſt forma quæ præſcribitur cap. Ex tuæ. eod. vt docet Gloſſa in d. cap. Quoniam, nempe *vt in eorum Eccleſiis trina citationis edictum publicè proponatur, vt reuertantur.* quòd ſi poſteà vltra ſex menſes redire diſtulerint, poterunt ſuis beneficiis ſpoliari. quòd ſi abſentis beneficium abſque huiuſmodi citatione alteri collatum fuerit, reuertenti non oberit collatio, cap. Tuæ. de cler. non reſident. vbi Panor. & alij. De quo vide Rebuffum, Titulo de Collat. num. 58.

DVBITATIO XXXV.

Quid reſignatio in beneficiis, & quæ ad illam requirantur.

R*Eſignatio* hoc loco eſt iuris ſui libera dimiſſio ſeu ceſſio. *Libera*, inquam, non coacta, quia *coacta* per iniuriam, eſt nulla, vel certè annullanda, cap. Super hoc, de renuntiatione, & Clem. Multorum, de pœnis. Hæc autem fit tacitè vel expreſsè. *Tacitè* fit ex Iuris diſpoſitione, abſque verborum expreſſione; vt ſi quis matrimonium contrahat; ſi lite ſuper beneficio mota cedat; ſi per tres annos eam non proſequatur; ſi in Ordinibus conſtitutus, militiæ adſcribatur; & aliis modis, quos vide apud Rebuffum §. De tacita reſignatione, & Flaminium Pariſium lib. 1. de reſignat. q. 1. 189

Expreſsè fit, quando diſertis verbis agitur. hæc autem eſt duplex, alia *pura*, quæ fit ſine conditione & pacto appoſito; & tunc Ordinarius poteſt conferre beneficium cuilibet. alia eſt *conditionalis* ſeu in fauorem: & hæc vel eſt *ſimplex* in fauorem, vt quando fit abſque reſeruatione; vel eſt *qualificata*, vt quando fit reſeruato ſibi iure regreſſus vel ingreſſus, vel penſione, vel aliquibus fructibus: de quibus plura infrà cap. 35. de ſimonia. vide Flaminium quæſt. 2.

190 Circa quæ Notandum eſt, Vt *reſignatio conditionalis*, & id quod ex vi illius ſecutum fuerit, ſit validum, requiri Primò, Vt beneficium ſit reſignantis; quia reſignatio eſt ſui iuris dimiſſio. vnde ſi ita ſit priuatus, vt ſponte ante ſententiam teneatur dimittere, non poteſt hoc modo reſignare. quòd ſi fecerit, collatio ex vi illius ſecuta, erit inualida. Si autem non tenetur dimittere ante ſententiam, reſignatio valida erit; quia adhuc beneficium eſt ipſius quoad ius poſſidendi & fruendi; poteſt tamen poſteà per ſententiam irritari: ſicut contractus & alienationes eius, cuius bona ipſo Iure ſunt confiſcata ob crimen hæreſis, perduellionis, inceſtarum nuptiarum, &c. irritari poſſunt; etſi valeant donec ſententia irritationis feratur. de quo vide ſuprà cap. 29. dub. 8.

Vt reſignatio ſit valida quæ requirantur.

Secundò, Debet eſſe libera, non metu vel dolo extorta; alioquin eſt inualida, vt dictum eſt; quando enim fraus vel metus dat cauſam contractui, non obligat, præſertim ſi velit is qui iniuriam paſſus eſt: nam ſaltem arbitrio eius poteſt reſcindi; L. 1. ff. Quod metus cauſa geſtum; de quo ſuprà cap. 17. dub. 5. quòd ſi quis ſpoliatus beneficio, coactus fuerit renuntiare, poteſt intentare remedium cap. 3. Redintegranda. 3. q. 1. Nec Iudex debet audire detentorem, niſi ſpoliato fuerit reſtituta poſſeſſio, cap. Super hoc. 5. de renuntiat. vide Gloſſ. in cap. penult. de his quæ vi metúſve cauſa fiunt.

191 Tertiò, Debet fieri in manibus eius, qui poteſt eam admittere. Hic autem eſt Summus Pontifex, reſpectu omnium beneficiorum. Deinde Ordinarius, reſpectu eorum quæ ipſi ſubſunt. Tertiò, Collator vel inſtitutor; præſertim ſi habeat iuriſdictionem, qua poſſit ex cauſa etiam beneficio priuare. colligitur ex cap. Admonet, 4. de renuntiat. Quidam tamen inſinuant apertè, talem iuriſdictionem non eſſe neceſſariam: nam ſolùm dicunt non eſſe improbabile eam requiri. Ita Innocent. in cap. Quod in dubiis. 8. in fine. de renuntiat. & Gloſſa Clement. 1. de renuntiat. v. Manibus.

Vbi aduerte, quando reſignatio fit in manus Ordinarij, & collatio pertinet ad inferiorem, vt ad Decanum, Præpoſitum, vel Canonicum; non poſſe Ordinarium ſine illius conſenſu conferre: nam non debet proprius collator vel inſtitutor per hoc Iure ſuo priuari. Quòd ſi fiat in manibus laici, valet quidem in præiudicium reſignantis, ita vt poſſit eo ſpoliari; non tamen ita vt vacet, niſi Superioris conſenſus acceſſerit; vt apertè colligitur ex d. cap. Quod in dubiis. Idem dicendum ſi fiat coram Notario, vel alio, qui non eſt Superior eccleſiaſticus reſignantis; cap. fin. de renuntiat. vide Flam. Pariſium lib. 7. q. 9. & Rebuffum de reſignat. expreſſa, num. 11.

Porrò Ordinarius non poteſt admittere reſignationem cum regreſſu vel ingreſſu, quia continet ſimoniam confidentiæ, vt infrà dicetur. Poteſt tamen Pontifex eam admittere; cuius auctoritate hæc labes poteſt tolli à reſignatione, cùm ſolo Iure humano ſit inuecta. De reſignatione cum penſione & in fauorem tertij, eſt dubium: plerique enim Doctores tenent eam eſſe ſimoniacam, niſi fiat in manibus Pontificis. ſed de hoc infrà cap. 35. de ſimonia, dub. 14. & 15.

Reſignatio cū reſeruat. penſionis.

Quartò, Debet acceptari à Prælato, in cuius manibus fit; alioquin reſignans non perdit ius ſuum, cap. finali de renuntiat. & cap. Inter. 17. de præbendis.

Quintò, Debet conferri illi, in cuius fauorem cum clauſula conſueta eſt reſignatum, alioquin prouiſio non valebit, etiamſi à Papa ſit facta, vt docet Rebuffus, §. De reſignatione conditionali, num. 16. & colligunt Doctores ex cap. vnico, de rerum permutatione, in 6. non enim poteſt ius meum mihi auferri & dari alteri, me inuito, niſi in pœnam. 192

Sextò, Requiritur, vt is, cui confertur ex vi reſignationis, illud acceptet; alioquin reſignans non amittit ſuum beneficium, propter clauſulam, *non aliter*, &c. Vbi aduerte, etiamſi beneficium iam ſit collatum reſignatario, tamen reſignans manet in adminiſtratione ſui beneficij, donec alter poſſeſſionem acceperit; quia ante non amittit poſſeſſionem. Sicut Proconſul manet in adminiſtratione, donec ſucceſſor aduenerit, & quaſi Prouinciæ poſſeſſionem ceperit; L. Meminiſſe. 10. ff. de officio Proconſulis.

Quãdo amittat poſſeſſionẽ.

Septimò, Requiritur conſenſus patroni, ſi eſt beneficium Iuris patronatus: vel electorum, ſi eſt electiuum; alioquin reſignatio in fauorem non valebit, ſicut nec permutatio. Ita Gloſſa in Clement. vnica, de rerum permutat. Felinus in cap. Cùm Bertoldus. 18. col. 5. de ſent. & re iudicata, Rochus de Iure patronatus, v. Honorificum, q. 3. Gigas, de penſionibus, qu. 23. & 24. 193

Conſenſus patroni.

Si tamen reſignatio illa putaretur Eccleſiæ vtilis, poſſet eam Superior approbare; (ſicut dicemus de permutatione) & valeret abſque conſenſu patroni. Hoc tamen caſu ſi patronatus eſt laici, debet ei derogari in litteris collationis. Idem dicendum in permutatione, alioquin non eſt valida, vt docet Gigas qu. 24. num. 5.

Octauò, Si reſignans ſit infirmus, debet ſuperuiuere 20. dies poſt reſignationem: alioquin cenſetur beneficium vacare per obitum, non per reſignationem; ac proinde omnis collatio ex vi talis reſignationis ſecuta, eſt irrita. Ita expreſsè habet regula Cancellariæ, quam explicat Rebuffus, §. Regula de infirmis. 194

20. dies ante mortem.

Nonò, Si reſignatio fiat in Curia Romana, debet intra ſex menſes, à die ſupplicationis oblatæ computandos publicari in loco beneficij: ſi autem fiat extra Curiam, intra menſem publicari debet: alioquin ſi contingat reſignantem mori antè quàm reſignatarius ceperit poſſeſſionem, beneficium cenſebitur vacare per obitum, & collatio facta reſoluetur. Ita habet regula Cancellariæ, quam idem Rebuffus explicat, §. Regula de publicandis.

Publicatio reſignationis.

DVBITATIO XXXVI.

Quid permutatio, & quæ ad eam requiſita.

PErmutatio eſt certa rei ad alteram facta mutua præſtatio. vt habetur L. 1. ff. de rerum permutatione. quæ definitio etiam beneficiorum permutationi conuenit. Ad hanc ferè omnia requiruntur, quæ ad reſignationem in fauorem. Primò enim requiritur, vt permutantes ſint domini ſuorum beneficiorum: nemo enim poteſt permutare cum alio niſi rem ſuam. Vnde qui iam accepit ſecundum beneficium incompatibile, non poteſt permutare primum cum alio ſimplici; quia vacat, 195

Requiſita ad permutationem.

1. Debent eſſe domini beneficij.

ita

ita vt non ſit ampliùs ipſius. Secùs ſi in pœnam delicti dicatur vacare, vt dictum eſt ſuprà num. 190. Pari modo ſi alter nihil iuris habeat in beneficio quod permutat, non valet permutatio; cap. Cùm venerabilis, de exceptionibus, & L. 1. ff. de rerum permut. & vterque redit ad ſuum beneficium, ſine noua collatione, vt notat Ioannes Andr. in c. vnicum, de rerũ permutatione, in 6. quia nihil cenſetur actum defectu conditionis neceſſariæ. Si beneficium poſt permutationem deprehendatur ſubiectum liti, qui illud reſignauit, debet litem proſequi; & ſi euictum fuerit, alter redibit ad ſuum; cap. Si beneficia. 20. de præbendis, in 6.

Secundò. Libera.

Secundò, Debet eſſe libera, id eſt, non fraude vel metu extorta, vt ſuprà num. 190.

Tertiò, In manum Ordinarij.

196 Tertiò, Requiritur vt vterque beneficium ſuum reſignet in manus Ordinarij, cui beneficium ſubeſt, ſiue is ſit vnus idemque, ſiue alius & alius. Vbi Aduerte, inferiorem Epiſcopo, abſque præuio illius conſenſu permutantibus præſtito, non poſſe recipere reſignationes cauſa permutationis, & ex vi illius conferre: id enim ſolis Epiſcopis conceſſum videtur, cùm aliàs ſit Iure prohibitum; vt patet c. Quæſitum. 5. de rerum permutatione. vbi dicitur, *Generaliter teneas, quòd commutationes præbendarum de Iure fieri non poſſunt, præſertim pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritalia, vel connexa ſpiritalibus, labem ſemper continet ſimoniæ. Si autem Epiſcopus cauſam inſpexerit neceſſariam, licitè poterit de vno loco ad alium transferre perſonas, &c.* confir. ex cap. Admonet. 4. de renuntiat. vbi dicitur, *Vniuerſis perſonis tui Epiſcopatus ſub diſtrictione prohibeas, ne Eccleſias tuæ diœceſis ad ordinationem tuam pertinentes, abſque aſſenſu tuo intrare audeant, aut detinere, aut ſe dimittere inconſulto.* Itaque ſolius Epiſcopi eſt auctoritatem permutandi præbere, ſine qua omnia erunt irrita. Si tamen collatio ad alios pertineat, Epiſcopus non poteſt ſine eorum conſenſu exequi permutationem, recipiendo reſignationes, & conferendo ipſa beneficia; ſed permutantes ad collatores ſunt remittendi, vt in manus eorum reſignatio fiat, & ipſi iure ſuo vtantur. Non enim hi iure ſuo priuandi. Si tamen alicubi ſit conſuetudo, vt etiam inferior Epiſcopo, vt Abbas, Præpoſitus, Decanus, ſua auctoritate permutationes admittant & exequantur, valebit, vt docet Gloſſa & DD. in Clement. 1. de rebus Eccleſiæ non alienandis. Quòd ſi Eccleſiæ ſint exemptæ, earum permutatio à Summò Pontifice eſt approbanda.

Conſuetudo.

Quartò, Collatio fiat in permutantes.

Quartò, Requiritur vt fiat collatio in permu-
197 tantes. Vbi Aduerte, beneficium cauſa permutationis reſignatum, non poſſe conferri niſi compermutanti: ſi alteri collatum fuerit, irrita eſt collatio, vt expreſsè habetur Clem. vnica, de rerum permutatione. vnde Ordinarius, ſi admiſerit permutationem, aſtringitur ipſis conferre. Neque eſt neceſſe vt reſignationes aut collationes fiant eodem tempore; poſſunt enim ſæpè multi menſes intercedere: quod maximè locum habet, quando beneficia ſunt in diuerſis diœceſibus; tunc enim debent reſignari coram diuerſis Epiſcopis, à quibus poſteà debent etiam conferri. Vnde ſequitur, ſi Petrus & Paulus permutent ſua beneficia, & Paulus reſignet prior, factáque reſignatione & collatione moriatur antequam Petrus reſignationem ſui beneficij faciat, Petrum habiturum vtrumque; vt etiam docet Rebuffus, §. De permutat.

Quintò, Conſenſus patronorum, &c.

Quintò, Requiritur conſenſus illorum, ad quos 198
electio vel præſentatio ſpectat: alioquin non valebit permutatio, Gloſſa in Clem. dictam, cum Felino & Rocho ſuprà num. 193. citatis. non tamen eſt irrita talis permutatio, ſed à patrono in irritum reuocari poteſt, mediante ſententia Iudicis, ſi intra tempus à Iure ad præſentandum conceſſum contradixerit. quòd ſi intra illud tempus non contradixerit, ſciens illam eſſe factam, efficitur valida & firma. Vide Couarr. qq. Pract. cap. 36. num. 9.

Aduerte tamen, ſi patronus requiſitus nolit conſentire, poſſe Epiſcopum (ſi iudicat permutationem expedientem Eccleſiæ) ſua approbatione ſupplere conſenſum, & valebit permutatio. Ita iudicauit totus Senatus Pariſienſis, teſte Rebuffo num. 22.

Sextò & Septimò, Requiruntur duæ vltimæ 199
conditiones, dubitatione præcedenti poſitæ.

Ius ad rem an poſſit permutari.

Petes Primò, Vtrùm ius ad rem poſſit permutari, v.g. ius præſentationis, vel gratiæ expectatiuæ cum ſimili iure, vel cum beneficio.

Communis ſententia Doctorum eſt, id fieri non poſſe. probant ex cap. fin. de rerum permutat. Sed ibi tantùm dicitur *ſpiritalia cum temporalibus permutari non poſſe*, vt ius decimarum cum pecuniæ ſumma: gratia autem expectatiua, & ius nominationis non eſt quid temporale, ſed ſpiritale. Nihilominùs tenenda eſt communis ſententia, præſertim de gratia expectatiua: quia gratiæ ſunt perſonales, & non excedunt caſum expreſſum; vnde nec perſonam cui conceduntur. Ita Panormitan. in cap. Cùm olim. 7. de rerum permutat. quod probatur ex cap. Cui de non ſacerdotali. 27. de præbendis, in 6. vbi dicitur, *Mandata de prouidendo, ſeu gratias expectatiuas non debere extendi vltra caſus expreſſos.* Puto tamen has permutationes non eſſe irritas, ſi Ordinarius illas admittat; quia nuſquam hoc Iure expreſſum: & interueniente Superioris auctoritate, in huiuſmodi non committitur Simonia, cùm ſint res ſpiritales. vnde ſi ob iuſtam cauſam, v.g. ad litem componendam fieret, non putarem damnandum. Vide cap. 35. dubit. 4. num. 30.

Non videntur irrita ipſo facto.

Permutatio ficta.

Petes Secundò, Si quis velit ſuum beneficium 200
reſignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit talem reſignationem admittere, vt ipſe poſſit beneficium alteri conferre; vtrùm ego poſſim vti permutatione ficta, reſignando cauſà permutationis beneficium, quod non habeo?

Rebuffus, §. De permutat. num. 14. & 15. putat talem permutationem validam eſſe. ratio eſt, quia non intereſt niſi partis, cui nulla hîc fit iniuria. vel enim eſt conſcia, & ſic conſentit; vel ſi non eſt conſcia, integrum illi manet aut redire ad ſuum beneficium, aut agere ad complementum permutationis. Confirmatur, quia ſi tibi dedi rem meam cauſà permutationis, & poſteà nolim tuam, eamque tibi condonem, non irritatur permutatio.

Hęc ſententia alicui vera videri queat, ſi tu bona fide putabas me habere beneficium, quod cum tuo permutarem, & ideò reſignaſti coram Ordinario, qui mihi illud contulit: tunc enim transfertur dominium propter bonam fidem contrahentis; iuxta ea, quæ dicta ſunt ſuprà cap. 20. dubit. 18. & 19. Potes tamen me cogere vt impleam contractum; vel vt acceptum reſtituam. Si autem ſciebas me non habere beneficium, res eſt minùs veriſimilis; quia tunc non poteras bona fide velle permu

permutare, ſed donare gratis, ſeu reſignare in fauorem; quam reſignationem Epiſcopus noluiſſet admittere. vnde videtur collatio facta per errorem, ac proinde irrita.

Dices fortè, non eſſe irritam, quia Epiſcopus confert abſolutè volente parte, cuius eſt beneficium: vnde hic nulli fit iniuria. Nec refert quòd Epiſcopus conferat per errorem, quia hic error eſt extrinſecus, verſatur enim circa cauſam collationis: putat enim ſe conferre causâ permutationis, cùm non ſit mutatio.

Nihilominùs hæc ſententia mihi non probatur. Primò, Quia ianuam multis fraudibus aperit. Secundò, Quia facta permutatio nõ eſt permutatio, & conſequenter nullam vim habet. vnde Lud. Gomez. q. 19. in reg. Cancellar. de infirmis, dicit; permutationem cum beneficio, quod vocant *de pertica*, id eſt, cum beneficio ficto, non valere. Tertiò, Quia collatio in hac permutatione eſt per errorem & fraudem extorta. Nec refert quòd error ſit circa aliquid extrinſecum: nam etiam talis error, quando eſt cauſa contractus vel alicuius diſpoſitionis, reddit illam irritam, vel certè in irritum reuocabilem, vt dictum eſt cap. 17. dub. 5.

DVBITATIO XXXVII.

Quid & quotuplex ſit penſio.

201 PEnſio hoc loco *eſt ius non perpetuum percipiendi fructus ex alieno beneficio.* Dico *Non perpetuum*, vt excludatur Beneficium: hoc enim ita inſtitutum eſt, vt non ſolùm ad vitam vnius vel duorum duret, ſicuti penſio, ſed vt ſit perpetuum. Dico, *Ex alieno*; quia nemo ex ſuo beneficio dicitur habere penſionem, cùm eius habeat proprietatem & fructus omnes; ſicut nemo dicitur habere vſumfructum in ſuis bonis, ſed ſolùm in alienis; eſt enim penſio ſimilis vſuifructui à proprietate ſeparato.

202 Penſio eſt triplex, temporalis, ſpiritalis, media.
Penſio triplex. *Temporalis* dicitur, quæ datur propter aliquod miniſterium temporale præſtitum vel præſtandũ; vt ea, quæ datur viro illuſtri vel Principi vt Eccleſiam defendat; quæ œconomo, vel alteri negotia Eccleſiæ agenti: item quæ datur ob bonam operam Eccleſiæ nauatam, vel ob ſpem nauandæ.

Spiritalis eſt, quæ fundatur in titulo merè ſpiritali, vt ea quæ datur concionatori, vel adiutori Epiſcopi aut Parochi.

Media eſt, quæ fundatur in ſolo ſtatu ſpiritali, non tamen in officio ſpiritali præſtando; vt ea quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho ſeni, vt ſe ſuſtentet; & quæ datur causâ reſignationis vel litis componendæ. hæ duæ poſtremæ vocantur clericales, ſeu eccleſiaſticæ penſiones, quia ſolis Eccleſiaſticis dantur; prima verò laica, quia laicis.

DVBITATIO XXXVIII.

Quænam requirantur vt penſio eccleſiaſtica poſſit obtineri.

203 PRimò requiritur vt obtinens ſit capax. vt autem ſit capax, neceſſe eſt Primò, Vt ſit Clericus, ac proinde vt habeat primam tonſuram, vt
1. Capacitas, quæ requirit. Clericatum.
docet Gigas q. 22. quod intellige, ſi pẽſio reſeruetur alicui tamquam Clerico: quia etſi Ius expreſſum hac de re non ſit, tamen ita ſeruat ſtylus Curiæ Romanæ, qui pro lege ſeruatur, vt dicunt DD.
Ætas autem ea ſufficit, quæ ad tonſuram, vt docet *Ætas.*
Gigas qu. 13. Neque Concilium Trident. quidquam hac in re mutauit: etſi credam magis ſecundùm mentem Concilij eſſe vt adſit ætas neceſſaria
beneficiis. Secundò, Vt non ſit illegitimus: hic *Legitimus.*
enim ſine diſpenſatione nõ eſt capax penſionum, vti nec beneficiorum; vt probat Gigas qu. 16. neque Epiſcopus cum eo diſpenſare poteſt, niſi ad
penſiones, quas ipſe poteſt reſeruare. Tertiò, Vt *Non innodatus cenſura.*
non ſit excommunicatus; hic enim ſicut aliorum priuilegiorum impetrandorum eſt incapax, ita etiam penſionum. Vnde is, cui penſio reſeruatur, ſolet in litteris abſolui ad cautelã, ſicut in litteris prouiſionis beneficiariæ. Idem videtur dicendum de irregularitate; ita Nauar. Conſil. 35. de Homicidio. Emanuel tamen Sà v. Homicidium n. 21. dicit, homicidam voluntarium, qui tamen maximè eſt irregularis, non eſſe incapacem penſionis. itáque declaratum à Congregatione Concilij, neque id in editione Romana eſt correctum. vnde hæc ſententia eſt valdè probabilis.

Secundò, Requiritur vt ſubſit *iuſta cauſa*: qui 204
enim ſine iuſta cauſa penſiones obtinent, non ſunt *2. Cauſa iuſta.*
tuti in conſcientia, etiamſi Pontifex cum eis diſpenſauerit; vt docet Toletus l. 5. c. 73. ex communi ſententia Theologorum. Sicut qui accipit pecuniam ab œconomo, quem ſcit malè diſpenſare res domini ſui, non poteſt retinere; præſertim ſi nullum officiũ pro ea præſtiterit. hæc autem cauſa debet cedere in vtilitatem Eccleſiæ; vt propter aliquod miniſterium temporale vel ſpiritale Eccleſiæ exhibitum vel exhibendum, vel ad pauperem Clericum alendum, vel ad litem beneficiariam componendam, vel ad permutationem beneficiorum inæqualium faciendam.

Tertiò, Requiritur *poteſtas* in conſtituente ſeu *3. Poteſtas.*
reſeruante. hæc autem eſt in Summo Pontifice, ad quem plenaria diſpoſitio beneficiorum noſcitur pertinere; vt habetur cap. 2. de præbendis, in 6. & Clement. 1. in fine, Vt lite pendente.

Sed dubium eſt, Vtrùm Epiſcopus poſſit pen- *An Epiſcopus penſionem conſtituat.*
ſionem conſtituere?

Quidam docent, poſſe, ſi cauſa iuſta ſubſit. Ita 205
Gigas q. 6. qui pro hac ſententia citat Oldradum, Felinum, Antonium de Butrio, Innocent. Imolam, Petrum Ancharanum, Decium, & Cacchialupum. *Cauſa iuſta* cenſetur, Primò, Si aſſignetur ſeni Parocho, non valenti ampliùs ſeruire, vt aiatur. Secundò, Si causâ tranſactionis in lite; vt patet cap. Niſi eſſent. 21. de præbendis, & c. Audiuimus. 3. de colluſione detegenda. Tertiò, Si causâ permutationis, ob inæqualitatem fructuum, cap. Ad quæſtiones. 6. de rerũ permutatione. vbi ſatis apertè id videtur concedi. ita docet Nauar. Conſil. 22. de Simonia n. 4. cũ Anchar. & Felino. Causâ verò ſimplicis reſignationis, Doctores Epiſcopo id non concedunt; niſi reſignans eſſet ſenex, & ad præſtandum officium ineptus, vel niſi alia rationabilis cauſa interuenire. In his caſibus non poteſt eam cõſtituere, niſi ad vitam eius cui aſſigna-
tur, vt docet Gigas ex Oldrado & Ancharano. Ve- 206
rùm quidam dicunt, penſionum conſtitutionem per ſtylũ Curiæ reſeruari Summo Pontifici. Vnde Ordinarij non poterunt, niſi quatenus id eis priuilegio

uilegio vel conſuetudine eſt conceſſum. nam ſtylus Curiæ ius facit: quod maximè in penſionibus verum eſt, quatũ ius vniuerſum fere conſtat conſuetudine. Confirmatur, quia penſionum conſtitutio eſt contra Ius commune, quo ſtatuitur vt beneficia ſine imminutione conferantur, Decretal lib. 3. tit. 12. Itaque continet in ſe diſpenſationem Iuris. at Epiſcopus, vtpote inferior, non poteſt diſpenſare in Iure, niſi quatenus id ei ipſum Ius, vel conſuetudo legitimè præſcripta, quę inſtar Iuris habeat, concedit. Idem confirmari poteſt Extrau. Ambitioſę. de rebus Eccleſiæ non alienandis. Nam conſtitutio penſionis non minus eſt alienatio quàm vel decennalis locatio, vel hypothecatio: quia eſt alienatio rei immobilis, nempe Iuris Eccleſiæ competentis. pars enim Iuris Eccleſiæ ad fructus alienatur. quod maximè locum habet in penſionibus perpetuis. Ius autem tale inter immobilia cenſeri conſtat. Idem crediderim de penſionibus viralibus. quia non minùs inter immobilia cenſeri debent, quàm reditus vitales, & vſusfructus. Addo, has penſiones plerumque annexam habere aliorum bonorum obligationem, quæ etiam illi Extrau. repugnat. Requirit autem ea conſuetudo de qua diximus, vt legitimè præſcripta cenſeri debeat, ſecundùm communiorem ſententiam DD. vel 40. annos cum titulo, vel tempus immemorabile ſine titulo. quia Ius commune & Iuris præſcriptio ei obſtat, iuxta cap. 1. de præſcript. in 6.

Hæc tamen potiſſimum intellexerim de penſionibus quæ primariò imponuntur ipſi beneficio, ita vt ſimul cum beneficio tamquam onus annexum tranſeant in ſucceſſorem beneficij. Harum enim conſtitutio meritò ſoli Papæ reſeruatur, nec Iure communi conceditur Epiſcopis: quia id cederet in damnum ſucceſſoris. Secùs fortè de illis quæ primariò imponuntur ipſi perſonæ beneficiarij, & ſolùm ſecundariò ipſi beneficio, nimirum pro eo tempore quo ipſius fuerit, ita vt ſimulatque ad alium tranſlatum fuerit, onus penſionis extinguatur. Nam id in nullius cedit præiudicium, & ſæpè grauis cauſa ſubeſt ita ſtatuendi, & ipſi beneficiario expedit, qui etiam in talem penſionem conſentit. Et de tali penſione intelligendi Doctores & Iura ſuprà numer. 205. allata.

Nec obſtant Canones, quibus dicitur Beneficia ſine diminutione conferenda: quia tantùm intendunt vetare, ne Epiſcopus vel collator ſibi partem fructuum reſeruet, titulo in alium collato: & ne ipſa beneficia diuidat in duo: vel ipſa primariò oneret: vt patet ex locis citatis, & ex c. Maioribus. cap. Vacante. & cap. Cum cauſis, de præbendis. denique ne ſine graui cauſa penſiones etiam ſecundariò imponantur. Si tamen talium penſionum conſtitutio ſtylo Curiæ Pontifici eſſet reſeruata, illi ſtandum.

Quartò, Debet eſſe moderata, ita vt beneficiario relinquatur quantum ſatis eſt ad ſuſtentationem; præſertim ſi ſit beneficium cum cura animarum. Vnde inoleuit conſuetudo vt non excedat tertiam partem fructuum, teſte Caccialupo, tractat. de penſionib. qu. 7. & regulariter Legatis Apoſtolicis datur poteſtas reſeruandi penſiones ſuper fructibus beneficiorum ex cauſa reſignationis vſque ad tertiam partem prouentuum; vt teſtatur Gigas q. 6. & 9. poteſt tamen Pontifex maiorem conſtituere. 4. *Moderata.*

207 *Conſenſus patroni non eſt neceſſarius.*

Quintò, Etſi beneficium, cui penſio imponitur, ſit Iuris patronatus laicorum; non tamen eſt neceſſarius conſenſus patroni, vt quidam volunt: quia id nullo Iure cauetur; & aliàs nullum fit ei per impoſitionem penſionis præiudicium: patroni enim non eſt percipere aliquos fructus, niſi in neceſſitate, quando ab Eccleſia deberet aliquę neceſſitas, cùm non impendeat, non eſt conſiderabilis: ſed tantùm eius eſt præſentare inſtituendum; quod ei per penſionem non adimitur. ſecùs eſt in permutatione & reſignatione, quæ fit in fauorem, & in vnione beneficiorum; in quibus ſuo iure priuatur. vnde debet ordinariè eius conſenſus interuenire. debet tamen in litteris penſionis fieri mentio, & derogatio patronatus, ſi ſit laicorum, vt habet ſtylus Curiæ; teſte Gigante quæſt. 24. non tamen ſi ſit Eccleſiaſticorum; vt tradunt DD. in cap. Cùm dilectus, de Iure patronatus. difficiliùs enim Pontifex onerat beneficia patronatus laicorum, quàm Eccleſiaſticorum.

208 *Recitat Horas beata Virginis.*

Sextò, Penſionarius etſi Iure antiquo non tenebatur ad aliquas preces, nunc tamen poſt conſtitutionem Pij V. vbi ea eſt recepta, tenetur recitare Officium B. Virginis; vt patet ex Bulla eiuſdem. quod ſi omiſerit, non facit fructus ſuos, eodem prorſus modo, quo beneficiarius horas Canonicas omittens. vide Bullam eius apud Nauarrum cap. 25. num. 122.

Septimò, Penſio non eſt perpetua vt beneficium, ſed morte penſionarij extinguitur, ſicut vſusfructus morte vſufructuarij. Poſſet tamen Pontifex efficere vt ſit perpetua inſtar beneficij, vtque de vno in alium transferatur. ſed hoc ex plenitudine poteſtatis, non ex natura & conditione penſionis.

Vtrùm penſio poſſit redimi, vel vendi, dicetur capite ſequenti dubit. 22.

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

De Simonia.

Conſtat Dubitationibus 31. *D. Thomas qu.* 100.

ETſi ſimonia ſit peccatum oppoſitum religioni, tamen viſum eſt de ea proximè poſt beneficia tractare, eò quòd potiſſimùm in præſentationibus, electionibus, poſtulationibus, collationibus, reſignationibus, & permutationibus beneficiorum locum habeat. Primùm dicemus de ſimonia ſecundùm ſe. Deinde de præcipuis modis in particulari, quibus fieri ſolet. Tertiò de pœnis eius.

DVBITATIO I.

Quid ſimonia.

D. Thomas art. 1. *quæſt.* 100.

1 NOTANDVM eſt, *ſimoniam* peccatum à *Simone* mago nomen accepiſſe, idque ob tres cauſas.

Dicta ſimonia à Simone mago ob tres cauſas.

Primò, Quòd ille primus tempore noui Teſtamenti legatur hoc crimine infectus fuiſſe, Actor. 8.

Secundò, Quòd grauiſſimè inter omnes antiquos hoc genere peccati peccauerit: voluit enim emere pecuniâ donum illud & poteſtatem admirabilem viſibiliter conferendi Spiritum ſanctum, idque eo fine vt ipſum Spiritum ſanctum poſteà venderet; vt docet D. Auguſtinus tract. 10. in Ioannem. *Volebat*, inquit, *emere Spiritum ſanctum, quia vendere volebat Spiritum ſanctum*; & colligi poteſt ex c. 8. Actorum. Priores autem ſolùm rem ſpiritalem creatam vendiderunt; vt Balaam ſuam prophetiam, Num. 22. & 23. Giezi miniſter Eliſæi ſanitatem diuinitus conceſſam, 4. Reg. 5.

Tertiò, Quia Simon videtur etiam pertinaciter ſenſiſſe hoc ipſum eſſe licitum, ac proinde fuiſſe hæreticus hac in re: quod inſinuat D. Ambroſ. l. 2. de pœnitentia c. 4. & habetur 1. q. 1. can. Petrus. videtur autem hoc vitium maximè cœpiſſe vocari nomine ſimoniæ tempore Gregorij I. qui etiam vocat illud *hæreſim ſimoniacam*; nempe quia eſt exterior quædam profeſſio hæreſis ſeu prauæ opinionis; (ſicut imaginum deturbatio & conculcatio eſt profeſſio hæreſis internæ) præſertim ſi publicè & ſine pudore fiat, ſicut fiebat in Galliis tempore Gregorij, vbi palàm pro collatione ordinum exigebatur pecunia, vt conſtat ex regiſtro epiſt. 110. 113. & 114. Priores tamen Patres vocant illud paſſim vitium Simonis, vt Chryſoſtomus, Ambroſius, & Nazianzenus. vide plura teſtimonia 1. qu. 1.

2 Notandum Secundò, Simoniam eſſe vitium contra virtutem religionis, conſiſtens in rerum ſacrarum indigna tractatione, non qualibet; (variis enim modis indignè tractari poſſunt) ſed qua res ſacræ tamquam profanæ æſtimantur, & in contractus deducuntur: hæc enim eſt magna in Deum, à quo ſanctitatem habent, irreuerentia: quæ vocatur ſimonia. Vnde patet ſimoniam eſſe ſpeciem ſacrilegij, qua res ſacra indignè tractatur, dum pretio temporali æſtimatur, & in contractum deducitur. Solet autem ſic definiri.

Eſt contra religionem.

3 *Simonia eſt ſtudioſa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid ſpiritale, vel ſpiritali annexum.* ſic Gloſſa in cap. 11. Qui ſtudet. 1. qu. 1. paſſim à DD. recepta. ſolùm additur à DD. *pretio temporali*, maioris explicationis cauſâ. Hæc definitio habet quatuor partes.

Definitio ſimoniæ.

Prima, *Studioſa voluntas*, id eſt, deliberata; vt excludantur motus voluntatis non plenè deliberati, vel procedentes ex ignorantia inculpata. loquimur enim de peccato ſimoniæ in ſua ſpecie perfecto.

Explicatur definitio.

Secunda, *emendi aut vendendi*; quibus verbis ſignificatur omnis omnino contractus non gratuitus, ſiue ſit vera emptio, ſiue locatio, ſiue permutatio, &c.

Tertia, *Pretio temporali*; ſi enim detur ſpiritale pro ſpiritali, non erit propriè ſimonia, vt infrà dicetur. turpitudo enim huius peccati conſiſtit in eo, quòd ſpiritalia æſtimentur pretio humano vel re aliqua humana, quæ ſit pretio æſtimabilis.

4 Solet autem à DD. triplex pretium diſtingui, ex c. 8. Saluator. 1. qu. 3. *Pretium muneris*, vt pecunia, equus, bos, veſtis, & ſimilia vendi conſueta. *Pretium linguæ*, vt laus & vituperatio, patrocinium aduocati, commendatio apud Principem: hoc enim officium eſt pretio æſtimabile. *Pretium obſequij*, vt miniſterium aliquod in rebus temporalibus, vt eſt famuli, œconomi, &c.

Triplex pretium.

Quarta, *Aliquid ſpiritale, vel ſpiritali annexum*, quia res merè temporalis nõ eſt materia ſimoniæ; illius enim commutatio non eſt contra reuerentiam rebus ſacris debitam. Hinc patet, malitiam huius vitij in eo conſiſtere, quòd iniuria quædam & irreuerentia fiat rebus ſacris, atque adeò ipſi Deo, dum tamquam res temporales pretio æſtimantur, & contractibus ſubiiciuntur.

Malitia huius peccati.

5 *Spiritale* hic vocatur non omne aut ſolum incorporeum; ſed quod eſt aliquo modo ſupernaturale, ſiue ſit aliquid reale, ſiue morale tantùm, ſiue in modum actus, ſiue in modum habitus. talia ſunt virtutes ſupernaturales, gratiæ præuenientes, gratiæ gratis datæ, Sacramenta, conſecrationes, benedictionesque Eccleſiæ, & omnis vſus poteſtatis ſupernaturalis.

Spiritale.

Spiritali autem annexum eſt, quod cum aliquo ſpiritali connexionem habet: quod tripliciter fieri poteſt; antecedendo, conſequendo, comitando. *Antecedendo*; vt Ius patronatus; quia ſupponitur præſentationi beneficiorum. Item ſecundùm quoſdam veſtes & vaſa ſacra, templa, altaria; quia referuntur ad ſacrificium Miſſæ. *Conſequendo*, vt beneficia eccleſiaſtica, quia ſupponunt officium diuinum. *Comitando*; vt labor in miniſterio Sacramentorum.

Annexum ſpiritali.

6 Petes, Quare ſola ſupernaturalia cenſentur eſſe materia ſimoniæ?

Supernaturalia ſunt ſimoniæ materia.

Reſpon

Reſpondeo, Quia cum hæc naturâ ſuâ ſint talia, vt humana induſtria non poſſint comparari, ſed ſolùm diuino munere gratis concedi; magna irreuerentia eſt, ſi pretio, ſicut aliæ res humanæ æſtimentur: quod locū non habet in iis, quæ naturaliter poſſunt haberi; etiamſi per accidens alicui ſupernaturaliter infuſa ſint, vel poſt amiſſionē reſtituta; vt ſi alicui ſit infuſa ars mechanica, vt Beſeleel; vel oculi amiſſi diuinitus reſtituti. Non enim quia aliquid diuinitus acceptum eſt, ideò efficitur inuendibile, ſed quia eſt ordinis ſupernaturalis, nullis cauſis naturalibus comparabile, & directè conceſſum à Deo ad animarum conuerſionem & ſalutem ſupernaturalem. Vnde etſi fama & vita non ſint pretio æſtimabilia, tamen quia ſunt bona humana ordinis naturalis, non debetur illis ea reuerentia, vt non ſubiiciantur pactis & pretio temporali. Nam vita licitè pecunia redimitur, & homines emuntur in ſeruos, & fama interdum interuentu pecuniæ vel comparatur, vel recuperatur.

Vendere doctrinam licitum.

7. Ex his ſequitur Primò, Non eſſe ſimoniam, vendere doctrinam vel notitiam cuiuſuis veritatis naturali induſtria comparabilis; vt rectè docet Sotus l. 9. q. 5. ar. 1. Victoria, de ſimonia, relect. 1. num. 5. & Adrianus quodlib. 9. art. 11. vbi id fusè probat, & citat Durandum, Richardum & Paludanum. Eſt contra Altiſiodorenſem 3. p. quæſt. pænult. de ſimonia, & Alex. Halenſem 2. p. q. 185. num. 3. qui dicunt ſciētiam vendi non poſſe, quia eſt inæſtimabilis pretij; ſed ſolùm laborem qui in docendo ponitur. Sed probatur Primò, Quia naturali induſtria paratur, & ex cauſis naturalibus illa cognitio oritur. Secundò, Quò quis eſt doctior, eò maius ſtipendium poteſt exigere, & tamen minùs laborat: quod eſt ſignum, æſtimari ſcientiam ipſam. Tertiò, Idem patet ex eo, quòd pro ſublimiori doctrina maiora ſolent peti ſtipendia; quod tamen non liceret, ſi vendere doctrinam eſſet ſimonia.

Nec refert, quòd ſapiētia non poſſit auro æſtimari; quia ſapientia non ſolùm pendet ab alterius doctrina, ſed etiam à lumine interno. Deinde etſi ſecundùm naturam ſuam non poſſit auro conferri; tamen ratione quarumdam conditionum annexarum, quæ æſtimantur apud homines, vt ſunt voluptas cognitionis, dignitas apud homines, vtilitas temporalis inde prouenieēs, poteſt ſine iniuria auro conferri. Simili modo, homo ſecundùm naturam ſuam eſt præſtantior toto mundo, tamen ratione vtilitatis temporalis ex illo prouenientis, poteſt pretio vendi.

An apud Ethnicos, Iudæos, & in ſtatu nudæ naturæ.

8 Sequitur Secundò, In ſtatu nudæ naturæ non futuram fuiſſe ſimoniam propriè dictam: quia nihil ibi fuiſſet ſupernaturale. Similiter nec apud Iudæos modò, nec apud infideles eſt vlla vera ſimonia in venditione rerum ſacrarum; niſi ex conſcientia erronea, qua exiſtimant ſe vendere rem ſacram, (ſicut Ieroboam vendens ſacerdotia excelſorum, 3. Reg. 13.) cùm nihil ſit apud ipſos verè ſacrum aut ſupernaturale. In ſtatu tamē nudæ naturæ potuiſſet eſſe aliquid affine ſimoniæ; nam fuiſſet ibi verus Dei cultus, veri Sacerdotes, ſacrificia & ſacrificandi inſtrumenta, quæ nonnullam habuiſſent ſanctitatem, in morali quadam deputatione conſtitutam, quam pecuniâ æſtimare, nonnulla videtur futura fuiſſe irreuerentia. Poteſt etiam Ethnicus committere veram ſimoniam in rebus Chriſtianorum, vt ſi venderet Baptiſmum, aut vaſa ſacra propter conſecrationem.

Sequitur Tertiò, Non eſſe ſimoniam, dare alicui beneficium ob amorem humanum; vt quia ſanguine vel amicitia iunctus, &c. quia nullum intercedit pactum pro pretio. Similiter nec ob timorem; vt ſi des alicui beneficium ne tibi noceat, modò pactum non interueniat. Quòd ſi pactum interuenerit, dubium eſt, de quo inf. d. 21. Negari tamen non poteſt, quin nonnulla ſit in ſacrum officium irreuerentia, ſi beneficium ob amicitiam humanam vel ſimilem cauſam detur; magiſque ſpectentur cauſæ priuatæ, quam bonum Eccleſiæ. 9

An ob amorem vel timorem.

Sequitur Quartò, Non eſſe ſimoniam, quando Sacerdos præſtat miniſteria ſacra etiam principaliter, ob lucrum temporale; modò nullum pactum tacitum vel expreſſum interueniat: quia ratio ſimoniæ conſiſtit in pactione & contractu, ſecundùm communem ſententiam Doctorum. 10

An ob lucrum.

Nec obſtat, quòd D. Thomas quodlibet. 8. art. 10. contrarium ſentire videtur in caſu propoſito: quia in Summa videtur mutaſſe ſententiam, cùm ad ſimoniam requirat pactum; vt patet art. 1. ad 5. Poteſt tamen dici latè ſimonia, quia qui æſtimat miniſterium ſpiritale ex vtilitate temporali, magnam irreuerentiam in illud committit, & facilè ad contractum deſcenderet.

Sequitur Quintò, Non eſſe ſimoniam, ſi quis animo non quidem verè emendi aut ſoluēdi, ſed decipiendi dumtaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio: vt rectè Caietan. opuſc. 9. quæſt. 5. ſolu. 2. & Sotus l. 9. quæſt. 8. art. 1. Idem ſentit Toletus l. 5. cap. 90. ratio eſt, quia iſte non habet voluntatem verè emendi, ſed mendacio decipiendi. peccat tamen, tum quia alterum inducit ad ſimoniam: tum quia externum opus ſimoniacum facit. Poteſt tamen beneficium ſic obtentum retinere, ſi à legitimo collatore ſit collatum, vt iidem DD. tradunt, & fatetur etiam Nauarrus cap. 23. num. 136. quamuis velit eſſe ſimoniam conuentionalem. 11

An ſi animo decipiendi promittat temporale?

DVBITATIO II.

Vtrùm omnis venditio aut commutatio rerum ſpiritualium pro temporalibus, ſit ſimonia Iure diuino prohibita.

NOtandum eſt, rem aliquam in propoſito poſſe dici *ſpiritualem* vel *ſacram*, ita vt ſit materia ſimoniæ, quatuor modis. Primò, Quia talis eſt naturâ ſuâ: vt ſunt omnes ſupernaturales virtutes, & gratiæ præuenientes, & omnes gratiæ gratis datæ, ſiue conſiſtant in habitu aliquo, ſiue in quadam aſſiſtentia Spiritus ſancti. Secundò dicuntur ſacræ, Quia ſunt cauſa ſanctificationis; ſiue effectiua, vt Sacramenta; ſiue diſpoſitiua & excitatiua, vt ſacramētalia, concio, preces, exorciſmus. Tertiò, Quia ſunt effectus vel vſus ſacræ poteſtatis, vt excommunicatio, abſolutio, benedictiones, & conſecrationes, quas facit Eccleſia, quamuis hæc etiam poſſint dici ſacra ſecundo modo. Item prophetare, miracula facere; quia ſūt operationes poteſtatis ſupernaturalis. Quartò dicūtur ſacræ ſolum, Quia annexæ ſunt rebus ſacris, idque vel propriè, vt beneficia, Ius patro- 12

Quatuor modis res dicitur ſpiritalis ſeu ſacra.

natus, Ius eligendi: vel impropriæ, vt officium ſacriſtæ, officium œconomi Eccleſiæ.

13 Notandum Secundò, In quibuſdam rebus ſpiritualibus eſſe aliquid temporale ſecūdùm ſe pretio æſtimabile; vt in calice conſecrato, in beneficiis: in quibuſdam nihil eſſe tale; vel ſi quid ſit, minimi eſt pretij; vt in Euchariſtia, in Baptiſmo.

14 Dico Primò, Omnis venditio & commutatio rerum ſpiritualium cuiuſuis generis pro pretio temporali; ſi in ea habeatur ratio conſecrationis, vel eius quod ſupra naturam eſt, eſt ſimonia Iure diuina prohibita: vt ſi quis vendat Sacramenta, vel ſacramentalia, vel functiones poteſtatis ſpiritalis: vel ſi pluris vendat calicem conſecratum, quàm non conſecratum, globulos benedictos, quam non benedictos: idque non ratione laboris vel ſumptuum quos fecit vt curaret benedici, ſed ratione benedictionis. eſt communis ſententia Doctorum, D Thomæ quæſt.100.art.2. Durandi in 4.d.25.q.5. Richardi eadem diſtinctione circa tertium principale q.1. Adriani quodlibet.9.ar.1. Victoriæ relect. de ſimonia n. 15. Soti lib.9. q.5. ar.2. Nauarri cap 23.num 99.& 100. & aliorum.

Simonia Iure diuino.

Probatur Primò ex Scripturis, 4.Reg. 5. Giezi diuinitus punitur lepra, quòd auſus fuerit pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exigere. Matthæi 10. *Gratis accepiſtis, gratis date.* hic Apoſtoli iubentur functionem doni miraculorum & ſanitatum gratis præſtare; quia illud donum gratis acceperant: atqui cetera omnia ſupernaturalia gratis accepta ſunt: ergo gratis dari debent.

Vbi Aduerte, cauſam cur gratis dare debeant, non eſſe præciſè quia gratis acceperunt; (qui enim ſcientiam vel artem naturalem à Deo infuſam haberet, poſſet eius vſum vendere) ſed quia res talis eſt vt non poſſit humanâ induſtriâ, ſed ſolo Dei munere haberi. & hoc vult Dominus ſignificare illis verbis, *Gratis accepiſtis*; quaſi dicat, donum illud tale eſt, vt veſtrâ induſtriâ non potueritis aſſequi, ſed gratis vobis conceſſum eſt, ac proinde etiam gratis eo vti debetis. Quibus verbis etiam ſignificat, illa ſpiritalia dona non eſſe ipſis collata ad temporalia emolumenta, ſed ad fructum Euangelij, ad conuerſionem & ſalutem animarum, vt patet ex verbis quæ proximè antecedunt; *Euntes*, inquit, *prædicate dicentes, quia appropinquauit regnum cælorum: infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmones eiicite: gratis accepiſtis, gratis date.* nempe ad hunc finem. Itaque ſolùm ad hunc finem conceſſa ſunt. Vnde ex modo conceſſionis & fine conſtat non eſſe nobis datum dominium illorum donorum, ſeu ius diſponendi de illis vel eorum vſu pro noſtro arbitrio, ſed ſolùm diſpenſationem in ſpiritalem vtilitatem proximorum: ergo vendendo iniuria fit Deo, tum quia vſurpatur dominium rei ipſius, cuius ipſe ſolam diſpenſationem conceſſit; tum quia hoc modo impeditur finis ad quem collata ſunt. hoc enim ipſo quo aliquid venditur, inſinuatur non eſſe quid diuinum ſupernaturale pertinens ad ſalutem æternam, ſed rem temporalem & humanam ad commoda huius vitæ dumtaxat ſpectantem. talia enim ſunt omnia apud omnes gentes, quæ in contractus veniunt. Itaque homines non putarent iſta fieri virtute diuina, & deſiderio ſalutis ipſorum, ſed arte diabolica, & totum negotium religionis putarent eſſe fictitium & ad quæſtum comparatum. Vnde 15 patet, hoc præceptum non eſſe poſitiuum, ſed continere Ius naturæ, maximè cùm in nouo Teſtamento nulla ſint præcepta diuina poſitiua, præterquam fidei & Sacramentorum, vt communior ſententia Doctorum tenet, & docet D. Thomas 1. 2. quæſt. 100. art. 2. in corpore, & art. 1. ad 2. Actor. 8. *Pecunia tua tecum ſit in perditionem* (ait Petrus Simoni mago.) rationem addit, *Quoniam donum Dei exiſtimaſti pecuniâ poſſideri.* id eſt, Quia voluiſti id, quod ſola Dei donatione haberi poteſt, acquirere pecuniâ. vbi apertè inſinuatur eſſe contra legem naturæ. ratio eſt, quia per talem contractum fit notabilis irreuerentia rei ſacræ, & conſequenter Deo eius largitori, dum tamquam profana & humanis viribus parabilis æſtimatur pecuniâ; in qua irreuerentia conſiſtit malignitas ſimoniæ.

Non eſt poſitiuum præceptum illud Matthæi 10. Gratis accep. &c.

Petes, Vtrùm hæc ſimonia ſit ita praua, vt mēdacium, adulterium, & alia intrinſecè mala. 16

An ſit intrinſecè mala.

Reſpondeo, Nomen *ſimonia* ſonare id, quod intrinſecè malum eſt, non minùs quàm nomen *mendacium* vel *adulterium*. An autem venditio ſpiritualium ita ſit mala, vt ne per abſolutam Dei potentiam concedi poſſit, eſt dubium. Verius videtur non ita malum eſſe, quin aliquando per aliquas circumſtantias eius malitia poſſit impediri. fieri enim poteſt vt interdum eiuſmodi ſint circumſtantiæ, vt prudentis iudicio non cenſeatur vlla iniuria fieri rei ſacræ, etiamſi pecunia ad eam obtinendam detur vel exigatur, vt infrà dicetur d.7. modò tamen ipſa res ſacra pecuniâ non æſtimetur, quaſi non pluris valeret: hoc enim nec per abſolutam Dei auctoritatem videtur poſſe concedi. etſi enim Deus ſit abſolutus omnium bonorum ſpiritalium Dominus: tamen ipſe ſtatuere non poteſt vt non pluris æſtimentur quàm pecuniâ: hoc enim intrinſecam inordinationem continet non minùs quàm loqui contra mentem, vel cognoſcere alienam: ipſa enim conditio rerum, quam ex natura ſua habent, poſtulat diuerſam æſtimationem. vnde id fieri non poſſet ſine iudicio falſo & affectu peruerſo. Quidam tamen putant, Deum tamquam abſolutum omnium rerum Dominum poſſe per ſuam abſolutam potentiam concedere licentiam captandi quæſtum ex vſu talium donorum, v.g ex vſu gratiæ ſanitatum vel prophetiæ, & etiam ex collatione talium donorum, ſi quis poſſet ea in alterum conferre. Nam hæc omnia etiam temporalia commoda adferunt, v. g. ſanitatem corporalem, notitiam vtilem ad negotia humana; quo caſu ceſſaret irreuerentia. nam ille homo vteretur iure ſuo ſibi à ſupremo Domino conceſſo, idque ſecundùm illius voluntatem: & tunc illa res non cenſeretur merè ſpiritalis. quia non ordinaretur neque concederetur ſolùm ad ſalutem ſupernaturalem ſicut modò (imò parum vel nihil ad eam tunc valeret) ſed potiſſimùm ad commoda temporalia, itaque ex fine cenſeretur quaſi temporalis. Eſſet tamen huiuſmodi licentia conditioni illarum rerum quaſi violenta, nec ſatis diuinæ ſapientiæ conſentanea. Multa enim non repugnat fieri ſola Dei potentia & auctoritate ſpectata; quæ tamen, ſi conſideretur ratio diuinæ ſapientiæ, & quid illam maieſtatem deceat, repugnantiam inuoluere videntur. Sic etſi ex parte potentiæ nullo modo repūgnet Deum aſſumere in vnionem hypo-

poſta

poſtaticam quamuis naturâ irrationalem, tamen ex parte ſapientiæ poteſt repugnare, quia deeſt iuſta ratio, ob quam decorè fieri poſſit.

17 Sed dubium eſt, verùm ea in quibus eſt aliquid pretio æſtimabile, poſſint ratione illius vendi? De quibuſdam nulla eſt difficultas, vt de calicibus, veſtibus ſacris, Chriſmate, & ſimilibus, quorum materia magno conſtat antequam conſecretur: non enim amittit ſuum pretium per conſecrationem. Sed maxima controuerſia eſt de beneficiis.

An beneficia Iure naturæ ſint omnino inuendibilia.

Sunt duæ ſententiæ. Prior eſt ferè communis Theologorum, Beneficia Iure diuino eſſe inuendibilia; quia ius percipiendorũ fructuum eſt ſpirituale. Ita Caietanus Tom.2.tract.9.q.1. Victoria, de ſimonia, num.42. Sotus lib.9.q.7.art.1. & alij.

Altera eſt Nauarri cap.23.num.108 vbi multis rationibus probare nititur, beneficia quoad partem pecuniariam & temporalem vendi poſſe à Summo Pontifice, ſicut vaſa ſacra. Eamdem tenent ferè omnes Canoniſtæ, ſecuti gloſſam in cap. Ex parte.1. de officio delegati, & in cap.1. de ſimonia.

18 Reſpondeo & dico Secundò, Vtramque ſententiam rectè explicatam, veram videri: ſi enim beneficium conſideretur planè formaliter, quatenus eſt ius fructuum, obtingens per officium ſacrum, ſic Iure diuino eſt inuendibile; quia non poteſt vendi officium ſacrum, per quod hoc ius habetur. Simili modo ius decimarum dicitur eſſe inuendibile, quia non poteſt vendi miniſterium ſacrum, per quod hoc ius competit: vendere enim hoc modo ius fructuum, eſt vendere officium, in quo illud ius conſiſtit. neque Nauarrus id intendit negare.

Reſp. conciliando ſententias.

19 Si verò beneficium conſideretur materialiter, nempe pro iure ad illos fructus, qui officio ſunt annexi; ſic beneficium vendi poteſt per Pontificem abſque ſimonia Iuris diuini; quia in poteſtate ipſius eſt, ius ad illos fructus ſeparare ab officio, & alteri dare vel relinquere officio annexum. ſicut ergo ſi illud ſepararet, & alteri venderet, nullam ſimoniam committeret, quia non venderet aliquid ſpirituale; ſic etiam ſi aliquam ſummam pecuniæ exigeret ab eo, qui beneficium ſibi cupit conferri, vt ius illud titulo annexum relinquat, vel vt ſeparatum illi vniat, nullam ſimoniam Iuris diuini committeret. hæc eſt mens Nauarri. Idem docet Adrianus quodlib.9. ad 5. princip. vbi dicit, *Beneficia ratione iuris fructuum poſſe vendi, ſi Papa intendat vendere ius fructuum non mediante aliquo officio ſpirituali: ſecus autem ſi mediante tali officio.* Vnde ſequitur, idem poſſe facere Epiſcopos abſque ſimonia, niſi Iure eſſet prohibitum: quia poſſunt ex cauſa ius fructuum ſaltem ſecundùm partem ab officio ſeparare, & illud alteri attribuere. Imò idem aliqua ratione poſſent priuati, niſi Iura obſtarent. ſepoſito enim iure poſitiuo, poſſet priuatus partem fructuum ad vitam elocare, & beneficium cum reliqua parte in alterum reſignare: ac proinde poſſet etiam aliquid exigere vt beneficiũ cum integris fructibus reſignet; ſiue vt partem illam fructuum elocatam, ſibi non reſeruet. Verùm quia Iure ſtatutum eſt vt nõ poſſint vllo modo ſine auctoritate Superioris ius fructuum in totũ vel in partem ab officio ſeu titulo ſeparare, vt patet toto titulo, Vt eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur) neceſſe eſt, vt ſi reſignent titulum, ſimul etiam cenſeantur renuntiare omnibus fructibus, ita vt hoc ipſo, quo alter accipit titulum, accipiat etiã ius ad omnes fructus tituli annexos. Quare ſi exigat aliquid temporale pro iure fructuum, cenſebitur illud pro ipſo officio exegiſſe; quia ius fructuum in alterum transferre non poteſt, niſi mediante titulo: & ita præſumitur commiſiſſe ſimoniam iuris diuini. In re tamen non eſt neceſſe vt ſit ſimonia Iuris diuini; quia etſi Iure non poſſit ius fructuum ſeparare à titulo, & transferre in alium abſque interuentu tituli ſpiritualis, tamen poteſt illud facere facto vel tentare facere: ſicut cùm elocat partem fructuum ad vitam, vel etiam abſque elocatione ſibi ſeruat, & reſignat titulum cum reliqua parte prouentuum, reſignatario non contradicente, nõ committet ſimoniam Iuris diuini, neque etiam cõmittet, etiamſi hoc ius poſteà illi vendat: quia iam ante titulus in eum tranſlatus erat. erit tamen iniuſtitia, & tenebitur ad reſtitutionem; quia non potuit ius fructuum à titulo ſeparare. Vnde vnà cum titulo in reſignatarium eſt tranſlatum; & conſequẽter ipſi fructus debentur, niſi eos condonet. 20

Qua ratione per Pontificem poſſet vendi beneficium abſque ſimonia.

Ex his patet Primò, Hic non eſſe verè ſimoniam Iuris diuini, niſi quis intẽdat ius fructuum vendere mediãte officio, vt benè Adrianus dixit; licèt præſumatur eſſe. quo modo autem ſit ſimonia Iuris humani, ſtatim dicetur. 21

Patet Secundò, Multò minùs eſſe ſimoniam Iuris diuini in venditione officii ſacriſtæ & œconomi Eccleſiæ; quia multò minùs ſunt ſpiritualia, quàm beneficia: ſunt enim officia merè temporalia, etſi aliquem ordinem habeant ad ſupellectilem ſacram quam tractant, vel ad Eccleſiæ miniſtros cultúmque diuinum; quatenus horum prouentus, qui ad cultum diuinum ſunt deputati, adminiſtrant.

DVBITATIO III.

Vtrum permutatio rerum ſpiritualium inter ſe, ſit ſimonia Iuris diuini.

RESpondeo, Non eſſe, ſi nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat. Ita Victoria n. 17. qui pro hac ſententia citat Innoc. in cap. Quæſitum, & D.Thom in 4.d.25. q.3.a.3.ad 8. Eamdem tenet Sotus l. 8. q 5.art. 2. & Durandus d.25.q.5.num.9. & alij. Eſt contra Richardum in 4.d.25.circa tertiũ princip.q.3. & contra Adrianum quodlib.9. ad quartam confirmationem, littera E. 22

Contra Adr. & Richard.

Probatur Primò, Quia omnes Theologi & Canoniſtæ tenent, licere cum auctoritate Superioris permutare beneficiũ cum beneficio, & titulum cum titulo; idque etiam conſtat ex cap. Ad quæſtiones, de rerum permutat. & ex Clement. vnica, eodem titulo, vbi Eccleſiarum, beneficiorum, & titulorum permutationes à Pontificibus approbantur; & tamen plerique Theologi docent, beneficia Iure diuino naturali eſſe inuendibilia; certúmque eſt, titulos ipſos omnino inuendibiles eſſe pretio temporali: atqui ſi talis permutatio eſſet Iure naturæ prohibita, non poſſet fieri cum auctoritate Superioris: hæc enim à iure naturæ

eximere non poteſt,neque facere, vt liceat,quod eo Iure eſt nefas.

Secundò, Quia hæc permutatio non videtur vllam irreuerentiã continere;nihil enim indecori eſt,ſi paciſcamur mutuas preces,mutua ſacrificia,mutuam operam in audiẽdis confeſſionibus, & ſimilibus officiis, vt Sotus ait.Similiter ſi globuli benedicti & roſaria inter ſe commutentur, etiam habita ratione ſãctitatis & benedictionis: non enim iniuria eſt rei ſacræ ſi cum alia ſacra componatur; ſed ſi cum temporali. Vnde etiam non erit ſimonia, ſi duo adulti paciſcantur vt ſe mutuò baptizent;etſi contrarium doceat Richardus ſuprà.

23 Sed contrà Obiicitur Primò, Matthæi 10.dicitur, *Gratis accepiſtis, gratis date*; ſed is, qui permutat rem ſacram cum ſacra, non dat gratis:ergo,&c. Ita Adrianus.

Obiectiones.

Reſpondeo,negãdo minorem,ad ſenſum verborum Domini: nam *gratis date*, eſt date ſine mercede vel pretio tẽporali,vt colligitur ex verbis ſequentibus, *Nolite poſſidere aurum*, &c. Ita Hieronymus,Chryſoſtomus,&Gloſſa in hunc locum Matthæi, & alij Patres.

Gratis date.

Obiicitur Secundò,Qui permutat hoc modo rem ſpiritalem pro ſpiritali, inſinuat ſuo facto ſe eius habere dominium, cùm permutatio dominium transferat: ergo committit irreuerentiam in illam.

Reſpondeo Primò, Negando antecedens:ſicut enim is, qui rem ſpiritalem confert abſque permutatione,nõ teſtatur per hoc ſe eius habere dominium, quamuis in alterum eam conferat; ſed ſolùm ſe habere poteſtatem illam conferendi:ita neque is, qui eam commutat cum alia, indicat ſe habere dominium, ſed ſolùm ius quoddam eam in alterum conferendi,& pro ea aliam exigendi, in qua non dominium propriè, ſed ſimile ius acquiritur.

Permutatio non neceſſariò requirit dominium.

Secundò, Conceſſo antecedente,nego conſequentiam. certum enim eſt, nos multarum rerum ſacrarum habere dominium; vt earum quæ in noſtris actionibus ſitæ ſunt,& quarum materia noſtra eſt, vt roſariorum, iconicularum, &c. non tamen idcircò illis quouis modo vti poſſumus, ſed eo,qui non repugnet illarum ſanctitati; vt cùm inter ſe commutantur. vnde tale dominium non eſt vllo modo contra reuerentiam ipſis debitam.

Obiicitur Tertiò,In commutatione, quæ ex pacto præuio, naſcitur obligatio naturalis, quæ quatenus hominem ab aliquo temporali commodo impedire poteſt, & oneroſa cenſetur, eſt pretio æſtimabilis: ergo ſi licet res ſpirituales interueniẽte pacto commutare, dabitur ſpiritale pro temporali.

Reſpondeo,Negando conſequentiam;ſi enim ex pacto ſit obligatio reciproca, tunc obligatio compenſatur cum obligatione.ſi autẽ obligatio ſolùm ſit ex altera parte;(vt quando alter in præſenti rem tradit,altero ſe obligante)tunc non traditur res pro obligatione, ſed pro re ſpiritali futura,quam quia alter non poteſt modò exhibere, obligat ſe ad eam in futurum; nunc autem nihil dat. Sicut ſi tibi ſumptus aliqui eſſent faciendi ad rem debitam ſiſtendam præſentem, hi nõ darentur in ſolutionem, neque pro re alterius,ita nec obligatio illa datur in ſolutionẽ.Denique & illa obligatio per ſe ſpiritalis eſt,etſi per accidens incommodũ aliquod temporale annexum habeat. hoc enim non refert; nam ſolùm habetur ratio rei ſpiritalis,quam hæc obligatio directè reſpicit.

DVBITATIO IV.

Vtrùm ſit aliqua ſimonia Iuris humani,& in quibus contractibus ea cernatur.

DVrandus in 4. diſt.25.quæſt.5. & quidam recentiores hunc ſecuti,exiſtimant nullam eſſe ſimoniam ſolo Iure eccleſiaſtico introductam. Ratio ipſorum eſt Primò, Quia circa id, quod non ex ſe, ſed ſolùm ex prohibitione Iuris eſt malum,tantummodò poteſt eſſe peccatum inobedientiæ, non autem irreligioſitatis: nam tota ratio peccati eſt ex violatione præcepti humani:atqui violatio præcepti humani ſolùm conſtituit peccatum inobedientiæ. Secundò, Quia Eccleſia ſuâ prohibitione id, quod non eſt ſacrum, non poteſt facere ſacrum; ſed neceſſe eſt ſi velit facere ſacrum,vt adhibeat aliquam benedictionem; & tunc venditio eius erit ſimonia Iuris diuini,non humani. Addunt tamen,dici ſimoniam,quia tali contractui conſtitutæ ſunt pœnæ ſimoniacorum. 24

Sententia Durandi.

Reſpondeo & dico Primò, Eſſe aliquam veram & propriè dictam ſimoniam ſolo Iure eccleſiaſtico introductam.eſt communior ſententia Theologorum & Canoniſtarum in cap. Quæſitum. & cap. Cùm olim, de rerum permutatione. ratio eſt, quia Eccleſia ſolâ ſuâ lege & ordinatione poteſt facere,vt id quod naturâ ſuâ ob partem temporalem non erat inuẽdibile, fiat inuendibile, ſeu inhabile ad venditionem, ob partem ſpiritualem, ſeu in reuerentiam rei ſpiritalis conneaxæ; non addendo tamen nouam aliquam ſanctitatem, vel conſecrationem: ergo ſi quis tunc rem illam pretio venderet, committeret veram ſimoniam, violando rei illius ſanctitatem per contractum. Confirmatur à ſimili, quia locum ſacrum ratione ſanctitatis poteſt ſuo decreto reddere immunem, ita vt Iudex ſæcularis non poſſit reum inde vi abſtrahere; adeò vt ſi contrà faciat. peccet non ſolùm contra obedientiam,ſed etiam contra virtutem religionis & loci ſanctitatem: & eum, qui habet ordinem aliquem vel tonſuram, poteſt reddere immunem à poteſtate Iudicis ſæcularis.ita vt peccet contra religionem, ſi eum ad ſuum tribunal pertraxerit: ergo etiam rem ſacram poteſt reddere immunem à venditione,ita vt ſi vendita pretio fuerit,peccetur contra rei ſanctitatem, & non tantùm contra obedientiam. 25

Simonia Iuris humani.

Immunitas loci & perſonæ eſt à lege poſitiua.

Dico Secundò,Hæc ſimonia Iuris humani Primò locum habet in venditione beneficiorum ſecundùm partem temporalem. 26

In quibus locum habeat.

Secundò,in venditione quorundam minùs ſpiritualium, vt officij ſacriſtæ,œconomi Eccleſiæ, aduocati Eccleſiæ, & ſimilium;& fortè etiam in venditione penſionum.

Tertiò, in permutatione beneficiorũ facta ſine auctoritate Superioris, in renuntiatione reciproca, in ſimonia confidentiæ,& ſimilibus.

Prior pars, *de venditione beneficiorum*, probatur;

Venditio beneficiorum.

Venditio beneficiorum

tur; quia omnium ſententia conſtat hanc eſſe ſimoniam: id enim plurimi Canones expreſsè habent. atqui non eſt ſimonia Iuris diuini, ſi non intendant aliud emere & vendere quàm iis fructuum, & ipſam dignitatem ſeu officium abſque pretio transferãt: ergo eſt ſimonia Iuris humani. ſicut, Iuris humani ſacrilegium eſt, capere reum in Eccleſia, percutere Clericum.

Venditio officiorum.

Altera pars, nempe *de venditione officiorum* illorum, probatur cap. Saluator. 1. q. 3. vbi ad eandem rem adducitur auctoritas Concilij Chalcedonenſis, quæ verbatim refertur can. Si quis Epiſcopus. 1. quæſt. 1. his locis dicitur eſſe ſimonia vendere officium *œconomi, vicedomini, aduocati, ſacriſta, caſtaldi*: atqui non eſt ſimonia Iuris diuini, quia ſunt officia temporalia, ordinata ſolùm ad temporalium adminiſtrationem, nec eſt in illis vlla ſanctitas per cõſecrationem vel benedictionem: nam *Oeconomus* eſt, qui res Eccleſiæ & Canonicorum gubernat. *Vicedominus*, eſt œconomus rerum Epiſcopi. *Aduocatus*, qui cauſis Eccleſiæ tractandis præeſt. *Caſtaldus* eſt, qui aliàs dicitur Maior domus, vt Gloſſa explicat: ergo ſolùm eſt ſimonia Iure eccleſiaſtico.

27 Dices vocari ſimoniam, quia pœna ſimoniæ

Obiectio.

tali venditioni conſtituta eſt. Sed hoc non ſatisfacit, ideo enim pœnæ ſimoniacorum ſtatuuntur, quòd ſimonia commiſſa ſit, non autem ideò dicitur commiſſa ſimonia, quòd pœnæ illæ ſint contractæ vt patet ex Canone Saluator, vbi ſic dicitur: *Cur ſancta Synodus Chalcedonenſis, procuratorem vel defenſorem Eccleſiæ, vel quemlibet regulæ ſubiectum, adeò per pecuniam ordinari prohibet, vt interuenientes quoque tanti ſceleris anathematizet; niſi quod eoſdem ſimoniacos iudicet?* Ratio eſt, quia in

Quomodo ſit in his ſimonia.

his officiis eſt quædam dignitas ob coniunctionem, quam habent cum ſupellectili ſacra, vel cum rebus & miniſtris Eccleſiæ, ob quam dignitatem Eccleſia potuit ſtatuere vt eſſent inuendibilia, & immunia à contractibus humanis; quæ immunitas non poteſt violari abſque violatione illius dignitatis, à qua mediante Eccleſiæ ſtatuto prouenit: ſicut immunitas, & ius aſyli conceſſum locis ſacris, non poteſt violari abſque ſacrilegio & violatione ſanctitatis, à qua illa immunitas mediante lege Eccleſiæ dependet. ſicut enim Eccleſia per ſuam legem, qua prohibet à loco ſacro (ob eius reuerentiam & ſanctitatem) hominem auelli, conſtituit actum illum, quo legi obeditur in ſpecie religionis, & contrarium, quo lex violatur, in ſpecie ſacrilegij, & ipſum locum ſacrum facit materiam religionis & ſacrilegij quoad hunc actum; ita hæc officia facit materiam religionis & ſimoniæ per ſuam legem. & actum venditionis & non venditionis facit actum ſimoniæ & religionis.

28 Hinc patet reſponſio ad prius argumentum

Ad argumentum Durandi.

Durandi: negandum enim eſt, id, quod tantùm eſt malum ex Iuris prohibitione, eſſe ſolùm contra obedientiam: eſſe enim contra obedientiam, eſt ſolùm ratio generica, præter quam debet habere malitiam certæ ſpeciei contra aliquam virtutem particularem, in cuius materia peccatur, & ex cuius motiuo præcipitur. ſic veſci carne in Quadrageſima, Feria ſexta, vel Sabbato, non ſolùm eſt contra obedientiam, ſed etiam contra têperantiam vel abſtinentiam Chriſtianam, quæ temperantiæ eſt ſpecies: & omittere Miſſam die feſto non ſolùm eſt contra obedientiam Eccleſiæ debitam, ſed etiam contra religionem, qua Deum colere tenemur: & auellere furem è loco ſacro, eſt ſacrilegium contra reuerentiam ſanctitati loci debitam. Eodem modo vendere vel emere officia illa temporalia Eccleſiæ, non ſolùm eſt contra obedientiam, ſed etiam contra religionis virtutem. quia præceptum humanum in materia alicuius virtutis, poteſt intuitu motiui illius virtutis, id quod non erat materia neceſſaria, facere materiam neceſſariam; & actum, qui non erat neceſſarius, facere neceſſarium, ita vt virtus ſine illo, vel certè cum eius contrario conſiſtere nequeat, vt ſuprà explicatum eſt. Ratio à priori eſt, quia in his concurrit duplex ratio obligandi: altera generica, altera ſpecifica. Generica eſt, quæ præciſè prouenit ex præcepto Superioris, abſtrahendo ab hac vel ab illa materia virtutis. Specifica eſt, quæ ſuppoſito præcepto reſultat ex conditione materiæ, & particulari honeſtate obiecti formalis ſeu motiui, quod Superior in illa materia reſpicit, & ob quod præceptum imponit.

Lex facit materiam neceſſariam virtutis, quæ per ſe talis non erat.

Ad ſecundum argumentum, Etſi Eccleſia per ſuam prohibitionem ex re profana non faciat ſacram, ſicut per ſuam benedictionem & conſecrationem; tamen facit vt illa res, propter ordinem quem habet ad rem ſacram, fiat inuendibilis; & hoc ſufficit ad obiectum ſimoniæ. 29

Tertia pars, de *beneficiorum permutatione*, probatur ex cap. Quæſitum. 5. de rerum permutatione. vbi Vrbanus III. ait, *Generaliter teneas, quòd commutationes præbendarum de Iure fieri non poſſunt, præſertim pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia vel ſpiritualibus annexa, labem ſemper continet ſimoniæ.* & cap. Cùm olim. 7. eodem titulo iubentur priuari ſuis beneficiis, qui ea propria auctoritate permutant. Ratio eſt, quia Eccleſia ob ſanctitatem ſacri miniſterij potuit ea facere impermutabilia. 30

Permutatio beneficiorum

Aduerte tamen hanc permutationem non dici propriè ſimoniam, ſed tantùm generali ratione & imitatione quadã; nam propriè ſimonia eſt, cùm datur temporale pro ſpiritali; vt ſuprà dictum eſt. & docet Sotus l. 9. q. 5. art. 1. & q. 7. ar. 2. Petrus Nauarra lib. 2. cap. 2 num. 436. Arragon. qu. 100. art. 1. & alij: idque patet ex facto Simonis, vnde nomen traxit. Confirmatur, quia aliud genus irreuerentiæ eſt dum datur temporale pro ſpiritali, aliud dum ſpiritale pro ſpiritali contra præceptum Superioris.

Dicitur ſimonia generaliori ratione.

Dices, Cap. Quæſitum. 5. dicitur, *Pactio circa ſpiritualia vel ſpiritualibus connexa labem ſemper continet ſimoniæ.* & cap. vlt. de pactis: *Pactiones factæ pro quibuſdam ſpiritualibus obtinendis: cùm in huiuſmodi omnis pactio, omniſque conuentio debeat omnino ceſſare, nullius ſunt momenti*: ergo etiam commutationes aliarum rerum ſpiritualium erunt ſimoniacæ cenſendæ. 31

De permutatione aliarum rerum, an ſimoniaca.

Reſpondeo, Canones loqui vel de pactione in qua interuenit aliquod temporale, quod detur pro ſpiritali. vt cap. vlt. de pactis. & cap. 2 Quàm pio, 1. q. 2. vel de beneficiis, quorum permutatio propria auctoritate facta, peculiariter eſt prohibita, vt cap. Quæſitum, & cap. Cùm olim, ſuprà. aliarum enim rerum ſpiritualium commutatio nuſquam inuenitur prohibita: quod etiam Toletus fatetur lib. 5. c. 78. & Sotus l. 9 q. 5. in fine.

Adde in quibuſdam rebus contraria conſuetudine hiſce Canonibus eſſe derogatum, ita vt etiam temporale aliquid liceat paciſci; vt infrà dubitatione 8. dicetur.

De renunciatione reciproca, & ſimonia confidentiæ infrà dubit. 14. & 16.

DVBITATIO V.

Vtrùm Papa poſſit eſſe ſimoniacus.

32 *Non contrahit pœnas Iuris.* RESpondeo & dico Primò, Papam non poſſe incurrere pœnas ſimoniæ Iure eccleſiaſtico ſtatutas; vt excommunicationem, ſuſpenſionem, inhabilitatem, &c. eſt communis DD. Ratio eſt, quia Princeps nõ ſubeſt ſuis legibus, quoad vim cogendi per pœnas, cùm nemo iuriſdictionem in ſeipſum habeat; ſicut nec par in parem. Vnde etiam ſequi videtur, eum, qui contrahit cum Papa, non incurrere haſce pœnas; etſi contrarium ſentiat Adrianus quodlibet. 9. & Ioannes Andreas ab ipſo citatus, & multi alij. ratio eſt, *Nec qui cum illo paciſcitur.* quia hoc ipſo, quo cupit aliquem ſecum ſic contrahere, cenſetur illum eximere à lege quantum poteſt: non enim credibile eſt quòd velit illum punire pro opere ad quod inuitat, vel certe in quod conſentit; ſic enim ſeipſum condemnaret. Idem dicendum de Epiſcopo, qui ludum aleæ ſub pœna excommunicationis vetuit, & poſteà alium ad ludendum ſecum inuitat. Huius ſententiæ eſt Sotus lib. 9. quæſt. 5. art. 2. Silueſter v. Simonia, quæſt. 4. Palud. diſt. 25 quæſt. 4. art. 1. concluſ. 3. Couarruuias ad regul. Peccatum, part. 2. § 8. num. 9. Vnde ſequitur, talem non teneri renunciare.

Dico Secundò, Papa poteſt cõtrahere culpam ſimoniæ Iuris diuini. ratio eſt, quia æquè ac alij ſubiectus eſt legi diuinæ & naturali.

Sed tota difficultas eſt de ſimonia Iuris humani. Sotus putat, Papam non poſſe huius ſimoniæ labem contrahere: idem ſentit Silueſter quæſt. 4.

33 *An labem ſimoniæ Iuris poſitiui contrahat.* Reſpondeo & dico Tertiò, verius eſſe Papam incurrere culpam ſimoniæ Iuris humani exigendo pecuniam pro officiis Iure vendi prohibitis, vel pro beneficiis; niſi rationabilis cauſa ſubſit, ob quam illa lege cẽſeatur exemptus. Patet ex iis quæ 1. 2. q. 96. art. 5. tradi ſolent. & docet Victoria relect. de ſimonia, n. 29 ratio eſt, quia obligatio, qua Princeps tenetur ſeruare legem ſuam, non oritur immediatè à voluntate & poteſtate Principis *Obligatur Princeps ſuis legibus, quo modo.* volentis ſe obligare, ſicut ea obligatio, quæ eſt in ſubditis; (nã Princeps non eſt ſibi Superior, vt ſeipſum poſſit immediatè ſuo præcepto obſtringere) ſed oritur ex ipſa rei natura. i. ex conditione Principis & Reipublicæ, ex qua prouenit vt Ius naturale dictet Principem debere pati legem, quam ipſe ſubditis imponit; L. 1. tit. Quod quiſque Iuris. & cap. Cùm omnes, de conſtitutionibus: quod intellige ſi ratio legis æquè in vtriſque locum habeat. Vnde ſequitur, Principem non poſſe ſeipſum pro arbitrio lege ſua eximere, cùm Iure naturali teneatur ſe ſuis ſubditis conformare. quare ſi contrà fecerit, peccabit pro conditione materiæ virtutis præceptæ; vt ſi non ieiunet tempore Quadrageſimæ, peccabit contra temperantiam: ſi non ſeruet diem feſtum, contra religionem. Vnde ſi vendat officia Eccleſiæ vel beneficia, peccabit ſimonia. obligatio enim illa, qua tenetur ſe conformare ſubditis, eſt generalis, quæ contrahitur ſecundum variam materiam, & ſpecies virtutum, ad quas ſubditi obligantur. Quòd ſi iuſta cauſa ſubſit, quidam dicunt poſſe tunc ſecum diſpenſare, ſicut cum ſubdito. Sed verius eſt, diſpenſationem hic locum nõ habere; quia nõ obligatur ex imperio ſuæ voluntatis, ſed Iure naturali, in quo non poteſt diſpenſare. Neque verò eâ eſt opus: quia poſitâ cauſâ, ceſſat illa *Poſitâ cauſâ, non eſt opus diſpenſatione.* obligatio per ſe; eò quòd deſinat illa ratio, ob quam ſe ſubditis debebat conformare.

Aduerte tamen, ſi abſque iuſta cauſa fecerit 34 contra ſuam legem, non peccaturum mortiferè, *Non peccat mortiferè.* modò ſcandalum abſit; quia non tenetur illam ſeruare, niſi illo Iure, quo ſe tenetur conformare ſubditis. Sed de his plura 1. 2 q. 96. art. 5.

DVBITATIO VI.

Quotuplex ſit ſimonia.

RESpondeo, Duæ ſunt præcipuæ diuiſiones 35 ſimoniæ. Prior eſt, qua diuiditur *ſimonia* in eam quæ eſt *Iuris diuini*, & in eam quæ *Iuris humani*, de qua ſatis dictum eſt dub 2. 3. 4. 5.

Altera eſt, qua ſimonia diuiditur in *mentalem*, *Simonia triplex.* *conuentionalem*, & *realem*. vide Nauarr. cap. 23. num. 102. & Caietan. v. Simonia, & alios.

Simoniam mentalem vocamus propriè hoc loco, *Mentalis.* non quidem internum propoſitum, quo quis vult exterius ſimoniacè contrahere; (quamuis hoc etiam ſic appellari poſſit) ſed propoſitum internum, quo quis, dum confert alteri ſpirituale, intendit illum obligare ad reddendum temporale: vel contrà, quando confert temporale, intendit illum obligare ad reddendum ſpirituale, ſine vllo pacto externo: vt ſi quis ſeruiat Epiſcopo hac intentione vt in mercedem conferatur ei beneficium, & tandem beneficium conferatur, nulla tamen exteriùs verbis aut nutibus facta conuentione, erit ſimoniacus mentalis.

Simonia conuentionalis eſt, quando non ſolùm eſt 36 internum propoſitum obligandi, ſed etiam pro- *Conuentionalis.* ceditur ad externam conuentionem, ſine tamen executione, ſaltem vtrimque facta. Et hæc conuentio non tantùm fit verbis expreſſis & directis, ſed etiam obliquis & obſcuris, interdum nutibus, vel ſola pretij oblatione in ſpeciem donationis; tamen ex circumſtantiis aduerti poteſt. Eſt autem hæc conuentionalis duplex. Alia enim eſt *purè conuentionalis*, vtpote neutrâ ex parte completa. Alia eſt *conuentionalis mixta*, quæ completa eſt ex altera tantùm parte, ita vt quodammodò conſtet reali & conuentionali: vt ſi pactione inita conferatur beneficium, altera parte nondum ſoluente pretium; vel contrà, ſi ſoluatur pretium nondum collato beneficio. huius ſpecies eſt ſimonia, quæ dicitur *confidentiæ*, qua quis paciſcitur cum eo cui confert vel renontiat beneficium, vt eum cum ſuis fructibus vel eorum portione cedat alteri, v. g. nepoti fratri. &c.

Realis eſt, quando pactio ex vtraque parte com- *Realis.* pleta eſt, ſaltem inchoatè; vt ſi collatio beneficij facta ſit, & pretij pars ſoluta. hæc peior eſt quàm conuentionalis; excepta ea quæ eſt confidentiæ, vt infrà dicetur.

Sequitur nunc vt explicemus modos particulares, quibus ſimonia videtur poſſe committi.

DVBITATIO VII.

Vtrùm in graui vel extrema neceſſitate liceat dare pretium pro Sacramentis.

Pro Baptiſmo.

Exemplum ſit: Habes infantem baptizandum morti vicinum, & ſacerdos recuſat eum baptizare, niſi 10. aureos numeres, nec alia tibi ratio procurandi Baptiſmi ſuppetit. Item, tu ipſe nondum es baptizatus, & morte inſtante, alia ratione Baptiſmum obtinere nequis.

37 *1. Sententia.* PRima ſententia eſt, In hoc caſu non eſſe licitum dare pecuniam pro Baptiſmo, etiamſi infans ſine Baptiſmo eſſet moriturus. Ita D. Thomas in 4.d.6.q.2.a.1.& d.25.q.3.a. 2. & inſinuat quæſt. 100.a. 2. ad 1. Alexander Halenſis 2.par. quæſt. 187.num. 3.art.1.§ 1. Rich.d.25. a 2. q 1. Palud. eadem diſtinct.q 8. & Gloſſa in cap. 100. Baptizandis. 1. q.1. vbi dicit, in hoc caſu potiùs permittendum infantem mori: addens, ego tamẽ potiùs darem pecuniam, quam permitterem eum ſic mori, licèt non deberem ſic facere: quod ſanè abſurdè ſatis dictum eſt, etſi fortè benignè poſſit explicari. Ratio horum eſt, quia emere Sacramẽtum, eſt intrinſecè malum, ſicut & vendere: ergo nullo caſu licitum; non enim ſunt facienda mala vt eueniant bona.

2. Sententia. Altera ſententia eſt, In eo caſu licere dare pecuniam, non quidem pro Sacramento propriè, ſed ad vexationem redimendam. Hanc tenet Gerſon. tract. de ſimonia, ad ſextam rationem, Panorm. in cap. Cùm in Eccleſiæ corpore, de ſimonia, Caietan. quæſt. 100.art.2 ſed hi duo tantùm id concedunt in caſu infantis, non adulti; quia hic poteſt ſibi alia ratione conſulere. Eamdem ſententiam probabilem eſſe inſinuat Richardus.

3. Sententia. Tertia eſt, Abſolutè licitum eſſe in eo caſu dare pro ipſo Sacramento obtinendo. Indicat Sotus l.9 q.6.a.1.& dicitur Franciſcus Victoria ita ſenſiſſe, & Thomiſtæ dicunt eſſe probabile, & aperte tenet Adrianus ſuprà.

38 Dico Primò, Non poteſt dari pecunia pro Baptiſmo, tamquam pretium æquiualens: id enim intrinſecè malum eſt, vt dictum eſt ſupra n. 6 & iuxta hunc ſenſum prima ſententia eſt vera.

Vt deponat prauam voluntatem.

Dico Secundò, Si ſacerdos aliquis nollet hoc vel aliud Sacramentum adminiſtrare niſi pro pecunia, poſſem ei dare pecuniam, vt prauam illam voluntatem deponat, & debito modo conferat. Ita Adrianus ſuprà. ratio eſt, quia hoc non eſt emere Sacramentum, ſed inducere vt malũ propoſitum commutet, & iniuriam rebus ſacris non inferat: ſicut enim poteſt induci pecuniâ vt ab aliis peccatis abſtineat, ita etiam vt à ſimonia.

39 *Licitum dare pecuniam pro Baptiſmo obtinendo in neceſſitate.* Dico Tertiò. Valde probabile eſt, in caſu prædicto licitum eſſe offerre pecuniam, non quidem tamquam pretium Sacramenti propriè, ſed tamquam medium alliciendi animi alterius ad obtinendum Sacramentum. tenet Altiſiodorenſis 3.p. Summæ q. 3. de ſimonia, vbi dicit. *In illo caſu poſſunt paruulum baptizare: ſi non habent aquam, licet eis pecuniam dare ſacerdoti, non pro Baptiſmo:* (intellige vt pretium Baptiſmi) *ſed pro remouenda furia ſine obſtaculo quò minus habeant quod puero debetur.* Adrianus ſuprà: *Sicut licet ſacerdotem illum inducere minis & precibus, ita etiam pecuniâ.* idem credo velle Auctores ſecundæ ſententiæ, dum dicunt licere ad redimendam vexationem: & Sotum loco citato.

Probatur Primò, Quia dans pecuniam eo euentu, non cenſetur vllam irreuerentiam irrogare Sacramento, ſed potiùs magnam reuerentiam, dum ſuo facto teſtatur eſſe neceſſarium ad ſalutem. non enim æſtimat illud pecuniâ; neque intendit pecuniam dare tamquam pretium; ſed ſolum intendit inducere illum vt velit id, quod debet velle, & explere inſanam cupiditatem, quę illum impedit quò minus det quod alteri ad ſalutem neceſſarium.

Secundò, Extrema neceſſitas multa alia excuſat à peccatis ſacrilegij, homicidij, furti, inobedientiæ, intemperantiæ, & ſimilibus; in quibus ſi abeſſet neceſſitas, eſſet malitia talis peccati, vt patet in abſolutione data in extremis ob ſigna contritionis, in occiſione ob defenſionem, in ſurreptione rei alienæ ob famem extremam, &c. cur non etiam excuſet in hoc caſu hanc pecuniæ dationem ab irreuerentia? neceſſitas enim facit, vt id quod aliàs cenſeretur eſſe irreuerentia, hic & nunc non cenſeatur; vt patet in Dauide & ſociis, cùm ſumerent panes propoſitionis, quibus ſolis ſacerdotibus veſci licebat. 1. Reg. 21. & Matth. 12. Eodem modo neceſſitas poterit facere vt oblatio pecuniæ, causâ obtinendi Sacramenti, non cenſeatur irreuerentia aut ſacrilegium, aut propriè emptio Sacramenti, quæ tamen alias talis haberetur. *Neceſſitas multa excuſat.*

Tertiò, Si alius ſacerdotem impediret ne Sacramentum conferret, poſſet ei dari pecunia vt ceſſet impedire: cur non etiam poteſt dari ipſi ſacerdoti, vt tollat impedimentum, quod ipſe ſibi per auaritiam poſuit?

Quartò, Licitum eſt illum inducere minis; cur non etiam muneribus & pecuniis?

Quintò, Omnia bona temporalia ſunt homini conceſſa vt iuuent eum ad ſuum finem: ergo ſi ſpiritalia ad ſalutem neceſſaria nõ poſſis ob malitiam miniſtrorum, vel diuinam diſpoſitionem aliter obtinere quàm dando pro eis tua temporalia, nihil inordinatum ea ratione committes. Confirmatur, quia ſi mea ſalus eſſet in poteſtate tua, & tu nolles me ſaluare niſi dem pecuniam, poſſem omnem meam ſubſtantiam largiri vt mihi ſalutem impertias.

Sextò, Simoniæ turpitudo non tam ſita eſt 40 in eo, quod per temporalia compares ſpiritalia tibi ſalutifera, quàm quòd per ſpiritalia conquiras temporalia, ex illis quæſtum faciendo: hoc enim cedit in magnam irreuerentiam ſpiritalium bonorum, quia ordinantur ad temporalia, tamquam media ad finem; ac proinde minoris videntur æſtimari: & hoc eſt, quod paſſim in Scripturis prohibetur: vt Matth. 10. Actor 8 Simon enim volebat emere vt venderet: Giezi quoque ex ſpiritalibus temporalia captabat. Qui autem dat temporalia pro ſpiritalibus, quæ gratis obtinere nequit, non deſtinat ſpiritalia ad temporalia, ſed contra temporalia tamquam media deſtinat ad ſpiritalia tamquam ad finem: vnde pluris æſtimat ſpiritalia: ſi tamen ex illis alia commoda temporalia (vt fit in beneficiis) non expectat Itaque in hoc opere non videtur alia eſſe inordinatio, quàm quòd dando pecu- 41 *In quo ſita potiſſimùm turpitudo ſimoniæ.*

niam videaris conſentire venditioni ſpiritalium, & pretium temporale exæquare rei ſpiritali. ſed neutrum obſtat in noſtro caſu: non enim magis conſentit venditioni, quàm peteris mutuum conſentit iniquæ voluntati vſurarij: & ſi conſentiret, ſolùm conſentiret tamquam in minus malum; minus enim malum eſt vt ſacerdos vẽdat Baptiſmum, quàm vt infantem perire ſinat: vnde ſi aliter obtineri Baptiſmus nequiret, poſſet ſacerdos induci, vt ſaltem pro pecunia adminiſtret, vt rectè Adrianus ait. neque etiam cenſetur æquare pecuniam Sacramento, quia non dat illam, vt pretium Sacramenti, ſed vt medium neceſſarium ad alliciendum animum & Sacramentum obtinendum.

Obiectiones. Dices Primò, Si licet aliquid dare ad obtinendam collationem Sacramenti in eo caſu: ergo licebit aliquid etiam ſpiritale vendere, ſi iniquus ille ſacerdos id poſtulet.

42 Reſpondeo negando cõſequentiam, quia præterquam quòd venditio eſt longè deterior, vti dictum eſt; ſi vellet ſibi rem ſpiritalem vendi, & non gratis dari; cenſeretur id velle in contemptũ religionis, & per conſequens videretis eius prauitati morem gerere. Vnde non probo quod ait Sotus l.9.q.6. art. 1. *Si ſacerdos iſta eſſet malus vt nollet præbere, niſi iures te dare pretium pro ipſo Sacramento, te poſſe iurare, & dare pro ipſo Sacramento.* quia cùm ille petat in contemptum religionis, non potes ei morem gerere.

Dices Secundò, Ille ſacerdos non cenſetur vexare niſi negando vel non dando Sacramentum, quod ſaltem ex charitate tenetur conferre: atqui hoc non tollitur niſi conferendo negatio enim actus non tollitur niſi actu oppoſito: ergo dare pro redimenda vexatione in hoc caſu, eſt dare pro ipſa collatione Sacramenti.

Reſpondeo negando conſequentiam, propriè loquendo collatio Sacramenti eſt quidem finis cur detur pecunia; non autem id, cui pecunia vt pretium reſpondet.

43 *Quomodo cenſeatur eſſe redemptio vexationis.* Dicitur autem dari pro redemptione vexationis, quia datur ad alliciendum animum vt prauã voluntatem non dandi deponat, & in bonam cõmutet; quod ſanè licitum eſt. Quãdo enim praua alicuius voluntas eſt mihi cauſa mali; poſſum precibus, promiſſis & donis inducere vt illam mutet, & in beneuolentiam conuertat: & quia hoc fit ad ingens malum, quod occaſione iniquitatis ipſius obueniret, auertendum, dicitur redẽptio vexationis. Pari modo, ſi non electo Petro, ſecuturum eſſet vt hæretici occuparent Eccleſiã, poſſem dare pecuniam, non pro electione Petri propriè; ſed ad alliciendos animos electorum ad fauorem, vt ſic electo Petro tantum malum auertatur.

44 *Pro adulti Baptiſmo.* Ex dictis ſequitur, non ſolùm pro infante, ſed etiam pro adulto poſſe dari pecuniam ad alliciendum animum ſacerdotis, ſi alioquin abſque Baptiſmo moriturus eſſet: quia illa neceſſitas ſufficiens eſt ad tollendam irreuerẽtiam, & non minùs cenſetur dari ad redimendam vexationem, quàm in caſu infantis: quia eſt iuſtus metus damnationis. *Pro abſolutione.* Idem dicerem quando agitur de abſolutione in extrema neceſſitate. Imò ſi eſſet aliqua regio, quæ non poſſet impetrare prædicatores Euangelij, vel ſacerdotes, qui illi Sacramenta adminiſtrent, hæc poſſet offerre Pontifici pecuniam, vt hoc medio illum alliciat ad eos mittendos: poſſumus enim temporalia noſtra expendere ad ea conſequenda quæ ſaluti ſunt opportuna; viderint illi, qui ea exigunt. Confirmatur, quia ad illa obtinenda ius habent, & ille denegando facit illis iniuriam, & grauiter eos lædit: atqui illum qui facit nobis iniuriam, poſſumus inducere ſiue precibus, ſiue minis, ſiue promiſſis & donis, vt ab iniuria ceſſet, ac proinde poſſumus his modis allicere eius voluntatem ad concedẽdum, quatenus illa conceſſio eſt quædam ceſſatio iniuriæ & vexationis iniquæ. Vnde parum intereſt, ſiue dicas pecuniam dari, vt prauum animum deponat; ſiue vt ad beneuolẽtiam alliciatur. quia non cenſetur dari pro re ſacra tanquam eius pretium, ſed vt ab iniuria ſeu vexatione, quam denegando facit, ceſſet.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm pro ſpiritalibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus eſt, liceat pecuniam dare vel accipere.

D.Thomas art. 3.

V. g. pro adminiſtratione Sacramentorum, Sacrificij oblatione, concione, precibus canonicis, cõſecratione Eccleſiarum & ſimilibus.

Notandum eſt, in tali functione quatuor ſpectari poſſe. Primò, ipſam actionem, qua talis eſt. Secundò, Laborem intrinſecè coniunctum. Tertiò, Laborem extrinſecùs annexum. Quartò, Miniſtri ſuſtentationem. Nunc *Quatuor in tali functione ſpectanda.*

Reſpondeo & dico Primò, Pro ipſis actionibus ſpiritalibus, qua ſpiritales ſunt, aliquid accipere vel dare, eſt ſimonia. Patet ex dictis d.2. quia hoc eſt ſanctitatem rei pretio æſtimare, vt quando eò amplius exigitur, quò functio eſt ſanctior. Vide D.Thomam art.3. 45 *Pro actione ſpiritali.*

Dico Secundò, Non eſt ſimonia aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinſecùs ſeu per accidens adiunctis, ſiue præuij ſint actioni ſacræ, ſiue comitentur. Eſt communis DD. ratio eſt, quia illi labores in ſe ſunt quid temporale, per ſe pretio æſtimabile; neque rei ſpiritali neceſſariò connexum. ſic cantor aliquid poteſt exigere pro labore & artificio canendi voce aut inſtrumentis: hæc enim per accidens comitantur officia diuina, vt quæ ſine cantu fieri poſſunt: nec ex coniunctione cum re ſacra amittunt ſuam æſtimationem, quam aliàs in re profana haberent. ſimiliter ſacerdos pro obligatione faciendi Sacri tali loco & tempore, & pro labore præuio in eundo ad locum diſſitum: nam labor iſte per accidens annexus eſt ſacræ actioni, & per ſe pretio æſtimabilis. *Pro labore per accidens connexo.*

Hæc eadem obligatio etiam pretio æſtimari poteſt, quatenus hominem ſua libertate & facultate aliarum actionum vtilium, vel commoditatum priuat, quas alibi eo tempore percipere potuiſſet: vt rectè Caietanus 2.2 quæſt.100.art.3. & in Summa v.Simonia, regul.4. Pari modo Vicarij Prælatorum & Parochorum poſſunt exigere mercedem pro obligatione, qua ſe ad annum, menſem, hebdomadam aſtringunt: vt rectè Nauarrus cap.23.num.102 & Caietan. ſuprà. Item

pro

pro laboribus ſubeundis in viſitatione, in audiendis partibus, in examinandis cauſis: quia vel omnino, vel ſecundum præcipuam ſui partem temporales ſunt; vt docet Caietanus ver. Simonia, reg 6.

Sic etiam qui procurat alteri beneficium, aliquid pro ſuo labore accipere poteſt; non tamen quatenus is ordinem habet ad beneficium; ſed quanti per ſe in alia re non ſacra, vt in cauſa ciuili, æſtimaretur: vt ſi litteras ſcribat, ſi iter conficiat, ſi alias expenſas rationi conſonas faciat. non tamen licitum eſt hæc pluris æſtimare propter felicem ſucceſſum, vel beneficij opimi-

46 tatem. vnde communiter docent DD. eſſe ſimoniam, ſi aliquid des alteri vt procuret tibi beneficium. Ita Nauarrus lib.3. conſil.54. de præbendis, & in Enchirid. cap. 23. num.106.§. Ad quintum, Angelus verbo Simonia 1.num.7. Fumus eodem, num 7.& 9. Sotus l.9.quæſt.7. art.3. Sylueſt. v. Simonia, quæſt.6. Ratio eſt, quia etſi labor ille procurandi (ſi quis ſit) ſecundùm ſe pretio aliquo poſſit æſtimari, non tamẽ quatenus vtilis eſt ad obtinendum beneficium, ita vt ratione beneficij pluris æſtimetur; ſic enim haberet ſuam æſtimationem, ſaltem ex parte, à re ſpirituali, & ita ipſa res ſpiritualis vendi cenſeretur. ſi enim medium, quatenus vtile ad finem, eſt vendibile, etiam finis vendibilis videtur. Hinc etiam eſt ſi-

Pro curando alteri beneficio.

47 monia ſi aliquid detur pro electione, præſentatione, poſtulatione, vel collatione; quia hæc æſtimãtur ex ordine ad beneficium; vt docet Nauarrus cap.23.num.111.§.Nonò.

Pro electione, &c.

Dico Tertiò, Non eſt etiam ſimonia, ſi des aliquid pro ſuſtentatione miniſtri ſub obligatione rei ſpiritualis; aut ſi miniſter aliquid pro ſuſtentatione exigat: ita D. Thomas art.3. Caiet. ibidem & v.Simonia.reg.4.eſtq; communis DD.

Pro ſuſtentatione.

Vbi Aduerte, eis, qui miniſtrant populo ſpiritualia, deberi ex iuſtitia ſuſtentationem, ſicut operario debetur merces; vt patet ex ſcripturis. vide cap.9. prioris ad Corinth. vbi Apoſtolus id fusè probat, & ſatis inſinuatur Matth.10. vbi Dominus ait, *Dignus eſt operarius cibo ſuo*: vnde à DD. vocatur *ſtipendium ſuſtentationis*, quia verè debitum eſt vt ſtipendium. Ratio eſt, quia qui miniſterijs ſpiritualibus incumbunt, priuant ſe facultate vacandi negotijs temporalibus, ex quibus lucrum capere & ſe ſuſtentare (vt alij homines) poſſent; idque in commodum populi: ergo ſæculares ratione huius priuationis in ipſorum commodum factæ, ipſiſque neceſſariæ, tenentur ex iuſtitia eos ſuſtentare, dum illis ſpiritualia adminiſtrant; ſicut qui vtiliter negotia alicuius gerit, ei debetur ſuſtentatio neceſſaria, quam ille aliunde cepiſſet, niſi per negotia illius impeditus fuiſſet: argumento L. Ex duobus.27. ff. de negotiis geſtis, & L.fin.C. eodem. Accedit, quòd nemo poſſit ſpiritualia decenter adminiſtrare, niſi ſuſtentetur ſecundùm ſuum ſtatum: ergo qui aliquibus hæc adminiſtrat, poteſt ab eis ſuſtentationem pro illo tempore exigere, non vt pretium rei ſpiritualis, ſed vt adminiculum ex natura rei neceſſarium ad ſpiritualium adminiſtrationẽ. quòd enim aliunde habeat vnde poſſit ali, id per accidens eſt; nec impedire poteſt, quin ſpectata præcisè rerum natura, ſeu officio quod præſtat, illi debeatur ſuſtẽtatio. Idque etiam ratione naturali eſt euidens: vnde etiam apud Ægyptios publicis ſumptibus ſacerdotes alebantur, vt patet Gen. 47. Idem modò ſeruatur apud omnes gentes. Hoc titulo licitum eſt aliquid exigere pro Miſſis, pro concionibus, pro Eccleſiarum conſecratione, pro viſitatione iuxta conſuetudinem in Eccleſia receptam, & Canonum diſpoſitionem. Eodem titulo Epiſcopatibus, parœciis, canonicatibus, aliiſque miniſteriis eccleſiaſticis annexi ſunt magni prouentus; non tamquam ſacrarum functionum pretium, ſed tamquam ſtipendia neceſſaria ſuſtentandis miniſtris, iuxta ſuam ipſorum dignitatem & conditionem. Et quamuis hi prouentus ante ipſam annexionem non ſemper integrè debeantur; quia non omnibus Eccleſiæ miniſtris debetur integra ſuſtentatio; (multi enim parum præſtant, & minimè ſunt neceſſarij) poſt annexionem tamen debentur integri; quia à legitimo diſpenſatore aſſignati ſunt eorum miniſterio, & ius ad eos percipiendos attributum. Cui tamen prouentus ſufficiunt, nihil ampliùs exigere poteſt. niſi ob iuſtam cauſam Eccleſia id permittat. quo modo Epiſcopis conceſſum vt in conſecratione Eccleſiarum & in viſitatione accipiant procurationes, id eſt, expenſas ſeu alimenta, vt infrà num.55. dicetur.

Petes Primò, Vtrùm liceat miniſtris rerum ſpiritualium paciſci de certo ſtipendio ad ſuſtentationem, v. g. pro Miſſis & prædicationibus? Caietanus art.3. putat id ſolùm miniſtris pauperibus licere, non autem iis, qui aliunde ſe poſſunt ſuſtentare. 48

Verùm dicendum eſt, Iure naturæ non eſſe ſimoniam, ſiue ſit pauper, ſiue diues. Primò, Quia miniſtris rerum ſpiritualium ea iuſtitia debetur ſuſtentatio, ſiue ſint diuites, ſiue pauperes: ergo poſſunt de eo paciſci: quiuis enim poteſt paciſci ſibi dari, quod ipſi iure naturæ debetur. Secundò, Si ſtipendium à Prælato ſit taxatum, poterit illud exigere, etiamſi diues ſit, vt etiam fatetur Caietanus; ergo etiam quando non eſt taxatum: hoc enim non mutat nec extinguit ipſius ius.

An paciſci licitum ſit ſtipendium ſuſtentationis.

Notandum tamen, Iure antiquo fuiſſe ſimoniam ſic paciſci, ſiue miniſter eſſet pauper, ſiue diues; vt patet ex cap. fin.de pactis, cap Quæſitum, de rerum permutatione, c.Tua nos, 34.de ſimonia, & cap. Quàm pio. 1. q. 2. quibus locis prohibetur omne pactũ in ſpiritualibus. Huic tamen Iuri per contrariam conſuetudinem in quibuſdam rebus & functionibus ſpiritualibus eſt derogatum, vt docet Sotus lib.9 q.6.ar.1. nam paſſim eſt ea conſuetudo in eccleſia, Prælatis ſcientibus & conniuentibus; quæ poteſt facere vt id quod olim erat ſimonia Iuris humani, iam non ſit aut ſimonia, aut aliàs illicitum. Optandum tamen eſſet vt hæc conſuetudo abrogaretur, quia ſpeciem quamdam negotiationis habet, præſertim apud imperitos. Qui tamen paciſci nunc volunt, debent expreſsè ſignificare ſe non pro ipſa functione ſacra, ſed pro neceſſaria ſuſtentatione exigere tantum, vt rectè Caietanus monet; ne alij offendantur; & vbi aliquid certi conſuetudine vel ſtatuto Prælati eſt præſcriptum, id excedi in paciſcendo non debet. 49

Olim fuit illicitum paciſci.

Dices, Si Clerici poſſunt paciſci & exigere hoc ſtipendium tamquam ipſis ex iuſtitia debitum, ergo non gratis miniſtrant. 50

An gratis miniſtrent.

Reſpon

Reſpondeo negando conſequentiam: dicuntur enim *gratis miniſtrare*, quia non exigunt quidquam tamquam miniſterij pretium; hoc enim tamquam maius omni pretio gratis præſtant: vt tamen hoc præſtent gratis, requirunt neceſſariā ſuſtentationem à populo.

Quid ſi ſupra ſuſtentationē.

51 Petes Secundò, Quid ſi nimium exigant pro ſuſtentatione, eritne ſimonia?

Reſpondeo, Non fore reuerà, ſed præſumetur in foro externo: cùm enim illud ſtipendium neceſſariā ſuſtentationem vel communem taxationem ſuperet, videbitur illud auctariū accipi non pro ſuſtentatione, ſed vt pretium operis ſpiritalis, vt inſinuat D.Thomas art.3. ad 3. Tamen reuerà ſolùm erit iniuſtitia. cùm enim lege iuſtitiæ ſolùm debeatur ſuſtentatio, ſi amplius exigas, erit contra iuſtitiam.

Labor intrinſecus actioni ſacræ.

52 Sed difficultas ſupereſt de labore intrinſecùs ſacræ actioni coniuncto, v.g. de labore in faciēdo Sacro, in baptizando, confirmando, ordinando, conſecrando templo, orando, &c. vtrùm pro eo aliquid paciſci vel exigere liceat?

Quidā cenſent, id licere. ita Adrianus quodlib.9.ar.1. littera D. Idem expreſsè docet Altiſiodorenſis 3.p.q. pænultima de ſimonia, Bonauentura diſt.25. quæſt. vltima de ſimonia, vbi dicit, *pro labore, qui eſt in celebratione Miſſarum, & ſimilibus, poſſe pretium exigi.* Richardus eadem d.ar.3. q.2. dicit, *Epiſcopum recipere procurationem, dum conſecrat Eccleſias tamquam debitam pro labore. & Clericos dicentes officium pro defunctis, poſſe accipere mercedem pro ſuo labore.* quæſtione tertia excipit laborem, qui in adminiſtratione Sacramentorū: ſed non loquitur conſequenter. Armacanus l.10. quæſtionū Armen.cap.10. probat ex Scripturis, laboranti in miniſtrandis Sacramentis, in officio prædicationis, & ſimilibus, licitum eſſe pro labore huiuſmodi per cenſum annuum, & oblationes, alioſque modos honeſtos neceſſaria vitæ ſumere, imò exigere, ſi aliunde non habeat; quia Numerorum 18. legitur: *Filiis Leui dedi omnes decimas pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo fœderis.* & infrà, *Comedetis eas vos & familiæ veſtræ, quia pretium eſt pro miniſterio, quo ſeruitis in tabernaculo teſtimonij.* Gloſſa in cap. Significatum 11. de præbendis, dicit, *ſacerdotem poſſe recipere mercedem pro ſuo labore, ſi alias ratione beneficij ad illum non teneatur.* Idem confirmatur 1.q.2.cap. finali, ex Concilio Agathenſi, vbi dicitur, *Clerici ſtipendia ſanctis laboribus debita ſecundùm ſeruitij ſui meritum à ſacerdotibus conſequantur.*

Aliorum ſententia.

Alij verò docent eſſe ſimoniam, ſi pecunia pro hoc labore exigatur. Ita D. Thomas in 4.d.25. q.3.art.2. & Durandus ibidem q.3.num.10. Palud. ibidem q.3.ar.3. Silueſter v. Simonia q.9. Caiet. in 2.2.q.100. Sotus l.9.q.6.ar.1. Idem tenent Innocentius & Hoſtienſis in cap. Significatum, de præbendis & paſſim Canoniſtæ. Probatur Primò, Quia hic labor ita coniunctus eſt actioni ſacræ, vt ipſa ſine eo nullo modo fieri poſſit; eſt enim actio materialis, in qua conſideratur ineſſe ſanctitas, nempe locutio, motioque membrorum promanans ab intellectu & voluntate. vnde nihil eſt aliud quàm ipſa ſacra actio: ergo non poteſt vendi ſine iniuria ſanctitatis intimè coniunctæ. Secundò, Quia hic labor nullā habet æſtimationem inter homines, niſi ex ipſa ſanctitate actionis. labor enim, qui obitur à ſacerdote in muneribus ſacris, non æſtimatur, niſi ob gratiam ſpiritalem coniunctam, vel inde manantem. pro reſolutione reſpondeo &

53 Dico Quartò, Vtramque ſententiam rectè intellectam veram videri ſi enim loquamur de pretio vel mercede ſuſtentationis, ſic vera eſt ſententia prior, neque id Auctores ſecundæ ſententiæ intendunt negare, ſed ſolum loquuntur de mercede quæ præcisè reſpondeat labori, tamquam rei vendibili, non habita ratione ſuſtentationis, ſicut fit in rebus temporalibus. Quòd igitur verè & proprie pro labore, moleſtia, & temporis impendio, quæ in functionibus ſpiritalibus ſubeuntur, liceat exigere mercedem ad ſuſtentationem vitæ & ſtatus ſui, patet ex illa Domini ſentētia Matthæi 10. *Dignus eſt operarius cibo ſuo.* & Luc. 10. *Dignus eſt operarius mercede ſua.* Idem repetit Apoſtolus 1.ad Timoth.5. At quare dignus, niſi ratione laboris, moleſtiarum, fatigationum, & impenſæ temporis, quæ ipſe ſubit in aliorum commodum. Confirmatur: quia non eſt dignus mercede temporalis ſuſtētationis ratione bonorum ſpiritalium, quæ ipſe aliis confert, neque ratione actionis ſacræ quam confert: ſi enim hæc omnia poſſet conferre ſine labore, & abſque temporis detrimento, non poſſet exigere ſuſtentationis ſtipendium: imò eſſet vera ſimonia Iuris diuini. Nam rem temporalem, nempe ſumptus alimentorum, exigeret pro re purè ſpiritali. ex quo perſpicuum eſt, eſſe magnum diſcrimen inter actionem ſacram, qua parte ſacra eſt, & qua parte eſt laborioſa, requirens tempus, & impediens alias functiones lucroſas, quibus alioquin incumbere quis poſſet. quatenus enim ſacra eſt, non efficit dignum mercede temporali, nec vllum ius tribuit exigēdæ compenſationis; quatenus autem laborioſa & diuturna, & conſequenter aliorum lucrorum impeditiua, efficit propriè dignum pretio ad ſuſtentationē neceſſario, & ad illud ius tribuit non minùs quam labor in re temporali. Si enim ei qui in commodum alterius in negotio temporali vires ſuas impendit, labores & fatigationes ſuſtinet, tempúſque inſumit, ex iuſtitia debetur merces; cur nō etiam ei, qui eadem facit in negotio ſpiritali ſalutis? Quòd ſi operarius mercede dignus eſt, certè ipſum quoque opus modo prædicto ſpectatum, dignum eſt pretio ad ſuſtentationem neceſſario. nam operarius propter opus dignus eſt. hac igitur ratione qui facit Sacrum in gratiam alterius, qui concionatur, confeſſiones audit, &c poteſt exigere aliquid temporale ad ſe alendum pro ſuo labore & tempore impenſo, abſque vitio ſimoniæ. Verùm quia non omnis labor qui in ſingulis actionibus ponitur, meretur integram illius diei ſuſtentationem, ſeruandum eſt id quod vſu receptum eſt, & à Prælatis approbatum vel conſtitutum. Quòd ſi iam habent ob talia miniſteria impenſas debitas quibus ſe alant, v.g. ex beneficio, peccabunt contra iuſtitiam, ſi aliquid amplius exigant cauſa ſuſtentationis, & præſumitur in foro externo ſimonia. verè tamen non erit ſimonia Iuris diuini, ſi ſolùm ratione laboris, non autem ratione ſanctitatis rei id exigant, vt ſuprà num. 51. dictum eſt. Erit tamen ſimonia Iuris humani, ſi id faciant contra prohibitionem Eccleſiæ vſu receptam & vigentem.

Poſſe aliquid exigi pro labore, & quo modo.

54 Aduerte tamen, etſi labor iam dictus dignus ſit mercede & pretio ad ſuſten-

Laborem illū non eſſe propriè venalē.

tentationem neceſſario, & pro eo merces exigi poſſit, quæ veræ mercedis rationem habeat; non tamen poſſe dici propriè venalem aut vendibilem. Ratio eſt, quia illud ſolùm cenſetur vendibile, quod aliquo modo in alterum transferri poteſt, vt ipſe inde aliquid commodi percipiat; vt patet in coltore vineæ, cuius laboris commodum tranſit in dominum vineæ. at labor ſecundùm ſe non poteſt in alterum transferri, nec alteri eſſe vtilis, ſed ſolùm ratione actionis cui côiungitur: quæ actio vendibilis eſt ratione commodi quod per eam in alterum tranſit, ſi tamen hoc commodum vendibile ſit. Itaque labor non eſt vendibilis, niſi ratione actionis cum qua cenſetur quid vnum: actio verò non eſt vendibilis, niſi ratione commodi ſeu effectus qui ex illa alteri prouenit. vnde ſi illud commodum ſit ſpiritale & inuendibile, actio quoque & labor inuendibilis eſt. Et hoc tantùm probat ratio Durandi, cùm ait: *Concomitantia illa, maximè quæ inſeparabilia ſunt ab adminiſtratione Sacramentorum (vt labor corporalis) nullo modo vendi poſſunt ſine vitio ſimoniæ, quia labor operantis numquam cadit ſub venditionem ſed ſolùm opus, etiam in pure corporalibus,* &c. Vnde concludit, *cùm opus quatenus alteri vtile non eſt vendibile, nec laborem vendibilem eſſe.* quæ omnia ſunt veriſſima, nec aliud videntur velle ceteri Doctores ſecundæ ſententiæ, nec ampliùs probat primum argumentum ibi allatum. Verùm etſi labor ille vt commodus alteri in cuius gratiam fit, non poſſit vendi, nec tribuat ius ad exigendam mercedem, nec ſecundùm eam conſiderationem reddat miniſtrum dignum cibo aut ſuſtentatione; hinc tamen non ſequitur quin ſecundùm aliam conſiderationem, nimirū vt fatigationem & moleſtiam miniſtro adfert, & tempus requirit, & vires in commodum alterius intēdit & exhaurit, dignus ſit mercede, & debeat compenſari. Quamuis enim labor ſecundùm hanc conſiderationem non ſit æſtimabilis vt rès vendibilis; eſt tamen æſtimabilis ſecundùm ſe, vt incommodum quoddam, quod in gratiam alterius ſubitur, abſtrahendo à conditione actionis aut vtilitatis quæ inde alteri prouenit. hac enim ratione eſt dignus mercede & compenſatione. Quod etiam ex eo confirmari poteſt, quia quando ipſa actio & commodum eius vendi poteſt, vt cùm quis excolit agrum alterius, magna habetur ratio laboris ſubeundi, ita vt ratione illius æſtimatio creſcat: imò interdum parui æſtimatur actio eiúſque vtilitas per ſe, ſed ratione laboris & temporis, magni; vt ſi litteræ in longinquum per loca difficilia ſint deferēdæ. labor itaque æſtimari poteſt præciſè ſecundùm ſe, ita vt quicumque talem laborem in commodum alterius ſubit, ſiue in re temporali, ſiue in re ſpiritali, dignus ſit mercede ad ſuſtentationem neceſſariam; idque pro ratione temporis, & conditione perſonæ, & laboris (quem actio requirit) magnitudine. Vnde negandum eſt quod aſſumitur in ſecunda ratione. Etſi enim verū ſit, illum laborem in ratione rei vendibilis & commodæ alteri non æſtimari niſi ex actionis ſanctitate, & ſic pro eo nihil peti poſſe; id tamen non habet locum ſecundùm aliam conſiderationem, vt oſtenſum eſt. Quare qui intuitu ſolius laboris modo prædicto petit mercedem ad neceſſariam ſui ſuſtentationem, non committit ſimoniam Iuris diuini: quia ſepoſita alia compenſatione, hac mercede eſt dignus, eique debetur. Poſſet tamen Eccleſia prohibere, ne is qui aliunde ſe alere poteſt, quidquam poſſit exigere: & tunc eſſet ſimonia Iuris humani. Qui verò intuitu ſuæ actionis ſacræ, quatenus eſt commoda alteri, aliquid exigit, committit ſimoniam Iuris diuini: quia ſanctitatem ſui operis vendit.

55 Ex his patet, Epiſcopos & Archiepiſcopos non committere ſimoniam quando exigunt procurationes, ſeu expenſas *pro conſecratione Eccleſiarum, & pro viſitatione*: quia accipiunt in ſtipendium ſuſtētationis, Iure id concedente; vt patet cap. Cùm ſit Romana. 10. de ſimonia, vbi dicitur, *pro conſecratione Eccleſiarum nihil poſſe capi præter procurationes.* & cap. Romana. 1. §. Procurationes, de cenſibus, in 6. vbi dicitur, *procurationem pro viſitatione debitam, non eſſe recipiendam in pecunia, ſed in victualibus, idq́; moderatè.* Ibidem & cap. ſequenti graues pœnæ contra facienti imponuntur, nempe vt intra menſem reſtituat duplum, (etiamſi muneris nomine datum ſit) ſub pœna interdicti ab ingreſſu Eccleſiæ: & vt nulla remiſſione vel condonatione poſſit hoc onere liberari: tamen cap Felicis, proximo, permittitur vt poſſit recipere procurationem in pecunia, ſi offerant eam viſitāti, ſed vno die non poſſe recipere niſi vnam procurationem, etiamſi plura viſitauerit loca: etſi nunc multis in locis conſuetudo permittat tot accipi procurationes, quot loca viſitantur; vt notat Gloſſa. Pro ordinatione, confirmatione, & ſimilibus nihil poſſunt exigere: quia Iure non permittitur, cùm decorè fieri nequeat, maximè cum largum ſtipendium ſuſtentationis Epiſcopatui ſit annexum.

Procurationes Epiſcoporum.

Pœna contra excedentes.

DVBITATIO IX.

Vtrùm Prælati poſſint aliquid exigere pro diſpenſatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibuſuis legibus Eccleſiaſticis.

RESpondeo & dico Primò, Simoniam eſſe ſi pro huiuſmodi diſpenſationibus aliquid exegerint.

56 Notandum eſt Primò, In his actibus nihil eſſe laboris vel moleſtiæ præuiæ, aut comitantis extrinſecùs annexæ, aut intrinſecùs coniunctæ: neque etiam per eos impediuntur alij actus, ex quibus lucrum capi queat. Itaque hi tituli hîc locū non habent vt in ſuperiori quæſtione.

Eſt ſimonia.

Secundò, Certum eſt, nihil accipi poſſe in pretium ſeu compenſationem talis diſpenſationis, quia eſt vſus ſpiritalis poteſtatis, qui vendi non poteſt, ſicut nec vſus gratiarum gratis datarum, vt doni prophetiæ, vel miraculorum.

57 Tertiò, Certum eſt Prælatos inferiores nullo titulo quidquam accipere pro his actibus poſſe. Ita D.Thom. a. 3. ad 3. & communiter DD. Probatur; quia à Iure non permittuntur quidquam exigere, niſi procurationes pro cōſecratione Eccleſiarum & viſitatione, vt iam dictum eſt. Deinde quia Concilium Trident. ſeſſ. 25. cap. 18 De reform. id expreſsè prohibet. *Si, inquit, vrgens iuſtáque ratio, & maior quandoque vtilitas poſtulaverint*

Pro diſpenſatione nihil poſſunt accipere Prælati.

rint cum aliquibus diſpenſandum eſſe, id cauſâ cognitâ, ac ſumma maturitate atque gratis à quibuſcumque, ad quos diſpenſatio pertinebit, erit præſtandum: alioquí facta diſpenſatio ſubreptitia cenſeatur.

Aduerte tamen, poſſe Epiſcopum imponere onus largiendi eleemoſynam pauperibus vel Monaſterio: tantùm enim prohibet Concilium, ne ipſe inde commodum temporale captet.

58 Quartò, Summus Pontifex poteſt à ſimonia excuſari, etiamſi cauſâ diſpenſationis aliquid accipiat, modò illud non in pretium diſpenſationis, ſed veluti in quamdam mulctam, per quam alter compenſet receſſum à communi lege, exigat. Probatur, quia cupienti ſibi concedi exemptionem à lege, licitum eſt imponere aliquod onus, quo compenſet hanc deformitatem, v.g. vt ſoluat aliquam pecuniam ad piam cauſam, vt ieiunet, vt peregrinationem ſuſcipiat: quod etiam Epiſcopi facere poſſunt: decet enim hanc exorbitantiam aliquo modo compenſari & ſarciri, & huiuſmodi oneribus homines, veluti repagulis, intra leges communes coërceri. poteſt autem Pontifex hanc pecuniam ſuis neceſſitatibus applicare: quia nemini eſt debita, niſi cui ipſe eam attribuerit. Idem poſſent Epiſcopi, niſi ipſis iure poſitiuo eſſet prohibitum. Vnde ſi alicubi eſſet contraria conſuetudo iam legitimè præſcripta, vel Pontifice ſciente & non contradicente per aliquot annos recepta, non eſſet damnandum ſimoniæ.

Pontifex poteſt.

Exemptio à lege communi, alio opere compēſanda.

59 Dices, Pontifex decreta Concilij confirmauit: ergo tenetur illorum vi directiua.

Obiectio.

Reſp. Hinc tantùm ſequitur, Pontificem non poſſe quidquam pro ſuis vſibus exigere: (niſi ſubſit iuſta cauſa) alioquin peccabit, ſaltem venialiter, nō cōformans ſe in hoc decreto aliis Prælatis.

Notandum eſt, fideles obtinentes huiuſmodi diſpenſationes, & aliquam pecuniæ ſummam Prælatis exigentibus perſoluentes, excuſari à ſimonia, partim ratione ignorantiæ inculpatæ, partim quia dant in ſuſtentationem Prælatorum & officialium, vel ſaltem in quamdam redemptionem vexationis, (præſertim ſi exigatur diſpenſatione iam obtenta) nullo modo volentes emere ipſam diſpenſationem. Hoc modo excuſari poſſunt ante Concilium Tridentinū, qui ſoluebant aliquid Epiſcopo titulari in collatione Ordinū, qui abuſus iam in pleriſque locis eſt ſublatus. quamuis & ipſi Epiſcopi propter conſuetudinem excuſari potuerint. etſi enim ſit abuſus, eò quòd ſpeciem mali habeat, tamen non eſt abſolutè malum, ſepoſito Iure poſitiuo.

Fideles poſſunt excuſari.

Petes, Vtrùm committant ſimoniam, ſi aliquid exegerint pro ferenda excōmunicatione vel alia cenſura. Ratio dubitandi eſt, quia hic non aliquid ſpiritale conferunt, ſed auferunt: ac proinde non videtur hìc eſſe locus ſimoniæ. Reſpondeo, Committere ſimoniam: quia excommunicare eſt vſus poteſtatis ſpiritalis, non minùs quàm ab excommunicatione abſoluere. Vnde Prælatus, ſi intuitu iſtius vſus exhibiti in gratiam alterius, qui v.g. ſuum debitorem vel aduerſarium, à quo iniuriam patitur, hac pœna compelli petit, aliquid exigat, ſimoniam Iuris diuini committit. Cùm enim hic nullus labor vel molestia ſubeundus ſit, ratione cuius videatur aliquid ad ſuſtentationē poſſe exigi, ſolùm ſupereſt illa actio, ſpiritalis, quæ vendibilis non eſt. Nec refert quòd commodum per illā proueniens ei in cuius gratiam fit, ſit temporale, nimirum quòd alter cogatur ſoluere, vel abſtinere ab iniuria. quia ſufficit illam actionem ex parte ſui principij vnde procedit, atque adeò in ſeipſa ſpiritalem eſſe: ſic enim efficitur inuendibilis, etiam vt alteri vtilis: ſicut vſus gratiæ ſanitatum, qui alteri maximum commodum temporale adfert, inuendibilis eſt, nec quidquam pro eo exigi poteſt. ſicut enim hoc commodum temporale non præſtatur niſi per actionem ſpiritalem: ita neque venditur, aut exigitur pro eo pecunia, niſi vt in illa actione tamquam in cauſa continetur.

Aduerte tamen, ſi ex vſu poteſtatis ſpiritalis graue incommodum proueniret vtenti, v.g. odia, calumniæ, pericula vitæ, famæ, fortunarum, &c. ſepoſito Iure poſitiuo, non fore ſimoniam, ſi aliquid eo intuitu exigitur. Tūc enim nihil exigitur pro vſu poteſtatis ſpiritalis, ſed pro incommodo, quod ipſe patitur & ſubit, vtendo illa poteſtate. Atqui honor rebus ſpiritalibus debitus non poſtulat, vt dum quis in commodum alterius illis vtitur, non ſe curet ſeruari indemnem. Simili modo ſacerdos periculo grauis incommodi ſe exponens faciendo Sacrum, poſſet illud æſtimare abſque vlla rei ſacræ iniuria.

DVBITATIO X.

Vtrùm Epiſcopi vel eorum officiales poſſint aliquid exigere pro litteris Ordinis ſuſcepti, vel dimiſſoriis, vel ſigillo.

Reſpondeo & dico Primò, Nec Epiſcopos, nec eorum miniſtros (exceptis Notariis) quidquam poſſe pro his, etiam ſponte oblatum, accipere: ſi contrà fecerint, contrahent ſimoniam, ſaltem Iuris humani. 60

Soli Notarij poſſunt pro litteris aliquid exigere.

Prior pars eſt expreſsè Cōnc. Trident. ſeſſ. 21. c. 1. de reform. *Nihil*, inquit, *pro collatione quorumcumque Ordinum, etiam clericalis tonſuræ, nec pro litteris dimiſſoriis, aut teſtimonialibus, nec pro ſigillo, nec alia quacumque de cauſa, etiam ſponte oblatum, Epiſcopi & alij Ordinum collatores, aut eorum miniſtri quouis prætextu accipiant.* vnde patet, ne expenſas quidem exigere poſſe, ſicut in conſecratione Eccleſiarum & viſitatione.

Altera verò, *fore ſimoniam*, colligitur ex eodem loco Concilij: quia prohibet hæc, eò quòd prauitati ſimoniacæ faueant; & infligit pœnam excommunicationis ipſo facto, olim Iure ſtatutam. Idem patet ex Cōcilio Bracar. II. c. 3. vbi dicitur, *De ordinatione Clericorum Epiſcopi nulla munera accipiant, ſed ſicut ſcriptum eſt, Gratis accepiſtis, gratis date, &c. quia antiqua definitio Patrum ita de eccleſiaſticis ordinationibus ſtatuit dicens: Anathema ſit danti & accipienti.* vide cap. 12. Placuit 1. q. 1. Gregorius I. cap. 4. Sicut Epiſcopum. 1. q. 1. *Sicut Epiſcopum non decet manum, quam imponit, vendere; ita miniſter vel Notarius non debet in eius ordinatione vocem ſuam vel calamum venumdare.* ibidem tamen permittit *ſponte oblatum* accipi: quod tamen Concilium Trident. prohibet, & meritò; quia non cenſetur quid facilè tunc ſponte dari, maximè ante ordinationem: & facilè perſuaderet ſibi cupiditas, ſponte dari quod coactè offertur. Non tamen erit ſimonia, ſi verè ſponte detur, & 61

Sponte oblatum.

vt

vt tale accipiatur; quia ceſſat pactio & ratio debita, quæ neceſſaria ad ſimoniam.

62 *Notarij.* Excipiuntur à Concilio Tridentino *Notarij*, ſed in iis tantum locis vbi eſt conſuetudo aliquid accipiendi, & nullum ſalarium pro exercendo officio eſt conſtitutum. hic enim pro ſingulis dimiſſoriis & teſtimonialibus litteris poſſunt accipere decimam partem aurei, non amplius, id eſt, ſex aſſes; dummodò Epiſcopo nullum inde emolumentum obueniat. Quòd ſi eis ſalarium ſit conſtitutum, ſimoniam committent aliquid accipiendo. Similiter ſi amplius acceperint. Nec poteſt eis ſuffragari cõtrâria taxa, aut conſuetudo, etiam immemorabilis, quam Concilium dicit eſſe corruptelam, prauitati ſimoniacæ fauentem: addens, *Qui ſecus fecerint, tam dantes, quàm accipientes, vltra diuinam vindictam, pœnas à iure inflictas ipſo facto incurrant.* Hæc pœna eſt excommunicatio, vt patet ex 2. Concilio Bracarenſi cap. 3. Quod de dantibus dicitur, intellige de iis qui ſponte dant; ſecùs qui coactè, iam obtento ordine.

Dantes qui excuſandi. Aduerte tamen, his non obſtantibus, multis locis amplius exigi: vbi ſanè dantes omnino excuſandi ſunt; non enim eſt mens Concilij vt litteris illis careant. fortè etiam accipientes excuſari poſſunt conſuetudine; quæ etſi corruptela videatur ob ſpeciem mali, tamen per ſe mala non eſt; quamuis meritò per Epiſcopos vt corruptela tolli deberet.

63 *Prælati tenentur dare ſtipendia ſuis miniſtris.* Dico Secundò, Prælati qui habent reditus ſufficientes, tenẽtur lege Iuſtitiæ ſuis officialibus iuſta ſtipendia aſſignare, ne cogantur pro hiſce miniſteriis à ſubditis aliquid exigere. Ita docet Sotus l. 9. quæſt. 6. art. 1. Probatur, quia Prælatis non ſunt aſſignati tanti prouentus tot millium aureorum, vt ipſi ſoli inde viuant; ſed vt etiam miniſtros ſuos, qui ad paſtoralia muniá ipſis ſunt neceſſarij, ſuſtentent. Poriò miniſtri, quibus ſalarium debitum eſt aſſignatum, peccant, etiam contra iuſtitiam, aliquid amplius exigendo. Verùm in his omnibus magnam vim babet conſuetudo præſcripta.

DVBITATIO XI.

Vtrùm pro omiſſione actus ſpiritalis aliquid dare vel exigere ſit ſimonia.

64 *Dare pro omiſſione, non eſt ſimonia.* RESpondeo & dico Primò, Non eſſe id propriè ſimoniam. Huius ſententiæ dicitur fuiſſe Melchior Canus & Franciſcus Victoria. ratio eſt, quia nuda omiſſio actus ſpiritalis, non eſt quid ſacrum & ſupernaturale: ergo dum pro eo aliquid exigitur, non exigitur pro re ſacra: vt ſi aliquid accipias, vt omittas Sacrum, vt non ordines, non confirmes, non abſoluas, non baptizes, non excommunices, non ſuſpendas, non ſubiicias interdicto. Imò interdum poteſt quis pecuniâ induci vt hæc omittat, v.g. ne eligat eum, quem ſcio ineptum, vel hæreticum; ne abſoluat impœnitentem, ne celebret dum eſt in ſtatu peccati. quod ſi fiat vt alteri noceatur, erit quidem graue peccatum, non tamen propriè ſimonia.

Nec obſtat cap. Nemo presbyterorum. 14. de ſimonia, vbi dicitur, *ſimoniacum eſſe pretio vel fauore celare peccatorem, vel reconciliare non pœnitentem, vel dignè pœnitentem à reconciliatione remouere.* quia nomẽ *ſimonia* ibi accipitur generatim & largè, quo modo collatio beneficij facta carnali affectu vel precibus interdum ſimoniaca dicitur; vt patet cap. 114. Ordinationes. 1. quæſt. 1. Eodem modo collatio facta timore, vocatur ſimoniaca à D. Thoma in 4. vt notauit Victoria n. 25. certum enim eſt, fauore celare peccatorem, ſeu non deferre, non eſſe propriè ſimoniam: imò neque ſi pretio fiat. quia deferre vel non deferre, non ſunt actus ſpiritales, ſed ciuiles. per accidens autem eſt quòd referantur ad correptionem fratris, vel punitionem; modò non ideò pluris æſtimentur; vt patet ex dub. 8.

Dices, Quædam omiſſiones ſunt vſus poteſtatis ſpiritalis, vt patet cùm quis pœnitentem & confeſſum non vult abſoluere. ergo erit ſimonia ſi aliquid pro ea detur, vel exigatur. Reſpondeo, Nunquam puram omiſſio, de qua nos loquimur, eſt vſus poteſtatis ſpiritalis. Vnde diximus, *nudam omiſſionem actus ſpiritalis* non eſſe quid ſacrum. Vt omiſſio cenſeatur vſus ſpiritalis auctoritatis, requiritur vt quis ex auctoritate aliquem repellat, vel ſaltem vt illi omiſſioni actus ſpiritalis cenſeatur coniunctus, v. g. Si quis audita confeſſione alicuius illũ repellat tamquam indignum, & ſic deneget abſolutionem, eſt actus ſpiritalis, & ſic erit ſimonia Iuris diuini pro tali omiſſione in fauorem alterius facta aliquid accipere. quo modo facilè intelligi poteſt dict. cap. Presbyterorum: & ſic *ſimonia* quo ad hunc caſum poterit ibi propriè accipi. Non tamen erit vera ſimonia, ſi Sacerdos non repellat, nec iudicet indignum, ſed diſſimulanter ſe ſubducat, vel alio aſtu omittat abſolutionem: ſic enim non vtetur ſua auctoritate. Similiter ſi Prælatus qui excommunicauit, pœnitẽtem repellat, tamquam indignum, nolendo abſoluere, vel etiam moras ſine cauſa nectat, erit ſimonia. Nam huic omiſſioni coniuncta eſt continuatio effectus prioris ſententiæ; & ita omittendo, aſſiduè & voluntariè cenſetur ſuæ auctoritatis ſententia excommunicatum lædere. Sicut Prætor aliquem vinctum tenens, poſtquam venit tempus quo tenetur illum ſoluere, ſi omittat; poſitiuè eum lædit vſu publicæ poteſtatis. Itaque hoc ipſo quo datur aliquid pro tali omiſſione, datur pro continuatione læſionis, & conſequenter pro continuato vſu illius poteſtatis.

Dico Secundò, Huic tamen contractui, quo aliquid datur vel exigitur pro omiſſione actus ſpiritalis, ſi fiat ſine iuſta cauſa, coniuncta eſt quædam turpitudo ſimoniæ affinis, ratio eſt, quia dum exigitur vel offertur pretium pro omiſſione actus ſpiritalis, tacitè inſinuatur actum illum eſſe vendibilem; ſi enim eſt æſtimabile pretio ipſum non fieri, etiam æſtimabile pretio videtur ipſum fieri. quare committitur irreuerentia in rem ſacram per hunc contractum. Quia tamen contractus non fit de re ipſa ſacra, non eſt propriè ſimonia: non enim eſt rei ſacræ venditio, ſed eſt contractus, quo inſinuatur rem ſacram eſſe vendibilem: quod in eius iniuriam cedit. Ex quibus patet, accedente præcepto Eccleſiæ quo vetetur acceptio vel oblatio pecuniæ pro huiuſmodi omiſſionibus in reuerentiam ſacrarum functionum, facile in huiuſmodi fore ſimoniam Iuris humani. 65 *Habet ſimoniæ imaginem.*

Dico, *ſi fiat ſine iuſta cauſa.* quia in multis caſibus licitum eſt aliquid dare miniſtro eccleſiæ vt aliquẽ actum ſpiritalem omittat;modò illa omiſſio non ſit cõnexa vſui ſpiritalis poteſtatis,vt ſupra n.64. dictum eſt.Poſſumus enim iniurias Dei pecunia oblata impedire.Idẽ dico de grauiſſimis iniuriis proximi,quæ aliter auerti nequeunt;vt ſi vellet aliquẽ iniuſte excommunicare.Ipſe tamen pecuniam licitè non poteſt exigere, niſi fortè in caſu pro damni vel incommodi compenſatione, quod omittendo ſubiturus eſſet.

DVBITATIO XII.

Vtrum pro ingreſſu Religionis aliquid dare vel accipere ſit ſimonia.

66 *Si pro ſtatu religioſo datur, eſt ſimonia.*

Reſpondeo & dico Primò, Simonia eſt ſi pro ipſo ſtatu religioſo aliquid offeratur vel accipiatur.eſt certa & communis DD. quia hic ſtatus eſt res omnino ſupernaturalis & cœleſtis.

Allicere ad Religionem muneribus.

Petes, Vtrùm idem dicendum ſit, ſi donis & muneribus intẽdam te pertrahere ad religionem Catholicam, vel ad meum Monaſterium?

Reſpondeo, Si ſolum intendam allicere animum,vt ſpõte hæc complectaris, certum eſt non eſſe ſimoniam:licitum enim eſt beneficiis allicere ad ſalutem & ſalutaria omnia: modò tamen abſit ſcandalum,ne videantur pretio fieri Chriſtiani vel Religioſi.

Quid ſi intendam obligare.

Si verò intendam abſolutè obligare, videtur eſſe ſimonia, vt inſinuatur cap.2. Quam pro. 1. quæſt.2. vbi dicitur, *Nuſquam legimus Domini diſcipulos, vel eorum miniſterio conuerſos, quempiam ad Dei cultum, muneris interuentu prouocaſſe.* Sed verius puto non eſſe propriè ſimoniam; quia pro temporali non obligo illum, vt mihi, vel alteri meo nomine, det aliquid ſpiritale:ſed vt ſibi ipſi conſulat, & ſalutaria amplectatur.Confirmatur, quia turpitudo illius actus non eſt ſita in eo quòd ſpiritale comparetur pretio temporali: alioquin ne ſub conditione quidem obligari quis poſſet, nimirum vt vel ingrediatur Religionem,vel refundat 100.aureos quos in hunc finem ei dedi. Quandò enim agitur de comparãda re ſpiritali,ne hoc quidem modo obligatio poteſt interuenire. At ſatis conſtat illud non eſſe illicitum, vt ſtatim dicemus,& vſus quotidianus probat. Conſiſtit igitur illius actus deformitas in eo quòd homo pretio temporali obligetur ad id quod liberè & ex affectu ſalutis animæ, non commodi temporalis,capeſſi debet. Vnde in aliis rebus ſpiritalibus admitti poteſt hæc abſoluta obligatio abſq; vitio ſimoniæ, v.g.vt talibus diebus facias Sacrum, tali loco, in tali altari, &c.ergo non eſt hic propriè ſimonia, ſaltem Iuris diuini.Cauendum tamen eſt tum propter ſcandalum, vt dictum eſt;tum quia Religionis profeſſio debet eſſe libera. vnde non poteſt ita obligari quin poſſit reſilire,ſi in probatione viderit ſibi non conuenire.

67 Similiter modo non poteſt Monaſterium inops paciſci cum opulento,vt pro Prælato,quem illi ſuppeditat,certam pecuniam rependat;qui eſt caſus dicti capitis,Quàm pio:quia reuerà hic daretur ſpiritale pro temporali. Vnde etiã videtur ſimonia, ſi Monaſterium ſui commodi ſpiritalis vel temporalis causâ,muneribus aliquem abſolutè ad ingreſſum obſtringeret;daret enim temporale,vt ipſe in gratiam & commodum ipſorum capeſſeret ſpiritale. ſecùs ſi non abſolutè. nam poteſt quis ali in ſtudiis vel accipere commoda à Monaſterio, ea lege vt poſteà ingrediatur,vel ſi noluerit, teneatur illos ſumptus refundere; ſi autem ingreſſus fuerit,liber ſit ab hac obligatione.

Licitum obligare alternatiuè.

Patet, quia licet mutuare ſub conditione,vt non teneatis reſtituere, ſi religionem ingreſſus fueris; teneatis verò ſi non fueris:nihil enim hîc datur pro ingreſſu Religionis tanquam pretium, ſed datur gratis, & ingreſſus Religionis requiritur tamquam conditio, vt donatio vim habeat:quo modo etiam legatum quoduis relinqui poteſt.

68 *Si Monaſterium eſt opulentum, videtur ſimonia.*

Dico Secundò, Si Monaſterium eſt opulentum,videtur eſſe ſimonia ſaltẽ Iuris eccleſiaſtici, exigere aliquid pro ſuſtentatione ingredientis. Docet hoc D. Thomas in 4.d 25. q.3.art.2. ad 7. vbi ait, *Si ſine grauamine Monaſterij poſſit recipi nouitius, ſimoniacum eſt aliquid exigere.* Adrianus quodlib. 9. littera V. Victoria relect. de ſimonia p.2.n.12. vbi dicit omnes DD.ſentire hoc eſſe ſimoniam. Probatur Primò, Quia ius viuendi de bonis Monaſterij ſic eſt annexũ profeſſioni ſicut præbenda officio eccleſiaſtico: ergo ſicuti pro præbenda non poteſt quidquam exigi, ita neque pro iure ſuſtentationis.

Quidam negant antecedens, Quia, inquiunt, Monachi olim non habebant ius viuendi ex bonis communibus, ſed ſolùm ex opere manuum. Deinde Monaſterium non tenetur monachum alere lege iuſtitiæ; ſed ſolùm ex miſericordia.

Habent ius ad alimenta.

Sed contra. Quia etſi olim non habebant ius, quando ſe omnes labore manuum ſuſtentabant; tamen modò poſtquam Monaſteria ad ſuſtentationem fratrum ſunt copioſè dotata, & auctoritate Eccleſiæ ſic inſtituta, non video cur ſinguli Religioſi ius non habeant ad alimenta ceteraque neceſſaria, & cur Monaſterium non teneatur lege iuſtitiæ ſingulos alere; cùm ſinguli ſint pars illius communitatis, quæ illorum bonorum dominium, vel certè liberum vſum habet. Idem tenet Nauarr.2.commentar.2.de Regular.num. 29.65.& alibi.

Secundò probatur, Quia vel exigitur aliquid pro ipſo ſtatu, vel pro iure alimentorum: ſi pro ſtatu,eſt expreſſa ſimonia iuris diuini:ſi pro Iure alimentorum, cùm hoc ius ſit debitum ratione ſtatus, cenſetur velle vendere ipſum ſtatum, ex quo hoc ius prouenit, ſicut dictum eſt de beneficio, dubit 1.& 4.

69 *Quidam dicunt non eſſe ſimoniam.*

Notandum tamen quoſdam ſentire, hic nullam eſſe veram ſimoniam, quando pecunia ſolùm pro ſuſtentatione exigitur, ſed ſolùm præſumi in foro externo. Ita Siluester v. Simonia, quæſt. 15. Toletus lib. 5. cap.89. Sotus lib. 9. de Iuſtit. quæſt. 6. art. 2. ad quartum, & multi alij recentiores. Confirmatur, quia non exigitur temporale pro ſpiritali tanquam pretium; ſed ſolùm requiritur tamquam conditio vt Monaſterium acceſſu aliorum non grauetur: cùm enim bona ſint communia, neque certi prouentus ſingulis profeſſis ſint attributi, fit vt opes communitatis, reſpectu ſingulorum, minuantur aliorum ingreſſu, neque tam commode poſſint recipi pauperes, qui aliàs bene idonei. ad hoc igitur cauendum paciſcuntur eum

iis

rir, qui o es habent, vt inſetant alimenta: quæ rati oi habet locum in beneficiis. Itaque non exigunt pro iore alimentorum propriè, ſed damni vitandi cauſa; & ne ilorum acceſſu, pauciores alij poſſint admitti. hæc ratio bene oſtendit, non eſſe ſimoniam Iuris diuini. Quòd tamen aliquo modo ſit ſimonia, videtur poſſe conuinci ex Canonibus, qui abſolute prohibent aliquid exigi ab ingredientibus, vel pactum fieri, & puniunt tum dantes, tum accipientes: hos enim iubent ſuſpendi ab executione ordinis & officij, illos verò ad aliud Monaſterium transferri; vt patet cap. Veniens ad nos. 19. & cap. Dilectus. 30. de ſimonia, & Extrauag. prima de ſimonia, vbi ſuſpenduntur Conuentus & Capitula, quæ paſtus, vel prandia, vel ſimilia in Religionis ingreſſu, etiam ex conſuetudine, (quam dicit eſſe corruptelam) exigunt; & illi, qui hæc dant, excommunicantur. Neque dici poteſt, Canones loqui ex præſumptione: quia potiùs præſumendum eſt illa exigi non pro ſtatu ſpirituali, ſed vel ad leuamen Monaſterij, vel tamquam conditionem, vt recreetur Conuentus in illis veluti nuptiis ſpiritalibus; & vt tractentur amici. non enim arbitrandum eſt illos velle peſſimo modo facere, quando minùs malus ſuppetit.

70 Probabilius dici poſſet, olim fuiſſe ſimoniam Iuris humani, & adhoc eſſe, vbi illi Canones vigent; vbi verò longa conſuetudine contrarium ſeruatur, illam ſimoniam deſiiſſe. Semper tamen ſpeciem ſimoniæ retinet, & verum auaritiæ eſt ſignum. *Probatur non ... ſimonia, vbi longa conſuetudo contrariū ſeruat.*

71 Dico Tertiò, Si Monaſterium inopia premitur, ita vt non poſſit plures ſuſtentare, non eſt ſimonia, paciſci cum ingredientibus de ſuſtentatione. Ita D. Thomas quæſt. 100. art. 3. ad 4 & in 4. Sentent. loco citato, Silueſter ſuprà quæſt. 15. Idem tenent Victoria, Sotus, Caietan. Nauarrus, Ioannes Medina, & alij plerique. Ratio eſt, quia hic nihil ſpiritale vendi cenſetur, illa enim pecunia ſolùm requiritur vt conditio quædam neceſſaria, vt alij Religioſi non grauentur: non enim par eſt vt maiorem inopiam ſubeant cauſâ eorum qui petunt admitti, quando hi ipſi facile poſſunt iſtud incommodum auertere. Nec obſtat cap. Quoniam. 40. de ſimonia, quia ibi agitur de Monaſterio, quod falsò prætendebat paupertatem, vt notauit Silueſter. Dici etiam poteſt, Iura antiqua in Monaſteriis tenuibus per contrariam conſuetudinem eſſe abrogata.

72 Circa prædicta Notandum Primò, Concilium Tridentinum ſeſſ. 25. cap. 3. de reformatione Regul. ſtatuiſſe *vt in Monaſteriis & domibus tam virorum quàm fœminarum, is tantùm numerus conſtituatur & conſeruetur, qui ex propriis reditibus Monaſteriorum vel conſuetis eleemoſynis commodè poßit ſuſtentari.* Vnde Superiores, & illis negligentibus, Ordinarij deberent hunc numerum conſtituere, & non permittere vt plures admittantur, & conſequenter ne fiant pacta de alimentis, aut de dote: (ſic enim in Monaſteriis fœminarum vocari ſolet) quamuis enim Cōcilium hoc expreſſe non prohibuerit, tamen ſequitur ex illius decreto, eſtque Iure antiquo vetitum. *Diſpoſitio Concil. de numero.*

73 Notandum Secundò, Non videri peccatum, ſaltem mortiferum, ſi plures admittantur vbi hic numerus nondum eſt conſtitutus, aut ſi paciſcantur de dote, quando Monaſterium eſt tenue: quia decretum illud nondum videtur receptum, & vſus contrarius non eſt contra rectam rationem, & Congregatio Cardinalium nihil auſa eſt hac de re definire, ſed cenſuit ad Summum Pontificem deferendum.

Nec obſtat cap. Periculoſo, vnic. § Sanè, de ſtatu Regul. in 6. *Diſtrictius*, inquit Pontifex, *prohibemus, ne in Monaſteriis Ordinum non mendicantium aliquæ recipiantur in ſorores, niſi quot poterunt de ipſorum Monaſteriorum bonis ſine prouentibus abſque penuria ſuſtentari: ſi ſecus actum fuerit, irritum decernentes.* quia reſponderi poteſt, Illa, quæ inferuntur, hoc ipſo fieri bona Monaſterij, & ſic eam, quæ admittitur, ali poſſe de bonis Monaſterij. Deinde non videtur vſu receptum; quia paſſim ignoratur diſpoſitio huius Canonis.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm ſit ſimonia, exigere pretium pro doctrina Theologica.

Reſpondeo & dico Primò, Exigere aliquid pro doctrina Theologiæ naturalis ſeu metaphyſica, non eſt ſimonia. eſt ferè communis DD. Probatur, quia hæc doctrina non eſt res ſupernaturalis, ſed eſt actus naturalis intellectus, voce explicatus, adducens alterum ad cognitionem naturalem: ac proinde non eſt materia ſimoniæ. Vnde poteſt æſtimari non ſolùm ex labore, qui ponitur in ſtudendo, ſed etiam ex ſublimitate rei & veritatis, ad quam mentem alterius eleuat; eoque ampliùs exigi, quò veritas illa eſt ſublimior, magiſque abdita, vt dictum eſt dubit. 1. vnde videmus, profeſſionibus ſublimioribus maiora eſſe conſtituta auctoramenta. Idem ſequitur ex ſententia Altiſiodorenſis, & Alexandri de Ales, qui dicunt ſcientiam vendi non poſſe, laborem docendi poſſe; quia hic labor non habet æſtimationem notabilem, niſi ex re in qua verſatur. 74

Dices, Veritas illa eſt quid æternum & increatum: ergo ſine iniuria vendi non poteſt. Secundò, Non eſt mea vel tua, ſed ſolius Dei, teſte D. Auguſtino in Confeſſionibus. Denique omnis veritas ſeu cognitio veritatis eſt à Spiritu ſancto, teſte D. Ambroſio. 75 *Obiectiones.*

Reſpondeo, Veritatem eſſe quid increatum & æternum vt eſt in obiecto æterno, & vt eſt in mente diuina; & hac ratione vendi non poſſe. Vt autem eſt in mente & in intelligentia docentis & diſcentis, eſt quid creatum: non tamen propriè dici poteſt vendi, ea enim quæ eſt in docente, vel in actu intellectus illius, non venditur; quia docens ſuam cognitionem & veritatem non transfert in diſcentem, ſed ſibi eam retinet. ea verò quæ naſcitur in diſcente, non oritur ſolâ docentis operâ, vt qui extrinſecùs tantummodò obiectum proponat, ſed ex vi luminis intellectus. propriè tamen dici poteſt vendere ſuum docēdi laborem, induſtriam, & vocem, quatenus vtilis eſt ad obiectum tam nobile proponendum; & conſequenter concedi poteſt, veritatem indirectè vendi, videlicet quatenus oritur ex labore & induſtria docentis, in mente diſcipuli, & vtilis eſt ad commercium humanum, ad dignitatem & no- *Reſp.* *Vendit laborē & vocem ſuam.*

 minis

minis exiſtimationẽ, ad oblectationem, ad opes, ad famam.

76 Nec obſtat quòd veritas ſit virtus intellectus, ac proinde bonum honeſtum, quod nullam cum bonis temporalibus habet commenſionem: quia non venditur qua honeſtum, ſed qua vtile & delectabile.

Ad Secũdum, Veritas, quæ eſt in obiecto, non eſt mea, ea tamen quæ eſt in meo intellectu, quodammodò mea eſt, per quam proponendo obiectum medio ſermonis, aliam in mente alterius gigno, pro quo actu mercedem poſtulo.

Ad Tertium, Omnis veritas eſt à Spiritu ſancto, non tamen per ſupernaturale donum. etiam ſanitas, & vires, & artes à Spiritu ſancto ſunt.

77 Dico Secundò, Exigere aliquid pro ſimplici catechiſmo ſeu doctrina & veritate fidei tradenda, tamquam pretium, eſt ſimonia. Ratio eſt, quia hæc doctrina non æſtimatur, niſi quatenus diſponit ad ſalutem. Neque ordinariè fit ſolùm vt res fidei memoria teneantur (qua ratione fortè aliquid exigi poſſet) ſed vt fideles ſciant illis vti & applicare ad effectus & mores ſuos, tum in cultu diuino, tum in Chriſtiana conuerſatione componendos. Poteſt tamen exigi ſtipendium ſuſtentationis pro labore qui ſubitur, vt ſuprà dubit. 8. dictum eſt.

Pro catechiſmo.

Dico Tertiò, Si Theologia pro cognitione myſteriorum fidei & Scripturarum diuinitus infuſa (qualis erat in Apoſtolis) accipiatur, exigere aliquid pro eius vſu tamquam pretium, eſt ſimonia. ratio eſt, quia hæc Theologia erat gratia gratis data, qualis naturæ viribus haberi nequit: per hanc enim longè clariùs & certiùs ſenſus Scripturarum & myſteria fidei penetrabant, quàm vllo ſtudio quis poſſit aſſequi. neque ſolùm conſiſtebat in habitu, ſed bonam partem in aſſiſtentia Spiritus ſancti, pro tempore & loco illuminantis.

Pro vſu doni ſapientiæ.

78 Dico Quartò, Si Theologia accipiatur pro ſcientia, quæ ex principiis fidei per induſtriam rationis naturalis deducit concluſiones, pro quibuſdam eius actibus pretium accipi poteſt, pro quibuſdam non poteſt.

Theologia ſcholaſtica.

Vbi notãdum, hanc Theologiam habere quatuor functiones. Prima, Ex principiis fidei deducere concluſiones, ſiue neceſſariò ſiue probabiliter. Secunda, Ex ſacris DD. interpretari Scripturas. Tertia, Docere doctrinam Chriſtianam, ſeu prædicare doctrinam Euangelicam. Quarta, Dare reſponſa ad pacandas conſcientias. Pro tertio & quarto acto pretium exigi non poteſt. Ratio eſt, quia hi duo actus immediatè referuntur ad excitandam fidem, ſpem, charitatem, pœnitentiam, alioſque actus ſupernaturales, & ad conſolationem Spiritus ſancti percipiendam: nec aliam habent æſtimationem apud Chriſtianos. vnde cenſentur res ſacræ & ſupernaturales: quia immediatè ad ſupernaturalia ordinãtur, & etiam quia fiunt ab homine, vt eſt inſtrumentum Spiritus ſancti.

Quatuor functiones Theologiæ.
Pro catechiſmo, concione, reſponſis ad pacem conſcientiæ.

79 Aduerte tamen, non fore ſimoniã, ſi pro labore præuio, qui in ſtudendo ſcribendoque ponitur vt ſe cõparet ad illos actus, aliquid accipiat, quia per accidens illis coniungitur: modò non pluris hunc laborem æſtimet, eò quòd ad ſalutem vel [illegible] ſe [illegible] nequi[illegible] [illegible] ſe at. poſſet tamen eum æſtim[illegible], ſi [illegible] ad [illegible] commoda temporalia valeret; vt quando de contractibus reſpondetur: ſicut Iuriſconſultus eo pluris æſtimat ſuum reſpõſum & laborem, quò maior eſt cauſa ad quam iuuat.

Pro labore præuio.

Verùm ſi quis benè conſideret, nihil eſt peculiare in illo ſtudio præuio ad conciones vel catecheſim. Si enim conſideretur vt eſt vtile iis quorum cauſa ſuſcipitur, ſic nihil pro eo exigi poteſt, ſicut nec pro ipſo actu concionandi. quia vtilitas hæc eſt omnino ſpiritalis, & ſic æſtimaretur hoc ſtudium & venderetur ratione commodi ſpiritalis. Si autem ſpectetur vt adfert moleſtiam, & requirit magnam animi attentionem & longum tempus, ſic pro illo poteſt exigi pretiũ ſuſtentationis. Sed eodem modo poteſt exigi pro labore ipſius concionis, vt patet ex dictis dubit. 8. num. 53. & 54 Itaque non eſt hic facienda diſtinctio inter concionandi actum, & laborem præuium, qui ad illum actum ordinariè requiritur, vel ſuſcipitur.

De primo & ſecundo actu theologiæ eſt difficultas. Quidam putant eſſe ſimoniam, ſi pro eis aliquid exigatur. Ita Silueſter v. Simonia q. 10. & Paludan. quem Silueſter refert Addit tamen Silueſter duas limitationes. Prima eſt, Si doceatur ex officio magiſterij; quia ſic eſt, inquit, actus ſpiritalis ex parte principij. Secunda, Si ex pacto. Sed probabilius eſt non eſſe ſimoniam. Ita Adrianus quodlib. 9. art. 1. Sotus l. 9. quæſt. 5. art. 1. & quæſt. 6. ar. 2 Caietan. in art. 3. D. Thomæ, Victoria num. 6. relect. 1. & alij. Ratio eſt, quia in actu docendi Theologiam vel explicandi Scripturas, non habetur ratio vtrùm proueniat iſte actus ex cognitione ſeu aſſenſu ſupernaturali, neque vtrùm immediatè inducat ad aſſenſum ſupernaturalem, vel ad alios pios motus; ſed ſolùm laboris & ſumptus, quo Doctor ad illam cognitionem peruenit: & laboris, quo illam tradit: & vtilitatis, honoris, oblectationis, quæ ex illa prouenire ſolent. 80

De primo & ſecundo actu.
In primo & ſecundo actu non eſt ſimonia.

Dices Primò, Hæc doctrina verſatur circa obiecta ſupernaturalia, & ad eam concurrit in docente habitus ſupernaturalis, nempe fides & ingenerat auditoribus aſſenſum ſupernaturalem, fide illorum cooperante. Denique dirigit virtutes ſupernaturales, ſpem, charitatem, religionem; & fidem ipſam ſtabiliorem reddit, & myſteria fidei contra infideles tuetur: ergo hæc doctrina eſt ſacra in ſe ipſa, ac proinde inuendibilis. 81

Obiectio prima

Reſpondeo, Non negamus quin multa ſacra poſſint huic actui eſſe coniuncta, ſed non ita coniuncta ſunt, quin ſeparari poſſint; vt patet in theologo, qui de aliquo articulo fidei voluntariè dubitat, vel etiam aliquem negat. hic enim fide ſupernaturali caret: tamen eruditè docere poteſt. Sicut etiam cantori artificioſo coniunctæ ſunt preces ſacræ, quæ canuntur; tamen pro ipſo cantu pretium exigi poteſt: quia per accidens coniunctæ ſunt. Itaque etſi habitus fidei concurrat in docendo, non tamen eius habetur ratio, dum aliquid pro hac doctrina exigitur: ſicut nec ratio habetur quòd fidem ſupernaturalem defendat, aut virtutes ſupernaturales dirigat; ſed ſolùm quòd intellectum in cognitionem rerum abditiſſimarum, quæ ſine magno labore nequit obtineri, adducat, quæque obtenta, magnam oblectationem, honores & commoda conciliet.

Reſp.
Qua ratione pro doctrina Theol. aliquid poſſit exigi.

Ob

Ob has conſiderationes Doctor aliquid exigere poteſt in pretium ſuæ doctrinæ, æſtimando pluris ſuas operas, quia in ſublimiori materia verſantur.

81 Nec obſtat quòd obiectum ſit ſupernaturale, quia non habetur ratio verùm cognitio, qua illud attingitur, ſit ſupernaturalis, an non; ſed ſolùm quòd labore & induſtria naturali attingatur.

Obiectio 2 pro licentia docendi. Dices Secundò. Titulo de Magiſtris, per multa capita prohibetur ne aliquid accipiatur pro licẽtia docendi: ergo docere eſt actus ſpiritalis.

Reſp. Reſpondeo, Negando conſequẽtiam, etſi enim nihil poſſit accipi pro huius licentiæ conceſſione, eò quòd ex poteſtate ſpiritali procedat: (eſt enim vſus poteſtatis ſpiritalis, ſicut diſpenſatio cum Sacerdote ad Chirurgiam exercendam) tamen pro ipſo actu docendi aliquid accipi poteſt, ſicut pro actu medendi. Adde, non ſolùm de licentia docendæ Theologiæ, ſed etiam Grammaticæ & Dialecticæ ibi agi. Puto tamen non fore ſimoniam Iuris diuini, ſed ſolùm humani, ſi aliquid pro licentia docendæ Theologiæ vel alterius ſcientiæ exigeretur, habita ratione lucri quod ex ea profeſſor percipiet: etſi enim conceſſio huius licentiæ ſeu facultatis docendi ſit vſus poteſtatis ſeu iuriſdictionis ſpiritalis, id non refert, quia non eſt vſus ſpiritalis ſeu ſupernaturalis, ſed politicus. *Vſus politicus poteſtatis ſpiritualis.* Iuriſdictio enim eccleſiaſtica ad multos actus politicos ſe extendit, ad quos etiam poteſtas politica; vt cùm punit crimina ſui vel mixti fori pœnis ciuilibus, v. g. carcere, inedia, mulcta pecuniaria: cùm priuilegia ad opera lucroſa, quæ ad Eccleſiæ bonum propriè non pertinent, concedit. Itaque cùm pro huiuſmodi pecunia exigitur, etſi id poſſit eſſe iniquum vel turpe lucrum, vel ſimonia Iuris humani, non tamen videtur ſimonia Iuris diuini. Confirmatur: quia quando ius adminiſtrationis vel negotij temporalis competit alicui eminenter, nimirum in altiori officio, & ad finem altiorem, transferre illud in alterum, & in eo alteri ſuas quodammodò vices committere, non eſt propriè & eſſentialiter vſus poteſtatis ſpiritalis, quà ſpiritalis eſt, ſed quatenus eminenter etiam eſt temporalis. Nec refert etiamſi illa poteſtas reſpiciat finem ſpiritalem, v. g. bonum ſpiritale eccleſiæ vel ſubditorum, quia etiam reſpicit bonum temporale, quod non amittit ſuam æſtimationem, etiamſi ordinetur ad ſpiritale. Sic non eſt ſimonia Iuris diuini, ſi Epiſcopus vel Rector eccleſiæ vendat officium Sacriſtæ, Oeconomi, Aduocati, Defenſoris eccleſiæ: vt ſuprà dubit. 4. dictum eſt. quia hæc iura ſunt in ſe temporalia, vtpote ad actus temporales, ac proinde pretio æſtimabilia: & eminenter competunt ipſi Prælato. Quare dum ea in alios transferi, tranſlatio illa, quoad ſuum terminum, eſt res temporalis, etſi a principio ſpiritali procedat. Sed per accidens eſt, quòd à tali principio proueniat. Nam poteſt fieri abſque vlla iuriſdictione, vt patet ſi ipſe Sacriſta hoc ſuum officium vendat, & in alterum transferat. Ad hoc enim ſufficit dominium rei aliunde non impeditum. Sicut per accidens eſt calori quòd proueniat à ſole, vel ab igne, & ad hunc vel illum à ſua cauſa deſtinetur finem. Idem dicendum de officio Magiſtri: quia eadem prorſus videtur ratio, ac proinde idem dixerim de licentia docendi, & de aliis licentiis quæ conſiſtunt in conceſſione alicuius Iuris temporalis pretio æſtimabilis: ſecùs de illis quæ ſolum in diſpenſatione legis, vt licentia medendi in Sacerdote. diſpenſatio enim vendi non poteſt. Confirmatur. Nam licentia docendi ab officio magiſtri non diſtinguitur, niſi quòd officium ſit ius docendi cum obligatione, licentia ſine obligatione. Sed obligatio non quæritur, nec pro ea pecunia exigitur, aut datur, ſed ſolùm pro ipſo iure docendi. Vnde Canones tit. de Magiſtris eodem modo de licentia & de officio docendi loquuntur, & ſub grauibus pœnis pecuniam pro illis accipi vetãt, idque quia talis exactio ſordida, & contra profectum eccleſiaſticum; vt ibidem dicitur, & iubent acceptum reſtitui: eum tamen, qui licentiam ſic obtinuit, non priuant. Itaque ſatis indicant plus ibi eſſe iniuriæ & ſordium quàm veræ ſimoniæ.

83 *Obiectio 3.* Dices Tertiò, Docere ex poteſtate magiſterij ſeu doctoratus, eſt vſus poteſtatis ſpiritualis ſupernaturalis, vt ait Silueſter: ergo eſt actus ſpiritalis.

Reſp. Magiſterium, ſeu doctoratus. Reſpondeo, Magiſterium non eſſe poteſtatem ſpiritalem ſeu ſupernaturalem, ſed potiùs naturalem, vt inſinoat D. Thomas quodlib. 3. art. 9. duo enim continet, titulum honorificum, ſeu Ius vt tali titulo compelletur, collatum in teſtimonium ſcientiæ, & ius docendi: vtrumque autem eſt eiuſdem ordinis, cuius eſt ipſa ſcientia. Itaque cùm ipſa ſcientia, quatenus ſtudio & labore paritur, naturalis cenſeatur, etiam teſtimonium illud humanum & poteſtas docendi naturalis eſt, id eſt, non ſopernaturalis. Nec refert, quòd à Pontifice deſcendat; quia etiam poteſtas medendi in Sacerdote eſt à poteſtate ſpiritali; non tamen ipſa ideò cenſetur ſpiritalis: & poteſtas regia poteſt conferri per poteſtatem ſupernaturalem Pontificis, tamen non eſt ſupernaturalis. poteſtas enim ſupernaturalis iuriſdictionis, quæ eſt in Prælatis, & maximè in capite Eccleſiæ, extendit ſe ad multa, quæ ſunt ordinis naturalis, idque eo modo, quo poteſtas politica. nam poteſtas Eccleſiæ continet in ſe poteſtatem politicam eminenter.

His explicatis, dicendum eſt de quibuſdam modis ſimoniæ circa annexa ſpiritalibus, vt circa beneficia & penſiones.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm ſit ſimonia, reſignare beneficium in fauorem tertij, id eſt, cum clauſula, Non aliter nec aliàs.

84 *Sententia communior DD. eſſe ſimoniam.* MVlti Doctores cenſent id eſſe ſimoniam, ſi reſignatio fiat in manus Ordinarij. ratio eſt, quia omnis pactio in ſpiritalibus ſimoniam continet. cap. fin. de pactis, & cap. Ex parte 1. de officio Delegati. itaque debere hanc reſignationem in manus ordinarij fieri purè & abſolutè: poſſe tamen offerri preces pro aliquo, ſed illum non aſtringi huic conferre. ſecùs verò ſi fiat in manibus Pontificis, cuius præſentia poteſt ſimoniam purgare, & veluti ſol tenebras diſpellere. Ita Rebuffus, de beneficiis, §. De puta reſignatione; addens, beneficiom reſigna-

tum in fauorem coram Ordinatio, & ab Ordinario collatum, poſſe impetrari a Papa, táquam vacans per ſimoniam. Idem tenet Nauarr. c.23. num,107. & paſſim Canoniſtæ cum Gloſta in dictum cap. Ex parte. 12. quam ſequuntur aliqui Theologi.

Aliorum ſententia, Non eſſe ſimoniam.

85 Alij verò tenent, talem reſignationem in manus Ordinarij factam, nullam continere ſimoniam Iuris diuini vel humani; nec eſſe illicitam; modò is, in cuius fauorem fit, verè ſit dignus. Ita Sotus lib.9.quæſt.7. art.2. quem ſequuntur multi Thomiſtæ, & Couarruuias lib 1. variar. cap.5. num.5. & 6. vbi pro hac ſententia citat D. Anton. & Silueſtrum. Ratio eſt, quia qui ita renunciat, nihil temporale dat vel accipit pro ſpirituali; ſed ſolùm indicat ſe renunriare, ſi collator velit conferre Petro, non renũtiare, ſi nolit. Confirmatur, quia in permutatione licitum eſt reſignare in fauorem, etiam in manus Ordinarij, Clement. vnica, de rerum permutatione: cur non etiam in ſimplici ceſſione? Neque obſtat, quòd Epiſcopus videatur obligari. Primò, Quia etiam obligatur in permutatione, ſi eam admittat. Secundò, Hæc obligatio non eſt pretio æſtimabilis, quando alter eſt verè dignus. Tertiò, Quia hæc obligatio ſolùm quæritur vt conditio, nec vllo modo cenſetur pretium renuntiationis: alioquin etiam cenſeretur pretium, quando fit cum Pontifice.

86 Reſpondeo & dico Primò, Hic nullam eſſe ſimoniam Iuris diuini, vt patet ex rationibus allatis.

Dico Secundò, Non poſſe etiam ex Canonibus conuinci eſſe ſimoniam Iuris humani: quia nulla propriè hic Interuenit pactio: non enim requiritur promiſſio Prælati, ſed ſolùm fit reſignatio ſub conditione, quam ſi Prælatus non acceptat, nihil actum eſt.

An Epiſcopus poſſit acceptare, reiecto modo.

Aduerte tamen, pleroſque DD. ſentire, Epiſcopum poſſe acceptare talem reſignationẽ, reiecto modo, & conferre cui voluerit: quia illa clauſula habetur pro non adiecta; cùm reſignatio in ſpiritalibus purè fieri debeat. Idẽ tenet Couarruuias ſuprà, & dicit eſſe ſententiam communem.

Verius non poſſe.

Contrarium tamen puto verius cum Rebuffo, § de reſignatione cõditionali, num.7. & ſequentibus. Primò, Quia quando fit actus cum aliqua adiectione, non poteſt pars illius altera recipi, & altera reiici, ſed debet totus recipi, vel totus reiici; L. Aurelius. 28. §. Idem quæſiit. 12. ff. De liberatione legata: vbi vide Bartolum. Secundò, Quia apertè ſignificatur reſignationem eſſe nullam, niſi admittatur cum illo modo: vnde non poteſt ille modus vel conditio haberi pro non adiecta. Tertiò, Permutatio non valet, niſi beneficium conferatur compermutanti, eò quòd non aliter reſignatum ſit: Clement. vnica, de rerum permutatione: ergo nec renunciatio ſimplex valebit, niſi conferatur ei in cuius fauorem reſignatum eſt.

Si tamen reſignans ſciret ſuam reſignationem inualidam eſſe, eò quòd ſit contra ſtylum Curiæ, poſſet Epiſcopus illam acceptare, reiecto modo, vt docet Flaminius l.1. de reſignat. q.3. n.65. dicens ita reſolutum in Rota. Credo in pœnam illius conditionis contra ſtylum Curiæ adiectæ.

87 Dico Tertiò, Huiuſmodi reſignationes, ob imaginem ſimoniæ, iuxta ſtylum Curiæ non poſſunt fieri, niſi in manibus Summi Pontificis. Ita Nauarrus, & Rebuffus ſuprà, & Flaminius q. 3. vnde ſequitur, non poſſe fieri coram Ordinario, ſaltem eo modo vt Ordinarius ſe poſſit obligare: niſi ex priuilegio vel conſuetudine id ei ſit conceſſum.

Ceſſiones reciproca.

Vnde ſequitur, reſignationes ſeu ceſſiones reciprocas non poſſe coram illo fieri, v. g. reſigno meum beneficium in fauorem tui nepotis, vt tu reſignes tuum in fauorem mei nepotis: nam præterquam quòd hæc renuntiatio ſit in fauorem, continet pactum reſignationis reciprocæ, quòd omnino extra caſum permutationis eſt Iure vetitum: vt patet cap. Quæſitum, de rerum permutatione.

Triangula ceſſio.

Idem dicendum de reſignatione triangulari, vt vocant: v.g. Renuntio meo beneficio in fauorem Petri, vt Petrus ſuo cedat Paulo, & Paulus cedat ſuo mihi: fieri enim poteſt vt Pauli beneficium ſit commodius mihi, Petri verò ſit commodius Paulo, & meum Petro; quo propoſito cupiunt inire dictam reſignationem. Eſſe autem in huiuſmodi reſignatione ſimoniam Iuris humani, expreſsè docet Nauarr. in cap. Si quando. de reſcriptis. except. 4. num.1. & in Enchiridio cap. 23. num.100. §. Secundò, quòd. vbi pro eadem ſententia citat Raimundum, Angelum, & Silueſtrum qui idẽ in ſimili caſu, vbi tamen minor eſt imago pactionis ſimoniacæ, docent. Idem Nauar. in conſil. l.5. con.22. t. de ſimonia, reprobat omnes reſignationes triangulares & quadrãgulares tãquam ſimoniacas; & dicit eas inducere pœnas Iuris, ſi compleantur. Ratio eſt, quia notiſſimi Iuris eſt, in ſpiritualibus omnem pactionem obligantem ad id quod Iure non ineſt, eſſe illicitam & ſimoniacam: vt apertè colligitur cap. fin. de Pactis. vbi dicitur: *In ſpiritualibus omnis pactio, omniſque conuentio debet omnino ceſſare.* & cap. Tua nos, de Simonia; & 1. q. 1. cap. Quàm pio, & alibi ſæpè. atqui in permutatione triangulari eſt pactio obligans ad id quod Iure non ineſt. nam primus obligat ſecundum vt reſignet in fauorem tertij, & ſecundus obligat tertium vt reſignet in fauorem primi. nullo ergo colore huiuſmodi reſignationes & permutationes defendi poſſunt. vide Flaminium lib.14. q.7. num.63. Poteſt tamen hæc reſignatio fieri coram Summo Põtifice, quia non continet ſimoniam niſi Iuris humani; quam auctoritas ſummi Paſtoris diſſipat. Coram Ordinario non poteſt fieri, ob cauſam dictam. poſſet tamen, duplici permutatione coram ipſo facta, ad eumdem terminũ perueniri; vt ſi ego permutem ſimpliciter cum Petro, & habito beneficio Petri permutem cum Paulo; ſic enim Paulus habebit beneficium Petri ſibi commodum, & ego Pauli, quod commodum mihi, & Petrus meum, quod commodum ipſi.

DVBITATIO XV.

Vtrùm licitum ſit reſignare beneficium reſeruata penſione.

Reſignatio, qua fit reſeruata penſione.

RESpondeo, Id licitum eſſe, modò penſio ſit moderata, & legitima auctoritate conſtituatur. eſt communis ſententia, & patet ex cap. Ad quæſtiones, de rerum permutatione. Idem confirmat 89

Penſio poteſt imponi. firmat vſus quotidianus. Ratio eſt, quia ſicut Pontifex poteſt titulo beneficij plures fructus annectere, ita eidem titulo poteſt fructuum portionem detrahere, & alteri ius ad illos concedere, vel onus ſoluẽdi ex fructibus certam portionem ipſi titulo imponere, idque ad vitam reſignantis; & tunc ad quem tranſibit beneficium, ad eumdem tranſibit onus ſoluendæ penſionis. Itaque reſignare beneficium reſeruata penſione, nihil eſt aliud quàm reſignare ſub ea lege & modo, vt Superior partem fructuum à beneficio ſeparet, vel vt onus penſionis illi imponat: quod cùm Superior Iure facere poſſit, nihil exigitur, niſi quod Iure fieri poteſt.

90 Dices, Prælatus hic obligatur ex pacto.

An Prælatus obligetur. Reſp. Primò, Non obligari: non enim tenetur admittere reſignationem ſub tali modo. Secundò, Eâ admiſſâ, non eſt opus vt ſe obliget; ſufficit vt liberè conſtituat penſionem: quòd ſi nolit, iam reſoluitur renuntiatio. Tertiò, Etiamſi ſe obligaret, nihil referret; quia penſio non exigitur vt pretium beneficij aut reſignationis, ſed vt pars eius quod dimittit: non enim paratus eſt renuntiare beneficio toti cum omnibus fructibus, ſed cupit retinere partem. vnde non agit de lucro captando ex reſignatione, ſed de damno vitando, ac proinde non eſt ſimonia.

91 Sed difficultas eſt, qui poſſint penſionem cauſâ reſignationis ſimplicis imponere.

Qui poſſint penſionem imponere. Reſp. Primò, Certum eſt, Pootificem poſſe, cui plenaria diſpoſitio beneficiorum competit. Secundò, Idem poteſt Legatus à latere, vt docet Rebuffus, §.de reſignat. conditionali n. 12. adeò vt niſi penſionem impoſuerit, facta tali reſignatione, collatio ſit futura irrita. huic tamen non conceditur vt poſſit admittere reſignationes in fauorem tertij, vt idem tradit. Tertiò, Vtrùm Epiſcopus poſſit, dictum eſt ſuprà c.34. dub.38. Verius iudico, & ſtylo Curiæ Romanæ, qui Ius facit, conformius, non poſſe; niſi priuilegium vel conſuetudo præſcripta id ei concelſerit. cui apertè fauet Ius commune, quod ſtatuit vt eccleſiaſtica beneficia ſine imminutione conferantur. Extrauag. cap. vnico, titulo Vt Eccleſiaſt. beneſ.&c. Vnde ſequitur, non poſſe niſi vbi Ius id ei concedit. Vide ſuprà cap.34. dub.38. num.205.

92 Notandum eſt Primò, Quando quis vult reſignare in fauorem tertij ſub onere penſionis, *Poſſunt tractare.* poſſe illos inter ſe tractare; non tamen abſolutè concludere, ſed tantùm ſub beneplacito Pontificis: ſi enim abſolutè concluderent, eſſet ſimonia; quia penſio non poteſt ſolâ auctoritate partium imponi. vnde non poteſt reſignatarius Iure eſſe illius debitor: & conſequenter obligatur per reſignantem ad aliquid temporale, quod Iure non debet. Quando autem imponenda eſt per legitimam auctoritatem, tunc Iure debebitur, ac proinde non obligatur niſi ad id quod Iuſe inerit.

93 Notandum Secundò, Interdum fieri reſignationes in fauorem ſub onere penſionis; & quia *An hypotheca & fideiuſſor exigi poſſit pro penſione.* reſignans metuit ne reſignatarius malignè ſoluat. vult hypothecam ſæcularem, vel fideiuſſorem, quem quauis difficultate ſuborta conuenire poſſit. Certum autem eſt, huiuſmodi conditiones & onera pretio æſtimabilia, quæ Iure non inſunt, non ſolere niſi auctoritate Summi Pontificis admitti: quia continent ſimoniam Iuris humani, & habẽt quamdam ſpeciem contractuum ciuilium. Vnde non dubito, quin talis penſio ab Ordinario conſtituta, poſſit non ſolui, & beneficium tamquam vacans impetrari.

Petes, Vtrùm ſi quis expenſas fecerit in obtinendo beneficio litigioſo, poſſit eas repetere, ſi beneficium velit reſignare. 94

Quidam putant poſſe, ſi non petat aliquid pro ipſo beneficio: ſed tantùm pro expenſis litis. vt ſe indemnem ſeruet, hæ enim totæ redundãt in vtilitatem reſignatarij, quaſi in eius gratiam factæ eſſent. Ita quidam recentiores.

Mihi placet contraria ſententia, quæ eſt communis DD. vt docet Flaminius lib.14.q.7.num.1. quia omne pactum in ſpiritalibus de onere temporali, quod Iure non eſt annexum, reprobatur, ſi abſque auctoritate Superioris fiat; de quo vide ſuprà dubit. 2. & 4. Certè in foro externo non admittetur iſta excuſatio.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm licitum ſit reſignare vel conferre beneficium in confidentiam.

RESpondeo & dico Primò, Si reſignes, vel 95
alio modo procures alicui beneficium, confidens ipſum aliquando illud nepoti vel amico tuo reſignaturum: ſi nullam obligationem ipſi imponere intendas, non erit ſimonia; quamuis ob circumſtantias poſſit eſſe illicitum. Docet hoc Nauarrus cap.23. num.109. Viualdus, de ſimonia, n.28. Hugolinus tabula 1. cap. 22. ratio eſt, quia nullum interuenit pactum, nec internum, nec externum: ſine pacto autem non poteſt eſſe ſimonia, vt patet ex definitione. vnde quantumuis ſperet quis vel confidat, ſi nulla eſt occulta vel aperta conuentio, nulla intentio obligandi, nulla quoque eſt ſimonia.

Dico Secundò, Si reſignes, conferas, vel aliter 96
procures alicui beneficium cum intẽtione obligandi, vt poſt aliquod tempus nepoti vel alteri renunciet, nullo tamen ſigno exteriùs hanc tuam intentionem inſinues, erit ſimonia mentalis. Patet ex dictis dubit. 6. Hæc tamen non infert pœnas Iure conſtitutas. *Simonia confidentiæ interna.*

Dico Tertiò, Si alicui beneficium aliqua ratione procures, eligendo, præſentando, poſtulando, reſignando in fauorem, conferendo, inſtituendo, confirmando, vel commendando, cum pacto, vt is qui beneficium iſtud accepturus eſt, illud idem tibi vel alteri aliquando reſignet, ſeu relinquat, aut vt penſionem ex eo vel fructus aliquos alteri præſtet: erit ſimonia confidentiæ externa, quæ pœnas Iuris infert. Patet ex Bulla Pij IV. & maximè Pij V. quam refert Nauarrus cap.23. n.110. in qua ponuntur varij modi, quibus in foro externo præſumi poſſit & debeat hæc ſimonia eſſe commiſſa. Porrò reipſa, & in foro conſcientiæ, ſolùm committitur duobus modis. Primò, Si procures alteri beneficium, vt illud ſibi vel alteri aliquando renuntiet. Secundò, Si illud procures, vt fructus vel penſio ex eo alteri ſoluatur. *Externa.*

Petes, Quid ſi procures beneficium cum pacto 97
vt tibi reſeruetur penſio vel fructus aliqui?

Reſp. Eſſe quidem ſimoniam, non tamen con-

 fidentiæ,

Si reſignans ſibi reſeruet fructus vel penſionem, non eſt confidentia ſimonia, ſed ſimplex. fidentiæ, vt docet Hugolinus tabu. 1. cap.22. & Nauarrus conſil.76. tit. de ſimonia. & colligitur ex verbis Bullæ Pij V. vbi ſic dicitur: *Sequis beneficium aliquo dum iten a re eperte, vt illud eidem dimittenti vel alteri poſtea conferatur, aut vt illius fructus alij vel alius conferantur, vel penſiones ſoluantur ex eodem, confidentia cenſeatur.* hic cùm de conuentione beneficij agitur, dicitur, *vt eidem dimittenti vel alteri conferatur*: cùm de penſione & fructibus dicitur, *alij vel alius.*

Altera ſententia probabilis. Altera tamen ſententia eſt valdè probabilis, nam in Bulla Pij V. cenſetur ſimonia confidētiæ, quando aliquis præſentat, vel beneficiũ reſignat aut confert, vt prouiſus, illius fructus, aut partem fructuum, ad vtilitatem conferentis vel cedentis relinquat; vel penſionem ei, cui idem collator vel cedens voluerit, perſoluat. Idem colligitur ex Bulla Pij IV. verſ. *ac ſibi propterea penſiones annuas.* & verſ. *ac fructuum ac penſionum reſeruationes*; quibus locis apertè indicat eſſe ſimoniam confidentiæ, cùm quis ſibi abſque legitima auctoritate penſionem reſeruat. Crediderim tamen non eſſe in hac parte receptam.

98 *Retroceſſiones prohibitæ.* Ex iiſdem Bullis patet, in beneficiorũ reſignatione, præſentatione, & collatione, illicitas eſſe & ſimoniacas hac ſpecie quaſdam retroceſſiones, quas vocant *receſſus, regreſſus, & ingreſſus*, quibus ſignificatur ex vna parte ius quoddam in dimittente, repetendi priſtinum beneficium, ex altera onus & velut ſeruitus quædam in beneficio.

Regreſſus. *Regreſſum* dicar habere, ſi beneficio à me poſſeſſo cedam alteri, reſeruato mihi iure regrediendi ad illud beneficiũ, in euentum, quo reſignatarius naturaliter vel ciuiliter præmoriatur, aut fiat Epiſcopus, aut penſionem conſtitutam non ſoluerit.

Ingreſſus. *Ingreſſum*, ſi beneficium mihi collatum alteri, ante captam eius poſſeſſionem, reſignem, ſeruato mihi iure ingrediendi poſſeſſionem huius beneficij, ſi ille præmoriatur, vel fiat Epiſcopus &c.

Acceſſus. *Acceſſum*, ſi Prælatus mihi cupiat prouiſum de beneficio: ſed quia per ætatem vel alia de cauſa ſum incapax; confert meo pædagogo, conceſſo mihi iure, vt quamprimùm iſtam ætatem habuero, propria auctoritate poſſim iſtud beneficiũ accipere vel accedere. Quicumque ſibi vel alteri

99 tale ius reſeruat ſine expreſſa Pontificis auctoritate, committit ſimoniam huius ſpeciei. Adde, etiam Concilium Trident. ſeſſ. 25. cap. 7. de reform. valdè improbare iſtas retroceſſiones, *velut imaginem quamdam ſucceſſionis hæreditariæ referentes, ac proinde, vt ſacris conſtitutionibus. Patrúmque decretis contrarias.* Ob eamdem cauſam improbat *Coadiutorias cum futura ſucceſſione*, *Coadiutoria cum futura ſucceſſione.* *niſi vrgens neceſſitas, aut euidens vtilitas aliud poſtulet: & tunc non niſi cauſa diligenter à Romano Pontifice cognita, concedi debere.*

DVBITATIO XVII.

Vtrùm licitum ſit permutare beneficia, compenſata fructuum inæqualitate.

Reſpondeo & dico Primò, Permutatio beneficiorum facta ſine auctoritate Prælati, eſt illicita: non tamen eſt ſimonia Iuris diuini naturalis, ſed eccleſiaſtici. patet ex dictis ſuprà dubitatione 4.

Vbi Notandum eſt cùm ex diſpoſitione Canonum, permutantes nullam habent poteſtatem 100 *Poſſunt ad ſua beneficia redire.* ſua beneficia viciſſim transferendi, actum eorum eſſe planè irritum; ac proinde ſicut propria auctoritate ſua beneficia alienarunt, ita ſua auctoritate poſſe ad ea redire. poſſunt tamẽ à Superiore per ſententiam priuari, in pœnam illius criminis; vt patet cap. Cùm olim. 7. de rerum permutat. non tamen amittunt ea ipſo facto, nec incurrunt cenſuras.

Cuius auctoritate permutatio facienda ſit, dictum eſt cap. 14. dubit. 36.

Dico Secundò, Si alterum beneficium ſit altero dignius, & paritas ſit redituum, eſt ſimonia Iuris diuini ſi pecunia vel penſione exceſſus ille dignitatis compenſetur. Ratio eſt, quia illa dignitas eſt omnino ſpiritalis. vide dub. 2.

Dico Tertiò Si beneficia habent prouentus inæquales, poſſunt nihilominùs inter ſe commutari, exceſſu prouentuum alterius, penſione vel pecuniâ compenſato. Ita Sotus l.9 q 7. ar.2. Caiet. in ar. 4. q.100. Silueſter v. Permutatio 2. q.6. vbi citat Panorm. Angelus v. Permutatio, num. 6. & alij. Probatur ex cap. Ad quæſtiones 6. de rerum permutatione, vbi Clemens III. approbat permutationem duarum Eccleſiarum parochialium, compenſato exceſſu opulentioris, pecuniâ. 101 *Permutatio inæqualium.*

Contrarium tenere videtur Adrianus quodlib. 9. art. 3. ad 5. quem ſequitur Couaruuias l. 1. variar. c. 5. num. 8. & 9. Sed ſi quis benè aduertat, nihil aliud velle videntur, quàm illum exceſſum non poſſe pecuniâ compenſari, ſi conſideretur vt manens annexus ſuo titulo; quod verum eſt: quia ſic eſt quid ſpiritale; qua ratione nihil pro eo dari poteſt.

Notandum eſt, hanc compenſationem poſſe 102 triplicitet fieri. Primò, Si beneficium copioſius, *Compenſatio hoc vt fiat.* non ſeparatis prouentibus à titulo, commutetur cum tenui, & pro exceſſu prouentuum exigatur compenſatio: & hoc non eſt licitum, quia ille exceſſus, hoc ipſo quo manet annexus titulo eſt debitus iſti titulo; & hoc ipſo, quo titulus in alterum transfertur, ſimul tranſit ille exceſſus: ergo pro eo nihil poteſt exigi, quin id etiam pro ipſo titulo exigi cenſeatur. & hoc eſt quod Adrianus & Couari. velle videntur.

Secundò Si compenſatio exigatur, non pro exceſſu manente annexo, ſed pro incommodo temporali quod ſubeo, ſpoliando me iſtis prouentibus. hanc enim ob cauſam poſſum petere à Pontifice, vt vel penſionem mihi reſeruet ex beneficio, quod relinquo, onere penſionis impoſito eidem beneficio; & ſic ſimpliciter transferam illud beneficium, hoc onere grauatum: vel beneficiario imponat obligationem, vt ex alio beneficio, vel ex ſuo patrimonio aliquid mihi pro mea indemnitate ſoluat. Id enim Pontifex poteſt, cùm hoc non ſit pretium beneficij, aut prouentuum annexorum, ſed conditio quædam neceſſaria vt me ſeruem indénem, ſine qua indemnitate nolo commutare.

Tertiò, Si iura prouentuum ſeparentur à titulis, & primò ipſi tituli nudi, ſimpliciter permutentur: deinde alio contractu permutentur iura prouentuum, compenſato exceſſu opulentioris. *Separantur prouentus à titulis.* iura enim prouentuum à ſuis titulis hoc modo ſeparata, cùm non ſint ſpiritualia, ſed temporalia bona, poſſunt ſub tali pacto cõmutari, vt incrementum

mentum alteri ſit, pretio compẽſetur. Iuxta hunc modum intellige dictum cap. Ad quæſtiones, de rerum permutatione. Hic tamen cauendum ne hi contractus miſceantur, vt ait Pontifex; quod fieret, ſi in permutatione titulorum apponeretur pactum de permutatione prouentuum, & compenſatione.

Petes. Quo modo, qui permutant titulos ſuos, poſſunt retinere iura prouentuum, cùm hæc iura tantummodò ratione titulorum competant?

103 *Fit hoc Iuris diſpoſitione.* Reſp. Retinere ex diſpoſitione Iuris, idque tantiſper donec illa inter ſe permutent, vt ſic rurſus coaleſcant cum ſuis primis titulis: nam ſolùm ad hunc finem & cum hoc onere conceditur, vt ſine omni ſpecie ſimoniæ, permutatio fiat.

104 *Beneficium nullos habens fructus poteſt permutari.* Dices, Iuxta hunc modum ſequetur, poſſe permutari beneficium nullos habens fructus cum alio fructus habente, compenſatis fructibus pecuniâ, quod videtur falſum; quia ſic tota præbenda, id eſt, totum ius fructuum annexum titulo, poſſet pecuniâ emi.

Ad hoc reſpondet Caietanus art. 4. dupliciter. Sed ſecunda reſponſio eſt tenenda, nempe id fieri poſſe auctoritate Pontificis, etſi non inferioris Prælati. non tamẽ hinc ſequitur, quòd tunc propriè præbenda vendetur pecuniâ, quia iam ſupponimus ius prouentuum eſſe à titulo legitima auctoritate ſeparatum, factumque temporale, & deſiiſſe eſſe propriè præbendam: quod per Pontificem poſſe fieri non eſt dubitandum, modò iuſta cauſa ſubſit; vt rectè Sotus loco cit. qu. 7. art. 2. in fine; & oſtenſum eſt ſuprà dubit. 2. vbi plura de hac re diximus.

Dico Quartò; Licitum eſt priuatim inire pactum de facienda legitimè permutatione, & ſe viciſſim ad hoc obligare: quo pacto poſteà non poteſt alter altero inuito ſine iuſta cauſa reſilire. Colligitur ex Sil. verbo Permutatio. 2. q. 5. Ratio eſt, quia licitum eſt ſe obligare ad actum Iure cõceſſum: atqui permutare beneficia Superioris auctoritate, eſt actus Iure conceſſus: ergo licitũ eſt ſe ad illum obligare. Itaque non ſolùm licitũ eſt priuatim tractare de permutatione facienda, & concludere tractatum adiecta clauſula *ſub beneplacito Superioris*; ſed etiam coram Notario & teſtibus obligare ſe confecto inſtrumento ad illam faciendam, & ad non reſiliendum ab hoc contractu. Aliud enim eſt priuata auctoritate commutare beneficia, quod eſt illicitum: aliud obligare ſe ad permutationem legitimè faciendam: quod nullo Iure eſt prohibitum.

Nec obſtat quòd permutatio ſit actus ſpiritalis, & conſequenter etiam obligatio ad permutandum ſpiritalis ſit: quia hæc obligatio non ſuſcipitur pro re temporali, ſed pro ſpiritali, nimirum pro ſimili obligatione quam alter ſubit: quod nullo Iure eſt prohibitum.

Dices. Ipſa permutatio fieri non poteſt abſque Superioris auctoritate: ergo nec obligatio ad illam ſuſcipi poteſt ſine eadem auctoritate. Confirmatur, quia dum ſuſcipitur talis obligatio, datur alteri ius ad illam permutationem, quod ius eſt ſpiritale.

Reſpondeo, Eſt diſpar ratio. Ad permutationẽ enim requiritur Superioris auctoritas eo potiſſimum nomine, quòd beneficium priuata auctoritate non poſſit in alterum conferri, Iure ita diſponente, ad varia incõmoda vitãda. At verò in huiuſmodi obligatione ſuſcipienda, nihil eſt incommodi: quia tota executio ponitur in arbitrio Superioris; ſine cuius conſenſu illa obligatio eſt inutilis ac euanida. ſimiliter omne ius quod ex illa naſcitur. Idem dicendum de aliis obligationibus ad alias res vel functiones ſpiritales commutandas: vt ſuprà dub. 3. oſtenſum eſt.

Ex quibus ſequi videtur, non fore ſimoniam, nec per ſe illicitum, etiamſi addatur pœna conuentionalis. ſoluenda ab eo qui abſque iuſta cauſa à contractu receſſerit, ſiue ante Superioris cõſenſum, ſiue poſt: quia Iure gentium omni contractui iuſto poteſt apponi pœna conuentionalis accommodata, ne iniquè ab illo recedatur, niſi id Iure ſit prohibitũ: ſicut pleríque ſentiunt de pœna ſponſalium contractui appoſita. Atqui nullo Iure prohibitum eſt, ne huic contractui, de quo agimus pœna apponatur. Ergo, &c.

DVBITATIO XVIII.

Utrùm redemptio vexationis licita ſit in beneficiis, & quouſque.

NOtandum eſt, Aliud eſſe ius ad rem, aliud ius in re. *Ad rem ius habet* in beneficiis, remotum quidem, qui dignus eſt: propinquum verò, qui electus, vel præſentatus, vel poſtulatus, ſed nondum confirmatus, aut inſtitutus. *Ius in re habet*, qui iam eſt confirmatus, vel inſtitutus, vel collationem factam acceptauit, quamuis nondum poſſeſſionem ceperit. Quibus poſitis 105 *Ius in re, & ius ad rem.*

Reſpondeo & dico Primò, Qui nondum habet ius in re, non poteſt oblato pretio vexationem redimere ab his qui non tãtùm poſſunt obeſſe, ſed etiam prodeſſe. Ita communiter DD. & colligitur apertè cap. Matthæus, de ſimonia; vbi quidam electus à maiore parte Capituli, cùm pauci contradicerent, conſenſit vt vni ex electoribus contradicentibus daretur pecunia, vt conquieſceret: nimirum ne ſe opponeret eius cõfirmationi; in quo facto Pontifex iudicauit eum ſimoniam commiſiſſe, & ideò debere beneficium dimittere, ſi ſaluus eſſe velit. Ratio eſt, quia quando datur pecunia ei qui poteſt prodeſſe, cenſetur illum inducere ad non opponendum quod Iure poſſet opponere, & ad præbendum conſenſum: & ita viam ſibi ſternere directè, & propriè ad ipſum beneficium. ſic ſi electus vel præſentatus reiicitur ab Epiſcopo, qui deberet illum cõfirmare vel inſtituere, non eſt licitum dare pecuniã vt ab hac iniuria ceſſet, quia hæc iniuria cõſiſtit in cõfirmationis negatione: negatio autem non tollitur niſi per affirmationẽ, quæ in propoſito eſt ipſa confirmatio vel inſtitutio, ac proinde dare vt ceſſet ab iniuria, eſt dare pro ipſa confirmatione. 106 *Habens ius ad rem non poteſt.*

Notandum tamen, ſi ille modis apertè iniquis conaretur impedire, v. g. infamando electum, vel corrumpendo alios pecuniâ, ne conſentiant, non videri in foro conſcientiæ ſimoniam, ſi electus vel alius ei pecuniam offerat, tantùm vt ab huiuſmodi iniquo conatu deſiſtat. ſi enim alteri dari poteſt pecunia ne iniquè noceat, cur non etiam huic? non enim directè aut indirectè cenſetur dari pro electione aut confirmatione, aut vt 107 *Si impediat modis iniquis.*

ceſſet

ceſſet ab actu, quem Iure probabili poterat opponere: quæ ſola cauſa eſt, cur cenſeri poſſit ſimonia. Si tamen ille poſtea tali munere inductus, nō ſolùm ceſſet ab iniuria, ſed etiam ſuffragetur, ſi quidem id faciat tamquam ſentiēs ſe ob id obſtrictum tacito pacto, propter acceptam pecuniam, ſuffragium erit nullum, vtpote ſimoniacè datum: non tamen vitiabit electionem, ſi alij ſuffragantes ſufficiunt. Si verò non det ſuffragium niſi ex gratitudine, non erit irritum.

Si ob munus acceptum, det ſuffragium.

Dixi, *modis aperte iniquis*: quia ſi Iure aliquo probabili aut dubio nitatur, non licebit oppoſitionem illam pecuniâ redimere. Ratio eſt, quia talis oppoſitio facit ius tuum infirmum & ambiguum: ergo eo ipſo quo redimis illam, efficis ius tuum firmius & certius: ſicque directè paras tibi viam ad obtinendum beneficium. Secùs eſt quando alterius machinatio modis apertè iniquis nititur. Omnis enim iniuſta vexatio, qua parte manifeſtè iniuſta eſt, redimi poteſt, à quocumque inferatur.

108 Dico Secundò, Qui nondum habet ius in re, poteſt oblato pretio redimere vexationem ab his, qui ſolùm poſſunt obeſſe, ſiue vi & fraude obſint, ſiue muneribus & precibus, apud electores vel collatorem.

Nondum habens ius in re, poteſt redimere vexationem, &c.

Prior pars, id eſt, *ſi vi vel fraude obſint*, explicatur & probatur: Detinet me quiſpiam per vim, ne me opponam in petitione beneficij, eius amico, vel poſtquam me oppoſui, cœpit me infamare apud Epiſcopum: poſſum ei offerre pecuniam vt deſinat nocere. Ita tenet Sotus in duobus iſtis caſibus lib. 9 quæſt. 6. art. 1. in reſponſione ad 5. Ratio eſt, quia hoc non eſt directè aditum ſibi ad beneficium parare, ſed iniquam machinationem alterius impedire: datur enim pretium pro ceſſatione nocumenti. Confirmatur, quia iſte habet ius acquiſitum in ſua libertate & fama: ergo ſi aliquid det ne ea iniquè violetur, verè redimit vexationem.

109 Poſterior pars, *ſi precibus vel muneribus obſint*, eſt contra Sotum.

Si precibus vel muneribus obſit.

Sed probatur Primò, Quia etſi is, qui muneribus vel precibus peruertit electores in me propenſos, non faciat mihi iniuriam, ita vt ad reſtitutionem teneatur tamen graue infert nocumentum abſque iuſta cauſa: ergo poſſum illi aliquid offerre vt ceſſet ab hoc nocumento; præſertim cùm illa ceſſatio non ſit aliquid ſpiritale, nec directè viam ad ſpiritale ſternat.

Secundò, Quia ſi ei, qui ſolùm poteſt obeſſe, licitum eſt offerre pecuniam vt ceſſet à nocumento, quod eſt contra iuſtitiam, cur non etiam vt ceſſet a nocumento, quod eſt contra charitatem? non enim huius ceſſatio eſt magis ſpiritalis, aut viam ſternens ad ſpiritale, quàm ceſſatio illius. Itaque tam ante quam poſt electionem licitum eſt hanc vexationem redimere.

Dices, Illa ceſſatio à precibus vel muneribus dandis, non eſt æſtimabilis niſi ratione beneficij. ergo qui dat pro illa pecuniam, cenſetur dare pro beneficio. Sicut qui dat pecuniam pro labore faciendi Sacri, cenſetur dare pro ipſo Sacro; quia labor iſte non eſt æſtimabilis niſi ratione Sacri.

Reſpondeo, negando conſequentiam, quia illa ceſſatio non habet æſtimationē ex beneficio, niſi remotè; nimirū ratione ſpei conceptæ de beneuolētia collatoris, ſi extrinſecùs non impediatur. Sicut eſſe in familia Epiſcopi eſt pretio æſtimabile, ratione ſpei obtinendi beneficij, mediante ipſius beneuolentia. Sicut ergo qui dat pecuniam œconomo Epiſcopi, vt admittatur in familiam illius, eo fine vt habeat opportunitatem obtinendi beneficij ex beneuolentia Epiſcopi, quam bonis officijs poterit ſibi conciliare, non cenſetur dare pecuniam pro beneficio, ſed pro quadam opportunitate ordinata ad obtinendum purè beneficium; ita qui pro ceſſatione illius importunitatis dat pecuniam, non cenſetur dare pro beneficio, ſed pro deſitione impedimenti illiciti, qua poſita cōcipit ſpem obtinendi beneficij ex collatoris beneuolentia. Neque hoc eſt ſternere viam ad beneficium, niſi indirectè & remotè, ſicut in exemplo allato. cuius ſignum eſt, quòd eo modo non magis inclinet aut determinet animum collatoris, quàm per ſe erat inclinatus. Vnde non eſt ſimile, ſi alicui des pecuniam ne alium idoneum aut ſeipſum commendet: quia ius pro ſe vel alio ſollicitandi eſt ſpiritale, quo vt cedat das pecuniam, vt ſic tibi ſoli ius ſollicitādi ſuppetat: quod eſt directè parare viam obtinendi beneficij. Similiter non eſt ſimile, quod allatum eſt de labore ſacrificij: quia ille labor eſt omnino intrinſecus, & per ſe coniunctus ſanctitati illius rei. Ceſſatio autem impedimenti ſupradicti eſt omnino extrinſeca & remota obtentioni beneficij. Denique ſi non eſt ſimonia cùm do pecuniam vt ceſſes à calumnia apud collatorem, cur ſit ſimonia cùm do vt ceſſes à precibus & muneribus, quibus me illicitè impedis, cùm ceſſatio illa à calumnia non æſtimetur à me hic & nūc niſi ratione ſpei quam habeo obtinendi beneficij?

Dico Tertiò, Qui habet ius in re per confirmationem, vel inſtitutionem, vel liberam collationem, poteſt pretio redimere vexationem, ſi forte aliquis illum a poſſeſſione capiendi impediat. Eſt communis DD diui Thomæ art 2. quæſt. 100. Caietani tractat. de ſimonia quæſt. 3. Soti ſupra, Nauarri cap 23. num. 102. & colligitur ex cap. Dilectus 28 de ſimonia. Idem docent Canoniſtæ in d. cap. Dilectus. & in cap. Matthæus. 23. 110

Habens ius in re, poteſt redimere vexationem.

Sotus tamen dubitat num hìc liceat redimere vexationem ab eo, cuius eſt in poſſeſſionem mittere. Ratio dubitandi eſt, quia dare aliquid tali ne impediat poſſeſſionem, eſt dare vt mittat in poſſeſſionem. non enim aliter deſinit impedire poſſeſſionem, quàm mittendo ſeu introducendo in eam: poſſeſſio autem eſt aliquid ſpiritale: vnde dare aliquid pro poſſeſſione, eſt aliquid dare pro re ſpiritali.

Sed communis ſententia eſt in contrarium. Vnde dicendum eſt, poſſeſſionem ſecundùm ſe non eſſe quid ſpiritale, ſed id habere ex titulo, cuius vi capitur. quem titulum cùm ille plenè iam teneat, accedente noua poſſeſſione, non accedit noua ratio ſpiritalis, ſed poſſeſſio ipſa per ſe adiaphora, fit ſpiritalis ex coniunctione cum titulo. vnde non dat pretium pro re ſpiritali.

Poſſeſſio.

Notandum hìc eſt ex Concilio Trident. ſeſſ. 24. c. 14. de refor. Capitulum aut alios nihil omnino poſſe exigere ab iis, qui ſunt electi, præſentati, inſtituti, vel inſtituendi, confirmati, vel confirmandi, vel poſſeſſionem ingreſſuri, aut diſtributiones 111

Exigentes aliquid dum capitur poſſeſſio, &c. ſimoniæ pœnas incurrunt.

rece

recepturi,&c. niſi ex antiqua conſuetudine hæc in pios vſus ſolita ſint conuerti,alioquin cěſebitur ſimonia, & incurrent pœnas ſimoniacorum; vt ibidem Concilium:quod eſt diligenter notandum contra communem abuſum. Imò Pius V. declarauit, Epiſcopum, qui aliquid (etſi dulciaria dumtaxat) exigit in receptione alicuius in Canonicum, eſſe ſuſpenſum à Pontificalibus;& Capitulum talia exigens ſubiacere Interdicto: priuatas autem perſonas,ſententiæ excommunicationis. Et eos, qui ſic aliquid acceperint, ad reſtitutionem accepti teneri, vt patet ex Bulla Pij V.declaratoria huius decreti,edita anno 1570. pridie Kal. Iunij Video tamen paſſim non ſeruari, & omnino ignorari. Mandat tamen Concilium Epiſcopis, vt hæc in executionem deducant.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm licitum ſit pecuniã offerre electoribus, volentibus eligere in Pontificem, Epiſcopum, Parochum, aliquem indignum ſeu ineptum,ne talem eligant,ſed quempiam idoneum.

112 RESpondeo & dico Primò,Pro electione particularis perſonæ, etiam digniſſimæ,non eſt licitum pecuniam offerre. ratio eſt,quia hoc eſſet emere actionem ſpiritalem,nẽpe electionem, & ipſum beneficium ſine vlla neceſſitate; neque cenſeretur eſſe redemptio vexationis. excipio tamen caſum neceſſitatis, de quo ſtatim.

Vt non eligatur ineptus. Dico Secundò, Licitum tamen eſt offerre pecuniam vt non eligãt ineptum Eſt communior ſententia.ratio eſt,tum quia hæc eſt mera redemptio iniuriæ, ſeu læſionis iniuſtæ. Eccleſia enim habet ius vt non detur ei miniſter ineptus: tum quia non eligere ineptum non eſt quid ſpiritale, nec directè munit viam ad ſpiritale.

113 *Vt eligatur dignus generatim.* Dico Tertiò. Etſi non videatur licitum offerre pretium pro electione particularis perſonæ, tamẽ licitum videtur offerre pro electione perſonæ idoneæ in genere. Ita Sotus l.9.q.6.art.1.& Caietanus tract. de ſimonia q.3.& alij.

Probatur Primò,quia,vt rectè Caietanus,eiuſdem rationis cenſetur, offerre pretium ne eligant ineptum,& vt eligant aptum:ſi enim volunt eligere, hoc ipſo, quo non eligunt ineptum, neceſſe eſt vt eligant idoneum:ergo ſi illud licet, etiam hoc.

Secundò Eccleſia ius habet vt ei miniſter idoneus detur, & talis eſt ei maximè neceſſarius; ne videlicet multæ animæ pereant: ergo ſi non poteſt obtineri niſi electoribus pecunia detur, non cenſebitur eſſe vlla irreuerentia eam offerre, vti ſuprà dub.7. dictum eſt de Sacramento Baptiſmi.

Tertiò,Si electores nollent eligere vllum,liceret pretio eos ad eligendum inducere, eò quòd Eccleſiæ ſit perniciosum carere miniſtro:ergo etiam vt eligant dignum in genere; quia Eccleſiæ perniciosum eſt carere miniſtro idoneo.

Quartò, Quando datur pecunia pro re ſacra neceſſaria ad grauiſſimum malum auertendum. cenſetur eſſe quædam redemptio vexationis:nam cenſetur dari pro malo auertendo; vti ſuprà dubit.7. oſtenſum eſt:ergo & hic cenſebitur redemptio vexationis.

Petes, Quid ſi vnus tantùm reperiatur idoneus, liceretne tunc offerre pretium vt eligatur, 114 *Si ſolùm vnus ſit idoneus.*
cùm electio eius ſit neceſſaria ad malum Eccleſiæ auertendum?

Reſpondeo cum Soto ſuprà & Nauarro c. 23. num.102. id licere,quando nulla alia ratio obtinẽdi idonei ſuppetit:id enim rationes allatæ probant.Cenſetur enim redemptio vexationis.Nam non tam datur pecunia pro electione eius perſonæ,quàm vt auertatur electio indigni.Et quãuis hæc electio ſecundùm Iura non proſit, tamen poteſt à Pontifice peti confirmatio, & ita malo imminenti occurretur.

DVBITATIO XX.

Vtrùm licitum ſit conferre beneficium,vel quid aliud ſpiritale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obſequio.

D.Thomas a.5.quaſt. 100.

RESpondeo,Non licere; quia omnia hæc ſunt pretio æſtimabilia. Vnde Vrbanus II.1.q.3. cap.Saluator, *Quiſquis res eccleſiaſticas non ad quod inſtituta ſunt, ſed ad propria lucra, munere linguæ, vel obſequij, vel pecuniæ largitur, vel adipiſcitur, ſimoniacus eſt:* quod ſumptum eſt ex Homil.quarta D.Gregorij in Euangelia.

Munus a manu,teſte D.Gregorio loco notato, 115
Munus,à manu. eſt pecunia,& omne donum quod datur collatori,electori,vel patrono,v.g.equus,torques,annulus,&c. De hoc munere

Dico Primò, Si tale munus des ad conciliandum amicitiam dumtaxat, vt poſteà tui memor, tibi ex amicitia conferat,non erit ſimonia in dante,ſimiliter nec in collatore accipiente,ſi ea tamquã gratis donata accipiat,nec propter illa,quaſi pacto obligatus, beneficium conferat. ratio eſt, quia tunc non interuenit pactum,ſine quo non poteſt eſſe ſimonia. Dixi, *Quaſi pacto obligatus*: quia etiamſi agnoſcat ſe obligatione antidorali (quæ ex virtute gratitudinis oritur) aſtrictum conferat vt huic obligationi ſatisfaciat, non erit ſimonia; vt rectè Nauarrus cap. 23.num 106.& Couar.lib.1. variar. c.20. num. 4. quia ſimonia requirit vt ex obligatione iuſtitiæ, ſeu ex pacto detur. Vtrùm ſit ſimonia ſi des vel exigas beneficium pro mutatione, dictum eſt ſuprà cap. 20. dubit.9 num.64.

Aduertendum eſt, quamuis hæc vera ſint in 116
foro conſcientiæ, tamen ſatis eſt periculoſa in praxi: quia ſæpè eſt magnum periculum ſimoniæ, vel certè non probæ electionis, vbi munera intercedent. vnde etiam in Scripturis & apud ethnicos Auctores δωροδοκία ſeu munerum acceptio paſſim reprehenditur. Exodi 23. *Ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum.* Eccli. 20. *Xenia & dona excæcant oculos Iudicum, & quaſi frænum in ore, auertunt correptiones eorum.* vide Platonem lib. 4. de Repub. Notum eſt illud Iugurthæ apud Salluſtium, *O venalem vrbem, ſi emptorem inuenerit!*

Dico

117 Dico Secundò, Si eadem cum intentione obligādi vt te præſētet, eligat, vel inſtituat, erit ſimonia, ſaltē mentalis, ex parte tua; ſimiliter ex parte alterius, ſi eadem mēte accipiat, vel poſteà veluti ex pacto tacito beneficium conferat.

Quod dictum eſt de munere à manu, dicendum de omni obſequio, Eccleſiæ, collatori, electori, patrono, vel amicis eorum præſtito, quod *munus ab obſequio* vocari ſolet: ſi enim præſtes obſequium Epiſcopo, cum tacito quodam pacto vt beneficio compenſetur, erit ſimonia: ſi verò vt ipſe tuam ſcientiam & dexteritatem perſpectam habens, moueatur ad conferendum tibi beneficium, nō erit ſimonia in foro conſcientiæ, etiam ſi gratis vel exiguo pretio illi ſeruire velis, modò illum tacito aliquo pacto non intēdas obſtringere. nec ipſe ſe obſtrictum ſentiat; nō enim præſtas obſequia vt Epiſcopum obliges, ſed vt talenta tua ei innoteſcant. Idem videtur dicendum ſi obſequium præſtetur ad conciliandam eius amicitiam, modò intelligat ſe à te non obligari. Nec refert vtrùm præſtetur ipſi, an conſanguineis eius; modò nihil aliud immediatè intendas, quàm eius amicitiam, & per amicitiam beneficium. Ita Victoria n.37. ex Caietano art.5. quamuis hoc in praxi ſit periculoſum, & exterius ſpeciem referat ſimoniæ. Ipſe quoque collator inducitur ſaltem indirectè, vt in collatione non tam dignitatem recipiéntis, quàm priuata commoda temporalia ſpectet: quam ob cauſam talis collatio dicitur interdum ſimonia, quamuis largè & impropriè, vt dictum eſt ſupra dubit. 4 Hæc de munere à manu & obſequio. Per *munus à lingua* intelliguntur preces, laudes, commendationes, & ſimilia. De his

Munus ab obſequio.

Vt innoteſcas induſtria.

Munus à lingua.

118 Dico Tertiò, Si beneficium detur propter munus à lingua, (id eſt, propter preces, laudes, commendationes) non erit ſimonia: niſi pactum aliquod tacitum vel expreſſum interueniat; vt ſi collator precibus flexus conferat beneficium, aut laudibus præteritis vel ſperatis inductus. Ita D. Thomas art. 5. & Victoria num. 30. & plerique alij: quamuis quidam, inter quos Durandus in 4. d. 25 quæſt. 4. & Adrian. quodlib. 9. exiſtiment eſſe ſimoniam, ſi hæc habeāt ſe inſtar cauſæ motiuæ principalis. Idem inſinuat D. Thom. ad 3. Sed verius eſt propriè non eſſe, niſi intercedat pactum, vt patet ex definitione ſimoniæ. poteſt tamen dici ſimonia latè, quo modo videtur loqui D. Thomas ad 3.

Simonia latè.

Quòd ſi pactum aliquod expreſſum vel tacitum interueniat, iam erit ſimonia; quamuis Victoria num. 35. aliquantulùm dubitet. Sed eſt communis ſententia DD. ratio eſt, quia obligatio laudandi alterum vel commēdandi apud Principem, vel rogandi pro illo, eſt pretio æſtimabilis, & pro ea pretium accipi poteſt. quare quando deducitur in pactum contra rem ſpiritalem, cōſtituit ſimoniam. Deinde etiamſi non eſſet pretio æſtimabilis; (vt ſi eſſet commendatio ad Prælaturam) tamen ſi in pactum deduceretur pro beneficio, conſtitueret ſimoniam, vt patet ex dub. 16. Neque refert, vtrùm quis quærat laudem & commendationem propter ſeipſam, an propter aliquā vlteriorem vtilitatem, quam inde ſperat; quia neutro modo in pactum deduci poteſt.

Si interueniat pactum.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm ſit ſimonia conferre beneficium propter timorem.

Reſpondeo & dico Primò, Conferre beneficium propter timorem, ſi nullum interueniat pactum, non eſt ſimonia E communis: ſicut 119
enim non eſt ſimonia, ſpiritualia facere ex timore, v.g. confiteri, communicare, vt vites pœnam à Prælato conſtitutam; ita etiam non eſt ſimonia dare ex timore. Pro quo

Non eſt ſimonia ſi abſit pactum.

Notandum, conferre beneficium ob timorem, eſt conferre ad euitandum aliquod malum: hoc autem malum poteſt eſſe vel odium, quo alius te proſequitur, & ad hoc vitandum conferre beneficium, nihil eſt aliud quam conferre vt alliciatur ad beneuolentiam: vel poteſt eſſe aliquod damnum externum in vita, fama, fortunis; & ad hoc vitandum conferre, ſi nulla intercedat obligatio, nihil etiā eſt aliud quàm allicere beneuolentiam, vt eà conciliatā non noceat.

Dico Secundò, Si interueniat aliquod pactum, 120
ſaltem occultum, per quod alter nouo modo in poſterum cenſeatur manere obſtrictus ad non nocendum, videtur eſſe ſimonia. Ita Sotus lib. 9. quæſt. 7. art 3. & Victor. num 25. Et quidem ſi alter iure poterat mihi nocere, vt qui erat Iudex vel accuſator, & ego crimen commiſeram, omnino videtur ſimonia, ſi dem beneficium ne noceat; quia ceſſio illius Iuris eſt pretio digna. Si verò non poterat iure nocere, vt ſi erat latro, nihilominus videbitur ſimonia, ſi ratione beneficij, nouo modo illum obligem in poſterum ad non nocendum. Primò, Quia illa obligatio eſt pretio æſtimabilis, nam eſt vinculum nouum ſuperadditum Iuri naturali, quo vinculo ille obſtringitur lege Iuſtitiæ mihi nō nocere Secundò, Quia propter tales obligationes quotidie dantur latronibus exactiones menſtruæ, tanquam pretia ſecuritatis. ſi tamen non tam ſpectetur noua illa obligatio, quàm nocumenti iniqui euaſio, alia eſt forte talis ratio.

Si pactum non nocendi intercedat.

Dico Tertiò, Si non intercedat aliqua obliga- 121
tio in poſterum, ſed ſolùm agatur de præſenti euitatione mali, iniuſtè in eum finem attentati, non erit ſimonia, ad illud euadendum, beneficium conferre vel renuntiare. Inſinuat Victoria num. 25. & Sotus loco citato Idem tenent multi recentiores, præſertim in metu amittendæ vitæ & famæ. Probatur, quia cap. Abbas 2. de iis quæ vi metuſque cauſa fiunt, iubet Alexander III. reſtitui Eccleſiam ei, qui ne patrimonio exueretur, eidem Eccleſiæ cum iuramento renuntiarat: ergo cenſet Pontifex eum non commiſiſſe ſimoniam; alioquin potiùs priuaſſet eum. Simile habemus cap. Ad aures & cap. Ad audientiam. eodem tit vbi Innocentius III. hoc extendit ad omnem metum cadentem in conſtantem virum, docetque eum, qui reſignauit beneficium ex tali metu, poſſe illud repetere. Ratio eſt Primò, Quia talis nihil cenſetur accipere, quod anteà non haberet: hoc ipſo enim quo me non occidis, non infamas, non ſpolias, non das quidquam pretio æſtimabile, ac proinde nihil à te accipio. Secundò, Quia beneficij reſignatio

Si agatur ſolùm de præſenti euitatione, non eſt Simonia.

ſignatio vel collatio non quęritur tamquam pretium, cum quo ceſſationem iniuriæ commutet, ſed vtitur ininis tamquam medio ad gratis obtinendam collationem vel reſignationem. Itaque tu vteris reſignatione tāquam conditione neceſſaria vt malum euadas. Dixi, *In eum finem intentati*, quia ſi ob alium intentetur, & tu, vt euadas, offeras beneficium, maior videbitur ſimoniæ ſpecies. Puto tamen reverà non eſſe, quia nihil accipis pretio æſtimabile: vnde eſt contractus gratuitus ex tua parte, quamuis nonnulla videatur irreuerentia; nam ita vteris re ſpirituali ad redimēdam vexationem, ſicut ſolemus vti pecunia. Neque refert vtrùm malum nunc an paulò pòſt ſit inferendum: quia æque eſt redemptio vexationis, nec quidquam noui acquiritur.

Si alio fine intentetur.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm penſio poſſit vendi, aut redimi pecuniâ.

122 DIco Primò, Penſio quæ datur ad officium aliquod ſpirituale, non poteſt pretio vendi abſque vitio ſimoniæ: nec etiam poteſt redimi. Eſt communis DD. Talis eſt ea penſio, quæ datur adiutori Epiſcopi, vel concionatori ratio *cur vendi nequeat* eſt, quia datur propter officium eccleſiaſticum, in eóque fundatur, ſicut in beneficiis, præbenda fundatur in officio ſpirituali. nec quidquam ei deeſt ad rationem beneficij, niſi quòd non ſit perpetua. Vnde ſicut pro præbenda non poteſt quidquam dari, ita nec pro tali penſione. *Non poteſt etiam redimi*, quia redemptione extingueretur obligatio penſionarij: ſupponitur autem debere hanc manere, vt officium ſpirituale præſtetur: quod ſi penſionarius retineret ſuam obligationem, poſſent redimi fructus triennij, ſicut & elocari. ſed hoc non eſſet redimere penſionem, ſed fructûs.

123 Dico Secundò, Penſio illa quæ fundatur in titulo merè temporali, poteſt redimi, & etiam ſine ſimonia vendi pretio, Victoria relectione t. de ſimonia, n. 54. Sotus l. 9. q. 7. art. 2. & alij Ratio eſt, quia nec in titulo ſpirituali fundatur, nec refertur ad functionem ſpiritalem.

Quatuor penſionum ſpecies. Sed difficultas eſt de reliquis penſionibus, quę ſunt quadruplices. Prima, quæ datur Parocho ſeni, non valenti ampliùs deſeruire, vt ſe ſuſtentet, beneficio eius alteri collato. Secunda, quæ datur pauperi Clerico ad ſuſtentationē. Tertia, Quæ ad litem componendā. Quarta, Quæ datur aſſignanti in fauorem, vel commutāti cum altero. Nunc

124 Dico Tertiò, Non eſt ſimonia, ſi is, qui aliquam ex his penſionibus debet, eam præſenti pecunia redimat. Ita docet Toletus lib. 5. c. 92. Caiet. tu. 1. opuſc. 31. reſp. 10. & paſſim DD. in Clement. vnicam, §. Eadem quoque auctoritate, de ſupplendis negligēt. Prælatorum: vbi vide Gulhelmum Laudunenſem, Anton de Butrio, Zabar. & Imolam. Idem patet ex praxi recepta, qua huiuſmodi penſiones ſolent redimi ſeu extingui, conſentiente penſionario, quinque annatis. Neque ad hoc opus eſt alia facultate, vt inquit Toletus. Ratio eſt, quia redimere talem penſionem, non eſt emere aliquid iura ſpiritale, ſed extinguere onus temporale, ſcilicet debitum ſoluendi quotannis certam ſummam.

Licitum redimere.

Notandum tamen eſt, dum quis reſignat beneficium ſub onere penſionis, non poſſe fieri pactum vt conſtituta penſio redimatur; id enim apertam continet ſimoniam, vt docent Caiet. & Toletus ſuprà eſtque euidens ex dictis dubit. 16. iſtud enim onus eſt pretio æſtimabile. Pari modo ſimonia eſt, ſi penſionem redimas reſignando vel conferendo beneficium: quia datur beneficium pro re temporali: eiuſdem enim rationis eſt extinguere aliquod debitum ſeu onus temporale, & tantumdem acquirere.

Dico Quartò, Probabilius eſt, ſi Ius antiquum ſpectemus, non eſſe ſimoniam, aliquam ex his penſionibus emere aut vendere. Ita tenet Caietanus & Canoniſtæ ſuprà, de penſione. quæ datur Parocho ſeni. quæ tamen magis videtur annexa ſpiritalibus, quàm ceteræ. Sotus tamen l. 9. q. 7. a. 2. & Victor. num. 49. inclinant in contrariam ſententiam de penſione Parochi, etſi nobiſcum ſentiant de ceteris. Sed probatur, quia illa penſio Parochi non datur ad obeundum aliquod officium ſpiritale, ſed ſolùm ad alimenta: ergo non eſt ſpiritalis, ſed merè temporalis, ex gratitudine vel miſericordia à diſpenſatore bonorum eccleſiaſticorum conceſſa. 125

Penſio Parocho ſenis.

Dices, Datur propter officium ſpiritale præteritum: ergo cenſetur ſpiritalis, non minùs quàm ſi pro futuro daretur. Ita Victoria dubitando ratiocinatur. *Obiectio.*

Reſpondeo Primò, Non datur propter officium præteritum, tamquam debita mediāte officio, nam pro officio præterito mercedem ſuſtentationis accepit, ſed officium præteritum eſt conditio ſine qua non daretur ei. datur autem ex miſericordia ſeu gratitudine tamquam ius merè temporale. ſicut ſi daretur vſusfructus alicuius agri ad vitam, ob ſimilem cauſam. 126 *Reſpon.*

Reſpondeo Secundò, Ius ad certos prouentus non cenſeri ſpiritale, niſi quatenus habetur mediante officio ſpiritali præſtando; non autem dum habetur mediante officio iam præſtito, v.g. Parochus non habet ius ad fructus anni ſequentis, niſi ratione officij præſtandi, ac proinde non habet ius immediatum, ſed mediante officio ſpiritali. vnde non poteſt illud ius vendere, niſi ſimul vendat officium quod eſt ius fundamentale, ex quo naſci debet Ius immediatum in fructus. officio autem præſtito habet ius immediatum in illos, quod ius tunc eſt merè temporale, non ampliùs connexum rei ſpiritali, vt quæ iam tranſiuit. ex officio enim ſpiritali poteſt naſci ius merè temporale, ſicut & dominium, & poſſeſſio. non enim eſt ratio cur magis ius ad 100. aureos ob officium ſpiritale præſtitum ſit ſpiritale, quàm dominium & poſſeſſio eorumdem centum aureorum iam receptorum: nam ius in re & ad rem ſunt eiuſdem ordinis: atqui certum eſt, hoc dominium eſſe temporale ſicut & poſſeſſionem: ergo & ius ad illud eſt temporale.

Ius ad prouentus præſtito officio, non eſt ſpiritale.

Dices, Quomodo ergo ius præbendatum dicitur eſſe ſpiritale. 127

Quomodo ius præbendæ ſit inuendibile.

Reſp. Quatenus continetur in officio tamquam in fundamento, & per officium poſſidetur. vnde ſicut officium eſt ſpiritale, ita etiam ius præbēdæ, ratione officij competens: quare ſicut officium vendi non poteſt, ita nec illud. poſtquam autem

functio officij eſt præſtita, manet ius ſutenale meſè temporale ad illos prouentus, quod per ſe immediatè & formaliter poſſidetur, vide ſuprà dub. 3. & 4.

Quòd etiam ea penſio, quæ datur Clerico pauperi, non ſit ſpiritalis, probatur, quia non datur propter officium ſpiritale, vti ſuppono, ſed ad ſola alimenta, ob paupertatem: titulus autem clericalis ſolùm ſe habet concomitanter tamquam diſpoſitio ſubiecti. ſicut cùm quis relinquit legatum pauperibus Clericis, ius ad illud legatum non efficitur ſpiritale ratione clericatus. Confirmatur, quia ius fructuum datur perſonæ pauperi, non tamen titulo clericali, quamuis hic ſit cauſa ſine qua non: quod etiam interdum accidit in burſis, vt vocant, Collegiorum.

Ius datur perſonæ vel titulo. Vbi Notandum, eſſe magnum diſcrimé vtrùm ius fructuum immediatè detur perſonæ, quamuis in ea requiratur certa conditio ſpiritalis; an verò detur ipſi ſpiritali titulo. ſi enim titulo ſpiritali annectatur, ita vt qui illum titulum acquirit, ſimul acquirat ius prouentuum, iam hoc ius ſpiritale erit, nec vendi poterit; vt ſi ſtatui clericali in tota Eccleſia, vel in aliqua diœceſi eſſet annexum ius prouentũ Eccleſiaſticorum ad 100. florenos. Secùs autem ſi immediatè detur perſonæ.

De reliquis probatur eadem ratione, quia non dantur ob vllum officium ſpiritale, nec ob vllum alium titulum ſpiritalem, ex quo illud ius aſſiduè dependeat. & de hiſce penſionibus nobiſcum ſentit Sotus q. 7. art. 2. & confirmatur ex cap. Ad quæſtiones, de rerum permutatione, ſi quis illud benè expendat; nam poſſeſſiones, (id eſt, iura poſſeſſionum) ſeparatim ab officiis ſpiritalibus permittuntur redimi: eiuſdem autem rationis eſt, aliquid redimi & vendi.

Obiectio. Dices Primò, Beneficium poteſt commutari cum penſioné: ergo penſio eſt quid ſpiritale. Antecedens probatur ex multorum vſu.

Reſp. Reſpondeo, Si talis eſt vſus (quem tamen alij negant) illi ſequuntur alteram opinionem, quæ cenſet penſionem eſſe quid ſpiritale.

158 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Penſio eſt magis ſpiritalis, quàm ius patronatus; quia requirit titulum clericalem, & prouenit ea poteſtate ſpiritali, & penſionarius debet manere in ſtatu eccleſiaſtico: alioquin ſi in minoribus conſtitutus init matrimonium, amittit ipſo facto penſionem, ſicut ſuprà cap. 34. dub. 21. diximus, & docet Couarruuias, de ſponſalibus p. 2. c. 6. § 3. num. 6.

Reſp. Ius patronatus. Reſpondeo, Ius patronatus per ſe vendi non poſſe, quia ſuam æſtimationem habet ex ordine ad officium ſpiritale. eſt enim ius præſentandi. vnde eſt reuerà ſpiritale, ſicut officium; quamuis ea iure temporali dependeat, cum quo tum venditione, tum ſucceſſione hereditaria tranſit. pẽſio autem eſt ius ad rem omnino temporalem. Nec refert, quòd à poteſtate ſpiritali concedatur; quia alioquin eleemoſynę à Papa conceſſæ dominium eſſet ſpiritale. Status verò clericalis requiritur ſolùm vt conditio ſubiecti, ſicut in burſis Collegiorum fieri poteſt. Vnde huiuſmodi penſiones ſolent dici ſpiritales ratione ſubiecti.

159 *Conſtitutio Pij V. de penſionibus.* Notandum tamen, vbi Bulla Pij V. de penſionibus eſt recepta, ibi penſionem eſſe rem ſpiritalem. ſtatuit enim Pius V. vt omnes penſionarij ratione penſionis teneantur recitare Officium B. Virginis. qua ratione penſio reuerà eſt quoddam beneficium, ſed pleriſque locis hæc Bulla nõ videtur recepta, quia à plurimis ignoratur; vel etſi ſciatur, non eſt in praxim vnquam deducta.

Notandum Secundò, Etſi Bulla Pij V. recepta non ſit, tamen huiuſmodi penſiones vendi non poſſe abſque Pontificis facultate, quia ſtylo Curiæ eſt prohibitum, & vendens punitur vt ſimoniacus. permittuntur tamen redimi, teſte Toleto ſuprà.

Sequitur tertia pars huius capitis, De pœnis ſimoniacorum.

DVBITATIO XXIII.

Quas pœnas inducat ſimonia commiſſa circa ingreſſum Religionis.

NOtandum Primò, Nullam ſimoniam inducere pœnas Iuris ipſo facto, niſi in *Ordine, beneficiis, & Religionis ingreſſu*, vt docet Nauarrus, cap. 23. num. 111. & Silueſter v. Simonia quæſt. 19. Vnde ſi quis in aliis Sacramentis conferendis, vel accipiendis, in conſecrationibus, benedictionibus, diſpenſationibus, in penſione vendenda, vel emenda, vel redimenda, in vicaria temporali conferenda, ſimoniam committat, grauiter quidem peccabit, non tamen contrahet pœnam excommunicationis, ſuſpenſionis, aut inhabilitatis. 160 *Pœnæ Iuris ſolùm contrahuntur ob ſimoniam in Ordine, beneficio, & Religione.*

Notandum Secundò, Etiam ſimoniam mentalem, quæ abſque externo aliquo contractu tacito vel expreſſo in Ordine, beneficiis, & Religione peragitur, nullas pœnas Iuris inducere, vt communiter DD. docent: imò plerique DD. ſentiunt, Eccleſiam non poſſe ſimoniam internam, quæ nullo modo in opere externo ex natura rei deprehendi poteſt, punire; eò quòd eius iuriſdictio ſolùm ad opera externa præcipienda & vetanda, & conſequenter ad punienda ſe extendat. quod an verum ſit, alibi examinandum. Interim ſatis conſtat, mentem Eccleſiæ non eſſe vt hæ pœnæ ob ſimoniam mentalem irrogentur, vt patet Extrauag. Cùm deteſtabile, de ſimonia, & cap. fin. Eodem tit. in Decretalibus. *Simonia mentalis.*

His poſitis, Reſpondeo, Simoniam realem circa Religionis ingreſſum, Primò ſingularibus perſonis, tam dantibus quàm accipientibus, inducere excommunicationem. 161 *Realis ſimonia in Religione, pœna.*

Secundò, Conuentui ſeu Capitulo, ſi conſenſerit in hanc ſimoniam, ſuſpenſionem: (intellige ſuſpenſionem ab officio capitulari ad iuriſdictioné vel adminiſtrationem eccleſiaſticã pertinente.) Vtrumque patet Extrauag. Vrbani IV. quæ incipit, Sanè ne in vinea Domini. de ſimonia: vbi ſub pœna excommunicationis ipſo facto incurrenda præcipitur, *Ne dentur vel exigantur in Religionis ingreſſu, ſeu receptione perſonarum, paſtus, prandia, pecunia, iocalia, aut res alia, etiam ad pium vſum deputanda*, &c. vnde mirum eſt, Nauarr. & Silueſt. ſuprà docere, ſolam ſimoniam in Ordine & beneficiis inducere excommunicationem. niſi fortè velint inſinuare hanc Extrau. non eſſe receptam; quod credo eſſe verum.

Aduerte tamen, hanc cenſuram nõ habere locum in dote, quæ datur Monaſteriis feminarum; ita enim ſtatuit Martinus V. vt ex Archidiacono, refert Silueſter v. Simonia, n. 15. Idem conceſſit

Clemens

Clemẽ. VII. vt refert Nauarrus c. 17. n. 106. Imò conſuetudo illa exigendæ dotis, non pro ipſo ingreſſu Religionis, ſed pro alimentis Monialis, paſſim permittitur tamquam licita, maximè ſi Monaſterium ſit tenue. vide ſuprà dub. 12.

132 *Debent in aliud Monaſterium detrudi.*

Tertiò, Simoniacè admiſſi ad Religionem, videntur Iure inhabiles ad manendum in illo Monaſterio, vbi ſic recepti ſunt: nam egent diſpenſatione Ordinarij vt in eo poſſint permanere, vt patet dicta Extrauag. Secùs eſt ſi ipſis ignorantibus ſimonia commiſſa eſt. hoc tamẽ non ita eſt intelligẽdum, quaſi profeſſio eorum ſit nulla, aut quaſi per ſimoniacam profeſſionem non fiant veri Religioſi: ſed quia non acquirunt ius præbendæ regularis, ſeu portionis ordinariæ, & vocis actiuæ & paſſiuæ, quod Ius eſt inſtar præbendæ canonicæ. Ad hoc igitur egent diſpenſatione. Ita Nauarrus comment. 4. de Regular. num. 25.

Non tenetur ſe ipſo ſpoliare.

Aduerte tamen, eum, qui ſic receptus eſt, poſſe in Monaſterio illo remanere & frui ceterorum commodis, donec per Superiorem compellatur aliud ingredi; cùm enim profeſſio eius ſit valida, & per eam ad profeſſorum onera obligetur, nimis durum videtur vt ſeipſum profeſſorum commodis ſpoliare teneatur. Dignus eſt enim operarius cibo ſuo: nec pœnæ ſimoniæ, quæ in beneficiis committitur, hîc locum habent, cùm præbenda monachalis non ſit propriè beneficium eccleſiaſticum, ſed nudum ius alimentorum, fundatum in ſtatu regulari & profeſſione, &c.

DVBITATIO XXIV.

Quas pœnas inducat ſimonia realis in Ordinibus.

133 *Conferens Ordines ſimoniacè incurrit has pœnas. 1. Excommunicationem.*

Dico Primò, Conferens Ordines per ſimoniam realem, eſt excommunicatus: Extrauag. Cùm deteſtabile, de ſimonia. Idem extendunt quidam ad eos, qui pro prima tonſura, vel pro litteris dimiſſoriis, vel teſtimonialibus, vel ſigillo, aliquid ſimoniacè accipiunt, idque probant ex Concil. Trident. ſeſſ. 21. cap. 1. vbi cùm Concilium prohibuiſſet ne pro collatione quorumcumque Ordinum, etiam clericalis tonſuræ, aut pro litteris dimiſſoriis, vel teſtimonialibus, aut pro ſigillo, aliâve cauſa quidquam etiam ſponte oblatum Epiſcopi aut eorum miniſtri, quouis prætextu acciperent, tandem ſubiicit: *Si contra fecerint, tam dantes quàm accipientes, pœnas à Iure inflictas incurrant.*

An idem ad alia extendatur.

Sed hæc extenſio ita generaliter facta non placet. Primò, Quia non videtur rationi conſentaneum vt incurram excommunicationem, quia ſoluo aliquid pro litteris teſtimonialibus aut ſigillo, cum hoc ſit mera redemptio vexationis.

Secundò, Durum videtur, vt Epiſcopus aut miniſtri eamdem cenſuram incurrant, ſi aliquid ſponte oblatum acceperint.

Tertiò, Nullo Iure pro his eſt pœna excommunicationis ſtatuta. Concilium autem nõ videtur velle nouas pœnas inducere, (alioquin clarius id explicuiſſet,) ſed ſolùm renouare quod olim Iure ſtatutum erat. vnde illa verba, *Pœnas Iure incurrant*, ſolùm referenda ſunt ad eos, in quos Iure ſunt ſtatutæ, nempe ad conferentes vel accipientes Ordinem ſimoniacè. Idem colligitur aperte ex Nauarro cap. 23. num. 111.

134 *Hæc intelligenda de reali vtrimque completa.*

Notandum eſt, Concilium apertè loqui de ſimonia reali, id eſt, quæ vtrimque completa eſt, vt patet ex verbis, *tam dantes quàm accipientes.* de eadem loquitur Extrauagans, Cùm deteſtabile. vt patet ex verbis, *qui dando, vel recipiendo, ſimoniam commiſerunt.* Vnde non eſt excommunicatus, qui per conuentionalem ſimoniam Ordinem confert, niſi res promiſſa ſoluta fuerit, vt rectè docet Nauarrus cap. 23. num. 104 de quo infrà dubit. 27.

2. Suſpenſionem.

Secundò, Eſt ſuſpenſus à collatione cuiuſuis Ordinis, etiam primæ tonſuræ. Ita habet Bulla Sixti V. edita in malè promouentes & promotos, v. *Ceterùm ſi quis Antiſtes.* & quamuis hæc in ceteris punctis redacta ſit ad terminos Iuris communis à Clemente VIII. tamen in hoc de ſimoniacè promouentibus & promotis, relicta in ſuo vigore, & ab eodem confirmata.

Vtrum Iure antiquo ſit ſuſpenſus.

Tertiò, Eſt ſuſpenſus ab executione omnium munerum Pontificalium; ita Bulla Sixtina; vt à conſecratione templorum, altarium, calicum, Abbatum, virginum, à benedictione veſtium ſacrarum, &c. Vtrùm autem Iure antiquo, ſepoſita dicta conſtitutione, ſuſpenſus ſit, dubium eſt. Quidam affirmant, ob cap. penultimum de ſimonia, vbi per triennium Epiſcopus ab Ordinum collatione ſuſpenditur, qui ab ordinando exigit iuriurandum vel promiſſionem, qua promittat ſe non petiturum ab illo prouiſionem. Sed cùm in hoc caſu ſit peculiaris ratio, non debet ad alios diſſimiles extendi, vnde cùm nihil Iure ſit expreſſum, verius puto non eſſe Iure antiquo ſuſpenſum.

3. Interdictũ ingreſſus Eccleſiæ.

Quartò, Interdictus eſt illi ingreſſus Eccleſiæ; ibidem.

Quintò, Si contra ſuſpenſionem vel interdictum illud fecerit, eſt ſuſpẽſus ab adminiſtratione ſuæ Eccleſiæ, & a perceptione fructuum omnium ſuorum beneficiorum, ibidem.

Sextò, Nemo poteſt illum abſoluere, præter Romanum Pontificem, etiamſi delictum ſit occultum: quia Pontifex id ſibi reſeruat, cum clauſula derogatoria omnium priuilegiorum Regularibus datorum, & conceſſionis factæ Epiſcopis à Concil. Trident. ſeſſ. 24. cap. 6. Puto tamen hanc Sixtinam pleriſque locis ignorari, ac proinde non eſſe viu receptam.

135 *Accipiens Ordines ſimoniacè incurrit has pœnas.*

Dico Secundò, Qui Ordinem aliquem per ſimoniam realem ſuſceperit,

Primò, Eſt excommunicatus ipſo facto, Extrauag. Cùm deteſtabile.

Secundò, Eſt ſuſpenſus ab executione ſuorum Ordinum. Nec refert, vtrùm crimen ſit occultum an publicum, vt habetur dicta Extrau. Vtrùm autem ab omnibus ſit ſuſpenſus, an ſolùm ab eo quem ſimoniacè ſuſcepit, dubitari poteſt. Communior ſententia DD. eſt, ab omnium Ordinum executione ſuſpenſum eſſe. Ita tenet Silueſter v. Suſpenſio n. 7. & alij: nam ſupradicta Extrauagante dicitur: *Simoniacè ordinatos, ab executione ſuorum Ordinum ſint ſuſpenſi.* Videri tamen queat contrarium non improbabile; quia Iure nõ videtur ſatis expreſſum: verba enim illa commodè poſſe intelligi de Ordinibus ſimoniacè ſuſceptis; vt in quo quia peccauit, in eo puniatur. quare cùm

pœnæ ſint reſtringendæ, ita illa verba eſſe accipienda; alioquin dicendum fuiſſe, Ab omnium Ordinum etiam ante ſuſceptorū executione ſint ſuſpenſi. Verum quia Auctores non inuenio, placet ſententia communis.

136 *Si alius te ignorante pecuniam dedit, non es ſuſpenſus.* Quòd ſi alius ignorante pro tua ordinatione pecuniam dederit, certum eſt te non fore ſuſpenſum ab alijs Ordinibus antè ſuſceptis. multi tamen putant te fore ſuſpenſum ab Ordine ſic ſuſcepto; quam ſententiam Felinus in cap. Per tuas. de ſimonia n. 5. dicit communem. eamdem tenet Silueſter v. Suſpenſio, num.

Sed contrariū videtur verius; quod tenet Nauarrus cap. 25. n. 68. vbi pro hac ſententia citat Bellamerum & Cardinalem. Ratio eſt, quia id iure non eſt expreſſum. & alias æquum videtur, vt cùm ordinatio ſit valida, nec poſſit auferri, non prohibeatur eius vſu per iniquitatem alterius. cur enim cogetur manere cœlebs vt ſacerdos, non conceſſo ſacerdotij vſu? nihil enim commeruit cur ei hæc pœna irrogetur.

Addo, non incurrere excommunicationem aut ſuſpēſionem, etiamſi poſt ordinationem, id quod ſe inſcio datum eſt ab amico pro ordinatione, eidem reſtituat, aut compenſet: vt idem Nauarrus dicto n. 68 contra Silueſtrum docet.

Tertiò, Si præſumpſeris in illa ſuſpēſione miniſtrare, efficitur irregularis: (vt qui cenſuram violet) deinde per Bullam Sixtinam ipſo facto priuatur omnibus dignitatibus, beneficiis, officiis, & efficitur inhabilis ad omnia.

Quartò, Nemo præter Romanum Pontificem poteſt illum abſoluere à cenſuris, aut cum eo diſpenſare, vt patet ex Bulla Sixti, vbi reuocat conceſſiones omnes & facultates per quas poſſet quis *Epiſcopus abſoluit.* abſolui. Sepoſita autem hac Bulla, poteſt Epiſcopus, ſi caſus ſit occultus, & necdum ad forum externum deductus, Concilium Trident. ſeſſ. 24. cap. 6. quod verum eſt, etiam ſi cum ipſo hæc ſimonia commiſſa eſſet, quia per hoc non eſt ſua poteſtate priuatus aut ſuſpenſus.

Quidam addunt, eum qui per ſimoniam ordinatur, fieri irregularē, eò quòd accipiat Ordines in excommunicatione. Ita Hugolinus tab. 4. c. 4.

Ordinatus ſimoniacè non irregularis. Sed contrarium eſt verius, nam per ſuſceptionem Ordinis incurrit excommunicationem, ac proinde per eamdem non poteſt incurrere irregularitatem, debent enim eſſe diſtincti actus. ideò enim incurritur irregularitas, quia in excommunicatione iam antè exiſtens, auſus eſt Ordinem ſuſcipere.

DVBITATIO XXV.

Quas pœnas inducat ſimonia realis in beneficiis.

137 *Procurans alteri beneficiū per ſimoniam realem.* DIco Primò, Qui beneficium confert vel procurat alteri per ſimoniam realem, eligendo, præſentando, poſtulando, inſtituendo, confirmando, commendando, eſt ipſo facto excommunicatus, Extrauag. Cum deteſtabile. hoc tamen non habet locum in officiis eccleſiaſticis, quæ nō ſunt beneficia, neque in penſionibus vel vicariis temporalibus; quia dicta Extrauagans non loquitur de talibus, cum non ſint beneficia. vide Nauarrum cap. 23. num. 11

Nomine *beneficij* etiam comprehendimus Abbatiam & Prioratum; quia ſecundum Nauarrum ſunt beneficia regularia. & Extrauagans expreſſe de illis loquitur. Idem dixerim de ſimilibus Prælaturis Regularium, quæ non conſiſtunt in nuda commiſſione ad nutum reuocabili, ſed in munere ordinario, vt eſt Rectoratus, Prouincialatus, Generalatus, quia eadem eſt ratio, & eadem incommoda, imò grauiora, ex ſimoniaca horum acquiſitione ſequerentur.

Dico Secundò, Qui verò beneficium per talem ſimoniam acquirit. *Accipiens.*

Primò, eſt ipſo facto excōmunicatus, Extr. ſup.

Secundò, Omnis collatio & prouiſio huiuſmodi eſt nulla, nullumque ius tribuit, dicta Extrauag. vbi decernitur, vt *electiones, præſentationes, collationes, & aliæ prouiſiones beneficiorum per ſimoniam realem facta, ſint irrita, & nullum ius tribuant, & vt prouiſi fructus non faciant ſuos, ſed ſub periculo animæ ſuæ ad eorum reſtitutionem teneantur.* Idem dicendum ſi tu quidem ſimoniam non feciſti, ſed te ſciente & non contradicente facta eſt ab alio pro te. cap. Nobis fuit. 27. de ſimonia, iuncta Gloſſa, & cap. Sicut tuis. 33. eodem. vide Couarr. reg. Peccatum, p. 2. §. 8. num. 7.

Petes, Quid ſi legitimè electus vel præſentatus committat ſimoniam pro confirmatione, vel inſtitutione obtinenda, eritne etiam ipſa electio & præſentatio irrita? 138 *Electio non eſt irrita, ſi ſimonia pro inſtitutione committatur.*

Quidam putant eſſe irritam. Ita Hugolinus ſuprà cap. 5. ex Felino in cap. Sicut tuis, de ſimonia.

Sed contrarium puto verius, quia Iure non reperitur expreſſum: imò contrarium inſinuatur cap. Si confirmationem, de electione, in 6. non enim ſi poſterior actus eſt irritus, etiam prior irritus cenſeri debet. Vnde puto ſufficere vt tollatur inhabilitas contracta per actum poſteriorem, nec opus eſſe noua electione aut præſentatione. Si verò in priore actu ſimonia commiſſa ſit, omnes ſequentes ſunt irriti, quia vano fundamento nituntur: procedunt enim ex ſuppoſitione validitatis prioris actus.

Tertiò, Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum, cap. Nobis fuit, de ſimonia, & c. penult. de electione, vbi dicitur, Epiſcopum non poſſe diſpenſare vt habeas Prælaturam, quæ tibi per ſimoniam te ignorante commiſſam, collata fuit. ſecùs verò ſi ſit beneficiū ſimplex. quod ſi hic eget diſpenſatione, multò magis is qui ſciuit, & non contradixit, vel per ſe cōmiſit ſimoniam, diſpenſatione eget, ac proinde abſque diſpenſatione inhabilis eſt. nemo enim eget diſpenſatione, id eſt, relaxatione Iuris, niſi qui Iure impeditur. 139 *Inhabilitas.*

Petes, Quis poſſit hanc inhabilitatem tollere? 140 *Quis eam tollat.*

Reſp. Certum eſt, ſi ſimonia ſit publica, vel deducta ad forum externum, & conſentiente beneficiario commiſſa, inhabilitatem ex ea contractam non poſſe tolli per Epiſcopum, ſed per ſolum Papam. eſt communis ſententia Doctorum: & ſatis colligitur ex Iuribus citatis. Si verò ſit omninò occulta, quidam putant per Epiſcopum tolli poſſe, tum quia nullo Iure reſeruatur Summo Pontifici, tum quia etiamſi reſeruata eſſet, videretur tamen conceſſa per Concil. Trident. ſeſſ. 24. c. 6. ſub nomine ſuſpenſionis, vel irregularitatis, vel caſus occulti. Ita Henriquez cap. 56 de excommunicatione, & quidam alij. Quæ ſententia etſi videatur ſatis probabilis, contraria

tiaria tamen eſt communior DD. tutior & praxi conformior.

Regula de triennali poſſeſſore. Quartò. Regula de triennali poſſeſſore non prodeſt ſimoniace ingreſſis in beneficium, ſicut nec intruſis, vt habetur in regul. Cancellariæ, de triennali poſſeſſore. vide Gomezium q. 12. in illam regulam. vnde etiam poſt triennij poſſeſſionẽ poteſt eis lis intentari, & beneficium adimi, etiamſi ſolùm ſimoniam conuentionalem admiſerint, vt idem Gomezius docet. Secùs eſt de aliis, qui per tantum tẽporis ſpatium colorato aliquo titulo beneficium poſſederunt. hi enim, ſi bona fide poſſederint, non ſolùm exceptione impetentes repellunt; ſed etiam in foro conſcientiæ beneficium retinere poſſunt, vt ſuprà cap. 6. dub. 10. probabiliter oſtenſum eſt. Prodeſt tamen hæc regula ei, quo ignorante ſimonia commiſſa eſt, vt idem Gomezius ſuprà docet: quia hic non peccauit. maximè ſi res ſit occulta: quia tunc ſemper habet titulum coloratum.

141 *Mediatores.* Quintò, Mediatores in ſimonia beneficij & Ordinis, incurrunt pœnam excommunicationis ipſo facto, ſi ad executionem vtrimque ventum fuerit, vt patet dicta Extrauag. Cum deteſtabile; vt parentes, amici, procuratores, & omnes, qui ſuam operam interponunt vt beneficium ſimoniacè obtineatur.

Petes Primò, Vtrùm qui ſua auctoritate beneficia permutant, has pœnas incurrant?

Commutantes ſua auctoritate. Reſpondeo, Communior ſententia DD. eſt, incurrere, quia hi in Iure dicuntur ſimoniaci, & ſuum contractum vtrimque complent.

Non incurrũt excommunicationem. Contraria tamen ſentẽtia eſt probabilis, quam tenet Petrus Nauar. l. 2. c. 2. n. 435. Arragon. in fine operis, & quidam alij recentiores. fauet Couarrunias l. 1. var. c. 5. n. 3. in fine, & num. 5. Ratio eſt, quia hîc non eſt propriè dicta ſimonia, cùm non detur temporale pro ſpirituali; ſed generaliori modo ſimonia vocatur, vt ſuprà oſtẽſum eſt: ergo quando Iura dicunt ſimoniacos eſſe ipſo facto excommunicatos, non debet hoc extẽdi ad hanc ſimoniam, ſed ſolùm ad eam, quæ propriè & ſtrictè ſimonia dicitur; pœnæ enim ſunt reſtringendæ. Confirmatur, quia Iura quæ loquuntur de hac permutatione, non habẽt vllam pœnam ipſo facto incurrẽdam, ſed ſolum loquuntur de pœna ferenda, vt patet cap. Cùm olim. 7. de rerum permutatione. c. Cùm pridem. 4. de pactis. c. Sicut tuis. 35. c. Tanta. 7. & cap. De hoc autem 11. de ſimonia. Nec obſtat, quòd in Extrauag. Cùm deteſtabile, dicatur, *qui quomodolibet dando vel accipiendo ſimoniam commiſerint*, &c. quia hoc intelligendum eſt de ſimonia propriè dicta.

Petes Secundò, Quid ſi per ignorantiam inculpatam ſimonia ſit commiſſa?

142 *Si per ignorantiam commiſſa.* Reſp. Si ab aliis te ignorãte, tuâ causâ ſimonia commiſſa eſt, non incurris quidem pœnam excommunicationis; efficeris tamen inhabilis ad idem beneficium, ita vt abſque diſpẽſatione non poſſit tibi illa vice conferri; idque in pœnam illorum, qui ſimoniacè te promouere voluerũt, vt patet ex cap. Nobis fuit. & cap. Sicut tuis, iuncta Gloſſa, de ſimonia. Quòd ſi illi laboraſſent ignorantia inculpata, tunc neque inhabilis efficereris, quia nulla culpa commiſſa eſt, ob quam illa inhabilitas eſt conſtituta. vnde poſſet illud beneficium tibi ſecundò conferri abſque vlla diſpenſatione. Idem videtur dicẽdum, ſi contractus ſimoniacus ab ipſo beneficiario per ignorantiam celebratus ſit. In vtroque tamen caſu beneficium reſignari debet, niſi ſecundò conferatur; quia prior collatio irrita fuit, vtpote per contractum irritum facta.

Notandi tamen ſunt tres caſus, quibus non teneris beneficium reſignare, etſi illud dato pretio conſecutus ſis. 143 *Tres caſus, quibus non debet reſignare.*

Primus eſt, Si inimicus tuus occultè per fraudem pecuniã dedit, eo fine vt collatio tibi facta, ſit inualida, & tu inhabilis, vt habemus cap. Nobis fuit. & cap. Sicut tuis litteris, de ſimonia. Secùs ſi amicus vt tibi prodeſſet, vt ſolent parentes pro filiis. Tunc enim ſimulatque ſciueris, teneris dimittere, vt expreſſè habetur d. cap. Sicut tuis. Imò efficeris inhabilis ad idem beneficium, vt dictum eſt num. 139.

Secundus eſt, Si tu metuens ne quis pecuniam pro beneficio tibi impetrando daret, expreſſè contradixiſti. Ita habemus cap. Sicut tuis litteris, eodem. quod non tantùm locum habet quando pecunia datur pro confirmatione eius, qui iam eſt electus; ſed etiam quando datur pro ipſa electione, vel præſentatione, vel collatione, vt docet Nauarrus in cap. fin. de ſimonia, & Lopez part. 2. cap. 106. & colligitur ex D. Thoma quæſt. 100. art. 6. ad 3. Hæc tamen contradictio nihil prodeſt, ſi ea non obſtante, ante collationem ſcias pecuniam reuerà datam, & nihilominùs illam acceptes. Tunc enim cùm ſcires collationem eſſe ſimoniacam, tenebaris eam non admittere. Vnde ſi admittas, peccas acceptando beneficium ex collatione ſimoniaca: & quamuis non incurras pœnam excommunicationis, quia non es cauſa ſimoniaci contractus: tamen teneris reſignare, & efficeris inhabilis, vt patet ex dictis num. 139. & 142. *2. Caſus.*

In hoc tamen caſu difficultas eſt, Vtrùm ſi poſt obtentum beneficium conſentias, ſoluendo pecuniam per alium promiſſam, vel refundendo ſolutam, tenearis reſignare beneficium, & reſtituere fructus perceptos quando anteà contradixiſti. 144 *An teneatur reſignare ſi ſoluerit pecuniam ab alio promiſſam.*

Ad quam reſpondendum, Si non conſentias in factum alterius, ratum habendo contractum, ſeu promiſſionem ſimoniacam amici, ſed ſolùm ex amicitia ſoluas id, quod ipſe amore tui dedit vel promiſit, ne videlicet ipſe tuâ causâ damnum ſẽtiat: nõ teneris reſtituere, imò nec peccas: vt rectè Nauarrus l. 5. conſil. 10. de ſimonia, probat. illud enim ſoluere ex amicitia, ne amicus grauetur, non eſt malum, neque eſt approbare factum amici: ſicut parens ſoluendo debita filij, quæ ipſe malè contraxit, non approbat facta illa, quibus contraxit, ſed id facit ex amore filij ne ipſe infamis habeatur. Si verò conſentias approbãdo factum amici, iam incurris ſimoniam, & teneris reſignare beneficium, & fructus reſtituere: iuxta D. Thom. art. 6. ad 3. qui id colligit ex dicto cap. Sicut tuis. Idem ſentit Panormit. & inſinuat Nauarrus ſuprà. *Non tenetur, ſi non approbat contractũ.*

Sententia Adriani. Contrarium tamen, id eſt, quòd non teneatur etiã in hoc caſu reſignare, docet Adrianus quodlib. 9. ar. 3. littera C. Ratio eſt, quia illa ratificatio, quæ fit poſt legitimã collationem & ius acquiſitum, non poteſt eam inficere, aut ſimoniacã efficere: *Sicut*, inquit, *ſi quis pro beneficio ſibi gratis collato, poſteà animo mercimoniali pecuniam ſolueret.*

non inficeretur, nec irrita redderetur prior collatio legitimè facta. Idem tenet Tancredus, vt refert Gloſſa in dictum cap. Sicut. Nec obſtat, *Ratihabitionem retrotrahi & mandato comparari.* reg. [illegible] in 6. quia id intelligendum in iis, quæ pendent à conſenſu ratificantis, non autem quæ anteà abſolutè & plene peracta. Similiter non officit dictum cap. Sicut, vbi ſic habetur: *Ex eo, quòd contra prohibitionem & voluntatem tuam (à qua poſtmodum minimè receſſiſti) aliquis te penitus ignorante pecuniam promiſit, & exſoluit, nihil debet tibi ad pœnam vel culpam imputari, niſi poſteà conſenſeris pecuniam ſoluendo promiſſam, aut reddendo ſolutam.* quia hinc nihil aliud ſequitur, quam aliquid debere tibi in culpam vel pœnam imputari, ſi conſenſeris in factum alterius. *In pœnam vel culpam,* inquit, non autem *in pœnam & culpam.* & quamuis diceret *in pœnam & culpam,* non tamen inde ſequitur, collationem vel confirmationem priorem fuiſſe irritam, aut beneficium debere dimitti: poteſt enim intelligi de pœna ferenda. Hæc ſententia videtur mihi valdè probabilis. Fateor tamen, talem mereri priuari per ſententiam cauſa cognita. Addi poteſt

3. Caſus. Pontifex ſimoniacè electus.

145 Tertius caſus, Si Papa ad Papatum per ſimoniam perueniſſet, non teneretur reſignare; modò à duabus partibus Cardinalium concorditer electus fuerit. Probari poteſt ex cap. Licet. 6. de electione. vbi Alexander III. ſtatuit, *vt ille abſque vlla exceptione ab vniuerſali Eccleſia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus partibus Cardinalium concordantibus electus fuerit & receptus.* Ratio eſt, quia ſi talis electio eſſet irrita, ſæpè Eccleſia poſſet eſſe ſine capite; ſaltem eſſet ſæpè incerta. Hæc ſententia eſt valdè probabilis.

Contraria tamen, nempe quòd talis non ſit verus Pontifex, & teneatur Pontificatum deponere, videtur quibuſdam verior. Nam cap. Si quis pecuniâ, d. 79. Nicolaus II. ſtatuit; *Si quis pecunia vel gratia humana, ſine concordi & canonica electione, & Cardinalium, & ſequentium religioſorum Clericorum fuerit Apoſtolica Sedi inthronizatus, non Apoſtolicus, ſed Apoſtaticus habeatur.* Gloſſa hoc intelligit de eo qui per ſimoniam electus eſt ab illis, qui non habent poteſtatem eligendi, non à Cardinalibus. Sed Primò, Hæc Gloſſa eſt contra textum, inquit Maior d. 25. dubit. 1. de pœna ſimoniacorum. Deinde qui per ſimoniam electus eſt, etiam à Cardinalibus, non eſt canonicè electus: quod tamen requirit iſte Canon. Idem probari poteſt ex Concilio Lateran. ſub Iulio II. ſeſſ. 5. vbi *ſacro approbante Concilio ſtatuitur, vt electio Romani Pontificis per ſimoniam facta, eo ipſo nulla exiſtat, & ſic electo nulla in ſpiritualibus vel temporalibus tribuatur facultas.*

146 Aduerte tamen, etiamſi fortè ex parte rei non eſſet verè Pontifex ob hos vel ſimiles Canones; tamen hoc ipſo, quo recipitur à duabus partibus Cardinalium, eſſe habendum ab Eccleſia pro Pontifice, vt patet ex dicto capite Licet, & talis ratione tituli colorati, concurrente communi errore, in ſuis definitionibus habebit infallibilem auctoritatem, Deo illi propter commune bonum Eccleſiæ aſſiſtente. Vnde Eccleſia non erit incerta de ſuo capite; quia ſcit et quis ex parte rei verè ſit caput, vel quis pro tali ſit habendus. Sed vtra h[illegible] ſententiarum ſit [illegible] n eſt hu[illegible]s loci fuſius examinare

Deus illi aſſiſtet.

DVBITATIO XXVI.

Quas pœnas inducat ſimonia confidentiæ.

Pœnæ, quas incurrunt confidentiarij.

Reſpondeo, Infert Primò Excommunicationem Papalem vtrique parti contrahenti. 147

Secundò, Priuationem beneficij, in quo commiſſa eſt ſimonia.

Tertiò, Priuationem reliquorũ beneficiorum ante obtentorum, & penſionum.

Aduerte tamen, illum non teneri hæc beneficia vel penſiones dimittere ante ſententiam: quia pœna, qua quis priuatur re ſua iam poſſeſſa, non debetur ante ſententiam, vt docet Gloſſa communiter recepta, in c. 11. Fraternitas. 12 quæſt. 2. qua de re ſuprà cap. 34. dubit. 34. & cap. 29 dubit. 8.

Quartò, Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cetera omnia. Hanc tamen inhabilitatem ad cetera, quidam intelligunt ſolùm poſt ſententiam declaratoriam criminis: & ita puto vſu receptum. vide Sancium lib. 9. de matrimon. diſput. 30.

Quintò, Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam ſimoniacam, reſeruata ſunt Sedi Apoſtolicæ, ac proinde ordinarius collator non poteſt ea conferre.

Vnde ſequitur, omnes illos, qui beneficia (in quibus anteà à deceſſore commiſſa fuit ſimonia confidentiæ) obtinent, ex alterius quàm Romani Põtificis collatione, non obtinere ea canonicè: quia non ab eo, qui poterat conferre: & conſequenter poſſe priuari, niſi per triennium fuerint in pacifica poſſeſſione vide tamẽ quæ hac de re dicta ſunt ſup. cap. 34. dub. 9. & iuxta ea hæc limita.

Petes, Quid ſi ſolùm contractus huius ſimoniæ ſit celebratus, & neutra ex parte completus? 148

Debet contractus eſſe ex altera parte completus.

Reſp. Tunc dictas pœnas non contrahi, vt inſinuat Nauar. ſuprà. & colligitur ex ipſa Bulla: nam ſignificatur, beneficium debere eſſe ſimoniacè receptum.

Priuatio omnium beneſic. in tribus caſibus.

Notandum eſt, priuationem omnium beneficiorum, & inhabilitatem ad omnia, incurri in tribus caſibus.

Primò, In ſimonia confidentiæ, vt dictum eſt.

Secundò, In ſimonia commiſſa in electione Papæ, vt habemus in Conc. Lateran. ſub Iulio II. ſeſſ. 5.

Tertiò, In ſimonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias, aliquid ab examinandis, occaſione examinis accipiunt: vt ſtatuit Concil. Tridentinum ſeſſ. 24. cap. 18. vt ſuprà cap. 34. dubit. 16. diximus. In his tamen omnibus videtur vſu receptum, vt non teneatur quis ſua beneficia dimittere ante ſententiam, vt ſuprà dictum eſt.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm ſimonia conuentionalis inducat pœnas Iuris.

Reſpondeo & dico Primò, Nulla ſimonia conuentionalis, excepta ea quæ confidentiæ dicitur, inducit ipſo facto vllas pœnas Iuris poſitiui. Ita Nauarrus cap. 25. num. 104. eſtque 149

fere

Conuentionalis non inducit pœnas.

ferè communis DD. præſertim recentiorum, ſi de ea conuentionali loquamur, quæ neutra ex parte completa eſt, vel de ea, in qua datum eſt quidem pretium, ſed nondum tradita res ſpiritalis.

Si res ſpiritalis tradita pretio nõdum ſoluto.

Verùm non conſentiunt DD. de ea, in qua res ſpiritalis eſt tradita, & pretium nondum perſolutum. Nam Sotus lib. 9. quæſt. 8. art 5. & Caietanus v. Simonia, exiſtimant hanc inducere omnes pœnas Iuris, perinde ac ſi vtrimque completa eſſet. Ratio eſt, quia emptio & venditio videtur perfecta, quando res eſt tradita, etiamſi pretium nondum ſit perſolutum.

Sed cõtrarium ſine ſcrupulo teneri poteſt cum Nauarro, qui id benè probat, & ſoluit argumẽta contraria. Eamdem tenẽt Ludouicus Gomezius, & Caſſiodorus apud Nauarrum, & Couarruuias in Clementinam, Si furioſus, p 1 §. 1. num 7. & p. 2. §. 3. num. 4. Hugolinus tabula 4. cap. 6. & alij recẽtiores. Probatur, quia etſi fortè ex rigore Iuris videantur hæ pœnæ cõtrahi per ſimoniam conuentionalem, etiam neutra ex parte completam; (eò quòd ad ſubſtantiam contractus emptionis & venditionis ſufficiat conuẽtio ſeu pactum; quia conſenſu perficitur) tamen iuxta ſtylum Curiæ Romanæ non cenſentur incurſæ niſi per ſimoniam realem vtrimque completam; vt teſtatur Nauarrus: non obſtante Bulla Pij V. hac de re edita, quæ non videtur fuiſſe recepta. Cùius ratio eſſe videtur, quòd pœnæ (præſertim graues, & quæ ipſo facto incurruntur) quantum fieri poteſt, ſunt reſtringẽdæ; ac proinde pœnæ conſtitutæ iis qui ſpiritalia emunt aut vendunt, reſtringendæ ſunt ad emptionem & venditionem completam, niſi expreſsè contrarium ſignificetur. lex enim puniens aliquem actum, cẽſenda eſt punire actum completum. Confirmatur Extrauag. Cum deteſtabile, de ſimonia, vbi hæ pœnæ non ſtatuuntur niſi in eos, *qui conuentione facta, quomodolibet dando vel accipiendo, ſimoniam commiſerunt.* vide Nauarr. in cap. Si quando. de Reſcriptis, exceptione 4. num. 3. & 4.

Pœna reſtringenda.

150 Ad rationem contrariæ ſententiæ Reſpondeo, Non magis emptionem & venditionem cenſeri completam, quando res eſt tradita nõ ſolum ſoluto pretio, quam dum pretium eſt ſolutum re nondum tradita. quod confirmatur ſupradicta Extrauagãte, vbi hæ pœnæ ſtatuuntur in eos, *qui dando vel accipiendo pretium in Ordine vel beneficio ſimoniam commiſerint:* ergo non magis loquitur de eo caſu, in quo beneficium eſt traditum, quàm in quo pretium eſt traditum, imò magis de hoc loqui videtur.

151 Dico Secũdò, Si tamen poſteà hæc ſimoniaca pactio vtrimque in totum vel in partem cõpleta fuerit, incurruntur pœnæ & retrotrahuntur ad tempus pactionis. v. g. collator conuenit cum Petro 100. aureis de dando illi beneficio, & ſtatim illud contulit; ſed Petrus nondum ſoluit pecuniam promiſſam; nondum incurrerunt pœnas Iuris, nec collatio eſt irrita. ſi tamen poſteà etiam poſt mẽſes vel annos Petrus ſoluerit, iam incurſa cenſebitur excommunicatio ab vtroque, & inhabilitas à Petro ab initio contractus, & contractus cenſebitur ab initio nullus, & collatio inualida, vt oſtendit Nauarrus cap. 23. num. 104. Ita enim ſeruat ſtylus Curiæ Romanæ, cui in hac re ſtandum, inquit ille.

Pœna retrorſum agitur.

152 Vbi Notandus eſt caſus, in quo excommunicatio lata pẽdet ab euentu futuro, & poſito euentu retroagitur ad præteritum, & collatio purè facta ſimiliter eſt pendens, ita vt neque ſit abſolutè valida, neque inualida; ſed medio quodam & Indifferenti modo ſe habens: poſito autem euentu retrotrahitur. ſi enim pecunia promiſſa ſoluta fuerit, collatio reſoluetur, cẽſebiturque ab initio irrita, & excõmunicatio & inhabilitas ab initio cõtracta. ſi autem negata fuerit, collatio ab initio iudicabitur valida, nec vlla cenſura aut inhabilitas videbitur contracta.

Excommunicatio pendens ab euentu futuro.

Collatio pendens.

Hoc autem explicari poteſt aliquot exemplis. Primò, in amiſſione emphyteuſis ipſo Iure incurſa; (vt ſi emphyteuta per triennium ſoluere penſionem omiſerit) quæ amiſſio ita pendet, vt ſi dominus directus declaret ſe velle vt res illa ſit amiſſa, iudicetur amiſſa cum omnibus fructibus, idque ab eo tempore, quo triennium completum eſt, quando res Iure in commiſſum cecidit. ſi autem non declaret ſe velle illam reſtitui, non cenſebitur amiſſa, vt dictum eſt cap. 24. dubit. 8.

Explicatur exemplis.

Amiſſio emphyteuſis.

Secundò, In excommunicatione lata contra eum, qui ſtatuto tempore penſionem beneficiariam non ſoluerit: hæc enim excommunicatio, etiamſi ſit latæ ſententiæ, non cenſetur incurſa, niſi penſionarius declaret ſe velle vt ſit incurſa. qua declaratione poſita, retrotrahitur, ita vt cenſeatur incurſa iam inde ab initio, quo cœpit eſſe in mora, vt docet Nauarr. ſuprà, & Gigas qu. 77, de penſion.

Excommunicatio.

Tertiò, In ſtatu captiui, ſi enim is, qui captus eſt ab hoſtibus, poſt aliquod tempus mortuus fuerit, cenſebitur mortuus fuiſſe ab initio captiuitatis; ſi verò poſtliminiò reuerſus fuerit, perinde erit ac ſi ſemper fuiſſet in ciuitate. itaque ſtatus eius pendet. § Eius, qui apud hoſtes, iuncta Gloſſa, Inſtitut. Quibus non eſt permiſſa facultas teſtandi.

Status captiui.

Quartò. In venditione legati: ſi enim legatum venditũ fuerit ab herede, & legatarius repudiet legatum, valet venditio: ſi autem acceptet illud, & velit reſtitui, non valet ab initio; L. Quædam ſunt. ff. de rebus dubiis. Idem videre eſt in omnibus actibus, qui ab alterius ratihabitione pendent; iuxta ea quæ diximus ſuprà cap. 21. dubit. 1.

Venditio legati.

Simili modo, in propoſito pendet collatio, excommunicatio, & inhabilitas vſque ad euentum conditionis; qua poſita retrotrahuntur hæc omnia. 153

Vnde inferunt DD. eum, qui per ſimoniã conuentionalem beneficium obtinuit, non teneri dimittere, quia collatio nõ eſt abſolutè irrita, ſed aliquo modo valida, dependenter tamẽ ab euentu futuro: quo poſito, reſoluetur ab initio; (ſic enim habere ſtylum Curiæ Romanæ, teſtatur Nauarrus num. 104.) ac proinde tenebitur beneficium dimittere; eritque excommunicatus, & inhabilis ab initio.

Dices, Si excõmunicatio illa & inhabilitas retrotrahitur: ergo ſi quis poſt contractũ ſimoniacum ante eius impletionem celebret, erit irregularis; celebrat enim in excommunicatione.

Reſpõdeo, Negando ſequelam; quia hæc fictio retrotractionis cenſuræ non ſufficit ad inducendam irregularitatem: vt enim incurras irregularitatem ex violatione cenſuræ, requiritur vt iam

Fictio retrotractionis non inducit irregularitatem.

antè cenſura abſolutè ſit incurſa; alioquin non violas cenſuram: non enim poteſt violari quod nondum eſt. Confirmatur, quia appellans à declaratione excommunicationis, de qua dubitare poteſt an valeat, celebrando non fit irregularis; etiamſi poſteà iudicetur illa declaratio legitimè & verè facta; vt docet Felinus in cap. Rodulphus. 35. col. vlt. de reſcriptis. ſimiliter ignorans ſuam excommunicationem, celebrando non fit irregularis, cap. Apoſtolicæ. 9. de Clerico excommunicato: nempe quia bona fide egit, nec voluntariè cenſuram violauit: ergo multò minùs erit irregularis in caſu noſtro, in quo cenſura

154 *Inhabilitas tamen.* nondum eſt reipſa contracta. Hæc tamen retrotractio facit, vt ſi interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio reddatur irrita, quaſi tunc fuiſſet excõmunicatus & inhabilis. Ratio diuerſitatis eſt, quia irregularitas pertinet ad damnũ, acquiſitio beneficij ad lucrum: plus autem requiritur ad damnum incurrendum, quàm ad lucrum non captandum. Vnde etſi retrotractio illa non ſufficiat ad damnum contrahendum; tamen ad lucrum non captandum ſufficit. Simili modo ignorantia Iuris excuſat ad vitandam pœnam, nõn tamen ad captandum lucrum, L. Iuris ignorantia. 7. & ſequent. ff. de Iuris & facti ignorantia. Vnde collatio beneficij facta excommunicato ignoranti ſuam excommunicationem, eſt inualida; vt docet Gloſſa in dictum cap. Apoſtolicæ, & Couarr. in cap. Alma. part. 1. §. 7. num. 3. hic tamen celebrando non fit irregularis. Vide Hugolinum cap. 6. tab. 4.

155 *Quorumdam ſententia.* Aduerte tamen, videri quibuſdam hanc retrotractionem non habere locum in foro conſcientiæ, quia Canones id non ſtatuerũt, ſed ſolùm in foro externo: nemo enim verè & coram Deo eſt excommunicatus ante contumaciam, verè autem non eſt contumax, niſi cùm fecerit illud, quod ſub pœna excommunicationis ei erat prohibitum. Deinde contumacia non retrotrahitur: ergo nec excommunicatio, nec pœnæ illam ſequentes. Denique hæc retrotractio ſolùm fit per quamdam fictionem Iuris, vt ſic magis puniatur is qui deliquit; & ſolùm per ſtylum Curiæ Romanæ in quibuſdam cauſis eſt introducta: quod eſt ſignum pertinere dumtaxat ad forum externum. Vnde in foro conſcientiæ pœnæ ſimoniæ non cenſebũtur incurſæ niſi à tempore completæ ſimoniæ, nec retrorſum trahentur. quare non tenebitur talis beneficiarius ad reſtitutionẽ fructuum interim perceptorum, nec cẽſebitur fuiſſe inhabilis ad alia beneficia. quam ſententiam inſinuat Nauarrus cap 23. num. 104. §. Non ignoro. & docet Henriquez, de excommunicatione cap. 19. & mihi non diſplicet.

DVBITATIO XXVIII.

Vtrùm pretium ſimoniacè acceptum, Iure diuino ſit reſtituendum.

156 SVppono, ſi is qui accepit pretium pro re ſpiritali, tenebatur eam ex Iuſtitia gratis conferre, illum Iure diuino ad reſtitutionem pretij obligari: quia accipiendo pretium, non ſolùm virtutem religionis, ſed etiam Iuſtitiam cõmutatiuam læſit; ſicut ſi Iudex pro iuſta ſententia, aut teſtis pro teſtimonio veritatis, pretiũ exigeret, teneretur ad reſtitutionem. Hinc Parochus, cui aſſignata eſt congrua ſuſtentatio, tenetur ad reſtitutionem, ſi pro Sacramentorũ adminiſtratione mercedem contra Eccleſiæ conſuetudinem exigat. Hoc poſito ſunt duæ ſententiæ valdè celebres.

Prior eſt, Eum, qui accipit pretium pro re ſpiritali, Iure diuino non teneri ad illius reſtitutionem. hanc tenet Nauarrus cap. 23. num. 103. & 104. & dicit eam eſſe communem Canoniſtarum & Theólogorum vſque ad hoc tempus. eamdem tenet Couarruuias ad regul. Peccatum. part. 2. §. 8. & cenſet eſſe communem. & Petrus Nauarra l. 2. cap. 2. num. 400. Silueſter v. Simonia, quæſt. 20. in principio. Victoria de ſimonia part. 2. num. 4. Caietan. art. 6. & in Summa v. Simonia, cap. 3. ſub finem. 157 *1. Simoniacum non teneri ad reſtitutionem.*

Probatur Primò, Quia accepta per ſimoniam mentalem non ſunt Iure diuino reſtituenda: ergo neque accepta per ſimoniam externam. Conſequentia probatur, quia eodem titulo pretium accipit ſimoniacus externus, quo internus. parumque refert vtrùm id verbis exprimat, an ſola mente. Antecedens probatur ex cap. fin. de ſimonia, vbi Gregorius IX. à Legato ſuo *Cap. fin. de ſimonia.* conſultus, Vtrùm Monachi ſimoniacè recepti, qui pretium dederant, & Abbates, qui receperant, teneantur ad reſtitutionem, & reſignationem ſic acceptorum: reſpondet, *Ad reſignationes ſpiritalium & temporalium, quæ nullo pacto, ſed affectu animi, vtrimque taliter acquiruntur, (in quo caſu delinquentes ſufficit per ſolam pœnitentiam ſuo ſatisfacere creatori) eos pro ſimonia einſmodi non teneri*, ex qua reſponſione Pontificis euidenter colligi videtur, ſimoniacos internos non teneri ad reſtitutionem, nec temporalium acceptorum pro ſpiritalibus, nec ſpiritualium acceptorum pro temporalibus. Ideò autem Pontifex dicit eos non teneri, quia Iure diuino naturali non obligantur: eccleſiaſticum enim in hoc caſu locum non habet: quia non punit ſimoniam internam, nec irritam reddit talem conuentionem, ſed ſolùm externam. Addit Caietan. v. Simonia cap. 3. reſponſum Pontificis vniuersè de omni ſimonia intelligendum.

Probatur Secundò, Si Iure diuino deberet reſtitui, Pontifex non poſſet diſpẽſare in retentione pretij, quod tamen eſt contra praxim, vt patet Extrauag. Sanè, in communibus de ſimonia, vbi Vrbanus IV. diſpenſat vt accepta pro Religionis ingreſſu retineantur.

Tertiò, Qui exigit pretium pro re ſpiritali, quam ex officio ei præſtare non tenebatur, non facit illi iniuriam: nam res, quæ datur, digna eſt pretio; & is, cui datur, non habebat ius exigendi illam gratis à tali; ſed ſolum fit iniuria Deo, & rei ſpiritali, vti dictum eſt. vide Victoriam ſuprà.

Altera ſententia eſt, Simoniacum Iure diuino ad reſtitutionem pretij teneri. Ita tenet Henricus quodlibet. 6. quæſt. 26. Adrianus quodlib. 9. art. 3. littera H. Sotus lib. 9 quæſt. 8. art. 1. Bartholom. Medina l. 2. Summæ, cap. 14. §. 21. Ioannes Medina quæſt. 4. de vſura reſtit. §. Ideò videtur. Hæc ſententia mihi probatur, adhibita tamen diſtinctione. vnde 158 *2. Iure diuino teneri.*

Dico Primò, Si quis in gratiam alterius priuet ſe aliqua re ſpiritali, & pro incõmodo quod inde

patitur

Acceptum pro damno non tenetur reſtituere.

patitur compenſationẽ temporalem exegerit, non tenetur Iure diuino ad reſtitutionem. Et quidem ſi incommodum ſit tẽporale, vt cum quis ſe ſpoliat ſuo beneficio, & in alterum reſignat, res videtur clara. Hoc enim damnum per ſe eſt pretio æſtimabile, ac proinde nulla erit iniuria, ſi pro eo exigatur compenſatio. Idem dicendum de omni alio iure vel re ſpiritali, ex cuius priuatione incommodum temporale in honore vel fortunis obuenit. Verùm ſi res illa ſpiritalis nullum commodum tẽporale annexum habeat, ita vt ex eius priuatione ſuſtineas ſolùm incómodũ ſpiritale, res eſt magis obſcura. Tamen adhuc valdè probabile eſt, te Iure diuino nõ teneri ad reſtitutionem, ſi pro eo incommodo quid acceperis. Vt ſi Reliquiis Sãctorum vel corona benedicta te priues, nec ſimilia poſſint recuperari. Probatur, quia nemo in me ius habet vt ſua causâ teneat talia damna gratis ſubire: ergo non facio illi iniuriam exigendo compenſationem temporalem; maximè, cùm priuare ſe bonis ſpiritualibus, ſit magnum damnum ſubire. Confirmatur, quia is, qui causâ alterius ſubit damnum temporale, poteſt exigere compenſationem: ergo etiam qui ſubit damnum ſpiritale, quod eſt maioris momenti, & magis vitandum, non peccabit, ſaltem contra iuſtitiam.

Dices, Ergo licebit Reliquias vendere.

159 Reſp. negãdo conſeq. quia agitur contra reuerẽtiam ſanctitati illarũ debitam, dum pretio humano æſtimantur. non tamen fit iniuria illi, à quo pretium exigitur; quia ius nõ habet vt ſibi gratis dentur. quare multò magis ſi tibi per vim auferrentur, nec valeres recuperare, poſſes abſque vlla iniuria exigere aliquam cõpẽſationem pecuniariam, iudicio prudentis taxandam, pro damno accepto. qui enim damno per iniuriam affectus eſt, poteſt exigere compẽſationem huiuſmodi, qualem ſpes eſt poſſe obtinere, vel oblatã acceptare.

Vnde ſequitur, Regem Burgundiæ non fuiſſe obligatum ad reſtituenda ea, quæ ipſi Imperator Henricus Primus dedit pro lancea in qua clauus vnus Dominicæ crucis continebatur, quam precibus & minis ab eo extorſerat; vt ſcribit Sigebertus ad annum Domini 929.

Dices, Incommodum ſpiritale nõ poteſt æſtimari: ergo iniquum erit ſi aliquid temporale pro eo exigatur. Reſpondeo, Dicitur non poſſe æſtimari, non quaſi ſit infra omne pretium, ſed quia per ſe omne pretium excedit, vtpote ſuperioris ordinis. Sicut incommodum infamiæ eſt inæſtimabile, tamen non eſt contra iuſtitiam exigere pro eo compenſationem temporalẽ, ſi causâ alterius ſuſtineatur, vel ſi famam iniuſtè abſtulit, & nolit reſtituere; quo caſu poteſt abſque iniuſtitia exigere quanti in animo ſuo hoc incommodum æſtimat; vt ſi mallet amittere 100. aureos quàm illud incommodum ſuſtinere.

160 Dico Secundò, Cõferens pretio aliquid ſpiritale, quod annexum habet commodum temporale, Iure diuino non tenetur ad illius pretij reſtitutionem: vt ſi quis Canonicatũ, Decanatum, Epiſcopatum venderet, ſi ad Religionem pretio admitteret: & in hoc caſu ſentio priorem ſententiam eſſe veram. Et ſatis probari poteſt ex cap. illo ſinali; de tali enim caſu loquitur Pontifex: admiſſio enim in Religionem, coniunctum habet commodum alimentorum per totam vitam, quod ſanè magno pretio apud homines æſtimatur. ſi tamen

Si res ſpiritalis habet commodum temporale.

hoc pretium excedet iudicio prudentis exceſſiuum, ille exceſſus Iure diuino erit reſtituendus; quod eo ſensu modo in beneficiorum, quo in officiorum ſæcularium venditione deſumendum eſſet.

Dices, Collatores non ſunt domini beneficiorum, ſed ſolum diſpenſatores: atqui diſpenſator tenetur gratis diſpenſare bona domini ſui: præſertim quando pro officio ſuo ſtipendia aſſignata habet: alioquin pro eadem re duplex ſtipendium acciperet. collatores autem beneficiorum habent ampliſſima ſtipendia, ratione quorum tenentur munia eccleſiaſtica (inter quæ eſt collatio beneficiorum) obire. ergo ſi aliquid amplius acceperint, Iure diuino tenentur ad reſtitutionem. 161

Obiectio. Collatores ſunt diſpenſatores.

Reſpondeo, Tenetur quidem diſpenſator gratis diſpenſare vt non peccet; non tamen ita vt ſemper teneatur ad reſtitutionem, ſi gratis nõ fecerit: tum quia ordinariè ſtipendia illa non ſunt ei aſſignata pro munere collationis, ſed pro aliis functionibus eccleſiaſticis: ſicut Regi non dantur tributa pro munere diſtribuendi officia Reipub. ſed pro regni adminiſtratione. tum quia non exigit illud pro illa functione, veluti mercedem illius operis: ſed veluti compenſationem pro emolumento, quod tibi conferre non tenebatur. Simile accidit in venditione officiorum. Quòd enim excluſis aliis te præferat, & ſuum affectum ad te determinet, magno pretio eſt æſtimabile. Vnde ſæpè munera non parua offerri ſolent ad affectum alterius alliciendum. Deinde priuat ſe poteſtate alteri gratificandi, à quo fortè maiorem beneuolentiam & gratitudinem expectabar. Addo, non videri dubium, quin non ſit contra iuſtitiam, ſi Eccleſia permittat. Sicut venditio officiorum publicorum non eſt contra iuſtitiam, permittente Regno vel Rege permiſſionem Regni habente. Quia dominus poteſt permittere ſuo diſpenſatori in rebus maximi emolumenti, vt aliquam compenſationem ab iis, quos tanto beneficio afficit, exigat. Hanc tamen aſſertionem intellige de ſupremo collatore, qui eſt Pontifex: & de inferioribus, hoc ſuppoſito, quod eis per Superiorem non ſit poteſtas alicuius compenſationis & emolumenti exigẽdi adempta. ſi enim hæc adempta ſit, tenebuntur Iure diuino ad reſtitutionem, vide ſuprà dub. 2. & 4.

Reſpon.

Dico Tertiò, Si quis pretio conferat aliquid ſpiritale abſque ſuo incommodo, quod non habet annexum commodum temporale, (vt ſunt Sacramenta & ſacramentalia) Iure diuino tenebitur ad reſtitutionem pretij, niſi vel puteturgratis donatum, vel non excedat rationabile ſtipendium ſuſtentationis. Hanc tenent Auctores ſecundæ ſententiæ. 162

Si res non habet commoda temporalia annexa.

Probatur Primò, Quia tales res ſpiritales non habent aliquid temporale, ratione cuius iudicio communi poſſint cenſeri tanti vel tanti valere: ac proinde de natura ſuâ poſtulãt vt gratis diſpenſentur: & ex altera parte fideles habẽt ad illas ius diuinitus conceſſum, vt à miniſtris Eccleſiæ poſſint eas petere, nec ad aliud tenentur, quàm ad miniſtrorum ſuſtentationem: ergo ſi miniſtri aliquid amplius exigant, tenentur Iure diuino ad reſtitutionem. ſi enim miniſtri illas diſpẽſantes non haberent niſi alimenta (eò quòd non ſint domini, ſed diſpenſatores tantùm) euidens eſt, eos non tantùm rei ſpiritali vel Deo facere iniuriam: ſed etiam in proximum committere iniuſtitiam, ſi amplius

Fideles ſolùm tenentur ad ſuſtentationem.

amplius exigant,& cõſequenter teneri ad reſtitutionẽ eius, quod ſupra alimenta acceperint. Rurſus, ſi fideles pro adminiſtratione omnium Sacramentorum & ſacramentalium Iure naturæ non tenentur niſi ad miniſtrorum congruam ſuſtẽtationem, iniuria illis fit, ſi amplius ab eis exigatur, ac proinde Iure naturæ reſtitui debet.

Res ſpirit. ſuperant omne pretium.

163 Secundò, Res ſpirituales ſuperant omne pretium: ergo quantumuis magnum pretium quis exegerit, Iure diuino non tenebitur ad reſtitutionem. nõ enim eſt ratio cur magis teneatur ad reſtitutionem ſi multùm exegerit, quàm ſi parum, ſi vtrumque ſuperat congruentem ſuſtentationem miniſtri, & vtrumque detur non liberaliter, ſed quia aliter res ſpiritalis, qua eget, obtineri nequit. Vnde ſi quis exegiſſet decem millia aureorũ pro baptiſmo, abſolutione, vel communione, non teneretur ad reſtitutionem: quod ſanè abſurdum eſt. quis enim non iudicet illum iniquè extorſiſſe tantam ſummam, eámque ſolùm datam quaſi redimendæ vexationis cauſa? Cõfirmatur, quia qui illam dedit, poteſt eam repetere tamquam iniuſtè exactam, & vti occulta compenſatione, ſi alia ratio non ſuppetit recuperandi.

Obiectio 1.

Dices, Iſte miniſter non tenetur hoc Sacramẽtum ex iuſtitia huic adminiſtrare, cùm non ſit eius Parochus, vt ſuppono: ergo non facit huic iniuriam, ſi pro eo pretium exigat, modò nõ amplius exigat, quàm res valeat: ſicut ſi non teneor tibi ex iuſtitia dare panem in extrema neceſſitate, non facio tibi iniuriam, ſi pro eo pretium exigam, niſi ſi amplius exigam quàm valeat.

Solutio.

Reſp. Negando conſequentiam: etſi enim non teneatur ex iuſtitia conferre; ſi tamen cõferre velit, vel ſi contulit, tenetur ex iuſtitia non amplius exigere, quàm ſtipendium ſuſtentationis: ad amplius enim ius non habet. Neque ſimile eſt de pane: quia non teneor panem tibi dare gratis ſi habes quo ſoluas, eſt enim res natura ſua & recepto hominum vſu vendibilis.

Obiectio 2.

164 Dices ſecundò, Qui ſoluit pretium pro Sacramento, ſoluit illud voluntariè: ergo transfert dominiũ: etſi enim mallet habere gratis: tamen omnibus conſideratis, abſolutè vult illam pecuniam ſoluere: vnde cùm hoc Sacramentum nõ ſit ei ex iuſtitia debitum, & alias pluris valeat, cẽſetur ſatis voluntariè dare ad dominium transferendum.

Reſp. Non datur voluntariè, niſi voluntate per iniuriam extorta.

Reſp Primò, Illud voluntarium eſſe extortum per iniuriam, (ideò enim vult dare, quia exigitur: in illa autem exactione eſt iniuria: ſicut cùm quis exigit aliquid pro eo, quod gratis facere tenebatur) ac proinde non ita transfert dominium, quin poſſit repetere, imò alter ſponte tenebitur reſtituere, propter iniuriã, qua extorſit. Secundò, Negatur poteſt tráſferri dominium: quia nõ intendit donare, ſed ſolum ſoluere quatenus debet, ſeu quatenus alter iuſtè poteſt exigere: non enim intendit cedere iure ſuo quod habet, vel alteri dare amplius iuris quam habet: ſicut qui ſoluit vſuras, non transfert dominium: quia nõ intendit vſurario plus iuris dare, quàm ei debeatur: vt enim ibi deeſt titulus cui ſoluantur vſuræ, ita hic deeſt ius ad pretium exigendum.

Ad argumenta initio allata.

165 Ex dictis facile eſt ſoluere argumenta alterius ſententiæ.

Ad Primum, Illud caput variè à DD. explicatur. Vide Sotum l. 9. q. 8. art. 1. ad ſextum, vbi aliquor expoſitiones refert, & refutat: deinde ponit ſuam nihilo meliorem, quam fusè refutat Petrus Nauarra; & meritò, quia omnino falſa. Sed dicẽdum breuiter, Põtificem loqui de admiſſo ad Religionem pro pecunia, & hãc pecuniam non eſſe neceſſariò reſtituendam, nempe quia retineri poteſt a Monaſterio pro alimentis Religioſi: nulla autẽ erat ratio vniuersè de omni ſimonia reſpondendi, quidquid Caietanus & alij dicant: quia non niſi de certa ſpecie rogabatur: cur enim Pontifex ſine vlla neceſſitate de re tam obſcura vniuersè definiat?

Ad Secundum Reſpondeo, Pontificem non poſſe diſpenſare in retentione pretij. niſi quando res ſpiritalis aliquid temporale annexum habet pretio æſtimabile, vel quando incommoda coniuncta eius alienationi, iuxta primam & ſecundam propoſitionem.

Ad Tertium: Satis conſtat ex dictis, eum, qui pretium exigit ſuſtentationem ſuperãs, iniuriam facere; & quamuis alter non habeat ius vt ſibi conferatur omnino gratis, non tenetur tamen amplius dare, quàm quod ad conuenientem ſuſtentationem pertineat.

DVBITATIO XXIX.

Vtrùm res ſpiritualis per ſimoniam acquiſita, ſit Iure diuino dimittenda.

QVidam DD. ſentiunt eſſe dimittendam. Ita Adrianus quodlib. 9 art. 3. littera I. Armacanus l. 10. quæſtionum Armeniacarum cap. 23. vbi generatim docet, quoties peccatum dat cauſam prouiſioni, prouiſum teneri beneficium ſic acquiſitum reſignare; vt ſi ambitione, mendacio, hypocriſi, vel adulatione adeptus eſt. 166

Non tenetur Iure diuino reſignare.

Sed communis ferè ſentẽtia DD eſt, nõ teneri Iure diuino reſignare. vide Nauarrum c. 23. n. 103. & 104. & Couarr. reg. Peccatum p. 2. § 8. Probatur de beneficio, de quo potiſſimũ eſt difficultas, huius enim collatio fuit valida: nam in collatore fuit poteſtas & voluntas transferendi beneficij, v. g. in Petrum, & Petrus fuit capax, & habuit voluntatem acceptãdi. hęc autem in quauis re ſufficiunt ad transferendum dominium, ſeu ius in re. Nec obſtat Primò, Quòd aliquid pro illa tranſlatione ſit datum, quia etſi hoc ſit contra honorem diuinum, non tamen adimit collatori poteſtatem conferendi, nec collatarium reddit incapacem ad acceptandum, vt patet in Sacramentis. Secundò, Per alia peccata homo non efficitur Iure diuino incapax beneficij: ergo neque per peccatum ſimoniæ: ergo non tenetur reſignare, modò pœniteat eum peccati. Tertiò, Si talis collatio eſſet irrita, ſequeretur, eũ, quo ignorante & prohibente ſimonia commiſſa eſt, teneri ad reſtitutionem, (quia obtinet per ſimoniam) quod tamen falſum eſſe conſtat ex cap. Sicut tuis litteris, de ſimonia. Quartò, Profeſſus per ſimoniam eſt verè Religioſus, vt omnes docent: ergo etiam conſecutus beneficium per ſimoniam, eſt verè beneficiarius, ſecluſo Iure poſitiuo Quintò, Probatur allata ratione. Ideò tenetur vẽditor rei ſpiritalis reſtituere pretium, quia per iniuriam exegit: atqui hæc ratio non habet locũ in emptore, quia emptor nullam iniuriam facit venditori, ſi pretium offerat pro re ſpiritali: ergo non tenetur eam reſtituere.

Dices

Obiectio.

Dices Primò.cap.116.Si quis. 1.q. 1. Gregor.I. ſignificat, eum, qui ſimoniacè ſacerdotium vel dignitatem acceperit, niſi ſponte reliquerit, in æternum periturum.

Reſp.

Reſpondeo, Inde non ſequitur, eum Iure diuino teneri reſignare beneficium, aut eſſe ſuſpenſum ab executione ſacerdotij, ſed Iure eccleſiaſtico valde antiquo, quod iam tempore Gregorij vigebat.

Obiectio.

167 Dices Secundò, Ille accepit contra voluntatem Domini, qui ſicut iubet gratis dari, ita etiam vult gratis accipi: ergo non poteſt retinere.

Reſp. Non retinet contra Domini voluntatem.

Reſpond. Neg. conſequentiam. etſi enim collatio & acceptio ſimoniaca ſit cõtra Domini voluntatem, (quia cùm fit, abſque debita reuerentia tractatur res ſpiritalis, dum inſtar rei profanæ cum temporali commutatur) tamen poſtquam facta eſt, in retentione non eſt iniuria, nec agitur quidquam contra Domini voluntatem, modò debitè adminiſtretur. ſicut qui Ordinem ſacrum accipit in peccato, accipit illum contra Domini voluntatem, tamen non fungitur eo cõtra Domini voluntatem, vbi peccatum illud pœnitentiâ deleuerit.

DVBITATIO XXX.

Vtrùm omne id, quod ſimoniacè acceptum eſt, Iure eccleſiaſtico debeat reſtitui.

Beneficium beneficium dimittendum.

168 Reſpondeo & dico Primò, Si loquamur de re ſpiritali ſimoniacè accepta, non tenemur eam reſtituere: niſi ſit beneficium eccleſiaſticum: hoc enim debere dimitti Iure eccleſiaſtico, patet Extrauag. Cùm deteſtabile, de ſimonia. Sub *beneficio* aliqui penſionem ſpiritalem comprehendunt, quia videtur eadem ratio, maximè vbi Bulla Pij V. recepta. Sed cõtrarium verius, quia penſio non eſt verè beneficium eccleſiaſticum, cùm non ſit ius perpetuum: nam extinguitur cum penſionario, vtpote fauor perſonalis, vt dictum eſt ſuprà c. 34. n. 3. Cetera autem ſpiritalia vel dimitti non poſſunt, vt ſunt Sacramenta, (niſi quoad vſum, quod ſolùm habet locum in Ordinibus, à quibus ſimoniacè ordinatus ſuſpenditur) vel non ſunt dimittenda ante ſententiam, quia Canones aliud de illis non ſtatuerunt. ſic ſimoniacè admiſſus in Monaſterium, non tenetur illud ante ſententiam dimittere. Idem puto dicendum de Reliquijs ſimoniacè comparatis, metallis benedictis, iure patronatus, licentia eligendi confeſſarij, &c.

Obiectio.

Dices, Omnis pactio in ſpiritalibus eſt irrita, & nullius momenti, vt habetur cap. fin. de pactis, & cap. Præterea, de tranſactionibus, & alibi.

Reſpondeo, Inde tantùm ſequi, rem ſpiritalem, quæ reſtitui poteſt, eſſe reſtituendam, ſi repetatur, & pretium pro ea datum reſtituatur: non autem altero non repetente, aut nolente pretium reddere: etſi enim pactum ſit irritum, non tamen obligat ad mutuam reſtitutionem cum damno partis, niſi Superior in pœnam cogat.

Pretium reſtituendum.

169 Dico Secundò, Quod ad pretium attinet, illud Iure poſitiuo reſtituendum.

Primò, Si acceptum pro beneficio: vt patet cap De hoc, de ſimonia. vbi Alexander III. Toletano Archiepiſcopo ſcribens ait: *Regem & Principes eius debes inducere, vt ſi qua receperunt à præfato Epiſcopo, vt eius electioni præſtarent aſſenſum, Eccleſia Exomenſi ſine diminutione reſtituant, cùm ea ſine graui ſua ſalutis periculo retinere non poſſint.*

Secundò, Si acceptum pro collatione Ordinum, vel aliorum Sacramentorum, aut ſacramẽtalium; & notabiliter excedat id quod pro ſuſtẽtatione exigi poterat, iuxta ea quæ diximus dubitat. 28. Sed hoc Iure diuino potiùs quàm eccleſiaſtico reſtituendum. Imò Ius eccleſiaſticum nihil inuenitur ea de re diſpoſuiſſe.

Non tamen ante ſententiam, ſi pro admiſſione ad Religionem.

Tertiò, Si acceptum pro admiſſione in Religionem: cap. Veniens. 19. de ſimonia. vbi Pontifex mandat, vt Abbas & Monachi compellantur reſtituere id quod acceperant à quodam, vt eum in Monachum admitterent. Puto tamen eos ad hoc non teneri ad ſententiam, ſi admiſſus in eo Monaſterio permaneat: quia ratione alimentorum videtur poſſe retineri. Quod confirmatur, quia reſtitutio ante ſententiam eſſet facienda ei qui admiſſus eſt, vel parentibus, qui eius nomine dederunt; atqui hi conſentiunt vt pro alimentis retineatur. Adde, Vrbanum IV. Extrauag. Sanè, in communibus de ſimonia, permittere vt ſic acceptum retineatur, modò non in priuatum vſum Abbatis vel Abbatiſſæ, ſed in communem vſum Conuentus conuertatur.

DVBITATIO XXXI.

Cui debeat fieri reſtitutio pretij, & an ante ſententiam Iudicis.

Datum, re ſpiritali non tradita, reſtituendum danti.

Suppono, ſi aliquid temporale acceptum ſit 170
pro conferendo beneficio, vel alia re ſpiritali, non ſecuta collatione, Iure naturæ reſtituendum ei à quo acceptum eſt. Ita Victoria, relectione de ſimonia, p. 2. n. 6. Caiet. v. Simonia, c. 3. Sotus l. 9. q. 8. ar. 1. ratio eſt manifeſta: quia deeſt titulus cur poſſit retineri, cùm illud, pro quo datum eſt, non præſtetur, ac proinde debet reddi ei à quo acceptum, cùm Iura non iubeant alteri dari. Couarruuias tamen ad regul. Peccatum, p. 2. §. 2. num. 7. in fine, putat reſtituendum in pios vſus. ſed ſolùm probat, non poſſe repeti in foro externo.

Si verò beneficium ſit traditum, ita vt vtrim- 171
que ſimonia ſit completa, ſunt duæ ſentẽtiæ DD. Quidam enim putant, pretium acceptum in hoc caſu ante ſententiam Iudicis eſſe reſtituendum ei qui dedit; poſt ſententiam, cui Iudex addixerit. Ita Sotus l. 9 q. 8 ar. 1. Bannes 2. 2. q. 32. art. 7. & multi DD. huius ætatis. Ratio eſt, quia is, qui pretium dedit, non amiſit pretij dominium: non enim tranſtulit eius dominium in venditorem rei ſpiritualis; cùm hic Iure ſit factus incapax illius dominij hoc titulo capiendi: neque ille intendit à ſe abdicare dominium alia ratione, quàm transferendo in venditorem: ergo cùm in hunc non ſit tranſlatum, verè manſit apud emptorem: ergo illi reſtituendum. Si dicas, Eccleſiam illum priuaſſe dominio; Reſpondent, Talem priuationem non fieri niſi per legem pœnalem: quæ neminem ante ſententiam ita re ſua priuat vt eius dominiũ amittat. Hæc ſententia non eſt improbabilis.

Sententia Soti, &c.

Reſtituendum ei qui dedit.

Altera verior, eſſe reſtituendum Eccleſiæ.

Contraria tamen, id eſt, etiam ante ſententiam Iudicis pretium illud eſſe reſtituendum Eccleſiæ, eſt multò probabilior & verior. Tenet D. Thomas 2. 2. q. 32. a. 7. vbi dicit, *pretium ſimoniacum* non

non eſſe reſtituendum dant i, ſed in eleemoſynas erogandum. Idem expreſse docet q. 62. art. 5. ad ſecundum neque intelligit poſt ſententiam Iudicis, ſed abſolutè: explicat enim de quibus poſſit fieri eleemoſyna. Silueſter v. Simonia, q. 20. dicit *eſſe dandum Eccleſiæ, in cuius iniuriam ſimonia eſt commiſſa, niſi Epiſcopus & Capitulum ſit particeps ſimoniæ, tunc enim dandum pauperibus, vel alteri Eccleſiæ.* Couar. ad regul. Peccatum, p. 2. § 2. n. 7. dicit hanc eſſe communem DD. ſententiam. Idem tenent Victoria & Caietanus ſupra. Denique DD. omnes, quod ſciam, qui fuerunt ante Sotum; Canoniſtę in cap. De hoc, & cap. Audiuimus. 41 de ſimonia. Probatur ex dicto cap. De hoc. 11. vbi Pontifex apertè dicit, *Regem & Principes inducendos vt reſtituant Eccleſiæ*, loquitur autem ante ſententiam & in foro conſcientiæ, & cap. Audiuimus, eodem tit. vbi præcipit vt Epiſcopi, *ſi aliquid exegerint vt permittant in Eccleſiis ſibi ſubiectis Clericos inſtitui. Monachos profiteri, mortuos ſepeliri, reſtituant duplum, applicandum in vtilitatem loci, in cuius diſpendium id factum.* Intelligit *ante ſententiam.* quia ordinariè non eſt Iudex, qui Epiſcopos de his condemnet: & ita parum vtilis eſſet illa conſtitutio. Tertiò, Contra mentem Eccleſiæ eſt vt reſtituatur danti; quia Eccleſia intendit vtrumque punire. Nec obſtat, quòd pœna non dicatur deberi ante ſententiam; quia quòd ille teneatur rem illam, quæ ſua non eſt, dare Eccleſiæ, vel expendere in pios vſus, non eſt pœna, ſed ſimplex præceptum: cùm enim non poſſit eam retinere, graue non eſt ei quòd debeat illam tali modo expendere. Similiter non obſtat, quòd non ſit vlla conſtitutio Eccleſiæ, qua dans, hoc ipſo quo dat, amittat dominium, quia id non eſt neceſſe: fateor enim manere dominium apud dantem: & ideò ſi ei reſtituatur, poſſe retinere, quia non ipſe, ſed qui accepit, iubetur in pios vſus expendere: vnde non priuatur dominio vi legis immediatè, ſed actu & reſtitutione facta per accipientem, ex præcepto legis. Lex enim poteſt iubere, vt rem alienam, quæ apud te eſt, expendas in pauperes, quando iuſta cauſa ſubeſt, & hoc ipſo, quo datur pauperibus, prior dominus amittit dominium. hæc eſt mens Canonum citatorum.

172 *Ad argumenta.*

173 *Fructus cui reſtituendi.* Dices, Cap. Veniens, de ſimonia, pretium iubetur reſtitui illi, à quo acceptum, nempe Monacho ſimoniacè recepto, qui illud dederat.

Reſpondeo, Id ideò factum, quia ille abſque culpa dederat, (fuerat enim pecunia ab eo prætextu conſuetudinis exacta) & volebat ſe ab eo Monaſterio expedire: vt rectè Couarruuias ſuprà & Hugolinus cap. 2. § 1. tabul. 4. quòd ſi ipſe peccaſſet, non fuiſſet ei reſtituta, ſed fuiſſet conuertenda in vſus Eccleſiæ Monaſterij, vel potiùs in eleemoſynam pauperum.

Petes, Cui ſunt reſtituendi fructus percepti ex beneficio ſimoniacè accepto?

174 Reſpondeo, Hi fructus reſtituendi ſunt, etiam ante Iudicis condemnationem: quia ex re aliena non bona fide percepti. reſtituendi autem ſunt vel ærario Apoſtolico, vnde ſuper illis poteſt fieri compoſitio cum Pontifice, vel Eccleſiæ, vel in pios vſus, vt docet D. Thomas art. 6. ad quartum: vel etiam ſucceſſori, vt docet Nauarrus lib. 5. conſil. 62 de ſimonia. puta, vbi eſt conſuetudo vt fructus beneficij vacantis dentur ſucceſſori.

SECTIO SEXTA.

DE RELIGIONE.

Religio prima pars Iuſtitiæ.

EXPLICATIS *iis quæ ad* Iuſtitiam *strictè acceptam pertinent, ſequitur vt agamus de* Religione, *quæ inter partes Iuſtitiæ primum locum obtinet. Eſt enim* Religio, *vt hic accipitur, Iuſtitia quædam creaturæ ad Deum, qua ipſa ſuo creatori debitum cultum & honorem perſoluit. vnde ipſa primum & ſummum debitum, quod in homine naſci poteſt, reſpicit, hominémque inclinat, vt illud, quantum fieri poteſt, ſuo auctori exſoluat. Aliquando accipitur pro ſtatu eorum, qui certis votis obſtricti ſunt Deo, de quo infrà ſuo loco. Continebit iſta ſectio capita decem. Primum erit, De religione in genere. Secundum, De oratione & laude Dei. Tertium, De ſacrificio & adoratione. Quartum, De decimis. Quintum, De voto. Sextum, De ſtatu religioſo. Septimum, De iuramento & adiuratione. Octauum, De ſuperſtitione, eiúſque ſpeciebus. Nonum, De magia. Decimum, De irreligioſitate,*

CAPVT

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM

De Religione in genere.

Conſtat Dubitationibus 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Religio. *D. Thomas qu. 81.*

1 Religio Græcis dicitur *θρησκεία* à Thracibus ducta origine, vt quidam volunt, apud quos plurimùm cærimoniæ viguere, (hinc *ἐθελοθρησκεία* apud Apoſtolum ad Coloſſenſes 2. id eſt, arbitrarius cultus) & *θεοσέβεια*, id eſt,
Religio vnde dicta. cultus Dei. Nomen *Religio* ductum eſt vel à *relegendo*, quòd ea, quæ ad Dei cultum pertinent, ſæpè animo ſint reuoluenda, & veluti relegenda, vt vult Iſidorus lib. 10. Etymologiarum cap. 17. ex Cicerone: vel à *reeligendo*, quòd per eam, Deum, quem per peccatum reiecimus, reeligamus, vt inquit Auguſtinus lib. 10. de ciuitate c. 4. vel à *religando*, quòd Deo nos aſtringat & alliget; ita Lactantius lib. 4. diuin. inſtit. c. 28. D. Auguſt. lib. 1. retract. cap. 13. & D. Hieronymus in cap. 9. Amos, quæ deriuatio maximè videtur nomini & rei conſentanea.

2 Definitur à D. Auguſtino l. 83. qq q. 31. ex Ci-
Quid ſit. cerone hoc modo: *Religio eſt virtus, quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ, quam diuinam vocant, cultum cærimoniamque adfert.* Planiùs ſic, *Religio eſt virtus,*
Cur debeatur cultus. *quæ debitum cultum Deo, tamquam primo rerum omnium principio exhibet.* vbi

Notandum eſt, ſicut hominibus ob potentiam, ſapientiam, virtutem, & cuiuſuis perfectionis excellentiam, debetur quidam cultus, ſeu honor, quo illam eminentiam cum quadam noſtri demiſſione teſtemur; ita Deo ob ſingularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, quam habet vt Deus eſt, ſeu vt primum principium & ſupremus omnium Dominus, debetur quidam ſingularis honor, veluti tributum quoddam ab omni creatura rationali; quo illius excellentiam, & ſuam ſubiectionem
3 & in omnibus dependentiam teſtetur. Ad hunc
Obiectum religionis. honorem exhibendum inclinat *religio.* Itaque obiectum religionis eſt omne teſtimonium, & ſignum ſiue internum, ſiue externum, quo diuinam excellentiam cum quadam noſtri ſubmiſſione proteſtamur. Dico, *cum quadam noſtri ſubmiſſione*, quia non ſolùm Deo debitum eſt vt ipſius excellentiam teſtemur nudè & abſtractè; ſed etiam vt eam teſtemur reſpectu noſtri, profitendo noſtram ſubiectionem & dependentiam ab ipſo: vt ait D. Thomas art. 3. & hoc ipſum, nomen *cultus* inſinuat, quod ſubmiſſionem inuoluit. vnde *religio* vtrumque profitetur: ac pro-
Cui competat. inde non poteſt eſſe niſi in creatura, & reſpectu ſui principij.

4 Dices, Se alteri ſubmittere, & hanc ſubmiſſio-
Actus humilitatis. nem aliquo ſigno profiteri, eſt officium humilitatis: ergo non pertinet ad religionem.

Reſpondeo negando conſequentiam; quia diuerſa ratione ad diuerſas virtutes ſpectare poteſt. Eſt enim actus humilitatis, ſi fiat quia congruit noſtræ vilitati, vt intra limites noſtræ conditionis nos contineamus, ne per elationem extra eos feramur. Eſt actus religionis, ſi fiat animo declarandi eminentiam diuinam, ſeu vt ipſam honoremus ſubmiſſione noſtri.

Ex his facilè poteſt intelligi definitio aſſigna- 5
ta. Eſt igitur religio *virtus*, quia habentem bo- *Explicantur ſingula partes,*
num efficit, eiuſque opus bonum reddit & laudabile, laudabile enim Deum colere. In hoc autem conſiſtit ratio virtutis, vt ſæpè docet D. Thomas ex Ariſtot. 2. ethic. cap. 6. *quæ cultum*
exhibet. Cultus idem eſt hoc loco, quod honor, *Cultus.*
non ſimpliciter, ſed cum quadam ſubmiſſione noſtri exhibitus: quam ſubmiſſionem honor in genere non includit. Deus enim honorat Sanctos, non tamen colit. Itaque honor eſt quid communius cultu. Porrò *honor* generatim nihil eſt aliud, quàm teſtimonium excellentiæ alterius, ſiue id verbis fiat, vt cùm aliquis laudatur; ſiue geſtu corporis, vt genuflexione, apertione capitis, ſubmiſſione corporis: ſiue rebus externis, vt erectione ſtatuæ, deſcriptione elogij, inſtitutione feſtorum, ludorum, & ſimilibus. hæc enim omnia ſunt ſigna quædam, quibus alterius excellentiam ſignificamus, ac proinde illum honoramus. *Deo debitum.* Cùm enim Deus, quâ Deus, infinitâ excellentiâ in omni genere perfectionis ſimplicis & puræ ſit præditus, peculiari honore ſuprà omnes creaturas eſt dignus: cumque idem ſit primum principium, à quo omnia habent eſſe, vitam, & omnia; naſcitur in creatura rationali, quæ hoc poteſt apprehēdere, obligatio & debitum vt hunc honorem ei deferat, &
in Deo ius vt illum exigat. Itaque hoc debitum *Debitum religionis.*
fundatur in eſſentiali dependentia creaturæ rationalis, & omnium bonorum eius à Deo. ſicut enim Principi, quia ab eo quodammodò dependet tranquillitas publica, & felix ſtatus Reipublicæ, debetur honorarium quoddam tributum, quo eius poteſtatem & beneficentiā, noſtramque ſubiectionem profiteamur: ita Deo, quia ab ipſo dependet eſſe, vita, & bonum omne noſtrum, debetur ſingularis honor, veluti quoddā tributū, quo hoc ipſum cum profunda noſtri ſubmiſſione teſtemur. Itaque illis verbis, *tamquam primo rerum omniū principio*, ſignificatur ſimul cauſa cur Deus hoc cultu ſit dignus, (ratio enim primi principij includit vel ſupponit omnem excellentiam perfectionis) & cur à creatura ei ſit debitus.

Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum eſt, 6
in officio religionis quatuor actus ſpectari poſſe,

Quatuor actus in officio religionis.

qui quò perfectiores ſunt, eò perfectior eſt huius virtutis functio. Primus eſt, Conſideratio infinitæ maieſtatis Dei, & omnia ab ipſa pendere. Secundus eſt, Conſideratio noſtri nihili; id eſt, nos ex nobis nihil eſſe, nihil habere; ſed quidquid ſumus & habemus, Dei eſſe, & à Deo aſſiduè pendere. Tertius, Profunda mentis ſubmiſſio & inclinatio coram Deo, qua mens hæc ipſa interiùs teſtetur. Quartus, Eorundem profeſſio exterior, verbis, geſtu corporis, vel aliis modis.

Primus & ſecundus ſupponuntur religioni tanquam fundamentum.

Actus internus religionis.

Tertius, nempe ſubmiſſio illa, eſt actus interior religionis, qui etiam in Angelis reperitur; & continet duos actus; alterum voluntatis, qui eſt affectus reuerentiæ, quo interna illa honoraria inclinatio eſt volita; alterum intellectus, quo eadem præſtatur & executioni mandatur. cùm enim Angeli non habeant corpora, non colunt Deum ſignis corporalibus, ſed ſpiritalibus, quæ non videntur eſſe alia quàm apprehenſiones intellectus, aut locutiones ſpiritales: nulla enim in rebus ſpiritalibus poſſunt eſſe ſigna his meliora aut ſignificantiora. ſicut ergo homo alterum honorat, ſubmittendo ſe illi geſtu corporis: ita illi Deum honorant, ſubmittēdo ſe illi ſignis ſpiritalibus, nempe profitendo ſpiritali locutione ipſius maieſtatem & ſuum nihilum reſpectu ipſius, & omne bonum ab ipſo deſcēdere, ſeque totos ad ipſius obſequium offerendo. idem facit homo interiùs implicitè vel explicitè dum Deum honorat.

Quartus actus, ſcilicet exterior ſubmiſſio in hominibus, immediatè eſt ſignum internæ ſubmiſſionis. nam vt ait D. Auguſtinus. l. 10. de ciuitate cap. 5. *ſacrificium viſibile, inuiſibilis ſacrificij eſt ſacramentum*, id eſt, *ſacrum ſignum.* mediatè verò eſt ſignum diuinæ excellentiæ, & dependentiæ rerum ab ipſa. Sic voces immediatè ſunt ſigna conceptuum & affectionum animi: mediatè verò ipſarum rerum.

DVBITATIO II.

Vtrùm religio à ceteris virtutibus diſtinguatur, & quomodo.

D. Thom. quæſt. 81. art. 3. 4. 5.

7 *A temperantia & fortitudine.*

RESpondeo & dico primò, Religionem diſtingui ab iis virtutibus quæ hominem rectè componunt in ſeipſo, ſeu non ad alterum, vt à temperantia & fortitudine: nam religio diſponit hominem ad functionēs, quæ in alterum tendunt: temperantia verò & fortitudo ad functiones, quæ tantùm ipſum ſubiectum reſpiciunt.

8 *A iuſtitia & miſericordia.*

Dico Secundò, Diſtinguitur etiam ab omnibus iis, quæ hominem diſponunt in officiis ad proximum; vt à miſericordia & iuſtitia particulari. quia religio diſponit hominem ad Deum.

Iacobi 1.

Dices, Iacobi 1. dicitur, *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc eſt, viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo.* hîc religio conſtituitur in operibus miſericordiæ, quæ ſunt ad proximum, & in cuſtodia ſui a peccatis, quæ per omnes virtutes agitur.

Reſpondeo, Eſſe locutionem cauſalem: vera enim religio hos effectus parit, ideoque illorum nomen per metonymiam accipit, & hi effectus ſunt ſignum veræ religionis: nemo enim hæc præſtat, niſi vera religione imbutus. ſic prioris ad Corinthios 13. dicitur: *Charitas patiens eſt, benigna eſt*, &c. Adde, Apoſtolum non velle explicare quid ſit religio, ſed qualis religio conſtituat hominem mundum & immaculatum ante Deum; ea nimirum, quæ habet illos effectus.

Dico Tertiò, Diſtinguitur etiam à virtutibus theologicis. Ita D. Thomas artic. 5. *A fide* quidem, quia fides eſt virtus intellectus, religio affectus. Sæpè tamen *fides* vocatur *religio*, quia eſt religionis fundamentum & regula. ſic vera fides dicitur vera religio; falſa fides, religio falſa. Verùm cùm fides non ſolùm ſit habitus intellectus, ſed complectatur etiam habitum quendam voluntatis, nempe piam affectionem ad credendum Deo reuelanti, quæ actum fidei imperet, ratione cuius ipſum credere eſt liberum & meritorium; difficultas eſt quomodo religio ab hoc affectu diſtinguatur. Sanè parum videtur differre. quia actus fidei pertinet ad honorem primæ veritatis. Poteſt tamen inueniri aliquod diſcrimen. Primò, quia religio verſatur circa ſuos actus externos, vt ſunt ſigna diuinæ excellentiæ: ſub ea enim ratione ſunt a religione voliti. At affectus credendi non ita verſatur circa actus fidei: non enim conſiderat actus fidei vt ſigna primæ veritatis, neque ſub ea ratione illos vult; ſed vt ſunt vitales aſſenſus, quos illud obiectum, nempe res credenda ſic propoſita, & à diuina auctoritate veluti informata, eleuata, & illuſtrata poſtulat. Secundò, quia tota ratio cur religio ſuum actum externum imperet, eſt, vt Deo honorem deferat, eiuſque excellentiam teſtetur. At ratio cur affectio credendi imperet ipſos actus fidei non eſt vt honorem Deo exhibeat (etiamſi ob hunc finem poſſint imperari) ſed quia materia ipſa diuina auctoritate confirmata, id poſtulat: vel (quod ferè idem eſt) quia obligatio ad illum actum orta ex reuelatione ſufficienter propoſita id requirit. Et ſic eſt peculiaris virtus habens peculiarem materiam, in qua conſiderat propriam honeſti rationem. Poſſet etiam dici, hunc affectum pertinere ad quamdam iuſtitiam hominis erga Deum, quia actus ille debitus eſt primæ veritati tamquam neceſſarius, vt non cenſeatur contemni aut vilipendi. Nolle enim credere viro grauiſſimo affirmanti, eſt quodammodò contemnere, & paruam de illo habere exiſtimationem. Qua in re eſſe iniuriam, patet communi hominum iudicio, qui hoc iniuriam interpretantur; & meritò: nam continet quemdam contemptum & vilipenſionem alterius abſque cauſa, quæ non minus eſt contra iuſtitiam quam temerarium de illo iudicium. *A ſpe & charitate* diſtinguitur, quia hæ virtutes immediatè attingunt ipſum Deum, tamquam proprium obiectum: charitas enim amat Deum vt ipſe eſt bonum ſuum; vult enim ipſam diuinitatem, & omne bonum, ipſi Deo, vt ipſi in ſe benè ſit: ſpes illum deſiderat & ſperat vt eſt bonum noſtrum.

9 *A theologicis.*

Affectio credendi, an diſtinguatur à religione.

Itaque

Itaque inclinant in actum internum,qui proximè verſatur circa ipſum Deum. Religio verò non verſatur immediatè circa Deũ, ſed circa cultum Dei,id eſt,circa ſigna interna vel externa, quibus Deus honoratur & colitur.

Obiectio 1. Dices Primò, Obiectum formale religionis eſt excellẽtia diuina:ergo verſatur proximè circa Deum, ac proinde eſt virtus theologica. Antecedens probatur, quia ſicut Deus propter ſuam bonitatem diligitur *charitate*, ita propter diuinitatis excellentiam colitur *religione*: & ſicut Deo credimus per fidem, propter auctoritatem diuinam; ita ei honorẽ exhibemus ob excellentiam infinitam.

Reſpon. Religionis obiectũ. Reſpondeo, Excellentiam diuinam propriè non eſſe obiectum religionis; ſed cultum diuinum, qui eſt actus externus religionis. illud enim eſt obiectum virtutis, in quod ipſa virtus immediatè tendit: atqui religio tendit immediatè non in excellentiam diuinam, ſed in eius cultum:eſt enim affectus quidam erga cultum diuinum,quatenus Deo debitus eſt & congruens,vnde ratio debiti & congruentis Deo in cultu diuino ſpectata, eſt ratio formalis obiectiua religionis.cùm enim religio ſit iuſtitiæ pars, neceſſariò reſpicit debitum alteri. Confirmatur à ſimili; nam ita ſe habet religio ad Deum, ſicut Iuſtitia particularis ad proximum: atqui proprium obiectum Iuſtitiæ particularis non eſt proximus, ſed res proximo debita:ergo ſimiliter obiectum religionis non eſt Deus aut excellentia diuina, ſed cultus Deo debitus; vt ſacrificia, oblationes, laudes, orationes,vota, imagines, & omnes cærimoniæ, quibus diuinitas honoratur.excellentia tamen diuina eſt obiectum formale cultus diuini: eſt enim ratio cur Deus ſit colendus.Quare cùm cultus diuinus ſit actus externus religionis,quem religio tãquam proximum obiectum reſpicit, ſequitur Deum eſſe obiectum remotum religionis, quia eſt id cui ob ſuam excellentiam religio cultum defert. Vnde Caietanus art.5. & paſſim DD. diſtinguunt duplex obiectum religionis, propinquum, & remotum.

Obiectum cultus diuini eſt excellentia diuina.

Obiectum quod & obiectum cui. Propinquum vocant *obiectum quod*,id eſt quod ipſa virtus appetit & affectat; & hoc eſt cultus diuinus.Remotum,*obiectum cui*,id eſt, cui aliquid exhibet: hoc eſt ipſe Deus, propter ſuam excellentiam.

Obiectum virt. Theol. At virtutes theologicæ proximè in Deum tendunt & ipſum immediatè per ſuum actum internum attingunt, vt oſtenſum eſt. Deinde ſi in illis velimus diſtinguere *obiectum quod* & *obiectum cui*, Deus non ſolum eſt *obiectum cui*, vt in religione, ſed etiam *obiectum quod*. Id enim quod charitas Deo vult,eſt potiſſimùm ipſa diuinitas, & diuinæ perfectiones: & quod fides credit,eſt Deus ipſe, conſideratus vel in ſeipſo, vel vt eſt principium & finis omnium creaturarum. Sic etiam principale *obiectum quod* ſpei, eſt ipſe Deus. Nec refert *obiectum cui* eſſe ipſum hominem; quia ſpes ad amorem concupiſcentiæ pertinet, qui ſpeciem ab *obiecto quod*, non *cui*, accipit. At totum *obiectum quod* religionis eſt creatum: quidquid enim ipſa vult, eſt opus noſtrum.

Charitas. Nec obſtat, quòd charitas etiam bona extrinſeca & creata Deo optet & velit. Primò, Quia hæc ſolùm ſunt obiecta ſecundaria & materialia, à quibus virtus ſpeciem non accipit. Simili modo quæ fides extra Deum credit, ſecundaria ſunt.

Deinde quia proxima ratio formalis obiectiua in virtutibus theologicis eſt ipſe Deus; charitas enim vult omne bonum Deo, immediatè ex affectu vt ipſi benè ſit: fides credit omne verum, quod ipſe reuelauit, propter ipſius auctoritatem.at proxima ratio obiectiua cur religio aliquid Deo velit,eſt ratio debiti: ideò enim vult cultum Deo exhibere, quia eſt veluti tributum: quod creatura debet ſuo creatori;ſicut antè exemplo Iuſtitiæ particularis oſtenſum eſt. Neque verum eſt (ſi propriè loqui velimus) charitatem, debiti rationem in ſuo obiecto ſpectare: nam charitas non vult Deo bonum præcisè, quia illud ei eſt debitum, nihil aliud ſpectando, quàm vt huic debito fiat ſatis: hoc enim potiùs ad quamdam Iuſtitiam erga Deum,quàm ad charitatem pertinet; vt exemplis humanis facilè oſtendi poteſt.ſed ſolùm ſpectat ipſum benè eſſe Dei:ideo enim omne bonum illi vult, vt ipſi benè ſit; ſicut amicus vult amico bonum vt ei benè ſit,non ſpectans an hoc ſit illi debitum, an non; quamuis malit vt ſit ei debitum quàm indebitum, quatenus hoc in dignitatem & maius bonum amici cedit. Hæc paulo fuſiùs, quia res nonnihil difficilis, & à pleriſque non ſatis explicata.

Ad probationem antecedentis: Ex eo quòd Deus dicatur coli propter ſuam diuinitatem,non ſequitur, immediatè verſari circa Deum virtutem religionis, ſed ipſum cultum, qui eſt obiectum immediatum religionis. Hinc fit vt religio ſolùm mediatè circa Deum verſetur, non tamquam *obiectum quod*, ſed *cui*, vt dictum eſt: religio enim non inclinat immediatè in Deum,ſed in aliquid Deo exhibendum, quo ipſius maieſtatem ſignificet & teſtetur;ſicut Iuſtitia particularis non inclinat immediatè in proximum, ſed in aliquid proximo reddendum. Cùm dico *Deum eſſe obiectum cultus*, non eſt ita intelligendum, quaſi colere & honorare Deum, ſit actu vitali ipſum tamquam obiectum materiale vel formale attingere, aut circa ipſum per modum actus vitalis verſari;(ſicut Deum amare, Deo credere) ſed eſt illum attingere aliquo ſigno, tamquam ſignatum; vel ſicut attingitur is, cui aliquid offertur. *Quomodo Deus ſit obiectum cultus.*

Dices Secundò.Oratio & laus attingunt Deum immediatè, tamquam obiectum, & tamen ſunt actus religionis. *Obiectio 2.*

Reſpondeo Primò,Non ſunt actus interni immediatè à virtute religionis eliciti,ſed externi ab ea imperati.externos voco reſpectu virtutis religionis, quæ eſt in voluntate; ſunt enim obiecta illius,in quæ affectus religionis immediatè tendit, & habent ſedem in intellectu. Obiectum autem proprium virtutis ſpectandum eſt ex actu interno in quem virtus immediatè inclinat,qui in propoſito eſt amor cultus diuini. *Reſpon. 1.*

Secundò Reſpondeo, Illos duos actus non attingere Deum, ſicut actus vitalis ſuũ obiectum, ſed ſicut ſignum attingit ſignatum: ſunt enim actus religionis vt ſigna & teſtimonia diuinæ excellentiæ & noſtræ ſubiectionis.Hinc fit vt à variis virtutibus imperari poſſint.oratio enim, quatenus per eam implicitè teſtamur Deum eſſe *Reſpon. 2.* *Quomodo actus externi relig. imperentur à variis virtutibus.*

auctorem omnium bonorum noſtrorum, habere omnium ſcientiam,& prouidentiam,(hoc enim, orando Deum, ipſo facto inſinuamus) eſt actus religionis.quatenus per eam petimus ſalutem,& ad ſalutem opportuna, eſt actus imperatus ſpei. quatenus petimus amplificari gloriam Dei, eſt actus imperatus à charitate. proxime autem ſemper elicitur à ratione, mediante fide. Idem dicendum de voto & iuramento; quia ſunt locutiones quædam practicæ, in honorem Dei reſultantes, vt infrà cap. 40. num. 28. ex mente D. Thomæ oſtendetur. Actus autem virtutum theologicarum longe aliter Deum attingũt, nempe vt obiectum cognitum & amatum propter ſemetipſum.

12 Dices Tertiò, Auguſtinus in Enchiridio cap. 3. dicit, *Deum coli fide, ſpe, & charitate:* ergo religio eſt virtus generalis, complectens virtutes theologicas.

Obiectio 3.

Reſpon. 1. Deus colitur fide, ſpe, & charitate.

Reſpondetur Primò cum D.Thoma ar. 5. ad 2. dictum ſancti Auguſtini intelligendum cauſaliter, quia virtutes theologicæ cauſãt in nobis virtutem religionis, qua Deus colitur,& actus eius imperant.

Secundò Reſponderi poteſt,& meliùs, Religionem & cultum interdũ accipi generaliter, pro omni virtutis officio, quo ordinamur ad Deum, quodque inſtar ſacrificij Deo eſt acceptum. Sic poteſt intelligi illud Iacobi 1. *Religio munda & immaculata,* &c. & paſſim in Scripturis pro eodem accipiuntur *colere Deum,* & *ſeruire Deo. ſeruitium* autem (Græci λατρείαν vel δουλείαν vocant) eſt nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obedimus & placemus, vt ex plurimis locis conſtat, Pſal. 2. 21. 99. Lucæ 2 Matth. 6. & alibi. Hoc modo videtur ibi accipi à D. Auguſtino. & iuxta hanc rationem lib. 10. de ciuit. cap. 6. deſcribit ſacrificium. vt *ſit omne opus bonum quod geritur, vt ſancta ſocietate Deo inhæreatur.* hoc modo paſſim accipitur in Scripturis.

13 Tertiò, Dici poteſt actus fidei, ſpei & charitatis dupliciter ſpectari poſſe; Primò, Vt ſunt ſigna, quibus implicitè diuinam excellentiam profitemur: nam hoc ipſo, quo credimus Deo, inſinuamus illum eſſe primam veritatem: dum amamus ſupra omnia, ſignificamus eſſe ſummum bonum, & hac ratione ſpectari poſſe tamquam actus externos ſeu obiecta ad virtutem religionis. Secundò, Vt ſunt actus vitales, quibus immediatè Deo inhæremus,& tamquam obiecto vnimur; & ſic pertinere ad virtutes theologicas. Poſſe tamen ob rationem prædictam à virtute religionis imperari; & quamuis non imperentur, tamen tacitum cultum continere. Nec obſtat, quod ait D. Thomas art. 5. ad 2. virtutes theologicas, eò quòd verſentur circa finem vltimum, Deum, imperare actus religionis & aliarum virtutum, quæ verſantur circa media: quia etſi hoc virtutibus illis per ſe conueniat, eò quòd per ſe & ex natura ſua circa finem vltimum verſentur; tamen per accidens contrarium fieri poteſt; vt ſi quis velit vti actu virtutis theologicæ ad finem virtutis inferioris omnis enim actus, qui poteſt eſſe medium ad conſequendam virtutem aliquam, vel proprium eius finem, poteſt ab ea virtute imperari, ita vt ex affectu eius homo ſe applicet ad illum actum. Sic religio poteſt imperare actus fidei, ſpei, & charitatis; quia hi actus ſunt idonei ad finem religionis, qui eſt honorare Deum. Eoſdem imperare poteſt affectus temperantiæ, quatenus ad obtinendum à Deo huius virtutis donum ſunt idonei: eadem eſt ratio in ceteris. nam perfectio & finis intrinſecus inferioris virtutis poteſt intendi vt finis acquirendus per actus ſuperiorum virtutum, quotieſcumque hi actus per modum meriti vel diſpoſitionis aliquo modo ad illum valent.

Actus vir. theol. dupliciter conſiderantur.

Virtutes theologicas poſſe ab aliis imperari.

Dices, Actus virtutum theologicarum ne vt ſigna quidem videntur ad religionis virtutẽ pertinere: quia etſi illis Deum eximiè honoremus, tamen non honoramus vt Superiorem, proteſtando noſtram ſubiectionem; quod tamen virtus religionis poſtulat: vnde pater etſi honoret filium, non tamen illum colit, quia ſuperiorem in nulla ſe agnoſcit. *Obiectio.*

Reſpondeo. Illos actus vt à nobis fiunt, poſſe accipi vt ſigna ſubiectionis noſtræ, quia credimus Deo tamquam Superiori & magiſtro, cui ſubiicimus omne iudicium noſtrum: & amamus illum charitate, referendo & offerendo nos ipſos & omnia noſtra ad ipſius obſequium & gloriam,& ſperamus virtute ac omnipotentia ipſius ſummum bonum noſtrum, id eſt, ipſummet. vnde patet, in his actibus contineri profeſſionem excellentiæ ipſius, & noſtræ ſubiectionis ac dependentiæ ab ipſo.

Reſpon. Quomodo iſti actus ſunt notæ ſubiectionis.

Ex his patet religionem, etſi virtus theologica non ſit, eſſe tamen virtutibus theologicis valdè affinem, & poſt eas primum locum obtinere. nam poſt fidem, ſpem, & charitatem nihil laudabilius quam Deo debitum cultum offerre. Confirmatur, eò enim virtus quæque eſt præſtantior, quò viciniùs attingit Deum: atqui poſt virtutes theologicas religio viciniùs illum attingit; nempe tamquam obiectum, cui cultum defert: ergo, &c. 14

Dices, Pia affectio ad credendum primæ veritati, obedientia & pœnitentia eodem modo Deum attingunt, nimirum, vt *obiectum* cur: ergo religio non eſt his præſtantior. Nam illius affectionis opus eſt credere Deo, obedientiæ obedire Deo, pœnitentiæ ſatisfacere Deo.

De pia affectione, obedientia & pœnitentia.

Reſpondeo dupliciter, Primò, Cùm religio præfertur ceteris virtutibus, quæ non ſunt theologicæ, eò quòd viciniùs Deum attingat, accipitur paulò latiùs, vt omnem virtutem, qua Deo debitum redditur, complectatur: & hoc modo prædictæ virtutes ſub religione continentur. Idque meritò, quia opus illarum intrinſecè honorem Dei continet. Credere enim Deo, pertinet ad honorem primæ veritatis: obedire Deo, ad honorem diuinæ ſuperioritatis & auctoritatis gubernandi; ſatisfacere Deo, pertinet ad honorem Dei inſtaurandum, qui peccato erat læſus: ſicut petitio veniæ pertinet ad honorem eius qui ab altero iniuriam accepit.

Reſpondeo Secundò, Religionem, etiamſi ſtrictè omnino & propriè ſumatur vt ab iſtis virtutibus diſtinguitur, eſſe præſtantiorem & viciniùs attingere Deum, quàm vel obedientia vel pœnitentia. De *pia affectione* eſt alia ratio, quia eſt veluti pars virtutis theologicæ, nempe fidei, & ita ſub fide comprehenditur, ac proinde non pertinet ad hanc comparationem. De illis ergo duabus prioribus patet. quia religio conſiderat opus ſuum

Quomodo Religio ſit præſtantior iſtis.

ſuam vt eſt ſignum diuinæ excellentiæ, illudque non ſolùm Deo exhibet, ſed ita exhibet, vt velit illud circa Deum verſari, & eius excellentiam ſignare. At obedientia, etſi verſetur aliquo modo circa Deum vt *obiectum cui* obedit: tamen non conſiderat opus ſuum, vt eſt ſignum & proteſtatio quædam diuinæ excellentiæ, neque illud defert Deo vt munus quo ipſe honoretur & ornetur; ſed ſolùm conſiderat illud vt debitum, & neceſſarium propter auctoritatem diuinam præcipientem, ne videlicet ſi omittat, Dei auctoritatem videatur contemnere: vel præſcindendo ab iſta neceſſitate & obligatione, conſiderat opus vt habens ſpecialem honeſtatem à diuina auctoritate illud volente & imperante. Sicut enim Deus, vt eſt prima veritas, aliquid reuelando facit illud dignum creditu, & credendum ſecundùm rectam rationem: ita vt eſt omnium ſuperior aliquid præcipiendo, facit illud dignum factu, & omnino ſecundùm rectam rationem faciendum: eſtque hæc dignitas propria honeſtas obiectiua, quam reſpicit obedientia.

Pœnitentia. *Pœnitentia* dupliciter conſiderari poteſt. Primò, quatenus dolet de peccato, vt eſt offenſio Dei; eiuſque malum, illudque conatur tollere tamquam ei diſpliceus, & vt Deo reconcilietur. quo modo non diſtinguitur à charitate; ſed eſt ipſa virtus charitatis inadæquatè concepta, nimirum vt verſatur circa ablationem peccati, & reconciliationē cum Deo propter ipſum bonum Dei. Eiuſdem enim virtutis eſt, gaudere de bono alterius, illudque procurare: & dolere de eius malo, illudque depellere. Secundò, quatenus dolet de peccato præcisè vt eſt iniuria Dei, & imperat opera ſatisfactoria ad hanc iniuriam ſarciendam. hoc modo diſtinguitur à charitate, & pertinet ad quamdam iuſtitiam hominis erga Deum. Sed non conſiderat neque imperat opera ſatisfactoria. vt ſunt formaliter ſigna diuinæ excellentiæ, quibus Deum veluti ornet & honoret: ſed vt ſunt vindicta peccati, qua Deo pro iniuria illata ſatisfiat, & ius eius violatum quodammodò inſtauretur: ſicut cùm quis homini pro iniuria illata ſatisfacit dolendo, & ſe accuſando, affligendo, veniam petendo, non intendit per hoc formaliter illum honorare, ſed pro iniuria ſatisfacere.

15 Dico Quartò, Religio non diſtinguitur à virtute *pietatis, obſeruantiæ, & gratitudinis* in Deum. Colligitur ex D. Thoma quæſt. 106. art. 1. ad 1. vbi dicit: *Sicut religio eſt quædam ſuperexcellens pietas: ita eſt quædam ſuperexcellens gratitudo.* & ex Caietano quæſt. 107. art. 3. Probatur, quia *pietas* propriè eſt quæ debitum cultum reddit parentibus, *obſeruantia* perſonis in dignitate conſtitutis; *gratitudo*, benefactoribus. ratio autem parentis, & perſonæ eminentis, & benefactoris continetur in Deo excellentiſſimè: ergo etiam debitum erga illum vt parentem, perſonam ſublimem, & benefactorem, eſt ſummum: atqui hoc debitum non diſtinguitur à debito erga primum principium: ergo virtus, quæ reſpicit hoc debitum, non diſtinguitur à virtute religionis, quæ reſpicit cultum, primo noſtri & rerum omnium principio debitum. Vnde rectè Caietanus infrà quæſt. 107. art. 3. notat, has virtutes, pietatem, obſeruantiam, & gratitudinem, dupliciter exiſtere. Primò, Formaliter in ſuis propriis

Virtute religionis colit Deū vt parentem, vt Principem, & vt benefactorem.

ſpeciebus. Secundò, Eminenter, in ſuperiore virtute, quæ eſt religio. ratio eſt, quia obiecta earum (quibus deferunt ſuas functiones) continentur eminenter in obiecto, cui defert religio: & debita earum, ob quæ deferunt, in debito religionis.

Dupliciter exiſtunt iſtæ virtutes.

Aduerte tamen, eſſe valdè probabile *gratitudinem* per ſe eſſe virtutem diſtinctam à religione; quia formaliter reſpicit debitum ortum ex beneficio: religio autem hoc non reſpicit vt obiectum formale, ſed vt motiuum ſeu impulſiuum ad actum. vide infrà cap. 47. dubit. 1.

Fidelitas. Idem dixerim de *fidelitate* erga Deum. hæc enim reſpicit debitum ortum ex promiſſione, illudque ſoluit non ex affectu Deum honorandi propriè, ſed ex affectu ſatisfaciendi debito ex promiſſione contracto: qui duo affectus videntur omnino diſtincti; quamuis actus alterius ab altero viciſſim imperari poſſint. Nam ex affectu Deum honorandi, poſſum velle ſoluere promiſſa, & gratias agere; & ex affectu ſoluendi promiſſum, & referendi gratias pro beneficiis acceptis, poſſum velle honorare. Rectè tamen hæ virtutes referentur ad *religionem*. Primò, quia verſantur in materia religionis, nam quidquid promittimus Deo, vel pro beneficiis referimus, ad religionem pertinet, cùm nihil præter honorem ei donare poſſimus. Virtutes autem ſecundùm modum loquendi Patrum, cēſentur diſtingui vel non diſtingui ratione materiæ potiùs, quàm ratione interni affectus præcisè & formaliter conſiderati. Vnde iuramentum eſt actus religionis, etiamſi non fiat affecto religionis; ſimiliter oratio, ſolutio decimarum, &c. Et ieiunium eſt opus temperantiæ, etiamſi non fiat affectus temperantiæ, ſed iuſtitiæ vel pœnitentiæ. Secundò, quia debitum gratitudinis & fidelitatis erga Deum creſcit ratione excellentiæ ipſius. Vnde in praxi dum nos gratos & fideles ipſi præſtare volumus, maximè ſpectamos diuinam excellentiam cui obſtricti ſumus, ne ſi neglexerimus, illam inhonoraſſe videamur. Denique hoc ipſo quo quis rectè diſpoſitus eſt ad debitum honorem Deo exhibendum, etiam benè diſpoſitus eſt ad ſoluenda ei promiſſa, & gratiarum actionem: & neglectus horum cenſetur quædam Dei inhonoratio. Itaque videtur ratio religionis in illis quodammodò includi.

Quomodo pertineant ad religionem.

DVBITATIO III.

Vtrùm religio diſtinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.

QVidam putant non diſtingui. Ita Marſilius in 3. qo. 8. art. 1. in fine. Probat tribus rationibus, ſed nullius momenti: nam vel falſum aſſumunt, vel aperta æquiuocatione laborant. Vnde aliter probatur, Primò, Quia eadem virtute charitatis amatur Deus & proximus: ergo etiam eadem virtute colitur, honoraturque Deus & proximus. Conſequentia patet, quia ſicut ſe habet bonitas ſupernaturalis, quæ eſt in proximo, ad bonitatem, quæ eſt in Deo; ita excellentia, quæ eſt in Sanctis, ſe habet ad excellentiam Dei; nempe tamquam participatio illius ſupernaturalis. Antecedens probatur, quia Deus diligit 16

Eadem virtute habitus coli Deum & Sanctos.

hominem vt amicum ex charitate, & tamen diligit illum propter ſuam bonitatem & gloriam: ergo ex eadem virtute. Confir. quia alioquin eſſent quatuor virtutes theologicæ. Nam amor proximi, quo cupio illi ipſum bonum diuinum, verſatur immediatè circa Deum, non minùs, quàm virtus ſpei, qua cupio Deum mihi, itaque non minùs erit virtus theologa quàm ſpes; ac proinde ſi diſtinguitur à charitate qua diligitur Deus, erunt quatuor theologæ virtutes, contra communem ſententiam Doctorum. Secundò, Cultus Sanctorum eſt religioſus, non ciuilis; ergo pertinet ad virtutem religionis. Tertiò, Hoc ipſo, quo quis benè diſpoſitus eſt ad cultum diuinum, etiam benè eſt diſpoſitus ad cultum Sanctorum, qui ſunt dij per participationem. Hæc ſententia non eſt improbabilis.

Sed contraria eſt verior, quam tenet D. Thomas qu. 81. art. 4. ad 3. & ſuprà q. 25. art. 1. ad 2. & infrà qu. 103. art. 3. ad 2. & paſſim Doctores in 3. d. 9. Pro qua

17 Notandum dupliciter poſſe Sanctos coli. Primò, Propter excellentiam intrinſecam & participatam. Secundò, Propter excellentiam extrinſecam ipſius Dei, ad quam ipſi aliquem reſpectum habent. quod poteſt rurſum fieri dupliciter: vel enim eo modo coluntur vt ipſi ſint integer terminus cultus; vel eo modo vt Deus ſit terminus & obiectum principale illius cultus, illi verò ſecundarium.

Sancti tripliciter coli poſſunt.

18 Dico Primò, *Si Sancti colantur propter excellentiam increatam Dei, ad quam ipſi aliquem reſpectum habent; ſic eadem virtute coluntur, qua colitur Deus.* Probatur, Primò de eo cultu, qui non ſiſtit in Sanctis, ſed tranſit immediatè in Deum; quia dum hoc modo coluntur, non tam ipſi coluntur quàm Deus in ipſis, tamquam in ſuis templis, tabernaculis, imaginibus. tunc enim Sancti conſiderantur non vt ipſi ſunt cultus capaces, ſed ſicut res inanimæ ſpectari ſolẽt, per quas Deus nobis repræſentatur: vnde etſi externum ſignum cultus ad ipſos dirigatur, tamẽ ibi non ſiſtit: nam interior ſubmiſſio fit Deo, quem in ipſis ſpectamus; ac proinde exterior etiā cultus, vt ſubeſt interno, ad Deum tranſit. hic enim cultus omnino ſimilis eſt cultui Crucis & imaginis Chriſti, quæ non coluntur, niſi per accidẽs & cultu materiali, quatenus externum ſignũ cultus ipſis fit; ſed per illa colitur Deus, ſicut dum res amici, v.g. equus, benè tractatur propter amicum, hic actus non eſt formaliter beneuolentia aut beneficium in equum, ſed in amicum, quamuis materialiter equo fiat; & ſic etiam reſpectu illius, beneuolentiæ actus & beneficentia, & beneficium dici poſſit. Idem confirmari poteſt à ſimili in charitate; nam eadem eſt virtus qua diligitur Deus propter ſe, & qua diligitur proximus & omnes creaturæ propter Deum; vt dum proximo & omni creaturæ benè volumus, cuique pro ſua conditione & capacitate, propter Dei gloriam: ergo etiam eadem eſt virtus, qua Deus colitur in ſeipſo propter ſuam excellentiam increatam, & qua Sancti coluntur vt aliquid Dei, eius excellentiam nobis exhibentes: hoc enim nihil eſt aliud, quàm colere Deum in Sanctis, tamquam in ſuis templis & imaginibus. Sicut enim cùm volo proximo bonum propter Deum, illa dilectio non eſt formaliter dilectio & beneuolentia in proximum, (eò quòd ipſis bonum non diligatur vt eſt ipſios) ſed in Deum: ita hic honor, quo honorantur Sancti vt Deum nobis repræſentant, formaliter eſt honor Dei, & latria.

Si colantur ob excellentiam extrinſecam vt terminum ſecundarium cultus.

Coluntur per accidens & materialiter.

Charitas quomodo diligat proximum propter Deũ.

Secundò, probatur de cultu, qui ipſis Sanctis tamquam integris terminis propter excellẽtiam diuinam tribuitur: quia tota ratio huius cultus eſt excellentia increata Dei, ad quam ipſi certum reſpectum & coniunctionem habent: ergo procedit à virtute religionis, quæ excellentiam diuinam tanquam rationem ſui cultus ſpectat. omnis enim virtus reſpiciens aliquam rationem formalem obiectiuam ſeu motiuum principale, extendit ſe ad omne id, cui illa ratio formalis aliquo modo communicatur vel coniungitur, vt patet inductione.

Si colantur vt terminus primarius propter excellentiam diuinã.

Dices, Sancti non coluntur proximè propter excellẽtiam increatam Dei, ſed propter dignitatem quamdam intrinſecam, quam accipiunt ex ordine ad Deum, vt filij, vt amici, vt heredes, vt templa, vt imagines Dei: ergo ratio formalis obiectiua huius cultus non eſt excellentia diuina; ac proinde non procedet à virtute religionis. 19

Obiectio.

Quomodo colantur ob excellentiam intrinſecam.

Reſpond. Negando conſequentiam, quia etſi ob illam moralem dignitatem colantur, tamen verè coluntur propter excellentiam Dei; eò quòd ille reſpectus, quem habent ad Deum, includat in ſua ratione formali excellentiam diuinam, ſaltem in obliquo, ita vt ſine ea concipi nequeat: ſicut ratio boni vtilis includit bonitatem finis. Vnde ſicut eadem virtus, & idem affectus habitualis inclinat in finem, & in media propter finem, eò quòd bonitas medij conſiſtat in ordine ad finem; ita eadem virtus, quæ nos incitat ad cultum Dei, incitat etiam ad cultum Sanctorum; quia illorum excellentia conſiſtit in coniunctione & reſpectu quodam ad Deum. vnde verè coluntur propter excellentiam diuinam, extrinſecùs illis applicatam: ſicut medium amatur propter bonitatem finis ipſi extrinſecam; quamuis ille reſpectus, per quem fit iſta applicatio, ſit intrinſecus. Hoc modo plerumque à nobis coluntur Sancti; quia meliùs hanc excellentiam quàm eorũ perfectiones phyſicas & intrinſecas apprehendimus. neque ſolum Sancti cum Chriſto regnantes, ſed etiam interdum homines mortales. ſic enim colitur Põtifex dum conſideratur vt Vicarius Chriſti; & ſacerdotes vt miniſtri Chriſti; homines ſancti vt amici Dei, tabernacula Spiritus ſancti.

Reſpon. Dignitas moralis Sanctorum habet ordinem intrinſecum ad excellentiam diuinam.

Imagines autem Chriſti & aliæ res inanimæ hoc modo coli nequeunt: quia non ſunt capaces honoris formalis, ſicut nec contumeliæ aut iniuriæ cùm non poſſint hæc apprehendere, nec ſint capaces vllius excellẽtiæ ſupra naturam rationalem. vnde non poteſt quis ſe illis tamquam Superioribus ſubiicere, vt eruditè oſtendit Gabriel Vaſquez, tractat. de adoratione. Itaque ſolùm poſſunt coli per accidens, & actu materiali & externo honoris: qui vt ad illas terminatur, non eſt honor formaliter, ſed ſolùm materialis actus honoris. eſt autem formaliter honor, vt terminatur ad exemplar.

Imagines non ſic poſſunt coli.

Hoc modo intellige quod dictum eſt in Nicæna ſecunda. *Honor imaginis tranſit ad prototypum*: nimirum quia ſignum ſubmiſſionis quod fit imagini, non eſt propriè & formalitẽr honor imaginis,

Quo modo honor imaginis tranſit ad prototypum.

cinis, ſed prototypi. Sic beneficentia quæ fit cani vel equo intuitu domini, cuius ſunt res & poſſeſſio, tranſit in dominum; quia non eſt propriè beneficentia in res iſtas ratione carentes (etſi opus externum materialiter ad illas dirigatur) ſed in dominum. huic enim intendis gratificari & beneficium conferre. Quod vt melius intelligatur, Notandum eſt, duobus modis poſſe alicui obſequium beneuolentiæ vel beneficium conferri.

Dupliciter defertur alicui obſequiũ.

Primò, ſi opus externum immediatè impendatur ipſi perſonæ; v. g. illam excipiendo conuiuio, vel afficiendo aliquo obſequio, vel donando aliquo munere. Secundò, ſi opus externum immediatè impendatur rei alteri ad illam perſonã pertinenti; tamen illius intuitu, nimirum vt illi benefacias. Simili modo dupliciter poteſt præſtari alicui officium iuſtitiæ: vt ſi ex contractu tenearis alere perſonam, vel eius equum, vtrouis tamẽ modo fiat, ſiue immediatè ipſi perſonæ, ſiue eius rei, ſolùm erit formaliter actus iuſtitiæ, vel beneuolentiæ erga perſonam; & materialiter tantùm reſpectu rei cui immediatè propter perſonam impenditur. Simili modo dupliciter quis poteſt honorari.

Dupliciter quis honoratur.

Primò, immediatè in ſua perſona, vt cùm actus externus, qui eſt ſignum ſubmiſſionis internæ, & æſtimationis animi de excellentia alterius, immediatè fit circa perſonam. Secundò, mediatè in imagine & per imaginem, cùm actus externus proximè agitur circa imaginem; qui tamen honor etſi materialiter non tendat immediatè in perſonam, tamen vt formaliter habet rationem honoris, immediatè illam attingit: ſicut & interna ſubmiſſio, & æſtimatio excellentiæ, & affectus illam teſtãdi, verſantur immediatè circa perſonam. Sic erigere alicui ſtatuam, non eſt formaliter honorare ſtatuam, ſed perſonam cui erigitur; etſi externi actus v. g. collocatio in columna, impoſitio coronæ, & ſimilia circa ſtatuam fiant. Idem dicendum, ſi ſtatuæ aperias caput, flectas genua, apponas flores, &c. His enim omnibus dicuntur quidem coli & honorari imagines propter actum materialem qui immediatè circa illas fit; tamen formaliter non habent iſti actus rationem honoris, niſi reſpectu prototypi. cui ſe animus honorantis intendit ſubiicere, & cuius excellentiam intendit his ſignis teſtari. Ex quibus patet, eodẽ numero cultu quo colũtur imagines coli prototypum: quia id quod eſt cultus materialis reſpectu imaginis, eſt cultus formalis reſpectu prototypi.

Eodem cultu colantur.

Nec obſtat quòd imagines dicãtur coli cultu minore quàm prototypum: quia id intelligendum eſt non de ſpecie cultus formalis, ſed de ſigno externo. Longè enim maiora ſunt ſubmiſſionis ſigna, quæ fiunt immediatè circa ipſum prototypum; quàm quæ circa imaginẽ eius: ſicut longè aliæ ſunt officia quæ impenduntur perſonæ regiæ immediatè, quàm quæ eius impenduntur equis, canibus, mancipiis intuitu ipſius. Hinc tamen non ſequitur, quin iſta in ratione beneficentiæ ſint eiuſdem ſpeciei. Simili modo cultus quo Chriſtus colitur immediatè in Euchariſtia, & quo colitur mediante cruce dum illa honoratur, eſt eiuſdem rationis; nimirum cultus latriæ; etſi reſpectu crucis non dicatur propriè *latria*; quia hoc nomen, ſicut & *dulia*, ſignificat ſeruitutem & internam ſubmiſſionem, quæ non habetur reſpectu crucis, ſed crucifixi. Sed de his plura in 3. Parte.

Quo ſenſu cultus imaginum dicitur minor.

Notandum tamen eſt Primò, Hunc cultum 20 multùm diſtingui à priore, etſi ab eadem virtute procedat, & ob eandem rationem formalem tribuatur: quia hic cultus non eſt latria, ſicut prior; ſed longè inferior, qui *dulia* à DD. vocatur; non enim ſubmittimus nos Sanctis tamquam diis, ſed tanquam Dei amicis & domeſticis, magna apud Deum gratia & auctoritate pollentibus. Simili modo intentio & electio, etſi ab eadem virtute procedant, multùm tamen diſtinguuntur. deinde quia hoc cultu non colitur directè & immediatè ipſe Deus, ſed Sancti. altero verò colitur immediatè Deus, quamuis actus externus in Deum per Sanctos tendat.

Diſtinguitur hic cultus à priore.

Notandum Secundò, Etſi hic cultus phyſicè 21 terminetur ad ipſos Sanctos, tamquam ad integrum obiectum quod colitur: tamen interpretatiuè & ſecundùm æſtimationem moralem redũdat in ipſum Deum: ita vt Deus magis cenſeatur honorari, quàm Sancti. Ratio eſt, quia tota ratio honorandi eſt Deus & excellentia diuina: atqui *propter quod vnumquodque, illud magis.* ſicut cùm quis medicinam appetit propter ſanitatem, magis ipſam ſanitatem appetere cenſetur. Confirmatur ex Patribus. Athanaſius lib. de virginitate ſub finem: *Si homo iuſtus ades tuas ingreditur, cum timore & tremore occurres ei, & adorabis humi ad pedes illius: ſiquidem illum non adorabis*, (intellige principaliter) *ſed Deum, qui illum miſit.* quamuis hoc poſſit intelligi de priore illo modo adorationis, quo adorantur materialiter vt res aliqua Deum nobis repræſentans. Leontius in dialogo qui recitatus eſt in Synodo 7. act. 4. *Sanctos veneramur vt Dei amicos: & honor, qui Sanctis impenditur, in Deum recurrit. qui Martyrem colit, Deum ipſum colit: qui Matrem illius adorat, ipſi honorem aſſignat.* Idem docet Damaſcenus lib. 4. de fide cap 16. & 17. vnde in hoc cultu virtualis quædam & implicita latria continetur: ſicut in eo cultu, quo quis colit ſacerdotem Iouis propter Iouem, continetur tacita idololatria. Simili modo in electione continetur virtute & moraliter intentio: quia ex vi illius affectus procedit, & aſſiduè pendet, & ſpeciem accipit.

In hoc cultu tacitè magis colitur Deus.

Dico Secundò, Si Sancti colantur propter in- 22 trinſecas & abſolutas perfectiones, vt propter viſionem Dei, charitatem, ſanctitatem, ſtatumque beatum: ſic non coluntur virtute religionis, ſed diſtincta, quæ à DD *dulia* vocatur. eſt D. Thomę ſuprà, & fere communis Doctorum.

Si colantur ob perfectionẽ intrinſecam.

Probatur: Quia religio ſpectat excellentiam increatam & propter eam cultum defert, vt docet D. Thomas locis citatis: ergo cultus ille, qui ob excellentiam creatam defertur, non eſt religionis, ſed alterius virtutis. Conſequentia patet, quia vbi eſt diuerſum genus excellentiæ per ſe honorabile, ibi eſt diuerſum genus cultus, & conſequenter diuerſæ virtutes inclinantes ad illos cultus. Atqui excellentia illa Sanctorum toto genere diſtinguitur ab excellentia diuina, eſtque per ſe honorabilis: ergo conſtituit obiectum diuerſæ virtutis; ſicut bona diuerſi generis per ſe expetenda, conſtituunt obiecta diuerſorum affectuum habitualium. Hæc autem virtus vocatur à Doctoribus *dulia*: quod nomen etſi generatim *ſeruitutem* ſignificet, ſicut & *latria*: tamen vſu Scriptorum eccleſiaſticorum & Doctorum accommodatum eſt ad ſignificandum omnem

Dulia.

cultum Sanctorum, qui ipſis propriè impenditur, ſiue procedat à virtute religionis, ſiue ab alia. Item ad peculiarem virtutem, qua Sancti propter intrinſecas perfectiones coluntur. *Latria* ad ſignificandum cultum diuinum, & virtutem religionis, vt docet D. Auguſtinus lib. 10. de ciuitat. cap. 1. & Iſidorus lib. 8. etymolog. cap. vltimo.

Ad argumenta initio allata.

Amor proximi duplex.

23 Ad primum argumentum contrariæ ſententię Reſpondeo, Proximum poſſe amari dupliciter. Primò, Volendo illi bonum ſupernaturale, vt ipſi benè ſit, ibique ſiſtendo. & hic amor non eſt actus charitatis, quæ eſt virtus theologica, qua Deus amatur propter ſe; ſed beneuolentiæ ſeu amicitiæ ſupernaturalis proximi: neque video qua ratione id negari poſſit, cùm tota ratio amoris huius ſit non bonum aliquod Dei, ſed bonum proximi. hic amor reſpondet illi honori, qui exhibetur Sanctis ob intrinſecam & phyſicam excellentiam, abſque vllo reſpectu ad excellentiam increatam Dei.

Secundò, Poteſt amari proximus volendo illi bonū quoduis, ſiue naturale ſiue ſupernaturale, non ſiſtendo in eo vt ipſi benè ſit, ſed, vt Deo benè ſit; nempe volendo hoc totum, quatenus eſt bonum quoddam Dei. ſicut dum amamus mancipium, eique benè volumus, quatenus bonum mancipij eſt bonum domini. & hic amor eſt actus charitatis; quia formaliter eſt beneuolentia erga Deum; & bonum diuinum eſt tota ratio amandi: bonum autem proximi ſolum ſe habet per modum obiecti materialis concupiti propter bonū Dei. eſt enim obiectum illius amoris, vt habet rationem concupiſcentiæ, non autem vt rationem amicitiæ & beneuolentiæ. Sic intellige D. Thomam q. 81. art. 4. ad tertium, cùm ait; *charitatem, qua diligitur Deus, non eſſe virtutem diſtinctam à charitate, qua diligitur proximus.* Huic amori reſpondet illi honor, quo Sancti & alia honorantur, quatenus excellētiam diuinam nobis veluti imagines repræſentant. ſicut enim charitate diligimus quidquid vllo modo cedit in bonum Dei; ita religione poſſumus venerari quidquid nobis excellentiam diuinam obijcit.

Ad probationem antecedentis. Ille affectus quo Deus diligit hominem vt amicum, vt ipſi benè ſit, eſt diſtinctus noſtro modo intelligendi ab illo actu quo diligit illum propter ſuam bonitatem, totum ipſius bonum ad ſuam gloriam referens, & ad diuerſam virtutem pertinet. Non enim ſolùm eſt in Deo charitas & dilectio ſuæ bonitatis qua illam & omnia propter illam diligat; ſed ſunt etiam aliæ virtutes, vt iuſtitia, miſericordia, manſuetudo, amor amicitiæ erga creaturam rationalem, &c. quatenus ipſius affectus in obiecta iſtarum virtutum propter ipſorum propriam honeſtatem & pulchritudinem fertur. Vnde amor quo diligit hominem iuſtum vt amicum, diſtinguitur ratione ab amore quo diligit illum ad ſuam gloriam. Ad confirmat. Spes ſiue amor quo quis Deum ſibi cupit, eſt virtus theologica, quia vnit affectum immediatè non ipſi amanti, ſed Deo amato & deſiderato. Ratio eſt, quia eſt amor concupiſcentiæ, qui immediatè tendit in bonum amatum, affectum amantis illi coniungens. Neque oritur ex affectu actuali erga ſeipſum, ſed proximè ex ipſius potentiæ inclinatione tendit in obiectum. Vnde non accipit ſpeciem ab ipſo amante cui bonum illud appetitur, ſed ab amato quod appetitur. Amor autem quo proximo volo bonum vt ipſi benè ſit, non cōiungit affectum meum cum illo bono, ſiſtendo in illo, ſed cum proximo; eſt enim amor beneuolentiæ: imò volitio illius boni oritur ex affectu erga proximum, eumque ſupponit quaſi per modum intentionis. Ideò enim volo illi tantum bonum, quia cupio vt illi ſit quàm optimè, hoc autem nō volo ob aliam cauſam, ſed propter ſe, quia id apprehendo vt per ſe bonum & expetendum propter affectum erga ipſam perſonam. Itaque in amore beneuolentiæ non ſiſtitur in bono quod volumus, ſed in eo cui volumus, & ab eo actus in ratione beneuolentiæ ſpeciem accipit. hinc patet non eſſe virtutem theologicam, ſed amicitiam humanam ſupernaturalem.

Cur amor, quo volo proximo poſſeſſionem diuinitatis, non ſit virtus theologica.

24 Ad Secundum, Cultus Sanctorum poteſt dici religioſus ob tres cauſas Primò, Quia non eſt ciuilis & politicus, qualis defertur Principibus, Magiſtratibus, & viris magnis in Republica; ſed eſt ſupernaturalis, ortum habens ex vera fide in Deum, quæ Religio vocari ſolet. Secundò, Virtus, qua coluntur Sancti, vel eſt ipſa religio; vt quando immediatè propter Deum honoramur: vel à virtute religionis oritur; vt quando coluntur propter perfectiones abſolutas intrinſecas. ſicut enim excellentia Sanctorum oritur ab excellentia diuina, eſtque participatio quædam illius, ita etiam virtus illa qua coluntur Sancti, oritur ex virtute religionis; eamque ſemper comitatur. Tertiò, Cultus Sanctorum ſemper in honorem Dei implicitè reſultat: valdè enim Deo honorificum eſt, quòd miniſtri ipſius, in quibus ſolùm eſt radius quidam ipſius excellentiæ, tantopere honorentur. quas ob cauſas Eccleſia cultū Sanctorum ita cultui diuino cōiunxit, vt iiſdem rebus, quibus colere conſueuit Deum, etiam honorēt Sanctos. Sic templa, altaria, dies feſti, ieiunia, vigiliæ, peregrinationes inſtituuntur principaliter quidem ad cultum Dei, ſed ſecundariò ad honorem Sanctorum.

Cultus Sanctorum cur religioſus dicatur.

Ad Tertium, Religio non diſponit hominem proximè ad cultum Sanctorum, qui ob intrinſecam illorum excellentiam impenditur, ſed remotè ſolùm, & ob affinitatem & ſubordinationem obiectorum. ſicut virtus ſuperior ad actus inferioris ſibi ſubordinatæ; quo modo charitas Dei ad amicitiam cum proximo.

DVBITATIO IV.

Vtrùm ratione diuerſarum perfectionum in Deo exiſtentium, vel ratione diuerſorum beneficiorum ex ipſo procedentium, debeantur ei cultus diuerſæ ſpeciei.

25 Reſpon. & dico Primò, Ratione diuerſorum beneficiorum non debentur cultus diuerſi, v. g. vt alius debeatur cultus ratione beneficij creationis, alius ratione redēptionis, alius ratione beneficiorū tēporaliū, alius ratione ſpiritualium. eſt communis ſententia Doctorum. Ratio eſt, quia ratio formalis ob quam Deus eſt colendus

Diuerſa beneficia.

Dependentia, & beneficia inducunt obligationem cultus latriæ.

dus cultus latriæ, non eſt beneficium; ſed eſt excellentia ipſius increata & immenſa. beneficia autem ſolum ſunt id per quod illa excellentia nobis applicatur, vt apprehendatur tamquam ad nos pertinens, & a nobis adoranda: nam ſine beneficiis & dependentia ab ipſo non eſſemus obligati ad eam adorãdam. ſicut neque ad amandam ſupra omnia; vt dictum eſt tractat. de charitate. vnde ſi per impoſſibile eſſet aliquod numen, a quo nobis nihil boni prouenisſet, vt volebat Simon magus, non eſſemus obligati illud honorare cultu latriæ. Iudicat hoc D. Petrus apud Clementem lib. 2. recognit. pag. 51. & 52. vbi dicit: *Ille verò qui nihil nobiſcum habet negotij, ſi vindicare velit in nos,* (ſcilicet quòd illum non adoramus) *quo modo bonus erit?* &c. Idem colligitur ex D. Thoma quæſt 81. art. 3. vbi dicit, Religionem exhibere reuerentiam Deo vt primo principio creationis & gubernationis rerum: ergo ſi aliquis ab eo non dependeret, non deberet ei hanc reuerentiam Ratio eſt; quia omne debitum ſaltem ſtrictum & legale, quo alteri obſtringimur, prouenit ex dependentia quadam ab ipſo, ſiue ſecundùm eſſe, vt à Deo & parentibus; ſiue ſecundùm gubernationem; vt à Superioribus; ſiue ſecundùm alia quædam beneficia, vt à benefactoribus: vel certè ratione alicuius connexionis, vt erga liberos & conſanguineos: vel ratione liberæ obligationis, vt in contractibus. vbi nihil horum interuenit, nullum poteſt eſſe ſtrictum debitum: nihil enim poſſum debere illi, à quo nihil accepi, qui cum nihil habeo communionis aut commercij. Confirmatur, quia *latria* ſignificamus noſtram ſubiectionem & dependentiam à primo principio: ergo ſi illud numen non eſt principium noſtrum, non debemus ei latriam: ſicut neque tributum debetur Principi alieno.

Nec obſtat, quòd Sancti ſæpè in Deo colendo non ſpectent beneficia accepta, ſed ſolam Dei maieſtatem, quia etſi ad illum honorem exhibendum non moueantur beneficiorum conſideratione, tamen ſtrictè ad hoc officium non obligarentur, niſi ab eo dependerent; imò neque latriæ cultum ei exhiberent; ſed alterius rationis, vt ex D. Thoma dicto articulo 3. & alijs locis colligitur. Adde, in ratione diuinæ maieſtatis quodam modo comprehendi eſſentialem dependentiam noſtri eſſe, ſicut in ratione primi principij & entis per eſſentiam: ac proinde etſi ſola maieſtas in cultu ſpectetur, non tamen excluditur ſed potiùs includitur hæc dependentia, tamquam cauſa ſine qua talis cultus non exhiberetur.

26 Dico Secundò, Ratione etiam diuerſarum perfectionum ſeu attributorum non debentur adorationes diuerſæ. Ita Halenſis 3. part. quæſt. 30. num. 1. art. 3. Gabriel in can. lect. 49. Colligitur ex D Thoma quæſt. 81. art. 3. ad primum, & quæſt. 84. art. 1. ad 1. Probatur; ratio formalis cur Deus ſit adorandus cultu latriæ, eſt, eſſe principium primum rerum omnium: atqui primum principium directè includit omnes perfectiones omnium attributorum: nam id quod eſt fons totius eſſe & omnis perfectionis, debet in ſe omnẽ rationem eſſendi continere; ergo pro diuerſitate perfectionum non debetur diuerſa latriæ adoratio: cùm ratio cur ſit colendus latria, ſit vnica & ſimplex. *Diuerſa attributa.*

Dices, Gloſſa in illud Pſalmi 7. *Domine Deus meus, in te ſperaui,* ait: *Domine omnium per potentiam, cui debetur doulia, Deus omnium per creationem, cui debetur latria*; quod deſumptum ex Auguſt quæſt. 94. in Exodum: *Doulia,* inquit, *debetur Deo tamquam Domino, latria verò non niſi Deo tamquam Deo*: ergo diuerſus cultus debetur ratione diuerſorum attributorum. Confirmatur, quia per ſacrificium teſtamur illum habere vitæ & mortis poteſtatem; adoratione, eſſe Dominum omnium; oratione, eſſe liberalem & omnipotentem; iuramento aſſertorio, eſſe veracem; promiſſorio, fidelem; laude, omnia attributa celebramus. 27 *Obiectio.*

Reſpond. Non æquè expreſſè omnia attributa ſingulis colendi modis honorantur, ſed quædam alijs ſignificantiùs. Hinc fit, vt ſit quædam materialis differentia inter hoſce modos colendi. vnde quidam nulli niſi Deo conueniunt, vt ſacrificia, templa, altaria. quidam etiam alijs accommodari poſſunt, vt adorationes, orationes, &c. omnes tamen hi modi, quatenus ſunt cultus latriæ, exhibentur Deo, vt omnibus perfectionibus pleniſſimus eſt, omnéſque illas teſtantur & inſinuant, nam exhibentur illi quatenus eſt primum principium noſtri & rerum omnium Hinc patet reſponſio ad argumentum. *Reſp. Diuerſitas in modis colendi eſt materialis.*

Vbi tamen aduerte, *douliam* non accipi ſtrictè, quatenus eſt actus obſeruantiæ, debitus Sanctis; ſed generatim pro cultu debito alicui, tamquam domino, qualecumque ſit illud dominium. vnde ſicut dominium conuenit Deo & creaturis analogicè, ita doulia. latria autem accipitur pro cultu, qui conuenit Deo, quatenus Deus eſt, ſeu quatenus eſt primum principium noſtrum: vnde non poteſt communicari creaturis. Vide Gabrielem Vaſquez de adorat lib. 1. dubit. 2. *Doulia.*

Quænam autem cultu latriæ vel douliæ colenda ſint, in tertia parte quæſtione 25. exactiùs tractandum eſt.

CAP.

CAPVT XXXVII.

De actibus internis Religionis, Deuotione, & Oratione.

Complectitur Dubitationes 12.

Actus religionis interni & externi.

DIVVS Thomas enumerat varios actus religionis, alios internos, alios externos. Internos ponit duos; *deuotionem & orationem.* Externos facit reliquos, *adorationem, ſacrificium, oblationem primitiarum & donorum, oblationem decimarum, votum, iuramentum, adiurationem, laudem;* quibus infrà adiungit *gratiarum actionem.* quæ duo poſtrema commode ſub oratione comprehendi & tractari poſſunt. nam ſecundùm D. Thomam quæſt.83. art. vlt. *gratiarum actio* eſt pars orationis; ſimiliter laus, quæ ferè ſemper petitioni miſcetur ad orationem pertinet, tamquam pars vel ſpecies quædam illius.

Cur oratio inter actus internos.

Dices, *Adoratio, votum, iuramentum,* non minùs actu interno fieri poſſunt quàm *oratio,* & *oratio* non minùs actu externo quàm illa: cur ergo illa potiùs inter actus externos numeratur, quàm oratio? Ruſus, *reuerentia* non minùs eſt actus internus religionis quàm *deuotio,* cur ergo reuerentiam prætermiſit? Reſpond. Ideò D. Thomas *orationem* inter actus internos poſuit, quia conſiſtit in eleuatione mentis ad Deum, quæ interna eſt, & maximè requirit internam attentionem aſſiduam. *Adoratio* humana (de qua D. Thomas loquitur) conſiſtit in ſignis externis honoris & ſubmiſſionis ſui. *Votum* etſi Deo fiat, tamen non requirit mentis eleuationem, nec attẽtionem internam, præter eam quæ neceſſaria eſt vt homo aduertat quid agat. *Iuramentum* refertur ad homines, & ideò in actu externo conſiſtit. Quòd ad *Reuerentiam* attinet, hoc nomen dupliciter accipi ſolet Primò, vt ſignificet omnem honorariam ſubmiſſionem. Sic dicimus alicui exhibere *reuerentiam* dum ei caput aperimus, genua flectimus, corpus inclinamus; quo modo non eſt actus diſtinctus ab adoratione, & interior affectus reuerentiæ nihil eſt aliud quàm affectus adorandi. Secundò, vt denotet quemdam timorem & fugam animi, qua quis refugit in rebus diuinis nimiam libertatem & licentiam, metuitque ne nimis liberè, nimis audacter, non ſatis humiliter, non ſatis congruenter tantæ Maieſtati, & ſuæ vtilitati in rebus diuinis & coram Deo verſetur. Sic Seraphim duabus alis velabant pedes, & duabus faciem ex reuerẽtia diuinæ Maieſtatis Iſaiæ 6. Sic Moyſes & Prophetæ loquentes cum Deo cadebant in faciem, non audentes ex aduerſo intueri formam in qua Deus loquebatur. Hoc modo eſt actus internus religionis: quia *religio* non ſolùm inclinat ad cultum Deo exhibendũ, ſed etiam ad conuenienti modo exhibendum. Vnde fugit omnem modum, qui indicat minorẽ æſtimationem Dei, & minorem ſui demiſſionem; vt eſt, nimis libere, ſine cura, ſine circumſpectione, ſine attentione diuina tractare. Itaque hic actus eſt generalis, & in omni religionis opere comitari debet. Omnis enim Dei cultus poſtulat, vt cum debita reuerentia fiat. Simile cernitur in actibus obſeruantiæ erga Principes; quia etiã hi cum reuerentia illorum dignitati accommodata fieri debent D. Thomas autem non numerat *reuerentiam* inter actus religionis: quia agit de actibus particularibus, nõ de generali, qui in omnibus reperiri debet. Deinde loquitur de actibus imperatis proximè à religione, quibus Deus colitur, non de ipſo affectu elicito, quo homo inclinat & eligit diuinum cultum, aut fugit ea quæ diuino cultui non congruunt.

Reuerentia quid ſit.

DVBITATIO I.

Quid ſit deuotio.

D. Thomas quæſt. 82.

RESPONDEO, Hoc nomen dupliciter accipi. Primò, vt ſignificet 1
ſpecialem actũ religionis, & ſic *deuotio* nihil eſt aliud, quàm interna quædam ſui ad cultũ diuinum oblatio & traditio ſicut enim qui alicuius Principis obſequio totum ſe tradit & deuouet, deuotus dicitur illi Principi; ita qui ex affectu cultus & honoris diuini ſe totum mancipat Deo, facit actum peculiarem religionis qui dicitur abſolute deuotio, & à quo dicitur quis Deo deuotus. Poteſt autem id fieri vel cum voto, vel ſine voto: ſi cum voto vel iuramento fiat, naſcitur obligatio; eritque deuotio magis perfecta; ſi autem fiat abſque tali vinculo, non inducet obligationem; quia fiet ſolo propoſito, & huius propoſiti explicatione: ſicut dum homo explicare volens ſuum affectum & animi propoſitum, dicit Principi, Me totum trado tuo obſequio. vnde diuus Thomas ar. 1. ad primum, rectè dicit *deuotionem eſſe actum voluntatis hominis offerentis ſeipſum Deo ad ei ſeruiendum.* Quod intellige non de ſolo actu voluntatis elicito, ſed etiam imperato. quia oblatio ſui non fit ſola volitione, ſed neceſſarius eſt actus intellectus, veluti locutio quædam, qua quis ſeipſum Deo tradat & addicat, ſicuti in promiſſionibus, votis & donationibus, quæ non ſola volitione perficiuntur.

Quo modo ſit actus peculiaris.

Secundò, Accipitur non pro actu peculiari, ſed 2
pro conditione quadam actus interni, ſic *deuotio* nihil eſt aliud, quàm *promptitudo* quædam & *feruor* affectus ad cultum diuinum, v.g. ad orationem, ad laudem, ad ſacrificium, ad adorationem, ad ſoluẽda vota, &c. vel affectus ad hęc promptus & feruens: quicumque enim promptè & feruenter hæc affectant & faciunt, dicuntur deuoti; idque meritò, quia oſtendunt ſe eſſe addictos & mancipatos diuino cultui. *Promptitudo* requiritur vt ſuperentur omnes difficultates, timores & perturbationes quæ hominem ad cultũ Dei lentum faciunt: & conſiſtit in affectu abſoluto & deliberato vincente omnem timorem, fugam & tergiuerſa

Quomodo ſit conditio actus religionis.

uerſationem volũtatis; ita vt nihil ampliùs illam retardet ab executione, quando occaſio ſe offert. Quòd etiam feruor (qui nihil eſt aliud quàm intentio, & vehementia affectus) requiratur, patet: nemo enim tepidos in oratione cultúque diuino, deuotos dixerit: ſed eos tantùm, qui feruenti affectu hoc præſtant. vnde deuotè orare nihil videtur eſſe aliud, quàm cum feruenti affectu erga Deum orationem fundere.

3 *Vnde naſcatur.* Naſcitur vtraque deuotio ex parte noſtra, ex contemplatione, præſertim duplici. Primò, Ex conſideratione diuinæ excellentiæ, & beneficiorum, quæ tanquam ex perenni fonte in nos aſſiduè ab illa promanát. hinc enim videmus ipſum omni cultu & obſequio eſſe digniſſimũ, ipſiuſq; beneficia à nobis hæc aſſidue flagitare. Secundò, Ex conſideratione inopiæ & miſeriæ, quam ex nobis habemus: ex hac enim videmus nobis eſſe maximè congruum & expediens, ipſi ſeruire: nã nemo præter illum nos iuuare & beare poteſt. vide D. Thomam q. 82. art. 3.

DVBITATIO II.

Quid ſit oratio.

Oratio quid. Reſpondeo, Omiſſis variis definitionibus, commodè ſic definiri poteſt: *Oratio eſt deſiderij coram Deo explicatio, vt aliquid ab ipſo impetremus.* Colligitur hæc definitio ex artic. 1. & 3. & ex Patribus. Baſilius orat. in Iulittam martyrem: *Oratio eſt boni cuiuſpiam petitio, quæ a pijs ad Deum effunditur.* Damaſcenus lib. 3. De fide orthodoxa c. 24. *Oratio eſt aſcenſio mentis in Deum, ſiue decentium à Deo petitio.*

4 *Tres actus in oratione.* Vbi aduerte, in oratione tres actus ſpectari poſſe. Primus eſt, Deſiderium noſtrum, quo bonũ aliquod nobis aliſve conferri, aut malum auerti deſideramus. Secundus, Huius deſiderij practica quædam explicatio, qua Deũ conamur inducere & permouere vt id præſtet; quæ nihil aliud eſt quam petitio quædam: cum enim in poteſtate voluntatis noſtræ non ſit immediatè applicare diuinam virtutem, ſeu potentiam executiuã Dei ad operandum, ſicuti vires animæ noſtræ ad operandum applicamus: neque etiam mediatè & efficaciter, imponendo obligationem, ſicut inferiorem applicamus, dum ei imperamus, & imperio illi obligationem imponimus; reſtat vt ſolùm id poſſimus mediatè, & per modum deprecationis ſeu petitionis, quod fit explicando deſiderium. Tertius, Collatio boni deſiderati. ex hiſce tribus oratio propriè eſt illa petitio, ſeu practica explicatio deſiderij, per hanc enim conamur Deũ permouere & inducere ad benefaciendum. Hinc Patres dicunt *orationem eſſe colloquium cum Deo*, vt D. Gregorius Nyſſenus orat. 1. de Orat. Dominica, & D. Chryſoſt. lib. 1 de orando Deum.

5 *Oratio eſt locutio quædã & actus rationis practicæ.* Ex his patet Primò, Orationem eſſe immediatè actum rationis: nam petitio eſt locutio quędã, qua deſiderium noſtrum explicamus; locutio autem interna eſt actus rationis; & conſequenter etiam externa, quæ ab interna procedit, eſt rationis actus.

Patet Secundò, Eſſe actum rationis practicæ, quia hæc locutio non fit vt Deus noſtrum deſiderium intelligat, ſed vt eà permoueatur ad rem deſideratam præſtandam. vnde in ea conſideratur quædam vis mouendi & applicandi ad opus. Sicut enim iudicio practico & interna vel externa locutione ſeipſum homo ad aliquam functioné ordinat & dirigit, ita etiam alium: nempe imperando vel deprecando; quorum vtrumque locutio quædam practica eſt.

6 Neç obſtat, quòd à Damaſceno dicatur *oratio, mentis in Deum eleuatio*, & à D. Auguſtino Sermone 230. de tempore, *aſcenſio animæ de terreſtribus ad cæleſtia, inquiſitio ſupernorum, inuiſibilium deſiderium*: hæc enim cauſaliter vel concomitanter accipienda ſunt. oratio enim ex natura ſua oritur ex deſiderio inuiſibilium, & intrinſecè coniuncta eſt cum eleuatione mentis ad Deum. vnde qui ſine eleuatione mentis orat, ſolùm verbis orat: nõ enim poſſumus mente colloqui cum Deo, niſi mentem ad eum eleuemus, eumque quaſi præſentem intueamur.

7 *Eſt actus religionis.* Patet Tertiò, Orationem eſſe actum religionis: nam per illam teſtamur ipſum eſſe auctorem bonorum noſtrorum, & nos eſſe ipſo inferiores, eoq́ue egere: hoc enim includit petitio ſeu deprecatio. Hinc fit vt ſuperbi ægrè orent. Deinde teſtamur, ipſum omnia ſcire in particulari, omnium habere prouidentiam & diſpoſitionem, omnia poſſe, omnium miſereri, &c.

Obiectio 1. Dices Primò, Oratio eſt actus ſpei: ergo non religionis; nam idem actus non poteſt eſſe duarum virtutum.

8 *Reſpon. 1.* Reſpondeo Primò, Idem actus non poteſt eſſe elicitus immediatè à duabus virtutibus diſtinctis, quia non poteſt habere duas rationes formales ſpecificas, aut duplicem ſpeciem intrinſecam eſſentialem: poteſt tamen à duabus imperari, quia in vno opere externo duplex ratio honeſti conſiderari & appeti poteſt. poteſt enim quis dare eleemoſynam, tum vt proximi miſeriam leuet, qua ratione erit actus miſericordiæ: tum vt votũ perſoluat, & ſic erit opus religionis. Simili modo poteſt quis orare vt Deum honoret, & vt gratiam impetret. *An ſit actus ſpei.*

Reſp. 2. Reſponſ. Secundò. Orationem explicitè & formaliter eſſe actũ ſpei, ſed implicitè & interpretatiuè eſſe actum religionis: quia non fit expreſsè ad Deum honorandum, ſed ad impetrandum: implicitè tamen redundat in honorem Dei. vnde ad orationem neceſſe eſt concurrere internum actũ ſpei, non autem internum religionis, ſaltem explicitè: quia nõ eſt neceſſe habere expreſſam voluntatem Deum honorandi: quamuis debeat adeſſe voluntas faciendi id, quod in honorem Dei cedit: quæ voluntas implicitè cenſetur eſſe volũtas honorandi Deum. Vnde apud omnes gentes oratio habetur pro cultu Numinis.

Obiectio 2. Dices Secundò, Deus eſt immutabilis, ac proinde orationibus noſtris permoueri nequit: fruſtrà ergo funduntur. Confirmatur, quia ab æterno omnia ſunt decreta & immutabiliter conſtituta: ergo orationes, quæ fiunt in tempore, nihil poſſunt mutare.

Reſp. Immutabilitas Dei, orationum efficaciæ nihil officit. Reſp. Deus non poteſt ita permoueri orationibus, quaſi nunc incipiat velle quod anteà nolebat, aut non volebat: hoc enim repugnat immutabilitati eius, ad quam requiritur vt omnis volitio etiam libera fuerit ab æterno in illo, ſitq; immutabiliter duratura in ęternum. Dicitur tamen Deus permoueri orationibus, quia præuiſis orationibus multa voluit & ſtatuit ab æterno, quæ alio-

alioquin non voluiſſet;adeò vt oratio præuiſa,ſit ſuo modo cauſa cur Deus anticipata illa voluntate ſic velit; non ſecùs ac ſi modò nouam voluntatem conciperet.

Ad confirmationem: Omnia quidem ſunt decreta ab æterno, nempe decreto quo velit res fieri,vel quo velit permittere fieri;ſed hoc decretum non eſt factum de omnibus ante præuiſionẽ noſtrarum orationum; adeò vt orationes noſtræ cauſa ſint cur pleraque ad ſalutem opportuna hoc modo Deus decreuerit. Sed de hoc plura 1. part.q.14.19.& 23.

DVBITATIO III.

Verùm oratio ſit ad ſalutem neceſſaria, & quando obliget.

D.Thomas art.2.

Error Euchitarum.

9 SVnt hic duo errores. Prior eſt Meſſalianorũ, qui dicti ſunt Euchitæ. hi volebant orationẽ ſolam ad ſalutem ſufficere,ita vt nec Baptiſmum, nec Eucharistiæ ſacræ communionem neceſſariam dicerent,vt habet Theodoretus l.4. Hiſtor. c.10.& Damaſc.lib.de 100.hæreſibus.

Error Pelagianorum.

Alter eſt Pelagianorum.Hi docebant, (ſaltem implicitè)orationẽ non eſſe neceſſariam ad ſalutem.hoc ipſo enim, quo docebant gratiam diuinam non eſſe neceſſariam, & hominem ſolis naturæ viribus poſſe ſalutem promereri,cogebãtur etiam fateri orationem non eſſe neceſſariam: cui enim opus non eſt auxilio,ei etiam petitione auxilij opus non eſt.vide D.Auguſtinum hæreſi 88. non tamen negabant eam eſſe vtilem;nam etiam auxilium gratiæ vtile fatebantur.Eamdem quoque non eſſe neceſſariam,fateri coguntur hæretici noſtri tẽporis; idque ob duas cauſas, tum quia omnia tribuũt fidei ſpeciali, ita vt nec opera bona requirant;tũ quia omnia fato euenire volunt. quod ſi verum eſt,ſuperuacanea eſt orationis cura & ſtudium: nam etſi non ores, omnia æquè euenient. quòd ſi Deus aliquid per orationẽ fieri velit;ipſe etiam curabit vt & illa oratio fiat;vnde non oportet hominem de ea facienda eſſe ſolicitum. Vide Caſtro v.Oratio,hæreſi 3.

Oratio neceſſaria ad ſalutem.

10 Sed fide tenendum eſt, orationem adultis ad ſalutem eſſe neceſſariam;(niſi fortè vitæ breuitas obſtet)nec tamen ſufficere.

Quòd non ſufficiat,patet;requiritur enim Baptiſmus, & mandatorum obſeruatio, & pœnitentia in lapſis.

Quòd ſit neceſſaria,colligitur ex multis Scripturæ locis,quibus monemur ſemper orare. Eccleſiaſtici 18.*Ne impediaris orare ſemper*. q.d. ne ſinas te vllo modo impediri à tam neceſſario exercitio & Dominus Lucæ 18. *Oportet ſemper orare, & numquam deficere*. nempe quantum pro humana fragilitate fieri poteſt.vel *ſemper*, id eſt,quotidie. 1.ad Theſſalonicenſes vltimo: *Sine intermiſſione orate*,id eſt,quantum fieri poteſt.vt Chryſoſtomus exponit.Ad Coloſſenſes 4.*Orationi inſtate,vigilantes in ea*.& alibi ſæpè.Non tã crebrò & ſeriò Scriptura hoc ingeminaret,niſi res eſſet apprimè neceſſaria:non enim ita loqui ſolet de conſiliis.

Cur neceſſaria.

Ratio huius neceſſitatis eſt,quia oratio eſt medium quoddam, ſine quo auxilium ad ſalutem neceſſarium obtineri nequit.cùm enim etiam iuſtificati egeamus quotidiano auxilio ad vincẽdas tentationes,& ad perſeuerandum; Deus non ſtatuit hoc auxilium paſſim conferre, niſi orantibus & petentibus:idque meritò; nempe vt intelligamus à quo nobis ſalus & omne bonum proueniat,eique gratias agamus. vnde Dominus Matthæi 7.*Petite & accipietis, quærite & inuenietis,pulſate & aperietur vobis: omnis enim qui petit, accipit*, &c.inſinuans abſque petitione non accepturos. Idem inſinuat Dominus Ioan.6. *Nolite murmurare inuicem:nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me,traxerit eum*.quaſi dicat,nolite murmurare ob ea quæ dixi, ſed potiùs orate Deum vt vos illuminet:nemo enim poteſt credere in me, niſi quẽ Pater traxerit.vide D.Auguſtinum tractat. 26. in Ioannem.

Sed dubium eſt,Quo tempore obliget.Durandus in 4.d.15.q.12. docet, orationem priuatam cadere ſub præcepto in genere abſque determinatione loci,temporis,& modi orandi.Iure enim naturæ nos ſolùm obligari vt aliquando Deum oremus,& neceſſaria ad ſalutem ab eo petamus, idque ſiue mente tantùm, ſiue etiam voce. quæ ſententia vera eſt,ſi rectè intelligatur.nulla enim ſunt certa tempora Iure naturæ determinata ad orandum, ſicut Iure eccleſiaſtico ſunt præſcripta orationi publicæ. Verùm vlteriùs difficultas reſtat,An non ſint certi aliqui euentus, quibus teneamur orare,& quinam illi ſint. 11

Quando obliget præceptũ orandi.

Reſpondeo, Poſſe aſſignari aliquot euentus maximè probabiles.

Certi euentus, quibus tenemur orare.

Primus eſt, Quando peccator ſe ad gratiam diſponere tenetur: vt quando ipſe Sacramentum aliquod adminiſtrare vel ſuſcipere debet: tunc enim tenetur petere veniam peccatorum & auxilium vt Deo reconcilietur. quod potiſſimùm locum habet ſi deſit copia Sacramenti.

Secundus,In euidenti periculo mortis,præſertim ſi quis ſit in peccato mortifero. ſi enim vmquam petenda venia peccatorum & auxilium diuinum,tunc maximè.

Tertius,In vehementi tentatione, cui alia ratione putat ſe non poſſe reſiſtere. Ita Medina C. de orat.q.11.ſub finem.Addit Nauarrus l.de orat. cap.3.num 14.alium caſum,quando quis aduertit ſe alterius exitiũ impedire non poſſe,niſi oratione; vt ſi videat duos ad duellum properare, quibus non niſi oratione prodeſſe poteſt. quod verum eſt,ſi putet ſe hac ratione malum auertere poſſe:(quod rarum eſt) aliàs non tenetur. His 12
addi poteſt, nos obligari vt non multo tempore oratione abſtineamus,v.g. ad menſem vnum vel alterum,quia eſt ſignum magnæ negligentiæ ſuę ſalutis.Porrò in his caſibus,quibus oratio ad aliquod malum auertẽdum videtur neceſſaria, eius omiſſio non eſt peccatum,niſi quis aliquo modo aduertat ſuam obligationem: alioquin omiſſio non cenſebitur voluntaria vt eſt contra præceptum:vnde nec ad culpam imputabitur.Quando autem eſt culpabilis ratione periculi alterius peccati, non habet malitiam diſtinctam ab illo peccato: nã ſolùm eſt mala, quia eſt interpretatiua volitio illius peccati.

DVBI

DVBITATIO IV.

Quænam in oratione ſint petenda.

RESpondeo, Summam petendorum breuiter comprehenſam eſſe oratione Dominica. Nam vt rectè D. Auguſtinus epiſt. 121. ad Probam ait, *Si per omnia ſanctarum precationum verba diſcurras, quantum exiſtimo, nihil inuenies quod non iſta contineat & concludat oratio.* non tamen omnia diſertè continet, ſed præcipua tantùm, quæ maximè nobis præ oculis habenda: decebat enim Chriſtum vt ea doceret petere, quæ natura non ſuggerit, minimeque vulgaria ſunt, ad quæ tamen reliqua facile reduci poſſint.

Hanc diuiniſſimam orationem pulchrè explicat D. Thomas art. 9. poſſunt tamen quædam petitiones paulò aliter, nec minus accommodatè ad mentem Domini exponi.

13 *Breuis explicatio orationis Dominicæ. Pater noſter.* Conſtat hæc oratio cõpellatione Dei, ad quem dirigitur, ſeptem petitionibus, & clauſula approbationis. Compellatio eſt, *Pater noſter, qui es in cælis.* dicimus *Pater noſter*, potiùs quàm Deus noſter, quia patris nomen magis eſt idoneum ad excitandum in nobis amorem filialem, & fiduciam impetrandi; & ad Deum, intuitu adoptionis per Chriſtum factæ, ad miſericordiam flectendum.

Quid in cælis. *In cælis*; quia tantùm in cælis ſeu cælorum ciuibus ſeipſum aperit & præſentem exhibet: alibi non videtur; ſed ita manet abſconditus, ac ſi ille non eſſet. Hoc additur vt mentem ſurſum erigamus, & intelligamus verum patrem & patriam & hereditatem noſtram illic eſſe.

Sequuntur petitiones, quarum tres primæ pertinent ad bonũ Dei, quatuor reliquæ ad noſtrum.

14 *Sanctificare.* Prima eſt, *Sanctificetur nomen tuum*, id eſt quidquid nominaris, quidquid es, id ſanctè vbique celebretur; *ſanctificare* enim, phraſi Hebræa, eſt celebre facere & colere. *Conſiſtit in tribus.* hæc *ſanctificatio* conſiſtit in tribus. Primò, Vt Deus, eiuſque maieſtas, potentia, ſapientia, benignitas, prouidentia, iuſtitia, miſericordia ab omnibus cognoſcantur. Secundò, Vt Deus ab omnibus ſupra omnia timeatur & ametur. Tertiò, Vt ab omnibus dignè colatur & prædicetur.

15 *Regnum Dei.* Secundò, *Adueniat regnum tuum*. Petimus impleri numerum Sanctorum, & inchoari beatum illud regnum, quo Deus ſubiectis omnibus inimicis, & compreſſis aduerſariis poteſtatibus, ſolus regnabit, eritque omnia in omnibus, iuxta Apoſtolum 1. ad Corinth. 15. Inſinuat hanc expoſitionem Tertullianus de oratione, Rupertus, & Theophylactus in hũc locum. Huc regnum Deo maximè deſiderare debemus, quia in eo gloria ipſius completa erit, nec aliquis amplius eam obſcurabit, aut ei reſiſtet, ſicut modò fit, quando peccatores illum contemnunt.

16 *Voluntas Dei.* Tertia. *Fiat voluntas tua*, &c. Petimus vt ſicut in cælo fit omne id quod Deo placitũ eſt & gratũ, nihil quod eius voluntati repugnet; ita etiam fiat in terris. Itaque petimus Primò, Exactã (quantum humana fert conditio) mandatorum obſeruationem, non quidem noſtrã cauſã vt eſt bonum noſtrum, ſed vt eſt quoddam bonum Dei, quo ipſe delectatur: vnde etiam implicitè petimus auxilium nobis & cæteris mortalibus ad hoc præſtandum; & vt Tertullianus ait, *petimus ſubſtantiam & facultatem voluntatis ſuæ ſubminiſtret nobis, vt ſalui ſimus & in cælis & in terris.* Deinde etiam in omnibus rebus aliis, diuinum beneplacitum præponimus noſtris affectibus & commodis: vt ſi Deus velit nos eſſe pauperes, infirmos, ingloriòs, mori, viuere, ſi tollere vxorem, liberos, parentes, acquieſcamus in eius ſanctiſſima voluntate; & dicamus cum Chriſto, *Non mea, ſed tua voluntas fiat.* & cum Machabæo, *Sicut fuerit voluntas in cælo, ſic fiat.* & cum Iob, *Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit, ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum.* Cùm enim verba ſint generalia, & ſapiat modus loquendi Scripturæ, non ſunt ad mandatorum obſeruationem reſtringenda: ſed generatim de omni Dei beneplacito. vnde rectè Maldonatus, explicans hunc locum, *Petimus*, ait, *non ſolùm vt voluntas Dei fiat à nobis, ſed etiam in nobis.* maioris enim momenti eſt etiam minimam voluntatem Dei impleri, quàm omne bonum creaturæ, quà eſt creaturæ. Hæc reſignatio ſui in diuinam voluntatem, eſt opus magnæ in Deum charitatis, & proinde magnæ perfectionis. nam per eam vincit omnes ſuos affectus, & perfectiſſimè conformat ſe voluntati diuinæ. indicat apertè hunc ſenſum Tertullianus.

Quarta, *Panem noſtrum*, &c. Petimus hîc nobis quotidiana ſubſidia corporis & etiam animæ, vt plerique DD. explicant, præſertim panem illum cæleſtem, quo alimur ad vitam æternam. Græcè eſt, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον. Hoc dupliciter verti poteſt, Primò, vt paſſim in oratione Dominica recitari ſolet, & Lucæ 11. habetur, *Panem noſtrum quotidianum*, quo modo ante D. Hieronymum verterunt paſſim Latini, Tertullianus, Cyprianus, & alij. Secundò, vt habetur Matth. 6. *Panem noſtrum ſuperſubſtantialem*, quo modo vertit S. Hieronymus. vtraque verſio bona eſt. 17 *Panis quotidianus.*

Sed aduerte, vocem *ſuperſubſtantialem*, non eſſe ita accipiendam, vt ſolùm ſignificet id quod eſt ſupra ſubſtantiam, quod Dionyſ. Areopagita paſſim ὑπερούσιον vocat; ſic enim ea petitio ſolùm pertineret ad panem cæleſtem, vt Euchariſtiæ & viſionis diuinæ, nec peterentur ſubſidia temporalia; quod eſt cõtra communẽ fidelium ſenſum. Deinde Apoſtoli non potuiſſent tunc temporis intelligere quid Dominus iſtis verbis ſibi vellet; nondum enim nouerãt illum cæleſtem panem. Quare vox iſta eſt accipienda vt planè reſpondeat voci ἐπιούσιον, & *ſuper* accipiatur non pro *ſupra*, ſed pro *ad*, ſeu *iuxta*, Græcè ἐπὶ: & ſignificetur omne alimentum ſubſtantiæ noſtræ congruens: hoc enim propriè eſt ἐπιούσιον, vt rectè Suidas interpretatur: quaſi dicas ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ ἁρμόζων. vnde idem rectè dicitur *quotidianus*, nã natura noſtra quotidie refici debet, & alimento congruenti ſuſtentari. quamuis ἐπιούσιον poſſit etiam deduci παρὰ τῆς ἐπιούσης, quod non ſolùm diẽ craſtinum, ſed etiam hodiernum, qua parte nondum præſens eſt, ſignificat, à verbo ἐπιέναι, accidere; hinc ἐπιούσιος, quod ad diem accedẽtẽ pertinet. itaque ἄρτος ἐπιούσιος eſt qui diei accedẽti eſt accõmodatus & neceſſarius. Sic enim expreſſa eſt hæc petitio, ac ſi prima luce fundẽda eſſet. quare optimè interpres mentem Euangeliſtæ ſpectãs (qui per ἐπιούσιον non volebat ſigni[illegible] τὴν αὔριον, diem craſtinum, ſed inſtãtem) vertit quotidianum. additur *hodie*, tum vt [illegible] ſollicitudinem in craſti[illegible] [illegible] hæc oratio fundenda, & neceſſaria à Deo [illegible] tẽda; cùm aſſiduè ab ipſius beneficẽtia pendeamus.

 Quinta,

18 Quinta, *Dimitte nobis*, &c. Petimus nobis condonari delicta noſtra: *nam debitum in Scripturis delicti figura eſt*, vt ait Tertullianus, quia delicti effectus & germen. Nam ex delicto duplex debitum contrahitur, culpæ, & pœnæ. *Debitum culpæ* eſt obligatio compēſandæ iniuriæ per peccatum Deo illatæ. hoc debitum ſi ex peccato mortifero ortum ſit, nullo modo ad æqualitatē ſolui poteſt à nobis, ſed à ſolo Chriſto, vt in 3 p.q.1.traditur. *Debitum pœnæ* eſt obligatio ſuſtinendi pœnam æternam vel temporalem. vtrumque petimus nobis ignoſci.

Duplex debitum.

19 *Sicut & nos dimittimus*, &c. Illud *ſicut* non ſignificat regulam, quam Deus in condonādis peccatis ſequatur, quaſi petamus vt Deus non benigniùs & promptiùs, nec maiora condonet nobis quàm nos proximis noſtris; ſed cauſam inductiuam, vt patet ex Luca cap.11. vbi ſic dicitur: *Dimitte nobis debita noſtra, ſiquidem & nos dimittimus omni debenti nobis*. eſt enim conditio quædā, quam Deus à nobis requirit. vnde apud Matth. immediatè poſt hanc orationem ſubdit Dominus, *ſi enim dimiſeritis hominibus peccata eorum; dimittet & vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus; nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra.* Itaque allegamus hic à nobis impletam conditionem, non quòd nihil aliud ad remiſſionem peccatorum obtinendam requiratur, ſed quia eſt diſpoſitio maximè congrua, ſine qua non eſt nobis venia ſperanda; & qua poſita, omninò ſperanda eſt: niſi aliud quid impediat, vt defectus doloris. vel propoſiti emendationis.

Sicut.

Petes, Quid teneamur debitoribus noſtris dimittere?

Reſpond. Non pecuniam, nō famæ & honoris reſtitutionem; ſed iniuriam nobis illatam, ita vt propter illam non proſequamur eos odio, nec velimus vindictam priuatam, nec etiam publicam, niſi quando bonum publicum aut recta ratio aliud poſtulabit.

Quid condonandum proximo.

20 Sexta, *Et ne nos inducas in tentationē*. Petimus ne Deus permittat nos vlla tentatione vinci, ſed ſic nos ſemper dirigat, vt numquam ſuccumbamus: hoc enim eſt induci, ſeu vt Græcus textus habet, inferri in tentationem. μὴ εἰσενέγκῃς, ne inferas, id eſt, ne ſinas inferri. Interdum enim dicitur Deus facere, quod permittit, quia fieri niſi ipſo annuēte & manum omnipotentiæ ſuæ laxante, non poteſt. Sic Matth 26. Dominus monet, *vigilate & orate, ne intretis in tentationem*, id eſt, ne tentationi cedatis. cauſam addit, *quia ſpiritus* (id eſt, diabolus) *promptus eſt*, ad tentandum & incitandum ad peccatum; *caro autem*, (id eſt, homo) *infirma* ad reſiſtendum, ſine ope diuina.

Facere, pro permittere.

Septima *Sed libera nos à malo*. Petimus hîc liberari ab omnibus diaboli, & conſequenter etiam malorum hominum, qui ſunt membra eius, inſidiis. à malo, Græcè eſt ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, quo nomine diabolus ſignificari ſolet in Scripturis: vt 1.Ioan. 5. *Malignus* (ὁ πονηρὸς) *non tanget eum*. &, *Totus mundus in maligno poſitus eſt*; id eſt, ſub diaboli poteſtate. & 1. Ioan. 2. *Vicistis malignum*, Mat. 5 *Quod his abundantius eſt, à malo eſt*. & alibi.

Malignus.

Clauſula, *Amen*, quam Hieronymus vocat ſignaculum orationis Dominicæ, eſt approbantis & optantis vt ita fiat. Græcis γένοιτο. Pſal. 40. *Benedictus Dominus Deus Iſrael à ſæculo & in ſæculum, fiat, fiat.* Græcè, γένοιτο, γένοιτο, Idem habetur Pſalm.71.verſu vltimo, per ſe tamen idem valet, quod *verè*, teſte Hieronymo.

Amen.

Notandum eſt ex D.Thoma.art.5. inter ea quæ à Deo peti poſſunt, quædam abſolutè petenda eſſe, vt ferè ſunt ea quæ oratione Dominica continentur. alia ſolum ſub conditione tacita vel expreſſa: vt ſunt diuitiæ, honores, longa vita, opulenta matrimonia, vxor ſpecioſa, pulchræ proles, & ſimilia. hæc enim, quia ſæpiſſime hominibus ſunt exitio, nō ſunt petēda abſolute, ſed ſub conditione, ſi nobis ſint futura ſalutaria; quod ſoli Deo perſpectum eſt. Vnde in iſtis optima orandi forma eſt rogare Deum vt nobiſcū agat ſicut nouit expedire ad ſuam gloriam & ſalutē noſtram. 21

Duplicia ſunt, quæ à Deo petūtur.

Petes, Vtrùm ſit peccatum ea ſecundùm ſe deſiderare & petere à Deo?

Reſpondeo, Si quis hæc ita deſideret, vt non curet, ſint ne ipſi futura ſalutaria an non, peccat: quia illa plus amat quàm ſuam ſalutem. Si tamen ſperet non obfutura ſaluti, non videtur deſiderium, quo illa per ſe appetuntur, eſſe malum, modò eā mēſurā appetantur, quæ non ſit contra rectam rationem: quia ſunt bona indifferentia. vnde ſi quis ea ſic petat à Deo, non videtur peccare: nam Iudæi talia à Deo petebant, & talium bonorum in veteri Teſtamento promiſſiones pro legis obſeruatione acceperunt. Si tamen deſiderium & ſolicitudo modum excedant, peccatum eſt.

Si bona adiaphora per ſe petantur.

DVBITATIO V.

Quibus conueniens ſit orare.

D. Thomas art. 3.

Reſpondeo, Conuenire ſoli naturæ rationali Superiorem agnoſcenti, à quo aliquid boni ſibi vel alteri expectare poſſit. Ratio eſt, quia oratio eſt petitio quædam ad Superiorem directa. petitio autem eſt actus rationis, quo deſiderium exprimitur ad aliquid impetrandum. 22

Hinc patet Primò, Orationem non conuenire perſonis diuinis: tum quia Superiorem non habent, à quo ſibi vel alteri aliquid poſſint expectare; tum quia ſingulæ ſua auctoritate & poteſtate omnia poſſunt.

Patet Secundò, Eam conuenire tum Angelis ſanctis: quia etſi nihil ſuperſit quod ſibi peculiariter petant, nobis tamen bona ſpiritalia & ſalutem expetunt, & Deo aduentū regni futuri: tum animabus beatis, quæ præterea ſibi petunt reſurrectionem corporum: tum viatoribus, quibus & ſibi & aliis multa petenda: tum defunctis, qui ſunt in purgatorio, quos pro ſe orare vt à pœnis ſoluantur, non videtur dubitandum: quicumque enim in graui afflictione conſtitutus ſcit eſſe aliqua remedia, quibus poſſit liberari, dubium non eſt quin roget ea ſibi adhiberi. defuncti autem ſciunt extare huiuſmodi remedia, vt ſacrificia, preces, ieiunia. eleemoſynas fidelium, indulgentias, orationes Sanctorū: cur ergo non orent hæc ſibi applicari, & vt Deus fideles ad hæc excitet? Vnde meritò Eccleſia illud Iob, *Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me*, applicat defunctis in purgatorio poſitis. An orent pro viuis, non ſatis conſtat. credibile eſt etiam pro illis orare, quia dubitandum non eſt quin pro ſuis ſint ſoliciti: ad hoc enim charitas eos impellit. cur ergo illorum ſalutem 23

Cōuenit Angelis, animabus beatis, viatoribus, & defunctis qui in purgatorio.

Defuncti orāt pro nobis in purgatorio.

Deo

Deo non commendent; nos tamen eos non inuocamus, quia preces noſtras ordinariè nō poſſunt cognoſcere; & ſunt in eo ſtatu vt magis egeant auxilio noſtro, quàm vt poſſint nobis auxilium adferre, vt ait D. Thomas q. 83. art. 11. ad 3.

An damnatis. Patet Tertiò, Damnatis orationem propriè non competere; tum quia carent pio affectu ex quo oratio debet procedere, vt ſit actus virtutis; tum quia nihil illis boni à Deo expectandum, quamuis interdum aliqualis petitio in illis reperiatur; vt cùm ſatan petiit tentare S. Iob; cùm diues petiit mitti Lazarum, &c.

Sed difficultas eſt, Vtrùm Chriſto ſecundùm humanam naturam in cælo conueniat. Quidam negant, Primò, Quia Chriſtus totum negotium ſalutis noſtræ exactè & minutè cum Patre in via compoſuit. Secundò, Quia aliàs liceret Chriſtum rogare vt pro nobis oret.

24 *An humanitas Chriſti.* Sed veriùs videtur, Chriſti animam etiam modò rogare diuinitatem pro hominibus. Primò, Quia id non dedecet ipſam, cùm in via ſæpiſſimè id fecerit, & ſtatui beatitudinis non repugnet; vt patet in aliis Beatis. Secundò, Vtitur in Deum laude, gratiarum actione, adoratione. ſicut enim ſumma charitate, ita etiam ſumma humilitate erga Deum eſt prędita: cur etiam nō vtatur oratione? Tertiò, Etſi data ſit illi animæ ſanctiſſimæ omnis poteſtas in cælo & in terra, Matth. 28. tamen executio huius poteſtatis non poteſt fieri virtute animæ, ſed diuinitatis, vt patet in iuſtificatione & glorificatione: ergo decet vt id petat à diuinitate, ſaltem actu interno. Quartò, Sicut hoſtiæ veteres immolabātur in ſancto ſæculari, ita Chriſtus ſemetipſum immolauit in hoc mundo: & ſicut Pontifex veteris legis, ſanguinē hoſtię inferebat in ſancta ſanctorum ad deprecandum Deum pro populo; ita Chriſtus corpus & ſanguinem ſuum intulit in cęlū, vt appareat vultui Dei pro nobis, vt deducit Apoſtolus ad Hebræos 9. ergo Chriſtus ibi apparet vt Pontifex, ſeu vt munere Pontificis poſt hoſtiæ ſacrificium fungens; quod in eo conſiſtit vt petatur ſacrificij effectus: alioquin nō eſſet apta analogia inter Chriſtum & Pontificem veteris legis, quam intendit Apoſtolus. Quintò, Hæc ſententia eſt magis conſentanea Scripturæ ſacræ Ioannis 14. *Si diligitis me, mandata mea ſeruate, & ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum.* quaſi dicat, nolite ob meum diſceſſum ad Patrem eſſe mœſti; quia cùm ad Patrem venero, rogabo eum vt aliū meo loco mittat, qui nūquam diſcedet. 1. Ioan. 2. *Sed etſi quis peccauerit, aduocatū habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum iuſtū.* quod propriè dici nequit, niſi aliquid pro nobis à Patre petat. Ad Roman. 8. *Qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Ad Hebr. 7. *Semper viuens ad interpellandum pro nobis.* quibus verbis ſatis inſinuatur, hanc interpellationem nō ſolùm fieri exhibitione & præſentia obiectiua humanitatis & vulnerum, ſic enim non eſſet quid diſtinctum à ſeſſione ad dexteram nec requireretur vt ſit viuēs, ſed per actum animæ, quo nobis miſericordiam & ſalutem petit: ſic enim aliquid peculiare adfertur quod noſtram fiduciam erigat: hoc enim intendit Apoſtolus. Sextò, Eamdem ſententiam inſinuant Patres, Iuſtinus q. 105. ad orthod. *Si enim ſuperatis iam reſurrectione, carnis infirmitatibus, vt Pontifex confeſſionis noſtræ, interpellas pro nobis, nónne magis cùm adhuc ſubiaceret infirmitati carnis, egebat magno validóque clamore & lacrymis, cum quibus preces offerebat?* Ambroſius in illud ad Roman. 8. Qui etiam interpellat pro nobis: *Chriſtus reſurgens ſemper cauſas noſtras agit apud Patrem, cuius poſtulatio contemni non poteſt, quia in dextera Dei eſt, hoc eſt, in honore quòd Deus eſt.* & infrà explicat quo modo interpellet pro nobis, nempe eo modo, quo rogauit pro Petro, vt non deficeret fides eius. & infrà: *Interpellat pro nobis, ne inimicus aliquid violenter præſumat contra nos, vt arceatur inſolentia eius.* In eadem ſententia videtur eſſe Cyprianus epiſt. 8. & Auguſtinus præfat. in Pſal. 85. Idem apertè docet D. Thomas in cap. 7. ad Hebr. lect. 4. D. Bonauentura, de vita Chriſti cap. 98. Toletus in cap. 16. Ioannis, annot. 35. & Suarez in 3. p. diſput. 45. ſect. 2.

Ad argumenta. Ad Primam rationem in contrariū adductam: Chriſtus omnia cum Patre compoſuit, quia exactè pro omnibus ſatisfecit, & meruit omne bonum, quod temporis ſucceſſu hominibus confertur. Hinc tamen ſequitur, quin modò poſſit orare vt illis bona conferantur.

Dices, Chriſtus adhuc in vita mortali præuidebat quidnam ſingulis hominibus expediens foret, & quid pro ſingulis eſſet petendum: ergo illud tunc poterat petere & pro ſingulis impetrare. Si poterat, credibile eſt feciſſe. cur enim expectet tempus executionis? præſertim cùm hoc modo perfectius ſit opus noſtræ redemptionis; quod in hac vita eſt operatus. 25 *Obiectio.*

Reſpon. Chriſtus non egu habet oratione. Reſpondeo, Hoc argumentum rectè probare, non eſſe illi opus oratione, cùm iam omnia petierit & impetrauerit, quæ tēporis ſucceſſu mortalibus bona conferuntur. Hinc tamen non ſequitur, quin re ipſa oratione vtatur, non quia id neceſſarium, ſed vt diuinitatem ſic magis honoret, & omne bonum in illam tamquam in primum fontem referat. nam etiam ab initio conceptionis illa omnia præuidit, & vt veriſimile eſt, petiit & impetrauit. (id enim facile ei erat) tamen ſæpiùs in vita eadem rogauit, & impetrauit. nihil enim vetat quin idem ſæpiùs poſſit rogari & obtineri ante executionem. Itaque poteſt etiam modò rogare vt fiat executio eorum, quæ antè meruit & impetrauit, quamuis nihil noui petat.

Ad Secundum Reſpondeo, Etſi per ſe non ſit illicitum vt quis conſiderādo Chriſtum quà homo eſt, qui diuinitatem omni cultu veneratur, ſic oret apud animum ſuum, Chriſte ora pro me, impetra mihi à Patre veniam & ſalutem; tamen abſolutè non eſt hoc modo orandum, ſaltem publicè. Primò, Quia eſt contra morem Eccleſiæ. Secundò, Facile inſinuaretur error Arij, facientis Filium creaturam, vel Neſtorij, conſtituentis duas in Chriſto perſonas. Tertiò, Inſinuaretur, Chriſtum, ſicut alios, egere oratione, nec habere in ſua poteſtate nos ſaluare ſine oratione. nemo enim illum, qui per ſe poteſt dare ſalutē, rogat vt oret, ſed vt ipſe det. Quartò, Oratio dirigitur ad perſonam, quæ eſt Deus, & ſua auctoritate poteſt dare. Quintò, Decet vt qui aliquid ab altero petit, præſertim publicè, ſummo titulo honoris cōpellet, & ſupremam illius poteſtatem agnoſcat, alioquin videbitur illum potiùs irridere quàm honorare. Denique, Quia nihil noui impetrare poteſt, quod iam antè non impetrauerit: itaque ſolùm rogando is eſt vt illud ſua poteſtate diuina confe- 26 *An Chriſtus rogandus vt pro nobis oret.*

rat:

rat. Si tamen ipſa Chriſti anima per ſe ſpectetur, non abſurdè priuatim rogari poterit, vt virtutes & ſalutem impetret, id eſt, faciat nobis per diuinitatem conferri. etſi enim ipſe non egeat oratione, tamen ex humilitate ea libentiſſimè vtitur erga diuinitatem.

DVBITATIO VI.

Vtrùm Sancti ſint orandi ſeu inuocandi.

D.Thomas quæſt.83. art. 11.

27 NEgarunt hoc multi hæretici. Primò, Vigilantius, qui docebat mortuorum preces pro aliis non exaudiri, teſte Hieronymo. vnde apertè ſequitur inanem eſſe Sanctorum inuocationem.

Secundò, Quidam hæretici tempore D. Bernardi, dicti Apoſtolici, qui, vt refert Bernardus Serm.66 in Cantica, ridebant Catholicos quòd Sanctos inuocarent.

Tertiò, Quidam circa eadem tempora dicti Cathari & Patareni, qui nec Sanctos nec Angelos inuocandos eſſe docebant, teſte Turrecremata l.4.de Eccleſia p.2.cap.35.

Quartò VValdenſes, ſeu Pauperes de Lugduno, qui paulò pòſt orti, dicebant Sanctos nec audire, nec attendere ad preces noſtras, teſte Antonino.4 p.tit 11.cap.7.§.2.

Quintò, VViclef, qui dicebat eſſe inutile Sanctos inuocare, teſte Thoma VValdenſi to.3.c.108.

Hæretici noſtri ſeculi. Sextò, Hæretici noſtri temporis, qui duo docent. Primò, Id eſſe inutile, eò quòd Sancti preces noſtras non cognoſcant. Secundò, Eſſe impium, quia obſcuratur officium Mediatoris. Ita Caluinus lib.3. Inſtit. cap. 20. § 20. & ſequent. vſque ad 28. Idem docent ceteri.

28 Pro veritate Notandum eſt, Sanctos poſſe tripliciter inuocari.

Primò, Tamquam primarios auctores vitæ & ſalutis, quaſi ſua ipſi auctoritate & poteſtate poſſint remittere peccata, infundere virtutes, dare vitam æternam, &c.

Secundò, Tamquam adiutores ad precandum Deum.

Tertiò, Tamquam adminiſtros quorumdam beneficiorum, quæ ipſi per ſe nobis conferre poſſunt; qualia ſunt ſalutaria ſuggerere, dæmonis machinationes impedire, varia mala auertere, & ſimilia. Nunc

Dico Primò Nulla ratione licitum eſt Sanctos primo modo inuocare, nempe tamquam auctores primarios ſalutis: id enim eſſet aperta idololatria; nec quiſquam Catholicorum ita vnquam illos inuocauit, aut inuocandos cenſuit, vt falsò illis imponit Caluinus num.22.

Nec obſtant illæ formulæ precandi, quas Caluinus obiicit tamquam intolerabiles, *S. Meda de, S.Elig, reſpice ſe uos t eos, mina è cælo*: quia intelligendæ ſunt de auxilio precum, vel ſimili, quod ipſis congruat: illa autem, *vt ſancta Virgo iubeat Filium facere quod petimus*, nullus Catholicus vtitur; nemo enim neſcit Filium in cælo Matri ſubditum non eſſe, ac proinde nihil ei propriè iuberi poſſe. Quòd ſi quis tamen pia mente ſic loqueretur, non eſſet magnopere reprehendendus: nam etiam [illegible] dicit Deum voci hominis obediuiſſe, latiore verbi ſignificatu: & amicis dicere ſolemus vt iubeant & imperent nobis. Similiter non obſtat quòd Virgini dicamus, *vita, dulcedo, & ſpes noſtra*: id enim verum eſt ratione Filij, quem nobis peperit, per tropum, qui Metonymia dicitur, vbi nomen effectus tribuitur ei, quod aliquo modo eſt cauſa; quod in Scripturis eſt frequens. omitto Apoſtolos lucem mundi à Domino vocari Matth 5.

Dico Secundò, Pium tamen & ſalutare eſt eos inuocare ſecundo & tertio modo, tamquam amicos Dei chariſſimos, videlicet vt pro nobis orent, ſuámq; nobis opem porrigant. Eſt fide tenẽdum, & definitum in Conc.Trident.ſeſſ.25.de inuocat. Sanctorũ. Probatur Primò. Ex Scripturis; Gen.48. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis.* hic Iacob inuocat Angelum ſuum. Iob.5 *Voca, ſi eſt qui tibi reſpondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* id eſt, ad aliquem Angelorum. Nec obſtat, quòd hæc ſunt verba Eliphaz Themanitæ; quia Iob ea non reprehendit, cùm tamen alia minus rectè dicta refutet. Exod. 32. *Recordare Abraham, Iſaac & Iſrael ſeruorum tuorum*; vbi per merita Patriarcharum poſtulat, & exauditur. vnde ſequitur infrà: *Placatus eſt Dominus ne faceret malum*, &c. hic modus orandi erat frequentiſſimus apud Iudæos. 29 *Probatur inuocatio Sanctorum.*

Dices, Non orabant ipſos Patriarchas, ſed Deum. *Obiectio.*

Reſpondeo, Verum eſt; quia nondum erant in ſtatu beatitudinis, vt poſſent preces ad ſe directas cognoſcere. ſed quia allegabant eorum merita & obſequia vt propter illa Deus miſereretur, ſatis inſinuabant, ipſos, ſi per ſe orẽt, multò magis impetrare poſſe. Falſum eſt autẽ quod ait Caluinus, ſolùm allegari pactum, quod Deus habebat cum Patribus, vt patet Pſal.131. *Memento Domine David, & omnis manſuetudinis eius*, vbi merita allegantur. Idem patet cùm dicitur, *Seruorum tuorum, dilecti tui, Sancti tui*, Exodi 32. Daniel.3. & alibi. *Reſp.*

Secundò, Ex Scripturis conſtat, Angelos & Sanctorum animas pro nobis orare: ergo rectè eos inuocamus, vt id crebrò & efficaciter præſtent.

De Angelis, Tobiæ 12. Angelus dicit ſe obtuliſſe Deo orationes Tobiæ quæ oblatio non fiebat nuda tantùm exhibitione coram Deo, cùm ipſi omnia ſint præſentiſſima; ſed cum deprecatione vt Deus illas exaudiret: quo modo per aulicos nobiles cupiunt homines ſuas preces offerri Principi. Zachariæ 1. Angelus orat Deum pro populo Iudaico: *Domine exercituum, vſquequo tu non miſereberis Ieruſalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iſte iam ſeptuageſimus annus eſt.* *Orationũ oblatio.*

De aliis Sanctis patet 2.Machab. vltimo, vbi Onias apparuit Iudæ Machabæo, orans pro populo; & Ieremias, de quo Onias dicit, *Hic eſt qui multum orat pro populo, & ſancta ciuitate Ieruſalem*; & tamen nondum erant beati: quantò magis in ſtatu beatitudinis orabunt, vbi charitas illorum longe feruentior?

Tertiò, Probatur ex Conciliis. Synodus 7.act.6. *Cum timore Dei omnia agamus, poſtulantes interceſſiones incontaminatæ Deiparæ & ſemper Virginis Dominæ noſtræ Mariæ. Item ſanctorum Angelorum, & omnium Sanctorum, ſalutantes venerandas illorum reliquias*, &c. Concilium Trident.ſeſſ.25.in principio, mandat populum Chriſtianum doceri, *eos, qui negant Sanctos æterna felicitate fruentes inuocandos eſſe; & qui aſſerunt vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, vt pro nobis etiam ſingulis orent,* 30

vno

inuocationem eſſe idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, impie ſentire, &c.

Diſputare contra Eccleſiæ vſum.

Quartò, Idem probari poteſt ex perpetuo Eccleſiæ vſu: atqui *de eo quod tota per orbem frequentat Eccleſia, diſputare an ita faciendum ſit, inſolentiſſima inſania eſt*, vt ait Auguſtinus epiſt. 118. ad Ianuarium. Idem patet ex Litaniis, quarum vſus in Eccleſia pluſquam à mille annis viguit, vt patet ex Concilio Aurelianenſi I. cap. 20. & Toletano V. cap. 2.

Locus Hieron. notandus.

Quintò, Ex Patribus: ſolùm vnum locum adferam ex Hieronymo contra Vigilantium: *Si Apoſtoli & Martyres adhuc in corpore conſtituti poſſunt orare pro ceteris, quando de ſe adhuc debent eſſe ſoliciti; quantò magis poſt victorias, coronas & triumphos? Vnus homo Moyſes ſexcentis millibus armatorum impetrat à Domino veniam; & Stephanus imitator Domini ſui & primus Martyr in Chriſto, perſecutoribus veniam deprecatur: & poſtquam cum Domino eſſe cœperint, minùs valebunt? Paulus Apoſtolus ducentas ſeptuaginta ſex ſibi dicit in naui animas condonatas: & poſtquam reſolutus eſſe cœperit cum Chriſto, tunc ora clauſurus eſt?* &c.

Probatur ratione.

Poſſunt orando prodeſſe.

Sextò, Probatur ratione; Sancti poſſunt nobis multùm prodeſſe, tum pro nobis orando, tum per ſe nobis opem ferendo: ergo pium eſt & vtile, illos inuocare. Antecedens probatur Primò, quòd orationibus ſuis nobis prodeſſe poſſint: Quia ſi cùm adhuc eſſent mortales, exules, ſubiecti peccatis, ſoliciti & incerti ſuæ ſalutis, ita prodeſſe poterant, vt ex multis Scripturæ locis conſtat, vt Iob 42. vbi Iob iuſſu Dei orat pro amicis & impetrat: 1. Reg. 7. vbi populus rogat Samuelem vt pro ipſo orare non ceſſet: ad Roman. 15. 2. ad Corinth. 1. ad Epheſ. 6. ad Hebr. 13. Apoſtolus orationes fidelium pro ſuis negotiis flagitat: quãtò magis nunc cum Chriſto regnantes, beati, ſecuri, perfectiſſima charitate præditi, prodeſſe nobis ſuis orationibus poterunt? præcipua enim ratio impetrandi eſt amicitiæ coniunctio, quæ inter Deum & ipſos nunc omnino eſt cõſummata.

31 Quòd etiam per ſe multa nobis conferre poſſint, conſtat, Primò, ex officio Angelorum cuſtodum, qui multa mortalibus beneficia præſtant, vt Scriptura multis locis docet: vt in hiſtoria Tobiæ, in Prophetia Danielis cap. 3. 10. 14. Geneſ. 48. & alibi. Idem poſſe alios Sanctos poſt Chriſti mortem, certiſſimum eſt: tum quia ſunt ſimiles Angelis, ſapientia, charitate, potentia; neque ſunt concluſi abditis quibuſdam receptaculis, vt hæretici noſtri cum Vigilantio ſomniant: ſed poſſunt eſſe vbi placuerit, vt docet Hieronymus lib. contra Vigilantium in principio, vbi ſic ait:

Et opem per ſe ferendo.

Sanctos vbiuis eſſe poſſe.

Si Agnus vbique, ergo hi, qui cum Agno ſunt, vbique (id eſt, vbicumque volunt) *eſſe credendi ſunt: & cum diabolus & dæmones toto vagentur in orbe, & celeritate nimia vbique præſentes ſint, Martyres poſt effuſionem ſanguinis ſui, arca operientur incluſi, & inde exire non poterunt?* Tum quia Scriptura docet, Sanctos poſt hãc vitam regere mortales, Apoc. 2. *Qui vicerit, dabo illi poteſtatem ſuper gentes, & reget eas in virga ferrea.* Idem *eſſe columnas in templo Dei*, Apocal. 3. id eſt, ſuſtinere Eccleſiam *Sedere cum Chriſto in throno*, eodem capite, id eſt, vnà cum ipſo regere orbem. Denique infinitis exemplis & miraculis conſtat, quantum commodi ex inuocatione Sanctorum in corpore & anima mortalibus obuenerit.

Sed contrà Obiicitur Primò, Sancti ignorant preces noſtras; *non enim eouſque illis longæ ſunt aures vt ad voces noſtras porrigantur*, inquit Caluinus ſupra num. 24. 32

Obiectio 1.

Reſpon.

Reſpondeo, Non ignorant, quantumuis occultè fiant. ſi enim Angeli eas norunt, vt qui eas Deo exhibeant, cur non etiam Sancti? Idem ſi Angeli, qui in cælo ſunt, ſciunt omnes peccatorum in terris exiſtentium conuerſiones, deque illis gaudent, Lucæ 15. cur non etiam Sancti, qui Angelis pares?

Petes, Quomodo cognoſcunt eas? 33

Quomodo cognoſcunt noſtras preces.

Reſpondeo, Vel in Verbo, vt vult D. Thomas q. 83. art. 4. ad 2. & Caietanus ibidem. Vel per nouas & quotidianas reuelationes, vt Cyrillus Catecheſi 16. Auguſtinus de cura pro mort. c. 15. ſic enim multi Sãcti etiam in hac vita, occultiſſima cognouerunt; Eliſæus factum Giezi, 4. Reg. 5. Petrus fraudem Ananiæ & Saphiræ, Act. 5 Benedictus Totilæ ſimulationem & futuros euentus, Gregor. l. 2. Dialog. cap. 15. & totum mundum veluti ſub vno ſolis radio collectum, li. 2. dialog. cap. 35. Similia multa libro eodem recenſet Gregorius. & plurimis Sanctorum hoc donum collatum fuiſſe, ex hiſtoriis conſtat. Denique familiare erat Prophetis, occultiſſima noſſe: quantò magis in gloria cognoſcent huiuſmodi ſecreta, quando Deus erit omnia in omnibus? Ita ratiocinatur D. Auguſtinus lib. 22. de ciuit. cap. 29.

Vel denique cognoſcunt noſtras preces, dum ad ipſos diriguntur, eo modo, quo Angeli & animæ cognoſcunt mutuas cogitationes, mediante locutione ſpirituali: præſertim cùm lumine ſupernaturali ſint illuſtrati, nec corpus aut interuallum loci impediat. Si enim oculus corporeus tam procul intenditur, vt in cælum vſq; pertingat: quantò magis oculus mentis luce diuina perfuſus poterit ad remotiſſima, abſque miraculo, vel ope extraordinaria pertingere?

Nec obſtant loca Scripturæ, in quibus mortui dicuntur non cognoſcere res viuorum, Eccleſiaſtæ 9. *Mortui nihil cognoſcunt amplius.* ſimile inſinuatur Iob 14. & 4. Reg. 22. Hæc enim intelligenda ſunt vel de cognitione naturali, vel de cognitione quam habebãt toto tempore veteris Teſtamenti: tunc enim erant in limbo, nec fruebantur conſpectu Dei, nec habebant illud admirabile lumen, quod illis poſt Chriſti mortem communicatum, quo omnia luſtrare poſſunt. vide D. Auguſtinum de cura pro mortuis, cap. 13.

Obiicitur Secundò, Chriſtus eſt vnicus mediator noſter, per quem habemus acceſſum ad Patrem: ergo non eſt recurrendum ad Sanctos: imò id videtur Chriſto iniurium, tamquam ipſius reconciliatio ſit inſufficiens, aut egeat auxilio Sanctorum. 34

Obiectio 2.

Reſpon.

Chriſtus quomodo vnicus mediator.

Reſpondeo, Chriſtus dicitur *vnicus mediator* noſter, quia principalis, idque ob quatuor cauſas.

Primò, Quia non tantùm officio, ſed etiam naturâ eſt mediator, ſeu medius inter Deum & hominem, vtpote vtriuſque naturæ particeps: quam rationem adferunt Patres in illud 1. ad Timoth. 2. *Vnus eſt Deus, vnus eſt mediator Dei & hominum, homo Chriſtus* IESVS. & Auguſt. lib. 9. de ciu. c. 17. Secundò, Quia nos reconciliauit, non deprecando, ſed condignum pretium exhibẽdo, & ſatisfaciendo. Tertiò, Quia ex propriis: habebat enim vim illam ex intrinſeco, id eſt, ex natura ſui ſuppoſiti.

Quartò, Quia eſt mediator omnium: nam omnes, quantum ex parte ipſius, reconciliauit, & pro omnibus ſatisfecit. Sed hæ tres poſteriores cauſæ pendent ex prima.

Sancti, mediatores ſecundarij.

Sancti dumtaxat ſunt *mediatores ſecundarij*, quia nec ex propriis reconciliant nos Deo (non enim ex iis quæ à ſeipſis habent, ſed ex iis quæ per indebitam gratiam acceperunt) neque omnes reconciliant; neque per modum ſolutionis, ſed deprecationis. Rectè tamen dicuntur *mediatores*, quia verè intercedunt pro nobis deprecando, & diuina munera nobis impetrando. Sicut Moyſes dicitur ſequeſter & medius inter Deum & populum, Deuteron. 5. qui pro populo ad Deum locutus eſt, & pactum Dei ad populum detulit. Sic Cyrillus Apoſtolos & Prophetas vocat mediatores lib. 12. Theſauri cap. 10. quicumque enim interuenit inter duos vt alter alteri reconcilietur, vel aliquid alteri ab altero impertetur, vel vt pactum inter eos ineatur, rectè dicitur mediator inter illos.

Non obſcurant officium mediatoris, ſed illuſtrant.

35 Neque hæc interceſſio vllo modo obſcurat officium mediatoris Chriſti. Primò, Quia Angeli intercedunt pro nobis orando; imò etiam homines viui, vt ex Scriptura conſtat; & tamē hæc interceſſio non obſcurat illud. Secundò, Quia Sancti adhibētur vt comprecatores, nimirum vt ſuas orationes noſtris iungant: quod non poteſt vllo modo in iniuriam Chriſti cedere. Tertiò, Quia omnem vim interueniendi & impetrandi, quam habent, acceperunt ex meritis Chriſti, eiuſque interceſſione. vnde potius ad honorē ipſius cedit, quòd poſſint eſſe ſecundarij mediatores; ſicut ad honorem primæ cauſæ cedit, quòd creaturæ ſint cauſæ ſecundæ: nam ita efficax eſt Chriſti mediatio, vt non tantùm reconciliet, ſed etiam reconciliatores ſub ſe, qui virtute ab ipſo accepta reconciliēt, efficiat. in omni enim reconciliatione operatur Chriſti meritum vt prima cauſa moralis, ſicut Deus in omni operatione creaturæ naturali. quod valde notandum eſt contra hæreticos. Decet id etiam ordinem diuinæ ſapientiæ, quæ inferiora per media diſponit, & ad perfectionem perducit. vide D. Thomam art. 11.

Chriſti meritum operatur vt prima cauſa moralis.

36 Petes, Quibus meritis nituntur Sancti pro nobis orantes, ſeu per quæ merita orant?

Quibus meritis nitantur.

Reſpondeo, Principaliter per merita Chriſti: quidquid enim nobis datur, principaliter datur propter merita Chriſti, vt colligitur ex cap. 1. ad Epheſ. *Qui benedixit nos omni benedictione ſpirituali in cœleſtibus in Chriſto.* Secundariò etiam per merita ſua. etſi enim ex condigno compenſata ſint, ita vt nihil illis debeatur ex iuſtitia, tamen ex amicitia multa eis deberi poſſunt, vt patet exemplis humanis. Itaque hæc merita ſunt ratio ſecūdaria beneficiorum Dei: nam Deus applicat ſe ad benefaciendum nobis propter merita Chriſti, orationibus Sanctorum inductus. etſi enim Chriſti merita ſemper ſint ratio principalis ob quę Deus ſua beneficia cōfert, tamen merita & preces Sanctorum ſunt cauſa cur Deus hic & nunc ſe applicet … ad hæc vel illa beneficia danda ob … merita. Vnde etiam Sancti veteris Teſta… ſolent orare per merita Abrahæ, Iſaac, Iacob. Dauid. &c. Exod. 32. *Recordare Domine Abraham, Iſaac, & Iacob ſeruorum tuorum.* Daniel. 3. *Ne auferas miſericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruum tuum,*

Merita Sanctorum ſunt ratio ſecundaria.

& Iſrael ſanctum tuum. Pſal. 131. *Memento Domine Dauid,* &c. nempe vt propter hæc Deus hic & nunc ſe ad benefaciendum inclinaret. Sancti tamen in veteri Teſtamento inuocari non ſolebāt vt in nouo: quia nondum erant in gloria vt poſſent noſtras preces cognoſcere; ſicut neq; illi qui in purgatorio: quos ob hanc cauſam non ſolemus inuocare; vt colligitur ex D. Thoma art. 4. ad 3.

Obiicitur Tertiò, Qui confugit ad Sanctos, videtur diffidere de Dei benignitate & Chriſti meritis: ergo. 37

Obiectio 3.

Reſpondeo, Minimè diffidere; ſicut neque diffidit, qui hominis mortalis preces flagitat: nec Angeli diffidunt, quando pro nobis orant. etſi enim ſciamus Deum per ſe eſſe propenſiſſimum ad benefaciendū, & Chriſti merita eſſe ſufficientiſſima; tamen iudicamus nos indignos qui ſoli coram tanta maieſtate compareamus, & non ſatis diſpoſitos ad beneficia illius excipienda: vnde confugimus ad Sanctos vt nos veluti comitentur, noſtriſque precibus ſuas iungant. qua in re Primò, Honoramus Sanctos. Secundò, Reueremur Dei maieſtatem. Tertiò, illa ſubmiſſione nos diſponimus ad faciliùs impetrandum. Etſi enim Deus ſit benigniſſimus, & Chriſti merita abundantiſſima, vt dictum eſt: tamen vult ſuam maieſtatem & beneficia agnoſci, nos ad ea diſponi, & ſuos amicos honorari. vnde etiam vult vt ipſum oremus tum per nos, tum per alios, & maximè per Sanctos; idque vt ipſos honoret, & oſtendat quanti eos faciat. Ex quo fit, vt per diuerſos Sanctos, ad illorum inuocationem, diuerſa miracula operetur: & beneficia diuerſa cōferat. Simile cernimus in rebus humanis. gratiſſimum enim eſt etiam clementiſſimis Principibus, vt Rei, quibus parati ſunt indulgere, vtantur interuentu eorum, qui ipſis ſunt chariſſimi, & ſæpè non aliter volunt ignoſcere; & per diuerſos diuerſa concedunt.

Cur Deus velit nos vti Sanctorum ſuffragiis.

DVBITATIO VII.

Vtrùm ſit orandum pro omnibus.

D. Thomas art. 7. & 8.

REſpondeo, Eſſe orandum pro omnibus, qui nondum ſunt in termino, etiam inimicis noſtris. ratio eſt, quia omnibus ſalutem deſiderare, & quantum commodè poſſimus, procurare debemus: ergo etiam à Deo petere. confirmatur ex Apoſtolo 1. ad Timoth. 2. *Obſecro primùm omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus.* Hoc tamen non ita intelligēdum, quaſi orare debeamus vt abſolutè omnes ſalui fiant, & nemo damnetur; hoc enim fruſtra & ſtultè oraretur, nam conſtat ex Scripturis contrarium euenturum. deinde nemo poteſt orare quod non poteſt ſperare, hoc autem ſperari non poteſt; nam ſpes ſupponit fidem vel opinionem, fieri poſſe vt res eueniat: nemo enim ſperat aliquid, quod certò nouit non euenturum. Poteſt tamen id affectu ſimplici & inefficaci optari. Alio igitur ſenſu orandum pro omnibus. Primò, Quia nemo ab orationibus communibus excludendus: vt ſi quis diceret, Dimitte nobis debita noſtra, præterquam Ioanni vel Petro: Libera nos à malo, excepto hoc vel illo: hoc enim eſt contra charitatem: vnde eſt 38

Quo modo orandum pro omnibus.

præcepti

præcepti hoc modo pro omnibus orare. Nec obſtant imprecationes quæ habentur in Scripturis, vt Pſalm. 68. *Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur.* & 108. multæ ſimiles habentur, & alibi frequenter. hæ enim vel prophetice intelligendæ ſunt, vt ſint prædictiones, non imprecationes: vel in illis ſignificatur conformatio voluntatis cum decreto iuſtitiæ diuinæ circa damnationem impiorum. vide D. Thom art. 8.

Secundò, Quia nullus eſt in toto genere humano, pro quo laudabile non ſit ſpeciatim orare. etſi enim in genere conſtet plurimos non ſaluandos, tamen id de nemine conſtat in particulari: vnde de nemine quamdiu viuit deſperandũ. quo fit vt etiam pro inimicis orandum ſit; precando illis non quidem temporalia, vt honores, opes, vitam; (quæ ſæpè rogare poſſumus ipſis adimi, ſi per ea noceant, vt multis Scripturæ exemplis cõſtat;) ſed quæ ad ſalutem pertineant æternã. Nemo tamen ex præcepto tenetur orare in particulari pro inimico, niſi in extrema vel graui neceſſitate eius ſpiritali, quando præter orationem nõ ſe offert aliud remedium. tũc enim ſi aliqua probabilis ſpes ſit per orationem ſubueniendi, tenemur. ſecùs ſi moraliter ſpes ſit nulla. tenemur tamen ab orationibus communibus eos non excludere.

39 Tertiò, Quia orandus Deus pro omnibus in genere, vt omnes illuminet & ad ſalutem perducat, quantum ratio diuinæ prouidentiæ patitur. ſicut enim Deus ſecundùm certum prouidentiæ modum, quantum in ſe, vult omnes homines ſaluos fieri, nemine excepto, idque etiam ſecundùm illam prouidentiæ menſuram procurat; & Chriſtus eſt mediator omnium, qui ſeipſum dedit redemptionem pro omnibus, excluſo nemine: ita nos etiam omnium ſalutem optare, & pro omnibus orare debemus, videlicet vt neminem excludamus, & omnibus quantum ſtatura diuinæ prouidentiæ fert menſura, ſalutis auxilia conferri rogemus. Etſi enim fieri nequeat vt ſecundùm illam prouidentiæ rationem omnes ſimul ſalui fiant, hominum prauitate ſuppoſita: tamen multò plures, quàm reipſa ſaluentur, facile ſalutem conſequi poſſunt. Itaque vt quamplurimi ex omnibus ſaluentur, rogandum eſt, & hoc ſenſu orandum pro omnibus Non tamen eſt præcepti vt ſic pro omnibus ores; præterquã in liturgia, de qua Apoſtolus loco notato loquitur. teſtibus Chryſoſtomo, Theophil. Oecumen.

Certam prouidentiæ menſuram adhibet Deus ad homines ſaluandos.

40 Dixi *orandum pro omnibus, qui nondum ſunt in termino, tam viuis quàm defunctis*: quia hi omnes interdum auxilio egent, & ſpes eſt noſtris orationibus iuuandos vt ad terminum perueniant: ceteri vel non egent, vt beati, pro quibus ſi quis oraret, indicaret eos beatos non eſſe: vnde illis iniuriam faceret, iuxta illud vulgatum, *Iniuriam facis martyri, qui oras pro martyre*: quod intellige de eo, qui iudicio Eccleſiæ martyr habetur. Vel ſpes non eſt fore iuuandos, vt damnati. Idem dicẽdum ſi de aliquo conſtaret ipſum reprobum eſſe: non enim poſſemus pro illius ſalute vel perſeuerantia rogare: vt inſinuat D. Auguſtinus lib. de correpr. & gratia cap. 15. quia ſpes non eſt illum adiutum iri.

Reprobus.

Cetera quæ hic dici poſſent, vide apud D Thomam artic. 7. & 8.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm forma precandi, quæ Horæ canonicæ vocatur, ſit vtilis & retinenda in Eccleſia.

HOras canonicas vocamus eas preces & laudes diuinas, quæ ex præſcripto Canonum eccleſiaſticorũ in Eccleſia certis horis diu noctuq; canuntur. eædem vocantur *Officium Eccleſiaſticũ*, quia Eccleſiaſticorum munus eſt illas recitare. 41

Horæ canonicæ.

Hæretici igitur huius temporis hanc formam reiiciunt tanquam inutilem; ſed ratione nulla, ſolo Eccleſiæ Romanæ odio, & cæco furore concitati. Idem olim fecerunt VValdenſes, dicti Pauperes de Lugduno, teſte Ænea Siluio de orig. Bohemorum c. 35. & VViclef, teſte Thoma VValdenſi tomo 3. cap. 21.

Sed fide tenendum eſt, hanc formam precandi eſſe piam & ſalutarem, ac proinde in Eccleſia retinendam. Probatur Primò, Quia iam inde ab exordio Eccleſiæ ſemper fuit aliqua publica precandi & laudandi Deum forma, quæ etſi nõ fuerit ita completa & in ordinem digeſta, vt poſterioribus ſæculis: tamen ſeruabat eamdem ferè temporum diſtinctionem, & conſtabat iiſdẽ partibus principalibus. Clemens lib. 8. conſtitut. Apoſtolicarum c. 34. inter traditiones Apoſtolicas, Epiſcopo & Clero ſeruandas, refert hanc: *Precationes facite manè, hora tertia, ac ſexta, & nona, & veſpere, atque ad gallicantum. Manè gratias agentes, quòd illuminarit nos, nocte ſublata & reddita die. Tertia, quòd ea hora Pilatus iniuſtam aduerſus Dominum pronuntiauerit. Sexta, quòd ea hora in crucem actus ſit. Nona, quòd tum omnia mota & tremefacta ſint, Domino crucifixo, quia horrerent audaciam impiorum Iudæorum, & contumeliam Domini ferre non poſſent. Veſpere, quòd noctem dederit ad requieſcendum à diurnis laboribus. Ad gallicantum, quod ea hora nuntiet aduentum diei ad faciendum opera lucis.* Vbi notanda ratio, quæ in ſingulis horis dicendis eſt ſpectanda. vide Franciſcum Turrianum in hunc locum. Hieronymus epiſt. 27. *Manè, hora tertia, ſexta, nona, veſpere, noctis medio, per ordinem Pſalterium cantabat*: loquitur de Monaſterio Paulæ. Caſſianus lib. 2. & 3. de Inſtit. cœnobiorum, multa habet de canonico pſallendi modo per diſtinctas horas, oſtenditque per totum Orientem & Occidentem in vſu fuiſſe. Eiuſdem conſuetudinis meminit Baſilius interrogat. 37. in regulis fuſius diſputatis Beda in cap 18. Lucæ, explicans quomodo oportet ſemper orare, ſic ait: *Dicendum eum ſemper orare, qui canonicis horis quotidie iuxta ritum eccleſiaſticæ traditionis, pſalmodiis precibuſq; conſuetis Dominum rogare & laudare non deſiſtit: & hoc eſſe, quod Pſalmiſta dicebat, Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo.*

Eſſe piam precandi formam.

Ratio ſingularum horarum ex D. Clemente.

Secundò Probatur, Quia hæc forma precandi nihil continet quod non ſit ſummè pium & ſalutare. continet enim omnes Pſalmos, quibus nihil poteſt eſſe diuinius, vt qui dictati ſint à Spiritu ſancto, & contineant breuiter omnia Scripturæ myſteria per modum laudis, vt ait Dionyſius lib. de Eccleſ. hierar. cap. 3. p. 3. Deinde, Selectiſſima quæque totius veteris & noui Teſtamenti Textio, Selecta Patrum documẽta. Quartò, Præcipua 42

Quid contineat Breuiarium.

quæque geſta Sanctorum. Quintò, Breues precationes, quas Collectas vocant, quæ fere à Summis Pontificibus compoſitæ fuère. Sextò, Hymnos aliquot à Patribus compoſitos. vnde meritò vocatur *Breuiarium*, quia eſt compendium omnium prædictorum admirabile. Deinde non ſolum ſingulæ preces ſe pia & ſalutaria ſunt; ſed etiam tam aptè inter ſe connexa, ſuiſque temporibus & feſtis accommodata, vt magnam ſua varietate legentibus animi voluptatem & ſpiritalem conſolationem adferat: vt vel hinc perſpici queat, ſingulari Spiritus ſancti directione ita diſpoſita fuiſſe. quod verum eſſe deprehendet, qui ſingula attentè conſiderauerit.

43 Tertiò, Quia Eccleſia recitando horas canonicas, quodammodò ſemper orat, ſemper Deum laudat, ſemper memoriam diuinorum beneficiorum celebrat, ſemper gratias agit; & ſic implet monitum illud Domini Lucæ 18. *Oportet ſemper orare, & nunquam deficere.* & Apoſt. 1. ad Theſſalon. 5. *Sine intermiſſione orate.* & ad Epheſ. 5. *Implemini Spiritu ſancto, loquentes vobiſmetipſis in pſalmis, & hymnis, & canticis ſpiritualibus, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino, gratias agentes ſemper pro omnibus in nomine Domini* I E S V *Chriſti, Deo & Patri.* Sic etiam imitatur regium Prophetam, qui de ſe dicit Pſalm. 118. *Septies in die laudem dixi tibi.* &, *Media nocte ſurgebam ad confitendum nomini tuo.*

Quo modo ſemper oret.

Quòd *ſemper oret*, & *Deum laudet*, patet, quia cùm nox conſtet quatuor interuallis, quæ dicuntur *vigiliæ*, & dies ſimiliter quatuor partibus, ſeu horis ſacris, quarum crebra mentio eſt in Scripturis: ſingula interualla ſuas preces habent: nã pro prima, ſecunda, & tertia vigilia noctis, ſunt preces nocturnæ. hæ vel tribus partibus conſtãt, quæ Nocturna dicuntur, vt in feſtis: (ſicut enim quæque vigilia continet tres horas ciuiles, ita quodque Nocturnum continet tres Pſalmos & tres Lectiones: vt ſingulis horis ſinguli Pſalmi & ſingulæ Lectiones reſpondeant) vel vno tantùm Nocturno, ſed duodecim Pſalmorum, & trium Lectionũ, ita vt ferè tribus Nocturnis æqui polleat: vt in feriis & feſtis ſimplicibus. Pro quarta vigilia ſunt Laudes matutinæ. Pro prima hora diei, quæ durat ab ortu ſolis vſque ad tertiam excluſiuè, ſunt preces Primæ. Pro tertia, quæ durat à tertia vſque ad ſextam excluſiuè, ſunt preces Tertiæ. Pro ſexta, quæ durat à ſexta diei vſque ad nonam, ſunt preces Sextæ. Pro nona, ſunt preces Nonæ. Pro veſpera appetẽte, ſunt preces veſpertinæ. Pro initio noctis eſt Completorium. Non tamen eſt neceſſe vt præciſe iſtis temporibus illæ preces dicantur: ſufficit habere reſpectum ad illa; & officium publicum, quantum commodè fieri poteſt, illis temporibus accommodari. ita enim paſſim nunc habet recepta conſuetudo, quæ rerum huiuſmodi eſt moderatrix. melius tamen eſt hæc tempora præuenire in priuato officio, quàm vlteriùs differre, vt paſſim Doctores notant. Imò ſi quis aduertat impedimentum occurſiuum, præſertim voluntarium, tenetur præuenire. ſi non ſit voluntarium, (vt ſi febrim hora decima antemeridiana expectes) quidam putant non eſſe neceſſe præuenire: quod ego puto ſatis probabile: modò, ſi impedimentum ceſſet ante duodecimam noctis, prætermiſſa recites.

DVBITATIO IX.

Quinam ad preces canonicas obligentur, & quanta ſit hæc obligatio.

44 RESpondeo & dico Primò, Tantùm tria hominũ genera ad eas teneri, Clericos ſacrorum ordinum, Beneficiarios, & Religioſos ad chorum profeſſos. Eſt communis ſententia Doctorum teſte Nauarro, de horis canonicis cap. 7. num. 1. De Clericis ſacrorum ordinum probant Doctores, Primò ex cap. 1. de celebratione Miſſarum, vbi dicitur: *Presbyter mane, matutinali officio expleto, penſum ſeruitutis ſuæ canendo Primam, Tertiã, Sextam Nonam, Veſperamq́; perſoluat.* Verùm hic ſolum agitur de presbytero, & quidem Parocho vel Rectore Eccleſię, vnde nihil probat de diacono vel ſubdiacono: præſertim cum obligationes ſint ſtrictè interpretandæ.

Clericos ſacrorum Ordinũ teneri.

Secundò, Probant ex cap. 9. Si quis presbyter. d. 92. Verùm ibi non tantùm agitur de Clericis ordinum ſacrorum, ſed etiam de aliis: nam loquitur de omnibus Clericis alicui Eccleſiæ deputatis, id eſt, qui habent beneficia in aliqua Eccleſia, ratione cuius ei debent ſeruire. Item loquitur de officio publico, quod fit in Eccleſia: iubetque *a Clero deponi eum, qui ad quotidianum officium pſallendi, matutinis & veſpertinis horis non conuenerit.*

Tertiò, Probari poteſt ex cap. Dolentes 9 de celebr. Miſſarum, vbi Innoc. III. cum Concilio generali præcipit *Prelatis & minoribus Clericis in virtute ſanctæ obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum eis dederit Deus, ſtudioſè celebrent pariter & deuotè.* Sed hic non exprimitur qui ſint illi minores Clerici: & Concilium videtur loqui de officio publico.

Quartò, Probatur ex antiqua & generali totius Eccleſiæ conſuetudine, qua non ſolùm presbyteri, ſed etiam diaconi & ſubdiaconi cenſentur ad horas canonicas obligati. Itaque etſi nullus Canon ſcriptus extet, quo hi obligẽtur, (vt inſinuat Nauarius ſuprà:) tamen hæc conſuetudo cùm vim legis habeat, ſufficit. & meritò hi obligãtur: quia per ordinem ſacrum accipiunt in Eccleſia ſtatum, qui ad cultum & laudes diuinas celebrãdas eſt inſtitutus, vnde ratione ſtatus obligantur præ ceteris in genere. Ne autem in incertum ferrentur, determinatæ ſunt illæ laudes & preces in horis canonicis: & ita accedente conſuetudine, inuecta eſt obligatio. Neque liberantur hac obligatione ratione excommunicationis, ſuſpenſionis, interdicti, aut etiam realis degradationis: vt docet Nauarius dicto cap. 7. num. 17. & Silueſter verbo Hora q. 3. quia par non eſt, vt ex delicto commodum referant, & ſoluantur vinculo obligationis præcedentis: præſertim cùm recitatio horarum illi pœnæ non repugnet. Idem dicunt aliqui de damnatis ad triremes. ſed puto vſum eſſe in contrarium: tum quia ſatis habent afflictionis, dum vi in illo ſupplicio detinentur: tum quia animus rarò talibus ad obſequendum eſt comparatus: tum quia id cederet in dedecus ordinis eccleſiaſtici, ſi in illa hominum colluuie oſtenderent ſuum ſtatum. 45

Diaconi & ſubdiaconi obligantur conſuetudine.

Excommunicati & degradati.

46 Clerici verò minorũ ordinũ, ratione ſui gradus ad horas canonicas non adſtringuntur, quia nondum ſortiti ſunt ſtatum inter Eccleſiæ miniſtros:

Clerici minores ad quas preces obligẽtur.

ſtros; poſſunt enim matrimonio iungi. Quidam tamen putant eos teneri ad horas B. Virginis, vel ad ſeptem Pſalmos, vel ad Canticum Graduum: ſed certum eſt neque Iure communi, neque conſuetudine vniuerſali eos ad aliquid horum teneri. Si tamẽ in aliqua diœceſi eſſet generalis conſuetudo, quæ per modum legis ſit recepta, ibi tenerentur, vt docet Medina C. de orat. q. 7. in fine. an autem ſit alicubi talis conſuetudo, non conſtat. Sotus lib. 10. de Iuſtitia q. 5. art 3. putat non eſſe.

An Epiſcopus poſſit imponere.

imò nec Epiſcopum ſuo præcepto vel ſtatuto poſſe introducere. Quod probari poteſt Primò, Quia quod Eccleſia vniuerſalis relinquit liberum, non poteſt Epiſcopus particularis in ſua Eccleſia facere præceptum, niſi in eâ Eccleſia ſit peculiaris ratio, quæ in propoſito non occurrit. alioquin facilè fieret vt nimiùm grauarentur ſubditi, ſi non ſolùm Pontifex, ſed etiam ſinguli Epiſcopi poſſent onera perpetua imponere. Secundò. Quia omnes Ordines deſcendunt à ſummo Pontifice in totam Eccleſiam, ergo ad illum ſolum pertinet diſponere de functionibus & obligationibus, quæ ratione Ordinis imponuntur. Tertiò, Quia alioquin non poſſet ſeruari vniformitas: quæ tamẽ multùm facit ad Eccleſiæ decus & vnionem. Hinc etiam fit vt Epiſcopus non poſſit ſtatuere de ætate vel temporibus ordinandorum, &c.

Verum etſi non poſſit onus perpetuum imponere, poteſt tamen præcipere ordinato, vt bis térve illas preces recitet; ſicut ex cauſa poteſt aliquod ieiunũ bis térve in ſua diœceſi imponere: hoc enim neque graue cenſeri poteſt ſubdito, neque per illud receditur à cõſuetudine vniuerſali.

47 *An ad Pſalmum Miſerere.*

Petes, Vtrùm Clericus primæ tõſuræ vel minorum ordinum teneatur ſaltẽ ad Pſalmũ Miſerere.

Reſp. probabile eſſe teneri, ſaltem ſub peccato veniali, quia videtur eſſe conſuetudo generalis, & Prælati vbique imponunt.

Contraria tamen ſententia videtur verior; tum quia valde pueri accipiunt tonſuram, quos non videtur Eccleſia velle ſub peccato ad hoc obligare; tum quia plerique non agnoſcunt hîc vllam ſtrictam obligationem, nec Doctores aut confeſſarij illam vrgere ſolẽt; tum denique quia ſi eſſet peccatũ veniale, ſemel omittere ob materię paruitatem, ſequeretur eſſe peccatũ mortale ſi quis ſẽper omitteret, vel ſi vna volitione vellet omittere per hebdomadam, quia eſſet materia ſatis magna. quæ ratio vim habet, ſi obligatio non eſt alligata diei, ita vt cum die expiret, ſicut in horis canonicis. Itaque etſi ſit conſuetudo vt dicatur, hæc tamen non eſt per modum legis obligantis, ſed conſilij, & ex decoro.

An iure naturali teneantur ad amplius.

Dices, Iure naturali tenentur ampliùs orare, quàm laici: tum quia diuino cultui ſunt addicti, tum quia fruuntur priuilegio clericali: ergo ſaltem tenentur ad aliquid indeterminatum.

Reſp. Ita ſentiunt multi Doctores, inter quos Paludanus in 4 d. 15. q. 5 art. 1. concl. 3. & Nauar. cap. 7. de orat. n. 14. vbi dicit *innumera peccata committi ab ordinatis prima tonſura, & quatuor minoribus, quia plerique non plus laudant Deum nec ampliùs orant pro populo, quam ſi ordinati non eſſent*: quæ ſententia eſt probabilis. Sotus tamen, quem multi ſequuntur, non vult eos teneri aliquo præcepto; ſed ſolùm ex decentia, quæ non obliget ad vllum peccatum: non enim Ius naturæ dictat illos obligari, ſed ſolùm decens eſſe vt id faciant.

48 *Beneficiarij.*

De *beneficiarus* eſt communis ſententia Doctorum. vide Nauarrum cap. 7. de orat. num. 27. ratio eſt, quia beneficium datur propter officium ſpiritale, quod vel totum vel magnam partem conſiſtit in horis canonicis. ſed de hoc dictum eſt ſupra cap. 34. dub. 30. & 32.

49 *Profeſſi ad chorum*

De *Religioſis ad chorum profeſſis* nondum ordinatis eſt communis ſententia Doctorum. Sed difficultas eſt, quo Iure teneantur: non enim Iure Canonico ſcripto, cum nullus Canon ea de re extet, vt Caietanus ait: nec Iure naturæ, quia non pertinet ad eſſentiã Religionis. Neque ex vi voti aut profeſſionis, quia voto ſe ad hoc nõ aſtringunt. Nec tenentur ratione eleemoſynarum, quibus viuunt; quia non dantur cum hoc onere, ſed vt viuant ſecundùm ſuum inſtitutum. Quod ſi ſit aliqua talis fundatio, ea Cõuentum obligat, non ſingulos. Itaq; ſolùm videntur teneri præſcripto Regulæ, vel certè conſuetudine vbique recepta. Idem dicendum de Monialibus choro mancipatis, vt docet Nauarrus ſuprà num. 21. Caietanus tamen ver. Horæ canonicæ, de conſuetudine dubitat; *Niſi*, inquit, *conſuetudo eas obliget; (de qua nihil ſcio) non tenentur ex profeſſione.* Idem tenet Ioannes Medina q. 7. de oratione ſub finem. vnde Petrus Arragon. q. 83. art. 11. putat non eſſe peccatum mortale, ſi bis térve priuatim officium omittant: quia hæc conſuetudo orta eſt ex ſtatuto regulari, quod ad peccatum mortale non ſolet obligare. Certum tamen eſt nouitios non teneri; quia nondum firmiter diuino obſequio ſunt mancipati. neq; etiam illos, qui non ad chorum, ſed ad militiam vel ad alias functiones laicorum profitentur, vt ſunt milites variorum Ordinum, & ij, qui dicuntur Conuerſi: vt docet Nauarrus de horis canonicis c. 7. n. 22. & in Enchir. c. 25. n. 97.

50 *Fugitiuus.*

Petes, Vtrùm Monachus fugitiuus vel eiectus teneatur, cùm à Monaſterio non alatur?

Eiectus.

Reſpondeo cum Nauarro num. 20 Fugitiuum teneri, quia poteſt redire; & par non eſt vt ex ſua malitia, qua abeſt, commodum referat. Eiectum tamen puto non teneri; (etſi Nauarro aliter videatur) quia ſuo arbitrio ſe non ſeparauit, & non eſt in ipſius poteſtate redire deinde videtur non eſſe conſuetudo vt tales recitẽt horas, niſi ſint in Sacris. Ita Sotus.

51

Petes, Vtrùm Superior poſſit in hac obligatione ex cauſa diſpenſare? v. g. ratione ſtudiorum aut negotiorum.

Diſpenſatio.

Reſp. Cum hæc tota obligatio ex conſuetudine pendeat, credo poſſe diſpenſare, quando cauſa ſubeſt; ſicut in alijs ſtatutis, etiam obligatorijs, poteſt. Imò ſi in aliquo Ordine vel Monaſterio eſt conſuetudo, vt profeſſi nondum ordinati, in ſtudijs verſantes, vel alijs negotijs occupati, propter quæ choro intereſſe nequeunt, non recitent officium; ibi non opus eſt diſpenſatione.

52 *An peccent letaliter.*

Dico Secundò. Supradicti ita obligantur, vt mortiferè peccẽt, ſi horas vel ſemel abſque cauſa prætermittant. eſt communis ſententia Doctorum, vt docet Nauarrus c. 7. n. 5. Excipio Angelum ver. Hora §. 10. & Richardũ quem ille citat: hi dicunt non eſſe peccatum mortale eas omittere, niſi quis conſuetudinem habeat omittendi vel ex contemptu id faciat: quam ſententiam non auſim dicere probabilem, quia eſt contra torrentem Doctorum. Imò Nauarrus cap. 7. de orat. nu. 7. & alij, docent eſſe peccatum mortiferum, ſi vel

ſi vel vna hora negligatur, v.g. Tertia, Sexta, Nona, Completoriũ. Quòd autem idē Nauarrus & quidam alij volunt, omiſſionē tertiæ partis vnius horæ, v.g. vnius Pſalmi cum hymno, eſſe peccatum mortale, id ſanè durũ videtur. etſi enim vna hora ſit materia grauis & ſufficiēs vt ſub peccato mortali præcipiatur; nō tamen inde ſequitur, tertiam eius partem talem eſſe; alioquin etiā tertia pars vnius Pſalmi talis dicenda eſſet. Itaque etſi omittere Sextam vel Nonam integram, ſit peccatum mortiferum, quia multæ preces omittuntur, non tamē ſequitur mortiferum eſſe, ſi tertia pars Sextæ vel Nonæ omittatur. Ita tenet Angelus v. Hora num. 18. citant Palud. d. 15. quæſt. 5.

Tertia pars vnius horæ.

An duplex peccatum.

Ex dictis ſequi videtur, beneficiarium Ordinis ſacri duplex peccatum mortiferum admittere, omittendo officium, quia contra duas virtutes diuerſas peccat, nimirum contra iuſtitiã, & contra virtutem religionis. Ratione enim ordinis ſacri tenetur lege religionis. illæ enim preces ordinatis præcipiuntur tamquam officium religionis congruens eorum ſtatui, & bono Eccleſiæ. & hac ratione ad illas tenetur, etiam ceſſante quauis alia obligatione. Ratione verò beneficij tenetur lege iuſtitiæ; quia beneficium datur propter officium, & præbenda eſt veluti merces & ſtipendium illius operæ, iuxta modum ſupra cap. 34. dubit. 32. explicatum.

Contrarium tamen tenet Henriquez lib. 1. de pœnitentia cap. 5. n. 6 littera P. Quod ita probari poteſt: Quia officium vnius diei, etſi tu ſe, vt eſt opus religionis & cultus, ſit notabile quiddam ad quod ſub mortali obligemur, ſi præcipiatur: tamen non videtur ita notabile vt eſt materia iuſtitiæ, præſertim reſpectu Eccleſiæ cui eſt debitum. nō enim videtur notabili iniuria vel damno Eccleſiam afficere, ſi ſemel officium prætermittat. ergo ex hac parte non erit culpa mortifera. ſicut qui pro altero tenetur ieiunare ex promiſſo vel contractu, quia ab eo ſuſtentatur, non peccat mortiferè, etiamſi ſemel ieiunium omittat. quia non cenſetur notabilis læſio in illo genere. Vnde ſepoſito Eccleſiæ præcepto, beneficiarius præciſe ex cōtractu ſeu obligatione iuſtitiæ ad Eccleſiam non peccat mortiferè ſemel horas omittendo. Si tamen ſæpè omitteret, eſſet mortale; quia ex natura rei, debita parua accumulantur, & efficiunt materiam magnam. ſicut is qui quotidie debet facere Sacrum, non eſt damnandus peccati mortiferi, ſi ſemel vel bis omittat, etiam abſque cauſa. quia in iſto genere non cenſetur graue damnum, aut grauis læſio. Fateor tamen, beneficiarios in ſacris conſtitutos grauiùs aliis ordinariis peccare; quamuis hic exceſſus non videatur mortalis.

Recitans cum ſocio.

Cites prædicta tamen aduerte, ſi cum ſocio alternis recites, non cenſeri omitti quod per ipſum legitur; quia id cōmunione ſocij fit tuum, modò illud audias: & Eccleſia hanc rationem in officiis diuinis permittit; quia ſic minore fatigatione, & attentiùs, & plerumq; iucundiùs leguntur. Vnde hic modus etiam in recitanda corona B. Virginis, aliiſque precibus, vbi vel plurimi ſunt verſiculi, vel eadem ſæpiſſimè repetenda, adhiberi poteſt; etiamſi ex præcepto aut voto ad illas ſis obſtrictus: vt ſi ſeptem Pſalmos pœnitentiales vel totum Pſalteriũ legere debeas; vt fusè probat Nauarrus tract. de orat. c. 10. n. 27. & ratio eſt, quia non minùs hic excitatur deuotio, & obtinetur finis orationis, & moraliter totum legi cenſetur. Hoc tamen intellige, niſi aliud expreſſe ſit iniunctum, quod eſt rariſſimum.

Vnde hic mos manarit.

Introduxit hunc modum alternatim pſallendi in ſuam Eccleſiam, nimirum Antiochenam, primus B. Ignatius; vnde ſenſim in totum Orientem dimanauit. Cauſam dedit viſio quædam cæleſtis, in qua Angelos ſanctam Trinitatem *ἀντιφώνως*, id eſt alternis vocibus collaudantes audiuit, teſte Socrate lib. 6. hiſt. cap. 8. In Occidente verò primus S. Ambroſius eamdem rationem in ſua Eccleſia inſtituit, teſte Iſidoro lib. 1. de offic. Eccleſ. cap. 7 quem reliquæ Occidentis Eccleſiæ ſunt ſecutæ. antea omnes ſimul canebant, nec erant in choros diſtincti.

Petes, Vtrùm omittere omnes horas vnius diei, ſit vnum peccatum, an multa?

53 *An omiſſio omnium horarum ſit vnum peccatum.*

Nauarrus cap. 7. nu. 6. & multi alij docent eſſe vnum peccatum; quia ſeptem horæ canonicæ vna tantùm ſunt oratio, vnum officium diuinum.

Sed hæc ratio difficilis eſt, Primò, Nam ſingulæ horæ ſunt diſtinctæ orationes, diſtincta officia, diſtinctis temporibus Deo ſoluenda, ad quorum ſingulas obligamur ſub peccato mortali: ergo ſingulorum omiſſio eſt diſtinctum peccatum mortale.

Secundò, Singulorum recitatio eſt impletio præcepti, ſaltem virtute diſtincti: nam præceptum de dicendis horis implicitè cōtinet ſeptem præcepta, quatenus ſeptem opera diſtincta, & inter ſe minimè connexa præcipiuntur. hinc fit vt poſſim implere præceptum de precibus Primæ, etiamſi nō impleam præceptum de horis Tertiæ; præcepta enim ex diuerſis operibus præceptis multiplicantur: ergo ſingulorum omiſſio eſt diſtinctum peccatum mortiferum.

Tertiò, etiamſi ſit vna volitio, qua volo omittere omnes horas; tamen virtute eſt ſeptuplex; quia per eam ſeptem diſtinctæ omiſſiones ſunt volitæ, & ab ea procedunt: ſingulæ autem omiſſiones ſunt diſtinctà peccata externa. vnde fit vt etiam in confeſſione explicandum ſit quot horæ ſint omiſſæ. Hanc ſententiam inſinuat Tabiena v. Hora q. 18.

54 *Cauſæ excuſantes.*

Dixi, *Sine cauſa*; quia ſi cauſa iuſta prætermittendi ſubſit, nullum erit peccatum: vt ſi abſque notabili dolore capitis vel oculorum, vel ſimili moleſtia dicere nequeas; ſi periculũ grauis mali incurreres, vt inter hæreticos; ſi concio vel alia functio publica prætermitti deberet, vel conuenienti modo fieri nequiret, niſi horæ omitrantur. Item ſi ob cæcitatem vel debilitatem nequeas dicere ſaltem maiorem partem, ad nihil teneris. ſi maiorem partem potes, teneris illam recitare. Ita Nauarrus de orat. cap. 11. num 11. & ſeq. ſi ob infirmitatem non potes niſi ope ſocij, nec conſocueris eo vti; non teneris: ſecùs ſi conſueueris. Non tamen excuſatur quis, eò quòd in ſtudiis verſetur, aut iter faciat. Vide Nauarrum in Enchir. cap. 25. num. 100. & ſequentibus; & tract. de oratione cap. 11.

DVBITATIO X.

Quo modo preces horariæ recitandæ.

RESpondeo; Recitandas eſſe *ſtudioſè & deuotè*: ita enim præcipitur in Concilio gene- 55

tali

tali ſub Innocentio III. *Diſtrictè præcipientes in virtute obedientiæ, vt diuinum Officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, ſtudioſè celebrent pariter & deuotè.* Et quamuis ibi videatur eſſe ſermo de officio publico, idem tamen dicendum de eo, quod priuatim dicitur; quia eſt eadem ratio.

Quid requiratur, vt ſtudioſè.

Vt *ſtudioſè* celebretur, tria requiruntur. Primò, Vt abſque ſyncopa, (vt ait Gloſſa) id eſt, abſque verborum omiſſione; vt fit, dum priora verba verſiculi iunguntur vltimis, abſorptis mediis. Secundò, Vt verba non mutilentur aut truncatim proferantur, abſciſſis quibuſdam ſyllabis, præſertim vltimis. Tertiò, Vt abſque interruptione.

56 *Syncopatio.*

Quod ad primum attinet, ſi ſit valdè magna *ſyncopatio*, erit peccatum mortiferum, maxime in officio publico; quia contra ſtrictum præceptum Concilij in re graui. niſi enim eſſet res grauis, nō præciperet in virtute obedientiæ. In officio priuato non facilè erit mortale, niſi ſit enormis exceſſus, quo caſu tenebitur etiam repetere. Si autē non ſit magnus exceſſus, erit peccatum veniale, modò id voluntarie fiat. Si autem inuoluntariè, v.g ex linguæ præcipitantia, balbotie, inolita cōſuetudine, quæ corrigi nequeat, vel ob iuſtam feſtinationem; non erit peccatum.

De ſecundo, *Abſorbere ſyllabas* non eſt niſi peccatum veniale; manet enim integra precum ſubſtantia, ita vt intelligi poſſit. Si inuoluntariè fiat, nullum peccatum eſt.

57 *Intermiſſio.*

De tertio, *Interruptio quæuis*, ſi fiat abſque iuſta cauſa, eſt peccatum: quia aliquam irreuerentiam continet; ſed non videtur niſi veniale in officio priuato: manet enim ſubſtantia precum, etſi in medio curſu fiat aliqua intermiſſio. vnde etiamſi duret per vnam vel duas horas, nō neceſſariò eſt repetendum quod antè recitatum eſt. Confirmatur, quia ſinguli Pſalmi, imò ſinguli pænè verſiculi per ſe ſuum habent pondus & completam ſignificationem: ſuntque per ſe vel precatio quædā, vel laudatio, vel ſententia non habens neceſſariam cum aliis connexionem. Colligitur ex Caietano in Summa ver. Quando horę, §. Quinad quartum, vbi dicit, *In his quinque circumſtantiis non incurri peccatum mortale, ſine contemptu: quia non ſpectant ad ſubſtantialia materiæ præcepti.* Idem cenſent multi viri docti ea de re conſulti, & Peltanus lib. 3. de bonis operibus cap. 6. in fine quartæ aſſertionis. Lælius Zeccus in Summa cap. 83. de officio diuino num. 10. dicit eſſe probabile, & citat Artagon.

Interruptio non eſt peccatum mortale.

58 Dices, Quando eſt magna intermiſſio, priora & poſteriora non efficiunt vnam orationem, vnum officium diuinum. ac proinde ex illis partibus non conſtituitur officium Primæ vel Tertiæ, &c. Ob hoc argumentum, Nauarrus de orat. c. 16. d. 75. putat eſſe peccatum mortale, niſi fiat cum animo repetendi priora. Idem inſinuat Ioannes Medina C. de orat. q. 16 art. 3.

Sed verius videtur quod diximus, quia nō eſt de ſubſtantia ſingularum precum vt continuentur. Secùs eſt in formis Sacramentorum, vbi requiritur moralis continuatio.

Ad argumentum Nauarri. Reſp. Ex partibus vnius longæ orationis tempore ſeiunctis poſſe conſtitui vnam orationem, vnum officium diuinum: ſicut ex omnibus horis conſtituitur vnum officium diuinum, & ex multis confeſſionibus vna confeſſio, & ex multis diſputationibus vna integra diſputatio. Sicut enim declamatio, confeſſio, vel diſputatio non deſinit eſſe vna, eò quòd diuidatur in diuerſa tempora, ita nec officium Primæ vel Tertiæ, amittit ſuam neceſſariam vnitatem per hanc diuiſionem: quia illa magis conſiſtit in integritate, quàm in continuatione.

Dixi, *Si fiat abſque iuſta cauſa*, quia ſi iuſta cauſa ſubſit, nullum eſt peccatum: vt ſi voceris à Superiore, ſi ex officio vel mandato Superioris, vel charitate proximi occurrat aliquod opus faciendum, quod non poteſt commode differri. Quando tamen huiuſmodi impedimenta ſunt præuiſa, debent vitari quantum commodè fieri poteſt: idque vel illa opera anticipando, vel horas alio tempore dicendo.

Petes, Verùm ſi quis interrumpat officiū animo repetendi iam lecta, ſatisfaciat, ſi poſteà non repetat, ſed ſolùm ſequentia adiungat? Medina quæſt. 16. de oratione art. 1. & Nauarrus ſuprà num. 73. docent illum non ſatisfacere, niſi priora repetat. Idem cenſent quotieſcumque aliquis facit opus præceptum animo non ſatisfaciendi obligationi præcepti. Probatur, quia is qui debet mihi 100 non liberatur obligatione, ſi donet mihi 100. gratis, & abſque animo ſoluendi debiti: ergo ſimiliter qui debet aliquod opus ex præcepto, non liberatur obligatione, ſi faciat illud animo non implendi præceptum. 59

Si animo repetendi intermiſſat.

Sed verius eſt nō teneri repetere: ſufficit enim vt mutet propoſitum, & adiungat cætera. Simili modo, qui die feſto audiuit Sacrum animo non ſatisfaciendi præcepto, & audiendi aliud, poteſt mutare animum & non audire. Ratio eſt, quia opus præceptum, non eſt. v.g. audire Sacrum animo implendi præceptum, ſed ſimpliciter audire Sacrum attentè & deuotè. hoc autem fit, etiamſi fiat animo non implendi præcepti. Itaque ſatisfactum eſt intentioni Eccleſiæ quoad rem præceptam: vnde nec incurret cenſuram non audienti poſitam. Ne tamen cenſeatur præceptum ipſum in animo contemnere, debet explicitè vel implicitè intendere ei obedire & ſatisfacere per hoc opus vel per aliud. vnde ſi expreſsè intendat non ſatisfacere per hoc opus, debet habere animum ſatisfaciendi per aliud: alioquin peccat contra præceptum, non quidem omiſſione operis externi, ſed interno contemptu: quia non vult obedire præcepto: quamuis reipſa ei obediat, faciendo opus, illum autem animum debet habere, quamdiu manet in priore propoſito, quo vult non eſſe ſatisfactum præcepto, opere præcedenti. Itaque ſi mutet propoſitum non eſt neceſſe vt permaneat in voluntate operis iterandi: nec tenetur iterare, quia non ampliùs cenſebitur præceptum contemnere. Idem dicendum de precum repetitione.

Alia eſt ratio cùm aliquid debitum eſt ex iuſtitia: tunc enim is cui debetur, ius habet in ſuum commodum aliquid exigendi: quod Ius non extinguitur gratuita donatione. at cùm aliquid ſolùm eſt debitum ex præcepto, non in commodū præcipientis, ſed ſolius ſubditi, ſatisfit huic debito, ſi opus abſolutè fiat: quia eo ipſo, quo præſtatur, obtinetur id quod præcepto intenditur, nimirum bonum ipſius ſubditi. ſed de hoc plura tract. de legibus dicenda. 60

Diſcrimen inter debitū obedientiæ & iuſtitiæ.

Altera conditio eſt *Deuotè*. vt autem *deuotè* celebre

Deuotè.

lebre

ſeruetur, duo requiruntur, *attentio & reuerentia*; ſola enim *attentio* non ſufficit; nam oratio eſt actus religionis, ac proinde requirit reuerentiam: aliud enim eſt orare, aliud attente aliquid legere. Verùm magna difficultas eſt, qualis attentio & qualis reuerentia requiratur. Vnde ſit

---

DVBITATIO XI.

Quæ & quanta attentio requiratur in Horis canonicis.

D.Thomas art.13.

61 *Attentio externa.* NOtandum eſt Primò, *Attentionem* in oratione poſſe eſſe multiplicem: alia enim eſt interna, alia externa. Externam voco, quæ eſt circa externam pronuntiationem & totius corporis compoſitionem; qua quis exteriùs ſe gerit in ſpeciem orantis, abſtinetque ab operibus externis, cum quibus attentio interna conſiſtere nequit.

Interna. Interna eſt, qua quis attendit animum ad Deũ vel res diuinas, excitatque in ſe erga Deum reuerentiam.

Attentio quadruplex. Rurſus alia eſt circa verba, vt rectè pronuntientur; alia circa verborum ſenſum, vt mente percipiatur, & affectus illi applicetur: alia circa Deum, vt verba orationis ad ipſum dirigantur: alia ad id quod petimus à Deo vel ad rem aliquam piam, per quam Deum laudari & affectum noſtrum excitari cupimus. Denique quæuis ex his attentionibus poteſt eſſe vel actualis vel virtualis: item vel confuſa vel diſtincta.

62 *Internam requiri.* Notandum Secundò, In omni oratione Iure diuino naturali requiri attentionem & reuerentiam internam: qui enim cum Deo colloqui, à Deo aliquid petere, Deum laudare intendit, conuenienti modo id facere debet; ſicut qui hoſpitio aliquem recipit, eum pro ſua dignitate, quãtum commodè poteſt, tractare debet; alioquin non tam videtur illum honorare quàm contemnere. Itaque etſi non tenear nunc orare, ſi tamen velim, & orem, teneor debitam reuerentiam & attentionem adhibere. Hinc fit vt omnis voluntaria diſtractio in propriè dicta oratione, ſit aliquod peccatum, vt rectè docet Caietanus art.13.

Diſtractio voluntaria quando peccatum veniale. & Nauarrus cap.25.nu.105. Hoc tamen peccatum non eſt niſi veniale, quando oratio eſt libera, vel ſaltem non obligatoria, niſi ſub veniali. quòd ſi quis nõ tam intendat orare, quàm pio exercitio, recitando precum verba, ſe occupare; non peccabit, etiamſi ſponte alia cogitet, & ſæpè orationem interpellet.

Quando Iure diuino ad orationem obligamur ſub peccato mortali, tunc voluntaria diſtractio erit peccatum mortiferum.

His poſitis, in quibus Doctores conueniunt, quæſtio eſt, quando ſolùm præcepto Eccleſiæ obligamur ad orandum.

63 *Sententia quorundam, Non requiri attentionem internam.* Multi Doctores putant non requiri ex præcepto Eccleſiæ attentionem internam. vnde etſi quis interiùs ſponte diſtrahatur, nõ peccare mortifere, nec teneri repetere, modò integrè omnia pronuntiet, & exteriùs, iis rebus, cum quibus interna attentio conſiſtere nequit, non ſe occupet. Fundamentum huius ſententiæ eſt, quia Eccleſia non poteſt præcipere aut vetare actus internos, ſed ſolùm externos. Itaque non præcipit internã attentionem, nec vetat internam diſtractionem, ſed ſolùm externam: vt cùm quis exteriùs facit ea, quæ non patiuntur internam attentionem, vt ſi fabuletur, ſcribat, pingat, &c. Ita Durandus in 4.diſt.15.q.12.n.6. *Si euagatio,* inquit, *ſit ſolum ſecundum actum interiorem, licet ſit temeraria & grauis, cum ſit ex propoſito, forte tamen non eſt peccatum mortale, niſi eſſet contemptus: quia Eccleſia non habet iudicare de actibus mere interioribus, & ideò non poteſt eam ponere ſub præcepto. Vnde miniſter Eccleſiæ, ſi dicendo Horas ſcienter cogitat aliud, non videtur tranſgreſſor præcepti Eccleſiæ, quantum eſt ex natura facti. Si autem euagatio mentis ſit ex eo, quòd occupet ſe in actu exteriore, qui non compatitur ſecum attentionem orationis, tũc videtur eſſe culpa mortalis, & directè contra præceptum Eccleſiæ, quod habetur c. ꝑ. Dolentes.* Idem iiſdem verbis docent Paludanus eadem diſtinct. q.5.a.2. & D. Antoninus 3 p.tit.13.c.4.§.8 Idẽ §.7. pro hac ſententia adfert Hoſtienſem, Vmbertum, Gloſsã, & Archidiaconum. Item tenet Angelus verbo Hora, n.27 Roſella, & Tabiena v.Hora, § 3. Silueſter ver. Hora, q.11. Ioannes Medina C. de orat. q.15. & multi alij recentiores. Hæc ſententia nõ eſt improbabilis; tum ob rationem, qua nititur; tum ob multos & graues Doctores, qui eam tenent: tum quia ſic mitigatur nonnihil aſperitas, quæ videtur eſſe in præcepto Eccleſiæ, dum dicitur ſub peccato mortali ad ſingulas Horas obligare.

Contraria tamen ſententia videtur verior & probabilior, videlicet requiri attentionem internam, adeò vt ſi quis interiùs ſpõte alienis cogitationibus ſe occupet, non ſatisfaciat præcepto Eccleſiæ de Horis dicendis. hanc tenet Maior in 4. d.12.q.7. Caiet. hac q.83.art.13. Sotus lib.10.de Iuſtitia q.5.art.5.concluſ.2. Nauar. tract. de orat. cap.23.n.18.19.20.& plerique recentiores. Eadẽ videtur eſſe D.Thomæ in 4.d.15.q.4.art.2.quæſtiuncula 4.ad 2. vbi dicit, *Si ad contrarium mens euagetur, etiam culpa mortalis erit.* 64 *Verius eſt requiri attentionem internam ex præcepto Eccleſiæ.*

Probatur hæc ſententia Primò, Quia Eccleſia in Concilio Lateran. diſtrictè præcepit, *vt Officiũ diuinum celebretur ſtudioſe pariter & deuote*, vt patet cap. Dolentes: atqui *deuotio* conſiſtit in actu interno, & requirit internam attentionem ad res diuinas. vnde Gloſſa, *Deuotè, quantum ad officium mentis.*

Dices, Solùm præcipi deuotionem externam, quæ ſita eſt in eo vt quis ſe gerat in ſpeciem orantis.

Contrà Primò, Quia deuotio externa ſine interna, non eſt deuotio, ſed ſimulatio deuotionis: vnde qui ſic orat, non poteſt dici deuotè orare.

Secundò, Quia vt ſatisfiat præcepto Eccleſiæ, non requiritur externa deuotio, v.g. externus habitus precantis, genuflexio, &c. præſertim cùm Officium priuatim recitatur: nam ſufficit deuotio interna.

Probatur Secũdò, Quia Eccleſia præcipit Clericis verum actum orationis & laudis diuinæ: atqui ad talem actum requiritur interna attentio & reuerentia: ergo ſimul præcipit internam attẽtionem. Minor probatur, quia oratio potiſſimum conſiſtit in actu interno, vt docet D.Thomas: eſt enim colloquium cum Deo: vnde requirit attentionem & reuerentiam erga Deum. Cõfirmatur, quia qui exteriùs profert [illegible] abſque animo

animo orandi, verè non orat: ſicut ergo requiritur animus orandi, ita etiam interna mentis attentio.

65 Tertiò, Probatur ex contrario fundamento, Eccleſia poteſt præcipere actus internos, præſertim ſi neceſſarij ſunt vt actus externi ſint actus virtutis: ergo poteſt præcipere internam attentionem & reuerentiam, ſine qua actus exterior orationis non eſt virtutis opus.

Eccleſia poteſt actum internum præcipere concomitanter.

Antecedens probatur Primò, Quia alioquin omnibus Eccleſiæ præceptis poſſet ſatisfieri per meram ſimulationem & hypocriſim. ſic enim ſatisfaceret præcepto Eccleſiæ de audiendo Sacro, qui accederet animo carpendi vel irridendi diuina myſteria, & præcepto de annua confeſſione, qui confiteretur omnino fictè & abſque conſenſu in abſolutionem, quod ſanè videtur abſurdum.

Secundò, Poteſtas Eccleſiæ præceptiua non extenderet ſe niſi ad externam diſciplinam ſanciendam, nec poſſet aliquid præcipere cum iis circumſtantiis, quibus vtile eſt ad ſalutem, quod etiam abſurdum videtur: tum quia valdè parua eſſet Eccleſiæ poteſtas, contra illud Domini, Matthæi 10. *Quidquid alligaueritis ſuper terram, erit ligatum & in cœlis*, tum quia omnis poteſtas gubernandi, ſi ſit perfecta, poteſt præcipere vtilia ad ſuum finem: atqui finis, quem reſpicit poteſtas eccleſiaſtica, eſt ſalus animarum: ſicut finis quem intuetur poteſtas politica, eſt tranquillitas externa, ergo poteſt præcipere ea, quæ ad hunc finem ſunt opportuna, ſicut poteſtas politica poteſt præcipere ea, quæ ad publicam tranquillitatem ſunt conducibilia.

Tertiò, Sicut homo conſtat animo & corpore, & Chriſtianus, quà talis, fide interna & profeſſione externa; ita opus vtriuſque vt perfectum ſit, debet conſtare actu interno veluti forma ſeu anima, & externo, veluti corpore. opus enim externum quantumuis magnum, ſine bona voluntate interna, eſt veluti cadauer ſeu corpus priuatum vita, & nullius momenti ad finem Chriſtiani: atqui Eccleſia poteſt præcipere actum completum, & vt ita dixerim, animatum hominis Chriſtiani: ergo poteſt præcipere actum internum ad hoc neceſſarium. Confirmatur, quia poteſtas præcipiendi debet habere iuſtam proportionem cum conditione præcipientis, & eorum, quibus præcipitur: ſed horum conditio eſt vt conſtent virtute interna, veluti anima, & profeſſione externa, veluti corpore: ergo poteſtas Eccleſiæ non ſolùm ad externos actus, ſed etiam ad internos, tamquam neceſſarios ad conſtituendum integrum opus hominis Chriſtiani, ſe extendit.

66 Ad fundamentum contrariæ ſententiæ Reſpondetur Primò, Probabile eſſe, Eccleſiam poſſe quoſdam actus internos etiam per ſe præcipere & vetare. tenet Adrianus quodlib. 8. q. 1. & Albertus Pighius lib. 6. de eccleſiaſtica hierarchia c. 16. quæ ſententia multis rationibus probari poſſet: ſed id ad 1.2. qu. 96. pertinet.

Ad argumentũ ſententiæ diuerſæ.

Reſpondent Secundò, Etiamſi Eccleſia non poſſit actus internos per ſe & ſolitariè acceptos præcipere, poteſt tamen eoſdem præcipere quatenus ſunt neceſſarij ad externos debito modo præſtandos, videlicet vt ſint actus virtutum & idonei ad finem ſupernaturalem, ſiue vt fiat opus completum hominis Chriſtiani. Itaque cùm poſſit præcipere orationem & auditionem Sacri, poteſt etiam præcipere eam attentionem & reuerentiam, ſine qua oratio & auditio Sacri non ſunt actus religionis. ſic cum poſſit præcipere confeſſionem annuam, poteſt etiam præcipere examen conſcientiæ & internam contritionem, ſine quibus confeſſio non eſt legitima.

Quo modo poſſit præcipere actus internos.

Ex hac ſententia ſequitur, eum qui recitauerit non animo orandi, ſed legendi tantùm aut diſcendi, non ſatisfacere præcepto Eccleſiæ, ac proinde peccare mortiferè, quia non orauit, nec laudauit Deum, quod tamen ei præceptum erat. oratio enim ſine animo orandi, non eſt oratio. Similiter, ſi ſponte diſtractus fuit, etſi animo orandi dixerit, quia non deuotè recitauit. Vnde vlteriùs ſequi videtur, in vtroque caſu teneri repetere, & niſi repetierit, non poſſe fructus percipere, quia opus præceptum non præſtitit: præceptum enim erat vt deuotè recitaret. Ita Sotus, Nauarrus, & multi recentiores. 67

Corollaria duo.

Recitãs abſque animo orandi vel non deuotè.

Aduerte tamen, quoſdam DD. huius ſententiæ non improbabiliter opinari, eum, qui recitauerit animo orandi, etſi ſponte diſtractus fuerit & mortiferè peccarit, non teneri repetere, quia ſubſtantiam operis præcepti præſtitit: deuotionem enim ſolùm præcipi vt circumſtantiam, vt opus conuenienti modo fiat, ſicut qui communicat indignè, ſatisfacit præcepto Eccleſiæ de annua cómunione, & qui reddit debitum ex odio, ſatisfacit obligationi Iuſtitiæ. multóque minùs teneri ad reſtitutionem fructuum, quia illi ſoli iubentur reſtituere, qui officium omiſerunt, non qui negligenter vel diſtractè dixerunt. Ita Toletus lib. 2. cap. 13. & Medina C. de orat. qu. 16. 68

Sententia quorundam probabilis.

Petes, Vtrùm attentio ad verba ſufficiat? 69

Attentio ad verba an ſufficiat.

Caietanus verbo Horæ, § Quoad tertium, enumeratis quatuor ſupradictis attentionibus, ait quamuis ex illis ſufficere. Idem ſentiunt ferè ceteri Doctores. Sed hæc ſententia niſi explicetur, non videtur differre à ſententia eorum, qui non requirunt attentionem, niſi externam: ſi enim attentio ad verba ſufficit, non opus eſt attentione interna; niſi alias periculum ſit in verbis errandi. Deinde videtur eſſe contra D. Thomam, qui hoc art. 13. expreſſe ait, *maximè neceſſarium eſſe. tertiam intentionem circa, nempe orationis, id eſt, circa Deum, & ea, quæ à Deo petuntur.*

Reſp. Attentionem ad verba ſufficere, ſuppoſito animo orandi & vacandi Deo: hic enim animus includit attentionem quandam, ſaltem confuſam ad Deum, qui enim vult orare, hoc ipſo etiam cenſetur velle attentionem & reuerentiam debitam adhibere. Confirmatur, Quia oratio eſt *colloquium cum Deo, & petitio decentium à Deo*: atqui colloquium & petitio poſtulat attentionem ſaltem confuſam ad eum, qui cum colloqueris, & à quo petis, & vt verba ad ipſum cum reuerentia dirigas. Sic intellige prædictos DD. Itaque requiritur attentio ſaltem confuſa ad Deum & ad verba, eáque ſufficit. Vnde ſi quis cum hac poſſet ſimul ad alia attendere, (ſicut illi, qui ternas, quaternas, vel plures ſimul epiſtolas dictant) ſatisfaceret præcepto Eccleſiæ, nec peccaret mortiferè. vt docet Nauarrus de oratione cap. 13. num. 23. peccaret tamen venialiter ob irreuerentiam.

Reſponſ.

Attentio confuſa ad Deũ & ad verba.

Perfectiſſimus tamen modus recitandi horas eſt, quo ita recitas, vt ſenſum verum Pſalmorum, & ceterorum percipias, illíque affectum vbique accommodes. Proximus eſt, vt dum ſenſum non aſſequeris, intereà aliquid pij de diuinitate vel 70

Varij modi recitandi preces.

humanitate Chriſti mediteris: nam vt rectè Caietanus art.13.docet, licitum eſt, dum ſacra verba pronuntiantur, aliquid pij meditari: non enim opus eſt circa verba attendere, niſi quantum opus vt in illis non erretur. Tertius & infimus eſt, quando nec ſenſum percipis, nec aliquid pij diſtinctè meditaris, ſed ſolùm das operam vt ſacra verba cum reuerentia in Deum pronunties, referendo mentem in genere ad ſenſum Eccleſiæ; nempe intendendo ſingula accipere in eum ſenſum, quo Eccleſia intelligit, & ea à Deo petere, quæ ipſa in illis petit, & illis laudibus illum celebrare, quibus ipſa celebrat.

Facile præcepto Eccleſiæ ſatisfacere.

Hinc patet, facile eſſe præcepto Eccleſiæ in hac re ſatisfacere, quia nihil aliud requirit, quàm vt animo orandi & laudandi Deum, illa ſacra verba recitemus, ad ipſum ea dirigendo, nec quidquam profanum ſponte voluamus animo, quod attentionem neceſſariam ad verba & reuerentiam in Deum excludat.

Dico *Sponte*, quia ſi quis diſtrahatur inuitus, ſeu non aduertens ſe diſtrahi, non peccat, quod enim non eſt voluntarium, non poteſt eſſe peccatum.

71 *Quo modo ſit virtualis attentio, dum animus diſtrahitur.*

Nec obſtat, quòd tunc in illa oratione non videatur eſſe attentio, quia etſi non ſit actualis attentio, eſt tamen virtualis, quæ ſicut in omni alio opere, ita etiam in oratione ſufficit. Cenſetur autem ibi eſſe virtualis attentio, ratione propoſiti, ex quo illa oratio eſt inchoata & continuata. cùm enim ea intentione attentè & reuerenter orandi proceſſerit, hoc propoſitum cenſetur manere per totam orationem, niſi expreſſe vel implicitè reuocatum fuerit. Expreſſe reuocatur, ſi expreſſè nolis ampliùs attendere. Implicitè, ſi aduertens tuas diſtractiones, negligas mentē reuocare. tunc enim quod poſt hunc neglectum recitas, non ampliùs ſequitur ex primo illo propoſito attentè orandi; ſed alio, negligenter. Si primum propoſitum nullo modo reuocetur, vel ſi reuocatum inſtauretur, manet per totam orationem, quæ ex illo ſequitur. quandocumque enim multæ actiones longa ſerie ex aliqua intentione ſequuntur, illa intentio virtute per omnes illas actiones manere cenſetur, vt 1.2 q.1 oſtenſum eſt. Vnde patet, etiam attentionē virtute manere: ſi enim propoſitum attentè orandi manet, etiam attentio in illo propoſito tamquam in ſua cauſa manet. Vbi tamen aduertendum eſt, non eſſe neceſſarium vt quis ſemper initio officij diſtinctè proponat recitare attentè & reuerenter, ſufficit vt in genere velit dicere officiū more conſueto. ſicut ad alias actiones, quas ex habitu & cōſuetudine obimus, inchoandas ſufficit confuſa apprehenſio & generale propoſitum faciendi opus conſuetum. cùm enim hæc conſuetudo orta ſit ex multis actibus diſtinctis & perfectis; id quod ex ea poſteà agitur, ex vi præcedentium actuum fieri videtur.

72 *Sufficit vt confuſè proponat.*

DVBITATIO XII.

Quæ formula in horis canonicis ſeruanda, & quibus temporibus recitandæ.

73 *Breuiarium Romanum.*

RESPONDEO, & dico Primò, Omnes qui ad horas canonicas obligantur, tenentur eas recitare iuxta præſcriptum Breuiarij Romani, iuſſu Pij V. editi: exceptis Capitulis & Conuentibus, qui iam à ducentis annis ante editionem illius alio vſi fuerunt. habetur expreſſè in Bulla Breuiario præfixa, vbi id præcipitur, & additur, *eos niſi hac ſola formula ſatisfacere non poſſe.*

Qui non tenentur acceptare Breuiarium Pij V.

Vbi Notandum eſt Primò, Eos, qui alio Breuiario à ducentis annis ſunt vſi, (vt ſunt multæ illuſtres Eccleſiæ, & Ordines Regularium, vt Dominicani, Carmelitæ, Carthuſiani, Benedictini) non teneri ad acceptandum Breuiarium Pij V. qui verò minore tempore, teneri; etiamſi eorum formula à Sede Apoſtolica fuiſſet approbata; quia Pontifex abſolutè omnia abrogat, quæ ducentos annos non habent.

Notandum Secundò, Permitti Capitulis, quorum Breuiarium ducentos annos antecedit, vt cum Romano illud commutent, ſi tamen Epiſcopus & vniuerſum Capitulum conſentiat. In Monaſteriis tamen exemptis non requiritur conſenſus Epiſcopi, ſed ſufficit Capituli, & Prælati. Hinc ſequi videtur, beneficiarios & Regulares illius Eccleſiæ, quæ Romanum nondum admiſit, & ſuum legitimè retinet, non poſſe etiam dum priuatim extra chorum recitant, ſequi Romanum: quia quiſque ſuæ Eccleſiæ ſe conformare debet, vt docet D.Thomas quodlib.6.art.8.& colligitur ex cap. De his.13.& cap.14. Placuit, d.12. vbi ſtatuitur, *vt omnes Clerici & Eccleſiæ Prouinciales eumdem in pſallendo modum teneant, quem Metropolitanam habere cognouerint.* Confirmatur ex Clementina Dignum. de celebrat. Miſſarum, vbi Concilium Viennenſe indulget Clericis & Religioſis habitantibus cum Epiſcopis & Cardinalibus, vt loco ſui officij recitent officium ſui Prælati: ergo ſepoſita diſpenſatione tenentur ad officium ſuæ Eccleſiæ. 74

An priuatim licitum ſit officiū Pij V.

Probabile eſt licere.

Nihilominùs contraria ſententia eſt probabilis, videlicet poſſe priuatim Romanum Breuiarium ab illis recitari. Primò, Quia nulla eſt neceſſitas, nec vllum ius expreſſum, cur priuatim teneantur ſe magis conformare Eccleſiæ particulari, quàm Eccleſiæ Romanæ, quæ eſt mater omnium Eccleſiarum, & cui omnes conformari expedit. Secundò, Quia Pius V. etſi inſinuet in Bulla, non eſſe mutandum officium publicum ducentorum annorum abſque conſenſu Epiſcopi, & Capituli, nihil tamen dicit de priuato: tacitè ergo permittit illud mutari. Tertiò, Quia iam paſſim dicitur eſſe talis conſuetudo, idémque licitum eſſe docent multi recentiores. Nec obſtant in contrarium adducta; nam cap. De his, & cap. Placuit, loquuntur apertè de officio publico, non de eo quod priuatim dicitur. Clement. Dignum, permittit non tantùm vt dicant Romanum, ſed etiam quoduis aliud, quod Cardinalis vel Epiſcopus, cui cohabitant, recitat; quod ſine hac indulgentia non licuiſſet.

Tertiò, Qui nullum habent beneficium, ſed titulo patrimonij ſunt ordinati, ſecūdùm Nauar. cap.25.num.107. quoduis Breuiarium approbatum legere poſſunt; quia poſſunt ſe cuiuis Eccleſiæ conformare. Sed verius puto teneri ad Romanum, quia in Bulla Pij V. non videntur excepti. non enim ſunt initialicui Eccleſiæ particulari, cuius vſus ſit ducentorum annorum. 75

Ad horas paruas B. Virg. officium defunctorum, &c.

Quartò, Eos qui officium nouum Pij V. legunt, non obligari diebus in rubrica præſcriptis ad horas paruas B. Virginis, nec ad officium defunctorum, nec ad pſalmos pœnitentiales, aut 76

gra

Graduales; vt expreſſe habetur in Bulla. ſi tamen in aliqua Eccleſia iam erat conſuetudo, vt officium beatæ Virginis in choro diceretur, vult Pontifex hanc conſuetudinem in ſuo vigore permanere; quod intellige, quo ad illos dies, quibus ſecundùm rubricas Breuiarij noui eſt recitandum, non aliter, vt etiam notauit Petrus Arragõ. q. 89. art. 11. decet enim vt ſubiectæ proprij Breuiarij ſeruentur. Vnde ſi alicubi talis conſuetudo erat recepta inſtar legis, ſub peccato mortali obligantis, etiam nunc poſt nouum Breuiarium obligabit. Secùs de conſuetudine officij Defunctorum, &c. Quicumque tamen fidelium diebus in Breuiario præſcriptis legerit officium B. Virginis, vel Defunctorum, conſequetur indulgentiam 100. dierum de pœnitentiis iniunctis; qui Pſalmos Pœnitentiales, vel Graduales, 50. dierum. idque toties, quoties id præſtiterit, vt ibidem habetur. quod valdè notandum. Qui verò officium Romanum vetus legunt, ij ſub peccato mortali tenentur etiam ad officium B. Virginis ex conſuetudine, vt quidam Doctores affirmant. Sed non puto hanc conſuetudinem apud omnes tam ſtrictè receptam: ſatis enim conſtat, plurimis locis id non fuiſſe ſeruatum. vnde ſpectanda eſt conſuetudo Eccleſiarum, & quo modo ea cenſeatur ibidem recepta; vt indicat Siluester v. Hora, qu. 5.

Indulgentia recitantibus.

77 Quintò, mutationem officij etiam dedita opera, non eſſe peccatum mortiferum, vt ſi loco officij de feria, dicatur de ſanctiſſima Trinitate, vel de venerabili Sacramento, vel de B. Virgine. aut contrà loco officij de feſto, dicatur de feria. Ita Caietanus ver. Horæ, cap. 2. Silueſt. ver. Hora, num 15. & alij paſſim. & Azorius lib. 10. Inſtitut. Moral. cap. 10. dubitat. 8. dicit hanc eſſe communem omnium ſententiam. Nec refert etiamſi ſit beneficiarius vel Religioſus, etſi Angelus hos excipiat. Ratio eſt, quia id, quod Eccleſia primariò præcipit, eſt vt ſeptem horæ canonicæ quotidie recitentur. vt autem dicatur de hoc vel illo feſto, hac vel illa forma, ſolùm pertinet ad modum & circumſtantiam ſecundariam officij, quæ non eſt tanti momenti. Itaque ſubſtantia præcepti ſeruatur, quodcumque officium Breuiarij conceſſi dicatur. Vnde qui etiam prudens omiſſo proprio aliud recitauit, non tenetur repetere, vt rectè Siluester ſuprà, quia quæ ad ſubſtantiam legis pertinent, etſi cum peccato veniali, iam impleuit. multò minùs tenebitur, ſi per inaduertentiam mutauit.

Mutatio officij non eſt peccatum mortale.

Valde tamen laudabile eſt repetere vel totum officium, ſi aliud per errorem vel ſponte recitatum eſt, vel ſaltem ea, quæ ad proprium officium pertinebant; etiamſi ſolùm eſſet Hymnus, vel Antiphona, vel Lectio aliqua.

78 Dico Secundò, Quod ad tempus attinet, in officio publico ſeruanda eſt conſuetudo recepta, in priuato, etſi laudabile ſit vt ſingulæ horæ ſuis temporibus & interuallis orentur, tamen ad vitandum peccatum mortiferum, ſufficit vt recitentur eo interuallo, quod eſt inter medium noctis præcedentis & ſequentis: qui enim intercà temporis horas recitauerit, ſiue initio, ſiue in medio, ſiue in fine, ſatisfacit ſubſtantiæ præcepti.

Tempus.

Vbi Notandum eſt Primò, Ex conſuetudine 79
licitum eſſe recitare preces nocturnas & Laudes pridie ad veſperam, vt Caietanus, Nauarrus, & alij docent. imò etiam ante ſolis occaſum, nempe poſt tempus Veſperarum & Completorij, vt docet D. Thomas quodlib. 5. art. 28. vnde vbi hæc abſoluta ſunt in Eccleſiis hora quarta pomeridiana, licitum erit priuatim nocturnum officium ſequentis diei inchoare. huic Laudes adiungi, vel ſeiungi, & in alterum diem differri poſſunt. Paruæ horæ nõ poſſunt dici pridie, ſed ſolùm poſt mediam noctẽ. poſſunt tamẽ omnes vſque ad Veſperas excluſiuè ob aliquam honeſtam cauſam recitari manè, teſte Nauarro, imò ſi cauſa iuſta adſit, etiam Veſperæ adiungi poſſunt, teſte Caietano, quod apertè habetur cap. 1. de celebratione Miſſarum, ſuprà citato, vt ſi inſtaret profectio, vel alia longa occupatio, vel amicorum interpellatio, imò maior quies & deuotio, poſſet legitima cauſa cenſeri, vt notat Caietanus.

Preces matutinæ & Laudes veſperè.

Parua hora quando.

Eſt tamen peccatum veniale, ſi vltra iuſtum tempus abſque cauſa differantur.

Notandum Secundò, Non eſſe peccatum 80
mortiferum mutare ordinem horarum, vt ſi prima dicatur ante Laudes, vel Veſperæ ante Primam, quia ordo horarum extra chorum non eſt ſub præcepto, niſi ſecundariò, & tamquam circumſtantia minoris momenti. vnde etiam facilè datur iuſta cauſa mutandi, vt ſi à viro graui inuiteris ad recitandas horas poſteriores, vel ſi in choro dicantur, & tu priores nondum perſolueris. Ita Toletus lib 1. cap. 13.

Mutatio ordinis precum.

Notandum Tertiò, Non eſſe etiam peccatum 81
mortiferum, facere Sacrum ante preces nocturnas, ſeu Matutinum, iuxta Sotum lib. 10. quæſt. 5. art. 4. quem ſequuntur multi recentiores. Victoria, Canos, Mantius, Penna, Henriquez: vide ipſum lib. 9. de Miſſà cap. 24. num. 7. quia nihil Iure de hoc præceptum, nec conſuetudo contraria eſt recepta ſub peccato mortali. non enim eſt vlla neceſſaria connexio aut dependentia ſacrificij ab illis precibus, vt idcircò debeant præcedere. & ſanè mirum eſſet, inuerſionem illius ordinis eſſe peccatum mortiferum, cùm nec ipſæ horæ inter ſe tam neceſſarium ordinem habeant. Vnde ex cauſa rationabili poterunt interdum poſtponi ſacrificio abſque omni peccato, vt docet Fumus v. Miſſa, n. 3. & Petrus Arragon. 2. 2. quæſt. 83. art. 12.

Sacrum ante preces matutinas.

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

Conſtat 4 Dubitationibus.

SEquuntur actus externi Religionis, inter quos primum locum obtinent *ſacrificium* & *adoratio*; his enim manifeſtiſſimè cultus defertur: *ſacrificio* per rem externam, *adoratione* per corporis geſtum. *Sacrificio* affines ſunt *oblationes* & *primitiæ*, de quibus etiam breuiter aliquid dicemus.

DVBITATIO I.

Quid ſit adoratio.

1 *Προσκύνησις.* NOTANDVM Primò, *Adorationem* Græcè dici *προσκύνησιν*, quaſi dicas adoſculationem, à *κυνεῖν*, quod idem eſt quod *κύω* oſculor, vt ex Homero conſtat. ſolent enim antiqui venerari homines & deos, oſculando genua, vel caput, vel humeros. Hebræi aliquando exprimunt per verbum השתחוה, quod ſe incuruare ſignificat, à verbo שחה aliquando per עבד, quod ſeruire. Hinc factum eſt vt 70. & Scriptores ſacri noui Teſtamenti *adorationis* actum ſæpè exprimant per verbum *δουλεύειν* & *λατρεύειν*, (quæ ſignificant idem quod ſeruire) ſecuti Hebraiſmum.

2 *Nomina cultum ſignificantia ſunt communia Deo & creaturis.* Notandum Secundò, Omnia hæc nomina eſſe communia Deo & creaturis; & quemuis cultum honorarium, ſiue is religioſus ſit ſiue politicus, ſignificare. aliquando enim ſignificant honorem qui tribuitur hominibus vel Angelis: nam Geneſ. 18 Abraham *adorauit in terram Angelos.* & Gen. 19. Loth *adorauit Angelos* pronus in terram. 3. Reg. 1. *Inclinauit ſe Bethſabee & adorauit Regem.* & infrà, *Nathan adorauit Regem pronus in terram.* & alibi ſæpè. quibus locis apud 70 eſt *προσεκύνησεν*, Hebraicè וישתחו. Eadem alibi ſignificant honorem diuinum. Exod. 20 v. 5. *Non adorabis ea.* 70 *Οὐ προσκυνήσεις.* Hebr. תשתחוה. Sic Matth. 4. *Adoratio* & *προσκύνησις* accipiuntur pro cultu diuino. *Δουλεία.* Pari modo *δουλεία* aliquando accipitur pro cultu diuino, Gal. 4. *Iis, qui non ſunt natura dij, ſeruiebatis*; Græcè *ἐδουλεύσατε*. aliquando pro cultu & obſequio humano, ad Galat. 5. *Per charitatem ſeruite inuicem*, Græcè *δουλεύετε*. *λατρεία.* ſic *λατρεύειν* apud profanos ſignificat obſequia ſeruilia obire, famulari, & ſeruiliter aliquem colere; (vt ex Heſychio & Suida patet) tamen in nouo Teſtamento, & (exceptis duobus vel tribus locis) etiam in veteri ſemper accipitur pro cultu qui Deo debetur. Vide D. Auguſtinum lib. 10. de ciuit. cap. 1. & Ludouicum Viuem ibidem.

3 Ex his patet, quando in Scripturis vel Patribus inuenitur nomen *adorationis*, vel *cultus*, vel *ſeruitutis*, vel aliud æquiualens, ex ſubiecta materia & circumſtantiis iudicandum, vtrùm accipiatur pro cultu diuino, an pro inferiore; nam nomina ipſa per ſe generalia ſunt, & nunc ſic, nunc aliter vſurpantur; quod eſt valde notandum contra hæreticos.

His poſitis. *Adoratio* dupliciter accipitur, Primò, Generatim, vt complectatur etiam ſacrificium & oblationem. Sic Ioan. 4. *Venit hora quando neque in monte hoc neque in Ieroſolymis adorabitis Patrem*, nempe per ſacrificium. nam de loco, vbi Deo ſacrificium offerri deberet, quærebat Samaritana: de eo enim erat quæſtio inter Iudæos & Samaritas. ſic ſæpiſſimè accipitur in Scripturis. 4 *Adoratio generatim.*

Secundò, Propriè; & ſic nihil eſt aliud quàm *honor externo corporis geſtu exhibitus*, vt genuflexione, capitis apertione, inclinatione, oſculo manus & pedum, corporis in terram proſtratione, &c. his enim & ſimilibus modis alios honoramus, teſtamur enim noſtram ſubmiſſionem & alterius excellentiam. Itaque *adoratio* propriè conſiſtit in externo illo geſtu, quatenus eſt ſignum internæ æſtimationis, reuerentiæ & ſubmiſſionis erga alterum, & conſequenter illius quoque excellentiæ. *Specialim.*

5 *Omnis externa adoratio per ſe adiaphora.* Notandum eſt, etiam omnem externam *adorationem* ſecundùm ſe eſſe adiaphorã, & poſſe tam creaturis quàm Deo exhiberi: nam genuflexio, & totius corporis in terram proſtratio, (quæ ſummæ videntur adorationes) etiam hominibus exhiberi ſolent, vt ex Scripturis patet, Gen. 43. & 50. 3. Reg. 1. 4 Reg. 4. Actor. 10. Itaque à ſola intentionẽ pendet, quòd per hæc, iſta vel illa honoris ſpecies deferatur. ſi enim externa illa ſubmiſſionis nota intendas te alteri ſubmittere tamquam Deo, & teſtari eius diuinitatem, erit cultus latriæ; ſi vt amico Dei, erit duliæ; ſi vt viro ſapienti, potenti, erit obſeruantia politica. Vnde idem actus externos, quatenus ſucceſſiuè poteſt procedere à diuerſa intentione, & accipi vt ſignum diuerſæ excellentiæ in honoratis, & diuerſæ æſtimationis reuerentiæ & ſubmiſſionis in honorante, poteſt ſucceſſiuè eſſe actus latriæ, duliæ, & obſeruantiæ politicæ.

DVBITATIO II.

Quid ſit ſacrificium propriè dictum.

HÆretici, vt excludant vnicum & verum Eccleſiæ ſacrificium, ita rationem ſacrificij explicant, vt vel omne opus bonum, vel ſaltem omne id quod Deo offertur, velint eſſe propriè dictum ſacrificium. vnde Philippus Melanchthon in Locis communibus, tit. de ſacrificio eucharistico, *ſacrificium* dicit *eſſe omne opus, quod Deo reddimus, vt eum honore afficiamus.* & Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 18. §. 13. 16. 17. omnem oblationem, etiamſi nulla fiat circa illam immolatio, vult eſſe verum ſacrificium. Idem ferè docent alij hæretici, vt refert Gregorius à Valentia Apol. de ſacrificio Miſſæ, & Bellarm. lib. 1. de Miſſa cap. 2. 6 *Hæreticorum ſententia.*

Sed certum eſt, & fide tenendum, neque omne opus bonum, neque omnem oblationem eſſe verum & propriè dictum ſacrificium. 7 *Non omne opus bonum eſt propriè ſacrificium.*

Prior pars probatur Primò, Quia apud omnes

Gentes

Gentes ſacrificium eſt aliquod opus ſpeciale, cuius laus in eo ſita eſt, quod per illud colatur diuinitas. nam vt D. Auguſtinus lib. 10. de ciu. cap. 4. ait: *Nemo vnquam ſacrificandum cenſuit, niſi ei, quem aut Deum ſciuit, aut putauit, aut finxit.* Hoc autem non conuenit cuiuis operi bono, vt ieiunio, eleemoſynæ; hæc enim per ſe nullum cultum præ ſe ferunt, ſed ſolùm caſtigationem carnis, & beneficentiam in proximum.

Ad ſacrificiũ requiritur ſacerdos & altare. Secundò, Quia ad ſacrificium requiritur ſacerdos, & altare. *Sacerdos* quidem, quia offerre ſacrificium, eſt proprium munus ſacerdotis, vt conſtat ex Apoſtolo ad Hebr. 5. *Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona & ſacrificia.* Hinc Ozias Rex, cum non eſſet ſacerdos, & ſacrificium offerre vellet, à Deo punitus fuit; quia officium ſacerdotibus proprium vſurpauit, 2. Paralip. 14. & Saul ob eamdem cauſam a Deo reiectus & priuatus regno, 1. Reg. 13. Idem confirmatur ex nominum affinitate; nam apud Latinos ſacrificus & ſacerdos idem valent: & apud Græcos ἱερεύειν ſacrificare, dicitur ab ἱερεὺς, quod ſacerdotem ſignificat: vnde perſpicuum eſt, ſacrificare eſſe proprium ſacerdotum.

Altare requiri conſtat tum vſu omnium Gentium, tum ex Scripturis, vbi altaria non leguntur erecta, niſi ad vſum vel ad ſignificationẽ ſacrificij. nam etiam illud filiorum Ruben & Gad, de quo Ioſ. 22. erectum fuit ad ſacrificium, non quidem vt in illo offerretur, ſed vt per illud poſteritati ſignificarent ſe habere ius offerendi ſacrificij cum reliquis tribubus, quæ transierant Iordanem. tum denique quia altare nomen habet à ſacrificio, apud Græcos & Hebræos; Græcè enim altare dicitur θυσιαστήριον à θυσία, quod ſacrificium ſignificat: & Hebraicè altare dicitur מִזְבֵּחַ, à זָבַח quod ſacrificium denotat.

Tertiò, Si omne opus bonum eſſet ſacrificium, omnis homo Iure naturæ propriè eſſet ſacerdos; quia Iure naturæ obligatur ad opera bona: atqui id eſt abſurdum & contra cõmune iudicium generis humani: ſic enim naſcentur ſacerdotes, non conſecrabuntur, & feminæ ſacerdotes erunt.

Dices, Opus bonum eſſe ſacrificium, non quidem per ſe, ſed vt fit ad honorem Dei; ſic enim eſt cultus Dei.

8 Reſpondeo, Primò, Nihilominùs ſequitur omnem hominem Iure naturæ eſſe propriè ſacerdotem; quia Deum bonis operibus colere debet. Secundò, Hinc ſolùm conficitur, omne opus bonum a virtute Religionis imperari poſſe, & ad finem ſacrificij (qui eſt honorare Deum) dirigi: eſſe autem imperatum à tali virtute, nihil ponit in actu externo, ſed tantùm inſinuat ipſum ab effectu latriæ procedere: quod non ſufficit vt fiat propriè actus Religionis, (ſicut adoratio, laus, votum, iuſiurandũ) cùm non ideò ſpeciem cultus præ ſe ferat: multò minùs ſufficit vt ſit ſacrificiũ, quod perfectiſſimum cultum continet.

9 *Obiectiones.* Nec obſtat quòd contritio, eleemoſyna & quoduis opus iuſtitiæ, in Scripturis vocetur ſacrificium, Pſal. 50. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus.* & Pſalm. 4. *Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ.* ad Hebr. vlt. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtiis promeretur* (Græcè εὐαρεστεῖται, *placatur*) *Deus*: quia nomen ſacrificij ibi largè ſumitur pro omni opere, quod inſtat ſacrificij Deum placat & conciliat. Vide Chryſoſtomum in Pſal. 95. vbi decem genera talium ſacrificiorum enumerat. *Decem genera ſacrificiorum.* Primum, Sacrificium martyrij. Secundum, Deprecationis. Tertium, Iubilationis. Quartum, Iuſtitiæ. Quintum, Eleemoſynæ. Sextum, Laudis. Septimum, Compunctionis. Octauum, Humilitatis. Nonum, Prædicationis. Decimum, Beneficentiæ in Sanctos. Quando ſtrictè & propriè accipitur, à bonis operibus diſtinguitur. 1. Reg. 15. *Melior eſt obedientia quàm victimæ.* Oſe. 6. *Miſericordiam volo, & non ſacrificium.* Pſal. 50. *Si voluiſſes, ſacrificium dediſſem.* vide Melchiorem Canum lib. 12. de locis, cap. 13. Ruſus non obſtat illud Auguſtini lib. 10. de ciuit. cap. 6. *Sacrificium verum eſt omne opus bonum, quod agitur, vt ſancta ſocietate inhæreatur Deo, relatum ſcilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati eſſe poſſimus*: *Omne opus bonum quo modo ſacrificium dicatur.* quia accipit nomen *ſacrificij* latè pro omni opere, quo aſſequimur ſacrificij finem ſeu effectum, qui eſt adhærere Deo, eique placere. vocat tale opus *ſacrificium verum*, vt diſtinguatur à ſacrificio externo animalium; non quòd perfectiorem rationem ſacrificij habeat; ſed quia effectum ſacrificij perfectiùs præſtat: meliùs enim Deum placat quàm externum ſolum. Hanc eſſe mentem Auguſtini patet ex cap. præcedente. Simili modo Dominus Ioan. 15. dicit, *Ego ſum vitis vera*; nimirum quia myſticè præſtat excellenter ea quæ vitis ſunt. Sic tyrannus dicitur verus leo: abſtinere à peccatis, verum ieiunium, &c. huiuſmodi formæ loquendi crebræ ſunt non ſolùm in Scripturis, ſed etiam in vſu quotidiano.

Altera pars probatur Primò, Quia Scriptura 10
Non omnem oblationem eſſe ſacrificium. paſſim diſtinguit oblationes à ſacrificiis. Pſal. 50. *Oblationes & holocauſta.* Pſal. 39. *Sacrificium & oblationem noluiſti.* ad Hebr. 5. *Vt offerat dona & ſacrificia.* Secundò, Quia multa in Scripturis dicuntur offerri, quæ tamen non poſſunt dici ſacrificari; vt primogeniti, primitiæ variarum frugum, aurum, argentum, lapides pretioſi, byſſus, & ſimilia. Vide Exod. 25. & 35. ergo ſacrificia differunt ab oblationibus. Tertiò, Quia ad ſacrificium requiritur aliqua rei mutatio, vt ſtatim oſtẽdam: hoc autem non requiritur ad oblationem. Quartò, Sacrificare eſt proprium ſacerdotum, oblationes facere quiuis poteſt. Quintò, Ad ſacrificium requiritur altare; ad oblationes minimè.

His refutatis, Notandum eſt, ex Scripturis 11
Quinque requiri ad perfectum ſacrificium. colligi, quinque ad perfectum & propriè dictum ſacrificium requiri. Primum, Ex parte miniſtri. Secundum, Ex parte materiæ. Tertium, Ex parte formæ. Quartum, Ex parte finis. Quintum, Ex parte loci.

Miniſter. Ex parte *miniſtri* requiritur vt ſit ſacerdos, vt ex Apoſtolo ad Hebr. 5. & ex aliis iam dictia num. 7. conſtat. Sacerdos dicitur qui legitima auctoritate ad offerẽdum ſacrificium eſt deputatus. Ratio eſt, quia cùm ſacrificium ſit præſtantiſſimus cultus externus, quo diuinitas ab hominibus colitur; par eſt vt non fiat paſſim à quouis, ſed à perſonis ſelectis, ad hoc peculiariter deputatis, vt nomine omnium faciant, per quos & ceteri cenſeantur Numen colere & ſacrificare. Vnde apud omnes Gentes ſunt aliqui peculiariter deputati, vt numen, quod ſibi delegerunt, publico nomine colant & placent. Horum eſt offerre ſacrificia. Idem patet ex veteri Teſtamento, vbi ſacrificia non niſi à ſacerdotibus offerebantur.

Confirmatur, quia ſacrificium eſt præcipua cærimonia externa, qua populus in vnum numē religionis cōſpirat. per illud enim omnes ſimul inſtar vnius corporis Deum colunt, & religionem ſuam teſtātur. oportet enim aliquas eſſe actiones ac cærimonias externas, quibus non ſolùm ſinguli ſeorſim, ſed etiā tota Reſpub. iunctim, veluti vnū corpus politicum vna eadēque religione imbutum, diuinum Numen veneretur, eiuſque ſummum principatum & ſuam ſubiectionē profiteatur; cùm etiam omnes ſimul Deo ſubiecti ſint, & totum bonum cōmune ab ipſo dependeat. Itaque cùm inter has primum locum teneat ſacrificium, neceſſe eſt vt ſint aliquæ perſonæ publico nomine ad hoc deputatæ, quæ ſacerdotes dicuntur.

12 Nec obſtat quòd in lege naturæ non videātur

Qui ſacerdotes in lege naturæ fuerint. fuiſſe ſacerdos, cùm tamen fuerint ſacrificia: quia tunc vel primogeniti erant ſacerdotes, vt docet Hieronymus in quæſt. Hebraicis, agens de Melchiſedech, vbi dicit, eſſe traditionem Hebræorum, omnes primogenitos à Noe vſque ad Aaron fuiſſe ſacerdotes: iidem etiam habebant auctoritatem quaſi regiam, & multas alias prærogatiuas; vt erudite oſtendit noſter Pererius tomo 2. in Gen. cap. vlt. In eadem ſententia eſt Eucherius, Gloſſa, & Lipomanus in illud Gen. 25. *Vende mihi primogenita tua.* Vel certè quiuis paterfamilias ſicut habebat auctoritatem quaſi regiam in ſuos, ita etiam ſacerdotalem; quod etiam eſt valdè veriſimile. illi enim optimè congruebat pro tota familia offerre. Sic Iob pro liberis ſuis ſacrificabat, eoſque ſanctificabat, vt habetur c. 1. lib. Iob. Adde, quoſdam tunc etiam peculiari inſtinctu Dei fuiſſe ad ſacrificandum impulſos, vt Abel, Abraham, Iacob, & ſimiles, qui hoc ipſo fuere conſtituti ſacerdotes, quo poteſtatem ſacri-

Sacerdos in ſacrificio agni paſchalis. ficandi acceperunt. Similiter non obſtat quòd in lege veteri agnus Paſchalis à ſingulis familiis immolabatur, vt conſtat Exod. 12. quia ſinguli patresfamilias ad hoc ſacrificium erant ſacerdotes: idque vel peculiari deputatione & ordinatione Dei, vel antiqua auctoritate, quæ erat tempore legis naturæ, cōceſſu Dei quoad hoc ſacrificium perſeuerāte, in reliquis abolita; cuius ſignum eſt, quòd ſacrificium agni Paſchalis inſtitutum fuerit ante legem veterē, & ante huius legis ſacerdotium. vnde in eo inſtituendo ſeruata eſt conſuetudo, quæ erat tempore legis naturæ: nempe vt à ſingulis capitibus familiarum offerretur: quæ paulò poſt in monte Sina quoad alia ſacrificia eſt abolita, inſtituto ſacerdotio Aaronico.

Res ſenſibilis. Secundò, Ex parte *materiæ* requiritur res aliqua ſenſibilis externa, viua vel inanima: omnia enim, quæ ſenſu gentium, vel in Scripturis dicuntur propria ſacrificia, verſantur in re huiuſmodi.

13 Tertiò, Ex parte *formæ* requiritur illius rei per-

Immutatio. emptio, vel aliqua alia conueniens mutatio. hoc enim potiſſimùm differt ſacrificium ab oblationibus. Probatur Primò, Nam omnia ſacrificia legis naturæ & veteris, quantum ex Scripturis colligi poteſt, fiebāt non ſimplici oblatione ad altare Domini, nec ſola eleuatione, ſed rei deſtructione facta ad honorem Dei. quædā enim per occiſionem ſacrificabantur, vt viuentia; quædam per combuſtionem, vt carnes animalium occiſorum, & res inanimæ ſolidæ, vt ſimila, ſal, thus: quædā per effuſionem, vt ſanguis, vinum, aqua, vide c. 1. & 2. Leuit. Idem patet ex ſacrificiis ethnicorum.

Secundò, Idem colligitur ex ipſis nominibus: nam *ſacrificare* Græcis eſt θύειν, Hebræis זבח quorum vtrumque ſignificat occidere, mactare: & nomen ſacrificandi etſi dicatur à re aliqua ſacra facienda, tamē ſæpiſſimè accipitur pro occidere, quod ſignum eſt, ſacrificiū vel ipſa rei interemptione fieri, vel cum ea coniunctū eſſe. Ratio eſt, quia cùm res perimitur, eripitur vſibus humanis, & perfectiùs videtur tota in honorem Dei cedere, & ſignificare ſupremum eius in omnia dominatum, omniaque ab ipſo pendere. Nec obſtat, quòd in ſacrificio panis & vini, quod obtulit Melchiſedech Gen. 14. nō videatur vlla facta mutatio: quia etſi Scriptura non explicet quomodo obtulerit; non videtur tamen dubitandum, quin eo modo, quo aliæ res inanimæ ſacrificari ſolent, id fecerit, nimirū ſiſtendo totum in altari coram Deo, deinde aliquam partem igne conſumendo, vel libando: fruges enim in ſacrificiis torreri vel incendi ſolent, & liquida effundi. Nec opus erat totum ita conſumi quando non erat holocauſtū, ſed particulam aliquam, reliquis reſeruatis ſacerdoti, & aliis, qui ſacrificij debebant eſſe participes: vt fieri ſolet in hoſtiis pacificis.

Aduertendum tamen, non eſſe neceſſarium ad 14

rationem ſacrificij, vt res perimatur. ſicut enim *An debeat perimi.*

peremptione rei, ita etiam conuerſione vnius in alteram, ſupremum dominium & ſuprema poteſtas Dei, noſtraque ſubiectio & ſeruitus deſignari poteſt: ac proinde talis conuerſio, à Deo in ſacri- *Sufficit conuerſio.*

ficium inſtitui poteſt: ipſius enim eſt conſtituere, quibus rebus & ſignis coli debeat, & ſupremum ſuum principatum ſignificari velit. vnde poteſt quaſuis res, & quaſuis mutationes ad hoc idoneas aſſumere. Sic in noua lege ſacrificium conſtituit in cōuerſione panis & vini in Corpus & Sanguinem Chriſti, per verba conſecrationis: & ſimul poteſtatem ad ſic offerendum dedit, ſacerdotio ad hoc proportionato erecto. Simili modo potuiſſet inſtituere in conuerſione aquæ in vinum, vel in ſanguinem, lapidis in panem, plumbi in aurum, virgæ in ſerpentem, ſerpentis in ouem, &c. data hominibus poteſtate accōmoda ad hæc per verba vel alia ſigna ſenſibilia efficienda.

Petes, Cùm in conuerſione vnius in aliud, duo ſint, id quod conuertitur (quod deſinit eſſe ſecundùm ſuam ſpeciem) & id in quod conuertitur, quod incipit eſſe vel abſolutè, (vt ſi antè non erat) vel ſecundùm quamdam ſui replicationem, vtrum ex duobus cenſeatur hoſtia?

Reſpondeo, Id in quo fit conuerſio: id enim 15

potiſſimùm intēditur per illam actionem: quia vt *Id in quod fit*

illud incipiat eſſe, alterū deſinit; eſtque hoc illius *conuerſio, eſt*

veluti materia: vnde etiam Deus magis intendit *principalis*

honorari per illam actionem cōuerſiuam vt po- *hoſtia.*

nit terminum ad quem, quàm vt tollit terminum à quo. Exemplum habemus extra myſterium Eu-

chariſtiæ in oblatione thuris, quæ fit per conuer- *Oblatio*

ſionem thuris in ſuffitum. hic enim potiùs ſacri- *thuris.*

ficatur ſuffitus, in quem thus conuertitur, quàm ipſum thus, quod eſt ſuffitus materia. Idem cernitur in concrematione holocauſtorū, & aliarum rerum quæ per ignem offeruntur. Vnde non eſt mirandum, in ſacrificio Euchariſtiæ hoſtiam eſſe Corpus Chriſti, in quod fit cōuerſio, non panem, qui conuertitur: quamuis eadem actione etiam offeratur panis ſecundariò & concomitanter. totum enim, quod ibi fit, ad diuinum principatum, no-

ſtram

ſtramque ſubiectionem teſtandam agitur. Quòd ſi in aliqua conuerſione intenderet magis honorari deſitione termini à quo; tunc terminus à quo eſſet hoſtia, & ratio ſacrificij conſiſteret in actione conuerſiua, quatenus illum tollit è medio. Exemplū dari poſſet in occiſione animaliū, ſi illa actio non ſolum eſſet deſtructiua, ſed etiā productiua formæ cadaueris, (vt multi volunt:) tunc enim eſſet verè & propriè conuerſiua; & ſic daretur conuerſio, quæ primariò haberet rationē ſacrificij, quatenus eſt deſtructiua termini à quo, ſcilicet animalis; ſecundariò verò vt eſt productiua cadaueris, quod etiam eadem actione offerri cenſeretur.

16 Hinc patet, in myſterio Euchariſtiæ fruſtrà rationem ſacrificij quæri in alia actione, quàm in conſecratione: hæc enim abundè ſufficit ad ſacrificij rationem, ſiue ſumptio dicenda ſit pars illius ſacrificij, vt à Chriſto eſt inſtitutum, ſiue non. ſicut enim ſacrificium thymiamatis, & omnium eorum, quæ igne offeruntur, conſiſtit in conuerſione illorum in ſuffitum, qui primariò ibi cenſetur offerri; ita ſacrificium Euchariſtiæ conſiſtit in conuerſione panis & vini in Corpus & Sanguinem Chriſti, quæ ibi principaliter offeruntur, & ſicut ibi ad rationē ſacrificij non eſt opus dicere, Offero tibi hoc incenſum, &c. aut materiam ſurſum eleuare: ita nec ad rationem ſacrificij altaris opus eſt vlla verbali oblatione, ſiue materiæ, ſiue rei cōſecratæ, nec vlla eleuatione; ſed hæc adhibentur vt preces & cæremoniæ, quibus vel petimus exaudiri, & conſequi fructum ſacrificij, vel nos & alios excitamus ad conſiderationem eorum, quæ reipſa geruntur, & ad internam reuerētiam. ipſa enim realis conuerſio, ad honorem Dei à legitimo miniſtro facta, eſt ſufficiens oblatio.

Ratio ſacrificij in Euchariſtia.

Non opus eſt verbali oblatione.

Nec refert quòd exteriùs non præ ſe ferat ſpeciem aliquam oblationis; quia nec ipſum ſacrificium crucis exteriùs præ ſe fert formā oblationis; ſufficit vt habeat rationem oblationis, quatenus ſubeſt intentioni offerentis, legitimam ad hoc poteſtatem habentis. Sed exactior horum tractatio alium locum poſtulat.

Petes, Si ratio ſacrificij conſiſtit in peremptione vel mutatione, quomodo illa reperitur in ſacrificio crucis, cùm Chriſtus ſeipſum nō interemerit?

17 Reſpondeo, Etiamſi Chriſtus ſeipſum propriè non interemit aut occidit (non enim plagas illas & vulnera, ex quibus mors ſecuta eſt, ſibi irrogauit; quod verbo occidendi ſignificatur) tamen verè fuit cauſa volūtaria totius illius mutationis & mortis ſuæ: nā in poteſtate ipſius erat, vel tortorum vim infringere, vel eorum ictibus ſe ſubtrahere, vel efficere vt ictus inflicti nullam læſionem aut dolorem inferrent, vel vt dolore illato anima nō migraret. Itaque cùm ſpōte corpus flagellis & crucifixioni obiecerit & aſſiduè expoſuerit, nec vim ictuū, qui inferebātur, infringere, aut ſæuitiam tortorum impedire voluerit; hæc perpeſſio & mors prorſus ei libera erat, & ab ipſo, tamquā à cauſa paſſum applicāte, procedebat. ſicut enim qui admouet thus igni, eſt cauſa ſuffitus, quem ignis naturaliter cauſat; ita qui corpus ſuum obiicit tormētis, eſt cauſa dolorum & vulnerum, quæ per tormenta inferuntur; quæ ratio cauſandi omnino ſufficiens eſt ad rationem ſacrificij, ſi alia adſint, vt patet in holocauſtis.

De ſacrificio crucis.

Dices, Ergo paſſiones Martyrum ſunt vera ſacrificia.

Reſpond. negando conſequentiam: tum quia non erant inſtituti à Deo ſacerdotes ad huiuſmodi ſacrificium offerendum: tum quia perpeſſio & mors non erat in illorum poteſtate, niſi remotè: nempe quatenus poterant ſe tyrannis offerre, vel fuga eripere. Secus in Chriſto Domino: quia à Deo erat inſtitutus ſacerdos ad ſeipſum in ſacrificium offerendum, & omnem perpeſſionem in ſua poteſtate proximè conſtitutam habebat. Vnde Ioan. 10. ait, *Nemo tollit eam* (animam) *a me, ſed ego pono eam a meipſo, & poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam.*

Martyrum mors non erat ſacrificium.

Quartò, Ex parte *finis* requiritur vt explicitè vel implicitè referatur ad honorem Dei; ſi alio fine fiat, non erit ſacrificium. ſicut qui caput aperit non cauſa honorādi, ſed irridendi, vel captandæ auræ, non adorat. Ratio eſt, quia ſacrificium eſt in genere ſignorum, quibus æſtimationem internam excellentiæ alterius & affectum ſeruitutis erga illum exprimimus. Si ergo hæc æſtimatio & affectus deſit, non erit verum ſignum, ſed vel non erit ſignum, (vt ſi non fiat animo ſignificandi:) vel erit falſum & mendax; vt ſi quis interiùs non habeat pro Deo, cui exteriùs adulatione vel timore ſacrificat. 18

Finis intrinſecus ſacrificij.

Quintò, Ex parte *loci* requiritur vt locus ſit huic muneri dedicatus; qualem *altare* & *aram* vocamus. dignitas enim operis requirit locum ſpecialem, ab vſibus profanis ſegregatum; vt mos omnium gentium confirmat; de quo ſatis dictum ſuprà num. 7. Dixi iſta quinque requiri ad ſacrificium *perfectum*, prout Scriptura de eo loquitur; quia ad imperfectum quemdam ſacrificij modum non videntur hæc omnia neceſſaria. tale enim fortaſſe ſinguli homines in lege naturæ offerre poterant, priuato nomine & auctoritate, & eo loco vbi placuiſſet: nam apud ethnicos ſimile quid videmus. ſed talia non erant perfecta ſacrificia; quia perfectio oblationis maximè pendet ex conditione offerentis.

Ex dictis intelligi poteſt quid ſit *ſacrificium*, & poſſe hoc modo deſcribi: *Sacrificium eſt oblatio rei ſenſibilis à legitimo miniſtro facta Deo per realem immutationem, ad teſtandum ſupremum illius dominium & noſtram ſubiectionem. Eſt oblatio*, quia *oblatio* eſt genus ſacrificij, vt docet D. Thomas quæſt. 85. art. 3. ad 3. & communiter DD quamuis hoc nomen aliquando ſtrictè accipiatur pro oblatione, quæ ſolùm eſt oblatio, non ſacrificium. *Rei ſenſibilis*, vt excludatur interna oblatio, qua mens ſe ſuaque omnia Deo ſubiicit & offert; quæ non eſt propriè ſacrificium, etſi perfectiùs fructum ſacrificij præſtet quàm ſacrificia externa, & idcircò interdum ſacrificium vocetur, vt paulò antè dictum eſt. *A legitimo miniſtro*, quia ſacrificium habet relationem ad ſacerdotē. cùm enim ſit excellentiſſimus & publicus Dei cultus, par eſt vt non fiat niſi à perſona ad hoc publica auctoritate delecta. *Per realem immutationem*, tum quia eſt perfectiſſimus cultus, tum quia aliàs non diſtingueretur à ſimplici oblatione. *Ad teſtandum ſupremum*, &c. duo enim ſacrificio ſignificamus & teſtamur, diuinum principatum, & noſtram ſubiectionem. & hæc ſignificatio eſt ſacrificio eſſentialis. Præter hanc quædam ſacrificia habent ſignificationem acceſſoriam, quæ myſtica vel allegorica dici poteſt; vt, ſacrificium ſanctiſſimæ Euchariſtiæ ſignificat oblationē cru- 19

Deſcriptio ſacrificij.

Duo teſtamur ſacrificio.

cis, & ſacrificium Melchiſedech præfigurabat ſacrificium Euchariſtiæ; & omnia ſacrificia veteris legis præſignabāt oblationem Crucis vel Euchariſtiæ. & valdè credibile eſt, nullū ſacrificium inſtinctu diuino fuiſſe oblatum in lege naturæ, quod talem ſignificationem allegoricam non habuerit: omnia enim erant vmbræ Chriſtum obſcurè inſinuantes, & mentes hominum ad illum excitātes. hæc tamen ſignificatio non pertinet ad rationem ſacrificij vt ſacrificium eſt. Vnde non fuiſſet, ſi Adam innocentiam conſeruaſſet. Poteſt tamen dici pertinere ad ſacrificiū, vt eſt propria huius vel illius ſtatus cærimonia. ſed vberior horum tractatio alium locum poſtulat.

20 *Sacrificia diis inferioribus oblata.* Dices, Ethnici etiam diis inferioribus, à quibus certa dumtaxat beneficia exſpectabant, quique aliis ſubiecti erant, ſacrificium offerebant, vt Cereri, Mineruæ, Plutoni, & aliis huiuſmodi: ergo non ſolùm ſupremum principatum ſacrificio teſtamur.

Reſpondeo, Ethnici in ſua Religione ſuoque cultu multa *ἄτοπα* & pugnantia inuoluebant: putabant enim diuinitatem eſſe in multa partitam, eaſque partes non eſſe eiuſdem dignitatis & gradus, in omnibus tamen ſacrificio colendam: qua in re partim errabant, partim verum iudicabant: etſi enim abſurdiſſimum ſit diuinitatem in partes ſecare, tamē generatim verum eſt omnem diuinitatem ſacrificio eſſe dignam.

DVBITATIO III.

De diuiſione ſacrificij.

21 *1. Diuiſio, ratione materiæ.* TRibus modis diuidi poteſt. Primò, Ratione *materiæ*; nam *materia* vel erat animal aliquod, vel erat res inanima, eaque vel ſolida vel liquida. Sacrificium animalis dicitur *victima* vel hoſtia. Vnde hæc nomina ducta, Grammaticos conſule. Oblatio rei inanimæ ſolidæ vocatur *immolatio*; quāuis hoc nomen etiam ad omne ſacrificium extendatur. Oblatio rei liquidæ, *libamen*.

Vbi aduerte, libamina & immolationes eſſe ſacrificia imperfectiora, quàm victimas: vnde apud Gentiles etiam diis minutioribus fiebant; quibus tamen victimas non offerebāt, ſed ordinariè tantùm duodecim diis maioribus. *Quibus rebus conſtabat.* Porrò in veteri lege victima ſolùm conſtabat animalibus mundis iſtis, oue, capra, hœdo, boue, vitolo, columba, paſſere, turture: neque aliud genus licitum erat ſacrificare. Res autem inanimæ ſolidæ, quæ offerebantur in ſacrificium, erant panis, ſimila, ſal, thus, manipulus ſpicarum virentiū, & triticum. patet Leuit. 2. & 6. Hæc leuabat ſacerdos in altū, varieque conficiebat & immutabat; in qua immutatione conſiſtebat ratio ſacrificij: nam panis in fruſta diſſecabatur; ſimila ſartagine, clibano, vel craticula coquebatur, ſal vrebatur, thus adolebatur. manipulus ſpicarum torrebatur, triticum cōterebatur. Liquidæ erant, ſanguis, vinum, oleum, aqua. hæc effuſione offerebantur.

22 *2. Diuiſio, ratione formæ.* Secundò. Diuidi poteſt partim ex *forma*, partim ex *fine*, in *holocauſtum, ſacrificium pro peccato*, & *hoſtiam pacificam*. *Holocauſtum.* *Holocauſtum* erat ſacrificium perfectiſſimum, quia in eo tota res in fumum reſoluta, ſurſum ad Deum aſcendebat, nihilque ex ea vſibus cedebat humanis. vnde expreſſius per hoc ſignificabatur omnia ipſius eſſe, & ab ipſo prouenire. quare potiſſimùm ad hunc finem fiebat; quamuis etiam interdum fieret pro peccato populi & ſacerdotum.

Sacrificium pro peccato partim cremabatur, partim cedebat in vſum ſacerdotum, qui in atrio templi ex eo veſcebantur. Offerebatur non pro peccatis internis, ſed pro externis quibuſdam, vt pro peccatis commiſſis per ignorātiam circa cærimonias, vt patet Leuit. 4. & 5. Item furti, periurij, calumniæ, vt patet ex cap. 6. 7. *Pro peccato.*

Notandum autem eſt, hoc genus ſacrificij ab Hebræis vocari Chattat, quæ vox etiam peccatū ſignificat. Vnde Apoſtolus elegāter ad Hebræam vocem reſpiciens dixit, ad Rom. 8. *De peccato damnauit peccatum*; quaſi dicat, De chattat damnauit chattat, id eſt, per ſacrificium Crucis, quod erat pro peccato, deleuit peccatum. & 2. ad Cor. 5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, id eſt, hoſtiam peccati conſtituit. 23

Hoſtia pacifica partim cremabatur, partim edebatur, tum à ſacerdotibus, tum ab iis qui obtulerant. Offerebatur vel in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis; & tunc eodem die comedi debebat: vel ad noua beneficia impetranda, & tunc deferri poterat eius conſumptio in diem poſterum, non tamen vlteriùs. *Hoſtia pacifica.*

Tertiò diuidi poteſt *ex fine* in λατρευτικὸν, εὐχαριστικὸν, impetratorium & propitiatorium. quæ diuiſio parum differt à priore. Λατρευτικὸν dicitur quod ſolùm ſit ad Deum colendū, eiuſque principatū & noſtram ſeruitutem teſtandam. hoc potiſſimùm fit holocauſto. Εὐχαριστικὸν dicitur, quod fit in gratiarum actionē pro beneficiis acceptis. Impetratoriū pro beneficiis accipiendis. vtrumque dicebatur in veteri lege *hoſtia pacifica*. Propitiatorium ſiue ἱλαστικὸν eſt quod offertur pro peccatis, & pro peccatorum pœnis ac flagellis auertendis. Hoc idem eſt quod hoſtia pro peccato.

DVBITATIO IV.

Vtrùm hoc tempore licitum ſit offerre agnum vel vitulum.

VIdetur id eſſe licitum: nam offerre ſacrificium eſt legis naturæ, vt docet D. Thomas cum Caiet. art. 1. & 4. vnde etiam in ſtatu nudæ naturæ fuiſſent ſacerdotes & ſacrificia. fuiſſet enim cultus externus, quo Deum tanquam totius naturæ conditorem & Dominum fuiſſent venerati, qui cultus potiſſimùm conſiſtit in ſacrificio. 24

Reſp. & dico Primò, Fore ſuperſtitionem ſi Chriſtianus vel Iudæus huiuſmodi ſacrificium offerat. 25

De Iudæo patet, quia apud Iudæos hæc ſacrificia continent in ſe proteſtationē Chriſti venturi: offerunt enim illa vt à Deo in veteri lege inſtituta, ſic autem ſunt ſigna Chriſti venturi, abolita per Chriſti mortem, & ſacrificium nouæ legis.

De Chriſtiano probatur Primò. Quia in Eccleſia tantùm eſt vnicum, verum, & propriè dictum ſacrificium, quod omnibus veteribus ſacrificiis ſucceſſit, vt paſſim docent Patres. Vnde in Collecta Eccleſiæ dicitur, *Deus, qui legalium differentiam hoſtiarum, vnius ſacrificij perfectione ſanxiſti.* Sic D. Auguſtinus lib. 8. de ciuit. cap. vlt. probat, epulas illas, quæ à quibuſdam ſepulchris Martyrum ſolent imponi, non eſſe ſacrificia 26 *Non eſſe licitum Chriſtiano.*

Martyrum, eò quòd vnicum Eccleſiæ ſit ſacrificium, ſatis inſinuans non poſſe aliud auctoritate humana addi. Vide Chryſoſtomum in Pſal.95. & Leonem Serm.7.de Paſſione cap. 1.& 3.

Secundò, Sacrificium Eccleſiæ eſt infinitæ dignitatis, continens in ſe omnium ſacrificiorum virturem: ergo ſuperſtitioſum eſſet velle aliud addere, quaſi illud non abunde ſufficiat. ideò enim plura inſtituuntur, quia vnum ad omnia non ſufficit.

Tertiò, Sacerdotium, quod eſt in Eccleſia, eſt ſupernaturale, inſtitutum à Chriſto: ergo non reſpicit ſacrificium Iuris naturæ, ſed ſolum ſupernaturale ab eodem Chriſto inſtitutum: ſacerdotium enim & ſacrificium ſunt correlariua eiuſdem rationis & ordinis, vt ex cap.8. & 9. ad Hebræos colligitur.

Quartò, Alia ſacrificia ex inſtitutione diuina ſunt ſigna Chriſti venturi: ergo qui ea vſurpat, id ſciens vel aliquo modo aduertens, externo ritu Iudaizat.

27 Quintò, Hoc ipſo quo Chriſtus noſtrum Sacrificium & ſacerdotium inſtituit, ademit poteſtatem Eccleſiæ alterius ſacerdotij aut ſacrificij inſtituendi. ſicuti in veteri lege hoc ipſo, quod illorum ſacerdotiũ & ſacrificia præſcripſit, ademit illis poteſtatem alia ſacrificia adiungẽdi. Eodem modo ſi in lege naturæ Reſpublica inſtitueret ſacerdotium & ſacrificia, eo ipſo cenſeretur priuatos reſtringere, ne alia adiungerent: nam hæc res ad ſupremam poteſtatem propriè pertinet. Confirm. Quia ſacrificium ad fundamenta religionis ſpectat, non minùs quàm Sacramenta: adeò vt Apoſtolus ad Hebr. 7. dicat, *tranſlato ſacerdotio* (& conſequenter etiam tranſlato ſacrificio, quod eſt connexum ſacerdotio inſeparabiliter) *neceſſe eſt vt & legis tranſlatio fiat.* Vnde ſicut Eccleſiæ non eſt relicta poteſtas inſtituendi alia Sacramenta; ita nec alia ſacrificia. Vide Concilium Tridentinum ſeſſ.22 cap.2.

Nec obſtat, quòd in Eccleſia thus offeratur, quia non offertur in ſacrificium; (intentio enim ſacrificandi abeſt) ſed adoletur ad odorem, & ad ſignificationem; & vt mentes excitentur ad venerationem & deuotionẽ. vnde fit hominibus etiam viuis, & ab iis, qui non ſunt ſacerdotes.

Latè tamen interdum ſacrificium dicitur, vt notat Caietanus art.4.

Dico Secundò, Probabile tamen eſt, non fore ſuperſtitionem apud ethnicos, qui legem Chriſti ignorant, ſi verò Deo ſacerdotes illorum talia ſacrificia offerant: ſic enim videtur ſentire D. Auguſtinus epiſt.49.q 3.cùm ait: *Quòd Chriſtianas litteras vtriuſque Teſtamenti ſciunt, non hoc culpant in ſacrilegis ritibus paganorum quòd conſtruant templa, & inſtituant ſacerdotia, & faciant ſacrificia: ſed quòd hæc idolis & dæmoniis exhibeant.* ſentit ergo, non fore ſuperſtitionem, ſi offerantur vero Deo: alioquin id etiam culpandum eſſet. 28

Non videtur illicitum ethnicis.

Probatur, Quia offerre ſacrificiũ, eſt legis naturæ, vt docet D.Thomas q.85.art.1. quod dupliciter intelligi poteſt, Primò, Vt ſit naturalis ad hoc obligatio, vel in ſingulis, quòd minùs eſt veriſimile: vel ſaltem in communitate, vt D. Thomas & Caietanus indicant. Secundò, vt non ſit quidem obligatio, ſed ratio dictet id eſſe conſentaneum, & ſuadeat. Lumẽ igitur naturale vel obſtringit, vel ſuadet ethnicis ſacrificiorum oblationem: atqui non apparet illis alia ratio ſacrificandi, quæ ſit conuenientior, quàm ea qua offerunt aliquid ex animalibus vel frugibus terræ: ergo.

Secundò, In ſtatu nudæ naturæ huiuſmodi ſacrificia fuiſſent licita, quia non habuiſſent aptiora aut congruentiora naturæ, cur non etiam modò ſint licita apud Indos & Iaponios, cùm alia diuinitus inſtituta non habeant?

Petes, Vnde illi haberent ſacerdotes ad huiuſmodi ſacrificia idoneos? 29

Reſpond. Ex electione & dedicatione Reipub. Sicut enim Reſpub. perfecta Iure naturæ habet auctoritatem conſtituendi Principem, qui illam iuſtis legibus regat in iis, quæ ad politicam conſuetudinem, & contractus pertinent: ita etiam poteſt conſtituere ſacerdotem, qui eam regat in cultu diuino, & ſacra adminiſtret, iuxta modum & capacitatem illius ſtatus. Et hic eam haberet poteſtatem in ſpiritualibus illi ſtatui accommodatis, quam Princeps in temporalibus: deberétq; Princeps ei ſubeſſe in iis quæ ad cultum diuinum pertinent: niſi fortè vnus idémque eſſet Summus Pontifex & Princeps: ſicut Imperatores Romanorum olim erant, vt ex hiſtoriis conſtat.

CAPVT XXXIX.

De Decimis. *Habet Dubitat. 6.*

DVBITATIO PRIMA.

An populus Chriſtianus teneatur decimas ſoluere, & quo Iure.

D. Thomas art. 1. quæſt. 87.

Error Vvicleſi.

1 THomas VValdéſis lib.2. doct. fidei antiquæ, c.64. & 65. refert VVicleſũ docuiſſe. Primò, Decimas non eſſe vllo Iure ſacerdotibus debitas. ſed eſſe meras eleemoſynas. Secundò, Populum ad libitum poſſe & debere eas negare ſacerdotibus, propter eorum peccata.

Sed fide tenendum eſt, decimas non eſſe eleemoſynas, ſed ſubſidium ſacerdotibus debitum propter miniſterium ſpiritualium. Vnde ſententia illa VVicleſi damnata eſt in Concilio Conſtantienſi ſeſſ.8. 2

Decimæ non ſunt eleemoſynæ.

Probatur, Quia Iure diuino & naturali, miniſtrantibus populo ſpiritualia debetur ſuſtentatio: vt oſtendit D.Paulus 1.ad Cor. 9. vbi inter cetera

tera ait: *Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus?* & 1. ad Timoth. 5. *Qui benè præſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt, maximè qui laborant in verbo & doctrina: dicit enim Scriptura, non infrenabis os bouis triturantis.* Vbi Theophylactus, *Honorem vocat, neceſſariorum ſuppeditationem. Duplici honore dixit, viduarum reſpectu, vel Diaconorum, vel ſimpliciter duplici, pro multo*; Haymo, *duplici honore*, quia reuerentia & ſuſtentatione. Denique Dominus Lucæ 10. *Dignus eſt operarius cibo ſuo.* His & aliis locis apertè ſignificatur eſſe debitum, non gratiam, miniſtros Eccleſiæ ſuſtentari.

Decimas deberi ex iuſtitia, poſitâ taxatione Eccleſiæ.

3 Porrò hæc ſuſtentatio præſtatur per decimas. cùm enim aliquid certi à ſingulis de populo dari debeat, vt ſuſtentatio miniſtrorum ſit ſtabilis & ſufficiens, Eccleſia imitatione diuina in veteri Teſtamento propoſita, conſtituit decimam partem fructuum terræ huic rei eſſe ſegregandam. qua taxatione ſemel facta, ſinguli lege Iuſtitiæ decimas debẽt: ſicut poſita determinatione Principis, qua ſtatuit quantum à ſingulis ad ipſius ſtatum ſuſtentandum, vel ad bellum gerendum, vel ad aliud opus neceſſarium contribuendum ſit, ſinguli ex iuſtitia tenentur illam quantitatem dependere. Idem probatur Iure Canonico. vide in Decreto 16. qu. 1. & in Decretalibus tit. de decimis, per multos Canones. Hinc Concilium Trident. ſeſſ. 25. cap. 12. iubet excommunicari eos, *qui decimas ſubtrahunt aut impediunt, neque ab hoc crimine*, inquit, *niſi plena reſtitutione ſecuta, abſoluantur.* quod intelligit Nauarrus cap. 21. num. 32. de iis, qui reſtituere poſſunt ante mortem, vel ante tempus, quo tenentur ſacroſanctum Domini corpus ſumere.

Excommunicantur ſubtrahentes decimas.

4 Ex dictis patet, decimarum ſolutionem, ſi conſiderentur ſecundùm ſuam ſubſtantiam, nempe vt ſunt neceſſaria ſuſtẽtatio miniſtrorum rerum ſpiritualium, Iure diuino & naturali eſſe debitã, nec vlla conſuetudine poſſe tolli: ſi verò ſpectentur ſecundùm ſuam quotam, vt ſunt decima pars fructuum, eſſe debitum ſaltem Iure eccleſiaſtico.

5 Sed difficultas eſt, Vtrùm non etiam Iure diuino hæc quota debeatur: in qua Canoniſtæ à Theologis diſſentiunt. Illi enim ferè omnes docent etiam Iure diuino deberi. Ita Innoc. in cap. vltimo de parœciis, Gloſſa in cap. 1. de decimis, in 6. Hoſtienſis in Summa, tit. de decimis, Ioannes Andreas, Panorm. Antonius de Butrio, Petrus Ancharanus, & alij, quos Couarr. lib. 1. variar. cap. 17. recenſet.

An quota decimarum debita ſit Iure diuino. Canoniſtarum ſententia.

Probant Primò, Quia in Iure Canonico dicitur, *decimas conſtitutione diuina deberi*, cap. Tua. 25. de decimis. Secundò, *Deum præcepiſſe decimas ſibi ſolui in ſignum vniuerſalis dominij, ideóque non poſſe minui.* cap. Tua nobis. 26. eodem. Tertiò, *Decimas eſſe Iuris diuini, eſſe Dei, deberi Deo.* 16. qu. 1. cap. fin. Quartò, Dominus Matth. 23. cùm dixiſſet, *Decimatis mentham & anethum*, ſubiunxit; *Oportuit hæc facere, & illa non omittere.* vbi illud *oportuit* indicat obligationem Iuris diuini. Quintò, Dominus Matth. 5. ait, *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum*: ergo ſi illi ſoluebant decimas, multò magis nos in noua lege eas ſoluere debemus.

6 Contraria ſententia eſt communis Theologorum, qui docent illam quotam tẽpore legis euangelicæ, ſolo Iure eccleſiaſtico (etſi antiquiſſimo, vtpote à temporibus Apoſtolorum, vt patet ex conſtit. Clementis lib. 2. cap. 29. 38. & 39. & l. 8. c. 36.) deberi. Ita D. Thomas q. 87. art. 1. Halenſis 3. p. q. 51. n. 1. 2. & 3. Henricus quodlib. 4. q. 28. Antoninus 2. p. tit. 4. cap. 5. §. 5. Sotus lib. 9. de Iuſtit. quæſt. 4 art. 1. & alij. Idem tenet Nauar. c. 21. Enchiridij, n. 28. & Couarr. ſuprà.

Deberi ſolo Iure eccleſiaſtico, vel præcepto Apoſtolico.

Probatur Primò; Quia in lege euangelica nullum extat præceptum de hac quantitate fructuum ſoluenda: ſolùm enim dicitur, adminiſtris rerum ſpiritualium deberi congruam ſuſtentationem, vt patet 1. Cor. 9. & Matth. 10. Vtrùm autem danda eis ſit decima pars fructuum, an vigeſima, nuſquam habetur.

Secundò, Præceptum iſtud non eſt naturale, vt per ſe patet: ergo poſitiuum: atqui in lege noua non ſunt vlla præcepta poſitiua, niſi de fide & Sacramentis, vt docet D. Thomas 1. 2. quæſt. 108. art. 2. & quodlib. 4 art. 13. ergo, &c.

Tertiò, Si eſſet Iuris diuini, id eſſet maximè propter ea quæ habentur Exod. 22. Leuit. 27. & Num. 18. vbi Deus præcipit vt decimæ ſoluantur: ſed hæc præcepta non pertinent ad tempus noui teſtamenti: tum quia ſunt iudicialia, ad politiam illius populi ſpectãtia; quare ceſſante ſynagoga, & forma illius populi in aliam mutata, neceſſariò ceſſare debuerunt; tum quia ibi solùm præcipitur vt ſoluantur Leuitis & ſacerdotibus Aaroniciis, nempe miniſtris illius legis: nõ autem miniſtris legis nouæ. Neque dici poteſt eſſe eamdem in his rationem: quia eſt alia lex, aliud ſacerdotium, alia forma gubernandi: ac proinde præcepta pertinentia ad illam, non ſunt extendenda ad noſtram. deinde illi erant ferè decima pars populi, vtpote vna ex duodecim tribubus; nec acceperant partem ſuam in diuiſione terræ: ſicut aliæ tribus: vnde meritò fuit illis conſtituta decima pars fructuum terræ: quæ rationes ceſſant in miniſtris nouæ legis.

Quartò probatur, Hæc quota conſuetudine poteſt tolli; cap. In aliquibus. 32. §. fin. de decimis: & in quibuſdam locis multorum fructuum decima eſt ſublata: quod fieri non poſſet, ſi Iure diuino deberetur.

Ad primum argumentum Canoniſtarum Reſpondeo, Decimæ dicuntur deberi *conſtitutione diuina*: quia quòd debeantur, id ortum habet ex cõſtitutione & lege diuina: Deus enim primitus præcepit ſolui decimas in veteri Teſtamento: ad cuius imitationem Eccleſia idem præcepit in nouo. Itaque quòd decimæ nunc debeantur, eſt ex lege diuina non immediatè, ſed mediatè. 7

Ad argumenta.

Quomodo dicantur Iure diuino deberi.

Ad ſecundum, Eodem ferè modo reſpondendum: ideò non poſſunt minui, quia Deus olim hanc quotam taxauit in veteri Teſtamẽto, quam poſteà Eccleſia confirmauit, Deum imitata. vnde Deo irreuerentiam facere videtur, qui illam minuit, quamdiu Eccleſiæ lex viget. quia ſicut Eccleſia in reuerentiam Dei illam ſanxit, ita reuerentiã Dei obligamur illam non accidere.

Ad tertium, Dicũtur eſſe *Iuris diuini*, quia Deo conſecratæ & dicatæ in miniſtris: ſicut res ſacræ dicuntur Iuris diuini, quia peculiari modo ad Deum pertinẽt, in eiúſque ſunt dominio & Iure.

Ad quartum, Quando Dominus Mat. 23. ait, *oportuit hæc facere*, loquitur de tẽpore illius legis, tunc enim Iure diuino decimæ erant ſoluendæ.

Ad

Iuſtitia noſtra quomodo maior. Ad quintum, Iuſtitia noſtra debet eſſe maior iuſtitiā Phariſæorum & Scribarum, non in ſoluenda decima; (alioquin deberemus pluſquam decimam ſoluere: nā illi accuratiſſime decimam ex omnibus ſoluebant, vt patet Matth. 23.) ſed in reformandis affectibus internis: illorum enim iuſtitia ſolum erat externa: noſtra debet eſſe nō tantùm externa, ſed etiam interna. illi putabant ſufficere ſi non occiderent, non mœcharentur exteriùs: at nos etiam iram & concupiſcentiā internā reſecare debemus: vt ibidē Dominus explicat.

8 *Eſt actus Iuſtitiæ & Religionis.* Ex dictis intelligi poteſt, cuius virtutis actus ſit ſolutio decimarum; ſi enim conſideretur vt eſt debita ſacerdotibus ob ſacrum miniſterium, ſic immediatè eſt actus Iuſtitiæ, mediatè Religionis. ſi verò vt per eam fouetur cultus diuinus, vel vt per eam proteſtamur Deum eſſe auctorem frugum terræ & rerum omnium, quibus vita humana ſuſtentatur, (ſoluuntur enim decimæ in ſignum vniuerſalis dominij, vt habetur cap. Tuæ nobis, & cap. Cùm non ſit in homine, de decimis) ſic eſt ſolùm actus Religionis. vtroque modo fit à fidelibus.

DVBITATIO II.

Vtrùm Eccleſia iuſta ratione hanc quotam conſtituerit.

9 Videri poſſit excedere iuſtum modum. Quòd enim in veteri Teſtamento conſtituta fuit decima, id factum, tum quia filij Leui erant ferè decima pars populi, tum quia in diſtributione terræ non acceperant ſuam partem; tum quia habebant vxores & liberos. at in nouo Teſtamento ſacerdotes vix ſunt ſexageſima pars populi Chriſtiani, & habent ſuas poſſeſſiones hereditarias vt ceteri; nec habent vxores & liberos alendos. Denique non omnibus ſacerdotibus debentur decimæ, ſed ſolis Epiſcopis & Parochis.

10 Reſpondeo, Eccleſiam iuſtiſſimis rationibus ad hanc portionem indicendam motam fuiſſe.

Rationes cur Eccleſia hanc quotam conſtituerit. Primò, Quia vidit Deum in veteri lege decimam conſtituiſſe, & ſanctos Patriarchas diuino inſtinctu etiam ante legem decimas dediſſe: nam Gen. 14. Abraham dedit Melchiſedech decimas ex omnibus, & Gen. 28. Iacob vouit Deo decimas cunctorum, quæ ab eo acciperet. Secundò, Quia Synagoga, in qua erat conſuetudo huius quotæ, mutata eſt in Eccleſiam; & ſic quodammodo ſua ſponte hæc conſuetudo eſt continuata, Apoſtolis & Eccleſiæ Prælatis eam confirmantibus. Tertiò, Quia conueniebat vt non ſoli Epiſcopi & Parochi alerentur à populo: (quamuis illis ante ceteros id debeatur) ſed etiam multi alij miniſtri ſacrorū, qui officia diuina obeant, pro populo orēt, & ſacrificia offerant: omnia enim horum munia in bonum populi cedunt. vnde Eccleſia tantum poterat imponere, quantum his omnibus aliquo modo poſſet eſſe ſatis. Quartò, In noua lege Epiſcopi, Parochi, & alij Eccleſiaſtici debent eſſe patres pauperum, orphanorum, & viduarum. vnde non ſolùm debent habere quod ipſis ſufficiat, ſed etiam quo aliis ſubueniant. quod ſi non fecerint cùm poſſunt, grauiter peccant: de quo plura ſuprà cap. 4. dubit. 6. Hanc rationem Caietanus vult eſſe potiſſimam cur Eccleſia meritò potuerit decimam imponere. Quintò, Miniſtri noui Teſtamenti ſunt multò digniores: vnde pluribus egent ad dignitatem ſui ſtatus in populo tuendam. Videmus enim ſacerdotes iis locis, vbi egeſtate premuntur, contemni, & nihil illis haberi abiectius: quo fit vt viliſſimis miniſteriis inſeruire cogantur, & parum boni præſtare poſſint. Sextò, Multò plus laborant, eorúmque functiones ſunt longè grauiores & excellentiores. Septimò, Opus eſt illis magna eruditione, ad quam comparandam requiruntur magni ſumptus: & impediuntur aliæ rationes lucrandi, vt per mercaturā, & artes mechanicas, quas etiam non decet ab illis factitari. Octauò, Quia in lege veteri ſolùm erat vnū templum, idq; omni ſuo inſtrumēto probè inſtructum. in noua lege ſunt innumerabilia, quorum ſingula ſuis ornamentis, & ſacra ſupellectili inſtrui, & ſacra tecta conſeruari debent. Nonò, Sacerdotibus veteris legis maximū compendium erat ex innumeris ſacrificiis, quæ offerebantur: nihil tale habent in nouo Teſtamento. Decimò, In veteri lege decimæ manebant in familiis, quia tranſmittebantur ad poſteros: vnde fiebant admodū diuites: ſecùs in lege noua. Vndecimò, Denarius ſignificat perfectionem; eſt enim terminus numerorum ſimplicium, omnes illos continens: ceteri ex ipſo ſemel vel ſæpiùs repetito, & ex alio ſimplici componūtur. *Denarius ſymbolum perfectionis.* Itaq; qui decimam Deo in miniſtris ſoluit, ſibi nouem retinens, ſignificat ſe eſſe imperfectum, & expectare perfectionē à Deo per ipſius miniſtros. Ob hāc fortè cauſam in lege naturę & apud ethnicos decimæ ſoluebantur. Vide Plinium lib. 19. cap. 14. Plutarchum in Lucullo, & in Problemat. cap. 16. Denique hanc ipſam Eccleſiæ taxationem Deus ipſe ſæpè comprobauit, fertilitatem concedens ſoluentibus, non ſoluentibus ſterilitatem inferens. Vnde D. Auguſtinus lib. 50. homiliarum, homil. 48. *Maiores,* inquit, *noſtri ideò omnibus copiis abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæſari cenſum reddebant. modò autem quia diſceſſit deuotio Dei, acceſſit indictio fiſci: noluimus cum Deo partiri decimas, modò autem totum tollitur: hoc tollit fiſcus, quod non accipit Chriſtus.* Et Serm. 219. De tempore, *Hæc eſt Domini iuſtiſſima conſuetudo, vt ſi tu illi decimam non dederis, tu ad decimam reuoceris.* vide totum illum Sermonem.

11 *Ad argumentum initio poſitum.* Ex dictis patet reſponſio ad rationem obiectā, ſi enim ſpectentur omnes miniſtri Eccleſiæ & fideles egeni, quos Eccleſia vult ali decimis, aliiſq; prouentibus eccleſiaſticis. ſunt fortè plus quàm decima pars populi Chriſtiani. Etſi enim ſacerdotes non habeant vxores & filios naturales: habēt tamen pauperes, qui ſunt illis loco filiorum, quos ex præcepto Eccleſiæ & lege miſericordiæ tenentur de eo quod ſupereſt ſuſtentare.

DVBITATIO III.

Ex quibus rebus decimæ ſoluendæ, & quo modo.

D. Thomas art. 2.

Reſpondeo, Quod ad priorem partem attinet, ſi Ius ſcriptum ſpectemus, decimæ ſunt ſoluendæ ex omnibus rebus, quæ nobis diuino munere proueniunt: vt de fructibus, & quaſi fructibus omnium rerum, quæ quodammodò nobis frugiferæ ſunt, vt agrorum, arborum, animalium, domorum elocatarum, molendinorum, 12

piſcinarum, aucupiorum, omniúmque negotiorum lucroſorum. patet ex cap. Non eſt. 22. de decimis, vbi Cæleſtinus III. ſic ait: *Sicut ſancti Patres in ſuis tradiderunt ſcriptis, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, horto, negotiatione, deque ipſa etiam molina, de venatione, & de omnibus bonis decimæ ſunt miniſtris Eccleſiæ tribuendæ.* Et cap. Ex tranſmiſſa. 23. idem Cæleſtinus ait: *Fidelis homo de omnibus, quæ licitè poteſt acquirere, decimas erogare tenetur.* vnde iubet ſolui etiam ex iis, quæ proueniunt ex molendino, quod vento agitur. Cap. Paſtoralis. 28. quod eſt Innocent. III. eodem tit. dicitur: *De molendinis, piſcariis, & lucro venationis dandas decimas, neque deducendas expenſas, quæ fiunt pro fructibus percipiendis.* D. Auguſtinus Serm. 219. *Quod ſi decimas non habes fructuum terrenorum, quodcumque te paſcit, ingenium Dei eſt, & inde decimas expetit, vnde viuis: de militia, de negotio, & de artificio redde decimas: aliud enim pro terra dependimus, aliud pro vſura vitæ penſamus.*

De omni re & opere fructifero.

Triplices decimæ.

Ex his Doctores collegêre triplices decimas. *Prædiales*, vt ex agris, piſcinis, molendinis, ædium elocatione, & ſimilibus: nomen enim *prædiorum* illa omnia comprehendit. *Perſonales*, ex negotiatione, artificio, militia, famulatu. *Mixtas*, ex animalibus, vt fœtus, lana, butyrum. horum enim fructus partim ex prædiis, partim ex induſtria hominis prouenit.

Spectanda conſuetudo.

Aduerte tamen, multis locis ſolas prædiales ex prædiis ruſticis, & quaſdam mixtas in vſu eſſe; reliquis conſuetudine, & tacita condonatione Eccleſiæ abolitis, vnde in his ſpectanda potiùs eſt locorum conſuetudo, quàm Ius ſcriptum.

13 *Cur de omnibus.*

Petes, Cur Eccleſia in noua lege voluit dari decimas de omnibus, cùm in lege veteri ſolùm datæ fuerint de frugibus, & pomis arborum, & animalibus, quæ tranſeunt ſub virga paſtoris: vt colligitur Leuit. vlt. in fine.

Reſpond. in veteri Teſtamento ſingulæ familiæ habebant ſuos agros vnde decimas ſoluere poſſent, & ita non erat neceſſe exigere perſonales. ſecùs tempore noui Teſtamenti, vbi non ſolùm familiæ multæ, ſed etiam vrbes & Reſpublicæ quædam agris carent, vt Veneta, Genuenſis, & ſimiles. vnde oportuit decimas perſonales imperare: alioqui plerique nihil contribuiſſent, & vbi nulla ſunt prædia ruſtica, Clerus ſuſtentari non potuiſſet. Deinde quia ſinguli nunc longè plura à ſacerdotibus accipiunt beneficia, quam in veteri lege. Tertiò, Quia ſacerdotes in nouo Teſtamento longè pluribus egent, vt antè oſtenſum eſt. Quartò, Vt agnoſcamus, non ſolùm fructus terræ, ſed etiam omnem alium quæſtum licitum, Dei munere prouenire. *Quodcumque enim te paſcit, ingenium Dei eſt*, vt ait Auguſtinus, *& inde decimas exigit vnde viuis.*

Notandum eſt, etſi ex iniuſte acquiſitis, v. g. ex vſuris, præda, ſpoliis iniquis, furtis, decimæ dari non debeant: tamen ſi quis fructus non decimatos accepiſſet, deberet ex eis decimas ſoluere. Similiter ſi agrum alienum iniuſtè occupatum coluiſſet. Ratio eſt, quia hoc ipſo, quo fructus exſtant, decima pars eorum debetur Eccleſiæ, vt ex variis textibus conſtat, vt c. Commiſ-
14 ſum. 4. c. Tua nobis. 26. cap. Cum non ſit. 33. de Decimis.

An Eccleſia habeat dominium decimarum.

Vtrùm verò Eccleſia habeat dominium decimarum ante ſeparationem, dubitari poteſt. Gloſſa in cap. Tua nobis, de decimis, & cap. 25. Moderamine. 16. q. 1. ſatis apertè indicat, Eccleſiam nō habere dominium. dicit enim verius eſſe decimas peti per Eccleſiam condictione ex Canone, vel officio Iudicis, quam rei vindicatione. *condictio* autem ex Canone eſt actio perſonalis, vt patet §. Sic itaque. Inſtit. de actionibus. Idem tenent multi DD. antiqui & Fredericus conſilio 74. vt teſtatur Panormitanus in d. cap. Tua nobis.

Panormitanus verò in cap. Commiſſum, & cap. Tua nobis, de decimis, tamquam probabilius docet, Eccleſiam habere dominium decimarum, etiam antè quàm ſint collectæ, idque probat tribus argumentis. Primò, Quia Deus dicit, decimas & primitias eſſe *ſuas*. cap. Tua nobis; atqui *ſuum* indicat dominium. Item eum, qui eas retinet, dicit retinere *aliena* inuito domino: d. ca. Tua nobis. Secundò, Eccleſia dicitur poſſe decimas *vindicare*; cap. Moderamine. 16. q. 1. ſed *vindicatio* datur domino in rem ſuam, L. In rē. ff. de rei vindicatione. Tertiò, Venditio fructuum non decimatorum non eſt valida: nam Eccleſia ſemper poteſt ex illis ſuam portionem extrahere, cap. Paſtoralis, de decimis; atqui huius non poteſt eſſe alia ratio, quam quia Eccleſia habet dominium decimæ partis in confuſo: ergo, &c.

Non requiri apprehenſionem.

Neque obſtat, quòd dominium non comparetur ſine apprehenſione: quia ſicut Eccleſia habet priuilegium vt in rebus emptis, donatis, & legatis dominium acquirat ſine apprehenſiōne, vt habetur L. Vt inter Ius. C. de ſacroſanct. Eccleſiis: ita etiam in decimis habere poteſt, & reipſa habere indicant Canones citati. Hæc ſententia eſt valde probabilis.

15 *Habet Ius pænè æquiualens dominio.*

Verùm, ſiue dicatur habere dominium, ſiue non, certum eſt Eccleſiam habere non ſolùm Ius ad rem, ſed etiam in re, quod quodammodo æquiualeat dominio partiali; quod habēt illi, quorum frumentum mutuo conſenſu eſt permixtum, quod ita ſit commune vtrique, vt ſingula grana communicentur. §. Si duorum. Inſtit. de rerum diuiſione. Probatur, quia apud quemcumq; fructus non decimati extent, Eccleſia poteſt ex illis decimam partē detrahere: vt conſtat ex cap. Cùm non ſit. de decimis, vbi dicitur: *Vel ſaltem hi, ad quos cenſus vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cum onere ſuo tranſit) ea per cenſuras eccleſiaſticas decimare cogantur Eccleſiis, quibus Iure debentur.* Et cap. Paſtoralis, eodem: *Fructus autem ipſos alienari poſſe non credimus, niſi cum onere decimarum.* Hoc autem ferè perinde eſt, ac ſi habeas dominium decimæ partis pro indiuiſo.

Nec obſtat, quòd is, qui bello iniuſto incendit hoſtium ſegetes, non teneatur Eccleſię reſtituere decimam peremptam, vt docet Panormitanus in d. cap. Commiſſum. ex Ioanne Andrea: quia idem locum haberet, etiamſi Eccleſia vero dominio decimam illā pro indiuiſo cum laico poſſideret; nam quòd pereat, eſt per accidens, ratione commixtionis cum re alterius. Hoſtis iure ſuo vtitur vt victoria tandem potiatur, à quo non debet impediri propter admixtionem tāntillæ portionis ad Eccleſiam pertinentis. Imò non deſunt DD. qui dicant, non teneri Eccleſiæ decimam ſarcire, qui agricolam à ſerendo, aut piſcatorem à piſcando iniuſte impediuit. quia decima ſolùm debetur de fructibus perceptis vel extantibus: hic autem nulli fructus percepti. Idem dicunt de eo qui ſegetes

getes inimici ſui ſuccendit, ob eandem cauſam. Ita Molina diſp 49. recedens in ea re a Couar. regul. Peccatum. p. 2. §. 8. num 12. Et ſane ea reſtitutio non videtur eſſe in vſu. Sic qui fraude ſententiam Iudicis impedivit, non tenetur ſoluere pœnam, quia pœna non debetur ante condemnationem. Nec obſtat quòd Eccleſia ius habeat in fructibus adhuc creſcentibus: quia illud ius adhuc pendet à collectione ſeu perceptione, qua non ſecuta euaneſcit, ſicut ius fiſci delicto non probato. quamuis hoc exemplum non ſit omnino ſimile. Nam ſi quis ſegetes ita vaſtaret, vel agricolam impediret, vt ipſo opere externo id odio Eccleſię, ne decimas inde conſequatur, facere videatur, non putarem excuſari poſſe quin teneatur eas compenſare, quia actio illa directè tendit ad Eccleſiæ læſionem, & Eccleſia ius habet, vt ille tali modo non impediatur. Secùs ſi inimicitias priuatas perſequens id fecerit.

Quæ actiones pro decimis. Ex his patet, Eccleſiam duplici actione poſſe decimas collectis fructibus petere, vt docet Panorm. ſuprà. Primò, Condictione ex Canone, id eſt, quia per Canones impoſitum eſt laicis onus & debitum illas ſoluendi. Secundò, Rei vindicatione, quę eſt actio in rem, & conceditur domino, L. In rem. ff. de rei vindicatione. Prior actio eſt perſonalis, eaque priùs vti debet, tum ne debitores turbentur, ſi res apprehendatur antequam ipſi conuenti fuerint, tum quia diuiſio eſt per debitorem facienda. Si tamen hac via non procedat, poteſt rem apprehendere, & ſibi inde decimam ſeparare. Hinc fit vt quando fructus nondum decimati, ſunt alienati, Eccleſia habeat actionem in venditorem & emptorem, vt apertè colligitur ex cap. Cùm non ſit, de decimis. & D. Thoma q. 87. ar. 1. ad 4. In emptorem, quia habet rem Eccleſię debitam. In venditorem, quia Eccleſiam fraudauit, vt ibi D. Thomas ait.

16 *Quomodo ſoluenda.* Quod ad alteram partem dubit. attinet, Quomodo decimæ ſint ſoluendæ, dicendum eſt

Primò, Integrè & ſine diminutione ſoluendas cap. Commiſſum, cap. Tua nobis. & aliis multis, de decimis. Qui fraudat in parte notabili, peccat mortiferè peccato iuſtitiæ, quia retinet alienum, vel alteri debitum. Huic iniuſtitiæ annexa etiam eſt malitia quædam ſacrilegij, quia decimæ debentur Deo, ſeu cauſa Dei; tum in ſignum vniuerſalis dominij, tum ad cultum diuinum ſuſtentandum. Vnde in Canonibus fraudatio decimarum vocatur *ſacrilegium*. Inter fraudatores cenſendi, qui minores vel deteriores manipulos, vel partes fructuum aſſignant. ſicut enim non tenentur ſeligere meliora pro decimis, ita nec poſſunt deteriora, ſed mediocria & bona fide, prout res ſe offerunt, vt paſſim DD. tradunt.

Ex fructibus integris. Secundò, Debent deduci ex fructibus integris, priuſquam ex illis deducantur expenſæ, vel tributa, vel cenſus, aut vlla alia debita, vt habetur d. cap. Cum non ſit. & cap. Tua nobis, de decimis, Ratio eſt, Quia decimæ debentur in recognitionem & profeſſionem dominij generalis, (vt dictis capitibus dicitur) quod ſicuti reliqua omnia dominia & iura antecedit, & ad omnes fructus enatos ſe extendit, ita ex omnibus fructibus, & ante reliqua iura ſibi ſatisfieri poſtulat. Itaq; ſi tributa vel cenſus, vel alia debita ante deducta & ſoluta 18 ſint, Eccleſia poteſt agere vel in dominium fructuum, qui ea deduxit, vt integram decimam omnium fructuum pendat; vel in eum, qui illa indecimata accepit, compellendo illum per cenſuras, vt decimam ex acceptis detrahat; vt d. cap. Cum non ſit, habetur. Simili modo, non poſſunt detrahi ſumptus in colendo agro facti, nec ſeminis æſtimatio. Et quando decimæ ſoluuntur ex elocatione ædium, ex molendinis, piſcinis, aliiſve rebus, non poſſunt deduci expenſæ factæ in reparationem aut meliorationem. habentur hæc omnia cap. Non eſt in poteſtate. cap. Tua nobis. & c. Paſtoralis, de decimis. Quando tamen ſoluuntur decimæ de negotiatione, tunc ſunt deducendæ expenſæ, vt dicto cap. Paſtoralis, habetur. Ratio, eſt, quia tunc ſolùm ſoluuntur decimæ de lucro: atqui id ſolùm in lucro cenſetur, quod manet deductis expenſis, quæ factæ ſunt in re facienda vel cõparanda, conſeruanda, reparanda, trãsferenda.

Tertiò, Quo loco, vel tempore ſoluendæ ſint, & vtrùm ſponte, an cùm exactæ fuerint, & vtrùm ad certum locum deferendæ, ſeruanda eſt conſuetudo, quæ in hac, vel illa ſpecie pro loco & tempore percepta fuerit. Regulariter tamen prædiales dantur ſtatim perceptis fructibus, idque in loco vbi natæ: perſonales in fine anni: mixtæ ſequuntur naturam prædialium, excepto fœtu, qui fouendus vſque ad ſtatum vtibilem.

DVBITATIO IV.

Quibus ſint decimæ ſoluendæ.

D. Thomas art. 3.

RESpondeo, Decimas ex prima Eccleſiæ ordinatione deberi cœtui Clericorum in genere 17 qui populo ſpiritualia adminiſtrant, vel aliquo modo in hac adminiſtratione iuuant, vel pro illo orant, ſic tamen vt diſtributio pertineret ad Prælatum, cuius auctoritate ſingulis quantum opus erat, tum ex decimis, tum ex aliis fidelium oblationibus dabatur, vt ex more antiquo Eccleſiæ patet, de quo plura cap. 4. dub. 6. Poſtquam autem Eccleſia diuiſionem fecit, erectis beneficiorum titulis, ſingulis ea portio debetur, quæ cuiuſque titulo attributa & annexa eſt.

Dices D. Thomas art. 3 inſinuat ſolis illis deberi decimas, qui habent curam animarum: quia ius accipiendi decimas conſequitur illud debitum, quo ſeminantibus ſpiritualia debentur temporalia. Idem expreſſe docet Caietanus.

Quomodo Parochis debeantur & aliis Clericis. Reſpond. Solis iis, qui habent curam animarum, deberi ex iuſtitia decimas, quoad ſuſtẽtationem, idque ſepoſito omni Eccleſiæ præcepto & taxatione: non enim populus ex iuſtitia alios præter hos & horum neceſſarios adiutores alere tenetur, ſepoſito Eccleſiæ præcepto: quãuis lege Religionis & charitatis etiam ad aliorum Eccleſiæ miniſtrorum ſuſtentationem contribuere teneatur. Poſita autem Eccleſiæ taxatione & præcepto de decimis ſoluendis; decimæ ſecundùm quotam debentur non ſolùm habentibus curam animarum, ſed cœtui Eccleſiaſticorum in genere, vt dictum eſt: quia Eccleſia hos omnes initio è decimis ali voluit, & omnium intuitu eas imperauit, eò quòd ab his omnibus multa in populum ſpiritualia bona proueniant. quia tamen multò ſtrictiore iure alimenta debentur iis qui curam animarum habent, ideò his ante omnes, vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel ex fidelium

contributionibus, vel ex aliis bonis eccleſiaſticis eſt prouidendum. Quòd ſi illis ſufficienter prouiſum non ſit, & decimæ alioquin abundè ſufficiant, ſed aliis vſibus ſunt applicatæ, verbi gratia, alicui pio loco, vel canonicatui, non tenetur populus contribuere: quia quotannis quod abundè ſufficiat ad eorum ſuſtentationem per decimas ſoluunt. Nec refert quod hoc ad miniſtros ipſorum non perueniat, quia id non accidit eorum culpa, ſed Superiorum, qui ex officio tenebantur illas rectè diſpenſare, & in primis ipſorum parochis & miniſtris prouidere. Hinc ſequitur, Canonicos, quorum prębendis annexi ſunt paſtoratur, quos ipſi per Vicarios vel mercenarios (vt nunc loquuntur) adminiſtrant ex iuſtitia teneri ad congruam ſuſtentationem illis præbendam: alioquin iniuriam faciunt tum ſuis Vicariis, qui totum laborem ſubeunt, tum populo, qui hac ratione cogitur ad illis ſubueniendum. Sed iniuria in populum maximè in eo ſita eſt, quòd cùm largas det decimas, quibus aptiſſimum miniſtrum habere poſſet, parum admodum Vicario aſſignetur. Quo fit, vt cùm viri idonei nolant tam tenui ſtipendio onus ſubire, ſæpè Indocti & improbi, qui alia ratione viuere nequeunt, præficiantur. Non enim quæruntur qui maximè populo videantur profuturi, & munus optimè adminiſtraturi, ſed qui minimo ſtipendio velint ſeruire. Hinc prô dolor in multis locis tanta animarum clades.

Ius decimarum eſt ſpirituale.

18 Hinc patet Primò, ius decimarum eſſe ſpirituale: naſcitur enim ex illo debito, quo omnibus miniſtris rerum ſpiritualium à populo viciſſim debetur ſuſtentatio, præſertim accedente Eccleſiæ præcepto, & populi Chriſtiani acceptatione. quod addo, quia abſque præcepto & acceptatione non eſt debitum iuſtitiæ, niſi ad alendos miniſtros verbi & Sacramentorum neceſſarios, licèt poſſit eſſe debitum religionis & miſericordiæ reſpectu aliorum, vt dictum eſt.

Secundò, Cauſam decimarum ad Iudicem eccleſiaſticum pertinere, ſicut cauſæ beneficiariæ, & aliæ ſpirituales. Idem dicendum quando de aliquo iure. ex iure decimarum orto, controuerſia eſt: nam fundamentum cauſæ eſt ſpirituale, & acceſſorium ſequitur ſuum principale.

An poſſit laicis competere.

19 Petes, Vtrùm ius decimarum poſſit laicis competere?

Primarium non poteſt, Secundarium poteſt.

Reſpondeo, Primarium ius decimarum laicis competere non poſſe, quia eſt ſpirituale, fundatum in titulo ſpirituali, nempe miniſterio eccleſiaſtico, vt rectè D. Thomas & alij Doctores. De hoc intellige Canones; dum dicunt decimas nec detineri à laicis, nec vlla vſucapione vel præſcriptione ab illis poſſideri poſſe, vt cap. Cauſam. 7. de præſcriptionibus, & cap. Ad hæc. 15. de decimis, & ſimilia. Poteſt tamen illis conuenire ius quoddam ſecundarium decimarum, ortum ab illo primario. qui enim habet proprium ius decimarum, etſi hoc ipſum non poſſit in laicum conferre, tamen ex eo poteſt illi aliud ius ad fructus tribuere, v.g. donatione fructuum, elocatione, venditione: quod ius diſtinctum eſt à primario illo & fundamentali, quod remanet penes Clericum vel Eccleſiam: oritur enim ex contractu humano; vnde nec eſt ſpirituale. tale eſt ius feudale in decimis. Hoc modo ius decimarum à laico præſcribi

Præſcriptio decimarum à laico.

poteſt cum titulo quidem ſpatio 40. annorum: ſine titulo, tempore, quod memoriam hominum ſuperet, vt patet ex dictis cap. 6. dubitat. 10. Sic Pontifices interdum ſolent decimas dare Principibus viris in feudum etiam perpetuum, ob merita illorum in Eccleſiam, & vt in poſterum Eccleſiam defendant. Poterant id facere ante Concilium Lateranenſe ſub Alexandro III. celebratum, etiam Epiſcopi, vt Doctores teſtantur. 20 Verùm hæc poteſtas illis per Concilium eſt ſublata, vt colligitur ex cap. Quamuis. 17. de decimis, vbi iubetur ſuccidi, id eſt, ſuſpendi, qui id fecerit.

An in feudū concedi.

Poſſunt tamen laici eas decimas retinere, quæ ipſis vel ante Concilium in feudum perpetuum, ab Epiſcopis fuere conceſſæ, vel poſt Concilium à Summo Pontifice. Poſſunt etiam eaſdem alicui Monaſterio vel pio loco donare, accedente dumtaxat Epiſcopi, ad cuius Eccleſiam pertinebant, conſenſu: qui conſenſus etſi ad hoc neceſſarius ſit, eò quòd Eccleſia illa amittat ſpem recuperandi, non tamen eſt neceſſarius conſenſus Capituli, aut tractatus, vt expreſſe habetur capit. Cùm Apoſtolica, de iis quæ fiunt à Prælato. Ratio eſt, quia non cenſetur, fieri alienatio, ſed reuocatio rei à laico detentæ, ad vſum eccleſiaſticum, vt ibidem dicitur.

Laici poſſunt eas in pium locum transferre cum conſenſu ſolius Epiſcopi.

Vtrùm autem poſſet eas in alium laicum transferre cum Epiſcopi conſenſu, dubium eſt. Gloſſa In cap. Prohibemus. 19. ver. Laicos, de decimis, ſentit poſſe. idem tenet Silueſt. v. Decima. qu. 10. Ratio eſt, Quia tunc non dicitur Epiſcopus illas dare in feudum, ſed laicus, qui dat ſicut eas habet. Nec obſtat cap. Prohibemus, quia ſolùm ibi prohibetur *ne laici decimas cum periculo animarum ſuarum poſſidentes in alios laicos transferant.* vnde non prohibentur qui legitimè eas poſſident.

21 Contraria ſententia videtur verior, quam tenet Panormitanus in d. cap. Prohibemus, & alij Doctores ibidem. vt ipſe teſtatur. Ratio eſt Primò, Quia id poſſet in maximum damnum Eccleſiæ cedere, vt ſi is, qui eas trāsfert, careat liberis, tunc enim neceſſariò deberent ad Eccleſiam redire. Secundò, Quia eo caſu reuera Epiſcopus cenſetur eas dare in feudum, tantumdem enim facit ac ſi daret in feudum, cùm eius conſenſu fiat, ſine quo nihil agi poteſt, & ſecundus in quem transferuntur, iure feudi eas accipiat: efficitur enim feudatarius ſeu beneficiarius Eccleſiæ, non illius prioris laici: at prohibitum eſt Epiſcopis in Concilio ne bona Eccleſiæ laicis feudi iure concedant. Tertiò, Quia cap. Prohibemus. id abſolutè videtur prohiberi: nam ordinariè laici, qui decimas detinent, etiamſi eas ex aliquo conſenſu Eccleſiæ habuerint, præſumuntur illas cum periculo animarum ſuarum detinere; vt colligitur ex cap. Cùm Apoſtolica, de iis quæ fiunt à Prælato. Ratio eſt, vel quia non prudenter nec in commodum Eccleſiæ ſunt conceſſæ, aut quia in illis concedendis interuenit aliqua coactio; vel quia laici poſteà non ea præſtant Eccleſiæ obſequia, quæ deberent.

Non in laicū.

DVBITATIO V.

Qui teneantur decimas ſoluere.

D. Thomas art. 4.

Dico Primò, Quod ad decimas prædiales attinet, omnes, qui titulo non ſpirituali habent prædia 22

Omnes laici ſoluunt prædiales.

prædia alicui Eccleſiæ ſubiecta, tenentur has decimas ſoluere, idque illi Eccleſiæ, cui prædia illa ſubiacent, niſi conſuetudo habeat vt alienæ Eccleſiæ ſoluantur: in hac enim re maxime conſuetudo ſpectanda eſt, vt habet cap. Ad Apoſtolicæ. 20. de decimis. Vnde Primò, Tenentur has decimas ſoluere omnes laici, etiam Iudæi & Pagani, quia eſt onus annexum rei, quam poſſident. Secundò, Etiam Clerici, ſi illa prædia titulo patrimonij vel alio, modò non ſpiritali, poſſident, ita D.Thomas ad 1. Ratio eſt, quia illa prædia per ſe illi oneri ſubiecta ſunt, res autem cum ſuo onere tranſit, præſertim cùm per accidens ſit, quòd nunc à Clerico poſſideantur.

Etiā Clerici.

23 Dices, Cap. Nouum genus. 2. de decimis, dicitur *nouum genus exactionis eſſe, vt Clerici à Clericis decimas exigant:* ergo Clericus non tenetur.

Obiectio.

Reſponſ.

Reſpondeo, Ob hoc argumentum quidam ſentiunt illum non teneri. & Silueſter. v. Decima, q. 7. putat non teneri illi Eccleſiæ, cui inſeruit. Tamen ſententia D.Thomæ eſt verior, quam etiam tenet Gloſſa in illud cap. & probat ex cap. 44. Si quis laicus. 16. q. 1. vbi ſanè id aperte ſupponitur. Idem confirmatur cap. Quicumque, ibidem. Ad illud quod obiicitur, reſpondet Gloſſa, hoc intelligendum eſſe de dote Eccleſiæ, id eſt, de prædiis eccleſiaſticis: de his enim Clericos non debere decimas. Idem ſentit D.Thomas ſuprà. Sed hoc non videtur vniuersè verum: ſi enim laicus agrum ſuum, qui pendebat decimas Eccleſiæ S.Petri, det Eccleſiæ S.Michaelis, cur ob hanc donationem Eccleſia ſancti Petri amittat ſuas decimas, cùm nullus Canon id ſtatuat?

Verius igitur eſt, prædium huius Eccleſiæ debere decimas alteri Eccleſiæ, ſi antè quàm eſſet huius Eccleſiæ, eas alteri debebat. ſecùs ſi non debebat alteri Eccleſiæ, ſed illi, cui poſteà donatum eſt: tunc enim decimæ extinguuntur. Ita Panormit. in cap. Nouum genus, vbi in eamdem ſententiam citat Innocentium. Vnde illud cap. intelligendum videtur de Clericis eiuſdem Eccleſiæ, & prædiis ad eamdem Eccleſiam pertinentibus. Nec obſtat quòd in fine illius cap. dicitur, *Clericos illos, qui à Clericis ſpiritualium miniſtrorum labores accipiunt, decimas eis debere*, quia hoc intelligendum vel de decimis perſonalibus, vel bonorum patrimonialium, vel certè de Clericis coniugatis. Ita Gloſſa.

Monaſteria.

Tertiò, Tenetur ad has decimas etiam Monaſteria & pia loca, niſi aliquo priuilegio, vel præſcriptione, vel compoſitione, vel trāſactione ſint exempta. patet ex cap. Nuper. 34. de decimis; vbi decernitur, vt Ciſtercienſes de terris, poſt Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III. celebratum, acquirendis, ſoluant decimas Eccleſiis, quibus anteà ſoluebantur, etſi eas propriis manibus colant, niſi aliter cum Eccleſiis componant. Pri-

24 uilegio tamen eximi poſſe, colligitur ex eodem cap. & ex multis aliis eodem titulo, vt cap. Suggeſtum. 9. & cap. Ex parte. 10. vbi dicitur, *Romanos Pontifices ante Innocentium III. ferè omnibus Religioſis decimas laborum ſuorum conceſſiſſe*, id eſt, vt non ſoluerent decimas de prædiis, quæ ipſi colerent. Idem conceditur ibidem Ciſtercienſibus, Templariis, & Hoſpitalariis. Idē patet ex cap. Licet, cap Ad audientiam, eodem. Denique poſteà quibuſdam Ordinibus conceſſum eſt, vt de nullis prædiis, aut aliis bonis ab ipſis poſſeſſis teneantur vllam decimam, etiam Papalem ſoluere.

Priuilegio poſſunt eximi.

Nec obſtat quòd hoc videatur cedere in damnum Eccleſiarum, quæ antea ex illis agris decimas percipiebant: quia ſicut auctoritate Sedis Apoſtolicæ factum eſt vt tale prædium teneretur ad ſolutionem decimæ, ita eadem auctoritate ob iuſtam cauſam poteſt liberari, vel illa decima alteri attribui. ita enim hoc onus eſt impoſitum, vt aſſidue ab illa auctoritate dependeat, & ſic non fit iniuria illi Eccleſiæ. non enim intendit hoc onus ita imponere in commodum huius vel illius Eccleſiç, vt ſibi adimeret poteſtatem illius remittendi vel laxandi. Hinc fit vt Pontifex populum à ſoluendis decimis eximere poſſit ſi ex aliis bonis eccleſiaſticis, vel collationibus, quibus decimæ compenſentur, clero ſit ſatis prouiſum, vt docet Couar. lib. 1. variar. cap. 17. n 9. Præſcriptione quoque & conſuetudine, tum Religioſi, tum laici à decimis eximi poſſunt: quia hæc quota non Iure diuino vel naturali, ſed humano dumtaxat debita eſt: quare (ſicut alia quæ lege humana conſtant) mutari & tolli contraria conſuetudine poteſt. Imò ſi aliunde clero ſit proſpectum, fieri poteſt vt nulla pars fructuum ei debeatur: quia Iure naturali ſolùm debetur ſuſtentatio. Numquam tamen populus ita liberari à decimis poteſt, quin Summus Pontifex, quando opus fuerit, poſſit eas rurſus imponere, quia hæc poteſtas ei conuenit quatenus eſt vniuerſalis Paſtor Eccleſiæ; quod ei Iure diuino competit, contra quod Ius nulla præſcriptio, aut lex humana valere poteſt. 25

Non fieri iniuriam.

Pontifex poteſt eximere à decimis.

Porrò ad præſcribendam decimarum immunitatem, requiritur ſine titulo quidem tempus memoriam hominum excedens, quia Iuris præſumptio eſt in contrarium. cap. 1. de præſcriptione, in 6. cum titulo verò, tempus 40. annorum, vt ibidem inſinuatur. vt autem per conſuetudinem non ſoluendi immunis fiat, ſufficit conſuetudo 40. annorum: quia vt ipſa conſuetudo ſit legitimè præſcripta, ſufficit tempus 40. annorum. cap. fin. de conſuetudine. nec ad eam requiritur titulus, etiamſi Iuris præſumptio ei aduerſetur, imò nec bona fides ad eam inducendam requiritur. ſecùs ſi agatur de Iure præſcriptionis ipſius rei, ſeu Iuris non ſoluendi. vt docet Couar. lib. 1. variar. cap. 17. n. 8. §. Decimò his & n. 10. 26

Præſcriptio immunitatis decimarum.

Aduerte tamen, vt vi conſuetudinis libereris, non ſufficere vt tu particularis non conſueueris ſoluere per annos 40. quia ſicuti conſuetudo particularis non poteſt legem introducere, ita neque poteſt legem abrogare. Lex enim reſpicit communitatem. Vnde requiritur, vt communitas per tantum tempus conſueuerit non ſoluere. Neque requiritur titulus, aut bona fides, vt dictum eſt, ſed ſufficit ipſa communitatis conſuetudo: quæ ſicut poteſt legem inducere, ita etiam poteſt legem abrogare. Vnde cenſetur lex decimarum abrogata per talem conſuetudinem, in illo populo. Vtrùm autem requiratur tempus 40. annorum ad præſcriptionem talis conſuetudinis, dubium eſt: de quo vide ſuprà cap. 6. dubit. 14. Vt autem vi præſcriptionis eximaris, non requiritur conſuetudo communis, quia exemptio præſcriptionis non fit abrogatione legis, ſicut exemptio conſuetudinis, ſed ſine titulo quidem ſufficit vt tu à tempore immemorabili non conſueueris ſoluere, modò non conſtet id mala fide factum. Nam ex tanti temporis vſu præſumitur bona fides. &

Qualis debeat eſſe conſuetudo.

iuſtus titulus. v. g. quòd maiores tui ob iuſtam aliquam cauſam fuerint conſecuti hoc priuilegiū, vel pacto aliquo illud onus redemerint. &c. Quòd ſi titulum aliquem habeas, ob quem non ſolueris, (v.g. priuilegium, etſi inualidum ob excommunicationem, vel ſimilem cauſam) ſufficiunt anni 40 cum bona fide, vt patet ex iis quæ dicta ſunt ſuprà cap.6.dub.12.

Perſonales à quibus ſoluendæ.

27 Dico Secundò, Perſonales decimæ ſoluendæ ab iis ſolis, qui Sacramenta percipiunt, & illi Eccleſiæ à qua recipiunt: idque iuxta conſuetudinem receptam. colligitur ex cap. Ad Apoſtolicæ, de decimis. Sed aduerte, multis locis perſonales decimas eſſe ſublatas; quibuſdam eas ſolui ſolùm in fine vitæ, vt Venetiis, alibi in fine anni. Similimodo multæ prædiales & mixtæ variis locis abolitæ ſunt. factum id videtur plerumque permiſſu Eccleſiæ, cùm videret homines ægrè ſoluere, nec iudicaret compellendos, ad vitandum ſcandalum vel quia tam multa fuerunt ſenſim Eccleſiæ à viris potentibus aliiſque fidelibus relicta, vt putarentur vel ſola, vel cum certo decimarum genere ſufficere poſſe.

Epiſcopi & cæteri Eccleſiaſtici, Pontifici.

28 Dico Tertiò, Clerici omnes, etiam Epiſcopi, tenentur ſoluere decimas de omnibus bonis eccleſiaſticis Romano Pontifici, ſi eas exigat. Ita diuus Thomas art.4. qui id probat exemplo veteris Teſtamenti: nam Num. 18. Leuitis præcipitur vt ſummo Sacerdoti decimam decimæ pēdant. Ratio eſt Primò, Quia ipſe eſt Paſtor vniuerſalis omnium etiam Epiſcoporum: huic enim in Petro dictum, *paſce oues meas* quicumque ergo eſt ouis Chriſti, huic ſubeſt Paſtori, ab eóque, verbo & Sacramentis mediatè vel immediatè paſcitur. Secundò, Quia eſt ſupremus adminiſtrator omnium bonorum eccleſiaſticorum: ergo quando bonum Eccleſiæ poſtulat, poteſt ex omnibus hiſce bonis partem aliquam, prout iudicabitur conueniens, ad hunc finem applicare. neque reſtringitur ad vnam decimam, ſed poteſt plures exigere pro rei grauitate. Tertiò, Quia eſt ſupremus Princeps in ſpiritualibus: ergo non ſolùm ab eccleſiaſticis, ſed etiam ab omnibus Chriſtianis poteſt exigere eam contributionem, quæ neceſſaria ſit ad bonum ſpiritale Eccleſiæ tuendum: ſicut ſupremus Princeps in temporalibus poteſt imponere tributa ad pacem publicam tuendam neceſſaria. non enim minus poteſtatis habet Pontifex in omnes Chriſtianos ad tuendum bonum ſpiritale Eccleſiæ, quàm Princeps ſæcularis ad tuendum bonum temporale ſui regni.

Triplici nomine poteſt Pontifex decimas exigere.

29 Non ſolet tamen hanc decimam ab Eccleſiaſticis exigere, niſi neceſſitas Eccleſiæ id poſtulet: ſed loco decimæ quotannis pendendæ in beneficiis maioribus ſolet exigere fructus vnius anni pro toto tempore vitæ; quos annatas vocant, quarum vſum eſſe valdè antiquum, affirmant Panurmitanus & Ioannes Andreas, in cap. Inter cetera. 35. de officio Iudicis ordinarij.

DVBITATIO VI.

De primitiis & oblationibus.

Primitiæ.

30 PRimitiæ (quas Græci ἀπαρχὰς vocant) dicuntur primi fructus agrorum & arborum, vt patet Deuter.26. vbi iubentur dare primitias, *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo.* In pecoribus primitiua vocantur primogenita, vt conſtat Exodi 13. vbi *omnia primogenita maſculini ſexus conſecrantur Domino.*

Hinc patet primitias diſtingui à decimis: *primitiæ* enim ſunt primi fructus, *decimæ* ſunt decima pars fructuum. illæ immediatè offeruntur Deo in gratiarum actionem pro frugibus terræ: deinde cedunt in vſum miniſtrorum. hæ proximè ſacerdotibus dantur in ſtipendium ſuſtentationis ob miniſterium ſpiritale.

Petes, Vtrùm aliquo Iure teneantur fideles ad primitias? 31

An Iure naturæ debeantur.

Reſpondeo, Iure naturali non teneri, ſicut nec ad quotam in decimis, ſed ſolùm quatenus id neceſſarium eſt ad ſuſtentationem miniſtrorum. Iure Canonico ſcripto videntur quidem teneri, vt colligi poteſt cap. Decimam. 1. de decimis, & cap. 67. Reuertimini. 16. q.1. ex Hieronymo, quibus locis videnda Gloſſa. ſed conſuetudine paſſim hoc Ius eſt abolitum.

De quantitate nihil videtur vmquam fuiſſe 32 conſtitutum, ſed ea relicta fuit libera. quamuis in veteri Teſtamento ex conſuetudine vel maiorum decreto ſoliti fuerint dare inter quadrageſimam & ſexageſimam partem, ita vt maximæ primitiæ eſſent pars quadrageſima fructuum, minimæ pars ſexageſima, vt colligitur cap. Decimam. ſuprà.

Quantitas primitiarum.

Aduerte tamen, ſolutionem primitiarum Iuri 33 & rationi naturali eſſe valde conſentaneam. Ratio enim naturalis dictat, decens eſſe vt Deo prima quæque offeramus. hinc etiam apud veteres Romanos non guſtabant nouas fruges aut vina, antequam ſacerdotes primitias libaſſent, vt ait Plinius lib.18 cap 2.

Differunt primitiæ & oblationes, quòd nomi- 34 ne *oblationis* ſignificentur omnia, quæ Deo & Eccleſiæ offeruntur, vt ſunt agri, oppida, dominia, fructus, pecuniæ, monilia, ornamenta, inſtrumentum ſacrum, & ſimilia, *primitiæ* dicantur ſoli primi fructus Deo oblati.

Oblationes.

Nemo tenetur ſepoſito pacto aut voto ad oblationes, niſi quibuſdam caſibus. Primò. Si ſint neceſſariæ ad ſuſtentationem miniſtrorum, vt ſi decimæ non ſufficiant. Quia Iure naturæ populus tenetur alere eos qui ipſi diuina adminiſtrant, ſiue id fiat per oblationes in Eccleſia factas, ſiue per aliquam collectam, ſiue alio modo. Modus enim Iure naturæ eſt indeterminatus, ſed determinatur pacto vel conſuetudine, vel præſcripto Superioris. Vnde ſi determinatū fuerit, vt ſuſtentatio ſiue tota ſiue ex parte fiat per oblationes, populus ad eas tenebitur, & poterit ad eas cogi. Hinc fit vt multis locis teneantur aliquid offerre in benedictione nuptiarum, in funeribus, in Sacramentorum adminiſtratione. Secundò, Si conſuetudine 35 ſint introductæ, quàmuis ad miniſtrorum ſuſtentationē non ſint neceſſariæ. Nec refert etiamſi illa conſuetudo initio ex ſpōtanea deuotione, & tamquam liberè ſit inchoata abſque intētione ſe obligandi; modo ſucceſſu temporis ſenſim ſit cōtinuata, & vſurpata tamquam ex obligatione. ſic enim acquiſiuit vim legis, ab ipſis ſponte receptę: vel ſpontaneæ obligationis, qua ſe Eccleſiæ cenſentur liberè obſtrinxiſſe. Si tamen illa continuatio proueniret ex errore, quod putarent ſe obligatos, vel ex iniqua coactione & extorſione,

Quando populus obligetur ad oblationes.

Conſuetudo.

non

non obligarentur. Sicut enim qui ex errore, quo putat ſe debere, vel metu iniuſto aliquid promittit, non tenetur: ita etiam qui ex ſimili cauſa in aliquam conſuetudinem aliquid ſoluendi eſt inductus. Hoc tamen intellige, niſi accedat præſcriptio, qua parochus vel miniſtri Eccleſiæ ius recipiendi & exigendi tales oblationes vel penſiones tempore iure definito bona fide poſſederint ac vſuceperint. Poſſeſſio enim bona fide cōtinuata, talis iuris parit præſcriptionem. continuatur autem per talem conſuetudinem. Quantum autem temporis requiratur ad eiuſmodi iuris præſcriptionem aduerſus laicos, quæri poteſt. Puto ſufficere decennium; ſicut in præſcriptione immobilium aduerſus præſentes. De quo vide ſuprà cap. 6. dubit. 8. Accedit quòd conſuetudo præſcribatur decennio, vt ibidem cap. 14. oſtenſum eſt.

Præſcriptio.

CAPVT QVADRAGESIMVM.

De Voto. *Habet Dubitat. 20.*

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Votum. *D. Thomas quæſt. 88. art. 1.*

1 RESPONDEO, *Votum eſſe promiſſionem Deo factam*; *vouere* enim eſt aliquid Deo ſanctè promittere; vt cōſtat ex Auctoribus Latinis; vnde votum eſt promiſſio ipſa. Aliquando *vouere* accipitur pro deſiderare, & votum pro deſiderio, id enim, cuius cauſâ vouemus, valde deſideramus; ſed primariò ſignificat Deo aliquid promittere. Itaque omne votum eſt promiſſio quædam, non tamen contrà; nam promiſſio, quæ fit homini, non dicitur votum; ſed ea tantùm quæ Deo.

Quinque requiſita ad validam promiſſionem.

Vt promiſſio ſit valida, quinque requiruntur. Primò, Vt ſit deliberata. Secundò, Vt libera. Tertiò, Vt fiat cum intentione ſe obligandi. Quartò, Vt ſit de re grata promiſſario. Quintò, Vt promiſſor poſſit ſe obligare.

1. Deliberata.

2 Primò, debet eſſe *deliberata*, non quòd opus ſit longa mentis agitatione, vt quidam volunt; ſed quia requiritur perfecta quædam animaduerſio eius, quod agis: *perfecta* inquam quæ talis ſit, vt in materia praua ſufficiat ad peccandum mortiferè, & in bona ad merendam ſalutem; vt cōmuniter tradunt DD. Silueſter v. Votum. a num. 13. Caietanus qu. 88. art. 1. Sotus lib. 7. de Iuſtitia. qu. 1. art. 2. Nauarr. cap. 12. num. 26. & alij. Ratio eſt, quia ea conſideratio, quæ ſatis eſt ad obligandos nos diabolo, eiuſque ſeruituti dedicandos, meritò ſufficiens cenſeri debet ad obligandos Deo. hæc breuiſſimo tempore fieri poteſt; &, vt quidam volunt, in momento, quod etſi locum habere poſſit in Angelis; credo tamen vix fieri poſſe in mortalibus: quia vno momento rem non ſatis conſiderare poſſumus, vt eam liberè eligamus vel refutemus; vnde ordinariè aliquod tempus requiritur, etſi breuiſſimum.

An in momento.

Nec refert etiamſi paulò pòſt pœniteat: id enim non eſt ſignum defuiſſe ſufficientem deliberationem, vt vult Angelus v. Votum 1. nu. 6. Quia mutatis circumſtantiis facilè hominem pœnitet, etiam eorum quæ maturâ deliberatione fecit. Quàm multi contrahunt matrimonium, aut ineunt contractus, quos ſtatim pœnitet?

3 Ratio cur requiratur perfecta animaduerſio, eſt, quia promiſſio eſt lex quædam & onus, quod ſibi quis ſponte imponit: nemo autem cenſetur ſibi aliquod onus velle aſſumere; niſi plenè aduertat quid agat, quale onus capeſſat, quibus vinculis ſe conſtringat. Vnde ſi quis ex ſubito animi motu vel cōſuetudine, lingua mentē præcurrente, voueat, non obligatur; ſicut qui ſimili impetu malū alicui imprecantur, non peccāt mortiferè. Idem dicendum ſi ſolùm ſemiplenè aduertat.

Vouens indeliberatè.

Dices, Cum imperfecta ſeu ſemiplena animaduerſione poteſt quis cōtrahere peccatum veniale: ergo etiam obligationem, quæ ſub veniali aſtringat; videtur enim par ratio. 4

Imperfecta attentio.

Reſpondeo, Eſſe magnam hac in re diſparitatem inter peccatum, & vinculum promiſſionis: promiſſio enim non inducit vinculum, (vel ſi inducit, facilè eliditur) quando vi vel fraude extorquetur: at hæc non excuſant peccatum. Deinde promiſſio debet eſſe directè volita & acceptata: ad peccatum ſufficit voluntarium indirectum & interpretatiuum. Denique peccatum cōtrahitur ſolâ negligentiâ in debito vſu potentiarum, cùm re oblata non ſatis attendimus animum; imò interdum ſola omiſſione: at hæc non ſufficiunt ad vinculum promiſſionis; ſed requiritur actus poſitiuus & directus.

Simili modo, ad opus meritorum non ſufficit imperfecta attentio: nam bonum debet eſſe directè volitum, & quia tale; malum verò minimè. Deinde modus iſte operandi eſt imperfectus, & ex peccato proueniens; vnde per ſe potiùs vituperationem quàm laudem meretur: nam homo tenetur perfectè attendere qualis res ſit, priuſquam illam acceptet, ne aliquando contingat illum decipi. Verùm plenior horum tractatio pertinet ad 1. 2.

Itaque etſi ad violandam obligationem voti ſufficiat imperfecta conſideratio, non tamen ad vinculum voti inuehendum.

Imperfecta conſideratio hoc loco cenſetur, cùm ſolùm confuſè & tenuiter aduertis quid agas, alteri rei intentus; ita vt res non offerat ſe qualis eſt, nec abſolutè vt grauis. Vnde ſi antequam plenius eam introſpicias, promittas, mirum non eſt te non obligari; quia videris quaſi per ignorantiam promiſiſſe, cùm rem promiſſam, formaliter non apprehenderis; nec aliquid occurrerit, quod te ad hoc ſatis excitauerit. vnde poſteà aduertens pleniùs, miraris te promiſiſſe, & ſtatim reuocas.

5 Secundò, Debet eſſe *ſpontanea*, id eſt, non metu vel dolo iniuſtè extorta. verum de hoc fuſiùs dubit. 2. & 3.

2. Spontanea.

6 Tertiò, Requiritur vt fiat *cum intentione ſe obligandi.* actus enim agentium ex intentione, non operantur vltra intentionem; cùm ab ea omnem ſuam vim habeāt. ſicut enim lex non habet vim, niſi iuxta intentionem legiſlatoris; ita nec votum aliàve promiſſio (quæ eſt veluti lex quædā, quam quis ſibi imponit) vim habet, niſi iuxta intentionem promittentis. & ſicut poteſtas Superioris non inducit obligationē ſubdito, niſi applicetur à voluntate, ad eam mediante præcepto cauſandam; ſic ius, quod quis in ſeipſum habet, non infert obligationem mediante promiſſione, niſi quis intendat eam inferre. Vnde nec ampliùs, nec aliter, nec diutiùs quàm intendit. Non tamen eſt neceſſe vt formaliter hoc intendat; ſufficit vt implicitè, vt dum ſciens & volens vouet: & in dubio ſemper præſumitur intentio. quia hæc formæ promiſſoriæ naturaliter & ex vſu omnium gentium eſt coniuncta.

3. Cum intentione ſe obligandi.

Petes Primò. Quid ſi quis intendat vouere, tamen interiùs nolit ſe obligare, tenebitúrne voto? Sotus lib.7.q.1.art.2. putat teneri. Ratio eſt, quia obligatio oritur ex voto, ſicut effectus neceſſarius à ſua cauſa: ergo poſito voto, nequit impediri.

Intendens vouere, non tamē ſe obligare. Sententia Soti.

Sed contrarium eſt longè probabilius: tenet Nauarr. cap.12. num.27. Silueſt. v. Metus, q.8. & v. Pactum, n.4. Angelus v. Votum 1. quæſt.7. Gloſſa in cap. Litteraturam. 3. de voto & voti redempt. Richardus in 4. d.38 qu.3. circa tertium principale. Probatur Primò, Quia quando actui apponitur aliqua conditio vel clauſula, quæ eſt contra ſubſtantiam actus, ille actus eſt irritus. ſicut ſi quis dicat ſe vendere vel donare rem; ità tamen vt nolit eam à ſe alienare: ſi contrahat matrimonium, ita vt nolit obligari ad reddendum debitum. at hîc apponitur talis clauſula voto, ſaltem tacitè & ipſo animo: ergo votum eſt irritum. Secundò, Qui vouet cum expreſſa intentione ſe non obligandi, reuerà non intendit vouere, ſed fingere & ſimulare votum externa ſpecie verborum: dicendo enim, *voueo, promitto*, mentitur; quia contra mentem loquitur, cùm mens interiùs contradicat. Quòd ſi putet ſe poſſe vouere abſque obligatione, fallitur; quia quid nomine voti ſignificetur, non intelligit. vnde nec talis actus inducet obligationem; cùm procedat ex errore circa ſubſtantiam actus: & actus agentium non operentur vltra intentionem eorum.

Ad argumentum Soti Reſpondeo, Obligationem naſci ex voto, ſi ſit verum votum: at non eſt verum votum, ſed ſimulatio voti, ſi mens interiùs nolit ſe obligare: iſta enim interior voluntas eſt contra ſubſtantiam voti.

Verum votum parit obligationem, non fictum.

Dices, Hoc ipſo, quo quis ſciens naturam voti vult vouere, implicitè vult ſe obligare.

Reſpōd. Primò, Id verum eſſe ſi verè velit vouere: at is, qui habet animum non ſe obligandi, non vult verè vouere, ſed ſimulat ſe vouere.

Reſpond. Secundò. Id verum eſſe, quando animus interiùs obligationi non contradicit. ſecùs quando expreſſè contradicit: non enim poteſt cenſeri implicita voluntas ſe obligandi, vbi adeſt expreſſa voluntas reſiſtens obligationi.

7 Petes Secundò, Quid ſit vouens intendat quidem vouere, non tamen implere votum. Quidam viri docti putant etiam in hoc caſu non teneri voto. Probant Primò, Quia D. Thomas a.1, dicit, *Ad votum tria ex neceſſitate requiruntur, deliberatio, propoſitum voluntatis, & promiſſio.* loquitur autem de propoſito non tantùm ſe obligandi, vt quidam volunt, ſed de propoſito exequendi: quia dicit *promiſſionem ſequi ex propoſito faciendi.* Secundò, Promittere non ſolùm eſt ſe obligare, ſed etiam ſignificare ſe facturum quod promittitur: ergo qui habet animum non faciendi, non verè, ſed fictè promittit; ac proinde non obligatur. Tertiò, Si quis promitteret, & adderet ſe non habere animum implendi, videretur potiùs alteri illudere quam promittere; ergo idem cenſendum ſi mente id ipſum addat.

Quid ſi non intendat implere.

Quorundam ſententia.

Sed contraria ſententia eſt communis Doctorum, Soti, Caietani, Nauar. Probatur Primò, Qui iurat ſe aliquid daturum, tenetur, etiamſi dum iurat non habeat animum dandi: ergo ſimiliter qui promittit, tenetur, etiamſi dum promitteret, non haberet animum implendi promiſſum. Conſequentia patet, quia in iuramento promiſſorio non minùs ſignificas te habere animum implendi, quàm in ſimplici promiſſione: ergo ſi defectus illius animi, & mendacium in tali iuramento commiſſum non tollit vim iuramēti, non tollet etiam vim promiſſionis. Secundò, Quando Superior aliquid præcipit, ſignificat ſe velle vt iſta res fiat, & tamen contingit interdum vt nolit illam executioni mandari; nec ob id, præceptum carebit vi obligandi: ergo poteſt quis etiam ſibi ipſi imponere aliquam obligationem ad aliquid faciendum; etiamſi careat animo exequendi. Tertiò, Poſſum aliquid alteri validè donare vel vendere abſque animo tradendi: cur non poſſim etiam validè promittere? Quartò, Denique multi ſunt fortaſſis in quibuſdam Ordinibus, præſertim militaribus, qui profitentur caſtitatem vel paupertatem abſque propoſito eam ſeruandi: quis tamen audeat dicere tales coram Deo non aſtringi ſuo voto? Quintò, Probatur allata ratione; quia ſicut de ratione promiſſionis non eſt vt præſtetur ipſa res, ſed ſolùm vt detur aliquod ius remotum ad illam; ita neque de ratione ipſius eſt, vt habeas animum rem promiſſam præſtandi, ſed ſolùm vt habeas animum conferendi ius aliquod ad illam exigendam, & ad obligationem ad quam ſibi imponendam.

Contrarium verum.

Ad Primum Reſpond. Illa tria requiri vt promiſſio legitimo modo, & abſque peccato fiat.

Ad rationes.

Ad Secundum, In promiſſione duo ſignificantur. Primò, Quòd te ipſum obliges, ac proinde quòd habeas animum te obligandi. Secundò, Quòd ſis facturus, & habeas animum faciendi. Prior ſignificatio pertinet ad eſſentiam promiſſionis. Vnde vt promiſſio ſit vera, debet quoque hæc ſignificatio eſſe vera. Altera non pertinet ad rationem promiſſionis. vnde etiamſi vera non ſit, non ideò promiſſio erit nulla.

Ad Tertium, Qui ſuæ promiſſioni adderet ſe non habere animum implendi, putaretur non ſeriò, ſed ioco promittere, nec velle obligari. alioquin ſi conſtaret illum ſeriò voluiſſe ſe obligare, poſſet cogi ad implendum quod promiſit.

8 Ex ſupradicta tertia conditione ſequitur Primò, Eum; qui aliquid vouit, ſi poſt votum aliquid ſe aperiat quod antè latebat, vel quid noui eueniat, quod ille ſuo voto prudentum iudicio

Conſectaria duo.

cio non videtur voluiſſe comprehendere, ad illud non teneri. Ita docet Sotus lib. 7. quæſt. 2. art. 1. ad 2. ex D. Thoma, Nauarrus cap. 12. num. 50. Lopez cap. 45. Fumus v. Religio, num. 9. v. g. vouiſti peregrinationem, & intereà viæ ſunt redditæ infeſtæ latronibus; vouiſti ingreſſum aſperæ Religionis, & interuenit morbus, cum quo, medicorum iudicio, non poteris perferre; quibus euentis ſuſpenditur executio. ſed de hoc plura dubitatione ſecunda.

Votum non obligat vltra intentionem vouentis.

Sequitur Secundò, Nullum votum obligare vltra expreſſam vel tacitam intentionem vouentis. Vnde qui profeſſus eſt in Religione, vbi non ſeruabantur niſi eſſentialia, non intendens ſe vltra receptam conſuetudinem aſtringere, non obligatur ad arctiora, vt docent Fumus, Nauarrus, & Lopez ſuprà, & Silueſt. ex Panormitan. Religio 3. qu. 12. quod limita, Niſi fortè illa ſint neceſſaria ad ſeruanda ſubſtantialia. talis tamen ſi nollet accedente reformatione duriora illa admittere, cogeretur aliud Monaſterium, vel etiam aliam Religionē ingredi, quia propter tales non debet impediri reformatio.

4. Vt res ſit grata.

Quarta conditio eſt, Vt res promiſſa *ſit grata* promiſſario: promittere enim cuipiam quod ei diſplicet, non eſt promittere, ſed minari.

5. Vt poſſit ſe obligare.

Quinta eſt, Vt promiſſor *poſſit ſe obligare:* quidam enim per leges non poſſunt ſe promiſſione aut voto obligare, vel ſaltem non ita validè quin poſſit in irritum reuocari. Sed de his infrà.

DVBITATIO II.

Vtrùm votum cui error cauſam dedit, ſit validum.

9 Videri poſſit votum ex errore profectum, numquam eſſe validum. Primò, quia deeſt conſenſus; qui enim errat, non videtur conſentire. L. Nihil conſenſui. 116. ff. de regulis Iuris. Secundò, quia DD. paſſim docent, votum non obligare vltra intentionem vouentis: ac proinde non obſtringere in euentu, quem vouens excepiſſet, ſi cùm voueret, ei occurriſſet: ſicut in generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis veriſimiliter in ſpecie non eſſet conceſſurus. regul. 81. de reg. Iuris, in 6. Tertiò, Votum eſt promiſſio liberalis: ergo debet omnino eſſe libera: ac proinde nullo modo proficiſci ex errore: nam ea ex parte caret libertate.

Pro ſolutione notādum eſt, errorem poſſe eſſe vel circa aliquid extrinſecum & accidentarium rei promiſſæ, vt ſi res putetur facilior, iucundior, commodior, &c. vel circa aliquid pertinens aliquo modo ad rei ſubſtantiam. Nunc

Error circa extrinſeca.

10 Dico Primò, Si error ſit ſolùm circa aliquid accidentarium, non tollit obligationem voti, quamuis ſine illo errore non voluiſſes vouere. Colligitur ex dictis cap. 17. dub. 5. vbi oſtenſum eſt, errorem circa extrinſeca, Iure naturæ non violare contractum. Idem docet Caietan. v. Votum. §. Ex parte in fine. Sotus lib. 7. de Iuſtitia qu. 1. art. 2. ad 1. argumentum. Nauarr. in Summa cap. 12. num. 39. & alij paſſim. Confir. Quia ſi talis error tolleret obligationē, ſequerentur graviſſima incommoda, vt rectè docet Caietan. loco citato plerique enim contractus humani poſſent diſſolui; & pleræque profeſſiones in irritum reuocari. plurima enim ſuperueniunt, vel latent, quæ ſi ab initio cognita fuiſſent, noluiſſet homines cōtrahere, aut vouere & ita nihil in contractibus aut ſtatibus hominum eſſet firmum aut ſtabile. Sufficit igitur ad obligationē notitia eorum, quæ rei vel actui ſunt intrinſeca, & aliquo modo ad ſubſtantiam pertinent; niſi lege poſitiua in quibuſdam aliter ſtatuatur.

Error circa ſubſtantiam.

Dico Secundò, Si error ſit circa ſubſtantiam voti, aut aliquo modo in ſubſtantiam redundet, ſitque cauſa vouendi, irritum reddit votum. Eſt communis ſententia DD. Cenſetur autem eſſe circa ſubſtantiam multis modis. Primò, Si ſit circa partem notabilem rei promiſſæ; vt ſi voueas peregrinationem Lauretanam, putans illam eſſe 10. dierum, cùm ſit 20. non enim intendis niſi dimidiam operis partem. Secùs ſi error ſit circa partē, quæ modica ſit reſpectu totius; tunc enim exceſſus ignoratus non cenſetur excluſus, niſi de contraria intentione conſtet: vel ſi intendebat ſe abſolutè ad tale opus obligare, non curādo quantum eſſet, tunc enim error non eſt cauſa voti. Secundò, cùm erratur circa materiam operis; vt ſi voueas certum nummū, quem putas argenteum, cùm ſit aureus. Si voueas ingredi certum Monaſterium putans eſſe Ordinis S. Benedicti, cum ſit Canonicorum Regularium. Si putes diſciplinam eſſe integram, cùm eſſentialia, aut alia principalia non ſeruentur. Secùs ſi deceptio ſolùm ſit circa aliqua minutiora. ita Sotus ſuprà. Tertiò, cùm erratur circa perſonam cui opus præſtandum, vt ſi voueas dare eleemoſynam huic, quem putas eſſe Titium, cùm ſit Caius. Quartò, Cùm erratur circa cauſam formalem; vt ſi voueas dare eleemoſynam Titio, putans eſſe pauperem, cùm ſit diues tunc enim non ſubeſt ratio formalis eleemoſynæ, quam vouiſti. Eleemoſyna enim eſt ſubleuatio miſeriæ paupertatis; quæ eſſe non poteſt, niſi vbi eſt paupertas quæ leuetur. Quintò, Cùm erratur circa cauſam finalem vouendi extrinſecam. hoc enim modo error etiam in ſubſtantiam voti redundat; quamuis non ſemper: verùm tunc ſolùm quando votum fit ad aliquem finem à Deo impetrandum, qui expectetur à Deo tamquam merces operis voti. vt ſi voueas peregrinationem pro ſalute patris, quem putas ægrotare, cùm non ægrotet, vel iam obierit. Ratio eſt, quia peregrinatio non vouetur abſolutè, ſed vt mediū & veluti pretium ad impetrādam depulſionem morbi paterni. atqui reuera hic & nunc non eſt mediū ad illum finem, cùm finis ſit impoſſibilis. non enim poteſt depelli morbus qui non eſt. ergo eſt deceptio circa ſubſtantiam eius quod formaliter vouetur. medium enim accipit rationem formalem ex fine. Confirmatur, quia tale votum habet hanc tacitam conditionem, ſi morbo laborat; ſi tali bono caret, &c. Nam vouetur peregrinatio non abſolutè, ſed cum reſtrictione ad talem finem. Non enim totum votum eſt, Voueo peregrinationem, ſed Voueo peregrinationē pro ſalute parentis. vbi apertè implicatur conditio votum determinans & conditionale efficiens: ergo ſi non extet, votum eſt irritum. Idem dicendum quando votum fit ad aliquē finem principalem obtinēdum, & poſteà contigit animum mutari. vt ſi vouiſti peregrinationem Lauretanam vt felix tibi obtingat matrimonium, & poſteà velis

viuere cælebs. acceſſorium enim ſequitur ſuum principale. vnde ceſſante fine ceſſat votum, quod ſe ad illum habebat acceſſoriè. Si autem finis exſpectetur non vt præmium voti, ſed alio modo, vt ex induſtria vel fauore hominum, error circa finem non reddet votum irritum: quia non redundat vllo modo in ſubſtantiam voti. Neque refert vtrùm ſit finis principalis quem ſibi vouens proponit, an ſecundarius, quem vocant cauſam impulſiuam; nam vterque eſt prorſus extrinſecus voto, cùm non ingrediatur ipſum votũ, nec illud afficiat aut reſtringat; vt ſi voueas Religionem principaliter eo fine vt peruenias ad Prælaturam, falsò perſuaſus monachos ſtatuiſſe te eligere: ſi voueas peregrinationẽ ad limina Apoſtolorum, falsò perſuaſus hac ratione à Pontifice obtenturum te canonicatum: aut ſi id facias vt inuiſas fratrem quem ignoras obiiſſe. Non enim conſideratur quid moueat ad vouendum, ſed quid abſolutè ſciens & volẽs promittas. Nec refert quòd ita ſis affectus animo, vt ſi ſcires te decipi circa cauſam motiuam, nolles vouere: quia ille affectus re ipſa nihil operatur contra votum, cùm conditio ad hoc requiſita, nempe ſcientia veritatis, deſit; & non obſtante eo affectu habes alium affectum quo abſolutè vis vouere, & voues. ſicut ſi des eleemoſynã pauperi exiſtimans eſſe probum, cùm ſit improbus; & ita ſis affectus, vt ſi ſcires eius improbitatẽ, nolles dare; nihilominùs valida eſt donatio. quia reipſa das abſolutè ad leuandam inopiam, etſi probitatis opinio te ad dandum mouerit: affectus ille non dandi ex hypotheſi ſi ſcires, eſt inefficax ob defectum conditionis, vnde nihil operatur contra votum. idque verum eſt non tantum de affectu habituali & implicito, ſed etiam de actuali & expreſſo. Confirm. quia error circa acceſſoria & extrinſeca rei promiſſæ, non tollit conſenſum circa principale & ſubſtantiam. Idem cernitur in contractu matrimonij & ſponſalium.

Secundò, ſi ſit error circa vim voti. vt ſi perſuaſus ſis votum non obligare niſi ſub peccato veniali: aut poſſe à te ipſo relaxari facili negotio. talis enim ignorat naturam actus quem facit. Idem dicendum ſi quis putaret matrimonium ſolubile, ſicut paſſim ſoluitur apud ethnicos. debet tamen error eſſe cauſa actus: alioquin non reddet illum irritum; cùm ſit error ſpeculatiuus & impertinens ad actum, qui cenſetur fieri abſolutè iuxta conditionem ſuæ naturæ.

12 Ex his patet, non eſſe conſtituendam differentiam in propoſito inter votum ſimplex & ſolemne: quia ſicut votum ſolemne non eſt irritum ratione erroris, niſi error redundet aliquo modo in ſubſtantiam voti; ita neque votum ſimplex eſt irritum, niſi error ſit aliquo modo circa ſubſtantiam. Vnde ſi quis fraude alterius (v.g. falſis promiſſis) induceretur ad nuncupãdum votum ſimplex continentiæ vel obedientiæ, non minùs eſſet validum, quàm ſi ſic induceretur ad profeſſionem Religionis: qui eſt caſus cap. fin. 20. qu. 3. Similiter in caſu cap. Ex parte. 9. de conuerſ. coniugatorum. vbi ſuſceptio veli ſeu profeſſio ex cauſa falſa eſt valida, etiam votum ſimplex Religionis validum eſſet. Idem dicendum in caſu cap. Veniens. 16. eodem titulo. vbi profeſſio mariti, in quam vxor dolo inducta conſenſerat, iudicatur valida; etiam votum ſimplex Religionis & caſtitatis validum fuiſſet.

Dices Primò, Promiſſio homini facta non eſt 13
valida, ſi ex errore procedat, quamuis ille error *Diſcrimen inter votum & promiſſionem homini factã.*
non ſit contra ſubſtantiam; vt ſi res fiat difficilis, quæ putabatur facilis; ſi perſona ſit improba cui promiſiſti, cùm putares eſſe probam: ergo idem dicendum erit de promiſſione facta Deo. Reſpõd. neg conſ. promiſſiones enim vulgares quæ inter homines fiunt, ſi ex aliquo errore procedãt, dicuntur inualidæ, non quòd ſint iure naturæ irritæ. ſed quia in irritum reuocari poſſunt arbitrio promittẽtis. ita enim vſu paſſim receptum eſt, ad vitandas multas difficultates (præterquã in quibuſdam promiſſionibus, vt v.g. mutui inter mercatores) vt ſicut homo homini facile aliquid promittit, ita etiam facilè poſſit reuocare, ſi deprehendat ſe ex errore aliquo promiſiſſe; vel aliquid detegatur, quod ſi anteà noſſet, non promiſiſſet. Secus eſt in promiſſionibus quæ Deo fiunt. hæ enim hoc ipſo quo ſemel valent, ſtatim fiunt inſolubiles, ita vt non niſi ſuperiori poteſtate, & iuſta cauſa relaxari queant; ſicut matrimonium ſi ſemel valeat, inſolubile eſt. Accedit quòd in promiſſionibus & contractibus humanis lex poſitiua ſæpè tollat obligationem, vel ius illiua tollendæ & eludendæ tribuat, ſi ex errore procedat. L. Et eleganter. 7. ff. de dolo. & 15. q. 6. c. 1. de quo vide ſuprà cap. 17. dub. 6. Id autem non facit in votis: idque meritò ob reuerentiam diuini Numinis. Vnde Gloſſa in d. c. Ex parte. v. *Falſa ſit cauſa*, dicit, *Dolum aduerſarij in ſpiritualibus non vitiare contractum; nec conſiderari cauſam aut intentionem contrahentis*: quod maximè verum eſt in votis, iuramentis, matrimonij contractu, ſuſceptione Baptiſmi, &c.

Dices Secundò, qui vouit ieiunium in certam diem, aut peregrinationẽ ad certum locum, non tenetur. ſi inde notabile damnum referret, vt ſi valetudo læderetur; ſi iter latronibus ſit infeſtum, &c. atqui hic non eſt error vel ignorantia circa ſubſtantiam, ſed circa extrinſeca, ergo, &c. Reſp. Iſta vota tali euentu non obligare, non quia ex errore, ſed quia ſecundum legem prudentiæ, & ex communi hominum vſu, atque adeò ipſo iure habent tacitam conditionẽ, *ſi abſque notabili damno potero*: vt patet in præceptis Eccleſiæ de ſimili materia. Multæ enim difficultates extrinſecùs obuenire poſſunt, ob quas nõ expediat mãdati executioni. Itaque ratione illarum conueniebat ſubeſſe tacitam conditionem. Difficultatum autem quæ ex intrinſeca rei natura oriuntur, non ita habetur ratio, præſertim in voto rei maximæ, vt caſtitatis & Religionis. Debuerũt enim antè eſſe præcogitatæ. vnde nec vſu, nec iure, ratione illarum ſubeſt tacita illa conditio.

Ad Primam rationem initio propoſitam Reſpond. Non deeſſe conſenſum neceſſarium; quia *Ad rationes.*
qui conſentit in principale, cenſetur conſenſiſſe in acceſſoria & coniuncta. qui errat, non videtur conſentire, ſi error ſit circa rei ſubſtantiam: vel certè non ita conſentit, quin poſſit reſilire, quando contractus eſt ſolubilis.

Ad Secundam: Votum non obligat vltra intentionem vouentis; ſed quando error eſt circa acceſſoria, intentio vouentis etiam ad illa ſe extendit ſaltem virtualiter, vt dictum eſt. Non obſtringi vouentem in euentu quem excepiſſet, verum eſt, ſi ex vi affectus quo votum fecit, illum

euen

euentum excepiſſet : ſecùs ſi excepiſſet ſolùm ex vi alterius affectus, quem actu vel habitu tunc habuit. Illa autem regula, In generali conceſſione, &c. intelligitur de conceſſione Principis vel Superioris facta inferioribus, & de iis quæ non ſolent generalibus vel obſcuris terminis cõcedi, ad quæ iudicio prudentum intentio concedentis non ſe extendit.

Ad Tertiam : Non requiritur vt promiſſio liberalis ſit omnino libera. poteſt enim fieri vt quis promittat aliquid gratis abſque obligatione (quod eſt promittere liberaliter) & tamen id faciat ex metu vel errore aliquo. Aliud enim eſt liberè promittere, aliud liberaliter. quamuis eo euentu ſæpè poſſit reuocari, vt dictum eſt. Et quamuis qua parte eſt ex errore, non ſit libera formaliter; tamen eſt libera virtualiter, ratione ſcientiæ circa principale.

DVBITATIO III.

Vtrùm metus votum irritum reddat, & quo Iure.

14 NOtandum eſt, *metum* alium dici *grauem*, vtpote grauis mali, & qui virum conſtantem percellat: alium *leuem*, qui in virum conſtantem non cadat; de quo vide ſuprà cap. 17. dubit. 6. Rurſus alium iuſtè incuti, alium iniuſtè. Item alium incuti ad extorquendum votum, alium ex alia cauſa prouenire.

Si metus grauis ad hoc incuſſus. Quibus poſitis omnes Doctores conueniunt, metum grauem iniuſte incuſſum ad extorquendum votum, tollere voti obligationem, illúdque omnino irritum reddere. Colligitur ex cap. Perlatum. 1. & cap. Abbas. 2. de his quæ vi metúſve cauſa fiunt. Ratio eſt, quia in iis quæ ad ſtatum & votorum obligationem pertinent, homo eſt ſui iuris & arbitrij: vnde non poteſt ad illa cogi à cauſa extrinſeca. Vnde regul. r 16. *π*. de regulis Iuris dicitur: *Nihil conſenſui tam contrarium eſt, quam vis atque metus, quem comprobare, contra bonos mores eſt.*

Iniuſtè incuſſus. Debet autem hic metus eſſe *iniuſtè incuſſus*, vt plerique DD. tradunt. Silueſter v. Metus qu. 6. Sotus lib. 7. qu. 2. a. 1. ad 1. Angelus v. Metus n. 8. & 10. & alij. Ratio eſt, quia hic ſolus cenſetur repugnare libertati, tamquam cauſa extrinſecùs cogens. Quare metus iuſtè incuſſus non irritabit votum; ſicut nec matrimonium aut alios contractus irritos reddit. Vnde ſequitur, ſi maritus vxori in adulterio deprehenſæ priuata auctoritate mortẽ minetur, niſi profiteatur Religionem, profeſſionem inde ſecutam fore irritam, vtpote metu iniuſtè irrogato extortam. Non enim poterat illam Iure priuatim occidere. Si autẽ minetur accuſationem & mortem via Iuris, profeſſio erit valida; quia Iure poterat id facere. Pari modo, ſi reo mortis detur poteſtas redimẽdi ſupplicij profeſſione Religionis, vel matrimonio puellę ſe offerentis, erit validum quod actum fuerit.

15 Aduerte tamen, non deeſſe DD. qui putãt metum grauem etiam iuſtè incuſſum irritam reddere profeſſionem Religionis, & matrimonium. Ratio eſt, quia hæc duo requirunt ſummam libertatem, quæ non minùs aufertur cùm iuſtè incutitur, quam cùm iniuſtè. Ita Couar. in 4. p. 2. cap. 3. §. 5. num. 7. vbi citat Gloſſam in cap. Veniens. 2. de ſponſalib. & in cap. 2. de iis quæ vi, Felinum, & alios. Pro qua ſententia Sanches li. 4. diſput. 15. citat Goffredum, Hoſtienſem, Ioannem Andream, Ancharanum, Henricum, Fortunium, & alios multos, dicítque eſſe probabilem. Alij exiſtimant metum iuſte intentatum irritare profeſſionem & matrimonium, quando incutitur auctoritate priuata, non autem ſi incutiatur à lege, vel Iudice præſcriptum legis exequente : vt ſi lex ſtatuat, vt violator virginis cogatur per Iudicem ad eam ducendam.

Sed verius eſt, quod iam diximus, metum nũquam irritare votum aut matrimonium, quando malum quod proponitur, iuſtè inferri poteſt : ita ferè ceteri Doctores. Ratio eſt, Quia quando metus iuſtè irrogatur ob crimen, non tam cenſetur inferri ab extrinſeco, quàm prouenire ab intrinſeco, nempe à propria voluntate, & natura delicti: & is qui votum proponit, potiùs aufert quàm infert metum, oſtendens viam euadendi mali. Id autem quod ex propria voluntate oritur, nõ cenſetur moraliter libertati repugnare. Confir. Quia talis metus non reſcindit ceteros contractus, vt omnes fatentur : ergo nec votum, aut matrimonium : non enim maior libertas ad naturam profeſſionis vel matrimonij requiritur, quàm ad alios contractus; quamuis vt illa conuenienti modo fiant, maior requiratur, ob vinculi inſolubilitatem, & graue onus quod ſecum adferunt. Hinc patet reſponſio ad primam partem rationis contrariæ ſententiæ. Id autem quod ſubſumitur, falſum eſt, ſi res moraliter expendatur : nam metus iuſtus, cùm oriatur ab intrinſeco, non cẽſetur libertati officere. De quo vide ſup. cap. 17. dub 6. *Si iuſtè poterat inferri.*

Pari modo debet hic metus non ſolùm eſſe incuſſus iniuſtè, ſed etiam aliquo modo ad votum eliciendum, ita vt is qui metum infert, nolit deſiſtere à malo iniuſtè irrogando niſi votum emittas. quòd ſi ob aliam cauſam incutiatur; v. g. ad vltionẽ iniurię (vt ſi voueas Religionem, vt Deus te liberet è manibus Tyranni, aut inimici perſequentis) valet. Tunc enim votum non emittitur vt ſatisfiat voluntati inuaſoris, neq; in eius gratiam exhibetur, vt ſit veluti pretiũ, quo eeſſet ab iniuria; ſed exhibetur Deo, vt ab eo impetretur auxilium: ſicut cùm quis iniuſtè oppreſſus ab inimico, promittit aliquid alteri vt auxilium ferat, tenetur : ſecùs ſi inimicus illum ad promittendum cogat. Ratio eſt, quia quando aliquis iniuſtè cogit promittere, promiſſio non eſt libera, nec ex ſpontaneo proueniens affectu, ſed extorta ab extrinſeco: ſecus verò quando quis ex ſe promittit, vt opem ab aliquo impetret. 16 *Ad votum eliciendum.*

Non tamen eſt neceſſarium. vt metus incutiatur principaliter ad votum eliciendum, ſed ſatis eſt vt incutiatur iniuſtè, & concedatur votum ad redemptionem mali intentati, vt conſtat ex d. cap. Perlatum, de iis quæ vi, &c. vbi mulieri ob ſuſpicionem adulterij intentatur mors à famulis mariti, & ex affectu miſericordiæ conceditur vt redimat mortem profeſſione Religionis, quæ tamen profeſſio ibi declaratur irrita.

Ex dictis ſequi videtur, ſi alius, qui metum non intulit, votum poſtulet, vt opem ferat; votũ fore validum: vt ſi inimico perſequẽte fugias ad Monaſterium, & Abbas nolit concedere latebras aut aſylum, niſi voueas te fore monachum. Abbas enim non infert metum, ſed hic iam eſt illatus ab

inimi

inimico, & ille proponit tibi rationem euadendi, ſpondétque opem (quam tibi ex iuſtitia non debet) ſi velis vouere; qua in re non facit tibi iniuriam. Nihilominus contraria ſententia in hoc caſu eſt etiam probabilis. Nam Abbas recuſando aſylum cenſetur metum continuare. tenebatur enim concedere, etſi non ex iuſtitia, at certè lege charitatis, & quidem gratis, abſq; tali obligatione. Vnde iniquè recuſando eſt cauſa continuationis metus; idque directè ad extorquendum votum. ſicut ſi alicui extrema inopia confecto nolim ſuccurrere, niſi religionem voueat, videbor metu mortis votum extorſiſſe. quare non obſtringet.

Quo Iure metus irritet votum.

17 Sed difficultas eſt, quo Iure metus votum irritum reddat. Multi cenſent id fieri Iure naturali. Inſinuat Sotus lib. 7. q. 2. art. 1. Nauar. cap. 12. nu. 52. Gloſſa in cap. Abbas. 2. de his quæ vi. Bonauentura in 3. diſt. 39. art. 3. qu. 2. vbi dicit: *Vota coacta eſſe irrita, quia Deus vult ſacrificia non coacta, ſed voluntaria.* Denique idem ſentire coguntur omnes, qui tenent metum Iure naturæ irritum reddere matrimonium. vt D. Thomas, Scotus, Gabriel, Couarru. Turrecremata, Antoninus, Richardus, & alij quos citat Sanches lib. 4. de matrimonio diſp. 14. Probari poteſt Primò, Quia nullus eſt canon, qui id ſtatuat: omnes enim ita loquuntur, vt videantur ſupponere tale votum per ſe irritum eſſe: vt patet d. cap. Perlatum. 1. de his quæ vi, & alijs Iuribus. Secundò, Quia Deus promiſſiones per iniuriam extortas non acceptat, ne ſocius iniquorum & approbator iniuriæ eſſe videatur. Confirm. Quia nemo probus promiſſionem tali modo ſibi factam acceptaret, aut aliquid ex ea Iuris prætenderet. Tertiò, Quia talis promiſſio homini facta eſt irrita, vel ſaltem pro arbitrio promittentis reuocari poteſt: vt oſtenſum eſt cap. 17. dubit. 6. quia non refert à quo metus illatus ſit, quando conſtat metu factum: ergo etiam promiſſio Deo facta reuocari poteſt ob iniuriam quæ interceſſit.

Probabile eſt irritare Iure naturæ.

Hæc ſententia eſt ſatis probabilis: eáque poſita ſequitur, non ſolùm metum grauem, ſed etiam leuem, irritum reddere votum in foro conſcientiæ, ſi per iniuriam incuſſus ſit. Ratio eſt, Quia Iure naturæ non eſt diſtinctio metus grauis & leuis, ſi eodem modo eſt cauſa conſenſus: ſed hoc diſcrimen pertinet ad forum externum, vbi cùm metus eſt leuis, non præſumitur fuiſſe cauſa conſenſus, ſed libertas animi: vnde non iudicatur actus inualidus. Confir. Quia metus grauis non reddit votum irritū quia grauis, (poteſt enim eſſe grauiſſimus, & nō irritare, vt patet cùm quis metu mortis in naufragio vouet: cap. Sicut nobis. 17. de Regular.) ſed quia per iniuriam incuſſus, ad extorquendum conſenſum: ergo ſi metus leuis eodem modo ſit incuſſus, & eodem modo impellat ad conſenſum, cur nō ſimiliter inualidum reddat? Hanc ſententiam de leui metu expreſsè

Metus leuis.

tenet Nauarrus, nō ſolum de voto per talem metum extorto, ſed etiam de matrimonio, in Enchirid. cap. 22. no. 51. §. Septimum. & lib. 1. conſil. tit. 59. conſil. 1. num. 7. Vbi pro hac ſententia citat Hoſtienſem, Ioannem Andream, Adrianum, & Sotum. Eamdem in caſu matrimonij tenet Decius in capitvlo de appellationibus num. 3. & ſequent. & aliqui recentiores, quos refert Sanches lib. 4. de matrimonio diſp. 17. eorúmque ſententiam ſatis probabilem iudicat. Si in matrimonio eſt probabilis, multò magis in voto & profeſſione, quia plurimi Doctores tenent, profeſſionem irritam reddi metu reuerentiali, non tamen matrimonium: quos citat Couarr. in 4. Decret. c. 3. § 6. num. 7. vbi dicit hanc ſententiam eſſe communem. Itaque metus, qui matrimonium reddit inualidum, etiam votum reddet.

Ex qua ſequitur, votum & profeſsionem ſolo metu reuerentiali, quo quis per pudorem & reuerentiam non audet cōtradicere parenti vel Superiori, etiamſi aliud malum non timeat, eſſe inualida. Item eum, qui tali metu ordinatus fuit, non teneri voto caſtitatis, aut ad lectionem precum canonicarum, aut ad ſtatum eccleſiaſticum.

18 *Verius irritare Iure poſitiuo.*

Contrariam tamen puto veriorem, nimirum metum ſolo Iure poſitiuo irritum reddere votū. Silueſt. v. Metus q. 8 Arragon. q. 88. a. 3. Henriq. lib. 1. de matrimonio cap. 9. num. 1. & 3. & ferè quotquot ſentiunt matrimonium metu contractum, ſolo Iure poſitiuo irritum eſſe.

Probatur Primò, Quia metus Iure naturæ nō reddit irritos alios contractus, aut promiſsiones, ſed ſolùm dat poteſtatem irritandi propter iniuriam, quando contractus natura ſua eſt ſolubilis, vt oſtenſum eſt cap. 17. dub. 6. ergo neque votum Iure naturę inualidum reddet. Neque dici poteſt, ei qui ſic vouit, dari poteſtatem irritandi, ſicut in alijs contractibus: quia votum eſt natura ſua inſolubile, ſicut matrimonium. quare ſicut matrimonium ſemel validè initum non poteſt ſolui arbitrio contrahentis, etiamſi dolo vel alia iniuria extortum ſit, eò quòd natura ſua ſit inſolubile: ita nec votum arbitrio vouentis. Confirm. Quia per tale votum Deo ius abſolutum & ab alio independens acquiritur: hoc autem ius tolli non poteſt, niſi per ipſius condonationem.

Coactio tertij non impedit.

Secundò, Deus nullam iniuriam intulit: ergo ratione iniuriæ reſcindi nequit. Nec obſtat quòd iniuria illata ſit à tertio, & alij contractus, ſi metus incuſſus ſit à tertio, reuocari poſsint: id enim prouenit vel quia illi ſunt ſolubiles, votum verò natura ſua inſolubile: vel quia homines non habent ius cogēdi, Deus autem per ſe cogere poterat: vnde mirum non eſt, ſi ipſi ius irreuocabile acquiratur per coactionem iniuſtam alterius. vel denique quia hæc reuerentia debetur diuinę maieſtati, vt quidquid illi quouis modo pleno iudicio promiſſum eſt, inſolubiliter, niſi ipſe condonauerit, ſeruandum ſit: id enim ad honorem diuinum pertinet.

Tertiò, Matrimonium metu graui extortum, ſolo Iure naturæ ſpectato, eſt validum, ſecundùm veriorem ſententiam, nec propria auctoritate ſolui poteſt; ſimiliter & iuramentum: ergo etiam votum ſimili metu expreſſum, eodem Iure validum erit.

Solus grauis irritat votum.

Hinc ſequitur, cùm Eccleſia id ſolùm ſtatuerit de metu graui, metum leuem non irritare: nec tribuere poteſtatem irritandi: quamuis in alijs contractibus ſufficiens ſit, vt metum paſſus, in foro conſcientiæ non obligetur, & metum inferens ad reſtitutionem teneatur, vt dictum eſt capite 17. dubit. 6.

Quòd ſolus metus grauis hoc faciat, colligitur ex cap. 1. de his quæ vi. vbi requiritur *metus mortis*, vt profeſsio cenſeatur irrita. Sub *metu mortis*, intellige quemuis alium grauem: fit enim ibi ſolùm mētio metus mortis, quia ſpecies facti aliud

non

non poſtulabat. Et cap. Cum dilectus. 6. eodem, requiritur *metus cadens in conſtantem virum.* cap. final. Qui clerici vel vouentes, &c. inſinuatur *imperium parentum* non ſufficere vt votum ſit irritum. Idem dicit Gloſſa ibidem de *imperio regio.* quia etſi hæc metum aliquem cauſent, non tamen grauem. Hoc intelligendum de ſimplici imperio, cùm nihil aliud mali timetur, quàm breuis aliqua offenſio, vt colligitur ex eodem cap. alioquin ſi timeatur perpetua offenſio, vel mala tractatio, vel ſimul adſint preces importunæ, ſufficiet tale imperium ad votum irritandum: quia gignet metum grauem. Sic intellige cap. 8 Puellæ. 20. qu. 1. *Puella, quæ non coactæ parentum imperio habitum ſuſceperunt, ſi poſteà nuptias elegerunt, præuaricantur.* vbi a contrario ſenſu inſinuatur non præuaricari, ſi *coactæ parentum imperio* fecerint.

59 *Ad rationes.* Ad Primam rationem pro diuerſa ſententia: Nullus Canon id expreſsè ſtatuit; quia forte intercidit, vel nunquam ſcripto editus eſt, ſed ſola conſuetudine ſeruatus. ſicut etiam nullus canon extat, qui matrimonium metu côtractum ſtatuat eſſe irritum: cùm tamen probabilius ſit hoc eſſe ex decreto Eccleſiæ. Idem dicendum de matrimonio fidelis cum infideli: de quo etiam non eſt dubitandum quin Eccleſia ſtatuerit vt ſit irritum; quamuis Canon non reperiatur.

Ad Secundam: Non ideò Deus cenſetur approbare iniuriam, quia acceptat tale votum: ſicut nec approbat, dum acceptat iuramentum ſic extortũ.

Ad Tertiam, patet ex dictis.

Aduerte tamen, æquitatem naturalem poſtulare vt huiuſmodi vota facilè per Prælatos Eccleſiæ, nomine Dei, relaxentur. quamuis ob reuerentiam diuinæ Maieſtatis, ſepoſito Eccleſiæ decreto, ſolui non poſſint propria auctoritate. poſito tamen Eccleſię ſtatuto, quo talia vota reddit irrita, Deus illa non acceptat, & ſic nullam obligationem inducunt.

DVBITATIO IV.

Vtrùm propoſitum aliquando habeat vim voti.

20 *Propoſitum perſeuerandi.* PAludanus in 4. d. 38. qu. 1. concluſ. 3. dicit *propoſitum* æquipollere voto ſimplici in vno caſu, nempe quãdo quis intrat Religionem cum propoſito perſeuerandi, & Deo perpetuò famulandi. Idem tenet D. Antoninus 3. par. tit. 11. cap. 2. in principio. In eadem ſententia ſunt ferè omnes Canoniſtæ ex quibus plerique putant tale propoſitum cum ſuſceptione habitus habere vim voti ſolemnis, vt refert Silueſt. v. Religio 1. qu. 8. & D. Antoninus ſuprà.

Probatur Primò, Ex cap. Statuimus. 23 de Regularibus, vbi Gregorius IX. ait, *Nouitios poſſe liberè ad priorem ſtatum intra annum redire, niſi euidenter appareat, quod tales abſolutè voluerint vitam mutare, & in Religione perpetuò Domino ſeruire.* & cap. Conſului. 20. eodem titulo Innoc. III. conſultus ſic reſpondet: *Licet ſuper hoc ſenſerint diuerſi diuerſa: nos tamen credimus diſtinguendum, Vtrùm is qui conuertitur, propoſuerit abſolutè vitam mutare, vt ſic in habitu regulari omnipotenti Deo de cetero famuletur: An conditionaliter experiri obſeruantiam regularem, vt ita demum ſi intra annum ei placuerit, profiteatur Ordinis diſciplinam, aut forte ſi non placuerit, moribus emendatis ad ſtatum reuertatur priſtinum. In primo caſu debet, vt regulariter viuat, ad laxiorem ſaltem regulam pertranſire.*

Secundò, Qui contra propoſitum tale facit, inconſtans eſt in re magni momenti: ergo peccat, ac proinde tenebatur in propoſito perſeuerare.

Tertiò, Quòd habeat vim voti ſolemnis, probari videtur ex cap. Beneficium, de Regul. in Sexto, vbi dicitur, Beneficium eius, qui ingreſſus eſt annum probationis, poſſe alteri dari, *ſi conſtet, abſolutè voluiſſe vitam mutare*: at non daretur alteri, niſi ipſe putaretur profeſſus.

21 *Præter propoſitum requiri promiſſionem.* Verùm contraria ſententia, ſcilicet non ſufficere propoſitum, ſed requiri vlteriùs promiſsionẽ, eſt ferè communis Theologorum, eámque tenet D. Thomas hoc loco art. 1. Bonauent. in 4. d. 38. art. 1. q. 1. Richardus eadem diſt. qu. 3. circa tertium princip. Abbas in cap. Litteraturam, de voto & voti redempt. Angelus, Votum 1. qu. 7. Silueſter, Votum 1. q. 2. & Religio 5. qu. 8. Nauarr. cap. 12. num. 26. & paſsim recentiores.

Probatur Primò, Ex Scripturis, quæ apertè indicant, obligationem votorum naſci ex promiſſione, Deut. 23. *Cùm votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere. ſi nolueris polliceri, abſque peccato eris.* Et Infrà: *Facies ſicut promiſiſti.* Eccleſ. 5. *Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio.* nuſquam dicit *propoſitum* obligare, ſed promiſſionem.

Secundò, Probatur ex cap. Litteraturam, vbi dicitur, *eum qui vltra propoſitum mutandæ vitæ non eſt progreſſus in voto, non teneri.*

Tertiò, Votum importat quamdam obligationem ſui erga alterum: atqui homo non ſolet ſe alteri obligare ſolo propoſito, ſed promiſſione: niſi enim ad propoſitum acceſſerit promiſſio non putat ſe alteri obſtrictum. Confirm. Quia ſicut imperando obligat quis alterum ſibi, & ordinat quid ab ipſo erga ſe fieri velit: ita promittendo obligat ſe erga alterum, & indicat quid à ſe alteri fieri velit.

Quartò, Nemo ſeipſum obligat niſi intendat ſeipſum obligare: quamuis nec intentio ſufficiat: atqui ſolo propoſito faciendi aliquid non me intendo obligare: ergo non habet vim voti.

Quintò, Quia Concilium Tridentinum ſeſſione 25. cap. 15. & 16. concedit nouitiis annum probationis, & toto illo tempore vult illos manere liberos, vt ſi putent diſciplinam ſibi non conuenire, liberè poſſint egredi: ergo ſolo propoſito non cenſet hominem aſtringi.

22 *Ad argumenta. Intellectus Canonum.* Ad Primum Reſpondeo, Illos Canones intelligendos de propoſito, quod fit animo vouendi, & ſe obligandi: etiamſi exteriùs verbis vel nullis, vel nullam voti ſpeciem præ ſe ferentibus fuerit expreſſum: vt cùm quis dicit, Domine, ego hîc perpetuò volo tibi ſeruire, intẽdens Deo ſe obligare. Colligi id poteſt ex illa diſtinctione, quæ habetur dicto cap. Conſului: niſi enim quis hoc modo propoſuerit vt ſimul tacite vouerit, non videtur omnino abſolutè propoſuiſſe: quia alias ſemper eſt aliqua ſaltem tacita conditio, nempe niſi animum mutare contigerit. *Propoſitum intentione vouendi expreſſum.* Alij reſpondent (& eodem recidit) agi de propoſito, quod promiſſione ſeu voto firmatum eſt.

Aptior reſponſio. Dici etiam poteſt, Olim ex vſu Eccleſiæ ſuſceptionem habitus cum abſoluto propoſito mu-

tandæ vitæ factam, habuiſſe vim voti ſimplicis. Dupliciter enim habitus ſuſcipiebatur. Primò, Animo experiundi: & tunc liberè poterat reſiliſse. Secundò, Non animo experiundi, ſed perpetuò manendi, & tunc cẽſebatur ſe tacitè obſtringere ſaltem voto ſimplici. tale enim votum iſti ſuſceptioni habitus erat annexum: vnde non poterat redire ad ſęculum, ſed tenebatur regulariter viuere: ita tamen vt poſſet tranſire ad regulam laxiorem, vt colligitur ex cap. Conſulti. Poſteà tamen ille mos eſt abolitus, & Canones vtriſq; vſque ad profeſſionem liberum eſſe voluerunt, niſi votum expreſſum interueniſſet, vt patet cap. Litteraturam. 3. de Voto. & cap. Qui poſt votũ. 5. eodem, in 6. Habuiſſe id vim voti ſimplicis tantùm, non autem profeſſionis, vt plurimi DD. Canonum tenuere, docet egregiè Panor. in d. cap. Cõſulti. 2 2. de Regular. num. 3. citans pro eadem ſententia Cardinalem Zabarell.

Inconſtantia.

Ad Secundum Reſpondeo, Eſſe aliquam inconſtantiam, ſi abſque vlla cauſa, ſola animi leuitate propoſitum mutes: ſed hæc inconſtantia non eſt niſi venialis. Si autem aliqua ratione nitaris, vt quia ſentis incõmoda, &c. non eſt propriè inconſtantia, nec vllum peccatum: nemo enim tenetur perſiſtere in bono, quantumuis illud magnum ſit, ex ſolo propoſito, ſed vt teneatur, debet aliunde ad illud eſſe adſtrictus: v.g. præcepto, promiſſione, contractu. vide infrà lib. 3. cap. 6. dubit. 6.

23 Ad Tertium. Ex eodem illo cap. colligi poteſt, illud propoſitum in Nouitio nõ habere vim profeſſionis: quia diſtinguitur à profeſſione tacita & expreſſa: ſic enim ait Pontifex: *Beneficium Nouitij intra annum probationis non eſſe alteri conferendum, niſi ipſius accedat aſſenſus, aut conſtet quòd vitam voluerit abſolutè mutare, vel profeſſionem expreſſam fecerit, vel ſcienter habitum receperit profeſſorum.* Vnde dico cum Panormitano in ca Litteraturam, ibi agi de propoſito, quod voto ſimplici firmatum eſt, vel cum ſuſceptione habitus habet vim voti ſimplicis, vt dictum eſt. qui enim cum tali propoſito habitum ſuſcipit, cùm tacito voto ſe obſtringat, videtur beneficio renunciare: & ita permittit Pontifex vt alteri conferatur.

Mutatio boni propoſiti.

24 Obijci etiam poteſt cap 4. Qui bona. 17. qu. 1. vbi dicitur, *Qui bona agunt, ſi meliora agere deliberant, & poſt deliberata non faciunt: licet in bonis prioribus perſeuerent, in conſpectu tamen Dei ceciderunt ex deliberatione.*

Reſpõdeo, Inde non ſequi, propoſitum melioris boni habere vim voti, ſed vt ſummum inducere aliquam obligationem, etſi non grauem: nõ enim qui tale propoſitum deſerit, idcircò dicitur cadere coram oculis Dei, quòd peccet mortiferè, nam etiam qui venialiter peccat, *cadere* dicitur, iuxta illud, *Septies in die cadit iuſtus*: &, *Iuſtus ſi ceciderit, non collidetur.* Addo etiam, dici *cadere* vel *retrocedere* (de quo ibi propriè agitur) qui perfectiora exercitia deſerit, quamuis id ſine peccato faciat. vnde ex illo loco non poteſt colligi in ea re commiſſum eſſe vel peccatum veniale. vide Gregoriũ Homilia 3. in Ezech. ſub finẽ, vbi paulò aliter habetur quàm hîc à Gratiano refertur, nec dicit Gregorius tales *cadere* abſolutè, ſed *cadere in deliberatione. Hi,* inquit, *ante iudicia humana ſtare videntur in opere, ſed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione*: nimirum quia receſſerunt animo a perfectioribus, quæ propoſuerant: qui receſſus abſque peccato fieri poteſt, quando aliqua cauſa ſubeſt.

Multa in voto concurrunt.

Ex dictis patet, cum multa in voto reperiãtur, videlicet deliberatio, propoſitum boni operis, propoſitum vouendi, promiſſio, obligatio: ſolam promiſſionem eſſe votum, propoſitum & deliberationem eſſe quid præuium, obligationem, effectum.

DVBITATIO V.

Cuius virtutis actus ſit votum.

D. Thomas art. 5.

Ratio dubitandi eſt, quia fiunt etiam vota Sanctis, quorum cultus non procedit à virtute religionis, ſed duliæ vel obſeruantiæ. Deinde votum eſt promiſſio quędam: promiſſio autem vel eſt gratuita vel remuneratoria. promiſſio gratuita eſt actus liberalitatis, remuneratoria verò eſt actus gratitudinis. 25

Eſt actus religionis ob duas cauſas.

Reſpondeo, & dico Primò, Votum eſſe actum religionis, quando fit Deo. Probatur, Quia non promittimus aliquid Deo, vt ipſi inde aliqua vtilitas proueniat, ſicut promittimus hominibus: ſed vt ipſum honoremus, & vt nos ipſos reuerentia Dei in bono firmemus. vtrumque autem ad religionis virtutem pertinet. Confir. Quia omnis laus, quæ eſt in actu vouendi, ex hiſce duabus cauſis pendet: ideò enim laudabile eſt vouere, quia laudabile eſt Deum honorare, & eius reuerentiâ ſe in bono propoſito firmare.

Quo modo Deus honoretur voto.

Sed obſcurum eſt quomodo Deus voto honoretur, pręſertim ſi id quod vouetur, non ſit cultus aliquis, v.g. ſacrificium, hymnus, &c. ſed aliquid ad alias virtutes pertinens, vt paupertas, caſtitas, obedientia, ieiunium, & ſimilia, quæ nullum cultum præ ſe ferunt.

Reſpond. Honoratur Deus ipſo actu vouendi, 26
Primò, Quia vouens, ſuo facto ſignificat, ipſum habere cognitionem & prouidentiam rerum humanarum. Secundò, Teſtatur ipſum eſſe ad quem in anguſtiis ſit confugiendum, & qui ſolus poſſit opẽ ferre. Tertiò, Quia vouens, illâ ipsâ re quam vouet, intendit illum honorare, & gratum obſequium exhibere: etſi enim illa res non ſit naturâ ſuâ cultus aliquis, ſtricte accepto hoc nomine: eò quòd per ſe non ſignificet diuinam excellentiam, & noſtram ſubiectionem: tamen in cultum aſſumi a nobis poteſt: nam poſſumus eo animo facere, vt teſtemur noſtrã ſeruitutem & diuinũ principatum. Sic ieiunium etſi nullum cultum præ ſe ferat, tamen aſſumi poteſt ad honorãdum Deum vel Sanctum aliquem, & ab omnibus gẽtibus in hunc finem vſurpatur. Idem dicendum de paupertate, caſtitate, & obedientia: quidquid enim ſcitur eſſe gratũ Numini, poteſt fieri ad eius honorem, & ad ſuam teſtandam ſeruitutem. nam etſi facere aliquid præciſè quia gratum alteri, potiùs ſit beneuolentiæ quàm honoris: tamen ſi facis hoc totum vt ſic declares tuum obſequium & affectum ſeruitutis erga alterum, eſt honor & cultus. Vnde olim virgines Veſtales in honorem Veſtæ ſeruabant virginitatem: idq; ea mente factum, erat idololatria. Quartò, Quia vouens intendit ſe reuerentiâ Dei in bono propoſito confirmare. Inter ceteras enim cauſas ideò vouemus

Deo

Deo paupertatem, caſtitatem, & obedientiam perpetuam, vt inmemores cui promiſerimus, eius reuerentia non deflectamus à propoſito. continere autem ſe in bono reuerentiâ Dei, eſt religionis: eiuſdem enim virtutis eſt, facere aliquid affectu honorandi alterius, vel ſoluendi promiſſi: & abſtinere à contrario, timore inhonorandi vel promiſſi violandi. quare cùm illud ſit ex virtute religionis, etiam hoc ex eadem virtute procedit.

27 Dico Secundò, Etiam quando votum fit Sanctis, eſt actus religionis.

Dupliciter vota Sanctis fiūt.

Vbi Nota, dupliciter intelligi poſſe vota fieri Sanctis, vel Prælatis. Primò, Quia fiunt coram ipſis vel tamquam teſtibus ad maiorem reuerentiam, vel tamquam patronis, quibus cupimus ea cordi eſſe, vt gratiam ad exequenda promiſſa nobis impetrent. Sic intelligi poteſt formula illa multis Religionibus vſitata, *Promitto Deo, B. Virgini, B. Auguſtino*, vel *B. Franciſco paupertatem*, &c. Hoc etiam modo eſt actus religionis: quia principaliter ad Deum dirigitur. quamuis qua parte etiam Sancti honorantur, poſſit eſſe actus obſeruantiæ, ſeu douliæ ſupernaturalis.

Quo modo Prælatis voueatur obedientia.

Secundò, Vt promiſſio ipſis facta cadat ſub votum materialiter; ita vt voueamus Deo, nos præſtituros quod Sanctis vel Prælatis promiſimus: Ita D. Thomas art. 5. ad 3. Sic intelligendum votum, quo Prælato vouemus obedientiam: per illud enim vouemus Deo nos id præſtituros, quod Prælato promittimus. vnde tale votum reſpectu Prælati non habet rationem voti, ſed nudæ promiſſionis, quæ inducit erga illum obligationem fidelitatis: reſpectu autem Dei habet rationē voti. Simili modo accipiendum videtur votum, quo calicem vel ſtatuam vouemus B. Virgini, B. Benedicto, vel alteri Sanctorum: cenſemur enim vouere Deo (quem in Sanctis agnoſcimus) nos præſtituros quod ipſis promittimus. itaque reſpectu Dei eſt votum: reſpectu Sanctorum promiſſio honoraria, pertinens ad cultum douliæ. Sic cùm quis vouet Deo, B. Virgini, B. Franciſco, &c. paupertatem, caſtitatem, obedientiam; reſpectu Dei propriè eſt votum, reſpectu Sanctorum; poteſt eſſe honoraria promiſſio.

Poſſet addi tertius modus, vt dicantur fieri Sanctis, quia fiunt Deo in Sanctis: ſed hic modus non differt à ſecundo.

28 Petes, Cuius potentiæ actus eſt votum?

Eſt opus intellectus practici.

Reſpondeo, Eſſe actum intellectus practici. vt recte D. Thomas art. 1. quia eſt locutio quædam practica, qua quis ſe ipſum alteri obligat. ſicut enim præceptum & oratio ſunt locutiones quædam, quibus alterum obligamus, vel mouemus ad aliquid; ita votum eſt locutio quædam interna vel externa, qua nos ipſos obligamus alteri. Confir. Quia votum eſt promiſſio quædam: atqui promiſſio non eſt ſolùm volitio ſe obligandi, aut iudicium, ſed locutio practica. cuius ſignum eſt, quòd quantumuis velit aliquis ſe obligare, & iudicet id expedire, non tamen obligetur quamdiu in his actibus ſiſtit: ſed oportet vt vlterius locutione quadam in alterum directa promittat. Hæc tamē locutio ſupponit voluntatem ſe obligandi, eſtque veluti inſtrumentum voluntatis, ſine quo non poteſt ſibi obligationem imponere: ſicut nec alteri abſque præcepto. Simili modo non poteſt alteri aliquid donare abſque locutione, vel ſimili ſigno practico.

DVBITATIO VI.

De diuiſione votorum.

MVltæ reperiuntur diuiſiones voti apud Doctores. 29

Primò, Diuidunt in votum commune, & ſingulare. Ita Magiſter in 4. d. 38. D. Thomas, Durandus, Richardus, & alij, eadem diſtinctione.

1. In votum commune & ſingulare.

Votum commune vocant actum illum, quo quis in Baptiſmo profitetur ſe renuntiare ſatanæ, & adhærere Chriſto: hic enim eſt omnibus communis: & quia eſt de rebus neceſſariis ad ſalutem, vocant etiam votum *neceſſitatis*. ſed hic actus reuerà non eſt propriè votum, vt iidem docent, & benè oſtendit Caietan. a. tum quia in verbis hominis baptizandi nulla continetur promiſſio: ſolùm enim dicit, *abrenuntio, credo, volo*. tum quia aliquin omne peccatum Chriſtiani eſſet ſacrilegium, & duplicem malitiæ ſeu peccati ſpeciem contineret; quod eſt contra communem hominum ſenſum. Deinque verum votum de talibus rebus ne in Sacramento quidem pœnitentiæ exigendum eſt: eſſet enim pœnitenti nouus laqueus, & cauſa grauioris lapſus abſque neceſſitate. multò igitur minùs exigendum in Baptiſmo.

Sponſio quæ fit in Baptiſmo, non eſt verum votū.

Vocatur tamen interdum à Patribus & Doctoribus *votum, ſponſio, promiſſio*: quia ſpeciem promiſſionis habet. dum enim petitur à baptizando, Abrenuntias ſatanæ, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius? reſpondet, *Abrenuntio*: vbi videtur promittere; verùm quia non intendit ſibi nouam obligationem imponere, ſed ſolùm declarat ſe acceptare eam, quæ iure diuino ineſt, non eſt propriè votum aut promiſſio. Sic dum rogamus pœnitentem an promittat emendationem, non exigimus votum, ſed ſimplicem promiſſionis formam, (quæ non inducit nouum vinculum, ſaltem ſub mortali obligans) vt eo modo firmius propoſitum concipiat, & meliùs declaret ſe acceptare, ſibique cordi fore obligationem, quæ ante inerat.

Votum ſingulare vocant, quod quiſque pro ſuo arbitratu de rebus non neceſſariis concipit: vnde etiam dicitur votum voluntatis. quamuis ceterà hoc genus voti etiam ad res præceptas pertinere poſſit, quatenus noſtro arbitrio ſubſunt, vt dictum eſt.

Secundò, Diuiditur votum in *conditionale*, & *abſolutum*. Differunt autem hæc vota tripliciter. 30

2. In conditionale & abſolutum.

Diſcrimen inter hæc vota.

Primò, quòd votum conditionale conſtet particula *ſi*, vel æquipollente, quæ habet vim cōditionis; abſolutum verò minimè. quòd ſi hoc interdum cōtinet talem particulam, ea non habet vim conditionis, ſed temporis: & idem valet, quod quando; vt cùm quis ita vouet. Voueo me relicturum ſæculum, ſi mater obierit.

Secundò, Votum conditionale ſuſpendit obligationem exigendi voti vſque ad euentum conditionis: quæ ſi non euenerit, penitus euaneſcit. parit tamen ſtatim obligationem expectandi euentum conditionis, (ſicut omnes alij contractus cōditionales) à qua inuita parte non potes liberari. Votum abſolutum non ſuſpendit, ſed ſtatim omnem ſuam obligationem imponit: quamuis interdum executionem ipſam in diem certum vel incertum differat: vt, Voueo me Religionem ingreſſurum, cùm mater obierit.

Tertiò, In voto conditionali affectus vouentis non fertur directè in ipſum votum, ſed in id quod mediante voto cupit obtinere, vel quod timore obligationis voti cupit vitare. In voto abſoluto affectus directè fertur in ipſum votum, etiamſi forte ea alia cauſa ad illud emittendū moueatur.

Votum conditionale aliud eſt ſimpliciter *conditionale*, aliud *pœnale*. *Pœnale* eſt, quando quis vouet aliud in pœnam delicti, ſi forte in illud inciderit, vt timore oneris voti diligentiùs ſibi caueat. quod poteſt fieri bifariam; Primò, Si ſolùm voueas pœnam delicti, non autem euitationem: vt, Voueo me daturum eleemoſynam, vel ingreſſurum Religionem, &c. ſi inebriatus fuero. & hoc eſt ſimplex votum pœnale. vnde talis non peccabit contra votum per ebrietatem: ſed purificabitur conditio, & abſolutè ex voto tenebitur ad pœnam, quam ſi non præſtiterit, tum demum votum violabit. Secundò, Si non ſolum voueat pœnam in euentum delicti, ſed etiam cautionem delicti: vt, Voueo non amplius inebriari, alioquin dabo largam eleemoſynam. hoc votum non eſt ſimplex, ſed duplex: quia duo vota continet, alterum abſolutum de non inebriando; alterum conditionale, de eroganda eleemoſyna. vnde ſi te inebries, peccabis contra votum abſolutum, & purificabitur conditio voti pœnalis.

Votum ſimplex *conditionale* eſt, quod non fit ſub conditione delicti futuri veluti in pœnam, ſed ſub alia; v. g. ſub conditione mali alicuius diuina ope vitandi, quaſi per modum contractus: vt, Voueo Religionis ingreſſum, ſi iſto morbo curatus fuero. quamuis hoc votum poſſit accipi tamquam abſolutum, ſi directè ex affectu Religionis ſic voueas: & tunc illud *Si* deſignabit tempus, non conditionem: quo modo ſæpè accipi ſolet, dum dicimus, Voueo ingredi religionem, ſi vxor vel mater obierit, &c.

31 *3. In ſimplex & ſolemne.* Tertiò, In *ſimplex* & *ſolemne*. *Solemne* vocatur, quod ſuſceptioni ſtatus immutabilis coniunctum eſt. quale eſt illud quod annexum eſt ex Eccleſiæ decreto ſuſceptioni Ordinis ſacri, per quem immutabiliter dedicatur quis ſtatui eccleſiaſtico; & illud, quod continetur profeſſione Religionis approbatæ. Ita habetur cap. vnico de voto & voti redemptione, in Sexto. hæc enim duo, Ordo ſacer, & profeſſio Religionis, ſunt ſolemnes quidam actus, à quibus votum ſolemne dicitur; & certam quamdam vim ſeu qualitatem ex decreto Eccleſiæ obtinet: nempe quòd votum caſtitatis irritum reddat matrimonium, ſi attentetur: paupertatis, incapacem faciat dominij, vt infra dicetur cap. 41. dubit. 8. denique quòd ægerrime poſſint laxari.

Simplex eſt omne aliud votum, etiamſi perpetuum ſit: quale eſt etiam profeſſio Religionis non approbatæ.

32 *4. In expreſſum & tacitum.* Quartò diuiditur in *expreſſum* & *tacitum*. *Expreſſum* eſt, quod verbis diſertis exprimitur. *Tacitum* eſt, quod cenſetur fieri eo ipſo, quo voluntariè aliquid agitur, cui ipſum connexum eſt, vel ſupponitur. tale eſt quod fit ſuſceptione Ordinis ſacri: & geſtatione habitus profeſſorum expleto anno probationis; de quo infra capite proximo, dubit. 7.

5. In perſonale, reale, mixtum. Quintò diuiditur in *perſonale*, *reale*, & *mixtum*. *Perſonale* eſt, vbi promittitur quod perſonam ſolam attingit, vt actio aliqua vel omiſſio. *Reale*, quo res aliqua externa promittitur. *Mixtum*, quo vtrûque, v. g. peregrinatio cū oblatione.

Sextò, In *perpetuum* & *temporale*. Vbi aduerte, in quibuſdam piis Congregationibus emitti votum caſtitatis & obedientiæ, appellatum perpetuum; non quòd abſolute perpetuum ſit: ſed quia tale eſt pro tempore, quo in illa Congregatione manſerint. vnde tale votum non eget diſpenſatione: nam hoc ipſo, quo egrediuntur, ceſſat. Vide de his diuiſionibus Silueſtrum, Votum 1. q. 5. Angelum v. Votum 1. qu. 8. & alios. *6. In perpetuū & temporale.*

DVBITATIO VII.

Quænam cadant ſub votum.

D. Thomas art. 2.

RESpondeo, Vt aliquid ſub votum cadat, tria requiri. Primò, Vt ſit in noſtra poteſtate. Secundò, Vt ſit bonum. Tertiò, Vt ſit melius quam oppoſitum. 33 *Tria requiruntur ad materiam voti.*

Primò debet eſſe *in noſtra poteſtate*: ſtultè enim quis promittit alteri, quod in eius poteſtate non eſt vt fiat vel non fiat, vt ſi quis voueat ſe moriturum, aut non moriturum. Hinc fit vt votum de numquam peccando venialiter, non valeat: quia cum auxilio ordinario nō eſt in noſtra poteſtate, omne peccatum veniale vitare. ſi tamen intenderes te obligare ad vitāda omnia non abſolute, ſed quantum diuina gratia conſequi poſſes, & humana infirmitas permittit, eatenus eſſet validum. ſicut dum quis vouet ieiunare totum annum, tenetur omnibus diebus, quibus poteſt, etiamſi totum annum explere nequeat. Valet tamen votum de non peccando mortiferè: quia cum auxilio diuino poſſumus omne peccatum mortiferum per totam vitam cauere. Ob eamdem cauſam valet votum de non mentiendo iocoſè, de cauenda diſtractione voluntaria, & ſimilibus, quæ auxilio diuino caueri poſſunt: quamuis ob rei difficultatem & periculum expediret huiuſmodi vota commutari. *1. vt ſit in noſtra poteſtate.* *Votum non peccandi venialiter.* *Non peccandi mortiferè.*

Petes, Quando votum non poteſt integrè impleri, vtrùm non tenear ad partem quæ poteſt impleri? Reſpondeo, Non ſemper teneris ad partem, ſed ſolùm in duobus euentibus. Prior eſt, quando animus fuit obligandi ad partem, in euentum quo non poſſes præſtare totum. Votum enim obligat ſecundùm intentionem vouētis, vt ſi voueris extruere templum, eo animo vt ſi non poſſes totum, ſaltem te obſtringeres ad partem prout facultates ferrent. Secundò, ſi dubium ſit de animo, conſideranda eſt conditio rei, ad quam te obligaſti. In dubio enim interpretanda eſt obligatio iuxta conditionem obiecti. Non enim poteſt eſſe certior regula, vbi non conſtat de animo vouentis. Itaque ſi res eſt talis, vt obligatio ad illam more recepto ſoleat diuidi, teneris ad partem: ſi autem non ſolet diuidi, non teneris ad partem niſi poſſis præſtare totum. vt ſi vouiſti ieiunium per totum annum, etiamſi non poſſis niſi tertia parte anni, tamē teneris pro illa parte: quia hæc obligatio ſolet diuidi, tamquam ad diuerſa opera per ſe completa, vt patet in obligatione ieiunij quadrageſimalis impoſita ab Eccleſia. Si vouiſti ieiunare certo die, & nunc non potes abſtinere à carnibus, vel à ientaculo, non teneris 34 *An teneamur ad partem voti.*

etiam

etiam abſtinere à cœna; quia hæ obligationes in ieiunio ſunt connexæ, nec ſolent ſeparari. Si vouiſti recitare Preces canonicas die Dominico, etſi tunc non poſſis totum ob febrim vel profectionem, teneris tamen ad partem, quam commodè potes: quia obligatio eſt diuidua, ſic enim obligat Eccleſia. Secus tamen in Officio Defunctorum, & Pſalmis Pœnitentialibus, vt notat Sancius lib.9. de matrimonio diſput. 35. Si vouiſti extruere templum vel Monaſterium, & poſtea deprehendas te non poſſe id integrè præſtare ob damna rerum tuarum, vel alia de cauſa, non teneris ad partem; quia eſt obligatio vnius operis perfecti, quæ non ſolet diuidi. ita Sancius ſuprà. Hæc intellige, quando dubius eſt animus; nam ſi conſtat de animo, is exequendus eſt. Si probabiles in vtramque partem habes rationes, potes te conformare vtrilibet parti. Prædicta doctrina applicari etiam poteſt illis votis in quibus apponitur aliqua circunſtantia, vel clauſula mala, indifferens aut impoſſibilis. Si enim animus fuit ita adhærere illi circunſtantiæ, vt ſine ea non volueris te obligare, votum eſt irritum: ſi autem nõ conſtet de animo, nec probabilis de eo ſit coniectura, præſumitur non voluiſſe inhærere, vtpote circumſtantiæ inutili, & alienæ ab obiecto voti. & ſic locum habet illa regula Iuris 37. *Vtile non debet per inutile vitiari.*

35 Secundò, Debet eſſe *opus bonum*: nemo enim aliquid promittit alteri niſi quod ei gratum eſt: Deo autem nihil gratum, niſi quod bonum eſt ſeu honeſtum. Per *opus* intellige etiam operis abſtinẽtiam; vt ieiunium, paupertatem, caſtitatem, in quibus abſtinentia aliquorum operum vouetur. res enim externæ non cadunt ſub votum, niſi quatenus ſubſunt liberis actionibus vel omiſſionibus noſtris. itaque votum immediatè eſt de actionibus vel omiſſionibus noſtris.

2. Vt ſit opus bonum.

Hinc ſequitur Primò, Opus quod ex ſe malum eſt, non eſſe materiam voti. vt ſacrificare hominem. tale fuit votum Iephte, ſaltem implicitè; dum vouit offerre in holocauſtum quidquid primùm ei fieret obuiam reuertenti à victoria, vt habetur Iud. cap. 11. nam vi illius voti filiam obtulit in ſacrificium, vt communiter docent Patres, quamuis Lyranus & quidam recentiores velint non obtuliſſe occiſione corporali, ſed ciuili dumtaxat, eam ab hominum commercio ſecludendo. Idem dicendum de operibus, quæ ex aliqua circũſtantia ita mala ſunt, vt ea exequi ſicut in voto proponuntur, ſit peccatum: vt ſi voueas eleemoſynam ad obtinendam vindictam; petere enim à Deo auxilium ad priuatam vindictam, eſt peccatum: item dare eleemoſynam ob illum finem, eſt enim Deum facere fautorem & opitulatorem iniquitatis. eadem eſt ratio ſi quis in gratiarum actionem pro huiuſmodi vindicta obtenta, vel ſub conditione illius obtinendæ aliquid Deo voueat. nam non ſolùm ipſo actu vouendi, ſed etiam ſolutione ſignificat Deum eſſe adiutorem operum iniquorum.

1. Conſeq. de opere malo. Votum Iephte.

Simili modo ſi voueas dare eleemoſynam ob vanamgloriam, irritum eſt votum; quia dare ob hunc finem, malum eſt. ſecùs verò ſi voueas aliquid, quod non ſit peccatum, eo modo quo intendis illud exequi: quamuis enim ex prauo fine te ad illud vouendum applices, vt ita ipſum votum ſit peccatum ex fine illo extrinſeco; tamen validum erit votum. vt ſi quis ex ambitione ſeu cupiditate Prælaturæ voueat Religionem; vel ex affectu vanæ gloriæ voueat ædificare templum, Monaſterium. vouit enim illa facere abſolutè, non autem facere ob prauum finem; quamuis ex affectu praui finis motus fuerit ad hæc abſolutè volenda & vouenda. etſi enim actus vouendi ſit peccatum propter finem prauum; executio tamẽ voti non eſt peccatum.

Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum eſt, duobus modis fieri poſſe vt quis voueat opus bonum ob malum finem. Primò, Si ita voueat, vt prauus ille finis ſit non ſolùm finis voti, ſed etiam operis quod vouetur; & tunc votum eſt irritum: vt ſi voueas eleemoſynam ad obtinendam vindictam, aut illicitos amores opus enim quod vouetur, nempe datio eleemoſynæ, proponitur exequendum ob prauum finem, nempe ad petendam à Deo opem ad malum; quæ petitio peccatum eſt, & blaſphemiam continet. Idem dicendum, ſi voueas ſub conditione mali finis obtinendi, vel in gratiarum actionem pro obtento, vt dictum eſt. Secundò, Si ita voueas, vt malus ille finis ſolùm ſit finis voti, vel potiùs applicationis voluntatis ad vouendum: vt ſi profitearis in Religione vt lautè viuas: lautè enim viuere non eſt finis caſtitatis, paupertatis & obedientiæ, vt in voto proponitur (non enim voues te hæc ſeruaturum ad illum finem, ſed abſolute) verum eſt finis, cur hîc & nunc applices te ad actum vouendi & profitendi: ſicut diuitiæ puellæ & forma ſunt finis cur te applices ad matrimonium. vnde huiuſmodi profeſſio eſt quidem peccatum, non tamẽ eſt irrita: etſi enim fiat ex cauſa impulſiua praua, tamen id quod vouetur, abſolutè eſt bonum, & executio ſancta. Caietanus artic. 2. quæſt. 88. diſtinguit hos duos modos in tres; ſed ſi quis benè aduertat, primus & tertius eius modus non diſtinguuntur, quantum ad præſens negotium. 36

Dupliciter vouere poteſt bonum opus ob malum finem; Si malum ſit finis operis.

Si ſit finis vouendi.

Ex dictis patet, quid dicendum ſit de quibuſdam votis habentibus turpem conditionem: ſi enim opus bonum vouetur tamquam medium ad obtinendum à Deo malum finem, vel in gratiarum actionem pro tali fine obtento, votum erit irritum; nam executio praua eſt, & blaſphemiam continens. ſi autem voueatur non vt medium, ſed vt quiddam, quod certo euentu malo poſito ſit conſecuturum; ſic erit validum; vt, Si in duello inimicum occidero, voueo me ingreſſurum Religionem. non ſolent tamen homines ſic vouere, vt rectè ait Caietanus: ſæpe tamen ſic vouemus in pœnam praui operis; vt, Si fornicatus fuero, voueo me ingreſſurum Religionem: quod votum eſt ratum, & poſita conditione tranſit in abſolutum. 37

Conditio turpis.

Quòd ſi finis non prauus, etſi coniunctus operi prauo, votum erit validum, etiamſi voueat opus bonum tamquam medium ad illum finem impetrandum: vt ſi voueas eleemoſynam te daturum, ſi ex concubina prolem ſuſceperis, vel ſi ex duello ſaluus euaſeris: etſi enim malum ſit fornicari, & duellum inire; tamen ſuppoſita voluntate hæc faciendi, non eſt malum petere à Deo prolem, & ſalutem: vnde nec votũ eo fine ſuſcipere. 38

Si finis coniunctus operi malo.

Petes, Quale peccatum ſit vouere opus malũ. 39

Reſpondeo, Si illud opus ſit peccatum mortale, votum illius erit mortiferum, idque duplici

Votum operis mali peccatũ

ratione; tum propter affectum illius operis, tum ob irreuerentiam ſeu contumeliam, quæ per tale votum Deo irrogatur. Si opus ſit veniale tantùm, multi Doctores ſentiunt votum illius eſſe ſolùm veniale. Ita Sylueſt. v. Iuramentum 2. q. 7. Sotus lib.7. de Iuſtitia q.1. art. 3. Nauar. cap. 12. num.33. Primò, Quia materiæ paruitas videtur excuſare. Secundò, Quia impletio talis voti ſolùm venialis eſt.

Videtur potius mortale. Sed contrarium videtur mihi verius cum Caietano in Summa v. Voti materia. ſi enim ſcias eſſe peccatum, & Deo id voueas, eſt grauis irreuerentia: nam vel eſt irriſio quædam; vt ſi promittas alicui tamquam gratum, quod ſcis eſſe ingratum: vel implicita blaſphemia; quia dum ſeriò promittis Deo, quod ſcis eſſe malum, inſinuas Deo placere peccatum, eóque coli & honorari. Similis irreuerentia erit, ſi eodem animo impleas. Confirmatur, Malach. 1. grauiter reprehenduntur qui victimam claudam, cæcam, vel alio defectu notabilem offerebant: quantò magis reprehenſibilis eſſet, qui opus malum illi offerret? Idem dicendum de voto contra conſilia. ſi tamen non voueas vt Deo gratum, ſed ſolùm vt te confirmes, ſicut fit interdum abſque plena mali animaduerſione, ſic erit ſolùm veniale; vt ſi dicas, Voueo Deo me nunquam te allocuturum: me numquam hanc domum ingreſſurum. Pari modo ſolùm veniale eſt ſi quis huiuſmodi propoſitum iuramento confirmet, vt infrà dicemus.

40 *2. Conſect. de opere indifferenti.* Sequitur Secundò, Opus indifferens, id eſt, quod neque habet rationem honeſti, nec praui, non cadere ſub votum: quia Deo non magis eſt acceptum illud fieri, quàm omitti. v.g. vouiſti Deo te nunquam ingreſſurum domum Petri, eò quòd ibi ſuppetant occaſiones peccandi, votum eſt ratum, quamdiu illæ durant; quia tamdiu abſtinere domo illa eſt honeſtum & Deo gratum. ſublatis occaſionibus mali, deſinit obligatio voti, quia tūc abſtinere cœpit eſſe res adiaphora; quia ratio abſtinendi ſublata eſt. ſi poſteà rurſus incipiat eſſe bonum, ratione illa priore reuiuiſcente, rurſus incipiet obligatio voti. Ratio eſt, Quia votum illud reſpicit totū tempus vitæ: vnde incipit vel deſinit eius obligatio pro mutatione materiæ.

41 *Si opus adiaphorum fiat bonum.* Petes, Quid ſi opus, quod anteà, cùm voueretur, erat adiaphorum, poſtea fiat bonum: verbi gratia, vouiſti abſtinere perpetuò fraternis ædibus ob aliquam offenſionem in fratrem, deinde contingat ibi habitare aliquos, quorum conſuetudo tibi foret noxia.

Reſpondeo, Tale votum numquam obligare. Ratio eſt, Quia ab initio irritum fuit; non enim hoc promiſiſti Deo quia bonum & ipſi gratum, ſed vt te in vindictam fratris in propoſito non bono confirmares: vnde etſi ſpeciem voti habeat, tamen votum non eſt. Confirmatur ex regula Iuris 18. *Non firmatur tractu temporis, quod de Iure ab initio non ſubſiſtit.* *Quid ſi ratio boni mutetur.* Secùs eſſet, ſi boni alicuius intuitu ab initio vouiſſes, & poſteà illa boni ratio mutetur in aliam. v.g. vouiſti abſtinere perpetuò tali domo, ob pericula impuritatis; poſteà ſublatis illis periculis ſuccedunt pericula ſocietatis in furtis vel inimicitiis. hoc euētu manet obligatio voti, quia periculum peccati & offenſionis diuinæ & damnationis manet: & abſtinere tali domo manet ſemper bonum & Deo gratum. Nec refert quòd alterius ſpeciei bonitatem accipiat; quia vouetur abſolutè quatenus Deo gratum; non autem præcisè quia huius vel illius ſpeciei bonitatem obtinet.

Tertiò ſequitur vt id quod vouetur, *ſit melius* quàm eius oppoſitum ſeu contradictorium. 42 *3. Requiritur vt ſit melius oppoſito.* Ratio eſt, Quia nemo promittit alteri aliquid, cui gratius eſſe nouit illud non fieri, & ſi tale quid promitti aliquando contigerit, non eſt ſeruandum; nam & ipſe promiſſarius cupit non ſeruari cuius ratio eſt clara, quia omnis promiſſio fit vt alteri gratificemur; ac proinde debet eſſe de eo, quod illi eſt gratius.

Hinc ſequitur, votum de non mutuando, de non danda eleemoſyna, de non ingredienda Religione, de non ſuſcipiendis Ordinibus ſacris, non valere: quia contrarium eius, quod vouetur, eſt ex ſe melius & Deo acceptius. 43

Votum matrimonij. Idem dicendum de voto matrimonij ineundi. etſi enim poſſit ſe quiſquam voto aſtringere ad hāc pauperculam propter Deum ducendam, ſuppoſita matrimonij conſtanti voluntate; (eò quòd perſeuerante hac voluntate melius ſit hanc ducere quàm aliam) ſi tamen eam voluntatem deponat, deſinit obligatio voti, quia abſolutè melius eſt nullam ducere. Eadem eſt ratio quorumdam aliorum actuum, qui etſi ſint actus virtutum, tamen non cadunt abſolutè ſub votum, quia melius eſt propter Deum illis abſtinere, & melioribus incumbere, vt ſunt ea, quæ multùm implicant mentem rebus inferioribus, v.g. capeſſere quæſturam Reipublicæ, militiam extra cauſam Religionis officium Iudicis, & ſimilia.

Sed difficultas eſt de eo, qui non poteſt continere, Vtrùm votum matrimonij ad vitandam fornicationem ſit validum. 44 Quidam docent validum eſſe. Ita Caietanus art. 2. Nauarrus capite 12. num. 41.

Sed verius eſt, non eſſe validum abſolutè, ita vt non poſſit irritum reddi; ſed ſolùm ex ſuppoſitione, nempe ſuppoſito quòd ipſe nolit alia remedia aduerſus carnis tentationes adhibere: tamdiu enim obligabitur ex voto ad matrimoniū ſuſcipiendum. Quòd ſi torporem illum excutiat, & alia remedia capeſſere velit, iam ceſſabit illius voti vinculum: quia iam eſt ei melius non ducere vxorem, quàm ducere. Nec puto Auctores ſupradictos hoc velle negare.

45 *Votum nō vouendi.* Pari modo irritum eſt votum, ſi voueas te non ampliùs voturum: melius enim abſolutè eſt vouere, quàm non vouere. Si tamen aliquis facilior ſit ad vouendum, is validè vouere poterit ſe in poſterum non voturum, niſi re prius cum prudente confeſſario communicata; *Conſilium ad verſus leuitatem vouendi.* melius enim eſt, præſertim tali homini, vouere ex matura deliberatione cum viro prudente quàm vouere abſque huiuſmodi deliberatione: vnde hoc ipſum poteſt cadere ſub aliud votum. Quare ad huiuſmodi leuitatem comprimendam aulicis quibuſdam, qui miſerè ſe votis intricabāt, auctor interdum fuit talis voti faciendi, optimo ſanè ſucceſſu: falſi enim ſunt, poſt huiuſmodi votum numquam ampliùs aliquid leuiter vouiſſe; metu violandi illius voti, leuitatem animi ad vouendum retundente. Si tamen poſt tale votum rurſus ex animi leuitate voueret, valeret hoc votum: modò ea conſideratio adſit, quæ in aliis rebus ad peccatum mortiferum vel meritum ſufficeret. peccaret tamen ſic vouendo; quia prius illud votum, quo promiſerat Deo

non

non amplius ſic vouere, violaret. Fortaſſe tamen hæc violatio non eſſet mortifera: quia ſæpe contingit, vt adhibere vel prætermittere illam maturam deliberationem, non cenſeatur res magni momenti, præſertim quando res, quæ vouetur, facilis eſt. Simili modo valet votum, quo quis ad ſcrupulos, qui de votis ipſi ſolent occurrere, arcendos, vouet ſe non voturum, niſi verbo vel ſcripto expreſſerit ſe vouere; vt docet Silueſter v. Votum 2. quæſt. 7. Angelus votum 3. qu. 4. Richardus diſtinct. 38. quæſt. 3. circa ſecundum principale.

Opera præcepta.

46 Petes, Vtrùm opera præceptorum cadant ſub votum?

Quidam Doctores videntur negare. Probari poteſt, Primò, Quia votum à Doctoribus definitur, *Promiſſio melioris boni ex deliberatione firmata*, vt refert D. Thomas in 4. diſt. 39. quæſt. 1. art. 1. Nomine *melioris boni* intelligunt opus conſilij, ſeu ſupererogationis, vt patet ex D. Thoma art. 2. qu. 88. Secundò, Quia D. Thomas ibidem & art. 2. indicat huiuſmodi vota eſſe ſolùm analogicè vota, vocatque ea vota communia, quaſi non propriè, ſed generali ſolùm ratione dicantur vota, ſicut ea quæ in Baptiſmo fiunt. Idem docet Richardus eadem diſt. circa tertium princip. quæſt. 2. Tertiò, Ad opera præcepta iam antè obligamur, eáque obligatio eſt ſufficiens; fruſtrà igitur homo ſibi inducit vinculum voti. Quartò, Si votum inducit nouum vinculum ſupra vinculum præcepti; ergo etiam inducet nouum vinculum obligationi prioris voti; & ita ſi homo centies idem voueat, centuplici obligatione tenebitur, & violando votũ centuplum peccabit quod eſt abſurdum. Hæc ſententia à quibuſdam tribuitur Gerſoni, & Tabienæ in Summa, v. Votum.

Opera præcepti laudabiliter voueri.

47 Sed contrarium eſt omnino certum, nempe laudabiliter poſſe voueri Deo aliquid ad quod præcepto naturali vel poſitiuo aſtringimur, & per tale votũ nouum vinculũ induci colligitur ex D. Thoma quæſt. 88. art. 2. vbi dicit, *ea opera, ſine quibus ſalutem conſequi non poſſumus, cadere ſub votum quatenus voluntariè fiunt.* Idem expreſsè docet Durandus in 4. d. 38. qu. 1. num. 6. vbi ſic ait: *Bonum neceſſarium ad quod obligamur ex alterius auctoritate, non pertinet propriè ad votum, cuius obligatio eſt ex mera voluntate. Veruntamen quia ad idem poteſt obligari pluribus obligationibus, ideò nihil prohibet quin ad illud ad quod obligamur per præceptum ex alterius auctoritate, obligemur etiam per votum ex propria voluntate. vnde firmiter tenendum eſt, quòd vouens continentiam, & committens fornicationem, peccat dupliciter, videlicet peccato fornicationis & fractione voti.* Idem tenet Richardus ſuprà & ceteri Doctores. Probari poteſt Primò, Gen. 28. vbi Iacob vouit votum Domino, ſe illum ſolum culturum pro Deo, & nullos deos alienos; id enim ſignificant verba illa, *Erit mihi Dominus in Deum.* Secundò. Ex perpetuo vſu Eccleſiæ: vbi non ſolùm vouetur abſtinentia à nuptiis, quæ non eſt præcepta; ſed etiam abſtinentia ab omnibus illicitis voluptatibus extra matrimonium, quæ omnibus eſt præcepta. Tertiò, Iuramento poſſumus nouum vinculum inducere ad ſeruanda ea, ad quæ aliàs tenebamur; cur non etiam voto? Quartò, Si homini debeam ex mutuo vel alio contractu, poſſum me rurſus illi ad idem promiſſione obſtringere: ergo ſimiliter poſſum in iis quæ Deo debemus. Denique opera præcepta ſunt Deo gratiſſima: ergo poſſunt illi promitti, & hæc promiſſio nouum vinculum adferret. ſicut enim creditor pluribus titulis poteſt idem exigere à debitore; ita debitor poteſt ſe pluribus nominibus ad idem obſtringere.

Ad rationes.

48 Ad Primum Reſpondeo, Doctores facere vim in nomine *voti*, quaſi eo ſignificetur promiſſio rei liberæ, quam alias nõ tenemur præſtare: concedunt tamen induci nouam obligationem; & rem præceptam cadere ſub votum, ſi conſideretur non vt eſt iam debita, ſed vt eſt in noſtra poteſtate eam facere vel omittere.

Ad Secundum: D. Thomas ſolùm vult dicere, promiſſionem illam, quæ fit in Baptiſmo, eſſe analogicè votum. nam ipſius ſententiã poſſe rem præceptam abſolutè ſub verum votum cadere, patet artic. 2.

Ad Tertium: Etſi obligatio præcepti ſit abſolutè ſufficiens ad nos inducendos in eius obſequium; ſæpè tamen expedit vinculum voti ſuperinduci; tum vt languidam voluntatem noſtrã magis in bono firmemus, & à præcepti violatione auertamus; tum vt plus mereamur, dum duplici de cauſa facimus, duplicemque virtutis rationem intuemur.

Duplex obligatio eiuſdem ſpeciei.

Ad Quartum reſponderi poteſt Primò, Si is qui ſecundò idem vouet, intendat ſe nouo modo obſtringere, concedi poteſt fore nouam obligationem, etſi eiuſdem ſpeciei; vel certè priorem intra eamdem ſpeciem auctum iri; ſicque futurum vt duplùm peccet, ſi violet. Vnde probabile eſt, Religioſum ſacerdotem, ſi peccet contra votum caſtitatis, duplicem malitiam contra votum committere. Si tamen non intendat ſibi nouam obligationem inducere, ſed ſolùm renouare priorem, ad excitandum ſpiritum, ſic non inducetur noua obligatio, nec creſcet prior intra eamdem ſpeciem; quia votum non operatur vltra intentionem vouentis.

Quando cenſeatur eſſe duplex obligatio.

Reſpondeo, Secundò Eſſe diſparem rationem. Aliud enim eſt vinculum præcepti, aliud voti, & diuerſa ratione vtrumque nititur: ſicut aliud eſt eſſe debitorem ex præcepto Iudicis, aliud ex propria promiſſione, vel ſtipulatione. vnde obligationi præcepti facilè noua obligatio ex voto ſuperuenire poteſt.

Cùm autem aliquid ex promiſſione cuipiam eſt debitum, ſi idem ſecundò illi promittatur, non naſcitur nouum vinculum, aut nouum ius; ſicut neque cùm idem ſecundò alicui donatur vel venditur; nam primus actus omnem effectum, quem habere poteſt, iam poſuit: ac proinde ſecundus non poteſt aliquid noui cauſare; ſed ſolùm confirmat & approbat obligationẽ & ius inductum per priorem. Vnde ſequitur, non eſſe duplex peccatum, neque ita augeri intra eamdem ſpeciem vt æquiualeat duabus voti violationibus. vide infrà lib. 4. cap. 3. dubit. 11.

Quæ cadant ſub votum.

49 Ex dictis patet, omnia ea ſub votum cadere, quæ gratiora ſunt Deo, quàm ipſorum oppoſita; qualia ſunt omnia opera conſilij; ſiue conſiſtant in actione poſitiua, ſiue in omiſſione aliqua. Similiter opera omnia præceptorum; quamquam hæc non dicantur ita propriè materia voti, ſicut ea quæ ſunt conſilij.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ſit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum, & quantum ſit bonum.

D. Thomas art. 4. 5. 6.

50 *Sententia hæreticorum.* HÆretici huius temporis docent, non eſſe bonum, ſed impium, vouere Deo, cum opinione cultus, aliquid quod non ſit præceptum; poſſe tamen tale quid voueri ob alium finem, v.g. ad vitandum aliquod peccatum vel moleſtiam, vel ad alia vitæ negotia. Ratio illorum eſt, quia nihil vſurpandum ad cultum, niſi quod Deus præceperit: alioquin committetur ἐθελοθρησκεία, id eſt voluntarius cultus & ſuperſtitio; quam reprehendit Apoſtolus ad Coloſſ. 2. v. vltimo. Ita Caluinus lib. 4. Inſtit. cap. 13. num. 1. 2. 3. & ſequentibus, & Lutherus de libertate Chriſtiana, &c. Vnde inferunt, vota Religioſorum impia eſſe & irrita: & SS. Franciſcum, Dominicum, Bernardum, damnatos eſſe; niſi fortè commoditatis causâ, nempe vt liberi eſſent ab vxoris, filiorum, & rerum temporalium moleſtiis, non autem ſtudio cultus, & ſic placendi Deo, ea vota ſuſceperint. Sed eſt ſtolidus error. Vnde

51 *Vouere animo cultus.* Dico Primò, Fide tenendum eſt, bonum eſſe vouere Deo etiam opus non præceptum, animo deferendi cultum, & illi placendi. Probatur Primò, Ex Scripturis, quæ ad hoc hortantur, Pſal. 75. *Vouete & reddite Domino Deo veſtro, omnes qui in circuitu eius affertis munera: terribili, & ei qui aufert ſpiritum Principum*, &c. vbi etiam ponitur cauſa, cur ei meritò vouere & vota reddere debeamus, nempe quia *terribilis* eſt, & vitæ necíſque in omnes ſummum ius habet. Iſaiæ 19 *Cognoſcent Ægyptij* (id eſt gentes conuerſæ) *Dominum, & colent eum in hoſtiis & in muneribus, & vota vouebunt Domino & ſoluent.* Secundò Probatur, Quia contradictionem implicat, fieri votum, & non animo colendi, ſaltem implicitè: cùm votum intrinſece ſit quidam Dei cultus; nulla enim Deo fit promiſſio vel oblatio causâ leuandæ inopiæ, vel vtilitatis conferendæ, ſed ſolùm causâ honorandi, & gratum deferendi obſequium, vt vſus omnium gentium teſtatur. Tertiò, Si ob aliam cauſam fieri poteſt, cur non etiam vt Deus honoretur, vtque Deo per hoc placeamus? nam & Apoſtolus hortatur vt omnia ad Dei gloriam faciamus; & ex Scripturis conſtat vota Deo placere: cur ergo non poſſimus ea facere animo cultus, id eſt, vt Deo per hoc placeamus vt ei gratum obſequium deferamus? ſic enim ipſi cultum interpretantur. Quartò, Ratio naturalis dictat bonum eſſe, Numini vota facere illudq́; ſic honorari. vnde omnes gentes diis ſuis vota faciunt, & ſoluunt; putantque ſe hoc modo illos colere; & ſi ea non impleuerint, grauiter in illos delinquere.

52 *Soluere votum animo cultus.* Dico Secundò, Fide quoque tenendum, non ſolùm bonum eſſe vouere, ſed etiam vota animo colendi ſoluere. Probatur Primò, Ex Scripturis allatis, vbi dicitur: *Vouete & reddite. Vouebunt & ſoluent.* & Deut. 23. *Si votum voueris, non tardabis reddere: quia requiret illud dominus. ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. ſi nolueris polliceri, abſque peccato eris.* vbi apertè loquitur de voto rei liberæ non præceptæ. Secundò, Quia eiuſdem virtutis eſt vouere & votum reddere; etſi enim promittere homini, & promiſſa ſoluere, non ſint eiuſdem virtutis, cùm illud ſit liberalitatis, hoc fidelitatis; tamen promittere Deo, & promiſſa ſoluere ad eamdem virtutem Religionis pertinet: vtroque enim actu Deum honoramus, & bonorum noſtrorum auctorem profitemur; quamuis vouere ſit voluntatis, ſoluere neceſſitatis. *Promittere & promiſſa ſoluere, an eiuſdem virtutis.* Tertiò, Facere aliquid vt Deo ſeruemus fidem datam, eſt cultus Dei & bonum: ſed facere ex voto, eſt facere vt Deo ſeruatur fides: ergo facere ex voto, eſt cultus Dei & bonum. *Cultus Dei quid.* Quartò, Omne opus bonum factum vt Deo placeamus, eſt cultus quidam Dei, iuxta modum loquendi Scripturæ: nam *viſitare viduas & pupillos, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo* (vbi omnes virtutes continentur) *eſt vera religio apud Deum*, Iacobi 1. *Beneficentia & eleemoſyna* vocatur *hoſtia Deo acceptabilis*, ad Philippenſ. 4. & ad Hebr. 13. Ieiunium & obſecrationes vocantur *ſeruitus* & *latria*, Lucæ 2. Caſtitas & corporis caſtigatio *hoſtia ſancta, rationabile obſequium*, ſeu *rationalis latria*, ad Roman. 12. atqui laudabile eſt hæc facere etiam dum non ſunt præcepta: ergo poſſumus Deo cultum exhibere etiam quando non præcipit. Quintò, Iacob vouit Deo decimas, quas ipſe non præceperat, Geneſ. 28. nec dubium quin etiam ſoluerit. Dauid vouit ædificare templum, Pſalm. 131. Denique vota omnia, de quibus agitur Leuitic. 27. Deuter. 12 & 2. & alibi, ſunt de rebus non præceptis. Imò res præcepta non poteſt cadere ſub votum, niſi quatenus conſideratur vt ſubeſt noſtræ libertati, vt infrà oſtendetur. Sextò, Vouere idolo, & ſoluere, eſt idololatria: ergo vouere Deo & ſoluere eſt cultus Dei.

Ad argumentum hæreticorum. Ad rationem hæreticorum Reſpondeo, Abſurdum eſſe nihil poſſe vſurpari ad colendum Deum, niſi quod eſt præceptum: contrarium enim conſtat exemplis Scripturæ & aperta ratione. Omne enim opus bonum fieri poteſt in honorem Dei, imò quò aliquid minùs eſt debitum, eò magis idoneum vt offeratur Deo, iuxta illud, *voluntariè ſacrificabo tibi.* Neque illud eſt ἐθελοθρησκεία, de qua Apoſtolus; quia non quiuis cultus voluntariè aſſumptus vocatur ab Apoſtolo ἐθελοθρησκεία; ſed is tantùm qui ſola inuentione humana conſtat. quod fieri poteſt dupliciter: vel enim defertur numini falſo, & ab hominibus inuento, qualis eſt cultus Angelorum, quem Platonici & Simon Magus eis deferebant, de quo ibi agit Apoſtolus vt plerique interpretantur: vel exhibetur Deo vero, ſed non eſt idonea cultus materia; vt ſi quis abſtineat à cibis, quòd putet eos natura ſua, vel Legis veteris decreto, etiam in nouo teſtamento immundos: vel ponat vim in re aliqua vel circumſtantia in qua non eſt ponenda, vt in numero, in ſitu, in colore, &c.

Dico Tertiò, Facere aliquid ex voto, non ſolùm eſt bonum, ſed etiam melius quàm illud idem facere ſine voto, eſt fide tenendum. Probatur Primò, Quia Scriptura hortatur ad vouendum; quod non faceret, niſi opus ex voto præſtitum eſſet Deo gratius. Secundò, Quando opus aliàs bonum fit ex voto, habet duplicem laudem; tum quia per ſe & ſecundùm ſuam ſpeciem bonum eſt, vt dare eleemoſynam, ieiunare: tum quia fit ex affectu Religionis in Deum, ſeu ex fide, quam Deo debemus. Tertiò, Qui vouet, & 53 *Opus ex voto eſt melius, quàm ſine voto.*

votum

votum ſoluit, nō ſolùm offert Deo bonum opus, ſed etiam boni operis facultatem; nam priuat ſe facultate illius omittendi. Vnde ſimilis eſt illi, qui donat non ſolùm fructus arboris, ſed etiam ipſam arborem, vt ait Anſelmus lib. de ſimilitudinibus cap. 84. qui autem ſolum opus præſtat abſque voto, non dat Deo operis illius facultatem. Quartò, Qui facit ex voto, operatur ex propoſito firmiore, magiſque immutabili. hoc autem eſt melius. vide D. Thomam art. 6.

54 *Obiectiones.* Dices Primò, Quod fit ex neceſſitate, minùs gratum eſt Deo quam quod liberè: id autem quod fit ex voto, fit ex neceſſitate: ergo quod fit ex voto, minùs eſt gratum Deo, quàm quod ſine voto. Maior probatur 2. ad Corinth. 9. *Non ex triſtitia, aut ex neceſſitate: hilarem enim datorem diligit Deus.* Minor patet, tum quia votum inducit vinculum; tum quia Apoſtolus votum vocat *laqueũ* 1. ad Cor. 7. *Non vt laqueum vobis iniiciam*; quaſi dicat, Hortor ad continentiam, non ad votum, ne ſit vobis in laqueum.

Ex neceſſitate fieri tripliciter dicitur. Reſpondeo, Tribus modis dicitur aliquid fieri ex neceſſitate. Primò, Quia fit ex abſoluta determinatione ad vnum: quomodo beſtiæ ex neceſſitate operantur, & homo iuxta hæreticos ex neceſſitate agit quidquid agit, quia ad omnia & ſingula motione diuina impellitur, ita vt reſiſtere nequeat, vt docet Caluinus lib. 1. Inſtit. cap. 18. §. 1. & 2. Secundò, Quia fit ex aliqua coactione. dicitur autem ex *coactione* fieri, quod fit repugnante voluntate; nollet enim voluntas, niſi timor alicuius mali, aut vis aliqua vrgeret. Nec refert quale id malum ſit, temporale, an æternum. Tertiò, Quia fit ex obligatione, (ſiue ea proueniat ex præcepto, ſiue ex voto, ſiue aliunde) abſq; vllo affectu repugnante.

Quod fit ex neceſſitate primo modo, non eſt laudabile aut meritorium; quia non eſt noſtri arbitrij, ſed eius, qui determinationem illam impreſſit. Vnde ſi Deus hominem ad omnia opera ſua prædeterminaret, nullum eſſet meritum, nullumq; demeritum. fieri tamen poteſt vt id, quod fit ex huiuſmodi neceſſitate, ſit maximum bonũ; non quidem bonum morale, meritorium, laudabile; ſed honorabile & diuinum; vt patet in viſione & amore beatifico, in productione Filij & Spiritus ſancti.

Quod fit metu & timore ſeruili, non eſt malum. Quod ſecundo modo fit ex neceſſitate, etiam non eſt meritorium; quia non fit ex affectu honeſti, ſed timore incōmodi temporalis: & conſequenter ex affectu cōmodi temporalis, vt opum, honoris, ſanitatis. non eſt tamen quod ſic agitur malum; etſi affectus ille non faciendi, qui coniũgitur, malus eſſe poſſit; vt quando opus eſt præceptum: quia affectus ille, quo nollet facere, niſi cogeretur, non influit in opus, ſed ſolùm eſt quid comitans per accidēs. Vnde etiam timor ſeruilis, & id quod fit ex tali timore, malum non eſt: licèt ſeruilitas eius, quæ in affectu illo coniuncto conſiſtit, mala ſit.

Tertius modus non repugnat bonitati operis, aut merito, vel laudi eius: imò quò plures ſunt tales neceſſitates ex quibus opus agitur, eò eſt laudabilius & melius; modò non adſit affectus operi repugnans, nimirum quo nolles opus, niſi obligareris. Ratio eſt, quia quò plures ſpectantur obligationes, eò plures ſunt rationes virtutum, quarum affectu opus agitur; ſicque opus exter-num affectu omnium illarum virtutum informatur.

Applicatur diſtinctio. Ex dictis patet Reſponſio. Ad maiorem igitur dicendum, Id, quod fit ex neceſſitate coactionis, eſſe minùs gratum Deo; (vt rectè D. Thomas artic. 6. ad 1.) quia fit repugnante affectu. & de tali neceſſitate loquitur Apoſtolus, cùm ait, *non ex triſtitia*; triſtitia enim naſcitur cùm aliquid fit affectu repugnante. *aut ex neceſſitate*, id eſt, non quaſi coacti imperio aut timore dedecoris, repugnante voluntate. Et ad Philemonem; *ne velut ex neceſſitate bonum tuum ſit; ſed voluntarium*, id eſt, non coactum repugnante voluntate, ſed ex proprio affectu. at quod fit ex voto, non fit ex tali neceſsitate, ſed ex neceſsitate obligationis, non inuiſa, ſed amata, cui non repugnet affectus, ſed ſponte conſentiat: qui modus operandi eſt Deo gratior; quia ex affectu plurium virtutum. vt ſi des eleemoſynam non ſolùm affectu miſericordiæ, quia pauper eget; ſed etiam affectu Religionis, quia Deo id promiſiſti; & affectu charitatis, quia Deo id placet. *Quo modo opus ex præcepto ſit melius.* Vnde etiam melius eſt, ceteris paribus, facere opus bonum ex præcepto, quàm ſuo arbitrio abſque præcepto. qui enim ieiunat ex præcepto, facit ex affectu temperantiæ, & obedientiæ: qui ſine præcepto, temperantiæ tantùm. Hinc patet ad minorem: etſi enim votum inducat vinculum, tamen hoc eſt voluntarium, & neceſsitas amabilis, vtpote ſponte ſuſcepta. Neque Apoſtolus 1. ad Corinth. 7. votum vocat *laqueum*, ſed præceptum inuitis impoſitum. quãuis votum etiam poſsit dici *laqueus* iis qui inuiti vouent, & qui poſt vota tepeſcunt, & retrò reſpiciunt: ſed hoc modo etiam præcepta Iuris naturæ laquei ſunt peccatoribus.

Petes, Quid ſi quis repugnante affectu faciat opus ex voto?

Reſpondeo, Id poſſe fieri multis modis. Vel enim diſplicet opus ſecundùm ſe: vt quia aſperum, moleſtum, verecundum: tamen quia vouit, vult facere. & hoc etiam modo opus ex voto melius eſt quàm ſine voto. melius enim eſt ieiunare affectu Religionis, quàm affectu temperantiæ: vt rectè diuus Thomas ad 2. Sic Religioſi facientes ex voto id quod aliàs nollent facere, plus merentur quàm illi qui id faciunt ſponte ſua. 55 *Implens votũ affectu repugnante.*

Vel diſplicet etiam votum, ita vt homo vellet ſe non vouiſſe: tamen quia vouit, vult facere, vt voto ſuo ſatisfaciat. & ſic quoque meliùs eſt facere ex voto: nam diſplicentia illa non influit in opus, ſed ſolùm comitatur: nec eſt per ſe peccatum, quia poteſt interdum ſubeſſe iuſta ratio dolendi de voto. Quòd ſi iuſta ratio non ſubſit, eſt quidem peccatum: (quia eſt quædam in Deum ingratitudo dolere de tanto beneficio, de quo gratiæ maximæ eſſent agendæ) non tamen eſt peccatum mortiferum, modò propoſitum exequendi perſeueret.

Vel ita diſplicet votum, vt non ſit ei curæ facere ex affectu voti; facit tamen timore peccati, ne grauiter Deum offendat. & hoc quoque modo opus factum ex voto poteſt eſſe melius, quàm idem opus factum ſponte ex affectu ſuæ virtutis: quia timor peccati, vt offendit Deum, eſt actus charitatis: vnde tale opus fit ex affectu charitatis.

Vel denique facit opus ex voto tantum-

modò timore damnationis, aliàs non facturus. hoc modo opus non eſt melius, quia ex timore ſeruili: tamen non eſt malum; quia talis timor ex virtute fidei & ſpei excitatur. affectus tamen ille, qui comitatur opus, Nollem ſeruare votum; niſi metuerem damnari, eſt peccatum; quia eſt affectus & amor eius, quod per ſe malum eſt, & contemptus iuſtitiæ & rectitudinis: imò continet implicitè quemdam contemptum Dei, & diuinæ amicitiæ. ſecùs de illo affectu, Nollem facere niſi omiſſio eſſet peccatum, vel diſpliceret Deo.

Obiectio.

56 Dices, Melius eſt aliquid donare gratis, quàm ex obligatione; ergo melius eſt facere ſine voto.

Reſpond. Obligatio ex promiſſione nõ repugnat liberalitati.

Reſpondeo Primò, Si illa obligatio orta ſit ex liberali promiſſione; quod ex ea datur, etiam gratia datur: non enim obligatio, quæ naſcitur ex promiſſione liberali repugnat liberalitati; ſed eſt eius effectus.

Secundò, Etſi hominibus gratius ſit vt aliquid ipſis detur gratis, quàm vt detur ex obligatione; (quia cùm gratis accipiunt, videntur aliquid lucrari) Deo tamen non eſt ſemper gratius: quia non quærit lucrum ex operibus noſtris: ſed id ſemper eſt ei gratius, quod ex pluribus vel melioribus affectibus procedit.

DVBITATIO IX.

Quale peccatum ſit violare votum.

D.Thomas art. 3.

57 Reſpond. Ex genere ſuo eſſe peccatum mortale; quia eſt contra reuerentiam Deo debitam, & notabilem quemdam contemptum & vilipenſionem Dei continere videtur: ſicut qui fidem homini datam violat, cenſetur illum parui æſtimare. ſi enim illum magni æſtimaret, commoueretur ipſius reuerentiâ, ne fidem ipſi datam auſit fallere. fieri tamen poteſt vt ex paruitate materiæ, vel defectu animaduerſionis ſit veniale, ſicut in ceteris peccatorum generibus accidit: vt ſi vouiſti recitare Pſalterium, & omittas paucos verſiculos: & in hoc conſentiunt DD.

Poteſt eſſe veniale ratione paruitatis materiæ, & defectu conſiderationis.

58 Sed difficultas eſt Primò, Vtrùm violatio voti ſit aliquando venialis ratione tenuitatis materię, quando totũ violatur. vt ſi voueris Salutationem Angelicam, & poſteà omittas. Caietan. q. 89. de iuramento art. 7. & Angelus, Votum 3. §. vltimo, exiſtimant ſemper eſſe mortale, quando id, quod omittitur, eſt tota materia voti vel iuramenti.

Si tota materia ſit tenuis.

Sed etſi hæc ſententia ſit probabilis, Contrarium tamen eſt probabilius, nempe eſſe ſolùm veniale, quando materia eſt valdè exigua. Ita plerique recentiores hoc tempore, Nauarr. cap. 12. num. 40. Sotus lib. 8. qu. 1. art. 7. vbi acriter hoc tuetur. Probatur Primò, Quia etſi bona cogitatio, breuiſque precatio ſit res magni meriti: tamẽ ad vouendum, & inter ea quæ voueri ſolent, cenſetur humano more materia parua. Secundò, Quia inter ea quæ homini debentur ex iuſtitia, datur materia magna & parua: cur non etiam inter ea, quæ debita Deo? Tertiò, In ceteris peccatis contra virtutes, quæ non verſantur immediatè circa Deum, inuenitur materia magna & parua: eſt enim ſuperſtitio magna & parua omiſſio orationis magna & parua: item in decimis & oblationibus, fraudatio magna & parua, in voluptatibus prohibitis, magna & parua. cur non etiam in peccatis contra votum? Idem cenſendum de iuramento promiſſorio, vt quidam volunt. de quo infrà cap. 42. dubit. 5.

Probabilius eſſe veniale.

59 Dices Primò, Nihil, quod ad Dei honorem pertinet, cenſendum eſt parui momenti, cùm vitam æternam promereatur: ergo ratione paruitatis materiæ non excuſatur.

Obiectio 1.

Reſpond. etſi non ſit abſolutè parui momenti reſpectu meriti, tamen ad vouendum, (id eſt, in ordine ad votum, & honorem Dei) paruum cenſetur. alioquin etiam mortale eſſet omittere aliquot verſiculos, dum ſunt pars materiæ votæ: nam recitatio illorum tamquam partis materiæ, eſt tam meritoria, quàm recitatio illorum vt ſunt tota materia: nec minùs Deum honorat, ſi pari affectu fiat.

Reſponſ.

Dices Secundò, Quãdo verſiculi illi ſunt pars materiæ, ſi omittantur, nondum violatur votum quod per ſe primò reſpicit totam materiam: (v.g. cùm vouiſti legere Pſalterium) ſed tantummodò cum quadam imperfectione ſoluitur: dum autem ſunt tota materia, violatur totum votum: ergo eſt diſpar ratio: nam totius voti violatio videtur eſſe magna irreuerentia.

Obiectio 2.

Reſpond. Non eſſe diſparitatẽ notabilem. ideò enim omittere iſtos verſiculos eſt veniale, quia violatur votum in re parua, ſiue illa res parua ſit tota materia, ſiue pars: hoc enim non facit illam ſtrictiori obligatione deberi. Confirmatur, quia ſi quis promiſerit decem, & non ſoluat niſi nouẽ, violat promiſſum in vno, & hæc violatio cẽſetur eſſe in re parua: cur non etiam cenſeatur eſſe parua ſi non ſoluat, quando tantùm illud vnũ promiſerat? Nec refert quòd ille dicatur ſoluere votum, hic verò nullo modo: quia ille ita ſoluit, vt etiam ex parte violet, quæ pars tanti eſt, quanti tota materia alterius. Nec obſtat quòd illa pars non fuerit per ſe primò vota: quia ſufficit illam verè votam eſſe in toto. parum enim intereſt an aliquid ſit promiſſum per ſe & ſolitariè, an cum multis aliis: quia non ideò plus vel minus eſt debitum, vt ex communi hominum ſenſu conſtat.

Reſponſ.

60 Dices Tertiò, Mendacium de peccato veniali, ſi ſit tota materia confeſſionis, eſt peccatum mortale: non autem ſi ſolùm ſit pars materiæ, vt communiter DD. docent: ergo ſimiliter quando aliquid eſt tota materia voti, ſi violetur, erit peccatum mortale.

Obiectio 3. Mendaciũ de peccato veniali in confeſſione.

Reſpond Eſſe diſparem rationem. Ideò enim tale mendacium eſt peccatum mortiferum, quãdo eſt tota materia confeſſionis, quia reddit irritum Sacramentum, quod eſt peculiare opus ſacerdotij Chriſti, ab illo ſingularem ſanctitatem habens. votum autem non eſt functio ſacerdotij Chriſti, nec vllam ſanctitatem habet, niſi à vouente, nec redditur irritum, cùm iam præterierit: ſed ſolùm agitur contra obligationem eius remanentem: idque ſolùm in re parua.

Reſponſ.

Dices Quartò, Lege diuina tenemur ſoluere vota: ſed violatio legis diuinę eſt peccatum mortale.

Obiectio 4.

Reſpondeo, Violatio legis diuinæ in re magna eſt peccatum mortale, non autem in re parua: nã lex diuina præcipit nihil furari, nihil, quod proximi ſit, concupiſcere: tamen contrarium facere in re parua, non eſt peccatum mortale.

Reſponſ. Violatio legis diuinæ in re parua.

Exiguū opus ſi frequentandum.

Secundò difficultas eſt, cùm quis vouit aliquid minutum ſingulis diebus faciendum, Vtrùm ſit peccatum mortiferum, illud per vnum vel plures dies omittere?

Si obligatio ſit diei annexa.

Reſp. breuiter, & dico Primò, Si ita intendat ſe obligare in ſingulos dies, vt obligatio ſit diei affixa, & vnà cum die expiret, non erit peccatum mortiferum, etiamſi per plures dies omittat; ſed erunt tot peccata venialia, quot erũt omiſſiones, ſeu dies quibus omittit: vt ſi voueris ſingulis diebus Sabbati in honorem B. Virginis recitare Salue Regina, vel Aue maris ſtella. Ratio eſt, Quia cùm obligatio non continuetur, ſed euaneſcat quotidie, non accumulantur quoq; obiecta parua ad conſtituendum vnum magnum, ſed manẽt diuiſa, ſicut & obligationes. itaque cùm numquã ſit obligatio ad obiectum magnum, numquam omiſſio erit peccatum mortale. Confir. Quia in huiuſmodi votis non eſt vna aliqua obligatio reſpiciens materiam magnam, ſed ſunt plurimæ obligationes diſtinctę reſpicientes diſtinctas materias paruas. Nam perinde ſe habent ac ſi quis ſingulis diebus faceret nouum votum de recitãda prece illo dũtaxat die: quo caſu violatio plurium dierum non efficeret peccatum mortale, ſed totidem venialia. Colligitur hæc doctrina ex Soto lib.7. de Iuſtit. q.2.a.1. dubit.2.

61 Dico Secundò, Si ita ſe quis obliget in ſingulos dies vt obligatio nõ ſit diei affixa, nec expiret cum die, ſed continuetur; erit peccatum mortiferum, complures dies omittere. Vt ſi voueas quotidie dare aſſem in eleemoſynam, ſi omittas per plurimos dies, accumulatur debitum, fitque materia notabilis, ac proinde erit peccatum mortale non ſoluere. Similiter ſi vouiſti recitare quotidie Orationem Dominicam, aut Hymnũ Veni creator, non affigens orationem diei, ſi diu omittas, creſcit debitum, fitque notabile: quare erit peccatum mortiferum illud non ſoluere, aut vna volitione per multos dies talia minuta debita velle omittere. Idem dicendum quando alicui imponitur in pœnitentiam; vt per menſem recitet quotidie Pſalmum Miſerere non enim obligatio affigitur diei tamquam proprius illius cultus (niſi aliud intendat Confeſſarius) ſed diuiditur onus in plures dies, & ſinguli dies præfiguntur tamquam termini, vltra quos non ſit executio differenda. Vnde ſi omittatur, non ideò euaneſcit obligatio.

Si non ſit annexa diei.

Porrò in iſtis & ſimilibus caſibus non ſolùm eſt peccatum, velle per plurimos dies minuta & quotidiana illa omittere, aut omittere ſoluere debitum cùm excreuit; ſed etiam omittere minutam precationem eo die quo hæc precatio cum reliquis omiſſis materiam magnam conſtituit, ſeu quo debitum eſſe notabile incipit. Exempli gratia, ſint 20. precationes Dominicæ materia notabilis: omiſſio vigeſimæ erit peccatum mortiferum; non per ſe quidem, ſed vt coniuncta præcedentibus omiſſionibus ſubeſt vni volitioni liberæ, qua quis aduertens ſe etiam reliquarum debitorem, hoc totum negligit, & vult omittere: quia hęc vigeſima precatio primùm cõplet quantitatem notabilem, circa quam ſit obligatio ſub peccato mortali: ſicut vigeſimus aſſis v.g. in materia furti, conſtituit quantitatem notabilem: vnde qui antè ſenſim accepit vſque ad octodecim vel nouemdecim, etſi non peccatit mortiferè, tamen accipiendo vigeſimum voluntate retinendi vnà cum ceteris, peccatum mortiferum admittet. Vide ſuprà lib.2.c.12.dub.8.

Malitia violationis voti ſemper eiuſdem ſpeciei.

His adde omnia peccata contra votũ qua parte votum violant, eſſe eiuſdem ſpeciei quia eiuſdem rationis eſt irreuerentia & infidelitas erga Deum, ſiue in hac ſiue in illa materia fiat. Vnde qui vouit caſtitatem, ſi cõtingat illum fornicari, vel pollui, & confeſſus fuerit hoc peccatũ, omiſſa per obliuionem circumſtantia voti, ſufficit vt poſteà eidem vel alteri confeſſori explicet ſe votum in re graui violaſſe; vt multi DD. tradunt.

DVBITATIO X.

Vtrùm votum alterius poſſit alterum obſtringere, vt parentis, filium; teſtatoris, heredem; deceſſoris, ſucceſſorem

VT reſpondeatur huic dubitationi, adhibenda eſt diſtinctio votorum in perſonale, reale, & mixtum: de qua ſup. dub.4. Qua poſita,

62 *Vota perſonalia.*

Dico Primò, Si votum ſit *perſonale*, non obligat niſi perſonam vouentis. tale eſt votũ ieiunij, peregrinationis, militiæ ſacræ, ingrediendæ Religionis, & ſimilia. Ratio eſt, Quia hæc vota ſolùm ſunt de actionibus perſonalibus, quæ à ſola perſona vouentis ſunt exequendæ. hæ enim ſolæ promittuntur, nulla autem res externa: ergo non pertinent ad perſonam heredis. itaque ſi huiuſmodi votis nondum ſolutis vouens deceſſerit, non tenetur heres.

An parentes obligent filios.

Sed difficultas eſt de parentibus, Vtrùm illi voto ſuo non poſsint obligare filios. Vidẽtur poſſe; nam multis Canonibus habetur, filium, qui à parente in infantia ſua Monaſterio dicatus fuerit, non poſſe, cùm ad pubertatem venerit, egredi. Ita habetur 20.q.1. cap.3. Monachum, ex Concilio Toletano 4. cap.48. *Monachum aut paterna deuotio, aut propria profeſſio facit. quidquid horũ fuerit, alligatum tenebit. proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum, & omnes ad ſæculum interdicimus regreſſus.* Idem habetur expreſsè cap. Addidiſtis.2. & cap. Quicumque.4. & capit. Quem progenitores.6. ibidem.

63 *Reſpon.*

Reſpond. Nec votum, nec oblationẽ parentis poſſe obligare filium impuberem ad Religionis ingreſſum, vel permanſionẽ in ea, niſi filius cùm ad annos diſcretionis peruenerit, conſenſerit, & factum parentis ratum habuerit. Ita Gloſſa in cap. Addidiſtis, vbi ſic ait: *Intelligas hæc tria capit. de illis, qui poſt ætatem adultam conſenſum accommodarunt.* vnde patet reſponſio ad prædictos Canones. & habetur expreſsè cap. Cum ſimus.14. de Regularibus, quod eſt Cæleſtini III. & cap.10. Illud autem.20.q.1. quod eſt Marcelli. Colligitur etiam cap. Puellæ 8. & cap. Sicut.9 ibidem. Confirmatur ex Concilio Trident. ſeſſ.25. cap.17. de Regularibus, vbi ſtatuit vt profeſsio virginum liberrima ſit. & c.18. excommunicat eõs, qui aliquo modo virgines vel alias feminas ad ingrediendum Monaſterium, ad habitum, vel profeſſionem cogunt, &c. Ratio eſt Primò, Quia nemo poteſt vouere aut promittere alteri, niſi quod habet in ſua poteſtate: atqui arbitrium & actiones filij non ſunt in poteſtate parentis. Vnde parens non poteſt aliud vouere, quàm ſe curaturum vt educetur dũ adhuc impuber eſt, in Monaſterio: & quantum in ſe eſt inducturum ad Religionem

amplectendam : quandocumque enim aliquis promittit factum alienum ad quod cogere non poteſt,non cenſetur aliud promittere , quàm ſe, quantum poterit,inducturum alterum vt faciat; vt omnes Iuriſperiti docent,& colligitur L. Stipulatio iſta, ff.de verb.obligat. & Inſtitut. de ſimilib.ſtipul.§ Si quis alium.

Deinde in his , quæ ad ſtatum vitæ pertinent; quiſque eſt ſui iuris,nec poteſt ad ea niſi ſuo cōſenſu obligari;vt pater in matrimonio , ſacerdotio,cælibatu,&c.tantum enim onus,quod perpetuò homini adhæret , & in negotio ſalutis tantū in vtramque partem momenti habet,nō ex alieno arbitrio pendere,ſed ſpōte ſuſcipi debet : ergo idem dicendum de ſtatu Religionis. Deniq; quia Chriſtus Dominus conſilia ſua voluit eſſe libera, idq́, tum propter illorum excellētiam, tum quia non ſunt neceſſaria ad ſalutem. Vnde nulla poteſtas humana poteſt ad ea obligare. Itaq; Religio duplici nomine libertatē poſtulat,nimirum quia & ad totius vitæ ſtatum pertinet ; & quia eſt bonum ſupernaturale conſilia Chriſti complectens.

Quæ parens poſſit præcipere.

Nec obſtat , quòd parens poſſit quædam filio præcipere : quia non poteſt præcipere ingreſſum Religionis , ſed ea tantùm , quæ ad domeſticam diſciplinam,&obſeruationem mandatorum Dei pertinent. Deinde etſi ad hæc poſſit filium obligare præcepto,non tamen voto.

Petes , Quid ſi voto perſonali implendo occurrat impedimentum ; tenebitúrne vouens per alium implere?

Si occurrat impedimentū.

64 Reſpond.Non tenebitur, quia ſola ipſius perſona obligabatur , quæ iam per impedimentum excuſatur.quòd ſi per alium fecerit, non ideò liber erit ceſſante impedimento,niſi commutetur votum. Excipe,niſi dum voueret , intendiſſet ſe obligare ad implendum per alium , in euentum, quo per ſe non poſſet;tunc enim teneretur id curare:& ſic liberaretur.

Si reale.

65 Dico Secundò.Si votū ſit *reale*, niſi ante mortem perſolutum fuerit, obligat heredem.colligitur ex cap.Si heredes,de teſtamentis,vbi dicitur, *heredes,qui iuſſa teſtatoris non impleuerint , eſſe interdicendos hereditate.* talia enim vota inter iuſſa ipſius cenſenda ſunt.Idem patet ex L. 2.ff. de pollicitationibus,vbi dicitur , *Si decimam quis bonorum vouit,decima non prius in bonis deſiit eſſe,quā fuerit ſeparata,& ſi fortè quis decimam vouit, deceſſerit ante ſeparationem , heres ipſius hereditario nomine obſtrictus eſt decima:voti enim obligationem ad heredem tranſire conſtat.*Idem docent communiter DD. vide Silueſt. v.Votum 2 q.11.Ratio eſt,Quia ſicut heres ſuccedit in bonis,& in actionibus ac iuribus defuncti,ita etiam in oneribus,quæ hereditatem attingunt, etiamſi nulla res per ſe ſit obligata. Vnde ſicut ea , quæ teſtator promiſit homini , tenetur ſoluere;ita etiam quæ promiſit Deo.

Votum peregrinationis.

Idem dicendum videtur , ſi defunctus vouerat aliquam peregrinationem, vel militiam ſacram, ea intentione,vt ſi per ſe non poſſet exequi , per alium curaret:tunc enim ſub conditione videtur tacitè vouiſſe ſe daturum ſumptus ad hæc præſtanda;& proinde feciſſe votum reale ; quare tenebitur heres;quod eſt notandum.idem dicendū quando teſtator ordinat vt heres mittat hominē.

Simile eſt , Si quis vouit ædificare Monaſterium,vel aliam piam fundationem inſtituere.Ita docet Abulenſis q.98.in cap.30.Numerorum.

Si heres negligat.

Petes,Quid ſi heres non curet fieri, peccabit 66
ne contra votum?

Reſpond. Non peccabit propriè contra votū, nec erit voti violator ; quia ipſe nihil vouit , aut promiſit Deo,(ſicut heres, qui tenetur promiſſione teſtatoris iuramento confirmata, non tenetur vinculo iuramenti)ſed partim contra obligationem , qua defuncto obſtringitur ratione hereditatis acceptæ,ſeu taciti pacti , quo eo ipſo , quo hereditatem adit,acceptat onera defuncti:partim cōtra Religionem , quia nō ſoluit quod Deo debet etſi enim Deo non promiſerit ; tamen factus eſt Deo debitor, ſuſcipiendo in ſe obligationem alterius Deo debentis. Sicut is qui promittit ſe votum viuentis impleturum accepta mercede; ſi fallat,& ipſi & Deo iniuriam facit.

Si mixtum.

Dico Tertiò,Si votum ſit *mixtum* , partim ob- 67
ligat,partim non obligat heredem : obligat quà reale , non obligat quà perſonale. vt ſi vouiſti peregrinationem Lauretanam,& offerre ibidem calicem;heres tuus tenetur mittere calicem;non autem curare peregrinationem.

Sumptus itineris.

Petes , An teneatur ſumptus itineris in pios vſus conferre?

Reſpondeo , non teneri : quia ſunt acceſſorij voto perſonali; non enim ſub illud cadunt , niſi indirectè , & vt neceſſarij ad expletionem voti perſonalis;illo igitur euaneſcente , deſinunt deberi. ſecùs ſi ille vouendo intendiſſet vt per aliū expleretur. Horum tamen habenda ratio in cōmutatione votorum,teſte Nauarro cap. 12.n.77. & colligitur cap. Magnæ deuotionis , de voto. hoc tamen non videtur abſolutè neceſſarium, ſed decens.

DVBITATIO XI.

Quot modis poſſit quis voto ſolui.

Quinque modis obligatio voti tollitur.

RESpondeo,Quinque modis, vt colligitur ex 68
DD.vide Silueſtrum,Votum 4.qu.1.Nauar. cap.12.n.63.Primò,Deſitione materiæ.Secundò, Abſentiā conditionis.Tertiò,Irritatione. Quartò,Commutatione. Quintò, Diſpenſatione ſeu abſolutione.

Deſitione materiæ ſoluitur , ſi id quod antè erat legitima materia , deſinat eſſe materia voti,vel abſolutè,vel reſpectu vouentis. vt ſi fiat impoſſibilis,ſi mala,ſi maioris boni impeditiua, ſi indifferens,ſi inutilis.

*Deſitione conditionis:*vt ſi votum factum ſit eueniente vel durante certa conditione , & illa non eueniat,vel deſinat.

Irritatione , Quando materia,quam vouemus, vel voluntas vouentis , ſubiecta eſt aliquo modo alienæ poteſtati, & ab eius conſenſu dependens: talia enim habent hanc tacitam conditionem. Niſi Superior,ſeu ille cuius intereſt,cōtradixerit.

Commutatione , Quando obligatio voti ab vna materia transfertur in aliam. Quòd ſi obligatio voti perſonalis tranferatur ad opus reale , vt ad eleemoſynam vel ædificationem loci pij, dicetur *redemptio.*

Diſpenſatione, Quando auctoritate eccleſiaſtica quis omnino à voto abſoluitur. Differunt hi tres modi , quòd irritatio non requirat auctoritatem eccleſiaſticam , commutatio verò & diſpenſatio requirant.

DVBI

DVBITATIO XII.

Quorum vota poſſint irrita reddi, & quale peccatum irritatio abſque cauſa.

69 RESpondeo, Generatim omnia illorum vota irritari poſſe, qui alteri vel perfectè & in omnibus, vel ſaltem quoad materiam, quam vouerunt, ſubiecti ſunt. Ratio eſt, quia horum vota pendent a conſenſu alterius: ac proinde tacitam quamdam conditionem, vel ex natura rei, vel ex Iuris diſpoſitione includunt, nempe hanc, *Niſi Superior, vel ille cuius intereſt, contradixerit.* quare ſi ille intelligens votum, repugnauerit, ceſſabit obligatio.

Vnde ſequitur, ad irritationem non requiri cauſam, ſed ſufficere irritantis voluntatem, vt docent communiter DD. quia executio pendet ab eius conſenſu.

An ſit peccatum. Vtrùm autem peccet qui ſine cauſa irritum fecerit, non ita conſtat. Certum videtur, non peccare mortiferè. Imò per ſe non videtur vllum peccatum; quia totum votum in ipſius arbitrium collatum eſt; nec vlla lege cogitur illud approbare. Denique ſuo iure vtitur, ſiue probet ſiue improbet. Ita docet Paludanus in 4. d. 38. qu. 4. art. 2. Sylueſter, Votum 4 quæſt. 2. Angelus, Votum 2. num. 10.

70 Dices, Irritare votum alterius ſine cauſa, ſaltem eſt actus otioſus, quia caret fine honeſto: ergo eſt peccatum ſaltem veniale. Confirmatur Num. c. 30. v. 16. vbi dicitur, *Sin autem contradixerit, poſtquam reſciuit, portabit ipſe iniquitatem eius.*

Reſponderi poteſt, Nō eſſe propriè opus otioſum; quia nō caret fine honeſto, eo tempore, quo tenetur illum habere. Ad Confir. dicetur, Ibi agi de marito, qui ſciens votum vxoris, diu diſſimulauit, & poſteà contradixit, cùm tamen ſtatim id facere debuiſſet: *hic portabit iniquitatem vxoris*, quia voti violatio materialis non imputabitur vxori, ſed marito, qui pro illa punietur: vel quia impedivit voti validi executionem, vel quia votum in irritum reuocauit quando id ei minimè licuit: etſi valida voti irritatio fuerit. Crediderim tamē, nō excuſari a peccato veniali, ſi abſque vlla cauſa ſolo arbitratu ſuo votum ſubditi in irritum reuocet. quia ſine cauſa bonum opus alterum impedire velle, vituperabile eſt & malū. cùm enim alia cauſa non ſubeſt, videtur ex diſplicentia operis fieri quòd obligationem ad illud elidat.

71 *Non reuiuiſcit.* Porrò votum ſemel in irritum reuocatū, numquam reuiuiſcit, etiamſi Superior facultatem tribuat exequendi, & ſuam irritationem retractet: quia obligatio per veram irritationē non ſuſpenditur, ſed extinguitur. Secus eſt, quando non eſt vera irritatio, ſed duntaxat ſuſpenſio executionis, vt fit in votis Nouitiorum, & in votis coniugis emiſſis ante contractum matrimonium. Ea enim vota non poſſunt irritari, ſed ſolùm ſuſpēdi: quia emiſſa ſunt ante ſubiectionem, cùm perſona adhuc eſſet ſui iuris. tunc enim cùm nec volūtas perſonę vouētis, nec materia eſſet alteri ſubiecta, contracta eſt obligatio abſolutè & independenter à conſenſu alterius: & ita non poteſt ab eo irritari. Secùs verò in iis quæ emittuntur quando vel voluntas perſonæ, vel materia eſt perfectè ſubiecta alteri. quia tunc non poteſt obligatio contrahi per actum vouendi, niſi ſub tacita conditione cōſenſus alterius: vt infrà magis cōſtabit.

Petes, Quomodo ſcietur, ſitne irritatio an ſuſpenſio duntaxat? Qui enim poteſt irritare, poteſt etiam ſuſpendere. 72

Reſpondeo, Id ex ipſis verbis colligendum eſſe. Si enim is qui poteſtatem irritandi habet, dicat ſe irritare vel diſſoluere votum alterius, vel nolle vt voto obſtrictus ſit: non eſt dubium, quin ſit vera irritatio. Similiter ſi ille ſciens votum, dicat, Nolo id facias. quia cùm non reſtringat ad tempus, abſolutè denegat executionem: vnde videtur ſimul tollere obligationem. Si autem non ſit conſcius voti, etſi deneget executionem operis, non ideò cenſetur irritare, quia voluntas non fertur in incognitū: imò nec ſuſpendere ob eamdem cauſam. ſi enim ſciret votum, fortè non prohiberet executionem. itaque teneris ei aperire vt probet, vel irritet, vel ſuſpendat, prout ei viſum fuerit. In dubio, cenſenda potiùs eſt ſuſpenſio quàm irritatio: quia votum eſt veluti in poſſeſſione obligandi: vnde pro voto interpretatio faciēda. Porrò quod ad irritationem attinet, difficultas eſt de tribus votorum generibus: Religioſorum, Impuberum, & Coniugum. de quibus ſint tres dubitationes ſequentes.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm Prælatus poſſit omnia vota Religioſorum ſibi ſubditorum irritare.

SVppono, Religioſos validè & meritoriè poſſe multa vouere: nempe ea, quæ regulæ vel Superioris præcepto non repugnant: quia vouere per ſe eſt opus conſilij, & alias non eſt Religioſis prohibitum. Vnde obligantur etiam antequam Superior conſentiat, aut reſciſcat, vt rectè Palud. in 4 d. 38. q 4. ar. 2. Silueſt. Votum 3. q 3. Caiet. q. 88. a. 8. Sotus li 7 de Iuſtitia, q. 3. ar. 1. Nau. cap 12. n. 67. & alij paſſim. 73 *Poſſunt vouere.* *Valet ante conſenſum Superioris.*

Dices, Cap 2. Monacho, 20. q 4. dicitur, *Monacho non licet vota vouere ſine conſenſu Abbatis ſui; ſi autem vouerit, frangendum erit.* Confirm. Quia Monachus non habet propriam voluntatem, ſed eam tranſtulit in Abbatem. Ob hoc argumentum Richardus diſtin. 38. circa quartum principale qu. 1. Maior eadem diſtinct. qu. 4 & Angelus Votum, 2. §. 3. putant Monachum non poſſe vouere ſine Abbatis conſenſu, & ante illius conſenſum votum non habere vim. Sed quod diximus eſt verius.

Vnde Reſpondeo, Canonem illum eſſe dubiæ auctoritatis: non enim eſt alicuius Pontificis aut Concilij: neque eſt S. Baſilij Magni: (etſi Gratianus id inſinuet) quia in toto Baſilio non eſt nomen Abbatis. Dici tamen poteſt cum Gloſſa, cap. illud intelligendum de voto abſtinentiæ, quo ſcandalizantur ceteri. Ad confirmationem: Monachus non ita tranſtulit ſuam voluntatem in Superiorem, quin in multis, quæ Superior non vetuit, ſui ſit arbitrij.

Aduerte tamen ſi vouiſti aliquid regulę repugnans, (vt orare ea hora in tēplo, qua debes eſſe in cubiculo) non poſſe te votum exequi antequā Superior conſentiat, & in regula diſpenſet. Vnde teneris tale votum Superiori indicare: ad hoc enim cenſeris te tacitè obligaſſe: alioquin fruſtrà *Si regula repugnet.*

factum

factum eſſet. quòd ſi illud ita voueris, vt clam Superiore intenderis exequi, eſt irritum; quia materia prohibita. Si autem vouiſti aliquid, quod initio non erat prohibitū, poſtea tamen prohibetur; non potes exequi eo tempore quo durat prohibitio: ceſſante tamen prohibitione, rurſus teneris, & voti obligatio reuiuiſcit, quia non fuit irritatum à Superiore; (cùm ignarus voti, id non intenderit) ſed ſolum conſopitum ob mutationem materiæ.

Si materia mutetur.

74 His poſitis, ſunt duæ ſententiæ DD. Prior eſt Caietan. art. 8. omnia vota Religioſorum à Prælato irritari poſſe, præter ea quæ ſunt de rebus neceſſariis: vt ſunt illa quibus vouetur euitatio alicuius peccati venialis vel mortiferi cōtra præceptum Dei; vt non mentiri, non peierare: & præter votum tranſeundi ad Religionem arctiorem. Quòd autem hæc irritare nequeat, cauſa eſt, quia materia nullo modo eſt ei ſubiecta. neque enim poteſt præcipere contrarium, aut materiam reddere illicitam, neque poteſt aliquid imperare, quod executionem materiæ impediat. Hæc ſententia eſt valdè probabilis.

Caietan.

75 Altera eſt, Omnia abſolutè irritari poſſe à Prælato præter votum Religionis arctioris. Ita Angelus Votum. 2. num. 3. Silueſt. Votum, 4 q. 2. Sotus ſuprà. Nauar. num. 65. & alij. eſtque ferè communis. Hæc ſententia videtur verior, & colligitur ex D. Thoma art. 8. ad 3. vbi docet, *Nullum votum Religioſi eſſe firmum niſi de conſenſu Prælati*; etſi Caietanus id ſolùm intelligat de voto, quod fit de opere conſilij, non præcepti. Probatur, Quia voluntas Religioſorum debet eſſe perfectè ſubiecta & dependens à voluntate Superioris, in omnibus quæ ad vitæ directionem pertinent: ergo etiam in nouis obligationibus ſuſcipiendis. Sed hæc ratio non videtur firma; ex ea enim ſequeretur Superiorem poſſe præcipere vel prohibere actus mere internos, quod tamen communiter negatur. Vnde non puto id validè poſſe probari ex natura rei, ſiue profeſſionis ſiue ſtatus Religioſi; (nihil enim horum tantam ſubiectionem vel dependentiam voluntatis poſtulat) ſed cauſa referenda eſt in diſpoſitionem Iuris. ſicut enim ex diſpoſitione Iuris in omnibus votis impuberum eſt tacita conditio, *Si parens vel tutor non contradixerit*. ita in omnibus votis Religioſorum ex eiuſdem Iuris diſpoſitione videtur ineſſe hæc tacita conditio, *Niſi Prælatus contradixerit*, vt docet D. Thomas q. 88. ar. 8. ad 4. Habet enim Eccleſia poteſtatem ita ſtatuendi in votis & iuramentis, quando iuſta cauſa ſubeſt: ſicut poteſtas ciuilis poteſt præſcribere formulas in contractibus, & apponere conditiones, quæ ſemper intelligi cenſeantur, etiamſi à contrahentibus additæ vel cogitatæ non fuerint. Subeſt autem hìc iuſta cauſa: quia vt meliùs Religioſi in via ſpirituali à ſuis Prælatis dirigantur, expedit vt in omnibus à directione ipſorum pendeant; nec poſſint ſe nouis obligationibus etiam circa materiam præceptam ita implicare, quin Prælatus poſſit eas tollere. Simili modo, quia expediebat, eos qui nondum annos pubertatis impleuerunt, in omnibus dirigi à parentibus, vel iis qui ipſis loco parentum ſunt, (eò quòd ſæpè iudicium illius ætatis non ſit ſatis maturum) ſtatuit vt omnia illorum vota & iuramenta promiſſoria haberent tacitam conditionem, *Si parens non contradixerit*, vt infrà hoc capite num. 78. & cap. 42. n. 61. dicetur.

Omnia poſſe eu irritum reuocari, &c.

Sed vnde conſtat, Eccleſiam ita de votis Religioſorum ſtatuiſſe?

Reſpondeo, Id colligi ex vſu ipſo, & praxi recepta in Religionibus; quæ non poteſt aliunde quàm ex Eccleſiæ conceſſu prouenire.

Excipitur tamen votum arctioris Religionis; quia Iura concedunt hunc tranſitum, etiam inuito Superiore; ac proinde non intendunt tale votum in illius arbitrio conſtituere. Abſurdum enim videtur, vt illud votum in arbitrio Superioris ponatur, per quod extra illius poteſtatem eſt conſtituendus. Confir. Quia neque ratione materiæ ſubeſt hoc votum arbitrio Prælati, vt conſtat; neque ratione perſonæ, quia perſona per executionem voti deſinit eſſe ſubdita, & non ampliùs ad Prælatum pertinet.

Votum arctioris Religionis.

Petes Primò, Vtrùm poſtquam Prælatus conſenſit in votum, poſſit illud irritum reddere. Richard. diſtinct. 38. circa 4. princip. q. 3. & quidam recentiores negant. Ratio ipſorum eſt, Primò, quia poſtquam Prælatus conſenſit, non ampliùs votum eſt pendens, ſed tranſit in abſolutum: tacita enim conditio, quæ inerat voto, eſt impleta. ergo Prælatus nihil ampliùs habet, quod circa illud agat. Secundò, Si ſubditus ex conſenſu Prælati aliquid homini promittat, non poteſt reuocari: ergo neque ſi Deo. Iuxta hanc ſententiam dicendum eſt, votum Prælato vetante & impediente ſolùm ſuſpendi, donec impedimentū iſtud tollatur: quo ſublato, vouentem teneri in futurum, ſi votum ad illud tempus ſe extendebat. 76

An poſt conſenſum poſſit irritare.

Contraria tamen ſententia videtur communior & probabilior: quamuis ſi abſque iuſta cauſa id faciat, peccet. Tenet Panormit. in cap. Chariſſimus. num. 4. de conuerſione coniugatorum. Silueſt. Votum, 4. qu. 2. Caietan. art. 8. Nauarrus num. 61. Sotus lib. 7. qu. 3. art. 1. Fumus v. Votum, num. 12. & alij. Probatur Primò, ex D. Auguſtino quæſt. 59 in Numeros, vbi apertè docet, vxorem non teneri ampliùs voto, ſi vir contradixerit, etiamſi conceſſerat antè illud impleri. Loquitur autem D. Auguſtinus de votis ieiuniorum, & ſimilibus, in quibus vir eſt caput mulieris. idem ergo dicendum de omnibus Superioribus. Secūdò, Quia Superior per conſenſum priorem non deſinit eſſe Superior, nec cenſetur amiſiſſe ius illud, quod habet in ſubditum, quoad illam actionem. ſi ergo Superior illam vetet, inferior tenetur obedire. Tertiò, Si ſit iuſta cauſa, Superior poteſt irritare: atqui non eſt inferioris, diſcutere an talis cauſa ſubſit: ergo quandocumque Superior irritauerit, poteſt inferior ſe abſolutè cenſere liberum. Quartò, Succeſſor poteſt irritare votum Religioſi, in quod Prælatus deceſſor conſenſerat, vt ipſi fatentur: ergo idem poterat ipſe deceſſor, dum adhuc præeſt: non enim minùs pendebat à priori Prælato, quàm à poſteriore, nec minor eſt poteſtas prioris quàm poſterioris.

Nec refert, Etiamſi ſuperior, quando conſenſit in votum, dixerit ſe ea in re cedere iure ſuo, ſe eximere ſubditū ea in re à ſua iuriſdictione: quia inefficax eſt ea ceſſio & exemptio, ſi alter manet verè ſubditus. vnde tenetur obedire ſi contrariū imperet. Etſi enim Superior mediatus poſſit ſubditum à poteſtate Superioris immediati partim eximere, & partim illi ſubiicere: non tamen id poteſt reſpectu poteſtatis ſuæ, quia poteſtatem ſuam non habet à ſe, ſed ab alio: nec facultatis

Si ceſſit ſuo iure.

eius

eius eſt aut arbitrij,illam partiri, minuere vel augere. Si tamen ſubditus in ea actione efficeretur ſui iuris & omnino independens a Superiore, tunc Superior non poſſet validè irritare.

Similiter non refert,etiamſi votum collatũ ſit in tẽpus quo ampliùs nõ erit ſubditus, quia nihilominùs manet ſubiectus quoad perſonam; nec per executionem voti eſt exiuendus. Vnde DD.hunc caſum non excipiunt,ſed generatim loquuntur.

Peccabit mortiferè. Peccabit tamen Superior mortiferè, ſi abſque iuſta cauſa votum in quod conſenſerat irritet; vt rectè docet Caietanus ar.8.dub.3.& Panormit. in cap.Chariſſimus.11.num. 4.de conuerſ.coniugat. & alij. Idem docet D. Auguſtinus ſuprà ex illis verbis Numerot. 30. *Portabit ipſe iniquitatem eius*; id eſt, viro imputabitur violatio voti, non mulieri. Ratio eſt,Quia etſi materia ſit viro ſubiecta, & in eius poteſtate, tamen ex eius conſenſu eſt Deo obſtricta. ipſe autem impedit ne Deo offeratur.Itaque ſi materia ſit talis,vt violatio voti ſit mortifera, irritatio quoque abſque cauſa,mortifera erit.

An ſucceſſor peccet. Huius tamen ſucceſſor qui in votum non conſenſit, non videtur peccare tale votum irritando: quia cum non conſenſerit in illud,non eſt cur obligetur non irritare.ſicut enim iuramentum & votum prioris Superioris, quo promiſit non reuocare facultatem inferiori a ſe conceſſam, non obſtringit ſucceſſorem; ita nec conſenſus in votum inferioris. quia hæc obligatio perſonalis, nec tranſit in ſucceſſorem. Confirm. cap. Noluit. 33. q. 5. ex D.Auguſt. q. 59. ſuper Numeros. vbi D. Auguſt. apertè inſinuat, maritum poſſe elidere votum quod vxor in puellari ætate cum conſenſu patris emiſerat; & DD. ibi notant id poſſe abſque peccato.

Dices, ibi agi de ſuſpenſione,non autem de irritatione.Sed ſi poteſt ſuſpendere,cur non & irritare,quando votum tale eſt vt a ſucceſſore irritari poſſit? non enim in illud conſenſit; ſi enim conſenſiſſet, ne quidem ſuſpendere poſſet abſque iuſta cauſa; ſicut nec parens qui conſenſit, ſuſpendere poteſt. Sicut ergo prior Superior, quia conſenſit,abſq; cauſa iuſta nec irritare poteſt nec ſuſpendere; ita ſucceſſor,quia non conſenſit,vtrumque poterit pro ſuo arbitrio.

77 *Ad rationes.* Ad primam rationem pro ſententia Richardi: Non ita fit illud votum abſolutum,vt à nulla ampliùs conditione dependeat; alioquin non poſſet irritari à Prælato ſucceſſore.Itaque manet in illo hæc tacita conditio,Niſi aliquando Superior contradixerit:idque meritò,quia non decet vt ſit litigium inter ſubditum & Superiorem in iis,in quibus alias ille Superior eſt.

Ad ſecundam neganda conſequentia:promiſſio enim homini facta ex conſenſu Superioris, validè reuocari à Superiore non poteſt; vt rectè docet Sancius lib. 9. de matrim. diſput. 4. contra Arragon. 2.2. qu. 88. ar.8. Ratio eſt, Quia in regendo ſubdito non ſuſtinet locum illius hominis, vt quaſi vice illius ius illi acquiſitum poſſit remittere: regit tamen illum loco Dei, & ita poteſt tollere obligationem, quam ille ſibi erga Deum impoſuerat.Non tamen poteſt ſubditus repugnante Superiore exequi quod homini ſic promiſit; quia traditio rei & executio à Superioris nutu adhuc pendent.

78 Petes Secundò, quando Superior cenſeatur conſentire in votum ſubditi. Reſp. Non ſufficere taciturnitatem & diſſimulationem, quamuis ſciat votum.nam poteſt id facere vt videat ſucceſſum, vel vt maturius deliberet. & nihil eſt quod illum vrgeat ſtatim conſentire vel diſſentire.imò etiam cum expreſſe petitur conſenſus vouendi, ſæpe differt reſponſum. Pari modo non ſufficit vt faciat ſubdito poteſtatem operis,ſi votum ignorat. quia etſi conſentiat vt aliquod opus facias; non ideò conſentit vt nouam tibi obligationem ad illud faciendum imponas. Si voti eſt conſcius, & *Quando cenſeatur conſentire.* conſentit in opus, præſumitur conſentire in obligationem voti:quia ideò videtur conſentire vt votum impleas.ſi non intenderet per hoc approbare votum,non confirmaretur. Sufficit etiam conſenſus Superioris in votum, etiamſi ſubdito non innotuerit. quia non requiritur acceptatio ſubditi, ſicut in promiſſione, donatione, & contractibus. ſiue enim ſubditus acceptet illum conſenſum,ſiue repudiet. ſi ſuperiori placet votum, verè ratificatur. Imò Sufficit adhoc conſenſus internus, vt rectè docet Sancius lib. 5. de matrim. diſp. 40. Ratio eſt,Quia iſte conſenſus primariò non reſpicit ſubditum,ſed Deum,cui ius acquiritur.ſicut ſi meus ſubditus tibi aliquid promittat ſub meo beneplacito,& ego tibi clam inſinuem mihi placere, ille obligabitur,nec potero reuocare. E contrariò ſi Superior fictè conſentiat,exteriùs concedens,& interius contradicens,non ratificabitur,ſed poſteà liberè poterit irritare.

Petes Tertiò, Vtrùm ſicut votis Religioſorum 79
Iure ineſt tacita conditio, *Niſi Superior repugnauerit*,ita poſſit quis ſtatuere vt ſuis votis ſimilis conditio inſit reſpectu confeſſarij.

An in proteſtatione tali conditio.

Reſpondeo,Quadam ratione id fieri poſſe;vt ſi quis ad vouendum procliuior, proteſtetur coram Deo ſe nullum votum velle abſolutè eſſe firmum, niſi confeſſarius illud approbauerit. Quod confirmatur,Quia poteſt quis ita ſtatuere de promiſſionibus faciendis homini.præſertim ſi hanc ſuam ordinationem explicet illi,cui promiſſio facienda eſt; ergo etiam de promiſſionibus faciendis Deo. Itaque tale votum poterit à confeſſario irritari: niſi vouens renunciauerit illi conditioni, ſeu niſi à priore mente receſſerit: quod non cenſetur feciſſe,niſi expreſsè intenderit; vel niſi ita affectus ſit dum vouet, vt etiamſi recordaretur illius conditionis, nollet eam in hoc voto locum habere; imò illam ex vi illius affectus excluderet. quibus euentis votum cenſebitur abſolutum,nec confeſſarios poterit irritum reddere.

Addo, Neminem poſſe vllo propoſito vel proteſtatione votis futuris eam conditionem apponere,quin poſteà,ſi velit, poſſit eam reuocare & abſoluta vota facere;niſi fortè ſe alteri quoad materiam voti anteà per obedientiam ſubiecerit,ita vt ea in re non ampliùs ſit ſui iuris; quia quamdiu manet ſui iuris, poteſt prius propoſitum mutare, & abſolutè abſque vlla ad alterum dependentia ſe obſtringere.

Petes Quartò,vtrùm vota Nouitiorum poſſint 80
à Prælato irritari. Reſpondeo, Non poſſe irritari *Vota Nouitiorum.* ſiue emiſſa ſint ante ingreſſum, ſiue in ipſo Nouitiatu. Ratio eſt, Quia nec ratione imperij in voluntatem perſonæ, nec ratione materiæ ſunt illi ſubiecta, cùm Nouitij adhuc ſint ſui iuris. Quòd ſi,cùm vota fecerunt, ſuberant parentibus vel curatoribus, qui ea potuiſſent irrita reddere, poterit etiam Prælatus,qui in poteſtatem parentum &

curatorum ad regendam illorum voluntatem ſuccedit; vt infrà dubit. 15. dicetur. Poſſunt tamen vota illorum, cùm irritari nequeunt, a Prælato ſuſpendi, quia ſubeſt iuſta cauſa differendi executionem, cùm ſatis grauentur exercitiis probationis. quod intellige, quando executio voti eſt impedimento probationi; alias non poſſunt, vt docet Silueſt. Votum, 4. qu. 7. ex Paludano. Vnde vota realia non poſſunt a Prælato ſuſpendi: poſſent tamen huiuſmodi vota commutari in onera Religionis a Prælato vel Confeſſario, & vt quibuſdam videtur, etiam ab ipſo Nouitio; quia eſt commutatio in Id quod apertè melius eſt. Hoc tamen caſu tenebitur ex voto ad ea opera, in quæ commutatio facta fuerit.

Poteſt nihilominùs Prælatus in votis Nouitiorum diſpenſare; quia in illos habet iuriſdictionem quaſi epiſcopalem: non enim decet vt in difficultatibus, quæ Nouitiis in probatione occurrunt, adeatur Epiſcopus. ita Sancius lib. 9. diſput. 39. Imò poteſt Prælatus diſpenſare cum Nouitio, vt promoueatur ad ſacros Ordines, vt docet Silueſt. v. Diſpenſatio, num. 20. Et Angelus eodem, num. 8. & apertè conſtat cap. Munachus, d. 77. Vnde colligit Sancius, poſſe cum Nouitiis diſpenſare in iis, in quibus cum profeſſis. Imò poteſt cognoſcere & iudicare eorum crimina etiam grauia, vt homicidia, adulteria tempore Nouitiatus perpetrata. vt docet Azorius libro 12. cap. 5. q. 11. ex Nauarro. quia fauore Religionis exempti ſunt à ciuilibus magiſtratibus. Poteſt etiam Epiſcopus in votis Nouitiorum diſpenſare, ſicut in votis ſæcularium; quia nondum ab eius iuriſdictione planè exempti.

Quando votum fuit dumtaxat ſuſpenſum, reuiuiſcit obligatio, ſi contingat illum egredi ante profeſſionem. Si profeſſionem fecerit, omnia ea diſpoſitione Iuris commutantur in votum profeſſionis, vt infrà num. 106. dicetur.

81 Ex dictis reſponderi poteſt ad dubium illud, *Vota laicorum.* Vtrùm Summus Pontifex omnia vota laicorum irritare poſſit. Videtur poſſe, quia eſt omnium Superior; ac proinde eius auctoritas vbique videtur excepta.

Sed hæc ſententia non eſt probabilis. vnde contrariam tradit D. Thomas q. 88. a. 2. ad 2. & Caietan. ibid. dub. 2. circa reſp. ad 5. & alij paſſim. Probatur, Quia neque ratione materiæ omnia vota ſunt illi ſubiecta; neque ratione ſubiectionis perſonæ. Non ratione materiæ; quia non omnia negotia priuata & publica ſingulorum, nec omnia bona opera, ſiue præcepti ſint ſiue conſilij, ab ipſius arbitrio pendent, ſed ea tantùm, quæ totam Eccleſiam ſpectant. Vnde non poteſt impedire, ne laicus ieiunet, ne peregrinetur, oret, humi cubet, eleemoſynam largiatur, &c. Non ratione ſubiectionis perſonæ, quia non ita ſunt illi ſubiecti vt habeat dominium in eorum voluntatem, poſſitque in omnibus illam regere, ſicut Prælatus regularis regit voluntatem ſuorum ſubditorum. alioquin laici non minùs eſſent ſubiecti Pontifici in regimine vitæ, quàm religioſi ſuis Prælatis: & pro ſuo arbitrio poſſet, etiam ſine cauſa, vota Religionis & caſtitatis in irritum reuocare. Itaque in votis illorum non ineſt illa tacita conditio, quæ eius conſenſum reſpiciat. Idem dicendum de votis Clericorum ſæcularium: niſi materia voti ab ipſius arbitrio & diſpoſitione pendeat. Vt ſi voueat quis reſignare beneficium ſuum in fauorem Monaſterij; ſi Epiſcupus voueat longam peregrinationem, aut ingredi Religionem, aut non egredi ſuam diœceſim.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm vota impuberum poßint irritari, & à quibus.

Reſpondeo & Dico Primò; Vota omnia impuberum, (id eſt marium vſque ad annum 14. explerum, fœminarum vſque ad 12. expletum) in irritū reuocari poſſunt à patre. Colligunt id DD. ex c. 14. Mulier. 33. q. 5. & ex c. 1. de Regularibus in 6. & cap. Ad noſtram. 8. extrau. eodem. eſt communis ſententia. Idem dicendum de *tutore*, qui pupillo eſt loco patris. Mater tamen non poteſt, niſi mortuo patre ſit loco tutoris. quia non ipſa, ſed tutor habet patriam poteſtatem. Quidam putant idem poſſe magiſtrum vel herum, ſi pupillus parẽtibus & tutoribus careat; quia eſt loco patris: quod videtur rationi conſonum. Ratio cur Iura ſic ſtatuerunt eſt, quia ante illud tempus non præſumuntur poſſe habere ſatis iudicij, vt maturè de huiuſmodi rebus ſtatuere poſſint. itaque ne imprudenter ſe votis inuoluant, voluit Ius omnia illorum vota eſſe ſubiecta poteſtati eorum, quibus ſubſunt, per tacitam conditionem, quæ votis inſit. 82 *Vota impuberum.* *Pater & tutor.*

Petes Primò, An hæc vota poſt illud tempus irritari ab iiſdem poſſint? Sotus lib. 7. q. 3. ar. 2. putat non poſſe; quia iam non ampliùs illis ita ſubſunt. ſicut dominus votum ſerui emiſſum in ſeruitute, non poteſt irritum reddere poſt ſeruitutem; eò quòd iam ſit extra ipſius poteſtatem. 83 *An poſt tempus pubertatis.*

Sed contrarium eſt verius. Ita tenet Caietanus q. 189. ar. 5. & Nauar cap. 12. num. 71. Lopez p. 1. c. 48. & alij. Ratio eſt, Quia illud votum ea interpretatione Iuris erat conditionatum; nempe *ſi parens vel tutor non contradixerit.* quam conditionem per tractum temporis non amiſit. ſupponimus enim, nullam circa ipſum votum mutationem eſſe factam, neque illud in ætate pubere fuiſſe ratificatum. Itaque cùm conditio adhuc maneat & firmitatem voti quaſi ſuſpenſam teneat; ſi parens nolit eſſe firmum; deſinet obligatio. *Verius eſt poſſe irritari.*

Nec obſtat quòd filius habuerit intentionem ſeruandi, aut poſteà fortè illud renouauerit; quia hæc omnia ex errore prouenerunt, quo putauit votum ſuum ab initio firmum abſolutè fuiſſe; vnde non ſufficiunt ad ratificandum. Vt enim quis cenſeatur aliquid ratificare; neceſſe eſt vt ſciens eſſe inualidum, velit eſſe validum; vel ſi nihil de ea re ſciat, vt ſaltem intendat illud confirmare etiam eo euentu quo inualidum fuiſſet; vt rectè docet Nauarrus ex Caietano ſuprà. *Ratificatio.*

Ad rationem Sori Reſpondeo, Eſſe diſparem rationem: nam dominus ſolum poteſt irritare votum ſerui. quatenus officit illius obſequiis; non quia iudicium illi non ſatis maturum. vnde quando non ampliùs poteſt officere, non poteſt irritare. vota autem impuberum poſſunt irritari, quia ea ætate emiſſa, quæ ſæpè iudicij maturitate caret; quæ qualitas ſemper manet in illis votis, niſi de nouo confirmentur. *Ad rationem Sori.*

Petes Secundò. Quid dicendum de votis impuberum, quæ conferuntur in tempus pubertatis; vt ſi voueant aliquid exequendum cùm adoleuerint. 84 *Vota collata in tẽpus pubertatis.*

Reſpon-

Reſpondeo, Hæc eodem modo irritari poſſe. Ita ſentit Silueſt. Votum.4.q.2. & Religio 2. n.15.ex Panormit. in cap. Scripturæ 4. de voto & voti redemp. Nauarr.num.67. Sotus lib. 7.quæſt. 4. art. 2. Ratio eſt, quia omnia vota impuberum habent tacitam conditionem ex diſpoſitione Iuris, ob ætatis illius imprudentiam, quæ in omnibus illorum votis locum habet. Idem dicendum de votis Religioſorum, quæ referuntur ad tempus, quo non ſuberunt Prælato; quia hæc vota in fauorem Religionis ſimilem conditionem habent, vt ante dictum eſt, & tenent Auctores prædicti.

85 Dico Secundò, Vota puberum, (id eſt, quæ nuncupata ſunt poſt annum 14. impletum in mare, & 12. in femina) non poſſunt à parentibus irrita reddi, niſi quatenus diſciplinæ familiæ, & patriæ poteſtati obſunt. Horum enim vota ſolùm ſubſunt parentibus ratione materiæ, non ratione dominij in voluntatem. Itaque votum Religionis, caſtitatis, ſacrorum Ordinum, certarum precum, confeſſionis, communionis, & ſimilia, irritari non poſſunt. Secus de votis ieiuniorum, præſertim multorum, peregrinationum, & ſimilibus; quia hæc ad gubernationem domeſticam pertinent. Realia quoque irritari poſſunt (niſi fortè habeant bona caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia) non ſolùm à parente, ſed etiam à curatore vſque ad vigeſimum quintum ætatis, quia ante illud tempus non habent adminiſtrationem. Ita Silueſt. Votum.4.q.2. Nauar.num. 64. Lopez c. 47. & alij. ſecùs tamen eſt de votis realibus relatis in tempus, quo erunt ſui iuris: quia non officiunt adminiſtrationi curatorum.

Vota puberum.

86 Dico Tertiò, Vota ſeruorum ſeu mancipiorum irritari poſſunt à domino, quatenus eius obſequio poſſunt eſſe impedimento, vt votum peregrinandi, recitandi horas canonicas. Si ante ſeruitutem, cùm eſſent ſui iuris, emiſſa ſint, non poſſunt irritari propriè, ſed ſuſpendi. Si non impediunt, non poſſunt; vt votum caſtitatis, votum ſe non inebriandi, ſignandi ſe cruce, commendandi ſe Deo, &c. & omnia illa, quæ referuntur ad tempus finitæ ſeruitutis.

Vota ſeruorum.

Votum ſerui complectens tempus libertatis & ſeruitutis.

Petes, Quid ſi ad vtrumque tempus referatur; vt ſi ſeruus voueat toto tempore vitę recitare officium diuinum. Silueſt. Votum 4.qu. 2. §. Quintum, putat tale votum poſſe ſimpliciter à domino irritum reddi; ſicut profeſſio viri inuita vxore facta, eſt ita irrita, vt ne poſt mortem quidem illius teneatur ad Religionem redire; vt patet cap. Quidam, de conuerſ. coniugat. & cap. Placet nobis, eodem.

Sed verius eſt, nō poſſe irritari niſi pro tempore, quo domino erit ſubiectus; quia ſolùm illo tempore poteſt domino obeſſe: nihil autem ad dominum pertinet, quid poſteà acturus ſit.

Ad argumentum Silueſtri Reſpondeo, Qui profitetur inuita vxore, non obligatur poſt mortem ingredi: quia id nullo modo promiſit, aut intendit; non enim mens ipſius erat vt ſi nunc impeditetur, teneretur ingredi vxore mortua, iam ſenex factus. Neque dici poteſt, eum teneri ratione profeſſionis; quia hæc Iure fuit inualida, vxore nolente conſentire: nemo enim poteſt donare quod eſt alterius. Vnde etiam nō tenetur ad paupertatem & obedientiam Prælati; quia hæc non habent locum niſi in Religione; nec alia ratione intendit ſe ad illa obſtringere. Ad caſtitatem tamen tenetur ex interpretatione iuris, quia hanc vouere poterat inuita vxore. Vnde Ius præſumit illum voluiſſe hanc abſolutè vouere. itaque non poteſt petere debitum: & poſt mortem vxoris non poteſt aliam ducere. Secùs tamen in conſcientia, ſi non fuit animus ſe obſtringere ad caſtitatem niſi in ſtatu religioſo. quia promiſſio non obligat vltra intentionem promittentis. Tenetur tamen petenti reddere, quia contrarium promittere non poterat ſine ipſius conſenſu. at iſte, de quo agimus, directè vouet facere perpetuò, id eſt, in ſeruitute & poſt. vnde pòſt tenebitur voto; quia nemini obeſt: ſicut ille poſt mortem vxoris tenetur ſeruare continentiam.

DVBITATIO XV.

Vtrùm coniux poſſit omnia vota coniugis irrita reddere.

NOtandum eſt, vota coniugum, de quibus hîc agitur poſſe eſſe emiſſa vel ante coniugium initum, vel poſt coniugium ante conſummationem, vel matrimoniō iam conſummato. Rurſus, vel eo tempore quo coniunx iam eſt ſui iuris, vt quando alter commiſit adulterium, aut damnatus eſt hæreſeos, vel quando coniugi eſt obnoxius. Denique vel ita ſunt emiſſa, vt ſint exequenda conſtante matrimonio, vel collata ſunt in tempus quo vouens erit ſui iuris. 87

His poſitis, multi DD. ſentiunt maritum poſſe irritare omnia vota vxoris conſtante matrimonio emiſſa, & implenda; ſicut Prælatus poteſt irritare omnia vota Religioſi, & parens omnia vota puellæ impuberis. Ita expreſsè videtur tenere D. Thomas qu. 88. art. 8. ad 3. *Nullum, inquit, votum Religioſi eſt firmum, niſi ſit de conſenſu Prælati: ſicut nec votum puellæ exiſtentis in domo, niſi ſit de conſenſu patris; nec vxoris, niſi ſit de conſenſu viri.* Idem docent Panormit. in cap. Chariſſimus. 11. num. 5. de conuerſ. coniugat. Sotus lib. 7. de Iuſtitia qu. 3. art. 1. Abulenſis in cap. 30. Numerorum, qu. 80. Lopez p.1. cap.47. dicit eſſe ſatis tutam. Eamdem vt probabiliorem tenet Sancius libro 9. diſput. 39. & citat pro ea multos recentiores viros doctiſſimos. Probatur Primò, Quia vir eſt caput vxoris in omnibus præterquam in actu coniugali. ad Epheſ. 5. *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint ſicut Domino; quoniam vir eſt caput mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ. ſicut Eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis omnibus.* Secundò, probari poteſt ex D. Auguſtino q. 59. ſuper Numeros, & Scriptura ipſa c. 30. Numerorum. Nam eodem modo loquitur de voto vxoris, & puellæ quæ eſt in domo parentum; & vult neutram vllo voto teneri, ſi ille cui ſubſunt contradixerit. Tertiò, Quia conſentaneum erat, Deum ita conſtituere ob leuitatem, inconſtantiam, & imprudentiam ſexus muliebris, qui ſe facilè votis implicat.

Maritum poſſe omnia irritare.

Hæc ſententia eſt ſatis probabilis; & ex ea ſequitur Primò, maritum etiam irritare poſſe votum continentię vxoris ſuo cōſenſu factum. excipe tamen niſi ipſe expreſsè ceſſerit iure petēdi; aut niſi mutuo conſenſu & ex pacto vtrimque ſit emiſſum, vt infrà dicetur. Confirmari poteſt ex loco illo Num. 30. Nec obſtat, quòd ibi agatur de votis abſtinentiæ; quia votum continentiæ eſt votum 88

Eſt probabilis.

In voto continentia.

abſtinentiæ, vt docet Panormitanus in d. c. Chariſſimus, num. 5. idque probat ex cap. 14. Si tu abſtines. 27. quæſt. 2. ergo cùm Ius diuinum & humanum det marito plenum ius in votis abſtinentiæ, etiam dat in voto continentiæ. Confir. Quia vxor ſubiecta eſt viro non ſolum ratione materiæ, ſed etiam ratione directionis voluntatis; ne nouis obligationibus ſeſe ſua imprudentia & leuitate implicet, etiam circa materiam viro non ſubditam.

In voto de neceſſariis. Secundò, Poſſe etiam irritate votum de rebus neceſſariis ſeu præceptis, vt de non mentiendo, non fornicando, de audiendo Sacro. & ſimilia: ob eamdem cauſam, quia ſubeſt illi quoad directionem voluntatis.

In voto relato in futurum. Tertiò, Idem dicendum quando executio voti refertur in tempus, quo nec materia nec perſona erit coniugi ſubiecta. Sufficit enim vt eo tempore quo votum fit, perſona ſit plene ſubiecta: tunc enim obligatio contrahitur, ac proinde à marito pendet eius confirmatio vel irritatio. Nec refert etiamſi ſit votum caſtitatis vel Religionis. nã eadem eſt ratio, vt ſupradicti Auctores docent.

Hæc ſententia, vti dixi, in praxi eſt probabilis.

89 *Contrarium verius.* Verum contraria videtur verior & probabilior, Ea tantùm vota vxoris à marito irritari poſſe, quæ vel iuri eius incommodant, vel ad familiæ adminiſtrationem pertinent. Ita expreſsè docet Angelus, Votum, 2. num 8. Silueſt. Votum 5. num. 2. & 3. Nauarrus cap. 11. Enchiridij; num. 64. citans Angelum & Silueſtrum. idem docet D. Antoninus p. 3. tit. 1. cap. 22. in principio, & paſſim Canoniſtæ.

Probatur Primò, Quia vxor non eſt ſubiecta viro, ſicut ſubditus Prælato, aut impubes patri, ſed ſicut ſocia minor maiori. Nec eſt ea iudicij tenuitate, vt in omnibus à viro dirigi debeat, ſicut impubes à patre. Secundò, Quia ſi tanta eſſet ſubiectio vxoris erga virum, id proueniret ex Iure illo quod habetur Numerorum 30. vnde Doctores hanc ſententiam maxime probare ſolent. ſed hoc Ius eſt cærimoniale vel iudiciale, pertinens ad politiam illius populi; ac proinde ceſſauit per mortem Chriſti, nec vllam modò vim habet. Confirm. ea aliis, quæ ibidem habentur. Non enim eſt lex naturæ, vt pater poſſet omnia vota puellæ, quamdiu in eius domo manet, irrita reddere: neque vt ſola taciturnitate parentis vel mariti vota firmentur; neque vt votum ratum ſit, ſi ſtatim non contradixerint. eſt igitur iſta lex cærimonialis. Adde, loco illo Num. 30. agi tantum de votis abſtinentiæ quarundam rerum, vt colligitur ex fine cap. & ex D. Auguſtini explicatione. Neque ſub nomine *abſtinentiæ* ibi videtur poſſe comprehendi *continentia*; quia tunc non erat tempus continendi. Idem expreſsè docet Gratianus 33. qu. 5. cap. fin. Confirm. Secundò; Quia Ius naturale non dictat tantam ſubiectionem vxoris ad virum, cum non ſolùm ſit ſubdita, ſed ſocia etiam in familiæ adminiſtratione, etſi viro ſubordinata. Imò nec in Religioſis, nec in impuberibus, lex naturæ tantam ſubiectionem, nec tantum dominium in ipſorum voluntatem Prælato aut patri concedit. Vnde & illa diſtinctio quæ eſt in votis puberum & impuberum (de qua ſuprà dub. 14.) non eſt ex lege naturæ, ſed ex Iure poſitiuo.

90 *Ad rationes.* Nec obſtat, quòd *vir ſit caput mulieris*; & quòd Apoſtolus ad Epheſios 5. præcipiat vt *mulieres viris ſuis ſubiectæ ſint in omnibus, ſicut Eccleſia Chriſto.* Hæc enim commode intelligenda ſunt, nimirum in iis quæ ad familiæ adminiſtrationem pertinent. In iis enim quæ pertinent ad actum coniugalem, non eſt ipſa magis ſubdita viro, quam vir ipſi; itaque eſt viro par. Simili modo Apoſtolus ad Tit. 2. monet *ſeruos dominis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placentes, & in omnibus bonam fidem oſtendentes*: non tamen idcircò dominus omnia ſeruorum vota irritare poteſt, ſed ſolùm quæ iuri ipſius officiunt. Deinde in multis vxor non eſt ſubdita viro, nec tenetur ei morem gerere, niſi ratione ſcandali; vt vitentur odia, lites, blaſphemiæ. Nullo enim Iure poteſt ei maritus prohibere ne det eleemoſynas de ſuis paraphernis, vt inquit Angelus & Silueſter ſupra, aut ne interdum det eleemoſynas de bonis communibus; ne moderatè corpus domet, ne veſpere & mané oret. poterit ergo hæc vouere, & exequi, etiam inuito marito. Cauere tamen debet ne hæc faciat cum ipſius ſcandalo: & huc maximè ſpectat Apoſtolus, cuius ſententia non habet vim præcepti, niſi ratione materiæ vel ſcandali.

Itaque vir non poterit irritare vota vxoris de rebus præceptis, vt de non omittendo Sacro diebus feſtis, de non mentiendo, &c. neque ea quorum executio refertur ad tempus ſoluti matrimonij; quia nullo modo ipſius iuri incommodant; neque vota certarum precum aut eleemoſynarum de rebus quarum integram habet adminiſtrationem. poteſt tamen vota ieiuniorum, præſertim quibus poſſet fieri ineptior ad vſum matrimonij, peregrinationum, humi cubationum, habitus ſimplicioris, &c.

Vt autem hæc omnia diſtinctiùs explicentur,

Dico Primò, Vota quæ facta ſunt à muliere ante matrimonium initum, non poſſunt poſteà à viro irritari propriè, ſed ſolùm ſuſpendi. Ratio eſt, Quia quando obligatio eſt contracta, ipſa erat ſui iuris; neque ratione materiæ, neque ratione gubernationis voluntatis viro ſubdita. vnde non habebant tacitam illam conditionem, Niſi maritus contradixerit. quare non poſſunt ab eo irritari; niſi irritatio accipiatur late, vt comprehendat etiam ſuſpenſionem, vt ſæpè accipitur à DD. Poſſunt autem ſuſpendi, vt apertè colligitur cap. 15. Noluit. 33. qu. 5. ex D. Auguſtino q. 59. in Exodum. Ratio eſt, Quia executio poteſt eſſe viro moleſta; & non decet vt ea faciat ipſo repugnante: ſoluto tamen matrimonio, vel vxore ſui iuris effecta, reuiuiſcit vis voti, & tenebitur exequi, ſi vſque ad illud tempus votum ſe extendebat. 91 *Vota ante matrimonium edita.*

Dico Secundò, Si tamen mulier erat impubes cùm votum faceret, vel ſi votum erat tale vt a parente vel tutore poſſet irritari; probabile eſt, etiam à marito poſſe. Colligitur ex d. c. Noluit. Nam agitur de voto puellæ facto cùm eſſet ſub poteſtate patris, in quod pater etiam conſenſerat. multò ergo magis poterit irritare votum, ſi is, cui ſoherat non conſenſit. Ratio eſt, quia maritus ſuccedit in locum parentis, tutoris & curatoris ad gubernandam eamdem voluntatem, eiúſque leuitati & imprudentiæ ſuccurrendum. ergo ſicut votum, quod emiſit eo tempore quo parẽti vel tutori erat ſubiecta, erat pendens ab eorum conſenſu; ita etiam pendet à conſenſu mariti, qui in horum poteſtatem ſuccedit Nam poteſtas prima quaſi continuatur, etſi in diuerſis ſubiectis. Vnde ſequitur, ſi 92 *Si ante pubertatem.* *Succeſſor in eadem poteſtate.*

puella

puella emiſit votum caſtitatis aut Religionis ante pubertatem, vel realia poſt pubertatem adhuc minor exiſtens, id eſt, ante vigeſimum quintum annum expletum, abſque eorum quibus ſuberat facultate, maritum poſſe ea irritare, etiam ante conſummatum matrimonium. quia ſtatim per ipſum contractum matrimonij tali ſuccedit in illorum poteſtatem. Ita Sancius lib.9. de matrim. diſp.41. n.4. Quæ omnia rectè procedunt ſecundùm priorem ſententiam, quæ marito plenam poteſtatem in omnia vxoris vota concedit, quam diximus eſſe ſatis probabilem. In altera non procedunt niſi in votis, at quorum executio auctoritati mariti poteſt officere, in quibus vxor tenetur illi parere.

93 *Si carebat tutore vel curatore.* Dico Tertiò, Si carebat parentibus vel tutoribus cùm votum faceret, maritus contracto matrimonio adhuc poterit irritare, modò ipſa tunc temporis, cùm ſibi obligationem imponeret, fuerit in ea ætate, in qua filiorum vota à parentibus, tutoribus, vel curatoribus irrita reddi poſſunt. Ratio eſt, Quia toto illo tempore, quo ſecundùm leges congruit ei habere tutorem vel curatorem, votum pendet ab illius arbitrio, ſi contigat illum conſtitui: atqui maritus ſuccedit in eamdem poteſtatem; ergo etiam ab eius arbitrio pendent. ita Sancius ſuprà.

Idem dicendum de alija qui parentibus vel tutoribus carent, & alicui magiſtro, domino, vel Superiori poſtea ſubeſſe incipiunt. Hinc dominus poteſt irritare vota ſerui impuberis omnia, etiam perſonalia; & omnia realia puberis. quia eſt ei loco tutoris & curatoris. ſecùs ſi erat maior: tunc enim ſolùm ſibi præiudicantia, vt ſuprà dictum eſt. Simili modo ſi Nouitius in ſæculo vel in Nouitiatu emiſit vota in ea ætate, in qua parens, tutor, vel curator potuiſſet ea irritare: eadem poterunt etiam à Prælato Religionis irritari, cùm in illorum poteſtatem ſuccedat, vt ibidem Sancius notat.

94 *Vota ante conſummationem emiſſa.* Dico Quartò, Vota vxoris emiſſa contracto matrimonio ante conſummationem, poſſunt eodem modo irrita reddi à marito, ſicut emiſſa conſummato matrimonio, excepto voto caſtitatis & Religionis. Ratio eſt, Quia auctoritas mariti in vxorem acquiritur per ipſum contractum. Itaque ſi vxor aliquod votum fecit in ijs in quibus ipſi eſt ſuperior & caput, poteſt illud ab eo in irritum reuocari.

Votum Religionis. Excipio Primò, Votum ingrediendæ Religionis; tum quia ius facit ei poteſtatem ingrediẽdi etiam inuito marito: tum quia per huius voti executionem conſtituenda eſt extra mariti poteſtatem. Vnde par non eſt, vt maritus poſſit irritare. Si neglecto voto matrimonium conſummarit, non poterit abſque conſenſu mariti intrare. quia conſummato matrimonio illud ius intrandi amiſit, & tenetur marito adhærere, eique debitum reddere. cùmque non vouerit caſtitatem, poterit etiam petere; mortuo marito tenetur voto ſatisfacere: quia non fuit extinctum, ſed ſuſpenſa executio. idem dico ſi maritus adulterium cõmittat, aut velit pariter conuerti; vt infrà cap.41. dub.5. dicetur.

Probabile tamen eſt, matrimonio conſummato, maritum poſſe illud votum irritare. Ita enim tenent DD. primæ ſententiæ initio allatæ: quo caſu non tenebitur marito mortuo intrare. Quòd ſi ante conſummatum matrimonium voueat Religionem in tempus ſoluti matrimonij; maritus poterit hoc votum, iuxta prædictam ſententiam, irritare. quia per executionem huius voti vxor non erat conſtituenda extra illius poteſtatem. quòd ſi maritus nõ irritauerit, peccabit ipſa quidem mortiferè, ſi illo mortuo ad ſecundas nuptias tranſierit; quia faciet contra votum. hic tamen maritus ſecundus poterit illud irritare: quia in ius prioris mariti, a quo illud pendebat, ſucceſſit.

Secundò, Excipio votum caſtitatis ante conſummatum matrimonium ab vxore emiſſum. *Votum caſtitatis.* hoc enim, ſecundùm veriorem & communiorem ſententiam, à marito nõ poteſt irritari. Vtrùm autem teneatur ingredi Religionem, vt voto faciat ſatis, dicetur infrà cap. 41. dubit. 6. Si matrimonium conſummauerit, non poteſt integram caſtitatem ſeruare, ſed tenetur reddere debitum. itaque ex hac parte non eget irritatione. non tamen poteſt petere, nec maritus votum illius quoad hoc irritare poteſt, vt plerique Doctores nobiſcum ſentiunt. Iuxta tamen aliorum probabilem ſententiam ſuprà num. 87. relatam poterit maritus hoc votum abſolute irritare ratione iuris quod habet, non quidem in materiam, ſed in perſonam; ac proinde etiam obligationem non petendi tollere: quo pacto poterit ipſa, etiam petendo, matrimonium conſummare.

Dico Quintò, Vota ab vxore conſummato matrimonio facta, ſecundùm veriorem ſententiam non poſſunt irritari à marito, niſi quatenus eius iuri incommodant, vel materia eius iuriſdictioni ſubeſt. ſecundùm tamen probabilem multorum opinionem poſſunt irritari omnia (vt patet ex ſupradictis) exceptis iſtis, quorum primum eſt, Votum caſtitatis vxoris factum non ſolùm conſenſu mariti, ſed etiam ipſo iuri petendi cedente. quo caſu cùm ipſe non retineat ius petendi niſi remotum, & quaſi in radice (quatenus videlicet vinculum eſſentiale matrimonij perſeuerat) poteſt ipſa liberè negare petenti: ac proinde tenetur negare, quia tenetur ſeruare votum quantum poteſt. 95 *Cõſummato matrimonio.* *Prima exceptio, votum caſtitatis vxoris.*

Dices, Maritus ſemper manet ſuperior, ac proinde etſi nõ habeat ius in materiam, habet tamen ius in voluntatem vxoris ad eam in omnibus dirigendam. ergo poterit adhuc irritare: ſicut Prælatus etſi iure ſuo ceſſerit apud inferiorem nihilo minùs votum eius irritare poteſt, vt ſuprà diximus. Reſp. Hoc argumentum valdè confirmat ſententiam noſtram. quia videtur conuincere, maritum non habere ius in voluntatem vxoris, quale habet Prælatus in voluntatem ſubditi, & pater in voluntatem filij impuberis: & conſequenter non poſſe omnia vxoris vota irritare, quamuis abſque conſenſu eius ſint facta. Nihilominùs tenẽdo alteram ſententiam, dici poteſt, maritum poſſe reſtringere ſuam poteſtatem, quam habet in vxorem, faciendo illam ex parte ſui iuris: hoc autem non poteſt facere Prælatus erga ſubditum. Ratio eſt, Quia poteſtas Prælati eſt ex regula, & ex approbatione Eccleſiæ; quorum neutrum ipſe poteſt mutare, aut vim & effectum priuato pacto impedire vel reſtringere: at poteſtas mariti in vxorem eſt ex contractu priuato. Vnde vel in ipſo contractu limitari (vt ſi addatur vt vxor habeat adminiſtrationem dotis,) vel poſtea nouo pacto ſuperueniente reſtringi aut ſuſpendi poteſt.

Conſentiendo vt vxor voueat, an iure ſuo cedat. Dixi, *non ſolùm conſenſu*, &c. Conſentiendo enim ſimpliciter, vt vxor voueat caſtitatem, non videtur cedere iure petendi, vt illius ſententiæ

Auctores docent; quia non cenſetur ſibi in tantum velle præiudicare, niſi id explicet, præſertim cum ille conſenſus operetur aliquid: partim vt votum ſit firmius; cùm ipſe ſine peccato mortali non poſſit irritare, partim vt licitè fiat. debet enim vouens ſeiungi toro, alioquin exponeret ſe periculò violandi voti: non poteſt autem toro ſeparari ſine conſenſu mariti; quare nec licitè abſque eius conſenſu tale votum edere. Hoc tamen votum ſolùm obligabit illam ad non petendum debitum, & ad abſtinendum a fornicatione, aliiſque peccatis luxuriæ: tenebitur tamen marito petenti reddere debitum; nec maritus petendo peccabit, cùm nec ipſe vouerit, nec iure ſuo cedere cogitauerit. Quod ſi maritus hoc votum poſteà irritauerit, peccabit quidem mortiferè, valida tamen erit irritatio, vt docet Sotus lib. 7. de Iuſtitia q. 3. ar. 1. Arragon. qu. 88. ar. 8. Sancius lib. 9. de matrimonio, diſp. 40. n. 17. vbi pro hac ſententia citat multus alios recentiores. ita vt hæc ſententia ſit ſatis probabilis: etſi contrariam putent veriorem.

96 *Secunda exceptio.* Secundò excipitur votum quo vterque mutuo conſenſu & ex pacto vouet caſtitatem. Tunc enim maritus non poteſt votum vxoris irritum reddere, nec vxor viri; vt expreſsè docet D. Auguſtinus epiſt. 199. ad Feliciam. Conſentiunt DD. in 4. d. 32. & Canoniſtæ. Ratio eſt, quia vterque ita ex pacto vouendo, omni iure ſuo ad actum matrimonij cedere cenſetur, vel etiam expreſsè cedit, vt patet ex cap. Dudum de conuerſ. coniugat. Ideò enim mutuum conſenſum & votum exigunt, vt ſe omnino tutos præſtent à mutua petitione: at non eſſent omnino tuti, niſi renuntiarent omni iuri, quod ad illum actum habent. qui enim iuri ſuo non renunciauit, poteſt alterum cogere ad reddendum: eo autem renunciato non poteſt. Ad quod etiam non parum iuuat illud votum, quo renuntians iuri erga coniugem, obſtringit ſe Deo. Nam petendo non ſolùm iniuriam faceret coniugi, ſed etiam eſſet ſacrilegus & infidelis in Deum. Conſtituit ergo alter alterum extra ius ſuum & iuriſdictionem, facitque omnino ſui iuris in actu matrimonij. vnde non retinet vllam auctoritatem irritandi aut ſuſpendendi voti alterius.

Tertia exceptio. Tertiò excipitur votum quo vterque ex pacto vouet ingreſſum Religionis; vel maritus ſuſceptionem Ordinis ſacri, vxor caſtitatem in ſæculo ſi eſt vetula, & extra periculum incontinentiæ; vel ingreſſum Religionis, ſi eſt iuuenis aut in periculo. Ratio eſt, Quia cùm hoc votum tendat ad perfectam ſeparationem, & mutationem ſtatus in quo ſeruent perpetuam continentiam, videntur renunciare iuri reuocandi. Ita Sancius ſuprà. Confirmatur, Quia vterque per tale pactum voto firmatum acquiſiuit ius iuſtitiæ ad exemptionem à iuriſdictione & ſeruitute mutua, poſſúntque ſe mutuò ad executionem vrgere & cogere. ergo non videntur ius irritandi reſeruaſſe. Secùs tamen eſt, ſi mutuo conſenſu voueant, ſe ſoluto matrimonio ſeruaturos caſtitatem. quo caſu docet Sancius, maritum poſſe votum vxoris validè irritare; quia per executionem, ſtatus non eſt mutandus, ſed ſupponitur mutatus, quando executio fiet, & aliàs nullum fit præiudicium vxori illa irritatione. peccaret tamen mortiferè irritando; quia ante conſenſit. Idem dicendum de aliis mutuo conſenſu factis, quæ non mutato ſtatu ſunt exequenda: quia vxor manet ſub poteſtate viri.

Dico Sextò, facto diuortio ob viri adulterium, aut condemnationem hæreſeos, ſi vxor aliqua vota faciat, non poterit vir poſteà reconciliatus illa irritare, ſed tantum ſuſpendere, ſicut ſi ante matrimonium emiſſa fuiſſent. Ita Sancius lib. 9. diſp. 39. num. 40. Ratio eſt, Quia cùm vxor vouit, erat ſui iuris, & omnino independens a poteſtate mariti. vnde eius vota perinde ſe habent ac ſi ante matrimonium facta fuiſſent: in quibus maritus ſolùm habet ius ſuſpendendi, vt dictum eſt ſupra num. 91. 97

Dico Septimò, Vxor non poteſt vlla viri vota 98
in irritum reuocare, niſi quatenus eius iuri officiunt. Eſt communis DD. Ratio eſt, Quia cùm ſit ſubdita, non habet vllam auctoritatem in virum, niſi quatenus habet ius in materiam, nempe in iis in quibus vir ex lege matrimonij vel alterius contractus tenetur ſe vxori accommodare; vt in actu matrimonij, in coniunctione tori & domicilij, & ſimilibus, in quibus requiritur conſenſus vxoris. Vnde ſi vouit geſtare habitum religioſum, ſi longa ieiunia, ſi cubare humi, præſertim ad longum tempus, ſi longas peregrinationes abſque graui cauſa, poteſt vxor irritare. ſi tamen ſubſit voto grauis cauſa, non poteſt irritare; vt ſi voueat aſſumere crucem in ſubſidium Terræ ſanctæ, vel contra hæreticos aut infideles, vt paſſim docent Doctores. *Quid poſſit vxor in vota viri.*

Sed quid ſi maritus vouerit non petere debi- 99
tum? Reſpondeo, Multi DD. putant, vxorem tale votum poſſe irritum reddere: quia ipſi oneroſum & verecundum ſemper petere. Ita D. Thomas in 4 d. 32. qu. vnica ar. 4. ad 1. vbi dicit hoc eſſe probabilius. Idem ſequitur Nauarr. c. 12. num. 60. & multi alij, eſtque ſatis probabile. *Votum mariti de non petendo debito.*

Contrarium tamen videtur verius, & tenet D. Thomas quolibet 3. art. 18. Gratianus in cap. fin. 33. quæſt. 5. & multi alij. Confirmatur ex cap. Quidam. 3. de conuerſione coniugatorum; vbi dicitur, eum, qui inuita vxore profeſſus fuerat, etſi profeſsio non valuit, nõ poſſe petere debitum: *quia cùm eſſet in eius poteſtate id promittere, votum quoad hoc tenuit.* ſecùs tamen eſſe quoad non reddendum debitum: quia id non erat in eius poteſtate. Et cap. Placet. eodem tit. idem dicitur de muliere, quæ cum maritum putaret mortuum, profeſſionem fecit. Ratio eſt, Tum quia onus petendi, quod imponitur coniugi, eſt parui momenti, poteſt enim minimo indicio petere; & alter tenetur ſe tunc paratum exhibere: tum quia etſi eſt alteri aliquod onus, tamen iure ſuo vtitur. non enim lege matrimonij tenetur petere, ſed ſolùm petenti reddere.

Diſtinctio quam adfert Nauarrus inter petere & exigere, non videtur hîc habere locum: Quia Pontifex apertè inſinuat, ideò non poſſe exigere, quia quantum in ſe, tenetur ſeruare votum continentiæ. Vnde ſequitur, nec poſſe benignè petere, aut rogare. Qui tamen alteram ſententiam tenere vellet, reſpondere poſſet, eum qui ſic vouit, non poſſe petere, niſi votum à coniuge irritetur. ſed non videtur ea mens Pontificis. ſi enim tam facilè poterat votum elidi, cur tam ſeriò & abſolute reſpondetur non poſſe petere?

Ex his patet quid dicendum ſi maritus voueat 100
continentiam. Cùm enim non poſſit vouere continentiam abſolutè abſque facultate coniugis, hoc votum non habet vim, niſi quoad ea in *Votum continentiæ mariti.*

qui

quibus ipſe eſt ſui iuris, per quæ nullum fit præiudicium coniugi, nimirum quoad non petendum debitum, & abſtinendum ab omni actu libidinis præter eum in quo debet morem gerere vxori. Itaque etſi hoc votum, ſecundùm probabilem ſententiam iam dictam, poſſit irritum reddi ab vxore quoad non petendum debitum, non tamen quoad abſtinendum ab aliis libidinibus, v. g. à ſui pollutione, &c.

Adde, votum continentiæ, & non petendi debitum, ordinariè cenſeri illicitum & indiſcretum in coniugio, niſi ex conſenſu coniugis, qui permittat vouenti vt ſeorſim cubet: tum quia exponit ſe periculo violandi voti, ſi aſſiduè cum coniuge cubet; tum quia alteri cóiugi ſæpè eſt moleſtum & odioſum tale votum, eò quòd ſemper cogatur petere. Ita D. Thomas in 4. d. 32. ſuprà, & Durandus ibidem q. 2. & alij. non tamen idcircò deſinit obligare; quia eſt de bono conſilij, etſi abſque periculo non mandetur executioni.

DVBITATIO XVI.

Quinam poßint vota commutare, & quo modo.

101 Dico Primò, Quiſque poteſt ſua auctoritate votum ſuum commutare in id, quod conſtat eſſe melius. Eſt communior ſententia Doctorum: ita enim ſentit Maior in 4 d. 38. qu. 3. Angelus, Votum 4. qu. 2. Caietan. qu. 88. ar. 12. Sotus lib. 7. qu. 4. ar. 3. Conar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 3. num. 4. Nauar. cap. 12. num. 75. Probatur ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando: *Propoſitum ſeu promiſſum non infringit qui in melius illud commutat.* Ratio eſt, Quia in eo, quod melius eſt, cenſetur contineri quod minus eſt. vnde dando melius, excellenter ſoluit quod promiſerat. Sic inter homines optimè ſoluit promiſſum, qui dat id quod promiſſario eſt gratius; vt ſi loco canis promiſſi, des equum; vel loco ouis, bouem; loco nummi argentei, aureum.

Quiſque poteſt in melius.

Hinc fit vt votum orandi ſeptem Pſalmos, poſſim commutare in votum faciendi Sacrum, & peregrinationem ad S. Mariam Hallenſem, in peregrinationem ad S. Mariam Lauretanam; & omnia vota perſonalia & realia in votum Religionis, & votum ingrediendæ Religionis laxioris, in ſtrictiorem.

Melius quod. *Melius* voco, non quod ex genere ſuo eſt præſtantius; ſed quod omnibus expenſis Deo gratius eſt nos facere. Etſi enim per ſe & ex ſuo genere melior ſit oratio quàm ieiunium, & eleemoſyna quam carnis afflictio per cilicium; tamé qui vouit ieiunium vel cilicium, non poteſt ſuo arbitrio iſta in orationem aliquam vel eleemoſynam commutare: quia non ſemper Deo gratius eſt nos id facere quod per ſe eſt excellentius, ſed quod pro tempore, loco, & diſpoſitione noſtra magis congruit ad noſtram ſalutem à nobis fieri. Itaque in hoc poterit fieri commutatio: abundè enim ſatisfacit promiſſioni, qui loco rei promiſſæ, ſoluit promiſſario id quod ei eſt gratius. Niſi fortè ex alio capite ad hoc ſoluendum erat obſtrictus, & ſolutio huius non impediat voti executionem. tunc enim non poteſt votum in illud commutari, ſed vtrumque præſtandum eſt. non enim poteſt fieri commutatio voti in id quod alias erat debitum niſi quando executio vtriuſque nequit conſtare: quamuis tunc non opus ſit commutatione, cùm obligatio voti ceſſet, ſi alterum omitti nequeat.

Sed contra obijcitur Primò, Commutatio votorum pertinet ad auctoritatem Superioris, ſicut & diſpenſatio, vt patet cap. 1. de voto & voti redemp. vbi dicitur, *commutationem voti pendere ab arbitrio Superioris*: ergo ſicut nemo priuata auctoritate poteſt in ſuo voto diſpenſare, ita nec commutare. Secundò, Quia debitor ſoluens creditori rem meliorem, non liberatur obligatione, ſed tenetur ſoluere quod debet, vt habetur l. 2. ff. Si certum petatur. Tertiò, Quia nemo poteſt eſſe Iudex in propria cauſa. Ob hæc argumenta quidam ſentiunt, vota non poſſe propria auctoritate etiam in apertè melius commutari. Ita Siluester, Votum 4. quæſt. 7 citat pro ſe Innocentium, Ioannem Andream, & Goffredum. Sed quod diximus eſt verius. vnde 102

Obiectiones.

Ad Primum Reſpondeo, Commutatio non requirit auctoritatem Superioris, niſi quando non conſtat id eſſe melius in quod fieri debet commutatio. vel enim requiritur Prælati auctoritas in commutatione, vt in perſona Dei determinet quid ſit Deo acceptum, vt docet S. Thomas art. 12. ac proinde non erit neceſſaria, quando id per ſe ſatis notum eſt: vel requiritur vt nomine Dei condonet priorem obligationem pro poſteriore; & hoc neceſſarium non eſt in propoſito caſu; quia promiſſio rei minoris abunde ſoluitur in re maiore, ita vt non ſit opus condonationis beneficio.

Reſp.

Ad Secundum: Lex illa intelligenda de re meliore, quæ tamen non eſt gratior creditori. ſæpè enim quod melius eſt, non eſt homini gratius: ſecùs in Deo, cui opera quò meliora, eò gratiora.

Ad Tertium: Nemo poteſt eſſe iudex in propria cauſa, inuita parte; ſecùs ſi pars conſentiat, vt in propoſito.

Petes Primò, Vtrùm votum ingrediendæ Religionis poſſit propria auctoritate commutari in ſuſceptionem Epiſcopatus? Quidam affirmant, vt Viualdus n. 73. Ratio eſt, Quia Epiſcopatus eſt ſtatus perfectior, vt pote perfectionis acquiſitæ. 103

Commutatio in Epiſcopatum.

Sed contrarium expreſsè habetur cap. penult. de voto: vbi Pontifex dicit, *eum, qui ſolemniter emiſit votum ſuſcipiendi habitum regularem, & poſtea electus fuit Epiſcopus, debere Eccleſiæ regimen reſignare, & votum implere, ſi conſcientiæ ſuæ conſultum velit.* Ratio eſt, Quia Epiſcopi ſtatus dicitur perfectior, non quia hominem perfectiorem Deóque gratiorem efficit quàm Religio; aut illum ad perfectionem magis adducit; ſed quia ſecundùm rectum ordinem perfectionem ſupponit: eſt enim ſtatus poſtulans perfectam charitatem, qua animam ſuam ponat pro ouibus ſuis, & eas ad perfectionem nitatur adducere. Deinde quia munus Epiſcopi eſt conferre Sacramentum Confirmationis & Ordinis, quibus efficimur perfecti Chriſtiani & miniſtri Eccleſiæ. Vnde temeritatis & arrogantiæ eſſe videtur ad Epiſcopatum aſpirare; quia videtur ſibi perfectionem, quam ille ſtatus ſupponit, arrogare, & ſe idoneum tanto muneri iudicare. ſtatus autem Religionis adducit ad perfectionem, Deóque magis charum efficit. Itaque etſi ille ſtatus dicatur perfectior, tamen non eſt Deo gratius, vt illum hic & nunc amplectaris potiùs quàm ſtatum Religionis; vel certè ſi gra-

Epiſcopatus quo modo dicatur ſtatus perfectionis.

tius eſt in aliquo caſu, id non conſtat. Idem docent paſſim DD. & Abulenſis in cap. 30. Numerorum, quæſt.94.

104 *Votum factum in fauorem tertij, poteſt in melius commutari.*

Petes Secundò, Vtrum quis ſua auctoritate votum reale factum in fauorem huius Eccleſiæ, vel piæ cauſæ, poſſit commutare in votum reale melius, quod ſit in commodum alterius Eccleſiæ? vt ſi vouiſti dare tres aureos Eccleſiæ S. Petri, an poſſis commutare in calicem dandum Eccleſiæ S. Martini, vel Monaſterio? Quidam putant, ne auctoritate quidem Epiſcopi id fieri poſſe. Ratio eſt quia in cauſis piis per promiſſionem jus acquiritur abſenti, vt poſſit rem promiſſam exigere, vt patet L. Illud. & L. Vt inter C. de ſacroſanctis Eccleſiis. & ita tenent Archidiaconus & aliqui alij Canoniſtæ apud Silueſtrum v. Votum 4.p.7.§.Quartum.

Reſpondeo, verius eſſe, poſſe tale votum etiam ab ipſo vouente in melius commutari; & ab Epiſcopo in æquale vel minus, etiam alterius generis. Ratio eſt, Quia per tale votum nullum ius acquiritur pio loco vel Eccleſiæ, ſed ſolum Deo, cui ipſum votum ſit; cui gratum eſt illud in melius commutari, vt erudite oſtendit Caietanus tomo 2. opuſculo 11. de voto, qu.1.

Si promiſſio ipſi dirigatur in Eccleſiam.

Sed quid ſi addatur promiſſio, qua res promittatur Eccleſiæ. vel Sancto illius Eccleſiæ præſidi?

Reſpondeo. Tunc eſſe diſtinguendum; ſi enim verba promiſſionis dirigantur ad Sanctum, ſolùm acquiritur ius ipſi Sancto, cui gratum eſt promiſſionem illam in melius commutari, teſte Caietano ſuprà. Si autem dirigantur ad Eccleſiam vel Prælatum, Eccleſia nullum ius acquirit, niſi promiſſio acceptetur. Vnde ante acceptationem poteſt commutari in melius ad commodum alterius propria auctoritate. Poſt acceptationem non poteſt, niſi à Prælato vel Rectore Eccleſiæ: quia Eccleſiæ acquiſitum erat ius per acceptationem Prælati. Poteſt autem huiuſmodi promiſſiones abſenti factas ad piam cauſam acceptare quiuis; modò verba promiſſionis ad ipſum dirigantur: aliàs minime, vt dictum eſt capite 18.dubit.7.

Hinc patet reſponſio ad rationem diuerſæ ſententiæ.

105 *Verùm in æquale.*

Petes Tertiò, Vtrùm propria auctoritate poſſit votum commutari in æquale? Quidam cenſent id fieri poſſe, ſi cauſa iuſta ſubſit, modò conſtet non eſſe minus. Ita Sotus lib. 7. q. 4. ar.3. & Lopez cap. 49. in fine: tutius tamen eſt vt id non fiat niſi auctoritate Superioris, vel ſaltem prudentis confeſſarij vt docet Viualdus cap.14. §.15. ex plurium DD. ſententia.

106 *Poſſunt commutari in profeſſionem.*

Dico Secundò, Omnia vota antè emiſſa commutari poſſunt propria auctoritate in vota Religionis, quæ in profeſſione fiunt: ſcilicet in votum paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ perpetuæ. Eſt communis DD. ex cap. Scripturæ, de voto, vbi Alexander III ait: *Reus fracti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obſequium in perpetuam Religionis obſeruantiam noſcitur commutare.* Vbi aduerte, ſatis hic inſinuari, non requiri vllam ad hoc auctoritatem, ſed ex natura rei validam eſſe. Vnde hoc ipſo, quo quis profitetur, cenſetur hanc commutationem velle facere, vel certè ipſius iuris auctoritate ea fieri videtur; niſi explicitè contrarium intendat: quia dum totam vitam ſuam alterius directioni ſubiicit, non cenſetur priuatas illas obligationes retinere velle. idem colligitur ex cap.penult. de Regular.in Sextò.

Hinc ſequitur, Etiam votum ſubſidij Terræ ſanctæ commutari poſſe in votum Religionis, quia bonum Religionis eſt melius, Deóque gratius, niſi fortè votum illud ab Epiſcopo vel Pontifice ſit acceptatum; tunc enim ius acquiritur Eccleſiæ ad tale ſubſidium. vnde ſaltem ſumptus præſtandi erunt.

Dico Tertiò, Vota Nouitiorum perſonalia antè emiſſa, poſſunt durante Nouitiatu, auctoritate Prælati (& fortè etiam priuata ipſorum) commutari in exercitia probationis, donec vel profiteantur, vel egrediantur. Quòd *auctoritate prælati*, non eſt dubium; quia hic poteſt ea etiam ſuſpendere abſque vlla commutatione, vt meliùs per exercitia Ordinis probari poſſint, vt docet Silueſter, Votum 4. qu. 7. & alij DD. idque ipſe vſus confirmat: non enim ſolent commutari, ſed ſuſpendi, donec per profeſſionem quodammodò expirent, & faceſſant in onus Religionis. Quòd etiam, *auctoritate propria* commutari poſſint, probatur, quia hæc commutatio fit in illud, quod manifeſte eſt melius. facta tamen huiuſmodi commutatione, ſi iſte egreſſus fuerit ante profeſſionem, redibit obligatio prior, ſicut quando fuit ſopita ſeu ſuſpenſa executio: quia ſolum facta eſt commutatio pro tempore Nouitiatus. 107 *Vota Nouitiorum.*

De votis realibus Nouitij eſt maior difficultas. Puto tamen poſſe commutari in onera probationis auctoritate Prælati, quia cùm per illa nullum ius acquiſitum ſit tertio, non video cur non poſſint ſicut alia commutari.

Dico Quartò, Quicumque habet poteſtatem diſpenſandi ordinariam vel delegatam, habet etiam poteſtatem commutandi; non tamen è contrario. De habente poteſtatem *ordinariam* eſt communis ſententia DD. ſed de habente *delegatam* eſt diſſenſio. Nauarrus enim cap.12. n.79. putat, eum qui habet poteſtatem delegatam diſpenſandi, non continuò habere poteſtatem commutandi. Probat, Quia hæ facultates ſunt omnino diſtinctæ: ergo cui conceditur vna, non eo ipſo conceditur altera. Confirmatur, Quia maior prudentia requiritur ad rectè faciendam commutationem, quam ad diſpenſationem. Nam in commutatione perpendendum an ſit æquiualens in quod votum commutetur: quod non eſt, cuiuſuis iudicare. 108 *Qui poteſt diſpenſare, poteſt non commutare.*

Sed contrarium eſt verius. tenet Paludanus in 4. d. 38. qu. 4. ar. 3. Silueſt. Votum 4. qu. 3. Sotus lib.7.q.4.a.3. Couarr. de pactis 1.p §.3. num. 10. Ratio eſt, Quia commutatio eſt pars quædam diſpenſationis, eſt enim imperfecta quædam diſpenſatio, ſeu relaxatio, vt patet ex cap.1. de Voto. Quod vt intelligatur,

Notandum eſt, *diſpenſare*, in voto nihil aliud eſſe, quam nomine Dei abſolutè condonare voti obligationem. *Commutare* verò eſt condonare cum onere, nempe vt loco prioris obligationis ſuſcipias aliam: ſecunda enim obligatio in quam fit commutatio, non tam naſcitur ex auctoritate Prælati commutantis (quod valdè notandum eſt) quàm ex conſenſu acceptantis, in quo conſenſu implicitè continetur votum alterius boni. Itaque in diſpenſatione Prælatus condonat abſolutè, in commutatione condonat ſolùm ſub conditione; nempe ſi voueas aliud. Vnde patet, commutationem

tionem eſſe imperfectam diſpenſationem, & minus quiddam: atqui ei, cui licet quod amplius eſt, licet etiam quod minus eſt; vt qui poteſt diſpenſare in tertio gradu conſanguinitatis, poteſt etiam in tertio affinitatis: ergo, &c.

Ad rationem Nauarri Reſpondeo, Has facultates non eſſe omnino diſtinctas, ſed alteram in altera contineri, ſicut pars in toto, & minus continetur in maiore.

Ad confirm. Non minor prudentia requiritur in diſpẽſatione, quia expendi debet an ſubſit cauſa iuſta, vt omnino obligatio tollatur, & nihil in eius ſubſtituatur locum; quod ſanè difficilius eſt quàm aliquid inuenire quod videatur non minùs gratum Deo, & non minus vtile: vt patebit infrà aſſertione 6.

Hinc conſtat altera pars aſſertionis: cùm enim longè minus ſit commutare, quàm omnino abſoluere & relaxare; non eo ipſo, quo quis poteſt commutare, poteſt diſpenſare, quod eſt abſoluere. Pari ratione, qui ex poteſtate delegata poteſt commutare vota, non eo ipſo poteſt commutare iuramenta: quia iuramentum nouum vinculum addit. quamuis contrarium non ſit improbabile, vt infrà cap.41.dub.12.dicetur.

Pœna ex voti violatione debita. Addo, Quicumque ex poteſtate ordinaria vel delegata poteſt commutare votum; poſſe etiam commutare debitum ſeu obligationem ex violatione voti contractam. v. g. vouiſti dare eleemoſynam 10. aureorum, ſi peccares contra caſtitatem: peccaſti deinde quinquies; & ita teneris in eleemoſynam dare 50.aureos. Qui poteſt commutare votum, poteſt etiam illud debitum in alia opera conuertere. Ratio eſt, Quia illud debitum non debetur niſi ex vi voti: & aliàs materia non eſt reſeruata. Confirmatur, Quia obligatio illa ſoluendi ex voto conditionali, impleta conditione, contracta, non eſt maior quàm obligatio voti, quo quis abſolutè & directè vouet dare 50. in eleemoſynam: ſed potiùs minor; cùm non procedat ex affectu ad illud opus; vt conſtat ex dictis ſuprà dubit. 6. num. 30. & infrà dubit. 18. num. 130. atqui hæc poteſt commutari à priuilegiatis; ergo & illa pœnalis. Confirm. Secundò, Eiuſdem rationis eſt obligatio ex voto ad ſoluendum in futurum, & ad ſoluendum præterita: vt cùm quis aliquot diebus omiſit dare eleemoſynam, quam vouit dare quotidie. ſed obligatio ad futurum poteſt commutari; ergo & illa ad præteritum. Contrarium tenet Nauarrus lib. 3. tit. de voto, conſil. 33. & 35. vbi docet, eum qui poteſt commutare aut relaxare vota, non poſſe idcircò commutare, aut relaxare pœnam, aut debitum ex fractione illius incurſum. ſed nulla firma ratione, quæ ex dictis non facilè ſoluatur. Noſtram quoque ſententiam tenet Sancius lib. 8. de matrim. diſp. 15. num. 14.

109 *Modus commutandi.* Dico Quintò, Quod ad modum commutationis attinet; qui ſolum habet poteſtatem commutandi, debet commutare in æquale vel penè æquale: ſi enim notabiliter eſſet minus, admiſceretur diſpenſatio. Quamquam valdè probabile ſit priuilegium commutandi ita intelligendum, vt poſſit fieri in minus. nam vt fiat in æquale, multorum ſententiâ non requiritur priuilegium. itaque parua diſpenſatio admiſcetur. *Æquale* voto, quod æquè gratum eſt Deo à te hic & nunc præſtari.

Hinc ſæpè fit, vt peregrinationes, etiam longinquæ, prudenter commutentur in ieiunia, largas eleemoſynas, crebras confeſſiones, & ſacræ Euchariſtiæ perceptiones. quia plerumque hæc magis ſalutaria, Deóque magis grata. Et quamuis vota realia optimè commutentur in realia, & perſonalia in perſonalia; tamen etiam contrarium fieri poteſt, prout videbitur magis expedire ad Dei gloriam & ſalutem vouentis. Sic votum eleemoſynæ corporalis poteſt ex cauſa commutari per Superiorem in eleemoſynam ſpiritalem, per ſacrificia, vel preces, vel bonam inſtructionem. Imò quando in bulla vel Iubilæo dicitur commutatio votorum facienda in ſubſidium certæ rei, (v. g. belli contra infideles, vel hæreticos) poteſt fieri cõmutatio in ſubſidium ſpiritale per preces, ſacrificia, ieiunia, ad intentionẽ & finem Bullæ, vt docet Viualdus, cap. 14. num. 39. ex Deça; quæ ſententia non eſt improbabilis, quando legitima cauſa ſubeſt. Ratio eſt, Tum quia ſubſidium ſpiritale non eſt minùs præſtans quàm temporale; tum quia alioquin vota pauperum tunc commutari non poſſent: nam nihil ſubſidij temporalis conferre poſſunt, vel certè adeò modicum, vt pro nihilo reputetur. Securius tamen eſt, vt etiam aliquid ſubſidij temporalis conferant pro ſuo modulo: quia indulgentiæ non ſunt extendendæ vltra verborum proprietatem.

Poteſt etiam fieri commutatio hoc modo: Committo votum tuum in id quod talis vir doctus præſcribet: nec refert, etiamſi nun niſi exacto Iubilæo ille præſcribat: quia commutatio antè facta eſt. ita Nauar. c.26. num.13. Neque peccabit contra votum, etiamſi ante præſcriptionem nouæ materiæ contra prius votum fecerit: quia huius obligatio iam eſt extincta, & tranſlata in aliam materiam in genere. Ille enim acceptando talem commutationem, implicitè vouit id quod ille Doctor præſcripturus eſt. *Commutatio in genere.* Vbi etiam aduertè: Si quis tempore Iubilæi per obliuionem, vel alia de cauſa non curauit vota ſua commutari, vel relaxari, poſſe id poſteà fieri, etiam poſt annum; ſi ipſe intra tempus Iubilæi, opera ad Iubilæi conſecutionem præſcripta præſtitit. *Si omiſſa in Iubilæo.* Ratio eſt, Quia hoc ipſo, quo debito tempore fecit opera ad Iubilæi conſecutionem neceſſaria, acquiſiuit priuilegium, quo poſſint eius vota laxari; quod priuilegium non eſt certo tempori adſtrictum, vt colligitur ex tenore verborum Iubilæi. Idem dicendum de abſolutione à reſeruatis, quæ tempore Iubilæi fuit oblitus. quia ius acquiſiuit cuilibet ea confitendi. Ita Sancius lib. 8. diſp. 15. num. 17. & Suares de pœnit. diſput. 31 ſect. 4.

Dico Sextò, Quod ad cauſam attinet, ad commutationem minor requiritur cauſa, quàm ad diſpenſationem; quòd diſpenſatio omnino liberet, commutatio aliud ſubroget. Si fiat in melius, nulla alia cauſa requiritur. Si in æquale, & auctoritate Superioris; ſufficit voluntatis maior in illud propenſio Si autem dubitetur an ſit æquale, ſufficit notabilis aliqua moleſtia in implendo, vel magna fragilitas cum periculo violandi, vel repugnantia parentis, aut mariti, vel ſimile quiddam, quod prudens æſtimabit. 110 *Cauſa commutationis, qualis eſſe debeat.*

Petes, Vtrùm facta commutatione poſſit vouens redire ad votum prius, omiſſo eo in quod facta eſt commutatio? 111 *Poteſt rediri ad prius votum.*

Reſpondeo, Poſſe, tum quia facta eſt in ipſius fauo-

fauorem; vnde poteſt ei renunciare: alioquin non tam eſſet fauor quàm onus; tum quia ſolum videtur facta ſub conditione, ſi nolit prius votum implere.

Vnde ſequitur, ſi ſæpiùs facta ſit commutatio, poſſe ſeruari quoduis illorum in quæ facta fuit; v.g. votum peregrinationis annuæ commutatum eſt in menſtruam confeſſionem; menſtrua confeſſio in ieiunium hebdomadarium; ieiunium hebdomadarium in certas preces quotidianas: poteſt vouens ſatisfacere voto, vel recitando illas preces, vel ieiunando ſingulis hebdomadis, vel confitendo ſingulis menſibus, vel annuam peregrinationem ſuſcipiendo.

DVBITATIO XVII.

Quinam poßint in votis diſpenſare, cum quibus, & quas ob cauſas.

112 SVppono Primò, *diſpenſare* in voto (vt loquuntur Theologi & Canoniſtæ) non eſſe idem quod declarare materiam voti non eſſe Deo gratam; vt videtur eſſe D. Bonauentura d. 38 ar. 1. qu. 3. & Palud. ibid. qu. 4. art. 4. tum quia id potiùs ad Doctores pertinet quàm ad Prælatos Eccleſiæ: tum quia cùm materia Deo grata non eſt, obligatio voti per ſe euaneſcit, nec opus eſt diſpenſatione. Tum denique quia cum multis diſpenſatur, qui gratiſſimum Deo facerent, ſi votum executioni mandarent. Pari modo non eſt idem quod diſpenſare in lege humana, quam homo ſibi impoſuit vouendo, vt vult Sotus lib. 7. qu. 4. art. 1. quia votum non ſolùm eſt lex quædam priuata, ſed etiam tribuit ius alteri, quod illi adimi non poteſt, niſi conſentiat. Confirmatur, Quia diſpenſatio in lege humana fit per hoc, quòd is, qui ſua auctoritate obligationem impoſuit, eam in particulari tollat: hoc autem fieri non poteſt, quando per eam alteri ius eſt acquiſitum; id enim cederet in iniuriam tertij: ergo tali modo non poteſt tolli obligatio voti; alioquin ipſe, qui vouit, poſſet ſua auctoritate ab obligatione voti ſe eximere.

Quid diſpenſare in voto. Eſt igitur *diſpenſare* in voto nihil aliud quàm relaxare voti vinculum, & tollere eius obligationem, condonando nomine Dei debitum, quod erga Deum vouendo contraxiſti; vt Caietanus inſinuat art. 12. cùm enim vouendo te obſtrinxeris Deo, eíque factus ſis debitor certi operis, ſolui eo debito nequis, niſi ipſe vel alius eius nomine & auctoritate condonet: ſicut videmus in promiſſionibus humanis.

113 Suppono Secundò, quando dubium eſt vtrùm votum emiſeris, non opus eſſe diſpenſatione: quia in dubio nemo priuandus eſt ſua libertate, nec grauandus onere incerto. Idem dicendum in dubio legis, quando dubium eſt, vtrùm lex ſit lata. Talia enim onera non tenemur acceptare, niſi quando conſtat, cauſas, quibus imponuntur, extare; ita vt non ſit nobis probabile non extare. Vnde non ſolùm in dubio negatiuo, quando neutram in partē habemus rationes probabiles, melior eſt conditio poſſidētis; ſed etiam in poſitiuo, quando rationes probabiles habemus, cauſam obligationis non extare, quamuis ex altera parte magis inclinemur ad opinandum extare, vt alibi fuſiùs explicatum. Secùs eſt quando conſtat de voto, ſed dubitas de intentione obligandi, vel de ſufficientia conſiderationis, aut libertatis. Hæc enim cùm natura voti ea requirat, & ſecum trahat, præſumuntur adfuiſſe, niſi de contrario tibi conſtet, vel probabiles rationes habeas. itaque opus eſt diſpenſatione. His poſitis

Dico Primò, In Eccleſia eſſe poteſtatem diſpenſandi in votis, iuramentis, & ſimilibus obligationibus & debitis erga Deum contractis. Eſt fide tenendum, vt patet ex perpetuo vſu Eccleſiæ. 114 *Hæc poteſtas eſt in Eccleſia.*
Probatur Primò, ex Scripturis, 2. ad Corinth. 2. *Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui, propter vos in perſona Chriſti.* vbi Apoſtolus ſignificat ſe condonaſſe debitum pœnæ contractu ex culpa; quod Eccleſia facit conferendo indulgentias. Nec dubium quin Deus hanc donationem ratam habuerit. vnde meritò colligunt DD. etiam in aliis debitis, ortis ex voto vel iuramento, Eccleſiæ Prælatos nomine Dei condonare poſſe; ita D. Thomas art. 12. colligit. Idem inſinuatur in diplomatibus Pontificum, vbi poteſtati condonandi debita pœnarum per indulgentias, iungi ſolet poteſtas condonandi debita votorum: Matthæi 16. *Tibi dabo claues regni cælorum: & quodcumque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.* & rurſus Matthæi 18. *Amen dico vobis, quæcumque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis*, quæ verba ſicut generalia ſunt, ita intelligi debent de omni vinculo, quod homo erga Deum contrahere poteſt, & aliquando ſolui expedit. Secundò, Probatur ratione: Si Dominus Eccleſiæ ſuæ contulit poteſtatem ſoluendi à vinculo culpæ & a vinculo pœnæ, vt ex Scripturis & Eccleſiæ traditione conſtat, cur non etiam à vinculo votorum & iuramentorum? præſertim cùm id ſæpè ad ſalutem animarum, & ſuauem Eccleſiæ adminiſtrationem ſit neceſſarium? Idem confirmari poteſt a ſimili in regno terreno: qui enim Principis locum tenet in regno vel prouincia, poteſt condonare ſubditis aliqua Principi debita, quando id bonum commune poſtulat: ergo qui in Eccleſia locum Dei tenent, poſſunt condonare aliqua Deo debita, quando ſalus animarum, qui eſt finis ſpiritalis gubernationis, id poſcit.

Dico Secundò, Hæc poteſtas Iure ordinario competit ſolis Prælatis habentibus iuriſdictionem in foro externo. 115 *Competit Prælatis.*

Probatur Primò, Quia pertinet ad externam Eccleſiæ gubernationem; ſicut poteſtas relaxandi leges, conferendi indulgentias, excommunicandi: ergo iis ſolis competit, qui Eccleſiæ adminiſtrandæ præſunt.

Secundò, Quia hæc poteſtas non eſt Ordinis, ſed iuriſdictionis; vnde non competit cuiuis ſacerdoti, nec ad eam requiritur ſacerdotium, aut alius Ordo ſacer; ſed ſolùm iuriſdictio Eccleſiaſtica in foro externo, qualis eſt in Epiſcopo confirmato, ante ordinationem. Ex delegatione tamen vel priuilegio Principis ſacrorum poteſt etiam aliis conuenire, qui in foro externo iuriſdictionem non habent: vt Ordinibus mendicantium, & aliis quibuſdam, iuxta varia ipſorum priuilégia. Hinc patet in quorum votis Prælati diſpenſare poßint, nimirum in votis ſuorum ſubditorum, in quos habent iuriſdictionem; non autem in votis eorum, qui ipſis non ſunt ſubditi.

Sed difficultas eſt, An Prælati poſſint directè diſpenſare in votis propriis. 116 *An in ſuis votis.*

Dico

Dico *directè*, Quia non eſt dubium, quin Prælatus poſſit indirectè; nimirum dando alicui ex ſubditis poteſtatem, qua in ipſius voto diſpenſet. Sicut enim ſacerdoti ſubdito poteſt dare poteſtatem, qua ipſum abſoluat à peccatis, etiam à caſibus reſeruatis; vt colligitur ex cap. fin. de pœn. & remiſſ. vbi datur illis poteſtas eligendi confeſſorem: ita etiam qua liberet ipſum ab obligatione voti. Alioquin Superior eſſet deterioris conditionis quàm ſubditi.

Neque ſatisfacit, ſi dicas, Papam tunc conferre poteſtatem confeſſori electo: quia etiam ipſe poteſt ſibi eligere, & ſic idem in ſeipſum confert poteſtatem alteri.

Poteſt in ſe. Reſpondeo & Dico Tertiò, Valde probabile eſſe, poſſe Prælatum etiam directè in ſuis votis diſpenſare. Probatur Primò, quia ſicut poteſt diſpenſare cum ſuis ſubditis in legibus etiam Superiorum, quando id ei permittitur, vt in lege ieiunij, eſus carnium, audiendi Sacri, recitandi Officij: ita in jiſdem poteſt diſpenſare ſecum, quando iuſta cauſa ſubeſt. Ergo ſicut poteſt diſpenſare in votis ſubditorum, poteſt etiam in votis ſuis. Non enim hîc plus iuriſdictionis requiritur in ſeipſum, quàm ibi. Secundò, Poteſt ſe eximere, quando cauſa ſubeſt, ab obligatione, quàm iure naturæ contrahit occaſione legis propriæ: cur non etiam ab obligatione, quam affert votum proprium? Tertiò, Papa poteſt ſibi ipſe conferre indulgentias, abſoluendo ſe à debito pœnæ etiam iniunctæ, vt docet Henriquez de indulgentiis cap. 32. ergo etiam poteſt ſe abſoluere à debito voti. Quartò, Quia ſi quid obſtaret, cur minùs poſſet Prælatus in voto ſuo diſpenſare, id eſſet defectus iuriſdictionis in ſeipſum: nemo enim poteſt in ſeipſum iuriſdictionem exercere. Vnde nemo poteſt ſeipſum à peccatis abſoluere, nemo ſeipſum cenſuris ligare aut ſoluere. Atqui hic defectus non obſtat. Primò, Quia non magis requiritur hæc iuriſdictio in diſpenſatione votorum, quàm in diſpenſatione legum, collatione indulgentiarum, & obligatione per ſuas leges. Atqui defectus iuriſdictionis in ſeipſum non impedit quò minùs quis hæc poſſit in ſeipſum; vt patet ex dictis. Secundò, quia quòd iuriſdictio poſtulet diſtinctionem perſonarum, eſt, vel quia eſt coactiua, quæ exercenda eſt in inuitum, vt eſt poteſtas inferendi cenſuram: vel quia eſt contentioſa, inter partes ius diſtribuens. non enim videtur æquum, vt quis in ſua cauſa ſibi ius dicat contra ius aduerſarij ſe opponentis; ſic enim eſſet ſibi & iudex & reus: vel quia pertinet ad abſolutionem ſacramentalem; quæ iure diuino poſtulat diſtinctionem iudicis & rei. atqui iuriſdictio illa quæ requiritur ad diſpenſationem voti, nihil horum eſt, vt per ſe patet; ergo non eſt cur requirat diſtinctionem perſonæ. Confirm. Primò, ex D. Thoma in 4. d. 20. quæſt. vnica. ar. 5. verſus finem ad 3. vbi dicit, *Neminem poſſe ſeipſum excommunicare, quia excommunicatio fertur per modum ſententiæ, quam nemo in ſeipſum ferre poteſt, cum idem non poſſit eſſe iudex & reus: poſſe tamen ſibi dare indulgentias; quia indulgentia non datur per modum ſententiæ, ſed per modum cuiuſdam diſpenſationis.* Vnde clarè ſequitur poſſe etiam ſe eximere ab obligatione ſui voti, quia hîc eſt propriè diſpenſatio. Confirm. Secundò, Quia ſi in diſpenſationibus requireretur diſtinctio perſonarum, ſicut in irrogandis & tollendis cenſuris, non poſſet quis eſſe particeps diſpenſationis & beneficij à ſe collati communitati, ſicut non poteſt incurrere cenſuras à ſe conſtitutas in communitatem, quod eſt contra D. Thomam loco citato communiter ab aliis receptum. Confirm. Tertiò, Quia diſpenſatio votorum nihil eſt aliud quam quædam condonatio nomine & auctoritate Dei facta: atqui condonatio non poſtulat diſtinctionem perſonarum. Qui enim habet auctoritatem condonandi omnibus Regi aliquid debentibus, poteſt etiam condonare ſibi. ſicut qui aliquid habet diſtribuendum, poteſt etiam ſe numerare inter eos quibus facienda diſtributio, ſi eadem cauſa locum in ipſo habeat: & quæſtor ſibi ipſe ſoluere poteſt. Confirm. Quartò, Quia vt docet Panormit. cap. Ex litteris. num. 11. de probationibus, in iuriſdictione voluntaria poteſt quis ſuſtinere vices plurium, dummodò exercitium vnius actus non præſtet impedimentum exercitio alterius. idque probat ex L. Si conſul. ff. de adoptionibus; vbi dicitur quod filius familias ſi præſes ſit, poſſit ſeipſum apud ſeipſum emancipare, vel in adoptionem dare. & L. Vna ff. de offic. conſul vbi conſul poteſt apud ſe manumittere ſeruum ſuum; & ſic repræſentat perſonam conſulis, & perſonam domini. Ratio eſt, quia idem ſecundùm diuerſas qualitates & officia poteſt ſeipſo eſſe ſuperior & inferior: vt patet in Pontifice Summo qui ſimul eſt Princeps ſæcularis, & in Epiſcopo qui ſimul eſt canonicus; in Rege, qui ſimul eſt Dux vel Comes coronæ ſubiectus ſeu vaſallus. Idem cernitur in omni Prælato & Superiore: quia in eo eſt qualitas Superioris (vt Iuriſperiti loquuntur) & qualitas perſonæ priuatæ. Itaque gratias & beneficia, quę in alios inferiores diffundit per illam eminentem conditionem, qua quodammodò ſimilis eſt Deo, & veluti quoddam terrenum numen; poteſt etiam in ſeipſum, qua ſimilis eſt aliis ſubditis, & iiſdem ſubiectus incommodis, diffundere. Nam vt ſuperior habet veluti vim actiuam; vt perſona priuata, capacitatem ad recipiendum. Neque id mirum videri debet; cùm etiam in naturalibus poſſit idem agere in ſeipſum, & eſſe agens & patiens, vt patet in actionibus vitalibus, &c.

Confirmantur hæc omnia, Quia diſpenſatio hæc non requirit maiorem diſtinctionem quàm actus iuſtitiæ: atqui eiuſdem in ſeipſum ſecundùm diuerſas rationes & officia poteſt eſſe obligatio & actus iuſtitiæ: vt patet cùm quæſtor vt debitor, nomine Regis ſoluit ſibi vt creditori; cùm Chriſtus vt homo ſatisfecit ſibi vt Deo.

Dices, Collator non poteſt ſibi ipſe beneficium conferre, vt habetur cap. final. de inſtitutionibus, quia, vt ibi inquit Pontifex, inter dantem & accipientem debet eſſe diſtinctio perſonalis. Similiter patronus non poteſt ſeipſum præſentare, vt habetur cap. Per noſtras. 26. de iure patronatus. ergo, &c. 117 *Obiectio. Collator, Patronus.*

Reſpondeo, Si hoc argumentum valeret, non poſſet Prælatus ſui voti diſpenſationẽ alteri committere: ſicut nec collator poteſt committere ſuam poteſtatem alteri, qui ipſi beneficium conferat, vt docet ibidem Panorm. num. 6. Itaque hoc peculiariter ſtatutum eſt in beneficiorum collatione & præſentatione; tum quia nemo debet ſe *ingerere eccleſiaſtica prælationis officiis, quantumuis ſit idoneus*, vt habetur d. cap. Per noſtras; tum quia

quia eſſet pernicioſum exemplum, ſi quis ſibi prouideret, qui aliis conferre tenetur, vt ait Panormit. ſupra. Poteſt tamen quis ſeipſum eligere (niſi forte ſit ſolus elector) quia id non eſt prohibitum; non enim à ſe ſolo tunc ius accipit, ſed etiam à coelectoribus; & rariſſimè vſu venit, vt ſic promoueatur. Quod autem quidam obiiciunt ex L. 1. ff. de auctorit. & conſenſu tutorum, ad rem non facit: ſolùm enim dicitur, *In rem ſuam tutorem auctorem fieri non poſſe*; id eſt, non poſſe dare pupillo auctoritatem in negotio quod ad ipſum tutorem principaliter pertinet; non autem, vt illi citant, neminem poſſe præſtare auctoritatem in ſuo facto. Id enim falſum eſſe, patet in exemplis allatis, & multis aliis. Eſt tamen verum, quando agitur de alterius præiudicio. Vide Panormitanum loco citato.

118 *Epiſcopi.* Ex dictis patet, non ſolùm Pontificem poſſe in votis propriis diſpenſare, ſed etiam Epiſcopos; idque in omnibus, in quibus poſſunt cum ſuis ſubditis; quia rationes ſupradictæ in illis locum habent. Idem dicendum de Prælatis regularium, *Prælati regularium.* qui toti conuentui præſunt, vt ſunt Priores, Præpoſiti, Rectores. Imò etiam Vicepriores & Vicerectores, qui in abſentia aliorum regunt. quia hi omnes habent iuriſdictionem quaſi Epiſcopalem in ſuos, & ſunt Paſtores ordinarij ſuorum, ſicut Epiſcopi ſæcularium. ita Sancius ſuprà, & Molina diſput. 148. vbi dicit, *ſuperiorem Monaſterij quas facultates & diſpenſationes poteſt aliis concedere, iiſdem poſſe ſecum uti, quando aliud in ea Religione non eſt ſtatutum.* Emanuel Sà v. Religio, *Prælati*, inquit, *in religione poſſunt ſecum diſpenſare, ſicut cum ſubditis.* quam ſententiam dicit eſſe rationabilem. Fumus v. Monachus num. 9. Idem colligi poteſt ex Caietano 1.2. qu. 96. ar. 5. dub. vlt. Silueſtro v. Lex, num. 14. in fine. Soto lib. 1. de Iuſtitia, quæſt. 6. ar. 1. & aliis, qui docent, Superiorem poſſe diſpenſare ſecum in lege ieiunij, & aliis in quibus poteſt cum ſuis inferioribus, ne ſit deterioris conditionis quàm ſubditi: quare poterit etiam in votis, cùm ſit eadem ratio.

Quod ad cauſam attinet,

119 *Cauſa iuſta eſt neceſſaria.* Dico Quartò, Vt diſpenſatio ſit valida, requiritur vt ſubſit iuſta cauſa. Eſt communis ſententia DD. Docet D. Thomas ar. 12. ad 2. & Caiet. ibid. Sotus l. 7. q. 4. ar. 3. Nauar. n. 52. & alij omnes. Ratio eſt, Quia nulla auctoritas poteſt validè condonare quod Deo debetur. ſi iuſta cauſa condonandi non ſubſit; Deus enim huiuſmodi condonationem ratam non habet: vt ſi quis abſoluatur ſine legitima diſpoſitione, eſt inualida abſolutio; & ſi Indulgentię dentur ſine cauſa, vel ſupra cauſę menſuram, eatenus vim non habent. Confirmatur, Quia poteſtas diſpenſandi data eſt Eccleſiæ ad ædificationem, non ad deſtructionem: atqui in deſtructionem cederet, ſi valeret ſine cauſa. *Sufficit bona fide iuſtam videri.* Sufficit tamen vt cauſa bona fide, adhibito congruo examine pro rei qualitate, à Prælato & ſubdito putetur iuſta ſeu legitima. tunc enim valebit, etiamſi forte poſtea deprehendatur non fuiſſe omnino ſufficiens. Deus enim ab homine amplius non requirit, quàm vt faciat quòd in ſe eſt: quo facto concedit ei vſum auctoritatis & poteſtatis ſuę. quod etiam locum habet in diſpenſatione iuramenti, impedimentorum matrimonij, & matrimonij diſſolutione: vt inquit Sancius lib. 8. diſp. 17. n. 8. Secùs tamen quando ſententia eſt tantum declaratoria, non diſpenſatoria.

Petes, Quæ ſit iuſta cauſa diſpenſationis voti? 120

Reſpondeo, Generatim iuſtæ cauſæ ſunt vtilitas Eccleſiæ, & honor Dei, vt docet D. Thomas *Quæ ſint iuſta cauſa* art. 12. item vtilitas vouentis, & magna fragilitas eiuſdem, per quam timetur ſæpe violaturus. Faciliorem impetrationem reddunt leuitas vouentis, (etiamſi non ſit periculum violandi) inconſideratio, inconſtantia, timor, vel alia perturbatio animi in vouendo. Vide Nauar. nu. 77. Sotum q. 4. art. 3. Caiet. art. 12. Hoc etiam Notandum, tarò vtendum pura diſpenſatione ſeu relaxatione voti; quia tarò iuſta cauſa ſubeſt vt ſine vllo onere condonetur: quare plerumque vtendum commutatione, quæ diſpenſationem admixtam habeat; & extendatur iuxta tempus voti: vel ſaltem opus aliquod ſemel vel ſæpiùs faciendum in compenſationem ſublati voti eſt imponendum.

DVBITATIO XVIII.

In quibus votis poſſint diſpenſare Epiſcopi & inferiores Prælati, ſiue ſæculares ſiue regulares? & quo modo.

Dico Primò, Epiſcopi Iure ordinario poſſunt diſpenſare in omnibus votis ſuorum ſubditorum, exceptis iis quæ Summo Pontifici ſunt reſeruata. Eſt communis ſententia DD. Ratio eſt, 121 quia Epiſcopus, ſepoſita reſeruatione Pontificis, in ſua diœceſi poteſt in iis, quæ ſunt iuriſdictionis, quidquid poteſt Pontifex in tota Eccleſia: eſt enim Princeps ſacrorum in ſua Eccleſia, ac proinde habet omnem poteſtatem neceſſariam ad eius rectam adminiſtrationem.

Subditi autem quoad hoc, ſicut & quoad omnia Sacramenta (excepto Ordine) cenſentur omnes, qui in diœceſi habent domicilium; vt docet *Subditi.* Nauar. in cap. Placuit 3. de pœnit. d. 6. num. 92. & ſequentib. Neque hi tantùm; (quia hi etiam ad Ordines ſuſcipiendos ſubditi ſunt) ſed etiam qui etſi non habeant in diœceſi domicilium, tamen ibi habitant cum animo ibidem permanendi maiore parte anni; vt docet Henriquez lib. 3. de pœnitentia cap. 14. Petrus Arragon. quæſt. 88. art. 12. Sancius lib. 3. de matrimonio, diſput. 23. num. 13. & multi alij Doctores. nam etiam hoc modo valde probabile eſt contrahi parœciam, & *Propria parœcia.* acquiri proprium Parochum non ſolùm ad Sacramenta quæ Parochus confert, ſed etiam ad ſepulturam, vt fusè docet idem Sancius loco citato. Denique vagi, qui nuſquam domicilium aut pa- *Vagi.* rœciam habent. hi enim ſortiuntur diœceſim in qua ſe pro tempore reperiunt. vnde ab illius Epiſcopo diſpenſationem accipere poſſunt.

Petes, Quænam vota ſunt Pontifici reſeruata? Diuus Thomas dicit vota perpetua ei reſer- 122 *Vota Pontifici reſeruata.* uari: quod Caietanus ar. 10. & Fumus v. Diſpenſatio, num. 18. intelligunt de voto continentiæ & Religionis, quæ natura ſua perpetua ſunt, cetera non item. His addit D. Thomas art. 12. in fine, votum peregrinationis Terræ ſanctæ. Quidam Doctor lib. 3. de conſcientia cap. 23. dicit, *Ex conſuetudine, quæ eſt optima legum interpres, Epiſcopi in omnibus votis, exceptis tribus, caſtitatis, Religionis, & peregrinationis Ieroſolymitanæ, diſpenſare poſſunt.*

Sed

Quinque reſeruantur Pontifici. Sed communis ferè ſententia DD.eſt, Hæc quinque eſſe illi reſeruata; *caſtitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, peregrinationis ad limina Apoſtolorum, ad S. Iacobum Compoſtellam, & vltramarinum, ſeu in Terram ſanctam.* Probari poteſt Extrauag. Etſi Dominici, vbi Sixtus IIII. inter cetera, Sedi Apoſtolicæ horum quinque votorum abſolutionem reſeruat, & excommunicat eos, qui ab his præſumpſerint abſoluere. Sed reſponderi poteſt, ea ſolùm ſubtrahi confeſſariis, qui prætextu facultatum à Sede Apoſtolica cõceſſarum abſoluebant, quos etiam ibidem excommunicat. Verùm quamuis in iure non inueniatur expreſſe aliquod votum abſolutè reſeruari, niſi vltramarinum cauſâ ſubſidij (de quo cap. Quòd ſuper his. 8. & cap. Ex multa, de voto) tamen ſtylus Curiæ Romanæ etiam cetera reſeruat; cui parendum eſt, niſi alicubi alia ſit conſuetudo legitimè præſcripta. Non deſunt tamen Doctores, qui putent tria illa peregrinationum vota non reſeruari Pontifici, niſi fiant in ſubſidium. Vnde ſi ſolum fiant cauſâ deuotionis, poſſe Epiſcopum diſpenſare. Ita Panormitanus in d. cap. Ex multa. 9. Et Gloſſa ibidem, Fumus v. Diſpenſatio, nu. 16. Ioſephus Angles de voto art. 8. difficult. 9. Viualdus cap. de voto, n. 55. Tabiena v. Diſpenſatio, n. 11. & quidam recentiores. Sed & hic conſuetudo videtur eſſe in contrarium, etiamſi ſolùm deuotionis cauſâ facta ſint. Idem dicendum de horum votorum commutatione, ſi ea in aliud opus quàm Religionis ingrediendæ facienda ſit.

123 *In quibus Epiſcopi poteſtatem habeant diſpenſandi.* Ex his patet, Epiſcopum poſſe diſpenſare, Primò, in voto Religionis non approbatæ, & in voto paupertatis & obedientiæ perpetuæ in tali Religione: quia tale votum non eſt verè Religionis votum, cùm Religio non approbata à Sede Apoſtolica non ſit Religio, vt infrà cap. 41. dubit. 1. dicetur.

Secundò, In voto caſtitatis non perpetuæ, vt 10. 15. 20. annorum, non autem 100. quia cenſetur perpetuum.

Tertiò, In voto non fornicandi, non petendi debitum; quia non ſunt vota caſtitatis integræ, ſed partis tantùm. Nec refert etiamſi communi *Si communi conſenſu.* conſenſu coniuges vouiſſent nec petere debitum, nec reddere, nec fornicari; quia adhuc non eſt votum integræ caſtitatis. relinquitur enim libertas tranſeundi ad ſecundas nuptias.

Idem dicendum, ſi conſummato matrimonio, alter etiam cum alterius facultate voueat continentiam, quia niſi concedens facultatem ſimul cedat iure petendi, non erit votum integræ caſtitatis, cùm vouens non poſſit ſe eximere ab obligatione reddendi; vt patet ex dictis dubit. 15.

124 Quartò, Idem dicendum de voto non nubendi; vt docent Angelus Votum. 4. numero 9. Silueſt. ibidem quæſt. 4. Nauarr. cap. 12. num. 76. (etſi Caietanus tom. 2. opuſc. 11. quæſt. 1. contrarium teneat) quia multùm differt a voto caſtitatis, cùm per fornicationem non violetur. *Si in gratiã alterius factum ſit.* Si tamen hoc votum factum ſit ſolùm in gratiam alterius, v. g. coniugis; ob ipſius honorem, vel commodum prolium, & acceptatum ab eo in cuius fauorem factum; Epiſcopus non poterit inulto illo diſpenſare. quia non poteſt ius illud, per promiſſionem voto firmatam illi acquiſitum, tollere. poteſt tamen ille, in cuius fauorem eſt factum, condonare; quia habet tacitam conditionem, *ſi tibi placuerit*: cupit enim illi gratificari. Quòd ſi non ſolum in gratiam alterius, ſed etiam intuitu pietatis factum ſit & acceptatum; adhuc Epiſcopus non poterit diſpenſare, niſi alter ius ſuum condonet, ſed poſita illa condonatione poterit. ita Sanctius lib. 8. diſput. 9. Idem dicendum de iuramento, vt docet Sotus lib. 8. de Iuſtitia, quæſt. 1. art. 9. ad 2. quia quatenus eſt in alterius fauorem, poteſt ab eo remitti; quatenus verò factum intuitu pietatis, habet vim voti: & ita ceſſante præiudicio tertij, poteſt in eo diſpenſare Epiſcopus; vt infrà cap. 41. dubit. 12. numero 62. dicetur.

Quintò, In voto ſuſcipiendi ſacros Ordines; quia non eſt votum caſtitatis, etſi hoc votum ſuſceptioni Ordinum ſit annexum.

Sextò, Poteſt etiam diſpenſare in qualitatibus quibuſdam ſubſtantiæ voti reſeruati adiunctis; vt ſi vouiſſi ingredi Religionem ſtrictam, poteſt commutare in laxiorem: hoc enim non eſt diſpenſare in voto Religionis; quia diſpenſatio eſt abſolutio & liberatio, ille autem non liberatur à Religione, ſed ſolùm à quadam Religionis qualitate. itaque non eſt diſpenſatio in voto vt ad ſubſtantiam Religionis obſtringit, ſed ſolùm vt ad illius quandam qualitatem, ita Sylueſt. Votum. 4. num. 3. §. Sextum. Similiter poteſt diſpenſare, vt profeſſus in arctiori tranſeat ad laxiorem. quod intelligo, niſi ſtatutum aliquod peculiare à Pontifice approbatum obſtet. Idem poteſt Abbas, cum conſenſu tamen conuentus, vt ibidem docet Sylueſt. & iiſdem verbis D. Antoninus p. 2. titul. 11. cap. 2. §. 9. Ideircò autem requiritur conſenſus conuentus quia (inquit D. Antoninus) non poteſt Abbas abſque conſenſu conuentus alienare perſonam conuentus, niſi hoc habeat ex priuilegio ſpeciali.

Septimò, Si Pontifex votum ſibi reſeruatum commutaſſet in aliud non reſeruatum, poſſet Epiſcopus poſteà in hoc diſpenſare; quia eſt nouum votum, per ſe non reſeruatum. Nec poteſt dici reſeruatum ratione commutationis; quia non obligatis ex vi præcepti commutantis, ſed ex proprio conſenſu: eſt enim nouum votum, quod ſuſcipitur pro abſolutione prioris.

Octauò, Poteſt etiam diſpenſare in voto virginitatis, ſi vouens nihil aliud intenderit quàm obligari præcisè ad integritatem carnis conſeruandam: tunc enim amiſſa virginitate per primum peccatum, extinguitur obligatio voti; quia res eſt impoſſibilis. Verùm communiter non ſic intelligitur, ſed vt inuoluit votum caſtitatis: vnde in dubio ſic interpretandum.

Petes, Vtrum in nullo euentu Epiſcopus poſſit in voto integræ caſtitatis diſpenſare?

Reſpondeo, Poſſe aſſignari aliquos caſus, in quibus videtur hanc poteſtatem habere. 125

Primus eſt, Si aliquis habens votum ſimplex caſtitatis contraxit matrimonium, & conſummauit: Epiſcopus ob periculum incontinentiæ poteſt diſpenſare vt petat debitum, vt plurimi recentiores docent. *In voto caſtitatis.* Imò, ſi nondum conſummauit, ob idem periculum videtur poſſe diſpenſare vt conſummet petendo debitum. nam valdè probabile eſt, talem non teneri ingredi Religionem vt ſatisfaciat voto caſtitatis; (vt Sotus di. 38. quæſt. 2. artic. 1. & multi recentiores docent) eò quòd ſit res longè difficilior, quàm ille nullo

modo vouere intendit. Sed de hoc infrà cap. 41. dubit. 6. quo poſito, poteſt conſummare matrimonium reddendo, abſque diſpenſatione, quod etiam tenet Angelus 2. Impedimentum matrimonij 3. num. 2. & cum diſpenſatione etiam petendo, vt iidem Auctores & alij docent. Hic tamen mortua coniuge tenetur ſeruare caſtitatem. vnde hæc diſpenſatio non fuit integra, ſed partialis tantùm, & ad tempus.

Secundus eſt, Si coniuges poſt contractum matrimonium, communi conſenſu vouerunt continentiam, & poſteà idem periculum vtrique, vel ſaltem alteri eorum ingruat. Ita docet Angelus, Votum. 4. num. 9. & notant Doctores in cap. Rurſus 6. Qui Clerici vel vouentes. Probari poſſunt ſupradicti caſus, quia Epiſcopus non relaxat abſolutè & ſimpliciter hoc votum, ſed ſolùm ex parte & ſecundùm quid, nempe vt eius executio ad tempus differatur: vnde mortua coniuge redit vis voti, & tenetur ſeruare caſtitatem; quod eſt ſignum, ſolùm fuiſſe ſopitum, & executionem

126 ſuſpenſam. Verùm nec hoc Epiſcopus poſſet, ſi Summus Pontifex hoc votum in eo euentu rigide ſibi vellet reſeruare: quia inferior non poteſt ſuſpendere votum ſuperiori reſeruatum niſi quatenus ipſius iuri officit. Sed credibile eſt, numquã fuiſſe mentem ſuæ Sanctitatis hoc votum eo caſu ita ſtrictè reſeruare, vt ab Epiſcopo non poſſet prædicto modo ſuſpendi; idque tum propter periculum incontinentiæ, quod plerumque non patitur tam longam moram obtinendæ diſpenſationis: tum quia hæc res eſt valdè frequens. Accedit, quòd etſi ab initio reſeruationis id non fuiſſet eis conceſſum, tamen longo vſu & conſuetudine etiam à tempore immemorabili ab Epiſcopis ſit vſurpatum, præſertim conſummato iam matrimonio, vt ex DD. conſtat, quamuis eſſet facilis ad Regulares priuilegio inſtructos, vel etiam ad Summum Pontificem recurſus. atqui conſuetudo ius tribuit & iuriſdictionem, cap. Cùm contingat, de foro competenti. Et quamuis hæc conſuetudo ortum habuerit ex periculo peccati incontinentiæ, cui per alios occurri non poterat, tamen ſenſim abſolutè obtinuit, ita vt Epiſcopus diſpenſet, etiamſi alius poteſtatem habens adiri poſſit. Vnde hanc ſententiam abſolutè docent præter ſupradictos, Toletus lib. 7. Summæ, cap. 14. Fumus v. Matrimonium, num. 55. vbi addit, ita *communiter teneri modernos in cap. Rurſus. Qui Clerici vel vouentes*, Roſella v. Impedimentum 4. num. 5. idem docet nu. 6. etiam cùm ambo votum continentiæ fecerunt, ſiue ante matrimonium, ſiue poſt. *Conſulendum*, inquit, *eſt eis vt petant diſpenſationem ab Epiſcopo, maximè vbi timeretur de incontinentia amborum vel alterius.* Sotus in 4. d. 37. art. 1. in fine, & alij.

Quomodo Epiſcopus id poſſit.

Aduerte tamen in ſecundo caſu, Quando coniuges communi conſenſu vouerunt continentiam, etſi probabile ſit Epiſcopum abſolutè poſſe diſpenſare modo ſupradicto, vt debitum petant & reddant, (ita enim præter Roſellam & Angelum tenet Maior in 4. d. 32. qu. 2. col. 2. Emmanuel Sà v. Debitum coniugale, n. 2. & quidam alij recentiores) contrarium tamen videri verius, nimirum, Epiſcopum non poſſe, niſi quando in periculo incontinentiæ non eſſet facilis recurſus ad Summum Pontificem, vel alium habentem poteſtatem, vt in quarto caſu dicetur. Ita Sancius l. 8. diſp. 35. num. 10. Ratio eſt, quia hæc res rarius occurrit, eſtque maioris momenti, nam paſſim huiuſmodi vota ſolent eſſe publica: & periculo ſæpe aliter poteſt occurri, cum neuter habeat ius petendi, poſſintque habitatione ſeparari. Vnde non eſt ea conſuetudo quæ in aliis, vbi res eſt occulta, & alter habet ius petendi, nec poſſunt ſeparari. Nec fuit ratio id concedendi Epiſcopis ob periculum incontinentiæ, niſi quando ad Pontificem aditus non eſſet facilis. Si tamen coniuges condonarent ſibi mutuò renuntiationem iuris quam ſic vouendo fecerunt, reſtituendo ſibi ius petendi, quo vterque in alterum ceſſerat (quamuis id abſque ſacrilegio facere non poſſint, cùm in iniuriam voti ea condonatio ſeu reſtitutio cedat) tunc Epiſcopus abſolutè poſſet diſpenſare ad petendum debitum, etiamſi facilis eſſet ad Pontificem recurſus. ita Sancius num. 15. Ratio eſt, quia tunc vterque, etiam abſque diſpenſatione, tenetur reddere petenti. Vnde perinde ſe habent ac ſi vterque ante matrimonium, vel iam conſtante matrimonio cum mutua facultate abſque ceſſione iuris ſeorſim continentiam vouiſſent. quibus euentis Epiſcopus poteſt diſpenſare, conſuetudine id ei permittente ob periculum incontinentiæ. quando enim alter tenetur reddere, præſumitur ordinariè magnum & vrgens periculum peccati, niſi idem etiam poſſit petere. Vnde conſuetudo permittit Epiſcopo abſolutè in omni tali caſu diſpenſare, non abſolutè, ſed ad petendum duntaxat, quare talis ſi fornicetur, peccabit contra votum, quia hac ex parte non potuit ab Epiſcopo relaxari. neque etiam vt poſſit inire ſecundas nuptias; niſi ſit periculum incontinentiæ, nec facilis ſit ad Papam recurſus, vt iam dicemus.

Si condonarent mutuam renuntiationem.

127 Tertius, Si votum caſtitatis ſit metu emiſſum, licet non omnino iuſto ſeu graui, ratione cuius ſit irritum, videtur Epiſcopus poſſe diſpenſare vt matrimonium contrahat. Ita Angelus, Vomm 4. nu. 9. & Gloſſa in cap. Veniens. 5. Qui Clerici vel vouentes. Nauarrus cap. 12. num. 59. Fumus v. Diſpenſatio num. 17. reſeruatio enim videtur intelligenda de libero, ne ita reſeruetur coactum ſicut ſpontaneum.

Quartus, Quandocumque eſt magnum periculum incontinentiæ. Ita Cardinalis & Anton. de Butrio in d. c. cap. Veniens, Angelus ſuprà. Sed verius eſt, hoc non ſufficere extra caſus ſupradictos & ſimiles, (maximè quando agitur de matrimonio contrahendo) niſi aliud concurrat, nempe vt non ſit facilis aditus ad Summum Pontificem vel eius Delegatum; vt requirunt Silueſter, Votum 4. q. 4. & v. Diſpenſatio nu. 15. Nauar. c. 12. nu. 59. & 76. Sotus lib. 1. de Iuſtitia qu. vlt. ar. vlt. & alij recentiores; tunc enim quia eſt neceſſitas, cenſetur Pontifex non intendere reſeruare, ſed permittere Epiſcopo, vt ſua poteſtate ordinaria, quam ſepoſita reſeruatione habet, vtatur: non enim vult ſuam reſeruationem eſſe in euerſionem, ſed in ædificationem animarum. Hoc tamen non cenſetur facere, quando facilis ad ipſum vel Legatum eius, cui hanc poteſtatem commiſit, eſt acceſſus: tunc enim nulla eſt neceſſitas tollendæ reſeruationis.

Dico, *cui hanc poteſtatem commiſit*: quia Iure communi Legatus à latere non poteſt amplius in diſpenſationibus in prouincia ſuæ legationis, quàm Ordinarius in ſua diœceſi: vt docet Panormi- 128

Legatus.

normitanus in cap. Dilecto.num.5. de præbendis, Couarr.de matrimonio cap. 6. §. 10. num.25. inde probans,non poſſe diſpenſare in gradibus prohibitis.

Nec refert,vnde proueniat quòd non ſit facilis ad Papam recurſus, ob paupertatem, an ob aliam cauſam; Auctores enim generatim loquuntur. Idem docet Sancius lib.8.diſput.9. num.12. Idem locum habet, quando etſi poſſit facilè adire, tamen caret ſumptibus neceſſariis ad diſpenſationem impetrandam. eſt enim eadem ratio, quando ex mora adeundi graue incontinentiæ periculum imminet. quod etiam expreſsè tradit Silueſt. Votum 4. qu. 4. & Sancius ſuprà, citans ad hoc alios DD.

129 *Si ſcandalum impendeat.* Denique idem concedunt DD. non ſolùm quando eſt periculum incontinentiæ, ſed etiam impendente ſcandalo, vel damno tertij ex mora. ita Sancius ſuprà: vbi ponit exemplum in iuuene voto Religionis adſtricto, qui virginem deflorauit,& grauidam fecit;quæ niſi ab eo ducta fuerit, infamabitur: & periculum eſt in mora, ne vel à ſuis conſanguineis impediatur, vel voluntas eius mutetur. Ad huiuſmodi enim mala vitanda multa conceduntur,quæ aliàs minimè licerent: vt patet in Parocho celebrante in excommunicatione vel irregularitate occulta, vitandi ſcandali vel infamiæ cauſa: in Rectore alienante rem Eccleſiæ, quando periculum eſt in mora, ſine facultate Superioris,& contra iuramentum ſuum de non alienando ſine illius licentia; vt probat Panormit. in cap.fin.de eccleſiis ædificandis, num.8. in diſpenſationibus impedimentorum matrimonij,concurrentibus certis circumſtantiis,vt DD. tradunt; & aliis multis caſibus.

130 Quintus eſt, Quando votum caſtitatis eſt acceſſorium, & dependens ab alio voto principali in quo Epiſcopus poſſit diſpenſare; tunc enim ſublato principali, ceſſat alterum: vt ſi voueas non ludere,non inebriari, non fornicari, ſub pœna ſeruandæ caſtitatis, aut ingrediendæ Religionis. Ita Nauarrus cap.12. num.43. & 75. impleta tamen conditione, putat Epiſcopum non poſſe diſpenſare.

Sextus eſt,ſi votum ſit conditionale, & conditio nondum ſit impleta. Ita Sotus lib. 7. de Iuſt. qu.4.art.5.Toletus lib.4. cap.18. vbi citat pro hac ſententia Franciſcum Victoriam. Ratio eſt, quia votum conditionale pendente conditione eſt imperfectum:Pontifici autem non cenſetur reſeruari niſi abſolutum & perfectum.

Septimus eſt,Si votum ſit non ſolùm conditionale,ſed etiam pœnale;id eſt, emiſſum ſub conditione in pœnam delicti; tunc enim probabile eſt, Epiſcopum poſſe diſpenſare, non ſolùm ante impletam conditionem, vt vult Sotus ſuprà, ſed etiam poſt. Ita tenet Lopez cap. 44. vbi pro hac ſententia citat Melchiorem Canum, & Barthol. Medinam: Couarruuias in c. Quamuis pactum. p.1.§.3.n.12. Petrus Arragon. q.88. art. 12. Viualdus.cap.14.num.50. qui addit,multos Theologos Salmanticenſes conſultos ita reſpondiſſe, & doctiſſimos quoſque Hiſpaniæ Epiſcopos in praxi ſecutos.Ratio eſt,quia tale votum non fit ex affectu illius boni, cùm animus ab illo valdè abhorreat; ſed ſolùm in pœnam,vt illius metu caueat à peccato.vnde non videtur tanti momenti,nec tam inſolubile, quàm ſi ſpontaneo affectu nuncupatum eſſet;quale cenſendum quod Pontifici reſeruatur. Confirmatur, quia cum iſtæ reſeruationes ſint contra poteſtatem ordinariam Epiſcoporum, ſtrictè ſunt interpretandæ,vt Sotus ait.communiter autem per votum caſtitatis & Religionis non ſolet tale votum pœnale intelligi, ſed quod directo affectu emiſſum.

Sed difficultas eſt de aliis votis conditionalibus, impleta conditione: vt,Voueo Religionem vel caſtitatem ſi hunc morbum euaſero, ſi hoc periculo defungar. Multi putant,etiam tunc Epiſcopum poſſe diſpenſare. ratio eſt,quia non fit ex directo affectu ad rem votam, ſed ad beneficium quod à Deo expectamus. Vnde obtento beneficio multi dolent ſe obſtrictos voto,indicantes animum per ſe à voto auerſum;ſed ſolo timore mali impendentis incitatos, qui multa cogit quæ aliàs nollemus. 131 *Vota conditionalia.*

Nec refert, quòd conditione impleta videatur abſolutum & perfectum; quia radix eſt imperfecta,quæ in illo voto intrinſecùs imbibitur quæ eſt affectus ille indirectus,vnde totum votum procedit. Non intelligitur autem reſeruari niſi votum perfectum,nimirum,quod & in ſe iam perfectum eſt, non amplius pendens, & in ſua radice tamquam ex affectu directo ad rem promiſſam procedens, ita Sancius lib.8. diſput.10. num.13. vbi pro ea citat aliquot recentiores; addens eã teneri à viris doctiſſimis noſtræ ætatis, eſſeque in praxi virorum ſapientiſſimorum frequentiſſima receptam. Eamdem tenere videtur Toletus lib.4.c.18. citans pro ea Victoriam: *Notandum*, inquit, *quod notauit Victoria; iſta quinque vota tunc reſeruari Pontifici cùm abſoluta ſunt, cùm verò conditionata vel pœnalia,pertinent ad Epiſcopum.*

Verum etſi hanc ſententiam non negem eſſe probabilem, tamen contrariam puto veriorem; quia tale votum impleta conditione videtur arctiùs obligare, quam ſimile factum abſolutè. Ratio eſt: Nam factum eſt in modum contractus oneroſi,& Deus præſtitit contractum ex ſua parte: vnde niſi ipſe etiam impleat, eſt ingratus & iniquus in Deum. quare talis hac ex parte videtur magis reprehenſibilis, quàm ſi gratis promiſiſſet. ſicut qui promittit Deo ſacrificium gratuitum & voluntarium, non videtur tantum obligari,quantum qui promittit ad impetrandum aliquod beneficium,impetrato beneficio. Nec refert quòd affectus non ſit principaliter ad votum,quia ſaltem eſt ſecundariò. amatur enim vt medium ad obtinendum id quod volumus. Itaque ſecurius eſt in hoc caſu adire Pontificem.

Octauus eſt, Si votum fiat diſiunctiuè, hoc modo, Voueo caſtitatem, vel ieiunium perpetuum: tunc enim in poteſtate vouentis eſt eligere alteram partem, in qua Epiſcopus poteſt diſpenſare; iuxta regulam Iuris 70. *In alternatiuis electio eſt debitoris, & ſufficit alterum impleri.* Quòd ſi eligat partem Pontifici reſeruatam, Epiſcopus non poteſt: ſemel autem facta electione, non poteſt vouens mutare; vt docet Azorius lib.11. cap.19.qu.10. Sancius lib.8. de matrimonio, diſput. 9 num. 14. Cuius ratio eſt,quia iam obligationem determinauit ad materiã reſeruatam, perinde ac ſi nihil aliud vouiſſet. Hanc enim vim habet illa electio. Nam in alternatiuis vouetur id quod poſteà re meliùs conſiderata vouens eſt electurus. Simile eſt in promiſſione,quæ tali mo- 132

do ſacta eſt homini. ſicut enim vbi debitor ſemel elegit, idque creditori pateſecit, non poteſt mutare illo inuito: ita cùm Deus cor intueatur, ſi ſemel tacitus elegiſti, non potes retractare; quia hoc vouiſti.

133 Dico Secundò, Prælati Regularium habentes poteſtatem quaſi Epiſcopalem in ſuos, poſſunt diſpenſare in votis Regularium, ſicut Epiſcopus in votis ſuorum ſubditorum. Eſt communis ſententia DD. Soti lib. 7. q. 4. art. 3. Nauarri num. 75. Silu. Votum 4. qu. 3. & aliorum. quando enim aliqua Religio vel Monaſterium eximitur per Pontificem à iuriſdictione Epiſcopi, conceduntur Prælato ea quæ ſunt iuriſdictionis Epiſcopalis. Hinc fit vt etiam poſſint diſpenſare in voto tranſeundi ad Religionem arctiorem; quamuis fortè non poſſint illud irritare; & vt profeſſus in arctiori, tranſeat ad laxiorem; ſi tamen conſenſus communis Capituli adſit, vt inſinuat Sotus ſuprà, & docet expreſſe Silueſt. Votum 4. num. 3. §. Sextum.

Prælati Regulares.

In votis Nouitiorum non poſſunt diſpenſare, niſi fortè habeant in omnes domeſticos quaſi Epiſcopalem auctoritatem, vt ſere Abbates exempti habere ſolent. Prælati non exempti non habent hanc poteſtatem, ſed Epiſcopus, cui cum toto Monaſterio ſubſunt. Inſinuat Nauarrus ſuprà num. 75. §. Tertiò.

Abbatiſſæ, etſi poſſint vota ſuarum Monialium irritare, non tamen poſſunt propriè in illis diſpenſare, quia iuriſdictione ſpirituali carent, vt docet Sotus in 4. d. 20. quæſt. 1. art. 4. Viualdus num. 95. & alij. vide Silueſtrum v. Fœmina num. 4.

134 Dico Tertiò, Confeſſores Ordinum mendicantium poſſunt ex priuilegio Pontificis diſpenſare in omnibus votis in quibus poſſunt Epiſcopi, excepto voto peregrinationis vltra duas dietas, (id eſt 40. milliaria Italica) vt patet ex compendio priuilegiorum Fratrum Minorum num. 115. quorum priuilegia cum reliquis Ordinibus mendicantium communicantur. Imò etiam in hoc voto poſſunt, ſi ſint participes facultatis à Martino V. conceſſæ Benedictinis. Vide Nauarrum cap. 12. num. 79. & Lopez cap. 50. Vnde etiam poſſunt diſpenſare in voto non petendi diſpenſationem; hoc enim non eſt reſeruatum. Imò ſæpè per ſe deſinit obligare; nempe quando ratio dictat expedire vt petatur. Hæ tamen facultates non competunt ſingulis perſonis, niſi per Superiorem & iuxta illius moderationem. Sed quid ſinguli Ordines poſſint, ex eorum priuilegiis colligendum eſt.

Mendicantes.

Aduerte tamen, hanc facultatem diſpenſandi & commutandi in votis, non extendi ad obligationem quam teſtator imponit hæredi. v. g. vt mittat hominem ad B. Virginem Lauretanam; aut quam hæres ex voto reali ipſius defuncti cõtrahit. Nam hæc obligatio nõ eſt immediatè ex voto, ſed quaſi ex contractu. hoc ipſo enim quo adit quis hæreditatem, ſuſcipit omnia onera quæ defunctus imponit, vel quæ ipſe, ſi realia erant, iam contraxerat. hæc enim ad hæredem tranſeunt. Sicut ſi promiſeram Titio me eius votum impleturum, nõ poſſum à Regularibus hoc onere liberari; quia teneor ex pacto, & cederet in præiudicium tertij.

Non extenditur ad obligat. hæredis.

Nec obſtat quòd origo ſit ex voto, & votum poſſit commutari: quia non poteſt commutari niſi ex conſenſu vouentis, qui cùm non viuat, non poteſt conſentire.

Dico Quartò, Parochi non habent poteſtatem, ne in articulo quidem mortis, diſpenſandi aut cõmutandi vota, præſertim in id quod notabiliter minus eſt. Probatur, quia cum careant iuriſdictione fori externi, non habent poteſtatẽ ex officio, & cùm nulla extent hac de re eorum priuilegia, non poſſunt dici habere ex priuilegio. Idem dico de Archidiaconis & Decanis, niſi conſuetudo legitimè præſcripta aliquid illis hac in re alicubi tribuerit: quia per hanc ius Epiſcopale acquirere poſſunt, vt rectè Silueſter, Votum 4. num. 3. §. Septimum, ex Archidiacono & Paludano. 135

Parochi.

Quod ad formam in diſpenſatione ſeruandam attinet, tria requiruntur. Primò, vt præcedat cognitio cauſæ: ſi enim cauſa iuſta non ſubſit, non valet diſpenſatio. Etſi enim cum quis in ſua lege diſpenſat, non ſit neceſſaria cognitio cauſæ, (nam valet etſi cauſa non ſubſit) quando tamen inferior diſpenſat in lege Superioris, vel in iis quæ ius Superioris concernunt eſt neceſſaria, ob rationem allatam. Vnde etiam Summus Pontifex diligenter debet inquirere de cauſæ grauitate, priuſquam diſpenſet in votis: quia agitur de Iure diuino. Si tamen ex parte rei ſubſit iuſta cauſa, diſpenſatio valet, etſi cognitio cauſæ non præceſſerit. ita Fumus v. Diſpenſatio, num. 14. in fine, Sancius l. 8. diſput. 17. num. 11. citans pro hac ſententia Innocent. & Ioannem Andr. in cap. Diuerſis. 5. de clericis coniugatis: & alios. Ratio eſt, quia cognitio iſta non eſt abſolutè neceſſaria vt valeat diſpenſatio, ſed vt legitimè & abſque peccato fiat, nec ſe exponat periculo faciendi actum inualidum contra ius Dei, vel Superioris, & inuoluendi ſubditum multis peccatis, ſaltem materialibus. 136

Seruanda in forma diſpenſationis. Cognitio cauſæ.

Non eſt abſolutè neceſſaria.

Quòd non ſit abſolutè neceſſaria, patet: quia neque Iure naturæ, cùm hac in re ſufficiat poteſtas & voluntas diſpenſantis; neque Iure poſitiuo, quia etſi hoc Ius requirat cauſæ cognitionem, nuſquam tamen irritum reddit, ſi contrarium fiat.

Nec obſtat Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 18. vbi diſpenſationem ſine cauſæ cognitione factam vult cenſeri ſubreptitiam. quia loquitur de præſumptione fori externi. Idem ſtatuit de diſpenſatione quæ non eſt gratis facta; & loquitur non tantùm de ea quæ ab inferioribus Prælatis, ſed etiam quæ à Summo Pontifice facta eſt. Valet autem lex temere condita, ſi cauſa boni communis intercedat; cur non etiam legis diſpenſatio? Item valet electio ſine examine cauſæ, ſi re verà erat dignus; vt colligitur è contrario ſenſu, cap. Nihil. 44. de electione, ex illis verbis, *Deiiciendus eſt indignè promotus. ergo, &c.*

Secundò, vt fiat aliquo actu externo, qui poſſit exteriùs percipi. debet enim ita fieri vt poſſit alteri innoteſcere; alioquin nihil ei proderit. Confirm. quia diſpenſatio eſt quædã condonatio & remiſſio debiti: ſed condonatio non poteſt fieri inter homines, niſi mediante actu externo; ſicut nec donatio, nec promiſſio. Sicut enim homines conſtant animo & corpore; ita actus, quibus inter ſe communicant, debent conſtare volitione interna, quæ eſt veluti anima operis, & opere externo. Non eſt tamen neceſſarium, vt verbis fiat (quamuis hæc ſint maximè accommodata) poteſt enim fieri ipſo opere. vt ſi Prælatus conſcius voti, iubeat vel concedat vt contrarium fiat: tunc enim cenſetur velle diſpenſare, præſertim ſi iuſta cauſa ſubſit; quamuis cognitio cauſæ non præceſſerit. Similiter enim 137

Actus externus.

Poteſt fieri ipſo opere.

modo

modo poteſt diſpenſare in legibus & in irregularitate. Neque id ſolum locum habet in Summo Pontifice, ſed etiam in Epiſcopis, & aliis poteſtatem diſpenſandi habentibus: quia Iure naturæ ſatis eſt, vt quouis ſigno ſuam voluntatem declarent; & nullo Iure poſitiuo ſtatuitur contrarium. Sic Epiſcopus ordinando eum quem ſcit eſſe irregularem, ipſo facto cum eo diſpenſat, ſi alias poterat. Similiter Superior mittens ſubditum ad Ordines. ita Siluester ex Archidiacono v. Irregularitas, in fine; & v. Diſpenſatio, in fine. Idem generatim docet de diſpenſatione voti & quauis alia Siluester Votum, 4. num. 8. citans Paludanum & Archidiaconum; & D. Antoninus par. 2. tit. 11. cap. 2. §. 9. ſequuntur paſſim recentiores.

Poteſt fieri diſſimulatione.

Imò ſi ſuperior ſciens votum vel impedimentum ſubditi videat illum facere contrarium, & non contradicat cùm facilè poſſit, cenſetur hac ipſa diſſimulatione diſpenſare, vt expreſsè docet Paludanus in 4. d. 39. qu. 4. ar. 4. *In omnibus*, inquit, *in quibus Prelatis non eſt taxatus modus cum formula diſpenſandi, eo ipſo diſpenſant; quo faciunt effectum animi diſpenſandi, vel ſciunt, & non contradicunt, quando facile & liberè contradicere poſſunt.* Idem iiſdem verbis docent D. Antoninus & Siluester loco citato, & multi recentiores. Ratio eſt, quia niſi tali diſſimulatione intenderent diſpenſare, grauiter peccarent non reprehendendo, cùm nullam habeant cauſam tacendi, vt ſupponimus. Confirm. Quia talis diſſimulatio cenſetur ratihabitio de præſenti, quæ etiam confert iuriſdictionem ad aſſiſtendum matrimoniis, & ad audiendas confeſſiones, vt multis probat Sanctius lib. 3. de matrimonio, diſput. 35. Vt cùm Parochus videt aliquem ſacerdotem aſſiſtere matrimonio, vel audire confeſſiones, nec contradicit, cùm facile poſſit. hac enim patientia & taciturnitate cenſetur ei conferre auctoritatem pro illis actibus in quibus diſſimulat; alioquin grauiſſimè peccaret non contradicendo. ergo eadem ſufficiunt ad diſpenſationem.

Ratihabitio de præſenti.

Non obſtat; quòd ad abſolutionem ab excommunicatione non ſufficiat, vt Prælatus ipſo facto ad communionem admittat, aut cum eo communicet, vt conſtat ex Cap. Cùm conſideres; & Panormitan. ibidem num. 4. de ſententia excommunicationis; & Clement. Si Summus Pontifex, eodem; quia forma verbalis, qua ea abſolutio ſignificetur à Iure eſt præſcripta, vt ex illis locis conſtat; quamuis non certorum verborum formula. ſecùs in diſpenſationibus.

138 Tertiò requiritur acceptatio eius qui vouit: ſicut vt condonatio debiti valeat, requiritur acceptatio debitoris. Confirm. Quia Deus non remittit obligationem voti niſi volenti eo ſolui; ita nec Prælato conceſſum remittere nomine Dei niſi volenti. Secùs eſt in diſpenſatione legum, impedimentorum matrimonij, irregularitatum, abſolutione cenſurarum, & ſimilium, quæ à ſola voluntate Prælati pendent: in his enim non requiritur acceptatio nec conſenſus eius qui liberatur.

Acceptatio.

Si quis fictè acceptauit diſpenſationem vel commutationem voti, non eſt liber: poteſt tamen ſe liberare mutando animum, & interiùs acceptando, vel priorem inualidam acceptationem ratificando. Idem locum habet in contractibus, quando quis fictè vel metu conſentit. poteſt enim poſtea etiam longo tempore interpoſito interiùs conſentire. Ratio eſt, quia nihil defuit ad firmitatem actus præter conſenſum internum acceptantis, cùm exteriùs acceptauerit. atqui conſenſus internus ſemper præſtari poteſt, quando alter manet in priore conſenſu. De quo vide ſuprà cap. 18. dubit. 7. in fine.

Fictè acceptans.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm Summus Pontifex poſſit diſpenſare in voto ſolemni caſtitatis, præſertim Religioſorum.

D. Thom. art. 11.

Votum ſolemne caſtitatis eſt duplex: aliud eſt annexum Ordini ſacro, aliud in profeſſione Religionis approbatæ nuncupatur. 139

Votum annexum Ordini ſacro.

Quod ad prius attinet, Auctores ferè conſentiunt (exceptis paucis qui continentiam iure diuino connexam putant Ordini ſacro) Pontificem poſſe in hoc voto diſpenſare. hoc autem poteſt fieri dupliciter. Primò, tollendo legem cælibatus ab ordinatione alicuius, ſeu concedendo vt ordinetur abſque obligatione vel promiſſione continentiæ. Sed hoc non tam eſſet diſpenſare in voto continentiæ, quàm in lege Eccleſiaſtica, per quam hoc votum Ordini ſacro eſt coniunctum. talis enim numquam vouit, ſed ſolùm exemptus eſt ab obligatione vouendi & continendi, quæ obligatio eſt ſolùm ex lege Eccleſiæ. Vnde valet illa diſpenſatio, etiamſi facta eſſet abſque cauſa, &, ſi ille accepto Ordine matrimonium contraheret, eſſet validum: neque peccaret contrahendo matrimonium & petendo debitum, niſi ſicut is qui vtitur diſpenſatione abſque cauſa obtenta. Vnde ſepoſito ſcandalo non eſſet peccatum mortale in illo contractu; quia ſolùm eſſet quædam inordinatio, quæ in eo ſita eſt, quòd pars vna non ſit conformis aliis in eodem corpore. multò minùs in petitione debiti, cùm ille nullo voto aut præcepto poſitiuo impediatur.

Secundò, diſpenſando propriè in voto iam facto. Sed hæc diſpenſatio non erit valida ad tollendam obligationem continentiæ, ſi non ſubſit iuſta cauſa: erit tamen valida ad tollendum impedimentum matrimonij. Vnde ſi contrahat matrimonium, erit validum; non tamen poterit petere debitum; quia vis voti manet, quantum patitur ſtatus. tenebitur tamen reddere ob vinculum iuſtitiæ, quo coniugi eſt obſtrictus: ſicut is qui fecit votum ſimplex caſtitatis ante matrimonium. nam votum illius iam ſolùm habebit vim voti ſimplicis.

Votum caſt. Religioſorũ.

De altero, nimirum de voto caſtitatis Religioſorum, eſt maior difficultas. D. Thomas art. 11. docet, Pontificem hoc votum non poſſe relaxare. 140
Ratio ipſius eſt, quia votum caſtitatis ſtatui religioſo eſt eſſentialiter annexum; ac proinde non poteſt ab hoc ſtatu diuelli. ſi non poteſt diuelli à ſtatu, non poteſt etiam tolli ab homine habente illum ſtatum; quia ille ſtatus ab homine tolli non poteſt. quod probatur, quia hic ſtatus conſiſtit in quadã conſecratione, per quam totus homo Deo conſecratur: id autem quod ſemel Deo conſecratum eſt, non poteſt ampliùs ad vſus humanos conuerti; nec poteſt deſinere eſſe conſecratum, quamdiu integrum manet: vt patet in calice con-

Sententia D. Thomæ, non poſſe.

 ſecrato,

ſecrato, & in homine conſecrato in ſacerdotem: ergo qui ſemel eſt conſecratus Deo per votum ſolemne Religionis, non poteſt deſinere eſſe Religioſus. Vnde vlteriùs infert D. Thomas, non poſſe diſpenſari in voto ſolemni paupertatis, & obedientiæ: quia etiam hæc vota eſſentialiter ſtatui religioſo ſunt annexa, vel potiùs innexa, & intrin-

Duo fundamenta illius ſententiæ. ſecè incluſa. Hic eſt totus diſcurſus D. Thomæ, qui conſiſtit in duabus propoſitionibus: Prior eſt, Votum caſtitatis, ſeu debitum continentiæ eſſentialiter eſt annexum ſtatui religioſo. Hæc eſt veriſſima, & ab omnibus conceditur, & apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monaſterium, 6. de ſtatu Monachorum. Altera eſt, Status religioſus non poteſt tolli ab homine, quamdiu viuit. Hæc eſt ambigua, & à multis negatur. Eandem ſententiam de voti caſtitatis inſolubilitate, licet non eodem fundamento, tenet Altiſiodorenſis lib. 3. Summæ cap. 21. Gloſſa in d. cap. Cùm ad Monaſterium. & in caput 1. de voto & voti redemptione. Albertus in 4. d. 38. art. 7. Almainus tract. de poteſtate Papæ cap. 3. Silueſt. 5. Votum 4. qu. 5. Sotus lib. 7. de Iuſtitia qu. 4. ar. 2. Petrus Aragon. qu. 88. art. 11. Armilla v. Diſpenſatio, num. 12.

Probatio illius. Probatur hæc ſententia Primò, Quia nihil eſt melius continentiâ, quo poſſit pro ea fieri compenſatio, iuxta illud Eccleſiaſtici 26. *Omnis ponderatio non eſt digna animæ continentis.* Ita Altiſiodorenſis & Gloſſa. Secundò, In voto ſolemni eſt traditio ſui; in voto ſimplici ſolùm promiſſio: id autem quod ſemel eſt traditum, non poteſt vmquam repeti. Tertiò, Apoſtolus Matthæus noluit diſpenſare cum Iphigenia Regis Æthiopum filia, vt Hirtaco nuberet, etiamſi ipſe promitteret conuerſionem ſui, & regni. Quartò, Si poſſet diſpenſare in voto continentiæ ſolemni, fieri poſſet vt viuente priori vxore poſſet quis ducere ſecundam: vt ſi Petrus ducta vxore, ante matrimonium conſummatum ingrediatur Religionem; deinde Papa diſpenſante egrediatur, & ducat ſecundam. Quintò, Si talis voti vinculum poſſet tollere, poſſet etiam vinculum matrimonij rati, quod ſoluitur profeſſione: atqui hoc videtur abſurdum: ergo.

Contrarium verius. Verùm contraria ſententia eſt multò probabilior, pro qua

141 Dico Primò, Summus Pontifex, ſi iuſta cauſa ſubſit, poteſt relaxare votum ſolemne caſtitatis Religioſorum, & concedere, vt matrimonium contrahant. Eſt communis ſententia Canoniſtarum, teſte Nauarro cap. 12. num. 77. & ferè communis Theologorum, Henrici quodlib. 5. q. 28. D. Thomæ in 4. d. 38. quæſt. 1. art 4. quæſtiuncula 1. ad 3. quamuis hic mutarit ſententiam, ex prauo intellectu Decretalis Cùm ad Monaſterium, teſte Caietano, Richardi ead. diſt. ar. 9. qu. 1. Scoti ibid. qu. vnica. Duran. ibid. qu. 2. Palud. ibidem qu. 4. ar. 4. concl. 11. & 12. Anton. 2. p. tit. 11. cap. 2. §. 9. Angeli v. Votum qu. 5. Caiet. ar. 11. Idem tenent plerique recentiores.

Probatur Primò, Pontifex poteſt relaxare votum ſimplex caſtitatis perpetuæ: ergo etiam ſolemne. Conſequentia probatur, quia ſolemnitas voti ſola Eccleſiæ conſtitutione eſt introducta, vt expreſſe habetur cap. vnico, de voto, in 6. vbi Pontifex ſic ait: *Quod votum debeat dici ſolemne, ac ad*

Votum ſolemne quid ſit. *dirimendum matrimonium efficax, nos conſulere volentes. Nos igitur attendentes, quòd voti ſolemnitas ex ſola Eccleſiæ conſtitutione eſt inuenta, matrimonij verò vinculum ab ipſo Eccleſiæ capite, rerum omnium conditore, ipſum in paradiſo & in ſtatu innocentiæ inſtituente vnionem & indiſſolubilitatem acceperit; præſentis declarandum duximus oraculo ſanctionis, illud ſolum votum debere dici ſolemne, quantum ad poſt contractum matrimonium dirimendum, quod ſolemnizatum fuerit per ſuſceptionem ſacri Ordinis, aut profeſſionem expreſſam vel tacitam alicui de Religionibus per Apoſtolicam Sedem approbatis.* Idem expreſſe habetur in conſtit. Gregorij XIII. quæ incipit, Aſcendente Domino. Si ſolemnitas eſt ex ſola Eccleſiæ conſtitutione: ergo poteſt ipſa in ea diſpenſare: quia poteſt relaxare ſuam conſtitutionem.

Ex his apertè colligitur, voti ſolemnitatem cõſiſtere in eo, quòd ipſum coniunctum ſit profeſſioni Religionis approbatæ, vel ſuſceptioni Ordinis ſacri, & ex coniunctione cum tam præclaro acto, ſolemne dici: ait enim Pontifex, *votum ſolemnizari per ſuſceptionem Ordinis ſacri, aut profeſſionem Religionis*, id eſt, *ſolemne* fieri. conſiſtit ergo *ſolemnitas* eius formaliter in hac coniunctione. *In quo ſolemnitas voti ſita ſit.* Sicut enim per Ordinem ſacrum tradit quis ſeſe irreuocabiliter ſtatui Eccleſiaſtico: ita per profeſſionem tradit ſe irreuocabiliter ſtatui Religionis; ita vt nec ipſe vmquam poſſit Religionem deſerere, nec Religio poſſit illum dimittere ſic, vt omni vinculo quo ſe obſtrinxerat, maneat ſolutus. talem enim traditionem ex vſu recepto nomen profeſſio inſinuat. Dicitur autem hæc *ſolemnitas* eſſe ex conſtitutione Eccleſiæ: tum quia Eccleſia approbat Religiones: ſine qua approbatione vota illa non eſſent ſolemnia, ſed ſimplicia; & Ordini ſacro annectit votum caſtitatis: tum quia ſtatuit vt ratione huius coniunctionis cenſeãtur ſolemnia, & certos effectus habeant, quos per ſe non haberent: nempe vt votum caſtitatis reddat inhabilem ad matrimonium, & votum paupertatis priuet omni dominio, & reddat illius incapacem; vt ſingula ex tribus inducant firmiorem minùſque ſolubilem obligationem: quæ omnia, ipſa per ſe non poſſent. Denique quia Eccleſia poteſt plura vel pauciora ad voti ſolemnitatem requirere; plures vel pauciores effectus ei tribuere, ſicut etiam ad ſolemnitatem matrimonij plura vel pauciora poteſt exigere. Sic olim erat votum ſolemne, etiamſi Religio non eſſet à Sede Apoſtolica approbata; vt infra dicetur.

Hinc patet, ſolemnitatem voti Religioſorum non conſiſtere in aliqua *benedictione* vel conſecratione, vt innuit D. Thomas: quia nulla benedictio aut conſecratio eſt neceſſaria, præter eam, quæ fit ab ipſo vouente per votum, quo ſe Deo conſecrat; qualis reperitur etiam in voto ſimplici. Nec refert quòd in aliquibus Religionibus fiat aliqua benedictio à Superiore, quia hæc non fit in omnibus; non enim in Ordinibus mendicantium: nec eſt conſtitutiua rei ſacræ; qua res accipiat quoddam eſſe ſacrum, maneátq; immobiliter ad vſum ſacrum deputata; (qualis eſt benedictio aquæ, ſalis, veſtium ſacrarum) ſed inuocatiua tantùm, vt Deus peculiariter ope ſua Religioſo adſiſtat; ſicut benedictio Epiſcopi & Pontificis ſuper populum, & benedictio menſæ; &c. de quo vide Caietanum artic. 11. *Non conſiſtit in benedictione.*

Neque etiam in *traditione* & acceptatione, vt volunt Sotus ſuprà, Arragonius, & quidam alij. *Non in traditione.* Quia ſi loquamur de traditione reſpectu Dei, & acce-

acceptatione ipſius Dei, hæc non magis fit in voto ſolemni quam ſimplici. Vtrumq; enim votum eſt promiſſio alicuius rei. Nam votum generatim definitur promiſſio. quòd ſi votum ſolemne etiam eſt promiſſio, qua Deo aliquid promittitur ſoluendum: ergo non eſt illius traditio. Hæc enim inter ſe multùm differunt, & ſe habent ſicut via & terminus; & ſicut contrahere debitum & ſoluere. Nec obſtat quòd in profeſſione homo dicatur tradere ſeipſum ad cultum Dei. quia hæc traditio, quatenus reſpicit Deum, nihil eſt aliud quam deputatio vel obligatio ſui ad talem cultum, nempe ad abſtinentiam libidinis, & paupertatem, &c. quæ deputatio non priuat dominio corporis: & non minùs fieri poteſt voto ſimplici quàm ſolemni. Acceptatio quoque ipſius Dei non minùs habet locum in voto ſimplici quàm ſolemni; vtrumque enim illi gratiſſimum: ſicut non minùs acceptat promiſſiones quàm oblationes.

Si autem loquamur de traditione reſpectu Prælati, eiuſque acceptatione, hæc non fit præcisè vi voti, ſed eſt quid annexum voto in profeſſione, maximè voto obedientiæ; vt dicetur cap. ſequenti dubit. 8. Sed hæc traditio poteſt etiam eſſe annexa voto ſimplici; vt patet in iis qui nũcupant tria vota ſubſtantialia in noſtra Societate; ſtatim enim emiſſis votis poſt biennium probationis in Societate, manet vouens eodem modo ligatus, quo Profeſſus, & tranſit in ius Religionis. Et ſanè nulla fingi poteſt ratio, cur homo non poſſit ſe tradere tum Deo, tum Prælato per votum ſimplex, ita vt Prælatus in illum ius acquirat, accedente præſertim ordinatione Eccleſiæ, qua hic modus approbetur, & Prælato auctoritas acceptandi detur.

Secundò Probatur, Pontifex poteſt diſpenſare in voto ſolemni Clericorum; vt fatetur D. Tho. & communis ſententia Doctorum cur non etiam in voto Monachorum? non enim illud eſt minùs ſolemne, nec minùs continet ſui traditionem, quàm hoc. Nec refert quòd illud non ſit eſſentialiter annexum Ordini ſacro, ſicut hoc ſtatui Religioſo; quia inde ſolùm ſequitur, fieri non poſſe vt quis maneat Religioſus ſoluto voto; ſicut fieri poteſt vt quis maneat ordinatus ſublato voto. non autem ſequitur votum tolli non poſſe vnà cum ſtatu religioſo. imò conuincit, ipſum quoque ſtatum religioſum auferri poſſe; cùm hic non conſtet niſi votorum obligatione.

Exemplis probatur. Tertiò Probatur, Quia vt fide digni Auctores referunt, Pontifex ſæpe vſus eſt hac poteſtate. Primò, Cum Nicolao Iuſtiniano Monacho profeſſo diſpenſauit Alexander III. vt poſſet vxorem ducere, ne familia tam illuſtris extingueretur, ex qua ſuſceptis ſex filiis & tribus filiabus, ad Monaſterium rediit, miraculis poſteà clarus. Habetur in Vita S. Laurentij Iuſtiniani, & apud Volaterranum lib. 4. Hiſtoriæ. Secundò, Cum rege Aragoniæ, qui cum eſſet Monachus profeſſus, & eius pater ſine liberis obiiſſet, ſolutus eſt votis monaſticis vt vxorem duceret, teſte Paludano d. 38. qu. 4. art. 4. concluſ. 11. & referunt Annales Hiſpaniæ. Tertiò, Cum Conſtantia filia regis Siciliæ, Moniali profeſſa, vt nuberet Henrico VI. refert Platina in Cæleſtino III. Omitto alios: atqui durum eſt, dicere, Pontifices in re tanti momenti erraſſe.

142 Dico Secundò, Poteſt etiam diſpenſare in voto ſolemni paupertatis & obedientiæ, ſi legitima cauſa ſubſit. non enim in his eſt maior difficultas, quàm in voto caſtitatis. Dixi, *ſi ſubſit cauſa*, quia Nauar. comment. 2. de Regularibus num. 17. putat, non poſſe iuſtam cauſam ſubeſſe, præterquam vt diſpenſetur in voto paupertatis; quia ſufficit vt ei concedatur plena adminiſtratio abſque dominio. quæ tamen ſit aliquo modo dependens ab arbitrio Pontificis; hæc enim ſufficiens eſt ad omnes actus neceſſarios; vt ad donandum, ad acquirendum, ad contrahendum, ad condendum teſtamentum. Idem videtur dicendum de voto obedientiæ; non enim neceſſe eſt hoc vinculum laxari, ſed ſatis eſt materiam ſubtrahi, tollendo ſubiectionem, quam habet ſubditus ad ſuum Prælatum, & tunc manebit ſoli Pontifici ſubiectus; ſicut accidit quando Monachus fit Epiſcopus vel Cardinalis. Hæc ſententia eſt valde probabilis. *In voto paupertatis & obedientia.*

Contrariam tamen puto veriorem, nempe poſſe iuſtam cauſam ſubeſſe; vt ſi diſpenſetur vt Monachus fiat Princeps ſæcularis & ducat vxorem; tunc enim eſt ſufficiens cauſa vt votum paupertatis ei omnino laxetur, ne affectu proprietatis largitionibus, ſumptibus ſuperfluis, aliiſve modis, qui facilè in hoc ſtatu poſſunt occurrere, peccet contra votum. Idem dico de voto obedientiæ. imò videtur hoc votum ſponte ceſſare hoc ipſo quo deſinit eſſe Religioſus; quia non intelligitur niſi de iis, quæ continentur in regula, vel ad regulæ obſeruationem diriguntur. In Epiſcopis tamen non deſinit, ſed mutatur in obedientiam congruentem illi ſtatui, ipſorum tacito vel expreſſo conſenſu, vel nouo & formali voto. *Votum obedientia in Religioſo Epiſcopo.*

Notandum eſt, Sotum lib. 10. de Iuſtitia q. 5. art. 7. inſinuare, reipſa diſpenſatum eſſe cum Epiſcopis Monachis in voto paupertatis: nam quod ad prouentus eccleſiaſticos attinet, Epiſcopi ex Monachis facti eodem modo obtinent portionem ſibi aſſignatam, quo Epiſcopi ſæculares ſuam: atqui ſæculares ita ſuam obtinent vt eius habeant dominium, vt verior ſententia tenet: ergo etiam Epiſcopi Monachi dominium habent portionis ſuæ. Idem probatur de bonis ſæcularibus ex c. 1. Statutum. 18. qu. 1. vbi ſic dicitur: *Statutum eſt, vt Monachus, quem electio canonica à iugo regulæ & profeſſionis monachalis abſoluit, & ſacra ordinatio de Monacho Epiſcopum fecit, velut legitimus hæres paternam ſibi hæreditatem poſteà iure vendicandi poteſtatem habeat.* Vbi duo dicuntur: Alterum eſt, Monachum per electionem canonicam (intellige confirmatam à Pontifice) *liberari à iugo regulæ*, ita vt non ampliùs teneatur ieiuniis, abſtinentia carnium, vſu laneorum, ſilentio, & reliquis monaſticis obſeruationibus in regula præſcriptis. Excipio tamen *habitum*, quem vt ſeruent, ſtatutum eſt cap. Clerici officia, de vita & honeſtate Clericorum: quamuis in quibuſdam locis, vt in Italia, teſte Soto, hoc non ſeruetur. Alterum eſt, *illum habere ius ſucceſſionis hæreditariæ*; quod intellige, etiamſi fortè illud fuerit quaſi extinctum; vt ſi ſit ex Ordine mendicantium: quia non fuit extinctum abſolutè, ſed ſub conditione, niſi fieret Epiſcopus. Confirmatur, quia Pontifex huiuſmodi Epiſcopis interdum concedit poteſtatem vt emant bona ſæcularia, eáque relinquant quibus volunt; quod eſt ſignum dominij. *143 De Epiſcoporum paupertate.* *Liberatur à iugo regulæ.* *Succedit in hæreditatem.*

Sed verius eſt, eos hoc voto non eſſe abſolutos, ſicut nec voto obedientiæ; ita D. Thomas expreſsè art. 11. ad 4. éſtque communis ſententia Docto- *Verius eſt non eſſe liberos*

Doctorum, Nauarri, de redditibus qu. 3. monit. 12. Syluestri Religio 6. num. 10. Armillæ v. Religio n. 25. & aliorum. Ratio eſt, quia obligatio horum votorum eſt de eſſentia Religionis, vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monaſterium. Vnde cùm per Epiſcopatum non deſinat eſſe Religioſus, non ſoluitur his votis.

Deinde quia neceſſe non eſt, Religioſum Epiſcopum factum, eſſe dominum ſuæ portionis: ſatis eſt vt habeat adminiſtrationem, qualem Canones illi permittunt, tum ad ſuam ſuſtentationem, tum ad pias cauſas: hæc enim adminiſtratio ſufficit ad tales actus. Ius autem ſucceſſionis non acquirit per Epiſcopatum; nam illud etiam antè habebat, exiſtens Monachus, vt conſtat ex cap. 9. Si qua mulier. 19. qu. 3. & ex L. Deo nobis C. de Epiſc. & Cler. ſed per Epiſcopatum fit, vt ſi quid in poſterum acquirat, id cedat non Monaſterio, ſicut antè; ſed ipſius Eccleſiæ: & hoc eſt quod diſponitur ca. Statorum. Quòd ſi ipſe ſit ex Ordine mendicantium, extinctum quidem aliquo modo fuit ius ſucceſſionis, ſed per Epiſcopatum reuiuiſcit in commodum Eccleſiæ ipſius, ita vt Eccleſia habeat dominium rei ſic acquiſitæ, & ipſe adminiſtrationem. Vide Sylueſtrum Religio 4 quæſt. 10.

144 *Ad argumenta Statum relig. poteſt tolli ab homine.* Ad argumentum D. Thomæ, Negandum eſt, ſtatum religioſorum non poſſe auferri ab homine: hic enim ſtatus non in aliqua conſecratione diſtincta ab obligatione votorum conſiſtit, vt ſupponit argumentum; ſed in ipſa votorum obligatione. vnde cùm obligatio huius voti poſſit auferri ab homine, (vt patet in voto ſacris Ordinibus annexo) etiam conſecratio illa, quæ eſt per votum. Quod confirmatur exemplo aliorum, quæ ſic Deo conſecrantur, (vt ſunt omnia quæ ex voto offeruntur) quæ tamen ex cauſa ad vſus profanos conuerti poſſunt. Sic etiam panes propoſitionis etſi Deo eſſent conſecrati, & ſoli ſacerdotes iis veſci poſſent; tamen in neceſſitate Dauid & ſocij illis vſi fuere. Idem ſæpè factum in armis, veſtibus Deo oblatis, in terra conſecrata, & ſimilibus. *Alias conſecrationes tolli poſſe.* Addo valde probabile eſſe, etiam aliàs conſecrationes ab Eccleſia inſtitutas, à rebus conſecratis & benedictis tolli poſſe eiuſdem Eccleſiæ auctoritate, rebus ipſis ſaluis manentibus, vt à templis, altaribus, calicibus, aqua benedicta, veſtibus ſacris, & ſimilibus. Cur enim Eccleſia non poſſit conſtituere vt templum conſecratum amittat conſecrationem dum polluitur vel profanatur? aut calix dum à fabro malleo tangitur? vel etiam vt conſecratio non duret niſi ad certum tempus, & tunc per ſe euaneſcat? *Quid conſecratio & benedictio.* omnis enim talis benedictio & conſecratio non videtur eſſe aliud quàm deputatio ad vſum ſacrum, cum inuocatione diuinæ virtutis & aſſiſtentiæ, vel ad debitum vſum, vel ad excitandam reuerentiam, & deuotionem, vel ad conſequendum finem noſtrarum precum: nam duo illa abundè ſufficiunt vt res dicatur conſecrata, & ſacra, nec alia ratione videtur Eccleſia poſſe rei ſanctitatem conferre extra Sacramentum: atqui illa, nimirùm deputatio & inuocatio, non habent vim nec durationem, niſi ſecundum intentionem deputantis & inuocantis.

Ad aliorum argumenta:

145 *Ad argumenta aliorum.* Ad Primum reſpondet D. Thomas, negando nihil eſſe, quo continentia poſſit compenſari: oratio enim & contemplatio multò eſt præſtantior, cùm ſit finis continentiæ; & tamen votum horum poteſt relaxari. Adde aliam eſſe Scripturæ mentem: non enim continentiam ceteris virtutibus, ſed talentis auri præfert.

Ad ſecundum: Etiam in voto ſimplici eſt traditio ſui, non tantum promiſſio; quia per votum ſimplex caſtitatis homo ſtatim tenetur ad omnia ea, ad quæ per votum caſtitatis ſolemne. Imò per vota ſimplicia poteſt quis fieri verus Religioſus, ſi Sedes Apoſtolica ad hunc finem ea acceptet, vt infra cap. 41 n. 8 oſtendemus. *In voto aliquo ſimplici etiam eſt traditio.* Vnde verum non eſt, votum ſimplex ſe habere ad ſolemne ſicut ſponſalia ad matrimonium, niſi loquamur de certo & peculiari illo voto ſimplici, quo quis vouet ſe fore Religioſum: hoc enim ad vota ſolemnia ſe habet vt ſponſalia ad matrimonium, & de hoc intelligendus eſt D. Thomas art. 11.

Ad tertium: Non eſt certum, Hircanum petiiſſe ab Apoſtolo vt cum Iphigenia diſpenſaret, vt Caietanus & alij teſtantur. Deinde ſi petiit, non videtur ſincero animo promiſiſſe conuerſionem. Denique illis initiis Eccleſiæ fortè non erat expediens.

Ad quartum: Negandum eſt illum habiturum duas vxores viuas: nam prior deſiit eſſe vxor per profeſſionem Religionis ſoluto vinculo coniugali.

Ad quintum: Non eſt abſurdum, ſed probabilius quam oppoſitum, Pontificem ex cauſa poſſe diſpenſare in matrimonio rato non conſummato. Ita tenent communiter Doctores Canonum & Legum. Nauarrus cap. 22. num. 21. dicit Paulum III. & Pium IV. ter vel quater ſe præſente diſpenſaſſe. Caietanus tom. 1. Opuſc. 28. dicit Pontifices ſuo tempore ſæpè diſpenſaſſe. Henriquez, de matrimonio cap. 8. num. 11. dicit Gregorium VIII. diſpenſaſſe vno die cum vndecim. ſed plura de hoc dicenda tractatu de matrimonio. 146 *Poteſt diſpenſare in matrimonio rato non conſummato.*

DVBITATIO XX.

Vtrùm obligatio voti habentis tacitam vel expreſſam conditionem ceſſet, ſi conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis?

Verbi gratia, Vouit aliquis Deo & Superiori, perpetuò ſeruire in Hoſpitali, vel monaſterio, ſub hac tacita vel expreſſa conditione, Si Superior me voluerit retinere, & Superior hoc votum legitimè acceptauit; Quæritur, Vtrùm obligatio voti ceſſet, ſi ipſe de induſtria malè ſeruiendo, damna ſupellectili inferendo, & omnia turbando dimiſſionem extorſerit. 147

Pars affirmans probari poteſt, Primò, Quia ſi Superior talem dimitteret ſponte ſua; ille ad nihil ampliùs teneretur, etiamſi nulla cauſa dimiſſionis ſubeſſet; idque ob tacitam conditionem, quæ voto ipſius ſubeſt: ergo ſimiliter in caſu propoſito liber erit, cùm abſolutè dimittatur. *Probatio partis affirmantis.*

Secundò, Illud votum habebat tacitam conditionem, Si me retinere voluerit: ergo ſi retinere noluerit & dimiſerit; ero liber. Conſeq. probatur, Quia non refert ex qua cauſa proueniat quòd nolit retinere, quando reuera liberè dimittit.

Sed contrarium videtur omnino tenendum, ſcilicet talem non eſſe ſolutum, niſi paratus ſit im- 148 *Contrarium tenendum.*

pedimenta per malitiam poſita tollere, & rurſum ad obſequium præſtandum ſe offerat, ſi Superior velit eum admittere. Ita expreſsè docet Richardus in 4.diſt. 38.ar.5.qu. 3. Syluest. Votum 2.quæſt.2. Angelus v. Votum 1.num.10 & alij.

Probatur Primò, Si alicui elocarem operam ad decennium certo pretio, ſub hac conditione, ſi ille me vellet in domo ſua retinere; & poſteà male agerem, eo fine vt me domo ſua eiiciat, vel conuitiis aut minis id extorquerem; nemo cenſeret me liberum, niſi rurſus offerrem me ad præſtandum contractum promiſſa emendatione; quia fraus & iniuria nemini debent patrocinari: & ſicut contractus debent eſſe liberi, ita etiam diſtractus, ſeu contractuum diſſolutiones. atqui hic noſter caſus eſt planè ſimilis: non enim minor libertas requiritur ad condonationem voti & talis promiſſionis, quàm ad diſſolutionem alterius contractus.

Diſſolutio contractuum & condonationes debent eſſe liberæ.

Secundò, Si hac forma votum conciperem, Voueo Deo & tibi Prælato perpetuum obſequium in hoc Monaſterio, ſi me voles retinere, ita tamen vt ſi fraude, minis, alióve modo dimiſſionem extorſero, nolim vlteriùs obligari; imprudenter & irreligiosè conceptum cenſeretur, nec Prælatus vellet acceptare: atqui hoc modo intelligi deberet, ſi quiuis modus tollendæ conditionis, & obtinendæ miſſionis ad liberationem ſufficeret.

Tertiò, Qui illo modo vouet, non minùs obligatur ex parte ſua, quàm ſi nulla talis conditio ſubeſſet: non enim illa conditio additur vt ipſe vouens minùs ſit obſtrictus, aut faciliùs obligationem poſſit excutere; ſed vt Prælato ſit integrum, ſi aliquando deprehenderit ipſius obſequium minùs eſſe neceſſarium vel vtile, illum dimittere. atqui ſi illa conditio abeſſet, & eo modo dimiſſionem extorqueres, nemo te cenſeret liberum, niſi rurſum te paratum exhibeas: ergo nec appoſita tali conditione liber eris.

149 Quartò, Qui minis & fraudibus nititur extorquere dimiſſionem, facit iniuriam Prælato & Monaſterio adimendo illi libertatem, quam habere debet ad talem actum, & cogendo ad id quod aliàs nollet: ergo tenetur illum reſtituere in priorem ſtatum, reddita libertate vt faciat quod bonum illi videbitur. hoc autem fieri non poteſt, niſi paratus ſit rurſus ad obſequium recipi, & quantum in ſe eſt, omnia reddere infecta, ea in ſtatum priorem reuocando. Confirmatur, quia quicumque per iniuriam cogit alterum ad aliquem contractum vel diſtractum, tenetur illum reſtituere ſuæ libertati, & paratum ſe exhibere ad omnia reducenda in priorem ſtatum, vt omnes Doctores docent, de quo vide ſuprà cap. 17. dubit.6. at in tali voto, inter Prælatum & vouentem eſt aliquis contractus, & hic cogit illum per iniuriam ad contractum diſſoluendum: ergo. Nec refert vtrùm cogat per metum grauem, aut leuem, modò iniuria ſit cauſa ſine qua alter nollet diſſoluere. Pari modo qui per iniuriam extorquet ab aliquo condonationem eius rei; quam illi debet ex iuſtitia, vel alia ſtricta obligatione, non liberatur, niſi illum reſtituat ſuæ libertati, vt liberè condonet: at iſte vouens ex iuſtitia tenetur manere; & extorquet dimiſſionem per iniuriam: ergo non liberatur, &c.

Quintò, Qui vouet aliquem finem, cenſetur tacitè etiam vouere media ad illum finē neceſſaria, vt per ſe patet: atqui medium neceſſarium eſt, non ponere directè impedimenta implendi voti, & ſi poſueris, ea tollere quantum potes: ergo qui vouit perpetuum obſequium in Monaſterio, ſi directè aliqua impedimenta obiecerit, tenetur ea pro ſua virili tollere, ac proinde mutatis moribus ſe rurſus exhibere.

Vouens finem, vouet tacitè media.

Dices, Id eſſe verum ante dimiſſionem, quando votum principale adhuc obligat: ſecùs quando ſublatum eſt per diſpenſationem. 150 *Obiectio.*

Reſpondeo, Certum eſt hoc votum non poſſe tolli per diſpenſationem; quia non ſubeſt iuſta cauſa, vti ſupponimus, cuius defectu omnis diſpenſatio eſt irrita. Per irritationem tamen, vel potiùs defitionem conditionis, ſub qua factum eſt, tolli poteſt: ſed cùm hæc per iniuriam extorta ſit, nō poteſt illa tollere votum vt ceſſet omnis obligatio; nec poteſt alterum reddere ſecurum, niſi paratus ſit omnia in priorem ſtatum reducere. Sicut ſi aliquid mihi vel tertio in meum fauorem promiſiſti, & cogas me ad condonationem, non liberaris, vt antè dictum eſt. *Reſpon.*

Sextò, Talis non videtur poſſe verè pœnitere coram Deo, niſi paratus ſit ſarcire iniuriam, quam intulit Monaſterio & Prælato, vtendo modis illis iniquis, & ita ſe ab obſequio promiſſo ſubtrahendo: præſertim cùm ei lege iuſtitiæ, vel quaſi iuſtitiæ eſſet obſtrictus; nam fides eſt pars quædam iuſtitiæ, vt ſuprà cap. 18. dubit. 8. oſtenſum eſt. Hoc enim habet omnis iniuria, vt non poſſimus de ea pœnitere ſicut oportet ad ſalutem, niſi parati ſimus illam reparare vel tollere, ſi alter velit. Idem dico de iniuria facta Deo, cogendo Prælatum condonare quod ipſi promiſerat: ſed iniuria iſta non poteſt ſarciri niſi dolendo ex animo de eo quod factum eſt, & paratum ſe exhibendo ad omnia in integrum reuocanda quantum fieri poteſt.

Denique, Omnis promiſſio facta alicui ſub conditione poſita in arbitrio tertij, ita interpretanda eſt, vt illi tertiò debeat relinqui libertas vt conditionem ponat, vel tollat; & ſi promiſſor cogat ad tollendum conditionem, non cenſebitur idcircò liber. v. g. promiſiſti puellæ nuptias, ſi parens eius conſenſerit; deinde cogis parentem vt non conſentiat; non ideò cenſendus es liber; quia non ſic ab initio conditionem intellexiſti. Item omnis conditio ita interpretanda eſt: vt non det occaſionem violandi voti vel contractus: atqui daretur maxima occaſio violandi, ſi ita intelligeretur vt poſſet huiuſmodi malis artibus euerti: ergo, &c.

Ad Primum: Prælatus eo caſu dimittit quidem abſolutè, ſed coactè, non liberè: at quæ vi vel metu facta ſunt, in irritum reuocanda ſunt; cap. 2. de iis quæ vi. 151 *Ad argumenta.*

Ad Secundum: Ideò illa dimiſſio eſt valida, quia ſponte facta; tollitur enim illa conditio, quæ tacitè inerat, omnino liberè: hìc autem extorta eſt per iniuriam. Ad probat. conſeq. Maximè refert à qua cauſa proueniat conſenſus in omni contractu: ſi enim extorqueatur per iniuriam, contractus eſt irritus, vel in irritum reuocabilis; & qui extorſit, tenetur reducere omnia ad priorem ſtatum, ſi alter velit. Neque verum eſt, hunc liberè dimitti ea libertate, quæ ſufficiat vt actus ſit omnino validus, reddátque alterum ſecurum, vt patet in condonationibus ſimili modo extortis.

Petes, Quid ſi talis non ſolùm vouit obſequium & famulatum, ſed etiam continentiam 152

per-

perpetuam, ſub eadem tacita vel expreſſa conditione; Vtrùm dimiſſione extorta teneatur adhuc voto caſtitatis.

Quid ſi vouit etiam continentiã. Reſpondeo, Probabile eſt non teneri immediatè hoc voto; quia mens ipſius non videtur fuiſſe ad hanc ſe obſtringere, niſi maneret in Monaſterij obſequio, non autem ſi contingeret illum dimitti. Tenetur tamen mediatè, quatenus obligatur ſe rurſus exhibere, vt recipiatur ad præſtandum seriò & bona fide famulatum, quem promiſit. vbi enim receptus fuerit, rurſus tenebitur vi prioris voti.

Contrarium tamen videri poſſit probabilius, quia conditio ſub qua promiſit; non fuit ſublata eo modo quo debuit vt votum ceſſaret: mens enim vouentis erat ſe obligare, niſi ſponte ipſum Superior dimitteret, ſeu quamdiu illum ſponte retinere vellet: atqui nunc illum non dimiſit ſponte, ſed coactus ab ipſo per iniuriam; & adhuc cupit illum retinere quantum eſt ex parte ſua: ergo conditio non eſt ſublata eo modo quo debebat tolli; ac proinde manet obligatio.

C A P V T X L I.

De Statu Religioſo.

Conſtat Dubitationibus 15.

EXplicato voto, ſequitur vt dicamus de ſtatu religioſo, de quo D. Thomas qu. 186. & tribus ſequentibus. Tamen quia hic ſtatus totus conſtat voto, commodiſſimè hoc loco tractabitur.

Status Epiſcoporum in tractatu de Sacramento Ordinis explicandus.

D V B I T A T I O I.

Quænam requirantur ad ſtatum religioſum.

1. *Quid ſtatus, & quotuplex.* NOTANDVM Primò, Nomen *ſtatus* in propoſito dupliciter accipi. Primò: Generatim: ſic quæuis vitæ conditio, in qua homo ad tempus vel perpetuò perſtat & permanet, *ſtatus* dicitur, vt ſtatus innocentiæ, ſtatus legis naturæ, ſtatus legis Moſaycæ & Euangelicæ; ſtatus huius vitæ, & vitæ futuræ; ſtatus beatorum, & ſtatus damnatorum; ſtatus incipientium, proficientium, perfectorum; ſtatus eccleſiaſticus, & ſtatus ſæcularis; ſtatus ſeruorum & liberorum; viduarum; & virginum, &c. Vide Caietanum quæſt. 183. art. 1. Secundò, ſtrictè, pro conditione vitæ immobili per quam alteri obſtricti ſumus: hoc enim nomen quamdã firmitatem denotat, vt docet D Thomas
Tres ſtatus. q. 183. art. 1. & paſſim alij Doctores. Hoc modo D. Thomas conſtituit tantùm tres ſtatus in Eccleſia, Epiſcoporum, Religioſorum, & coniugatorum; Epiſcopi enim perpetuo vinculo obſtricti ſunt obſequio ſuæ Eccleſiæ: Religioſi obſequio diuino: coniuges obſequio mutuo. ex his duo ſunt ſpiritales, & vocantur ſtatus perfectionis: tertius eſt ſæcularis.

2. *Religionis nomen tripliciter accipitur.* Notandum Secundò, Nomen *religionis* tripliciter accipi. Primò, Pro virtute qua Deus colitur. de qua ſuprà cap. 36. Secundò, pro formula cultus diuini omnibus communi, vel pro talis formulæ profeſſione, per quam homo mancipatur obſequio diuino quantum præcisè neceſſarium eſt ad ſalutem; qualis eſt modò religio Chri-
3. ſtiana, & olim religio Iudaica. Tertiò, Pro peculiari quadam formula & profeſſione, per quam homo ex libera ſua electione penitus obſequio diuino mancipatur. hæc ſupponit omnia ad quæ obligat communis religio Chriſtiana, & propriè includit aliqua alia, quæ maximè ad perfectionem conducunt. vnde peculiari ratione vindicat ſibi nomen Religionis. huius profeſſores pro- *Religioſi.*
priè dicuntur *Religioſi*; quaſi toti diuino cultui addicti. Dionyſius de eccleſiaſtica hierarchia *Cur dicti* cap. 6. dicit eos *à ſuis ducibus*, id eſt, ab Apoſtolis *appellatos θεραπευτάς, à puro Dei obſequio & cul-* *θεραπευταί*
tu. eodem nomine vocat illos Philo in lib. de contemplatione; idque ob duas cauſas, vt ibi inſinuat: tum quia cultui & obſequio Numinis penitus dediti, tũ quia toti ſunt in animo ſuo curando & virtutibus excolendo. *θεραπεύειν* enim duo ſignificat, *colere* & *curare*, ſeu mederi; eodémque modo vſurpatur apud Græcos. quo hæc apud Latinos. Vocati ſunt etiam ab Apoſtolis *Monachi*, teſte *Monachi.*
Dionyſio ſuprà, *à vita indiuiſibili & ſingulari, qua in Deiformem monadem colliguntur & perficiuntur.* Dicuntur etiam *ἀσκηταὶ* à D. Baſilio & aliis, id *ἀσκηταί.*
eſt *exercitores*, quia eorum munus eſt; ſe in virtutis palæſtra exercere. Hinc *ἀσκητικὰ* eiuſdem Baſilij, quæ ad inſtructionem Monachorum pertinent. Nomen tamen *Monachi* propriè non conuenit omnibus Religioſis, ſed ſolis vitæ contemplatiuæ deditis. non enim Mendicantes propriè ſunt Monachi, cùm aſſiduè inter homines verſentur, multò minùs qui ex inſtituto ſunt Clerici ſeu ſacerdotes, vt ſunt Canonici regulares, & Religioſi Societatis IESV. alia enim eſt Religio Clericorum, alia Monachorum, vt conſtat ex cap. Licet. 18. de Regularibus, cap. Nullus. 1. & cap. 2. Mandamus. 19. qu. 3. & aliis multis Iuribus. in fauoribus tamen, nomine Monachorum veniunt omnes Religioſi, vt docet Panormitanus in cap. Ex parte. 2. de poſtulat. Prælat. & alij Doctores. *Patres.*

Vulgò in Italia, Hiſpania, & Gallia vocantur Patres; quod nomen potiùs eſt beneuolentiæ & charitatis, quàm honoris. nam etiam laicis Religioſorum à ſæcularibus tribuitur. vnde etiamſi ſæcularibus ſacerdotibus, & in primis Parochis tribui poſſit; tamen honoris causâ hi potiùs vocantur Domini quam Patres, ſicut & Magnatum filij, patres ſuos dominos vocant. Itaque Religioſis, qui in plebem & pauperes quoſlibet parentum affectum & officia præſtant, & magis

amo-

amoris, quoad beneuolentiam exercentur, quam honoris, quo intumeſcant, multis delectari debeat, hoc nomen propriè tribuitur.

3 Notandum Tertiò, Religionem, ſeu *ſtatum religioſum*, ſicut & quoduis officium, dupliciter poſſe ſpectari. Primò, In actu primo, ſeu in habitu, & ſic nihil eſt aliud quàm debitum religioſè viuendi. Secundò, In actu ſecundo, & ſic eſt ipſa religioſa vita voto firmata.

His poſitis, difficultas eſt de tribus votis, de ſolemnitate votorum, de regula, & de Pontificis approbatione.

Ad eſſentiam Religionis requiri tria vota.

Quod ad primum attinet, Certum eſt, ad ſtatum Religionis eſſentialiter requiri tria vota, eáque perpetua, paupertatis, caſtitatis, & obedientiæ. Eſt communis ſententia Theologorum & Canoniſtarum. Nec ſufficit ſeruari hæc tria ſine voto; quia

4 ſic non conſtituunt ſtatum, cùm non habeant firmitatem: nec homo perfectè dedicatur Deo nuda illa obſeruatione abſque voto; quia libertatem reſiliendi ſibi retinet, quæ per votum abdicatur.

Nazaræi.

Hinc Nazaræi, qui erant typus noſtrorum Religioſorum, voto conſecrabantur Domino, vt conſtat ex cap. 6. Numer. Deinde ad perfectionem Religionis requiritur vt homo totam vitam ſuam Deo conſecret. nam vt Gregorius hom. 20. in Ezech. ait: *Cum quis omne quod habet, omne quod viuit, omne quod ſapit, omnipotenti Deo vouerit, holocauſtum eſt*; addens, illud offerri ab his qui ſæculum deſerunt, & relicta Ægypto ſacrificium offerunt Domino in eremo, id eſt, in ſtatu Religionis: atqui non poteſt quis vitam ſuam totam ſimul Deo conſecrare ipſo actu; quia nõ tota ſimul agitur, vt inquit D. Thomas qu. 186. art. 6. ad ſecundum; ergo id voto fieri debet. Nec ſufficit votum, niſi ſit perpetuum; quia alioquin eſt imperfecta ſui mancipatio retrò reſpiciens, & ius retrocedendi retinens.

Quòd hæc tria requirantur, Probatur, Primò, Quia Religio eſt forma quædã vitæ, vel obligatio ad formam vitæ ducentem ad imitationem Chriſti, & ad perfectionem charitatis: ſed hæc tria maximè ſunt conuenientia ad imitationem Chriſti, & perfectionem charitatis conſequendam: ergo, &c. Maior per ſe patet. Minor probatur. Ac primùm quòd *paupertas* ad hoc ſit maximè conueniens,

Paupertatem requiri.

conſtat ex illo Matth. 19. *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo.* & infrà: *Amen dico vobis, quòd vos, qui reliquiſtis omnia, & ſecuti eſtis me, centuplum accipietis, & vitam æternam poſſidebitis.* Hinc Dominus Matth. 5. *pauperes ſpiritu*, (id eſt, affectu & libera electione, non miſera & ingrata neceſſitate) *beatos* vocat; quia ipſis regnum cælorum rependetur. hinc in primitiua Eccleſia omnia erant communia, nec quiſquam aliquid ſuum eſſe dicebat, maximè apud Iudæos conuerſos: idque voto videntur promiſiſſe: alioquin Ananias &

Anania & Saphira votum.

Saphira non adeò grauiter puniti fuiſſent, quòd aliquid de pretio ſibi retinuiſſent; nec Petrus diceret illos *mentitos Deo, non hominibus. Mentiri* enim *Deo*, eſt non ſeruare quod ei promiſeris. Ita expreſsè docent Patres, Hieronymus epiſt. ad Demetriadem, Auguſtinus ſerm. 12. de diuerſis, Chryſoſt. Hom. 12. in Acta; & alij. Denique Apoſtoli paupertatem ſeruarunt, Matth. 19. *Ecce nos reliquimus omnia*: & Chriſtus ipſe pauperrimus fuit, Matth. 8. & Lucæ 9. *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet.*

De caſtitate, Matth. 19. *Sunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum Dei. qui poteſt capere, capiat.* quaſi dicat, res iſta eſt valdè eximia, hortor vt quiſque pro ſuo captu ad eam aſpiret. & qui difficultatem paratus eſt vincere, amplectatur: dicimur enim *poſſe*, quando audemus, & non ſinimus nos difficultate rei ſuperari; *non poſſe*, quando cedimus difficultati, quamuis eam poſſemus abſolutè vincere. ſic vulgò dicitur, Non poſſum hanc iniuriam diutiùs ferre, Non poſſum condonare, Non poſſum tam tenuiter viuere, &c. 5

Caſtitatem requiri.

1. Corinth. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo: conſilium autem do tamquam miſericordiam conſecutus à Domino, vt ſim fidelis. Beatior erit, ſi ſic permanſerit ſecundùm meum conſilium.* Denique toto illo capite hortatur ad continentiam; quia hæc præbet facultatem Domino meliùs ſeruiendi. Vnde Dominus, Apoſtoli, & clariſſimi Sanctorum, continentiam coluerunt. Quòd autem voto firmari ſoleat, patet ex Apoſt. 1. ad Tim. 5. *Adoleſcentiores viduas deuita*, (Græcè *παραιτοῦ*, recuſa, non admitte) *cum enim luxuriatæ fuerint in Chriſto* (id eſt, in iniuriam Chriſti ſponſi ſui fornicatæ) *nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem* (quam Chriſto dederant vouendo continentiam) *irritam fecerunt.* Ita exponit hunc locum Concilium Carthaginenſe 4. cap. 104. & omnes Patres.

De obedientia, ad Philippen. 2. *Chriſtus obediens fuit vſque ad mortem*: & qui Dominum vult ſequi, debet *abnegare ſeipſum*, Matth. 16. quæ abnegatio maximè fit per obedientiam, dum iudicium & voluntatem noſtram in omnibus Superiori ſubiicimus.

Obedientiam requiri.

Secundò Probatur; Status religioſus poteſt 6 conſiderari vel vt eſt quoddam *holocauſtum*, quo homo omnia ſua conſecrat Deo; vel vt eſt *exercitium* tendens ad perfectionem, vel vt eſt *remotio impedimentorum* ſalutis. Si primo modo conſideretur, requiruntur illa tria: nam per votum obedientiæ offert Deo animam, ſubiiciens iudicium & voluntatem in rebus agendis Superiori propter Deum. Per votum caſtitatis offert corpus, abſtinens ſe cauſa Dei à voluptatibus carnis. Per votum paupertatis offert res exteriores, ſe illis propter Deum priuans. Si ſecundo modo, eadem requiruntur. vt enim homo exerceat ſe ad perfectionem, debet exuere affectum & ſolicitudinem rerum terrenarum; (vt multis docet Dominus Matth. 6.) quod fit paupertate voluntaria. Debet abſtinere à voluptatibus carnis, quæ mentem ad ſpiritualia reddunt maximè ineptam; (vt patet 1. ad Corinth. 7.) quod fit cultu caſtitatis. Denique debet dirigi tamquam diſcipulus, ne proprio iudicio & affectu fallatur: vt ſæpe Scriptura monet, prouerb. 19. 22. Eccleſ. 6. & alibi. hoc autem fit obedientiâ.

Probatur ratione.

Vt exercitium perfectionis.

Si tertio modo, eadem requiruntur. nam tria ſunt quæ maximè ſalutem hominis impediunt, cupiditas rerum terrenarum, oblectationes carnis & amor proprij iudicij & voluntatis; quæ tria inſinuantur 1. Ioannis 2. *Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.* Itaque cùm hæc tria tollantur votis Religionis, per Religionem exuitur mundus.

Vt remotio impedimentorum.

Deni

A memorio ſollicitudinum. Denique eadem requiruntur vt mens hominis à ſollicitudine ſæculi liberetur, & tranquillitatem aſſequatur. tota enim ſæculi ſollicitudo verſatur in rebus temporalibus, in vxore, & liberis, & in gubernatione vitæ propriæ. vide D. Thomam quæſt.186.art.7.

7 *Imperfecta Religio.* Ex his patet, Illa Inſtituta, in quibus non faciunt votum caſtitatis abſolutæ, ſed ſolùm caſtitatis coniugalis; vt fit in quibuſdam Ordinibus militaribus, non eſſe propriè & perfectè Religiones, ſed ſolum imperfectè, & ſecundùm quid: quia non continent primaria conſilia Chriſti: caſtitas enim coniugalis non eſt conſilij, ſed præcepti. Vnde in tali Inſtituto non fit holocauſtum perfectum: quia corpus Deo non offertur. Deinde mens hominis non abducitur a delectationibus carnis, quæ maximè illam ad ſpiritalia reddunt ineptam: nec à ſtudio placendi vxori, quod hominem diuidit, teſte Apoſt.1. ad Cor.7. nec ab aliis ſollicitudinibus innumeris, quas ſtatus matrimonij ingerit, quæ hominem a rebus diuinis maximè auocant. Denique quicumque iam inde à temporibus Apoſtolorum ſe Deo dedicare voluerunt, ante omnia caſtitatem ei vouerunt, tamquam hac vna re potiſſimùm redderentur diuino obſequio idonei. Idem docet diuus Thomas qu.186. ar.4. ad 3. *Illi*, inquit, *modi viuendi, ſecundùm quos homines matrimonio vtuntur, non ſunt ſimpliciter & abſolutè loquendo Religiones; ſed ſecundùm quid, in quantum ſcilicet in aliquo participant quaedam, quæ ad ſtatum Religionis pertinent.* Et Sotus libro 7. de Iuſtitia, quæſt. 5. art. 3. In eadem eſt Gloſſa in Clement. Ex eo, de ſententia excomm. & alij. Quæ verò Nauarrus de reditibus quæſt. 1. monito 55. adducit, ſolùm probant tales poſſe dici *perſonas Eccleſiaſticas & Religioſos* imperfecto modo.

Obiectio. Dices cum Nauarro, Qui verè eſt Religioſus, non deſinit eſſe talis ex eo quòd Papa cum illo ſuper aliqua parte voti diſpenſet: ſed Papa diſpenſauit cum illis vt poſſint ducere vxores: ergo, &c.

Reſpon. Reſp. Maior vera eſt, ſi illa pars voti talis ſit, vt ſine ea poſſit eſſentia Religionis conſiſtere: at obligatio caſtitatis non eſt talis, vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monaſterium, de ſtatu Monachorum. vbi dicitur, *Abdicatio proprietatis, ſicut & cuſtodia caſtitatis, adeò eſt annexa regulæ monachali, vt contra eam nec Summus Pontifex poſſit licentiam indulgere*: quod Doctores paſſim intelligunt, remanente ſtatu Monachi, ſeu religioſo.

Vnde vlteriùs ſequitur, ſi eorum profeſſio ab initio fit cum illa moderatione ad caſtitatem coniugalem, eos non fore propriè Religioſos. Cetera, quæ Nauar. adfert, omitto, quia parùm vrgent.

8. *Solemnitas an ſit neceſſaria.* Quod attinet ad ſecundum, non eſt neceſſarium ad eſſentiam ſtatus religioſi, vt vota iſta ſint ſolemnia; ſufficit vt ab Eccleſia in eum finem acceptentur. Probatur Primò, Quia ſolemnitas votorum eſt ex intentione Eccleſiæ, vt ſuprà cap.40. dubi. penult. oſtenſum eſt: quæ ſicut in vna Religione poteſt aliquam ſolemnitatem vel conditionem requirere vt acceptet illam pro Religione, ita & in alia poteſt non requirere. Ea autem, quæ ipſi Religioni ſecundùm ſe eſſentialia ſunt, iure diuino ſunt conſtituta. Secundò, Quia illa ſolemnitas ſolùm inducit quamdam inhabilitatem ad proprietatem bonorum, & ad matrimonium: quæ inhabilitas non eſt neceſſaria ad ſtatum perfectionis: nam poteſt quis eſſe verus Religioſus manente vinculo matrimonij, ſi præſcindatur facultas eo vtendi; vt patet quando coniux ex conſenſu alterius profitetur. Simili modo dominium non magis repugnat ſtatui Religionis quàm vſus, ſi omni momento dependeat a nutu ſuperioris, ita vt ad omnem nutum illius ſis paratus reſignare. Nec obſtat cap. Cùm ad Monaſterium, ſuprà citatum, vbi dicitur, *abdicationem proprietatis adeò eſſe annexam regulæ monachali, vt nec Summus Pontifex contra eam poſſit licentiam indulgere.* quia loquitur de *proprietate* quatenus ſignificat ius independens à voluntate Superioris, quo quis poſſit rem tenere, & vti tamquam non ſubiecta Superioris auctoritati. quo modo paſſim accipitur. quando de proprietate Regularium agitur, vt patet cap.2. & 4. eodem titulo. vbi dicitur, Religioſum, qui in extremis *habere peculium* (nempe abſque Superioris conceſſu, vt ibidem apertè inſinuatur) vel *habere proprium* deprehenſus fuerit, non eſſe in loco ſacro ſepeliendum. vbi nihil aliud eſt *habere proprium*, quam aliquid tenere inſcio Superiore quaſi iure proprio, & tamquam non ſubiectum Superioris diſpoſitioni; ita vt non ſit paratus ad Superioris arbitrium relinquere. Itaque *proprietas* non accipitur ibi pro qualicumque dominio rei etiam ſeparato à libero rei vſu. neque talis dominij abdicatio pertinet ad eſſentiam Religionis, cùm nullo modo officiat perfectioni; præſertim quando iuſta cauſa eſt illius dominij ad tempus retinendi parui enim æſtimatur dominium rei, ſi non magis poſſis ea vti, aut de ea diſponere abſque Superioris arbitrio, quàm ſi dominium non haberes, & quouis momento paratus eſſe debeas illud abdicare. Sicut enim dominium, quod maritus habet in corpus vxoris, non repugnat ſtatui Religionis, ſed ſolùm vſus: ita nec dominium rei, nec vſus illi repugnat, niſi ſit independens à Superioris arbitrio.

Tertiò, Quia per vota ſimplicia in Societate IESV poſt probationem emiſſa, efficiuntur veri Religioſi. vt motu proprio & ex certa ſcientia declarauit & definiuit Gregorius XIII. in ſua Conſti- *Conſtitutio Greg. XIII.* tutione, quæ incipit, Aſcendente Domino, anno 1584. edita, vbi etiam excommunicat, & inhabiles ad omnia beneficia & officia ſæcularia ac regularia reddit eos qui contrarium auſi fuerint affirmare. Idem colligitur ex Concil. Tridentino ſeſſ. 25. cap.16. de Regularibus, vbi agens de profeſſione Nouitiorum, quomodo in aliis Religionibus fieri debeat, approbat peculiarem modum Societatis, (quam & Religionem Clericorum vocat) quo, peracto biennio probationis, emittunt vota ſimplicia, & deſinunt eſſe Nouitij, habentúrque Religioſi: ergo tacitè inſinuat illos fieri verè Religioſos.

Idem apertè colligitur ex aliorum Pontifi- *Probatur ex litteris aliorum Pontif.* cum, Pauli III. Iulij III. Pij IV. & Pij V. diplomatibus; quibus Primò totum Societatis inſtitutum & modus procedendi approbatur & confirmatur.

Deinde declarantur apoſtatæ & excommunicati omnes eius deſertores; quæ declaratio falſa eſſet, niſi ipſi eſſent veri Religioſi. nemo enim in Iure vocatur apoſtata, niſi qui religionem Chriſtianam, vel Inſtitutum religioſum ab Eccleſia approbatum, cui inſitus erat, deſerit. Neque ſen-

tentia

tentia excommunicationis in iure cauſa deſertionis euiquam, niſi talibus infligitur.

Tertiò, Iſtis deſertoribus aditus ad alios Ordines etiam mendicantium intercluditur, & profeſſio in eis facta ſeu attentata decernitur irrita, præterquam in Religione Carthuſianorum: atqui nemini, qui nō ſit in ſtatu perfectionis, aditus ad ſtatum perfectionis eſt intercipiendus: ergo ſupponebant iſti Pontifices, illos iam eſſe in ſtatu perfectionis. Ex quibus eſt perſpicuum, illos ſenſiſſe, per iſta vota ſimplicia fieri vere & proprie Religioſum. & ſanè niſi ita eſſet, grauiter illi errasſent, habendo apoſtatarum loco eos qui egrediuntur, & excommunicationis ſententiam, etiamſi alium Ordinem ingrediantur, in eos proferendo, & profeſſionem irritam reddendo. quid enim hoc aliud eſſet quàm impedire ſtatum perfectionis, & ſequelam conſiliorum Chriſti, & pro ea hominem eiicere extra Eccleſiam? Itaque de hac re non poteſt eſſe vlla dubitatio.

Quartò, Si per vota ſimplicia non poſſet quis fieri Religioſus, id eſſet vel quia per illa non fit traditio ſui, ſed ſolùm promiſſio: vel quia per illa non ſortitur ſtatum immobilem; vel quia non obligamur ad illas functiones perfectionis, ad quas obligamur per ſolemnia. Non primum, Quia per illa fit vera traditio vt ſuprà oſtenſum eſt, & Eccleſia acceptat illa, mediante Prælato, cui hanc auctoritatem dedit. Non ſecundum, Quia qui ſic ſe aſtrinxit, non poteſt ſe vllo modo illa obligatione eximere: vnde ex ſe eſt perpetua & immutabilis.

Nec obſtat quòd poſſit dimitti, & votis liberari; quia etiam profeſſi auctoritate Pontificia votis ſolemnibus eximi poſſunt, vt cap. 40. dubit. vlt. oſtenſum eſt. Ad ſtatum ſufficit, vt te ipſe non poſſis ab ea vitæ conditione eripere; quamuis Superioris poteſtate, præſertim ſuprema, eximi poſſis. Confirm. exemplo ſerui, qui proprie eſt in ſtatu ſeruitutis, quia ſeipſum ab eo eximere non poteſt; quamuis dominus poſſit illum manumittere: & coniugum, qui mutuo conſenſu poſſunt ad Religionem tranſire, & ſolui obligatione mutui obſequij: ſic etiam Epiſcopus poteſt auctoritate Pontificis Eccleſiam ſuam deſerere, & ſibi ſoli viuere. Non tertium, Quia vota ſimplicia poſſunt obligare ad omnia exercitia perfectionis, ſicut ſolemnia.

Nec obſtat quòd DD. paſſim requirant votum ſolemne; quia loquuntur de Religione ſecundum Ius antiquum, quo iure non acceptatur votum ſimplex ad ſtatum: non tamen negant quin auctoritate Eccleſiæ acceptari poſſit.

9 *An regula requiratur.* De tertio, Ad eſſentiam ſtatus religioſi abſolutè non requiritur alia regula, præter eam quæ diuinis mandatis & ipſis votis continetur. Ratio eſt, quia hæc abſolute ſufficiunt vt ducant hominem ad perfectionem. Confirmatur, quia ad reliqua non eſt obligatio in ſingulis, præſertim eſſentialis: poteſt enim quis eximi à choro, ab vſu piſcium, ab vſu laneorum, & ſimilibus, manente eſſentia Religionis. Quia tamen ob multas cauſas Eccleſia non conſueuit huiuſmodi ſtatum approbare pro Religione, abſque aliqua particulari regula, ea eſt neceſſaria, non per ſe, ſed per accidens.

10 *An Eccleſiæ approbatio.* Quod ad quartum attinet; Ad ſtatum Religionis ſaltem perfectum neceſſaria eſt Eccleſiæ approbatio, & votorum admiſſio. Vnde etiam initio Eccleſiæ, Monachi per Epiſcopos initiabantur, vt patet ex Dionyſio c.6. Eccleſiaſticæ hierarchiæ, vbi formulam huius initiationis deſcribit: & virgines ab Epiſcopis velabantur, teſte Tertulliano, Cypriano, Ambroſio, & alijs. De quo ritu extat decretum Pij I. qui vndecimus Papa fuit, c. 15. Virgines. 20. qu. 1. nec vnquam fuit perfecta Religio, niſi quæ à Prælatis Eccleſiæ approbata fuit.

Cur approbatio neceſſaria. Ratio eſt Primò, Quia ſine hac approbatione non poteſt eſſe ſtatus ſpiritalis ſupra communem ſtatum Chriſtianorum, ſed omnes merè ſunt laici, ſubiecti poteſtati ſæculari, niſi forte aliqui ex illis ſint Clerici vel ſacerdotes; quod non competit illis per iſtam vitæ conditionem, ſed aliunde. Religio autem perfecta eſt ſtatus ſpiritualis & ſupernaturalis, diſtinctus à communi ſtatu Chriſtianorum, & proinde à Chriſto peculiari modo deſcendere debet, idque mediante ipſius Vicario; ſicut omnes gradus eccleſiaſtici, & omnis iuriſdictio ſpiritalis; iuxta illud Apoſtoli ad Epheſ. 4. *Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis*, &c. Secundò, Quia votum paupertatis & obedientiæ religioſæ reſpiciunt auctoritatem Prælati habentis iuriſdictionem ſpiritalem: paupertas enim religioſa non poteſt vlla re vti, niſi dependenter à voluntate Prælati; obedientia verò præceptum Prælati intuetur. Itaque requirunt in Superiore ſpiritalem poteſtatem a Chriſto deſcendentem. Confirmatur, quia Religioſus obedit Prælato tamquam Chriſto, in eòque Chriſtum intuetur; nimirum quia à Chriſto poteſtatem accepit, & Chriſti vices gerit.

Dices, Poſſum me alteri ſubiicere, eligendo illum in Superiorem, eique vouendo caſtitatem, obedientiam, & paupertatem, &c. 11 *Obiectio.*

Reſpon. Reſpond. Eo caſu non habebit ille poteſtatem ſpiritalem, ſed ſolùm naturalem quam tu illi dediſti. ſed hæc poteſtas non erit iuriſdictionis, nec poterit imponere neceſſitatem parēdi. Sicut enim nemo habet in ſeipſum iuriſdictionem, qua ſe cogere, ſibique obligationē præcepti imponere queat, ita nec eam poteſt alteri dare. Vnde ſolùm teneberis illi præcipienti obedire ratione voti; ſicut ſi vouiſſes parere eius conſilijs.

Nec refert etiamſi te illi ſubieceris, & promiſeris illi te eius mandatis pariturum: quia hoc totò non dat illi iuriſdictionem: neque promiſſio illa, cùm tota ſit in tuū fauorem, ſtrictè obligat: quamuis ratione promiſſionis Deo factæ obligari poſſis. Denique huiuſmodi priuata obedientia, ob multa incommoda & pericula plerumque improbatur à ſapientibus. Vnde etiam in noſtra Religione confeſſariis vetitum eſt ne eam admittant.

Quòd ſi plures in vnum corpus & communitatem coirent, poſſent vni poteſtatem ad illam regendam etiam in ſpiritualibus conferre; & tunc tota illa communitas, & ſinguli quamdiu eſſent pars illius communitatis, ei tenerentur obedire. Sed hæc poteſtas non eſſet ſpiritalis, ſed politica, qualis eſt poteſtas Principum ſæcularium, qui non habent aliam iuriſdictionem, quàm quæ illis data eſt à Reipub. Omnis enim Reſp. & omnis communitas libera, Iure naturæ habet poteſtatem in ſingula membra, ſicut totum in ſingulas partes; & hanc poteſt conferre in vnum vel duos, qui ipſam gubernent. itaque hæc poteſtas eſt omnino naturalis: atqui talis eſt omnis poteſtas, quam

Superiores accipiunt ab inferioribus; etiamſi ad aliquos ſpirituales actus temperandos ſe extendat. Hinc fit vt talis Superior non poſſit infligere pœnam ſpiritalem excommunicationis vel alterius cenſuræ, & vt poſſit ab inferioribus ea poteſtate priuari. quare non poteſt per hanc propriè Chriſtum repræſentare, nec vices Chriſti gerere; cùm ab ipſo poteſtatem illam non acceperit. vnde talis conditio vitæ non habebit eam connexionem aut dependentiam a Chriſto Domino, quam habet Religio approbata; nec ita ab ipſo protegetur & gubernabitur. Tertiò, Quia ſine hac approbatione non habet tantam immobilitatem: facilè enim talis congregatio poteſt diſſolui: vt ſi noluit eligere Superiorem, &c. acceptatio quoque voti non eſt omnino firma: quia hoc ipſo, quo ille renuntiabit ſuo iuri, vel eo ſpoliabitur, ſubditus deſinet obligari. Quartò, Quia ſine hac non habet ſecuritatem; quia facilè poteſt continere errores; vt patet in Inſtituto VValdēſium, qui initio formā quamdam religioſæ vitę meditabantur, quam cùm Summus Pontifex ob varios errores qui in illa continebantur, approbare nollet, ſe ab Eccleſia, multis hæreſibus excogitatis, ſegregarunt. de quo vide D. Antoninum p.4.tit.11.cap.7.§.2.

Ex quibus patet, abſque hac approbatione magnum deeſſe Religioni ornamentum, & quamdam perfectionem non parui momenti.

An approbatio ſit de eſſentia. Petes, Vtrú pertineat ad Religionis eſſentiam? Reſpondeo, Si nomine *Religionis* intelligamus ſtatum & formam viuendi ſecundùm primaria Chriſti conſilia, omnino ſtabilem habentem perfectionem ſupradictam, quomodo paſſim accipitur in Iure; ſic approbatio Eccleſiæ poteſt dici pertinere ad eſſentiam Religionis: quia ſine hac non habet tantam ſtabilitatem, nec poteſtatem ſpiritalem, neque eximit hominem iuriſdictioni ſæculari: quod maximè verum eſt poſt conſtitutionem Concil. Lateran. qua inuentio nouarum Religionum prohibetur.

Nec obſtat, quòd communiter dicatur Religio conſiſtere ſolum in tribus votis ſubſtantialibus; quia hoc intelligendum eſt de iis, quæ requiruntur ex parte vouentis ſeu Religioſi: neque negatur quin neceſſaria ſit auctoritas in eo, in cuius manibus vota illa fiunt, & eorum acceptatio; ſed excluduntur aliæ obligationes Religioſi, v. g. ad cantum, ad carnium abſtinentiam: eſſentia enim Religionis ex parte Religioſi nihil requirit, niſi obligationem trium votorum. Abſolutè tamen aliquid amplius requiritur, nimirum ex parte eius in cuius manibus hæc vota fiunt: qui nomine Eccleſiæ debet ea acceptare: alioquin non inducunt obligationem ſatis firmam, nec efficiunt ſtatum ſpiritalem, & exemptum à iuriſdictione laicorum.

12 *A quo hæc approbatio fieri debeat.* Aduerte tamen, non eſſe per ſe neceſſarium, vt hæc approbatio fiat immediatè a Summo Pontifice: Religiones enim SS. Antonij, Baſilij, Auguſtini, Benedicti non videntur initio fuiſſe ſic approbatæ, ſed ab Epiſcopis, quibus tunc ſuberant, ipſo vſu admiſſæ ſunt, non repugnante Pontifice: deinde ſenſim à Conciliis & Summo Pontifice laudatæ & confirmatæ. Ante admiſſionem Prælatorum non erant perfectæ Religiones, ſed inchoatæ dumtaxat, & veluti mancæ.

13 *Pontifex ſibi reſeruat approbationē.* Poſteà tamen Pontifices totam hanc cauſam ſibi reſeruarunt: idque ob iuſtiſſimas rationes.

Primò, vt compeſcerent quorumdam hominum indiſcretum ardorem, qui nouis Religionibus ſeu formulis viuendi excogitandis erant intenti, quæ res magnam confuſionem & alia incommoda in Eccleſiam potuiſſet inuehere.

Secundò, Ne irreperet aliqua Religio errores continens, aut aliter noxia Eccleſiæ vel ſaluti animarum: qualis erat Religio VValdenſium.

Tertiò, Quia maiores Eccleſiæ cauſæ Sedi Apoſtolicæ reſeruandæ; cap. Maiores. 3. de Baptiſmo & eius effectu: approbatio autem Religionum, ſicut & canonizatio Sanctorum, ad maiores Eccleſiæ cauſas pertinet. vnde in Concilio Lateran. ſub Innocent. III. cap vlt. Ne nimia, de religioſis domibus, ſic dicitur, *Firmiter prohibemus, ne quis de cetero nouam Religionem inueniat*: intellige, mandando eam executioni abſque Pontificis approbatione; nam paulò pòſt multæ ſunt inuentæ, & approbante Pontifice ſeruatæ, vt patet cap. Religionum, in ſexto. Idem conſtitutum in Concilio Lugdonenſi, ſub Gregorio X. vt habetur d. c. Religionum: *Religionum* (inquit Concilium) *diuerſitatem nimiam, ne confuſionem induceret, generale Concilium conſulta prohibitione vetauit* & infra: *Repetita conſtitutione diſtrictius inhibentes, ne quis de cetero nouum Ordinem aut Religionem adinueniat, vel habitum nouæ Religionis aſſumat.*

Ex quibus ſequi videtur, profeſſionem in tali Religione fore inualidam; nec obligatum iri profitentem voto paupertatis & obedientiæ. Ratio eſt, quia Eccleſia prohibet illam formulam viuendi & profitendi nec tribuit poteſtatem acceptandi. hoc ipſo enim, quo prohibet nouarum Religionum inuentionem, & ſuſceptionem habitus in iiſdem, prohibet etiam vſum illarum; & conſequenter qui eam amplexi ſunt, poſſunt illam deſerere. imò videntur teneri, quamuis per bonam fidem poſſint excuſari. Si poſſunt illam deſerere, non tenentur voto paupertatis ac obedientiæ, quia illud ad illam vitæ formulam reſtrinxerunt, non intendentes ſe obligare ad paupertatem vel obedientiam, niſi in illo Ordine, & iuxta Superiorum illius Ordinis directionem. 14 *An profeſſio ibi ſit inualida.*

De caſtitate fortè eſt alia ratio, quia huius executio non dependet à Superiorum poteſtate & directione. Verius tamen puto eſſe eamdem rationem; quia cùm Eccleſia abſolutè prohibeat talem Religionem, cur profeſſionem in ea factam acceptet quoad caſtitatem? Accedit, quod ille non intendat vouere caſtitatem, niſi in Religione, vt ſic vouendo fiat Religioſus: & ſi rogaretur, diceret non aliam eſſe ſuam mentem. quare cum non ſit Religio, ſitque ipſe in eo deceptus, non videtur teneri.

Aduerte tamen, cùm aliquæ ex nouis illis Religionibus in Eccleſia longiſſimo tempore ſint permiſſæ, & ipſo vſu quodammodò confirmatæ, non vt Religiones, ſed vt pia inſtituta; videri profeſſionem earum, ratione tacitæ approbationis, habere vim votorum ſimplicium: ac proinde ſubditos non poſſe redire ad ſæculum ſine diſpenſatione Epiſcopi qui eos ex cauſa à voto paupertatis, obedientiæ, ac ſtabilitatis loci abſoluere poterit; non tamen à voto caſtitatis, vt ex dictis c.40. num. 105. & 106. conſtat. *Habet vim votorum ſimplicium ex conſuetudine.*

Ex his patet, ad eſſentiam Religionis perfectæ ſeu completæ, per ſe [illegible] neceſſariò requiri præter tria vota ſupradicta, & Eccleſiæ approbationem 15 *Quæ ad eſſentiam Religionis pertineant.*

nem ſeu acceptationem. Nec obſtat quòd obſeruatio votorum aliquando dicatur pertinere ad eſſentiam Religionis: id enim intelligendum eſt, vel quia eſſentia Religionis ad eam obligat; debitum enim & obligatio ſeruandi vota eſt Religioni eſſentiale: vel quia pertinet ad eſſentiam Religionis conſideratæ in actu ſecundo.

DVBITATIO II.

Vnde proueniat Ordinum religioſorum diuerſitas, & quis ſit inter eos perfectior.

D. Thom. quæſt. 188. art. 1. & ſeqq.

16 RESpondeo & Dico Primò, Diuerſitas Ordinum religioſorum non prouenit ex aliquo quod Religioni eſt eſſentiale, vt ſunt tria vota eſſentialia, & approbatio Eccleſiæ. hæc enim omnibus ſunt communia. Itaque ſi eſſentialia ſpectentur, omnes ſunt eiuſdem ſpeciei: conſiſtit enim omnium eſſentia in obligatione trium votorum ab Eccleſia acceptatorum.

17 *Diuerſitas Ordinum Relig. ex duobus. 1. Ex fine. Contemplatiui Ordines.* Dico Secundò, Hæc diuerſitas Ordinum prouenit ex duobus. Primò, Ex particulari fine ſeu functione, ad quem quiſque Ordo ſpeciatim eſt inſtitutus. ita D. Thomas ſuprà art. 1. Quidam enim ſunt inſtituti, vt præter obſeruantiam votorum eſſentialium, potiſſimùm ſe exerceant in operibus vitæ contemplatiuæ. Tales ferè ſunt quos antiquiores Patres inſtituerunt, Antonius, Pachomius, Baſilius, Benedictus Bruno, Ordo Ciſtercienſium, & Cluniacenſium. Horum cultores propriè vocantur Monachi, quia vacant ſolitudini, & τῇ μονάδι, id eſt, vnitati, quæ Deus eſt, ſunt intenti. Ad hos referendi Canonici regulares, quorum præcipua functio eſt, Horas canonicas in *Actiui* choro piè decantare. Alij inſtituti ſunt ad opera vitæ actiuæ corporalia; vt ad redimẽdos captiuos, ad ſuſcipiendos peregrinos, ad ſeruiendum infirmis, ad defendendam Eccleſiam contra hoſtes fidei. hæc enim omnia ſunt opera charitatis quibus tenditur ad perfectionem: vnde ad ea peculiari ſtudio obeunda poteſt aliquis Ordo Religionis *Mixti.* inſtitui. Vide D. Thomam quæſt. 189. Alij partim ad contemplationem, partim ad opera vitæ actiuæ, ſed ſpiritualia, quæ contemplationem ſupponunt; vt ſunt Ordines mendicantium, & Societas noſtra, quæ etiam inter Mendicantes auctoritate & iudicio Sedis Apoſtolicæ cenſenda eſt.

18 *2. Ex mediis.* Secundò, Ex particularibus mediis & ritibus, quibus viuitur vel ad vota ſua meliùs ſeruanda, vel ad functionem propriam meliùs obeundam. Sic inter Ordines ad contemplationem inſtitutos vidimus magnam varietatem in habitu, victu, ieiuniis, aliiſque piis exercitiis. Similiter inter Ordines mendicantium. Hinc fit vt diuerſæ ſint regulæ & conſtitutiones Religionum, quibus hæc omnia in particulari præſcribuntur. Et quamuis non numerentur à DD. niſi quatuor regulæ approbatæ, ſub quibus omnes Ordines religioſi *Regulæ approbatæ.* militant, (præter Carthuſianos, qui habent ſua ſtatuta, & Societatem IESV, quæ ſuas conſtitutiones) videlicet Baſilij, Auguſtini, Benedicti, & Franciſci: tamen ſinguli ſuæ regulæ proprias conſtitutiones adiunxerunt, quibus inter ſe diſcrepant, etiamſi eamdem regulam ſequantur. ſub regula enim D. Baſilij viuunt penè omnes Græci Monachi: ſub regula B. Auguſtini omnes Canonici regulares, Dominicani, Auguſtiniani, Seruitæ, Hieronymiani, Hoſpitalarij, Cruciferi, & aliqui alij. ſub regula S. Benedicti, Monachi nigri, Cluniacenſes, Ciſtercienſes, Camuldulenſes, Cæleſtini, & alij. Hi tamen omnes proprijs conſtitutionibus regulæ ſuperadditis, & habitu multùm differunt. Vide Syluestrum, Religio 1. qu. 7.

Hæc autem varietas Eccleſiæ eſt ornamento. 19 ſicut enim Reipub. politicæ eſt ornamento habere *Varietas Ordinum religioſorum eſt Eccleſiæ ornamento.* omnia genera opificiorũ, quæ iuuent & oblectent vitam iſtam temporalem; ita Eccleſiam, quæ eſt diuina quædam Reſpublica, exornat tanta varietas opificiorum & exercitiorum ſpiritualium ad excolendam animam & vitam ſpiritalem inuentorum. Deinde eſt etiam ſummè vtilis; ſic enim quamplurimis patet aditus ad ſtatum perfectionis: nam qui non eſt idoneus ad hoc genus exercitij, v. g. ad contemplationem; eſt idoneus ad aliud, ſcilicet ad actionem; & contrà, &c.

Ex dictis facilè colligi poteſt quis Ordo Reli- 20 gionis ſit perfectior: perfectio enim Religionis *Quæ Religio ſit perfectior.* primariò ſpectatur ex fine: ſecundariò ex mediis. Illi igitur Ordines abſolutè ſunt perfectiores, qui ordinantur ad finem intrinſecum, ſeu functionem perfectiorem. Itaque Ordines illi, quorum proprius finis eſt vacare operibus vitæ contemplatiuæ, ſunt perfectiores iis, qui operibus vitæ actiuæ; & qui non tantùm contemplationi vacant, ſed etiam contemplata in alios transfundunt, perfectiores ſunt, quàm qui ſoli contemplationi incumbunt. Tales ſunt in Eccleſia Ordines illi, qui inſtituti ſunt ad docendum, prædicandum, & Sacramenta adminiſtranda. Primò, Quia perfectius eſt illuminare, quàm lucere tantùm. Secundò, Quia illi ſunt maximè affines ſtatui Epiſcoporum, quorum eſt alios ad perfectionem adducere. Tertiò, Quia hoc fuit officium Apoſtolorum, & ipſius Chriſti domini. Quartò, Quia nihil poteſt eſſe excellentius, vel Deo gratius, quàm ſtudium ſalutis animarum: ob hanc enim Deus creauit mundum, factus eſt homo, tanta fecit & pertulit: ob hanc inſtituta Angelorum miniſteria: ob hanc Euangelia, Sacramenta, & omnis ordo eccleſiaſticus. Quintò, Quia illi ex vtraque vita ſunt mixti, & continent excellentiſſimas functiones vtriuſque. Denique ſunt humanæ naturæ accommodatiores, quæ aliquam varietatem functionum poſtulat, & plerumque in vno genere torpeſcere ſolet. Et quamuis vacare ſoli Deo videatur eſſe quid melius quàm vacare proximo; tamen non ſemper. melius enim eſt, humana conditione ſpectata, ſuis temporibus vacare Deo, & ſuis proximo, quàm ſemper vacare ſoli Deo; præſertim cùm vacare proximo propter Deum, ſit excellens actus charitatis in Deum; & mens humana fatiſcat, ſi aſſiduè in diuina ſit intenta. Vnde D. Thomas qu. 188. art. 6. ita ſcribit: *Sic ergo ſummum gradum in Religionibus tenent, quæ ordinantur ad docendum, & prædicandum; quæ & propinquiſſimæ ſunt perfectioni Epiſcoporum: ſicut & in aliis rebus fines primorum coniunguntur principiis ſecundorum, vt Dionyſ. ait. 7. cap. de diuin. nom. Secundum autem gradum tenent illæ, quæ ordinantur ad contemplationem. Tertius eſt earum, quæ occupantur circa exteriores actiones*, &c. Rurſus inter eos Ordines, qui operibus vitæ contemplatiuæ vel actiuæ vacant, is eſt perfectior, qui pluribus vel perfe-

ctionibus vacat. Denique inter eos, qui eumdem finem habent, præſtantior eſt, qui aptioribus medijs & exercitijs ad illum finem & ad vota ſua præſtanda vtitur.

21 *Non ex auſteritate.* Hinc ſequitur, perfectionem Religionis non eſſe auſteritate metiendam, vt rectè D. Thomas art. 6. ad 3. quia fieri poteſt vt hæc auſteritas minùs ſit conueniens ad functionem principalem, ob quam Religio eſt inſtituta; vel vt etiam impediat mentem in ſpiritualibus exercitijs, quibus præcipuè perfectio comparatur.

Vtilitas moderatæ auſteritatis. Eſt tamen moderata corporis afflictio, præſertim per ieiunium, vtilis ad multa. Primò, Ad excutiendam mollitiem animi in rebus aſperis. Secundò, Ad domandam carnem & ſpiritui ſubigendam. Tertiò, Ad meditationem & amorem rerum diuinarum. Quartò, ad varia beneficia à Deo impetranda, iuxta illud, *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia.* vide infrà lib.4 cap.2.dub.11.

22 *Non ex rigore paupertatis.* Secundò, Neque etiam ex rigore paupertatis, vt quòd nihil omnino, ne communiter quidem poſſideant, vt docet D. Thomas art. 7. tum quia fieri poteſt vt hic paupertatis modus non ſit ita commodus ad finem illius: tum quia religioſa paupertas non poſtulat vt nihil communiter poſſideant (nam præterquam quòd Dominus & Apoſtoli loculos aliquando habuere, vt colligitur Ioannis 4.6.& 13. ſanctiſſimi viri Religiones ſuas bona in communi poſſidere voluerunt: vt Baſilius, Pachumius, Auguſtinus, Benedictus, Bruno, Bernardus) ſed vt ſinguli non habeant niſi neceſſaria, idque ſolùm cum aſſidua dependentia ab arbitrio Superioris. Ceteris tamen paribus, quò maior eſt paupertas, eò Religio eſt perfectior.

23 *Non requiritur chorus.* Denique ad perfectionem Religionis non eſſe neceſſarium chorum: (etſi contrarium parum conſideratè inſinuet Sotus lib. 10. de iuſtitia q.5. ar. 3. vbi dicit, Ordinem illum qui choro careat, vix mereri nomen Religionis. Primò, Quia officium diuinum non minùs attentè & deuotè dici poteſt ſine cãtu, quàm cum cantu. Secundò, Quia fieri poteſt vt chorus impediat functiones principales, ad quas potiſſimùm talis Religio eſt inſtituta; vt prædicationem, adminiſtrationem Sacramentorum, inſtitutionem rudium, Gentilium conuerſionem. Vnde videmus etiam in Ordine Dominicano, & alijs, primarias perſonas, quæ illis miniſterijs vacare poſſunt, paſſim à choro exemptas. Tertiò, Etiamſi Eccleſia non haberet cantum, poſſet tamen eſſe perfecta Religio. Quartò, Quia perfectio conſiſtit in officijs charitatis erga Deum & proximum, quæ omnia poſſunt ſine cantu præſtari. Pari modo vota eſſentialia, & cætera pietatis exercitia non requirunt cãtum. Quintò. Quia, vt inquit D. Thomas qu. 91. ar. 2. ad 3. *diaconi & Prælati, quibus competit per prædicationem & doctrinam animos hominum prouocare in Deum, non debent cantibus inſiſtere, ne per hoc à maioribus retrahantur.* & cap. 2. In ſancta Romana, diſt. 92. dicitur eſſe *valdè reprehenſibile vt cantui vacent, qui ad prædicationis officium ſunt deſtinati.* ergo Ordo, qui huic officio incumbit, non debet habere chorum. Vnde Caietanus q. 118. ar. 7. ait, ad talem Religionem non debere omnes recipi ad profeſſionem, ſed ſolùm idoneos ad officium prædicandi, & confeſſiones audiendi, & miniſtros eorum neceſſarios.

DVBITATIO III.

Qui poſſint ingredi Religionem, qui non. D. Thomas qu. 188.

RESpondeo eos poſſe abſolutè ingredi, qui ſui iuris ſunt: qui autem alteri ſunt obſtricti, non poſſunt, niſi illius conſenſu. Tales ſunt Primò Epiſcopi; hi enim iureiurando ſunt adſtricti obedire Romano Pontifici, vt patet ex forma iuramenti ipſorum; vnde ſine illius conſenſu non poſſunt. Idem patet ex cap. Niſi cùm pridem. 10. de renuntiatione; vbi cauſâ ingrediendæ Religionis non permittitur Epiſcopus renuntiare Epiſcopatui, & ponuntur hæ ſolæ cauſæ, ob quas renuntiatio conceditur, nimirum *conſcientia criminis*, (videlicet quod etiam poſt pœnitentiam impedit executionem officij, vt Gloſſa notat) *debilitas corporis, defectus ſcientiæ, malitia plebis, graue ſcandalum*, & *irregularitas*. Deinde quia ſunt obſtricti ſuæ Eccleſiæ ſicut maritus vxori; vnde & animam ſuam pro ea ponere tenentur, ſicut Chriſtus pro Eccleſia poſuit, d. cap. Niſi cùm pridem. 10. quare ſicut maritus non poteſt deſerere vxorem abſque eius conſenſu; ita nec Epiſcopus Eccleſiam abſque conſenſu Eccleſiæ: quem conſenſum Pontifex, qui omnium Eccleſiarum curam habet, ſibi reſeruauit. Denique quia ſi pro arbitrio licitum ei eſſet Religionem intrare, poſſet id in magnum damnum Eccleſiæ cedere. 24 *1. Epiſcopi.*

Aduerte tamen, ſi voueret Religionem, votum non fore inualidum; quia fieri poteſt vt id & ipſi & Eccleſiæ ſit melius. Itaque tenetur Summo Pontifici ſuum votum aperire, & copiam exequendi petere: nam ſub hac conditione, *Si Pontifex conceſſerit*, cenſetur factum. vnde etiam implicitè vouit eidem proponere: alioquin non ſerium, ſed illuſorium votum eſſet. Vide Syluestrum Religio, 2.qu.8.& votum, 3.qu.3.

Secundò, Coniuges poſt conſummatum matrimonium cap. Quidam. 3.& cap. Placet. 12. de conuerſione coniugat. vnde ſi alter altero ignorante vel ſaltem non conſentiente profiteatur, alter poteſt coniugem repetere; & ille tenebitur redire, & debitum petenti reddere; non tamen poterit exigere, ſed quantum in ſe eſt ſeruare caſtitatem, vt ſuprà cap. 40. num. 82.& 84. dictum eſt, & patet ex duobus capp. iam dictis. Ratio eſt, quia Eccleſia ita interpretatur ipſius profeſſionem, vt abſolutè valeat quoad ſeruandam caſtitatem, quatenus id non cedit in præiudicium alterius. 25 *Coniuges.*

Aduerte tamen, ſi ipſe ſibi conſcius ſit, ſaltem per rationes probabiles, quòd dum profiteretur, non voluerit ſe independenter à ſtatu religioſo ad caſtitatem obligare, ſed ſolùm ſuppoſito ſtatu religioſo, non tenebitur à debiti petitione aut à ſecundis nuptiis abſtinere: quia votum habuit tacitam conditionem; quæ cùm non extet, ceſſat obligatio, non enim obligat vltra intentionem vouentis. Eccleſia tamen in dubio interpretatur illum ſe voluiſſe abſolutè, & quantum licitè poſſet, ad continentiam obſtringere; vnde in foro conſcientiæ idem in dubio præſumendum. *Si non voluit ſe abſolutè obligare.*

Vtrùm autem in ceteris profeſſio illa cenſenda ſit irrita, an valida ſub conditione, ſi nimirum coniunx non repugnauerit (quomodo voto Religion *An in cæteris ſit valida.*

gioſorum, impuberum, & vxoris valida eſſe diximus) dubium eſt. Multi DD. inſinuant eſſe validam ſub conditione, & ſolùm dici inualidam, quia eſt in irritum reuocabilis. Vnde ſi coniux illum non reuocarit ad commercium coniugale, aut adulterio commiſſo ius reuocandi perdat, profeſſionem confirmari, nec poſſe redire ad ſæculum, quamuis illa repugnante, aut dolo metuque conſentiente, ſit profeſſus. Colligitur ex d. cap. Placet. 12. de conuerſ. coniugat. vbi ſic dicitur: *Redire verò ad ſæculum in eius poteſtate non erat, ſed in poteſtate mariti: & ideò quantum ad ipſum, tenuit votum, quod poſt viri obitum tenere non deſiit,* &c. Idem colligitur ex cap. Conſtitutus. 15. & cap. Veniens. 16. eodem tit. Confirmatur, quia illa profeſſio videtur habere tacitam conditionem, ſi coniux non contradixerit. profitetur enim quantum in ſe eſt.

Probabilius non eſſe validam

Verùm contraria ſententia eſt valdè probabilis, nimirum talem profeſſionem omnino eſſe irritam in foro conſcientiæ, excepta obligatione caſtitatis iam dicta. Vnde etiamſi vxor, qua ignorante vel contradicente maritus profeſſus eſt, non reuocet illum, aut etiam poſteà conſentiat, non ideò conualeſcit profeſſio, vt docet Sancius lib. 7. de matrim. Ratio eſt, quia per profeſſionem homo ſe transfert in ius & poteſtatem Religionis. atqui is qui eſt in alterius poteſtate, non poteſt abſque eius conſenſu ſe in poteſtatem Religionis transferre: id enim cederet in prioris iniuriam. ergo. Vnde nec coniux abſque conſenſu coniugis, nec ſeruus abſque conſenſu domini profiteri validè poteſt. eſt ergo profeſſio talis irrita: ſicut ſi ſeruus alteri ſe venderet, aut alterius obſequio ſe obſtringeret ignorante domino, contractus eſſet irritus. atqui, quod ab initio eſt irritum, tractu temporis non conualeſcit. regul. 18. de regul. Iuris, in 6.

Neque ſufficit, ſi dicas, talem profeſſionem eſſe conditionalem: quia ſupponimus abſolutè factam eſſe; quo modo Iure & cõſuetudine fieri debet. Non enim ſolet conditionalis profeſſio admitti in Eccleſia. Vnde etiam non rectè dicitur habere tacitam conditionem à Iure: quia contra Ius eſt, ſi aliqua conditio adiungatur, cùm eius effectus non poſſit eſſe pendens. Vnde Ius requirit ætatem congruam, & annum probationis, & diligentem inquiſitionem de conditione perſonæ, priuſquam admittatur ad profeſſionem: nimirum, quia per illam ſtatim inducitur ſtatus immobilis. Vnde vlteriùs ſequitur profeſſionem nõ poſſe irritari ſicut alia vota: quia non habet illam tacitam conditionem, ratione cuius alia poſſunt irritari, vt docet D. Thomas qu. 88. ar. 8. ad 4. & ſuprà cap. 4. dubit. 13. oſtenſum eſt. Et confirmatur Primò; quia matrimonium carnale ſemel validum non poteſt vnquam in irritum reuocari: ergo nec profeſſio, quæ eſt matrimonium ſpirituale. Hæc enim in Iure quoad firmitatem ſolent æquiparari: imò profeſſio videtur firmior; quia ſolum matrimonium ratum. Confir. Secundò, quia ſi profeſſio eſſet vllo modo valida, deberet redire ad Monaſterium vxore mortua, ſicuti tunc debet ſeruare caſtitatem: atqui hoc eſt contra cap. Quidam. 3. & cap. Placet 11. de conuerſ. coniugat. vbi dicitur, *Non teneri redire.* maior patet, quia mens vxoris non fuit irritare profeſſionem, ſed ſolùm vti ſuo iure quandiu ipſa viueret, cohabitando marito, itáque ſi valuit illa profeſſio, ſolùm fuit ſuſpenſa ad tempus: ac proinde tenebitur redire. quare cùm conſtet non teneri redire, rectè colligimus fuiſſe irritam. Neque etiam dici poteſt, illam profeſſionem habere vim voti ſimplicis: quia dicto cap. Quidam, dicitur, *Tale votum non tenuit; vnde ratione voti ad Monaſterium non tenetur redire,* &c. Vbi apertè inſinuatur, fuiſſe irritum quoad ceteras obligationes, præter illam caſtitatis.

Eadem locum habent, quando conſenſit quidem coniux, ſed metu graui vel dolo inducta. talis enim conſenſus non officit iuri ipſius. De metu colligitur cap. Accedens 17. de conuerſ. coniugat. Vnde Gloſſa in cap. Veniens, eodem tit. v. Captioſè aſſeruit, ait *licentiam profitendi minis extortam eſſe nullam.* Idque probat ex cap. 2. Notificaſti. 33. quæſt. 5. De dolo docet Gloſſa d. cap. Veniens, v. Sponte ſuppoſuit. vbi dicit, *quòd votum ex toto non tenuit, eò quòd ipſa decepta licentiam marito dederit.* vnde maritum poſſe egredi, & adulteram recipere in gratiam. *Si metu vel dolo inducta conſenſit.*

Nec obſtat, quod dolus in ſpiritualibus nõ noceat, vt ibidem Gloſſa v. Captioſè: tum quia id non eſt vniuersè verum; tum quia ceſſio iuris maritalis non eſt quid ſpirituale.

Ad cap. Placet, pro ſententia contraria adductum, Reſpondeo, Ob illud cap. ſententiam illam eſſe valdè probabilem: eamque ſequitur Panorm. in illud c. n. 3. Silu. v. Diuortium. q. 14. & Angelus Matrimonium 4. n. 13. Verùm dici poteſt, illa verba ſic intelligenda, *vt votum illud tenuerit,* non obligatione iuſtitiæ ſeu Religionis, ſed decentiæ: quod apertè inſinuatur verbis ſequentibus, vbi dicit talem inducendã vt redeat ad Monaſterium, vbi bona intentione profeſſionem fecit, non tamẽ cogendam inuitam. idem ſatis inſinuat Gloſſa ibidem, v. In eius poteſtate, & v. Non cogendam. ſicque optimè conciliatur hoc cap. cum cap. Quidam eodem. quo loco vide Innocent. n. 1. vbi, vt profeſſio iſta valeat, requirit, vt maritus non reuocatus, poſt mortẽ vxoris illam ratam habeat. Dici etiam poteſt, illud votum ex parte vxoris tenuiſſe. quia Monaſterium ratione illius ius habebat illam retinendi, niſi maritus illam repeteret, quamuis ipſa ceſſante ſcandalo poſſet occultè recedere. Sicut qui fictè contraxit, poteſt cogi vt impleat contractum, ſi poteſt. Colligitur hæc reſponſio ex Gloſſa d. cap. Veniens, v. Spontè ſuppoſuit.

Ad argumenta ſententiæ prioris.

Illa ſententia eſt probabilis.

Ad cap. Conſtitutus, Reſpondeo, Ibi ſolùm dici, vxorem adulteram non poſſe maritum profeſſum repetere: quod verum eſt etiamſi ante adulterium ea inuita fuiſſet profeſſus. nam repetenti opponetur exceptio adulterij. In caſu tamen illius cap. Si ordinatus & profeſſus fuerat poſt adulterium; & ita valuit profeſſio.

Hinc patet reſponſio ad cap. Veniens. Etſi enim illa dolo fuerat inducta ad præbendum conſenſum marito volenti profiteri, tamen quia poſteà commiſit adulterium, amiſit ius repetendi, etiamſi nondum eſſet profeſſus.

Aduerte tamen; quando vxor abſque dolo & metu ſponte conſenſit, valere promiſſionem; vt colligitur c. Ex parte 1. de conuerſ. coniug. iuncta Gloſſa, & cap. Agathoſa. 27. qu. 2. Si tamen ipſa non vouit, poterit officio Iudicis illum repetere, ipſe tamen mortua coniuge tenebitur reuerti ad Monaſterium iuſta d. cap. Ex parte, de conuerſ. coniugatorum.

26 *Quibus caſibus poſſint intrare.* *Poſſunt mutuo conſenſu.* Poſſunt tamen coniuges ingredi Religionem duplici ratione. Primò, accedente mutuo conſenſu. Vxor nihilominùs conſentiens in ingreſſum mariti, tenetur etiam ingredi, ſi iuuenis eſt, vel talis vt in ſæculo manenti meritò timeri poſſit de incontinentia. Si autem ſit ſenex, aut certè talis vt non ſit morale periculum in ſæculo, ſufficiet votum continentiæ in manibus Epiſcopi. vtrumque habetur cap. Cùm ſis. 4. cap. Vxoratus. 8. cap. Ad Apoſtolicam. 13. de conuerſ. coniugat. *Si ipſa non vouit continentiam.* quòd ſi ipſius conſenſu vir profeſſus ſit, & ipſa nec continentiam nec Religionis ingreſſum vouit, inducenda eſt vt id faciat: ſi nolit, & periculum ſit incontinentiæ, debet Epiſcopus ſuſpendere profeſſionem viri ad vitam vxoris. vel donec ipſa faciat quod Ius poſtulat; & illum vxori reddere. mortua vxore redit vis profeſſionis, & tenetur redire ad Monaſterium; quia cùm vxoris conſenſu facta ſit, non potuit irritari, ſed ſolùm ad tempus ſuſpendi executio, cap. Conſuluit. 10. cap. Ex parte. 9. de conuerſione coniugatorum.

Sed quid ſi ipſa Iuris diſpoſitionem ſciuit cùm conſentiret, videlicet ſe non poſſe conſentire, niſi Religionem intrare vellt?

27 *Si ſciuit Iuris ſtatutum.* Reſpondeo, Eo caſu ſi periculum ſit incontinentiæ, poſſe compelli ad Religionem, vt colligunt DD. ex c. Significauit. 18. à contrario ſenſu. Hoc tamen non ſic intelligendum puto, vt poſſit cogi ad profitendum, quia nullo modo intendit ſe ad hoc obligare, vti ſuppono: & ſi rogata fuiſſet, reſpondiſſet non eam eſſe mentem ſuam; poterat enim cogitare Ius ſibi fore relaxandum: & illud cap. non loquitur tantùm de ea quæ ſciuit Iuris diſpoſitionem, ſed in genere. Vnde illud intelligo, vt ſi periculum incontinentiæ ſit in ſæculo, poſſit compelli habitare in Religione ſeu Monaſterio, vbi cuſtodiatur: nemo enim poteſt cogi ad profeſſionem, niſi qui eam promiſit; vt infra dubit. 4. oſtendemus.

28 *Maritus tenetur etiam ingredi.* Circa prædicta aduerte, quòd ſicut vxor conſentiens in ingreſſum mariti, tenetur ingredi, vel ſaltem profiteri continentiam; ita etiam maritus conſentiens in ingreſſum vxoris; de cap. Cùm ſis. & cap. Quia. 25. cap. 26. Scripſit nobis. 27. qu. 2. & hæc omnia debent fieri auctoritate Epiſcopi, vt habetur cap. 23. Si vir 27. q. 2. non tamen eſt irrita profeſſio, ſi aliter facta fuerit.

29 *Poteſt alter inuito ingredi in 4. caſibus.* Secundò, Poteſt alter inuito altero ingredi, idque potiſſimùm quatuor euentis. Primò, Antequam matrimonium ſit conſummatum, cap. Verùm. 2. & cap. Ex publico. 7. de conuerſ. coniugat. Secundò, Etiam poſt conſummatum poteſt vxor ingredi, iuxta probabiliorem ſententiam, ſi vir per vim *Si per vim conſummauit* conſummauit ante expletos duos menſes, qui ei à Iure d. c. Ex publico, conceduntur: quia ei grauem iniuriam intulit; ratione cuius nõ debet ipſa priuari ſuo iure. Paludanus in 4. d. 27. qu. 3. art. 2. Panorm. in d. cap. Verùm, de conuerſ. coniug. Silu. v. Diuortium, q. 5. Fumus eodem num. 6. & alij multi. quos citat & ſequitur Sanches l. 2. de matrimonio diſput. 23. num. 6. Idem dicendum contra Silueſtrum, ſi per metum grauem extorſit: quia eſt ſimilis iniuria. Tertiò, Si alter coniugum committat adulterium, innocens poteſt Religionem ingredi, *Adulterii.* cap. 21. Agathoſa. 27. qu. 2. Idem colligitur ex cap. 15. 16. 17. de conuerſ. coniugat. Idem dicendum de crimine Sodomiæ: vt communiter tradunt DD. in cap. Maritis, de adult. vide Couarr. de matrim. p. 2. cap. 7. §. 9. Sed vt id ordinatè fiat, debet primò fieri ſeparatio auctoritate Iudicis, causâ cognitâ, cap. Porrò. 3. de diuortiis; idque partim ad vitandum ſcandalum, partim ne poſſit repeti, & cogi ad redeundum. Quòd ſi ipſe quoque adulterium occultè committit, non poteſt coniugem dimittere vt Religionem ingrediatur; quia paria delicta mutua compenſatione tolluntur, cap. fin. de adult. Idem dicendum, ſi cognito illius peccato debitum petiit, vel reddidit, quia illi cenſetur reconciliatus, & ius ſuum condonaſſe, 32. q. 1. cap. 1. Vide Silueſtrum v. Diuortium q. 8. & 5. Quartò, ſi alter *Hæreſis.* incidat in hæreſim, & iudicio Eccleſiæ ſeparatio fiat. tunc enim innocens nõ tenetur illum admittere, ſed poteſt ad Religionem tranſire, etiamſi ille conuerti voluerit; cap. final. de conuerſ. coniugat. Si tamen non fuit facta ſeparatio iudicio Eccleſiæ, tenetur emendatum recipere; nec poteſt ingredi Religionem, cap. De illa. 6. de diuortiis, & Gloſſa in d. cap. fin. Ratio eſt, quia pœnæ in hæreticos ſtatutæ non ſunt mandandæ executioni ante ſententiam, vt patet ex cap. Cùm ſecundùm leges. 19. de hæret. in 6. hæc autem priuatio iuris in coniugem eſt pœna: itaque requiritur aliqua ſententia. Sufficit tamen ſententia declaratoria criminis, vt docet Alfonſus à Caſtro l. 1. de iuſta hæret. punit c. 7. & Couarru. de matrimonio p. 2. cap. 7. §. 8. quia ad reliquarum pœnarum executionem non plus requiritur, vt conſtat ex d. cap. Cùm ſecundùm leges. Idem colligitur ex cap. finali, eodem tit.

Tertio loco, inter eos, qui non poſſunt ingredi Religionem, eſt, qui virginem ſub promiſſione matrimonij deflorauit. Nec refert vtrùm ſeriò an ficté promiſerit: hic enim tenetur implere contractum, ob graue damnum quod alioquin illa incurreret; de quo dictum eſt ſuprà cap. 10. dub. 4. 30 *3. Qui virginem deflorauit.*

Quartò, ſerui non poſſunt capeſſere ſtatum Religioſum abſque conſenſu dominorum, cap. Si quis. 17. qu. 2. quia quoad actiones vtiles ſeruus totus eſt domini. vnde furtum ſui faceret, ſi ſe illi ſubtraheret. quare etiamſi profeſſionem feciſſet, eſſet domino petenti reſtituendus. tenetur tamen tunc ſeruare caſtitatem, (ſi tamen intendit ſe ad illam abſolutè & independenter à ſtatu Religionis obligare) quia ad hanc ſe potuit obſtringere domino inuito: non cetera; quia profeſſio quoad illa fuit irrita. Hoc intellige de ſeruo, qui talis manet; non de eo, qui per fugam ad ſuos libertatem eſt conſecutus. 31 *4. Serui.*

Aduerte tamen, non eſſe reſtituendum, ſi triennio quæſitus non eſt, vt habetur d. c. Si quis: tunc tamen iuſta compenſatio domino facienda eſt, ne damnum inde capiat; vt notat Gloſſa in d. c. Si quis. Hoc autem triennium numerandum eſt non à tempore quo dominus reſciuerit vbinam ſeruus exiſtat, vt vult Silueſter Religio 2. qu. 3. & alij, quos ipſe citat; ſed ab inchoato anno probationis, vt Gloſſa tradit, & ex d. cap. Si quis, colligitur.

Quintò, Qui creditoribus non eſt ſoluendo: hic enim non poteſt ingredi, ſi intra paucos annos manens in ſæculo poſſit ſatisfacere. æquitas enim non patitur, vt cum damno aliorum ingrediatur, ſi illud abſque graui incommodo aliquandiu in ſæculo manens poteſt impedire. Si autem non eſt probabilis ſpes ſatisfaciendi intra illud tempus, vel manendo diutiùs in ſæculo, incurreret notabile peri- 32 *5. Qui non ſoluendo.*

periculum ſalutis, poteſt ingredi, relinquendo bona ſua creditoribus diuidenda pro rata. vide ſup. c.16. dub.8. D.Tho. q.vlt. a.6. ad 3. apertè docet, non teneri in ſæculo remanere vt ſoluat, ſed ſufficere ſi bonis præſentibus cedat creditoribus: quia perſona hominis liberi non eſt pro pecunia obligata. Idem tenet Silueſter Religio 2. q.4. vbi pro hac ſententia citat Palud. Vldericum, Archidiac. Summam confeſſorum, Innocentium, Raynerum, & Hoſtienſem. In eadem ſententia ſunt cæteri Summiſtæ, Aſtenſis in Summa l.6. tit.19. q.6. Angelus v.Religioſus num.6. Roſella Religio 2. n 5. Fumus v.Religio n 5. vnde hæc ſententia eſt probabilis. Vide Medinam C.de reſtitut. q.3. cauſa 8. vbi pro vtraque ſententia rationes adducit. Si obſtrictus debitis admiſſus fuerit, non tamen idcircò obligatur Monaſterium, niſi quatenus ex ingreſſu factum eſt locupletius.

33 Sextò, Qui reddendis rationibus ſunt obnoxij; quia illorum perſona eſt ad illam functionem obſtricta; eſtque ſolùm vna actio tranſiens: ſecùs ſi ad aliquod officium longo tempore obeundum ſe obſtruixit; v.g. ad docendum aliquot annos, ad ſeruiendum perpetuò in hoſpitali, ad Rempub. adminiſtrandam. In his & ſimilibus contractibus videtur exceptus ſtatus perfectionis, vnde intelligitur tacita conditio, Niſi Religionem ingreſſus fuero, non enim illi contractus ita interpretandi ſunt, vt cenſeatur promiſſor ſibi aditum ad ſtatum perfectionis voluiſſe intercludere: id enim magnæ eſſet inſipientiæ. Vnde etiamſi iuraméto ſint confirmati, nihilominùs poteſt intrare, quia iuramentum ſequitur naturam promiſſionis, & actus ſuper quem cadit, vt dictum eſt cap.17. dub.7. Vide Silueſtrum Religio 2.q.5.

6. Quæſtores.

34 Septimò, Filius non poteſt intrare Religionem, ſi parens eius graui egeſtate prematur, & ipſe nequeat illi, niſi manendo in ſæculo, prouidere. Ratio eſt, quia Iure naturæ tenetur eo caſu parentem alere. Ita D.Thomas qu. vlt. ar.6. & quodlib. 4. art.16. Idem dicendum de parente, ſi filius ſimili neceſſitate prematur. Non tamen eſt ea obligatio erga fratres & ſorores, quia non eſt inter illos vlla dependentia, ſicut inter parentes & proles: parens enim proli alimenta debet Iure naturæ, quia eſt fructus eius, cui dedit eſſe; vnde debet ei conſeruationem & educationem, donec ſe poſſit iuuare; vt videmus in animalibus. Item eſt veluti pars ipſius, vnde debet illi alimenta ſicut ſibi ipſi. Filius parenti, quia eſt principium ipſius & radix vnde accepit eſſe: quare lege gratitudinis tenetur. Sorores & fratres non habent inter ſe illud vinculum.

7. Filius &c.

Non tenetur alere fratres

Illud tamen quod dictum eſt, *Filium non poſſe Religionem intrare patre multùm egente*, limitandum eſt, niſi fortè ita res ſint conſtitutæ, vt non poſſit diutiùs in ſæculo ſine diſpendio ſalutis, id eſt, abſque probabili periculo peccati mortiferi, remanere; quia non tenetur causâ parentis ſe tali periculo exponere. Ita Silueſter Religio 2. qu. 7. ex Richardo,

Si filius parente in graui neceſſitate conſtituto profeſſus fuerit, tenetur egredi, ſi aliter ei ſubuenire non poteſt: quia ingredi non poterat, obligatione ſubueniendi iam contracta. Ita Nauarrus cap.14. num.14. & comment. 3. de Regularibus, num.45. & Ioannes Maior in 4.d.38.q.1. profeſſio tamen non eſt irrita; ſed ſuſpenditur executio donec parenti prouiderit. Si verò inciderit parens ex improuiſo in hãc egeſtatem poſt filij profeſſionem, non tenetur filius egredi; nec verò poteſt repugnante Prælato. Ita D. Thomas quodlib. 3. art. 16. & 2. 2. quæſt. 101. art. 4. ad 4. Caietanus ibidem, Silueſter ſuprà. Ratio eſt, quia iam mutauit ſtatum, nec ſubeſt ampliùs patriæ poteſtati, ſed Prælati: vnde illi obligationi ſuperuenienti non tenetur ſatisfacere, niſi quantum poteſt ſaluo ſtatu. Sicut ſi eſſet coniunctus matrimonio, non teneretur deſerere vxorem, ad ſubueniendum patri. Hoc intellige de egeſtate non extrema, ſed minori, in qua poteſt vtcumque viuere, licet multa incommoda perferat: ſi enim eſſet extrema, teneretur filius omni modo ſubuenire, etiam egrediendo Religionem; petita tamen priùs licentia, etſi non obtenta: quia id etiam externo in pari neceſſitate præſtare deberet.

Si profeſſus fuerit dum parens eſt in graui egeſtate.

Si in extrema.

Dixi ſuprà, *non teneri egredi*; quia etſi non teneatur; tamen poteſt, obtenta licentia à Prælato. Hoc tamen caſu non poteſt deſerere habitum, niſi fortè in habitu non poſſet ſuccurrere, de quo vide Nauarrum comment.3.num.44.

Octauò, Pueri non poſſunt Religionem ingredi ſine conſenſu parentum, vel tutorum, ante annos pubertatis: quia ſubſunt illis quoad vitæ diſpoſitionem. Vbi verò ad annos pubertatis peruenerint, efficiuntur ſui iuris in iis quæ ad ſtatum vitæ pertinent. vnde poſſunt Religionem ingredi, etiam inuitis parentibus; etſi ante 16. annum completum non poſſint profeſſionem facere. de quo vide D. Thomam quæſt. 88. at. 9. & 101. a. 4. & qu. vlt. art. 4. & Hieronymum Platum de bono ſtatus Religioſi. 35

8. Pueri.

Supradictis exceptis, cæteri liberè poſſunt Religionem intrare; quia ab alterius conſenſu non pendent. poteſt tamen eſſe aliquod impedimentum ex parte Religionis; idque vel ratione Iuris communis, vel ratione propriarum conſtitutionum. Ratione Iuris communis, vt ſi Monaſterium vel domus non poſſit plures commodè alere ex ſuis reditibus vel conſuetis eleemoſynis. Ita Concilium Trid. ſeſſ. 25. cap. 4. Imò ſi Monaſterium eſt fœminarum, viuens ex reditibus, receptio eſt irrita, ſi plures recipiantur, quàm ſine penuria poſſint ſuſtentari, cap. Periculoſo. §. Sanè, de ſtatu Regul. in Sexto. Huic tamen incommodo ſolet occurri per dotem, quam communiter exigunt huiuſmodi Monaſteria, de qua ſuprà cap.35. dubit.12.& 13. 36

Impedimentum à Iure.

Illegitimus quoque non poteſt admitti in religionem in qua pater eius ſiue ante ſiue poſt natiuitatem profeſſus fuerit, ſi adhuc ſit ſuperſtes; vt habet Gregorius XIV. in ſua conſtitut. in qua ea, quæ Sixtus V. ſtatuerat de illegitimis, reuocantur ad terminos Iuris communis. 37

Illegitimus.

Ratione propriarum conſtitutionum excluduntur à quibuſdam Religionibus, homicidæ, infames, nati ex Iudæis, &c.

DVBITATIO IV.

Vtrùm aliquis poſſit compelli ad Religionem.

Reſpondeo, Neminem poſſe compelli, niſi qui expreſsè vel tacitè ſeipſum ſponte obligauit. Probatur Primò, Quia quiſque in ſtatu vitæ de- 38

Neminem poſſe compelli.

ligendo eſt ſui iuris: non enim par eſt vt tantum onus ex alieno arbitrio pendeat. Secundò, Nemo poteſt compelli ad religionem Chriſtianam amplectendam, quam tamen Deus omnibus præcepit, tanquam neceſſariam ad ſalutem: ergo multò minùs ad ſtatum vitæ religioſæ, quem Deus omnibus liberum eſſe voluit, quique ad ſalutem non eſt neceſſarius. vide ſuprà cap. 40. dubitat.8. Tertiò, Quia hic ſtatus eſt eius cõditionis vt non poſſit ei ſatisfieri niſi quis ſponte ſua, & ex interno affectu illum colat & ſeruet: magis enim pertinet ad internam reformationem affectuum, quàm ad diſciplinam externam. Quartò, Quia eius excellentia & ſublimitas poſtulat, vt ſponte & ex amore, non compulſione externa, ſuſcipiatur. Vnde contra dignitatem eius eſſet, ſi quis aliàs non obligatus cogeretur hunc ſtatum ſuſcipere. Ob eamdem cauſam Deus noluit aliquem compelli ad religionem Chriſtianam: vtilitas enim & excellentia, cum interna vocatione & illuminatione, abundè ſufficit ad hominem alliciendum. vnde omnibus dicitur, *qui poteſt capere capiat.* Denique ſi hic ſtatus inuitis imponi poſſet, & obligatio ad illum extorqueri, cederet in maximum animarum laqueum; quia vota Religionis non niſi à volentibus & animo benè ad illa affectis, ſeruari poſſunt.

Decreta Concilij Trid. circa profeſſionem, & renuntiat. bonorum.

39 Hinc Concilium Trid. ſeſſ.25. de Reg. c.16.17. & 18. vt libertati ingredientium conſuleret, & omnem coactionem arceret, ſtatuit ſequentia:

Primò, Cap. 16. *Ut nulla renuntiatio aut obligatio facta ante profeſſionem, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiuſuis piæ cauſæ valeat; niſi facta ſit cum licentia Epiſcopi, vel eius Vicarij; idque intra duos menſes proximos ante profeſſionem; & vt etiam ſic facta non ſortiatur effectum ſuum, niſi ſecuta profeſſione. aliter facta, etiamſi cum expreſſa huius fauoris renuntiatione, etiam iurata ſit irrita nullius effectus.*

Renuntiatio Nouitiorum irrita.

Secundò, *Ne ante profeſſionem, excepto victu & veſtitu Nouitij vel Nouitiæ illius temporis, quo in probatione eſt, quocumque prætextu à parentibus vel propinquis aut curatoribus eius, Monaſterio aliquid ex bonis eiuſdem tribuatur.* idque præcipit dantibus & recipientibus *ſub pœna anathemat.*

Tertiò. *Vt abeuntibus ante profeſſionem, omnia quæ ſua erant, reſtituantur.*

Puellarum ingreſſus.

Quartò, Statuit c. 17. *Ut puella non ſuſcipiat habitum niſi duodecim annis ſit maior, nec emittat profeſſionem, niſi Epiſcopus, vel eo abſente aut impedito, eius vicarius, aut aliquis, eorum ſumptibus ab eis deputatus, diligenter explorauerit virginis voluntatem, an coacta, an ſeducta ſit, an ſciat quid agat. Præfecta autem tenetur Epiſcopum de tempore profeſſionis vnum menſem ante certiorem reddere; ſi omiſerit, eſt ſuſpenſa ab officio quamdiu Epiſcopo videbitur.*

Excommunicantur cogentes mulierem ingredi Monaſt.

Quintò, Cap.18. *Anathemati ſubijcit omnes quacumque dignitate fungentes; qui quomodocumque coegerint aliquam virginem vel viduam, vel aliam mulierem inuitam (præterquam in caſibus in Iure expreſſis) ad ingrediendum Monaſterium, vel ad ſuſcipiendum habitum cuiuſcumque Religionis: vel ad emittendam profeſſionem. Item qui conſilium, auxilium, vel fauorem dederint. Denique qui conſcij, eidem actui præſentiam vel conſenſum vel auctoritatem interpoſuerint.*

Impedientes mulieres ingredi Monaſt.

Sextò, *Anathemati ſubijcit eos, qui ſanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem velum accipiendi, vel vota emittendi, quoquo modo ſine iuſta cauſa impedierint,*

Circa prædicta, maximè circa primum, ſecundum, & tertium, Notandum eſt Primò, Non prohiberi teſtamentum: quia non eſt renuntiatio vel obligatio, nec adimit libertatem egrediendi, cùm nullam vim habeat ante profeſſionem. Idem dicendum de omni alia diſpoſitione conditionali, collata in tempus profeſſionis. 40 *Teſtamentũ.* *Renuntiatio cõditionalis.*

Secundò, Etſi Concilium non loquatur expreſſe niſi de renunciatione & alienatione Nouitij; tamen idem intelligendum videtur de ea, quæ facta eſt ante nouitiatum, contemplatione Religionis ingrediendæ; nam eadem ratio locum habet, hæc enim poteſt non minùs cogere ad Religionem, quàm ea, quæ facta eſt in nouitiatu. Vnde etiam cenſebitur facta in fraudem huius Canonis. *Renuntiatio facta ante nouitiatum.*

Tertiò, id non habere locum in Societate IESV, nam Concilium expreſsè excipit Societatem his verbis: *per hæc tamen ſancta Synodus non intendit aliquid innouare aut prohibere quin Religio Clericorum Societatis* IESV *iuxta pium eorum inſtitutum à S. Sede Apoſtolica approbatum, Domino & eius Eccleſiæ inſeruire poſſint.* Itaque ante ingreſſum validè poteſt quis diſponere in quaſcumque cauſas. Ingreſſus etiam poteſt diſponere, ſed iuxta formam in conſtitutionibus præſcriptam, & à Sede Apoſtolica confirmatam, quam Concilium hic apertè approbat. Societas tamen nullum ius ad bona ſuorum prætendit. 41 *Societas IESV.*

Circa Quintum, vbi dicitur, *præterquam in caſibus Iure expreſſis.* Notandum eſt, Iure excipi. Primò, Eos, qui ſponte Religionem vouerunt: hi enim compelli poſſunt vt votum impleant: ſicut is, qui ſponſalia contraxit, poteſt compelli vt procedat ad matrimonium. Deinde quando coniux conſcius diſpoſitionis Iuris, conſenſit vt alter profiteatur Religionem, vel ſacros Ordines ſuſcipiat; tunc enim compelli poteſt vt ingrediatur Monaſterium, eo modo, quo ſuprà dub. 3. n. 27. dictum eſt. Tertiò, qui crimen aliquod commiſerunt; ob quod iubentur detrudi in Monaſterium. hi quoque non tenentur profiteri, ſed ſolùm pœnitentiæ opus impoſitum peragere, vt ex ſupradictis colligitur. Et confirmatur Primò; Quia nemo poteſt in pœnam cogi ad matrimonium: ergo neque ad Religionem. Secundò, Quia ſtatus ſupernaturalis non poteſt habere rationem pœnæ, cùm requirat liberam electionem, pœna autem ſit contra voluntatem. Itaque ſolùm ibi præcipitur incluſio & alia opera pœnitentiæ eidem imponenda. 42 *Ob crimen non poteſt ad profeſſionem compelli.*

DVBITATIO V

Ad quid teneatur qui vouit ingredi Religionem.

NOtandum eſt, poſſe voueri Religionem vel in genere, vel in particulari. In genere dupliciter. Primò, Indeterminatè, vt cùm eo animo voues, vt ſi nõ admittaris in vno Ordine, velis ingredi alium. Secundò, Determinatè, vt ſi dum voues, non determines hunc vel illum Ordinem; ſed tamen non intendas ingredi niſi vnum, quem habita matura deliberatione ſeliges. 43 *Dupliciter vouetur Religio in genere.*

In particulari verò, cùm certus aliquis Ordo ab initio deligitur.

Qui primo modo vouit, hic ſi non admittitur, in vnu Ordine, debet tentare alium; idque ad tres, vel *Si vouit in genere primo modo.*

vel quatuor, prout expreſsè vel tacitè intendit. ita Silueſter Religio 2. qu. 16. Sotus lib. 7. de Iuſtitia q. 2. ar. 1. ad 4. & alij. Dico, *tacitè*, quia ſpectanda hic eſt etiam habitualis affectio, in qua erat dum voueret, & quidnam rogatus, fuiſſet reſponſurus. Si in Ordinibus ſuæ Prouinciæ non admittitur, non tenetur quærere extra Prouinciam, niſi fortè id intenderit. in dubio non præſumitur intendiſſe; quia eſt inſolitum vt quis ita ſe Religioni ingrediendæ velit obſtringere, vt non admiſſus in Ordinibus ſuæ prouinciæ, teneri ſe velit ad foris extra patriam ſolicitandum. Si talis in probatione deprehendit ſe ad hunc ineptum, ideóque egreſſus fuerit; tenetur probare alium, ſi veriſimile eſt illũ fore accommodatiorem; ſecùs ſi bona fide non ſperatur melior ſucceſſus.

Si ſecundo modo. Qui ſecundo modo vouit, non tenetur ingredi niſi illum, quem pòſt delegit; non enim mens eius fuit ad amplius ſe obligare. vnde ſi in probatione deprehendit ſe ineptum, non tenetur alium tentare; ſed manet liber à voto. Si vno loco illius Ordinis receptus non fuit, tenetur tentare duo vel tria alia loca eiuſdem Ordinis; ſi tamen ſpes eſt admiſſionis. Secùs ſi nihil vel parum ſpei; quia non tenetur tentare, niſi cum ſpe probabili; nec ad amplius cenſetur ſe voluiſſe aſtringere. Itaque ceſſat obligatio voti, cùm ea parte ſua fecerit totum illud, ad quod tali voto ſe intendit obligare. Nec refert quòd non ſit ingreſſus, quia non vouit ingreſſum abſolutè, ſed ſub hac tacita conditione, *Si admittar*, quæ conditio non eſt in ipſius poteſtate, niſi quatenus pendet ab ipſius ſolicitatione, vnde ſi per hanc poſita non fuerit, cenſetur impoſſibilis.

44 *Si tertio modo vouit.* Qui tertio modo vouit, nempe determinando à principio particularem locum, ſi ibi non recipiatur, non tenetur alia tentare, ſed abſolutè ceſſat votum, quia conditio ſub qua vouit ingredi, non extat, nec eſt in ipſius poteſtate vt extet.

Quatuor obſeruanda. Hic tamen quatuor notanda. Primò, Si impedimento aliquo temporali tenebatur, ob quod repulſus eſt, obligatur eo ceſſante ſe rurſus offerre: quia ſolùm videtur dilatus ad tempus. Secùs ſi abſolutè repulſus eſt, tali impedimento non extante: *Si repulſus ob impedimentum temporale.* quo caſu non tenetur, etiamſi poſteà illum reuocent, quia non videtur ipſius intentio fuiſſe ſe vlterius obligare, ſi abſolutè repelleretur: alioquin ſemper deberet manere incertus & ſuſpenſus.

Si ipſe eſt cauſa impedimenti. Secundò, Si culpa ſuâ impedimentum obiecit ne reciperetur, tenetur illud quantum poteſt tollere, & ſeriò adlaborare vt recipiatur: quia qui vouet ingredi, tacitè etiam vouet opportuna media ad hoc adhibere, & impedimenta quantum in ſe eſt amouere: alioquin non ſeriò, ſed deluſoriè videtur Deo promiſiſſe.

Non tenetur in ſæculo ſeruare ea quæ ſunt Religionis. Tertiò, Qui repulſam tulit, non tenetur in ſæculo ſeruare ea, quæ ſunt Religionis, paupertatem, caſtitatem, obedientiam, &c. quia hæc non vouit, ſed ſolùm vouit ſe hæc voturum ſi admiſſus fuerit. Vnde nec admiſſus ad hæc tenetur ſed ſolùm ad votum horum peracta probatione faciendum: quo facto, tenebitur. Sic qui vouit ſuſcipere Ordinem ſacrum, non tenetur ad horas, nec ad caſtitatem, priuſquam Ordinem illum ſuſceperit. Ethnici quoque etſi teneantur ad religionem Chriſtianam, non tamen ad Sacramenta Euchariſtiæ vel pœnitentiæ, antequam religionem illam cum Baptiſmo ſuſceperint. Hinc fit vt ſi quis poſt votum Religionis duxerit vxorem, & conſummauerit matrimonium, non peccet petendo debitum; quia nondum tenetur vinculo ſeruandæ caſtitatis. ita Caietanus q. 88. art. 3. Nauar. cap. 12. num. 47. Sotus ſuprà, & alij. mortua tamen vxore tenetur Religionem ingredi. niſi forte per ætatem vel *An mortua vxore teneatur intrare Religionem.* corporis diſpoſitionem factus ſit ineptus, aut non poſſit niſi difficillime duriorem illam vitæ rationem perferre: quam exceptionem tenet Lopez cap. 44. Idem dicitur docuiſſe Franciſcus Victoria. & ratio eſt, quia non videtur rebus ita notabiliter mutatis, ſe voluiſſe ad hoc obligare. ad cautelam tamen expedit petere diſpenſationem; quia nemò ſecurus Iudex in ſua cauſa.

Quartò, Qui vouit ingreſſum certi Monaſte- *Si eſſentialia non ſeruãtur.* rij, vbi eſſentialia non ſeruantur, non tenetur ingredi, ſi non ſit ſpes breui futuræ reformationis; quia eſt ei periculum peruerſionis. Nec refert etiamſi habeat propoſitum omnia integrè ſeruandi, quia æſtus communis conſuetudinis facilè abripit mentem. Excipe tamen, niſi ſentiret ſe adeò firmum vt prudenter putet ſibi non eſſe probabile periculum; quin potiùs ſperet ſe alios conuerſurum. vide Nauarrum cap. 12. num. 46. & Maiorem in 4. d. 38. qu. 2.

Petes Primò, Quid ſi non admittatur, niſi ad 45 *Si non admittatur niſi vt laicus.* ſtatum laicorum?

Reſpondeo, Spectandam eſſe tacitam vel expreſſam mentem ipſius: ſi enim ſolùm cogitauit de ſtatu ſacerdotum cùm voueret, vel ita erat affectus, vt ſi rogatus fuiſſet, noluiſſet niſi ad illum ſtatum in Religione ſuſcipiendum ſe obligare; nõ tenebitur ex voto ad ſtatum laicorum. Si dubium ſit, ſpectanda eſt conditio & curſus vitæ, & qualitates perſonæ, & ex his coniectura facienda: nobiles enim mediocriter litterati, & ſtudioſi adoleſcentes præſumuntur intendiſſe ſtatum ſacerdotum; milites & mechanici ſtatum laicorum.

Petes Secundò, Quid ſi non ſolùm vouit intrare, ſed etiam profiteri & perſeuerare?

Si vouit perſeuerare. Sunt duæ ſententiæ. Prima eſt, Hunc non obli- *1. Sententia, non differre.* gari ad amplius quàm eum, qui ſolùm vouit ingredi: hoc eſt, ad bona fide probandum an ea vitæ norma ipſi ſit conueniens; & ſi deprehendat eam minùs congruere, ob aſperitatem vel aliam cauſam, non teneri. Ita Sotus l. 7. q. 2. ar. 1. ad 3. & Ioannes Penna apud Lopeziũ cap. 45. & aliqui recentiores. Probatur Primò, Qui vouet ingredi Religionem, etiam tacitè vouet perſeuerantiam; nam ingredi Religionem eſt fieri Religioſum: hoc autem perſeuerantiam includit: ergo eſt eadem ratio vtriuſque voti. Secundò, Votum ingrediendæ Religionis ex diſpoſitione Iuris includit hanc tacitã conditionem, *Si bona fide deprehendero in probatione eam mihi conuenire*, ideò enim conſtitutus eſt annus probationis: atqui eamdem includit votum profitendi; quia vouens non intendit hoc votum exequi niſi ſecundùm iuris diſpoſitionem, vtendo priuilegio anni probationis: alioquin fruſtrà eſſet probatio. Tertiò, Concilium Tridentinum ſeſſ. 25. cap. 15. de Regul. irritam decernit profeſſionem ante annum probationis impletum; ne videlicet adimatur Nouitiis poteſtas retrocedendi, ſi intra annum deprehenderit formam illam viuendi ſibi non congruere: Idem confirmatur ex cap. 16. vbi omnes renuntiationes ſuſpendit in tempus profeſſionis. Ex quibus videtur colligi, mentem Concilij eſſe, vt nemo poſſit ſe abſolutè

Religioni obſtringere ante profeſſionem; ſed omnem talis voti promiſſionem intelligendam conditionaliter, nimirum, Si bona fide deprehendero illum Ordinem mihi conuenire.

46 Hæc ſententia eſt probabilis, & iuxta illam qui vouit perſeuerantiam, poteſt egredi, ſi bona fide in probatione putet ſibi eam non eſſe accommodam.

Contrarium probabilius. Contraria tamen eſt probabilior, quam expreſsè tenet D. Thomas 2.2. quæſt. vlt. art. 4. in corp. Caiet. ibid. Nauar. cap. 12. num. 47. & alij.

Probatur Primò, Qui dicit, Voueo ingredi Religionem, & in ea profiteri vel perſeuerare, ampliùs intendit promittere Deo, & ſe magis obligare quàm qui more conſueto vouet ſolum ingredi. cur enim hoc addat, niſi vt præſcindat ſibi libertatem egrediendi?

Secundò, Si quis impetraret diſpenſationem in voto Religionis, & non exprimeret ſe vouiſſe non ſolùm Religionis ingreſſum, ſed etiam perſeuerantiam, ſubreptitia cenſeretur diſpenſatio, vt docet Nauarrus ſuprà: ergo eſt amplius.

Tertiò, Etſi non poſſit quis ante exactum annum probationis obligari profeſſione ad perſeuerandum in ea Religione, poteſt tamen ſe obligare voto ſimplici: nunquam enim tale votum redditur irritum, nec reſtringitur vt vim non habeat in euentum ſi aliquid in Religione diſplicuerit.

Vouens ingredi Religionem. Quartò, Qui vouet ſe ingreſſurum Religionem, ſolùm duo cenſetur promittere; nempe bona fide probare, & ſi in probatione deprehendent eam ſibi conuenire, profiteri. vnde ſi bona fide iudicet eam ſibi minùs conuenientem, ob illius aſperitatem, vel ingenium ſuum præfractius, vel quia metuit inconſtantiam, non tenetur, vt docent Caietanus & Nauarr. ſuprà. Imò non tenetur, ſi modus ille viuendi diſpliceat, vt Nauarrus ait: vel ſi ob aliquam cauſam non ſit gratus; vt vult Caietanus. Quod tamen intelligendum eſt ſi diſplicentia illa ſit ex cauſa iuſta, vel non poſſit facile ſuperari. Item niſi amplius, vouendo intendiſſet: tacita enim intentio potiſſimùm in huiuſmodi expendenda. In dubio tamen non videtur amplius intendiſſe, quàm quod dictum eſt. Qui verò etiam perſeuerantiam vouit, videtur ſe ita voluiſſe obſtringere, vt non poſſit egredi vllo modo, ſi iudicaretur idoneus, & ratio viuendi eſſet tolerabilis; *Qui vouit perſeuerantiam,* nam tantum ſe obligat quantum poteſt: ergo niſi tanta ſit difficultas vt cenſeatur intolerabilis, & votum per ſe ceſſet ratione impoſſibilitatis, vel ineptitudinis, obligabitur. poterit tamen in hoc voto diſpenſare Epiſcopus, vt docet Sanchius lib. 8. de matrim. diſp. 9. num. 18. quia hoc non eſt diſpenſare in voto Religionis, ſed in modo exequendi.

Ad primam rationem alterius ſententiæ: Qui vouet ſolùm ingredi Religionem, non cenſetur ſe obſtringere ad perſeuerantiam, niſi ſub hac conditione, Si deprehendero Religionem illam mihi conuenire. Itaque ſi ob aliquam cauſam minùs conueniat, non tenetur. alter verò obligat ſe abſolute, modò ſit idoneus: quamuis enim ob aliquam cauſam minùs conueniat, paratus eſt id incommodi tolerare.

Ad ſecundam: Qui vouet profiteri, videtur renuntiare priuilegio probationis, quantum eſt ex parte ſua. non tamen fruſtrà ei conceditur probatio; tum quia debet innoteſcere Religioni, vt ſciant vtrùm ipſis conueniat. tum quia debet experiri an poſſit formam illam viuendi perferre.

Ad tertiam: Concilium non adimit poteſtatem ſeſe obligandi voto ſimplici ad perſeuerandum: ſed ſolùm voto ſolemni.

Quæ diximus, pertinent in genere ad quoſuis qui Religionis votum habent. Sed peculiaris difficultas eſt de coniugibus voto Religionis obſtrictis, quid poſſint, quid non poſſint, & ad quid teneantur. 47

Si coniux votum Religionis habeat.

Si vouit ante conſummationem. Dico Primò, Qui ante conſummatum matrimonium vouit ingreſſum Religionis, non poteſt illud conſummare ſiue petendo, ſiue reddendo. Ratio eſt, quia conſummando redderet ſe impotentem implendi voti: ſemel tamen matrimonio conſummato, poteſt libere reddere, & etiam petere: quia id non eſt contra eius votum; nec voti executioni impedimentũ obijcit, cùm hæc ei facta ſit impoſſibilis. ſimulatque tamen ei liberum erit exequi, tenebitur; vt ſi coniux ſimul velit conuerti; ſi contingat coniugem committere adulterium, ſi ob ſuum adulteriũ repudietur à coniuge, & licentia ingrediendi tacite vel expreſse detur; ſi contingat coniugem declarari hæreticos, vel mori.

Si vouit poſt conſummationem. Dico Secundò, Si conſummato matrimonio coniux, v. g. maritus vouit, Religionem; vel id fecit abſque conſenſu vxoris; vel cum conſenſu. Si abſque conſenſu vouit, vel intendit ſtatim implere, & ſic votum eſt irritum; quia de re illicita: vel non reſtrinxit ſuum votum ad certum tempus, & ita præſumendum eſt illud referri ad tempus, quo libera erit ei executio. Non enim præſumendum peruersè factum, quod rectè fieri potuit. Si cum conſenſu eius vouit, valet votum; non tamen inducit obligationem exequendi abſolutè, ſed ſub conditione. ſi nimirum vxor præſtare voluerit quæ Ius requirit, id eſt, ingredi Religionem, ſi eſt iuuenis, vel talis vt in eam cadere, poſſit ſuſpicio incontinentiæ, aut vouere caſtitatem in ſæculo, ſi eſt vetula, & expers periculi. itaque hoc votum habet tacitam conditionem a Iure: Ius enim non aliter permittit huius voti executionẽ. Vnde ſi vxor poſteà nolit ea præſtare quæ Ius requirit, maritus non obligabitur; quia deeſt conditio Iure requiſita. Secus eſt in profeſſione. hæc enim ſemper fit abſolutè, vnde ſtatim valet, vel eſt irrita, vt patet ex dictis dubit. 4. Quòd ſi maritus eo caſu ingreſſus fuerit, & profeſſionem fecerit, valebit profeſſio, etſi contra Ius facta ſit. multa enim non rectè fiunt, quæ facta tenent, vt patet c. Ad Apoſtolicam. 16. de Regular. & tranſact. Ita docet Gloſſa in cap. Ex parte. 9. de conuerſ. coniugat. Virùm verò eo caſu ſit reſtituendus vxori, dubium eſt. *Si profeſſus fuerit.*

An vir ſit reſtituendus. Videtur non reſtituendus, ſed ipſa potiùs compellenda ad Religionem: nam conſentiendo in ipſius ingreſſum, videtur tacitè vouiſſe Religionẽ, & ita ſentiunt multi DD. de ea quæ Iuris ignara non fuit; vt ſuprà dubit. 3. dictum eſt. Valdè tamen probabile eſt, quando vxor quæ conſenſit, non poteſt induci ad vouendam continentiam, vel Religionem ingrediendam, virum etiam profeſſum ipſi eſſe reſtituendum. ita habetur expreſsè cap. 1. de conuerſ. coniugat. *Dicimus quòd niſi vxor ad Religionem tranſierit, aut perpetuam caſtitatem ſeruare promiſerit, vir poteſt & debet de Monaſterio reuocari.* Nec diſtinguit, ſicut nec alij Canones vſquam diſtinguunt, inter eam quæ ſciuit Ius, & quę ignorauit. Vnde ſequitur, etiamſi ipſa illum non

repetat,

repetat, tamen eſſe reſtituendum. Si tamen ipſa vouit caſtitatem, non debet ei reſtitui, vt ex dict. aperte colligitur. ſed ipſa, ſi iuuenis ſit, concludenda eſt in monaſterio ad cuſtodiam. ſi autem vouit ingreſſum Religionis, compellenda eſt vt exequatur.

48 *Si pari conſenſu vouerunt.* Dico Tertiò; Si conſummato matrimonio pari conſenſu & ex pacto vouerunt ingreſſum Religionis, valet votum. ſi tamen alter reſiliat alter non tenetur exequi. tum quia Iure non poteſt alter abſque altero ſtatum mutare, vt patet ex dictis: tum quia tale votum habet tacitam conditionem, ſi coniux perſeuerauerit in propoſito. Itaque etiamſi contingeret alterum qui reſilit mœchari, alter tamen non obligaretur: quia conditio ſub qua votum obligabat, non extat. Cùm enim ſic ex pacto vouent, mens illorum non eſt ſe obſtringere ſeorſim & independenter ab altero: ſed vtroque ſtatum mutante, ſicut Ius præſcribit; neque præſumuntur aliud intendiſſe, niſi de ea intentione conſtet. Hoc tamen quod de mutatione ſtatus dicitur, intellige, quando vterque Religionem vouit. *Si vxor voueat continentiam & vir Religionem.* Si enim ex mutuo conſenſu vxor voueat continentiam tãtùm, & maritus Religionem vel Ordinem ſacrum, adhibenda eſt diſtinctio. Si enim vxor ſit vetula, id eſt, ſexagenaria, & expers periculi, vtriúſque votum erit validum, & vir poterit votum ſuum exequi, etiamſi vxor ſuum ſeruare nolit. Ratio eſt, quia quando eſt vetula, Iure non requiritur aliud ab vxore, quàm vt continentiam voueat. hoc enim ſufficit, vt virum à ſuo iugo abſoluat, & ſui iuris efficiat. Si autem erat iuuenis, neutrius votum obligabit: non viri, quia Iure non poteſt ordinari ſecundùm veriorem ſententiam, niſi vxore vouente ingreſſum Religionis. quamuis enim id Iure non ſit expreſſum, niſi de vxore eius qui promouendus ad Epiſcopatum, de qua id dicitur cap. Sanè, de conuerſ. coniugat. tamen de vxoribus omnium qui Sacris initiandi, colligunt id DD. ex eo quòd non minor, ſed maior ſit ratio, cùm vir promouetur ad Ordinem ſacrum in ſæculo, quàm cùm ipſe ingreditur Religionem: ob maius periculum incontinentiæ ex libera conuerſatione cum vxore manente in ſæculo. Itaque ſi vxor debet ingredi Religionem, vt vir poſſit ingredi; potiori ratione debebit ingredi, vt vir poſſit ordinari. Non etiam obligat votum vxoris; quia pendet ab obligatione viri, cùm ſit reſpectiuum: habet enim ſe per modum contractus, Facio vt facias. Vnde ſi viri votum non obligat, nec vxoris.

Aduerte tamen, non eſſe improbabile, vtriuſque votum valere: quia probabile eſt, cùm agitur de ordinatione viri, ſufficere votum continẽtiæ vxoris in ſæculo; vt colligitur cap. Coniugatus, iuncta Gloſſa in fine. Secus cum agitur de ingreſſu viri in Religionem, propter expreſſos textus in contrarium.

An poſſint petere debitum. Petes, Vtrùm in prædictis euentis poſſint coniuges petere & reddere debitum? Reſpondeo, non eſſe dubium quin poſſint, quando communi conſenſu vouerunt ingreſſum Religionis. tunc enim vſus coniugij nullo modo repugnat voto, nec impedit eius executionem. Nec refert, etiamſi matrimonium nondum erat conſummatum: quia etiam eo conſummato poſſunt ingredi. quod ſi vxor tunc nolit peccat mortiferè, ſed maritus excuſatur, quia per ipſum non ſtat, quò minus fiat executio. Si aliter poſſunt, quando vxor vetula vouit continentiam, & maritus ſuſceptionem Ordinis ſacri: quia cum votum vxoris ſit reſpectiuum, referenda eſt eius executio ad tempus quo maritus ordinabitur. ita Sancius lib. 9. de matrimon. diſput. 37. num. 7. præſumitur enim, etſi nunc votum faciat, vouere ſolùm ſeruare caſtitatem in futurum, ſi vir ordinatus fuerit. vnde eſt pendens à conditione futuri; quæ ſi non extiterit, euaneſcit votum. itaque ante impletam conditionem non obligatur. hoc intelligo, niſi ipſa expreſſe aliud intenderit. In prædictis tamen caſibus non tenentur reddere debitum, quia videntur renuntiaſſe iuri exigendi & cogendi, hoc ipſo quo dederunt ſibi mutuò poteſtatem mutandi ſtatum ad perpetuam continentiam: imò plerumque etiam expreſsè hæc renunciatio fieri ſolet. Vide cap. Dudum. 20. de conuerſ. coniugat.

Dico Quartò, Quando ante conſummatum matrimonium communi conſenſu vouerunt, vxor continentiam, maritus ingreſſum Religionis; ſi vxor erat vetula, non impediuntur petere & reddere debitum: ſi autem ſit iuuenis, vir nec poteſt reddere nec petere. 49 *Si vxor continentiam, maritus Relig. voueat.*

Prior pars patet Quia vir nondum tenetur voto caſtitatis, nec actu coniugali redditur impos voti: votum enim continentiæ vxoris cum renuntiatione expreſſa vel tacita iuris coniugalis ſufficit, vt poſſit ingredi Religionem, etiam conſummato matrimonio. Similiter vxor non tenetur ſeruare caſtitatem ante mariti ordinationem vel profeſſionem, vt oſtenſum eſt.

Altera pars probatur: Quia maritus conſummando matrimonium reddit ſe inhabilem ad votum ſuum præſtandum. nam votum continentiæ vxoris iuuenis non ſufficit vt conſummato matrimonio poſſit maritus Religionem capeſſere. Imò non poteſt vxor eo caſu debitum reddere marito petenti, ſi nondum expletum eſt tempus conſtitutum exequendo voto. quia efficeret illum inhabilem executioni voti, & alias nullum ius habet ad illum actum, quamdiu maritus non eſt in mora præſtandi ſui voti. quòd ſi tempus arbitrio prudentis effluxerit, ita vt maritus incipiat eſſe in mora, & monitus nolit ingredi, poterit vxor reddere debitum petenti, & etiã petere: quia marito nolente ingredi iuxta conuenta, ſoluitur ipſa voto, nec tenetur diutiùs expectare, ſed poteſt vti iure ſuo. Ita Sancius ſuprà n 8. Mora enim mariti ita illam eximit voto, vt ampliùs nõ obligetur. alioqui poſſet illam maritus ſemper ſuſpenſam tenere, & cogere ſine fine expectare. Si tamen velit, poteſt ei negare debitum. quia poteſt velle vt fteror contractu, quo maritus iuri ſuo renuntiauit.

Porrò conſummato ſemel matrimonio, vir non poteſt ingredi vxore iuuene inuita; quia & ipſa ſimul ingredi deberet, ad quod cogi non poteſt, cùm non promiſerit. Simulatque tamen licitè poterit, tenebitur; vt ſi contingat illam adulterium committere. itaque viri votum Religionis ingrediendæ non extinguitur, ſed ſolùm conſopitur & ſuſpenditur per matrimonij conſummationem. quia poſito voto continentiæ vxoris in prædicto caſu, ſit abſolutum, nec ampliùs pendet ab vlla conditione: ſicut in contractibus alter tenetur abſolutè, cùm alter ſuum munus præſtitit. Votum autem caſtitatis vxoris extinguitur abſolutè per moram viri; quia pendet à conditione futuri. nempe ſi vir

com-

conſtituto tempore Religionem ingreſſus fuerit. Quòd ſi vir non fuerit in mora, non extinguitur, vnde etſi tunc cõſummet ipſa matrimonium ſiue petendo, ſiue reddendo, nihilominùs manet obligata voto ad ſeruandam caſtitatem, cùm ille Religionem debito modo ingreſſus fuerit, vt ſi facto diuortio ob adulterium vxoris, maritus votum ſuum impleat. quo etiam caſu non poterit ipſa etiam petenti debitum reddere, ne rurſus in eandem inhabilitatem implendi voti illum conijciat, vt notauit Sancius ſuprà.

DVBITATIO VI.

Ad quid teneatur qui obſtrinxit ſe voto caſtitatis perpetuæ.

NOtandum eſt, hoc votum factum eſſe vel ante initum matrimonium; vel poſt initum quidem, ſed nondum conſummatum; vel matrimonio iam conſummato; idque vel ſeorſum, vel ex mutuo conſenſu.

Dico Primò, Qui obſtrinxit ſe voto caſtitatis ante matrimonium, tenetur ad multa.

50 *1. Tenetur abſtinere à matrimonio.* Primò, Tenetur abſtinere à matrimonio: ſi enim contrahit, vel id facit animo conſummandi, & ſic peccat contra votum, vel animo ingrediendi Religionem ante cõſummationem; & ſic facit iniuriam, decipiendo coniugem; quæ ſi id ſciuiſſet, noluiſſet contrahere: & iuſtè damnum incurret, quia fortaſſe putabitur deflorata, nec tam commodis potietur nuptiis. etſi enim coniunx poſſit intrare Religionem ante matrimonium conſummatum, ſi Deus illi intereà hanc voluntatem inſpiret: tamen quando contrahit, non poteſt animum abſolutè ingrediendi habere; neque ius id ei concedit: ſolùm tribuit ius ingrediendi, ſupponens contractum bona fide eſſe initum. Accedit quòd contrahens matrimonium ordinariè ſe exponat periculo conſommandi, cui is, qui voto tenetur, ſe obiicere non poteſt.

An poſſit cõtrahere animo ingrediendi. Dices, Cap. Ex publico 7. de conuerſ. coniugat. conceduntur nouis coniugibus duo menſes, vt poſſint ingredi Religionem: ergo qui tali mente contrahit, vtitur iure ſuo; & cap. Commiſſum. 16. de ſponſalibus, dicitur, eum, qui iurauerat puellæ ſponſalia; & poſteà volebat ingredi Religionem, tutiùs facturum ſi ante contraheret, & pòſt ingrederetur Religionem: ergo nulla fit iniuria per talem contractum. Confirmatur, quia aliàs qui tali animo contraxiſſet matrimonium, non poſſet poſtea Religionem intrare.

Sententia quorũdam. Ob has rationes quidam Doctores putant non eſſe peccatum, poſt votum caſtitatis contrahere matrimonium animo firmo ingrediendi Religionem. Ita Gulielmus Altiſiod. l. 3. Summæ tract. 2. qu. 3. Scotus in 4. d. 38. verſus finem, Angelus, Matrimonium 3. Impedimento 5. nu. 1. Caietan. v. Matrimonium, c. 1. Ioſephus Angles 2. p. q. 11. de impedim. matrimonij: quæ ſententia eſt ſatis probabilis.

Reſpondetur ad rationes. Sed quod diximus eſt verius.

Nec obſtant rationes allatæ: nam cap. Ex publico: concedit quidem duos menſes; (quia fieri poteſt vt Deus interea alteri eorum inſpiret propoſitum Religionis) non tamen concedit vt animo determinato intrandi contrahas. Cap. Commiſſum, loquitur de eo, qui non ſtatuerat quidquam de ingredienda Religione, ſed dubitabat; & tamen iurauerat ſe contracturum matrimonium cum quadam ad certum diem. hic enim vrgente iuramento tenebatur contrahere, quia non habebat determinatum propoſitum Religionis, quo excuſatur.

Ad Confirmationem: Quidam putant talem non poſſe Religionem ingredi, propter illam fraudem in contractu admiſſam. Sed verius eſt poſſe: quia non fecit iniuriam niſi in contrahendo: imò propriè non fecit iniuriam eo animo contrahendo, ſed ſolùm contra charitatem peccauit. animus enim interior nõ facit actum externum iniuſtum, qui alioquin per ſe iuſtus erat: at ille contractus exterior per ſe erat iuſtus: ingrediendo quoque iniuriam non facit; quia ius id abſolutè concedit. ſed neque in eo contra charitatem peccat; quia non tenetur ſe tanto bono priuare ob aliquod incommodum, quod fortè alteri obueniet, cùm ſuo iure vtatur. quare ſi votum Religionis habebat; non ſolùm poterit, ſed etiam tenebitur intrare, non obſtante tali contractu. In ipſo tamen contractu, contra charitatem, ſi cauſa iuſta non ſuppetebat, peccauit, vt dictum eſt. *Poteſt intrare Religionem.*

Aduerte tamen, licitum eſſe eo animo contrahere, ſi iuſta cauſa ſubſit; vt ſi metu compellaris, qui tamen non cadit in virum conſtantem; ſi id facias vt proles antè ſuſcepta legitimetur, ſi non poſſis aliter parentum cuſtodiam euadere, qui te continent nè Religionem ingrediaris, &c. ſi aliàs graue ſcandalum timeretur, de quo vide Sancium lib. 1. de matrimonio, diſp. 43. nu. 8. & Henriquez lib. 2. de matrimonio, cap. 2. 51 *Quando licitum contrahere poſt votum caſtitatis.*

Secundò, ſi voto caſtitatis obſtrictus matrimonium contraxerit, tenetur abſtinere illius vſu, ita vt non poſſit petere vmquam debitum; quamuis conſummato matrimonio teneatur tacitè vel expreſsè petenti reddere. Eſt communis DD. vide Nauar. cap. 16. num. 30. 52 *2. Tenetur abſtinere vſu matrimonij.*

Solùm dubium eſt, An poſſit conſummare matrimonium reddendo? Plerique DD. docent non poſſe, ſed teneri ante conſummationem ingredi Religionem, vt poſſit voto ſuo ſatisfacere; hanc enim ſolam rationem illius ſeruandi ſupereſſe. Nauarrus cap. 12. n. 80. Silu. Matrimonium 7. q. 5. & ferè ceteri Summiſtæ. inſinuat D. Thomas 2. 2. q. vlt. a. 8. in 3. argumento. *An poſſit cõſummare reddendo.*

Sed contrarium non minus eſt probabile, & fortè verius, ſcilicet non teneri intrare Religionem vt votum caſtitatis ſeruet; & ſi coniugi caſtitatem perſuadere nequit, poſſe reddendo conſummare. Ita Sotus in 4. diſtinct. 38. qu. 2. ar. 1. Corduba in Summa qu. 136. Angelus Matrimon. 3. Imped. 5. num. 2. & quidam alij recentiores. Probatur, Quia eo caſu perfecta voti obſeruatio cenſetur ei facta impoſſibilis; vnde non tenetur, niſi quatenus poteſt pro eo ſtatu rerum, videlicet non petendo debitum. Antecedens probatur; quia illud cenſetur alicui iure impoſſibile, quod facere non poteſt per media ordinaria ſeu ad id ordinata: atqui iſte eſt in eo ſtatu, vt per media ordinaria non poſſit abſolutè continentiã ſeruare: ergo, &c. Nec obſtat quòd poſſit illam ſeruare capeſſendo ſtatum Religionis: quia hic ſtatus non eſt medium ordinarium eò pertinens. Secundò, Quia iſte non expreſsè Religionem vouit, vt ſupponitur, nec etiã implicitè. non enim cenſetur ei fuiſſe animus eo *Poſſe cõſummare reddendo.*

euentu

euentu ſe ad Religionem obſtringere, niſi de contrario conſtet: non enim homo rem quantumuis arduam ſemper paratus eſt aggredi vt votum ſeruet. Tertiò, Religio eſt ſtatus ſupernaturalis, conſiſtens maximè in interiore affectu & animi promptitudine, & obligans ad multa difficilia: ergo nemo ad eam cogendus, niſi qui ſponte ſciens & volens ſe ad illam obſtrinxerit. Quartò, Quia alioqui qui vouiſſet Ordinem ſacrum, & duxiſſet vxorem, cogendus eſſet ad Religionem. Nam non poteſt hoc votum ad executionem perduci, niſi Religionem ingrediatur: atqui id eſt nimis durum, nec DD. id fatentur. Quintò probari poteſt efficacter cap. vnic. Extrau. de voto, vbi Ioannes XXII. ſtatuit, vt is qui poſt matrimonium ratum ſuſcepit Ordinem ſacrum, moneatur vt Religionem ingrediatur. Deinde addit: *Quòd ſi forſitan renuerit adimplere, ipſum, ſi ſponſa eius inſtiterit, per cenſuras Eccleſiaſticas compellendum decernimus contractum matrimonium conſummare.* Vbi expreſsè ſupponit, quòd poſſit renuere, vt inquit Gloſſa ibidem v. Renuerit. alioquin deberet compelli. Itaque ſi is qui ſuſcepit Ordinem ſacrum, & habet ſolemne votum caſtitatis, non tenetur Religionem ingredi, vt voto ſuo ſatisfaciat: multò minùs qui ſolùm habet votum ſimplex caſtitatis. Denique ſi compelleretur ad Religionem, graue incommodum inferretur vxori, & malus exitus ex tali compulſione eſſet metuendus.

Idem dicendum, etiamſi contracto iam matrimonio rato votum fecerit: niſi fortè ſciuerit ſe alia ratione continentiam ſeruare non poſſe, & nihilominùs, etſi id aduerteret, voluerit ſe voto ad illam obſtringere. Tunc enim præſumitur ſe etiam ad Religionem voluiſſe obligare. qui enim adſtringit ſe ad finem, etiam adſtringit ſe ad medium ſine quo videt finem obtineri non poſſe. Secùs ſi id actu non aduerteret. ita Sancius lib. 5. de matrim. diſput. 34. num. 3.

53 Tertiò, Si coniux adulterium committat, tenetur alter qui votum caſtitatis habet, non reddere illi ampliùs debitum, ſed perfectè ſeruare ſuum votum. Ratio eſt, quia tenetur illud ſeruare quantum poteſt ſine iniuria coniugis; tunc autem poteſt ſine iniuria. Idem dicendum ſecundùm quoſdam, ſi alter ante contractum ſciebat votum alterius: tunc enim non habet ius exigendi; quia mala fide contraxit: ſciebat enim ſe non poſſe rem Deo conſecratam ad vſum profanum conuertere, & alterum non poſſe eam tradere. vnde ſibi imputet quòd matrimonio ſuo vti non poſſit. ſecùs quando bona fide contraxit, quia abſque culpa ſua non tenetur ſeruare continentiam, quam non promiſit.

3. Tenetur nõ reddere.

Sed contrarium in priore caſu verius puto; quia per matrimonium tranſiuit in alterius poteſtatem. Vnde etſi coniunx petendo peccet in Deum, vt ratio iuſta probat, tamen alter tenetur reddere, quia ſui corporis poteſtatem non habet, ſed coniunx. nullo tamen modo poteſt petere. poſſet tamen alter in pœnam à Iudice priuari poteſtate petendi, quia id meretur.

Quartò. Si coniunx obierit, tenetur abſolutè ſeruare caſtitatem, nec poteſt alteri rurſus connubio iungi; quia obligatio eſt perpetua, id eſt, vſque ad mortem; eſtque præſtanda quantum ſtatus præſens patitur.

Quintò, ſi votum caſtitatis vel Religionis præcedat ſponſalia, reddit ea irrita, etſi iureiurando firmata fuerint. ratio eſt, quia executio eſt peccatum. quod enim Deo conſecratum eſt, non poteſt ſine ſacrilegio alteri promitti vel donari. Eſtque communis ſententia DD. 54

5. Si votum præcedat ſponſalia.

Si verò ſequatur poſt ſponſalia, eſt dubium. Multi enim Doctores volunt ſponſalia, etiam iurata diſſolui per votum caſtitatis ſuperueniens, eò quòd intelligatur exceptus ſtatus perfectior, qualis habetur per votum caſtitatis. Ita tenent Richardus in 4. d. 27. ar. 3. q. 4. Paludanus d. 38. qu. 5. ar. 3. Maior diſt. 27. qu. 5. Sotus ibidem qu. 2. ar. 5. Caiet. v. Periurium cap. 2. Henriquez lib. 1. de matrimonio cap. 14. num. 4. & multi Canoniſtæ.

Si ſequatur.

Alij negant ſponſalia per votum caſtitatis ſuperueniens diſſolui, ſed eſſe implenda volente parte. Ratio eſt, quia tale votum fieri non potuit in præiudicium ſponſæ: rem enim alteri promiſſam non poſſe Deo dicari per votum caſtitatis. ſecùs de voto Religionis; quia hoc votum in ſponſalibus Iure cenſetur exceptum, cùm Ius tribuat facultatem ingrediendæ Religionis, etiam poſt matrimonium ratum nondum conſummatum: hoc tamen non poteſt oſtendi de voto caſtitatis. Ita Hoſtienſis, Innoc. Ioannes Andreas, Panormit. Archidiac. in cap. Rurſus 6. Qui Cler. vel vouentes, &c. Palud. diſt. 27. qu. 1. ar. 3. caſu 5. Anton. 3. p. tit. 1. cap. 18. §. 2. Silueſter matrimonium 7. quæſt. 5. dicto 5. & v. Sponſalia q. 7. Tabiena eodem, q. 10. Fumus eodem, num. 12. Nauarrus cap. 22. n. 27. & multi recentiores.

Vtraque ſententia eſt valdè probabilis, & ſecura in praxi. ſecunda tamen eſt Iuri conformior: quia Iure probari non poteſt, conditionem melioris vitæ in ſponſalibus cenſeri exceptam, præter ſtatum Religionis. imò Eccleſia talem cogere ſolet vel Religionem ingredi, vel ſponſalia perficere. Sed hæc res non eſt huius loci: de qua vide plura apud Sancium noſtrum lib. 1. de matrimonio, diſputat. 46.

Vtraque ſententia probabilis.

Dico Secundò, Si alter coniugum (v. g. vxor) 55
poſt matrimonium ratum nondum conſummatum vouit caſtitatem; vel id fecit animo ingrediendi Religionem, vel abſque tali animo. Si animo ingrediendi Religionem, tenetur ingredi; ſi tamen aduertit, cùm voueret, ſe aliter votum ſuum integrè implere non poſſe. Si autem id minimè aduertit, ſed cùm haberet animum ad Religionem, & ſupponeret ſe ingreſſurum, vouit caſtitatem, non tenetur ad Religionem: quia ad hanc voto ſe non obſtrinxit: neque propoſitum ingrediendi illum obligat, vt ex ſupradictis conſtat. Tenetur tamen ad caſtitatem non minus, quàm ſi ante matrimonium vouiſſet; cenſetur enim integram caſtitatem vouiſſe. Vnde non ſolùm non poterit petere debitum (quamuis teneatur reddere, niſi malit ante primum actum intrare Religionem) ſed etiam ſi contingat virum mœchari, non poterit eum ſibi conciliare. quia, quantum in ſe eſt, tenetur integram caſtitatem ſeruare. Si autem non cogitauit de Religione, ſolùm videtur vouiſſe caſtitatem partialem, quam matrimonij ſtatus permittit, nimirum, vt non poſſit petere debitum aut fornicari. Vnde ſi contingat virum fornicari, non tenetur ab eo diuertere, & poteſt ſeparatum conciliare. vt docet Sancius lib. 9. diſput. 35.

Si coniunx vouit caſtitatem ante conſummationem.

Contrarium tamen in hoc caſu videri poſſit verius. ſi enim non afficiebatur matrimonio, & optabat eſſe libera ab illo iugo, & ſic vouit caſtitatem (vt plerumque fit) videtur vouiſſe abſolutè ſeruare quantum in ſe eſt, & ſine iniuria coniugis poſſet: vnde etiam poſt mortem ipſius non poteſt nubere alteri. quare ſi contingat coniugem fornicari, tenebitur ab eo ſeparari, ſi abſque graui incommodo poſſit, nec dimiſſum poterit recōciliare. itaque ſpectanda eſt mens vouentis vtrùm intenderit vouere ſeruare caſtitatem quantum ſine alterius iniuria poſſet.

Si poſt conſummatum. Dico Tertiò, Si conſummato matrimonio alter vel vterque vouit continentiam, vel id factum abſque alterius conſenſu; vel cum conſenſu, ſed ſeorſim; vel mutuo conſenſu per modum pacti. Si primo modo factum ſit, certum non eſſe niſi votum partiale caſtitatis, nimirum quantum eſt ex parte vouentis, quale in matrimonio ſeruari poteſt, ſiue vterque ſeorſim, ſiue alter tantùm vouerit. Si ſecundo modo, nimirum accedente conſenſu alterius, non tamen per modum mutui pacti; etiam erit ſolùm votum partiale, quale matrimonij ſtatus permittit. Et quamuis neuter tunc poſſit petere debitum, vterque tamen tenetur petenti reddere: quia neuter cenſetur renuntiaſſe iuri petendi, niſi fortè expreſsè aliud intenderint. Licentia enim vouendi data à coniuge, non eſt renuntiatio ſui iuris, vt ſuprà cap. 40. dubitat. 15. num. 95. oſtenſum eſt, & conſentiunt plerique Doctores.

56 Si tertio modo factum ſit, neuter poteſt petere aut reddere: quia ad hunc finem vterque iure ſuo ceſſit, & coniugem à iugo coniugalis ſeruitutis abſoluit, vt ſic integram continentiam perpetuò ſeruare poſſet, vt ſupra dub. 15. num. 96. oſtenſum eſt.

Si ius viciſſim reddant. Aduerte tamen, coniuges alterum alteri poſſe hanc renuntiationem validè condonare, & ius priſtinum in corpus reſtituere. etſi enim ea in re committant ſacrilegium contra votum (quia quod ſemel Deo conſecratum eſt, non poteſt alteri dari) tamen illa condonatio & iuris reſtitutio valida erat. Nam ſi cùm fœmina eſt omnino ſui iuris, validè poteſt ius ſui corporis conferre in virum, etiamſi ipſa caſtitatem vouerit; multò magis iam matrimonio copulata poterit validè reddere viro ius, cui vir renuntiarat. cùm numquam ita renuntiare potuerit, quin apud eum habitu & in radice manſerit. Ratio eſt, quia votum ſimplex, quo vouit Deo caſtitatem, non transfert dominium corporis in ius alterius, ſecùs eſt in profeſſione, cui ex parte voti obedientiæ annexa eſt traditio in ius Religionis. Vnde etſi vouerit caſtitatem, retinet tamen dominium corporis ſibi (quamuis Deo obnoxium ratione voti) ac proinde poteſt illud validè marito reddere; ſimiliter maritus vxori. Itaque hoc caſu etſi neuter poſſit petere debitum, vterque tamen tenetur petenti reddere, ſicut cùm ſeorſim caſtitatem vouerunt. Tunc enim eorū votum ad ſimilem ſtatum eſt redactum. vide ſuprà c. 40. dub. 18. num. 126. Si tamen contingat maritum mœchari, vxor non poterit ei ampliùs reddere debitum. quia ille rurſus ius petendi amiſit: & ita tenetur ipſa votum ſuum integrè ſeruare ſicut priùs, antequam reſtituiſſet viro ius illud, quo ipſe vouendo ceſſerat.

DVBITATIO VII.

Quid requiratur vt profeſſio ſit valida, & vt inualida ratificetur; & an non ratificans poſſit ingredi.

NOtandum eſt, profeſſionem poſſe fieri vel *expreſſè*: vel *tacitè*. *Expreſſè*, cùm quis vtitur aliqua formula promiſſionis, qua mentem ſuam explicet & intendat Religioni incorporari. Nec refert ex natura rei quibus verbis vtatur; modò per illa intendat ſe Deo & Religioni obſtringere ac tradere, idque ipſis aliqua ratione exprimatur. Sicut in abſolutione ab excommunicatione, non refert quibus verbis vtatur Prælatus, modò ſignificent effectum, quem per illa intendit. Vnde in multis Religionibus non vouent expreſsè paupertatem, & caſtitatem; ſed promittunt ſolùm *ſeruare regulam*, (intellige de præceptis regulæ) vel *obedire regulæ*, vel *viuere ſecundum regulam*, vel promittunt *obedientiam & conuerſionem morum ſecundùm hanc vel illam regulam*. His aliqui adiungunt *ſtabilitatem*, vt Benedictini & Carthuſiani: caſtitatem verò & paupertatem promittunt, tum in obedientia, tum in promiſſione regulæ, in qua illa exprimuntur. 57

Profeſſio expreſſa tacita.

Varia formula profeſſionis expreſſa.

Tacitè fit tripliciter. Primò, Cùm exacto probationis anno defert quis habitum profeſſorum (vbi is aliquo ſigno externo diſtinctus eſt) per triduum; cap. Ad noſtram. 8. de Regul. & cap. Conſtitutionem. 3. de Regul. in 6. Secundò, Si tali habitu ſuſcepto faciat aliquod opus profeſſis proprium; vt ſi in Capitulo ſuffragium dederit, ſtatim fit profeſſus, nec requiritur triduum; c. Vidua. 4. de Reg. Tertiò, Si in ea Religione vbi nulla exterius eſt diſtinctio habitus, deferas habitum per totum annum, in termino anni cenſeris profeſſus; c. Ex parte. 22. de Reg. & Clement. Eos qui, de Regul. vide Nauarr. comment. 4. de Reg. num 73. & 74. Silu. Religio. 3. q. 19. Debent autem hæc fieri animo ſaltem tacito profitendi; & conſentiente illo, cuius eſt admittere, vt rectè iidem DD. & alij docent, & ex infra dicendis patebit. Si talis animus non adſit, non erit coram Deo profeſſus: etſi in foro externo præſumatur.

Profeſſio tacita triplex.

His poſitis, vt profeſſio ſit valida, multa requiruntur; Primò, Ætas. Secundò, Annus probationis. Tertiò, Animus profitendi. Quartò, Vt non metu vel fraude impulſus faciat. Quintò, Vt fiat auctoritate eius, cuius eſt admittere, & cùm conſilio eorum, quos tenetur adhibere. Sextò, Vt fiat in Religione approbata, ac proinde ſecundùm Regulam approbatam. Septimò, Vt tria vota ſubſtantialia ſaltem implicite emittantur. Octauò, vt nulla adſit conditio ſubſtantiæ Religionis repugnans. Nonò, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in ea Religione habeatur eſſentiale. Decimò, Vt perſona non ſit alteri obſtricta. 58

Requiſita vt valida ſit profeſſio.

Primò, Requiritur ætas: hæc ante Conciliū Trident. in fœminis erat 12. annorum. in maribus 14. completorum. Ad Ordines tamen mendicantium requirebatur prætereà vnus annus, qui erat probationis. Itaque in illis Ordinibus ante annum 15. completum non erat valida profeſſio. de quo vide Silueſtrum Religio. 3. qu. 1. Verùm poſt Concilij Tridentini decretum, quod habetur ſeſſ. 25. c. 15. de Regul. requiruntur in omnibus Ordinibus annu

1 Ætas.

Conc. Trident. requirit. 16. annos completos.

anni 16. completi: *In quacumque, ait, Religione, tam virorum, quam mulierum, profeſſio non fiat ante 16. annum completum: nec qui minore tempore quam per annum poſt ſuſceptum habitum in probatione ſteterit, ad profeſſionem admittatur. profeſſio autem antea facta ſit nulla, nullamque inducat obligationem ad alicuius regulæ vel Religionis vel Ordinis obſeruationem, aut ad alios quoſcumque effectus.*

Ordinatus ante pubertatem.

Pari modo ſi quis ante pubertatem accipiat Ordinem ſacrum, non obligatur voto continentiæ Ordini annexo, vt docet Panorm. c. vnico, num. 5. de clerico per ſaltum promoto, ſecutus Hoſtienſem, Innocent. Archidiaconum, Hugonem, Goffredum. Ratio eſt, quia illa ætate non poterat ſe expreſsè obligare voto ſolemni continentiæ ergo nec tacitè per ſuſceptionem Ordinis. Vnde infertur: Si quis hoc tempore ordinaretur ante annum ſextum decimum ætatis, non obligatum iri voto continentiæ; quia ante illud tempus non valet profeſſio; ac proinde nec teneri ad Preces canonicas, & poſſe inire matrimonium. Idem docet Nauarr. in Enchirid. cap. 22. num. 51. de ordinato metu maximo reuerentiali. Hoc ipſo enim quo tenetur ad caſtitatem, non tenetur ad ſtatum Eccleſiaſticum, cùm Eccleſia hunc nemini permittat abſque continentiæ voto. Si nō tenetur ad ſtatum ipſum, neque etiam ad ea quæ ſtatui ſunt connexa & acceſſoria. Hæc tamen intellige, niſi completo anno ſexto decimo ratihabeat Ordinis ſuſceptionem. Neque ſufficit ante ratificare, vt inſinuat Panorm. ex Hoſtienſi; quia debet eſſe in ætate habili ad ſe obligandum. Cenſetur autem ratificare, ſi Ordine ſacro tunc vtatur; niſi fortè vtatur ex ignorantia, qua putabat ſe teneri. Nemo enim ratificat quod ignorat.

59 *2. Annus probationis. Quando inchoandus.*

Secundò, Requiritur integer annus probationis poſt ſuſceptum habitum. patet ex verbis Concilij.

Vbi Notandum Primò, Hunc annum poſſe inchoari & expleri ante annum ſextum decimum; quia Iure antiquo poterat, & Concilium nihil circa hoc innouauit: non enim eſt opus vt ſtatim expleto illo anno ad profeſſionem admittatur. Nec obſtat illud, quod cap. 16. dicitur, *Finito tempore nouitiatus, Superiores, Nouitios, quos habiles inuenerint, ad profitendum admittant, aut è Monaſterio eiciant.* quia loquitur de iis qui ſunt habiles, in quibus non eſt iuſta cauſa differendi, vt declaratum eſt à Cardinalibus qui decretis Cōcilij interpretandis præſunt. non enim Concilium vetat differri profeſſionem, ſi cauſa aliqua iuſta ſubſit; (vt ſi morbo aliquo laboret, ſi ætas deſit, ſi in probatione non omnino ſatisfecerit) hoc enim eſſet contra rectam adminiſtrationem, & contra Monaſterij ac ipſius Nouitij bonum.

Debet eſſe continuus.

Secundò, Hunc annum debere eſſe continuum. Ita Siloeſter Religio 5. quæſt. 4. Nauar. lib. 3. titul. de Regularib. conſil. 34. & 37. & alij paſſim. Ratio eſt, quia quando Ius certum tempus, vt annum vel menſem requirit, intelligendum eſt de tempore continuo; vt docet Ioan. Andreas in c. 1. de elect. in 6. & alij. Deinde quia annus aſſignatur vt experiatur auſteritates Religionis: has autem meliùs experitur continuando, quàm diuidendo. Denique ita habet conſuetudo. Gloſſa tamen in reg. Eum qui, de reg. Iuris in 6. tenet ſufficere annum interpolatum; quod Panormitanus in cap. Ad Apoſtolicam. 16. de Regularib. n. 9. non reiicit, etſi contrarium putet verius. Idem tenet Barthol. Brix. vt refert Panorm. & Speculat. p. 4. tit. de ſtatu Monach. §. 1. q. 57. etiamſi longa fuerit intermiſſio. crediderim ſanè, paucorum dierum interpolationem non impedire. Ratio eſt, quia non minus idcircò experitur auſteritates Religionis, ſi poſteà totidem dies, quot intermiſit, ſuppleat. atqui tota ratio, cur annus debeat eſſe continuus, eſt, vt experiatur auſteritates Religionis, vt alij DD. fatentur. accedit quòd paucorum dierum intermiſſio non cenſeatur impedire moralem continuationem.

Tertiò, Hanc probationem debere fieri in habitu; (etſi Panormitanus id neget) quia eſt pars auſteritatis Ordinis. Item in ipſo Monaſterio, niſi à Superiore ei conceſſum ſit vt foris moretur. vt docet Silueſter, Religio 5. q. 5. *In habitu.*

Quartò, Annum probationis, & annos ſexdecim ætatis, computandos eſſe à momento ad momentum. vt ſi habitum acceperis primo Octobris poſt meridiem, non potes eodem die recurrente in termino anni profiteri ante meridiem, ſed expectandum eſt punctum ſuſcepti habitus. Similiter in ætate expectandum vt recurrat punctum natiuitatis. Colligitur ex L. 4. §. Minorem. ff. de minoribus, vbi dicitur, *Minorem adhuc dici vltimo die anni 25. donec hora natiuitatis recurrat.* & ratio additur, *quia ante illam horam nondum compleuit 25. annos.* vnde colligit, *in huiuſmodi a momento in momentum tempus ſpectari.* quod maximè verum eſt, quando certum tempus, ab aliquo die determinato incipiens, alicui conſtitutum eſt in ipſius fauorem: v. g. vt poſſit reſtitui in integrum, vel vt non poſſit obligari aliquo contractu, vel lege. ſecùs ſi tantùm requiratur, quia non putatur anteà ſatis idoneus; vt cùm requiruntur 7. anni ad ſponſalia, & 14. ad matrimoniū: tunc ſufficit vltimum diem anni 7. vel 14. eſſe inchoatum, nec opus eſt expectare punctum natiuitatis, vt docet Sanctius l. 1. de matrim. diſp. 16. n. 2. Idem credo dum requiruntur anni 14. ad beneficium; quia id fauorabilius. vide Azonem in Summa, in L. 2. Cod. Rubr. de in integrum reſtitutione minorum. n. 1. 2. 3. 4. *Quomodo computandus iſte annus.*

Hinc ſequitur ſi ætas annorum 16. compleatur anno biſſexto 24. Februarij, non ſufficere vigeſimum quartum priorem; ſed addendum eſſe alterum; (bis enim tunc vigeſimusquartus numeratur, & bis dicitur ſexto Kalendas; vnde etiam annus biſſextus nomen accepit) quia hic eſt neceſſarius ad complendum quadriennium præcedens, cùm ſenæ horæ ſingulis annis defuerint. Ita in ſimili docet Molina diſp. 174. *Biſſextus.*

Quintò, Per hoc decretū Concilij ſublatam eſſe omnē profeſſionem tacitam, quæ intra annū probationis fieri poterat, per quam profitens obligabatur non ſolùm Religioni in qua erat, ſed Religioni in genere; quamuis hæc Religio ipſi eſſet obſtricta, ſi ipſe vellet. de quo cap. Ad Apoſtolicam, de Reg. & c. Conſtitutionem. 3. in 6. eodem Similiter ſublata profeſſio expreſſa intra illud tempus. *Profeſſio tacita intra annum probationis ſublata.*

Sextò, Eum, qui in Ordinibus mendicantium aliquem admittit ad profeſſionem antè expletum annum probationis, peccare mortiferè; quia id ei ſub pœna excommunicationis ferendæ ſtrictè prohibetur: & eſſe ſuſpenſum ab officio admittendi ad profeſſionem, cap. Non ſolùm. 2. de Regul. in 6. in aliis Ordinibus peccare quidem mortiferè; quia contra præceptum Concilij Trid in-

ſe graui: non tamen eſſe ſuſpenſom, quia Iure non eſt ſtatutum.

Annus probationis in coniugat. Septimò, Annum probationis etiam habere locum, quando ante conſummatum matrimonium alter coniugum ingreditur Religionem. Etſi enim cap. Ex publico. 7 de conuerſ. coniugat. non concedantur tunc niſi duo menſes ad profitendum, vt tenet Gloſſa, quam communiter ſequûtur DD. teſte Panorm. in illud c. n. 12. & ipſe Panorm. ibid. tamen Concilium Trident. generaliter loquens & nihil excipiens requirit annum integrum, irritam reddens profeſſionem, quæ ante finem anni facta fuerit. Vnde etiam in tali euẽtu annus requiretur. Confirmatur, quia ratio cur annus probationis ſit ſtatutus (nimirum *vt conuerſus experiatur aſperitates Monaſterij, & Monaſterium illius mores*; vt habetur cap. Ad Apoſtolicam. 16. de Regular.) non minùs habet locum in coniugatis quàm in ſolutis. Vnde ſequitur, vxore Religionem ingrediente, marito expectandum per annum, donec probatione peracta fecerit ipſa profeſſionem. cumque profeſſio non valeat ante annum ſextum decimum completum, ſi vxor ingrediens ſit ſolùm duodecim annorum, marito expectandum per quatuor annos.

Dices, d. cap. Ad Apoſtolicam, dicitur hoc tempus conſtitutum in fauorem vtriuſque, nimirum conuerſi & Monaſterij: ac proinde vtriuſque conſenſu poſſe hoc tempus accidi, & profeſſionem citiùs fieri. quemuis enim poſſe renuntiare ei quod in ſuum fauorem eſt introductum.

Reſpondeo, Olim id quidem validè fieri potuiſſe; verùm per Concilium Trident. hoc eſt correctum quod inſinuant generales illæ locutiones & clauſulæ irritantes: *Non admittatur, profeſſio ſit nulla, nullum effectum operetur.* & quòd velit non valere renuntiationem bonorum anteà factam. ita Nauar. lib. 3. de Regul. conſil. 33. Vnde concludit, etſi olim cùm quis transferebatur à Religione mendicante ad non mendicantem, vel non mendicante ad mendicantem, poterat renunciare anno probationis; nunc tamen non poſſe.

Ad rationem allatam reſpondet, Etſi olim annus probationis ſolùm videretur conceſſus ob fauorem priuatum, ac proinde tunc ei potuiſſe renuntiari; à Concilio tamen in eo ſtatuendo ſpectari fauorem publicum, ob graues abuſus contra bonum publicum ex illa renuntiatione prouenientes. v. g. vt quis fieret Abbas qui vix paucis menſibus fuerat Nouitius; atque adeò vt fieret Magiſter perfectionis, qui nondum aut vix fuerat diſcipulus. Nemo autem poteſt renuntiare iuri quod in fauorem publicum introductum. Vide Panorm. in d. cap. Ad Apoſtolicam, num. 10.

Aduerte tamen, contrariam ſententiam in vtroque caſu non eſſe improbabilem, vt docet Sanctius l. 2. de matr. diſp. 24. & inſinuat Nauar. ſuprà, vbi argumenta varia in hanc adducit.

Aliud eſt vbi Concil. non receptum Octauo, Prædicta de ætate ſexdecim annorum, & anno nouitiatus integro, procedere maximè vbi Concilium Trident. eſt receptum: vbi enim non eſt receptum, probabile eſt valere profeſſionem ante annum nouitiatus exactum in Ordinibus non mendicantibus. ita docet Nauarr. lib. 3. tit. de Regular. conſil. 18. num. 1. Similiter ante annum ſextum decimum ætatis. nam eadem eſt ratio: nimirum quia lex non recepta vim non habet, & ita Ius antiquum manet in vigore.

Tertiò, Requiritur animus profitendi. ſi enim hic abſit, ita vt ſic tacitè nec expreſſe intendas profiteri, nulla eſt profeſſio; quia nec votum, nec vlla promiſſio per ſe obligat ſine voluntate obligandi; cùm tota hæc obligatio a libera voluntate pendeat, vt dictum eſt c. 40. n. 5. & 6. Dico *per ſe*; quia poteſt obligari ratione ſcãdali, vel damni vitandi, quod ſequeretur ſi promiſſio exteriùs facta non præſtaretur. vnde ſi horum periculum abſit, qui ſic profeſſus eſt, poſſet fugere & recipere ſe ad exteras prouincias. 60 *3. Animus profitendi.*

Quartò, Vt non fraude vel metu inductus, de quo ſuprà cap. 17. dubit. 5. & 6. & cap. 40. dubit. 2. & 3. *4. Non fraude vel metu compulſus.*

61 *5. Conſenſus Superioris.*

Quintò, vt fiat conſenſu eius, cuius eſt incorporare Religioni. Ita Nauarrus comment. 4. de Regul. nu. 4. Sil. Religio 3 q. 19. & alij omnes. Ratio eſt, quia nulla profeſſio eſt valida niſi duę perſonę concurrant, quarum altera ſe obliget Religioni, tradendo ſe in ius eius, & obſtringendo ad manendum in ea; altera Religionem obliget illi, recipiendo illum in filium, & iura reliquorum illi communicando. continet enim profeſſio obligationem reciprocam inter eum qui illam facit & qui recipit; iuxta cap. Ad Apoſtolicam. 16 de Regul. & c. Porrectum, eodem. vbi optimè Panorm. num. 10. & 11. & Nauarr. lib. 3. de Regularib. conſilio 5. Debet autem hic conſenſus eſſe liber, non fraude aut metu iniuſto extortus, ſicut in aliis contractibus. Vnde ſi Prælatus metu graui iniuſte ad id incuſſo cogatur aliquem admittere ad profeſſionem, profeſſio erit inualida, quia in contractibus ex vtraque parte requiritur libertas. Confir. quia ad valorem profeſſionis non minùs requiritur admiſſio & receptio quàm traditio: ergo ſicuti ad firmitatem profeſſionis requiritur libertas in traditione: ita etiam in receptione. Hæc poteſtas ordinarie eſt apud Prælatum, eius enim eſt incorporare congregationi, huiúſque priuilegia & iura communicare, qui illi præſidet. Debet hic etiam (niſi aliud conſuetudo vel regula præſcribat, aut priuilegium aliud concedat) adhibere conſilium Capituli: quia regula Monachorum præſcribit, Abbatem præcipua quęque cum conſilio Capituli debere explere: admiſſio autem vnum eſt ex præcipuis. Vnde ſequitur, admiſſionem eſſe irritam Iure communi, ſi abſque illo conſilio fiat: quia vbi à Iure requiritur conſilium, niſi adhibeatur, actus eſt nullus, cap. Nouit. 4. de his, quæ fiunt a Prælato, iuncta Gloſſa. non tamen tenetur conſilium illud ſequi. ſed ſatis eſt exquirere & intelligere, vt docet Silu. v. Religio 3. qu. 13. Alij tamen putant non ſufficere conſilium, ſed etiam requiri conſenſum. Probari poteſt ex cap. Ea noſcitur. 6. de his, quæ fiunt à Prælatis, &c. vbi requiritur conſenſus maioris vel ſanioris partis Conuentus, vt præſentatio vel collatio per Abbatem facta, ſit valida. Vnde hæc ſententia Iure communi videtur verior. Verùm ſpectanda maximè eſt in huiuſmodi recepta conſuetudo, vt docet Panorm. in cap. Ad Apoſtolicam. n. 11. de Regul. Epiſcopus etiam poteſt admittere ad profeſſionem, ſed tantùm in Monaſteriis ſibi ſubiectis; Silueſter ſuprà qu. 14. quia eſt Superior, cui etiam Abbas ſubeſt. Si alius admittat abſque mandato Prælati, profeſſio eſt inualida; quia non poteſt Religioni incorporare. Si tamen nomine Prælati admiſerit, poteſt Prælatus ratificare, vt docet idem Silu. Religio 3. q. 18. *Conſilium Capituli.* *Si non habẽs auctoritatem admiſerit ad profeſſionem.*

Ang.

Aug.v. Profeſſio,num.1.& alij. Antea tamen non habebit vim profeſſioni, ſed ſolum voti ſimplicis, quia non obligat omnino & abſolute ſicut profeſſio; ſed ſub conditione, Si Prælatus ratum habuerit. Si autem nomine Prælati admiſſus non ſit, non poterit Prælatus ratificare: quia *ratum nemo habere poteſt quod ſuo nomine geſtum non eſt*, vt habetur reg.9.de regulis iuris in Sexto. itaque niſi rurſus profiteatur non erit profeſſus.

Profeſſus ſine auctoritate admittentis.

Petes, Vtrùm ex huiuſmodi profeſſione maneat obligatus?

Reſpondeo, Probabile eſſe, manere obligatum voto ſimplici ad ingrediendum, ſi velint illum recipere; quia obligauit ſe quantum potuit ex parte ſua: cum hac tamen tacita conditione, ſi ipſi viciſſim illum vellent recipere. vnde debet inquirere an velint; & ſi velint, rurſus profiteri: ſi nolint, erit omnino liber.

Contrarium tamen etiam probabile eſt, & fortè verius; quia in contractibus reciprocis poteſt reuocari conſenſus & obligatio, quamdiu ab altera parte non eſt acceptata, niſi fortè tempus conceſſum ſit ad deliberandum. atqui hic non cenſetur acceptata, quia altera pars nullam poteſtatem ad acceptandum habuit. Idem accidit in emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. ſecùs eſt ſi fiat ſub ratihabitione Superioris: quia tunc expectanda eſt illa ratihabitio, cùm in illam conſenſerint. vide Nauarrum lib.3.de Regul.conſil.6.num.4.& 5.

62 Sextò, Vt fiat in Religione approbata, c. vnico, de voto, in 6. Non enim ſufficit tria vota ſubſtantialia emittere, & regulam aliquam ab Eccleſia approbatam profiteri; ſed debet etiam alicui Religioni approbatæ incorporari, eiúſque membrum effici, idque ab eo qui incorporandi habet poteſtatem, vt dictum eſt. Vnde ſi quis in manibus Epiſcopi profiteretur regulam S. Benedicti, Auguſtini, vel Baſilij, non ideò efficeretur verus Religioſus. vide Nauar.lib. 3. conſil.tit. de Regular. conſil.6. & conſil.81. Si fiat in Religione prohibita, (qualis eſt omnis, quæ inſtituta eſt poſt Concilium Lateran.& non approbata) non eſt vera profeſſio, qualis iure requiritur. vnde nec irritum reddit matrimonium, nec impedit dominij acquiſitionem. obligat tamen talis profeſſio ad religionem in genere, iuxta Sylueſtrum Religio 3. q. 10. ex Archidiacono. quod intellige, ſi illa fuit mens vouentis: ſecùs ſi voluit ſe huic ſoli obſtringere, non vlli alteri: quo caſu videtur totum iure irritum, & nulla obligatio; quia actus non operantur vltra intentionem agentium. Præſumitur autem ſe huic ſoli voluiſſe obligare, niſi expreſsè aliud intenderit. Aduerte tamen, ſi talis Religio prohibita permittatur in Eccleſia vt pium inſtitutum, profeſſionem habituram vim votorum ſimplicium, vt ſuprà num.14.dictum eſt.

6. In Religione approbata.

Septimò, Vt tria vota ſubſtantialia nuncupet. quia ſine his non eſt perfecta Religio, vt oſtenſũ dubit.1. ſufficit tamen vt id faciat implicitè, vt ſuprà num.57.dictum eſt. vide Panor. c. Porrectum. num.3.de Regular.

7. Vota ſubſtantialia nuncupanda.

Octauò, vt nulla adſit conditio Religionis ſubſtantiæ repugnans; vt ſi quis profiteatur ea lege, vt poſſit retinere ſua bona, viuere ſuo arbitratu, ducere vxorem moriente fratre, egredi ſi ferre non poterit: talis enim profeſſio eſt irrita, nec vllam inducit obligationem. ſecùs ſi profiteatur abſolutè, quamuis anteà pactus ſit vt ſibi concedatur aliquod peculium, vel vt maneat domi ſuæ, retineatque vſum bonorum ſuorum, dependenter tamen ab arbitrio Superioris. vt patet cap. Inſinuante, Qui Clerici vel vouent. & cap. De viduis.17.qu.1. de quo vide Nauarrum commentar.2. de Regul. num. 15. & 16. Poſt Concilium tamen Tridentinum talia pacta non poſſunt fieri ſine Pontificis auctoritate.

8. conditio repugnans ſubſtantiæ Religionis.

Nonò, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in illo Ordine cenſeatur eſſentiale: hoc enim profeſſionem redderet inualidam. Ratio eſt, quia per impedimentum redditur inhabilis ad profeſſionem huius Religionis. ſicut enim conſtituta ſunt varia impedimenta dirimentia, quibus redditur quis inhabilis ad matrimonium, vel ſimpliciter, vel cum hac aut illa perſona; ita etiam poſſunt conſtitui impedimenta, quæ reddant inhabilem ad profeſſionem vel ſimpliciter, vel in hac aut illa Religione. Si tamen admittat is, qui poteſt diſpenſare, & nouit impedimentum, valebit profeſſio: quia admittendo tacitè videtur diſpenſaſſe. Si autem ignorauit impedimentum, altero id in examine celante, non valebit; propter cauſam prædictam, nimirum quia manſit inhabilis. Idem dicendum, quando fuit impedimentum, ſed non potuit in eo diſpenſare. Porrò nullum impedimentum habet vim irritandi profeſſionem, niſi à Pontifice ſit conſtitutum vel confirmatum, vt fusè probat Nauarr. lib. 3. tit. de Regular. conſil. 5. Sicut enim ipſius ſolius eſt conſtituere impedimenta dirimentia matrimonij, ita etiam profeſſionis: præſertim cùm Religionis & profeſſionis ratio ab eius approbatione dependeat, vt ſuprà dubit. 1. num.11. oſtenſum eſt. Poſſet tamen Prælatus aliquem admittere cum proteſtatione, non eſſe ſibi animum admittendi, ſi habeat hæc vel illa impedimenta: & tunc profeſſio eſſet irrita, ſi tale impedimentum ſubeſſet, non quòd impedimentum ſubſit, ſed quòd animus admittendi deſit. ita Nauar. ſuprà. Quòd ſi impedimentum non reddat quidem irritam profeſſionem, tamen fraudulenter ſit ſuppreſſum in examine, eáque fraus dedit cauſam receptioni, poterit talis profeſſus poſteà eiici à Religione; vt docet Nauar. lib.3. tit.de Regular, conſil. 25. quando enim dolus dedit cauſam contractui, vel eſt irritus, vel certè in irritum reuocabilis, iuxta ea quæ dicta ſunt ſuprà cap.17.dubit.5. Nec obſtat quòd profeſſio ſemel valida, non poſſit irritari: quia id verum eſt quoad obligationem erga Deum, non autem quoad illam quæ eſt inter Religioſum & Monaſterium.

9 Si impedimentum eſſentiale ſubſit.

Impedimentum à Papa ſolo conſtituitur.

Decimo, Vt perſona ſit ſui iuris, alteri non obnoxia. hinc profeſſio ſerui abſque conſenſu domini, & viri abſque conſenſu coniugis conſummato matrimonio eſt inualida, vt patet ex dictis ſuprà dubit. 3. Ratio eſt, quia per profeſſionem traditur poteſtas & quaſi dominium corporis Religioni. atqui iſti non habent poteſtatem ſui corporis, ergo non poſſunt illam tradere. nemo enim poteſt id quod eſt alterius dare alteri abſque eius conſenſu. itaque requiritur conſenſus expreſſus: nec in re tanti momenti & præiudicij ſufficit diſſimulatio. Etſi enim is qui tacet conſentire videatur, quando agitur ipſius commodum: non tamen quando præiudicium. Deinde vt iſte conſenſus non ſit metu graui vel dolo extortus. Si vxor abſque dolo alterius ſponte conſenſit, valebit qui-

dem profeſſio viri: ſi tamen ipſa non vouit continentiam aut ingreſſum Religionis, nec poteſt induci vt id faciat, reſtituendus ei erit maritus iuxta cap. 1. de conuerſ. coniugat. tenebitur tamen maritus redire ad Religionem, ſimulatque ab illius iugo liberatus fuerit. Vide ſuprà dubit. 3.

63 Petes Primò, Verùm quando profeſſio fuit irrita defectu ætatis, vel quia profeſſus eſt ante exactum annum probationis, vel quia metu fraudéve impulſus, & multos annos manſit in Religione, poſſit egredi?

An poſſit egredi.

Reſpondeo, Poſſe, ſi abſit ſcandalum: quia vt habet regula Iuris, *Non firmatur tractu temporis, quod de Iure ab initio non ſubſiſtit.* Quod limita niſi poſteà ſciens eſſe irritam, ratificauerit, vel certè niſi expreſsè ita apud ſe ſtatuerit, Volo illam eſſe validam; etiamſi fortè ob aliquam cauſam ab initio valida non fuiſſet. non enim ſufficit illam ratificare ex eo quòd putet ab initio fuiſſe validam; quia hæc ratificatio proficiſcitur ex errore; vnde nõ eſt libera, ac proinde non inducit nouam obligationem. Vide Nauarrum in Summa cap. 12. num. 71. & comment. 4. de Regul. num. 71. & 75. Vt autem hæc res abſque ſcandalo fiat; & ne fraus aliqua ſubſit, ſtatuit Concilium Trident. ſeſſ. 25. de Regularibus cap. 19. *vt quicumque Regularis prætendat ſe per vim & metum ingreſſum Religionem, aut etiam dicat ante ætatem debitam profeſſum fuiſſe, aut quid ſimile: velitque habitum dimittere quacumque de cauſa, aut etiam cum habitu diſcedere ſine licentia Superiorum, non audiatur, niſi intra quinquennium tantùm à die profeſſionis; & tunc non aliter, niſi cauſas, quas prætenderit, deduxerit coram Superiore ſuo & Ordinario. Quòd ſi antea habitum ſponte dimiſerit, nullatenus ad allegandam quamcumque cauſam admittatur, ſed ad Monaſterium redire cogatur, & tamquam apoſtata puniatur. Interim verò nullo priuilegio ſuæ Religionis iuuetur.* hæc Concilium.

Conſtitutio Conc. Trid.

64 Vbi Notandum Primò, Tria requiri à Concilio, vt inualide profeſſus reclamans poſſit audiri.

Tria requiruntur vt poſſit reclamare.

Primum, Vt reclamet intra quinquennium, nimirum à tempore profeſſionis computandum.

Secundum, Vt cauſas nullitatis quas prætendit, coram Superiore ſuo & Ordinario deducat.

Tertium, Vt non dimiſerit habitum ante hanc deductionem.

Si aliquid horum abſit, vult Concilium vt non audiatur, nimirum ad eum finem vt iuridicè declaretur liber à vinculo Religionis.

Notandum Secundò, Quod dicitur, *Nullatenus audiendum ſi habitum dimiſerit*; ſtatutum eſſe in pœnam, vt patet ex verbis ſequentibus. vnde non habet locum ſi bona fide ad tempus habitum depoſuerit: item ſi habitum reſumat. intelligendum enim ex æquo & bono, nempe ſi habitum dimiſerit ita vt non reſumpſerit. Si enim reſumat, eſt audiendus, vt probat Nauar. comment. 4. de Regular. in fine. Similiter illud, *Non eſſe audiendum niſi intra quinquennium*, &c. intelligendum videtur cum ſimili exceptione, nempe niſi toto illo quinquennio impotentia reclamandi durauerit, vt docet in ſim[illegible] Gloſſa in cap. 2. de Regular. vbi ſtatu[illegible] t[illegible]ui poſt annos pubertatis per vim clericus [illegible] id ſt[illegible]a his, [illegible] Doctores communiter exponunt [illegible] is eſt, ne maneat in illo ſtatu, niſi ip[illegible] vel parentes eius intra annum apud Principem, Ep[illegible]pum vel Nuntium Apoſtolicum reclamauerint. vbi Gloſſa, *Intellige*, inquit, *ſi potuit reclamare.* Idem colligitur ex cap. de iis quæ vi, &c. vbi mulieri non obfuit, quòd durante metu viri non reclamauerit. Confir. quia decretum Concilij nititur præſumptione ratificationis intra illud tempus factæ. atqui hæc præſumptio non habet locum, ſi impotentia reclamandi durauit. Ad hanc impotentiam videtur etiam pertinere ignorantia impedimenti: quia hæc non minùs reddit impotentem ad reclamandum quàm metus. Vnde Panot. in cap. Vidua. 4. num. 7. de Regular. dicit, Data ignorantia ceſſare præſumptionem. Itaque quando de impotentia conſtaret, puto eum Iure ordinario abſque alia in integrum reſtitutione audiendum. Idem dicendum quando ſuberat impedimentum perpetuum, aut temporale durans vltra quinquennium. quia tunc non poteſt præſumi ratificatio.

Impotentia reclamandi.

Ignorantia.

Verùm quia regulariter de impotentia reclamandi non conſtat, opus eſt plerumque reſtitutione in integrum, vt quis audiri poſſit. Nam Concil. abſolutè ſtatuit poſt quinquennium non eſſe audiendum: puta, Iure ordinario. Itaque hoc ſeruandum, niſi conſtet de impotentia reclamandi. Ratio eſt, quia Concil. intra illud tempus præſumit illum ratificaſſe profeſſionem & vult ita a Iudicibus Eccleſiaſticis præſumi, & illum pro profeſſo haberi. Vnde ſilentium illud quinquennij inducit præſumptionem Iuris, & de Iure; contra quod non admittitur probatio: idque ad tollendas inquietudines, ſollicitationes, & ſcandala quæ euenirent, ſi ſine fine liceret religioſis in iudicio ſuam profeſſionem oppugnare.

Præſumptio Iuris & de Iure.

Simili modo cap. 2. de Regular. inducitur præſumptio Iuris & de Iure, ex eo quòd quis intra annum a profeſſione per vim facta non reclamarit. Et cap. Vidua, eodem tit. inducitur ſimilis præſumptio ex eo quòd vidua nouitia ſe actibus profeſſarum immiſcuit, inter velatas oblationem Deo offerendo.

Simili modo inducitur præſumptio ratificationis matrimonij metu contracti ex habitatione ſeſquianni. cap. Ad id. 21. de ſponſalibus. Et o[illegible]m ante Concilium Trident. ex copula carnali poſt ſponſalia habita, naſcebatur præſumptio matrimonij. cap. Is qui 30. eodem. Et contra huiuſmodi præſumptionem non admittitur in foro externo iuramentum nec probatio per teſtes. vt habetur tribus proximè notatis capp. quia Ius ex huiuſmodi indicio præſumit conſenſum (vnde vocatur præſumptio Iuris) & ſtatuit vt Iudices conſenſum præſumant, & ita iudicent: ideóque dicitur præſumptio de Iure; nimirum quia Iure conſtituta, vt ex ea in foro externo iudicetur. Et hæc eſt cauſa cur contra illam non admittatur probatio aut iuramentum.

Notandum Tertiò, Non manere tamen tal[illegible] ſine remedio: etſi enim contra præſumptionem Iuris, & de Iure non admittatur probatio in iudicio ordinario; datur tamen ex cauſa reſtitutio in integrum Iure extraordinario, vt ex Menochio probat Sancius lib. 7. de matrim. pag. 253. & colligitur apertè ex L. Si mater. 7. de excep. rei iudicatæ. vbi datur reſtitutio contra ſententiam, quæ tranſiit in rem iudicatam (quod locum habet etiamſi tres ſententiæ conformes datæ fuerint), & tamen pro tali ſententia eſt præſumptio Iur. & de Iure per quam omne Ius agendi amittitur. Et cap. Coram. 65

Reſtitutio in integrum.

tam.7.de in integrum reſtitutione,dicitur,non audiendam Eccleſiam poſt terminum perẽmptorium; tamen ibidem per beneficium reſtitutionis conceditur eadem actio ad certum tempus. Pari modo in præſenti caſu poteſt reſtitui ius agendi, quod per lapſum quinquennij amiſſum erat, minoribus quidem duplici ex cauſa. Primo, ratione minoris ætatis, etiamſi intra illud tempus ſciuerint ſuam profeſſionem eſſe irritam,& potuerint reclamare: ſicut illis datur reſtitutio contra præſcriptionem,etiamſi illis ſcientibus & negligentibus facta ſit. Secundò, ratione impotentiæ reclamandi,ſiue ex metu,ſiue ex ignorantia prouenerit. Maioribus autem ſolum ex vna cauſa, nimirum ratione impotentiæ reclamandi, quam prætendunt, ſiue ex metu,ſiue ex ignorantia. Ita Sancius ſuprà.& Nauar.d. comment.4. n.76. dicit, *Si metu vel impotentia reclamandi plus quinquennio durante, poſſe illum audiri vel Iure vel reſtitutione.* vide ſupra cap. 6. dub.18. vbi oſtenſum eſt,quando maiori & quando minori detur reſtitutio in integrum cõtra præſcriptionem.Eadem eſt ratio in præſenti negotio. Ignorantia tamẽ iuris non proderit maiori in foro externo: quia non excuſat,niſi ſit ruſticus,minor,vel mulier: in his enim ignorantia Iuris toleratur,vt dictum eſt ſuprà c.6.num.17. Addit Sancius, probabile eſſe in foro conſcientiæ, maiorem, etſi intra quinquennium ſciuit ſuam profeſſionem eſſe inualidam, & non reclamauit, poſſe nihilominùs reclamare poſt quinquennium, & negare cum iuramento ſe ſciuiſſe ſuam profeſſionem fuiſſe inualidam, nimirum cum hac reſtrictione tacita, *ad eam ratificandam*; ſicut innocens rogatus à Iudice an illac tranſierit vbi cadauer iacebat, poteſt negare cum iuramento ſe illac tranſiuiſſe. Iudex enim rogat de tranſitu, vt ex eo ſumat indicium homicidij:at ille non ſic tranſiuit.ſimili modo qui ante Concil.Tridenti. cognouerat ſponſam animo fornicario,rogatus a Iudice poterat negare cum iuramento ſe eam cognouiſſe. Nam Iudex rogabat de actu, vt ex eo præſumeret matrimonium. at ille talem actum qui matrimonium efficeret,non habuit. Idem dicendum quoneſcumque Iudex procedit ex falſa præſumptione, interrogans aliquid,vnde ſumeret indicium falſum,aut falſam præſumptionem facti. Vide ſuprà cap. 31, dubit.3. num.14.

Poteſt negare ſe ſciuiſſe

Reſtitutio minoris.

Maioris.

An poſſit fugere

Notandum Quartò,Eum qui non poteſt obtinere reſtitutionem vt audiatur, eò quòd non poſſit probare ignorantiam profeſſionis inualidæ, aut aliud impedimentum, poſſe fugere, modò ſine ſcandalo;nec teneri ad regulam, niſi ratione ſcandali, vt docent Nauar.commen.4. num.77.& 78. & Sancius ſuprà. quia re verà non eſt profeſſus. Simile eſt in matrimonio præſumpto.Poteſt enim vir fugere, non obſtante præcepto Eccleſiæ, vt paſſim tradunt Doctores. Neque ſanè Conc. Trident. ſum intendit obligare in cõſcientia ad manendum in Religione. Nam præterquam quòd procedat ex præſumptione, totum præceptum ſuum dirigit ad Iudices Eccleſiaſticos, inſtruens eos quid in foro externo ſeruare debeant. Imò oblata commoda occaſione tenetur fugere,vel ratificare ſuam profeſſionem. quia non poteſt frui commodis Religionis & ſuſtentatione, niſi velit eſſe Religioſus, aut niſi res ita ſint conſtitutæ, vt non poſſit ſe ſubducere ſine ſcandalo. quamdiu autem non poteſt ſe ſubducere,non tenetur ratificare ſuam profeſſionem, etiamſi culpâ ipſius profeſſio fuiſſet irrita; vt ſi fictè fuiſſet profeſſus, vt docet Sancius ſupra. & Henriquez lib. 1. de matr. cap 11. n. 11. quia Religio eſt res tanti momenti, vt non poſſit infligi in pœnam, ſed ſponte ſuſcipi debeat, vt ſuprà dubit 4. oſtenſum eſt. Simili modo qui fictè contraxit matrimonium, non tenetur ratificare,ſi aliud damnũm quod præponderet ſecutum non eſt. Quo caſu expectando commodam occaſionem, poteſt ille quidem alimenta percipere ex monaſterio, ſed cum animo compenſandi, vel tunc ſua induſtria; vel poſteà: quia cauſam damni ſua fictione dedit. Tenetur abſtinere à Prælatura,quantum ſine nota poteſt;ſi non poteſt accepter; & geſta per eum erunt valida ratione tituli colorati,communis erroris, & vitij occulti, iuxta ea quæ diximus cap. 29. dubit. 8. Tales tamen, præſertim qoando culpa ſucceſſit, non poterunt frui priuilegiis Religionis,vt indulgentiis, irritatione votorum à Prælato, ordinatione abſque dimiſſoriis, & ſimilibus, vt notat Sancius: niſi quando id abſque graui nota non poſſunt declinare.

Peres Secundò, quid requiratur ad ratificandum huiuſmodi inualidam profeſſionem. 66

Ratificatio profeſſionis.

Reſp.Primò requiritur notitia illius inualiditatis, alioquin ratificatio non erit libera: niſi quis fortè velit expreſsè illam eſſe ratam, etiamſi ab initio fuiſſet inualida,vt ſuprà n.63.dictum eſt.

Secundò,vt intendat illam ratificare: eſt enim nouum votum. vnde requiritur formalis intentio: neque ſufficit negatiuè ſe habere; quia voti vinculum non contrahitur niſi voluntate poſitiua, ſicut nec matrimonij; maximè cùm hæc res ſit maximi momenti,totum vitæ ſtatum ſpectans. In dubio vtrùm conſenſeris, verius eſt te teneri; quia præſumptio Iuris tibi aduerſatur. itaque ſi poſt lapſum quinquennij dubitas an ratificaueris intra illud tempus, teneris. Idem dicendum, ſi dubitas an in actu profeſsionis conſenſeris; item an liberè conſenſeris an metu. præſumitur enim conſenſus, & liber conſenſus ex ipſo actu externo profeſsionis tacite vel expreſsè. quia naturaliter comitari ſolet. itaque teneris; niſi de contrario, ſaltem per probabiles rationes, tibi conſtet.

In dubio teneris.

Contrarium inſinuat Henriquez lib. 1. de matrim. cap.11. Qui æquali, inquit, dubio neſcit an conſenſerit (ſicut olim quando ſponſalia per copulam affectu maritali tranſibant in matrimonium) poteſt ſe liberum cenſere ab onere matrimonij, ſicut ab onere dubij voti: ſed quod diximus,verius eſt ob rationes allatas.

Tertiò, ſecundùm probabilem quorumdam ſententiam,ſi nouitiatus fuit inualidus, requiritur eius repetitio; vt ſi ante completam pubertatem factus. ſi cum inhabilitate ad illum Ordinem.Ita tenet Nauar. lib. 3. de Regular. conſil.5.num.19.

Sed contrarium eſt verius, vt rectè docet Sancius. Nouitiatus enim non requiritur, niſi vt ingreſſus experiatur auſteritates Ordinis, & Ordo ipſius mores; vt habetur cap. Ad Apoſtolicam.16.De Regular.atqui hoc fieri poteſt,etiamſi Nouitius ſit inhabilis, aut aliud vitium ſubſit admiſsioni.

Non requiritur repetitio nouitiatus.

Quartò, Requiritur noua acceptatio Prælati; ſicut quando matrimonium fuit irritum ob aliquod impedimentum, requiritur nouus conſenſus

Requiritur noua acceptatio Prælati.

ſenſus vtriuſque, ita Azorius lib. 14.c.4.q.7. Sed contrarium eſt verius, ſiue ex fictione aut metu profeſſio fuerit irrita, vt docet Sa v.Religio.n.23. & Nauar.lib.3 tit. de regular. conſil.24. ſiue ex inhabilitate aliqua temporali, ratione defectus ætatis, anni probationis, &c. vt docet Nauar.conſil.35.n.5.& 46 n.2. ſiue ex inhabilitate perpetua, vt docet Sanctius, qualis in quibuſdam Religionibus eſt eſſe ortum ex Iudæis, vel Mauris; commiſiſſe homicidium, &c. Sublata enim iſta inhabilitate per diſpenſationem, ſufficit ratificatio Religioſi. Ratio eſt; quia in primo caſu cum ex fictione vel metu fuit inualida profeſſio, cùm perſona eſſet habilis, admiſſio fuit valida ex parte admittentis: vnde cùm maneat virtute (nam habetur à Prælato pro Religioſo) ſolùm requiritur conſenſus ex parte admiſſi; ſicut in matrimonio & aliis contractibus, vt oſtenſum eſt ſupra, cap. 17. dubit. 11. In ſecundo & tertio, cùm perſona eſt inhabilis, fuit etiam admiſſio, & conſenſus Prælati inualidus, ac proinde deberet repeti, niſi aliunde ſuppleretur. Sed hic ſuppletur à Summo Pontifice, qui eſt ſupremus Prælatus omnium Religionum, habens poteſtatem admittendi omnes. Colligitur cap. 1. de Regular.in 6. vbi ſtatuit Innoc.IV. vt profeſſio, quæ erat irrita defecto ætatis, conualeſcat, ſi in legitima ætate eam expreſsè ratã habeat, vel profeſſorum habitum ſuſcipiat, & per triduum ſine alia probatione geſtet: vel vbi nõ eſt diſtinctio habitus Nouitiorum & Profeſſorum, habitum per annum geſtet. Idem de ratificatione ſtatuitur ab Alexand. III. cap. Ad noſtram. 8. & c. Significatum. 11. Extra. de regularibus. quibus locis non requirunt aliam Prælati admiſſionem: ſed ipſi ſtatuentes talem ratificationem expreſſam vel implicitam valere, Religioſum admittunt. Confirm. quia Concil. Trident. præſumit ſilentio quinquennij ratificari profeſſionem. cap. 2. de regular. præſumitur ratificari ſilentio vnius anni. ergo non requiritur noua admiſſio. Secùs eſt in matrimonio, quando ſubeſt impedimentum. quia Pontifex non poteſt ſupplere defectum conſenſus coniugis, eius loco conſentiendo: poteſt tamen ſupplere defectum conſenſus Prælati; quia eſt ſupremus Prælatus, vt dictum eſt.

Aduerte tamen, hæc locum non habere, quando Superior, nullitate profeſſionis intellecta, repugnat admiſſioni, volens ob aliquam cauſam illum eiicere. Non enim Pontifex intendit admittere ratificationem, Superiore poſitiuè repugnante; quæ ſpecies facti mihi nuper fuit propoſita.

DVBITATIO. VIII.

Quam vim habeat profeſſio in Religione approbata,

67 IN profeſſione continentur tria vota ſolemnia, quibus homo ſe totum Deo & Religioni obſtringit & dedicat. Itaque ratione diuerſorum votorum habet diuerſos effectus.

1. Transfert Religioſum in ius Ordinis.

Primò, Transfert Religioſum in ius & poteſtatem Ordinis & Superiorum, faciens membrum illius: ita vt Superiores poſſint illum, ſi diſceſſerit, apprehendere ſua auctoritate tamquam rem ſuam, & reducere ac punire; ſicut dux belli militem deſertorem, maritus vxorem fugitiuam, dominus ſeruum fugitiuum. facit hoc profeſſio ratione voti *obedientiæ*, non præciſè quatenus hoc votum obligat Deo, ſed quatenus cõtinet tacitam vel expreſſam promiſſionem erga Superiorem, & ſui traditionem in corpus Religionis, coniunctam cum legitima acceptatione Superioris. Idem facit in Societate votum obedientiæ ſimplex peracto biennio. Superior enim à Summo Pontifice habet omnem iuriſdictionem ex parte principij agentis neceſſariam; ſed per votum obedientiæ modo iam dicto fit applicatio materiæ, in quam hæc iuriſdictio ſe exerat.

An fugiens peccet contra iuſtitiam.

Hoc ius Superioris ſecundùm quoſdam non eſt iuſtitiæ ſtrictæ, ſicut ius ducis in militem, domini in ſeruum, mariti in vxorem; quorum obligatio eſt propter mutuum, vel alterius commodum; (quia Religioſus non obligauit ſe Ordini vel Superiori propter commodum ipſorum, ſed propter ſuam ſalutem, vt ab ipſis rectè gubernetur) ſed eſt ius obedientiæ, quod Superiori competit in inferiorem: vnde per fugam non peccat contra iuſtitiam, ſed contra obedientiam & fidem debitam Superiori & Ordini, & contra Religionem debitam Deo. quæ ſententia probabilis eſt, eamque tenet Bañes qu. 62.art.2. dubit.6. & quidam alij recentiores

Verius tamen puto, peccare etiam contra iuſtitiam; quia inter Religioſum & Religionem eſt contractus quidam, per quem ille ſe tradit in poteſtatem Religionis ad obſequium Ordinis, & viciſſim Religio ſe illi obſtringit ad illum tractandum tamquam filium: vt oſtenſum eſt dubit. 7. vnde in huc contractu non ſolùm ſpectatur commodum priuatum Religioſi, ſed etiam publicum communitatis. vide ſupra, c.8.dub.3.

2. Inhabilitas ad matrimonium.

Secundò, Facit inhabilem ad matrimonium contrahendum, ita vt ſi tentet contrahere, ſit irritum; cap. Quod votum, vnic. de voto, in 6. habet hoc ratione voti *caſtitatis*; non præciſè, alioquin quoduis votum caſtitatis id efficeret; neque quia acceptatum ab Eccleſia; quia votum caſtitatis emiſſum publicè in manibus Epiſcopi id non facit, cùm tamen ab Eccleſia ſit acceptatum: ſed facit ex vi conſtitutionis Eccleſiæ, quæ vt illud votum meliùs ſeruaretur, illi in profeſſione hanc vim annexuit, vt colligitur apertè ex dicto cap. Quod votum, vbi dicitur, *voti ſolemnitatem, quoad matrimonium dirimendum, ex ſola Eccleſiæ conſtitutione eſſe inuectam.* 68

Obiectio.

Dices, Homo per profeſſionem tradit ſe Deo & Religioni: ergo ſi poſtea tradat coniugi, Iure naturæ eſt inualidum: ſicut quod tibi donaui & tradidi, non poſſum alteri validè donare.

Reſpon.

Reſpondeo negando conſequentiam. Non enim per vota tradit poteſtatem corporis ſui ad vſum matrimonij, ſed ſe tradit Religioni vt ab ea gubernetur; Deo verò, vt ipſi ſit velut donarium conſecratus; quæ traditiones non inducunt vinculum repugnans vinculo matrimonij, (nam hæc vincula ſimul ſtare poſſunt; vt patet quando coniuges communi conſenſo vouent continentiam, vel etiam profitentur in Religione) ſed ſolum repugnans vſui matrimonij. Itaque nec profeſſio nec votum continentiæ irritum reddit contractum matrimonij ſuperuenientem Iure naturæ; ſed ſolùm Iure eccleſiaſtico. Hoc tamen Ius

anti-

antiquum eſſe colligitur ex Concil. Carthag. 4. cap. 104. cui D. Auguſtinus interfuit; & ex multis Canonibus 27. q. 1. cap. Viduas. ex Gregorio. cap. Quæ autem. Innocentij I. cap. Impudicas. ex Concilio Triburienſi, &c.

69 *3. Soluit matrimonium ratum.* Tertio, Matrimonium ratum nondum conſummatum anteà contractum diſſoluit. Eſt fide tenendum, vt patet ex Concil. Trident. ſeſſ. 24. can. 6. *Si quis dixerit matrimonium ratum non conſummatum, per ſolemnem Religionis profeſſionem non dirimi, anathema ſit.* Idem patet cap. Ex parte. Innocentij III. cap. Verùm. & cap. Ex publico. Alexandri III. de conuerſ. coniugat.

Quo iure. 1. Sententia, Iure naturæ. Petes quo Iure profeſſio id faciat?

Eſt triplex ſententia. Prima eſt, Iure naturæ id facere: ratio eſt, quia eſt mors quædam ſpiritualis; ac proinde poteſt diſſoluere vinculum ſpiritale, quale eſt matrimonij rati, vtpote ex ſolo conſenſu ortum: ſicut mors naturalis ſoluit vinculum matrimonij conſummati, quod eſt carnale, ortum ex copula. Deinde quia Iure naturæ licitum eſt tranſire ad ſtatum perfectiorem; quando nulli per hoc fit iniuria. hic autem nulli fit iniuria; quia Ius concedit: ergo, &c. Ita videntur ſentire multi Doctores in 4. diſtinct. 27. D. Thomas, Richard. Durand. Palud. Lopez p. 2. cap. 39. & nonnulli alij. Hæc ſententia non eſt improbabilis.

Sed verius eſt, profeſſionem non habere hanc vim Iure naturæ. Primò, Quia hæc vincula non repugnant; poſſunt enim ſimul ſtare. Secundò, quia alioquin matrimonium Iure naturæ potiùs dicēdum eſſet ſolubile quam inſolubile; ſuppeteret enim commune quoddam remedium, quod vi ſua naturali illud diſſolueret. Tertiò, Si profeſſio ideò ſoluit matrimonium ratum, quia eſt ſtatus perfectior; etiam ſoluet matrimonium conſummatum, ſaltem quando nulla eſt proles, & coniunx conſenſit: hoc autem conſtat eſſe falſum. Quartò, Profeſſio non eſt vera mors, ſed metaphoricè dicitur mors, quia vita mundana deſeritur. Vnde non ſequitur ſolui matrimonium ratum: ſicut nec aliæ obligationes priores profeſſione ſoluuntur. Quintò, Quia matrimonium eſt vinculum non omnino ſpiritale, cùm ex mutua corporum ad vſum corporalem traditione naſcatur. quomodo ergo ex natura rei ſoluitur vinculo merè ſpiritali? Sextò, Si ratio naturalis conſulatur, profeſſio ſuperueniens matrimonio potiùs videtur eſſe irrita, quàm matrimonium diſſolui; quia res huic tradita, non poteſt validè tradi alteri. Denique, Profeſſio Iure naturæ non dirimit matrimonium contrahendum: ergo multò minùs dirimit iam contractum. Antecedens patet; Quia quatenus profeſſio reſpicit Deum, eſt ſolùm promiſſio ſicut votum ſimplex; non autem propriè traditio: atqui promiſſio non priuat dominio rei promiſſæ. retinet ergo talis dominium ſui corporis; ac proinde poterit validè illud tradere coniugi. Quatenus autem reſpicit Religionem, ſic continet quidem traditionem ſui, ſed non magis priuat dominio corporis quam ſeruitus. Quare ſicut ſeruitus Iure naturæ non dirimit matrimonium contrahendum, ita nec profeſſio; ſed id habet ex Iure eccleſiaſtico.

2. Iure diuino. Secunda ſententia eſt, Profeſſionem habere hanc vim Iure diuino poſitiuo: nam conceſſu & ordinatione Chriſti, matrimonij contractum habere hanc tacitam conditionem, Niſi ad Religionem ante conſummationem me contulero. Ita multi recentiores, Victoria, Sotus vterque, Ledeſma vterque, Angelus, Corduba, Henriquez, & alij, quos citat & ſequitur Sanches lib. 2. de matrimonio, diſput. 19. num. 5. Probatur, quia initium huius rei non inuenitur in Iure eccleſiaſtico, ſed à principio naſcentis Eccleſiæ fuit in vſu: nam beata Thecla contracto matrimonio, & nondum conſummato, ſponſum deſeruit, & ſe Deo conſecrauit, teſte Ambroſio lib. 2. de virg. col. 3. Idem fecerunt S. Alexius, teſte Metaphraſte, & S. Cæcilia, vt habetur in eius geſtis, & S. Macharius, vt refert Gratianus ex Hieronymo cap. 26. Scripſit nobis. 27. qu. 1. Hæc quoque ſententia eſt valdè probabilis.

Tertia eſt, Id prouenire ex Iure eccleſiaſtico iam inde à temporibus Apoſtolorum inſtituto: *3. Iure eccleſiaſtico.* quæ ſententia videtur verior; eamque docet Michaël Medina lib. 5. de continentia ſacrorum hominum, cap. 86. & 87. Henricus quodlib. 5. qu. 35. Hoſtienſis, Ioannes Andreas, & Antonius de Butrio in cap. Ex publico, de conuerſione coniugat. Felinus conſil. 26. & multi alij. Probatur Primò, Si profeſſio iure diuino dirimeret matrimonium ratum iam contractum, non ſolùm id faceret in Religione approbata, ſed etiam in non approbata, quia hæc quoque eſt ſtatus perfectionis, (etſi non habeat omnem eam excellentiam, & firmitatem quam habet Religio approbata) & continet conſilia Chriſti, & multis ſæculis non ſolent Religiones approbari, ſed ſenſim ipſo vſu permittebantur ab Epiſcopis, nec dabatur Superioribus iuriſdictio ſpiritualis. Confirmatur, quia profeſſio in Religione approbata & non approbata non differunt Iure diuino, ſed ſolùm eccleſiaſtico. Secundò, Idem facerent vota ſimplicia in Societate, & vota Coadiutorum formatorum, præciſa omni noua ordinatione Eccleſiæ; quia per hæc efficitur quis verus Religioſus Religionis approbatæ, vt ſuprà dubit. 1. oſtenſum eſt: atqui id verum non eſt; etſi enim hæc vota ex ordinatione Eccleſiæ dirimant matrimonium contrahendum illis ſuperueniens, non tamen dirimunt iam antè contractum. ergo, &c. Tertiò, Si profeſſio Iure diuino id facit, ſine dubio id habet ratione voti caſtitatis; eò quòd vſus matrimonij repugnet huic voto: ergo etiam votum caſtitatis emiſſum in manibus Epiſcopi id faciet: quod conſtat eſſe falſum. Confirmatur, quia exempla quæ ipſi adferunt, magis probant de voto caſtitatis, quàm de profeſſione Religionis approbatæ: Illi enim Sancti non ſunt profeſſi aliquam Religionem approbatam; ſed vel caſtitatem tantùm, vt ſanctus Alexius, S. Cæcilia, & S. Thecla; (quamuis huius exemplum non vrgeat, cùm maritum ob infidelitatem relinquere potuerit) vel vitam eremiticam, vt S. Macharius. Quartò, Profeſſio Religionis non reddit Iure diuino irritum matrimonium contrahendum, ſed ſolùm ex conſtitutione Eccleſiæ, cap. Quod votum, de voto in Sexto: ergo multò minùs illo Iure dirimit iam contractum; hoc enim eſt multò difficiliùs. Confirmatur, quia profeſſio hoc habet ratione ſolemnitatis; ſed ſolemnitas eſt ex inſtitutione Eccleſiæ: ergo habet ex inſtitutione Eccleſiæ. Quintò, Pontifex poteſt ex cauſa graui diſſoluere matrimonium ratum, vt probabilior opinio tenet: atque hic eſt ſufficiens

cauſa,

cauſa nimirum tranſitur ad ſtatum perfectionis, ad Chriſti conſilia & imitationem: ergò potuit ſtatuere vt in hoc caſu diſſolueretur: ergo non eſt recurrendum ad Ius diuinum. Confir. Quia Summus Pontifex debet habere omnem poteſtatem neceſſariam ad ſuauem & humanæ fragilitati accommodatam Eccleſiæ gubernationem; iugum enim Chriſti ſuaue eſt,& humanæ conditioni attemperatum. atqui ſuauis gubernatio Eccleſiæ, & ſaluti animarum accommodata poſtulat, vt vinculum matrimonij non conſummati ob grauiſſimas cauſas interdum relaxetur, vt experientia conſtat. ergo oportuit Summum Pontificem habere hanc poteſtatem. Idem dicendum de relaxatione votorum & profeſſionis. Confirm. Secundò, quia cùm Summus Pontifex ſit Vicarius Chriſti Domini ad Eccleſiam in eius abſentia regendam, nec ad Chriſtum in hac vita ſit recurſus, quantauis inciderit difficultas; oportet illum habere omnem poteſtatem quam decet habere Vicarium perpetuum in regno remotiſſimo, cùm ad Regem nullum eſt refugium, quæ poteſtas valdè eſt affinis poteſtati ipſius Regis. Vnde ſicut talis Vicarius poſſet in quibuſdam legibus ſui Regis grauiſſima aliqua cauſa vrgente diſpenſare: ita mirum videri non debet, ſi Pontifex in quibuſdam Iuris diuini (nempe quorum obligatio non eſt à Deo immediatè impoſita, ſed nititur actu humano, illumque ſupponit, ſicut obligatio matrimonij rati & voti, & ſi maneret, ſaluti detrimentum vel impedimentum graue adferret) diſpenſare poſſit. Sed de hoc alibi plura.

Ad rationem contrariæ ſententiæ Reſpondeo, Id ſolùm probare hoc Ius eſſe antiquiſſimum, ſicut & multa alia, quæ Apoſtoli, vel Pontifices primis temporibus conſtituerunt, quorum inſtitutio non inuenitur in Iure ſcripto, vt ſuprà dictũ eſt. Exempla illa ſi quid probant, probant non ſolùm profeſſionem Religionis approbatæ ſoluere matrimonium ratum, ſed etiam profeſſionem caſtitatis & vitæ eremiticæ; & fortaſſe ita olim fuit ex ordinatione Eccleſiæ: ſed poſteà ſtatutum eſt, vt ſola profeſſio Religionis approbatæ hanc vim habeat.

70 Quartò, Profeſſio priuat omni dominio bonorum mobilium & immobilium, & reddit inhabilem ad illud, cap.7. Quia ingredientibus. 19. q.3. & cap.5. Si qua mulier. ibidem; quod cap. ex Iure Ciuili, Authent. de ſanctiſſ. Epiſcopis, collat.9. §. Si qua mulier, tranſlatum eſt, & Iure Canonico approbatum. *Dominio priuat* ratione voti *paupertatis*, quia hoc votum in profeſſione continet non ſolùm abdicationem vſus independentis, ſed etiam omnis dominij: hoc enim perfecta paupertas requirit, eſtque ſecundum conſilium Domini, Matth. 19. *Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus; & habebis theſaurum in cælo.* Idem ſtatuit Eccleſia in Religione faciendum, vt tum ex dictis Canonibus patet, tum ex cap. Monachi. 2. cap. Super quodam. 4. & cap. Cum ad Monaſt. 6 de ſtatu Monachorum.

4. Priuat dominio.

Dices, Quid ſi quiſpiam dum profitetur, intendat dominium non abdicare, ſed retinere, ſaltem ad tempus?

Si intendat non abdicare dominiũ.

Reſpondeo, Eo caſu non fore validam profeſſionem, ac proinde talem non fore Religioſum, ſpectato Iure communi. & quidem ſi ita intendat retinere dominium, vt non ſit paratus illud abdicare, quando Superior iuſſerit, profeſſio erit omnino irrita: quia non intendit ſe obligare ad id, quod eſt de ſubſtantia ſtatus religioſi: abdicatio enim dominij ſaltem in præparatione animi, & quoad vinculum abdicandi, ad ſubſtantiam Religionis pertinet. Si verò ſolùm intendat retinere dominium ad tempus, & poſteà quando Superiori videbitur illud a ſe alienare, maior difficultas eſt, quia id ſtatui Religionis non repugnat. Nihilominùs certum videtur, ſtante Iure communi, talem actum non habere vim profeſſionis, nec conſtituere hominem in ſtatu religioſo. Primò, Quia profeſſio Iure communi includit actualem abdicationem; ita vt nulla fiat in Eccleſia ſine tali abdicatione. vnde qui profitetur, hoc ipſo priuatur dominio, perinde ac ſi naturaliter moreretur, & heredes ei tamquam mortuo ſuccedunt. Secundò, Si quis non intenderet ſe in omnibus ſecundùm regulam ſubiicere Superiori, ſed aliquid exciperet, in quo ſit ſui iuris & arbitrij; aut ſi pro certo tempore non vellet ſe obligare niſi ad caſtitatem coniugalem, non valeret profeſſio: ergo etiam non valebit, ſi non velit abdicare dominium: Iura enim hæc omnia æquè ad profeſſionem requirunt. Tertiò, Quia Prælatus non habet poteſtatem ad acceptandum talem actum tamquam ſufficientem ad incorporandum Religioni; nam Ius ei reſiſtit, & eſt contra eſſentialia regulæ.

Notandum tamen, hanc intentionem retinendi proprium, poſſe dupliciter haberi in profeſſione. Primò, Ex errore priuato, ita tamen vt iſte error non ſit cauſa profeſſionis, nec illam reſtringat. & tunc non irritat profeſſionem; ſed per accidens ei coniungitur. Ille enim intendit profiteri abſolutè ſicut oportet, ſed priuato errore putat ſe poſſe retinere proprium ſaltem ad tempus: qui error non vitiat profeſſionem, cùm illam non afficiat, neque limitet. Simile eſt in matrimonio, vt ſi putes te poſſe ſeruare continentiam in eo ſtatu, vel ingredi Religionem quando placebit; nihilominùs abſolutè contrahas cum animo te obligandi abſolutè, & abſque limitatione, ad ea quæ ratio matrimonij requirit.

Dupliciter poteſt haberi intentio proprij.

Secundò, Si error ſit cauſa profeſſionis; vel ſaltem ſi intendas, vt profeſſionem reſtringas, nolendo te niſi hoc modo obligare; tunc profeſſio erit irrita. Error enim iſte eſt circa ſubſtantiam profeſſionis & obligationis. vnde tollit conſenſum neceſſarium. non minùs quàm cùm eſt error circa ſubſtantiam materiæ, vt patet ex dictis ſuprà cap.40. dubit.2. Pari modo intentio illa reſtringit vim profeſſionis, tollendo id quod Iure communi ad eius ſubſtantiam pertinet, nimirum vim abdicendi dominij; & retinet Ius illi repugnans. Vnde puto nullam in foro conſciẽtiæ ex tali profeſſione oriri obligationem, niſi fortè independenter à valore profeſſionis intenderet ſe ad aliquid obligare.

Dixi, *Stante Iure communi*; quia Eccleſia nouo Iure vel priuilegio poſſet talem profeſſionem, tamquam ſufficientem ad incorporandum Religioni, & ad reliquos effectus profeſſionis ſuo tempore inducendos, admittere; & tunc valida eſſet.

Inhabilitatem ad dominium inducit, non ratione voti paupertatis præciſe, quia non ideò quis eſt incapax iuris & dominij, quòd Deo paupertatem promi- 71

Inducit inhabilitatem.

promiſerit: nec ratione tacitæ renunciationis, quia aliud eſt ſe dominio ſpoliare, aliud inhabilem ſe ad illud reddere, ſed id prouenit ex duabus aliis cauſis. Prima eſt, Traditio ſui in ius Ordinis; ita enim ſe tradit Ordini, vt partim mancipio, partim filiofamilias comparetur, quorum neuter ſibi acquirit, ſed ei in cuius poteſtate eſt, vt infrà dubit. 11. dicetur. Secunda eſt, Decretum Eccleſiæ profeſſioni annexum. hoc enim non ſolùm traditionem illam confirmat, ita vt ille non poſſit veluti manumitti aut emancipari ſicut ſeruus vel filius, aut ſui iuris effici; ſed etiam illum directè incapacem dominij acquirendi facit, ſicut eiuſdem Eccleſiæ decretum reddit profitentem inhabilem ad matrimonium. Confirmatur, quia non apparet ratio, qua quis ſeipſum ſua auctoritate ad huiuſmodi inhabilem & incapacem facere poſſit. quantumuis enim quis promittat, voueat aut iuret, ſe numquam matrimonium cum hac vel illa contracturum, aut rem aliquam comparaturum; non ideò efficitur inhabilis, ita vt ſi contra faciat, ſit irritum. Idem dicendum de dominij abdicatione: debet igitur hæc res ex lege & poteſtate Superioris prouenire, ſicut irregularitas & inhabilitas ad beneficia, vel officia, quam nemo ſine Eccleſiæ conſtitutione ſibi irrogare poteſt. Qui autem huiuſmodi inhabilitates conſtituere poſſint, pertinet ad 1.2.qu. 96. Similis inhabilitas annecti poteſt voto ſimplici, & re ipſa annexa eſt votis Coadiutorum formatorum in noſtra Societate.

5. Priuat poteſtate vtendi ſuo iure. Quintò, priuat poteſtate vtendi rebus ſuo iure, ſeu abſque dependentia à voluntate Superioris. facit hoc præcisè per votum paupertatis: in hoc enim paupertas Religioſi eſſentialiter conſiſtit, vt quis non poſſit vlla re vti, aut vllam rem poſſidere abſque Superioris arbitrio; & vt ſit paratus omni momento omne ius à ſe abdicare. vt autem careat re ipſa omni dominio, vel vt ſit incapax illius, non eſt de eſſentia paupertatis religioſæ; ſicut nec de eſſentia caſtitatis religioſæ eſt, non eſſe coniugatum, aut eſſe incapacem coniugij.

Conſectaria. Ex dictis ſequitur Primò, Religioſum, ſi aliquid donauerit vel alienauerit abſque conſenſu Superioris, non ſolùm peccare mortiferè violando votum paupertatis; ſed etiam diſpoſitionem eſſe irritam, & eos, qui acceperint, teneri ad reſtitutionem: quia caruit poteſtate diſponendi. Idem dicendum ſi fecit quidem ex conſenſu Superioris, ſed Superior conſenſum dare non poterat: vt ſi expendit in rem turpem; vt ſuprà cap. 4. dubit. 5. & cap. 18 dubit. 11 dictum eſt.

Non poteſt donare.

Non poteſt teſtari. Sequitur Secundò, Religioſum non poſſe validè teſtari; quod etiam habetur expreſsè cap. Quia ingredientibus. 19. q. 3. & Authent. de Monachis, §. Illud quoque. Ratio eſt; tum quia per profeſſionem priuatus eſt omni dominio, & incapax illius redditus: tum quia quicquid acquirit, Monaſterio acquirit: vnde nihil habere poteſt de quo teſtetur. vide Nauarrum comment. 2. de Regul. num. 44. & ſequentibus. Poteſt tamen hæc facultas teſtandi de aliquibus rebus, quarum adminiſtrationem vel vſum habebat, ei concedi per ſummum Pontificem, vt idem Nauarrus nu. 57. & 58. probat, & Couar. cap. 2. de teſtamentis num. 17. ſicut enim poteſt ei fieri poteſtas alienandi donatione inter viuos; ita etiam donatione mortis cauſa, & per teſtamentum; ad hoc enim non requiritur dominium, ſed ſufficit adminiſtratio, & conſenſus eius qui illum dare poteſt. Sic Pontifex aliquando concedit poteſtatem teſtandi Religioſis beneficiariis, vt extra Monaſterium ſua induſtria viuentibus, vel in Monaſterio adminiſtrationem aliquarum rerum in proprium commodum habentibus. vt tamen hoc licitè fiat, debet ſubeſſe iuſta aliqua cauſa, quia eſt contra Canones. vnde ſolus Pontifex hanc facultatem concedere poteſt, vt docet Nauarrus ſuprà. quidam putant eſſe quamdam voti relaxationem & diſpenſationem: ſed verius eſt non eſſe, ſicut nec eſt diſpenſatio voti, quando Pontifex alicui concedit peculium.

Sextò, Profeſſio ſoluit vota ſimplicia priora, 72
etiam Religionis ſtrictioris ingrediendæ, eáque *6. Commutat vota.*
commutat in vota ſolemnia Religionis illius in qua agitur; cap. Scripturæ. 4. de voto. & cap. Qui poſt votum. 5. de Regularibus, in 6. Simili modo matrimonium diſſoluit ſponſalia etiam iurata. vide ſuprà cap. 40. dub. 16. nu. 106.

Septimò, Delet omnia peccata. Ita D. Thomas *7. Delet omnia peccata.* quæſt. 189. art. 3. ad 3. & Caiet. ibidem. Antoninus 3. par. tit. 16. cap. 3. §. 3. vbi pro eadem ſententia adfert Paludanum in 4. diſt. 38. quæſt. 4. art. 1. Thomas VValdenſis de Sacramentis, tit. 9. cap. 80. Angelus v. Religioſus, nu. 47. & alij Summiſtæ. Vide Hieronymum Platum lib. 1. de bono ſtatus religioſi cap. 13. vbi hoc eleganter explicat & confirmat. Sed hoc intelligendum de reatu pœnæ, quæ remiſsâ culpâ manet: culpa enim, præſertim mortifera, non remittitur niſi per contritionem vel vſum Sacramenti. Ratio eſt, tum quia per profeſſionem vetus homo & veteres mores exuuntur, (ſaltem propoſito & ſtatu ipſo) & induuntur noui; vnde cenſetur mors quædam vitæ mundanæ: tum quia qui ſe ſuáque omnia diuino obſequio mancipat & obſtringit, huiuſmodi beneficio dignus eſt. Hinc Patres ſuſceptionem habitus monaſtici ſolent comparare Baptiſmo. Hieronymus epiſt. 8. & 25. Leontius in Vita Simeonis Abbatis, Anſelmus lib. de ſimilitudinibus. cap. vltimo; Bernardus lib. de præcepto & diſpenſat. quorum teſtimonia refert Platus. ex quibus etiam colligas, profeſſionem habere hanc vim quaſi ex opere operato, ſicut martyrium, ſi nullus ponatur obex.

Octauò, Tollit irregularitatem, quæ eſt ex de- 73
fectu natalium, cap. 1. de filiis presbyterorum, & *8. Irregularitatē tollit.*
cap. 1. d. 56. ceteras autem iure communi non tollit; quia iure non eſt expreſſum, vt docet Abbas in cap. Ex litterarum, de apoſtatis: aliæ verò tolluntur ſpecialibus variorum Ordinum priuilegiis. Vnde falluntur qui putāt tolli irregularitatem, quæ eſt ex homicidio, vel bigamia, vt benè notat Nauarrus comment. 2. de Regul. n. 60. Nec obſtat Authent. de Monachis, vbi ſignificatur, vt quidam dicunt, omnem irregularitatem Religionis ingreſſu tolli: quia non loquitur de irregularitate, ſed de peccatis: ait enim, *vitam monachicam ita hominem Deo coniungere & appropriare, vt omnem humanam labem abradat & purum reddat*, vt patet ex textu Græco: ῥύποι enim ἀνθρώπινοι apud Græcos ſunt peccata, & peccatorum ſordes, nō irregularitas. Adde, irregularitatem, quæ eſt ex defectu natalium, non penitus tolli per profeſſionem; (quia talis non poteſt eligi ad Prælaturam; vt ad Abbatiam virorum aut feminarum, nec ad bene-

beneficium habens curam animarum; ſed ſolùm ex parte, vt poſſit ordinari, & beneficium ſimplex obtinere, vt recte Nauar. ſuprà, ex cap. 1. de filiis presbyterorum.

DVBITATIO IX.

Ad quid teneatur Religioſus ex vi cuiuſque voti.

74 *Votum obedientiæ ad quid obliget.* RESpondeo, Ratione voti obedientiæ tenetur Primò, Ad præcepta regulæ.

Secundò, Tenetur non agere contra regulam aut mandatum Superioris ex contemptu: nam per votum obedientiæ ſubiecit ſe regulæ & poteſtati Superioris: ac proinde ſe obligauit generatim ad viuendum ſecundùm regulam, & ad obediendum Superiori præcipienti conſentaneè regulæ: in qua obligatione primò omnium continetur, vt regulam & mandata Superiorum non contemnat; ſed generale propoſitum retineat iis ſe conformandi, contemptus enim euertit rationem formalem obiectiuam, atque adeò totum fundamentum obedientiæ. Hinc paſſim DD. tradunt, Regularem peccare mortifere, ſi ex contemptu regulam vel Superioris iuſſa violat. de quo vide D. Thomam 2.2.qu.186.art.9 ad primum, & Caiet. ibidem.

Ex contemptu peccare. Cenſetur autem ex contemptu violare, qui contra facit, non ex negligentia vel cupiditate ſed quia non vult regulæ aut Superiori eſſe ſubiectus, vt ait Caietanus. deinde qui directè eo fine violat, vt Superioris mandatum, aut regulæ ordinationem oſtendat ſe nihili facere. hæc ſunt valde grauia, nec poſſunt cadere niſi in malignum animum, Inſtituti ſui, & iudicij auctoritatiſque Eccleſiæ qua Inſtitutum eſt confirmatum, & poteſtas Superiori tradita, contemptorem. Putat tamen Caietanus v. Inobedientia, contemptum præcepti in re minima non eſſe peccatum mortale, de quo infra cap.46.dubit.6.num.41.

præcepta Superioris. Tertiò, Tenetur ad omnia, quæ Superior iuxta regulam ſeu Inſtitutum præcipit. & quidem ſi præcipiat in virtute ſanctæ obedientiæ, tenetur obedire ſub peccato mortali; tunc enim Superior ex more Religionibus vſitato intendit illum obligare quantum poteſt, atque adeò ſub peccato mortali. Si autem hac forma præcipiendi non vtatur, non videtur velle obligare ſub peccato mortifero, niſi id aliunde conſtet: videtur tamen obligare ſub veniali, ſi aliquo modo mandet: tum quia non intendit conſulere & ſuadere dumtaxat, ſed aliquo modo præcipere & obligare, quamuis non tantum, quantum poſſet. (valdè autem probabile eſt, Superiorem poſſe ſuam poteſtatem, ſuumque præceptum ita moderari, vt ſolùm ad peccatum veniale obliget, etiamſi alioquin materia ſit grauis) tum quia ipſa ratio diſciplinæ religioſæ poſtulat vt inferior obtemperet; etiamſi illi extremum præceptum non imponatur. Si tamen ita præcipiat, vt non intendat abſolutè obligare pro conditione materiæ, probabile eſt ſubditum non obligari ſub aliqua culpa, ſed ſolùm ſub pœna & correctione regulari, quo modo ipſæ regulæ obligant; de quo plura 1.2.qu.96. tractat. de legibus.

Si contra regulam Quartò, Si Superior præcipiat aliqua *contra regulam*, non tenetur inferior obtemperare; niſi fortè ille poſſit in ea parte regulæ diſpenſare, & legitima cauſa contrarium præcipiendi ſubſit. ita Caietanus, qu.104.art.5.

Quintò, Si præcipiat aliquid ſupra regulam, non tenetur inferior. Eſt communis ſententia DD. vt oſtendit Cordoba in regulam S. Franciſci. c.10. qu. 2. Idem dicendum ſi præcipiat *infra regulam*, id eſt minora quam regula præſcribat, niſi cauſa iuſta ſubſit. Hinc D. Bernardus lib. 1. de præcepto & diſpenſat. col. 4. *Prælati iuſſio vel prohibitio non prætereat terminos profeſſionis, nec vltra extendi poteſt, nec contrahi citra. Nihil me Prælatus prohibeat horum quæ promiſi, nec plus exigat quam promiſi. vota mea nec augeat ſine mea voluntate, nec minuat ſine certa neceſſitate.* Et infra. *Monentes eos non cogentes ad celſiora, condeſcendentes eis, cùm neceſſe fuerit, ad remiſsiora.* Ratio eſt, quia Superior eſt cuſtos regulæ & Inſtituti, non auctor; eique poteſtas datur, vt ſubditos ſecundùm illam perficiat, non vt ad maiora obliget. quæuis enim Religio ſuam vitæ menſuram, ſuum exercitiorum modum ſibi præſcriptum habet: qui regulis & conſtitutionibus cuiuſque exprimitur, ad quem vt perducatur, inſtituuntur Superiores. Accedit quòd inferior ex vi voti ſui non intendat ſe obligare niſi ad viuendum & obediendum ſecundùm proprium Inſtitutum, vt docet D. Thomas quodl. 10.ar.10. & alij communiter. *Si ſupra regulam, vel infra*

Hinc ſequitur, non ſolùm Superiorem Regularem non poſſe ratione voti obedientiæ obligare ſubditum ad ea quæ ſunt *ſuper* vel *contra* vel *infra regulam*; (niſi eſt cauſa, quæ tamen ſit ſecundùm regulam) ſed nec ſummum Pontificem: quia hic nō poteſt ampliùs ex vi voti, quàm Superior Regularis; cùm inferior non magis illi quam huic ſe intenderit per votum obedientiæ obligare. quamuis vt Paſtor vniuerſalis Eccleſiæ (cui Dominus omnem poteſtatem neceſſariam ad bonam Eccleſiæ adminiſtrationem in oues contulit) plura præcipere poſſit quàm Superior Regularis, v.g. capeſſere Epiſcopatum, vel aliam dignitatem extra Religionem; quòd tamen Prælatus Regularis præcipere non poteſt, vt ex D. Bernardi ſententia aperte conuincitur.

Supra regulam, iuxta Cordubam, ſunt, ire ad infideles, vbi eſt manifeſtum periculum mortis vel ſeruitutis, ieiunare longo tempore, abſtinere a carnibus ad vnum inenſem, quando regula non præſcribit, & ſimilia. 75 *Supra regulam quæ ſint.*

Hic tamen duo Notanda ſunt. Alterum eſt, Etiamſi huiuſmodi longæ abſtinentiæ, & ſimilia quæ non ſunt ſecundùm regulam, non poſſint imponi ad exercitium virtutis; poſſunt tamen ob alias cauſas. Primò, In iuſtam pœnam alicuius criminis: id enim eſt ſecundùm regulam. Secundò, Si putentur neceſſaria ad ſeruanda vota. Sic præcipitur clauſura Monialibus arctiſſima, etiamſi talem antè nō vouerint, quia experientia docuit, hanc eſſe neceſſariam ad cuſtodiam caſtitatis, quam vouerunt. Sic etiam poſſunt præcipi ieiunia, & aliæ auſteritates ad ſuperandam aliquam tentationem. ſi tamen non putentur neceſſaria, non poteſt ſubditus ad ea obligari, vt docet Corduba ſuprà, & Silueſter Religio 6. qu.6. Tertiò, Ob aliquam publicam neceſſitatem poſſunt quædam auſteriora ad tempus omnibus imponi, quia & hoc regulæ conſentaneum. Sic Eccleſia præcipit ieiunia, vigilias, &c. *Ob quas cauſas poſſint auſteriora præcipi. Clauſura Monialium.*

Alte-

Alterum eſt, Regulas & conſtitutiones in diuerſis Religionibus eſſe varias; ac proinde poteſtatem præcipiendi & obligationem obediendi variam eſſe, & ad plura vel pauciora, prout regula diſponit, extendi, nam in regulis Minorum c. 10. præcipitur *vt obediant in omnibus, quæ non ſunt contra regulam vel animam*: in conſtitutionibus Societatis I E S V, *vt obediant in omnibus, in quibus non cernitur manifeſtum peccatum.* Itaque omnia ſupradicta, quando iuſta cauſa præcipiendi ſubeſt, cenſentur ſecundùm regulam præcipi, & ſubditus tenetur ex vi voti obedire. In aliis Ordinibus obligatio obediendi non tam latè patet.

Quando cenſeatur aliquid præcipi ſecundùm regulam.

Dico *quando iuſta cauſa ſubeſt*, quia nullus Superior, ne Pontifex quidem, poteſt ad aliquid obligare ſub peccato mortali, niſi ſit materia grauis, capax tantæ obligationis. *grauis*, inquam, vel per ſe, vel ratione circumſtantiarum, quæ iuſtam cauſam ſic præcipiendi adferant, vt docet Silueſter ſuprà; eſtque communis ſententia Doctorum. vnde nec præcepta diuina obligant ſub tali peccato; niſi talis materia ſubſit.

76 Petes, Vtrùm in dubio ſit obediendum Superiori? Videtur non eſſe. Primò, quia nemo poteſt cum dubia conſcientia operari: alioquin exponit ſe periculo peccandi. Secundò, quia in dubio melior eſt conditio poſſidẽtis. at ſubditus eſt in poſſeſſione ſuæ libertatis. Tertiò, in dubio fauendum eſt reo, & illi de cuius præiudicio agitur.

An in dubio obediendum.

Dico Primò, Si dubium ſit de poteſtate, nimirum, vtrùm ſit legitimus Superior in tali dubio non eſt neceſſe parère. Et hîc locum habet ſecundum argumentum, *Melior eſt conditio poſſidentis*: ſubditus enim per ſe ab huius obedientia liber eſt; ergo non debet ei ſubiici, niſi moraliter conſtet eſſe Superiorem. ſic nemo obligatur lege, de qua dubitatur an ſit lex. In dubio tamen habendus eſt Superior, ſi communis præſumptio illi fauet; argumento in L. Barbarius. ff de officio Prætoris.

Si dubium ſit de poteſtate.

Dico Secundò, Si conſtat de poteſtate, ſed dubitatur de materia, an ſit licitum hoc facere; perſeuerante hoc dubio, non poteſt obedire. Hoc probat primum argumentum. nullo enim caſu licitum eſt facere id de quo dubitat an ſit licitum. quia exponit ſe periculo peccati. Hoc modo intelligendus Adrianus quodlib. 2. a. 2. litera D. cùm dicit; *Nullus dubitans de actu an ſit mortalis an non, licitè obedit, ipſo ſic dubitante.*

Si dubitetur an ſit licitum.

Dico Tertiò, Tenetur tamen ſubditus, ſi poteſt, conſideratis omnibus circumſtantiis & principiis practicis, hoc dubium deponere; quo facto tenetur obedire. & hoc ſenſu cõmuniter docent DD. ſubditum in dubio teneri Superiori ſuo obtemperare. D. Thom. 1. 2. quæſt 96. art. 6. in corp. & ad 2. Caiet. & Medina ibid. D. Bonauent. in 2. d. 39. a. 1. q. 3. in fine Angelos v. Obedientia, nu. 6. Silueſt. in 2 Fumus nu. 4. Sotus de ſecreto, num. 3. qu. 2. Lopez 1. p. cap. 56. &c. Teneri ſubditum *deponere dubium* ſi poteſt, perſpicuum eſt; quia tenetur conſiderare actum vt hîc & nunc faciendus præcipitur, id eſt, cum omnibus circumſtantiis occurrentibus, illúmque expendere non ſolùm ſecundùm principia intrinſeca & propria actui, ſed etiam ſecundùm intrinſeca & communia; & ſi ſecundùm hæc appareat eſſe licitum, tenetur facere. Nam dubium tunc non perſeuerat practicè, ſed ſolùm ſpeculatiuè, nimirum, an per ſe abſque iſtis circumſtantiis, & conſideratis principiis propriis ſit licitus: practicè autem conſtat eſſe licitum, & prudenti iudicio talis iudicatur. Confir. Quia Superior eſt in poſſeſſione iuris imperandi; & in dubio nemo eſt ſpoliandus iure ſuo. ergo parendum. Neque ſimiliter dici poteſt, etiam ſubditum eſſe in poſſeſſione ſuæ libertatis, quia generatim cõſtat illum abdicaſſe ſuam libertatem in Superiorem. Vnde cùm in ceteris Superiori ſubſit, præſumendum etiam in hoc caſu ſubeſſe, nec eſſe ſui iuris. Principia autem communia, vnde præceptum Superioris poſſit prudenter iudicari licitum, ſunt hęc: multum deferendum auctoritati & prudentiæ Superioris; Superiores à Deo ſingulari modo gubernari in ſubditis dirigendis; prudentis eſſe non ſuo iudicio in rebus propriis confidere, ſed potiùs alterius, & maximè Superioris, quem loco Dei habet; ex recuſatione obedientiæ, cùm cauſa manifeſta aſſignari non poteſt, poſſe naſci ſcandalum aliorum, & ex duobus malis, quod minus eſt eligendum; & ſimilia, quibus etiam doctiſſimi viri ſeſe Superioris iudicio accommodare in dubio poſſunt.

Tractur dubium deponere.

Aduerte tamen, cùm diximus in dubio obtemperandum limitari à multis DD. vt a Soto, Medina, Lopezio & aliis nonnullis: niſi obediendo aliquod graue incommodum in perſona, honore, vel rebus ei qui obedit, vel alteri timeatur; non obediendo verò nihil incommodi metuendum ſit. tunc enim ſi dubium ſit de bonitate operis, vel de obligatione præcepti, non tenetur parère; ſed vt obligetur debet moraliter conſtare rem eſſe licitam, & præceptum hîc & nunc eſſe obligatorium: vt cùm præceptum tendit ad punitionem; ſicut quando Iudex reum & teſtes examinat criminaliter. Nam in dubio fauendum eſt reo, & ei de cuius damno agitur. etſi enim inferior non ſit in poſſeſſione ſuæ libertatis, eſt tamen in poſſeſſione ſuæ ſecuritatis, ſeu iuris, quo ſe poteſt in rebus periculoſis cõſeruare. Confir. quia in dubio non debet præſumi auctoritas Superioris valere in alterius graue præiudicium, cùm nihil incommodi notabilis ex non obediẽdo ſequatur; vt patet in exemplo de reo & teſte; nam inobedientia eſt occulta, & punitio iſta non eſt neceſſaria. Idem dicendum in cauſa vectigalium, & ſimilibus, vbi agitur de graui ſubditorum præiudicio. Vbi ſuprà cap. 33. dubit. 1. & 6. Si tamen par vel grauius incommodum ſequeretur ex non obediendo; in dubio teneretur obedire; vt ſi graue damnum publicè vel priuatim impendens non poſſit aliter impediri. iuxta ea quæ dicta ſunt cap. 29. dub. 15. & cap. 31. dub. 3. vbi vtrimque incommoda ſunt expendenda: & illis paribus, etiam in dubio obediendum.

Limitatio.

Dico Quartò, Quando ſepoſito præcepto, ceteris omnibus circumſtantiis ſpectatis probabile eſt opus eſſe illicitum, non tenetur ſubditus parère. Ratio eſt, quia poteſt ſe probabili ſententiæ conformare. Confir. quia in tali caſu, nec votum, nec iuramentum, nec ipſa lex diuina aut naturalis obligat: ergo nec præceptum ſuperioris. Poteſt tamen obedire, ſi contrarium etiam eſt probabile, vel ſi per extrinſeca principia ſibi iudicium prudens de opere formare poteſt.

Ex voto caſtitatis tenetur, Primò, Abſtinere à coniugio. Deinde ab omni actu interno & externo, qui ſit contra caſtitatem; vt à turpibus cogitationibus & delectatione moroſa, à pollutione, 77

Votum caſtitatis.

ab omni actu venereo, à turpi contactu, ab impudico aſpectu; denique ab omnibus iis, quæ aliquo modo ſunt contra virtutem caſtitatis. Quidquid enim in ſæcularibus extra coniugium eſt aliquo modo peccatum contra caſtitatem, eſt in Religioſo etiam ſacrilegium contra votum; ac proinde duplicem habens malitiam: ita tamen vt malitia ſacrilegij ſit mortalis in iis actibus, in quibus malitia libidinis eſt mortalis; venialis verò, in quibus illa eſt venialis.

78 *Votum paupertatis.* Ex voto paupertatis tenetur, Primò, Vt nihil velit habere, poſſidere, vel vti tamquam proprium, id eſt, affectu retinendi iure ſuo, ſeu independenter à voluntate Superioris; cap. Cùm ad Monaſterium, de ſtatu Monachorum.

Secundò, Vt ſit paratus exui poſſeſſione & vſu, omni momento quo Superior iuſſerit, quia non poteſt hęc retinere niſi cum dependentia a voluntate Superioris; alioquin eſſet proprietarius, vt conſtat ex d. cap. Cum ad Monaſterium.

Tertiò, Non poteſt aliquid dare vel alienare, niſi cum facultate Superioris; & ſi contra fecerit, eſt irritum.

Diſpenſare, erogare. Quartò, Si eſt diſpenſator aliquarum rerum, non poteſt eas diſtribuere pro ſuo arbitratu, ſed ſolùm ex pręcepto & mente Superioris, ita vt non det alia, nec plura vel pauciora, nec meliora vel deteriora, quam ſcit Superiorem velle: qua parte enim recedit a mente Superioris, incurrit in vitium proprietatis; nam ita diſpenſat ac ſi eſſet dominus, & ab alterius arbitrio non penderet.

Cõmodare. Quintò, non poteſt mutuò vel commodatò quidquam ex iis quæ ad vſum ipſi permiſſa ſunt, dare alteri abſque Superioris facultate. Ratio eſt, quia eſt ſolùm vſuarius habens nudum vſum facti, (vt Nicolaus IIII Extrauag. Exiit, ait) idque precario, quamdiu Superiori videbitur. vſuarius autem non poteſt alteri vſum rei concedere; hoc enim non eſt vſuarij, ſed vſufructuarij. Inſtitut. de vſu & habitat. §. 1. & 2. In rebus tamen paruis & crebrò occurrentibus cenſetur eſſe facultas tacita vel generalis, ſaltem ad breue tempus.

Ab aliis accipere. Sextò, Non poteſt ab externis vel domeſticis quidquam accipere abſque Superioris conſenſu: ſicut enim non poteſt quidquam retinere ſine illius conſenſu, ita nec acquirere, d. cap. Cùm ad Monaſterium §. Si quidquam alicui.

Vſurpare ſibi aliquid. Septimò, Non poteſt ex rebus, quæ domi ſunt, ſine illius conſenſu aliquid ſibi vſurpare, ſiue ſint eſculenta, ſiue poculenta, ſiue libri, ſiue alia vtenſilia, cùm enim nihil iſtorum ipſius ſit, ſed communitatis, cuius loco Superior habet adminiſtrationem omnium, non poteſt inuito Superiore quidquam ſibi vſurpare: alioquin furtum committit, vſurpans rem alienam inuito domino, ſeu adminiſtratore, qui eſt loco domini: & conſequenter peccat contra votum paupertatis: omne enim furtum in Religioſo eſt contra votum. & prout eſt mortale vel veniale in ratione furti, ita in ratione ſacrilegij: cùm eadem vtriuſque ſit materia. Deinde vſurpat rem tamquam proprietarius, quia abſque dependentia à Superiore; ergo, &c.

Abſcõdere. Octauò Non poteſt quidquam abſcondere, vt illud Superioris liberæ diſpoſitioni ſubducat: hoc enim ſemper iudicatum fuit continere culpam proprietatis. Colligitur cap. Super quodam. 4. & cap. Cum ad Monaſt. 6. de ſtatu Monachorum; vbi Ioannes Andreas, Archid. & alij Doctores notant, *proprium* dici quidquid celas Prælatum, vel contra eius voluntatem tenes. *Proprium quid.*

Expendere in vana. Nonò, Non poteſt expendere in res illicitas aut vanas, etiamſi Superior id ei permitteret. Ratio eſt, quia Iura & Canones non concedunt adminiſtrationem Regularibus, niſi ad res neceſſarias, vtiles, aut honeſtas: prohibent autem ad vanas & illicitas: atqui non habent maiorem facultatem quàm Iura eis concedant; nec Superior poteſt aliquid contra Iura concedere. Vnde peccat Regularis contra votum paupertatis ſi in huiuſmodi expendat; v.g. ſi in turpia, ſi in veſtes ſericas, in ſumptuoſa conuiuia, in canes venaticos, falcones, equos generoſos, in vanas picturas, lectiſternia, &c vide Clem. .de ſtatu Monachorum.

Cõſeruare. Decimò, Tenetur præſtare eam diligentiam in rebus ipſi permiſſis conſeruandis, quam vſuarius, qui precario vtitur. vnde tenetur vitare culpam latam: hanc enim tenetur vitare omnis qui aliquid precario accepit; L. Quæſitum eſt, §. Eum quoque. ff. de precario: itaque ſi res ipſius negligentia pereat vel deterior fiat, peccat contra iuſtitiam. & conſequenter contra obligationem voti. Quod confirmatur; quia ſi dolo illam deſtrueret, vel deteriorem redderet, peccaret contra votum: ergo etiamſi ex culpa lata; nam hæc ad eamdem ſpeciem pertinent, & culpa lata dolo æquiparatur. Quòd ſi res conceſſa ſit etiam in ipſius proprium commodum, videtur etiam teneri ex culpa leui; ſicut in commodato, quod in vtilitatem commodantis & commodatarij præbetur, iuxta L. in rebus. v. Hoc itaque. ff. Commodati. & cap. vnico, de commodato. Sed non videtur hoc ita ſeuerè in Religione interpretandum.

Superfluum. Vndecimò; Denique tenetur cauere ne habeat ſuperflua, ſaltem notabili quantitate, quæ religioſam mediocritatem notabiliter ſuperant. quia nec Superior id ei concedere poteſt cùm ſit per Canones prohibitum. Idem dicendum de pretioſis veſtibus, vt docet Nauarrus commẽt. 4. num. . quia prohibentur Clement. 1. de ſtatu Monachorum. ſi tamen ille paratus eſt omnia ad nutum Superioris relinquere, non eſt dicendus proprietarius, vt docet Silueſter Religio 6. quæſt. 7. verſ. Quartò, ex Archidiacono.

Circa prædicta tria Notanda, Primum eſt. Conſiderandum eſſe in quibus rebus, & quouſque cenſeatur in ſingulis Ordinibus & Monaſteriis conceſſa facultas generalis: hæc enim ſufficit vt non pecces contra votum, dando vel accipiendo, retinendo vel vtendo. In Monaſteriis tamen bene ordinatis non conceditur hæc facultas paſſim omnibus, niſi in rebus minoris momenti & crebrò occurrentibus. 79 *Facultas generalis.*

Secundum eſt. Interdum excuſari inferiorem per ἐπιείκειαν à facultate petenda; vt ſi res vrgeat, nec Superior præſtò ſit; tunc enim poteſt agere perinde ac ſi veniam expreſſam haberet: nam adeſt conſenſus præſumptus. non enim mens eſt Superioris, vt eo caſu non agat quod ratio dictat, aut vt conſenſum expreſſum requirat. non tamen adeſt conſenſus præſumptus, quando res facilè differri poteſt, vel Superior adiri. *ἐπιείκειαν.*

Obiectio. Dices, ſi peterem à Superiore, conſentiret.

Reſp. Reſpondeo, Id ſatis non eſſe, alioquin omnes ferè donationes, acceptationes, & vſus, qui à Superiori-

An ſufficiat quod concederet ſi peteres.

petitoribus concedi ſolent petentibus, in Religione eſſent liciti abſque expreſſa venia: quod eſt euertere obedientiam regularem. Ratio eſt, quia non ex eo ceſſat vinculum legis, quòd Superior diſpenſaret ſi peteres; per hoc enim non diſpenſat reipſa. nec ideò rem iſtam retinere potes, quia dominus eam donaret ſi rogares: nam per hoc non donat reipſa. cùm enim conditio illa non ponatur in re; non ponitur quoque id quod ea ex ſequeretur. eodem modo dicendum in noſtro caſu. Itaque requiritur, non ſolum vt concederet ſi peteres, ſed etiam vt reipſa cenſeatur concedere, quamuis non petas; & vt ipſe non velit te cum illis circumſtantiis petere. Sicut vt vinculum legis ceſſet per *ἐπιείκειαν*, requiritur vt mens legiſlatoris ſit, hoc caſu te non obligare vt agas ſecundùm verba legis aut vt petas diſpenſationem.

Crediderim tamen non eſſe peccatum mortale, quando ſciret, vel bona fide putaret inferior, eum erga ſe eſſe Superioris affectum, vt libenter eſſet conceſſurus, ſi ſciret ipſum tali re egere, vel tale quid deſideraret; tunc enim cenſetur habere ex voluntate Superioris, ſaltem virtuali, quæ in affectu illo latet. Peccat tamen venialiter; quia etſi illam rem habeat quodammodò ex voluntate Superioris; modus tamen illam ſibi vſurpandi eſt contra eius voluntatem. Pari modo, in furto non eſt peccatum mortiferum, quando quis ſcit affectum domini in ſe talem eſſe; aut certe quando dominus rem parui æſtimat, aut ita in aliquem eſt affectus, vt nollet illum graui obligatione teneri; iuxta ea quæ dicta ſunt ſuprà cap. 12. dub. 8.

80 Tertium eſt, Quando Religioſus peccat contra votum, ferè ſemper eſſe duplex peccatum, cum duplici malitia diuerſæ ſpeciei contra diuerſas virtutes. Idque primum manifeſtum eſt in peccatis contra votum caſtitatis: in quibus omnibus ratione materiæ eſt prauitas luxuriæ contra caſtitatem; & ratione voti malitia ſacrilegij, aut infidelitatis in Deum contra virtutem Religionis. In iis quæ ſunt contra paupertatem, præter malignitatem violationis voti, ferè ſemper connexa eſt alia contra iuſtitiam, vt cùm rem alienam inuito domino ſibi vſurpat aut res monaſterij clanculùm externis donat. Non tamen hæc abſolutè ſemper adeſt, vt ſi clàm Superiore aliquid ab externis accipiat & abſcondat, quod ille externus in ius Monaſterij venire nolit. Tunc enim etſi peccet contra votum vſurpando ſibi iſtius rei dominium & vſum, independenter à Superiore; non tamen contra iuſtitiam. Si tamen illud abſolutè daretur abſque tali reſtrictione, tranſiret ſtatim per acceptationem & traditionem in dominium Monaſterij. Nam quidquid Religioſus acquirit, Monaſterio, non ſibi acquirit. vnde ſi tunc contra voluntatem Superioris ſibi vſurpet, etiam furtum committet. Denique quando contra votum obedientiæ violando præceptum Superioris in re graui agit; peccat non ſolùm contra votum ac promiſſionem Deo factam, cui promiſit huic homini tamquam eius vicario obedire; ſed etiam contra virtutem obedientiæ, quam ſubditus omnis debet Superiori legitima poteſtate prædito. atqui Prælatus in Religione habet poteſtatem regendi & imperandi communicatam ſibi à Summo Pontifice, vt ſuprà dubit. 1. num. 10. dictum: ac proinde hoc ipſo quo ſumus membrum communitatis illius cui ipſe præeſt, tenemur ei obedire. ſicut ſi

Peccatum Religioſi contra votum eſt duplex.

quis voueret Deo obedire Epiſcopo vel Principi legitime præcipienti, duplex peccatum admitteret non obediendo. Secus ſi confratio vel alteri nullam iuriſdictionem in eam communitatem, cuius eſt membrum, habenti; vt patet ex dictis dubit. 1. num. 10. tunc enim non obediendo ſolùm peccaretur contra votum.

Dices, Quòd ego ſim membrum huius corporis, ac ſubditus Prælato, id totum prouenit ex voto. ergo ſolùm peccatur contra votum: tota enim ratio obligationis ex voto pendet. ſicut cùm qui habens votum ſolemne contrahit matrimonium, ſolùm peccat contra votum, etiamſi contra legem impedimenti dirimentis faciat, quia impedimentum ex voto pendet, & propter votum inductum eſt. vbi enim vnum eſt propter vnum, ibi tantùm cenſetur eſſe vnum. *Obiectio.*

Reſp. Negando antecedens propriè loquendo. non enim formaliter per votum, ſed per traditionem ſui in ius Religionis, & acceptationem Superioris, fit membrum illius corporis & ſubditus: votum autem ſolùm eſt conditio. ſicut promiſſio ſeruandi ſtatuta collegij eſt conditio, vt quis fiat collegialis; non tamen per illam formaliter inſeritur collegio, ſed per traditionem ſui in ius collegij, & acceptationem Superioris. Itaque obligatio voti, & obligatio parendi Superiori habenti iuriſdictionem, ſunt diuerſæ obligationes. Secùs ſi ille non haberet iuriſdictionem. Quod autem adfertur de voto vt eſt impedimentum matrimonij, ſi loquamur de Religioſo profeſſo ducente vxorem, committit duplex peccatum, vel potiùs triplex. primò, contra religionem voti: ſecundò, contra caſtitatem, præſertim ſi habet animum conſummandi: tertiò, contra iuſtitiam. facit enim iniuriam Religioni cuius eſt membrum, & in cuius eſt poteſtate, tradendo ſe in poteſtatem alterius. ſi verò de ordinato ſacris non Religioſo, peccat contra votum & caſtitatem. Neuter tamen committit peculiare peccatum contra legem matrimonij: quia tota ratio cur impediatur contrahere, pendet ex voto, & ex eo quòd ſit in poteſtate alterius: vnde in contrahendo non reperitur noua deformitas diſtincta à prædictis. *Resp.*

DVBITATIO X.

Vtrùm bona Religioſi tranſeant in Monaſterium per profeſſionem, ſi aliter de illis anteà non diſpoſuerit.

RESpondeo, & Dico Primò, Si Monaſterium habet ius ſucceſſionis, omnia bona Religioſi, de quibus ipſe anteà non diſpoſuit, per profeſſionem iure communi tranſeunt in illud Monaſterium. eſt communis ſententia DD. vide Nauarrum comment. 2. num. 44. & ſequentib. Ius autem ſuccedendi habent omnia Monaſteria Regularium, præter Domos & Collegia Societatis IESV, Minorum de obſeruantia, & Cappucinorum. Societas enim per ſuas Conſtitutiones hoc iure caret, non ſolùm in Domibus profeſſis, ſed etiam in Collegiis: Minoritæ & Cappucini per ſuas Regulas. ceteris omnibus Ordinibus virorum & mulierum, etiam Mendicantibus conceſſit 81

Monaſteria habentia ius ſuccedendi.

Mendicantes qui ſuccedant. Concilium Trident.ſeſſ.25.de Regul.cap.3. vt bona immobilia poſſidere poſſint : vnde etiam vt in eis ſuccedant.nam ante Concilium poterant ceteri Mendicantes ſuccedere,ſed tenebantur bona immobilia vendere,vt docet Nauarrus ex aliis n.50. nunc autem poſſunt retinere.

Probatur concluſio ex Nouella Iuſtiniani 5. quæ eſt de Monachis, cap. 5. *Illud quoque decernimus, qui in Monaſterium introire voluerit, antèquam Monaſterium ingrediatur, licentiam habere ſuas res quo voluerit modo. ingredientem namque vnà ſequentur omnino res,etiamſi non expreſſim dixerit ſe illas inducere : & non erit dominus illarum vlterius vllo modo* : quæ poſteriora verba etiam habentur Authent. Ingreſſi, C. de ſacroſanctis Eccleſiis. Additur in prædicta Nouella; *Si filios habeat,iis ſolùm legitimam deberi, cetera Monaſterio.* & Nouella 123. cap. 38. *Si qua mulier, aut vir Monaſticam elegerit vitam, & intrauerit Monaſterium, filiis non extantibus, Monaſterio quod ingreditur, res eius competere iubemus. Si verò talis perſona filios habeat, & non antè quàm intret Monaſterium, de ſuis rebus fecerit diſpoſitionem, & legitimam partem filiis deputauerit : etiam ſic liceat ei poſtquam Monaſterium intrauit, ſuam ſubſtantiam in proprios filios diſtribuere ; ita tamen vt nulli filiorum ſuorum minuat legitimam partem pars verò quam filiis non dederit, Monaſterio competat. Si verò omnem ſubſtantiam inter filios diuidere voluerit, propria ſua perſona filiis connumerata, vnam ſibi partem omnibus modis retineat, quæ iure Monaſterij competere debeat. Si verò in Monaſterio degens moriatur antequam inter filios res ſuas diſtribuat, legitimam partem filij percipiant, reliqua verò ſubſtantiæ pars Monaſterio competat.* eadem habentur Authent. Si qua mulier. de ſacroſ. Eccleſiis. & cap.9. Si qua mulier. 19. qu. 3. Idem probatur cap. 7. Quia ingredientibus. 19. quæſt.3. ex epiſt.7.lib.7. regiſtri Gregorij Magni, vbi ſic dicitur : *Quia ingredientibus Monaſterium conuertendi gratia, vlterius nulla ſit teſtandi licentia, ſed vt res eorum eiuſdem Monaſterij ſint, aperta legis definitione decretum eſt.*

82 *Ratio Conſtitutionis Iuſtiniani.* Eſt autem hæc Conſtitutio rationi valdè conſentanea. Primò, Par enim non eſt vt dum quis ſe totum mancipat obſequio diuino, res ſuas faciat ſeruire mundo : & qui corpus ſuum tradit ad pœnitentiam, bona ſua relinquat ſæcularibus ad luxum. poſtulat enim ratio vt non ſolùm ſe, ſed etiam omnia ſua Deo ſeruire faciat. Secundò, Quia cùm in Monaſterio viuere,& ab eo alimenta percipere cupiat, par eſt vt illi potiùs res eius cedant, quàm aliis quibus nihil debet, & à quibus nihil expectat. Tertiò, Quia cùm ſit conſilium Chriſti vt dentur pauperibus, nullis pauperibus conuenientiùs dari poſſunt, quàm iis qui ſunt pauperes ſpiritu, quorum eſt regnum cælorum, & qui poſſint recipere in æterna tabernacula; quales ſunt Religioſi. Denique quia ſic augetur cultus diuinus & numerus Deo ſeruientium.

Quomodo poſt profeſſionem bona ſua diſtribuat. Circa prædicta quædam ſunt annotanda. Primò,Si is qui profitetur,habet liberos, ei permitti vt diſtribuat eis ſua bona poſt profeſſionem, ſi id antè non fecit. facit autem hoc non vt dominus, ſed vt adminiſtrator conſtitutus à Iure ad hunc effectum: teſtari tamen tunc non poteſt,quia id ei non eſt permiſſum, vt docet Nauarrus commentar. 2. num.45. & meritò, quia factio teſtamenti maiorem præ ſe fert imaginem dominij,quàm nuda illa diſtributio.

Dices, Hæc conſtitutio eſt Iuris ciuilis, per quod non poteſt concedi adminiſtratio aliqua Religioſo profeſſo.

Reſpondeo, Eam non habere vim vt eſt Iuris ciuilis, ſed vt eſt recepta Iure Canonico, ſeu approbata à Summis Pontificibus.vnde etiam relata eſt in Corpus Decreti à Gratiano cap.Si qua mulier.19.qu.3. de quo vide Nauarrum comment. 2. num. 44. & ſequentib. vbi hanc conſtitutionem explicat & expendit.

Secundò,Ex æquitate canonica legitimam filiis ſtatim poſt profeſſionem tradendam, nec eſſe expectandam mortem naturalem parentis, vt docet Nauarrus num. 48. & Couar. cap. 2. de teſtam. num. 12. & colligitur ex cap. Cùm ſimus. 14. de Regularib. nimis enim durum eſſet, ſi filij deberent alimenta petere à Monaſterio. 83 *Quando filiis danda legitima.*

Contraria tamen ſententia non eſt improbabilis,quam tenent plerique Doctores, teſte Couarruuia: vſusfructus tamen,quem fortè pater habebat in bonis aduentitiis ſuorum liberorum,tranſit in Monaſterium vſque ad mortẽ eius naturalem, vt docet Nauarrus num.55.quia omnia tranſeunt, & Ius nihil particulare de hoc diſpoſuit. quamuis & in hoc cõtrarium probabiliter teneri poſſit; de quo videri poteſt Couarruuias num. 14. Pari modo, pater in ſæculo manens, vſumfructum, quem in bonis aduentitiis filij habebat,non amittat per filij profeſſionem, vt idem Nauarrus docet, nam profeſſio filij non poteſt officere iuri paterno iam antè acquiſito. ſecùs eſt quando filius egreditur patriam poteſtatem ob crimen paternum ; tunc enim amittit pater vſumfructum vnà cum patria poteſtate,vt rectè cum aliis docet Molina,de Iuſtitia,diſput.9. *Vſusfructus.*

Tertiò, Si is qui profitetur, non habet liberos vel nepotes, ſed patrem vel matrem, auum vel auiam,Iure communi illis debet legitimam,maximè rum ſi hoc Ius eo loco ſit receptum. Nec obſtat, quòd Monaſterium habeatur pro filio vel herede, vt colligitur cap.In præſentia.8.de probationibus, & Nouella 123. cap.37. ac proinde nihil videatur deberi aſcendentibus ; quia hoc non eſt verum, niſi ad effectus Iure expreſſos, qualis non eſt iſte, qui proponitur in caſu.

Quartò, Non ſolùm bona ſua libera per profeſſionem tranſeunt in Monaſterium, ſed etiam quædam grauata ; vt ſi tibi relictum ſit fideicommiſſum,cum onere vt ſi abſque liberis diſceſſeris, reſtituatur alicui tertio,vt fratri.ſi ingrediaris Monaſterium, cedit Monaſterio, quia eſt inſtar filij. Ita expreſsè habetur d.cap.In præſentia. & d.Nouella. Secùs ſi grauatum ſit vt in aliam piam cauſam conferatur ; vt ibidem habetur. 84 *Fideicommiſſum.*

Feudum. Quintò,Etiam feudum cedit Monaſterio, modò ſit francum, id eſt, liberum ab obſequio, vel conceſſum feminæ,vel cum munere obſequij, quod Monaſterium præſtare poſſit,vel conceſſum cum facultate præſtandi per alium.Ita Nauarrus n. 55. & alij paſſim. Commoditas feudi durat ſolùm ad vitam illius Religioſi : eo enim mortuo deuoluitur ad proximos heredes, quibus ex ſua inſtitutione debetur ; vel ſi deſint, ad dominum directum. Ita Clarus §.Feudum q.78. n. 2. ex Baldo, qui tamen Clarus n.3. addit,ſibi non placere ſententiam communem, ſcilicet feudum tranſire in

Mona

Monaſterium: ſed ratio eius ſolùm probat de feudis quæ requirunt ſeruitium ſæculare, Religioſis indecorum & prohibitum.

Emphyteuſis. Pari modo emphyteuſis in monaſterium tranſit. ſi tamen dominus directus velit, tenebitur in alium transferre, qui non ſit maiori priuilegio præditus, quam prior emphyteuta. Ita Iulius Clarus §. Emphyteuſis. q. 22. dicitque eſſe communem ſententiam. Ratio eſt, quia conditio domini directi deterior redditur, cùm amittat ſpem laudemij, id eſt, trigeſimam vel quadrageſimam partem pretij, quam percipere ſolet quotieſcumque venditur. vide ſuprà cap.24.num.57.

Poſſeſſio. Sextò, Non ſolùm dominium, ſed etiam poſſeſſio tranſit in Monaſterium per profeſſionem. Primò, Quia ſicut perſona tranſit in ius Monaſterij; ita ſimul cum illa dominium, & poſſeſſio quam illa habebat. Secundò, Quia Monaſterium ſuccedit non ſicut heres extraneus, qui vt comparet dominium, debet adire hereditatem, & vt poſſeſſionem capiat, debet apprehendere; ſed ſicut filius, ſeu vt heres, qui in iure dicitur *heres ſuus*, qui non comparat nouum dominium, ſed continuat dominium, & poſſeſſionem eius, cui ſuccedit. Ita Innocentius & alij in cap. In præſentia, de probationibus.

85 *Si diſpoſuit in extraneos.* Dico Secundò, Si ante profeſſionem per teſtamentum diſpoſuit de bonis in heredes non neceſſarios, vt in fratres vel amicos, Monaſterium iis fructus vſque ad mortem ipſius naturalem, ſicut ipſe teſtator facturus erat, ſi in ſæculo manſiſſet. vnde ſi illi moriantur ante teſtatorem, euaneſcit diſpoſitio, & bona pertinebunt abſolute ad Monaſterium, niſi alia mens teſtatoris fuerit. Ita Nauarrus ſuprà num.54. & Couar. c.2. num. 11. vbi dicit eſſe communem ſententiam.

86 *Si Monaſterium caret iure ſuccedendi.* Dico Tertiò, Si Monaſterium non habet ius ſucceſſionis, omnia bona Religioſi (niſi ipſe ante profeſſionem aliter de illis diſpoſuerit) ſtatim per profeſſionem deuoluuntur ad heredes ab inteſtato, perinde ac ſi ipſe morte naturali defunctus eſſet. Eſt communis ſententia DD. quia cùm ipſe per profeſſionem ſe ſpoliet omni dominio & poſſeſſione, nec tranſeat hæc in Monaſterium; ſequitur ea Iure deuolui ad alios heredes. non enim debent ea bona manere adeſpota & ſuſpenſa.

Petes, Vtrùm poſſit fieri ſtatutū, vt ij qui tranſeunt ad Religionē, non poſsint ſua bona, vel legitimam ſibi debitam ſecū ad eam transferre, vel in alios pauperes diſtribuere; ſed teneantur illa ſuis propinquis relinquere, etiamſi illi pauperes non ſint? Quod ego propono, non quòd putem aliquem Catholicum & pium Principem tale ſtatutum feciſſe, aut facturum: ſed quia intelligo talia ſubinde quibuſdam locis à politicis ventilari.

Reſpondeo breuiter, Tale ſtatutum fieri non poſſe. Probatur Primò, Quia tali ſtatuto directè oppugnaretur conſilium Chriſti, tamquam iniquum, & noxium Reipub. Chriſtus enim Matthæi 19. adoleſcenti diuiti animæ ſuæ ſalutem quærenti dixit: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere me.* Illo autem ſtatuto contrarium præcipitur; nimirum, non des pauperibus, ſed relinque conſanguineis, etiamſi illi pauperes non ſint. Atqui oppugnare conſilium Chriſti, graue peccatum eſt, continens grauem in Chriſtum irreuerentiam cum tacita quadam blaſphemia, quaſi conſilium Chriſti ſit noxium; idque eò maius peccatum eſt, quò fit maiori auctoritate, & patet latiùs. Nec refert quòd non ſit graue peccatum, ſi quis nolit ſequi conſilia Chriſti, cùm non ſint præcepta, ſed libera: quia longè aliud eſt, nolle ſequi; aliud volentem ſequi, vi impedire. Nemo tenetur ingredi Religionem, aut inire matrimonium: volentem tamen ingredi, vel inire matrimonium, impedire, graue peccatum eſt.

Secundo, Quiſque lege diuina & naturali ius habet vt non ſolùm ſe, ſed etiam ſua Deo offerat, & ſibi amicos de mammona iniquitatis conciliet, qui eum, cùm defecerit, in æterna tabernacula recipiant: ad quod etiam Dominus Matthæi 6. vehementer hortatur. Ergo impedire huius Iuris executionem, eſt vera iniuria, idque in re grauiſſima. Quare cùm omnis iniuria in re graui ſit peccatum mortiferum (vt omnes Doctores fatentur) manifeſtum eſt condere tale ſtatutum quo illius Iuris executio directè impeditur, eſſe peccatum mortiferum, idque eò maius, quò latiùs patet, & ad plures ſe extendit. Non enim eſt iniuria priuata ſed plublica, ad omnes perſonas, quibus Deus ſua conſilia inſpirauerit, & ad omne tempus futurum ſe extendens. Neque dici poteſt, Neminem vi impediri: quia lex maximam vim infert, cùm ei non poſsit reſiſti.

Tertiò, Qui impedit ne quis Chriſtum heredem faciat, meretur ipſe exhæres fieri non ſolùm regni cæleſtis, ſed etiam terreni, & bonorum temporalium, cùm ipſe omnia iſta à Chriſto omnium Domino acceperit; vt eleganter oſtendit Saluianus lib.3. de Auaritia: vbi etiam in parentibus & priuatis hominibus acriter reprehendit illam in Deum ingratitudinem, dum liberos Religionem ingreſſuros priuant ſua legitima, ne illam Chriſto conſecrent. Atqui tali ſtatuto ingreſſurus in Religionem vi impeditur, ne Chriſtum bonorum ſuorum heredem faciat. Pauperum enim cauſa, eſt cauſa Chriſti, præſertim eorum pauperum qui obſequio Chriſti peculiariter ſunt conſecrati: vt conſtat ex illa ſententia Domini, quam in extremo Iudicio in iuſtos & peccatores proferet; & ex illa clauſula: *Quod vni ex his minimis fratribus meis feciſtis, mihi feciſtis.* Matth.25.

Quartò, Tali ſtatuto fit etiam iniuria Ordini religioſo; nec vni tantùm, ſed plurimis. Etſi enim fortè Religio talis ſit, vt nullum ius habeat ad bona ſui Nouitij: tamen verum ius habet, ne quis vi vel fraude impediatur, qui ei aliquid relinquere voluerit. Vnde qui ſic impedierit, tenetur in vtroque foro ad reſtitutionem Religioni: ſicut cùm quis vi vel fraude impedit ne teſtator relinquat mihi legatum; vel ne collator mihi conferat beneficium, tenetur ad reparationem iſtius damni: vt omnes Doctores tradunt. Itaque qui tale ſtatutum conderet, teneretur ad ſarcienda omnia damna, quæ inde Religionibus obueniſſent.

Quintò, Tale ſtatutum eſt contra Ius & libertatem Eccleſiæ & ſtatus Eccleſiaſtici, cuius Religio eſt pars eximia; ac proinde auctor talis ſtatuti incurrit excommunicationem ipſo facto contra violatores Iuris Eccleſiæ pluribus Canonibus ſtatutam. quos omnes renouat Concil. Trid. ſeſſ.25. cap. 20. de Reform. Omitto plurima, quæ hic ex ſanctis Patribus adferri poſſent. Videatur Baſilius qu. 9. in Quæſtionibus fuſiùs diſputatis, vbi

dicit, eſſe ſacrilegium, talia bona detinere. & q.187. in Regulis breuioribus. Hieron. epiſt. 8. quæ eſt ad Demetriadem, & epiſt. 26. ad Pammachium, Ambroſius lib. 1. Officiorum, Gregorius Homilia 37. in Euangelia, & alij.

Dices, Haſce rationes locum habuiſſe priſcis temporibus, cùm Religiones erant pauperes: non verò hoc tempore, cùm Monaſteria ſunt opulentiſſima. alioquin decurſu aliquot ſæculorum, omnia bona ſæcularium tranſirent ad Religioſos.

Reſpondeo, Non ſolùm tunc, ſed etiam modò locum habere, quia etiam nunc ſunt multæ Religioſæ domus verè pauperes, quæ ægrè ſuos ſuſtentant, & ſemper debitis grauantur. Multæ etiam aliæ ſunt pauperum cauſæ, in quibus conſilium Chriſti poſſit impleri. Si cauendum ne domus Religioſæ ſupra modum diteſcant: id non ita faciendum, vt tenues nō poſſint aſſurgere ad iuſtam mediocritatem.

Sed inquiunt, Etiam tenues ſatis habent, ſi non admittant plures, quàm poſſint alere: cur admittunt tam multos? quid opus tot Monachis & Ieſuitis? Reſpondeo, Non admitti ab Ordinibus Religioſis plures quàm opus ſit ad finem & miniſteria proprij cuiuſq; inſtituti. Vt omittam parum dignum eſſe animo Chriſtiano, velle præſcribere Spiritui ſancto, qui propoſitum Religionis inſpirat, & reſtringi numerum ſeruorum Dei, & operariorum vineæ Domini, ob res iſtas infimas, & terrenas, ob modicum alimenti, quo opus habent vt viuant, & Deo & Eccleſiæ ſeruiant. Addo, manentibus in ſæculo, per ingreſſum fratris vel ſororis in Religionem nihil detrahi, ſed plerumque plurimum accedere; cùm bona ſubſtantiæ pars ipſis relinquatur, ex qua ne teruntium quidem habuiſſent, ſi illi manſiſſent in ſæculo.

Neque metuendum, ne omnia penè ſæcularium bona ad Religionem tranſeant. Satis enim huic periculo iam eſt prouiſum; ſat multi inuigilant, ne id aliquando fiat: hæreſis, atheia vel politiciſmus facilè impedient, quibus paucis annis plus Eccleſiæ & Religioni ademptum, quàm multis ſæculis acceſſerit. Denique non eſt modò idem affectus fidelium in huiuſmodi cauſis, qui olim tempore naſcentis fidei in ſingulis prouinciis fuit.

DVBITATIO XI.

Cui acquirat Religioſus poſt profeſſionem.

SVppono, Religioſum vel habere beneficium aliquod poſt profeſſionem; vt Prioratum, Abbatiam, Parœciam, Epiſcopatum; vel non habere.

87 Nunc Dico Primò, Si non habet beneficium, *Si non habet beneficium.* acquirit ſuo Monaſterio vel ordini, ſiue id ei ex induſtria proueniat, ſiue ex eleemoſynis, ſiue hereditaria ſucceſſione, ſiue alio modo. Colligitur apertè ex iuribus ſuprà citatis, & ex c. 16. Abbates. 18. q. 1. vbi dicitur *omnia quæ Monachus acquiſierit, ab eo auferenda, & hæc Monaſterio profutura.* *Poteſt monachus iure communi ſuccedere ab inteſtato.* Dixi *ſiue hereditaria ſucceſſione*, quia non minùs poſt profeſſionem ſuccedit ex teſtamento & ab inteſtato, quàm ſi eſſet in ſæculo; nec poſſunt eum parentes legitima priuare; vt patet L. Deo nobis. §. Hoc etiam, de Epiſcopis & Clericis. ex qua L. etiam patet nec ob ingratitudinis culpam in ſæculo admiſſam priuari poſſe: & meritò, quia hæc inſigni illa vitæ mutatione videtur abſterſa. idem patet ex cap. Non liceat. 19. qu. 3.

Dices, Quomodo poteſt ſuccedere, cùm ſit incapax dominij, & omne ius in Monaſterium ſit tranſlatum?

Reſpondeo, Non habet ius vt in ſuum commodum ſuccedat, aut ſibi aliquid acquirat; hoc enim totum in Monaſterium tranſlatum eſt; retinet tamen ius ſuccedendi in commodum Monaſterij, vt illi acquirat. Hinc fit, vt Monaſterium poſſit adire vel repudiare talem hereditatem etiam ignorante vel inuito Religioſo. Imò ſi hereditas aliqua ante mortem Religioſi delata ſit & nōdum adita, poteſt Monaſterium etiam poſt mortem illius eam adire, vt docet Cuuartnuias cap. 1. de teſtamentis, num. 31. ratio eſt, quia ius adeundi ante mortem ipſius, Monaſterio erat acquiſitum; quod proinde per mortem ipſius non amittit. Religioſus autem ipſe ſine conſenſu Superioris validè illam adire non poteſt.

Hinc Religioſus in acquirendo partim comparatur ſeruo, partim filiofamilias. Seruo, in eo cui acquiritur; quia ſicut ſeruus non acquirit ſibi, ſed domino; ita Religioſus acquirit non ſibi, ſed Monaſterio. Filiofamilias in modo acquirendi; quia ſicut hæreditas vel legatum delatum filio, poteſt acceptari à patre, ignorante, vel inuito filio; ita Religioſo delatum poteſt acceptari a Monaſterio inuito Religioſo. Hereditas tamen delata ſeruo non acquiritur domino, inuito ſeruo. vide Nauarrum comment. 2 num. 4. & 30. & Molinam diſput. 140. vbi alios refert. *Religioſus comparatur partim ſeruo, partim filiofamilias.*

Circa prædicta Notandum Primò, In Ordinibus, qui non habent ius ſuccedendi, etſi Religioſi aliis modis poſſint acquirere Monaſterio vel Ordini, non tamen ſucceſſione ab inteſtato. nam per profeſſionem omne tale ius amittitur, & quodammodò extinguitur; quamuis non omninò irrecuperabiliter. nam ſi contingat talem Religioſum transferri ad alium Ordinem, qui capax ſit, reuiuiſcet hoc ius in commodum illius Ordinis. & incipiet illi acquirere ſucceſſione ab inteſtato. vnde non tam fuit extinctum quàm conſopitum. Sed hoc intelligendum de hereditatibus, quæ poſt tranſitum ad alium ordinem deferuntur, non autem de iis, quæ antè obtigerunt, vt docet Couarruuias cap. 1. de Teſtamentis, num. 28. & tribus ſequentibus. Idem dicendum ſi talis Religioſus fiat Epiſcopus, vt patet cap. Statutum. 18. q. 1. & docet Silueſter. Religio. 4. q. 10. 88 *Ius ſuccedendi quomodo conſopiatur.*

Notandum Secundò, Quoſdam docere, eos Regulares, qui Summi Pontificis priuilegio ſunt exempti à poteſtate Prælati, & ſoris viuunt, acquirere non Ordini, à cuius obedientia ſunt exempti, ſed Pontifici; idque ſiue acquirant ex aliqua penſione ipſis à Pontifice conceſſa, ſiue ex eleemoſynis, ſiue ſua induſtria, ſiue ſucceſſione hereditaria. quæ ſententia eſt ſatis rationi conſentanea. Nauarrus tamen, qui pro hac ſententia citatur, comment. 4. de Regul. num. 68. id non docet, ſed contrarium, nempe talia acquiri Monaſterio. Sed ſpectanda eſt conſuetudo recepta. 89 *Regularis ab obedientia exemptus cui acquirit.*

Notandum Tertiò, Etiamſi Monachus acquirat Monaſterio, Monaſterium tamen non teneri ex delicto Monachi, quamuis ſit Prælatus, niſi quatenus inde aliquid conuerſum eſt in monaſterij com- 90 *An ex delicto & contractu Monachi teneatur Monaſterium.*

rij commodum, cap. Delictum. 76. de regulis Iuris, in 6. vbi dicitur, *Delictum perſonæ in damnum Eccleſiæ non eſſe conuertendum.* Ex contractu etiam Monachi non tenetur, niſi quatenus tacitè vel expreſsè ei commiſſa eſt aliqua adminiſtratio. Si vlterius ſuo vel Monaſterij nomine contrahit, probabile eſt obligari naturaliter, ac teneri dare operam quantum in ſe eſt, vt Prælatus approbet. Eſt tamen in poteſtate Prælati, contractum ratificare vel irritare, prout commodiùs ipſi fuerit, vt docet Nauarrus comment. 2. num.41. Vnde is cum quo contraxit, non poteſt reſilire, ſi Prælatus contractum approbet.

Contraria tamen ſententia, ſcilicet ex tali contractu non naſci obligationem naturalem in Religioſo, niſi damnum intulerit, eſt etiam valde probabilis, & pluximorum Doctorum, quos citat Nauarrus. Iuxta quam dici poteſt, eum cum quo contraxit, non teneri, & poſſe reſilire, niſi poſt approbationem Prælati ipſe quoque ratificet. vide ſuprà cap.17. dubit.8.

91 *Si beneficia- rius.* Dico Secundò, Si Religioſus habet beneficium extra ſuum Monaſterium vel Ordinem, acquirit non Monaſterio, ſed beneficio. Eſt communis ſententia DD. colligitur cap. 1. Statutum. 18. q. 1. vbi dicitur, *Religioſum prouectum ad Epiſcopatum acquirere non Monaſterio, ſed Epiſcopatui.* Idem dicendū ſi ad Abbatiam extra ſuum Monaſterium, vel ad Prioratum aut Parœciam, etiam illi Monaſterio ſubiectam, vt docet Nauarrus comment. 2. n. 6. Vnde Prælatus non poteſt illi penſionem de nouo imponere, vel fructus in vtilitatem Monaſterij conuertere, quia ab beneficium pertinent; vt Idem docet. Nec obſtat quòd tale beneficium ſit manuale, id eſt, quod nutu Superioris dari & auferri poſſit; quia quamdiu obtinetur, ipſi acquiritur, non Monaſterio. ſi tamen iure vel conſuetudine aliqua penſio annua Monaſterio ſoluenda tali beneficio ſit impoſita, hanc exigere poteſt.

92 *An omnia beneficia.* Peres, Vtrùm omnia, quæ promotus ad beneficium extra ſuum Monaſterium vel Ordinem quouis modo acquirit, cedant beneficio.

Reſpondeo, Si ſit Epiſcopatus, omnia cedunt beneficio; etiam ea, quæ ſucceſſione vel donatione obtinet. Inſinuatur d. cap. Statutum: & meritò, quia ab Ordine ſuo eſt exemptus. Idem dicendum ſi eſt Abbas vel Prior in alieno Monaſterio; quia tunc eſt exemptus à ſuo. De ceteris eſt diſtinguendum: ſi enim habet Parœciam, vel Canonicatum, vel aliud beneficium, quod habeat corpus bonorum ſeorſim ab aliis, tunc omnia cedent beneficio. Si autem beneficium non habeat corpus diſtinctum; tunc ea quæ proueniunt ex beneficio, cedent beneficio; quæ verò aliunde, Monaſterio. Ita Nauarrus comment. 4. de Regul. num.69. hoc modo concilians opinionem Bartoli in L. Seruus communis. ff. de ſtipulat ſeruorum, (vbi dicit Bartolus, Regularem beneficiarium ea quæ ex beneficio accepit, acquirere ipſi beneficio; ea, quæ aliunde Monaſterio) cum opinione communi Canoniſtarum, qui dicunt omnia acquiri beneficio, nihil Monaſterio.

93 *Regularis beneficiarius an poſſit diſponere de fructibus.* Ex prædictis infert Nauarrus comment. 2. de Regul. n.10. & 11. & tract. de reditibus eccleſ. q.3. monito 25. Regularem beneficiarium poſſe diſponere de fructibus beneficij ad honeſtam ſuſtentationem ſui, & ad pias cauſas, perinde ac ſæcularis poteſt de fructibus beneficij ſui; & addit id firmè tenendum. Primò, Quia eſt ſententia Card. Zabar. à toto orbe vſu recepta, & à nemine in theoria reiecta. Secundò, Quia apertè inſinuatur Clement. 2. §. Sed & tales, de vita & honeſtate Clericorum: vbi ponitur differentia inter Regularem ſimplicem & beneficiarium, quòd hic abſque facultate Superioris poſſit immediatè in opera pia impendere, ille non poſſit. Tertiò, Quia omnis titulus canonicus beneficij tribuit facultatem diſponendi reditus in ſui congruam ſuſtentationem & opera pia. qui enim eſt adminiſtrator beneficij, eſt etiam adminiſtrator fructuum. Quartò, Quia Prælatus non poteſt illos fructus aut eorum partem menſæ ſuæ applicare, nec imponere nouas penſiones aut antiquas augere, vt expreſſe habetur Clement. 1. de ſuppl. neg. Prælatorum. quod intelligendum de omnibus Prioratibus, adminiſtrationibus, aliiſque beneficiis, quæ menſæ Abbatis non ſunt vnitæ, & à propriis Rectoribus adminiſtrari ſolent, etiamſi illi ad nutum Abbatis reuocari poſſint, vt ibidem dicitur; vt tacitè inſinuatur & ſupponitur, fructus horum adminiſtrandos eſſe ab ipſis beneficiatis.

Hæc ſententia eſt certa, ſi loquamur de Regularibus, qui præſunt, & non ſubſunt Prælato Re- 94 *An ſententia Nauar. ſit certa.*
gulari à quo in aliis regantur; vel de iis, quibus à Summo Pontifice collatio eſt facta. Verùm non eſt ita certa de aliis, qui ad nutum Prælati poſſunt amoueri. etſi enim Prælatus non poſſit imponere beneficio penſionem; tamen poſtquam ex beneficio inferior fructus aliquos percepit, quos in commodum ſuæ Eccleſiæ non erat impenſurus, non videtur à ratione alienum vt Prælatus de illis poſſit ſtatuere, vel præſcribere modum expendendi. vnde Franciſcus Sarmiento defenſionis ſuæ parte prima, monito 11. contrarium tenet. Sed Nauarri ſententia videtur verior, niſi priuilegio vel conſuetudine memoriam hominum ſuperante contrarium alicubi ſit receptum. Idem docet Nauarrus cum limitatione & diſtinctione ſupradicta de omnibus aliis, quæ Religioſus beneficiarius aliunde acquirit. vide conſil. 70. de Regul. Vbi tamen ſi Religioſus amotus fuerit, non habet ampliùs adminiſtrationem. vnde ſi quid pecuniæ ſecum attulerit ad Monaſterium, ſubeſt diſpoſitioni Prælati.

DVBITATIO XII.

Quorum beneficiorum eccleſiaſticorum ſint capaces.

Dico Primò, Regularis eſt capax beneficio- 95
rum regularium ſui Ordinis; vt ſunt Abbatia, Prioratus conuentualis, Prioratus clauſtralis, Præpoſitura, Parœcia Monaſterio annexa. nam vt Clement. 1. de ſuppl. negl. Prælat. dicitur, *Beneficia regularia Regularibus conferenda ſunt.* Imò ſæculari clerico beneficium, quod per ſe regulare eſt, conferri non poteſt; quia Iure incapax: niſi auctoritate Summi Pontificis; qui etiam idcircò non confert ea niſi in Commendam; quo modo videmus paſſim conferre Abbatias & Prioratus. quod autem ſola annexione regulare eſt, vt ſunt quædam Parœciæ, poteſt conferri ſæculari, ſi regularis non reperiatur idoneus. *Eſt capax beneficij regularis.*

96 Dico Secundò, Eſt enim Iure communi capax quorumdam beneficiorum ſæcularium.

Etiam quorumdam ſæcularium.

1. Epiſcopatus.

Primò, Epiſcopatus, vt apertè habetur cap. Nullus Religioſus. 28. de electione, in 6. vbi etſi Pontifex, vt Religioſus ſit capax Abbatiæ, requirat vt ſit expreſſe profeſſus; addit tamen, id non eſſe neceſſarium vt poſſit eligi ad Epiſcopatum.

Vbi notandum eſt verbum *Eligi*, quo ſignificatur, Iure communi eſſe idoneum. Si enim aliquid obſtaret, non poſſet eligi, ſed ſolùm poſtulari; cap. finali. de poſtulatione Prælatorum: de quo vide Silueſtrum Religio 7. quæſt. 6. Idem patet ex cap. Quorumdam. 24. de electione, in Sexto, vbi etiam ſtatuitur, vt nemo ex Ordine mendicantium aliquid iuris ſibi acquirat ex electione, poſtulatione, prouiſione, ad aliquam extra ſuum Ordinem Prælaturam, in diſcordia.

97 Aduertendum tamen, non poſſe Religioſum, qui ſub poteſtate Prælati eſt, conſentire in electionem vel promotionem ſui ad Epiſcopatum, vel ad aliud beneficium extra ſuum Monaſterium, niſi petita & obtenta licentia ſui Prælati; alioquin conſenſus eſt inualidus; & in pœnam illius præſumptionis, electio ipſo facto eſt irrita; vt habetur cap. Si Religioſus. 27. de electione, in Sexto. Poſſet tamen Prælatus cogi per Superiorem ad concedendam facultatem, ſi neceſſitas vel vtilitas Eccleſiæ poſtularet, vt docet Gloſſa in illud cap. v. Obtenta, referens Tancredum & Bernardum; & Silueſter ſuprà q. 3. & 4. Vel potiùs eo caſu recurrendum eſſet ad Summum Pontificem, vt ipſemet, qui eſt Superior omnium Prælatorum Regularium, facultatem concedat. Porrò vt Prælatus conſenſum validum ad hoc præbeat, non opus eſt conſilio aut conſenſu Conuentus, quamuis id vnum ſit ex grauioribus Monaſterij cauſis: ita enim expreſsè ſtatutum eſt dicto cap. Si Religioſus. §. Quia verò; idque *vt ordinationes Eccleſiarum ac Monaſteriorum, in quibus tales electi exstiterint, celerius & faciliùs valeant expediri*, vt idem Pontifex ait.

Requiritur facultas Prælati.

98 Secundò, Eſt capax curæ animarum. patet ex cap. Doctos. 21. & multis ſequentib. 16. quæſt. 1. ex quibus conſtat, à temporibus Ambroſij conſueuiſſe Monachos ad curam animarum aſſumi. quòd ſi Monachi, qui ex Inſtituto vacant tantùm contemplationi, poſſunt ad talia beneficia promoueri, etiam poſſunt Mendicantes, & alij Regulares; quorum functiones iſti officio ſunt magis affines. Idem tenet Silueſter Religio 7. quæſt. 4. ex Panormitano. quod intellige, niſi aliquod particulare ſtatutum Ordinis obſtet.

2. Cura animarum.

Vbi notandum, Si hoc beneficium pleno Iure ſubſit Monaſterio, non requiri auctoritatem Epiſcopi vt Religioſus promoueatur; ſed ſufficere voluntatem Prælati Regularis, qui etiam quando placuerit, poteſt illum amouere, & alium ſubſtituere. poſſet tamen inferior excipere, ſi probare poſſet malo animo fieri, vt tradit Nauarrus lib. 3. conſil. tit. de Regul. conſil. 20. num. 15. Epiſcopi tamen eſt illum examinare & viſitare, vt patet ex Concilio Trident. ſeſſ. 7. cap. 7. & 8. & ſeſſ. 24. c. 3. & 18. de reformat. niſi fortè Prælatus Regularis ibi iuriſdictionem quaſi Epiſcopalem exerceat; nam iis locis ipſius eſt examinare ad beneficium parochiale, & approbare confeſſarios: quod & vſus ipſe confirmat, cui Epiſcopi non contradicunt; & ratio quoque probat; nam talis actus eſt iuriſdictionis, non ordinis: quare cùm ille Prælatus iuriſdictionem habeat Epiſcopalem in ſuis locis ſeu terminis, ita vt ſubditi ipſius non agnoſcant vllum ſuperiorem illo in ſpiritualibus præter Summum Pontificem, non eſt cur illi poteſtas ad talem actum denegetur. qua de re vide noſtrum Suarem tom. 2. de Sacramẽtis, diſputat. 28. ſect. 5. Si autem beneficium non ſubſit Monaſterio, præter conſenſum Prælati requiritur & auctoritas Epiſcopi vt promoueatur; nec poteſt à Prælato puniri aut deponi, quia exemptus eſt ab eius iuriſdictione, & ſubiectus Epiſcopo. Colligunt Doctores ex cap. 31. In parœcia. 16. q. 1. vide Silueſtrum Religio 7. quæſt. 11. Quo caſu veluti reiectus eſt à Monaſterio, nec ampliùs eius commodis frui poteſt, nec habet vocem actiuam nec paſſiuam in Capitulo, vt docet Panorm. in cap. 2. num. 3. de ſtatu Monachorum. tranſlatus enim eſt à Monaſterio ad beneficium ſæculare. Vnde ſequitur, ipſum etiam non habere ius reuertendi ad Monaſterium & priſtinum locum occupandi, etiamſi depoſito onere reuerti velit. ſicut enim per tranſlationem illam factum eſt, vt Prælatus & Conuentus nihil in ipſum iuris habeant, nec poſſint illum reuocare: ita etiam ipſe ius redeundi amiſit; vt vtrimque ſit paritas: vt apertè colligitur ex Can. Ne pro cuiuſlibet. 16. q. 1. vbi Gregorius I. ſtatuit, vt ſi quis Monachorum ex aliquo Monaſterio ad clericatus officium vel ſacrum Ordinem acceſſerit, non ibi aliquam vlteriùs habeat poteſtatem. Idem expreſsè tenet Nauar. comment. 3. de Regular. nu. 46. ſub finem. & alij paſſim. Sanè graue onus eſſet Monaſterio, ſi iam ſenes, fractos, inutiles officiis monaſticis, & moribus ſæpe parum religioſis, aut noxios, teneretur recipere.

Si Prælatus habeat iuriſdict. Epiſcopalem.

Sed quid dicendum, ſi beneficium ita ſit annexum Monaſterio, vt debeat à Religioſo adminiſtrari; Abbas tamen non poſſit conferre, ſed ſolùm præſentare vnum ex ſuis Religioſis, & inſtitutio fieri debeat ab Epiſcopo? Videtur enim tunc Religioſus ille beneficiarius exceptus ab obedientia Abbatis, nec poſſe ab illo reuocari. Reſp. Ita ſanè videri; quia non eſt pleno iure ſubiectum Monaſterio, ſed ſolùm quoad Ius patronatus actiuum & paſſiuum, vt ita loquar, id eſt, vt Monaſterium præſentet & præſentetur. Vnde cùm Prælatus regularis non poſſit conferre, ſed ſolùm præſentare, non videtur poſſe auferre. & ita tenet Nauarrus in cap. Non dicatis. num. 7. Hoc tamen limitauerim dupliciter. Primò, niſi aliter in ipſa annexione vel inſtitutione fuerit conſtitutum; nempe vt Religioſus ille non ſit omnino ab obedientia ſui Prælati exemptus, & ex cauſa reuocari ad Monaſterium poſſit. alioquin huiuſmodi annexiones eſſent valde damnoſæ Monaſteriis, & daretur Religioſis illis beneficiariis occaſio diſſolutioris vitæ. Secundò, niſi Prælatus ius illud iam legitimè præſcripſerit ſeu vſuceperit. ſufficit autem ad hoc poſſeſſio 40. annorum, ſi nimirum Abbas tanto tempore putauerit bona fide ſe hoc ius habere, gerendo ſe tamquam Superiorem erga illum Religioſum; & ille Religioſus ſe erga Abbatem tamquam ſuum Superiorem geſſerit, habueritque recurſum ad Monaſterium tamquam filius Monaſterij: vel ſi Abbas interea aliquoties vſus fuerit auctoritate reuocandi, & nemo ſe oppoſuerit.

Tertiò,

99 *3. Dignitatis.* Tertiò, Eſt capax dignitatis in Eccleſia ſæculari; vt Præpoſituræ, & Decanatus, ſi propriè habent curam animarum ſæcularium; quia ratione huius curæ, ad quam Religioſi in primis videntur idonei, Iure illis conceſſum eſt vt poſſint beneficia habere.

Canonicatus. Si verò non habent curam animarum niſi reſpectu Capituli, dubium eſt. Tamen probabile eſt eſſe capacem, quia nuſquam prohibetur. Ita Silueſter, Religio 7. qu. 4. & 6. ex Panormitano, & meritò, quia hîc etiam ratio curæ & doctrinæ (ob quæ conceſſum eſt illis à Iure beneficia obtinere) locum habet. Ad hoc tamen & alia ſæcularia beneficia non eſt Regularis promouendus, niſi neceſſitas vel magna vtilitas Eccleſiæ poſtulet, ne & Monaſteria præcipuis viris ſpolientur, & ambitioni porta aperiatur.

Ad Canonicatum & alia beneficia ſæcularia Iure communi non ſunt habiles. Ita communiter DD. & Panorm. in cap. Super eo. 9. de Regular. & 10 cap. Quod Dei timorem, de ſtatu Monach. Ratio eſt, quia in beneficiis ſimplicibus ceſſat ratio curæ & doctrinæ, ob quam promotio Regularis ad Eccleſiam ſæcularem eſt conceſſa, vt notat Panorm. in d. cap. Quod Dei timorem. 5. Vnde nec Epiſcopus in eo diſpenſare poteſt. Accedit, quòd hac ratione daretur occaſio otij & mollioris vitæ, contra profeſſionem regularem.

DVBITATIO XIII.

Vtrum regularis ex ſuo Ordine poßit ad alium tranſire & qua ratione.

D. Thomas quæſt. 189. art. 8.

100 *Poſſunt tranſire ad arctiorem.* Dico Primò, Omnibus Regularibus Iure conceſſum eſt vt poſſint ad Religionem arctiorem tranſire; cap. Licet. 18. de Regularibus. hoc tamen non eſt laudabile, niſi ob notabilem neceſſitatem vel vtilitatem. Primò, Quia monet Apoſt. 1. Cor. 7. *vt quiſque in vocatione in qua vocatus eſt, permaneat*; quod maximè locum habet in ſtatu perfectionis. Secundò, Quia ex hoc tranſitu plerumque ſcandalizantur illi qui relinquuntur. Tertiò, Quia faciliùs quiſque proficit in Religione in qua conſueuit, quàm in alia, cuius conſuetudines illi ſunt peregrinæ & inſolentes, vt notat D. Thomas 2. 2. qu. 189. art. 8. Quod confirmatur ſententiâ Abbatis Neſterotis apud Caſſianum collat. 14. cap. 5. *Cuique vtile eſt*, ait ille, *vt ſecundum propoſitum, quod elegit, ſummo ſtudio ac diligentia ad operis arrepti perfectionem peruenire feſtinet, & nequaquam à ſua, quam ſemel elegit, profeſſione diſcedat.*

An debeat eſſe abſolutè perfectior. Dico *arctiorem*, non perfectiorem, quia in hoc tranſitu non quæritur vtra ſit abſolute perfectior; (etiamſi D. Thomas ſuprà, Silueſter & alij quidam Doctores contrarium non improbabiliter tenere videantur) ſed vtra arctioris obſeruantiæ, in qua tutiùs & meliùs poſſit ſalutem ſuam operari, vt colligitur ex dicto cap. Licet. & tenent communiter Canoniſtæ. Hinc permittunt omnibus Religioſis, etiam Mendicantibus, tranſitus ad Ordinem Carthuſianorum, *Omnes poſſunt tranſire ad Ordinem Carthuſianum.* vt habetur Extrauagante Martini IV. quæ incipit, Viam ambitioſæ, in communibus; quamuis abſolute hic Ordo non ſit omnium perfectiſſimus. Non eſt tamen neceſſe vt illa Religio in omnibus ſit arctior: nam Religio Minimorum in victu eſt arctior quam Carthuſianorum, quia non vtitur ouis nec lacticiniis; & tamen poſſunt huius cultores, cùm numerentur inter Mendicantes, tranſire ad Carthuſianos. Idem dicendum de Cappucinis. Religio tamen Carthuſianorum eſt arctior in ſilentio, & ſolitudine, & Officij diuini prolixitate.

Simili modo permittitur Canonicis regularibus vt tranſeant ad Religionem Monachorum, *Canonici regulares ad Ordinem Monachorũ.* vbi diſciplina bene ſeruatur, cap Sanè. 10. de Regular. quia Monachorum Religio eſt ſtrictior, vt habetur cap. Quod Dei timorem, de ſtatu Monachorum. Nec obſtat cap. Mandatous. 2. & cap. 1. Nullus. 19. quæſt. 3. vbi id videtur prohiberi: quia ſolùm prohibetur ne tranſitus iſte fiat cum detrimento Eccleſiæ, vel ex ira, odio, leuitate animi, aliáve perturbatione, vt ibidem notat Gloſſa. ex Ordine etiam Cluniacenſium poſſunt tranſire ad Ciſtercienſes, cap. Licet, de Regular. *Carthuſiani ad Mendicantes.* Denique ſicut Mendicantes poſſunt tranſire ad Carthuſianos, ita viciſſim Carthuſiani ad Mendicantes; vt docet Nauarrus tit. de Regular. conſil. 68. Silueſter Religio, 4. quæſt. 6. Paludanus in 4. diſt. 38. quæſt. 5. art. 1. vbi probat ex omni alia Religione Iure communi poſſe tranſiri ad Ordinem Prædicatorum. Idem docet D. Antoninus 3. p. tit. 16. cap. 4. §. 4. citans Ioannem Doni. & Monaldum, quid dicit ſe vidiſſe Pariſiis determinationem factam per Doctores vniuerſitatis illius, fratrem Carthuſianum poſſe Iure communi tranſire ad Ordinem Prædicatorum regulariter viuentem. Idem docet D. Bonauentura Opuſc. Determinatio qq. circa Regulam S. Franciſci, c. 12. vbi dicit, ex quolibet Ordine poſſe Iure communi Religioſum tranſire ad Ordinem S. Franciſci. Hæc ſententia eſt probabilis, & maximè procedit iuxta opinionem S. Thomæ & aliorum Theologorum, qui putant in tranſitu iſto non tam ſpectandam auſteritatem & ſolitudinem, quam perfectionem Religionis & fructum: atqui Religio Mendicantium eſt perfectior, vt probat Palud. & Anton. ſuprà quia eſt Religio Chriſti & Apoſtolorum; nobiliſſimam & Deo gratiſſimam functionem, nimirum procurationem ſalutis animarum, miſcens contemplationi. Hæc intellige de Religione vbi diſciplina viget, & tranſitus ſine lite alióve graui incommodo fieri poteſt.

Hic tamen aliqua ſunt notanda, Primò, Vt hic tranſitus fiat matura deliberatione, & ſtudio melioris vitæ. Secundò, Vt petatur licentia à Prælato, (ne obedientia contemni videatur) qui tenetur eam dare. ſi non det, hoc ipſo Ius concedit; vt habetur dicto cap. Licet. Si non petita facultate tranſeat, poteſt reduci ad prius Monaſterium, vt faciat quod Iure debet, iuxta Nauarrum de Regularibus, conſilio 59. Si tamen non leuitate animi, ſed matura deliberatione tranſiuit, non eſt reducendus, vt alij tradunt, & colligitur cap. Sanè, de Regularib. Tertiò, Vt Monaſterium ad quod tranſit, non ſolùm Inſtituto, ſed etiam vſu & obſeruatione ſit arctius. Ideò enim fit commutatio vt ibi ſanctiùs & tutius viuat. Quartò, Debet explere annum probationis, vt docet Nauar. lib. 3. conſil. de Regular. conſil. 3. quia Concilium Trident. generatim huiuſmodi annum requirit quo expleto debet profiteri, & iuxta ordinem

101 *Conditiones requiſitæ in tranſitu.*

huius

huius profeſſionis obtinebit locum in Capitulo. vt idem docet conſil. 60. quod intellige, ſi tranſit ad Ordinem diſtrictum, vel ad Monaſterium ſui Ordinis, in quo arctior diſciplina. Si tranſeat vt ſit Prælatus, ſufficit profeſſio tacita, nec requiritur annus probationis: imò non videtur requiri profeſſio noua, quia ſubſtantialia ſunt eadem: & ad cetera ſatis cenſetur obligari ea lege & conſuetudine, qua Prælati Regulares tenentur ſe communi regulæ & ſtatutis loci conformare. Ita tenet Fredericus apud Nauarrum conſil. 3.

102 *Ad laxiorem.* Dico Secundò, Poſſunt etiam Regulares, ſi iuſtà cauſa ſubſit, cum facultate Prælati tranſire ad Ordinem laxiorem. Ita docet Panormitanus in cap. Non eſt. 7. & cap. Significatum. 11. de Regular. Innocent. ibidem, Hoſtienſis in Summa, Silueſter Religio 4. quæſt. 2. Nauarr. comment. 4. num. 11. vbi prædictos citat. Idem tenet Gloſſa in d. cap. Non eſt, de Regular. & vſus ipſe confirmat.

Dico, *ſi iuſta cauſa ſubſit*, quia ſine cauſa nec Pontifex concedere poteſt; nam interuenit quædam votorum relaxatio, quæ ſine cauſa validè fieri nequit. Cùm autem tranſitur ad ſtrictiorem, vel illa eſt abſolutè perfectior, & ſic ſolum fit commutatio in melius, in qua non eſt opus relaxatione: vel ſolùm eſt arctior, & ſic etiam fit aliqua votorum relaxatio, quia liberatur ab obligatione operum perfectiorum, eáque commutantur in obligatione operum pœnitentiæ, quæ minùs ſunt perfecta, quamuis illi ob fragilitatem magis *Cauſæ iuſtæ.* ſalutaria. Cauſæ iuſtæ ſunt; Primò, Si colapſa diſciplina in ſtrictiore. Secundò, Si odia & ſimultates in ea vigeant. Tertiò, Si ipſe aliis exoſus. Quartò, Si ob corporis debilitatem non poſſit ferre rigorem.

Dico *cum facultate Prælati*, quia quando tranſitur ad Religionem laxiorem, non ſufficit petiiſſe facultatem, ſed oportet obtinuiſſe: nam Ius non aliter hoc concedit. non tamen ſi abſque facultate *Si abſque facultate.* dimiſſo habitu tranſeat, cenſetur apoſtata, vt quidam volunt: quia non deſerit abſolutè ſtatum religioſum, ſed commutat.

Vtrùm verò incurrat excommunicationem, dubitari poteſt. Quidam affirmant, ob cap. 2. Ne Clerici vel Monachi, in 6. ita Nauarrus cap. 27. Enchirid. num. 131. in fine, citans Silueſtrum & *Non incurrit excommunicationem.* Caiet. Sed contrarium verius ob ſimilem rationem: quia non tam dimittit, quàm commutat habitum Religionis, præſertim quando immediatè aſſumit alium, neque id facit cauſâ euagandi, quæ fuit ratio tam ſeuerè id prohibendi. vnde cùm lex pœnalis ſtrictè ſit interpretanda, non videtur extendenda ad hunc caſum. Sic tenent Angelus v. Religioſus, numero 37. Dominicus, & Ioannes Andreas in cap. 2. Ne clerici vel Monachi, in 6. Panormitanus in cap. Sanè de Regularibus, & colligitur cap. ex parte. 10. de tempor. ordin.

Petes, Quis poteſt dare hanc poteſtatem?

103 *Quis dat hanc facultatem.* Reſpondeo, Si Monaſterium eſt ſubiectum Epiſcopo, hic dare poteſt. Si eſt exemptum, Prælatos, qui iuriſdictionem quaſi Epiſcopalem in ſuos habet, dare poteſt; cum conſenſo tamen Capituli. Ita Silueſter Religio 4. quæſt. 2. & Gloſſa in cap. Non eſt dubium, de Regular. Conſenſus Capituli requiritur, quia hæc res eſt vna de maioribus negotiis Monaſterij, in quibus iuxta regulam & Canones requiritur Capituli conſenſus.

Obiectio. Dices, Concil. Tridentinum ſeſſ. 25. cap. 19. decernit, vt nemo Regularis cuiuſcumque facultatis vigore transferatur ad laxiorem Religionem.

Reſp. Reſpondet Nauarrus libro 3. conſil. 56. de Regular. mentem Concilij eſſe ſolum prohibere ne id fiat abſque iuſta cauſa, & ſine conſenſu Conuentus, aut non præmiſſa cauſæ cognitione; vt olim interdum fiebat, quibuſdam Prælatis id ſuo arbitratu concedentibus.

Notandum tamen eſt, Mendicantes Iure communi, etiam cum facultate ſui Generalis non poſſe tranſire ad non Mendicantes (præterquam ad Carthuſianos) abſque facultate Pontificis: ſi contra fecerint, tam recipientes quàm recepti ſunt ipſo facto excommunicati, & profeſſio eſt irrita, vt patet Extrauag. 1. de Regular. quæ incipit, Viam ambitioſæ; in communibus. hæc tamen non videtur recepta: nam Nauarrus conſilio 56. de Regularibus abſolute docet, Generalem Ordinis S. Auguſtini poſſe facere poteſtatẽ tranſeundi ad Religionem laxiorem ex iuſta cauſa, idque probat Iure communi, nec meminit huius Extrauagantis, vel certè illa Extrauagans agit de iis qui iuſtam cauſam non habent: quod inſinuatur illis verbis, *fucatis coloribus, & vt liberiùs degant, & beneficia monaſtica conſequi valeant.* 104

Dixi *Iure communi*, quia interdum Generales ex priuilegio poſſunt dare hanc licentiam.

Circa Mendicantes illud quoque aduertendum; ſi aliquis ex Mendicantibus tranſeat ad Carthoſianus, vel ad alium Ordinem non Mendicantem, etiam cum facultate Pontificis, redditur inhabilis ad omnes dignitates & beneficia intra vel extra Ordinem obtinenda; ad curam animarum, & ad omnia officia, etiam nomine vicario, ſeu vt locum tenens; & caret loco, & voce actiua ac paſſiua in Capitulo, vt patet Clementina 1. Vt Profeſſores, de Regularibus, vbi ſub nomine officij DD. intelligunt etiam officium prædicatoris, quidam & lectoris Theologiæ; hæc enim omnia dicuntur in Religione officia. Adde, generatim omnes Religioſos tranſlatos ad aliam Religionem, etiam arctiorem, eſſe incapaces beneficiorum ſæcularium, etiamſi curata ſint; & debere perpetuò manere in clauſtro ſub obedientia Superioris. Ita ſtatuit Concilium Trident. ſeſſ. 14. cap. 11. Notandum tamen, Ordini Carthuſienſium à Iulio II. conceſſum priuilegium, vt non obſtante hac Clementina, poſſint illi qui ex aliis Ordinibus etiam Mendicantibus ad eos tranſierint, fieri Superiores, & habere vocem actiuam & paſſiuam in Capitulo etiam Generali, ſicut alij eiuſdem Ordinis. 105 *Mendicantes tranſeuntes, inhabiles ad officia, &c.* *Omnes tranſlati incapaces beneficiorum ſæcularium.*

DVBITATIO XIV.

Vtrùm Religioſus ob aliquas cauſas poſſit eijci vel dimitti à Religione, & ob quas.

Dico Primò, Certum eſt, Religioſum ob aliquas cauſas poſſe expelli è Religione. Eſt contra Cardinalem Zabarel. qui, vt tradit Nauarrus, commentario 2. num. 33. docuit, ob nullum 106 *Poteſt expelli.*

lum crimen expelli poſſe, ſed carceribus includendum.

Probatur Primò, Ex praxi omnium Religionum. Secundò, Quia Regula S. Auguſtini, cap. 29. & B. Benedicti cap. 28. expreſſe tradunt poſſe eiici, ſi nolit emendari. Tertiò, Regula S. Benedicti cap. 29. habet, Monachum tertiò fugientem, non eſſe ampliùs admittendum, quod perinde eſt, ac ſi reuerſum expellas. Quartò, idem præſupponitur in cap. vlt. de Regular. vbi Gloſſa & Panormitanus id expreſſe tradunt. Idem habetur cap. Cùm ad Monaſterium. 6. de ſtatu Monachorum. Ratio eſt, quia melius eſt vt pereat vnus, quàm vnitas, vt inquit S. Bernardus. & cap. Reſecandæ. 24. quæſt. 5. ex Hieron. dicitur: *Reſecandæ ſunt putridæ carnes; & ſcabioſa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, maſſa, corpus, & pecora, ardeat, corrumpatur, putreſcat, intereant.* Vnde in Repub. ſunt exilia, & in Eccleſia excommunicatio. Itaque hoc ius ex naturali iure deſcendit. Carcere autem omnes tales concludere, nimis graue onus Religioni, & ſæpè propter amicos fieri non poteſt, multáque alia incommoda ſecum trahit.

Cauſæ expulſionis. Cauſæ autem ſunt, Prima Nolle corrigi ſeu emendari hæc ſola iure communi expreſſa. Secundò, Commiſiſſe aliquod crimen, propter quod in illa Religione conſtituta eſt eiectio, vel ratione cuius ſit ſuæ infamia Ordini: ſicut enim Ordo non tenetur retinere ſubditum cum damno diſciplinæ, quando eſt incorrigibilis; ita neque cum damno famæ, ſi ſuis ſceleribus factus ſit infamis. Tertiò, Tacuiſſe aliquod impedimentum, quod in illa Religione cenſetur eſſentiale, vel valde graue. Ratio eſt, quia dolus dedit cauſam admiſſioni; ac proinde Monaſterium non tenetur eum retinere. Nec refert quòd hæ duæ cauſæ non ſint iure expreſſæ, quia ſufficit illas approbatas eſſe à iuris auctore Sede Apoſtolica, & cognitas cuilibet ante profeſſionem. accedit quòd ſint conſentaneæ Iuri Gentium & naturali.

107 *An peccet contra iuſtitiam.* Peres, Vtrùm ſi Religio aliquem dimittat abſque iuſta cauſa, peccet contra iuſtitiam.

Reſpondeo, Si ille eſt profeſſus, & recuſat dimitti, fit ei iniuria, & Religio iuſtitiæ lege tenetur eum recipere. Ratio eſt, quia profeſſio eſt contractus reciprocus, vt ſuprà oſtenſum eſt, per quem ſicut Religioſus obſtrictus eſt Ordini ad manendum & perſeuerandum, ita Ordo viciſſim obligatur ad illum retinendum, & tractandum tanquam filium, niſi contingat illum Ordini eſſe noxium.

Si verò nondum eſt profeſſus, factus tamen eſt Religioſus per tria vota ſubſtantialia, fieri poteſt vt abſque vlla iniuria dimitti queat, etiamſi alia cauſa non ſubſit, quam quòd temporis decurſu deprehenditur illa Ordini minùs conueniens. Ratio eſt, quia ſtatui poteſt vt vota illa, quibus efficitur Religioſus, habeant tacitè vel expreſſè hanc conditionem, Si Religio me retinere voluerit: quo poſito, etſi ipſe obſtringatur Ordini, & in ius eius tranſeat, Ordo tamen non obſtringitur illi ex vi acceptationis voti, & contractus, qui in admiſſione initur. Vnde quantum eſt ex vi huius contractus, poteſt ille abſque iniuria dimitti quamuis ipſe ex parte ſua obligatus ſit ad perſeuerandum.

Quòd autem hoc abſque vlla iniuria ſtatui poſſit, Probatur Primò, Quia qui admittuntur, ſciunt & acceptant tale ſtatutum ab initio: at ſcienti & volenti non fit iniuria, vt habet Reg. Iuris 27. in Sexto. Secundò, In multis euentis iure fieri poteſt vt non ſit vltrò citroque obligatio in contractu, ſed ſolùm ex altera parte, quando cauſa ſubeſt. *Multi caſus in quibus non eſt vltrò citróque obligatio.*

Primò, In contractu ſponſalium impuberis cum pubere; nam puber reſilire non poteſt; impuberi verò, vbi ad pubertatem venerit, licitum eſt à contractu recedere, vt communiter tradunt Doctores, & habetur cap. 7. De illis. 1. de deſponſatione impuberum.

Secundò, In contractu pupilli ſine auctoritate tutoris, & in contractu minoris inito cum maiore ſine auctoritate curatoris, hi enim poſſunt maiorem ſibi efficaciter obligare, etſi ipſi non poſſint obligari illi; vt expreſſè habetur Inſtitut. de auctoritate tutorum, initio; & §. Pupillus, de inutilibus ſtipulat. & L. Non eò minùs, C. de procuratoribus; & de quo dictum ſuprà cap. 17. dubii. 8.

Tertiò, In contractu ſæcularis cum Religioſo, teſte Nauarro, comment. 2. de Regul. num. 30. & 65. vt ibidem dictum eſt, & hoc cap. num. 90.

Quartò, In contractu ludentis creditò, cum eo qui præſenti pecunia: hic enim in regno Caſtellæ poſt conſtitutionem Caroli V. ſi amittat, non poteſt repetere ſolutum: ille verò non tenetur ſoluere, ne quidem in foro conſcientiæ, vt tradit Couarruuias ad regulam Peccatum, par. 2. §. 4. num. 8. & Alphonſus Caſtro lib. 2. de poteſtate legis pœnal. cap. 2. coroll. 2. de quo ſuprà cap. 56. dubit. 5.

Quintò, In profeſſione tacitè facta intra annum probationis, per ſuſceptionem habitus profeſſorum in Ordine non mendicantium, ante Concilium Trident. qui enim ita profeſſus erat, non erat obſtrictus illi Religioni: Religio tamen ipſi obſtricta erat, ita vt teneretur illum retinere, ſi ipſe manere vellet, vt tradunt DD. in cap Conſtitutionem, de Regul. in Sexto.

Sextò, Multis eſt conceſſum priuilegium reſtitutionis in integrum, cum quibus ſi contrahas, non eſt par conditio; nam tibi hoc priuilegium non competit. de quo dictum eſt cap. 17. dubit. 5.

Quòd ſi in fauorem minoris ætatis, & eorum qui in aliena ſunt poteſtate, & ob ſimiles cauſas minoris momenti, iure ſtatui poteſt hæc inæqualitas, & alteri parti poteſtas recedendi à conuentione concedi, altera manente obſtricta: cur eadem ſtatui non poterit in admiſſione ad Religionem ob cauſas maximi momenti; nempe, vt Religio magnis & difficillimis muneribus addicta in Eccleſia, non grauetur perſonis inutilibus, vel parum idoneis, quique aliis poſſunt eſſe impedimento vel ſcandalo? Sanè longè minus incommodi eſt tales dimitti, & eorum loco idoneos & ſelectos ſufficì, quam Religionem huiuſmodi hominibus grauari, cum magno præcipuarum functionum detrimento. Accedit quòd hac ratione ſinguli faciliùs contineantur in officio, & meliùs ad ſuum inſtitutum ſe applicent, dum vident ſe poſſe dimitti, ſi ſecùs fecerint. Denique experientia ſatis probat quàm ſalutare ſit hoc ſtatutum, adeò vt dubitari non poſſit, quin ſit

non

non ſolùm iuſtum, ſed etiam diuinitus inſpiratum: quod etiam ſatis conſtat per S. Sedis Apoſtolicæ & Concilij Tridentini luculentam approbationem.

Dixi *poſſe dimitti quantum eſt ex vi admiſſionis,& illius contractus*; quia ſi Conſtitutiones ſpectentur, non poſſunt dimitti niſi ob graues cauſas ibidem expreſſas. Itaque etſi Religio non obligetur ex vi admiſſionis, obligatur tamen ex vi Conſtitutionum.

108 Dices, Si poſſunt dimitti: ergo non ſunt verè Religioſi; quia non habent ſtatum firmum & immobilem. Deinde iniquum videtur vt poſtquam renuntiauerint bonis abſque vlla ſpe recuperandi, eiiciantur extra Religionem, & cogantur ſibi quærere victum.

Reſpondeo ad Primum, negando conſecutionem. Ad eſſentiam enim Religionis aut alterius ſtatus propriè dicti non requiritur tanta firmitas vt per Superiorem non poſſis ſolui; ſed ſufficit vt teipſum non poſſis ſoluere, vt patet in ſtatu ſeruorum, qui tamen à domino poſſunt manumitti; & in ſtatu Religioſorum profeſſorum, qui auctoritate Summi Pontificis liberari poſſunt. Itaque cùm illi ſeipſos nullo modo poſſint vinculis votorum eximere, habent eam firmitatem, quæ ſufficiat ad ſtatum perpetuum & immobilem. Fateor tamen non habere omnem firmitatem, quam habent profeſſi; ſed hæc non eſt ad eſſentiam Religionis neceſſaria, vt ſuprà dubit.1. oſtenſum eſt. Vide Nauarrum comment.1.num.19.

Ad Secundum: Ratione Conſtitutionum non poſſunt dimitti ſine graui cauſa: vnde non plus eſt incommodi, quàm in dimiſſione profeſſorum; & rariſſime contingit vt quis poſt renuntiationem dimittatur. ob hanc etiam cauſam interdum permittitur vt renuntiatio ad aliquod tempus differatur.

DVBITATIO XV.

Quid interſit inter eiectum, fugitiuum, & apoſtatam, & ad quid eiectus teneatur, quidve poßit.

109 *Fugitiuus.* SVppono, *Eiectum* non eſſe *Apoſtatam*, nec cenſeri fugitiuum: *Fugitiuus* enim eſt, qui ſponte diſcedit, idque vel animo deſerendi inſtitutum, & ſic eſt *Apoſtata*; vel certè vt ſit extra poteſtatem Superioris; & ad tempus liberè vagetur, cum animo redeundi; & ſic ſolùm dicitur *fugitiuus*. Qui *eiicitur* non ſponte recedit, ſed iuſſus vel compulſus. Itaque qui eiectus vel dimiſſus diſcedit, non incurrit excommunicationem, aut alias pœnas apoſtatarum.

Apoſtata.

Eiectus.

Dimittens habitum. Qui verò fugit dimiſſo habitu, eſt excommunicatus; etſi non animo apoſtatandi id faciat, c. Vt periculoſa.x. ne Clerici vel Monachi, in 6. quia habitum ſuæ Religionis temerè dimittit. ſi tamen non dimittat habitum, non eſt excommunicatus, etſi fugiat ex Monaſterio, niſi fortè animo apoſtatandi fugiat: quo caſu ſecundùm quoſdam erit excommunicatus, etiamſi habitum retineat.

Sed verius puto Iure communi non eſſe excommunicatum. nam dicto cap. Vt periculoſa, ſolùm excommunicatur is, qui temerè habitum dimittit. Vnde DD. fatentur quidem talem eſſe apoſtatam, quod per ſe euidens eſt; (*apoſtata* enim dicitur à deſertione Inſtituti Religioſi; non autem ab habitus depoſitione) non tamen dicunt incurrere excommunicationem. Imò Syluester v.Apoſtaſia, quæſt.8. & Caiet. in Summa, eodem verbo, apertè inſinuant non eſſe excommunicatum niſi habitum dimiſerit. Confirmatur, quia lex pœnalis non eſt extendenda vltra verborum proprietatem.

Dices, Si eſt apoſtata; ergo incurrit pœnas apoſtatarum, inter quas eſt excommunicatio. *Obiectio.*

Reſpondeo, Poſſe puniri vt apoſtatam, videlicet excommunicatione, carceris incluſione, ſuſpenſione ab Ordinibus, non tamen incurrit pœnam excommunicationis latæ ſententiæ, Iure communi, niſi habitum dimiſerit, quod ordinariè fieri ſolet. *Reſponſio.*

Dico *Iure communi*, quia quædam Religiones habent priuilegia, quibus ipſarum apoſtatæ abſolutè excommunicantur, etiamſi habitum retineant.

Quod autem ad *eiectos* attinet, quædam hic ſunt notanda. Primò, Si quis ſolum eiectus ſit ad tempus, vt ſe emendet, hunc teneri ſe emendare, habilemque reddere, & tunc rurſus ſe offerre Religioni vt denuò recipiatur. Si verò per ſententiam abſolutè eiectus ſit, non teneri ſe offerre, imò nec poſſe compelli per Superiorem Monaſterij vt redeat; iuxta Nauarrum conſil. 51. de Regularibus, & comment.2. num. 34. & 36. Ratio ipſius eſt, quia per ſententiam talem, Religioſus deſinit eſſe membrum illius Ordinis, ac proinde eximitur eius iuriſdictioni, ſicut ſeruus eiectus à domino, efficitur ſui iuris, & deſinit eſſe ſub domini poteſtate. 110 *Eiecti an ten. ſe iter. reddere.* *Sententia Nauarri.*

Si dicas, Cap. vltimum De Regulat. (quod eſt Concilij Lugdun. ſub Gregorio X.) iubet vt Viſitatores, vel Abbates maiores, vel Priores requirant fugitiuos & eiectos, & cogant Monaſteria vt eos recipiant; & ſi nolint reuerti, eos excommunicent.

Reſpondet Nauarrus locis citatis, hoc eſſe intelligendum de eiectis iniuſtè vel inordinatè, vel ſaltem non per ſententiam definitiuam.

Alij dicunt diſpoſitionem illius cap. non eſſe amplius in vſu: nam ne fugitiuos quidem requirere ſolent. etſi enim eiecti poſſint compelli ad reditum per Summum Pōtificem, qui etiam ſtatuere poteſt vt quærantur & rèdocantur; ſi tamen hoc ſtatutum non eſt receptum, vel ſi contraria conſuetudine abolitum, non obligat.

Verius tamen puto, eos teneri reuerti, maximè ſi à ſuis Superioribus requiſiti fuerint. Probatur Primò, Quia ſi nolint redire, poſſunt & debent excommunicari tamquam contumaces, vt expreſsè habetur d. cap. vlt. de Regular. vbi ſupponit Concilium eos ſaltem tunc teneri: non enim illis nouam obligationem imponit, ſed eorum Superioribus, vt eos quærant & compellant. loquitur autem de omnibus eiectis & fugitiuis. Secundò, Facto diuortio per ſententiam definitiuam, nocens tenetur reuerti, ſi innocens velit eum in gratiam recipere & ſibi reconciliare; vt communiter Doctores tradunt. nun enim innocens per diuortium iure ſuo priuatus eſt, cùm illud in fauorem ipſius factum ſit. quod autem in fauorem alicuius 111 *Verius eſt teneri redire.*

cuius

alicuius inductum eſt, non debet in eius damnum retorqueri, vt habet reg. iuris 61. in Sexto. ergo Religioſus per ſententiam eiectus tenebitur reuerti, ſi Ordo illum repetat. ſicut enim profeſſio eſt ſpiritale coniugium, ita eiectio ſpiritale diuortium. Tertiò, Quia ex vi votorum & profeſſionis ſuæ tenetur manere in Religione ſua vſque ad mortem: ergo quantum in ſe eſt, tenetur id præſtare, & impedimenta amouere: ac proinde cùm iam facta ſit illi poteſtas redeundi, tenetur redire, vt ſoluat quod Deo promiſit. Confirmatur, Quia antea ſolùm excuſabatur per impoſſibilitatem, eò quòd non eſſet in ipſius poteſtate ibi manere: ergo cùm iam id ei factum ſit poſſibile, recurrit vis obligationis. Hanc ſententiam inſinuat Siluester Religio 6. qu. 12. cùm ait, eiectum cogi poſſe vt redeat; & D. Bonauentura quæſt. 2. in Regulam S. Franciſci. Si tamen alium Ordinem ingreſſus fuerit, non tenebitur redire; quia Prælatus hoc ipſo quo illū expulit, & habitu priuauit, ei facultatem feciſſe cenſetur alium Ordinem ingrediendi; non enim cupit illum manere in ſæculo quam reuocare non poteſt, quando res non eſt integra.

Non tenetur aliud intrare. Secundo, Eiectum non teneri intrare aliud Monaſterium. Ratio eſt, quia ad hoc ſe non obſtrinxit, vel enim tenetur redire ad ſuum, cui erat obligatus; vel ad nullum.

Si vouerat Religionem in genere. Dices, Quid ſi anteà vouerat Religionem in genere?

Reſpondeo, Quidam putant. eo euentu illum teneri ingredi alium Ordinem, ſi in ſuo non recipitur; quia manet votum Religionis, cui tenetur & poteſt ſatisfacere. Inſinuat hoc Sotus lib. 7. de Iuſtitia, quæſt. 2. art. 1. ad 3. & quidam alij recentiores.

Sed verius, eſt non teneri. Ratio eſt, quia hoc votum Religionis in genere, fuit extinctum per profeſſionem factam in hac Religione: omnia enim vota ſimplicia commutantur in ſolemnia Religionis; vt ſuprà c. 40. num. 92. oſtenſum eſt. Adde, mentem ipſius non videri fuiſſe ſe obligare ad ingrediendam aliam Religionem, ſi poſt profeſſionem contingeret eiici ex iſta: niſi fortè id expreſsè cogitauerit, & apud ſe ſtatuerit cùm voueret. quo caſu ſi de eo conſtaret, putarem debere aliam Religionem capeſſere, nec poſſe in ſæculo remanere: quia illud votum non fuit per profeſſionem commutatum, cùm nulla ratio commutationis ſubfuerit. Executio enim eius non concurrit ſimul cum executione profeſſionis, ſed ſolùm inducitur in locum huius, ſi contingat hanc impediri.

112 Tertiò, Poſſe eiectum in ſæculo vti veſte clericali; quia ſpoliatus habitu ſuæ Religionis per ſententiam, non tenetur, imò nec poteſt eo vti, vt docet Nauarrus comment. 2. num. 36. Supereſt igitur vt vtatur veſte clericali, ſtatui ſuo conuenienti.

Quartò, Non poſſe acquirere ſibi alicuius rei dominium: quia manet verè Religioſus, obſtrictus tribus votis ſubſtantialibus. Itaque eſt dominij incapax.

Cui acquirat. Petes, Cui ergo acquirit? Nauarrus comment. 2. num. 33. docet non acquirere Monaſterio, quia non eſt ampliùs illius membrum, nec illi ſubiectus, ſed ſi exemptus ſit, acquirere Summo Pontifici: ſi non exemptus, Epiſcopo loci. Hæc ſententia eſt probabilis.

Verius tamen puto cum Molina diſputat. 140. ipſum acquirere Monaſterio vel dominium, ſi eſt capax; vel ſaltem commoditatem poſt mortem ſuam, ſi non eſt capax. Ratio eſt, quia Monaſterium per culpam & punitionem Religioſi, ius ſuum quod in bona illius habebat, amittere non debuit. Nec eſt ſimile de ſeruo; tum quia ſeruus per eiectionem a domino efficitur planè liber, & dominij capax, Religioſus verò minimè: tum quia hic non ita præciſus eſt a Religione ſua, quin teneatur reuerti, ſi Religio velit; & ſi ſe emendauerit cogi poſſit Religio illum admittere, niſi iuſtas cauſas habeat recuſandi. *Verius eſt acquirere Monaſterio.*

Infans & ſeruus expoſitus. Dices, Si infans fuerit expoſitus à parente, eximitur à patria poteſtate, nec acquirit parenti; ſimiliter ſi ſeruus à domino, efficitur liber, vt colligitur cap. vnico, de infant. & languidis; ergo pari modo ſi Religioſus eiectus fuerit e Monaſterio, eximitur iuri illius, nec acquirit illi, ſed Pontifici vel Epiſcopo.

Reſpondeo negando conſequentiam; quia illud ſtatutum eſt in pœnam crudelitatis parentum & dominorum: pœna autem non debet extendi vltra ſuum caſum, præſertim cùm nulla ſit crudelitas aut culpa in expulſione Religioſi. Deinde ſi hac in re eſt culpa aliqua, vel illa eſt in ſolo Prælato, & ſic non debet nocere Monaſterio; nam delictum perſonæ non debet in Eccleſiam redundare, vt habetur Regula 76. in Sexto. Idem dicendum, ſi eſt in minore parte Capituli. Vel eſt in Capituli maiore parte; & ſic, etſi Monaſterium poſſit priuari, non tamen priuatum eſt iure ſuo ante ſententiam. Quòd ſi beneficium obtinuerit, acquiret beneficio & ſuæ Eccleſiæ.

De fugitiuis & apoſtatis dubium non eſt hos Ordini acquirere; quia Monaſterium eos a ſe non abdicauit.

Quintò, Religioſum eiectum, eorum quæ acquirit, habere adminiſtrationem, tum ad alimenta, tum ad pias cauſas; hæc enim tacitè conceditur dum eiicitur. non tamen poteſt teſtari, quia iure ad hoc inhabilis. 113

Si expendat in illicita. Dices, Quid ſi in illicita expenderit, tenebiturne accipiens ab eo aliquid, ad reſtitutionem? Videtur teneri, quia ille non eſt dominus, ſed ſolùm adminiſtrator: atqui ob hanc cauſam obnoxius eſt reſtitutioni quod Abbas vel alius Regularis illicitè expenderit, vt ſuprà dubit. 9. dictum eſt. Hæc ſententia eſt valdè probabilis: nam DD. generatim loquuntur.

Contrarium tamen magis eſt vſu receptum, idque verius eſſe docet Molina diſput. 276. Ratio eſt, quia tota commoditas interim dum viuit ita ei relinquitur ac ſi Religioſus non eſſet; nec cuiquam curæ eſt quomodo expendat: nam Monaſterium non cenſet res illius in bonis ſuis ante eius mortem.

Sextò, Verum eſt, non recidere in obedientiam Epiſcopi ex vi ſui voti & profeſſionis: etſi Nauarrus multis locis (vt comment. 2. num. 34. 35. & alibi) contrarium probare nitatur; ſed ſolùm teneri illi obedire, ſicut alij de Clero. Ita Molina diſput. 140. & Azor. lib. 12. cap 16. quæſt. 11. ſic enim toto orbe vſu receptum: nec Epiſcopi aliquid peculiaris iuris in illos vſurpant. Ratio eſt, quia in profeſſione non intendunt ſe obſtringere Epiſcopo per votum obedientiæ, ſed ſolùm ſuis Prælatis Regularibus, & Romano Pontifici, 114 *An recidat in obedientiam Epiſcopi.*

Fff qui

qui eſt omnium Religioſorum communis Superior, cum ab ipſo omnis iuriſdictio ſpiritualis ad illos deſcendat. Itaque cùm promiſſio & votum non operetur vltra intentionem promittentis, non tenentur Epiſcopo ex vi voti; quod maximè locum habet in iis, qui erant ab Epiſcoporum iuriſdictione exempti: nam in non exemptis valde probabilis eſt ſententia Nauarri, quia ex vi voti ſubſunt Epiſcopo. non tamen tenentur ſe illi offerre vt ipſe eos dirigat, & ab ipſo in omnibus dependeant; vt vult Nauarrus; quia hunc modum viuendi non vouerunt: ſicut nec ad aliam Religionem tenentur; imo nec a Romano Pontifice compelli poſſunt vt aliam capeſſant, vt idem Nauarrus docet de Regular. conſil. 17.

Septimò, Eiectum non eſſe ſolutum ſuis votis; 115 *An ſolutus ſuis votis.*
etſi ceſſet ex parte executio ob defectum materiæ, nempe quia caret Superiore, a quo dirigatur, debet tamen ea ſeruare in præparatione animi. A reliquis verò monaſticis obſeruantiis, vt a ieiuniis, vigiliis, delectu ciborum, ſilentio, eſt liber: quia hæc comitantur vitam monaſticam.

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

Conſtat Dubitationibus 14.

EXplicatâ naturâ voti, & ſtatus Religioſi, qui voto conſtat; ſequitur alius religionis actus, qui iuramentum, iuſiurandum, & interdum ſacramentum (eò quòd ſit rei ſacræ atteſtatio) à Iure & Scriptoribus vocatur. Huic affinis eſt adiuratio, quæ etiam per aliquid ſacrum fit, quam eodem capite tractabimus. de iuramento agit D. Thomas quæſt. 89. de adiuratione, quæſt. 90.

DVBITATIO I.

Quid ſit Iuramentum.

D. Thomas qu. 89. art. 1.

1 *Iuramentum* IVRAMENTVM dicitur à *Iure*, quia inſtar Iuris habendum. vnde a Latinis paſſim vocatur Iuſiurandum. Græcis dicitur ὅρκος quaſi ἕρκος, & ſeptum finium, extra quod non liceat procedere. Eſt autem *Iuramentum* nihil aliud quam atteſtatio diuini Numinis, vel inuocatio diuini teſtimonij ad fidem faciendam, vel promiſſionem firmandam.

Atteſtatio. Eſt *atteſtatio*, id eſt, actio illa ſeu inuocatio, qua Deus adducitur in teſtem: quæ actio eſt opus intellectus, nam eſt locutio interior vel exterior, ſupponens actum voluntatis, quo intendimus illum in teſtem vocare.

2 *Obiectio.* Dices, Ergo qui iurat, petit miraculum: Deum enim præbere teſtimonium dictis hominum, eſt res inſolens ſupra naturæ ordinem. Deinde ſi iuramentum eſt inuocatio diuini teſtimonij: ergo eſt actus orationis; quia inuocatur Deus vt opem ferat ad perſuadendum. ac proinde Sancti, quando inuocabant Deum vt miraculis prædicationem comprobaret, iurabant.

Reſp. Non petit miraculum. Reſpondeo ad Primum, negando conſeq. Non enim iurans petit abſolute vt Deus nunc teſtetur, ſed quando ei placuerit, vel ſaltem *quando illuminabit abſcondita tenebrarum, & reuelabit occulta cordium*, quod teſtimonium nulli deerit: hoc autem valet ad fidem faciendam, quia non facilè putatur quis ita eſſe improbus, vt audeat Deum facere teſtem falſi.

Ad Secundum: Qui iurat, non inuocat diuinum teſtimonium per modum orantis, ſed per modum teſtantis; ſicut dicitur inuocare teſtimonium Principis vel populi, qui dicit, Teſtor Principem, teſtor populum. hoc enim non eſt proprie orare, deprecari, ſed teſtem conſtituere, & quantum in ſe eſt ad teſtandum mouere. ſimili modo dicimus, Facio Deum meum Iudicem, meum patronum, procuratorem, vindicem, &c. exprimentes affectum, quo illum ad hæc, quantum in nobis eſt, mouemus abſque alia deprecatione.

Hinc patet Primò, Cur periurium ſit graue 3
peccatum; quia nimirum qui falſum iurat, quantum in ſe eſt, facit Deum approbare falſum pro vero; quæ eſt atrox iniuria. Sicut enim, qui dicit, Deus ſit mihi ſocius, adiutor, fautor huius furti, homicidij, &c. affectu ipſo & quantum in ſe eſt, facit ipſum auctorem & fautorem peccatorum: ſic qui in mendacio dicit, Deus ſit mihi teſtis, facit ipſum, quantum in ſe eſt, approbatorem mendacij. *Cur periurium graue peccatum.*

Patet Secundò. Duo requiri ad eſſentiam iura- 4
menti intentionem iurandi, ſeu Deum teſtem faciendi, & locutionem, qua in teſtem vocetur. vnde ſi alterum horum abſit, non erit iuramentum. Itaque illis formulis, *Per fidem meam*, *Fide boni viri*, *Fide boni Chriſtiani* vel *Sacerdotis*, vt ordinarie accipiuntur, non eſt iuramentum, vt docet Nauarrus cap. 12. num. 2. Caiet. qu. 89. art. 6. Sotus lib. 8. q. 1. art. 1. & alij multi. nam qui ſic loquuntur, non intendunt iurare, ſed ſolùm ſignificare ſe loqui ex virtute fidei vel veritatis, quam vir probus, Chriſtianus, Sacerdos, in dictis & promiſſis ſuis adhibere debet, & ſi fallat, vt non habeatur verax aut fidelis. Si tamen intelligant fidem Catholicam, erit iuramentum: qui enim dicit, *Per fidem Catholicam*, *per ſanctum Euangelium*, cenſetur auctorem illius in teſtem adducere. Nihilominùs ſi alio ſenſu & alia mente huiuſmodi verbis vteretur, non eſſet iuramentum; vt ſi dicendo, *Per fidem meam* feci, dixi, faciam, &c. vellet ſignificare cauſam efficientem vel impulſiuam. Neque in his eſt iuramentum, *Per meam conſcientiam* (etſi Soto de hoc aliter videatur) *ſuper meam conſcientiam*, *in conſcientia*, *in veritate*; tantum enim ſignificant ſe loqui ex conſcientia & veritatis notitia. & idem valent, Per conſcientiam, *Duo requiri ad iuramentum.* *Varia formula.*

tiam,& in conſcientia,neque etiam in hac, *Amen, amen dico vobis*, iuxta probabiliorem ſententiam: etſi Origenes tract. 35. in Matthæum, & quidam Patres illum ſecuti, & recentiores contrarium putent. Incredibile enim eſt Dominum tam ſæpè iuraſſe; quin potiùs veriſimile,numquam iuraſſe, qui omne iuramentum, quantum fieri poſſet, vitandum docuit. tantùm igitur volebat illâ formâ loquendi inſinuare, ſe ex certiſſima veritatis notitia docere. Apud Græcos idem fere valet *ναὶ*, id eſt, certè, verè, vt colligitur 2. ad Corinth. 1. v.17.18.19.

In iſtis verò, *Coram Deo* loquor, *Deus ſcit* ita eſſe, *Deus videt* me vera dicere, *videt meam conſcientiam*, prout vulgò accipi ſolent, cenſetur eſſe iuramentum. Sic Apoſtolus ad Galat. 1. *Ecce coram Deo quia non mentior.* Si tamen quis non intendat iurare, ſed ſolùm affirmare Deum iſta ſcire, intueri, non erit iuramentum, quia deeſt intentio, vt rectè Caietanus art.1.& Sotus ſuprà.

Denique in his, *Ie renie Dieu*, vt Galli dicunt, & *Peſé à Dios*, vt Hiſpani, & ſimilibus potiùs eſt blaſphemia, quàm iuramentum, vt docet Couar. in cap. Quamuis pactum.p. 1. §.7 n.11. etſi in illo ſecundo implicitè etiam contineatur iuramentum execratorium, vt ex eodem,& ex Soto ſuprà colligitur.

5 *Obiectio. Iuramentũ per falſos deos.* Dices. Quidam iurant per falſos deos, in quibus nihil eſt numinis; vel per creaturas: ergo non omne iuramentum eſt atteſtatio diuini numinis.

Reſpondeo. Iuramentum per falſos deos non eſſe verum iuramentum,nec obligare niſi ex conſcientia erronea; quia nulla reuerentia illis debetur: nec metuendum eſt ne illos videamur feciſſe teſtes falſi. Vnde non eſt per ſe peccatum mortale iurare falſum per Iouem, ſi ſcias Iouem nihil eſſe; quia verè non iuras; ſed iocaris & ludis imagine iuramenti: perinde ac ſi chimæram teſteris, vel rem aliquam ratione carẽtem; niſi fortè fiat ſeriò, vel ad imperium tyranni, vel cum illius circumſtantiis, vt videaris Ioui honorem diuinum deferre. Infidelis tamen putans Iouem eſſe Deum, erit periurus, ſaltem affectu & culpa, ſi falſum iuret vel promiſſa iurata non ſeruet. Vide Couarruuiam ſuprà num.24.

Nec obſtat quòd D. Auguſtinus Serm. 30. de verbis Apoſtoli ſub finem ait, *eſſe periurium, qui falſum iurat per lapidem* (id eſt, *per Iouem*, vt patet ex antecedentibus) *etiam ſi ſciat Iouem nihil eſſe*; quia intelligi poteſt eſſe periurium ex opinione ethnici,cui tale iuramẽtum præſtatur, & cui fides in contractibus ſeruanda; vel quia externa ſpecie periurus videtur: nam ſeriò videtur iurare, ſicut qui thus adolet idolo, exteriùs eſt idololatra, etiamſi in animo non habeat illud pro Deo, nec

6 *Per creaturas.* intendat illi honorem deferre. Iuramentum autem per creaturas eſt verum iuramentum: quia cùm ſic iuramus, non volumus ipſas nobis eſſe teſtes; ſed eum, qui in ipſis ſingulari modo præſidet & relucet; cuius ipſæ ſunt templum, ſedes, thronus, tabernaculum, ſcabellum pedum; vt patet Matthæi 5.& 23.de quo infrà dubit.3. Accipitur enim continens pro contento, & ſignum pro ſignato. Poſſumus tamen etiam Sanctos ſecundùm ſe in teſtes vocare; (vt teſtor B. Virginem,B. Petrum,& Apoſtolus 1. ad Timotheum 5. *Teſtor coram Deo, & Chriſto* IESV *& electis Angelis eius*) ſed tunc non erit propriè iuramentum, aut actus Religionis, ſed obſeruantiæ; ſeu duliæ ſupernaturalis, ſicut ſuprà dictum eſt de oratione & voto ad Sanctos directo. Ordinariè tamen tales formulæ ita accipiuntur, vt illis cenſeatur primariò in teſtem vocari Deus qui in Sanctis habitat, & ſecundariò ipſi Sancti, qui etiam res noſtras cognoſcunt: ſicque idem actus externus, vt ſubeſt diuerſis intentionibus, ad diuerſas virtutes pertinet.

Additur in definitione, *ad fidem faciendam vel promiſſionem firmandam*, vt explicetur finis immediatus vſus iuramenti, qui duplex eſt, vnde etiam duplex eſt iuramentum, *aſſertoriũ & promiſſorium.* 7 *Finis iuramenti.* Docet id Gregor. Nyſſenus in Cantica,explicans illud, *Adiuro vos,&c. Iuſiurandum*, inquit, *eſt oratio per ſe confirmans veritatem. Eſt autem duplex iuramenti operatio: aut enim quiſpiam ei, qui audit, facit fidem veritatis; aut alius per iuramentum affert neceſſitatem vt minimè mentiatur; vt, Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum; hic fides promiſſi confirmatur iureiurando.*

Dices, Multi iurant ex ira, qui non intendunt fidem facere.aut ſe ad aliquid obligare.

Reſpondeo, Illi non intendunt propriè iurare, ſed potiùs imprecari malum, vel patefacere iram.

DVBITATIO II.

De multiplici iuramenti diuiſione.

MVltæ ſunt iuramenti diuiſiones: aliud enim verbis concipitur, aliud metu, vel alio ſigno, vt manu ſublata. ſicut enim votum & profeſſio fit tacitè vel expreſſè, ita & iuramentum. 8 *1. Diuiſio.*

Deinde aliud eſt *per ſimplicem conteſtationem*, in quo Deus ſolùm vt teſtis vocatur, v g. Teſtis mihi ſit Deus, Teſtor Deum, Iuro per Deum, quæ omnia idem valent, vt docet D. Auguſtinus Serm.28. de verbis Apoſtoli. *2. Diuiſio. Per conteſtationem ſimplicem.*

Aliud *per execrationem*, in quo etiam vocatur in vindicem; vt puniendo teſtetur ſi falsò. Sic Apoſtolus 2. ad Corin. 1. *Teſtem inuoco Deum in animam meam.* Item, Paream, Diſperеam, Ita me Deus amet, adiuuet, Ita mihi ſit propitius. nam in his non ſolùm ſignificatur vt ſit propitius, ſi eſt verum; ſed etiam vt non ſit propitius, ſi falſum. Item illud, quod olim frequens erat apud populum Iudaicũ, *Hæc mihi faciat Dominus & hæc addat*, eumdem ſenſum habet ſicut & iſta, *Per animam meam, Per caput meum, Per vitam meam.* Simile videtur illud, quo Deus in veteri Teſtamento aliquando vſus eſt, moribus humanis ſe accommodans, vt Pſal. 94. *Quibus iuraui in ira mea. ſi introibunt in requiem meam*, quaſi dicat, *non ſim Deus.* Alij tamen dicunt *Si* accipi pro *Non.* *Per execrationem.*

Aliquando non noſtram perſonam, ſed aliam nobis coniunctam obligamus Deo, vt in ea nos puniat, ſi fallimus, vt *per vitam filij, vxoris, per ſalutem Regis.*

Dices, Hoc eſt imprecari malum; quod eſt contra charitatem. 9 *Obiectio.*

Reſpondeo, eſſe contra charitatem, ſi mentimur; ſi autem verum eſt quod dicimus, non eſt contra, ſed potiùs ſecundùm charitatem: oſtendimus enim quanti alterum faciamus, eumq; ſic honoramus. Neque ſolùm imprecamur malum ſi fallimus, ſed etiam bonum ſi non fallimus. Itaque *Per ſalutem Regis*, idem eſt ac ſi dicas, Ita Deus ſal- *Reſp.*

net, vel non ſaluet Regem; ſaluet, ſi verum dico; non ſaluet, ſi fallo. vtrumque enim includitur. Idem dicendum de iſtis, Per animam meam, per caput meum; &c.

Petes, Vtrùm *execratorium* differat ſpecie à *conteſtatorio*.

An differant ſpecie.

Reſpondeo, Non differre ſpecie in ratione iuramenti; quia vtroque Deus vocatur in teſtem; ſed in conteſtatorio ſolùm, vt generali modo teſtetur & veritatem aperiat: in execratorio, vt aperiat puniendo, ſi fallo. Periurium tamen execratorium videtur ſpecialem malitiam continere contra charitatem ſui, quatenus homo ſibi ipſi imprecatur malum, Deúmque ad illud infligendum expreſsè prouocat. vnde pro diuerſitate mali, eſt diuerſa malitia huic periurio coniuncta, vt rectè Caietanus a.1. Hoc tamen intellige cũ Caietano, ſi periculum ſit præſentis punitionis, vt ſi fiat v. g. ad altare S Antonij, vbi peierantes ſtatim ſolent puniri. Alioquin ſi putetur non eſſe periculum, non habebit peculiarem malitiam contra charitatem ratione execrationis: nam in omni iuramẽto tacitè includitur quædam execratio, quatenus ſe exponit vindictæ, ſi Deum faciat teſtem falſi. Itaque omnia periuria ſunt eiuſdem ſpeciei: quia deformitatem vnius rationis continent. Quare non eſt abſolutè neceſſarium explicare in confeſſione an fuerit per execrationem, an per ſimplicem conteſtationem, excepto illo caſu iam dicto: niſi fortè fuerit ſolemne in iudicio, quod quibuſdam locis eſt reſeruatum Ordinario.

Periuria omnia, ſunt eiuſdem ſpeciei.

10

3. Creatura quadrupliciter ſpectari poteſt. Quadrupliciter per creaturam poteſt iurari.

Tertiò, Aliud eſt *per Deum*, aliud *per creaturam*. Poteſt autẽ creatura ſpectari quadrupliciter. Primò, Secundũ ſe. Secundò, Vt in ea elucet vel apprehenditur numẽ diuinum. Tertiò, Vt eſt aliquid ad nos pertinens, quod obligamus Deo. Quartò, Vt falſo putatur habere aliquid diuinitatis.

1. Per creaturam ſecundùm ſe ſpectatam.

Si primo modo; Sic per creaturam non eſt verum iuramentũ: quia vel ipſa per ſe teſtis eſſe non poteſt, vel non vt prima veritas. vel enim ipſa non cognoſcit quid dicamus; & ſic ſtultum eſt illam in teſtem adducere: de quo vide Nauarrum c. 12. Enchir. n. 5. vel cognoſcit; (vt Sancti) & ſic poteſt quidem vocari ſecundùm ſe in teſtem, ſed non vt ſuprema veritas. vnde non eſt proprie iuramentum, ſed actus duliæ. vt antè dictum eſt.

2. Per creaturam vt continet Deum.

Si ſecundo modo conſideretur, vt continens ſingulari modo & ſimul quodammodò inuoluens diuinum numen; ſic per illam eſt iuramentum. hoc modo qui iurat per cælum, cenſetur iurare per eum qui in cælo habitat; qui per terram, per illum qui terram ſuſpendit de nihilo, cui ipſa inſtar pedum ſcabelli; qui per templum, per eum qui ibi colitur, vt patet Matth. 23. vbi Dominus corrigit errorem Iudæorum, qui putabant iuramenta per creaturas (vt per templum, per altare) non obligare, niſi eſſent tales, quæ ſeruirent eorum commodis: vt per aurum templi; per donum, quod altari imponitur. Sic dum iuramus per euangelia, intelligimus ſimul eorum auctorem; dum per crucem, crucifixum; per reliquias Sanctorum, numen diuinum ibi ſingulari modo aſſiſtens, & in Sanctis habitans. Hoc modo ſi quis Deum in omni re nourit contemplari, per omnem creaturam iurare poteſt, quia ipſe omnium viuentium vita, & omnium exiſtentium eſſe, & fundus eſſentialis, vt Dionyſius loquitur; omnia creans, formans, ſuſtentans, & aſſiduo influxu conſeruans. Non tamen ſolemus iurare per res viles, vel ſórdidas, ob ſpeciem indecentiæ: ſed ſolum per nobiliores, in quibus manifeſtiùs elucet, quæque abſque indecentia adhiberi poſſunt.

3. Vt exponitur vindictæ.

Si tertio modo conſiderentur, erit iuramentum *execratorium*, vt cùm iuramus per animam, per vitam parentis, vel rem aliã nobis valde charam. Sic Ioſeph iurauit per ſalutem Pharaonis, (Gen. 42.) à qua ipſius felicitas pendebat, obligans illam Deo, ſi verum non eſſet quod dicebat. Quamuis hoc etiam poſſit intelligi per ſimplicem conteſtationem, vt docet D. Thomas art. 6. Verius tamen exiſtimo, fuiſſe formulam iurandi vſitatam apud Ægyptios: nihilque aliud eſſe *Per ſalutem Pharaonis*, quàm per eum qui ſaluat & tuetur dignitatem Regiam Pharaonis, nempe per Deum. nam phraſi Hebræa communiter in aliis linguis recepta *Deus* dicitur *ſalus regum & regnorum*, quia ea conſeruat & tuetur. ac proinde hoc iuramentum non videtur fuiſſe execratorium.

4. Vt ipſa habet aliquid diuinitatis.

Si quarto modo ſpectetur, tamquam ipſa aliquid diuinitatis habeat; erit blaſphemia & ſpecies idololatriæ. Similiter blaſphemia erit, ſi quis inuerecundè iuret per membra Chriſti, & Sanctorum, quaſi in illis ſit aliquid pudendum. vide Couarr. in cap. Quamuis pactum. §. 1. n. 16. & 17.

An ſit eiuſdem ſpeciei.

Petes, Vtrùm iuramentum per creaturas ſit eiuſdem ſpeciei ac per Deum?

Reſpondeo, eſſe, ſi rite fiat; quia qui iurat per creaturam in modum ſimplicis cõteſtationis, implicitè teſtatur ipſum Deum. qui per modum execrationis, etiam teſtatur Deum explicitè vel implicitè; etſi ſimul maledictionem inuoluat.

Quartò, Aliud eſt *ſimplex*, aliud *ſolemne*. Solemne eſt, quod habet aliquam notabilem circumſtantiam externam, vt ſi fiat coram teſtibus vel Notario, vel in tribunali, vel tactis euangeliis, reliquiis, &c. Simplex, quod caret huiuſmodi circumſtantia. vtriuſque eadem vis coram Deo. Si tamen ſolemne violetur, eſt maius peccatum ob ſcandalum. 11

4. Diuiſio.

5. Diuiſio. Aſſertorium, promiſſorium, comminatorium.

Quintò. Aliud eſt *aſſertoriũ*, aliud *promiſſorium*, aliud *comminatorium*. *Aſſertoriũ* adhibetur ſolùm vt credatur aliquid, quod aliter probare non poſſumus, ſiue ſit præſens, ſiue præteritum, ſiue etiam futurum; etſi hoc rariùs: vt ſi iurem Petrum cras moriturum, aut futuram pluuiam, &c.

Promiſſorium eſt, quo intendimus nos alteri obſtringere, ſeu quo confirmamus noſtram promiſſionem.

Comminatoriũ eſt, quo minamur alteri pœnam.

Differunt hæc, quòd in aſſertorio nullam intendimus nobis imponere obligationem, ſed ſolùm facere fidem, vt aliquid credatur. In promiſſorio intendimus nos obligare ei, cui promittimus. In comminatorio intendimus nos obligare non ei, cui minamur, ſed abſolutè ad infligendam alteri pœnam, nempe, vt conſtricti reuerentiã iuramenti non audeamus condonare.

Veritas requiſita in ſingulis.

Deinde in primo requiritur tantùm vna veritas, quæ expreſsè aſſeritur. hæc ſi abſit, ſemper eſt peccatum mortiferum, quantumuis res ſit exigua: quia omnes veritates in ordine ad teſtimonium Dei eiuſdem ſunt rationis. In ſecundo & tertio requiritur duplex, nempe vna præſens, quòd habeas animum exequendi: altera futura, quæ conſiſtit in executione. Harum prior eſt principalis, & neceſſariò requiſita; ſi enim abſit, erit

per-

periurium mortiferum. Altera eſt ſecundaria, & ſæpe abſque peccato abeſſe poteſt Sæpe enim expedit, quod prudenter promiſſum vel comminatum eſt, non mandari executioni, mutatis circumſtantiis. Sic Dauid iuramentum comminatorium aduerſus Nabal non eſt executus, 1. Reg 25. vel quia tacita ſuberat conditio, vel quia calore iracundiæ conceptum.

12 *6. Diuiſio.* Sextò, Aliud eſt *abſolutum*, aliud *conditionale*. hoc habet tacitam vel expreſſam conditionem. Tacita conditio ſubeſt vel ex Iuris diſpoſitione, vel ex iurantis intentione.

Ratio harum diuiſionum. Ratio harum diuiſionum eſt. In iuramento quinque ſpectari poſſunt: Primò, Id quod iuramento confirmatur; & ratione huius eſt diuiſio quinta & ſexta. Secundò, Id per quod iuratur; & ſic eſt tertia. Tertiò, Modus, quo Deum teſtamur; & ſic habetur ſecunda. Quartò, Circumſtantia notabilis exterior; & ſic habetur quarta. Quintò, Signa quibus exprimitur, & ſic habetur prima.

DVBITATIO III.

Vtrùm licitum ſit iurare, ſiue per Deum, ſiue per res creatas.

D.Thomas art.2.& 6.

13 MVlti hæretici olim docuerunt, non eſſe licitum iurare; vt Meſſaliani, qui & Euchitæ dicti, Pelagiani, VValdenſes; & noſtro tempore idem docent Anabaptiſtæ, qui etiam id exactè ſeruant. Idem docuit VViclef in contractibus humanis. Vide Caſtro contra hæreſes v. Iuramentum, & Ianſenium in Concord. c.40.

Iuramentũ eſſe licitum. Sed contrarium eſt fide tenendum. Primò, Quia in Scripturis legimus viros ſanctiſſimos in contractibus iuraſſe; Geneſ. 21. Abraham fœdus iniit cum Abimelech, & illud iuramento confirmat, idem facit Iſaac, Geneſ. 26. cum eodem Abimelech, vel eius ſucceſſore; & Iacob, Geneſ. 31. cum Laban. Alij ob alias cauſas ſæpè iurarunt. Moyſes Deut. 4. *Teſtes inuoco cælum & terram, citò vos perituros*: & c.3. idem repetit. Dauid ſæpè iurauit, *Viuit Dominus*, q.d. per vitam Dei. & Pſal. 62. ait: *Laudabuntur omnes, qui iurant in eo*. id enim erat ſignum eſſe Dei veri coltores: & Deut. 6. *Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis*; Apoſtolus quoque in nouo Teſtamento, ad Rom. 1. 2. ad Cor. 1. ad Philip. 1. 1. ad Tim. 5. Imò ipſe Deus ſæpè legitur iuraſſe, Pſal. 94. 109. &c. non quòd iuramentum Dei firmius ſit quàm ſimplex aſſertio; (hæc enim omnem firmitatem habet, quæ à diuina auctoritate poteſt accedere) ſed

Cur Deus iuret. partim quia homines magis iurato credere ſolent, quàm iniurato, partim vt illis magis inculcet & oſtendat immobilitatem conſilij ſui, vt ait Apoſtolus ad Hebr. 6. ne videlicet ſuſpicentur ſubeſſe aliquam tacitam conditionem, cuius mutatione fieri poſſit vt non eueniat quod Deus promiſit; vt interdum in prophetiis comminatoriis accidit. Ita D. Thom. in illum locum Apoſtoli.

Secundò, Probatur ex vſu omnium gentium, & omnium tribunalium. omnis enim controuerſiæ finis eſt iuramentum, teſte Apoſtolo ad Hebræos 6.

Tertiò, iuramentum eſt cultus latriæ apud omnes gentes: per hoc enim tacitè teſtamur, Deum habere prouidentiam rerum humanarum, & omnium rerum cognitionem & poteſtatem.

Quartò, Iuramentum facit vt reuerentia & timore diuini Numinis, veritatem dicamus, pacta cuſtodiamus, fidem ſeruemus, pacem retineamus, ab iniuriis abſtineamus, controuerſias deſinamus; quæ omnia valde bona ſunt, & rebus humanis neceſſaria.

Obiicitur Primò, Matth. 5. *Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non periurabis, reddes autem Domino iuramenta tua. ego autem dico vobis, non iurare omnino; neque per cælum, quia thronus Dei eſt; neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius; neque per Ieroſolymam, quia ciuitas eſt magni Regis. ſit autem ſermo veſter, Eſt eſt; Non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt.* Et Iacobi 1. *Nolite iurare quodcumque iuramentum.* Omiſſis variis interpretationibus, quas videre eſt apud Ianſenium, Maldonatum, & alios; 14 *Obiectiones. 1. Locus. Matth. 5. de iuramento.*

Reſp. Duo errores Phariſæorũ circa iuramentum. Reſpondeo, Chriſtum hîc corrigere duos errores Phariſæorum: quorum alter erat, Licitum eſſe quauis occaſione iurare per creaturas. Alter, Iuramentum per creaturas non obligare; vt ſuprà dictum eſt ex cap. 23. Matth. Itaque docet *non iurandum omnino*, id eſt, nullo iuramento, nec per Deum, nec per creaturas; intellige quantum in nobis eſt, ſeu niſi neceſſitas compellat. Iuramentum enim non eſt de genere eorum, quæ per ſe bona ſunt & frequentanda, vt ieiunium, oratio, eleemoſyna; ſed quæ ſolùm bona cenſentur, poſita neceſſitate, vt antidota & medicamenta, & ſicut occidere hominem, capere alienum. Ratio eſt, quia irreuerentia eſt, tantum teſtem adducere ad confirmandam rem parui momenti. aut quando neceſſitas non poſtulat, vt optimè oſtendit Chryſoſtomus Homilia 9. in Acta. Quando verò res eſt grauis, & alia ratio commoda non ſuppetit, bonum eſt iuramentum adhibere ſi debita circumſpectione & reuerentia fiat. Colligitur hæc expoſitio tum ex ipſa Scriptura, tum ex D. Auguſtino, lib. 1. de ſermone Domini in monte cap. 30. & 31. eodem modo intelligendus eſt locus Iacobi. Addit Dominus, *quod his abundantius eſt*, (extra neceſſitatem) *à malo eſt*, id eſt, à diabolo, ἐκ τοῦ πονηροῦ: qua voce diabolus ſignificari conſueuit, cùm πονηρὸν propriè non quamuis, ſed morum malitiam denotet, vt ſuprà cap. 37. num. 20. dictum eſt. Ita hunc locum explicant aliqui Græci, & noſter Maldonatus. Significat ergo Dominus, iuramentum extra neceſſitatem adhibitum, vbi ſimplex affirmatio vel negatio ſufficit, à diabolo, non à Deo introductum eſſe; ideóque valdè cauendum. Vnde etiam in veteri Teſtamento fuit prohibitum; Eccleſiaſtici 23. *Iurationi non aſſueſcat os tuum: multi enim caſus in illa.* & paulò pòſt: *Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non diſcedet a domo illius plaga*; & quæ ſequuntur: quæ ſanè à concionatoribus valdè ſunt inculcanda. vide Chryſoſtomum Homilia 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 10. ad populum Antioch. vbi omnibus viribus hanc conſuetudinem exterminare conatur. *Quomodo iuramentum dicatur eſſe à malo.*

Obiicitur Secundò, Multi Patres docent, *Iudeis tamquam paruulis eſſe permiſſum iurare per Deum, vt minus malum, ne iurarent per creaturas; ſicut permiſſus illis fuit libellus repudij: Euangelicam autem veritatem non recipere iuramentum, cùm omnis ſermo fidelis pro iureiurando ſit.* Ita Hieronymus in cap. 5. Matthæi, Chryſoſtomus Hu- 15 *Obiect. 2.*

mil. 15. in Geneſim, & Homil. 9. in Acta. Baſilius in illud Pſal. 14. Qui iurat proximo ſuo, & non decipit.

Reſp. Reſpondeo, Patres loquuntur de iuramento per Deum paſſim adhibendo abſque neceſſitate; hoc enim illis cauſa maioris mali vitandi permiſſum fuit, ne videlicet more ethnicorum iurarent per creaturas & idola: Dominus autem hanc permiſſionem ſuſtulit. itaque veritas euangelica non recipit iuramentum; intellige, abſque neceſſitate; quo modo in vſu erat apud Iudæos. non enim in omni euentu volunt eſſe illicitum iuramentum, præſertim per Deum, vt ex Hieronymo & Baſilio patet; ſed ſolùm quando res ſine iuramento poteſt expediri. Chryſoſtomus maximè inſectatur iuſiurandum per Deum, ſed id facit vt in contrarium nitendo, conſuetudinem prauam iurandi in populo reprimat.

16 Obiect. 3. Obiicitur Tertiò, Cap. 9. Clericum. 22. qu. 1. Concilium Carthaginenſe 4. decernit, *Clericum per creaturas iurantem eſſe acerrimè obiurgandum, & ſi perſtiterit in vitio, excommunicandum.* Hieronymus etiam loco citato apertè docet, *Iudæos iurantes per creaturas, honore & obſequio diuino illas veneratos fuiſſe.* & Innocentius III. in c. Etſi Chriſtus, de iureiur. dicit, *Dominum prohibuiſſe iuramentum non per Creatorem, ſed per creaturas, ne per tale iuramentum transferretur ad creaturas honorificentia Creatoris.*

Reſp. Reſpondeo, Cap. illud Clericum, loqui de iurante per creaturas more ethnico, tamquam Deos quoſdam; (vt per Iouem, per Mineruam, per Solem.) quamuis enim non credantur dij, tamē turpe eſt Chriſtiano & ſcandaloſum ſic iurare; quia externo actu videtur illis deferri cultus diuinus; & periculum eſt ne ſenſim putetur aliquid diuinum illis ineſſe. ſimili modo videtur intelligendum cap. Etſi Chriſtus.

Quòd ſi Iudæi hoc modo per creaturas iurauerunt, id factum more ethnico & ex praua intelligentia, hinc tamen non ſequitur, quin benè fieri poſſit à rectè intelligente.

Obiect. 4. Obiicitur Quartò, Iuramentum eſt cultus quidam Dei: atqui non licet cultum diuinum ordinare ad res humanas; ergo non licet vti iuramēto ad contractus. Omiſſa ſolutione Caietani,

Reſp. Reſpondeo Primò, Iuramentum eſſe cultum diuinum, non abſolutè, ſed in certo negotio, quando aliter fidem facere non poſſumus. ſicut enim in aliis anguſtiis ad diuinam opem confugere poſſumus, ita in hac; idque Deo eſt honorificum. Secundo, Poſſumus vti re diuina ad finem humanum, quando alia ratio non ſuppetit, & illa res nō æſtimatur ex ſolo humano commodo. Sic ad ſanitatem conſequendā vtimur aliquando Sacramentis, reliquiis Sanctorum, votis, &c. & Deus ad hominum ſalutem vſus eſt incarnationis myſterio.

Ex his ſatis conſtat, iuramentum eſſe licitum, etiam ad humanos contractus.

17 Vt tamen in vſu non peccetur, requiruntur tres
Tres comites iuramenti. comites, vt docet D. Thomas art. 3. & ceteri Doctores, videlicet, *veritas, iuſtitia & iudicium*, quæ inſinuantur Ieremiæ 4. *Iurabis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iuſtitia* quaſi dicat, non iurabis tunc ampliùs per idola, ſed per Deum verum, idque ſuper re vera, & iuſta, & cum debita diſcretione & reuerentia.

Si veritas deſit, vel putetur deeſſe, vel dubia ſit iuranti, eſt peccatum mortiferum. Debet enim eſſe moraliter certum id ad quod Deum in teſtem vocamus, alioquin exponimus nos periculo faciendi eum teſtem falſi. Fieri tamen poteſt vt ſit peccatum veniale; vt ſi iures ex aliqua negligentia cognoſcendæ veritatis, non tamen graui. Ita Silueſter v. Periurium, quæſt. 1. — *Si veritas deſit &c.*

Si iuſtitia deſit, id eſt, ſi res non ſit licita, erit peccatum mortale, vel veniale, pro grauitate materiæ, vt infrà num. 18. dicetur.

Si iudicium, vt ſi ſuper re leui, vel quæ maius bonum impediat, ferè non erit pluſquam veniale. ita communiter Doctores.

DVBITATIO IV.

Quando iuramentum promiſſorium liberè factum obliget, quando non.

NOtandum eſt, Id quod promittitur, vel eſt bonum exequi, vel eſt malum, vel indifferens. Item vel promittitur ſub aliqua conditione, vel ſub nulla. 18

Dico Primò, Si executio eius quod eſt promiſſum, eſt peccatum, iuramentum promiſſioni adiectum non obligat. inuoluit enim contradictionem, obligari quempiam ad peccatum: tali iuramento dicitur deeſſe Iuſtitia.

Petes, Quale peccatum eſt, ſi iures te facturum aliquid, quod ſcis eſſe peccatum? *Iurans id, quod ſcit eſſe peccatum.*

Reſpondeo, Si deſit animus exequendi, erit periurium, defectu veritatis primariò requiſitæ; ac proinde erit peccatum mortale. Si autem adſit animus, iam ratione illius affectus, quem includit, erit peccatum mortale vel veniale pro grauitate operis exequendi.

An autem per ſe, quatenus eſt teſtificatio Dei ſuper re illicita facienda, habeat diſtinctam malitiam dubitari poteſt. Multi Doctores ſentiunt, ſi opus quod te iuras facturum, ſit peccatum mortale, iuramentum quoque mortale futurum; ſi opus ſit veniale, iuramentum fore veniale. Ita Sotus lib. 8. q. 1. art. 3. Caietan. art. 7. Anton. p. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. & alij. Sed hæc ſententia difficultatem habet: vel enim Deum adducis ſolùm vt teſtem propoſiti tui, & operis futuri; & ſic non videtur referre vtrùm opus ſit peccatum mortale an veniale: vel vt approbatorem & ſponſorem; & ſic vtrobique videtur eſſe peccatum mortale. nam facere Deum approbatorem peccati venialis, eſt blaſphemia. Deinde Deus non adducitur in iuramento vt approbator aut ſponſor, ſed ſolùm vt teſtis: qui enim aliquem teſtatur, non agit vt ille approbet vel ſpondeat, ſed ſolùm vt veritatem latentem aperiat, & vt idem dicat quod ipſe dicit: ergo ſi veritas ſubſit, non videtur in ratione iuramenti eſſe peccatum mortale. *An iuramentum ſuper re illicita.*

Dices, In eo eſt magna irreuerentia, quòd auctoritate diuina ſe velit firmare in malo propoſito, quaſi Deo placeret, & ipſe vellet illud fieri. *Obiectio.*

Reſp. Reſpondeo, Non apprehendit opus tamquam Deo placens, nec cupit vt Deus illud approbet; ſed concipit confuſè, eſſe immutabile, quod iuramento confirmatum fuerit. & ſic adhibet illud vt ſuum malum propoſitum immutabile reddat. qua in re eſt quidem magna inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Verùm

Verùm cùm contraria ſententia ferè ſit communis, ab ea non eſt recedendum. Itaque ſi id, qood iuramento quis proponit facere, ſit peccatum mortale, ipſum quoque iuramentum ex parte ſua malitiam mortalem habebit, niſi forte inaduertenſia excnſet.

19 Dico Secundò, Pari ratione non obligat, quando promiſſo, cui additur, tribuit licentiam peccandi, aut eſt contra legem, aut coutra publicam vtilitatem. Vide ſuprà cap. 17. dubit. 7. numer. 54. vbi allata ſunt exempla, & ratio ſingulorum explicata.

Promittens latroni non denuntiare. Ex quibus ſequitor, Eum, qui promiſit latroni, ſe illum non denuntiaturum iudici; ſi agitur de delictis committendis, non teneri: quia daretur licentia peccandi. Si autem de commiſſis, vel ille eſt ſtatus rerum vt denuntiatio ſit præcepti, & tunc ceſſat obligatio iurameoti; quia non obligat contra præceptum Superioris: vel ſolùm eſt conſilij, & tunc non videtis poſſe denuntiare. niſi relaxetur vinculum iuramenti. quia cùm ſit in fauorem alterius, & poſſit ſine peccato ſeruari, videtor obligare donec relaxetur. Niſi forte agatur de denunciatione Euangelica neceſſaria ad emendationem. Vide Panormitan. in cap. Quemadmodum. 25. de iuretur. num. 7. & 14. Si tamen iuramentum de non accuſando vel denunciando criminaliter ob crimen commiſſum eſſet metu extortum, probabile eſt non obligare, vt infrà numer. 26. dicetur.

20 *Indifferens, & minùs bonum* Dico Tertiò, Si quis iurer aliquid ſe facturum quod eſt indifferens vel quod non fieri eſt melius; non obligatur. niſi fortè ſit factum in fauorem alterius. Colligitur ex D. Thoma art. 7. Caietano ibidem, & in Summa v. Periurium. Nauarro cap. 12. n. 11. Soto l. 7. q. 1. art. 3. circa 2. concluſ. vbi dicit eſſe in hoc eamdem rationem voti, & iuramenti.

Probatur, Quia quando iuramentum non eſt in fauorem alterius, ſolùm poteſt obligare per modum voti, cùm ſolùm Deum reſpiciat: atqui votum de re tali non obligat; ergo nec iuramentum. Secundò, Qoando iuramentom factum eſt io fauorem alterius, non obligat ipſo nolente, vel condonante debitum: ergo ſi factum ſit in proprium fanorem, non obligabit, ſi is, qui fecit, mutet propoſitum, & nolit impleri. Exempla ſunt, Si iures te hodie non ambulaturum, noo egreſſurum domo; vel contrarium huius. nullo fine honeſto, ſed vel ex indignatione, vel ob aliquod commodum aut incommodum naturæ. Item ſi iures te initurum matrimonium abſque vlla promiſſione alteri facta, non daturum eleemoſynam, non mutuaturum, &c.

21 *Obiectio.* Dices, Teneris facere ne Deum adduxeris in teſtem falſi: ſi enim non facis quod iuraſti, falſum erit, Deúmque falſi teſtem feceris.

Reſp. *Non iurat nunc falſum.* Reſpondeo, Non fore falſum; quia huiuſmodi iuramenta habent tacitam conditionem, Niſi mutauero, Niſi aliter viſum fuerit. cùm enim nullius interſit ea impleri præter quam iurantis; iure ſuo cedere poteſt, & ſibi ipſe condonare.

Dixi, *Niſi factum ſit in fauorem alterius*: tunc enim obligat, etiamſi ſit de re indifferenti, niſi ille remittat; quia in promiſſione facta homini, ſpectatur quid gratius ſit homini, non quid in ſe melius. Secùs in promiſſione facta Deo, cui ſemper magis placet quod eſt melius.

Dico Quartò, Quando promiſſio vel propoſitum de re bona habet tacitam aliquam conditionem, vel reſtrictionem, ſiue ex mente loquentis, ſiue ex diſpoſitione Iuris, vel recepta conſuetudine; ioramentum illi appoſitum cenſetur eamdem conditionem habere. eſt communis DD. de qua vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum. p. 2. §. 4. in principio. Probatur, quia iuramentum ſequitur naturam actus ſuper quem cadit; *acceſſorium enim ſequitur naturam principalis*, vt habet regula Iuris 42. in Sexto. Itaque ſi actus habet tacitam conditionem, etiam iuramentum habere cenſetur. Confirmatur, quia iuramentum non additur, vt promiſſio, propoſitum vel contractus aliter accipiatur quà per ſe accipi ſolet, ſed vt eo modo intellecta quo ſolent intelligi, non poſſint reuocari. Itaque non tollit nec excludit ſolitas conditiones. Exempla ſint: Iuraſti Petro ſeruare promiſſa, ſubintelligitur tacitè, niſi ipſe quæ tibi promiſit non ſeruet. Facta pace cum inimico, iuraſti te illi non nociturum; nimirum ex cauſa præterita, ſiue, Niſi ipſe cauſam nouis inimicitiis dederit, aut niſi ob flagitia proſcribi contigerit, &c. Iuraſti puellæ te illam ducturum, ſcilicet, Niſi ipſa fornicetur, vel in morbum incurabilem, paupertatem, infamiam, &c. incidat, vel niſi ipſe Religionem ingreſſus fueris. Iuraſti ſeruare ſecretum, ſcilicet, Niſi vergat in damnum alterius. Iuraſti te caſtigaturum filium vel famulum, ſcilicet, Niſi fortè inde naſceretur maius incommodum, vel niſi veniam deprecando impetrauerint, vel ob aliquam cauſam aliud expediens viſum fuerit. Iuraſti parêre Superiori, ſcilicet, Niſi excommunicetur, niſi officio priuetur. Iuraſti honoris causâ te non præceſſurum alterum, ſcilicet, Niſi te cogat: cùm enim ſit in fauorem ipſius, cenſetur, relaxare, dum non vult prior intrare; vel ſubintelligitur, quantum in te eſt, vt vult Caietanus art. 7. & Nauarr. numer. 5. Promiſiſti aliquid abſenti com iuramento; ſed nemo iuramentum nomine ipſius acceptauit, vel certè is qui acceptauit, non poterat validè acceptare, non teneris; quia promiſſio habet hanc tacitam conditionem, *Si validè acceptetur*. Hoc tamen intellige, niſi alia ſit mens iurantis, vt ſi intendat illam tacitam conditionem excludere. tunc enim tenebitur, ne Deum faciat teſtem falſi; niſi is in cuius fauorem factom eſt, condonet: vel niſi iuramentum habeat vim voti, aut fiat intuitu pietatis: vt ſi iures te fore Religioſum. Si enim intendas id Deo promittere, habet vim voti. imò eſt tacitum votum iuramento confirmatum. itaque Deus illud acceptat, nec potes vllo colore reſilire, cùm duplici vinculo tenearis. Si autem non intendas quidem promittere, ſed ſolùm proponas intuitu pietatis, & vt te in propoſito confirmes, apponis iuramentom, non habebit quidem vim voti, quia deeſt intentio promittendi; tamen neceſſariò ſeruandum iuramentum, ne Deum facias teſtem falſi: quia non habet tacitam conditionem, quæ falſitatem excludat. cùm enim factum ſit ſtudio ſalutis, redundat in honorem Dei; ac proinde intereſt Dei, propoſitum illud impleri. quare accedente iuramento, planè confirmatur. Itaque etſi propriè non habeat vim voti, eſt tamen voto ſimile. Quod dictum eſt de tacita conditione, idem dicendum de quauis alia reſtrictione ſeu limitatione. Iuraſti ſeruare ſtatuta Capituli, ſcilicet, Quæ nunc ſunt in vigore, &

Margin notes, right column: 22 *Tacita conditio vel reſtrictio.* — *Varia exempla.* — *Mens iurantis ſpectanda.*

maioris momenti, ſeu quæ ex vi iuramenti ſunt in vſu: non enim ſe iuramento vult aſtringere ad minima; neque ad ea, quæ non ſeruantur, vel ſi ſeruentur, non ex religione iuramenti: neque etiam ad ſtatuta futura, niſi aliud intenderit. Iuramentum enim ſtrictam habet interpretationem ob periculum animæ, vt docet Panormitan. in cap. Clericus, de iureiurando, Silueſter Iuramentum 4. q. 23. Iuraſti dicere in cauſa quidquid noſti, ſcilicet, Si ſecundùm ordinem Iuris dici debet, non autem ſi occultum ſit.

Hæ & ſimiles conditiones in iuramento promiſſorio ſunt expendendæ, vt ſciatur eius obligatio. Inſunt autem hæ conditiones promiſſioni cui iuramentum apponitur, interdum ex parte rei promiſſæ, ſiue ex diſpoſitione Iuris id fiat, ſiue ex natura rei, ſiue ex communi hominum intelligentia vel conſuetudine; interdum ex parte ipſius promittentis, qui talem conditionem tacitè vel expreſse apponit. Numquam autem iuramento appoſito huiuſmodi conditiones excluſæ cenſentur, niſi quando ipſum in eum finem apponitur, vt excludantur, ne promiſſor ſe per illas ab executione promiſſionis poſſit eximere.

DVBITATIO V.

Vtrùm violatio iuramenti promiſſorij, præſertim in re parua, ſit peccatum mortale.

23 *Violatio iuramenti in re magna.* RESpondeo, Si promiſſio ſit rei notabilis, violatio iuramenti erit peccatum mortiferum. Eſt communis ſententia Doctorum. Probatur, Quia iurando, quantum in te eſt, feciſti Deum teſtari non ſolùm te habere animum faciendi, ſed etiam te facturum, niſi iuſtum impedimentum interueniat. Itaque niſi facias, quantum in te eſt, facis vt Deus falſum teſtatus ſit.

In re parua, an ſit peccatum mortale. *Sententia Caietani.* Sed difficultas eſt, ſi in re parua violetur. Caietanus art.7. diſtinguit. Vel enim, inquit, res parua eſt tota materia promiſſionis, vel pars ſolùm. Si ſit tota materia, violatio iuramenti in re parua erit peccatum mortale; quia tota promiſſio violatur; vt ſi iuramento promiſeris aſſem, & nihil ſoluas. Si autem ſolùm ſit pars materiæ, erit tantùm peccatum veniale; vt ſi promiſeris tres aureos, & vnum aſſem in ſolutione prætermittas. Idem tenet Couarruuias lib.1. variar. c.1. num.2. Simili modo diſtinguit in voto.

Alij generatim docent, ſi res promiſſa ſit parua, ſiue ea ſit tota materia, ſiue pars tantùm, non fore niſi veniale; Silueſter, Iuramentum 4. q.1. Sotus lib.8.q.1.ar.7.& q.2. ar.3. Nauar.c. 12. n.10. Idem tenet Antoninus p.2.tit. 10. c.4.§.1. Vtraque ſententia probabilis eſt.

Verius eſt eſſe peccatum mortale. Verius tamen videtur, violationem iuramenti in re parua, ſi ſeriò promiſſa ſit, nec ſit aliquid quod excuſet, eſſe peccatum mortale, ſiue ſit tota materia, ſiue pars. Ita Gabriel in 3. d.12. q.1. concluſ.4.& 7. Tabiena v. Iurament.0.11. Caietan. in Summa v. Periurium, Fumus eodem, numero 2. Valentia diſp 6.q.7.puncto.2.

Probatur Primò, Qui rei paruæ promiſſionem, quã iuramento confirmauit, non implet, is quantum in ſe eſt, facit Deum teſtem falſi: hoc autem eſt peccatum mortale, cùm ſit magna in Deum iniuria: ergo. Maior probatur, quia dum ita iuras, ipſo affectu & quantum potes, facis Deum teſtari te hoc præſtiturum: ergo ſi non præſtes, cùm poſſis, facis quantum in te eſt, vt Deus falſum teſtatus ſit. Secundò, Eiuſdem rationis eſt falſum reddere id, quod Deus antea teſtatus eſt, & facere vt Deus in præſenti falſum teſtetur: atqui hoc eſt peccatum mortale, ſiue res ſit parua, ſiue magna; ergo & illud. Tertiò, Homo ſub peccato mortali tenetur curare vt ſit veritas in iuramento aſſertorio, idque ideò ne Deum faciat teſtem falſi: ergo ſub eadem obligatione tenetur curare vt etiam in promiſſorio ſit veritas. Solùm eſt differentia, quòd veritas iuramenti aſſertorij debeat eſſe præſens, & ſit ſpeculatiua: veritas promiſſorij ſit futura, pendens ab ipſo iurante. Sed hæc diuerſitas non facit vt ipſe non teneatur pari modo procurare, eſſeque ſolicitus vt verum ſit quod iurauit. Quartò, Iuramentum reſpicit materiam non quatenus eſt magni vel parui momenti, multùm vel parùm vtilis homini; ſed quatenus vera: ergo ex magnitudine vel paruitate materiæ non debet iudicari eius obligatio, ſed ex veritate: atqui omnes veritates ſunt eiuſdem rationis in ordine ad teſtimonium diuinum: eiuſdem enim rationis eſt, in re parua, & in re magna falſum teſtari: ergo eiuſdem rationis eſt, in re magna & in parua Deum teſtem falſi facere.

Aduerte tamen, non eſſe peccatum mortale, ſi puter promiſſarium non curare rem paruam, & facile condonaturum; modo alioquin paratus ſit ſoluere, ſi ſecùs eſſet. quo modo is, qui iuraſſet dare tres aureos, & in ſolutione omitteret vnum aſſem, poſſet excuſari: vel ſi promiſſio habeat aliquam tacitam conditionẽ aut reſtrictionem; tunc enim iuramentum non violatur vlla ex parte, ſed integrè impletur iuxta mentem iurantis. 24 *Si promiſſarius non curet.*

Petes, Cur iuramenti violatio in re parua potiùs eſt peccatum, quàm violatio voti in ſimili? 25 *Differentia voti & iuramenti.*

Reſpondeo, Quia in voto ſpectatur an res ſit parua, an magna in ordine ad honorem Dei. Si parua, non cenſetur honor Dei ex violatione voti niſi parum lædi; & ſic ſolùm eſt veniale. in iuramento hoc non ſpectatur, ſed ſolùm curatur vt ſit verum quod iuratur; quia Deus adducitur in teſtimonium veritatis.

DVBITATIO VI.

Vtrùm iuramentum promiſſorium metu graui extortum obliget.

VIdetur non obligare. Primò, Quia talis promiſſio eſt irrita, vel ſaltem arbitrio promittentis poteſt in irritum reuocari; vt oſtenſum eſt ſupra c.17. dub.6. ergo & iuramentum illi appoſitum: nam iuramentum ſequitur naturam actus ſuper quem cadit. Secundò, Votum tali metu extortum non obligat, vt oſtenſum eſt c.40. dub.3. ergo nec iuramentum. Tertiò, Tali iuramento deeſt conſenſus; nihil enim tam contrarium conſenſui, quam vis & metus; vt habetur L. Nihil conſenſui. ff. de regul. Iuris. Quartò, cap. Quamnis pactum.2. de pactis, in 6. dicitur: *Pactum, ſi iuramento, nec vi nec dolo præſtito, firmatum fuerit, omnino ſeruari debet.* ergo à contrario ſenſu, ſi vi vel dolo præſtitum ſit, non debet ſeruari. Confirmatur, 26

firmatur,quia iuramentum dolo elicitum non obligat, vt dicemus dubitatione ſequenti. ergo neque metu extortum:quia vis & dolus æquiparantur. vt patet d. cap. Quamuis pactum. Quintò, L.2. C. Si aduerſus venditionem,dicitur: *Per vim autem vel metum iuſtum extorta* (ſacramenta) *etiam à maioribus, maxime ne querimoniam maleficiorum commiſſorum faciant, nullius eſſe momenti iubemus.* vbi generatim Imperator Iuſtinianus omnia iuramenta metu extorta vult eſſe nullius momenti. Ob hæc & alia argumenta plurimi tenent, huiuſmodi iuramenta eſſe inualida,nec egere relaxatione. ita ſentit Panor. in cap. Cùm contingat.28.num 3.de iureiur. vbi docet, quando actus ſecundùm ſe eſt lege prohibitus (id eſt Iure irritus,vel in irritum reuocabilis, vt exponit Couarruuias l.1.variar.cap.4.n 6.) iuramentum quoque metu appoſitum eſſe irritum. pro qua ſententia citat Vincentium Mediolanenſem inſignem Canoniſtam; Panorm. ſequitur Alciatus in d. cap. Cùm contingat.not.3.Felinus in cap.2.de iureiur. Francus in cap.1. de pactis, in 6. & D. Antoninus 2. p. tit. 10. cap. 6.§. Quintus caſus. Hi omnes docent non eſſe opus abſolutione, quando iuramentum metu præſtitum fuit ſuper contractu inualido,vt refert Couarruuias de matr. p.2.c.3.§.5. num.1. Idem tenent multi alij,quos citat Sancius lib.4. de matrim. diſp.20. num.3. dicitque ſententiam eſſe probabilem; eamque in praxi ſeruari apud Iudices ſæculares affirmat Couar.l.1. variar. c.4. n.7. nimirum quatenus eum, qui ſic iurauit, admittunt ad agendum ante abſolutionem a vinculo iuramenti.

Sententia multorum DD. non obligare.

Contraria tenenda.

Verùm contraria ſententia eſt multò probabilior,& meo iudicio pænè certa; nempe tale iuramentum metu expreſſum obligare,modò factum ſit animo obligandi,& de re licita. Eſt communis ſententia Theologorum in 3. d. 39. D. Thom. & Caiet. qu.89. art.7. Idem tenent plerique Canoniſtæ,quos citat Couar. de matrim.ſupra,& Alex. Imolenſis in cap. Verùm 15. de iureiur. dicit eſſe opinionem communem.

Probatur Primò,ex Canonibus cap. Si verò de iureiur. vbi de eo, qui grauiſſimo metu compulſus fuerat renunciare beneficio ſuo,& eam renuntiationem religione iuramenti confirmare,dicitur debere petere abſolutionem. & ratio additur, *Quia non eſt tutum quemlibet contra iuramentum ſuum venire, niſi tale ſit, quod ſeruatum vergat in interitum ſalutis æternæ.* & cap. Verùm, eodem tit. dicitur; eos,qui inuiti pro vita aut rebus ſeruandis iuramenti vinculo ſe obſtrinxerunt, eſſe abſoluendos: ita enim conſueuiſſe facere Romanos Pontifices. Vide plura ſuprà cap. 17. dubitat.7. num.51.

Probatur Secundò, ratione, quia Iure naturæ tenemur efficere vt verum ſit quod iurauimus,ne Deum faciamus teſtem falſi: hoc enim eſt magna iniuria in tantam Maieſtatem; quam ne committamus, antè mors nobis præoptanda. Neque refert vtrùm id, quod iuramento promiſſum eſt, ſit per ſe actus virtutis, an non; ſufficit rem eſſe indifferentem,quæ ſine peccato poſita promiſſione fieri poſſit. Quod confirmatur,quia ſoluere vſuras non eſt per ſe bonum, ſed potiùs habet ſpeciem mali, cùm præbeat occaſionem maioris iniquitatis:& tamen ſi iuramento promiſiſti,teneris; cap.Debitores.6 de iureiur.

Dixi, *modò factum ſit animo ſe obligandi*, quia ſi abſque tali animo factum ſit,quidam ducent non obligare:de quo infrà dubitat. 8. Idem dicendum ſi addiderit reſtrictionem aliquam, vel clauſulam tacitam.

Hinc ſequitur Primò,Eum, qui pro redimenda 27
vita promiſit cum iuramento latroni 100. aureos, teneri ſoluere,vt docet Caiet.ar. 9. Sotus l.8.q 1. a.7.& alij.etſi enim latro ex hac promiſſione nihil iuris acquiſierit,eique nulla iniuria fiat,ſi non ſoluas;tamen Deus ius habet vt verifices id, ad quod illum teſtem adduxiſti. Vbi tamen ſoluiſti, potes repetere: quia momentanea ſolutione ſatisfacis, quando iniuria cauſam dedit. quòd ſi latro condonet,etiam coactus metu, non teneris. Idem dicendum ſi Prælatus abſoluat, vel Superior latronis relaxet.Ratio eſt,quia hæc omnia tacitè in tali iuramento ſubintelliguntur.

Promittens latroni 100.

Sequitur Secundo,Eum, qui iureiurando pro- 28
miſit ſe rediturum ad carcerem, quamuis iniurioſum,teneri,etiamſi ſciat ſe iniuſte plectendum.Ita Caiet.& Sotus ſuprà, Silu. Iuramentum 4. q. 26. Toletus l.4. cap. 22. Colligitur ex D.Thoma a. 7. ad 3. vbi dicit,iuramentum coactum in foro conſcientiæ inducere obligationem, etiam cum damno temporali. Probatur Primò,Iſta promiſſio fuit prudens; quia abſque illa non poterat obtinere reditum ad res ſuas componendas: ergo eius executio eſt licita:licitum enim eſt exequi, quod prudenter promittitur.ſi licita: ergo ſi firmetur iuramento,eſt ſeruanda. Nec refert quòd res ſint mutatæ, ſublato metu & coactione: quia circa rem promiſſam non eſt facta mutatio: promiſit enim redire abſolutè, etiamſi coactio & metus tunc abfutura eſſent;& tamen prudenter promiſit: ergo etiam prudenter exequi poteſt. executio enim nihil eſt aliud quam promiſſionis completio.Secundò, Suppoſita promiſſione redeundi, iſte reditus non ſolùm eſt licitus, ſed etiam eſt honeſtus, vtpote opus virtutis fidei, veritatis, & fortitudinis, vt ex ſenſu omnium gentium conſtat: ergo ſi iuramentum accedat, naſcitur obligatio. Tertiò, Si quis violet tale iuramentum, communi iudicio cenſebitur periurus; & iniurius in numen diuinum, quod in teſtem adduxit; niſi fortè eum aliqua reſtrictione animo concepta iurauerit.

Iurans redire ad carcerem.

Aduerte tamen,quoſdam Doctores contrarium 29
docere, ſcilicet non teneri redire,ſi carcer erat iniurioſus, vt tyranni, vel Iudicis non competentis; vel Iudicis legitimi, ſed non procedentis ſecundùm ordinem Iuris. Ita Nauarrus c. 12. n. 18. qui pro ſe adducit Tabienam v.Iurare. §. 10. Panorm. in cap. Si verò.8.de iureiur. Gloſſam communiter receptam in Clement.Paſtoralis,de ſententia & re iudicata v. Per violentiam. Io. Andream in ſpec. Rubr.de iureiur. Idem docet Couarr.l. 1. var. c.2. num.7.vbi citat Baldum, Curtium ſeniorem, Ancharanum, & Maiorem in 4. d. 15. q.22. additque non ſolùm non teneri redire; (de quo dicit non eſſe dubitandum) ſed ſi redierit, grauiter peccare. Fundamentum huius ſententiæ eſt, quia redire in tali caſu, eſt ſeipſum quodammodò occidere, & vitam ſuam prodigere: hoc autem eſt illicitum, quia tenetur homo vitam ſuã conſeruare. Confirmatur Primò, Quia detentus tali carcere tenetur capeſſere fugam ſi poteſt:ergo ſi ſit liber ſit,non poteſt redire. Confirm. Secundò, Quia iuramentum non eſt ſeruandum,quando vergit in deteriorem exitum:

Quorundã ſententia.

exitum,cap. Quintanallis, de iureiurando : at hîc vergit:ergo.Hinc ſequitur,non ſolùm non teneri, ſed etiam non poſſe redire.Hæc ſententia eſt probabilis & ſecura in praxi,proptèr Doctores.

Eſt ſententia probabilis.

Sed quod diximus eſt verius ob rationes allatas,vnde

Ad rationes. Reſpondeo, Illud fundamentum non eſſe verum.qui enim ob iuſtam cauſam ſe in certum vitę diſcrimen conijcit, non cenſetur ſeipſum occidere,aut vitam prodigere. Nec homo tenetur quouis euentu vitam conſeruare ; ſed ſi commodè & decorè poteſt:hîc autem iuſta cauſa ſubeſt;tum ne videatur mendax, & promiſſi violator, quod minimè decet virû grauem;tum ne cenſeatur periurus. Itaque exponit vitam propter opus virtutis, quod laudabile eſſe oſtenſum eſt ſuprà c.9.dub.6.

Ad Primam Confirmationem: non tenetur fugere, ſi promiſit, præſertim cum iuramento, non fugere.imò etiamſi abſque iuramento promiſerit.

Ad Secundam:Tunc iuramentum cenſetur vergere in deteriorem exitum, quando executio eſt illicita; vel ſi ſit licita, quando eſt maioris boni impeditiua, & iuramentum non eſt factum in fauorem tertij;vt ſi iuraſti non ingredi Religionem, Colligitur ex D.Thoma art.7.ad 2.

30 *Quale peccatum violatio talis iuramenti.* Petes, Quale peccatum eſt violare tale iuramentum metu extortum? Multi Doctores, præſertim Canoniſtæ, putant eſſe ſolùm veniale. Ita Panormitanus in cap. Si verò. 8. de iureiuran. Ioannes Andreas, Hoſtienſis, & alij in cap. Verùm 18. eodem, Angelus v. Periurium, n. 7. vbi citat pro ſe Petrum Aureolum, Cardin. & I. Andream. Probant ex dicto cap. Verùm. 18. de iureiur. vbi Pont. Cæleſtinus III. reſpondet, eos, qui inuiti pro vita vel rebus ſuis ſeruandis iurarunt & non ſeruauerint, non eſſe tamquam pro mortali crimine puniendos.

Eſt peccatum mortale. Sed communis ſententia Theologorum eſt, eſſe peccatum mortale, præſertim ſi materia ſit grauis,& is in cuius fauorem factum eſt, vel alius poteſtatem habens,non relaxet.Ratio eſt,quia facere Deum teſtem falſi, eſt grauis iniuria. Caiet. & Sotus ſuprà. Nauar. num.14. Silueſt. Iuram. 4. qu.7. & alij.

31 Ad cap. illud Reſpon. Tantùm vult dicere, in foro eccleſiaſtico externo non eſſe puniendos pœna Canonibus in periuros conſtituta; ſed mitiùs agendum; quia metus culpam attenuat, & venia ex parte dignos reddit. Ita Gloſſa; vel vt Caietanus ait; hoc pertinet ad iudicium præſentis clementiæ Pontificiæ,alioquin eodem c.ſatis ſignificatur eos eſſe periuros.

Ad argumenta initio propoſita. Ad Primum argumentum n. 26. poſitum Reſpondeo, Vt iuramentum obliget, non requiri vt promiſſio per ſe obligationem inducat,ſatis eſt vt executio eius ſit licita.

32 Dicitur Iuramentum ſequi naturam contractus, non quoad eſſe firmum vel irritum, vt per ſe notum eſt; ſed quoad conditiones tacitas,& alias limitationes.quas contractus ex Iure, conſuetudine,vel contrahentium mente habet.

Dices, Promiſſio metu extorta habet hanc tacitam conditionem, Niſi ob iniuriam illatam reuocauero, aut obligationem eliſero : ergo ratione iſtius conditionis poterit iuramenti vis elidi & non impleri.

Reſpon. Si talem conditionem dum iuraret expreſsè cogitauit, & ſaltem mente adiunxit, fateor non teneri.poterat enim ratione iniuriæ quam patitur,huiuſmodi reſtrictionem facere.Si autem de ea non cogitauit, ſed ſimpliciter iurauit, tenetur: quia iuramentum eo fine exigitur, vt talis conditio, quæ aliàs Iure naturæ promiſſioni ſic iniuſtè extortæ inerat,excludatur,& promiſſor non poſſit vti iure quod alioquin ratione illius conditionis competebat. Itaque per iuramentum cenſetur & præſumitur vſus iſtius Iuris excluſus, niſi conditio illa expreſſa voluntate fuerit inſtaurata, ſiue interiùs in animo, ſiue exteriùs voce.

Ad Secundum: Alia eſt ratio voti, alia iuramenti;nam in voto ſpectatur ſolùm vtrùm executio operis ſit Deo gratior,an eius omiſſio.In iuramento, vtrùm executio ſit licita, & promiſſario commoda.

Ad Tertium: Non deeſt conſenſus, qui Iurè naturæ ad ſubſtantiam actus eſt neceſſarius: qui enim metu conſentit,abſolutè voluntariè & liberè conſentit, ſecundùm quid inuoluntariè. hinc dicitur conſentire voluntariè mixtè. vide ſuprà cap.17.num.43.

Ad Quartum: Solùm inde ſequitur non debere ſeruari omnino; id eſt, ita vt non poſſit obtineri relaxatio. Illud enim *omnino* excludit diſpenſationem, vt inquit Gloſſa in cap.2. de pactis. in 6.° & Archidiaconus ibidem. Confirmatur: Etſi vis & dolus in multis aliis æquiparentur, tamen hac in re minimè. nam metus non excludit conſenſum lenum ſicut dolus.

Ad Quintum: Illud Authent. non videri receptum ab Eccleſia, ne via ſternatur periuriis. Imò expreſsè videtur ei derogatum per c. Verùm. 15. & cap. Si verò. 8. de iureiur. & cap. 2. de pactis, in 6. quibus locis dicitur iuramentum ſeruandum, *quando non vergit in detrimentum ſalutis æternæ.* Excipiendum tamen videtur iuramentum de non facienda querimonia maleficij,id eſt,de accuſando vel denunciando; quod videtur ſtatim irritum reddi.ſi metu ſit extortum. Id enim bonum publicum poſtulare videtur. alioquin non poſſet hæc querimonia ſine periurio fieri, quod in damnum publicum redundaret. Verius tamen puto, etiam hoc iuramentum, niſi à Superiore relaxetur, obligare, excepto caſu quo tenetur denuntiare ad malum impediendum, vel quo iuridicè interrogatur, ob regulam illam generalem, quia extra illos caſus non vergit in detrimentum ſalutis æternæ.

DVBITATIO VII.

Vtrùm iuramentum dolo vel errore extortum obliget.

Notandum eſt, dolum & errorem poſſe verſari vel circa ſubſtantiam rei, vel circa qualitatem. Si circa ſubſtantiam, vt ſi putes vitrum eſſe gemmam, vel aurichalcum eſſe aurum; certum eſt, iuramentum appoſitum contractui, cui talis error cauſam dederit,irritum eſſe: quia deeſt conſenſus. itaque qui læſus eſt ex huiuſmodi contractu vel promiſſione, non tenetur; quia mens ipſius non fuit contrahere ſuper hac re, ſed ſuper alia. 33 *Si dolus circa ſubſtantiam.*

Sed difficultas eſt,ſi dolus verſetur ſolùm circa rei qualitatem, vel cauſam promiſſionis aut contractus, 34 *Si circa qualitatem.*

tractus. Doctores generatim docent, ſi dolus cauſam dederit, iuramentum non obligare. Probatur Primò, Quia vbi dolus eſt, excluditur voluntas, L. 1. ff. de dolo. Secundò, Quia iuramentum non obligat extra mentem & intentionem iurantis. cap. Quintauallis. & cap. Veniens, de iureiur. atqui intentio iurantis non eſt ſe hoc caſu obligare; nam mens eius tacitè repugnat: ſi enim ſciret rei qualitatem, nollet contrahere. Tertiò, Quia Deus non acceptat iuramentum, niſi ſecundum intentionem eius qui bona fide iurat, non autem ſecundùm intentionem eius qui fraude extorſit; cap. Humanæ aures. 22. qu. 5. Ita Nauar. cap. 12. nu. 13. vbi inſinuat hanc ſententiam eſſe communem, Silu. Iuramẽtum 4. q. 8. ex Archid. Panorm. Ioan. Andrea, & Frederico. Idem qu. 19. Emmanuel Sa v. Iuramẽtum. idem expreſſim docet Panorm. in cap. Cùm contingat. 28. num. 3. & 23. de iureiurando; cuius opinionem eſſe communem fatetur Alciatus in illud notab. 3. D. Anton. par. 2. tit. 10. cap. 6. §. Quintus caſus. vbi docet, quando dolus dat cauſam contractui, iuramentum non egere abſolutione: vbi non dat cauſam (vt ſi voluiſſet contrahere, etiamſi non fuiſſet deceptus) tunc iuramentum requirere abſolutionem: & hanc debere facilè dari in odium deceptoris. Couar. lib. 1. variar. cap. 4. n. 6. approbat ſententiam Panormitani. omitto alios.

Eſt ſententia probabilis. Hæc ſententia mihi omnino videtur vera, tùm ob rationes allatas, tum maximè ob has. Primò, Quia promiſſio, cui error vel dolus cauſam dedit, etiãſi (quando non fuit error circa ſubſtantiam rei vel cauſam principalem, & quaſi formalem ipſius actus) per ſe obliget donec reuocetur; tamen detecto errore poteſt in irritum reuocari, idque vel ob tacitam conditionem, quæ huiuſmodi promiſſioni ineſſe cenſetur, ſcilicet, Niſi rem talem vel talem eſſe deprehendero, vel ob tacitum diſſenſum & repugnantiam animi; vel quia prudenti iudicio talis euentus cenſetur exceptus: etſi hæc tria parum differant. Accedente autem iuramento, hæc conditio & exceptio non tollitur. iuramentum enim non additur, vt mutet qualitatem actus; ſed vt illum ſecundum naturam ipſius confirmet. Vnde dici ſolet, Iuramentum ſequi naturam actus ſuper quem cadit. Itaque actus retinet omnes ſuas conditiones & tacitas reſtrictiones, quas aliàs per ſe habet: niſi iurans expreſsè aliud intendat, volens ibi etiam in illis libertatem adimere. Secundò, Quia iuramentum promiſſorium interpretandum, Si res in eodem ſtatu permanſerint, ſi notabiliter mutatæ non fuerint, vt docet Silueſter Iuramentum. 3. quæſt. 1. §. Nam tertiò, ex communi ſententia Doctorum. atqui non cenſetur manere in eodem ſtatu, quando poſtea aliquid ſe aperit, quod anteà latebat: nam paria ſunt in Iure, aliquid ſuperuenire, & apparere ſeu incipere cognoſci: ſicut è contrario, paria ſunt, non eſſe, & non apparere; vt colligitur L. 77. ff. de contrahenda empt. Denique quoteſcumque poſt iuramentum aliquis caſus euenit, quem prudenti iudicio non cenſeris voluiſſe tua promiſſione comprehendere, non obligaris ex vi iuramenti: ergo ſi ab initio idem caſus ſubſit, ſed ignoretur, non cenſetur comprehenſus promiſſione, ita vt obligeris quando ſeueris.

35 *Exempla.* Explico exemplis. Primò, Iuramento promiſiſti puellæ nuptias, putans eſſe virginem; poſtea intelligis occultè fornicatam; non teneris iuramento, quia error dedit cauſam promiſſioni: non enim voluiſſes promittere, ſi ſciuiſſes; & iudicio prudentis hic euentus cenſetur exceptus.

Secundò, Iuramento promiſiſti emere domum Petri, quia putabas bonam; poſtea deprehendis vitium in fundamentis, vel eſſe ſubiectam lemuribus, non teneris, ob eandem cauſam.

Tertiò, Puella dolo inducta à fratribus, renunciauit cum iuramento hereditati paternæ pro certa dote, non tenetur, ſi hæreditas multò pluris valebat; vt docet Fredericus conſil. 115.

Quartò, Vendidiſti domum tuam: & iuramento promiſiſti ſtare contractu: poſteà deprehendis te grauiter læſum, potes agere ad ſuppletionem pretij: non enim iuramento intendiſti cedere iure tuo ſi deceptus eſſes in pretio. omitto alia. Neque contra hanc ſententiam ſic explicatam ſunt vlla argumenta difficilia. Secùs nonnihil ſe res habet in votis; quia promiſſio fit Deo, vt patet ex dictis cap. 40. dubit. 2. vnde ſi ſemel eſt valida, non poteſt in irritum reuocari propter ea quæ poſtea ſe aperiunt. ſecus in promiſſione quæ fit homini, quæ poteſt reuocari errore detecto: & hoc ſenſu iuramentum dicitur inualidum.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ſi quis ficto animo aliquid iuramento promittat, obligetur, & quale peccatum hoc ſit.

NOtandum eſt, in iuramento promiſſorio 36
poſſe diſtingui tria externa, ſcilicet iuramen- *Tripliciter*
tum externum, promiſſionem, & executionem: & *ficte iurari*
tria interna; ſcilicet intentionem iurandi, intentio- *poteſt.*
nem promittẽdi ſeu obligandi ſeipſum, & intentionem exequendi. Itaque tribus modis fieri poteſt vt quis animo ficto iuret. Primò, Si quis exteriùs iuret ſine animo iurandi. Secundò, Si iuret animo quidem iurandi, non tamen ſe obligandi. Tertiò, Si iuret animo non implendi.

Si deſit animus iurãdi. Si primo modo iures, ſcilicet abſque animo iurandi, non obligaris ex vi iuramenti coram Deo; quia reuerà non iuras, nec intendis iurare aut Deum teſtari, ſed ſimulare & fingere te iurare. ſicut qui fingit ſe contrahere matrimonium, exteriùs verba contractus pronuntians abſque animo contrahendi, non obligatur contractu matrimonij. Similiter qui ficte promittit, non obligatur vi promiſſionis. denique omnis actus, qui eſſentialiter requirit intentionem agentis, eſt inualidus, ſi ea intentio deſit; vt patet in collatione Sacramentorum, excommunicatione, abſolutione, &c. quod maximè locum habet in promiſſione, donatione, & contractibus, quorum vis tota ex intentione pendet.

Si hoc ſit cauſa dãni. Aduerte tamen, ſi occaſione talis iuramenti obueniat damnum parti, teneris illud ſarcire, quia cauſam dediſti: niſi fortè per iniuriam extortum fuiſſet; tunc enim iure tuo aduerſus illum vti cenſeris ſic iurando. Similiter ſi ſcandalum iuramento non ſeruato naſceretur, teneris ratione ſcandali. Denique in foro externo cogeris ſeruare prout ſunas; niſi fortè metu extortum fuiſſet: tunc enim eſt per Iudicem relaxandum.

37 De ſecundo modo eſt maior difficultas, ſuntq; duæ ſententiæ. Prior eſt, eum, qui iurat animo ſe non obligandi non teneri vi iuramenti. Ita D. Bonauentura in 3. d. 39. ar. 3. q. 1. Scotus ibid. q. vnica, art. 3. Siluest. Iuramentum 4. q. 7. vbi citat Panormitan. & alios, & q. 19. Angel. Iuramentum. 5. n. 31. vbi citat Richardum, & alios, Gabriel d. 39. quæſt. 1. ar. 2. concl. 5.

Si deſit intentio obligandi. Prima ſententia, non obligari.

Probari poteſt hæc ſententia, Primò, Qui in aliquo contractu apponit clauſulam, quæ ſit contra ſubſtantiam contractus, non obligatur; quia talis clauſula irritum reddit contractum: vt ſi contraham matrimonium, ita vt nolim obligari ad reddendum debitum, aut ad vinculum perpetuum: ſi vẽdam domum, ea lege vt eam a me non alienem: ſi promittam alicui 100. aureos, ſic tamen vt nolim teneri: atqui hic apponitur clauſula, quæ ſit contra ſubſtantiam iuramenti; ergo iuramentum non obligat. Nec refert quòd verbis non exprimatur, quia exprimitur mente, à qua ſola contractus vim habet. Secundò, Qui ita iurat, reuerà non habet animum ſeriò iurandi, ſed ſolùm exteriùs verbis; ſicut qui contrahit matrimonium cum animo non ſe obligandi ad reddendum debitum, non cenſetur ſeriò velle contrahere: nemo enim poteſt ſimul intendere contradictoria. quòd ſi putet ſe poſſe ſic contrahere, decipitur, nec ideò contractus vim habet. Tertiò, Deus non acceptat iuramentum, niſi ſecundùm hominis intentionem, cap. Humanæ aures. 22. quæſt. 5. vbi dicitur, *diuina iudicia talia foris noſtra verba audiunt, qualia ex intimis proferuntur.*

Hæc ſententia eſt valdè probabilis, quia ferè communis, & rationibus probabilibus nititur.

38 Altera eſt, Tale iuramentum, ſi ſeria intentione iurãdi factum ſit, obligare, etiamſi animus ſe obligandi defuerit. Ita Caietanus ar. 7. circa reſponſ. ad 4. quem ſequitur Sotus l. 8. q. 1. art. 7. & multi recentiores; quæ mihi videtur verior.

Altera eſt verior.

Probatur Primò, Quia obligatio eſt omnino inſeparabilis à iuramento promiſſorio; nec eſt in poteſtate hominis, efficere vt ſit tale iuramentum, & ex eo non naſcatur obligatio. Secundò, Quicumque aliquid iurat, tenetur efficere vt verum ſit quod iurat, nec vlla arte poteſt hanc obligationem euadere; quia cauendum ei quàm maximè, vt non adducat vel adduxerit Deum in teſtem falſi: ergo tenetur exequi quod iurauit ſe facturum, volente eo in cuius fauorem iurauit. Tertiò, In iuramento promiſſorio eſt duplex veritas; præſens, ſcilicet quòd habeas animum implendi: & futura, quòd reipſa implebis: ſed non potes efficere vt non obligeris ad veritatem præſentem; ergo neque vt non aſtringaris ad futuram. Quartò, Ex iuramento naſcitur obligatio, non ratione intentionis obligandi, vt in contractibus; ſed ex natura operis, ſicut ex damno illato naſcitur obligatio reſtitutionis, & ex facto vnde damnum metuitur, naſcitur obligatio impediendi: ergo etiamſi intentio obligandi abſit, nihilominus orietur obligatio vi iuramenti.

Obligatio iuramenti non ex intentione, ſed ex ipſius operis ſubſtantia naſcitur.

39 Ad primam rationem contrariæ ſententiæ Reſpondeo, Hoc eſſe verum in contractibus, quorum obligatio tota pendet ex intentione; nam hi conſiſtunt in eo, quod eſt ſe obligare alteri, & alterum ſibi: ſecùs in iuramento, quod conſiſtit in eo, quòd Deũ adducat in teſtem veritatis præſentis vel futuræ. hoc enim efficaciter facere potes, etiamſi dicas te eius reuerentia nolle teneri ad exequendum; nam nihilominus teneberis, ne eum facias teſtem falſi circa executionem. Itaque talis clauſula, Quòd nolis obligari, non poteſt efficaciter addi iuramento promiſſorio, ſicut nec contumeliæ, nec detractioni, vel alteri actui, ex quo ſecuturum eſt damnum vel alia iniuria in alterum. Addo, illam clauſulam non eſſe contra ſubſtantiam iuramenti; quia poteſt Deus verè in teſtem adduci, etiamſi nolis eius reuerentia obſtringi; ſed vt ſummum eſt contra effectum.

Reſponderur ad rationes diuerſa ſententia.

Ad Secundum: Negandum eſt, talem non habere animum iurandi; ſupponimus enim, illum velle adducere Deum in teſtem, quãuis inde nolit obligari: nam ſimili modo poteſt quis teſtari Regem, & nolle teneri eius reuerentia vel ſponſione.

Ad Confirmationem: Non poteſt quis intendere contradictoria expreſsè, & efficaci affectu: poteſt tamen implicitè & inefficaciter; vt quando quis vult peccare, & tamen non vult eſſe reus mortis æternæ.

Quomodo poſſint intendi contradictoria.

Ad Tertium: Deus non acceptat, &c. Hoc intelligendum eſt quoad id quod quis iurat, non autem quoad modum obligandi vel non obligandi.

Ex quibus apparet diſcrimen inter votum & iuramentum: qua in re falluntur Caietanus, Sotus, & quidam recentiores, putantes vtrobique eſſe eamdem rationem: nam obligatio promiſſionis pendet ex intentione, obligatio iuramenti ex ipſo facto externo.

Diſcrimen inter votum & iuramentum.

Si tertio modo iures, ſcilicet *abſque animo implendi*, quidam inſinuant, non naſci obligationem. 40
Silu. enim, Iuramentum 4. q. 16. ex Panorm. dicit eum, qui iurauit ſe rediturum ad carcerem iniquum, non teneri, ſi iurauit animo euadẽdi: ſecùs ſi animo ſe obligandi; & D. Bonauent. in 3. d. 39. art. 3. qu. 2. apertè inſinuat, eum, qui iurauit non animo implendi, ſed euadendi periculum, non teneri. Confirmatur, quia quicumque habet animum non implendi, cenſetur etiam ſe nolle obligare, vt docet Valentia diſp. 6. qu. 7. p. 4. quorſum enim vellet ſe obligare, ſi nollet implere? Sanè ſi rogaretur, ſtatim diceret hanc eſſe mentem ſuam. Itaque ſicut probabile eſt non teneri eum qui iurat abſque animo ſe obligandi; ita probabile erit eum non teneri, qui animo non implendi; quia in hoc, illud tacitè cenſetur contineri.

Si abſque animo implendi.

Hæc ſententia non videtur improbabilis, quando iuramentum iniquè extortum eſt. Contrarium 41
tamen eſt verius & multò probabilius; vt patet ex iis, quæ ſupra cap. 40. num. 7. de voto dicta ſunt. Et probari poteſt, Primò, Quia eſt verum iuramentum, factum animo iurandi, & adducendi Deum in teſtem: ergo inducit obligationem verificandi quod iuratum eſt, ne facias Deum teſtem falſi circa executionem. Nec refert vtrùm metu extortum ſit an non: quia hæc obligatio prouenit ex natura iuramenti. Secundò, Quia in contractibus, animus non ſoluendi non tollit obligationem; ergo neque in iuramento. Tertiò, Prius eſt obligari quàm exequi: obligatio enim non naſcitur ab executione, ſed executio ab obligatione: ergo ex eo quòd deſit animus explendi, non tollitur obligatio, nec animus obligandi: quia ſublato poſteriore, non tollitur quod prius eſt. Denique hæc eſt communis ſententia Doctorum.

Animus implendi non requiritur ad obligationem.

Ad Confirmat. Qui facit aliquem actum vnde neceſſariò naſcitur obligatio, non poteſt præſumi nolle

nolle ſe obligare,niſi expreſſo actu id nolit; nam ipſo actu contrarium facit: quod maxime locum habet in caſu propoſito,quia obligatio iuramenti non pendet ex intentione iurantis, vt dictum eſt, ſed ex ipſo facto. Nec obſtat, quòd diceret ſe nolle obligari,ſi rogetur; quia quiuis contrahens cum intentione non ſoluendi,idem diceret, ſi rogaretur;tamen non ideò cenſetur ſe noluiſſe obligare, cùm abſolute intenderit cótrahere,& contrahendo ſe obligauerit.Itaque talis præſumptio locum non habet,quando factum contrarium obſtat.

42 *De culpa grauitate in 3. modo.* Quod ad grauitaté culpæ attinet, ſi tertio modo fictè iures, videlicet abſque animo implendi, erit periurium mortiferum: quia cùm duplex veritas requiratur in iuramento promiſſorio; præſens & futura, deeſt veritas præſens, nempe animus exequendi. quòd ſi poſteà non exequaris, accedet noua culpa letalis, quia deerit veritas executionis,Deúmque de nouo facies teſtem falſi.

In 2. modo. Si ſecundo modo,ita vt ipſa fictio verſetur circa obligationem,(vt cùm non intendis te obligare)eſt etiam peccatum mortale, vt rectè Silueſter Iuramentum 4. qu.7. Primò, Quia deeſt veritas præſens,id eſt, animus exequendi; iurat enim ſe facturum, quod non intendit facere. Secundò, Quia non intendit ſe obligare; in eo enim eſt peculiaris irreuerentia, quòd velit Deum adducere in teſtem,& tamen nolit eius teſtimonio vbſtringi.vnde videtur eſſe grauius peccatum ſic iurare, quàm ſolùm animo non implendi. Confirmatur, quia ſi iurares animo implendi, nolendo te obligare non ſolùm homini promiſſione, ſed neque Deo ratione iuramenti; inſignem iniuriam Deo irrogares: ergo addit peculiarem malitiam. quòd ſi ſolùm intenderes te non obligare homini, aliquid ius ei tribuendo, ſed ſoli Deo ratione iuramenti,cum intentione exequendi,erga hominem non videretur eſſe peccatum mortale, quia nihil falſi ſignificatur verbis iuramenti, & non deeſt animus obligandi,quem natura iuramenti requirit,etiamſi deſit animus promittendi homini.

In 1. modo. Si primo modo,ita vt fictio ſit circa actum iurandi, (vt cùm non intendis iurare,ſed ſimulare iuramentum) diſtinguendum eſt: vel enim id, quod iuras, eſt verum, vel eſt falſum. ſi eſt verum,probabile eſt non eſſe peccatum mortale, ſiue iuramentum ſit aſſertorium, ſiue promiſſorium; quia nec homini notabilis fit iniuria, nec Deo grauis irreuerentia. Non homini; quia in opere externo idem futurum eſt atque ſi ex animo iuraſſes; & ſi opus ſit, in foro externo ex tali iuramento cogi potes. Non Deo; tum quia reuerà non adducitur in teſtem, ſed ſolùm id fingitur & ſimulatur; tum quia etſi externo actu adducatur, adducitur ſolùm in teſtem veritatis.

Iurans verbis verum abſque animo iurandi. Contrarium tamen videtur verius, ſi iures mandato iudicis,vel in contractu magni momenti: oportet enim tunc ſincerè & ex animo iurare; alioquin cenſetur grauis deceptio, quæ etiam euertit vſum & finem iuramenti, rebus humanis tam neceſſarium. Ita Caietan.ſuprà artic. 7. ad 4. Sotus art.7. Si tamen iniquè exigeretur,non eſſet peccatum mortale ſic iurare,vt Sotus docet contrà Caietan.quia nulli fit iniuria.

43 *Iurans verbis falſum.* Si verò ſic falſum iures, plerique putant eſſe peccatum mortale. Ita Caietanus & Sotus ſuprà, Couarr. in cap. Quamuis pactum. 1.p.§.5 num.3. & alij paſſim. Ratio eſt, quia externo actu Deus adducitur teſtis falſi; quod perinde eſt ac ſi quis offerret illi ſacrificium Iudaicum,v.gr.agnum vel vitulum,abſque animo ſacrificandi; vel adoleret thus idolo abſque animo venerandi. Sed hæc ratio non videtur conuincere,alioquin eſſet peccatum mortale iurare in tali caſu cum reſtrictione mentali: nam externo actu Deus adducitur in teſtem falſi, & cum ſimili reſtrictione adolere thus idolo,laudare Mahumetem,vel ſolemnia illa Turcarum verba pronunciare, *Vnus Deus & propheta illius Mahumet*, eſt peccatum mortale. ſatis enim eſt,in honore exhibendo actum externum ita fieri, & cum illis circumſtantiis, vt meritò videri poſſit velle ſacrificare, laudare, &c. Itaque contraria ſententia videri poſſit non improbabilis, ſcilicet non eſſe id peccatum mortale,ſi per iniuriam cogaris,& falſitas ſit penitus occulta: quia neque reipſa iuras falſum, cùm non intendas Deum in teſtem vocare, ſed ſimulare; neque ſecundùm prudentem æſtimationem potes cenſeri iuraſſe falſum; tum quia falſitas eſt penitus ignota,tum quia iuſta cauſa erat alia mente iurandi.& in hoc caſu locum habere poſſet ſententia Panormitani, Angeli, & aliorum, qui volebant iuramentum metu expreſſum non obligare ſub mortali: de quo ſuprà dubit.6.

Verùm ſatius eſt tenere cum communi, ob rationem allatam.

DVBITATIO IX.

Vtrùm ſi alio ſenſu quàm alter intelligit iures, obligaris, & quale peccatum hoc ſit.

NOtandum eſt,hoc dupliciter fieri poſſe: Primò, Si oratio ſit ambigua, & tu de induſtria alium ſenſum intendas, quàm is qui iuramentum exigit. Secundò, Si non ſit per ſe ambigua, ſed illi tacitè aliquam reſtrictionem addas. Rurſus vel ſponte iuras, vel compulſus ab alio, idque vel Iure vel iniuria.

Dico Primò, Qui alio ſenſu iurauit,non tenetur præcisè ex vi iuriſiurandi,niſi iuxta ſuum ſenſum. Ita Couarr. in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 5. in principio, Caietan. & Arragonius art. 7. Sotus l.8. quæſt.1. art.7. circa 4. argumentum,& multi alij. Probatur Primò, Iuſiurandum vi ſua ſolùm obligat ad id quod per ipſum eſt confirmatum & aſſertum; quia ad hoc ſolùm is qui iurat, Deum in teſtem adduxit: ſed ſolùm id aſſertum eſt,quod iurans in mente habuit:ergo ſolùm ad illud præſtandum obſtringit. Secundò, Quia iuramentum ſequitur naturam promiſſionis, cui accedit: atqui promiſſio non obligat vltra intentionem promittentis,ergo nec iuramentum. Tertiò, *Humanæ aures talia verba noſtra iudicant, qualia foris ſonant. Diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. apud homines, cor ex verbis; apud Deum verò verba penſantur ex corde*; vt ait Gregorius l. 26. Moral. cap.7. & habetur 22. q.5. cap. 11. Humanæ aures. ergo cùm ex intimis alio ſenſu proferantur, Deus etiam ſic ea accipit,& ita confirmare cenſetur. 44 *Iuramentum vi ſua obligat ſecundùm mentem iurantis.*

Dices,Reuerentia diuina obligat non ſolùm vt verifices id quod intendiſti iurare,ſed etiam quod aliis rationabiliter viſus es iuraſſe. ſi enim id non ſerues, videberis periurus, & quantum in te, mi- 45 *Obiectio.*

nues apud illos honorem diuinum. Confirmatur ex cap.9. Quacumque arte.22. quæſt.5. ex Iſidoro lib.2.de ſummo bono c.31. *Quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit, ſicut ille, cui iuratur, intelligit.*

Reſp. Reſpondeo, Ob hoc argumentum multi DD. videntur ſentire contrarium: ſed facile poſſunt conciliari: nam etiamſi iuramentum non obliget per ſe & vi ſua niſi ſecundùm mentem iurantis, vt dictum eſt: tamen ratione damni vel ſcandali ſecuturi, poteſt obligare iuxta mentem exigentis; & *Quomodo obliget iuxta mentem exigentis.* hoc ſolùm probat argumentum allatum. reuerentia enim diuina etiam obligat ad vitandum ſcandalum in materia religionis; & non ſolùm vt nihil agas quod contra honorem diuinum verè ſit, ſed neque quod videatur eſſe. Deus etiam accipit ſicut alter intelligit; quia cenſet te ad hoc obligatum non præciſe vi iuramenti; ſed quia teneris alterum non decipere, cauſam damni & ſcandali non dare. ſepoſito tamen periculo damni & ſcandali, nulla obligatio grauis naſcitur in foro conſcientiæ: nam deceptio illa per ſe non eſt mortifera. In foro tamen externo cogendus eſt implere quod ſecundùm verborum legitimam interpretationem viſus eſt promiſiſſe.

Vtrùm autem teneatur parère ſi res ſit integra, & impletio illi valde detrimentoſa, & ſcandalum abſit, quæri poteſt. de quo vide ſuprà c. 18. num. 61.

46 Dico Secundò, Quando quis ſe ſponte ſua offert ad iurandum, vel legitimè ad hoc compellitur, peccat mortiferè, ſi alieno ſenſu iuret. Ita Nauarr. c.12. n.8. Caietan. Sotus, Arragon. ſuprà, & alij. quod maximè verum eſt in Iudicijs & contractibus: in his enim eſt grauis deceptio partis, in illis ſit contra obedientiam Superioris, & peruertitur Iudicium. Accedit, quòd quando non ſubeſt cauſa legitima vtendi illa calliditate, videatur falſum iuraſſe: præſumitur enim iuraſſe ad mentem exigentis, vt communiter fieri conſueuit.

Inſtitores iurantes. Petes, An ſit peccatum mortale, quando inſtitores iurant rem ſibi tanti vel tanti ſtetiſſe, alio ſenſu quam emptores intelligant? Ratio dubitandi eſt, quia dicunt ſe alia ratione iuſtum pretium ab emptoribus non poſſe obtinere, nec per hoc velle aliquid iniuſti committere.

Reſpondeo, Non facile id eſſe credendum; tamen ſi verum ſit, non videri eo caſu peccatum mortale; ſed tunc mortale cenſendum, quando hac ratione intendunt decipere, & extorquere ſupra iuſtum, vel obtinere pretium ſummum, quod alioquin emptor dare noluiſſet; vel alia ratione ſunt ei cauſa damni.

47 Dico Tertiò, Quandocumque aliquis iniuſtè *Si iuſta cauſa ſubſit.* cogitur ad iuramentum, vel aliàs habet iuſtam cauſam celandi mentem ſuam oratione ambigua, vel tacita reſtrictione; non peccat, etiamſi alieno ſenſu iuret. quod intellige, ſi neceſſitas vel vtilitas iuramentum exigat. De *de oratione ambigua* eſt ferè communis ſententia, Soti, Caietani, Arragon. ſuprà, & aliorum. Ratio eſt, quia cùm non teneatur loqui ad mentem alterius, poteſt orationem in aliam ſententiam vſurpare, & aliena à propoſito alterius reſpondere: & conſequenter ſi ratio poſtulet, poteſt illi in eo ſenſu adiungere iuramentum.

Reſtrictio occulta. De *reſtrictione occulta* negant Sotus, Caietanus, Arragon. & quidam alij; quia oratio illa, quæ exteriùs profertur, eſt falſa: vt ſi promittas latroni 100. tacite addendo, ſi debeo, ſi ius habes, &c. exteriùs mentiris, quia oratio externa id non ſignificat.

Sed contrarium eſt probabilius, & tenet Nauarrus cap.12.num.8.9.& 19. & comment. in cap. Humanæ aures.22. q.5. Silueſter, Iuramentum 3. quæſt. 2. Iuramentum 4. q.7. Angelus, Iuramentum 5. num. 9. Adrianus in 4.q. de ſigill. confeſſionis. Maior in 4. d.15. quæſt. 18. Toletus lib.5. cap.21. & l.5. cap. 58. à Valentia diſp.5. q.13. p.2. & diſp. 6. q. 7. p.4. & alij multi. v. g. Si reus non *Exempla.* iuridice rogetur, poteſt dicere, Non feci; mente addendo, in carcere: Non habui complices; puta, in alio crimine. Ita Toletus cap.58. Si venis ex loco qui putatur falsò infectus peſte, potes cuſtodibus oppidorum reſpondere, te inde non venire, te illac non tranſiſſe, intelligendo vel addendo tacitè, Hoc die, vel vbi ſit infectio: ſic enim reſpondes ad intentionem eorum remotam; ita Silueſt. v. Iuramentum 3. q. 2. Toletus l. 4. cap. 21. Nauarr. ſuprà. Addit Toletus, *quamuis locus ſit infectus peſte, ſi tamen viator non ſit infectus, poteſt vti æquiuocatione; quia non facit contra præcipuam intentionem illorum.* quod intellige, ſi ſit omnino certus à ſe nihil eſſe periculi.

Probatur, Quia in his & ſimilibus euentis non *Probatur eſſe licita.* tenetur homo totam mentem ſuam circa rem de qua interrogatur aperire: ergo nec tenetur omnia verba exprimere, quibus ea aperiatur. poterit igitur partem exprimere, & partem tacitus addere. Confirmatur, Quia non magis tenetur totam mentem ſuam exterius declarare coram iſto, quàm dum ſolus agit & ſecum loquitur: cùm iſte nihil ad hoc iuris habeat. ſed dum ſecum loquitur, non tenetur totum exprimere; ſed poteſt partem in animo retinere: ergo etiam cùm agit cum illis ad quorum mentem non tenetur reſpondere.

Nec obſtat, quòd illud, quod exprimit, per ſe ſit falſum; quia non intendit per ſe & ſolitarie affirmare, ſed coniunctum cum eo, quod tacitus addit, cum quo eſt verum. quod enim exprimitur, ſolùm eſt pars totius orationis, quæ cõſtat partim locutione mentali, partim externa. quòd autem talis coniunctio rectè fieri poſſit, ſi cauſa ſubſit, patet Primò, ex Gregorio homil.1. in Ezechielem, vbi dicit, Prophetam connectere orationem externam cum interna, & ideò incipere ſuam prophetiam particulâ copulatiuâ. *Et factum eſt*, &c. Secundò, Multis Scripturæ exemplis; Geneſ. 27. *Ego ſum primogenitus tuus Eſau*, ſcilicet iure & priuilegio. Iudith 10. quædam dicit ſancta Iudith, quæ vix aliter à mendacio excuſari poſſunt, quàm aliqua conditione vel reſtrictione tacitùs addita Marci 13. *De die illo vel hora nemo ſcit, neque Angeli in cælo, neque Filius*; ſcilicet vt legatus & hominum Doctor. Sic Legatus ſolet dicere ſe neſcire, quod non habet in mandatis vt aperiat. Ioannis 7. *Ego non aſcendam ad diem feſtum hunc*, ſcilicet modò, vel manifeſtè, vt ſoleo. neque etiam obſtat quòd alter inde decipiatur, quia non directè intendis decipere, ſed tegere tuam intentionem, ne ipſe eam cum tuo incommodo cognoſcat, quòd autem ipſe falſum iudicium ſibi formet, ad hoc ſolùm permiſſiuè te habes, quia iure tuo vteris: & ipſe ſi omnino prudenter agere voluiſſet, debuiſſet iudicium ſuſpendere, & cogitare poſſe iuſtam cauſam celandæ veritatis ſubeſſe. ac-

cedit,

cedit, quòd nihil incommodi ex illa deceptione ei proueniat.

48 *Quando fas adhibere iuramentum.* Ex his patet, quotieſcumq; licitum eſt vti oratione ambigua, vel tacita reſtrictione; licitum etiam eſſe vti iuramento, ſi neceſſitas vel notabilis cauſa poſtulet. numquam tamen licitum eſt vti hoc artificio orationis, niſi quando iuſte poſſumus veritatem occultare; vt ſi aliquod malum vel incommodum aliter non poſſit auerti. Si abſque iuſta cauſa fiat, eſt abuſio orationis contra virtutem veritatis, & eiuſdem conſuetudinem, ac proinde eſt peccatum, etſi propriè non ſit mendacium.

Si ioci cauſa. Quòd ſi tali orationi, cùm iuſta cauſa non ſubeſt, addatur iuriurandum; vt ſi iures Principem eſſe in oppido, intelligendo pictum, ioci causâ, erit graue peccatum; quia eſt magna irreuerentia, ſuis iocis Deum teſtem adhibere. Fortè tamen non erit mortiferum, ſi ſcandalum abſit; nam reuerà non eſt periurium, cùm id quod iurare intendis, falſum non ſit. quia tamen falſum eſſe exterius videtur, in foro externo periurium eſſe præſumeretur.

Iurans quòd ſe non commendarit. Ex dictis etiam colligitur quid dicendum ſit, quando quis electus ad magiſtratum cogitur (vt quibuſdam locis fit, ſub graui pœna acceptare, & nihilominus cogitur iurare ſe nihil egiſſe vt commendaretur. Eo enim caſu ſi contrà fecit, & res adhuc eſt integra, tenetur quantum in ſe eſt curare ne electores, apud quos ſe commendauit, habeant rationem illius commendationis, ſed purè ſpectent bonum commune, & merita perſonarum. quod ſi illi fecerint, poterit iurare quòd ſe non commendauerit, intelligendo tacitè *commendatione efficaci*, ex qua ſit electus. De tali enim intelligendum eſt ſtatutum poſtulans iuramentum. verba enim cum effectu intelligenda ſunt. actus enim Inefficax perinde eſt ac ſi non fuerit. Non enim tenetur delictum occultum fateri quod eſt impertinens ad propoſitum. Sic ſi aliquid promiſiſti alicui electorum vt te eligeret in Prælatum; ſi ille te non eligat, vel tuæ promiſſionis nullam rationem habeat, electio non eſt vitioſa: & ſi cogaris, potes cum debita limitatione interna iurare te nihil promiſiſſe. Ratio autem cur teneatur, re adhuc integra, reuocare ſuam commendationem, eſt, quia tenetur curare vt poſſit iurare ſecundùm mentem ſtatuti, alioquin tacitè conſentit in periurium, illius periculo ſponte ſe exponens. Si autem res non eſt integra (vt ſi electio iam facta eſt) vel non poſſis reuocare quod feciſti; adhuc ſentio te poſſe iurare cum reſtrictione mentali: nimirum, quia non feciſti publicè, vel eo modo vt ſit probabile in iudicio. quia non teneris fateri crimen occultum, cùm non eſt infamia, aut probatio ſemiplena, aut indicia æquipollentia, vt communiter Doctores tradunt; de quo ſuprà cap. 31. dub. 3. Confirmatur ex doctrina Alexan. Imolenſis & Bartoli communiter recepta in L. 2. C. Si ſeruus aut libertus, nu. 2. Vbi docent, eum qui eligendus eſt in Iudicem, ſi interrogetur an habeat aliquod impedimentum, non teneri vitium occultum (v. g. infamiam ibi occultam) pandere: nimirum quando impedimentum eſt tale, vt non impediat officij adminiſtrationem. ſi non tenetur fateri, poterit etiam ſano ſenſu iurare, ſe illius expertem, ſi neceſſe fuerit, vt ſi nec officium nec iuramentum detrectare poſſit.

Secus eſt cùm quis rogatur de impedimento matrimonij vel Ordinum: tum quia hæc impedimenta impediunt executionem: tum quia ſponte quis ſe ad illa offert. Quòd ſi ſub graui aliqua pœna cogeretur matrimonium vel ordinem capeſſere, non teneretur occultum impedimentum, vnde infamia gigneretur, patefacere: & ſufficeret, coactione ceſſante, facere quod Ius præſcribit.

Addo tamen grauiter peccare eos, qui vbi huiuſmodi ſunt ſtatuta & iuramenta in vſu, ſe commendant: quia prætetquam quòd faciunt contra ſtatutum in re graui, faciunt etiam contra iuramentum futurum, quod intendunt iurare; & ita conſentiunt in periurium. vnde & poſteà tenentur ſuam commendationem irritam reddere, ſi res adhuc eſt integra: & in iurando non poſſunt vti reſtrictione interna, ſi vllo modo abſque graui incommodo poſſunt illud vitare, etiam magiſtratum detrectando.

DVBITATIO X.

Vtrùm fas ſit deferre iuſiurandum ei, quem putas peieraturum.

RESpondeó, Fas non eſſe, niſi iuſta cauſa ſubſit: quia quantum in nobis eſt, tenemur tantam Dei iniuriam & proximi peccatum vitare & impedire. vide D. Auguſtinum ſer. 11. de Sanctis, vbi refert exemplum de quodam Tutolymeno, qui diuinitus in raptu flagris affectus fuit, eò quòd iuramentum à proximo in tali caſu exegiſſet. 49

Tutolymenus.

Caſus quibus liceat. Poteſt tamen ſæpè iuſta cauſa ſubeſſe, ob quam hoc ſit licitum. Primò, Si ſis Iudex, & pars id poſtulet, vel aliàs ratio officij exigat; vt cùm adducuntur teſtes, vel proceditur via inquiſitionis. Ita D. Thomas q. 98. art. 4. & Caiet. ibidem. Couar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 6. num. 3. & alij. Iudex enim non debet ſequi priuatam ſcientiam, ſed præſcriptum Iuris, adhibendo ea quibus ſolet elici veritas: alioqnin daret iuſtam occaſionem ſcandali; quod illi magìs cauendum, quàm peccatum priuati. quando tamen Iudex id commodè poteſt declinare, (vt ſi aliud remedium facilè poſſit adhibere) tenetur. ſic non poteſt exigere iuramentum à Clerico de relinquenda concubina, vt habetur cap. Clericos. 3. de cohabitatione Clericor. & mulier. quia metuendum eſt ne periurium incurrat; & alia remedia ſuppetunt. Secundò, Si alterius cauſam agas, & ratio officij tui poſtulet vt ab aduerſario iuſiurandum petas. ſi enim omittas, videberis præuaricari. Tertiò, Si ſperas illum reuerentiâ Numinis non auſurum peierare, & aliàs magni tua interſit, D. Thomas ſuprà: quia quod exigitur, per ſe licitum eſt, & finis qui ſperatur, bonus, & iuſta neceſſitas interuenit. Quartò, Addi poteſt ſi eius periurio poſſis vti in tuum commodum, v. g. ad eius fraudes detegendas, & fidem ei detrahendam, vt ſic iniuriam euadas aut Ius obtineas: tunc enim licitum eſt illius periurium permittere. Sic Deus ob bonos fines multa mala permittit: ſic licitum permittere furtum famuli, vel filij, vt explores indolem, vt ipſos corrigas, vt tibi in poſterum caueas.

Iudex Eccleſiaſticus.

Petes, Quid ſi noris illum iuraturum per Mahumetum, vel idolum? 50

Si per falſos dio[s]

Reſpondeo, Nihilominùs in contractibus & aliis cauſis, vbi eſt iuſta ratio ad damnum vel iniuriam cauendam, potes exigere, vel etiam coge-

te vt iuret; non quidem determinatè tali modo, ſed abſolutè & in genere: quod eſt quotidianum apud mercatores qui cum infidelibus contrahunt. Sic Laban iniens fœdus cum Iacob, iurauit per Deum Abraham, & Deum Nachor, Gen. 31. ſine tamen iuſta cauſa non licet. Vide Auguſtinum epiſt. 154. ad Publicolam, & Serm. 30. de verbis Apoſtoli, qui totus eſt de iuramento.

51 *Vtrum maius peccatū.* Petes, vtrum ſit maius peccatum, iurare per verum Deum fallaciter, an per falſum veraciter?

Reſpondeo, Per ſe maius peccatum eſſe, iurare per falſum deum veraciter, ſi ex animo iures: quia veneraris illum animo & affectu pro vero Deo, quod eſt idololatria. poteſt tamen minus eſſe peccatum vel ratione ignorantiæ, per quam gentiles multùm excuſantur; vel quia non iuras ex animo: & hoc modo intellige D. Auguſtin. epiſt. illa 154. vbi contrarium affirmare videtur.

DVBITATIO XI.

Vtrùm ſit maior obligatio iuramenti quàm voti.

D.Thomas art.8.

52 *Iuramentum promiſſorium.* NOtandum eſt, hanc quæſtionem potiſſimùm habere locū in iuramento promiſſorio, quo aliquid Deo vel homini promittitur. Ac primùm ſi aliquid iuramento promittas Deo, certum eſt te magis obligari, quam ſi ſolùm voueas Deo; quia illud iuramentum etiam continet votum. vnde eſt duplex in eo vinculum. Nec refert vtrùm expreſsè an tacite promittas; vt ſi iures te daturum eleemoſynam; quia tale iuramentum ſoli Deo factum, cenſetur continere votum: continet enim tacitam promiſſionem ad ipſum directam. Sed

Difficultas eſt, ſi nihil Deo promittas, ſed ſolùm homini, vtrum talis iuramenti maior ſit obligatio, quam voti, quo ſimile quid Deo voues. D. Thom. *Sententia D. Thomæ.* negat; quia magis tenemur eſſe fideles Deo in promiſsis, quàm reuerentes in verificando quod per nomen eius promiſimus. qui enim eſt infidelis Deo, peccat contra reuerentiam & fidelitatem; qui autem non verificat quod per Deum iurauit, ſolùm contra reuerentiam Deo debitam. Hæc ſententia eſt probabilis, eámque ſequuntur Caietan. & alij Thomiſtæ, & multi DD. Sed contrà

Obiici poteſt Primò, Qui non implet quod iu-
53 *Rationes ob quas iuramenti obligatio videtur maior.* rauit, facit Deum teſtem falſi: at hoc eſt grauius, quam ei non ſeruare fidem in promiſſis; per illud enim tribuitur Deo aliquid, quod ipſius naturæ repugnat, per hoc ſolùm officium debitum deſeritur. Secundò, Periurium contra veritatem præſentem (vt cùm quis iuramento aſſertorio iurat falſum, vel promiſſorio abſque animo implendi) eſt grauius peccatum quàm violatio voti: ergo iuramentum magis obligat, ſaltem ad illam veritatem procurandam, quàm votum ad ſoluendum promiſſum. Antecedens patet, tum ex grauiſſimis pœnis, quæ periuris apud omnes gentes ſtatutæ ſunt; plectuntur enim vel morte, vel manus aut linguæ præciſſione, vel aliis modis corporaliter; & Iure Canonico depoſitione: tum quia ſunt infames vel ex vno actu: tum denique quia in tali periurio cenſetur eſſe maior contẽptus Numinis. qui autem ſemel vel iterùm violat votum, non habetur ita ſceleratus, nec infamis. Tertiò, Iuramentum duplicem obligationem inducit; obligat enim non ſolùm erga Deum, ſed etiam erga hominem, cui fit iniuria ſi violetur: votum ſolùm obligat Deo; ergo, &c.

Dices, Poteſt quis iurare nemini aliquid promittendo; vt ſi iures te daturum eleemoſynam. *Obiectio.*

Reſpondeo, Tale iuramentum fit intuitu Dei, *Reſp.* vt illi placeas: itaque continetur in eo tacita promiſſio erga Deum, quæ iuramento confirmatur: vnde erit in eo duplex vinculum. Quòd ſi quis tale iuramentum ita faciat vt non intendat quidquam alicui promittere, ſed ſolùm affirmare quid ſit facturus, nihilominùs hoc vinculum per ſe fortius erit vt verificet quod dixit, quàm vinculum voti, vt ex ſecundo argumento patet.

Ob has rationes hæc ſententia eſt valde probabilis, quam tenet Ioannes Maior in 4. d. 38. qu. 5. Michaël Medina lib. 5. de continentia c. 22. & 23. & alij quidam recentiores. Nauar. c. 12. num. 32. *Conciliatio Nauarri.* conatur has ſententias conciliare; dicitque ſententiam Maioris eſſe veram, quando vtrumque fit principaliter in honorem Dei, vel vtrumque principaliter in commodum proximi. ſententiam autem D. Thomæ eſſe veram, quando votum fit principaliter in honorem Dei, iuramentum in commodum proximi. vbi ſatis indicat Nauarrus, iuramentum per ſe & ceteris paribus maius vinculum inducere. Quod ſi verum eſt, ſequitur etiam in hoc vltimo caſu (quando votum fit potiſſimùm in honorem Dei, & iuramentum in commodum proximi) magis obligare; nam in iuramento eſt duplex obligatio, ſcilicet religionis erga Deum, quæ per ſe eſt firmior, & iuſtitiæ erga proximum: in voto ſolùm eſt vna obligatio, ſcilicet religionis erga Deum.

Ad rationem alterius ſententiæ: Periurium non 54
ſolùm eſt contra ſimplicem reuerentiam Deo debitam, ſed etiam contra perfectionem diuinam: *Ad rationem contrariæ ſententiæ.* nam periurus, quantum in ſe eſt, facit Deum teſtem falſi. In violatione voti, eſſe contra reuerentiam & contra fidelitatem, non ſunt duæ malitiæ diſparatæ, ſed altera pendet ex altera; ideò enim eſt contra reuerentiam quia eſt contra fidelitatem debitam ex promiſſione ſupremo Domino: violare enim fidem domino ſuo, irreuerentia eſt in illum. & quamuis eſſent diſtinctæ, non tamen omnino æquarent malitiam periurij.

Ratio tamen D. Thomæ benè probat, opus, quod ex voto fit, eſſe Deo gratius, & magis meritorium quàm quod ex iuramento; quia illud immediatè offertur Deo, & ex affectu illum honorandi: itaque induit ſpeciem actus religionis. hoc verò ordinariè non procedit ex tali affectu, ſed ex affectu iuſtitiæ erga proximum, vel timore iniuſtitiæ aut periurii; neque exhibetur Deo, ſed proximo.

DVBITATIO XII.

Quibus modis tollatur obligatio iuramenti, & cuius auctoritate.

DVpliciter tolli poteſt obligatio à iuramento, 55
Primò, Impediendo ne illam ab initio in- *Impeditur obligatio iuramenti per legem.*
ducat. Secundò, Tollendo iam inductam. Impediri poteſt obligatio iuramenti per legem, ſi lex ſtatuat vt iuramentū contractui vel promiſſioni alicui adiectum, ſit irritum, & nullam inducat obligatio-

ligationem. Sic Concilium Trident. ſeſſ. 25. c.16. de Regul. irritum reddit iuramentum adiectum renuntiationi bonorum, ſi fiat ante bimeſtre, quod præcedit profeſſionem: de quo ſuprà cap. 41. num. 39. 40. Sic in regno Luſitaniæ irriti redduntur per legem omnes contractus, obligationes, conuentiones, promiſſiones, remiſſiones, & diſtractus iuramento confirmati, ſi alioquin ad forum ſæculare eorum cognitio pertinebat: niſi cum Regis facultate iuramentum appoſitum fuerit. Simili ferè modo in regno Caſtellæ, exceptis quibuſdam contractibus, vt refert Molina diſputat. 149. Quod ideò factum eſt, ne lites ſuper huiuſmodi contractibus traherentur ad forum eccleſiaſticum. iuramentum enim facit, vt cauſa, quæ aliàs merè eſt ciuilis, fiat fori mixti. vt patet ex cap. fin. de foro competenti, in 6.

56 *Quomodo fiat vt obligatio impediatur.* Sed difficultas eſt, quomodo poteſtas humana hoc poſſit, cùm obligatio naturaliter & neceſſariò reſultet ex iuramento; Iure enim naturæ tenemur cauere ne Deum faciamus teſtem falſi, vt ſuprà oſtenſum eſt num. 38. Omiſſis variis ſententiis, quæ rem non explicant, nec punctum tangunt.

Reſpondeo, Dupliciter intelligi poſſe id fieri. *1. Reddendo inhabilem ad acceptandum.* Primò, Eum in cuius fauorem fit, reddendo inhabilem ad acceptandum. cùm enim iuramentum promiſſorium non obliget, niſi promiſſio acceptetur ab eo in cuius fauorem factum eſt, ſi hic ſit inhabilis ad acceptandum, nulla poteſt naſci obligatio. Quòd autem talis inhabilitas etiam lege ciuili induci poſſit, non videtur dubitandum; quia lex ciuilis poteſt reddere inhabilem ad officia, ad contractus, ad alienationes, ad acquiſitionem bonorum, & ſimilia: cur non etiam ad validè acceptandum alterius promiſſionem? Verùm hic modus non videtur ſufficiens: quia etiamſi acceptatio ſit inualida, & contractus irritus, iuramentum tamen non reuocandi talem contractum poteſt eſſe validum, vt patet in contractu minoris quo alienat rem immobilem ſine auctoritate Iudicis, adhibito iureiurando de non contraueniendo: & in contractu pupilli qui pubertati proximus.

2. Condonando obligationem. Secundò, Intelligi poteſt id fieri condonando ſeu remittendo obligationem, hoc ipſo quo iurans tentat illam inducere: cùm enim iuramentum promiſſorium non obliget, ſi ille, cui fit, ſtatim remittat, (nam ſub hac tacita conditione, *Si velis, Si non remiſeris*, fieri cenſetur) etiam non obligabit, ſi Superior illius ex iuſta cauſa remittat. hæc enim remiſſio non eſt minùs efficax quàm remiſſio inferioris, cuius intereſt, & eam virtute continet: vnde non minùs reſiſtit obligationi, quàm illa. quare etiam lex irritans eidem obligationi reſiſtet, cùm talem remiſſionem continere cenſeatur. Et hoc modo videntur etiam leges ciuiles, poſita iuſta cauſa, poſſe impedire iuramenti vinculum in materia ciuili. de quo vide Couarru. in cap. Quamuis pactum par. 1. §.3 num. 25. & ſequentibus.

3. Prohibendo executionem. Alio modo impediri poteſt obligatio, quando prohibetur executio, ita vt ſine peccato fieri non poſſit: quomodo putant multi impediri obligationem pœnæ conuentionalis ſponſalibus appoſitæ & iuramento confirmatæ, de quo ſuprà cap. 17. dubitat. 7.

57 *Quomodo tollatur iam inducta.* Obligatio iam inducta tolli poteſt quinque modis.

Primò, Mutatione materiæ; vt ſi res iurata fiat impoſſibilis iuranti, aut illicita, Superiore vetante: quo modo etiam poteſtas ſæcularis ſubinde vti poteſt. *1. Mutatione materiæ.*

Secundò, Condonatione; vt ſi is, in cuius fauorem factum eſt, remittat obligationem; quiuis enim poteſt condonare promiſſionem factam in ſuum fauorem, etiamſi facta ſit in modum voti; vt ſi voueas Deo, & iures te ducturum Catharinam pauperem, vel daturum illi dotem vt meliùs nubat. Contrarium tenet Sotus lib. 8. de Iuſtitia quæſt. 1. art. 9. & quidam alij. *2. Condonatione.*

Sed Probatur; Quia qui facit tale votum vel iuramentum, non intendit ſe obligare niſi ſub tacita conditione, Si ille, de cuius commodo agitur, velit acceptare. non enim intendit inuitum ad beneficium acceptandum cogere, vel nolenti obtrudere: ergo ſi ille nolit, vel condonet, non obligatur; ceſſat enim conditio ſub qua obligatio inducta eſt. eodem ex iuſta cauſa vti poteſt ciuilis poteſtas.

Tertiò, Commutatione; vt ſi ille, cui factum eſt, concedat aliud opus loco illius quod iuramento promiſſum eſt, præſtari. Vbi Notandum eſt, quando talis commutatio facta eſt, iurantem non teneri ex vi iuramenti ad illud in quod facta eſt; quia illud iuramento non promiſit: ſed ex pacto, quo illud locò alterius acceptauit. Pari modo ſi iuraſti ſoluere ad certum diem, & creditor terminum proroget ad menſem, non teneris poſt illum diem ante finem menſis ex vi iuramenti, ſed ſolùm ex pacto. Secùs tamen eſt in commutatione voti: quia dum acceptas commutationem, tacitè Deo promittis id in quod fit commutatio; quæ promiſſio cùm Deo fiat, habet vim voti. Ratio eſt, quia Prælatus commutans non condonat nomine Dei priorem obligationem, niſi ea lege vt loco illius aliam ſuſcipias; non erga ſeipſum, ſed erga Deum; quia non ſuo, ſed Dei nomine agit: atqui hæc obligatio erga Deum eſt voti: ergo, &c. Confirmatur, quia ſi creditor commutet volente debitore aliquod debitum in aliud, hoc ipſo, quo debitor acceptat, cenſetur illud promittere & ſe obligare. *3. Commutatione.* *Diſcrimen inter commutationem voti & iuramenti.*

Vt autem intelligatur à quo hæc commutatio fieri poſſit, Notandum eſt, omne iuramentum promiſſorium fieri vel in honorem Dei, & ſic continet votum; vel in fauorem hominis; & tunc vel acceptatur, vel non acceptatur. Si fiat in honorem Dei, (vt ſi iures te auditurum Sacrum, daturum alicui pauperi eleemoſynam, ſeruaturum continentiam) commutari poteſt ab eo, qui ſimile votum poteſtate ordinaria commutare poteſt, vt communiter docent DD. 58 *A quo fieri poſſit commutatio iuramenti.*

Vnde ſequitur Primò, Epiſcopum & alios Prælatos habentes iuriſdictionem quaſi Epiſcopalem in ſuos ſubditos, poſſe omnia talia iuramẽta, præter ea quę implicant votum Põtifici reſeruatum, commutare. Secundò, Omnia talia iuramenta extingui profeſſione Religionis approbatæ. Tertiò, Quemuis poſſe talia à ſe facta in melius commutare. quod colligitur apertè ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando. Nec refert, etiamſi tale iuramentum cedat in commodum tertij; quia ſi promiſſionis verba ad illum directa non ſint, nullum ille ius acquirit, ſicut ſuprà cap. 40. n. 9n. de voto dictum eſt. Si autem fiat in fauorem hominis, & validè ſit acceptatum, non poteſt commutari ab alio, ipſo *Conſectaria 3.*

 inuito,

inuito; niſi interceſſerit iniuria, vel in pœnam iuſtam, vel bonum commune aliud poſtulet, vt ſtatim dicemus.

59 *An Regulares poſſint. Multorum ſententiâ poſſunt.* Petes, Vtrùm Regulares, qui ex priuilegio & poteſtate delegata commutant vota, poſſint etiam commutare iuramenta de eadem materia? Multi ſentiunt, poſſe. Primò, Quia iuramenti vinculum per ſe minus eſt quam voti, ſecundùm D. Thomam & plurimos DD. at cui cõceſſum quod maius eſt, cenſetur etiam conceſſum quod minus. Secundò, Quia obligatio iuramenti promiſſorij per ſe euaneſcit, ſublata promiſſione per condonationem vel commutationem: ergo qui poteſt vinculum promiſſionis ſeu voti tollere, poteſt etiam tollere vinculum iuramenti. Confirmatur, quia acceſſorium ſequitur naturam principalis; reg. 42. de regulis Iuris, in 6. ſed iuramentum eſt acceſſorium voto: ergo ſublato voto tollitur iuramentum. Tertiò, Quia huiuſmodi iuramenta etiam ſunt vota: ergo qui poteſt in omnibus votis, poteſt etiam in illis iuramentis. Hanc ſententiam tenet Petrus Arragonius art. 12. Didacus Lopez tract. de voto q.5. num 42. Viualdus cap. 14. q. 8. & alij multi recentiores. Idem ſentire videntur, qui dicunt idem iudicandum de abſolutione à voto, & à iuramento, vt Silueſt. Iuram. 5. q. 3. Sotus lib. 8. q. 1. art. 9. Fumus v. Iuram. num. 19. & alij.

60 *Obiectio.* Dices, Hæc facultas commutandi & diſpenſandi eſt priuilegium: priuilegia autem ſunt ſtrictè interpretanda, cap. Cùm in illis. 16. cap. Cui de *Priuilegia.* non ſacerdotali. 27. de præbendis, in 6. quia Iuri communi derogant: vnde etiam dicuntur odia Iuris: odia autem ſunt reſtringenda, vt habetur regula 15. de regulis Iuris, in 6.

Reſp. Reſponderi poteſt, talem facultatem, conceſſam in fauorem aliquorum particularium, cenſeri priuilegium, & odium Iuris; ac proinde ſtrictè eſſe interpretandam: ſecùs verò quando conceſſa in fauorem publicum; etiamſi alicui particulari conceſſa ſit; tunc enim cenſeri non priuilegium & odium Iuris, ſed fauorem & beneficium Principis. vnde latè eſſe interpretandam, quantum verba patiuntur, iuxta regulam dictam, *Odia reſtringi, fauores conuenit ampliari.* Ita Panormitanus in cap. final. de ſimonia, & Gloſſa ibid. & alij paſſim. quod multò magis locum habet, quando conceſſa eſt non particulari alicui, ſed integro Ordini: tunc enim non ſolùm non cenſetur odium Iuris, ſed etiam æquatur Iuri communi, inſerto corpori Iuris, adeò vt per Bullas & alias reſeruationes ei non derogetur, niſi habeant expreſſam clauſulam derogatoriam: quod etiam ſignum eſt eſſe merum fauorem & beneficium, ac proinde latiſſime interpretandum; beneficium, inquam, non tam Ordinis, quàm populi Chriſtiani. Nec obſtat ſi dicatur vinculum iuramenti eſſe fortius; hoc enim intelligendum manente vinculo promiſſionis: ſi tamen hoc per condonationem ſoluatur, ſtatim per ſe euaneſcit vinculum iuramenti. Hinc videmus, iiſdem cauſis ſolui ſponſalia iurata, quibus ſoluuntur ſimplicia; quia eamdem tacitam conditionem habent.

Contrarium tenet Nauar. cap. 27. n. 175. Enchiridij, Ioannes Azorius lib. 11. cap. 10. q. 2. & quidam alij recentiores, quorum ſententia eſt magis conformis ſtylo Curiæ Romanæ. ſolet enim tamquam ſpeciale priuilegium concedi poteſtas commutandi iuramenta.

Sed videndum videtur diſtinctione. Si enim iuramentum fiat animo promittendi Deo, ita vt includat votum; commutari poteſt ab iis qui vota ſimilia commutant. *Dupliciter aſſumitur iuramentum.* Ratio eſt, quia iuramentum eſt voto acceſſorium. vnde qui poteſt tollere obligationem voti, eo ipſo poteſt tollere obligationem iuramenti. acceſſorium enim ſequitur ſuum principale; & ſublato fundamento, ruit quod illi innititur. Simili modo qui poteſt tollere promiſſionem factam homini, poteſt etiam iuramentum tollere, quo illa promiſſio cõfirmata fuit. Excipio promiſſionem minoris iuramento confirmatam. quia iuramentum diſpoſitione legis facit ipſum quaſi maiorem, vt infra num. 61. dicetur. Si verò non fiat animo promittendi Deo, ſed ſolùm firmandi ſe in bono propoſito; vel ſi apponatur voto principaliter & non acceſſoriè, non poteſt commutari à priuilegiatis, niſi priuilegium habeat vt poſſint commutare iuramenta abſque præiudicio tertij. Ratio eſt, quia tale iuramentum vel non includit votum, vel ſaltem non eſt voto acceſſorium, ſed additur principaliter & immediatè ad obligandum ſe ad opus. Vnde cùm vinculum iuramenti ſit valde diuerſum à vinculo voti, poteſtas conceſſa circa vota nõ poteſt extendi ad iuramenta. Tunc autem iuramentum eſt voto acceſſorium, quando ſolùm fit ad confirmandum votum, ne videlicet contrà fiat quamdiu manet obligatio promiſſionis. *Quando ſit acceſſorium voto.* & tunc iuramentum retinet omnes tacitas conditiones quas habet votum. itaque cùm votum habeat hanc conditionem, *niſi condonatum vel commutatum fuerit*, &c. poſita hac conditione, ceſſat vis iuramenti. Similiter ceſſat, ſi quo caſu deſinat obligatio voti. nam iuramentum ſolùm obligat, quamdiu manet vis voti ſeu promiſſionis. Tunc verò non eſt acceſſorium, ſed principale vinculum, quando apponitur non ſolùm ad confirmationem voti, ſed per ſe primò ad firmandum animum in bono opere ſiue ceſſet obligatio voti, ſiue non. nam meus eſt obligare ſe ad opus. quia Deo gratum, ſalutare animæ, &c. *Quando non ſit acceſſorium.* Vnde non ceſſat obligatio talis iuramenti, niſi contingat opus non eſſe Deo gratum, vel maius bonum impediat, vel reddatur impoſſibile. Nec alias tacitas conditiones habet tale iuramentum.

Quartò, Tolli poteſt irritatione, vt quando materia iuramenti promiſſorij ſubeſt alterius poteſtati, ſiue ille ſit Eccleſiaſticus, ſiue laicus; ſiue perſona publica, ſiue priuata. ſicut dictum eſt de voto. 61 *4 Irritatione.* Hoc modo interdum irrita redduntur à Conciliis & Summis Pontificibus iuramenta, quæ fiunt in Capitulis à Canonicis de ſeruandis ſtatutis & conſuetudinibus, de acceptando vel non acceptando beneficio, & ſimilia. & quæ fiunt in Vniuerſitatibus à Baccalaureis de non ſuſcipiendis alibi gradibus, & alia id genus; vt notat Caietanus art. 9. cenſetur enim in huiuſmodi ſemper excepta poteſtas Superioris, quam inferiores per ſuum iuramentum reſtringere non poſſunt.

Hinc patet, omnes eos poſſe irritare iuramenta, qui vota eiuſdem materiæ irrita reddere poterant.

Hic tamen excipienda iuramenta minorum: et ſi enim curatores poſſint irrita reddere vota realia ipſorum, quatenus eorum adminiſtrationi officiunt, vt ſuprà cap. 40. dub. 14. dictum eſt: non tamen iuramenta, vt colligitur L. 1. & 2. C. Si aduerſus venditionem; vbi etiam non conceditur illis reſtitutio in integrum, etiamſi ex contractu læſi *Iuramenta minorum non irritantur.*

ſunt.

ſunt, ſi iuramento illum confirmarunt: quia iuramentum ſupplet defectum ætatis, eóſque diſpoſitione legis efficit maiores; vt ibidem Doctores notant. Nec refert quòd prædictæ leges loquantur ſolùm de contractibus, quia eadem eſt ratio in votis, vt patet ex dicta L. 1. non enim minùs perfidia & periurium in votis locum habere poteſt, quam in contractibus.

Impuberum tamen iuramenta irritari poſſunt à tutoribus, ſicut & vota, quia nihil iura in contrarium ſtatuerunt, & alias non ſunt ſui iuris, ſed ſubſunt in omnibus regimini tutorum; & habetur expreſsè 22.q.5. cap.Pueri 15.

De iuramentis filiifamiliàs dicendum ſicut de votis eiuſdem. Vnde ſicut pater poteſt in irritum reuocare vota filij de bonis aduentitiis, non ſolùm ante vigeſimumquintum annum facta, ſed etiam in vlteriore ætate, eò quòd illa iuri ipſius officiunt; ita etiam iuramenta de iiſdem: non enim per ætatem eximitur à patria poteſtate, vt communiter tradunt DD. in L. vlt. §. Pupillus. ff. de verb.obligat. nec ratione illius acquirit vſumfructum aut adminiſtrationem ſuorum aduentitiorum. Vide Sanctum lib.6.de matr.diſp.39.n.10.

62 Quintò, diſpenſatione, ſeu abſolutione. hæc fit auctoritate ſolius Superioris. Et quidem ſi iuramentum habeat ſpeciem voti, abſoluere ab eo poteſt, qui poteſt à voto eiuſdem materiæ abſoluere ordinaria poteſtate. Si autem ſolum delegatam poteſtatem à voto abſoluendi habeat, multorum quidem iudicium eſt, etiam poſſe à iuramento eiuſdem materiæ. ſed dicendum eſt iuxta diſtinctionem datam ſupra num. 60. Si verò factum eſt in fauorem tertij, & acceptatum, Superior abſoluere non poteſt, niſi legitima cauſa ſubſit; quia non poteſt ius alterius tollere ſine iuſta cauſa. Cauſæ iuſtæ ſunt: Primò, Si metu vel fraude extortum. Secundò, Si alia iniuſtitia interceſſit; vt cùm vſurarius exigit iuramentum de ſoluendis vſuris. Item quando quis in contractu grauiter læſus eſt, & coactus eſt illum iuramento confirmare, vel non aduertens illam læſionem, ſponte confirmauit. Tertiò, In iuſtam pœnam. Quartò, Si bonum commune poſtulet; vt ſi filiusfamilias eum iuramento renuntiet Macedoniano; de quo ſupra cap.20. num. 9. ſi cum iuramento promittas non accuſare, &c.

5. Diſpenſatione.

Cauſa diſpenſandi in iuramento in fauorem tertij.

63 Sed difficultas eſt, qua ratione poſſit Superior in his euentis iuramenti vinculum relaxare. non enim ſicut Prælatus nomine Dei condonare poteſt promiſſionem Deo factam, ita etiam condonare poteſt obligationem, qua teneris Deum non facere teſtem falſi, cùm nec ipſe Deus hanc obligationem tollere poſſit: hoc enim eſſet dare licentiam periurij, ac irreuerentiæ & iniuriæ in Deum.

Quomodo poſſit vinculum iuramenti laxari.

Hanc difficultatem apud nullum Auctorem inueni explicatam; cùm tamen ſit ſatis obſcura & perplexa. Mihi dicendum videtur, iuramenti vinculum non poſſe vllo modo tolli, niſi appoſitione vel ſubtractione alicuius conditionis, quæ tacitè cenſebatur ex natura rei vel Iuris diſpoſitione incluſa promiſſioni, vel iuramento promiſſioni appoſito. Qui enim aliquid promittit alteri, tacitè ſubintelligit has conditiones. *Si velis, Niſi remittas, Niſi Superior, cui materia ſubeſt, contradicat, Niſi ipſe ſua auctoritate condonet*, &c. Hine dici ſolet; in iuramento cenſeri exceptam Superioris auctoritatem. Itaque quando per iniuriam extortum eſt, ille Superior poteſt relaxare iuramentum, qui ſua auctoritate poteſt remittere ſolutionem. quod vt meliùs intelligatur,

Subtractione conditionis ſoluitur.

Notandum eſt, in iuramento promiſſorio binas interuenire obligationes erga eum in cuius fauorem præſtatur. quarum altera præcisè oritur ex promiſſione, altera ex ipſo iuramento. Ex promiſſione oritur quædam obligatio ſaltem fidelitatis aut veritatis; cui ſi non ſatisfacias, cenſeris perfidus aut mendax. Verùm ſi promiſſio per iniuriam extorta eſt, facilè poteſt hæc obligatio elidi ab eo qui iniuriam paſſus eſt, ita vt ne quidem ex decentia aut honeſtate teneatur ei ſatisfacere, quando eſt ſolitaria. poteſt enim ratione iniuriæ ſeipſum reſtituere in integrum, vel vti quaſi compenſatione non ſoluendo promiſſum, cùm ſolùm agatur de commodo promiſſarij qui per iniuriam promiſſionem extorſit. Ne autem promiſſor id facere poſſit, & ſic eludere promiſſarium, exigi ſolet iuramentum quo Deus vocatur in teſtem, nimirum vt puniat promiſſorem niſi præſtet quod promiſit, & ita promiſſor reuerentia & timore Dei moueatur ad ſoluendum; ſicque ex iuramento naſcitur noua obligatio erga promiſſarium ad præſtandum promiſſum in ipſius commodum. Ita enim Deus adducitur in teſtem promiſſionis & ſolutionis futuræ, vt niſi eam præſtes, cenſearis Deo fuiſſe irreuerens & iniurius, vt qui illum feceris teſtem falſi.

Duæ obligationes in iuramento promiſſorio.

Vnde patet, hîc eſſe duas obligationes, ſeu duo debita erga promiſſarium, quibus cenſeris ei debere ſoluere promiſſum; alterum ex fidelitate vel veritate, alterum ex vinculo Religionis erga Deum. Vtraque tamen obligatio ex natura rei habet hanc tacitam conditionem, *Niſi promiſſarius remiſerit*, vel, *Niſi legitime remiſſio interuenerit*. Poteſt enim promiſſarius omnem obligationem, & omne debitum quod illi ſiue ex promiſſione nuda, ſiue ex iuramento accedente, obuenit, condonare, cùm totum in ipſius gratiam & fauorem factum ſit. Itaque ſi promiſſarius condonet promiſſionem ſeu promiſſionis executionem, tum debitum euaneſcit, etiamſi promiſſio iuramento fuerit ſtabilita: quia obligatio iuramenti erat acceſſoria promiſſioni, eique tanquam fundamento nitebatur, & hanc tacitam includebat conditionem. Vnde non poteſt condonari promiſſio, quin ſimul condonetur & euaneſcat obligatio iuramenti. poteſt tamen condonari obligatio iuramenti, ſalua manente obligatione promiſſionis vel contractus, quia hæc non pendet ab illa, cùm ſit prior, & fundamentum illius. Vnde quando contractus aliquis inter duos eſt initus, & vtrimque iuramento confirmatus, poteſt vterque alteri facere gratiam iuramenti, condonando obligationem ex iuramento ortam, ſalua manente propria obligatione contractus. Idem dicendum quando promiſſio aliqua fuit iuramento ſtabilita: poteſt enim promiſſarius, in cuius fauorem & promiſſio & iuramentum factum eſt, condonare omnem obligationem quæ ad implendam promiſſionem erga ipſum ex iuramento orta eſt, ſalua manente obligatione nudæ promiſſionis.

Ex quibus patet, duobus modis poſſe tolli obligationem iuramenti, nimirum mediatè & immediatè. Mediatè tollitur, quando condonatur ipſa promiſſio, ſeu eius executio. tunc enim ex conſequenti ſimul euaneſcit obligatio iuramenti. Im-

Duobus modis poteſt tolli obligatio iuramenti.

mediatè, quando condonatur ipſa obligatio orta ex iuramento erga promiſſarium ad exequendam promiſſionem.

Relaxat Superior per modum condonationis.

His poſitis tamquam certis & perſpicuis, facile intelligi poteſt quomodo Superior poſſit relaxare iuramentum. Sicut enim is in cuius fauorem & commodum præſtitum eſt, poteſt illud relaxare; ita etiam eius Superior, cui vel ille pleno iure ſubeſt, ſicut pupillus tutori, vel Religioſus Prælato, vel ſaltem cui materia promiſſa ſubeſt, ita vt poſſit eam prohibere, vel de ea diſponere, ſicut filiusfamilias in quibuſdam ſubeſt patri; & ſubditus ſuo Principi. Sicut enim Superior poteſt cogere inferiorem vt obligationem iuramenti remittat, quando iuſta cauſa id poſtulat vel ſubeſt, ita ipſe per ſe poteſt eam remittere, illo nolente vel non comparente; vel alias quãdo ſic expedit; & tunc conſenſus Superioris ſupplet defectum conſenſus inferioris. Vnde cùm Chriſtus dominus omnium ſit Superior, poteſt ipſe omnem talem obligationem condonare. Et conſequenter idem poteſt Summus Pontifex Chriſti vicarius in omnibus Chriſtianis, quando iuſta cauſa ſubeſt; quia Deus omnem illi poteſtatem conceſſit, quæ erat neceſſaria ad ritè gubernandam Eccleſiam, & ad obuiandum periculis animarum quæ ex obligationibus iuramentorum & votorum ſolent inter homines incidere. Niſi enim talis poteſtas Eccleſiæ data eſſet, grauiſſima ſequerentur incommoda; & multæ animæ ratione huiuſmodi vinculorum perirent.

64 *Qua ratione Summus Pontifex,*

Itaque Summus Pontifex, vt Chriſti Vicarius & omniũ Chriſtianorum Superior, poteſt immediatè tollere & condonare omnem obligationem ex iuramento promiſſorio ortam erga aliquem, quando iuſta cauſa ſubeſt; quæ condonatio non minùs efficax eſt, quàm ſi ipſe promiſſarius, in cuius fauorem iuramentum erat, eam feciſſet.

Nec obſtat quòd iuramentum factum ſit infideli qui pontifici non ſubeſt. ſatis enim eſt, eum, à quo infidelis per iniuriam iuramentum extorſit, ei ſubditum eſſe. Sic enim ad Pontificem pertinet eum in rebus quæ ad ſalutem eius pertinent, gubernare, & vinculis iniquis ſoluere. Et quamuis non ſit propriè Superior illius infidelis, ac proinde non poſſit nomine proprio condonare obligationem ipſi factam; tamen cùm ſit Vicarius Dei qui omnium eſt Superior, poteſt nomine Dei condonare obligationem illam ſubdito ſuo per iuramentum ab infideli iniectam.

Et Epiſcopus

Pari modo Epiſcopus poteſt diſpenſare in iuramento promiſſorio, etiamſi in fauorem eius qui ipſi non eſt ſubditus, factum ſit, modò iuſta cauſa ſubſit. iuſta verò cauſa ſubeſt, quando per iniuriam exactum eſt, ſiue metus interuenerit ſiue non. Hinc Doctores in cap. Debitores 6. de iuramento, generatim docent, iuſiurandum quo quis vſurario promiſit ſoluere vſuras, ab Epiſcopo relaxari poſſe. Etſi enim vſurarius ille non ſit ſubditus Epiſcopi, ac proinde non poſſit Epiſcopus proprio nomine tamquam Superior illius condonare obligationem, tamen poteſt illam condonare tamquam Vicarius Dei qui omnium Superior.

Simili modo poſſunt huiuſmodi iuramenta per iniuriam extorta relaxare Religioſi, quibus per priuilegium Sedis Apoſtolicæ conceſſum relaxare iuramenta, quorum abſolutio non eſt in præiudicium tertij. Quando enim per iniuriam exactum eſt, nullum ius ſtrictum acquiſitum eſt exactori, aut alteri in cuius fauorem exactum: ac proinde abſolutio non cenſetur eſſe in eius præiudicium, id eſt, in damnum iniquum.

Sæpè etiam iuſta cauſa relaxandi iuramenti etiam debito modo præſtiti & exacti, eſt punitio delinquentis, & cautio periculorum quæ ab ipſo impendent. Hoc modo relaxatur iuramentum ſubditorum quo obſtricti ſunt ſuo Principi vel alteri Superiori, quando ille ob crimen per ſummum Pontificem, vel alias per ſuum Superiorem legitime priuatur dignitate vel officio, ratione cuius ei præſtitum erat iuramentum, vel quando ſuſpenditur ab officij ſui executione. vt patet cap. Abſolutos. 16. de hæreticis, vbi ſic dicitur: *Abſolutos ſe nouerint à debito fidelitatis, dominij & totius obſequij, quicumque lapſis manifeſtè in hæreſim, aliquo pacto, quacumque firmitate vallato, tenebantur aſtricti*, vt ſubditi, ſerui & vaſalli. Idem dicendum de iis qui publicè excommunicatis ſimili modo obſtricti erant, vt habetur cap. Nos ſanctorum. 15. q. 6. ex Gregorio VII. 65 *Relaxatur in pœnam.*

Ratione boni communis.

Denique interdum ratione boni communis relaxari poteſt, vt cùm quis promiſit alteri cum iuramento non accuſare, non denuntiare, non contrateſtari, & ſimilia. niſi enim talia relaxari poſſent, crimina detegi & puniri, iudicia exerceri, innocentia defendi, iniquitas opprimi non poſſet; quæ omnia ſunt contra bonum commune. Hæc tamen iuramenta per ſe non ceſſant, ſed ſeruanda ſunt, niſi quando alioquin teneris hæc officia præſtare; vt ſi proximus aliter non poteſt emendari, aut ſi à Iudice legitimè rogeris. tunc enim hæc iuramenta non egent relaxatione. Quòd ſi talia iuramenta non ſponte facta in gratiam alterius, ſed metu extorta ſint, non obligant, nec egent relaxatione, vt colligitur ex L. 2. C. Si aduerſus vendit. vide ſupra dub. 6. in fine.

Circa prædicta Notandum eſt, non omnem relaxationem iuramenti eſſe diſpenſationem propriè in iuramento. Cùm enim is, in cuius commodum factum eſt, illud condonat, non eſt diſpenſatio, nec actus ſpiritualis poteſtatis, ſed nuda condonatio. Similiter cùm fit per Superiorem illius poſitâ legitimâ causâ; vt ſi Iudex ad puniendum vſurarium qui abſque Principis permiſſu vſuras feciſſet, condonaret ſeu irritaret obligationem iuramenti præſtiti vſurario à mutuatariis de ſoluendis vſuris. Verùm tunc eſt propriè diſpenſatio, quando Prælatus Eccleſiaſticus, vel alia perſona Eccleſiaſtica ab illo auctoritatem habens, tamquam Dei Vicarius, & nomine Dei obligationem condonat, & vinculum iuramento inductum diſſoluit. Vnde patet diſpenſationem iuramenti eſſe ſolius poteſtatis Eccleſiaſticæ. 66 *Quando cenſeatur diſpenſatio.*

DVBITATIO XIII.

Quid ſit adiuratio, & in quæ competat.

D. Thom. quæſt. 90.

RESpondeo & Dico Primò, *Adiuratio* eſt rei ſacræ conteſtatio ad permouendum alterum. 67 *Adiuratio.*

ſicut

ſicut enim *iuramentum* eſt conteſtatio rei ſacræ, per quam homo alteri ſeipſum obligat & ordinat ad aliquid; ita *adiuratio* eſt, quando rem ſacram conteſtamur, & veluti in rem præſentem adducimus, vt eius reuerentiâ permoueamus alterum ad aliquid faciendum vel non faciendum. dum enim adiuramus aliquem, Deum ipſum, eiuſq; numen, quantum in nobis eſt, adducimus, vt eius reuerentia, timore vel amore, alterum permoueamus ad id quod petimus, idque eo modo, vt ſi nolit, videatur Deum quaſi parui pendiſſe. ſic enim illum adducimus, vt ipſemet nobiſcum quaſi petere videatur. non tamen idcircò alter obligatur niſi ſit inferior, cui poſſimus imperare: gratiſſimum tamen Deo eſt, ſi reuerentia vel amore ipſius, adiuranti obſequatur.

68 *Fit duobus modis.* Dico Secundò, Adiuratio duobus modis fieri poteſt, præcipiendo, & deprecando, vt docet diuus Thomas art. 1.

Exemplum prioris eſt 2. ad Timoth. 4. vbi Paulus adiurat Timotheum, *Teſtificor coram Deo & Chriſto* IESV, *per aduentum ipſius & regnum eius, prædica verbum*, &c. & 1. ad Theſſalon. vlt. *Adiuro vos per Dominum, vt legatur epiſtola hæc.* Matth. 26. Princeps ſacerdotum adiurat Chriſtum *per Deum viuum.* Geneſ. 24. Abraham adiurat ſeruum *per Dominum cœli & terræ.* Denique ſic adiurantur dæmones in exorciſmis Eccleſiæ.

Exemplum poſterioris eſt in precationibus Eccleſiæ, quando per Chriſtum petit exaudiri. Item in Litaniis. Per *myſterium ſanctæ incarnationis tuæ*, Per *aduentum tuum*, &c. Quamuis ſi propriè loqui velimus, hoc potiùs ſit obſecratio, quàm adiuratio. generatim tamen adiuratio dici poteſt, quando aliquid diuinum interponimus, vt eius reuerentia vel amore alterum flectamus.

69 *Sola rationalis natura adiuratur.* Dico Tertiò, Sola natura rationalis eſt idonea quæ per ſe adiuretur; quia hæc ſola poteſt percipere diuina, eorumque reuerentia & amore impelli ad agendum. ſic Deum adiuramus obſecrando per bonitatem, miſericordiam, & omnes miſerationes ipſius, per Chriſti paſſionem & merita, per merita B. Virginis, & Sanctorum. quæ omnia allegamus, exhibemus, & veluti offerimus illi, vt horum intuitu & amore permoueatur ad præſtandum quod cupimus. Simili modo poſſumus adiurare Sanctos.

Vbi aduertendum eſt, dum Sanctos & eorum merita interponimus, tacitè etiam ipſum Numen diuinum, quod illis eſt cauſa ſanctitatis & meritorum, ſubintelligi; alioquin ſi ſolùm bonitas, quæ eſt in meritis & ſanctitate illorum ſpectetur, non tam eſt actus religionis, quàm obſeruantiæ in hac allegatione.

70 *Dæmones adiurantur imperio.* Dæmones quoque adiurari poſſunt, non obſecrando, ſed imperando & terrorem hac Dei & rerum diuinarum conteſtatione incutiendo. adiuratio enim non tantùm fit vt quis amore vel affectu reuerentiæ in Deum commoueatur; ſed etiam vt timore concutiatur, & ſic abſcedat vel nocere deſinat. Sic etiam Eccleſia per exorciſmos, qui ſunt adiurationes quædam ſolemnes ab Eccleſia inſtitutæ, dæmones expellit tum ab hominibus, tum etiam ab aliis creaturis: eſtque in Eccleſia Ordo exorciſtarum, ad hoc munus inſtitutus. Imò hæc poteſtas eſt propria Eccleſiæ, & veræ religionis nota: nulla enim alia religio poteſt dæmones eiicere. Vide Iuſtinum apologia 1. pro Chriſtianis, & dialogo cum Tryphone, Tertull. in Apologet. cap 37. Auguſt. lib. 10. de ciuit. cap. 22. Fuit quidem apud Iudæos ante Chriſti aduentum, cum apud ipſos erat vera religio: ſed poſtea vnà cum religione deſiit apud ipſos, & tranſlata eſt ad Eccleſiam Chriſti, vt colligitur Act. 19.

Dixi, *non obſecrando*: quia obſecrare aliquem, eſt ſe illi ſubiicere tamquam maiori, & illius beneuolentiam & ſocietatem captare; vnde etiam eſt ſignum beneuolentiæ erga illum: nullo autem modo poſſumus nos dæmoni ſubiicere, aut illius fauorem expetere, aut beneuolentiam erga illum gerere. Primò, Quia eſt hoſtis Dei, omniumque Deo adhærentium; nihilque aliud niſi honorem Dei & ſalutem animarum impedire ſtudet. itaque in iniuriam Dei cedit, ſi honor, aut aliqua beneuolentia ei deferatur: ſicut iniurius eſt in Principem, qui hoſti proſcripto beneuolentiam politicam exhibet. Secundò, Quia nihil vmquam ſponte facit, niſi vt decipiat & noceat ſaluti: itaque omne ipſius beneficium eſt maleficium. Hinc Apoſtolus 1. ad Cor. 10. *Nolo vos fieri ſocios dæmoniorum.* & 2. ad Cor. 2. *Vt non circumueniamur à ſatana: non enim ignoramus cogitationes eius.* & B. Petrus epiſt. 1. cap. 5. *Aduerſarius veſter diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.* 71 *Commercium cum dæmone, cur illicitum.*

Vnde ſequitur, non eſſe licitum à dæmone in obſeſſis poſito petere niſi ea, quæ pertinent ad eius expulſionem; vt quod ſit eius nomen, quàm ſint multi, quare ingreſſus; (hæc enim petiit Dominus Marci 5.) vel ad aliorum vtilitatem, vt docet D. Antoninus 2. p. tit. 12. cap. 1. §. 5. qualia ab hoſte abſque vllo ſigno beneuolentiæ peti poſſunt. Si tamen aliqua ſolùm ex curioſitate petantur, non videtur peccatum mortale; vt docet Nauarrus cap. 11. num. 28. ex Caietano; quia quando ipſe non aduocatur, ſed ſe ſponte offert in corpore aſſumpto, vel obſeſſo, non cenſetur talis collocutio ſignum ſocietatis & beneuolentiæ, præſertim notabilis. *Quæ poſſint peti à dæmone in obſeſſis.*

72 *Res inanimæ quomodo adiurentur.* Res inanimæ per ſe & directè adiurari non poſſunt, quia non intelligunt; ſed adiuratio dirigitur ad naturam rationalem, quæ illis præſidet, eáſque mouere poteſt, vt ait D. Thomas art. 3. Sic exorcizatur aqua, ſal, domus: partim enim inuocatur virtus diuina, vt in vſu harum rerum aſſiſtat, & diaboli vim coërceat: partim per virtutem diuinam præcipitur diabolo vt abſcedat, & in his non noceat. Item locuſtæ, mures, grandines, tempeſtates, & ſimiles rerum humanarum noxæ, vt Deus damna eorum auertat. & diabolus per illa non noceat. Vide Sotum lib. 8. de Iuſtitia quæſt. 3. art. 3.

Huc pertinet adiuratio illa S. Brixij, qui infantem triginta dierum adiurauit vt diceret ſi ipſe eſſet pater eius, vt quidam ſparſerant: cui infans reſpondit, *Non pater meus es tu*, vt refert Gregorius Turon. l. 2. hiſtor. Franc. cap 1. continebat hæc adiuratio tacitam orationem, qua Deus rogabatur vt infanti vocem daret.

DVBITATIO XIV.

Quid periurium, & quæ eius pœnæ.

73 *Periurium dupliciter accipitur.* NOmen *periurij* dupliciter accipitur. Primò Propriè, pro iuramento, cui deeſt veritas, ſiue

ſiue præſens, vt ſi falſum ſciens confirmes; ſiue futura, vt ſi fidem datam & iuramento confirmatam ſine iuſta cauſa non ſerues. Secundò, Generatim pro omni iuramento, cui ex tribus comitibus aliquid deeſt, ſiue *iuſtitia*, ſiue *iudicium*, ſiue *veritas*. Si enim iuſtitia deſit, etiam quodammodò deeſt veritas. quia quod promittitur, ſeruari non poteſt. Si verò iudicium, tunc etſi fortè ex parte rei non deſit veritas, tamen periculum eſt ne deſit; vt cùm quis iurat re non ſatis perpenſa. Quando tamen Iura loquuntur de periurio, intelligunt primo modo.

Periury 4. modi. Inter periuria primum locum tenet cui deeſt veritas præſens, nempe quo quis ſciens & volens falſum confirmat. Deinde cum quis fidem iuramento promiſſam violat. Tertiò, Quando iurat contra iuſtitiam. Quartò, Quando abſque iudicio.

74 *Pœna periury.* Pœnæ periurij propriè dicti apud omnes nationes ſunt valdè graues, vt docet Couarruuias in cap. Quamuis pactum. p.1. §. 7. num. 2. Apud Scythas & Ægyptios plectebantur pœna capitis. Apud Indos manuum pedúmque extremorum acciſione. In multis locis puniuntur præciſione manus. Iure Ciuili ſunt infames, ſi periurium erat in nocumentum alterius; non autem ſi nemini noceat. vt docet Gloſſa in L. Si quis maior. 14. C. de tranſactionibus. Iure Canonico etiam ſunt infames; cap. Infames. 16. & cap. 17. Quicumque. 6. quæſt.1. quod intellige, ſi res eſt notoria. Hæc tamen infamia non adducit propriè irregularitatem, niſi irrogata ſit per ſententiam Iudicis: vt ſi quis de periurio ſit condemnatus; tunc enim irregularis eſt & eget diſpenſatione, etiam poſt vitæ mutationem. alia infamia tollitur bona vita, obliuione, & loci mutatione, vt Couarruuias & alij docent. Præterea in foro externo imponitur illis grauis pœnitentia; nam d. cap. Quicumque, dicitur: *Quicumque ſciens peierauerit, quadraginta dies in pane & aqua, & ſeptem annos pœniteat ſequentes, & numquam ſit ſine pœnitentia; & numquam in teſtimonium recipiatur. communionem tamen poſt hoc recipiat.*

Peres, Virùm periurium ſit grauius homicidio? 75 *An periurium grauius homicidio.* Quidam putant eſſe grauius. Ita Silueſter v. Periurium, q. 2. D.Thomas quodl.1. art.18. & Sotus l.8. de Iuſtitia, q.2. ar.3. Primò, Quia hoc eſt contra Deum & virtutem religionis; illud contra proximum & Iuſtitiam particularem. Secundò, Quia homicidæ interdum defertur iuramentum ad ſe purgandum, & ille mauult fateri homicidium, quam incidere in periurium. Sed hæ rationes non conuincunt, vt oſtendit Gabriel in d.39.q.2.art.3.dubit.4.

Itaque contraria ſententia eſt Gabrielis ibidem, vbi pro eadem adfert Richardum. Idem tenet Maior ibidem q. 5. & Angelus. Ratio illorum eſt, quia homicidium eſt directè contra charitatem, periurium contra religionem. ſed neque hæc ratio conuincit: quia, vt benè Silueſter ait, homicidium eſt directè contra Iuſtitiam particularem. Deinde non eſt directè contra charitatem Dei, ſed proximi; quæ non eſt præferenda virtuti religionis.

Vtraque ſententia eſt probabilis. Puta tamen *Vtraque ſententia probabilis.* homicidium omnibus ſpectatis eſſe grauius & deteſtabilius; tum ob grauiſſimum & irreparabile damnum, quod proximo directè infertur; tum quia difficiliùs multò committitur: periurium autem facilè committitur, & ſolùm indirectè honor Dei læditur; non enim id intenditur. Accedit, quòd violatio voti non cenſeatur tantum peccatum, quantum homicidium, etſi honor Dei in eo lædatur. Eſt tamen periurium crimen valdè graue, dignum depoſitione; vt habetur cap. Cùm non ab homine. 10. de Iudiciis.

His adde, omnia *periuria* propriè dicta, nimirum quæ ſunt contra veritatem, eſſe einſdem ſpeciei. quia eiuſdem rationis deformitas & irreuerentia eſt, Deum facere teſtem falſi, ſiue res ſit magni momenti, ſiue parui; ſiue id fiat in iuramento aſſertorio, ſiue promiſſorio. Poteſt tamen accedere alia deformitas ratione nocumenti, vel peruerſionis Iudicij, &c. Vide ſuprà dubit.2. numero 9.

C A P V T X L I I I.

De Superſtitione, eiúſque ſpeciebus.

Complectitur Dubitationes 10.

EXplicatis functionibus religionis, dicendum eſt de vitiis oppoſitis. Hæc duplicia ſunt: quædam per exceſſum cultus, quæ nomine *ſuperſtitionis* comprehenduntur; quædam per defectum vel contemptum, quæ nomine *irreligioſitatis*: qualia ſunt periurium, tentatio Dei, ſacrilegium, & ſimonia. periurio enim & tentatione ipſi Deo in ſe iniuria irrogatur: ſacrilegio verò & ſimonia (quæ eſt ſpecies ſacrilegij) in rebus ſacris. De periurio & ſimonia dictum eſt ſuprà; de tentatione & ſacrilegio dicemus infra cap. 45. hoc verò capite de ſuperſtitione.

DVBITATIO I.

Quid ſit ſuperſtitio, & quænam eius ſpecies.

D.Thomas quæſt.92. & 93.

SVperſtitio dicta eſt vel ex eo quòd 1 *Superſtitio unde dicta* homines nimij erant in precando & immolando vt liberos relinquerent ſibi ſuperſtites, vt vult Cicero lib. 2. de natura deorum: vel quòd relictis veteribus diis colerent ſuperſtitem memoriam ſuorum maiorum,

eum, vt placet Lactantio lib.4. diuinarum Inſtit. cap. 28. vel certè quod homines nimium timerent iram deorum ſuperne impendentem & quaſi ſuperſtantem, vt vult Seruius in 8. Æneidos, quæ originatio videtur maximè accommoda. Porrò Lactantius reprehendit Ciceronem, quòd putarit Superſtitionem eſſe exceſſum in vera religione, cùm in hac excedi non poſſit: Deum enim non poſſe nimiùm coli. vnde ipſe vult ſuperſtitionem tantùm eſſe cultum falſorum deorum, & eos ſolos ſuperſtitioſos, qui multos & falſos deos colunt: eos verò religioſos, qui vnum & verum.

Superſtitio poteſt eſſe cultu veri Dei.

Verùm etſi maximè in cultu falſorum deorum *Superſtitio* committatur; tamen etiam in cultu veri Dei hoc vitium locum habere poteſt; non enim Iudæi hoc tempore religioſi, ſed ſuperſtitioſi dicendi ſunt: & hæretici, qui aquam pro vino vel ſemen humanum, aut ſanguinem infantum in Euchariſtia offerebant, ſuperſtitioſi erant; etſi vero Deo hæc offerebant. Itaque ſuperſtitio vtrumque complectitur, cultum falſorum deorum, & exceſſum in cultu veri Dei, vt rectè docet D. Thomas art.1.& D. Auguſt.lib. 3. de doct. Chriſtiana cap. 18. & 20. *Exceſſum* dico, non quòd Deus

Exceſſus in cultu.

vero cultu nimiùm coli poſſit, vel maiore quam dignus ſit; (omnis enim cultus, quem creatura ei exhibere poteſt, infinitè eius dignitate minor eſt) ſed quia aſſumuntur alia quàm debent, quæ ad illum honorandum non ſunt idonea. neque eſt exceſſus non reſpectu dignitatis diuinæ; ſicut cùm Comes vel Marchio afficitur honore regio; ſed reſpectu eorum, quibus coli debet.

2 *Quid ſuperſtitio.*

Eſt igitur generatim *ſuperſtitio falſa religio*, id eſt, vitioſus cultus veri vel falſi numinis. Si quis excedat in vero cultu nimiùm continuando, v. g. orando ita diu & continenter vt ſe lædat, vel neceſſarium officium prætermittat, non eſt ſuperſtitio; quia cultus iſte ſecundùm ſe bonus eſt: ſed ſolùm vitiatur per circumſtantiam extrinſecam, quæ in omni opere cauenda.

Duæ eius ſpecies, ſuperſtitio cultus incongrui, & ſuperſtitio ratione rei cultæ.

Hinc patet, duas eſſe ipſius ſpecies, in quas immediatè diuiditur, ſcilicet ſuperſtitionem cultus indebiti, ſeu incongrui, & ſuperſtitionem ratione rei cultæ. illa eſt cultus peruerſus veri Numinis; hæc eſt cultus falſi. Dupliciter enim in cultu excedi poteſt; vel enim aſſumitur id, quod non congruit; vel exhibetur ei, cui non congruit. Prior modus propriè dici poteſt ἐθελοθρησκεία, quaſi dicas *religio voluntaria*, id eſt, mera voluntate, non iuſta ratione aſſumpta. (quo nomine vtitur Apoſtolus ad Coloſſenſes 2.) quamuis hoc nomen etiam poſſit generaliter accipi, vt ſimul cultum falſorum deorum comprehendat; quia hic quoque voluntate humana, non recta ratione conſtat; quomodo videtur illud Apoſtolus accipere, vt plerique interpretantur. Alter modus propriè dicitur δεισιδαιμονία, quaſi dicas *dæmonum timor & reuerentia*: nam omnis cultus idolorum ferè eſt cultus dæmonum. hoc nomine Feſtus appellabat religionem Iudaicam, Act. 25. v. 19 & Paulus Act. 17. ſuperſtitionem Athenienſium.

3 *Superſtitio cultus incongrui.*

Rurſus *ſuperſtitio cultus incongrui* diuiditur in ſuperſtitionem cultus falſi: & ſuperſtitionem cultus ſuperflui.

Cultus falſus.

Cultus falſus dicitur vel ratione falſæ ſignificationis; vt ſi quis Deum colere vellet cærimoniis Iudaicis, quæ ſignificant Chriſtum venturum: vel quia imitatur & ſimulat verum cultum, cùm non ſit; vt ſi quis falſis miraculis vel teſtimoniis doctrinam fidei confirmare vellet, vel falſas reliquias proponeret. Item ſi quis mutaret formam vel materiam Sacramentorum, præſertim Euchariſtiæ, animo colendi Deum. Sic hæretici huius temporis ſuperſtitionem falſi cultus admittunt in ſua cœna: profitentur enim ſe imitari Chriſtum, & eius inſtitutum ſequi, cùm ſuas inuentiones ſuaque ſomnia pertinaciter ſectentur.

Hæc ſuperſtitio ex genere ſuo eſt peccatum 4
mortale, quia ex infidelitate, vel craſſa ignorantia rerum fidei proficiſcitur, & continet falſam ſignificationem contra doctrinam fidei, vel certe notabilem irreuerentiam in Deum. Vide Nauarrum in Enchiridio cap. 11. n. 27. Sumum v. Superſtitio, n.2. Caiet.in Summa v. Superſtitio; & 2.2.q. 93. art. 2. Fieri tamen poteſt vt non ſit mortiferum, vt ſi ex ignorantia excuſabili proueniat. Sic multi Æthiopes excuſari poſſunt, qui circumciduntur, putantes ſe per hoc Chriſtum imitari; quia ſic inſtituuntur à ſuis Epiſcopis & ſacerdotibus, nec vnquam contrarium audiuerunt.

Quale peccatum cultus falſus.

Superfluus.

Superſtitio cultus ſuperflui eſt, cùm præter Eccleſiæ morem ponitur religio in quibuſdam circumſtantiis vel rebus, in quibus non eſt ponenda; vt in numero, colore, ſitu, v. g. vt tot ſint candelæ, non plures; tot orationes dicantur, non plures; vt cera potiùs ſit alba, quàm flaua, &c. Denique ad hanc ſpeciem pertinere videtur, cùm quis in Horis dicendis & Sacro faciendo, relictis rubricis & directorio Eccleſiæ, alias cærimonias pro ſua deuotione adhibet, vt docet Caietanus v. Superſtitio, Toletus lib.4.c. 14. Nauarrus c. 11. num. 23. Hæc tamen ordinariè non videntur eſſe pluſquam venialia, vt iidem Doctores notant: quia ex bona intentione fiunt; nec videtur in his committi grauis irreuerentia, cùm diuino cultui non repugnent. poſſet tamen eſſe tanta in cærimoniis Miſſæ peruerſio, vt à mortali culpa non eſſet excuſanda. 5

Eſt peccatum veniale.

Superſtitio ratione rei cultæ diuiditur in tres ſpecies, iuxta D. Thomam *idololatriam*, *diuinationem*, & *obſeruantiam ſuperſtitioſam*. vel enim colitur diabolus, vt honoretur tamquam numen, & hæc eſt idololatria: vel vt aliquid occultum reuelet, & ſic eſt diuinatio: vel vt iuuet & dirigat in operando, & ſic eſt ſuperſtitio vanarum obſeruationum. 6

Superſtitio ratione rei cultæ.

Magia.

Vbi aduerte, magiam debere referri ad ſuperſtitionem vanarum obſeruationum, ſi omnes ſuperſtitiones his tribus ſpeciebus complecti velimus: propriè tamen loquendo diſtinguitur à vanis obſeruationibus, tamquam aliquid deterius. Itaque ſi hoc nomen vanarum obſeruationum ſtrictè ſumamus, erunt quatuor ſpecies ſuperſtitionum ratione rei cultæ, & magia quartum locum obtinebit.

DVBITATIO II.

Quid ſit idololatria, & quantum peccatum.

D. Thomas quæſt. 64. art. 1.2.3.

NOtandum eſt Primò, *Idololatria* nomine 7
ſignificari omnem cultum falſorum deorum, vt dæmonum, ſolis, lunæ, ſiderum, hominum mortuorum, & ſimilium. etſi enim hæc pro-

Idololatria.

priè

priè non ſint *idola*; tamen à gentibus plerumque non niſi in idolis colebantur. Itaque omnis cultus, quo creatura inſtar Dei colitur, *idololatria* dicitur; quia plerumque in idolo, & per idolum exercebatur.

Idolum. Eſt autem *idolum* imago vana & inſtabilis, vel rei quæ non eſt; vnde Euſtachius ait, Homerum pro eodem accepiſſe *εἴδωλον, σκιὰν, καὶ ὄνειρον*, id eſt, idolum, vmbram, & ſomnium: imò apud Homerum *εἴδωλον* eſſe quiddam vmbra imbecillius quia eſt vmbra rei quæ non eſt; vt eius, qui videtur in ſomnio, vel hominis defuncti. ſic *εἴδωλα καμόντων*, apud Homerum ſunt defunctorum vmbræ. Vnde meritò imagines falſorum deorum vocãtur *εἴδωλα*, quia ſunt ſimilitudines numinum quæ non ſunt. Imagines autem Sanctorum & Chriſti Domini, idola dici non poſſunt, quia ſunt imagines rerum verarum, inſtitutæ ad repræſentandum id quod illis verè ineſt. Sicut nec imago Regis idolum dici poteſt, quia repræſentat id quod eſt.

8 *Idololatria dupliciter accipitur.* Notandum Secundò, Nomen *idololatria* dupliciter accipi. Primò, Speciatim & propriè pro cultu, quo creatura colitur loco Dei. Secundù, Generatim & metaphoricè, pro omni peccato, quo quis mortiferè inhæret creaturæ. Sic Apoſto-

1. Metaphoricè. lus ad Epheſ. 5. *auaritiam* vocat *idololatriam*. & ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter eſt.* Et Hieronymus in cap. 2. Amos explicans illud, Super tribus ſceleribus Iudæ: *Auarus aurum, guloſus ventrem, libidinoſus penem & Beelphegor colit, laſciua mulier, quæ cùm ſit in delicijs, mortua eſt, adorat venereas voluptates.* Ratio eſt, quia id propter quod homo recedit à Deo vt ei adhæreat, cenſetur pluris facere quàm Deum; ac proinde illud habere loco Dei; & ita eſt illi inſtar idoli.

2. Propriè. Verùm hoc loco accipimus *idololatriam* propriè; quo modo nihil eſt aliud quàm cultus, quo quis aliquid creatum colit loco Dei, ſeu eo cultu, qui ſoli Deo congruit. Hoc autem fit non tantùm ſacrificio, quod per ſe ſoli Deo debetur; ſed etiam quouis alio ſigno honoris, quo illi excellentiam aliquam Deo propriam tribuere, vel te illi tamquam deo vel deæ ſubmittere intendis. vt ſi aperias caput ad ſtatuam Mineruæ, tamquam numini belli & ſapientiæ; ſi hymno celebres, ſi per illam iures, ſi aliquid illi voueas.

9 Vbi aduerte, Sicut in cultu religionis concurrunt tres vel quatuor actus; ita in idololatria. Primò, Opinio diuinitatis vel perfectionis Deo propriæ. Secundò, Affectus reuerentiæ, quo quis vult ſe illi tamquam numini ſubmittere. Tertiò, Externum ſignum, quo interior exiſtimatio & ſubmiſſio ſignificetur; quod ſignum quale ſit, non refert. nam omnia externa ſigna honoris præter ſacrificium, communia ſunt Deo & creaturis: ſed ex intentione vtentis determinantur ad excellentiam diuinam vel creatam ſignificandam, vt ſuprà cap. 36. dubit. 3. dictum eſt.

10 Hinc patet, peccatum idololatriæ genere ſuo

Grauitas huius peccati. grauiſſimum eſſe; quia honorem diuinum & diuinitatem ipſam, quantum in ſe eſt, transfert ad creaturam: ſicut grauiſſimum in Repub. cenſetur crimen, ſi quis alium quàm legitimum Principem pro Rege agnoſcat & habeat, eique honorem regium deferat. Eſt itaque crimen læſæ maieſtatis diuinæ, ſicut illud humanæ.

Obiectio. An odium ſit grauius. Dices, Odium Dei & blaſphemia ex odio, eſt maius peccatũ: ergo idololatria nõ eſt maximum.

Reſp. Eſſe maximum inter ea quæ opponuntur cultui diuino & religioni. Deinde ea genere ſuo eſt maximum, quia ſi fiat ex perfecta notitia & libertate, includit odium & blaſphemiam, vt docet D. Tho. ar. 3. vt ſi quis noſcens verũ Deum, vellet alium facere Deum, eique honorem diuinum tribuere, non poſſet id facere niſi quodammodò odiſſet verum Deum, & inſinuaret non eſſe Deum; quod eſt ſumma blaſphemia.

Dico *quodammodò*, quia hoc peccatum, etiamſi fiat cum plena ſcientia, non neceſſariò includit odium directũ Dei: ſicut qui alium Regem agnoſcit, non eſt neceſſe vt legitimum directè oderit; quia non volt hoc vt ei male ſit, ſed vt alteri bene, & vt ſe præſtet ab illius potentia ſecurum. Indirectum tamen odium includit. quia ex intentione malum infert, priuando Deum, quantum in ſe eſt, ſuo honore ſingulari. Si quis tamen formali odio *Odium directum Dei eſt grauius.*

directè in Deum feratur, optando illum non eſſe, vel eſſe miſerum, &c. hoc peccatum eſt grauius idololatriâ: quia grauius eſt, diuinitatem e medio abſolutè tollere, quàm illam alteri tribuere. vnde grauius peccatũ eſt *ἀθεΐα*, quàm *πολυθεΐα*. item grauius eſt, velle alicui malũ vt ei male ſit; quã illud idem velle vt alteri benè ſit. Quòd ſi fiat ex odio directo, tunc erit abſolutè maximum peccatorum.

Sed etſi idololatria ex genere ſuo ſit tantùm peccatum; tamen ratione diſpoſitionis ſubiecti, poteſt in pleriſque idololatris eſſe minus peccatum, quàm ſit hæreſis in Chriſtianis: quia illa potiùs ex ignorantia, quàm ex malo affectu erga Deum verum, aut veram religionem procedit; hæreſis verò non ex ignorantia, ſed ex malo affectu & contemptu veræ religionis & Eccleſiæ Dei. vide D. Auguſtinum lib. 21. de ciuit. cap. 25. & Chryſoſt. homil. 50. ad populum. Simili modo *Idololatria exterior.*

fieri poteſt, vt idololatria exterior ſit maius peccatum, quàm ea quę ex interna infidelitate procedit: vt ſi fidelis committat idololatriam ex metu, vel vt placeat Principi. etſi enim interiùs non agnoſcat idolum pro Deo, nec affectum reuerentiæ illi deferat, ſicut infidelis; tamen externo actu tribuit illi diuinitatem, vel ſaltem ſimulat ſe tribuere, cùm ſciat ei non competere, quod in maiorem iniuriam Dei & ſcandalum aliorum cedit.

Ob eandem cauſam homicidium, adulterium, periurium, in Chriſtianis poteſt eſſe maius peccatum quàm idololatria ſit in ethnico; quia ignorantia valdè diminuit culpam. vnde Dominus Lucæ 12. *Seruus, qui cognouit voluntatem domini ſui, & non fecit ſecundùm voluntatem eius, vapulabit multis. qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.*

Aduerte tamen non eſſe verum, quod hîc ar. 1. 11

docet Caiet. fidelem, qui ſolo actu externo com- *An excommunicatus.*

mittit idololatriam, eſſe excommunicatum: quia nuſquam in iure extat talis excommunicatio, de quo vide Siluestrum v. Hæreſis 3. q. 6. & Nauarr. cap. 11. no. 27. Excommunicantur quidem hæretici, & apoſtatæ: ſed hic hæreticus dici non poteſt, cùm hoc vitium in pertinaci aſſenſu mentis conſiſtat: nec etiam propriè apoſtata, quia reuerà fidem Chriſti non deſerit, ſed ſolùm externam profeſſionem: quamuis ex actu externo præſumatur in foro externo fidem deſerere, & conſequenter in excommunicationem incurrere, præſertim quando metu graui non compulſus id committit.

DVBI-

DVBITATIO III.

Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progreſſus.

D. Thomas art. 4.

12 *Origo idololatriæ.*

RESpondeo, Prima origo idololatriæ fuit deſiderium præſentiæ mortuorum: nempe quo parens mortuum filium proſequebatur, ei ſtatuam erigens, in qua veluti præſentem retineret & cerneret. Huic accedebat tyrannus, per quam iubebat eum a domeſticis coli, vt non mortuus, ſed in deos relatus videretur. *Primus idololatriæ modus, in cultu mortuorum.* Colligitur hoc Sapientiæ 14. vbi ſic dicitur: *Initium fornicationis, exquiſitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ eſt. neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum hæc aduenit in orbe terrarum, & ideò breuis illorum finis eſt inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, cito ſibi rapti filij fecit imaginem: & illum qui tunc homo mortuus fuerat, nunc tamquam deum colere cœpit; & conſtituit inter ſeruos ſuos ſacra & ſacrificia. Deinde interueniente tempore, conualeſcente iniqua conſuetudine, hic error tamquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta.* &c. Nec obſtat quod quidam dicunt, primum, qui erexit idolum, fuiſſe Ninum, qui illud ſtatuerit parenti ſuo Belo, vt pro deo coleretur: ita Commentarius, qui tribuitur Ambroſ. in cap. 1. epiſt. ad Romanos. Euſebius in Chron. Iſidorus lib. 8. etymol. cap. 11. quia iſte fuit fortè primus, qui publice erexit, conſtructo templo, & poteſtate regia populos ad illius cultum compulit. cum hoc tamen ſtat, vt prius parens priuatim filio idolum & cultum conſtituerit, vt Sapiens refert. Imò ſi quis benè aduertat, vtramq; originem inſinuat, cùm ait: *Hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniam aut affectui aut Regibus ſeruientes homines incommunicabile nomen lapidibus & lignis impoſuerunt.* affectui enim ſeruierunt, quando deſiderio prolis mortuæ ſtatuam erexerunt, & colere cœperunt: Regibus verò quando ſtatuas vel illorum, vel ab illis erectas coluerunt.

Ad hanc idololatriam pertinet genus theologiæ, quod fabuloſum vocabat Varro, vt refert D. Auguſt. li. 6. de Ciuit. c. 5. & a Poetis tractatur. ſic cœpit coli Iupiter, Mars, Mercurius, & ſimiles; quibus Poetæ tribuunt adulteria, ſtupra, præpoſteram libidinem, fraudes, bella, & alia crimina grauiſſima: magno ſanè diaboli artificio; vt homines dum ſimilia faciunt, putent ſe deos imitari. Deinde hæc conſuetudo ſenſim ſerpit imitatione per genus humanum, accedente oblectatione, quæ capitur tum ex pulchritudine & artificio ſtatuarum; tum quòd per eas, abſentes nobis quaſi præſentes ſiſtamus, vt ibidem Sapiens ait: accedente etiam fraude diaboli, qui ſe ſtatuis immiſcebat, eiſque motum, vocem, & quaſi vitam dabat, ac reſponſa per eas edebat.

13 *Secundus in cultu ſtatuarum.* Hinc ortus eſt ſecundus idololatriæ modus, quo ipſæ ſtatuæ per ſe, tamquam numine plenæ & animatæ coli cœperunt: & quia diabolus ſtatuis illis, mox vt dicatæ erant, ſe inſinuabat; putabant ethnici ſe poſſe deos facere, quam poteſtatem miratur & extollit Mercurius Trimegiſtus, vt refert D. Auguſt. lib. 8. de ciuit. cap. 23. Ad hunc modum pertinet theologia ciuilis, iuxta Varronem vt docet idem Auguſtinus lib. 6. cap. 5.

Poſteà capti pulchritudine & admiranda virtute corporum cæleſtium & elementorum, nec conſiderantes vnde eam haberent, etiam his cultum diuinum cœperunt exhibere, & eorum imagines dedicare. vnde Sap. 13. *Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei: & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui eſt, neque operibus attendentes agnouerunt quis eſſet artifex: ſed aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum aerem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam, aut ſolem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum ſi ſpecie delectati, deos putauerunt: ſciant quantò his dominator eorum ſpecioſior eſt.* Et hic eſt tertius idololatriæ modus, ad quem pertinet theologiæ genus phyſicum, iuxta Varronem ſuprà: quem non parum confirmarunt Philoſophi, præſertim Pythagorei & Platonici, qui putabant mundum eſſe animatum, ſingulâſque eius partes habere animam, quam volebant eſſe nomen quoddam & quamdam diuinitatem: quam ſententiam etiam docuit Varro, teſte Aug. l. 7. de ciuit. cap. 6. *3. In cultu partium mundi.*

14 Prætérea creſcente praua cõſuetudine, eouſque hæc idolomania inualuit, vt ſi aliquid eſſet quod aliquam vtilitatem vel noxam adferret hominibus, mox pro deo coleretur, vt commoda ſui generis conferret, incommoda auerteret. *4. In cultu cuiuſuis rei vtilis vel noxiæ.* Sic bouem, ouem, capram, canem, ſerpentem, crocodilum, murem Ægyptium, quem ichneumonem vocant, imò febrem, & πενίαν coluerunt. proueniebat id ex falſa imaginatione, quòd putarent omnibus huiuſmodi rebus vim aliquam inuiſibilem præſidere, & connexam eſſe, à qua regerentur; quam proinde precibus & ſacrificiis conciliandam & placandam cenſebant.

Denique omnibus ferè rebus & operibus, quæ ad vſum humanum pertinent, deos vel deas diuerſas præficiebant vt meliùs ſuccederent, vt oſtendit D. Aug. li. 4. cap. 8 de ciuit. & lib. 6. c. 9. & lib. 7. cap. 23. Cùm enim perſuaſum haberent, ad negotia huius vitæ, vt rectè cedant, & aduerſitates vitentur, occulta quadam directione alicuius numinis, & inuiſibilis cuiuſdam virtutis opus eſſe (hæc enim apprehenſio naturaliter omnibus eſt inſita) hoc numen cùm neſcirent eſſe ſimplex & vnicum, in partes innumeras pro diuerſitate negotiorum vel operum ſecuere, & ſingulis negotiis ſingula numina præpoſuere, v.g. aliud rei bellicæ, aliud mercaturæ, aliud agriculturæ, aliud venationi, aliud nuptiis, &c. Rurſus ſicut negotia alia ſunt aliis præſtantiora, magiſque vniuerſalia & latiùs patentia; ita etiam numina ſtatuerunt alia aliis maiora & præſtantiora; ſingula tamen in ſuo ordine, & ad proprium negotium putarunt eſſe ſuprema, & ab aliis independentia. Et quia ſpiritalia apprehendere non poterant, poſuerunt hæc numina ſeu virtutes inuiſibiles, vel in hominibus mortuis, quos putabant ob aliquam induſtriam vel beneficium mortalibus collatum ad hoc eleuatos, vt tali vel tali numine pleni eſſent, eóque veluti animati; vel in ſtatuis, quibus putabant numen certo modo connecti poſtquam in deos erectæ & dedicatæ eſſent; vel in partibus mundi, v.g. ſole, luna, ſtellis, mari, fontibus, fluminibus, quas putabant huiuſmodi virtute quaſi animari, aut aſſiduè poſſideri; vel in animalibus aut arboribus, quibus etiam numen ſibi accommodatum præeſſe vel adeſſe putabant.

Ex dictis patet, primam idololatriam fuiſſe cul-

rum hominum mortuorum; qualis eſt cultus Iouis, Saturni, Martis, & ſimilium. ſecundam, ipſarum ſtatuarum, & dæmonum in ſtatuis. tertiam, elementorum & partium mundi, vt ſolis, lunæ, ſiderum. quartam, aliarum rerum generi humano commodarum, vel noxiarum.

15 *Omnes dij gentium dæmonia.* Petes, Quomodo ergo Pſal. 95. dicitur, *Omnes dij gentium dæmonia?*

Reſpondeo, Quia quidquid gentes colebant, per idola & in idolis colebant: hæc autem dæmoniis plena erant, quæ ſtatuas ipſas veluti animabant: & ita dæmones in ipſis colebantur. Intendebant enim gentes honorem deferre numini, quod in ſtatuis ſe manifeſtabat; quod ipſi quidem putabant eſſe numen ſolis, lunæ, Iouis, Veneris, aut alterius rei: tamen re verà erat diabolus, qui illarum rerum & perſonarum nomina aſſumebat, vt ipſe ſub illis coleretur: de quo vide Lactantium lib. 2. diuinarum inſtit. cap. 16. & Euſeb. de præparat. euangel. lib. 4. cap. 6. Hinc Apoſtolus 1. ad Corinth. 10. *Scimus quia nihil eſt idolum in mundo*; (id eſt, nulla eſt diuinitas in mundo, quæ per idolum repræſentetur) *ſed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant*, (nimirum qui in ſtatuis ſe exhibent) *& non Deo: nolo vos ſocios fieri dæmoniorum.* Vide D. Auguſtinum lib. 8. de ciuit. cap. 24. vbi hanc reſponſionem inſinuat.

Aduerte tamen, pro *dæmonia* in Hebræo eſſe *Elilim*, quæ vox etſi à 70. rectè vertatur *dæmonia*, tamen etiam ſignificat *res vanas*, & conſequenter idola, quia nihil his vanius aut imbecillius: & ita ſenſus eſt, *omnes dij gentium vani*; cui benè reſpondet altera pars verſiculi per antitheſim, *Dominus autem cælos fecit.* q. d. omnes dij gentium nullius virtutis, ſed noſter Deus eſt omnipotens, &c.

16 *Platonici etiam ſummum Deum colebant.* Nec obſtat, quòd Platonici & alij Philoſophi etiam coluerint Angelos, quos appellabant minores deos, & præterea ſummum Deum, deorum minorum patrem & conditorem; idque abſque ſtatuis: quia Propheta loquebatur de diis populorum qui publicè colebantur, non autem de diis aliquorum philoſophorum, quos ipſi colebant priuatim: quamuis etiam dum hos ſe colere exiſtimabant, diabolum, qui ſe fingebat eſſe de numero illorum, coluerint. Ita enim diabolus eſt auctor hominibus colendæ creaturæ loco Dei, vt hunc honorem aliqua arte ad ſe transferat, ſibique impendi, etſi ſub alieno nomine, curet; vt tradit D. Auguſtinus tum alibi, tum l. 8. de ciuit. cap. 24.

DVBITATIO IV.

Vtrùm idololatria ſit tantummodò in cultu, quo creatura inſtar Dei colitur.

17 *Sententia hæreticorum.* QVidam hæretici docent, nō ſolùm tunc propriè *idololatriam* committi, quando creatura colitur loco Dei, ſed etiam quando Deus verus colitur aliquo cultu, quem ipſe non mandauit. vnde concludunt, Catholicos idololatriam committere, quando colunt Deum vel Sanctos per imagines; quia Deus hoc non mandauit. Ita docet Herbrandus Lutheranus, vt refert noſter Gregorius à Valentia, t. 3. diſput. 6. q. 11. puncto 1. quem ibi fusè refutat. Idem antè docuit Caluinus lib. 1. Inſtit. c. 11. n. 8. & 9. vbi id etiam ex eo confirmat, quòd Iudæi adorantes vitulum aureum in deſerto, non intenderint cultum deferre illi imagini, quam ſcirent nullam vim habere; (neque enim tam citò potuiſſe obliuiſci eorum quæ Deus fecerat in Ægypto & mari rubro) ſed Deo vero per ipſam: iudicari tamen idololatras, quòd id feciſſent per imaginem, quod Deus ipſis non mandauerat. Idem cenſet de paganis, quorum idololatriam vult in eo conſiſtere, quòd Deum verum voluerint ſibi præſentem habere per imagines, & in illis eum coluerint. Sed hæc ſententia non ſolùm eſt hæretica, ſed etiam abſurda & apertè falſa. 18 *Eſt abſurdum.*

Primò, Quia nomen *idololatria* in Scriptura ſacra, & apud Scriptores eccleſiaſticos numquam accipitur niſi pro cultu, quo creatura colitur loco Dei, vel pro affectu, quo quis adhæret creaturæ tamquam Deo, ſeu fini vltimo: adeò vt etiam quando metaphoricè capitur, (vt cùm auaritia vocatur idololatria) reſpiciat creaturam quodammodò tamquam Deum.

Ethnici. Secundò, Apertè falſum eſt, Iudæos & paganos in idolis coluiſſe verum Deum: nam de gentibus dicitur ad Roman. 1. *Seruierunt creaturæ potiùs quàm creatori.* 1. ad Cor. 10. *Quæ gentes immolant, dæmoniis immolant, & non Deo*, & alia innumera. De *Iudæi.* Iudæis, Deuter. 32. *Immolauerunt dæmoniis & non Deo, diis quos ignorabant: noui recentéſque venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum, qui te genuit, dereliquiſti, & oblitus es Domini creatoris tui.* quid dici poteſt clarius contra illud figmentum Caluini? Idem habetur Pſal. 105. Denique ſexcentis locis reprehenduntur, quòd Deum reliquerint, & deos, qui nihil poſſunt, nihil norunt, nihil ſentiunt, adorent.

Tertiò, Si volebant fingere ſimilitudinem veri Dei, vt per eam ipſius recordarentur, & cultum ad ipſum dirigerent, cur potius finxerunt formam vituli, quàm alterius rei, cùm Deus numquam ſub hac forma illis apparuerit? Itaque hoc euidens ſignum eſt, voluiſſe illos colere primatium deum Ægyptiorum Apim, qui forma bouis pingebatur: idque faciebant, quia putabant illius ope ſe eductos, vt apertè ſcriptura inſinuat; & fortè eo fine faciebant, vt illius auxilio in Ægyptum redire poſſent.

Quartò, Iudæi habebant Deum verum præſentem per ſigna externa multò expreſſiora, ſcilicet per columnam ignis nocte, & per nubem interdiu, quæ diuino nutu mouebantur & ſiſtebantur: non ergo credibile eſt, eos feciſſe ſimilitudinem vituli, vt præſentem haberent Deum verum, ſed deum Ægyptium.

Quintò, Ridiculum eſt dicere, ideò aliquem cultum eſſe malum vel idololatriam, quia non eſt à Deo mandatus: multa enim ſunt bona in omni genere virtutum, quæ non ſunt mandata; vt in abſtinentia, in eleemoſyna, in oratione, in gratiarum actione; in laude, voto, &c. Nec vmquam aliquis ſapiens obſequium ſibi delatum iniuriæ loco habuit, aut repudiauit, eo ſolo nomine, quòd illud non mandaſſet. quæ enim eſſet iſta exotica barbaries, nullum officium admittere, niſi ſub pœna mortis præceptum? Imò ſubditus aut ſeruus, qui nullum obſequium aut cultum vult deferre ſuo Principi vel domino, niſi præcepto compulſus, hoc ipſo parum obſequioſus, & parum amans honori ſui Principis, & parum illi addictus aut vtilis cenſetur. Vnde meritò Dominus 19

Lucæ

Lucæ 17. *Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Serui inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus.*

20 *Fundamentum hæreticorum.* Dicent fortè, non ideò malum eſſe quia Dominus non mandauit, ſed quia vetuit omnem cultum, quem non mandauit: nam Deuter. 12. v. vlt. dicitur: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas.* Hoc eſt antiquum eorum fundamentum, per quod, opus omne non præceptum volunt eſſe malum, ſi fiat cum opinione cultus, id eſt, animo placendi Deo.

Sed millies a Catholicis reſponſum eſt, ibi non excludi niſi ea quæ diuinis præceptis aduerſantur, vt ſunt cærimoniæ gentilium, de quibus agitur ibidem, vt patet duobus verſiculis immediatè præcedentibus: teſtimonia enim Scripturarum intelligenda ſunt iuxta ſubiectam materiam. vnde ea quæ ſunt conſentanea, vel iuuant ad præcepta diuina, non excluduntur. *Aliquid cultum non præceptum eſſe licitum.* Confirmatur, quia non obſtante hoc præcepto, Iudæi inſtituerunt aliquot dies feſtos, quos Deus non præceperat, vt patet Eſther 9. Iudith 15. & 2. Machab. 10. & Apoſtolus 1. ad Cor. 7. commendat abſtinentiam coniugij tamquam Deo gratiſſimam; quam tamen ait non eſſe à Deo præceptam.

Sextò, Etiamſi nullus cultus eſſet licitus præter eum quem Deus præcepit, non tamen idcircò eſſet idololatria. ſicut qui non colit Principem debita cærimonia, non eo ipſo agnoſcit alterum pro Principe, aut defert alteri honorem Principi debitum.

Confirmatur Primò, Quia alioquin Iudæi modò dum circumciduntur, lauantur, ſeruant Sabbatum, edunt agnum, & alias cærimonias obeunt, vt legem ſeruent & Deo placeant, dicerentur propriè committere idololatriam, quod eſt contra communem hominum ſenſum. Secundò, Is, qui orat negligenter & animo vagabundo, eſſet idololatra: ille enim cultus non ſolùm eſt a Deo non præceptus, ſed etiam vetitus. Tertiò, Miniſtri Lutherani & Caluiniſtæ obeuntes miniſterium non euangelij, committerent idololatriam; (vt rectè colligit Valentia) quia Deus nuſquam hunc cultum eis præcepit. quamuis fortè multo deterius in hoc peccent, quàm ſi idololatriæ priuatim operam darent: tunc enim ſe ſolos perderent; nunc verò & infinitos ſecum in barathrum præcipitant, & totam Chriſti religionem ac doctrinam euertunt.

21 Argumenta illorum nullius ſunt momenti, & ſolùm egent inſpectione locorum Scripturæ vnde deſumpta ex illis enim clarè liquet, ibidem agi non de cultu veri Dei, ſed idolorum. Vide Valentiam ſupra.

Obiectio. An intenderit colere verum Deum. Dices, Gentiles & Iudæi, quando adorabant idolum aliquod, putabant illud eſſe verum Deum: ergo ex intentione ipſorum cultus ille tendebat in verum Deum. Sicut ſi diabolus in perſona Chriſti loqueretur per imaginem crucifixi, & tu putâs eſſe Chriſtum, adorares ipſum, honor iſte tenderet in Chriſtum. Confirmatur, Propter quod vnumquodque, & illud magis: ſed ipſi colebant idola propter diuinitatem; ergo magis colebant diuinitatem.

Reſpon. Reſpondeo, negando primam conſequentiam: inde enim ſolùm ſequitur, eos cultum ſuum direxiſſe in id quod ſtolidè putabant eſſe verum Deum, non autẽ in verum Deum. Sicut ſi quis agnoſcat & honores pro Rege aliquem Regis hoſtem, ſibi abſque ratione perſuadens illum eſſe verum Regem; non poteſt dici honorare verum Regem. Perinde enim faciunt idololatræ, ac ſi quiſpiam, non facta priùs diligenti inquiſitione quis & qualis ſit Rex, diligeret aliquem ex plebe in Regem, ob aliquod commodum ab ipſo perceptum, eique honorem deferret: qui ſane non cenſeretur velle honorare eum qui verè eſt Rex, ſed alium, cui nefariè hanc dignitatem tribuit.

Ad probationem: Eſt diſpar ratio. idololatria enim dirigit cultum externum & internam ſubmiſſionem ad perſonam vel rem creatam, cui diuinitatẽ abſque ratione attribuit; iſte verò ad perſonam increatam, nempe ad Chriſtum; non enim intendit ſe ſubmittere diabolo, nec illi putat ineſſe diuinitatem, ſed Chriſto. In eo tantum fallitur, quòd diabolum apparentem in perſona Chriſti putet eſſe Chriſtum, & ſic tribuit illi diuinitatem ſub ratione formali perſonæ Chriſti: qui error non eſt Iuris, ſed facti: poteſt tamen hic etiam eſſe graue peccatum, ſi enim facilè poſſis aduertere non eſſe Chriſtum, vel meritò dubites, & non adhibita inquiſitione vel debita cautione, adores tamquam Chriſtum, committes idololatriam, ſaltem interpretatiuè & æſtimatione morali; ac proinde peccatum mortale: etſi enim formaliter & expreſſe non intendas colere diabolum, ſed Chriſtum: tamen ita agis ac ſi intenderes aut certè parũ curares utri è duobus cultum deferas. Si verò non poſſis id facilè aduertere, ita vt ignorãtia vel inconſideratio non cenſeatur craſſa, ſed leuis tantùm; non erit quidem peccatum mortale, quia non erit abſolutè voluntarium: à veniali tamen excuſari non poterit; quia erit volũtarium imperfectè, ſcilicet ratione illius negligentię in conſiderando. quòd ſi nulla negligentia interueniat, erit formaliter actus latriæ, & materialiter tãtùm idololatria; quia quòd tẽdat in creaturam, nullo modo eſt volitum. Ad confirmationem: etſi Gentes id, quod colebant, intendiſſent colere propter veram diuinitatẽ, & ipſa diuinitas fuiſſet ratio formalis obiectiua; tamen in eo peccaſſent, quod hanc tribuerent rei creatæ. & colerent creaturam tamquam terminum integrum, & obiectum quod adorationis. Vt ſi quis haberet veram apprehenſionem diuinitatis. & putaret eam conuenire alicui homini, vel alteri creaturæ, ſicut inerat Chriſto, vel alio modo peculiari. Qua ratione Montaniſtæ, qui putabant Montanum eſſe Paracletum, non poterant ſcelus idololatriæ effugere, ſi conſentaneum ſuæ opinioni cultum ei deferebant. Similiter qui Simonem Magum credebant eſſe virtutem illam magnam, quæ condidit Angelos, quam ſe eſſe iactabat. Idem dico, ſi Chriſtus non eſſet verè in Euchariſtia: nam adoraretur id quod ibi latet, ob veram diuinitatem quam non haberet, & ita latria tribuerentur creaturæ, quod nihil eſt aliud quàm vera idololatria. Vnde ipſe Eccleſiam ſuam pernicioſiſſimè decepiſſet, dicendo *Hoc eſt corpus meum.* nam his verbis neceſſariò impuliſſet eam in idololatriam. Deinde tantum ſcandalum Eccleſiæ per talia verba datum debuiſſet randem aliquando tollere, & ſuam mentem clare explicare, vt Eccleſia errare in re tanta deſineret, ſed id non fecit, quin potiùs infinitis modis eam in hac ſententia & adoratione confirmauit. Quare tum abſurdum & blaſphemum eſt, di-

cere Chriſtum in Euchariſtia verè non eſſe, quam dicere Eccleſiam ſuam pernicioſiſſime decepiſſe, & fraudulenter feciſſe idololatricam. Hoc obiter dixerim ob peſtes huius æui.ex quibus patet quomodo poſſit idololatria eſſe, cùm creatura colitur ob veram diuinitatem, ſi hæc illi vere non competit. Sed re verà Ethnici non colebant res creatas propter veram diuinitatem, ſed propter tenuem diuinitatis ſpeciem & vmbram, quam putabant eſſe veram diuinitatem, neſcientes quid ſit vera diuinitas, & cui tribuenda: & ita non ſequitur, illos coluiſſe veram diuinitatem. Poteſt tamen dici, veram diuinitatem ab eis cultam remotè, nimirum quatenus conceptus illius confuſus mouet hominem ad cultum deorum; ſicut conceptus confuſus felicitatis mouet ad appetitionem tam falſæ quàm veræ felicitatis;& conceptus confuſus boni,ad appetitionem boni, tam delectabilis quàm honeſti.

DVBITATIO V.

Quid ſit diuinatio, & quænam eius ſpecies.

22 DIuinatio propriè tantùm eſt futurorum, quæ ex cauſis indeterminatis proueniunt, quorum prænotio eſt ſolius Dei. vnde dicitur diuinatio, quaſi actio diuina & propria diuinitati Græci *μαντικὴν* vocant ἀπὸ τῆς *μανίας* à furore,vt ait Cicero lib.1.de diuinatione. fit autem vel reuelatione diuina,& ſic vocatur *prophetia*; vel ope dæmonis, & ſic propriè dicitur *diuinatio*, eſtque ſpecies ſuperſtitionis. Hoc modo paſſim accipitur in Scripturis: vbi ſoli illi vocantur diuini, qui ope dæmonis diuinant, vt notat Hieronymus in cap. 3. Michææ. Hoc modo accepta *diuinatio* nihil eſt aliud quam illicita vſurpatio notitiæ vel prædictionis futurorum contingentium. Sumitur tamen paſſim latiùs, vt extendat ſe etiam ad aliorum occultorum, quæ quis humano modo cognoſcere non poteſt. illicitum ſtudium & patefactionem: nam *diuini* vocantur qui occultum furtum indicant, qui res perditas oſtendunt,qui cauſas occultas mortis vel morbi animalium aperiunt,&c.

23 *Generatim accepta quid ſit.* Itaque *diuinatio* eſt, quando quis ope vel diſciplina dæmonis,de aliquo occulto, quod humano modo cognoſcere non poteſt,inquirit.

Vbi aduerte,etiamſi dæmones non poſſint certò cognoſcere futura, quæ à libero arbitrio alterius pendent, vt docet D. Auguſt. lib.de diuinat. dæmonum cap.5.& 6.& lib. 2. de Geneſ. ad litteram cap. 17. tamen poſſunt longè plura de rebus futuris, aliiſque occultis noſſe quàm homines, idque quinque modis.

Dæmones multis modis poſſunt plura de futuris noſſe quam homines.

Primò, Quia cognoſcunt exactè omnes cauſas naturales & vim earum; vt ſolis, lunæ, ſiderum, elementorum, plantarum,animalium, &c. vnde facilè colligere poſſunt qui effectus ex iis ſecuturi ſint, vel abſolutè, vel ſi certo modo applicentur. Sic facilè poſſunt prædicere ventos, tempeſtates, naufragia,mortes.

Secundò, Quia ſciunt quid ipſi & alij dæmones malorum ſocij, Deo permittente facturi ſint. ſic poterant prædicere euerſionem familiæ Iob,& ipſius calamitates.

Tertiò, Quia ſummam habent experientiam. millies enim obſeruarunt quid ex quo ſequi in cauſis liberis ſoleat, quibus rebus voluntas humana huc vel illuc impelli: vnde ſæpè fit vt de futuris liberis vere coniectent.

Quartò, Quia vident in longinquis locis cauſas iam poſitas, vel effectus inchoatos, & poſſunt celeritate naturæ illos præuertere,& alibi prænuntiare. ſic prædicere ſolent incrementa Nili in Ægypto, viſa copia aquarum in Aethiopia,vt teſtatur Athanaſius in vita B. Antonij.

Quintò, poſſunt interdum aliquid de rebus futuris cognoſcere ab Angelis, Deo permittente, vel ex Scripturis, quas meliùs intelligunt quam homines.

Porrò diuinatio fit bifariam. Primò, Per expreſſam dæmonis inuocationem, vt cum diuinator intendit, & eo fine aliquid agit, vt ipſe ſe immiſceat. Secundò,Sine expreſſa inuocatione, interueniente tamen quadam tacita: & hoc rurſus dupliciter, vel enim fit per ſolam inſpectionem diſpoſitionis aliquarum rerum; vt motus,ſitus,figuræ,vocis, lineamentorum.vel per conſiderationem eius, quod ex aliqua actione humana ad hoc directa prouenit, vt cùm conſideratur quæ figura in plumbo liquefacto aquæ iniecto reſultet, aut quid in ſortibus obueniat. 24 *Diuinatio fit dupliciter.*

Itaque generatim ſunt tres ſpecies diuinationis. Ad primam pertinet *necromantia*: ad ſecundam *augurium*: ad tertiam *ſortilegium*; ſingulæ autem harum rurſus habent multas ſpecies & modos. *Tres ſpecies diuinationis.*

Prima enim ſpecies, in qua diabolus expreſsè inuocatur,complectitur multos modos,prout diabolus variis modis conſulitur; aut conſultus variis modis reſpondet. Primò, Conſuli poteſt per ſacrificia animalium; & tunc reſpondere ſolet per ſigna quædam apparentia in extis animalium: hoc genus vocatur *haruſpicium*. Secundò,Per preces in idolis, & tunc reſpondere ſolet per idola: & vocatur *oraculum*. Tertiò,In ſuis prophetis quos ipſe poſſidet, qui vocantur *pythonici* & *pythoniſſæ* & ἐγγαστρίμυθοι, & tunc reſpondere conſueuit per vmbilicum,vel per partes pudendas; (dignum ſanè os tali numine) vt docet Origenes lib.7. contra Celſum in principio. Quartò, Inuocari ſolet certo modo,vel loco,vel cum certa vnctione,aliiſque cærimoniis,cubando, vt reſpondeat per ſomnia: & tunc facit hominem ſomniare ea,quæ vult ipſi perſuadere, & vocatur ὀνειρομαντεία. Quintò, Sæpè inuocari ſolet vt excitet aliquem mortuum, qui reſpondeat: hæc vocatur νεκρομαντεία. Hac vſa eſt pythoniſſa, petente Saule cùm vellet ſibi excitari Samuelem, 1. Reg. 28. quamuis non illius vi Samuel apparuerit. Sextò, Aliquando petitur vt reſpondeat per caput hominis mortui; & dicitur *apariquarlua*. Septimò, Denique multis aliis modis per varias adiorationes, vnctiones, figuras, ſpecula,aliaque ſigna. quæ ipſe inſtituit, inuocari ſolet à diuinis,vt occulta patefaciant,& ipſe variis modis reſpondet. 25 *1. Fit per expreſſam inuocationem.* *Variis modis inuocatur.*

Primò,Per ſpeciem aliquam præſtigioſam, oculis obiectam. Secundò Per vocem in auribus formatam, quam nemo alius audire poteſt. Hi duo modi pertinent ad *præſtigium*, Tertiò, Per varia viſa in imaginatione: hæc *pſeudoprophetia* dici poteſt. Quartò, Per aliquam figurá externam, quam ipſe in re aliqua inanima efficit, & conſpici facit. quæ quidem ſi conſpiciatur in terra, vel re terreſtri,

ſtri, vt in metallo [illegible], planta [illegible] vocatur γεωμαντεία; ſi in aqua, ὑδρομαντεία, ſi in aere, ἀερομαντεία, ſi in igne, [illegible]. Huc pertinent diuinatio per cribrum, quæ Græcis dicitur κοσκινομαντεία, per peluim aquæ [illegible], quæ λεκανομαντεία, per ſpeculum, quæ κατοπτρομαντεία, & [illegible] quibus dæmon inuo[illegible]atur, & in quibus [illegible] quibuſdam reſpondet. de quibus vide plura in erudito Opere noſtri P. Martini Del[illegible].

26 Ex quibus patet, diabolum omnes [illegible] modos quibus vera religio Deum colit, & quibus Deus ipſe viciſſim [illegible] ſeruis [illegible] ſolet, eſſe imitatum, vt hac ratione ſpeciem aliquam diuinitatis captet & oſtentet. Solet enim Deus [illegible] dere per propitiatori[illegible], per ſacri[illegible], per Pro[illegible]tas numine diuino plen[illegible]s, per ſomnia, p[illegible] tuos viuis apparentes, per Angelu[illegible] ſpeci[illegible] humana indutum, per voces in auribus Prophetarum formatas, per viſa imaginaria, per varias ſpeci[illegible] & affectiones in elementis procuratas, vt e[illegible] Scripturis & hiſtoria Eccleſia[illegible] tea facile [illegible] poteſt.

Diabolus imitatur modos reuelationis diuinæ.

27 Petes, Quale peccatum ſit in hac prima ſpecie diuinationis?

Quale peccatum in prima ſpecie diuinationis. Expreſſa ſocietas cum dæmone cur graue peccatum.

Reſpondeo, In omnibus modis huius ſpeci[illegible] eſſe graue peccatum mortiferum. Primò, Propter expreſſam ſocietatem cum dæmone, quæ per ſe graue crimen eſt, ob duas cauſas. Prior [illegible]ſt, quia eſt ſocietas & amicitia cum profeſſ[illegible] & perpetuo [illegible]ſte Dei; ac proinde redundat in iniuriam & contemptum Dei; (ſicut in Republ. ſocietas & [illegible]mercium cum hoſte Principis, eſt crimē læſæ maieſtatis) maxime cùm omne ſtudium diab[illegible] in omnibus actionibus ſit honorem De[illegible] [illegible]urare & animas perdere. Itaque [illegible] à diabolo opem petis, perinde facis atque ſi [illegible] petas ab hoſte Principis & Reipub. qui in ea ipſa ope [illegible] conetur te perdere, & Principi contu[illegible]eliam facere. Altera eſt, quia exponit ſe periculo [illegible] à Deo, & damnationis æternæ. fa[illegible] [illegible] diabolus, Deo permittente, hominem, qui ſocietatem ipſius flagitat, ſuis artibus a Deo auert[illegible], ſibique obſtringit, ita vt rarò contingat [illegible], vt experientia docet. tanta enim eſt ipſ[illegible] potentia, tam multiplex nocendi artifici[illegible]m, vt niſi Deus [illegible] benignitate illum coerceret, facile totum mundum breui tempore ſit peruerſurus: qui autem ſocietatem cum illo petit, ingratus eſt in hanc Dei benignitatem: vnde meretur vt Deus permittat ipſum tyrannidi illius ſubiici. Vnde benè dixit Caietan. qu. 95. art. 4. quòd ſicut conſuetudo cum Ang[illegible] in hac vita eſt inchoatio quædam æternæ beatitudinis, ita commercium cum dæmonibus eſt initium quoddam æternæ damnationis, cuius etiam ſignum eſt fœditas, miſeria, & horri[illegible] [illegible]ltus eorum, qui ipſis obſtricti ſunt. Itaque omne commercium cum diabolo ſacrilegi[illegible] [illegible] & [illegible]oni aduerſum; quia contra fidem & h[illegible] Deo debitum qui poſtulat ne cum hoſte tra[illegible] eſt etiam ex parte [illegible] [illegible]olum, tum quia periculum apoſtaſiæ & ſuperſtitionis, qua diabolus [illegible] Deo colatur, continet: tum quia plerumque cum eo tamquam cum numine quodam agitur. Hinc prohibetur hæc ſocietas multis locis in Scripturis [illegible] [illegible]uit. 19 Deut. 18. Eccli. 34. & alibi, & Leuit. 20. diuini iubentur interfici.

Commercium cũ dæmone

28 Secundò, Eſt peccatum mortiferum in hac diuinatione, quia diabolo tribuitur id, quod [illegible] eſt proprium, quod intelligitur cùm ab illo quæritur de futuris liberis, quorum cognitio ſolius Dei [illegible]. Vnde Isa. 41 dicitur: *Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia dij eſtis vos*. Itaque [illegible] d[illegible] [illegible] conſulitur, tribuitur ei honor [illegible] nus, & c[illegible] m[illegible] tacita blaſphemia. Hoc tamen non habet locum, quan[illegible] conſulitur de aliis quæ ipſe naturaliter ſcire poteſt.

2. Cauſa

Tertio, Sæpe coniuncta eſt huic diuinationi infidelitas vel hæreſis, vt ſi quis credat diabolum eſſe aliquod numen, vel non eſſe miſerum, aut damnatum, aut ſcire futuros [illegible] [illegible]um euentus, &c. ſæpe etiā pactum ſ[illegible]beſt cum diabolo, in quo renuntiatur Chriſto, Baptiſmo, & Sacramentis omnibus, & renuntians ſe tradit diabolo, aliquando id[illegible]latri[illegible], & [illegible]aria ſacrilegia. Itaque de his omnibus [illegible] [illegible] in foro pœnitentiæ, tum in foro ex[illegible]o ſunt diligenter examinandi, vt infrà cap. 44. [illegible] b. 4. [illegible]e magis dicemus.

3. Cauſa.

Quarto, Si diuinus de occultis inquirat, vt ipſe ſanct[illegible] vel Propheta habeatur, accedit malitia ſacrilegii, ambitionis & hypocriſeos. ſi ſolum vt ipſe [illegible] curioſitas, quæ tamen per ſe non addit [illegible] mortalem diuinationi.

[illegible], Vtrum ſint excommunicati, qui diuinatio[illegible] exercent, vel [illegible] [illegible]? 29

Reſpondeo, Vide[illegible] excommunicatos, propter Canonem, Si quis ariolos 24. quæſt. 5. vbi dicitur ex d[illegible] [illegible] [illegible] III. *Si quis ariol[illegible], haruſpices, [illegible] incantatores, [illegible], aut phylacteriis eorum vſus [illegible] anathema ſit* & [illegible]p. Sortes, ibidem, [illegible] oh be[illegible] Leo IV [illegible] *[illegible]te damnatorias* ſub an[illegible]. Quidam tamen [illegible] timet qu[illegible] S[illegible] ieſt. Sup[illegible] q[illegible] putant non eſſe [illegible] facto excommunicatos, ſed excommunicandos [illegible] dem [illegible] in [illegible] Canoni[illegible] d[illegible] [illegible]ſi fu[illegible] h[illegible] fa[illegible] [illegible]iuncta ſit hæreſi. Nec obſtat [illegible] [illegible]no[illegible] quia *anathema ſit*, poteſt ſignificare [illegible] excommunicationem ferendam, vt *ſit exul*, *ſit exterris* id eſt, eiiciatur in exilium, &. Vide Nauarr. cap. [illegible]. Deinde hoc nomen non ſemper ſignificat excommunicationem propriè dictam: nam [illegible]ecratum d[illegible] tar quidquid eſt [illegible] de execrabile vel [illegible]o de[illegible]m. quomodo aliquando accipitur [illegible] an[illegible] u Conciliorum, & apud Apoſt. 1. Cor. 12. *Nemo in ſpiritu Dei loquens dicit anathema* I[illegible] v[illegible] l vt Græca habent IESVM, id eſt, nemo IESVM execratur. & cap. 1[illegible]. *Si quis non amat Dominum noſtrum* IESVM *Chriſtum, ſit anathema*, ad Roman. 9. v. 3. & alibi; vnde etiam in mortuos anathema dicitur, qui tamen excommunicari non poſſunt.

Altera ſpecies diuinationis, quæ continet inuocationem tacitam, & [illegible]p[illegible]tur ex ſola diſpoſitionis quarumdam rerum inſpectione ab quali[illegible] hominis actione, [illegible]ibus generibus modis agitur. Primò, E[illegible] [illegible]ne motus, ſitus, vel numeri aliquarum rerum. Secundò, Ex obſeruatione vocis, aut c[illegible] ſonitu [illegible]. Tertiò, Ex lineamentis, fi[illegible]s, coloribus. 30

De 2. ſpecie diuinationis

Si primo modo fiat, vel conſideratur motus & ſitus ſiderum ad diuinandum de futuris; & ſic erit *aſtrologia iudiciaria*, cuius pars *genethlialogia*: *vel* motus, aut ſitus, aut numerus auium, & erit *auſpicium*.

Si ſecundo modo vel capitur ex garritu auium, & vo[illegible]ur *augurium*, vel ea voce humana alia intentione prolata; aut ex homi[illegible]is ſter[illegible]ne, & hoc vocatur *omen*.

Si tertio modo, vel c[illegible] tantur li[illegible] menta manus,& hæc [illegible] χειρομαντεία, vel f[illegible] & dicitur μετωποσκοπία, vel dorſi,& dicitur ὠτομαντεία; & alia [illegible]ius generis.

Ad hos modos reducitur [illegible]natio, quæ ex motu [illegible], voce, numero, lineamentis aliorum animalium, [illegible] aliarum rerum capitur, [illegible] enim eadem eſt ratio, nec differunt niſi materialiter.

31 *De 5 ſpecie diuinationis.* [illegible] quæ capitur ex iis,quæ fortuitò ex a[illegible] ad [illegible] recta [illegible] tum,[illegible] vari[illegible], [illegible] docet [illegible] Thomas q.95. art. 3. [illegible] omnes pertinent *ad* [illegible],de quibus infra dub.8.

[illegible] omnes modos diuinandi [illegible] ſpeciei, ex genere ſuo eſſe peccata [illegible], vt docent omnes Doctores: [illegible] errorem [illegible] dub.5. & 6. [illegible]. Raro autem per [illegible] ex [illegible] quia qui vo[illegible] de futuris non ſunt ſimplices, ſed verſuti, & plerumque maligni. In [illegible] tamen obſeruationibus ad praxim pertinentibus, eſt facilior excuſatio [illegible] enim non intenditur prædictio ſed cautio ali[illegible] mali, vel proſperi ſucceſſus, vt infra dicetur; in quibus homines facilè ſunt creduli,ex affectu commodi, vel [illegible] timore. Quomodo [illegible] iſtis ſpeciebus ſit inuocatio implicita dæmonis & ſuperſtitio,dicetur infra num.36.37.47.52.& 62.

DVBITATIO VI.

Vtrùm omnis prædictio ex aſtris ſit illicita.

D. Thomas art. 5.

32 RESpondeo breuiter, Non omnis prædictio ex aſtris per ſe illicita eſt ſed eorū tantum [illegible] quorum aſtra cauſa eſſe non poſſunt: vt ſunt ea, quæ ex libero arbitrio,tamquam integro vel partiali principio pendent.

Duplex Aſtrologia. Naturalis quæ ſit. Hinc diſtingui ſolet duplex Aſtrologia, *Naturalis & Iudiciaria.*

Naturalis eſt,quæ ex aſtrorum, maximè planetarum ortu,occaſu,coniunctione,oppoſitione,varioque aſpectu tum inter ſe, tum ad ſtellas fixas; item ex colore,ſcintillatione ſeu micatione,de futuris elementorum affectionibus coniectat; vt de ſerenitate,pluuiis,tempeſtatibus, niuibus, grandine,æſtu,frigore, & ſimilibus,quæ a cælo pendent, de quibus multa Virgilius in Georgicis,& Aratus in Phænomenis. *Quæ parte ſit vtilis.* Hæc non eſt quidem prohibita; tamen magna ex parte eſt incerta & parum vtilis; excepta ea parte,quæ ſumitur ex ortu,occaſu,aſpectu,& colore ſolis ac lunæ: nam virtus reliquorum aſtrorum eſt valdè obſcura, & omnis experientia quæ de iis haberi poteſt,incerta.

33 *Cur incerta experientia.* Primò, Quia ſciri non poteſt an talis effectus proueniat a ſidere, v.g. Veneris,an Iouis,an aliunde. Secundo, Numquam hactenus idem aſpectus ſiderum reſtitutus eſt; idque ob motum proprium ſphæræ octauæ & nonæ; & ſic nulla certa experientia capi potuit. Tertiò Quia ex aliis cauſis, vt à ventis, vaporibus,æſtu,frigore, aer poteſt eſſe variè affectus,vnde facilè a[illegible] ſiderum variabit, varia enim affectio medij mutat actiones cauſarum. Quartò,Denique vt quis aliquid certi in particulari poſſit prædicere [illegible], multa ſcire debet, quæ humanum intellectum longè ſuperant. Primum enim perſpectas habere [illegible] omnes aſtrorum proprias virtutes: [illegible] quæ illum latent,non poteſt ſcire an effectus non impedietur. Deinde non ſolum quid ſingula per ſe poſſunt, ſed etiam quid coniunctim, & in quouis aſpectu, v.g. in aſpectu trigono, tetragono, hexagono, oppoſitu, & [illegible] aſpectus infinitis modis variari poteſt. *Quæ[illegible] ad prædictionem Aſtrologorum.* Præterea ſimul conſiderare debet, quid omnibus [illegible] perent, ne forte alibi quid faciant, quod effectum [illegible] impediet. Sæpe videmus nubes imbrium grauidas & ad pluuiam proximè paratas, [illegible] ventis [illegible] excitatis, ne [illegible] ſe effundant. Vnde patet quam hæc res ſit ſupra facultatem humanam, & quam vanæ ſint prædictiones quæ quotannis eulgantur per Ephemerides, quam [illegible] & hoc ex euentu, qui rarò reſpondet, ſatis cognoſci poſſit. Vnde Ioannes Picus lib. 1. contra Aſtrologos cap. [illegible] ex [illegible] prædictionibus celebriſſimi cuiuſdam Mathematici de mutatione cæli & auræ [illegible] [illegible] deprehendiſſe [illegible] inueniendo conſtitit.

34 Quod ſi de pluuiis, ventis, & ſimilibus, certò [illegible] ant multo minus probabiliter pronuntiare non poſſunt: [illegible] hominum, eorumque temperamentis, vt hunc fore iracundum, melancholicum, &c. quia hora natiuitatis illius [illegible] talis erat ſiderum aſpectus, qui procreat [illegible] bilis melancholiæ, &c. *De temperamento ex aſtris [illegible] natiuitatis non [illegible] vel aliud iudicari.* Quod confirmari poteſt, Primò, Nam iſtæ inclinationes multò magis pendent ex temperamento parentum & alimentis eorum, quam ab aſtris. Deinde quia impoſſibile eſt notare exactè aſpectum ſiderum in cælo, quem habent ipſo natiuitatis puncto: quod tamen iuxta Aſtrologos eſt neceſſarium: [illegible] minimus hac [illegible] iudicium reddet falſum; [illegible] in [illegible] oculi omnis aſpectus ſiderum mutatur,tum inter ſe,tum in reſpectu [illegible] ſolis. cælum enim octauum intra ſemiſſimam [illegible] horæ partem ſolam pluſquam trecenta millia miliarium conficit; vt ex doctrina Aſtronomorum patet: quam velocitatem inferiores orbes in ſuis gradibus non exequant. Tertiò, Quia gemini ſimul editi ſæpe diuerſiſſimas habent propenſiones, temperamenta, mores euentus; vt patuit in Eſau & Iacob.

Si dicas id fieri,quia aliqua parua naſcendi mora intercedit, quæ in tanta cœli pernicitate magnam adducit mutationem: iam ſingula membra debebunt habere diuerſa temperamenta & fata; vt pulchrè contra Aſtrologos ratiocinatur beatus Gregorius homil. 10. in Euangel. Quartò, Quia ad [illegible] prædicenda non erat conſiderandum punctum natiuitatis, ſed animationis in vtero, quod ſciri nequit. non enim minùs aſtra agunt in infantem, quando eſt in vtero,quam dum egreditur. ſi enim vis eorum ſeſe in profunda terræ penetrat, quantò magis in vterum maternum? Confirmatur, quia tunc maximè aſtra ſuos effectus imprimere debent, quando fœtus eſt tenerrimus, hoc autē eſt tempore animationis, & reliquo,quo exiſtit in vtero.Itaque mera amentia eſt ex aſpectu ſiderum,qui tempore natiuitatis viget,velle de temperamento, vel inclinationibus prolis iudicare.

Aduerte tamen, hoc iudicium, ſi vlterius non procedat ſed ſiſtat in naturalibus affectibus & temperamento, non eſſe damnatum per Canones *Naturalis Aſtrologia non eſt per ſe peccatum.*

aut

aut Lege [illegible] in [illegible] a ſtultitia, quæ per [illegible]

35 *Aſtrologia iudiciaria.* [illegible] *que* [illegible], quæ [illegible] ſidereum [illegible] aut [illegible] arbitrio aliquam rationem [illegible] de [illegible] tione vitæ, de [illegible], [illegible] moribus, opibus, & infortuniis [illegible], [illegible] exilio, [illegible] humanis. Interdum indicat etiam [illegible] ex præſ [illegible] conſt [illegible] nes apud Euſebium l. 6. præparat. euang. [illegible] quis huius [illegible] patens, [illegible] ſortunæ [illegible], qui furtum [illegible] huius cultores vocantur Aſtrologi, [illegible], Mathematici quâ [illegible] hoc nomen [illegible] ſit, & aliquando [illegible], quia [illegible] præcipue [illegible] vanitati erant dediti [illegible] vocat *augures*, [illegible] 2. 47.

Eſt peccatū mortiferum Huius Aſtrologiæ vſus eſt per ſe malus & grauis [illegible] mortiferum.

[illegible] Ex Scriptura, Deut. 18. *Gentes iſtæ, quarum* [illegible] *am, augures* [illegible] *diuinos* [illegible] *tu autem* [illegible] *Domino* [illegible] *tuo* [illegible] [illegible] vbi per *augures* intelliguntur Aſtrologi, vt [illegible] Hebræi, & [illegible] apud [illegible] 47. *Stent & ſaluent te augures* [illegible] Aſtrologi cæli *qui contemplabantur ſider.* [illegible] *ſupputabant me* [illegible] *ibi ve* [illegible] V. etiam [illegible] ex aliis non poſſe [illegible] uer [illegible] regnorum præ [illegible] *ſummi* [illegible] *ſulorum vana ſunt.*

Secundò, Probatur ex [illegible] L. Nemo. & L. Si. C. de [illegible] Mathematicorum [illegible] Aſtro [illegible] modo, quo [illegible] & [illegible] Et in Concilio Tol[illegible] *eſt eloniæ vel Matheſi* [illegible] *fit.* Vide plurima de his in [illegible] 4. [illegible]

Tertiò, [illegible] omnes Patres hanc dam[illegible]. Vide præ cæteris D. Auguſtinum lib. [illegible] de Geneſi ad literam cap. 17. & lib. 2. de doctrina Chriſt. c. 21. 22. 23. 24. lib. 5. de ciuit. cap. 1. & [illegible]; quibus locis cōtra hanc vanitatem [illegible], & [illegible] eam pertinere ad occulta [illegible] dæmonibus commercia. Idem poſt [illegible] in Pſal. [illegible] agit de pœnitentia cuiuſdam Mathematici, quem & libros comburere, & publicam pœnitentiam agere coëgit. Vide etiam Ciceronem lib. [illegible] de diuinat. & Phauorinum in diſceptatione contra Chaldæos, apud Gellium lib. 14. noct. Attic. [illegible] cap. 1. vbi hæc Aſtrologia refutatur: denique diſputationem Bardeſanis Syri & Origenis contra eoſdem, apud Euſebium, de præparatione euang. lib. 6. cap. 8. & 9.

36 *Inducit fatum.* Quartò, Probatur ratione. Primò, Quia hæc diuinatio ſupponit actiones humanas pendere a ſtellis; quod eſt grauis error contra fidem; inducit enim fatum, & conſequenter tollit liberum arbitrium, Deúmque facit auctorem peccatorum, vt eleganter oſtendit Origenes apud Euſebium, ſupra. vnde omnes antiqui Aſtrologi poſuerunt *Fatum* tamquam fundamentum ſuæ artis, quod dicebant eſſe immutabilem omnium euentuum diſpoſitionem, à ſtellis dependentem, vt teſtatur Origenes ſupra, & Auguſtinus lib. 5. de ciuit. cap. 1.

[illegible] à dæmone, [illegible] ve[illegible] notatur Secundò, Vtendo hac diuinatione ſubiicis te diſciplinæ diaboli, ex cuius traditione, per homines curioſos ab ipſo deceptos, regulæ huius artis & ſimilium proceſſerūt, vt docet Lactantius lib. 2. diuinarum inſtit. cap. 17. Apuleius apud Auguſtinum lib. 8. de ciuit. cap. 16. & ipſe D. Auguſtinus multis locis. non enim ſera aliqua humana ingenii inquiſitione inuētas eſſe vel ex eo patet, quòd nulla in his experientia capi poſſit, vt antè oſtenſum eſt: omnis autem inuentio humana eſt per experientiam. Itaque tacitè honoras diabolum, vtendo eius documentis, eique futurorum prænotionem, quæ ſoli Deo eſt propria, tribuis. & hac ratione eſt peccatum ſuperſtitionis.

Dices, Si diabolus aliquid veri tradat, poſſum illa veritate vti; quia veritas non eſt ipſius, ſed Dei, & omnis notio veritatis à Deo eſt. *Obiectio. Veritas illarum eſt à dæmone.*

Reſp. Reſpondeo ita eſſe, ſi id, quod traditur, per ſe verum ſit; ſecùs ſi in ſe ſit falſum & vanum; nec habeat veri ſpeciem, niſi diabolo procurante. tales autem ſunt regulæ Aſtrologorum, Aruſpicum, Chiromanticorum, & ſimilium: in ſeipſis enim ſunt vaniſſimæ, & nullam cum natura rerum affinitatem habent, ſed vt veræ videantur, diabolus effectum procurat.

Tertiò, Quia per vſum huius artis allicitur diabolus vt procuret ea, quæ prædicūtur, vt docet D. Auguſtinus lib. 2. de doctrina Chriſt. cap. 24. loquens enim de Mathematicis & aliis curioſis diuinatoribus, ait: *Illi enim ſpiritus, qui decipere volunt, talia procurant cuique, qualibus eum irretitum per ſuſpiciones, & conſenſiones eius viderint.* Et paulò ante: *Quæ omnia tantum valent, quantum præſumptione animorum* (id eſt, anticipata opinione) *quaſi communi quadam lingua, cum dæmonibus fœderata ſunt: quæ tamen omnia plena ſunt peſtifera curioſitatis, cruciantis ſolicitudinis, mortifera ſeruitutis. non enim quia valebant animaduerſa ſunt; ſed animaduertendo & ſignando factum eſt vt valerent, & ideò diuerſis diuerſa proueniunt, ſecundum cogitationes & præſumptiones ſuas,* &c. Cùm enim diabolus videt iſta credi, dat operam vt eueniant, vel videantur euenire, vt homines in hac peſtifera opinione confirmet. Vnde patet ſecundùm D. Auguſtinum in vſu Aſtrologiæ ſubeſſe tacitum fœdus cū diabolo, quo ipſe promittat Aſtrologis ſe illa procuraturum, ſi credantur & prædicantur; ac proinde in eodem vſu contineri etiam tacitam inuocationem, vt iſta procuret, & dogmata ſua verificet. 37 *Allicitur diabolus.*

Hæ duæ rationes locum etiam habent in reliquis diuinationibus ſecundi & tertij generis, quæ fiunt abſque expreſſa inuocatione: vnde etiam D. Auguſtinus de omnibus loquitur, & omnes eodem modo condemnat.

Dicet fortè aliquis Aſtrologus, ſe non facere ſtellas cauſas futurorum euentuum, ſicut faciebant antiqui, ſed ſigna dumtaxat; Deum enim in cælo, velut in tabula quadam, deſcripſiſſe omnes euentus etiam liberos, ab initio ſæculi vſque in finem futuros, quo modo in membranis per Prophetas deſcripſit ea, quæ futura erant circa Chriſtum & Eccleſiam: quam ſententiam expreſsè tradit Origenes apud Euſebium ſupra: vbi cum fusè & eruditè oſtendiſſet ſtellas non eſſe cauſas futurorū euentuum, eo quòd ſic introducatur fatum, tollatur libertas, & Deus conſtituatur malorum auctor: docet tamen eſſe ſigna diuinitatis, inſtituta ad omnia futura præſignanda: ſigna enim non officere libertati, ſed cauſas. Quemadmodū enim poteſtas arbitrij humani minimè tollitur, etſi Deus quæcumque facturi ſumus præuiderit: ita 38 *Vtrùm aſtra poſſint pone ſaltem ſigna euentuum.*

¶ Iiii 4 quæli

quælibet ſigna ad præſignandum diuinitùs conſtituta, libertati noſtræ nequaquam obeſſe. ſtatuit igitur Origenes, vniuerſum cælum quaſi volumé quoddam apertum & membranam expanſam, omnia futura in ſe deſcripta continentem. Probat Primò. Ex oratione Ioſeph, vbi Patriarcha Iacob introducitur ſic loquens. *Legi in tabulis cæli quæcumque contingent vobis, & filiis veſtris.* Secundò, ex illo Apoc. 6. *Complicabuntur cæli vt liber*, vbi declaratur, inquit, *ſignificationes futurorum rationes adimpletas fore*, ſicut prophetias adimpletas dicimus cùm iam euenerunt. Eamdem ſententiam ſecutus eſt Albertus Magnus in Speculo, (ſi tamen hic liber eſt illius) & Cardinalis ab Alliaco q. 30. in Geneſim, & lib. de legibus & ſectis; vbi etiam docet, totam Chriſti vitam, eiuſque miracula ex aſtris prædici potuiſſe.

39 *Reſpon. Refutatur hæc ſententia, Non eſſe ſigna naturalia.* Reſpondeo Primò, Fundamentum huius ſententiæ eſſe abſurdum & impoſſibile, vel enim ſtellæ ſunt ſigna naturaliter ſignificantia, vel ex arbitraria Dei inſtitutione. ſi naturalia [illegible], nec [illegible] eſt vt ſint vel cauſæ futurorum euentuum, [illegible] effectus illorum; quorum vtrumque eſt manifeſtus error contra fidem, & rationem naturalem; vel vt aliquam naturalem connexionem cum [illegible] futuris habeant, ratione cuiuſdam cauſæ communis;

Tripliciter poteſt aliquid eſſe ſignum naturale. ſicut iris eſt ſignum ſerenitatis, quia cauſa, quæ facit eamdem, ſolet plerumque facere [illegible] & ſol *caruleus imbres denunciat*, [illegible], teſte Virgilio; quia cauſa, cur hi [illegible] caui, ſolet imbres & ventos generare. [illegible] etiam modo ſidera non poſſunt eſſe ſigna futurorum euentuum, quia Deus eſt agens liberum, [illegible] ex eo quòd talia ſidera fecerit, eiſque talem motum dederit, colligi non poteſt quòd tales vel tales euentus cauſabit. Secundo, Quia Deus non eſt [illegible] cauſa operum humanorum, ſed ſolum per liberum arbitrium hominis [illegible], Quia non poteſt dici cauſa operum malorum, quare ſaltem hæc non poterunt ſic præſignari. Quartò, Quia impoſſibile eſt, tam infinitam varietatem euentuum humanorum ſignificari diſtinctè rebus tam paucis tam vniformiter ſe habentibus, nam ea, quæ ſemper eodem modo & neceſſariò fiunt, non poſſunt præſignare ea, quæ liberè, & nunquam ferè eodem modo fiunt: ſignum enim debet accommodari ſignato, & illud quodammodò æquari, vt ei poſſit accommodari & reſpondere. Itaque [illegible] illa vel non ſignificant actiones humanas, vel actiones humanæ [illegible].

40 *Non eſſe arbitraria.* Si dicas, ea ſignificare ex diuina [illegible], ſicut voces inter homines, [illegible] ſunt: nam ea quæ neceſſariò & vniformiter fiunt, non ſunt idonea ſigna rerum contingentium & infinitam varietatem ſubeuntium, ſed ſimilem varietatem habere debent. vnde non minor penè eſt vocum varietas quàm rerum.

Deinde nemo, ne Angelus quidem, hanc ſignificationem poterit intelligere, niſi Deus eam reuelauerit. quis enim ſcire poteſt quid Deus hoc vel illo aſpectu vel concurſu ſtellarum velit ſignificari, niſi ipſe mentem ſuam patefaciat; cum hæc ſignificatio ſit denominatio extrinſeca ab actu diuino, nihil ponens in ipſo ſigno: itaque inutilis erit tota illa deſcriptio, & ſupervacanea, cum abſque reuelatione nihil iuuet, & reuelatio ſola ſufficiat. Denique per ſe abſurdum eſt & ridiculum, Deum in illis ſtellis deſcribere, quis, quo loco,

quibus parentibus naſcetur, quibus nuptiis, honoribus, opibus potietur, quæ ſcelera commiſſurus, qua morte obiturus, & innumeras minutias, quæ mille modis in eodem variari poſſunt. Quare cum hæc ſententia nullam probabilitatem habeat, non poſſunt Aſtrologi per eam excuſari. Oratio autem Ioſeph, quam citat Origenes, eſt apocrypha. Illud ex Apoc. cap. 6. *Cælum receſſit ſicut liber inuolutus*, ſolùm ſignificat, cælum oculis ſubductum fuiſſe & deſiiſſe videri.

41 Reſpondeo Secundò, Etiamſi ſententia iſta probabilis eſſet, tamen excuſari non poſſent Aſtrologi à dæmonum commercio & ſuperſtitione, quia hanc ſignificationem humanum ingenium aſſequi non poteſt, vt etiam Origenes fatetur. Itaque neceſſe eſt, vt eam norint vel diuina reuelatione, vel diaboli traditione. Quod autem illorum regulæ nõ ſunt ex diuina reuelatione, ſatis conſtat, tum quia ſæpiſſime falſæ ſunt, tum quia ſunt eædem, quæ aliorum Aſtrologorum, qui ſtellas faciunt cauſas [illegible], niſi quod in [illegible] loco *cauſa* dicatur *ſigna*, v. g. vbi alii Aſtrologi dicunt *ſidus Martis facere homicidam*, hi dicunt *ſidus Martis ſignificare homicidam*, vt inquit D. Auguſtinus lib. 5. de ciuit. Dei, cap. [illegible] ſententiam refert & refutat: itaque [illegible] eſt prædictio. Quare cum eædem ſint regulæ, [illegible] ſignificatio [illegible] eſt [illegible] hanc [illegible] quos & fraudes [illegible] pulos [illegible]. Vnde [illegible] ut [illegible] quæ [illegible] eſt [illegible] permittet. [illegible] quod [illegible] ſuas [illegible].

Reſpon. Hæc ſententia non excuſat Aſtrologos

C[illegible] hæc omnia, [illegible] damnatur [illegible] omni [illegible] am ex cauſis [illegible] rationē, anim[illegible] cõ[illegible], dæ[illegible] omni[illegible] non enim tam [illegible] homines ſcire cauſas eorum, quam præſcire ipſos euentus. quibus [illegible] nihil non audet, vt præſcium nihil nõ agat, [illegible] præſciendi. Denique hæc aſtrologia eſt fundamentum magiæ & omnis diuinationis, vt docet Agrippa magus lib. 2. Occultæ philoſophiæ cap. [illegible] magica plerumque ſub aliquo ſynaſtro ſeu conſtellatione fabricanda ſunt, & [illegible] quæ [illegible], ſunt iter ad aliquem [illegible] ſunt & componenda.

Iudiciaria aſtrol. eſt fundamentũ magiæ.

Petes, Vtrum [illegible] mortiferum, etiamſi [illegible] certò euenturum?

42 *Si non certò affirmans* Reſpondeo [illegible] particulare prædicere ab [illegible] v. g. hu[illegible] morte hoc tempore [illegible] hunc futurum homicidam, furem, Epiſcopum, [illegible] grauiter peccant, & [illegible] ſe non certò ſed prob[illegible] omnia [illegible], & contra [illegible] defendet. Secundò, Si præ[illegible], maximè in particulari [illegible] ſtantis, [illegible] non poſſunt reddere rationem [illegible] ex regulis Aſtrologiæ iudiciariæ; v. g. qui [illegible] cæli [illegible] non [illegible] ſolum

dicere t

dixerim eſſe probabile aut veriſimile : quia cùm ſcientia nihil tale ex aſtris colligi poſſit, omnis talis prædictio referenda eſt ad diſciplinam malignorum ſpirituum & occultam eorum ſocietatem. Et ſanè perniciosum eſt, putare regulas illas eſſe probabiles, cùm eadem ferè incommoda ſequantur: & ipſi aſtrologi, quos Eccleſia damnat, ſæpe non plus dicant. fatentur enim ſuas prædictiones non eſſe ſemper certas, & poſſe interdum aliter euenire. nihilominùs merito reiiciuntur tamquam impoſtores & occulta commercia cum diabolo habentes fallacique eius diſciplinæ dediti. Si verò ſolùm in genere pronuntient, ita vt probabilis ratio reddi poſſit ex ætate, diſpoſitione corporis, temperamento, conſuetudine vitæ, aut aëris affectione, quæ ex ſiderum concurſu vel aſpectu proueniat; non ſunt condemnandi.

43 Petes, Vnde ergo fit vt aſtrologi interdum etiam in particulari vera prædicant?

Vnde prædicant vera.

Reſpondeo, Id fieri ex quatuor vel quinque cauſis; vt colligi poteſt ex D. Auguſtino lib. de diuinat. dæmonū cap.3. & habetur cap. Sciendum. 26. q 4. & lib. 2. de Geneſi ad litteram, cap. 17. Primò, Id fit ex eo, quòd dæmon ſæpè procuret quod prædictum eſt, vt peſtiferam artem commendet. vnde maximè illi cauendi, qui ſæpiùs vera dicunt, vt monet idē Auguſtinus lib 2. de Geneſ. cap. 17. quia certius eſt illos cum dæmone habere commercium. Secondò, Quia interdum caſu ita accidit, vt idem docet lib. 7. Confeſſ. cap. 6. Tertiò, Quia animus hominis, cui bona denuntiantur, excitatur ad audendum, omniáque tentanda vt aſſequatur; perſuadet enim ſibi fauorem cæli & numinis ſe habere. & e contrario cui mala, deiicitur in deſperationem, putans numen ſibi eſſe aduerſum, & ſic mirum non eſt ſi vtrique quod prædictum eſt obueniat. ſic exercitus ſæpè vicerunt & victi ſunt. Quartò, Quia res ſæpè ex aliis circumſtantiis ſagaci ingenio coniici poteſt. Quintò, Quia ſæpe dæmon ſuggerit ſibi nota, præſertim cùm hoc genus hominum plerumque expreſſum cum illo pactum & commercium habeat, vt docet D. Auguſtin. lib. 5. de ciuit. Dei cap. 17. in fine. His adde, eos multò ſæpiùs falſa prædicere quàm vera, ſed illa non notari: imò Phauorinus apud Gellium lib. 14. c. 1. ait, partem milleſimam eorum, quæ quotidie prædicunt, veram non eſſe. Vide de eadem re Ciceronem lib. 2. de diuinatione, vbi dicit: *Promiſerunt aſtrologi Pompeio, Craſſo, & Cæſari lætiſſima omnia: non niſi iam ſenes domi cum ſumma gloria morituros. at quiſque eorum infeliciter & immature periit.*

DVBITATIO VII.

Quouſque diuinatio ex aliis ſignis, ad ſecundam ſpeciem pertinentibus, vt ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium, aut hominum capi poſſit.

D. Thom. art. 1.

44 NOtandum eſt Primò, Hæc ſigna non poſſe inſpici tamquam cauſas euentuum futurorum, (neque enim vllus vnquam haruſpex aut chiromanticus ita illa accepit aut intellexit) & multò minùs tamquam effectus illorum euentuum, cùm præcedant illos. Itaque conſiderantur vt ſigna inſtituta & directa ab eadem cauſa, a qua euentus illi vel efficienter proueniunt, vel ſaltem vt res futuræ, præuiſi ſunt: quo modo Origenes dicebat, aſpectus ſiderum, futuros euentus præſignare.

Quomodo hæc ſigna inſpiciantur.

Notandum Secūdò, Hæc ſigna poſſe prouenire vel à ſola cauſa naturali, vel ex peculiari directione diuina, vel procuratione dæmonis. His poſitis,

Dico Primò, Licitum eſt ex huiuſmodi ſignis prædicere omnes euentus, qui per illa, vt à cauſa naturali proueniunt, ſignificari poſſunt; ſeu illos euentus, qui ab eadem cauſa naturali ſequi ſolent. ſic ex volatu auium aut cantu prædici poſſunt tempeſtates, venti, pluuiæ, ſerenitates, de quibus multa rei ruſticæ Scriptores, & Virgilius in Georgicis, & Aratus in Phænomenis, verſus finem. Ibi enim motus in auibus & aliis animalibus ex eo proueniunt, quòd dum mutatio auræ ingruit, 45

Poſſumus illos verè ſignis naturalibus.

Quomodo motus & cātus auium ſit ſignum tempeſtatis.

Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,

vt ait Virgilius. mutatio enim aëris afficit corpuſcula auium, vel cerebrum aut ſpiritus animales, quam affectionem occulta naturæ conſenſione phantaſia ſtatim percipit, & per modō conuenientis aut diſconuenientis apprehendit, & exteriùs volatu vel voce ſignificat: homines non ita præſentiunt illa, tum quia phantaſia aliis eſt intenta; non enim gubernatur a rebus externis in homine vt in beſtiis, ſed à ratione & libera voluntate: tum quia inſita non eſt hominibus (niſi fortè ratione morbi, debilitatæ partis, aut peculiaris temperamenti) occulta illa & peculiaris ſympathia cum mutatione cæli, quam videmus in variis animantibus. Fatui tamen & ſtupidi, quia brutis affines, & ſenſibus non ratione reguntur, magis diuinant de rebus naturalibus quam prudentes; & dormientes magis quàm vigilantes; & morti propinqui (niſi fortè doloribus vel ſtupore ſenſuum impediantur) magis quàm ſani: partim quia corpora faciliùs afficiuntur externis mutationibus, partim quia phantaſia faciliùs percipit.

Huc etiam pertinent coniecturæ Medicorum de temperamento, inclinationibus, ingenio, valetudine, longa breuique vita; quas ex habitu corporis, ex conformatione vultus & figura membrorum, ex colore & ſimilibus capiunt. Item prædictiones illorum de morbis, morte, ſanitate, criſi bona vel mala; ex pulſu, colore, ſudore, aliiſque naturæ excretionibus, ſuppreſſionibus, motibus, conturbationibus, & aliis ſignis, de quibus Hippocrates in Coïcis; & Galenus opuſculo de Criſibus, & aliis locis.

Dico Secundò, Quando certum eſt vel probabile, aliqua ſigna prouenire à Deo, vel ſingulari eius prouidentia dirigi ad aliquid præſignandum, (quod tamen perrarum eſt) non eſt illicitum aliquam ex illis prædictionem capere de euentibus liberis. Sic columba deferens ramum oliuæ virentibus foliis, erat ſignum, placatum eſſe Dominum, & aquas diluuij exhauſtas, Geneſ. 8. Sic iris eſt ſignum non ampliùs delendi mundi per aquas, Geneſ. 9. Verbum Rebeccæ, *Bibe domine mi, quin & camelis tuis hauriam aquam donec cuncti bibant,* erat ſignum ipſam fore vxorem Iſaac, Gen. 24. id enim pro ſigno petierat Eliézer famulus Abrahæ. 46

Si dirigantur à Deo.

Sic

Sic narratio ſomnij de pane ſubcinericio, Iudic. 7. erat ſignum Gedeoni cædendorum hoſtium: & verba illa Philiſthæorum, 1. Reg. 14. *aſcendite ad nos* erant ſignum Ionathæ, ipſos fore cædendos: Deus enim hæc ita dirigebat & inſtruebat vt talia ſignificarent; idque occulta inſpiratione iis, qui inde omen caperent, ſignificabat.

47 Dico Tertiò, Si non conſtet, vel non ſit probabile, huiuſmodi ex peculiari Dei prouidentia ad certum euentum liberũ præſignandum deſtinari, ſuperſtitio eſt ex talibus diuinationem capere. Itaque ſuperſtitio eſt, ex volatu, garritu, ſitu, numero auiũ aut aliorum animalium; ex lineamentis manus, vel aliarum partium corporis, ſecundùm regulas augurum & chiromanticorum, de futuris à cauſa libera pendentibus pronuntiare. Exempla complura vide apud Valerium Maximum lib. 1. cap. 4. 5. 6. Ratio eſt, quia ſigna iſta non ſignificant illos euentus naturali modo, cùm neque ſint illorum cauſæ, neque illorum effectus, neq; vnà cum illis ab aliqua communi cauſà pendeant: neque ex directione peculiari diuinæ prouidentiæ; tum quia plerumque ſunt fallacia; tum quia ſic potiùs à viris ſanctis obſeruarentur quàm à magis & incantatoribus: ergo ſignificant illos euentus ex directione & inſtitutione dæmonis, qui huiuſmodi ſigna inſtituit, & euentum, quem præſignari voluit, interdum procurat, vt mentes hominum ſuperſtitione & curioſitate implicitas, quocumque lubet, impellat. Confirmat id D. Auguſtinus lib. 2. doct. Chriſt. cap. 24. ex augurum iam, *qui*, vt ipſe ait, *& antequam obſeruent, & poſtea quam obſeruata ſigna tenuerint, id agunt ne videant volucres, vel audiant voces animum*; quod eſt euidens argumentum, hæc nihil valere niſi ex dæmonum pacto.

Si non dirigantur à Deo.

Ratio cur ſit ſuperſtitio.

Interdum eſt peccatũ veniale.

Itaque qui ex talibus diuinat, Primò, Se ſubiicit diſciplinæ diaboli, vtens regulis ab ipſo traditis, tacitúmque cum illo commercium habet. Deinde, Attribuit illi futurorum liberorum prænotionem, quæ Deo ſoli eſt propria. Tertiò, Tacitè illum inuocat vt procuret quod prædictum eſt, ne ars fallere videatur. Huc pertinent omnia, quæ dubit. 5. nu. 37. dicta ſunt ex D. Auguſt. lib. 2. de doct. Chriſt. cap. 22. & 24. Fieri tamen poteſt vt ſolum ſit veniale peccatum; vt ſi homo cogitet in hoc vel illo caſu fieri poſſe vt talia ſigna ſint a Deo ad aliquid ipſi inſinuandum directa; & ideò aliquid faciat vel omittat vt ſibi caueat vel conſulat in omnem euentum: modò id per ſe licitum ſit. huc modo feminæ & homines parui iudicij huiuſmodi ſigna obſeruare ſolent, & actiones ſuas ex illis moderari.

Quòd interdum vera ex huiuſmodi prædicantur, proueniunt ex iiſdem cauſis, ex quibus ſuprà n. 45. Aſtrologos aliquando verum diuinare diximus. Vide exempla quædam huc ſpectantia apud Valerium Maximum locis ſupra notatis.

48 Obiicies Iob 37. *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt ſinguli nouerint opera ſua.* Vbi videtur commendari chiromantia; & Gen. 44. Ioſeph dicit fratribus, *An ignoratis quòd non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia?* & œconomus eius, *Scyphus, quem furati eſtis, ipſe eſt in quo bibit dominus meus, & in quo augurari ſolet*: ergo Ioſephus fuit augur, vel ſaltem videri voluit: non voluiſſet autem vir tam ſanctus & ſapiens talis eſſe vel videri, ſi id malum fuiſſet.

Obiectio.

Reſponſ. Reſpondeo, Illà ſententià ex lib. Iob adductà iuxta Lyranum & D. Thomam ſignificari, Deum imprimere varias inclinationes ad varia opera, in potentia operatiua, vel in phantaſia cuiuſque, vt ſinguli norint quid ſibi congruat. alij enim inclinationem habent ad Matheſim, alij ad Muſicam, alij ad Poëſim, alij ad Metaphyſicam, alij ad hanc artem mechanicam, alij ad aliam. item pro temporum diuerſitate & opportunitate ad diuerſa quoque incitantur aggredienda, vt in agricolis conſtat.

Quidam recentiores, vt Mercerus & Vatablus ſic exponunt, qui *in manu*, id eſt, per potentiam ſuam, qua imbres, niues & tempeſtates inducit, *omnes homines ſignat*, id eſt, domi concludit, eos impediens ne poſſint viſere operas ſuas in agris. Sed 70. & noſter Interpres intelligunt de *manu hominis*, non *Dei*. Deinde minutum eſt illud, quòd homo non poſſit ſuos viſere operarios.

Vnde accommodatiùs ſic intelligetur: *Qui in manu omnium ſignat*, id eſt, qui per tempeſtates, niues, imbres, manus omnium hominum claudit, & otioſas reddit, impediens ab operibus agriculturæ & paſturæ. *Signare in manu* dictum eſt more Hebræo, pro ſignare & claudere manum. *Vt ſinguli ſciant opera ſua*, id eſt, vt ſinguli ſibi proſpiciant quid quouis tempore agere debeant. vel vt ſinguli ſciant opera ſua pendere a Deo: vnde 70. verterunt, *vt ſinguli norint infirmitatem ſuam.* Vide noſtrum Pinedam hunc locum fusè & egregiè explicantem.

Ad locum Genesis dici poteſt cum D. Thoma art. 7. ad 1. & D. Auguſt. qq. in Geneſim cap. 145. id à Ioſepho ioco dictum, vel illum locutum ex vulgi opinione, qua ſummus augur habebatur. 49

Adde, nomen *augurandi* eſſe generale, & extendi ad omnem diuinationem, etiam ex ſignis a Deo directis. Itaque Ioſeph non voluit videri *augur* vel *diuinus* talis quales erant illi in Ægypto, ſed longè excellentior; vt qui ſpiritu Dei diuinaret, ſicut iam antè aliquoties oſtenderat; & pro tali illum habebant Ægyptij.

DVBITATIO VIII.

Quouſque diuinatio ex ſomnijs ſit licita.

D. Thomas art. 6.

NOtandum eſt, *ſomnia* poſſe prouenire ex quinque cauſis. Primò, Ex ſingulari Dei prouidentia. Secundò, Ex conſtitutione cæli vel aëris. Tertiò, Ex affectione corporis humani. Quartò, Ex præuiis cogitationibus. Quintò, Ex procuratione dæmonis. Nunc 50

Somnia ex quinque cauſis.

Dico Primò, ſi conſtet, vel probabile ſit, ſomnium ex peculiari Dei prouidentia fuiſſe immiſſum, fas eſt homini ex eo capere futurorum prænotionem. Deus enim illa non immittit, niſi ad aliquid ſignificandum, quo hominem moueat vel inſtruat.

Poteſt autem id fieri duobus modis. Primò, Apprehenſione verborum, quando Deus per Angelum facit vt phantaſia vel ſenſus cõmunis concipiat per modum auditus, & veluti alio loquente, certa verba quibus quid fieri debeat, ſignificetur: & ſimul mentem reddit certam, vel interna illuſtratione, vel occulto quodam guſtu & experimento,

Duplici modo in ſomnis aliquid ſignificatur.

mente, non ſubeſſe fraudem. Tale fuit ſomnium Ioſeph de virgine non deſerenda, de fuga in Ægyptum, & de reditu ex Ægypto. Matth. 1. & 2. & ſomnium Magorum de non redeundo ad Herodem, & alia plurima in Scripturis. Sæpiſſimè enim Deus in ſomnijs loquebatur; vnde Num 12. dicitur, *Si fuerit Propheta inter vos, per ſomnium loquar ad eum.* hoc genus ſomnij vocatur χρηματισμὸς, Latinè *oraculum*, vt docet Macrobius lib. 1. in Somnium Scipionis.

Secundò: apprehenſione aliquarum rerũ, quæ vel ſimiles ſunt rebus euenturis, vel aliquam ſaltem analogiam cum illis habeant. Hoc ſi perſpicuè rem exhibet ſicut futura eſt, vocatur ὅραμα, id eſt *viſio*: ſi obſcurè & ænigmaticè, dicitur ὄνειρος, Latinè *ſomnium*. Tale fuit ſomniũ Iacob, Gen. 31. v. 10. de ouibus; vbi etiam prior modus admiſcetur, nam loquitur ei Angelus in ſomnis; & ſomnia Ioſeph, Gen. 37. pincernæ & piſtoris, Gen. 40. Pharaonis de 7. bobus & 7. ſpicis, Geneſ. 41. Nabuchodonoſor de ſtatua illa myſtica, Daniel. 2. & alia in Scripturis & profanis Auctoribus. Tale etiam fuit ſomnium Theodoſij, quando adhuc priuatus per quietem vidit ſibi coronam Imperij per Epiſcopum Meletium imponi, cùm tamen ea de re non cogitaſſet, nec Epiſcopum illum noſſet; vt refert Theodoretus lib. 5. hiſt. c. 6. & 7. & S. Polycarpi, cui in ſomnis ſuum ceruical comburi viſum eſt; quo præſignatum fuit illi genus ſui martyrij.

51 *Vnde poſſit diſcerni.* Petes, Vnde poterit cognoſci vtrùm ſit à Deo, an à dæmone?

Reſpondeo, Id cognoſci partim ex eo ad quod homo per ſomnium impellitur; vt ſi ad deſerendum ſæculum, ad timorem inferni, ad dolorem peccatorum incitetur, exiſtimandum eſſe a Deo: partim ex effectu, qui relinquitur, vt ſi inde remaneat illuſtratio animi, conſolatio ſancta, promptitudo ad obſequium Dei: partim ex intimo quodam ſapore & guſtu; aliter enim afficiunt mẽtem ſomnia diuinitus immiſſa, aliter aliunde prouenientia, vt docet Gregorius lib. 4. dial. c. 48. *Sancti*, inquit, *viri inter illuſiones atque reuelationes, ipſas viſionum voces aut imagines quodam intimo ſapore diſcernunt, vt ſciant vel quid à bono ſpiritu percipiant, vel quid ab illuſore patiantur.* vnde B. Monica (vt refert Auguſt. lib. 6. confeſſ. cap. 13.) *dicebat ſe diſcernere intimo quodam ſapore, quem verbis explicare non poterat, quid intereſſet inter reuelantem te, & animam ſuam ſomniantem.* cùm enim ſint ſupernaturalia, ſapiunt etiam plerumque aliquid diuinum & ſupernaturale, ita vt ſi homo diligenter conſideret, facilè aduertere poſſit à Deo prouenire. Interdum tamen res eſt obſcura, & tunc opus eſt conſilio ſapientum, ne fraude dæmonis, quod multis accidit, circumueniamur. Idem dicendum quando ſignificatio eſt obſcura, quando autem eſt clara, & ſimul conſtat eſſe à Deo, nullo modo eſt dubitandum de euentu.

52 *Si non eſt probabile eſſe immiſſum à Deo.* Dico Secundò. Si non eſt probabile, Somnium eſſe à Deo, non eſt licitum ex eo capere prænotionem de euentis liberis. Ratio eſt, quia ſomnia non poſſunt illa futura præſignare naturâ ſuâ, nec etiã vt proueniunt à cauſis naturalibus; vt ex dictis patet: ergo ſolùm ex directione Dei, vel malignorum ſpirituum: ergo quando non eſt probabile eſſe à Deo, ſi quis ex illis diuinet, ſubiicit ſe diſciplinæ dæmonis, eique tribuit futurorum prænotionem, & tacitè illum allicit vt procuret quod ipſe putat præſignatum.

Nec refert ſi dicas te hæc non intendere; quia ipſo facto & interpretatiuè intendis; poſitis enim illis circumſtantiis, talis diuinatio ad nihil aliud valet, nec vllam habet ſpeciem alicuius veritatis, niſi eo modo accipiatur. Itaque ex genere ſuo eſt peccatum mortiferum; vnde prohibetur Leuit. 21. *Non augurabimini, neque obſeruabitis ſomnia.* & Eccleſ. 34. *Vana ſpes & mendacium viro inſenſato, & ſomnia extollunt imprudentes*, &c. & infrà: *Multos enim errare fecerunt ſomnia, & exciderunt ſperantes in illis.* quod quàm verum ſit, oſtendit Gregorius lib. 4. dialog. cap. 49. de quodam, *qui dum ſomnia vehementer attenderet, & per ſomnium longa vitæ ſpatia promiſſa ſunt: cúmque multas pecunias pro longioris vitæ ſtipendiis collegiſſet, ita repentè defunctus eſt, vt intactas omnes relinqueret, & ipſe ſecum nihil ex bono opere portaret.* *Eſt peccatum mortale ex genere ſuo.*

Poteſt tamen eſſe veniale. Primò Ratione ſimplicitatis, quia homo rudis facilè putat eſſe a Deo. Secundò, Quia ſolùm tenuiter ipſis credit. Tertiò; Si propter ſomnium metuat aliquid aduerſi, vel ſperet aliquid proſperi, cogitans ſomnium (etſi nullo fundamento) illud fortè a Deo immiſſum, ideóque aliqua faciat vel omittat, modò ea non ſint contra aliquod præceptum naturale vel poſitiuum; vt docet Caietanus in ſumma, v. Somniorum obſeruatio, & Nauarr. cap. 11. n. 33. Si tamen quis ita deditus eſſet obſeruationi ſomniorum, vt paſſim illa in rebus agendis vteretur, non poſſet à peccato mortali excuſari. 53 *Poteſt eſſe peccatum veniale.* Multò maius peccatum eſt, quando quis per ſomnia quærit diuinationem, certo modo vel ritu ſe componendo ad ſomnium: hoc enim expreſsè eſt inuocare diabolum. Sic olim ethnici præmiſſo ieiunio in pellibus cæſorum animalium dormire ſolebant, vt reſponſa in ſomnis acciperent. vnde Virgilius: 54 *Quærens diuinationem per ſomnia.*

Pellibus incubuit ſtratis, ſomnóſque petiuit.

de quo vide Cælium Rhodiginum l. 27. Antiquarum lectionum cap. 14. facile autem eſt diabolo ſomnia qualia iubet immittere, concitando humores & ſpiritus; ſic enim varia viſa excitantur in febribus, in atra bile, in phreneſi, aliíſque morbis & affectibus.

Dico Tertiò, Si ſomnia putantur eſſe ex cauſa naturali. licitum eſt ex illis coniecturam de euentis, quæ ab illa cauſa prouenire ſolent, facere: vt de mutationibus auræ, de morbis, de corporis temperamento, de humorum redundantia; de quibus multa ſcripſere Medici, Hippocrates de inſomniis, & Galenus de præſagio ex inſomniis. cælum enim & aër impreſſionem aliquam in corpus humanum, ſanguinem & ſpiritus faciunt, ratione cuius per ſympathiam phantaſia conſentanea viſa apprehendit, maximè per quietem, dum ſenſuum externorum operatione non diſtrahitur, eo ferè modo, quo dictum eſt fieri in auibus vigilantibus. 55 *Si ſit à cauſa naturali.*

Sæpius tamen & certiùs ex ſomniis capiuntur coniecturæ de affectionibus corporis, quàm de mutationibus cœli; quia immediatè ex corporis diſpoſitione oriuntur. Hoc modo ſi quis incendia per ſomnium videat, flaua bile infeſtari indicatur: ſi fumum, caliginem, profundas tenebras, funera, & alia id genus triſtia, atra bile. Si pluuias, niues, grãdines, glaciem; pituita, vel frigido phlegmate. Si ſomniet ſe volare, aut velociſſimè currere, 56 *Coniectura de corporis affectibus ex ſomniis.*

rere, ſignum eſt leuis & temperatæ complexionis. Si grauia onera ferre aut in anguſtis locis, vbi vix ſe mouere queat, verſari, ſignum eſt, vim animalem multitudine humorum grauari. Si ea quæ ad libidinem pertinent, ſignum eſt redūdantiæ ſpermatis. Si verſari in cœno, fimo; indicium eſt abundare humoribus putridis, aut inteſtinorum excrementis. Sic qui ſomniarat crus effectum ſibi lapideum, paulò pòſt præter opinionem omnium factus eſt crure illo paralyticus. Sic etiam Galenus eum, qui ſomniarat ſe in ciſterna plena ſanguine conſtitutum, coniecit plethora ſanguinis laborare. Vide hæc & plura apud illum in Libello de præſagiis ſomniorum.

Huc pertinet ſomnium illud, quo aliquod ſpectrum irruere & opprimere hominem videtur, quod *ἐφιάλτην* & *πνιγαλίωνα* Medici vocāt, Latini incubum. hoc enim prouenit à craſſo terróque vapore in cerebrum irruente, & vias ſpirituum animalium intercipiente, vt docet Galenus lib. 3. de locis malè affectis, cap. 4. Itaque ſignum eſt craſſi & melancholici ſanguinis, & cruditatum, & eſſe periculum epilepſiæ ſi quis crebrò patiatur. hoc genus vocatur *phantaſma*. Cicero *viſum* vocat.

Dico Quartò, Quando ſomnia proueniunt ex præuiis curis vel cogitationibus, nihil de futuris ſignificant, ſed ſolùm inſinuant ſuam cauſam. hæc vocantur propriè *ἐνύπνια*, id eſt, *inſomnia*.

Ex dictis conſtat, quinque genera ſomniorum diſtingui poſſe, *oraculum, viſionem, ſomnium, inſomnium, phantaſma.* de quibus fusè agit Macrobius ex ſententia veterum, lib. 1. In ſomnium Scipionis, ſed quæ diximus, ad noſtrū inſtitutum ſufficiunt.

DVBITATIO IX.

Vtrùm vſus ſortium ſit licitus.

D. Thomas art. 8.

57 *Sortes* NOtandum Primò, *Sortes* dici quando aliquid eo fine agitur vt eius euentu ſpectato, innoteſcat aliquid occultum, v. g. quid cui competere debeat. ad hoc autem neceſſarium eſt, vt ſortibus ſua ſignificatio imponatur, ſiue vt præcedat aliqua conuentio inter partes, (ſi inter plures aguntur) vel homini ſecum, quid quæque ſignificare, quam vim habere debeat.

Tria ſortium genera. Sunt autem tres ſortium ſpecies ex fine petitæ, *diuiſoria, conſultoria, diuinatoria. Diuiſoriæ* ſunt, quando iudicio ſortiū quæritur quid cui tribuendū, ſiue illud ſit res poſſeſſa, ſiue honor, ſiue pœna, ſiue functio aliqua. *Conſultoriæ*, quando inquiritur ſortibus diuinum cōſilium, vt ſciatur in negotio obſcuro quid agendum. *Diuinatoriæ* ſunt, quando per eas inquiritur de futuris euentis.

58 Notandum Secundò, Directionem ſortium poſſe expectari vel à cælo, vel à caſu, vel à Deo, vel à dæmone. His poſitis,

1 Sortes diuiſoriæ. Dico Primò, Sortes diuiſoriæ licitæ ſunt, ſi euētus expectetur à caſu, vel ex peculiari Dei prouidentia: non tamen in rebus omnibus licitæ ſunt, ſed in pleriſque. Primò, In rebus externis, & aliis *In quibus habeant locum.* quæ aliter commodè non poſſunt diſtribui. Sic hereditates, & alia bona communia ſæpiſſimè ſorte diuiduntur. Huc pertinet contractus ſponſionis & ſortium, qui frequēs eſt inter homines, conſentiunt enim partes vt eius ſit res vel electio, cui ſors & caſus fauerit. Secundò, In functionibus, vbi de honore vel periculo agitur; vt quando oppidum inuadendum, ſorte inter milites diuerſarum nationum decidi ſolet, quæ natio prior inuadere debeat. Sic D. Auguſtinus epiſt. 180. ſcribit ſorte eligendum ſacerdotem, qui tempore peſtis & perſecutionis maneat in oppido, & fidelibus res ſacras adminiſtret. Tertiò, In dirimendis litibus, maximè de rebus ſæcularibus, L. Si cum ambo, ff. de Iudiciis. Quartò, In pœnis, vt cùm duo vel plures ſunt rei mortis, & Princeps vt clementiam in ſanciēda diſciplina adhibeat, vult aliquos punire, aliis agnoſcere. Denique quotieſcunque non apparet ratio cur alter alteri in aliquo commodo vel incōmodo debeat præferri. Vide D. Auguſt. lib. 1. de doctrina Chriſtiana cap. 28.

Officia tamen, etiamſi ſecularia ſint, regulariter non ſunt ſorte diſtribuenda, ſed conferenda maximè idoneis, quos diligens inquiſitio & examen rationis, non caſus & cæca ſors oſtendit. nihilominùs ſi plures ſint benè idonei & ferè pares, poterit res ſorti committi. *An in officiis.* Hoc tamen permiſſum non eſt in electionibus ad beneficia eccleſiaſtica, vt patet cap. Eccleſia, de ſortilegiis, ſub finem. *In beneficiis.* Fortaſſe tamen ad litem beneficiariam, quando ratio commodior iniri non poteſt, terminandam, ſortes non eſſent improbandæ; quia non eſt mens Eccleſiæ vt lites diu protrahantur & alias lite naturæ id non ſolùm eſt licitum, ſed etiam optimum cōſilium. nec Eccleſia id vſquam prohibuit.

Dices, Saul ſorte electus eſt, 1. Reg. 10. & Matthias Apoſtolus, Actor. 1. 59 *Obiectio.*

Reſpondeo, Non eſſe dubitandum quin Saul ita electus ſit inſpiratione diuina. nam electioni eius præerat Samuel, qui illum ante vnxerat iuſſu Dei: vnde etiam ſortes certiſſimè à Deo ita erant dirigendæ vt ipſum eſſent confirmaturæ. *Saul, Matthias. Reſpon.* Idem de Matthia Apoſtolo: quod colligi poteſt tum ex mirabili illa exhortatione Petri, quæ tota erat a Spiritu ſancto; tum ex communi oratione omnium, qua petebant vt Deus oſtenderet quem elegiſſet. Quidam tamen ex textu Græco putant Matthiam non ſortibus, ſed ſuffragiis electum. ſed manifeſtè repugnat textus Græcus & Latinus nō enim Græce eſt, *ἔδωκαν ψήφους αὐτοῖς, dederunt eis ſuffragia* ſed, *ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν, dederunt ſortes eis*, vt Interpres vertit. vnde ſequitur, *καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν & cecidit ſors ſuper Matthiam.* Nec obſtat quod ſubiungitur, *καὶ συγκατεψηφίσθη*, quod *per ſuffragia annumeratum* indicat; quia nihil aliud ſignificatur quàm ipſum communi decreto vel cōſenſu, poſtquam viderūt ſortem in illum cecidiſſe, vndecim Apoſtolis connumeratum; quod nihil aliud fuit, quàm iudicium ſortium communi ſuffragio vel decreto fuiſſe approbatum. Accedit quòd ſicut alij Apoſtoli immediatè à Chriſto, non ſuffragio humano, electi erant; ſic etiam decuiſſe vt eligeretur is, qui in locum Iudæ ſuccederet. Denique magna exteriùs apparebat paritas; vnde nō facilè erat humano iudicio alterum alteri præferre. Dionyſius Areopagita lib. de eccleſiaſtica hierar. cap. 5. parte 3. putat ſortem appellari à Scriptura (quando dicitur, *cecidit ſors ſuper Matthiam*) *diuinum quoddam donum, inſinuans illi cœtui, quem Deus elegiſſet*: fieri enim poteſt vt Deus ſortem mox approbauerit, collato dono prophetiæ vel ſapientiæ, vel vt ſortea miraculosè omnibus aduertentibus dire-

direxerit. non enim negari poteſt quin verè ſortes miſerint; cùm expreſſe dicatur, *dederunt ſortes illis*, quod de tali dono intelligi non poteſt. Item, *cecidit ſors ſuper Matthiam.*

60 Dico Secundò, *Conſultoria* ſortes regulariter ſunt illicitæ, niſi quando humanum cõſilium non ſuppetit, vel niſi Deus inſpiret illis vtendum. ratio eſt, quia ſine neceſſitate velle vt Deus ſuam voluntatem peculiari modo manifeſtet, pertinet ad Dei tentationem, vt D. Thomas ait. Deinde Deus non promiſit ſe has ſortes temperaturum: ergo vanum eſt inducere in animum, hãc Dei eſſe voluntatem, quam ſortes indicant: imò etiam eſt periculoſum; quia facilè dæmon ſe immiſcebit & hominem decipiet. vnde meritò hic vſus reprehenditur a D. Auguſtino epiſtola 119. cap. 20. & a Leone IV. ad Epiſcopos Britanniæ; habetur cap. 7. Sortes. 26. qu. 5. *Sortes*, inquit, *quibus cuncta vos veſtris diſcriminatis Prouinciis, quas Patres damnauerunt, nihil aliud quam diuinationes & maleficia eſſe decernimus. quamobrem volumus illas omnino damnari, & inter Chriſtianos vltrà nolumus nominari, & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.*

2. Conſultoriæ.

Quando tamen humanum conſilium non ſuppetit, licitum eſt has ſortes adhibere, cum bona ſpe, fore à Deo ſingulari prouidentia moderãdas, iuxta illud Prou. 16. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur.* Hoc tamen faciendum cum magna reuerentia, & adhibita precatione vt Deus adeſſe & eas regere dignetur. Huc referri poſſunt exempla quædam ſuperius poſita de ſortitione in oppugnatione oppidi, & in deligendo ſacerdote tempore peſtis, vel perſecutionis, & ſimilia ſi tamen eo fine ſortes iaciantur vt diuina voluntas exquiratur; ſecùs ſi euentus à caſu expectetur, nemo enim caſum conſulit. itaque tunc ad diuiſorias referuntur. Item ſi diuina inſpiratione mittantur; ſicut dictum eſt de electione Saulis & S. Matthiæ Apoſtoli, quò etiam pertinet exemplum, quod habetur Ioſ. 7. vbi indicio ſortium inuentus eſt Achan, qui de anathemate aliquid ſibi vſurpauerat. Simili modo deprehenſus eſt Ionas à nautis Ionæ 1. & quamuis hi ex inſpiratione diuina id non facerent, nec euentum à Deo, ſed à dæmonibus expectarent, Deus tamen propter Ionam eas moderatus eſt.

Si deſit humanum conſilium.

61 Dico Tertiò, Diuinatoriæ ſortes omnino ſunt illicitæ: vnde prohibentur cap. 1. de ſortilegiis. & 26. qu. 5. cap. Sortes, cap. Peruenit. 18. cap. Si quis Clericus. 3. c. Contra 18. cap. Epiſcopi. 12. quibus locis prohibentur ſortilegia, ſicut aliæ diuinationes & incantationes.

3 Diuinatoriæ.

Ratio eſt, quia vel expectatur earum moderatio a Deo, vel à cælo vel a caſu, vel à dæmone: atqui non eſt expectanda à Deo; quia non eſt probabile. Deum illas ad præſignanda futura vel occulta aperienda temperaturum: nuſquam enim id promiſit, & euentus ſæpiſſime contrarium oſtendit. Denique nulla eſt neceſſitas ordinarié tam peculiaris concurſus; vnde vanum eſt ſine alio fundamẽto illum expectare. Nec à cælo, quia hoc eſſet actiones humanas à cælo ſuſpendere, & fato ſubiicere. non enim poſſunt ſortes euentis futuris vi cælorum & aſtrorum accommodari, niſi vel vtraque à cælo neceſſariò proueniant, vel euẽtus ipſi cælo ſint præcogniti, vt ſortes iis poſſit aptare: quomodo Deus futura præſignare vel occulta declarare per ſortes poteſt. Non etiam à caſu moderatio earum expectatur; quia vt ſortes caſu ſic vel ſic cadunt, nihil præſignare poſſunt: ergo expectatur a dæmone: ac proinde dæmoni tribuitur futurorum prænotio & ipſe tacito quodam pacto & conſenſu inuocatur, tum vt ſortes regat, tum vt effectum præſignatum procuret. Quòd autem Agrippa lib. 1. Occultæ philoſophiæ cap. 54. contendit, in anima humana eſſe ſufficientem poteſtatem ad ſortes dirigendas, præſertim ſi accedat cæleſtis opportunitas, id eſt, congrua conſtellatio; vanum eſt, & vnum ex magiæ fundamentis, vt infrà dicemus cap. 44. dubit. 1.

DVBITATIO X.

Quæ & quotuplices ſint vanæ obſeruationes, & quale in his peccatum.

D. Thomas quæſt. 69.

VAnæ obſeruationes dicuntur, cùm aliqua fiunt vel adhibentur ad aliquem effectum, ad quem nec à Deo nec à natura vllam vim habent: item cùm ex conſideratione alicuius euẽtus fortuiti conicit quis aliquid proſperi vel aduerſi, & inde actiones ſuas moderatur. Harum tres ſunt ſpecies, ad quas omnes reduci poſſunt, vt ex D. Thoma colligitur, *ars notoria, obſeruantia ſanitatum, & obſeruantia euentuum. Ars notoria* eſt ratio quædam conſequendi ſcientiam infuſam per quædam ieiunia, inſpectiones figurarum, & ſimilia adminicula vana & inefficacia. 62

Vanæ obſeruationes.

Ars notoria.

Eſſe hoc peccatum mortale, conſtat; quia ſaltem tacitè inuocatur diabolus, eique attribuitur poteſtas infundendi animæ ſubitò habitus ſcientiarũ; quod ſolius eſſe Dei docet D. Auguſtinus lib. 10. de ciuit. cap. 9. ex teſtimonio ipſius Porphyrij. Cùm enim hæ cæremoniæ non habeant illã vim à Deo, (ſi enim eam haberent, Eccleſia id non ignoraret) nec à natura rerum quæ adhibentur, nec ab aſtris, conſequens eſt, effectum non poſſe expectari niſi à diabolo; cui proinde tribuitur poteſtas ſcientias animæ infundendi.

Eſt peccatũ mortiferum

Nec obſtat quòd aliqui repentè videantur opera diaboli ſcientiam Scripturarum cõſecuti, quod experientia quotidiana confirmat apud Anabaptiſtas, ſumpto bolo deteſtabilis illius cœnæ; quia diabolus illos occupat, & per os illorum legit, Scripturas profert, & diſputat; eóſque ita dementat vt ſe hæc omnia noſſe putent; quomodo quidam mania laborantes videntur ſibi valde ſapientes, & omnia ſcire: cuius ſignum eſt, quod redeuntes ad fidem Catholicam, recedente ſpiritu nequam, ſint rudes, vt erant ante hæreſim.

Obſeruatio ſanitatum, eſt quando adhibentur aliqua verba, vel alia ſigna, aut cæremoniæ inanes ad hominum vel aliorum animalium curandos morbos, ſiſtendum ſanguinem, mitigandos dolores, ad conſeruandam vitam vel valetudinem, ad ſe præſtãdum immunem contra læſiones hoſtium vel caſus fortuitos, & ſimilia. Huc item pertinet cùm adhibentur quidem medicamenta naturalia, tamen iis aliqua friuola adiunguntur tamquam neceſſaria. Eódem etiam pertinent omnia periammata, amuleta, breuia, inuolucra, reliquiæ, verba ſacra, preces deſcriptæ, quæ geſtãtur à quibuſ- 63

Cæremoniæ vanæ.

dam ne poſſint lædi, aut ne effluat ſanguis, aut ob ſimiles alios fines, ſi contineant aliquas circumſtantias parergas, táquam neceſſarias. omnis enim circumſtantia inutilis, ſi tamquam neceſſaria adhibetur, facit vt opus ſit ſuperſtitioſum: cú enim illa non iuuet vt cauſa; neceſſe eſt vt adhibeatur inſtar ſigni; quod cùm non ſit à Deo, conſequens eſt vt ad pacta occulta cum dæmonibus pertineat. Quod confirmo. quia effectus non poteſt expectari à vi naturali illius rei; nec etiam à Deo, qui talia nec per ſe, nec per Eccleſiam inſtituit: ergo expectatur à malignis ſpiritibus. Eódē referendæ ſunt imagines aſtronomicæ ſub certa conſtellatione fabricatæ; vt ſi quis ſub ſigno leonis ſculpat in auro figurá leonis, quá dicunt valere contra phātaſmata melancholica, hydropem, peſtem, febres, de quibus multa ſcribit Cornelius Agrippa lib. 2. de occulta philoſophia à cap. 35. vſque ad 48. vnde mirum eſt quid Caietano hoc loco art. 2. in mentem venerit, vt eas defenderet. certum enim eſt, figuram illam leonis, arte impreſſam, nō facere aurum illud magis idoneum ad influxum & impreſſionem ſigni Zodiaci, quod leonem vocant, ſuſcipiendam, quàm faceret figura bouis vel aquilæ. Itaque pertinet illa figura ad occulta pacta cum dæmonibus; qui viſo tali charactere, tali modo & cærimonia inſculpto, alliciuntur ex pacto à ſeipſis conſtituto ad præſtanda illa, ad quæ ex ipſorum diſciplina & regulis homines perſuaſi ſunt ea valere. de quo plura cap. ſequenti dubit. 2. Denique huc pertinet, ſi quis aliquas reliquias, vel ſchedulas ſacris verbis aut ſigno crucis inſcriptas geſtet, cum certa perſuaſione ſe propterea nō poſſe lædi ab hoſtibus, aut mori ſine confeſſione: quia etſi nihil ſuperſtitionis admiſceatur exterius, animus tamen illis rebus ſuperſtitioſè vtitur; nempe ad effectum, quem neque natura ſua, neque ordinatione diuina habent, ſcilicet ad certam ſalutem animi vel corporis, &c.

Circumſtantiæ variæ. *Imagines aſtronomicæ.* *Reliquiæ cū certa perſuaſione affectus geſtatæ.*

De Salutatoribus.

Sed difficultas eſt, quid dicendum ſit de quibuſdam, quos Hiſpani vocāt Salutatores; quorum quidam hic ante aliquot menſes multos milites grauiter vulneratos curabat. Primò faciebat tres cruces ſuper vulnus, dicendo Hiſpanicè, In nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti: idque cum quadam inhalatione. Deinde prolato vino & oleo dicebat Hiſpanicè. In nocte ſanctiſſimæ Natiuitatis Domini noſtri Ieſu Chriſti, beata Virgo ſalua virginitate peperit Dominum noſtrum. Per myſterium iſtud altiſſimum ſupplico diuinæ maieſtati, vt hoc oleum & vinum benedicere dignetur ad vulnerum curationem, per iſtorum ſanctiſſimorum verborum virtutem. Deinde applicabat vulneri, & breui admodum tempore ſequebatur curatio.

R. ſſon.

De qua re conſultus reſpondi cum diſtinctione: vel illa virtus ponitur annexa iſti formulæ verborum, ita vt à quocumque adhibeatur, effectum habeat; vel cenſetur annexa perſonæ, ſic vt ab aliis eodem modo adhibita nihil operetur. Si priore modo ſe habeat, non dubito quin ſit vitanda tamquam ſuperſtitioſa. Non enim habet hanc vim à natura, vt ſuppono, & ſatis per ſe notum eſt: nec etiam à Deo; quia Deus nulla ſigna per ſe efficacia inſtituit præter Sacramenta; & hæc non ad curationem corporum, ſed animorum: neque etiam ab Eccleſia, vt conſtat; quia Eccleſia talem modum curandi non inſtituit, imò nec inſtituere potuit; quia non poteſt ſigna per ſe efficacia inſtituere, præſertim ad effectus corporales. Vnde etiam ſacramentalia non habent vim niſi per modum impetratiuum ad obtinendum à Deo aliquod auxilium gratiæ præuenientis, vel diuinæ protectionis aduerſus dæmonum infeſtationes, & ſimilia incommoda; quo fit vt ſæpe non habeant effectum. Accedit, quòd illa debeant ab Eccleſiæ miniſtris, & nomine Eccleſiæ applicari.

Si forma per ſe efficax.

Supereſt ergo, vt habeant vim ex inſtitutione & occulto pacto dæmonis inuiſibiliter concurrentis; & ſanantis hominem remediis naturalibus, quæ ipſe optimè nouit. Nam ſubitò vulnera curare non poteſt; nec abſque adminiculis rerum naturalium, vt herbarum, liquorum, foſſilium, & ſimilium. Sed quia poteſt ipſe vim & quintam eſſentiam (vt vocant) facile ex illis extrahere, & aptiſsimè applicare nemine aduertente; fit vt breuiori tempore, quàm vlli medici, curare poſſit.

Si verò ſecundo modo formula illa ſe habeat, non auſim condemnare ſuperſtitionis. Primò, quia in omnibus ſignis à dæmone inſtitutis, quæ ex pacto illius operantur, vis operandi eſt annexa ipſis ſignis immediatè; ita vt à quocumque applicentur, eumdē effectum habeant, modò applicatio cum tali animo fiat. Diabolus enim cupit cum omnibus concurrere, qui ipſius ſigna adhibent, vt omnes ſibi obliget. Quòd ſi effectus aliquando non ſequatur, id prouenit, vel quia ſigna ex præſcripto ipſius non applicantur, vel aliqua conditio vel pactum ex parte perſonæ deeſt, vel quia diuinitus impeditur. Secundò, quia conſtat, quibuſdam à Deo cōcedi gratiam curationum, eamque non auferri etiamſi malæ ſint vitæ. Itaque præſumi poteſt, iſtum de quo agitur, hac gratia eſſe præditum, ſi nihil quod apertè ſit ſuperſtitioſum, in vſu illius deprehendatur. At hic nihil tale videtur adhiberi. Nam verba illa nihil continent præter inuocationem ſanctiſſimæ Trinitatis, confeſſionem natiuitatis ex beata Virgine & inuocationem diuinæ virtutis per myſterium ſanctiſſimæ Natiuitatis Domini ſuper oleum & vinum ad curationem vulnerum. Illud autem poſtremum, *Per virtutem iſtorum ſanctiſſimorum verborum*, poteſt ſano modo intelligi, nimirum de virtute rei ſignificatæ, non autem de virtute quæ annexa ſit ſono verborum. poſſent etiam iſta verba mutari in alia magis aperta. Similiter ſignum crucis non poteſt eſſe ſuſpectū, niſi aliqua parerga ei coniungantur.

Si efficacia eſt in perſona.

Solum difficultas ſupereſt de inhalatione ſuper vulnus. At hæc non videtur omnino damnanda. quia illa poteſt habere peculiarem vim etiam naturalem, ſiue naturalis ordinis ad talem effectum ratione temperamenti perſonæ, vel occultæ proprietatis quibuſdam diuino munere inſitæ: vt colligitur ex Franciſco Victoria, Relectione de arte Magica, n. 16. & confirmat exemplis ex Plinio de Pſyllis & Marſis. Scribit enim Plinius lib. 28. hiſtoriæ naturalis cap. 3. fuiſſe Pſyllos in Africa, & in Italia Marſos, ex quorum familia qui ducebant originem, tales fuiſſe quorum corpora tactu ipſo ſuctúque modico leuabant percuſſos à ſerpentibus, & manu impoſita corpori venena extrahebant: alios verò fuiſſe, quorum corpora ſolo aſpectu erant terrori ſerpentibus; & quemdam in dolium coniectum experimenti cauſa circummulcentibus linguis illæſum penitus extitiſſe. alios

Inhalatio. *De Marſis & Pſyllis.*

item

item quorum ſudor medebatur multis morbis: alios quorum ſaliua contra ictus ſerpentis valeret, &c. Idem lib. 7. cap. 2. docet aliquando aliquas partes humani corporis naſci ad aliqua mirabilia: ſicut, inquit, Pyrrhi regis pollex in dextro pede tactus lienoſis medebatur. Poſſem alia plura referre ex Cardano. Crediderim tamen hæc non eſſe ita naturalia, vt ex temperamento ſequantur; ſed pertinere ad occultas proprietates diuinitus inſitas, vel dona quædam quæ dicuntur gratis data, & referri aliquo modo poſſunt ad gratiam ſanitatum, conceſſa in commodum hominum quibuſdam locis, maximè vbi id erat neceſſarium: vt de Pſyllis ſcribitur, quorum regio ſerpentibus abundat. Sic quidam habent gratiá curandi ſtrumas; quàm paſſim habere putatur maſculus, qui ſeptimo loco continuato ordine naſcitur. Sanè non eſt dubitandum, quin Deus poſſit quibuſdam hominibus vel familiis eam vim concedere, vt ſuo tactu vel halitu vel odore poſſint aliquos morbos curare, ſanguinem ſiſtere, ſpiritus euaneſcentes cohibere, partem læſam corroborare, venena extrahere, & ſimilia. Quare etſi gratia ſanitatum plenè alicui conceſſa, ſicut erat collata Apoſtolis, & aliis miraculorum patratoribus, non ſit alligata iſtis externis actibus; tamen collata ſolùm ex parte, vel ad certum morbum, poteſt eſſe alligata externis actibus tamquam inſtrumentis neceſſariis. Sic Reges Galliæ non curant ſtrumas, niſi contactu loci affecti, & Marſi ac Pſylli non niſi contactu curabant. Omitto curationes mirabiles ad S. Hubertum. Ob has rationes videtur mihi iſte vſus poſſe permitti, niſi alia aliqua, quæ prorſus ſunt ſuperſtitioſa, interueniant. Idque maximè quòd Auctores Hiſpani, qui de iſtis ſcribunt, & optimè res illas norunt, vtpote apud quos ſunt vſitatæ, non audeant damnare, & dicant poſſe permitti. Ita Franciſcus à Victoria ſuprà, cùm dixiſſet ſe dubitare, & aliqua attuliſſet in contrarium; nimirum tales curatores ſæpè eſſe malæ vitæ. vnde verendum ne ſint impoſtores, & effectus potiùs ſit à dæmone quàm à Deo; ſtatim ſubdit: Hæc dico non definiendo; nam gratiæ dantur propter bonum commune. fieri poteſt vt Dominus illam miſericordiam velit impertiri hominibus per iſtos, qualeſcumque illi ſint. Deinde alio modo excuſat exemplo Pſyllorum & Marſorum. Nauar. cap. 11. num. 36. abſolutè dicit illos licitè poſſe fungi ſuo munere, quia eſt gratia gratis data; & citat Margaritam confeſſorum. Idem fusè docet noſter Azor lib. 9. Moralium cap. 25. qu. 2. allatis exemplis ex Plinio de Pſyllis & Marſis.

64 Petes, Quale peccatum eſt in huiuſmodi obſeruantiis?

Reſpondeo, Earum vſum ex genere ſuo eſſe peccatum mortale, maximè quando opus externum ſuperſtitioſum eſt. Ratione tamen ignorantiæ & bonæ fidei plerique excuſantur à mortali; niſi ignorantia ſit valdè craſſa, vel adſit dolus; vt ſi moniti à Parocho vel aliis, quibus tenentur credere, nolint deſiſtere, vel ſuborto dubio non inquirant. vide Nauarrum cap. 11. num. 35.

Obſeruantia euentuum eſt, quando fortuitò aliquid occurrit vel accidit homini, ex quo ſibi vel 65 *Obſeruantia euentuum.*
alteri aliquid aduerſi vel læti coniectat, & inde actiones ſuas moderatur. vt ſi quis manè domo egrediens, pedem offendat, ideòque domum reuertatur, putans vel metuens iter infauſtum fore: ſi calceos induens ſternuiet, & idcircò lectū repetat vt omen auertat: ſi egreſſo foras prima occurrat virgo, & idcircò putet diem fore ſterilem; proſperum verò & fœcundum, ſi meretrix. Vide hæc & plura exempla apud D. Auguſtinum libro 2. de doctrina Chriſtiana ca. 20. & Chryſoſt. homil. 21. ad populum Antiochenum. Sic occurſus vulpis, & canis prægnantis, vel Æthiopis, cenſebantur infortunati. Similiter quidam putant dies aliquos infortunatos; vnde nihil illis aggredi audent; alios fortunatos. quò pertinent quidam Canones ſuperſtitioſi ad rem medicam pertinentes, quales multos habet Ioannes de Indagine lib. 4. vt, non abluendum caput diebus Martis: ad ſubuentionem hypochondriorum dies auſpicatos eſſe Iouis, Lunæ & Solis; inauſpicatos, Martis & Mercurij: natis in Leone, infauſtos eſſe diem Iouis & Saturni: & ſimiles næniæ ſine iudicio conſictæ. quaſi verò planetæ cæleſtes dies iſtus peculiariter ſibi vindicent, quibus ſuas vires effundant, quomodocumque calendaria ab hominibus diſponantur.

Notandum eſt, hunc modum ſuperſtitionis eſſe 66
valdè affinem diuinationi; differt tamen in duobus. Primò, Quòd in diuinatione homo de induſtria quærat ſigna vnde diuinet, hic verò non quæruntur, ſed coniectura capitur ex iis quæ fortuitò incidunt. Secundò, Quòd ibi quæratur principaliter notitia; hîc verò directio operationum. *Diſcrimen inter diuinationem & vanam obſeruationem.*
Eſt autem hæc obſeruatio peccatum mortiferum ex genere ſuo: ſæpè tamen eſt veniale, ratione ignorantiæ & bonæ fidei. *Eſt peccatum mortiferum.* homines enim communiter non apprehendunt in his quidquam mali, ſed vtuntur tamquam regulis à maioribus traditis, & experientia comprobatis, & ad cauſas ſibi ignotas referunt, vt docet Caietanus v. Superſtitio obſeruationum. Addit Caietanus, poſſe hominem quandoque abſque omni peccato ex aliquo præſagio cauere prudenter ab imminentibus, dubitando ne præſens occurſus ſit ſignum futuri, ex communi vtriuſque cauſa, cæleſti vel diuina; vt ſi quis cadens corporaliter, timeat aliquem caſum ſibi futurum in ſtatu vel honore. Idem ſentit in obſeruatione ſomniorum, & diuinatione. Sed hoc limitandum, poſſe fieri, quando adſunt circumſtantiæ, ex quibus tale quid prudenter vel rationabiliter timeri aut ſuſpicari poſſit. alioquin à peccato veniali excuſari non poteſt; nam eſt gradus quidam ad ſuperſtitiones, & ad mentem curis vanis implicandam.

CAPVT XLIV.

De Magia. *Conſtat dubitationibus 6.*

DVBITATIO I.

Quid ſit magia, & quotuplex.

SEQVITVR *Magia*, quæ eſt quarta ſpecies ſuperſtitionis, per quam mira quædam & inſolita ab hominibus fiunt, dæmonum operâ. Accipitur hoc nomen aliquando generaliter; & ita duplex *Duplex magia* diſtinguitur *magia*, *naturalis* & *ſuperſtitioſa*. *Na-*
1 *turalis* eſt ratio quædam operandi mira per cauſas naturales, abſque dæmonis opera. Huius extant multæ regulæ & exempla apud Cardanum de varietate rerum, Alexium Pedemontanum, Baptiſtã à Porta, & alios: qui tamen Auctores quædam ſuperſtitioſa paſſim admiſcent. Et quamuis hæc *magia* per ſe mala non ſit, tamen eſt periculoſa; quia ingenia humana rebus curioſis & inutilibus implicat, & ex curioſis magis curioſa reddit ac ſenſim ad magiam ſuperſtitioſam introducit: nã ſub ſpecie occultæ operationis naturæ, diabolus facilè ſe admiſcet, & ita occultæ virtuti cauſæ naturalis tribuitur, quod ipſius præſtigiis agitur. Vnde videmus, maximos quoſque magos velle haberi tãtùm profeſſores magiæ naturalis, & omnia ſua conari tegere imagine quadam occultæ virtutis naturæ. etſi enim interdum quaſdam cauſas naturales adhibent, hæ tamen vel nihil prorſus valent ad effectum intentum, vel inſufficientes ſunt: & ſic neceſſe eſt, quædam ſigna, quæ ad magiam ſuperſtitioſam pertineant, adiungere. quare meritò D. Auguſt. li. 8. de ciuit. cap. 19. dicit: *Omnia miracula magorum, doctrinis fiunt & operibus dæmonum.* & Apuleius apud Aug. eodem lib. cap. 16. dicit, *ad dæmones pertinere diuinationes augurum, aruſpicum, vatum, atque ſomniorum: ab his quoque eſſe miracula magorum.* & Lactantius lib. 2. diuin. inſtit. cap. 17. dicit: *Inuenta dæmonum ſunt aſtrologia, haruſpicina & auguratio, & ipſa quæ dicuntur oracula, & necromantia, & ars magica.* & cap. 14. *Magorum ars omnis & potentia horum adſpirationibus cõſtat.* Idem docet Ioannes Franciſcus Picus lib. 7. de prænotione rerum cap. 2. Omnes itaque libri, qui magiam naturalem tradunt, ſuſpecti habendi ſunt, & tamquam periculoſi vitandi inuenturi.

2 *Magia ſuperſtitioſa* eſt ratio quædam operandi *Magia ſuperſtitioſa.* mira per ſigna ope dæmonum. Sicut enim magia naturalis vtitur cauſis naturalibus, ita hæc vtitur ſignis, quæ ſunt cauſæ morales: his enim ex pacto allicitur dæmon vt faciat quod magus petit, & ſic ipſa ſigna facere videntur. vnde D. Auguſt. lib. 21. de ciuit. cap. 6. *Alliciuntur dæmones per creaturas, quas non ipſi, ſed Deus creauit, vt non animalia cibis, ſed vt ſpiritus ſignis, quæ cuiuſque delectationi congruunt, per varia genera herbarum, lapidum, lignorum, animalium, carminum rituum.*

Eſt à dæmonibus inſtituta. Inſtituta autem ſunt hæc ſigna & tota diſciplina primùm à dæmonibus. vt ibidem Aug. docet. *Neque enim potuit, inquit, niſi ipſis docentibus diſci, quid quiſque illorum appetat, quid exhorreat, quo inuitetur nomine, quo cogatur: vnde magicæ artes, earùmque artifices extiterunt.* Vbi tamen aduerte, dæmones non delectari ſignis per ſe ſpectatis, ſed quatenus illis honorantur. aut ab eorum inſtituto pendent. hoc modo intellige Auguſtinum. Idem luculentè docet Euſeb. l. 5. de præparatione Euang. c. 7. ex Porphyrio; & Cyprianus oratione de idolorum vanitate. Vnde parum refert quis inter homines inuentor primus, ſeu primum inſtrumentum per quod diabolus mundo hanc peſtem infudit, extiterit. Greg. Turonenſis lib. 1. hiſt. Francorum c. 6. ſcribit, Cus primogenitum Cham diabolo imbuente fuiſſe totius magicæ artis inuentorem, quem Perſæ ad ſe venientem vocauerunt Zoroaſtrem; hunc igne cæleſti conſumptum, ab ipſis pro Deo habitum. D. Clemens lib. 4. recognitionum, putat etiam ante diluuium viguiſſe, & poſt diluuium a Chamo traditam filio Mizraim, à quo Ægyptij, Babylonij, & Perſæ genus ducunt, qui his artibus maximè dediti fuere. Hunc appellatum Zoroaſtrem communior opinio eſt, quam refert D. Auguſt. lib. 21. de ciuit. cap. 14. Zoroaſtrem inuentorem magiæ fuiſſe Regem Bactrianorum, vixiſſe temporibus Nini Regis Aſſyriorum, a quo & bello ſuperatum, hunc ſolum in lucem editum mox riſiſſe.

Hæc *magia* duplex eſt, vel potiùs duplicem finem habet: vel enim refertur ad oſtentationem, aliúdve commodum ſuum vel alienum; & ſic vocatur nomine cõmuni *magia*; vel refertur ad aliquam noxam inferendam alteri, & propriè dicitur *maleficium* aut *veneficium*, qualis eſt, quæ vulgò dicitur *ſortiaria*. Græci hanc vocant φαρμακείαν, id eſt, *veneficiam*, illam θεουργίαν, quaſi dicas *diuinam operationem*, & τερατουργίαν, id eſt, *operationem portentorum* & rerum mirabilium. De magia & aliis ſuperſtitionibus ſcripſerunt eruditè noſtri Bened. Pererius, & Mart. Delrio, ille breuiter, hic copioſiſſimè. Nobis ſatis eſt fundamenta aperire, & ſelectiora dumtaxat perſequi; qui plura volet, ab illis petat, licet. 3

DVBITATIO II.

Quæ ſint magiæ fundamenta.

Diabolus, vt non ſtatim appareret ipſum eſſe operum magicorum auctorem, & vt facilius hominibus curioſis hanc artem commendaret, excogitauit quædam principia & fundamenta, quibus poſitis, hæc ars videretur licita, & in naturalium rerum concurſu, cooperatione, ſympathia & antipathia fundata. 4

Primum eſt, Mundum & ſingulas mundi partes eſſe animatas anima intelligente, quæ & ipſis vitam tribuat, & vim intelligendi & ſentiendi habeat. Secundum, Nomina deorum & dearum, vt Iouis, Iunonis, non eſſe nomina malorum dæmonum, ſed animarum iſtarum naturalium. quas *1 Fundamentum magorum.* *2 Fundamentum.*

pus

nus enim quæque animarum illarum habet vim intelligendi, eatenus vocari numine maſculino: quatenus autem animat corpus, fœminino. Itaque Plutonem & Proſerpinam nihil eſſe aliud quam animam terræ, quatenus duplicem illam vim habet: Neptunum & Thetym, animam aquæ: Iouem fulminatorem & Iunonem, animam aëris: Phanetam & Auroram, animam ignis. nouem Muſas & nouem Bacchos, eſſe animas nouem cælorum; animas ſeptem planetarum ſignificari nomine Saturni, Iouis, Martis, Solis, &c. quibus etiam alia nomina & epitheta tribuunt. vocant enim Saturnum patrem deorum, dominum temporis, dominum altum, magnum, ſapientem, arcanæ contemplationis auctorem, abſconditorem, cuſtodem & oſtenſorem, auctorem vitæ & mortis. Lunam vocant Dianam, Lucinam, Proſerpinam, Hecatem, reginam cæli, ſummam numinum, reginam manium, elementorum omnium dominam, rectricem mundi, calcantem tartarum, &c. ſimilia plurima epitheta diuinitati propria ceteris tribuunt.

Hæc duo fundamenta excogitata ſunt, vt quando magi expreſſe inuocant dæmones, non videantur ipſos inuocare, ſed animas ſtellarum, vel elementorum, quas dicunt eſſe bonas virtutes, à Deo in miniſterium & vtilitatem hominis, qui illis vti nouerit per mundum diſtributas.

5 *Refutatur primum fundamentum. Elementa nō eſſe animata.* Sed hæc omnino vana ſunt. Primò, Abſurdum enim eſt dicere, terram, aquam, aërem, ignem, eſſe animata anima rationali & ſentiente. ſi enim habent animam ſentientem, etiam debēt habere vegetantem, quæ ſentienti ſubſeruit, & ſanguinem ſpiritúmq; illius functionibus ſuppeditat. debent etiam habere organa ſuis figuris & temperamētis diſtincta. non enim poteſt eſſe ſenſio ſine organo conuenienti, vt Ariſtoteles lib. 2. de anima probat, & omnia ſententia nobis nota declarant. Item ſi illa anima intelligit, bruta, plantæ, ſaxa & metalla non ſolùm ſentient, ſed etiam intelligent: erunt prædita ſapientia, ſcientia, arte, prudentia: tenebūt logicam, phyſicam, metaphyſicā; matheſim, theologiam, & ſimilia, quæ nullus ſanæ mentis dixerit. Rurſus, partes elemētorum dum ſeparantur à toto, vel retinent animam, & ſic erunt innumerabiles animæ in ſingulis elementis, vel amittunt eam & rurſus vnitæ toti recipiunt. & ſic morientur aſſidue & reſurgent. Denique illæ animæ cùm ſint intelligentes, erunt liberi arbitrij; ergo iuſtæ vel iniuſtæ, beatæ vel miſeræ, in via vel in termino; quorum nihil probabiliter dici poteſt.

6 *Stellas non eſſe animatas.* Secundò, Abſurdum etiam eſt, cælum & ſtellas animatas ponere: eſt enim contra communiorem ſententiam SS. Patrum & Theologorum, & numeratur à D. Hieronymo epiſtola ad Pāmachium & Attium inter errores Origenis. Nicephorus etiam lib. 17. hiſt. c. 28. inter anathematiſmos, quos Synodus 5. Conſtant. contexit in Origenem, ponit etiam hunc: *Si quis dicit, cælum, & ſolem, & lunam & ſtellas, & aquas, quæ ſupra cælos ſunt, animatas quaſdam eſſe & materiales virtutes, anathema ſit.* Eadem ſententia erroris damnata eſt à Facultate Pariſienſi, tamquam occaſionem idololatriæ præbens. Vnde Conradus VVimpina lib. de ſuperſtitione cap. 7. & 8. docet, diabolum philoſophis inſeruiſſe opinionem de anima mundi, vt cultum diuinum tribuerent creaturæ & partibus mundi. Hinc fere omnes Platonici vel magi fuēre, vel magiæ fauēre; adeò vt etiam Marſilius Ficinus ab hac peſte non fuerit omnino immunis, vt patet ex lib. 3. de vita cælitus comparanda.

Præter rationes prædictas, quibus illud refutari poteſt, hæc vna ſufficiat, quòd ſacra Scriptura & Religio Chriſtiana nullas agnoſcat creaturas rationales præter homines & Angelos. Si aliæ eſſent, non deberent ignorari, cùm ad eamdem ſocietatem pertineant. 7

Nec obſtant quædam locutiones Scripturæ, vt docet Damaſcenus lib. 2. de fide orthodox. cap. 6. in fine, ſic ſcribens: *Nullus etiam cælos aut luminaria arbitretur animata; inanima enim ſunt & inſenſibilia. quare ſi Scriptura dicit: Lætentur cæli, & exultet terra, Angelos, qui ſunt in cælo, & homines, qui in terra, ad lætitiam vocat. Nouit etiam Scriptura proſopopœia vti, & de rebus inanimis tamquam animatis diſſerere, vt, Mare vidit & fugit, &c.* *Ad rationes in contrarium.*

Similiter non obſtat quòd quidam Patres cælo animam & ſpiritum tribuere videantur; quia intelligunt animam aſſiſtentem, non informantem, quæ nihil eſt aliud, quàm intelligentia motrix cæli, vt Peripatetici loquuntur. Vide D. Thomam 1. p. quæſt. 70. art. 3. & comment. noſtrorum Conimbr. in lib. 2. de cælo cap. 1. q. 2.

His adde, Etiamſi eſſent tales animæ, parum tamen iuuare poſſe magicas operationes; tum quia alligatæ eſſēt, ſuis corporibus, nec rebus humanis poſſent intereſſe; tum quia non poſſent iuuare niſi per virtutes aſtrorum, nimirum per lumen & influentias, (ſi tamen præter lumen & calorē ſunt influentiæ) quæ minime ad effectus magicos ſufficiunt. Præterea vel illæ animæ eſſent bonæ vel malæ: ſi bonæ, non vellent iuuare ad opera vana & noxia, qualia fere ſunt magorum: ſi malæ, quid opus eſt ad illas confugere, cùm dæmones ad iuuandum in huiuſmodi ſint paratiſſimi? 8

Ex his patet, nominibus illis non animas inuocari, quæ nullæ ſunt, ſed dæmones, qui ſe fingunt eſſe animas ſtellarum & elementorum, vt ſub his nominibus ipſi colantur.

Tertium fundamentum eſt, Præter Angelos bonos & dæmones malos, eſſe multa genera dæmonum bonorum, quorum alij ſint cæleſtes, & præſint ſtellis, & animabus illarum: alij elementares; ex quibus alij ſint ignei, alij aërei, alij aquatici, alij terreni. Ita tradit Agrippa lib. 3. cap. 16. Eadem eſt ſententia Platonicorum. 9 *3. Fundamentum.*

Sed eſt contra Scripturas, & Eccleſiæ doctrinam, quæ nullos dæmones niſi malos agnoſcit. vide D. Auguſt. lib. 8. de ciuit. cap. 13. & 14. & ſanè ſi boni ſunt, quomodo iuuant ad opera vana, & curioſa, ad oſtentationem, ad maleficia? quomodo homines decipiunt, & in varias fraudes impellunt? ſi boni, cur magia ſub pœna mortis in veteri Teſtamento prohibita? cur damnata ab Eccleſia? cur olim proſcripta à Repub. Romana? ſtatim enim Euangelio illuceſcente Reſpub. Romana, etſi perſiſteret in infidelitate & cultu idolorum, tamen magiam cœpit cognoſcere eſſe pernicioſam, & malorum ſpirituum auxilio ſubnixam; vt ex geſtis Martyrum conſtat, & L. 2. C. de maleficis & mathematicis.

Quartum fundamentum eſt, Animam humanam, quando in magnum deſiderium exardeſcit, habere ſufficientem poteſtatem ad imprimendam verbis, ſcripturis, imaginibus, & characteribus vim quamdam quæ naturaliter efficax & ener- 10 *4. Fundamentum.*

giam habeat ad effectum deſideratum, modò illa proportionem quamdam ad hunc effectum habeant quæ in eo ſignificando ſita ſit. v. g. ſi alicui velis inferre noxam aliquam, adhibenda ſunt verba, vel alia ſigna, quæ noxam illam aliquo modo deſignent: ſi concitare ad amorem, debent ea adhiberi, quæ amorem ſignificent, depictis duobus ſeſe mutuò complectentibus, vel alia ratione: ſi ad odium duobus inter ſe pugnantibus.

5 Fundamentum. Quintum eſt, Imagines & characteres ſiderum & ſignorum cæleſtium ſub congrua ſibi conſtellatione fabricatos, concipere vim ſiderum, ad occultos & mirabiles effectus, ad quos ipſa ſidera valent. Hæc duo fundamenta excogitata ſunt ad perſuadendum, omnes incantationes, adiurationes, characteres, & ſigilla, quæ ab ipſis adhibentur, naturaliter operari per vim ipſis à ſideribus vel ab ipſa anima impreſſam, atque adeò omnem operationem magorum per ſigna, eſſe naturalem.

11 *Refutantur hæc duo fundam.* Sed hæc omnino vana eſſe, nec vlla probabili ratione niti, cóſtat ex Philoſophiæ principiis. Primò, Quia anima imaginádo vel deſiderando non poteſt res externas alterare, aut illis aliquam qualitatem imprimere: nam actiones illæ ſunt immanentes, quæ nullum effectum in rem ſeparatam producunt. poſſunt quidem concitari ſpiritus & humores; ſed hæc ipſi ſubſtantiæ animæ ſunt præſentiſſima, & naturalem ad illam ſubiectionem habent. Quòd autem magi dicunt eſſe ſimilem ſubiectionem & obedientiam rerum externarum ad animam, quando vehementi deſiderio fertur, eſt contra rationem & omnem experientiam, & contra illud Domini, Matth.6. *Non poteſt ad ſtaturam ſuam adiicere cubitum vnum.* & Matth.5. *Non potes vnum capillum album facere aut nigrum.* ſi non poſſumus rem tam coniunctam mutare, quomodo rebus externis vires effectrices imprimere?

Secundò, Verba non ſunt capacia talis virtutis; nam in ſubſtantia nihil ſunt aliud quam voces & ſoni meri, quibus nihil magis euanidum, aut ineptum ſtellarum virtutibus, aut aliis qualitatibus excipiendis. Vnde ſicut vox non poteſt eſſe propriè alba aut nigra, (alio enim ſenſu Græci φωνὴν λευκὴν, & Latini claram vocem dicunt) lucida aut tenebroſa, calida aut frigida, ita nec accipere vires à ſtellis vel anima impreſſas, quibus corpora immutet. ſed nec ſignificatio quidquam ab hoc iuuare poteſt: quia nihil in ipſis vocibus ponit, cùm ſolùm ſit denominatio extrinſeca ab inſtitutione hominis, quæ præterit. Vnde ridiculum eſt in vocibus requirere ſignificationem effectua, vt poſſint virtutem phyſicam ad effectum illum producendum recipere.

Idem dicendum de aliorum ſignorum ſignificatione. cùm enim hæc nihil ſit aliud quàm extrinſeca quædam rationis ordinatio vel relatio circa vocem facta, non poteſt vllo modo eſſe diſpoſitio ad aliquam qualitatem realem ſuſcipiendam, nec iuuare quidquam ad phyſicam actionem, ſed ſolùm ad moralem, quæ fit alliciendo naturam intelligentem ad aliquid ea pacto efficiendum. Itaque pertinent omnia illa ſigna & ſignificationes ad pacta quædam cum ſpiritibus malignis, vt ſæpè oſtendit D. Auguſt. libro 2. de doct. Chriſt, cap.21. & ſequent.

Tertiò, Etſi anima aliquid imprimeret illis ſignis, id tamē ſtatim euaneſceret, nec poſſet hærere & diu operari: at ſigna magica diuturniſſimè vim habent. Denique non poſſent operari in res valde diſſitas, quod tamen ſigna magica præſtant.

Vaniſſimum etiam eſt quod de imaginibus & characteribus aſtronomicis docent: vt cum dicunt imaginem leonis inſculptam auro, ſole exiſtente in prima facie leonis, (id eſt, in aliquo ex decem primis gradibus illius ſigni) & mane exoriente, concipere vim cótra phantaſmata melancholica, hydropem peſtem & febres. Eamdem, ſi fiat ſole in corde leonis exiſtente, & medium cæli obtinente, accipere vim contra calculum & nephriticos dolores, & alia huius generis innumera, quibus eorum libri ſunt pleni. 12 *De imaginibus & characteribus aſtronomicis*

Hæc vana eſſe, Probatur Primò, Quia ipſa aſtra tales vires non habent, vel ſi habent, non conſtat quænam ea omnibus illa ſint: hoc enim nulla experientia deprehendi poteſt. Secundò, Etiamſi conſtaret quænam aſtra hanc vim habeant, tamen ea ab hominibus ſecerni, colligi & veluti ſeorſim conuaſari non poteſt: nam omnia agunt in omnem partem, & effectus inter ſe miſcentur; vnde nullius aſtri mera & ſincera virtus colligi poteſt. Tertiò, Si quam vim habent, eam potiùs imprimunt herbis, lapillis, & metallis, in quæ lógo temporum tractu aſſiduè agunt; quàm rebus arte factis, quæ ad breue tempus illis obiiciuntur. Item ſi quid iſtis imprimerē, id ſtatim euaneſceret, nec poſſet ad vſum adhiberi. Quartò, Figura arte impreſſa nó eſt idonea diſpoſitio ad qualitatem, aut virtutem phyſicam excipiendam: videmus enim, ignem, ſolē & alia æque agere in aurum, vitrum, & ſimilia ſubiecta, qualiſcumque demum figura in illis deſcripta ſit. vnde ſæpe Ariſtoteles docet, res mathematicas abſtrahere à materia ſenſibili. itaque ſuperſtitioſum eſt inſculpere formam leonis, ſcorpij, aut alterius animalis, vt poſſit excipere vim illius aſtri, quod tali nomine ab hominibus vocatur. Quintò, In cælo non ſunt tales figuræ, quales ponunt mathematici, ſed illæ confictæ ſūt ex aliqua confuſa & rudi ſimilitudine diſpoſitionis aſtrorum cum tali figura, vt omnia aſtra 48. figuris ſeu aſteriſmis poſſint comprehendi & exprimi. Itaque non magis eſt ibi imago leonis quàm vulpis, virginis quàm aſini, arietis quàm lupi, ſcorpij quam catuli, & ita de ceteris. potuiſſent enim hæc aliis rebus aſſimilari, ſi mathematicis placuiſſet. Simili modo ponunt 36. facies in Zodiaco, quas mirificè deſcribunt, & miram vim habère aſſerunt. Ex quibus perſpicuum eſt, ad excipiendam virtutem leonis cæleſtis, non magis valere imaginem leonis terreni, quam bouis vel hominis: idemque dicendum in ceteris: vt mirum ſit, Caietanum q.69.a.2. potuiſſe in mentem inducere, huiuſmodi imagines aliquid valere. refutat eaſdem D. Aug. lib. 10. de ciuit. cap. 11. & D. Thomas q.69.ar.2. & lib.3. contra gentes cap.105.

Adde, his imaginibus interdum adiungi alios characteres; interdum etiam illis adhiberi ſuffitus ex thure, galbano, ſtorace, aloë, & ſimilibus, vt vim habeant; quod eſt mera idololatria. *Alia cærimonia adhiberi ſolita.*

Ex his patet, effectus & operationes magorum non poſſe per hæc fundamenta reduci ad cauſas naturales. quare cùm alia non habeant, ſupereſt eas referendas ad malorum dæmonum opem, cum quibus plerique eorum etiam expreſſa pacta contrahunt.

DVBI

DVBITATIO III.

Quomodo cognoſci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indiciis ſpiritus redeuntes diſcerni.

13 *Tribus modis id cognoſcitur.* RESpondeo, Id tribus modis cognoſci poſſe. Primò, Ex conditione cauſarum, quæ adhibentur. Secundò, Ex conditione operationis. Tertiò, Ex conditione effectus.

1. Ex conditione cauſæ. Quod ad primum attinet, Ipſa conditio & qualitas cauſæ indicat magiam; Primò, Si expreſsè inuocetur diabolus. Secundò, Si preces adhibeantur, quibus falſa permixta ſunt; vt Chriſtum habuiſſe febres, & ſpaſmum. Tertiò, Si verba exotica. Quartò, Si characteres, imagines, ſigilla. Quintò, Si ligaturæ ſi ſpecula, vnctiones, & ſimilia, præter Eccleſiæ morem: cùm enim effectus ad quem diriguntur, non poſſit expectari ex virtute talium cauſarum, vt quæ nullam in ſe habeant: nec etiam à Deo, cùm nec ab ipſo, nec ab Eccleſia, quæ Spiritu Dei regitur, ſint inſtituta, imò ab ipſa Eccleſia reprobentur; ſequitur eum expectari à malignis ſpiritibus, qui huiuſmodi rebus tamquam ſignis alliciuntur ad præſtandum id ad quod ipſi ea inſtituerunt. itaque omnia iſta ſunt magicæ illecebræ & tacitæ dæmonum inuocationes. Nec obſtat quòd interdum nihil niſi verba ſacra, aut verſiculus aliquis ſacræ Scripturæ adhibeatur; quia talis verſiculus non dirigitur ad Deum, nec eo ſenſu profertur, quo ſacer eſt, ſed animo profano, vt aliquis effectus vanus, vel alius, ad quem ex Deo vel Eccleſiæ inſtitutione non valet, proueniat. Sic illo verſiculo, *conſummatum eſt*, quidam vtuntur ad luxationes equorum curandas: & illo, *In camo & fræno*, &c. ad ſopiendos canes. Itaque implicitè diriguntur ad dæmonem, qui etiam in rebus ſacris ſua ſigna inſtituit, vt & homines faciliùs decipiat, & Deo maiorem contumeliam faciat.

Dæmon aliquando in rebus ſacris ſua ſigna conſtituit.

14 Secundò, Ex conditione operationis, vt cùm repentè curatur equus vel homo, abſque diuino miraculo, cùm breuiſſimo tempore multa milliaria conficiuntur; cùm operatio ad rem valdè diſtantem ſe extendit; vt ſi hic pungatur imago cerea Petri, & ille alibi doloribus conficiatur.

2. Ex conditione operationis.

3 Ex conditione effectus. Tertiò, Ex conditione effectus, ſi hic induſtriam humanam ſuperet: ſunt autem huiuſmodi complura, quæ à magis operâ dæmonũ, vel reipſa vel in ſpeciem fiunt, poſſuntque reduci ad tria genera. Vel enim fiunt circa elementa; vel circa alia corpora præſertim hominum aut animalium, vel circa animas & ſpiritus. quæcumque autem exhibent reipſa, poſſunt etiam exhiberi in ſpeciem per præſtigium.

Circa elementa quid poſſint. Circa elementa excitare poſſunt tempeſtates, grandines, tonitrua, fulmina, ventos, iiſque lædere & euertere arbores, ſegetes, animalia, ædificia, & ſimilia; vt experientia quotidiana docet, & ex lib. Iob c. 1. euidenter colligitur. nõn enim difficile eſt illis ſpiritibus nubes aliis in regionibus collectas, & ventos alibi ſpirantes, huc vel illuc, quò Deus permiſerit, impellere. ibique ſiſtere, ſtipare, collidere. Simili modo poſſunt facere inundationes, terræmotus, ruinas ædium, repentina incendia, & ſimilia, ſi Deus id illis permittat. poſſunt excantare ſegetes, ſeu transferre ex agro in agrũ; quod olim videtur fuiſſe adeò frequens, vt legibus duodecim tabularum apud Romanos vindicari debuerit. poſſunt transferre arbores & pomeria integra: idque vel ſingulis tranſplantatis, vel ſuperficie terræ ad certam altitudinem ſimul abrepta & tranſlata. Vnde Plinius l. 17. cap. 25. dicit *ſuo tempore Vettij Marcelli oliuetum vniuerſum viam publicam tranſgreſſum, & arua inde e contrario in locum oliueti profecta.* Neque hoc mirum videri debet; poſſunt enim plurimi ſimul ad huiuſmodi opus concurrere.

Circa corpora hominum & animalium: Primò, Poſſunt ea celerrimè transferre de loco ad locum; ſunt enim & ipſi celerrimi & potentiſſimi, quibus nulla poteſtas ſuper terram comparari valeat; Iob 41. 15 *Circa corpora hominum*

Hîc tamen Notandum eſt, non deeſſe qui negent ſagas reipſa transferri à dæmone, & eas, quæ ſe putant transferri ad conuentus, dicunt decipi. hanc enim tranſlationem, & cetera quæ in conuentibus ſagarum fieri videntur, vt conuiuia, tripudia, adorationes dæmonis, nefarios concubitus, & ſimilia, non fieri reipſa exteriùs, ſed ſolùm in imaginatione: ſopiri enim ipſas, & dæmonem hæc omnia facultati phantaſticæ ita repræſentare, ac ſi reipſa fierent, ita vt illæ mulierculæ ſibi perſuadeant ſe hæc omnia reipſa egiſſe: quod cõfirmant exemplis quarumdam, quas conſtat ſopitas fuiſſe, quæ tamen poſteà excitatæ narrabant ſe mira feciſſe & vidiſſe. *An ſagæ reipſa transferantur.*

Sed hæc ſententia falſa eſt, & Reipub. pernicioſa. Falſa; Primò, Quia repugnat innumeris experientiis, & exemplis eorum, quos tranſlatos fuiſſe reipſa deprehenſum eſt; de quo vide Alphonſum Caſtro l. 1. de iuſta hæreticorum punit. cap. 16. & Malleum maleficarum Iacobi Sprengeri, & noſtrum Delrio l. 2. diſquiſit. magic. q. 16. Secundò, Repugnat innumeris reorum & non reorum cõfeſſionibus, non tantùm mulierculárum, ſed etiam virorum prudentium omnis ordinis, & conditionis. Tertiò, Repugnat etiam rationi, cur enim diabolus id nõ poſſit; cuius tanta potentia vt non ſit ei par in terra? aut cur Deus id non permittat, cùm magi & ſagæ in id conſentiant, & diabolum ad hoc aduocent; & ipſe Dominus ſe permiſerit à diabolo ex deſerto deferri in pinnaculum templi, & inde in montem excelſum, vt ex cap. 4. Matth. colligitur, & Patres paſſim docent. *Sententia pernicioſa.*

Eſt Reipub. pernicioſa; Primò, Quia patrocinatur crimini grauiſſimo & nocentiſſimo Reipub. & Eccleſiæ; & impedit illius dignam caſtigationẽ. Iudices enim, quibus hæc opinio eſt perſuaſa, vel non puniunt ſagas, vel non niſi leuiter, conceſſa vita. hinc fit vt innumeri eo inficiantur, & diabolus totò graſſetur. Secundò, Condemnat omnia pœnè tribunalia orbis Chriſtiani tam Eccleſiaſtica quàm ſæcularia, non ſolùm imperitiæ & imprudentiæ, quòd non poſſint diſtinguere inter ea quæ fiunt reipſa, & quæ ſola imaginatione; ſed etiam iniuſtitiæ & crudelitatis, quòd tam ſæua morte afficiant homines ob maleficia, quæ ipſi reverà non fecerunt, ſed ſolùm ſomniarunt & illuſione diabolica ſibi viſi ſunt feciſſe. Itaque hæc opinio nullo modo eſt toleranda.

Nec obſtant exempla quarumdam, quæ adhibita vnctione conſopitæ fuerunt, & mira ſe interim egiſſe putarunt: quia hoc interdum diabolus

facit vt idem putent ſemper fieri, & ita perſuadeat iudicibus totam hanc rem eſſe imaginationis & neminem exteriùs nocere.

16 Dices, Si interdum deluduntur, ergo non poterunt tutò puniri, quia fortè ſunt innocentes. vnde enim conſtare poteſt hanc non deludi?

Reſpondeo negando conſequentiam: Primò, Quia rarum eſt vt ita deludantur. itaque præſumi debent non deluſæ, niſi probetur contrarium: ſicut in aliis criminibus; qui fatetur, non præſumitur deluſus, ſi eſt ſanæ mentis. & ſi alij de ipſo teſtantur, non poteſt præſumi diabolum loco illius fuiſſe ſuppoſitum; ſed hoc clarè eſſet probandum; alioquin ſecundum leges iudicandum.

Secundò, Pleri que optimè norunt diſtinguere vtrùm ſola imaginatione, an reipſa quid actum ſit: cur ergo illis fides non adhibeatur? Tertiò, Ex indiciis & variis circumſtantiis à prudente & perito Iudice facilè deprehendi poterit quomodo res geſta ſit. Sæpè enim apparet aliquis effectus exterior; ſæpè accedunt aliorum teſtimonia, ſæpè ipſæ perſonæ ſunt boni & integri ſenſus, & fatentur rem exteriùs geſtam; explicant cauſam, & modum, & locum, & tempus, & perſonas coram quibus, &c. Quartò, Quia etiam illæ, quæ in ſomno deluſæ, puniri poſſunt; tum propter expreſſum pactum cum dæmone & apoſtaſiam ordinariè coniunctam; tum propter deſiderium & conatum faciendi ea, quæ conſopitæ videntur facere, & approbationem poſtquam ad ſe redierint: ideò enim ſe inungunt, & ſigna magica ponunt, vt illa fiant reipſa; & poſteà cùm putant facta, approbant & gaudent, & proponunt rurſus facere, quæ ſe iam feciſſe putant: inter quæ ſunt idololatria, commercium cum dæmone, renuntiatio Chriſtianiſmi, ſtudium aliis in corpore vel ſubſtantia nocendi, & ſimilia. vide plura de his apud Delrium l. 5. ſect. 16.

17 *Cap. Epiſcopi.* Similiter non obſtat cap. 11. Epiſcopi. 26. qu. 5. vbi ſignificatur, ſagas nō reipſa transferri, aut alia ſimilia perpeti; ſed ſolùm imaginatione: quia non agitur illo cap. contra ſagas aut maleficas, quales noſtræ ſunt; (vt docet Alphonſus Caſtro dicto lib. 1. c. 16.) ſed contra alias quaſdam mulierculas, *quæ deceptæ à diabolo variis illuſionibus, credebant ſe nocturnis horis cum Diana dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare ſuper quaſdam beſtias, & multarum terrarum ſpatia intempeſtæ noctis ſilentio pertranſire; eiúſque iuſſionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad eius ſeruitium euocari;* vt dicto cap. Epiſcopi habetur. Si enim erant ſortiariæ & maleficæ, cur tam immane flagitium in illis non reprehenditur. cur ſola praua credulitas damnatur? Deinde etiamſi concederemus fuiſſe ſortiarias, nihil referret; quia non damnatur in illis quòd crederent ea, quæ noſtræ de ſe referunt; nimirum ſe a diabolo in ſpecie hirci ad conuentum ſagarum transferri; ibidem conuiuia & tripudia cum ipſis & veneficis agitari, diabolum adorari, nefarios cum ipſo concubitus miſceri, &c. ſed quòd crederent longè alia, nimirum, hæc & ſimilia eſſe vera, Dianam & Herodiadem eſſe deas; illis honorem & obſequium eſſe exhibendum; poſſe ab his naturas rerum mutari & transformari; eſſe veras beſtias ab ipſis conditas, quarum ope per aërem vectarentur. nihil horum credunt noſtræ ſagæ; ſciunt enim eſſe diabolum, quicum habent negotium. Denique ſi hic Canon aliquid contra noſtram ſententiam faceret, ſequeretur eūm fidem perdere, & eſſe infidelem, qui crederet ſagas per diabolum ſpecie hirci transferri; quod omnino abſurdum eſt.

Secundò, Poſſunt etiam corpora hominum & animalium transformare, non quidem intrinſecè figuram mutando, ſed extrinſecùs ex vaporibus aliam circumponendo. Sic aliqui operâ dæmonis conuertuntur in ſpeciem lupi, & dicuntur λυκάνθρωποι, quaſi dicas lupihomines. accommodant enim ſe ad ſpeciē beſtiæ quantū poſſunt, manibus & pedibus incedendo: & diabolus adiicit reliqua, circumpoſita alia figura, ita vt ſpeciem lupi exactè referant. deinde ingreditur, mutat phantaſiam, & animum ferinum inducit, quod ei perfacile eſt, commotis humoribus & venenatis ſuccis adhibitis: deníque agilitate lupina corpus regit. hinc fit vt tales inuadant, lacerent & deuorent homines, vt veri lupi ſolent. Poteſt etiam veram beſtiam, homine repentè ſubtracto, ſubſtituere, ita vt ipſe homo oculorum iudicio videatur in lupum conuerſus, quomodo D. Auguſtinus lib. 18. de ciuit. cap. 18. docet, ſocios Diomedis conuerſos fuiſſe in aues, & Iphigeniam in ceruam. Simili modo credibile eſt, virgas magorum fuiſſe conuerſas in ſerpentes: non enim diabolus cauſas naturales virgis applicādo poterat tam breui tempore ex materia tam diſſimili veros ſerpentes efficere. Poteſt etiam, homine cōſopito, ipſemet formam beſtiæ aſſumere, & in ea varia miniſteria ſubire, & interim per alium dæmonem efficere vt ille homo dormiens videatur ſibi in beſtiam mutatus hæc omnia præſtare. Hoc modo D. Auguſtinus loco citato putat ſocios Vlyſſis mutatos à Circe venefica in porcos: & alios quoſdam ſuo tempore, veneno in caſeo accepto a feminis ſtabulariis, conuerſos in iumenta, quæ onera geſtabant quamdiu illæ volebant, & poſteà videbantur ſibi in formam humanam reuerti. Denique poteſt hanc mutationem facere nudo præſtigio. ſicut enim melancholici & phrenetici videntur ſibi mira exterius videre, cùm totum fit interiùs ex qualitate & commotione humoris, ita etiam operâ dæmonis fieri poteſt vt mira exteriùs videantur vel audiantur ſola humorum agitatione & infectione. hac ratione poteſt exhibere palatia, vrbes, exercitus, flumina, incendia, tempeſtates, fulmina, tonitrua, & ſimilia. 18 *An poſſint corpora tranſformare.*

Ex his patet, quatuor modis has tranſmutationes à magis opera dæmonis fieri poſſe. non tamen eſt negandum, quin poſſit dæmon aliquas veras transformationes efficere, applicando actiua paſſiuis, quales etiam ab hominibus fieri poſſunt, etſi ipſe plura, ſubtiliora, & expeditiùs poſſit. ſic poteſt efficere ranas, mures, muſcas, &c. item quæ ex ſemine, ſed infuſis ſeminibus in locum naturalem genitutæ.

Tertiò, Poſſunt inferre morbos occultos, qui nulla arte medica valeant curari. facilè enim diabolo eſt inſtillare venena ignota, eáque ita regere vt lentè operentur, vel infringere vim medicamentorum, vel ſi ſinat illa operari, poteſt renouare quotidie noxam, intercipere vias ſpirituum & humorum, & aliis mille modis nocere: poteſt etiam inferre in corpus humanum pilorum villos, clauorum & vitrorum fragmenta, & alia huiuſmodi, quæ maleficiis affecti excernunt. 19 *Irrogare morbos.*

quamuis

quamuis etiam præſtigio facere poſſit vt hæc videantur è corpore eiici, cùm reuerâ ibi non fuerint.

Curare morbos.

20 Quartò, Poſſunt curare morbos omnes, qui naturalibus remediis curari poſſunt, & omnes qui à dæmonis actuali nocumento pendent. Poſſunt impedire ſanguinis è vulnere effluxum, imò omnes læſiones, quæ gladio, igne, aliiſque inſtrumentis irrogari poſſunt, ſi Deus permittat. facile enim ipſis eſt ictum iuxta corpus hominis excipere, & impetum frangere, & ea quæ vim ignis impediant aſſiduè interponere, ſed Deus rarò hæc permittit.

Eruere theſauros.

Quintò, Poſſunt eruere theſauros occultos, & opes maris abditas; ſed Deus rariſſimè id permittit, quia eſſet maxima ad malum illecebra. vnde videmus, omnes penè magos & ſagas eſſe pauperes, viles, abiectos.

Reddere inuiſibilem.

21 Sextò, Poſſunt etiam aliquo modo ſe efficere inuiſibiles: idque vel efficiendo vt ſubitò transferantur aliò, aſtantibus non aduertentibus; quo modò fortè Apollonius ſe inuiſibilem reddidit, quando à Domitiano capiendus erat; de quo Philoſtratus in vita ipſius: vel aliquod corpus inſtar veli interponendo, quod ſimile ſit corporibus adiacentibus, v.g. parieti, terti, &c. vt ab illis non videatur diſtinctum: vel alienam figuram interponendo, vt etſi videatur, non agnoſcatur: vel certè ſubtrahendo aut impediendo ſpiritus viſorios, qua parte ad illius obiecti viſionem debent concurrere.

Immittere dæmones.

22 Septimò, Poſſunt immittere dæmones in hominem, & facere vt ab iis obſideatur, Deo permittente. huius multa exempla extant in hiſtoriis. Poſſunt etiam eoſdem expellere, idque vel ex pacto cum ipſis & volentibus iiſdem; (quamuis ſimulent ſe cogi ad egrediendum vi incantationis) vel ex pacto cum dæmone potentiore, qui etiam inuitos expellere poteſt: de quo vide Gregorium lib. 1. dialog. cap 10. hoc tamen numquam facit iſte dæmon, niſi vt magis noceat; vt exemplo Gregorius docet.

Circa animam.

23 Circa animam humanam coniunctam corpori, omnia ea poſſunt opera dæmonũ, quæ ex corporis diſpoſitione & imaginatione pendent, vt inferre amentiam, incitare ad amorem, odium, libidinem erga hunc vel illum, & ſimilia. facilè enim eſt dæmoni efficere vt obiectum aliquod aſſiduè obuerſetur phantaſiæ in modum conuenientis vel diſconuenientis, & ſimul concitentur humores & ſpiritus conſentaneè affectui amoris vel odij, &c. Huc pertinent philtra, & odiorum maleficia; de quibus vide Gregorium lib. 1. dialog. cap. 4.

Circa animas ſeparatas nihil poſſunt magi, quia nec dæmones ipſi aliquid in has valent; præterquam quòd damnatis poſſint irrogare ſupplicia ſecundùm modum & menſuram à diuina iuſtitia pro meritis cuiuſque conſtituta. Itaque non poſſunt illas ab inferis excitare, & viuis repræſentare; ſicut nec tortor poteſt reum ducere quò libuerit. quòd ſi id non poſſunt in animas damnatas, quantò minùs in ſanctas, quæ ipſis, velut domini & iudices, ſunt admodum formidabiles?

An Samuel excitatus fuerit.

24 Nec obſtat illud 1. Regum 28. vbi cùm Saul petiiſſet excitari Samuelem per pythoniſſam, ipſe Samuel apparuit, vt verior ſententia cenſet, quæ maximè confirmatur Eccleſiaſtici 46. vbi Samuel dicitur poſt mortem prophetaſſe, & Regi interitum prædixiſſe. non enim Samuel vi magica excitus prodiit; ſed iuſſu diuino in pœnam impij Regis; cuius ſignum eſt, quòd magicam incantationem præuenerit: vnde & turbata fuit pythoniſſa; & tectus capite ſurſum elato, è terra emerſerit, contra morem vmbrarum magicarum; quæ pedibus ſurſum verſis, & capite deorſum prodire dicuntur. inſinuare hoc videtur pythoniſſa, cùm ait: *Deos vidi aſcendentes è terra*; id eſt, virum inſtar Dei, vel ſimilem Deo. etſi enim Elohim ſit numeri pluralis; tamen plerumque apud Hebræos accipitur pro vno; quo modo hic accipi patet ex verbis proximis. *Qualis eſt forma eius?* itaque non de vmbris, ſed de Samuele auguſto modo apparente loquitur pythoniſſa. Spectra autem illa, quæ ad inuocationem magorum ſe exhibent, ſunt dæmones, qui ſe horum vel illorum animas fingunt.

Petes, Quibus indiciis poterunt ſpirituum apparitiones internoſci, vt non decipiamur acceptantes malos pro bonis? 25

Reſpondeo, Indicia mali ſpiritus ſunt iſta: Primò, Si ad præſentiam vel viſum rerum ſacrarum diffugiat, nimirum ſigni crucis, aquæ benedictæ, nominis Iesv, B. Virginis, aut alicuius Sancti, ſacrarum reliquiarum, ſacræ imaginis, agni Dei, cerei benedicti, ſtolæ ſacræ, & ſimilium, quibus Eccleſia vti conſueuit contra diabolicas fraudes, quæque veræ Religionis ſunt τεκμήρια & certa ſigna. Item ſi hæc improbet aut diſſuadeat. hæc enim indicia ſunt manifeſta, dæmonem eſſe.

Secundò, Si falſam vel prauam cauſam ſuæ apparitioni prætendat, vt ſi dicat ſe redire imperio alicuius magi: aut vt aliqua reuelet, quæ friuola ſint, curioſa, vel noxia.

Tertiò, Si aliqua dicat, quæ ſunt contra fidem & Eccleſiæ doctrinam; vel ſuadeat aliquid, quod ſit a moribus Sanctorum alienum. ſicut puella, quæ nuper prope Louanium repentè reuixit, & mira per triduum coram omnibus retulit. horum ſumma erat, ſe vidiſſe ſanctiſſimam Trinitatem, & ibi intellexiſſe, parentibus & fratribus nullam ſupereſſe ſpem ſalutis, niſi ipſa rediret ad corpus & pro illis martyrium ſubiret, & illi deinde ex ordine idem martyrium paterentur. Modus martyrij erat iſte: Imponendus erat faciei puluillus, deinde validè pedibus erat conculcanda, donec fracto capite vita exprimeretur. perſuaſit vt ſibi id fieret. inde proceſſum ad fratres, quorum primus cœptus calcari, grauiter eſt læſus; ſed interuentu vicinorum res impedita. Exempla vetera extant plurima.

Quartò, Si ſua oratione excitet mentem hominis ad ſuperbiam, ad vanam gloriam, ad præſumptionem animi, ad deſperationem, vel ad alium minùs ordinatum affectum. numquam ad talia alloquium boni ſpiritus excitabit.

Quintò, Si blandè accedat, ſed poſteà relinquat mœrorem, deſolationem, turbationem animi, tenebras: hoc enim ſignum eſſe mali ſpiritus, docuit B. P. N. Ignatius in ſuis Exercitiis, & D. Macarius hom. 7. ſicut enim boni ſpiritus eſt illuminare, ſolari, & tranquillitatem animi adferre; ita maligni eſt relinquere in animo tenebras, mœrorem, perplexitatem, turbationem: nam quiſque ſibi conſentanea operatur.

Sextò, Si rem non patitur tractari cum Superiore,

riore, vel confeſſario: boni etiam ſpiritus non quærunt tenebras, nec volunt ordinem, quem ſancti Patres & ſacra Scriptura tradiderunt, peruerti: facile enim ipſis eſt & Superiores permonere.

Septimò, Si in forma tetra aut abiecta appareat v.g. Æthiopis, ſerpentis, bufonis, canis; vel cum fœtore, tumultu, horrore, clade diſcedat.

Octauò, Si vbi ſemel præſtitum eſt quod ſubſidij cauſa petiit, rurſus quæſitis aliis occaſionibus friuolis redeat: animæ enim, vbi ſatisfeceris, vel non redeunt, vel ſemel tantùm redeunt, vt gratias agant. dæmones quia paucis congreſſibus conficere nequeunt quod volunt, varias occaſiones quærunt vt ſæpè appareat. vnde hæc crebritas debet eſſe ſuſpecta. vide Thyræum lib. 1. de appar. ſpirit. cap. 16. Peltanum de purgat. cap. 5. & Delrium lib. 2. qu. 26. ſect. 3. vide etiam infrà dubit. 5. alia quædam huc pertinentia.

DVBITATIO IV.

Quale peccatum ſit magia.

26 *Per ſe eſt mortiferum.* RESpondeo, Ex genere ſuo eſſe mortale; quia continet tacitam vel expreſſam dæmonis inuocationem, ac proinde ſocietatem & beneuolentiam erga illum. Fieri tamen poteſt vt aliquis actus magici excuſētur à peccato mortali ratione ignorantiæ; vt ſi quis ignoret, vel non aduertat tacitam illam inuocationem, cùm hæc ſæpè ſit valdè occulta. *Ignorantia poteſt excuſare.* plerumque tamen ingeritur homini aliqua ſuſpicio latentis mali, ratione cuius tenetur abſtinere donec pleniùs de re cognouerit: quod ſi non faciat, peccat ſaltem venialiter. Ratione leuitatis materiæ præcisè non videtur vmquam eſſe veniale: quia quòd in re parua vel ludicra dæmon inuocetur, per ſe non minus crimen eſt, quàm ſi id fieret in magna. ſimiliter tacita vel remota inuocatio, ſi plena conſideratio adſit, eſt eiuſdem rationis ac expreſſa. ſæpè tamē contingit vt quando res eſt modica, non apprehendatur mali magnitudo, & ſic poteſt eſſe veniale defectu animaduerſionis.

27 *Crimina coniuncta.* Notandum eſt, huic crimini in iis, qui ei ſunt addicti, ordinariè alia crimina grauiſſima eſſe cōiuncta, de quibus à confeſſariis & Iudicibus ſunt interrogandi. Primum eſt, Hæreſis: multi enim ex his non credunt diabolum ſubiturum pœnas æternas, aut eſſe damnatum & miſerum; & eos, qui ipſi adhærent eſſe damnandos, aut eum nihil poſſe niſi Dei permiſſu, & ſimilia. Denique pauci ex his ſunt firmi in fide, & plerique deprehēduntur vel hæretici, vel nullius religionis. Secundum, Apoſtaſia; abnegant enim Chriſtum & Chriſti fidem, & ſæpe ipſum Deum: renuntiant Baptiſmo & Confirmationi, eáque conantur in ſe quibuſdam cærimoniis extirpare. Tertium, Idololatria; accipiunt enim diabolum loco Dei; huic fidem ſpondent, ſe totos dedunt & mancipant, ſacrificia offerunt, alióſque deferunt honores. Quartum, Blaſphemiæ in Deum, in Chriſti humanitatem, in B. Virginem, & Sanctos omnes. Quintum, Sacrilegium; ſæpè enim in ſuis incantationibus vtuntur rebus ſacris, & interdum ipſa ſanctiſſima Euchariſtia. Sextum, Luxuria; vt nefariæ cum dæmone commixtiones. Septimum, Damna proximorum; vt homicidia, præſertim infantium, è quorum corpuſculis decoctis cōficiunt vnguina, pulueres, & alia magica ſymbola; varij morbi hominibus irrogati, mortes animalium, vaſtationes ſegetum, & ſimilia. Ex quibus patet, magos & ſagas dignos eſſe morte, & omnino e Republica exterminandos ob apoſtaſiam, idololatriam, nefandos concubitus, & ſimilia, etiamſi forte damna non intulerint. vnde etiam Exodi 22. præcipitur, *Maleficos non patieris viuere.*

DVBITATIO V.

Quæ remedia aduerſus maleficia poſſint adhiberi.

REmedia maleficij eſſe poſſunt vel naturalia, 28 *Remedia naturalia.*
vel ſupernaturalia, vel moralia. *Naturalia* plerumque paruam vim habent; quia diabolus facilè omnem illorum actionem eludit, ſi velit. bonum tamen eſt illa initio experiri, ex præſcripto medicorum adhibendo ea, quæ ipſi ex ſymptomatibus congrua iudicabunt: vt ſi indicia ſint veneni, ſi abundet humor melancholicus, vel alius, quo diabolus in hac affectione vti videtur: ſi alicui parti intemperies illata, & ſimilia.

Supernaturalia, ſeu Eccleſiaſtica, ſunt optima. 29
hæc decem numerari poſſunt. *Eccleſiaſtica. Magna fides.*

Primum eſt, *Magna fides* & fiducia in diuina protectione. Colligitur hoc clarè ex Pſalmo 90. *Qui habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cæli commorabitur*, & quæ ſequuntur; quibus docemur, diabolum nihil poſſe in eos, qui omnem ſpem in Deo locant. Idem patet multis exemplis. vide Caſſianum collat. 8. ca. 18. & 19. Paulinum in vita D. Ambroſij, Gregorium lib. 1. Dialog. c. 4.

Baptiſmus. Secundum eſt, *Susceptio Baptiſmi*, ſi non ſis baptizatus. Huius extat memorabile exemplum in hiſtoria Perüana Petri Chieza p. 1. c. 18. Ratio eſt, quia Baptiſmo exuimus veterem hominem, quem diabolus induxit, & induimus Chriſtum: efficimur eius membra, eius filij, & domeſtici; transferimur de poteſtate tenebrarum in regnum Filij Dei, vt Apoſtolus ad Coloſſ. 1. ait.

Tertium, *Confeſſio peccatorum*. Sæpè enim ob 30
peccata permittitur diabolo poteſtas in hominē, *Confeſſio.* quibus deletis, illa quoque euaneſcit, quibus permanentibus, fruſtra alia remedia adhibeas, vt docet Petrus Cluniacenſis lib. 1. de miraculis cap. 6. de quo etiam vide lib. 1. vitæ S. Bernardi c. 8. Itaque qui maleficiis infeſtantur ſiue in ſe, ſiue in rebus ſuis, exhortandi ad accuratam peccatorum confeſſionem & vitæ emendationem.

Euchariſtia. Quartum, *Sumptio Euchariſtiæ*, vel eius præſentia: nulla enim conuentio lucis ad tenebras, nec Chriſti ad Belial. hoc pacto maleficia fuiſſe curata, refertur in vita S. Bernardi lib. 1. cap. 10. & D. Auguſtinus l. 22. de ciuit. cap. 8. ſcribit, domum quamdam ab infeſtatione dæmonum liberatam oblato in ea Sacrificio. Palladius l. 1. hiſtor. c. 19. refert, S. Macharium, cùm ei oblata eſſet femina maleficio affecta, dixiſſe, Illud propterea vim in eam habuiſſe, quòd quinque ſeptimanis a ſacra Euchariſtia abſtinuiſſet.

Quintum, *Exorciſmi Eccleſiæ.* hi varij ſunt: alij 31
enim inſtituti ſunt ad expellendum dæmonem à *Exorciſmus.* corporibus hominum, alij ab infeſtatione ædium, alij ad illum compeſcendum, ne damna per tempeſtates, vel alia ratione inferat. Horum autem

maxi

maximam eſſe vim, patet tum ex vſu quotidiano: tum quia in Eccleſia eſt ordinario ſpecialiter inſtituta à Chriſto, vel (vt quidam volunt) ab Apoſtolis ad dæmones pellendos & coercẽdos, vt patet ex Conc. Carthag. 4. ca. 7. & ex Cypriano epiſtola 2. 55. & 76. & aliis Patribus: tum quia preces illæ & adiurationes fiunt nomine Eccleſiæ Chriſti ſponſæ. Refert Ioſeph l. 8. antiquit. c. 2. Salomonem quoque inſtituiſſe coniurationes, quibus dæmones fugentur, non tamen conſtat quales hæ fuerint, ſanctæ an ſuperſtitioſæ: quia non extant, nec ſcitur quando inſtituerit, in cultu veri Dei, an in idololatria.

32 *Aqua benedicta* Sextum, *Aqua benedicta*. hæc habet vim ex precibus Eccleſiæ, per quas factum eſt vt diuina virtus ei aſſiſtat, ac quodammodò inſideat & cõnexa ſit ad dæmonis infeſtationes auertendas. hoc remedio plurimi vſi ſunt, vt B. Marcellus Epiſcopus, apud Theodoretum l. 5. hiſtor. ca. 21. S. Macharius, apud Palladium lib. 1. cap. 19. S. Bernardus l. 2. vitæ eius cap. 3. & alij innumeri; eſtque modò frequentiſſimum apud Indos.

Reliquia Sanctorum Septimum, *Reliquia Sanctorum*, & res aliæ ab Eccleſia benedictæ, vt Agnus Dei, cerei ſacri, panis & ſal benedictum, & ſimilia. Horum exempla quotidie ſe offerunt.

33 *Signum Crucis.* Octauum, *Signum Crucis*. huius eſt vis magna contra omnes diaboli machinationes. Primò, Quia continet tacitam inuocationem Sanctiſſimæ Trinitatis, per meritum paſſionis Chriſti. ſicut enim voce, ſic geſtu Deum inuocare & mentem noſtram exprimere poſſumus. Secundò, Quia continet totius doctrinæ Chriſtianæ compendiariam profeſſionem. ſignificatur enim (præſertim adiuncta formula, *In nomine Patris*, &c. quia fieri ſolet) Primò, In Deo eſſe vnam eſſentiam, potentiam, maieſtatẽ; & tres perſonas, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum. Deinde, Patrem eſſe principium. Filium procedere a Patre, Spiritum ſanctum ab vtroque, & hunc eſſe amorem & vinculum vtriuſque. Tertiò, Filium à Patre deſcendiſſe In vterum Virginis hominem factum, & nos per mortem ſuam tranſtuliſſe à ſiniſtris ad dexteram, a damnatione ad gloriam. hæc omnia Eccleſia, & fideles eius intendunt hoc ſigno inſinuare & profiteri. Quartò, Quia crux eſt inſtrumentum, quo Chriſtus diabolum vicit, & eius potentiam fregit: quod etiam ipſum Chriſtum crucifixum refert & obiicit. Vnde crux triplici modo vim habet. Primò, In modum inuocationis. Secundò, Tanquam opus fidei & profeſſio Religionis Chriſtianæ. Tertiò, Ratione diuinæ virtutis ex ordinatione diuina aſſiſtentis: nam etiam in infidelibus vim habet, vt conſtat de Iuliano apoſtata ex hiſtoriis eccleſiaſt. & de quodam Iudæo ex lib. 3. dialog. S. Gregorij cap. 7. His addi poteſt quartus, ſcilicet, quatenus diabolo ingerit memoriam probri & ignominiæ, quam per crucem accepit, & timorem virtutis Chriſti. Hæc ſufficiunt ad hoc ſignũ contra hæreticos defendendum. Simili modo reliquæ cæremoniæ eccleſiaſticæ defendi poſſunt. *Cæremoniæ Eccleſiæ* nihil enim ſunt aliud quàm profeſſiones tacitæ veritatum fidei, & ſacræ precationes. excitant etiam animum ad maiorem reuerentiam, & terrent ſua varietate & pulchritudine. De efficacia crucis aduerſus dæmones extãt infinita exempla. vide Chryſoſtomum homil. 8. in epiſt. ad Coloſſ. Lactant. lib. 4. ca. 27. Cyprianum, vel quicumque eſt auctor, ſermone de paſſione Domini, Vitam D. Bernardi lib. 2. cap. 2. & 3. & noſtrum Gretzerum de cruce.

Nonum, *Inuocatio nominis* IESV, *B. Virginis*, Angeli cuſtodis, & etiam aliorum Sanctorum. exempla plurima extant apud auctores. 34 *Inuocatio nominis IESV.*

Oratio. Decimum, *Oratio*, præſertim coniuncta ieiunio. Hæc valent etiam ad peſſimum quoddam genus dæmoniorum expellendum, vt patet Matth. 17. Vide Gregorium lib. 3. dial. cap. 33. & Palladium l. 2. hiſt. c. 28. Qui plura ſupradictorum exempla deſiderat, conſulat Delrio lib. 6. cap. 2.

Moralia remedia voco, quæ pertinent ad pactum cum dæmone diſſoluendum, quando ex pacto nocet: quod fit amouendo ſigna magica, ad quorum præſentiam nocumentum irrogat; de quo dubitatione ſequenti.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum, & alia ſigna malefica, poſita à maleficis, eo fine vt diabolus deſinat nocere.

HÆc quæſtio ante complures annos ad me è longinquo miſſa fuit, multis argumentis pro parte negante (quam viri quidam docti & pij tenere dicebantur) inſtructa: quam deinde tractaui in materia de matrimonio, cap. de impedimento maleficij. verùm quia propria eſt huius loci, quæ ibi dicta, huc transferẽda, bonâ illorum, qui aliter ſentiunt, veniâ, putaui: ſolius enim veritatis & proximi iuuandi amore hæc à me tractantur: & eos qui ſecùs ſentiunt non damno, ſed pietatis, doctrinæ & dignitatis cauſa veneror. Fundamentum partis negantis præcipuum eſt, quòd tollere illa ſigna vt diabolus nocere deſinat, videatur quædam implicita illius inuocatio, vel pactionis implendæ monitio. Sed 45

Dico Primò, Nullo modo fas eſſe aliquo maleficio ſigna magica tollere, quamuis ad id paratum ſeſe maleficus offerret. Eſt certa, & communis DD. ſententia, excepto Angelo v. Superſtitio, §. 13. & Petro Aureolo, quem Angelus adducit. hi enim etſi concedant nõ eſſe licitum facere incantationes, licitum tamen putant, alterius, qui ad id paratus ſit, incantatione & maleficio vti, vt à nobis vel aliis noxam maleficij tollamus. Confirmatur hæc ſententia, quia licitum eſt petere ad vſuram ab vſurario parato dare; & exigere iuramentum ab eo, qui paratus eſt per falſos deos iurare: vt ſuprà oſtenſum. Sed horum ſententia refutatur ab omnibus tamquam error. vide Caietanum tomo 2. opuſc. 12. Silu. v. Maleficium qu. 8. & Caſtro l. 1. de iuſta hæreticorum punit. cap. 5. Ratio eſt, quia illa malefici operatio eſt intrinſecè mala, cùm ſit vſus artis magicæ, & tacita vel expreſſa dæmonis inuocatio ad aliquem effectum obtinendum: ac proinde nullo modo benè fieri poteſt: ergo nec petere, nec cõſentire potes vt fiat; iuxta illud ad Rom. 1. *Qui talia agunt, digni ſunt morte, non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.* Secùs eſt, cùm petitur iuramentũ ab eo, qui putatur per falſos deos iuraturus, aut mutuum ab eo, qui ſolet exigere vſuras: nam id, *Signa magica non poſſe tolli maleficio.* *Angeli & Aureoli ſententia.*

quod

quod hic petitur, malum non eſt, & benè fieri poteſt ſi velit is à quo petitur.

36 Dico Secundò, Ius tamen eſt cuique, tollere & *Poſſe amoueri induſtria naturali.* deſtruere illa ſigna abſque maleficio, vbi inuenta fuerint. Eſt communis ſententia Doctorum, qui hanc doctrinam attingunt. Inter quos Henricus à Gandauo quodl. 5. q. 33. Scotus in 4. diſtin. 34. vbi dicit, *ridiculum eſſe quærere an liceat tollere maleficium intentione curandi maleficiatum: non enim*, inquit, *ſolum licet, ſed etiam eſt meritorium, deſtruere opera diaboli.* Idem docet Gabriel iiſdem ferè verbis in 2. d. 8. q. 2. a. 4. dub. 2. Caiet. tom. 2. opuſc. 12. *Duobus modis*, inquit, *contingit maleficium à maleficiis ſolui. Primò, Per ſimplicem diſſolutionem ſeu deſtructionem maleficij prius facti, puta diſſoluendo ligaturam capillorum, cum annulo ligneo*, &c. *& hoc abſque dubio licitum eſt, nec eſt opus malefici vt maleficus eſt, ſed hominis ſcientis impedimentum boni proximi tui: quia hic nulla euenit dæmonum inuocatio, ſed ſola diſſolutio ſigni; quo durante diabolus ſtatuerat malum alterius continuare. Secundò, Per inuocationem dæmonum, ſeu aliud maleficium: & hoc abſque dubio peccatum eſt mortale.* hæc ille. Idem docet Silu. v. Maleficium, nu. 2. Caſtro l. 1. de iuſta hæret. punit. c. 15. valdè fusè. Dominicus Sotus d. 34. q. vni. art. 3. *Poteſt quiſque conuenire maleficum, & rogare, & pecunia ab illo extorquere, vt illas ligaturas, quas habet ſepultas, aut ſuſpenſas, aut alicubi aſſeruatas, inde dimoueat; quia illud maleficum facere virtus eſt.* &c. Iuſeph. Angles in Florib. q. 6. de maleficiatis. Nauar. c. 11. nu. 29. Petrus Binsfeldius in tit. de malef. & mathem. qu. 9. & alij. Hi omnes docent hanc ſententiam vt indubitatam. incredibile autem eſt omnes decipi, præſertim cùm non agatur de poſitiuo aliquo dogmate, cuius ratio ſola Dei ſit voluntas, ſed veritate naturali ad moralem philoſophiam, vbi ingenij acumen maxime valet, pertinente.

37 Probatur ratione. Primò. Si eſſet illicitum amo- *probatur ratione.* uere huiuſmodi ſigna vt diabolus nocumentum deſinat, id eſſet quòd ille actus amouendi cenſeretur eſſe tacita quædam dæmonis inuocatio: ſed id verum non eſt: ergo non eſt illicitum amouere. Maior eſt euidens, & conceditur ab Auctoribus diuerſæ ſententiæ; nulla enim poteſt alia vel in ſpeciem cauſa fingi; ſeponu enim ſcandalum, quod vbique vitandum eſt. Minor probatur, quia amotio illa ſignorum neque ex natura rei eſt inuocatio dæmonis, vt per ſe patet; neque ex intentione amouentis: non enim intendit dæmonem inuocare, ſed inuocationem per magum illo ſigno factam impedire, & diſſoluere. neque ex pacto aliquo antecedēte; quia qui amouet ſignum, non eſt pactus cum dæmone vt ad amotionem ſigni deſinat nocere. Nec refert, quòd fortè magus id pactus ſit, quia qui amouet ſignum, non intendit ex pacto ipſius magi operari, aut dæmonem inducere vt pactum cum mago initum ſeruet; ſed ſolùm intendit pactum nocendi reſcindere; quod licitè & meritoriè poteſt. Confirmatur à ſimili; ſi quis cū hoſte eſſet pactus vt dato certo ſigno (v. g. ſuſpenſo funiculo coccineo, ſicut fecit Raab, Ioſue 2.) accurrat, & mœnia conſcendat, vel ignem vrbi iniciat, & ego tale pactum ſcirem, poſſem illud ſignum tollere, nec vllo modo cenſerer conſentire illorum pactis; ſed potiùs illa odiſſe & deſtruere: ergo ſimiliter, ſi ſciam inter magū & dæmonem eſſe pactum vt dato certo ſigno (v. g. poſito capillorum glomo ſub limine) noceat, poterò illum glomum tollere, vt euerſa pacti conditione, non noceat: neque cenſebor vllo modo in illud pactum conſentire: cur enim hic potiùs quam ibi conſentire videar?

Secundò Probatur, Si quis verbis alliceret dæmonē vt mihi vel alteri noceat, poſſem omni ope impedire; ſimiliter ſi per ſcripturam vel characteres: cur non etiam poſſim impedire ſi aliis ſignis illum accerſat? quid enim intereſt, verbiſne an ſcriptis, an aliis quibuſuis ſignis dæmonem allicias ad nocendum? poſſum igitur illa ſigna remouere & deſtruere vt dæmon deſinat allici, & conſequenter vt deſinat nocere.

Tertiò, Qui habet pactum cum ſicario, vt poſito certo ſigno ad feneſtram vel oſtium Petri, ipſi vel rebus eius noxam inferat, tenetur ſignum, quod ad hunc finem ibi poſuit, tollere, ſi aliter nocumentum impedire non poteſt; ſimiliter & quiuis alius, qui illud nouit: ergo etiam qui tale pactum habet cum diabolo, & quicumque nouit ſignum pacti, tenetur illud tollere, vt damnum impediatur.

Sed contrà obiiciuntur multa argumenta. 38

Primum: Eſt certum dæmoniorum genus quod non eiicitur niſi in oratione & ieiunio, vt Dominus Matth. 17. ait: ergo ſi hoc genus ingreſſum eſſet per maleficium, non liceret eius egreſſum procurare per ſigni ablationem.

Reſpondeo Primò, Si hoc argumentum aliquid concludit, etiam conuincit non licere exorciſmis agere in hoc caſu. Secundò, Quomodo poteſt nobis conſtare an ſit ex illo genere? fortaſſe enim eſt ex alio, ac proinde nihil vetat quin poſſim tentare per ſignorum amotionem. Tertiò, Dominus agit de dæmonum eiectione, qui hominem poſſident, quos non legimus eiici per amotionem ſignorum, ſicut neque permittuntur ingredi operâ magorum, niſi forte rariſſimè & interueniente nocumento, quod dæmon magicis ſignis illectus infert.

Secundum argumentum: Hieronymus in vita S. Hilarionis refert, cùm quædam puella per incantationes à dæmone obſeſſa adducta eſſet ad Hilarionem, *noluiſſe virum ſanctum, antequam purgaret virginem vel adoleſcentem, ſigna iubere perquiri; ne aut ſolutis incantationibus receſſiſſe dæmon videretur, aut ipſe ſermoni eius accommodaſſe fidem*: ergo perquirere & tollere ſigna vt nocumentum ceſſet, ad incantationem pertinet.

Reſpondeo Primò, Hieronymum non dicere, *ne ſolutis incantationibus recederet*, ſed *receſſiſſe videretur*, ſcilicet, vulgo ſpectanti, cui meritò id viſum fuiſſet, ſi vir tantus ad hoc auxilium confugiſſet, maximè cùm dæmon hoc conſilium ſuggeſſiſſet, indicato ſignorum loco, & dixiſſet ſe illis ligatum teneri, neque poſſe egredi illis non ſublatis.

Secundò, Hieron. disiunctiuè dicit, *ne aut ſolutis incantationibus receſſiſſe videretur, aut ipſe ſermoni dæmonis accommodaſſe fidem*: verebatur enim Hilarion, ne ſi ſigna quæri iuſſiſſet, alterum horum ſequeretur. Adde, prorſus indignum fuiſſe tanto viro, ſigna illa iubere inquiri, quaſi abſque illis non poſſet expellere, qui excellenti miraculorum dono præditus erat.

Tertium argumētum: Qui ſignum tollit vt ceſ- 39 *Nō miſcet ſe* ſet noxa, miſcet ſe pacto, quod malefico cum dæ- *pacto magico*

mone

mone interceſſit; quod eſt huiuſmodi, vt ſigno poſito dæmon nocere incipiat, ablato deſinat.

Reſpondeo Primò, Plerumque ſolùm eſt vnum pactum, ſcilicet vt poſito tali ſigno noceat. quando enim diabolus aliquo ſigno debet allici vt faciat aliquid extraordinarium, non eſt opus nouo pacto vt deſinat facere, ſed ſatis eſt vt deſinat allici; quod fit ſublato ſigno. hinc enim ſequitur, vt deſinat operari; eò quod vis prioris pacti, ex quo ad operandum eſt inductus, ſit eliſa. Secundò, Etſi fortè tale pactum eſſet inter magum & dæmonem, is tamen qui ſignum tollit, id ignorat, & poteſt exiſtimare tale pactum non eſſe, ſicq; ſignum illud tamquam dæmonis illecebram ſubmouere. Tertiò, Quamuis ſciret eſſe tale pactum, non tamẽ idcircò ſe huic miſceret, aut ei vllo modo conſentiret: quia amotione ſigni non intendit dæmonem inducere ad pactum ſeruandum, neque vtitur amotione ligaturæ veluti ſigno alterius pacti; ſed ſolùm intendit deſtruere ſignum prioris pacti, quo dæmon ad nocendum alliciebatur: hæc enim multùm diſtinguuntur: aliud enim eſt amouere ſignum ea mente vt moneas dæmonem vt ſeruet pactum, & ex fide data deſinat nocere, aliud amouere vt deſtruas dæmonis quaſi realem inuocationem, & pactum cum mago initum, vt per ſe patet: quando enim aliquod ſignum ex natura ſua non eſt ordinatum ad aliquid ſignificãdum, facile per intentionem aliò referri poteſt; vt patet in adoratione Naaman Syri, 4 Regum 5. qui adorante Rege in templo Remmon, ſimul flectebat genua ante idolum, vt Regi ſibi innitenti ſe aptaret. quæ actio etſi videbatur eſſe idololatria, tamen reuerà non erat; quia non intentione adorandi idoli, ſed ſuſtentandi domini fiebat. Multò apertiùs id cernitur in propoſito: cùm enim amotio ſignorum, facta eo fine vt ceſſet dæmonis noxa, nõ ſit inuocatio dæmonis ex natura rei, ſed potiùs euerſio prioris pacti; neque etiam ex intentione amouentis, vt quæ illi prorſus ſit contraria; nullo modo cenſeri poteſt illicita.

40 Quartum argumentum: Qui ſignum tollit ſpe nocumenti ceſſaturi, hunc effectum non expectat à cauſa naturali, neque ab humana voluntate, neque per miraculum à voluntate Dei: ergo expectat à diabolo: ac proinde eſt opus ſuperſtitioſum; nam perinde eſt ac ſi diabolo dicat, Pactus es amoto ſigno te ceſſaturum; ecce amoueo ſignum, præſta quod promiſiſti.

Effectus priuatiuus poteſt à dæmone expectari.

Reſpondeo, Effectus qui hîc expectatur, non eſt aliqua actio poſitiua dæmonis, ſed ceſſatio ſeu priuatio actionis, quem effectum licet à dæmone expectare: multa enim quotidie facimus vt diabolus aliquid non faciat, vel ceſſet facere, non ſolùm coactus diuina poteſtate, ſed etiam quaſi offenſus & abhorrens, vt dum geſtamus agnos Dei, & reliquias, dum vtimur aqua benedicta, dum benedicimus domos & templa: cur non etiam poſſimus deſtruere ſigna magica, vt deſinat nocere, tãquam non amplius ad nocendum allectus? Itaque non quouis modo illicitũ eſt expectare effectum priuationum à dæmone, ſed expectare illum ex fide data & accepta, ſeu ex vi alicuius pacti cum dæmone initi; quod hic non fit: non enim expectatur ex vi pacti, ſed ex euerſione pacti ſeu inuocationis: eſt enim effectus priuatiuus, qui ſufficienter ex hoc ſequitur, quòd non amplius per ſignum prouocetur, ſeu quòd prius pactum deſtruatur.

Vnde qui ſic expectat ceſſationem à diabolo, non perinde facit ac ſi dicat, Præſta quod promiſiſti: ſed potius perinde facit ac ſi dicat, Pactum tuum cum mago reſcindo, ſigna tua quæ inſtituiſti ad nocendum, deſtruo; non eſt ergo quòd noceas ampliùs.

Quintum argumentum: Diabolus numquam ceſſat ſponte à nocumento corporali, niſi vt grauiùs noceat in anima: beneficia enim illius nocentiora ſunt omnibus vulneribus, vt teſtatur D. Leo ſerm. 19. de paſſione: ergo per ceſſationem nocumenti, quæ fit amoto ſigno, grauius damnum infert vel amouenti, vel maleficiato, vel vtrique. 41

Reſpondeo negando conſequentiam; Etſi enim diabolus id fortè intendat, non tamen ſemper aſſequitur quod intendit, præſertim cùm in noſtra ſit poteſtate per Dei gratiam ne in animo noceat. Neque verum eſt, expectari ceſſationem tamquam beneficium eius; niſi quis dicat, eum, qui amouet ſignum proditionis vrbis, expectare ceſſationem proditionis tamquam beneficium proditorum.

Sextum argumentum: Diabolus non eſt alligatus ſignis; poteſt enim nocere ſine ſignis, & deſinere nocere etiam poſitis ſignis, & non deſinere ſublatis ſignis: ergo fruſtra tolluntur ſigna, niſi intercedat pactum, vt illis ſublatis deſinat nocere. 42

An poſſit nocere ſine ſignis.

Reſp. Primò, negando conſequentiam: Tolluntur enim ſigna vt euertatur pactum magicum & tacita dæmonis inuocatio, vt dictum eſt. Quòd autem diabolus poſſit continuare vel non continuare nocumentum, parum refert, modò conſtet ſemper vel ferè ſemper deſinere nocumentum ſublato ſigno.

Secundò, Sæpè diabolus non poteſt nocere corporaliter, niſi humana malitia ei cooperetur: ita enim ligata eſt eius poteſtas, vt nihil ferè ſolus poſſit in hominis corpus vel bona externa, vt patet ex hiſtoria Iob, niſi Deo id ei ſpecialiter permittente: quia tanta eſt eius malitia, vt nihil prætermitteret mali, quod poſſet inferre; humana tamen poteſtas non ſic ligata eſt (quia homo homini reſiſtere poteſt) quæ dum dæmoni cooperatur, plura ei Deus permittit quàm ſoli. Vnde Franciſcus Victoria relect. de arte mag. ſub finem, *Mirum*, inquit, *eſt & myſterium, quòd cùm dæmones per ſe nocere non permittantur, tamen non adeò impediuntur nocere per homines, vt magos, lamias, & alias maleficas*: quod etiam ceteri Doctores tradunt. Quare falſum eſt, dæmonem ordinariè poſſe nocere ſine ſignis magicis, ſicut poteſt cum illis; vel poſſe continuare noxam ſublatis ſignis, ſicut poteſt poſitis ſignis. Hinc fit vt non fruſtrà tollantur, nam illi fortaſſe permiſſum non eſt ſublato ſigno nocere. Neque hinc ſequitur, Deum habere aliquod pactum cum dæmone: ſicut ſi Rex non impediat hoſtem in iis quæ facit cooperantibus ſubditis; non inde ſequitur, Regem habere pactum cum ſuo hoſte.

Septimum argumentum: Si licet Signa malefica amouere, vel ad eam rem malefici opem implorare: ergo qui maleficium patitur, tenetur id procurare, ſi aliud remedium non occurrat. 43

An teneatur procurare amotionem.

Reſpondeo poſſe contingere vt tenear ſignum amouere, ſi ſciam, & commodè poſſim: maximè autem ad id tenetur maleficus qui poſuit: nec video quomodo de hoc dubitari poſſit. neque refert

quòd DD. hoc expreſsè non doceant; ſatis eſt id ea eorum doctrina ſequi. ſicut enim maleficus, qui diabolum inuocat verbis vel ſcriptis vt noceat cuipiam, tenetur ceſſare ab iſta inuocatione, non ſolùm quia ſuperſtitioſa, ſed etiam quia noxia; ita quoque tenetur ſigna poſita, quibus allicitur ad nocendum, tollere, ſi aliter nocumentum impediri nequit. Et confirmatur, quia ſicut is qui poſuit puluerem tormentarium certo loco, vbi damnum illaturus eſt, tenetur illum tollere, ſi aliter damnum nequit auertere: ita qui ſignum poſuit, ex quo nocumentum ſequitur, illud amouere debet. quid enim refert quòd puluis vi naturali ſit nociturus, ſignum vi morali, ſeu vi pacti; quando æquè certò & efficaciter nocumentum ſequitur? Sanè perinde ſe habet illud ſignum, ac ſi vis diabolica illi eſſet alligata. vnde tamquam res nocentiſſima eſt tollendum.

44 Octauum argumentum: Si licet ſigna amouere: ergo rectè faciunt qui maleficis ad quæſtiones vocatis abradunt omnes pilos corporis, ne quo maleficij ſigno corpori adhæreſcente, reddantur inſenſibiles, & ita non poſſint cogi ad confeſſionem: atqui hoc eſt ſuperſtitioſum. Confirmatur ex Victoria relectione de magia, nu. 16. vbi dicit: *Si ad expulſionẽ dæmonum radunt pilos aut capillos aut aliquid huiuſmodi, eſt magia manifeſta.*

Abradere pilos maleficarum.

Reſpondeo, Si id faciant ne ſub capillis aliquod tale ſignum occultatum lateat, non ſunt damnandi ſuperſtitionis. Vide Damhauderium. An ſatis decorè faciant, non diſputo.

Quod Franciſcus Victoria ait, ad propoſitum non facit. loquitur enim de expulſione dæmonum è corporibus hominum, per gratiam gratis datam, qualem habent viri ſancti, ad quam expulſionem nihil facit raſura pilorum. non enim pili ſunt ſignum maleficum, ibi poſitum à mago, ac proinde non ſunt amouendi vt pactum aliquod magicum ceſſet.

Argumentum nonum. 33. quæſt. 1. cap. 4. Si per ſortiarios: Hinc maius Rhemenſis enumerat remedia contra maleficium concubitus coniugalis, nec meminit huius remedij, nec alij Patres meminerunt.

Reſp. Primò, Non eſt neceſſe huius remedij mentionem facere, quia vulgò ſatis notum ſemper fuit, nec decuit eos niſi remedia eccleſiaſtica & diuina proponere. Secundò, Si illicitum putabant hoc remedium, non ſolùm debebant eius nullam facere mentionem, ſed etiam expreſsè prohibere, cùm ſcirẽt eſſe vulgare; quod nobis argumento eſt, eos non improbaſſe. Adde, eos loqui in caſibus, in quibus humana auxilia non ſuppetunt: plerumque enim ignorantur ſigna & eorum loca, niſi à magis indicentur. Vnde niſi remedia eccleſiaſtica & diuina proſint, cenſent impedimentum maleficij eſſe perpetuum, iubẽntque eos ſeparari: quod tamen non facerent, ſi ſigna malefica cognita eſſent, & illis ſublatis maleficium poſſet ſolui. Communis enim Doctorum ſententia eſt, impedimentum non cenſeri perpetuum, quando ope humana ſine nouo maleficio tolli poteſt.

45 Dico ſecundò, Non ſolùm fas eſt tollere ſigna magica, ſed etiam, per ſe loquendo, ponere alia, quibus poſitis expirat vel deſtruitur pactũ prius, & diabolus deſinit nocere: vel certe priora ſigna vim ſuam amittunt. Colligitur ex iiſdem DD. & Probatur Primò, Quia licitum eſt aliquid facere, quo poſito finitur prauum pactum, & diabolus deſinit nocere: hoc enim non eſt ſignum pacti noui, ſed euerſio vel impedimentum antiqui. Nec refert vtrùm hoc proueniat ex eo quòd diabolus tali ſigno offendatur, an quòd ipſemet ſtatuerit vt tali re interueniente pactum non conſtet, ſi non fiat modo deprecatorio; aut affectu aliquo beneuolentiæ. Exempla ſunt; ſi venefica te tangat, inficeris; ſi tamen illam mox repercutias, impeditur noxa; vel quia diabolus ſtatuit tunc non nocere; vel quia ſignum veneficæ non eſt tale, quale ipſe requirit. Item cùm à ſaga quis eſt infectus, dicitur ceſſare nocumentum, vel reddi inefficax, ſi infectus det illi panem & ſalem, vel ab illa panem accipiat; fortaſſe propter Euchariſtiæ myſterium. Nec refert quòd diabolus ipſe fortè hoc ſtatuerit; quia ſolùm ſtatuit his poſitis non nocere, & vt pactum præcedens expiret; atqui licitum eſt aliquid facere quod per ſe indifferens eſt; vt diaboli pactum expiret, & nocumentum ceſſet: hoc enim non eſt ſignum amicitiæ; quia etiam erga inimicum poteſt quis talibus ſignis vti abſque vlla ſpecie beneuolentiæ.

Dices, Hic expectatur effectus à dæmone.

Reſp. Non expectatur vllus effectus poſitiuus, ſed ſolùm ceſſatio à malo, qualis effectus expectari poteſt, modò, non ex amicitia. Secundò, Licitum eſt tollere ſigna vt deſinat pactum & nocumẽtũ: ergo licitum eſt apponere alia ſigna ad eumdem finem. Tertiò Licitum eſt petere verbo à diabolo vt deſinat nocere, modò id non petatur deprecando, aut ex amicitia aliqua, ſed indignando: ergo idem licitum eſt petere ſigno. Secùs eſt ſi petas vt aliquid agat; hoc enim eſt beneuolentiæ. Quartò, Si diabolus haberet tale pactum cum mago, vt poſito tali ſigno noceat donec ponatur ſignum aliud contrarium, & non eſſet aliud remedium ad deſinendum nocumentum, poſſet magus illud alterum ſignum adhibere; ſicut enim poſſet diabolo dicere, Ceſſa; ita poteſt idipſum ſigno aliquo exprimere.

Hæc tamen omnia intelligenda ſunt de pura ceſſatione; non autem de aliqua actione poſitiua, aut fauore eliciendo à diabolo. vnde ſi putaretur nocumentum per actionem poſitiuam eiuſdem vel alterius dæmonis deſinendum, non liceret: ſimiliter ſi res ſit dubia. nõ enim licitum eſt vti remedio ſuperſtitioſo; aut de quo dubiũ eſt an contineat tacitam dæmonis inuocationem hoc enim eſt ſe exponere manifeſto periculo ſuperſtitionis; niſi fortè id fiat cum expreſſa voluntatis contrariæ proteſtatione. Pari modo fas nõ eſt à mago petere vt maleficium diſſoluat, ſi dubitas an abſque nouo maleficio id poſſit: quia id de quo dubium eſt an ſine peccato fieri poſſit, ſicut abſolutè non eſt faciendum, ita nec abſolutè ab alio petendum vt faciat. ſecùs quando conſtat ſine peccato fieri poſſe: & cauſa iuſta petendi ſubeſt, vt ſuprà ca. 42. dub. 10. dictum eſt. Nec refert etiamſi putem illum iniquo modo id facturum: id enim eius malitiæ imputandum, nõ meæ petitioni, cum petam id quod licito modo facere poteſt; ſicut cum exigo iuramentum ab eo, quem per falſos deos vel pſeudo prophetam Mahumetum iuraturum ſcio, non mihi imputatur illud ſacrilegium; vt loco citato oſtenſum. Hinc patet, non peccaſſe militem, qui equum ſuum miſit curandum ad hippiatrum à quo naturaliter curari poterat; quamuis multùm formi- 46

Si inique modo facturus

formidaret id eum ſuperſtitioſè præſtiturum, ſicut & fecit. Si tamé miles præſens fuiſſet, & vidiſſet illum ſigna ſuperſtitioſa patantem adhibere, non potuiſſet permittere: quia permittere vt circa te, vel rem tuam, te præſente, magica medicatio fiat, eſt in illam conſentire, quia ſine tuo conſenſu nemo tibi vel rebus tuis in tuo conſpectu medicamina applicare poteſt: imò eſt moraliter illis vti, & applicare. Medicus enim ſe habet inſtar inſtrumenti reſpectu eius qui eum adhibet, qui per illum curare dicitur. Vnde propriè dicimus nos vti opera Medicorum.

CAPVT XLV.

De Irreligioſitate. *Habet 5. Dubitationes.*

EXpoſitis vitiis religioni oppoſitis per exceſſum, proximum eſt vt dicamus de iis, quæ eidem opponuntur per defectum, quæ nomine *Irreligioſitatis* comprehenduntur, & à D. Thoma quatuor numerantur, vt dictum eſt c. 43. in principio: *Tentatio Dei, Sacrilegium, Periurium, Simonia.* His adde *Blaſphemiam* & *Infidelitatem*, id eſt, voti violationem. Etſi enim *blaſphemia* à D. Thoma 2. 2. qu. 13. ſtatuatur vitium confeſſioni fidei oppoſitum, tamen etiam opponitur religioni per defectum cultus, vel potiùs contemptum: ſicut conuitium & contumelia in hominem opponitur obſeruantiæ. Vnde propriè ad irreligioſitatem pertinet. ſimiliter *infidelitas*, quatenus hoc nomine ſignificatur voti violatio. Alia enim deformitas eſt in eo quòd fides Deo data violetur, & promiſſum non præſtetur; alia in rei ſacræ Deóque conſecratæ indigna contrectatione. Vnde videtur ſpecies à ſacrilegio diſtincta, quamuis ſacrilegiũ quoddam interdum ſit coniunctum, vt infrà n. 11. dicetur. De *Periurio, Infidelitate, & Simonia* ſuprà ſatis dictum eſt. Itaque ſupereſt *Tentatio, Sacrilegium & Blaſphemia*; de quibus hoc capite nobis eſt tractandum.

DVBITATIO I.

Quid ſit tentatio Dei, & quale peccatum.

D. Thomas quæſt. 97.

1 *Tentatio.* TENTATIO generatim eſt dictum vel factum ad capiendum de aliquo experimentum, vt ſciatur qualis ſit potentiâ, ſcientia, bonitate, voluntate, &c. vt cùm quis examinatur in aliqua ſciẽtia, vel cùm fit alicui contumelia, vt videatur quid facturus ſit. neque tantùm dicitur quis tentare dum id facit vt ipſe ſciat, ſed etiam quando aliorum cauſâ: quo modo Deus dicitur tentaſſe Abraham, Iob, Tobiam, & alios ſanctos, vt mundo illorum virtutem manifeſtam faceret, & in exemplum proponeret. Aliquando *tentare* idem eſt quod ad malum incitare: inde enim capitur experimẽtum virtutis vel vitioſitatis hominis: quomodo diabolus & concupiſcentia dicitur hominem tentare, & Deus dicitur *intentator malorum, ἀπείραστος κακῶν,*
2 *Tentatio Dei.* *& neminem tentare*; Iacobi 1. In propoſito, *Tentatio Dei* eſt, quando quis abſque iuſta cauſa aliquid dicit vel facit ad capiendum experimentum diuinæ potentiæ, ſapientiæ, iuſtitiæ, miſericordiæ, voluntatis, aut alterius attributi. Colligitur ex diuo Thoma art. 1. & ſequenti.

Dico, *abſque iuſta cauſa.* quia ſi iuſtam cauſam habeat, non erit tẽtatio; vt ſi fiat ex diuino inſtinctu, vel habeat quis donum miraculorum, aut ſanitatum; vel ſi honor Dei & Religionis defenſio poſtulet opus ad quod tale experimentum ſit neceſſarium. Voco autem *experimentum* diuinæ potentiæ, &c. omne extraordinarium opus vel auxilium Dei ſupra communem rerum ordinem præſtitum, quo eius potentia, ſapientia, iuſtitia quaſi experiendo cognoſcitur. Debet autem hoc à Deo peti vel expectari: alioquin non dicetur fieri ad capiendum experimentum. vnde non erit tentatio Dei; vt ſi quis ſe conijciat in ignem, vt ſe interficiat, non expectans vt a Deo conſeruetur illæſus. Hic enim nõ committit hoc peccatum, ſed ſolùm ſui homicidium. Conſiſtit itaque huius vitij deformitas in illa irreuerentia, quæ Deo fit, cùm abſque iuſta cauſa opus aliquod vel auxilium extraordinarium ab eo petitur vel expectatur. *Malitia huius vitij in quo ſita.* Vult enim Deus ordinem naturalem ſeruari, & cauſas naturales iam inſtitutas adhiberi quantum fieri poteſt, neque abſque neceſſitate ſtatuit hũc ordinem prætermittere, niſi cùm ipſi ob cauſas occultas aliter viſum fuerit. Itaque cùm nulla eſt neceſſitas, & nullum nobis ſuppetit indicium iſtius voluntatis, irreuerenter agimus extraordinariam opem ab eo petendo, vel expectando. Nimia eſt illa familiaritas, & veluti cum ſocio, non conſiderans illius maieſtatem & noſtram indignitatem, neque ſeſe intra ſuum modum continens, & veluti dedignans modis ordinariis vti. Sicut enim reuerentia Dei in eo ſita eſt, quòd conſiderata illius maieſtate, & noſtra vilitate, nõ audemus nos liberè & ſoluto curis animo rebus diuinis ingerere, diuina ſcrutari, cum Deo agere, ab eo quidlibet petere; ſed ſemper metuimus & circumſpicimus, ne liberiùs, ſolutiùs, audaciùs quàm conueniat noſtræ humilitati & illius celſitudini cum eo agamus: ita irreuerentia naſcitur ex defectu illius conſiderationis, & conſiſtit in quadam audacia & libertate tractandi diuina, vel agendi cum Deo, & quidlibet ab eo petendi, nulla habita ratione illius maieſtatis, & propriæ vilitatis. *Reuerentia Dei.* Vnde patet, hoc vitium eſſe contra reuerẽtiam diuinam, quatenus illi reuerentiæ aduerſatur petitio auxilij extraordinarij abſque neceſſitate.

Poteſt autem hæc tẽtatio fieri dupliciter, Primò expreſsè, quando directa intentione talis experimenti capiendi aliquid agitur; vt ſi petas miraculũ, vt eo vel alius ſciat Dei in aliquo negotio voluntatem; ſi ſalias in puteũ, vt experiaris an Deus te ſinet lædi, quomodo fecit quidam Monachus apud Caſſianum collat. 2. Abbatis Moyſis c. 5. Si petas miraculum vt ſcias vtrum Deus poſſit face- 3 *Fit dupliciter: expreſsè, implicitè.*

re. quæ tentatio eò grauior eſt, quòd coniunctam habeat infidelitatem, & ex ea procedat.

Secundò, interpretatiuè, quando non intendis tale experimentum ſciendi cauſa, facis tamen aliquid ob alium finem, quod ex ſe auxilium Dei extraordinarium requirit, illúdque temerè à Deo expectas & expetis. vt ſi quis vellet abſtinere cibo & poto tota Quadrageſima, vt Chriſtum imitetur, perſuaſus Deum vires præbiturum; niſi diuino inſtinctu id in animum inducat, vt Simeon Stylites. ſi alicui alteri periculo ſine neceſſitate ſe committat, à quo ſine extraordinaria ope Dei nō poſſit eripi, eamq; opem à Deo temerè expectet. Huc pertinēt purgationes vulgares, quæ fieri ſolent ferro candenti, vel aqua feruente, in quibus expectabatur incolumitas ab ope diuina extraordinario modo præſtanda. quæ reprobantur à Iure cap. Omnibus, &c. Conſuluiſti. 2. quæſt. 4. Item purgationes quæ duello, in quo expectabatur vt Deus tueretur partem innocentem. quod damnatur cap. Monomachiam. ibidem. & cap. 1. & 2. de purgatione vulgari, & à Concil. Trident. ſeſſ. 25. cap. 9. de reformatione.

4 *Quale peccatum.* Porrò hæc tentatio Dei peccatum eſt; mortiferum quidem, Primò, Quando prouenit ex craſſa ignorantia, vel dubitatione earum rerum, quas homo ſcire debet; vt potentiæ, ſapientiæ, miſericordiæ, iuſtitiæ, prouidentiæ, aut alicuius articuli fidei. Secundò, Quando coniunctum eſt cum aperto vitæ periculo, aut grauis læſionis; vt ſi te ex turri des præcipitem, putans Deum te excepturum, quod prohibitū eſt Deut. 6. vt conſtat ex capite 4 Matth. Item ſi in graui morbo remedia naturalia ſpernas temeraria perſuaſione expectans à Deo ſanitatem ſupernaturali modo. Eſt autem in huiuſmodi peccatis duplex malitia; nimirum propria huius vitij, quæ in eo ſita eſt, quòd homo non ſatis reuerenter agat cum Deo petendo vel expectando ab illo ſine iuſta cauſa opem extraordinariam, vt dictum eſt. quia irreuerentia ſæpè non eſt mortifera, ſed venialis tantùm, & malitia alicuius alterius vitij, v.g. infidelitatis, vel læſionis aut occiſionis ſui, &c. pro ratione materiæ in qua verſatur opus, aut finis qui intenditur, vel alterius circumſtantiæ.

Nec obſtat quòd Deus olim videatur ſæpè purgationibus vulgaribus periculoſiſſimis miraculo fauiſſe; vt ex multis hiſtoriis conſtat, quas commemorat noſter Delrius lib. 4. de magia cap. 4. quia id factum vel ob ſimplicitatem illius ſæculi, cum multi etiam Epiſcopi putarent in quibuſdam euentis eſſe licitas; vnde etiam erant ſatis vſitatæ: vel quia innocentes ſuſpecti ad eas cogebantur, interdum quoque euentus non reſpondebat.

Tertiò, Quando eſt periculum ſcandali; vt ſi quis publicè abſque neceſſitate offerat experimentum miraculoſum ad confirmationem fidei; niſi fortè ſentiret ſe dono miraculorum præditum, vel peculiari inſtinctu Dei ſe ad hoc impelli.

Quartò, Si ex curioſitate, vt videat res mirabiles, petat miracula: eſt enim magna in Deum irreuerentia; quia agit cum illo tanquam cum ludione, & fautore curioſorum. Veniale autem erit vel ratione ignorantiæ non craſſæ, aut inconſiderationis, vel ratione exiguitatis materiæ aut periculi. Vide Toletum lib. 4. cap. 16. & Caietanum in Summa v. Tentatio.

5 Si iuſta cauſa ſuppetit, non erit peccatum, nec propriè tentatio Dei. Iuſta cauſa eſt Primò, Diuina inſpiratio. Sic Abraham Geneſis 15 petiit à Deo ſignum, vnde ſciret ſemen ſuum poſſeſſurum terram Chanaan, quam ei Dominus promittebat: & Gedeon, Iudicum 6. petiit bis ſignum in area & vellere, vnde cognoſceret an tenerè Deus per ipſum vellet populum liberare, ſicut Angelus dixerat. eodem pertinet illud Iſaiæ 7. vbi Dominus videtur præcipere Achaz vt ſignum petat: *Pete*, inquit, *tibi ſignum*, ſcilicet futuræ liberationis, *a Domino Deo tuo in profundum inferni, ſiue in excelſum ſuprà*. Quamuis dici poſſit, Dominum non præcepiſſe, ſed obtuliſſe. peccauit autem Achaz recuſando petere. quia ex infidelitate noluit. Secundò, Neceſſitas; vt ſi infidelis, cui alia ratio cognoſcendæ veritatis nō occurrit, bona mente petat miraculum, vt ſciat verùm hæc doctrina ſit à Deo. Sic Epiphanius hæreſi 30. narrat Chriſtum apparuiſſe cuidam Iudæo, & præcepiſſe vt peteret miraculum; & ſic crederet. *Si iuſta cauſa ſubſit non eſt propriè tentatio Dei.*

DVBITATIO II.

Quid ſit ſacrilegium?

D. Thomas quæſt. 99.

SAcrilegium dicitur à *ſacris legendis*, id eſt, ſuffurandis: Græce ἱεροσυλία, quod idem valet. ac συλᾶν τὰ ἱερά, quod eſt prædari vel violare ſacra: vt vnique enim συλᾶν ſeu συλεῖν denotat. Accipitur interdum generatim, vt etiam contineat impios cultus: ſic ſacrificia idolorum vocantur ab Auguſtino & aliis Patribus ſacrilega ſacra; & pacta cum dæmonibus, ſacrilega pacta. Propriè tamen accipitur *pro violatione rei ſacræ*, ſiue pro iniuria & irreuerentia quæ fit Deo indigna tractatione rei ſacræ. Multis enim modis Deo iniuria irrogari poteſt, blaſphemia, idololatria, magia, variis ſuperſtitionibus, periurio, & indigna rerum ſacrarum tractatione ſed ea ſola quæ poſtremo modo fit, propriè *ſacrilegium* dicitur. 6 *Sacrilegium vnde dicatur.* *Res ſacra* vocatur, quæ ad cultum Dei peculiari modo dedicata eſt, ſiue ſit perſona aliqua, vt ſacerdos; ſiue res alia, vt templum, altare, calix. *Quid ſit.* Hæc dicitur *violari*, quando indignè ſeu contra reuerentiam Deo in rebus ipſi dicatis debitam tractatur. *Violatio.* Hinc patet, *ſacrilegium* diſtingui à *periurio* & *tentatione*, 7 quòd his ipſi Deo immediatè & in ſe iniuria irrogetur: *ſacrilegio* verò in rebus ipſi dicatis. *De crimine eius a ceteris.* *A ſimonia* verò iuxta Caietanū diſtinguitur, ſicut furtum vel rapina ab emptione rei alienæ à latrone. ſicut enim furtum & rapina ſonant commutationem inuoluntariam, emptio à latrone voluntariam; ita ſacrilegium dicit circa rem ſacram commutationem inuoluntariam: agitur enim inter Deum & hominem, & res Deo ſacra contra ipſius voluntatem malè ab homine tractatur. ſimonia verò agitur inter duos homines, & ſit conſentiente parte.

8 Sed hoc diſcrimen benè probat in ſimonia aliquid amplius includi, quàm in ratione ſacrilegij, tamen non conuincit in illa non contineri malitiam ſacrilegij: nam qui vendit rem ſacram, indignè eam tractat, & violat eius ſanctitatem contra voluntatem Dei, qui eſt illius Dominus; ac proinde ſacrilegium committit. Confirmatur, quia *Simonia videtur ſpecies ſacrilegii.*

huiuſ

huiuſmodi contractus eſt contra reuerentiam Deo in rebus ſacris debitam, nec minus cedit in ipſius iniuriam & contemptum, quam violatio loci ſacri.

Nec refert quòd id fiat conſentiente parte, inde enim benè ſequitur, non fieri parti iniuriam; non tamen tollit iniuriam quæ fit Deo, ſed potius auget. quia etiam ipſa ſanctitatem rerum illarum emendo violat, & contra reuerentiam Deo in rebus illis debitam agit. Itaque ſimonia videtur ſpecies quædam ſacrilegij: conſiſtit enim in eo, quòd ſpeciali modo, nempe emendo & vendendo, res ſacra violetur. Confirmatur ex Gregorio, cap. 1. Audiuimus 1. quæſt. 3. *A ſacrilegio hoc facinus non diſpar dixerim, cum id quod gratis fieri debuit, ſub pecuniæ paſſione cauſatur.* Vbi Gloſſa: *Dicitur hic quòd ſacrilegium & ſimoniam committunt qui Eccleſias vel eccleſiaſtica beneficia per pecuniam acquirunt vel concedunt.*

DVBITATIO III.

Quomodo ſpecies ſacrilegij ſint diſtinguendæ.

D. Thom. art. 3.

9 *Vnde ſacrilegiorum diſtinctio.* Reſpondetur, Eſſe diſtinguendas ſecundùm diuerſitatem rerum ſacrarum, ſeu iuxta diuerſam rationem ſanctitatis, quæ in rebus ſacris reperitur. Ita D. Thomas a. 3. tantò enim, cæteris paribus, ſacrilegium eſt grauius, quantò maiorem ſanctitatem obtinet res ea quæ violatur. Dico, *cæteris paribus*; quia non tantùm conſideranda eſt rei ſanctitas, ſed etiam conditio operis, quo violatur, verum multum an parum illi ſanctitati repugnet. maius enim peccatum eſt confringere imagines Sanctorum, quam indeuotè accedere ad Euchariſtiam.

10 *Tria genera rerum ſacrarum. Tres ſpecies ſacrilegij. 1. Species.* Diuus Thomas ponit tria genera rerum ſacrarum: tribuitur enim ſanctitas *perſonis*, & *locis*, & *alijs rebus ad cultum Dei ordinatis*; & hoc modo ſtatuit tres ſpecies ſacrilegij. Primam, Qua violatur perſona. Secundam, Qua locus. Tertiam, Qua res aliæ. Ad Primam ſpeciem pertinet percuſſio Clerici, fornicatio Ordine ſacro initiati, Religioſi, & Religioſæ, & cuiuſlibet votum caſtitatis habentis. Idem tenet Caietanus de violatione cuiuſlibet voti perſonalis: hoc ipſo enim quo aliquod opus virtutis Deo voues, teipſum illi dedicas & conſecras, vt ei cultum exhibeas. itaque ſi omittas, violas tuam perſonam vt ſacra eſt, iuxta Caietanum.

11 *Præcipua malitia violationis voti eſt perfidia.* Aduerte tamen, Præcipuam malitiam contra religionem in violatione votorum eſſe, non quia pactis res Deo dicata indignè tractatur; in qua indigna tractatione conſiſtit ſacrilegij ratio: ſed quia parte non ſeruatur promiſſio Deo facta, & fides irrita redditur vt Apoſtolus loquitur. Votum enim eſt promiſſio Deo facta, qua non tam ſanctificatur aut ſacra efficitur perſona vouens, quàm res quæ vouetur: atqui violatio promiſſionis per ſe non eſt ſacrilegium, ſed perfidia. Itaque perfidia in Deum eſt præcipua in huiuſmodi peccatis: quæ poteſt accidere, etiamſi alias propriè nulla res ſacra malè tractetur; vt fit quando per nudam omiſſionem rei votæ peccatur. Vnde peccatum contra votum, propriè & per ſe eſt perfidia in Deum; ſicut peccatum contra iuramentum eſt periurium.

Eſt tamen etiam in omni violatione voti aliquo modo ratio ſacrilegij, clariùs aut obſcuriùs, perfectius vel minùs perfectè Qui enim vouet caſtitatem, corpus ſuum Deo conſecrat, vt immune & purum maneat ab omni contaminatione libidinis: ex qua conſecratione & dedicatione peculiarem ſanctitatem contrahit, contra quam ſi agatur erit propriè ſacrilegium. hinc virgines Deo dicatæ dicuntur ſponſæ Chriſti. In votis autem, quibus alios virtutum actus, vt paupertatem, obedientiam, orationem, peregrinationem, ieiunium vouemus, non tam apertè cernitur hæc ſanctificatio perſonæ. nihilominùs quia perſona aliquo modo ſe dedicat cultui diuino, obligando ſe per votum ad cultum Deo tali opere exhibendum; videtur & ipſa quodammodò ſacra fieri; & ita poteſt ibi ſacrilegium aliquo modo locum habere, dum voluntariè contra illam ſanctitatem agitur, vel omittitur id, quòd ipſa poſtulabat: quamuis, vt verum fatear, parum propriè id ſacrilegium dicatur. Aduerte tamen, in huiuſmodi perfidiam & ſacrilegium non eſſe duo peccata, ſed vnum tantum; quia alterum ex altero neceſſariò ſequitur, ſolóque reſpectu diſtinguuntur. In votis realibus, res, quæ vouetur, ſanctificari cenſetur. Vnde ſi hæc poſtea ad profanum vſum applicetur, ſacrilegium erit, niſi forte illius fiat iuſta redemptio. hoc tamen potiùs ad tertiam ſpeciem pertinet.

Ad primam quoque ſacrilegij ſpeciem pertinet pertractio perſonarum eccleſiaſticarum ad tribunal ſæculare, exactio vectigalium ab iiſdem per Principes ſæculares, contra Canones; quia Eccleſia in reuerentiam ſtatus ſacri voluit illas ab his eſſe immunes, & hac immunitate ſeruanda Deum in illis per ſæculares honorari: quod meritò facere potuit, vt oſtenſum eſt ſupra cap. 33. dubit. 9. 12

Ad ſecundam ſpeciem pertinent omnia, quæ fiunt contra ſanctitatem loci ſacri. Primò extractio vel incendium loci ſacri, euerſio altaris. Secundò, Effuſio iniurioſa ſanguinis, effuſio ſeminis, excommunicati vel infidelis ſepultura, extractio violenta perſonæ, quæ aſyli cauſa eò ſe contulit: quod intellige, niſi ſit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel cómiſerit enorme maleficium in loco ſacro fiducia aſyli, de quibus vide Silueſtrum, Immunitas 3. q. 2. Ratio eſt, quia Eccleſia in reuerentiam loci ſacri & cultus diuini voluit loca ſacra ab his eſſe libera, & huiuſmodi priuilegio illa honorari. Tertiò, Huc etiam referri poſſunt mercatus, deambulationes, clamores, & alia huiuſmodi profana; quæ per ſe cultum diuinum impediunt, cap. Decet. 2. de immunitate Eccleſ. in 6. quamuis in his poſterioribus non ſemper ſit peccatum mortale, maximè ſi ſcádalum abſit, & non ſit grauis exceſſus, nec cultus diuinus impediatur. Quartò, Furtum in loco ſacro, & quidem ſi aſyli & ſecuritatis cauſa res ibi ſit depoſita, vt reuerentia loci tota ſit, circumſtantia loci ſacri addit furto malitiam ſacrilegij mortiferam: quia ſanctitas loci ſacri violatur & contemnitur. acceperat enim locus ſacer, vel potiùs Deus, quatenus loco ſacro præſidet, rem illam in ſuam veluti fidem & cuſtodiam. Si autem non ob eam cauſam ibi depoſita non ſit, probabile eſt rationem 13 *2. Species.* 14 *Furtum in loco ſacro.*

ſacrilegij mortiferam non eſſe, quia res illa cuſtodiæ loci ſacri non erat concredita, ſed per accidēs ibi poſita. Quare non cenſetur loco per tale furtum maior iniuria irrogari quàm per confabulationes, riſus, detractiones, contractus ſæculares, & ſimilia, in quibus tamen, ſi ſcandalum abſit, & cultus diuinus non impediatur, non videtur malitia ſacrilegij mortifera: non enim habent iſta peculiarem repugnantiam cum loci ſanctitate, ſed ſolum generalem, ſicut omnia peccata cætera; nec Eccleſia peculiariter ſtatuit horum abſtinentia locum ſacrum honorari; ſicut conſtituit ibi non fieri actum matrimonij, effuſionem ſanguinis, homicidium, &c.

15 *3. Species.* Ad tertiam pertinent ea peccata, quibus aliæ res ſacræ temerantur. Dicuntur autem aliæ *res ſacra*, *Variis modis res dicuntur ſacra.* vel quia ſanctitatem efficiunt, vt Sacramenta: vel quia rebus ſacris adminiſtrandis ſunt inſtrumenta, vt vaſa ſacra, veſtes ſacræ, ornamenta: vel quia ſacra ſignificant, vt verba ſacra: vel quia ea repræſentant, vt imagines Chriſti & Sanctorum: vel quia ſunt particulæ aut res ſacrorum, vt reliquiæ: vel quia ſunt menſura actionum ſacrarum, vt dies Dominici & feſti; vel denique quia ad ſuſtentationem ſacrorum ſunt dedicata, vt bona Eccleſiaſtica. Hæc omnia continentur nomine *res ſacra*, vt diſtinguitur à perſona, iuxta D. Thomam.

16 *Violatio Sacramentorū.* Inter hæc primum locum tenent Sacramenta. Itaque ad hanc ſpeciem ſacrilegij Primò referenda eſt omnis iniuria, omniſque abuſio Sacramentorum: item perceptio & adminiſtratio eorūdem *Sanctiſſ. Euchariſtia Sacramentum.* in ſtatu peccati mortiferi. & quia inter Sacramenta ſupremum locum tenet Euchariſtia, quæ non ſolùm ſanctitatem efficit, ſed etiam ipſum fontem ſanctitatis realiter continet; violatio huius eſt grauiſſimum ſacrilegium, vt rectè D. Thomas dixit. quod intellige de ſacrilegiis quæ committuntur in res ſacras, non autem quæ in perſonas: nam grauius eſt ſacrilegium, quod committitur in ipſam Chriſti humanitatem in ſua ſpecie ſe exhibentem, quale erat Iudæorum, Chriſtum malè tractantium & occidentium. Nec obſtat quòd in Euchariſtia ſit etiam perſona Chriſti, eiúſque ſanctiſſima humanitas viua & intelligens; quia non exhibet ſe in modum naturæ intelligentis, ſed rei inanimæ. Vnde D. Thomas Euchariſtiam refert inter res ſacras, non inter perſonas ſanctitatem habentes.

Secundò, Abuſio & violatio vaſorum ſacrorum; vt ſi quis vtatur calice conſecrato ad potandum, ſicut Baltaſſar vaſis templi: ſi ex veſtibus ſacris conficiat ſibi caligas vel thoraces, ſicut multi fecerunt hæretici; ſi res huiuſmodi ſurripiat.

17 *Abuſus S. Scripturæ. Hæretici ſacrilegi.* Tertiò, Abuſio ſententiarum ſacræ Scripturæ, ad ſuperſtitiones, ad facetias, ad amatoria, &c. Item ad ſtabiliendas hæreſes, vt docet D. Thomas art. 2. vnde omnes hæretici hac ratione ſunt ſacrilegi, iniuriam enim faciunt verbo Dei, eo abutentes ad ſtabilienda pernicioſa mendacia: quia in re etiam ipſum Deum auctorem mendacij faciunt, & ſic tacitè etiam blaſphemiam committunt. Item irreuerētia omnis, quæ committitur in recitando vel cātādo Officio diuino, ſacríſque cæremoniis obeundis: hæc enim omnia reuerenter & decorè, tamquam res quæ ratione ſignificationis & inſtitutionis ſuæ ſacræ ſint, peragi debent. *Muſica profana.* Eòdem pertinet muſica laſciua vel profana rebus diuinis adhibita: qua in re multis locis peccatur, & meritò à Summo Pontifice & Prælatis Eccleſiæ remedium adhiberi deberet.

Quartò, Mala tractatio vel contrectatio imaginum ſacrarum, ſi id fiat vt Sancti per eas non colantur, vel ex contemptu illorum, ſicut fit ab hæreticis. ſi indecorè pingantur, vel ſculpantur, vt cùm D. Virgo inſtar fœminæ mundanæ exprimitur. in his etiam tacita blaſphemia continetur.

Quintò, Si reliquiæ Sanctorum indecorè habeantur, ſi diſſipentur, eo animo ne colantur.

Aduerte tamen, ſi hæc indigna tractatio reliquiarum & imaginum ſpectetur vt eſt iniuria in ipſos Sanctos, ſic non eſſe ſacrilegium, ſed peccatum contra obſeruantiam & reuerentiam Sanctis debitam ob eminentiam ſui ſtatus, & opponitur doulíæ. Sed habet rationem ſacrilegij, quatenus hoc ipſum redundat in iniuriam Dei, cuius ſunt miniſtri, & filij cum ipſo regnantes, & ipſius gloriæ conſortes. Sicut enim ad honorem Dei pertinet, vt ipſius filij, quos ipſe tantopere euexit, & tam ſublimes fecit, ipſius intuitu honorentur; ita & multò magis illorum dedecoratio in ipſum refunditur. Sic domeſtici regis & familiares honorantur maximè ob reſpectum & coniunctionem quam habent cum rege, & contumelia ipſis temerè facta videtur ad regem pertinere.

Sextò, Si dies ſacri operibus ſeruilibus vel aliis prohibitis violentur. Omiſſio Sacri non tam 18 *Omiſſio Sacri.* videtur eſſe ſacrilegium quam cultus debiti neglectus. ſacrilegium enim ſonat indignam rei ſacræ tractationem: vnde dicit aliquem poſitiuum actum circa rem ſacram. Itaque in operibus ſeruilibus potiùs cernitur ratio ſacrilegij, quia per ea *Sanctitas dies feſti.* ſanctitas diei (quæ conſiſtit in eo, quòd dies ille deputatus ſit cultui diuino, per auditionem Sacri & abſtinentiam operum ſeruilium, præſtando) violatur & quaſi contaminatur: quamuis & hic ſatis imperfectè ratio ſacrilegij reperiri videatur. Confirmatur, quia ſacrilegium eſt contra præceptum negatiuum, *Non violabis ſacra*; omiſſio Sacri contra affirmatiuum. Itaque eſt contra virtutem religionis, tamquam priuatio actus debiti religionis.

Septimò, Inuaſio bonorum vel iurium Eccleſiaſticorum, retentio Eccleſiæ legatorum, &c. hæc enim ſæpe in iure ſacrilegia vocantur; vt patet multis Canonibus. 17. quæ. 4. etſi enim hæc bona nullam in ſe ſanctitatem habeant, tamen iure naturæ & Canonico ob reuerentiam, quæ cultui diuino debetur, debent eſſe ab occupatione ſæcularium immunia.

Circa prædicta aduerte, non omnia ſacrilegia, 19
quæ ad hunc tertium modum pertinent, eſſe eiuſdem ſpeciei propriè loquendo, ſicut nec omnia, quæ ad primum, vel ſecundum. ſicut enim longè aliter Sacramenta ſunt ſacra, quàm veſtes ſacræ, vel verba ſacra, vel reliquiæ Sanctorum; ita quoque indigna horum tractatio diuerſæ rationis malitiam continet. Dicuntur tamen eiuſdem ſpeciei, nimirum generalis & ſubalternæ, quæ alias ſub ſe ſpecies peculiares continet.

DVBI

DVBITATIO IV.

Quando ſacrilegium cenſendum ſit eſſe peccatum mortiferum, quando veniale.

20 *Quale peccatum.* RESpondeo, Mortiferum eſſe, Primò, Quando procedit ex contemptu rei ſacræ, vel cultus ad quem refertur: talia ſunt ſacrilegia hæreticorum, cùm vaſa ſacra, Sacramenta, altaria, templa, imagines Sanctorum, reliquias & ſimilia violant, profanant, proterunt, vaſtant: cùm Sacerdotes, Religioſos, vel alios viros eccleſiaſticos, quia tales ſunt, malè tractant, contumeliis afficiunt, &c. tunc enim ipſum ſacrilegium, ſeu violatio ſanctitatis rei directè eſt intenta. Secundò, Quando fit aliquid voluntariè in materia graui, quod peculiarem repugnantiam habet cum rei ſanctitate; vt ſi habens votum caſtitatis fornicetur, ſi actus matrimonij fiat in loco ſacro, etſi occultè, extra caſum neceſſitatis, &c. ſi longum opus ſeruile die feſto.

Secùs ſi materia ſit parua; vt ſi opus ſit breue, vel ſi non habeat repugnantiam peculiarem cum ſanctitate rei, ſed ſolum generalem, quo modo omnia peccata repugnant ſanctitati loci, & temporis, & perſonæ, vt ſi quis loco ſacro vel die ſacro detrahat proximo, ſi inebriet, malum alteri imprecetur, contractum iniquum faciat, &c. tunc enim malitia ſacrilegij per ſe non eſt niſi venialis, etiamſi peccatum, cui coniungitur, per ſe mortiferum ſit. Tertiò, Quando ex ignorantia vel negligentia craſſa fit aliqua notabilis iniuria rei ſacræ; vt ſi quis malè baptizet, conſecret, abſoluat; ſi in irregularitate vel cenſura ordinetur vel ordinet; ſi in peccato mortali vel excommunicatione Sacramentum adminiſtret, vel accipiat, & alia huiuſmodi. Si autem ignorantia vel inaduertentia, ex qua procedit opus, ſit leuis, erit ſolùm veniale: ſi inculpata, nullum.

De pœnis ſacrilegorum vide multa 17. q. 4.

21 *Pœna ſacrilegorum.* Solum Notandum eſt hoc loco, non omnes ſacrilegos incurrere pœnam excommunicationis latæ ſententiæ ipſo facto, ſed quoſdam tantùm. Primò, Percuſſores Clericorum; cap. 29. Si quis ſuadente. 17. q. 4. Secundò, Incendiarios, qui Eccleſias vel alia loca ſacra incendunt & vaſtant, cap. Tua nos. 19 de ſententia excommunicationis; eſtq; communis ſententia Canoniſtarum. Verùm iſte Canon hoc non efficaciter probat, vt oſtendit Caietanus v. Excommunicatio. cap. 22. & Nauarrus cap. 27. n. 94. ſolùm enim dicitur, *etiam incendiarios ex quo ſunt per Eccleſiæ ſententiam publicati, pro abſolutionis beneficio ad Sedem Apoſtolicam mittendos*; vnde Gloſſa dicit primùm excommunicandus per Epiſcopum, iuxta hunc canonem, & tunc publicandos: nullus autem alius canon eſt, per quem ipſo facto excommunicentur, vt docent Caietanus & Nauar. ſupra. Itaque niſi conſuetudine a Prælatis approbata (quæ ex communi ſententia Doctorum orta eſſe potuit) excommunicati ſint, videri poſſunt non eſſe ipſo facto excommunicati. Suarez noſter & quidam alij dicunt, illos eſſe excommunicatos per cap. Conqueſti. 22. de ſentent. excomm. vbi excommunicantur qui effringunt & ſpoliant eccleſias: qui
22 enim incendunt, poſſunt dici illas effringere, cùm omnino deſtruant; & ſpoliare, quia hoc nomine quæuis damnificatio rebus Eccleſiæ illata continetur; vt ſi quis frangat, vel laceret, vel comburat imagines, veſtes ſacras, &c. non minùs ſpoliat quàm qui hæc ſecum aſportat. Hæc ſententia mihi probatur, cùm enim hic Canon editus ſit in Eccleſiæ fauorem, verba ample ſunt interpretanda, quantum orationis proprietas patitur.

Tertiò, Qui effringunt & ſimul ſpoliant eccleſiam vel alium locum pium; d. cap. Conqueſti. 22. de ſententia excommunicationis. Vbi nota, alterum non ſufficere, ſed vtrumque debere coniungi, effractionem & ſpoliationem; vt Caietanus cap. 21. v. Excommunicatio, & Nauarr. num. 94. docent.

Quartò, Qui gabellas, collectas, & ſimilia imponunt Clericis, vel impoſita exigunt, vel exigi curant abſque Summi Pontificis conceſſu. de quo & aliis quibuſdam contra libertatem eccleſiaſticam, vide Bullam Cœnæ Domini. vide etiam Concilium Trident. ſeſſ. 22. cap. 11. de inuaſoribus honorum & iurium eccleſiaſticorum, & locorum piorum.

DVBITATIO V.

Quid ſit blaſphemia, quotuplex, & quàm graue peccatum?

BLaſphemia generatim ſignificat omne conuitium & maledictum in aliquem, præſertim alicuius dignitatis & excellentiæ, vt ex Auctoribus profanis conſtat, & ex Apoſtolo 1. ad Corinth. 4. *Blaſphemamur & obſecramus.* & ad Titum 3. *Admone illos neminem blaſphemare*: hoc eſt, maledicere, conuitiari, vt Hieronymus ibidem docet. Tamen ex vſu Patrum & Theologorum ordinariè accipitur pro contumelia in Deum, qui eſt ſummæ excellentiæ & dignitatis: nimirum cùm aliquid dicitur, quo eius honori derogatur. Vnde D. Auguſtinus lib. de moribus Manichæorum cap. 11. *Eſt autem blaſphemia, cùm aliqua mala dicuntur de bonis. Itaque iam vulgò blaſphemia non accipitur, niſi mala verba de Deo dicere. De hominibus namque dubitari poteſt: Deus verò ſine controuerſia bonus eſt.* Quod igitur in homines eſt contumelia, hoc in Deum eſt blaſphemia. Nauar. cap. 12. num. 81. ſic definit: *Blaſphemare eſt tacitè vel expreſſe verbo vel ſcripto contra Deum vel Sanctos eius aliquid contumelioſum dicere.* Sed qua parte tendit in Sanctos non tam videtur eſſe blaſphemia, quæ Deum impetit, & religioni opponitur; quàm peccatum contra honorem Sanctorum, oppoſitum duliæ. Verum tamen eſt quod Nauarrus dicit. Nam contumelia Sanctorum in Deum redundat; & hac ratione habet rationem blaſphemiæ, non autem quatenus ſiſtit & terminatur in Sanctos Formaliter itaque definiri poteſt: *Blaſphemia eſt iniurioſa in Deum locutio*; ſiue: *Eſt locutio in Deum contumelioſa*; ſiue: *Eſt contumelia in Deum verbo irrogata.* Contumelia generatim dicitur omnis inhonoratio, ſeu omne ſignum vel factum, quo honori alterius derogatur. Directè enim opponitur honori. Nam etſi potiſſimùm fiat verbis, quæ ſignificandi principatum obtinent; ſæpè tamen fit aliis ſignis, vt ex vſu probatorum Auctorum conſtat, & docet diuus Thomas quæſt. 72. art. 1. Alia enim eſt contumelia

Margin notes of the right column: 23, beside the line "BLaſphemia generatim ſignificat omne conui-"; *Quid ſit.*, beside "*Eſt autem blaſphemia, cùm aliqua mala dicuntur de*"; 24 *Contumelia.*, beside "*Eſt contumelia in Deum verbo irrogata.* Contumelia" and the line after it.

verborum, alia factorum; vt ſi quis alteri in faciẽ ſpuat, ſi alapã feriat, &c. Sed ea tantùm contumelia in Deum eſt *blaſphemia*, quæ verbis agitur: ſicut non omnis honoratio Dei eſt laus, ſed ea ſola quę verbis fit. Blaſphemia autem directè opponitur laudi diuinæ. Itaque ſicut *laus* eſt honor qui Deo verbis & ſermone defertur, cum excellentia eius prædicatur: ita *blaſphemia* eſt contumelia quæ ſermone infertur, cum indignè de Deo quis loquitur. Poteſt autem iſte ſermo vel eſſe interior, & ſic erit blaſphemia cordis, vel exterior, & erit blaſphemia oris. Poteſt etiam fieri inſtrumento Muſico, vel ſcriptura. Omnibus enim his modis vſitatum eſt inter homines loqui.

Contumeliæ quæ aliis ſignis fiunt, v.g. quas Iudæi Domino noſtro inferebant conſpuendo, velando, alapis cædendo, inter latrones crucifigendo & ſimilibus, non erant propriè blaſphemiæ, quia non erant iniuriæ verborum, ſed factorum; neque conſiſtebant in malè loquendo, ſed in malè & iniurioſè ipſius perſonam tractando: quamuis ſimul plurimas verborum iniurias ſeu blaſphemias his adiunxerint, etiamque non tam ſacrilegia, quæ verſantur immediatè non circa ipſum Deum, ſed circa res ipſi dicatas & conſecratas; quàm infandæ contumeliæ in ipſam perſonam diuinam ob ſuam atrocitatem proprio nomine carentes & ineloquibiles!

25 Eſt contra Religionem. Ex his patet, blaſphemiam propriè & formaliter eſſe contra religionem, cum ſit contumelia quædam verbalis in Deum, & eius turpitudo ſita ſit in eo quòd verbis honori diuino detrahatur.

Non obſtat quòd D.Thomas 2.2.quæ.13.art.1. velit blaſphemiam opponi confeſſioni fidei: quia id verũ eſt de ea quæ ex animo infideli procedit; vt cùm hæreticus (quia ſic ſentit) dicit Filium eſſe minorem Patre, Deum eſſe auctorem malorum. Hæc enim blaſphemia eſt confeſſio infidelitatis, ac proinde opponitur contrariè confeſſioni fidei; ſicut infidelitas fidei. Ea verò quæ nõ procedit ex animo infideli, ſed ex ira, præſertim ſi imprecando vel optando fiat, non opponitur propriè confeſſioni fidei. Non enim opponitur priuatiuè ſicut omiſſio confeſſionis fidei vrgente obligatione, vt per ſe conſtat: neque etiam contrariè, quia non cenſetur confeſſio infidelitatis, aut doctrinæ fidei denegatio, ſed ſolùm cõtumelia quædam, & læſio honoris diuini. Cõfirmatur, quia talis nihil enunciat quod ſit contra doctrinam fidei, ſed ſolùm optat & imprecatur, non quia putat id fieri poſſe, aut eſſe conueniẽs, ſed vt ſe de Deo quodammodò vindicet. Simili modo qui odit Deum, optat illum non eſſe, aut non eſſe omnipotentem, non tamen agit contra fidem, aut eius profeſſionem: quia non indicat nec ſignificat id ita eſſe, aut eſſe poſſibile, aut conueniens in ſe; quamuis iudicet eſſe conueniens ſuo affectui.

26 Eſt diſtincta malitia. Addo, etſi pleraque blaſphemiæ etiam aliquid contra fidem enuncient aut inſinuent, hæc tamen deformitas formaliter eſt diſtincta ab ea quæ cõſtituit rationẽ blaſphemiæ. Alia enim malitia eſt, nolle credere, vel repugnare doctrinæ fidei; alia, repugnare honori diuino. Nam illud eſt commune multis aliis quæ non ſunt contra honorẽ diuinum, nec vllam blaſphemiam continent; v.g. negare purgatorium, indulgentias, Sacramentum matrimonij & ſimilia, eſt contra fidei confeſſionem, non tamẽ eſt blaſphemia. Non enim omnes hæreſes ſunt blaſphemiæ. Itaque ratio blaſphemiæ conſiſtit in eo, quòd dicatur aliquid repugnans nõ fidei cõfeſſioni, ſed honori diuino, quamuis ſemper aliquo modo implicite vel explicite illud ſit coniunctum. Idem confirmatur ex eo quòd blaſphemo in confeſſione non ſufficiat ſi dicat, Feci contra fidei confeſſionem, vel dixi hæreſim; ſed oportet dicere, Blaſphemaui: & tamen omnia peccata quatenus præciſè repugnant confeſſioni fidei, ſunt eiuſdem ſpeciei, ſicut omnes hæreſes, vt ſunt contra fidem ſunt eiuſdem ſpeciei.

Blaſphemia tripliciter diuidi poteſt. Primò, ex parte actus, qui vel eſt interior vel exterior, & ſic alia eſt *blaſphemia cordis*, alia *oris*. Quidam addunt *blaſphemiam operis*, cùm ipſo opere falſum de Deo ſignificatur; v.g. per idololatriam, vel aliis in Deum factorum contumeliis: ſed hæc propriè non eſt blaſphemia, vt dictum eſt, quia blaſphemia eſt iniuria verborum, non factorum. Secundò ex parte modi, & ſic alia eſt *enunciatiua*, alia *imprecatiua*, alia (vt ſic dicam) *dehoneſtatiua*. 27 Diuiſio

Enunciatiua fit affirmando vel negando, idque tripliciter. Primò, cùm Deo aliquid tribuitur, quod eius excellentiæ non congruit; vt ſi dicatur auctor malorum, crudelis, iniuſtus: ſi probroſo nomine compellatur. Secundò, cùm negatur id quod ipſi competit; vt cùm negatur trinitas perſonarũ, vel generatio Filij, vel æqualitas Filij cum Patre, vel proceſſio Spiritus ſancti ex Filio. Eòdẽ pertinet cùm dicitur, Renego Deũ: quamuis quidam putent id dici per modum iuramenti; vt ſenſus ſit, Niſi ita ſit, nego Deum. Sed reuera eſt blaſphemia ſaltem cõditionalis. Non enim adducitur Deus in teſtem, ſed negatur exiſtere, niſi quod dicitur ſit verum: quæ in re eſt maxima iniuria, quòd ex tam vili cauſa homo tam indignè de Deo loquatur, & paratus ſit illi tantam contumeliam abſolutè irrogare. Tertiò, cùm id quod proprium eſt Dei tribuitur creaturæ, vt cùm Phariſæi dicebant: *In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.* quibus in verbis duplex erat blaſphemia. Nam diabolo tribuebant id quod manifeſtè diuina fiebat virtute; & Chriſto, qui erat Deus, tribuebant commercium cum diabolo. Similiter cùm idolo vel creaturæ dicitur: Tu es Deus meus, tu me ab hoſtibus meis liberaſti. Sic cùm Iſraëlitæ dicebãt de vitulo cõflatili: *Iſti ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra Ægypti*; Exodi 32. Hi tamen tres modi non diſtinguuntur ſpecie, ſed ſunt vnius rationis, vt docet D.Thomas q.13.art.1.ad 3. Nam attribuere Deo quod ei non conuenit, & remouere ab eo quod ei cõuenit, nõ differunt niſi ſecundùm affirmationẽ & negationem, quæ nõ variant rationem iniuriæ vel contumeliæ, ſicut nec rationẽ notitiæ vel erroris. Ea autẽ quæ Deo ſunt propria tribuere creaturæ, nihil videtur aliud, quàm tribuere Deo quod ipſi nõ conuenit, & ſignificare ipſum non diſtingui à re creata, vt ibidem docet.

Imprecatiua blaſphemia eſt, cùm quis optat ſiue imprecatur Deo malum. Talis eſt blaſphemia damnatorum, & peſſimorum hominum.

Dehoneſtatiua eſt, cùm quis membra Chriſti, vel Sanctorum, indecorè & inhoneſtè nominat. Vide Nauarr. cap. 12. num. 85. & Caiet. in Summa v. Blaſphemia.

Petes, Vtrùm ſit blaſphemia, cum iuratur, vel ex ira dicitur, caput Dei, corpus Dei, ſãguis, mors Dei: quibus loquendi modis milites lingua vul- 28

gari

gari ſæpè ſolent vti. Reſpond. Si velint indicare, Deum iſta habere ſecundum diuinitatem, eſt vera blaſphemia; quia tribuunt diuinitati, quod ei non congruit: ſi verò loquantur in genere, & velint ſignificare iſta in Deo eſſe, eo modo quo in eccleſia audiuerunt illa Deo competere, non eſt blaſphemia; quia poſt incarnationem Domini illa verè Deo conueniunt. ita Caietan. & Nauarrus ſuprà. Sunt tamen peſſimi modi, & valdè ad blaſphemiam vergentes. quia illæ locutiones potiùs indicant iſta per ſe conuenire diuinitati & proferuntur modo ſatis indecoro.

29 Tertiò diuiditur ex parte termini: hoc modo alia eſt in Deum immediatè, alia immediatè in Sanctos, vel in creaturam, vt ad Deum pertinet, mediatè verò in Deum. Prior iam ſatis explicata eſt. Altera quæ in Sanctos, non habet rationem blaſphemiæ propriè vt in ipſos terminatur; ſed contumeliæ oppoſitæ honori Sanctorum, & obſeruantiæ ipſis debitæ. quatenus tamen in Deum redundat, habet rationem blaſphemiæ, vt dictum eſt ſuprà.

Blaſphemia in Sanctos.

Dices, Cultus & laus Sanctorum non habet rationem latriæ, ſed duliæ tantùm & obſeruantiæ ſupernaturalis: ergo neque contumeliæ Sanctorum habent rationem blaſphemiæ. Reſpond. negandu conſequentiam: quia minus requiritur ad rationem peccati quàm virtutis. Vt enim dicatur latria, requiritur vt directè intendatur honor Dei tanquam principale motiuum: vt autem ſit iniuria Dei & contumelia, non requiritur vt ea ſit directè intenta, ſed ſufficit vt ex opere quodammodò redundet, idque ſit animaduerſum. Sicut ſi quis diceret aulicos Regis quos ipſe magni facit, & honorari vult, eſſe homines imprudentes, vel mendaces, vel parum dignos illo gradu, &c. iniuriam faceret Regi: quia ſignificaret Regem vel ignorare iſtos illorum defectus, vel talibus hominibus delectari, &c. Pari modò, cùm quis maledicit creaturæ, non eſt blaſphemia, ſi id fiat abſque reſpectu ad Deum. Vnde non eſt peccatum mortale, ſi abſit iniuria alterius: ſi verò id fiat in ordine ad Deum, quatenus eſt res Dei, ſic eſt blaſphemia in Deum. nam eſt ipſi Deo imprecari malum in ſuis bonis externis; vt cùm quis maledicit rebus ſui inimici, ipſi malum imprecatur. Similiter ſi quis aliquid in creaturis calumnietur tamquam non benè factum, vel quaſi meliùs & perfectiùs in ſua ſpecie fieri potuerint.

Maledicere creaturæ.

30 Maledicere autem creaturæ quatenus nobis fuit occaſio peccati, vel magnarum calamitatum, per ſe non eſt peccatum. ſic Iob maledixit diei natiuitatis ſuæ; & Dauid montibus Gelboë. ſecùs ſi moleſtia ſit parua. Hæc enim non eſt iuſta cauſa maledicendi; quomodo aurigę maledicunt interdum ſuis equis & nautæ ventis. Verùm ordinariè non eſt niſi peccatum veniale, vt docet Caiet. 2.2. qu.13. art.1. & Nauar. cap.12. num.86.

31 Quod ad peccati huius grauitatem attinet, conſtat ex genere ſuo eſſe mortiferū valdè graue. Eſt enim contumelia in Deum, & ipſum Deum directè impetit. Cùm enim aliter Deo nocere nō poſſit homo, lingua ſua veluti funda contumelias & verborum iacula in eum vibrat. Et quidem ſi ſit directè volita, vt dum fit animo conuitiandi Deo, ſiue ex odio in Deum, ſiue ex furore iracundiæ, ſic eſt grauiſſimum inter ea quæ religioni opponuntur; quia intenditur malum Dei: in ceteris autem hoc non intenditur. Vnde etiam eſt grauius idololatria, periurio, violatione voti, & ſacrilegio. Hoc modo Gloſſa in cap.18. Iſaiæ ex Hieronymo dicit: *Omne peccatum comparatum blaſphemiæ, leuius eſt.* imò ex hac parte videtur grauius infidelitate: quia per infidelitatem non intenditur malum Dei. Si autem non fiat animo conuitiandi Deo, ſed ex ira in hominem vel impatientia; ſic non eſt grauius idololatria, & quibuſdam aliis: eſt tamen peccatum mortiferum valdè graue; quia grauiter lædit honorem diuinum: ſicut qui proximo detrahit, vel contumeliam facit aduertens quid agat, grauiter peccat; etiamſi directè non intendat illum lædere, ſed ex quadam loquacitate, vel nimia libertate id fiat. Fieri tamē poteſt vt ſit veniale: Primò, Si ioco vel in modum apologi dicatur; vt ſubinde fit in quibuſdam narratiunculis. Tunc enim non eſt vera blaſphemia, quia non intendit aliquid ſignificare, quod ſit Deo indignum, etſi modis loquēdi non ſatis idoneis vtatur. Secundò, Si non aduertat ſaltem perfectè quid dicat; ſiue id fiat ex paſſione aliqua & ſubita indignatione, ſiue ex praua conſuetudine, lingua mentem præuertente, vt docet Nauar. num.84. Hoc ipſo enim quo deeſt animaduerſio, deeſt nouum voluntarium, & noua libertas; ac proinde noua culpa letalis. Vnde ſi nullo modo aduertat, vacabit omni culpa etiam veniali. Cui tamen ex conſuetudine id accidit, tenetur ſub peccato mortali illam conſuetudinem corrigere, & operam dare ne in huiuſmodi actus etiam inculpatos prorumpat: quia ſunt honori diuino iniurioſi. Vnde id omittendo cenſetur honorem Dei parui pendere, & parum curare quòd ipſi fiat contumeliam. Itaque etſi in confeſſione non teneatur illos actus explicare, cùm non ſint voluntarij vt actus, ſed vt effectus, & ſolùm confusè in illa omiſſione & negligentia; tamen tenetur explicare ſe habere talem conſuetudinem, eámque neglexiſſe emendare. Idem dicendum de ſimili conſuetudine in iurando.

Poteſt eſſe veniale.

Petes Primò, Vtrum blaſphemia poſſit eſſe venialis ex materiæ paruitate? Reſpond. Non poſſe; quia nulla in Deum contumelia poteſt eſſe parua, ſi cum plena animaduerſione fiat. Sic neque periurium, neque idololatria venialis eſſe poteſt.

Petes Secundò, Vtrum omnes blaſphemiæ ſint eiuſdem ſpeciei? Caietan. qu.13. art.1. affirmat. ait enim: *Aduerte, quòd quia ſpecies blaſphemiæ nō diuerſificantur per Deum & Sanctos, nec per tria illa in littera numerata, nec per enunciationem & deſiderium, nec per honorem, famam, & huiuſmodi; in vna & eadem ſpecie eſt blaſphemia Dei & Sanctorum, ſiue id fiat per modum maledictionis, ſiue contumeliæ, ſiue irriſionis, ſiue detractionis.* Et infrà: *Hinc habes confeſſor quòd varietas blaſphemiarum pro diuerſitate ſpecifica non eſt inquirenda, ſed pro maiori grauitate iudicanda.* Hęc ſententia Caiet. eſt ſatis probabilis, ſi ſola blaſphemiæ malitia conſideretur. Confirmatur; quia valdè probabile eſt, omnes contumelias ſeu apertas iniurias contra honorem alterius eſſe eiuſdem ſpeciei: ſimiliter omnes detractiones ſiue iniurias occultas, quibus fama læditur, vt docet Emmanuel Sà in vltima editione Romana: ergo idem dicendum de contumeliis in Deum. Et quamuis detractio & contumelia in homines diſtinguantur, ſicut furtum & rapina. quia contumelia læditur honor violentè, nimirum in præſentia ho, 32

Gravitas peccati.

An eiuſdem ſpeciei.

tia hominis, vel vt ipſe cognoſcat & ſentiat; detractione occultè, vt non ſentiat: tamen in Deum hæc diſtinctio locum non habet. Nam omnia in eius præſentia fiunt. Vnde contumelia & detractio in Deum ſunt eiuſdem rationis, vt docet D. Thomas qu. 76. art. 4. ad 1. & Caietan. hoc loco.

33 *Quomodo confitenda.* Addo tamen Primò, Si blaſphemia procedat ex odio, vel deſperatione, vel infidelitate, id eſſe neceſſariò in confeſſione explicandum: quia etiamſi ipſa malitia blaſphemiæ per ſe ſit eiuſdem rationis, tamen accedit noua & diſtincta malitia ex motiuo a quo procedit, & cuius affectu imperatur. Vnde cum malitia horum actuum ſit planè diſtincta à malitia propria blaſphemiæ, accedit blaſphemiæ noua deformitas, quatenus ab illis procedit, & tamquam actus externus informatur. Secundò, aperiendum quoque vtrùm procedat ex odio in Deum, vt fit in damnatis, & interdum in peſſimis hominibus, an ex iracundiæ furore. Nam & hæc peccata ſunt diuerſæ rationis, & conſequenter ipſi actui externo diuerſam malitiam impertiunt. Tertiò, vtrùm fuerit directè volita, vt cùm fit animo faciendi contumeliam Deo; an indirectè ſolùm, vt cum fit ex ira erga hominem, ad oſtendendam animi indignationem, vel ex impatientia abſque prauo motu in Deum. *Quando directè volitũ efficiat diſtinctam ſpeciem.* Etſi enim indirectè volitum cenſeatur abſolutè voluntariũ, & eſſe eiuſdem ſpeciei ac volitum directè; tamen id non habet locum, quando obiectum volitum eſt aliqua iniuria vel deformitas honeſtati virtutis contraria; vt patet cùm inobedientia vel ingratitudo eſt volita directè. Longè enim alterius rationis peccatũ eſt, cùm facis aliquid directa intentione vt legem vel præceptum Superioris violes; aliud cùm ſolùm indirectè id velle cenſeris: vt dum alia intentione vis & facis opus, quod contra legem eſſe noſti. Idẽ patet in violatione voti, iuramenti, & aliarum virtutum. Quare idem dicendum, cùm quis directa intentione blaſphemat, Dei cõtumeliam intendens. Hæc enim eſt formaliſſima blaſphemia. Ratio eſt, quia cùm aliquid directè eſt volitum, eſt peculiaris & poſitiuus affectus erga illud obiectum, qui ab illo ſpeciem accipit: qui affectus non eſt in eo qui ſolùm indirectè & interpretatiuè illud vult. Vnde ſi illud obiectum ſit aliqua malitia, affectus ille incomparabiliter peior eſt, quàm is quo ſolùm intenditur aliqua voluptas, vel aliud non per ſe malum. habet enim poſitiuam tendentiam in malum tamquam in ſuum proprium obiectum: cúmque in illud tendat tamquam in finem, reſpicit illud ſub ratione illimitata, & non ſolùm vt eſt in hoc vel illo actu. Itaque altiori modo eſt malitia in actu, cùm eſt directè volita, quàm cùm indirectè ſolùm. Sic incomparabiliter peius eſt violare legem odio legis, quam affectu voluptatis vel commodi: & facere alicui iniuriam affectu ipſi nocendi, quàm tibi conſulendi. Pari itaque modo multò peius eſt blaſphemare Deum vt ipſi contumeliam irroges, quàm vt iram tuã in hominem declares. Vnde non dubium eſt, quin hoc in confeſſione tamquam peculiaris ſpecies, in qua ipſa malitia eſt directè volita, ſit aperiendum. Quartò, ſi fuerit blaſphemia in Sanctos, id etiam aperiendum: quia etſi fortè, qua parte redundat in Deum, eſt eiuſdem rationis ac aliæ blaſphemiæ; tamen additur noua malitia, quatenus ipſum Sanctum in ſe iniuria afficit. Verius tamen puto, blaſphemiam in Sanctos, etiam vt in Deum redundat, eſſe diuerſæ rationis; quia ſolùm mediatè circa Deum verſatur, niſi fortè fiat expreſsè in ipſos quatenus habent reſpectum ad Deum.

De pœnis in blaſphemos vide Caſtro lib. 1. de iuſta hæreticorum punitione cap. 12. In veteri lege iuſſit Dominus lapidibus obrui, Leuit. 24. *Qui blaſphemauerit nomen Domini, morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo populi, ſiue ille ciuis ſiue peregrinus fuerit.* Iure etiam ciuili morte plectendi: Authent. Vt non luxurientur. in fine. Sed hæc pœna his temporibus ob defectum religionis & iuſtitiæ non ſeruatur, vt ait Lucas de Penna in L. Omnes. C. de delatoribus. & Iulius Clarus §. Blaſphemia, num. 3. atroces tamen quibuſdam locis puniuntur morte; aliæ triremibus, exilio, linguæ abſciſſione vel pertuſione, vt refert Clarus. Iure Canonico laicis blaſphemantibus olim erat conſtituta ſolemnis pœnitentia, vt patet cap. 2. de maledicis. Sed hæc modò non eſt in vſu. Concilium Lateranenſe ſub Leone X. ſeſſ. 9. §. Ad abolendam. iubet vt non abſoluantur in foro cõſcientiæ abſque grauiſſima pœnitentia. Hic tamen prudentia opus, & conditio ac capacitas perſonarum conſideranda. Fumus v. Blaſphemia, in fine dicit, hoc non eſſe vſu probatum: vnde totum relinquitur prudentiæ Confeſſoris, ſicut in aliis criminibus. Ibidem ſtatuitur, vt qui blaſphemantem audierit, eum acriter obiurgare teneatur, ſi citra periculum id fieri poſſit. Ad quod etiam tenemur, etiamſi non ſperetur emendatio, modò aliud malum non timeatur; v.g. ne ampliùs blaſphemet. Ratio eſt, quia tenemur honorem diuinum tueri. hîc tamen prudentia opus eſt. Sufficit plerumque rei grauitatem abſque alia verborum aſperitate ob oculos ponere. Nulla cenſura huic ſceleri annexa, nec iure communi abſolutio reſeruata Epiſcopo. Quibuſdam tamen locis Epiſcopi ſibi reſeruant: ſed hoc DD. intelligunt de blaſphemia publica. 34 *Pœna blaſphemiæ.* *Pœnitentia.* *Corripiendi.*

Hactenus de Religione & vitiis ei aduerſis.

SECTIO

SECTIO SEPTIMA.

DE RELIQVIS VIRTVTIBVS IVSTITIÆ ANNEXIS, IN QVIBVS eſt ratio debiti legalis, vel moralis.

Quæ virtutes Iuſtitiæ annexæ.
Duplex debitum.

ILLÆ *virtutes dicuntur eſſe annexæ Iuſtitiæ, eiuſque veluti partes quædam, in quibus cernitur quidem aliquod debitum ad alterum; tamen illud vel eſt adeò magnum, vt illi non poßit ſatisfieri ad æqualitatem; vel eſt ita paruum, vt non inducat obligationem legalem & ſtrictam, ſed ſolùm moralem, quæ ex quadam honeſtate virtutis procedit: eſtque talis, vt niſi illi ſatisfiat, honeſtas morum conſeruari non poßit, vel non commodè & decorè poßit. vide D.Thomam qu.80. art. vnico. Prioris generis ſunt, Primò,* Religio. *Secundò,* Pietas. *Tertiò,* Obſeruantia. *Quartò,* Obedientia, *quæ eſt pars* obſeruantiæ. *Poſterioris, Primò,* Gratitudo. *Secundò,* Vindicatio. *Tertiò,* Veritas, *cui opponitur* mendacium *&* hypocriſis; iactantia *&* ironia. *Quartò,* Amicitia, *cui opponitur* adulatio *&* litigium. *Quintò,* Liberalitas, *cui opponitur* auaritia *&* profuſio. *Sexto,* Ἐπιείκεια *ſeu Æ*quitas. *De Religione iam dictum eſt, de ceteris nunc breuiter dicendum, vt ſingularum ratio conſtet. Fuſior tractatio non eſt neceſſaria, quia pleræque difficultates aliis locis ſparſim ſunt tractatæ. Itaque hæc Sectio continebit duo capita. Prius erit de virtutibus prioris generis. Poſterius de illis quæ ſunt generis poſterioris.*

CAPVT XLVI.

De reliquis virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt debitum legale.

Conſtat. 6. Dubitationibus.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit pietas, & quæ eius officia.

D.Thomas quæſtione 101.

1 *Pietas pro religione.*

NOTANDVM eſt, hoc nomen accipi tripliciter, vt colligitur ex D. Auguſtino libro 10. de ciuit. capit. 1. Primò, vt ſit idem quod Græcis εὐσέβεια & θεοσέβεια; & ſic non diſtinguitur à *religione*, & idem eſt *eſſe pium*, quod eſſe *religioſum*, ſeu cultui diuino addictum. cumque omni opere bono Deus dicatur coli, iuxta D. Auguſtinum & Scripturæ phraſim, omne opus bonum dicitur opus *pietatis*. Hoc modo accipitur paſſim in Scripturis, vt 1. ad Tim. 4. *Exerce te ipſum ad pietatem. pietas* (θεοσέβεια) *ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ.* vbi nomine *pietatis* videtur intelligere ſtudium internæ deuotionis, & ſincerum affectum erga Deum & proximũ: opponit enim illam corporali exercitationi, quæ conſiſtit in multis ieiunus, vigiliis, labore manuum, aliiſque corporis

affictio

afflictionibus, vt rectè exponit Anſelmus. Eodem modo ſæpiùs accipitur in eadem Epiſtola; & Iſaiæ 11. *Spiritus ſcientiæ & pietatis.* 2. Machabæorum 12. *Qui cum pietate dormierunt*, & alibi ſæpè. Hinc cultores Dei paſſim vocantur *pij*: idololatræ & peccatores, *impij*: quod nomen maximè in atheos competit, qui diuinitatem & omnem *religionem* tollunt.

2 *Pro miſericordia & benignitate.* Secundò, Accipitur pro *miſericordia*, ſeu benigno affectu, præſertim erga illos opis noſtræ egẽtes. hoc modo *pietas* ſæpe tribuitur Deo; vt quando dicitur *pius* Pater, *pius* Saluator; Eccleſiaſtici 2. *Quoniam pius & miſericors.* 2. Paralip. 30. *Pius enim & clemens eſt Dominus*, vbi Græcè eſt *ἐλεήμων* quod miſericordiam ſignificat.

3 Tertiò, Pro ſpeciali virtute, qua colimus parentes, tamquam vitæ & educationis nobis ſecundùm Deum auctores. hoc modo accipitur hîc à diuo Thoma, & definitur à D. Auguſtino lib. 83. qq.

Quid pietas. q. 3. ex Cicerone hoc modo: *Pietas eſt per quam ſanguine iunctis patriæque beneuolis, officium & diligens tribuitur cultus.*

Vbi notandum eſt, *pietatem* Primò & principaliter reſpicere Parentes, quia hi poſt Deum ſunt præcipui auctores ortus & educationis. Secundò, Patriam, quia etiam patria aliquo modo eſt principium ortus; tum quia parentes fouet, tum quia opportuna ad ortum & educationem ſuggerit. *patriam* voco oppidum, vicum, Prouinciam cum habitatoribus ſuis. Tertiò, Alios conſanguineos, nòn quòd illi ſint ortus principium, ſed quia in illis quodammodò repræſentantur nobis parentes, qui mediatè vel immediatè nobis ſunt ortus principium. ob eamdem rationem poteſt etiam extendi ad liberos & ad vxorem; quia in liberis repræſentantur nobis parentes noſtri, & vxor eſt inſtrumentum per quod natura à parentibus accepta in poſteros deriuatur. rarò tamen in praxi vtimur hac conſideratione: filios enim diligimus & honoramus tamquam aliquid noſtri; quia ſunt veluti pars à nobis deciſa in qua natura noſtra conſeruetur. itaque noſipſos potiùs, quàm parentes noſtros in illis intuemur & curamus. vxorem verò, quia vna caro nobiſcum, & quia adiutrix ad procreationem liberorum, & ad omnia vitæ ſubſidia. nihilominùs tamen, quia in his conſideratur

Pietas generatim ad omnes ſanguine iunctos pertinet. coniunctio ſanguinis & naturæ, rectè à Cicerone & D. Thoma hi affectus ad pietatem referuntur; quæ generatim ad omnes propagine coniunctos pertinere dicitur.

4 *Debitum quod pietas ſoluit.* Notandum Secundò, Rationem, quam *pietas* in ſuis obſequiis principaliter reſpicit, eſſe debitum illud, quod habemus erga parẽtes & erga patriam, quantenus ſunt nobis principium ortus & educationis, (quæ etiam bonam inſtitutionem complectitur:) quod debitum, præſertim erga parentes, tale eſt, vt exhaurire illud nequeamus, reddendo illis æquiualẽs, iuxta Ariſtotelem. quod intellige, in eodem rerum ordine & obſequiis ordinariis: nam beneficium à parente & etiam à patria acceptum, obſequiis ſupernaturalibus vel extraordinariis compenſari & etiam vinci poteſt: vt ſi filius conuertat parentem & patriam ad fidem Chriſti, vel ſi vitam pro eorum liberatione exponat. qua de re vide diſputationem apud Senecam lib. 3. de beneficiis cap. 34. & 35. vbi oſtendit beneficium paternum à filio etiam vinci poſſe. Hoc tamen non ſoluit filium obligatione naturali, qua patri obſtringitur; quia ſemper manet filius. Adde, debitum illud, quo peculiariter patriæ nobis præ reliquis Prouinciis vel locis obſtricti ſumus, ratione beneficij ortus, non eſſe ita magni momenti; vt pulchrè oſtendit Lipſius in ſua Conſtantia c. 11. quia hoc beneficium potiùs eſt aſtrorum & elementorum quàm anguſti natalis ſoli. Hinc videmus viros ſapientes vulgarem illum patriæ affectum non magni feciſſe; quaſi nõ hic vel ille vicus, aut oppidulum aliquod patria ſit, ſed mundus totus. quia tamen communia elementorum & cælorum beneficia ad nos non niſi per loca, quæ incolimus perueniunt, non eſt, ceteris paribus, hic affectus patriæ omnino contemnendus.

Ex dictis colligi poteſt Primò, Quod ſit *obiectum quod*, & *obiectum cui*, & *ratio formalis obiectiua* huius virtutis; quæ tria, ſicut in omni virtute ad Iuſtitiam pertinente, ita etiam in hac reperiri debent. *Obiectum* enim *quod* huius virtutis eſt cultus, & obſequium externum, ad quod hæc virtus ordinatur. actus enim externus virtutis habet ſe per modum obiecti reſpectu actus interni, & conſequenter reſpectu ipſius habitus. Nec obſtat, quòd idem actus ſit opus eiuſdem virtutis; quia virtutes operatiuæ faciunt ſuum obiectum; & in eo diſtinguuntur à ſpeculatiuis, quæ illud ſupponunt, non faciunt. Deinde non eſt opus virtutis immediatè à virtute elicitum; hoc enim non poteſt eſſe obiectum, ſed imperatum & productum mediante alia potentia, cui operi non repugnat eſſe obiectum virtutis imperantis. conſiſtit autem hic cultus partim in honore parentibus ſuo tempore & loco deferendo; partim in neceſſariis vitæ ſubſidiis præbendis, quando ea aliunde non habent; vt ſi capti ſint ab hoſtibus, liberentur; ſi egeſtate laborent, ſuſtententur; ſi preſſi mœrore, recreentur: vt colligitur Matth. 15. In quem locum vide Hieronymum & D. Thomam art. 2. cùm enim ipſi nobis ſint cauſa vitæ & educationis, tenemur viciſſim iure naturali cuiuſdam gratitudinis illorum vitam & ſtatum, ſi in periculo verſetur, quantum in nobis eſt, conſeruare. Alioquin indignus eſt vita, qui vitæ ſuæ auctorem negligit: ſicut è contrario dignus, qui fouet. vnde in lege promittitur longæuitas illis, qui parentes honorant. Neque ſolùm hæc naturalia obſequia continet ille cultus, ſed etiam ſupernaturalia, quibus iuuentur ad ſalutem: nam etiam hæc illis præ ceteris debentur. 5 *Obiectum quod, & cui, ratio formalis obiectiua.* *Quis cultus parentibus debeatur.*

Obiectum cui ſunt parentes & conſanguinei, patria & patriæ beneuoli: pietas enim cultum defert parentibus, tamquam vitæ auctoribus, & propter parentes aliis conſanguineis, quia in ipſis parentum ſanguis exiſtit. Deinde patriæ, & propter patriam ſociis, & patriæ fœderatis: ſicut enim conſanguinei honore & obſequio digni ſunt, quia parentes in ipſis quodammodò conſpicimus; ita beneuoli patriæ, quia in ipſis fauorem & auxilium patriæ conſpicimus. 6 *Obiectum cui.*

Ratio formalis obiectiua poteſt conſiderari vel in *obiecto quod*, vel in *obiecto cui*. In *obiecto quod* nihil eſt aliud quàm ratio *debiti*: hæc enim non ſolùm tenet ſe ex parte ſubiecti, ſed etiam obiecti in Iuſtitiæ partibus. In *obiecto cui* eſt ratio *principij ortus noſtri*; quæ rationes ita ſe habent, vt altera alteri ſubordinata ſit. ideò enim pietas præſtat cultum & obſequium parentibus & patriæ, quia hoc illis eſt debitum; ideò autem eſt debitum, quia 7 *Ratio obiectiua.*

ipſi

ipſi ſunt principium ortus. vnde hæc eſt prima ratio obiectiua, quam hæc virtus mediate reſpicit. ab hac autem altera illa, (nempe ratio *debiti*) quam reſpicit immediate, ſpeciem accipit. vnde etiam hæc virtus ab eadem ſpeciem habet, etiá mediate. habet igitur ſpeciem ab vtraque ratione obiectiua, ab altera mediate, ab altera proximè. Idem cernitur in aliis Iuſtitiæ partibus, vt ſuprà c.2. dub.5. num.7. dictum eſt.

Vtrùm autem filius aliquando propter officium pietatis impediatur ab ingredienda Religione, vel ſi ingreſſus ſit, teneatur egredi, dictum eſt ſupra cap.41. dub.3. vide D. Thom. q.101. art.3.

8 Colligitur Secundò. Hinc virtutem meritò ſibi primum locum poſt religionem vindicare; quia parentes ſunt veluti ſecundarij quidam dij reſpectu filiorum, tamquam ſecundaria principia eſſentiæ, vitæ & doctrinæ. vnde repræſentant filiis quodammodò ipſum Deum, qui eſt primarius & ſummus omnium parens. Hinc fit vt poſt præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinet, primum ſecundæ tabulæ ſit de honore parentibus exhibendo. Hæc tamen intellige, conſiderato ſtatu hominis naturali, & intra limites legis naturæ; nam in iis, quæ ad ſtatum ſupernaturalem pertinent, parentum non eſt illa auctoritas.

9 *Pietas in parentes ſpirituales.* Vnde quæ dicta ſunt de *pietate* in parentes carnales, accommodari poſſunt cuidam virtuti, quæ reſpicit debitum, quod parentibus ſpiritalibus (qui nobis ſecundùm Deum ſunt auctores vitæ ſpiritalis, per quam ſumus Chriſtiani vel Religioſi) debemus, quæ etiam *pietas* dici poteſt, ſicut illi *parentes* dicuntur: non enim his minus debetur quàm parentibus carnis; quia ab illis naturæ diuinæ communionem & vitam quamdam ſupernaturalem accepimus; ſine qua parum prodeſſet totum id, quod à parentibus carnis noſtræ habemus. ſed hæc virtus non diſtinguitur ab *obſeruantia* ſupernaturali.

DVBITATIO II.

Quid ſit obſeruantia.

D. Thomas q.102.

10 *Quibus deferenda.* RESpondeo, Sicut virtus *pietatis* defert cultum parentibus, quia ſunt auctores vitæ & educationis, ita *obſeruantia* omnibus Superioribus, quia ſunt auctores noſtræ gubernationis. quicumque enim nos aliqua in re gubernant, aliquo cultu digni ſunt; & cultus eis, ratione huius eminentiæ coniunctæ cum beneficio gubernationis, eſt debitus. Sic honor & obſequium debetur magiſtro à diſcipulo, duci à milite, Magiſtratui à ciue, Principi à ſubdito, Abbati à Monacho, Epiſcopo à Clericis, domino à ſeruis. in his enim omnibus eſt excellentia quædam & auctoritas per quam gubernant alios.

11 *Obiectio.* Dices, Non ſolùm eos, qui nos gubernant, obſeruantiæ cultu proſequimur, ſed etiam eos, qui ſapientia, ſanctitate, virtute, vel auctoritate ſunt inſignes; quamuis nullam in nos iuriſdictionem habeant, aut nulla in re nos dirigant: ergo hæc virtus non reſpicit debitum ex gubernatione proueniens.

Reſponſ. Reſpondeo negando conſequentiam; quia etſi iſti actu nulla in re nos gubernent, tamen idonei ſunt gubernare, ratione excellentiæ quam habent: & ideò cultus illis debetur. Itaque obſeruantia reſpicit tamquam *obiectum cui*, id, quod eſt principium gubernationis actu vel potentia, vt docet D. Thomas art. 1. ad 2. primario tamen id, quod actu gubernat, ſecundariò quod aptum eſt gubernare. Quare cùm omnis virtus ad hoc rectè diſponat hominem, facit eum obſeruantiæ cultu dignum, vt docet Caietanus qu.103. art. 4. quamuis debitum erga hunc hominem non ſit tantum, quantum erga illum, qui actu gubernat. cuius ſignum eſt, quòd ſi omittas cultum debitum Superiori, poſſis puniri per leges; ſecus ſi cultum aliis debitum negligas, quamuis in hac omiſſione peccatum eſſe poſſit. *Extendit ſe primariò ad eos, qui actu gubernant, ſecundariò ad idoneos gubernare.*

Hinc patet Primò quid ſit *obſeruantia*; eſt enim virtus cultum deferens Superioribus & aliis perſonis excellentibus, quæ nos gubernant, vel gubernare ſunt idoneæ. vbi explicatur actus virtutis, & obiectum quod & obiectum cui, & ratio obiectiua. Actus enim eſt, *deferre cultum*, id eſt, honorem & obſequium, quando ratio poſtulat. Idem cultus eſt *obiectum quod*, cùm ſit opus externum virtutis, quod virtus intendit. *Obiectum cui* eſt Superior & quæuis perſona excellens. *Ratio obiectiua* in obiecto cui, eſt excellentia, vt eſt principium gubernationis actu vel poteſtate. hinc oritur *ratio obiectiua proxima*, quæ cernitur in *obiecto quod*, nempe ratio debiti ob talem cauſam. 12 *Quid ſit obſeruantia. Obiecta eius.*

Ex quibus facilè intelligi poteſt definitio illa, quam ex Cicerone refert D. Auguſt. libro 83. qq. qu. 31. *Obſeruantia eſt per quam homines aliqua dignitate antecellentes, cultu quodã & honore dignamur.*

Patet Secundò, quid interſit inter pietatem, & obſeruantiam: *pietas* enim defert cultum debitum alicui vt principio ortus & educationis; *obſeruantia* debitum vt principio gubernationis: quæ debita ſunt diuerſæ rationis, ſicut & beneficia & cauſæ à quibus oriuntur. vnde 13 *Diſcrimen pietatis & obſeruantiæ.*

Patet Tertiò, *Pietatem* eſſe præſtantiorem obſeruantia per ſe loquendo; & ceteris paribus magis obligare, vt docet D. Thomas qu.102. art. 3. quia maius magiſque intimum eſt beneficium ortus & educationis, quàm gubernationis reliquæ vitæ, in eodem ordine rerum. 14

Dices, Magis obligamur erga Principem, quàm erga parentem: ſi enim vterque eſſet in extrema neceſſitate, Princeps eſſet parenti in ope ferenda præferendus: atque Princeps colitur *obſeruantia*, parens *pietate*; ergo obſeruantia magis obligat quàm pietas.

Reſpondeo, Principem eſſe parenti præferendum, non præcisè vt me gubernat, quo modo illi debeo *obſeruantiam*; ſed vt patriam gubernat, & commune bonum continet, qua ratione illi debetur officium *pietatis*, vel *Iuſtitiæ legalis*. *Pietatis* quidem, quia hæc eſt etiam ad patriæ beneuolos & benefactores: *Iuſtitiæ legalis*, quia bonum commune continet. Pari modo patria colitur officio *pietatis*, ſi ſpectetur vt principium ortus; *Iuſtitiæ* verò *legalis*, ſi ſpectetur vt quoddam totum, ſeu corpus politicum, cuius ego ſum pars. reſpectus enim & debitum partis ad totum, ad Iuſtitiam legalem pertinet, vt ſuprà cap.1. dub. 3. ex D. Thoma dictum eſt. Denique etiam *obſeruantiá* coli poteſt patria, ſi conſideretur præcisè vt eſt mihi auctor gubernationis per ſuas leges & ſtatuta, potiùs tamen erga patriam, ſicut & erga parentem dicitur eſſe pietas, quàm obſeruantia, vel quia iſta 15 *Quomodo Princeps parenti præferendus.*

virtus eſt præſtantior, & præuenit alteram; quia parens & patria potiùs ſonant principium ortus quàm gubernationis.

16 Porrò Primus gradus huius virtutis, ſicut & pietatis, eſt propoſitum, quo quis ſtatuit parentibus & maioribus omnibus honorem & obſequium debitum impendere.

Gradus obſeruantiæ & pietatis.

17 Secundus eſt, Æquo animo ferre eorum moleſtias, aſperitatem, moroſitatem, iniurias; nec propterea ab officio deſiſtere; iuxta monitum Sapientis Eccleſiaſtici 3. *Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes illum in vita illius, & ſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas illum in virtute tua, eleemoſyna enim patris non erit in obliuione.* ſi tamen in via Domini (vt in conſiliis Chriſti ſequendis) impedire vellent, non ſunt hac in re tolerandi; vnde Dominus Lucæ 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* In quem locum vide Gregorium homil. 37. in Euang. Rectè Chryſoſtomus homil. 84. in Ioannem: *Sicut cùm ſpiritualia impediunt parentes, ne cognoſcendi quidem ſunt; ita cùm nihil impediunt, meritò omnia ipſis tribuenda, & omnibus anteponendi.* Hieronymus epiſt. 1. quæ eſt ad Heliodorum. *Licet paruulus ex collo pendeat nepos; licet ſparſo crine & ſciſſis veſtibus, vbera, quibus te nutrierat, mater oſtendat; licet in limine pater iaceat; per calcatum perge patrem; ſiccis oculis ad vexillum crucis euola. ſolum pietatis genus eſt, in hac re eſſe crudelem.* vide totam illam epiſtolam. Idem tradunt reliqui Patres.

Parentes ſi officiant pietati, non ſunt audiendi.

Tertius eſt, Cum voluptate illis ſeruire, & incommoda eorum tolerare. vide plura apud noſtrum Bernardinum Roſſignolium lib. 4. de perfectione Chriſtiana cap. 25.

DVBITATIO III.

De diuiſione obſeruantiæ.

18 MVltæ ſunt obſeruantiæ ſpecies, ſicut & multæ dignitatum & excellentiarum. Illæ tamen magis interna æſtimatione & affectu reuerentiæ diſtinguuntur, quàm opere externo, vt patet ex dictis cap. 46. dub. 2. Idem enim opus externum, vt procedit à diuerſo affectu interno, & ad teſtandam diuerſam excellentiam ordinatur, eſt diuerſæ ſpeciei moralis, & diuerſæ virtutis.

Primò igitur diuidi poteſt obſeruantia in *politicam*, & *religioſam*. *Politica* eſt quæ ob dignitatem politicam vel excellentiam humanam cultum defert: talis eſt qua coluntur Principes, Magiſtratus, & alij dignitate ſæculari conſpicui: item magiſtri à diſcipulis, domini à ſeruis, patroni à clientibus.

Obſeruantia politica.

19 *Religioſa* eſt, quæ ob dignitatem vel perfectionem cum religione coniunctam vel diuinum numen reſpicientem, cultum exhibet; vt quando quis honoratur vt ſacerdos, vt Propheta, vt ſanctus, vt beatus. Dicitur *religioſa*, non quia actus eius eſt à virtute religionis, ſed quia ipſi religioni affinis, & cum ea coniunctus.

Religioſa.

Hæc rurſus duplex eſt: alia enim eſt *naturalis*, quali fuiſſet in ſtatu nudæ naturæ, & modò eſſe poteſt, vbi ſacerdotium & cultus diuinus ſola ratione naturali vel conſtat, vel æſtimatur. Alia *ſupernaturalis*, quæ ob miniſterium ſupernaturale, vel ob aliquam excellentiam ſupernaturalem cultum defert. talis eſt qua honorantur ſacerdotes, Epiſcopi, Pontifices, & alij Eccleſiæ miniſtri & Religioſi; ſi tamen eorum dignitas apprehendatur & æſtimetur vt oportet. cum enim hæc non ſit politica, ſed ſupernaturalis, & ad Deum ſpecialem ordinem habeat; neceſſe etiam eſt, vt æſtimatio interna, affectus reuerentiæ, animique ſubmiſſio ſit alterius rationis, quam in cultu politico; & conſequenter externus quoque cultus, quo hanc ſubmiſſionem noſtram & illorum excellentiam teſtamur, induit alterius virtutis rationẽ; ſignum enim accipit ſpeciem ex ordine ad rem ſignatam. Multùm ergo falluntur hæretici, cùm putant homines in hac vita non poſſe niſi cultu politico coli. qui enim ob cauſam ſacram & ſupernaturalem defertur, ſacer eſt & ſupernaturalis, non politicus; etſi externa nota ſubmiſſionis politico cultui accommodetur.

Naturalis.

Supernaturalis.

Supernaturalis obſeruantia diuiditur in *duliam* & *hyperduliam*. *Dulia* dicitur, quæ cultum exhibet beatis, ob ſanctitatem vel beatitudinis ſtatum. eamdem puto etiam extendi ad viatores, quando ob ſanctitatem vel dignitatem ſupernaturalem honorantur: ſanctitas enim huius vitæ & futuræ eſt eiuſdem ordinis; etſi ibi ſit perfectior. 20

Dulia.

Deferuntur tamen ſanctis beatis quidam externi cultus, quibus eorum gloria ſignificatur; qui non conſueuerunt mortalibus tribui. Ad eumdem ordinem pertinent dignitates & officia Prælatorum, & aliorum miniſtrorum Eccleſiæ. Meritò autem vocatur hic cultus *dulia*, quia Sanctos debemus æſtimare & revereri tamquam noſtros dominos, & ſumma animi demiſſione nos erga illos velut ſerui erga dominos gerere; felices nos ducendo, ſi in ſeruos recipere dignentur.

Hyperdulia vocatur, quæ cultum exhibet creaturæ ob ſingularem præcellentem ad Deum vnionem aut reſpectum, vt Beatæ Virgini, quia mater Dei, & humanitati Chriſti, quia Verbo diuino ſubſtantialiter vnita. eſſe enim matrem Dei, eſt ſingularis & ſuprema quædam dignitas, qua maior infra Deum, ſeu in ſuppoſito quod non eſt Deus, cogitari non poteſt; ratione cuius debetur ei ſingularis æſtimatio, reuerentia, & ſubmiſſio animi, ab omni creatura rationali. vnio verò hypoſtatica cum Verbo, eſt ſumma dignitas creaturæ communicabilis, quia per eam creatura efficitur Deus. quia tamen non efficitur Deus per eſſentiam, ſed per vnionem & communicationem idiomatum, ideò ſi ipſa conſideretur præcisè vt terminus integer cultus, non colitur latriâ, ſed hyperduliâ. de quo plura diximus 3. p. q. 25.

Hyperdulia.

Vtrùm autem ſint habitus ſpecie diuerſi, à quibus hi cultus procedunt, non ita conſtat. valdè probabile eſt, cultum hyperduliæ, & etiam duliæ, qui defertur ob aliquam dignitatem vel relationem ſupernaturalem ad Deum, poſſe elici ab habitu religionis; quia tota ratio colendi eſt Deus, ſeu reſpectus ad Deum. quamuis etiam probabile ſit, dari proprium habitum & diſtinctum, qui abſque conſideratione Dei, immediatè poſſit, ob illas morales dignitates & excellentias, cultum internum & externum exhibere: ſicut in habitibus intellectus, etiamſi ex vi aſſenſus principiorum poſſis aſſentiri concluſioni, tamen datur habitus ſcientiæ; quo immediatè poſſimus aſſentiri concluſioni abſque conſideratione principiorum. 21

Vtrùm ſit vnus habitus.

Quod

Quod attinet ad cultum, qui defertur ob beatitudinem vel ſanctitatem, hic omnino referendus eſt ad habitum à virtute religionis diſtinctum. vide ſupra cap. 36. dub. 3.

DVBITATIO IV.

Quid obedientia, & quænam eius functiones.

D. Thom. quæſt. 140.

22 NOtandum eſt, *obedientiam* dici quaſi *obaudientiam*, quòd vox & præceptum Superioris audiatur & admittatur: Græci ὑπακοὴν dicunt, quaſi ſubauditionem. accipitur autem hoc nomen tum pro *obedientia formali*, tum pro *materiali*. *Materialis obedientia* eſt omne opus virtutis, quo impletur præceptum, etiamſi nõ ea intentione expreſſum fiat. ſatis enim eſt illa intentione fieri potuiſſe; quæ intentio ſi adeſſet, illi formalem obedientiæ rationem ſuperadderet. Hæc obedientia nõ eſt ſpecialis virtus, ſed omnes virtutes complectitur, quæ aliquem actum cadentẽ ſub præceptũ habẽt.

Materialis obedientia.

Formalis.

Formalis obedientia eſt, quæ ideò expreſſe aliquod facit, quia præceptum eſt. hæc eſt virtus ſpecialis; quia etſi ad omnis virtutis materiam ſe extendat, tamen ſub ſpeciali ratione honeſti id facit, videlicet quatenus opus eius debitum eſt ratione præcepti.

23 Itaque *obiectum quod* huius virtutis, eſt omne opus præceptum. ad hoc enim volendum & faciendum hæc virtus per ſe & directè inclinat. *Obiectum cui*, Superior, huic enim dicimur obedire. Vnde qui nõ habet vllum Superiorem cui poſſit obedire, is non habet obedientiam. quamobrẽ hæc virtus non conuenit Christo ſecundum naturã diuinam, eò quòd Superiorem non habeat: quamuis ſecundum naturam aſſumptam, quæ Superiorem habet, ei perfectiſſime competat. *Ratio obiectiua in obiecto quod*, eſt debitum auctoritati Superioris ratione præcepti. obedientia enim vult & facit opus præceptum, quia ratione præcepti cœpit certo modo eſſe debitum, nõ quidem ita, quaſi in commodum vel honorem Superioris faciendum ſit, ſicut opus religionis; (plerumq; enim in eo ſpectatur cõmodum inferioris.) ſed quia ratione præcepti ita ſit neceſſarium, vt ſine aliquo contemptu interpretatiuo & vilipenſione auctoritatis Superioris non poſſit eius executio prætermitti. Sicut enim Deus aliquid reuelat, illud obiectũ ita fit neceſſarium ad credẽdum, vt ſine iniuria diuinæ primæ veritatis, eius fides non poſſit prætermitti. Itaque quia teneor vitare illam iniuriam Superioris, teneor nõ omittere, ſed exequi opus præceptum; & hoc debitũ voco rationem formalẽ *obiecti quod*. Poteſt etiam dici, rationem *obiecti quod* eſſe ſpecialem illã honeſtatem, quam accipit ex eo quòd ſit præceptum auctoritate Superioris. Sicuti enim ex reuelatione diuina res fit digna creditu, & neceſſariò credenda: ita ex præcepto diuino res fit digna factu, & neceſſariò eſt facienda. Auctoritas enim diuina mediante præcepto illam materiam veluti informat, & hãc dignitatem ac bonitatem tribuit. Sed hic modus parum differt à priore, imò prior videtur conformior praxi: quia etſi obedientia faciat opus, quia dignum eſt fieri ob præceptum Superioris; tamen non ſolùm dignitatem illam reſpicit, neque ea ſola mouetur, ſed potiſſimùm mouetur neceſſitate; nimirum quia neceſſarium eſt factu, ne Superioris auctoritas violetur. Deinde de ratione præcepti eſt, vt non ſolùm faciat opus dignum factu ob diuinam auctoritatem, ſed etiam neceſſarium: alioquin non iam eſſet præceptum, de cuius ratione eſt inducere obligationem, quam conſilium. *Ratio obiectiua in obiecto cui*, eſt auctoritas ſeu poteſtas Superioris. Ideò enim Superiori obediendum, quia Superior eſt, & poteſtate regendi præditus: ſicut ideò credendum Deo, quia prima veritas eſt.

Hinc patet, primam *rationem formalem obiectiuam* in hac virtute eſſe *ius & poteſtatem regendi*, ſeu imperandi. circa quam poteſtatem conſiderãdum eſt, eam triplici ratione prouenire. Primò, Ex ratione *cauſæ & effectus*: cauſa enim naturaliter habet poteſtatem in effectum. hac ratione Deus poteſt imperare omni creaturæ rationali; quia ipſe eſt auctor, & illa eſt opus & figmentum eius. Idem ſuo modo competit parentibus in filios. Secundò, Ex ratione *totius & partis*: pars enim naturaliter ſubeſt toti, & regitur à toto. hoc modo Reſpublica habet auctoritatem in ſingula membra. Tertiò, Ex ratione *agentis, & patientis, vel inſtrumenti*. Agentis enim eſt mouere patiens, & cauſæ principalis ſuum inſtrumentum. Sic marito competit poteſtas in vxorem, quia naturaliter præſtantior, & in illa combinatione ſe habet inſtar agentis. & domino in ſeruum, quia ſeruus eſt inſtrumentum domini. Idem dicendum de hero & famulo conductitio. Ab his mediante commiſſione deriuatur ad alios, qui eam ex ſe non habent: ex prima enim radice deſcendit omnis poteſtas Eccleſiaſtica, hoc eſt, ea quæ gubernat in cultu diuino & in ordine ad vitam æternam. Nam primò à diuinitate (quæ omnem poteſtatem in creaturas habet à ſeipſa ratione cauſæ) deſcendit in humanitatem; idque pleniſſimè & illimitatè, iuxta illud Matth. 28. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.* A Chriſti humanitate proximè deriuatur ad Summũ Pontificem, ſicut ab Ordinario in Vicarium. Vnde in eo eſt tota plenitudo poteſtatis eccleſiaſticæ hominibus communicata. Ab hoc deſcendit vlterius ad omnes rectores Eccleſiarum & Religioſarum congregationum, ſecundùm varias reſtrictiones locorum, perſonarum, actionum. A ſecunda radice per commiſſionem prouenit omnis poteſtas politica Imperatorũ, Regum, Principum, Magiſtratuum: & conſequenter omnium eorum qui ab his auctoritatem habent. Reſpublica enim libera per ſe & ex natura rei habet poteſtatem regendi ſui & omnia ſua mẽbra: vnde eam poteſt alteri committere, ſiue vni, ſiue pluribus; idque ſecundùm varias limitationes & cõditiones, prout ei expediẽs viſum fuerit. Ex tertia per commiſſionem poteſt deriuari aliqua poteſtas priuatim aliquid imperandi, & certas aliquas functiones. Omnis enim cui primariò aliqua poteſtas imperandi conuenit, poteſt eam alteri committere, & ſuum in ea vicem conſtituere vicarium: quia eſt ordinarius, cui vniuersè conuenit poſſe ſuam poteſtatem delegare.

24

Ius imperandi ex triplici radice.

Poteſtas Eccleſiaſtica.

Poteſtas politica.

Omnis ordinarius poteſt delegare.

Neque his obſtat, quòd omnis poteſtas dicatur eſſe à Deo: quia Deus eſt prima radix. Prouenit autem ab eo dupliciter, per poſitiuã ordinationẽ, & per naturalem inſtitutionẽ rerum. Priore modo deriuatur ab ipſo tota poteſtas Eccleſiaſtica ſeu ſupernaturalis; poſteriore tota poteſtas politica. hoc ipſo enim quo fecit ſingulos homines ſui iuris, 25

Quomodo omnis poteſtas à Deo.

ris,& dedit inclinationem ad vitam communem & politicam, cenſetur etiam dediſſe cõmunitati, quæ ex ſingulis illis iunctis conſtat, poteſtatem regendi ſui & ſingula ſua membra. Nam naturaliter ex poteſtate ſingulorum ſic in ſocietatẽ vitæ coëuntium reſultat poteſtas communitatis;a communitate autem vlteriùs per commiſſionem deriuatur ad Reges & Principes; ab his ad officiales inferiores. Hoc ſenſu dicitur poteſtas politica eſſe à Deo;nõ quod poteſtas Principũ aut etiam Reipublicæ ſit ex immediata Dei commiſſione, ſicut poteſtas Summi Pontificis, vt quidam parum periè voluerunt tueri: ſed ratione inſtitutionis naturæ ſocialis,cõficientis vnum corpus politicum. Similiter poteſtas patris in filiũ,& mariti in vxorem,eſt à Deo mediante inſtitutione qua inſtituit procreationem liberorum,& coniugium maris & feminæ. Domini in ſeruum eſt a Deo mediãte auctoritate Reipublicæ,qua ſeruitus & herilis poteſtas inſtituta;vel interueniente ceſſione,cùm quis libertatem ſuam ſponte in ius alterius transfert,ſe illi ſeruum vel gratis vel pretio conſtituendo.

Ex his perſpicuum eſt, poteſtatem imperandi eſſe quadruplicem. Alia enim eſt diuina, alia humana:& hæc vel eſt Eccleſiaſtica, vel Politica,vel domeſtica, quibus poteſt vinculum voti vel iuramẽti ſuperuenire ita vt teneatis obedire nõ ſolùm lege obedientiæ,ſed etiã ex voto vel iureiurando.

26 *An quadruplex obedientia.* Dices,Si eſt quadruplex poteſtas imperãdi, ergo etiam eſt quadruplex ſpecies obedientiæ:ſicut enim poteſtates ſunt diuerſæ rationis,ita etiam affectus obediẽdi propter illas videtur eſſe diuerſæ rationis. nam poteſtas eſt ratio formalis in *obiecto eius*:obedimus enim Superiori propter illam poteſtatem. atqui diuerſitas obiecti formalis inducit diuerſitatẽ ſpecificam in affectibus; ergo affectus obediendi ſunt ſpecie diuerſi. Confirmatur: quia velle facere opus,quia id debitũ auctoritati diuinæ,eſt alterius rationis,quàm velle idem,quia debitũ auctoritati humanæ. Simili modo poſſumos ratiocinari de auctoritate Eccleſiaſtica & Politica. Reſponderi poſſet, Non eſſe magnum incommodum, ſi vbi diuerſum eſt genus poteſtatis imperandi, diuerſa quoque ſpecie ponatur virtus obediendi. *Verius eſt eſſe vnius rationis.* Sed verius videtur, virtutẽ obediendi qua obeditur præcepto diuino,& qua humano,nõ eſſe ſpecie diſtinctam, ſed eiuſdem rationis. quod indicat D. Bernardus tractatu de præcepto & diſpẽſatione,circa principium: *Siue Deus*,inquit,*ſiue homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obſequendum eſt cura,pari reuerentia deferendum,vbi tamen Deo contraria non præcipit homo.* Ratio eſt,quia obediẽtiæ non eſt,operari in commodum aut honorem Superioris, ſicut facit religio; tunc enim debere conſiderare diuerſitatem auctoritatis,& cuique congrua deferre:ſed operatur in commodum proprium propter obligationem præcepti ſufficienti auctoritate impoſitam. Itaque reſpicit auctoritatem Superioris, nõ vt eſt tanta vel tanta, ſed vt eſt ſufficiens ad obligãdum per præceptum. grauitas enim præcepti & obligationis in obedientiæ functionibus non ſequitur *Poteſtas diuina in omni Superiori quodammodo recipitur.* magnitudinem poteſtatis, ſed materiæ præceptæ. Cuius ratio vlterior eſt, quòd in omni poteſtate imperandi quodammodò includatur poteſtas diuina,a qua illa deſcendit,& omnem vim obligandi accipit; & in omni præcepto humano (loquor de iuſto & legitima auctoritate facto) includitur præceptum diuinum,quo præcipit Deus vt ſubditi ſuis legitimis Superioribus obtemperent, quod præceptum eſt Iuris diuini naturalis. Etſi enim non teneamur Iure diuino ad ea quæ ſunt Iuris humani,ſi per ſe conſiderentur ſeu in ſenſu diuiſo; tamen ſuppoſito præcepto vel iure humano, tenemur ad ea Iure diuino in ſenſu cõpoſito, hoc eſt, ſi conſiderentur vt præcepto humano ſubſtant: quia Iure diuino iubemur implere iuſtum Superioris præceptum, & conſequenter ipſum opus materiale, quod ipſe præcepit. Itaque numquam obedimus præcepto humano,quin ſimul implicitè obediamus præcepto diuino:& numquam violamus præceptum humanũ, quin ſimul violemus præceptum diuinum. Vnde nõ minùs violatur auctoritas diuina in traſgreſſione præcepti humani, quàm in tranſgreſſione diuini;cum in humano diuinum ſit incluſum. Confirmatur,quia omnis poteſtas obligãdi in præcepto humano eſt ex vi præcepti diuini. Quare non eſt quòd diuerſa obedientiæ ſpecies pro diuerſitate poteſtatum conſtituamus:quod etiam docet D. Thomas quæſt. 104. art. 2. ad 4. Quæ ibi adnotat Caietanus, obſcura ſunt. Ex quibus patet, quomodo etiam in Superiore politico Deum intueri, & in eius præcepto diuinum præceptum agnoſcere debeamus.

Ad argumentum in contrarium allatum patet ex dictis. Illa enim diuerſitas poteſtatis habet ſe per accidens ad obedientiam,eſtque ratione illius extrinſeca: quia obedientia in opere ſuo non ſpectat vt cuiq; poteſtati pro ſua dignitate ſatisfaciat quaſi honorem deferendo(hoc enim pertinet ad obſeruantiam & religionem) ſed vt præceptum Superioris impleat etiam in ſuum commodum, præſcindendo à magnitudine poteſtatis,a qua hoc præceptum eſt impoſitum. Accedit quod poteſtas ſuprema includatur implicitè etiam in infima, & hac ratione vtraque eamdam ſpecie obligationem ſuo præcepto inducit;vt oſtenſum eſt.

Ad confirmationem. Si conſideretur conditio *Dupliciter poteſt quis obedire præcepto.* & excellentia poteſtatis imperantis, & opus fiat affectu illi ſatisfaciendi; admiſcetur alia virtus, qua talis poteſtas honoratur; vt ſi obedias mandato diuino,quia id debitum eſt tantæ maieſtati, admiſcetur virtus religionis: ſi mandata Pontificis, quia id poſtulat dignitas Vicarij Chriſti, erit actus obſeruantiæ religioſæ:ſi mandato Principis, quia id debitum eius dignitati, erit actus obſeruantiæ politicæ. Itaque dum quis ſic obedit, duæ virtutes concurrunt; virtus quidem obedientiæ, quatenus opus procedit ex affectu ſatisfaciendi præcepto præciſè conſiderato; virtus vero religionis vel obſeruantiæ, quatenus ſimul procedit ex affectu debitum honorem & obſequium ſoluendi tali vel tali dignitati ſeu excellentiæ. Confirmatur:quia dum obedio præcepto Superioris, ſimul honorem & obſequium ei defero: nam tali modo operandi tacite inſinuo internam æſtimationem,quam de illius excellentia habeo, & me illi ſubiicio. vnde poſſum idipſum in obediendo expreſsè intendere, idque iuxta conditionem poteſtatis,cui obedio:atqui hæc intentio pertinet ad virtutem qua talis poteſtas honoratur:ergo in tali modo obediendi illa virtus admiſcetur. Inſinuat hæc D. Thomas art. 3. ad 1.

Diximus ſuprà, *obedientiam reſpicere præceptum Superioris.* Sed contrà facere videtur, quòd Reli- 27 *An obedientia requirat præceptum.* gioſus nõ dicatur perfectè obediens Prælato, qui

expectat præceptum,& abſque eo nihil vult facere. ſimiliter nec ſeruus domino, nec filius patri, nec vxor marito: imò ſancti Patres commendant maximè eam obedientiam, quæ præceptum non expectans,ad nutum obedit. vide Baſilium conſtitut.monaſt. cap.23. & Bernardum de præcepto & diſpenſat.col.4. ergo obedientia non ſolum reſpicit præceptum,ſed etiam nutum & inclinationem Superioris.

Obedientia dupliciter accipitur. Reſpondeo, *Obedientiam* ſæpè accipi pro virtute,qua quis morem gerit alteri, præſertim Superiori, faciendo quod ille cupit, ſiue præcipiat, ſiue non. & hoc modo obedientia non ſolùm reſpicit præceptum; (niſi hoc nomen latè ſumatur, vt comprehendat *omne id,quod Superior fieri cupit,* etiamſi propriè non præcipiat) ſed etiam inclinationem & nutum Superioris: nam huic in bonis & adiaphoris propter Deum ſe accommodare, per ſe honeſtum eſt & laudabile. Iuxta hunc modum non dicitur perfectè obediens, qui requirit præceptum propriè dictum. ſed qui ſtatim cognita propenſione Superioris,facit opus. vnde Albertus cap.3. de virtutibus, ait: *Verus obediens nunquam præceptum expectat, ſed ſolum voluntatem Prælati ſciens vel credens, feruenter exequitur pro præcepto; exemplo Domini noſtri* Iesv Christi, *cuius voluntas & complacentia Patris ſummum præceptum fuit.* Talis obedientia maximè requiritur in Religioſis; eſtque neceſſaria non ſolùm ad bonã & ſuauem gubernationem, ſed etiam ad perfectionem religioſæ vitæ. ſicut enim valde imperfectus & reprehenſibilis eſt Chriſtianus, qui nihil vult facere, niſi quod Deus, vel Eccleſia ſtrictè præcepit: ita valde reprehenſibilis eſt Religioſus, qui Superiori aut Regulis ſe non accommodat, niſi interueniat tale præceptum. ratio eſt, quia Superior locum Dei tenet, eique loco Dei inferior ſe ſubiicit. Itaque in illo Deum intueri debet, eiúſque vocem tamquam Dei vocem accipere, iuxta illud Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit*; quod præclarè docet D. Bernardus lib. de præcepto & diſpenſat.col.6. Sicut ergo ſi à Chriſto viſibiliter regeretur, eius voluntati morem gerere deberet, etiam abſque præcepto; (id enim perfectio charitatis & religionis, ad quam Religioſus adſpirat, poſtularet) ita morem gerere debet voluntati Superioris, qui Chriſti locum tenet, & eius præeſt nomine.

28 *Cuius virtutis actus ſit.* Petes, Ad quam virtutem pertinet iſte obediendi modus? non enim ad virtutem obedientiæ ſtrictè acceptæ, quia non interuenit ſtrictum præceptum.

Reſpondeo, Pertinere ad virtutem illam, quæ generatim & vulgò obedientia dicitur, cuius ratio præciſe in eo conſiſtit, quòd quis ſe voluntati Superioris in operando accommodet, ſiue præcipiat, ſiue non; hoc enim per ſe peculiarem honeſti rationẽ & laudem habet. poteſt etiã eſſe actus imperatus religionis, charitatis,& aliarum virtutum. Si enim obtemperes Superiori ex reuerentia erga Chriſtum,cuius ille eſt vicarius,erit actus Religionis. Si autem quia Chriſto gratum, erit actus charitatis. pari modo, ſi facias ex reuerentia erga Prælatum,erit actus obſeruantiæ: ſi quia illi gratum eſt,erit amicitiæ ſeu beneuolentiæ. vide Gregor.lib.4.expoſit.in 1. lib. Regum, cap.10. Secundùm tamen modum loquendi S. Scripturæ & ſanctorum Patrum, propriè virtus obedientiæ eſt, quando quis ex animo præſtat quod Superior mandat,ſiue mandatum obliget,ſiue nõn obliget,ſiue id faciat ex reuerentia Superioris,ſiue ex reuerentia Chriſti quem in Superiore intuetur, ſiue vt Deo placeat,ſiue vt ſeipſum,ſuóſque affectus mortificet. Simili modo dicitur quis temperans,abſtinens,patiens, qui actus externos illarum virtutum præſtat,ex quocunque honeſto affectu id fiat. Non enim ex interno affectu, ſed ex materia & opere externo virtutes diſtinguunt: quod valde notandum.

DVBITATIO V.

Quæ conditiones in obedientia, præſertim religioſa, maximè commendentur.

Reſpondeo, Tres potiſſimùm, *cæcitatem, promptitudinem, fortitudinem: obedientia* enim perfecta debet eſſe *cæca, prompta,* & *fortis.* 29

1. Cæca obedientia. *Cæca* dupliciter, Primò, Ad imperfectiones & vitia Superioris, vt hæc non conſideret, nec ob hæc minùs ad obediendum parata ſit; ſed ſolùm conſideret eum,cuius locum tenet: ad hunc enim quàm maximè oculatam eſſe decet. monet hoc Dominus, Matth.23. *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi; omnia ergo quæcumque dixerint vobis,ſeruate & facite; ſecundum verò opera illorum nolite facere.* & Apoſtolus ad Epheſios 6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto, non ad oculum ſeruientes,*&c. multò ergo magis hoc requiritur in Religioſis reſpectu ſuorum Prælatorum.

Secundò, Debet eſſe cæca ad rationes præcepti ſcrutandas; nempe vt non velit ſcire cauſas cur quid præcipiatur; ſed ſatis ei ſit præcipi vel proponi ab eo qui locum Dei tenet, nec conſtet per ſe eſſe illicitum. hanc conditionem maximè commendant Patres; Baſilius conſtitut. monaſtic. capite 23. *Quemadmodum paſtori ſuo oues obtemperant, & viam quamcumque ille vult ingrediuntur; ſic qui ex Deo pietatis cultores ſunt, moderatoribus ſuis obſequi debent, nihil omnino illorum iuſſa curioſius perſcrutantes, quando libera ſunt à peccato.* Deinde docet, Religioſos debere ſe gerere *ſicut inſtrumentũ in manu artificis,* quod ſine repugnãtia ſeruit ei ad omnia ad quæ voluerit. Caſſianus de Inſtitut. renuntiantium lib.4.cap.41. *Quartum hoc præ omnibus excole, vt ſtultum te ſecundum Apoſtoli ſententiam facias in hoc mundo, vt ſis ſapiens; nihil ſcilicet diſcernens, nihil diiudicans ex his, quæ tibi fuerint imperata, ſed cum omni ſimplicitate & fide obedientiam ſemper exhibeas, illud tantummodo ſanctum, illud vtile, illud ſapiens eſſe iudicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel Superioris examen indixerit.* Et cap.10. loquens de Monachis Ægypti: *Vniuerſa complent quæ fuerint ab eo præcepta, tamquam ſi à Deo ſint cælitus edita, ſine vlla diſquiſitione feſtinant.* D. Greg. l.2.cap.4.in 1.Regum; *Vera obedientia nec Præpoſitorum intentionem diſcutit, nec præcepta diſcernit: quia qui omne vitæ ſuæ iudicium maiori ſubdidit, in hoc ſolo gaudet, ſi quod ſibi præcipitur, operatur: neſcit enim iudicare, quiſquis perfectè didicerit obedire.* D.Bernardus l. de præcept. & diſpẽſatione col. 6. *Siue Deus, ſiue homo vicarius Dei mãdatum quodcumque tradiderit, pari profectò obſequendum eſt cura, pari reuerentia deferendum; vbi tamen Deo con-* *Superiori tãquam Deo obtemperandum.*

traria nō præcipit homo. & infra. *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non ſit tamen certum diſplicere Deo, haud ſecùs omnino accipiendum eſt quam ſi præcipiat Deus. quid enim intereſt, vtrum per ſe, an per ſuos miniſtros, ſiue homines, ſiue Angelos, hominibus innoteſcat ſuum placitum Deus?* Idem alij paſſim; & in primis præclarè B.P.N. Ignatius in ſua de obedientiæ virtute epiſtola.

30 *Cur cæca obedientia commendetur.* Ratio cur hoc tantopere commendetur, eſt, Primò, Quia ſine tali modo obedientiæ vix poteſt conſtare pax & bona adminiſtratio in congregatione religioſa: erunt enim aſſiduæ diſputationes & altercationes inter ſubditus & Superiores.

Secundò, Quia eſt contra humilitatem & modeſtiam religioſam, velle à Superioribus rationes exigere mandatorum: hoc enim non eſt ſe gerere vt ſubditum, ſed vt parem; neq; facere opus quia præcipitur, ſed quia iudicatur expediens; ſicut cùm homo illud ſuo iudicio & arbitrio facit.

Tertiò, Quia debet in Superioribus agnoſcere Chriſtum, & illis tamquam Chriſto obedire; vt paſſim docent Patres, & D. Bernardus ſupra. vnde in regula S. Benedicti dicitur, *Obedientia, quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur.* Idem colligitur ex Apoſtolo ad Epheſ. 6. vbi iubet etiam ſeruos obedire dominis ſuis ſicut Chriſto; & ex verbis Domini, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

Dices, Superior non eſt Chriſtus, nec infallibiliter à Chriſto regitur: nam & falli in Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, & in præcipienda fallere poteſt.

Quid ſi fallatur. Reſpondet D. Bernardus: *Quid hoc refert tuâ, qui conſcius non es? præſertim cum teneas de Scripturis, quia labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem ex ore eius requirent; quia Angelus Domini exercituum eſt.* & infrà: *A quo denique diuina potius conſilia requiruntur, quam ab illo, cui credita eſt diſpenſatio myſteriorum Dei? Ipſum proinde quem pro Deo habemus, tamquam Deum, in his, quæ apertè non ſunt contra Deum, audire debemus.* hæc ille. Itaque etiamſi abſolutè falli poſſit Superior: tamen id non eſt vmquam in particulari præſumendum, niſi de eo conſtet; eò quòd ſingulari modo à Deo dirigatur; vtpote ab ipſo ad alios in via ſalutis dirigendos conſtitutus.

In dubio obtemperandū. Vnde etiam quando res poſt diligentem diſcuſſionem manet dubia, & de nullius graui præiudicio agitur, debet inferior obedire, vt omnes Doctores tradunt; de quo ſuprà cap. 41. n. 77. Deinde etiamſi fortè in aliquo falleretur, id tamē inferiori non nocebit, nec quidquam de merito ipſius detrahet; quia eſt error ipſi inculpatus, qui non impedit quò minùs obedientia ſit actus virtutis ex charitate vel religione proficiſcens. Sicut cum quis dat eleemoſynam homini opulento vel impio, putans eſſe pauperem vel ſanctum: actus enim ex ipſo motiuo, quo volūtas ad electionem operis impellitur, virtutis rationem accipiunt.

31 *Cæcam directio ad ſalutem in obedientia.* His accedit quarta ratio, quòd homo in hac vita nō poſſit ſcire quid ſibi in particulari expediat ad ſalutem: ſæpè enim illa exercitia, quæ ipſi videntur maximè ſalutaria, ſunt occaſio lapſus & perditionis. vnde cuique in hac vita maximè deſiderandum eſt vt ita a Deo in omnibus dirigatur, ſicut ipſe nouit illius ſaluti expedire: in hoc enim ſitum eſt donum perſeuerantiæ: atqui ſi hoc vllo modo à Deo obtineri poteſt, obtinetur per ſimplicem & cæcam obedientiam; ergo hæc maximè facienda. Minor probatur, quia ſi Chriſtus per ſeipſum viſibiliter nos regeret in terris, & ad hunc finem prorſus illi nos permitteremus, & rogaremus ita ab illo regi; non eſt dubium quin nos ita regeret: ergo cùm ſuo loco cōſtituerit Superiores, quibus tāquam ſibiipſi voluit nos morem gerere; ſi nos illis totos permittamus propter Chriſtum, fiduciâ bonitatis & prouidentiæ ipſius, non videtur dubitandum quin ita nos regat, ſicut ſaluti expedire nouit. non enim minùs poteſt nos regere per ſuos Vicarios, quàm per ſuam præsētiam corporalē. alioquin magno nobis damno fuiſſet huius præſentiæ ſubtractio; quod tamen falſum eſſe conſtat ex Scripturis. Hæc ratio benè expenſa maximè debet mouere Religioſum, vt totam vitæ ſuæ directionem Superiori purè permittat; ſibi perſuadendo, illud, quod ipſe conſtituerit, meliorem exitum in ordine ad ſalutem habiturum.

Altera conditio eſt *Promptitudo* ad exequendum; nempe vt nō expectet ſtrictum præceptum, non differat, non tergiuerſetur, non excuſet, non lentè & cum torpore ad opus accedat. hanc commendat Bernardus lib. de præcepto & diſpenſ. col. 4. *Perfecta obedientia legem neſcit, terminis non arctatur, neque contenta anguſtiis profeſſionis, largiori fertur voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne, quod iniungitur ſpontaneo vigore liberalis, alacriſque animi, modum non conſiderans, in infinitum extenditur.* 32 *2. Promptitudo.* & tamen Superior non poteſt obligare niſi ad ea, quæ intra terminos profeſſionis continentur, vt idem docet. vnde loquitur de non obligatoriis. Idem ſermone de virtute obedientiæ: *Verus obediens mandatum non procraſtinat, ſed parat aures auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri, & ſic ſe totum intra ſe colligit, vt mandatum peragat imperantis.* Idem commendat Baſilius cap. 13. conſtitut. monaſticarum.

Valdè tamen notandum eſt, non in omnibus 33 hanc promptitudinem exhibēdam; ſed in iis tantùm quæ ad Religionis exercitia, vel regularem diſciplinam, aut mortificationē pertinent. *In quibus hæc promptitudo exhibenda.* Si enim Prælatura, Epiſcopatus, vel aliud munus honorabile imponitur, non eſt ordinariè laudabile ſe promptum & alacrem exhibere; ſed expedit modeſtè deprecari, & expectare etiam præceptum; præſertim ſi agatur de Prælatura extra Ordinem ſuſcipienda: ſic enim doctiſſimi & ſanctiſſimi viri fecerunt, qui quantum potuerunt huiuſmodi dignitates ſemper detrectarunt, nec niſi compulſi *Dignitates non ſtatim acceptandæ.* acceptarunt; ita fecerūt SS. Gregorius Nazianzenus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius magnus, Bernardus, Anſelmus, Thomas, Laurentius Iuſtinianus, & alij. Ratio eſt, quia tam multæ dotes requirūtur vt quis ſit idoneus ad Prælaturā, præſertim ad Epiſcopatum: (vt patet ex Apoſt. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1.) vt arrogantiæ ſit putare ſe omnibus illis præditum. Accedit, quòd ſtatus ille multis expoſitus ſit periculis, propter opes & honores, propter occaſiones & poteſtatem malè agendi, propter onus conſcientiæ alienæ, propter defectum monitorum, propter delicias & blandimenta carnis, propter aſſiduas curas, diſtractiones & rerum externarum tractationem, & alia id genus ſalutis turbamenta.

Confirmatio teſtimonio Gregorij. Confirmantur hæc omnia ex D. Gregorio l. 35. ſiue vltimo Moralium cap. 13. vbi docet, obedientiā in quibuſdā rebus debere nihil propriæ affectionis habere, ſed ſolo alterius imperio moueri;

in

in aliis contra, debere multum habere de ſuo: *quia* inquit, *nonnumquã nobis huius mundi proſpera, nonnumquam verò iubentur aduerſa, ſciendum ſummopere eſt, quòd obedientia aliquando ſi de ſuo aliquid habeat, nulla eſt; aliquando autem ſi de ſuo aliquid non habet, minima: nam cum huius mundi ſucceſſus præcipitur, cum locus ſuperior imperatur, is, qui ad percipienda hæc obedit, obedientiæ ſibi virtutem euacuat, ſi ad hæc etiam proprio deſiderio anhelat. rurſum cum mundi deſpectus præcipitur, cum probra adipiſci & contumeliæ iubentur, niſi ex ſeipſo animus hæc appetat, obedientiæ ſibi meritum minuit*, &c.

Idem cõfirmat exemplo Moyſis & Pauli: Moyſes enim à Deo ipſo vocatus ad præfecturam populi, ex humilitate detrectat & excuſat, & alium præfici rogat. Paulus verò ex diuina reuelatione Ieroſolymam proficiſcens, vbi grauia paſſurus erat, non detrectat, ſed alacriter ad omnia ſe comparat. *Moyſes itaque* (inquit Gregorius) *ad proſpera de ſuo nihil habet, quia precibus renititur, ne Iſraelitica plebi præferatur. Paulus ad diuerſa etiam ex ſuo voto ducitur; quia malorum imminentium cognitionem præcipit, ſed deuotione ſpiritus etiam ad arctiora feruescit. Ille præſentis poteſtatis gloriam Deo voluit iubente declinare: iſte Deo dura & aſpera diſponente, ſe ſtuduit ad grauiora præparare. Præeunte ergo vtrorumque ducum infracta virtute, inſtruimur vt ſi obedientiæ palmam apprehendere veraciter nitimur, proſperis huius ſeculi ex ſola iuſſione, aduerſis autem etiam ex deuotione militemus.* Hæc ille.

34 *Obiectio.* Dices, Religioſus voluntatem Superioris ducere debet pro diuina, atqui fas non eſt diuinæ voluntati refragari; ergo.

Reſp. Reſpond. Maior vera eſt, Primò, In præceptis. Secundò, Extra præceptum, in iis, quæ pertinent ad vitæ directionem, & exercitia Religionis. Tertiò, In honoribus verò & Prælaturis acceptandis, non eſt voluntas diuina vt ſtatim acceptemus; ſed vt quantum in nobis eſt, declinemus, deprecemur, & expectemus præceptum. Idem placet prudenti Superiori, qui etiam huiuſmodi declinationem laudare, & celerem acceptationem vituperare cõſueuit. facit enim inferior declinando huiuſmodi, cõſentaneè ſuo ſtatui; ſicut & Superior imponendo: quare vterque facit laudabiliter. Itaque inferior declinando non facit contra voluntatẽ Superioris niſi materialiter, donec accedat præceptum. Quod confirmatur exemplo Moyſis, qui detrectabat præfecturam populi, quam Deus illi volebat imponere; qua in re non faciebat contra voluntatem diuinam, niſi materialiter; nam Deo idipſum placebat, vt ex Gregorio dictum eſt, niſi cùm nimium tergiuerſabatur; tunc enim dicitur iratus Dominus, Exodi 4. verſ. 14. vt ſciamus in hac quoque re modum ſeruandum.

Declinando non facit cõtra voluntatem rationabilem Superioris niſi materialiter.

35 *3. Fortitudo.* Tertia conditio eſt, Vt *ſit fortis*, ſcilicet in opere præcepto aggrediendo, & perſeuerando in illo; vt nõ detrectet exequi difficilia, & poſtquam inceperit, non reſiliat ob difficultates occurrentes. Huius exemplar exhibuit *Dominus, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis*: ad Philip. 3. Hanc fortitudinem commendat D. Baſilius cap. 20. monaſt. conſtitut. *Oportet*, inquit, *in primis, vt is, qui ſe ad vitæ huius rationem contulerit, ſtabilis, firma, immobilique voluntatis conſtantia ſit, iudicióque tali, vt à malignis ſpiritibus neque concuti, neque loco pelli queat. Deinde animi firmitate tanta, vt ad mortem vſque conſtantiam martyrum exhibeat, tum diuinis præceptis retinẽdis tum obedientia erga magiſtros ſuos conſeruanda. hoc enim totius vitæ inſtitutæ eſt caput.* Chryſoſt. hom. 3. in 2. ad Corinth. valde fuſe. Caſſianus de Inſtit. renuntiant. lib. 4. c. 20. & alij.

36 *An ſit aliis virtutibus præſtantior.* Petes. Vtrum obedientia ſit præſtantior ceteris virtutibus?

Reſpond. Poſſe id quæri vel de obedientia omnibus Chriſtianis cõmuni, quam *Chriſtianam* vocare poſſumus: vel *de obedientia religioſa*. Si loquamur de *Chriſtiana*, hæc eſt præſtantior ceteris virtutibus moralibus, excepta religione. Ratio eſt, Primò, Quia per hanc virtutem homo ſe ſubiicit Deo, Superioribus eccleſiaſticis & temporalibus, in omnibus eorum præceptis exequẽdis; quæ ſubiectio valde difficilis eſt, & ad plurima ſe extẽdit: hoc autem multò præſtantius eſt, quàm teſtitutere ablata, ſeruare modum in voluptatibus, & cetera, quæ per alias virtutes morales à religione diſtinctas, præſtantur. Secundò, Quia continet actiones omnium virtutum, quatenus ſunt in præcepto. reſpicit enim debitum, ſeu obligationem ex præcepto prouenientem in omni virtutis materia. Tertiò Quia *obedientia ſola virtus eſt, quæ ceteras menti inſerit, inſertáſq; cuſtodit*, vt S. Gregorius li. vlt. Moral. cap. 12. ait: ex motiuo enim obedientiæ homo impellitur ad officia & functiones omniũ virtutum, (v. g. nũc ad ieiuniũ, nunc ad audiendum Sacrum, nunc ad frequentanda Sacramenta, nunc ad eleemoſynã, & ſic de ceteris) per quas functiones illæ virtutes generantur, augentur & conſeruãtur.

Chriſtiana obedientia præſtantior ceteris moralibus excepta religione.

Obedientia ceteras virtutes inſerit.

Non tamen eſt prima. Hinc tamen non ſequitur, eſſe omnibus virtutibus priorem: tum, quia illa neceſſariò prior eſt, qua auctoritas præcipientis innoteſcit, nempe fides: tum quia ſæpe actus aliarum virtutum fiunt abſque præcepto; tum quia infuſio gratiæ & virtutum poteſt præcedere omne opus virtutis, vt patet in paruulis. Ita D. Thomas ar. 3. ad 2.

Non eſt præſtãtior Theologicis & religione. Similiter non ſequitur eam eſſe præſtantiorem Theologicis, quia hæ immediatè cum Deo mentem coniungunt, & ad omnes alias ſe extendunt; fides dirigendo, ſpes & charitas imperando, idque ex altiori motiuo, nec tantùm ad opera præcepta, ſed etiam ad conſulta pertinent. Idem dico de virtute religionis: hæc enim ipſum Deum colit, cùm obedientia eius præceptum duntaxat intueatur. Deinde religio officia aliarum virtutum non minùs ad ſuum finem, quàm obedientia refert. Nec obſtat quòd *obedientia ſola* dicatur ceteras virtutes menti inſerere; quia *ſola* obligat ad actus omnium virtutum, nimirum quando ſub præceptum cadunt: & ſola omnia præcepta intuetur; quæ dum ſeruantur, omnes virtutes acquiruntur.

37 *Obedientia religioſa præſtantia.* Si de *obedientia religioſa* agatur, hæc etiam ceteris moralibus, etiam obedientia communi (non tamen religione) eſt excellentior. Primò, Quia per illam homo non ſolum in communibus & aliàs præceptis; (vt obedientia communis) ſed etiam in totius vitæ directione ſubiicit ſe alteri propter Deum. itaque deſerit propriam voluntatem & poteſtatem viuendi arbitrio ſuo, & cõſequenter omnia ſolatia & oblectamẽta, quæ homines hinc capere ſolẽt. quod ſanè maius eſt & difficilius, quàm relinquere opes, aut honores, aut carnis oblectationes. opes enim & honores ſunt bona externa, quæ interdum ethnici propter cognitionẽ rerum naturalium adipiſcendam deſeruerunt: oblectationes carnis ſolum ad corpus & ſenſus externos pertinent, & cum turpitudine, verecundiáq; con-

iunctæ; vnde etiam à multis eiuſdem ſpeciæ. At poteſtas viuendi iudicio & arbitratu ſuo, eſt bonum ſpirituale, & præcipuum homini quà homo eſt, quod nullus vmquam Philoſophus ſibi contemnendum aut deſerendum duxit. Itaque hoc ipſum propter Deum relinquere, eſt maioris perfectionis & meriti, quàm relinquere opes, vel honores, vel carnis illecebras.

Confirmatur, quia in eo deſeritur proprium iudicium & arbitriū in vitæ directione; ac proinde omnia ea, quæ homo iudicio ſuo agere, pati, conſequi, habere, retinere, elargiri poteſt. Itaque per hanc obedientiam homo non minùs deſerit ſponte, quàm per ſeruitutem amittit inuite; quæ tamen morti æquiparari ſolet.

38 Secundò, Quia cùm in hac obedientia ſubiiciat ſe Religioſus homini propter Deum, includit ipſa non ſolùm nudā virtutem obedientiæ, quæ reſpicit debitum præcepti, ſed etiā virtutem religionis & charitatis; vt colligitur ex D. Thoma ar. 3. ad 1.

Tertiò, Quia obedientia religioſa eſt ex voto: hæc enim ſubiectio Deo promittitur: vnde eſt inſtar ſacrificij, quo homo ſeipſum totum, animam & corpus, intellectum & voluntatem, & totam vitæ rationem Deo offert. Itaque etiam hac ratione includit virtutem religionis.

Obedientia quomodo melior quam victima.

Hinc facilè intelligi poteſt, quomodo *melior ſit obedientia quam victimæ*: etſi enim oblatio victimarum ſit actus religionis; tamen ſubiectio ſuæ voluntatis ſub Deo (in qua conſiſtit obedientia) eſt etiam actus religionis, ſi fiat ex voto, aut ex reuerentia erga maieſtatem diuinam; vel charitatis, ſi ſtudio gratificandi Deo. deinde res nobilior exhibetur: nam vt ait Gregorius lib. vlt. Moral. c. 12. hunc locum ad ſuum propoſitum exponens vel accommodans: *Per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur*, id eſt, propter Deum deſeritur. Quamuis alium ſenſum videantur habere verba illa; (quæ ſunt Samuelis & Saül 1. Reg. 15.) nimirum melius eſſe, omiſſis victimis non præceptis, facere quod Deus præcepit; quàm omiſſo diuino præcepto offerre victimas voluntarias, aut etiam prohibitas; ſicut fecit Saül.

Ex dictis colligi poſſunt quatuor obedientiæ gradus.

39 Primus eſt, Exequi exteriùs quod præcipitur.

Quatuor gradus obedientiæ.

Secundus eſt, Voluntatem ſuam omnino ſubiicere voluntati Superioris, ita vt libenter facias propter Deum, quidquid ipſe mandauerit.

Tertius eſt, Subiicere iudicium ſuum iudicio Superioris, credendo id melius eſſe, vel meliorem exitum habiturum quod ipſe iuſſerit.

Quartus, Hæc obſeruare non ſolùm in iis quæ ſtricte præcipit, ſed etiam quæ non præcipit, ſed ſolùm fieri deſiderat.

DVBITATIO VI.

Quid inobedientia, & quale peccatum.

D. Thomas quæſt. 105.

40 Sicut dictum eſt *obedientiam* dupliciter accipi; ita quoque *inobedientia* dupliciter vſurpatur, *materialiter* & *formaliter*. *Materialis inobedientia* eſt cuiuſuis præcepti præuaricatio. hoc modo omne peccatum eſt inobedientia quædam; nam per omne peccatum violatur aliquod præceptum magnum vel paruum, in re graui vel leui, cum perfecta vel imperfecta animaduerſione; adeò vt contradictionem implicet, eſſe peccatum, & non eſſe contra præceptum. Itaque hæc notio inobedientiæ includitur in omni peccato, tāquam ratio generica, vel vt circumſtantia quædā generalis, iuxta diuerſum modum explicandi rationem peccati.

Omne peccatum inobedientia quædam eſt.

Simili modo in omni peccato eſt offenſio Dei, quatenus eſt contra amicitiam & amorem ipſi debitum; vilipenſio & quidam contemptus, vt eſt contra æſtimationem Dei; irreligioſitas, vt eſt cōtra reuerentiam & honorem; ingratitudo, vt eſt contra beneficiorum ipſius recognitionem. *Inobedientia* tamen ratio clariùs apparet in omni peccato, magiſque videtur intrinſeca: quia deficere a lege & regula operandi, in omni genere peccatum dicitur. vnde *peccatum* ex D. Ambroſio definiri ſolet *cœleſtium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti.*

Multæ turpitudines & malitiæ generales in omni peccato.

Formalis eſt, quando quis præceptum violat ea intentione vt illud violet, & ei ſuo facto aduerſetur. hac ratione eſt propria ſpecies peccati ab aliis diſtincta, per quam contemnitur præceptum, vel ipſe præcipiens.

Formalis inobedientia.

Notandum autem eſt, hanc inobedientiam eſſe contra duplex præceptum, videlicet contra præceptum, quod expreſſa intentione violatur, à quo habet ſuam ſpeciem, & rationem inobedientiæ formalis, & contra præceptum, quo talis violatio prohibetur, ſcilicet, Non contemnes præceptum Superioris, non violabis ex contemptu: & hinc habet rationem genericam, ſicut alia peccata: nam hoc modo eſt contra præceptum materialiter, & ſolùm materialis inobedientia, cùm hoc præceptum non contemnatur. 41

Petes Primò, Vtrùm ſicut datur præceptū, quo vetatur inobedientia formalis, ita quoque detur præceptum, quo obedientia formalis præcipiatur. 42

An obedientia formalis ſit præcepta.

Reſpondeo, non dari, ſi loquamur de executione bonorum operum. ratio eſt, quia numquam eſt neceſſarium vt faciamus opus bonum præciſè quia debitum ex præcepto: ſufficit vt illud faciamus propter intrinſecam ipſius honeſtatem, aut vt Deo placeamus; ſic enim abundè ſatisfacimus præcepto: *plenitudo enim legis eſt dilectio.* Itaque nullum inuenimus præceptum Dei, aut Eccleſiæ, quo iubeamur facere opus hac intentione: omnia enim præcepta iubent opus fieri ſimpliciter ſecundùm propriam honeſtatem.

Nec obſtat præceptum, quo iubemur *obedire Superioribus, eiſque ſubiacere*: huic enim ſatisfit, partim ſi ea quæ iubent faciamus, etiamſi non illa intentione formali ſatisfaciendi præcepto: partim ſi velimus illis ſubeſſe; quod velle poſſumus propter amorem Dei, abſque formali affectu obedientiæ. Dum tamen implemus aliquod præceptum, obligamur non habere intentionem impletioni contrariam: hoc enim eſſet cōtemnere præceptum. cum hac tamen intentione non implendi præcepti poteſt impleri præceptum re ipſa, ita vt non ſis illius præuaricator, nec tenearis rurſus opus præceptum exequi: nam per præceptum ſolùm intenditur vt opus virtutis fiat, non autem vt ex affectu ſatisfaciendi præcepto fiat. vt tamē euites internum peccatum contra præceptum, requiritur vt reuoces animum non implendi præcepti, & ita cupias opere illo præterito ſatisfeciſſe obligationi. Ordinariè tamen homo non implet præceptum, 43

ceptum, niſi cum expreſſa vel implicita intẽtione implendi: quia ſine intuitu præcepti vix fieri poteſt vt opportune ſe applicet ad operis præcepti executionem. In executione tamen non tenetur hoc motiuo vti, ita vt opus ex illo procedat, ſed ſatis eſt vt procedat ex affectu propriæ honeſtatis.

44 *An poſſit hic modus præcipi.* Petes Secundò, Vtrũ Prælatus non poſſit imperare ſubdito ſuo Religioſo, vt hoc modo operetur.

Reſpond. Verius videri, non poſſe. ratio eſt, quia iſte modus operandi non eſt neceſſarius vt opus ſit actus virtutis; poteſt enim eſſe actus virtutis ratione propriæ bonitatis, vel quia fit ex affectu charitatis, aut religionis, abſque intuitu præcepti. vnde non videtur ſubeſſe iuſta cauſa, cur talis modus operãdi præcipi poſſit circa aliquod opus. Sed nec ſecũdùm ſe præcipi poteſt, nempe vt velis, & proponas ſic operari. tum quia ſi nõ poteſt præcipi vt ſic opereris, multò minùs vt ſic velis operari, velle enim eſt propter operari: tum quia actus interni ſecundùm ſe præcipi humana poteſtate non poſſunt, ſed ſolùm vt ſunt neceſſarij ad cõſtituendum actum externum in aliqua ſpecie virtutis, vt plerique DD. tenent: vel ſi poſſunt præcipi, nõ tamen omnes, ſed ij tãtum ad quos iure diuino vel naturali, abſq; determinatiuue temporis, loci, vel modi adſtringimur; in quibus poteſtas Eccleſiæ hæc poteſt determinare. de quo plura t. 2. q. 96.

45 *Quale peccatum.* Petes Tertiò, Quale peccatum ſit formalis inobedientia?

Reſpondeo, Ex genere ſuo eſſe peccatum mortale. poteſt tamen eſſe peccatum veniale, vel defectu perfectæ attentionis, vel ratione leuitatis materiæ. materia autẽ leuis hîc, eſt præceptum de re leui, vel quod ſolùm obligat ſub peccato veniali. Ita Valentia diſp. 7. qu. 9. puncto 3. Idem inſinuat Caietanus in Summa v. Inobedientia, dicens, *in inobedientia formali interuenire peccatum veniale, propter imperfectionem actus, vel materia minima.* & Lopez 1. p. cap. 55. in fine. Verùm hoc eget limitatione & explicatione. Dicendum igitur, hanc inobedientiam naſci immediatè vel ex contemptu præcepti, vel præcipiẽtis. Si ex contemptu præcipientis, vel contemnitur expreſſe Deus ipſe, & hoc eſt directè contra æſtimationem & reuerentiam ipſi debitam, ac proinde contra virtutem religionis, quæ tota tali contemptu euertitur; vnde eſt graue peccatum mortale. Vel contemnitur homo, qui eſt Superior; & tunc conſiderandum eſt quomodo contemnatur: ſi enim contemnas ipſam poteſtatem, tamquam nullius momenti, vel ipſum hominem, (etiam ob aliam cauſam) ita vt abſolutè nolis illi parère, erit peccatum mortale. Si autem non contemnas poteſtatem, nec recuſes parère in rebus maioris mometi, etiamſi contemnas perſonam ob defectum eruditionis, prudentiæ, nobilitatis, &c. & ex hoc contemptu aliquod præceptũ eius in re leui violes, fortè non erit mortale. Similiter ſi offenſus Superiori, quaſi in vindictam id facias: negari tamen nequit, quin ſit graue peccatum veniale. *Contemptus præcipi & præcipientis.*

46 Si autem naſcatur ex contemptu præcepti tantùm, vel eſt præceptum rei grauis, & ſic eſt etiam peccatum mortale: vel eſt rei leuis, & minoris momenti, eſtque vel præceptum diuinum vel humanum. ſi ſit diuinum, & contemnas tamquam inutile aut vanum, & ideò nolis ei parère, ſine dubio eſt peccatum mortale: continet enim tacitam blaſphemiam. Si non reputes inutile, ſed ſolùm parui æſtimes, quia non obligat ſub peccato mortali; & ideò violes, fortè non erit peccatum mortale: erit tamen graue veniale, quia magna eſt inordinatio, ſi ideò pecces vt oſtendas te peccatum veniale parui facere. Si autem non ſit præceptum diuinum, ſed humanum, & in materia leui, faciliùs poteſt eius contemptus eſſe peccatum veniale: quia homo poteſt in præcipiendo errare; & cum hoc ſtare poteſt obedientia, reſpectu præceptorum maioris momenti.

Cetera, quæ de præcepto & obedientia dici poſſent, pertinent ad t. 2. qu. 96.

CAPVT XLVIII.

De virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt ſolùm debitum morale.

Conſtat dubitationibus 9.

TAles ſunt Gratitudo, Vindicatio, Veritas, Amicitia, Liberalitas, Æquitas; quibus ſua vitia oppoſita adiungemus.

DVBITATIO I.

Quid ſit gratitudo, & quod eius officium.

D. Thomas quæſt. 106.

1 *Gratitudo quid.* GRATITVDO generatim eſt virtus quæ reſpicit debitũ ex beneficio accepto natum, & vt illi aliquo modo ſatisfaciat, rependit aliquid benefactori; vt actionem gratiarum, obſequium, cultũ, vel aliud beneficium. Itaque extendit ſe ad omnes, à quibus aliquid beneficij accepimus, nimirum ad Deum, parentes, Superiores, & homines priuatos.

Vtrùm autem ſit vna virtus, vt ad omnes hos ſe extendit, an plures, ita tamen vt identificetur religioni, pietati, & obſeruantiæ, quatenus earum obiecta reſpicit, dubium eſt.

Videri poſſit eſſe vna, Primò, Quia *obedientia* ſtatuitur vna virtus, eò quòd reſpiciat debitum ortum ex præcepto, nec diuerſa eſt pro diuerſitate præcipiẽtium, aut præceptorum. ergo ſimiliter *gratitudo* erit vna virtus reſpiciens debitum prôueniens ex beneficio accepto, nec erit diuerſa pro diuerſitate beneficiorum, aut benefactorum. videtur ſanè vtrubique eadem ratio. 2 *An ſit vna communis gratitudo.*

Secundò, Compenſare pro ſuo modulo beneficium acceptum, à quocũque demum acceptum ſit, habet peculiarem rationem boni, ſicut ſatisfacere præcepto, à quocumque demum ſit impoſitũm, ſpecialem honeſtatem & laudem continet: ergo eſt aliqua peculiaris virtus, quæ hanc rationem

nem honeſti præciſè & nudè conſideratam reſpiciat, nimirum virtus gratitudinis.

Tertiò, Etiamſi homo interdum ſe applicet ad colendum Deum ex intuitu beneficiorum, tamen ratio formalis cur Deum colat, nõ ſunt beneficia, ſed eminentia primi principij, ideò enim cultu latriæ dignus eſt, eique hic cultus congruit, non quia beneficia contulit, ſed quia habet excellentiam principij rerum. beneficia quidem obligant nos ad cultum; (non enim aliter poſſumus pro illis ſatisfacere, niſi reddendo cultum) ipſe tamen cultus formaliter non impenditur ob beneficiorum collationem; ſed beneficia ſunt cauſa impulſiua & applicatiua animi ad cultum, ſicut præceptum in omnibus virtutibus; non autem formalis ratio colendi. honoramus enim Regem propter beneficia, tamquam cauſam impulſiuam; propter dignitatem regiam, tamquam cauſam formalem. vnde conſequens videtur, *gratitudinem*, qua grati ſumus erga Deum, diſtingui à virtute *religionis*; quia verò in parentes, à virtute *pietatis*; qua in Superiores, à virtute *obſeruantiæ*. erit enim vna virtus, quæ vniformiter debitum ex beneficio natũ reſpiciet, & pro eo ſatisfacere ſtudebit; quamuis actus, quos ob hunc finem imperat, ſint diuerſarum virtutum. Hæc ſententia eſt valdè probabilis, & facilè defendi poteſt.

Beneficia ſūt cauſa impulſiua ad actus religionis, pietatis, & obſeruantiæ.

Valdè probabile eſt eſſe vnam communem diſtinctam.

3 Nihilominùs contraria eſt diui Thomæ art. 1. q. 106. nimirum *gratitudinem*, ſi erga Deum ſpectetur, nõ eſſe habitum à virtute *religionis* diſtinctum; ſi erga parentes, non diſtingui à *pietate*: ſi erga Superiores, non diſtingui ab *obſeruantia*. Si tamen conſideretur vt reſpicit priuatum benefactorem, & debitum ex eius beneficio proueniens, hac ratione eſſe virtutem ſpecialem à ſupradictis diſtinctam; quia hac ratione reſpicit ſpecialem rationem debiti, quæ non eſt tam ſtricta, quàm in prædictis virtutibus, nimirum erga Deum, parentes & Superiores: non enim eſt debitum legale, ſed morale tantùm. Itaque iuxta hanc ſententiam *gratitudo* eſt ſpecialis virtus, quæ propriè ſolùm reſpicit benefactorem particularem.

Contraria magis ex mente diui Thomæ.

Qua ratione ſit virtus ſpecialis.

Confirmatur hæc ſententia, quia virtutes annexæ iuſtitiæ, diſtinguendæ ſunt ſecũdùm ſpeciales rationes debiti ad alterum: atqui primum & principale debitum eſt illud, quo obſtringimur Deo vt primo principio; quod debitum intuetur religio. Secundo loco eſt illud, quo parenti & patriæ, vt principio ſecundario, quod reſpicit pietas. Tertiò, quo Superioribus, vt principio gubernationis, & beneficiorum communium; cui reſpondet obſeruantia. Quartò loco eſt illud, quo obſtringimur priuatis ratione beneficiorum particularium, & huic ſatisfacit gratitudo. Itaq; *gratitudo* eſt virtus particularis, diſtincta à ſupradictis: ſicut quodlibet poſterius diſtinguitur à priori tãquam deficiens ab eo. Ita D. Thomas art. 1. vbi

4 Notandum eſt, Sicut in obiecto, cui *religio* defert cultum, continentur excellẽti modo obiecta, quæ reliquæ tres virtutes reſpiciunt; (Deus enim vt eſt primum principium rerum, eſt *pater, dominus, & benefactor per excellentiam*) ita in *religione* continentur reliquæ tres virtutes eminenter. eſt enim *religio* eminens *pietas, dulia & gratitudo*. ſimili modo in obiecto *pietatis* continetur excellẽter obiectum *obſeruantiæ & gratitudinis*. parens enim vt eſt principiũ generationis, habet poteſtatem gubernandi, & eſt maximus benefactor. vnde *pietas* erga parentem eſt excellens quædam *obſeruantia & gratitudo*. Denique in obiectu obſeruantiæ continetur obiectum gratitudinis; quia gubernatio eſt magnum beneficium. vnde in virtute *obſeruantiæ* quodammodò continetur *gratitudo*.

In religione continentur pietas, obſeruantia, & gratitudo eminenter.

Verùm hæc omnia ſolùm probat, actus illarum virtutum eſſe actus gratitudinis materialiter, ſicut ſunt actus obedientiæ: quia etſi illis actibus beneficia accepta compenſentur, non tamen reſpiciunt formaliter hanc compenſationem. colere enim Deum, honorare parentes vel Superiores, non eſt formaliter eorum beneficia compenſare, ſed materialiter tantùm; quia ſunt actus, qui hac intentione fieri poſſunt, etſi in ſua ſpecie hanc intentionem non includant.

Nec obſtat quòd *religio* dicatur eminens *gratitudo*, tum quia hoc nõ impedit quin detur aliquis actus, quo formaliter in Deum grati ſimus: tum quia etiamſi religio contineat eminenter rationẽ gratitudinis, vt hæc reſpicit priuatum benefactorem, non tamen vt reſpicit ipſum Deum: ſic enim ſolùm eſt materialis gratitudo, vt patet ex dictis. Addo tamen, *gratiarum actionem* erga Deum, eſſe actionem religionis ſecundum ſe, (etiamſi ex affectu compenſandi beneficij proueniat) quatenus in illa agnoſcimus & teſtamur illum eſſe primum principium & fontẽ beneficiorum acceptorum: ſicut oratio per ſe eſt actus religionis, quatenus eſt quędam proteſtatio diuinæ potentiæ, prouidentiæ & bonitatis, etiamſi ex affectu ſpei procedat.

Officia gratitudinis ſunt quinque: Primum, Beneficij æſtimatio. Secundum, Benigna acceptatio. 5
Tertium, Gratiarum actio. Quartum, Grata commemoratio. Quintum, Repenſio. Colligitur ex D. Thoma art. 3. qu. 5.

Officia gratitudinis.

Primum eſt *Beneficij æſtimatio*; nempe vt oſtendamus nos illud æſtimare, ſi nõ ex rei magnitudine, ſaltem ex affectu & animo donantis: hic enim in beneficiis gratuitis potiſſimùm eſt põderandus. vnde conferentes aliquod beneficium, præſertim maioribus, ſolemus excuſare & rogare, ne rem ipſam, quæ datur, ſed affectũ, quo datur, intueantur. vnde Seneca l. 1. de benef. c. 6. *Beneficium non in eo, quod fit aut datur, conſiſtit; ſed in ipſo dantis & facientis animo.* & Cicero lib. 1 de Offic. *Acceptorum beneficiorũ ſunt delectus habẽdi, & in primis quo quiſque ſtudio vel beneuolentia fecerit, ponderandum.*

Secundum, *Benigna acceptatio*; ſi enim repudies, vel abſque indicio, quo ſignifices gratum eſſe, acceptes, videris contemnere, vel certè parui facere beneficium & affectum donantis. Si autem benignè acceptes, ipſo modo illũ honoras, & affectui eius quodammodò ſatisfacis. vnde Seneca lib. 2. de benef. cap. 35. *Vis reddere beneficium? accipe benignè.* & cap. 24. *Qui grate beneficium accipit, primam eius penſionem ſoluit*: gaudio enim afficitur donator, videns beneficium ſuum gratum eſſe, & aliquid commodi vel oblectationis afferre donatario: tunc enim cenſet ſe non fruſtrà collocaſſe, & fructum, quem principaliter intendit, retuliſſe.

Tertium, *Gratiarum actio*: hæc nihil eſt aliud, 6
quàm beneuola proteſtatio gratiæ acceptæ, ſeu beneficij gratis & abſque debito dati, cũ quadã ſui ſubiectione & demiſſione, ad ipſũ benefactorem directa. hæc actio eſt quædam beneficij compenſatio; quia per illam honoratur benefactor, & alter ſe illi quodãmodò ſubmittit tamquam maiori; dare enim gratis, eſt ſignum abundantiæ & perfectio

Gratiarum actio quid.

fectionis; accipere gratis eſt ſignum defectus & egeſtatis. ſecus de muneribus, quæ honoris cauſa à ſubditis dantur Principibus: hæc enim non ſunt beneficia; ſed veluti honoraria tributa. Hinc fit vt gratiarum actio non ſemper ſit neceſſaria, nec ſoleat vſurpari à magnatibus erga homines infimæ ſortis. Vt autem conuenienter fiat, magis accommodanda eſt ad affectum benefactoris, quam ad beneficij quantitatem, vt oſtendit diuus Thomas art. 5. cuius ratio eſt, quia gratitudo reſpicit beneficium, prout eſt gratis impenſum, id eſt, abſque intuitu mercedis, vel debiti. hoc autem ex affectu pendet. Huic adde aliam; quia affectus benefactoris longè maior eſt, quàm beneficium externum: vellet enim longè maiora donare, ſi facultas vel opportunitas adeſſet.

Quartum eſt, *Grata commemoratio*, videlicet vt primò apud nos tempore & loco ſimus memores beneficij accepti. vt enim, ait Seneca lib. 3. cap. 1. *Ingratiſſimus omnium eſt, qui beneficij oblitus eſt: cui enim totum beneficium elapſum eſt, gratus fieri numquam poteſt.* Deinde vt apud alios, quando occaſio ſe offert, libenter referamus: hoc enim ad honorem & laudem benefactoris pertinet, vnde eſt quædam compenſatio.

7 Quintum eſt, *Beneficij relatio*, quando viciſſim beneficium re vel obſequio redditur. circa quod

Beneficij re-

Notandum Primò, Si non ſuppetit quod rependas, reddendam huius loco bonam imprecationem; vt, *Deus remuneret, compenſet id centuplum*, vel pias ad Deum pro ſalute benefactoris preces. hæc enim nemini deſunt; & his vtcumque beneficia temporalia compenſantur, & interdum etiam vincuntur.

Secundò, Si ſuppetit aliquid, non ſtatim reſerendum beneficium, ſed opportunitas expectanda. ratio eſt, quia, vt inquit Seneca lib. 4. de beneficiis in fine, *qui feſtinat reddere, non animum habet grati hominis, ſed debitoris*; nam non videtur æſtimare id, quod in beneficio eſt præcipuum, ſcilicet gratuitum animum benefactoris: ita enim ſoluit, ac ſi ille non gratis, ſed intuitu compenſationis dediſſet. deinde oſtendit beneficium non eſſe gratum, & ſe illud animo reiicere; nam *reiiciendi genus eſt, protinus aliud in vicem mittere, & munus munere expungere*. vt ibidem Seneca ait. Denique es ingratus in benefactorem, dum videri beneficio affectus non vis, aut illi ratione beneficij obſtrictus. Vnde Seneca ſuprà: *Qui nimis cito cupit ſoluere inuitus debet; & qui inuitus debet, ingratus eſt*: nimirum quia non vult agnoſcere beneficium. Sed hoc intellige, niſi alter expectet ſtatim remunerationem, vt quando intuitu illius confertur; vel niſi aliæ circumſtantiæ aliud poſcant.

8 Tertiò, In compenſando magis nobis ſpectandum animum benefactoris, quàm rem datam, curando pro noſtra facultate vt beneficium, quod reddimus, reſpondeat potiùs illius affectui, quàm rei. itaque ſi maior vel etiam æqualis poteſtas adſit, plus rependendū eſt, quàm ſit acceptum. vnde Cicero lib. 1. de Offic. *In referenda gratia (ſi modo Heſiodo credimus) imitari debemus agros fertiles, qui plus multò adferunt, quam acceperunt*: ſi enim reddis æquale, non videtur eſſe redditio gratiæ, ſed ſolutio debiti; tantumdem enim accepiſti. Oportet igitur reddas ampliùs, vt ratione exceſſus ſit beneficium; & ita beneficium beneficio compenſetur; & affectus affectui reſpondeat.

DVBITATIO II.

Vtrum innocens magis teneatur ad actionem gratiarum, quàm pœnitens, & quomodo gratitudo excitanda.

D. Thomas art. 2.

NOtandum eſt, hanc quæſtionem ſupponere aliam, videlicet, Vter maius beneficium acceperit à Deo: qui enim maius accepit, tenetur magis ad actionem gratiarum. Dupliciter autem poteſt beneficium dici maius, Primò, Quia res quæ datur, eſt melior, aut maioris æſtimationis. Secundò, Quia magis datur gratis; vtrumque enim ratio beneficij complectitur. Similiter gratiarum actio dupliciter poteſt eſſe maior. Primò, Quia eſt profeſſio maioris boni accepti. Secundò, Quia profitetur eſſe magis gratis datum. Vnde patet, has magnitudines in beneficiis eſſe diuerſarum rationum, ſimiliter in actionibus gratiarum; cùm ex cauſis diuerſarum rationum prouenIant, vnde etiam non poſſunt commodè inter ſe comparari. His poſitis, 9

Beneficium maius dupliciter. ſimiliter & actio gratiarum.

Reſpondeo. Innocentem teneri quodammodò ad maiorem actionem gratiarum, quatenus actio gratiarum eſt profeſſio boni accepti; eſt enim innocentia maius bonum, quia includit continuatam exiſtentiam iuſtitiæ in homine, quæ magis optabilis eſt, quàm iuſtitia interrupta per peccatum mortale. Itaq; ſi bona data ſpectētur, tenetur magis, & ad maiorem gratiarum actionem, profitendo ſe gratis maius bonum accepiſſe. Pœnitens verò magis tenetur, ſi ſpectentur gratiæ, quia enim ei maior gratia facta, ſeu magis gratis datum, tenetur id magis profiteri; & ita ipſius gratiarum actio debet eſſe maior in confeſſione gratiæ: alterius verò in confeſſione doni in ſe ſpectati. 10

Quomodo innocens teneatur ad maiorem actionē gratiarum.

Aduerte tamen, etſi bonum innocentiæ per ſe maius ſit & optabilius; tamen bonum, quod confertur pœnitenti, maius eſt reſpectu pœnitentis, quàm bonum collatum innocēti reſpectu ipſius. & hac ratione pœnitens abſolutè magis obligatur ad gratiarum actionem, & non ſolùm ex parte. Primò, Quia pœnitenti vſque ad tempus lapſus collatū eſt æquale auxilium & æqualis protectio, vt ſupponimus. quòd enim hic ceciderit, non prouenit ex defectu auxilij diuini, quaſi illud minus fuerit, quàm in altero; ſed ex propria libertate, qua potuit auxilio non vti, & illo præſente conſentire peccato. itaque vſq; ad illud tempus nō debet Deo minores gratias, quàm innocens. A tempore verò lapſus vſque ad reſtitutionem iuſtitiæ incluſiuè, non accipit minus beneficiū quàm alter, ſed multò maius, facta comparatione ad accipientes. ipſi enim longe maius eſt beneficium, quòd à Deo toleretur dum eſt in peccatis, quòd ad gratiam excitetur, quòd pœnitentia inſpiretur, peccata condonentur, iuſtitia reſtituatur; quàm alteri ſit beneficium illud, quo à Deo intereà in iuſtitia accepta conſeruatur. nam vel vna remiſſio peccatorū præcisè conſiderata tanti æſtimanda eſt à peccatore, quanti iuſtitia & ſpes vitæ æternæ ei qui non eſt peccator. Sicut maleficus, qui liberatur à pœna ignis, cui iam erat addictus, nō minùs gaudet, nec minoris hoc beneficium æſtimat quàm vir probus gauderet, ſi conferretur ei regnum: liberatio enim 11

Quomodo pœnitens magis teneatur.

Beneficium remiſſionis peccatorum.

enim à ſummo malo eſt inſtar ſummi boni. Itaque hac ratione tenetur abſolutè ad maiorem gratiarum actionem. Deinde quia dona, quæ peccatori dantur, magis gratis dantur: gratis enim datur, quod abſque meritis datur. quò ergo quis longiùs abeſt a merito, & ab omni dignitate, qua poſſit videri dignus munere; eò magis gratis ei datur: peccator autem longiſſimè abeſt ab omni dignitate, qua dignus ſit venia & amicitia Dei; ergo hæc ex parte ſummum eſt illius beneficium, & conſequenter ſummam & humillimam debet gratiarũ actionem. vnde etiam in compenſationem huius beneficij tenetur ad humiliora obſequia, & maiorem ſui demiſſionem, quàm innocens. Beneficiũ enim, qua parte datur magis indigno, compenſatur maximè demiſſione ſui, confeſſione ſuæ indignitatis, & obſequiis humilibus: ſicut qua parte eſt excellentius, compenſatur maximè æſtimatione, laude, prædicatione illius boni, & datoris; & obſequiis maioribus.

12 Illa autem diſtinctio Caietani inter *magis obligari ad gratiarum actionem*, & *obligari ad maiorem actionem gratiarum*; cùm ait, pœnitentem magis obligari ad gratiarum actionem quàm innocentem, hunc tamen obligari ad maiorem gratiarum actionem; neque rem explicat, neque vera eſt: nam pœnitens etiam ad maiorem actionem gratiarum tenetur, quatenus debet confiteri ſibi maiorem gratiam factam, magiſque gratis donatum, & beneficia accepta reſpectu ſui eſſe maiora. Deinde ſicuti obligatio creſcit ex magnitudine gratiæ, ita etiam ex magnitudine boni collati: ergo qui obligatur ad maiorem gratiarum actionem, cæteris paribus etiam magis obligatur.

13 Ex dictis colligi poteſt quomodo *gratitudo* in Deum ſit excitanda.

Quomodo gratitudinis affectus excitandus.

Primò enim conſideranda ſunt ipſius dona in ſeipſis; quàm magna, quàm varia, quàm innumerabilia, ſiue quæ ad animam, ſiue quæ ad corpus pertinent: corporalia enim omnia facta ſunt propter hominẽ, vt ab illis obſequium, commodum, oblectationem & auxilium aliquod ad ſalutem caperet; vt ſol, luna, ſidera, cæli ipſi, & motus eorum, elementa, & omnia quæ in eis & ex eis: de quibus vide Senecam lib. 4. de beneficiis c. 5. & 6. Spiritales quoque ſubſtantiæ ad eius miniſterium deputatæ: *omnes enim ſunt adminiſtratorij ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos, qui hereditatem capiunt ſalutis*; ad Heb. 1. Itaque omnes creaturæ vel conditæ propter hominem, vel benignitate conditoris ſeruiunt homini, vt eum dirigant ad ſalutem; & hæc omnia externa ſunt. Iam interna omnem æſtimationem ſuperant: præter enim integritatẽ corporis & ſenſuum, quorum nullũ vel cum regno ampliſſimo commutare velis, dedit animã immortalem & inexterminabilem, capacem vitæ æternæ: dedit vim intelligendi, qua totũ mundum & ipſũ Deum pulcherrimè in te depingas; & vim amandi, qua omnes virtutes atque adeò Dei amicitiam, omnis boni ſupernaturalis fontem, conſequatis. Ad gloriæ ſuæ conſortium te ſupra naturæ conditionem deſtinauit, in filium adoptauit, ſpiritus ſui participem fecit; media ſalutis obtinendæ facilia contulit, aſſiduè ſua benignitate ad bonum excitat ac iuuat, & a malis innumeris protegit. viſionem ſui, qua ipſi planè ſimiles veluti quidã dij, diuinitate fulgentes, euadamos, promittit, & omnium bonorum ſuorum fruitionem. Adhæc iacẽtem in peccatis, & reũ æternæ mortis, gratia ſua excitauit & erexit, peccata condonauit, iuſtitiam & ius vitæ beatæ reſtituit. hoc autem beneficium remiſſionis peccatorum tantum eſt, quantum malum eſt mors æterna. Conſtituit præterea theſaurum meritorum ſuorum veluti fontem gratiarum perennem, quo à peccatis, quotieſcumque opus fuerit, ablui poſſimus, Sacramentis incluſum. Denique, quod omnẽ vincit admirationem, reliquit nobis ſanctiſſimũ Euchariſtiæ Sacramentum, corpus & ſanguinem ipſius, cum anima dotibúſque eius omnibus, cum vnione hypoſtatica & diuinitate perfectè continens & nobis repræſentans ac reipſa exhibens. Hæc ſi quis attentè conſideret & expendat, abyſſum beneficiorum inueniet.

Secundò, Conſiderandum eſt, hæc omnia præſtita indignis, ingratis, & ſupplicio dignis.

Tertiò, Conſideranda maieſtas & ſublimitas Dei conferentis: quò enim maior eſt qui beneficium confert, eò pluris æſtimatur beneficium; amari enim & æſtimari à magnis, magnum per ſe eſt beneficium.

Quartò, Conſiderandus modus, quo Deus hæc præſtitit, quàm extraordinariis viis, quantis difficultatibus & laboribus: ideò enim ſemetipſum exinaniuit & factus eſt homo; ideò tot labores, tot aſperitates, tot probra, tot ſupplicia, & mortem denique crucis ſuſtinuit: hoc enim mirificè auget beneficij rationem. magnum eſt beneficium, ſi rex malefico ad mortem damnato benignè condonet, & illum priſtinæ dignitati reſtituat; ſed incomparabiliter maius erit, ſi dum aliud remedium liberandi non ſuppetit, iubeat filium ſuum e ſolio deſcendere, veſtibus regiis ſpoliari, & morte plecti, vt ille liberetur.

Quintò, Conſiderandus affectus, quo Deus omnia beneficia ſua nobis contulit, nimirum, non vt ipſi inde ſit meliùs, ſed vt nobis ſit quàm optimè, & per ea ad beatitudinis ſuæ communionem aptet & diſponat. vide Albertum de Virtutibus cap. 25. & noſtrum Roſſignolum lib. 4. diſciplinæ Chriſtianæ c. 25. vbi ſententias quaſdam ſanctorum Patrum de gratitudine adducit.

Ex his diligẽter perpenſis intelliget homo, infinita quadam obligatione & immenſo debito ſe obſtringi Deo tum ad perpetuam & humillimam gratiarum actionem, tum ad vitam ſuam diuino obſequio penitus conſecrandã, & honorem ipſius omni induſtria promouendum. etſi enim tantum laborauerit pro gloria Dei, quantum Apoſtolus Paulus, nondum tamen milleſimam diuinorum beneficiorum partem exæquauerit. 14

Aduerte tamen, hoc debitum ad iſta omnia præſtanda non eſſe legale, ſeu ſtrictum, nouerat enim Deus imbecillitatem & vanitatem ſenſus noſtri, idcóque noluit imperare, etſi iuſtiſſimè potuiſſet, ſed eſt debitum morale, ſeu decentiæ: hoc enim perfecta ratio gratitudinis poſtulat, ita vt ſine eo præſtito nõ poſſimus, niſi imperfectè, grati audire.

DVBITATIO III.

Quid ingratitudo, & quale peccatum.

D. Thomas quæſt. 107.

DVpliciter admittitur *ingratitudo*, *formaliter* & *materialiter*: hæc enim diſtinctio non ſolùm in inobedientia, ſed etiam in ſacrilegio, impietate,

pietate,

pietate, inobſeruantia, & ſimilibus vitiis, in quibus contra virtutem oppoſitam peccari ex contemptu & alio fine contingit, locum habet.

Formalis ingratitudo.

Formalis ingratitudo eſt, quando beneficium, vel benefactoris animus contemnitur, vt non videaris ei obnoxius, ſeu debitor, ratione beneficij: ſicut formalis inobedientia eſt, quando contemnitur præceptum, vel poteſtas Superioris, vt ei non videaris ſubeſſe, aut non pareas. hoc modo ingrati ſunt, qui beneficium, vel affectum benefactoris eleuant, aut ſiniſtrè interpretantur, ne videantur ei aliquid debere, aut ne cogantur eſſe grati agendo gratias; aut ne impediantur à malo ei rependendo. Iuxta hæc intellige quod habet D.Thomas art.2. ad 1. & Caietan. ibidem, & in Summa v. Ingratitudo: non enim ſatis explicant in quo hæc ingratitudo conſiſtat.

16. *Eſt mortale ex genere.*

Hæc ingratitudo ex genere ſuo eſt peccatum mortale, vt docet D.Thomas art.3. cum Caietano ſuprà: contemptus enim beneuoli affectus benefactoris, & ſiniſtra interpretatio beneficij non videtur minus peccatum, quàm iudicium temerarium, cùm tale iudicium inuoluat: iudicat enim affectum eſſe ſimulatum, vel alio quàm beneuolo animo tem dari. hoc autem iudicium ex genere ſuo eſt peccatum mortale, vt conſtat ex communi DD. ſententia; de quo ſuprà cap. 29. dubit. 2. Accedit, quòd homines longè magis offendantur huiuſmodi contemptu quam iudicio temerario, vnde magis lædit charitatem.

Poteſt eſſe veniale aliunde.

poteſt tamen eſſe veniale, vel ob imperfectum conſenſum, vt quando ex repentino choleræ motu accidit, vel ob materiæ exiguitatem, vt ſi beneficium ſit paruum: contemptus enim parui beneficij non cenſetur notabilis iniuria benefactoris, modò abſit ſcandalum. ſi enim ita fieret vt benefactor grauiter offenderetur, poſſet eſſe peccatum mortale.

Varij gradus contemptus.

Adde, quòd varij ſint gradus contemptus: contemnitur enim aliquid tanquam noxium, aliud vt vile & dignum probro, aliud tamquam minùs vtile vel dignum quàm exteriùs videatur, vel gradus eius requirat. In omni autem contemptu eſt iudicium, quo res vel perſona iudicatur talis, & voluntas tractandi illam exteriùs vel interiùs pro tali. Itaque ſi contemptus non ſit grauis, ſed leuis, vt ſi beneficium aliquod temporale, & affectum benefactoris reputes minoris momenti, ne illi videaris obnoxius, non erit peccatũ mortale, modò occaſionem grauis offenſionis ipſi non præbeas.

17. *Materialis ingratitudo.*

Materialis ingratitudo eſt, quando abſque contemptu vel omittitur debitum gratitudinis officium, vel committitur aliquid contra benefactorem. Colligitur ex D. Thoma art. 3. & Caietano ibidem. Officium autem gratitudinis eſt quintuplex, vt ſupra num.5.& 6. dictom eſt. D. Thomas art.2. reducit ad tria. Primum eſt, Beneficium agnoſcere. Secundum, Laudare, & gratias agere. Tertium, Retribuere loco & tempore, pro ſua facultate.

Tripliciter officium gratitudinis prætermittitur.

Itaque tripliciter officium gratitudinis prætermittitur: & quia id, quod eſt vltimum in generatione, eſt primum in reſolutione, ideò (inquit D. Thomas) Primus gradus ingratitudinis eſt, Beneficium non retribuere. Secundus, Diſſimulare, non agendo gratias. Tertius, Nolle agnoſcere. Circa quæ

Tres gradus ingratitudinis in omittendo.

18. Aduerte, non retribuere beneficiom, non eſſe peccatum, niſi quando benefactor eſt in neceſſitate, & tu illi opem ferre potes; vel quando ex omiſſione putatur iure offendendus. beneficium enim cùm gratis collatum ſit, non inducit ſtrictam obligationem: niſi quando benefactor eget opera noſtra; vel id neceſſarium eſt ad vitandam eius offenſionem. vnde non erit peccatum mortiferum, niſi quando charitas ſub peccato mortali ad tale officium obligaret. In gratiarum actione omittenda facilius peccatur, quia hæc omnibus eſt facilis, & ſtatim fieri debet: ſepoſita tamen offenſione benefactoris, non videtur hæc omiſſio eſſe peccatum mortale, quia nihil inde notabilis incommodi percipit. Loquor de ea, quæ facienda homini, non Deo: eſt enim gratiarum actio cultus quidam Deo ob immenſitatem beneficiorum eius debitus, quamuis tempus reddendi non ſit determinatom, vnde de ea loquendum ſicut de obligatione dilectionis ſuper omnia.

Nolle agnoſcere beneficium hominis priuati (de quo nobis eſt ſermo) non videtur quoque per ſe mortale: quia parum incommodi adſert benefactori, ſepoſita ipſius offenſione. poſſet tamẽ ratione grauis offenſionis & turbationis, quæ inde prouentura putaretur, eſſe graue peccatum. 19.

Tres in committendo.

Porrò ad ſupradictos tres gradus ingratitudinis, quæ in omittendo conſiſtunt, addendi tres alij, qui in committendo. Itaque Quartus eſt, Retribuere mala pro bonis. Quintus, Vituperare beneficium. Sextus, Reputare beneficiom loco maleficij; qui eſt ſummus ingratitudinis gradus. hi tamen gradus, præſertim ſecundus & tertius, pertinent ad ingratitudinem formalem.

Ex dictis facilè intelligi poteſt, qui ſint gradus ingratitudinis erga Deum.

Sex gradus ingratitudinis in Deum.

Primus enim eſt, Non conari obſequio & cultu diuina beneficia pro ſuo modulo compenſare. 20.

Secundus, Ratò vel numquam gratias agere.

Tertius, Ratò vel numquam de diuinis beneficiis cogitare.

Quartus eſt, Malum pro bono reddere. Ad hunc gradum pertinet omne peccatum, vnde omne peccatum eſt ingratitudo in Deum, ſicut & inobedientia: repugnat enim obligationi illi, qua ratione beneficiorum acceptorum ipſi obſtringimur, ad ea cauenda, quæ ipſum offendunt.

Quintus eſt, Extenuare, negare vel vituperare beneficia Dei. huc pertinet, ſi neges beneficium redemptionis Chriſti & gratiæ neceſſitatem. qua ratione Pelagiani à ſanctis Patribus vocabantur ingrati; contra quos D. Proſper ſcripſit opuſculum Aduerſus ingratos.

Sextus, Illa loco maleficij æſtimare: quod faciunt damnati; & etiam quidam impij huius ſæculi, qui non reputant loco beneficij, ſed potiùs maleficij, quòd Deus non ſinat ipſos perpetuò hoc mundo frui.

DVBITATIO IV.

Quid ſit vindicatio, & cuius virtutis opus.

D. Thom. quæſt. 108.

V*Indicatio*, Græcè ἐκδίκησις, *eſt vltio iniuriæ*; videlicet cùm pro iniuria rependitur pœna. Itaque eſt redditio mali pro malo; mali pœnalis pro malo culpabili. Latiùs accipitur apud D. Auguſtinum lib.83. qq. q. 31. cùm definitur *vindi-* 21.

Vindicta ob varias cauſas irrogari poteſt. *catio, per quam vis aut iniuria, & omnino omne quod obſuturum eſt, defendendo aut vlciſcendo propulſatur*: nam defenſio priuata auctoritate fieri poteſt; nec in malum alterius tendit. ſecùs in vindicta. Poteſt autem hæc fieri ob varias cauſas.

Primò, Ea intentione, vt ei, qui te læſit, malè ſit, nihil aliud ſpectando: illi enim malè eſſe, appetendis tamquam tuum bonum. hoc modo eſt actus odij, & contra charitatem proximi.

Secundò, Vt emendetur; quo modo pater vindicat delicta filij, & magiſter diſcipuli. hoc modò eſt actus charitatis proximi; *qua charitas* (vt inquit D. Bernardus epiſt. 2.) *piè ſolet ſæuire, ſine dolo mulcere, patienter nouit iraſci, humiliter indignari.* & Prouerb. 3. *Quem diligit Dominus, corripit.*

Pœna congruit malefactori. Tertiò fieri poteſt, quia per ſe decens eſt malefactorem puniri; & pœna per ſe congruit & quodammodò debita eſt malefactori, ſicut laus benefactori; idque vt rectus ordo ſeruetur, & quod extra ordinem recti prolapſum eſt, ad ordinem reuocetur. hac ratione eſt actus virtutis ſpecialis; quia rationem ſpecialem honeſti reſpicit. Sic Deus per vindictam, omnes eos, qui ab ordine pulcherrimo Iuſtitiæ & legum diuinarum prolapſi ſunt, & ordinatiſſimam diſpoſitionem fœdè perturbarunt, ad ordinem Iuſtitiæ reducet, infligendo congruam pœnam; vt nihil in mondo remaneat informe, nihil inordinatum, nihil confuſum, ſed omnia pulchrè ſuis locis & gradibus, ſint diſpoſita, vt ſæpè docet D. Auguſtinus. vide illum lib. 5. de ciuit. cap. 9. & lib. 11. cap. 17. & 18. & lib. 1. de ordine, multis locis.

Reparatio iniuriæ. Quartò, Vt fiat aliqua reparatio iniuriæ, & ſatisfactio: dum enim ille punitur propter iniuriam illatam, reſtituitur ea parte honor parti læſæ, eique aliqua ſatisfactio exhibetur; qui enim lædit, plus iuſto ſuo affectui indulget, ſibique ſumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodò adimitur, cùm contra voluntatem patiatur. Et quia id agitur in gratiam læſi, cenſetur ei donari: & ſic fit nonnulla compenſatio, vt experientia probat. tunc enim animus læſi acquieſcit, & ſibi ſatisfactum putat. eſt igitur in vindicatione moralis quædam reſtitutio honoris, & iniuriæ reparatio. hic finis intimè coniunctus eſt cum tertio, & ex eo neceſſariò reſultat.

Quintò, Vt qui læſit, & alij eius exemplo in poſterum ab iniuria coërceantur. hic finis eſt magis extrinſecus: vnde poſt hanc vitam non ampliùs ſpectabitur, ſed ſolùm tertius & quartus. In hac tamen vita ſpectatur, tum à Deo, tum à Iudice humano, ſicut tertius & quartus.

22 *Quomodo ſit virtus ſpecialis.* Igitur *vindicatio* facta intuitu tertij & quarti finis, videtur eſſe ſpecialis virtus, qua inclinamur ad reddendum malefactori pœnam debitam pro iniuria; ſicut gratitudine ad reddendum benefactori obſequium debitum pro beneficio: hoc autem debitum in quadam congruitate & decentia conſiſtit. Si autem fiat intuitu quinti finis, ſcilicet vt coërceatur à maleficio, ſic eſt actus eius virtutis, ad quam pertinet defenſio Reipub. vel priuati, vel ſuiipſius. eſt enim hæc *vindicatio* quædam defenſio. Itaque ſicut hæc defenſio pertinere poteſt ad Iuſtitiam legalem, ad pietatem, ad amorem Reipub. vel hominis priuati, vel ſuiipſius; ita etiam vindicatio.

23 Vt autem hæc meliùs percipiantur, Notandum eſt, *vindicationem*, vt ſit actus virtutis, conuenienti modo fieri debere. ſi enim fiat priuata auctoritate, non eſt actus virtutis, ſed vitij; quia eſt vſurpatio alienæ poteſtatis, nempe Superioris, ad quem ſolum executio huius actus pertinet: vnde illa multis locis in Scripturis prohibetur: Ad Romanos 12. *Non voſmetipſos defendentes* (Græcè ἐκδικοῦντες id eſt, vlciſcentes) *chariſſimi, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim, Mihi vindictam, & ego retribuam*, &c. *Debet fieri auctoritate non priuata, ſed publica.*

Permittuntur tamen paſſim in Repub. priuatæ quædam vindictæ paruæ, ſi fiant ex incontinenti, accepta iniuria: hoc enim aliquo modo putatur neceſſarium ad publicam pacem, vt quiſque à minoribus iniurijs, quæ ad tribunalia non ſolent deferri, tutus ſit. Hoc modo quidam Doctores eum, qui percutit alterum alapa, pugno vel baculo, dicunt ſtatim poſſe repercuti, ne alter audacior in poſterum ad ſimilia euadat; eſſe enim hoc genus quoddam defenſionis. Sed de hoc dictum ſuprà cap. 9. dubit. 12. *Parua vindicta permiſſa.*

Eo autem ſepoſito, priuatus non poteſt per ſe actum vindictæ facere, ſed ſolùm curare fieri per publicam poteſtatem. Vt autem fit à publica poteſtate, poteſt pertinere ad varias virtutes. Si enim Iudex vindictam faciat, quia id debet Reipub. ratione officij quod gerit, erit actus Iuſtitiæ cōmutatiuæ Iudicis in ordine ad Rempub. quæ illum ad ius adminiſtrandum veluti conduxit: ſi autem quia id debet Reipub. ratione obligationis, quam habet erga illam vt pars ad totum: quatenus pars debet curare bonum totius, ſic eſt actus iuſtitiæ legalis: ſi quia debitum patriæ, eſt actus pietatis: ſi quia leges præſcribunt, eſt actus obedientiæ: ſi quia pars poſtulat, eſt actus Iuſtitiæ commutatiuæ reſpectu partis. Porrò in ordine ad malefactorem erit actus virtutis particularis, quæ *iuſtitia vindicatiua* dicitur. Si Iudex faciat illam quia congruit eius meritis, aut vt fiat aliqua reparatio iniuriæ; ob eumdem finem pars læſa illam deſiderare poteſt; eritque eiuſdem virtutis actus. 24 *A publica poteſtate poteſt fieri ex varia virtute.*

Dices, Deſiderare vindictam vt reparetur iniuria, videtur eſſe actus odij, quia deſideras alteri malum, vt illi ſit malè, & hoc reputas tuum bonum, quod proprium eſt odij.

Reſpondeo, Eſſe magnum diſcrimen: in odio enim deſideratur alteri malum, ſolùm vt ei ſit malè, idque abſque modo vel menſura: in vindicta ſolùm ſecundùm menſuram delicti. ibi ſiſtitur in malo proximi, hîc in recto ordine Iuſtitiæ. ibi non fit reparatio iniuriæ eo modo quo debet fieri; ſicut nec in damno, cùm quis propria auctoritate latronis bona inuadens, damnum acceptum ſibi ſarcit, hîc verò fit debito modo. 25 *Cur non ſit actus odij.*

Aduerte tamen, quando pars læſa expetit vindictam ob iniuriam priuatam, hoc deſiderium eſſe actum amoris proprij: id enim petit in proprium commodum vel honorem. Itaque cùm hoc deſiderium non ſit actus virtutis, ſed quid indifferēs, vindicatio, vt ex vi huius ſequitur, non eſt actus virtutis, ſed indifferens. huic tamē deſiderio coniungitur aliud, quo quis non vult vindictā mandari executioni, niſi legitimo modo, ſcilicet per poteſtatem publicam, & iuxta menſuram delicti: & hic affectus eſt iuſtitiæ vindicatiuæ; & conſequenter ipſa vindicatio, vt ex vi huius ſequitur; proprium enim opus Iuſtitiæ vindicatricis eſt, non vindicta abſolutè, ſed debitus in vindicta modus. Simili modo cùm quis petit ſolutionem debiti, 26 *Appetitio vindicta ex quo affectu procedat.*

vel

vel damni reparationem, illud deſiderium eſt ex affectu proprij commodi, & ſic non eſt actus virtutis, ſed quid adiaphorum: huic tamen coniunctus eſt alius affectus, quo non vult illam reparationem fieri, niſi ſecundùm regulas Iuſtitiæ, & hic eſt actus Iuſtitiæ. Id enim quod volumus affectu proprij commodi, poſſumus ex affectu Iuſtitiæ vel alterius virtutis velle exequi ſecundùm leges illius virtutis, & ſic executio operis quoad modum eſt actus virtutis, quoad ſubſtantiam præciſè conſideratum, non eſt.

Quo modo vindicatio ſit actus virtutis.

27 *Melius ignoſcere priuatas iniurias.*

Ex dictis ſequitur, multò melius eſſe propter Deum ignoſcere, quam vindictam expetere; niſi fortè publicum bonum aliud poſtulet. ratio eſt, quia appetitio vindictæ ob iniuriā priuatam, per ſe non eſt virtus, cùm ex amore proprij commodi oriatur; vnde nemo propter hoc laudari ſolet. Ille autem affectus circa modum executionis, etiamſi ſit actus virtutis, tamen hæc virtus eſt valdè parua, multum habens adiunctum ex amore proprio, à quo & ipſa applicatur ad moderandum actum punitionis. eſt hic etiam periculum ne & affectus charitatis violetur, & odia excitentur. Denique res non eſt optimi exempli. In condonatione eſt officium charitatis in Deum & proximum, eſt imitatio Chriſti Domini & Patris cœleſtis, eſt cōſilium euangelicum, eſt ædificatio proximi, eſt victoria ſui, eſt magna pax animi & tranquillitas vitæ, eſt ſingularis fiducia impetrandę remiſſionis à Deo: remiſſio enim peccatorum iis, qui proximis iniurias remittunt, peculiariter promiſſa eſt. Denique ſæpè eſt lucrum animæ malefactoris. Interdum tamen ratio poſtulat vt deſideremus vindictam, vt diximus; tum vt malefactor in poſterum coërceatur, tum ad exemplum aliorum, ne ſimilia audeant attentare. hoc tamen magis in iniuriis Dei, quàm noſtris faciendum. Interdum tamen etiam in noſtris, ita tamen vt pœna, quam petimus irrogari, minor ſit iniuria acceptā. vide epiſtolam D. Baſilij ad Candidianum.

Aliquando vindicta expetenda.

28 *Vitia oppoſita.*

Vindicationi per exceſſum opponitur *crudelitas*: per defectum *omiſſio*, vel *nimia remiſſio* in malefactoribus caſtigandis, ex qua fit vt eorum audacia creſcat.

DVBITATIO V.

Quid ſit veritas, & quæ eius functiones.

D. Thomas quæſt. 109.

29 *Veritas duplex.*

VEritas propriè eſt conformitas iudicij ad rem iudicatam, vel ſigni ad rem ſignificatam: ſed hoc loco accipitur pro virtute, quæ procurat vt in ſermone, ſcriptura, geſtibus, aliiſque ſignis, quibus aliquid ſignificare intendimus, ſit veritas, ſaltem ſecundùm noſtram conſcientiam, ſeu prout eam nouimus: ſiue quæ curat vt ſit conformitas & conſenſio linguæ & mentis, ſignorum externorum & internæ conſcientiæ. vnde hæc virtus dicitur *veritas*, quia veritatem in ſignis, quibus aliquid ſignificare volumus, affectat & procurat. facit itaque nos rectè vti ſignis, quæ nobis data ſunt ad mentem alteri patefaciendam; qui rectus vſus in eo conſiſtit, vt ſigna ſint menti conformia.

30 Ex quibus patet Primò, Veritatem eſſe virtutem ſpecialem à ceteris diſtinctam; quia ſpecialeEſt virtus ſpecialis.
bonum rationis ſpectat; videlicet veritatem in dictis & factis; & ſpecialis laus eſt in oratione & vita colere veritatem.

Eſt virtus ſpecialis.

Patet Secundò, Eſſe virtutem annexam Iuſtitiæ: tum quia verſatur circa ea quæ diriguntur ad alterum, nimirum circa ſigna quibus aliquid alteri intendimus ſignificare: (ſigna enim non ſunt data homini propter ſe, ſed propter alterum, cui aliter mentem ſuam aperire nequit) tum quia ſpectat in his rationem debiti, non legalis ſeu ſtricti, ſed moralis.

Obiectum igitur materiale huius virtutis eſt, ſigna externa, quibus mentem noſtram patefacimus proximo. *Ratio obiectiua* eſt, eſſe verum, ſeu conforme menti, quatenus id quodammodo debitum proximo. *debitum*, inquam, non ex parte ipſius, ſicut benefactori debetur compenſatio; ſed ex parte noſtra, ne nos turpes ſimus, & parum ad vitam ciuilem idonei. nam Primò per ſe turpe eſt, linguam à mente diſſidere, & cū ea veluti pugnare. Deinde ſine veritate vita ſocialis non benè & commodè conſtare poteſt. Itaque hoc debitum eſt ſolùm morale & ex honeſtate virtutis proueniens. quod intellige de debito veritatis per ſe conſideratæ, ſepoſito omni alio vinculo: nam in contractibus debetur ex iuſtitia, in iureiurando ex lege religionis.

31 *Obiectum huius virtutis.*

Obiectum cui, eſt proximus. huic enim debetur hæc veritas; quia talis eſt, quicum conuerſatio & amicitia haberi poſſit.

Functiones huius virtutis ſunt, Primò, Amor veritatis in dictis & factis. hic eſt primus & intrinſecus actus huius virtutis: nam ipſa eſſentialiter in habituali amore veritatis conſiſtit. 32

Functiones veritatis.

Secundò, Cautio ne quid contra iudicium mentis dicatur, aut ſignificetur: ad hoc autem obligat lex huius virtutis pro omni tempore.

Tertiò, Patefacere iudicium mentis. ad hoc non obligat pro quouis tempore: nam ſæpè expedit mentem nō aperire, ſed tegere; & multis aliis circumſtantiis opus eſt vt patefacere mentem ſit opus virtutis: vnde meliùs diceretur opus huius virtutis eſſe, quando mens patefacienda eſt, procurare vt oratio menti ſit conformis. hoc enim eſt quod hæc virtus ſpectat tanquam proprium bonum in debita materia: materia autem debita non eſt, niſi adſint circumſtantiæ, quæ efficiant vt mens honeſtè aliis patefieri poſſit.

Quartò, Inquirere veritatem rei, quando aliquid abſolutè affirmandum vel negandum eſt. qui enim affirmat vel negat aliquid, cuius eſt neſcius vel dubius, non eſt verax, quia dicta non ſunt conformia menti, aliter enim loquitur, aliter ſentit. Deinde quia omnis virtus, vt præſtet opus ſuum, debet adhibere conuenientem circumſpectionem & diligentiam, ne offendat.

Quintò, Exequi promiſſa: hoc enim neceſſarium vt promiſſio ſit vera; quamuis ad hoc magis ex virtute fidei obligemur. quam eſſe diſtinctam à virtute veritatis, ſuprà cap. 18. dub. 8. oſtenſum eſt. hæc tamen intelligenda, niſi quid accidat quod excuſet, vt ibidem dictum eſt: promiſſio enim multis euentis non eſt præſtanda.

DVBITATIO VI.

Quid mendacium, quotuplex, & quale peccatum.

D. Thomas qu. 110. 111. 112. 113.

33 *Quid ſit.* MEndacium propriè eſt locutio contra mentem, cum videlicet aliud loquimur exterius, aliud interius ſentimus. Nomine *locutionis* accipi poteſt omnis ſignificatio, ſiue verbis fiat, ſiue geſtu, ſiue alia ratione. poteſt enim mendacium fieri nutibus & geſtibus, his enim ſæpè vice verborum vtimur. vnde *ſimulatio* eſt mendacium in geſtu. Porrò ſicuti ad actũ veritatis tria requiruntur; ſcilicet voluntas dicendi verum, (id eſt edendi ſignum conforme menti) ipſa locutio, & ſignificatio, mentis indicio conformis: ita tria ad mendacium requiruntur, voluntas dicendi falſum, ipſa locutio, & ſignificatio mentis indicio contraria. ex quibus conſequitur quartum, id eſt, *deceptio alterius.* ſed hoc non eſt neceſſarium ad rationem mendacij, ſicut nec intentio deceptionis, vt rectè diuus Thomas art. 4. poteſt enim quis velle mentiri, vt non poſſit conuinci ex propria confeſſione, etiamſi norit alterum non crediturum. regulariter tamen qui mentitur, intendit falſam opinionem alterius animo ingenerare, ſeu decipere. vnde deceptio eſt affectus ordinariè conſequens mendacium.

Tria ad mendacium requiruntur.

34 *Mendacium actui veritatis opponitur formaliter.* Ex his patet Primò, *Mendacium* formaliter & directè opponi *veritati*, ſeu veritatis actui: quia ſicut hæc procedit ex affectu veri, ſeu vt locutio ſit cõformis menti; ita illud ex affectu falſi, nempe vt oratio à mentis indicio diſſentiat: non quod falſitas per ſe ametur; ſed quia abſolutè eſt volita, etſi propter aliud. & ſicut actus veritatis eſt expreſſio veri opinione noſtra; ita mendacium eſt expreſſio falſi opinione noſtra. Dico *opinione noſtra*; quia ſi dicas verum, cùm putes eſſe falſum, mentiris, & mendacium formaliter dicis; nam ex affectu falſi & intentione ſignificandi falſum loqueris; quamuis materialiter ſeu præter intentionem verum ſit quod dicis. è contrario ſi dicas falſum, cùm putes verum, ex virtute veritatis & formaliter verum dicis, quia ex affectu veri, & intentione ſignificandi veri, quamuis materialiter falſum ſit.

Non ſemper opponitur materialiter.

35 Patet Secundò: Non eſſe mendacium cùm quis vtitur amphibologia, vel reſtrictione tacita: quia non intendit dicere falſum, nec loqui contra mentem; ſed vel mentem ſuam aliter exprimere quàm alter intelligit, vt in amphibologia; vel non totam exprimere, ſed ſolùm ex parte, altera parte orationis interiùs retenta; de quo dictum eſt ſupra cap. 42. dub. 9. & cap. 31. dubit. 3. & cap. 11. dubit. 20.

36 *Malitia mendacii* Tertiò, Malitiam huius peccati intrinſecam conſiſtere in abuſu ſignorum, quòd illis vtamur contra naturalem inſtitutionem & finem. cùm enim ſigna non ſint data niſi ad exprimẽdum iudicium mentis, vtimur illis contra iudicium mentis, ita vt ſit contradictio inter mentem & linguam. quod enim lingua affirmat, mens negat; & quod mens negat, lingua affirmat: atqui per ſe turpe eſt & vituperabile, vt in vno eodémque homine inter interiora & exteriora ſit contradictio; cùm exteriora debeant interioribus conformari. ſic ergo vti ſignis externis vt contradicant iudicio interno, per ſe malum eſt. Ad hanc accedit alia, quòd mendacio proximus decipiatur; vnde offendit amicitiam & politicam conuerſationem. Itaque omne mendacium malum eſt, Primò, Quia in eo eſt voluntas falſi & contradictionis, qua contradicit quis ſuæ conſcientiæ. Secundò, Quia regulariter in eo eſt voluntas deceptionis proximi. intendit enim, qui mentitur, alteri falſam opinionem ingenerare. Tertiò, Quia in eo eſt falſitas & repugnantia cum propria conſcientia. Quartò, Quia eſt deceptiuum proximi, & violatiuum amicitiæ. Ex his duo priora pertinent ad malitiam mendacij formalem, ratione cuius imputatur ad culpam; duo poſteriora ad obiectiuam, ratione cuius non poteſt vllo caſu rectè appeti.

Hinc omne mendacium prohibetur in Scripturis; Eccleſiaſtici 7. *Noli velle mentiri omne mendacium.* hic tamen locus non omnino conuincit de omni, vt oſtendit D. Auguſtinus lib. de mendacio cap. 17. Prouerb. 13. *Verbum mendax iuſtus deteſtabitur.* & cap. 30. *Vanitatem & verbum mendacij longè fac à te.* ad Coloſſ. 3. *Nolite mentiri inuicem.* hæ locutiones vim habent vniuerſalis. vnde Innocentius III. cap. Super eo, de vſura dicit, *diuini præcepti verbo conſtanter vetari, ne quis etiam pro alterius vita ſeruanda mentiatur.* Idem fusè docet diuus Auguſtinus libris duobus ad Conſentium, quorum alter eſt de mendacio, alter cõtra mendacium. Denique eſt communis ſententia Patrum & Theologorum in 3. d. 37. & 38. quam & Ariſtoteles probè intellexit, quando Ethicorum lib. 4. cap. 7. ait: *Per ſe autem mendacium quidem malum & vituperabile eſt; verum autem & honeſtum & laudabile.* 37 *Prohibetur in Scripturis.*

Aduerte tamen, olim non defuiſſe qui putarent licitum eſſe mendacium, quando videtur neceſſarium ad vitandum aliquod graue incommodum, vel obtinendum maius bonum. Ita ſenſit Origenes in 6. ſtromatum, vbi approbat ſententiam Platonis, quam habet lib. 3. de Repub. *Deo quidem indecens & inutile eſſe mendacium, hominibus verò quandoque vtile & neceſſarium, vt eo tamquam medicamento vtantur.* Idem fusè tradit Abbas Ioſeph apud Caſſianum collat. 17. cap. 8. vbi inter cetera dicit, *mendacio vtendum tamquam ellebero, quod ſumitur imminente aliquo exitiali morbo* cui videtur Caſſianus conſentire. Eandem ſententiam videtur approbare Chryſoſtomus in fine lib. 1. de ſacerdotio, & Homil. 32. & 53. in Geneſim. Denique Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & plerique Græci in cap. 2. ad Galatas, dum docent obiurgationem Pauli fuiſſe ſimulatam, & factam ex compoſito: licitum enim eſſe boni alicuius cauſa, vti ſimulationibus, atqui *ſimulatio eſt mendacium in facto.* 38 *Qui putarunt mendacium aliquando eſſe licitum.*

Verum hanc ſententiam eſſe falſam, & contra Scripturas, fusè docet D. Auguſtinus, præſertim lib. priore, qui eſt de mendacio, cap. 5. 6. 7. & ſequentibus; & ſatis patet ex dictis. Eamdem damnat Hieronymus apologia 1. contra Rufinum, arguens ob illam Origeniſtas. vide Sixtum Senenſem annotat. 89. & 107. Putarem pleroſq; ex prædictis Patribus excuſari poſſe, quod *mendacium* vocent etiam orationem alio ſenſu dictam vel habentem tacitam mentis limitationem, ita vt alter aliud intelligat & decipiatur; & nomine *ſimulationis* 39 *Eſt contra Scripturas.* *Quomodo aliqui ex Patribus poſſint excuſari.*

nes etiam *diſſimulationem* intelligant; vt patet ex Chryſoſtomi & Hieronymi exẽplis. poterat etiam illa obiurgatio Pauli fieri ex compoſito abſq; propriè dicto mẽdacio & vera ſimulatione: ſicut aliquando ex compoſito obiurgamus aliquem, vt tertius, qui offenſus eſt, placetur, vel ne audeat imitari factum ipſius. quæ obiurgatio intelligenda eſt ſecundùm externam ſpeciem facti, quod malum videtur, vel videri poſſit. ſed de hoc plura 1.2.qu.103.art.4. de ceſſatione legalium.

Exempla S. Scripturæ. In exemplis aliis, quæ adferuntur ex Scripturis, vel ſatis clarum eſt non eſſe propriè dictum mendacium aut ſimulationem, ſed ſolùm veritatis occultationem; vt quando Abraham dixit Saram eſſe ſororem ſuam; quando Michol poſuit ſtatuam in lecto Dauid; quando Moyſes ſpoliauit Ægyptum; quando Paulus circumcidit Timotheum, totondit caput in Cenchris, &c. Vel poſſunt excuſari per reſtrictionem mentalem; vt cum Iacob dixit ſe eſſe Eſau primogenitum Iſaac, & multa, quæ dixit Iudith ad Holofernem. Vel non eſt opus excuſare; vt ea quæ Dauid dixit ad Achimelech, quæ Ionathas ad Saul de Dauidis abſentia, quæ Iehu ad ſacerdotes Baal, quæ Raab pro exploratoribus, quæ obſtetrices ad Pharaonem. hæc enim narrantur, non laudantur à Scriptura; etſi laudetur interdum bona intentio per ſe ſpectata.

40 *Mendacium per ſe eſt peccatũ veniale tantùm.* Aduerte tamen, mendacium per ſe non eſſe peccatum mortale, ſed ſolùm veniale, quia inordinatio illa neminem grauiter lædit: & deceptio proximi, quando nihil intereſt ſic an aliter res habeat, eſt parui momenti, nec euertit vitam ſocialem, etſi illi nonnihil incommodet.

Obiectio. Dices, Diuus Auguſtinus lib. de mendacio capite 6. & ſequentibus apertè indicat, omne mendaciũ eſſe peccatum mortiferum: nam vult, etiam illum, qui pro vita corporali vel ſua vel aliena conſeruanda mentitur, amittere æternam: vnde ſequitur eſſe mortiferum. quòd ſi tale mortiferum eſt, quod tamen inter omnia mendacia penè eſt leuiſſimum, vt conſtat ex cap. 14. eiuſdem libri; conſequens eſt, cetera quoque omnia mortifera eſſe. Et confirmatur ex illo Pſalmi 5. *Odiſti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* & Sapient. 1. *Os, quod mentitur, occidit animam.*

Reſp. Reſpondeo, Bona pars eorum, quæ illo libro habentur, non dicitur aſſerendo, ſed diſputando: nam vt D. Auguſtinus lib. 1. Retract. cap. vltimo ſcribit, *Iſtius libri magna pars in inquiſitionis diſputatione verſatur.* neque ipſi omnino ſatisfecit, vnde etiam de Opuſculis ſuis librum illum auferre decreuerat, quia obſcurus & anfractuoſus, & omnino moleſtus ei videbatur: quam ob cauſam ſcripſit alterum contra mendacium, vt ibidem refert. Intentio ipſius ſolùm erat, oſtendere omne mendacium eſſe malum, adeò vt ob nullam cauſam ſit licitum, ad quod probãdum induxit quaſdam Scripturæ ſententias, quæ non de omni, ſed de ſolo pernicioſo contra Deum vel proximum ſunt intelligendæ, quales ſunt duæ illæ in confirmatione allatæ, vt facilè ex antecedentibus & ſequentibus oſtendi poteſt.

41 *1. Diuiſio mendacii.* Quod ad diuiſionem mendacij attinet, tripliciter diuidi poteſt. Primò, Secundùm propriam rationem, ſcilicet vt opponitur veritati. hoc modo diuiditur à D. Thoma ex Ariſtotele l.4. Ethic. c.7. in *Iactantiam* & *Ironiam*. Sed hoc intellige non de omni mendacio, ſed de eo, quo quis in iis quæ ad laudem ſuam pertinent, mentitur.

Iactantia (Ariſtoteli *ἀλαζονεία*) eſt cùm quis maiora de ſe prædicat quàm inſint. hic Ariſtoteli vocatur *ἀλαζών*, id eſt, *iactator*. *Iactantia.*

Ironia eſt, cùm minora quàm inſint, vel cùm laudabilia quæ inſunt, negat. hi Ariſtoteli vocantur *εἴρωνες*, *diſſimulatores*. ſi parua ſunt & manifeſta quæ de ſe negat, dicitur Ariſtoteli *βαυκοπανοῦργος*, quaſi dicas *delicatus veterator*. Si quis ſe iactet de malo quod fecit, non eſt propriè iactantia, quia deeſt mendacium, ſed eſt vana gloriatio, ſimilis iactantiæ; eò peior, quò res de qua gloriatur peior eſt. Si autem illud non fecit, eſt peccatum iactantiæ; quia eſt mendacium, quo de ſe maiora prædicat quàm inſint. *Ironia.*

Nec obſtat, quòd illud quod de ſe dicit, malum ſit; quia accipit illud inſtar boni & laudabilis, & ita opinione ipſius bonum eſt.

Eſt autem *Iactantia* per ſe, ſeu ex genere ſuo peccatum veniale, continens malitiam mendacij & vanæ gloriæ. Poteſt tamen eſſe peccatum mortale quinque caſibus, vt colligit Caietanus q. 112. art. 2. ex D. Thoma. 42 *Iactantia quale peccatum.*

Primò, Si quis ſe iactet cum iniuria Dei, ſibi tribuendo quod Dei eſt, ſicut rex Tyri, qui dicebat, *Deus ego ſum*, Ezech. 28. *Aliquando mortiferum, idque ſex euentis.*

Secundò, Cum iniuria proximi, ſicut Phariſæus Lucæ 18. qui contemnebat, ſe iactando, publicanum.

Tertiò, Si procedat ex ſuperbia vel inani gloria mortifera; vt ſi quis glorietur de donis Dei, tamquam ſit illis dignus.

Quartò, Si iactet ſe cum intentione nocendi proximo, aut emungendi pecunias iniuſtè, aut exponendi ſe periculo nocumenti, vt cùm quis ſe prædicat præclarum medicum, aduocatum, &c.

Quintò, Si ita ſit addictus iactantiæ, vt paratus ſit peierare vel aliud peccatum mortiferum committere. his adde

Sextum caſum, Quando quis iactat ſe de opere, quod eſt peccatum mortiferum; nam videtur illud approbare. Si tamen ſolùm narret vt inde appareat eius dexteritas, ingenium, virilitas, abſque approbatione vel affectu ipſius operis, non videtur eſſe mortiferum.

Iactantia peior eſt quàm *Ironia*, teſte Ariſtotele ſuprà, quia regulariter ex turpiori cauſa procedit, nimirum ex cupiditate vanæ gloriæ vel lucri. Qui verò *ironia* vtitur, minùs dicendo, vel negando quæ inſunt, plerumque id facit vt faſtum & iactantiam fugiat, vt Ariſtoteles ait, ſicut Socrates faciebat, qui, vt idem teſtatur, glorioſa omnia de ſe negabat. Fieri tamen poteſt, vt ex peiore motiuo procedat, & tunc peior erit; vt ſi quis minora de ſe diceret, animo perueniendi alios, ſicut hæretici faciunt, dum ſibi omnia bona detrahunt, & omnia Deo ſoli tribuunt, vt videantur humiliores, & gloriæ Dei ſtudioſiores, de quibus maximè intellige illud Eccleſiaſtici 19. *Eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt dolo.* & Prouerbior. 26. *Quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne credideris ei, quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde ipſius.* 43 *Eſt peior quàm ironia.*

Secundò, Diuidi poteſt ratione finis vel affectus, in *iocoſum*, *officioſum*, & *pernicioſum*. *Iocoſum* eſt, quod cauſâ voluptatis vel ſuæ vel alie- 44 *2. Diuiſio. Iocoſum.*

Officioſum. næ dicitur. *Officioſum*, quod causâ vtilitatis: vtrumque autem tale eſſe debet vt nemini noceat. *Pernicioſum.* *Pernicioſum* eſt, quod alicui iniuſtè nocet, ſiue alteri proſit, ſiue nulli ſeu quod eſt contra honorem Dei, vel bonum proximi. tale eſt omne mendacium in religione, in Sacramento Confeſſionis, in iuramentis, in detractione, in falſo teſtimonio, in contractibus iniquis, &c. eſt autem hoc mendacium peccatum mortale, quia eſt contra charitatem Dei, vel proximi: ratione tamen materiæ, vt ſi nocumentum ſit paruum, poteſt eſſe veniale; vt in parua detractione vel deceptione proximi. reliqua duo genera ſolùm ſunt peccata venialia; nam culpa mendacij minuitur ex eo quòd ad aliquod bonum ſiue delectabile, ſiue vtile, ſiue ad alicuius mali auerſionem abſque vllius iniuria ordinetur.

45 *3. Diuiſio.* Tertiò, Diuidi poteſt ratione ſigni, quo quis vtitur. hoc modo aliud conſiſtit in verbis, aliud in factis. illud propriè vocatur *mendacium*, de quo *Simulatio.* iam ſatis dictum eſt: hoc *ſimulatio*, quæ nihil eſt aliud quàm mendacium in actionibus vitæ, nimirum cùm quis per has intendit aliud ſignificare quàm interiùs in animo ſentit. hoc modo mentiuntur, qui externis geſtibus & actionibus præ ſe ferunt gaudium, dolorem, compaſſionem, amorem, amicitiam, & ſimilia, cum nihil tale ſubſit. *Hypocriſis* Huius ſpecies eſt *hypocriſis*, quod nomen etſi propriè ſignificet ſimulationem ſeu fictionem alienæ perſonæ, vt ſolet fieri in theatro & ſcena, vt docet D. Auguſtinus lib. 2. cap. 3. de ſerm. Domini in monte, tamen in ſacra Scriptura & apud Auctores eccleſiaſticos accipitur pro ea, qua quis ſe ſimulat eſſe iuſtum, cùm non ſit. *Quale peccatum.*

Eſt autem *hypocriſis* per ſe peccatū veniale, ſicut mendacium & iactantia: poteſt tamen eſſe peccatum mortale. Primò, Ratione finis; vt ſi quis ſimulet ſe iuſtum, ſanctum, Prophetam, doctorem veritatis, vt falſam doctrinam ſeminet; ſicut faciunt hæretici, præſertim miniſtri. hi ſunt veriſſimi hypocritæ, interiùs lupi, exteriùs oues; quos in primis cauendos Dominus monuit, Matthæi 7. Item ſi talia ſimulet, vt ad eccleſiaſticam dignitatem indignus irrepat, aut alio modo noceat.

46 Secundò, Si hoc nomen ſimul inuolnat côtemptum ſanctitatis vel religionis internæ, qui ſæpè cum hypocriſi eſt coniunctus. Hoc modo multi politici huius ætatis ſunt hypocritæ: ſolùm enim curant vt exteriùs videantur iuſti vel Catholici, cùm internam religionem nihili faciant. talis hypocriſis eſt peccatum mortale, ratione illius contemptus quem includit. hoc modò ſæpè reprehenditur in Scripturis, vt notat D.Thomas q.111. art. 4. vt Matth.6. & 23. Lucæ 12. & 16. Iſaiæ 63. Iob 8. & 20. &c.

Gradus mendacij. Gradus mendacij à D. Auguſt. lib. de mendacio cap.14. ponuntur octo; quorum primus & infimus eſt, cùm quis mentitur ad impediendum ſtuprum ſeu caſtitatis violationem ſibi vel alteri inferendam. Secundò, Cùm ad impediendum homicidium. Tertiò, Ad impediendam fortunarum direptionem. Quartò, Cùm placendi cupiditate. Quintò, Cùm ſola mētiendi libidine. Sextò. Cùm quis ita mentitur, vt vni proſit & alteri obſit. Septimò, Cum ita mentitur vt nulli proſit, & obſit alicui. Octauò, Quando mentitur in doctrina religionis. hi gradus ab infimo mendacio creſcunt ad ſummum. Tres primi gradus pertinēt ad mendacium officioſum; quia nemini nocent, & prætereà aliquam vtilitatem adferunt, dum graue malum, vel ſtupri, vel mortis corporalis, vel amiſſionis pecuniarum vitatur.

Vbi aduerte, D. Auguſtinum inſinuare, maius malum eſſe pati ſtupru quàm mortē; quod facilè admiſerim; maximè propter periculum peccandi, quod illi voluptati coniunctum eſt. *Stuprum eſt morte deterius.* Vnde minùs peccatum eſt mentiri ad vitandum ſtuprū, quàm ad vitandam mortem: ſicut minus eſt ad vitandam mortem, quàm ad cauendum damnum pecuniarum. Quo enim maius eſt bonum propter quod mentiris, eò mendacium eſt minus peccatum; quia malitia & deformitas illius minùs eſt voluntaria: qui enim nollet mentiri, niſi neceſſitas magni boni conſequendi vel mali auertendi cogeret, ſatis oſtendit ſibi non placere per ſe mendacium, & ſe inuitum & cum diſplicentia illius per ſe conſiderati, ad illud deſcendere: idque eò magis, quò cauſa, qua impellitur, maior eſt, vel ſaltem iuſtior apparet. Hinc dici ſolet, bonitatem intentionis minuere malitiam operis. *Intentio bona minuit peccatum.*

Quartus & quintus gradus pertinent ad mendacium iocoſum minus tamen culpæ eſt in quarto quàm in quinto; quia minùs turpe eſt mentiri vel alterum oblectes, quàm vt libidini mentiendi ſatisfacias. Sextus, ſeptimus & octauus pertinent ad mendacium pernicioſum.

DVBITATIO VII.

Quid ſit affabilitas, & quæ vitia illi aduerſa.

D. Thom. quæſt. 114. 115. *&* 116.

Affabilitas eſt virtus, quæ procurat vt conuerſatio noſtra cum proximis in rebus ſerijs ſit grata, & talis qualem eſſe decet, ſpectata conditione noſtra, perſonarum quibuſcum agimus, negotiorum, & reliquis circumſtantiis, ita vt neque nimis blandè, neque nimis aſpere in congreſſibus nos geramus. 47 *Affabilitas quid.*

Dico, *in rebus ſeriis*: nam vt in *iocis* ſit noſtra conuerſatio grata, præſtat alia virtus, quam Ariſtoteles lib.4. Ethic.c.9. vocat *εὐτραπελίαν*, quæ nos decorè facit vti iocis & ludicris, quæ animi cauſa aſſumuntur, ita vt nec in illis modum excedamus, tamquam ſcurræ; nec ab illis abhorreamus tamquam agreſtes quidam & rupicones. *Eutrapelia.*

Affabilitas apud Græcos proprio nomine caret, teſte Ariſtotele c. 6. non male tamen quis *εὐπροσηγορίαν* vocauerit, ex Iſocrate ad Dæmonicum. apud Latinos vocatur *affabilitas* & *comitas*, vt ex Cicerone 2. Offic. conſtat. Etſi enim non in ſolo alloquio conſiſtat, ſed etiam in aliis actionibus & officiis, quibus nos accommodamus proximo, vt ipſi noſtra cōſuetudo grata ſit; tamen potiſſimùm in ſermone & affatu ſeſe oſtendit; ſicut & *adulatio* & *litigium*. Addit Ariſtoteles, eſſe ſimilem *amicitiæ*: nam exteriùs ita ſe ad omnes gerit tamquam ad amicos. 48 *Affabilitas.* Differt tamen ab *amicitia* propriè dicta; quia hæc nihil eſt aliud quàm mutua beneuolentia in peculiari quadam communione fundata; quæ communio & conſociatio cauſa eſt amandi alterum ſicut ſeipſum, & comiter cum illo tractandi. 49 *Differt ab amicitia.* Sic inter milites eſt amicitia, ratione ſocietatis & communionis militiæ: inter eruditos, ratione

tione communionis in eruditione: inter conſanguineos, ratione communionis ſanguinis: inter Religioſos, ratione ſocietatis vitæ religioſæ. inter Deum & hominem, ratione communionis bonorum ſupernaturalium, & maximè ratione communionis gloriæ, quã præſtolamur in cælo, qua Deo erimus ſimillimi. Interdum communio eſt cauſa inimicitiæ, non per ſe, ſed quia impedit bonũ alterius. Sic figulus figulum odit, & faber fabrum, iuxta Heſiodum. Denique quando communio ad nimis multos ſe extendit, laxior fit amicitia & facilè euaneſcit: ſic cõmunio religionis Chriſtianæ, quæ olim, cùm pauciores eſſent Chriſtiani, erat vinculum arctiſſimæ amicitiæ, poſteà cœpta eſt negligi tamquam ad amicitiam, ſine alio magis particulari nexu, inſufficiens. Sed de his plura in tractatu de charitate, & apud Ariſtot. 8. Ethic.

At *affabilitas* non requirit talem communionem; neque ideò benignè cum alio tractat, quòd illi ſit amicus, aut ei benè velit; ſed quia ita congruit ad vitam ſocialem.

50 *Obiectum materiale.* *Obiectum* igitur materiale *affabilitatis* eſt tota conuerſatio hominis cum proximo, conſiſtens in colloquiis, conuictu, & actionibus, quibus cum illo tractamus. Hæc omnia nititur affabilitas ita moderari, vt proximo noſtra conſuetudo grata ſit & delectabilis; (ſeruata tamen decori ratione) idque ideò quia hoc debitum eſt, non quidem ex parte proximi, quaſi ipſe aliquo beneficio id meruerit, vel ad hoc aliquod ius habeat; (quomodo aliquid eſt debitum parentibus, Principibus, Superioribus, benefactoribus) ſed ex parte noſtra, quia naturæ ſocialis ſumus, & ſine hac moderatione non ſumus benè idonei ad vitam ſocialem. ſicut dicere *veritatem* extra contractus & alia negocia, in quibus haud magni intereſt noſſe ſic an ſic res habeat, debitum eſt non ex parte proximi, cui loquimur; ſed ex parte noſtra, vt dictum eſt ſuprà dub. 6. Itaque hoc *debitum* ſolùm eſt morale, ſeu ex honeſtate virtutis, & minus quàm debitum gratitudinis, vel obſeruantiæ.

Formale. Vnde patet, *obiectum formale*, ſeu rationem obiectiuam huius virtutis eſſe attemperationem noſtræ conuerſationis cũ proximo, qua ita ſit ei accommodata, ſecundùm normam rationis, vt ei ſit grata, idque quia hoc debitum vitæ ſociali. hanc enim attemperationem hæc virtus in ipſa cõuerſatione tamquam in proxima materia intendit & procurat. Huic tamen virtuti non repugnat, ſi interdum ſeueriùs cum illo agamus, quando res poſtulat, non enim omni tempore tenemur nos affabiles cuiuis offerenti præſtare, ſed quando culpa illius vel iuſta ratio aliud non poſtulat.

Obiectum cui eſt proximus, huic debemus affabilitatem, quia nos & ipſe ad vitam ſocialem & amicitiam apti ſumus.

51 *Vitia oppoſita.* Dupliciter in hanc virtutem peccatur, exceſſu delectandi & defectu: id eſt, *blanditia & moroſitate*. quidam enim nimiùm ſtudent in conuictu eſſe blandi & placidi: vnde in omnibus ſe accommodant aliis, omnia probant, omnia laudant: qui ſi id

Adulatores. faciant vtilitatis cauſa, vocãtur *adulatores*, Ariſtoteli *κόλακες*, quibus Principes ſæpè obſepti; magnarũ aularum magna peſtis. Si ſolùm vt placeãt,

Blandi. vocantur *blandi*, Ariſtoteli *ἄρεσκοι*, à ſtudio placédi. Alij nimis parum curant placere, ſed vbique ſunt difficiles, vbique contradictores, nuſquam ſe

Moroſi. accommodant: hi vocantur *moroſi* & aſperi, Ariſtoteli *δύσκολοι καὶ δύσεριδες*, genus hominum parum ad ſocietatem & amicitiam idoneũ. ſunt tamen in hoc varij gradus: alij enim plus, alij minus hoc abſynthio moru ſunt imbuti. D. Thomas hoc vitium vocat *litigium*, ex antiqua verſione: proni enim ſunt homines moroſi ad contradicendum, & conſequenter ad litigium: quam ob cauſam Ariſtoteles vocat eos *δύσεριδες*, id eſt, *contentioſos*, vel *pugnaces in contestationibus*.

Adulatio per ſe eſt ſolùm peccatum veniale; 52 *Quale peccatum adulatio.*
quia eſt tantùm exceſſus in ſtudio placendi & oblectandi in communi congreſſu. poteſt tamen eſſe peccatum mortale trifariam, vt docet diuus Thomas qu. 115. ar. 2. Primò, Ratione materiæ; ſi laudes alicuius peccatum, præſertim mortiferũ; iuxta illud, *Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur.* Et Iſaiæ 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum*; vt cùm quis laudatur à conſtantia in hæreſi, à rebellione, &c. Sic pleruſque adulatores vitia nominibus virtutum tamquam fuco honeſtant & laudant: de quo pulchrè D. Baſilius in illud Pſal. 61. *Cucurri in ſiti.* Secundò, Ratione finis; ſi aduléris vt noceas, vt ad libidines pertrahas, &c. Tertiò, Ratione effectus; vt cùm per adulationem præbetur occaſio alicuius grauis peccati, etiam præter intentionem: nihil enim eſt quod tam facilè mentem hominis corrumpat, quàm adulatio, teſte Hieronymo epiſt. ad Celantiam. vide plura de hoc vitio apud D. Antoninum par. 2. tit. 10. cap. 2. §. 2.

Moroſitas etiam, ſeu litigium per ſe eſt ſolùm 53
peccatum veniale, quia tantùm adfert proximo *Quale moroſitas & litigium.*
nonnullam moleſtiam & tædium in congreſſibus, quæ res non cẽſetur grauis aut contra charitatem; nec euertit vitam ſocialem, etſi ei nõnihil incommodet, eámque minùs ſuauem reddat. eſt tamen deterior quàm adulatio, ſi vtrumque præciſè & per ſe ſpectetur; nam peius eſt eſſe moleſtum in congreſſibus, quàm nonnihil excedere blanditiis: illud enim longiùs abeſt ab officio huius virtutis, cuius eſt delectabilem efficere noſtram conſuetudinem. ratione tamen finis, vel materiæ, vel effectus conſequentis, adulatio ordinariè eſt multò deterior: vnde magis ab adulatoribus, quàm ab aſperis ingeniis cauendum, vt etiam inſinuat Propheta, Pſal. 140. *Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

DVBITATIO VIII.

Quid ſit liberalitas, & quæ vitia ei oppoſita.

D. Thomas quæſt. 117. 118. 119.

Liberalitas, Ariſtoteli *ἐλευθεριότης*, eſt virtus, quæ 54
moderatur amorem pecuniæ, & reddit nos *Quid liberalitas.*
faciles & promptus ad eas expendendas, quando ratio dictat: vt rectè docet D. Thomas quæſt. 117.
ar. 1. 2. & 3. ex Ariſtotele lib. 4. Ethic. cap. 1. *Pecuniam* vocamus non ſolùm nummos, ſed *omnia,* *Pecunia.*
quorum pretium pecunia metitur, vt Ariſtoteles ibidem ait. cùm enim cupiditas pecuniæ & diuitiarum in hominibus admodum ſit vehemens, & grauia inducat incommoda, (*omnium enim malorum radix eſt cupiditas*, teſte Apoſtolo) oportuit eſſe aliquam virtutem, quæ hanc cupiditatem

moderaretur : hanc vocamus *liberalitatem.*

Circa quid verſetur & quomodo. Itaque *liberalitas* immediatè verſatur circa æſtimationem & affectum diuitiarũ, vtrique modum imponendo, & faciendo eas æſtimari & amari in ſuo gradu, non ſuprà, nec infrà, mediatè circa earum vſum : idque dupliciter. Primò, Tollendo impedimentum recti vſus. hoc ipſo enim quo temperat amorem earum, promptiores nos reddit ad eas erogandas, quandocunque caſus inciderit quo id iudicetur conueniens : nimius enim earũ amor & cupiditas promptam erogationem impediebat. Secundò, Inclinando directè ad earum elargitionem, vel potiùs ad certum in elargiendo modum. Liberales enim maximè ex eo vocantur, quòd libenter & hilariter de rebus ſuis largiantur aliis: idque non quia hi egent; hoc enim eſt miſericordiæ: nec quia amici; hoc enim amicitiæ: neque ob beneficia, quia hoc gratitudinis nec intuitu compenſationis, quia hoc amoris concupiſcentiæ, qui maximè repugnat liberalitati: ſed quia hic modus elargiẽdi, in vita politica & ſociali decet hominẽ, & cõſentaneus eſt eius affectui & habitui. Itaque inclinat propriè in modũ, qui in largiendo ſeruãdus eſt, quatenus hic congruit illius affectui, ſiue vt effectus illius, ſiue vt ſignum; & vitæ ſociali.

55 Ex quibus patet Primò, Hanc virtutem eſſe magni momenti, quod ad primarium eius officium attinet: nam res eſt ſummè vtilis & neceſſaria in hac vita, cupiditatem diuitiarum eſſe compreſſam, & ſecundum rationis regulam temperatam. & hoc munus poteſt habere in omnibus, etiam pauperibus, imò in nullis magis, quàm in iis *Liberalitas in gradu heroico.* qui voluntariè pauperes ſunt, qui minimè cupiditate diuitiarum tenentur : quamuis in his aliquid maius ſit quam liberalitas vulgaris : quia eſt diuitiarum contemptus & fuga, propter amorem bonorum cæleſtium & Chriſti imitationem: qui eſt gradus heroicus liberalitatis.

Secundarium officium, ſcilicet elargitio & modus debitus in ea ſeruandus, quatenus præciſè declarant hunc moderatum affectum & quamdam vilipenſionem diuitiarum, eſt minoris momenti; etſi per hanc liberalitas ſe maximè oſtendat: nec omnibus conuenit; cùm non omnes habeant quæ largiantur.

56 *Conſiderationes incitantes ad hanc virtutem.* Porrò ad illam moderationem cupiditatis diuitiarum conſiderandum eſt Primò, Quid ipſæ ſint in ſe, quàm viles, quàm exiguæ, quàm incertæ & inſtabiles. Secundò, Ad quid valeant; nimirum ad faſtum, ad oblectationes ſenſuum, & ad omnem mali licentiam. Tertiò, Quantas curas & moleſtias ſecum trahant. Quartò, Quàm paucis natura contenta, & quàm multa illi ſuperflua. Quintò, Denique melius & honeſtius eſſe dare, quam accipere.

57 *Obiectum, & materia.* Patet Secundò, Obiectum materiale & immediatum huius virtutis, ſeu materiam proximam eſſe *cupiditatem pecuniæ*: huic enim cupiditati modum imponere, eſt primarius finis huius virtutis; & conſequenter *modus* ille eſt obiectum formale. mediatum eſt *erogatio pecuniæ*: nam & huic modum imponere debet, vt libenter, hilariter & copioſè, prout ratio decori in vita ciuili poſtulat, fiat. vt tamen erogatio ſit materia ſeu obiectum liberalitatis, debent adeſſe circũſtantiæ illæ, cum quibus ipſa ſecundùm ſubſtantiam ſuam honeſtè fieri poſſit, alioquin circa illam non erit liberalitas, (cuius materia debet eſſe honeſta) ſed profuſio. Hæc autem erogatio, quia tendit in alium, eſtque quodammodò debita ex honeſtate huius virtutis, vt per eam affectus internus ſe prodat, facit vt hæc virtus ex parte ſit ſimilis iuſtitiæ, & numeretur inter eas quæ iuſtitiæ dicuntur annexæ. materia remotiſſima huius virtutis eſt *pecunia*: circa huius enim elargitionem & vſum verſatur. quę intellige non de ingenti ſumma; hæc enim ad magnificentiam pertinet, vt infra lib.3. cap.2. dub.4. dicetur, ſed de mediocri & ordinaria.

Petes, Vtrùm in Deo ſit propriè liberalitas? 58

An liberalitas in Deo. Reſpond. Si *liberalitas* accipiatur pro virtute moderãte cupiditatem diuitiarum, ſic in Deo non eſt liberalitas, niſi metaphoricè, ſicut nec ira : ſed quia hoc nomen propriè & magis ordinariè accipi ſolet pro affectu ad promptè, copioſè, & abſque intuitu compenſationis de rebus ſuis erogandum aliis, ſiue interueniat cupiditatis moderatio, ſiue non; ideò abſolutè dicendum eſt in Deo propriè eſſe *liberalitatem*; & quidem maximam; ſicut & beneficia ipſius maxima ſunt & propriiſſimè beneficia; quorum collatio eſt actus liberalitatis. ipſe enim eſt propenſiſſimus ad erogandũ, & quidem hilariter, copioſè, & merè gratis, idque quia decet ipſius benignitatem & beneficam naturam.

Liberalitati opponuntur duo vitia, *auaritia* & 59 *Vitia oppoſita. Auaritia.* *profuſio. Auaritia* (quæ ἀνελευθερία Ariſtoteli vocatur; quia res illibera & homine maximè indigna) excedit in æſtimatione & amore diuitiarũ & conſequenter in illis nimium retinendis, vel nimio ſtudio quærẽdis, vel per quæuis media, vt per fas & nefas: vnde apud Græcos etiã dicitur πλεονεξία, a ſtudio plus habendi. opponitur tamen liberalitati per defectum; quia deficit in erogando; non enim erogat quando ratio poſtulat : ab erogatione autem potiſſimùm liberalitas appellatur.

Eſt periculoſa. Hoc vitium etſi per ſe ſit ſolùm peccatum veniale, vtpote inordinatus amor diuitiarum; tamen eſt valdè periculoſum. facilè enim hic amor ita creſcit, vt propter diuitias homo paruipẽdat præcepta diuina, paratus quiduis ad eas aſſequendas patrare. vnde crebrò & grauiſſimè reprehenditur in Scripturis : Eccleſiaſtici 10. *Auaro nihil eſt ſceleſtius* : nimirũ, quia paratus eſt quamuis iniuriam facere propter diuitias, vt ex verſu præcedẽte patet: deinde ſtatim additur : *Nihil eſt iniquius quàm amare pecuniam: hic enim & animam ſuam venalem habet : quoniam in vita ſua proiecit intima ſua.* Ad Epheſ.5. Apoſtolus dicit *auaritiã eſſe idololatriam*, quia auarus auro afficitur præ Deo, omnia paratus propter aurum agere & pati. 1. ad Timoth.6. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. radix enim omnium malorum eſt cupiditas.* nimirum quia nullum eſt malum, ad quod cupiditas diuitiarum aliquando non impellat.

Vnde meritò auaritia inter peccata capitalia numeratur, quæ ſunt veluti fontes & radices multorum aliorũ. Hinc Greg. lib.31. moral. c.31. ſeptem 60 *Eſt vitium capitale. Filiæ auaritiæ* auaritiæ filias enumerat. *De auaritia*, inquit, *proditio, fraus, fallacia, periuria, inquietudo, violentia, & contra miſericordiam obdurationes cordis oriuntur.* Quarum ratio ſic breuiter iuxta D. Thomam explicari poteſt. *Auaritia* enim excedit in duobus, in retinendo & in acquirẽdo. Vt excedit in retinendo, parit filiam *obdurationẽ cordis*, claudens viſcera ſua ad preces pauperis: vt verò in acquirendo, ſic

in aſ

in affectu quidem parit *inquietudinem* & ſuperuacaneas curas, ſemper in craſtinum ſolicita. nam vt Eccleſiaſtæ 5. dicitur, *Auarus non implebitur pecunia.* In effectu autem interdum impellit vt vim proximo inferas; (vt faciunt fures & raptores) interdum vt dolo vtaris vt ſæpe fit in contractibus: qui dolus, ſi committatur ſimplici verbo, erit *falſacia*, ſi additum fuerit iuramentum, erit *periurium*. Si verò committatur in opere, vel id fiet circa rem aliquam, & erit *fraus*; vel cõtra perſonam, & dicetur *proditio*. Ex quibus etiam patet, prædictas filias ex auaritia oriri ſecundùm rationem cauſæ finalis: impellit enim auaritia ad iſta peccata, ſicut intentio ad electionem. omnia enim iſta fiunt ex inordinato affectu pecuniæ vel retinendæ, vel acquirendæ: vnde cùm in moralibus finis habeat rationem principij, modus iſte naſcendi propriè eſt moralis.

Quale peccatum. Aduerte tamen, etſi hoc vitium dicatur capitale, non tamen idcircò putandum ſemper eſſe mortiferum; ſed tunc ſolùm, cùm propter diuitias cõſequendas, vel retinendas, paratus fuerit aliquod præceptum obligans ſub mortali, violare.

61 *Profuſio.* *Profuſio*, Ariſtoteli ἀσωτία, aduerſatur liberalitati, tum defectu in opibus conſeruandis, tum exceſſu in erogandis: prodigus enim dat quibus non oportet, vt hiſtrionibus, adulatoribus; vel pluſquã oportet, vt cùm magnis expenſis facit quæ parua fieri poſſunt; vel in res friuolas multa expendit: *Per ſe eſt veniale.* hoc tamen vitium per ſe non eſt niſi veniale, quia homo eſt dominus ſuæ pecuniæ, & pecunia ex infimis bonis; *Eſt minus peccatum quàm auaritia.* eſtque minus quam auaritia. Primò, Quia eſt vicinius liberalitati. Secundò, Prodigus eſt vtilis multis; auarus nec ſibi nec aliis prodeſt. Tertiò, Quia faciliùs emendatur. His accedit, quòd auaritia ſit ignominioſior, cum per eam homo ſe faciat mancipium pecuniæ, rei infimæ: vnde Cicero quodam loco ait, *nihil eſſe tam anguſti tamque parui animi, quàm amare pecuniam.*

62 *Aliquando eſt mortiferum.* Poteſt tamen profuſio eſſe peccatum mortale. Primò, Ratione finis, ſi ad finem referatur in quo eſt peccatum mortale. Secundò, Ratione effectus; cùm quis ſe reddit impotentem ad ſoluenda debita, vel quando, vt profuſè expendat, omittit eleemoſynas in caſu extremæ vel grauis neceſſitatis. Tertiò, Ratione offenſionis proximorum. Quartò, Ratione peculiaris obligationis expendẽdi ſuperflua in pias cauſas. ſic profuſio ex bonis Eccleſiaſticis eſt peccatum mortale. *Profuſio & auaritia ſe mutuò gignunt.* Denique ſæpè profuſio eſt cauſa auaritiæ: qui enim multa profundunt, cùm opes non ſint ipſis inexhauſtæ, coguntur malis artibus, auariſque modis aliunde conquirere, vt fomenta vitio profuſionis ſuppeditẽt: hinc plerumque fit, vt qui ſunt in quibuſdam profuſi, in aliis ſint auari, parum vel nihil pauperibus erogando, & iniquè corrogando vt profuſionem continuent. Exempla habemus in multis mercatoribus & nobilibus. vide Ariſtotelem 4. Ethicorum ca. 1. ſub finem.

DVBITATIO IX.

Quid ſit ἐπιείκεια ſeu æquitas.

D. Thomas quæſt. 120.

63 *Quid ſit.* Ἐπιείκεια eſt, quando aliquid agitur contra verba legis, eò quòd bonum commune, vel ratio virtutis, vel certè ratio maioris boni, id poſtulet. cùm enim leges vniuerſaliter proponantur, & regulæ vniuerſales multas patiantur exceptiones, ſæpè caſus incidunt, in quibus malum eſſet verba legis ſequi, v.g. lex ſit, *Depoſitum eſſe reddendum*: accidit autem vt quis gladium depoſitum repetat cauſa pugnandi cum inimico; non eſt parendum verbis legis, ſed contra faciendum. hoc igitur eſt officium huius virtutis, quæ Græcis ἐπιείκεια, Latinis *æquitas* dici poteſt. Item lex ſit, *Nemo mœnia tranſcendat*: incidit caſus, vbi niſi mœnia tranſcendero, hoſtis vrbem capiet: æquitas iubet facere contra verba legis. Idem dicendum de lege ieiunij, audiendi Sacri, confitendi, & aliis innumeris. nec ſolùm in poſitiuis, ſed etiam in naturalibus quibuſdam generaliter expreſſis locum habet, vt rectè Caietanus qu. 120. art. 1. docet; vt, *Non occides, Depoſitum reddes*, &c. Secus ſi lex naturalis conſideretur propriè, nempe cum illis circumſtantiis, cum quibus habet legis naturalis rationem: ſic enim in omni caſu ſeruanda, tamquam per ſe iuſta & recta. vnde nullam ἐπιεικείας admittit. Hac ratione dicitur hæc virtus eſſe *directiua & correctiua* legum, quando ob ſuam vniuerſalem expreſſionem deficiunt à recto, vel repugnant maiori bono; quia inclinat vt contra verba legis agatur, idque ob altiorem quamdam conſiderationem. *Eſt directiua legum & correctiua.* 64 vnde patet, quando quis eximitur per diſpenſationem à lege, hîc virtutem non habere locum; quia non eſt opus correctione legis, cùm non ceſſet eius obligatio ob vniuerſalitatem.

Gnome eam dirigit. Iudicium, quo dirigitur hæc virtus, vocatur *gnome*, ſicut iudicium, quo diriguntur ea quæ fiunt ſecundùm verba legis, vocatur *Syneſis*; vt dictum eſt ſuprà lib. 1. cap. 2. de Prudentia, dub. 3. *Syneſis aliarum virtutes.* *Syneſis* enim ſecundùm D. Thomam, eſt iudicium rectum de rebus agendis, ductum ex conſideratione verborum legis & finis proximi, quem lex reſpicit. v. g. eſſe hodie mihi ieiunandum, quia Eccleſia præcipit, vel quia caro caſtiganda, & ſubijcienda ſpiritui. quòd ſi ieiunium grauiter læderet valetudinem, gnome ex altioris principij conſideratione iudicat verba legis non eſſe hîc ſeruanda, ſed eſſe contemnendum; nempe ex eo, quòd lædere valetudinem, ſit cõtra charitatem ſui, & impediat obſequium Dei vel proximi; quæ cùm ſint maioris momenti, quàm id quod legiſlator in ſua lege intendebat, ceſſat obligatio verborum legis.

An ſit vna virtus. Petes, Vtrùm æquitas ſit vna aliqua virtus?

65 *Valdè probabile eſt non eſſe.* Reſpondeo, Valdè probabile eſt, non eſſe vnam virtutem à reliquis diſtinctam, vel ſaltem talem virtutem non eſſe neceſſariam. Ratio eſt, quia *æquitas* in omni genere legum, & in omni materia virtutum locum habet, & non reſpicit vnam rationem formalem; (ſicut obedientia, quæ vbique intuetur debitum præcepti, & iuſtitia legalis, quæ debitum ciuis erga Rempublicam) ſed diuerſas rationes honeſti (ob quas a verbis legis recedit) in diuerſis materiis, imò in diuerſis caſibus circa eamdem legem intuetur: quod ex prædictis exemplis eſt perſpicuum. nam legem illam de mœnibus non tranſiliendis, non ſeruat hoſte imminente, ex affectu boni communis. depoſitum negat, ex affectu iuſtitiæ vel charitatis proximi. legem ieiunij non ſeruat, ex affectu charitatis ſui vel proximi, vel obſequij diuini, quod eſt religionis: aliquando etiam ex affectu iuſtitiæ erga proximum, vt ſi non poſſit aliter reddere debitum vxori, vel ſoluere creditoribus. Itaque cùm virtus ſpeciem

con

contrahat ex obiecto, cuius affectu operatur, & hoc obiectum ſit valde varium, & diuerſorum generum, perſpicuum eſt, æquitatem quoque ad varias virtutes pertinere. Confirmatur, quia quando lex propter ſuam generalitatẽ offenſura eſſet aliquam virtutem, nobis eius verba ſequentibus; illa virtus ſufficiens eſt vt contra verba legis honeſte agamus, modò prudentia adſit quæ dirigat, vt ex prædictis exemplis colligitur: ergo non eſt opus ad hoc aliqua peculiari virtute appoſitus, ſed ſolùm prudentiâ, quæ oſtendat, legis verba in hoc caſu huic vel illi virtuti aduerſari; ac proinde tali modo & fine contra agendũ: quæ prudentia multis deeſt, vel ob ſcrupulos, quibus implicati verbis legis ita præſtringuntur, vt rationes altiores, ob quas in hoc vel illo euentu ſequenda non ſint, expendere nequeant; vel ob iudicij tenuitatem.

Singula virtutes vt habeant rationem æquitatis. Ex his ſequitur, ſingulas virtutes habere rationem æquitatis, quatenus contra verba legum ex affectu propriæ honeſtatis operantur, ac proinde non diſtingui æquitatem à ſingulis, niſi ratione.

66 *Obiectio.* Dices Primò, Æquitas reſpicit correctionem legis: atqui hæc eſt vna quædam ratio obiectiua. Secundò, Ariſtot. 5. Ethic. cap. 10. dicit, *æquum eſſe quoddam iuſtum & melius quam iuſtum legitimum, eſſe enim correctionem iuſti legitimi.* Item *æquitatem eſſe quamdam iuſtitiam, & iuſtitia legali meliorem*: hoc autem non poteſt dici de quauis virtute.

Reſp. Reſpondeo ad Primum: *Correctio* legis propriè fit per prudentiam vel gnomen, quæ eſt pars prudentiæ, & regula huius virtutis. Dicitur autem fieri per hanc virtutem, tum quia fit per regulam qua hæc virtus dirigitur, tum quia opus huius virtutis repugnat verbis legis, & ita ipſo opere lex corrigitur. vnde non eſt neceſſe hanc virtutem accipere ſpeciem ab hac correctione; quia non ideò facit opus vt legis verba non ſeruet, aut vt legem corrigat; ſed propter aliam rationem honeſti, quæ cogit à verbis legis recedere, quæ ratio varia eſſe poteſt.

67 *τὸ ἐπιεικές* Ad Secundum: *Æquum* eſt quoddam Ius ſeu iuſtum; quia eſt conforme menti legiſlatoris, quæ eſt legis anima, vel potiùs altior quædã lex, quàm ipſis verbis contineatur. vnde etiam eſt meliùs quàm *Ius legitimum*, quia altiorem finem reſpicit. *legitimum* enim Ius, verbis legis & proximo legis fine continetur. *æquum* verò continetur ſola mente legiſlatoris, & altiorem finẽ habet. vnde etiam eſt correctio Iuris legitimi: nam Ius legitimum prætermittitur, vt æquitatis ratio ſeruetur; hic tamen finis altior non eſt vnius rationis: vnde nec vnam conſtituit virtutem. Simili modo *æquitas eſt quædam iuſtitia*; quia ſatisfacit menti legiſlatoris, eſtque melior iuſtitia legali, ſi *iuſtitia legalis* accipiatur pro ea, quę ſolùm ſatisfacit legi ſcriptę, melius enim eſt ſequi mentem legiſlatoris ſecundùm altiorem finem, quàm ſequi verba ſecundum finem inferiorem. Si autem *iuſtitia legalis* accipiatur generatim pro virtute, quæ ſatisfacit verbis legis, vel menti legiſlatoris; ſic æquitas eſt pars iuſtitiæ legalis, vt rectè diuus Thomas art. 2. ad 1. explicat.

Sed ex his non ſequitur, eſſe vnam virtutem ſecundùm Ariſtotelem, quia neque iuſtitia legalis Ariſtoteli vna virtus eſt; ſed omnis virtus, quatenus legi ſatisfacit, vt ſuprà lib. 2. cap. 1. dubitat. 3. oſtenſum.

His tamen addo, Sicut *obedientia* conſtituitur 68
vna virtus, quę reſpicit præceptum ſeu legem, maximè verbis expreſſam: ita *æquitatem* poſſe ſtatui *Quomodo poſſit vna virtus ſtatui.* vnam virtutem, quæ reſpiciat tacitam legiſlatoris mentem; quæ eſt, vt in certis euentis non agatur ſecundùm verba legis, ſed ſecundùm dictamen altioris finis: nam in omni materia virtutis poteſt quis hac conſideratione legem corrigere, & contra verba legis honeſtè operari, vt menti legiſlatoris obtemperet. ſicut enim per ſe honeſtum eſt præcepto expreſſo Superioris ſe conformare, ita etiam per ſe honeſtum eſt, tacitæ menti Superioris ſe conformare, quando verba legis non ſunt ſequenda. Hoc modo videtur intelligendus diuus Thomas, qui *æquitatem* vnam virtutem ſtatuit, & præfert iuſtitiæ legali, quæ verbis legis obtemperat. vbi etiam per *iuſtitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*. Eodem modo poteſt explicari Ariſtoteles. Iuxta hunc modum *æquitas* definiri poteſt, virtus inclinans ad recedendum à verbis legis, quando ob vniuerſale bonum deficit à recto, vt intentioni legiſlatoris nos accommodemus. Fatendum tamen eſt, quando æquitate vtimur, & à verbis legis recedimus intuitu altioris 69
conſiderationis nos id nõ facere principaliter vt nos menti legiſlatoris accommodemus, (quamuis eo motiuo vti poſſimus) ſed ne aliam virtutem offendamus. vnde ſuprà dixi, præter virtutes particulares non eſſe diſtinctam virtutem (quæ vocetur *ἐπιείκεια* ſeu æquitas) neceſſariam, ſed quamuis neceſſaria non ſit, eſt tamen vtilis, vt quis etiam illo motiuo operetur.

70 Ex quibus patet, hanc virtutem eodem ferè modo Iuſtitiæ annexam eſſe, quo obedientia; quia ſicut hæc ſatisfacit legi & præcepto, eius verbis ſe conformando; ita illa ſatisfacit intentioni, à verbis legis recedendo.

Hæc dicta ſint de Iuſtitia & Iure, & virtutibus illi annexis: & ita finis eſto libri ſecundi.

LIBER

LIBER TERTIVS

DE FORTITVDINE, TERTIA VIRTVTE CARDINALI.

EXPLICATA PRVDENTIA & IVSTITIA, *ſequitur* FORTITVDO, *quæ eſt tertia virtus cardinalis. Hæc poſterior quidem eſt dignitate quàm Iuſtitia: quia Iuſtitia omnes vitæ noſtræ actiones, quæ alium reſpiciunt, rectè componit; vnde & latiſſimè patet, & ſine ea nec pax humano generi, nec vlla ſocietas aut Reſpub. conſtare poteſt, vitaq́ hominum, ea ſublata, merum erit latrocinium, qualis apud Cyclopes & Canibales: Fortitudo autem ſolùm in eo verſatur, vt impedimenta quædam rectè operandi ex periculis & malis huius vitæ occurrentia remoueat, ne propter illa ab honeſto recedamus: prior tamen quàm Temperantia; quia difficilius eſt timorem mortis & verberum vincere, quàm cupiditatem voluptatum refrænare. cuius ſignum eſt, teſte Ariſtotele, quòd etiam immanes belluæ à maximis voluptatibus metu verberum abſtineant. deinde quia functiones Fortitudinis magis ad bonum commune, defenſionem patriæ, & Iuſtitiæ pertinent, quàm Temperantiæ.*

Conſtabit autem hic liber duobus capitibus. Prius erit de Fortitudine ſecundùm ſe, eius functionibus, & vitiis ei aduerſantibus: Alterum de virtutibus Fortitudini affinibus, & vitiis iiſdem oppoſitis.

CAPVT PRIMVM.

De Fortitudine ſecundùm ſe, & eius functionibus.

Habet 6. Dubitationes.

DVBITATIO PRIMA.

Quid fortitudo, & quæ illius officia.

D. Thomas quæſt. 123.

1. *Fortitudo dupliciter accipitur. 1. Acceptio.* NOTANDVM, hoc nomen dupliciter accipi, vt docet D. Thomas articulo ſecundo.

Primò, Pro firmitate animi in bono honeſto. hoc modo vel eſt virtus generalis, nimirum obiecto & extenſione materiæ, quamuis ſpecialis eſſentia & habitu; ſicut amor honeſti in genere. vt enim poſſum habere firmum propoſitum ſequēdi in omni negotio bonum honeſtum, quod recta ratio dictabit; ita etiam perſtandi in eo firmè, nec ſinēdi ab eo vllis incōmodis me auelli: quod propoſitum habitu permanens, videtur eſſe virtus quædam. Hoc modo accipit Ambroſ. lib 1. de officiis cap. 36. cùm ait: *In duobus generibus for-*

titudo ſpectatur animi. Primò, Vt externa corporis pro minimis habeas, & quaſi ſuperflua deſpicienda magis quam expetenda ducas. Secundò, Vt ea quæ ſumma ſunt, omnéſque res in quibus honeſtas & illud πρέπον cernitur, præclara animi intentione vſque ad effectum perſequatur. Itaque fortitudo, iuxta Ambroſium, complectitur contemptum diuitiarum, honorum, & voluptatum, & firmum propoſitum inhærendi bono honeſto, ſic vt nullis malis ſe ſinat ab eo diuelli; vt idem fuſiùs proſequitur.

2 Vel certè eſt conditio omnis virtutis: nam omnis virtus facit nos firmiter inhærere ſuo obiecto; ſi tamen perfecta ſit. qui enim perfectè temperans eſt, ita amat bonum temperantiæ in opere ſuo, vt nullis malis impelli poſſit ad illud violandum.

Dixi, *Si perfecta ſit*, ſeu *in gradu heroico*; quia etſi omnis virtus, quà habitus, aliquam firmitatem tribuat, iuxta Ariſtotelem; hæc tamen facilè expugnabitur, niſi alia perfectio accedat, qua bonū ſuum omnibus commodis & incommodis anteponat, idque firmo & inexpugnabili propoſito, quò cū peruenerit, dicitur eſſe in gradu heroico.

3 *2. Acceptio.* Secundò, Pro firmitate animi in ſuſtinendis & repellendis iis, in quibus difficillimū eſt animum regere, & ſtatum rationis retinere; vt ſunt pericula mortis. Vbi enim eſt peculiaris difficultas in retinendo rationis præſcripto, (quod rationis bonum dicitur) ibi neceſſe eſt nos peculiari virtute dirigi & iuuari: atqui in periculis mortis eſt peculiaris difficultas, vt quis decorè & ex rationis norma interiùs & exteriùs ſe gerat: in his enim vel excitatur ingens timor ad mali fugam, quem difficillimum eſt ita coërcere vt non perturbet, & ad aliquid indecori compellat: vel excitatur motus audaciæ, ad mali repulſam; qui etiam moderandus eſt, ne temerè in periculum præcipitet: vel vtraque affectio, alternantibus animi motibus, & veluti inter ſe confligentibus (quod ſæpiſſimè fit) exoritur; & tunc vtramque ſimul ad rationis præſcriptum temperare oportet. Itaque opus eſt peculiari virtute, quæ has difficultates ſuperet, & motus illos ſecundùm rationis regulam moderetur. hanc vocamus *Fortitudinem*, ex analogia ad robur corporis. ſicut enim magno robore corporis opus eſt, vt immotus ſuſtineas vel etiam repellas id, quod corpus tuū validè impellit; ita magno animi robore opus eſt vt pericula mortis, quæ animū mediante apprehēſione vehementer cōcutiunt, ſuſtineas, aut repellas, immotus in honeſto permanēs.

4 *Obiect.* Dices, Virtutes ſingulæ ad hoc in ſua materia ſufficiunt, præſertim in gradu heroico: ergo hæc non eſt neceſſaria.

Reſp. Reſpondeo Primò, Negando conſequentiam; quia pauci eas habent in illo gradu; itaque ſaltem ceteris eſt neceſſaria. Deinde aliæ virtutes non moderantur timores & audaciam, quia id per ſe bonum & congruum homini; ſed quia neceſſarium ad finem ipſarum; vnde potiùs dicuntur id facere imperando quàm eliciendo: ergo debet eſſe aliqua virtus, quæ id faciat ex affectu illius per ſe boni, & eliciendo.

5 Vt autem penitiùs intelligatur quod ſit officium huius virtutis,

Officium & functio fortitudinis. Notandum Primò, Quòd ſicut *Iuſtitia* verſatur circa actiones quæ alium reſpiciunt, modum & menſuram rationis, quam in ſe habet, illis imponendo, vt congruant habitui, & deceant virum iuſtum; ita *Fortitudo* immediatè verſatur circa paſſionem timoris & audaciæ in periculis mortis, debitam rationis menſuram ſibi in ſuam illis imprimendo, vt reſpondeant fortitudinis virtuti, & deceant virum fortem. Omnis enim virtutis habitualis finis eſt, imprimere ſimilitudinem ſui in actionem vel paſſionem animi, tamquam in propriam & proximam materiam, vt colligitur ex diuo Thoma q. 113. art. 7. modus enim rationis primò & eſſentialiter exiſtit in virtute prudentiæ, & ab habitu tranſit in actum prudentiæ. Ab actu autem prudentiæ tranſit & veluti imprimitur actui interno voluntatis, qui alioquin vt à voluntate procedens, erat indifferens, capax illius & contrarij. Ab actu voluntatis interno tranſit in habitum, qui per actum in voluntate generatur. habitus verò genitus hanc rectitudinem intendit immediatè imprimere vel actioni externæ, ſi circa eam immediatè verſetur, vt in Iuſtitia; vel paſſioni, ſi hæc eius proxima ſit materia: mediatè tamen etiam actioni externæ; nam huius moderatio eſt finis principalis virtutis illius. *Modus rationis quomodo deſcendat in opus.*

Vnde patet Primò, Quo modo bonum prudentiæ, & rectitudo quæ eſt in prudentia velut in regula, deſcendat in vim appetitiuam, & ibi habeat rationem virtutis; & à vi appetitiua in actiones & paſſiones. 6

Patet Secundò. Actiones externas & paſſiones animi internas ad virtutem ſe habere inſtar materiæ; ſicut lignum & æs ad artem ſtatuariam: ſicut enim ſtatuaria intendit æri vel ligno ſui quamdam ſimilitudinem imprimere; ita virtus moralis actionibus externis & affectionibus animi intendit ſui ſpeciem iuxta materiæ capacitatem inſerere. Rurſus, ſicut proprium opus artis ſtatuariæ non eſt lignum vel æs, ſed forma ſtatuæ impreſſa illi materiæ, & ipſum compoſitum ex forma & materia; (quod etiam eſt proprium obiectum & proprius finis illius artis) ita proprium opus fortitudinis non eſt timere abſolutè, vel audere, vel aggredi periculum; ſed quando timendum vel audendum eſt, ponere in his rectitudinem rationis; & conſequenter opus eius eſt compoſitum ex paſſione & illa rectitudine, quod eſt timere & audere moderatè, ſicut fortem decet. Inſinuat hæc Ariſtoteles 3. Ethicorum cap. 7. cùm ait: *conſentaneè enim habitui*, (Græcè κατ' ἕξιν, non κατ' ἀξίαν, vt Lambinus & alij quidam Interpretes non rectè legunt) *& vt ratio præſcribit, patitur & agit fortis: finis autem operationis omnis eſt congruere habitui*, &c. *Paſſiones internæ ſe habent inſtar materiæ circa quam.*

Porrò ſicut moderatur *timorem* & *audaciam*, antequam malum euenerit, vel quando ſuperari poteſt; ita poſtquam euenit, & ſuperari nequit, moderatur paſſionem *triſtitiæ*, ne quis nimiùm ſe affligat, aut aliquid indecori ex mœrore agat. 7 *Etiam triſtitiam moderatur.*

Patet Tertiò, Proximam fortitudinis materiam eſſe *timorem*, *audaciam* & *triſtitiam* in periculis mortis; his enim moderationem & rationis menſuram imprimere ante omnia conatur. Remotiorem, *externam actionem & compoſitionem*, vt fugam, permanſionem, aggreſſionem, totúmque corporis motum & geſtum: nam conatur hæc omnia moderari, vt conſentaneè viro forti fiant. non enim ſolam aggreſſionem fortitudo temperat; ſed etiam fugam, quando ratio fugiendum eſſe dictat, & totam externam conſtitutionem. Remotiſſimam, *ipſa pericula*.

Notandum Secundò, Hæc pericula debere eſſe 8

talia,

Pericula ſint honeſta.

talia vt honeſtè ſuſcipi vel ſuſtineri poſſint, vt ſunt ea quæ pro ſalute Reipub. vel proximi, pro honore Dei, aut virtutis defenſione ſuſcipiuntur. vnde Ariſtoteles lib. 3. cap. 7. ait, *Qui ea quæ oportet & cuius cauſa oportet, & vt oportet, & quando, perfert & timet, ſimiliter & confidit, fortis eſt.* ratio eſt, nam materia virtutis non poteſt eſſe inhoneſta, alioquin rationi virtutis repugnaret, & eius capax non eſſet. ſicut materia, quæ repugnat figurationi, non eſt capax figuræ ſtatuæ. Vnde latrones, graſſatores, duella ineuntes, & iniqua bella gerentes, non ſunt dicendi fortes, ſed temerarij, feroces, crudeles: quia eorum audacia & aggreſſio eſt iniqua, plenaque temeritatis vel belluinæ immanitatis, ac proinde incapax honeſti & decori fortitudinis. Vnde talis actus erit temeritatis & proiectæ audaciæ, non fortitudinis. Quare vt affectus interni vel actus externi ſint materia fortitudinis, requiritur vt per ſe tales ſint, vt accedente moderatione fortitudinis ſint abſolutè honeſti, & rationi conſentanei.

Potiſſimum in periculis bellicis cernitur.

9 Notandum Tertiò, Fortitudinem potiſſimùm ſpectari in periculis bellicis, vt docet Ariſtoteles lib. 3. Ethic. cap. 6. hæc enim honeſtiſſima & maxima cenſentur, & humanam conditionẽ non ſuperant. Huc pertinent non ſolùm illa communia, quæ ad patriæ defenſionem ſuſcipiuntur in bello publico, ſed etiam priuata, quæ ab iniquis hominibus, priuata impugnatione, propter iuſtitiam inferuntur, vt rectè D. Thomas art. 3. Secundariò ſpectatur in aliis periculis ſiue mortis, ſiue aliorum malorum, & grauium calamitatum: qui enim benè ad illa bellica cõparatus eſt, etiam alia, præſertim minora, facilè ſuſtinebit. Itaque ſe ad omnia grauia & honeſta, ſiue pericula, ſiue mala, vt mortis, mutilationis, flagellorum, exilij, morborum, vinculorum, ſuſtinenda extendit. quamuis ex eo quòd quis in periculo minoris mali confidenter agat, non ſit abſolutè fortis dicendus, vt ſi quis flagellis cædendus confidat, vt ait Ariſtoteles ſuprà cap. 6. quia virtus ex perfectioribus actibus ſuis metienda eſt.

Quibus conſiderationibus excitetur fortitudo.

10 Notandum Quartò, Hanc moderationem fieri imperio virtutis fortitudinis, mediante conſideratione rationis & imaginatione phantaſiæ: non enim aliter appetitus inferior à ſuperiore moueri poteſt, vt oſtenſum eſt 1. 2. q. 17. art. 7. Conſiderandum igitur eſt, Primò, Mortem non eſſe tantum malum, quantum vulgò putatur, vt quæ tot malis hominem liberet, & maxima bona, ſi rectè obita fuerit, concilicet. Secundò, Melius eſſe glorioſè mori, quàm ignominioſè viuere. Tertiò, Proponenda exempla Sanctorum & Domini noſtri, &c. talibus enim cogitationibus minuitur timor, excitatur fiducia, audacia, ſi nimia ſit, comprimitur conſideratione periculi, & quòd vita non ſit ſine cauſa proiicienda.

Quid fortitudo.

11 Ex dictis perſpicuum eſt quid ſit *fortitudo*, eſt enim virtus, quæ motus animi in rebus terribilibus, præſertim periculis mortis ſuſtinendis vel repellendis, moderatur. D. Auguſtinus lib. 83. qq. qu. 3. ex Cicerone illam definit *conſideratam periculorum ſuſceptionem, & laborum perpeſſionem.* vbi per *conſideratam* intellige *prudentem*, *cognatam viro forti, & eo nomine dignatam.* Si enim ſuſcipias periculum amore patriæ, erit actus Iuſtitiæ legalis, vel pietatis: ſi amore rectæ fidei, erit confeſſio fidei: ſi amore commodi, vel honoris, non erit opus virtutis, ſed amoris ſui commodi: ſi ex audacia & timoris vacuitate, erit temeritatis. Itaque vt ſit formaliter opus fortitudinis, debes adire periculum amore boni fortitudinis, quod in illo opere obiectiuè relucet: nimirum vt illud effectiuè in eo ponas, quod bonum ſuum eſt in congruentia illius operis cum ſtatu & conditione viri fortis, qui fortis; id eſt, cum virtute, vnde dicitur fortis. Paſſim tamen in Scripturis & Patribus non tam ſtrictè hoc nomen vſurpatur: ſed fortes dicuntur, qui ex quauis cauſa honeſta opus fortitudinis præſtant, vt infrà dicetur.

DVBITATIO II.

Vtrùm martyrium ſit opus fortitudinis.

D. Thomas quæſt. 124. art. 2.

Martyrium in genere idem eſt quod teſtimonium. Verum hoc loco & paſſim apud Scriptores Eccleſiaſticos accipitur pro teſtimonio veritatis fidei vel alicuius virtutis per mortis tolerantiã: nimirum cùm quis pro veritate fidei, vel opere virtutis mortem ſubit. Hoc autem dupliciter fieri poteſt. Primò, Cum aliquo actu, quo mors ipſa propter illum finem acceptetur, quo modo agitur in adultis ratione vtentibus. & hoc eſt martyrium perfectum & formale; quia ſequitur ex intentione teſtificandi. Secundò, Abſque vllo actu, ſicut in paruulis propter Chriſtum occiſis; *quos in honorem martyrum receptos veneratur Eccleſia*, vt ait D. Auguſt. lib. 3. de libero arbitrio, cap. 23. & Origenes hom. 3. in varios Euang. locos vbi etiam dicit eos eſſe *primos martyres pro Domino occiſos; & primitias martyrum.* ſed hoc erat ſolùm *martyrium materiale*, nam intelligentia rei teſtificandæ & voluntas aberat. quia tamen illa mors propter Chriſtum inferebatur & tolerabatur, *teſtimonium, quod nondum poterant ſermone, perhibebant paſſione, & ſufficit cauſæ teſtimonio, licet non eloquio diſtinguatur*, vt pulchrè ait Auctor Sermonis De ſtella & magis apud Cyprianum. Idem ſignificat Eccleſia in Collecta, *Deus, cuius præconium Innocentes martyres non loquendo, ſed moriendo confeſſi ſunt*, &c. vnde Deus acceptat illam mortem inſtar formalis martyrij: nimirum vt ſicut voluntas & peccatum Adam illis obfuit, vt naſcendo ex ipſo contraherent peccatum: ita voluntas & meritum Chriſti illis prodeſſet, vt renaſcendo per ipſum conſequerentur iuſtitiam. 12

Dupliciter ſubitur martyrium.

Martyrium paruulorum.

Supplet igitur Chriſti meritum defectum propriæ voluntatis; quia dum pro ipſo patiuntur, ſingulari modo ipſi conformantur, & ad ipſum tamquam membra ad caput pertinent; & ita voluntas Chriſti, qui eſt caput, ipſis veluti membris tribuitur, cùm ipſi aliam habere nequeant.

Chriſti meritum ſupplet in illis defectum voluntatis propriæ.

Verùm hac ſpecie martyrij omiſſa, (cùm conſtet non eſſe opus virtutis in paruulis) quæſtio eſt de martyrio adultorũ; de quo Martinus apud Caietanum art. 2. contendit non eſſe opus fortitudinis, ſed virtutis, quæ impugnatur, in gradu heroico conſtitutæ. quod ſic probari poteſt. Nam quælibet virtus in eo gradu eſt ſufficiens vt amore ſui honeſti mortem contemnat: in eo enim gradus heroicus virtutis magna ex parte cõſiſtit, quòd voluntatem ita firmè honeſto faciat inhærere, vt illud vitæ anteponat. Itaq; cùm quis ſolo 13

Martyrium eſſe opus virtutis quæ oppugnatur à tyranno.

amore Dei eligit mortis tolerantiam, erit actus charitatis: cum amore fidei, erit actus fidei: cùm amore caſtitatis, erit actus temperantiæ.

Confirmatur Primò, Quia eiuſdem virtutis eſt amare finem & medium ad finem neceſſarium: atqui amare caſtitatem eſt virtutis temperantiæ; ergo & amare mortem, eamque ſubire, quando hæc ad caſtitatem conſeruandam eſt neceſſarium medium, eſt opus virtutis temperantiæ.

Reſpon. Caietani.

Ad hoc reſpondet Caietanus, Maiorē non eſſe veram, quando medium & finis ſunt diuerſi generis: tunc enim amorem finis & medij non pertinere ad eamdem virtutem. quare cùm perpeſſio mortis ſit bonum alterius generis quàm caſtitas: amorem illius, & amorem caſtitatis non eſſe virtutis vnius, ſed diuerſarum. Sed hæc ſolutio ſolùm probat, ipſam ſecundùm ſe perpeſſionem mortis, eſſe actū materialem alterius virtutis, & poſſe formaliter ab illa procedere, ſi fiat amore propriæ honeſtatis, non autem ſi fiat amore caſtitatis. ſi enim illam perpeſſionem ſolùm conſideres vt hic & nunc eſt medium ſeruādæ caſtitatis, eamque ſic eligas, haud dubiè hæc electio eſt virtutis temperantiæ, quia immediatè ex vi amoris caſtitatis procedit: & conſequenter ipſa perpeſſio externa ſequens illam electionem formaliter temperantiæ opus erit. intētio enim finis, electio medij, & executio ex vi electionis ſecuta, ad eumdem habitum pertinent: vt conſtat ex 1. 2. qu. 1 a. art. 4. Nec refert vtrùm medium per ſe ſit eiuſdem generis ac ipſe finis, an diuerſi: quia non conſideratur per ſe & ſecundùm propriam honeſtatem; ſed ſolùm vt medium vtile ad finem, & propter illum expetendum.

14 Confirmatur Secundò, Si poſſum moderari timorem mortis, eamque velle ſuſtinere affectu boni fortitudinis, quod ſatis obſcurè ſe oſtendit, cur non etiam affectu caſtitatis, religionis & aliarum virtutum, quando euidens eſt id eſſe medium ad earum bonū tuendum neceſſarium? non enim minùs efficaces ſunt affectus boni illarum virtutum, quàm boni fortitudinis: nec minùs perpeſſio mortis illo caſu eſt neceſſaria ad bonum illarum, quàm ad bonum huius.

Martyrium poſſe ex affectu variarum virtutum procedere.

Hæ rationes conuincunt, perpeſſionem mortis poſſe procedere ab aliis virtutibus, abſq; formali actu ſpecialis virtutis fortitudinis. non eſt tamen negandum, quin aliquando & plerumque ipſa virtus fortitudinis ſe immiſceat, ita vt martyrium etiam ex proprio illius affectu procedat: quia rarò virtutes eum gradum perfectionis habent, vt ſolę ad hoc ſufficiant. vnde aliarum adminiculo opus habent: & tunc idem actus externus à diuerſis virtutibus internis (prout in actu illo externo per ſe, vel in ordine ad diuerſos fines, diuerſę rationes honeſti poſſunt conſiderari) procedit: quod vt intelligatur in re propoſita,

15 Notandum eſt, in martyrio tria conſiderari poſſe. Primū eſt, Irrogatio mortis, odio fidei vel virtutis. Secundum, Acceptatio. Tertium, Perpeſſio.

Tria in martyrio.

Primum non eſt opus virtutis, ſed impietatis, & iniuſtitiæ: ſemper enim eſt contra iuſtitiam, quia fit grauis iniuria proximo, dum ſine cauſa occiditur. eſt etiam contra eam virtutem quæ impugnatur, & cuius odio ſupplicium infligitur.

Nec obſtat quòd aliquę mulieres ſeipſas amore virtutis occiderint, quę tamen vt martyres coluntur: de quibus Euſebius lib. 8. hiſt. c. 12. & 17. & Ambroſius lib. 3. de virginibus, ante medium: quia etiam hæ à tyrannis occiſæ cenſentur, cùm ad hoc quodammodo ab illis compulſæ fuerint, ſtupri timore incuſſo, cui impulſioni meritò potuerunt cedere, ſeipſas interficiēdo, Deo id illis ſuo inſtinctu permittente. non enim minùs teſtimonium perhibet virtuti, qui eius retinēdę cauſa, alio moliente auferre, ſeipſum occidit, ſi id ei licitum ſit, quàm ſi ab alio ſe patiatur occidi. quod in primis locum habere poteſt in caſtitate, quę & vi nobis inuitis eripi poteſt, (qua parte ad corpus pertinet) & in cuius ereptione eſt magnum diſcrimen ſalutis, ob voluptatem.

Secundum & tertium ad varias virtutes pertinere poteſt. ſi enim acceptatio & perpeſſio mortis conſideretur quatenus fit ad teſtandā fidei veritatem in ſeipſa, vel in opere virtutis elucētem, (quo modo ſemper à martyribus mors acceptari & ſuſtineri ſolet: hinc enim martyrium dicitur) ſic eſt confeſſio fidei, procedens à virtute fidei. eiuſdē enim virtutis eſt aliquid interiùs credere, & exteriùs profiteri. Si ſpectetur vt fit ad placendum Deo, eſt actus charitatis: ſi vt præcepto diuino obedias, eſt obedientiæ: ſi vt fit conformitas inter ſigna externa & iudicium internum, eſt actus veritatis. Denique ſi fiat quia in tali rerum periſtaſi decet virum fortem acceptare & ſuſtinere mortem, ſic propriè procedit à virtute fortitudinis: hæc enim operatur ex affectu proprij boni, quod eſt ſimilitudo ſeu conformitas cum habitu à quo fortis dicitur, vt ſuprà ex Ariſtotele oſtenſum eſt. Similiter moderatio timoris & triſtitiæ, quæ etiam neceſſaria eſt vt mors fortiter ſuſtineatur, & cohibitio animi intra limites patientiæ, poteſt fieri affectu variæ virtutis: nec procedit à virtute fortitudinis, niſi fiat affectu proprij boni, nempe quia hoc per ſe honeſtum eſt, & congruum viro forti. In praxi autem, omnes ſupradictæ rationes & aliæ ſimiles conſiderandæ ſunt, & mors propter omnes & ſingulas acceptanda & ſuſtinenda, paſſioque timoris & triſtitiæ moderanda. ſicque formaliter hi actus ad varias virtutes pertinebunt. 16

Acceptatio & perpeſſio mortis ex affectu diuerſarum virtutum.

Item moderatio affectum.

Aduertendum tamen, ſiue hi actus (ſcilicet acceptatio & perpeſſio mortis causâ fidei, itémque timoris & triſtitiæ in illis malis moderatio) procedant ab affectu ſpecialis virtutis fortitudinis, ſiue alterius virtutis, ſemper tamen ſecundùm communem modum loquendi Patrum, eſſe dicendos actus fortitudinis; idque ob duas cauſas. Prior eſt, quia in his potiſſimùm actibus robur & firmitas animi in bono, elucet; vnde etiam ſūt propria fortitudinis materia. Altera eſt, quia ipſa procedunt ex ſumma animi in bono honeſto firmitate: atqui ea firmitas, qua quis ita alicui bono honeſto inhæret, vt paratus ſit pro eo retinēdo mortem oppetere, paſſim à Patribus vocatur fortitudo, vt conſtat ex Ambroſio lib. 1. de officiis cap. 36. Auguſtino lib. 1. de moribus Eccleſiæ cap. 22. & 25. & aliis. nullus enim Patrum, fortitudinem ad eas anguſtias reſtringit, vt ſolum id, quod decet virum fortem, reſpiciat, eiúſque ſolius intuitu operetur. 17

Cur ſemper dicantur actus fortitudinis.

Ex quibus perſpicuum eſt, martyrium verè & propriè eſſe actū fortitudinis; etiamſi ſolius charitatis & fidei affectu ſubeatur, non ſimplicem & vulgarem, ſed excellentiſſimum, quia in nobiliſſima fortitudinis materia; (vt etiam ex Ariſto- 18

Quo modo martyrium ſit actus fortitudinis.

tele

tele lib. 3. Ethic. cap. 6. colligitur) nimirum in periculis bellicis, iiſque pulcherrimis verſatur. In martyrio enim eſt bellum contra tyrannum pro defenſione fidei & religionis, (iuxta illud Apoſtoli ad Hebr. 11. *Fortes facti ſunt in bello*, vt diuus Thomas interpretatur) quod non inuadendo, ſed tolerando conficiendum eſt: at multò difficilius tolerare quàm inuadere, vt docet Ariſtoteles ſuprà, idque ob tres cauſas. Primò, Quia qui tolerat, veluti à fortiore inuaditur & opprimitur: qui inuadit, aggreditur tamquam fortior. difficilius autem eſt cum fortiore pugnare quàm cum debiliore. Secundò, Qui tolerat, iam ſentit malum præſens: qui inuadit, æſtimat tamquam futurum. Tertiò, Tolerantia diu durat: inuaſio fit motu repentino: vnde Prouerb. 16. *Melior eſt patiens viro forti: & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium.* & D. Amb. lib. 1. Offic. cap. 41. fusè oſtendit, fortitudinem plus in tolerando quàm in vincendo conſtare. Idem eleganter proſequitur Chryſoſtomus hom. 85. in Matth.

Difficilius eſt tolerare quàm inuadere.

DVBITATIO III.

Quænam ad martyrium requirantur.

19 Reſpondeo ſidum cum diſtinctione martyrij paruulorum & adultorum: nam ad *martyrium paruulorum* non requiritur aliud, quàm vt in odium Chriſti, aut religionis Chriſtianæ occidantur. eſt communis ſentẽtia Doctorum & ſenſus Eccleſiæ, quæ innocentes pueros pro martyribus colit, eò quòd occiſi ſint propter Chriſtum, de quo ſupra num. 12. Si enim hi cenſendi ſunt martyres ob hanc cauſam, cùm tamen nullam aliam relationem ad Chriſtum haberent, quàm quòd Chriſtus putaretur inter eos eſſe, & poſſe eorum indiſcreta cæde inuolui; non minori iure etiam cenſendi, qui maiorem coniunctionem cum illo habent; vt ſunt illi, qui occiduntur quia Chriſtiani, quia baptizati, quia filij Chriſtianorum, &c. hi enim occiduntur quia ineſt illis certa cum Chriſto coniunctio, vel ad illum reſpectus & ita ipſa mortis perpeſſione dant teſtimonium Chriſto & religioni eius.

Martyrium paruulorum.

20 Ad martyrium adultorum, vt ſit quale oportet ad ſalutem, requiruntur quinque. Primò, Mortis irrogatio. Secundò, Acceptatio eiuſdem ex pia cauſa. Tertiò, Vt non reſiſtat tyranno. Quartò, Vt fide teneat veritatem pro qua patitur. Quintò, Status gratiæ.

Martyrium adultorum quinque requirit.

Primò, Requiritur vt mors inferatur odio Chriſti, vel religionis Chriſtianæ, vel alicuius veritatis fidei, vel propter opus virtutis. martyriũ enim eſt teſtimonium externum; quòd Chriſto vel doctrinæ eius præbetur per hoc quòd mortẽ pro ea ſubimus. hoc autem fieri non poteſt, niſi aliquis mortem inferat, vt Chriſtum vel eius doctrinam nobis auferat. Hinc hæretici, etiamſi putent ſe pro doctrina Chriſti occidi, non ſunt martyres: quia mors illa non infertur illis odio doctrinæ Chriſti, ſed hæreſeos, quæ Chriſti doctrinæ repugnat. Vnde rectè D. Auguſtinus concione 2. in Pſalm. 34. ait: *Martyrem non pœna, ſed cauſa facit: pœna enim communis eſt latroni & martyri, hæretico & Catholico, ſed cauſa diſpar.* Nec refert, quòd ipſi putent ſe iuſtam cauſam habere: tum quia eſt error culpabilis, tum quia ſuppli-

1. Irrogatio mortis odio Chriſti.

Hæretici.

cium non irrogatur odio veritatis, & ita moriendo non dant teſtimonium veritati.

Sed dubium eſt, Vtrùm neceſſe ſit reipſa mortem ſequi. Martinus contendit id non eſſe neceſſarium, imò propoſitum ſuſtinendæ mortis ſufficere: quia martyrium eſt actus virtutis, hic autem à noſtra libertate pendet: reipſa autem mortem ſubire, non eſt in noſtra poteſtate, ſed pendet ab arbitrio tyranni. 21

An requiratur mors.

Verùm hoc benè refutat Caietanus art. 4. inde enim ſequeretur, omnes illos, qui tale habent propoſitum, eſſe martyres: quod eſt contra communem ſenſum Eccleſiæ. Neque mirum eſt, fieri martyrem, non eſſe in ſola noſtra poteſtate, quia eſt opus externum, ſupponens tyrannum in nos ſæuientem. Simili modo ſæpè fit vt non ſit in poteſtate hominis baptizari, confiteri, ordinari, dare eleemoſynam, &c.

Dicendum igitur eſt, quatuor gradus martyrij diſtingui poſſe. 22

Quatuor gradus martyrij.

Primus & ſupremus eſt, martyriũ omnino cõpletum: hoc requirit vt mors reipſa ſequatur, per hanc enim fit extrema & ſumma teſtificatio veritatis. quamdiu enim vita ſupereſt, ſemper reſtat aliquid, per quod vlteriùs teſtari poſſimus.

Secundus eſt, Cùm martyrium completum eſt ex parte cauſæ proximæ & intrinſecus penetrantis: vt quando inflicta ſunt vulnera letalia, quæ nulla vi naturali prohiberi poſſunt à morte inferenda: hoc enim cenſendum verum martyrium, etiamſi cõtingat mortem diuinitus impediri: quia eſt proxima & neceſſaria ad mortem diſpoſitio.

Tertius eſt, Cùm eſt completum ex parte tantùm cauſæ extrinſecùs applicatæ, etiamſi martyr nihil inde incommodi ſentiat, tale fuit S. Ioannis, cùm in dolio feruentis olei poſitus fuit: hoc enim eſt ſubire mortem in cauſa per ſe efficaci, & naturaliter impediri neſcia, vnde non eſt minùs efficax teſtimonium veritatis apud homines, quàm ſi reuerà mors ſecuta fuiſſet: quinimò quòd mors diuinitus impediatur, auget vim teſtimonij, nam per hoc omnibus fit manifeſtum, Deum illius cauſam approbare.

Quartus eſt, Quando martyrium ſeu perpeſſio mortis ſolùm eſt inchoata per tormenta, vt quando quis propter confeſſionem fidei coram tyranno, tormentis non letalibus afflictus eſt. nam & tales paſſim à Cypriano, Tertulliano, & aliis martyres vocantur, & diſtinguuntur à confeſſoribus, qui etſi Chriſtum confeſſi eſſent, nondum fuerant tormentis ſubiecti: quamuis in carcerem cõcluſi, vel in exilium eiecti eſſent. vide Cyprianum ep. quæ inſcribitur *martyribus & confeſſoribus.* & 10. *Honorem martyrum, & confeſſorum pudorem turbare conatur.* & infrà: *Hi ſublato honore, quem nobis beati martyres cum confeſſoribus ſeruant, contempta Dei lege, quam iidem martyres & confeſſores tenendam mandant*, &c. Idem apertè colligitur ex epiſtola 15. 30. 37. 81. & aliis Tertullianus ſcripſit librum ad martyres, quos etiam vocat *deſignatos martyres.* & paulò pòſt *martyres*, cum ait: *Quam pacem quidam in Eccleſia non habentes à martyribus in carcere exorare conſueuerunt.* & lib. aduerſus Praxeam, dicit *Praxeam de iactatione martyrij fuiſſe inflatum, ob breue carceris tedium.* Interdum iidem vocantur etiam *confeſſores*, vt patet ex epiſtola 17. quæ eſt Luciani, & 18. Cyprian. &c. nam martyrium etiam eſt confeſſio. quia tamen 24

Confeſſores.

eſt eximia & qualificata, ordinariè diſtinguitur à noda confeſſione.

Ex his patet, martyrium omnino perfectom requirere mortem, reliqua non. Poſteriore tamen æuo non vocantur martyres, niſi qui mortem per tormenta vel afflictiones pro Chriſto inflictas obierunt.

1. Acceptatio.

24 Secundò, Requiritur mortis acceptatio ob cauſam honeſtã & piam. De acceptatione probatur, quia ſicut adultus non poteſt abſque ſuo conſenſu contaminari peccato, ita neque conſequi iuſtitiam, vnde nec Baptiſmusquidem adulto prodeſt, niſi in illum conſentiat, eumque acceptet. non tamen eſt neceſſarius conſenſus præſens, ſufficit præceſſiſſe, nec eſſe reuocatum mutatione propoſiti. vnde ſi quis ob fidem coniectus in vincula, ſtatueret apud ſe, perpeti potiùs mortem, quàm fidem negare; & ille poſteà in ſomnis odio fidei interficeretur, eſſet verè martyr. & haberet martyrij coronam: ſicut patet in ſimili de Baptiſmo: nam illam mortem acceptauit; eiúſque perpeſſio eſt ei voluntaria, quatenus pendet à voluntate præcedente, & in habitu perſeuerante. Si tamen nihil de morte anteà cogitarat, veriſimilius eſt non eſſe propriè martyrem: ſicut cùm quis baptizatur in ſomnis, vel amentia, qui nihil de Baptiſmo cogitauit, hic non eſt verè baptizatus, quia defuit conſenſus.

Occiſus pro Chriſto in ſomnis.

Quod ſi antè nihil de martyrio cogitauerit.

Obiectio.

25 Dices, Datur Euchariſtia & Extrema vnctio in periculo mortis ei qui repentè priuatur eſt vſu rationis, etiamſi anteà hæc non petierit; & hęc Sacramenta in illo vim habent, quia ille bona vita ſua & modo viuendi Chriſtianè, cenſetur petiiſſe: ergo ſimiliter martyriom vim habebit ſi homo iuſtus in ſomnis interficiatur: nam hoc ipſo quòd iuſtè vixit, videtur ſatis acceptaſſe mortem pro Chriſto ſuſtinendam, ſi articulus neceſſitatis vrgeret. Hæc ratio facit hanc ſententiã non improbabilem, eamque inſinuat Caietanus 3.p. qu. 87. art. 1 & tenent aliqui recentiores. Contraria tamen videtur verior, ob rationem allatam. vnde

Reſpon.

Reſpondeo, Eſſe magnom diſcrimen: nam illa Sacramenta ſunt remedia ſalutis ordinaria, quæ omnes Chriſtiani in extremis petere ſolent, ſi ratione vtantur; & antequam incidant in morbum, habent propoſitũ illis vtendi in eo articulo: quod propoſitum manet etiam dum ratione non vtuntur, quia numquam fuit reuocatum. Ipſo etiam vſo Sacramentorum per vitam, ſatis declarant, quid ſibi fieri velint in morte. At perpeſſio mortis pro fide non eſt remedium ordinarium, nec omnes ita ſunt comparati vt id deſiderẽt: neque ipſo modo viuendi ſatis declarant ſe id cupere. Deinde etiamſi quis ſæpè optaret mori pro Chriſto extra periculom poſitus; hoc tamen non ſufficeret: tum quia qui extra periculum id optant, ſæpè in medijs periculis animum mutant: tum quia de hac morte, quæ ei inopinatò infertur in ſomnis, nihil cogitauit, nec eam acceptauit. hæc enim acceptatio in eo conſiſtit, quòd quis propoſita morte & fidei negatione, vel alia impietate, eligat mortem tamquam minus malum: hoc autem ille non fecit, cùm id ei propoſitum non fuerit.

Cauſa honeſta.

26 Debet etiam hæc acceptatio fieri ob *cauſam honeſtam.* alioquin ipſa perpeſſio mortis non erit opus virtutis, nec grata Deo. vt ſi quis ſtatueret mortem pro fide ſubire ad vanam gloriam, v.g. ad famam patientiæ aut ſanctitatis, vel ad nobilitandam familiam. Et quamuis per ſe non ſit peccatum mortale, huiuſmodi finem intendere in mortis diſcrimine ſubeundo, ſi aliàs cauſa ſit iuſta, (quia quando opus per ſe licitum eſt, non eſt peccatum mortale, ſi quis ad illud ob finem indifferentem aut venialem ſe applicet, & per illud huiuſmodi finem quærat, vt patet in milite bello iuſto operam dante) tamen in propoſito vix ſine peccato mortali fieri poteſt: nam in huiuſmodi negotio tenetur ſe ad Deum conuertere, & robur ab eo flagitare, vt ſuſceptum agonem decorè decertet. quod quomodo faciet, niſi opus illud tamquam Deo gratum præſtare velit? Deinde in huiuſmodi negotio occurrunt homini multæ rationes ob quas mors ſit acceptanda, vt præceptum diuinum, præmium vitæ æternæ, euitatio damnationis, exemplum Chriſti & Sanctorum, dignitas religionis Chriſtianæ, & ſimilia: atqui moraliter fieri vix poteſt, vt quis omnibus iſtis prætermiſſis ſola vana gloria moueatur in illo neceſſitatis articulo; niſi illas cauſas contemnat, & hanc vnam tanti faciat, vt ob eam paratus ſit mori, quamuis alia cauſa non ſubeſſet. loquor enim in eo euentu in quo vana gloria vel ſimilis finis eſt integrum motiuum hominis.

Denique debet eſſe *cauſa pia*, id eſt, quæ cum 27
vera religione & fide coniuncta ſit, verbi gratia, *Cauſa pia.*
vt placeat Deo, ne Deum offendat, ne à Chriſti doctrina recedat, ne à vita æterna excidat, &c. vnde 1. Petri 4. dicitur: *Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis, quoniam quod eſt honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus, ſuper vos requieſcet. nemo autem veſtrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: ſi autem vt Chriſtianus, non erubeſcat: glorificet autem Deum in iſto nomine.* quibus verbis ſatis explicatur, cauſam patiendi debere eſſe piam. ratio eſt, quia alioquin non erit martyr Chriſti, ſed ſæculi vel Philoſophiæ: martyr enim Chriſti dicitur, qui dat teſtimonium doctrinæ Chriſti, quæ doctrina omnia quæ ad piè viuendum pertinent complectitur. Itaque ſi quis pro aliqua aſſertione philoſophica mortem ſuſtineat, non erit verè martyr, quia Chriſtus eam non tradidit. Secùs ſi pro vitando in ea re mendacio, quatenus id eſt contra doctrinam Chriſti, qui docuit omne mendacium eſſe vitandum, vel quatenus id diſplicet Deo. Simili modo ſi quis pateretur pro aliqua virtute abſque vllo reſpectu ad Chriſtum vel Deum, non eſſet martyr Chriſti, quia non pateretur vt Chriſtianus, vt cultor Dei, ſed vt Philoſophus, more Stoico: vt ſi quis nollet mentiri, vel peierare, quia id dedecet Philoſophum, ſectatorem Epicteti aut Zenonis: ſecùs ſi quia indecens Chriſtiano ſeu cultori Chriſti. Idem dicendum de ceteris virtutibus, vbi

Aduertendum eſt, hoc ipſo quo quis patitur 28
pro opere virtutis, cum reſpectu ad Chriſtum vel religionem Chriſtianam, pati etiam pro veritate fidei, quæ tale opus approbat vt Deo gratum, & contrarium improbat vt ei diſplicẽs. Itaque martyr ſemper dat teſtimonium doctrinæ fidei, & patitur pro illa, nimirum in ſeipſa nudè, vel in opere virtutis (cuius ipſa eſt regula) ſpectata, vt rectè D. Thomas art. 5. qu. 124.

Omnis cauſa patiendi in martyrio reducitur ad confeſſionem fidei.

Dices, Quid ſi mors inferatur propter opus bonum iam factum, ſicut ſancto Ioanni Baptiſtæ accidit?

Reſpon

29 Reſpondeo, Tunc eam ita acceptari debere, vt malis eam ſubire, quàm factũ tuum improbare. improbare enim opus bonum, eſt contra doctrinam fidei, quæ habet, Tale opus eſſe laudabile & Deo gratum: vnde nolendo improbare, pro fide pateris, eique teſtimoniũ tua morte præbes. Nec eſt contra rationem martyrij, etiamſi doleas te id feciſſe, (ſi ea præcepto non tenebaris) ob incommoda, quæ idcircò perfers, (quamuis id gloriam operis nonnihil obſcuret) modò in eo perſiſtes, eſſe opus bonum, & malis mortem oppetere, quàm id negare: quia in hoc teſtimonium veritatis ſitum eſt.

Martyrium pro opere tranſacto.

30 Petes Primò, Vtrùm actus acceptandi debeat eſſe ſopernaturalis?

Acceptatio debet eſſe à Spiritu ſancto.

Reſpõdeo, Haud dubie debere eſſe aliquo modo ſupernaturalẽ, ſeu ex motione Spiritus ſancti; quia ſolis naturæ viribus non poteſt quis ſubire martyrium ſicut oportet ad ſalutem; ſicut nec alia pietatis opera facere: eſtque in martyrio peculiaris ratio ob ſummam difficultatem; & quia fidei Chriſtianæ profeſſionem continet, quam nemo ſine auxilio Dei profiteri poteſt; vt ea Scripturis conſtat: *Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* actus autem quo quis ſalutẽ conſequitur, ſine gratia fieri nequit.

31 Petes Secundò, Vtrùm hæc acceptatio debeat procedere ex dilectione Dei ſuper omnia? Ita videtur ſentire Caietan. ar. 2. vbi contra Martinum conatur oſtendere, martyrium ex genere ſuo eſſe actum charitatis imperatũ. ratio ipſius eſt, *Quia,* inquit, *qui ponit vitam pro Chriſto, ipſo facto præponit Chriſtum vitæ ſuæ, ac per hoc omnibus bonis vita minoribus*; & conſequenter omnibus bonis exterioribus, opibus, honoribus, gloriæ, famæ.

An ex dilectione Dei ſupra omnia.

Sed contrarium eſt verius. Primò, Quia multę ſunt aliæ cauſæ piæ, ob quas mors illa acceptari poteſt; vt præceptum diuinum, dignitas fidei, exemplum Chriſti, ædificatio proximi, promiſſio vitæ æternæ, cõminatio damnationis: multi enim Martyres elegerunt mortem pro fide Chriſti, ne vita æterna exciderent, & æternam mortem pro momentanea incurrerent; vt ex geſtis Martyrum conſtat. Sic Eleazarus lib. 2. Machab. cap. 6. *Etſi in præſenti tempore ſupplicijs hominum eripiar, ſed manum Omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam.* Et hæc eſt præcipua ratio, quam Dominus ipſe nobis ob oculos ponit, cùm dicit Marci 8. *Qui voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam; & qui perdiderit animam ſuam propter me & euangelium, ſaluam faciet eam.* quibus verbis efficaciſſimè nos deterret, ne in tormentis, vitæ ſaluandæ cauſa, fidem negemus, propoſito æterno exitio; & animat ad conſtanter vitam temporalem profundendam, propoſito vitæ æternæ præmio. Igitur qui hæc ſibi in martyrio proponit, & ex his ſe firmat in cõfeſſione contra tormenta, facit ex mente Chriſti. Idem patet ex multis alijs Scripturæ locis, quibus excitamur ad patientiam in tribulationibus, per remunerationem, Lucæ 21. ad Hebræos 10. Iacobi 5. &c.

Id non eſſe neceſſarium.

Secundò, Quia quãdo aliquid per ſe pium & religioſum eſt, nulla eſt neceſſitas vt id ex affectu charitatis fiat; (vt patet in actu fidei, ſpei, religionis) quia ſatis per ſe placet Deo: atqui eligere mortem pro fide Chriſti, eſt per ſe pium; eſt enim opus fidei & fortitudinis Chriſtianæ: ergo.

Tertiò, Matth. 10. Dominus ait: *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo.* vbi non requirit vt hæc confeſſio procedat ea dilectione Dei ſuper omnia.

Fateor tamen, ordinariè hanc acceptationem etiam ex charitate procedere; quia fit affectu placendi Deo, eique gratum obſequium exhibendi: qui affectus eſt charitatis: quo modo intellige diuum Thomam art. 2. ad 2. *martyrium eſſe actum charitatis vt imperantis:* imperari enim à charitate, nihil eſt aliud, quàm procedere ex affectu charitatis. 32

Ordinariè tamen procedit ex affectu charitatis.

Hic tamen affectus non eſt idcircò dilectio Dei ſuper omnia, quia non omnis affectus charitatis in Deum eſt dilectio ſuper omnia: hæc enim includit propoſitum ſeruandi omnia mandata propter Deum, quod propoſitum non includitur in ſimplici affectu illi placẽdi per martyrium. aliud enim eſt velle placere Deo in illo opere, aliud velle placere in omnibus præceptis obſeruandis.

Hic affectus non ſemper eſt dilectio Dei ſuper omnia.

Vnde etiam velle ponere vitam pro fide Chriſti, 33
nõ eſt dilectio Chriſti ſuper omnia, vt vult Caietanus. Primò, Nam ea vi huius ſolius voluntatis non eſt paratus ſeruare omnia præcepta: multi enim mallent mori, quàm fidem Chriſti negare; non tamen idcircò deſerunt fornicationẽ, ebrietatem, & ſimilia peccata, quæ ipſi minoris æſtimant, quàm Chriſti negationem: quod ſignum eſt, illam voluntatem non includere propoſitum ſeruandi omnia mandata; ac proinde non eſſe dilectionem Dei ſuper omnia. Confirmatur, quia qui horret maiora peccata, non ſtatim hoc ipſo etiam horret minora: & qui ita deteſtatur abnegationem Chriſti vt præoptet mortem, ſimul poteſt habere propoſitum fornicandi. Secundò, Si iſte actus eſſet dilectio Dei ſuper omnia, ſtatim per eum homo conſequeretur remiſſionem peccatorum, nec opus ei eſſet contritione: quia dilectio illa iuſtificat hominem, conformans eum perfectè legi diuinæ, & delet omnia peccata mortifera: atqui nõ eſt probabile, eo ipſo peccatorẽ iuſtificari, quo ſtatuit ſecum potiùs mortem ſubire, quàm fidem negare: quia cum illo propoſito poteſt conſiſtere voluntas minoris peccati: ergo hoc propoſitum non eſt dilectio Dei ſuper omnia. Tertiò, Eſſe paratũ mori pro aliquo, non eſt illum diligere ſupra omnia; tum quia vita corporalis non eſt maximũ hominis bonum, (multi enim pluris faciunt honorem, famam, poſteritatis ſplendorem;) tum quia qui pro amico vitam ponit, non diligit eum ſupra omnia: non enim habet illum pro vltimo fine ſuo.

Velle ponere vitam pro Chriſto, non eſt dilectio Chriſti ſupra omnia.

Dices, Qui paratus eſt vitam fundere pro 34
Chriſto, paratus etiam eſt cetera omnia, etiam voluptates ſuas, quibus fruitur in vita, propter ipſum deſerere, atque adeò reipſa deſerit illas, mortem acceptãdo: ergo acceptatio illa eſt dilectio Chriſti ſupra omnia.

Obiectio.

Reſpõdeo, Inde vt ſummum ſequi, illum malle omnia deſerere quàm Chriſtum negare; non autem velle abſolutè omnia deſerere vt Chriſto placeat: vnde non eſt dilectio ſuper omnia. cuius ſignum eſt, quòd poſſit quis velle mori, ne fidem datam amico violet: hic tamen non ideò diliget amicum ſuper omnia. Simili modo poſſum affici in Chriſtum abſque dilectione ſuper omnia. Nec obſtat illud Domini, Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.* quia hoc eſt intelligendum, quando

Maxima charitas in proximum.

abſque intuitu proprij commodi, ſola dilectio amici, vt eũ à malis liberes, vel bonis cumules, te ad ponendã animam impellit: tunc enim ponere animã pro amicis, eſt ſignũ maximæ dilectionis, non ſimpliciter, (non enim ideò diligit amicum ſuper omnia) ſed quæ honeſtè ipſi impẽdi poſſit. quòd ſi proprium commodum ad hoc incitet, ne talis quidem maximæ dilectionis ſignum erit.

Eſt maximũ ſignum dilectionis.

35 Hinc patet, ponere animã pro Chriſto, non eſſe per ſe infallibile ſignum dilectionis Chriſti ſuper omnia: quamquam fatendum ſit, inter ſigna dilectionis diuinæ, quæ homines exteriùs dare poſſunt, martyrium eſſe vel maximũ. quia etſi per ſe illa mortis acceptatio nõ ſit dilectio ſuper omnia, hæc tamen illi ordinariè eſt coniuncta; tum quia Deus ſingulari modo hominẽ in illo articulo cõſtitutum ad eam excitat, tum etiam quia homo ſe quantum poteſt diſponit, & omnium virtutum præſidia ad illum agonem accerſit.

Similiter non obſtat illud Apoſtoli 1. ad Corinth.13. *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt*, quia ſolùm vult docere cetera omnia nihil prodeſſe, niſi charitas adſit in eodem homine; non autem omnia ex charitate debere procedere. Itaque hinc ſolùm colligitur, martyrium non prodeſſe, niſi ſaltem circa finem, dum adhuc durat, charitas adſit. ſimili modo dicere potuiſſet, Baptiſmum ſine charitate non prodeſſ.

Debet charitas adeſſe ſaltem in fine.

3. Non reſiſtit.

36 Tertiò, Requiritur vt non reſiſtat tyranno hinc milites, quamuis pro fide pugnẽt, & multum merentur, ſi pura intentione id faciant, non tamen ſunt martyres, cùm in bello occumbunt; nec Eccleſia vmquam tales pro martyribus coluit. ratio eſt, quia martyr Chriſti debet in patiendo imitari Chriſtũ, cuius paſſio eſt exemplar martyrij. Vnde ſicut ille dedit teſtimonium veritati patiendo, non repugnando; (*cùm enim pateretur, non comminabatur*, ſed *tamquam ouis coram tondente ſe, ſine voce*) ita omnes, qui volunt eſſe martyres Chriſti, non debent perſecutori armis repugnare, ſed ſinere ſe tranquillè occidi. Confirmatur, quia qui pugnãs moritur, non eligit pro fide mortem perpeti, ſed inferre; vnde reuerà non acceptat mortẽ, niſi indirectè, quatenus ſe periculo exponit. Deinde moriendo non dat teſtimonium veritatis fidei; quia non videtur mori vt Chriſtianus, ſed vt miles victus ab hoſte: nec mortem eligit voluntariè, ſed patitur neceſſitate, eò quòd non potuit illam hoſti inferre. erit tamen martyr, ſi iam victus, odio religionis occidatur, & ille ob eã cauſam mortem acceptet.

4. Vt fide teneat veritatem.

37 Quartò, Requiritur vt fide ſupernaturali veritatem illam credat, pro qua potiſſimùm tuenda mortem eligit. Primò, Quia ſi proprio iudicio illam teneat, ſicut hæretici, non tam tuetur doctrinam & auctoritatem Chriſti, quàm ſuam. non enim quia Chriſtus ita docuit, ſic ſentit; ſed quia ipſi ratione aliqua infirma ita videtur. Confirmatur, Quia eadem ratione, qua illam veritatẽ credit, etiã ſuas hæreſes credit, & pro illis paratus eſt mori: quod eſt ſignum, illum reuerà non moueri auctoritate Chriſti, aut alia pia ratione ad ita firmiter credendũ, & mortem pro ſua fide acceptãdam ſufficiente, licèt exteriùs ita videatur.

Obiectio.

Dices, Fieri poteſt vt patiatur mortem pro aliqua veritate fidei, quam ratione naturali nouit eſſe veram; pro confeſſione vnius Dei, vel deteſtatione idolorum, &c. quæ notitia & ſufficiens eſt ad firmiter credendum, & ad mortem ſubeundam.

Reſp.

Reſpond. Etſi hæc notitia ſit ſufficiens, tamen non ideò propriè erit martyr Chriſti, quia non credit propter auctoritatem Chriſti, vel Dei; ſed propter rei perſpicuitatem.

Hæretici non ſunt martyres.

38 Secundò Probatur, quia Patres docent, hæreticos, etiamſi pro nomine Chriſti mortẽ ſubeant, non eſſe veros Chriſti martyres; & extra Eccleſiam martyrium nihil prodeſſe: idque tum quia Chriſto per veram fidem non ſunt coniuncti; tum quia charitate (quæ ſine vera fide eſſe non poteſt, & ſine qua mors pro Chriſto, iuxta Apoſtolum, nihil prodeſt) ſunt deſtituti. Cyprianus epiſt. 73. ad Iubaianum: *Numquid poteſt vis Baptiſmi eſſe maior aut potior quàm confeſſio? quàm paſſio? vt quis coram hominibus Chriſtum confiteatur, & ſanguine ſuo baptizetur? & tamen neque hoc Baptiſma hæretico prodeſt, quamuis Chriſtum confeſſi, & extra Eccleſiam fuerint occiſi; niſi ſi hæreticorum patroni & aduocati hæreticos in falſa confeſſione Chriſti interfectos, martyres prædicant*, &c. vocat *falſam confeſſionem*, quia non procedit ex vera fide, ſed ſimulata & falſa. Idem docet epiſt. 52. ad Antonianum, & alibi ſæpè. Idem tradunt D. Auguſtinus epiſt. 61. & 167. lib. 3. contra Creſcon. Grammat. cap. 47. lib.4. contra Donatiſtas cap 17. Hieron. in cap. 1. ad Galatas, Chryſoſtomus Oratione prima contra Iudæos.

5. Status gratiæ vel diſpoſitio ad eam.

39 Quintò, Requiritur ſtatus gratiæ, vel ſaltem legitima ad gratiã diſpoſitio: nam vt ex Apoſtolo 1.Cor.13. & Patribus citatis conſtat, martyrium ſine charitate nihil prodeſt. Nec refert quòd abſque ſtatu gratiæ poſſit eſſe actus martyrij, ſi ſolã operis ſubſtantiam ſpectes; quia cùm hic nihil proſit, nec Chriſtus tales pro ſuis agnoſcat, meritò non habentur pro veris martyribus.

Sed difficultas eſt, quænam ſit illa diſpoſitio. De qua ſit

DVBITATIO IV.

Quænam diſpoſitio in peccatore ſit neceſſaria, vt martyriũ ei proſit ad ſalutem.

1. Sententia, requiri contritionem.

40 SVnt tres ſentẽtiæ. Prima eſt, Neceſſariam eſſe veram contritionem, ex dilectione Dei ſuper omnia profectã. Ratio eſt, quia putant Auctores huius ſententiæ, martyrium non cõferre gratiam per ſe & vi ſua, ſed ſolùm ex opere & affectu patientis. quare ſicut peccator extra martyriũ non poteſt iuſtificari ſine vera cõtritione, (niſi Sacramentum pœnitẽtiæ ſuppleat) ita nec in martyrio. Ita ſentit Paludanus in 4.d.4.qu.3.art.1. vbi dicit: *Ad Baptiſmum ſanguinis non ſufficit attritio, ſed requiritur contritio. Ad Baptiſmum aquæ ſufficit attritio. & cauſa eſt, quia ille iuſtificat ex opere operato, iſte ex opere operante.*

Nec obſtat quòd paulò pòſt dicat, *martyriũ æquipollere Baptiſmo aquæ in duobus effectibus priuatiuis, qui ſunt amotio omnis culpæ, & remiſſio omnis pœnæ*; quia tribuit illi hos effectus ratione charitatis ex qua procedit. Bonauentura eadem diſt. p. 2. quæſt. 2. *Baptiſmus ſanguinis ſolùm à veniali liberat, à mortali non; quia præſupponit charitatem; aliter nihil valeret ad ſalutem.* & infrà: *Gratiam non tribuit, ſed conſummat.* Alex. Halenſis 4. p. qu. 2 2. memb.

memb.5. art.1. *Virtute martyrij non confertur gratia, ſed collata confirmatur*, &c. eamdem ſententiam ſequitur Canus relect. de pœnit. par.3. Probatur Primò, Quia non eſt Sacramentum: ergo non habet vim ex opere operato, ſed ſolùm ex interno motu animi. Secundò, Quia Apoſtolus 1. Corinth. 13. ait: *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.*

2. Sententia, Sufficere voluntatem patiendi pro Chriſto.

41 Secunda eſt. Sufficere voluntatem patiendi pro Chriſto, nec opus eſſe alia pœnitētia, etiamſi homo recordetur ſuorum peccatorū. Ratio eſt, tum quia hæc voluntas eſt virtualis quædam dilectio Dei ſuper omnia, & peccatorum deteſtatiò; tum quia non expedit, hominem tunc occupari circa peccata ſua, ſed totum intentum eſſe martyrio ſuſtinendo. Ita Vega lib.6. in Concil. Tridentinum cap.36. ſub finem: vbi addit hanc rationem: Quādo duo ſunt remedia ſalutis per ſe ſufficientia, poſſumus eligere vtrumlibet: ſed martyrium per ſe eſt ſufficiens; ergo poſſumus illud amplecti, omiſſa formali pœnitentia.

3. Requiri attritionem.

42 Tertia eſt, Requiri ſaltem attritionem, ſi homo ſit conſcius peccati.

Pro ſolutione Notandum eſt, contritionem poſſe dupliciter requiri ad fructum martyrij. Primò Directè, tamquam neceſſariam diſpoſitionē. Secundò Indirectè, tamquam opus neceſſarium ad vitandum nouum peccatum. his poſitis

Contritio requiritur indirectè.

Dico Primò, Si is, cui martyrium imminet, ſit in peccato mortifero, neceſſaria eſt illi ad fructū martyrij contritio indirectè, (vel ſaltem attritio, quæ putetur eſſe contritio) tamquā opus neceſſarium ad vitandū nouum peccatum, quod fructum illius impediret.

Probatur Primò, Quia ſi vmquā obligat præceptum contritionis, maximè in periculo mortis: atqui is qui ſubiturus eſt martyrium, eſt in periculo mortis: ergo ratione illius præcepti tenetur tunc contritionem concipere: quare ſi id voluntariè omittat, peccat mortiferè, & continenter manet in actuali peccato, quamdiu omittit: vnde martyrium ei prodeſſe non poteſt. impoſſibile enim eſt hominem iuſtificari, quandiu manet in affectu peccati. Vnde patet, contritionem requiri, ſi non per ſe vt diſpoſitionem, ſaltem vt opus neceſſarium ad vitandum nouum peccatum contra præceptum contritionis; quod tunc obligat, non propter fidei cōfeſſionem, ſed generatim ob periculum mortis, ex quacumque cauſa id impendeat. Deinde attritionem, ſi putetur eſſe attritio, non ſufficere; quia per eam non ſatis fit præcepto contritionis. ſecùs verò ſi bona fide putetur legitima cōtritio; quia ita ei ſatis fit vt contra illud non peccetur.

Obiectio.

43. Dices, Contritio non requiritur in periculo mortis, niſi propter iuſtificationem: atqui probabile eſt, attritionem cum martyrio ſufficere ad iuſtificationem, ſicut ſufficit cum Baptiſmo & Pœnitentia, vt ſtatim dicemus: ergo ſufficit attritio, etiam cognita pro tali. Confirmatur, Ille error non poteſt iuuare ad iuſtificationem: ergo eſt impertinens.

Reſp.

Reſpondeo, Etſi ſit probabile, attritionem ſufficere cum martyrio ad iuſtificationem, tamen non eſt certum; quia multi Doctores tenent contrarium. in illo tamen extremo æternæ ſalutis diſcrimine homo non poteſt ſequi vias dubias, relictis certis, ſed tenetur eligere certam quātum fieri poteſt: alioquin ſine cauſa exponit ſe periculo damnationis: nam ſi illa opinio non ſit vera; eius probabilitas non ſupplebit defectum neceſſariæ diſpoſitionis, & ita martyr ille non ſaluabitur. Secùs eſt in Baptiſmo & Pœnitentia: tum quia certius eſt attritionē ibi ſufficere, tum quia non ſubeſt periculum præſens damnationis; loquimur enim extra caſum mortis. Satis tamen probabile eſt, in ſimili diſcrimine, etiam in his opus eſſe contritione.

Tenetur homo in periculo mortis ſequi viam certam quantum poteſt.

Error per accidens iuuat.

Ad confirmationem: Ille error iuuat ad iuſtificationem per accidens; quia excuſat à violatione præcepti cōtritionis. Itaque cùm non peccet contra præceptum, ſi aliàs attritio eſt legitima diſpoſitio, homo per martyrium iuſtificabitur.

Martyrium ſupponit benè conſtitutionē in homine.

Secundò Probatur, Martyrium non eſt inſtitutum vt remedium delendi peccati, ſicut Baptiſmus & Pœnitentia; ſed eſt opus heroïcum, ſupponens hominem benè conſtitutum ad mortem ſubeundam; eſt enim voluntaria mortis perpeſſio: ergo non tollit obligationem remediorum ordinariorum, ſed potiùs ex ſe requirit, vt homo quantum in ſe eſt, faciat omnia quæ Deus præſcripſit ad gratiam ante mortem conſequendam. vnde ſi non eſt baptizatus, tenetur quatenus ei facultas ſuppeditat, procurare Baptiſmum; ſi non ſuppeditat, tenetur conuerti in Deum per dilectionem ſuper omnia, & concipere cōtritionem. Pari modo, ſi baptizatus eſt cōſcius peccati mortiferi, tenetur cōfiteri: ſi non poteſt, tenetur concipere contritionem: hæc enim omni tempore fuit medium neceſſariū ad remiſſionem peccati, præſertim quando Sacramentum externum, ad hunc effectum inſtitutum (quod contritionis vicem ſuppleat) adhiberi nequiuit. 44

Non eſt directè neceſſaria.

Dico Secundò, Contritio non eſt neceſſaria per ſe & directè vt diſpoſitio ad fructum martyrij, ſed ſufficit attritio. Eſt ſententia D. Thomæ 3.p.qu.87.art.1.ad 2. *Paſſio*, inquit, *pro Chriſto ſuſcepta obtinet vim Baptiſmi, & ideò purgat ab omni culpa veniali & mortali, niſi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem.* Idem docet Caietanus ibidem, & paſſim Thomiſtæ ſequuntur. 45

Martyrium per ſe vim habere.

Probatur prior pars; quia fundamentum contrariæ ſentētiæ, ſcilicet martyrium per ſe nullam vim habere ad remiſſionem culpæ mortiferæ, ſed ſolùm ex interno affectu patientis, videtur omnino falſum.

Primò, Quia alioquin etiā in paruulis ſanctificandis nullam vim haberet; quod etſi Alexāder Halenſis loco citato concedat, & Adrianus in 4. q. vltima de Baptiſmo ad 3. probabile putet, eſt tamen contra ſenſum Eccleſiæ, quæ Innocentes pro Chriſto occiſos, ſemper tamquam martyres ſanctos coluit: & contra communem DD. & Patrum ſentētiam, qui docent, illos, dum pro Chriſto occiduntur, eſſe factos martyres Chriſti; conſecutos ſtatum melioris vitæ, regnum cælorum, gloriam martyrij, eſſe factos conſortes Agni, &c. vt ſuprà oſtenſum eſt.

Neque dici poteſt, paruulis eſſe factum particulare priuilegium præ adultis: quia priuilegiū annexum martyrio non eſt cōceſſum intuitu perſonæ. ſed cauſæ; id eſt, non quia erat martyrium paruulorum; ſed quia erat paſſio pro Chriſto, & cōformatio cum Chriſto patiente; quæ cauſa perfectiùs cernitur in adultis. quàm in paruulis.

46 *Æquatur Baptiſmo à SS. Patribus.* Secundò, Quia illud fundamentum non eſt conſentaneum doctrinæ Patrum, qui martyrium adultorũ, in vi delendi peccati, æquant Baptiſmo. Clemens lib. 5. conſtitutionum Apoſtolicarum cap. 5. *Qui martyrio habitus eſt dignus, is lætitiam in Domino percipiat, quòd tantam coronam adeptus ſit, & quòd propter confeſſionem ex hac vita exeat. & ſi catechumenus ſit, recedat ad Deum lætus; cruciatus, quo propter Deum afficitur, erit ei verior Baptiſmus, quòd is quidem experientia ipſa mortis commoritur Chriſto, reliqui verò myſtica repræſentatione.* vbi non actum internum, ſed ipſam mortem externam pro Chriſto obitam, præfert Baptiſmo quoad efficaciam; quia eſt realis configuratio cum Chriſto. Tertullianus in Scorpiaco: *Martyribus nulla delicta poſſe imputari quibus in lauacro vita ipſa deponitur.* & in Apologet. ſub finem: *Quis non pati exoptet vt totam Dei gratiam redimat, vt omnem veniam ab eo compenſatione ſui ſanguinis expediat? omnia enim huic operi delicta donantur.* quibus locis cauſam remiſſionis peccatorum & iuſtificationis tribuit paſſioni & morti. Cyprianus epiſtola 73. *Numquid poteſt vis Baptiſmi eſſe maior aut potior quàm confeſſio? quàm paſſio? vt quis coram hominibus Chriſtum confiteatur, & ſuo ſanguine baptizetur?* Sanè ſi paſſio pro Chriſto non haberet vim niſi ex opere operantis, longè maior eſſet vis Baptiſmi, qui per ſe ad ſalutem valet. D. Auguſtinus lib. 13. de ciuit. cap. 7. *Quicumque, etiam non percepto regenerationis lauacro, pro Chriſti confeſſione moriuntur, tantum iis valet ad dimittenda peccata, quantum ſi abluerentur ſacro fonte Baptiſmatis.* quod probat, *quia qui dixit, Niſi quis renatus fuerit ex aqua,* &c. *etiam dixit, Omnis qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam.* Addit: *Hinc eſt quòd ſcriptum eſt, Pretioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum eius. quid enim pretioſius, quàm mors per quam fit vt delicta omnia dimittantur, & merita cumulatiùs augeantur?* Denique toto eo capite morti tribuit hoc priuilegium. & cap. 6. *Si pro pietate iuſtitiáque pendatur* (mors) *fit gloria renaſcentis; & cùm ſit mors peccati retributio, aliquando impetrat, vt nihil retribuatur peccato.* Idem docent alij Patres.

Vbi Notandum eſt, ipſam mortis perpeſſionẽ ſecundùm ſe comparari cum Baptiſmo, eique non minorem vim tribui in peccatis abluendis, quàm Baptiſmo; neque hanc vim tribui internæ contritioni, ſed operi externo: ergo ſicut Baptiſmus non requirit contritionem vt gratiam conferat, ita nec martyrium.

Tertiò, Si contritio eſſet neceſſaria, numquam martyrium poſſet conferre primam gratiam iuſtificationis; nam hæc haberetur iam per ipſam diſpoſitionem. hoc tamen eſt contra ſententiam Patrum, qui non minùs omnem culpam per martyrium deleri volunt, quàm per Baptiſmum.

Quartò, Si ſolùm haberet vim ex opere operãtis, non magis deleret peccatum quàm exilium pro Chriſto, carcer, direptio bonorum, eleemoſyna Chriſti amore data: quod eſt contra Patres ſupradictos, & communem ſenſum Eccleſiæ.

Quintò. Non eſſet certum, martyrio defunctos regnare cum Chriſto; imò poſſet meritò ſæpè de eo dubitari: quia ſi quis multa commiſerit peccata, opus eſt longa ſatisfactione, vel feruentiſſimis actibus internis, vt ex opere operãtis omne debitum pœnæ tollatur. Sæpè autem fit vt martyr parum patiatur, & actus internos parum feruentes habeat. Itaque temerè faciet Eccleſia, quòd illos ſtatim pro martyribus ſine vllo diſcrimine habeat, & pro illis orari nolit. Neque rectè dixerit Innocentius III. c. Cùm Marthæ, de celebrat. Miſſarum. §. finali, ex D. Auguſtino, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre.*

Dices, Martyrium in adultis habere id priuilegij, vt per ſe tollat omnem pœnam, quia adimit tempus neceſſarium ad ſatisfactionem, non autem vt per ſe tollat omnem culpam; hanc enim momento temporis tolli poſſe per actum proprium hominis, dilectionem vel contritionem: vnde non fuiſſe opus vt ipſi martyrio per ſe hoc priuilegium daretur. vt enim martyrium deleat omnem culpam & pœnam, ſtatimque cœlo inferat ſicut facit Baptiſmus, ſatis eſſe, ſi ratione actus interni, qui ordinariè adeſt, deleat culpam; & ratione paſſionis externæ, reatum pœnæ. In paruulis autem habere priuilegium delendæ culpæ originalis; tum quia hæc aliena voluntate contracta eſt, tum quia illi non ſunt capaces actus proprij: vnde vt aliquem fructum poſſent ex martyrio reportare, neceſſarium fuit vt id ei concederetur. 47 *Obiectio.*

Eſt probabile. Hic modus dicendi non videtur improbabilis, & iuxta illum defendi poſſet ſententia D. Bonauenturæ, Paludani, & aliorum, qui requirunt actum charitatis vel contritionis.

Non ſatisfacit hic modus. Verùm Patres citati ampliùs velle videntur, dum ipſam perpeſſionem mortis non minorem vim ad ſalutem habere volunt, quàm Baptiſmũ: quod verum propriè non eſſet, niſi etiam per ſe haberet vim ſanctificandi. Deinde non diſtinguunt de culpa & pœna; & generatim docent, omnem culpam etiam originalem, per illam paſſionem veluti per Baptiſmum ſanguineũ deleri; idque quia eſt realis configuratio Chriſti. Si enim Baptiſmus aquæ, qui eſt tantùm configuratio myſtica, tantam vim habet; quomodo martyrium, quod eſt configuratio realis, non habebit?

Denique, alioquin ſæpè valdè incertum eſſet an martyr eſſet ſaluus; quia ſæpè fit vt non tam perfectos actus internos habeat, vt per eos omnia peccata deleri queant.

48 *Sufficere attritionem ad martyrij fructum.* Ex his facilè probari poteſt altera pars, nimirum ſufficere attritionem. Si enim non eſt neceſſaria contritio vt peccatori proſit martyrium ad ſalutem, ergo ſufficit attritio; nam poſt contritionem & dilectionem Dei ſuper omnia, non poteſt eſſe melior diſpoſitio quàm attritio.

Quod confirmatur Primò, Quia attritio ſufficit vt Baptiſmus proſit: ergo etiam vt martyrium; cùm hoc non minorem vim habeat, vt patet ex dictis. Secundò, Niſi attritio ſufficeret, numquam martyrium deleret peccata mortifera; hoc autem non eſt conſentaneum ſententiis Patrum: ergo. Tertiò, Martyrium per ſe habet vim augendæ gratiæ: ergo conferet primam iuſtificationis gratiam peccatori non ponenti obicem. conſequentia patet à ſimili in Sacramentis omnibus, quæ conferunt primam gratiam non ponenti obicem, vt communiter Doctores tradunt; idque ideò, quia per ſe & vi ſua gratiam conferunt: atqui non ponitur obex, ſed tollitur per attritionem; quia per hanc affectus abſolutè recedit à peccato, & conuertitur ad iuſtitiam;

ergo

ergo ſufficit attritio ad fructum martyrij. Confirmatur, quia attritio eſt vltima diſpoſitio ad gratiam, inter eas quæ per ſe gratiam non includunt vel adducunt: ergo eſt ſufficiens, vt martyrium, quod per ſe gratiæ eſt efficax, ſuperueniens, primam iuſtificationis gratiam conferat. Quartò, Multi acceptant martyrium timore damnationis æternæ, & ex eadem cauſa dolorem peccatorum concipiunt: hi tamen coluntur pro ſanctis martyribus, cùm ſolùm habuerint attritionem.

Neque dici poteſt, Eccleſiã præſumere, omnes qui patiuntur pro Chriſto, ſi in peccatis ſint, concipere perfectam contritionem; quia ſatis conſtat experiẽtiã, pluriſmos perſtare metu damnationis, idque ſufficere ad fructum ſuprà oſtenſum ex verbis Domini *Qui amat animam ſuam*, &c.

Si aduertat eſſe attritionem.

Notandum tamen, ſi martyr aduertat ſuũ dolorem eſſe imperfectum, ob metum gehennæ, debere conari ad excitandũ perfectiorem, quò certiori modo ſe diſponat, vt antè dictũ eſt. ſi autem non aduertit, excuſatur, & attritio per ſe ſufficit.

An voluntas patiendi pro Chriſto ſufficiat.

Pœnitentia peccatori neceſſaria.

49 Dico Tertiò, Etſi voluntas patiendi pro Chriſto, per ſe ſufficiens ſit ad fructum martyrij in iuſtis, non tamen videtur ſatis eſſe in peccatore. & primùm, ſi eſt ſibi conſcius peccati mortiferi, videtur certũ; quia tenetur excitare in ſe dolorem, & petere veniam, vt Deo reconcilietur. pœnitentia enim eſt medium per ſe neceſſarium ad recõciliationem, quãdo homo aduertit ſe eſſe in peccato: cuius ratio eſt, quia qui cupit reconciliari, debet factum ſuum, quo offendit, quantum in ſe eſt, abolere & reddere infectum, quod non fit, niſi illud deteſtando, & de eo dolendo, cum propoſito emendationis: atqui martyrium non tollit obligationem adhibendi remedia ſalutis ordinaria, ſi adhiberi poſſunt, ſed potiùs facit vt illa obligatio hîc & nunc vigorem habeat, cùm hominem in periculo mortis & extremi certaminis conſtituat. Neque ille dolor diſtraher animum, aut debiliorem reddet circa martyrium, ſed magis excitabit & confirmabit. conſideratio enim & dolor peccatorum efficiet, vt libẽtiùs mortem pro Chriſto feras: tum vt ingratitudinem præteritam corrigas; tum vt pro peccatis ſatisfacias, vt patet exemplo Bonifacij martyris, & aliorum. Neque enim martyr ita debet eſſe intentus cogitationi mortis pro fide ſubeundæ, vt non cogitet varias rationes & motiua cur eam ſubire & amplecti debeat.

Dolor de peccatis non impedit conſiderationem neceſſariam martyri.

Peccator non aduertens ſe eſſe in peccato.

50 Quòd ſi non aduertat ſe eſſe in peccato, eſt maior difficultas. Sed vtendum diſtinctione: ſi enim voluntas patiendi pro Chriſto talis ſit, vt ea vi illius neceſſariò ſequeretur contritio vel attritio, occurrente peccato, ſufficiet cum martyrio: quia eſt contritio vel attritio virtualis. ſi autem non ſit talis per ſe, credibile eſt non ſufficere. Exemplum hoc eſſe poterit: Sit catholicus aliquis feruens pro religione, ſed vitio carnis vehementer deditus: hic ab hæreticis interceptus, repentè iubeatur abnegare fidem Eccleſiæ Romanæ, & iurare in ſectam Caluini, & ille amore fidei orthodoxæ & odio hæreſis eligat potiùs mori, & priuſquam alia cogitet, occidatur. non enim illa voluntas moriendi prò fide videtur eſſe talis, vt ea ea neceſſariò ſecuturus ſit dolor de peccatis carnis, ſi illa memoriæ occurrerent.

Contrà obiici poteſt Primò, Dominus generaliter dixit, *Omnis, qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & quicumque perdiderit animam ſuam propter me, & propter Euangelium, viuificabit eam*: atqui hic confitetur Chriſtum, & perdit animam ſuam propter illum: ergo. Secundò, Quia D. Thomas 3. p. q. 87. ar. 1. ad 2. dicit, *Paſſio pro Chriſto ſuſcepta purgat ab omni culpa & veniali & mortali, niſi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem*: atqui hic non inuenit volũtatem actualiter peccato inhærentem: ergo. Tertiò, Niſi talis ſit ſaluus, meritò poterit Eccleſia de multis martyribus dubitare, ac proinde etiam pro illis orare, quod eſt contra dictum Innocentij ſuprà allatum. Quartò, Decet diuinam bonitatem, vt illam bonitatem acceptet pro diſpoſitione ad hoc ſufficiente vt per realem conformationem cum Chriſto patiente gratiam conſequatur. Nec refert quòd ad Baptiſmum requiratur attritio formalis vel virtualis, nec ſufficiat illa voluntas, tum quia hæc voluntas non ſufficit, niſi coniuncta cum opere externo, cui annexum eſt illud priuilegium: tum quia Patres maiorem vim tribuũt martyrio quàm Baptiſmo: tũ denique quia illa acceptatio mortis pro Chriſto in illis terroribus & doloribus, cenſeri poteſt virtualis quædam dilectio Dei opere ipſo exhibita, ex qua ſequeretur actualis dolor, ſi peccatum memoriæ occurreret. *Obiectiones.*

Reſpõdeo, Ob has rationes eſt ſatis probabile, 51 hanc voluntatem ſufficere in caſu propoſito, & *Reſp.* quotieſcumque non aduertit quis ſe eſſe in peccato. & ſanè ea videtur eſſe mens D. Thomæ, & Caiet. ſuprà, & Soti in 4. diſt. 3. q. vnica, ar. 11. vbi dicit, martyrium in eo ſolùm differre à Baptiſmo flaminis, (quod ſola contritione vel dilectione ſupra omnia cum voto Baptiſmi conſtat) *quòd illud non requirat formalem deteſtationem, ſed ſolùm hunc actum, Volo mortem pro Chriſto perpeti: hunc enim actum cum opere exteriori ſufficere ad pleniſſimam indulgentiam omnium peccatorum quoad culpam & pœnam, ſi non opponatur obex complacentia vllius criminis.* Hic tamen in duobus falli videtur. Primò, Quòd videatur exiſtimare cum Vega, martyrium non requirere formalem deteſtationem, etiamſi peccata memoriæ occurrerẽt, quod ſine dubio falſum eſt. Secundò, Quòd putet illud ſolùm operari per modum meriti, vt patet ex verbis Soti, quæ paulò antè habet eodem art. inde enim ſequeretur, peccatorem, dum vult pati pro Chriſto, mereri remiſſionem peccati mortalis: quod ſanè falſum eſt, niſi quis impropriè & largè de merito loquatur, vt ſe extendit etiam ad diſpoſitionem non vltimam, & aptitudinem cum qua conſiſtere poſſit peccatum. Eamdem probabilem cenſet noſter Suarez diſput. 39. ſect. 3. de Sacramentis. Facilè tamen argumenta propoſita ſolui poſſunt.

Vnde ad Primum dicendum eſt: Generales 52 huiuſmodi ſentẽtias habere tacitam cõditionem vel limitationem, Si neceſſaria diſpoſitio, & alia requiſita adſint, vt multis exemplis oſtendi poteſt. Simili modo dicitur de Baptiſmo, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit*: & tamen requiritur ſaltem attritio.

Ad Secundum: D. Thomas ibi nõ plus tribuit martyrio quàm Baptiſmo, ait enim: *Paſſio pro Chriſto ſuſcepta obtinet vim Baptiſmi: vnde purgat ab omni*

omni culpa,&c. Itaque ſupponit aliquam formalem vel virtualem pœnitentiam præceſſiſſe;ſicut in Baptiſmo eſt neceſſarium.

Ad Tertium:Eccleſia non ſtatim habet aliquē pro ſancto martyre, niſi conſtet illi quomodo in confeſſione & paſſione ſe geſſerit.

Adde,rariſſimum eſſe vt non adſit ſaltē virtualis attritio,quia Deus ſingulari modo tunc opitulatur, iuxta illud Marci 13. *Dabitur vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos eſtis qui loquimini,ſed ſpiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.*

DVBITATIO V.

Quam vim habeat martyrium, & quando conferat ſuum effectum.

53 *Actus interni in martyrio.* IN martyrio duo ſunt conſideranda;actus interni,&externa perpeſsio.Interni,ſunt affectus varij, ex quibus paſſio acceptatur. poteſt enim hæc acceptari ex affectu charitatis, vel obedientiæ,vel religionis, vel fidei,vel ſpei, vel fortitudinis Chriſtianæ quo poſito,

Dico Primò, Hi affectus & acceptatio ex vl illorum proueniens in iuſtis, ſunt meritorij vitæ æternæ;quia ſunt opera pietatis Chriſtianæ: & delent omnes culpas veniales,quarum continent virtualem deteſtationem.debitum pœnarum per ſe non tollunt integrè, ſed nonnihil minuunt, ſicut omnia bona opera, præſertim laborioſa & pœnalia. In peccatoribus verò ſolùm diſponunt ad gratiam iuſtificationis,idque vel proximè, vt affectus dilectionis ſuper omnia;vel remotè, vt ceteri.

54 *Externa perpeſſio habet vim quaſi ex opere operato.* Dico Secundò. Externa perpeſſio pro fide ſuſcepta,per ſe & quaſi ex opere operato habet vim delendi omnem culpam,& conferendi gratiā iuſtificationis,ſubiecto debitè diſpoſito;& tollendi omnem reatū pœnæ,vt colligitur ex teſtimoniis Patrum & D.Thomæ ſuprà. Idem docet Durandus in 4.d.4.q.8.nu.6.& 14.Richard. eadem diſt. ar.2.q.3.in fine.Maior ibidē q.3. Suarez diſp.39. & pleriq; alij recentiores.ratio eſt,quia ſi vis delēdæ omnis culpæ & pœnæ collata eſt Baptiſmo, eò quòd ſit myſtica quædam configuratio mortis Domini,vt ex Apoſtolo ad Rom.6.conſtat, multò magis conueniebat hanc vim tribui martyrio, quæ eſt talis conformatio cum Chriſto moriēte. hāc rationem apertè habet Clemens lib.5.cap.5. & reliqui Patres.qui martyriū vocant *Baptiſmum ſanguinis.* Vnde rectè Durandus ſuprà num.6. *Non minùs*,inquit, *operatur paſſio Chriſti ad ſalutem in eo, qui ei conformatur ſecundùm realem ſuſceptionem, quàm in eo, qui conformatur ei ſolùm ſecundùm figuralem repræſentationem.* Et in fine: *Martyrium non ſolùm habet efficaciam à charitate patientis, (licèt illa requiratur ſecundùm Apoſtolum) ſed ex cauſa patiendi,& ex conformitate ad paſſionem Chriſti: propter quã virtus paſſionis Chriſti æquè plenè vel plenius communicatur martyrio quàm Baptiſmo.* vbi nota, Durandum requirere charitatem, non ea quā martyrium procedat, ſed quæ adſit vnà cum martyrio, ſaltem in fine,quam ipſum martyrium adducere poteſt. quænam autem ad hoc diſpoſitio requiratur in peccatore,patet ex dub.4.

55 Hinc ſequitur, martyrium in homine iuſto habere vim augendæ gratiæ, & tollendæ omnis pœnæ:ſi enim habet vim delendi peccati,& conferendæ gratiæ inſtar Baptiſmi, vbi non inuenit impedimentum,maximè eam conferet iuſtis,qui nihil habent gratiæ infuſioni repugnans: ac proinde in ipſis gratia augebitur. Confirmatur,quia Iuſtitia eſt melior diſpoſitio ad ſuſcipiendum incrementum ſanctitatis quàm attritio(quæ ſimul conſiſtit cum peccato) ad primam ſanctificationem:ergo ſi homini attrito confert gratiam,multò magis iuſto conferet. Denique ipſum ſignificant Patres ſuprà citati. *In iuſto per ſe habet vim augenda gratia.*

Petes, Vtrum deleat etiam culpam omnem venialem? 56 *An deleat per ſe culpam venialem.*

Reſpondeo. Si affectus nullo modo ei inhæret,valdè probabile eſt deleri,quia tunc voluntas patiendi pro Chriſto poteſt cenſeri ſufficiens diſpoſitio, vt accedente ipſa paſſione, illa peccata deleantur:quod ſanè multò credibilius eſt de venialibus,quàm de mortiferis.

Si verò affectus illi actu inhæret. quidam putant adhuc deleri, non quidem eo ipſo tempore quo inhæret,(hoc enim contradictionem implicat)ſed poſteà,vel ſaltem poſt mortem, vt ſi affectus ille peccati venialis duret toto tempore martyrij. Ita Gregorius à Valentia diſp.8.quæſt. 2.p.2. Idem videtur ſentire Caietanus 3.p.q.87. a.1.vbi dicit, *Si quis iuiſſet dormitum cum propoſito dicendi manè mendacium officioſum, & interim dormiens occideretur pro Chriſto: crediderim ego ex diuina largitate etiam illius peccati pleniſſimam remiſſionem per martyrium conſequi: quamuis per Baptiſmum illius remiſſionem non conſequeretur, propter voluntatem actualiter actualitate virtuali inhærentem.*

Sed hæc ſententia non videtur conſentanea D. Thomæ, qui eodem loco ad 2. ſatis inſinuat, martyrium non habere maiorem vim delendi peccati,quàm Baptiſmum, nec delere peccatum veniale,ſi voluntatem inuenerit ei actualiter inhærentem,ſicut hic inuenit,ſaltem actu virtuali, vt Caietanus fatetur. Neque etiam veritati,quia ad remiſſionem peccati actualis, ceſſante iam actuali vel virtuali inhæſione,ſemper requiritur aliquis motus animi, quo peccatum illud actu vel virtute diſpliceat; vt apertè docet D.Thomas ſuprà q.87.art.2.ad 2.qualis eſt contritio,attritio, diſplicentia peccati, dilectio Dei ſupra omnia, voluntaria ſuſceptio eius quod peccati eſt remedium,v.g.ſuſceptio Baptiſmi, Pœnitentiæ,extremæ Vnctionis,& aliorum Sacramentorum,iuxta D.Thomam eadem q.art.3. denique acceptatio martyrij.ſed de hoc plura alibi.

Quod attinet ad momentum temporis, quo martyrium ſuum effectum confert, Caietanus 2.2.qu.124.art.4.ad 2.argumentum Martini, inſinuat conferri in inſtanti vitæ terminatiuo. Ratio ipſius eſt, quia in eo inſtanti martyrium terminatur, & adhuc exiſtit veluti in termino; & homo tunc adhuc meretur veluti in termino:ergo tunc effectum ſuum confert. Confirmari poteſt hæc ſententia; quia ſicut Sacramenta conferunt gratiam in inſtanti terminatiuo quo perficiuntur,ita etiam martyrium: atqui hoc in martyrio eſt inſtans mortis:ergo,&c. 57 *Quo momento confert martyrium ſuum effectum. Sententia Caietani,dari in inſtanti vita terminatiuo.*

Sed hæc ſententia non videtur probabilis,ſi illud momentum ponatur vitæ eſſe intrinſecum,ſicut Caietanus ponit. Primò, Quia poſſet anima mereri & accipere gratiæ augmentum, iam ſeparata *Refutatur illa ſententia.*

rata

rata à corpore. Secundò, Fieri poſſet vt ipſa toto tempore, quo vnita eſt corpori, fuerit in peccato, & caruerit fide, ſpe, charitate, & primo momēto, quo deſinit eſſe in corpore, conſequatur fidem, gratiam & remiſſionem, & immediatè poſt illud momentum videat Deum; vt patet in paruulis ante Baptiſmum pro Chriſto occiſis. Tertiò, Non omnes eſſent iudicandi ſecundùm ſtatum, quem habuerunt in corpore, quod non eſt conſentaneum illi ſententiæ Apoſtoli 1. ad Cor. 5. *quemque relaturum propria corporis prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum.* nam id, quod ille in corpore geſſit vel paſſus eſt, non eſt tale vt poſſit delere peccatum, aut efficere dignum vita æterna, niſi accedat aliquid poſt vnionem corporis, quod iam non eſt in ipſo homine, ſed in partibus eius, anima & corpore, nimirum priuatio vnionis.

58 Dices, Hanc ipſam priuationem tribui homini, quia illam in vita acceptauit, & ſupplicia ad illam neceſſariò ducentia ſuſtinuit.

Reiectio cuiuſdam reſponſionis.

Sed Primò, Hoc non habet locum in paruulis. Deinde ſi ideò hoc dicitur geſſiſſe in corpore, quia illud adhuc viuens acceptauerit: ergo acceptatio illa & paſſio quam ſuſtinuit in vita, erat digna vita æterna & gratia, ante ſeparationem animæ. ergo tunc data fuit gratia: Deus enim ne momento quidem temporis differt condignum præmium ad quod ſatis diſpoſiti ſumus.

Quartò. Quia iuxta hanc ſententiam dabitur aliquod momentum in quo anima poterit conſequi gratiam & remiſſionem peccatorum, non tamen peccare: & ita ſtatus merendi & demerendi non erunt pares. quæ omnia ſunt parum conſentanea Scripturis & ſenſui Eccleſiæ & SS. Patrum.

59 Si tamen illud momentum ponatur vitæ intrinſecum, ita vt homo deſinat per vltimum ſui eſſe: (quæ ſententia non eſt improbabilis) ſic valde probabiliter dici poteſt, martyrium cōferre gratiam in illo inſtanti; quia idem inſtans eſt terminus intrinſecus martyrij. conſentaneum autem eſt vt effectum ſuum conferat in termino; ſicut Sacramenta, quæ non in termino extrinſeco, ſed intrinſeco complentur, & gratiam conferunt. Si verò illud inſtans, quo vita terminatur, ponatur eſſe extrinſecum, ita vt homo deſinat per primum non eſſe ſui, ſicut communior ſententia habet, dicendum eſt gratiam conferri non in illo inſtanti, tum ob rationes dictas, tum quia illud inſtans non eſt intrinſecum paſſioni hominis & vitæ: ſed vel in aliquo inſtanti, quod imperceptibiliter mortem antecedit, vel certè quando homo ex paſſione ita eſt conſtitutus, vt ſine miraculo mors impediri nequeat. Ita docet Vega li. 6. in Conc. Trident. cap. 37. in fine; Suarez 3. p. diſputat. 29 ſect. 3. & paſſim recentiores. ratio eſt, quia tunc martyrium cenſetur conſummatum: mors enim extat in cauſa proxima & neceſſaria.

Si momentum terminans ſit intrinſecum.

Quando detur gratia.

60 Dices, Tunc adhuc poteſt peccare & conſequenter damnari.

An poſſit poſteà peccare.

Reſpondeo, Moraliter non poſſe peccare, quia credibile eſt corpus ita eſſe perturbatum, vt non poſſit vti ratione, vel ſi poteſt vti, adeſt magna gratiæ copia, quæ illum cuſtodiat, ita non vt peccet. Accedit, quòd confecto iam penè certamine, & præſente æterno præmio, via aliquid poſſit occurrere, quod hominem ad peccandum moueat. quòd ſi miraculo eripetur & ſuperuiuat, veriſimile eſt ſingulari gratia cuſtodiri, ne qui iam erat veluti in ianuis cœli, & præmium penè manibus tenebat, occaſione miraculi excidat.

Idem probabile eſt de iuſtis à mortuis excitatis. alioquin ſi in eodem incerto verſaturi eſſent, magnum incommodum ex illo beneficio reportarent: nec quiſquam eſt, qui non ſummopere illud deprecaretur.

DVBITATIO VI.

Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum.

D. Thomas qu. 125. 126. 127.

Reſpondeo, Tria cenſeri à D. Thoma, & Ariſtotele 3. Ethicorum cap. 7. *Timiditatem*, quam Ariſtoteles vocat δειλίαν, id eſt, ignauiam: *Intimiditatem*, quam ille ἀφοβίαν, id eſt, timoris vacuitatem; & *Audaciam*. 61

Timiditas ſeu *ignauia* eſt vitium excedens in timendo; (timet enim quod non oportet, vel quando non oportet, vel pluſquam oportet) & deficiens in audendo, vt rectè Ariſtoteles ſuprà: non enim audet aggredi quando ratio dictat, aut ſicut dictat: & hac conſideratione apud Latinos vocatur *ignauia*, priore verò *timiditas*. *Ignauia.*

Hoc vitium ſi in ſeipſo ſiſtat, nec ad alium prauum affectum vel conſenſum impellat, eſt ſolùm peccatum veniale, ſicut exceſſus aliarum paſſionum, qui nullam aliam noxam infert, niſi quòd mentem perturbet, & curis cogitationibúſque inutilibus impleat. Si verò impellat ad alterius peccati conſenſum, erit peccatum mortiferum, vel veniale, pro conditione illius ad quod impellit: vt ſi timore mortis (id eſt, vt mortem, quam times, euadas) paratus ſis aliquid facere vel omittere, cuius commiſſio vel omiſſio eſt peccatum mortiferum, erit peccatum mortiferum: ſi veniale, erit veniale. Et hoc eſt quòd vult D. Thomas art. 2. qo. 125. Hunc timorem vetuit Dominus Matth. 10. cùm ait: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & poſt hæc non habent quod faciant.* *Quale peccatum.*

Notandum eſt, nō omnem inordinatum timorem opponi virtuti ſpeciali fortitudinis, ſed eum tātùm, qui eſt circa pericula mortis, vel grauium calamitatum: in his enim ſolis fortitudo verſatur, vt ſuprà dubit. 1. oſtenſum eſt, ac proinde etiam vitia fortitudini aduerſa. Itaque alij timores mali ad alia vitia pertinent. ſicut enim in omni virtute eſt inordinatus amor, & conſequenter etiā inordinatus timor (omnis enim timor naſcitur ex amore boni amati, & omnis amor parit timorem, ſi bonum amatum poteſt amitti, vt ex 1. 2. qu. 25. art. 1. & 2. conſtat) ita in omni vitio habituali eſt inordinatus amor alicuius boni creati, & conſequenter inordinatus timor. vnde intemperans timet amittere ſuas voluptates, auarus pecunias, ambitioſus honores: ſolus autem timor inordinatus amittendæ vitæ in periculis mortis aduerſatur fortitudini. 62 *Timor inordinatus aliorum malorum.*

Intimiditas, vel potiùs vacuitas iuſti timoris, eſt alterum vitium fortitudini oppoſitum, deficiens in timendo: non enim timet quando timendum aut quæ timenda. Fortitudo enim non ſolùm reprimit timorem, ne excedat, ſed interdū etiam 63. *Intimiditas.*

exci-

excitat,vt malum declinetur;vt quādo illud vires ſuperat,nec eſt iuſta ratio cur ſuſtineatur.tale eſt terræmotus,fulmen,naufragium,vis hoſtilis longè ſuperior. Denique omnia manifeſta pericula mortis,quando deeſt cauſa ſubeundi. In huiuſmodi ergo nō timere,vitioſum eſt;quia eſt cauſa cur malum non declinetur:timere autem,laudabile,quia eſt cauſa declinandi Huc pertinet ſecuritas pernicioſa eorum,qui ſe manifeſtis periculis mortis,cùm in peccato mortifero ſunt, exponunt,nec æternam mortem timent.

64 Prouenit autem hoc vitium ex triplici cauſa. *Ex qua cauſa proueniat.* Primò, Ex eo quòd vitam ſuam minoris faciat quàm oportet: qui enim aliquid parui æſtimat, non multùm timet illud amittere, etiamſi periculo ſit expoſitum ſicut autem vitioſum eſt,pluris facere vitam quàm oportet; (vt cùm anteponitur virtuti)ita etiam vitioſum eſt,eam minoris facere quàm oportet;vt cùm vanæ gloriæ vel rerum temporalium causâ manifeſto periculo obiicitur:eſt enim bonis temporalibus longè præſtātior:tum quia res temporales ſunt propter vitam humanam,ad eam fouendam, ſolandam, ornandam:tum quia vita iſta temporalis facultatem iuſtitiæ & meritorum vitæ æternæ ſuppeditat.

Secundò,Ex ſuperbia;hæc enim facit vt homo ſibi præfidat,& alios cōtemnat,quaſi ab illis lædi non poſſit, & ita non timet, iuxta illud Iob 41. *Factum eſt vt nullum timeat,omne ſublime videt.*

Tertiò,Ex animi ſtoliditate: vnde Ariſtoteles 3.Ethic. cap. 7. ait *furioſos nihil timere.* ſic quidam milites nihil timent: quia per vecordiam non concipiunt animo quid ſit mors,& quæ mortem ſequantur.Hoc vitium eſt peccatum mortale vel veniale,pro ratione mali & periculi.cui ſe defectu timoris exponit:ſi enim ſit magnum malum, (v.g.mors)cui ſine iuſta cauſa ſe obiicit,erit peccatum mortale,niſi fortè per ſtuporem animi excuſetur.ſi autem malum ſit paruum, vel periculum nō ſit notabile,erit veniale.vide Caietanum in Summa verb.Intimiditas.Hæc tamen timoris vacuitas non eſt diſtinctum peccatum ab eo,quo quis ſe periculo exponit: ſolùm enim eſt peccatum quatenus eſt cauſa illius, continens tacitum in illud periculum conſenſum. *Audacia* ſeu temeritas hîc accipitur pro exceſſu in audendo, & aggrediendo, cùm quis vt malum imminens repellat,aggreditur aliquid quod non conuenit,vel quando non conuenit,vel quo modo non conuenit. Oritur hoc vitium ex iiſdem cauſis ex quibus vacuitas timoris, quæ eſt maxima diſpoſitio ad temeritatem.plerumque tamen ex cupiditate vanæ gloriæ, ſicut & iactantia, cui vt plurimùm hoc vitium eſt connexum:nam audaces fere ſunt iactabundi,& volunt videri fortes, cùm non ſint. hinc fit vt plerique talium etiam ſint timidi,quos Ariſtoteles θρασυδειλοὺς vocat,quaſi dicas *audacitimidos*, quia audaciam cum timiditate coniunctam habent. *Tales enim*(vt idem Ariſtoteles ait) *ſunt præproperi,& antè quàm res vrgeat, adire pericula volunt, in ipſis autem periculis cedunt & abſiſtunt. at viri fortes,in factis ipſis ſunt acres & celeres, ante facta ſedati & quieti.* Quando verò cupiditati vanæ gloriæ ſimul coniunctus eſt vitæ contemptus,vel ſtoliditas animi,mortem non apprehendentis,tunc ſe in pericula cæco quodam impetu proiiciunt,& periſtunt,etiamſi parua ſit ſpes victoriæ hos Ariſtoteles vocat ῥιψοκινδύνους, id eſt, proiectæ audaciæ homines, qui mortis pericula luſum faciunt & iocum, & inſtar belluarum depugnant. hoc vitium eſt peccatum pro ratione mali & periculi cui ſe exponunt,ſicut dictum eſt de timoris vacuitate. 65 *Audacia.*

Circa prædicta Aduerte, etſi ſolùm tria vitia *fortitudini* oppoſita numerentur, re verà tamen eſſe quatuor: ſicut enim fortitudo moderatur timorem,ita etiam audaciam. vnde ſicuti peccatur contra fortitudinem exceſſu & defectu timoris,ita etiam exceſſu & defectu audendi. Verùm defectus audendi continetur ſub *timiditate*, qua parte hæc cōſiſtit in eo,quòd quis refugit aggredi quando oportet: & vocatur propriè *ignauia*. ſed ſicut inter *timoris vacuitatem* & *temeritatem* eſt magna affinitas,ita etiam inter *exceſſum timendi* & *defectum audendi* Hinc apud Ariſtotelem eodem nomine continentur:vtrumque enim δειλίαν vocat.Latini habent nomina diſtincta, illud vocant *Timiditatem*, hoc *Ignauiam*. 66 *Quatuor vitia fortitudini aduerſa.*

CAPVT SECVNDVM.

De Virtutibus fortitudini connexis, & vitiis oppoſitis.

Conſtat 6. Dubitationibus.

DVBITATIO PRIMA.

Quæ ſint partes fortitudinis. D.Thomas qu.128.

1 *Subiectiuæ partes.* NOTANDVM ex D. Thoma, virtuti triplices partes aſſignari poſſe, ſubiectiuas, integrantes, & potentiales. *Subiectiuas* fortitudo propriè, iuxta D. Thomam, non habet, quia ipſa eſt ſpecies ſpecialiſſima, cùm verſetur circa pericula mortis, quæ omnia ſunt eiuſdem generis, etſi alia aliis maiora. Hoc tamen intellige de fortitudine vnius ordinis: nam ſi diuerſos virtutum ordines ſpectemus, duplex erit fortitudinis virtus, alia enim eſt ordinis *naturalis*. qualis eſſe poteſt ſine fide, hæc timorem mortis temperat, pericula & acerbitates ſuſtinet, hac tantùm conſideratione, quia decet hominem ratione præditum, vel Philoſophiæ præceptis imbutum,vel illuſtri familia clariſque maioribus ortum. *Fortitudo naturalis.*

Alia *ſupernaturalis*, quæ fidem & affectum ſuperna *Supernaturalis.*

pernaturalem ſupponit, & prudentia ſupernaturali vt regula vtitur. Hæc eadem ſuſtines, quia decet Chriſtianum, crucis Chriſti cultorem, immortalitatis candidatum, &c. etſi enim iſtæ fortitudines circa eadem pericula & circa eaſdem paſſiones moderandas, ac proinde circa eadem obiecta verſentur; tamen non eamdem prorſus rationem formalem in illis ſpectant. vnde nec ob eamdem cauſam ad ſuas functiones mouentur, ſed ob diuerſam, & affectibus planè diuerſis. qua ratione etiam in fortitudine naturali diſcrimen ſpecificum fortaſſe inuenire poſſet.

2 *Partes integrantes* vocat, non ex quibus ipſe habitus intrinſecè coaleſcat, ſed quæ neceſſariæ ad integrum fortitudinis officium.

Partes integrantes.

Potentiales verò, quæ virtutem fortitudinis in materia minùs difficili imitantur. Porrò huiuſmodi partes quatuor numerantur à D. Auguſtino lib. 83. qq. q. 31. ex Cicerone: *Fortitudo*, inquit, *eſt conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum perpeſſio, cuius partes magnificentia, fidentia, patientia, perſeuerantia*; quod D. Thomas optimè declarat qu. 128. art. vnico in corp. & ad 5.

Potentiales.

Eſſe quatuor partes fortitudinis.

Officium enim *fortitudinis* in duobus ſitum eſt, *in aggrediendo, & in ſuſtinendo.* Ad *aggrediendum* autem duo requiruntur. Primò, Promptitudo animi ad periculum ſuſcipiendum: hanc præſtat *fidentia*; qui enim confidit ſe malum imminens ſuperaturum, facile periculum ſuſcipit. Secundò, Strenuitas in executione; hanc tribuit *magnificentia*, quæ teſte D. Auguſtino ex Cicerone, *eſt rerum magnarum & excelſarum, cum animi ampla quadam & ſplendida propoſitione, cogitatio & adminiſtratio.* Itaque hæ duæ virtutes, quatenus verſantur in periculis mortis, ſunt partes integrantes fortitudinis, concurrentes ad actum aggreſſionis.

Similiter ad ſuſtinendum, qui eſt alter fortitudinis actus, duo requiruntur. Primum eſt, Ne animus difficultate & aſperitate malorum frãgatur. ad hoc valet *patientia*. quæ triſtitias & dolores moderatur; animúmque continet ne hiſce paſſionibus victus, à recto & decoro decidat.

Alterum eſt, Ne diuturnitate malorum fatiſcens, cœpta bona abrumpat & deſinat; & ad hoc eſt *perſeuerantia*: quo nomine hîc intelligimus non eam, quæ eſt iuſtitiæ vſque ad finem continuatio, ſed propoſitum durantibus malis in cœpto perſeuerandi.

3 Ex his patet, qua ratione hæ quatuor virtutes dicantur partes *integrantes* fortitudinis; nimirum ſi conſiderentur vt verſantur in propria fortitudinis materia, id eſt in periculis mortis, ſic enim ad integrum illius officium concurrunt, ſuntque veluti quædam illius membra.

Quomodo ſint integrantes.

Si verò ſpectentur in aliis quibuſdam materiis minùs difficilibus, dicentur partes fortitudinis *potentiales*, quia fortitudinem imitantur, licet eius perfectionem non aſſequantur. vide ſuprà ca. 46. dubit. 1. Sic *fidentia*, eſt virtus, quæ in aliis rebus difficilibus extra pericula mortis, promptũ animum præſtat; *magnificentia*, quæ talia ſplendidè exequitur; *patientia*, quæ tales difficultates tolerat; *perſeuerantia*, quæ in finem in illis perdurat.

Quomodo potentiales.

4 Notandum eſt Primò, Prædictis partibus fortitudinis tres alias adiici à Macrobio li. 1. in ſomnium Scipionis; *magnanimitatem, ſecuritatem*, & *conſtantiam*. Verùm magnanimitas & ſecuritas ſub *fidentia* poſſunt comprehẽdi; *fidentia* enim continet credulitatem mali ſuperandi vel boni conſequẽdi, & ſpem conficiendi vtrumque parit *magnanimitas*: facit enim, vt id quod arduum eſt, videatur confici poſſe, & ſimul eius deſiderium iniicit.

Reducuntur ad ſupradicta.

Securitas eſt perfectio quædam *fidentiæ*; excludens timorem & anxiam curam. tunc enim ſecurus eſt animus, quando ita confidit vt non ampliùs timeat vinci a malo, vel excidere à bono; item quando malum eſt ſuperatum.

Conſtantia ad *perſeuerantiam* pertinet. quid enim eſt aliud *perſeuerantia* quàm *conſtantia* vſque in finem? eodem pertinet *longanimitas*, quæ ob mali diuturnitatem non ſinit animum à recto deficiſcere.

Notandum Secundò, Non omnes prædictas partes eſſe virtutes diſtinctas, ſed ſatis eſſe vt ſint actus diſtincti. eiuſdem enim habitus eſt, præbere ſe magnanimum & confidentem in periculis, & ſecurum abſque anxietate. Item eiuſdem virtutis eſt, efficere patientem, conſtantem, longanimem & perſeuerantem. 5

Non ſunt omnes diſtincti habitus.

Cetera vide apud D. Thomam in reſponſ. ad 6. vbi corruptè in multis exemplaribus legitur *lenia* pro *lema*, Græcè λῆμα; quod non patientiam aut tolerantiam, ſed animi confidentiam & promptam audaciam ſignificat. Plerumque accipitur in bonum; aliquando etiã in malum, vt ex Græcis Auctoribus conſtat. hinc λημάτιας vir ſtrenuus & animo confidenti, quod eſt virtutis; vel etiam præfidenti, quod eſt vitij.

DVBITATIO II.

Quid ſit magnanimitas, & qui eius actus.

D. Thomas quæſt. 129.

MAgnanimitas, ſeu magnitudo animi. Græcè μεγαλοψυχία. eſt virtus ad opera magna & heroica in omni virtutum genere inclinans. Magnus enim dicitur animus, qui ad magna adſpiſat, eáque ſola æſtimat & cogitat, parua negligit vel deſpicit. ex affectu enim & ſtudio rerum magnarum vel paruarum, animus magnus vel paruus dicitur. nihil autem vere magnum in rebus humanis, præter virtutem, quæ ſola eſt hominis bonum, & ornamentum quà homo eſt, animum perficiens, & æternum permanens, æternamque vitam conciliansː cetera omnia, vt diuitiæ, voluptates, honores huius mundi, parui ſunt momenti, vtpote ad vitam iſtam corporalem dumtaxat & temporalem pertinentia. Et quamuis omnia virtutum opera ad res temporales collata magna ſint bona; tamen non omnia in ſuo genere ſunt magna vel ardua: ſunt enim minora & maiora, facilia & difficilia. propriè autem dicuntur *magna*, quæ in ſingulis virtutum generibus magna ſeu ardua cenſentur, magnoque honore ſunt digna; vt ſunt magnæ abſtinentiæ, magna vitæ auſteritas, magni labores pro ſalute animarum, eximia patientia in magnis calamitatibus, eximium orationis ſtudium, &c. Itaque virtus illa, quæ magnitudo animi dicitur, ad hæc inclinat. 6

Quid magnanimitas.

Quid verè magnum.

Nec obſtat, quòd omnis virtus, ſi perfecta ſit, ad opera magna ſui generis incitet; (magna enim virtus abſtinentiæ, ad magna ieiunia; magna

Ooo ſeq.

religio, ad magna in Deum pietatis officia impellit) quia aliam rationem formalem, ſeu aliud motiuum intrinſecum illæ virtutes in ſuis obiectis ſpectant, aliud magnitudo animi. hæc enim inclinat ad opera magna virtutum, non quia in illis elucet honeſtas peculiaris illius vel illius virtutis, v. g. bonum abſtinentiæ, vel Religionis; ſed quia magna ſunt & ardua; id eſt, quia cõſentanea animo magno & generoſo, magnis gratiæ præſidiis adiuto, magna rerum cœleſtium cognitione inſtructo, magnis præmiis illecto, magnis exemplis prouocato. qui enim hæc perpendit, facilè videt, magna virtutum officia ſibi congruere, & decorum eſſe nonniſi magna cogitare, æſtimare, affectare, moliri. Itaque eſſe *magnum* ſeu *arduum* in operibus virtutum aliorum, eſt ratio formalis obiectiua huius virtutis, ob quã ad illa inclinat, & quam in illis efficere & veluti in ſui materia imprimere conatur. Reliquæ verò virtutes, ſi perfectæ ſint, ſeu in gradu heroico, inclinant ad opera magna ſui generis; non ratione magnitudinis, ſed ratione peculiaris honeſtatis, quam habent ex ſua materia, quę honeſtas in magnis operibus eſt illuſtrior. Itaque magnitudo operum non ſe habet tanquam motiuum principale ſeu formale illarum virtutum, ſed vt circumſtantia obiecti, ratione cuius honeſtas obiecti magis elucet, & vt circumſtantia operis, in executione reſpondens circumſtantiæ quæ eſt in cauſa. ſicut enim magnus ignis magnum calorem generat, ita magna virtus iuſtitiæ, fortitudinis, temperantiæ, magna opera ſui generis.

Quomodo hæc virtus inclinet ad magna opera virtutũ.

Ratio formalis obiectiua huius virtutis.

Quomodo aliæ virtutes inclinẽt ad magna.

8 Hinc patet, virtutem hanc, etſi ad opera illuſtriora aliarum virtutum inclinet; tamen ab illis diſtingui ſpecie, & eſſe virtutem ſpecialem habet enim diſtinctum obiectum formale, a quo ſuam ſpeciem accipit: & illa opera ſolum ſe habent inſtar materiæ, cui ſuam formam inſerat, quæ eſt, eſſe magnum & arduum.

Diſtinguitur ſpecie ab aliis.

Hãc doctrinã expreſſe tradit Caietanus q. 129. art. 1. & 4. & eſt D. Thomæ ibidem ſed clarius in 3. caput lib. 4. Ethicorum, exponens illa verba Ariſtotelis, *Etiam viri magnanimi eſſe videatur quod in quaque virtute magnum eſt*, vbi dicit: *Per hoc magnitudo eſt ſpecialis virtus diſtincta ab aliis, quia tendit ad rationem magni in cuiuſlibet virtutis opere, v. g. fortitudo intendit fortiter agere, magnanimitas intendit magna operari in fortiter agendo*, & ſic de aliis. Idem docet qu. 134. art. 2. ad 1. Eadem eſt mens Ariſtotelis in verbis allatis; & infrà cùm ait, *Videtur animi magnitudo quaſi quoddam virtutum omnium ornamẽtum, nam & maiores eas amplioreſque facit, & ſine illis conſtare nullo modo poteſt.*

9 Dices, Ariſtoteles cap. illo 3. & D. Thomas q. 129. art. 2. 3. & 4. docent *magnanimitatem* verſari circa *magnos honores*, ideóque eſſe virtutem ſpecialem: ergo non extendit ſe ad actus eximios aliarum virtutum.

Obiectio.
Reſponſ.

Reſpondeo negando conſequentiam: aliter enim verſatur circa honores, aliter circa actus virtutum. Circa honores enim verſatur, non quidem eos propter ſe capeſſendo; (hoc enim laudabile non eſſet) ſed tamquam circa materiam remotam, moderando appetitum honorum, vt eis rectè vtamur, nec pluris, quam par eſt æſtimemus: ſicut liberalitas verſatur circa diuitias, & fortitudo circa pericula mortis. circa verò actus virtutum verſatur tamquam circa obiectum materiale, ſeu materiam propinquam, magnitudinẽ & excellentiam quamdam in illis appetẽdo, procurando & efficiendo. Sicut enim fortitudo moderatur timorem & audaciam in periculis, vt fortiter agat, & liberalitas amorem pecuniæ, vt ea rectè vti poſſit, & facilè donare vbi ratio dictat. ita magnitudo animi temperat appetitum magnorum honorum, vt opera magna ſincero affectu deſignet, nec vel ſi honor abſit, deſiſtat, vel ſi adſit, eius affectu potiſſimùm moueatur. qui enim magna præſtare in aliquo virtutum genere ſtudent, potiſſimum infeſtantur appetitu honoris, qui illuſtria facta comitari ſolet, & vehementer affectum ad ſe trahit, itaque eget moderatione, quam efficit hæc virtus. eiuſdem enim virtutis eſt bonum opus operari, & intrinſeca eius impedimenta, quæ ratione materiæ proueniunt, tollere: tale autem impedimentum eſt honoris immodicus appetitus. neque ſolùm in honoribus moderationem animi parit hæc virtus, ſed etiam in contumeliis & omni fortunæ conditione, vt Ariſtoteles loco citato docet: *Maxime, inquit, in honoribus verſatur vir magnanimus. verum tamen in diuitiis quoque & principatu, in omni denique ſecunda & aduerſa fortuna quicquid acciderit, moderatum ſe præbebit: neque in rebus ſecundis lætitia efferetur, neque in aduerſis mœrore contrahetur, nam ne in honorem quidem ſic animatus eſt, quaſi tamen quàm maxima res eſt.*

Qua modo verſetur in magnis honoribus.

Etiam in contumeliis & fortuna aduerſa.

Ex his perſpicuum eſt Primò, Quodnam huius virtutis ſit officium: principale enim munus eius, quod ipſa potiſſimum intendit, eſt opera magna, ſeu quæ magno honore ſint digna efficere, non propter honorem huius mundi (non enim eſt vera virtus, quę honorem humanum ſibi propoſitum habet, vt docet D. Auguſtinus libr. 5. de ciuit. cap 12. quia eſt res caduca, fragilis, fallax, bonis & malis communis) ſed propter ipſorum operum excellentiam, ratione cuius honore ſunt digna. 10

Officium magnanimi.

Secundum munus eius eſt, appetitum honorũ moderari, ita vt eos neque multum appetat, neque plus quam par eſt refugiat: ſi deferantur, iis non extolli, non exultare lætitia, ſed moderatè ſe gerere, vnde Ariſtoteles ait: *Magnis honoribus & iis qui à viris bonis deferuntur, modicè delectabitur, tamquam ſibi accõmodatis. qui autem à vulgo & ob res paruas tribuentur, prorſus contemnet.*

Tertium, In omni proſpera & aduerſa fortuna moderatè agere. cùm enim nihil magni æſtimet, niſi quod verè magnum eſt, fit vt omnia temporalia parui pendat, ac proinde non multùm curet illorum ſecundos vel contrarios ſucceſſus.

Quamuis autem magnanimus honorem huius mundi parui æſtimet, neque propter illum operetur, maximi tamẽ facit honorem cæleſtem, vt apud Deum & Angelos magnus habeatur & ſit. hic enim honor eſt pars noſtræ felicitatis, & præmium virtutis, & inter bona noſtra externa maximum. Itaque propter illum honeſtè operari poteſt, & ad ardua virtutum conniti: vnde 2. Corinth. 10. dicitur. *Qui gloriatur, in Domino glorietur, non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt. ſed quem Deus commendat.* & Ioannis 5. verſ. 38. apertè indicatur, *gloriam quæ à ſolo Deo eſt*, eſſe quærendam. 11

Quem honorẽ poſſit magnanimus quærere.

Patet ſecundò, Hanc virtutem maximè reperiri in iis, qui ſpretis omnibus quæ in mundo ſunt, 12

Quibus inſit hæc virtus.

Chriſti

Chriſti conſilia ſunt ſecuti, & ad eius imitationem vitam componunt. magnitudo enim animi potiſſimùm in duobus ſita eſt; in contemptu earum rerum quæ maximi volgò æſtimantur & quæruntur, vt ſunt diuitiæ, voluptates, & honores; & in conatu niſuque ad ea quæ ſunt maximè ardua & honore cœleſti digna; vt ſunt conſilia Domini, perfectio vitæ Chriſtianæ.

13 Patet tertiò, Ad hanc virtutem pertinere *fidentiam & ſecuritatem. Fidentiam* quidē, quia non poteſt quis ardua generosè aggredi, niſi multùm confidat ſe poſſe confidere. Deinde *fidentia* oritur ex eo quòd quis aduertat ſibi ſuppetere vires & auxilia ad res arduas peragendas, & quòd earum perficiendarum deſiderio teneatur; quorum vtrūque eſt in hac virtute. *Securitatem* verò, quia qui res humanas non multum curat, & ſolis æternis eſt intentus, ad quas ſatis opis & præſidij à Deo ſe habere ſentit; multis curis eſt ſolutus, & magna animi ſecuritate fruitur. magna quoque cōfidentia ſecuritatem parit.

Fidentia & ſecuritas.

14 Vt meliùs huius virtutis indoles intelligatur, Notandum eſt, ab Ariſtotele aſſignari viginti mores ſeu conditiones viri magnanimi, quæ nobis breuiter explicandæ: ſunt enim notæ quædam eximiæ huius virtutis, meritò viiā & moribus exprimendæ.

Mores magnanimi.

Prima, *Dignum ſe magnis honore exiſtimare*, intellige, ſpectato officio quod gerit, vel donis Dei quibus eſt ornatus. Cùm hoc tamen ſtare poteſt vt ſit humillimus coram Deo, dum conſiderat ſe ex ſeipſo nihil boni habere, nihil poſſe, nihil eſſe; ſine Deo in profundum malorum, imò in nihilum ruere, &c. Sic ſancti in cælis & humillimi ſunt, & tamen ab hominibus coli volunt, diuerſa ſui conſideratione.

Secunda, *Medicè honoribus etiam magnis, & à bonis viris oblatis delectari, à vulgo & ob res paruas delatos contemnere.*

Tertia, *In proſperis & aduerſis moderatum ſe præbere.*

Quarta, *Non offerre ſe caſibus paruorum periculorum, nec amare pericula eò quòd paucas res magnè faciat, magnis tamen*, vbi de rebus præclaris agitur, *ſe exponere, & tunc vitæ non parcere.* Ariſtoteles, tribus verbis: Οὐκ ἔστι δὲ μικροκίνδυνος οὐδὲ φιλοκίνδυνος, μεγαλοκίνδυνος δέ.

Quinta, *Acceptum beneficium maiore beneficio cōpenſare.* vnde fit vt non multum meminerit beneficiorum acceptorū; quia maioribus illa beneficiis obruit. quod intellige de beneficiis humanis & vulgaribus, quæ ipſe facilè poteſt vincere.

Sexta, *Neminem, aut vix quemquam rogare.* vel enim parua ſunt quæ ab aliis poteſt accipere; & ita non curat: vel certè ſua induſtria poteſt conſequi: & ſic non vult ab alio pendere, nec alteri moleſtus eſſe.

Septima, *Libenter alteri operam dare atque inſeruire*: hoc enim eſt perfectionis & αὐταρκείας ſignū.

Octaua, *Cum viris Principibus & opulentis præſtare ſe magnum & excelſum*; nimirum illis non adulando, nec ſinendo ſuam libertatem opprimi eorum auctoritate. *cum mediocribus & infimis modeſtum ac moderatum.* ſic enim Deum quodam modo imitatur, *qui humilia reſpicit.*

Nona, *Non ſe locis aut functionibus honoratioribus ingenere*: hoc enim potiùs ambitioſi, quàm magnanimi.

Decima, *Cunctari, & quietem agere, niſi res magna ſit propoſita*; quia parua non mouetur, vnde fit *vt pauca faciat, ſed magna.*

Vndecima, *Apertè odiſſe, & apertè amare*, puta quæ odio vel amore digna: Græcè eſt, ἀνάγκη φανερόμισον καὶ φανερόφιλον. *quia timentis eſt, ſuam occultare ſententiam.*

Duodecima, *Apertè omnia dicere & agere*: intellige intra limites prudentiæ. Addit Ariſtoteles; *Amat enim orationis libertatem, quia ad alios contemnendos eſt propenſus.* id eſt, Cùm res humanas parui faciat, facilè ita ſe gerit, vt etiam alios parui pēdere videatur. quod intellige, quando de veritate vel iuſtitia agitur. exempla habemus in martyribus, & aliis viris ſanctiſſimis.

Decimatertia, *Vti diſſimulatione in vulgus*: non 15
enim ſua patefacit omnibus, ſed tegit, non enim quærit vulgi laudes.

Decimaquarta. *Non poſſe alterius nutu viuere, niſi amici*: ſeruile enim id eſt, nec ſine aſſentatione fieri poteſt, à qua ille longiſſimè abeſt. quòd ſi amici nutu viuere poteſt, multò magis nutu Superioris, qui & maximè eſt amicus, (cùm omne bonum ſubdito ex ſincera beneuolentia velit ac procuret) & loco Dei præſidet. vnde patet, religioſam obedientiam cum magnanimitate non pugnare, ſed ei conſentaneam eſſe.

Decimaquinta, *Non facilè admirari: nihil enim ei magnum eſt*, inquit Ariſtoteles, puta in rebus humanis.

Decimaſexta, *Non meminiſſe iniuriarum: viri* 16
enim magnanimi non eſt, ait idem, *memorem eſſe, præſertim iniuriarum, & malorum, ſed ea potiùs pro nihilo putare.* Itaque viles animæ ſunt, Ariſtotelis ſententiā, qui iniurias priuatas ſine fine perſequuntur. quo modo enim non viles, quorum ſtatus & dignitas omnis vno verbo labefactatur, nec niſi eo vindicato, conſtare poteſt? quantò generoſius eſt, ſtatum ſuum extra fortunæ aleam repoſitum ducere; nec ſe à quoquam niſi à ſeipſo lædi poſſe? Multùm igitur errat vulgus, qui illos generoſos & magnanimos putat.

Decimaſeptima, *Non cupidè loqui de hominibus*: 17
quia neque vt laudetur ſolicitus eſt, nec vt alij vituperentur: nec aliorum laudator eſt, nec maledicus, ne in inimicos quidem, niſi accepta contumelia, vbi Ariſtoteles permittit illis rependere κακολογίαν, id eſt, probrum ſeu conuitium, acceptā contumeliā ab inimico: tunc enim non videtur eſſe contra virtutem, ſi moderatè & abſque ſcandalo fiat, vt ſic contumelia repellatur. plerumque tamen melius eſt diſſimulare, ne videamur reddere malum pro malo, aut maledictum pro maledicto, contra præceptum Apoſtoli, & Domini noſtri: idque maioris animi eſt ſignum. *Leo ad latratus canum vix lentus reſpicit.*

Decimaoctaua, *In rebus, quæ neceſſariò perferenda, vel quæ exigua ſunt, non eſſe querebundum aut ſupplicem: quia eſt animi nimium rebus humanis addicti.*

Decimanona, *Malle poſſidere res honeſtas quàm fructuoſas, hoc enim magis proprium eſt hominis ſeipſo contenti.*

Vigeſima, *habere motum tardum, vocem grauem, orationem ſtabilem ac ſedatam: quia feſtinare non ſolet, qui paucis rebus ſtudet: nec vehementer contendere, cui nihil magnum eſſe videtur.* Ita Ariſtoteles.

DVBITATIO III.

Quæ vitia magnanimitati aduerſentur.

D. Thomas quæſt. 130. & 131.

18 OPponuntur magnanimitati tria vitia per exceſſum, *præſumptio, ambitio,* & *inanis gloria.* *Præſumptio* reſpicit propriè opus aliquod, *Ambitio* honorem, *Inanis gloria* opinionem & famam. Vnum per defectum, *Puſillanimitas*; quæ tamen illis tribus reſpondet.

Præſumptio quid ſit.

Præſumptio, quam etiam *præfidentiam* Latini vocant, eſt nimia ſuarum virium confidẽtia, qua fit vt quis aggrediatur aliquid, vel paratus ſit aggredi, quod eſt ſupra ipſius vires. *Vires ipſius* intellige quas vel in ſeipſo, vel in alijs paratas habet. quod enim per amicos poſſumus, nos ipſi poſſe dicimus. conſiſtunt autem vel in ſagacitate naturali, vel in virtute aliqua infuſa aut acquiſita, vel in arte aliqua, vel in gratia gratis data, vel in poteſtate Ordinis, vel in poteſtate iuriſdictionis: nam ratione horũ omnium ſi quis aliquid ſupra ſuam facultatem tentet, erit vitium præſumptionis; vt patet ex Caietano v. Præſumptio, in Summa.

Supponit falſam opinionẽ.

19 Hoc vitium in intellectu ſupponit opinionem falſam de ſuis viribus, ex culpabili ignorantia vel inconſideratione ortam: ſi enim hæc non eſſet culpabilis, neque opinio inde naſcens. neque affectus voluntatis conſequens culpabilis eſſet; vt cùm quis bona fide ignorans rei conditionem, aliquid ſupra ſuam facultatem tentat. In voluntate verò requirit affectum vel abſolutè exequendi tale opus: vel ſub conditione, ſi nimirum res ad ſe pertineret, ſi tempus & locus poſceret, &c.

In quibus hoc vitium,

Hoc modo præſumptuoſi & præfidentes cenſendi hæretici, qui Scripturas audent exponere non præuio longo ſtudio, vel ſanctorum Patrum lectione. qui tẽtant miracula vel futurorum prædictionem, abſque dono miraculorum vel prophetiæ: qui ſolis naturæ viribus putant ſe poſſe benè viuere & legem implere. Item qui abſque debita peritia ſuſcipiunt officium Medici, Aduocati, Parochi, Confeſſoris, &c. qui vſurpant ſibi poteſtatem, quam non habẽt, vel maiorem quàm habent; vt ſi Diaconus vellet offerre ſacrificium, abſoluere, baptizare coram ſacerdote, ſi Iudex ſæcularis cognoſcere de cauſis Eccleſiaſticis.

Eſſe peccatum.

Hoc autem peccatum eſſe probat D. Thomas, quia per illud violatur lex naturæ, orta ex lege æterna, quam omnes res naturales tenent: hæ enim omnes ex diuina ordinatione hanc ſeruant legem, vt nihil conentur ſupra ſuam facultatem; ſed ſolùm inclinent ad opera viribus ſuis commenſa: præſumptio verò impellit ad id quod eſt ſupra facultatem.

20 Eſt peccatum mortiferum, quando fit cum periculo vel iniuria alterius, ſicut præſumptio Medici, Iudicis, Confeſſoris: vel quando prouenit ex errore contra fidem, ſicut præſumptio hæreticorum in multis actibus. extra tales euentus ferè eſt peccatum veniale. Ita Caietanus ſuprà.

Præſumptio miſericordiæ.

Præſumptio de miſericordia Dei, (quæ dicitur peccatum in Spiritum ſanctum) qua quis non curat diuinam iuſtitiam, cõfidens Deum ipſi præſtiturum veniam, etiamſi non ſit ſolicitus de conuerſione vitæ, potiùs opponitur ſpei quàm magnanimitati; excedit enim modum in ſperando, indebitè confidens de diuina bonitate, non de ſua virtute; ſicut deſperatio deficit, non ſatis de ea confidens. niſi forte hæc præſumptio proueniat quòd ſibi tale Dei beneficium deberi putet; tunc enim immediatè præſumit & præfidit de ſua virtute, per eam volens conſequi id, quod longè illam ſuperat; & ſic erit contra magnanimitatem.

Ambitio.

Ambitio eſt inordinatus appetitus honoris: *honor* autem eſt teſtimonium excellentiæ; quod multis modis deferri poteſt, vt detectione capitis, inclinatione corporis, genuflexione, conceſſione loci honoratioris, erectione ſtatuæ, delatione officij, magiſtratus, principatus, &c. vt dictum eſt ſuprà cap. 36. dub. 3. hos omnes modos reſpicit ambitio; qui enim aliquid horum ſibi inordinatè appetit deferri, eſt ambitioſus. 21

Inordinatè appetitur honor trifariam.

Porrò honor tripliciter inordinatè poteſt appeti. Primò, Si appetas honorem ob rem quæ tibi non conuenit, vel notabiliter maiorem quàm par ſit; vt ſi quis velit honorari ob gradum vel doctrinam, quam non habet: ſi laicus velit præcedere ſacerdotem aut Epiſcopum: ſi adſpires ad officium honorabile, quo es indignus; aut velis præferri multò dignioribus, ſi ratione diuitiarum velis tibi magnum honorem haberi. Secundò, Si quæras honorem ex re quæ tibi conuenit, ſed illicita. v.g. ex rebellione, quòd audeas reſiſtere tuo Principi; ex arte magica, &c. Tertiò, Si ita ames honorem, vt paratus ſis Deum offendere causâ illius acquirendi vel conſeruandi: vt ſi Epiſcopatum compares per ſimoniam, Principatum per bella iniqua: ſi vt officium retineas, iniquum præſtes iuſiurandum, &c.

Quale peccatum.

In primo eſt peccatum veniale tantùm, niſi appetatur cum iniuria alterius. In ſecundo eſt peccatum mortale vel veniale pro ratione materiæ, ex qua honorem captat. In tertio ſimiliter, pro ratione mediorum, quibus vtitur vel paratus eſt vti. 22

Reprehenditur hoc vitium à Domino, Mat. 23. *Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi: vos autem nolite vocari Rabbi,* &c. & Eccleſiaſtici 7. *Noli quærere ab homine ducatum, nec à Rege cathedram honoris.*

Oritur ex ſuperbia.

Oritur hoc vitium ex ſuperbia. ſicut enim ſuperbia eſt inordinatus appetitus excellentiæ; ita ambitio eſt inordinatus appetitus honoris, qui eſt teſtimonium excellentiæ: vnde omnes ambitioſi ſunt ſuperbi, & omnes ſuperbi ambitioſi. habet enim ſe ad ſuperbiam vt propria paſſio, vel vt effectus adæquatus.

Si autẽ honor appetatur moderatè ex re bona, nullum erit peccatum, etiamſi nullus alius finis ſpectetur, vt colligitur ex D. Thoma q. 132. art. 1. ad 3. quia per ſe eſt obiectum indifferens, proximè accedens ad rationem honeſti, cùm ſit teſtimonium & imago quædam virtutis.

Inanis gloria.

Inanis gloria, quam Græci κενοδοξίαν vocant, hoc loco accipitur pro vanæ gloriæ cupiditate: alioqui propriè ipſa non eſt peccatum, ſed peccati obiectum, in alio exiſtens. *Gloria eſt clara cum laude notitia*, inquit Cicero: puta de excellẽtia alicuius. Itaque complectitur *opinionem & laudem*, & conſequenter *famam*, quia bona fama in laude cõſiſtit: ſupponit autẽ excellentiam aliquam veram his dignam, tanquam materiam & obiectum 23

opi

opinionis & famæ. vnde patet, gloriam ab honore diſtingui, & conſequenter ambitionem à cenodoxia ſeu vanæ gloriæ cupiditate. Gloria enim in notitia excellentiæ alterius, & laude, quæ verbis agitur, ſita eſt. Honor verò in dignitatibus, magiſtratibus, & aliis teſtimoniis excellentiæ, quæ ſignis exhibentur. quando tamen vana gloria ſtatuitur vitium capitale, etiam ambitio hoc nomine intelligenda eſt.

Poteſt autē gloria tripliciter eſſe vana in propoſito. Primò, Si de ſimulata excellētia quæratur opinio vel fama: ſicut faciunt hypocritæ, & omnes, qui ſe fingunt peritos alicuius diſciplinæ, cū non ſint. Secundò, Si maior quæratur quàm par ſit, aut de rebus aliàs indignis; ſicut faciunt iactabundi, & omnes qui de opibus & rebus friuolis gloriantur. Tertiò, Si apud eos qui de rebus non poſſunt rectè iudicare: ſicut ſi quis coram imperitis diſputaret, vt ſapiens ab eis habeatur: niſi fortè id ad vlteriorem finem honeſtum referret.

24 *Quale peccatum ſit.* Erit autem hæc cupiditas peccatum mortale, Primò, Si hæc vana gloria appetatur ex facto, quod eſt peccatum mortiferum; vt de magia, de adulterio, de duello, de homicidio: nam talis gloriatio includit facti approbationem. ſi tamen non de ipſo facto, ſed de robore corporis, audacia, ingenio, quæ tali facto pateſiunt, gloria quæreretur, non eſſet per ſe peccatum mortale: quia cum eo ſtare poteſt facti praui deteſtatio. Secundò, Si ob illam acquirendam vel retinendam negligat ea quæ ad ſalutē ſunt neceſſaria: vel aliter paratus ſit mortiferè peccare: quales erant multi ex primoribus Iudęorū, de quibus Ioan. 12. dicitur, *Dilexerunt magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei.* & Ioannis 5. *Quomodo poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis?* Extra hos caſus ſolùm eſt veniale, vt docet Caietanus verb. Gloriæ humanæ appetitus: nam per ſe veniale eſt: neque fit mortale, niſi ratione alterius peccati, quod interdum in affectu vanæ gloriæ inoluitur.

25 *Eſt vitium capitale.* Numeratur *vana gloria* inter vitia principalia ſeu capitalia, à D. Gregorio libr. 31. Moralium cap. 31. quē ſequitur D. Thomas q. 132. art. 4 & 5. & ceteri Doctores; quia *vitium capitale* dicitur, ex quo tamquam radice virulenta, multa alia vitia veluti propagines venenatæ naſcuntur. talia ſunt quæ verſantur circa obiectum valdè appetibile, cuius cauſa plerique mortalium parati ſunt multa mala facere & pati; vt circa gloriam, (ſub qua etiam famam & honorem intellige) diuitias, voluptates guſtus, voluptates tactus. hinc vitia capitalia ſunt *cupiditas vanæ gloriæ, auaritia, gula, & luxuria.* Item quæ verſantur circa obiectum valdè moleſtum, ſaltem in imaginatione, cuius mali pellendi, vel moleſtiæ ſolādæ cauſā, etiam multa mala facere ſolent, vt ſunt *inuidia, ira & triſtitia.*

26 *Septem filiæ vanæ gloriæ.* Sic igitur vanæ glorię cupiditas eſt vitium capitale; ex qua naſcuntur hæ ſeptem filiæ, iuxta D. Gregorium, *inobedientia, iactantia, hypocriſis, contentiones, pertinacia, diſcordia, & nouitatum præſumptiones.* Ratio eſt, quia *vana gloria* conſiſtit in manifeſtatione ſuæ excellentiæ ſiue veræ, ſiue fictæ. Dupliciter autem excellentiam tuam inordinatè patefacere potes. Primò, *Directè*, idque vel per verba; & ſic eſt *iactantia*; vel per facta: quę ſi vera ſint, & aliquid admirationis habeant, erit *præſumptio nouitatum*; (has enim ſolent homines magis admirari) ſi falſa ſint, erit *hypocriſis.* Secundò, *Indirectè*, quatenus videlicet vis oſtendere te non eſſe altero minorem, idque quadrupliciter. Primò, Ratione intellectus; quod fit *pertinacia*, qua quis nimis inhæret ſuæ ſententiæ, nolens cedere meliori. Secundò, Ratione voluntatis; quod fit *diſcordia*, qua quis non vult alteri conſentire. Tertiò, Quoad verba; ſicque eſt *contentio.* Quartò, Quoad facta; dum quis non vult exequi præceptum Superioris, ne videatur minor, quod fit per *inobedientiam.* vide D. Thomam art. 5. q. 132.

27 *Aduerſantur magnanimitati tria prædicta vitia.* Quòd autē hæc tria vitia magnanimitati aduerſentur, perſpicuum eſt ex dictis. *Magnanimitas* enim verſatur circa tria. Primò & principaliter circa magnum opus, ad quod iuxta menſuram ſuarum virium tendit. hac ratione aduerſatur ei *præſumptio*, quæ ad idem ſupra vires tendit. Secundò, Verſatur circa honorem, tamquam materiam, cuius appetitum moderatur; ſic opponitur ei *ambitio*, quæ immodicè in honorem tendit. Tertiò, Circa gloriam, laudem & famam, quorum etiam moderatur affectum; hæc enim ad eamdem virtutem, ad quam honor, pertinent. ſic opponitur ei *cupiditas vanæ gloriæ*, quæ ex quibuſuis rebus, etiam ex muſtacco, & apud quoſuis gloriolam captat. Ariſtoteles non expreſſit diſtinctè omnia vitia, quæ magnitudini per exceſſum opponuntur, ſed ſolùm vnum, quod ille χαυνότητα vocat, quo is, qui eſt indignus, ſeipſum dignum magnis honoribus æſtimat, ſplendoréque veſtium & opum oſtentatione honores vbique captat. hos vocat χαύνους. quaſi dicat laxos aut tumidos, vel περὶ τὰς τιμὰς κεχηνότας, honoribus inhiantes; χαῦνοι enim a χαίνειν hiaſe ductum. eoſdem dicit eſſe ſtolidus, & ſeipſos ignorare.

28 *Puſillanimitas.* *Puſillanimitas*, quam Ariſtoteles μικροψυχίαν vocat, eſt alterum extremum magnanimitati directè oppoſitum. hoc vitium ſupponit apprehenſionem, qua quis omnia tamquam nimis magna, & ſuam facultatem vel dignitatem excedentia concipit: vnde fit vt diffidens viribus ſuis refugiat officia ad quæ probè eſt idoneus, & detrectet bona opera aliquid difficultatis habentia, quæ facilè alioquin poſſet præſtare. Si vocetur à Deo ad Religionem, imaginatur rem eſſe nimis grauem, triſtem, intolerabilem; nec audet capeſſere. Rurſus conſiderans ſuam conditionem, putat ſe indignum honore qui defertur, (quaſi honor ſit magnum quiddam) nec vult illum admittere, etiamſi recta ratio aliud poſtulet; ſéque nimium abiicit, non habita ratione officij vel gradus, in quo eſt conſtitutus. Eodem modo ſe habet etiam ad gloriam, laudem, & famam; etſi his verè ſit dignus, vnde perſpicuum eſt, hoc vitium reſpondere in altero extremo tribus illis vitiis explicatis, præſumptioni, ambitioni, & vanæ gloriæ. vt enim nimiùm refugit opera & officia ſuis viribus commenſa, repugnat præſumptioni: vt nimis honorem, ambitioni: vt veram gloriam & famam, vanæ gloriæ.

29 *Quale peccatum.* Hoc vitium eſt peccatum mortale, ſi id, quod detractat, tale ſit, vt ad illud ſuſcipiendum ſub peccato mortifero teneatur. ſi autem ſolùm teneatur ſub veniali, erit veniale. Idem dicendum etiamſi res ſit conſilij tantùm; nam etſi non tenearis amplecti, tamen ex puſillanimitate animi

refugere, quaſi vires, quas Deus tibi dedit vel paratus eſt dare, ſuperet, malum eſt.

Contra puſillanimitatem. Aduerſus *puſillanimitatem* facit conſideratio diuini auxilij, quod in iis, quæ ad ſalutem, aut vocationem noſtram pertinent, nobis præſtò eſt, exempla Sanctorum, magnitudo præmiorum, & alia quæ fiduciam augent.

DVBITATIO IV.

Quid magnificentia, & quod vitium ei aduerſetur.

D.Thomas q.134.135.

30 *Dupliciter accipitur. 1. Generatim.* NOmen *Magnificentiæ* dupliciter accipi poteſt, vt colligitur ex D. Thoma, q.134.art.1. Primò in genere, pro quauis virtute, quę facit res magnas; ſiue illæ ſint actiones, quas Græci πράξεις vocant; ſiue res effectæ, quæ ποιεῖν *facere* enim aliquando generatim ſumitur, vt actiones & effectiones comprehendat. Hoc modo *magnificentia* non eſt virtus ſpecialis, & conuenit etiam Deo & Chriſto; cernitúrque in opere creationis, redemptionis, gubernationis, ſanctificationis, glorificationis. hæc enim valdè magna ſunt, & horum ratione Scriptura tribuit Deo & Chriſto *magnificentiam*, 1.Paralip.29. Pſalm.8.110.144. & alibi.

31 *2. Specialiter.* Secundò, Pro virtute humana, quæ magnis ſumptibus in externa materia aliquid magni efficit. hoc modo eſt peculiaris virtus, quam explicat hic D.Thomas, & Ariſtoteles libr.4. Ethicorum cap.2 eámque vocat μεγαλοπρέπειαν, q. d. *magnidecentiam*.

Quomodo diſtinguatur à magnanimitate. Diſtinguitur à *magnanimitate*, ſecundùm Caietanum art. 2. quòd hæc intendat magnitudinem in actione virtutis; (hanc enim vult magnam & ſplendidam efficere: vnde dicit Ariſtoteles, ipſam eſſe omnium virtutum ornamentum; nimirum quia earum actiones illuſtriores facit) illa verò intendit magnitudinem in opere externo, quatenus eſt opus artis, vel vſibus humanis accommodatum, magnos ſumptus requirens, vt in extruendis Templis, Monaſteriis, Collegiis, in conſtituendis piis fundationibus, in epulo publico exhibendo, quando ratio poſtulat. De huiuſmodi intellige definitionem Ciceronis, quam refert D.Auguſtinus, q 31.tract.83.qq. *Magnificentia eſt rerum magnarum & excelſarum, cum ampla quadã & ſplendida propoſitione cogitatio atque adminiſtratio.* In iiſdem tamen verſari etiam poteſt magnanimitas, ſi ſpectentur vt ſunt magna virtutũ opera, vt expreſsè docet D.Thomas art. 2. ad 2. cùm ait: *Ad magnanimitatem pertinet non ſolum tendere in magnum, ſed etiam in omnibus virtutibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercũque agendo, vt in 4. Ethic. dicitur.* Itaque *magnificentia* videtur vel pars quædam eſſe magnanimitatis, vel parum ab ea diſtingui, vt verſatur in tali materia.

32 *Officium magnificentiæ.* Officium primarium huius virtutis eſt, res magnas, ad quas magno ſumptu opus eſt, efficere, quando ratio id poſtulat, vel ſuadet. Deinde huius rei cauſâ affectum copioſæ pecuniæ ad id neceſſariæ moderari, ne per illum vel opus non audeat ſuſcipere quando oportet, vel ſuſceptum relinquat, vel non decorè perficiat. tota enim difficultas in huiuſmodi ſplendidis operibus ſuſcipiendis & perficiendis prouenit ex affectu pecuniæ non mediocris, ſed grandis, & ingentis ſummæ, quæ impendenda: hic enim affectus facit vt homini valdè difficile ſit tantam copiam profundere, quantum opus poſtulat. Itaque requiritur aliqua virtus quæ hanc difficultatem vincat. neque ad hoc ſufficit *liberalitas*, quia hęc ſolùm moderatur affectum circa mediocres & ordinarias expenſas; tollitque difficultatem, quam homo in illis ſentire ſolet, non ex affectu magnitudinis ſummę, ſed ſimpliciter ex affectu pecunię; at longè alia ſentitur dum magnæ expenſæ faciendæ, vnde oportuit maiorem quamdam eſſe virtutem, quæ id præſtet in magnis, quod *liberalitas* in mediocribus: hanc *magnificentiam* vocamus. Simile cernitur in honoribus: affectum enim in magnis honoribus regit *magnanimitas*: in mediocribus virtus ἀνώνυμος, quam φιλοτιμίαν vocare poſſumus, hoc nomine in bonam partem accepto. vide Ariſtotelem libr.4. Ethic.c.4. & D.Thomam.qu.129.art.2. *Duplex virtus circa honores, & duplex circa ſumptus.*

33 *Cur non duplex circa voluptates, &c.* Petes, Cur non ſimili modo ponitur duplex virtus circa voluptates corporis, altera circa maximas, altera circa mediocres?

Reſpondeo, Quia illa virtus, quæ affectum moderatur in maximis voluptatibus, ſufficiens eſt vt illum moderetur etiam in mediocribus, v. g. ciborum vel venereorum, cuius ratio eſt, quia idem motiuum ſeu obiectum formale in vtriſque ſpectatur: ſiue enim cibi ſint multùm delicati, ſiue parum, hoc tantum agitur vt eorum vſus externus ſit temperatus, & interna affectio ſub hac ratione in eorum vſum feratur. Itaque ſolùm opus eſt vna virtute abſtinentiæ, quæ ſicut affectum & vſum temperat in magnis ciborum voluptatibus, ita & in paruis. *Circa voluptates guſtus.* Similiter in rebus venereis moderandis idem motiuum ſpectatur: ſiue magna in illis ſit voluptas, ſiue parua: vnde eadem virtus caſtitatis vtrique moderandæ ſufficit. *Circa voluptates tactus.* Pari modo fortitudo, quæ maximos timores mortis temperat, etiam ad mediocres pertinet: *Circa timores.* & manſuetudo, quæ maximas iras domat, etiam mediocres regit. *Circa iras.* Iſtæ enim virtutes non ſpectant niſi vnum obiectum formale, ſiue paſſio magna ſit, ſiue mediocris. Cùm enim voluptates maximæ, & timores magni, & iræ magnæ omnibus ſint communes, nec in his magnitudo & mediocritas diuerſum faciant hominis ſtatum, ſufficit vna ratio honeſti in quoque horum genere, quę principaliter moderetur affectum in magnis, & ſecundariò ſe extendat ad moderandum in mediocribus.

34 *Circa honores & opes.* Secùs verò res habet in affectu pecuniæ & honoris: magni enim honores & magnæ diuitiæ ſunt paucorum; vnde diuerſum efficiunt ſtatum, & conſequenter mutant rationem decori & honeſti. Hinc fit vt qui magnis honoribus ſunt digni, vel magnas expenſas facturi ſunt, aliam rationem honeſti in moderando affectu, & in vſu talium bonorum vel opum ſpectent & adhibeãt, quam paſſim ſolent homines in mediocribus. Itaque alia eſt virtus circa magnos honores, alia circa mediocres. Confirmatur, quia magni honores pertinent ad eos tantùm qui magna cogitant & moliuntur; hi enim ſoli magnis honoribus ſunt digni: atqui magna moliri, eſt proprium magnanimitatis. ergo moderatio affectus circa magnos honores, & rectus eorum vſus pertinet ad magnanimitatem.

Simili modo expenſio magnarum opum ſecundùm

cundùm rectam rationem non ſolet fieri niſi ad magnifica opera externa, quæ magnos ſumptus requirunt; talia autem pertinent ad magnificentiam: vnde etiam ad eamdem pertinet, affectum in huiuſmodi ſumptibus regere. Longe autem aliud ſpectant homines vt moderemur affectum in mediocribus tum honoribus, tum ſumptibus, vt per ſe ſatis conſtat. Non tamen negauerim, quin ex eodem motiuo, quo magnæ opes vel magni honores contemnuntur, poſſint etiam contemni parui. Verùm quia plerumque aliud motiuum reſpicitur, quando de magnis agitur, aliud quando de mediocribus: ideò ad vſum humanum & moralem diuerſa virtute opus fuit. Vide D. Thom. q. 129. a. 2. vbi tamen paulò aliter hæc explicat, etſi in re non ſit diſcrepantia.

35 Opponuntur magnificentiæ duo vitia, alterum

Per exceſſum, βαναυσία. per exceſſum, quod Ariſtoteles vocat *βαναυσίαν*, q. d. operariam & indecoram diligentiam in ſumptu faciendo; vt cùm quis de induſtria ſumptus auget ſupra quàm res poſcat, aut decorum patiatur; ſicut faciebat ille, qui in filij epulo natali, omnes cibos cum patinis argenteis, cùm referrentur è menſa, proiiciebat in Tiberim. Item qui in res paruas ſumptus magnos facit, aut in concione ſplendorem & magnificentiam oſtentat; ſicut ille, qui ſcenæ præpoſitus ſubſternebat hiſtrionibus purpuram; & mercator, qui conuiuis ad cœnam vocatis, cùm hiems eſſet, faciebat ignem ex cinnamomo, &c. hos etiam *ἀπειροκάλους* vocat Ariſtoteles, id eſt, decori inexpertos & ignaros.

36 Alterum per defectum, quod Ariſtoteles vo-

Per defectum, μικροπρέπεια. cat *μικροπρέπειαν*, D. Thomas *paruificentiam*, cum quis præ anguſtia animi, operi magno pares ſumptus non exhibet: vt ſi Templo, vel Cœnobio, quod extruendum ſuſcepit, vellet facere parietes cratitios, aut tectum ſtramineum, vt minus expendat. *Hic* (vt Ariſtoteles ait) *magna pecunia conſumpta, in parua honeſtum omne perdet, & extinguet: quidquid facturus eſt, procraſtinans, & cunctabundus efficiet, & qua ratione quam minimo ſumptu id conficere poſſit, conſiderabit, & in his lamentabitur, & ingemiſcet, omniaq; ſe efficere maiora quàm oporteat arbitrabitur.*

Eſt peccatum veniale. Hoc vitium per ſe nõn eſt niſi peccatum veniale; niſi fortè ex voto, teſtamento, vel alia ratione ad opus illud magnificum, in quo perficiendo deficit, ſit obſtrictus.

DVBITATIO V.

Quid patientia, & longanimitas: & de illius incitamentis & gradibus.

D. Thomas quæſt. 136.

PAtientia dupliciter, iuxta D. Thomam, accipitur.

37 Primò, pro virtute, quæ firmat animum ad-

Patientia quomodo ſit pars integralis. uerſus timores, & dolores mortis, & malorum mortem inferentium; quæ enituit maximè in Martyribus: hæc eſt pars fortitudinis integralis, vel ipſa virtus fortitudinis inadæquatè cõcepta. de qua ſuprà cap. 1. dub. 5. huius libri tertij.

Quomodo potentialis. Secundò, Pro virtute quæ in aliis malis animum confirmet, moderando mœrores qui ex illis percipi ſolent; ne videlicet propter hos à præſcripto rationis recedat, ſeu aliquid indecori agat, vt in morte parentum, filiorum, amicorum; in exilio, in damnis, in morbis, in contumeliis, aliiſque id genus malis: hæc enim magnos mœrores adferre ſolent, qui hominem ſæpe ab arce rationis, & officio virtutis deturbant, & ad malum concitant. hoc modo eſt virtus annexa fortitudini, vt ſecundaria principali.

Proxima igitur huius virtutis materia eſt triſtitia & afflictio animi ob mala prædicta incidere ſolita: hanc enim vel planè comprimit, vel moderatur, ei quamdam ſui ſimilitudinem veluti formam imprimens, & ita eam temperans, vt recta ratio præſcribit, & virum patientem decet: nimirum, vt rationem plenè ſui compotem relinquat, nec virtutes alias in ſuis officiis impediat. *Materia.* Remota, ſunt actiones, verba, & geſtus externi, quæ ita regit, vt interna moderatio in eis eluceat; ita vt per triſtitiã nihil indecori foris agat; ſed mala ſe æquo animo ferre oſtendat. Remotiſſima autem, ſunt ipſa mala: hæc enim dicuntur materia patientiæ; non quòd patientia illis formam ſeu modum virtutis imprimat; (hanc enim ſolis affectibus internis & actionibus externis communicat) ſed quia ſunt obiectum & cauſa triſtitiæ, quæ proxima patientiæ eſt materia. Similimodo pericula mortis dicuntur materia fortitudinis.

Sed Notandum eſt, hanc moderationem poſſe 38

fieri dupliciter. *Ex vario affectu poſſumus moderari triſtitiam.*

Primò, Ex affectu ſolius honeſtatis, quæ in illa relucet. moderari enim triſtitiam, & mentem in quadam æquanimitate cõſeruare, ſtatúmque externum corporis huic cõformem reddere, per ſe bonum eſt & honeſtum. & hoc modo patientia eſt virtus ſpecialis, à ceteris diſtincta.

Secundo, Ex affectu alicuius peculiaris virtutis, quæ per triſtitiam & afflictiones oppugnatur. & hoc modo, quod ad internum affectum actualem vel habitualem attinet, non eſt virtus diſtincta a ceteris: nam quæuis virtus ſicut amat honeſtum ſui generis, ita ex vi huius amoris reſiſtit iis, quæ illi directè vel indirectè repugnant, animumq; aduerſus ea firmat. hoc modo paſſim accipitur in Scripturis, & Patrum ſcriptis, & in ſermone vulgari. quicumque enim affectu alicuius virtutis moderate fert afflictiones, patiẽs dicitur.

Hoc modo definitur à D. Auguſtino q. illa 31. ex Cicerone, cùm ait: *Patientia eſt honeſtatis aut vtilitatis cauſâ, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpeſſio.* *Definitio Ciceronis.* vbi illud *honeſtatis*, intellige generatim de omni honeſto, quod propter ſe expetitur. *Vtilitatis*, de eo quod ad aliud honeſtum vtile eſt, vt ſi patiaris pecuniæ conſequendæ cauſa, qua ſoluas creditori: nam ſolius vtilitatis cauſa, ſi vtile ab honeſto diſtinctum ſit, pati, non eſt virtutis patientiæ. *Voluntaria*, non quòd ſemper ſit in poteſtate non pati; ſed quia in poteſtate eſt malle pati quam ab officio rationis deſciſcere, quam improbè vel indecorè agere. *Diuturna*, intellige vel in re vel in animi præparatione. debet enim patiẽs eſſe animo cõparatus ad patiendum longo tempore, ſi opus ſit. Eodem pertinet deſcriptio D. Auguſtini, quam habet lib. de patientia (quem ex Indiculo conſtat eſſe ipſius, etſi Eraſmus reclamet) cap. 2. *Patientia hominis eſt, qua mala æquo animo toleramus, ne animo iniquo bona deſeramus, per quæ ad meliora perueniamus.*

39 *Neceſſitas huius virtutis.* Ex his perſpicuum eſt, quàm patientia ſit neceſſaria. tam enim eſt neceſſaria ad ſalutẽ, quàm eſt neceſſarium, hominem per huius vitæ mala, quæ vel noſtra mortalitas inuehit, vel ab aliis irrogantur, a bono non abſtrahi, aut ad malum nõ impelli, & quia huiuſmodi mala maxime oppugnant Chriſtianos vt ſectam religionem deſerant, aut iuxta eius præſcriptum non viuant; ideò his maximè neceſſaria eſt, iuxta illud Domini, *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*, quo ſignificatur, ſalutem animæ non niſi per patientiam acquiri poſſe. *Poſſidere* phraſi Hebræa accipitur pro acquirere; ſicut ibi, *Poſſedi hominem per Deum*, Geneſis 4. &, *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum*, Prouerb.8. Parum apte hunc locum explicat Martinus de perfecto animæ dominio per patientiam. non tamen refert vtrum hæc tolerantia malorum affectu ſolius honeſtatis, quæ propriè ad hanc virtutem pertinet, an illius quæ oppugnatur, an vtriuſque fiat: nihil enim horum peculiariter eſt præceptum expedit tamen quamplurimas rationes ſibi propoſitas habere, ob quas mala fortiter ſint perferenda: efficaciùs enim multa bona, quàm vnum mouent.

40 *Longanimitas.* *Longanimitas*, quam Græci μακροθυμίαν vocant, potiùs eſt pars patientiæ; vel ipſa virtus patientiæ inadæquate concepta (vt ex D.Thoma art.5. colligitur) quam virtus diſtincta: nam inter mala, quæ patientia æquanimiter tolerat, vnum eſt moleſtia, quæ percipitur ex rei expectatæ dilatione; huius autem mali ſeu incommodi tolerantia vocatur longanimitas. Itaque *longanimitas* nihil eſt aliud, quam patientia, vt circa tale malum verſatur, ſpectata. Sic Deus longanimis dicitur, quatenus dum nos ad pœnitentiam inuitat & expectat, moras noſtras & tergiuerſationes tolerat, quæ illi quodammodò moleſtiam afferunt.

41 *Vitia patientiæ aduerſa. Inſenſibilitas.* Vitia patiẽtiæ aduerſa, ſunt *Inſenſibilitas* & *Impatientia*. illud per defectum: non enim eſt laudabile, nec naturæ humanæ conſentaneum, nullis malis neque ſuis, neque proximorum tangi; id enim ſignum eſt vel brutæ ſtoliditatis, vel inhumanæ duritiei: nec congruit amicitiæ & vitæ politicæ. Hoc verò per exceſſum: vt cùm quis nimiùm dolet, aut etiam ex dolore à recto diſcedit. *Impatientia.* Quicumque enim ob dolorem vel mœrorem, vt illum vitet, pellat, aut ſoletur, animóque ſuo ſic affecto indulgeat, aliquid mali facit, *impatiens* eſt; iuſtum dolendi modum, quem patientia præſcribit, exuperans. *Impatiens* etiam dici ſolet, qui ita vel indignatione excedit, præſertim ſi hunc motum animi ſui foris oſtendat: nam ira etiam triſtitiam & afflictionem includit. è contrario, qui non facilè iraſcitur, patiens. quamuis hic potius manſuetus ſit dicendus, alter iracundus, vt infrà lib.4.cap.4.oſtendetur.

Quale peccatum ſit. Eſt autem hoc vitium per ſe peccatum veniale tantùm; quia ſolùm eſt exceſſus in dolore, vel iracundiæ motu, ſigno externo expreſſus. poteſt tamen eſſe mortiferum vel ratione ſcandali, vel ratione mali, quod quis ex impatientia facit. *Inſenſibilitas* ſeu durities rarò eſt peccatum mortale; certè per ſe non poteſt eſſe niſi veniale.

42 *Patientiæ adiumenta ſex.* Quia verò patiẽtiæ virtus maximè eſt homini Chriſtiano neceſſaria, notanda duxi ex Scripturis & Patribus quædam præcipua eius incitamenta quæ ad eius cultum & exercitationem vehementer poſſint commouere. Primum ſit patientia ipſius Dei: in qua duo potiſſimùm conſideranda. *Patientia Dei.* Alterum, quòd tanta beneficia aſſidue in peccatores conferat. Alterum, quòd eorum iniurias tam benignè toleret. Vtrumque eleganter expreſſit Tertullianus libro de patientia, cùm ait: *Nobis exercendæ patientiæ auctoritatem*, &c. *diuina diſpoſitio delegat, Deum ipſum oſtendens patientiæ exemplum: iam primum qui florem lucis huius ſuper iuſtos & iniuſtos æqualiter ſpargit: qui temporum officia, elementorum ſeruitia, totius genituræ tributa dignis ſimul & indignis patitur ſimiliter occurrere: ſuſtinens ingratiſſimas nationes, ludibria artium, & opera manuum ſuarum adorantes, nomen & familiam ipſius perſequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie inſoleſcentem, vt ſua ſibi patientia detrahat: plures enim Dominum ideircò non credunt, quia ſæculo iratum tam diu neſciunt.* Eumdem locum pulcherrimè proſequitur Cyprianus libro de bono patientiæ, in principio: *Si Dominus*, inquit, *nobis Pater & Deus eſt, ſectemur patientiam domini pariter & patris: quia & ſeruos oportet eſſe obſequentes; & filios non decet eſſe degeneres. Qualis verò in Deo & quanta patientia, quod in contumeliam ſuæ maieſtatis & honoris inſtituta ab hominibus profana templa, & terrena figmenta, & ſacra ſacrilega patientiſſimè ſuſtinens, ſuper bonos & malos æqualiter facit diem naſci, & lumen ſolis oboriri: & cùm imbribus terras rigat, nemo a beneficiis eius excluditur, quò minùs iuſtis ſimul & iniuſtis indiſcretas pluuias largiatur? videmus inſeparabili æqualitate patientiæ nocentibus & innoxiis, religioſis & impiis, gratias agentibus & ingratis, Dei nutu tempora obſequi, elementa famulari, ſpirare ventos, fontes fluere, grandeſcere copias meſſium, fructus miteſcere vinearum, exuberare pomis arbuſta, nemora frondeſcere, prata florere; & cùm crebris, imò continuis exacerbetur offenſis Deus, indignationem ſuam temperat, & præſtitutum ſemel retributionis diem patienter expectat*, &c.

43 *Obiectio.* Dices, Hanc patientiam eſſe alterius rationis: Deum enim non eſſe capacem mœroris aut moleſtiæ, quam patientiâ ſuſtineat: ac proinde non debere nobis in exemplum proponi.

Reſp. Quomodo patientia Dei ſit nobis exemplo. Reſpondeo, In patientia duo poſſe conſiderari. Primò, Compreſſionem triſtitiæ ex iniuria, vel malo, quo nobis accidit, obortæ. Secundò, Compreſſionem vindictæ, cum affectu quodam benigno coniunctam. Primum non inuenitur in patientia Dei; quia in illum triſtitia non cadit, quam patientiâ ſoletur. vnde neque hac ratione ipſius patientia proponitur nobis imitanda. Alterum verò maximè in patientia Dei relucet; quò enim ipſius Maieſtas eſt maior, & creatura indignior, magiſque ipſi obnoxia; eò iniuria in ipſum eſt grauior, ac proinde magis ipſum prouocat ad indignationem & vindictam: vt nihil ſit admirabilius quàm Deum cohibere manus, iráſque in peccatores non effundere, & beneficia ſua protelare. & hac ratione proponitur nobis patientia Dei imitanda; nimirum vt ad exemplum ipſius cohibeamus vindictam, continuemus beneficia, & benignum retineamus affectum in eos qui iniuria nos affecerint: *vt ſitis*, inquit, *filij Patris veſtri, qui in cælis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos*, Matth.5.

Patientia Chriſti.

Secundum, Patientia Chriſti, *in quo Deus*, vt inquit Tertullianus, *ſpiritum ſuum cum tota patientia collocauit*, cuius tota vita eximium fuit patientiæ ſpeculum; paſſio verò ſupremum exemplar. *Saginari eum*, vt idem Tertullianus ait, *voluptate patientiæ diſceſſurus volebat*. Proſequitur hoc pulcherrimè Cyprianus loco citato. Hîc conſiderandum, quis patiatur, & quantus, quid, à quibus, pro quibus, cur, vbi, & quando.

Patientia Sanctorum.

Tertium, Patiētia Sanctorū veteris Teſtamenti, Abelis, Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Moyſis, Dauid, Tobiæ, & in primis S. Iob, *qui*, vt Tertullianus loquitur, *omnem patientiæ ſpeciem aduerſus omnem diaboli vim expunxit, quem non abacti greges, non illa in pecore diuitiæ, non filij vno ruinæ impetu adempti, non ipſius denique corporis in vulnere cruciatus à patientia fide Domino dedita exclusit*. & infrà: *Quale in illo viro feretrum Deus de Diabolo exſtruxit, quale vexillum de inimico gloria ſua extulit, cum ille homo ad omnem acerbum nuntium, nihil ex ore promeret, niſi Deo gratias?* &c.

Quòd ſi illi, rudi illo ſæculo, ante Chriſti doctrinam & exemplum, tantam in aduerſis patientiam præſtitere; quantum nos perpetrare oportet (vt Tertulliani verbo vtar) in luce Euangelij, in ſchola Chriſti, in hac copia gratiæ, inter infinita exempla Sanctorum noui Teſtamenti?

Patientiæ fructus.

Quartum. Maximus patientiæ fructus, cùm in hac vita tum in futura. In hac enim vita Primò, Parit ſatisfactionem pro peccatis: exiguâ enim tolerantiâ maximas futuri ſæculi pœnas redimimus. facilè toleratur iactura decem aureorum, qua redimitur confiſcatio decem millium. vide Concilium Tridentinum Seſſione 14. cap. 9. & Gratianum de pœnitentia diſt. 3. Secundò, Iuuat omnes virtutes, eáſque reddit ſtabiles & perficit: qui enim virtutis bonum in aduerſis retinet, oſtendit affectum ſuum illi perfectè & firmiter inhærere, & quouis alio caſu inhæſurum declarat hoc Tertullianus: *Patientia*, inquit, *fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem inſtruit, pœnitentiam expectat, exomologeſin aſſignat, carnem regit, ſpiritum ſeruat, linguam frænat, manum continet, tentationes inculcat, ſcandala pellit, martyria conſummat*, &c.

Similia habet Cyprianus libr. de bono patientiæ. hinc Iacobi 1. dicitur: *Omne gaudium exiſtimate, fratres, cùm in tentationes varias incideritis, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur; patientia autem opus perfectum habet: vt ſitis perfecti & integri in nullo deficientes.*

In futura vita maximam adducet gloriam; nam vt Apoſtolus 2. ad Corinth. 4. ait, *id quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis; non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur.* vbi in verbis illis, *momentaneum* & *æternum*, *leue* & *pondus*, *tribulationis* & *gloriæ*, *in præſenti* & *ſublimitate*, emphaſin & antitheſin conſidera.

Eodem pertinet illud Domini, Matth. 5. *Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Beati eſtis cùm maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos mentientes propter me: gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis.*

Omitto alia Scripturæ teſtimonia. pulchrè in hanc ſententiam dixit Tertullianus: *Adeò ſatis idoneus patientiæ ſequeſter Deus; ſi iniuriam depoſueris penes eum, vltor eſt: ſi damnum, reſtitutor eſt: ſi dolorem, medicus eſt: ſi mortem, reſuſcitator eſt. Quantum patientiæ licet, vt Deum habeat debitorem!*

Tormenta inferni.

Quintum. Tormenta inferorum, quibus ſæpè digni fuimus, & tamen euaſimus: qui enim hæc attentè conſiderat, omnia huius vitæ incommoda nihil æſtimabit; ſed veluti in delicijs ponet. Sicut qui conſiderat maximam calamitatem, qua plurimi ſunt oppreſſi, ſe cum paucis euaſiſſe, modicam iacturam nihili facit; ſed ſe cùm illa felicem reputat, ſibiq; gratulatur, quòd licuerit tam paruo incommodo elabi. Vide Albertum de virtutibus cap. 4.

Impatientiæ incommoda.

Sextum, Impatientiæ incommoda. Nam Primò, Amittis meritum patientiæ. Secundò, Afflictio non minuitur per impatientiam, ſed exaſperatur: maius enim ipſa tormentum, & diriùs animum excrucians quàm ipſum originale malum, vnde impatientia excitatur. è contrario per patientiam dolor valdè miteſcit. Tertiò, Impellit ad omne genus peccati, ad blaſphemiam, contumeliam, homicidium, adulterium, furtum, &c. Vnde Tertullianus: *Vt compendio dictum ſit, omne peccatum impatientiæ aſcribendum: malum impatientia eſt boni.* hîc tamen nomen iſtud paulò laxiùs vſurpatur. Idem proſequitur Cyprianus. Hæc de patientiæ incitamentis; nam minutiora prætermitto. vide infrà lib. 4. cap. 4. dubitat. 3. de manſuetudine.

Gradus patientiæ.

Quod ad gradus patientiæ attinet, varijs modis aſſignari poſſunt. 44 Primò, Ex parte malorum quæ quis patitur: & ſic Primus gradus eſt, Cùm patientiam retinemus in damnis fortunarum. Secundus, In detrimentis famæ. Tertius, In detrimentis corporis & vitæ: quò pertinet patientia Iob, & ſanctorum Martyrum, & in primis Chriſti Domini.

Secundò, Ex parte modi perferendi: ſic Primus gradus eſt, Tolerare ſine murmuratione. Secundus, Sine lamētatione & querimonijs apud alios. Tertius, Cum gaudio; ſicut Apoſtoli, *qui ibāt gaudentes à conſpectu concilij, quia digni habiti ſunt pro nomine* IESV *contumeliam pati.* Ad hunc hortatur Apoſtolus Iacobus capite 1. ſuæ Epiſtolæ; *Omne gaudium exiſtimate, fratres*, &c.

Tertiò, Ex parte cauſæ ipſius mali, quod patimur. Hoc modo Primus gradus eſt, Si patienter feramus mala, quæ pro culpis noſtris ſiue à Deo ſiue ab hominibus irrogantur. Secundus, Si abſque noſtra culpa ab Inimicis, vel alijs qui nobis obſtricti non ſunt, illa patiamur. Tertius, Si inferantur ab iis, qui multis beneficiis à nobis affecti fuerunt: illa enim ingratitudo maximè auget iniuriæ atrocitatem, & prouocat iram. vnde difficillimum eſt erga tales retinere patiētiam. Quartus eſt, Huiuſmodi iniurias non ſolùm æquo, ſed etiam libenti animo perferre, & etiam deſiderare; vt ſic aliquo modo Dominum noſtrum imitemur, qui omnia iniuriarum & afflictionum genera ab iis quos ſummis beneficiis affecerat, patientiſſimè ſuſtinuit, & pro iiſdem etiam Patrem rogauit. vide Cyprianum & Tertullianum locis citatis.

DVBITATIO VI.

De perſeuerantia, & conſtantia, vitiiſque oppoſitis.

D. Thom. quæſt. 137. 138.

45 *Perſeuerantia dupliciter accipitur. 1. Continuatio iuſtitiæ.*

PErſeuerantia, dupliciter accipitur. Primò, Pro continuatione iuſtitiæ vſque ad mortem; & ſic non eſt peculiaris virtus, ſed conditio quædam, ſeu circumſtantia virtutis, in eo conſiſtens, quòd iuſtitia adhęreat homini vſque ad mortem. Hanc perſeuerantiá nemo habet completè & in actu ſecundo, niſi in termino vitæ; eſtq́; magnum illud donum proprium electorum, de quo D. Auguſtinus lib. de bono perſeuerantiæ.

2. Propoſitum perſiſtendi in opere.

Secundò, Pro propoſito perſeuerandi in bono opere, quãdiu ratio dictabit. hoc autem dupliciter fieri poteſt. Primò, Ex affectu peculiaris honeſtatis, quæ in illo opere ſpectari poteſt; vt cùm quis vult perſeuerare in ieiunio Quadrageſimæ vſque ad finem, vel vt carnem domet, vel vt pro peccatis ſatisfaciat, vel vt obediat Eccleſiæ, &c. aut in aliquo alio pio exercitio, bonáque conſuetudine, ob peculiare bonum illius. hac ratione etiam non eſt vna aliqua virtus, ſed omnis; nam omnis virtus ex affectu proprij boni poteſt vellè operis ſui continuationem & durationem vſque ad finem: omnis autem volitio, quæ ex affectu peculiaris boni alicuius virtutis oritur, ad illam virtutem pertinet: electio enim & intentio eiuſdem ſunt virtutis.

46 *Quomodo ſit virtus peculiaris.*

Secundò, Præciſè ex affectu ipſius perſeuerantiæ & continuationis. nam vſque ad finem conſtitutum in bono opere perſeuerare & continuare, per ſe honeſtum eſt, peculiaremq́; laudem meretur. hoc modo *perſeuerantia* eſt virtus peculiaris, de qua hoc loco D. Thomas. ſicut enim *magnanimitas* eſt peculiaris virtus, quia in opere virtutis peculiarem rationem honeſti intendit, & efficit, (nimirum vt magnum ſit, & animo generoſo congruens) & impedimentum ex honoris immodico affectu proueniens tollit: ita *perſeuerantia*, cùm in opere virtutis intendat, & efficiat peculiarem rationem honeſti, nimirum diuturnitatem & continuationem vſque in finem; vincatque tædium & moleſtiam, quæ ex diuturnitate obrepere ſolet, eſt virtus peculiaris.

47 *Materia huius virtutis.*

Huius igitur virtutis principalis materia eſt opus bonum cuiuſuis virtutis. Forma, quam huic inſerere intendit, eſt illius continuatio vſque in finem, quem ratio præſcripſerit; ſiue ille ſit finis vitæ, ſiue certi negotij, vel tẽporis præfiniti. *Continuationem* voco, nõ qua opus nunquam interpelletur (hæc enim homini ad longum tempus non eſt poſſibilis) ſed qua ſuis temporibus repetatur; & non omittatur, dum ſtatæ vices recurrunt.

Secundaria autem materia eſt moleſtia animi, quæ ex illa diuturnitate rei laborioſæ & difficilis capitur; hanc enim moderatè fert & vincit hæc virtus: ſicut patientia vincit moleſtias aliorum malorum. Dixi *materiam ſecundariam*, quia præcipuum officium huius virtutis cernitur circa opera bona; vnde & nomen ab his contraxit, non à moleſtiis quas ſuſtinet. ſecùs in patientia, cuius cùm præcipuum munus ſit, mala æquanimiter ferre, ab illorum perpeſſione etiam nomen ſortitur. Quæ autem hic Martinus apud Caietanum contra D. Thomam diſputat, parui ſunt momenti, ſicut & alia pleraque eiuſdem Auctoris, cùm D. Thomam oppugnat: eſt enim in illis vt plurimùm vel mera logomachia, vel aliena intelligentia.

Conſtantia parum à perſeuerantia differre videtur, in eaque includi. quid enim eſt aliud *perſeuerare*, quàm vſque in finem *conſtantem eſſe*, ſibique in bono conſtare? niſi fortè quis ita velit diſtinguere, quòd *conſtantia* vincat difficultatem continuandi boni, quæ prouenit ex naturali quadam animi mutabilitate, & impedimentis extrinſecis incidentibus: vt ſunt blanditiæ, promiſſiones, diſplicendi timor, placendi cupiditas, &c. *Perſeuerantia* verò difficultatem, quæ ex diuturnitate rei moleſtæ & laborioſæ oritur. Sed hæc diſtinctio neque ab Auctoribus, neque vulgò ſeruari ſolet; eſtque in re morali ſatis minuta: nam propriè ille etiam conſtans dicitur, qui in re ardua vſque ad finem perſtat: & perſeuerans, qui ab externis impedimentis non vincitur. Diſtinguuntur tamen ratione & conceptibus: ratio enim *conſtantiæ* in eo ſita eſt, quòd homo ſibi in bono propoſito conſtet, ſibique ſimilis permaneat contra omnes difficultates occurrentes, idque quamdiu ratio dictabit. *Perſeuerantia* verò in eo, quòd in cœptis pergat, eaque vſque ad finem continuet. 48 *Conſtantia.*

His virtutibus duo extrema aduerſantur, *pertinacia* & *mollities* animi, vel *inconſtantia*: hæc per defectum, illa per exceſſum. Qui enim perſeuerat & firmus manet in propoſito ſiue ſentiendi, ſiue agendi vbi non oportet, vel plus quàm oportet, *pertinax* dicitur: Ariſtoteli 7. Ethicor. cap. 9. ἰσχυρογνώμων quòd fortiùs æquo ſuæ ſententiæ inhæreat; & ἰδιογνώμων, quia ſuæ ſententiæ amantior: eſtque hoc veniale vel mortale, pro materiæ grauitate, vt cùm quis non vult mutare fidem aut religionem falſam quam ſemel ſuſcepit, ne videatur inconſtans, cùm Princeps non vult reuocare legem, quam vſus deprehendit perniciosam, &c. 49 *Vitia extrema.* *Pertinacia.*

Qui verò facilè mutat propoſitum, vocatur *inconſtans*. ſi id faciat tædio diuturnitatis, vel ſimilis incommodi, *mollis*. Eſt peccatum mortiferum, ſi tenebaris ex voto, vel pręcepto, & materia ſit grauis, vt cùm quis deſerit Inſtitutum religioſum, &c. Si verò ſit leuis, veniale. ſi nullo modo tenebaris, nõ erit peccatum, mutare propoſitum, & relinquere primum exercitium: niſi fortè id fiat ex inordinata aliqua paſſione, tunc enim inordinatè à bono propoſito deſiſtis, vt rectè Caietanus v. Inconſtantia. de quo vide Gregorium Homilia 3. in Ezechielem, ſub finem. *Inconſtantia.* *Quale peccatum.*

Hactenus de fortitudine.

LIBER

LIBER QVARTVS DE QVARTA VIRTVTE CARDINALI TEMPERANTIA.

HIC liber conſtabit quatuor capitibus. Primum erit de Temperantia eiusq́; partibus in genere. Secundum, De ſpeciebus Temperantiæ, ſeu partibus illi ſubiectis, Abſtinentia, Sobrietate, Caſtitate, & Virginitate. Tertium, De vitiis, quæ Temperantiæ ſpeciebus aduerſantur; ſcilicet, Gula, Ebrietate, Luxuria. Quartum, De virtutibus Temperantiæ annexis, Continentia, Clementia, Modeſtia, vitiiſque oppoſitis.

CAPVT PRIMVM.

De Temperantia, eiúſque partibus in genere.

Habet Dubitationes 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Temperantia, & quod eius officium.

D. Thomas quæſt. 141.

1 *Temperantia dupliciter accipitur.* TEMPERANTIA, Græcè *σωφροσύνη*, dupliciter accipitur, vt notat D. Thomas artic. 2. in corp. Primò, Secundùm amplitudinem ſuę ſignificationis, pro virtute, quæ refrænat affectum ab his, quæ ipſum contra præſcriptum rationis alliciunt. *Temperantia* eniio inſinuat quamdam *temperiem* & moderationem, quam ratio actionibus & affectibus humanis imponit. quo modo non eſt vi tus ſpecialis; nam omnis virtus moralis id præſtat. Iuſtitia enim retrahit affectum à furtis, à rapinis, ab iniquis contractibus, & ſimilibus, quæ ipſum ratione lucri ad e trahunt: fortitudo, à fuga: magnanimitas, à ſectandis rebus caducis, & honoribus humanis, &c.

2 Secundò, Strictè, & *κατ' ἐξοχὴν*, pro virtute, quæ refrænat appetitum in bis quæ maximè alliciunt: & ſic eſt virtus magis ſpecialis, & cardinalis, de qua hìc agendum.

Materia. Huius virtutis materia ſunt delectationes corporales, non omnes, ſed quæ tactu percipiuntur ex eſculentis, & poculentis, & rebus venereis.

3 Vbi Notandum eſt ex Ariſtotele 3 Ethicorum ca. 10. quaſdam delectationes eſſe *ſpiritales*, quaſdam *corporales*. *Spiritales* dicuntur quæ ſequuntur operationem mentis, vel phantaſiæ, vt ſunt omnes, quæ ex contemplatione rerum diuinarum, vel naturalium, vel cuiuſuis veritatis naſcuntur Item ex honoribus, & fabularum narratione, &c. circa huiuſmodi non eſt propriè temperantia: nemo enim dicitur temperans, aut intemperans, quòd huiuſmodi oblectationes moderatè, vel præter modum quærat, ſed vel curioſus vel ambitioſus, vel alio nomine. improprie tamen & metaphoricè poſſunt dici intemperantes, qui in rebus ſpiritualibus ſenſibilem quamdam ſuauitatem nimiùm ſectantur; quaſi hæc ſit præcipuus illius fructus. non quòd talis delectatio ſit mala, vel prohibita, ſed quia pluris, quàm oportet æſtimatur, & ſolidæ virtuti proponitur. *Delectationes duplices.*

Corporales ſunt quæ capiuntur per ſenſus externos. ſed neque circa has omnes verſatur hæc virtus: quia nemo iudicatur temperans aut intẽperans, quòd aſpectu cœlorum & figurarum, aut cantu, aut odoribus moderatè aut immodicè delectetur, niſi quatenus hæc incitãt ad delectationes guſtatus, vel tactus. reſtant igitur horum duorum *Delectationes corporales.*

rum ſenſuum voluptates; inter quas & illas hæc eſt differentia, quòd hæ ſint homini cum reliquis animalibus communes, reliquorum verò ſenſuum homini propriæ. ſolus enim homo delectatur coloribus, & vocibus, & odoribus, propter ipſam obiectorum ſuauitatem, & perfectionem, abſque vllo reſpectu ad voluptates tactus aut guſtatus: cetera verò animalia nequaquam; ſed ſolùm vt hæc imaginationem cibi aut commixtionis ingerunt, horumque ſimul cupiditatem excitant. nõ enim lupus delectatur figura ouis per ſe, aut balatu, aut odore, ſed eſca; & illis per accidens tantum quatenus apprehenſionem eſcæ vicinæ concitant. Sic aues cantu, non ob dulcedinem & proportionem, ſed vt excitat ad coniunctionem; cuius ſignum eſt, quòd non delectentur niſi voce ſui generis; non enim paſſer cantu luſciniæ, ſed ſuæ ſpeciei gaudet, eique reſpondet.

4 Igitur tẽperãtia primariò verſatur in voluptatibus guſtus & tactus moderãdis: hæ enim & vehemẽtiſſimę ſunt, & à ratione longiſſimè abducũt; ſunt enim nobis cum beſtiis cõmunes, & ea parte, qua cum illis conuenimus, percipiuntur: vnde etiam maximè turpitudinem, & dedecus coniunctum habent, cùm ſimiles brutis faciant, quare maxime neceſſaria fuit virtus quę has frænaret, & ſecundùm rationis præſcriptum, (quæ humanarũ actionum eſt menſura) vt homine ſint dignæ, moderaretur. Secũdariò tamẽ etiam in oblectatione aliorum ſenſuum, non mirum quatenus horum obiecta ad voluptatem tactus vel guſtatus, mediãte imaginatione, incitant: eiuſdem enim virtutis eſt moderari finem, & ea quæ ſunt ad finem.

Voluptates guſtus & tactus.

5 Aduerte tamen, voluptatem guſtatus, ſi per ſe & ſolitariè ſpectetur, non eſſe ſufficientem materiam temperantiæ; tum quia hæc non magni æſtimatur, neque magnam difficultatem adfert, vt patet in iis, qui vina probandi causâ deguſtant, aut obſonia condiunt; tum quia non dicitur quis intemperans (Græcis ἀκόλαςος) quòd in deliciis ciborum, & ſaporum oblectamentis excedat, ſi in aliis modum ſeruet; ſed delicatus & γαστρίμαργος: quia præcipua oblectatio cibi & potus nõ eſt in guſtando, ſed in fruendo; quæ fruitio fit per contactũ, maximè dum traiciuntur per œſophagũ. Vnde helluo quidam Philoxenus nomine, optabat ſibi collum longius collo gruis, vt qui contactu cibi, quàm guſtatu magis delectaretur, vt Ariſtoteles 3. Ethic. cap. 10. refert. Itaq; hæc voluptas non ſufficit, niſi accedat ea quæ eſt per ſenſum tangendi. Verùm quia etiã ex ſaporibus per ſenſum guſtatus magna voluptas capitur, & propter hanc multi intemperanter edunt & bibunt, vtramq; ad materiam temperantiæ dicimus pertinere: maximè cùm guſtatio fiat per contactũ & Ariſtoteles dicat guſtatum eſſe quemdam tactũ.

6 Ex his patet Primò, Quæ ſit proxima huius virtutis materia, cui ſuam formam imprimit: cùm enim circa delectabilia tactus, id eſt, eſculenta, poculenta, & venerea verſetur, vt in horum appetitione, delectatione & vſu externo modum rationis ſeruemus; ſequitur, proximam temperantiæ materiam eſſe horum appetitionem & delectationem: his enim animi affectibus immediatè modum rationis imponit, eos frænando & coërcendo, ne debitum modum excedant, ne vim menti inferant; ſed tales ſint, vt animum ſui compotem, ſuæque ſpontis relinquant.

Proxima materia temperantiæ.

Remotior, eſt ipſe externus vſus: huic quoque modum imponit, faciendò vt talis ſit, qualis temperantem virum decet.

Remotiſſima autem, ſunt ipſa obiecta delectabilia.

Itaque officium temperantiæ eſt, moderatè ſe habere in illis delectabilibus, non ſolùm vſu & actu externo, ſed etiam affectibus internis; illorum interiùs appetendo quantum, quale, vbi, quãdo, & quo modo oportet, & ſimiliter exteriùs vſurpando; ſicut principale officium fortitudinis, fortiter agere, non ſolùm exteriùs in opere, ſed etiam interiùs in affectibus. Idem docet D. Auguſtinus lib. de morib. Eccleſ. cap. 19. *Munus eius* (temperantiæ) *eſt in coërcendis ſedandiſque cupiditatibus, quibus inhiamus in ea quæ nos auertunt a legibus Dei, & a fructu bonitatis eius, quod eſt beata vita.* Fuſiùs & diſtinctiùs officium huius virtutis expreſſit D. Proſper lib. 3. de vita contemplat. c. 19. *Temperantia, inquit, temperantem facit, abſtinentem, parcum, ſobrium, moderatum, pudicum, tacitum, ſerium, verecundum. hæc virtus ſi in animo habitat, libidines frænat, affectus temperat, deſideria ſancta multiplicat, vitioſa caſtigat, omnia intra nos confuſa ordinat, ordinata corroborat, cogitationes prauas remouet, inſerit ſanctas, ignem libidinoſæ voluptatis extinguit, animi teporem deſiderio futuræ remunerationis accendit, mentem placida tranquillitate componit, & totam ſemper ab omni vitiorum tempeſtate defendit*, &c. vbi quaſdam functiones tribuit temperantiæ, (vt, cogitationes ſanctas inſerere, deſideria ſancta multiplicare, animi teporem accendere, mentem ab omni vitiorum tẽpeſtate defendere) non quòd ipſa hos actus eliciat, ſed quia eſt optima diſpoſitio, hominem ad eos præparans, & expeditum reddens: facit enim mentem maximè idoneam rerum diuinarum meditationi; ex meditatione autem & ex conſideratione omnes reliquæ virtutes procedunt: nam omnia pæne vitia & peccata proueniunt ex defectu conſiderationis, quòd bona & mala pro meritis non expendantur. vnde videmus, omnes pænè Sanctos per abſtinentiam ad virtutum culmen perueniſſe, eamque eſſe ceterarum veluti fundamentum. vnde Philo in libello de ſupplicum virtutibus: *Continentiam primum tamquam fundamentum in anima collocant, deinde ceteras virtutes ſuperſtruunt*; & Menander ipſam ἀρετῆς ταμεῖον, penum virtutis vocat, quia omnis virtus ex illa facile veluti ex quodam penu depromitur. 7

Officium temperantiæ.

Omnia peccata quomodo ex defectu conſiderationis.

Patet Secundò, Temperantiam meritò dici virtutem *cardinalem* ſeu principalem. ſicut enim fortitudo eſt virtus cardinalis, quia confirmat animũ aduerſus ea, quæ inter omnia ardua contra rationem maximè abſterrent, ita temperantia, quia coërcet in iis, quę inter omnia delectabilia maximè contra rationem alliciunt. ſicut enim illa verſatur in principali arduo & terribili, animum contra illud confirmando, ita hæc in principali delectabili, appetitum coërcendo. 8

Eſt virtus cardinalis.

DVBITATIO II.

Quæ ſit regula temperantiæ ſtatuenda.

D. Thomas art. 6.

RESpondeo, Hanc à ſanctis Patribus & Scriptura ſacra ſtatui in ipſa rerũ ad hanc vitam 9

& hu

& huius vitæ officia pertinentium neceſſitate. Ita D. Auguſtinus lib. de moribus Eccleſiæ cap. 21. *Habet*, inquit, *vir temperans, in huiuſmodi rebus mortalibus & fluentibus, vitæ regulam, vtroque Teſtamento firmatam, vt eorum diligat, nihil per ſe appetendum putet; ſed ad vitæ huius atque officiorum neceſſitatem, quantum ſatis eſt vſurpet, vtentis modeſtia, non amantis affectu.* vbi nota illud, *Vitæ & officiorum neceſſitatem.* Hieronymus in cap. 44. Ezech. explicans illud, *Et dices ad exaſperantem: Caro ſimiliter circumciditur, vt nequaquam faciamus terrena opera, quæ pro neceſſitate corporis facere compellimur; cibum capere, & potum & ſomnum, & vti veſtibus: quæ tunc circumcidimus, ſi non ad delicias, & ad luxuriam, & ad inertiam, ſed ad neceſſitatem naturæ, & corporis illius ſuſtentaculum cuncta faciamus. qui bibit vinum modicum propter ſtomachum & frequentes infirmitates, & odit ebrietatem, circumcidit carnem ſuam*, &c. Idem tradunt alij.

Regula temperantiæ.

Neceſſitas quæ.

Hic tamen ſub *neceſſitate* intelligunt etiam vtilitatem & conuenientiam. non enim illud ſolùm dicitur neceſſarium vitæ humanæ, eiúſque officiis, ſine quo viuere, aut ea officia obire non potes, ſed etiam ſine quo non potes commodè & conuenienter tuo ſtatui, ſpectata conditione loci, perſonarum quibuſcum viuis, & negotiorum occurrentium. Eòdem pertinent multæ ſententiæ Scripturarum, Eccleſiaſtici 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis, & veſtimentum, & domus protegens turpitudinem. Initium*, id eſt, caput & ſumma eorum quæ vitæ hominis ſunt neceſſaria. ſimili phraſi dictum eſt Pſal. 110. *Initium ſapientiæ timor Domini.* & Pſalm. 118. *Principium verborum tuorum veritas.* 1. ad Cor. 7. *Hoc itaque, dico fratres: tempus breue eſt: reliquum eſt vt & qui habent vxores, tamquam non habentes ſint; & qui gaudent, tamquam non gaudentes, & qui vtuntur hoc mundo, tamquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi.* & 1. ad Tim. 6. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus.* & ſimilia.

Vt autem clariùs quænam ſit temperantiæ regula intelligatur,

10 Notandum eſt, aliam eſſe eius regulam vt verſatur in eſculentis & poculentis; aliam vt in venereis. nam alius debet eſſe finis in horum vſu, alius in illorum. Vt igitur circa cibum & potum verſatur, eius regula ſumenda eſt ex fine, ob quem illa vſurpantur: hic autem eſt bona corporis valetudo, & mentis ad ſuas functiones idonea diſpoſitio; quorum vtrumque indicauit D. Auguſtinus illis verbis, *ad vitæ & officiorum neceſſitatem.* ob hanc enim cauſam, & quatenus ad hunc finem expedit, ſecundum rectam rationem eſt edendum & bibendum; non amplius, nec alio modo: niſi fortè in aliquo caſu, vbi id neceſſarium foret ad finem maioris momenti: (v.g. ad euadendam mortem, vel aliud graue malum.) Nec etiam minùs, niſi ob ſimilem cauſam, vel niſi finis altior intendatur v.g. ſatisfactio pro peccatis, &c. Ratio eſt, Quia cibus & potus, & omnis voluptas quæ eſt in illis, à natura, ſeu à Deo naturæ conditore ordinata eſt ad corporis aſſiduas, quas calor efficit, ruinas ſarciendas; illudque quorum iſta mortalitas patitur, in ſua integritate & vigore conſeruandum. corporis autem bona conſtitutio eſt propter animæ functiones; nam ſi *corpus corruptibile aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem*; multò magis id facit ſi mala affectio accellerit. quare menſura in appetitione, delectatione & vſu ciborum ſeruanda, ex hoc fine ſumenda eſt. Itaque qui plura comedit aut bibit, vel ſæpiùs, vel alio modo, vel res alias quam congruit valetudini, aut mentis functionibus, non ſeruat temperantiæ regulam. Idem dicendum de eo, qui ſolius voluptatis causâ; vt ex teſtimonio D. Auguſtini colligitur. appetere enim vel facere aliquid ſolius voluptatis causâ, etiamſi ea licita ſit, non eſt opus virtutis, aut vlla laude dignum; quia hoc motiuum non eſt per ſe honeſtum, ſed inferioris ordinis; quale etiam in brutis locum habeat.

Explicatur clariùs.

Qua verò parte verſatur in re venerea, temperantiæ regula extra coniugium eſt, ab his penitus abſtinere: in coniugio eatenus vti, quatenus expedit prolis causâ, non voluptatis. vide D. Auguſtinum lib. de bono coniugali, cap. 6. & 7. 11

DVBITATIO III.

Quæ vitia temperantiæ in genere aduerſentur

D. Thomas quæſt. 137.

RESpondeo, hæc duo ei aduerſari, *Intemperantiam* & *Stuporem*. hoc D. Thomas vocat *Inſenſibilitatem*; id enim ſonat ἀναισθησία, quod Latine vſitatiùs *ſtupor* dicitur: *Stupidi* enim dicuntur, qui parum ſentiunt. Illud opponitur temperantiæ per exceſſum, hoc per defectum. *Stupor* enim eſt, cùm quis ita auerſatur & fugit delectationes tactus & guſtus, vt nolit eis vti, quando, vel vbi vel quantum ſecundum rectam rationem oportet: quod vitium rarum eſt. pauci enim in voluptatibus ideò peccant, quòd parum eas expetant, vt Ariſtoteles ait lib. 2 Ethic. cap. 7. Erit peccatum mortiferum, ſi ex eo prætermittat quis id, ad quod ſub peccato mortifero obligatur; quale eſt reddere debitum coniugi exigenti, ſumere cibum ad vitam neceſſarium. Veniale, ſi ad illud obligetur ſub veniali. Vide Caietanum verb. Inſenſibilitas. Denique peccatum eſt, ſaltem veniale, quamuis non obligetur, ſi omnem delectationem guſtatus fugere velit, tamquam per ſe malam & peccatum, niſi ignorantia excuſet: quia hoc iudicium eſt contra rectam rationem, & ex falſo fundamento procedit, eſt enim delectatio illa per ſe bonum indifferens; non autem bonum vel malum morale. Secus ſi ob aliquam iuſtam cauſam, v. g. causâ caſtigandi corporis, ſatisfaciendi pro peccatis, &c. ſicut multi Sanctorum fecêre. 12

Stupor

Quale peccatum.

Intemperantia (Ariſtoteli ἀκολασία) eſt exceſſus in concupiſcendis vel fruendis delectationibus guſtus vel tactus: vt cùm appetuntur, vel vſurpantur, quando vel vbi non oportet, vel pluſquam oportet, vel non eo modo quo oportet, vel quas non oportet. eſtque peccatum mortiferum, aut veniale, pro conditione materiæ in qua verſatur; vt infrà ex ſpeciebus eius conſtabit. 13

Intemperantia.

Notandum autem Primò, hoc vitium inter omnia vitia humana eſſe maximè probroſum & infame; vt docet Ariſtoteles 3. Ethic. cap. 12. Ratio eſt, tum quia homo vincitur à delectationibus infimis, quas cum brutis habet communes, & ita ſimilis fit brutis, & in eorum ordinem redigitur, humanæ naturæ dignitate, & rationis luce 14

Eſt vitium probroſum.

veluti extincta, fit mancipium ventris & gulæ, & rerum viliſſimarum ſeruus: *a quo enim quis victus eſt, huius & ſeruus efficitur*, Apoſtolo teſte, tum quia in illis voluptatibus fruendis, nihil, ſicut in alijs vitijs, elucet ingenij, nihil induſtriæ, nihil generoſitatis, nihil quod hominem deceat; ſed brutus ſine ratione impetus, & cæca ſui ad paſtum & venerem abiectio. Dixi *inter vitia humana*, id eſt, quæ hominis naturæ aliquo modo ſunt conformia; quia magis probroſa ſunt quæ à natura humana prorſus abhorrent, vt delectari eſca carnis humanæ, vel brutorum aut maſculorum concubitu; quæ vitia Ariſtoteli lib. 7. Ethic. c. 5. non ſunt humana, ſed ferina, vel morboſa, (quia ex praua diſpoſitione, & corrupta phantaſia fit vt videantur delectabilia, à quibus natura alias maximè abhorret) & ideò ſunt peiora quam ſimplex intemperantia. non tamen negat ea ad intemperantiam pertinere: ſed potius vult in illis ſummam intemperantiam eſſe, vt quæ modum humanum excedat.

15 Notandum Secundò, Idem vitium ab Ariſtotele lib. 3. Ethic. cap. 12. ad puerilia vitia referri; quia concupiſcentia eſt ſimilis puero; idque ob quatuor cauſas, quas ibi attingit. Primo, Quia ſicut puer impetu fertur ad ea quæ oblectant, abſque rationis directione; ita concupiſcentia. Secundò, Puer ſi ſuo arbitrio permittatur, creſcit in propria voluntate, magiſque fit in dies rebellis, iuxta illud Eccleſiaſtici 30 *Equus indomitus euadit durus, & filius remiſſus euadit præceps*: concupiſcentia, ſi ſuis motibus ſinatur, augetur indies, magiſque fit rationi refractaria. Tertiò, Puer emendatur, ſi coerceatur: concupiſcentia, ſi coerceatur & comprimatur, ad debitum honeſtatis modum perducitur. Quartò, Puer debet viuere ex præſcripto pædagogi; concupiſcens animæ facultas, ex imperio rationis.

Eſſe vitium puerile.

DVBITATIO IV.

Quæ ſint partes temperantiæ.

D. Thomas quæſt. 143.

16 Diuus Thomas partes triplices ſtatuit huius virtutis, ſicut ſuprà fortitudinis; integrantes, ſubiectiuas, & potentiales. *Integrantes* duas, *verecundiam & honeſtatem*: nam integrum officium temperantiæ duabus partibus conſtat, fugâ turpitudinis intemperantiæ, & amore decoris temperantiæ: ad fugam turpitudinis iuuat verecundia; ad amorem decoris, honeſtas.

Integrantes.

Vbi aduerte, *verecundiam* non eſſe propriè virtutem, ſed paſſionem; dici tamen latè virtutem, quatenus laudabile eſt fugere turpia & probro digna; quod facit hæc paſſio. eſt enim timor probri ex conſideratione rei vel facti turpis ſeu probroſi. Itaque cùm probrum fugiat, facit etiam vt vitemus ea quæ probro ſunt digna; qualia maximè ſunt peccata intemperantiæ: & hac ratione iuuat virtutem temperantiæ, eſtque aliqualis ad eam diſpoſitio.

Verecundia.

17 *Honeſtum* in moralibus dupliciter accipitur. Primò, Generatim, & ſic conuenit omni operi virtutis: nam ratio honeſti moralis conſiſtit in conformitate cum iudicio rectæ rationis, tamquam regulâ operationis naturæ rationalis; & cum ipſa natura rationali vt fundamento illius regulæ. Hæc autem conformitas rationem virtutis conſtituit in operibus humanis, ac proinde repetitur in omni actu virtutis. differt autem à ratione delectabilis, quæ eſt in eodem opere, conſideratione. Ratio enim delectabilis in eo ſita eſt, quod aptum ſit parere delectationem; ratio honeſti, in conformitate cum iudicio recto. Verùm hæc eſt cauſa & fundamentum illius in opere virtutis: quia delectatio ſequitur ex eo, quòd obiectum ſit conforme. Itaque honeſtum, cùm ſit conforme rationi, erit etiam delectabile rationali parti; ſicut ea quæ ſenſibus ſunt conſentanea, ſunt delectabilia parti ſenſitiuæ: omnis enim delectabilitas naſcitur ex conformitate & conſenſione, vel cum ratione, vel cum ſenſu, vel cum natura, vel cum aliqua diſpoſitione ingenita aut acquiſita naturæ ſentientis, aut intelligentis.

Honeſtum.

Delectabile.

Honeſtum eſt fundamentū delectabile.

Secundò, Capitur honeſtum ſtrictè pro eo in quo peculiariter elucet decor temperantiæ. hic autem decor elucet. Primò, In operibus temperantiæ: hæc enim habent peculiarē pulchritudinem, quatenus excludunt ea quæ hominem maximè dedecorant; vt ſunt voluptates brutorum. Secundò, In ipſo habitu virtutis, quatenus ad opera temperantiæ inclinat. Tertiò, In quadam inclinatione ſpeciali, quam quidam habent ad caſtitatem, & alia temperantiæ opera: videntur enim quidam natura caſti & ſobrij. Si primo modo ſpectetur, eſt conditio quædam operum temperantiæ ſic ſecundo modo, Sic poteſt dici pars temperantiæ; quia reipſa non videtur diſtingui ab habitu, ſed eſſe ipſemet habitus temperantiæ inadæquatè conceptus; quatenus nimirum inclinat ad honeſtum ſui generis. ſicut enim ſunt duo officia huius virtutis, fugere turpia, & ſectari honeſta; ita etiam poſſunt duæ eius partes ſtatui vt ad hæc ſe extendit. Si tertio modo, ſic etiam poteſt dici pars temperantiæ, quia iuuat ad ſectandum temperantiæ decus; ſicut verecundia iuuat ad fugiendam eius turpitudinem. Vide diuum Thomam q. 145 art. 4. vbi ſatis breuiter & obſcurè hanc rem expedit. 18

Honeſtum ſtrictum.

Partes ſubiectiuæ, ſeu ſpecies temperantiæ ſunt, *abſtinentia, ſobrietas, caſtitas, & pudicitia*: quod ex D. Thoma ſic oſtendi poteſt. Species enim virtutum, diſtinctionem accipiunt ex ordine ad diuerſa obiecta vel materias; materia autem temperantiæ ſunt delectationes tactus, quarum duo ſunt genera: quædam enim pertinent ad alimentum, quod conſtat cibo & potu; & in his quoad cibum, eſt *abſtinentia*; quoad potum, *ſobrietas*. Aliæ delectationes pertinent ad vim gignendi, quarum alia eſt principalis ex ipſo actu coniunctionis; & circa hanc verſatur *caſtitas*. Aliæ ſecundariæ, ex oſculis, tactibus, amplexibus: circa has eſt *pudicitia*. 19

Partes ſubiectiuæ quatuor.

Ex quibus patet, temperantiam, ſecundùm D. Thomam, non ſic eſſe virtutē ſpecialem, quaſi ſit ſpecies ſpecialiſſima; (cùm alias ſpecies ſub ſe complectatur) ſed quia non eſt communis, ſicut quando ſignificat communem virtutis conditionem; nec ad materiam alterius generis ſe extēdit. 20

Partes potentiales temperantiæ ſunt virtutes quædam ſecundariæ, quæ modum illum, quem temperantia ſeruat in frænanda cupiditate circa maximas & principales voluptates, retinent circa materias ſecundarias. Itaque omnis virtus refrænans appetitū in aliquid inordinatè tendentem, &

Partes potentiales ſunt.

efficiens in aliqua materia moderationem, poteſt dici pars tēperantiæ, ſeu virtus ei adiuncta. Tribus autem modis poteſt fieri hæc moderatio. Primò, In motibus animi internis. Secundò, In motibus externis. Tertiò, In rebus externis. Motus interni, quibus anima proſequitur aliquid, (præter concupiſcentiam, quā moderatur tēperantia) ſunt tres. Primus eſt, Motus voluntatis concitatæ impetu paſſionis: & hunc refrænat *continentia*, qua fit vt licet pars inferior patiatur magnos impetus concupiſcentiæ, ſuperior tamen non vincatur. Secundus eſt, Motus ſpei, tendentis inordinatè in excellentiam aliquam: hunc refrænat *humilitas*. Tertius eſt, Motus iræ tendens in vindictam: hunc coërcet *manſuetudo*, cui affinis eſt *clementia*. Externa autem quæ moderatione indigent, ſunt duo, motus externi, & cultus externus. Motus externos (ſub quibus etiam verba intellige) temperat virtus quædam, quæ *modeſtia morum* dici poteſt. Cultum autem externum & omnem apparatum externum regit alia virtus, quam *modeſtiam cultus* vocare poſſumus. Itaque partes potentiales temperantiæ ſunt *continentia*, *humilitas*, *manſuetudo*, *clementia*, & *modeſtia* duplex. Interdum tamen *modeſtia* accipitur generalius, vt contineat etiam humilitatem & ſtudioſitatem, vt patet ex D. Thoma q. 143. & 160. art. 2. vbi quatuor ponit ſpecies modeſtiæ.

CAPVT SECVNDVM.

De ſpeciebus Temperantiæ, Abſtinentia, Sobrietate, Caſtitate, Pudicitia.

Habet Dubitationes 16.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Abſtinentia. *D. Thomas quæſt. 146.*

1 *Abſtinentia.* ABSTINENTIA in materia tēperantiæ ſignificat propriè alimentorum ſubtractionem, quæ maior ſit, quàm ratio temperātiæ per ſe poſtulet. nō enim qui tēperatè bis veſcitur carnibus per diem, ſumpto fortè manè ientaculo, dicitur abſtinere, vel eſſe abſtinens, ſed temperans. vnde propriè ſignificat maiorem quendam & inſigniorem virtutis temperantiæ, circa cibos verſantis, actum, & hanc ipſam virtutem, qua parte ad talem actum ſe extendit. hoc modo paſſim accipitur à Patribus, qui de abſtinētia loquuntur, & 2. Pet. 1. *Miniſtrate in ſcientia abſtinentiā.* Tamē D. Thomas hoc loco accipit hoc nomen vt ſignificet integram virtutē temperantiæ circa cibos; quæ alioquin nomine ſpecifico caret, & ſolet nomine communi temperantiæ appellari.

2 *Quid ſit.* *Abſtinentia* igitur hoc modo accepta, eſt virtus, cupiditates & delectationes eſculentorum inordinatas refrænans, & in ipſo vſu debitam moderationem conſtituens. *Inordinatæ* autem illæ eſſe poſſunt, vel quia trahunt ad id quod eſt illicitum, (v.g. ad veſcendum cibo vetito) vel loco aut tempore incongruo; vel ad nimiam quantitatem; vel ad modum indecorum; vel quia nimis ſunt vehementes & importunæ, non ſinentes hominem aliud quàm de cibo & ventre cogitare. Hæc igitur omnia reſecat & tollit virtus abſtinentiæ. facit autem hoc eo modo, quo ratio & appetitus ſuperior rationi conformis, appetitum inferiorem regere & coërcere ſolet. de quo ſuprà lib. 3. cap. 1. num. 5. & 6. & 1. 2. q. 9. art. 2.

3 *Debita moderatio* in ipſo vſu requiſita eſt, quæ valetudini & officiis mentis congruit. vnde diuus Auguſtinus lib. 10. confeſſ. cap. 31. *Hoc me docuiſti, vt quemadmodum medicamenta, ſic alimenta ſumpturus accedam.* vel certè quæ congruit caſtigationi corporis & carni ſubiugandæ ſpiritui, abſque notabili valetudinis læſione. etſi enim delectationes ciborum non ſint appetēdæ aut vſurpandæ, niſi quatenus valetudini corporis & idoneæ diſpoſitioni mentis ad ſuas functiones obeundas congruit; (niſi forte in caſu aliquo particulari, ob cauſam extrinſecā ratio aliud poſcat) tamen hæc menſura non ſemper eſt ſeruanda in illis ſubtrahendis; poſſunt enim occurrere circumſtantiæ & iuſtæ cauſæ, ob quas expediat abſtinere etiam plus quam valetudini cōgruit. v.g. vt caro caſtigetur & ſpiritui ſubiiciatur; vt pro peccatis ſatisfiat, &c. etiamſi vires corporis minuantur: modo tamen non grauiter breui tempore valetudo frangatur, ita vt mens reddatur ad ſuas functiones ineptior: ea enim bona eſt corporis valetudo, quæ optimè menti ſeruit; nam corpus eſt propter animæ functiones.

Notandum tamen eſt quando abſtinentia eſt maior quam ratio temperantiæ per ſe poſtulat, non ſemper illam fieri ex affectu virtutis, quæ ſit ſpecies temperantiæ; ac proinde nec eſſe ſemper actum talis ſpeciei formaliter: ſi enim fiat tantùm affectu placendi Deo, erit formaliter opus charitatis; ſi vt ſatisfacias pro peccatis, erit opus pœnitentiæ; ſi vt carnem ſubiicias ſpiritui, erit opus caſtitatis, huius enim eſt frangere libidinem, ac motus carnis inde ſequentes, & facere illam rationi parēre; ſi autem quia congruit tibi ad hoc vt mens ſit magis idonea ad ſuas functiones, ſic erit propriè actus huius virtutis. Ex cuiuſcunque tamen virtutis affectu procedat, ſemper dicetur actus temperātiæ & abſtinētiæ; quia eſt actus virtutis in materia abſtinentiæ. 4 *Ex variis virtutis affectu fieri poteſt.*

Porrò qui abſtinentiæ ſunt dediti, bis duo vitia potiſſimùm vitanda ſunt, *impatientia & ſuperbia*, 5

vt eleganter docet D. Gregorius, 3. parte paſtoralis, admonit. 20. *Impatientia* quidem, quia abſtinentia exſiccat corpus, humores accendit, & bilioſos efficit. *Superbia* verò, quia magni æſtimantur ab hominibus; eſt enim res vulgo ardua, foris apparens, & ſpeciem eximiæ ſanctitatis præ ſe ferens. vide plura hac de re loco notato, & apud D. Auguſtinum lib. 10. Confeſſ. cap. 30.

DVBITATIO II.

Quid ſit ieiunium, & quænam ad eius legitimam obſeruationem requirantur.

D. Thomas quæſt. 147.

6 NOmen *ieiunij* abſtinentiam ciborum importat, vnde per metaphoram transfertur ad abſtinentiam vitiorum. Sic D. Baſilius hom. 1. de ieiunio dixit: *Verum ieiunium eſt, ab omnibus vitiis eſſe alienum.* & D. Auguſtinus tract. 17. in Ioannem: *Ieiunium magnum & generale eſt, abſtinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus ſeculi.*

Ieiunium quid. Propriè autem ſignificat maiorem quamdam victus parſimoniam & abſtinentiam, quàm communis temperantiæ regula poſtulet: *maiorem* inquam, tum temporis diuturnitate, tum ciborum qualitate: vt enim quis propriè dicatur ieiunare, aut ieiunium colere iuxta modum loquendi Scripturæ & SS. Patrum; requiruntur hæc duo, abſtinentia longior, & victus ratio durior. vnde Danielis 10. de tali ieiunio dicitur: *Panem deſiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum.*

7 Poteſt hoc variis modis fieri, vt patet ex geſtis Eremitarum & Monachorum; quorum plerique ſolo pane & ſale ad cibum, & aqua ad potum vtebantur: alij etiam pane abſtinebant radicibus, herbis, vel leguminibus contenti: alij ſemel in die, idque ad veſperam reficiebantur: alij alternis, alij duobus, tribus, quatuor, aut pluribus interpoſitis; ſicut Simeon Stylites, qui extra tempus Quadrageſimæ, ſolùm octauo die cibum ſumebat, lupinos nimirum aqua maceratos; per totum tempus Quadrageſimæ nihil omnino; vt refert Theodoretus in Vita ipſius. Quod ſi fiat eo

Ieiunium eccleſiaſticum. modo, quo Eccleſia omnibus fidelibus præſcribit, dicetur propriè *ieiunium eccleſiaſticum.*

8 Vt autem eo modo fiat, tria requiruntur. Pri-

Tria requiri. mò. Abſtinentia ciborum certi generis. Secundò, Abſtinentia plurium refectionum. Tertiò, Certa refectionis hora.

Cibi à quibus abſtinendum. Quod ad primum attinet; cibi à quibus abſtinendum, ſunt in primis carnes vulgò dictæ; nempe vt carnes diſtinguuntur à piſcibus. nam & piſces ſuam carnem habent, ſed vulgò caro non vocatur. Secundo loco, oua: ſed tempore Quadrageſimæ; nam extra hoc tempus Iure communi non ſunt vetita, ſed ſolæ carnes, teſte diuo Thoma art. vlt. quibuſdam tamen locis conſuetudo ea non permittit in ieiuniis, etiam extra Quadrageſimam, vt in Hiſpania, & quibuſdam partibus Galliæ, teſte Nauar. c. 21. n. 15. vnde ibi ab illis abſtinendum. Tertio, lacticinia: ſed Iure communi ſolùm tempore Quadrageſimæ vetantur, extra illud permittuntur. quibuſdam tamen locis conſuetudo permittit lacticinia, etiam in Quadrageſima, exceptis paucis diebus, vt in Belgio: aliis non permittit; etiam extra Quadrageſimam, ſicut de ouis dictum eſt.

Porrò hæc tria genera prohiberi tempore Quadrageſimæ, patet cap. 7. Denique, diſt. 4. ex Gregorio I. *Par eſt, vt nos, qui his diebus a carnibus animalium abſtinemus, ab omnibus quoque, quæ ſementinam trahunt originem carnis, ieiunemus; à lacte videlicet, caſeo, & ouis.* Verùm conſuetudo hæc mitigate, ſicut & alia Iura humana, potuit; cuius quanta ſit auctoritas in Eccleſia, docet D. Auguſtinus epiſt. 68. ad Caſulanum, & 119. ad Ianuarium. Itaque generatim dicendum eſt, ab illis cibis abſtinendum tempore ieiunij, quorum vſum conſuetudo loci non permittit. ſecus de iis quos permittit. Neque requiritur, vt conſuetudo ius commune relaxans, quadraginta annorum ſpatio bona fide fuerit obſeruata, ſed ſufficit aliquod annorum ſpatium, ſi Prælati, præſertim Summus Pontifex ſciat & non contradicat: de quo ſuprà cap 6. dubit. 14. vide Medinam de Ieionio q. 8. Olim etiam à vino abſtinebant, vt colligitur ex Cyrillo catecheſi 3. Theophilo Alex. epiſt. 3. de cyclo Paſchali, & Chryſoſt. homil. 6. ad populum. Verùm modò non eſt obligatio talis abſtinentiæ, ſaltem in Eccleſia Latina.

Secundò, Requiritur abſtinentia plurium re- 9
fectionum, ita vt intra ſpatium diei naturalis non *Vna ref. ſu.*
niſi ſemel corpus cibo reficias. hoc etſi Iure non videatur expreſſum, vſus tamen Eccleſiæ antiquiſſimus, & ratio ipſa docet: ita enim Eccleſia vult per ieiunium corpus caſtigari & concupiſcentiam coerceri, vt tamen natura ipſa nō notabiliter lædatur: læderetur autem, niſi vna refectio permitteretur: & corpus non caſtigaretur, ſi permitterentur duæ. Refectionem intelligo ſumptionem cibi ad alendum corpus.

Ex his infertur Primò, Potus ſumptionem cre- 10
briorem non vetari; vt notat D. Thomas art. 6. ad *Sumptio potus.*
ſecundum: quia potus ordinatur potiùs ad cibi per corpus diſtributionem, & ſanguinis refrigerium, quàm vt per ſe corpus alat. quòd ſi interdum alat, id per accidens eſt; & non tantum alit, quantum cibus. vnde Eccleſia eius rationem non habuit. quare etiamſi quis eo fine vtatur, etiam immoderatè, non violabit præceptum Eccleſiæ de ieiunio, etſi contra temperantiam peccet.

Petes. Vtrùm immoderato potus vel cibi vſu amittatur meritum ieiunij, ſicut inſinuat D. Thomas art. 6. ad 2.

Reſpondeo, ſi tantus ſit exceſſus vt peccet *An meritum perdatur ieiunij.*
mortiferè, amittit meritum ieiunij. ſicut & aliorum bonorum operum. ſi autem non peccet mortiferè, non amittit abſolutè, ſed ſolùm ex parte. quia qua parte voluntariè abſtinet à cibis vetitis, & à ſecunda refectione propter Eccleſiæ præceptum, meretur, quod meritum non eliditur, etiamſi in vſu cibi vel potus non ſeruet debitam moderationem. qua tamen parte excedit, non meretur. Idem videre eſt in pluribus aliis operibus externis, quæ multis partibus conſtant, vt in oratione, Sacro audiendo, diſtribuenda eleemoſyna, concionando, ſtudendo, &c.

Infertur Secundò, Non prohiberi etiam vſum electuariorum, & conditorum; quia non ſumuntur vt alimenta, ſed vt medicamenta. niſi quis hæc ſumat magna copia in fraudem ieiunij, vt diuus Thomas art. 6. ad 3. ait.

Infer

11 Infertur Tertiò, Excuſari lectores & miniſtri menſæ in Monaſteriis, aliquid præſumentes, ſecundùm Caietanum v. Ieiunium, & Nauar. c. 21. num. 13. tum quia id faciunt ne vires notabiliter debilitentur: tum quia illud eſt inchoatio quædam prandij; & illa diuiſio ſeu interpoſitio temporis fit ex iuſta cauſa.

Lectores.

Cœnula.

Item ſumentes collatiunculam veſpertinam; etiamſi id faciant non ſolùm ne potus noceat, vt olim, ſed etiam alendi causâ & abſque potu quia conſuetudo permittit. Ita Nauarrus & Caietanus ſuprà, & Medina C. de ieiunio, q. 8. menſura autem huius eſt, quam pro varietate locorum & perſonarum, conſuetudo recepta tenet. non tamen permiſſum eſt vt collatiuncula illa ſumatur mane, aut meridies, cœnâ in veſperam dilatâ; iuxta Caietanum & Nauarrum ſuprà: quia eſt contra ius; & conſuetudo id non concedit, niſi forte aliqua cauſa iuſta ſubſit; vt ratione debilitatis, negotiorum per diem agendorum, ſtudiorum, &c. Si tamen abſque cauſa fiat, non erit niſi veniale, iuxta Toletum, lib. 6. cap. 2. quia non violatur ieiunij ſubſtantia, ſed ſolùm circumſtantia illius cœnulæ mutatur.

Interruptio refectionis.

Infertur Quartò, Qui ante iuſtam refectionem auocatur, poteſt negotio illo abſoluto perficere, donec ſatis habeat: nam ex intentione cenſetur vna ſolùm refectio. ſecùs ſi ſatis ſumpſerat, & ſurrexerit animo non redeundi: niſi fortè prandium adhuc duraret. tunc enim ſi mutata intentione rediret ad conuiuas a quibus receſſerat, non cenſeretur bis prandere; quia eſt vnicum prandium.

Infertur Quintò, Etſi ſemel vel iterùm comedere paucas buccellas extra tempus prandij non ſit peccatum mortiferum, ſi tamen id ſæpius fiat eodem die, v.g. ſepties vel octies, poterit eſſe peccatum mortiferum. Ratio eſt, Quia crebræ illæ comeſtiunculæ æquiualent notabili refectioni. Nam effectus ſingularum manet, & ita corroborant naturam, & tollunt ieiunij difficultatẽ perinde ac ſi ſimul fierent. ſicuti etſi furtum vnius vel duorum aſſium, non ſit niſi veniale; tamen ſi quis ſæpè furtum vnius aſſis cõmitteret, tandem peccaret mortiferè; quia multi efficiunt quantitatem notabilem, cuius retentio eſt peccatum mortale.

12 De tertio, Requiritur certa refectionis hora. hæc ea conſuetudine iam paſſim recepta, eſt circa meridiem. olim erat circa nonam diei, id eſt, tertiam pomeridianam; vt colligitur cap. Solent, de conſecr. diſt. 1. ex Concilio Cabilonenſi: quæ conſuetudo adhuc tempore D. Thomæ durabat, vt patet ex art. 7. Hanc horam dico requiri, non poſitiuè, quaſi neceſſe ſit ea hora cibum capere; quia poſſumus toto die abſtinere, ſi velimus: ſed negatiuè, ne videlicet ante illam ſumamus, notabili temporis ſpatio illam præuertentes.

Hora refectionis.

13 Petes, Vtrùm notabilis anticipatio, v. g. per vnam vel duas horas, ſit peccatum mortiferum? Plerique DD. putant eſſe peccatum mortale, ſi abſque iuſta cauſa fiat. Ita Couarruuias lib. 4. variar. cap. 20. nu. 16. & Nauar. cap. 21. num. 27. citant hi duo Auctores Gloſſam in cap. Vnum. diſt. 25. v. Ieiunantibus. Sed, vt notat Archidiaconus, Gloſſa quærit, non aſſerit. Idem ſentire videtur Paludanus diſtinct. 15. q. 4. art. 4. vbi dicit, notabili anticipatione ſine cauſa facta, frangi ieiunium; & Caietanus in Summa, horam conuenientem tamquam vnam ex principalibus conditionibus requirit. Ratio eſſe poteſt, quia terminus ille præſcriptus eſt, tamquam notabiliter faciens ad mortificationem carnis, & augens ieiunij difficultatem, & meritum: hoc autem tollitur illa præuentione.

Contraria tamen ſententia, id eſſe tantùm veniale peccatum, eſt probabilis; quam tenet Angelus verb. Ieiunium, num 2. & Innocentius in Rubricam de obſeruat. ieiuniorum, n. 3. Alexander Halenſis pag. 4. q. 103. m. 3. Palacius in Summam Caietani verb. Ieiunium, Toletus lib. 6. Inſtruct. cap. 2. & alij quidam recentiores. Ratio eſt, Quia non violatur ſubſtantia ieiunij (quæ ſolum in duobus ſita eſt, in abſtinentia ciborum vetitorum, & abſtinentia ſecundæ refectionis) ſed circumſtantia quædam accidẽtalis, quæ manente ieiunij ſubſtãtia variari poteſt, & ſucceſſu temporis magnam varietatem in Eccleſia habuit. Nec obſtat quòd dilatio prandij multùm videatur facere ad ieiunij difficultatem & carnis mortificationem. quia ſicut anticipatio minuit difficultatem, quæ ante meridiem ſentiri ſolet; ita auget eam, quæ percipitur ad veſperam: & ſic omnibus conſideratis non notabiliter impedit mortificationem, quæ per ieiunium intenditur.

Quòd ſi iuſta aliqua cauſa ſubſit, (v. g. ſi iter ineundum, ſi hoſpites dimittendi) non erit peccatum; vt Nauarrus ſupra & alij notarunt; addentes, quamuis honeſtam cauſam ad hoc ſufficere, In multis Monaſteriis ea priuilegio vel conſuetudine receptum eſt, vt ſeſquihora vel ampliùs ante meridiem in ieiunio prandeant.

Porrò ius eſt cuique pro arbitrio tempus refectionis prorogare. vt Caietanus notat; id enim ieiunij difficultatem auget; & conformius eſt moribus veteris Eccleſiæ: nam ex indulgentia hora citior conceſſa eſt. 14

DVBITATIO III.

Vtrùm in ieiunio ita vetentur plures refectiones vt in ſingulis peccetur mortiferè.

D. Thomas q. 147. art. 6.

QVidam docent toties peccari mortiferè, quoties plus quàm ſemel comeditur. Ita Ioannes a Neapoli, teſte Angelo ver. Ieiunium, num. 22. quam ſententiam Medina quæſt. 5. de ieiunio, & Couarruuias lib. 4. variar. cap. 20. n. 15. putant probabiliorem. Probatur hæc ſententia; nam in aliis omnibus rebus quando vetamur aliquid ſæpiùs quàm ſemel vno eodemque die, vel intra certum tempus facere, non ſolum vetamur facere ſecundò, ſed etiam tertiò & quartò, ſicut cùm ſacerdos vetatur ſæpiùs quam ſemel eodem die celebrare, aut fidelis ſæpiùs communicare; aut ſæpiùs in vita baptizari, confirmari, aut ordinari; ſæpiùs quàm ſemel in eodem morbi ſtatu inungi. his enim & ſimilibus euentis, non ſolùm ſecundo, ſed etiam tertio & quarto actu peccatur contra præceptum. Accedit, quòd etſi ieiunium non poſſit perfectè ſeruari poſt ſecundam refectionem, poteſt tamen imperfectè, ſcilicet reliqua diei parte. 15

Singulis peccari refectionibus.

Contraria tamen ſententia eſt probabilior, Non peccari, ſaltem mortiferè, niſi in ſecunda.

Contrarium probabilius.

hanc tenet Durandus in 4. d. 15. q. 11. num 9. Gabr. in 4. d. 16. q. 3. dubit. 5. Angelus v. Ieiunium, num. 22. vbi dicit hanc eſſe communiorem, Silueſt. eodem, num 22. Caietan. in ſumma eodem, & q. 147. art. 8. Nauar. cap. 21. n. 14 quam paſſim ſequuntur recentiores.

16 Probatur Primò, Quia nemo obligatur ad impoſſibile: at poſt ſecundam comeſtionem ieiunium eſt impoſſibile illo die; ergo. Ita Angelus. Sed hæc ratio videri poſſit parum firma: quia qui ſemel comedit carnes, non poteſt eo die ſeruare ieiunium, vt ab Eccleſia præſcribitur, non tamen ideò poteſt ſecundò comedere ſiue carnes, ſiue piſces. deinde etiamſi non poſſit ſeruare præceptum ieiunij quatenus vetat ſecundam comeſtionem, poteſt tamen ſeruare quatenus reliquas; ſicut patet in ſimili de Sacerdote, qui ſine neceſſitate bis celebrauit: etſi enim hic non poſſit ſeruare præceptum Eccleſiæ, quo prohibetur pluſquam ſemel Sacrificium offerre; poteſt tamen illud ſeruare vt vetat tertiam, quartam, quintam oblationem.

Secundò probatur, Non vetantur Plures comeſtiones abſolutè, ſed ſolùm vt per eas tranſgredimur limitem in ieiunio præſtitutum, qui eſt vnica refectio: atqui per ſolam ſecundam hunc limitem tranſilimus: ergo ſolùm ſecunda prohibetur. Confirmatur à ſimili: ſi certus limes conſtituatur, vltra quem vetèris progredi, eò quòd oporteat intra illum conſiſtere, parum intereſt (ſi illum tranſilias) vtrum decem, 20. an 100. paſſus vlteriùs procedas. ita parum refert ſi limitem ieiunij per ſecundam refectionem tranſeas, vtrùm bis, ter, an quater comedas Ita ferè Durandus & alij. Sed non ſatis explicant cur per ſolam ſecundam illum limitem tranſeamus.

17 *Solidior probatio.* Tertiò igitur probari poteſt, & clariùs, plures refectiones non prohibentur in ieiunio, niſi quatenus earum abſtinentia videtur pertinere ad mortificationem carnis: ſed ſolùm abſtinentia à ſecunda videtur ad hoc aliquid valere, nō autem à tertia vel quarta, niſi forte valde parum: paſſim enim homines extra tempus ieiunij (exceptis mechanicis) non niſi bis comedunt: & qui bis comedit, non poteſt, abſtinendo à tertia, videri aliquid notabile facere, quod ad mortificationem carnis pertineat. Itaque ſola ſecunda principaliter ſubtrahenda erat, vt ieiunij ratio conſtaret, non tertia vel quarta. Confirm. Primò, Quia in confeſſione non ſolet explicari, nec rogari numerus refectionum; (quod tamen erat neceſſarium, ſi ſingulæ refectiones ſunt peccata mortifera) ſed ſimpliciter dici ſolet non ſeruatum ieiunium. Confirmatur Secundò, Qui ratione debilitatis vel ætatis excuſatur à lege ieiunij, ita vt bis poſſit comedere, poteſt etiā ter vel quater comedere, vt paſſim DD. notant: quod ſignum eſt, in præcepto ieiunij non haberi rationem niſi ſecundæ refectionis. hic tamen non excuſatur à ciborum vetitorum abſtinentia; ſed toties peccat quoties illis vtitur. harum enim abſtinentia abſolutè præcipitur: quia ſiue vna ſiue duabus aut tribus refectionibus vtaris, ſemper abſtinentia carnium ad mortificationem pertinet. Denique Eccleſia potuit hoc modo ieiunium inſtituere, & expediens erat ita fieri propter hominum fragilitatem.

Credibile tamen eſt, in tertia & quarta refectione eſſe aliquod peccatum, ſaltem veniale: etſi enim hæ non ſint primariò prohibitæ, quaſi earum abſtinentia magnum ad corporis caſtigationem momentum habeat; tamen videntur prohibitæ ſecundariò: tum quia per eas longius itur vltra ieiunij limitem, & magis receditur a fine intrinſeco ieiunij, quàm per ſecundam ſolam; (vnde etiam communi hominum iudicio magis cenſetur violare ieiunij legem qui quater comedit, quàm qui bis tantùm) tum etiam quia illa abſtinentia eſt nonnulla corporis caſtigatio, præſertim gula incitante.

Ex dictis inferunt aliqui Doctores, eum, qui die ieiunij ſciens ſumpſit ientaculum, ſiue id cum culpa fecerit, ſiue abſque culpa, (vt cauſâ profectionis) non teneri eo die ieiunare, etiamſi contingat non proficiſci Ratio eſt, Quia ieiunium iam eſt voluntarie violatum; vel certè cauſa violandi data, nec poteſt illud reparari. Ita Nauarrus cap. 21. n. 27. Paludanus in 4. diſt. 15. q. 4. art. 5. Viualdus, de ieiunio, n. 60. Silueſt. v. ieiunium, num. 21. quæ ſententia eſt probabilis, maximè ſi ponamus illum nō poſſe reliquum diei ſine cibo tranſigere; ſi enim id ſine incommodo poſſet, videretur teneri; quia ieiunium adhuc quoad vnicam refectionem ſeruari poſſet. 18 *Sumens ientaculum.*

Quod autem Paludanus addit, talem teneri alio die ieiunare; paſſim ab omnibus reijcitur: nam omnia Eccleſiæ ieiunia ſunt certis diebus affixa, tamquam proprij illorum cultus, ſicut & feſtorum celebratio.

Qui verò neſciens eſſe ieiunium, manè comedit, tenetur reliquo tempore ſeruare ieiunium, eo modo quo alij. perinde ac ſi nihil ſumpſiſſet: vnde poteſt cum alijs prandere. Ratio eſt, Quia illa prior comeſtio, cum prorſus fuerit inuoluntaria reſpectu violationis ieiunij non computatur: non enim violatur præceptum niſi per actum aliquo modo voluntarium. Ita Nauarrus, Palud. Silueſt. Viualdus, ſuprà. 19 *Sumens ientaculum neſciens eſſe ieiunium.*

Putarem tamen, illum non poſſe prãdere cum alijs, aut cœnare, ſi commode poſſit abſtinere; quia tunc abſolutè poſſet ſeruare ieiunium, quoad vnicam refectionem. deinde ſi poteſt prandere, cur non poteſt etiam cœnare, ſicut ille qui abſque culpa ſumpſit ientaculum (cauſâ profectionis, & poſtea non eſt profectus)? qui enim bonum ientaculum & prandium ſumpſit, non poteſt ſeruare præceptum de vnica refectione; & parum videtur referre vtrùm addat tertiam. Nihilominùs Doctorum ſententia quam attulimus, probabilis eſt.

Petes, Vtrùm ſi tibi ratione laboris vel debilitatis ſit licita cœna die ieiunij, poſſis inuitare amicum ad cœnam, quem ſcis ſolere violare ieiunium domi cœnando? 20 *An amicum poſſis inuitari.*

Nauarrus cap. 21. num. 24. ex Caietano docet, licitum eſſe, eum, qui paratus eſt cœnare, inuitare cauſâ vrbanitatis, vel hoſpitalitatis, ad cœnam, quatenus cœna eſt actus ſecundùm ſe indifferens. Id probat Primò; Licitum eſt inuitare ad actum per ſe bonum, vel indifferentem, quando iuſta cauſa ſubeſt. Secundò, Quia Deus inuitat & iuuat ad agendum aliqua, quatenus ſunt entia, quæ alias etiam ſunt peccata. Tertiò, Quia licitum eſt gaudere de occiſione Chriſti. qua parte eſt noſtra redemptio, etſi de illa doleamus vt fuit peccatum. Quartò, Licitum eſt egenti petere mutuum ab vſurario, & parochiano Sacramenta

à ſuo Parocho, quem putat peccaturum, &c.

21 Nihilominùs dicendum eſt, non poſſe talem ſeriò & abſolute inuitari vt tecum cœnet, nec in menſa vrgeri vt comedat. Ratio eſt; Quia nemo poteſt inuitari aut incitari ad id quod ſine peccato præſtare non poteſt: atqui hic non poteſt ſine peccato comedere, vt ſupponitur.

Non poteſt ſeriò inuitari.

Ad rationes.

Vnde patet reſponſio ad Primum; Quia etſi cœnare in genere ſit actus per ſe indifferens, non tamen eſt indifferens vt hic & nunc à tali agitur, ſed malus.

Ad Secundum: Deus nunquam inuitat ad aliquid, quod ſine peccato fieri nequit, ne vt ens quidē eſt: nec ad illud iuuat, niſi auxilio generali, & per ſe indifferente, vt alibi fuſiùs oſtenſum eſt.

Ad Tertium: Licitum eſt quidem gaudere de occiſione Chriſti, ſub illa ratione: non tamen licitum fuit ad illam incitare aut inuitare Iudæos: gaudium enim poteſt eſſe de bono præcisè & per ſe conſiderato, abſq; approbatione cauſæ vel circumſtantiæ prauæ: nō autē incitatio & inuitatio.

Ad Quartum: Id quod ibi petitur, ſine peccato præſtari poteſt. Idem dicendum de locatione domus facta meretrici, & aliis quæ ibi adfert Nauarrus.

DVBITATIO IV.

Vtrùm caupo peccet, ſi die ieiunij cœnam apponat, aut cibos vetitos.

Res eſt frequentiſſima per Germaniam & in locis hæreticorum.

22 RESPONDEO, Quod ad cibos vetitos attinet, in locis Catholicorum eos apponere, præſertim carnes, eſt graue peccatum: & grauiter punirentur ſi qui id facerent: quia ibi cenſetur hæreſeos quædam tacita profeſſio. niſi fortè in caſu aliquo particulari ratione euidentis neceſſitatis, vel ſi nihil aliud ſuppeteret, vel ſi aliquis hoſpitum, qui videretur fide dignus, diceret id ſibi à Superioribus indultum.

Apponere cibos vetitos.

23 In locis verò hæreticorum, vbi paſſim ab aliis ſolent apponi, credo id eſſe licitum cauponi Catholico; poſitis tamen duabus conditionibus. Prima, Si hoſpites petant: non enim ingeri poſſunt non petentibus: hoc enim eſſet illos ad illicita inuitare. niſi fortè ſimul apponat carnes & piſces, vt plerique illis locis, maximè Catholici faciunt, vt vtrique parti faciant ſatis, quemque ſuæ conſcientiæ relinquentes.

Secunda, Si non poteſt recuſare ſine ſuo notabili incōmodo: vt ſi alioquin ab hoſpitibus eſſet deſerendus, vel aliquid incommodi paſſurus à Magiſtratu. Ratio eſt, Quia id per ſe malum non eſt, ſed quiddam indifferens: ergo ſuppoſita legitima cauſa, fieri poteſt ſine peccato. hæc enim facit vt non cenſeatur eſſe profeſſio hæreſeos, aut cooperatio ad malum. Cōfirmatur, Quia hac ratione excuſantur à DD. ancillæ dominorum hæreticorum, quæ diebus ieiuniorū carnes coquūt, & cœnam apponunt; quia id ſine notabili incommodo ſuo non poſſunt detractare: & auriga vehens dominam ſuam ad locum adulterij: & Naaman Syrus comitans dominum ſuum ad locum idoli, eumq́ne in adoratione ſuſtentans & veloti iuuans: de quo alibi dictum eſt. etſi enim hæc & ſimilia ſpeciem mali habeāt, & reuera mala ſint, quando commode vitari poſſunt: quia cenſentur fieri affectu cooperationis ad malum: tamen quando abſque notabili incommodo nō poſſunt detractari, non ſunt mala: non enim tunc cenſentur fieri cauſa cooperationis, ſed vitandi incommodi, & inuoluntarie. Huc pertinent rationes, quas congerit Nauarr. cap. 21. n. 25. v. de ſupra lib. 1. cap. 13. num. 29. & ſeq cap. 9. num. 122.

De cœna apponenda eſt diſtinguendum: vel enim conſtat iſtos non teneri ad ieiunium, vel conſtat teneri, vel eſt dubium. Si primum, poteſt eis cœna dari, modò ſcandalum abſit: quod vbique exceptum volo. Si ſecundum, non poteſt, ſi tamen abſque incommodo poſſit negari hoc fuſiſſimè probat Gabriel in 4. diſt. 16. q. 3. dub. 6. & ratio eſt, quia tenetur impedire offenſionem Dei, & lapſum proximorum, quantum commode poteſt: atqui in hoc caſu non ſolùm non impedit, ſed etiam cooperatur, præbens illis inſtrumentū peccandi, quod facilè potuiſſet negare. hoc tamē maxime locum habet quando illi alibi habere non poſſunt: ſi enim aliò ituri, & ibi cœnaturi erant, non eſt neceſſe recuſare: quia peccatum non poteſt ſic impediri: iuxta ea, quæ ſcribit Nauarr. cap. 21. n. 24. & Caietanus q. 147. art 4. Idem dicendum ſi grauiùs offenſuri eſſent Deum murmurando, conuitiando, maledicendo, cœnā negatā. quo modo excuſantur interdum patreſfamilias, famulis & domeſticis cœnam permittentes, vt Gabriel notat. 24

Cœnam apponere.

Si tertium: vel decorè poſſunt interrogari an excuſentur à ieiunio, vel non poſſunt. Si poſſunt, ſunt interrogandi, & iuxta quod reſpondeꝛint, faciendum Si non poſſunt, propter auctoritatem, præſumendum excuſari. Ratio eſt, Quia in dubio nemo præſumitur velle peccare, L. Merito. ff. Pro ſocio: & dubia in meliorem partem ſunt interpretanda: de quo ſup. lib. 2. cap 29. dub. 4.

DVBITATIO V.

Quo Iure obligemur ieiunare, & quanta ſit hæc obligatio.

D. Thomas q. 47 art. 3.

SVnt tres ſententiæ. Prima eſt hæreticorum noſtri temporis, qui docent, fideles nullo Iure ad ieiunia adſtringi, ſed omnia eſſe libera. Ratio ipſorum eſt, quia obligatio ieiuniorum pertinet ad iugum & ſeruitutem legis veteris, à qua per Chriſtum liberati ſumus: cui Eccleſia non poteſt nos rurſus ſubiicere. Vnde inferunt eſſe ſuperſtitionem, ſi velut ex obligatione ieiunes: quia id eſt profeſſio quædam ſeruitutis legalis. Ita Caluinus lib. 4. Inſtitut cap. 12. & Confeſſio Auguſtana art. 26 Idem ob eamdem rationē docuit olim Aërius, vt referunt S. Epiphanius hæreſ 75. & S. Auguſtinus lib. de hæreſib. cap. 53. 25

1. Sententia eſt hæreticorum.

Sed hæc ſententia eſt aperta hæreſis, olim à Patribus in Aerio damnata, quam etiam conſenſus & vſus omnium ſæculorum iam inde à temporibus Apoſtolorum refutat: nam ab eo tēpore ſemper in Eccleſia multa ieiunia vt obligatoria ſeruata fuere, non ad ſatisfaciendum præcepto legis veteris: (nuſquā enim in lege veteri quadragesimale ieiuniū, aut vigiliarum præceptum fuit) ſed 26

Refutatur.

ad obediendum præcepto Prælatorum Eccleſiæ, quibus dictum eſt a Domino, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit, me ſpernit.* & Matth. 18. *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo.* & Ioan. 20. *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos.* id eſt, ſimili cum poteſtate ad Eccleſiam gubernandam. quibus locis apertè ſignificatur poteſtas præcipiendi, & præceptis obligandi, vt Patres omnes explicant.

27 Nec obſtat, quòd ieiunia in veteri lege præcepta fuere: ſi enim bona ſunt & ſalutaria, cur non poſſit Eccleſia illa præcipere etiam in noua lege? alioqvin non poterit etiam præcipere orationē, aut eleemoſynam; quia hæc in veteri lege præcepta fuere. Nec refert, quòd ieiunia illa vetera aliquid cæremoniale habuerint illi legi proprium, quia cum tali circumſtantia ab Eccleſia non præcipiuntur; & ipſa ſecundùm ſe illam non requirunt, cùm ad Ius naturæ pertineant, & apud omnes gentes vſurpentur.

Ieiunia legis veteris habēt aliquid cæremoniale.

Neque hæc obligatio dici poteſt pertinere ad iugum legis veteris; ſicut nec obligatio, qua poteſtatibus ſæcularibus in variis rebus, ſolùm ad diſciplinam externam & commodum temporale pertinentibus, obedire tenemur, ad ſeruitutem illius legis pertinet. Quòd ſi hæc obligatio, quæ etiam conſcientiam vinctam tenet, (vt Apoſtolus expreſsè ad Rom 13. ait) ad illam ſeruitutem non pertinet; multò minùs ea, qua tenemur obedire Prælatis Eccleſiæ, quorum poteſtas directè deſcendit à Chriſto, & dirigit nos ad ſalutem.

Non pertinet ad iugū legis veteris.

28 Hinc patet reſponſio ad fundamentum hæreticorum: nam libertas Euangelica, qua Chriſtus nos liberauit, non ſoluit nos à lege ieiunij, neque ab aliis, quæ ab Eccleſiæ Prælatis imponuntur; (ſicut neq; à legibus ciuilibus & Principum ſubiectione) hæ enim obligationes non ſunt fugiendæ, neque ab his liberandi eramus, cùm ad iuſtitiæ ſeruitutem pertineant: ſed ab aliis quibuſdā vinculis: nimirum à quintuplici ſeruitute. Primò, A ſeruitute peccati, quod duplici vinculo nos firmiter conſtrictos tenebat, vinculo culpæ & vinculo pœnæ ſeu reatu: à neutro nos eripere poteramus: ab vtroque liberauit nos per mortem ſuam Chriſtus. Secundò, A tyrannide diaboli, cui propter peccatum eramus ſubiecti, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *A quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem.* Tertiò, A ſeruitute concupiſcentiæ, cui gratia deſtituti ſeruiebamus: & conſequenter a neceſſitate peccandi. Hæc tria inſinuantur ab Apoſtolo, ad Rom. 6. *Liberati a peccato, ſerui facti eſtis iuſtitiæ.* Liberatio enim a peccato, ſecum trahit vel includit liberationem à tyrannide dæmonis, & à ſeruitute concupiſcentiæ, quam etiam Apoſtolus paſſim nomine peccati comprehendit. Quartò, A ſeruitute legis moralis, partim quatenus nos ſua pœna vinctos tenebat: de qua Apoſtolus ad Galatas 3. *Chriſtus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* partim quatenus ſolo timore (quod ſeruile eſt) ei obediatur. vnde Apoſtolus ad Gal. 5. *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege:* id eſt, miro ſeruili modo, ſicut mancipium ſubeſt domino amara neceſſitate: ſed ſicut filius patri ſpontaneo amore. Item *non eſtis ſub lege* quoad vim puniendi: quia non dominatur iuſtis infligendo pœnam. & ad Rom 8. *Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore; ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum.* Quintò, A ſeruitute legis veteris; præſertim cæremonialis, cuius iugum erat valde graue & quaſi importabile, vt conſtat ex verbis D. Petri, Actorum 15. præſertim cùm abſque gratia eſſet inutile ad ſalutem. De hac ſæpiſſimè loquitur Apoſtolus in Epiſtola ad Galatas, & alibi. In his igitur Chriſtiana conſiſtit libertas: non in libertate à ieiuniis & præceptis Prælatorum, quibus libertas ſpiritus iuuatur & conſeruatur.

Reſponſio ad argumentum hæreticorum.

Libertas Euāgelica à quintuplici ſeruitute nos ſoluit.

Secunda ſententia eſt quorumdam, qui etſi concedant cetera ieiunia eſſe Iuris humani: tamen ieiunium Quadrageſimæ putant eſſe Iuris diuini. Primò, Quia nuſquam inuenitur eius inſtitutio: imò Iura quæ illius meminerunt, inſinuant & ſupponunt iam anteà inſtitutum. Secundò, Quia aliqui Patres id apertè indicant: D. Auguſtinus in Pſalm. 110. dicit *Quadrageſimam nobis præcipi ex Lege, & ex Prophetis, & ex ipſo Euangelio.* D. Ambroſius Serm. 23. dicit *Quadrageſimam à Domino conſecratam.* Ser. 25. *Non leue peccatum eſt fidelibus, indictam Quadrageſimam a Domino non ieiunare, & ieiunia conſecrata ventris voracitate diſſoluere.* & Serm. 27. *Iſtud autem præceptum eius eſt primum, vt his quadraginta diebus ieiuniis, orationibus, vigiliis operam commodemus.* D. Leo Serm. 12. de Quadrageſima, vocat illam *ieiunia diuinitus inſtituta.* Sed hæc ſententia eſt parum probabilis, vt ſtatim patebit. 29

2. Sentent. Ieiuniū Quadrageſimæ eſſe Iuris diuini.

Tertia ſententia eſt communis Doctorum, & nobis amplectenda, Omnia Eccleſiæ ieiunia, etiam Quadrageſimæ, eſſe Iure humano inſtituta, eoque ſolo obligare. Sub *Iure humano* comprehendo etiam ordinationes Apoſtolorum, quas ipſi vt Eccleſiarum Rectores fecere. Probatur Primò, Quia Patres paſſim docent ieiunium Quadrageſimæ eſſe ab Apoſtolis inſtitutum, & Eccleſiæ traditum: S. Hieronymus epiſt. 56. ad Marcellam, de erroribus Montani, *Nos vnam Quadrageſimam, ſecundùm traditionem Apoſtolorum, toto anno, tempore congruo ieiunamus.* D. Leo Serm. 6. de Quadrageſima, *Apoſtolica inſtitutio quadraginta dierum ieiuniis impleatur.* Idem indicat Epiphanius hæreſ. 75. in fine. Eiuſdem meminit S. Ignatius epiſt. ad Philadelphios, & Clemens lib. 5. Conſt. Apoſt. cap. 12. 30

3. Sentent. Omnia eſſe Iuris humani.

Probatur.

Secundò, Si eſſet à Domino inſtitutum, non poſſet in illud incidere tanta variatio quoad tēpus, modum, cibos, ætatem ieiunantium, exemptiones plurimorum, quantam conſuetudine variis temporibus & locis videmus inductam: ſed ab omnibus eodem modo ſeruari deberet: nam Ius diuinum non poteſt conſuetudine mutari.

Tertiò, Si Chriſtus inſtituit, id fecit ſolùm exemplo, vt Patres indicant: nullum enim aliud in Euangelio huius rei habemus veſtigium: ſed exemplo non inſtituit: quia illud nimiùm à noſtro ieiunio diſcrepat: ille enim nullam diſcretionem ciborum habuit: ſed per 40. dies & noctes omni cibo & potu abſtinuit: nos delectum ciborum habemus, & quotidie ſemel comedimus, & ſæpiùs bibere poſſumus: ille nullum diem excepit: nos Dominico nō ieiunamus: ille ſtatim poſt Baptiſmum & in deſerto ieiunauit: nos ante Paſcha inter homines verſantes. Itaque etſi hoc exemplo nos prouocauerit ad ieiunium totidem dierum prò modulo noſtro ſuſcipiendū, (vt apertè tradit Ambroſius) non tamen præcepit nec inſtituit noſtrum;

ſtrum; ſed id Apoſtolis, & Rectoribus Eccleſiæ reliquit, ſicut & cetera quæ ad Eccleſiæ diſciplinam pertinent. ſatis enim erat Domino fundamenta Religionis, quæ inconcuſſa manere debebant, per ſe inſtituiſſe.

31 *Reſpondetur ad Patrum dicta.* Nec obſtant dicta Patrum. Dicitur enim *præcipi ex Lege*, &c tum quia ad imitationem Moyſis, Eliæ & Chriſti præcipitur; tum quia occaſio præcipiendi, ex Lege, Prophetis, & Euangelio accepta eſt. Dicitur *à Domino conſecrata:* quia hunc dierum numerũ ſuo facto ſacrum & religioſum fecit; & hunc explendo, imitamur & colimus Chriſtũ Dicitur *indicta* à Domino & ab eo *præcepta:* quia exemplo ſuo eam nobis commendauit; quod exemplũ nobis debet eſſe inſtar præcepti, præſertim accedente mandato Apoſtolico. Item, Quia Apoſtoli inſtinctu diuino præceperunt. Dicitur etiam non eſſe *humana cogitatione* inuenta; quia numerus iſte dierum primitus à Deo cõſtitutus fuit in ieiunio Moyſis, Eliæ, & Domini noſtri. Denique Patres interdum indicant ieiunium eſſe *à Deo inſtitutum*; quia Iure diuino eſt nobis præceptum in genere abſque determinatione têporis, & modi, quæ relicta eſt Eccleſiæ diſpoſitioni. Sepoſita autem hac determinatione, tenemur Iure diuino ieiunare, quando id putatur neceſſarium ad aliquas tentationes, præſertim carnis, ſuperandas, & eam ſpiritui ſubiiciendam, vel ad flagella impendentia auertenda.

32 *Quantum obliget.* Quod ad alteram dubitationis partẽ attinet, *Quanta ſit huius præcepti obligatio:* quidam putant, non obligare ad mortale, niſi vt non agatur cõtra ex contemptu. Idem dicunt de omnibus præceptis humanis. vnde ſi quis ea violet abſque contemptu, non peccare mortiferè ſed ſolùm venialiter. *Ex contemptu* autem violare dicunt non ſolùm illum, qui eo fine id facit vt Eccleſiæ poteſtatem, vel ieiunij opus contemnat; ſed etiam qui facit ex conſuetudine: quia conſuetudo peccandi eſt quidam interpretatiuus contemptus præcepti. Ita Angelus v. Ieiunium n. 14. vbi citat pro hac *Sententia quorumdam* ſententia Cardinalem Zabar. & v. Inobedientia, vbi citat pro ea D. Thomam, Richardum Archidiaconum, Geminianum, & alios. Confirmatur, Quia qui habet propoſitum ſeruandi ieiunij præcepti, & ordinariè ſeruat, ſed ex infirmitate, dum ſuperuenit tentatio, labitur, & ſtatim concepto dolore rurſus proponit & conatur implere, multò magis venia dignus eſt, quàm is cui nullo modo præceptum eſt cordi, & liberè illud violat: nec videtur mens legiſlatoris illi laqueum culpæ mortalis inicere, præſertim cùm finem principalem ſui præcepti in illo magna ex parte aſſequatur, qui eſt, vt ſubditus, quantum fert communis fragilitas, benè agat.

33 *Refutatur. Obligat ſub mortali.* Verùm communis & recepta DD. ſentẽtia eſt, hoc præceptum ita obligare ad mortale, vt ſi abſque cauſa violes, mortaliter pecces, quamuis id non ex conſuetudine, ſed ex aliqua tentatione, & ſemel tantùm facias. Ratio eſt, Quia res præcepta capax eſt huius obligationis: (eſt enim opus virtutis, homini ad ſalutem neceſſarium, aut valdè expediens & in ſuo genere graue,) & Eccleſia abſolutè præcipit, nec temperat obligationem ſecundùm hunc vel illum modum violandi: ergo imponit obligationem ſub mortali. Conſequẽtia patet ex cõmuni regula, Præcepta obligare pro materiæ capacitate & grauitate: quæ niſi admittatur, nulla alia ſupereſt norma diſcernendæ obligationis: nam confugere ad intentionem legiſlatoris, eſt diuinare: præſertim cùm hæc ſe accõmodet materiæ, niſi diſertè aliud in lege exprimatur. Confirm. Quia præcepta diuina obligant abſolutè in re graui, ſub mortali, etiãſi vel ſemel violentur, nec admittunt illam diſtinctionem *ex conſuetudine & ex infirmitate*: ergo etiam humana. Conſequentia patet, quia præcepta humana debent imitari diuina, & Deus non eſt minùs in præcipiendo ſuauis, nec minùs ſe infirmitati humanæ accommodat, quàm Eccleſia. Hinc patet reſponſio ad fundamentum ſententiæ aduerſæ.

Idem confirmatur ex ſenſu veteris Eccleſiæ. 34 *Probatur ex ſenſu veteris Eccleſiæ.* nam Canone 68. Apoſtolorum dicitur: *Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut Lector, aut Cantor ſacram Quadrageſimam Paſchæ, aut quartam Feriam, aut Paraſceuen non ieiunauerit, deponitor: præterquam ſi imbecillitate impediatur corporis. ſi laicus ſit, communione priuator.* Vbi nota, tunc temporis & aliquot ſeculis pòſt, etiam Feria quarta & ſexta ſolitum ieiunari per annum. vide Epiphanium hæreſi 75. Sexta Synodus in Trullo, Græcis dicta πενθέκτη, q.d. quinſexta, can. 56. *Viſum eſt, vt omnis Dei Eccleſia, quæ eſt in vniuerſo terrarum orbe, vnum ordinem ſequens, ieiunium perficiat,* (quadrageſimale) *& abſtineat ſicut ab omni mactabili, ſic ab ouis & caſeo: quæ quidem ſunt fructus eorum, à quibus abſtinemus. Qui autem hoc non ſeruauerint, ſi quidem ſint Clerici, deponantur: ſi autem laici, ſegregentur.* Hic violatores ieiunij iubet deponi, vel excommunicari. Concilium Gangrenſe ante annos 1200. can. 19. *Si quis ieiunia, quæ communiter ab Eccleſia cuſtodiuntur, diſſoluat, anathema ſit.* Ambroſius ſerm 25. *Si ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium, quia reſoluerit, morti addicitur: qui ſciens à Chriſto indictum reſoluit, quid meretur?* Eòdem pertinent teſtimonia, ſuprà in ſecunda ſententia allata.

Si quis tamen putaret ſubeſſe iuſtam cauſam non ieiunandi, & ita bona fide comederet, non peccaret, ſaltem mortiferè; quamuis in ea ſe fallatur, ſuæque ſenſualitati indulgeat, vt notauit Caietanus in art. 3. & Nauarrus cap. 21. num. 20. quod intelligo, modò non ſit ignorantia craſſa, quæ dolo æquiparari poſſit. In dubio an cauſa ſit iuſta, tenetur inquirere veritatem: & manente dubio, debet ſeruare ieiunium, niſi petat à Superiore, poteſtatem habente, diſpenſationem: quia in dubio tenetur legem ſeruare: cùm illa ſit veluti in poſſeſſione libertatis ſubditi: vt conſtat ex dictis lib. 2. cap. 41. dub 9.

Grauiſſimum autem ſemper in Eccleſia iudicatum fuit, tempore ieiunij veſci carnibus: vt cõ- 35 *Veſci carnibus.* ſtat ex Concilio Tolet. 8. can. 9 & ex d. can. Apoſtolorum 98. & Synodo Trullana can. 56. Vnde non facilè Catholicus eas comedet, etiam inter hæreticos: quia id facere non poſſunt, ſi abſque graui periculo poſſint vitare, & alij cibi ſuppetant. Quare grauiter reprehendendi mercatores Belgæ, qui dum in Quadrageſima ad nundinas Francofurtenſes proficiſcuntur, carnibus liberè cum aliis veſcuntur: cùm alij cibi ſuppetant, modò petant.

Dixi, *ſi abſque graui periculo poſſint vitare:* quia ſi ceteris carne veſcentibus, ipſi abſtinẽdo incurrerent graue periculum vitæ, aut fortunarum, vt interdum accidit vbi viget perſecutio in Catholicos,

licos, poſſent comedere, ne abſtinendo ſe prodãt: modò id non fiat in contemptum poteſtatis Eccleſiæ, aut cum damno Religionis. Numquam enim quouis periculo poſito comedi poſſunt in contemptum Religionis, aut cum eius præiudicio, vt aliàs ſæpe in ſimilibus monuimus.

DVBITATIO VI.

Qui teneantur ieiunij eccleſiaſtici præcepto, & qui excuſentur.

D.Thomas art.4.

36 *Sententia Begardorũ, &c.* QVidam hæretici, circa annũ Domini 1310. tempore Clementis V. ex Begardis & Beguinis, docuerunt, poſſe hominem in hac vita ad eam perfectionem conſcendere, vt ſit impeccabilis, & non ampliùs proficere poſſit; quò cum peruenerit, non teneri ampliùs ieiunare, vel orare, ſed poſſe concedere corpori quidquid lubet. Vnde ſolos Imperfectos ad ieiunia obligari volebãt. Ita refert Turrecremata lib.4 de Eccleſia, p.2.ca. 36.& D.Antonin.p.4.tit.11.cap.7.§.4.

37 *Eſt hæreſis.* Sed hæc doctrina tamquam hæretica damnata eſt in Concilio Viennenſi à Clemente V. vt habetur Clement. Ad noſtrum, de hæreticis Et facilè refutari poteſt. Primò, Quia fundamẽtum eius falſum eſt, & hæreticum; quamdiu enim in hac vita ſumus, peccare poſſumus, & proficere, vt ex multis Scripturis conſtat vnde Apoſtolus 1. ad Cor.9. qui tamen perfectus erat, ſi quis alius in hac vita, *Caſtigo,* inquit, *corpus meum & in ſeruitutem redigo, ne fortè cum aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar.* & Apoc. vlt. *Qui ſanctus eſt, ſanctificetur adhuc: & qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc.*

Secundò, Etiamſi quis ratione ſuæ perfectionis & tranquillitatis carnis, non egeret ieiunio, non tamen idcircò à præcepto eſſet exemptus: quamuis enim ratio præcepti in aliquibus ceſſet, nõ tamen idcircò deſinit illos obſtringere; niſi ex eius obſeruatione aliquid, quod ſit contra intentionem legiſlatoris, ſequatur; vel certè niſi ratio præcepti vniuerſè vel in pleriſque ita ceſſet, vt lex cenſeatur inutilis; de quo plura 1.2.q 96.

Tertiò, Quia qui maximè in hac vita perfecti fuerunt, maximè ieiunarunt. vt Ioannes Baptiſta, Apoſtoli, SS.Patres, Eremitæ, Fundatores Ordinum. Denique hanc hæreſim cum ſuo fundamento refutat D. Leo ſerm. 11. de Quadrageſima. *Adeſt,* inquit, *maximum ſacratiſſimumque ieiunium, quod obſeruantiam ſui vniuerſis fidelibus ſine exceptione denuntiat; quia nemo tam ſanctus eſt, vt non ſanctior: nemo tam deuotus eſt, vt non debeat eſſe deuotior,* &c.

38 *Omnes obſtringi.* Hoc igitur errore refutato, Reſpondeo, Omnes Chriſtianos, cuiuſcumque ſint perfectionis aut dignitatis, præcepto ieiunij obſtringi; niſi iuſta aliqua cauſa excuſentur. Ita cõmuniter DD. D Thomas hîc, art.4 & ceteri in 4.d. 15. vel 16. Innocentius & Canoniſtæ in Rubr. de obſeruat. ieiuniorum, Summiſtæ v Ieiunium; & colligitur apertè ex teſtimoniis ſuprà allatis: maximè ex can.68. Apoſtolorũ, & Synodo in Trullo, can.56. & dicto ſer S.Leonis. Ratio eſt, Quia cauſa huius præcepti in omnibus locum habet, vt benè oſtendit Caietanus: omnes enim egent caſtigatione carnis, vt ſpiritui ſit ſubiecta, ſatisfactione pro peccatis, & aptitudine mentis ad orandum. & quamuis aliqui interdum pro aliquo tempore his omnibus non egeant: tamen vt plurimum egent, & ſemper ſunt valdè vtilia. Itaque Eccleſia potuit omnibus præcipere id quod ad iſtos fines iudicabat maximè opportunum, quod eſt ieiunium, vt dubit.8.dicemus.

39 Dixi, *niſi iuſta cauſa excuſentur.* quia etſi in præceptis diuinis non facilè cadat excuſatio, cùm ſint de neceſſariis ad ſalutem: vt patet in præcepto fidei, baptiſmi, pœnitentiæ, Euchariſtiæ: tamẽ in humanis, quæ verſantur circa vtilia dumtaxat, vel circa determinationem præceptorum diuinorum, ſæpe multæ cauſæ poſſunt incidere, ob quas ceſſet obligatio.

Cauſa excuſantes à ieiunio Reduci autem poſſunt ad tria capita, *impotentiam, laborem,* & *pietatem.*

40 *1. Impotentia.* Ob *impotentiam,* excuſantur quotquot ſine notabili noxa non poſſunt ieiunare, vt ſunt infirmi, conualeſcentes, & debiles, præſertim Medicorum accedẽte iudicio: quia crebriore refectione opus habent: prægnantes, & lactentes: quia pro ſe & pro fœtu egent. Denique pauperes, qui iuſtam refectionem non habent: non enim mens Eccleſiæ eſt, cum graui dolore vel læſione naturæ ad ieiunium obſtringere: cùm ad medendum non ſolum animis, ſed etiã corporibus illud inſtituerit.

Adoleſcentes. Ob eamdem cauſam D.Thomas ad 2. & communiter DD. excuſant pueros & adoleſcentes vſque ad finem tertij ſeptennij: quia cùm vſque ad illud tempus magnis incrementis augeſcat corpus, eget copioſo alimento: vnde ſæpiùs capere cibum debent, ne accretio & perfectio naturæ intercipiatur. Et quamuis valdè conueniat vt interdum ieiunent, præſertim cùm ætas illa vitiis carnis ſæpè ſit valdè ſubiecta, quibus ieiuniũ eſt optimum remedium: tamen Eccleſia non voluit generatim aliquid ſtatuere: ſed hanc rem prudẽtiæ Cõfeſſariorum & Rectorum reliquit, vt quibus & quando videbitur eſſe opus, præſcribant.

41 *Senes.* Excuſantur etiam ſenes, iuxta cõmunem DD. ſententiam: quia ſenectus ipſa eſt morbus, & quidem incurabilis, & opus habet refectione crebra & modica. Ætas autem qua incipit hæc ſenectus non eſt determinata, vt multi DD. notant: quia, vt inquit Caietanus, alij trigeſimo anno ſeneſcunt, alij quadrageſimo, alij quinquageſimo. Secundùm Medicos prima ſenectus incipit circa annum quinquageſimum, & in quibuſdam circa quadrageſimum quintum, nimirum quãdo vires & calor naturalis notabiliter incipiunt minui, & humor primæuus abſumi. Vnde poro paucos excuſari anno 30. vel 40. ob ſenium. Omnes autem conueniunt, excuſari ordinariè ſexagenarios: hac enim ætate eſt media ſenectus, iuxta Medicos: in qua natura facilè inedia & repletione grauiter læditur, & præcipitatur. Vnde niſi conſtet euidẽter (teſte Caietano) alicuius naturam adeò tunc eſſe viridẽ & vegetã vt non ſit lædenda ieiunio, non tenetur, neque in dubio tenetur tentare, iuxta eumdem auctorem: quia in illa ætate præſumitur non poſſe, niſi de contrario conſtet: præſertim cùm experimentum ſit periculoſum.

42 *2. Labor.* Ob *laborem* eximuntur, Primò, Quotquot labore ſuo victitant, cum quo probè ieiunium cõſiſtere nequit: quales ſunt agricolæ, & ferè mechanici omnes. Nec refert vtrùm diuites ſint, an pauperes: quia hoc ipſo quòd ex officio laborant,

poſ

poſſunt æquè diebus ieiunij ac aliis laborare; ac proinde a ieiunio excuſantur, ſi reipſa laborem ſubeãt. Ita declarauit Eugenius IV. (teſte Silueſt. v. Ieiunium, q. 21. & Rosella, quem citat ibidem) quia multi DD. antea putabant non excuſari, niſi qui neceſſitate aliqua compulſi, diebus illis laborarent. Vnde famuli & ancillæ ſolita miniſteria etiã diebus ieiunij præſtare debẽt, volentibus dominis; etiamſi cũ illis ieiunium conſtare nequeat.

43 Dixi, *ferè omnes*: quia ſi qui ſint mechanici, vel alij, quorum labor ſit exiguus, hi non ſunt excuſandi; vt ſunt pictores, quorum opus eſt ingenij potiùs quàm virium, & ars ferè liberalis; ſculptores, tonſores, ſartores; quibus Toletus addit etiam ſutores; quorum tamen ars videtur laborioſa.

Deinde eximuntur, qui damni vitandi, vel notabilis lucri (cuius occaſio non ſemper datur) capiandi cauſa laborant, etiamſi ex officio non ſoleant; vt qui ad nundinas proficiſcuntur, præſertim pedites; vel ad alia negotia, quæ commodè differri nequeunt. Denique omnes, qui officio ſuo fungi nequeunt cum ieiunio, etiamſi labor non ſit niſi ingenij: quia parum refert qualis ſit labor, ſi non patitur ſecum ieiunij vſum.

44 *§. Pietas.* Ob *pietatem* excuſantur omnes, qui operibus præſtantioribus vel maioris momenti incumbunt, quæ ipſi vnà cum ieiunio perficere nõ poſſunt: qualia ſunt opera miſericordiæ ſpiritalia & corporalia, & opera Religionis: vt concionari, docere, viſitare infirmos, adminiſtrare Sacramenta, ornare templa, peregrinari ad loca ſancta: ſi tamen hæc nõ poſſint commode differri. Ratio eſt, Quia Eccleſia ita præcipit ieiunia, vt alia officia pietatis, quæ pro tempore & loco ſe offerunt, nolit impedire. vnde non eſt neceſſe vt hæc fiant ex voto, aut præcepto ſuperioris, vt docet Nauar. num. 18. Male tamen facit, qui peregrinationem, quam commodè poterat differre, potiùs inſtante ieiunio quàm alio tempore ſuſcipit, vt ieiunio non teneatur. Excuſatur etiam coniunx, qui cum ieiunio debitum reddere coniugi non poteſt: & vxor, quam maritus ieiunare non permittit, eò quòd metuat eius valetudini, vel formæ, aut quia putat eſſe nimis debilem, &c. vt notat Tabiena, v. Ieiunium, num. 20. & Silueſt. num. 15. Nauarrus nu. 16. Secùs ſi fortè maritus id faciat in contemptum Eccleſiæ; vt ſi hæreticus vellet vxorem cogere, vt hac ratione oſtendat vxoris facto ſe poteſtatem Eccleſiæ aſpernari; tunc enim potiùs mors appetenda quàm parendum.

45 Circa prædicta Notandum eſt, Cùm ieiunium Eccleſiæ duo contineat, abſtinentiam à cibis vetitis, & abſtinentiam à ſecunda refectione, vt dubitat. 3. dictum eſt: quæ de exemptione ab ieiunij præcepto dicta ſunt, intelligenda potiſſimùm de exemptione à præcepto, qua parte vetat abſtinẽtiam à ſecunda refectione; non autem quâ abſtinẽtiam à carnibus & cibis vetitis: hæc enim ſunt diſtincta præcepta. pauci enim ſunt quibus concedatur vſus ciborum vetitorum: plurimi quibus ſecunda refectio. Vbi tamen eſt euidens neceſſitas, etiam cibi vetiti conceduntur, abſque vlla Superioris diſpenſatione. In dubio opus eſt diſpenſatione Superioris, qui reſpectu ſæcularium eſt Ordinarius, & illo abſente, Parochus: nam & huic ob creberrimos & quotidianos caſus, poteſtas in hac lege Eccleſiæ diſpenſandi conceſſa eſt, vt paſſim DD. notant: reſpectu Religioſorum, Prælatus Regularis. Quibus tamen conceſſus vſus carnium, his etiam cenſetur permiſſa ſecunda refectio, vt docet Toletus lib. 6. cap. 3. quod tamen ex ſententia Caietani & Nauarri limitauerim, habere locum, ſi ratione debilitatis naturæ, vel corroborationis id conceſſum ſit: non autem, ſi quis a piſcibus abhorret, vel putantur nocere temperamento: tunc enim cauſa non ſubeſt cur gemina refectio concedatur.

Exemptio à ieiunio quomodo intelligenda.

In dubio.

Si conceſſus vſus carnis.

DVBITATIO VII.

Vtrùm peregrini teneantur ſpeciali ieiunio loci in quo verſantur.

HÆc quæſtio pendet ex illa generali, Vtrùm peregrini, ratione tranſitus vel hoſpitij teneantur conſuetudinibus loci, vbi verſantur. quam fuſe tractat noſter Sancius lib. 3. de matrimonio diſput. 18.

Reſpondeo breuiter, & Dico Primò, Si peregrinus venerit eò vt ibidem conſtituat domicilium, ſtatim contracto domicilio tenetur ſeruare ieiunia, feſta, & alias loci illius conſuetudines, ſicut alij ciues. In hoc conueniunt omnes Doctores: nam hoc ipſo, quo ibi conſtituit vel contrahit domicilium, deſinit eſſe peregrinus, & fit incola, & pars illius Reipub. ac proinde incipit obligari illius legibus & conſuetudinibus. 46

Conſtituens domicilium.

Ad contrahendum autem alicubi nouum *domicilium*, requiritur vt incipias ibi habitare cum animo perpetuò manendi, vt ex communi ſententia Doctorum docet Silueſter v. Domicilium num. 2. & Sancius 3. de matrim. diſput. 23. Vnde ſi venias cum animo manendi ſolùm ad tempus aliquot annorum, ſicut ſtudioſi ad Academias, non contraxiſti domicilium. In dubio tamen an ſtatuerit quis manere perpetuò, præſumitur voluiſſe (ac proinde habere domicilium) ex habitatione decennali, vt iidem tradunt. Quòd ſi quis duobus locis, viciſſim habitet cũ animo ita perpetuò faciendi, in vtroque domicilium habebit, vt Silueſter num. 2. & alij docent. Vnde conſuetudinibus loci, vbi præſens fuerit, tenebitur. Domicilium autem ſemel contractum non amittitur animo recedendi: ſed requiritur vt reipſa deſerat, ita vt non dicatur ibi ampliùs habitare. vnde non deſinet obligari, donec reipſa recedat.

Dico Secundò, Etiamſi non conſtituat ibi domicilium, ſed ſolùm cogitet manere per maiorẽ anni partẽ, tenetur ſimiliter ieiuniis loci & aliis conſuetudinibus. Hãc etiam credo eſſe communem ſententiam: quia plerique DD. etiam ſtrictiùs loquuntur. Probatur, Quia etſi talis habitatio non eſt ſufficiens ad contrahendum domicilium abſolutè: ſufficit tamen ad domicilium parochiale, & ad contrahendam parœciam quoad omnia Sacramenta neceſſaria, vt docet Silueſter v. Domicilium nu. 2. & Angelus eodem, & vterque v. Parochia, nam hoc ipſo, quo quis cum tali animo incipit habitare alicubi, fit parochianus illius loci, & ſubiectus illi parœciæ quod nõ ſolùm verum eſt quoad Sacramenta neceſſaria, ſed ſimpliciter quoad omnia eccleſiaſtica, vt Confirmationem, Matrimonium, ſepulturam, diſpenſationem votorum, &c præter Sacramentum Ordinis (ſub quo intellige etiã primam tonſuram) vt benè oſtendit Sancius diſput. 23. & tenent plerique 47

Manens per maiorem anni partem.

rique recentiores, vſuſque confirmat: ergo etiam talis habitatio eſt ſufficiens ad contrahendam obligationem ſtatutorum & conſuetudinũ loci.

48 Sed difficultas eſt, Vtrùm obligetur, ſi non ſtatuerit ibi tanto tempore manere; ſed minore anni parte? Sancius probabilius cenſet non teneri, ſi ſcandalum abſit, & illa in loco domicilij non obligent. Primò, Quia tali manſione non contrahitur parœcia, ſeu obligatio Sacramentorum in illo loco percipiendorum: ergo nec conſuetudinũ loci. non enim videtur eſſe maior ratio in his, quàm in illis. Secundò, Quia illæ conſuetudines ſolùm obligant ibi habitantes: ſed qui ſolum minore parte anni ibi verſatur, non cenſetur ibi habitare: ergo. Maiorem docet Ioannes Medina C. de ieiunio, q. 10. dicens non obligari eos, qui illuc aliunde conueniunt non animo habitandi. Idem apertè inſinuat Paludanus d. 15. q. 4. artic. 3. D. Anton. p. 2. tit. 6. cap. 2. §. 2. Silueſt. v. Ieiunium nu. 7. & multi alij. Quod confirmatur, quia Epiſcopus loci & Magiſtratus non poſſunt obligare niſi ſuos ſubditos, qui ſunt ſoli incolæ. Minor probatur, quia à minore parte non fit denominatio, ſed ſolùm à maiore. Tertiò, Quia hæc ſententia eſt media inter eam, quæ requirit domiciliũ, quæ eſt nimis laxa; & inter eam, quæ ſolùm trãſitum, vel vnius diei præſentiã, quæ eſt nimis ſtricta: nec commodior terminus videtur poſſe aſſignari, quàm is, qui à DD. aſſignatur ad contrahẽdã parœciã. Nec obſtat verſiculus ille vulgatus,

Si fueris Romæ, Romano viuito more,

Et ſi ſis alibi, viuito ſicut ibi. Nec illud D. Ambroſij, quod refert D. Auguſtinus ep. 118. c. 2. *Ad quamcunque Eccleſiam veneris, eius morem ſerua.* quia hæc continent non præceptum, ſed bonum conſilium, ſepoſito ſcandalo, vt ex toto Auguſtini diſcurſu, & ex Gloſſa in cap. Illa. diſt. 12. colligitur.

49 Hæc ſententia eſt probabilis; eaque non ſolùm de peregrinis, qui alibi fixum domicilium habent, ſed etiam de vagis, qui nuſquam firmam ſedem obtinent, intelligi poteſt. Nam eadem ratio in illis locum habet, nimirum quia non ſunt incolæ aut inhabitantes; & DD. generaliter loquũtur, nec diſtinguunt hoc loco inter peregrinos & vagos; ſed volunt omnes alienigenas, qui veniũt animo non manendi, non teneri. Ita Paludanus, D. Anton. Silueſter, & Medina ſuprà. Nec obſtat quod poſſint percipere Sacramenta vbicumque ſe inueniunt; quia illud eſt priuilegium, non obligatio: ad nullam enim in particulari aſtringuntur parœciam; niſi per maiorem anni partem aliquo loco conſiſtere decreuerint. Neque abſurdũ videri debet, eum, qui nuſquam ſiſtit, nullis ſtatutis particularium locorum teneri. Verùm etſi hæc probabilia ſint, tamen

50 Dico Tertiò, Cõtrariam videri veriorem, ſpectata conſuetudine fidelium paſſim recepta. Probatur Primò, Quia fideles non ſolùm rudes, ſed etiam doctiores paſſim vbiq; putant ſe obligari ad ieiunia & feſta locorum, vbi ipſos verſari contigerit, ſi cõſtituerint ibi ad aliquot dies manere: adeò vt ſi quis deprehenderetur veſci carnibus die ieiunij, vel violare feſta, puniretur ab Ordinario tamquam tranſgreſſor: maximè ſi duos vel tres menſes ibi manſiſſet: atqui conſuetudo ex tali opinione orta inducit obligationem, nõ minùs quàm lex vniuerſalis: non enim alio modo id quod antè non obligabat, incipit per conſuetudinẽ eſſe obligatorium, quam quòd homines putent ſe obligari, & incipiant illud paſſim tamquam obligatorium ſeruare, vt communiter Doctores tradunt. Itaque cùm conſuetudo ſeruandi aliquod ſtatutum, vel conſuetudinem, etiam liberam, ex opinione obligationis inducat obligationem: & hæc conſuetudo talis ſit: videtur omnino inducere obligationem. Nec refert, quòd hæc conſuetudo orta ſit ad ſcandalum vitandum: quia non reſpicitur ex qua occaſione vel cauſa impulſiua inducta ſit, quando tamquam abſolute obligatoria eſt inducta: ſicut enim vitatio ſcãdali eſt ſufficiens ratio ad aliquid abſolute vetandum per legem, ita etiam ad abſolutè vetandum per conſuetudinem.

Dices, Conſuetudo populi non poteſt inducere obligationem legis eccleſiaſticæ: quia populus non poteſt ferre legem eccleſiaſticam. Eiuſdem autem poteſtatis eſt obligare conſuetudine & obligare lege. Reſp. Conſuetudinem talem non habere vim legis directè ex voluntate populi, ſed ex tacito vel expreſſo conſenſu Ordinarij loci: qui hoc ipſo quod ſinit illam obſeruari tamquam obligatoriam, & non contradicit, cenſetur eam approbare, eique vim legis dare: & poteſt populum cogere vt eam ſeruet. Nec obſtat quod Ordinarius non videatur peregrinos poſſe obligare, ſed ſolum incolas: quia quamdiu in loco ipſius iuriſdictionis verſantur, poteſt eos communibus ſtatutis, quatenus id ad bonam adminiſtrationem ſui populi eſt neceſſarium aut expediens, obſtringere. Imò Iure gentium id videtur receptum, vt omnis Princeps poſsit in ſua ditione exteros, quamdiu ibi verſantur, legibus ſuis cõſtringere, & delinquentes punire. Id enim eſt neceſſarium ad bonum commune, ne illi ſuis moribus vel actibus populo ſint damno vel ſcandalo. Sic conſtituuntur à magiſtratibus in diuerſis locis pretia rerum, quæ etiam externi in vendendis ſuis mercibus ſeruare tenentur. Sic prohibetur armorum certi generis delatio, rerum quarumdam exportatio, importatio, diſtractio, & ſimilia, quæ etiam ad exteros tranſeuntes pertinent. Simili modo prohibentur vitia ſub grauibus pœnis, quæ etiã externis ea committentibus infliguntur, etiamſi inter ſe abſque iniuria alicuius incolæ peccauerint. Ex quibus fit vt etiam ſtatuta particularia ieiuniorum & feſtorum externos obſtringere poſsint, qui eo tempore intra diœceſim vel oppidum, vbi ſeruanda ſunt, verſantur.

Secundò, Quia id eſt magis conſentaneum rationi, & moraliter neceſſarium, vt alij præceptũ ſeruent: ſi enim peregrini poſſent veſci carnibus & cœnare, magna daretur occaſio iis, apud quos verſantur, ſe illis cauſà hoſpitalitatis & amicitiæ adiungendi, & violandi præcepti: idque probat quotidiana experientia, quando aliquis tempore ieiunij accedit foris, vel recedit: nam ſub prætextu tractandi amici, qui cauſa itineris non obligatur, hoſpes & domeſtici ſimul comedunt, & præceptum ieiunij violant. Vnde ob hãc cauſam puto Epiſcopum loci poſſe etiam peregrinos ibidem per aliquot dies ſubſiſtentes obligare vt ſe aliis accommodent.

Tertiò, Quando quis eſt extra ſuum oppidum, non obligatur ampliùs ieiuniis & feſtis oppidi, vt ſtatim dicemus: ergo par eſt vt ſubeat

obl.

Si minore anni parte.

Sententia quorumdam, non obligari tales.

Et probabilius.

Contraria videtur verior.

Conſuetudo.

An ordinarius poſſit obligare peregrinos.

obligationem loci in quo verſatur: qui enim ſentit commodum, debet etiam ſentire onus, iuxta 55. regulam Iuris.

Hanc ſententiam tenet Driedo lib.1. de libertate Chriſtiana, cap.17. circa medium, vbi probat illam ex D. Auguſtino, Couarruu. lib. 4. variar. cap.20. num.8. vbi pro ea adducit Imolam, Bonifacium & Zarabel. in Clement. 2. de celebratione Miſſarum, & Maiorem d. 15. quæſt. 5. eamque probat ex cap. Illa d. 12. vbi referuntur verba diui Auguſtini ex epiſt. 118. cap. 2. Nauar. cap. 13. num. 5. in fine, & cap. 23. num. 110. vbi prætes dictos adducit Panormitanum, addens, communi conſuetudine ita ſeruari. Lopez 1.p. cap. 52. & alij multi.

51 Non tamen ita ſtrictè intelligendam puto, vt ſatione ſimplicis tranſitus obligetur: non enim conſuetudo id tam ſtrictè obſeruat. Vnde ſi eodem die, quo venit, vel poſtridie cogitet diſcedere, non tenetur. ſecùs ſi integro die, vel pluribus ibi manere ſtatoerit, multóque magis, ſi aliquot hebdomadis, vel menſibus, tunc enim poſtridie quàm venit, debet ſe conformare: quia talis dicitur ibi manere, & habitare pro tempore. quòd ſi ab initio non ſtatuit ibi manere, & ſingulis diebus captet occaſionem redeundi, non puto teneri etiamſi fortè non proficiſcatur, quia non cenſetur ibi vllo die manere, ſed eſſe aſſiduè veluti in tranſitu. Quod intelligo, ſi putet ſe eo die profecturum. alioquin ſi putat ſe manſurum, videtur teneri ad ieiunium illius diei; quia pro illo die non ſe habet per modum tranſeuntis, ſed manet ibi toto tempore quo præceptum obligat. Similiter videtur teneri in dubio an ſit profecturus: quia certus eſt ſe iam eſſe in loco vbi præceptum ieiunij obligat, & non conſtat ei de profectione, per quam eſſet excuſandus. Idem dixerim de Sacro, ſi die feſto particulari illius loci maneat ibi toto tempore, quo hoc præceptum implendum eſt, hoc eſt, vſque ad meridiem. alioquin ſi durante illo tempore exiuerit terminos loci, extra quos non extendit ſe illud feſtum, non videtur teneri.

Non ſufficit ſimplex tranſitus.

52 Petes. Vtrùm is qui expleuit ieiunium Quadrageſimæ, vel aliud, ſi venerit ad locum vbi nondum illud eſt peractum, (vt ſæpè modò fit ratione noui Kalendarij, non vbique recepti) teneatur ibidem rurſus ieiunare, & à carnibus abſtinere?

Qui ieiunium vnò loco expleuit.

Reſpondeo, Non teneri, quia præceptum illud iam impleuit in ſua Eccleſia. vnde etiamſi conſtitueret ibi domicilium, non teneretur: quia etiamſi per hoc domicilium dicatur contrahere omnes obligationes ciuium illius loci, id tamen ſolùm eſt intelligendum de obligationibus particularium ſtatutorum & conſuetudinum loci, non autem præceptorum communium toti populo Chriſtiano, quibus iam ſatisfecit. Cauendum tamen ne alij inde ſcandalizentur. Idem dicendum de celebratione feſtorum & communione Paſchali.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ciuis teneatur peculiari ieiunio ſui oppidi, dum abſens eſt.

53 PAludanus d. 15. q.4. art. 3. putat eum teneri, donec alibi incipiat habitare, & ſtatutis illius loci obligari. Ratio ipſius eſt, quia par eſt quemque obligari ſtatutis ſui loci, donec incipiat adſtringi ſtatutis loci alterius: ſicut Iudæi tenebantur ad legalia, donec poſt Chriſti mortem cœperunt obligari ad euangelica Sacramenta: atqui non incipit obligari ſtatutis loci alterius, niſi incipiat ibi eſſe animo habitandi: ergo ſi ſolùm tranſeat, vel maneat ad breue tempus, manet obſtrictus legibus & conſuetudinibus ſui loci. Idem ex Paludano docet D. Antonin. p. 1. tit.7. cap.2. §.2. in fine, & Silueſt. v. Ieiunium. num.7.

Sed contraria ſententia eſt multò probabilior, & ferè communis, quam tenet Driedo, Nauarrus, Couarruu. & Lopez ſuprà, & alij, quos iſti citant. Denique Sancius lib.5. diſput 8. vbi complures adducit. Probant DD. communiter ex cap. Illa. d. 12. deſumpto ex D. Auguſtino epiſtola 118. cap. 2. vbi adducit Ambroſium reſpondentem ſibi in hæc verba: *cùm Romam venio, ſabbato ieiuno; cùm Mediolani ſum, non ieiuno: ſic & tu ad quamcumque fortè Eccleſiam veneris, eius morem ſerua, ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalum, nec quemquam tibi.* Vbi apertè indicat, licitum fuiſſe B. Monicæ, exiſtenti Mediolani, non ſeruare ieiunium ſuæ patriæ, eò quòd in loco, vbi tunc præſens erat, non ieiunaretur. Idem confirmatur ex illo verſiculo, *Si fueris Romæ*, &c. Ratio eſt, quia ſtatuta & conſuetudines locales ſunt veluti affixa loco, & ligant ratione exiſtentiæ in loco. vnde ſtatuta Epiſcopi non ligant extra territorium, & excommunicatio ab eo lata in fures, non incurritur à ſubditis furtum extra territorium committentibus, vt habetur cap. 2. de conſtitution. in 6. quia extra territorium Ius dicenti non paretur impunè, vt ibidem dicitur. 54

Probabilius eſt, peregrinū non teneri ſtatutis ſui loci.

Hinc ſequitur Primò, Vbi incolæ, vel parochiani poſſunt veſci carnibus, vel ouis, certis diebus, ibidē id poſſe etiam peregrinos, etſi illo tempore in oppido vel parœcia illorum non liceat, & illi eodem die domum ſint reuerſuri, vel ab ea diſceſſerint. Vnde Luſitani & Nauarri per Caſtellam iter agentes poſſunt diebus ſabbati comedere extrema & viſcera animalium, quamuis id in patria eorum ſit illicitum, vt Nauarrus cap. 13. n. 5. Couar. ſuprà, & alij DD Hiſpani tradunt. 55

Poſſunt ſe accommodare incolis in cibis.

Secundò, Quando eſt feſtum in vna parœcia oppidi, in altera autem non eſt, vt interdum fit, poſſunt ſubditi parœciæ in qua eſt feſtum, extra limites ſuæ parœciæ laborare. Hi tamē manè debent audire Sacrum, iuxta Nauarrum ſupra, quia præceptum, in loco vbi vim habet, ipſum deprehendit. Confirmatur, Quia præſcius impedimenti ſuperuenturi, quod ab implendo præcepto impediet, tenetur præuenire: vt ſi tempore Paſchali poſterioribus ſeptem diebus à communione es impediendus, teneris prioribus communicare, vt præceptum impleas.

In feſtis celebrandis.

Aduerte tamen, etſi hæc ſententia Nauarri ſit tutior, alteram tamen eſſe valdè probabilem, vt Sancius ex quibuſdam doctis recentioribus teſtatur, nimirum tales non teneri ad Sacrum, ſi durante adhuc commoditate implendi præcepti, ſint futuri extra limites loci: nam quamdiu adhuc ſupereſt illa commoditas, non peccant cōtra præceptum non audiendo, dum verò ſunt extra limites loci, deſinunt obligari. Neque tenentur præuenire, audiendo ante abitum; quia tunc ſolùm tenemus præuenire, quando manente vi præcepti, ſeu noſtra ſubiectione, impediendi ſumus, 56

An teneatur audire Sacrū.

vt cùm quis manēs in loco vbi viget pręceptum, videt ſe horis poſterioribus impeditum iri.; ſecùs verò quando intra tempus implendi deſinet eſſe ſubditus præcepto. Ratio eſt, Quia quando præcipitur vt intra tale tempus hoc vel illud facias, intelligitur tacita conditio, Si toto illo tempore ſubditus præcepto manſeris. vnde ſi te contigerit interea eximi à ſubiectione præcepti; ſiue per diſpenſationem, ſiue alio modo, non teneberis tempus exemptionis præuenire. Ex quibus patet reſponſio ad argumentum.

Diſcedens ex oppido vbi non eſt ieiunium.

57 Tertiò, Qui manè diſcedit ex oppido, vbi non eſt ieiunium, poteſt comedere, etiam carnes vt alij, etiamſi veſperi, vel meridie peruenturus ſit ad oppidum domicilij vbi abſtinetur. hoc tamen loco non poterit carnibus veſci; quia in loco domicilij ſtatim eius legibus tenetur. Poterit tamen cœnare, quia ieiunio ſemel violato non tenetur à cœna abſtinere, quòd ſi nondū violatum eſt, tenetur illud ſeruare, & à ſecūda refectione abſtinere.

58 Quartò, Qui diſcedit manè ex oppido domicilij vbi eſt ieiunium, peruenturus ad locum, vbi non eſt ieiunium, non poteſt quidem in loco domicilij veſci carnibus; quia quamdiu ibi eſt, obligatur præcepto abſtinendi à carnibus, ſicut alij, poteſt tamen ſumere ientaculum, vt rectè docet Sancius, ſi certus ſit ſe peruenturum ad locum illi præcepto non ſubiectum. Ratio eſt, Quia non tenetur illo die abſtinere à ſecunda refectione, cùm in loco, quò peruenturus eſt, poſſit ſecundò & tertiò comedere; ergo poteſt primam refectionem ſumere manè antequam diſcedat. quicumque enim poteſt intra diem bis comedere, non tenetur illo die præcepto ieiunij quoad vnicam refectionem, vt ſuprà dub. 3. oſtenſum eſt.

Qui recedit è loco vbi adhuc durat Quadrageſima in alium vbi tranſacta.

59 Petes, Vtrùm is qui durante Quadrageſima in oppido vbi verſabatur, recedit aliò, vbi illa iam eſt tranſacta, teneatur ibi etiam perficere. Res eſt, quæ quotannis accidit ob mutationem Kalendarij, quibuſdam locis non recepti. Videntur teneri; quia hoc præceptum eſt generale: ergo obligat vbique, & vbique impleri debet.

Non obligari.

Contrarium verius fortaſſe alicui videri poſſit, ob rationem illam generalem, quòd poſſit ſe moribus eorum, quibuſcum viuit, accommodare. Confirmatur; Quia qui primis quatuor diebus Quadrageſimæ veniunt Mediolanum, non tenentur ieiunare, vt communis in Italia eſt opinio; eò quòd ieiunium illud ibi nondum ſit inchoatum: ergo etiam qui veniunt aliquò, vbi iam eſt tranſactum, non tenētur; ſed poſſunt ſe incolis accommodare. Idem dicendū de Feſtorum celebratione.

De confeſſione annua, & communione, alia eſt ratio; nam qui in Paſchate non impleuit, tenetur poſteà ad primam opportunitatem, iuxta veriorem ſententiam: hoc enim onus abſolutè perſonam, abſque reſpectu ad locum, afficit.

Ad rationem.

60 Ad rationem Reſpondeo, Etſi ieiunium Quadrageſimæ obliget omnes, & vbique; non tamen omnino abſolute, ſed ſub tacita conditione, ſi ſint in loco vbi nondum eſt expletum, ſicut feſta communia. Hæc ſententia videtur ſatis probabilis, ſi loquamur de iis, qui non in fraudem ieiunij, ſed bona fide negotiorum cauſa locum mutant, præſertim cùm valde difficile ſit in conuictu humano ſeorſim ab aliis ſeruare ieiunium, ceteris omnibus a ieiunij lege ſolutis, & minimè ieiunantibus

Contrariam tamen ſententiam etiam valdè probabilem ſentio, & in praxi ſuadendam: neque dubium eſt quin Eccleſia ſic poſſit obligare.

DVBITATIO IX.

Vtrùm tempora ieiunij ab Eccleſia ſint rectè determinata.

D. Thomas art. 5.

Reſpondeo affirmatiuè: cùm enim ieiunium vſurpetur ad expiationem peccatorum, & eleuationem mentis in Deum, illis maximè temporibus indicitur ab Eccleſia, quibus in hæc pręcipuo quodam ſtudio eſt incumbendum, nimirum ante ſolemnitatem Paſchalem, Quatuor anni temporibus, quibus Eccleſię miniſtri ordinandi, & in Vigiliis maiorum Eccleſiæ Feſtorum. 61

Ieiunium Quadrageſimæ cur tempore verno.

Ac Primò quidem, ieiunium Quadrageſimæ indicitur tempore verno ante ſolemnitatem Paſchæ, ob quatuor potiſſimùm cauſas. Primò, Quia maximè illo tempore vacandum fidelibus orationi, & recolendis iis, quæ Dominus pro nobis geſſit, præſertim paſſione, morte, & reſurrectione. ad hoc autem præſtandum aptiſſima diſpoſitio eſt ieiunium. Secundò, Quia tunc debent ſe parare ad confeſſionem, & Euchariſtiam, agendo pœnitentiam, caſtigando carnem, & gratiam à Domino vitæ emendandæ impetrando, ad quæ omnia nihil accommodatius ieiunio: vnde in Collecta dicitur, *Deus, qui Eccleſiam tuam annua quadrageſimali obſeruatione purificas*. Tertiò, Iſtud tempus eſt ieiunio accommodatiſſimum, ratione caſtitatis, & vt caro non dominetur ſpiritui. nam verno tempore natura maximè incitari ſolet ad libidinem, ob ſanguinis & ſpirituum augmentum ac feruorem, Itaque parſimoniâ victus & vſu ciborum refrigerantium, minúſque alentium comprimenda. Quartò, Eſt aptiſſimum ratione valetudinis, vt nuper Clar. Medicus D. Vitingus edito libello eruditè oſtendit: tunc enim humores augeri & efferueſcere incipiunt: vnde opus eſt detractione, & temperatione per medicamenta catbartica, & ſanguinis miſſionem, quorum locum ſaluberrimè ſupplet ieiunium, vt inquit D. Baſilius orat. 2. de ieiunio. 62

Cur eo dierum numero.

Porrò hic numerus dierum potiùs quàm alius eſt definitus. Primò, Vt Dominum aliquo modo imitemur, qui vnico ſolido ieiunio hunc numerum impleuit. Secundò, Ob varia myſteria huius numeri, quibus deſignatur tempus huius vitæ eſſe tempus pœnitentiæ. vnde & Moyſes 40. dies in deſerto ieiunauit, vt Legem acciperet: & Elias totidem dies, per deſertum fugiens Iezabel, & ad montem Dei Oreb proficiſcens. Filij Iſraël 40. annos in deſerto peregrinati ſunt, & 24. manſionibus ad terram promiſſionis peruenerūt. Denique diluuium 40. dierum pluuia totum mundum inundauit, eumq́ue peccatis expiauit. vide Ambroſium, ſer. 23. 24. & 34. Chryſoſt. hom. 1. in Geneſim, Cyprianum, ſer. de ieiunio Chriſti. Tertiò, Quia ſic Domino, cui de omnibus decimas dari lex iubet, ſoluimus decimas dierum anni, vt pulchrè tradit Gregorius hom. 16. in Euangel. conſtat enim annus diebus 365. huius numeri decima pars ſunt 36. Primis Eccleſiæ temporibus, Quadrageſimæ ieiunium propriè ſolùm 63

conſta

conſtabat ſex hebdomadibus ſeu 36. diebus. & inchoabatur à Dominica Quadrageſimæ, vt habetur cap. Quadrageſima. diſt. 5. dicebatur tamen ieiunium Quadrageſimæ includēdo Dominicas, etſi illis non ieiunabatur. Poſtea Teleſphorus, qui fuit nonus Pontifex, addidit ſeptimam hebdomadam pro Clericis, nimirum eam, quæ eſt à Dominica Quinquageſimæ, vt patet cap. Statuimus. dubit. 5. Verùm quia hæc lex moribus vtentium non eſt approbata, (vt Gratianus ad cap. In iſtis, ait) vel certè contraria conſuetudine eſt abolita, præterquam in quibuſdam Monaſteriis, modò non obligat. Multi tamen pij viri abſtinentiam carnium à Quinquageſima incipiunt.

64 Manſit autem in Eccleſia conſuetudo inchoandi hoc ieiunium à feria quarta Quinquageſimæ; tum vt 40. dies ieiunij expleantur; tum quia olim per totum annum extra tempus Paſchale, feria quarta & ſabbato ieiunabatur: & ita etiamſi ſolùm 36. dies propriè ad Quadrageſimam dicerentur pertinere; tamen reipſa erant 39. aſſumptis tribus ex hebdomade Quinquageſimæ.

Ieiunium feria 4. & 6. De ieiunio feriæ, quartæ & ſextæ, conſtat ex Epiphanio hæreſi 75. vbi dicit hoc ab Apoſtolis inſtitutum, & toto orbe receptum.

Sabbati ieiunium. Sabbati ieiunium etſi non vbique, tamen in Eccleſia Romana & in Africa receptum erat, vt conſtat ex D. Auguſtino epiſt. 118. cap. 2.

65 *Quatuor temporum.* Ieiunium Quatuor temporum reſpondet quatuor anni quadrantibus, quibus inſignes exiſtunt aëris & corporum mutationes; nimirum veri, æſtati, autumno, hiemi. Olim ſolùm ter celebrabatur, ſed Calixtus I. epiſt. 1. conſtituit quater fieri, vt habetur c. 1. Ieiunium, d. 76. Quibus autem temporibus fieri debeat, ſtatuit Vrbanus I. cap. 4. Statuimus d. 76. vbi multa alia de hoc videre licet, & apud Couar. lib. 4. var. c. 20. n. 9.

Ex his colligi videtur, ieiunium feriæ quartæ, ſextæ, & ſabbati per annum non ita ſtrictè obligaſſe, niſi ad abſtinentiam carnium: alioquin ſuperfluum fuiſſet inſtituere ieiunium Quatuor temporum.

66 *Ieiunia vigiliarum.* Ieiunia vigiliarum ſunt iſta, vigiliæ Natiuitatis Domini, & Aſſumptionis B. Virginis: vtrumque habetur cap. 1. de obſeru. ieiun. Vigiliæ omnium Apoſtolorum, excepta vigilia Philippi & Iacobi, & Ioannis Euangeliſtæ. Ita habemus c. 2. eodem, vbi Innocentius III. *Conſultationi tuæ taliter reſpondemus, quòd omnium Apoſtolorum vigiliæ ſunt in obſeruatione ieiunij celebrandæ, præter vigilias Apoſtolorum Philippi & Iacobi, & B. Ioannis Euangeliſtæ: quoniam ipſorum ſolemnitas intra ſolemnitatem Paſchalem, illius autem intra Natalem Domini celebratur.* Vnde patet, Concilium Prouinciale non poſſe ieiunium vigiliæ ſanctorum Bartholomæi, Matthæi, Iacobi, vel Thomæ tollere, quia non poteſt tollere legem aut conſuetudinem Eccleſiæ vniuerſalis. Si tamen in aliquo loco longa conſuetudine receptum eſſet vt illis diebus non ieiunetur, excuſaret à peccato: ſicut enim conſuetudo poteſt tollere obligationem ſeruandi feſti S. Bartholomæi, vt habetur d. cap. 2. ita etiam obligationem ieiunij. eadem eſt ratio aliorum feſtorum & ieiuniorum, quamquam difficilius ſit conſuetudinem contra illuſtriora inualeſcere, quam contra minus illuſtria.

Quatuor ieiunia ex conſuetudine. Præter hæc ſunt quatuor ieiunia, quæ etſi Iure ſcripto non contineantur, tamē generali Eccleſiæ conſuetudine ſeruantur: Vigilia S. Ioannis Baptiſtæ, S. Laurentij, omnium Sanctorum, & Pentecoſtes, vt communiter tradunt DD.

Ex his patet, ieiunia, ad quæ iure ſcripto obligamur, eſſe 56. nimirum quadraginta in Quadrageſima, nouem ratione Quatuor temporū, (nam tria incidunt in Quadrageſimam) & ſeptem vigiliarū. His adde quatuor vigiliarum ex conſuetudine, & prætereà quæ cuiq; loco ſunt peculiaria. 67 *Ieiunia 60.*

Petes, Vtrùm Dominico die fas ſit ieiunare? *An die Dominico.*

Reſpondeo, Si non fiat ex aliquo errore, vt fiebat à Manichæis, nec ex contēptu moris eccleſiaſtici, & ſcandalum abſit, poſſe ex aliquo honeſto motiuo fieri. vnde & multi Eremitæ diebus Dominicis ieiunabant, vt ex vitis Patrum conſtat. 68

DVBITATIO X.

De ieiunij commodis.

MAxima commoda adfert ieiunium, ſed potiſſimùm quinque. Primò, Præſtat corpori bonam valetudinem, & agilitatem, arcendo omne pænè genus morborum; nam ferè omnes morbi ex eo proueniunt, quòd homo plus ingerat quàm natura poſſit rectè conficere ac diſpenſare, & ſuperflua diſcutere Hinc vertigines, apoplexia, paralyſis, & varij capitis dolores: hinc tuſſes, aſthmata, & phthiſis, & pectoris mala: hinc variæ cruditates & lancinationes in ſtomacho: ileus, colica, dyſenteria, diarrhœa in inteſtinis: obſtructiones in meſenterco, in hepate, in ſplene: calculi in renibus: hinc omnes morbi articulares: hinc crudis humoribus corruptis multæ febrium ſpecies. vnde meritò dixit Demetrius Epagomenus: Ἀδδηφαγία καὶ πολυποσία πλείστων νοσημάτων αἰτία. *Saturitas & larga potio plurimorum morborum cauſa*, & vulgò dici ſolet, *Plures occidit gula, quàm gladio.* 69 *1. Bona valetudo.*

Ieiunium verò cauſas morborum tollit: nam facit vt perfecta ſit concoctio, & facilè conſumit & diſcutit quidquid ex prima, ſecunda, vel tertia concoctione eſt ſuperfluum, quod alioquin iſtorum morborum eſt cauſa. Hinc Cyprianus, vel quicumque eſt auctor ſerm. de ieiunio Chriſti, *Ieiunium carnes azymas mundas, & ſolidas, & putredines, quæ ex adipe prodeunt, conſumit & ſiccat.*

Secundò, Longæuitatem præſtat: dum enim arcet vel conſumit humores naturam grauantes, & calorem natiuum opprimentes, vis naturę manet integra & ſui iuris, vitamque extendit quamdiu naturaliter produci poteſt: ita vt homo non niſi mero ſenio, & naturæ defecto viuere deſinat. Confirmatur, Quia pleriqque ante iſtam ætatem morbis oppreſſi decedunt: quos morbos ieiunium excludit. Denique exemplo ſunt Eremitæ, & multi SS. Patrum, qui vitam per ieiunium in extremam ætatem extenderunt, vt Paulus, Antonius, Hilarion. Hieronymus, Romualdus, Franciſcus à Paula, & alij innumeri. 70 *2. Longaeuitas.*

Neque eſt quòd hic recurrat quis ad miraculum. quia ferè omnes ieiunio dediti, qui aliis laboribus fracti non fuēre, longæui fuēre. Noui Monaſterium feminarum, tenuiſſimo victu vtentium, vbi etiā ſexagenariæ & ſeptuagenariæ nondum inter ſeniores cenſentur: vt meritò dixerit Sapiens Eccleſ. 37. *Qui abſtinens eſt, adiiciet vitam.*

Tertiò, Carnis tentationes extinguit, eamque 71

3. Tentationes carnis ſedat. ſpiritui ſubiicit: hæ enim fere proueniunt ex copia humidi & calidi redundantis: ieiunium autem minuat & refrigerat. Ita natura comparatum eſt, vt ſanguis & ſuccus alendo corpori redundans, diſpenſetur in ſemen ad procreationem. tantum enim natura appetit in alimentis, quantum ſatis eſt ad proprij indiuidui conſeruationem, & ad ſpeciei propagationem. Sed iſtud vbi in ſanguinem conuerſum fuerit, ita diſtribuitur, vt primò inde quantum opus cedat alendo corpori: deinde quod ſupereſt faceſſit in ſemen ad generationem. Hinc illi ſtimuli libidinis, & imaginationes eò pertinentes. ſemen enim copioſum ſollicitat ad expulſionem, & ſimul vim phantaſticam congruentibus ad hoc imaginibus implet, vt difficillimum ſit illam aliò diuertere. Itaque qui his carere cupit, illi gula ieiunio frænanda, vt non plus alimenti ſumat quàm opus eſt ad corporis ſuſtentationem; ita vt nihil vel parum ſucci ſuperſit quod in ſperma abeat. Cyprianus ſerm. de ieiunio: *Ieiunio vitiorum ſentina ſiccatur, petulantia marcet, concupiſcentia languent, fugiunt abeunt voluptates, extinguitur ardentis Ætna incendium, & flammiuomus fornax Vulcani extincta intrinſecùs, mentes conterminos non adurit. Ieiunium, ſi diſcretione regatur, omnem carnis rebellionem edomat, & tyrannidem gulæ ſpoliat & exarmat. Ieiunium extraordinarios motus in cippo claudit & arctat, & appetitus vagos diſtringit & ligat.* Baſilius orat. 1. de ieiunio: *Anguſtias, quòd perinde atque in acie hinc atque hinc inſtructa ad conflictum, qui alteri parti fert ſuppetias, facit vt altera vincatur? ita qui carni ſe adiungit, expugnat ſpiritum: & qui ſtat à ſpiritu, carnem in ſeruitutem redigit. proinde ſi cupis mentem reddere validam, fac vt carnem domes ieiunio.* Auguſtinus libro de vtilitate ieiunij tomo 9. (videtur eſſe ſermo ad plebem) cùm dixiſſet non eſſe audiendum tentatorem, ſuggerentem: *Quid facis, quia ieiunas? defraudas animam tuam, tibi ipſe ingeris pœnam, tuus ipſe tortor es,* &c. ſubiicit *Reſponde ei per hanc ſimilitudinem: Si iumento fortè inſideres, ſi equo vtereris, qui te geſtando poſſet præcipitare, nónne vt ſecurus iter ageres, cibaria ferocienti ſubtraheres, & fame domares quem fræno non poſſes? Caro mea iumentum eſt: iter ago in Ieruſalem: plerumque me rapit, & de via conatur excludere: via autem mea Chriſtus eſt. ita exultantem non cohibebo ieiunio?* Denique omnes Sancti hoc præcipuè remedio ad carnem domandam vſi ſunt.

72 Quartò, Senſus externos & internos exacuit, ac proinde etiam intellectum ſerenat, & ad omnes ſuas functiones aptiorem reddit: cõſumptis enim humoribus & vaporibus caput opplentibus, magna ſerenitas oboritur menti, & facilitas ad ſtudia pulcherrimarum diſciplinarum, ad orationem, meditationem, & rerum diuinarum contemplationem, vt quotidiana experientia docet. Idem teſtantur Patres. Chryſoſtomus hom. 1. in Geneſim: *Ieiunium leues pennas animæ producit, vt in ſublime feratur, & ſumma contemplari queat, voluptatibúſque & omnibus quæ in hoc mundo habentur ſuauia, ipſa ſit ſuperior. Et ſicut leuiores naues maria faciliùs tranſeunt; contrà multis oneribus grauata ſubmerguntur. ita ieiunium leuiorem reddens mentem, efficit vt faciliùs huius vitæ pelagus tranſmittat, & in cælum, ac ea quæ in cælis ſunt reſpiciat, & nihili faciat præſentia; ſed vt vmbras & ſomnia, & ſi quid magis diffugere cenſeat,* &c. Leo ſerm. 2. de ieiunio *4. Senſus exacuit.*

decimi menſis: *Semper virtutis cibus ieiunium fuit: de abſtinentia prodeunt caſtæ cogitationes, rationabiles voluntates, ſalubriora conſilia: & per voluntarias afflictiones caro concupiſcentiis moritur, virtutibus ſpiritus innouatur.* Vbi aduerte, vocari *cibum virtutis*, quia virtus alitur & creſcit ieiunio. Sic ieiunium eſt alimentum animæ. ſicut enim cibus iſte corporalis impinguat corpus, ita ieiunium animam habiliorem & valentiorem reddit.

Quintò, Animam ad diuinas illuſtrationes aliáque chariſmata præparat, idque duplici ratione. Primò, Quia mens in ſereno verſans, aptior eſt à Deo tangi, & cæleſtia ſentire. etſi enim Deo volenti illuminare, nullum impedimentum aut ineptitudo hominis poſſit obſiſtere, ordinariè tamen requirit vt homo ſe diſponat, & quantum poteſt idoneum reddat. Secundò, Qui ſe à carnis ſolatiis auocant, merentur ſolatia ſpiritus. Cyprianus ſuprà: *Quotquot viros virtutum vidimus, ſine ieiunio non legimus aſcendiſſe: nec aliquid magnum moliti ſunt, niſi priùs abſtinentia præceſſiſſet.* & paulò antè: *Ieiunium Scripturarum delitiis paſcitur, contemplatione reficitur, gratia ſtabilitur, cæleſti pane nutritur. Danieli interpreti ſomniorum reuelatur ieiunio, & tres pueri de Babylonio egrediuntur incendio.* Baſilius orat. de ieiunio, fusè hunc locum proſequitur, allatis exemplis Scripturæ. Primùm de Moyſe, qui 40. dierum ieiunio cùm animum præparaſſet, admiſſus eſt ad colloquium Dei, & Legem accepit: idque tabulis ob peccatum populi fractis, ſecundò factum eſt. Deinde de Elia, *Eliam,* inquit, *magni illius miraculi ſpectatorem ieiunium fecit,* &c. De Daniele ſic ait: *Ac ne Daniel quidem ille ſapiens viſiones videre meruiſſet, niſi ieiunio reddidiſſet animam limpidiorem. ſiquidem è copioſiore paſtu, ceu fumoſi quidam vapores exhalantur, qui lucem S. Spiritus in hominis mentem irradiantem, quaſi denſa nubes interuenient, intercipiunt.* Eadem habet Chryſoſtomus hom. 1. in Geneſim. Adde, donum prophetiæ & miraculorum vix illi conceſſum, qui non eximius ieiunij cultor fuerit. 73 *5. Illuſtrationibus animam aptat.*

Sextò, Flagella impendentia auertit, & pro peccati reatu ſatisfacit. conſtat exemplo Niniuitarum, Ionæ 3. & Regis Achab, 3. Regum 21. qui flagellum impendens ieiunio redemerunt. Denique Prophetæ paſſim ad hunc finem ieiunium prædicabant; Ioël. 2. *Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio & fletu & planctu, & ſcindite corda veſtra,* &c. Matth. 3. *Progenies viperarum, quis demonſtrauit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.* Inter *fructus* ſeu opera pœnitentiæ, maximè ſemper habitum eſt ieiunium vt conſtat exemplis allatis, & aliorum, qui pœnitentiæ ſe dederunt. 74 *6. Flagella auertit.*

Septimò, Quæuis beneficia impetrat, præſertim orationi coniunctum. Cyprianus id fusè declarat: *Quoties* (viri ſancti) *aliquid à Deo obtinere conati ſunt, ieiuniis incubuere & lacrymis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni hærentibus, ſupplices beneficia poſtularunt, nec defuit prouentus,* &c. Danielis 10. *Noli metuere Daniel, quia ex die primo, quo poſuiſti cor tuum ad intelligendum vt te affligeret in conſpectu Dei tui, exaudita ſunt verba tua.* Illa autem afflictio erat per ieiunium, vt ex verbis præcedentibus conſtat. Matth. 17 de peſſimo genere dæmoniorum dicitur: *Hoc genus in nullo eiicitur, niſi in oratione, & ieiunio.* D. Thomas in difficultatibus ſacræ Scripturæ orationi iungebat 75 *7. Impetrandi vim habet.*

ieiu

ieiunium, vt à Domino intelligentiam impetraret, vt refertur in vitæ ipſius hiſtoria.

76 Octauò, Eſt meritorium mercedis apud Deum etiam vitæ æternæ, Matth. 6. *Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, ſed Patri tuo, qui eſt in abſcondito: & Pater tuus, qui eſt in abſcondito, reddet tibi*; nimirum mercedem cæleſtem, de qua mox ſubdit, *Theſaurizate vobis theſauros in cælo*, &c. Ieremiæ 35. Rechabitis, quòd obediuiſſent patri in abſtinentia vini, & manſione in tabernaculis, promittitur luculenta merces; nimirum vt non deficiat ex ſtirpe eorum ſtans in conſpectu Domini cunctis diebus. Denique, eſſe meritorium, eſt commune omnibus operibus bonis, in ſtatu gratiæ factis; vt orationi, & eleemoſynæ, vt ex Scripturis conſtat, quibus virtus orationis & eleemoſynæ commendatur: ergo etiam ieiunio, eſt enim opus bonum, & commendatur cum ceteris Tobiæ 12. *Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna, magis quam theſauros auri recondere.*

Eſt meritorium.

Ex his patet quantum bonum ſit ieiunium.

Porrò has & alias commoditates quidam Patres confertim expreſſere, vt ſimul menti propoſitæ magis alliciant. Baſilius Oratione 1. *Ieiunium Prophetas generat, potentibus robur addit. Ieiunium legumlatoribus ſubminiſtrat ſapientiam, bona animæ cuſtodia, corporis tutus conſiliator, armatura fortiter bellantibus, athletis exercitatio. hoc tentationes depellit, hoc vngit ad pietatem, vigiliæ familiaris comes, ſobrietatis architectus, in bellis addit fortitudinem. in pace docet quietem. Nazaræum ſanctificat, Sacerdotem reddit ſacris idoneum*, &c. Chryſoſtomus Homil. 1. de ieiunio, tom. 5. *Ieiunium Angelorum imitatio eſt pro noſtra virili, contemptus præſentium, ſchola precum, alimonia animæ, frenum oris: & mitigat concupiſcentias; ſcuunt qui ieiunant: & mitigat voluptates, non ignorant qui tentarunt: mollit furorem, compeſcit iram, ſedat fluctus naturæ, excitat rationem, claram facit animam, alleuiat carnem, fugat nocturnas fœditates, ab ebrietate liberat, capitis dolores tollit, claros adfert & colores & aſpectus.* & alia, quæ ſequuntur. Vide plura apud prædictos Patres, & Ambroſium lib. de Elia & ieiunio.

DVBITATIO XI.

Quid hæretici in ieiunio Catholicorum reprehendant, & eorum breuis refutatio.

77 HÆretici huius temporis, ſex quaſdam conditiones vel circumſtantias in noſtro ieiunio calumniantur. Primò, Quòd in eo ſeruemus delectum ciborum, abſtinentes à carnibus, & etiam ab ouis & lacticiniis in Quadrageſima: eſſe enim doctrinam dæmoniorum *abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem*, vt inquit Apoſtolus 1. ad Tim. 4. quod confirmant, *quia omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: ſanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* vnde Matth. 15. *Non quod intrat in os coinquinat hominem, ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Deinde delectum ciborum pertinere ad ſeruitutem legis veteris & Iudaïcas cærimonias. Ad Coloſſ. 2. *Nemo vos iudicet in cibo, & potu, & parte diei feſti*, &c.

Hæretici in noſtro ieiunio ſex conditiones calumniantur.

1. Delectum ciborum.

Ad hoc reſpondendum eſt, Nos non abſtinere à carnibus aut aliis cibis tamquam immundis, ſicut ab illis abſtinebant Iudæi, & quidam hæretici; (alioquin numquam illis veſceremur, ſicut nec illi veſcebantur) verùm cauſâ domandi corporis, & vacandi meliùs orationi; & ob alios fines ſuprà dictos: vt docet D. Auguſtinus contra Adimantum cap. 14. & contra Fauſtum lib. 30. cap. 5. & Theodoretus, de diuinis decretis c. vlt. quo modo Daniel à carne, vino, & pane delicatiore per tres hebdomadas abſtinuit, Dan. 10. & Rechabitæ à vino, Ierem. 35. & Nazaræi ab omni eo quod inebriare poſſet, Num. 6. & Ioannes Baptiſta ab omnibus deliciis, ſolo melle ſilueſtri & locuſtis contentus: quo modo ab initio naſcentis Eccleſiæ viri ſancti & fideles omnes, in ieiunio, à carnibus & aliis quibuſdam cibis abſtinuerunt; vt ex ſupradictis conſtat. 78

Reſp.

Ad teſtimonium Apoſtoli Reſpondeo, Ipſum loqui de abſtinentia, quæ fit à cibis tamquam naturâ ſuâ immundis. prædicit enim ſpiritu Prophetico, fore hæreticos, qui inſtinctu dæmonum iuberent abſtinere à nuptiis, tamquam malis: & à cibis quibuſdam, tamquam immundis. Tales fuerunt poſteà Tatiani, qui & nuptias damnabant, (vnde dicti Encratitæ, quaſi continentes) & à carnibus, tamquam immundis abſtinendum docebant, teſte D. Auguſtino hæreſi 25. Tales Manichæi, qui ſimiliter damnabant nuptias, & *vinum* dicebant eſſe *fel Principum tenebrarum*; vnde ab eo prorſus abſtinendum. Item *à carnibus, tamquam de mortuis vel occiſis fugerit diuina ſubſtantia, tantumque ac tale inde remanſerit, quod iam dignum non ſit in electorum ventre purgari*, vt inquit D. Auguſtinus hæreſi 46. & ab ouis, *quaſi & ipſa cùm franguntur, expirent*; vt ibidem ait. Tales etiam Priſcillianiſtæ quoque, qui & nuptias deteſtabantur, & *carnes tamquam immundas eſcas vitabant*, teſte eodem, hæreſi 70. De his & ſimilibus loquitur Apoſtolus; & contra eos valet eius ratio. Ita paſſim hunc locum exponunt Patres, Auguſtinus contra Adimantũ, cap. 14. Chryſoſtomus Homil. 12. in 1. ad Timoth. Ambroſius, Theodoretus, & alij in hunc locum. 79

Locus Apoſtoli explicatur.

Ad confirmationem; Illo loco Matthæi ſolùm ſignificatur hominẽ non coinquinari ex eo, quòd non lotis manibus manducet, ſicut Phariſæi putabant: non enim agitur ibi de ciborum delectu; neque Phariſæi reprehendebant diſcipulos quòd cibis lege vetitis vterentur. Poteſt tamen illa ſententia etiam generaliter accommodari: etſi enim durante lege veteri eſſent aliqui cibi, qui cenſerentur immundi, non naturâ, ſed myſterio & ſignificatione, ex illius legis decreto; tamen poſt mortem Chriſti, omnis hæc immunditia eſt ſublata; vnde Actor. 10. dicitur Petro, *quæ Deus purificauit, tu ne commune dixeris.* & Apoſtolus ad Titum 1. *Omnia munda mundis.* Itaque modò à nullo cibo tamquam immundo abſtinendum eſt: quia neque naturâ immundus eſt, vt hæretici volebant; neque ſignificatione, vt tempore legis veteris. Quare *nihil, quod intrat in os, coinquinat hominem*; nimirum per ſe & vi ſuâ, ſicut Iudæi putabant: poteſt tamen coinquinare ratione inobedientiæ, qua ſumitur; ſicut poteſt ratione ſcandali, cùm quo ſumitur: quo modo veſci carnibus die ieiunij coinquinat animam. 80

Ad locum Matthæi.

Ad alterum Reſpondeo, Iudaïcum eſſe abſti-

nere à certis cibis tamquam ex lege immundis: hæreticum autem, tamquam naturâ immundis: Chriſtianum & Catholicum, tamquam per ſe bonis, ſed mortificationi carnis non ſatis accommodis, & ob eam cauſam ab Eccleſia certis diebus vetitis. Apoſtolus autem loco iſto ad Coloſſenſ. 2. loquitur de primo & ſecundo modo abſtinendi, non de tertio.

82 *2. Delectum dierum.* Secundò, Reprehendunt quòd certis diebus ieiunia ſint dicata more Iudaïco. Idem olim criminatus eſt Aerius, vt patet ex Epiphanio, hæreſi 75. & Auguſtino, hæreſi 53.

Ad quod Reſpondeo, Nos neque iiſdem diebus quibus Iudæi, neque ob eaſdem cauſas ieiunare: itaque nihil hic Iudaïcom. Quinam verò ſint illi dies, & quas ob cauſas delecti, ſupra dubit.9. dictum eſt.

83 *3. Quòd ex obligatione.* Tertiò, Quòd ex præcepto ieiunemus: hoc enim pertinere ad iugum legis veteris, non ſolùm noſtri hæretici, ſed etiam olim Aëriani docuerunt: vt ex Epiphanio & Auguſtino locis notatis conſtat. Sed hoc ſatis ſupra refutatum eſt dub.5. & ſanè ſi ieiuniũ liberè obitum bonum eſt, nulla eſt ratio cur reddatur malum ratione præcepti: præceptum enim operi bono non aufert bonitatem, quam per ſe habet, ſed potiùs nouam addit, dum facit vt agatur, non ſolum ex affectu boni proprij, ſed etiam ex affectu obedientiæ.

Obiectio. Dices, Si quis ieiunet ex præcepto legis veteris, peccat ſuperſtitione: ergo præceptum poteſt opus aliàs bonum efficere malum.

Reſp. Reſpondeo negando conſequentiam, ſi loquamur de vero præcepto: præceptum enim legis veteris non eſt præceptum huius temporis, ſed ſolùm valet pro tempore veteris Teſtamenti. vnde ex affectu illius nunc ieiunare, eſt ſuperſtitio, quia eſt profeſſio doctrinæ pernicioſæ, nimirũ legem veterem adhuc durare. Secùs autem cùm ex præcepto Eccleſiæ, quia tali modo nullum errorem profitemur, ſed agnoſcimus Eccleſiæ poteſtatem ad huiuſmodi opera bona & ſalutaria præcipienda, quam poteſtatem, illam habere conſtat ex Scripturis, vt ſuprà dub.5. dictum eſt.

Neque per hoc præceptum Eccleſia nos ſeruituti legis ſubiicit; quia non præcipit tamquã cæremoniam legis; ſed tamquã opus morale, pertinens ad legem naturæ, & ſimul tamquã cultum quemdam nouæ legi accommodatum: ſicut nec per cultum diei Dominicæ, & aliorum feſtorum, nec per ſolutionem decimarum vel primitiarũ, legi veteri ſubiicimur.

84 *4. Quòd cum opinione cultus.* Quartò, Quòd ieiunemus cum opinione cultus, putantes per hoc nos Deo placere: hoc enim putant eſſe ſuperſtitioſum; nihil enim ad cultum adhibendum, niſi quod Deus præceperit.

Sed reſpondendum eſt, Id fundamentum eſſe vaniſſimum: non enim ideò opus eſt bonũ, & Deo placens, quia præceptum; ſed ideò præcipitur, quia bonũ, & quia placet. Deinde quis vmquam Princeps noluit ſibi deferri vllum obſequium, niſi quod ipſe præcepiſſet? vel repudiauit ſponte oblatum, eò quòd ipſe non mandaſſet? quinimò gratiora ſolent eſſe obſequia ſpõte oblata, quàm quæ ſolius præcepti auctoritate exprimuntur. Verùm de hoc plura ſup. lib 2.cap.40.dub.6.

Itaque etſi ieiunium non ſit à Deo præceptũ, tamen optimè fit ad eius cultum; Primò, Quia in Scripturis commendatur, ſicut oratio & eleemoſyna, quibus Deus colitur, Tobiæ 12. Danielis 10. Ioelis 2. Matth.6. Act.13. Secundò, Quia Lucæ 2. expreſsè dicitur de Anna Propheti ſſa, *Non diſcedebat de templo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte & die.* quibus verbis apertè ſignificatur ieiunium eſſe cultum & ſeruitutẽ Dei: nam Græcè eſt *λατρεύουσα*, quod cultum latriæ ſignificat. Idem inſinuatur Actor. 13. & 2. ad Cor.6. Tertiò, Idem comprobat vſus omnium gentium, quæ ieiuniis numẽ ſe colere putãt. Quartò, Quia omne opus bonum, quod fit ſtudio honorandi Deum, vel illi placendi, vocatur cultus & ſeruitus in Scripturis; vt ſuprà oſtenſum eſt, & ipſi hæretici fatentur: tale autem eſt ieiunium.

Quintò, Quòd vſurpemus ieiunium ad ſatiſfaciendum pro peccatis. Sed ad hoc valere colligitur Ioëlis 2. & Ionæ 3. & ex aliis locis. vide dubit.10. 85 *5. Quòd pro peccatis.*

Sextò, Quòd illo vtamur ad aliquid à Deo promerendum vel impetrandum. de quo ſuprà dub.10. Hæ duæ poſtremæ criminationes non ad ſolum ieiunium, ſed generatim ad omnia bona opera pertinent: de quibus plura 1.2. q.114. & 3. p. tractatu De ſatisfactione. *6. Quòd ad promerendũ.*

DVBITATIO XII.

Quid ſobrietas, & quod eius officium.

D. Thomas quæſt. 149.

HOc nomen tripliciter accipitur. Primò, Generatim pro virtute temperantiæ: Sap.8. *Sobrietatem & prudentiam docet.* vbi Græcè eſt *σωφροσύνην*, id eſt, temperantiam. Simili modo accipitur ad Titum 2. *Sobriè, & iuſtè, & piè viuamus:* Græcè *σωφρόνως*. Secundò, Magis ſtrictè, pro temperantia cibi & potus. ita vulgò dicuntur *ſobrij*, non ſolùm qui parcè bibũt, ſed etiam qui parum comedunt. Tertiò, Strictiſſimè & propriè pro moderatione potus valentis inebriare. propriè enim *ſobrij* dicuntur, (Græcè *νηφάλιοι*) qui in potu inebriante ita ſibi temperant, vt iudicij ſerenitatem conſeruent. ſicut è contrario *ebrij*, qui debitam menſuram excedunt; ita vt iudicium notabiliter offuſcetur: ſic accipitur crebrò in Scripturis, Eccleſiaſtici 31. ad Tit.2. 1.Pet.5. & alibi. 86 *Accipitur tripliciter.*

Hoc modo accepta *ſobrietas eſt virtus, qua affectũ & vſum potionis inebriare valentis, debitè moderatur.* *Affectum*, quia cùm ſit ſpecies temperantiæ, verſatur immediatè circa paſſiones. *Vſum*, quia in vſu externo materiæ perficitur opus virtutis moralis: nimirum quando formam ſuam, hoc eſt, rationis regulam, non ſolùm affectui interno, ſed etiam operi externo imprimit, vt ſuprà ſæpiùs oſtenſum eſt. Imò ideò formantur affectus interni ad virtutis normam, vt illorum moderatio in opera externa redundet. 87

Potus inebriare valentis, hæc enim eſt propria materia, etſi remota, huius virtutis. ſi non poſſit inebriare, non pertinebit ad hanc virtutẽ: neque exceſſus erit contra *ſobrietatem*, ſed contra virtutem *abſtinentiæ*, vt rectè D.Thomas art.2. ad 1. vt ſi quis excedat in potu aquæ ob voluptatem, quam percipit vel ex refrigerio, vel ex eius dulcedine, ſi ſit ſaccarata. *Materia ſobrietatis.*

Debitè moderatur. Vt hæc moderatio debito modo fiat, debet congruere ſerenitati mentis & iudicij, ita vt eam nullo modo lædat, aut notabiliter *Officium ſobrietatis.*

obte

obtenebret. hoc enim propriè eſt officium huius virtutis, eâ menſurâ vti potu inebriante, quando eo vtendum eſt, quæ mentis functiones non impediat, vel offendat.

88 Dices, Ergo hæc virtus non diſtinguitur à virtute abſtinentiæ; quia etiam huius officium eſt, *Obiectio.* vti moderatè cibo & potu, vt congruit valetudini & functionibus mentis.

Reſp. Reſpondeo, Si nomen abſtinentiæ ſumatur vt vulgò ſolet, & ſicut à ſanctis Patribus paſſim vſurpatur, *ſobrietas* eſt pars abſtinentiæ: nemo enim dicitur habere virtutem abſtinentiæ, qui eſt intemperans vini, vel alterius potus inebriantis, quantumuis alioquin ſit moderatus in vſu cibi & potus imbecillioris.

Si verò hoc nomen ſtrictiſſimè ſumatur, vt accipit D. Thomas, ſic poteſt inueniri aliqua diſtinctio: nam congrua moderatio in vſu vini (ſub vino intellige omnẽ potum vinoſum, & inebriantem) habet peculiarem difficultatẽ; quæ non eſt in moderatione cibi & potus alterius: tum quia homines paſſim ſunt magis procliues ad exceſſum in vino, quàm in cibo: tum quia exceſſus in illo eſt multò facilior: tum denique quia eſt grauior, & maiorem noxam infert; vt Prouerb. 23. dicitur: *Ingreditur blandè, & in nouiſſimo mordebit vt coluber.* Hinc fit vt in eius vſu requiratur peculiaris virtus, quæ hæc præſtet; quam propriè vocamus *ſobrietatem*, à ſeruanda bria; (quæ vox menſuram vini ſignificat, iuxta Donatum) eò quòd maximè in vſu vini, moderatio ſeu menſura ſit adhibenda. Quæ verò moderationem adhibet in vſu cibi & potus alterius, (v. g. aquæ, vel lactis) in qua non eſt tanta difficultas, nec tantum periculi, communi nomine dicetur *abſtinentia.*

89 Petes, In quib⁹ maximè hęc virtus requiratur.

Quibus hæc virtus maximè neceſſaria. Reſpondeo, Eſſe quidem aliquo modo neceſſariam omnibus, peculiari tamen ratione Epiſcopis, Principibus, & ſenibus: præterea feminis, & adoleſcentibus, vt rectè D. Thomas art. 4. Prima pars patet, tum quia omnes debent reſiſtere tentationibus carnis, quas abſque hac virtute moraliter impoſſibile eſt vincere: *Luxurioſa* enim *res vinum*, vt ait Sapiens, Prouerb. 20. (nimirum ſi immoderatè ſumatur) & Apoſtolus ad Epheſ. 5. *Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria:* tum quia omnes debent eſſe vigilantes, & excubare animo aduerſus inſidias diaboli; quod abſque hac virtute fieri nequit. vnde Apoſtolus Petrus epiſt. 1. cap. 5. *Sobrij eſtote*, (Græcè νήψατε) *& vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide.* & 1. ad Theſſal. 5. *Nos, qui diei ſumus, ſobrij ſimus*; Græcè νήφωμεν: tum denique quia *ebrioſi regnum Dei non poſſidebunt*, 1. ad Cor. 6.

90 Secunda pars probatur: Epiſcopi enim, Principes, & ſenes præ ceteris ad functiones ſibi proprias requirunt mentis ſerenitatem, quam præſtat ſobrietas.

Epiſcopi quidem, (ſub quibus intelligendi ceteri Eccleſiæ miniſtri, vt notat D. Thomas) quia ipſorum eſt vacare orationi, lectioni ſacræ, erudiendo populo, & Sacramentorum adminiſtrationi; quæ omnia mentem puram, ſerenam, & peruigilem requirunt. Vnde Apoſtolus inter cetera, quæ in Epiſcopis requirit, ponit ſobrietatẽ.

Principes, quia debent populum ſibi ſubditum iuſtè gubernare: ad quod ſumma vigilantia opus eſt, tum vt idoneos miniſtros conſtituant; tum vt iam conſtitutis inuigilent, vt hi officium præſtent, ne priuatis potius incommodis, quam bono publico ſtudeant. tum denique vt peculiariter curent ne cauſæ pauperum negligantur, vel peruertantur. Vnde Prouerb. 31. *Noli Regibus, ô Lamuel, noli Regibus dare vinum; quia nullum ſecretum eſt, vbi regnat ebrietas.* & : *Ne forte bibant & obliuiſcantur iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.* Vide de hoc plura apud Alexandrum ab Alexandro lib. 3. cap. 11.

Denique ſenes, quia in his ratio vigere debet ad aliorum eruditionem. nihil enim turpius ebrioſo & fatuo ſene. vnde Apoſtolus ad Tit. 2. iubet moneri *ſenes vt ſobrij ſint.*

Tertia pars patet; adoleſcentibus enim eſt neceſſaria ſobrietas, ob feruorem illius ætatis. vnde 91
ante annum trigeſimum vinum bibere, etiam viſis, apud Romanos criminoſum erat, vt Alexander ab Alexandro loco citato refert.

Feminis verò ob iudicij debilitatem, quod facilè vſu vini perturbatur: eo verò perturbato, facilè aliquid indecori committunt. vnde olim apud Romanos mulieribus vinum bibere non licebat, teſte Plinio lib. 14. cap. 13. & Valerio Maximo lib. 2. cap. 1.

DVBITATIO XIII.

Quid caſtitas, & in quibus rebus verſetur.

D. Thomas quæſt. 161.

CAſtitas propriè ſignificat puritatem quamdam, à voluptatibus & actibus carnalibus, 92 *Caſtitas generalis.*
in quibus eſt peculiaris quędam turpitudo & impuritas, alienam. Generatim verò, vel potiùs per metaphoram, puritatem animi ab omni amore & delectatione inordinata creaturarum; atque adeò ab omni labe peccati, quę in amore creaturarum malè ordinato conſiſtit. quo modo dixit Apoſtolus 2. ad Corinth. 11. *Deſpondi enim vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto.* Sic D. Auguſtinus lib. de mendacio, cap. 20. *Caſtitas animi eſt amor ordinatus, non ſubdens maiora minoribus.* & hanc dicit pudicitiæ corporis anteferendam. Verùm nos hic de *caſtitate* propriè loquimur, quæ circa voluptates carnis verſatur.

Igitur ſicut abſtinentia moderatur affectum & 93 *Officium caſtitatis.*
vſum in eſculentis, ſobrietas in poculentis; ita *caſtitas* in venereis, ne plus, alio tempore, loco modo illis delectemur, vel vtamur, quàm rectæ rationis præſcripto ſecundùm præſentem ſtatum cõgruit.

Eſt autem *caſtitas* alia perfecta, alia imperfecta. *Caſtitas perfecta.* *Perfecta* eſt quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tam licitis quàm illicitis, perpetuò abſtinere proponit: vnde etiam affectum nuptiarum excludit.

Imperfecta eſt, quæ vel ſolùm ad tempus id *Imperfecta.* proponit, vel ſolùm ab illicitis abſtinere, & licitis moderatè vti, vt in matrimonio. Hæc autem *Caſtitas coniugalis.* moderatio conſiſtit in debito loco, tempore, modo, & fine. qui enim cum hiſce circumſtantiis matrimonio vtitur, ab aliis abſtinet, caſtitate coniugali præditus eſt.

Dices, Etſi abſtinere à voluptatibus illicitis, & 94
in licitis adhibere debitam moderationẽ, ſit per *Obiectio.* ſe honeſtum, ac proinde virtutis obiectum; tamen non videtur per ſe honeſtum, abſtinere licitis & moderatis: tum quia nemo in ſtatu innocẽtiæ ab

illia abſtinuiſſet, cùm pertineant ad ſpeciei humanæ propagationem; tum quia vſus illarum eſt actus virtutis; ac proinde abſtinentia illarum non poteſt eſſe virtutis opus; quia virtus virtuti non eſt contraria.

Reſp. Reſp. Si *per ſe honeſtum* dicatur id, quod in omni ſtatu, & cum quibuſuis circumſtantiis honeſtum eſt; ſic abſtinere ab illis voluptatibus non eſt per ſe honeſtum; quia initio mundi, genere humano nondũ ſatis propagato, honeſtum non fuiſſet: ſicut neque ieiunia, aliæque afflictiones honeſtæ fuiſſent in ſtatu innocentiæ. Si verò per ſe honeſtum dicatur, quod in præſenti ſtatu cum circumſtantiis nunc paſſim occurrentibus, abſque relatione ad finem extrinſecum, honeſtum eſt; ſic abſtinere à licitis voluptatib⁹ matrimonij eſt per ſe honeſtum, quia non ſolùm quatenus fit propter Deum eſt honeſtum, ſed etiam ex propria ratione, quatenus id per ſe hominẽ liberat multis rerum ſæcularium curis, & reddit magis idoneum & expeditum ad functiones mentis, facitq; ſimiliorẽ ſpiritibus Angelicis. & hac ratione eſt obiectum virtutis caſtitatis. Vnde caſtitas perfecta videtur ſpecie diſtingui à caſtitate coniugali; (quod etiam inſinuat D. Thomas q.152. art.3.) quia alia ratio honeſti & laudabilis reperitur in abſoluta abſtinentia, alia in moderato vſu.

Caſtitas coniugalis ſpecie diſtinguitur à perfecta.

95 Ex dictis facilè intelligas quæ ſit caſtitatis materia, & quod officium. Proxima enim materia ſunt interni concupiſcentiæ motus; hos enim vel comprimit, vel ſecundùm rationis normam componit.

Materia caſtitatis.

Remotior, ſunt actus externi, qui vel ſunt præuij coniunctioni, vt aſpectus, oſcula, tactus; vel ſunt ipſa coniunctio. Et quidem vt hæc virtus circa ipſam cõiunctionem verſatur, affectum ab ea auocando, vel debito modo ea vtendo, vocatur *caſtitas*: vt verò circa actus præuios ſimili modo ſe habet, *pudicitia*, vt D. Thomas annotauit. eſt tamẽ vna eademque virtus circa præuia, & circa principale. Vel certè dicitur *caſtitas*, quatenus inordinatum affectum & vſum venereorum reſecat; *pudicitia*, quatenus pudori, qui in vſu illorum eſſe ſolet, eſt conformis. De laude caſtitatis vide D. Auguſtinum ſerm. 249. de tempore.

Pudicitia.

DVBITATIO XIV.

Quid ſit virginitas.

D. Thomas quaeſt. 152.

96 VIrginitas à virore dicta putatur, quia denotat immunitatem à concupiſcentiæ aduſtione: quæ aduſtio fit cùm homo illius motibus conſentit.

Dupliciter accipitur.

Dupliciter hoc nomen accipitur. Primò, Pro carnis integritate, libidinoſæ cõtagionis expertis: & ſic non eſt virtus, ſed quid naturale, cum quo naſcimur; quod etiam inuiti perdere poſſumus.

Secundò, Pro voluntate & propoſito illius integritatis & puritatis ſeruandæ, vel perpetuò, vel ſaltem vſque ad tempus coniugij: & hoc modo virtus eſt. & quidem ſi vſque ad tempus coniugij dumtaxat, non eſt propriè virginitatis virtus; (nam ſimul conſiſtit cum propoſito virginitatis & integritatis violandæ) ſed ſtatus quidam caſtitatis, vt inquit Caietan. art. 1 §. Ad euidentiam: vbi ad virginitatem, vt denotat ſtatum caſtitatis, duo requirit: Ex parte quidem corporis, non eſſe voluntariè pollutum: Ex parte animi, propoſitum ita ſe ſeruandi, niſi matrimonio iungatur.

At virtus *virginitatis* prorſus tale propoſitum excludit: quia neque in re, neque in affectu cum violatione ſtare poteſt. Hanc D. Auguſtinus libro de Sancta virginitate cap. 13. ſic definit: *Virginitas eſt in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio.* Itaque hæc virtus in ſubiecto ſupponit & connotat *integritatem carnis*, & *immunitatem* à contagio libidinis; & formaliter in eo ſita eſt, quòd hanc perpetuò tueri intendat, omnia illi contraria vitando. 97

Definitio virginitatis.

Meditationem vocat, quia eſt propoſitum multam curam & meditationem poſtulans, vt illum theſaurum conſeruet.

Dices, Illa integritas & puritas eſt quid naturale: ergo eius conſeruatio non eſt virtus, ſed quiddam per ſe indifferens. Confirmatur, Quia habere illam, non eſt obiectum per ſe honeſtum: ergo circa illam per ſe non verſatur aliqua virtus; omnis enim virtus eſt amor & affectus boni per ſe honeſti. 98

Obiectio. Integritas carnis.

Reſpondeo, Illam integritatem carnis dupliciter ſpectari poſſe. Primò, Vt eſt à natura, vel vt eius conſeruatio non eſt in noſtra poteſtate: & hoc modo non eſt obiectum huius virtutis, quia non eſt laude aut vituperio digna. & hac ratione rectè dixit D. Thomas art. 1. Integritatem carnis per accidens ſe habere ad virtutem virginitatis; nam ſine huius virtutis amiſſione poteſt amitti.

Reſp.

Secundò, Vt ſubeſt noſtræ poteſtati: & ſic eſt obiectum virtutis; quia laudabile eſt, cùm in poteſtate tua fuerit libidinis contagione inquinari, non eſſe tamen inquinatum: ſicut laudabile eſt cùm potueris tranſgredi, non eſſe tranſgreſſum, & ſeruaſſe innocentiam: nam illud ipſum per ſe eſt dignitas quædam & ornamentum naturæ rationalis, per quod & longiùs recedit à conditione brutorum, & propiùs accedit ad ſimilitudinem Angelorum, vt dictum eſt de caſtitate.

Quo modo ſit obiectum virtutis.

Dices, Innocentia, quæ conſiſtit in numquam peccaſſe mortiferè, eſt res laudabilis, & magnum ornamẽtum naturæ; non tamen requirit aliquam peculiarem virtutem, ſed ſufficiunt illæ virtutes, quæ impediunt peccata, quibus amittitur innocentia: ergo ſimiliter integritas illa non requirit aliquam virtutem, præter eam quæ impedit actus carnales, quibus illa amittitur, quæ eſt caſtitas. 99

Obiectio. Innocentia quid.

Reſpondeo, Hoc argumento rectè probari, virtutem *virginitatis* non diſtingui à *caſtitate*, niſi connotato; ſed eſſe ipſam virtutem caſtitatis in ſubiecto incorrupto. vtriuſque enim officium eſt vitare omnem libidinis contagionem, & ſubiectum ſeruare immune in poſterum à tali labe. Sed virginitas vlteriùs cõnotat hoc ſubiectum numquam anteà fuiſſe libidine contaminatum: quod non includit ratio caſtitatis. Itaque *virginitas*, vt eſt virtus, nihil eſt aliud quàm caſtitas perfecta, integritati & puritati carnis coniuncta. *Perfectam* voco, quæ conſiſtit in propoſito abſtinendi perpetuò ab omni voluptate carnali tam licita quàm illicita. Imperfecta enim eſt, quæ ſolùm ab illicita, vel ad tempus abſtinere proponit.

Reſp. Virginitas quomodo à caſtitate diſtinguatur.

Nec obſtat, quòd D. Thomas art. 3. in corp. dicat virginitatem ſe habere ad caſtitatem ſicut magnificentia ad liberalitatem; quia loquitur de caſtitate imperfecta, quatenus dicit propoſitum abſti- 100

Ad caſtitatem coniugalem ſe habet vt magnificentia ad liberalitatem.

abſtinendi à voluptatibus illicitis, ſeu *ab inordinatione venerea voluptatis*, vt ipſe inquit: reſpectu enim huius virginitas habet quamdam excellentiam, ſicut magnificentia ad liberalitatem: quia ſicut liberalitas verſatur circa ſumptus, & opera mediocria, magnificẽtia circa magna, ita caſtitas illa ſolùm mediocre aliquid præſtat; dum illicitas dumtaxat voluptates abdicat: virginitas verò magnum quiddam & arduum, etiam conceſſas perpetuò repudians. Proportio tamen non tenet in omnibus; quia virginitas non reſpicit ſuum obiectum ſub ratione magni & ardui, ſicut magnificentia: neque hoc D. Thomas intendit, vt rectè Caietanus art. 3. contra Martinum.

101 *Obiectum virginitatis.* Notandum eſt, etiamſi obiectum virginitatis, nempe conſeruatio integritatis & puritatis carnis, per ſe honeſtum ſit, tamen quia eſt valdè difficile, & nuda ratio honeſtatis, quæ illi per ſe ineſt, non ſatis virium habet ad animos hominum abſq; maioris boni ſpe alliciẽdos, raros vel fortè nullos in mundo eſſe, qui ſolo intuitu honeſtatis illius, rem tam difficilem amplectantur. Itaque plura motiua, & conſequenter plures virtutum rationes concurrunt ad animum permouendum, v. g. quia Deo gratum, quia ipſi, voto dicatum; quia præbet facultatem meliùs Deo ſeruiendi, quia liberat à multis inutilibus & ſuperfluis curis. Vnde ad diuerſas virtutes iſte integritatis affectus pertinere poteſt. Et hac ratione D. Thomas indicat, virginitatem, vt eſt virtus, importare propoſitum integritatis perpetuæ voto firmatũ; (ſub hac enim conſideratione paſſim colitur) quo modo formaliter ad Religionem, & ratione ſolùm materiæ ad temperantiam pertinet. Non tamen negat D Thomas, quin virginitas etiam ſit virtus abſque voto, ratione propriæ honeſtatis, & pulchritudinis ſui obiecti.

DVBITATIO XV.

Vtrùm virginitas ſit præſtantior matrimonio.

D. Thomas qu. 152. art. 4.

102 COmparatio fit non inter Sacramentum matrimonij (quod conſiſtit in ipſo contractu) & virginitatem, ſed inter ſtatum matrimonij & ſtatum virginitatis, vt diuerſas viuendi formas continent. In ſtatu virginitatis generatim cœlibatum intellige.

Sententia Iouiniani. Iouinianus, etſi fateretur, propter huius vitæ neceſſitatem, ne coniugales patiamur moleſtias, virginitatem eſſe præferendam, vnde nec ipſe vxorem habere volebat, vt refert D. Auguſtinus hæreſi 82. tamen apud Deum hos ſtatus pares fecit, affirmans non maioris eſſe meriti cultum virginitatis, quàm matrimonij. *Dicit*, inquit Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, *virgines, viduas, & maritatas, quæ ſemel in Chriſto lotæ ſunt, ſi non diſcrepent ceteris operibus, eiuſdem eſſe meriti.* Eadem docent hæretici noſtri temporis, quibus addunt

Sententia noſtrorum hæreticorum. etiam deteriora. Primò, Virginitatem non ſolùm non eſſe maioris meriti apud Deum, ſed eſſe impiam ſuperſtitionem, ſi cum opinione cultus, id eſt, veluti obſequium Deo gratum ſeruetur: Quia, inquiunt, omnis cultus à Deo non præceptus eſt ſuperſtitio. Secundò, ſi ſeruetur ob huius vitæ commoditatem, vel ob Euangelij prædicationem commodiùs obeundam, non eſſe quidem per ſe malam, ſtultum tamen eſſe ſe ad illam obſtringere, aut illam velle ſeruare, niſi quis habeat ſingulare quoddam donum continentiæ, quod pauciſſimis detur, & ſciat ſe illud habere. Ita Lutherus in libello, quem inſcripſit Epithalamium. & Caluinus libro 4. Inſtitutionum capite 13. §. 17. 18 & 19.

Sed fide tenendum eſt, ſtatum virginitatis cõiugio eſſe præferendum, nõ ſolùm ratione commoditatis huius vitæ, ſed etiam propter fructum ſpiritalem & maius meritum apud Deum, atque adeò propter vitam æternam. Probat id fusè diuus Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, & D. Auguſtinus lib. de bono coniugali, & lib. de ſancta virginitate. Nos præcipua dumtaxat argumenta adducemus. 103 *Sententia Catholica.*

Probatur ergo Primò Ex Scripturis. Mat. 19. cùm diſcipuli dixiſſent: *Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere*; Dominus dixit illis: *Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt: ſunt enim eunuchi, qui de matris vtero ſic nati ſunt, & ſunt eunuchi, qui facti ſunt ab hominibus: & ſunt eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum. Qui poteſt capere, capiat.* *1. Probatur ex Scripturis.*

Ex hoc loco tria perſpicuè colliguntur. Primò, Virginitatem eſſe coniugio præferendam, approbat enim Dominus quod dixerant diſcipuli, Non expedit nubere. Si non expedit nubere, ergo expedit non nubere, vt Hieronymus inquit: melior ergo virginitas nuptiis.

Secundò, Virginitatem eſſe præferendam propter regnum cælorum, id eſt, vitam æternam, & non tantùm propter vitæ huius commoditatem. Hæretici per *regnum cælorum* intelligunt prædicationem Euãgelij Sed contra. Quia ſic caſtratio illa, quàm Chriſtus commendat, non pertineret ad feminas, (his enim non competit Euangelij prædicatio) ſed ad ſolos viros, eóſq; pauciſſimos, nimirum verbi diuini prædicatores. quod repugnat ipſi Caluino, qui ſupra n. 18. & 19. profeſſionem cœlibatus etiam feminis, ſed ſenioribus permittit. Deinde eſt contra communem ſententiam Patrum, qui hîc præmium vitæ æternæ intelligunt. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, exponens hæc verba, *Proponit*, inquit, *ἀγωνοθέτης præmium, inuitat ad curſum, tenet in manu virginitatis brauium, oſtendit puriſſimum fontem, & clamitat: Qui ſitit, veniat & bibat.* D. Auguſtinus l. de ſancta virginit. cap. 23. *Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Chriſtus dicit, veritas dicit, eos qui pio propoſito ab vxore ducenda ſe continuerint, caſtrare ſeipſos propter regnum cælorum: & contrà humana vanitas impia temeritate contendit, (norent hoc hæretici) eos, qui hoc faciunt, præſentem tantummodo neceſſitatem moleſtiarum coniugalium deuitare, in regno cælorum amplius quidquam ceteris non habere.* Chryſoſtomus homil. 63. in Matth. *His omnibus ad optandam eligendámque virginitatem inducit. Poſſibile namque id eſſe hominibus, hoc ferè modo confirmat. Cogita tecum, ſi aut à natura eunuchus eſſes, aut iniuria hominum ſic effectus: quid faceres, cùm & huiuſmodi voluptate careres, & nullam carendo mercedem conſequereris? Gratias igitur Deo agas, quia magna præmia, rutilantéſque coronas habebis, ſi ita viues, quemadmodum ſine aliquo præmio illi, &c.* D. Baſilius lib. de vera virginitate, de iſtis ſpadonibus loquens; *Ipſi ſemet propter regna cælorum*

Quid ſit propter regnum cælorum.

Omnes inuitantur.

Merces virginitatis.

Virginitatem omnibus eſſe poſſibilem.

rum ad virginitatis præclarum certamen exercent: coniugiumque & ſimul omne ſæculum, eius ſeruandæ cauſa, contemnunt, regnum cæleſte cum ſudore & glorioſis laboribus capeſſunt. Omitto ceteros; omnes enim idem docent.

104 Tertiò, Colligitur, virginitatem præponi omnibus, illámque ſeruare, per gratiam Dei eſſe in noſtra poteſtate: omnes enim ad illam inuitat, cùm ait: *Qui poteſt capere, capiat*: ſicut omnes inuitat ad finem & doctrinæ ſuæ conſiderationem, cum ait: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Ita docent Patres omnes, Hieronymus & Chryſoſtomus in verbis allatis, & idem Chryſoſt. Homilia illa 63. explicans illa verba, *Qui poteſt capere, capiat. Ita,* inquit, *magis animat atque incendit, vel quia magnitudinem virtutis oſtendit, vel quia inæſtimabili miſericordia ſua noluit rem in neceſſitatem legis concludere. Et ad hæc poſſibile id eſſe monſtrat, vt eligendi cupiditas creſcere poſſit.* Deinde obiicit: *Si electionis opus, id eſt, inquies, quo modo dixit: Non omnes capiunt, ſed quibus datum eſt:* Reſpondet: *Vt ſingulare id eſſe certamen perdiſcas, non vt fore datam neceſſitatem ſuſpiceris.*

Quibus datum eſt capere.

his enim datum eſt, qui ſponte id eligant. quod ideo dixit, vt oſtenderet ſuperiore auxilio nobis opus eſſe, quod quidem omnibus paratum eſt, ſi volumus in hac lucta ſuperiores euadere. ſolitus quippe eſt, quando res ardua proponitur, vti hoc modo dicendi. ſimilia habet Cyprianus lib. de habitu virginum; Baſilius lib. de vera virginitate, & alij, qui docent generatim omnes ad continentiam inuitari.

Obiectio.

Dices, Si omnes id poſſunt capere, quo modo dicit Dominus: *Qui poteſt capere, capiat?*

Quomodo omnes poſſunt vel non poſſunt capere.

Reſpondeo, *Capere* hoc loco eſt practicè intelligere, id eſt, iudicare hoc ſibi expediens eſſe ad ſalutem, ita vt affectus quoque in id trahatur. Itaque non omnes poſſunt *capere*, nimirum potẽtia propinqua & ſufficiente: quia non omnes ſatis ſunt inſtructi vt tantum bonũ intelligant, nec diuinitùs excitati vt illud ament. omnes tamen poſſunt *capere* potentiâ remotâ, quæ in actum reduci valeat, ſi velint. omnes enim (de Chriſtianis loquor) cum audiunt virginitatis fructus prædicari, poſſunt petere à Deo vt illuminentur, & illam valeant amplecti. Simili modo, omnes qui audiunt fidei prædicationem, poſſunt credere, quamuis fides non minùs ſit donum Dei, quàm continentia. cur autem tali modo loquendi vtatur, ſuprà explicatum e[x] Chryſoſtomo.

105 Eadem veritas probari poteſt ex cap. 7. prioris ad Corinth. vbi multa in hanc ſententiam habẽtur. Apoſtolus enim quæſtionibus Corinthiorum reſpondens, dicit Primò: *Bonum eſt homini mulierem non tangere.* vnde infert Hieronymus: ergo malum eſt tangere, id eſt, minus bonum. Nec obſtat quod ſubdit Apoſtolus: *Propter fornicationem autem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & vnaquæque ſuum virum habeat.* Non enim vult dicere vt quiſque propter fornicationem ducat vxorem; alioquin, vt rectè Hieronymus ait, *hac excuſatione libidini ſ[...] laxaſſet, vt quotieſcumque vxor moritur, totie[s] ducenda ſit alia, ne fornicemur: ſed ſuam,* inquit, *habeat, id eſt, ſua vtatur, quam habebat antequam crederet,* quod ſequentibus verbis fuſiùs explicat, *Vxori vir debitum reddat,* &c.

Probatur ex cap. 7. prioris ad Corinth.

Secundò, dicit, *Volo autem vos eſſe ſicut meipſum,* id eſt, opto vos omnes eſſe cœlibes: præfert ergo cœlibatum coniugio.

Tertiò, *Dico autem non nuptis & viduis, bonum eſt illis, ſi ſic permaneant, ſicut & ego.* Hîc rurſus cœlibatum præfert.

Quartò, *De virginibus præceptum Domini non habeo;* (nimirum vt maneant in virginitate) *conſilium autem do tamquam miſericordiam conſecutus à Domino, vt ſim fidelis.* Nec obſtat quod ſubdit; *Exiſtimo enim hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem:* quaſi virginitatem præferat propter neceſſitates huius vitæ. nam per *inſtantem neceſſitatem* intelligit neceſſitatem moriendi quotidie impendentem, & vitæ huius breuitatem; vt ipſemet paulò pòſt explicat, cùm ait: *Hoc itaque dico, fratres tempus breue eſt; reliquum eſt, vt & qui habeant vxores, tamquam non habentes ſint,* &c. Vt ergo tempus redimamus, & breue illud incertúmque ſpatium vitæ, quod nobis supereſt, ſaluberrimè expendamus, nobis vtiliſſima eſt virginitas.

Inſtans neceſſitas.

Quintò, *Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem,* &c.

Sextò, *Qui matrimonio iungit virginem ſuam, benè facit, & qui non iungit, meliùs facit.*

Septimò, *Beatior erit ſi ſic permanſerit,* (nimirum libera à viro) *ſecundùm meum conſilium: puto autem quòd & ego ſpiritum Dei habeam.*

Denique probat idipſum Apoſtolus hac ratione; *Mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini ſunt, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu, quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quo modo placeat viro,* &c. vbi rationem affert cur virginitas matrimonio ſit præſtantior: nimirum quia illa liberat hominem vinculis ſæculi, & præbet facultatem perfectè ſeruiendi & vacandi Deo, hoc verò ſæculi vinculis aſtringit, & iſtam facultatem eripit.

Idem probatur Apocalypſis 14. *Nemo poterat dicere canticum, niſi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti ſunt de terra. Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt. Hi ſequuntur Agnum quocumque ierit.* Vbi inſinuatur eximium quoddam præmium præparatum virginibus, quod aliis non dabitur. quem locum eleganter tractat Auguſtinus lib. de ſancta virginitate, cap 27. 28. & 29. & Hieronymus ſuprà.

Secundò Probari poteſt ex Patribus, quorum teſtimonia ſunt infinita, nec hæretici diffitentur. Vide Auguſtinum, & Hieronymum locis citatis, Cyprianum de habitu virginum, Ambroſium lib. 1. de virginibus, Baſil. de vera virginitate.

2. ex Patribus.

Tertiò Probatur ratione. Primò, Coniugium per ſe non eſt bonum virtutis, ſed naturæ, & indifferens, per ſe nulla laude dignum. Vnde Hieronymus, *Non peccat,* inquit, *ſi ducit vxorem, non tamen benè facit ſi duxerit:* intellige *non benè facere* per ſe loquendo, nempe ſi nihil aliud quam ipſum matrimonium, eiúſque commoda, voluptates & ſobolem ſpectauerit, vt paſſim homines ſolent: nam nec amor ſobolis & poſteritatis per ſe eſt virtutis, ſed naturæ tantùm affectus. vnde omnibus communis; & nemo inde præcisè laudem meretur. Idem colligitur ex lib. 3. hypognoſt. vbi inter cetera, quæ de bono naturæ oriuntur, & adiaphora cenſentur, numeratur *velle ducere vxorem.* Virginitas verò eſt bonum honeſtum, eximiæ virtutis obiectum, adeò vt apud omnes gentes ſemper in admiratione fuerit habitum, quaſi humanam conditionem ſuperãs, & ſoli Numini dicandum, vt conſtat de Veſtalibus Romanorum, de Bonziis Iaponenſium & Sinenſium, de Monachis Turcorum. 106

3. Probatio ex ratione.

Secun-

Secundò, Matrimonium quoad vſum & inclinationem conuenit homini ſecũdùm portionem inferiorem, qua ſimilis eſt brutis: virginitas autem cõuenit homini magis ſecũdùm portionem ſuperiorem, qua ſimilis eſt Angelis. Etſi enim integritas incorruptionis ſit in carne, inclinatio tamen ad illam & affectus nõ ineſt carni, ſed ſpiritui, neque eſt naturalis, ſed ſopernaturalis, & cæleſtis, vt pulchrè explicat Ambroſius lib. 1. de virginibus. Vnde ſimiles facit Angelis, iuxta illud Domini, Matth. 22. *In reſurrectione non nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli Dei in cælo.* Et D. Auguſtinus lib. de ſancta virginit. cap. 13. *Habeant coniugia bonum ſuum, non quia filios procreant, ſed quia honeſtè, quia licitè, quia pudicè, quia ſocialiter procreant, & procreatos pariter, ſalubriter, inſtanter educant, quia tori fidem inuicem ſeruant, quia ſacramentum connubij non violant: hæc tamen omnia humani officij ſunt munera. Virginalis autem integritas, & per piam continentiam ab omni concubitu immunitas, angelica portio eſt, & in carne corruptibili, incorruptionis perpetua meditatio. Cedat huic omnis fœcunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis,* &c.

Eſt angelica portio.

Tertiò, Actus proprius & præcipuus matrimonij habet coniunctã maximam verecundiam: vnde etiam requirit ſecretum: nec quiſquam eſt tam impudens, quin teſtes omnes, famulos, cognatos, paranymphos, etiam ſuos liberos, qui ſunt ipſius matrimonij fructus, abeſſe velit, quãdo illi actui dat operam, vt docet D. Auguſtinus lib. 14. de ciuit. cap. 18. & 20. quod eſt euidens ſignum, in hoc opere ineſſe turpitudinem & dedecus, illúdque minùs decere hominem, quà homo eſt: non enim niſi de re turpi & dedecoroſa erubeſcimus. Ratio eſt, Tum quia præterquam quòd iſte actus conuenit homini, qua parte ſimilis eſt brutis, membra in illo non obediunt rationi: de qua inobedientia, cùm ſit pœna peccati, inflicta propter inobedientiam mentis erga Deum, erubeſcit animus, vt docet D. Auguſtinus dicto libro 14. cap. 17. & ſequentib. Quamquam non dubitauerim, etiam in ſtatu naturæ nudæ talem verecundiam fuiſſe futuram. Turpe enim eſt animo, carnem ſuam regere non poſſe: tũc tamen non fuiſſet pœna peccati, ſed naturæ imperfectio. Deinde quia in actu illo *penè omnis acies & quaſi vigilia cogitationis obruitur*, vt Auguſtinus ait. Indecorum autem eſt menti, ita à carnis voluptate vinci, vt quaſi ſui compos, ſuíque iuris non ſit.

Duplex cauſa erubeſcendi.

107 Quartò, Matrimonium implicat hominem voluptatibus carnis, quæ maximè mentem à ſtudio orationis & rebus ſpiritualibus impediunt. vt enim D. Auguſtinus lib. 14. de ciu. Dei, cap. 16. docet, illa voluptas hominem intrinſecùs & extrinſecùs ſibi vindicat, totúmque commouet, animi ſimul affectu cum carnis appetitu coniuncto atque permixto: vnde animus efficitur carnalis, plenus cogitationibus & affectibus carnalibus. Itaque Apoſtolus 1. ad Cor. 7. monet abſtinere ab vſu coniugij, quando orationi vacandum. Et Hieronymus, *Oro te*, inquit, *quale illud bonum eſt, quod orare prohibet? quod corpus Chriſti accipi non permittit? quamdiu impleo mariti officium, non impleo Chriſtiani*, &c.

Quintò, Implicat ſolicitudinibus huius ſæculi. Primò, Vt alter alteri placeat. Secundò, Vt ipſi cum familia honoratè inter ſuos viuant. Tertiò, Vt proles decenter educent. Quartò, Vt amplam hereditatem illis relinquant: quibus in rebus videmus coniuges paſſim adeò occupari, vt vix dimidiam horam per hebdomadam ſeruitio diuino impendere queant. Colligitur ex Apoſtolo ſuprà. Declarat hoc diuus Baſilius libro de vera virginitate: *Quæ*, inquit, *mortali connubio coniuncta eſt, ad ſuam ipſius curam, viri quoque alterâ adiectâ, geminam in vna anima ex coniuncto ſibi corpore ſolicitudinem neceſſariò ſuſtinet: nec ea vnius tantùm corporis cauſa laborat, ſed in vna anima, & ad ſuum, & ad viri corpus curandum iugiter intenta diuiditur. Vbi verò filios poſt cubiculi ſolemnia, & ſecreta commercia parturire, ac in lucem edere cœperit, per vnumquemque naſcentem animo ſcinditur, & præſentibus miſeriis, naſcituri cura ſemper adiicitur*, &c.

Sextò, Adfert intolerabile onus viuendi ſemper cum eodem coniuge, & ei in officio coniugali obſequendi. Niſi enim ſumma ſit morum conſenſio, diuturna illa cohabitatio parit mutuum faſtidium: & multæ intercurrunt offenſiones, quæ animos diuellunt, & veluti antipathiam quamdam ingenerant, vt ſæpè mutuum conſpectum vix ferre poſſint: nihilominùs matrimonij nexu tamquam compedibus vincti, non poſſunt ſe inuicem effugere, ſed coguntur ſemper vnà manere, vnà viuere, comedere, bibere, dormire, & vel inuiti in actu coniugali ſibi mutuò obſequi: vt meritò dixerit Sapiens, Eccleſiaſtæ 7. *Inueni amariorem morte mulierem.*

Ex his diſcriminibus poſſumus ſic ratiocinari. 108
Id eſt melius & Deo gratius, per quod homo magis auocatur à voluptatibus carnis & curis huius ſæculi: ſed virginitas eſt talis; ergo eſt præſtantior & gratior Deo quàm coniugium. Secundò, Id eſt melius & Deo charius, quod maximè præbet facultatem orandi, & Deo ſeruiendi: ſed virginitas talem facultatem maximè præbet, & matrimonium eamdem impedit, vt patet ex dictis, & docet expreſſè Apoſtolus 1. ad Corinth. 7. ergo, &c. Tertiò, Id eſt melius & Deo charius, per quod homo propter Deum abſtinet à maximis carnis voluptatibus, & ſe totum Deo conſecrat, quàm id per quod ſe totum rebus ſæculi & voluptatibus immergit: atqui talis eſt virginitas; ergo, &c. Deinque, Id eſt melius, quod Dominus noſter, quod Apoſtoli, & præcipui Sanctorum complexi ſunt: ſed hi complexi ſunt virginitatem, vel ſi aliqui eorum iuncti erant matrimonio, abſtinuerunt ab vſu coniugij, vt Hieronymus de Apoſtolis ait; ergo, &c.

Rationes in forma.

Sed contrà obiicitur Primò, Geneſ. 1. *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram.* Hic Dominus videtur dare præceptum coniugij, ac proinde vetare virginitatem. Confirmatur ex Apoſtolo 1. ad Timoth. 5. *Volo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias eſſe.* 109

Obiect. 1.

Reſpondeo Primò, Præcepto illo Geneſeos nõ imponi obligationem ſingulis, ſed primò & per ſe ipſi multitudini, ſeu generi humano; vnde non tenentur ſinguli illud exequi, ſed ſufficit ſatis multos eſſe in genere humano, qui huic officio non deſint, quantum nimirum opus eſt ad generis humani propagationem. Ita D. Thomas art. 4. ad 1. Et ſanè ſi hoc argumentum aliquam vim haberet, ſequeretur, Chriſtum Dominum, vtrumque ſanctum Ioannem, & præcipuos Sanctorum contra præceptum diuinum feciſſe.

Reſp. 1.

Reſpon

Reſp. 2. Reſpondeo Secundò, Illis verbis non tam ſignificari præceptum, quam benedictionem, per quam tribuit eis generandi facultatem & fœcunditatem, quod apertè indicant illa verba: *Benedixitque illis Deus, & ait: Creſcite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piſcibus maris*, &c. Sunt ergo verba benedicentis, fœcunditatem & dominium tribuentis, non præcipientis. Simili modo paulò antè benedixit piſcibus & auibus, dicens: *Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris, auéſque multiplicentur ſuper terram.* vide D. Auguſtinum lib. 14. de ciu. Dei cap. 21. Fateor tamen, initio mundi non vi illius præcepti, ſed iure naturali ob neceſſitatem propagandæ naturę ſingulos ad matrimonium contrahendum fuiſſe obſtrictos: qua neceſſitate, propagato iam ſatis humano genere, ceſſante, ceſſauit etiam obligatio illius præcepti: ſicut ceſſante neceſſitate & inopia pauperis, deſinit obligatio præcepti naturalis eleemoſynæ. *Deſinit*, inquam, non in actu primo; (manet enim ſemper habitualis obligatio pro tempore, quo poſſet incidere neceſſitas) ſed in actu ſecundo, quia hîc & nunc non tenemur ad opus. Pari modo non tenemur hîc & nunc ad matrimonium, niſi fortè poſita tali neceſſitate, qualis erat initio mundi, & ſtatim poſt diluuium.

Eſt benedictio, non præceptum.

Ad locum Apoſtoli Reſpondeo, Illum loqui de iunioribus feminis, maximè viduis, quæ ſe non continebant, & patet ex illis verbis: *Nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia.* id eſt, ne male viuendo & fornicando dent occaſionem gentilibus malè loquendi de Chriſtianis, & eorum religionem calumniandi. has expedit nubere, quia id melius eſt, quàm ſub ſpecie cœlibatus malâ vitâ religionem Chriſtianam infamare.

110 *Obiectio 2.* Obiicitur Secundò, Id eſt melius, quod plus boni confert mundo: ſed matrimonium plus boni in mundum adducit, quàm virginitas: parit enim multas proles, quæ poſteà piè inſtitutæ multa ad gloriam Dei acturæ ſunt, & Deum perpetuò in beatitudine laudaturæ. Confirmatur, Quia totum bonum generis humani eſt ex matrimonio: ſublato enim matrimonij officio periret mundus, & omnia bona opera conciderent.

Reſp. Reſpondeo, Si hoc argumentum valeret, probaret etiam, opus matrimonij omnibus alijs operibus bonis eſſe præferendum: quia ſine illo cetera omnia concident: priùs enim quiſque debet naſci, quod fit per vſum matrimonij, quam poſſit aliquid boni operari. vnde etiam expediret ducere quàm plurimas vxores, vt plurimæ proles ſuſcipi poſſint, quæ poſteà ſaluæ fiant. vide D. Auguſtinum de ſancta virginitate cap. 9. vbi hoc argumentum ſoluit. Primùm igitur negari poteſt maior in ſenſu ad noſtrum propoſitum accommodato. *Melius* enim hîc vocamus, quod eſt magis ſalutare, magiſque expediens homini ad ſalutem: quo modo non ſemper eſt melius, quod plus boni confert mundo, vt patet in cura paſtorali, in adminiſtratione regni, alijſque functionibus publicis, per quas etſi multum boni poſſit fieri in mũdo, tamen melius & perfectius eſt ſeruire Deo in Religione. Sic qui pecunia ſua emit multos ſeruos ethnicos vt eos faciat Chriſtianos, nõ audebit pecuniam ſuam comparare muneri ſacræ virginitatis, vt Auguſtinus ait. Id enim melius, quod hominẽ magis cum Deo coniungit, eique magis gratum efficit: quale non eſt matrimoniũ, no

An virginitas plus boni conferat mundo.

ſed virginitas. Secundò, Negari poteſt minor: matrimonium enim non plus boni confert mundo quàm virginitas, ſed multò minus. matrimonium enim per ſe ſolùm producit peccatores & filios iræ, virginitas autem producit eoſdem in eſſe Chriſtiani & filij Dei: ſanctificatio enim illorum per Sacramẽta, & pia inſtitutio fit per miniſtros Eccleſiæ, qui virginitatem ſeu cœlibatum colunt. Deinde plus boni eſt vacare Deo, eiúſque obſequio totum eſſe addictum, quod facit virginitas, quàm vacare liberorum procreationi. minimum enim bonum diuinum maioris eſt momenti, quàm totum bonum creaturarum. Denique Deus, mundo iam ſatis repleto, non quærit qui filios hominum & peccatores procreent, quorum ſatis magnus eſt numerus, ſed qui illos conuertant & regenerent in filios Dei: ad quod aptiſſima diſpoſitio eſt virginitas, non matrimonium. ſicut enim matrimonium eſt inſtitutum ad replendam terram, ita virginitas ad replendum cælum, vt Hieronymus ait lib. 1. contra Iouinianum. & Tertullianus lib. de monogamia.

Ad confirmationem. Bonum virtutis eſt ex matrimonio ſolùm remotè, quatenus natura ſupponitur gratiæ. vnde non poteſt ex hoc colligi eius perfectio: ſicut nec perfectio carnis aut ſenſuum externorum, ex eo quòd ſine his concideret mundus, & non poſſemus mereri. Addo, virginitatem eſſe præferendam per ſe, & quamdiu non eſt periculum, defectu coniugij periturum mundum.

Obiicitur Tertiò, Nihil aſſumendum in cultum, niſi quod Deus præcepit, iuxta illud Deuteronomij 12. *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas*: ſed Deus virginitatem non præcepit: ergo non poteſt aſſumi ad colendum, & gratum obſequium Deo exhibendum, quinimò eſt ſuperſtitio & ἐθελοθρησκεία. *Obiectio 3.*

Reſp. Maiorem eſſe non ſolùm falſam, ſed etiam fatuam, & omni ſpecie veritatis deſtitutam, vt ſuprà lib. 2. cap. 40. dub. 6. oſtenſum eſt. *Reſp.*

Obiicitur Quartò, Nemo poteſt continere, 111
niſi habeat donum continentiæ, Matth. 19. *Non omnes capiunt verbum hoc, ſed quibus datum eſt.* & Sapientiæ 8. *Nemo poteſt eſſe continens niſi Deus det.* ſed hoc donum non omnibus datur: ergo ſtultè facit, qui continentiæ ſe addicit, neſciens an hoc donum habeat. ſtultum enim eſt ſe obſtringere ad id, quod neſcit an poſſit implere. *Obiectio 4.*

Reſpondeo Primò, Si hoc argumentum valeret, nemo etiam poſſet amplecti fidem Chriſti, niſi antè ſciret ſe donum fidei & perſeuerantiæ habere: nec quiſquam poſſet iungi matrimonio, niſi ſciret ſe donum continentiæ coniugalis habere, quę non minùs eſt donum Dei, quàm continentia virginalis, iuxta illud Apoſtoli 1. ad Corinth. 7. *Vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, alius quidem ſic, alius verò ſic.* *Reſp.*

Reſpondeo Secundò, Sicut auxilium amici dupliciter haberi poteſt, nimirum in actu primo, cùm amicus eſt paratus ferre opem, ſi rogetur, & in actu ſecundo, cùm reipſa iuuat: ita donum continentiæ dupliciter haberi poteſt, in actu primo, ſeu in præparatione diuina, & in actu ſecundo. Omnes igitur qui cupiunt continere, habent donum continentiæ in actu primo: Deus enim ex parte ſua paratus eſt illos iuuare, vt reipſa conti

Dupliciter haberi poteſt donum continentiæ.

continentiam præſtent; ac proinde in poteſtate illorum eſt habere donum continentiæ in actu ſecundo, ſi ex parte ſua collaborare, & idonea remedia adhibere voluerint, vt docet D. Chryſoſtomus ſuprà homilia 63. in Matthæum, Hieronymus in caput 19. Matthæi, Auguſtinus lib. 6. confeſſionum cap. 11 in fine.

Remedia contra tentationes carnis ex parte noſtra. Remedia autem quæ ex parte ſua adhibere debent, potiſſimum ſunt tria; *oratio, ieiunium, & feminarum deuitatio.* cùm enim tentationes carnis oriantur vel ex ſuggeſtione diaboli, vel ex redundantia cibi & potus, vel ex feminarum aſpectu & conſuetudine, contra primum adhibenda oratio, (ſub qua cõprehendimus etiam Sacramentorum, præſertim ſanctiſſimæ Eucharistiæ, vſum: hoc enim eſt *frumentum electorum, & vinum germinans virgines,* Zachariæ 9) Contra ſecundũ, ieiunium. Contra tertium, vitatio aſpectus & nimiæ familiaritatis feminarũ, quibus ex parte noſtra adhibitis, non deerit donũ continentiæ in actu ſecundo, quo facili negotio continentiam præſtemus.

DVBITATIO XVI.

Quibus modis virginitas amittatur.

112 Dico Primò, Virginitatis virtutem amitti omnibus illis modis, quibus amittitur caſtitas: quia reipſa ab hac non diſtinguitur, ſed ſolùm ratione & connotato, vt dictum eſt. vnde etiam deſideriis turpibus perditur: quod confirmatur ex D. Auguſtino lib. 1. de ciuit. cap. 18. vbi docet, etiam corporis ſanctitatem amitti per conſenſum in opus turpe. Idem dicendum de moroſa delectatione.

Petes, An etiam voluntate nubendi?

113 *Virginitatis virtus non ſtatus, nudo conſenſu amittitur.* Reſpondeo, Ipſam virtutem virginitatis amitti; quia hæc in propoſito abſtinendi perpetuò etiam à conceſſa voluptate conſiſtit. *Virginitas* tamen amitti vulgò non dicitur, quia manet corporis integritas, atque adeò ipſe ſtatus, qui communiter nominatur virginitas.

114 Dico Secundò, Non amitti violatione carnis, ſi hæc nullo modo eſt voluntaria. eſt communis ſententia DD. quam pulchrè docet D. Auguſtinus ſuprà: *Quis,* inquit, *ſana mente putauerit ſe perdere pudicitiam, ſi fortè in apprehenſa vel oppreſſa carne ſua exerceatur & expleatur libido non ſua? Si enim hoc modo pudicitia perit, profectò pudicitia virtus animi non erit, nec pertinebit ad ea bona, quibus rectè viuitur, ſed in bonis corporis numerabitur: qualia ſunt vires, pulchritudo, &c. Si autem animi bonum eſt, etiam oppreſſo corpore non amittitur.* & infrà: *Et ideò cum eis* (concupiſcentiis) *non cedere inconcuſſa intentione perſiſtit, nec de ipſo corpore perit caſtitas, quia eo ſanctè vtendi perſeuerat voluntas, & quantum in ipſo eſt, etiam facultas.*

Petes, An ergo talis virgo, quę vi oppreſſa fuit, poſſit accipere velum conſecrationis?

115 *An poſſit conſecrari.* Reſpondeo, Si ipſa eſt certa, ſe nullo modo delectationi iſti conſenſiſſe, & res eſt occulta, videtur poſſe conſecrari: nam vt ait D. Thomas art. 1. ad 3. ſi contingat præter animi propoſitum aliquo caſu membri integritatem corrumpi, non magis præiudicat virginitati, quàm ſi manus vel pes corrumpatur. vnde talis poteſt dicere ſe incorruptam, nimirum corruptione voluntaria. Confirmatur ex D. Auguſtino ſuprà, vbi dicit, tali virgini *nihil de corporis ſanctitate periiſſe:* eamque parem facit illi, *cuius integritatem obſtetrix, ex iuſta cauſa, manu velut explorans, caſu, aut inſpiciens perdidit:* atqui non eſt dubitandum hanc poſſe velari: ergo & illa poterit.

Nec obſtat decretum Leonis, quod refertur capit. Illæ autem. 32. q. 5. quia loquitur quando res erat notoria: tunc enim ob ſuſpicionem conſenſus, & indecentiam externam non ſunt velandæ. Deinde non tam videtur eſſe præceptũ, quàm conſilium, ſic enim ait: *Illæ autem famulæ Dei, quæ integritatem pudoris oppreſſione barbarica perdiderunt, laudabiliores erunt in humilitate ac verecundia, ſi ſe incontaminatis non audeant comparare virginibus. quamuis enim omne peccatum ex voluntate naſcatur, & potuerit corruptione carnis mens inuiolata non pollui, minùs tamen hoc illis oberit, ſi quod potuerunt animo non amittere, ſe doleant vel corpore perdidiſſe.*

Dico Tertiò, Si violatio integritatis vel puritatis carnis fuit voluntaria, amittitur virginitas irrecuperabiliter, eſt communis ſententia DD. D. Thomæ art. 3. ad 3. Caietan. ibidem. & colligitur ex D. Hieronymo, epiſt. 22. quæ eſt ad Euſtochium, de cuſtodia virginitatis: *Audenter loquar, cùm omnia poſſit Deus, ſuſcitare virginem non poteſt poſt ruinam: valet quidem liberare de pœna, ſed non vult coronare corruptam.* Idem docet D. Baſilius libro de vera virginitate: *Ceterùm,* inquit, *ſi hoc amiſeris patrimonium integerrimæ caſtitatis, quamuis illa omnia facias quæ dixi, cœlúmque ac terras, maria & abyſſos, immenſúmque aerem peragrata fueris, nulla omnino ratione hoc recuperare iam poteris. Quo enim pacto quod corruptum ſemel, incorruptum fiet? qua ratione quæ cognouit virum, quaſi non agnouerit, exiſtimabitur?* Et infrà: *Pœnitentia quidem peccatum relaxari certum eſt: verùm quæ corrupta eſt, quaſi inuiolata perſtiterit, redintegrari omnino non valens, dum viuit, lugebit.* Ratio eſt, quia ſicut innocentia denotat animam numquam peccato mortifero fuiſſe contaminatam: ita virginitas includit vel connotat, carnem numquam voluntariè eſſe violatam, aut libidine pollutam. vnde ſicut vno peccato mortifero, irrecuperabiliter perit innocentia, ita virginitas vno actu libidinis. ſicut tamen omnes virtutes, quæ cum innocentia erant, & quidquid eſt poſitiuæ perfectionis, recuperari poſſunt; ita etiam quidquid eſt poſitiuæ perfectionis in virtute virginitatis, recuperari poteſt: non tamen dicetur virginitas; quia hoc nomen negationem experientiæ voluntariæ libidinis denotat. tota enim ratio cur innocentia & virginitas recuperari nequeant, eſt, quia negationem connotant: quæ ſemel ablata nequit reſtitui: quia ad actum præteritum, quo ablata eſt, tollendum, non eſt vlla potentia: qui enim ſemel fuit, fieri nequit vt numquam fuerit. 116 *Amiſſio recuperabilis.* *Cur non poſſit recuperari.*

Petes, Quibus modis ita amittitur, vt non poſſit abſolutè recuperari? 117 *Quibus modis amittitur. 1. Per copulã.*

Reſpondeo, Primò, Ex parte viri, per copulam carnalem: ex parte feminę, per voluntariam clauſtri virginalis violationem, ſiue in matrimonio, ſiue extra, idque ſiue per copulam, ſiue per aliam turpitudinem. Hic modus eſt maximè notus, adeò vt etiam vulgò ſciatur hac ratione virginitatem in perpetuum amitti.

Tales non poſſunt velari. Vnde tali modo corrupta non poteſt vmquam velari, nimirum velo conſecrationis, quod ab Epiſcopo anno 25. ætatis accipitur de quo eſt Canon Pij Papæ cap. Virgines. 15. & Gelaſij cap. De-

uotis. 11.& Concilij Africani 3.c.14.Placuit. 20. quæſt. 1. Huius conſecrationis forma habetur in Pontificali Romano pag.186.& ſequentibus. Secùs de velo profeſſionis. Nec refert etiamſi res ſit occulta,& paſſim habeatur virgo, ſitque pro virgine admiſſa & profeſſa, & ſcandalum naſceretur,ſi reiiceretur. vt multi DD. tradunt, D. Thomas in 4 d. 14.q.1.a. 5. & Caietanus in Summa, v. Virginum conſecratio, Fumus eodem, num. 3. Silueſter v.Conſecratio virginum, num. 2. quia, vt iidem aiunt,in ſacramentalibus Eccleſiæ actionibus non debet interuenire fictio, ſicut nec in Sacramentis:atqui fictio eſſet, ſi ea quæ verè non eſt virgo, vocaretur virgo. Deinde illa conſecratio eſt propria virginum:ergo nullo modo poteſt non virginibus applicari, ſicut conſecratio aquæ non poteſt applicari vino.

Addunt tamen, hoc caſu, quando eſſet periculum ſcandali, poſſe illas benedici, omiſſis iis quæ ſunt de ſubſtantia conſecrationis,& mutato nomine virginitatis,in nomen caſtitatis vel continentiæ.

118 Dices, Quid ſi Epiſcopus rem norit ex ſola confeſſione? Quid ſi illa cautela nihil proſit ad virginis famam tuendam, & re detecta impendeant grauiſſima incommoda? Deinde ſi nomina, quæ ponuntur in forma, ſic commutari poſſunt, cur non etiam eorum ſignificatio abſque commutatione poteſt extendi, vt per virginitatem etiam intelligatur virginitas putatiua,& appelletur virgo, quæ paſſim talis putatur & vocatur, ſicuti dicitur Doctor, Prætor, Comes, qui talis paſſim habetur, & ſicut Ioſeph in Scriptura vocatur pater Chriſti?

Obiectio. Si res ſolùm ex confeſſione conſtet.

Reſpondeo. In priore caſu, Epiſcopum, ſi illi perſuadere non poteſt vt ſponte abſtineat, poſſe & debere illam more aliarum conſecrare, nihil mutando vel omittendo: quia alioquin illam apud eos qui adſunt,periculo ſuſpicionum exponeret, & ſecreta confeſſionis facto ſuo panderet: quod nullo caſu eſt licitum.

Idem videri poſſit dicendum in ſecundo caſu, quando ſcandalum impendens eſſet graue, & nulla alia ratio illius euitandi ſuppeteret, quod tamen rarum eſt. Hoc probari videtur ratione adducta:& confirmari poteſt,quia preces, & cetera quæ in conſecratione virginum adhibentur, ſolùm habent vim per modum deprecationis factæ in perſona Eccleſiæ, concurrente ad hoc ipſo ordine Epiſcopali, & tota ſignificatio cærimoniarum eſt ex inſtitutione Eccleſiæ:ergo in poteſtate Eccleſiæ eſt,hanc formam conſecrandi, quando periculum grauiſſimi incommodi ita poſtulat, etiam illis accommodare, quæ publicè virgines habentur:nam & hæ quoque ſuo modo poſſunt eſſe ſponſæ Chriſti,& ſunt omnium gratiarum, quæ ibi poſtulantur, capaces. Hanc ſententiam tenent aliqui antiqui, vt patet ex Silueſtro, & quidam recentiores.

119 Secundus modus eſt per voluntariam pollutionem,etiamſi fiat abſque copula. hac enim virginitatem penitè abſque ſpe recuperandi, docet D.Thomas a.1.ad 4.& art. ·.ad 3. Caietanus ibidem & paſſim alij Doctores. Probatur, quia Præcipua voluptas carnalis in hac conſiſtit,& omnes alij actus,etiam copula,& violatio clauſtri,ob illius voluptatem fiunt:ergo ſi vllo actu amittitur, maximè iſto, qui eſt ceterorum finis. Neque ad hoc requiritur alius actus exterior,quo hic exerceatur, vt putat Martinus, quem refutat Caietanus art 1.in 3. quæſtione: quia alioquin qui ſola imaginatione huiuſmodi fœditatem ſponte in ſe procuraret,etiamſi millies id feciſſet, eſſet virgo, & habiturus eſſet laureolam virginitatis poſt pœnitentiam: quod eſt abſurdum. etſi enim cum mulieribus non ſit coinquinatus, non minùs tamen fœdè, imò turpiùs, & magis contra virtutem caſtitatis,vt infrà cap.3.dicemur.

2. Voluntaria pollutione amittitur.

Nec refert,etiamſi in ſomno contingat, modò in vigilia procurata fuerit: vt ſi quis eo fine certo genere cibi vel potionis ſit vſus. Secùs tamen ſi non fuit procurata, ſed præter intentionem abſq; culpa, ſaltem letali, euenerit: etiamſi fortè poſteà placeat, quia approbatio illa ſuperueniens, non facit actum illum præteritum eſſe voluntarium, vt rectè Caietanus art.1.dub. 3.

Si in ſomnis accidat.

Aduerte tamen, puellam, quæ hoc modo, vel etiam accedente contactu externo polluta fuit, ſi carnis integritatem retinet, poſſe velari, vt rectè docet Caietanus in Summa, v. Virginum conſecratio, Silueſter,& Fumus, ſuprà. Ratio eſt, quia etſi coram Deo non ſit virgo, nec habitura ſit laureolam, tamen apud homines cenſetur virgo. omnes enim vocant virginem, quæ clauſtrum virginale retinet illæſum, etiamſi ſæpius intra ſe ſpermatis effuſione ſit contaminata: quamuis enim non ſit virgo virtute, eſt tamen virgo ſtatu, vt inquit Caietanus. Vnde Eccleſia, quæ vtitur nominibus vt plures, idem per nomen *virgo & virginitas* intelligit, quod vulgò intelligi ſolet: cuius ſignum eſt, quod in Pontificali Romano vbi de hac conſecratione agitur, non dicatur roganda de aliqua contaminatione, ſed *de vita, conſcientia, & carnis integritate*, vt notat Caietanus. Itaque non requirit Eccleſia niſi carnis integritatem. 120

Polluta poteſt velari.

Tertius modus eſt per turpes contactus, animo libidinoſo factos vel admiſſos, nimirum ſi tales ſint,& eo modo fiant, vt in natura ſana neceſſariò pollutionem excitarent: quamuis fortè reipſa in hoc homine ob naturæ debilitatem, vel morbum id non faciant: id enim per accidens eſt. Confirmatur. Quia non videtur dubium quin per ſodomiam amittatur illa carnis puritas, quam poſtulat virginitas, etiamſi fortaſſe non adſit pollutio, quia actus ille ob eã cauſam fit, & ex ſe eſt ad hoc ſufficiens in tali ætate. Idem dicendum de aliis turpibus cõtactibus. Ita ſentit Roſella v. Virginitas, citans Vldericum, & inſinuat Caietanus articulo 1. verſus finem, ad 5. quamuis paulò pòſt dubitet de viro. In puero tamen, cui ratione ætatis deeſt poteſtas ſeminandi, ſentit nullo actu turpi virginitatem ex parte corporis amitti. Contrarium fortè verius, ſi adſit perfectus rationis vſus. Ex his patet, qua ratione virginitas ſit recuperabilis, qua non ſit. 121

3. Per contactus impudicos.

Dices, Etiam ipſa virtutis ſpecies non videtur poſſe recuperari: nam hæc conſiſtit in propoſito ſeruandæ integritatis: hoc autem propoſitum amiſſa integritate eſt impoſſibile, quia conſeruari non poteſt quod non poteſt recuperari. Ob hoc argumentum Martinus etiam ipſam virtutem, qua talis eſt ſpeciei, irrecuperabilem eſſe tradit contra D.Thomam. 122

Obiectio. An virtus poſſit recuperari.

Reſpondeo Primò, Hoc argumento ſolùm probari, non poſſe hanc virtutem recuperari actibus efficacibus, non autem, non poſſe inefficacibus.

Reſponſ. 1.

cibus,

eibus, qui in ſimplici affectu & bonis deſideriis conſiſtunt: hi enim ſufficiunt ad virtutem comparandam, & ſuo modo exercendam. ſic pauper poteſt comparare virtutem magnificétiæ, etiamſi illi materia ad opus externum neceſſaria deſit.

Reſſ. 2. Reſpondeo Secundò, Etiam poſſe recuperari efficacibus actibus, non quibus velit conſeruare integritatem, ſed quibus velit in poſterum abſtinere ab omni actu, quo poſſet violari integritas, ſi eſſet. Virtus enim virginitatis non aliter conſeruat integritatem carnis, quam cauendo omnia quæ illam poſſent lædere. quare cùm eadem omnia, etiam amiſſa integritate, caueri poſſint, poteſt habere omnes actus, quos antè habebat. Non tamen dicetur *virginitas*, quia hoc nomen connotat integritatem.

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

Habet Dubitationes 15.

HÆc vitia virtutibus ſuperiore capite expoſitis opponuntur, gula abſtinentiæ, ebrietas ſobrietati, luxuria caſtitati.

DVBITATIO I.

Quid gula, & quale peccatum.

D. Thomas quaeſt. 148.

1 HOc nomen dupliciter accipitur. Primò, Generaliùs, vt etiam comprehendat inordinationem quæ contingit in potu: & hoc modo diuiditur à quibuſdam in *comeſſationem* & *ebrietatem*, tamquam in ſpecies, quarum meminit Apoſtolus ad Romanos 13. *Non in comeſſationibus & ebrietatibus.* puto tamen, *comeſſationem* ibi amplius inuoluere; *κῶμος* enim (qua voce ibi vtitur Apoſtolus) ſignificat laſciuam compotationem cum impuro cantu, aliiſque temulentis dictis & factis, vt ex ſcholiis Photij, Theophylacto, & aliis Auctoribus Græcis conſtat. hoc apud Latinos vocatur comeſſatio non tam à comedendo, quàm à *κωμάζειν*, quod eſt compotationi laſciuæ deditum eſſe. *Comeſſatio.*

Secundò, Strictè, vt opponitur virtuti *abſtinentiæ* ſtrictè acceptæ: & hoc modo ſicut abſtinentia eſt virtus, quæ facit nos moderatè appetere & vti cibo, & potu non inebriante, ita *gula* eſt vitium in appetitione & vſu delectationis cibi & potus debitum modum, id eſt, præſcriptum rationis, excedens.

2 Hoc autem fieri poteſt quinque modis, vt pulchrè oſtendit D. Thomas art. 4. ex D. Gregorio lib. 30. Moralium c. 27. qui hoc verſiculo continentur, *Præproperè, lautè, nimis, ardenter, ſtudioſè.* nam exceſſus ſpectari poteſt vel circa ipſum cibum, qui huic homini non congruit, vel circa illius ſumptionem. circa cibum, vel ratione ſubſtantiæ, vel qualitatis, vel quantitatis. *Quinque modis exceditur.*

Ratione *ſubſtantiæ* eſt exceſſus, cùm appetuntur cibi pretioſiores, quàm conueniat ſtatui, vt ſi Religioſus contemptis aliis cibis, nolit comedere niſi perdices, phaſianos, ficedulas. hoc inſinuatur per *lautè*.

Ratione *qualitatis*, vt cùm in condimentis & ſtudio præparandi eſt exceſſus: vt ſi nolit comedere, niſi multo ſaccaro, vel ſuccis variis ſit conditum. hoc indicat *ſtudioſè*.

Ratione *quantitatis*, cùm nimiùm comeditur, id eſt, plus quàm natura requirat: qui modus eſt frequentiſſimus.

Circa ipſam *ſumptionem* poteſt eſſe exceſſus vel ratione *modi*, vt ſi quis voraciter comedat, cibos non manſos deuorando, ſicut canes, & leones. hoc ſignificat *ardenter*.

Vel ratione *temporis*, debitum tempus præueniendo, vel etiam ſæpiùs quàm deceat comedendo, quod indicat *præpropere*.

Differunt autem hæ inordinationes ſpecie, ſecundùm D. Thomam, vnde etiam diuerſæ in diuerſis reperiuntur: alij enim ſolùm peccant in pretioſitate ciborum, quia nihil illis ſapit, niſi peregrinum & ſumptuoſum: alij in qualitate, & palati teneritudine: alij in quantitate: alij in voracitate: alij in crebritate ſumendi: alij in pluribus horum: alij in paucioribus. Expreſſit hos quinque modos D. Gregorius loco cit. his verbis: *Quinque modis nos gula vitium tentat: aliquando namque indigentiæ tempora præuenit: aliquando lautiores cibos quærit: aliquando quæ ſumenda ſunt, accuratiùs præparari appetit: aliquando in ipſa quantitate ſumendi, menſuram refectionis excedit: aliquando in ipſo æſtu immenſi deſiderij aliquis peccat.* 3 *Diſcrimen illorum modorum.*

Petes, Vtrùm his modis omnes gulæ ſpecies contineantur, videntur enim eſſe aliquę aliæ: nam qui comedit carnes tépore vetito, peccat peccato gulæ, ſimiliter qui comedit ante communionem: & tamen nullo horum modorum peccant. Idem videtur de illo, qui loco indebito, v.g. in templo, vel in foro comedit. Item qui cibis noxiis vtitur. Denique qui carne humana, vel carbonibus, aliiſque cibis execrandis delectatur. 4 *Obiectio. An omnes ſpecies contineantur.*

Reſpondeo, Illas ſolas eſſe gulæ ſpecies, quæ conſtituuntur per circumſtantias inducentes diuerſas inordinationes, oppoſitas virtuti abſtinentiæ. tales autem videntur eſſe ſolùm quinque ſupradictæ. quia inordinatio, quam inducunt, non repugnat propriè alteri virtuti, quàm abſtinentię. Circumſtantiæ verò, quæ inducunt inordinationem repugnantem alteri virtuti, non conſtituunt ſpeciem gulæ, ſed alterius vitij, ad quod illa inordinatio per ſe pertinet. v.g. ex eo quòd cibus ſit noxius, non cõſtituitur ſpecies gulæ: quia nocere naturæ ſuæ non eſt contra virtuté abſtinentię, ſed contra charitatem ſui. vnde in vſu talis cibi non eſt alia inordinatio propria gulæ, quàm quòd cibus nimis ardéter appetatur, ita vt ex eius affectu homo velit nocere valetudini. Itaque in caſibus propoſitis non conſtituitur diſtincta ſpecies gulę, ſed inordinatio gulæ, quæ in illis reperitur, per- *Reſponſ. Quæ dicantur propriè vitij alicuius ſpecies.*

tinet ad aliquem ex modis prædictis, etſi in quibuſdam, alterius ſpeciei malitia ſit coniuncta.

Quo modo in prædictis caſibus ſit ſpecies gulæ.

5 Itaque in primo caſu eſt ſpecies gulæ, quatenus comeditur *præpropere*, ſeu quia conueniens tempus vtendi tali cibo præuenitur. Caietanus reſpondens Martino refert ad primum modum, vbi cibus ratione ſubſtantiæ non congruit homini; ſed hîc reuera congruit ratione ſubſtantiæ, ſed ſolùm ratione temporis congruit; ſicuti cùm debitum tempus præuenitur.

In ſecundo ſimiliter præuenitur tempus conueniens, vel dicito, potiùs eſſe peccatum ſacrilegij quàm gulæ, quia non tam peccat tunc comedendo, quàm volendo poſt cibum communicare.

In tertio caſu, cùm in loco incongruo, ſi id fiat affectu gulæ, vt quia non poteſt differre donec venerit domum, reducitur ad præproperè, vel nimis ardenter. Circumſtantia autem loci illius non conſtituit ſpeciem propriam gulæ, quia non inducit inordinationem contra abſtinentiam, ſed contra religionem vel modeſtiam.

De quarto, cùm quis cibo notabiliter noxio vtitur, iam dictum eſt.

In quinto non tam eſt vitium gulę humanum, quam feritas bellina, praua conſuetudine contracta, vel affectio morbida, aut belluinæ naturæ conſtitutio. Ex his ferè ſoluas multas minutias, quas contra iſtos quinq; modos obiicit Martinus.

Vtrùm verò iſtæ inordinationes ſint ſpecies vltimæ, vt vult Caietanus; an alias ſub ſe habeant, vt contendit Martinus, parui eſt momenti, & nihil facit ad negotium morale.

Quale peccatum ſit gula.

6 Quod ad alteram partem dubitationis attinet, Quale peccatum ſit gula: Dicendum eſt eſſe peccatum mortiferum, ſi quia in illa delectatione vltimum finem conſtituat. Hoc autem fieri poteſt tripliciter. Primò, Expreſſè, vt cùm quis expreſsè, ſeu in actu ſignato illam voluptatem ſummum eſſe bonum iudicat, ſicut olim Epicurei. Secundò, Implicite, cùm id quidem expreſſe non iudicat, tamen erga illam ſic afficitur, vt paratus ſit propter illam omnia humana & diuina Iura violare. Tales ſunt multi hoc tempore hæreſeos miniſtri, qui ſanam doctrinam & Religionem propter ventrem adulterant, cauponantes verbum Dei: de qualibus dicit Apoſtolus ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter eſt.* Tertiò, Interpretatiuè, vt cùm quis affectu gulæ paratus eſt, non quidem quoduis, ſed aliquod peccatum mortiferum admittere. hic enim etſi minùs perfectè & propriè ponat vltimum finem in voluptate ciborum, quàm ſecundus, qui omnia ad illam refert, tamen aliquo modo id conuincitur facere: nam hoc ipſo, quo mortiferè peccat, Deum propter voluptatem deſerit, & hanc illi ſuo facto præponit: vnde etiam de talibus dici poteſt, *Quorum Deus venter eſt.* Sed de hoc plura 1. 2. quæſt. 1. art. 5.

Poteſt tripliciter finis vltimus poni in delectatione gulæ.

Variſ caſus in quibus gula eſt peccatum mortiferum.

7 Porrò tertius ille modus in multis caſibus locum habet. Primò, Quando propter gulæ voluptatem furatur, vel iniquos contractus facit. Secundò, Cùm omittit id, ad quod ex præcepto diuino tenebatur, vt ſi non ſoluat creditoribus, vt opipare victitet. Tertiò, Quãdo violat ieiunia Eccleſiæ, veſcendo carnibus, vel ſæpius comedendo. Quartò, Quando ex gula grauem noxam infert valetudini, id aduertens, vel ſaltem ſuſpicans euenturum. Si nocumentum non ſit graue, erit ſolùm peccatum veniale. Quintò, Si cum ſcandalo proximi: vnde Apoſtolus 1. Cor. 8. *Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.* Sextò, Quando probabiliter timetur aliquod peccatum mortiferum ex quantitate vel qualitate cibi ſumpti committendum: vt ſi experientia noſſes te inde ad turpia ſolere concitari & conſentire. Si tamen omnino putares te ſatis firmum ad reſiſtendum, & ſolius gulæ affectu veſceretis, non eſſet mortiferum. Imò quando quis ex certo genere cibi aut potus putat ſe nocturnam pollutionem paſſurum, non peccat mortiferè, ſi non eo fine vtatur, nec ſit ei periculum conſenſus in delectationem, vt poſt Nauarrum & alios docet Toletus de 7. peccatis mortalibus cap. 60. Sed de hoc infrà dubit. 14.

Septimò, Si quis veſceretur carnibus humanis. Verùm quia hoc habet peculiarem difficultatem, inſtituens de eo alteram dubitationem.

Numeratur etiam gula inter peccata capitalia, 8
quia ex hoc vitio, tamquam radice, multa alia velut rami pullulant, quæ gulæ filię appellantur. Cibus enim & potus, circa quę gula verſatur, duplici ex cauſa trahunt affectum hominis, & maximi æſtimantur. Primò, Per ſe; quatenus ſunt media neceſſaria conſeruandæ vitæ, quæ homini præ cæteris rebus eſt chara. Secundò, Ratione voluptatis, quæ quia eſt quædam felicitatis proprietas etiam maximè appetitur. Hinc fit, vt horum cauſa homines plurima & facere & pati ſoleant; adeò vt totus ferè labor humanæ vitæ ad cibum & potum referatur, iuxta illud Eccleſiaſtæ 6. *Omnis labor hominis in ore eius.*

Eſt vitium capitale.

D. Gregorius lib. 31. quinque gulæ filias recenſet, quarum ratio ſic accipi poteſt. Gula conſiſtit in eo quòd immoderato vſu cibi & potus ſuperflua delectatio quæratur. Ergo ea vitia inter filias gulæ numeranda ſunt, quæ ex tali immodico vſu naſcuntur. Porrò ex immodico vſu cibi & potus & ſuperflua delectatione coniuncta, primùm in intellectu naſcitur *hebetudo mentis*, idque tum ratione vaporum, quibus cerebrum oppletur: tum quia affectus & imaginatio eſt tota in ollis & patinis, nec de aliis mentem cogitare ſinit. Deinde in appetitu naſcitur *inepta lætitia*, & alij motus animi, qui ad hanc referuntur. Cùm enim mens hebetata nõ percipit altiora, & in voluptate illa magnum bonum imaginatur, exultat animus, tamquam partem quamdam felicitatis in cibo & potu adeptus, & exteriùs per riſum & alia ſigna lætitiæ ſe effundit. Tertiò, In ore parit *ſtultiloquium & ſcurrilitatem*, *Stultiloquium*, quia ratio, cibi & potus ſuffuſa vaporibus, & voluptati intenta, non conſiderat quid dicat, ſed facilè quidquid videtur iocundum effutit. *Scurrilitatem*, quia inepta lætitia excitat ad indecora vel turpia agenda vel dicenda, riſus mouendi causâ. Denique in corpore parit *immunditiam*, tum quia ex ſaturitate naſcũtur vitia carnis; tum quia gula ſæpè parit vomitus, & alias ſuperfluorum fœdas excretiones. Vide D. Thom. q. 148. art. 6. Nec obſtat quòd idem art. 5. dicat iſta vitia oriri ex gula ſecundùm rationem finis, cùm potiùs videantur naſci ex ea ſecundùm rationem cauſæ efficientis: quia etiamſi iſta vitia per ſe nõ fiant propter gulam tamquam propter finem, ac proinde neque vt media, neque vt electiones mediorum ex ipſa ſequantur; tamen eorum acceptatio & permiſſio, ex af-

Quinque filiæ gulæ.

Quomodo naſcantur ſecundùm rationem finis.

fectu

fectu gulæ ſequitur: nam ex affectu voluptatis gulæ fit, vt quis paratus ſit illa vitia ſe permittere, eaque acceptare, vt rectè explicat Caietanus.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliquando licitum ſit veſci carne humana.

9 *Extra neceſſitatem.* RESp. & dico Primò, Extra grauiſſimam neceſſitatem veſci carne humana, eſt peccatum mortiferum. Ita paſſim DD. qui hoc attingunt. Caietan. q. 148. a. 2. ad 2. Victoria relect. de temperātia, n. 5. Nauarr. c. 13. n. 122. Valentia diſp. 9. q. 1. pūcto 1. Toletus de peccatis mortal. c. 60. & alij.

Probant id aliqui ex ſententia illa Domini, Geneſ. 9. *Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in eſcam. Quaſi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quòd carnem cum ſanguine non comedetis.* niſi enim hîc prohiberetur vſus carnis humanæ, id quod ſequitur, non rectè cohæreret: *Sanguinem enim animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum, & de manu hominis: de manu viri & fratris eius requiram animam hominis. Quicumque effuderit ſanguinem humanum ſuper terram, fundetur ſanguis illius.* Ita locum illum intelligunt Lyranus & Burgenſis. Sed verius eſt, loco illo prohiberi non eſum carnis alicuius coctæ, ſed eſum ſanguinis, non ſolùm humani, ſed etiam pecorini, ſicut prohibitum poſteà fuit Leu. 7. & 17. & Actor. 15. Vnde Caietanus putat non prioribus, ſed ſequētibus verbis, *ſanguinem enim, &c.* vſum carnis humanæ prohiberi. Et ſanè ex illis poteſt vtcumque colligi: (etſi non putem, Scripturam eò ſpectare) ſi enim per ſe licitum eſſet humana carne veſci, etiam fas eſſet viuam occidere: quidquid enim in cibum conceſſum eſt, licitum eſt occidere & præparare. Vnde Petro Actor. 10. dicebatur, *occide & manduca:* at nullo modo licitum occidere viuam: ergo nec mortuam comedere.

Secundò, Alimentum debet eſſe ignobilius alito, ſecundùm rectum ordinem, vt ex inferiore gradu ad ſuperiorē euehatur; plantæ enim aluntur ex ſucco terræ; animalia ex plātis: perfectiora & robuſtiora animalia, ex ſpeciebus animalium debiliorum & imperfectiorum: homo ex plantarum & animalium genere. Quòd ſi aliquando animalia hominem deuorent, id ex peccato eſt: ergo ſimiliter eſt contra naturæ ordinem, ſi homo veſcatur carne humana.

Tertiò confunderetur magna ex parte diſtinctio corporum in reſurrectione. Nam plurimæ particulæ quæ aliis corporibus reſurgentibus deberentur, miſcerentur in corpore Antropophagi. Vnde fieret vt non eſſet illa perfecta identitas inter corpus quod reſurgit & quod concidit, quæ alioquin eſſe deberet, cùm multæ particulæ non poſſent ſuis corporibus reſtitui, ſed aliunde deberent ſuppleri.

Quartò, Quia omnes gentes, apud quas aliquid ciuilitatis fuit, ἀνθρωποφαγίαν rem extremæ barbariei & feritatis ſemper cenſuerunt; vt colligitur ex Homero & Virgilio de Cyclopibus; & Ariſtotele lib. 7. Ethic. cap. 5.

Denique eſt contra naturalem pietatem corporibus defunctorum debitam, quibus impendendum eſt officium ſepulturæ.

10 *An in extrema neceſſitate.* Sed difficultas eſt, Vtrùm ſaltem in extrema neceſſitate id fieri poſſit?

Dico Secundò, Vtraque pars eſt probabilis: Affirmans tamen videtur omnino verior. Negantem tenet Victoria n. 6. & probat multis rationibus. Affirmās placet Caietano q. 148. art. 2. ad 2. Martini Eamdem inſinuat Martinus q. 2. de gula, & Nauarrus ſuprà. Eamdē docet Abulenſis in 4. Reg. c. 6. & Toletus, de peccat. mortalib cap 60. mihique probatur præ altera. Primò, Quia licitum eſt causâ morbi vti carne humana in medicamentis, vt vſus receptus declarat in mumia, quæ nihil eſt aliud quàm caro corporis humani, cum pretioſis vnguentis ſepulti: cur non etiam in extrema neceſſitate famis, quæ morbi maximi eſt inſtar, licitum ſit vti non conditæ?

Secundò, Licitum eſt haurire ſanguineum humanum ex vena adoleſcentis detractum, causâ conciliandi vigoris corpori ſenili, & ſenectutis prorogandæ: vnde quidam Medici (inter quos Marſilius Ficinus, lib. de ſanitate tuenda) hoc tamquam ſingulare remedium ad iſtum finem præſcribunt; etſi fortè in ratione medica decipiantur: cur non etiam ob ſimilem cauſam liceſet vti carne humana, ſi ars medica præſcriberet?

Tertiò, Quia caro mortua eſt res inferior, & licitum eſt eam exponere feris & auibus dilaniādam, quando viui ob crimina ſunt commeriti: cur eo caſu non poſſit homo ex ea ſumere, extrema vrgente fame: ceſſat enim hic ratio iniuriæ, & aliunde ſuccurritur extremæ neceſſitati.

Quartò, In extrema neceſſitate Iudæi potuiſſent veſci carne immunda, v. g. ſuilla, equina, coruina, (vt docet Victoria ſupra, num. 10) quod tamen extra illam fuiſſet nefas; ergo etiam hîc extrema neceſſitas excuſabit.

Dices Primò. Ergo licebit etiam hominem eo fine occidere. Secundò, Si barbari compellant, licebit veſci. Tertiò, Cur in obſidione Ieroſolymitana non ſunt vſi, vbi erant tot corpora mortuorum? Cur tam horribile viſum quòd mater comederit filium? vt refert Ioſephus lib. 7. de bello Iudaico cap. 8. Denique ſi tunc fas eſt vti, ergo quiſque tenetur; quia tenemur omni modo vitam conſeruare. 11 *Obiectiones.*

Ad Primum Reſpondeo, negando conſequentiam, quia homo non eſt deſtinatus homini in cibum, ſicut cetera animalia. Vnde etſi medicamēti causâ ſit opus carne vel adipe humano, non tamen idcircò licitum occidere; niſi aliàs ſit meritus mortem, & executio debito modo fiat. *Ad 1. Reſponſ.*

Ad Secundum: Negatur; quia illa compulſio fieret in odium noſtri moris, & illius virtutis, per quam ab huiuſmodi extra neceſſitatem abſtinemus. Simili modo ſi cogerent veſci idolothytis, non liceret obſequi. *Ad 2.*

Ad Tertium: In illa obſidione non ſunt vſi niſi pauciſſimi; quia reputabant huiuſmodi cadauera maximè immunda. Deinde quia res videtur belluina, & natura abhorret ob iſto etiam, & anticipatas opiniones. Factum illius mulieris viſum valdè horribile, non quia cadauer hominis per ſe mortui comederat; ſed quia oblita maternæ pietatis, proprium filium, vt comederet, occiderat, & reipſa iam medium deuorauerat. *Ad 3.*

Ad Vltimum: Neganda conſequētia; non enim tenemur omni modo licito vitam conſeruare, ſed poſſumus illam negligere vel exponere, quando honeſta ratio ſuppetit; vt benè docet Victoria d. relect. de tempēr. n. 9. ratio eſt, quia bonum vir- 12 *Ad 4. Non tenemur quouis modo vitam conſeruare.*

tutis eſt præſtantius vita: vnde propter illud poteſt vita deſeri. deinde cùm vita non ſit ex bonis ſupremis, & ſemel neceſſariò deſerenda, non tenemur eam niſi mediis ordinariis ſecundùm proportionem noſtræ conditionis fouere & prorogare. Explicatur & probatur exemplis. v. g non tenemur in obſidione veſci canibus, felibus, muribus, calceorum ſegmentis, &c. nec tenemur pretioſiſſimis vti medicamentis vel cibis, ad morbi, aliàs letalis, curationem. non teneor me tueri contra inuaſorem, ſi non poſſum ſine ipſius interitu. non teneor mutare ſolum patrium, etiamſi Medici id dicant neceſſarium ad vitam conſeruandam, teſte Victoria ſuprà, poteſt vxor miniſtrare marito in peſte, ad coniugalem amorem demonſtrandum, etiamſi eius opera non ſit marito neceſſaria.

Carthuſianus an in neceſſitate teneatur veſci carne. Denique poteſt Carthuſianus, etiam in extrema neceſſitate abſtinere à carnibus, (etſi poſſit iiſdem etiam veſci) propter exemplũ virtutis & decus abſtinentiæ in ſuo Ordine tuendum; ne videlicet aperiatur aditus diſpenſationibus & interpretationibus; ſicq; ſenſim relaxetur ille communis abſtinẽtiæ rigor, vt docet Victoria, ſuprà num. 10. Idque verum puto, etiamſi illa neceſſitas proueniat ex fame, & nullus alius cibus ſuppeteret. ſicut enim ſi à morbo proueniret, nõ cenſeretur à ſe, ſed à morbo perimi, vt ibidem rectè ait Victoria; ita etiam cùm prouenit à fame, cenſetur fame vel calore interno abſumi: non enim magis tenetur famẽ tali eſca pellere, quàm morbum, ceteris paribus. Confirmatur, quia vt idem docet, Iudæi tempore Machabæorum in ſolitudine verſantes, non tenebantur veſci cibis lege vetitis, etiamſi fame alioquin fuiſſent morituri; tamen potuiſſent iis veſci; poterant enim veſci ob neceſſitatem extremam, & poterant abſtinere ob reuerentiam diuinæ legis: ergo idem dici poterit de Carthuſiano in ſimili caſu; maximè cùm non nudo ſtatuto humano, ſed etiã voto videatur obſtrictus, dum vouet obedientiam ſecundùm ſtatuta. Itaque ob reuerentiam ſtatuti, quod ſtrictiſſimè abſtinentiam præcipit, & etiam in extremis morbis in Ordine ſeruatur; & ob reuerentiam Dei, cui ſe per votum obſtrinxit, & ob commune decus Religionis tuendum poterit abſtinere.

Dixi obiter, Carthuſianum poſſe veſci carnibus in extrema neceſſitate; ſiue ea neceſſitas proueniat ex morbo (quam quidam putant non dari, ſi alij cibi ſuppetant) ſiue ex aliorum ciborum inopia. Quia ſtatutum humanum non obligat cum periculo mortis, vt communiter DD. tradunt: niſi vel neceſſitas boni communis poſtulet (quod hic non fit) vt cùm præcipitur militi ne ſtationẽ deſerat, ne fugam capeſſat: vel niſi ſcandalum graue impendeat, cui aliter occurri non poſſit; quod etiam hìc locum non habet. nec refert etiamſi illud ſtatutum voto aut iuramento firmatum ſit; quia periculum mortis cenſetur exceptum. vt patet in voto ieiunij, peregrinationis, obedientiæ, non ducendæ vxoris, &c. Si tamen expreſsè vouiſſet ſe nullo euentu, etiamſi mors impenderet carnes eſurum, puto non poſſe comedere; quia votum, meo iudicio, eſt validum, vt ex ſupradictis colligitur; ac proinde ſeruandum in tali periculo. exiſtimo tamen nullum huiuſmodi votum in ordine illo fieri; quia multi DD. cenſent inualidum & illicitum.

DVBITATIO III.

Quid ebrietas, & quale peccatum.

D. Thomas quæſt. 150.

EBrietas dupliciter accipitur, vt notat D. Thomas art. 1. Primò, Pro defectu vſus rationis, nimio potu inducto, vnde dicitur quis *ebrius*. & ſic non eſt peccatũ propriè, ſed peccati effectus. Secundò, Pro ipſa potatione, quæ hunc defectũ efficit. ſic eſt peccatum, & definiri poteſt hoc modo. 13

Ebrietas pro peccato quid. *Ebrietas* eſt exceſſus in potando, causâ voluptatis, vſque ad violentam vſus rationis priuationẽ. vel ſic; Eſt violenta rationis interceptio per nimium potum, causâ voluptatis aſſumptum.

Hæc definitio habet tres partes. Prima, *Eſt exceſſus in potando*: ſicut enim gula conſiſtit in exceſſu in cibo & potu nõ inebriãte; ita ebrietas in exceſſu vini, vel cuiuſuis alterius potus inebriantis. Hinc *ebrietas*, iuxta D. Thomam, dicta eſt, quaſi *extra briam*, quod debitam vini menſuram excedat. Vnde dum quis odore lupuli ſalictarij, vel ſuffitu tabaci, vel opio, aliiſque narcoticis priuatur vſu rationis, non eſt ebrietas; quia hoc non fit exceſſu potandi.

Si causâ medicinæ. Secundò, *Causâ voluptatis*: ſi enim causâ medicinæ, ex præſcripto Medicorũ, non eſſet ebrietas, etiamſi vſque ad interceptam mentem ſumeretur, vt rectè docet Caietanus art. 2. ad 3. & in Summa v. Ebrietas, Silueſter v. Ieiunium, q. 3. Nauarrus c. 23. n. 119. vt ſi in ſubito peſtis terrore, aliis remediis æquè commodis non ſuppetentibus, magnus hauſtus vini generoſi ſumatur; vel aduerſus venenũ frigidum (vt opium, ſolanum, cicutam, hyoſcyamum) aut contra cantharides magna vini copia bibenda, ex qua rationis vſus ſic impediendus, præſcribatur. non enim eſt exceſſus reſpectu talis ſubiecti, & ad talem finem: neque causâ delectationis guſtus vel tactus, palati, vel œſophagi ſumitur: vnde nõ repugnat temperantiæ, quæ circa tales delectationes verſatur.

Ob eamdem non peccat peccato gulæ, qui iudicio Medicorum varia edulia inordinatè & copioſè ingerit, ad vomitionem mouendam; quia neque ob delectationem id agitur, neque modus rationis reſpectu talis ſubiecti exceditur.

Duplex vſus rationis priuatio. Tertiò, *Vſque ad violentam*, &c. Dupliciter aufertur rationis vſus, modo naturali, & violento, *naturali* per ſomnum, ſpiritibus animalibus in centrum retractis, & neruis ſenſoriis, qui in ſenſuum externorum organa terminantur, vapore quodam frigido occupatis. Hic modus à natura eſt inſtitutus ad ſpirituum, & conſequẽter ad virium inſtaurationem: nam per quietem nulla fit diſſipatio, & copioſa nouorum ſpirituum generatio. *violentè* aufertur, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, vt etiam in vigilia, ratione vti non poſſit. Idem interdum accidit vel ex nimio ſpirituum feruore, vt in phrenitide, vel ex humore maligno, cerebrum per idiopathiam aſſiduè occupante, vt in melancholia primaria; vel ex vapore noxio, cerebrũ per interualla petente, vt in melancholia hypochondriaca. 14

Eſt peccatum mortiferum. Quod ad alteram partem attinet, dicendum eſt, talem ebrietatem, ſi voluntaria ſit, eſſe peccatum mortiferum. Ita D. Thomas art. 2. quem omnes alij ſequuntur. Eſt autem voluntaria, Primò, Directè, quando quis ebrietatem intendit. Secundò, Indirectè, vt quando quidem expreſsè 15

tion

non cupit inebriari, ſed tantum bibit, quantum poteſt, non curans an ſequatur ebrietas, an non. Item quando aduertit ſe inebriandum, ſi pergat potare, nihilominùs non deſiſtit.

Probatur ex Scripturis.

Nunc probatur id eſſe peccatum mortiferum. Primò, Ex Scripturis, Prouerb. 23. *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui ſine cauſa vulnera? cui ſuffuſio oculorum? nónne his, qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?* vbi breuiter attinguntur mala, quæ ebrietas etiam in hac vita infert. Eſt igitur & ipſa graue malum in moribus. Ibidem: *Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cùm ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blande, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffundet*: nimirum quia ſicut illa venena ſunt corpori letifera, ita vinum in fine mortem æternam adferet animæ & corpori. Sequitur: *Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruerſa.* Vbi ſignificatur, ex multo vino ſequi fornicationes & adulteria, maledicta & blaſphemias, &c. Eccleſiaſtici 19. *Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & arguent ſenſatos*, id eſt, faciant reprehenſioni obnoxios. Et cap. 31. *Vinum multum potatum, irritationem, & iram, & ruinas multas facit.* vide plura ibidem. Iſaiæ 5. *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam, & ad potandum vſque ad veſperam.* & infrà: *Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem*, quaſi dicat, qui ſtrenuè incumbitis compotationibus. *væ* autem in Scripturis paſſim comminationem damnationis æternæ ſignificat. 1. ad Cor. 6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt.* hic *ebrietatem* connumerat aliis vitiis mortiferis, & pari modo à regno excludere affirmat.

Nec obſtat, quòd *ebrioſus* non ebrium, ſed deditum ebrietati deſignet; ac proinde requirat conſuetudinem: *ebrioſus* enim dicitur non qui ſemel aut bis ebrius eſt, ſed qui ebrietati eſt deditus: hoc, inquam, non obſtat, quia Græcè eſt *μέθυσος*, quod ebrium ſignificat. & idem valet ac *μεθύων*, vnde ſicut is, qui alia illa vitia vel ſemel commiſerit, excludetur à regno, niſi pœnitétiam egerit; ita etiam qui vel ſemel ebrius fuerit. Ad Galat. 5. *ebrietates* ponuntur inter opera carnis, quæ à regno Dei alienum reddunt.

16 *Ex Patribus.* Secundò, Probatur ex Patribus. D. Auguſtin. ſerm. 231. de tempore, ſæpiùs dicit, per ebrietatem *perire animam, hominem Deo fieri inimicum, & reum in die iudicij.* Similia habent alij Patres, vt S. Baſilius hom. in ebrietatem, D. Ambroſius de Elia & ieiunio cap. 14. S. Chryſoſt. homil. contra luxum & crapulam: & alij. Præctereà D. Auguſtinus ſermone illo citato ſic ait: *Qui contra cognatam & amicam ſuam ebrietatem loquentibus iraſcũtur, libera à nobis voce audiant; Quia quicumque ebrioſus pœnitentiam de ipſa non egerit, ſed vſque ad mortem ſuam in ipſa ebrietate permanſerit, in æternum profectò peribit; quia non mentitur Spiritus ſanctus per Apoſtolum dicens, Neque ebrioſi regnum Dei poſſidebunt.* Deinde docet quomodo auxilium diuinum ſit ebrioſo implorandum, vt eripiatur de luto fæcis, & cloaca ebrietatis, nimirum dicendo totis animæ viribus cum Propheta, *Eripe me de luto fæcis, vt non inhæream.* &: *Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum, neque vrgeat ſuper me puteus os ſuum.* & rationem ſubdens, cur ita illam vocet, addit: *Ebrietas enim quaſi inferni puteus. quoſcumque ſuſceperit, niſi digna ſubuenerit pœnitentia, & emendatio fuerit ſubſecuta, ita fortiter ſibi vendicat, vt eoſdem ipſos de inferni tenebroſo puteo, ad charitatis vel ſobrietatis lucem redire ſine pœnitentia non permittat.* Idem ſerm. 232. *Qui credit ebrietatem eſſe paruum peccatum; ſi ſe non emendauerit, & pro ipſa ebrietate pœnitentiam non egerit, cum adulteris & homicidis æterna illum pœna cruciabit.* idque probat ex Apoſtolo 1. Corinth. 9. ad Ephes. 5.

Dices, D. Auguſtinus ſerm. 41. de Sanctis, crimina enumerans capitalia, non ponit ebrietatem abſolutè; ſed cum reſtrictione. *Ebrietas*, inquit, *ſi aſſidua ſit*, &c. vbi videtur inſinuare, ſi non ſit aſſidua, ſed rara, non eſſe peccatum mortiferum. *Obiectio.*

Reſp. D. Auguſtinũ ſolùm enumerare ibi aliqua crimina capitalia, de quibus non poterat eſſe cõtrouerſia apud populũ: nam ſimili modo ponit iracundiã; *Si longo tempore*, inquit, *teneatur iracundia*; & tamen certum eſt, etiam breuem iracundiã, ſi plenè ſit voluntaria, & graue malum imprecetur, eſſe crimen capitale, ſeu mortiferum. vel certè, vt D. Thomas art. 2. ait, addit illam reſtrictionem, vt indicet ſe loqui de ebrietate plenè volũtaria. qui enim raró inebriantur, non videntur id voluntariè, ſed præter mentem pati, nimirum ex eo quòd ignorent vim potus, vel debitam menſuram, aut non aduertant ebrietatis periculum. *Reſponſ.*

Tertiò Probatur ratione, Primò, Quia ſe inebrians priuat ſe violentè, non ſolùm vſu rationis, ſed etiã poteſtate propinqua vtendi; impedimentum & veluti vinculum menti ſuæ iniiciendo, vt etiam vigilans ratione vti nequeat, idque causâ voluptatis: vnde propter voluptatẽ ſe ad brutorum abiicit ſtoliditatem. hoc autem cenſetur maximum malum & grauis inordinatio; quia præcipuum bonum hominis, & quo à brutis diſtinguitur, eſt poſſe vti ratione, & ſua omnia hac regula dirigere: quod valdè ponderat D. Baſilius, & alij Patres, vt infrà dicemus. Cõfirmatur, quia ſi quis alteri hanc poteſtatẽ etiam ad aliquot horas eriperet, grauem inferret illi iniuriam, & peccaret mortiferè: ergo etiam qui ſibi ipſe illam adimit. 17 *Probatur ratione. 1. Ratio.*

Dices Primò, Eſt diſpar ratio, quia quiſque cedere poteſt iure ſuo, & nemo ſibi ipſe facit iniuriam: ſed non poteſt cedere iure alterius. *Obiectio 1.*

Reſpõdeo, Etſi quiſque poſſit cedere iure, quod habet ad vſum rationis hìc & nunc adhibẽdum; & ita poſſit ſe illo vſu priuare, dormiẽdo, vel nolendo mentẽ applicare; tamen non poteſt cedere iure, quod habet ad poteſtatem vtendi: huius enim non eſt dominus; ſicut nec integritatis mẽbrorum, aut ſenſuum. Vnde non minùs peccat dum ſibi hanc poteſtatẽ eripit, quàm dum alteri id facit. etſi enim non ſit propriè iniuria, dum ſibi hanc poteſtatem adimit, cùm non fiat nolenti; eſt tamen contra charitatem, & debitum cuſtodiendi ſui, & ſuæ naturalis integritatis. 18 *Reſponſ.*

Hinc patet reſponſio ad obiectionẽ de ſomno; etſi enim ſomnus priuet vſu rationis; non tamen poteſtate propinqua vtẽdi, quia relinquit organa expedita, vt ſtatim ſecutâ vigiliâ mens poſſit ratione vti: ebrietas verò ita ligat & obſidet, vt etiã ſecutâ vigiliâ, ratione vti nequeat. Accedit quòd ſomnus eſt inſtitutus in bonũ naturę, vt illa quiete vires tum ſenſitiuæ tum motiuæ reficiantur, corpus roboretur, & officiis mentis inſtrumen- 19 *Alia eſt ratio ſomni.*

tum debitum, id eſt, ſpiritus animalis reparetur. Vnde etiãſi vſus rationis in ſomno tollatur; tamẽ hoc detrimentum multis commodis cõpenſatur.

Reſponſ. Dices Secundò, Suffitu peti ſeu tabaci tollitur violentè poteſtas vtendi ratione; ſimiliter odore lupuli, ſi quis in eo cubet;& tamen in his non eſt peccatum mortiferum.

Reſp. Illo ſuffitu non tolli poteſtatem vtendi extra ſomnum, ſicut per ebrietatem;ſed ſolùm in ſomno (qui modus eſt naturalis) ſua facultate refrigerante & conſtringẽte inducẽdo ſoporem: eſt enim ex genere narcaticorũ,ſicut & hyoſcyamus. vnde etiãſi ſuffitus ille hauriatur causâ voluptatis,quã Indi dicuntur in illo ſapore percipere,non erit mortiferũ. Odor lupuli turbat quidẽ caput, nõ tamẽ puto planè inebriare.ſi reuerà inebriaret ſicut ipſe potus, putarem eodem modo vitãdum, maximè quando nulla eſt in eo cubãdi neceſſitas.

3. Ratio Mala ebrietatis. 1. Exhaurit ſubſtantiam.

20 Secundò Probatur: Ebrietas multa alia grauia mala ſecum trahit, ob quæ meritò graue crimen cenſeri debeat. Primò, Facultates exhaurit, Prouerb. *Qui amat vinum & pinguia, non ditabitur.* & cap. 25. *Noli eſſe in conuiuiis potatorum, nec in comeſſationibus carnium, qui carnes ad veſcendum conferunt: quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio.* Hinc ſequitur grauis familiæ afflictio, liberorum neglectus, creditorũ fraudatio, furta, latrocinia, &c. vt quotidiana experientia docet.

2. Eneruat & fœdat corpus.

Secundò,Corpus fœdum, imbecillum & morbidum efficit:hinc enim eſt oculorum lippitudo, narium coryza, oris graueolentia, anima fœtida, membra tremula. hinc capitis deſtillationes, tuſſes, fœdiſque ſcreatus.hinc apoplexia,& paralyſis membrorũ,articulares morbi. D. Chryſoſtomus homil.contra crapulam tomo 5. *Oculi, nares, & os, coryza, muco & putredine, & his, quæ intus generãtur cœnoſis & impuris affectibus ſunt plena: & ipſa carnis ſubſtantia laxior ſit quàm vnius in proportio requiras, & fœtida,ac immũda, atque ad omne opus bonum inepta.* Confirmat ſimilitudine: *Etenim & terra aquarum abundantia oppreſſa, innatum perdit calorem, perdit & ſuas vires, neque ad ſuum opus vel procreationem eſt idonea.hinc & incurabilibus & difficillimis implicantur morbis, tremoribus, palloribus, podagra, chiragra, & aliis pluribus*, &c. addens, tanta eſſe illa mala, vt etiamſi nulla eſſet gehenna, nullúmve aliud incommodum. meritò propter illa ebrietas ſit fugienda. D. Auguſtinus ſerm. 231. *Eſt in illis oculorum caligo, vertigo, fatigatio, & dolor capitis, ſuffuſio vultus, membrorum omnium tremor, animæ ac mentis ſtupor, In talibus impletur quod ſcriptum eſt: Cui væ, cui tumultus, cui iræ, cui rixæ, cui ſine cauſa vulnera, cui ſuffuſio oculorum? nõnne his, qui morantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?* Similia habet D. Baſilius homil. in ebrietatem, circa medium, & S. Ambroſius de Elia & ieiunio cap. 16.

Obnoxij morbis.

Incommoda corporis ex ebrietate.

3. Ad omnia reddit inutilem.

21 Tertiò, Reddit hominem ad bonum inutilem, nimirum non ſolùm ad opera pietatis;ſed etiã ad ſtudia literarum,ad politica,ad mechanica: denique ad omnem vitæ vſum. Docet hoc pulcherrimè D Auguſtinus ſupra: *Quia*, inquit, *corpora noſtra terrena ſunt, quo modo pluuia nimium grandis & diuturna ſi fuerit, terra infunditur, & in lutum reſoluitur, vt nulla in ea cultura fieri poſſit: ſic & caro noſtra quando abundantiore potu fuerit inebriata, nec ſpiritalem culturam accipere, nec fructus animæ neceſſarios poterit exhibere.* Vnde infert; *Si volumus vt ager corporis noſtri bonos fructus proferat, non plus bibendum quàm oportet, ne per nimiam*, inquit, *ebrietatem ipſa corporis terra velut in paludem conuerſa, magis vermes & ſerpentes generare, quàm fructus bonorum poſſit afferre.* Deinde ſubdit: *Omnes ebrioſi tales ſunt, quales paludes eſſe videntur: quod enim in paludibus naſcitur, nullum fructum habere cognoſcitur. naſcuntur ibi ſerpentes, ſanguiſugæ: naſcuntur ibi ranæ, & diuerſa genera vermium, quæ magis horrorem poſſint generare, quam aliquid ad victum exhibere. iſta enim herba, vel arbores, quæ aut in ipſis paludibus, aut circa ripas naſci ſolent, nihil viriditatis habere videntur, intantum vt annis ſingulis incendio concremenntur. Videte, quod de ebrietate naſcitur, igni præparatur.* Eamdem ſimilitudinem attingit D. Chryſoſtomus loco citato. D. Baſilius homil. in ebrietatem: *Periculum, ô miſer, eſt, ne pro homine cœnum lutumque fias: ſic penitus vino diditus marceſcis, ac quotidianam crapulam haud aliter quàm vaſa putrida oles.*

Similis ab agro.

Sunt ſimiles ſtagnis

22 Quartò, Facit hominem beſtiis ſimilẽ,& etiam viliorem. D. Auguſtinus ſuprà: *Conſiderent ebrioſi, ſi non peiores animalibus iudicandi ſunt. cùm enim animalia amplius quàm eis opus eſt, bibere nolint, illi & duplum, & triplum quam eis expedit, potum accipiunt. & vnde trium vel quatuor dierum refectionem poterant habere, vno die cum grandi peccato contendunt perdere potiùs quàm expendere. & vtinam potum tantummodo perderent, & non etiam ipſi perirent.* D. Baſil. ſuprà: *Qua in re, dic homo miſer, à brutis differs? nónne rationis munere, quam à Deo omnium conditore accepiſti, reliquæ creaturæ factus dominus & imperator? hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem priuans, inter beſtias ratione carentes numerari poteris, & illis ſimilis videri.* Hæc ſanè eſt præcipua iniuria,quam ebrietas per ſe & proximè dignitati naturæ rationalis, qua parte eſt imago Dei, infert; ob quam maximè diximus eſſe peccatum mortiferum. Addit S. Baſilius: *Imò & beſtiis longè peiores exiſtimauerim eos, qui ab ebrietate ſuperantur; cùm illa coeundi ſtatas habeant leges & horas; hi verò nullius temporis & horæ rationem habentes, nequiſſimis complexibus & amoribus inter ſe rumuntur.* Idem oſtendit ex vſu ſenſuum: *Nec ſolùm eò peiores brutis, quòd mente inſani, ſed etiam quòd ſenſibus longè infra illas deficere videantur. An non vmbras ſæpenumerò tanquam foſſas, vel loca prærupta tranſiliunt? aures terrifico ſonitu, tamquam fluctuantis maris refertas habent; terra interdum inſurgere & in rectum erigi, montes verò circumagi videntur*, &c. *His ſomnii ſunt graues, ac ſeueri mortis vicinus vigilia verò ſomnus ſtupidiores. Inſomnium quoddam eſt vita ipſorum*, &c. D. Chryſoſtom. homil. 58. in Matth. *Quantò melior aſinus ebrioſo eſt? quantò canis præſtantior? omnes certè animantes, quæ rationis expertes ſunt, cùm bibunt aut comedunt, vltra quàm ſatis, etiamſi mille homines cogerent, numquam elabuntur. peiores igitur irrationabilibus vos eſtis qui inebriamini;* quod fuſiùs deinde proſequitur.

4. Aſſimilat brutis.

Brutis peiores.

Quintò, Secreta prodit. Prouerb. 31. *Nullum ſecretum vbi regnat ebrietas.* Huius rei multæ extant hiſtoriæ. hinc Horatius:

Reges dicuntur magnis vrgere culullis,
Et torquere mero, quos perſpexiſſe laborant.

D. Ambroſius de Elia & ieiunio cap. 17. *Pleriqué etiam vino vinntur vt equuleo; & quibus tormenta non eliciunt vocem produnt, eos tentant bibendo; vt patriæ ſtatum, ſalutem ciuium, defenſionis ſuæ prodant conſilia. quis inter cyathos texit quod latere cupiebat.*

5. Secreta pandit.

Sextò, Ad mores abſurdos & grauia crimina excitat. 23

Eſt cauſa multorum criminum.

citat. hoc exprimit ex parte diuus Baſilius ſuprà. D. Hieronymus in cap. 1. Epiſt. ad Titum, explicans illud, Non vinolentum, *Longum eſt ire per ſingula, & inſanias, quas ebrietas ſuggerit, explicare.*

Pugna ex ebrietate.

Videas alios pocula in tela vertentes, ſcyphum in faciem iacere conuiuæ: alios ſciſſis veſtibus in vulnera aliena prorumpere, alios clamare, alios dormitare. qui plus biberit, fortior computatur: accuſationis occaſio eſt, adiurare eum per Regem, frequentiùs non bibiſſe. vomunt vt bibant, bibunt vt vomant. digeſtio ventris & guttur vno occupantur officio.

Fœditas ebrioſorum.

Deinde addit: *Hoc nunc dixiſſe ſufficiat, quod ſecundùm Apoſtolum, in vino luxuria eſt, & vbicumque ſaturitas atque ebrietas fuerint, ibi libido dominetur. Spectâ ventrem & genitalia, pro qualitate vitiorum, ordo membrorum. numquam ego ebrium caſtum putabo.*

Ebrioſus numquam caſtus.

Nota grauiſſima verba tanti Doctoris. D. Ambroſius de Elia & ieiunio cap. 16. *Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum inſaniæ, ebrietas venenum inſipientiæ; hæc ſenſus hominum mutat & formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. ſiquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam, vini calore flammati cohibere ſe non queunt, & in beſtiales libidines excitantur:* & cetera, quæ elegantiſſimè perſequitur.

Libidines.

Similia habes c. 12. & apud D. Chryſoſtomum homil. 58. in Matth. ſub finem. S. Baſilius homil. in ebrietatem: *Ebrietas dæmon eſt voluntarius, ex voluptate animabus noſtris inditus. Ebrietas malitiæ mater eſt, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperato laſciuum, iuſtitiam ignorat, prudentiam extinguit,* &c.

7. Difficillimè curatur.

Septimò, Difficillimè curatur: ratio eſt, quia vinum corporis habitum immutat, hepar accendit, fauces exſiccat, & ſiticuloſos reddit; quo fit vt ſitis bibendo augeatur, faucibus magis & magis areſcentibus. D. Baſilius: *Denique huius mali finis eſt nullus: ipſum namque merum inexplebilem continuò ſitim addit, nec neceſſarium quærit vſum, ſed ad alium irrefragabiliter potum inuitat, cùm ardentes ebrios & ſemper bibendi cupidiores reddit.* Diuus Ambroſius c. 14. *Meritò Deus per Moyſen non ſolùm veneno, ſed etiam draconum veneno vinum comparauit, dicens: Furor draconum vinum eorum, & ira aſpidum inſanabilis: & pulchrè additur, inſanabilis: multi enim venenatorum ſerpentum veneno curantur, nemo ebrietate.*

Vbi Aduerte, locum illum Deuteronom. 32. poſitum ab Ambroſio iuxta editionem 70. Noſtra lectio ſic habet, *Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.*

Quomodo poſſit curari.

24 Quomodo autem his curatio adhiberi poſſit, docet pulchrè diuus Auguſtinus ſerm. 231. *Qui ſe de hoc malo deſiderat liberare, quo modo ſibi interuallo dierum potum addendo, ad ebrietatis tenebras peruenit, ita paulatim ſubtrahendo ad ſobrietatis lucem redeat. qui ſi ſimul totum, quod amplius accipiebat, ſubtraxerit, vbi nimia ſiti cœperit exardeſcere, cum grandi amaritudine clamet & dicat, malle ſe mori, quàm ſibi bibendi & inebriandi conſuetudinem tollere: nec attendit quòd tolerabilius erat illi carne mori, quàm in anima per ebrietatem interfici. Et ideò vt nec ardorem nimium patiatur, & de tam graui malo liberetur, per interualla dierum, ſicut diximus, aliquid de nimietate potus ſubtrahat, quouſque ad rationabilem bibendi conſuetudinem redeat.*

Hæc paulò fuſiùs ex Patribus dixerim, propter fœdam huius æui apud multas gentes ſeſe inebriandi conſuetudinem. plura licèt videre apud citatos, maximè Ambroſium & Baſilium.

An commiſſa in ebrietate ſint peccata.

Petes Primò, Vtrùm ea, quæ homines in ebrietate committunt, ſint peccata, ita vt imputentur ad culpam? 25

Si nullo modo voluntaria.

Reſpondeo, Vel ebrietas eſt voluntaria, ſeu culpabilis, vel non eſt voluntaria. Rurſus, vel malum inde ſecuturum poterat præuideri, vel non poterat. Si non eſt vllo modo voluntaria, ita vt ſit prorſus inculpata, quidquid ex ea ſecutum fuerit, etiam culpa vacat; non minùs quàm id, quod committitur ab amente. ratio eſt, quia nullo modo eſt liberum. nec enim per ſe liberum eſt; nam cùm agitur, deeſt vſus rationis. nec etiam in cauſa; quia ſupponimus cauſam non eſſe voluntariam. talis erat nuditas Noë, ex ebrietate inculpata, conſecuta: ignorabat enim vini efficacitatem, vt Patres docent. Ita communiter D. Thomas quæſt. 150. art. 4. Caietanus ibidem, D. Bonauentura in 2. d. 22. art. 2. q. 3. ad vltimum, & alij.

Si ſit aliquo modo voluntaria.

Si verò ebrietas ſit aliquo modo culpabilis, & malum præuideri poterat, (vt ſi aliàs erat expertus, in ſimili diſpoſitione tale quid à ſe commiſſum; vel ſi dubitans non adhibuit ſibi cuſtodem, vel aliam cautionem) etiam ipſum ad culpam imputabitur. Et quidem ſi ſolùm venialiter peccauit ſe inebriando, malum inde ſecutum ſolùm erit veniale. Si verò mortaliter, mortale. 26

Si ebrietas ſit venialis, effectus non poteſt niſi venialis conſeri.

Ratio eſt, quia illud malum (v.g. homicidium in ebrietate commiſſum) non eſt in ſeipſo voluntarium ſeu liberum, cùm ab eo patretur, qui iam vſu rationis caret; ſicuti quod fit à dormiente: ſed ſolùm eſt voluntarium in cauſa, quæ eſt ebrietas: ergo non poteſt maiorem contrahere culpam, quam ipſa cauſa hic & nunc habeat, atque adeò quàm voluntas illa, à qua ebrietas illa dicitur voluntaria: ergo ſi hæc voluntas ſolùm eſt venialis, illud malum, etiamſi fortè ſit homicidium, non imputabitur niſi ad culpam venialem. Cõfirmatur, quia tota culpa eſt in illa voluntate: & ſolùm per denominationem extrinſecam tribuitur ebrietati & effectui ſecuto: nam ebrietas, & opus ſecutum ſolùm imputatur ad culpam, quatenus ab illa voluntate pendet. Vnde euidens eſt, non poſſe eſſe maiorem culpam in opere ſecuto, quàm in volũtate illa præuia ebrietati. Vnde patet, fieri non poſſe vt ebrietas ſit peccatum veniale, & opus ex ea ſecutum imputetur vt mortiferum.

Si malum non poterat præuideri, non imputatur.

Fieri tamen poteſt vt ebrietas ſit mortifera, & malum ex ea ſecutum, etiam aliàs per ſe grauiſſimum, non imputetur ad culpam, vel ſaltem non niſi ad venialem. ad nullam culpam, ſi malum nulla ratione præuideri poterat: quod enim nullo modo eſt cognitum, nullo modo cenſetur volitum, aut voluntarium; vt ſi nihil ei occurrit quod excitaret dubitationem vel timorem talis mali euenturi: quod facilè accidit ei, qui nihil tale eſt anteà expertus: vel ſi occurrit, humano modo ſufficientem cautionem adhibuit: quo modo inceſtus Loth videtur fuiſſe inculpatus, etſi fortè ebrietas eius excuſari non poſſit. Vnde D. Auguſtinus lib. 22. contra Fauſtum cap. 44. dicit: *Inebriauerunt eum, & ſe neſcienti miſcuerunt: quapropter culpandus eſt quidem, non quantum ille inceſtus, ſed quantum illa merebatur ebrietas.* Idem docet S. Chryſoſtomus homil. 44. in Geneſim. 27

Ad venialem imputabitur, ſi aliquo modo præuideri poterat, (vt ſi aliqua leuis de eo dubitatio 28

inceſſit

Si præuiſum imperfectè, erit veniale. inceſſit animum) & per venialem negligentiam maior conſideratio fuit prætermiſſa. Ratio eſt, quia etſi tenebatur ebrietatem ſub peccato mortifero vitare, ob intrinſecam ipſius malitiā, eius periculo ſatis animaduerſo; non tamen pari obligatione tenebatur illā vitare ob malum, v.g. homicidij, eò quòd non ſatis eius periculum aduerterit, ſed ſolùm leuiter, & in eo neglectu non peccauerit niſi venialiter, vti ſuppono. Confirmatur, quia in homicidio caſuali poteſt eſſe peccatum veniale, ob defectum conſiderationis neceſſariæ ad culpam letalem: atqui tale homicidium eſt caſuale reſpectu illius hominis & voluntatis præcedentis, ergo, &c.

Si perfectè animaduerſum. Quando autem perfectè quis aduertit periculum mali, ſi hoc malum graue ſit, tenetur ſub peccato mortali vitare periculum. Vnde ſi hoc etiam per ſe ſit peccatum mortiferum, ſicut eſt ebrietas, in voluntate illa praua, qua periculum acceptat vel nō vitat, erit duplex malitia mortalis; altera quatenus terminatur expreſsè vel implicitè ad ebrietatem: altera vt reſpicit malum inde ſecuturum: quarum alteram habet ab ebrietate, vt per ſe ſpectatur; alteram ab eadem vt eſt cauſa continens periculum alterius mali.

29 *An rationis defectus & mala ſecuta ſint peccata.* Vtrùm autem ebrietas, vt rationis defectum denotat, & mala ſecuta dicenda ſint peccata, potiùs ad modum loquendi, quàm ad rem ipſam pertinet, quia conſtat totam malitiam moralem & culpam eſſe in volūtate, quæ ebrietatem anteceſſit. Si tamen propriè loqui velimus, potiùs dicenda ſunt effectus peccatorum, quàm formaliter peccata. Ratio eſt, quia non depēdent à voluntate vt actiones liberæ, ſed vt effectus conſequentes, qui poſitâ ſemel causâ, non ſunt ampliùs in noſtra poteſtate. poſito enim potu largiore vini, eoque in ſtomachum infuſo, non eſt in noſtra poteſtate vt non ſequatur mentis defectus: & poſito tali defectu, non ſunt in noſtra poteſtate opera quæ inde ſequuntur: atqui de ratione peccati eſt eſſe liberum & in noſtra poteſtate. Confirmatur, quia aliter actiones externæ peccatorū dependēt à voluntate libera, aliter hæc opera. illæ enim ita dependent, vt omni momento ſit in noſtra poteſtate eas inchoare, vel non inchoare, & inchoatas abrumpere, vel continuare. Vnde ipſæ per ſe ſunt propriè volūtariæ, laudabiles, vel vituperabiles, peccata, vel merita: quia ſecundùm ſe aſſiduè à voluntate pendent, & conſeruantur; & conſequenter ab ea informantur. & veluti animantur ad vnum perfectum opus morale conſtituendum. Hæc verò non ſic, ſed remotè ſolùm à voluntate libera pendent, nimirum quatenus liberè facta eſt applicatio cauſæ: qua poſita, neceſſariò ſunt ſecutura, nec ampliùs eſt in poteſtate noſtra ea inchoare vel differre. Vnde per ſe nō ſunt peccata, ſed ſolùm vt conſiderātur in libera applicatione cauſæ inebriantis, in qua dicuntur voluntaria.

Quatuor actus conſiderandi. Quod vt meliùs intelligatur, notandi ſunt in propoſito quatuor actus. Primus eſt, Voluntas illa, qua quis expreſsè vel implicitè vult ſe inebriare, etiāſi videat periculum ex ebrietate impēdere. Secundus, Actus potandi. Tertius eſt, Operatio vini, qua tollitur vſus rationis. Quartus eſt, Homicidium ex ebrietate cōmiſſum. Primus eſt fons totius mali, & in eo reſidet tota culpa. Secūdus eſt actio libera, aſſiduè pendens ex illa voluntate: vnde cum illa conſtituit integrū & completum opus morale. Tertius eſt effectus ſecundi, qui poſito ſecūdo naturaliter & neceſſariò ſequitur. Quartus ſequitur ex tertio. Itaque cum tertius & quartus per ſe nō pendeant à volūtate libera, ſed ſolum ratione ſecūdi, nō ſunt etiā per ſe peccata, ſed ſolùm vt continentur in ſecundo, vt in cauſa.

Idem dicendum de omiſſione, quando ex aliqua cauſa libera ſequitur neceſſariò, ita vt non maneat amplius libera: vt cùm ex ebrietate omittitur Sacrum, vel lectio precum: vel abiecto ſpōte Breuiario lectio facta eſt impoſſibilis. Verùm de his fuſiùs agendum 1.2.q.20.

Petes Secundò, Quibus ſignis cognoſci poterit an quis fuerit ebrius? 30

Signa præteritæ ebrietatis. Reſpondeo Primò, Quando quis poſtridie non meminit quid dixerit, egerit: quomodo domum venerit, aut cubitum conceſſerit, à quo deductus, vel adiutus, aliàs autem id probè meminiſſe ſolet, magnū ſignum habet heſternæ ebrietatis. Ratio eſt, quia dum quis ratione vtitur, reflectit mentem ſuper ſuos actus, & ita retinet geſtorum memoriam. Vnde ſi non retinuit memoriam, non videtur rationis compos fuiſſe.

Secundò, Si commiſit quæ numquam integra mente ſolet: vt ſi locutus aut fecit turpia & abſurda, cùm alias ſit caſtus & prudens: ſi iurauit, blaſphemauit, vxorem & familiam turbauit, cùm alias ſit modeſtus & benignus: indicia enim hæc ſunt rationem & prudentiam fuiſſe conſopitam, & hos inſolitos motus, ex vino perturbata imaginatione proceſſiſſe.

Tertiò, Qui nouit diſcernere inter bonum & malum, licitum & illicitum, vitare mala, ac eligere bona, non videtur eſſe ebrius; etiamſi non poſſit rectâ incedere, & omnes domus ei verti videantur: talis enim diſcretio non poteſt cum defectu rationis conſiſtere. Pari modo ſi adhuc ſolita officia poſſit vtcumque exequi, etſi cum vertigine & difficultate. Vide Caietanum v. Ebrietas, & alios Summiſtas.

DVBITATIO IV.

Vtrùm ſit peccatum prouocare ad æquales calices, & an fas reſpondere.

RESpondeo & dico Primò, Prouocationem illam ſonare per ſe quid alienum à ratione, & in moribus turpe: nam regula bibēdi ſtatuitur non ratio, non neceſſitas naturæ, non bona valetudo, non animi vigor, aut ſenſuum alacritas, ſed venter alterius, vel tota ventris, viſcerum, & venarum capacitas. *vtres* vel *lagenas* (vt eos vocat diuus Baſilius) rectiùs hos dixeris, aut certè *tubos*, vel potiùs *cloacas*, quàm homines, ſolùm ad hoc idoneos, vt plurimum vini tamquam lagenæ capiant, vel per corpus tamquam per tubum aut cloacam transfundant & perdant. Et mirum non ſimili modo inſtitui certamina comedendi, dormiendi, & aliorum naturæ officiorum. 31 *Eſt contra rationem.*

Dico Secundò, Prouocationem illam eſſe peccatum mortiferum, ſi eam facias animo te vel alterum inebriandi, vel ſi aduertas aut facilè aduertere poſſis inde in te vel altero ebrietatē ſecuturam, etiamſi non eo animo facias: niſi fortè cauſa aliqua iuſta excuſet. ſequitur ex dictis dubit. 3. ſi enim inebriare ſeipſum directa vel indirecta voluntate, eſt peccatū mortiferum, etiam inebriare alterum. 32 *Eſt peccatum mortiferum.*

alterum. & quia plerûque vbi tales prouocationes & certamina potandi fiunt, ſequitur ebrietas, & alia peccata non leuia, ideò grauiſſimè hæc conſuetudo a ſanctis Patribus reprehenditur.

D. Baſilius homil. in ebrietatem: *Deinde potatione procedente eò veniunt, vt de augenda hac inſania certent, & de ebrietate per ambitionem contendant: cuius auctorem leges, diabolum habent; victoria verò præmium, peccatum. nam qui plus hauſerit meri, is præ ceteris laudatur, is victoriam refert: atque ita gloriam in ignominia captant. Inter ſe namque contendunt, & velut in Iudicio aliquo defenſitant. Quiſnam ſermo, eorum quæ hic fiunt turpitudinem vnquam ſatis explicet?* &c.

D. Ambroſius de Elia & ieiunio c. 13. eadem elegantiſſimè proſequitur, & morem noſtri ſæculi ad amuſſim deſcribit in conuiuiorum apparatu, miniſtrorum obſequiis, vaſorum ordine & oſtentatione, certamine potandi, & aliis inſaniis. *Primò*, inquit, *minoribus poculis velut velitari pugna præluditur. Verùm hæc non ſobrietatis eſt ſpecies, ſed diſciplina bibendi, vt irritent ſitim*, &c. *ergo vbi recalere cœperint, poſcunt maioribus poculis, feruor inardeſcit*. Et infrà: *Deinde procedente potu longius, contentiones diuerſæ, & magna certamina, quis bibendo præcellat. nota grauis, ſi quis ſe excuſat, ſi quis temperandum forte vinum putet. & hæc donec ad menſas perueniatur ſecundas. At vbi conſummata fuerint epulæ, putes iam eſſe ſurgendum: tunc de integro potum inſtaurant ſuum, & cùm conſummauerint, tunc inchoare ſe dicunt, tunc deferuntur phialæ, tunc maximi crateres, quaſi inſtrumenta bellorum. ac ne immoderatum hoc arbitreris, menſura proponitur, certatur ſub Iudice, ſub lege decernitur. agonothetes illic furor eſt, ſtipendium debilitas, victoria præmium culpæ, pendet anceps diu & dubium belli euentus*, &c.

Certamina potatorum.

Reiicitur excuſatio.

Idem cap. 14. *Nec vos excuſamini, qui vocatis vt amicos, & emittitis vt inimicos, quantò meliùs in terram tua vina fudiſſes? quid te delectant damna ſine gratia? rogas ad iucunditatem, cogis ad mortem, inuitas ad prandium. efferre vis ad ſepulchrum, cibos promittis, tormenta irrogas, vina prætendis, venena ſuffundis*, &c.

D. Auguſtinus ſerm. 231. *Maiora pocula proponuntur, certa bibendi lege contenditur, qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine*. Et infrà affert illorum excuſationem: *Sed illi, qui tales eſſe volunt, miſerabiliter ſe excuſare conantur dicentes: Ingratum habebo amicum meum. ſi quoties illum ad conuiuium vocauero, potum ei quantum voluerit, non dedero.* quam ſic refutat: *Et non ſit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui & tuus & ſuus eſt inimicus. ſi & te & alium inebriaueris, habebis hominem amicum, habebis Deum inimicum, & ideò ſapienter conſidera. Si iuſtum ſit vt te à Deo ſepares, dum te ebrioſo coniungis, eum extremum, in eum noli adiurare, noli cogere, ſed in poteſtate illum dimitte, vt quantum ſibi placuerit, bibat, & ſi ſic ſe inebriare voluerit, vel ſolus pereat, & non ambo pereatis. O infelicitas generis humani!* &c. Et in fine ſermonis: *Ergo, fratres chariſſimi, dum hæc ſuggero, me abſoluo apud Deum. Quicunque me audire contempſerit, & ad bibendum pronus fuerit, vel in conuiuio ſuo alios adiurare vel cogere voluerit, & pro ſe & pro illis in die Iudicij reus erit. Et quia, quod peius eſt, aliqui etiam Clerici, qui hoc deberent prohibere, cogunt alios bibere plus quàm expedit, amodo incipiant & ſeipſos corrigere, & alios caſtigare, reum ante Chriſti tribunal venerint, nec de ſua, nec de aliorum ebrietate incurrant ſupplicium.* Idem ſerm. 232. *Solent ebrioſi ita ſe excuſare, vt dicant: Perſona potens me coegit vt amplius bibam, & in conuiuio Regis non potui aliud facere. Ad excuſandas excuſationes in peccatis iſta prætendimus, & quod implere nolumus, non potuiſſe nos dicimus: nolla in culpa eſt noſtra, & non poſſe prætenditur. Etiamſi ad hoc veniretur, Aut bibas, aut moriaris, melius erat vt caro tua ſobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur*, &c.

Excuſatio quorumdam.

Reiicitur.

Eſſe peccatum grauiſſimum.

Excuſatio quorumdam

33 Petes, Quid ſi grande aliquod malum impendens non poſſit alia ratione impediri, niſi inebriando auctorem qui illud machinatur; verùm tunc licitum ſit illum inebriare? v. g. aliqui meditantur proditionem oppidi in certam horam, vel impediét ne oppidum, quod eſt in rebellium hæreticorum poteſtate, ſuo Principi, condicto tempore tradatur, nec ſuppetit mihi vlla facultas id auertendi, niſi eos laute excipiendo & ſopiendo per potû. Item captus à volonibus deducor ad tabernam, & ſpes eſt euadendi, ſi eos inebriauero.

Verùm ad graue malum impediendum, poſſit quis alterum inebriare.

Reſpondeo & dico Tertiò, Hoc caſu videri licitum prouocare ad æquales hauſtus, & alterum inebriare, hoc eſt potu conſopire: ideóque in ſecunda aſſertione dixi, *Niſi iuſta cauſa excuſet*. Probatur, quia licitum eſt ſuadere & inducere ad minus malum vt impediatur maius, vt communiter DD. tradunt: atque hic nihil aliud fit, ergo, &c.

34 Dices, Tunc ſolùm fas eſt ſuadere minus, quando hoc fit vt mens alterius auocetur ab eo quod eſt maius, illa enim eſt bona commutatio: hic verò non auocatur.

Obiectio.

Reſpondeo, Non ſolùm id eſſe licitum ad mutandam ipſius mentem; ſed etiam ad impediendum maius malum, quamuis mens eius non ſit mutanda: volenti enim occidere Petrum, poſſum ſuadere vt primùm ſpoliet eius domum, vel abigat pecora, vt intereà illum ſubducam, ſi copia liberandi aliter non datur. Et paranti prodere vrbem, poſſum ſuadere vt expilet ærarium, vt interim proditio impediatur. Et captus à latronibus poteſt eis ſuadere vt alium quemdam inſequantur, (quem certò ſcit euaſurum ratione celeritatis, vel ob inſidias eo loco poſitas) vt ipſe interim poſſit fugere, vel vt illi incidentes in occultatos capiantur. Sic Iudas fratribus occidere Ioſeph volentibus auctor fuit vt demitterent in ciſternam veterem, ibiq; fame emori ſinerent, Gen. 37. Vbi non minus, ſed æquale peccatum ſuaſit; vt etiamſi in illa voluntate mortis per famem inferendæ perſtarent, effectum tamen ipſe impediret. Denique quando non poteſt quis in ſeipſo impedire quin faciat id quod per ſe eſt peccatum, licitum ei amplecti id, quod re prudenter expenſâ videtur minus, vt colligitur ex c. Dominus. 2. de ſecundis nuptiis. & c. Inquiſitionis 44. de ſententia excomm. Ergo quando non poteſt impedire in altero, quin è duobus peccatis alterum committat, poteſt illi ſuadere quod eſt minus.

Reſponſ.

Nec refert, quòd minus malum in illo caſu videatur abſolutè ſuaderi, cùm ſolùm comparatiuè id facere liceat, v. g. fac hoc potiùs quàm illud: quia non eſt opus id exprimere, quando nihil ad malum impediendum prodeſſet, vt cùm vides planè obfirmatum: ſed ſufficit vt mens tua ſit, illud minus obiicere velut illecebrâ, vt dum circa illud occupatur, poſſit impediri maius. Itaq; non ſuades illud eo animo vt abſolutè faciat, ſed vt potiùs

tiùs faciat, quàm illud maius; quamuis ob iuſtas cauſas id non exprimas. Et ſanè ſi poſſum ei dicere, Fac hoc potiùs quàm illud, & vt faciat, rogare; cur non poſſum, non expreſſa comparatione tali, rogare vt hoc, quod minus eſt, faciat, vt intereà impediam maius, quando video non poſſe à propoſito abduci? Sic medici in morbis quibuſdam deſperatis, vt mortem auertant, venena quædam minorem noxam inferentia adhibent.

35 Dices, Non ſunt facienda mala vt eueniant bona: ergo neque vt vitentur mala.

Reſpondeo, Nemini quidem fas eſſe vt ipſe malum faciat, vt aliud malum à ſe vel alio faciendum impediat: poteſt tamen alteri ſuadere minus malum, vt impediat in illo maius, quod alia ratione impedire nequit: illa enim ſuaſio mala non eſt, ſed bona, quia non tendit ad hoc vt minus malum fiat abſolutè, ſed vt præferatur malo maiori, licet id non ſemper exprimatur: imò ſi quis benè aduertat, talis ſuaſor ſolùm permiſſiuè ad illius cõſenſum in minus malum ſe habet: vtitur enim ſuaſione vt propoſitione obiecti, vt alter à maiore malo abducatur, non intendens vt conſentiat in minus, ſed id permittens, vt relinquat maius. vnde etiam minus diſſuaderet & impediret, ſi poſſet abſque maiori vel pari incommodo. vide ſuprà lib.2.cap.13.dubitat. 3.

Iuxta hæc excuſari poterit quidam, qui ante aliquot annos captus à volonibus hæreticis, & ductus ad tabernam, cœpit ſtrenuè cum illis potitare, vt eos inebriaret, & ſe fugâ proriperet: quod ita eſt conſecutum.

36 *Vtrùm aliquando liceat ſe inebriare.* Sed hinc alia dubitatio naſcitur, Vtrùm cauſâ vitæ ſaluandæ poſſit quis ſeipſum inebriare, vel potando, ſe periculo ebrietatis exponere, vt in caſu propoſito, vel cùm quis cogitur ab altero. quibuſdam enim locis dicuntur eſſe adeò barbari, vt niſi æquali cyatho reſpondeas, prouocent ad duellum, vel inuadant gladio.

Videtur ſanè id non eſſe licitum, nam ob nullam cauſam fas eſt facere peccatum: atqui ſe inebriare peccatum eſt, & quidem mortiferum, vt dictum eſt. Confirmatur ex D. Auguſtino ſermone 231. *Etiamſi*, inquit, *ad hoc veniretur, vt tibi diceretur, Aut bibas, aut moriaris, melius erat vt caro tua ſobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur.* vbi apertè dicit hoc non eſſe licitum, & indicat eſſe peccatum mortiferum. Idem docet Caietanus art.2. in reſponſ. ad 3.

37 Contrarium tamen videtur verius, loquendo de ebrietate vt ſolùm dicit priuationem vſus rationis ex potu, quæ per ſe non eſt peccatum. Ita mecum tenent multi viri docti in hac Vniuerſitate conſulti. Probatur Primò, Quia id licitum eſt cauſa medicinæ (vt ſuprà ex Caietano & aliis oſtenſum eſt) ad pellendum vel arcendum morbum: cur non etiam ad vitandam mortem ab alio intentatam?

Reſpõdet Caietanus, Quia nõ eſt medium per ſe ordinatum ad hoc, ſicut ad illud: vnde ibi ille potus non cenſetur immoderatus, hic verò cẽſetur. Sed hoc non ſatisfacit: nam licitum eſt ad vitandam mortem multa facere, quæ per ſe ad hoc non ſunt ordinata, ſed ſolùm ex malitia alterius. Sic ſuprà lib.2.c.9.dub.14. oſtenſum eſt, probabile eſſe licere ſibi amputare manum vel digitum iubente tyranno ad mortem redimendã, & tamen hoc nullo modo per ſe eſt ad iſtud idoneum, & extra illud periculum, eſt etiam graue peccatum. Secundò, Ob ſimilem cauſam poſſum ieiunare plusquam valetudo ferat, aut ratio virtutis abſtinentiæ extra illum caſum: cur non ſimiliter amplius comedere & bibere? Tertiò, Poſſum veſci fungis aut aliis rebus noxiis, bibere copiam vini eliquati, etiam cum periculo febris, poſſum haurire medicamentum valetudini noxium, & ſimilia, quæ tamẽ extra illam neceſſitatem nullo modo eſſent licita. ſicut ergo iſta non ſunt cõtra virtutem, quando ſunt neceſſaria ad mortem vitandam; ita nec immoderatus potus contra virtutem erit: quia cum omnibus illis circumſtãtiis, in ordine ad ſalutem corporis re vera immoderatus non eſt. ſicut enim licitum eſt lædere ſanitatẽ, & corporis integritatem ad vitãdam mortem ex alterius malignitate impendentem: ita etiam licitum eſt lædere rationis vſum ad breue tempus, ob eãdem cauſam. etſi enim dominium iſtorum non habeat, tamen habet cuſtodiam in ordine ad bonũ totius: ac proinde poteſt de illis diſponere prout neceſſariũ ad ſalutẽ totius. deniq; priuatio rationis hic non eſt intenta, ſed ſolùm permiſſa, quam non tenetur cum tãto ſuo malo impedire.

Ad rationem contrariæ ſententiæ Reſpondeo, In eo caſu non eſſe peccatum, ſaltem mortiferum, ſicut nec quando fit cauſa medicinæ. 38 *Ad rationem contrariæ ſententiæ.*

Ad teſtimonium D. Auguſtini Reſpondeo, Illud eſſe intelligendum quando quis cogit bibere in cõtemptum virtutis, vt ſobrietatem & modeſtiam fugiiiet: non autem cùm id ſolùm facit quòd putet ſe contemni, aut ſibi fieri iniuriam, niſi tantumdem bibatur quantum ipſe propinauit: vel certè quando is, qui initio coactus bibit, poſteà cauſà delectationis ſponte pergit in potãdo, vt ſæpè fieri ſolet: vel quando facilè poteſt ſe ſubducere vt ad ebrietatem non perueniat. talis enim ſi inebrietur, non poteſt excuſari.

DVBITATIO V.

Quid luxuria, & quale peccatum.

D. Thomas qu.159.

LVxuria vel luxuries à *luxu* dicitur, & ab Auctoribus æquè generatim accipitur: quo modo ſignificat omnem exceſſum non ſolum in re venerea, ſed etiam in veſtitu, epulis, vnctionibus, & ſimilibus deliciis. Græci ἀσωτίαν vocant. 39 *Luxuria dupliciter accipitur.*

Strictè autem pro exceſſu in re venerea accipitur: nam luxurioſus dicitur, teſte diuo Thoma, quaſi luxatus & ſolutus in voluptates: maximè autem animum hominis diſſoluunt voluptates venereæ. Hoc modo paſſim vſurpatur à Theologis, & opponitur caſtitati, & vocatur ab Apoſtolo ad Galatas 5. ἀσέλγεια, quod intemperantiam libidinis ſignificat.

Porrò hoc vitium genere ſuo eſt peccatum mortiferum, & prætereà vitium capitale. Eſſe peccatum mortiferum, colligitur ex Apoſtolo ad Galatas 5. vbi *luxuria* ponitur inter *opera carnis*, de quibus ibidem affirmat Apoſtolus, *quòd qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.* Et probatur ratione: Vſus rei venereæ ex natura ſua eſt opus neceſſarium ad naturam propagandam & perennandam, ſicut vſus ciborum ad conſeruandum indiuiduum. nam vt inquit D. Auguſtinus de bono coniugali c. 6. *Quod eſt cibus ad ſalutem homi-* 40 *Eſt peccatum mortiferum.*

nis,

tus, hoc in concubitu ad ſalutem generis: ergo hic vſus cenſetur res grauis & magni momenti in rebus humanis: ergo inordinatio in hoc vſu, eſt in re graui, ac proinde ex genere ſuo eſt mortifera. Confirmatur; Quò enim bonum eſt excellentius, quod ex opere prouenit, eò maioris momenti cenſetur illud opus; & maius peccatum & grauior error, qui in opere committitur: atqui propagatio naturæ & cõſeruatio generis eſt bonum excellentius quàm conſeruatio indiuidui: ergo inordinatio, quæ committitur circa opus illud, eſt grauior, quàm quæ circa cibum & potum. Sed de hoc plura infrà, cùm de ſpeciebus agetur.

41 *Eſt vitium capitale.* Eſſe autem luxuriam vitium capitale, docet diuus Gregorius lib. 31. moral. cap. 31. & ratio eſt, quia ex hac, tamquam ex fonte, plura alia vitia manant: nam ex affectu delectationis venereæ homo multa alia peccata facit; vel certè ſinit ſe in illa incidere, vt rectè hic explicat Caietanus a. 4. non enim eſt neceſſe vt omnes filiæ alicuius vitij capitalis oriantur ex affectu illius, ſicut electiones mediorum ex affectu finis, vt obijcit Martinus; quia quædam vitia non ſunt media ad conſequendam v. g. delectationem luxuriæ, vel gulæ, quæ tamen ponuntur illarum filiæ: ſed ſufficit vt homo ex affectu illius paratus ſit alia illa vitia incurrere. Si tamen mentem B. Gregorij ſpectemus, non eſt opus filias vitiorum capitalium reſtringere ad modum naſcendi ſecundùm rationem finis. nam quædam multò euidentiùs naſcuntur ſecundùm rationem cauſæ efficientis, aut diſpoſitiuæ; vt cæcitas mentis, & ſimilia, ex luxuria: mentis hebetudo & ſcurrilitas, &c. ex gula. Sed hæc res eſt parui momenti.

42 *Filiæ luxuriæ octo.* Numerantur filiæ luxuriæ octo à D. Gregorio ſuprà, quarum rationem reddit eleganter D. Thomas art. 5. nimirum, *cæcitas mentis, præcipitatio, inconſideratio, inconſtãtia, amor ſui, odium Dei, affectus præſentis ſæculi,* & *horror futuri.* *Ratio earum.* Ratio horum ſic accipi poteſt: Quatuor priora pertinent ad intellectum: quatuor poſteriora ad voluntatem. In intellectu enim ſunt quatuor operationes. Prima eſt, Simplex conſideratio, v. g. boni ſpiritalis per quam homo dicitur bene apprehendere & intelligere quàm bonum ſit rectè viuere, ſeruire Deo, relinquere ſæculum, & ſimilia. Secunda eſt, Bona conſultatio de medijs ad hoc exequendum. Tertia, Examen & iudicium de modis & medijs occurrentibus. Quarta, Imperium, quo ratio dat operam vt mandentur executioni. Hæ quatuor functiones turbantur & impediuntur per luxuriam; tum quia voluptas illa eſt vehementiſſima, & conſequenter impedit conſiderationem & attentionem circa ſpiritalia, vtpote totam animam & omnes eius vires ad ſe violentè rapiens: tum quia eſt infima, & ſecundùm infimum ſenſum, & communis cum brutis; vnde etiam mentem maxime deprimit, & in brutalem indolem format, peruersâ phantaſiâ, & affectu hominis. Et quidem vt mentem reddit ineptam ad conſiderationem rerum ſpiritalium, earumq́ue dignitatem apprehendendam generat *cæcitatem mentis*: vt ad conſultandum de medijs, *præcipitationem*; immerſus enim rebus carnalibus, ineptus redditur ad conſultandum, non ſolùm de modo rectè viuendi, ſed etiam de alijs rebus: & ita præcipitanter omnia agit. Vt autem reddit ineptum ad rectè iudicandum de medijs ſalutis, eaque expendenda, *inconſiderationem.* Vt verò mollem & debilem ad exequenda bona propoſita, ob ſpeciem quamdam difficultatis, *inconſtantiam.* etſi enim ſæpe aliquid boni proponant, tamen quando animus imperare debet executionem, ſtatim retrocedunt, aſperitatis ſpecie territi; vt pulchrè D. Auguſtinus ſui exemplo oſtendit lib. 8 Confeſſ. cap. 5. & 11.

Hinc patet, hoc vitio maxime euerti *prudentiam*: nam actus ſupradicti ad prudentiam pertinent, & totam eius vim & functionem comprehendunt. quod confirmatur ex Ariſtotele libro 7. Ethic. cap. 11. *Prudens indolentiam perſequitur, non voluptatem. Deinde prudentiam impediunt voluptates, eóque magis, quò quiſque magis delectatur: qualis eſt ea, quæ ex rebus venereis percipitur: in hac enim neminem poſſe quid intelligere.* Hinc patet quàm pernicioſum ſit hoc vitium omnibus, qui prudentia vel ſapientia cæteris antecellere debent: vt ſunt Prælati, Principes, Gubernatores, Iudices, Conſiliarij, Doctores, Parochi, & ſimiles. *Luxuria totam prudentiam euertit.*

In voluntate ſunt operationes duæ, Intentio finis, & Electio mediorum. Intentionem peruertit hoc vitium, voluntatem trahendo ad delectationes carnis, & ſic ingenerando *amorem ſui*: quod intellige, non tantum quia homo hoc ipſo, quo appetit voluptates venereas, inordinate ſe amat; ſed etiam quia ita ſenſim æſtimat carnem ſuam, eiuſque voluptates, vt in eis finem vltimum collocet, omnes ſuas cogitationes & curas ad eas cõſequendas referendo. Hinc mox ſequitur *odium Dei*, qui voluptates illas grauiter prohibet, & punit. Electionem peruertit, ingenerando *amorem huius ſæculi*, id eſt, vitæ præſentis, & rerum hanc vitam oblectantium, quo ita iſtis inhærent, vt hic perpetuò manere cupient. vnde ſtatim naſcitur *horror & deſperatio futuri. Horror* quidem, quia norunt ſe ibi his voluptatibus priuandos, & earum loco pœnas grauiſſimas ſubituros. Hinc nemo magis horret mortem, quàm homines voluptuarij; iuxta illud Eccleſiaſtici 41. *O mors, quàm amara eſt memoria tua homini pacem habenti in ſubſtantiis ſuis: viro quieto, & cuius viæ directæ ſunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum.* 43

Deſperatio, quia vinculis concupiſcentiæ conſtricti, deſperant ſe poſſe eripere, & ſalutem conſequi.

Præter has luxuriæ filias, quæ internæ ſunt, ponuntur ab Iſidoro quatuor externæ, *turpiloquia, ſcurrilia, ludicra, ſtultiloquia.* 44

Turpiloquia, quia *ex abundãtia cordis os loquitur*, vt Dominus ait Matth. 12. cor autem hominis luxurioſi (id eſt cogitatio & affectus) turpitudine plenum eſt. *Turpiloquiũ.*

Scurrilia, ſunt verba aut facta parum honeſta, riſum mouentia: hæc ex eodem naſcuntur fonte: ſicut enim fœdi homines delectantur verbis turpibus, quibus actus venerei exprimantur; ita etiam alijs, eôdem, etſi remotiùs, pertinentibus, iiſque riſum mouere ſtudent. *Scurrilia.*

Nec ſolùm parum honeſtis, ſed etiam *ludicris*, aliàs indifferentibus quæ ad iocos pertinent, impenſiùs delectantur. vnde videmus quoſdam libidini addictos ex varijs libris colligere turpes, ſcurriles, & ludicras narrationes & facta, vt ea in promptu habeant, cùm in conſortio ſunt aliorum. *Ludicra.*

Stultiloquium ſequitur ex cæcitate mentis; mens enim libidine cæca, multa ſtulta, ſeu ratione ca- *Stultiloquiũ.*

rentia effutit. Vide diuum Thomam art 5. ad 4. & D. Hieronymum in c. 5. ad Epheſios, vbi explicat quid ſit ſtultiloquium, & ſcurrilitas.

DVBITATIO VI.

Quæ ſint luxuriæ ſpecies.

D. Thomas quæſt. 154. art. 1.

45 *Species luxuriæ.* Diuus Thomas ex Gratiano 36. q. 1. cap. Lex illa, ſex ſpecies luxuriæ aſſignat; *fornicationem, adulterium, inceſtum, ſtuprum, raptum, & vitium contra naturam.* cuius numeri ratio vt intelligatur, Notandum eſt, principalem actum venereum, ad quem reliqui referuntur, eſſe ſpermatiſin, ſeu ſeminationem: in quo dupliciter poteſt committi inordinatio. Primò, Quoad ſubſtantiam illius actus; vt cum non fit in organo naturali, vel cum perſona legitima. Secundò, Quoad modum, vel alias circumſtantias; vt cùm inter coniuges in eo tantùm peccatur, quòd debitus modus in congreſſu, aut debita moderatio, vel congruum tempus, aut locus non ſeruetur, &c. Luxuria generatim vtramque inordinationem complectitur; ſed hîc accipitur, & aſſignatur ei ſpecies vt dicit inordinationem quoad ſubſtantiam actus: hæc enim abſolutè vocatur luxuria, eſtque peccatum ſecundùm ſpeciem ſuam letale. Inordinatio quoad modum, per ſe eſt ſolùm luxuria ſecundùm quid, & peccatum veniale in ratione luxuriæ; quamuis ratione ſacrilegij annexi vel ſcandali, vel praui affectus poſſit eſſe mortifera; vt bene oſtendit Caietanus in art. primum, Hinc ſoluas plurima, quæ hic obiicit Martinus.

Ratio iſtarũ ſpecierum. Ratio autem harum ſpecierum ſic accipi poteſt: vel enim eſt inordinatio circa actum principalem, quòd ita fiat vt non poſſit ſequi generatio; & ſic eſt peccatum *contra naturam*: aut quia ita fit vt non poſſit ſequi commoda inſtitutio & promotio prolis vſque ad ſtatum perfectum; & ita eſt *ſimplex fornicatio*, quæ eſt ſoluti cum ſoluta; aut quia fit cum perſona incongrua: idque quadrupliciter. Primò, Quia nimium propinqua; & ita eſt *inceſtus*. Secundò, Quia alteri iuncta; & ſic eſt *adulterium*. Tertiò, Quia ſub poteſtate parentis; & ita eſt *ſtuprum*. Quartò, Quia non conſenſit, & ſic eſt *raptus*. Simili ferè modo D. Thomas artic. 1.

Vtrùm tamen ſtuprum ſit ſpecies diſtincta à ſimplici fornicatione, quando puella conſentit, dictum eſt ſuprà cap. 10 dub. 1.

Sacrilegum concubitum refert diuus Thomas ad adulterium; quia perſonæ ſacræ connubio quodam ſpirituali Deo ſunt coniunctæ.

Inordinatio quæ in tactibus & oſculis impuris ſita eſt, & *impudicitia* dici ſolet, refertur ad illam ſpeciem, ad quam diſponit; vt ſi fiat cum alterius coniuge, refertur ad adulterium; ſi cum conſanguinea, ad inceſtum.

An ſit aliqua ſpecies ratione diſtantiæ. Dices, Sicuti propinquitas facit vt perſona ſit incongrua, ita etiam nimia diſtantia; vt ſi diſcrepet religione. maius enim peccatum eſt habere commercium cum Iudæa, quàm cum meretrice Chriſtiana: ergo eſt ſtatuenda aliqua ſpecies ratione diſcrepantiæ, ſicut ratione propinquitatis.

Reſp. Hoc peccatum pertinere ad ſacrilegium: quia illa coniunctio eſt prohibita in honorem Chriſtianiſmi ab Eccleſia. Simili modo, quando ex aliqua alia cauſa eſt inhabilitas ſeu impedimentum dirimens cõſtitutum ratione peculiaris inordinationis, quæ reperitur in copula, ad aliquam ex prædictis ſpeciebus reducitur. v. g. ſi eſt inhabilitas ratione publicæ honeſtatis, ad inceſtum; ob ſpeciem quamdam affinitatis: ſi ratione cognationis ſpiritalis, ad inceſtum, vel ad ſacrilegium: ſi ratione cognationis legalis, quæ ex adoptione, ad inceſtum: ſi ratione impotentiæ, ad peccatum contra naturam. Vbi autem inhabilitas illa non eſt inducta ob peculiarem inordinationem in copula, ſed ob aliam cauſam, v. g. ob crimen, ignorantiam, metum; eſt ſimplex fornicatio: vt cùm eſt impedimentum criminis, vel metus, vel erroris perſonæ, aut conditionis ſeruilis, vel raptus. Circa prædicta

Notandum ex Caiet. art. 1. *adulterium, inceſtum, raptum, ſtuprum, & ſacrilegium* non eſſe propriè & metaphyſicè ſpecies luxuriæ, ſed ſolùm morali & vulgata ratione loquendi, qua minùs communia ſpecies dicuntur, etiam ſi ſolũ per accidens communem aliquam rationem contrahant. Nam deformitas, quam addit circumſtantia illa perſonæ vel loci luxuriã contrahens, non eſt contra caſtitatem, ſed contra aliam virtutem: in *adulterio, raptu, & ſtupro*, contra iuſtitiam: in *ſacrilegio*, contra Religionem: in *inceſtu*, contra pietatem, quæ parentibus & ſanguine iunctis debitam reuerentiam defert. 46 *Quomodo dicantur ſpecies.* Fieri autem nequit vt circumſtantia vel deformitas, quæ eſt contra aliud genus virtutis, ita contrahat malitiam luxuriæ, vt ſimul cum ea propriè dictam ſpeciem conſtituat. vna enim ſpecies non poteſt eſſe in diuerſis generibus: nec vnum genus poteſt contrahi per differentiam alterius generis. itaque circumſtantia propriam luxuriæ ſpeciem conſtituens debet addere deformitatem, quæ ſolùm ſit contra caſtitatem; qualis eſt circumſtantia vaſis indebiti, & perſonarum debito vinculo non cõnexarum. Hinc infert Caietan. huiuſmodi actus propriè eſſe ſub duplici genere: adulterium enim ratione iniuriæ, quæ fit coniugi eſſe ſpeciem iuſtitiæ: ratione carentiæ vinculi coniugalis inter perſonas, eſſe ſpeciem luxuriæ. idem dicendum in ceteris. *Sunt ſub duplici genere.* Dicuntur tamen ſpecies luxuriæ potiùs quàm iniuſtitiæ, vel ſacrilegij ob duas cauſas. *Cur dicantur ſpecies luxuriæ.* Prior eſt, quam adfert D. Thomas, quia luxuria magis eſt formalis, cùm ſe habeat in illis peccatis per modum finis: iniuſtitia verò & ſacrilegium magis ſe habet materialiter & per accidens. adulterium enim committitur non vt fiat iniuria, ſed propter voluptatem carnalem; ſimiliter ſacrilegium, & aliæ ſpecies. Quòd ſi quis adulterium committeret eo fine vt contumeliam inferat marito; vel ſacrilegum concubitum, vt iniuriam Deo vel rebus ſacris, &c. tunc potiùs dicerentur ſpecies iniuſtitiæ, vel irreligioſitatis, quàm luxuriæ: quia finis non eſſet luxuria, ſed iniuria & violatio rei ſacræ. luxuriæ autem peccatum ſe haberet inſtar medij. Altera cauſa eſt, quia illa peccata committuntur in materia luxuriæ, & per actum eius, & ita potiùs dicuntur ſpecies luxuriæ, quàm iniuſtitiæ, &c. luxuria enim magis ibi elucet. In raptu tamẽ res paulò aliter ſe habet; nam iniuria præcedit, & luxuria ſequitur.

Malitia luxuriæ in ſpeciebus naturalibus. Ex dictis ſequitur malitiam luxuriæ in prædictis ſpeciebus naturalibus, quæ aliis virtutibus opponuntur, ſi præciſè conſideretur qua caſtitati repugnat, eſſe eiuſdem rationis, & pertinere ad

for

diuerſam grauitatem ſortiatur, vt ex D.Thoma art 1. colligitur.nam quò quis plura vel grauiora peccata in ſe admittere paratus eſt affectu venereæ voluptatis, eò affectus ille eſt peior. nam in illo tamquam in cauſa continentur. vnde infert, illas circumſtantias,etſi ſint contra alias virtutes, non tamen omnino per accidens ſe ad luxuriam habere.vide Caietanum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm fornicatio ſit peccatũ mortiferum.

47 QVidam hæretici docuerunt fornicationem non eſſe peccatum.Ita Nicolaitæ. & mulier illa,quæ ſe Propheten dicebat temporibus Apoſtolorum:de quibus Apocalyp.2.& Gnoſtici, qui etiam alias impuritates admittebant; vnde dicti Borboritæ, de quibus Epiphanius hæreſi 26. Et Græci ſchiſmatici,teſte Guidone inCatalogo.Denique noſtri temporis Anabaptiſtæ, qui non ſolùm fornicationem, ſed etiam promiſcuom concubitum,ſpiritu inſtigante,permittũt,& patrant.

Fornicationẽ eſſe peccatum mortiferum.

Sed fide tenendum eſt,eſſe peccatum mortiferum. Probatur Primò ex Scripturis: 1. ad Corinth. 6. *An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? Nolite errare, neque fornicarij,neque idolis ſeruientes,neque adulteri,neque molles*, &c. *regnum Dei poſſidebunt*. Ad Galat. 5. *Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt, fornicatio, immunditia, impudicitia,luxuria*, &c. *quæ prædico vobis,ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.* Ad Epheſ. 5. *Hoc autem ſcitote intelligentes,quòd omnis fornicator,aut immundus,aut auarus,quod eſt idolorum ſeruitus, non habet hereditatem in regno Chriſti & Dei. nemo vos ſeducat inanibus verbis*,&c.

Idem docẽt omnes Patres,& DD. Scholaſtici.

Nec obſtat,quòd aliqui Iuriſperiti concubinatum dicant eſſe *coitum legitimum*: ita Bartolus in L.penult. ff. de concubinis, & quidam alij, quia ſolùm volunt dicere,legibus permitti, & non puniri:vt enim in d.L penult.dicitur, *quia concubinatus per leges nomen aſſumpſit,extra legis pœnam eſt*.vnde meliùs dicerent eſſe lege permiſſum, quàm legitimũ,vt notat Cou.de ſponſalibus, p.1.c.4. n.8.

48 *Sicut vis gignendi, ita etiam matrimonium à Deo.*

Vt autem ratione probetur, Notandum eſt, ſicut Deus inſtituit id quod erat neceſſarium ad prolem concipiendam & patiendam, nimirum vim generandi & organa opportuna,ita etiam inſtituit id quod erat neceſſarium ad prolem rectè educandam, & promouendam ad perfectum ſtatum hominis. nam finis generationis humanæ eſt proles perfecta: hoc autem eſt vinculum inſolubile maris & feminæ, poſito mutuo conſenſu, quod matrimonium vocamus:ſine enim tali vinculo, humano more fieri non poterat vt proles rectè educaretur, cùm ad hoc non ſolùm materna,ſed etiam paterna cura ſit neceſſaria. vnde etiam in aliis animantibus, vbi vtriuſque parentis cura ad ſobolis educationem requiritur,(vt in feris quibuſdam, & in auium genere) videmus quamdam matrimonij ſpeciem in maris & feminæ ſocietate,nec eas vti vago concubitu. Et ſanè niſi hunc inſtinctum & inclinationẽ accepiſſent, non fuiſſet illis in neceſſariis ad ſpeciem propagandam & conſeruandam ſatis proſpectum:nam ferè ſemper ſoboles moreretur, cùm mater illi educendæ & fouendæ ſola non ſufficiat. Simili modo, niſi in genere humano eſſet illud vinculum,proles rarò benè poſſet educari,& ad ſtatum hominis perfectum adduci, nam cura paterna plerumque abeſſet,vt experientia docet.

49 *Probatur ratione.*

His poſitis,ſic poſſumus ratiocinari: In fornicatione prætermittitur illa conditio, quam naturæ lex in generatione humana ad eius finem,qui eſt bona prolis inſtitutio,obtinendum requirit,ac proinde ipſa repugnat illi fini: atqui hæc inordinatio eſt grauis & in re graui: ergo eſt peccatum mortiferum.

Extrinſeca prouiſio non ſufficit.

Nec refert quòd incommodo prolis educandæ alia ratione poſſit occurri,vt ſi cum certa penſione conſtituatur vir probus,qui curã prolis ſuſcipiat:tum quia in paucioribus id locum habet,nimirũ in diuitibus:& ita his ſolis,non autem pauperibus licita,vel non mortifera erit fornicatio,& quò quis erit ditior,eò cũ pluribus fornicari poterit,quæ ſunt abſurda.tum quia id non tollit inordinationem quam actus per ſe habet,quatenus in eo prætermittitur illa conditio perſonarum, quam ipſa natura inſtituit,& requirit in illo actu ad prolis ſuſcipiendę perfectionem.Confirmatur, quia ſicuti eſſet grauis inordinatio in natura rerũ,ſi animantes,quæ habent inſtinctum vt certis vtantur coniugiis,inciperent vago modo coniungi:ita etiam cẽſenda eſt grauis inordinatio, ſi homines vago concubitu vtantur.ſicut enim natura humana eſt ſublimior quàm brutorum. & eius conueniens propagatio,inſtitutio,& perfectio eſt maximi momenti: ita etiam vinculum coniugij eſt ſublimius,& magis neceſſarium ad actum generationis, ac proinde maior erit peruerſio recti ordinis,ſi ille actus ſine eo fiat.

Hinc ſequitur,fornicationem Iure naturæ non 50 ſolùm eſſe malam,ſed etiam eſſe graue malum,& conſequenter peccatum mortiferum, quia caret conuenienti ordine & habitudine, quam natura requirit ad prolis educationem & perfectionem, quæ habitudo eſt magni momenti, ſicut & prolis bona inſtructio.

Opinio Durandi,non eſſe Iure naturæ peccatum mortiferum.

Durandus in 4.diſt.33.q.2.n.1n fatetur,fornicationem Iure naturæ eſſe quidẽ malam & inordinatam, non tamen eſſe malam,quod ſit peccatum mortiferum, ſed hoc habere à lege poſitiua Dei.Ratio ipſius eſt, *Nam fornicatio ſimplex non meretur mortem æternam ſecundùm legem naturalem,quia lex naturalis nihil dicit, nec nominat aliquid de morte æterna: & ideò quòd fornicatio ſimplex ſit peccatum mortale, hoc procedit ex Iure diuino pluribus locis expreſſo.* Eiuſdem ſententiæ eſt Martinus à Magiſtris apud Caietan. art. 2. licet non ob rationem Durandi: ſed quia quando educationi prolis aliunde proſpicitur,non videtur grauis inordinatio. Confirmatur,quia neque eſt contra dilectionem Dei,neque proximi,neque ſui ipſius.

Refutatur.

Sed ſatis oſtenſum eſt hanc inordinationem eſſe grauem. cùm ſit omiſſio debiti ordinis, quæ Iure & inſtituto naturæ eſt neceſſaria in illo actu ad prolis complementum.Et ſanè ſi leuis eſſet Iure naturæ,Ius diuinum ſuperueniẽs non efficeret grauem, ſed relinqueret eam in ſuo gradu. nam Deus prohibens aliquid Iure naturæ illicitum, non facit illud peius, ſed eius malitiam inculcat, & expreſſiùs proponit: non enim ideò malum eſt quia prohibetur, ſed quia malum, ideò prohibetur,vt patet in mendacio,verbo otioſo, & ſimilibus,quæ ex genere ſuo leuia ſunt.

Explicatur ratio Durandi.

Ratio autem Durandi nullius eſt momenti:ea enim ſequeretur,nec homicidium,nec adulterium,nec Sodomiam fore peccata mortifera,niſi Iure diuino poſitiuo eſſent prohibita.Imò ſepoſito Iure poſitiuo nullum eſſe peccatum mortale: quod omnino abſurdum eſt.

Nec eſt neceſſe vt ratione naturali non conſtet tale peccatum mereri mortem æternam, ſufficit vt illa dictet eſſe graue peccatum,& Deo grauiter diſplicere. inde enim ratione naturali eſt conjicere,graues pœnas,& quæ offenſioni tanti maieſtatis reſpondeant mereri.

Ad confirmationem : Reducitur ad ea peccata, quæ ſunt contra charitatẽ proximi, cùm ſit cõtra bonum prolis naſciturę,vt inquit D. Tho. art.4.

Nec refert, quod illi qui conueniunt, fortè ſint ſteriles,idque ſciant:quia actus ea ſe talis eſt vt careat ordine debito,quem natura propter bonum prolis requirit,ſiue reipſa ſit ſecutura proles, ſiue non.

Obiectio.

51 Dices, Melius eſt proli ſic eſſe,quàm non eſſe: atqui in poteſtate parentum erat vt non eſſet,abſtinendo ab illo actu:ergo nõ videntur ei nocuiſſe. Deinde poſſunt impedire ne id nocumentum reipſa ſequatur, ſicut non magnam infert iniuriam,qui accendit domum, ſed ſtatim cauet ne comburatur,incendio extincto.

Reſponſ.

Reſpondeo. Etſi melius ſit proli ſic eſſe quàm non eſſe,tamen ſi parentes velint dare operã generationi, debent id ita facere, vt opus habeat conuenientem ordinem, non ſolùm ad prolem ſuſcipiendam,ſed etiam ad educandam & inſtruendam : vnde ſi careat illo ordine, priuant quantum eſt ex vi actus prolem hoc bono: nam hoc ex tali actu non eſt natũ ſequi,ſed contrariũ

Nec obſtat quòd illud nocumentum poſſit aliquando impediri,quia id per accidẽs eſt, nec impedit quin illi quantum eſt ex vi operis cenſeantur proli nocuiſſe, prætermittendo in eo illam conditionem, quam propter bonum prolis tenebantur adhibere.quando enim aliquid ob certum finem eſt abſolute præceptum, qui illud omittit, facit contra illum finem, etiamſi alia ratione illum procurare nitatur. Alia argumenta obiicit Martinus,quæ vide apud Caiet art.3.

Obiectio 2.

52 Dices Secundò,Dominus Oſeæ 1.præcipit Prophetæ his verbis:*Sume tibi vxorem fornicationum, & fac filios fornicationum*:ergo non eſt ſemper illicita.

Reſponſ.

Reſpondeo Primò, Inde vt ſummum ſequi, diuina diſpenſatione poſſe fieri licitam, vt inquit D.Thomas ar.2.ad 2.Secundò, & meliùs, ibi ſolùm præcipi vt ſumat meretricem, ſeu mulierem quæ valde dedita fuerat fornicationi, in vxorem, (id enim Hebraiſmo illo ſignificatur) & ex ea procreet filios, qui ſuis nominibus & ordine naſcendi repræſentaturi ſunt filios Iſraël, (qui erant verè filij fornicationum per aſſiduam & multiplicem idololatriam fornicantes à Deo) & vltionem diuinam illis impendentem. vnde hîc non agitur de actu carnali fornicationis permittendo.

Fornicatio Christianorum eſt grauior quàm ethnicorum.

53 Porrò præter ea quæ diximus, quatuor hîc ſunt Notanda:Primò,Fornicationem in Chriſtianis habere peculiarem deformitatem,ratione Baptiſmi & Confirmationis, quibus corpora noſtra facta ſunt membra Chriſti, & in templum Spiritui ſancto conſecrata. Vnde Apoſtolus 1. ad Cor. 6. *Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti? tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? abſit*, &c.& infrà : *An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti,qui in vobis eſt, quem habetis à Deo,& non eſtis veſtri? empti enim eſtis pretio magno.* vbi tribus argumentis deterret à fornicatione. Ex quibus colligitur,in hoc actu, dum à Chriſtianis fit,eſſe peculiarem ingratitudinem, & irreuerentiam in Deum, & conſequenter ſpeciem quamdam ſacrilegij(latius accepto hoc nomine) vnde eſt multò grauius peccatum in illis quàm in ethnicis.

An ſit grauius peccatum ceteris contra proximum.

Secundò,Fornicationem non eſſe grauius peccatum, quàm cetera, quæ ſunt contra Deum vel proximum, vt rectè oſtendit D. Thomas art. 3. grauitas enim peccati per ſe ſpectatur ea magnitudine boni, cui ipſum opponitur : maius autem eſt bonum diuinũ quàm humanum.vnde peccata quibus bonum diuinum contemnitur, vt ea quæ repugnant directè virtutibus Theologicis,vel religioni, ſunt deteriora ſecundùm ſuam ſpeciem, quàm fornicatio, quæ bono humano repugnat. Rurſus inter ea quæ bonum humanum violant, peiora ſunt quæ tendunt in nocumentũ vitæ hominis, quàm quæ in damnum fortunarum; & quæ contra vitam hominis nati, quàm quæ contra vitam naſcituri.vnde infert D.Thomas : Cùm fornicatio ex ſe tendat ad læſionem vitæ, & quidem certæ prolis,nimirum quę ex hoc actu naſci poteſt,eſt deterior furto, quo ſolùm fortunæ læduntur:minor tamen eſt homicidio,quia per hoc læditur vita hominis iam nati,per illam naſcituri. Hęc tamen comparatio furti & fornicationis non parum habet difficultatis. Primò, Quia furtum eſt contra iuſtitiam ,fornicatio ſolùm cõtra caſtitatem : atqui peccatum eſt eò grauius, quò præſtantiori virtuti opponitur,vt cõſtat ex 1.2.q. 72. art. 4. Secundò, Per furtum læditur homo iam exiſtens in re actu poſſeſſa:per fornicationem nemo propriè læditur : nam proles non eſt, & nihil ei detrahitur, imò melius eſt ei ſic eſſe quàm non eſſe. Solùm in eo peccatur, quòd actus ille careat conuenienti ordine ad prolis futurę educationem, cuius ordinis carentia eſt contra caſtitatem, non cõtra iuſtitiam:quod ſignum eſt non eſſe propriè læſionem. Ob hæc & alia argumenta Martinus apud Caietanum tenet contrarium:cuius ſententia eſt etiam valdè probabilis.

Nec obſtat quòd fornicatio in Chriſtianis præ ſe ferat ſpeciem ſacrilegij,quia ſimile quid etiam in reliquis illorum peccatis inuenitur, etiamſi ſpiritalia ſint : ſicut enim membra noſtra ſunt membra Chriſti, & templum Spiritus ſancti, ita etiam ſpiritus noſter eſt vnum cum Chriſto; (*qui enim adhæret Deo,vnus ſpiritus eſt*, 1. ad Corinth.6.) & eſt templum Spiritus ſancti.

Quomodo cẽſeatur ex maximis peccatis.

55 Tertiò,Etſi fornicatio non ſit ex maximis peccatis mortalibus, tamen quadam ratione poſſe dici maximum,quia hominem maximè detinet, & difficillimè ſuperatur, idque propter concupiſcentiam homini congenitam,cuius motus ſunt maximè importuni. Vnde D. Iſidorus lib. 2. de ſummo bono c. 39. dicit:*Magis per carnis luxuriam humanum genus ſubditur diabolo, quàm per aliquod aliud peccatum.*Et D.Auguſtinus,de honeſtate mulierum cap. 2. *Inter omnia Chriſtianorum certamina, ſola dura ſunt prælia caſtitatis, vbi quotidiana pugna, & rara victoria.* vnde præcipua induſtria in eo collocanda vt hoc vitium ſuperetur.

Quartò, Eum, qui verſatur in ipſo actu huius

flagitij,

Retractio. flagitij, tenere ſe retrahere ante ſpermatiſmum, etiamſi complex iam ſeminarit; imò etiamſi ex vi prioris cómotionis, poſt retractionem eſſet futura ſeminatio extra vas. Ratio eſt, quia omni momento tenetur opus prauum abrumpere. Nec refert quòd inde ſequatur aliud incommodum, quod ſit contra naturam generationis, quia illud per accidens & præter intentionem obuenit. nullo enim modo erat intenta effuſio illa extra vas, ſed ſolùm abruptio operis mali, ex qua illud præter intentionem ſequitur. Simili modo tenetur abſtinere à copula, etiamſi dum ſe ad illā præparauit, ita eſſet concitatus, vt niſi pergat, ſit futura effuſio extrà. Confir. quia ante ſpermatiſmum actus eſt ſolùm inchoatus & imperfectus in genere luxuriæ: ergo voluntariè continuando committit nouam culpam. nam finis & conſummatio operis illius eſt in ſeminatione. quod confir. quia iniuria prolis eſt in ſeminatione: ex hac enim ſequuntur incommoda ſupradicta. Aliqui tamen in ſupradicto caſu contrarium tenent; quia retrahere ſe eſt contra naturam generationis, quorum ſententiam eſſe probabilem affirmat noſter Sancius lib. 9. de matrim. diſput. 19. n. 7. Sed quod diximus eſt verius, & ipſi quoque placet. nam quod directè ibi fit, non eſt contra naturam generationis poſitiuè, ſed negatiuè, quia actus inchoatus non completur: ſed huius rei ſubeſt iuſta cauſa. imò nec maritus ſemper actum inchoatum complere tenetur, vt ſtatim dicemus.

In actu coniugali huiuſmodi retractio fieri non poteſt; niſi forte in mora ſit periculum vitæ (vt ſi hoſtis repentè irruat;) vel inſignis verecundiæ, vt ſi amici vel alij ex improuiſo ſuperueniant. tunc enim incommoda inde ſecuta non ſunt voluntaria; vnde nec imputantur ad culpam. Poteſt tamen fieri abſque peccato mortali in duobus euentis, extra prædicta pericola. Primò, Si mulier viri ſuſcepta genitura ſe retrahat, priuſquam ipſa ſuam conferat. Ratio eſt; tum quia ſecundum veriorem & probabiliorem ſententiam, ſperma muliebre etſi ſit valdè conueniens, non tamen eſt neceſſarium ad generationem. tum quia ſi ipſa in actu nihil effecit, poteſt ſtatim ſe ad illud excitare, cùm hoc nihil ſit aliud quàm actum coniugalem complere; vt infrà dubit. 14. dicetur.

Secundò, Si vir ſe retrahat muliere conſentiente. nam abſque eius adſenſu fieri non poſſe certum eſt, cùm ius habeat maximè ad genituram viri, & ad talem actum vnde poſſit ſequi procreatio liberorum. Hic tamen duæ debent adeſſe circumſtantiæ. Prior, vt in muliere ſeminatio non ſit facta, neque ſit periculum illius, ex vi concitationis prauiæ. Altera, vt marito poſt retractionem non impendeat periculum effuſionis extrà. His concurrentibus cùm ob paupertatem non poſſunt plures alere proles, dicunt multi DD. non damnandos coniuges peccati mortalis ſi ſe in opere retraxerint. ita Angelus v. Debitum, num. 26. citans Paludanum, qui id docet in 4. d. 31. quæſt. 3. concluſ. 5. Silueſt. v. Debitum, num. 9. Fumus eodem, num. 9. Fauet Caietanus q. 154. art. 11. verſus finem. Hæc breuiter in materia verecunda verecundè dixerim ob confeſſarios, qui ob crebros euentus hæc non debent ignorare. vide Sancium lib. 9. de matrim. diſp. 19. qui rem hanc fusè & doctè proſequitur.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm in oſculis, tactibus, & aſpectibus ſit peccatum mortiferum.

D. Thomas q. 154. art. 4.

Notandum eſt, Oſculum poſſe fieri tripliciter. Primò, In ſignum amicitiæ. Secundò, Causâ delectationis concubitus. Tertiò, Causâ delectationis ipſius oſculi ſecundùm ſe conſiderati. Idem dicendum de contactu partis honeſtæ. 56 *Oſculum tripliciter fieri poteſt.*

Contactus etiam partis verendæ poteſt fieri totidem modis. Primò, Causâ medicandi, vel aliâ neceſſariâ. Secundò, Causa voluptatis concubitus. Tertiò, Causâ voluptatis illius contactus per ſe ſpectati. His poſitis,

Dico Primò, Oſculū causâ amicitiæ, ſecūdùm cóſuetudinē patriæ, per ſe eſt licitum; ſimiliter & delectatio inde conſequens. Eſt communis ſententia DD. & patet ex Scripturis & vſu generis humani. Ratio eſt, quia hoc nihil eſt aliud, quàm teſtari ſigno externo beneuolentiam, & vnionem animorum, (cuius oſculum eſt ſymbolum) fundatam in cóiunctione ſanguinis, vel profeſſionis; vt olim inter Chriſtianos; vel in alia cauſa honeſta. vnde etiam delectatio hinc conſequens licita eſt. Sicut enim licitum eſt delectari amicitia & coniunctione, ex qua amicitia eſt orta, & præſentiâ amici; ita etiā teſtificatione & vſu ſigni illius amicitiæ. ſeruandum tamen hîc decorum, & conſuetudo recepta, cauendúmque ſcandalū: non enim decet viros Eccleſiaſticos, maximè Religioſos, hoc modo teſtari amicitiā erga fœminas; etiamſi aliquo modo ſanguine iunctæ eſſent; vel pueros, ex quibus aliquid periculi vel ſcandali naſci poſſet. *Oſculum causâ amicitiæ.*

Dico Secundò, Oſcula, ſi fiant causâ delectationis concubitus extra matrimoniū, ſunt peccata mortifera, & pertinent ad ſpeciem illius actus, ad cuius delectationē referuntur. Ita D. Thomas hoc art. 4. & alij Doctores omnes. Poteſt autem id fieri dupliciter. Primò, Si quis vtatur oſculo tamquam diſpoſitione ad concubitum; nimirum cum animo per illas blanditias ad concubitum excitandi; & de hoc eſt res manifeſta; nam ordinatur ad finem mortiferum: vnde pertinebit ad ſpeciem illius actus ad quem ordinatur, & diſponit; ſiue ille ſit fornicatio ſimplex, ſiue adulteriū, ſiue inceſtus, ſiue alterius ſpeciei. 57 *Causâ delectationis concubitus.*

Secundò, Si vtatur tamquam ſigno, quo phantaſiæ repræſentetur ipſe concubitus, vt ſic voluptate concubitus in ſigno fruatur. Hoc modo conſtat etiam eſſe mortale: quia exhibet voluptatem actus illiciti tamquam præſētis, ſimili modo corpus commouens, & ad ſeminationem ſpiritus concitans.

Nec refert quòd ille non cupiat vlteriùs progredi; quia etſi non cupiat opus ipſum facere exteriùs, tamen vult illud habere præſens in imaginatione, eóque ſic frui: quomodo fit in delectatione moroſa abſque ſigno externo, vt infrà dubit. 15. dicemus.

Sed difficultas eſt de oſculo, quatenus ipſum per ſe eſt actus delectabilis carni, & remotè diſponens ad ſeminationem; Vtrùm ſi quis hac ratione illo vtatur, non intēdens vlteriorem voluptatem, quàm quæ præcisè ex ipſo oſculo naſcitur, peccet mortiferè, ſepoſito periculo pollutionis, & vlterioris conſenſus. 58 *De oſculo per ſe ſpectato.*

Videtur enim non tam grauiter peccare. Primò, Quia non intendit frui voluptate concubitus, aut ſeminationis; neque alia, quæ ad hanc propinquè excitet, (qualis eſt in contactu turpi) ſed longe minore, & quæ ſolum remotè ad illam diſponat: ergo non pertinet ad eamdem ſpeciem, nec eſt peccatum mortiferum: ſicuti nec ea, quæ ad alia peccata longinquè dirigũt, vt ad ebrietatem, furtum, homicidium, ſunt peccata mortifera: vnde nec denegatur abſolutio Sacramentalis, qui ab huiuſmodi nolunt abſtinere.

Secundò, In aliis peccatorum generibus dantur non ſolùm peccata grauia, ſed etiam leuia, ratione paruitatis materiæ; vt patet in furto, in detractione, in contumelia, in læſione corporali, in timiditate, ſeu ignauia, in impatientia, in gula, in ſacrilegio, in votorum & iuramẽtorum violatione, & aliis peccatis, exceptis illis, quæ directè opponuntur virtutibus Theologicis, quarum materia vel obiectum eſt Deus: cur nõ etiam in peccatis luxuriæ detur paruum ratione materiæ, quod non ſit niſi veniale, etiamſi cum plena deliberatione fiat? Sanè non videtur poſſe dari vlla ratio cur id ſit peculiare in hoc genere peccari, præſertim cùm in materia eius ſint diuerſi gradus, tum actuum, tum voluptatum, ordine quodam ſecundùm magis & minùs ſe habentium.

Tertiò, Sponſis de futuro conceditur ea voluptas, quæ præciſe ex oſculo & cõtactu manus vel faciei percipitur; ita vt nec venialiter quidem in ea peccent, vt docet Nauar.c.16.num.12.Toletus lib. 5.c.14.Valentia diſput. 9. q. 3.part. 3.(quamuis Caiet. art. 4. inſinuet eſſe peccatum veniale:) quia cùm ſponſalia ſint diſpoſitio ad matrimonium, ſponſi ius habent ad id, quod eſt diſpoſitio & præparatio ad actum matrimonij, vt iidem docent: atqui id nullo modo eis eſſet licitum, niſi eſſet diſpoſitio & voluptas remota & parua in hoc genere, & ex ſe inſufficiens ad excitandum actum principalem. Itaque hoc ſignum eſt, non eſſe peccatum mortiferum inter non ſponſos.

Obiectio.

Dices, Oſculum tale naturâ ſuâ ordinatur ad concubitum, vt etiam patet ex vſu & inſtinctu quorumdam animantium, in quibus huiuſmodi ſigna ſolent præcedere: ergo qui conſentit in illud, cenſetur conſentire in voluptatem concubitus; ac proinde peccat mortiferè.

Reſponſ. Remotè tendunt ad concubitum.

Reſpondeo negando conſequentiam: etſi enim naturâ ſuâ eò tendat; tamen hæc tendentia eſt remota, & ab agente non eò refertur, ſed ſiſtitur in voluptate, quam actus ipſe per ſe habet: quæ multùm diſtinguitur à voluptate concubitus. Vnde non eſt neceſſe, vt qui in illam conſentit, etiam videatur in hanc conſentire. ſicut qui conſentit in litigium, non ideo conſentit in homicidium; aut qui in potum largiorem quàm neceſſitas poſtulet in ebrietatem. Confirmatur, quia alioquin etiam inter ſponſos eſſent illiciti; cùm hi non poſſint conſentire in voluptatem cõcubitus præſentem.

59 Hæc ſententia videri poſſit alicui probabilis; vnde in eam valdè inclinat Nauarrus, de pœnitent.d.1.cap.Si cui.30.in fine, eamque tenet Martinus de Magiſtris, & aliqui recentiores, quibus idem videtur de viſu; eò quòd hic ſenſus ſit magis ſpiritalis, nec ita moueat aut alteret naturam ad carnalia, vt contactus turpis.

Sententia receptior.

Verùm communior ſententia eſt, in iſtis eſſe peccatum mortiferũ; quæ & mihi probatur; tum quia cõmunior; tum quia tutius eſt vt omnia iſta quam maxime vitentur: tum quia ſæpe eſt periculum vlterioris conſenſus, vel moroſæ delectationis, vel etiam pollutionis, ratione temperamenti, aut peculiaris diſpoſitionis corporis; quam ob cauſam expedit in huiuſmodi non eſſe laxum. Vnde etiam inter ſponſos cenſeo planè diſſuadenda, ſi cauſâ voluptatis fiant. Confirm. hæc ſententia; Primò, Ratione ſuprà indicata. quia oſculũ vt eſt delectabile carni, naturâ ſua eſt ſignum copulæ vel inſtantis vel futuræ: vt etiam ex vſu animalium conſtat. ſicut enim oſculũ amicitiæ, ſignum eſt vnionis animorum; ita carnale, coniunctionis corporum. explicatur enim hoc ſigno interior affectus; & prius quodammodò fit in ſigno, quod poſteà implendum in opere. itaque in eo contineri videtur tacitus quidam conſenſus in copulam. Secundò, Quia materia non debet cenſeri remota, quæ tantam vim habet ad libidinis ignem excitandum, & eiendum ſpermatiſmum. Alia tamen eſt ratio adſpectus, vt rectè Caietan.v. Impudicitia, ſub finem. quia natura ſua eò nõ tendit, vnde nec habet tam ſenſibilẽ voluptatem, nec corpus ita commouet. Tertiò, Quia talis contactus eſt impudicitia quædam; nam fit cauſa voluptatis impuræ atqui impudicitia excludit à regno cælorũ, vt infra ex Apoſtolo dicetur: ita Caiet. ſuprà. Itaque ſententiã illam non dixerim probabilem. Idem ſentiendum de amplexibus.

Ad Primam rationem pro ea adductam, negandum eſt eſſe diſpoſitionẽ remotam in natura ſanguinea, aut feruente. Ad Secundam, etiã hic forte poteſt dari materia parua, vt ſi cõtactus ſit adeò leuis & breuis, vt non ſit aptus notabilem commotionem excitare. dici etiã poteſt, etſi in contactu non ſit materia leuis, poſſe tamen eam dari in viſu; & hoc ſufficere. Ad Tertiam, Sponſis conceditur, quia eſt ſignum copulæ futuræ, in quam ratione matrimonij inchoati conſentire poſſunt.

Dico Tertiò, Contactus partium verendarum, 60
ſi fiat causâ medicandi, vel alia, quæ cenſeatur neceſſaria. aut iuſta, nullum eſt peccatum. eſt communis ſententia DD. talis enim contactus eſt honeſtus moraliter, quia conſẽtaneus rectæ rationi.

Contactus partium inhoneſtarum, ex cauſa iuſta.

Nec refert, quòd interim aliqua delectatio vel motus turpis ſuboriatur; quia id eſt planè inuoluntarium.

Aduerte tamen, mulieres, præſertim virgines, non teneri huiuſmodi genus medicandi in locis ſecretioribus à viris admittere, vt rectè docet Nauarrus d.cap.Si cui.n.13. Ratio eſt, quia nemo tenetur admittere curationem, à qua nõ minùs abhorret quàm ab ipſo morbo, vel morte: at multæ virgines pudicæ malunt tolerare morbum, vel mortem, quàm à viris contingi. Deinde nemo tenetur admittere id, cui coniunctum eſt periculum turpis motus, aut delectationis carnalis: imò ad heroïcum caſtitatis gradum pertinet malle mori, quàm permittere in ſe turpes imagines, aut ſenſum vllum libidinis.

Dico Quartò, Si talis contactus fiat causâ voluptatis eius, quæ præcisè ex ipſo naſcitur, eſt peccatum mortiferum, etiamſi deſit vlterior intentio. eſt communis DD. D. Thomæ & Caietani art.4. Nauarri ſuprà, & in Enchiridio, c.16.num.13.

Si causâ voluptatis, eſt peccatum mortiferum.

Probatur Primò ex Scripturis: ad Galat.5. 61
Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. vbi *impudicitia* ponit

1. Ex Scripturis.

ponit

ponitur inter peccata, quæ excludunt à regno, atqui *impudicitia* propriè conſiſtit in turpibus contactibus, vt D. Thomas docet. Aduerte tamen in Græco non haberi *impudicitiam*; ſic enim ibi legimus: Ἅτινά ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια. Latinè: *Quæ ſunt adulterium, fornicatio, immunditia, luxuria.* ſed rectè hoc genus impudicitiæ per ἀσέλγειαν ſignificatur, quod generatim omnem luxuriæ intemperantiam complectitur; vel per ἀκαθαρσίαν, quæ omnem turpitudinem & impuritatem deſignat. Vnde etiam alibi ſub hoc nomine iſta turpitudo damnari intelligenda eſt: vt ad Epheſ. 5. *Fornicatio, & omnis immunditia nec nominetur in vobis,* &c. & infrà: *Hoc autem ſcitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus,* &c. *non habet hereditatem in regno Chriſti & Dei.* non enim Apoſtolo eſt curæ, omnes libidinum ſpecies à fornicatione & adulterio diſtinctas propriis nominibus exprimere; ſed ſatis ei eſt verbis generalibus indicare; vt notat D. Hieronymus in c. 5. ad Galatas, explicans illud, *Manifeſta autem ſunt opera carnis.*

2. Ex Patribus Secundò, Probatur ex Patribus. D. Cyprianus epiſt. 62. ad Pomponium: *Certè ipſe concubitus, ipſe complexus, ipſa confabulatio, & oſculatio, & iacentium duorum turpis & fœda dormitio, quantum dedecoris & criminis confitetur?* quibus verbis docet, eſſe graue crimen virgini, dormire cum maſculo, etiamſi ab eo non corrumpatur; propter complexus, oſcula, & fœdam corporum nudorum vicinitatem, quibus voluptas carnalis quæritur.

D. Baſilius lib. de vera virginitate: *Tactum verò vt ſenſuum omnium pernicioſiſſimum, & ſauiſſimè blandientem, ſenſuſq́; reliquos in ſuas illecebras pellicientem, immaculatum quàm maxima poterit cura ſeruabit.* loquitur de virgine. Vide ſequentia. Vbi etiam oſtendit, aſpectum non allicere ad voluptatem, niſi per tactum quemdã: *Iactis enim,* inquit, *luminum radiis, velut quibuſdam incorporeis manibus, quemcunque volueris eminus tangis: & quæ corporeis manibus attingere non poteſt, oculorum iactibus pathicôs complectitur,* &c.

62 *3. Ratione.* Tertiò, Ratione: Primò, Quia huiuſmodi contactus non ſolent fieri niſi propter voluptatem reſolutionis ſeminis: atqui intendere hanc voluptatem extra matrimonium, eſt peccatum mortiferum: ergo, &c.

Secundò. Quia per ſe & proximè ad hanc diſponunt, & hæc ordinariè ex illis ſequitur, vt paſſim Doctores tradunt: ergo pertinent ad eandem ſpeciem moralem, tamquam occaſio & cauſa propinqua.

Si curioſitatis cauſa fiat. Aduerte tamen, ſecundùm quoſdam, ſi talis contactus non fiat cauſâ voluptatis carnalis, ſed ſolius curioſitatis, per ſe non eſſe peccatum mortiferum; præſertim ſi periculum pollutionis abſit: quia tunc ſub alia ratione magis ſpiritali & eleuata apprehenditur, quæ tantam vim ad naturã concitandam non habet: & affectus non quærit in eo voluptatem carnalem, ſed curioſæ cognitionis. Videntur id inſinuare DD. cùm dicunt illa eſſe peccata mortifera, ſi cauſâ voluptatis fiant: quam reſtrictionem non adderent, ſi idem putarent, dum cauſâ curioſitatis. Verùm talis curioſitas eſt periculoſa: vnde non ſolùm vt peccatũ veniale, ſed etiã ob periculũ mortalis cauẽda.

63 Petes Primò, Vtrùm in turpiloquio ſit peccatum mortiferum.

Reſpondeo, Si fiat animo ſe oblectandi rebus ipſis narratis, & imaginationi obiectis tanquam præſentibus, eſt peccatum mortiferum, ſicut & ipſa delectatio moroſa, cuius cauſâ fit. Similiter ſi animo excitandi ſe vel alios ad turpia, vel cum periculo in illa conſentiendi, etiamſi animus iſte deſit. Si verò ſolùm fiat ob voluptatem, quæ præciſe ex ipſa narratione capitur, abſque vlteriore intentione, eſt peccatũ veniale; vt docet Toletus lib. 5. ca. 14. Ratio eſt, quia eſt ſolùm voluptas remota, ex confuſa apprehenſione rerum narratarum, tamquam abſentium, prouenient, ſolùm remotè ad turpia diſponens: non enim narrata & audita leuiter, ita mouẽt vt viſa: & multò minùs quàm contacta. Nec refert etſi fortè talia dicens vel audiens rideat, videaturq́ue illis affici, modò reuerà non delectationis venereæ, ſed ioci cauſâ id faciat, & vrbanitatis. Non tamen excuſandi, qui volunt videri turpibus dediti, & indè æſtimari. nam de letali peccato gloriam quærere, eſt letale, ob illius complacentiam. Si complacentia in turpitudinem abſit, & ſolùm velit apud ſocios videri fuiſſe huiuſmodi deditus, vt æſtimetur ingenium, dexteritas, virilitas, experientia, ſepoſito ſcandalo non videtur damnandus peccati mortiferi, vt dictum eſt ſup. lib. 2. cap. 47. nu. 42: Numquam tamen caſtus animus huiuſmodi narrationibus & iocis ſciens & volens delectabitur. *Vtrùm turpiloquium ſit peccatũ mortiferum.*

Petes Secundò, Vtrùm femina aduertens ſe tangi ab alio affectu libidinoſo, teneatur ſub peccato mortali ſe retrahere, vel impedire talem contactum. 64 *Si contactus per ſe honeſtus, ex affectu turpi procedat.*

Reſpondeo, Si contactus ſit exteriùs honeſtus, & iuxta receptum patriæ morem fiat; vt cùm in aduentu, vel receſſu amicorum, oſculum figitur, vel dextera apprehenditur: non tenetur illum refugere, etiamſi impurum alterius animum nouerit, vt rectè Caiet. hoc loco docet. Ratio eſt, quia hic actus per ſe eſt licitus.

Nec refert, quòd iſte praua intentione faciat: quia quando duo ad vnum opus concurrunt, poteſt alter facere vel pati bona intentione, quod alter facit malâ: vt multis exemplis oſtendi poteſt. Quod generaliter verum eſt, quotieſcumque ille iuſtam cauſam habet non detrectandi: qualia in propoſito eſt patriæ conſuetudo, & amicitia, vel conſanguinitas. Idem dicendum de contactu locorum ſecretorum, cùm medicamenta applicãda, vel alia cauſa iuſta intercedit: quia actus externus cum iſtis circumſtantiis eſt honeſtus. Hæc intellige, quantum eſt ex lege virtutis temperantiæ. nam lege charitatis, ne videlicet alter peccet, tenetur huiuſmodi contactus, ſi commodè poteſt, declinare.

Si autem contactus per ſe, & ſpectatis externis circumſtantiis ſit inhoneſtus, tenetur ſub peccato mortali illum vitare, ſi poteſt. Ratio eſt, quia ſicuti lege caſtitatis tenemur vitare pollutionem, ita etiam id quod ad eam proximè excitat: atqui non minùs ad eam excitat talis contactus paſſiuus quàm actiuus, id eſt, non minùs ita tangi quàm tangere: ergo ſicuti tenemur vitare actiuum ſub mortali, ita etiam paſſiuum. Dicitur autem non poſſe vitare, quando ſine graui incommodo non poteſt: quod incommodum deber eſſe tale, vt perpeſſioni iſtius contactus vel violationis præponderet, vel ſaltem ſit æquale: vt ſi periculum mortis, infamiæ, vel amiſſionis bo- *Si per ſe inhoneſtus.*

notum non permittenti impendeat. Vide Caietanum art. 4. ſub finem.

Aſpectum.

65 Quod ad aſpectum attinet, ſi verſetur circa partes honeſtas, nullum in eo per ſe præciſe eſt peccatũ, niſi fortè actus otioſi, aut ſi ad concupiſcendũ fiat, vt docet Caiet. v. Impudicitia. Et ratio eſt, quia cùm aſpectus ſit ſenſus magis eleuatus & ſpiritalis, per ſe non mouet ad voluptatẽ carnalẽ. Poteſt tamen eſſe peccatum ratione periculi, maximè ſi ſit diuturnus. v. g. circa fœminã pulchram. Nam aſpectus facit vt phantaſia apprehendat rem illam non ſolùm vt delectabilem viſui, ſed etiam vt delectabilem tactui, & carni: ex qua imaginatione naturaliter ſequitur in affectu complacentia & delectatio, in ſpiritibus & ſanguine commotio, & hinc in membris rebellio. Itaque curioſi aſpectus ſunt valdè vitandi. nam innumeri ex illis ſunt perducti ad lapſum. Hinc Pſalm. 118. *Auerte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua viuifica me.* & Eccleſiaſtici 31. *Nequius oculo quid creatum eſt?* Iob 31. *Pepigi fœdus cũ oculis meis, ne vnquam cogitarem de virgine.* Admiſcet ſe plerumque diabolus, & facit vt ſpecies viſa aſſiduè obuerſetur phantaſiæ, quæ ſenſim affectum allicit, & naturam commouet.

Periculum in aſpectu.

Si autem verſetur circa partes inhoneſtas, etſi non tantam vim habeat, quãtam contactus, nec tam directè moueat; tamen plerumque naturam concitat, & voluptatem carnalem excitat, quam ſine peccato mortifero intendere non poteſt, vt docet Silueſt. v. Delectatio, q. 4. Si autem ob cauſam neceſſariam vel vtilem fiat, & nulla talis voluptas intendatur, non erit peccatum, etſi ea præter intentionem ſubrepat.

Ex curioſitate.

Si autem ex curioſitate fiat, non poteſt excuſari à peccato veniali; imò nec à mortali, ſi circa diuerſum ſexum: quia eſt res valdè fœda contra naturalem honeſtatem, & valde libidinem prouocans. Idem ob eamdem rationem dicendum, ſi fiat ſpecie mortificationis; vt docet D. Anton. 2. p. tit. 5. cap. 1. §. De quibuſdam qui huiuſmodi prætextu feminam coram ſe nudari faciebant. adeò enim id repugnat naturali honeſtati, vt primi parentes ſtatim poſt tranſgreſſionem non ſint paſſi ſe nudos videri, vt idem ait. Circa eumdem ſexum, ſi ex curioſitate fiat, eſt minor indecentia; tamen poteſt eſſe peccatum mortale ratione periculi conſenſus in voluptatem, vel in actum turpem, aut ratione ſcandali.

DVBITATIO IX.

Quale peccatum ſit ſtuprum & raptus.

D. Thomas art. 6. & 7.

Stuprum generatim.

66 STuprum generatim ſignificat omnem concubitum legibus vetitum. vnde paſſim apud Auctores *adulterium*, *inceſtus*, & *libido præpoſtera* ſtuprum vocantur: vt ex Plauto, Cicerone, & aliis conſtat.

Strictè.

Strictè verò accipitur pro virginis violatione, maximè ſi per vim fiat. quo modo addit malitiã mortiferam cõtra iuſtitiam, actui fornicationis: eſtque graue crimen, quod etiam morte per leges punitur: ſiue virgo ſit, cui vis illata eſt, ſiue corrupta. Grauius tamen eſt in virgine, propter florem pudicitiæ vi ereptum.

Si verò non fiat per vim, ſed ipſa ſponte conſentiente, probabilius eſt circumſtantiam virginitatis non addere malitiam mortiferam, vt oſtẽſum eſt lib. 2. cap. 10. dubit. 1. quo cap. de hoc vitio & obligatione iuſtitiæ ex eo orta ſat multa diximus.

Raptus.

Raptus propriè dicitur, cùm perſona aliqua libidinis cauſa, vi illata abducitur, ſiue ſit maſculus, ſiue femina: ſiue nupta, ſiue innupta: ſiue vis inferatur ſoli abductæ, ſiue iis quorum poteſtati ſubeſt, ſiue vtriſque: vt colligit Gratianus ex c. 3. De raptoribus 36. q. 1. Ad raptum enim tria requiruntur, nimirum vis illata, abductio, & vt fiat cauſâ concubitus, aut alterius libidinis.

Si non abducatur, ſed in loco violetur, non propriè dicetur *rapta*, ſed vim ſeu *ſtuprum* paſſa: quamuis generatim id etiam raptus vocetur, iuxta D. Thomam art. 7. & Nauar. cap. 16. nu. 3. & Gratianum d. c. 3. De raptoribus. 36. q. 1. quem ſequuntur alij. vnde & pœnæ raptorum ad tales pertinent. Similiter ſi nulla vis inferatur, ſed ipſa ſponte diſcedat cum amaſio, parentibus neſcientibus, non erit propriè raptus, ſed voluntaria fuga. Itaque requiritur vt vis inferatur vel ipſi, vel ſaltem iis ad quos pertinet, v. g. parenti, marito, ſponſo, curatori; abducendo illam ipſis contradicentibus, & repugnantibus.

Si abducatur non cauſâ libidinis, ſed redigendi in ſeruitutem, & vindicandi dominij, dicetur *plagium*, non raptus: eſt enim furtum hominis, nõ luxuria. non tamen requiritur ad raptum vt reipſa concubitus ſit ſecutus: ſufficit vt eo fine rapta ſit, vt ex variis textibus Iuris colligitur.

Petes, Quomodo ergo *raptus* ponitur ſpecies luxuriæ, cùm potiùs ſit ſpecies iniuriæ? 67

Quomodo pertineat ad luxuriam.

Reſpondeo, Ratione intentionis pertinere ad luxuriam; quia libidinis cauſâ fit: ipſe tamen actus exterior ſecundùm ſe ſolùm eſt contra iuſtitiam, niſi ei coniungatur violatio. Vel certè dicendum eſt, raptum completum eſſe ſpeciem luxuriæ; completur enim per concubitum, ad quẽ proximè tendit: & ſic ratione ſui termini pertinet illud opus externum ad luxuriam, veluti quædã ſpecies eius: non tamen eſt propriè, ſeu metaphyſicè loquendo, ſpecies: quia circumſtãtia illa, per quam contrahitur communis ratio luxuriæ in raptu, non eſt propriè contra caſtitatem, ſed contra iuſtitiam.

In raptu eſt duplex malitia.

Ex his patet, duplicem malitiam in hoc actu includi: alteram contra iuſtitiam, alteram contra caſtitatem: ac proinde ad vtrumque vitium pertinere: quamuis ratione finis inter ſpecies luxuriæ numeretur.

Notandum eſt, graues pœnas vtroque Iure in 68 raptores eſſe conſtitutas, L. vnica, C. de raptu virginum, &c. pro raptu puellæ, vel mulieris honeſtæ, ſiue nuptæ, ſiue innuptæ, ſtatuitur ſupplicium capitis tum raptori, tum iis qui ipſi auxilio fuerint: & bona eorum addicenda per Iudicem mulieri raptæ. Deprehenſus in flagranti crimine, poteſt à coniunctis perſonis, & à tutoribus, vel curatoribus raptæ impunè interfici. Si rapta ſit ſerua, etiam ſupplicium capitis decernitur, abſque tamen bonorum addictione. Hic ſub raptu Doctores etiam vim illatam libidinis cauſa, etſi perſona non ſit abducta, intelligunt.

Pœna in raptores.

Iure verò Canonico cap. Raptor. 33. & ca. 34. Statutum. 27. q. 2. ſtatuitur. Primò, Vt raptor alienæ ſponſæ publicæ pœnitentia mulctetur.

Secun-

Eſt impedimentum impediens. Secundò, Vt ſine ſpe coniugij maneat. Itaque eſt impedimentum non quidem dirimens, ſed impediens ab omni coniugio. Poteſt tamen Epiſcopus in eo diſpẽſare. imò quibuſdam locis non eſt hoc impedimentum in vſu, vt Nauarrus notauit cap.22.num.74.

Sunt excommunicati. Tertiò. Raptor alicuius puellæ, vel mulieris cuiuſcumque, & omnes illi conſilium, auxilium & fauorem præbẽtes ſunt ipſo Iure excommunicati, & perpetuò infames, omniúmque dignitatum incapaces, & ſi Clerici fuerint, de proprio gradu deiiciendi. Ita Concilium Trident. ſeſſ.24. de reform.matrim.cap.6.

69 *Eſt impedimentum pro tempore dirimens.* Quartò, Inter raptorem & raptam, quamdiu ipſa in eius poteſtate manſerit, nullum poteſt cõſiſtere matrimonium, etiamſi ipſa liberè conſenſerit, vnde pro eo tempore eſt impedimentum dirimens. Vbi tamen à raptore fuerit ſeparata, & in loco tuto & libero conſtituta, poteſt illi nubere, ſi velit. *An per nuptias cum rapta, tollatur infamia.* Ita Concilium ſuprà. quo caſu putant quidem tolli infamiam, & incapacitatem ad dignitates, per raptum contractam: aliuquin rapta cogeretur nubere viro infami; quod eſſet in ipſius grauamen, contra fauorem, quem Concilium intendit dare matrimonio. vide Henriquez lib. 2. de matrim.cap.vlt.

Contrarium puto verius: nam Concilium id apertè videtur excludere; ſic enim ait: *Quòd ſi rapta, à raptore ſeparata, & in loco tuto ac libero conſtituta, illum in virum habere conſenſerit, eam raptor in vxorem habeat; & nihilominus raptor ipſe, ac omnes illi conſilium, auxilium, fauorem præbentes, ſint ipſo Iure excommunicati, ac perpetuò infames,* &c. quaſi dicat, etiamſi illam duxerit, incurrat in has pœnas.

Ad rationem. Ad rationem in contrarium dico, non cogi illam nubere infami, ſed poſſe abſtinere, ſi velit. imò Iure ciuili non poterit ei nubere, vt patet C.de raptu virginum, quod fuit confirmatum Iure Canonico antiquo, cap. Raptores.2.& cap.11. Placuit. 36.q.2. quamuis id poſteà reuocatũ fuerit, vt conſtat ex cap.fin.de raptoribus. vnde Concilium non cupit illi matrimonio fauorem præſtare; ſed reſtringit conceſſionem d. cap. finalis, vbi non requiritur vt conſtituatur in loco tuto, ſed ſolùm vt liberè conſentiat.

70 Circa prædictum decretum tria notanda. Primum, Valdè probabile videri, illud non habere locum in raptu, qui fit tantùm cauſà libidinis explendæ, de quo iam dictum eſt: ſed dumtaxat in eo qui dirigitur ad contrahẽdum matrimonium. ita docet Sanctius lib.7.de matrim.diſput.13.n.4. Congruum enim erat, vt ille raptus eſſet matrimonij impedimentum, qui propter matrimonium attentatur; nimirum, vt nemo audeat attẽtare per quod ſe ſuo fine videt fruſtrandum. quæ ratio non habet locum in raptu cauſà libidinis facto. Accedit, quòd rariùs ex tali ſequatur matrimonium. nam plerumque raptam, vbi libidinem expleuerint, repellunt. Confir. quia verba intelligenda iuxta præſentem materiam. alioqui dicendum erit, etiam ex raptu ſeruiendi cauſa facto, impedimentum naſci.

Secundum, Non habere etiam locum, cùm puella ſponte conſentit abductioni, etiamſi parẽtibus repugnantibus fiat. Ratio eſt, tum quia propriè non eſt raptus; quamuis ratione violẽtiæ quæ fit parentibus, ſub quorum cura eſt, raptus dicatur, & Iure ciuili puniatur: tum quia iſte raptus non repugnat vllo modo libertati matrimonij, cui Concilium eo decreto ſolùm voluit conſultum, cuius ſignum eſt, quòd ſemper permittat matrimonium, quando puella ſuæ libertati eſt reſtituta, nec requirat conſenſum parentum.

Tertium, Non habere locum in raptu, quo ſponſus rapit propriam ſponſam, quia id in Iure non vocatur crimen *raptus*; eò quòd ex deſponſatione aliquid iuris in eam habeat, vt rectè notat D.Thomas ar.6.ad quartum, & reliqui Doctores. *Si ſponſus rapiat ſponſam.* Vnde Gelaſius Papa (vt habetur 36.qu.1.c. Lex illa 2.) dicit: *Lex illa præteritorum Principum, ibi raptum dixit eſſe commiſſum, vbi puella, de cuius nuptiis antè nihil actum fuerat, videbatur abducta.*

DVBITATIO X.

Quid adulterium, & quale peccatum.

D. Thomas art.8.

ADulterium iuxta D. Thomam, dictum eſt 71 quaſi *ad alienum torum* acceſſio: nihil enim eſt aliud quàm alieni tori violatio. vnde requiritur vt vterque vel alter ſit iunctus matrimonio: nam circunſtantia coniugij in viro vel in femina facit vt actus luxuriæ dicatur adulterium.

Porrò hunc actum eſſe peccatum mortiferum, *Eſt peccatum mortale.* cõſtat ex pluribus ſacræ Scripturæ locis: Exo.20. *Non mœchaberis.* Leuit. 20. *Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi ſui, morte moriatur & mœchus & adultera.* Idem habetur Deuter. 22.& 27. *Maledictus qui dormierit cum vxore proximi ſui.* Iob 31. *Si deceptum eſt cor meum ſuper muliere, & ſi ad oſtium amici mei inſidiatus ſum: ſcortum alterius ſit vxor mea, & ſuper illam incuruentur alij: hoc enim nefas eſt & iniquitas maxima. Ignis eſt vſque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.*

Vide pulcherrima in hanc ſentẽtiam Eccleſiaſtici 23. Prouerb.6 Ieremiæ 5. 1.ad Cor.6. *Nolite errare, neque fornicarij, neque adulteri, neque molles regnum Dei poſſidebunt.* Addo etiam, animalia quædam adulteriũ deteſtari & vindicare, vt Guilielmus Pariſienſis primæ partis de Vniuerſo, parte 3 cap. 8. de ciconiis teſtatur: *Bruta nonnulla adulterium plectunt.* *Tempore, inquit, meo, ciconia tamquam de adulterio conuicta per olfactum maſculi ſui, congregata multitudine ciconiarum, neſcio qualiter accuſante maſculo, vel detegente eius crimen, à tota illa multitudine deplumata atque dilacerata eſt, tamquam conſilio aut iudicio omnium eſſet adulterij iudicata.*

Ratio eſt manifeſta, quia continet totam ma- 72 lignitatem fornicationis, quam oſtendimus eſſe *Cur ſit peccatum mortale.* mortiferam: & præterea iniuriam in coniugem. quatenus enim eſt inter perſonas nullo vinculo coniugali copulatas, habet deformitatem & omnia incommoda fornicationis: quatenus verò eſt contra ius coniugis in re graui, eſt grauis iniuria contra iuſtitiam admiſſa: nam *vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vxor*: & contrà, *vxor non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir*; vt docet Apoſt. 1.ad Cor.7. *Ius coniugis.* Conſiſtit autem hæc poteſtas, ſeu hoc ius in duobus. Primò, Quòd alter teneatur alteri volenti debitum coniugale perſoluere. Secundò, Quòd teneatur à perſona extranea abſtinere. *Dupliciter fit coniugi iniuria.* Itaque duobus modis fit coniugi grauis iniuria in cauſa matrimonij. Primò, Si nolit petenti

debi

debitum reddere, tunc enim ei denegat vſum rei ſuæ. Secundò, Si ſe alteri copulet; tunc enim id quod eſt coniugis quoad vſum, tribuit alteri: imò cùm ſit vna caro cum coniuge, carnem coniugis miſcet & vnit carni extraneæ. quanta autem ſit hæc iniuria, patet ex communi hominum æſtimatione, qui illã tanti faciunt, vt putent vix poſſe irrogari maiorem: vnde etiam morte vel perpetuo diuortio illam vindicare ſolent.

73 Dices, Quid ſi coniunx cedat iure ſuo, vel etiam fiat leno ſuæ vxoris vt ſit particeps pretij, vel alterius commodi?

Si coniunx cedat iure ſuo.

Reſpondeo, Eo quidem caſu non fore propriè iniuriam in perſonam coniugis, vt conſtat ex dictis ſup. c. 7 dub. 3. *Scienti enim & conſentienti non fit iniuria*, vt habet regula Iuris 27. l. 6. de Regul. Iuris: nihilominùs erit iniuria in ipſum matrimonij ſtatũ & ordinem coniugatorum: ſicut ſi Clericus cedat iure ſuæ exemptionis, quo non poteſt conueniri coram Iudice ſeculari, & ſponte ſinat ſe ad tribunal ſæculare pertrahi, non fiet ei propriè iniuria, ſed ſtatui clericali & ordini eccleſiaſtico. Simili modo qui occidit hominem volẽtem, non facit illi propriè iniuriam; ſed peccat in naturam humanam. Vnde patet, in illo actu adhuc remanere duplicem malitiam, alteram contra caſtitatẽ, alteram contra matrimonij ſtatũ; etſi nõ dicatur propriè iniuria in perſonã cõiugis, v. g. in Petrũ, eo quòd nõ fiat ipſo nolente & inuito, (quod tamen propriè hoc nomen connotat) nec obliget ad reſtitutionem vel ſatisfactionem, ob præuiam condonationem: tamen verè eſt contra iuſtitiam, quia eſt contra ius coniugij, & cõiugis vt coniũx eſt, quo ille cedere efficaciter non poteſt, eò quòd competat ipſi non ad bonum priuatum, ſed ratione ſtatus, qui eſt communis. vnde cùm ceſſio ſit nulla, ius manet, & ita contra illud peccatur.

74 Notandum eſt, adulterium triplici modo poſſe committi. Primò, Ex parte viri tantùm. Secundò, Ex parte feminæ tantùm. Tertiò, Ex parte vtriuſque.

Adulterium tripliciter patratur.

Si primo modo fiat, (vt ſi cõiugatus ſolutæ copuletur) erit quidem graue peccatum mortiferum, vt ex dictis patet; minus tamẽ, quàm ſi coniugata ſoluto. Ratio eſt, quia longè magis repugnat Iuri naturæ vt vna femina iungatur duobus viris, quàm vt vnus vir duabus feminis. vnde etiamſi hoc aliquando fuerit cõceſſum, (vt patet in Patribus veteris Teſtamenti, qui habebant plures vxores) illud tamen numquam. Cauſa cur magis repugnet, eſt Primò. Quia vna mulier pluribus viris ſatisfacere nequit, quin ordinariè impediatur generatio, quæ eſt finis iſtius coniunctionis. Secundò, Quia etſi fortè interdũ generatio non impediatur, tamen erit contra certitudinẽ prolis. nam incertum erit veri viro proles ſit aſſignanda, marito an adultero: quod eſt contra bonam prolis educationem, quæ maximè paterna opera indiget. Tertiò, Quia fit peculiaris iniuria marito, dum ei aliena proles ſupponitur, vel ſaltẽ ipſa ſe conſtituit in periculo id faciendi. Quartò, Fit iniuria proli legitimæ, adducto à matre in partitionẽ hereditatis extraneo. Hæc incommoda non ſequuntur ex adulterio viri cum ſoluta. Hinc fit vt adulterium coniugatæ vindicetur morte, ſi maritus illam iure proſequatur, cõiugati verò nequaquam. quamquam in veteri Lege vterque morti addicebatur, vt patet Leuitici 20. & Deuter. 22.

Cur vna non poſſit iungi pluribus.

Grauiſſimum autem erit, ſi tertio modo fiat, nimirum vtroque coniugij vinculis adſtricto: tunc enim in illo actu eſt duplex iniuria mortiſera: nã duorum matrimoniorum iura violantur, & duobus coniugibus iniuria irrogatur. Vnde eo caſu in confeſſione non ſufficit accuſatio ſui de adulterio in genere, ſed explicanda eſt illa circumſtantia, ratione cuius iniuria duplicatur.

Si vterque matrimonio iunctus.

Nec refert, etiamſi illæ iniuriæ ſint eiuſdem ſpeciei; quia non ſolùm ſpecies peccati, ſed etiam numerus explicandus, non tantùm numerus actuum materialium, ſed etiam numerus malitiarum, quæ ſunt in vno actu, vt ſi quis vno ictu occidat duos homines, vel duobus maledicat, detrahat, conuicietur.

Pari modo, quando eſt adulterium ratione ſolius feminæ, puto id explicandum, propter peculiarem deformitatem & mala coniuncta; ob quæ hoc videtur longè grauius.

Adulterium ex parte feminæ.

Nec obſtat, quòd vir in hoc actu nihil agat contra fidem à ſe datam, cùm nulli fidem coniugalem dederit: quia ſatis eſt quòd feminæ cooperetur in violando fide, quam ipſa ſuo dedit marito, & ad alia damna, quæ inde ſequuntur.

DVBITATIO XI.

Quid inceſtus, & quale peccatum.

D. Thomas art. 9.

INceſtus eſt congreſſus cum conſanguinea vel affine intra gradus prohibitos: quales ſunt omnes gradus conſanguinitatis & affinitatis ex matrimonio contractæ, vſque ad quartum gradum, vt communiter DD. tradunt: ex fornicatione verò vſque ad ſecundum, vt conſtat ex Concilio Tridentino ſeſſ. 24. cap. 4. 75

Inceſtus.

Gradus autem cognationis legalis, quæ naſcitur ex adoptione, & cognationis ſpiritalis, quę ex Baptiſmo & Confirmatione, propriè ad hoc vitium non pertinent, quia ſunt vincula magis ſpiritalia, nec faciunt coniunctionem carnis & ſanguinis, ſicut conſanguinitas & affinitas. negari tamen non poteſt, quin violatio talis cognationis per actum luxuriæ habeat ſpecialem deformitatem, cùm illa cognatio conſtituat impedimẽtum dirimens: vnde talis actus poterit etiam dici *inceſtus*, paulò latiùs extenſa hac voce, quia fit cum perſona, cui ratione iſtius cõiunctionis ſpecialis debebatur reuerẽtia in iſta materia, nec eſt aliud nomen, quod ei meliùs conueniat, ſi cognatio ſit ex adoptione. ſi verò ſit ex Sacramento, rectiùs referetur ad ſacrilegium.

Porrò *inceſtum* eſſe graue peccatum, conſtat ex Scripturis: 1. ad Corinth. 5. *Omnino auditur inter vos, fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes: ita vt vxorem patris ſui aliquis habeat. & vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, vt tollatur de medio veſtrûm qui hoc opus fecit*, &c. vbi etiam Apoſtolus illum tradit ſatanæ, eiiciendo extra Eccleſiam: & vult totam Eccleſiam ob tale facinus eſſe in luctu Leuit. 18. *Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedat, vt reuelet turpitudinem eius: ego Dominus Deus veſter.* Deinde recenſentur omnes gradus Iure diuino pro illo tempore vetiti, & prohibetur coniunctio: & c. 20. conſtituitur pœna mortis in tranſgreſſores. additur cauſa, *quia rem illicitam, rem nefariam operati ſunt.* 76

Eſt peccatum mortale.

Veta

77 *Qui gradus vetabantur in Leuitico.*

Vetabarur autem illo tempore inter conſanguineos quidem primus & ſecundus gradus: pręterquam inter nepcem & patruum, vel auonculum: & inter conſobrinos. Inter affines, primus & ſecundus lineæ rectæ: vt inter nouercam & priuignum, eiúſque filium: inter vitricum & priuignam, eiuſque vel priuigni filiam. Item primus gradus lineæ tranſuerſæ: vt inter maritum & ſororem vxoris: inter vxorem & fratrem mariti. mortuo tamen marito ſine liberis, poterat frater eius accipere vxorem defuncti, vt patet Deu. 25. Similiter mortua vxore, videtur maritus defunctæ potuiſſe accipere ſororem illius: vnde d.c.18. ſignatè dicitur: *Sororem vxoris tua in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius, adhuc ea viuente*: indicando, *poſt mortem* non eſſe impedimentum.

78 *Eſt contra reuerentiam iuri ſanguinis debitam.*

Ratio, cur hoc tantum peccatum ſit, eſt, quia eſt contra reuerentiam & honorem debitum, in hoc genere actuum, conſanguinitati; quam cauſam paſſim indicat Scriptura, cùm ait, *Ne diſcooperias, ne reueles turpitudinem* matris, ſororis, &c. cùm enim in conſanguineis & affinibus principium ortus noſtri intueamur, vt ſuprà lib.2.c.46. dub.1. dictum eſt, debetur illis certa quædam reuerentia, quoad ea, quæ ad actum gignēdi pertinent. Hinc filij Noë, Sem, & Iaphet, cū tanta cautione & eulabia virilia patris texerunt; & Cham maledictionem patris ob irreuerentiam & irriſionem incurrit, Gen.9. Imò etiam quibuſdam animantibus ſimilis quibuſdam reuerētiæ inſtinctus erga parentes eſt ingenitus: vt Ariſtoteles li.5. hiſtoriæ animalium, cap.47. docet: vbi refert, camelos nec vi adigi poſſe vt matribus congrediantur: cumque fraude camelarij pullus quidam contectam matrem, ne poſſet agnoſci, inſcendiſſet, & poſteà detracto tegomento eam cognouiſſet, morſu interfeciſſe auctorem. Ibidem narrat, equum quemdam generoſiſſimum regis Scytharum cùm matri congredi nollet, ſimili artificio deceptum, poſteà re detecta fugiſſe, & ex alto ſe præcipitem datum eliſiſſe. Simile refert Guilielmus Pariſienſis primæ partis de Vniuerſo part. 3. c.8. de quodam equo, qui pari modo admiſſus in matrem, ſibi genitalia mordicus præſcidit: natura ipſa teſtante quàm id ſit graue piaculum.

Accedit, quòd per illum actum ex duobus fiat vna caro, & veluti vnus homo completus. vnde natura quærit eos, inter quos antè non erat coniunctio carnalis; & refugit, qui iam antè ratione conſanguinitatis vel affinitatis erant vna caro. Denique ad illud opus requiruntur mas & femina, tanquam duo principia partialia diſtincta: at per conſanguinitatem & affinitatem duo ſunt veluti vnum quid, tenens ſe ex parte alterius principij: vel potiùs abſtrahens ab hoc vel illo ſexu: nam frater & ſoror non aliter ſunt vnum, quàm duo fratres, vel duæ ſorores, &c.

Grauior tamen multò eſt inceſtus cum cōſanguinea, quā cum affine in eodem gradu, v.g. cum ſorore ſua, quàm cùm ſorore vxoris: quia illud vinculum eſt multò arctius: nam plus eſt eſſe coniunctum aliis ratione proprij ſanguinis, quā ratione ſanguinis vxoris: maior enim eſt vnio ad ſuam carnem quàm ad carnem vxoris; vnde etiam hoc vinculum eſt magis naturale.

79 Dubium tamen eſt, vtrùm id faciat diuerſitatem ſpecificam in inceſtu.

Caietanus in artic. 9. negat, & vult ſolum eſſe circumſtantiam aggrauantem; ſicut maior quantitas rei ablatæ in furto. Idem docet de diuerſitate graduum vtriuſque: addens, non oportere eſſe ſolicitum in ea explicanda in confeſſione. Idem ſentiunt aliqui recentiores. *An diuerſitas graduum faciat diuerſitatem ſpecificā in inceſtu.*

Sed verius eſt eſſe diuerſitatem ſpecificam. Primò, Ratione conſanguinitatis & affinitatis: hæc enim vincula ſpecie differūt, ſicut vnio mediata & immediata, naturalis & voluntaria. Confirmatur, quia multò immanior cenſetur inceſtus cum matre, quàm cum nouerca: cum ſorore, quàm cum vxore fratris. Secundò, Ratione lineæ rectæ & lateralis; nam nullo vnquam caſu fuit licitus concubitus inter conſanguineos in linea recta. Et confirmatur, quia longè alia reuerentia debita eſt matri, alia ſorori, & longè fœdior illius, quàm huius violatio. Tertiò, Ratione primi gradus conſanguinitatis lineæ lateralis & reliquorum. item ratione primi gradus affinitatis lineæ rectæ, & reliquorum, præſertim lineæ tranſuerſæ; vt colligitur ex Apoſtolo 1.Cor. 5. Ratio eſt, quia illi Iure naturæ prohibiti, & matrimonium dirimunt; hi ſolùm Iure poſitiuo.

Quod ad gradus reliquos attinet, qui ſolo Iure poſitiuo prohibiti ſunt, etſi probabilis ſit ſententia Nauarri cap.16.n.5. & multorum aliorū, omnes ſpecie differre, & efficere inceſtum ſpecie diuerſum; tamen contrarium eſt probabile, nimirum illos gradus in conſanguinitate eſſe eiuſdem inter ſe ſpeciei, ſimiliter in affinitate. Ratio eſt, quia nullus horum Iure naturæ matrimonio repugnat, & omnis repugnantia, quam habent ad illum actum, eſt ſolum ex Iure illo poſitiuo: quod ob eaſdem cauſas, eademque motiua eos vetuit: quorum præcipuum eſt, vt propinquis in illis gradibus reuerentia deferatur: acceſſoria, vt affinitates ac amicitiæ multiplicentur, occaſiones libidinis inter propinquos (qui ſæpè cohabitare ſolent) vitentur, & amor carnalis vinculis multiplicatis non nimiùm tepeſcat: vt ex D.Thoma art.9. & Caietano ibidem colligitur. Et quamuis hæ rationes eò magis appareant & locū habeāt, quò gradus eſt propinquior: vt in ſecundo plus quàm in tertio, & in tertio quàm in quarto: hoc tamen non cōuincit diuerſitatem ſpecificam, ſed ſolùm differentiam ſecundùm magis & minùs intra eamdem ſpeciem. 80

Notandum eſt, etſi inceſtus cum ſua conſanguinea ſit grauior quàm cum affine, conſanguinea vxoris, ceteris paribus: tamen hic habet peculiarem effectum, eumque duplicem. Prior eſt, quòd impediat petitionem debiti: eò quòd cognoſcendo conſanguineā vxoris, factus ſit vxoris affinis eo gradu, quo ipſa vxori erat ſanguine iuncta. Hoc tamen intelligēdum, niſi fortè ignorabas eſſe affinem: tunc enim non eſſet formaliter inceſtus, ſed ſimplex fornicatio: vnde nec pœnam inceſtui conſtitutam, vt eſt non poſſe petere debitum, induceret. 81 *Impedimentū ex inceſtu cū conſanguinea vxoris.*

Vbi tamen aduerte, petitionem debiti poſt Conc. Trident. non impediri, niſi ſit conſanguinea vxori in primo vel ſecundo gradu: non autē ſi in tertio vel quarto. Concil. enim ſeſſ. 24. ca. 4. de reform. matr. conſtituit vt affinitas ex illicita copula non dirimat matrimonium vltra ſecundum gradum: & Pius V. Extrau. Ad Romanam anno 1566. declarauit, vltra illum gradum ne impedire

pedire quidem. Vnde ſequitur, nec petitionem debiti, qui eſt vſus matrimonij, impedire. cui enim conceditur quod maius eſt, conceditur etiã quod minus eſt, & in illo maiore incluſum.

Alter eſt, quòd mortua vxore non poſſit aliam ducere, & ſi duxerit, non poterit exigere debitum abſq; diſpenſatione. inducit enim hoc peccatum impedimentum, non quidem dirimens, ſed impediens. vtrumque colligitur cap. Tranſmiſſæ.4.de eo qui cognou.conſang.vxoris, & 32. quæſt.7.multis capitulis.

82 *Inceſtus cum conſanguinea propria.* Vtrùm verò ſimile impedimentum inducat inceſtus cum cõſanguinea, diſputatur inter DD. D.Thomas in 4.d.34.q.1.a.vltimo negat, quem communiter ſequuntur Theologi, teſte Nauarro c.22.n.74. & Couarruuias in epitome 4. decret. cap.7.in princ.num.4. Idem tenet Toletus lib.5. cap.12.& Siluester, Matrimonium 7.num.6. cum Roſella & Archidiacono. Nauarrus verò & plerique Canoniſtæ cum Panormitano in c. 1. & 2. de eo, & qui cogno.conſang.vxoris, affirmãt. Sed certum eſt, inceſtum cum ſua conſanguinea non inducere affinitatem cum vxore, niſi fortè illa etiam ſit conſanguinea vxoris in primo vel ſecũdo gradu: ac proinde nec impediri debiti petitionem. Itaque ſi impedit ſecundas nuptias, id aliunde, nimirum ex vi peculiaris ordinationis Eccleſiæ, prouenit. Et quamuis Canoniſtarum ſententia ſit probabilis, mihi placet ſententia Theologorum: nam cap 8. de inceſtis. 35.q.3. impoſita pro tanto crimine ſatisfactione, additur in fine: *Sanè quibus communctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris coniugij libertatem.* Vbi generatim omnibus id conceditur. & c.4. Si duo. 35.q.6.de inceſtuoſis iam ſeparatis dicitur, *Qui iuuenes ſunt, alia matrimonia contrahere non prohibeantur.* vbi, vt benè notat Caietanus contra Gloſſam, non diſponitur vt ſi non ſint iuuenes, prohibeantur; ſed determinatur cauſa, cur in futurum illi non ſint prohibendi. Olim tamen aliquando in pœnam prohibebantur contrahere ſecundas nuptias, ſicut & alij, qui pœnitentiam publicam egerant, quod videtur adhuc ſeruari in Curia Romana. nam quando diſpenſatur inter conſanguineos vt poſſint contrahere; ſi præceſſit copula, additur clauſula, vt mortuo coniuge, alter maneat cœlebs. Quidam tamen dicunt, id non obſtare in foro conſcientiæ: eſſe enim clauſulam ordinariam. Imò omnia impedimenta Iure humano impeditẽtia vſu contrario eſſe abrogata, ita vt non neceſſariò petenda ſit diſpenſatio.

DVBITATIO XII.

Quid ſacrilegium in materia luxuriæ, & quale peccatum.

D. Thomas art.10.

83 *Res ſacra.* SAcrilegium hoc loco nihil eſt aliud, quàm violatio rei ſacræ per actum venereum. *Rem ſacram* voco perſonam Deo per votum caſtitatis dicatam, & locum, vel aliam rem conſecratam. *Violatio.* *Violatio* eſt cùm aliquid agitur, quod peculiariter ſanctitati illius vel reuerentiæ illi vel potiùs diuino in illa Numini debitæ, repugnat: tunc enim illa res, quantum ex facto hominis quodammodò contaminatur, polluitur, & veluti profana efficitur. Poteſt autem res ſacra dupliciter violari.

Primò, Actione, quæ ſit contra aliam virtutem, v.g. contra iuſtitiam, vel caſtitatem; vt ſi perſona ſacra verberetur, vel occidatur; ſi res conſecrata furto ſurripiatur; ſi reus ad locum ſacrum confugiens, vt inde contra Ius abſtrahatur; ſi perſona ſacra ſe pollnat: & tunc opus habet duplicem malitiam & duplicem ſpeciem, & ſub duobus vitiorum generibus ponitur, iuxta ea quæ dubitat.4.diximus. *Dupliciter res ſacra violatur.*

Secundò, Actione, quæ non ſit contra aliam virtutem, ſed ſolùm inde malitiam contrahat, quòd rem ſacram indignè tractet; vt ſi opus matrimonij in loco ſacro abſque neceſſitate fiat. Nos hîc ſolùm de violatione illa rei ſacræ agimus, quæ fit per *actum venereum* internum, vel externum, ſiue ille ſimul ſit directè contra caſtitatem, vel iuſtitiam, ſiue non ſit. De alijs ſacrilegijs dictum eſt lib.2.cap.45.

Hoc autem fieri poteſt quinque modis. Primò, 84
Si perſona ſacra in turpe opus externum, vel etiam in delectationem internam conſentiat: violat enim ſanctitatem ſuæ perſonæ, quæ in eo ſita eſt, quòd Deo per votum caſtitatis ſit conſecrata. *Quinque modis fit hoc ſacrilegium.*

Secundò, Si perſona non ſacra conſentiat in turpe opus circa perſonam ſacram.

Tertiò, Si vtraque ſit ſacra: tunc enim duplex eſt ſacrilegium; ſicuti eſt duplex adulterium, cùm vterque eſt coniugio copulatur.

Quartò, Cùm fit in loco ſacro abſque neceſſitate, etiamſi ſint coniuges.

Quintò, Cùm fit circa aliam rem ſacram, vel eius interuentu: vt olim fecerunt quidam hæretici, excipientes ſperma calice, horrendo prorſus ſacrilegio.

Dixi in quarto modo, *abſque neceſſitate:* quia ſi 85
longo tempore maneant concluſi in loco ſacro, ratione belli vel concuſſionis militaris, & immineat alteri periculum incontinentiæ, nõ erit peccatum, reddere aut etiam petere debitum in loco ſacro, ſi alibi non eſt opportunitas: vt docet Silueſter v Debitum, n.5. & v.Conſecratio, 2.nu.5 Richardus in 4.d.32.art.3.q. 2. Alphonſus à Caſtro lib.2.de poteſt.legis pœnal.cap.7. docum.2. Couarruuias, de ſponſalib. p.2.cap.7.§.2.num.3. Toletus lib.5.cap.12. (quamuis Paludanus in 4. d.32.q. 4. & quidam alij, putent eſſe peccatum mortiferum.) Ratio eſt, quia in eo caſu id non cenſetur ab Eccleſia vetitum: hoc enim nimis eſſet durum, nec ſatis congruum indulgentiæ Apoſtoli, 1.ad Corinth.7. *Nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipſum, ne tentet vos ſatanas propter incontinentiam veſtram:* quando ergo eſt periculum incontinentiæ, non eſt id prohibendum. Vnde etiam Eccleſia tunc non polluitur, vt rectè docet Caſtro ſuprà. & alij; ſicut nec cùm ſanguis licitè in ſui vel rerum ſacrarum defenſionem effunditur, aut ſemẽ per pollutionem nocturnam: quia vbi nulla eſt culpa contra loci ſanctitatem, nulla eſt violatio. Danda tamẽ eſt opera vt quàm occultiſſimè fiat, propter ſcandalum. *Si coniuges longo tempore in loco ſacro concluſi.*

Si tamen nullum ſit periculum incontinentiæ, 86
non videtur licitum; quia in eo loco tenentur abſtinere quantum commodè poſſunt. Vnde paſſim DD. requirunt vt actus ille ſit neceſſarius ad vitandam incontinentiam. Hinc infert Toletus cum Silueſtro, fore peccatum mortiferum, ſi ſobolis vel delectationis causâ conueniant: quod *Si non ſit periculum incontinentiæ.*

intel

intellige de petente: nam reddens faciliùs excuſari poteſt, cùm neſciat alterius diſpoſitionem.

Contrarium tamen non videtur improbabile, quod docet Angelus v. Debitum, num. vlt. citans pro ſe Richardum & Alexandrum. hominibus enim plebeiis maior quædam licentia eſt neceſſaria; vix enim poſſunt definire quando ſit periculum ſufficiens incontinentiæ, ad petendum. Deinde alter non poteſt ſcire an in petente ſit reverà periculum, an fingat, nec petens id facilè fatebitur. prætereà niſi interdum conueniant, facilè incident in tale periculum. vnde Apoſtolus inſinuat vt reuertantur in idipſum, ne in periculum incidant. Denique res illa ſatis eſt in praxi intricata & perplexa. Quare quando diu ſunt concluſi, v. g. per 15. vel 20. dies, puto illos non ſolū liberè poſſe reddere, ſed etiam petere, idque non tantùm in fine illius temporis, ſed etiam in medio, imò etiam in principio, quando putatur concluſio tam diuturna futura: ſecùs ſi paucorum dierum.

Adde, quoſdam DD exiſtimare, copulam coniugalem in loco ſacro ſi occultè fiat, etiam cùm non ſunt concluſi, non eſſe peculiare peccatum ſacrilegij. quam ſententiam ſatis videri probabilem affirmat Gabriel Vaſquez 1. 2. diſput. 98. c. 3. num. 6. Idem dicit de occulta effuſione ſanguinis. quia, inquit, ſecundùm communem ſententiam ſolùm violatur locus ſacer pollutione & ſanguinis effuſione notoria; ergo cùm in his ſolùm ſit ſacrilegium, quia locus ſacer per hæc profanatur; ſolùm erit peccatum ſacrilegij, cùm ſunt notoria. Vnde ſequitur, etiam fornicationem & pollutionem in loco ſacro, ſi omnino occulte fiat, non fore ſacrilegium mortiferum; vt expreſsè ibidem tradit. Eamdem ſententiam inſinuat Sotus in 4. d. 32. col. penult. & Angles in Floribus de matrimonio, pag. 313.

Sed contraria ſententia mihi probatur cum aliis DD. quia etſi occulto actu nō ita polluatur locus ſacer, vt teneamur eo abſtinere, tamen reverà polluitur, id eſt, ſanctitas eius violatur; adeò vt ſimulatque res in notitiam aut famam publicam venerit, egeat reconciliatione; vt colligitur c. Significaſti, de adulteriis. Confirm. quia notitia hominum non polluit locum, ſed factum præcedens, licet cùm occultum eſſet, non teneamur tamquam à polluto loco abſtinere. Simile eſt in peccato occulto, cui annexa excommunicatio. Hoc enim verè inducit excommunicationem, etiamſi non teneamur illum vitare, niſi res deueniat in publicam hominum notitiā. Confirmatur Quia Eccleſia ob reuerentiā loci ſacri non ſolùm tales actus ibi publicè fieri, ſed abſolutè ibi fieri vetuit: voluit enim immunitate talium operum loci ſanctitatem honorari, quamuis ad vitandos ſcrupulos & moleſtias noluit expiationem eſſe neceſſariam, niſi res in publicū deueniret. Quamdiu enim res manet occulta, etſi quàm maximè contra ſanctitatem & reuerentiam loci actum ſit, tamen eius ſanctitas non eſt læſa in mētibus hominum, vnde non eget reconciliatione, quæ propter hominum apprehenſionem eſt introducta.

87 *Si ſacerdos monachus fornicetur.*

Petes, Verùm ſi is, qui peccat luxuriæ peccato, ſit ſacerdos ſimul & Religioſus, committat duplex ſacrilegium, alterum contra ſanctitatem quę eſt ex voto caſtitatis, alterum contra ſanctitatem Ordinis? Videtur enim eſſe duplex, quia illæ rationes ſunt ſpecie diuerſæ: aliter enim Religioſus ratione voti dicitur perſona ſacra, aliter ratione ſacerdotij: ergo etiam erit diuerſa obligatio vitandi actum venereum. Confirmatur, quia conſtitutio illa, qua Eccleſia ob honorem Ordinis ſacri vetat illum actum, conſtituit illum in ſpecie ſacrilegij, & imponit obligationem Religionis: atqui hæc obligatio eſt ſpecie diuerſa ab ea, quæ inducitur per votum caſtitatis in Religione: ſicut obligatio audiendi Sacri ex voto, & ex præcepto Eccleſiæ, eſt diuerſa: ergo ſicut hic eſt duplex ſacrilegium, ſi Sacrum amittatur, ita ibi, ſi contra illam duplicem obligationem peccetur.

Probabile eſt eſſe duplex ſacrilegium. Contrarium etiam probabile.

Ob hoc argumentum hæc ſententia videtur mihi valdè probabilis, & iuxta eam vtraque circumſtantia diſtinctè in confeſſione explicanda.

Multi tamen recentiores tenent eſſe ſolùm ſimplex ſacrilegium: etſi altera circumſtantia alteram nonnihil iuuet ad augendum peccatum intra eamdem ſpeciem. Ratio eſt, Quia illæ obligationes ſunt eiuſdem rationis, vel potiùs non ſunt niſi vna obligatio: ſicut cùm idem bis eidem diuerſis occaſionibus promittitur, ſi poſteà fides violetur, nō eſt duplex iniuſtitia, aut duplex peccatum contra fidem, ſed ſimplex: quia ſecunda promiſſio non inducit nouam obligationem promittenti, nec tribuit nouum ius promiſſario, cùm omnis obligatio, & ius omne, quod tali actu induci poteſt, iam priori actu ſit inductum, ſed confertur idem quod antè, repetito eodem titulo. Simile eſt, cùm idem bis donatur: ſecundus enim actus eſt ineſſicax reſpectu noui iuris, cùm iam totus effectus eius ſit productus. Vnde ſequitur, votum caſtitatis Ordini ſacro annexum non inducere nouam obligationem diſtinctam ab ea, quam induxit profeſſio Religionis; ſed eamdem per illud confirmatam, & veluti repetitam.

Hæc ſententia eſt valdè probabilis, ſi ponamus non eſſe peculiare præceptum Eccleſiæ, quo ordinati teneantur continere ſine voto; ſed totam obligationem eſſe ex voto, ſacris Ordinibus conſtitutione Eccleſiæ annexo. Sed hæc pertinent ad diſputationem de Ordinibus ſacris.

Notandum, graues pœnas in ſollicitatores & corruptores ſacrarum virginum, & in eos qui conſilium vel auxilium præbuerint, eſſe conſtitutas, vt patet 27. quæſt. 1. cap. Si quis rapuerit: nimirum ſupplicium capitis, & bonorum priuationem Monaſterio addicendorum. Acceptum eſt hoc caput ex Nouellis Iuſtiniani. 88

Pœna in ſollicitatores & corruptores virginum ſacrarum.

DVBITATIO XIII.

Quæ peccata luxuriæ dicantur eſſe contra naturam.

DVpliciter peccatum dicitur eſſe *contra naturam.* Primò, Generatim, quia eſt contra dictamen rationis naturalis: & hoc modo etiam fornicatio, inceſtus, adulterium, raptus & ſacrilegium dicuntur eſſe contra naturam. Secundò, Strictè, quia eſt contra ordinem, quem natura etiam in ceteris animantibus requirit; ſeu quem natura illius actus poſtulat, vt poſſit ſequi conceptus. Cùm enim hic ordo ita peruertitur vt conceptio fieri nequeat, dicitur propriè peccatum *contra naturam.* Natura autem actus venerei, vt ex eo poſſit conceptio fieri prolis eiuſdem ſpeciei, poſtulat quinque. Primò, Coniunctionem duorum. Secundò, Eamdem in vtroque naturam. 89

Dupliciter dicitur peccatum contra naturam.

Tertiò, Sexum diuerſum. Quartò, Organa, ſeu vaſa congrua. Quintò, Debitum modum. Hinc fit vt quinque modis poſſit eſſe peccatum contra naturam in hac materia.

Quinque modis poteſt peccatum eſſe contra naturam.

Primò, Si quæratur voluptas carnalis per ſui corruptionem abſque coniunctione. Hoc vocatur *mollities*, vel *pollutio*.

Secundò, Si quæratur in coniunctione cum re alterius naturæ, v. g. cum bruto, vel dæmone. quod rurſus diuerſis modis fieri poteſt, vt dæmone comparente in forma bruti (v. g. hirci) vel hominis, vel alicuius dei gentilium, Iouis, Martis, Saturni, vt olim quibuſdam feminis. Item vel in vaſe naturali, vel contra naturam. Vnde poſſunt hic plures turpitudines ratione diuerſarum circumſtantiarum concurrere.

Tertiò, Si in eodem ſexu: vt ſi mas cum mare, femina cum femina. cùm enim eſt idem ſexus, eou unctio non ſolùm repugnat naturæ generationis, ratione vaſorum, ſeu organorum, ſed etiam ratione perſonarum, quæ ſecundùm ſe ſunt prorſus ineptæ.

Quartò, Si in diuerſo ſexu eiuſdem ſpeciei, ſed non in congruo vaſe, vel inſtrumento. Hi duo poſteriores modi ad *ſodomiam* pertinent, tertius tamen eſt grauior, & iuxta D. Thomam & Caietanum continet deformitatem alterius ſpeciei, ratione circumſtantiæ eiuſdem ſexus.

Si modus ſit contra naturam.

Quintò, Si coniunctio quoad cetera ſit naturalis, ſed inordinatio ſit in modo, (vt ſi auersè fiat, vel viro ſuccumbente) ita vt non poſſit ſequi generatio, nimirum quia genitura non poteſt recipi vel attrahi. eódem pertinet ſi vir de induſtria, in congreſſu, genituræ emiſſionem impediat: vel ante illam factam ſe retrahat. eſt enim contra naturam generationis. ſecùs tamen ſi mulier ſuſcepta genitura ſe retrahat, modò id fiat abſque periculo viri, vt ſuprà dubit. 7. in fine dictum eſt. Si autem non ſit tanta peruerſio in modo, quin poſſit ſequi conceptus, non erit per ſe peccatũ mortiferum, neque dicetur peccatum cõtra naturam, ſed præter naturam. Quòd ſi ratione conſtitutionis corporis coniuges non poſſint ſeruare modum vſitatum; non peccabunt vtendo altero, modò fieri poſſit conceptio, genitura in matricem attractà: quia tunc iſte modus non erit incongruus, ſed conueniens illorum diſpoſitioni. Imò etiamſi poſſent facilè vſitatum modum ſeruare, non erit culpa mortifera in peruerſione modi, ſi conceptio fieri poſſit. Ita multi DD. D. Antonius 3. p. tit. 1. cap. 20. §. 3. vbi pro hac ſententia citat Albertum Magnum, qui in 4. diſt. 31. dicit, *nihil eorum quæ faciunt mariti cum vxore ſeruato debito vaſe eſſe de ſe peccatum mortiferum.* Angelus v. Debitum, n. 24. Siluest. v. Debitum, n. 7. Caiet. q. 154. a. 1. §. ad 2. de modo. Nauarrus cap. 16. n. 41. Omnes tamen iudicant eſſe valdè reprehenſibile & culpam venialem, cum etiam beſtiæ naturalem modum ſeruent. vnde credo vxorem non teneri reddere ſic petenti: quia non tenetur quouis modo ſoluere debitum, ſicut nec alius quiuis debitor, ſed modo congruo & rationabili. Neque Caietanus loco citato contrarium docet, vt quidam volunt. cùm enim dicit vxorem eſſe ad omnem modum, ex quo poteſt ſequi generatio, ſolùm vult dicere, talem modum non egredi limites vſus matrimonialis, & ſolutionis debiti. Inde tamen non ſequitur, vxorem ad talem modum poſſe cogi, niſi ſubſit rationabilis cauſa, vt cùm alter commodè fieri nequit.

90 Notandum eſt, ſuprà dictos modos ſpecie diſtingui, quia ſinguli continent peculiarem & diſtinctam turpitudinem repugnantem caſtitati, vt ex dictis colligitur. cui turpitudini coniungi poſſunt aliæ deformitates, quibus conſtituuntur ſpecies luxuriæ naturalis, nempe *adulterium, ſtuprum, raptus, inceſtus, ſacrilegium*, vt benè declarat Caietanus. ſi enim vxor alterius cognoſcatur in vaſe non naturali, erit non ſolùm peccatum ſodomiæ, ſed etiam adulterij; quia per luxuriam fit iniuria toro coniugali, quamuis non propriè dicatur adulterium, eò quòd hoc nomen violationem tori per luxuriam naturalem denotet. continet tamen ſimilem iniuriam, etſi non parem, ſecundùm Caietanum, quia proprium vas coniugale non violatur. Idem dicendum proportione in *raptu, ſtupro, & inceſtu*: nam circumſtantia perſonæ, & vis illata talem malitiam addent luxuriæ contra naturam, qualem naturali, etſi non omnino parem, & nomina illa non ſoleant tribui niſi naturali. Similiter in *ſacrilegio*: niſi quòd hoc nomen æquè propriè dicitur de luxuria contra naturam, ſi per eam locus ſacer, vel perſona Deo dicata violetur, atque de naturali.

Diſtinguuntur ſpecie.

91 Quòd autem omnes iſtæ ſpecies ſint peccata mortifera, eſt communis ſententia DD. & colligitur manifeſtè ex Scripturis. nam de tertia & quarta ſpecie, quę ſodomia dicitur, multa habentur Leuitici 18. & 20. & conſtituitur illi pœna mortis: & Apoſtolus ad Romanos 1. valdè exaggerat grauitatem iſtius peccati, docétque Deum permiſiſſe gentilium Sapientes in tantam turpitudinem & ignominiam labi, in pœnam idololatriæ. ad Gal. 5. *Opera carnis ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, &c. quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.* vbi ſub *immunditia* hoc peccatum comprehenditur; nam ita vocat illud ad Rom. 1. Similia de *immunditia* habet ad Epheſ. 5. Idem patet ex vindicta qua Deus olim hoc peccatum perſecutus eſt igne ſulphureo in pentapolim cælitus immiſſo, & oppidis illis cum omnibus habitatoribus ſuis momento deletis, Geneſ. 19. In hiſtoriis Perüanis legimus nationem quamdam robuſtam, & giganteæ ſtaturæ, ob idem flagitium, ſimili ferè modo deletam; immiſſo de cælo iuuene quodam inſtar ſolis ſplendido, qui fulminibus in eos vibratis omnes exuſſerit. & huius facti multa adhuc extare veſtigia. Hinc paſſim receptum apud Chriſtianos vt hoc crimen flammis expietur. & iam olim à temporibus Conſtantini, vel Conſtantij, morte plecti conſueuit, vt patet ff. ad L. Iuliam de adul. lib. 31. *Cum vir nubit in feminam viris porrecturam, quid cupiatur, vbi ſexus perdidit locum? vbi ſcelus eſt, id quod non proficit ſcire? vbi venus mutatur in alteram formam? vbi amor quæritur nec videtur? iubemus inſurgere leges, armari iura gladio vltore; vt exquiſitis pœnis ſubdantur infames, qui ſunt, vel futuri ſunt rei.* Imò non ita multò pòſt edita eſt conſtitutio ab Imperatoribus qua plectuntur pœna ignis, vt conſtat ex C. Theodoſiano lib. 9. tit. 7. vbi ſic habetur: *Imperatores Valentinianus, Theodoſius & Arcadius AAA. Orontio Vicario vrbis Rom. Omnes, quibus flagitij vſus eſt, virile corpus muliebriter conſtitutum alieni ſexus damnare patientia (nihil enim diſcretum videtur*

Vltio diuina in ſodomitas.

Eſſe peccata mortifera.

tur habere cum feminis) huiuſmodi ſcelus ſpectante populo flammæ vindices expiabant.

Eidem flagitio Iure communi conſtituta eſt ipſo facto confiſcatio bonorum, iuxta Gloſſam in cap. Cùm ſecundum. 19. v. Naturæ contrarias. de hæ ret. in 6. quam communiter à DD. approbari ait Bermon. de concubitu, fol. 123. num. 27. Denique eſt ſufficiẽs cauſa diuortij perpetui, ſicut adulterium, cap 7. Omnes cauſationes. 32. q 7. éſtque communis ſententia DD. idque ſiue agendo ſiue patiendo commiſſum ſit, quia violatur fides matrimonij. per quam coniunx coniugi totum corpus ſuum tenetur caſtum ſeruare; ita ſaltem vt illud alteri aliquo genere concubitus non miſceat, nec carnem ſuam in alterum diuidat.

Ex quibus patet, etiam ſecundam ſpeciem, quę duas infra ſe comprehendit, concubitum cum bruto, & cum dæmone, eſſe peccatum mortiferum, quia hæc ſunt grauiora, quàm ſodomia, cum diuerſitas ſpeciei magis repugnet illi congreſſui. Complectitur iſta Apoſtolus generali nomine *immunditiæ* vel *luxuriæ*. Concubitus cum bruto prohibetur expreſſe Leuit. 18. & 20. ſub pœna mortis, & iubetur quoque brutum interfici: quod etiamnum vſu receptum apud Chriſtianos.

De quinta ſpecie eſt etiam communis DD. ſententia; quia iſte modus repugnat cõceptui, & naturæ generationis: vnde non eſt minus peccatum, quàm pollutio Confirmatur ex Scriptura Geneſ. 38. vbi Dominus ob ſimile peccatum puniuit morte Onam filium Iudæ; quamuis ibi aliud quoque crimen acceſſerit, nimirum inuidia in fratrem, ne illi naſceretur ſemen.

De mollitie dicemus dubitatione ſequenti.

92 Ex his facilè poteſt intelligi quis ſit ordo inter hæc peccata: nam grauiſſimum eſt *congreſſus cum dæmone*: tum quia cùm ſit ſpiritus, longiſſimè abeſt à debita proportione, quæ requiritur inter congredientes; tum propter commercium & ſocietatem cum ipſo, quæ eſt contra virtutem religionis Deinde *beſtialitas*. Tertiò, *Sodomia* cum eodem ſexu Quartò *cum diuerſo ſexu*. Quintò, Quando *modus eſt contra naturam*. Sextò, *Pollutio ſimplex*.

Quod ex his ſit grauiſſimũ.

93 Porrò omnes hæ ſpecies ſunt peiores quam reliquæ ſupradictæ, ſi conſiderentur qua parte ſunt contra caſtitatem: non autem ſi ſpectentur abſolutè vt inuoluunt malitiam alicuius ſpeciei, contra iuſtitiam, pietatem vel Religionem; ſimplex enim pollutio, vel inordinatus concubitus cum vxore, non eſt abſolotè maius peccatum, quam concubitus cum matre, vel cum moniali: eſt tamen maius in ratione luxuriæ; quia per ſe magis eſt contra naturam generationis, cùm iſta non ſint contra naturam illius actus, ſed ſolùm contra conuenientem ordinem requiſitum ad prolis educationem, & contra alias virtutes. Hoc modo intelligo DD. qui omnia peccata cõtra naturam videntur ceteris facere maiora. Alia tamen ratione in iſtis videri poſſit eſſe maior luxuria, nimirum ex parte affectus: qui enim voluptatis causâ paratus eſt adulterium & inceſtum admittere, non abſtinebit etiam a ſui pollutione pronitas quoque & facilitas ad pollutionem nonnihil minuit in ea luxuriæ culpam.

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum ſit pollutio voluntaria, & quibus euentis poſſit excuſari.

Reſpondeo, Eam, ſi plenè voluntaria ſit, eſſe peccatum mortiferum: ſi autem non ſit plene voluntaria, ſolum veniale, vel nullum. Eſt communis ſententia Doctorum. 94

Pollutio eſt peccatum mortiferum

Probatur prior pars ex Scripturis; 1. ad Cor. 6. *Nolite errare: Neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, &c. regnum Dei poſſidebunt.* Vbi DD. paſſim per *molles* intelligunt huic peccato deditos; quod etiam inde vocant *mollitiem*. Verùm Græci per *molles* (*μαλακοὺς*) intelligunt pathicos, ſeu turpia patientes, quibus reſpondent maſculorum concubitores (*ἀρσενοκοῖται*.) Neque vſquam alibi in Scriptura hoc nomen pro crimine libidinis ponitur; nihilominùs ſatis probabile eſt etiã iſtud peccatum ſignificari: nam eſt ſignum peculiare mollitiei animi. Deinde probari poteſt ex iis locis, vbi *immunditia* damnatur, vt ad Gal. 5. & ad Epheſ. 5. nam hoc nomine omnes anonymæ libidines ſignificantur, vt D. Hieronymus notat: & alioquin eſt quoque ſpecialis quædam impuritas in hoc actu.

Denique ratione probatur, quia iſte actus eſt contra primarium finem, ob quem à natura eſt inſtitutus; qui eſt generatio. vel conceptio hominis. vnde caret principali ordine, & habitudine quam natura in eo requirit: ac proinde grauem inordinationem continet. Confirmatur, quia ſi fornicatio eſt peccatum mortiferum, quæ tamen ſolùm caret debito ordine ad prolis educationem; multò magis hic actus, qui repugnat conceptioni.

Hinc patet, mulierem non admittere hoc peccatum, aut aliud præſertim mortiferum, quando in actu coniugali, ſuſcepto virili ſpermate, ipſa non ſeminauit, ſi immediatè pòſt ad hoc ſe concitet: quia id nullo modo eſt contra naturam generationis, ſed illi maximè conſentaneum. Eſt enim complementum actus coniugalis, & multùm iuuat ad perfectionem prolis, vt Medici tradunt. Confirmatur, Quia alioquin grauiſſimo periculo peccati mortalis feminæ per actum coniugalem exponerentur. Sępè enim fit vt vel ratione tardioris naturæ, vel quia voluptatem paruam ſentiunt, in actu illo non ſeminent, & tamen inde maneant plurimùm incitatæ. ita Sanctius lib. 9. de matrim. diſp. 17. & aliqui alij Doctores.

Poteſt autem hic actus dupliciter eſſe voluntarius. Primò, Per ſe. Secundò, In cauſa. *Per ſe*, vt cùm directè eſt volitus & procuratus. Dico, *& procuratus*: quia vt actus dicatur voluntarius, non ſufficit eſſe volitum, ſed etiam requiritur vt ab illa voluntate procedat. Hoc modo eſt peccatum mortiferum, etſi non voluptatis, ſed ſolius ſanitatis, vel tentationis mitigandæ causâ procuretur, vt communiter DD. tradunt Confirmatur, quod enim tentationis cauſa non liceat, patet, tum quia ſic non vincitur tentatio, ſed ei ceditur & ſuccumbitur, tum quia ſi id licitum eſt, cur Sancti tantam inediam & alias aſperitates carnis domandæ cauſa ſubierunt? cur hoc certamen dariſſimum & præcipuum hominis Chriſtiani a ſanctis Patribus eſt habitum? tum denique, quia 95

Dupliciter eſt voluntarius 1. Per ſe.

Si cauſa ſanitatis vel moleſtia carnis mitiganda

ſi quis aliis præſidiis]vti nolit, hoc opus conceſſum eſt quidem in remedium concupiſcentię, ſed in legitimo coniugio, non extra. non enim naturalis inſtitutio peruertenda eſt ob finem extrinſecum & accidentarium. Vnde ſi quis hoc opere in hunc finem vti velit, debet capeſſere matrimonium. Confirmatur, quia finis primarius illius operis eſt proles: ac proinde poſtulat eum ſtatum in quo proles ſuſcipi & rectè educari poſſit, qui eſt matrimonium.

Ob eamdem cauſam non eſt etiam licitus ſanitatis ergô, niſi in legitimo coniugio.

Licitum emittere ſanguinem, non ita ſemen.

Nec obſtat, quòd fas ſit detrahere ſanguinem ob hunc finem, & etiam ſecare membrum, quia hæc ſolùm ſunt inſtituta propter bonum indiuidui: partes enim ſunt propter bonum totius: vnde de illis diſponere poſſumus prout expedit ſaluti indiuidui. genitura autem ſolùm propter naturæ propagationem: vnde illa vti non poſſumus, niſi eo modo vt poſſit ſequi generatio.

96 *Obiectio.*

Dices, Ipſa vaſa ſpermatica ſunt inſtituta ad propagationem, tamen propter ſalutem corporis poſſunt exſcindi, vel intercipi: cur non etiam emitti quod illis continetur, ſi corporis ſaluti officere incipiat.

Reſponſ.

Reſpondeo, Eſt diſpar ratio: quia illa vaſa etiam ſunt pars corporis: vnde de illis, ſicut de aliis partibus ſtatuere poſſumus: at ſemen non eſt pars corporis, nec propter illius bonum eſt inſtitutum, ſed ſobolis causâ, tamquam eius rudimentum. Deinde etſi fortè ſemen in illo caſu detrahi poſſet medicamento cathartico, (ſi tamen eo modo, quo bilis, pituita, & melancholia abſque libidinis ſenſu ſubduci poteſt, quod ego non puto) tamen non poteſt pelli eo actu & impetu, quem natura fecit illi proprium: quia hic ſolius ſobolis causâ inſtitutus eſt: vnde nec à Medicis præſcribi pharmacum eo fine vt naturam ad illum impetum concitet.

97 *3. In cauſa.*

In cauſa voluntarius eſt, quando præuidetur ex aliqua cauſa ſecuturus; & illam ideirco tenemur vitare, nec tamen vitamus.

Vt peccatum ſit voluntariū in cauſa, tria requiri.
1. Vt ſit præuiſum.

Vbi aduerte, tria requiri vt aliquod peccatum ſit voluntarium in cauſa. Primò, Vt aliquo modo præuiſum ſit illud ſecuturum: quod enim nullo modo eſt cognitum, non poteſt cenſeri voluntarium, ſeu liberum, ac proinde nec poteſt imputari: atqui hic non eſſe præuiſum, eſt non eſſe cognitum: agitur enim de effectu ſecuturo ex aliqua cauſa, qui non cognoſcitur niſi præuidendo. Itaq; etiamſi cauſa ſit culpabilis, ſi tamen nullo modo ſuſpicabaris inde talem effectum ſecuturum, non imputabitur tibi ad culpam, quia non erit voluntarius. etſi enim erat in tua poteſtate vitare cauſam & non vitare, & conſequenter pecces in ea quantum ipſa ſecundùm ſe peccatum eſt, non tamen erat in tua poteſtate illam vitare vt eſt cauſa talis effectus, quia ſic non erat tibi cognita.

98 *2. Vt cauſam teneatur vitare.*

Secundò, Vt cauſam, propter illum effectum, tenearis vitare. ſi enim cauſam vitare nō teneris, iam effectus ille non poteſt tibi imputari ad culpam, vnde non cenſebitur tibi voluntarius, ſed ſolùm permiſſus maioris boni cauſa.

Quando non teneatur vitare.

Non teneor cauſam vitare, quando ipſa ſecundùm ſe eſt licita, præſertim ſi ſit conſentanea officio vel pietati, vel habeat notabilem commoditatem, vel finem honeſtum. Sic DD. paſſim tradunt, confeſſarium non teneri vitare ſuam functionem, nec ſtudioſum ſua ſtudia, etiamſi inde tale quid patiantur: de quo vide Nauarrum cap. 16. num. 7. vbi idem docet de veredario, cui id ex equitatione obuenire ſolebat; & alibi de Medicis, chirurgis, & aliis, qui infirmos tractant. Et meritò, quia hæc omnia non ſunt ex natura rei diſpoſitiones ad illum effectum, ſicut nec ad turpem vllum motum, ſed ſolùm ex miſeria naturæ per peccatum originale contracta, quæ non eſt culpa, ſed pœna, cui interdum accidit peculiare corporis temperamentum, vel praua conſuetudo olim contracta, eòdem iuuans. Itaque hic effectus planè per accidens ſe habet ad illam cauſam, ſicut defectus proueniens ex conditione materiæ, ad operationem artificis in ea materia operantis, v. g. vt rubigo obueniens cultro ad intentionem & actionem cultrarij, vt rectè dixit Caietanus opuſc. 22. Vnde ſicut artifex non debet relinquere opus ob defectum, quem contrahet ex neceſſitate materiæ, ita nec homo tenetur honeſtas actiones vitare ob turpem motum, vel pollutionem ex conditione naturæ corruptæ, illarum occaſione obuenientem.

Hoc tamen intelligendum, ſi abſit morale periculum conſenſus: vt cùm quia ſe ſatis firmum credit vt huiuſmodi illecebrâ non ſit voluntas rationalis permouēda. Si ſubſit morale periculū, ita vt non confidat ſe fore ſatis firmum, tenetur cauſam vitare, non enim ob vllam rem poteſt ſe formali periculo peccandi exponere, iuxta illud Eccleſiaſtici 3. *Qui amat periculum, peribit in illo.* *Si abſit periculum conſenſus.*

Petes, Quid ſi ob alium finem tenear vitare cauſam, & non vitem, cenſebitúrne tunc pollutio inde ſecuta voluntaria & mortifera? Exemplum ſit in eſu copioſo bulborum, vel aliorum ciborum calidorum & flatulentorum, & in largiore potu vini affectu gulæ? in ſtudio rerum medicarum, vel anatomicorum, ex affectu curioſæ cognitionis. 99 *Si cauſa aliūde ſit illicita.*

Videri poſſit hoc caſu non eſſe voluntaria, etiamſi præuidetur ſecutura. Primò, Quia illæ cauſæ vt ſic fiunt, non ſunt natura ſua diſpoſitiones propinquæ aut remotæ ad illam, ſed ſolùm per accidens ex naturæ imbecillitate, vel peculiari tēperamento: non enim fiunt eo modo, vel eo fine quoad venerem fieri ſolent, vnde motus, qui inde ſequuntur, potiùs veluti neceſſitate materiæ, quam ex illis cauſis ſequuntur: ergo non eo ipſo, quo quis illas vult, cenſetur velle iſtum effectum.

Secundò, Si illæ actiones per ſe eſſent licitæ, non eſſent vitandæ ob effectum illum euenturum, eò quòd per accidens ſequi cenſeatur: atqui non minùs per accidens ſequitur, dum illæ ponuntur ob cauſam alterius generis illicitæ, cùm illarum deformitas non repugnet caſtitati, & planè per accidens ſe ad hunc effectum habeat: ergo etiamſi ſint vitandæ ob propriam malitiam, non tamen ob illum effectum.

Reſpondeo breuiter, In hoc euentu pollutionem cenſeri aliquo modo voluntariam, nimirum in ſua cauſa, etſi remota: ac proinde in illa eſſe peccatum. quod non tantùm verū eſſe puto quādo cauſa ex alio capite eſt illicita, ſed etiam quando eſt honeſta, & ſine vllo incommodo omitti vel differri poteſt. Ratio eſt, quia etſi ille effectus non ſit ita per ſe malus vt adulterium, homicidium, furtum, tamen habet indecentiam, & mentem ad malum allicit: ergo quantum commodè 100 *Effectus cenſetur aliquo modo voluntarius.*

poſſumus,

poſſumus, vitare tenemur: atqui in præſenti caſu poſſumus ſine notabili incommodo cauſam vitare: ergo, &c. quod confirmatur communi ſenſu & vſu omnium caſtitatem amantium, qui ſemper ab eo multùm abhorrent.

Non videri mortiferum. Crediderim tamen ex hac parte non eſſe peccatum mortiferum in cauſa, niſi ipſa ex intentione eò dirigatur, vel niſi per ſe ſit propinqua diſpoſitio; vt contactus turpis. quòd aperte docet Naoarrus cap. 16. n. 8. vbi dicit, non eſſe peccatũ mortale, comedere nimis, aut edulia calida, vnde pollutio euenit; dummodò non comedat eo fine vt eueniat, ſed vt ſuæ gulæ ſatisfaciat. Idem ante illum iiſdem penè verbis docuit D. Antoninus p. 2. tit. 6. cap. 5. Angelus v. Pollutio, num. 2. Silueſter, eodem verbo. Idem tenet Toletus lib. 5. c. 13. Lopez p. 1. cap. 74. & alij multi. Et quamuis aliqui ex his DD. requirant vt dubium ſit an ille effectus ſequetur an non, vt Angelus, Silueſter, Toletus; alij tamen id non requirunt: vnde Lopez ſupponit illum ſolitum ex tali cauſa ſequi. Idem indicat Nauarrus, & meritò: ſi enim in cauſa eſt peccatũ mortale, dum valdè probabile eſt talem effectum ſecuturum; etiam erit dum eſt dubium; vt patet in periculo homicidij, vel adulterij: quia ſicut nõ licet ſe exponere periculo manifeſto, ita nec dubio, in quo non poteſt hîc & nunc prudenter confidere ſe vitaturum incommodum.

101 Ratio cur non videatur mortiferum, eſt, quia illa cauſa non eſt propinqua diſpoſitio, ſed remota ex natura rei; & effectus ex illa per accidens & præter intentionem prouenit, nimirum ratione diſpoſitionis corporis, & veluti neceſſitate materiæ: vnde valde imperfectè cenſetus volitus in cauſa. Deinde, quia effectum illum hoc modo prouenire veluti neceſſitate materiæ abſque vlla intentione vel diſpoſitione ad illam directa, non cenſetur graue incommodum; imò per ſe non eſt obiectiue malum, etſi ad malum incitet, vt ſtatim dicetur: ergo nec permittere, vel non impedire ne ſic eueniat, non cenſetur grauis culpa. Confirmatur. Quia ſi id per ſe eſſet malum, non liceret, etiam dum cauſa eſt honeſta, permittere; ſicut non licet in ſe permittere homicidium, vel adulterium; & ſi timeas tale quid à te committendum in ſomnis, teneris omni ratione euitare: ſecùs tamen in hoc effectu. Ratio huius diſcriminis eſt, quia hic effectus prouenit neceſſitate materiæ, vt dictum eſt: nam in natura eſt cauſa ad illum ſufficiens abſque vlla cooperatione voluntatis: & aliàs etiam habet ſua commoda, ob quæ natura ſic eſt inſtituta. Homicidium verò, adulterium, & ſimilia, non habent ſimilem cauſam in natura, nec ſimilia commoda: quamuis etiam hæc ob grande aliquod bonum permitti aliquando poſſint, vt infrà dicetur.

102 *3. Vt non vitetur.* Tertium, quod requiritur ad voluntarium in cauſa, eſt vt cauſa non vitetur. Hæc cauſa poteſt eſſe vel poſitiua, vel priuatiua. *Causa poſitiua.* *Poſitiua*, vt cũ quis liberè vacat alicui actioni, v. g. cogitationi vel operi, ex quo ſequitur talis naturæ concitatio.

Priuatiua. *Priuatiua*, cùm præter voluntatem incidit vehemens imaginatio naturam incitans, quam neque fouet, neque conatur diuertere; ſed negatiuè ſe habet. In priore modo tenetur abſtinere ab illa actione: & ſi in illa pergat, effectus ſecutus cenſebitur in illa volitus & voluntarius: volitio enim, qua vult continuare iſtam actionem cum tali periculo, virtute eſt etiam volitio effectus, & eo ipſo, quo illa actio ab iſta volitione procedit, cẽſetur effectus, vt in cauſa exiſtens, voluntariè fieri.

Vbi ad clariorem horum omnium intelligentiam aduerte, Si actio illa, ſeu cauſa ſit per ſe propinqua diſpoſitio ad pollutionem (qualis eſt contactus & aſpectus partium inhoneſtarum, &c.) tenemur illam ratione pollutionis ſub peccato mortali vitare, niſi aliqua neceſſitas ad illã actionem nos cogat. Ratio eſt, quia eiuſdem moris eſt, per ſe loquẽdo, conſentire in effectum & in cauſam eius propinquam. quando tamen ſubeſt alia iuſta cauſa illius actionis, tunc effectus ille non cenſetur volitus, ſed ſolùm permiſſus, vtpote præter intentionem obueniens. Confirmatur in propoſito: nam contactus ille non mouet niſi vt apprehenſus à phantaſia, ſed apprehenſus à phantaſia, v. g. vt medium neceſſarium ad curandum, non habet vim concitandi libidinem. quòd ſi cum ea apprehenſione ſimul ſubrepat alia vt rei delectabilis, eaque moueat; id per accidens eſt, ex miſeria naturæ, & præter intentionem agentis; non ex natura obiecti ſub ratione medij ad ſanitatem conſiderati. vnde ob talem effectum non tenemur nos eo cõmodo priuare. Dicitur autem per ſe diſpoſitio ſeu cauſa propinqua, quia quãdo ſecundùm ſe, non vt medium ad alium finem apprehenditur, talis eſt. *Propinqua diſpoſitio.*

Si verò cauſa illa ſit diſpoſitio remota, non tenemur illam ratione huius effectus ſub peccato mortali vitare; etiamſi fortè ob aliam cauſam vitare teneamur. Tales ſunt omnes actiones, quæ per ſe ad luxuriam non pertinent, vt nimiùm, aut nimis calida comedere, bibere; nimiùm dormire, equitare? Idem dicendum quãdo actio illa per ſe pertinet quidem ad luxuriam; tamen non eſt niſi peccatum veniale, vel ratione tenuitatis materię, vel ratione ſemiplenæ attẽtionis; vt rectè Caiet. 2. 2. q. 64. a. 8. vbi dicit: *Actus materialiter mortalis, quando non eſt voluntarius niſi indirectè & in cauſa, iudicandus eſt ſecundùm illam cauſam: & ideò effuſionem ſeminis humani extra matrimonij actum poſſe eſſe ſolùm veniale definitum eſt, quando actus in cauſa ſolùm fuit peccatum veniale; vt patet in pollutione nocturna ex delectatione veniali per diem habita conſequente.* Emanuel Sà v. Luxuria nu. 9. *Si pollutionis inuoluntariæ cauſa, quæ vitari debuit, eſt peccatum veniale ſolùm; vt aſpectus curioſus fœminæ, aut lectio turpis; & ipſa ſolùm venialis eſt, etiamſi quis præuiderit inde ſecuturam, ſed contra voluntatem.* Idem expreſsè docet Henriquez lib. 1. de matrim. cap. 16. num. 6. & fusè Sanchius lib. 9. de matrim. diſp. 45. num. 19. & DD. qui culpam pollutionis non intentæ, ex cauſa metiendam tradunt. vt Sotus in 4. d. 1 a. q. 1. art. 7. Ledeſma in 4. p. 1. q. 21. a. 1. D. Thomas 3. p. q. 80. a. 7. Nauarrus ſuprà, & alij: quod intellige, ſi cauſa ad genus luxuriæ pertinet. Si enim non pertinet ad genus luxuriæ, fieri poteſt; vt cauſa (ratione alterius deformitatis) ſit peccatum mortale; & pollutio ſit ſolùm venialis; eò quòd illam cauſam ratione pollutionis non teneamur niſi ſub veniali vitare, cùm ſit cauſa remota, & per accidens, vt ſuprà dictum eſt. *Remota.*

In altero modo cùm cauſa eſt priuatiua, nempe negligẽtia amouendi cauſam poſitiuam inuoluntariam, v. g. turpem cogitationem, tenetur homo illam apprehenſionem excutere, mentemque aliò transferre quantum poteſt: quòd ſi omittat, illa

omiſſio erit cauſa voluntaria effectus.ſicut negligentia nauarchi eſt cauſa ſubmerſionis nauis.quæ quidem in genere phyſico eſt cauſa per accidens; tamen in moralibus cenſetur quaſi per ſe, quia ſubeſt intentio interpretatiua.

Hîc tamen aduerte, Si opus illud, vnde præter intentionem oritur illa imaginatio turpis,ſit licitum, non teneris illud ad eam vitandam prætermittere, modò abſit periculum conſenſus; vt ex ſupradictis conſtat.Si autem non ſit licitum,tenemur illud omittere etiam propter illum effectum per accidens prouenientem,non tamen ſub mortali (niſi opus ſit mortale, & ſecundùm ſe ad luxuriam pertinens) ſed ſub veniali; vt cùm opus per ſe ad luxuriam non pertinet; vel,ſi pertinet, ſolùm eſt veniale,iuxta ſupradicta.Non enim magis teneris vitare talem imaginationem, quàm pollutionem; cùm illa ſolùm ſit medium & via, hæc verò finis & terminus.Vnde ſicuti iſtas actiones non tenetur ſub peccato mortali vitare ob periculum pollutionis præter intentionem ſecuturæ;ita nec propter imaginationem & voluptatem inde præter intentionem conſurgentem; ſepoſito tamen in omnibus periculo conſenſus.

Si opere non intermiſſo poſſes depellere.

Si tamen alia ratione, opere priore non intermiſſo, facilè potes huiuſmodi imaginationem & voluptatem partis ſenſitiuæ depellere,teneris, & quidem ſub peccato mortali. Vnde non potes tunc habere te negatiuè,id eſt,medio modo abſq; conſenſu & poſitiua diſplicentia. Ratio eſt, quia non depellendo cùm commodè potes, interpretatiuè in eam conſentis. quare cùm obiectum per ſe ſit graue, erit peccatum mortiferum. Neque hic eſt conſenſus dumtaxat in cauſam, ſicut cùm cauſa non amouetur;ſed eſt conſenſus immediatus in ipſam delectationem: quia etiam manente cauſa,facilè potes eam tollere,vel impedire.

An negatiuè ſe habere poſſit.

Idem dicendum de pollutione. Vtrùm autem quando tolli non poteſt niſi amotione cauſæ, & cauſam nõ tenemur tollere ſub peccato mortali, eò quòd ſit cauſa remota, aut per accidens, poſſimus nos negatiuè circa illam delectationem habere, ita vt per hoc non peccetur nouo peccato, aut ſaltem non mortaliter,dubitari poteſt.

Reſp. breuiter,Non fore peccatum mortale, ſi abſit periculum conſenſus. Ratio eſt, quia tunc negatiuè ſe habere. non eſt vllo modo conſentire niſi in cauſa,quem conſenſum ponimus ex dictis non eſſe mortiferum.Confirmatur,Quia non poteſt depelli niſi amotione cauſæ, vt ſupponitur; ergo non teneor conari illam aliter depellere. nõ enim teneor conari quod mihi moraliter impoſſibile; ergo neque teneor poſitiuam illius habere diſplicentiam. Hæc enim erit inefficax ad depellendum,& ex alia parte minimè eſt neceſſaria ad impediendum conſenſum. In praxi tamen, quia magna eſt hominis fragilitas, & facilè durante diu delectatione trahitur in conſenſum, vitanda eſt hæc ſubtilitas,& excitanda quàm primùm deteſtatio illius voluptatis.

Altera pars aſſertionis.

103 Altera pars aſſertionis initio poſitæ, nimirum *Pollutionem non eſſe peccatum mortale, quando non eſt plenè voluntaria*, eſt etiam certa & communis DD. id enim commune eſt omnibus peccatis. Poteſt autem id fieri dupliciter.

Dupliciter non plenè voluntaria.

Primò, Si nullo modo aduertas, ex actione in qua verſaris, (ſiue ea ſit externa, ſiue cogitatio) periculum illius impendere; vel illam actionem ratione periculi eſſe illicitam. & tunc ſi ſequatur, nullum omnino erit peccatum:quia quod non eſt cognitum, non eſt voluntarium, vt antè dictum eſt. Hoc maximè locum habet in ea, quæ fit in ſomnis ex cibo, potu, vel cogitationibus præuiis in vigilia. Interdum etiam in ea, quæ accidit vigilanti; præſertim antequam ille habeat rerum ſuarum experientiam.

Secundò,Si aliquo modo aduertas periculum, & actionem idcircò eſſe illicitam; tamen confusè & imperfectè, animo ad alia intento: & tunc eſt quidem peccatum, ſed veniale: imperfecta enim conſideratio facit vt res vel obligatio non appareat grauis.

Dupliciter res non apprehenditur vt grauis.

Duobus enim modis fit vt res non offerat ſe tamquam grauis. Primò,ratione ignorantiæ,quæ grauitatem ita occultat,vt etiamſi mens plenè attendat, non tamen aduertat. Secundò, ratione imperfectæ conſiderationis, ſeu attẽtionis animi: dum enim imperfectè & obiter, & quaſi eminus aliquid videtur,eius magnitudo non percipitur.

Imperfectio attentionis.

Poteſt hæc imperfectio eſſe vel in conſideratione periculi, vt cùm parum apprehenditur periculum euentus: vel in apprehenſione illiciti in actione; vt cùm parum conſideratur, actionem, ex qua periculum,eſſe ob hanc cauſam illicitam, quod interdum accidit inexpertis. Vtrouis modo fiat, effectus non erit niſi venialis, quia effectus non habet vllam culpam niſi in cauſa,cùm in illa ſolùm ſit voluntarius; at cauſa hîc ſolum eſt peccatum veniale: ergo, &c. Poteſt tamen effectus interdum imputari vt veniale, quamuis cauſa ſit mortifera: quamuis tunc hæc culpa in cauſa, proueniat non ex ordine cauſæ ad illum effectũ, ſed aliunde, nimirum ratione materiæ vel finis, aut alterius circumſtantiæ; vt conſtat ex iis,quæ de admiſſis in ebrietate dicta ſunt ſuprà dubit.3. num.26.

Tertiò, Si ſolùm ſit voluntarium in cauſa remota. quo caſu eſt imperfectè voluntarium, & potiùs permiſſum quàm volitum. quia tamen tenemur (etſi imperfecta obligatione) cauſam vitare, propter periculum talis effectus, ideò ſi non vitetur cauſa, cenſetur effectus aliquo modo voluntarius in cauſa,vt ſuprà explicuimus. Notandum tamen cùm effectus ille non ſit ſecundùm ſe voluntarius (cùm enim fit, non pendet vllo modo à voluntate libera) ſolùm cenſetur voluntarius in cauſa; quatenus continetur in cauſa, quæ à libera voluntate dependet. Vnde ſequitur Primò, Eſſe valdè imperfectè voluntariam: quia in cauſa illa valdè imperfectè cõtinetur, ac proinde conſenſus in cauſam valdè imperfectè ad illum effectum extenditur; & ratione huius imperfecti conſenſus dicitur peccatum veniale, cùm tamen ipſa cauſa ex ordine ad talem effectum potiùs ſit dicenda peccatum veniale.

Effectus.

Sequitur Secundò,Totam culpam eſſe in conſenſu in cauſam,ita vt effectus ſuperueniens nihil culpæ addat. vbi enim non eſt noua libertas, ibi non poteſt eſſe noua culpa: atqui tota libertas hic eſt in conſenſu in cauſam.

Sequitur Tertiò, Illam pollutionem non poſſe dici propriè peccatum,quia non pendet à voluntate libera vt actio, ſed vt effectus:vnde non conſtituit vnum opus morale cum interna voluntate à qua proficiſcitur, ſicut conſenſus internus & opus externum;ſed ſolùm eſt effectus quidam per

accidens

accidens operis moralis; & dicitur peccatum, quia eſt effectus peccati, & obiectum aliquo modo volitum. vnde propriè dicitur peccatum in cauſa tantùm, in ſe verò peccati effectus, vt docet D. Thomas q. 154 art. 5.

An licitum deſiderare, gaudere.

104 Petes, Vtrùm licitum ſit aliquando deſiderare vt tibi vel alteri eueniat pollutio, vel quòd euenerit, gaudere?

Quidam negant. Ita Sotus in 4. d. 12. quæſt. 1. art. 7. & Lopez ſuprà cap. 74. putat hanc ſententiam eſſe probabiliorem, citans pro ea Cordubã, Adrianum & Medinam. ſed Adrianum aliter ſentire conſtabit infra.

Probatur Primò, Quod licet deſiderare, fas etiam eſt procurare vt fiat, ſaltem per alios: atqui nullo modo poſſumus procurare vt fiat pollutio: ergo non licet eam deſiderare. Secundò, Id quod per ſe eſt illicitum, non poteſt deſiderari propter bonum finem, vt patet in adulterio, mendacio, homicidio: ſed pollutio per ſe eſt illicita: ergo. Tertiò, Quando id quod per ſe malum eſt, ita fit per ſomnum, furiam, vel ignorantiam, vt excuſemur à culpa, non eſt licitum in illud conſentire, aut de eo poſteà gaudere, vt paſſim Doctores tradunt, & patet in aliis peccatis: ergo.

Contraria tamen ſententia videtur verior; pro qua

Dico Primò, Cauſâ voluptatis nullo modo licitum eſt illam deſiderare, aut de ea iam facta gaudere, etiamſi ſine culpa acciderit: conſenſus enim in illam delectationem, ſecundùm omnes Doctores eſt peccatum mortale.

Non eſt fas ad eam iuuare.

Dico Secundò, Nullo etiam modo fas eſt illam procurare, aut aliquo modo ad illam iuuare, aut aliquid eo fine vt eueniat, facere. patet ex dictis. Vnde medicus non poteſt aliquid eo fine præſcribere, aut infirmo ſuadere. nec vlla ratione poteſt quis eam ita ſibi deſiderare, vt ex vi illius deſiderij diſponatur aut incitetur ad illam. vnde debet hoc deſiderium eſſe omnino inefficax: ſicut earum rerum, quæ nec ipſæ ſunt in noſtra poteſtate, nec vlla ad eas diſpoſitio.

Poteſt deſiderari ſimplici affectu.

105 Dico Tertiò, Probabile eſt, licitum eſſe illam deſiderare ſimplici affectu, cauſâ alicuius boni effectus cum ea coniuncti; verbi gratia, cauſâ ſanitatis, ſedandæ tentationis, obtinendæ tranquillitatis animi, &c. Ita docet Nauarrus cap. 16. num. 7. Toletus lib. 5. cap. 13. Angelus v. Pollutio, num. 2. D. Antoninus par. 2. tit. 6. cap. 5. Adrianus in quarto, tractatu de Euchariſt. quæſt. de conſenſu in opus prauum in furia vel ſomno committendum, ſub finem, & alij. Ratio eſt, quia id quod hic deſideratur, non eſt peccatum, ſed per ſe indifferens: deſideratur enim vt fiat via naturali per cauſas à natura conſtitutas, ſine omni libera cooperatione: & finis, ob quem deſideratur, eſt bonus & verè optabilis: ergo in tali deſiderio nullum eſt peccatum. Ego tamen huiuſmodi deſideria admitti, cuipiam non ſum auctor: tum quia etſi per ſe mala non ſint, tamen imperfectum indicant caſtitatis affectum: tum quia ſanctiora remedia, & à ſanctis viris vſurpata non deſunt. idem dixerim de gaudio, de quo in 4. aſſerto. cauenda quoque in omnibus huiuſmodi, vt iam ſæpè monuimus, omnis cooperatio, & periculum conſenſus.

Gaudere de facto.

Dico Quartò, Simili modo licitum gaudere de illa iam facta: docent iidem Doctores, & Paludanus in 4. diſt. 9. q. 5. art. 1. (qui tamen non admittit de deſiderio) & D. Thomas ibidem a. 4. ad quintum. Probatur, quia quod licitum eſt deſiderare vt fiat, licitum etiam eſt de eo gaudere quòd factum ſit: & contrà, ſi fas gaudere de facto, etiam licitum deſiderare vt fiat. hæc enim ſunt eiuſdem moris; nam gaudium neceſſariò reſultat ex bono deſiderato obtento, & ſupponit, vel implicitè deſiderium includit. Confirmatur, quia obiectum materiale huius gaudij non eſt malum, & formale eſt bonum: ergo gaudium de eo conceptum non eſt malum. Neque ſolùm licitum eſt gaudere de ipſo effectu bono, vt quidam volunt; v. g. quòd moleſtia illa ſeu tentatio ceſſet, (quamuis hîc ſit ratio formalis obiectiua, ſeu totum motiuum deſiderij & gaudij, conſideratus cum conditione futuri vel præſentis) ſed etiam de ipſamet cauſa propter effectum: ſicut gaudemus non ſolùm de tranquillitate publica, ſed etiam de morte illius qui eam turbabat, & de facto illius qui eam intulit, ſi innocenter fecit: etſi tota ratio gaudendi ſit bonum publicum. Quod vt meliùs intelligatur, notandum eſt, Obiectum gaudij (ſicut & deſiderij, & aliarum affectionum voluntatis) eſſe quid complexum; includit enim coniunctionem boni & remotionem mali. Gaudemus enim quòd illa res ſit, vel non ſit; ſit talis, aut non talis; quòd mihi vel alteri inſit, vel quòd abſit; quòd aliquid efficiat, vel non efficiat, &c. Itaque cùm quis dicitur gaudere de opere malo quatenus illud eſt cauſa boni, dupliciter poteſt intelligi. Primò, quòd ob bonum effectum gaudeat illud opus eſſe, vel fuiſſe, vel à ſe factum eſſe: & hoc omnino eſt illicitum, ſi illud opus erat intrinſecè peccatum, quia hoc eſt approbare peccatum, & illius habere complacentiam propter bonum finem. Sic nullo modo licitum eſt gaudere de peccato Adami, quãtumuis magnum inde bonum ſit ſecutum. Sicut enim effectus ille, vel reſpectus ad illum effectum non poteſt efficere, vt illud opus, quod eſt intrinſecè peccatum, ſit licitum aut bonum; ita neque vt ſit dignum gaudio aut complacentia. poſſumus tamen ob huiuſmodi effectum gaudere de permiſſione peccati, hæc enim bona eſt, & Deus illam vult ob bonos effectus inde reſultantes. Item ſi opus non ſit peccatum, vel abſque peccato ſit factum; poſſumus ob iuſtas cauſas de eo ſic facto gaudere. Si autem cum peccato per accidens tantùm factum ſit, poſſumus de eo gaudere ſecundùm ſe, & præciſo peccato, quia ſecundùm ſe peccatum non eſt. Secundò, poteſt intelligi, quòd gaudeat illud opus prauum, talem effectum bonum habuiſſe vel habere: & ſic eſt licitum gaudere de opere malo. Non enim gaudemus illud opus malum factum eſſe; ſed ſuppoſito quòd factum ſit, gaudemus quòd boni effectus cauſam dederit. verè enim gaudio dignum eſt, quòd diuina bonitate etiam ex peſſimis operibus maxima bona prouenîant. ſed hoc eſt potiùs gaudere de effectu quàm de opere, etſi etiam gaudeamus de cauſatione boni, quæ tali operi competit.

Obiectum gaudij.

Ad rationem.

Ad primam rationem ſentẽtiæ contrariæ: Non ſemper qui poteſt aliquid deſiderare vt fiat, poteſt etiam procurare vt fiat: vt patet in paſſione Chriſti, & in morte multorum. quando enim nemo eſt qui ius habeat faciẽdi, procurari non poteſt. cùm

tamen eſt aliquis, qui tale ius habet, fas eſt illum inducere vt faciat.

106 Ad ſecundam: Primò, Conceſſa maiore poteſt negari minor: pollutionem enim ſic fieri non eſt quid per ſe malum, ſed indifferẽs, vt antè dictum eſt. Secũdò, Poteſt negari maior, etſi enim aliquid per ſe ſit illicitum ſi cum iudicio rationis fiat, ac proinde non poſſit deſiderari ob bonum finem vt ita fiat; tamen ſi fiat abſque iudicio ſeu culpa, poterit aliquãdo deſiderari cauſà alicuius magni boni, quod inde proueniat, v.g. vt tyrannus pereat manu furioſi; vt matrimonium inter duos Principes inculpatè contrahatur, quamuis inualidè, & proles ſuſcipiatur, ſi inde pax regni ſecutura putetur. Docet hoc Adrianus ſuprà: *Nullo,* inquit, *modo licet conſentire conſenſu, qui ſit cauſa actiua, in aliquid, quod de ſe eſſet mortale, ſi in vigilia fieret; vt in homicidium pro tempore furiæ, vel ſomni perpetrandum, aut in ſtuprationem virginis, vel pollutionem in ſomno committendam: ſed conſenſu nuda complacentia licet in tale præteritum vel futurum conſentire propter bonum inde ſe vtum vel ſecuturum.* Idem ſequitur ex ſententia eorum, qui id admittunt in pollutione; quia eadem eſt ratio: tota enim ratio cur hæc ob bonum finem poſſit appeti ſic fieri, eſt, quia eam ſic fieri non eſt peccatum, & ſubeſt aliquod commodum, quod illud materiale incõmodum compenſet: atqui idem locum habet in exemplis prædictis Idem expreſſe docet noſter Vaſquez 1.2. diſp.115. cap.2.

Poteſt res per ſe illicita deſiderari vt fiat inculpatè.

Ad tertiam, Quando id, quod per ſe malum eſt, ita fit, vt per ſomnum, furiam, vel ignorantiam excuſetur, non eſt licitum ante vel pòſt liberè in illud conſentire. Reſpondeo, Hoc eſſe intelligendum de conſenſu, quo illud placeat per ſe & abſolutè, vt docet Adrianus ſuprà: ſic enim conſentires in illud prout eſt obiectiuè malum, & conſequenter conſenſus traheret inde malitiam formalem. Hoc modo fas non eſt gaudere de pollutione vel homicidio ſecundùm ſe conſiderato: ſed ſolum ob aliquod bonum, quo illud incommodum rependatur.

DVBITATIO XV.

Vtrùm delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, ſit peccatum mortiferum.

107 NOtandum Primò, In imaginatione (ſub qua intellige quamuis aliam apprehenſionem & notitiam per intellectum, vel ſenſum) operis illiciti duo conſiderari poſſe: nimirum ipſam imaginationem; quæ eſt actus vitalis, ac notitia quędam; & opus illicitum, eius obiectum. vnde duobus modis percipi poteſt delectatio.

In imaginatione operis illiciti duo ſpectare.

Primò, Ex ipſa imaginatione, quatenus eſt notitia ſeu apprehenſio veritatis, aut rei pulchræ, ſubtilis, raræ, exoticæ, admirandæ: talis enim notitia delectat, & magni inter homines æſtimatur: vnde magno ſtudio ad huiuſmodi ſpectacula ſolent concurrere.

Delectatio ex ipſa imaginatione.

Secundò, ex ipſa re, ſeu obiecto imaginato. Inter hos modos eſt hoc diſcrimen, quòd in priore ipſa imaginatio vel perceptio rei per intellectum aut ſenſum ſit immediatum obiectum delectationis; vt apertè indicant diuus Thomas 1.2. quæſt.74. articulo 8. Gabriel in 4. diſtinct. 15. quæſt 13. art.3. dubit.3. & alij Doctores. Delectamur enim huiuſmodi res intelligere, videre, vel audire narrari; etiamſi ipſas deteſtemur, ac triſtiſſimas iudicemus. vnde ſola notitia talis rei apprehenditur vt bonum delectabile; non autem res ipſa ſecundùm ſe, niſi quatenus ſubit rationem veri, rari, admirandi: quo modo eſt obiectum notitiæ, & mediante notitia oblectat. ſed hoc nihil aliud eſt quam ipſam notitiam delectare, & eſſe immediatum talis delectationis obiectum.

Delectatio ex re imaginata.

Diſcrimen harum.

In altero modo, immediatum obiectum delectationis eſt ipſa res imaginata, (hæc enim concipitur vt bonum delectabile) & imaginatio ſolùm ſe habet vt applicans & proponens obiectũ. nulla enim res poteſt ciere delectationem, niſi per ſenſum vel intellectum fuerit apprehenſa, & affectu applicata.

Vnde vlteriùs fit, vt hæc delectatio ſit planè ſimilis illi, quæ ex rei præſentia & actuali fruitione percipitur; & ſequatur ex affectu & amore erga ipſam rem. Nam dupliciter poteſt à nobis aliquid fieri, vel eſſe præſens: Primò, Reipſa. Secundò, Vi phantaſtica per imaginationem: & vterque modus eamdem delectationem parit; vt conſtat ex iis quæ nobis in ſomnis accidunt; cùm videmur nobis comedere, bibere, loqui cum amicis, &c. quod etiam docet D. Auguſtinus lib. 12. de Trinit. cap. 9. Ratio eſt, quia phantaſia habet vim ſenſuum exteriorũ, vt apertè etiam ſomnia teſtantur. Vnde ſicut res, dum actu fit, vel præſens eſt, percepta ſenſibus externis, delectationẽ cauſat; ita etiam dum vi phantaſiæ percipitur vt præſens, etiamſi reuera non exiſtat.

Hæc eſt ſimilis illi, quæ ex rei præſentia.

Altera verò delectatio, cuius obiectum eſt ipſa imaginatio vel notitia, longè alterius eſt generis, vtpote magis ſpiritalis, & ſequens ex affectu non erga rem, ſed erga rei cognitionem. His poſitis,

Dico Primò, Si priore modo delectatio percipiatur, non eſt per ſe peccatum. Eſt communis ſententia Doctorum. Ratio eſt, quia delectatio ſequitur conditionem operis ex quo naſcitur: talis enim eſt delectatio, quale eſt opus vnde oritur; iuxta Ariſtotelem 10. Ethic. cap.4. eſt enim quiddam neceſſariò ex operatione nobis congrua reſultans: atqui opus, ex quo naſcitur, non eſt malum. ſed bonum, vel quid indifferens; nimirum notitia veritatis vel rei raræ aut admirandæ viſio; quam notitiam & viſionẽ homines magni æſtimant, etiamſi obiectum, circa quod verſatur, maxime exſecrentur: ergo talis delectatio non eſt per ſe mala. Hoc modo delectantur homines lectione vel narratione præliorum, duellorum, & rerum admirandarum, quæ per artem magicam fiunt: vel eorum, quæ pertinent ad opus generationis, & conceptum prolis, abſque tamen vllo affectu ad res ipſas. 108

Delectatio de ipſa imaginatione.

Dixi, *per ſe*, quia poteſt eſſe peccatum ratione curioſitatis, vel etiam periculi vlterioris: vt ſi quis talium rerum cognitione tantopere delectaretur, vt deſideraret eaſdem in ſe experiri, vel ab aliis fieri, vel eſſet periculum ne ipſæ per ſe placere incipiant. talia enim ex nimia curioſitate ſequi ſolent.

Dico Secundò, Si altero modo delectatio percipiatur, & voluntas in eam conſentiat, erit peccatum mortiferum vel veniale, pro ratione obiecti mortiferi vel venialis. Eſt communis ſen- 109

Delectatio in re imaginaria.

tentia

tentia Doctorum, quam docet D. Thomas 1.2. quæſt.74.art.8. & ibid. Caietanua, Conradus, & Medina. Idem docet Magiſter in 2.diſt. 24.ea D. Auguſtino, quem ſequuntur ibidem Doctores Scholaſtici, Bonauentura, Richardus, Durandus, & Scotus, in 2.diſt. 42. quæſt. 4. §. Sequitur vbi dicit: *Quando voluntas imperat cogitationem alicuius illicui, qua vult vt obiectum ſit ſibi præſens ad continuandam delectationem & complacentiam in illo, ſi illud cogitatum ſit illicitum, in complacentia plena illius eſt peccatum mortale. Et hoc non ſolùm de carnalibus, vt cogitare luxuriam, ſed etiam in actibus intellectus, reſpectu aliorum obiectorum; vt imaginari & morari cum delectatione & cogitatione mortis inimicorum*,&c. Angelus v.Cogitatio,num. 2.vbi pro hac ſententia citat Bonauenturam,Richardum,Aleaandrum,& D.Thomam. Caietanus v. Delectatio !, & paſſim Summiſtæ eodem verbo,& ceteri recentiores; vnde contraria ſententia non eſt probabilis.

Probatur ex D. Auguſtino.

Et probatur clarè ex D. Auguſtino lib. 12. de Trinitate cap. 12.quem etiam adducit Magiſter in 2.diſt. 24. *Nec ſanè*, inquit, *tum ſola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens eſſe facienda, tenens tamen & voluens libenter, quæ ſtatim vt attigerunt animum reſpui debuerunt, negandum eſt eſſe peccatum, ſed longè minus quàm ſi & opere ſtatuatur implendum. & ideò de talibus quoque cogitationibus venia petenda eſt, pectúſque percutiendum & dicendum, Dimitte nobis debita noſtra*,&c.

Dicea,Illis verbis inſinuat D.Auguſtinus,hoc eſſe peccatum veniale.

Reſpondeo negando aſſumptum: nam vt diuus Thomas ait, Oratio Dominica etiam valet contra mortifera.Tantùm vult dicere eſſe minus peccatum, & faciliùs veniam impetrare, quàm propoſitum operis exequendi. nam eſſe mortiferum,manifeſtè indicat verbis ſequentibus, cùm ait: *Neque enim ſicut in illis duobus primis hominibus perſonam ſuam quiſque portabat, & ideò ſi ſola mulier cibum ediſſet illicitum, ſola vtique mortis ſupplicio plecteretur: ita dici poteſt in vno homine, ſi delectationibus illicitis, à quibus continuò ſe deberet auertere, cogitatio libenter ſola paſcatur, nec facienda decernat mala, ſed tamen ſuauiter in recordatione teneantur, quaſi mulierem ſine viro poſſe damnari: abſit hoc credere. Hic quippe vna perſona eſt, vnus homo eſt, totúſque damnab tur, niſi hæc quæ ſine voluntate operandi, ſed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, ſolius cogitationis ſentiuntur eſſe peccata, per Mediatoris gratiam remittantur.* Quibus verbis(quod etiam loco notato aduertit Scotus) apertè docet, conſenſum in delectationem eſſe peccatum mortiferum: nam dicit *totum hominem propter illud damnandum*, niſi per gratiam Mediatoris fuerit remiſſum: ſicut mulier etiamſi ſola pomum illicitum ediſſet, morte fuiſſet plectenda. Idem probari poteſt ea Gregorio in Paſtorali pat.1.cap.11.vbi docet,eum,qui huiuſmodi delectationibus, etiam abſque propoſito operis inquinatur, non eſſe idoneum ad offerendum Deo ſacrificium,aut aliena peccata diluenda,*cum ipſum vaſtent ſua*;apertè ſignificans eſſe peccatum mortiferum.

Probatur ratione.

110 Idem probatur ratione. Primò, Illa delectatio, quæ hoc modo ea imaginatione rei turpis oritur, eſt planè ſimilis ei, quæ ex rei ipſius præſentia & vſu naſcitur: cuius ſignum eſt, quòd ſimili modo corpus immutet, & ad illicita concitet:atqui delectatio, quæ ex vſu talis rei percipitur, eſt mortifera; ergo etiam illa quæ ex imaginatione.

Excitat ad pollutionem.

Secundò,Contactus turpis, & opera venerea externa ſunt peccata mortifera:quia ſunt propinqua diſpoſitio ad illicitã genituræ profuſionem, vt ſuprà dubit. 8.oſtenſum eſt: atqui turpis imaginatio & delectatio ſubſequa etiam diſponunt naturam ad eumdem effectum: nam delectatio non ſequitur ex opere imaginatio, niſi quatenus ipſum eſt diſpoſitio naturam commouens,& ad ſeminationem excitans:ergo,&c.

Tertiò,Qui ea imaginatione occiſionis inimici vel crudelis tractationis ita delectatur & interiùs afficitur, ſicut affici ſolet is qui inimicum reipſa in poteſtate habet,& malè tractat, peccat mortiferè contra charitatem,quia placet illi malum inimici:illa enim delectatio oritur ea affectu odij,ſeu complacentia erga malum inimici:ergo ſimiliter qui cogitatione turpi ita ſenſibiliter delectatur, ſicut is qui ipſi operi incumbit, peccat mortiferè contra caſtitatem; quia habet complacentiam circa opus, quod caſtitati repugnat.Neque dici poteſt hoc eſſe peccatum veniale; quia verſatur in materia graui contra caſtitatem; v.g. circa turpem contactum,vel copulam:vnde ſi eſt peccatum,(ſicuti manifeſtè conſtat eſſe)eſt mortiferum,non veniale.

Quartò, Probant aliqui hac ratione: delecta- 111
tio ſequitur ipſum opus: ergo hoc ipſo, quo conſentis in delectationem, conſentis tacitè in opus, eiúſque executionem, etiamſi ob aliam cauſam nolis exequi.

Verùm conſentiens in delectationem, conſentit in opus.

Verùm hæc ratio non videtur firma. Primò, Quia conſtat interdum aliquos delectari imaginatione operis, qui tamen nullo modo vellent opus explere: ac proinde non conſentiunt in opus.Secundò,Quia alioqui Carthuſianus oblectans ſe imaginariis carnium epulis,vel per ſomnium tali voluptate frui deſiderans, conſentiret in opus externum comeſtionis, & ita peccaret mortiferè contra votum, vel contra regulæ præceptum.Similiter qui die ieiunij tali imaginatione delectaretur, peccaret contra præceptum Eccleſiæ. Hoc autem etſi quidam concedant,parum tamen videtur veriſimile: quia non eſt illis vetitum frui delectatione carnium per ſomnium,vel imaginationem,ſed ſolùm eatenùs veſci,& velle veſci. Tertiò, Alioqui Sacerdos fingens ſe eſſe Iudicem,& plectere ſontes,qui turbant Rempublicam, eóque figmento ſe oblectans, conſentiret in opus externum ipſi vetitum, & peccaret mortiferè. Idem dicendum eſſet de iis, qui imaginario regno, ludo, prælio, vel alio opere ipſis ratione ſtatus illicito,delectarentur.

Conſentit in opus vt vel imaginatione præſens.

Hæc argumenta benè probant,ex conſenſu in delectationem non neceſſariò inferri determinatè conſenſum in opus vt reipſa exequendum,ſed ſolùm ſub diſiunctione, vt re vel imaginatione præſens.

Requiritur affectus in opus, ſeu ſimplex operis complacentia.

Verùm quia opus imaginatione propoſitum 112
non poteſt placere,ac proinde nec oblectare,niſi ipſum ſecundùm ſe ſit conforme affectui voluntatis, vel appetitus inferioris, vt rectè docet D.Thomas 1. 2. q. 74. art.8. (ideò enim res per imaginationem præſens delectat,quia ipſa per ſe eſt conformis affectui, & apprehenditur vt bonum

num hominis) hinc fit vt eo ipſo, quo conſentis in delectationem, etiam cōſentias in affectum & complacentiam operis externi, qua illud opus, qua parte eſt obiectum delectabile, placet affectui. Vnde ſi talis complacentia ſit illicita, neceſſe eſt etiam conſenſum in illam illicitum eſſe, idque pro grauitate vel leuitate illius complacentiæ, quæ pendet ex conditione obiecti, ſeu operis externi, quod placet. Itaque cùm affectio & cōplacentia circa res venereas in materia graui ſit illicita & cenſeatur grauis, conſenſus in illam erit peccatum mortale. Idem dicendum de complacentia occiſionis inimici, & aliorum operum, quæ lege naturæ ſunt prohibita. Vnde manifeſte ſequitur, etiam delectationem, quæ ex horum imaginatione percipitur, ſi materia grauis ſit, mortiferam eſſe.

113 *Diſcrimen delectationis venereæ, & eſus carnium.* Ex his intelligi poteſt, cur is qui imaginatione rei venereæ delectatur, potiùs mortiferè peccet quàm Carthuſianus imaginario carnium eſu, ſuppoſito neutrum velle ad opus externum procedere. Ratio enim eſt, quia ille conſentit in venerem imaginariam, & phantaſticam fornicationem. (vt D. Auguſt. lib. 12. de Trinit. cap. 9. loquitur) & conſequenter in corporis commotionem, ac libidinoſam pruriginem, quę ex tali imaginatione naturaliter ſequi ſolet, & ex qua immediatè illa ſenſibilis voluptas fluit: atqui phantaſtica illa actio, ſicut & corporalis immutatio inde conſequens, eſt illicita; cùm ad pollutionem diſponat: ac proinde etiam voluptas inde reſultans illicita eſt. Item conſentit in complacētiam operis externi, qua parte eſt delectabile, ſine qua complacentia non apprehenderetur illud opus vt delectabile: atqui hæc complacentia etiam eſt obiectum ſufficiens peccati mortalis: nam affectum habere conformem operi, quod per ſe eſt peccatum mortale, eſt graue malum: & conſequenter conſenſus in illud, mortalis.

Carthuſianus autem ille ſolum conſentit in imaginarias carnium epulas, & in corporalem commotionem, (ſi qua fortè in ſpiritibus, humoribus, aut corde ſequatur) & in voluptatem hinc reſultantem, quorum nihil illi eſt prohibitum. ſola enim actio externa illi vetita, idque non tam causâ vitandæ voluptatis, quàm mortificandæ carnis per externam abſtinentiam. Itaq; ſatisfacit pręcepto exteriùs abſtinendo & volendo abſtinere; quantumuis imaginario eſu & ſapore delectetur.

Nec obſtat quòd videatur conſentire in affectum erga carnes, quia hic affectus malus nō eſt, ſicut nec affectus comedēdi tempore ieiunij. Sepono omne periculum vlterioris conſenſus in opus externum. eſt tamen in huiuſmodi ſæpè peccatū veniale, quia ſuperflua delectatio quæritur.

114 *Si opus ſolo iure poſitiuo vetitum.* Confirmari hæc poſſunt ex iis, quæ tradit Gabriel in 4. diſt. 15. q. 13. art. 3. dub. 3. vbi ex Roſella v. Ludus § 2. docet non eſſe peccatum mortiferum, delectari opere cogitato vel viſo, ſi illud nō iure naturæ, ſed ſolo poſitiuo eſt prohibitum: vt cum quis imaginatione vel aſpectione ludi vetiti recreatur. Quod intellige, etiāſi illa recreatio talis ſit, qualem ipſi ludentes percipiunt. Secùs eſſe cùm opus iure naturæ eſt illicitum. Ex qua doctrina ſequitur, delectationem illam ex imaginasio carnium eſu non eſſe peccatum mortiferum. cùm realis earū eſus iure naturę non ſit illicitus.

Petes, Quæ ſit ratio huius diſcriminis.

Reſpondeo, Quia id quod per ſe malum eſt, non ſolùm exterius & re ipſa facere non licet, ſed neque interiùs vi phantaſtica per imaginationem, neutro enim modo licitum illud appetere, aut voluntatem ei habere conformem. Non vt fit exteriùs, quia per ſe malum eſt: non etiam vt faciendum per imaginationem, quia affectus in opus imaginarium includit affectum operis in ſe conſiderati. Non enim poteſt placere opus in imaginatione, niſi etiam placeat in ſeipſo: atqui omnis affectus & ſimplex complacentia obiecti per ſe mali, eſt mala, & tentatio, quæ non eſt à Deo, iuxta illud Iacobi 1. *Deus intentator malorum eſt, ipſe autem neminem tentat*; eamq́ue oportet à ſe depellere, & nullo modo ei conſentire. 115 *Ratio diſcriminis.*

Quod autem ſolo iure poſitiuo eſt illicitum, id non eſt vetitum practicari per imaginationem, cùm ſolùm externū exercitium operis prohibeatur. Suppono enim, iure poſitiuo non prohiberi reipſa actus mere internos. Neque affectus ille ad opus externum in ſe ſpectatum malus eſt, quando ſolum eſt ſimplex complacentia appetitus inferioris, non mouens ad externam executionem prohibitam. Affectus enim naturales ad bona adiaphora, per ſe mali non ſunt, etiamſi voto vel præcepto poſitiuo vetēris illa ſectari, vt affectus cibi vel potus tempore ieiunij, affectus opum, honorum, dignitatum, affectus vitæ, longæuitatis, &c. vnde tales affectus interdum ſine peccato directè appeti & excitari poſſunt, vt ſi quis appetat famem vel ſitim, vt difficultate ieiunij plus mereatur. Sic Dominus in ſeipſo naturalem affectum vitæ & horrorem mortis excitauit, quamuis præceptum de morte ſubeūda haberet. Quando autem obiectum per ſe eſt illicitū, eius affectus ſeu complacētia nullo modo appeti poteſt, aut voluntarie excitari.

His adde, cùm opus ſolo iure poſitiuo vetitum eſt, facile poſſe à ratione illiciti præſcindi, & ſolitariè tamquam licitum menti obijci; quæ præciſio in opere per ſe malo fieri nequit.

Ex quibus infertur, eum, qui vouit abſtinere ab vſu feminæ, ſolùm intendens ſe voto illo obſtringere ad abſtinentiam actus externi, non peccare peccato ſacrilegij cōtra votum, etiamſi interiùs moroſè delectetur: quia per votum hanc delectationem ſibi non præſcidit, ſed ſolum opus externum. Idem dicendum in aliis ſimilibus. Secùs ſi abſolute vouit continentiam, non intēdeos votum ſuum ad actum externum reſtringere.

116 *Qualis debeat eſſe conſenſus.* Dixi, *Si voluntas in eam conſentiat*, quia abſque conſenſu peccatum eſſe nequit. Debet autem iſte cōſenſus eſſe ex plena deliberatione, ſeu animaduerſione intellectus. Si enim nullo modo aduertas illam cogitationem aut delectationem eſſe illicitā, nullum erit peccatum, etiamſi per diem in ea verſeris, vt paſſim DD. tradunt quia vt illicita, nullo modo eſt voluntaria. quod enim nullo modo eſt cognitum, non poteſt eſſe volitum. Si imperfectè aduertas, erit ſolum veniale. Imperfectus enim rationis vſus in opere aliquo nō poteſt niſi imperfectum conſenſum, & conſequenter imperfectum peccatum cauſare. talis autē animaduerſio eſt cùm res confuſè ſe offert, inſtar mali certi vel dubij, ſed mens aliis intenta & vix ſui compos, tenuiter id apprehendit, ita vt ad pleniorem conſiderationem remiſsè & languide excitetur.

tur. Si plenè aduertas quid agas, & opus eſſe illicitum, etiamſi ſub dubio ſe offerat, tamen ſi voluntas conſentiat, & poſitiuè illa delectatio placeat; erit peccatum mortiferum, & tunc propriè dicetur delectatio *moroſa*, eò quòd homo illi poſt plenam conſiderationem immoretur, quamuis breuiſſimo tempore id fiat.

Si voluntas ſe haberet negatiuè.

117 Sed dubium eſt, Si voluntas non conſentiat poſitiuè, nec etiam poſitiuè diſſentiat, ſed permiſſiuè ſe habeat, an ſit peccatum mortale? Quidam DD. negant, putantes neceſſariam eſſe poſitiuam complacentiam. Ita Caietanus v. Delectatio moroſa, vbi dicit: *Si ex complacentia illius delectationis proueniat quòd negligas prohibere illius continuationem, voluntaria fit delectatio, & verè moroſa. Si autem non ex complacentia, ſed ex non æſtimatione commota cogitationis & delectationis, negligentia proueniat, (puta quia ſcit voluntatem ſuam conſtantem, & confidit quod propter huiuſmodi commotiones phantaſiæ & concupiſcentiæ non ruet in conſenſum malum) peccat quidem, non tamen mortaliter*, &c. Idem docet Angelus v. Cogitatio, num. 2. *Quando*, inquit, *non imminet periculum caſus, non eſt mortale peccatum ſi non repellit, eſt tamen periculoſum.* Eamdem refert D. Bonauentura in 2. diſtinct. 24. part. 2. art. 2. quæſt. 2. nec omnino reiicit: quamuis contrariam dicat tutiorem.

Caietani ſententia.

Probabilius eſt teneri repellere.

Verùm probabilius eſt hominem teneri poſitiuè diſſentire, & etiam conari repellere. Ita docet D. Thomas 1. 2. q. 74. art. 6. vbi dicit rationem in directione paſſionum dupliciter deficere. Primò, Imperando illicitas paſſiones. Secundò, Illas non reprimendo. vnde concludit, peccatum moroſæ delectationis eſſe dupliciter in ratione: ſentit igitur eſſe peccatũ moroſæ delectationis, quando voluntas negatiuè ſe habet. Idem docet D. Bonauentura ſuprà; vbi dicit, talem *interpretatiuè conſentire*. & D. Antoninus p. 2. tit. 5. §. 5. in fine, & paſſim recentiores. Probatur, Quia talis delectatio eſt illicita & contra caſtitatem: ergo tenetur homo illam in ſe non permittere: & conſequenter tenetur excitare in ſe illius diſplicentiam, & illam expellere. Confirmatur, Quia ob hãc cauſam tenetur impedire in ſe contactus turpes ab alio illatos, etiamſi ipſe nullo modo poſitiuè ad illos concurrat; nimirum quia iſti contactus caſtitati repugnant, & ad luxuriam excitant: ergo cùm talis delectatio etiam ad luxuriam excitet, imò ipſamet eſſentialiter ſit luxurioſa, repelli debet. Neque dici poteſt hanc obligationem eſſe leuem; cùm in materia graui & ſufficiente ad peccatum mortale verſetur. Confirmatur, Quia expreſſus conſenſus in talem delectationem eſt peccatum mortale: ergo etiam interpretatiuus, quo quis negligit eam reprimere: hi enim conſenſus ſunt eiuſdem moris; nam indirectum & interpretatiuum in moralibus reducuntur ad ſpeciem expreſſi cùm idem habeãt obiectum. Neque verum eſt quod ait Caietanus, *talem in veritate diſſentire virtualiter ſaltem.* quia cùm non habeat illius poſitiuam diſplicentiam, nullus in eo poteſt aſſignari actus, qui hunc virtualem diſſenſum contineat. Nec refert quòd parui illam æſtimet, & non metuat ab illa ſuperari: quia illam interim ſponte in ſe permittit, & locum ei in animo ſuo tribuit. vnde etiamſi non conſentiat in id ad quod ipſa ſollicitat, conſentit tamen vt ſecum moretur: cúmque nullã cauſam extrinſecam habeat illius in ſe permittendæ, cenſetur ex affectu erga illam id facere, ac proinde interpretatiuè conſentit.

Aduerte tamen, ſi cauſa iuſta ſubſit inſiſtendi alicui operi vel cogitationi, vnde talis delectatio præter intentionem naſcatur, non fore peccatum eam non repellere, vt paſſim Doctores tradũt, & dubitatione ſuperiore dictum eſt. Quòd ſi cauſa non ſit quidem iuſta, tamen aliquid commodi vel humanæ vtilitatis habeat, ratione cuius illi actioni incumbitur, erit quidem peccatum, probabile tamen eſt non fore mortale, modò affectu illam deteſteris, & prudenter confidere poſſis te non conſenſurum. ratio eſt, quia tunc nec expreſsè, nec etiam interpretatiuè videris in illam conſentire, cùm aliunde cauſam habeas, cuius affectu operi incumbis, tibique diſpliceat quòd talis delectatio vel commotio in parte inferiore exurgat. Exemplum ſit in ſtudio curioſo artis medicæ vel anatomicæ. Vide ſuprà dub. 14. vbi id probauimus in ſimili multis Auctoribus adductis, & in tali euentu ſententia Caietani locum habere poſſet. 118

Si cauſa ſubſit.

Dico Tertiò, Quod ad rationem peccati attinet, talis cuique eſt delectatio venerea imaginatione percepta, quale eſt ipſum opus ſecũdùm ſe in præſentia: vnde cui ipſum opus in præſenti eſt mortale, ei quoque delectatio eſt mortifera: cui veniale, venialis. Eſt communis ſententia Doctorum, & ſequitur ex dictis. Ratio eſt, quia præciſo Iure poſitiuo, delectatio ſequitur conditionem operis, ex cuius præſentia reali vel imaginaria reſultat. eſt enim veluti paſſio quædam appetitus neceſſariò ex opere apprehenſo tamquam præſenti, & adamato effloreſcens, ac proinde eiuſdem moris. Confirmatur Primò, Quia talis eſt delectatio, qualis eſt amor ſeu complacentia operis: talis eſt autem complacentia operis, quale eſt ipſum opus, ſepoſito Iure poſitiuo, quo ſolum opus externum vetatur: ergo talis eſt delectatio, quale eſt ipſum opus vt præſens ſpectatum. Confirmatur Secundò, Quia delectatio operis vt reipſa præſentis, & delectatio eiuſdẽ vt præſentis per imaginationem, ſunt eiuſdem rationis; eodem enim ferè modo corpus & ſenſualitatem afficiunt: atqui delectatio operis vt re ipſa præſentis talis eſt, quale eſt ipſum opus: ergo etiam delectatio operis vt præſentis per imaginationem. 119

Quale peccatum reſpectu cuiuſque ſit illa delectatio.

Ex his infertur Primò, Sponſos de futuro non poſſe ſe oblectare imaginatione copulæ futuræ, eam tamquam præſentem fingendo. Ratio eſt, quia cùm hoc opus, & corporis immutatio quæ inde ſequitur, illis ſit illicita in hoc ſtatu, etiam illicita eſt voluptas, quę inde proximè reſultat. Si tamen illam apprehendant ſolùm tamquã futuram, poſſunt de ea gaudere. Hoc enim nihil eſt aliud, quàm gaudere ſpe & expectatione boni futuri, quæ ſpes modò præſens eſt, & per ſe licita. 120

Sponſi de futuro.

Secundò, Viduam non poſſe delectari actu coniugij præterito, ſi illum tamquam præſentem & nunc exercitum per imaginationem cõſtituat, quia ille actus, & corporis immutatio quæ inde ſequitur, in hoc ſtatu illi non ſunt conceſſa. Secùs ſi ſolùm gaudeat de illo tamquam de re præterita: hoc enim nihil eſt aliud, quàm conſentire in rem licitam, ſeu approbare actum præteritum, & gaudere de cognitione, experientia, vel ſimili effectu bono, ex tali actu conſecuto. nam de præ-

Vidua.

tetito

teritu non poteſt eſſe gaudium vel delectatio, niſi vel illud vi apprehenſiua ſtatuatur tamquam præſens, in quo modò verteris; (qua ratione ſimilem parit voluptatem ac ſi reipſa præſens eſſet) & hoc modo diximus illam non poſſe delectari vel ratione alicuius effectus, v. g. experientiæ, famæ, honoris, vel ſimilis rei inde relictæ, quæ mala non eſt. Et hoc modo intellige Auctores, qui dicunt viduam de copula præterita gaudere poſſe, vt Angelum v. Cogitatio, num.2. Nauarrum cap.16.num. 10. Caietanum tomo 1.opuſc. 14.quæſt.1.& 2.& in Summa v. Delectatio moroſa,& alios.

121 *Coniuges.* Tertiò, Coniugem in abſentia coniugis non peccare mortiferè, etiamſi imaginaria copula oblectetur, modò abſit omne periculum pollutionis. Nam qui eſt in eo ſtatu, vt ei opus externum reipſa præſtitum ſit permiſſum, ei quoque permiſſum eſt opus imaginarium, ſeu vi phantaſtica præſtandum, aliis incommodis ſeclusis. Ita docet Caietanus ſuprà v. Delectatio moroſa, §.Rurſus. Fumus eodem v.num. 4. Idem indicat Paludanus in quartum,diſt.9 quæſt.3.

Quia tamen periculoſum eſt huiuſmodi cogitationibus immorari abſente coniuge, ſæpè poteſt eſſe mortale; & ideò quidam Doctores ſtrictiùs hac de re loquuntur, nec facilè eſt permittendum. In præſentia tamen coniugis, vbi periculum illicitæ pollutionis abeſt, nō eſt vmquam peccatum mortale: vt colligitur ex D.Chryſoſtomo homil. 17. in Matthæum, explicante illud, *Qui viderit mulierem,&c. Neque propterea,* inquit, *tibi Deus oculos effinxit, vt per illos ad animum adulteria transmittas; ſed vt creaturas eius aſpiciens mireris auctorem. Sicut ergo eſt temerè iraſci; ita etiam temerè videre, ſi id ad libidinem facias.* Deinde addit: *Si enim vis videre, atque ex viſu capere voluptatem, aſpice propriam coniugem, & illius vſque amore perfruere: hoc enim nulla lex prohibet omninò. Si verò alterius venuſtatem penitùs intuebere, etiam tuam iniuria afficis a qua in aliam oculos auertis, & illam quoque quam contueris, nefariè eam tangens. Fi. ſi enim illam non attrectaſti manu, at oculis tamen & voluntate palpaſti,*&c. Vbi Chryſoſtomus apertè inſinuat, delectationem ex aſpectu coniugis non eſſe peccatum (ſaltem mortale:) eam tamen quæ ex aſpectu capitur alienæ, mortiferam eſſe. Videri tamen poſſit Chryſoſtomus loqui de conſenſu in opus, cùm ait, *voluntate palpaſti.* Sed hoc intelligi poteſt de voluntate tāgendi per oculos, tamquam per longas quaſdam manus. Vaſquez pro *voluntate* legit *voluptate*, ſed voluptate potiùs dicimur tangi quàm tangere.

122 *An peccatum delectationis & operis ſint eiuſdem ſpeciei.* Petes, Vtrùm peccatum delectationis pertineat ad eamdem ſpeciem, ad quam peccatum operis?

Reſpondeo. Si delectatio talis ſit, qualis ex ipſo opere præſente ab eius auctore percipi ſolet, ad eamdem ſpeciem pertinere, ad quam ipſum opus, vt eſt obiectum formale illius delectationis, pertinet. Eſt communis ſententia DD. Ratio eſt, quam ſuprà attigimus; quia delectatio ſequitur complacentiam operis, éſtque eiuſdem moris: complacentia autem operis pertinet ad ſpeciem operis, qua parte opus eſt illius obiectum: ergo etiam delectatio ad illam ſpeciem pertinebit. Et confirmatur, quia in conſenſu delectationis eſt tacita approbatio operis, quod proxima delectationis eſt cauſa.

Hinc ſequitur, delectationem ex cogitatione fornicationis pertinere ad ſpeciem fornicationis; & quæ ex cogitatione peccati cōtra naturam, ad ſpeciem peccati contra naturam; quæ ex imaginaria occiſione inimici, ad ſpeciem homicidij: quæ ex phantaſia indebitæ excellentiæ, ad ſpeciem ſuperbiæ, & ſic de ceteris.

Dubium tamen eſt, Vtrùm ſi opus duplicem malitiam habeat, etiam delectatio vtramque cōtrahat, quamuis circa illud ſolùm ſub vna ratione verſetur: vt ſi quis delectetur cogitatione coniugis alienæ abſq; deſiderio operis explēdi, vtrùm illa delectatio habeat non ſolùm deformitatem contra caſtitatem, ſed etiam cōtra iuſtitiam, ſicut ipſum opus adulterij. Idē quæri poteſt de reliquis luxuriæ naturalis ſpeciebus, vt de ſtupro, raptu, inceſtu, & ſacrilegio: quæ, vt ſuprà dub. 6 oſtenſum eſt, in ratione luxuriæ ſunt eiuſdem ſpeciei. 123 *An duplicem habeat malitiam.*

Videri poſſit non habere duplicem ſpeciem malitiæ, ſed vnicam tantùm, nimirum luxuriæ. *Argumenta pro parte negante.* Primò. Quia non verſatur circa illud obiectum, quatenus eſt iniurioſum alteri; (non enim delectatur quòd perſona ſit iuncta matrimonio, aut quòd marito fiat iniuria) ſed ſolùm quatenus eſt delectabile ſecūdùm tactum, nimirum quia mulier pulchra: ergo non contrahit deformitatem ab illa circumſtantia. Cōſequentia patet, Quia in illa delectatione neque expreſsè, neque interpretatiuè approbatur iniuria in maritum, cùm nullo modo conſentiatur in opus externum, vt reipſa exequendum, quo ſolo iniuria irrogatur. Idē videtur dicendum ſi perſona ſit affinis, vel Religioſa: præſcinditur enim ab hac circumſtantia, nec ea quidquam confert ad illam delectationem.

Secundò, Qui videt inimicum ſuum malè tractari & vulnerari in loco ſacro, & delectatur illa inimici calamitate abſque conſideratione loci ſacri, peccat ſolùm peccato odij inimici, & non ſacrilegij, quamuis ſacrilegium ſit circumſtantia obiecti: ergo ſimiliter qui delectatur circa vxorem alterius, peccat ſolùm peccato luxuriæ, non autem iniuſtitiæ.

Tertiò, Qui delectatur verbis cōtumelioſis in alterum dictis, non vt contumeliæ ſunt, ſed vt facetiæ, non peccat contra iuſtitiam: ſimiliter ſi illa verba ſint impura, & ex illis voluptatem capiat, vt impura ſunt, non vt contumelioſa vel detractoria: ergo ſimiliter qui cogitatione vel narratione adulterij delectatur, non vt eſt adulterium, ſed præciſè vt eſt opus libidinoſum, non peccabit contra iuſtitiam ſicut adulter, ſed ſolùm contra caſtitatem. Simile argumentum fieri poteſt de eo qui videt perſonam ſacram fornicantem, eoque aſpectu delectatur.

Denique, ideò conſenſus in executionem operis ſiue efficax ſit, ſiue inefficax per modum deſiderij, contrahit duplicem operis malitiam, quia in executione neutra poteſt ab altera ſeparari, vnde qui vult executionem, conſentit in vtramque executioni neceſſariò coniunctam. At hæc ratio non habet locum quando quis conſentit in delectationem. facile enim mens poteſt diuerſas illas rationes (v.g. luxuriæ & iniuriæ, delectabilis ſecundùm tactum, & iniurioſi in proximum) in opere diſtinguere, & alteram ſine altera ſibi proponere, & circa eam abſque vllo affectu ad alteram, per complacentiam & delectationem verſari.

Hæc

Hæc ſententia ob has rationes mihi ſemper viſa eſt valdè probabilis, eamq́; docet Angelus v.Luxuria,n.2. quamuis ibi etiā amplius videatur velle, nimirum, conſenſum in opus in omni luxuria naturali eſſe eiuſdem ſpeciei. Eamdē eruditè tradit Vaſquez 1.2.diſp.112.Ea qua ſequitur, in cōfeſſione delectationis moroſæ circa ſpecies luxuriæ naturalis non eſſe neceſſarium explicare circumſtantiam perſonæ imaginationi obiectæ; eò quòd hæc non mutet ſpeciem illius delectationis, quando abeſt conſenſus in executionem operis.

Verùm quia altera eſt magis recepta, & ferè communis Doctorum, ac proinde tutior in praxi, mihi quoque placet; maximè quia huiuſmodi delectationibus moroſis dediti plerumque etiam optant operis executionem, & ſolum abſtinent ob periculum infamiæ vel alterius incommodi. Itaque in confeſſione talium delectationum explicanda eſt etiam conditio perſonæ, quæ animo fuit propoſita: v.g. An fuerit coniugata, conſanguinea, affinis, Religioſa. Quæ ſententia confirmari poteſt ex D. Chryſoſtomo ſuprà hom.17. in Matth. vbi inſinuat: *eum, qui ad hoc adſpicit mulierem vt oblectet aſpectum, iam in corde eſſe mœchatum.* ſic enim illa verba, *Qui viderit mulierem*, &c. interpretatur. & hoc modo intellectâ illâ communiori ſententiâ, argumenta prædicta contra illam vim non habent.

CAPVT IIII.

De partibus Temperantiæ potentialibus, Continentia, Manſuetudine, Clementia, Modeſtia; & vitiis oppoſitis.

Conſtat Dubitationibus 14.

DVBITATIO PRIMA.

Quid ſit Continentia. *D. Thomas quæſt.155.*

1 *Continentia dupliciter accipitur.*

NOMEN *continentia* dupliciter accipitur. Primò, Vt ſignificet virtutem quamdam, qua quis ſeſe ab omni delectatione venerea cohibet: quomodo paſſim accipitur in Scriptura ſacra, & apud ſanctos Patres: nec differt à caſtitate. & hac ratione tres continentiæ gradus à DD. ponuntur, virginalis, vidualis, & coniugalis; de quibus ſuprà cap.2.dubit.13.& 14.

Secundò, Vt ſignificet firmitatem animi contra impetus paſſionum. hanc Ariſtoteles 7. Ethicorum vocat ἐγκράτειαν, & de ea ſicut & de eius oppoſito, fusè toto eo libro diſput.2. Hoc modo accipitur in hac quæſtione; & nihil eſt aliud quàm firmum propoſitum animi, quo quis ſe continet in bono rationis cōtra impulſus concupiſcentiæ, quibus ad voluptates tactus, & præſertim venereas, impellitur. *Eſt propoſitum*, quia omnis virtus & bona diſpoſitio voluntatis conſiſtit in propoſito ſeu affectu honeſti: in hoc enim ſita eſt huius potentiæ perfectio: atqui continentia eſt virtus vel diſpoſitio voluntatis, & in ea ſedem ſuam habet, vt docet D.Thomas art.3. Debet autem hoc propoſitum eſſe firmum; quia alioquin facilè concupiſcentiæ motibus expugnabitur, ſicut in eo qui eſt incontinens, qui etiam bonum propoſitum habet, ſed infirmum: vnde facilè ſuis cupiditatibus cedit.

Continet in bono rationis.

Iſto propoſito *ſe continet voluntas in bono rationis*; quatenus vult inhærere ei quod ratio dictat, nec ſinere ſe impetu concupiſcentiæ abripi ad illicita, quorum alterum ex altero ſequitur. Ex eo enim quòd quis firmè alicui rei inhæret, conſequens eſt vt à contrariis non ſinat ſe aliorſum abduci. *Contra impetus concupiſcentiæ*, &c. Quia hi motus maximè voluntatem ad bona ſenſibilia contra rationis præſcriptum alliciunt; & propenſioni naturali, quæ homini ad conſeruationem indiuidui & ſpeciei inſita eſt, ſunt maximè conformes. Itaque in iis, qui nondum virtutem moralem, qua iſti motus comprimantur, adepti ſunt, præcipuè opus, fuit quadam diſpoſitione animi, qua voluntas ſe in bono contineret, ne ab illis ad illicita abriperetur; quam *continentiam* vocamus.

Obiectio. *An circa alias paſſiones ſit continentia.*

Dices, Etiam aliæ paſſiones magnam vim habent voluntatem à rationis præſcripto abducendi; vt cupiditas honorum, opum, vindictæ, & ſimiles: ergo in quibus per virtutes morales illæ paſſiones nondum ſunt compreſſæ, iis etiam opus eſt *continentia*, quæ illis reſiſtat, & voluntatem à recto diſcedere non ſinat.

2 *Reſponſ.*

Reſpondeo, Hoc argumento rectè probari ſimilem quamdam animi diſpoſitionem contra illos affectus ponendam: hæc tamen non vocatur abſolutè *continentia*, neque ab ea dicitur quis ſimpliciter *continens*, ſed ſecundùm quid, ſeu cum reſtrictione; vt continens iræ, continens cupiditatis, honorum, opum, &c. Ratio eſt, quia iſtæ paſſiones neque ſunt ita conſentaneæ naturali propenſioni, vt concupiſcentiæ delectabilium tactus (vnde etiam non ſunt tam importunæ & aſſiduæ) neque hominem ita ad turpia trahunt. Quare in continendo ſe ab iſtis non eſt illa peculiaris laus & difficultas: quæ eſt in reſiſtendo gulæ, & veneris cupiditatibus.

An diſtinguatur à temperantia.

Petes, Vtrùm continentia diſtinguatur à temperantia, & qua ratione? Videtur enim non diſtingui. quia verſatur circa eadem, circa quæ temperantia, vt docet Ariſtoteles, lib.7. Ethic.c.4. & idem officium præſtat: nam etiam temperantiæ eſt, voluntatem in bono honeſto continere aduerſus voluptates.

Reſpondeo, Continentiam abſolutè dictam

non diſtinguı a temperantia, niſi vt imperſectum & inchoatum a perſecto & completo, & ſicut diſpoſitio diſtinguitur ab habitu; vt docet D. Thomas a. 4. in corpore, & Caietanus in art. 3. *temperantia* enim conſiſtit in firmo propoſitu continendi ſe in bono rationis, per quod paſſiones iam ſunt domitæ, & rationi ſubiectæ; vnde includit (ſaltem in obliquo) habitum illum appetitus inferioris, quo motus huius appetitus rationi conformauit. *Continentia* verò eſt propoſitum ſimile, ſed quod nondum eò peruenit vt paſſiones edomuerit, & rationi ſubiecerit: vnde adhuc pugnat cum hoſte; cùm temperantia de illo victoriam obtinuerit, & ſubiecerit ſeruituti. Quare continens ſimilis eſt illi, qui feras agreſtes cicurandas accepit: temperans ei, qui iam cicurauit. Per temperantiam bonum rationis deſcendit, non ſolum in voluntatem, ſed etiam in appetitũ inferiorem: per continentiam, in ſolam voluntatem. Vnde patet, continentiam eſſe inchoatam quamdam temperantiam, quod maximè locum habet in ſententia eorum, qui ſedem temperãtiæ & fortitudinis faciunt ipſam voluntatem, & has virtutes nõ pertinere ad appetitum inferiorẽ, niſi per quamdam extenſionem, & veluti ramum ſui.

5 Hæc tamen non ſic intelligenda ſunt, quaſi temperans nullos ampliùs cõcupiſcentiæ motus patiatur, (hoc enim non eſt huius mortalitatis) ſed quòd rarius patiatur, & ordinariè non tam vehementes: eſt enim intrinſecus multò melius compoſitus quàm continens; tum quia habitus voluntatis eſt firmior; tum quia præter hunc includit habitum appetitus inferioris, per quem compreſſis paſſionibus, appetitus iſte rationi ſubiicitur. Hinc fit vt ab intrinſeco non poſſint magnæ paſſiones exurgere. Hæc tamen interdum excitari poſſunt à cauſa extrinſeca: vt à dæmone humores & ſpiritus commouente, & obiectum delectabile aſſiduè phantaſiæ proponente: quo caſu virtus temperantiæ ſeſe exeret, & munus continentiæ præſtabit, perfectiori tamen modo quàm ipſa.

6 Quod attinet ad continentiam ſecundùm quid, quæ circa alias paſſiones verſatur, hæc eodẽ modo ſe habet ad virtutes illarum paſſionum moderatrices, ſicut ſe habet continentia ſimpliciter dicta ad temperantiam. Itaque continẽtia iræ nihil eſt aliud quàm inchoatio manſuetudinis: continentia cupiditatis bonorum vel opum nihil eſt aliud quàm inchoatio magnanimitatis, magnificentiæ, liberalitatis; vt apertè colligitur ex diuo Thoma, & Caietano, art. 2. Eædem enim virtutes, quæ, vbi completæ fuerint, appetitũ inferiorem rationi ſubiectũ & paſſiones compreſſas tenent, iam primũ inchoatæ & quaſi in cunabulis conſtitutæ paſſionibus nondum edomitis reſiſtunt, & voluntatem in bono rationis aduerſus illas continent, idque eiuſdem honeſti amore.

Continentia ſecundũ quid.

7 Ex dictis intelligi poteſt, Vtrùm continentia ſit dicenda virtus. Si enim virtus dicatur habitus complete potentiam circa aliquam materiã (v.g. circa paſſiones) perficiens; cõtinentia non tam eſt virtus, quàm virtutis inchoatio & rudimentum. Vnde Ariſtot. 4. Ethic. cap. vltimo in fine, dicit *continentiam non eſſe virtutem, ſed quiddam virtutis habere admixtum.* nimirum quia voluntatem quidem rationi cõformat, ſed appetitum inferiorem, contra quem pugnat, rationi non ſubiicit, & ita à perfectione virtutis moralis deficit. Si tamen nomen virtutis accipiatur communiùs (vt paſſim ſolet) pro diſpoſitione animi ad opus rectæ rationi conſonum, ſeu pro principio laudabilium operum, vt inquit D. Thomas, hic continentia eſt virtus; diſponit enim voluntatem ad rationis dictamen ſectandum, & paſſionibus repugnandum, quod eſt honeſtum & laude dignum.

An ſit virtus.

Notandum tamen eſt, *Continentiam* poſſe conſtitui virtutem quamdam generalem, (non eſſentia & attributione, ſed obiecto & extenſione) qua volũtas bono rationis in genere contra quaſlibet paſſiones inhærere decernit: illud enim obiectum habet quamdam communem rationem honeſti per ſe expetendam, ac proinde poteſt conſtituere virtutem, atque adeò certam virtutis ſpeciem: affectus enim & propoſitũ voluntatis ex ordine ad tale obiectum certam ſpeciem contrahit; & hæc virtus ex eo quòd voluntatem in bono honeſto contra paſſionũ illecebras & impetus continet, rectè continentia dicetur. quamuis hoc nomen præcipuè ei conueniat, quatenus delectationibus tactus reſiſtit. Hoc modo videtur explicari continentiæ ratio à Martino; ſed non ex mente Ariſtotelis, vt rectè oſtendit Caietanus art. 2. 8

Quomodo poſſit eſſe virtus generalis.

Neque hic modus eſt conſentaneus praxi: non enim ſolẽt homines ex nudo illo & generali motiuo honeſti paſſionibus reſiſtere: ſed ob particularem aliquam boni honeſti rationem, quæ pro diuerſitate materiæ ſe offert.

Quæ ad continentiæ cultum poſſint nos incitare, multa ſunt, vt videre eſt apud D. Antonin. p. 4. tit. 4. cap. 2. §. 4. & Guil. Peraldum in Summa tit. de Beatitudinibus, parte 61. è quibus ſex præcipua recenſebimus. *Continentiam* accipio generatim pro refrænatione animi à voluptatibus. Primum ſit exemplum Chriſti & ſanctorum. *Chriſtus enim qui falli non poteſt, vtpote ipſa Dei Sapientia, voluptates contempſit, & quod carni moleſtum eſt, elegit. Id ergo eſt melius, id vtilius, id potius eligendum; & quiſquis aliud doceat vel ſuadeat, ab eo tamquam à ſeductore cauendum*; vt ſermone 3. de natali Domini D. Bernardus ait. 9

Incitamenta continentia.

1. Exemplum Chriſti.

Secundum, Exemplum eorum, quibus voluptas noxam attulit, vt exemplum Euæ, de qua Geneſ. 3. dicitur: *Vidit mulier quòd bonum eſſet lignum ad veſcendum*, &c. quæ voluptati conſentiens mundum perdidit, marito ſimul in præuaricationem pertracto. Exemplum generis humani diluuio propter voluptates deleti: Sodomitarum, qui cæleſti igne propter voluptates cõſumpti: Salomonis, qui per voluptates infatuatus, & cultor idolorum effectus eſt: denique quia maior pars mundi per voluptates perit.

2. Pœna voluptatis.

Tertium, Conſideratio loci in quo degimus, nimirum nos eſſe in loco exilij, in valle lacrymarum, non deliciarum; qualis erat Gehennom, id eſt, vallis Ennom, à qua putatur dicta gehenna: & meritò, nam delicias tormentum gehennæ ſequitur.

3. Locus.

Quartum, Conſideratio præſentis temporis. vniuerſum enim vitæ noſtræ ſpatium eſt tempus pœnitentiæ, & tamquam peruigilium quoddam magnæ illius ſolẽnitatis, & æterni ſabbati quod præſtolamur: vigilia autem non eſt tempus voluptatis, ſed ieiunij, & afflictionis carnis. Huc referri poteſt illud Apoſtoli, *Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt.*

4. Tempus.

Quin

5. Conditio voluptatum.

10 Quintum, Conſideratio conditionis ipſiua voluptatis, quàm ſit vilis, quàm breuis, quàm permixta doloribus, quàm inutilis. Vilitas eius ex eo conſpicitur, quòd in ea nihil ſit magnificum, nihil generoſum, nihil maſculum, & brutis nos ſimilea efficiat, carni dumtaxat & sẽſibus externis lenocinans; vnde etiam pudorem & dedecus homini iniicit. Breuitas, quia ſequitur operationem tranſeuntem; & quò auidiùs hauritur, eò citiùs in contrarium recidit. Doloris permixtio; tum quia magno labore comparatur, tum quia omnis volupeas corporis nihil eſt aliud quàm mitigatio quædam & ſolatium moleſtiarum, vt rectè Ariſtoteles dixit; tum quia relinquit quamdam amaritudinem & veluti aculeum in animo, ac tacitũ quoddam conſcientiæ flagellum. vnde rectè Geneſ.1. Dominus in typo *congregationes aquarum appellauit maria*; quia tota delectationum huius mũdi congeries. quæ inſtar aquarum diffluit, multã habet admixtam amaritudinem. Et Eccleſiaſtæ 7. dicitur, *Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt*, &c. nimirum ratione voluptatis. Inutilitas, ſeu vanitas; quia deſiderium non ſatiat, ſed magis accendit, & animi inquietudinem relinquit. Vnde Eccleſiaſtæ 2. *Dixi in corde meo, Vadam & affluam delitiis, & fruar bonis: & vidi quòd hoc quoque eſſet vanitas. Riſum reputaui errorem, & gaudio dixi, Quid fruſtrà deciperis?*

6. Mala comitantia.

Sextum, Conſideratio malorum, quæ ipſa ſecum trahit: nam corpus eneruat, & effeminatum reddit, ſpiritum carni ſubiicit, obliuionem ſalutis inducit, mentem obtenebrat, & ſapientiæ percipiendæ ineptam reddit; vt meritò dictum ſit Iob 28. *ſapientiam in terra ſuauiter viuentium non inuenitur*: bonorum operum ſterilem reddit, diuinis conſolationibus priuat, æternam afflictionem adducit. Momentaneum enim eſt quod delectat, ſed æternum quod cruciat, vt quodam loco dixit Gregorius.

DVBITATIO II.

Quid ſit incontinentia, & quale peccatum.

D. Thomas quaeſt. 156.

11 INcontinentia, vt opponitur continentiæ ſuprà explicatæ, eſt, quando paſſio, præſertim ea quæ verſatur circa delectationes tactus, vincit rationem, vſu rationis manente. Dico *Rationis vſu manente*: dupliciter enim paſſio rationem vincere poteſt. Primò, Si adeò ſit vehemens, vt iudicium rationis impediat, & conſequenter moralem libertatem adimat: ſicut fit in iis, qui amore fiunt amentes. quo caſu non eſt propriè incontinentia. Sicut enim beſtiæ non dicuntur *incontinentes*: ita nec illi, qui rationis vſum amiſerunt, quantumuis turpia committant. Confirmatur quia *incontinens* eſt, qui non continet ſe in bono rationis, cùm poſſit & debeat: atqui talis non poteſt; ergo, &c. Dicitur enim incontinentia quaſi per priuationem continentiæ: priuatio autem locum non habet, niſi vbi & quando habitus adeſſe deberet.

Manere debet vſus rationis.

Secundò, Si rationis vſum non tollat: & tunc locum habet *incontinentia*, ſi voluntas paſſionem ſequatur. Ratio eſt, quia manẽte rationis vſu, ſẽper poteſt homo paſſionibus reſiſtere, & in rationis præſcripto ſe continere, quantumuis illæ vehementes fuerint; vt rectè docet D. Thomas qu. 156. art. 1. Si poteſt, ergo debet: ſi debet continere & non facit, iam eſt incontinens: deeſt enim continentia, vbi & quando debebat ineſſe.

Manente vſu rationis poteſt reſiſtere.

12 Porrò dupliciter paſſio rationem vincit, manente rationis vſu, vt colligitur ex Ariſtotele l. 7. Ethicorum c. 7. & D. Thoma a. 1. Primò, Si impetu ſuo rapiat ad ſe voluntatem, priuſquam ratio conſulret, aut exactiùs deliberet; & hæc vocatur effrænata concupiſcentia, & incontinentia. Accidit autem hoc vel ob paſſionis celeritatem, vt in cholericis; quia humor iſte ob tenuitatem & calorem facilis eſt moueri & accendi: vel ob illius vehementiam; vt fit in melancholicis, qui ob ſiccam & terreſtrem conſtitutionem vehementem accenduntur. In huiuſmodi igitur voluntas non diu cunctatur, neque ſinit negotium ratione expendi; ſed ſtatim cedit: ſatis tamen in confuſo aduertens malum eſſe quod proponitur.

Secundò, Si voluntas tenuiter bono rationis inhæreat: tunc enim etſi paſſio magnum impetum non habeat, facilè tamen voluntatem ad ſe trahit; vt fit in mulieribus, & iis quorum conſtitutio mollior eſt, & feminea; vt ſunt phlegmatici, teſte D. Thoma art. 1 ad 2. & Ariſt. ſupra.

13 Petes, Quomodo paſſio poteſt vincere rationem, manente rationis vſu, quo res iudicatur eſſe illicita.

Reſpondeo, Rationem non ita vinci quin poſſit reſiſtere; & ideò meritò illi imputari, quòd ſe vinci ſinat. vel potiùs quòd ſponte cedat & conſentiat. Paſſio enim ſolùm allicit, blanditur, & ſuadet per modum propoſitionis obiecti; facit enim vt obiectum appareat valdè ſuaue & cõueniens homini. Hinc per ſympathiam potentiarum intellectus ſimili modo illud apprehendit, & voluntati proponit. Et quamuis ex altera parte iudicet illud eſſe illicitum, nihilominùs quia apprehenſio delectabilis eſt vehementior, magiſque ſenſibilis, ac naturalis, & ex ratione illiciti non cernitur præſens periculum, vincit iſta apprehenſio, & voluntati perſuadet vt delectabile hîc & nunc honeſto præponat, paſſioniſque conſentiat. In poteſtate tamen voluntatis erat ſe continere, & illam delectationem contemnere, tum quia ſatis per rationem aduertit eſſe illicitam, tũ quia minimè ſibi neceſſariam.

14 Ex his colligitur Primò, Incontinentiam eſſe peccatum, tum quia turpe eſt rationem vinci à paſſione, & voluntatem deſerere bonum rationis, vt inhæreat bono delectabili: tum quia voluntas trahitur ad infimas delectationes, quæ homini cum brutis ſunt communes. vnde etiam hoc vitium peculiarem turpitudinem continet, vt docet D. Thom. art. 2. & Ariſtoteles lib. 7. Ethic. cap. 8. eſt autem mortale vel veniale pro ratione materiæ.

Incontinentia eſt peccatum.

15 Secundò, Incontinentiam ceteris paribus eſſe minus malum quam intemperantiam. Primò, Quia *intemperans* non peccat ex paſſione, ſed ſpontanea electione, & propriæ voluntatis malitia: *incontinens* verò ex impulſu paſſionis, tamquam ab intrinſeco contra ſuam voluntatem incitatus: nam & ante & poſt paſſionem voluntati diſplicet opus, eóque cõmiſſo ſtatim pœnitentiã ducitur. Secundò, *Intemperans* habet intellectum prauè diſpoſitum quoad iudicium obiecti, (quon-

Eſt minus malũ, quàm intemperantiæ vitium.

enim reputat illud inhoneſtum, vel certè parui æſtimat tamquam exiguum malum) & voluntatem prauè diſpoſitam habitu vitioſo, & appetitum inferiorem ſimiliter: *incontinens* verò iudicium habet rectum & voluntatem rectam extra paſſionem, & appetitus inferior nō eſt adeò corruptus. Nec refert quòd incontinens ſæpe vincatur; ex actibus autem frequētatis naſcatur habitus; quia etſi dum labitur, aliqua praua diſpoſitio voluntati & appetitui inferiori per actus prauos veluti affricetur; hoc tamen paulò pòſt diſplicentia & dolore commiſſi abſtergitur, vt ut habitum ſolidum non faceſſat. Denique intemperans multò difficiliùs emendatur quàm incontinens, propter iudicij & voluntatis inolitam longa conſuetudine peruerſitatem.

16 Tertiò, Incontinentiam concupiſcentiæ plus habere probri & dedecoris, quàm incontinentiam iræ, turpius enim eſt à voluptatibus quàm ab ira ſuperari: idque propter quatuor rationes, quas profert Ariſtoteles libr. 7. Ethicor. cap. 6 & D. Thomas art. 4. Prima eſt, Quia motus iræ habet aliquam ſpeciem & imaginem rationis; (offert enim ſe vindicta menti ſpecie iuſtitiæ) ſed in eo deficit, quòd modum, qui à ratione præſcribitur, non attendat. ſicut veloces famuli, qui ſimul atque dominum aliquid imperātem audiunt, anticipant, & priuſquam totum imperium perceperint, ruunt ad executionem. Motus autem concupiſcentiæ nullam habet rationis ſpeciem, ſed totus eſt ſecundum ſenſum, totus mollis, femineus, carnalis, ad hoc ſolùm tendens vt carni & ſenſualitati ſeruiatur.

Incontinentia iræ minùs dedecoroſa.

17 Secunda, Quia motus iræ magis ſequitur corporis temperamentum, & humoris conditionem, propter choleræ (quæ huic paſſioni ſeruit) tenuitatem & calorem. Hinc enim fit, vt poſita apprehenſione iniuriæ, humor bilioſus ſtatim effeрueſcat, & concitetur ad vindictam: concupiſcentiæ verò deſeruit ſanguis & pituita, quorum motus lenior, nec ita accenduntur. Itaque motus iræ magis eſt venia dignus quàm concupiſcentiæ, qui non ita ratione corporalis diſpoſitionis concitatur.

Tertia, Quia ira quærit manifeſtè operari, quaſi in opere nihil ſit dedecoris; concupiſcentia verò quærit latebras, veluti conſcia ſuæ turpitudinis.

Quarta. Quia concupiſcentia quærit voluptatem ſuperfluam; ira verò repellit malum immeritum. Plus autem habet excuſationis qui in malo à ſe depellendo modum rationis excedit, quàm qui in voluptate ſuperflua adſciſcenda.

Incontinentia iræ periculoſior.

Incontinentia tamen iræ plus habet periculi, propter malum proximi, ad quod irrogandum ira proſilit. hinc enim ſeditiones, bella, cædes, incendia, & tota ferè generis humani turbatio: vnde vt plurimum incontinentia iræ abſolutè eſt grauior.

DVBITATIO III.

De manſuetudine.

D. Thomas quæſt. 157.

18 **M**Anſuetudo (quæ Græcis *πρᾳότης* & *ἠπιότης* dicitur) *eſt virtus irarum moderatrix*: vel vt Gloſſa in capit. 5. Matthæi explicans illud, *Beati mites*, ait: *Manſuetudo eſt dulcedo animi, quam non vincit amaritudo.* Sicut enim temperantia moderatur cupiditates delectationum gulæ & veneris, appetitum inferiorem ita rationi ſubiiciens, vt etiam oblatis occaſionibus non plus quam par eſt concupiſcat: ita *manſuetudo* moderatur iram, ſubiiciens rationi appetitum inferiorem, ita vt oblatis irritantibus in motum iræ nō prorumpat, vel ſaltem iuſtum modum in eo teneat. Proxima igitur materia huius virtutis eſt ira, cui modum à ratione præſcriptum veluti formam quamdam imponit; nimirum, vt iraſcamur quando & cui oportet, quam ob cauſam, quantum, & quo modo oportet: & cùm non iraſcendum, iram omnino comprimamus.

Materia proxima manſuetudinis.

Hæc virtus multis locis commēdatur in Scripturis, vt Eccleſiaſt. 10. *Fili in manſuetudine ſerua animam tuam, & da illi honorem ſecundum meritum ſuum.* Pſal. 36. *Manſueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* & Matth. 5. *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.*

19 Ad hanc colendam ſex potiſſimùm conſiderationes poſſunt nos impellere. Primò, Conſideratio manſuetudinis diuinæ, quæ infinitis mortalium peccatis prouocata iram cohibet, & ſolita beneficia largiſſime effundere non ceſſat; iuxta illud Matth. 5. *Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.*

Incitamenta manſuetudinis.

1. Manſuetudo Dei.

Secundò, Conſideratio manſuetudinis Chriſti, *Qui cum malediceretur non maledicebat, cùm pateretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti ſe iniuſtè*, vt ait B. Petrus epiſt. 1. cap. 2. Qui etiam Matthæi 11. de ſe inquit, *Diſcedite a me quia mitis ſum & humilis corde.* Hæc eius manſuetudo tota vita in conuerſatione cum peccatoribus & rudibus enituit; ſed maximè in iniuriis & contumeliis atrociſſimis, quas toto tempore prædicationis, & præſertim in paſſione ſuſtinuit, cùm tamen facillimè ſe vindicare poſſet.

2. Manſuetudo Chriſti.

Tertium eſt, Conſideratio nocumenti, quod ſibi ipſe infert, qui iniuriam facit. Hic enim ſe antè grauiſſimè lædit, quàm alteri nocere poſſit. nam ipſa nocendi voluntate coram Deo occidit ſuam animam, perdidit æternam vitam, & reum ſe æternæ mortis conſtituit: *Coram hominibus verò dedecore & infamia ſe afficit, & multorum aduerſus ſeipſum aperit ora, tibique maiores texit coronas, & multos patientiæ ac magnanimitatis tuæ conſtituit præcones*; vt pulchrè docet Chryſoſtomus homilia 6 a. in Matth. Vnde rectè Pſalm. 10. dicitur, *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam*: nimirum, quia ante omnia illam grauiſſimè lædit. itaque magis commiſeratione quàm ira dignus eſt: ſicut ſi quis vt tibi cultrum inferat, vel pomum eripiat, per medios rueret enſes, & in ſpicula ſe indueret, potiùs miſerandus quàm plectendus eſſet. 20

3. Nocumentum iniuriæ.

Quartum, Conſideratio nocumenti, quod accipies, ſi illi iraſcaris, quod longè maius eſt quàm quicquid aduerſarius inferre potuit. pulchrè enim à Chryſoſtomo demonſtratum eſt; neminem lædi niſi à ſeipſo. Itaque ſi iraſceris, aduerſarium iuuas, & crudelior tibi ipſe es, quàm ille fuerit: ſi iram contineas, irritum ipſius conatum reddideris, & illæſum te coſtodieris, & præclarè illum non ſolùm viceris, ſed etiam vltus eris. Docet hoc pulcherrimè Chryſoſtomus homil. 85. in Matth. *Illa*, inquit, *fulgentiſſima victoria eſt, quæ* 21

4. Noxa iraſcentis.

intus

iniuriam inferentem, patiendo ſuperaſti. Sic ſcopuli fluctibus caſi facilè ipſos diſſoluunt: ſic Sancti omnes praclaro coronati pracenio, trophaa praclara ſtatuerunt, hanc victoriam laboris expertem conſecuti; non enim luctari te aut laborare oportet. Deus eas tibi vires conceſſit, vt non manuum conſertione, ſed patientia vincas, &c.

5. Conſideratio B. Thoma Mori.

Quintum eſt, Confirmatio illa B. Thomæ Mori: Vel bonus eſt, cui iraſceris, vel malus. Si bonus, immeritò illi iraſceris, vt quem Deus amet, qui Dei ſit amicus & filius. Si malus eſt, vel talis erit in æternitate, vel mutabitur, & erit bonus: ſi ſemper erit malus, ſat habebit miſeriarum æternis incendiis addictus, vnde magis commiſeratione quàm ira dignus; ſi verò in æternitate futurus eſt bonus, iniquum eſt illi iraſci, qui æterna amicitia tibi futurus ſit deuinctus, Deóque chariſſimus.

a a

6. Bona manſuetudinis.

Sextum, Conſideratio bonorum, quæ manſuetudo ſecum adfert. Primò enim, facit ſimilem Deo & Chriſto Domino, qui infinitam manſuetudinem erga peccatores præſtant. Secundò, Meretur remiſſionem peccatorum, (iuxta illud Matthæi 6. *Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater caleſtis peccata veſtra*) & beatæ patriæ poſſeſſionem: vnde Matth. 5. dicitur, *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram*: nimirum terram viuentium, de qua pelli non poterunt, vt D. Auguſtinus & alij communiter explicant. Tertiò, Reddit vitam in hoc mundo tranquillam & pacatam: quod inſinuatur Pſalm. 36. *Manſueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* quod etſi potiſſimùm in futura vita impleatur, tamen etiam in iſta locum habet. Et Eccleſiaſtici 3. *Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper gloriam hominum diligêris.* quaſi dicat, conſequêris gloriam & amicitiam apud homines. Denique omnes pænè mortalium turbæ, diſſenſiones & bella ex ira procedunt, quam manſuetudo præcidit. Quartò, Reddit animam ſerenam, & idoneam percipiendæ veritati, quam ira maximè perturbat & impedit. vnde Iacobi 1. dicitur: *In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.* Manſuetudo enim facit vt homo non contradicat doctrinæ veritatis, quod plerique ex commotione iræ faciunt. vnde D. Auguſtinus lib. 2. de doct. Chriſt. cap. 7. ait: *Opus eſt miteſcere, neque contradicere diuina Scriptura, ſiue intellecta, ſi aliqua vitia noſtra percutit; ſiue non intellecta, quaſi nos meliùs ſapere, veriúſque percipere poſſimus: ſed cogitare potiùs & credere id eſſe melius & verius, quod ibi ſcriptum eſt, etiamſi lateat; quàm id, quod per noſipſos ſapere poſſumus.* Vide D. Thomam art. 4. ad 1. Idipſum confirmat experientia: nihil enim adeò impedit hæreticos quò minùs conuertantur ad fidem, quàm iracundia in Eccleſiam Romanam, qua fit vt tranquillo animo eius doctrinam audire vel expendere nequeant.

DVBITATIO IV.

De ira & iracundia.

D. Thomas quæſt. 158.

23 MAnſuetudini, ſicut & aliis virtutibus, quæ paſſiones moderantur, duo vitia opponuntur; *ira* vel potiùs *iracundia* (quæ actum & habitum vitioſum iraſcendi deſignat) per exceſſum, & lentitudo per defectum. Ira per ſe nec bona eſt, nec etiam mala, ſed quiddam indifferens, quo benè & malè vti poſſumus; ſicut & reliquæ paſſiones. Malam non eſſe, vel ex eo conſtat, quia naturæ eſt apprimè vtilis ad ardua facta, & ad ſui conſeruationem. Sicut enim paſſio amoris data eſt homini ad boni proſecutionem: ita paſſio iræ ad repulſionem malorum & nocentium; ne ea in re natura ſit torpida & languida. Itaque habet eum locum in homine, quem miles in Republica. Vnde pulchrè Nemeſius lib. de natura hominis cap. 21. dixit, ὅτι ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικόν ἐστι τοῦ λογισμοῦ, *Iram eſſe ſatellitium rationis.* Nec obſtat quòd rationem turbet, & ſanum cõſilium ac iudicium de rebus impediat; quia non debet excitari nec adhiberi niſi poſt conſilium; nimirum quando veniendum eſt ad executionem: ſicut miles non adhibetur niſi poſt Senatus vel Principis decretum; ſed iubetur quieſcere, donec accerſatur ad opus. Deinde ira nihil eſt aliud quàm appetitio vindictæ: atqui vindicta bona eſt, ſi debito modo fiat.

Ira eſt quid indifferens.

Vtilitas ira.

24 Erit peccatum, ſi modum à ratione præſcriptum non ſeruet, & tunc dicetur propriè *iracundia*, quam Ariſtoteles vocat ὀργιλότητα, diſtinguẽs eam à ſimplici ira, quæ ὀργὴ dicitur. Dupliciter autem fieri poteſt vt ira præſcriptum rationis nõ ſeruet. Primò, Ex parte obiecti, ſi iniuſtam vindictam appetas; vt ob cauſam non legitimam, vel maiorem quàm oportet, vel abſque publica auctoritate exequendam. Et hoc modo ex genere ſuo eſt peccatum mortiferum; quia contra proximi charitatem & iuſtitiã. Poteſt tamen eſſe veniale ob imperfectionem actus, quæ ſpectatur vel ex parte voluntarij, vt cùm motus iræ perfectum rationis iudicium præuertit; vel ex parte obiecti ſeu materiæ, vt cùm quis modicam vindictam appetit; v. g. ſi parum trahas puerum per capillos, vt inquit D. Thomas: modicum enim inſtar nihili reputatur. Nec obſtat quòd ex genere ſuo dicatur mortifera; quia hoc intelligẽdum de actu profecto tam ex parte volũtarij quàm ex parte obiecti, vt rectè explicat Caietanus; nimirum vt actus ſit ex pleno iudicio rationis, & obiectum ſit notabilis quantitatis: hoc enim modo accipiendus eſt actus, cùm ex genere ſuo dicitur mortalis vel venialis.

Quale peccatum ſit.

25 Secundò, Poteſt præſcriptum rationis non ſeruari ex parte ipſius motus; vt ſi nimiùm interiùs irâ exardeſcas, vel exteriùs eam per ſigna nimiùm patefacias. Hoc modo non eſt quidem ex genere ſuo mortale, poteſt tamẽ eſſe mortale, vel ratione affectus & præparationis animi, quam inducit; vt ſi tantum irâ accendaris, vt paratus ſis aliquid facere, quod ſit peccatum mortale: vel ratione ſcandali; vt interdum accidere poteſt in Prælatis, vel iis qui in infidelibus conuertendis occupantur.

26 Dices, Omnis ira videtur eſſe peccatum mortiferum; nam Dominus Mat. 5. generatim dicit; *Omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio.* Quibus verbis ſignificatur, illum mereri condemnationem mortis, nimirum æternæ: nam *reus iudicio* Hebræis dicitur, qui dignus eſt condemnatione, puta mortis: illa enim eſt præcipua, & abſolutè dicitur condemnatio, & iudicium: vnde

Obiectio.

tranſlata ad tribunal Dei, deſignat damnationem æternam.

Reſp. Reſpondeo, Dominum ibi loqui non de omni ira; ſed de ea, quæ tendit ad homicidium: complet enim illud præceptum, *Non occides*; addens, non ſolùm externum homicidium eſſe peccatum mortiferum in iudicio diuino, ſed etiam occultam iram, qua quis proximi mortem optat: vt rectè D. Thomas art. 3. ad 2.

De eadem ira intelligendum id, quod ſequitur, *Qui dixerit fratri ſuo raca, qui dixerit fatue*, &c. nimirum ex ira, qua mortem illius deſiderat: vt idem D. Thomas aduertit art. 5. ad 3. ponit enim Dominus tres gradus ad homicidium. Primus eſt, Ira interna optans mortem proximi. Secundus, Eadem ira prorumpens in contumeliam; ſed leuiorem. Tertius, Eadem erumpens in contumeliam grauem. In quarto eſt ipſum homicidium, & quodlibet aliud graue nocumentum.

27 *Diſcrimen iræ ab odio & inuidia.* Vt autem quale ſit peccatũ iræ, meliùs intelligatur, notandũ eſt, illud per ſe minus eſſe peccatum, quàm odium vel inuidiam, vt docet D. Thomas art. 4. *Odium* enim appetit malum proximi, quia malum; & eo dumtaxat fine vt ei ſit malè. illi enim malè eſſe apprehendit tamquam ſuum bonum. Hinc fit vt nulla mali menſura ſatietur, quia quæ per ſe appetuntur, ſine menſura & termino appetuntur; ſicut auarus appetit diuitias, & voluptuarius delectationes ſine termino. *Ira* verò appetit malum alterius ſub ratione iuſtæ vindictæ: nimirum, vt qui offendit, ſentiat & doleat ſe malè feciſſe, & ita fiat compenſatio. Vnde non appetit malum alterius niſi ſecundùm certam menſuram; nimirum ad æqualitatem iniuriæ, vt pœna ſit commenſa culpæ. cuius ſignum eſt, quòd ſi vindicta hanc menſuram exceſſerit, ira vertatur

Ira imitatur iuſtitiam. in miſericordiam. Itaque ſpectat in obiecto imaginem quamdam iuſtitiæ, vt iuſtitiam vindicatiuam imitari videatur. Sicut enim hæc appetit malum proximi ſub ratione iuſtę vindictæ; ſic ira ſub ſpecie & imagine iuſtæ vindictæ. ſed in eo eſt diſcrimen, quòd iuſtitia illa regatur vera prudentia: ira non verâ, ſed imagine dumtaxat prudentiæ. vnde etiam in obiecto non ſpectat veram rationem iuſtæ vindictæ, ſicut iuſtitia vindicatiua; ſed ſpeciem tantùm iuſtæ vindictæ.

Inuidia. *Inuidia* dolet de bono alterius, quatenus id aliquo modo propriam excellentiam videtur obſcurare. Vnde deſiderat illi malum, nempe illius boni priuationem, vt ſuam exiſtimationem & excellentiam illibatam conſeruet; ac proinde affectu proprij boni mouetur. Vnde patet, *inuidiam*, quæ non appetit alteri malum vt ei ſit malè, ſed vt ſibi ſit benè, eſſe minus quidem malum quàm *odium*, quod ſolùm appetit vt alteri ſit malè; maius tamen quàm *iram*: nam ira ſpectat imaginem iuſtitiæ: & omnis iraſcens iuſtam cauſam iræ ſuæ prætendit, qua ſe excuſet. Vnde etiam iudicio generis humani minùs probroſa aut inhoneſta quàm inuidia, quæ nullam iuſtitiæ vel honeſti ſpeciem præfert. Ob eamdem cauſam ira cenſetur honeſtior, ſeu minùs dedecoroſa quàm concupiſcentia, vt ſuprà dub. 2. num. 16. dictum eſt.

28 *Ratione modi ira habet peculiarem ἀταξίαν.* Aduerte tamen, etſi ira ex parte obiecti formalis ſit minùs mala vel minùs dedecoroſa quàm odium, inuidia, & concupiſcentia; tamen ea parte modi, cum quo fit, habet præ reliquis paſſionibus peculiarem quamdam inordinationem. Primò, quia maximè rationem perturbat. Secundò, quia maximum in agendo habet impetum. Tertiò, quia corpus maximè immutat, adeò vt hominem furioſæ belluæ ſimilem efficiat. Vnde Prouerb. 27. *Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor; & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit?* Et Gregorius lib. 5. Moralium cap. 31. *Per iram ſapientia perditur, vt quid, quóve ordine agendum ſit, omnino neſciatur; ſicut ſcriptum eſt; Ira in ſinu ſtulti requieſcit, quia nimirum intelligentiæ lucem ſubtrahit, cum mentem permouendo confundit.* Et infrà: *Nam ira ſuis ſtimulis accenſum cor palpitat, corpus tremit, lingua ſe præpedit, facies igneſcit, exaſperantur oculi, & nequaquam recognoſcuntur noti: lingua quidem clamorem format, ſed ſenſus quid loquatur, ignorat. In quo itaque iſte ab arreptitiis longè eſt, qui actionis ſuæ conſcius non eſt?* &c. Ratio eſt, quia ſicut amori, deſiderio & gaudio, deſeruit ſanguis; odio, timori, triſtitiæ melancholia; ita bilis deſeruit iræ. Hæc enim, motu iræ inſurgente, ſtatim efferueſcit & concitatur, tamquam in malum præſens factura impetum. *Cur ira maximè perturbet mentem.* Motus enim ſpirituum & humorũ reſpondent motibus animorum, propter mutuam corporis & animæ conſenſionem, & illius ad hanc naturalem ſubordinationem. Rationem igitur perturbat, non ſolùm, vt aliæ paſſiones, faciendo obiectum aliter quàm in ſe ſit, apprehendi; ſed etiam, quia ſuo calore ſpiritus accendit, & commouet: qui tamen vt functionibus mentis ſint idonei, debent eſſe temperati & tranquilli; deinde quia nimiùm calefactis humoribus fumi excitantur, qui caput opplent & offuſcant. Dat impetum paſſioni, ratione caloris & incitationis: ſicut enim paſſio bilem concitat, ita viciſſim bilis concitata paſſionem auget per quamdam ſympathiam, mediante tamen imaginatione, qua res vehementiùs apprehendatur. denique corpus immutat, quia calidiſſima: vnde accendit ſpiritus & ſanguinem, & ſimul cum illis veloti foras contra malum ruitura, exteriùs, in vultu præſertim, & oculis, ſeſe prodit.

Notandum Secundò, ab Ariſtotele 4. Ethic. 29
cap. 5. poni quatuor ſpecies ſeu modos iræ; etſi *Species iræ apud Ariſt.* D. Thomas art. 5. tres ſolùm enumeret, ſecutus in eo Gregorium Nyſſenum, vel potiùs Nemeſium lib de natura hominis cap. 21. & Damaſcenum lib. 2 fidei orthodoxæ. cap. 16.

Prima eſt eorum, qui ſimpliciter dicuntur *iracundi*, Ariſtoteli ὀργίλοι, qui celeriter iraſcuntur, *ὀργίλοι.* & quibus non oportet, & quam ob cauſam non oportet, & vehementiùs quàm oportet; ſed paulò pòſt placantur.

Secunda eſt eorum, qui dicuntur ἀκρόχολοι, id *ἀκρόχολοι.* eſt, *ſummè iracundi*, qui celerrimè, ad omnia, & ob quamuis cauſam iracundia exardeſcunt. Hi duo modi fundamentum habent in temperamento bilioſo, & in copia humoris bilioſi, eiuſque feruore, & tenuitate. Hinc enim prouenit illa celeritas iraſcendi ad minimas quaſlibet occaſiones. *Hi*, iuxta Gregorium lib. 5. Moralium capite 32. *accenſis calamis ſimiles, dum vocibus perſtrepunt, quaſi quoſdam accenſionis ſuæ ſonitus reddunt, & citius quidem flammam faciunt, ſed protinus in fauilla frigeſcunt.*

Tertia eſt eorum, qui dicuntur πικρόχολοι, quaſi *πικρόχολοι.* dicas, *amarobilarij*, qui poſtquam excanduerint, propemodum ſunt implacabiles. cuius ratio eſt, quia

quia cùm laborent humore melancholico, diu triſtitiam ea offenſione conceptam retinent; & conſequenter retinentiam, quæ triſtitiæ quærit medicinam: tollitur autem illa triſtitia, vel temporis tractu concocta & euaneſcens; vel vindicta obtenta: vtrumque enim, & tempus & vltio, eſt triſtitiæ illius medicina. De his intelligi poteſt quod ait Gregorius ſuprà: *Alij lignis grauioribus durioribúſque non diſpares, accenſionem tardè ſuſcipiunt; ſed tamen accenſi ſemel, difficiliùs extinguuntur: & quia ſe tardiùs in aſperitatem concitant, furoris ſui diutiùs ignem ſeruant.*

χαλεποί. Quarta eſt eorum, qui χαλεποί, id eſt, *ſæui & difficiles*, qui numquam placantur, niſi iniuriam vlti ſunt: non propter triſtitiam, vt iſti priores; ſed quia imaginationem in vltionem defixam habent. His rectè aptaueris illud Gregorij: *Alij, quod neque eſt, & citiùs iracundiæ flammas accipiunt, & tardiùs deponunt.* quamuis & hoc interdum in prioribus, nimirum πικροχόλοις, locum habeat.

In prima igitur & ſecunda ſpecie eſt inordinatio, ratione nimiæ celeritatis, qua fit vt rationis præſcriptum non expectent: quæ celeritas in prima eſt maior quàm oportet, ſed non ſumma: In ſecunda eſt ſumma, ſeu in ſummo gradu. In tertia & quarta ſpecie eſt inordinatio ratione diuturnitatis; quæ in tertia quidem prouenit ex triſtitia, in quarta ex vehementi imaginatione vindictæ.

30 *Diuiſio Nemeſij & Damaſceni.* Nemeſius loco citato tres iræ ſpecies conſtituit. Primam vocat ὀργὴν & χολὴν, quam *excandeſcentiam* vocare poſſumus: eſtque nihil aliud quàm ira, principium & motum habens. Hæc primam & ſecundam ſpeciem Ariſtotelis complectitur. Secundam vocat μῆνιν, παρὰ τὸ μένειν, quòd diu maneat: quæ nihil eſt aliud quàm ira inueteraſcens, & *ſimultas* dici poteſt. Hæc pertinet ad tertiam Ariſtotelis. Tertiam vocat κότον, ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quòd vindictam repoſitam habeat: quæ eſt ira obſeruans occaſionem vlciſcendi. hæc *inimicitia* vocari poteſt, & pertinet ad quartam Ariſtotelis.

31 *Qua ratione ſint paſſiones, & quæ vitia.* Poſſunt ſupradicti modi conſiderari vel vt habent initium, & veluti fundamentum in naturæ diſpoſitione: & ſic ſunt paſſiones, quæ per ſe moraliter nec bonæ nec malæ ſunt. vel vt proueniunt ex diſpoſitione voluntaria, aut aliquo modo à conſenſu voluntatis pendent: & ſic ſunt diſtincta peccata, habentia inordinationes ſpecie diſtinctas, vt rectè oſtendit Caietanus, & ſatis colligitur ex dictis. quod intellige de ſecundo, tertio, & quarto modo; nam primus & ſecundus non videntur ſpecie, ſed ſolùm ſecundùm magis & minùs diſtincti.

32 *Eſſe vitium capitale.* Notandum Tertiò, Iram ſeu iracundiam poni à DD. vitium capitale; quia ordinariè plura alia ex eo naſci conſueuerunt: idque duplici ratione. Primò, Ex parte obiecti, quod eſt vindicta, habens ſpeciem iuſtitiæ: ratione cuius homines multa facere conſueuerunt. nam & appetitui naturali, vt eſt depulſio mali; & rationali, vt habet ſpecimen iuſtitiæ, eſt valdè conformis. Secundò, Ratione illius impetus, quo mentem ad multa inordinatè agenda, & ad quiduis audendum vindictæ deſiderio præcipitat. Huius vitij D. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 31. recen-*Filiæ iræ ſex.* ſet has ſex filias: *De ira*, inquit, *rixa, tumor mentis, contumelia, clamor, indignatio, blaſphemia, proferuntur.* Quarum ratio, iuxta D. Thomam, ſic accipi poteſt: Ira poteſt tripliciter conſiderari. Primò, Vt eſt in corde: ibi parit *indignationem* & *tumorem mentis*. *Indignatio* eſt, qua is, cui iraſcimur, contemnitur, & vilipenditur tamquam indignus à quo tale quid patiamur. *Tumor mentis* eſt quo ſeipſum iraſcens extollit, & alteri præfert. Facit enim ira vt is qui offenſus eſt, ſe apprehendat vt magnum, & extollat; eum verò qui offendit, vt vilem, & contemnat. ſic animalia in ira intumeſcunt, & ſe extollunt.

Secundò, Vt eſt in ore; & ſic parit *clamorem, contumeliam* & *blaſphemiam*. *Clamorem*, faciendo vt vocem extollamus, multa inordinatè & confusè iactantes: *contumeliam*, iactando conuitia verborum in proximum, *blaſphemiam* contrà Deum.

Tertiò, Vt procedit ad factum; & ſic parit *rixas*, ſeu *pugnas*, & quæ ex rixis ſequuntur, vulnera, homicidia, &c.

Notandum Quartò, Remedia iræ eſſe eadem, 33 *Remedia iræ.* quæ ſunt adminicula ad manſuetudinem, de quibus dubit. 3. Inter omnia autem meritò primum locum tenet conſideratio illa qua perpendimus nobiſcum, quoties & quàm grauiter ipſi Deum poſt infinita ab eo percepta beneficia offenderimus; & tamen quòd exigua vel nulla ſatisfactione oblata cupiamus nobis ignoſci, & Deus promptè ignoſcat. Quantæ igitur impudentiæ erit, ſi fratri, qui nihil vel parum beneficij à nobis accepit, exigua in nos peccatum non condonauerimus? Deus decem millia talentorum ad primam petitionem ſtatim nobis condonat: nos fratri pauca minuta nobis debenti non ignoſcemus? Hanc conſideratione proponit Dominus, Mat. 18. Secundum locum tenet exemplum Chriſti, qui tot & tantas iniurias ab iis, in quos tanta beneficia contulerat, ſuſtinuit: & iiſdem etiam veniam & pacem à Patre rogauit. Gregorius lib. 5. Moral. cap. 32. duos modos frangendæ iræ recenſet: *Primus*, inquit, *eſt, vt mens ſolicita antequam quodlibet agere incipiat, omnes ſibi, quas pati poteſt, contumelias proponat, quatenus Redemptoris ſui probra cogitans, ad aduerſa ſe præparet*, &c. *Secundus eſt, vt cùm alienos exceſſus aſpicimus, noſtra, quibus in alios exceſſimus, delicta cogitemus. conſiderata quippe infirmitas propria, mala nobis excuſat aliena*, &c.

Quod ad alterum extremum manſuetudini 34 *Alterum extremum per defectum. Lenitudo.* oppoſitum attinet, id proprio nomine caret; ſed dici poteſt *lenitudo*, vel *ſtupor*; vitium non ita frequens. Ariſtoteles vocat ἀοργησίαν: quaſi dicas, *Inirraſcentiam*, vel iræ vacuitatem; nimirum cùm quis ita inſenſibilis eſt mali & iniuriarum, vt nō excitetur ad iram, quando etiam ſecundum rectam rationem oporteret. Eſt autem id ſignum ſtoliditatis, iuxta Ariſtotelem, quia tales non videntur habere ſenſum mali, aut apprehendere iniuriam. quod intellige, ſi id à ſtupore quodam naturæ proueniat: ſecùs, ſi philoſophica conſideratione & exercitio comparatum; vt in aliquo fortaſſe è Stoica diſciplina, quæ omnem iram vult excluſam, & ἀπάθειαν profitetur.

Hæc tamen iræ vacuitas non eſt per ſe vitioſa. 35 *Non eſt per ſe vitioſa.* Sicut enim iraſci non eſt per ſe bonum: ita nec iræ motu vacare, aut eſſe ad iraſcendum ſtupidum, eſt malum. Poteſt tamen eſſe vitioſum, quatenus eſt cauſa, vt quis defectu iræ & animoſitatis, prætermittat aliquod officiū iuſtitiæ, vel cha-

ritatis, ad quod erat obſtrictus: vt monere, corripere, caſtigare, retundere contumaces, occurrere malis, &c. In quibus etiam Dominus interdum ira vſus legitur; vt Marci 3. *Circumſpiciens eos cum ira.* & Ioannis 2. cùm eiecit vendentes è templo. Quando enim ad tale quid obligamur, ſi per ſe friget animus, & detrectet tamquam rem arduam, excitanda eſt ira, quæ addat calorem & audaciam, torpore illo excuſſo. Ea enim eſt humana conditio, vt ſine huiuſmodi ſtimulo & præſidio, ad ardua exequenda vix excitemur; nam ira eſt ſatellitium rationis; ſine ſatellite in Repub. mala non impediuntur: nec ſine ira ratio in homine contra malum ſtrenuè inſurgit. vnde in eiuſmodi euentis non excitare iram, eſt vitioſum, & contrarium manſuetudini per defectum. manſuetudinis enim eſt non ſolùm iram comprimere, ſed etiam cùm opus eſt, excitare & aſſumere: quamuis hoc nomen magis compreſſionem inſinuet. illa tamen iræ vacuitas non habet diſtinctam malitiam à malitia quæ eſt in omiſſione officij debiti, cuius eſt cauſa: nam ſolùm eſt mala, quatenus in ea omiſſio debitæ actionis cenſetur volita.

DVBITATIO V.

De clementia, & crudelitate.

D. Thomas q. 157. *&* 159.

36 *Diſtinctio clementiæ, & manſuetudinis.* CLementia eſt virtus manſuetudini affinis; non tamen eadem, iuxta D. Thomam. Diſtinguitur enim obiecto formali, & materia proxima. Manſuetudo enim proximè verſatur circa iram, clementia circa vindictam externam. Illius officium eſt iræ imponere moderationem, & eum recta ratione conformitatem: huius verò diminuere, ſeu mitigare externam punitionem, quantum iuſtitiæ ratio patitur. Illa pertinet non minùs ad ſubditos & infimos quàm ad Superiores: hæc propria eſt virtus Superiorum, & maximè Principum.

37 *Obiectio.* Dices, Eiuſdem virtutis eſt moderari affectum internum, & opus externum, ad quod ille affectus inclinabat. Eadem enim virtus temperantiæ, quæ concupiſcentias voluptatum carnis refrænat, etiam vſum externum temperat: & eadem fortitudinis virtus, quæ timorem & audaciam moderatur, etiam fugam & aggreſſionem dirigit. Similiter liberalitas, quæ diuitiarum cupiditatem, etiã externam largitionem moderatur. Idem cernitur in *φιλοτιμίᾳ*, (prout eſt virtus circa honores mediocres occupata) magnanimitate, & magnificentia: ergo etiam virtus illa, quæ moderatur iram, nempe manſuetudo, etiam moderabitur externam punitionem, minuendo eam conſentaneè ſuo affectui, ac proinde non diſtinguetur à clementia. Confirmatur, quia ira eſt cupiditas vindictæ & punitionis: atqui minuit cupiditatem vindictæ, hoc ipſo etiam externam vindictam, quæ ex illa cupiditate ſequitur, minuit.

Eſſe eumdem habitum. Ob hoc argumentum videri poſſet alicui idem habitus virtutis, qui quatenus temperat iram, dicatur *manſuetudo*; quatenus verò externam punitionem, *clementia*. Quæ ſententia confirmari poteſt; quia vterque, nimirum manſuetus & clemẽs, videtur quærere in ſeipſo benignitatem quamdam & ſuauitatem affectus in proximum (vnde etiam vocantur lenes, & habitus eorum lenitas) & ex eodem affectu operari.

Nihilominùs placet ſententia D. Thomæ. Vnde reſpondeo, Dupliciter fieri poſſe vt quis incitetur ad maiorem vindictam quàm conueniat. 38 *Reſponſio. Videri diſtinctos habitus.*

Primò, Ex impetu iræ. Et hoc modo vindictam minuit manſuetudo, vt rectè probat argumentum. imminuta enim vindictæ cupiditate, ſequitur imminutio vindictæ. ſicuti imminuta concupiſcentia delectationum, ſequitur moraliter imminutio in ipſarum vſu externo.

Secundò, Ex conſideratione ſuæ poteſtatis, qua inclinatur ad intemperanter ea vtendum: ita enim eſt humanum ingenium, vt delectetur oſtẽtatione poteſtatis, & aliorum ſub ſe depreſſione, & miſeria. Hoc modo mitigat punitionem clementia, quæ retinet animum, ne tota poteſtate in vindicta inferenda vtatur.

Vnde patet, has virtutes diuerſas rationes formales ſpectare. *Manſuetudo* enim vindictam mitigat ne obtemperet iræ, & quia id conſentaneũ animo iræ dominanti: *clementia* verò, quia id conſentaneum & decorum homini, poteſtate in aliũ prædito. Decet enim in malis pœniſque inferendis nõ vti tota poteſtate, ſed aliquid remittere, & infra meritum punire: ſicut è contrario in præmiis conferendis honeſtum eſt etiam ſupra merita remunerare: vt benignitas præmio aliquid adiiciat, & ſupplicio aliquid detrahat. Sic Deus dicitur punire citra condignum, & vltra condignũ præmiare. Cùm enim pœna ſit malum, & præter Dei primæuam inſtitutionem, decet eam minui quantum ratio boni patitur. Et è contrario cùm præmium ſit bonum, & ex primo Dei inſtituto ac intentione, decet illud augeri quantum iuſta proportio & bona gubernatio permittit. *Spectant diuerſa obiecta formalia.* *Mala minuenda, quia contra naturam.*

Ex his facilè intelligas quid ſit clementia. Seneca libro 2. de clementia, capite 3. ſic definit: *Clementia eſt temperantia animi in poteſtate vlciſcendi: vel lenitas Superioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis.* Et infrà: *Clementia, inquit, eſt moderatio, aliquid ex merita ac debita pœna remittens.* 39 *Definitiones clementiæ.*

Quæ definitiones idoneę ſunt, & inſinuant tria ad clemẽtiam, vt in actum externum exire poſſit, requiri. Primò, Poteſtatem puniendi; quæ tantùm reperitur in Superioribus: vnde hæc virtus eſt propria Superiorum, & maximè Principum, qui pœnas legibus definitas poſſunt mitigare. *Tria ad clementiam requiſita.*

Secundò, Vt mitior pœna irrogetur, quàm Iure irrogari poſſet. Eſt enim clemẽtia quædam gratia & condonatio, non perfecta, (diſtinguitur enim à venia) ſed ex parte, ita vt iuſtitiæ vindicatiuæ officium non excludat, ſed ſolùm aſperitatem nonnihil mitiget.

Tertiò, Vt id proueniat ex animi lenitate; qua fit vt quis proximo benignè afficiatur, eiúſque commodis faueat, incommoda abhorreat. Itaque ſi quis pœnam ſonti mitigat inductus pecunia, vel amicitia, vel timore; non erit formale officium clementiæ: quia non ex affectu huius virtutis, ſed ex alio motiuo id facit. dicetur tamen actus clementiæ, qua ratione materiæ ad hanc virtutem pertinet.

40 *Motiua clementiæ.* *1. Exemplum Dei.* Porrò quæ ad clementiam moueant, præcipua ſunt iſta. Primum, Exemplum Dei, in quo maximè hæc virtus elucet. quàm exigua pœna ſinit in

hac vita innumerabilia peccata lui, quotum ſingula æternos cruciatus merebantur: vnde meritò Pſalm. 144. *Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.* & Sap. 11. *Parcis omnibus, quoniam tua ſunt Domine, qui amas animas. O quàm bonus & ſuauis eſt Domine ſpiritus tuus in omnibus!* In futura vita etſi ſummam ſeueritatitatem exerceat, quatenus de pœna ſtatuta nihil remittit; in eo tamen eſt aliquid clementiæ, quòd minorem ſtatuit quam iure potuiſſet, non continens in ira miſericordiam ſuam; vt communiter Theologi tradunt.

2. Miſeria delinquentis. Secundum eſt, Conſideratio modi, quo peccatum commiſſum eſt; vt ſi perpetratum eſt aliqua ignorantia, vel paſſione; quò pertinet, ſi ex paupertate, ex praua inſtitutione, ex graui tentatione, ſi iniuria prouocatus, ſi ex ebrietate vel incõſideratione. hæc enim omnia apta ſunt flectere animum ad clementiam, & ad mitiora in pœna ſtatuenda.

Tertium, Cogitatio illa, qua quiſque apud ſe ſtatuere debet, ſimilia vel grauiora fortaſſe ſe perpetraturum fuiſſe, ſi diuina gratia deſtitutus, & in ſimilibus occaſionibus deprehenſus fuiſſet. nullum enim peccatum facit homo, quod non faceret alius homo, niſi iuuaretur ab eo, per quem factus eſt homo, vt quodam loco D. Auguſtinus ait.

Quartum eſt, Clementiæ fructus: conciliat enim Principi amorem ſubditorum, præſtat ei ſecuritatem, & confirmat regnum. Vnde Prou. 28. dicitur: *Miſericordia & veritas cuſtodiunt Regem, & clementia roboratur thronus eius.* E contrariò crudelitas alienat animos, parit odia, & inimicos plurimos, à quibus aſſidua pericula & euerſio ſtatus impendent. *Sicut enim præciſæ arbores plurimis ramis pullulant; ita Principis crudelitas auget numerum inimicorum*, vt rectè quodam loco dixit Seneca.

41 Aduerte tamen, quibuſdam euentis bono pu-
Quando vtendũ ſeueritate. blico magis expedire *ſeueritatem* quàm clementiam. Eſt autem *ſeueritas* inflexilis animi rigor, nihil de merita vel ſtatuta pœna remittens. Hac

1. In militia. vtendum, Primò, *In militia*: hic enim omne erratum capitale eſt, propter publicum periculum. vnde exactè diſciplina ſeruanda, vt ſi ſemel peccatum fuerit, ſaltem non contingat ſecundò, vt quidam ait; quod abſque rigore fieri non poteſt. Accedit, quòd illa hominum colluuies, niſi ſeueritate & præfractis imperiis regi non poſſit. Refert in hanc ſententiam nonnulla Valerius Maximus libr. 2. cap. 2. & libr. 6. cap. 3. & Lampridius in Alexandro Seuero. ſed in primis memorabilis fuit ſeueritas diſciplinæ militaris in Aureliano Imperatore, quæ ita militi formidoloſa erat, vt poſt vnam caſtrenſem animaduerſionem nemo ſub eo deliquerit ampliùs. Illius epiſtola ad Tribunum militum, quem præſidio præfecerat, talis

Diſciplina militaris. extat: *Si vis Tribunus eſſe, imò ſi vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo attingat, vuam nullus auferat, ſegetem nemo deterat: oleum, ſalem, ligna nemo exigat: ſua quilibet ſit annona contentus. Hoſtili præda, non prouincialium lacrymis diteſcant: arma deterſa ſint, calceamenta fortia: noua veſtis veterem excludat: ſtipendium habeat in balteo, non in pompa.*

2. In præfectos. Secundò, In præfectos & miniſtros iuſtitiæ, præſertim qui muneribus corrupti iuſtitiam peruertunt, & ius omne veniale habent. Hi enim poteſtate publica, qua, tamquam ſacroſancta, caſtiſſimè vti deberẽt, abutuntur ad oppreſſionem innocentium, & priuatum compendium. Huius ſeueritatis præclarum exemplum refert Herodotus in Terpſichore, ſeu libr. 5. & Valerius Maximus lib 6. cap. 3. attingit: *Otanem*, inquit Herodotus, *Darius Rex oræ maritimæ præfecerat. Huius patrem Siſamnem vnum è regiis Iudicibus, quòd iniustè ob pecuniam iudicaſſet, Rex Cambyſes, qui ante Darium fuit interemit; interemptóque detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille ſedens iudicarat, intendit, ibidémque filium eius Otanem ſedere Iudicem iuſſit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.*

Tertiò, cùm populi ingenium eſt malignum & refractarium, ita vt in officio aliter contineri nequeat. Ob hanc cauſam tota lex vetus, cuius ipſe Deus erat auctor, & qua populum Iudaicum regi volebat, erat ſeuera, & acres pœnas infligebat. vt pro adulterio, pro violatione Sabbati, pro eſu panis fermentati tempore Paſchatis, &c. pœnam mortis: quia populus iſte duræ ceruicis erat, vt Scriptura loquitur. Item quando crimen ex pura malitia commiſſum: tunc enim clementiam non meretur. Denique ſeueritate vtendum, quando id magis iudicatur expediens, vel ad emendationem delinquentis, vel certè ad publicam diſciplinam ſanciendam. hic enim eſt finis punitionis: ac proinde menſura vindictæ hinc capienda. finis enim eſt menſura eorum, quæ ſunt ad finem. alioquin decet vt animus ex ſe propenſior ſit ad clementiam, eamque adhibeat, quando bonum publicum, vel correctio delinquentis aliud non poſtulat.

Clementiæ opponuntur duo extrema, *Crudelitas* 42
per exceſſum, & *Nimia lenitas* per defectum. *Vitia oppoſita*
Crudelitas nihil eſt aliud quàm atrocitas animi *clementiæ.*
in exigendis pœnis. Sicut enim clementia minuit pœnam quantum ratio permittit, ita crudelitas illam ſupra iuſtum modum exaggerat: idque ex animi quadam aſperitate, malo alterius minimè compatientis.

Supponit hoc vitium in opere ſuo poteſtatem puniendi ſiue legitimam, ſiue vſurpatam. nam in eo conſiſtit, quòd in vſu iſtius poteſtatis modus excedatur, dum pœna maior infligitur quàm culpa meretur. Secundò, Supponit etiam cauſam, nimirum iniuriam quæ vindicetur, aut delictum quod puniatur. Vnde Seneca libro 2. de clementia cap. 4. *Illos*, inquit, *crudeles vocabo, qui puniendi cauſam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, ſed ſuper humanum ac probabilem modum ſæuiſſe.*

Crudelitas enim eſt exceſſus in pœnis exigendis. pœna autem delictum vel ſpeciem delicti ſupponit. ita crudelitas propriè reſpicit ad aliquam culpam, & prætendit ſpeciem quamdam iuſtitiæ.

Dices, Quidam non exigunt pœnas, crudeles 43
tamen videntur, tanquam qui ignotos homines *Obiectio.*
& obuios non in compendium, ſed occidendi cauſa occidunt; nec interficere contenti, ſæuiunt, vt Buſiris ille, & Procruſtes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt: ita Seneca obiicit.

Reſpondeo cum eodem Seneca, Tales nõ tam *Reſponſ.*
eſſe *crudeles*, quàm *feros*, & vitium eorum *ferita-* *Feritas.*

tem,

tem, cui voluptati eſt ſæuitia. Sicut enim immanes belluæ dilaniant homines, & ea re delectantur, nullam iuſtitiæ aut rationis ſpeciem attendentes, ſed ſolam voluptatem paſtumque ita qui non vindictæ cauſa (quæ aliquam iuſtitiæ imaginem præfert) cruciatus inferunt, ſed quia tormentis & ſanguine humano delectantur, meritò dicuntur *feri*, & ſæui, vtpote belluis quàm hominibus affectu & truculentia morum ſimiliores. tales ſe præſtant quidam hæretici in Catholicos, præſertim Sacerdotes, inuſitatis ſuppliciis eos afficientes, non vt puniant aut vindicent aliquam iniuriam, (quę enim iniuria eſt, antiquam religionem toto orbe diffuſam, & tot ſæculis florentem colere?) ſed vt animum tormentis & ſanguine eorum expleant. Latronum ſæuitia, qui propter compendium homines torquent & occidunt, magis ad feritatem, quàm ad crudelitatem referenda eſt: quia non vindictæ aut punitionis cauſa id faciunt, ſed ſui commodi, ſicuti immanes feræ, quæ ob paſtum occidunt.

44 *Nimia lenitas.* Alterum extremum clementiæ oppoſitum eſt *nimia lenitas*. Hæc inconſultè pœnam mitigat, vel omninò remittit, etiam cùm bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit: vitium non minùs Reipublicæ pernicioſum quàm crudelitas. Inde enim criminoſi, & turbatores pacis publicæ inualeſcunt. vulgò tamen *clementia* vocatur, cùm potiùs crudelitas ſit in Rempubl. quàm clementia in priuatos. Prouenit hoc vitium ex nimia alieni mali compaſſione; cùm fortuna & calamitas quam patitur, non cauſa ſpectatur. hanc Seneca vocat *miſericordiam*, nomine non ſatis in eum ſenſum, præterquam apud Stoicos, vſitato. poteſt etiam prouenire ex naturæ quadam lentitudine & ſtupore, culpæ magnitudinem non percipiente; de quo ſuprà dubitat. 4. denique ex amore alicuius commodi vel timore incommodi, vt cùm Iudex muneribus corruptus, vel metu officij amittẽdi impulſus ſontibus parcit. quamuis hic non tam ſit vitium nimiæ lenitatis, quàm auaritiæ vel ambitionis.

DVBITATIO VI.

Quid modeſtia, & quæ eius ſpecies.

D. Thomas quæſt. 160.

45 *Modeſtia.* MOdeſtus vocari ſolet, qui intra modum & limites ſui ſtatus, ingenij, & fortunæ ſe cõtinet, ſuo modulo contentus. Vnde *modeſtia* eſt virtus qua quis hanc mediocritatem in ſe amat & præſtat, motus ſuos internos & externos, & omnem rerum ſuarum apparatum intra menſuram ſibi congruam coërcens. Hinc patet, modeſtiam eſſe affinem & annexam temperantiæ. Sicut enim temperantia moderationem adhibet in iis in quibus difficillimum eſt adhibere, nimirum in delectationibus tactus: ita modeſtia in aliis quibuſdam modum ponit, vbi id minùs quidem eſt difficile, tamen ad rectè præſtãdum opus eſt virtute. D. Thomas huius virtutis quatuor ſtatuit ſpecies; *humilitatem, ſtudioſitatem, modeſtiam motuum externorum*, & *modeſtiam externi apparatus*. Moderatis enim delectationibus carnis per *temperantiam*, & impetu iræ per *manſuetudinem*, quatuor ſupererant, quæ potiſſimùm moderatione quadã & intra certos limites reſtrictione egere videbantur. Primum eſt, motus animi ad excelſa, ad quem coërcendum eſt *humilitas*. Secundum, Nimium deſiderium cognitionis, præſertim curioſæ: hos refrænat *ſtudioſitas*. Tertium, Motus & geſtus externi corporis: hos componit *modeſtia morum*. Quartum, Externus cultus & apparatus in veſtibus, conuiuiis, ſupellectili: hunc moderatur alia quædam modeſtiæ ſpecies, quæ *modeſtia cultus* dici poteſt.

DVBITATIO VII.

Quid ſit humilitas, & quod eius officium.

D. Thomas quæſt. 161.

HVmilitas ab humo dicitur, quia per illam ad ima, & veluti ad humum vſque deprimimur. Dupliciter autem id fieri poteſt, 46 *Humilitas duplex.*

Primò, Si contra voluntatem ab alio depreſſus ſit; & hoc modo humilitas eſt pœna: ſicque dictum eſt, *Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur.*

Secundò, Si quis ſua ſponte ex conſideratione ſuorum defectuum ſe deprimat; & hoc modo eſt virtus; quæ variis modis definiri poteſt. D. Thom. art. 1. ad 1. *Humilitas*, inquit, *eſt virtus qua quis defectum ſuum conſiderans, ſe in infimis ſecundum modum ſuum continet.* Idem ad 2. *Eſt laudabilis ſui ad ima dejectio.* Ioannes Rusbrochius lib. de præcipuis virt. cap. 1. *Humilitas eſt animi demiſſio, id eſt, interna quædam & profunda cordis & animi coram celſiſſima Dei maieſtate inclinatio & ſubmiſſio.* Aptiſſimè D. Bernardus libro de gradibus humilitatis in principio: *Humilitas eſt virtus, qua quis veriſſima ſui cognitione ſibi ipſi vileſcit.* *Humilitatis definitiones.*

Ex quibus patet humilitatem ſupponere cognitionem ſui, id eſt, ſuæ imperfectionis, ſuique defectus. Hæc *ſui cognitio* comparatur, dum quis ſe coram Deo & Angelis conſtituens, conſiderat qualis ſit tum animo, tum corpore: quàm ignorans, quàm ad malum pronus, ad bonum lentus & infirmus, quàm rebus infimis addictus, quàm leuis & inſtabilis; quantis peccatis obnoxius, quantis miſeriis ſubiectus, quàm in Deum ingratus: propterea ſe ex ſe nihil boni habere, nihil poſſe, nihil eſſe: ſua omnia aſſiduè à diuina bonitate pendere, ſicut imago in ſpeculo pendet ab obiecto, ſicut pondus ſuſpenſum in aëre à manu tenentis; ſicut lumen à ſole, & ſicut vmbra à corpore; denique ſine aſſiduo Dei influxu ſe in nihilum ruere. 47 *Supponit notitiam ſui.* *Quo modo illa notitia habeatur.*

Dixi, Coram Deo hanc conſiderationem faciendam; *quia ad illud lumen veritatis conſtitutus homo, ſeipſum & ſine diſſimulatione inſpicit, & ſine palpatione diiudicat*, vt inquit D. Bernardus ſerm. 42. in Cantica. Sicut, vt quis næuos omnes ſui corporis perſpectos habeat, ſeipſum ſoli exponit, vt in eius lumine omnia detegantur.

Hac cognitione poſita in intellectu, ſequuntur in voluntate multi affectus & motus, qui ſunt humilitatis actus & functiones. 48 *Actus humilitatis.*

Primò, Vilipenſio & contemptus ſui, per quem ſe, quoad ea quæ ex ſeipſo habet, nihil æſtimet.

Secundò, Reputat ſe omnibus Dei donis indignum, & ad omnia ineptum: idque ſine falſitate, vt docet D. Thomas art. 6. ad 1. talis enim reuerà eſt ſecundùm ea, quæ ex ſeipſo habet.

Tertiò,

Tertiò, Hinc ſequitur, vt veritatis amore impulſus, non cupiat ab aliis magni æſtimari, honorari, vel laudari: quia videt id ſibi non congruere, ſed ei a quo omne bonum accepit. Vnde cum Apoſtolo dicit: *Regi ſæculorum immortali & inuiſibili ſoli Deo honor & gloria.* non enim imago vel pictura laudem meretur, ſed pictor: nec olla, ſed plaſtes.

Quartò, Quantum in ipſo eſt, deſiderat etiam vilis haberi, & ab aliis contemni. talem enim cupit ſe ab aliis iudicari & æſtimari, qualem ſe veritatis ſententiâ, & in oculis Dei nouit eſſe. Vnde D. Bernardus ſerm. 16. in Cantica: *Verus humilis vilis vult reputari, non humilis prædicari: gaudet contemptu ſui, hoc ſolo ſanè ſuperbus, quod laudes contemnat.* Dixi, *quantum in ipſo eſt*; quia non ſemper expedit vt alij noſtros defectos nouerint, aut nihili nos æſtiment; propter ædificationem, & fructum aliorum: vt D. Bernardus ſermone 42. in Cantica notat.

Quintò, Cùm videt ſe magni fieri vel honorari, dolet; nec illum honorem in animo ſibi attrahit, imò nec admittit, niſi fortè ratione officij aut doni, quod habet; & ita illum in Deum, ſaltem implicitè, refert.

Sextò, Conferendo ſe aliis, cenſet ſe omnibus viliorem & deteriorem: conſiderat enim ſe iuxta ea, quæ ex ſeipſo habet: alios verò ſecundùm ea, quæ ipſi ex Deo, & ſic illos ſibi præponit: vt benè D. Thomas art. 3. declarat. Hoc enim eſt ingenium humilitatis, in ſe intueri ſua mala, in aliis, eorum bona: ſicut è contrario ſuperbiæ indoles eſt, intendere in ſua bona, & in aliorum mala. quiſque autem ſecundùm ſua eſt deterior quàm ſunt alij ſecundùm ea quæ ſunt Dei; vt benè docet Anſelmus lib. de ſimilitudinibus c. 109 & D. Thomas art. 6. ad primum, & Caietanus ibidem contra Martinum.

Septimò, Subiicit ſe Deo veluti infimum mancipium, vel potiùs, ſicut teſta figulo, & opus ſuo factori, vt de ſe diſponat pro ſuo beneplacito in omnibus, præſertim quæ ad hanc vitam pertinent: verbi gratia, quod ad paupertatem vel diuitias, ſanitatem vel morbum, infamiam vel gloriam, mortem vel vitam attinet. vnde 1. Petri 5. *Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis.*

Octauò, Subiicit ſe hominibus propter Deum, ſinens ſe ab illis tamquam inſtrumentis Dei gubernari. Vnde 1. Petri 2. *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi, quaſi præcellenti, &c.*

Nonò, Denique in externis rebus & functionibus, quantum in ſe eſt, amplectitur ſemper id quod eſt abiectius & minùs honoratum, v.g. locum inferiorem in conſeſſibus, latus ſiniſtrum in congreſſibus, ſocios ſimpliciores, officia vulgò minùs honorata, veſtes, ſupellectilem, &c. In vſu tamen externo debet habere rationem decori & officij, quod gerit, vt antè dictum eſt. Hæ ſunt actiones humilitatis, & hoc ferè ordine ad ipſam virtutem comparantur, ab eaque procedunt.

49 Notandum eſt, à D. Bernardo ſermone 42. in Cant. duplicem humilitatem diſtingui, alteram iudicij, quæ adhuc imperfecta eſt: alteram affectus, quæ perfecta. Iudicij humilitas eſt, qua quis ſeipſum ad lumen veritatis intuens agnoſcit ſuã vilitatem, & ſe coram Deo demittit: non tamen vult ab aliis vilis haberi aut contemni, ſed potiùs magni æſtimari & honorari. Dicitur *iudicij*, non quòd nullo modo transeat ad effectum; (demittit enim ſe in abſcondito coram Deo) ſed quia non ita efficaciter tranſit, vt ſicut ſe vilem iudicat, ſic quoque ab aliis vilis haberi cupiat. vnde potiſſimùm in iudicio remanet. Affectus humilitas eſt, qua quis etiam ab aliis talem ſe haberi cupit, qualem ſe coram Deo cognoſcit. De his ita Bernardus loco citato: *Eſt humilitas, quam nobis veritas parit, & non habet calorem: & eſt humilitas, quam charitas format & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cogitatione conſiſtit. Etenim tu, ſi temetipſum intus ad lumen veritatis & ſine diſſimulatione inſpicias, & ſine palpatione diiudices, non dubito quin humilieris & tu in oculis tuis, factus vilior tibi ex hac vera cognitione tui: quamuis necdum fortaſſe id eſſe patiaris in oculis aliorum. Eris igitur humilis, ſed de opere interim veritatis, & nonnimè adhuc de amoris infuſione. Nam ſi veritatis ipſius, quæ te tibi veraciter atque ſalubriter demonſtrauit, ſicut ſplendore illuminatus, ita amore affectus fuiſſes: voluiſſes proculdubio, quod in te eſt, eamdem de te omnes tenere ſententiam, quam ipſam apud te veritatem habere cognoſcis.* Et infrà reprehendit eos, qui ſolam iudicij ſeu veritatis humilitatem habent. *Pondus, inquit, & pondus, abominatio eſt apud Deum. Quid enim? Tu te deprecians in ſecreto apud teipſum, veritatis trutina ponderatus: & foris alterius pretij mentiens, maiori te pondere vendis nobis quam ab ipſo accepiſti? Time Deum: & noli hanc rem peſſimam facere, vt quem humiliat veritas, extollat voluntas: hoc enim eſt reſiſtere veritati, hoc pugnare contra Deum, &c.*

Duplex humilitas. *Iudicij.* *Affectus.* *Humilis de opere veritatis & de charitate veritatis.*

Dices Primò, Humilitatis eſt cohibere affectum, ne feratur ad excelſa ſupra conditionem & proportionem hominis: atqui idem præſtat magnanimitas; ergo non videtur diſtingui à magnanimitate. Ob hoc argumentum Martinus ponit humilitatem virtutem reipsâ non diſcrepantẽ à magnanimitate. ſed fallitur, vt rectè oſtẽdit Caietanus. Primò, Quia virtutes ex principalibus functionibus ſuis diſtinguendæ ſunt: atqui principalis functio *magnanimitatis* eſt, non coërcere affectum, ſed impellere ad ardua & magna, quibus homo eſt dignus: ſecundariò autem retrahit ab his, quæ dignitatem ipſius ſuperant. *Humilitatis* autem primarium munus eſt non impellere, ſed retrahere animum inordinatè ad excelſa tẽdentem, & intra ſuam menſuram coërcere, vt iis, quæ hominis vilitati congruunt, acquieſcat. Itaque hæ virtutes contrario modo procedunt: magnanimitas impellendo ad ardua, quæ ſua difficultate animum abſterrent, & deſperationem iniiciunt: humilitas retrahendo à magnis, quæ ſplendore & excellentiâ ſuâ animum alliciunt. Itaque ad quod magnanimitas affectũ impellit, ab eo humilitas retrahit, licet ſub diuerſa ratione. Deinde etiãſi magnanimitas ſecũdariò à quibuſdam animum retrahat, à quibus retrahit etiã humilitas, ſub alia tamẽ ratione formali id facit. Illa enim retrahit animum à quibuſdam excelſis, quatenus ſuperant proportionem, quam habet homo ad illa ex parte donorum Dei: (non enim vult magnanimus maiora quàm ipſi ratione donorum, quibus præditus eſt, congruant) hæc verò retrahit animum ab omnibus excelſis, quatenus ſuperant proportionem, quam habet homo ex

50 *Obiectio 1. An diſtinguatur à magnanimitate.* *Reſponſ.*

parte

parte ſui. Ratio itaque coercendi & retrahendi animi eſt diuerſa, nimirum exceſſus obiecti reſpectu eius, quod homo habet à Deo: & exceſſus obiecti reſpectu eius, quod homo habet ex ſeipſo. Hunc reſpicit humilitas, illum magnanimitas. Vide Caietanum art. 1. ad ſecundum.

51 *Obiectio 2. An humilitas impediat magnanimitatē.* Dices Secundò, Si humilitas coërcet affectum ne feratur ad aliquid, quod eſt ſupra proportionem & menſuram hominis, quam ex ſeipſo habet: ergo nō permittet hominem quidquam magni agere, conari, vel appetere: quia omne bonum ſuperat hanc proportionem: ac proinde impediet præcipuam functionem magnanimitatis.

Reſponſ. Reſpondeo, Non poſſe hominem quidquam appetere, vel conari, tamquam ipſe per ea quæ præcisè ex ſe habet, eo ſit dignus, aut illud poſſit efficere: poteſt tamē, quatenus per id quod accepit à Deo, ſufficientem ad illud proportionem habet. *Summè humilis eſt summè magnanimus.* Hinc fit vt is, qui ex ſe eſt humillimus, ex dono Dei ſit ſummè magnanimus. Etſi enim ex ſe nihil poſſit, nulloque bono aut honore dignus ſit; tamen ex dono & auxilio Dei plurima poteſt, (iuxta illud Apoſtoli: *Omnia poſſum in eo, qui me confortat*) & maximis bonis, honoribuſque dignus eſt, & ſe dignum iudicat. Declarat hoc Gregorius lib. 6. in 1. Regum c. 3. explicans illa verba cap. 16. *Adhuc reliquus eſt paruulus, & paſcit oues. Meritò*, inquit, *paruulus iſte dicitur oues paſcere: quia electus quiſque humilis eſt, & ſterilis non eſt: quia quotidie magna agit, ſed de ſe magna non ſentit. Meritò ergo non ſolum paruulus, ſed paſtor aſſeritur: quia qui verè humiles ſunt, foris ſe deiiciunt, ſed per internam ſocietatem in ſummis & æternis paſcuis immorantur: nam ſcriptum eſt: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Quæ autem gratia, niſi vt ſumma videant & cognoſcant, cognoſcant & diligant, atque ad ipſa dilecta quaſi fortes & pingues currant.* Idem cernitur in omnibus beatis. ſunt enim & ex ſe humillimi, & ex donis Dei ſummè magnanimi. Imò nulli ſunt magis magnanimi, quàm illi qui verè ſunt humiles. Cum enim non ſuis viribus, ſed Dei tantùm auxilio, cui ſe penitùs ſubiecere, nitantur, eiuſque omnipotentiam & bonitatem aſſiduè cogitent: nihil eſt quod hac ratione illis impoſſibile aut valdè arduū appareat; ac proinde etiam quiduis aggredi, cùm honor Dei poſtulat, non dubitant. Exemplo nobis ſunt maximi quique Sanctorum, & in primis Apoſtoli, qui ſtupenda, Deo confiſi, ſunt aggreſſi, & perfecerunt. Itaque humilitas non reddit ſegnem, aut timidum, aut puſillanimem, ſed ad veram animi magnitudinem diſponit. mundi magnanimitas, quia ſuis viribus nititur, ſuperbia potiùs eſt, quàm magnanimitas.

52 *Fundamentū humilitatis.* Ex dictis colligi poteſt. Primò, Fundamentum humilitatis eſſe notitiam ſui, quæ vt ſit perfecta, poſtulat etiam cognitionem Dei: vnde fit vt cōiunctiſſimæ ſint humilitas & charitas: ſicut cognitio ſui & cognitio Dei non poſſunt à ſe inuicem ſeparari. humilitas enim ſequitur cognitionem ſui, charitas cognitionem Dei. Itaque rectè dictum à D. Auguſtino: *Nouerim te, nouerim me; vt amem te, & contemnam me.*

Secundò, Hanc virtutem eſſe non in intellectu, ſed in voluntate. Inclinat enim voluntatem vt ſe intra menſuram ſui ſuppoſiti contineat, nec ad aliquid per motum ſpei vel deſiderij ſupra illam feratur.

Tertiò, Obiectum huius virtutis eſſe id, quod congruit noſtræ vilitati. hoc enim eſt quod per humilitatem & interius appetitur, & exteriùs agitur. *Obiectū humilitatis*

Dices hoc non eſſe appetibile. eſſe enim vile vel probroſum, non eſt bonum neque laudabile, ac proinde non poteſt eſſe obiectum virtutis, quod debet eſſe honeſtum & honore dignū. Hæc res non videtur ſatis à Doctoribus explicata. 53 *Obiectio*

Reſpondeo tamen, Id quod vile eſt, non eſſe quidem per ſe expetendum, aut honeſtum: poſſe tamen ſub alia conſideratione, honeſti rationem induere. Primò, Si ſpectetur vt eſt, congruens noſtræ conditioni: honeſtum enim eſt amplecti ſibi congruentia. In hac tamen congruentia non conſiſtit totum bonum & honeſtum humilitatis: nō enim per ſe eſt magnæ laudis vilem vilia amplecti, quòd hæc ipſi congruant. Itaque adhuc vlterior ratio formalis requiritur, reſpectu cuius prior illa ſe habeat inſtar fundamenti quaſi materialiter. Secūdò igitur, Id quod vile eſt, ſeu amplecti vilia, poteſt honeſti rationem induere, vt eſt profeſſio quædam ſeu teſtificatio noſtri nihili, qua profitemur nos ex nobis nihil boni habere, nihil poſſe, nihil eſſe: & conſequenter omne bonum noſtrum eſſe ex Deo, ad ipſum veluti auctorem omnia referenda, in ipſum omnem laudem & honorem, qui nobis tribuitur, refundendum. Hoc ipſo enim quo noſtram vtilitatē profitemur, tacitè etiam ſignificamus omne bonum noſtrum Deo aſſignandum. Sub hac igitur ratione vilia & probroſa ſunt obiectum humilitatis, quatenus nimirum per illa noſtram ſortem, & tacitè diuinam in nos benignitatem teſtamur: quod ſanè honeſtum eſt, & valdè laudabile; tum quia eſt profeſſio veritatis, maximè in vita neceſſariæ: iuxta illud, *Noſce teipſum*: tum quia id redūdat in honorem Dei, vt dictum eſt. *Reſponſ.* *Quomodo illud obiectum ſit expetendū & honeſtum.*

Quartò, Hinc patet, humilitatem ſic rectè definiri: *Humilitas eſt virtus inclinans nos ad noſtram vtilitatem ſignis vel factis profitendam. Signis* ſiue internis, ſiue externis; vt locutione ſpirituali, vel corporali ſubmiſſione corporis, proſtratione humi, genuflexione, &c. *Factis*, vt homilibus obſequiis, humili loco, humili ſodalitio, &c. 54

Nec obſtat, quòd humilitas non ſolùm inclinet in hanc profeſſionem, vt procedit ab ipſius ſuppoſito, ſed etiam amet illam vt procedit ab alio, & auerſetur quod illi eſt contrarium: (humilis enim non ſolùm ſe ipſe vilipendit, & variis modis ſuam vilitatem teſtatur: ſed etiam gaudet & amat contemni ab aliis, & laudari dolet) Hoc, inquam, non obſtat: quia virtus bonum ſui obiecti amat, non ſolùm in ſuo ſuppoſito, ſed etiam in quouis alio, & vbicumque illud inuenerit, quamuis primariò in illud inclinet, vt à proprio ſubiecto procedit.

Iuxta hanc definitionem facilè eſt omnes ſupradictos actus humilitati aſſignare, & oſtendere quomodo ab ea procedant. in omnibus enim illis eſt profeſſio ſuæ vilitatis, vel certè inclinatio & amor in illam, iuxta modum nunc explicatum.

Quintò, Colligitur humilitatem eſſe virtutem valdè excellentem. Primò, Quia inclinat ad ſubiiciendum nos Deo in omnibus, & noſtris ſuperioribus tamquam Dei inſtrumentis. Cùm enim incli- 55 *Excellentia humilitatis.*

inclinet generatim ad omnia, quibus noſtram vilitatem reſtamur, maximè inclinat in hanc ſubiectionem, per quam vniuerſaliùs noſtrum gradum profitemur. Hoc modo intelligendus eſt diuus Thomas articulo 4. cùm excellentiam humilitatis in eo conſtituit, *quòd ordinationi iuſtitiæ legali ſaciat hominem bene ſubiectum in vniuerſali quantum ad omnia, cùm qualibet alia virtus moralis id faciat ſolum quantum ad aliquam materiam ſpecialem.* Secundò, Quia, vt dictum eſt, eo ipſo, quo profitemur noſtram vilitatem, & nihil boni nos habere ex nobis, implicitè teſtamur omne bonum noſtrum eſſe à Deo: & ita Deum honoramus.

Itaque humilitas inclinat ad quoſdam actus, qui tacitam continent religionem, cùm implicitè Deum honorent, etſi non ex formali affectu religionis procedant. ſicut enim actus Religionis primariò & formaliter continent profeſſionem diuinæ excellentiæ, ſecundariò verò & quaſi materialiter profeſſionem noſtræ vilitatis, &, vt ita dixerim, infirmitatis: ita è contrario præcipuus actus humilitatis (qui eſt vilipenſio ſui & veluti annihilatio coram diuina maieſtate) continet formaliter & primariò profeſſionem noſtræ vilitatis, ſecundariò verò & ex conſequenti, profeſſionem diuinæ excellentiæ. Tertiò, Denique ſignum excellentiæ virtutis huius eſt, quòd Philoſophi eam non agnouerint. Non enim intellexerunt, niſi fortè perpauci, quo modo homo nihil ex ſe boni, ſed ſolùm defectum & malum habeat: & quo modo omne bonum ex liberali Dei munere dependeat.

56 Aduerte tamen, hanc virtutem non eſſe præſtantiorem theologicis, quia hę proximè nos Deo coniungunt. neque religione, quia præſtātius eſt Deum colere, eique honorem & reuerentiam exhibere, quàm ſuam abiectionem profiteri, & cohibere ſe ab inordinato affectu excellentiæ. *Comparatio eius cum aliis virtutibus.* Ob eamdem cauſam non eſt præſtantior obedientiâ, quia hæc benè ordinat affectum ad totam legem, illum legi conformans: neque Iuſtitia legali, quia vel hæc non diſtinguitur ab obedientia, vt ſuprà lib. 2. cap. 1. dubit. 3. oſtenſum eſt: vel ſi diſtinguitur, reſpicit bonum commune, & ad omnia, quæ ad bonum commune pertinēt, rectè nos ordinat. Humilitas verò non conformat nos formaliter legi, neque intendit bonum commune, ſed facit hominem benè ſubiectum Superiori, & ordinationi tum legis tum Iuſtitię legalis, vt diuus Thomas ar. 5. in corp. indicat. Eſt tamen præſtantior fortitudine & temperantia, vt docet Caiet. ar. 5. ſub finem, ex ſententia D. Thomæ, quia in illa maius bonum rationis cernitur. reddit enim humilitas hominem ſubditum & patulum bono rationis, non in hac vel illa materia, ſed vniuersè: quod eſt præſtantius quàm rectè ſe habere circa pericula mortis vel voluptates tactus. Ob camdem rationem videtur etiam præſtantior Iuſtitia particulari, etſi Caietanus diſſentiat. Notandum tamen has virtutes nō poſſe exactè inter ſe comparari, cùm habeant proprias excellentias diuerſorum generum, quibus ſe mutuò excedunt, & exceduntur. vnde quæ vna ratione videtur præſtantior, altera eſt inferior.

57 Incitamenta humilitatis præcipua ſunt tria. *Incitamenta humilitatis.* Primum, Ratio veritatis. hæc enim ſi ad eius libellam nos appenderimus, quodammodò ad humilitatem nos cogit. Quis enim dum ſuam vilitatem, prauitatem, imbecillitatem, ſuumque nihilum intuetur, ſe magni æſtimare queat? vt ſuprà ex D. Bernardo oſtenſum eſt. *1. Profeſſio veritatis.*

Secundum, Exemplum Chriſti, qui etſi omnium eſſet ſummus, tamen in natura humana fuit humillimus. Matth. 11. *Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde.* *2. Exemplum Chriſti.* Vbi allicit omnes ad ſuam capeſſendam diſciplinam, ex eo quòd cùm ipſe ſit mitis & humilis, conſequens etiam eſt, vt eius diſciplina, eiuſque iugum ſuaue ſit & onus leue: mitis enim & humilis aſpera & intolerabilia non imponit. D. Auguſtinus lib. 14. de ciuit. cap. 13. *Nunc in ciuitate Dei & ciuitati Dei in hoc ſeculo peregrinanti maximè commendatur humilitas, & in eius rege, qui eſt Chriſtus, maximè prædicatur.: contrariúmque huic virtuti elationis vitium in eius aduerſario, qui eſt diabolus, maximè dominari Sacris litteris edocetur.* Hæc humilitas mirificè elucet in tota eius vita & paſſione, tamquam in abſoluto quodam exemplari. Vnde meritò Eccleſia in Collecta dicit, *Deus, qui ad imitandum humilitatis exemplum, Saluatorem noſtrum carnem ſumere & crucem ſubire feciſti, &c.*

Dices, Non videtur Dominus verè humilis fuiſſe interno iudicio, ſed ſolùm externa conuerſatione. *Obiectio. An Dominus fuerit humilis interno iudicio.* humilitas enim ſupponit iudicium vilitatis & imperfectionis ſui: atqui Dominus non poterat ſe vilem aut imperfectum iudicare. Confirmatur ex diuo Bernardo ſermone 42. in Cantic. *Ipſe*, inquit, *ſe exinaniuit, ipſe ſe humiliauit non neceſſitate iudicij, ſed noſtri charitate. poterat nimirum vilem ſe & contemptibilem demonſtrare, ſed planè non reputare, quoniam ſciebat ſeipſum. Voluntate proinde humilis fuit & non iudicio, qui talem ſe obtulit, qualem eſſe neſciuit: magis autem placuit minimum reputari, qui ſe ſummum non ignorabat.*

Reſpondeo, Dupliciter poſſe quempiam ſe vilem & contemptibilem iudicare. *Dupliciter poteſt quis ſe vilem iudicare.* Primò, Abſolutè, vt cùm quis iudicat ſe eſſe peccatorem, poſſe peccare, eſſe dignum probro & ſupplicio. Secundò, Ex parte, & ſecundùm quid, nimirum conſideratis iis quæ præcisè à ſe, & non à Deo habet. Priore modo humanitas Chriſti non iudicabat ſeipſam vilem, quia ſciebat ſuam excellentiam, quam ex vnione Verbi habebat, & ratione illius ſe omni honore eſſe dignam. Hoc modo intelligendus eſt Bernardus cùm ait, Dominum non fuiſſe humilem iudicio, ſed affectu. Vnde paulò pòſt ſubdit: *Non enim quo modo ego vel tu inuenimus nos in veritate dignos dedecore & contemptu, dignos omni extremitate & inferioritate, dignos etiam ſupplicits, dignos plagis: non, inquam, ita & ille; quæ tamen omnia expertus eſt quia voluit, tanquam humilis corde.*

Altero modo poterat ſe vili, imò nihili reputare. Sciebat enim illa illuminatiſſima humanitas ſe nihil ex ſe boni habere, ſed omne ſuum bonum à diuinitate prouenire: imò ſi à diuinitate, eiuſque donis deſereretur, ſe relapſuram repentè in ignorantiam, pronitatem peccandi, atque adeò in peccatum, & poſſe damnari: ſubtracto quoque influxu illo ſubſtantifico, quo conſeruatur, ſe in ſuum nihilum redituram. Itaque hac ratione diuinitati ſe profundiſſimè ſubmiſit, eique omne ſuum bonum acceptum refert, in eam omnem

honorem & gloriam ſibi exhibitam refundens. Ex ſimili conſideratione eſt humilitas in ſanctis Angelis, & Beatis. Vnde & coronas ſuas mittunt ante thronum, dicentes: *Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata ſunt*; vt Apocal. 4. dicitur. Verùm ſicut Chriſti humanitas antecellit omnibus cognitione diuinitatis, & conſequenter charitate; ita etiam cognitione ſui, & dependentiæ, quà ipſa cum omnibus donis ſuis à Deo dependet; ac proinde etiam vera humilitate, quam etiam præ omnibus declarauit, humiliando ſe vſque ad mortem crucis, & ad omnes illas indignitates quas Iudæi intulerunt.

58 Tertium, Quia humilitas eſt fundamentum virtutum. *Virtutum*, inquit D. Bernardus libro 5. de conſideratione, in fine, *bonum quoddam & ſtabile fundamentum eſt humilitas.* D. Auguſtinus libro 1. de verbis Domini, ſerm. 10. *Cogitas magnam fabricam conſtruere celſitudinis, de fundamento prius cogita humilitatis.* Et infrà: *Hoc in te fode fundamentum humilitatis, & peruenies ad faſtigium charitatis.* Diuus Baſilius Conſtitut. monaſtic. capite 17. dicit *humilitatem eſſe θησαυροφυλάκιον virtutum*, quo virtutes tutiſſimè cuſtodiamus. Eſt fundamentum virtutum; non quidem directè & principaliter; (ſic enim ſola fides eſt ſupernaturaliū virtutum fundamentum, iuxta illud Apoſtoli ad Hebræos 11. *Credere enim oportet accedentem ad Deum quia eſt.*) ſed indirectè & diſpoſitiuè. Indirectè quidem, quatenus remouet virtutum impedimentum, quod eſt ſuperbia. Diſpoſitiuè verò, quatenus facit hominem Deo ſubditum, ac paratum ad eius gratiæ influxum recipiendum, qui eſt virtutum ſemen, origo, & conſeruatio.

3. Quia virtutum fundamentum.

Vtrumque inſinuat D. Iacobus in ſua Epiſtola cap. 4. *Deus*, inquit, *ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Si Deus illis reſiſtit: non ergo dat illis gratiam. Impedit igitur ſuperbia influxum diuinæ gratiæ: & conſequenter virtutum ſtudium, quod ſine auxilio gratiæ conſtare nequit. Humilitas verò influxum illum attrahit, excipit, & colligit. Vnde D. Auguſtinus ſerm. 27. de verbis Domini: *Confluit aqua ad humilitatem vallis, denatat de tumoribus collis.* & ſerm. 157. de tempore: *Videte magnum miraculum. altus eſt Deus, erigis te, & fugit à te: humilias te, & deſcendit ad te. quare hoc? quia excelſus Dominus, & humilia reſpicit vt attollat: alta, id eſt ſuperba, de longè cognoſcit vt deprimat.* vide eumdem de ſancta virginitate, cap. 39. Præterea humilitas ſicut facit vt homo ſeipſum vilipendat, ita etiam omnia terrena parui facit æſtimari: atqui æſtimatio terrenorum maximè impedit ſtudium virtutis: tollit igitur humilitas virtutum impedimentum. Denique ſola humilitas euadit omnes diaboli laqueos, quibus totum mundum plenum vidit beatus Antonius, per quos virtutes eliduntur & perimuntur. habet autem hoc, partim quia ſubiicit hominem Deo, facitque illum niti in omnibus diuino auxilio, partim quia affectum auocat ab omnibus illis, quorum obiectu diabolus tentationes ſolet excitare.

DVBITATIO VIII.

Quid ſit ſuperbia, & quomodo ab aliis vitiis diſtinguatur. Item de nimia ſui abiectione.

D. Thomas q. 162.

HVmilitati opponuntur duo extrema vitia; 59
Superbia, per exceſſum; & nimia *ſui abiectio*, per defectum.

Superbia dicitur à *ſuper* & *eo*: quòd ſupra ſuam menſuram eat, iuxta illud Pſal. 130. *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.*

Definitur à D. Auguſtino lib. 14. de ciu. cap. 3. *Definitio.*
Quid eſt, inquit, *ſuperbia, niſi peruerſa celſitudinis appetitus?* & à Proſpero ſententia 292. *Superbia eſt amor excellentiæ propriæ*, nempe inordinatus.

Peruerſam celſitudinem vocat, non quæ in ſeipſa, ſed quæ reſpectu appetentis peruerſa ſit; eò quòd ipſi non congruat. Vnde cùm dicitur, *peruerſa celſitudinis appetitus*, idem valet ac ſi diceretur, *appetitus peruerſe excellendi.* ſuperbus enim appetit excellere, ſed peruerſo modo, id eſt, qui ſit contra rectam rationem. vnde & ipſe appetitus peruerſus eſt. Si enim obiectum eſt prauum, etiam appetitio eius praua eſt.

Sed difficultas eſt quo modo excellentia hic accipiatur, abſolutè an relatè, id eſt, vtrùm ſuperbia ſit appetitus excellendi abſolutè, an ſolùm præcellendi aliis. Martinus, vt refert Caietanus, putat, ſuperbum ſolùm appetere præcellere aliis, vnde definit ſuperbiam *amorem excellentiæ deſpectiua*, id eſt, quo ita amat excellere, vt alios præ ſe contemnat. Sed verius eſt, ſuperbiam ad hoc non eſſe reſtringendam, vt rectè oſtendit Caietanus. Poteſt enim quis eſſe ſuperbus, etſi nemini explicitè ſe præferat. Superbia enim eſt æquare ſe maioribus, & non ſolùm illis ſe præferre; quamuis implicitè in actu ſuperbiæ ſemper aliqua contineatur prælatio. Effert enim ſe ſupra ſe, ac conſequenter ſupra alios eiuſdem ſortis: vnde fit vt quotieſcumque ſe cum æqualibus confert, ſe illis etiam expreſsè præferat. ſed de implicita illa prælatione hîc non eſt quæſtio. explicita verò non habet locum niſi in quibuſdam actibus. Itaque obiectum ſuperbiæ adæquatum, eſt *excellentia in genere*, vt extendit ſe ad excellentiam abſolutam & relatiuam, ab vtraque tamen per ſe abſtrahens; ſicut obiectum Metaphyſicæ eſt ens communiter ſe habens ad abſolutum & relatiuum, vt inquit Caietanus.

60 *Qualis excellentia.*

Excellentia in genere eſt obiectum ſuperbiæ.

Dices, Etiam quædam alia vitia ſpectant excellentiam tamquam obiectum. *Præſumptio*, in functionibus: inclinat enim ad functiones, quæ proprias vires ſuperant: *ambitio*, in dignitatibus & honoribus, tendens ad dignitates proportionem ſubiecti excedentes: denique *cenodoxia* in fama & gloria. Virtus quoque *magnanimitatis* in iiſdem rebus magnitudinem & excellentiam ſpectat: inclinat enim ad excellentes functiones, ad excellentes dignitates & honores, ad excellentem famam & gloriam, vt patet ex dictis ſuprà lib. 3. c. 2. dubit. 5. Quo modo ergo ab his diſtinguitur ſuperbia, cùm hæc quoque excellentiam ſpectent & pro obiecto habeant?

Quomodo ab aliis vitiis diſtinguatur.

Reſpondeo, Superbiam ab iſtis vitiis diſtingui, *Reſpons.*

gui, quòd ipſius obiectum ſit in genere excellentia perſonæ: iſtorum verò excellentia non perſonæ, ſed functionis, vel dignitatis, vel famæ, applicata nimirum ratione excellentiæ & magnitudinis ad certam materiam. Quod vt meliùs intelligatur,

61 *Tripliciter ſuppoſitum comparatur ad virtutem & vitium.*

Notandum eſt, perſonam poſſe tripliciter ad virtutes & vitia comparari. Primò, vt ſubiectum. Secundò, vt obiectum. Tertiò, vt menſuram obiecti, ſiue vt terminum commenſurationis illius, quæ in obiecto ſpectatur. Primus modus eſt communis omnibus virtutibus & vitiis. Perſona enim ſeu ſuppoſitum ſe habet ad omnia tamquam ſubiectum; cùm ipſa nihil ſint aliud quàm bona vel mala diſpoſitio ſuppoſiti ad ſuum opus. Tertius modus eſt communis reſpectu omnium virtutum & vitiorum, in quibus medium conſtituitur in obiecto ex ordine ad proprium ſuppoſitum; vt in temperantia, quæ inclinat ad cibum & potum ſecundùm eam menſuram, quæ congruit ſuppoſito: & in magnanimitate, quæ inclinat ad magnas virtutum functiones; tamen iuxta menſuram propriæ perſonæ. præſumptio verò inclinat ad magnas functiones, ſed ſupra perſonæ menſuram. intemperantia ad cibum & potum, ſed ſuppoſito non commenſum. Secundus modus eſt proprius ſuperbiæ & humilitatis, hæc enim reſpiciunt ſuum ſuppoſitum per modum obiecti. ſuperbia enim intendit illius exaltationem, humilitas depreſſionem. Vnde in definitione ſuperbiæ ſignatè dicitur *Excellentia propria*, id eſt, quę primò & per ſe circa perſonam conſideretur. Confirmatur, quia per ſuperbiam ipſa perſona ſeſe inflat & extollit, & ſi quid in operibus externis magni vel ſplendidi faciat, huc refert, nimirum vt ipſa magni fiat. Itaque generatim excellentia perſonæ eſt obiectum ſuperbiæ: præſumptionis verò obiectum eſt excellentia operis: ambitionis excellentia in dignitate: & inanis gloriæ in famæ opinione.

Naſcuntur ex ſuperbia.

Aduerte tamen, hæc vitia non ita diſtingui à ſuperbia, quin ipſius ſint fructus qui ea ipſa naſcantur, eámque ſupponant. Nam ea inordinato appetitu excellentiæ perſonæ fit vt quis aggrediatur opera præſumptuoſa, & ad magnas dignitates honoréſque ſupra ſuam proportionem adſpiret. Ideò enim hæc appetuntur, vt ipſum ſuppoſitum excellens videatur. itaque ex affectu ſuperbiæ procedunt, & ad illius finem ordinantur: & ſic ad ſuperbiam pertinent, ſaltem tamquam actus imperati, ex natura rei illi maximè coniuncti. Magnanimitas manifeſtè à ſuperbia diſtinguitur; tum quia non appetit principaliter magnitudinem perſonæ, ſed operis; tum quia magnitudinem illam non appetit, niſi ſecundùm præſcriptum rectæ rationis, & commenſionem ad proprium ſubiectum; quorum vtrumque contrario modo ſe habet in ſuperbia.

62 *Fundamentum ſuperbiæ.*

Porrò vt natura & functiones ſuperbiæ meliùs intelligantur, Notandum eſt, quod ſicut humilitas ſupponit conſiderationem ſuæ imperfectionis, & ex ea oritur, ita ſuperbia conſiderationem ſuæ perfectionis (ſub qua intellige quidquid vllo modo ad excellentiam facit) & ex hac conſideratione naſcitur. Dum enim quis ſuam perfectionem conſiderat, diſſimulatis imperfectionibus, & non aduertit ſe illam à Deo habere, videtur ſibi multò excellentior quàm reuera ſit: ſicut & merces præſtantiores videntur emptoribus, quando vitia non conſiderant. Nam purum bonum multò eſt excellentius quàm imperfectionibus permixtum. Hinc naſcitur amor illius excellentiæ apprehenſæ, quo illa placet homini, & homo propter illam ſibi plus quàm oportet: ex his verò æſtimatio ſui, qua pluris ſe facit quàm oportet. Atque hic eſt primus ſuperbiæ actus in animo completus. Sicut enim primus actus humilitatis eſt vilipenſio ſui: ita primus ſuperbiæ eſt magnipenſio ſui, qua quis ſeipſum æſtimat ſupra id quod eſt: qui actus non conſiſtit in ſolo iudicio vel apprehenſione, ſed etiam in affectu, quo erga ſe tanquam quid magnum afficitur, & talem quodammodò ſe facit, qualem apprehendit. Vnde ſuperbus dicitur ſeipſum inflare, tumefacere, exaltare: quia quantum in ſe eſt, affectu & apprehenſione, vt affectui ſeruit, maiorem ſe facit & celſiorem quàm reipſa ſit. Dixi, eſſe *primum actum completum*, quia affectio illa voluntatis, quæ præcedit hanc æſtimationem, non eſt actus completus, à quo quis dicitur ſuperbire & ſe eleuare; ſed eſt inclinatio interna ad actum completum. ſicut inclinatio Religionis ad cultum Dei nō eſt actus completus Religionis, ſed ipſe actus colendi. eſt igitur hic ordo actuum animi. Primò, Eſt conſideratio perfectionum coniuncta cum defectu conſiderationis imperfectionum, & dependentię à Deo. Secundò, Apprehenſio maioris excellentiæ quàm inſit. Tertiò, Amor illius, ſeu ſimplex complacentia. Quartò, Æſtimatio ſui ex illa apprehenſione & amore orta. Amor enim accedens illi apprehenſioni, facit excellentiam maiorem videri & pluris æſtimari.

Primus actus completus ſuperbiæ.

Hæc igitur æſtimatio ſui eſt Primus actus ſuperbiæ completus, & fundamentum ceterorum qui ſuperbiæ tribuuntur.

Secundò, Hinc ſequitur, vt æſtimet ſe dignum & idoneum rebus magnis, ſuamque menſuram excedentibus.

Tertiò, Vt inordinatè appetat dignitates, & alia quæ ad excellentiam pertinent, tamquam ſibi congruentia.

Quartò, Vt ab aliis quoque velit magni fieri, honorari, & laudari.

Quintò, Si videat id ſe non obtinere, indignatur, iraſcitur, dolet.

Sextò, Conferendo ſe aliis, cenſet ſe meliorem, doctiorem, potentiorem, &c. vnde & alios contemnit. & quæ ab aliis fiunt paruipendit. Ad ſuos enim defectus clauſos habet oculos, & ad ſuas perfectiones apertos: contrario verò modo gerit ſe in iis quæ ſunt proximi. Hinc fit vt ſua pluris æſtimet, & præferat rebus proximorum, & ſeipſum perſonæ proximi.

Septimò, Recuſat ſe ſubiicere Superioribus, quaſi id ipſo ſit indignum: perſuadens ſibi, ſe illis eſſe prudentiorem, & meliùs ſeipſum gubernaturum.

Octauò, Recuſat etiam ſe Deo ſubiicere, apprehendens illud tamquam ſit contra ſuam dignitatem, &c. volens ſuo arbitratu viuere, quaſi Deo opus non habeat. Hi actus huius vitij & hoc ferè ordine ab illo procedunt.

Ex dictis colligitur, hoc vitium eſſe ſpeciale. 63 *Eſt vitium ſpeciale.*
habet enim ſpeciale obiectum per quod à ceteris diſtinguitur, vt oſtenſum eſt; & ſpeciales functiones, quas modò recenſuimus. quadam ta-

Generale tamen cauſalitate. men ratione poteſt dici vitiũ generale, nimirum poteſtate cauſandi, quatenus ea ſuperbia quoduis peccatum naſci poteſt. Id autem fieri poteſt dupliciter, vt explicat D. Thomas art. 2. Primò, Directè, vt ſi quis peccet eo fine vt videatur excellens & neminem curare, neminem timere. tunc enim directè ex affectu ſuperbiæ illud peccatum imperatur. Secundò, Indirectè, & quaſi per accidens, ſcilicet remouendo prohibens, quatenus ſemel per ſuperbiam diuina lege, qua à peccando prohibebatur, abiecta, veluti remoto fræno, facilis eſt homo in quoduis peccatum ruere, iuxta illud Ieremiæ 2. *Confregiſti iugum, rupiſti vincula, dixiſti, Non ſeruiam.* priore modo peccatum eſt ex contemptu; hoc verò ex affectu voluptatis, commodi, honoris, &c. His adde, quadam ratione poſſe dici generale eſſentia & attributione: quia omne peccatum tacitam quamdam ſuperbiam continet ipſo opere: magna enim eſt præſumptio, audere Deum offendere, & veluti contra ſe laceſſere, non timere fulmen maledictionis, non curare præſentem maieſtatem. Simili modo omne peccatum eſt quidam Dei contemptus interpretatiuus.

Directè. *Indirectè.*

64 Alterum vitium humilitati oppoſitum eſt *inordinata ſui abiectio*. Humilitas enim etſi inclinet ad ſui abiectionem, non tamen quouis modo, ſed prudenter, nimirum, cum iis circumſtantiis, quibus debet. debet enim ita fieri vt non redundet in iniuriam ſtatus, vel officij quod geris, vel talenti quo præditus es, aut in eorum incommodum quibus prodeſſe potes vel debes. Si ergo aliqua talis circumſtantia deſit, erit vitiũ humilitati oppoſitum per defectum, quatenus nimis parum tuam dignitatem & excellentiam curas: vt ſi Sacerdos ſubiiciat ſe iudicio ſæculari: ſi Superior flexis genibus petat veniam ab inferiore: ſi Epiſcopus præponat ſibi Sacerdotem vel Diaconum, &c.

Quomodo opponatur humilitati. Dices, Talis abiectio ſui videtur opponi humilitati per exceſſum: nimiùm enim ſe humiliat.

Reſpondeo, Humilitatem dupliciter poſſe conſiderari. Primò, Quatenus refrænat appetitum excellentiæ, & hoc modo *ſuperbia* ei opponitur per exceſſum, nimia verò *abiectio* per defectum. Sicut enim ſuperbia nimiùm appetit ea, quæ ad excellentiam pertinent, ita nimia ſui abiectio nimis parum. Humilitas verò inter hæc extrema medium rationis tenet. Secundò, Quatenus inclinat ad ea, quibus ſuam vilitatem profitetur. hoc modo nimia ſui abiectio opponitur humilitati per exceſſum, ſuperbia verò per defectum. quamuis deformitas ſuperbiæ magis conſiſtat in nimio excellentiæ appetitu, quàm in humiliтans defectu.

An pertineat ad puſillanimitatem. Nec obſtat quòd nimia ſui abiectio videatur pertinere ad puſillanimitatem, quæ opponitur non propriè humilitati, ſed magnanimitati: quia ſi fiat ex nimio affectu ad ſe dimittendum, opponitur humilitati: ſi verò ex nimia honoris, tanquam rei nimis magnæ, fuga; opponitur magnanimitati, & pertinet ad puſillanimitatem. quale autem hoc ſit peccatum, patet ex dictis libro 3. c. 3. dubit. 3. æſtimandum enim eſt ex iniuria quæ fit ſtatui, & incommodo quod ſequitur, &c.

DVBITATIO IX.

De ſpeciebus ſuperbiæ, & quale peccatum ſit ſuperbia.

D. Thomas art. 4. & ſeqq. quæſt. 162.

DIuus Gregorius lib. 23. Moralium c. 7. quatuor ſpecies ſuperbiæ conſtituit. *Quatuor*, inquit, *ſunt ſpecies, quibus omnis tumor arrogantium demonſtratur: cùm bonum aut à ſemetipſis habere ſe æſtimant, aut ſi ſibi datum deſuper credunt, pro ſuis ſe hoc accepiſſe meritis putant, aut certè cùm iactant ſe habere quod non habent, aut deſpectis ceteris, ſingulariter videri appetunt habere quod habent.* Ratio harum ſpecierum eſt. Superbia conſiſtit in eo quòd homo ſe æſtimet excellentiorem quàm reuerà ſit: hoc autem fieri poteſt tripliciter. Primò, Si putet ſe eſſe cauſam ſui boni: magni enim refert ad excellentiam, ſi ſua induſtria vel meritis bonum illud ſit conſecutus. Secundò, Si putet ſe habere bonum, quod non habet. Tertiò, Si putet ſe habere tam excellenti gradu, vt id, quod eſt in ceteris, quaſi nihili reputet reſpectu boni ſui. Et quidem ſi putet ſe cauſam ſui boni, vel cenſet ſe cauſam illius phyſicam, (v.g. ſe induſtria, ingenio & labore ſuo id comparaſſe, cùm aliunde acceperit) & ſic erit prima ſpecies: vel cauſam meritoriam, & ſic erit ſecunda ſpecies. Si putet ſe habere bonum, quod non habet, vel in eo ſitam excellentiam, quæ non eſt, & inde ſe extollat, erit tertia ſpecies. Denique ſi putet ſe illud habere tam excellenti gradu, reſpectu aliorum, vt illorum bona non videantur ipſi cum ſuo poſſe conferri, erit quarta ſpecies. 65

Ratio iſtarum ſpecierum.

An ſeriò debeat iudicare. Vbi aduerte, non eſſe neceſſarium ad iſtas ſpecies, vt quis apud animum ſuum ſeriò iudicet ſe bona à ſe habere, aut ſuis meritis abſque Dei gratia obtinuiſſe: (ſic enim deberet eſſe hæreticus) ſed ſatis eſt vt apprehendat illa tamquam ſua & à ſe dependentia, abſque formali iudicio, & ſimul non conſideret quo modo illa acceperit. tũc enim poterit ſe ita gerere, & in animo ſe extollere, ac ſi ſola ſua induſtria haberet: vt patet in paupere, qui alienis opibus affatim fruens, non aliter ſe effert, quàm ſi eſſent ſuæ, vel ſua induſtria partæ. quia non meminit, vel certè non aduertit eſſe beneficium alterius, quamuis expreſsè id non neget, nec contrarium iudicet.

Dices, Si indignus affectet Doctoratum vel Epiſcopatum propter dignitatem, committit peccatum ſuperbiæ, & tamen in nulla dictarum ſpecierum; ſimiliter ſi tanti Doctoratum iam obtentum faciat, vt malit peccare mortiferè quàm illum gradum perdere. 66 *Obiectio.*

Reſpondeo, Priorem modum pertinere ad tertiam ſpeciem. Dum enim adſpirat ad gradũ, quo eſt indignus, intumeſcit de bono quod non habet: quia effert & gerit ſe tamquam idoneum cùm ſit ineptus. De altero modo reſpondet Caietan. eum non comprehendi ſpeciebus enumeratis, eò quòd in illo non ſit inordinatio ex parte obiecti, ſed ſolùm ex parte appetentis: ſpecies autem iſtæ ſunt aſſignatæ ex parte obiecti. Poſſet tamen referri ad tertiam ſpeciem: quia qui tanti facit gradum, tribuit illi excellentiam, quam reuerà non habet. Sicuti cùm diues ſeſe effert propter diuitias

rias

tias, & parem facit aliis ſapientia vel ſanctitate conſpicuis, tribuit ſibi per diuitias ſua æſtimatione quod non habet in veritate.

Poſſunt ſingula quatuor modis exerceri.

67 Notandum eſt, ſupradictas ſpecies ſingulas poſſe quatuor modis exerceri. Primò, Si æſtimes bonum tuum iuxta aliquam iſtarum ſpecierum in animo tuo, & ibi te extollas, verbi gratia, te illud induſtria tua paraſſe, vel ex meritis habere, vel illud maius eſſe quàm ſit, vel ceteris te per hoc longè præſtare.

Secundò, Si velis vt ita etiam æſtimetur in animo alterius.

Tertiò, Si cuneris illud ipſum opere declarare: vt ſi ita te opere externo geras, ita loquaris, ac ſi illud bonum tali modo, tali gradu ac perfectione haberes.

Quartò, Si aduertens te tali modo non habere, optes ſaltem ita habere vt inde te poſſis extollere & gloriari: item ſi deſideres id aliis eſſe perſuaſum. vide aliqua in hanc ſententiam apud Toletum lib. de ſeptem peccatis mortalib. cap. 4.

Quale peccatum ſit.

68 Quod ad alteram partem dubitationis attinet, quale peccatum ſit ſuperbia: D. Thomas art. 5. docet ex genere ſuo eſſe peccatum mortiferum; & art. 6. docet eſſe grauiſſimum peccatorum. Sed hoc intelligendum eſt de ſuperbia in gradu completo, quæ omnem humilitatem & ſubiectionem excludit; vt cùm quis tantum ſeſe effert, vt nolit etiam Deo & legi diuinæ eſſe ſubiectus, qualis eſt in diabolo, & in hominibus quibuſdam peſſimis.

Superbia completa.

Hæc ſola eſt ſuperbia completa: quia quamdiu homo vult manere Deo ſubiectus, adhuc habet aliquid humilitatis; ac proinde ſuperbia eius eſt adhuc imperfecta.

Grauiſſimum peccatorum.

Dicitur grauiſſimum peccatorum, non quòd inter omnes peccatorũ ſpecies ſit grauiſſimum, cùm odium Dei ſit grauius: ſed quia ad genus grauiſſimorum pertinet, nempe eorum in quibus auerſio à Deo eſt directè volita. Itaque dicitur grauiſſimum reſpectu eorum in quibus auerſio ſolùm cenſetur volita interpretatiuè; vt ſunt quæ ex ignorantia, infirmitate, vel alicuius boni temporalis amore committuntur: vt rectè D. Thomas art. 6. docet. Quòd autem auerſio directè ſit volita in ſuperbia, patet; quia nolle ſubiici Deo, eſt directè auertere voluntatem ab eius ſubiectione, & conſequenter ab eius obedientia & regimine, ac nolle habere ſuperiorem ac rectorem. Prouenit autem hæc auerſio ex amore peruerſæ excellentiæ, quam affectat per hoc, quod eſt eſſe planè liberum & ſui iuris: cui libertati repugnat omnis ſubiectio. itaque recuſat ſubiectionem, quatenus hæc repugnat excellentiæ libertatis, quam quærit. Poteſt etiam iſta auerſio prouenire ex ira in Deum, vel odio; ſicut ex iiſdem cauſis poteſt quis recuſare ſubiectionem alicuius Principis terreni.

Si verò loquamur de ſuperbia incompleta, hæc non ſemper eſt peccatum mortale, niſi quatenus nobis eſt cauſa alicuius peccati mortalis; verbi gratia, violandi alicuius alterius præcepti diuini, vel ſubtrahendi ſe ab obedientia Eccleſiæ aut alterius Superioris, vel in integrum, vel ex parte; quoad aliquod præceptum obligans ſub mortali: vel ſi fiat cum notabili iniuria aut contemptu proximi. Extra hos caſus ſuperbia ſolùm eſt peccatum veniale: vt docet Nauarr. cap. 23. num. 6. Toletus de peccatis mortal. cap. 4. Caietan. v. Superbia, & paſſim alij. nam in genere pluris ſe facere quàm oporteat, per ſe non eſt grauis inordinatio. Eſt tamen hoc peccatum valdè periculoſum; quia facilè parit contemptum aliorum, & inobedientiam erga Superiores, redditque hominem ineptum ad bonam inſtructionem capeſſendam, & ad functiones aliarum virtutum, quæ abſque humilitate vix fiunt.

Notandum eſt, Superbiam eſſe primum mundi peccatum: Eccleſiaſtici 10. *Initium omnis peccati eſt ſuperbia: qui tenuerit illam adimplebitur maledictis, & ſubuertet eum in finem.* Et Tobiæ 4. *Superbiam nunquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas; in ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio.* nam primum peccatum fuit Luciferi, qui peccauit ſuperbia, diuinam ſimilitudinem peruersè appetendo. Colligitur Iſaiæ 14. & Ezechielis 28. à peccato autem Luciferi reliqua manarunt tum in alios Angelos, qui etiam primò ſuperbia creduntur peccaſſe; tum in genus humanum, cuius etiam primum peccatum ſuperbia fuit, vt communiter Theologi tradunt. 69

Nec obſtat quòd 1. ad Tim. 6. *cupiditas omnium malorum radix* dicatur: non enim vult Apoſtolus cupiditatem opum, de qua ibi loquitur, eſſe primum peccatum generis humani; ſed ex hac cupiditate omne genus peccati committi poſſe, & pleraque in genere humano reipſa committi, vt ſuprà lib. 2. cap. 47. dub. 8. oſtenſum eſt. 70

Notandum Secundò, Superbiam à D. Gregorio lib. 31. Moralium cap. 31. non annumerari aliis vitiis capitalibus, ſed poni reginam & matrem omnium vitiorum, propter vniuerſalem eius influentiam, quam habet in omnia vitia; & quia interpretatiuè in omni vitio includitur; vt ſuperiori dubitatione oſtenſum eſt. Vnde Gregorius loco citato, *Tentantia*, inquit, *vitia, quæ inuiſibili contra nos prælio regnanti ſuper ſe ſuperbiæ militant, alia more ducum præeunt, alia more exercitus ſequuntur.* Et infrà: *Ipſa namque vitiorum regina ſuperbia, cùm deuictum plenè cor ceperit, mox illud ſeptem principalibus vitiis, quaſi quibuſdam ſuis ducibus deuaſtandum tradit.* Rurſum infrà: *Radix cuncti mali ſuperbia; prima autem eius ſoboles, ſeptem nimirum principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur.* A quibuſdam tamen, vt à Caſſiano lib. 5. c. 1. numeratur inter vitia capitalia, eáque octo ſtatuuntur: ſed modus Gregorij eſt magis receptus.

Notandum Tertiò, Eadem eſſe ex parte noſtra 71 ſuperbiæ remedia, quæ humilitatis adiumenta; præcipua tamen ſunt hæc ſeptem. Primum eſt, Conſideratio ſuæ vilitatis & miſeriæ tum in anima, tum in corpore; quæ tanta eſt, vt vtrumque nihil videatur aliud quàm omnis miſeriæ & mali lacuna: in corpus enim influit omnis miſeria corporalis; in animum, omnis ſpiritualis. Vnde merito quiſque ſibi dicat illud Eccleſiaſtici 10. *Quid ſuperbis terra & cinis?*

Secundum, Conſideratio magnitudinis diuinæ, ad quam omnia ſunt inſtar nihili. Item perfectionis Angelicæ, & quàm modica ſint omnia noſtra ad illorum excellentiam.

Tertium, Quàm imperfecta ſint & vilia ex quibus ſuperbimus. Quid enim ſunt diuitiæ? lutum, mixtura terræ & aquæ. Quid ſcientia? opinio. Fama? ventus. Gloria? fumus. Vita vniuerſa? vapor ad modicũ parens: modica ſcintilla ad com-

mouendum cor noſtrum. *Omnis caro fœnum; & omnis gloria eius quaſi flos agri*, Iſaiæ 40. Hæc tria inſinuat D.Thomas art.5.ad 1.

Quartum, Omnia bona, quæ habemus, eſſe Dei, gratis ab eo accepta, & precariò poſſeſſa: vnde & aufert illa quando placet.

Quintum, Superbiam eſſe vitium diabolicum, & notam eorum qui ad ipſum pertinent, id eſt, ciuitatis diaboli, qui dicitur *rex ſuper omnes filios ſuperbiæ*, Iob 41. Vnde Apoſtolus 1. ad Timotheum 3. vetat ordinari neophytum; *ne in ſuperbiam elatus, in iudicium incidat diaboli*: apertè inſinuans, ſuperbiam eſſe diaboli vitium. E contrario humilitas eſt propria virtus Chriſti, & eorum qui ad Chriſtum pertinent; de qua re vide D.Auguſtinum lib.14.de ciuit. cap. 13. vbi docet duas illas ciuitates, ſocietatem nimirum iuſtorum & impiorum, & duos ipſarum duces, Chriſtum & diabolum, his notis potiſſimùm, ſuperbia & humilitate, diſtingui.

Sextum, Superbiæ nocumenta; vt, quòd Deus ſuperbis reſiſtat, ſuperbos diſperdat & humiliet: vt benè explicatur Eccleſiaſtici 19. & plurimis conſtat Scripturæ exemplis: vt in Lucifero & ſociis, in primis parentibus, in Pharaone, in Dathan & Abiron, in Saule, in Roboam, in Sennacherib, in Nabuchodonoſor, in Holoferne, in Aman, in Antiocho, in Herode, &c. Item quòd diuinas inſpirationes impediat, & cetera, quæ ſuprà inſinuauimus, de quibus videri poteſt Caſſianus lib. 12. cap. 17. Tantum enim malum eſt ſuperbia, vt Deus ad illam curandam permittat interdum hominem cadere in alia peccata, vt agnita ſua miſeria humilietur. Vnde D. Auguſtinus loco citato, *Audeo*, inquit, *dicere ſuperbis eſſe vtile cadere in aliquod apertum manifeſtúmque peccatum, vnde ſibi diſpliceant, qui iam ſibi placendo ceciderant; ſalubriùs enim Petrus ſibi diſplicuit quando fleuit, quàm ſibi placuit quando præſumpſit. Hoc dicit & ſacer Pſalmus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.*

Septimum, Exercitium operũ humilium: contraria enim contrariis optimè curantur. Vide Caſſianum ſuprà cap.32.& 33.

DVBITATIO X.

De gradibus humilitatis, & ſuperbiæ.

D.Thomas q. 161. art.6.

72 GRadus humilitatis variis modis aſſignari poſſunt. Primò, Ex parte obiecti, cui ipſa ſe ſubiicit; ſic Gloſſa in illud Matth.3. *Sine modò; ſic enim decet nos implere*, &c. conſtituit tres gradus. Primus eſt, Subdere ſe maiori, & non præferre ſe æquali. Secundus eſt, Subdere ſe æquali, nec præferre ſe minori. Tertius eſt, Subiicere ſe minori. Primus, inquit, eſt ſufficiens; ſecundus abundans; in tertio eſt omnis iuſtitia. Per primũ ſubiicimus nos omnibus Superioribus tam ſecularibus quàm Eccleſiaſticis, debitam obedientiam illis præſtantes. Cum æqualibus verò ſocialiter & æquabiliter viuimus, nolentes illis præferri, aut maiores videri, nec ad noſtrum ſenſum aut modum eos pertrahere.

Tres gradus humilitatis ex parte obiecti.

Per ſecundum ita nos æqualibus ſubiicimus, vt eos nobis in animo præferamus, eos honoremus, honoratiorem locum libenter cõcedamus, & facilè in rebus honeſtis nos ipſis accommodemus.

Per tertium præponimus nobis inferiores, tum interiùs in animo; tum etiam exteriùs, quando id decorè fieri poteſt, libenter profitendo illos nobis doctiores, ſanctiores, &c.

His opponuntur tres gradus ſuperbiæ. Primus eſt, Præferre ſe minoribus, non ſimpliciter, ſed cum ſupercilio & contemptu, quaſi nihil ſint reſpectu noſtri, vel indigni quibuſcum agamus. Secundus eſt, Præferre ſe æqualibus, nec poſſe cum eis pacificè viuere, niſi ipſi ſe nobis in omnibus accommodent. Tertius eſt, Præferre ſe etiam maioribus, vel ſaltem illis ſe æquare: vt ſi diaconus velit præcedere presbyterum, presbyter Epiſcopum, diſcipulus magiſtrum.

Tres gradus ſuperbiæ his oppoſiti.

Secundò, Aſſignari poſſunt humilitatis gradus iuxta naturalem ordinem actionum, quibus ad perfectiſſimum humilitatis actum aſcẽditur. Hoc modo à D. Anſelmo lib. de ſimilitudinibus à cap. 99. vſque ad 108. ponuntur ſeptem gradus, quos ſigillatim ibidem explicat. 73

Primus eſt, Cognitio ſui, nimirum quoad peccata & defectus culpabiles. Hæc cognitio eſt humilitatis fundamentum, vt ſuprà oſtẽſum eſt. Secundus eſt, Dolor de ſuis peccatis, & imperfectionibus. Tertius, Confeſſio illorum, nempe, non ſolùm in Sacramento, ſed etiam cùm rogatur à Superiore, & aliàs quando ratio dictat. Nolle enim culpam fateri, ſignum eſt arrogantiæ. Quartus, vt non ſolùm fateamur nos peccaſſe, ſed vt etiã velimus id ab aliis credi. Quintus eſt, vt patienter feramus hoc de nobis dici. quidam enim ſemetipſos ſatis iudicãt, inquit Anſelmus, & culpam fatentur; ſed ferre nequeunt vt tale quid ab aliis dicatur, vel ab aliis vituperentur. Sextus, Patienter ferre ſe pro ſua culpa contemptum tractari, vel puniri. Septimus eſt, Deſiderare culpam in nobis vindicari, & de eo gaudere. Ille enim perfectiſſimè pro culpa ſe humiliat, qui non ſolùm ſe culpabilem & dignum punitione fatetur, & pœnam ſine murmuratione ſuſtinet; ſed etiam ipſam punitionem amat.

Septem gradus humilitatis ex parte functionum.

Gradus ſuperbiæ his aduerſi, contrario modo ſunt ſtatuendi. Sicut enim bonum procedit conſtituendo, ita malum deſtruẽdo: id autem quod in cõſtructione eſt vltimum, in deſtructione eſt primum: v.g. in domo conſtruenda, à fundamento proceditur ad culmen; in deſtruenda, à culmine ad fundamentum. Itaque primus gradus eſt, Etiãſi conſtet de peccato, nolle tamen ob id puniri. Secundus, Impatiẽter ferre punitionem. Tertius, Impatienter ferre ſi ab aliis dicatur te deliquiſſe. Quartus, Agere vt alij non credant te peccaſſe. Quintus, Si nolis fateri, præſertim Superiori, tuam culpam. Sextus, Nullum ſignum doloris oſtendere. Septimus, Si peccatum tuum defendas tamquam bonum factum.

Septem gradus ſuperbiæ illis reſpondentes.

Tertiò, Statui poſſunt ſecundùm ordinem, quo humilitas ab interioribus ad exteriora progrediens primò moderatur animum in maioribus, deinde in minoribus, donec ad minima quæque pertingat. Hoc modo D. Benedictus in Regula cap. 7. duodecim gradus diſponit. Primus eſt, Dei timorem habere præ oculis; & memorẽ eſſe omnium, quæ ipſe præcepit. Secundus eſt, Delectari implere non ſuam voluntatem, ſed diuinam. Tertius eſt, Pro Dei amore, omni obediẽtia ſe ſub 74

12 Ratione exercitiorum quorum ſequuntur.

ſe ſubdere maiori. Quartus eſt, In duris & aſperis non recedere ab obedientia, ſed amplecti præſidium patientiæ. Quintus eſt, Prauas cogitationes, & mala à ſe in occulto commiſſo, humiliter Superiori confiteri. Sextus eſt, Ad omnia ſe indignum & inutilem iudicare. Septimus eſt, Omnibus ſe inferiorem & viliorem non ſolùm lingua pronũtiare, ſed etiam intimo cordis affectu credere. Octauus, Accommodare ſe communi regulæ, ſingularitate vitata. Nonus eſt, Seruare taciturnitatem vſque ad interrogationẽ. Decimus, Non eſſe facilem aut promptum ad riſum. Vndecimus, Pauca verba & rationabilia loqui, non clamoſa voce. Duodecimus eſt, Non ſolùm corde, ſed etiam corpore humilitatem vbique præ ſe ferre, inclinato in terram aſpectu.

75 *Ratio iſtorum graduum.* Ratio horum graduum eſt: Ad perfectam humilitatem, præſertim Religioſorum, de qua in Regula D. Benedicti eſt ſermo, tria requiruntur. 1. Vt hominem benè ſubiiciat Deo; quod fit 1. Per Dei timorem: qui eſt primus humilitatis Chriſtianæ gradus, omnibus maximè neceſſarius, vtpote totius vitæ Chriſtianæ fundamentum. 2. Per ſtudium implendæ non ſuæ, ſed diuinæ voluntatis: quod fit gradu ſecundo. 2. Vt hominem faciat benè ſubditum ſuis Superioribus, quod fit quatuor gradibus ſequentibus. Primùm enim oportet vt Superiori ſuam voluntatem per obedientiam ſubiiciat, quod fit tertio gradu. 2. Vt in hoc, quod ſemel Deo & Superiori promiſit, ſit firmus, ita vt propter dura & aſpera ab obediẽtia non recedat: quod fit gradu quarto. 3. Vt etiam in ceteris, quæ ad conſcientiã pertinent, à Superiore, tamquam Dei locum tenente, dirigi velit. ad hoc eſt gradus quintus, quo quis arcana conſcientiæ ſuæ illi vult patefacere. 4. Vt medicinam à Superiore adhibitam humiliter excipiat, & ſeruet; nec ſua prudẽtia aut induſtria in via ſpiritali vllo modo fidat. quod fiet, ſi defectibus ſuis benè expenſis ſe ad omnia indignum & inutilem iudicet: qui eſt gradus ſextus. 3. Requiritur vt benè illum ordinet ad proximos, tum quoad internam æſtimationem; quod fit gradu ſeptimo, dum quis ſe omnibus viliorem ex animo credit: tum quoad externam conuerſationem: quod fit quinque gradibus ſequentibus, quibus exteriora noſtra ad humilitatem formantur. 1. In accommodando ſe in iis, quæ vitam communem attingũt, ceteris, & vitanda ſingularitate. 2. In taciturnitate & ſeruando ſilentio. 3. In vitando riſu, & aliis ineptæ lætitiæ ſignis. 4. In vitando multiloquio, & elatiori voce in loquendo. 5. In modeſtia aſpectus. Paulò aliter hæc explicat diuus Thomas, ſed nonnihil intricatè. noſtra explicatio conſentit omnino cum ea, quam inſinuat D. Bernardus gradu 10.

76 *Gradus ſuperbiæ 12. illis oppoſiti.* Idem D. Bernardus, tractatu de gradibus humilitatis, conſtituit duodecim gradus ſuperbiæ, prædictis humilitatis gradibus directè oppoſitos, quos etiam pulcherrimè explicat. 1. eſt Curioſitas. 2. Leuitas animi. 3. Inepta lætitia 4. Iactantia. 5. Singularitas. 6. Arrogantia. 7. Præſumptio 8. Defenſio peccatorum. 9. Simulata confeſſio. 10. Rebellio. 11. Libertas peccandi. 12. Conſuetudo peccandi. Procedunt autem hi gradus contrario ordine, nimirum humilitatis ædificium deſtruendo, ob cauſam ſupradictam. vnde primus opponitur duodecimo, eumque euertit; ſecundus vndecimo; tertius decimo; quartus nono; & ſic deinceps.

Primus eſt, *Curioſitas*; quæ conſiſtit in hoc, quòd quis huc illuc vago aſpectu circumſpiciat, cupidus omnia videndi & audiendi, *Si videris*, inquit Bernardus, *monachum, de quo priùs bene confidebas, vbicumque ſtat, ambulat, ſedet, oculis incipientem vagari, caput erectum, aures portare ſuſpenſas; è motibus exterioris hominis interiorem immutatum agnoſcas.* Adfert exemplum Dinæ, quæ ſua curioſitate perdidit virginitatem. *1. Curioſitas.*

Secundus eſt, *Leuitas animi.* Hæc in eo conſiſtit, quòd quis ſit facilis ad iudicandum de aliorum factis, & ad ſuam ſententiam de illis proferendam; ad quiduis effutiendum, ad facilè aliis contradicendum, ad ſua ſine fine tuenda. Vide de hoc pulcherrima apud D. Bernardum. *2. Leuitas animi.*

Tertius eſt, *Inepta lætitia.* Naſcitur ex proſperis ſucceſſibus, & ex eo quòd homo non conſiderat ſua mala, ſed ſolùm bona, læta, & ſuæ vanitati conſentanea. *Illum*, inquit Bernardus, *qui eiuſmodi eſt, aut numquam, aut raro gementem audies, aut lacrymantem videbis; in ſignis ſcurrilitas, in fronte hilaritas, vanitas apparet in inceſſu. Pronus ad iocum, facilis ac promptus in riſum*, &c. Deinde dicit eum eſſe ſimilem veſicæ vento inflatæ, quæ puncto perforata dum ſubinde ſtringitur, varios crepitus emittit, &c. *3. Inepta lætitia.*

Quartus eſt, *Iactantia.* Qui ad hunc gradum conſcendit, *plenus eſt ſermonibus*; inquit Bernardus, *& coarctat eum ſpiritus vteri ſui. Eſurit & ſitit auditores, quibus ſuas iactitet vanitates, quibus omne quod ſentit, effundat, quibus, qualis & quantus ſit, innoteſcat. Inuenta autem occaſione loquendi, ſi de litteris ſermo exoritur, vetera proferuntur & noua, volant ſententiæ, verba reſonant ampulloſa. Præuenit interrogantem, non quærenti reſpondet; ipſe quærit, ipſe ſoluit, & verba collocutoris imperfecta præſcindit*, &c. Eòdem pertinet libenter de ſuis rebus, quæ aliquam admirationem vel commendationem habere videntur, loqui vel audire. *4. Iactantia.*

Quintus eſt, *Singularitas*; cùm ſcilicet aliquis agit aliqua vltra communia, vt præ ceteris æſtimetur. Huc pertinet, teſte Antonino p. 2. tit. 3. cap. 3. §. 8. ſi in ſermone vtaris verbis peregrinis & obſcuris; in diſputatione nouas ſecteris opiniones; in tractatione cum aliis de rebus agendis, diſcrepes à communi iudicio aliorum, vt aliis doctior, ſubtilior, prudentior videare. *5. Singularitas.*

Sextus eſt, *Arrogantia*; qua quis ſibi plura tribuens quam habet, aliis ſe præſtantiorẽ æſtimat ſcientiâ, virtute, nobilitate, aliave re, quæ inter homines ſit in pretio. Hic quidquid de ſe laudatum agnouerit, non ignorantiæ aut beneuolentię laudatoris, ſed ſuis meritis adſcribit. *6. Arrogantia.*

Septimus eſt, *Præſumptio*, qua quis ad omnia ſe parem æſtimat, & multa ſupra vires audet. *Qui enim*, inquit D. Bernardus, *aliis ſe præcellere putat, quo modo non plus de ſe quàm de aliis præſumat? Primus in conuentibus reſidet, in conciliis primus reſpondet, non vocatus accedit, non miſſus ſe intromittit, reordinat ordinata, reficit facta. Quidquid ipſe non fecerit aut ordinauerit, nec rectè factum, nec pulchrè exiſtimat ordinatum; iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.* *7. Præſumptio.*

Octauus eſt, *Defenſio peccatorum.* ſub qua etiam friuolas excuſationes, quas procaciter quis prætendit, intellige. *Multis verò modis*, vt inquit Ber- *8. Defenſio peccati.*

nardus, *ſunt excuſationes in peccatis. aut enim dicit, qui ſe excuſat, Non feci: aut feci quidem, ſed benè feci: aut ſi malè, non multum malè: aut ſi multum male, non mala intentione.*

9. Simulata confeſſio. Nonus eſt, *Simulata confeſſio*, nempe cùm quis manifeſtus peccati vel conuictus, & videns excuſationi non eſſe locum, fatetur delictum, & etiam fortaſſe exaggerat, præ ſe ferens magna ſigna doloris & emendationis, vt hac ratione exiſtimetur humilis & verè pœnitens. Glorioſa enim res humilitas, qua ipſa quoque ſuperbia palliare ſe appetit, ne vileſcat. Hæc hypocriſis ſic deregitur: *Cuius ſimulata confeſſio eſt*, inquit Bernardus, *vna vel leui contumelia, vel exigua pœna interrogatus, iam humilitatem ſimulare, iam ſimulationem diſſimulare non poteſt: murmurat, frendet, iraſcitur: nec in quarto ſtare humilitatis, ſed in nonum ſuperbiæ gradum corruiſſe probatur.*

10. Rebellio. Decimus eſt, *Rebellio*, id eſt, nolle Superioribus obedire, mandata eorum paruipendere. Oritur hic gradus ex priore: vbi enim ſimulatio pœnitentiæ retecta fuerit, videns ſe hac ratione non poſſe honorem ſuum tueri, ad impudentiam ſe conuertit, & tantò deteriùs, quantò deſperatiùs in decimum gradum Rebellionem corruit: quique priùs latenter arrogans fratres contempſerat, iam patenter inobediens etiam magiſtrum contemnit.

11. Libertas peccandi Vndecimus eſt, *Libertas peccandi.* excuſſo enim Superioris, quem timebat, iugo, & fratribus, quos reuerebatur, remotis, quantò ſecuriùs, tantò liberiùs ſua deſideria implet.

12. Conſuetudo peccandi. Duodecimus eſt, *Conſuetudo peccandi*: cùm quis reiecto penitùs Dei timore, in omne genus peccati ſe præcipitat, & in eo continuat, donec eum praua conſuetudo penitus conſtringat. *Poſtquam*, inquit Bernardus, *terribili Dei iudicio prima flagitia impunitas ſequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur, concupiſcentia reuiuiſcit, ſopitur ratio, ligat conſuetudo; trahitur miſer in profundum malorum, traditur captiuus tyrannidi vitiorum; ita vt carnalium voragine deſideriorum abſorptus, ſuæ rationis diuiniquæ timoris oblitus dicat inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus.* Qui plura de his deſiderat, videat D.Bernardum. Hoc ſolùm addam, iſtos duodecim gradus poſſe ad tres reuocari. nam in ſex primis eſt contemptus fratrum; in quatuor ſequentibus contemptus Superioris; in duobus poſtremis contemptus Dei; vt notat ideo Bernardus gradu 10.

DVBITATIO XI.

De ſtudioſitate & curioſitate.

D. Thomas quæſt.166.167.

77 *Studioſitas.* S*Tudioſitas* eſt virtus ſecundum diuum Thomam, quæ affectum & ſtudium cognoſcendi iuxta rectæ rationis normam temperat. Proxima *Materia eius.* huius materia non eſt ipſa per ſe cognitio; (hæc enim non eſt libera, nec eget vlla moderatione vt in ſe ſit qualis eſſe debet) ſed ſtudium cognoſcendi: hoc enim eſt actus liber, elicitus vel imperatus à voluntate, & rationis moderatione indigens vt ſit actus virtutis. Nam *ſtudium* cognoſcē- *Studium.* di nihil eſt aliud quam vehemens animi applicatio ad aliquid cognoſcendum; quæ applicatio fit per voluntatem. huius enim eſt reliquas potentias, quarum liberum eſt exercitium, ad ſuas functiones applicare, iiſque ad ſuum finem vti. In iſta autem applicatione duo actus continentur; affectus ſciendi, & conatus. Affectus eſt in voluntate, & vocatur vſus actiuus: nam per ipſum velle, potentiæ actiuè applicantur. Conatus, in ipſis potentiis cognitiuis, & dicitur vſus paſſiuus, vel formalis; quo ipſæ potentiæ intrinſecè & formaliter applicantur ad ſuum opus. Nihil enim eſt aliud quam ipſe actus cognitionis, vel certè productio eius, vt voluntati ſubeſt: vt colligitur ex 1.2.quæſt.16 art.1. Itaque ſtudium hoc loco continet & vſum actiuum, quo voluntas actiuè potentias cognitiuas ad ſuas functiones applicat; nimirum oculos ad legendum, aures ad audiendum, phantaſiam ad imaginandum & apprehendendum, intellectum ad conſiderandum & iudicandum: & vſum paſſiuum, nimirum actus iſtarum potentiarum vel actuum productiones, vt vſui actiuo ſubſunt, ab eoque dependent, & moraliter informantur; hi enim propriè ſtudium dicuntur.

Officium igitur huius virtutis eſt, Primò, Moderari appetitum ſciendi, vt quis non velit plura 78 *Officium huius virtutis.* aut altiora ſcire, quàm ipſius conditioni & capacitati conueniat; nec pluris faciat ſcientiam, quam oportet, præponendo illam virtuti, aut rebus ad ſalutem neceſſariis; ſed vt illam æſtimet & amet in ſuo gradu.

Secundò, Moderari ipſum ſtudium, & conatum animi in acquirenda ſcientia, vel ea vtenda, rectæ rationis regulam illi imponendo; nimirum vt ſtudeamus ea diligentia, qua oportet, & eo fine, quo oportet, & illis rebus, quibus oportet, illis adminiculis, illis etiam locis & temporibus, quibus oportet.

Tertiò, Non ſolùm refrænare affectum & moderari ſtudium; ſed etiam interdum vtrumque impellere & incitare: nempe quando quis ob laborem coniunctum, ſtudium ſibi neceſſarium vel congruum refugit, vel in eo languidè ſe gerit, vel ſi congrua adminicula non adhibeat. Et quia hoc pleriſque accidit. (plures enim in rebus neceſſariis vel vtilibus addiſcendis deficiunt quàm excedunt) ideò hæc virtus potiùs ab impellendo quàm à refrænando dicitur.

Ex his colligitur, hanc virtutem, qua parte refrænat affectum ne nimiùm in ſcientiarum ſtu- 79 *Eſt annexa temperantiæ & quodammodo fortitudini.* dium feratur, annexam eſſe temperantiæ; cuius munus eſt moderari affectum ne nimiùm in voluptates corporis effundat: magna enim eſt voluptas cognitionis; vnde & *omnes homines naturaliter ſcire deſiderant*, Ariſtotele teſte: itaque oportuit hunc affectum aliqua virtute temperari & veluti cohiberi, ne modum excedat. qua verò contra laborem impellit, poſſe reduci ad fortitudinem. Opus enim eſt aliquo animi robore ad difficultates ſtudiorum ſuperandas; quod robur non debet alteri virtuti aſſignari quàm huic; quia ordinatus ſciendi affectus ad illud ſufficit.

Studioſitati duo vitia opponuntur, *Curioſitas* 80 & *Negligentia*, illa per exceſſum, hæc per defectum.

Curioſus generatim dicitur, qui maiorem cu- *Curioſus.* ram circa rem aliquam inutilem cognoſcendam, vel efficiendam, vel comparandam adhibet, quàm ratio poſtulet. ſic dicimus aliquem curioſum in

veſti

veſtibus, in ſupellectile, in ſermone, in rebus peregrinis conquirendis, in arte ſua, & ſimilibus. Itaque *curioſitas* generatim denotat ſuperfluam diligentiam circa res inutiles, vel qualitatem earum, minimè neceſſariam. Propriè verò locum habet in ſtudio & amore cognitionis nihil ad nos pertinentis: nimirum cùm quis ſuperfluam diligentiam adhibet vt aliquid ſciat, quod nihil ad ipſum ſcire attinet, vel quod captum ipſius ſuperat, idque affectu ſolius cognitionis. tales enim propriè curioſi dicuntur, vt ſunt qui res alienas ſcire cupiunt & inueſtigãt, tantùm vt illas ſciant. Quòd ſi non affectu cognitionis, ſed operationis ſcire conentur; verbi gratiâ, vt aliis noceant, vel ſibi conſulant, non erit propriè curioſitas, nec illi dicentur curioſi. Vnde patet, non omnem inordinatum affectum ſciendi, nec omnem exceſſum in ſtudiis eſſe curioſitatem: ſed illum, qui tendit in ipſam ſcientiam propter ſe, maximè in eam, quæ eſt homini inutilis.

[illegible]

81 Et quia omnis ferè noſtra cognitio parui eſt momenti, ſi in ſola ſpeculatione maneat, nec ad vſum vitæ, vel ad rectè viuendum, Deumque cognoſcendum adhibeatur; ideò curioſi etiam dicuntur, qui cognitionem aliquam philoſophicam, vel etiam Theologicam quærunt, vt in ſola ſterili ſpeculatione ſiſtant. vnde diuus Auguſtinus lib. de vera religione cap. 29. ait: *Non fruſtrà & inaniter intueri oportet pulchritudinem cœli, ordinem ſiderum, candorem lucis, dierum & noctium viciſſitudines, lunæ menſtrua curricula, anni quadrifariam temperationem quadripartitis elementis congruentem, tantam vim ſeminum, ſpecies numeróſque gignentium, & omnia in ſuo genere modum proprium naturámque ſeruantia. in quorum conſideratione non vana & peritura curioſitas exercenda eſt; ſed gradus ad immortalia & ſemper permanentia faciendus.* Vbi apertè diuus Auguſtinus talem cognitionem curioſam vocat.

Obiectio.

Dices, Talis cognitio, v. g. Phyſica vel Matheſis, eſt virtus intellectus: ergo per ſe appeti poteſt: ergo illam per ſe appetere, & in illa ſiſtere, non eſt curioſitas.

An cognitio philoſophica ſit per ſe appetenda.

Reſpondeo, Non eſſe curioſitatem, ſaltem vitioſam, illam per ſe appetere, modò æſtimetur in ſuo gradu, ſeu non pluris quàm oportet: ſecus verò ſi ita appetatur & quæratur quaſi in ea magna quædam felicitatis portio conſiſtat; ſicut fit à vanis hominibus & philoſophis ethnicis. Item ſi ſic quæratur vt Dei vel rerum ad ſalutem pertinentium cognitio vel cura negligatur. Hoc igitur modo in illa ſiſtere curioſitatis eſt.

Addo, etiamſi æſtimetur in ſuo gradu, nec ita quæratur vt neceſſaria ad ſalutem prætermittantur, tamen appetitum & ſtudium ſciendi propter nudum ſcire non eſſe laude dignum; ac proinde neque opus virtutis: ſed pertinere ad quamdam curioſitatem, ſi non malam, at certè adiaphoram. Nec refert quòd ſcientiæ dicantur virtutes; quia non ſunt virtutes ſimpliciter quæ hominem reddant probum, ſicut iuſtitia, temperantia, fortitudo: ſed ſecundùm quid; quia perficiunt intellectum ad ſuas operationes, & in ordine ad proprium obiectum. alioquin inter bona naturalia & adiaphora cenſendæ ſunt, ſicut viuere, ſentire, intelligere, propter quæ nemo laude vel vituperio dignus eſt, etſi hæc per ſe ſint expetenda. Vnde patet, curioſitatem eſſe, ſi quis maiorem partem cogitationum & curarum ſuarum in hac tanta vitæ breuitate & incertitudine in illas expendere velit, niſi ad meliorem vſum referantur: quia reverà tanta temporis & induſtriæ iactura non ſunt per ſe dignæ. & hæc videtur mens D. Auguſtini.

Neque ſolùm in cognitione intellectus, ſed etiam in notitia ſenſuum curioſitas locum habet, nimirum, cùm quis appetit videre, audire, olfacere, guſtare, tangere, ſciendi, iudicandi, vel diſcernendi causâ, ea, quorum notitia ad ipſum nihil attinet. 82

Curioſitas ſenſuum.

Dico *ſciendi* vel *iudicandi causâ*: quia ſi non causâ notitiæ, ſed voluptatis, quæ ex ipſa re percipitur, vel actionis, videre, vel alio ſenſu apprehendere quid velis; non erit propriè curioſitas; ſed poterit eſſe alterius generis peccatum, vel etiam quid adiaphorum: vt ſi muſicam audire velis, non vt iudices de vocibus, ſimphonia vel alia re ſimili, ſed vt voluptatem auribus capias. Simile eſt in aliis ſenſibus, etiam in tactu; aliud enim eſt tangere causâ noſcendi, vt diſcernas inter calidum & frigidum, humidum & ſiccum, durum & molle, elatum & depreſſum, aliaſque qualitates tactiles & figuras: aliud voluptatis causâ. Itaque ſenſuum vſus pertinet ad curioſitatem, quatenus ordinatur ad nudam notitiam, & diſcretionem ſenſibilium; nec per illum quæritur voluptas illa, quam ipſa res per ſe affert cuius ſignum eſt, quòd ex curioſitate non minùs ea quæ offendunt, quàm quæ delectant, ſentire volumus. Vnde facile eſt diſtinguere vtrùm aſpectus vel contactus ad libidinem, an ad curioſitatem attineat.

Si cupias ſenſu percipere non causa notitiæ, ſed voluptatis, vel actionis.

Peres, Quale peccatum ſit curioſitas. 83

Quale peccatum.

Reſpondeo, Per ſe ſolùm eſſe veniale: quia non eſt magna inordinatio quòd homo appetat ſcire quæ ad ſe non pertinent, aut ſuperfluam in huiuſmodi rebus operam ponat, modò neceſſaria non negligat. Ratione tamen circumſtantiarum poteſt eſſe mortale.

Quando ſit mortiferum.

Primò, Ratione prohibitionis; vt ſi tale quid legere, audire, ſpectare ſit prohibitum. vt ſi quis legat libros vetitos: ſi ſpectet duella, vel ludos ſpectari vetitos: ſi velit audire vel cognoſcere quæ dicuntur in confeſſione, abſque conſenſu pœnitentis: ſi Religioſus exeat monaſterium vt audiat Ius ciuile, vel Medicinam: ſimiliter ſi Sacerdos vel beneficiarius habens Dignitatem vel Perſonatum, eaſdem diſciplinas publicè audiat; & ſunt hi tres ipſo facto excommunicati, ſi per duos menſes continuent; vt patet ex cap. Non magnopere. 3. & cap. Super ſpecula. 10. Ne clerici vel Monachi negot. ſæcul. & cap. 1. eodem, in Sexto. Non tamen peccant ſi iſti priuatim ob bonum finem huiuſmodi diſciplinis vacent. Crediderim quoque, aſpectum duelli vel alterius ſpectaculi prohibiti non eſſe mortale peccatum, ſi quis caſu aliquo ex occulto ſpectet; ac proinde talem non eſſe excommunicatum per Concilium Tridentin. ſeſſ. 25. cap. 19. vbi ſpectatores duellorum excommunicantur: quis talis inter ſpectatores non cenſetur. nam ſpectatores vocari non ſolent, niſi qui in publico ſe exhibent, & ſua præſentia ſpectaculum cohoneſtant: & aliàs pœnæ ſunt reſtringendæ.

1 Ratione prohibitionis.

Secundò, Ratione materiæ, idque tripliciter: vel enim materia eſt per ſe illicita; vt ſi contineat occultum pactum cum dæmone, vt ſunt omnia 84

2 Ratione materiæ.

 magica,

magica,& pleraque aſtrologica, chiromãtica, hydromantica, & ſimilia ad prædictiones futurorũ, vel patefactionem occultorum pertinentia: hæc enim propriiſſimè dicuntur *curioſa*: quia omnino ſuperuacanea, plena ſuperfluis curis & vanis imaginationibus; de quibus Actor. 19. *Multi ex iis, qui fuerant curioſa ſectati, contulerunt libros, & combuſſerunt eos coram omnibus.* Vel materia eſt periculoſa, vtpote inductiua in peccatum: hoc modo lectio curioſa de rebus amatoriis poteſt eſſe peccatum mortiferum, ob probabile periculum conſenſus. Similiter viſus & contactus curioſus. Vel eſt intellectui improportionata; vt ſunt myſteria fidei, quæ ſi quis ingenio ſuo ſcrutari velit, & de illis iudicium ferre, erit mortifera curioſitas: qualis eſt in hæreticis, qui nihil volunt credere, niſi priùs à ſe examinatum deprehenderint ſuis phantaſiis conforme. Hanc curioſitatem vitare monemur Eccleſiaſtici 3. *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris*: nempe animo illa perfectè capiendi, aut de illis iudicandi, aut nimio ſtudio aut conatu, *ſed quæ præcepit tibi Deus illa cogita ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus.* Et infrà. *Multos quoque ſupplantauit ſuſpicio eorum, & in vanitate detinuit ſenſus eorum*, id eſt, multi decepti ſunt, & vani effecti, cùm putarent ſe capere quæ nón intelligebant. Græca hic paulò aliter habent, ſed ſenſus eódem redit. Huc etiam pertinet illud Prouerb. 25. *Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria*; & illud Apoſtoli ad Romanos cap. 12. *Non plus ſapere quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem: & vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei.*

3. Ratione mediorum. Tertiò, Ratione mediorum; vt ſi quis illicitis mediis notitiam aliquam parare velit: verbi gratia, arte notoria, vel magiſterio dæmonis. Item ſi non poſſis ſcire niſi alterum ad malum inducas; vt ſi velis ſcire arcanum alteri commiſſum, vel quod ipſe patefacere non poteſt, præſertim ſi iuramẽto prohibeatur. Si, vt ſpectes mira, alterum inducas vt magia vtatur, vel deſideres, vel conſentias vt vtatur. ſecùs ſi tibi non placeat ipſum iſta facere, nec poſſis impedire.

4. Ratione finis. Quartò, Ratione praui finis; vt ſi intentione decipiendi, vel alicui notabiliter nocendi aliquid ſcire velis. quamuis propriè tunc non ſit curioſitas, niſi materialiter; quia non affectu ſciendi quæritur notitia, ſed operandi.

5. Ratione incommodi coniuncti. Quintò, Ratione incommodi connexi; vt ſi ita alicui ſtudio minùs vtili incumberet, vt ea quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem diſcere vel exequi prætermitteret; vel ſi cum ſcandalo aliorum ſtudium aliquod tractaret.

Denique, Quandocumque appetitus ſciendi eſt illi cauſa committendi alicuius peccati mortiferi; quacumque ratione id fiat, eſt peccatum mortiferum.

85 *Alterum extremum negligentia.* Alterum extremum eſt *negligentia* ſtudiorum; quæ nihil eſt aliud quàm voluntaria omiſſio diſcendi illius, quod diſcere vel ſcire tenetur, vt ſi quis negligat diſcere articulos fidei, & alia ad ſalutem neceſſaria: ſi Medicus, Aduocatus, Parochus, Epiſcopus, negligant ea diſcere, quæ ſuum cuiuſque officium attingunt; ſi ſtudioſus negligat ſua ſtudia.

Quale peccatum. Eſt autem hæc negligẽtia per ſe, quatenus procedit ex tędio laboris, & defectu amoris ad cognitionem ſibi congruentem, peccatum veniale; ſæpè tamen poteſt eſſe mortale ratione materiæ, nimirum ſi ſub peccato mortali ad eam diſcendam, iure diuino vel humano erat obſtrictus. quòd ſi ſolùm ſub veniali tenebatur, erit veniale.

DVBITATIO XII.

De Modeſtia in motibus externis.

D. Thomas quæſt. 168.

MOdeſtia, à modo ſcientiæ quid deceret hominem appellata eſt, teſte D. Ambroſio libro 1. offic. c. 18. vel à modo noſtris motibus imponendo. Græci vocant *εὐταξίαν*. à Stoicis apud Ciceronem lib. 1. offic. ſic definitur: *Modeſtia eſt ſcientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur loco ſuo collocandarum.* Dicunt eſſe *ſcientiam*, quia virtutes omnes ſcientias eſſe putant, eò quòd prudentia eſt omnium bonarum actionum regula. Meliùs ſic definietur: *Modeſtia eſt virtus, externos motus & geſtus corporis ex præſcripto rectæ rationis temperans.* vel ſic: *Eſt virtus decorum in externis motibus & geſtibus ſeruans.* 86

Materia ergo huius virtutis eſt motus corporis 87
& geſtus exterior ſenſibus obuius; vt inceſſus, ſtatio, ſeſſio, motus capitis, contractio & explanatio vultus, membrorũ iactatio, vox, riſus, aſpectus. Vnde Cicero lib. 1. offic. *Ex oculorum obtutu, ſuperciliorum aut contractione aut remiſſione, ex mæſtitia, ex hilaritate, ex riſu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, & ſubmiſſione, ex cæteris ſimilibus facilè iudicabimus quid aptè eorum fiat, quid ab officio naturáque diſcrepet.* *Materia.*

Ratio eſt, Quia motus externi membrorum ſunt liberi; ac proinde ſubſunt rationis ordinationi. id autem quod ſubeſt rationis ordinationi, cùm rectè & prauè ordinari poſſit, eſt materia virtutis & vitij.

Forma verò quam huic materiæ modeſtia im- 88
primit, eſt congruentia ad perſonam ſpectatam, *Forma.* tum abſolutè, tum in ordine ad eos, cum quibus, vel coram quibus agitur, & ad locum, tempus, & negotia, de quibus agitur.

Primùm enim debent hi motus & geſtus ita fieri, vt congruant perſonæ, cuius ſunt. Decorum enim eſt, quod congruit naturæ rationali in eo, cui ineſt: ſeu quod ſecundùm rectam rationem congruit ei, cui decorum dicitur. Vnde Ambroſius lib. 1. cap. 19. *Hoc eſt*, inquit, *pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuique ſexui & perſonæ reddere.* Debet etiam congruenter fieri ad alios; quia pro diuerſitate perſonarum, quibuſcum agitur, diuerſo quoque modo tota conuerſatio & ratio agendi eſt moderanda. Similiter pro diuerſitate temporis & loci. Vnde Stoici modeſtiam in eo conſtituebant, vt omnia ſuis temporibus & locis agantur & dicantur: quod Cicero explicans, *Tanta*, inquit, *vis eſt & temporis & loci, vt ſi quis cùm cauſam ſit acturus, in itinere aut in ambulatione ſecum ipſe meditetur, non reprehendatur: at hoc idem ſi in conuiuio faciat, inhumanus videatur, inſcientia temporis.*

Officium igitur huius virtutis eſt iſta omnia 89
ſic moderari, vt congruant perſonæ, tum in ſe *Officium.* conſideratæ; tum vt habet ordinem & reſpectum ad circumſtantes, ad locum, tempus, & negotium præſens.

Et quidem quod ad greſſum, qualis eſſe debeat

beat in viro graui, docet luculentè Ambroſius l. 1. offic. cap. 18. vbi inter cetera ait: *Eſt etiam greſſus probabilis, in quo ſit ſpecies auctoritatis, grauitatiſque pondus, tranquillitatis veſtigium; ita tamen ſi ſtudium deſit, atque affectatio: ſed motus ſit purus ac ſimplex, (nihil enim fucatum placet) motum natura informet. Si quid ſanè in natura vitij eſt, induſtria emendet, vt ars deſit, non deſit correctio.* quod poſtremum in ceteris externis formandis tamquam regula eſt adhibendum.

Moderatio greſſus.

Moderatio vocis.

De voce c. 19. ſic ait: *Vox ipſa non remiſſa, non fracta, nihil fœmineum ſonans, qualem multi grauitatis ſpecie ſimulare conſueuerunt: ſed formam quamdam & regulam, ac ſuccum virilem reſeruans.* Et infra: *Vt mollicellum & infractum, aut vocis ſonum, aut geſtum corporis non probo: ita neque agreſtem aut ruſticum. naturam imitemur, eius effigies formula diſciplinæ, forma honeſtatis eſt.*

Moderatio orationis.

Oratio qualis eſſe debeat, ſiue in colloquiis, ſiue in tractatu ſeu concione, docet c. 22. his verbis. *In vtroque ſeruandum ne ſit aliqua perturbatio, ſed tanquam mitis & placidus, beneuolentiæ plenus & gratiæ, ſine vlla ſermo ducatur contumelia: abſit pertinax in familiari ſermone contentio.* Et infrà: *Diſceptatio ſine ira, ſuauitas ſine amaritudine, monitio ſine aſperitate, hortatio ſine offenſione.* Et infrà, qualis eſſe debeat oratio concionatoris: *Oratio ſit pura, ſimplex, dilucida, atque manifeſta, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, ſed non intermiſſa gratia.* Vide plura apud eundem ad huius virtutis officium pertinentia.

90 Ex quibus conſtat quanti hæc virtus ſit momenti, vtpote neceſſaria ad bonum nomen, ad proximi ædificationem, & ad amicitiam vitámq; communem. Nam vt idem Ambroſius cap. 18. ait: *Habitus mentis in corporis ſtatu cernitur. hinc homo cordis noſtri abſconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contrà grauior, & conſtantior, & purior, & maturior æſtimatur. Itaque vox quædam eſt animi, corporis motus.* Idem inſinuat illud Eccleſiaſtici 19. *Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus.* Denique in hac totum ferè externum decorum, & pulchritudo vitæ conſiſtit.

Poteſt à diuerſis virtutibus imperari.

91 Notandum tamen, hanc externam moderationem ex diuerſarum virtutũ affectu præſtari poſſe, eáque ratione ad diuerſas pertinere virtutes. Si enim externam modeſtiam præſtes, vt talem te foris exhibeas, qualem te intus eſſe putas, pertinebit ad virtutem veritatis: ſicut hypocriſis eſt aliud foris ſimulare, aliud animo gerere. Si id facias vt te aliis commodum, & ſuauem in conuerſatione exhibeas, erit officium amicitiæ, ſeu affabilitatis; ſi vt reuerentiam rebus ſacris habeas, erit officium religionis. Ratione tamen materiæ ſemper dicetur modeſtia: ad quam etiam formaliter pertinebit, ſi fiat affectu congruẽtiæ, quam habet ad ipſam perſonam, cui ineſt, cum circumſtantiis occurrentibus ſpectatam.

Vitia modeſtiæ oppoſita.
Per exceſſum.

92 Contra hanc virtutẽ peccatur per exceſſum & defectum. Per exceſſum, cùm plus agitur, quàm præſcriptum rationis habeat. Primò, Si externi motus vel geſtus communem modum excedant. hoc vocatur vulgò *petulantia* vel *inſolentia.* Secundò, Si alienum modum tibi non congruentem aſſumas; vt ſi Religioſus vtatur moribus aulicis. quò pertinet mollities quædam in voce, greſſu, geſtibus, quam D. Ambroſius ſæpè reprehendit.

Tertiò, Si fictò animo modum aliquem aſſumas, quod eſt hypocriſis. Ceterùm in his non eſt peccatum mortale, niſi ratione praui finis, vel ſcandali, vel alterius grauis nocumenti.

Per defectum.

Per defectum peccatur contra hanc virtutem, morum ruditate & ruſticitate: hæc per ſe non eſt peccatum niſi veniale; per accidens tamen mortale eſſe poteſt: v. g. ob ſcandalum vel offenſionẽ, cùm alij putant ſe tali ratione contemni.

DVBITATIO XIII.

De Eutrapelia.

D. Thomas q. 168. art. 2. 3. 4.

93 OMnes motus geſtúſque externi vel ſeriò fiunt, vel ludi iocíve causâ. *Seriò* fieri dicuntur, cùm non ad ludum vel iocum. *Ludus* propriè in factis, *iocus* in verbis eſt. Generatim tamen *ludi* nomine etiam *iocum* intelligimus: nam verbis quoque ludere dicimur, & ludere hominem, & in hominem.

Ludus.

Moderatio eorum, quæ ſeriò aguntur.

Si ſeriò agantur, eorum moderatio ad virtutẽ, quæ cõmuni nomine dicitur modeſtia, pertinet. Si ludi causâ, moderatio quidem ad modeſtiam pertinet; tamen vt ſit diſtinctio inter hanc modeſtiam, quæ eſt in ludicris, & illá, quæ in ſeriis, hæc proprio nomine vocari ſolet εὐτραπελία, & qui ea præditi, εὐτράπελοι, quaſi εὔτροποι, (vt Ariſtoteles libr. 4. Ethic. cap. 8. ait) id eſt, flexibili ac verſatili ingenio: quia dicta & facta quædam, dextrè ad recreationem animi conuertere norunt. Eſt igitur eutrapelia ſpecies modeſtiæ. Vnde definiri poteſt, vt ſit *modeſtia in ludicris:* vel hoc modo: *Eutrapelia eſt virtus qua ludis & iocis rationis modum imponit:* vel ſic; *quæ in ludicris decorum ſeruat.* aliter hoc nomine vtitur Apoſtolus ad Epheſ. 5. nimirum pro ſcurrilitate. facilis enim in iocis ad ſcurrilitatem lapſus.

Quid eutrapelia.

Materia eutrapeliæ.

94 Itaque materia huius virtutis ſunt *actiones ludicræ,* ſiue in factis, ſiue in dictis ſitæ: ſunt enim iſtæ actiones liberæ, vt conſtat, & per ſe non illicitæ, ſed indifferentes; ac proinde capaces ordinis recti vel praui, à ratione imponendi, in quo ratio virtutis & vitij conſiſtit. Quòd autem etiam viris grauibus tales actiones interdum illicitæ non ſint, patet: quia ſicut corpus fatigatur corporali labore, propter cõſumptionem ſpirituum, & membrorum exſiccationem; ita anima rebus ſeriis intenta fatigatur labore ſpiritali. cogitãdo enim attentè, cõſumuntur ſpiritus animales, quibus ipſa vtitur ad functiones, non quidem ipſius per ſe intellectus, ſed phantaſiæ, à quibus omnis functio intellectus dependet. Ipſum quoque cerebrũ incaleſcit & exſiccatur. vnde ſicut corpus eget quiete ad refectionem ſpirituum, & virium inſtaurationem; ita etiam anima ſua quiete opus habet: quies autem animæ propria eſt ludus & iocus, quia in his non laborat, cùm magnam attentionem non requirant, & voluptate quadam ſenſus internos afficiant: & intereà dum animus ita recreatur, natura nouos ſpiritus ſuppeditat, & organa ad temperiem priorem reducit. Hinc Cicero libro 1. officior. *Ludo, inquit, & ioco vti illo quidem licet, ſed ſicut ſomno & quiete, tum cùm grauibus ſeriiſque rebus ſatisfecerimus.* Vnde ſequitur, eos, qui grauibus ſtudiis, & rebus ſpiritu-

ali

tualibus multùm intendunt, hoc ſolatio ſubinde vti poſſe. quod etiam docet Caſſianus Collat. 24. ſeu vltima c. 20. Idque confirmat cap. 21. exemplo & reſponſo B. Ioannis Euangeliſtæ, qui ſimilitudine arcus aſſiduè intenti & núquam laxati hanc rem declarabat. Idem inſinuat D. Auguſtinus l. 2. de muſica, in fine, cùm ait: *Volo tandem tibi parcas: ſapientem enim interdum remittere aciem, rebus agendis intentam, decet.* Conſtat igitur materiam iſtam licitam eſſe.

95 *Forma.* Forma, quam hæc virtus ludo inſerit, eſt *congruentia* ad perſonam ludentem, tum in ſe ſpectatam, nimirum vt eius dignitati non repugnet; tum in ordine ad alios, & ad locum, tempus ac negotium præſens. Facit enim vt ludus ſit congruens perſonæ cum iſtis circumſtantiis ſpectatæ: ſicut modeſtia reliquos motus & geſtus conuenienter perſonæ diſponit.

96 *Tria cauenda circa materiam & formam.* Porrò tria hîc ſunt maximè cauenda. Primò, Vt abſit omnis iniuria, obſcœnitas, & illiberalitas. Vnde Cicero ſuprà: *Vt pueris non omnem licentiam ludendi damus, ſed eam, quæ ab honeſtatis actionibus non ſit aliena: ſic in ipſo ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat.* Deinde explicans quales ioci vitandi, addit: *Duplex omnino eſt iocandi genus: alterum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum: alterum elegans, vrbanum, ingenioſum, facetum. Illiberale* vocat, quod homine ingenuo eſt indignum; quale aurigarum, nautarum, & ſimilium, ex hominum fæce, qui ſordibus & nugis delectantur. *Petulans*, quod habet contumeliam. *Flagitioſum*, quod blaſphemiam, vel aliud graue crimen implicat. *Obſcœnum*, quod impuritatem.

Secundò, Ne nimiùm in ludicra ſimus profuſi. Vnde Ambroſius lib. 1. offic. cap. 20. *Caueamus, ne dum relaxare animum volumus, ſoluamus omnem harmoniam & quaſi concentum quemdam bonorum operum.* Et Cicero: *Ipſum genus iocandi non profuſum, nec immodeſtum; ſed ingenuum & facetum eſſe debet.*

Tertiò, Ne iſta adhibeantur in rebus ſacris; verbi gratia in concionibus, neque per ſacra exerceantur. quod, iuxta D. Thomam, inſinuat Ambroſius lib. 1. offic. c. 23. cùm ait: *Nam licet interdum honeſta ioca ac ſuauia ſint, tamen ab eccleſiaſtica abhorrent regula.* Et ſanè graue peccatum eſt, in ſacris concionibus iocos adhibere: eſt enim contra reuerentiam & attentionem verbo diuino debitam; nam in ioco eſt remiſſio attentionis, & reuerentiæ, in eóque aſſumitur quædam libertas, & tamquam ſi cum æqualibus de nullo ſerio negotio ageretur. Eſt etiam contra fructum & ædificationem: quia vis verbi diuini in animis auditorū veluti retunditur, & impreſſio mentibus eorum facta euaneſcit. Denique concionator exiſtimationem ſuam amittit, & vanitatis à populo damnatur. Similiter graue peccatum eſt, verbis ſacris ad iocos & facetias vti. vnde Concilium Trident. ſeſſ. 4. in fine *mandat & præcipit, ne de cetero quiſquam vllis ſacræ Scripturæ locis vtatur ad ſcurrilia, fabuloſa, vana, adulationes, detractiones, ſuperſtitiones, impias & diabolicas incantationes, diuinationes, ſortes, libellos etiam famoſos*; & iubet eos puniri per Epiſcopos. ſæpè tamen ea leuitate materię, vel ratione inconſiderationis, huiuſmodi ioci ſunt peccata venialia.

97 Porrò ſicut in ludis & iocis poteſt eſſe moderatio, ita exceſſus & defectus. Exceſſus eſt, cùm quis ampliùs in iſtis ſibi indulget quàm ratio recta permittit. Defectus, cùm minùs. Dupliciter autem poteſt eſſe exceſſus, vt docet D. Thomas a. 3. *Vitia oppoſita eutrapeliæ. Exceſſus duplicatur. 1. Ex ſpecie actionum.* Primò, Ex ipſa ſpecie actionum, quæ ad ludum aſſumuntur, nec tamen ad hoc ſunt idoneę: idque vel quia per ſe ſunt peccata; (vt cùm ludi iociue causâ quis vtitur verbis vel factis obſcœnis, vel proximo noxiis) vel quia ſunt ſacra, & maiorem reuerentiam poſtulant. Quòd ſi verba illa vel facta per ſe ſint peccata mortifera, exceſſus erit letalis; quia non ideò propriam malitiam amittunt, quòd ad ludum & recreationem ordinētur. Si autem illa per ſe tantùm ſint venialia, erit exceſſus venialis: quia ordinatio ad ludum ſuperueniens, non addit culpam letalem. Vnde ſimplex turpiloquium ex ioco profectum non eſt peccatum mortale, vt rectè Caiet. art. 3. Secùs ſi animo trahendi ad libidinem. Si verba ſint ſacra, & abſit ſcurrilitas, contumelia, infamatio; iocus plerumque eſt venialis; niſi fortè eſſet magnus exceſſus, ita vt grauis videtur irreuerentia.

98 *2. Ex circumſtantiis.* Secundò, Poteſt eſſe exceſſus ex circumſtantiis, ſcilicet perſonæ, loci, temporis, finis, qualitatis ludi, & modi ludendi. Primò, Ratione circumſtantiæ perſonæ; vt ſi propter dignitatem dedeceat perſonam ſic ludere. ſic aleæ luſus vetatur Clericis ob dignitatem perſonæ. Non tamen eſt peccatum mortiferum, ſi abſque ſcandalo, recreationis causâ interdum fiat; quia vſus permittit. neque etiam ſi ob pecuniā; modò ſcandalum abſit, & de ea liberè poſſint diſponere. Secùs tamen ſi aleæ ſint dediti. de quo vide ſup. lib. 2. cap. 26. dub. 1. & Nauarrum in Enchiridio c. 20. num. 3. Ob eamdem cauſam illicitus eſt illis laruarum vſus, quamuis non videatur peccatum mortale, ſi ſcādalum & prauus finis abſit, vt indicat Caietanus in Summa, v. Laruarum vſus. Secundò, Ratione loci, vt ſi fiat in loco ſacro: non tamen erit peccatum mortiferum, niſi vel ratione ſcandali, vel quia diuina officia impediuntur, vel quia ſpeciatim prohibitum eſt talem ludum ibi fieri; ſicuti vetitum eſt de ludis theatralibus, vt patet cap. Cùm decorem. 12. de vita & honeſt. Cleric. Tertiò, Ratione temporis; vt ſi quis bonam diei feſti partem ludis abſumat. Hoc tamen non erit mortiferum, ſi Sacrum, & ſi quod aliud officium diuinum præceptum ſit, non omittat: vt docet Nauar. cap. 20. num. 3. & Caietanus art. 3. Ludus enim etſi operoſus ſit & laborioſus, vt ludus pilæ, prælij vmbratilis, & ſimiles, tamen non eſt opus ſeruile, aut aliàs ſpeciatim ob cultum feſti prohibitum. Quartò, Ratione finis; vt ſi quis ludat animo ad malum pertrahendi. Si finis principalis ſit lucrum, erit peccatum, iuxta Caietanum art. 3. Silu. v. Ludus. q. 4. & alios quoſdam. quorum ratio eſt, quia cùm ludus natura ſua ad recreationem & animi quietē referatur, abuſiu eſt illum ordinare ad lucrum. vnde etiam huiuſmodi lucrum volunt eſſe ſordidum & illiberale, vtpote acquiſitum per id, quod natura aliò deſtinauit. Fatentur tamen non eſſe peccatum mortiferum. Contrarium tamen eſt verius, vt ſuprà lib. 2. cap. 26. dub. 1. oſtenſum eſt. nam ludus etiam includit vel ſupponit cōtractum, éſtque illius executio. Itaque poſſunt eo ſic vti, qui rerum ſuarum liberam habent adminiſtrationem. quare nullum per ſe eſt peccatum, illo ad lucrum vti, plerumque tamen quando quis ad talem finem

vtitur,

vtitur,eſt aliquod peccatum, ratione immodicæ cupiditatis,ex qua ordinariè tùe procedit.Quintò, Ratione qualitatis materiæ prohibitæ ad ludum vſurpari.Sic olim ludus alearum(quo nomine omnes fortuitum euentum habentes continétur)prohibitus erat ob varia incommoda,quę inde ſequebantur. illa tamen lex iam pridem contrario vſu eſt abrogata. Tales enim ludi maximè rationem ludi habent, quia animum attentione non fatigant, & incerto euentu excitant ac recreant.Qui autem multa attentione opus habẽt, vt eſt ludus latrunculorum,peſſimi ſunt ad finem ludi,vt Caietanus ait,ad vitãdum tamen otium optimi. Vnde huiuſmodi numquam vetiri; quia vitatio otij maximè neceſſaria. Sextò, Ratione modi;vt ſi quis vtatur fraude contra leges ludendi,de quo ſuprà lib.2.cap.26.d.2.

99 *Peccatur defectu.* Defectu quoque in his peccari poteſt. Primò, Quando quis eget hac animi remiſſione, & eam prę auſteritate animi non vult admittere.Secundò,Quando aliis ſua auſteritate moleſtum ſe exhibet,honeſtos eorum ludos & iocos non admittens:hoc tamen vitiũ minus eſt peccatum quàm exceſſus : ſicuti minus malum eſt nimis aſpernari voluptates, quàm nimis eaſdem ſectari. Tales vocat Ariſtoteles lib. 4. ethic. cap. 8. *σκληροὺς καὶ ἀγροίκους*,duros & agreſtes:& qui iocis excedunt, *βωμολόχους*,ſcurriles.

DVBITATIO XIV.

De modeſtia circa res externas, & præſertim ornatum corporis.

D. Thomas q.169.

100 SIcut circa motus & geſtus externos,tum in ſeriis,tum in ludicris,verſatur quædam virtus & vitium, eò quòd ſecundùm normam rationis vel contra temperari poſſunt : ita circa exteriorem apparatum & cultum (quatenus hic noſtris actionibus,& conſequenter diſpoſitioni rationis ſubeſt)eſt virtus quædam,quæ eſt ſpecies modeſtiæ.& vocari poteſt *modeſtia cultus*. Ea ſic definiri poteſt: *Modeſtia cultus eſt, qua in rerum externarum apparatu, rationis moderationem adhibet.* vel ſic : *qua decorum in cultu corporis, & alio rerum externarum apparatu ſeruat.*

101 *Materia.* Materia huius virtutis eſt,remota quidem externus apparatus,conſiſtens maximè in cultu ornatúque corporis,domus, ſupellectilis,& conuiniorum:proxima verò ſunt noſtræ actiones,quibus iſta procuramus & vtimur *Forma.* Forma verò,quam huic materię imprimit,eſt congruentia ad perſonam,ad receptam conſuetudinem,ad tempus,locum,negotium præſens,&c. Facit enim hæc virtus,vt exterior apparatus talis ſit vt cõgruat perſonæ,ſpectatæ in ordine ad conſuetudinem, locum,tempus,& reliquas circumſtantias,idque ex affectu honeſtatis,quæ in ea re elucet.ſi enim alio affectu fieret,non eſſet actus huius virtutis, niſi ratione materiæ.

Peccatur dupliciter. Peccari contra hanc virtutem circa eamdem materiam poteſt per exceſſum, & defectum.

1 Per exceſſum. *Si contra conſuetudinem vel ſupra ſtatum* Per exceſſum dupliciter. Primò,Ratione ipſius cultus, nimirum quando per ſe talis eſt, vt non congruat receptæ conſuetudini proborum in tali loco Quò pertinet omnis inſolentia apparatus in conuiuiis, in veſtibus, & ſimilibus , à peregrinis gentibus mutuata,& à conſuetudine patriæ abhorrens : & quidquid in loco vbi viuit, cenſetur ſupra conditionem ſtatus;vtrumque enim eſt inordinatum, & vanitatem vel delicias redolens. Accedit etiam *quod turpis ſit omnis pars ſuo vniuerſo non congruens*,vt dicit D. Auguſtinus lib. 3.confeſſ. cap.8.

Secundò Ratione affectus ipſius hominis,qui iſtis rebus ambitioſè,delicioſè, vel luxurioſè vtitur. vnde D. Auguſtin.l.3.de doct. Chriſt.cap.12. ait : *In omnibus talibus* (ſcilicet externis) *non vſus rerum,ſed libido vtentis in culpa eſt.* Et infrà: *In omnibus rebus,non ex earum rerum natura, quibus vtimur; ſed ex cauſa vtendi,& modo appetendi vel probandum eſt vel improbandum quod facimus.* Poteſt autem iſte affectus eſſe inordinatus , vel ex parte finis, vel ex parte agentis. Ex parte finis, vel propinqui & quaſi intrinſeci;vt ſi ex cultu corporis quærat vanam gloriam apud homines , vel delicias apud ſe(ad vtrumque enim horum cultus corporis referri poteſt : quia eſt corporis & ornamentum & fomentum:vt ornamentum, ad vanam gloriam; vt fomentum, ad delicias.) Vel ex parte finis remoti & extrinſeci;vt ſi per talem cultum intendat pellicere ad impuros amores. 102 *Si ex affectu inordinatione.*

Ex parte agentis affectus eſt inordinatus, quãdo nimium ſtudium in huiuſmodi rebus ponitur; vt ſæpè faciunt feminæ,aliquot horas in ſe ornãdis ponẽtes:& molliculi iuuenes vt femina compti. hoc ad quamdam curioſitatem pertinet. ſed hæc inordinatio rarò eſt ſola;quia ferè ſemper ad vanam gloriam,vel delicias,vel ad libidinem,vel ad hæc omnia ſimul ordinatur. 103

Per defectum quoque dupliciter hic peccatur. 104
Primò,Ex parte agentis,ratione negligentiæ;cùm quis præter decorum,in cultu corporis & rerum ſuarum eſt negligentior. Secundò,Ex parte finis, vt ſi ex vilitate cultus quæratur vana gloria,quod ad hypocriſim pertinet. De quo D. Auguſtinus lib.2.de ſerm.Domini in monte, cap. 19. *In hoc*, inquit,*capitulo maximè aduertendum eſt , non in ſolo rerum corporearum nitore atque pompa , ſed etiam in ipſis ſordibus luctuoſis eſſe poſſe iactantiam , & eo periculoſiorem,quò ſub nomine ſeruitutis Dei decipit.* Idem lib. 3.de doct.Chriſt. cap. 12. *Quiſquis* , inquit, *rebus prætereuntibus reſtrictius vtitur quàm ſeſe habent mores eorum cum quibus viuit,aut temperans , aut ſuperſtitioſus eſt.* *Superſtitioſum* vocat,quòd putet huiuſmodi re externa numen coli , qua ille ad vanam gloriam abutitur. *2. Per defectum.*

Quod ad rationem peccati attinet,Aduertendum eſt eſſe peculiarem difficultatem de exceſſu ornatus feminarum per pigmenta & comam appoſititiam,per intortos capillos,per pectoris nuditatem,per ornamenta aurea & gẽmata,per nouas veſtium formas;præſertim ſi his vtãtur ſupra ſtatum,vel præter receptam conſuetudinem.Videtur enim talis exceſſus per ſe eſſe letalis , etiamſi nullus malus finis extrinſecus intendatur. Primò,Propter ſcandalum,quia talis ornatus allicit intuentes ad libidinem, & iſtarum concupiſcentiam. Secundò,Quia adulterant opus Dei,& illud emendare volũt;quod in iniuriam cedit auctoris.Tertiò,Quia Scriptura & Patres hunc exceſſum grauiter reprehendunt:nam 1.Pet.3.ſic dicitur: *Quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti veſtimentorúmve cultus*, 105 *De ornatu feminarum.* *Cur videri poſſit peccatum mortiferum.*

vbi

vbi prohibetur cultus, id eſt, ornatus (Græcè *κόσμος*) capillaturæ, monilium aureorum, & indumentorum. In quem locum Gloſſa ex Cypriano: *Serico & purpura induta Chriſtum sincerè induere non poſſunt: auro & margaritis adornata & monilibus, ornamenta mentis & corporis perdiderunt.* Et 1. ad Tim. 2. *Similiter & mulieres in habitu ornato,* (id eſt, decoro) *cum verecundia & ſobrietate ornantes ſe, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa, ſed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.* Cyprianus libro de diſciplina & habitu virginum: *Ceterùm*, inquit, *ſi tu te ſumptuoſius comis, & per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuentutis illicias, ſuſpiria adoleſcentium poſt te trahas, concupiſcendi libidinem nutrias, ſuſpirandi fomenta ſuccendas, vt, etſi ipſa non pereas, alios tamen perdas, & velut gladium te ac venenum videntibus præbeas: excuſari non potes quaſi mente caſta ſis, & pudica.* vbi agit contra illas, quæ etiam nullo malo fine ſe ornant, & vult id eſſe non ſolùm ſcandalum, ſed etiam contra caſtitatem. Idem docet, artem fucandi à diabolo mortalibus traditam. *Illi*, ſcilicet dæmones, *& oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem, corruptela ſua impugnatione docuerunt.* Deinde oſtendens per hoc Deo fieri iniuriam, ait: *Manus Deo inferunt, quando id, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, neſcientes quia Dei opus eſt omne quod naſcitur, diaboli quodcumque mutatur.* Declarat id exemplo periti pictoris, qui iure indignatur, ſi quis imperitus opus eius iam perfectum emendare velit. deinde addit: *Tu te exiſtimas impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offenſam? Vt enim impudica circa homines, & inceſta fucis lenocinantibus non ſis, corruptis violatiſque quæ Dei ſunt, peior adultera detineris.* & infra: *Audaci conatu, & ſacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præſagio futurorum, capillos tibi flammeos auſpicaris.* & paulò poſt: *Deum videre non poteris, quando oculi tibi non ſunt quos Deus fecit, ſed quos diabolus infecit. Illum tu ſectata es, rutilos atque depictos oculos ſerpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arſura.* Quæ omnia indicant id eſſe peccatum mortale. Denique mortale eſſe videtur commutatio veſtium inter virum & feminam, vt colligitur Deuteronomij 22. *Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte femineæ: abominabilis enim apud Deum eſt qui facit hæc:* atqui non minor eſt inordinatio in exceſſu ornamentorum, ergo, &c.

Ars fucandi inuentum dæmonum.

Fit iniuria Deo.

Peior adultera.

Non poteſt videre Deum.

106 Ob hæc argumenta quidam Doctores putant in tali exceſſu eſſe peccatum mortale. Primò, Quando pulchritudo quæritur apertione pectoris & mammillarum. Secundò, Quando per fucos. Tertiò, Quando curioſis, pretioſis & ſuperfluis veſtibus ſupra conditionem ſtatus. Ita Angelus v. Ornatus, num. 3.4.& 6. citátque Alexandrum Halenſem.

Sententia quorumdam.

Sed contraria ſententia eſt communior Doctorum. Pro qua Notandum eſt, Cultum corporis poſſe ordinari ad quatuor fines. Primus eſt, Fouere corpus, & contra iniurias aëris defendere. Secundus, Tegere verecunda naturæ. Ex his duobus illud eſt neceſſitatis, hoc communis honeſtatis. Tertius eſt, Ornare hominem ſecundùm ſuum ſtatum. Quartus, Efficere pulchrum, & delectabilem aſpectu. His poſitis,

Contraria verior.

Quadruplex finis veſtium.

Dico Primò, Quiuis poteſt petere & procurare cultū corporis, non ſolùm neceſſarium ad corporis fomentum & tegumētum; ſed etiam ad ſui ſtatus decorum, nimirum vt pro conditione ſui ſtatus decorè compareat. Ratio eſt, Quia hoc eſt laudabile: contrarium verò dedecoroſum. Dictat enim ratio, vt in vita politica membra ſingula in ſuo ordine ſe aliis accommodent, vt aptè ſibi mutuò reſpondeant & decorè inter ſe verſari poſſint. Item vt ſuum ſtatum in Repub. ornent. Hinc viri nobiles & Magiſtratus vtuntur ſplendidioribus veſtibus quàm alij, vt ſuam nobilitatem, vel officij dignitatem declarent. Sic in rebus diuinis adhibent ſacerdotes pretioſum apparatum, ad declarandam officij illius excellentiam, & maieſtatem eius cui ſeruiunt. 107

Ornatus decori.

Dico Secundò, Præter hos fines poſſunt mulieres matrimonio iunctæ, vel ad id aſpirantes, in cultu corporis intédere etiam ornatum pulchritudinis. Ita D. Thomas art. 2. ad 4. vbi dicit: *Mulieres licitè poſſe ſe ornare, vt conſeruent decentiam ſui ſtatus*; (quod pertinet ad finem tertium) *vel etiam aliquid ſuperaddere vt placeant viris.* Vbi apertè præter ornatum neceſſarium ad decorum ſtatus, permittit ornatum, qui fit ob ſolam pulchritudinem. Idem docet Caietanus in illum locum, Nauarrus cap. 23. num. 18. & ſequentibus, & alij paſſim. 108

Ornatus pulchritudinis.

Probatur Primò, Quia ſicut in viris commendatur robur corporis, & forma maſcula, ita in feminis pulchritudo, vt a viris ſuis amētur, eóſque ab extraneis auertant, & ad opus coniugale aſpectu ſui alliciant: vnde natura pulchritudinem in feminis poſuit, tamquam propriam illius ſexus dotem, & veluti illecebram amoris & officij cōiugalis, & delectabilioris conuerſationis: ergo femina poteſt eam deſiderare ac procurare, & ſi minor ſit, arte iuuare & augere, ita tamen vt in ea re modum non excedat.

Secundò, Quia vxor poteſt appetere viro ſuo placere, & ea de re eſſe ſolicita. Vnde Apoſtolus 1. ad Corinth. 7. *Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro:* atqui inter cetera, quibus maximè viro placere ſolet mulier, eſt pulchritudo. Vnde ſequitur, etiam eas, quæ nondum nuptæ ſunt, ſed nubere cogitant, ornamēta pulchritudinis ſibi poſſe adſciſcere, vt virorum adſpectibus placeant, ad commodas nuptias conſequendas, nam iuſta ratio ſubeſt: ſecùs eſt in iis, quæ nubere nolunt, præſertim ſi votum non nubendi habeant: hæ enim non poſſunt ſe, vt viris placeant, ornare, quia cauſam ad hoc nōn habēt. imò hoc eſſet illis dare incentiuum peccandi, vt D. Thomas ait.

Confirmatur vtrumque ex diuo Auguſtino epiſt. 73. ad Poſſidium: *Nolo*, inquit, *de ornamentis auri vel veſtis praproperam habeas in prohibendo ſententiam: niſi in eos, qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo.* vbi non vult huiuſmodi ornamenta facilè prohiberi coniugatis, aut ad coniugium adſpirantibus, quòd ſine peccato his vti poſſint, ſed iis tantùm, qui coniugium nolunt: quia in his non ſubeſt iuſta ratio vtendi.

Si tamen illæ ſeſe ornent non vt à viris concupiſcantur, ſed vt cenſeantur inter pulchras, & 109

laudem

ſtudentur vt pulchræ, non peccant mortiferè, vt apertè docet D. Thomas & Caietanus locis citatis, Silueſter v. Ornatus, quæſt. 4 Roſella num. 12. Fumus num. 1 Nauarrus cap. 23. num. 18. quamuis in eo notabiliter modum excedant, vt Caietanus & Nauarrus notant. Ratio eſt, Quia id per ſe non continet grauem inordinationem, ſed ſolùm iactantiam & vanam quamdam gloriam. Pari ratione non eſt peccatum mortiferum in adoleſcentibus & viris, pulchritudinis eſſe ſtudioſum, ſi nullo alio malo fine, ſed ſolùm ex ſimili vanitate id fiat. Eſt tamen in his magis reprehenſibile, quia feminatum eſt, non virorum, pulchritudinem affectare: vnde etiam ethnici id turpe iudicabant, iuxta illud:

Sint procul à nobis iuuenes vt femina compti.

110 Dico Tertiò, Exceſſus in hoc ornatu per ſe nõ eſt peccatum mortale, ſed ſolum veniale. Ita expreſſè diuus Thomas & Caietanus ſuprà, & reliqui locis citatis.

Probatur Primò, Quia quando aliquid non eſt per ſe malum, ſed indifferens, exceſſus in appetitu vel vſu illius, (ſepoſita omni alia malitia extrinſeca) nõ eſt niſi peccatum veniale, vt patet in appetitu & vſu diuitiarum, bonorum, voluptatum. vnde & exceſſus in potu non eſt peccatum mortale, niſi ratione nocumenti quod infert, priuando vſu rationis, &c. atqui eſſe pulchrum, lautum, ſplendidum in cultu corporis, per ſe non eſt malum, ſed indifferens: ergo inordinatio, quæ eſt in nudo exceſſu iſtorum, non eſt mortifera, ſed pertinet ad quotidiana peccata, quæ homines in amandis vtendiſque temporalibus plerumq; ſolent committere: difficile enim eſt in huiuſmodi menſuram rationis ſeruare.

Secundò, Quia talis exceſſus neque eſt contra charitatem Dei, neque proximi, neque ipſius vtentis, neque enim honor Dei læditur, nec proximus, nec ipſe vtens: & poteſt quis cum tali exceſſu ſeruare præcepta Dei & Eccleſiæ, & ſuæ ſalutis curam gerere: ergo non eſt peccatum mortiferum.

111 *De pigmentis.* Nec refert quòd adhibeatur fucus & varia pigmenta, & ita interueniat quædam fictio, qua intuentes decipiuntur. quia fictio, quando in nullius cedit detrimentum, non eſt mortifera. Deinde non eſt propriè fictio, niſi id fiat eo fine vt intuentes putent hunc colorem eſſe natiuum: at plerumque non eo fine id faciunt, ſed ſolùm vt ſint & appareant pulchræ, abſtrahendo à cauſa vnde id proueniat. vnde etiam fieri poteſt vt ſine peccato vtantur. Primò, Cauſâ tegendæ alicuius maculæ. Secundò, Si maritus iubeat, nimirum vt vxor inter alias magis decora appareat: etſi enim mariti non cupiant adulterina illa fallacia decipi, vt D Auguſtinus loquitur, ſæpè tamen vxores ſuas cupiunt ſic ornari. Tertiò, Si aliqua alia rationabilis cauſa ſubſit: ſicut Iudith & Eſther omni genere ornamentorum ſibi pulchritudinem conciliarunt, quam & ipſe Dominus adauxit. Et quamuis fortè aliqui decipiantur, putantes illam pulchritudinem adſcititiam eſſe natiuam, parum id refert: tum quia deceptio non eſt intenta, ſed permiſſa, & vſus iſtorum eſt adeò frequens, vt intuentes facilè illud artis mangonium poſſint ſuſpicari: tum quia etiamſi deceptio eſſet intenta, parum intereſſet, cùm ſit innoxia, nec limites mendacij officioſi excedat. Denique pingere faciem, eique varios colores inducere, non eſt per ſe malum, ſed indifferens: ſimiliter per hoc intendere pulchritudinem, & artificio iuuare ac exornare opus naturæ: ergo nihil hic eſt mali, niſi ratione exceſſus in affectu & vſu rei indifferentis: qui in re non eſt peccatum mortiferum, vt oſtenſum eſt. Idem dicendum de vſu comæ adoptiuæ, futiliſque capillamenti, vt Tertullianus loquitur. Sicut enim pellibus & crinibus animantium ad ornatum vti licet, ita etiam capillis humanis arte compoſitis.

De vſu veſtis pretioſę, annulorum, catenarum, & aliorum monilium, horúmque multitudine & varietate, eadẽ ferè eſt ratio, exceſſus enim in his ſolùm eſt peccatum ratione profuſionis opum, & inordinati affectus erga pulchritudinem. Itaque ſicut in his non eſt per ſe peccatum mortale, ita nec in illorum vſu. Nec refert, etiamſi forma ſit noua, & non vſitata eo loco: quia etiamſi maius tunc ſit peccatum, eò quòd aliis datur exemplum vanitatis; non tamen eſt per ſe mortale, ob rationem ſupradictam. Vnde nec inuentores nouarum formarum mortiferè peccant, quia illę formę per ſe malæ non ſunt, & bonum vſum habere poſſunt, etiamſi multi abutantur ad vanam gloriam vel alium prauum finem.

Dico Quartò, Poteſt tamen in exceſſu iſtius ornatus eſſe peccatum mortiferum per accidens, ratione alicuius prauitatis connexæ. 112 *Quando ſit peccatum mortiferum.*

Primò, Ratione mali finis, vt ſi fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, Ratione præcepti poſitiui, vt ſi talis exceſſus eſſet vetitus aliqua lege ſub pœna excõmunicationis, eáque ſeruaretur. Quòd ſi lex non habeat annexam pœnam, vel ſaltem nõ grauem, non erit plus quam veniale: imò credibile eſt, pleraſque leges ciuiles de huiuſmodi, quæ paſſim variis locis habentur, eſſe ſolùm pœnales, & obligare tantùm ad mulctam.

Tertiò, Ratione ſcãdali, vt ſi quis vteretur veſte adeò tenui, vel ita conformata, vt per eam pudenda non ſatis tegerẽtur: id enim iudicio morali non tam eſſet pulchritudinem oſtentare, quàm homines directè ad libidinem allicere. Secùs eſt in nudando pectore, vt Caietanus, Fumus, & Nauarrus notant, præſertim vbi eſt ea conſuetudo: nam pars illa honeſta cẽſetur, nec natura, aut pudor humanus poſtulat illam abſolute tegi. Graue tamen peccatum eſſet huiuſmodi morem introducere vbi id non eſt conſuetum, inſolita enim magis mouent: & res ipſa meritò ob periculum, etiam vbi eſt recepta, tamquam illecebra libidinis eſſet abroganda, vt DD. monent.

Notandum tamen, non ex eo cenſeri ornatum ſcandaloſum, quòd multi occaſione illius putentur ad praua deſideria prouocandi, vt rectè prædicti DD. tradunt: alioquin etiam pulchritudo naturalis ſcandaloſa eſſet, quam multò magis prouocat quàm artificioſa, cùm natura longè ſuperet artem. Itaque etiamſi femina putet aliquos peccaturos, non tamen idcircò ſub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: ſicut is qui à multis odio habetur, nõ tenetur à publico abſtinere vt inimicis non detur occaſio odij. Ratio eſt, Quia ornatus iſte ſolùm remotè ad malum prouocat: ergo nõ tenetur ab eo abſtinere ne alij peccent: alioqui perpetuò abſtinere deberet, (cùm illa occaſio ſit perpetua & vniuerſalis,) quod nimus 113 *Ornatus ſcãdaloſus.*

mis graue eſſet humanę conditioni. ſufficit igitur vt ei peccatum proximi diſpliceat: & illius ſalutē non contemnat. Et cōfirmatur, quia quòd illi peccent, ex eorum prouenit malitia, nō ex conditione ornatus: ſicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximiæ pulchritudinis: atqui id quod ex aliorum malitia prouenit, non tenemur cum tanto grauamine noſtro impedire. ſecus ſi aliquo caſu ad breue ſolùm tempus ob peculiare periculum alicuius abſtinendum eſſet: tunc enim charitas poſtularet vt pro eo tempore talem ornatum ſuperfluum omittam, ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occaſionem habeat.

Quartò, Ratione contemptus proximi; vt ſi quis ita propter ornatum ſe extollat, vt proximos deſpiciat, vel affectu ornatus proximi ſalutem nihili pendat, non curans an ſcandalizetur, an non.

Quintò, Ratione effectus, vt ſi ornatus eſſet illi cauſa furandi, non ſoluendi debita, non dandi eleemoſynam, quando ſub peccato mortali tenetur.

Sextò, Ratione affectus, ſi nimirum ita afficiatur ornatui, vt in eo vltimum finem collocet: ſiue vt paratus ſit propterea mortifere peccare: qui modus ceteros fere complectitur.

114 *Reſpondetur ad rationes.* Nunc ad rationes reſpondendum Ad Primam: Patet reſponſio ex dictis; oſtenſum enim eſt, id per ſe non eſſe ſcandaloſum. Ad Secundam: Non propriè dicitur adulterare opus Dei, quia non facit illud deterius, ſed ſolùm facit videri pulchrius. neque id facit intentione emendandæ artis diuinæ, vel operis Dei, quà Dei eſt, ſed ſupplendi defectus naturæ, vel iuuandi opus naturę, quà naturæ eſt. Poteſt enim naturali pulchritudini aliquid ab arte apponi, & natura per artem iuuari. Ad Tertiam: Scripturæ illæ vel continent exhortationem, cùm nullum verbum præceptiuum habeant, vel ſi continent præceptum, agitur de illis, quæ ſe ornabant vt aliis placerent, vt notat D. Thomas ex Gloſſa: vel certe propter ædificationem ethnicorum expediebat illo tempore præcipi. Cyprianus verò loquitur de illis, quæ ornabant ſe propter laſciuiam, vel in contemptum Dei, vt D. Thomas ad ſecundum ait, vel quæ id faciebant cum cōtemptu ſalutis proximi, quomodo primum eius teſtimonium videtur intelligendum. Addo, illis temporibus propter exemplum ethnicorum, huiuſmodi moderationem fuiſſe magis neceſſariam, ideóque potuiſſe à Prælatis Eccleſiæ præcipi. Ad Quartam: Vſus veſtis alieni ſexus non eſt intrinſece malus: vnde ob cauſam iuſtam fieri poteſt, verbi gratia, ſi alia deſit, vel opus ſit ſe occultare ab hoſte, vel cauſâ recreationis, vt in comœdiis, ſi ex leuitate fiat, erit peccatum veniale. Nec obſtat locus Deuteronomij, quia pertinet ad cærimonias vel politiam illius populi. vide D. Thomam ad tertium, & Caietanum ibidem.

Ex his patet quomodo confeſſarij ſe in huiuſmodi gerere debeant: etſi enim omnes ſint hortandi ad moderandum cultum corporis, totumque externum apparatum iuxta conditionem ſui ſtatus; (*nam verus ornatus Chriſtianorum & Chriſtianarum non fucus mendax: non auri veſtiſque pompa, ſed mores boni ſunt*, vt ait diuus Auguſtinus epiſt. 73.) non tamen aliquis cogendus eſt ſuperfluum ornatum deponere, denegata ei abſolutione, niſi conſtet aliunde connexum eſſe peccatum mortale: quod ex prædictis cauſis eſt iudicandum.

Hactenus de temperantia: atque hìc eſto finis totius de Virtutibus cardinalibus tractationis, ad gloriam eius, qui virtutis omnis largitor eſt, conſeruator, adiutor, altor, & merces.

APPEN

APPENDIX
AD
DVBITATIONEM XXIII.
CAP. XX. LIB. II.
DE
MONTE PIETATIS.
OCCASIO SCRIPTIONIS.

CVm Sereniſſimus ALBERTVS Auſtriacus Belgij Princeps initio ſui Principatus videret populum vſuris grauatum; vt illum, quantum pro ratione temporis poterat, ſubleuaret, primùm conſtituit, vt publici vſurarij, qui 33. in centum exegerant, deinceps tantùm 22. acciperent. In quem finem remiſit eis penſionem aliquot millium aureorum, quam quotannis Principibus Belgij, nomine mulctæ aut vectigalis cuiuſdam, ſoluere conſueuerant. Deſideranti deinde adhuc magis ſubditos ſubleuare, ſuggeſtum eſt conſilium de Monte Pietatis inſtituendo: & cùm eam ad rem parum gratuiti ſubſidij ad manum eſſet, neque ſpes affulgeret aliquid conſequendi, quod tanto operi etiam inchoando ſufficeret, propoſita fuit ea ratio, vt magna quædam pecuniæ ſumma ad cenſum acciperetur, cuius canonem Mons ex ea conflatus penderet ad ratam nummi 16. & à mutuatariis recuperaret. Poſt ſerium examen licitam hanc rationem cenſuerunt aliquot Belgij Prȩlati, duo nempe Archiepiſcopi, & ſex Epiſcopi, qui Mechliniæ anno 1617. conuenerant. Cùmque vir induſtrius D. VVenceſlaus Coberger Architectus Sereniſſ. Principis formulam minutatim concepiſſet, qua domus idonea emi, inſtrui, & pecunia comparari atque adminiſtrari poſſet, ea à quibuſdam Prælatis & Theologis examinata in præcipuis articulis (minutioribus quibuſdam peritorum mercatorum iudicio relictis) tamquam Reip. vtilis, pauperibus ac egentibus opportuna, & à pietate commendabilis probata eſt 16. Nouemb. 1619. nec non à Principe, habito Conciliorum & aliorum Doctorum virorum iudicio, tamquam talis admiſſa. Quare etiam quibuſdam in locis, non ſine multorum gratulatione, in vſum eſt deducta.

Quidam verò cùm viderent rem procedere, vt eam diſturbarent, per Aduocatum quemdam Conſultationem à Doctoribus nonnullis elicuerunt, qua oſtenderetur, Montem Pietatis ex pecunia ad cenſum accepta, qua domus aptaretur & mutuum petentibus ſubueniretur, ita vt cenſus illius annuum onus in mutuatarios deuolueretur, non poſſe inſtitui abſque vſuræ iniquitate. Neque id mirum videri debet, quia etiam tempore Conc. Lateran. ſub X. non defuerunt aliqui Doctorum, qui omnes Montes, in quibus vel pro miniſtris, vel pro conſeruatione rerum Montis aliquid ſupra

 ſortem

ſortem acciperetur, condemnabant vſurariæ iniquitatis, vel certè tanquam ſpeciem mali habentes. Quorum ſententiam etſi idem Leo X. Pont. cum Concilio improbet, laudat tamen zelum iuſtitiæ, quem illi Doctores habebant; ne vorago vſurarum ſub ſpecie Montis Pietatis aperiretur.

Poſt hæc rogatus, vt ego etiam ſententiam meam ſcripto aperirem, detrectaui primùm, quoad potui, quòd ſatis clarè viderer ea de re in Opere de Iuſtitia & Iure lib.2 c.20.dub.23.ſcripſiſſe:ſed cùm audirem, doctrinam illam meam, quam D. VVenceſlaus ſecutus erat, ſuggillari; & ſcirem hac ratione gratum me facturum iis qui tale adminiculum Reip. deſiderabant, & veritati patrocinaturum, ceſſi petentibus; & duas quæſtiones, in quibus præcipua difficultas verſari videbatur, reſolui. quæ reſolutio, cùm ad manus Doctorum qui aliter ſenſerant, veniſſet, ab illis ſtudioſè eſt refutata. Ad quam refutationem reſpondendum etiam mihi fuit, ne veritas, rationibus aliter ſentientium oppreſſa, cum damno boni communis, in tenebris vel in ambiguo maneret. Et quia vir doctiſſimus Balthaſar Moretus Typographus quintam editionem Operis noſtri de Iuſtitia & Iure ſuo prælo adornabat, viſum fuit amicis eruditis, vt tota hæc Diſputatio per modum Appendicis ad Dubit. 23. c. 20. lib. 2. vbi agitur de Monte Pietatis, adiiceretur; vt ſi qui fortè in aliis prouinciis ſimile quid velint inſtituere, aliis mediis non ſuppetentibus, poſſint hinc colligere, prædictam rationem eſſe ſecuram. Calcar addidit idem Sereniſſ. Princeps, qui, pro ſuo in horum Montium erectionem & felicem progreſſum affectu ac ſtudio, operam hanc meam, gratam ſibi fore, ſignificauit.

Fuit ante annos circiter 20. ſimilis quædam in Belgio controuerſia de triplici contractu inito cum mercatore, de quo agitur l. 2. c. 25. dub. 3. quem licèt Nauarr. de vſuris n. 32. & in Manuali c. 17. n. 254. & alij graues DD. probent, multi tamen cenſebant illicitum & vſurarium: quæ ſententia ſi ſequenda fuiſſet, non parum incommodi negotiis regiis bonóque publico attuliſſet. nam pecunia, quæ ſingulis menſibus à mercatoribus in belli ſumptus numeranda erat, parata eſſe ſuo tempore non potuiſſet: & vſuræ quas mercatoribus Rex ſoluere debuiſſet, longè fuiſſent grauiores. Nam mercatores omnem pecuniam ex variis & longinquis locis per cambia trahere debuiſſent: cambiorum autem ratio longè grauior eſt, quàm triplicis contractus. Sanè cùm bono publico nati ſimus, non video, cur non conueniat, in magnis rerum anguſtiis, vbi aliæ rationes commodiores non ſuppetunt, vti ſententia probabili, ad bono publico ſubueniendum. Longè maior difficultas eſt circa iuſtitiam cenſuum perſonalium (quales plerique ſunt, quibus Belgium, Germania & Gallia vtitur) tum propter Bullam Pontificiam, tum propter rationes morales; & tamen iſti non oppugnantur. Quin imò illi ipſi, qui Montes hos & triplicem contractum oppugnant, huiuſmodi cenſus libenter emunt: nec immeritò, cùm probabili ratione nitantur, nec Bulla, quâ parte contrarium diſponit, fuerit hîc vmquam vſu recepta.

Ad maiorem autem diſputationis lucem, inſerendam hîc duxi Bullam Leonis X. Pont. ex Conc. Lateran. ſeſſ. x. ex qua deſumuntur argumenta contra noſtram doctrinam.

LEO EPISCOPVS

SERVVS SERVORVM DEI,

Ad perpetuam rei memoriam, ſacro approbante Concilio.

INTER *multiplices noſtræ ſollicitudinis curas, illam in primis ſuſcipere pro noſtro paſtorali officio debemus, vt quæ ſalubria & laudabilia, ac Catholicæ fidei conſona & bonis moribus conformia, noſtro tempore non ſolùm enucleentur, verùm etiam ad poſteros propagentur: & quæ materiam ſcandali præbere poſſent, penitus ſuccidantur & radicitus extirpentur, nec pullulare vſquam ſinantur; ea in agro Dominico & vinea Domini Sabaoth dumtaxat conſeri permittendo, quibus fidelium mentes paſci ſpiritualiter poſſint, eradicatis zizaniis, & oleaſtri ſterilitate ſuccisa. Sanè cum olim inter nonnullos dilectos filios S. Theologiæ Magiſtros, ac Iuris vtriuſque Doctores, controuerſiam quamdam, non ſine populorum ſcandalo & murmuratione exortam, & nuper his diebus innouatam eſſe compererimus*, circa pauperum releuationem, in mutuis eis publica auctoritate faciendis, *qui Montes Pietatis vulgo appellantur, quique in multis Italiæ ciuitatibus ad ſubueniendum per huiuſmodi mutuum pauperum inopiæ, ne vſurarum voragine deglutiantur, à ciuitatum Magiſtratibus, & aliis Chriſti fidelibus ſunt inſtituti, atque à ſanctis viris, diuini verbi præconibus & laudati & perſuaſi, ac à nonnullis etiam Summis Pontificibus prædeceſſoribus noſtris probati & confirmati*; ſintne præfari Monres à Chriſtiano dogmate diſſonantes, vel non, vtraque parte diuetſimodè ſentiente atque prædicante: *nonnullis etiam Magiſtris & Doctoribus dicentibus, eos Montes non eſſe licitos, in quibus aliquid vltra ſortem pro libra, decurſo certo tempore, per miniſtros huius Montis ab ipſis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur, & proptereà ab vſurarum crimine iniuſtitiáve, ſeu aliqua certè ſpecie mali, mundos non euadere: cùm Dominus noſter, Luca Euangeliſta atteſtante, aperto nos præcepto obſtrinxerit, ne ex dato mutuo quidquam vltra ſortem ſperare debeamus. Ea enim propria eſt vſurarum interpretatio*, quando videlicet ex vſu rei, quæ non germinat, nullo labore, nullo ſumptu, nullóve periculo, lucrum fœtúſque conquiri ſtudetur. *Addebant etiam iidem Magiſtri & Doctores, in his Montibus neque commutatiuæ neque diſtributiuæ iuſtitiæ fieri ſatis, cùm tamen iuſtitiæ terminos contractus huiuſmodi excedere non debeant, ſi debeant approbari: idque prætereà probare nitebantur, quia impenſæ pro huiuſmodi Montium conſeruatione, à pluribus (vt aiunt) debitæ, à ſolis pauperibus, quibus mutuum datur, extorqueantur, pluráque interdum vltra neceſſarias & moderatas impenſas, non abſque ſpecie mali ac incentiuo delinquendi*, quibuſdam aliis perſonis (*vt inferre videntur*) exhibeantur. *Aliis verò pluribus Magiſtris & Doctoribus contrà aſſerentibus, & in multis Italiæ Gymnaſiis verbo & ſcripto conclamantibus, pro tanto bono, támque Reip. perneceſſario*, modò tatione mutui nihil petatur neque ſperetur; *pro indemnitate tamen eorumdem Montium, impenſarum videlicet miniſtrorum eorumdem, ac rerum omnium ad illorum neceſſariam conſeruationem pertinentium, abſque Montium huiuſmodi lucro, idque moderatum & neceſſarium, ab his, qui ex huiuſmodi mutuo commodum ſuſcipiunt, licitè vltra ſortem exigi & capi poſſe nonnihil licere: cùm regula Iuris habeat*, quòd qui commodum ſentit, onus quoque ſentire debeat, *præſertim ſi Apoſtolica accedat auctoritas. Quam quidem*

ſententiam à fel. record. Paulo II. Sexto IV. Innocentio VIII. Alexandro VI. & Iulio II. Romanis Pontificibus prædeceſſoribus noſtris probatam, à ſanctis quoque ac Deo deuotis, & in magna ob ſanctitatis opinionem exiſtimatione habitis Euangelicæ veritatis prædicatoribus prædicatam eſſe oſtendunt. Nos ſuper hoc, prout nobis eſt ex alto conceſſum, opportune prouidere volentes, alterius quidem partis iuſtitiæ zelum, ne vorago aperiretur vſurarum, alterius pietatis & veritatis amorem, vt pauperibus ſubueniretur, *vtriuſque verò partis ſtudium commendantes: cùm hæc ad pacem & tranquillitatem totius Reip. Chriſtianæ ſpectare videantur, ſacro approbante Concilio, declaramus & definimus*, Montes Pietatis antedictos, *per Reſpublicas inſtitutos, & auctoritate Sedis Apoſtolicæ hactenus probatos & confirmatos*, in quibus pro eorum impenſis & indemnitate aliquid moderatum ad ſolas miniſtrorum impenſas, & aliarum rerum ad illorum conſeruationem, *vt præfertur*, pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, vltra ſortem, abſque lucro eorumdem Montium recipitur, *neque ſpeciem mali præferre, nec peccandi incentiuum præſtare, neque vllo pacto improbari; quinimò meritorium eſſe ac laudari & probari debere tale mutuum, & minimè vſurarium putari, licereque illorum pietatem & miſericordiam populis prædicare, etiam cum Indulgentiis à ſancta Sede Apoſtolica eam ob cauſſam conceſſis: ac deinceps alios etiam ſimiles Montes cum Apoſtolicæ Sedis approbatione erigi poſſe.* Multò tamen perfectius, multóque ſanctius fore, ſi omnino tales Montes gratuiti conſtituerentur; *hoc eſt, ſi illos erigentes, aliquos cenſus aſſignarent, quibus, ſi non omni, ſaltem vel media ex parte huiuſmodi Montium miniſtrorum ſoluantur impenſæ, vt* ad leuiorem æris ſoluendi portionem medio hoc pauperes grauari contingat. *Ad quos, cum huiuſmodi cenſus aſſignatione, pro impenſarum ſupportatione erigendos, Chriſti fideles maioribus Indulgentiis inuitandos eſſe decernimus. Omnes autem Religioſos & Eccleſiaſticas ac ſæculares perſonas, qui contra præſentis declarationis & ſanctionis formam de cetero prædicare ſeu diſputare verbo vel ſcriptis auſi fuerint, excommunicationis latæ ſententiæ pœnam, priuilegio quocumque non obſtante, incurrere volumus: Non obſtantibus præmiſſis, ac conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis, ceteriſque contrariis quibuſcumque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ declarationis, definitionis, decreti & excommunicationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius, ſe nouerit incurſurum. Data Romæ in publica ſeſſione in Lateran. ſacroſancta Baſilica ſolemniter celebrata, Anno Incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo quintodecimo, 4. Nonas Maij, Pontificatus noſtri anno tertio.*

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrùm Principis auctoritate poſſit erigi in aliquo oppido pro communitate Mons Pietatis, in quo à mutuatariis exigatur non ſolùm quantum præcisè neceſſarium ad expenſas miniſtrorum Montis, ſed etiam quantum vlteriùs neceſſarium ad ſolutionem penſionum annuarum, quibus grauatur Mons pro pecunia ad cenſum accepta?

1 *Sententia quorumdam DD. negat. Eorum argumenta.*

QVIDAM putant, talem Montem inſtitui non poſſe, nec ampliùs poſſe exigi quàm præcisè neceſſarium ſit ad impenſas miniſtrorum.

Primò probant, quia Leo X. in Concilio Lateranenſi ſeſſ. 10. ait: *In Montibus Pietatis pro eorum impenſis & indemnitate aliquid moderatum ad ſolas miniſtrorum impenſas & aliarum rerum ad illorum conſeruationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, vltra ſortem abſque lucro eorumdem Montium, recipiatur.* Quibus verbis volunt ſignificari, in nullo Monte Pietatis poſſe quidquam accipi niſi pro miniſtrorum victu & veſtitu, & aliis quæ ad *miniſtrorum* indemnitatem pertinent. illa enim verba, *Et aliarum rerum ad illorum conſeruationem pertinentium, pro eorum indemnitate*, non tangunt nec reſpiciunt (vt ipſi dicunt) res, conſeruationem, & indemnitatem *Montium*, ſed *miniſtrorum*, qui proximè prænominati ſunt: quorum victus deſignatur nomine *impenſarum*; veſtitus verò & quæ eò pertinent, nomine *aliarum rerum*.

2 Confirm. Primò, quia hunc ſenſum requirit, quod in textu dicitur, *ad ſolas miniſtrorum impenſas*, &c. Nam ſi ad Montis etiam rerúmque ipſius conſeruationem, iam non ad ſolas miniſtrorum impenſas, nec ad eorumdem indemnitatem, prout dixit Pontifex, *dumtaxat*.

Confir. Secundò, quia circa finem Diplomatis nulla aliarum rerum facta mentione dicitur, *Perfectum & ſanctum fore, ſi, qui erigunt Montes, aliquos cenſus aſſignarent, quibus ſi non omnino, ſaltem media ex parte huiuſmodi Montium miniſtrorum ſoluantur impenſæ*, &c. id enim argumento eſt, ſuperiora de ſolis miniſtrorum impenſis rebus, indemnitate procedere. alioqui enim, ne ſemiplena eſſet definitio, dicendum fuiſſet, *quibus media ex parte huiuſmodi Montium miniſtrorum, aliarúmque rerum ad Montes ſpectantium, ſoluantur impenſæ*. Ex quibus inferunt, nihil accipi poſſe ad ſubleuanda onera Montium, v.g. reparationum, munitionum, cenſuum, ac redituum; quia hæc, miniſtrorum impenſas eorúmque res non ingrediuntur.

3 Secundò probant, quia vetuit Pontifex ad lucrum Montis ſupra ſortem quidquam accipi à mutuatariis: atqui pecunia à Monte ad reditus accepta, reducitur ad lucrum Montis, quia per ipſum augetur & increſcit Montis aceruus. Ergo non poteſt Mons quidquam accipere à mutuatariis pro ſolutione penſionis annuæ redituum.

Secundum argumentum partis negantis.

Tertiò probant, quia Summus Pontifex in illa Bulla vetat inſtitui Montem Pietatis abſque auctoritate Sedis Apoſtolicæ: atqui Mons de quo agitur, non habet hanc approbationem, quia petita non eſt, ergo etiam hac ex parte eſt illicitus.

Tertium argumentum.

Hæ ferè ſunt rationes prioris ſcripti illorum Doctorum qui Montem improbant.

Verùm his non obſtantibus amplectenda nobis videtur pars affirmans, quam Vſus & Ratio manifeſta cõfirmat. Nam in Italia dicuntur emi cenſus ſuper Montibus, quorum penſiones annuæ ſoluantur ex taxa mutuatariis conſtituta, ſicut & impenſæ miniſtrorum. 4

Pars affirmans tenenda.

Eamdem doctrinã tradidi & probaui in Opere de Iuſtitia & Iure, quod à doctiſſimis viris in Italia, Hiſpania, & Belgio fuit examinatum & probatum: nec vmquam audiui eam hactenus fuiſſe reprehenſam, etiamſi octies diuerſis in locis fuerit Opus illud excuſum.

Ratio iſtius doctrinæ eſt, Quia quicumque gerit negotium alterius, poteſt ſe ſeruare indemnem, præſertim ſi id faciat publica auctoritate. 5 Atqui Præfectus Montis accipiendo pecuniam ſub onere cenſus ad mutuandum cuilibet è communitate id petenti, negotium gerit alterius, nẽpe totius communitatis, & ex mandato illius agere cenſetur: non enim in ſuam vtilitatem illam accipit, ſed in commodum totius communitatis, & omnium qui pecunia in illa communitate eguerint. Ergo communitas debet illum ſeruare indemnem, ſoluendo annuas penſiones illorum redituum. Cúmque illa pecunia non ita accepta fuerit in commodum communitatis, vt directè & primò prodeſſet toti communitati, ſed omnibus qui ex illa communitate futuri eſſent in aliqua pecuniæ paratæ inopia, (quæ cuilibet obtingere poteſt;) æquum erat, vt non ipſa communitas tota, ſed illi ſoli qui mutuum eſſent petituri, ad hanc ſolutionem concurrerent; ſicut etiam hi ſoli concurrunt ad ſtipendia miniſtrorum.

Confirmatur; Quia certiſſimum eſt, in Monte poſſe accipi à mutuatariis quantum neceſſe eſt ad impenſas miniſtrorum: id enim definitum eſt à Leone X. quod intellige, niſi aliàs ſit aliqua fundatio, vnde ſuppetant hi ſumptus in totum, vel in partem. Cuius rei non eſt alia ratio, quàm quòd miniſtri iſti ſint conſtituti in commodum mutuatariorum, & in nullum alium finem; ergo ſimiliter poterit accipi à mutuatariis, quantum neceſſe eſt ad ſoluendas penſiones redituum, cùm hi in ſolùm commodum ipſorum ſint conſtituti. qui enim commodum ſentit, etiam onus ſentire debet, vt Regula Iuris decernit. qua Regula Summi Pontifices, qui ſecundam ſententiam in Bulla poſitam approbarunt, moti videntur; cùm nulla alia ratio adferatur. Hæc autem Regula ſicut locum habet in ſtipendiis miniſtrorum, ita etiam in ſolutione penſionum: ſicut enim debent contribuere ad ſtipendia miniſtrorum, quia per illorũ miniſterium commodum percipiunt, ita etiã debent cõtribuere ad ſolutionem penſionum redituum, quia ex pecunia illorum percipiunt commodum. vnde fruſtrà quis hîc diſcrimen imaginetur.

6 *Soli mutuatarij concurrere debent ad ſolutionem redituum aliorum.*

Idem manifeſtè conuincitur ex Bullæ verbis, 7

Probatur conclusio ex verbis Bullæ.

quæ non ſolùm concedit accipi quod eſt neceſſarium ad impenſas miniſtrorum, ſed etiam quidquid eſt neceſſarium ad impenſas rerum omnium, quæ neceſſariæ ad illorum Montium cōſeruationem, atqui ſolutio penſionū eorū redituum, quibus Mons grauatur, eſt neceſſaria ad conſeruationem Montium; quia ſine reditibus, vt ſupponitur, pecunia haberi nequit, quæ mutuò detur; nec ipſe Mons poteſt exiſtere, ſaltē iſtis initiis, donec aliqui piis legatis vel donationibus illos locupletēt.

8 Id ex verbis Bullæ conuinci patet. Poſtquam enim Pontifex retuliſſet primam ſententiam, quæ erat quorumdam Doctorum, qui damnabant oēs tales Montes, in quibus aliquid vltra ſortem à mutuatariis acciperetur, ſiue pro ſtipendiis miniſtrorum, ſiue pro aliis oneribus, ſubiicit ſecundam his verbis: *Aliis verò pluribus Magiſtris ac Doctoribus contra aſſerentibus, & in multis Italiæ gymnaſiis verbo & ſcripto conclamantibus, pro tanto bono tàmque Reipub. pernecessario, modo ratione mutui nihil petatur neque ſperetur: pro indemnitate tamen eorumdem Montium, impenſis videlicet miniſtrorum eorumdem, ac rerum omnium ad illorum neceſſariam conſeruationem pertinentium (abſque Montium huiuſmodi lucro) idque moderatum & neceſſarium, ab his qui ex huiuſmodi mutuo commodum ſuſcipiunt, licitè vltra ſortem exigi & capi poſſe nonnihil licere, cùm Regula Iuris habeat, quod qui commodum ſentit, onus quoque ſentire debeat, præſertim ſi Apoſtolica accedat auctoritas.* Neque dici poteſt, hanc ſententiam ſolùm à Pontifice narrari & referri, non autem approbari; quia expreſsè Pontifex addit, quòd Auctores huius ſententiæ eam approbatam oſtendunt à quinque Summis Pontificibus, & à ſanctis viris publicè prædicatam & commendatam, eámque ipſe à pietate & veritate commendat. Verba Pontificis ſunt: *Quam quidem ſententiam à felicis record. Paulo II. Sixto IV. Innoc. VIII. Alexand. VI. Iulio II. Rom. Pontificibus prædeceſſoribus noſtris probatam, à ſanctis quoque ac Deo deuotis & in magna ob ſanctitatis opinionem exiſtimatione habitis, & Euangelicæ veritatis prædicatoribus prædicatam eſſe oſtendunt.*

9 Secundò colligitur ex ipſa definitione, vbi repetuntur eadem verba: *Sacro approbante Concilio declaramus & definimus, Montes Pietatis antedictos, & auctoritate Sedis Apoſtolicæ hactenus probatos & confirmatos, in quibus pro eorum impenſis & indemnitate aliquid moderatum, ad ſolas miniſtrorum impenſas, & aliarum rerum ad eorum conſeruationem (vt præfertur) pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, vltra ſortem abſque lucro eorumdem Montium recipitur, neque ſpeciem mali præferre, nec peccandi incentiuum præſtare, neque vllo pacto improbari, quin imò meritorium eſſe, &c.*

10 Neque dici poteſt, *per miniſtrorum impenſas* intelligi ſolùm victum miniſtrorum; *per impenſas aliarum rerum* intelligi ea quæ neceſſaria ſunt ad veſtitum, & quæ eò pertinent. Hæc expoſitio non eſt probabilis; quia talis reſtrictio & vſus illarum vocum eſt inſolitus: totum enim ſtipendium miniſtrorum vocatur *impenſa miniſtrorum.* neque enim ſolet diſtingui ſtipendium pro victu, pro veſtitu, pro lecto, pro medicamentis, &c. Deinde manifeſtum eſt, illa verba, *& aliarum rerum ad eorum conſeruationem (vt præfertur) pertinentium,* non poſſe intelligi de *conſeruatione miniſtrorum,* ſed neceſſariò intelligenda eſſe de *conſeruatione Montium,* miniſtri enim ſatis pro ſe conſeruandi ſolliciti erunt; & ſi diſcedant, facilè alij inuenientur: ſed magna ſollicitudo adhibenda vt ipſe Mons cōſeruetur, ne videlicet vel à furibus, vel ab igne, vel alio modo vaſtetur & pereat. Idem colligitur ex verbis illis *vt præfertur.* antè enim nulla facta erat mentio conſeruationis miniſtrorum, ſed ſolius Montis, vt patet ex verbis ſecundæ ſententiæ ſuprà poſitis: item ex illis *pro illorum indemnitate dumtaxat:* quod non de indemnitate *miniſtrorum,* ſed *Montium* intelligitur, vt manifeſtum eſt, tum ex ſecunda ſententia, cuius verba hîc repetuntur à Pontifice, tum ex illis verbis definitiuæ, *pro eorum impenſis & indemnitate:* vbi *τὸ eorum* referendum eſt ad *Montes,* non ad *miniſtros.* Denique hæc res per ſe adeò videtur perſpicua conſideranti, vt ſuperuacaneum ſit eam conari probare. Solùm opus eſt, vt cum iudicio verba ipſa legantur.

Refutatur prima expoſitio.

Ex his planè concludo, non videri dubitandum, quin ſicut exigi poteſt à mutuatariis (ſeruata debita proportione) quantum opus eſt ad integra ſtipendia miniſtrorum; ita etiam exigi poſſe quantum opus eſt ad ſolutionem penſionum annuarum, quæ debetur ratione redituum, quibus conflata eſt pecunia: quæ omnia intelligo, ſupponendo, *quòd alia ratione pecunia, quæ mutuò detur, haberi nequeat:* nec miniſtris alia ratione iuſta ſtipendia poſſint perſolui. 11

Ad primam rationem pro ſententia contraria allatam reſpondeo, Nullo modò ex illa Bulla colligi, non poſſe quidquam accipi, niſi pro expenſis miniſtrorum. Imò contrarium clarè colligitur, vt oſtenſum eſt, nimirum poſſe, accipi quidquid neceſſarium eſt ad impenſas earum rerum, quæ pertinent ad Montium conſeruationem, & vt ipſi Montes ſeruentur indemnes. 12

Reſpō' ad primam rationem ſententiæ aduerſæ.

Ad primam confirm. Oſtenſum iam eſt, non agi ibi de conſeruatione *miniſtrorum,* ſed ipſorum *Montium.* & ſenſus eſt, poſſe accipi quantum neceſſe eſt ad ſolas miniſtrorum impenſas (id eſt ad ſola ſtipendia debita) & ad impenſas earum rerum quæ pertinent ad conſeruationem Montium, eo dumtaxat fine, vt montes ſeruentur indemnes, non vt lucrum captent. id enim ſignificat paragraphus, *pro illorum indemnitate dumtaxat.*

Ad ſecundam confirm. Non fuit neceſſe vtrumque repetere: idem enim vtriuſque eſt iudicium. 13

Ad ſecundam rationem.

Ad ſecundam rationem. Sicut nemo fit ditior dum onerat ſe reditu, (ſic enim homines fiunt pauperiores potiùs, quàm ditiores, vnde nemo niſi coactus id facit:) ita Mons per hoc non cenſetur fieri ditior, etiamſi aceruus pecuniæ creſcat. Accedit, quòd illa pecunia non accipiatur in commodum alicuius priuati, ſed in commodum communitatis, quaſi à geſtore negotiorum. Vnde par eſt, vt à communitate, nempe per eos qui huius commodi ſunt participes (ſeruata proportione debita) hoc onus feratur, iuxta Regulam Iuris: *Qui ſentit commodum, onus quoque ſentire debet.*

Ad tertiam, Nuſquam vetat Pontifex inſtitui Montes Pietatis abſque conſenſu vel approbatione Sedis Apoſtolicæ, ſed ſub excommunicationis latæ ſententiæ pœna vetat damnari eos Montes, qui auctoritate Sedis Apoſtolicæ cum cōditionibus & limitationibus in Bulla expreſſis probati & confirmati ſunt; & definit, alios ſimiles in poſterum cum eiuſdē Sedis approbatione erigi poſſe. Hinc autem nullo modo colligitur, alios ſimiles vel diſſimiles ſine approbatione Sedis Apoſtolicæ erigi non poſſe. Quæ enim eſt iſta collectio. Pon- 14

Ad tertiam.

tifex

tifex definit Montes Pietatis cum conditionibus prædictis cum approbatione Sedis Apoſtolicæ erigi poſſe;ergo ſine illa approbatione erigi non poſſunt? Sicut ſi definiret,poſſe vbique terrarum in Eccleſia inſtitui noua beneficia cum approbatione Sedis Apoſtolicæ; non rectè inde colligeretur, beneficia non poſſe inſtitui ſine eiuſdem approbatione.

Nec obſtat id expedire ad cautelam,ne ſub nomine pietatis irrepant fraudes; quia non omne quod expediens eſt,præcipitur à Summo Pontifice:multa relinquit iudicio & ſapientiæ Prælatorum,qui ſi,conſultis viris doctis,adhuc hæreant, poſſunt ad ſuam Sanctitatem recurrere.

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrùm Mons poſſit ita erigi, vt non ſolùm id quod eſt neceſſarium ad ſtipendia miniſtrorum,&ſolutionem penſionum redituum;ſed etiam quod eſt neceſſarium ad inſtructionem domus,exigatur à mutuatariis?

Concluſio affirmatiua.

15 RESPONDEO breuiter affirmatiuè. Colligitur apertè ex Bulla & ex rationibus ſupra allatis. Bulla enim apertè cōcedit aliquid exigi pro expenſis earum rerum quæ neceſſariæ ad Montis conſeruationem, vt oſtenſum eſt. Atqui domus firma & certo modo aptata,eſt omnino neceſſaria ad Montis conſeruationē.ergo pro illa aliquid exigi poteſt.Idem conuincit ratio.Nā ſicut pro miniſtrorum opera poteſt aliquid exigi à mutuatariis,eò quòd ſine illa non poſſint percipere commodum ex Mōte,ita etiam poterit exigi quod neceſſariū pro inſtructione domus:quia ſine idonea domo non poſſunt percipere commodum ex Monte. Vtrobique ſanè eadem eſt ratio:vtrumque enim eſt tantùm in commodū petentium mutuum:vndè cùm ex domo commodū percipiant,par eſt vt etiam eius onus ſentiant.

16 Dices:Si pro his omnibus aliquid exigi poteſt, nimirū quantū opus eſt vt hæc omnia conſeruentur & tueantur:ergo non erit modicū,quod ab illis exigetur. Atqui Pontifex ſolùm dicit poſſe *modicum* quid accipi. Reſpōdeo:Pontifex nū prohibet quin tantum poſſit accipi quātum neceſſe eſt, vt Mons indemnis ſeruetur,etiam ſi id multum ſit; ſed loquitur definiendo & declarando,*eos Montes eſſe iuſtos & laudabiles,in quibus aliquid moderatum ad expenſas miniſtrorum,& aliarū rerum pertinentiū ad conſeruationem illorum Montium accipitur.* Hinc tamen nullo modo ſequitur,eos eſſe illicitos, in quibus multum exigitur,*quando expenſa annua hoc exigunt.* Imò ex verbis Bullæ apertè colligitur,eſſe licitum,exigere totum quod neceſſarium indicatur ad Montis indemnitatem:hoc enim totum, etſi non ſit modicum,cenſetur tamen moderatū, quod Pontifex tantùm requirit. non enim dicit, *modicum*,ſed aliquid *moderatum* poſſe accipi,quāuis etiam modicum dici poſſit id reſpectu vſurarum, quas vſurarij publici exigere ſolent, qui 33.in centum.& quibuſdam locis 42. accipiunt.

Rectè dicitur Mons Pietatis, etiamſi exigat id quod neceſſarium ad indemnitatem.

17 Dices: Si ad has omnes expenſas contribuere debent mutuatarij; quo iure poterit domus iſta vocari *Mōs Pietatis*? Reſpondeo:Quia parata eſt ſemper ſuccurrere neceſſitatibus pauperū & egētium pecunia,in quouis euentu,mutuādo abſque vllo lucro,quod vi & *ratione mutuationis* ſit percipiendum.mutuare aurē egētibus, eſt opus pietatis,etiāſi quis paciſcatur de expenſis,quas in hunc finem facit. Accedit,quòd Mons ille totus in ſolū hunc finē ſit inſtitutus:itaque cùm ſuis ipſius ſit opus pietatis, meritò dicitur Mons Pietatis.

18 Ex his patet,à mutuatariis exigi poſſe,quantū neceſſe eſt quotannis,vt domus firma & idonea habeatur,vt ſi domus cōſtiterit,v.g.32000.florenorū qui accepti ſint ad cēſū,ratione cuius ſoluēdi ſint quotānis 2000.floreni ad ratā nūmi 16.poterit auctariū ſupra ſortē à mutuatariis ſoluēdū ita taxari,vt ſufficiat ad annuam eorū ſolutionē.

Optandum tamen eſſet, vt domus huiuſmodi ſūptu publico totius cōmunitatis inſtituerētur, impoſito aliquo modico vectigali cereuiſię,vino, vel aliis rebus ad tempus,donec tantum pecuniæ colligatur,quantū requiritur ad tales domos adornādas. Si tamen hoc Principi non probetur, eò quòd circūſtantiæ tēporū id nō patiantur,modus ſupradictus ſeruari poterit,quia non eſt illicitus. 19

RESPONSIO.

Ad replicationem eorum qui aliter ſentiūt.

ETSI rationes ſuprà à nobis allatæ ſatis videātur perſpicuæ & efficaces ad ſentētiā noſtrā ſtabiliendā;nō defuerūt tamē aliqui DD. qui in ſua perſiſtētes,conati ſunt eas cōtrario ſcripto eneruare. Digeſſimus illud in aliquot paragraphos,vt magis diſtincta & dilucida ſit reſponſio. 20

Priuſquam tamen rē aggrediamur,ne cui fortè ſingulares in hac doctrina videamur, nō erit abs re afferre aliquot Auctores,qui apertè nobiſcum ſētiūt:præſertim cùm non deſint,qui auctoritate DD.magis ducantur,quàm momentis rationum.

Ioan. Azorius.

Ioan.Azorius Inſt.mor.p.3.li.5.c.9.§.Secundò quæritur,de Monte Pietatis agens,hæc habet:*Secundò quæritur, An ciuitas poſſit compellere ciues, vt contribuant ad Montem,& deinde facere,vt mutuatarij ſoluant lucrum ciuibus contribuentibus ad rationem quinque pro centum,ita vt mutuatarij ſoluere cogantur ſeptem pro centum; nimirum quinque ciuibus contribuentibus,& duo miniſtris Montis pro ſtipendio ipſorum. Lupus Tract.de vſuris,Comment.3.§.3.n.84. reſpondet eſſe hoc licitum, & citat pro hac ſententia Laurent. De Rodulphis in c.Conſuluit,de vſuris,n.4. & Lupum Alleg.137.nu.1 Alex.in l.Item quia,§.1. n.2.ff.de pactis. Abb.in c.In ciuitate,de vſuris,in fine.* 21

Auctores pro noſtra ſententia.

Ipſe verò Azorius diſtinguit, & propoſito vno modo quem improbat,ſubiungit alterum,quem probat his verbis:*Circa ſecundum modum praxis eſt iſta. Ciuitas vendit cenſum,quem conſtituit ſuper ſe & bonis ſuis,& propter bonum pauperum cogit ciues, vt emant ſinguli certas portiones,vt ex eorū pecuniis fiat cumulus Montis:& deinde mutuatarij,vltra id quod ſoluunt pro ſtipendiis miniſtrorū,ſoluunt quoque quinque pro centum;quia hæc eſt portio cenſus,quem ciues emunt. Et hic modus videtur eſſe licitus. Nam ex parte ciuium contribuentium non eſt mutuū,quia nequeūt repetere ſuas pecunias à ciuitate vel Monte,quia ve-*

re eas dede unt ciuitati vel Monti pro pretio, quo emerunt à ciuitate vel Monte cenſum ad rationem quinque pro centum. Ex parte verò eorum qui mutuum petunt à Monte, non eſt aliquod etiam iniuſtum: nā licet ſoluant quinque pro centum, totum hoc eſt in bonū ipſorum, & ipſi tenentur vltra ſortem totum id dare, quod eſt opus ad expenſas Montis neceſſarias: inter expēſas autem eſt, vt ſoluatur cenſualis penſio. Item cenſualis huiuſmodi penſio debet ſolui ab iis, in quorum commodum Mons eſt conſtitutus: & Mons iſte non eſt conſtitutus in bonum ciuitatis, ſed in bonum pauperum & aliorum indigentium. & quandocumque voluerint miniſtri & Gubernatores Mōtis, poſſunt redimere penſionem cenſualem, reddendo ſingulis ciuibus capitale quod contribuerunt. Hactenus ille.

22 Et lib. 5. c. 22. §. Quartò quæritur, de Montibus Italiæ, quos Pecuniarios vocat, agens, ita quærit & reſoluit: *Quartò quæritur, An liceat Montiū Adminiſtratoribus pecunias accipere, ea lege, vt qui eas conferunt, recipiant quatuor vel quinque pro centum quotannis, & deinde Adminiſtratores dent mutuum pauperibus, ea conditione, vt aliquid præter ſortē reddant, vnde ſatisfiat his qui pecuniæ ſummas in Montē contulerunt: ita vt è mutuatariis quiſque, ſi v. g. centum mutuò acceperit, ſoluere cogatur præter centum, ſeptem; ex quibus duo vel tria accipiat Mons, vt miniſtris debitum ſtipendium ſoluat, & quatuor vel quinque reddat ſingulis eorum qui centum in Montem tranſtulerunt? De hac re magna fuit olim altercatio, &c. ſed poſteà communi conſenſu recepta eſt ſententia aſſerentiū id eſſe licitum, quandocumque ii qui in Montem Pietatis conferunt, ita dant, vt ampliùs repetere non poſſint, quamuis liberum ſit Montium Adminiſtratoribus eas pecuniarum ſummas reddere, &c. Et verò ita dicēdum videtur: quia nulla vſura committitur ex parte ciuium contribuentium in Montē, vel ex parte eorū qui Montis adminiſtrationem habent. Nō ex parte ciuiū; quia illi pecunias ſuas mutuas non dant Mōti, quoniam repetere eas ampliùs non poſſunt: emunt igitur cenſum annuum, &c. Nulla itidē vſura cōmittitur ab his qui Mōtis bona adminiſtrant: quia tametſi exigant à mutuatariis aliquid ſupra ſortem; id tamen non exigunt ratione mutui, ſed damni, quod Mōs ipſe patitur: nam Mōs ſeſe obligat ad ſoluendum annuum cenſū, &c.* Pro qua doctrina citat varios Auctores.

Sententia communi conſenſu recepta.

Penſio nō exigitur ratione mutui.

Nihil clarius aut explicatius pro noſtra ſententia dici poteſt. Nec refert, quòd dicat quatuor vel quinque ſolui conferentibus pecunias in Montē, & ſeptem exigi à mutuatariis: hoc enim exempli gratia tātùm affertur. Cùm enim pecunia conferatur tamquā pretiū cenſus annui, certū eſt, iuxta eius opinionē, cōferētes poſſe accipere, & Adminiſtratores poſſe quotannis ſoluere ad ratā nūmi 16. quo cenſus in Belgio emuntur. deinde ſi impēſæ aliæ, v. g. domus & miniſtrorum, ad magnā ſūmā aſcendāt, poſſe id omne à mutuatariis recuperari ex auctario, quod vltra ſortē ab iis exigitur.

23 Eodem loco ſubdit Azorius aliam quæſtionē his verbis: *Quæris, an Ciuitas, Reſp. vel Princeps volēs redimere cenſus annuos in bonis ſuis impoſitos, poſſit ex pecuniarum ſumma, quam habet deſtinatam & paratam ad cenſus redimendos, Montem erigere, cauſa pauperum mutuò indigentium, eo pacto, vt mutuatarii ſoluant cenſum annuum, quem cenſum alioqui Ciuitas ſoluebat quotannis? Reſpondeo poſſe: nam potes tu, v. g. Caio dare mutuos aureos centum, quos paratos apud te habebas ad redimendum cenſum, ita vt tibi Caium obliges ad ſoluendum quotannis illum cenſum, quoad ſortem principalem, puta centum, ille tibi reddiderit: tunc enim, quod Caio imponis, non eſt vt mutui, ſed ratione damni, quod pateris, &c.*

Si mutuatarii poſſunt grauari cenſu qui non redimitur, eò quòd pecunia in erectionem Mōtis inſumatur, poterunt etiā grauari cenſu qui creatur aut venditur ad Montē erigēdū. Neque enim hîc apparet differentia, quæ ad rē faciat. Si Ciuitas, Reſp. aut Princeps id poteſt, poterit etiā Præfectus aliquis vel Adminiſtrator Mōtis, Principis vel Reip. mandato vel auctoritate inſtructus.

Sigiſmundus Sciaccia tract. de Commerciis & Cambio, §. 1. quæſt. 1. num. 461. & ſeqq. totidem ferè verbis refert & probat hanc doctrinam Azorii, & affinia docet ibidem num 451. 24 *Sciaccia.*

Valer. Reginaldus in Praxi fori pœnit. lib. 25. cap. 11. num. 209. hæc habet: *Vndecimum dubium eſt, An ſit vſura, ſi in ſubſidium indigentium, Ciuitas conſtituat cenſum, v. g. quinque pro centum, ſuper bonis ſuis, & cogat ciues ſingulos certam portionem eiuſdem cenſus emere, vt inde fiat pecuniarum cumulus, ex quo capientes mutuò, ſupra ſortem & taxam pro expenſis ad illius conſeruationem neceſſariis, ſoluant quinque in cenſum quem ciues emerunt? Ad quod reſpondetur, non eſſe vſuram: nam ex parte ciuium contribuentium, non eſt mutuum, ſed emptio cenſus facta iuſto pretio; nec ex parte mutuatariorum iniuſtitia committitur, quo grauentur; cùm in commodum ipſorum inſtitutus ſit talis contractus, eiſque relinquatur, vti beneficio illius vel non vti.* 25 *Reginaldus.*

Hæc eſt reſolutio quæſtionis noſtræ ferè in terminis: nam quæ in caſu ponuntur de cenſu creato ſuper bonis Ciuitatis, & de ciuibus coactis aut cogendis ad emptionem portionis eiuſdem, planè parerga ſunt ad id quod hîc controuertitur.

Coſm. Philiarcus de offi. ſacerd. libr. 5. cap. 21. §. Quoad primum, ſic ait: *Quoad primum, ſi Mons mutuaret ſolis pauperibus, & cùm pecunia Montis non ſufficiat, nec inueniat Mons qui gratis mutuent; ſed benè ex charitate, dummodò ſeruentur indemnes, ob verum intereſſe, quod mutuando patiuntur, res eſſet clara: nam certum eſt, quòd Mons, vt pauperibus ſubueniat, poteſt mutuò accipere, & quòd mutuantes poſſunt accipere intereſſe, quod ob tale mutuum verè patiuntur, & quòd hoc intereſſe debent ſoluere pauperes qui mutuò accipiunt à Monte, aliquid plus ſoluendo, cùm illud Mons propter eos & in eorum vtilitatem patiatur, à quibus debet ſeruari indemnis.* 26 *Philiarcus.*

Ex charitate mutuans etiam qui indemnitati ſtipulatur.

Si mutuatarii, etiam pauperes, debent ſoluere Intereſſe pecuniæ mutuò acceptæ, quod ſæpè excedit penſionem cenſualem, imò & ſortem æquare poteſt, etiam debent ſoluere pēſiones pecuniæ ad cenſum acceptæ: eadem enim vtriuſque eſt ratio, cùm vtrumque onus ſuſcipiatur à Monte, tantùm in vtilitatem eorum.

Thom. Boninſignius De Montib. c. 4. & 5. non dubitat, quin id quod ſoluitur quotannis iis qui dant pecuniam in Monte depoſitario (qui qua parte etiam mutuum dat pauperibus, Mōs Pietatis ab Azorio, Sciaccia, & aliis vocatur) poſſit colligi ex taxa mutuatariis impoſita; ſed diſputat tātùm quo titulo ipſi conferentes aut & deponētes illud poſſint accipere: & ſupponit, titulo pēſionis annui cenſus poſſe accipere, ſi non reſeruarēt ſibi ius repetendi pecuniam ſuam pro arbitratu. Verba eius non adfero, quia ſparſim hæc docet, & nō niſi Italico idiomate ad manus meas peruenit. 27 *Boninſignius.*

Franc. Sarmientus magnus vſurarum & vſurariorum hoſtis, vt videre eſt lib. 7. ſelect. interpr. c. 2. num. 13. & 14. diſputans ibidem num. 4. pro 28 *Sarmientus.*

definitio

definitione Leon. X. & probans licere aliquid accipere vltra ſortem à mutuatariis, ait: *Si petas, vt tibi mutuem Romæ, vbi pecunias non habeo, ſed notos mercatores, à quibus ego accipiam mutuum ſub fœnore, quòd aliter noluerint mutuare, poſſum idem fœnus à te accipere, non vt aliquid lucrer, ſed vt damnum emergens tui cauſa vitetur.* Ergo ſecundùm ipſum, ſi accipiam pecuniam ad cenſum, vt tibi mutuem, poſſum à te repetere penſionem annuam, quam cogor ſoluere, donec reſtituendo mutuum me hoc onere liberes. Ergo idem poterit Præfectus Montis. Et c. 3. num. 1. docet, *nullam vſurariam labem à Montibus contrahi, ſi ſolum damni emergentis ratio habeatur.* Atqui in caſu noſtro tantùm habetur eius ratio, nempe penſionis annuæ reditinum, cuius ſolutio foret Monti detrimentoſa.

Molina.

29 Lud. Molina Tomo 2. de Iuſtitia diſp. 325. probans iuſtitiam Montium Pietatis & Decretalem Leon. X. his vtitur verbis: *Sicut enim licitum eſt aliquid accipere à mutuatariis, ratione lucri ceſſantis aut damni emergentis; neque in eo vlla cernitur vſura, quia non accipitur pro mutuo, ſed occaſione mutui, ex longè alio titulo; eo quòd ſ..s ſit mutuanti, non alia ratione mutuare, quàm deducendo in pactum tacitum vel expreſſum, vt à mutuatariis indemnis ſeruetur, eáque de cauſa licitè poteſt accipere ab eis damnum, quod ei emergit, aut lucrum quod ei ceſſat ob mutuum: ita fas eſt accipere à mutuatariis expenſas omnes, quæ, vt mutuum in eorum gratiam præparatum ſemper habeatur, eiſque quando voluerint detur, fiunt: neque enim ſubire eas tenetur, qui beneficium mutui præſtat; ſed fas ipſi eſt, deducere illas mutuatariis in pactum, vt ſi mutuum, in ipſorum ſolum commodum ex charitate præparatum, accipere velint, eas ſoluant, alioquin ab accipiendo eo mutuo ſe contineant: quo fit, vt ex commutatiua iuſtitia in eo euentu teneantur mutuatarij eas ſoluere; non quidem vt mutui, quaſi ſecluſo alio quocumque contractu, ex ſolo mutuo, ad illas tenerentur, ſed vt alterius contractus initi, quo ea lege datur illis mutuum, in ipſorum commodum præparatum, ſi ad expenſas in eorum commodum factas contribuere velint.* Hæc ille ita generatim de omnibus expenſis factis ad hoc, vt mutuum paratum habeatur: inter quas, in caſu noſtro, ſunt penſiones cenſuum.

30 Similia habent paſſim alij DD. qui dum Montes Pietatis à Leone X. approbatos contra Caietanum & Sotum tuentur, eas rationes adferunt, quæ probant, non tantùm miniſtrorum impenſas à mutuatariis exigi poſſe, quæ ſolæ deſiderantur in Montibus quoad pecuniam ſeu capitale & quoad domum fundatis, de quibus tunc videtur fuiſſe quæſtio; ſed etiam aliàs omnes quæ fierent in aliis Mõtibus, ad hoc vt mutuo ſemper iuuari egentes poſſint: ex autem in caſu propoſito ſunt annuæ penſiones pecuniæ ad cenſum acceptæ.

31 In particulari verò domum inter onera à mutuatariis præſtanda, iuxta mentem Leon. X. (de quo agitur qu. 2.) recenſent, Azorius ſuprà, Molina infra, Regin. c. 11. num. 206, & alij plures, qui de Montibus fuſiùs ſcripſerunt.

Supereſt iã vt replicationes, ſolutionibus & rationib⁹ noſtris oppoſitas, refutemus & diluamus.

32 Primo §. negare videtur, in Italia pẽſiones, quibus Montes grauãtur, exigi aut recuperari à mutuatariis. Sed reſpondeo, Id in primis colligi ex Auctorib⁹ citatis, Azorio, Sciaccia, Bonin ſignio, & aliis, qui de variis Montium generibus ſcripſerunt. Secundò, Id rectè præſumi, ex eo quòd Montes quidam in Italia ingentes ſummas quotannis dicãtur erogare in mutuantes, & ab iis exigere 6. vel 7. in 100. quæ cùm non requirantur ad ſolas miniſtrorũ & ordinarias ſimiles impenſas, neceſſariò deſtinantur ſolutioni annuarum penſionum quibus Montes illi grauãtur, cùm nullus alius titulus iuſtè tantum accipiendi appareat.

Sed aiunt: Fortè excreſcentia taxæ mutuatariis 33 impoſitæ in ſolas expenſas miniſtrorũ ſolutioni talium penſionum tamquam pio vſui deſtinatur, cùm ad mutuatarios redire nõ debeat. In quo ſatis apertè ſibi cõtradicunt; quia, ſi non licet quidquam à mutuatariis accipere vltra expẽſas miniſtrorũ (vt illi volunt) certũ eſt, quòd grauis excreſcentia, longè ſuperans (vt loquuntur) expenſas miniſtrorum, vltra taxam legitimã à mutuatariis ſit recepta, ac proinde de iure ad eos redire debeat, vt rectè Azor. infrà l. 5. c. 9. qui quoto quoq; anno inueniri facilè poſſunt. Et conuenit inter DD. quòd Mons teneatur taxã imminuere, ſi ſolutũ à mutuatariis, aliquot ſaltem annis cõtinenter, excedat expenſas ab iis præſtandas; ne Mons lucrum faciat & diteſcat ex mutuo, quod omnes damnant. Leuis autem excreſcentia, quæ euitari & mutuatariis pro rata reſtitui moraliter nequit, ſolutioni tali non ſufficit. Deinde excreſcentia quæcũque illa ſit, eſt omnino incerta & indefinita, vnde ex ea in praxi non poteſt ſecurè conſuli indemnitati Montiũ pro ſolutione penſionum: quare nõ poteſt eſſe locus cõiecturæ opponentiũ.

Secundo §. inſinuant apertè, etiamſi in Italia 34 ita fieret, non tamen id curandum, eò quòd vſura vbique illicita ſit. vbi ſupponunt, id adeò manifeſtam eſſe vſuram, vt exemplum Italiæ vel aliarum regionum non debeat nos monere. Qua in re apertè petunt principium, ſupponentes id quod eſt in quæſtione. Nam quæritur, vtrùm hoc ſit vſurarium vel illicitum: & nos probamus non eſſe illicitum, ex vſu aliorum populorum, præſertim Italiæ in conſpectu Sedis Apoſtolicæ, vbi non permitteretur tamquam licitum, ſi eſſet illicitum. Reſpondent illi, eſſe illicitum, & ideò non eſſe curandum, etiamſi alibi permittatur. Quis non videat hic peti principium?

Petitio principij.

Fundamentũ autem huius ſuæ ſentẽtiæ, quam 35 ſupponunt, ſtatuere videntur duplex, vt ex hoc illorum, & priore ſcripto colligitur. Primum eſt mandatũ Domini, *Date mutuum, nihil inde ſperantes*, Luc. 6. in quod fundamentum paſſim omnes ſuas rationes reſoluunt, & in eo tamquam primo principio conquieſcunt. Vnde infrà apertè inſinuãt, rem iſtã non poſſe diſcurſu rationis definiri.

Notandum, eodem prorſus fundamẽto nixos fuiſſe Auctores primæ ſententiæ, quam Summus Pontifex reprobat per ſuã definitionem, & prohibet prædicari, vel in diſputationibus verbo aut ſcripto defendi, ſub pœna excõmunicationis latæ ſententiæ. Prima enim ſententia *affirmabat*, (vt in Bulla dicitur,) *eos Montes non eſſe licitos, in quibus aliquid ſupra ſortem pro libra, decurſo certo tempore, per miniſtros huius Montis ab ipſis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur; & propterea ab vſurarum crimine, ſeu ab aliqua certè ſpecie mali mundos non euadere, cùm Dominus noſter, Luca Euangeliſta atteſtante, aperto nos præcepto obſtrinxit, ne ex dato mutuo quidquam ſupra ſortem ſperare debeamus.* En primam ſententiam, eiúſque fundamentum. Eodem prorſus vtuntur, qui nunc Montem oppugnant.

Primum fundamentum diuerſæ ſententiæ.

Et ſanè, ſi verba Domini ita intelligi debent, 36 quemadmodum ipſi inſinuant, vt in mutuatione

nihil

nihil omnino liceat exigere quouis titulo vltra ſortem, fatendum eſt, eſſe myſterium ſupernaturale, nec poſſe diſcurſu rationis naturalis definiri. Sed illã non eſſe mentem Domini in illis verbis, planè certum eſt. Primò, Quia ſi illa eſſet mens Domini, prima ſententia eſſet veriſſima: vnde malè à Summo Pontifice damnaretur. Secundò, Quia ratio vſurarum non eſt ſupernaturalis, ſed contra Ius naturæ, vt communis Doctorum ſententia tenet. vnde eius cognitio eſt fori mixti; ac proinde ratione naturali poteſt determinari.

Aliam eſſe mentem Domini in verbis illis Luca 6.

Tertiò, Quia triplex apud Doctores inuenitur expoſitio illorum verborum, quarum nulla fauet illi ſententiæ. Prima eſt, Vt cùm damus mutuum, non adſtringamus mutuatarium ad reddendam ſortem; imò, etiamſi non ſperemus illum redditurũ, non ideò auertamur à mutuãdo: quo modo non eſt præcepti, ſed conſilij: vnde non facit ad propoſitum. Eaque videtur eſſe mens Domini eo loco, ſi adiuncta conſiderentur. Secunda, Vt non obligemus illum ad ſimile officium præſtandum; & ſic etiam ad rem non pertinet. Tertia, Vt non obligemus illum ad aliquid ſupra ſortem: & ſic quidem eſt præceptum, & ad rem pertinere videtur, ſed reuerà non pertinet: nam hoc non ſic generatim & abſolutè eſt accipiendum, ſed reſtringendum ad titulũ mutuationis, ita vt præcisè titulo mutuationis nihil ſupra ſortem exigamus, ſicut faciũt vſurarij tum publici tum priuati; quibus ex mutuatione nullum lucrum aliud iuſtum ceſſat, nullum damnum emergit, nulli periculo ſors exponitur. nulla enim æquitas poſtulat, vt ego mutuè cum meo damno, vel amiſſione lucri ſperati. Itaq; dubitandũ non eſt, quin etſi præcisè ratione mutuationis nihil vltra ſortem exigendum ſit; tamen ratione titulorũ adiunctorum per accidens, aliquid vltra ſortẽ exigi poſſit, quo fiat iuſta cõpenſatio; vt ſi accepi 1000. aureos ad reditum, & tu à me mutuũ flagites, poſſum exigere, vt pro rata ſoluas penſionem iſtius reditus, vel vt totũ penſionis onus ſubeas, ſi totam ſummam petas. Si pecuniã deſtinatam negotiationi, alteri petenti mutues, ita vt idcircò ſpes iſtius lucri tibi ceſſet, potes in mutuando ſpem illã æſtimare peritorũ iudicio, & exigere eius compenſationem, vt ex allegatis DD. patet. Et vniuerſe vltra ſortem iure iuſtoque recipi intereſſe damni emergentis aut lucri ceſſantis, tamquam communem Theolog. & Canon. ſentẽtiam vbique receptam ſtatuit Couar. lib. 3. var. reſ. c. 4. num. 1. ex D. Thoma, & aliis plurimis. Si priuato propria auctoritate licitum eſt exigere in mutuando, vt pro rata mutuatarius concurrat ad ſolutionem penſionis; cur non liceat Monti Pietatis auctoritate publica?

37 Sed, inquiunt, tunc non poterit dici *Mons Pietatis*. Verùm Primò id parum ad rem facit: non enim agitur quo nomine ſit vocãdus, ſed an committatur vſura, vel aliquid contra iuſtitiam, vt ipſi affirmant. Deinde verum non eſt, non fore dicendum *Montem Pietatis*, cùm ipſe actus mutuandi, etiã in tali euentu, ſit opus miſericordiæ, quo ſuccurritur alienæ inopiæ, & opus verè piũ. Fateor tamen, maiorẽ fore pietatem, ſi nihil exigatur vltra ſortem (vt Summus Pontifex in Bulla affirmat) ne quidem pro impenſis miniſtrorum vel damno emergente; & adhuc maiorem, ſi ſors ipſa condonetur. Verùm hoc nihil ad rem facit. Nam quòd bono vino detur melius, vt ait IC. nõ arguet illud non eſſe bonum. Et quòd virginitas

Quomodo dicatur Mons Pietatis.

ſit melior matrimonio, non arguit hoc non eſſe bonum, vt benè Nauarrus hic reſpondet.

Addo, quòd illi ipſi, qui dicto Domini Luc. 6. Montem oppugnãt, fateantur, Montem poſſe exigere ſupra ſortem aliquid moderatũ, ad expenſas miniſtrorum. Hoc ſi verum eſt, ergo verba Domini non ſunt ita amplè & abſolutè accipienda, vt nihil vltra ſortem quouis titulo liceat accipere: quo ſenſu paſſim illa verba ab ipſis vrgẽtur. 38

Sed dicent, in verbo Domini faciendam exceptionẽ, nempe nihil ſperandũ ſeu exigendum, excepto quodam *moderato* pro ſtipendiis miniſtrorum; & hoc *moderatum* ita intelligendum, vt non comprehendas totũ ſtipendiũ miniſtrorum, ſed ſolùm partem; alterã enim partem præſtandam à Monte: præter hoc moderatum nihil poſſe exigi, nec pro ſolutione cẽſuum, nec pro conſeruatione rerum Montis, vt Mons ſeruetur indemnis. 39

Verùm hæc acceptio ſic limitata videtur carere omni fundamento. Vnde enim habetur? cùm ratio naturalis illam non dictet, nec Scriptura, aut Concilia, aut ſancti Patres illã inſinuent. Si enim aliquid licèt exigere pro ſtipẽdiis miniſtrorum, v. g. pro parte dimidia ſtipẽdij, cur non pro toto ſtipendio, ſeu quantũ neceſſe ad integrũ ſtipendiũ?

Reſpondent, Quia miniſtri non ſolum ſeruiunt mutuatariis, ſed etiam Monti, quia pignora curant in indemnitatem Montium ad erogatæ ſortis ſecuritatem. Ergo non ſolùm à mutuatariis debent ſolui expenſæ illæ, ſed pars earum ſoluenda à Monte ex propriis Montis bonis.

Sed contrà, Quia mutuatarij & Mons non ſunt inſtar duorum dominorum diſtinctorum, quibus miniſtri ex æquo & immediatè ſeruiãt; ſed inſtar vnius. *Vbi enim eſt vnum propter vnum, ibi non cenſetur eſſe niſi vnũ.* Vnde cùm totus Mons cum omnibus ſuis miniſtris ſit propter mutuatarios, & omne illorum miniſteriũ ordinetur in cõmodum mutuatariorum, in quod ordinantur etiam indemnitas & ſecuritas Montis; hoc ipſo quo ſeruiunt Monti, ſeruiũt communitati mutuatariorum; ac proinde totum onus ſtipendiorũ deuolui poteſt in mutuatarios. Quod adeò videtur perſpicuum, vt non putem eſſe vllũ Doctorem, qui ita diſtinxerit miniſtrorũ ſtipendia, aut ſenſerit à mutuatariis non poſſe exigi, in tanta, quantũ opus ad integra ſtipendia, quando Mons aliunde non habet ad hoc fundationem. Neque dubium eſt, quin Summus Pontifex in Bulla de integro ſtipendio loquatur, vt clarè oſtẽſum eſt in priore Quæſtione ex verbis Bullæ, quibus refertur ſecunda ſententia, quam Bulla approbat, cùm fatetur eam fuiſſe approbatam à quinque Pontificibus, & à ſanctis viris publicè prædicatam & commendatam. Ad quam probationem, oppugnantes nihil reſpondent. Idem cõuincitur ex eo, quòd Pontifex, poſtquã definiuit, eos Montes in quibus accipitur ad expenſas miniſtrorũ, pios eſſe ac meritorios; addit, *multò tamen ſanctius multòque perfectius fore, ſi omnino tales Montes gratuiti conſtituerentur; hoc eſt, ſi illos erigentes, aliquos cenſus aſſignarent, quibus, ſi non omni, ſaltem vel media ex parte, huiuſmodi Montium miniſtrorum ſoluantur impenſæ.* Si iſti Montes forent magis pij, quàm priores de quibus loquitur in definitione; ergo in iis de quibus agitur in definitione, ſoluuntur integræ expenſæ miniſtrorum, & Pontifex per *impenſas miniſtrorum* in ſua definitione intelligit *integras impenſas*, non partem, vt iſtud ſcriptum contendit. 40 41

Alterum

42 Alterum fundamẽtum, quo nituntur, petitum eſt ex Bulla Leonis, ex illis verbis: *In quibus pro eorum impenſis & indemnitate aliquid moderatum ad ſolas miniſtrorum impenſas.* Vbi ponderant τὸ *moderatum*, & τὸ *ad ſolas.* & ſic obiiciunt: Pontifex & Concilium concedit ſolùm accipi quid moderatum. Atqui ſi acciperetur à mutuatariis, non ſolùm quod neceſſariũ eſt pro miniſtris, ſed etiam quod neceſſariũ eſt ad ſolutionem cenſuum, acciperetur amplius quàm moderatũ: ergo hoc eſt prohibitum. Deinde concedit ſolùm accipi ad miniſtrorum impenſas: ergo non ad ſolutionem redituum aut aliarum rerum neceſſariarum ad Montis cõſeruationem. Sed facilis eſt reſponſio.

Alterũ fundamentum aduerſ. ex verbis Bullæ.

Ad Primum reſpõdeo, Pontificem ibi tantùm definire, eos Montes, in quibus aliquid moderatũ accipitur ad ſolas miniſtrorum impenſas, &c. eſſe pios, & nullã ſpeciem mali habere. Nullo tamen modo hinc ſequitur, alios, In quibus ampliùs accipitur, ex alio iuſto titulo, condemnari, vel vllo modo improbari: quia de talibus nõ erat quęſtio,

Addo ſemper accipi aliquid *moderatũ*, quando nõ exceditur æqualitas iuſtitiæ; quia ſumma moderatio eſt, vbi eſt iuſtitię æqualitas. Ergo nõ cenſetur Mons accipere aliquid *immoderatũ*, quando nõ plus accipit, quàm iuſta merces miniſtrorum, & cõſeruatio rerum Montis, abſque lucro Montis, & ad ſolam ſuam indemnitatem poſtulat. tãti enim valet opera & negotium quod in commodum mutuatariorum à Monte impenditur. Vnde ſignatè Concilium non dicit aliquid *modicum*, ſed *moderatum*: quia fieri poteſt, vt id quod eſt *moderatum*, reſpectu operæ impenſæ ſit abſolutè & in ſe multum; vt ſi etiam ipſa opera ſit multa & magni pretij. Itaque illud verbum nullo modo repugnat noſtro Monti; quod infià magis patebit.

Ad Secũdum reſpondeo, Valdè mirum eſſe, illud, *ad ſolas miniſtrorum impenſas*, toties vrgeri ad excludendas omnes alias impenſas; cùm immediatè ſequatur, *& aliarum rerum ad illorum conſeruationem, vt præfertur, pertinentium.* Itaque expreſsè concedit Pontifex, vt non ſolum aliquid accipiatur ad expenſas miniſtrorum, ſed etiam ad impenſas aliarũ rerum, quæ ad *eorum*, nempe *Montium, conſeruationem* ſunt neceſſaria. Vnde manifeſte ſequitur, ſi neceſſariò eſt munire domum, accipere pecuniam ad cẽſum, vt poſſit Mons conſiſtere, poſſe in taxa mutuatariorũ huius rei haberi rationem, & pro rata, quantũ neceſſe (abſque lucro Montis) & ad ſolã eius indemnitatem exigi.

43 Verùm vt ſuum fundamentum ſuſtineant, Reſpondent dupliciter. Primò, illa verba, *ad ſolas miniſtrorum impenſas*, intelligi de ſolo victu miniſtrorum; illis verò, *& aliarum rerum ad illorum conſeruationem pertinentium*, non ſignificari conſeruationem & indemnitatẽ Montium, ſed miniſtrorum qui proximè prænominati ſunt, quorum victus deſignatur nomine *impenſarum*, veſtitus verò & quæ eò pertinent, nomine *aliarum rerum.*

Reſponſ. aduerſariorum.

44 Sed hæc expoſitio clarè refutata eſt in priori Quæſtione: vnde ipſi, eã relicta, aliam nunc adhibent, nimirùm non eſſe diſtinguendas *impenſas miniſtrorum ab impenſis aliarum rerum ad Montis conſeruationem pertinentium*. ſed eſſe eaſdem: nam hoc ipſo quo datur ſtipendium miniſtris, datur impenſa ad rerum Montis conſeruationem; tum quia ipſi miniſtri inſtituti ſunt ad rerum Montis conſeruationem, tum quia dum miniſtri accipiũt ſtipendia à mutuatariis, reſeruat ſibi Mons, quod alioquin de ſuo debuiſſet miniſtris ſoluere; nullã autem propriam ſeu diſtinctam impenſam exigi poſſe pro aliarum rerum Montis conſeruatione.

Refutatur ſecunda interpretatio.

Sed neq; hæc interpretatio eſt probabilis. Primò, Quia ſi hęc eſt mens Bullæ, ergo fruſtrà addit Põtifex illa verba: *Et aliarum rerum ad illorum conſeruationem pertinentium*, ſufficiebat enim dicere, *ad ſolas miniſtrorum impenſas.* Imò illa verba ad nihil aliud ſeruiẽt, quàm vt Lectorem inducant in errorem. Quis enim, cùm ita dicitur, *Potes exigere ea quæ neceſſaria ſunt ad impenſas miniſtrorũ, & aliarum rerum ad Montis conſeruationem pertinentium*, non intelligat diſtinctas impẽſas, & præter miniſtrorum ſtipendia, poſſe etiam aliquid exigi pro aliarum rerum conſeruatione? Vnde non puto alicui Doctori hactenus alium ſenſum in mentem veniſſe. Secundò, Quòd impenſæ iſtæ ſint diſtinctę, 45 patet manifeſtè ex verbis ſecũdæ ſentẽtiæ, quam Pontifex refert, vbi ſic dicitur: *Pro indemnitate tamen eorumdem Montium, impenſis videlicet miniſtrorum eorumdem, ac rerum omnium ad illorum neceſſariam conſeruationem pertinentium.* Vbi præter impenſas miniſtrorum conceduntur *impenſa rerum omnium neceſſariarũ ad Montis conſeruationem.* Tertiò, quia in ſecunda ſententia & in ipſa definitione conceduntur impenſæ omnes, quæ neceſſariæ ad Montis indemnitatem, vt patet ex illis verbis ſecundæ ſententiæ, *pro indemnitate tamen eorumdem Montium*, & ex verbis definitionis, *pro indemnitate illorum duntaxat.* Atqui ſtipendia miniſtrorum non ſufficiunt vllo modo ad Montis indemnitatem, ſicut nec ad rerum Montis conſeruationem. Ergo aliæ impenſæ ibi intelligendæ. Quartò, Per τὸ *ſolas* miniſtrorum impenſas, 47 non excludit Summus Põtifex alias & diſtinctas impenſas ad conſeruationem Montis rerúmque illius neceſſarias, vt dictum eſt, ſed tantùm excludit impenſas non neceſſarias, & aliorum quàm miniſtrorum, qui Monti non ſubſeruiunt, quales eſſent officiarij aliqui Reip. cõſanguinei vel amici ac fautores miniſtrorũ, qui ſe poſſent ingerere, & emolumenta ac commoda quædam captare; vti fieri conſueuiſſe inſinuat prima ſententia à Pontifice relata, his verbis: *Pluráque interdum vltra moderatas & neceſſarias impenſas, non abſque ſpecie mali, ac incentiuo delinquendi, quibuſdam aliis perſonis (vt inferre videntur) exhibeantur.* Sic, ſi quis legaret Titio *ſola filiorum alimenta, & ſumptus ad ſarta tecta domus neceſſarios*, excludendo per *ſola filiorum* famulos & ancillas, & alios domeſticos, nõ excluderet expenſas reparationis domus, quas malè heres Titio negaret; qui ridiculum ſe præberet dicendo, quod teſtatur legando ſola filiorum alimenta, cetera omnia excluſiſſet; vel quòd legando filiorum alimenta, & Titium ſubleuando hoc onere alimentorum, legaſſet illi virtute ſumptus neceſſarios ad domus conſeruationem, eò quòd inſumenda alioqui in alimenta filiorum, in ſarta tecta domus impendere poſſet. Ita in propoſito.

46

Addo, illam reſponſionem opponentium non 48 ſatis videri cohærere cum eo quod eodẽ ſcripto paſſim affirmant, non poſſe exigi quantũ eſt neceſſariũ ad impenſas miniſtrorũ, ſed ſolùm partẽ; eò quòd miniſtri non ſolùm ſeruiãt mutuatariis in curandis & adminiſtrandis pecuniis, &c. ſed etiam Monti, cuſtodiẽdo res Montis, & pignora, ad ſecuritatem Montis; ac proinde eos à Monte partẽ debere accipere. In hac verò ſua expoſitione, quam refutamus, fatentur à mutuatariis poſſe exigi

exigi ſtipendium miniſtrorum ob cuſtodiam & conſeruationem rerum Montis: quæ quomodo cohæreãt, non video. Ex his perſpicuum videtur, fundamenta aduerſariorum non poſſe ſubſiſtere. Nũc ad reliqua ſcripti illi⁹ examinãda pergamus.

49 Tertio §. inſinuant, *à mutuatariis poſſe exigi, vt concurrant ad ſolutionem annuæ penſionis, ſi ipſi Præfecto Montis mandatum dederunt, vt pecuniam Montis ſub cenſu acciperet.* Hoc ſi verum eſt; cur non idem locum habeat, quando Princeps Præfecto tale mandatum dedit? cùm Princeps reſpectu ſubditorum ſit inſtar tutoris vel curatoris in iis quæ ad bonum publicum iudicantur expedire; & in ipſo eminenter contineatur ſubditorum conſenſus; ſicut poteſt ſtatuere, vt ad fabricam pontis, vel eius reparationem accipiatur pecunia ad cenſum, quando alia commoditas deeſt, & penſio annua ſoluatur ex contributione eorum, qui per pontem tranſeunt, etiamſi illi priuatim non conſenſerint: cur ſimili modo ad liberãdum populum à detrimentis vſurarum quibus hactenus grauatus fuit, non poteſt mandare, vt inſtituatur domus accommodata, vt accipiatur pecunia ad cẽſum, cùm alia ratione haberi nequeat, & vt ad ſolutionẽ illius cenſus mutuatarij pro rata cõcurrant? Nam hac ratione liberabuntur à multò grauiori onere quod ſubibunt apud vſurarios.

L. 4 C. Quibus ex cauſis maiores, vbi Gloſſa & L. Remp. C. de iure Reipub. lib. 11.

Quarto §. reſpondent, *Quia ratio pietatis, quam Mons profitetur ad demolitionem vſurarum expreſsè inſtitutus, requirit vt ſupra ſortem nihil exigatur, ſecus erit diminutio non exterminatio vſurarij oneris.*

50 Verùm ſi hæc ratio valere debet, ne pro ſtipendiis quidem miniſtrorum quidquam exigi poterit ſupra ſortem: quod ſi pro illis licitum, vt Summus Pontifex in Concilio definiuit; cur non erit etiam licitum pro onere, quo ipſa pecunia (quæ alio modo haberi non poterat) eſt comparata? & ſi pro impendiis miniſtrorum, quorum opera eſt extrinſeca mutuationi; cur non pro impendiis ipſi pecuniæ quaſi intrinſecis?

Reſponſio aduerſ. refutatur.

Denique, Si quando Principis auctoritate ſic conſtituitur Mons, amittit rationem pietatis, & incurrit crimen vſurarij: ergo ſimiliter amittet & erit vſurarius, ſi inſtituatur auctoritate Reipub. tota illa & ſingulis eius membris conſentientibus; quia eadem ratio locum habet. Pietas enim poſtulat, vt in mutuo nihil ſupra ſortem accipiatur, alioqui erit crimen vſuræ.

51 Verùm ſuprà ex ſentẽtia communi Doctorum oſtẽſum eſt, non omne quod accipitur ſupra ſortem, in mutuo efficere crimẽ vſuræ, ſed illud tantùm, quod accipitur præcisè vi & titulo mutuationis, qui eſt intrinſecus & eſſentialis illi cõtractui: nõ autem quod accipitur titulo extrinſeco, & adiacẽte, vt titulo lucri ceſſantis, damni emergentis, periculi ſortis, &c. & ſic tantùm occaſione mutui. Hîc autẽ in Monte accipitur titulo damni emergentis: niſi enim mutuatarij ſoluerent pro impenſis miniſtrorum, & penſionibus annuè debitis ratione pecuniæ mutuandæ, Mons damnum pateretur, nec poſſet vel ad vnum annũ conſiſtere, cùm nihil vel parũ ex ſe habeat. Vnde etiam in prima rigida ſententia à Pontifice allata dicitur; Ea propria vſuræ interpretatio, *quando ex vſu rei, quæ non germinat, nullo ſumptu lucrum*, id eſt, aliquid ſupra ſortem conquiritur. In caſu autem noſtro nihil accipitur ſine ſumptu, ſed tantùm compenſatio ſumptus aut ſuſcepti oneris. Sanè ſi Summus Pontifex intẽdiſſet in illa Decretali formam præſcribere Montes erigendi, & prohibere quò minùs alij vel aliter inſtituerẽtur (ſicut Pius V. in Decretali *Cùm onus*, præſcripſit formam contrahendi cenſus) & conſequenter, vt verba illa definitiua, *eum Apoſtolicæ Sedis approbatione erigi poſſe*, dici poſſint vim cuiuſdam præſcripti habere, vt volunt opponentes, clarè hanc ſuã mentẽ & prohibitionẽ expreſſiſſet, ſicut Pius V. in ſua Decretali hæc & ſimilia repetit. *Hac noſtra conſtitutione ſtatuimus, cenſum creari conſtituíve nullo modo poſſe, niſi, &c. in pactum deduci prohibemus, &c. nullo modo valere volumus, &c. omnino prohibemus*, &c. Ac tandem ſubiungit: *Contractúſque ſub alia forma poſthac celebrandos fœneratitios iudicamus.* In noſtra autem Decretali nihil reperitur ſimile, quo Mõtes alios vel aliter erigi prohibeatur. ſed tãtũ definit Summus Pontifex, Montes antedictos, &c. auctoritate Sedis Apoſtolicæ probatos &c. nullã mali ſpeciẽ præferre, & alios ſimiles cum auctoritate Sedis Apoſtolicæ erigi poſſe, cõtra Doctores primæ ſententiæ; & prohibet ſub pœna excõmunicationis latæ ſententiæ, ne quis contra eam definitionẽ prædicet, aut verbo vel ſcripto diſputet. Nec aliud poſtulãbat orta tunc controuerſia.

Sexto §. ſic ſcribunt: *Nec excuſat, quòd ſupra ſortem acceptum, conuertatur in vſum publicum, aut pium; quia vſuris rem publicam vel ſacram augere non magis licet, quàm priuatam. Impertinenter itaque vrgetur, quòd taxa mutuatariorum dicti Montis, quatenus excedit ſtipendia miniſtrorum, conuertatur in bonum publicum.* 52

Veriùs fortè quis dixerit impertinenter hæc ſcribi, ſicut & multa alia, quaſi à nobis adferrentur; nuſquã enim adferimus illam excuſationem. Scimus enim, non eſſe facienda mala, vt eueniant bona: & nota eſt S. Auguſtini ſententia ſerm. 35. de verb. Dom. *Nolite velle eleemoſynas facere de fœnore & vſuris.* Et lib. de bono coniug. c. 14. *Neque ſi agris iniquè ac perperam inuaſis ita quiſque vtatur, vt eorum fructibus largas eleemoſynas faciat, ideò rapinam iuſtificat.* Et nemo in Theologia morali vel mediocriter verſatus ignorat, id per ſe nõ excuſare crimen vſuræ; ſed alias circumſtantias debere adeſſe: & in primis vt nihil ſupra ſortem exigatur præcisè *ratione mutuationis*. vnde neque illam rationem ita nudè conſideratam vſquam vrgemus, vt patet legenti priorem Quæſtionem.

Similia ferè ſunt, quæ ſcribuntur § 7. & 8 non 53
enim vtimur huiuſmodi laxis ratiunculis, nec dicimus, pecuniam ad cenſum à Præfecto Montis acceptam, eſſe in ſpecie oppigneratam vel oneratam aliquo onere, quod cum ipſa pecunia tranſeat. Vnde fruſtrà illa oppugnantur. Qui accipit illam pecuniam mutuò, contrahit obligationem perſonalem ex contractu, vel quaſi contractu, vi legis ſeu publicæ ordinationis; ſicut qui accipit officium aliquod, vt tutoris, Prætoris, &c. Vnde nõ eſt opus vt ipſa pecunia realem aliquam obligationem habeat, quæ ſimul cum ipſa tranſeat.

Ibidem ſic argumentantur: *Qui petit pecuniam à Monte, non poſtulat ea vti vel non vti, niſi per modum mutui. Date autem mutuum, nihil inde ſperantes. Ergo non poteſt hic quidquam vltra ſortem exigi.* vbi non video quid modus, quo vult acceptor illa pecunia vti, aut quo illa vtetur, ad rem faciat: ſolùm enim modus ſeu contractus, quo cupit illam ſibi numerari, ſpectandus eſt. Deinde ſi hoc argumentum valet, nihil in mutuo exigi poterit pro damno emergẽte vel lucro ceſſante, 54

Aliud argumentum aduerſ. refutatur.

nec

nec pro miniſtrorum impẽſis, vt ſuprà oſtenſum: hoc enim eorum argumentum probat.

55 Eodem pertinet quod §. 5. dicunt: *Quod ſupra ſortem accipitur, non accipitur niſi ratione mutui: id autem ſapit vſuram.* Itaque iuxta ipſos vſura eſt, accipere aliquid pro impenſis miniſtrorum, quia hoc accipitur ſupra ſortem, quod eſt contra definitionem Concilij, nec ratione damni ex mutuatione emergentis aut lucri ceſſantis poterit aliquid ſupra ſortem exigi, quod eſt contra praxim Orbis & communem Doctorum ſententiam. Nempe nõ diſtinguunt opponentes, accipere aliquid ſupra ſortem ratione mutui, & occaſione mutui; quæ tamen ſunt valde diuerſa.

56 Eiuſdem rationis eſt quod adſerunt §. 9. vbi concedũt, poſſe *pecuniam accipi ad reditum quando illa vertenda eſt in vſum omnium, vt in conſumptione, non autem ad mutuum mutuatariis oneroſum, quia mutuum præſtari debet ſine onere aut ſpe aliqua inde recipiendi.* Inde enim ſequitur, nec ratione damni emergentis, nec ratione lucri ceſſantis, nec ad impenſas miniſtrorum quidquam poſſe accipi.

57 Addo, quando pecunia accipitur ad comparandum triticum ſub onere cenſus pro tota ciuitate, poteſt conſtitui, vt ſoli emptores grauentur qui percipiunt commodum, ſi nuſquam alibi minori pretio habere poſſint. Ergo ſimiliter conſtitui poteſt, vt ſoli mutuatarij grauẽtur ad ſoluendam penſionẽ; quia hi ſoli commodum percipiunt ex illa pecunia: ſicut enim illud triticum emptum eſt pro tota ciuitate, ita etiã Mons inſtitutus eſt pro tota Repub. nemine excepto: nec minùs in cõtractu emptionis ſeruãda æqualitas quàm in mutuo.

58 Decimo §. negãt pro *miniſtris* poſſe accipi quãtum neceſſe eſt ad eorum impenſas, *cùm in Bulla non legatur quantum neceſſe,* ſed *quid moderatum ad impenſas*; quæ duo dicunt differre, ſed hoc ſuprà refutatum eſt. Deinde in Bulla id ſatis exprimitur, dum dicitur *poſſe accipi quod neceſſarium ad indemnitatem Montium*: incurreret autem damnum, ſi ex ſuo deberet miniſtris partem ſtipendiorum. Denique, quomodo, quã regulã definietur, quantum Mons debeat miniſtris dare de ſuo, & quantum à mutuatariis accipietur? nemo vnquã Scriptor talis diſtinctionis mentionem fecit.

59 Vndecimo §. dicunt, *miniſtros debere accipere partem ſtipendij à Monte, quia ſeruiunt indemnitati Montium, & ſecuritati ſortis.* Verùm, vt ſuprà diximus, cùm totus Mons, cum omnibus ſuis pecuniis & rebus neceſſariis conflatis, ſit ſolùm in commodum mutuatariorum, hoc ipſo quo ſeruitur commoditati illorum; ac proinde ab illis poſſunt totum ſtipendium accipere, ſicut milites qui in re militari ſeruiunt Duci, cui Rex commiſit militẽ conſcribere ad iuuandã Remp. vel ad expugnandũ oppidum, totum ſtipendiũ accipere debent à Rege, non à Duce; quia non obediunt Duci in commodum Ducis, ſed in commodum ſolius Regis vel Reip. etiãſi ſeruiendo & militando vel Reip. ſimul etiam ſaluti & honori ac commodo Ducis conſulant. Et miniſtri aut Officiarij, qui ſubſeruiunt Præfecto ærarij, aut Theſaurario Principis in colligendis vectigalibus & prouentibus, in excutiendis debitoribus, in rationibus dati & accepti concinnandis, totum ſuum ſtipendium immediatè vel mediatè accipere debent à Principe, cui principaliter ſeruiunt; etiamſi eorum induſtria & diligentia Theſaurarium non parum ſubleuet, & ad indemnitatem eius pertineat. Imò ſi mutuum tibi dem, & fiat de eo inſtrumentũ Notariale, quo à te vel heredibus tuis ſuo tẽpore, ſi opus ſit, ſortem repetam, æquum omnino eſt, vt tuis expenſis id fiat, etiamſi ad meam tantùm indemnitatem pertineat inſtrumentum; quia teneris me rationabili ac vſitato modo reddere ſecurum de ſorte, ſi id petiero, idque ſine meo damno & ſumptu.

60 Quæ omnia eò magis locum habent in Montibus, quòd conſeruatio, ſecuritas & indemnitas illorum ſit etiam in commodũ mutuatariorum: nam, ſi quæ damna Montes paterentur defectu reſtitutionis (qui crebrò cõtingeret, ſi pignora non exhiberẽtur) vel ea ex taxa mutuatariis conſtituta reſarciri debent ſaltem conſentiente communitate; vel Montes ſenſim exhaurirẽtur, lõgè maiori mutuatariorum & Reipu. incommodo. Imò ſine pignoribus nulla certa ac bona ratio conſtituendi ac adminiſtrandi Mõtes excogitari poſſet.

61 Neque eſt eadẽ ratio menſæ fœneb ris ac Montis (vt §. 12. obiicitur:) quia conſtat, illam non ſtatui tantummodò in commodũ Reip. nemo enim dicet, fœneratorem publicum nihil aliud intẽdere, quàm commodum Reip. cùm nihil quærat, niſi proprium lucrũ, & diteſcere ex mutuo, ac proinde ipſe non cenſetur geſtor negotiorũ, aut mãdatarius Reipub. in cauſa mutui; nec in eo ſeruire Reip. & eſſe eius miniſter vel officialis; vnde eo nomine non poteſt accipere ſtipendium. 62 Addo, ſi vſurarius non intenderet diteſcere ex mutuo, ſed ſolùm exigeret præciſè quantum neceſſe eſt vt ſe ſeruet indemnẽ, non eſſet vſurarius, nec cõmitteret vllam iniuſtitiam: nemo enim cum ſuo dãno mutuare tenetur, nec vlla æquitas id poſtulat.

63 Decimotertio §. dicitur, *ex eo quod mutuatarij tã ex parte rerum, quàm miniſtrorum Montis ſentiant commodum, non rectè colligi poſſe ab illis aliquid accipi ſupra ſortem; quia alioqui excuſaretur publicus vſurarius: nam dicet, mutuatarios ſimili modo ex menſa ſua commodũ accipere.* Sed nõ video, quò hæc pertineant, cùm iſta collectio non ſit noſtra: notoriũ ſiquidem eſt, non eſſe illam adæquatam aut ſufficientem cauſam, cur aliquid exigere ſupra ſortem liceat: ſed cauſa adæquata eſt, *quia mutuans in præſtando mutuo poteſt ſe ſeruare indemnem,* modo nihil lucretur, quo fiat ditior, vt autem ſeruet ſe indẽnem, poteſt exigere quod neceſſarium eſt ad impenſas miniſtrorum, & pecuniam comparandam, æquitati autem conſentaneum eſt, vt mutuatarij, cùm ipſi commodum ſentiant, imò totũ in ipſorum commodum agatur, nõ ſe præbeant difficiles ad ſoluendum aliquid pro indemnitate: nemo enim ſuis ſtipendiis militare debet, aut in cõmodum alterius ſeruire, niſi fortè ſit mancipiũ. vnde verum non eſt, *quòd vſurarius committeret crimen vſuræ, etiamſi nihil exigeret ſupra ſortem, niſi quod eſt neceſſarium ad pignorum aſſeruationem*: poteſt enim quiuis exigere quantum prudenter iudicatur neceſſarium, vt ſe ſeruet indemnem, vt communiter Doctores tradunt, & Concilium Lateranenſe manifeſtè indicat in Bulla ſuprà citata.

64 Addo, pro impenſis miniſtrorum non exigi à mutuatariis, quòd ſeruiant ipſis immediatè, cuſtodiendo pignora, ſicut opponentes paſſim inſinuant, diſtinguendo miniſterium quod miniſtri præſtant mutuatariis, à miniſterio quod præſtant Monti, quaſi ſeruientes duobus dominis, a quibus partialiter pro rata operæ debeant ſtipẽdium

accipere; non enim ſic iſta res eſt concipienda: miniſtri enim immediatè ſeruiunt ſoli Monti, & mediatè tantùm mutuatariis, quatenus totus Mons ordinatur in ſolum commodum mutuatariorum; vnde ſtipendia non ſic debent diuidi, ſed immediatè à ſolo Monte totum accipiunt; Mons à mutuatariis, conſtituendo taxam, qua ſe ſeruet indemnem quoad iſta ſtipendia.

65 Decimoquarto §. ita ratiocinari videntur: *Si etiam licitum eſt exigere quantum neceſſarium ad ſtipendia miniſtrorum & indemnitatem menſæ ſœnebris: ergo ſi fiat exceſſus & amplius exigatur, non erit vitium vſura, ſed ſimplicis iniuſtitiæ.* Vbi nõ video qua ratione probabili id ſequatur. Cùm enim nullus ſit iuſtus titulus illius exceſſus accipiendi, ſupra id quod neceſſarium ad indemnitatem; manifeſtum eſt cenſeri accipi præcisè ratione mutuationis: quod autem hoc modo ſupra ſortẽ exigitur, omnium Doctorum ſententia eſt vſura: quia ratio vſuræ conſiſtit in tali modo accipiendi.

Quæ deinde §. 15. & 16. dicuntur de obſequio miniſtrorum præſtito mutuatariis, & præſtito Monti, iam clarè refutata ſunt.

66 Decimoſeptimo & decimooctauo §. duo contẽdũt: Primò, *non poſſe aliquid exigi pro rerũ Mõtis conſeruatione diſtinctum à ſtipendio miniſtrorum*: ſed hoc iam ſuprà refutatũ, eſtque contra Bullã, quæ illa apertè diſtinguit; neque exiſtimo eſſe vllum Doctorem, qui antè Bullam aliter intellexerit.

67 Secundò affirmant, *Pontificem non probare ſecũdam ſententiam in Bulla commemoratam, ſed potiùs reprobare & corrigere; quia ſecunda ſententia concedit, vt aliquid accipiatur pro conſeruatione rerum Montis: hoc autem Pontifex improbat & corrigit.*

Quòd Pontifex non improbet ſecundam ſententiam, ſed approbet.

Sed contrà, ſi Pontifex illam ſententiã improbat, ergo improbat ſententiam quam ipſe fatetur eſſe approbatam à quinque Summis Põtificibus, & à ſanctis viris publicè prædicatam & commendatam, ait enim, quòd *Auctores huius ſententiæ oſtẽdunt, eam à quinque Summis Pontificibus approbatã*, nempe à Paulo II. Sixto IV. Innocent. VIII. Alexandro VI. & Iulio II. Niſi crederet ita eſſe, non diceret *oſtendunt*: quia quod falſum eſt, oſtẽdi nõ poteſt: ſed dicendum erat *conantur oſtendere, etſi falſo*; alioquin quis Lectorum ex illis verbis non iudicet Pontificem credidiſſe verum eſſe.

Deinde addit Pontifex, quòd iidem Doctores *oſtendunt ſecundam illam ſententiam, à ſanctis quoque & à Deo deuotis & in magna ob ſanctitatis opinionem exiſtimatione habitis Euangelicæ veritatis prædicatoribus eſſe prædicatam.* Tertiò, commendat Pontifex Auctores ſecundæ ſentẽtiæ ob pietatem & veritatis amorem. Cenſet ergo illorum ſententiam eſſe piam & verã. Auctores primæ commendat ob ſolum zelum iuſtitiæ: quia etſi circa veritatem errarent, tamen amore iuſtitiæ, ne vorago aperiretur vſurarum, ita ſentiebant. Quartò, Pontifex in principio Bullæ antequam recenſeat iſtas duas ſentẽtias, apertè dicit controuerſiam fuiſſe ortam de Montibus Italiæ approbatis & confirmatis à quibuſdã Sũmis Pontificibus. Et de illis ſubiicit duas ſentẽtias; quarũ prior improbat illos ex illa ſentẽtia Domini Lucæ 6. *Mutuũ date, nihil inde ſperãtes*: altera approbat illos, oſtẽdẽs nõ eſſe vſuram, & illos Montes eſſe approbatos à quinque Summis Pontificibus: quam ſententiam Pontifex amplectitur, & definit eſſe tenendum.

68 Confirmatur, Quia in definitione manifeſtè approbat Montes de quibus ſecunda ſentẽtia loquitur. *Deputimus*, inquit, *Montes antedictos* (nempe de quibus ſecunda ſententia) *auctoritate Sedis Apoſtolicæ hactenus probatos & confirmatos*, quales nimirum ſunt illi de quibus ſecunda ſentẽtia. De nullis aliis poteſt hoc accipi, cùm nulli alij ſint *antedicti & approbati à Summis Pontificibus*. Deni- 69
que euidẽter cõcedit definitio, poſſe aliquid exigi non ſolùm pro impenſis miniſtrorum, ſed etiam pro impenſis aliarum rerum ad Montium cõſeruationem pertinentium, quatenus neceſſe eſt vt Mons ſeruetur indemnis, vt ſuprà clarè oſtẽſum; neque illa verba aliter exponi poſſe vidẽtur. Vnde expoſitio opponentiũ planè eſt & noua & improbabilis: verba enim Leonis per eam non ſaluãtur (vt ipſi dicunt) ſed potiùs peruertuntur: nõ enim ſolùm ait, *ad ſolas miniſtrorum impenſas*, ſed addit, *& aliarum rerum ad Montis conſeruationem pertinentium*, vt mirum ſit toties vrgeri illud, *ſolas miniſtrorum impenſas*, quaſi nihil aliud addatur, cùm immediatè ſequatur, *& aliarum rerum*, &c.

Decimonono, vigeſimo, atque vigeſimo primo §. nihil noui adfertur, ſed repetuntur ea quę ſuprà ſunt refutata. 70

Vigeſimoſecundo §. dicunt, *Montẽ creſcere opibus & fieri ditiorem, quãdo pecuniam accipit ad cẽſũ, ſi penſio ſoluatur per taxam mutuatariis impoſitam; ac proinde non poſſe hoc onus mutuatariis imponi.* Sed hoc verum non eſt, niſi Mõs ſeu Præfectus Montis accipiat illam pecuniam in proprium vſum & commodum; tunc enim fit ditior, aliis penſiones ſoluentibus, de quo hîc non eſt quæſtio: ſecùs ſi accipiat illam tantummodò in commodum mutuatariorum, præſertim cùm ipſe immediatè maneat obſtrictus pro penſionibus, & ſolùm habeat ius ſeruandi ſe indemnem ex taxa mutuatariorũ, quod puto eſſe etiam vulgò notum; vt mirum ſit quemquam poſſe aliter iudicare. 71

Ibidem ſic ſcribunt: *Pecuniam quæ à mutuatariis in conſeruationem Montis accipitur, conuerti non in alicuius priuati, ſed in commodum communitatis, non iuſtificat negotium; quia non licet rem vel publicam vel ſacram ex iniquo augere vel conſeruare: hoc ergo nihil ad rem, ſed eſt argumentum familiare illis, qui prætermiſſis principiis intrinſecis, ex circumſtantiis præſertim finis, pronuntiant de quauis re.* 72

Petitio principij.

Sed veriùs fortè quis dixerit, hæc omnia, ſicut & multa alia ſimilia quæ in hoc ſcripto adferuntur, nihil ad rem præſentem facere. nam hic eſt manifeſta petitio principij, cùm ſupponant, illud quod accipitur à mutuatariis pro conſeruatione Montis, vel pro ſolutione redituum ad ſolam Montis indemnitatem, eſſe lucrum iniquum: at hoc ipſum eſt de quo diſputatur, & quod à nobis negatur; oſtenſum enim eſt, tum ex Bulla, tum ratione naturali, id eſſe licitum, quando eſt neceſſarium ad mutuantis indemnitatem.

Deinde imponitur nobis, quaſi ſic generatim argumentemur: *Hoc conuertitur non in commodum alicuius priuati, ſed in commodum communitatis: ergo non eſt vſura, illud accipere ſupra ſortem.* Nemo mediocriter eruditus, ſic generatim colligat, quia manifeſtè eſt inepta collectio. Facile eſt tales rationes confictas oppugnare. Sed plura de hoc diximus ſuprà.

Denique § 22. inſinuant, nos *ſimiles eſſe illis, qui prætermiſſis intrinſecis principiis, ex circumſtantiis, præſertim finis, pronuntiant de quauis* pęnè *re.* Ve- 73
riùs

riùs fortè dixerit quis opponẽtes non pronũtiare ex principiis intrinſecis, ſed extrinſecis & imaginariis; quia ratio intrinſeca mutui non poſtulat, niſi vt nihil exigatur ſupra ſortem *præciſe mutuationis*, vel commodi, quod mutuatarius inde percipit, quod nemo negat; non autem vt nihil ſupra ſortem exigatur ratione damni emergentis aut lucri ceſſantis, (vt videntur paſſim in hoc ſcripto ſentire opponentes) quæ duo habent ſe inſtar circumſtantiæ extrinſecæ ſimplici contractui mutui. Vnde cùm diſputatur an aliquid ſit vſura, cõſiderandæ etiam circumſtantiæ extrinſecæ mutuationi, & ex illis iudicandum; alioquin malè pronuntiabitur ſententia. Quòd verò nos non ex rei ipſius ſeu veritatis rei principiis extrinſecis, ſed intrinſecis, iudicemus de iis quæ proponũtur, patet; quia iudicamus Montem poſſe aliquid accipere à mutuatariis ad ſtipendia miniſtrorum; quod colligimus ex hoc principio: *Licitum eſt mutuanti ſe ſeruare indemnem*: atqui nõ poteſt alia ratione ſe ſeruare indemnem, vt ſupponitur; ergo, &c. Hoc principium eſt intrinſecum & adæquatum iſtius pronuntiati, etiamſi non ſit intrinſecum rationi mutuationis. Ex eodem principio colligimus, poſſe accipi aliquid ad ſolutionem penſionum, quæ debentur ratione pecuniæ à Monte ad cenſum pro mutuatariis acceptæ; quia aliter non poteſt ſeſe Mons indemnem ſeruare; vt etiam ſupponitur.

Mutuum non poſtulat, niſi vt nihil poſtuletur vltra ſortem præciſè ratione mutuationis.

74 Vigeſimoquarto §. conantur probare, *per Bullam Leonis prohiberi (ſaltem implicite) ne quis erigat Montẽ Pietatis ſine approbatione Sedis Apoſtolicæ.* Verùm id non prohiberi, videtur manifeſtum. nõ enim ſequitur. Leo definit, Mõtes a Sede Apoſtolica probatos eſſe licitos; ergo reprobat nõ approbatos. Item: Leo definit: *deinceps ſimiles Mõtes cum approbatione Sedis Apoſtolicæ erigi poſſe*; ergo prohibet ne ſine approbatione tali erigantur. Solùm enim ſequitur, de non confirmatis nihil definiri, ſed illos relinqui ſuæ naturæ. Vnde verum nõ eſt, illa verba, *Et auctoritate Sedis Apoſtolicæ hactenus probatos & cõfirmatos*, ſiue illa, *Ac deinceps alios etiã ſimiles Montes cũ Apoſtolicæ Sedis approbatione erigi poſſe*, quæ in Bulla legũtur, habere vim præſcripti, quo præcipiatur, vt nõ erigãtur ſine Sedis illius approbatione & confirmatione. Neque valet

Non requiritur authoritatem Pontificis ad erigendum Montem.

75 illa ratio: *Illa particula definitionem ingreditur, ergo habet vim præcepti vel prohibitionis.* Potiùs contrarium inferendũ erat, vt ſtatim oſtendetur. Sed inquiũt: *Niſi haberet vim præſcripti, impertinẽter ſcriberetur & gratis, quis enim neſcit, id quod per ſe fieri poteſt, ex abundanti fieri poſſe cũ Apoſtolicæ Sedis conſenſu?* Reſpondeo, non impertinenter, ſed neceſſariò addi in definitione; quia in definitione ponendum erat id quod fuerat in Concilio propoſitũ, & de quo erat cõtrouerſia inter Doctores: ſed cõtrouerſia erat de Mõtibus iam antè à Sede Apoſtolica approbatis, & de his fuit quæſtio propoſita in Concilio. Vnde non Pontifex excedere limites quæſtionis, definiendo ampliùs quàm erat propoſitum, aut neceſſitas controuerſiæ poſtulabat (quod numquam aut rariſſime fieri ſolet) neceſſariò illa particula ponẽda erat in definitione, præſertim cùm nõ parũ iuuaret ad perſuadẽdum, & ad mandandam definitionis fidem apud homines.

76 (see margin: 76 beside "quiũt")

77 Ad cõfirmationẽ reſpondeo, Quãdo aliquid per ſe ita licitum eſt, vt omnibus conſtet illud per ſe licitum eſſe, fruſtrà adderetur, *cum Sedis Apoſtolicæ approbatione*: quando verò eſt quidẽ per ſe licitum, tamen non omnibus de eo conſtat, ſed aliqui negant & impugnãt; non fruſtrà additur, nec fruſtra quæritur approbatio, etiamſi minimè ſit neceſſaria. vnde etiam probaremus, vt peteretur approbatio. Quando tamen rogamur an ſit præceptũ in Bulla, & an ſine tali approbatione Mons non poſſit erigi, non poſſumus ex veritate & conſcientia reſpondere, niſi negatiuè. Quòd verò addũt *habere vim præſcripti, ad cautelã ne erectio Montium libertati erigentium permiſſa inducat vel ſubinferat quandam illicita*, poſſet fortè id eſſe ratio aliqua ad ſtatuẽdũ vt petatur confirmatio; ſed cùm reipſa non inueniatur id eſſe vſquam Iure ſtatutum, non eſt imponenda obligatio præcepti de quo non conſtat, multóque minùs quando ferè certum eſt, nuſquam tale præceptum exſtare. 78

79 Addo, quòd ſicut in cambiis, cenſibus, & aliis contractibus, ſatis à Sede Apoſtolica & ſacris Canonibus eſt prouiſum per regulas iuſtitiæ, vt iſti contractus ritè poſſint fieri, ſine alia Sedis Apoſtolicæ confirmatione (quamuis ſæpè magnum in his ſit periculum iniuſtitiæ;) ita etiam ſatis prouiſum eſt ad ritè inſtituendos Montes Pietatis abſque alia confirmatione. Nec deſunt eruditi Prælati, Conſiliarij, & alij viri docti, qui de his poſſint iudicare.

Vigeſimoquinto §. rurſus negant quidquam poſſe accipi, niſi pro expenſis miniſtrorum: ſed hoc ſuprà refutatum. 80

Vigeſimo ſexto §. dicũt, *nos Mõtis nomine intelligere pecuniæ aceruũ ex quo erogatur in vſum, cùm potiùs cõprehendi debeant omnes apparatus ad exercitationem talis muneris neceſſarij.* Nuſquam in ſcripto noſtro illud dicitur aut inſinuatur, ſed ſæpè contrarium. Duabus enim veluti partibus intrinſecis Mons Pietatis conſtat; aceruo pecuniæ erogãdæ, & domo idoneè ad pecuniæ & pignorum cuſtodiam inſtructa ac comparata. Præfectus & miniſtri ſunt neceſſarij ad vſum & exercitationem Montis, & eius conſeruationem, non autem pars intrinſeca; & ita Mons Pietatis hæc omnia inuoluit; & pro omnibus his conſeruandis, quando alia media non ſuppetunt, aliquid exigi poteſt. 81

Quid Montis nomine intelligatur.

Deinde addunt, non *poſſe quidquam exigi pro Montis erectione, etiamſi poſſet pro conſeruatione*; quod confirmant ex eo quòd Pontifex non loquatur de erectione, ſed ſolùm de *conſeruatione rerum Montis ad ipſius indemnitatem: quare ſi non acciperet ad cenſum pecuniam in aceruum aut reliquum Montis apparatum, non valeat ad Montis conſeruationem, non licebit ob eam cauſam quidquam à mutuatariis exigere.* 82

Reſpondeo: Si pro conſeruatione licitum eſt aliquid exigere, ne Mons concidat, & vt cõſeruetur in commodum publicum; cur non etiam, vt à fundamentis erigatur & exerceatur? Si, vt commodum publicũ continuetur; cur non vt primùm inchoëtur & procuretur? Sicut enim tota conſeruatio eſt commodum publicum, ita & erectio. Sic non ſolùm licitum exigere contributionem pro conſeruatione Montis, domus publicæ, Eccleſiæ, mœniũ ciuitatis; ſed etiam pro prima erectione. Nec refert quòd Pontifex ſolùm loquatur *de conſeruatione*; quia non fuerat ei propoſitum de prima illa erectione, ſed ſolùm de conſeruatione.

Vigeſimoſeptimo §. dicũt non eſſe verum, *ideo poſſe aliquid accipi pro miniſtrorũ opera, quia ſine illa* 83

non poſſent mutuatarij percipere commodum ex Monte. At hoc eſſe veriſſimum, videtur manifeſtum: niſi enim miniſtrorum opera eſſet neceſſaria ad conſeruationem Montis, & cõſequenter ad commodum mutuatariorum, nihil pro illorum ſtipendio poſſet ab illis exigi Ratio quam ipſi adferunt, ſupra refutata eſt, quia non accipiunt ſtipendium eò quòd immediatè ſeruiant mutuatariis, ſeruando eorum pignora, vt opponentes imaginantur, multi enim non ſeruant pignora; & cuſtodia pignorum in firma domo, paruam, vel nullam requirit operam miniſtrorum; ſed quia ſeruiunt in omnibus Monti, qui ad ſolam commoditatem mutuatariorum ordinatur.

84 Ad ea, quæ dicuntur §. 28. ſuprà fusè reſponſum, & oſtenſum eſt, nullum eſſe præceptum petendi confirmationem.

85 Vigeſimonono §. dicitur, *friuolum eſſe dicere Montem huiuſmodi Pietatis nomen mereri, ex eo quòd, tametſi ſub onere, mutuum petentibus omnibus concedat: nam & fenerator omnibus mutuum petentibus libenter ſub onere præſtat.* Reſponſum ad hoc ſuprà, & eſt manifeſtè contra Bullam in qua agitur de Mõtibus, qui ſupra ſortem aliquid exigunt ad impenſas miniſtrorum & conſeruationem rerum Montis; & hos definit licitos eſſe & pios, *& eorum pietatem populis prædicandam.* Non enim modica eſt pietas, efficere, vt innumeri homines tenuis fortunæ, qui antè cogebantur ſoluere 33. vel 22. in centum, ſoluant tantùm 12. 10. vel 8. & minus, idque abſque omni lucro vel commodo mutuantis, quæ differentia eſt vt minimum 10. in centum; quo etiam factũ eſt, vt vno anno mutuatarij Bruxellæ & Antuerpiæ ſubleuati fuerint onere circiter quinquaginta millium florenorum, quæ ratione mutui à Montibus accepti vſurariis ampliùs ſoluere debuiſſent.

86 Quod de vſurariis adfertur, impertinens eſt; quia ipſi longè plùs exigunt, quàm ſit neceſſe ad ſuam indemnitatem, & manifeſtè quærunt ea mutuo diteſcere.

Nec refert quòd nunc dicant (vt fertur) ſe paratos dare pro 15. in centum, ſicut Mons initio exegit: nam (vt omittam, quòd hoc dicendo ſeipſos manifeſtè condemnant iniuſtitiæ toto tempore præterito cùm acceperint 33. vel 22. in centum) etſi initio fortè id facerent ad impediẽdum Montis ſucceſſum; tamen progreſſu temporis, quando opportunum videretur, facilè in vſura aſcenderent. Deinde etiamſi ſiſterent in illa taxa,
87 non eſſent admittendi; quia Mons hic certò minorem ſenſim taxam conſtituet. Vnde modò exigit tantùm 12. in 100. ſicque ſenſim procedent Adminiſtratores imminuendo, prout experientur ſe poſſe conſulere indemnitati Montis, etiam vſque ad 6. & minus in 100. magno ſæpè Reip. bono & egentium ſolatio. Quæ tamen diminutio taxæ non proueniet ex aliquo lucro, quod Monti accreſcit ex maiori taxa, quam impræſentiarum exigit (vt quidam malè opinantur) ſed aliunde, qui fructus erit induſtriæ Præfecti Montis, quam probaſſe dicitur Principi & iis quos Princeps in conſilium adhibuit.

Verum autem taxa illa, quam primo anno Mõs 88
Bruxellæ exegit, ſcilicet 15. in 100. fuerit iuſta, quæſtio eſt facti; peritorum mercatorum, & aliorum qui norunt expenſas factas, iudicio definienda. Prælati Belgij (de quibus in præfatione) re ſeriò examinata, eam minimè improbarunt. Nos ſolùm aſſerimus, mutuatarios ita poſſe taxari, vt Mons ſe præſtet omnino indemnem, ac proinde etiam poſſe exigi 55. in 100. ſi tantum requiratur ratione oneris neceſſarij, quod ſubire cogitur.
Denique hoc etiam commodi per Montem acce- 89
dit, quòd pecunia non efferatur extra prouinciam, ſicut fieri per vſurarius dicitur cum non modico Reipub. damno: quæ res omnino digna eſt conſideratione.

Trigeſimo §. dicunt: *Tutius itaque ad conſcien-* 90
tiam, & illuſtrius erit ad ædificationem, reformare Montem, & in pecuniarum eius aceruum, non plus repoſitum habere quàm Monti gratis donatum eſt: & ſi quid vltrà receptum fuerit ad reditum, id reſtituere reddituarius. Verùm hoc nihil aliud eſt, quàm omnem conatum inſtituendi Mõtes huiuſmodi ſuccidere, & vſurarios rurſus introducere. Pecunia enim donata, nulla eſt vel modica, nec ſufficiens ad ipſam domum comparandam, multò minùs ad ſuccurrendum egentibus. Populus autem in ciuitatibus Belgij non poteſt carere ſubſidio mutui, vt ante 12. vel 15. annos manifeſtè patuit. Cùm enim Sereniſs. Princeps prohibuiſſet vſurarios, miſerunt aliquot ciuitates ſuos Deputatos qui explicarent S. Serenitati neceſſitatem populi, & peterent vſurarios reſtitui: quorum iuſtæ poſtulationi Princeps annuit. Omnes enim artifices ſuis temporibus egent paratâ pecuniâ, vt comparent ſuarum artium materiam: alioquin graue damnum incurrent. Hanc non poſſunt habere gratis ex mutuo, neque ex venditione ſuarum rerum, niſi cum ingenti damno, eò quòd nondum ſit tempus & opportunitas vendendi. Quare cùm alia ratio non ſit inueniendæ pecuniæ, eligũt eam quæ minùs videtur damnoſa, & cõfugiut ad vſurarium publicum: cui poſt aliquot menſes, venditis ſuis rebus opportuno tempore, ſatisfaciunt.

Omitto innumeras alias neceſſitates paratæ 91
pecuniæ in magno populo, quæ non durant ſæpè niſi ad breue tempus, quibus neceſſe eſt ſuccurrere vel per vſurarios, vel per Montes huiuſmodi, in quibus ſanè eſt longè minus diſpendium mutuatariorum, quàm apud vſurarios. Itaque nullum periculum hic conſcientiæ, nec video quomodo quis malè poſſit ædificari propter pecuniam ad cenſum acceptam, & ſolutionem penſionum in mutuatarios deriuatam: modò benè ſit informatus, & totum hoc negotium ex ſolidis fundamentis intelligat.

Hæc reſponſa ſunt ad ſcripta oppugnantium Montem & noſtram ſententiam, idque eo tantùm fine, vt veritas hoc examine magis eluceſcat, & bono publico conſulatur.

QVÆ

QVÆ FIDES ET RELIGIO SIT CAPESSENDA,

CONSVLTATIO.

MAGNA eſt hoc noſtro æuo Religionum varietas, magna de vera Religione diſceptatio. Multi in hac re perpetuò fluctuant, nec quidquam certi ſtatuere poſſunt, ex vna in aliam Religionem, veluti domum, experiundi cauſa tranſmigrantes, vt mentis tranquillitatem aſſequantur. Alij inconſulto auſu amplectuntur aliquam, quam fors obtulerit, ſine examine, ſine luce; qui dum rogantur, cur iſtam ceteris præferant, nihil aliud reſpondere poſſunt, niſi quòd ipſis videatur melior; vel (quod ſinguli de ſua iactant) quia ſequitur purum putum verbum Dei.

Negotium tamen iſtud digniſſimum eſt ſumma deliberatione & diſcuſſione, vtpote in quo totius ſalutis noſtræ cardo verſetur. Non parua res eſt æterna ſalus, & æterna damnatio; ſed tanta, vt cetera omnia ſiue bona, ſiue mala, ad hæc ſint inſtar nihili. Hæc autem pendent ex bona, vel mala Religione. Si bonam Religionem habueris, facilè tibi erit ſalutem conſequi: ſi malam, im-
a Ad Hebr. 11. poſſibile eſt te ſaluari [a]. Per malam enim ſeu falſam Religionem Deo placere non potes; ac proinde neque veniam peccatorum, neque veram iuſtitiam adipiſci, neque vllo modo redemptionis Chriſti particeps effici. Itaque manes in morte, &
b Ad Rom. 3. & 4. &c. ira Dei ſuper te manet [b]. Omnes enim ſine Chriſti redemptione & viuificatione manent in morte peccati, & filij iræ. quicumque autem non habet veram Religionem, eſt expers redemptionis & viuificationis Chriſti: quare neceſſe eſt illum manere in morte, eſſéque filium iræ, & pabulum ignis æterni.

Porrò vera Religio eſt vnica, non multiplex.
c Ad Epheſ. 4. Vna enim tantùm eſt veritas: [c] vna fides, vnum Baptiſma, vnus Deus & Dominus omnium. Vnde conſequens eſt, Primò, Omnes Religiones, omnes fides & fidei confeſſiones, præter vnam, eſſe falſas, noxias, peſtiferas, & auctore diabolo, qui eſt pater mendacij, introductas.

Secundò, Neminem, qui hanc vnicam non habuerit, ſalutem æternam conſequi poſſe, & omnes qui huius expertes fuerint, quantumuis alioqui laudabiliter vixerint, in æternum perituros. Quod
1. Cor. 13. enim Apoſtolus ait de charitate: Si linguis hominum loquar & Angelorum, ſi nouerim myſteria omnia, ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, ſi tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem nõ habuero, nihil mihi prodeſt: potiori ratione dicendum eſt de vera fide, ſeu Religione, quæ charitatis & reliquarum virtutum Chriſtianarum eſt fundamentum.

Tertiò, Stupidum eſſe errorem quorumdam plebeiorum exiſtimantium ſatis eſſe ad ſalutem ſi credas in Chriſtum, & ipſum mortuum eſſe pro peccatis noſtris, quamuis multa alia, v.g. quæ ad Sacramenta, ad ſacrificium Eccleſiæ, & ſimilia fidei capita pertinent, nõ credas. Sic enim omnes penè ſectæ hæreticorũ ſaluarentur. Omnes enim retinent Chriſtum (alioquin non eſſent hæretici ſed Apoſtatæ) & credunt, paucis exceptis, illum eſſe mortuum pro peccatis noſtris. Salui itaque erunt Montaniſtæ & Nouatiani, Donatiſtæ & Sabelliani, Arriani, Macedoniani, Aëriani, Eutychiani, Monothelitæ, & ſimiles Eccleſiæ peſtes. Cur ergo Eccleſia omnibus ſæculis ſe tam acriter hæreſibus oppoſuit? Cur Apoſtolus *Hæreticum* Ad Titum 3.
hominem poſt vnam vel alteram correptionem vitari iubet? Cur ſermonem eorum cauendum vt carci- 2. ad Timoth. 2.
noma quoddam? Fruſtrà hæc omnia dicuntur & fiunt, ſi cum hæreſi ſalus obtineri poteſt. Sanè cõtra omnium ſæculorum conſenſum eſt illud figmentum. *Conſtituamus aliquem*, inquit D. Augo- L. 4. contra
ſtinus, *caſtum, continentem, non auarum, non idolis* Donat. c. 8.
ſeruientem, hoſpitalitatem indigentibus miniſtrantem, non cuiuſquam inimicum, non contentioſum, patientem, quietum, nullum æmulantem, nulli inuidentem, ſobrium, frugalem, ſed hæreticum, nulli vtique dubium eſt, propter hoc ſolum quòd hæreticus eſt, regnum Dei non poſſeſſurum.

Sicut enim, teſte D. Iacobo, qui in vno manda- Cap. 2.
to delinquit, factus eſt omnium reus, & totam iuſtitiam amittit, etiamſi reliqua ſeruet, quia legiſlatorem ipſum, qui totam legem tulit, contemnit: ita qui vnum fidei caput pertinaciter negat, etiamſi reliqua retineat, factus eſt reus totius Religionis, & totam fidem ac Religionem perdit; quia eius auctorem contemnit. Eadem enim eſt prima ſupremáque veritas, quæ omnia fidei capita reuelauit, & nobis per Eccleſiam ſponſam ſuam (*quæ eſt columna & firmamentum veritatis*) credenda 1. ad Timoth. 3.
propoſuit. Qui ergo vel vnum articulum obſtinatè reiecerit, nolens acquieſcere Eccleſiæ teſtimonio, eo ipſo primæ veritatis, cuius Eccleſia eſt præco, interpres, & organum, auctoritatem flocci pendere cenſetur; ac proinde totam fidem diuinam, quæ ad ſalutem eſt neceſſaria, amittit.

Nec refert, quòd adhuc aliqua, nimirum primaria fidei capita, ſe credere putet: quia non credit fide diuina, quæ ſoli auctoritati diuinæ nobis infallibili modo propoſitæ innititur: alioquin

cetera quoque eodem modo ipſi propoſita crederet: ſed credit illa fide quadam humana, nimirum, quia priuato ſuo iudicio ita iudicat credendum, ſumens ſibi auctoritatem iudicandi & diſcernendi quæ ſint credenda, quæ reiicienda. Itaque vltima ratio credendi eſt iudicium priuatum; ac proinde tota illa fides eſt humana, & inutilis.

Certiſſimum itaque ſit, ſicut vera iuſtitia ſe extendit ad omnia mandata: ita veram fidem, quæ ad ſalutem requiritur, ſe extendere ad omnia diuinitus reuelata; ita vt illa omnia vel expreſsè credamus, vel parati ſimus credere, ſi nobis congruo modo fuerint propoſita.

Ex his perſpicuum eſt, quanta cura enitendum ſit, vt veram fidem & Religionem aſſequamur, cùm hæc ſit totius ſalutis fundamentum, & abſque ea nos certiſſima maneat damnatio. Vnde ſtatui aliquas vel conſiderationes vel rationes per ſe notas cuilibet ratione vtenti proponere, ex quibus certa poſſit hac in re inſtitui deliberatio.

Prima Conſideratio, ex ſtudio perfectionis ad quod Christi religio inducit.

EA Religio præferenda quæ fauet puritati & ſanctitati vitæ, quæ ab affectu terrenorum mentes auocat, & ad cæleſtium amorem traducit. Hic enim eſt potiſſimus finis Religionis, mentes hominum à rebus iſtis temporalibus ac infimis abducere, & ad cæleſtia ac ſempiterna cogitanda, amanda, perſequenda eleuare. At talis eſt ſola Religio Catholica. Hæc enim ſuadet abſtinere à voluptatibus carnis, & illecebris huius vitæ, hæc docet diuitias & honores contemnere, & iis, cùm poſſidentur, propter Christum renuntiare. Hæc ſuadet ieiunia, cilicia, chameuniam, & alias corporis afflictiones, quibus caro dometur, & ſpiritui ſubiiciatur.

Sola Catholica religio perfectionem vitæ docet.

Hinc innumeri ſunt in Eccleſia Catholica, qui contemptis diuitiis, honoribus & voluptatibus, quibus vel fruebantur, vel frui poterant, ſæculo nuntium remiſere, carnem macerantes, & toti Deo rebúſque cæleſtibus intenti. Inter hos multi magnates, & magnatum filij ac filiæ, plurimi nobiles, plurimi qui in ſæculo fuerant opulentiſſimi, plurima nobiliſſima ingenia, plurimi eloquentia & omni litteratura celeberrimi. Clariſſimum hoc eſt diuini ſpiritus, & veræ Religionis τεκμήριον. Non enim poteſt illa Religio non eſſe cæleſtis, quæ naturam humanam infimis iſtis affixam auellit, & ad cæleſtia erigit, quæ amorem temporalium expugnat, & æternorum dilectionem inſerit; denique tam mirabiles in hominibus mutationes efficit. Ex fructibus ſuis arbor cognoſcitur.

Ceteræ Religiones, præſertim Lutherana, Caluiniana, & Anabaptiſtica, de quibus hîc potiſſimùm agimus, & conſultationem hanc inſtituimus, nihil tale præſtant. Tantum enim abeſt vt doceant carnem macerare, terrena contemnere, voluptates carnis reſecare, vt *ieiunium* vocent *traditionem humanam, qua Deus fruſtrà colatur; abſtinentiam carnium, ſuperſtitionem*; *vota monaſtica* dicant *eſſe impia, irrita, & omnino non ſeruanda; caſtitatem impoſſibilem, omnibus eſſe vxores ducendas, & rei vxoriæ operam dandam*: quod Lutherus dicebat *eſſe tam neceſſarium, quàm edere, bibere, dormire*. Ex qua doctrina conſecutum eſt, vt nemo eorum, qui aliquam ex iſtis nouis Religionibus ſectantur, vel ieiunio carnem maceret, vel continentiam ſeruet, vel coniugio & voluptatibus venereis abſtineat, vel ſuis facultatibus repudiatis, paupertatem pro Christi amore colat; ſed omnes amplectuntur vitam commodam, vulgarem, ſæcularibus rebus inhærentem, & carnis naturæque corruptæ inclinationi conſentaneam. Nemo hîc animum concipere poteſt vt Angelicam vitam imitetur in terris, ſicut multi Sanctorum fecere, & multi adhuc in Eccleſia Catholica faciunt; nemo vt curas & ſollicitudines huius vitæ excutiat, & ſæculi vincula abrumpat, vt liber & expeditus Christum Dominum ſequatur, eiúſque vitam ſanctiſſimam imitetur, & in carne ſua mortali exprimat. Nam quidquid eſt ſupra communem & popularem viuendi rationem, hæ Religiones improbant. Quis ergo non videat, nullam ex his eſſe Religionem Christi? Etſi enim Christus paupertatem, caſtitatem, vitam cælibem, abnegationem ſui, & ſimilia, hominum infirmitati conſulens non imperet; ſuadet tamen, & magnis præmiis ad hæc inuitat, & ad ea amplectenda in ſeipſo nobis exempla præbuit. Hoc conſilio & inuitatu Christi permoti innumerabiles homines, ex omni ordine, ætate, ſexu, natione, conditione, ad ſummam ſanctitatem peruenere, totique mundo eo nomine admirabiles fuere. At iſtæ Religiones hoc perfectionis ſtudium planè improbant, tamquam vel impoſſibile, vel ſuperſtitioſum.

Ceteræ tollunt ſtudium perfectionis & bonorum operum.

Lib. de vita coniugali.

Neque ſolùm eximiam illam ſanctitatem impediunt, ſed etiam omne ſtudium bonorum operum. Docent enim [a] *hominem in omnibus ſuis operibus peccare, quamuis hoc peccatum credentibus non imputetur.* Deinde *hominem* [b] *per omnia ſua bona opera nihil apud Deum mereri, nihilo fieri ipſi gratiorem, nihilo iuſtiorem, nihil amplius præmij habiturum, ſiue plurima, ſiue pauca, ſiue nulla bona opera fecerit; ſolam* [c] *fidem apud Deum æſtimari & coronari.*

a Lutherus art. 31. & art. 36. & lib. de libertate Christiana. Caluinus lib. 3. Inſtit. cap. 12. §. 4. & c. 14. §. 9.
b Lutherus & Caluinus loco citato.
c Lutherus in Aſſert. art. 1. Caluinus lib. 3. Inſtit. c. 18. § 13 & 14. & cap. 19. § 2. 4 & 7.

Quis hac doctrina poſita excitetur ad bona opera, ad orationem, ad eleemoſynam, ad ieiunium, ad proximorum ſubſidia? Si enim in his omnibus eſt labes peccati, & nihil meriti vel præmij, nihil vtilitatis, quid me ad iſta præſtãda permoueat? Quis fruſtrà, nullóque fructu laborem & opes ſuas impendere, & commoda ſua deſerere velit? Itaque hæ Religiones omnia bona opera è medio tollunt; ſolámque fidem relinquunt hominibus, quam inſtar omnium eſſe ſtatuunt. Non eſt credibile, Dominum per tot labores & ſudores, per tam multiplicem doctrinam, & tot cæleſtia monita, per ſanguinem, crucem & mortem ſuam, tam ſterilis Religionis nobis eſſe auctorem.

Neque dum noſtris operibus vim merendi vitam æternam tribuimus, obſcuramus meritum Christi, vt ipſi obiiciunt, ſed illud illuſtramus & extollimus. Statuimus enim illud adeò eſſe efficax & vniuerſale, vt ipſe non ſolùm vitam æternam nobis per illud meruerit, ſed etiam vires & facultatem merendi contulerit. Sicut omnipotentiæ Dei iniuriam nõ facit, ſed eam extollit, qui dicit eam non ſolùm omnia operari & producere, ſed etiam rebus creatis vim operandi &

Obiectionis repulſio.

Efficacitas meriti Christi.

di &

di & producendi ſimilia contuliſſe. Nihil enim eſt quod magis declaret excellentiam & perfectionem cauſæ, quàm ſi non ſolùm ipſa poſſit operari, ſed etiam aliis vires ad operandum tribuere. Itaque cùm dicimus Chriſtum non ſolùm nobis meruiſſe vitam æternam, ſed etiam vires merendi contuliſſe; longè magis extollimus vim meritorum eius, quàm illi qui docent illum ſolum meruiſſe totum, & nobis nullas vires ad cooperandum meritis ipſius tribuiſſe. Imò hi magnam Chriſto iniuriam faciunt; quia hanc vim & efficaciam ipſi detrahunt. Sicut quidam philoſophi qui docuerunt res creatas non habere vim operandi ſibi inſitam, ſed ſolam Dei potentiam increatam omnia facere, iniuriam omnipotentiæ Dei irrogarunt; quaſi ipſa non poſſit rebus creatis vim operandi, & cooperandi Deo, conferre. Iniuriam autem Chriſto faceret, qui homini aliquam vim merendi ea Chriſti meritis non acceptam tribueret: ſicut iniuriam faceret Deo, qui in rebus creatis, aliquam vim operandi à Dei omnipotentia non deriuatam ſtatuere vellet. Porrò ſicut operationes rerum creatarum referuntur in Deum tamquam auctorem omnium; quia ipſe vires ad eas contulit, & ſimul cum rebus creatis vt cauſa vniuerſalis efficiens concurrit: ita omnia merita hominum iuſtorum referuntur in Chriſtum tamquam auctorem omnium illorum: quia ipſe vires ad illa contulit, & ſimul cum illis vt cauſa vniuerſalis meritoria concurrit. Omitto alia multa, quæ in hanc ſententiam dici poſſent.

Secunda Conſideratio, ex eo quòd licentiam peccandi excludat.

ILla quoque Religio eſt præferenda, vt Deo gratiſſima, quæ nullam tribuit licentiam peccandi, ſed multis modis hanc excludit. Sicut enim Religio, quæ ex Deo eſt, animos hominum ad ſtudium bonorum operum, & vitæ Chriſtianæ perfectionem, excitare & allicere debet: ita etiam deterrere à peccatis, incutere Dei timorem, & quantum in ipſa eſt peccata omnia impedire.

Talis planè eſt Religio Catholica. hæc enim multis modis omnem peccandi licentiam remouet.

Primò, Per Sacramentum pœnitentiæ. Valdè enim deterrentur plerique à peccatis, quòd videant ea ſigillatim in confeſſione aperienda, & pro illis pœnitentiam ſubeundam: & ſi quid ſublatum ſit, vel ſi quid damni irrogatum, id omnino compenſandum. Deinde in illo Sacramento requiritur dolor de peccatis, & propoſitum emendandæ vitæ: confertur etiam gratia & auxilium ad id præſtandum. Denique dantur ſalutaria monita rectè viuendi. Vnde hoc Sacramentum mirè licentiam peccandi coërcet.

Secundò, Per doctrinam de ſatisfactione & purgatorio. Docet enim, remiſſa culpa & pœna æterna, remanere plerumque obligationem ingentis pœnæ temporalis; quam niſi in hac vita per bona opera, nimirum per orationem, eleemoſynam, ieiunium, & ſimilia, redemeris, luendam deferes poſt hanc vitam acerrimis tormentis purgatorij. Nullum malum apud Deum manere inultum.

Tertiò, Cùm docet ad æternam damnationem ſatis eſſe vel vnum peccatum mortiferum, niſi pœnitentiam in hac vita deletum fuerit, nec quidquam fidem abſque vera pœnitentia ad peccatorum remiſſionem prodeſſe.

Quartò, Cùm multis modis incutit homini Dei timorem, variis eius iudicijs propoſitis: cùm numquam vult illum eſſe ſecurum ſuæ ſalutis, ſed ſemper vigilare, ſemper orare, ſemper eſſe ſobrium, ſemper bonis operibus intentum, ne fortè aliquando vel tentationi ſuccumbat, vel fraude diabolica ſupplantetur, vel per inconſiderantiam labatur, vel imparatus morte improuiſa opprimatur. Hinc in bonis Catholicis, qui ſecundùm ſuam Religionem viuere ſtudent, videmus miram ſollicitudinem vt peccata deuitent; & ſi quæ per fragilitatem humanam commiſerint, continuò ea capient & emendent.

Nihil horum præſtant aliæ Religiones, ſed timorem diuinum excutiunt, & magnam ad omnem peccandi licentiam portam aperiunt.

Tollunt timorem diuinum, & omnem licentiam tribuunt peccandi.

Primò, Quia *tollunt confeſſionis Sacramentum;* quo, vti diximus, homines mirè à peccatis auocantur. Nam dicunt eſſe inuentum humanum, carnificinam conſcientiarum, & meram ſuperſtitionem. Mirum ſi aliqua ſuperſtitio & figmentum cordis humani poſſit habere vim tantam ad vitæ emendationem & conſcientiæ tranquillitatem! Hanc vim etiam ipſi Lutherani aliquando teſtati ſunt experientiâ docti. Nam vt refert Sotus qui interfuit, cùm Cæſar eſſet in Germania, miſſa eſt ab inclyta ciuitate Norimberga legatio ad ipſum, per quam Senatus petebat, vt Cæſar Imperatorio iure confeſſionem auricularem indiceret. Aiebant enim ſe vſu & experientia comperiſſe, Rempublicam ſuam poſt ſublatam confeſſionem occultis criminibus contra iuſtitiam aliáſque virtutes ſcatere, quæ illis anteà fuiſſent incognita. Riſum tamen, vt inquit Sotus, ea legatio mouit. Si enim iure diuino ad occulta ſua alicui pandenda homines non tenentur, nec ſacerdos à peccatis abſoluere poteſt, vt ipſi ſentiebant, quomodo præcepto humano abſque fructu remiſſionis ad id cogi poterunt?

In 4. d. 18. q. 1. a. 1.

Secundò, Quia non ſolùm confeſſionem, ſed etiam *pœnitentiæ virtutem tollunt*: quatenus negant eſſe neceſſariam contritionem, ſeu dolorem de præteritis. vt enim habet articulus Lutheri, [a] *contritio facit magis peccatorem*: & [b] Caluinus, *Quod*, inquit, *Hieronymus ait pœnitentiam eſſe ſecundam poſt naufragium tabulam, cum ſ planè impium ſit, excuſari non poteſt.*

Tertiò, Quia [c] negant *ſatisfactionis neceſſitatem; & dicunt hanc redundare in iniuriam ſatisfactionis Chriſti*, quaſi ſi noſtra aliquid valet, Chriſti non ſit ſufficiens.

Quartò, Quia [d] negant *purgatorium, & omnem caſtigationem temporalem animarum, poſt hanc vitam.*

Quintò, Quia negant [e] *remanere vllam obligationem pœnæ temporalis remiſſa culpa. Semper enim cum culpa remitti totam pœnam.*

Sextò, Quia [f] docent *ſolam fidem ſufficere ad remiſſionem omnis culpæ & pœnæ; nec aliud omnino requiri.*

Septimò, Quia [g] tradunt *habenti fidem ſpecialem nullum peccatum imputari.* Hac ratione Lutherus dicebat Decalogum non magis ad nos pertinere, quàm cærimonias Legis veteris, ſed omnem eius obligationem pariter eſſe ſublatam per Chriſtum; nimirum quia non magis imputa-

a *Art. 6.*
b *Lib. 4. c. 19. §. 17.*
c *Caluinus lib. 3. c. 4. §. 38. Lutherus in Aſſert. artic. 5. & 6.*
d *Lutherus epiſt. ad VValdenſes de Euch. Caluinus lib. 3. c. 5. §. 6.*
e *Lutherus ſuprà, & in Aſſert. a. 5. Caluinus ſuprà, & lib. 3. c. 4. §. 30.*
f *Lutherus in Aſſert art. 1. Caluinus lib. 3. c. 11. §. 13. & 14. & c. 19. §. 2. 4. 7.*
g *Lutherus de libertate Chriſtiana. Caluinus lib. 3. cap. 4. §. 28. & lib. 2. c. 8. §. 58.*

tur credentibus illius violatio, quàm violatio Legis cærimonialis. Hæc omnia ab illis doceri patet ex locis in margine adſcriptis, & norunt omnes mediocriter in illis ſectis verſati.

His poſitis clariſſimum eſt, tolli penitus à cordibus hominum omnem Dei timorem, & laxari habenas ad omnia genera peccatorum: imò tantam dari licentiam per has Religiones, quantam per Atheiſmum, vel etiam maiorem. Si enim habenti fidem illam ſpecialem, nullum peccatum imputatur ad culpam, vel ad pœnam, cur non auſit quantumuis grauia ſcelera? Quid enim timeat? An gehennam, vel purgatorios ignes? At fides facit, vt quantumuis in ſe peccatum ſit graue & fœdum, tamen tali homini nullo modo imputetur. An iram diuinam, & gratiæ diuinæ ſubtractionem? At Deus non imputat, & propter Chriſti ſatisfactionem, non poteſt illi iraſci. An ſatisfactionem temporalem aut confeſſionem? At iſta iam ſunt ſublata tamquam ſuperſtitioſa. Quid ergo iſte magis timeat, quàm quiuis Atheus? Aut quomodo non æquè laxam portam habeat ad omnia ſcelera, omnéſque impuritates? Quid Atheiſmus efficiat, teſtatur Scriptura cùm

Pſalm. 13. ait: *Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus; corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis; non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.* Facit autem hoc Atheiſmus, quatenus aufert timorem diuinæ caſtigationis, quo tamquam fræno mortales à peccatis coërcentur. At iſtæ Religiones non minùs tollunt timorem diuinæ vindictæ & caſtigationis, dum docent nullum peccatum credenti imputari ad culpam vel pœnam, nec vmquam pro eo fore puniendum.

Addo etiam, magis hunc ſalutarem timorem per iſtas Religiones, quàm per Atheiſmum tolli. Nam pauci Athei certò ſtatuunt, non eſſe vllum Numen; ſed plerique dubitant, & reformidant oppoſitum. itaque non ſunt abſque metu vindictæ, qui illos in multis compeſcat. At iſtæ Religiones certò & indubitanter ſtatuunt peccata credentibus non imputari, idque firmiſſimè credi iubent. itaque nihil formidinis relinquunt, ſed omnem penitus metum & ſuſpicionem vindictæ abſtergunt: ac proinde longè magis habenas mentibus humanis ad omnia flagitia laxant quàm Atheiſmus. Neque id vno tantùm modo faciunt, ſed quadruplici.

Quatuor modis tollunt omnem timorem Dei. Primò, Dum docent per fidem peccata non imputari: quantumuis ea ſint multa vel magna. de quo iam ſatis dictum eſt.

Caluinus lib. 3. cap. 2. §. 6. & 15. 22. 25. 36 & 38. Secundò, Cùm dicunt *omnes qui habent veram fidem eſſe prædeſtinatos, & id firmiſſimè debere credere.* Si enim omnes harum ſectarum cultores ſunt prædeſtinati, & id firmiſſimè credere tenentur; cur ſint ſolliciti, vt vel benè agant, vel opera carnis, quæ Apoſtolus enumerat, deuitent? Non enim poſſunt metuere ne ſalute excidant, & in gehennam deturbentur. quia prædeſtinatio Dei eſt efficax & immutabilis; & prædeſtinati nullo modo perire poſſunt. Neque purgatorij pœnas, quas credunt nullas eſſe; neque huius vitæ flagella, cùm illis peccata à Deo non imputentur.

Lutherus in Aſſert. art. 36. Caluinus lib. 3. c. 16. §. 8. Tertiò, Cùm *tollunt libertatem arbitrij, & docent omnia inonnabili neceſſitate fieri; hominémque non poſſe vias ſuas bonas facere aut malas.* Si enim nulla eſt libertas, nullum eſt propriè peccatum: ſicut leo dum hominem deuorat, etſi malum inferat, non tamen peccat; quia id non liberè ſed impulſu naturæ facit, nec eſt in poteſtate ipſius hunc impulſum moderari. Nemo erit pœna dignus; quia quod neceſſitate agitur, pœnam non meretur: quare nec vllus erit infernus, nec vindicta poſt hanc vitam vlla. Magna enim & intolerabilis eſſet crudelitas homines æternis ſuppliciis afficere propter ea quæ ipſi nullo modo vitare poterant. Cur ergo metuant ſequi deſideria cordis ſui, & patrare quidquid animo libitum fuerit?

Quartò, Cùm tradunt *omnia hominum opera tam mala quàm bona ab æterno eſſe à Deo prædefinita; & vt in tempore fiant, voluntates hominum ad omnia illa à Deo inclinari, incitari, impelli, determinari,* *Lutherus ſupra. Caluinus lib. 1. c. 17 § 2. & c. 18 § 1.* Si enim Deus æquè mala ac bona operatur in nobis, non eſt quòd conemur mala deuitare, neque cur timeamus eorum vltionem. Deus enim non eſt vltor eius, cuius eſt auctor; nec punire poteſt, quod ipſe à nobis fieri vult; & facit vt faciamus. Hæc enim eſſet pluſquam tyrannica immanitas, quam conſtat longè abeſſe à Deo.

Ex his luce meridiana clarius eſt, Religiones illas quatuor modis omnem diuini numinis timorem ex animis hominum tollere, & tantam omnium ſcelerum tribuere licentiam, quantam vllus vmquam Atheiſmus: idque eo perniciosiùs, quòd non ſub aperta impietatis forma, ſed ſub ſpecie Religionis & honoris diuini, nimirum ſub ſpecioſis titulis fidei ſpecialis, ſatisfactionis Chriſti, libertatis noui Teſtamenti, prouidentiæ prædeſtinationiſque diuinæ. Sub his regitur & propinatur tantum venenum, quod mentes moréſque hominum penitus corrumpit. Quis ergo, cui vel ſcintilla ſit recti iudicij, credat huiuſmodi Religiones eſſe à Deo?

Tertia Conſideratio, ex ſanctitate cultorum.

Illa Religio præferenda, in qua plurimi ſanctitate conſpicui: fieri enim nequit, vt praua Religio ad ſanctitatem perducat, aut vt vera ſanctitas cum praua Religione conſiſtat. At Religio Catholica plurimos omnibus ſæculis habuit qui communi omnium Chriſtianorum confeſſione ſanctiſſimi fuere. E quorum numero, vt alios innumeros omittam, eſt magnus Antonius, Hilarion, Gregorius Thaumaturgus, Nicolaus Myræ Epiſcopus, Athanaſius, Gregorius Nazianzenus, Baſilius, Simeon Stylites, Cyprianus, Hilarius, Martinus, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, Benedictus, Gregorius Magnus, Vedaſtus, Amandus, VVinocus, Bertinus, Rumoldus, VVillebrordus, Bonifacius, Bruno, Bernardus, Romualdus, Nortbertus, Dominicus, Franciſcus à Paula, & multi noſtro ſæculo. Quòd enim hi omnes Catholicam Religionem ſectati ſint, dubitari non poteſt; tum quia Romanæ Eccleſiæ adhæſerunt, eiúſque fidem profeſſi ſunt, & etiam grauiter propagarunt: tum quia ferè omnes iſti Monachi fuerè, & votis obſtricti monaſticam vitam coluere. Imò omnes regulæ & profeſſiones monaſticæ ab illis fluxere. Eos ſanctiſſimos fuiſſe, eſt communis confeſſio totius populi Chriſtiani per tot ſæcula, quot à ſingulorum ætate fluxere. Nec vmquam ea de re fuit dubitatum. Id ipſum de pleriſque iſtorum, & in primis de Bernardo, Dominico, Franciſco, fatentur etiam hæretici. Magna eſſet impudentia,

ea

ea negare, vel in dubium reuocare, in quæ conſenſus orbis conſpirat.

Si iſti ſancti fuere & Catholici, ſicut toti orbi perſuaſum eſt, neceſſe eſt, Catholicam & Romanam Religionem, quam ipſi tenuere, veram eſſe, & à Spiritu ſancto profectam.

Primò, Quia impoſſibile eſt, vt Religio falſa ad ſanctitatem veram perducat. Religio enim eſt ſanctitatis fundamentum. Non poteſt illud cæleſte ædificium extrui ſuper re vana, ſuper mendacio pernicioſo & ſacrilego, quale eſt omne mendacium in Religione. Fieri nequit, vt Religio falſa animum à terrenis abducat, & ad cæleſtia traducat; vt diuino amore mentem accendat, & ad proximorum ſalutem per tot labores & ſudores curandam impellat. Hæc tamen omnia Religio quam ſequebantur, in ipſis perfecit. Itaque fieri nequit, vt ipſorum Religio falſa fuerit.

Ad Heb. 11. Secundò, Sine vera Religione impoſſibile eſt placere Deo. At omnium conſenſu illi placuerunt Deo, & magni eius amici fuere: ergo vera fuit eorum Religio. quomodo enim per falſam Religionem placeant Deo, qui eſt veritas?

Tertiò, Si eorum Religio vera non fuit, ergo fuit à diabolo. Hic enim mendax eſt ab initio, & mendacij pater: hic veram Religionem ſuis mendacijs & fraudibus ſemper ſtuduit corrumpere, vt animas perderet. Si fuit à diabolo, quomodo potuit illos ad ſanctitatem perducere; diaboli

2. Cor. 6. aduerſarios, & Dei amicos efficere? *Quæ enim ſocietas luci ad tenebras? quæ conuentio Chriſti ad Belial?*

Quartò, Prorſus incredibile eſt Deum viros tam innocentes, tam ſui & rerum terrenarum deſpicientes, tam ſtudioſos diuinæ gloriæ, & ardentes Dei amatores, tot ſæculis permiſiſſe decipi in re tanta, nimirum in negotio Religionis, & fundamento totius pietatis. Quis tam impiè de diuina bonitate ſentiat? Nihil illi ex parte ſua prætermiſere, quò Deo placere poſſent, eiúſque gloriam promouere, maximis laboribus pro ea ſuſceptis, & tota vita illi conſecrata & impenſa. Quinam fieri poteſt, vt illa bonitas infinita, illa lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, tam eximiis ſeruis, & amatoribus ſuis veritatem & lucem ſuam non oſtenderit, eóſque in tenebris & peſtiferis erroribus reliquerit? Falſum eſt ergo illud quod Dominus toties ingeminans & repe-

Matth. 7. tens promiſit. *Petite & dabitur vobis, quærite & in-*

Lucæ 11. *uenietis, pulſate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit, & qui quærit inuenit, & pulſanti aperietur.* Franciſcus enim, Dominicus, Bernardus, Benedictus, & ſimilia orbis lumina ac miracula, per totam vitam ſummo ſtudio petierunt, quæſierunt, & pulſarunt, vt ſaluti neceſſaria à Domino impetrarent, & voluntatem ipſius in omnibus cognoſcerent, & implere poſſent; & tamen nihil ſunt conſecuti. Falſum erit & illud: *Si vos*

Lucæ 11. *cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quantò magis Pater veſter de cælo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe?* Hi enim aſſiduè hunc ſpiritum flagitarunt, & tamen non obtinuerunt. Spiritus enim bonus abſque bona Religione eſſe non poteſt. Omitto alia quæ in hanc ſententiam poſſent adferri.

Quòd ſi blaſphemum eſt dicere diuinas promiſſiones falſas eſſe; neceſſe eſt fateri viros iſtos veram fidem & Religionem à Domino accepiſſe. Quare cùm conſtet, eos tenuiſſe Religionem Catholicam, & Eccleſiæ Romanæ fuiſſe addictiſſimos, & omnem fidem ſeu Religionem huic aduerſantem fuiſſe deteſtatos; dubitari non poteſt, quin Catholica & Romana ſit vera & diuinitus inſpirata Religio; reliquæ verò omnes falſæ, & à diabolo inuentæ.

Denique ſi Religio illorum vera non fuit, ſed aduerſariorum aliqua vera eſt; neceſſe eſt fateri, ſupradictos omnes, quos orbis ſemper vt Sanctos ſuſpexit, non ſolùm non fuiſſe ſanctos, aut Dei amicos, ſed fuiſſe impios & Dei inimicos, ac proinde damnatos & æternis ſuppliciis addictos. Nam ſine vera Religione impoſſibile eſt placere Deo. Neque dici poteſt fuiſſe excuſatos per ignorantiam: quia ignorantia non excuſat niſi in quibuſdam ſecundariis & minùs neceſſariis, quæ ſolùm ratione alicuius præcepti poſitiui neceſſaria ſunt; non autem in fundamentis & primariis capitibus. Alioqui poſſit quis ſine omni notitia Dei aut Chriſti ſalutem conſequi, quod vniuerſæ Scripturæ repugnat. At illi ſi errarunt (vt volunt aduerſarij) errarunt in primis capitibus. Primò, Quia non agnouerunt fidem ſpecialem, per quam ſolam iuſtificamur, & ſumus participes redemptionis & iuſtitiæ Chriſti, & peccata non imputantur, vt auctores aliarum Religionum docent. Itaque permanſerunt in peccatis, expertes iuſtitiæ Chriſti, & conſequenter filij gehennæ. Secundò, Quia eorum iudicio fuerunt extra Eccleſiam Chriſti (extra quam omnium conſenſu non eſt ſalus) & adhæſerunt meretrici Babylonicæ (ſic enim vocant illi Eccleſiam Romanam) & fuerunt miniſtri & inſtrumenta primaria Antichriſti. Tertiò Quia fuerunt idololatræ, colentes creaturam pro creatore, nimirum panem & vinum loco Chriſti in Euchariſtia, honorantes Sanctos & eorum imagines, &c. Nulla eſt ignorantia qua valeant iſta excuſari. Fuerunt ergo omnes iſti impij, & ſunt gehennæ tormentis addicti. At hæc omnia quàm ſunt improbabilia, quàm incredibilia, & contra communem ſenſum omnium Chriſtianorum, qui hactenus extitere? Quòd autem in aliis Religionibus nulli extiterint eximiæ ſanctitatis, quorum vita mundo fuerit admirationi, ſatis conſtat. Neminem enim nominare poſſunt: nam etiam primi Auctores terrenis addicti, & voluptatum ſectatores fuere, nihil ſupra vulgum in vita habuere; quinimò maximis vitiis fuere obnoxij. Sed de hac re plura inferiùs dicemus.

Neque his obſtat, quòd etiam inter Catholicos multi ſint, qui non ſolùm ſanctè non viuunt, *Repulſio obiectionis.* ſed etiam variis ſceleribus mentem & corpus inquinent. Id enim non faciunt conceſſu vel indulgentia ſuæ Religionis, ſed illa prohibente, & ſupplicia comminante, & promiſſis reuocante, & omni ratione impediente. Itaque illa vitæ prauitas nullo modo in Religionem eſt referenda, nec eam imperfectam arguit. Cùm enim tria ſint, quæ hominem à malo reuocare, & ad bonum incitare queant, timor ſupplicij, ſpes præmij, & pulchritudo ipſa operis boni; hæc tria excellentiſſimè proponit, & vbique inculcat ſuis cultoribus Religio Catholica. Itaque nihil omitit eorum quæ ad peccata vitanda, & ſanctitatem ſectandam incitare poſſunt. Vnde ſi aliqui ad eam non aſpirant, non id Religioni

Catho

Catholicæ ; ſed libertati arbitrij, quæ contra omnia illa incitamenta niti poteſt, eſt imputandum. Quòd ſi ipſa timorem ſupplicij, & ſpem præmij tolleret, & omnia opera bona peccati labe inquinata ſtatueret; tunc meritò in ipſam praua mortalium vita, & neglectus bonorum operum referendus eſſet. Sicut enim qui ſubtrahit anterides & fulcra quæ ruinam domus impediebant, eſt cauſa ruinæ domus: ita qui ſubtrahit timorem diuinum, ſeu futuræ vindictæ, quo mortales coërcentur ne in peccatorum tuam profundum, eſt cauſa tonnatum iſtarum. Simili modo, qui tollit omne illud quod ad ſtudium bonorum operum incitare ſolet, eſt cauſa neglectus & contemptus bonorum operum.

Ex quibus perſpicuum eſt, neglectum bonorum operum, & prauam vitam, quæ cernitur in quibuſdam Catholicis, non eſſe referendam in eorum religionem, ſed in libertatem dumtaxat arbitrij: quæ verò in Lutheranis, Caluiniſtis, & aliis nouarum Religionum cultoribus, eſſe imputandam propriè eorum Religioni, quæ omnia illa quæ malum impediunt, & ad bonum excitare ſolent, è medio tollit: & libertati arbitrij, quatenus huiuſmodi Religionem ſua ſponte delegit, eique inhæret.

Quarta Conſideratio, ex miraculis cultorum.

Illa Religio, in qua plurima miracula omnibus ſæculis edita, eſt præferenda aliis, quæ miraculis ſunt deſtitutæ. Miracula enim ſunt velut ſigilla quædam & teſtimonia diuina, quibus Religio comprobatur. Cùm enim pleraque in Religione ſint ſupra naturam & captum mentis humanæ, non poſſunt rationibus naturalibus perſuaderi; ſed opus eſt quibuſdam argumentis ſupernaturalibus, quibus mentes hominum conuincantur. Hæc autem ſunt miracula. At ſola Religio Catholica miraculorum gloria fulget: ſola ergo eſt vera religio, omnibus præferenda; vtpote ſola à Deo teſtimonium habens. Quòd autem in illa iam inde à temporibus Apoſtolorum miracula plurima ſæculis ſingulis ſint edita, & etiamnum edantur, omnibus Chriſtianis eſt perſuaſiſſimum, & ex variis hiſtoriis, ex Annalibus regnorum, & ex vitis rebuſque geſtis Sanctorum conſtat.

Caluinus præfat. in Inſtitut. Sed inquiunt aduerſarij, hæc miracula non eſſe vera, ſed partim conficta, partim diabolica. Verùm id omni ſpecie probabilitatis caret. Eſt enim contra iudicium orbis, & tot ſæculorum. Omnes enim gentes iam inde à 101 annorum centuriis ea abſque vlla dubitatione pro veris miraculis habuere. Quis enim vmquam dubitauit de miraculis Gregorij Thaumaturgi, Antonij Magni, Hilarionis, Martini, Nicolai, Benedicti, Malachiæ, Bernardi, Dominici, Franciſci Aſſiſij, Franciſci à Paula, Franciſci Xauerij, vt alios innumeros omittam?

Miracula non eſſe conficta. Præterea non eſſe conficta multis rationibus conuinci poteſt. Primò, Quia à grauiſſimis Auctoribus conſcripta ſunt. Nam miracula Gregorij, qui idcircò Thaumaturgus (hoc eſt miraculorum patrator) dictus eſt, conſcripta ſunt à Gregorio Nyſſeno in illius vita, & Baſilio lib. de Spiritu ſancto cap. 29. Antonij, ab Athanaſio & Hieronymo; Martini à Seuero Sulpitio; Nicolai, à variis Scriptoribus Græcis; Benedicti, à Gregorio Magno, & aliis; Malachiæ, à Bernardo; Bernardi, à diuerſis auctoribus grauiſſimis illius ætatis; Franciſci, à Bonauentura; Dominici, ab iis qui ea à fide dignis acceperant; Franciſci à Paula recenſentur in diplomate canonizationis; Franciſci Xauerij, poſt ſummam inquiſitionem & teſtes iuratos, comprobata ſunt publico teſtimonio Proregis Indiæ. Quis credat iſtos viros ſanctitate, doctrina, auctoritate illuſtres, voluiſſe in perniciem animæ, & æternum ſui nominis probrum, iſta confingere, & mundo imponere? Nam mendacium in iis quæ ad Religionem pertinent, eſt pernicioſum & grauiſſimum peccatum. Deinde ſi eſſent conficta, facilè potuiſſent conuinci vanitatis ab illius æui hominibus apud quos ſcribuntur patrata. At nemo vmquam illa reiecit niſi Paganus, vel Iudæus, vel hæreticus. Accedit, quòd plurima ex illis, publicis teſtimoniis Epiſcoporum vel Magiſtratuum, & præuia cauſæ cognitione ſunt confirmata. Denique dicere illa eſſe conficta, eſt tollere omnem fidem hiſtoriarum, & euertere omnem notitiam ſuperiorum temporum. De omnibus enim geſtis antiquis dici poterit eſſe conficta, cùm niſi ea ſcriptis auctorum, probari non poſſint.

Pari modo, non eſſe ope dæmonum perfecta, constat multis modis. Primò, Quia edita à viris ſanctiſſimis, Deoque addictiſſimis. Quis credat Franciſcum, Dominicum, Bernardum, Benedictum, Martinum, & ſimiles commercium cum diabolo habuiſſe? Deinde, quia opera illa longè diaboli vim ſuperabant. Non enim poteſt diabolus illuminare cæcos, corrigere claudos, excitare mortuos, ſubitò roborare paralyticos, ſiderata aridaque repentè vegetare membra, & ſimilia, quæ omnem naturæ vim excedunt, præſtare. Vnde nec magi talia vmquam ope dæmonum efficere potuere. Talia tamen plurima & pænè innumerabilia noſtri Sancti perfecerunt, idque repentè ad ſolum contactum, ad ſignum Crucis ad breues preces, & ſæpè ad ſolum imperium. Tertiò, Quia ea quæ dæmonum artificio fiunt, vel parum durant, tamquam præſtigiæ & deluſiones oculorum, vt conſtat ex iis quæ faciunt magi: vel ſi durant, fiunt per cauſas naturales, earúmque vim non excedunt. Deinde illa mortalibus plerumque non ſunt vtilia, ſed vel noxia, vel inutilia & vana, qualia ſunt, ignem deſcendere de cælo, ſtatuam loqui, & ſimilia, quæ facturus eſt Antichriſtus eiúſque pſeudopropheta nouiſſimis temporibus, vt ex Apocalypſi colligitur: nec adducunt ad emendationem. At miracula Sanctorum habent effectum permanentem & ſolidum, & mortalibus ſunt vtiliſſima, eoſque ad Dei timorem & vitæ emendationem excitant. Quartò, Noua miracula numquam approbata fuere in Eccleſia, niſi præuia magna diſcuſſione. examinantur enim teſtes & plerúmque ſub iureiurando; inſpicitur ipſum factum, an naturæ viribus, an ope dæmonum fieri poſſit; conſiderantur omnes circumſtantiæ, quo modo, quo ordine, qua occaſione, quo loco & tempore, quo fine, coram quibus, & circa quos miraculum patratum. Et ſæpè non deſunt æmuli, qui libenter rem eleuarent, vel ſuſpectam redderent, ſi poſſent; & idcircò nihil

Non eſſe diabolica.

Cap. 13.

intenta.

intentatum aut indiſcuſſum prætermittunt. Itaque impoſſibile eſt, diu latere fraudem, ſi qua ſubſit: & ad diuinam prouidentiam pertinet, non permittere homines tam miſerè deludi, præſertim poſt tantam diligentiam ab illis adhibitam, ad veritatem rei indagandam. Quintò, Si miracula Eccleſiæ fiunt à diabolo ad retinendos homines in falſa Religione; cur non facit ſimilia in alijs falſis Religionibus: nimirum inter Turcas, Arrianos, Anabaptiſtas, Libertinos, & ſimiles? Cur has omnes miraculis ſuis deſtituit, & ſolam Catholicam illuſtrat? An forte hæc illi magis eſt cordi quàm reliquæ omnes? At non debebat etiam alias negligere, ex quibus illi tam ampli prouentus. Delectatur varietate falſi cultus, vt omnium ſe ingenijs & affectibus accommodet. Itaque cùm ſola Religio Catholica miracula habeat, nulla autem Religio falſa; perſpicuum id ſignum eſt, miracula Eccleſiæ Catholicæ à diabolo non eſſe. Denique quænam ſubeſt ratio, cur dicentur conficta, vel dæmonis ope patrata? An quia fieri non poterant? At Deus eſt omnipotens; & ipſe ſimilia multa per Apoſtolos fecit, vt ex Scripturis conſtat. An quia Scripturis repugnant? At Dominus apertè promiſit hanc miraculorum

Ioan. 14. & ſanitatum gratiam, cùm ait: *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet: quia ego ad Patrem vado, & quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio.* Quibus verbis inſinuat, ſemper in Eccleſia gratiam miraculorum futuram; nec ſolos Apoſtolos, ſed etiam multos Apoſtolicos & eximiæ ſanctitatis viros, pro loco & tempore miracula patraturos. hanc ergo Domini promiſſionem videmus impleri dum ſancti viri miracula faciunt. An quia teſte carent? præter Scriptores fide digniſſimos, habemus fidem & conſenſum populorum; habemus in multis teſtimonia Epiſcoporum vel Magiſtratuum, poſt accuratum rei examen & iuratos teſtes confecta. Denique plurima publicè in multorum præſentia ſunt geſta. Nullæ ſunt hiſtoriæ antiquæ, (præter eas quæ S. Scriptura continentur) quæ tot ac tantos teſtes habeant. Accedit quòd ſingulis ætatibus, imò ſingulis ferè annis, in diuerſis locis miracula ingentia per Sanctos cum Chriſto regnantes, & maximè per beatiſſimam Virginem fiant; quæ locis illis ſunt omnibus manifeſta, & ab omnibus cerni oculis, & manibus palpari poſſunt: quæ etiam poſt magnam diſcuſſionem teſtibus iuratis & publicis teſtimoniis ſunt confirmata.

Caluinus præfat. in Inſtitut. Sed inquiunt aduerſarij: Vera miracula confirmant Euangelium & ſtatuunt idololatriam, hoc eſt cultum reliquiarum & imaginum, inuocationem Sanctorum, Miſſam, & ſimilia: ergo ſunt à diabolo. Verùm hîc eſt manifeſtum ſophiſma, quod vocatur Petitio principij. Sumitur enim vt certum id quod erat probandum, & de quo eſt controuerſia. Supponitur enim vt certum & indubitatum, Religionem Catholicam eſſe falſam; & ex eo colligunt, miracula, quibus illa confirmatur, falſa eſſe & diaboli præſtigias. Simili modo Scribæ & Phariſæi ſupponebant doctrinam Chriſti falſam eſſe, & Moyſi aduerſariam, & inde colligebant mira-

Matth. 12. cula ipſius falſa eſſe, & ipſum in Beëlzebub principe dæmoniorum eijcere dæmonia. Sic quoque Pagani calumniabantur miracula Martyrum, artibus magicis ea tribuentes; & Arriani, Eunomiani, ac Vigilantiani, miracula Catholicorum; vt teſtatur Victor Vticenſis lib. 2. de perſecut. VVandal. & Ambroſius ſermone de ſanctis Geruaſio & Protaſio; Hieronymus contra Vigilantium. At nos contrà ex veritate miraculorum, quæ ab omnibus perſpicuè cognoſci, oculis cerni, & manibus palpari poteſt, colligimus veritatem Religionis Catholicæ, de qua eſt controuerſia. Numquam enim ad confirmationem falſæ doctrinæ miracula facta legimus, qualia Sancti plurima fecerunt. Numquam mortui ab hæreticis excitati, aut cæci illuminati, aut claudi erecti, aut paralytici curati, aut dæmones è corporibus hominum fugati. Numquam talia à Luthero, vel Caluino, vel horum ſectatoribus perſecta. Tentauit Lutherus aliquando de quadam ſua diſcipula diabolum eijcere, ſed periculum adijt, ne ipſe ab eo necaretur; vt ſcribit Fredericus Staphylus, qui interfuit. Rurſus tentauit quemdam Neſenum in Albi ſubmerſum quibuſdam immutmutationibus in vitam reuocare; ſed irrito conatu. Tentauit ſimiliter Caluinus, volens excitare ad vitam eum, qui ipſius ſuaſu ſe ſimularat mortuum; ſed eo ſucceſſu, vt ex viuo fecerit mortuum. Nam iuſto Dei iudicio ſimulatori illi vita ſubtracta eſt, cùm illum Caluinus ad vitam reuocare conatur. Hiſtoriam luculentè cum ſuis adiunctis narrat Hieronymus Bolſecus. Quare cùm neque vera neque ſimulata miracula eis ſuccedant, conantur hoc firmamentum miraculorum, quod ſanè potentiſſimum eſt, & mentem omnino conuincit, Eccleſiæ Catholicæ ſubtrahere; ſed nulla probabilitatē, vt oſtenſum eſt.

Cochlæus in Actis Lutheri anno 1532.

In vita Caluini. c. 13.

Sicut igitur qui miracula Domini vel Apoſtolorum conſiderabant, & animo tranquillo, ſemoto odio, alijſque prauis affectibus perpendebant, dubitare non poterant, quin doctrina ipſorum eſſet à Deo, qui eis tam illuſtribus ſignis ſuffragabatur: ita qui modò, depoſito parumper odio & paſſionibus, diligenter conſiderant miracula, quæ in Eccleſia à ſanctis hominibus, vel adhuc viuentibus vel vita functis, ſingulis ſæculis fiunt, dubitare nequeunt, quin illorum doctrina & Religio à Deo ſit, & Eccleſia, cui adhærent, ſit vera Dei Eccleſia.

Quinta Conſideratio, ex Gentium conuerſione.

Illa cēſenda eſt vera Chriſti Religio, ac proinde ampletēda, ad quam ſemper facta eſt Gentium conuerſio. Dominus enim paſſim in Scripturis hanc Gentium ad fidem & verum Dei cultum conuerſionem promiſit: quæ promiſſio debet impleri. Atqui Religio ad quam Gentes omnibus ſæculis ſunt conuerſæ, & etiamnum hoc ſæculo conuertuntur, eſt Religio Catholica & Romana: nullum ergo dubium eſſe debet, quin hæc ſit vera Chriſti Religio.

Pſal. 2. & 21. Oſeæ 2. Matt. Marc. & Luca ult.

Quòd autem illa Religio, ad quam ſemper facta eſt, & etiamnum fit Gentium conuerſio, ſit Religio Catholica & Romana; perſpicuum eſt ex iis, quæ tum hoc ſæculo tum ſuperioribus geſta ſunt. Hoc ſæculo innumerabiles conuerſi ſunt, & aſſiduè conuertuntur, in India Orientali, in Iaponia, in maximo Chinarum regno, & in inſulis plurimis Indici maris. Similiter in nouo orbe, vbi

plurima

plurima & ampliſſima regna. Hi omnes ad Catholicam Religionem tranſeunt, & Eccleſiæ Romanæ adiunguntur; idque per religioſos viros auctoritate Romani Pontificis ad hoc miſſos.

Sæculo 14 vnus S. Vincentius Ferrerius ordinis Prædicatorum conuertit ad fidem Catholicam ad vigintiquinque millia, partim Iudæos, partim Saracenos; vt teſtatur diuus Antoninus eiuſdem ætatis ſcriptor, 3.p.Hiſtor.tit 13.c.8.§.4.

Sæculo 13. plurimi in Tartaria fuere conuerſi ad Religionem Catholicam per duos Dominicanos a Summo Pontifice miſſos, petente id illorum Imperatore, quem Magnum Cam vocant; ſicut ſcribit Paulus Venetus, cuius opera ille Imperator in ea re eſt vſus.

Sæculo 12. conuerſi fuere Noruegi per Adrianum Quartum, priuſquam Pontifex eſſet, vt ſcribit Platina in vita Adriani Quarti.

Sæculo 11. conuerſi magna ex parte Hungari, & Epiſcopi illis à Romano Pontifice dati, petente id eorum Rege S. Stephano nuper conuerſo: ita ſcribunt Centuriatores cent. 11.cap.2.

Sæculo 10. conuerſa multa regna opera Henrici 1. Imperatoris, & Adalberti Boemorum & Methodij Morauorum Archipræſulum; vt ſcribunt Centuriatores centur. 10.cap.2.

Sæculo 9. conuerſi VVandali, Bulgari, Sclaui, Poloni, Dani, Morauí, Eccleſiæ Romanæ adiuncti; ita cent. 9.cap.2.

Sæculo octauo conuerſa eſt magna ex parte Germania per S. Bonifacium à Gregorio II. ad hoc miſſum; cent.8.c.2.

Sæculo ſeptimo conuerſi Francones à S. Kiliano, quem ad hoc Romanus Pontifex miſerat; cent.7.c.2.

Sæculo ſexto conuerſi ad fidem Angeli per monachos à S. Gregorio ad hoc deſtinatus; cent. 6. cap. 6.

Denique Brabanti, Flandri, Hollandi, Friſij, VVeſphali, Franci, & reliquæ gentes vicinæ à quibus conuerſi? Nónne a filiis Eccleſiæ Romanæ; nimirum, à Seruatio, Eligio, Rumoldo, Amando, Vedaſto, Liuino, Remigio, VVillebrordo, Svvitberto, VVulfrano, & aliis, qui omnes Eccleſiæ Romanæ fuere addictiſſimi? Ex quibus conſtat, omnes gentes quæ ex Paganiſmo vel Iudaiſmo à mille retrò annis ad Chriſtum conuerſæ ſunt, conuerſas eſſe ad fidem Catholicam Romanam, & adiunctas Eccleſiæ Romanæ.

Quod etiam præter cetera apertè indicant ſacerdotes, altaria, ſacrificium Miſſæ, cultus reliquiarum & imaginum, peregrinationes, inuocatio Sanctorum, monaſteria, monachi, obedientia ſummi Pontificis, & alia Catholicæ Religionis propria, quæ poſt conuerſionem apud omnes illas gentes viguerunt; donec nuperrimè per nouitias iſtas Religiones fuere ſublata. Quis hæc conſiderans dubitare queat, quin Religio Catholica ſit vera Chriſti Religio? In hac enim videt impleri illam de gentium conuerſione diuinam promiſſionem: ad hanc relictis idolis, relicta vitæ impuritate, vxorum multitudine, morum feritate & barbarie, abdicata priſtina viuendi licentia conuolare tot populos, tot nationes remotiſſimas, tot regna potentiſſima; & in ea māſueſcere ſub iugo Chriſti, imbibere timorem Dei, formari ad omnem vitæ honeſtatem, accendi ad contemptum temporalium, & amorem cæleſtium.

Qui fieri poteſt, vt ea Religio falſa & impia ſit, quæ tantam in animis barbarorum efficit mutationem? Denique qui fieri poteſt, vt diuina prouidentia, tot iam ſæculis omnes gentes, cùm idololatriam deſerere, veritatē totis animis amplecti, & ad Eccleſiam Chriſti ſe aggregare voluerunt, permiſerit decipi, & in alios errores funeſtos nouámque idololatriam impelli; Idque per eos, qui in Eccleſia habebantur ab omnibus legitimi miniſtri; qui ſanctitate vitæ, ſapientia & miraculis clari? Abſit vt de diuina bonitate, cuiúſque prouidentia, qua ſaluti hominum conſulit, ita ſentiamus.

Porrò ad Lutheranam, Caluiniſticam, & Anabaptiſticam, nulla eſt vmquam facta Gentium conuerſio, nulla Paganorum regnorum acceſſio; ſed eorum dumtaxat, qui Chriſtianum nomen præferentes, priſtinæ Religionis & diſciplinæ pertæſi, libertatem carnis & nouitatem ſectabantur, defectio: quod eſt perſpicuum hæreſeos argumentum. Hæreſis enim nihil eſt aliud quàm Catholicæ doctrinæ corruptio, & Chriſtianorum à priſtina Religione, retento nomine Chriſtiano, defectio. Et hæreticorum doctorum ſtudium eſt, non cōuertere Ethnicos, ſed peruertere Chriſtianos. Vnde rectè Tertullianus lib. de præſcriptionibus: *De verbi adminiſtratione quid dicam? Cùm hoc ſit negotium illis, non Ethnicos conuertendi, ſed noſtros euertendi: hanc magis gloriam captant, ſi ſtantibus ruinam, non ſi iacentibus eleuationem operentur, quoniam & ipſum opus eorum non de ſuo proprio ædificio venit, ſed de veritatis deſtructione. Noſtra ſuffodiunt vt ſua ædificent. Ita fit vt ruinas facilius operentur ſtantium ædificiorum, quàm extructiones iacentium ruinarum.*

Sexta Conſideratio, ex nomine CATHOLICA, *& re ipſa hoc nomine ſignata.*

RVrſus illa Religio cenſenda eſt vera Chriſti Religio, quæ ſemper habita & dicta fuit *Catholica*; iuxta illud Symboli Apoſtolici, *Credo ſanctam Eccleſiam Catholicam.* Atqui ſola Romana dicta eſt *Catholica*, eiúſque cultores *Catholici*: ergo ſola Religio Romana eſt vera Chriſti Religio. Hanc ſolam *Catholicam* nuncupari, & ſemper ita nuncupatam eſſe, primò ex ipſo vſu per orbem recepto conſtat. Vnde etiam ſæpe hæretici in ſuis ſcriptis illam Catholicam vocant, & eius ſectatores Catholicos: nec vmquam vlla ſecta hoc nomen meruit. Numquam enim vel Marcionitæ, vel Montaniſtæ, vel Manichæi, vel Donatiſtæ, vel Pelagiani, vel Vigilantiani, vel VValdenſes, vel Lutherani, vel Caluiniſtæ, vel Anabaptiſtæ Catholici paſſim vocati ſunt, aut eorum doctrina Religio Catholica. Sola Eccleſia Romana, eique adhærēs multitudo, Eccleſia Catholica; & huius Eccleſiæ Religio, fides, doctrina, Religio Catholica, fides Catholica, & doctrina Catholica dicitur: & eius ſectatores Catholici.

Vide Pacianum epiſt. de nomine Catholicum. & D. Auguſtinū cap. 4. cont. epiſtolam fundamenti.

Secundò, Quia Catholicum idem eſt quod vniuerſale, latiſſimè patens, & ad omnia ſe extendens. Talis autem eſt Religio Romana; quia per totum orbem diffuſa extendit ſe ad omnes gentes, & ad omnia regna. Nullum enim regnum, nulla gens nobis cognita, quæ hanc Religionem vel non habeat adhuc, vel aliquando non habuerit, vel modò non incipiat habere. Imò hoc tempore pænè apud omnes gentes eſt publica Religionis

Catholica ad omnes nationes ſe extendit.

gionis noſtræ profeſſio. Nimirum, apud Iapones, Chinas, Indos, Perſas, Tartaros, Turcas, Afros, Braſilios, Peruanos, Mexicanos, &c. Omnibus enim his locis repetiuntur Catholici, reperiuntur templa, altaria, imagines Chriſti & Sanctorum: celebratur Miſſa, adminiſtrantur noſtra Sacramenta, ſeruantur feſta & ieiunia; denique ſeruatur publicè Religio Romana. Cui dubium eſſe poſſit, eam eſſe veram Religionem, & veram ſalutis viam, quam Dominus omnibus regnis proponi & prædicari voluit; quam in omnibus regnis tempore congruo creſcere, & fructificare fecit; & quam etiamnum vbique aliquo modo conſeruat, efficiens vt Catholici per totum orbem ſint diſperſi, vt infideles per illos ad veræ Religionis notitiam peruenire poſſint.

Ad omnia tempora. Extendit etiam ſe ad omnia tempora, quæ quidem ab Apoſtolorum æuo fluxere. Nulla enim ætas, nullum ſæculum ab eo tempore aſſignari poteſt, quo hæc Religio non fuerit. Omnibus ſæculis celebrata Miſſa pro viuis & defunctis, celebrata feſta, ſeruata ieiunia, frequentata vota monaſtica, inuocati Sancti, honoratæ Sanctorum reliquiæ, & alia noſtræ Religioni propria in vſu fuere; vt ea omnium ætatum ſcriptoribus conſtat.

Nulla ſecta vocata paſſim Religio Catholica. E contrario ſi ſectas omnes conſideremus, nulla ex his vnquam *Catholica* Religio nuncupata eſt, aut ſectatores earum *Catholici*, vt dictum eſt; ſed à ſuis auctoribus nomen accepere: vt Simoniani, Valentiniani, Pelagiani, Lutherani, Caluiniſtæ, &c. Nulla toto orbe diffuſa eſt. *Nulla diffuſa toto orbe.* Olim cùm Religio Catholica mondo illuxit, breui tempore per totum orbem diffuſa eſt, & in omnibus pænè regnis fructificare & creſcere cœpit, vt ex Apoſtolo conſtat. *Ad Rom. 10. & ad Coloſſ. 1.* At Religio Lutherana, Caluiniſtica, & Anabaptiſtica, iam poſt 70. vel 80. annos anguſtis adhuc finibus continentur, & magis deficiunt in alias ſectas abeundo, vel ad Catholicam Religionem redeundo, quàm proficiunt. Nulla etiam ex his iam inde à temporibus Apoſtolorum durauit, ſed omnes à 70. vel 80. annis inuentæ ſunt. Itaque neque ratione temporis, neque ratione locorum, neque ratione nationum Catholicæ dici poſſunt. Addo, Catholicam Religionem vnicam eſſe, & eamdem vbique. At illæ Religiones ſunt inter ſe diuerſæ admodum, & in primariis capitibus diſcrepantes; & altera alteram hæreſeos damnat. Quomodo ergo Catholicæ dici poſſunt?

Septima Conſideratio, ex Succeſſione.

PRætereà illa Religio vera Chriſti Religio cenſenda eſt, cuius miniſtri omnes ab Apoſtolis deſcendunt, ſuntque Apoſtolorum ſucceſſores, vel ab eorum ſucceſſoribus ordinationem & auctoritatem acceperunt. Hac enim ratione conſtabit, Religionem illam, & Eccleſiam quæ illam Religionem colit, Apoſtolicam eſſe. Atqui talis eſt Religio Catholica: ergo, &c.

Miniſtros omnes Catholicæ Religionis ab Apoſtolis deſcendere, ſiue poteſtatem Ordinis ſpectes, ſiue Iuriſdictionis, perſpicuum eſt. Omnes enim inferiores miniſtri, præſertim Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi, ordinantur ab Epiſcopis. Epiſcopi ſuum Ordinem ab aliis Epiſcopis acceperunt: & hi rurſus ab aliis, & ſic deinceps ſurſum verſus vſque ad Apoſtolos; qui hanc poteſtatem proximè à Chriſto accepere. Sicut ergo omnes homines, ſecundùm vitam & potentiam naturalem, longo generationum tractu deſcendunt ab Adamo: ita omnes Eccleſiæ miniſtri, ſecundùm poteſtatem ſupernaturalem, longa ordinationum & ſanctificationum ſerie deſcendunt à Chriſto Domino, qui eſt ſecundus Adam. Nullus itaque eſt miniſter in Eccleſia, qui poteſtatem ſuam qua conſecrat, qua ſacrificat, qua abſoluit à peccatis, & alia Sacramenta conficit, & populum Chriſtianum ſanctificat, non poſſit ad Chriſtum tamquam primum fontem & auctorem reducere. Vnde etiam omnia illa opera, quæ per hanc poteſtatem perficit, tribuuntur Chriſto tamquam primario auctori, qui hanc poteſtatem inſtituit, eique inuiſibiliter præſidet & aſſiſtit: cuius homo ſolùm eſt inſtrumentum, per quod ipſe omnia facit; vt optimè D. Auguſtinus & alij Patres docent. *Tract. 5 in Ioannem*

Pari modo omnis poteſtas Iuriſdictionis miniſtrorum, qua populum Chriſtianum regere, verbum Dei prædicare, & omnia munia paſtoralia obire poſſunt, à Chriſto deſcendit, & ad ipſum perſpicuè reduci poteſt. Parochi enim habent ſuam Iuriſdictionem ab Epiſcopis, Epiſcopi à Summo Pontifice, Summus Pontifex, cùm B. Petri in eamdem cathedram & in idem munus regendæ Eccleſiæ Catholicæ ſit ſucceſſor, neceſſariò quoque ſuccedit in eamdem Iuriſdictionem, quæ immediatè à Domino, beato Petro, & in ipſo omnibus eius legitimis ſucceſſoribus collata eſt. *Chryſoſt. homil. 60. ad populum. Ambroſ. lib. 4. de Sacramentis, c. 4. & 5.* Qui autem in Eccleſia non habent poteſtatem ordinariam, ſed delegatam tantùm, eam à Parochis, vel Epiſcopis, vel Summo Pontifice acceperunt. Itaque nullus eſt miniſter in Eccleſia Catholica, nullus concionator verbi Dei, aut Catechiſta, qui ſuam miſſionem perſpicuè oſtendere non poſſit, & demonſtrare eam à Chriſto deriuari. Et ſanè niſi id poſſent, non eſſent vllo modo audiendi, ſed ſuſpecti habendi tamquam lupi, cùm non per oſtium in ouile intrent, ſed aliunde occultè irrepant.

Hoc argumentum ſemper maximi fecere [a] Patres antiqui, ad omnes hæreſes conuincendas. Nam per illud oſtenditur continuatio Religionis noſtræ per ſingula ſæcula, vſque ad tempora Apoſtolorum. *Tenet me*, inquit S. Auguſtinus, [b] *in Eccleſia, ab ipſa Sede Petri Apoſtoli, cui paſcendas oues ſuas Dominus commendauit, vſque ad præſentem Epiſcopatum ſucceſſio Sacerdotum.* His ſimilia D. Hieronymus dialogo contra Luciferianos, quæ mox dabo.

a Irenæus lib. 3. c. 3 Tertull. de præſcript. Auguſt. Epiſt. 165. Optatus lib. 2. contra Parmen.
b Cap. 4. contra Epiſt. fundam.

Nullus ex Nouarum Religionum miniſtris id oſtendere poteſt. Et quidem poteſtatem Ordinis, qua Sacramenta conficiant, & populum ſanctificent, ad Apoſtolos & Chriſtũ reducere nequeũt: quia omnem illam ſuſtulerunt. Nec vllus inter eos eſt aut Epiſcopali aut Sacerdotali ordine ſeu gradu inſignitus (niſi fortè Apoſtata à Religione Catholica, cuius gradus ille ad nihil ampliùs apud eos ſeruit) cùm tamẽ Chriſti Eccleſia ſemper hos gradus habuerit, & ab illis gubernata fuerit. Similiter nec poteſtatẽ Iuriſdictionis, qua verbum Dei tamquam veri paſtores prædicent, Baptiſmum adminiſtrent, & populum in ſpiritalibus cultúque diuino regant. Quæro enim à quo Lutherus, à quo Caluinus hanc poteſtatem habuit? A quo miſſus eſt vterque ad prædicãdum nouum

 Euan

Euangelium, & populum reformandum? Non enim fuerunt miſſi ab Ordinariis Eccleſiæ Paſtoribus, vt ſatis conſtat: ex ſe ergo venerunt, à nullo miſſi. At quod poteſt eſſe certius ſignum non eſſe audiendos ſed cauendos? ª *Quomodo enim prædicabunt, niſi mittantur?* ᵇ *Qui enim non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro; qui autem intrat per oſtium, paſtor eſt ouium.* Per *oſtium* non intrant, quicumque abſque ordinaria vel legitima auctoritate officium paſtoris vſurpant.

a Ad Rom. 10.
b Ioan. 10.

Sectarij an à Chriſto Miſſi.

Sed fortè dicent ſe à Chriſto miſſos, & auctoritatem reformandi Eccleſiam accepiſſe. Verùm non ſatis eſt id dicere; omnes enim hæreſiarchæ id de ſe affirmant. Vnde oportet vt proferant patentes, quibus fidem faciant, & nos conuincant ſe à Chriſto miſſos eſſe; ſicut Apoſtoli maximis miraculis ſuam miſſionem confirmabant. Alioquin non debebimus eorum reformationem acceptare; imò tenebimur eos tamquam impoſtores reiicere. Deinde quomodo miſſi à Chriſto, cùm tam diuerſa & inter ſe pugnantia tradant? Si Lutherus miſſus à Chriſto, non poteſt ab eodem miſſus eſſe Caluinus, qui eius doctrinam in multis ſubuertit, & tamquam hæreticam damnat. Et è contrario, ſi Caluinus à Chriſto miſſus, non poteſt ab eodem miſſus eſſe Lutherus. Deus enim ſibi non eſt contrarius, neque ſpiritus Prophetarum ſe mutuò deſtruunt. Omitto alia, quæ in hanc ſententiam dici poſſent.

Octaua Conſideratio, ex conſenſu Doctorum veterum, & controuerſiarum deciſione: & quia extrà nulla ſoliditas.

ILla Religio eſt Chriſto imputanda, & ceteris omnibus præferenda, in qua eſt ſumma Doctorum omnis ætatis & regionis circa fidei capita conſenſio, in qua controuerſiarum omnium facilis terminatio; à qua ſi receſſeris, nihil certi habeas, quò te conferas. Atqui talis eſt ſola Religio Catholica; ergo hæc ſola eſt vera Chriſti Religio.

Ac primùm de conſenſione DD. circa capita noſtræ Religionis, conſtat ex eorum ſcriptis. Quotquot enim antiqui Doctores ſcripſerunt in Græcia, in Aſia, in Ægypto, in Africa, in Hiſpania, in Italia, in Gallia, in Germania, in Anglia de myſteriis noſtræ Religionis, omnes conſentiunt circa libertatem arbitrij, circa merita bonorum operum, circa ſacrificium Miſſæ pro viuis & defunctis, circa vota monaſtica, ieiunia, feſta, inuocationem Sanctorum, & ſimilia, quæ a nouis iſtis Religionibus improbantur; nec diffitentur Lutherani & Caluiniſtæ. Sed dicunt iſtos eſſe nouos antiquorum, iam ad ſuperſtitionem & humanas traditiones inclinantium. Vnde ipſi ad verbum Dei prouocãt, ipſorum nempe ſenſu intellectum. Verùm, quàm hoc eſt improbabile, veteres omnes, tam diuerſis locis de iiſdem rebus ſcribentes tanto conſenſu, potuiſſe errare? Conſenſos enim plurimorum, præſertim qui antè inter ſe communicarunt, in idem dogma, eſt maximum ſignum veritatis, mentes diuinitus illuſtratas ad ſe trahentis, & in vnitatẽ colligentis. Veritatis enim, cùm vnica ſit, eſt congregare in conſenſum; falſitatis, quia multiplex, diſſipare in varias ſententias & errores. Vnde hæretici diuerſis locis de eadem re ſcribentes vix vmquam conſentiunt, ſed in plurimas ſententias diſtrahuntur; quia ſemel à veritate receſſerunt. Deinde nullum eſt dogma Religionis Catholicæ, de quo oſtendi poſſit, eſſe de nouo introductũ ab aliquo in Eccleſia: quod eſt ſignum manifeſtum, illud ſemper in Eccleſia extitiſſe, & ab Apoſtolis deſcendere. Si enim de nouo poſt Apoſtolos cõtra doctrinam Apoſtolicam eſſet introductum, oſtendi poſſet quo ſæculo, qua ætate id factum eſſet, quo loco & auctore; quinam ſe huic nouo dogmati oppoſuerint. Nullum enim nouũ dogma ſine magna commotione & contradictione introduci poteſt. Sic enim de ſingulis hæreſibus oſtendere poſſumus, quo tempore & loco, & quo auctore introductæ primùm ſint: quinam ſe illis oppoſuerint: quas commotiones concitarint; denique à quo Pontifice & Concilio ſint condemnatæ. Quòd ſi de ſingulis hæreſibus id oſtendi poteſt, quãto magis id oſtendi poſſet de maximis Religionis capitibus, ſi aliqua innouatio in illis eſſet facta? Perſpicuũ igitur eſt, Religionem Catholicam noſtram, non ſolùm miniſtrorũ ſucceſſione, ſed etiam doctrinę conſanguinitate, vt Tertullianus loquitur, cum antiqua & Apoſtolica congruere, & continuari.

Calvinus l. 2. c. 2. 3. 14. & 16. lib. 3. c. 4. & 5. lib. 4. c. 13. Centuriatores cent. 2. 3. 4. 5. cap. 4.

Lib. de præſcript.

Quòd autem nouarum Religionum dogmata cum veteribus non conſentiant, & ipſimet ſatis fatentur; cùm in ſupradictis capitibus veteres reprehendant ſuperſtitionis, & affirment eos ab errore excuſari non poſſe; & infrà fuſiùs oſtendemus.

Controuerſiæ facilè in Eccleſia Catholica ſopiuntur.

Secundò: De controuerſiis quæ in Eccleſia interdum ſuboriuntur, has facilè expediri teſtatur perpetuus Eccleſiæ vſus. Habet enim Eccleſia Catholica infallibilem iudicem controuerſiarum, ſummum Pontificem cum Concilio; quo iudice hactenus facilè omnes controuerſiæ diremptæ: omnes hæreſes variis ſeculis exortæ ſunt profligatæ, & populus Catholicus in vna fide, in vna Religione & doctrina per totum orbem retentus. Hoc modo damnata hæreſis Arriana per Nicenam ſynodum ſub Siluestro: Macedoniana per Conſtantinopolitanam primam ſub Damaſo: Neſtoriana per Epheſinam ſub Cæleſtino: Eutychiana per Chalcedonenſem ſub Leone I. Iconomachorum à Nicena ſecunda ſub Adriano I. Et vt alias omittam, Berengariana de Euchariſtia per ſynodum Romanam & Vercellenſem ſub Leone IX. per Turonenſem ſub Victore II. per Romanam ſub Nicolao II. denique per aliam Romanam ſub Gregorio VII.

Iudex controuerſiarum.

Omnis enim ratio poſtulat vt cauſa Religionis, cùm ſit communis toti Eccleſiæ, non iudicetur à priuatis, qui nullam in Eccleſia dignitatem obtinent: ſed ab ipſo vniuerſalis Eccleſiæ paſtore, vnà cum aliis particularium præſidibus, quibus regimen Eccleſiæ eſt commiſſum, & ipſam Eccleſiam vniuerſalem, vt capita, vniti repræſentant. Sic controuerſiæ de legibus & priuilegiis regni, non ab alio quàm à Rege, & Regni primoribus, qui totum Regnum repræſentant, ſunt decidendæ. Quorũ enim eſt regere aliqua in communitatem, ſiue in temporalibus, ſiue in ſpiritualibus, eorumdem eſt ſopire lites, & controuerſias circa materiã proprij regiminis incidentes decidere; omni in poſterũ cõtradictione ſublata. Et ſanè niſi Eccleſia hanc poteſtatẽ haberet,

valdè eſſet imperfecta & mutilè inſtituta, & miſerabilior quouis regno temporali, quauis republica politica. Nullus enim vmquam contentionum de maximis fidei capitibus eſſet finis, nullus diſſenſionum & contradictionum terminus; & neceſſariò breui illam in mille ſectas oporteret diſſcindi: ſicut hæreticorum conuenticulis euenire videmus.

Nihil certi extra Catholicam.

Hinc fit vt in Eccleſia Catholica omnia fidei capita ſint certa & definita, nullaque circa ea fiat variatio, & ſummus in illa ſit omnium conſenſus. Ex quibus conſequens eſt tertium, ſi à Catholica Religione receſſeris, nihil certi reſtare quò te conferas, cuique tutò ſalutem tuam poſſis committere. Quam enim Religionem in tanta varietate capeſſas? An Lutheranam? Cur non Caluiniſticam, aut Anabaptiſticam? Cur Lutheranam ceteris præfers? Non enim minùs Caluiniſtæ & Anabaptiſtæ Scripturam à ſe affirmant, quàm Lutherani. Rurſus, ſi Lutheranam amplecti velis, vtram quæſo eliges, Mollem an Rigidam? Puram illam quam tradidit propheta Germanicus Lutherus; an eam quam Philippus Melanchthon interpolauit? Sed & hæc multiplex eſt: nam ſæpiùs Auguſtana confeſſio eſt mutata. Si Caluiniſticam; cur non Lutheranam, cùm Lutherus ſit omnium parens, & primus orbi hanc lucem noui Euangelij extulerit? Rurſus, ſi Caluiniſticam; vtram tandem, Puritanam an Proteſtantium? Hæ enim non parum diſſident, vt Angli probè norunt. Omitto plurimas differentias, in quas ſingulæ hæ ſectæ; ſicut & Anabaptiſtæ. Nulla ſubeſt ratio ſolida, cur vnam ex his, ceteris omnibus vt certam præferas. Omnes enim æquè fortiter affirmant, verbum Dei à ſe ſtare, ſe ſpiritum Dei habere, Scripturæ ſenſum pro ſua doctrina eſſe perſpicuum: contraria omnia falſa eſſe, & Scripturis manifeſtè aduerſari. Nec aliter id probant, quàm hoc eſſe manifeſtum habenti ſpiritum. Itaque omnes eamdem ſuæ doctrinæ rationem adſerunt, eodémque fundamento nituntur. Omnes ergo amplecti oportet, vel nullam.

Longè aliter Religio Catholica ſua dogmata probat: nimirum ex S. Scriptura ſecundùm intellectum communem Patrum expoſita: ex omnium ſæculorum Doctoribus, ex ſanctitate, miraculis, ſpiritu prophetico eorum, qui hanc Religionem coluerunt: ex conſtantia & vniformitate doctrinæ per tot ætates, ex puritate vitæ, quam hæc doctrina inducit, ex Gentium ad hanc doctrinam conuerſione, &c.

Nona conſideratio, ex varijs cauſis ob quas nouæ ſint ſuſpectæ, & declinandæ.

OMnes aliæ Religiones præter Catholicam, & nominatim Lutherana, Caluiniana, & Anabaptiſtica (de quibus hic nobis potiſſimùm eſt ſermo) meritò ſuſpectæ haberi debent, & tamquam ſectæ hæreticæ ſunt repudiandæ, ob multas cauſas, quas hìc breuiter commemorabo & expendam.

Prima RATIO, *ex nouitate.*

OMnis nouitas & καινοτομία, vt Gregorius Nazianzenus loquitur, in omni Republica, ſed maximè in negotio Religionis vitanda. Religio Chriſtiana eſt res antiqua, ſolida, immutabilis, duratura vſque ad finem ſæculi: eſt enim Eccleſiæ Chriſti forma, vigor, & veluti anima. Nam ſicut per animam caro animatur in hominem viuentem: ita per Religionem cœtus hominũ, qui alioquin per ſe totus eſt caro, formatur in Chriſti Eccleſiam, in ſpiritale regnum. Sicut ergo Eccleſia & regnum Chriſti eſt res antiqua & inexterminabilis, aduerſus quam portæ inferorum non præualebunt, & cui Chriſtus promiſit ſe adfuturum vſque ad conſummationem ſæculi: ita etiam Religio, per quam Eccleſia & regnũ Chriſti ſubſiſtit. Nouitas ergo repugnat Chriſti Religioni. Matth. 16. Matth. vlt.

Nouas autem eſſe iſtas Religiones, conſtat Primò, Quia poſſumus aſſignare earum primos auctores, & locum, & tempus, & modum quo ſunt introductæ, & oſtendere quinam ſe illis oppoſuerint; quantæ propter illas vbique commotiones & turbæ ſint excitatæ: denique quomodo & à quibus damnatæ. At quæ poſſunt eſſe clariora ſigna nouitatis? Eodem modo omnes hęreſes nouitatis contra doctrinam Apoſtolicam introductæ conuincuntur: quia de ſingulis oſtendere poſſumus, quo tempore inceperint, quo loco, quo auctore, quibus ſe opponentibus, & à quibus condemnatæ.

Secundò, Ante annum Domini 1517. Religio Lutherana non erat in mundo; ſimiliter nec Caluiniana, nec Anabaptiſtica, quæ duæ ſunt ſoboles Lutheranæ. Conſtat enim ex Scriptoribus, eo tempore quo Lutherus caput extulit, præter Iudaicam, Mahometicã, & Paganam, non fuiſſe niſi Catholicam & Huſſiticam.

Tertiò, Si dicas illarum aliquam, v.g. Lutheranam, ſemper fuiſſe, ſed latuiſſe; peto in quo loco fuerit, in quibus regnis & oppidis: qui fuerint eius defenſores? Deinde, vnde noſti, illam anteà extitiſſe; cùm id non ex Scriptoribus conſtare poſſit, qui nihil tale inſinuant, ſed contrarium. Præterea cùm vbique fuerint Inquiſitores hæreticæ prauitatis, quo pacto ita latere potuit hæc Religio per tot centurias annorum, vt numquam detegeretur: numquam aliquis eius ſectator incideret in illorum manus & caſtigaretur? Numquam aliqua ſecta hæretica ita ſe occulere potuit, quin ſæpiùs deprehenderetur, & in examen ac quæſtionem publicè vocaretur. Ad hæc, ſi ante Lutherum illa Religio erat in mundo, quomodo eius cultores, qui hactenus latuerant, Luthero prædicante non ſe prodiderunt, agnoſcentes ſuæ fidei Doctorem, & ſuæ Religionis conſtellationem? Quomodo tunc non emerſerunt in publicum, complectentes ſocium & patronum, qui Religionem ipſorum iam antè oppreſſam vindicabat in libertatem? At nulli tales comparuerunt, qui iam antè illa Religione eſſent imbuti; ſed omnes qui Luthero ſe adiunxere, anteà Catholicam Religionem fuerant profeſſi: ſicut & ipſe Lutherus anteà Catholicus & monachus fuerat, & Miſſas per 15. annos celebrarat ſeriò & deuotè, vt ipſemet fatetur. Lib. de Miſſa angulari, & lib. 2. contra Zuinglium.

Sed obiiciunt aliqui, tempore Eliæ Eccleſiam Dei fuiſſe occultam, adeò vt Elias putaret ſe ſolum relictum fidelem; vt patet 3. Reg. 19. & ad Rom. 11. Cùm enim Elias dixiſſet Domino: *Altaria tua deſtruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, & ego derelictus ſum ſolus, & quærunt animam meam.* reſponſum ei à Domino: *Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal.* Simili ergo modo fieri potuit, vt Eccleſia Lutherana, vel Caluiniſtica, olim ratione perſecutionis fuerit occulta.

Reſpondeo Primò, Si ſolùm ageretur de exiguo aliquo tempore, quo ſæuit perſecutio (ſicut tempore Ieſabel in Samaria) aliquid fortaſſe hæc obiectio coloris haberet: verum vt tot ſæculis occulta manſerit, nulla ratione fieri potuit: neque vllum huius rei in tota antiquitate poteſt adferri exemplum. Nulla enim poteſt eſſe tanta hypocriſis, tantum artificium ſimulandi, & tegendi ſenſa animi in cauſa Religionis, in aliquo notabili hominum cœtu, quin ſucceſſu temporis detegatur. Vnde Religio Chriſtiana quocumque penetrauit inter Ethnicos, non diu latuit, ſed mox ſe aperuit, quamuis magna impenderent pericula. Pari modo detectæ hæreſes & hæretici, quantumuis niterentur ſuam fidem occultare; vt patet in Pelagianis, Manichęis, & aliis.

Secundò, etiamſi concedamus, pro aliquo tempore veram Dei Eccleſiam in Samaria fuiſſe occultam ob perſecutionem Ieſabelis: abſolutè tamen, & vniuersè occulta non fuit. In Iuda enim publicè verus Deus legitimè colebatur. Ibi erat templum Domini, & veri ſacerdotes, & publica ſacrificia, & concurſus fidelium, & verbi diuini ſincera expoſitio. Mirum non eſt in aliquo particulari loco, vel regione quapiam, Eccleſiam ad tempus aliquod occultari; id enim quotidianum eſt: ſed vt abſolutè, & toto orbe occulta ſit, fieri non poteſt; cùm ſit *Ciuitas ſupra montem poſita*, vt omnes gentes eam videant, & ad eam accurrant, iuxta vaticinium Iſaiæ: *Venite & aſcendamus ad montem Domini*, &c. Imò etiam in locis, quibus ſubinde cauſâ perſecutionis ad tempus ſe occultat, numquam ita latet, quin multis indiciis ſe prodat, & famam ſui excitet; etiamſi aſperrima vigeat perſecutio. Nemo neſcit in Anglia plurimos eſſe Sacerdotes, etiamſi ſtudioſiſſimè in eos inquiratur. At quæ vnquam fama, quæ ſuſpicio, quis ſermo ante Lutherum fuit de Religione Lutherana, vel Caluiniſtica? Nullus hiſtoricus, nullus ſcriptor vel talis religionis, vel aliquorum qui tale doctrinæ corpus tenuerint, meminit. Mera ergo deſperatio eſt, ad hoc præſidium occultationis confugere.

Iſaiæ 2.

Ex quibus luce meridiana clarius eſt, Lutheri Religionem nouam omnino eſſe, & ante illius tempora mundo incognitam: neque vllam hominum cœtum, aut etiam fortè perſonam particularem ante illum extitiſſe, qui eamdem Religionem, hoc eſt, eadem fidei capita omnia, idem corpus doctrinæ fidei tenuerit. Etſi enim aliqua dogmata à veteribus hæreticis acceperit, non tamen idcircò eadem eſt Religio Lutherana & veterum hæreticorum, niſi ſecundùm partem. Nam Religio eſt complexio omnium capitum, quæ ad fidem pertinere ſtatuuntur. At nemo ante ipſum eamdem dogmatum complexionem docuit.

Idem conuincitur alia ratione. Nam conſtat, veteres Patres & Doctores, qui ſingulis ſæculis floruerunt, Lutheranæ Religionis non fuiſſe. Confitentur enim libertatem arbitrij; & neceſſitatem bonorum operum, & merita vitæ æternę, & legis diuinæ poſſibilitatem: probant inuocationem Sanctorum, cultum reliquiarũ & imaginum, ſacrificiũ Miſſæ pro viuis & defunctis, ordinationem miniſtrorum, votorum monaſticorum Euangelica conſilia, Quadrageſimalis ieiunij vſum, & ſimilia; quę illa Religio tamquam ſuperſtitioſa, Deo iniurioſa & impia reiicit. Quòd autem veteres omnia illa fateantur & probent, perſpicuum eſt ex eorum ſcriptis, nec ipſi Lutherani & Caluiniſtæ negare poſſunt: ſed dicunt hæc eſſe veterum næuos. Pulchri ſane næui, ſuperſtitio, idololatria, impietas. Quòd ſi ſuperiorum ſæculorum Doctores hanc Religionem non tenuerunt; ſed eius placita paſſim improbarunt, perſpicuum eſt eam non eſſe antiquam, ſed nouam. Nam in Eccleſia non fuit aliqua Religio habita pro vera Chriſti Religione, præter eam quam Patres & Eccleſiæ Doctores tenuerunt.

Ex his clarè ſequitur, Lutheranam Religionem non eſſe Religionem Chriſti. Chriſti enim Religio non eſt noua, ſed antiqua; at Lutheri Religio eſt noua, vt oſtenſum eſt, non antiqua. Chriſti Religio iam inde à temporibus Apoſtolorum ſemper fuit in mundo: at Lutheri Religio non ſemper fuit, ſed cœpit iam ab annis 90. Ante annos 90. non erat, vt oſtenſum eſt. Rurſus; Si Lutheri Religio eſt vera Chriſti Religio, cœtus hominum eam tenentium eſt vera Chriſti Eccleſia; ergo Chriſti Eccleſia ante Lutherum non fuit: quia nec Religio Lutherana, quæ Eccleſiam conſtituit, ante Lutherum fuit, vt oſtenſum eſt. Si dicas eam fuiſſe temporibus Apoſtolorum, & prioribus aliquot ſæculis; probandum tibi eſt, aliquos tunc fuiſſe, qui illam dogmatum complexionem tenuerint. Nos certè contrarium facile probamus. Nam conſtat, ſacrificium Miſſæ pro viuis & defunctis, ordinationes miniſtrorum, vota monaſtica, & ſimilia quæ Lutheranæ Religioni repugnant, temporibus Apoſtolorum & proximis ſæculis in Eccleſia fuiſſe.

Deinde, Eſto, temporibus Apoſtolorum, & aliquamdiu poſteà fuerit, tamen tertio ſaltem & quarto ſæculo cœpit omnino deficere. Quod etiam ipſi Lutherani Doctores fatentur, vt patet ex opere centuriarum ab ipſis edito, centuria 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. cap. 4. Ergo ſaltem per 1300. annos Eccleſia Chriſti collapſa eſt & intercidit. Nã vt minimum tam diu conſtat Lutheranam Religionem non fuiſſe, ſed huic planè contrariam viguiſſe. Extincta itaque fuit tot ſæculis vera Religio, obſcuratum Euangelium, euerſa Chriſti Eccleſia: donec Propheta Germanicus Lutherus emerſit, qui funeſtas tenebras depelleret, orbi lucem Euangelij inferret, & Eccleſiæ ruinas inſtauraret. Iudicant hoc paſſim Lutherani in quibuſdã Germaniç oppidis, cùm prægrandibus litteris in frontiſpiciis domorum ſcribunt in hæc vel ſimilia verba: *Anno tali illuxit huic vrbi lumen verũ Euangelij Chriſti, ſuperſtitione depulſa*. &c. At ſi Eccleſia Chriſti tot ſęcolis intercidit; quomodo verum eſt, ipſam ædificatam eſſe ſupra petrã, & non potiùs ſuper arenam? Quomodo [a] portæ inferi aduerſus eam non prævaluêre? Quomodo ipſa eſt a Matth. 16

domus

a 1. Tim. 3 domus Dei, [a] firmamentum & columna verita-
b Daniel. 2. tis? Quomodo [b] regnum Chriſti (quod eſt Eccleſia) eſt ſtabile, firmum, æternum, quod numquam diſſipabitur?

Si dicas, Eccleſiam & Religionem Lutheranam omnibus retrò ſæculis vſque ad Apoſtolorum tempora fuiſſe, ſed occultam; præterquam quòd id abſque auctore aſſeritur, omni probabilitate caret, vt oſtenſum eſt. Sed demus, occultam fuiſſe: ergo illa non erat Eccleſia Chriſti.

Eccleſia Chriſti non poteſt eſſe occulta.
c Matth. 5.
d Iſaia 2.

Hæc enim eſt [c] ciuitas ſupra montem poſita, quæ abſcondi non poteſt: hæc eſt [d] mons domus Domini præparatus in vertice montium, & eleuatus ſuper colles, omnibus conſpicuus, ad quem fluent omnes gentes: hæc eſt regnum Chriſti diffuſum à [e] mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos terræ: hæc eſt [f] mons ille magnus, replens vniuerſam terram. Eccleſia enim Chriſti mundo debet eſſe conſpicua, tum vt ſuo cultu & decore, ſuiſque moribus, & externa ſpecie gentes ad ſe alliciat; tum vt qui volunt fieri Chriſtiani, ſciant quò ſe debeant conferre, quos adire, à quibus inſtructionem petere. Similiter eius doctrina & fides manifeſta eſſe debet; alioquin mundo eſſet inutilis, nec poſſet gentes conuertere. Vnde etiam in maximis perſecutionibus numquam ita latuit, quin paſſim cognoſceretur; vt ex hiſtoriis Eccleſiaſticis conſtat. hinc tanta Martyrum multitudo. Deinde ſi tot ſæculis latuit, indigna prorſus fuit hoc nomine. Quomodo enim dici poteſt Eccleſia Chriſti, quæ Chriſti ſinceram doctrinam non audet confiteri? quæ tam puſilli eſt animi, & ita mortem timet, vt ſe abdat in tenebras, & tot ſæculis non audeat prodire in lucem? Denique quæ tot ſæculis non ſolùm ſe occuluit, & ſinceram fidei profeſſionem ſuppreſſit, ſed etiam profeſſa eſt fidem falſam, nempe Papiſticam, adorauit idola, contaminauit ſe mille ſuperſtitionibus & ſacrilegiis? Nam ante Lutherum omnes Chriſtiani exteriùs in omnibus gerere ſe debebant vt Catholici: alioquin mox ab Inquiſitoribus & Epiſcopis deprehenſi fuiſſent, & tamquam hæretici puniti. Miſerabilior itaque & deformior fuiſſet Eccleſia Chriſti ruinis ſynagogæ, ſeu ſecta Iudaica, quæ ſemper ſuas ſynagogas, & liberam ſuæ Religionis profeſſionem quibuſdam locis habuit; nec coacta eſt, ſaltem generatim, ad idolorum cultum Miſerabilior & deterior ſectis omnibus hæreticis. Nulla enim vnquam ſecta fuit alicuius nominis, quæ non ſua templa, vel domos religioſas, ſuos conuentus, ſuos Epiſcopos, ſuæ Religionis formam & profeſſionem habuerit, ita vt paſſim cognoſci poſſet.

e Pſal. 71.
f Daniel. 2.

Ex his perſpicuum eſt, nihil abſurdius dici poſſe, quàm Eccleſiam Chriſti tot ſæculis latuiſſe. Itaque concludo hoc dilemmate: Vel Religio Lutherana & Caluiniſtica ante ſuos auctores extitit, vel non extitit: ſi non extitit, ergo eſt planè nouitia; ac proinde non poteſt eſſe Religio Chriſti, quæ eſt antiqua: ſi extitit, ergo fuit occulta; ac proinde non potuit eſſe Chriſti Religio, quæ ſemper fuit manifeſta. Quæ de Lutherana Religione in iſto diſcurſu dicta & probata ſunt, eadem probata intellige de Caluiniſtica & Anabaptiſtica. Nam eadem harum trium eſt nouitas, eadem ratio: ſed claritatis cauſa, & ne ſæpiùs tria illa nomina faſtidioſè repetantur, vnam tantùm nominauimus.

Concludo, itaque verbis ſancti Hieronymi, qui ſic ſcribit: *Breuem tibi apertámque animi mei ſententiam proferam, in illa Eccleſia eſſe permanendum, quæ ab Apoſtolis fundata, vſque ad diem hanc durat. Sicubi audieris eos qui dicuntur Chriſti, non à Domino Ieſu Chriſto, ſed quopiam alio nuncupari, vt puta Marcionitas, Valentinianos, Montenſes, ſiue Campitas, ſcito non Eccleſiam Chriſti, ſed Antichriſti eſſe ſynagogam. Ex hoc enim ipſo quod poſteà inſtituti ſunt, eos ſe eſſe indicant, quos futuros Apoſtolus prænunciauit. Nec ſibi blandiantur ſi de Scripturarum capitulis videntur ſibi affirmare quod dicunt, cùm & diabolus de Scripturis aliqua ſit locutus; & Scriptura non in legendo conſiſtant, ſed in intelligendo.* Nouitas itaque eſt ſignum hæreſeos ab Apoſtolo prænunciatæ: appellatio, ſignum nouitatis: vſurpatio Scripturæ diabolo & omnibus hæreticis communis.

Dialogo contra Luciferianos.

Secunda RATIO, *ex Defectu ſucceſſionis.*

Carent ſucceſſione.

ALtera Ratio, cur illæ Religiones non ſint probandæ, eſt, quia carent ſucceſſione miniſtrorum ab Apoſtolis continuato ordine deducta: quæ ſucceſſio eſt neceſſaria vt aliqua Religio vel Eccleſia cenſeatur Apoſtolica. Nam ſine hac ſucceſſione non poteſt cum Apoſtolica communicari. Vnde paſſim docent Patres, eos qui apud ſe veram Chriſti Eccleſiā eſſe dicunt, debere ſucceſſionem ſuorum Epiſcoporum oſtēdere, eámq; ſurſum verſus vſque ad Apoſtolū aliquem continuata ſerie reducere. Quod ſi non poſſunt efficere, clarè conuinci, veram Chriſti Eccleſiam apud eos non eſſe. Sic Optatus Mileuitanus libro 2. contra Parmenianum, volens conuincere Donatiſtas, apud eos Eccleſiam non eſſe, ait: *Veſtra cathedra originem oſtendite, qui vobis vultis ſanctam Eccleſiam vendicare.* Tertullianus de præſcript. aduerſus hæreticos: *Cedant hæretici origines Eccleſiarum ſuarum, euoluant ordinem Epiſcoporum ſuorum, ita per ſucceſſionem ab initio decurrentem, vt primus ille Epiſcopus aliquem ex Apoſtolicis viris, habuerit auctorem & anteceſſorem.* Eodem argumento vtuntur paſſim alij Patres, [g] Irenæus, [h] Epiphanius, [i] Hieronymus, [k] Auguſtinus, &c.

g Lib. 3. cap. 3.
h Hæreſi 27.
i Contra Luciferianos.
k Cap. 4. contra epiſt. fundamenti.

Conſtat autem, nec Lutheranos, nec Caluiniſtas, nec Anabaptiſtas id vel in ſpeciem facere poſſe. Cui enim obſecro Lutherus, qui harum Religionum maxima ex parte eſt auctor & parens, ſucceſſit? Cuius cathedram & auctoritatem occupauit? Quis ante eum Lutheranæ Religionis antiſtes fuit? Quis ante Caluinum vel Svvinglium Caluinianæ? Quòd ſi nemo aſſignari poteſt, perſpicuum eſt eas carere illa ſucceſſione, quam patres requirunt, vt Eccleſia aliqua cum Apoſtolis copuletur.

Carent ordinatione.

Rurſus, Non ſolùm carent ſucceſſione cathedræ & auctoritatis, ſed etiam ordinatione graduum, ab Apoſtolis deſcendente. Duplex enim in miniſtris Eccleſiæ poteſtas ſemper fuit requiſita, vtraque ab Apoſtolis cōtinuato ordine deriuanda, vt ſuprà Conſideratione ſeptima dictum eſt: nimirum *poteſtas Ordinis*, per quam offertur ſacrificium, & conficiuntur Sacramenta ad ſanctificandos fideles; & *poteſtas Iuriſdictionis*, per

 quam

quam datur ius regendi & paſcendi Eccleſiam verbo Dei, &c. At neutram ipſi ad Apoſtolos referre poſſunt. Non enim *poteſtatem Iuriſdictionis*; cùm careant ſucceſſione, vt oſtenſum eſt. Neque etiam *Ordinis*. Quis enim ordinauit Lutherum vel Caluinum Epiſcopum Eccleſiæ ſuæ; Si dicant ordinationem non requiri; contradicunt toti antiquitati, & perpetuo Eccleſiæ vſui. Numquam enim in Eccleſia habitus fuit Epiſcopus, ita vt munia omnia Epiſcopalia obire poſſet, niſi ab alio Epiſcopo ordinatus; cui ex Apoſtolorum conſtitutione duo alij Epiſcopi debent coniungi, vt expreſsè præcipitur can. 1. Apoſtolorum, & can. 4. Synodi Nicenæ; & inſi-
1. Tim. 4. nuat Apoſtolus ſcribens Epiſcopo Timotheo, & monens: *Noli negligere gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam, cum impoſitione manuum presbyterij:* hoc eſt, cœtus Epiſcoporum qui ſimul cum ordinante manus ordinando imponebant, vt Patres exponunt.

Ex quibus clarè conſtat, Lutheranos & Caluiniſtas neutram poteſtatem ab Apoſtolis habere, ſecundùm neutram ab Apoſtolis deſcendere, neutram in Apoſtolos poſſe reducere; ac proinde veram Chriſti Religionem & Eccleſiam non habere. Hæc enim, quoad vtramque poteſtatem, ab Apoſtolis deriuari, ipſiſque continuari debet; vt oſtenſum eſt. Omnis enim poteſtas ſpiritualis à Chriſto per Apoſtolos, & eorum ſucceſſores, continua quadam ſucceſſione & communicatione, in reliquos miniſtros deriuari debet: ſicut vita corporalis continua quadam ſucceſſione à primo homine per medios deriuatur ad extremos. Sicut enim in veteri Teſtamento nulli erant ſacerdotes, niſi qui deſcendebant ex Leui per Aaron: ita in nouo nulli ſunt ſacerdotes vel Epiſcopi, niſi qui gradu Ordinis & Iuriſdictionis poteſtate à Chriſto ſummo ſacerdote per Apoſtolos, eorúmque ſucceſſores deſcendunt. Sicut ergo ſynagoga non poterat eſſe ſine ſacerdotibus, continuata ſerie deſcendentibus ex Aaron: ita Eccleſia Chriſti non poteſt eſſe ſine ſacerdotibus, ſeu Epiſcopis, continuata ſerie deſcendentibus ab Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus. At Lutheranorum & Caluiniſtarum cœtus numquam tales miniſtros habuerunt; numquam apud eos fuerunt Epiſcopi legitimè ordinati, & Iuriſdictionis poteſtate ab Apoſtolis eorúmque ſucceſſoribus deſcendentes, qui populo præeſſent. Perſpicuum eſt ergo, apud eos Eccleſiam Chriſti non eſſe.

Tertia Ratio, *ex Defectu miſſionis.*

Tertia Ratio: quia hæ Religiones inductæ ab iis, qui nulla legitima auctoritate miſſi, ſed à ſeipſis venerunt. Hoc autem meritò illas ſuſpectas reddere debet erroris, & auctores earum, ne fortè ſint lupi & ſeductores. Nemo enim in Eccleſia prædicare poteſt, niſi legitima aucto-
Ad Rom. 10. ritate fuerit miſſus, iuxta illud Apoſtoli: *Quomodo prædicabunt, niſi mittantur?* Alioquin maxima naſcetur in Eccleſia confuſio. Quiuis enim officium prædicandi, & Eccleſiam regendi, ſibi aſſumere poſſet, & quibuſuis errores diſſeminare. Si enim in Repub. temporali, & politia humana, nemo ſeipſum poteſt intrudere, & aſſumere magiſtratum ad regendum populum in rebus terrenis ad hanc vitam dumtaxat pertinentibus, ſed debet à Principe ad hoc conſtitui: quanto minùs in Eccleſia, in regno Chriſti ſpiritali, poteſt quis ſibi arrogare officium Paſtoris ad regendum populum in iis quæ ſalutem ſpectant æternam; ſed ab Eccleſiæ ſupremo Rectore, & ſacrorum Principe, conſtitui debet? Multo enim magis vitanda eſt confuſio regiminis in Eccleſia quam in politia; cùm illa in perniciem cedat animarum, hæc ſolùm in damna fortunarum vel corporum.

Deinde, *Qui non intrat per oſtium in ouile ouium,* Ioan. 10.
ſed aſcendit aliunde, hic fur eſt & latro, inquit Dominus. At is qui abſque legitima miſſione & auctoritate aſſumit ſibi officium Paſtoris in Eccleſia, is non intrat per oſtium, ſed aſcendit aliunde, vt Patres paſſim exponunt, & per ſe ſatis conſtat. Quid enim aliud eſt, *intrare per oſtium*, quàm intrare legitima via, legitima auctoritate? Oſtium enim eſt via ordinaria, ad hoc inſtituta vt per eam intretur in ouile. Vnde deſignat auctoritatem, per quam miniſtri debent admitti in ouile Chriſti, ad oues Chriſti regendas & paſcendas.

Rurſus, Dominus apud Ioannem ait: *Qui à* Ioan. 7.
ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit; qui autem quærit gloriam eius qui miſit eum, hic verax eſt, & iniuſtitia in illo non eſt. Quibus verbis ſignificat, non eſſe credendum iis qui legitimè miſſi non ſunt, ſed à ſeipſis veniunt, quia gloriam propriam quærunt: ac proinde non ad veritatem, ſed ad honorem & compendium loquuntur, & doctrinam ſuam omnem eò dirigunt.

Denique Apoſtolus in Epiſt. ad Hebræos adeò Ad Heb. 5.
hanc miſſionem neceſſariam ducit, vt etiam in Chriſto Domino eam requirat: *Nec quiſquam ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tamquam Aaron. Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificauit vt Pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Vnde Dominus toties inculcat Iudæis ſuam miſſionem, nimirum quòd à ſe non venerit, ſed à Patre miſſus; idémque multis modis confirmat.

Ex his clarè deducitur, Lutherum, Caluinum, & ſimiles nouos doctores audiendos non eſſe, & eorum doctrinam vitandam. Quia conſtat, eos aliqua legitima auctoritate miſſos non eſſe, ſed à ſeipſis veniſſe: conſtat eos ſibi magiſtratum & officium paſtorum & ius reformandi in Eccleſia vſurpaſſe: conſtat non intraſſe per oſtium, & via legitima, ſed aliunde adſcendiſſe in ouile; ac proinde, iuxta Domini ſententiam, pro furibus & latronibus habendos.

Dicent fortè, ſe eſſe miſſos à Chriſto imme- Nō miſſi ſunt
diatè, ſicut olim Prophetæ mittebantur extra- à Chriſto.
ordinario modo à Deo ad reformandum populum: & ſicut Apoſtoli miſſi ſuere à Chriſto Domino ad mundum conuertendum: & poſt adſcenſionem Domini Paulus, qui non ab hominibus miſſus eſt, nec ab hominibus Euangelium accepit, ſed proximè ab ipſo Domino.

Verùm Primò, non ſatis eſt hoc dicere & fortiter affirmare, ſed oportet probare, & conuincere eſſe verum, ne legitima cauſa populo & paſtoribus ordinariis relinquatur, eos tamquam impoſtores reiiciendi: ſicut Prophetæ & Apoſtoli non ſolùm dixerunt ſe miſſos à Deo, ſed id etiam abundè ſignis diuinis demonſtrarunt.

Secundò, Omnes hæreſiarchæ, & omnes pſeudoprophetæ, omnibus ſeculis idem dixerunt:

nempe

nempe ſe à Deo miſſos eſſe, & ſuam auctoritatem ab eo accepiſſe. Vel ergo omnes acceptandi ſunt, vel nulli. Cur enim potiùs credam, v. g. Caluinum miſſum à Deo quàm Lutherum, vel Mennonem, vel Muntzerum, vel Arrium hæreſiarcham; cùm ille maiora ſuæ miſſionis argumenta, quam alij, non proferat.

Tertiò, Si Caluinus miſſus eſt à Deo; ergo Lutherus à Deo miſſus non eſt: & è contrario. Quia ſi duo contraria prophetant, & vterque alterius prophetiam ſeu doctrinam erroris & hæreſis damnat, vterque alterius Religionem deſtruit: quare ſi vterque à Deo miſſus eſt, ſpiritus Dei ſibi aduerſatur, ſeipſum pernegat & euertit, deſtruens per alium quæ per hunc ædificauit. Inter Prophetas à Deo miſſus ſemper fuit ſumma doctrinæ conſenſio.

Quartò, Si Lutherus vel Caluinus à Deo miſſus eſt ad Eccleſiam reformandam, peto quo tempore, quo loco Deus illis hoc miniſterium impoſuit? quibus verbis ſiue interiùs ſiue exteriùs ad eos vſus eſt? Quomodo capita reformationis eis declarauit, quem ordinem & modum præſcripſit? Quomodo, quáve forma illis apparuit? Exteriùſne modo viſibili, ſicut Paulo; an interiùs per viſionem imaginariam in ecſtaſi aliqua, ſicut Prophetis, & Ioanni Euangeliſtæ in Apocalypſi? Hæc enim omnia Deus, cum iis quos ipſe mittebat, obſeruare ſolet; & ipſi Prophetæ ſtatim initio ſuæ prædicationis hæc omnia explicabant, vt populus intelligeret, à quo miſſi eſſent, quidve illis mandati datum: vt conſtat ex Prophetia Iſaiæ, cap. 1. 6. & plurimis aliis, Ieremiæ cap. 1. 2. 3. & ſequentibus penè omnibus, Ezechielis 1. & ſequentibus, Danielis 2. & 9. Denique omnes Prophetæ iſthæc ante omnia præmittere conſueuerunt, vt in eorum Prophetiis eſt videre. Similiter notum eſt, quo tempore, quibus verbis Dominus Apoſtolos miſerit, quidve illis iniunxerit, &c.

At iſti noui Prophetæ tam parum conſiderati fuere, vt non aduerterint ſimile quid eſſe fingendum, ſi à Deo miſſi immediatè volebant videri. Vnde nulla huius rei apud eos mentio. Quod eſt certiſſimum ſignum, mendacium eſſe neceſſitate cogente confictum, cùm dicunt ſe à Deo miſſos. Cui enim dubium eſſe poteſt, ſi minimam huius miſſionis diuinæ ſpeciem ſenſiſſent, id eos non fuiſſe in ſuis ſcriptis prætermiſſuros, ſed ſtatim toti mundo patefacturos, expreſſo tempore, loco, modo, præcepto Domini, ceteris huc pertinentibus circumſtantiis?

Quintò, Accedit, quòd ſi illi miſſi à Deo fuere, non ſolùm fuiſſe miſſos vt reformatores morum, ſicut Prophetæ mittebantur; ſed vt reformatores totius doctrinæ & Religionis. Itaque maximè neceſſaria erat exacta huius miſſionis deſcriptio; & expreſſio capitum quæ Deus reformari volebat, eáque verbis ipſius Dei eiúſque nomine Eccleſiæ erant proponenda, ſicut Prophetæ facere conſueuerunt, cùm nomine Dei populo mandata diuina proponebant. At non ita proceſſerunt iſti noui Prophetæ, ſed caſu, & prout res ferebat, ex vno dogmate in aliud ſunt deuoluti; ſicut in contentionibus, cùm animi magis magiſque exacerbantur, fieri ſolet; & ſicut experientia diſcebant, ſe rebus ſuis maximè poſſe commodare, & ſummi Pontificis auctoritati, qua condemnabantur, incommodare. Quod enim pontificiis rebus maximè putabatur obfuturũ, vel ipſorum auctoritati profuturum, id ſtatuebant dogma fidei, & nucleus verbi Dei, vt infrà oſtendemus.

Sextò, In politia humana, ad auctoritatem regendi, non ſatis eſt dicere, ſe à Principe qui procul abeſt, & conueniri non poſſit, ad hoc miſſum; ſed patentes idoneas exhibere debet, ſigillo Principis munitas, quæ deinde diligenter examinantur, ne qua fraus ſubſit: & ſi aliquod indicium impoſturæ deprehenſum fuerit, non admittitur, donec plenam fidem faciat. Idem videmus in Legatis & Nuntiis Apoſtolicis; qui omnes ſuas patentes authenticas, quibus eorum miſſio & commiſſio continetur, oſtendere debent: alioquin non recipiuntur, nec habent auctoritatem. Quænam ergo fatuitas eſt, in Eccleſia & regno Chriſti admittere nouos non ſolùm paſtores, ſed etiam reformatores totius Religionis qua conſtat Eccleſia, eo ſolo nomine, quòd dicant ſe à Chriſto miſſos, ſe ſpiritum Dei habere, nullis oſtenſis patentibus, nullis exhibitis ſignis, quibus id probent?

Septimò, Ipſa quoque ratio temporis vehementer illis aduerſatur. Si enim Eccleſia iam ab anno ſexcenteſimo planè concidit, & facta eſt ſynagoga Antichriſti, vt ipſi docent; cur vſque ad hæc tempora dilata eſt horum reformatorum remiſſio? Cur Deus ſolidis nouem ſæculis Eccleſiam in ſuis ruinis, in ſuperſtitionibus & idololatria, tanquam nihil ad ſe pertinentem, reliquit; & tantis temporum ſpatiis expletis, primùm ei hoſce vel reformatores, vel nouos architectos miſit? Hiccine eſt amor Chriſti in ſuam Eccleſiam, quam ſanguine ſuo lauit, quam ſpiritu ſuo viuificauit, quam ſibi in ſponſam adoptauit? Longè benigniùs ſe geſſit erga ancillam, Synagogam inquam, ad quam tot Prophetas miſit; quam in idololatriam vel impietatem declinantem vſque ad excidium non deſeruit, ſed aſſiduè miſſis ſeruis ſuis reuocare ſtuduit. Itaque ſi volebant iſti homines videri reformatores, debebant fingere, Eccleſiam paulo antè concidiſſe, non tot ſæculis in ſuis ruinis cõputruiſſe: alioquin ipſum temporis interuallum eorum miſſionem confutat, & imprudenter confictam eſſe oſtendit.

Octauò, His accedunt alia ſigna certiſſima, miſſos à Chriſto non eſſe; vt praua vita, ſuperbia, contemptus ſanctorum Patrum, errores, & mendacia in quibus deprehenſi, inconſtantia doctrinæ, de quibus ſequentibus Rationibus dicetur.

Denique docent ipſi, nihil eſſe credendum niſi quod habetur in Scripturis. Oſtendant ergo ex Scripturis ſe à Deo ad reformandam Eccleſiam miſſos eſſe: quo loco, quibus verbis Scriptura dicat hanc à Domino auctoritatem Luthero vel Caluino eſſe conceſſam: alioqui vel ipſis iudicibus non poſſumus eis fidem adhibere, nec vt Eccleſiæ reformatores acceptare.

Lutherani miſſionem ſui prophetæ conantur ſtabilire quadam prophetia SS. Ambroſij & Auguſtini, inſinuata chronographicè hoc verſiculo: *Tibi Cherubin & Seraphim inceſſabili voce proclamant.* Nam ante aliquot annos ediderunt effigiem Lutheri, ære inciſam, cum hac inſcriptione:

Diuinum atque admirabile Vaticinium D. Ambroſij & Auguſtini, de tempore & aduentu

S. Lutheri, quo contra Antichriſtum Romanum ſcribere cœpit, vt in litteris huius verſiculi numerum anni repræſentantibus continetur, quod eſt apud Chriſti fideles admiratione & notatu dignum:

TIbI CherVbIn & SeraphIn InCeſſabILI VoCe proCLaMant.

Huius verſiculi litteræ numerales conficiunt 1517. quo primum Domini anno Lutherus prædicare cœpit.

Verùm hic verſiculus parum cauſæ Lutheri fauet. Nam primò ex huiuſmodi numeris, nihil certi colligi poteſt; vt multis exemplis ſuperioribus annis de ſucceſſu rerum apparuit. Deinde, vt concedamus eſſe prophetiam per numeros litterarum de Luthero inſinuatam, per eam non ſignificaretur exultatio & gratulatio cæleſtium ſpirituum ob Lutheri prædicationem, ſicut volunt Lutherani; ſed potiùs excæcatio Lutheri, & omnium eorum qui illius ſectam eſſent amplexati. Sicut Iſaiæ 6. vbi Seraphim ſimili modo clamant; *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth; plena eſt omnis terra gloria eius.* (ex quo loco iſti verſiculi in Hymno ſunt poſiti) deſignatur excæcatio Iudæorum, vt ex ſequentibus colligitur. Prouocatur enim Deus, vt aſpectu ſuæ ſanctitatis, qua illi omne peccatum ſummopere diſplicet, tanta ſcelera & impietatem merito ſupplicio vindicet. ſimili modo vindictam clamabunt ſub mundi finem, Apocal. 4. 8 Denique, ſi ſcribamus illa nomina iuxta rationē Hebræam per M, non per N, nempe CherubIM & SeraphIM, vti ſcribenda ſunt; ſic exurgent anni ter mille quingenti 17. quibus expletis adhuc clamabunt quidem Cherubim & Seraphim, Sanctus, Sanctus, Sanctus; ſed hic clamor non erit exultatio de fructu Euangelij Lutheri, ſed approbatio iuſti ſupplicij, quo ipſe cum omnibus ſuis aſſeclis in omnem æternitatem torquebitur.

Quarta RATIO, *ex Defectu miraculorum.*

SVſpectæ habendæ Religiones illæ nouæ cum auctoribus, quia abſque vllis miraculis aut ſignis diuinis introductæ. Hæc tamen maximè erant neceſſaria.

Miracula neceſſaria. Primò, Vt ſic oſtenderent, ſe non eſſe impoſtores, ſed veros paſtores à Deo miſſos, & conuincerent Eccleſiam ſe debere recipi. Cum enim ex [a] Scripturis cōſtet, nouiſſimis temporibus multos pſeudoprophetas venturos, qui iactent ſe à Deo miſſos, eóſque [b] Dominus attentè cauendos iuſſerit, nemo nouus admittendus eſt qui ſuæ miſſionis πληροφορίαν, & plenam fidem non fecerit, ſed omnes ſuſpecti habendi. Atqui non poſſunt vllo modo hanc πληροφορίαν facere, niſi diuinis ſignis; vt ſunt miracula, prædictio futurorum, reuelatio abſconditorum, &c. Hæc enim cùm rerum creatarum vim ſuperent, manifeſtum eſt eſſe à Deo. Vnde ſunt veluti patentes, Dei ſigillo obſignatæ, quibus miſſio diuina probatur. Hinc quotquot à Deo vnquam immediatè miſſi ſunt ad populum docendum, miraculis vel aliis ſupernaturalibus ſignis inſtructi venêre, quibus eorum miſſio populo eſt manifeſtata. Sic Moyſes filios Iſraël educturus ex Ægypto, eiſque Legem daturus, cum maxima miraculorū poteſtate venit; & innumera vel ipſe fecit, vel Deus circa ipſum, toties et ſub viſibili ſpecie apparendo, exhibuit. Sic omnes Prophetæ vel miraculis vel occultorum reuelatione ſuam miſſionem probarunt. Idem fecit ipſe Dominus Prophetarum: qui etſi clarè ex Scripturis conuincere poſſet ſe Meſſiam eſſe, idque etiam teſtimonio Ioannis Baptiſtæ ſatis poſſet conſtare; tamen plurimis miraculis ſtatim initio prædicationis ſe à Patre miſſum ad hominum ſalutem oſtendit; & Phariſæis odio ipſius credere nolentibus dixit, vt ſi ipſi propter ſe credere nollent, ſaltem operum magnitudine conuicti crederent. Pari modo omnes Apoſtoli apud Iudæos & Ethnicos multis miraculis ſuam miſſionem probarunt. Denique idem fecere variarum gentium primi Doctores, qui illos ex paganiſmo ad fidem noſtram traduxere. Quare cùm iſti noui Prophetæ dicant ſe miſſos immediatè à Deo, ſi id miraculis & ſignis ſupernaturalibus non confirment, ſicut omnes alij proximè à Deo miſſi fecere, non ſunt vllo modo audiendi.

a Matth. 24. Marci 13. 1. ad Timoth. 4. 2. ad Timoth. 3. 2. Petr. 3.
b Matth. 7. & 24.

Nec obſtat quòd Ioannes Baptiſta miracula non fecerit: quia Deus circa ipſum multa mira & ſupernaturalia operatus eſt, quibus ſatis conſtare poterat de eius miſſione. Ipſa quoque vitæ auſteritas, & morum ſanctitas non paruum miraculum erat. Itaque nemo dubitare poterat, ipſum à Deo miſſum.

Secundò, Miracula maximè erant neceſſaria, vt probarent ſe non tantùm mitti vt correctores morum, ſed etiam vt reformatores & correctores totius Religionis, qui Eccleſiam collapſam reædificarent, & regnum Chriſti extinctum ſuſcitarent; nouáque omnia facerent. Quantis opus erat miraculis, vt mundus conuinceretur, ſe teneri ad hæc tam mira & paradoxa credenda, eóſque pro talibus acceptandos? Etiam ſi mille mortuos excitaſſent, & centena millia claudorum, cæcorum, paralyticorum curaſſent, vix ſatis fuiſſet, ad tantæ rei fidem faciendam. Primò, quia Apoſtolus ait; *Licèt nos aut Angelus de cælo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema ſit.* Et idem repetens, maioris confirmationis cauſa addit: *Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, ſi quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit.* Si Angelo aliquid contrarium receptæ fidei doctrinæ annuntianti non eſſet credendum: quantis miraculis opus eſſet vt homini alicui de rebus tantis certa fides habeatur; nimirum Chriſti Eccleſiam eſſe penitus collapſam, idololatriam inuectam, fidem extinctam; omnes eſſe in ſtatu damnationis; maxima Religionis capita eſſe reformanda, & Lutherum vel Caluinum ad hanc reformationem à Deo eſſe miſſum? Nōnne dignum erat vt omnia miracula Apoſtolorum & Chriſti Domini in hoc reformatore reuiuiſcerent? Deinde, quia Religio Catholica, quæ nunc viget, pluſquam à mille annis eſt in poſſeſſione (quod etiam aduerſarij fatentur) vt à toto mundo habeatur pro vera Chriſti Religione; & qui ab ea recedunt, habeantur hæretici. Ergo ſine maximis & euidentiſſimis ſignis diuinis, quibus clarè conſtet poſſeſſionem iniquam fuiſſe, non poteſt deturbari. Debent autem hæc ſigna adeò eſſe perſpicua, & ita conuincere mentes hominū, vt nullus ampliùs relinquatur tergiuerſandi locus;

Ad Gal. 1.

cus;

eus: alioquin non tenentur credere, ſed potiùs tenentur tam diuturnæ poſſeſſioni fauere, & Religionem Catholicam non deſerere. Accedit, quòd Religio Catholica omnibus illis ſæculis maxima miraculorum gloria, & ſapientia, & ſanctitate ſectatorum fulſerit, & etiamnum fulgeat. Pluribus ergo & maioribus & clarioribus miraculis opus eſt, vt legitimè deturbare & reiici poſſit: maiori item ſapientia & ſanctitate, & horum publica fama in ſectatoribus illarum Religionum nouarum, quàm in ſectatoribus Eccleſiæ vnquam fuerit.

Denique, quando Religio veteris Teſtamenti apud Iudæos mutanda erat, & ex vmbra ad veritatem, ex typo ad exemplar tranſeundum, etſi Dominus clariſſimè ex Scripturis conuinceret illam mutationem eſſe faciendam, & ſe à Deo ad hoc eſſe miſſum; tamen idem maximis & plurimis miraculis confirmandum cenſuit, vt nulla relinqueretur illis occaſio tergiuerſandi: quantis ergo opus eſſe putabimus miraculis, cùm agitur de ipſa Religione noui Teſtamenti mutanda, quam Scripturæ clarè pronuntiant nunquam ampliùs mutandam, ſed & Deum illi adſuturum vſque ad ſæculi conſummationem, & portas inferi aduerſus eam non præualituras? Quis enim prudenter rem tantam, tam nouam, tam paradoxam, tam Scripturis & iudicio Patrum omnium aduerſam, credat ſine maximis miraculis? Imò, quæ miracula ad hoc vel probabiliter credendum ſatis eſſe queant?

Ex his patet, meritò nos ab illis miracula exigere; & eos iniquiſſimè nobiſcum agere, cùm ſibi abſque miraculis in rebus tantis fidem haberi poſtulant; & niſi omnia credamus, grauiſſimas perſecutiones commouent.

An ſua probent ex ſcripturis.

Sed inquiunt, Probamus noſtra ex Scripturis. Ita eſt, ſed ſenſu veſtro, non iuxta conſenſum ſanctorum Patrum, & receptorum Eccleſiæ Doctorum, qui ante noſtras controuerſias extitere, ac proinde partiales eſſe non poterãt, intellectis.

Deinde, Argumenta veſtra facillimè inſtar telæ aranearũ à Catholicis Doctoribus diſſoluuntur. Præterea, tot iam ab 80. vel 90. annis orti ſunt noui reformatores, tot Eccleſiæ collapſæ inſtauratores, tot Religionis extinctæ ſuſcitatores; qui etſi quàm maximè inter ſe ſint contrarij, & ſe mutuò euertant, deſtruentes ſinguli quod alius ædificarit: tamen omnes ſua confirmant ex Scripturis, omnes huius ſolius teſtimonio nituntur, omnes Scripturam ſuis ſubſtructionibus fundamentum vnicum faciunt. Itaque vel omnium vel nullius probatio admittenda.

Denique, cùm nihil ſit credendum niſi quod Scriptura dicit; vbinam, quæſo dicit, te à Deo miſſum ad Religionis & Eccleſiæ collapſæ inſtaurationem?

An ſit Miraculum quod multos habeant ſectatores.

Dicent fortè, ſe miraculis non carere: maximum enim eſſe miraculum, quòd tam breui tempore, tam multi hoc nouum Euangelium ſint complexi. Fortaſſe id aliquem colorem haberet, ſi illorum Religio eſſet ſeuerior & carni aſperior quàm Religio Catholica. Verùm cùm omnem Catholicæ Religionis ſeueritatem abroget, & carni omnem licentiam tribuat, quid mirum, ſi multi eam ſequantur? Quid mirum ſi grauia amotis impedimentis deorſum ruant, & flumina ſublatis obicibus ad mare properent? Corrupta natura noſtra maximè ad licentiam viuendi propendet, quam in iſtis Religionibus inuenit. Itaque eas amplectuntur, non quia, vi rationum perſuaſi, credunt eas eſſe ſanctiores; ſed quia inueniunt in illis quod quærebant; & illo nunc abſque metu, & ſub ſpecie honeſta Religionis & pietatis poſſunt frui.

Addo, hoc miraculum ab omnibus iſtis nouis Religionibus adferri poſſe. Nam non ſolùm ad Caluiniſtas, ſed etiam ad Lutheranos & Anabaptiſtas multi confluxere. Omnes itaque erunt ſanctæ, & Deo auctore eductæ. Sed Deus ſeipſum negare non poteſt, nec à ſe ſtabilita deſtruere: ac proinde nec tam contrariarum & ſe mutuò damnantium Religionum eſſe auctor.

Quinta RATIO, *ex Vita & morum conditione.*

QVinta Ratio: quia hæ Religiones introductæ ab hominibus malæ vitæ, & infamia notatis, ſuperbia, Inuidia, & maledicentia ſingulari; & nihil minùs quàm ſpiritum Apoſtolicum præ ſe ferentibus. Nam quod ad Lutheri vitam attinet, ſcimus illum Monachum profeſſum fuiſſe, & quindecim circiter annis ſacerdotem; ac proinde duplici voto continentiæ obſtrictum. Scimus eumdem, relicto monaſterio, habitu & profeſſione ſua, ad vitam ſæcularem reuerſum, & monialem profeſſam è monaſterio abductam ſibi copulaſſe, & cum ea aſſiduè vixiſſe: qua in re totius orbis Chriſtiani iudicio duplex ſacrilegium commiſit; & toties id repetiuit, quoties ea eſt vſus. Quæ ratio viuendi poteſt eſſe magis ſcandaloſa? Scimus illum adeò fuiſſe ventri & libidini addictum, vt aſſiduè in conuiuiis & compotationibus verſaretur; & [a] diceret vſum feminæ magis eſſe neceſſarium, quàm edere, bibere, & dormire: & [b] licitum eſſe vti ancilla, ſi vxor debitum recuſaret.

a Lib. de vita coniugali.
b Sermone de matrimonio

Vitam Caluini deſcripſerunt Hieronymus Bolſecus, Iulius Brigerus, & alij, peſſimis facinoribus plenam: nimirum, falſis criminationibus, homicidiis, furtis, impuritatibus. Eadem plures alij ſcribunt, nec vnquam vidi ea à quoquam refutata.

De infamia Lutheri conſtat ex facto memorato toti orbi notiſſimo, cùm Monachus profeſſus & ſacerdos ſanctimonialem profeſſam ſibi copulauit. Hoc enim omnium DD. iudicio infamiam parit. Si enim iure Cæſareo infamis eſt qui in adulterio deprehenſus eſt, L. Palàm. §. Qui in adulterio. ff. De ritu nuptiarum: quanto magis qui nuptias bis ſacrilegas contrahit, & ſacrilego concubitu aſſiduè vtitur? fœdius enim eſt eſſe adulterũ Chriſti, quàm vxoris vel mariti.

De infamia Caluini conſtat ex actis Iudicialibus Nouioduni illum conuictum & per ſententiam damnatum de nefando crimine, & publicè exurendum fuiſſe, niſi ad preces Epiſcopi pœna ignis fuiſſet commutata in ſupplicium vergarum, & ferri candentis in tergo vſtulationem. Vnde patet illum quoque iure & facto fuiſſe infamem. L. 1. ff. De his qui notantur infamia, & L. Quid ergo. §. Ex compromiſſo. ff. De his qui notantur infamia.

Bolſecus in vita Caluini cap. 5. Iulius Brigerus, pag. 59.

De

De ſuperbia ac maledicentia Lutheri conſtat Primò, Quia omnis ipſius doctrina hinc exordium ſumpſit. Cum enim quædam Indulgentiæ per Germaniam eſſent promulgandæ; hoc munus prætermiſſis Auguſtinianis, quibus id anteà ſæpiùs commiſſum fuerat, delatum eſt Fratribus Dominicanis. Id indigniſſime ferens Lutherus, primùm contra Indulgentias declamare cœpit: qua de re cùm reprehenderetur, ſenſim plura & maiora contra auctoritatem ſummi Pontificis & alia fidei capita adiunxit, & ingentes turbas per totam Germaniam excitauit, vt fusè ſcribit Ioannes Cochlæus, horum omnium ſpectator, in Actis Lutheri anni 1517. Hæc ſuperbia & indignatio fons eſt totius Lutheranæ doctrinæ: abſque illa fuiſſet, Lutherana Religio non eſſet; quare nec tot aliæ, quarum illa parens.

Secundò, Lutherus in Epiſtola ad Argentinenſes ſcribit ſe libenter negaturum fuiſſe realem præſentiam Chriſti in Euchariſtia, vt Papatui incommodaret, niſi Scripturæ in contrarium tam eſſent claræ.

Lib. de formula miſſandi. Alio loco ſic ait; *Si quod Concilium ſtatueret aut permitteret vtramque ſpeciem, nos nequaquam vtraque vti vellemus; ſed in deſpectum Concilij eiuſque ſtatuti, aut vna aut neutra vti vellemus, maledicturi vniuerſos, qui ex ſtatuto Concilij vtraque vterentur.* Hîc in deſpectum Concilij etiam re ad ſalutem neceſſaria abſtinendum docet: cùm tamen etiam Tyranno licita præcipienti parere poſſimus, & ſæpè debeamus: vnde conſtat quo ſpiritu actus fuerit: quid enim huic furori poſſit comparari? Idem lib. contra Regem Angliæ ſcribit, Reges, Principes, Pontifices non eſſe dignos qui ſoluant ipſius corrigiam calceamenti: ſe pro ſancto viro haberi velle, velint nolint homines. Ibidem ait, ſe non magnifacere mille Cyprianos, mille Auguſtinos. Item Principes, Reges, & Imperatores Chriſtianos vocat Tyrannos, moriones, ſtultos, fatuos, feras beſtias, carnifices, lendes capitis, bullas, Dei inimicos, nequiſſimos nebulones; & ſcurrilia cantica in eos comminiſcitur.

De Caluini ſuperbia & maledicentia ſat multa Bolſecus: ſat etiã ex libris * Caluini eſt conſpicua: cõtemnit enim paſſim omnes veteres & ſanctos Patres, & audacter erroris accuſat. Doctores Scholaſticos vocat Sophiſtas. Sæpè pro concione in has voces erumpebat: *Ego propheta ſum: ego Dei ſpiritum habeo: ego ſi erro, tu es Deus qui me propter peccata populi in errorem mittis & decipis*, &c. Litteras & opuſcula quædam ſua, in quibus ſuas laudes, dignitates, & in Eccleſiam merita decantabat, alieno vel ementito nomine edebat in lucem, vt Bolſecus & alij ſcribunt. Plurima alia huius generis poſſem adferre, tum contra iſtos, tum contra alios nouarum Religionum huius ſæculi auctores & propugnatores: ſed inuitus in hoc genere verſor. Qui plura volet, legat vitam Bezæ per Boiſecum, & Iulij Brigeri flores, Surij commentarios, & alios.

** Lib. 2. Inſt. cap. 14. §. 3. Lib. 3. cap. 4. §. 38. & cap. 5. § 10. Lib. 4. c. 12. §. 20. & alibi.*

Quis nunc iſtis perpenſis in animum inducat, Deum huiuſmodi hominibus, qui & omni iure & orbis iudicio erant infames, quorum vita turpiſſima, lingua effrænis & maledica, animus tumidus, ambitioſus, iracundus, & inuidia plenus, ad reformationem Eccleſiæ ſuæ vti voluiſſe? Quis vnquam huiuſmodi mores vel in Apoſtolis, vel Prophetis notauit? Erant quidem Apoſtoli plerique conditione humiles; nulli tamen ob flagitia infames. Et quamuis eſſent indocti & ſimplices, repentè tamen facti ſunt ſapientia, vitæ ſanctitate, & miraculorum gloria admirabiles. Mira in illis animi demiſſio, mira manſuetudo, mirus gloriæ, rerum terrenarum & voluptatum huius vitæ contemptus, mira in proximum charitas, mira in verbis modeſtia & circumſpectio. Similes mores cernimus in omnibus quibus Deus vſus eſt vel ad Gentium conuerſionem, vel ad morum populi Chriſtiani reformationem. v. g. in S. Auguſtino Anglorum Apoſtolo, in S. Bonifacio Germanorum, in SS. Adelberto, Othone, VVillebrordo, Eligio, & in aliis aliarum gentium in S. Benedicto, Bernardo, Rumualdo, Dominico, Franciſco, & aliis, quorum exemplo & doctrina plurimi ad contemptum terrenorum & amorem cæleſtium ſunt excitati.

Si ad alicuius prouinciæ conuerſionem, ſi ad morum nonnullam in populo correctionem, Deus talibus viris, quorum vita mundo erat admirabilis, vſus eſt, qui tamen non immediatè à Deo, ſed à ſummo Pontifice ſuam miſſionem accepere; quales obſecro par erat eſſe eos qui mittebantur immediatè à Deo, idque ad reformationem præcipuorum capitum Religionis, imò ad totius Eccleſiæ & regni Chriſti collapſi inſtaurationem? Etiam tota ſanctitas & excellentia, omnes virtutes, & omnia dona ſpiritualia quæ fuerunt in S. Ioanne Baptiſta, & in omnibus Apoſtolis, ſimul in vnum conflata ipſis infuſa fuiſſent: hoc tamen totum haud ſatis fuiſſet ad ſufficientem illis auctoritatem tantæ molitionis conciliandam. Et nos tam fungi erimus, vt credamus diuinam ſapientiam, ad rem adeò ſtupendam, vſam fuiſſe hominibus non ſolùm nulla vitæ ſanctitate commendatis, ſed etiam infamibus, impuris, ambitioſis, vindictæ cupidis, & maledicis? Quid enim hoc aliud erat, quàm omnibus micam prudentiæ habentibus iuſtam dare occaſionem eos non admittendi, ſed vt impoſtores auerſandi? Nam qui per infamiam non poſſunt *Cap. Infamibus lib. 6. L. Qui accuſare. ff. de accuſat. Lib. 1. ff. de poſtulando.* admitti ad vllam dignitatem, ad vllum officium, ſiue Eccleſiaſticum, ſiue ſæcnlare, imò nec ad accuſandum, nec ad poſtulandum: quomodo admitterentur vt reformatores Religionis, vt architecti Eccleſiæ, vt Iudices Epiſcoporum, Pontificum & Conciliorum Oecumenicorum?

Sexta RATIO, *ab Erroribus, & inconſtantia doctrinæ.*

SExta Ratio: Quia auctores harum Religionum apertos habent errores, & ſunt in ſua doctrina valdè inconſtantes: quod eſt clarum ſignum, eos infallibilem Spiritus ſancti directionem non habere; ac proinde à Deo immediatè miſſos non eſſe, nec eis fidem adhibendam.

Nam quotquot à Deo fuere miſſi ad populum docendum, ita ab eo regebantur, vt in ſua prædicatione, ſuiſque ſcriptis, falli nulla in re poſſent. Vnde nullus vnquam vel minimus error in doctrina Prophetarum aut Apoſtolorum repertus eſt: quod etiam inſinuat Dominus, cùm ait: *Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant.* Idem fusè docet D. Auguſt. *Matth. 5.* *Epiſt. 19.*

Epiſt.

Epiſt. ad Hieronymum: vbi dicit: ſi in aliquo Scriptore ſacro vel vnum mendacium inueniretur, tributam totam illius Scriptoris auctoritatem. Qui enim in vno deceptus eſt, in aliis quoque decipi potuit; vnde firmior eo niti non poſſumus. Idem multis locis docet Lutherus, cuius hæc ſunt verba: [a] *Si ſemel deprehenderer vel vnius mendacii, falſus & craſſè ſtolidus, iam tota mea doctrina & honor & fidelitas ſineret periturus haberet; vnusquiſque me pro nequam & infami nebulone (vt æquum eſſet) habiturus eſſet.* Et alibi: [b] *Qui ſemel mentitur, hic certiſſimè ex Deo non eſt, & ſuſpectus in omnibus habetur.* Quod ſex aliis locis in ſuis operibus inculcat. Imò ipſe Dominus in Scripturis hoc nobis indicium dedit, vt ſi deprehenderimus Prophetam in aliqua re falſum pronuntiaſſe, certò ſciamus, illum à Deo miſſum non eſſe.

a *Lib. contra Emſerum.*

b *In aſſert. Tenion. art. 25.*

Hoc tamquam certiſſimo fundamento poſito, conficio hanc ratiocinationem: Quicumque vel in vno errat in ſua doctrina, hic non eſt miſſus à Deo; at Caluinus & Lutherus in plurimis errant in ſua doctrina; ergo certum eſt non eſſe miſſos à Deo. Maior iam ſatis probata eſt, quam & ipſi aduerſarij confitentur. Minor probatur: Vt enim omittam ea quæ falsò Catholicis imponunt, & quæ falsò affirmant in noſtra doctrina eſſe noua, & veteribus ignota; vt prætermittam errores hiſtoricos & chronographicos, adferam duos tantùm maximi momenti vtrique communes. Prior eſt, *Nullam eſſe arbitrij noſtri libertatem, ſed omnia ineuitabili neceſſitate.* Alter eſt, *Deum non minus eſſe auctorem & impulſorem operum malorum quàm bonorum.*

Iſtos errores eſſe manifeſtarios & exitiales, conſtat: quia tollunt omnem politiam, omnes exhortationes, omnes leges & præcepta, omnes Iudices & tribunalia. Hæc enim omnia ſunt vana, ſi non eſt arbitrij libertas. Iniuſta quoque erit omnis flagitiorum punitio: nam quod non eſt liberum, & quod Deo impulſore agitur, nullam pœnam meretur. Denique tollunt inferorum, & vitæ futuræ pœnam omnem. Omnium quoque criminum effuſam licentiam ingerunt; vt ſuprà Conſideratione ſecunda oſtenſum eſt.

Hæc duo dogmata multis occaſionem dedêre, vt ex Caluiniſmo ad Turciſmum vel etiam ad Atheiſmum tranſirent. Satius enim eſt, nullum habere Deum, quàm habere illum qui omnium ſcelerum ſit impulſor.

Flores Cal. pag. 69.

Iam verò inconſtantia doctrinæ etiam in rebus maximis eſt incredibilis. A condito orbe non exſtitit ſcriptor ita inconſtans, ita ſui immemor, ſibi contrarius & ſuæ doctrinæ euerſor, vt Lutherus. Non enim minùs ſibi ipſe, quàm ſanctis Patribus & Conciliis repugnat, vt fusè oſtendit inter ceteros D. [c] Cochlæus, idque in omnibus penè fidei capitibus. De ſola communione Euchariſtiæ ex ipſius operibus ipſo viuo notatæ ſunt 36. contradictiones à Gaſparo [d] Querhamer laico Saxone, & in lucem editæ cum maxima Lutheri confuſione, & auctoritatis ipſius imminutione. Et de communione ſub vtraque ſpecie, notata ſunt à D. Cochlæo contradictoria capita ſeptem. Denique totus liber Cochlæi inſcriptus Lutherus ſepticeps, nihil aliud continet quàm eius contradictiones & contrarias de omnibus penè controuerſis articulis ſententias, ipſius verbis expreſſas. In omni autem contradictione neceſſe eſt alteram partem falſam eſſe.

c *In opere inſcripto, Lutherus ſepticeps.*

d *In tabula contradictionum Lutheri.*

Caluini antilogias refert Coccius ipſius verbis 24. mihi ſatis erit duas ponere. De omnipotentia Dei vno [e] loco dicit: *Verbo Dei nulla eſt impoſſibilitas obiicienda.* Alibi [f] dicit: *Illud ſomnium de poteſtate abſoluta in Deo, quam Scholaſtici introduxerunt, execranda blaſphemia eſt.* Item: [g] *Ego deteſtor hanc doctrinam quæ Papiſtici Theologi ſibi placent, fingentes in Deo poteſtatem quamdam abſolutam.* Chriſti diuinitate vno loco [h] ſcribit: *Chriſtum eſſe verum Deum, eiuſdem cum Patre eſſentia.* Alibi [i] dicit: *Nomen Dei per excellentiam ad ſolum Patrem pertinere: hunc ſolum ac propriè cæli ac terræ creatorem eſſe: imò & Patri ſubiectum Filium etiam ſecundùm diuinitatem.* Ibidem dicit, *impropriam & duram locutionem eſſe Symboli Niceni, Deum de Deo, lumen de lumine.* Epiſtola 2. ad Polonos aſſerit *Chriſtum ſecundùm naturam etiam diuinam Patre eſſe minorem.* Ecce quò nouitas illa deuoluitur.

e *Ad cap. 1. Luca.*

f *Ad cap. 23. Iſaia.*

g *De prædeſtinatione.*

h *Ad cap. 1. Ioan. v. 1.*

i *Contra Gentilem refutatione 18.*

His poſitis, quis ſapiens in animum induxerit credere, iſtos à Deo miſſos ad Eccleſiæ inſtaurationem? Quomodo enim Eccleſiam collapſam inſtaurent, qui propriam doctrinam tam fœdè deſtruunt? Quibus tam parum eſt vel doctrinæ, vel prudentiæ & circumſpectionis, vt antilogias in rebus maximis vitare non poſſint? Sanè quicumque ſibi contrarius eſt, & quæ nunc ſtatuit, mox deſtruit, eum ex ſpiritu Dei non loqui luce meridiana clarius eſt. *Si enim quæ deſtruxi*, inquit Apoſtolus, *iterum hæc ædifico, præuaricatorem me conſtituo.* Non poteſt ſpiritus Dei ſibi eſſe contrarius, non poteſt ſeipſum negare.

Ad Gal. 2.

Accedit, quòd etſi in multis ſibi ipſi contradicant & ſua placita euertant, audeant tamen dicere, ſe eſſe certos de ſua doctrina; ſe ſcire ſuam doctrinam eſſe veriſſimam, eſſe ipſiſſimam Chriſti doctrinam. Sic enim ait Lutherus: *Certus ſum quòd doctrinam meam de cælo habeam.* Item: *Certiſſimus ſum quod doctrina mea non ſit mea, ſed Chriſti; & quòd doctrina mea non poſſit ſibi eſſe contraria, cum ſit doctrina Chriſti.* Et alio loco dicit, *Se ità eſſe certum, vt doctrinam ſuam à nemine, ne ab Angelis quidem iudicari velit. &, neminem ſaluum eſſe poſſe, qui doctrinam ipſius non receperit.*

Contra Regem Angliæ.

Contra ſtatum Eccleſiaſticum.

Pari modo Caluinus ſæpè pro concione dicebat, *ſe prophetam eſſe; ſe decipi non poſſe, niſi Deus ipſum deciperet*; vt ſuprà in quinta Ratione commemorauimus.

Ex quibus manifeſtè colligas, hos non ſolùm ſpiritu Dei non eſſe locutos, cùm apertos errores & Antilogias habeant, ſed etiam impoſtores videri, & populum voluiſſe decipere. Qui enim dicit ſe eſſe certum, doctrinam ſuam, in qua ſunt errores & Antilogiæ, eſſe à Deo, præſumitur non agere bona fide, ſed loqui contra mentem, ac proinde velle imponere populo. Conſtat enim, illum qui talis eſt, nullam internam illuſtrationem habere à Deo, qui illum de doctrinæ ſuæ veritate aut Dei teſtimonio certum reddat. Nam Deus contraria teſtari aut reuelare non poteſt. Qua fronte ergo tam audacter affirmant, ſe certos eſſe, doctrinam ſuam eſſe à Deo, eſſe Chriſti doctrinam? Itaque non bona fide in hoc negotio verſati ſunt, ſed imponere mundo voluerunt.

Dicunt aliqui, eos erraſſe ſubinde in principio cùm nondum ſpiritum Dei plenè haberent: poſteà verò non erraſſe, nec dogmata ſua mutaſſe.

Quorumdam reſponſio.

taſſe. Sed hoc nullum habet veri colorem. Quicumque enim à Deo immediatè miſſi fuere ad populum docendum, ſtatim ab initio miſſionis ſuæ infallibilem Dei aſſiſtentiam & directionem habuere, ita vt numquam in doctrina ſua vel minimùm errauerint; vt de Prophetis & Apoſtolis conſtat. Imò maximè initio opus erat illa directione: quia tunc maximè omnia & ſingula diſcutiuntur, & auctoritas Doctoribus & doctrinæ eſt concilianda. Si enim in aliquo errore vel Antilogia fuiſſent deprehenſi, omnis eorum auctoritas periiſſet; & meritò tamquam impoſtores, qui ſe finxiſſent à Deo miſſos, repudiari potuiſſent. Pari modo, ſi Caluinus & Lutherus miſſi ſunt à Deo ad Eccleſiam reparandam, maximè opus erat vt ſtatim ab initio doctrina eorum eſſet ſolidiſſima, omni carens Antilogia, omni errore, ne velut impoſtores meritò repelli poſſent.

Deinde peto quando tandem hanc plenitudinem ſpiritus aſſecuti ſunt, vt non ampliùs errare potuerint? Quomodo id mundo conſtare potuit, vt homines ſcirent in poſterioribus illis fidem habendam eſſe, in prioribus minimè? Niſi enim id conſtet, meritò præſumentur etiam in poſterum erraſſe poſſe, quos liquet hactenus erraſſe.

Denique tota vita varios fuiſſe, ſuaque mutaſſe, correxiſſe, & in diuerſis opuſculis, vel eiuſdem operis diuerſis locis contraria ſcripſiſſe, perſpicuum eſt ex paucis illis quæ ſuprà adduximus, & ex plurimis quæ Cochlæus, & alij verbis illorum commemorant. Quò enim progreſſi fuere longiùs, eò ferè acerbiores euaſerunt; & quæ initio mitiùs erant dicta, vel exaſperarunt, vel in contrarium mutarunt.

Septima RATIO, *ex Dolo malo, & fraudibus, quibus vtuntur.*

EA Religio ſuſpecta habenda, cuius auctores & propugnatores vtuntur dolo malo, fraudibus & mendaciis ad eam propagandam. Vera enim Religio huiuſmodi ſubſidiis non eget, ſed falſa; quæ cùm veris ſolidiſque rationibus ſit deſtituta, neceſſe eſt vt ponat mendacium ſpem ſuam. Atqui auctores & propugnatores Religionis Lutheranæ & Caluiniſticæ multùm vtuntur fraudibus & mendaciis ad ſuæ ſectæ propagationem: ergo ſuſpecta meritò habenda eſt.

Fraudibus eos vti conſtat, Primò, Quia Catholicis multa falsò imponunt, vt eos faciliùs oppugnent, & eorum Religionem infament. 1. *Papiſtas adorare ſtatuas, ligna, truncos, ſaxa, ſicut Ethnici ſua idola*; ſicque quidquid in Scripturis eſt contra cultum idolorum, adducunt contra venerationem imaginum. Qua in re non agunt bona fide. Norunt enim, vel facilè non poſſunt ſi velint, numquam in Eccleſia adoratas ſtatuas Sanctorum tamquam Deos, aut cultu ſoli Deo debito ſicut ab Ethnicis coluntur idola: neque eo modo vt cultus ſiſtat in imaginibus, quaſi illis aliquid excellentiæ inſit; ſed ita vt tranſeat ad prototypum, ſeu ad ipſos Sanctos cum Chriſto regnantes. Nam illa externa adorationis nota, quæ fit coram imagine, eſt veneratio prototypi. Sicut erigere ſtatuam Regi, vel illi ſtatuæ caput aperire, non eſt honor ſtatuæ niſi materialiter, ſed eſt honor ipſius Regis.

Falſa dogmata imponunt Catholicis.

Quòd autem honor iſte qui Sanctis defertur, non ſit cultus latriæ, qui Deo proprius, perſpicuum eſt: quia non colimus aliquem Sanctum vt ſupremum Dominum & auctorem rerum; ſed ſolùm vt amicum eius qui ſupremus eſt Dominus. Tanti enim facimus Deum, vt etiam eos quos ipſe ſublimes fecit, dignus aliquo honore putemus. Quod ſanè non in iniuriam, ſed in honorem Dei cedit: ſicut in honorem Regis cedit, quòd aulici eius honorentur propter reſpectum quem habent ad Regem: nimirum quia ſunt eius domeſtici, eius miniſtri, eius amici, &c. Hæc dixerim, quia hîc multi ſimplices impingunt.

2. Papiſtas adorare panem tamquam Deum, ac proinde eſſe ἀρτολάτρας, quaſi dicas, *panicolas*: quo modo ſæpè Caluinus Catholicos vocat. Verùm & hic mala fide vtuntur. Nam ſciunt Catholicos credere non remanere panem in Euchariſtia, ſed eſſe ibi verè, realiter, & ſubſtantialiter Corpus Chriſti, vnà cum anima & diuinitate: & ſic non velle adorare panem, ſed totum Chriſtum ibi præſentem.

3. Papiſtas ſuam fiduciã ponere non in Chriſti meritis, ſed in ſuis meritis, & in Sanctis.

4. Papiſtas docere, hominem iuſtificari non per fidem Chriſti, ſed propriis meritis: & his ſimilia: quæ nihil ſunt aliud quàm meræ impoſturæ, ad infamãdam doctrinam Catholicam excogitatæ. Poſſem adferre huiuſmodi pluſquam centum capita, falsò vel toti Eccleſiæ vel Catholicis Doctoribus impoſita. Quis dicat in huiuſmodi hominibus eſſe ſpiritũ Chriſti, aut eos ſincerè in hoc negotio procedere, & veritatẽ ſtabilire velle?

Secundò, non ſolùm dogmata, ſed etiam crimina falſa imponunt, præſertim iis quos maximè putant ſuis ſucceſſibus obſtare, nimirum cædes, proditiones Principum, & varia turpitudinum genera. Quot, Deus bone, ſuperioribus annis libelli à Caluiniſtis & Lutheranis prodiere, & quotannis adhuc prodeunt in vulgus, quibus ſceleratiſſima & turpiſſima facta viris religioſis, ab huiuſmodi ſceleribus alieniſſimis, impinguntur? Sed facilè detectæ ſunt hæ ſtrophæ. Partim enim litteris publicis Magiſtratuũ teſtimonium innocentiæ redditum, & falſitas patefacta eſt; partim ex ipſa narrationis ſerie & circumſtantiis clariſſimè ſunt refutatæ. In quibuſdam enim ſupra 50. aperta mendacia notata ſunt, in aliis ad 12. 15. 20. &c. Adeò enim cæcum eſt feruens odium, vt non curet qua probabilitate fingat, modò ſe poſſe nocere ſperet. Sed momentaneum eſt hoc nocumentum, & paullò pòſt, detecta calumniæ impudentia, in magnam cedit commendationem eorum qui calumniam paſſi, & in deteſtationem eorum qui eius architecti fuere.

Falſa crimina.

Denique dolo malo vtuntur in ſuis dogmatibus confirmandis, Scripturarum & Patrum ſententiis aliquid addendo, vel detrahendo, vel immutando, vel omiſſis perſpicuis proferendo quaſdam obſcuras, vt illorum doctrinæ fauere exiſtimentur: Lutherus enim vt ſuam, de iuſtificatione per ſolam fidem, ſtabiliret ſententiam, ad Rom. 3. vbi Apoſtolus ait: *Arbitramur hominem iuſtificari per fidem*, addit *ſolam*. Cúmque rogaretur cur id feciſſet, reſpondit in hæc verba: *Si tuus Papiſta moroſum & difficilem ſe præbere*

Corrumpunt ſententias auctorum.

Epiſt. ad amicum de voce ſola.

bere voles de voce (ſcilicet) ſtatim dic; Papiſta & aſinus eadem res eſt: ſic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas. Nolumus enim Papiſtarum eſſe diſcipuli, ſed præceptores. Semel enim ſuperbiendo grauabimur aduerſus huiuſmodi aſinos. Et infrà: *Rogo te, ne quid aliud huiuſmodi aſellis reſpondeas de voce ſola, ſed tantum dicas; Lutherus ſic vult, ille Doctor eſt omnium Doctorum in Papatu*, &c. En modeſtiam huius Prophetæ in fraude illa excuſanda.

Idem Lutherus 2. Pet. 1. vertens illam ſententiam: *Quapropter fratres, magis ſatagite vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis*. Omittit illa verba, *per bona opera*, quia apertè obſtabant eius ſententiæ, quâ bona opera nihil ad ſalutem conferre cenſebat.

Pſalm. 75. ver. 12. *Vouete & reddite Domino Deo veſtro*: Lutherus in margine apponit hoc gloſſema triplicem fraudem continens: *Quòd pro Deo veſtro illum habere velitis, quemadmodum requirit primum præceptum: & nolite vouere Sanctis vel alia vota*. Prouerbior. 31. *Mulierem fortem quis inueniet?* Lutherus rhythmum amatorium Germanicè apponit ad marginem, hoc ſenſu: Nihil amabilius in terra mulierum amore, cui is obtingere poteſt.

1. Corinth. 9. *Numquid non habemus poteſtatem mulierem ſororem circumducendi?* Lutherus de ſuo addit *in vxorem*. Quaſi Apoſtoli circumduxerint ſuas vxores, idque ad opus coniugale.

Zvvinglius loco illorum verborum, *Hoc eſt corpus meum*; contra omnium exemplarium Græcorum & Latinorum fidem, in editione Germanica poſuit: *Hoc ſignificat corpus meum*.

Actorum 2. ver. 27. *Non derelinques animam meam in inferno*; Græcè Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, Beza vertit: *Non relinques cadauer meum in ſepulchro*. ψυχὴν *animam* vertit in *cadauer*, & ᾅδου *orcum*, in *ſepulchrum*. An non hoc eſt corrumpere Scripturas?

Caluinus omnia penè Scripturæ loca, ex quibus ſancti Patres probant Trinitatem perſonarum, diuinitatem Filij aut Spiritus ſancti, ita exponit, vt omnem eorum vim elidat: qua in re non parum Iudæis, Sabellianis, Arrianis, & Macedonianis gratificatur.

Totum caput 53. Iſaiæ, quod de Chriſti paſſione, morte, & ſatisfactione manifeſtè loquitur, exponit metaphoricè de moleſtiis quas populus Iudaicus peccando exhibuit Deo. Quid violentius aut abſurdius dici poteſt? quid Iudaicæ perfidiæ accommodatius?

Matth. 19. v. 17. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*. Caluinus vult hoc dictum ironicè.

Ad Hebr. 5. v. 7. *Exauditus eſt pro ſua reuerentia*; Græcè, εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας: Caluinus εὐλάβειαν, exponit metum & dubitationem; dicitque ſignificari Chriſtum adeò terribili mortis terrore concuſſum, vt quaſi in deſperationem incideret ſalutis æternæ. Omitto alia plurima.

D. de Pleſſis Caluiniſta, in quodam ſuo libro de cœna Domini, pluſquam centum teſtimonia Patrum & Doctorum, partim mutilando, partim addendo, corrupit; & quædam argumenta quæ à Doctoribus contra veritatem adferuntur, vt poſteà ſoluantur (ſicut D. Thomæ, & aliis Doctoribus Scholaſticis familiare eſt) tamquam ex propria illorum ſententia ſcripta eſſent, produxit. Qua de re publicè conuictus fuit coram Rege Chriſtianiſſimo à D. d'Eureux, qui nunc Illuſtriſſ. Cardinalis. Nota ſunt iſta toti Galliæ. Eodem artificio vtuntur omnes illorum ſcriptores; cùm ex Patribus aliquid dogmatum probandum ſuſcepere.

Præterea miſſis locis perſpicuis, vbi Scripturæ vel Patres apertè & de induſtria rem explicant, *Captant loca obſcura.*
mentémque ſuam aperiunt, captant obſcuros, vbi obiter & aliud agentes rem attingunt. Quo modo plurima teſtimonia adferunt non ſolum contra præſentiam realem corporis Chriſti in Euchariſtia, ſed etiam contra alios fidei Catholicæ articulos apertiſſimos, vt contra arbitrij libertatem, contra iuſtitiam internam, contra merita bonorum operum, contra auctoritatem Conciliorum, &c. Nihil enim eſt adeò perſpicuum in fide noſtra, quod non locis aliquibus obſcuris Scripturæ vel Patrum in ſpeciem oppugnari poſſit, nihil adeò abſurdum, quod non defendi. Quid enim abſurdius dici poſſit, quàm Chriſti corpus eſſe vbique, ſicut & diuinitas? Et tamen hoc plurimis teſtimoniis Scripturarum & Patrum confirmare nituntur. Quid abſurdius, quàm Deum eſſe auctorem omnium malorum? hominem non eſſe liberi arbitrij? Et tamen multa loca obſcura ex Scripturis & Patribus ad hæc ſtabilienda adducunt.

Si veritas quæritur, cur omiſſis locis perſpicuis confugiunt ad obſcura, & in his explicandis non acquieſcunt iudicio Patrum & veterum Doctorum, qui ante noſtra tempora fuere, ſed ſuo ſenſu dumtaxat niti volunt? Cùm aliqua Patrum obſcura dicta in ſpeciem fauent, ea ſedulò producunt, & ſuam doctrinam Patrum auctoritate communire nituntur. Cùm verò Catholici contrà ex Patribus adferunt, quæ illorum doctrinam clarè euertunt; reſpondent, Patres fuiſſe homines errori obnoxios, ſe niti verbo Dei, quod errare nequeat.

Si dicas, etiam Patres verbo Dei niti: reſpondent Patres mentem verbi diuini non eſſe aſſecutos, ac proinde deceptos. *Reiiciunt Patres.*
Si petas, quomodo ſciant ipſi Patres non eſſe aſſecutos verum ſenſum verbi Dei, ſe verò eſſe aſſecutos: reſpondent id eſſe euidens ex verbo Dei. At quomodo euidens, cùm iam diuerſæ ſint interpretationes, & omnes Patres aliter interpretentur quàm ipſi, & Lutherani aliter quam Caluiniſtæ vel Anabaptiſtæ? Euidens, inquiunt, eſt habenti ſpiritum, aliis non eſt euidens. Sic ſingularum ſectarum patroni reſpondent, & vltimum iudicium de ſingulis dogmatibus in ſpiritum priuatum reducunt. *Vltimum iudicium reſeruit ad ſpiritum priuatum.*

Dicunt igitur Caluiniſtæ, omnes Patres, omnes Doctores Eccleſiæ, omnia Concilia Oecumenica caruiſſe ſpiritu intelligendi Scripturas; eodem carere Lutheranos & Anabaptiſtas; ſed ſe hunc poſſidere, ſoliſque Caluiniſtis hunc diuinitus conceſſum, & idcircò ſibi manifeſtum eſſe, quidquid docent, eſſe purum putum verbum Dei. Idem dicunt Lutherani de Conciliis, Patribus, & Doctoribus Catholicis, & de Caluiniſtis ac Anabaptiſtis, nimirum eos carere ſpiritu; ſibi verò ſolis hunc datum: & idcircò ſibi manifeſtum eſſe, ſuam doctrinam verbo Dei eſſe conſentaneam. Denique Anabaptiſtæ hunc ſpiritum ceteris omnibus abrogant, & ſibi ſolis vendicant proprium.

Verùm quam hæc omnia ſunt abſurda, & ab omni ratione aliena? Quàm incredibile eſt numquam Doctores Catholicos & Patres caruiſſe ſpiritu

intelligendi Scripturas; & hunc ſpiritum ſolis Caluiniſtis datum, vel ſolis Lutheranis, aut Anabaptiſtis? Quàm vanum & friuolum eſt, vt quæque ſecta hunc ſpiritum ſolis ſuis cultoribus proprium aſſerat, nec id aliter probet, quàm id eſſe manifeſtum habentit ſpiritum, & eum cui id eſſe manifeſtum non ſit, non habere ſpiritum? Nónne hoc eſt ambulare in circuitu, & principium petere, & omnem controuerſiam in id quod maximè obſcurum eſt, & nemini alteri conſtare poteſt, reſoluere? Vnde enim ſciam te habere ſpiritum? Quando vmquam Doctores Eccleſiæ Catholicæ hoc modo ſua dogmata probarunt? Omnis enim probatio debet fieri per id quod aduerſario eſt manifeſtius, & faciliùs ab eo conceditur. At illa probatio ſuper qua omnia illorum dogmata ſunt fundata, procedit ex eo quod maximè eſt obſcurum, & ſolo nititur teſtimonio priuati hominis, qui in cauſa eſt pars & accuſator. Non enim potes mihi probare, te habere illum ſpiritũ, niſi ſolo tuo teſtimonio, quod de teipſo perhibet. At qui

Ioan. 5. de ſeipſo teſtimonium perhibet, teſtimoniũ eius non eſt verum, hoc eſt, non eſt habendum verum niſi aliis modis probetur. At illi, v. g. Caluiniſtæ, aliis modis probare non poſſunt, ſe hunc ſpiritũ priuatum habere, ſed volunt ſibi credi ad nudam ſuam aſſeuerationem, quia dicunt id ſe certò ſcire. Itaque nulla ratio eſt, cur illis fides adhibenda; quin potiùs maxima ratio ſuppeditat, cur omnibus fides ſit abroganda. Spiritus enim Dei non poteſt ſibi eſſe cõtrarius; illi autẽ & inter ſe, & ſibi ipſis cõtrarij ſunt: ergo ſpiritu Dei non reguntur.

His adde, & hoc quoque ad fraudem & doloſam machinationem pertinere. Receſſerunt illi à fide auita, quæ tot ſæculis viguit, & nouitias Religiones ſunt amplexi. Principes, iuxta morem Eccleſiæ iam inde à Conſtantini temporibus receptum, eos compellere volunt, vt ad antiquam Religionem, quam profeſſi aliquando fuere, redeant, & nouitates illas deſerant: quam ob cauſam conqueruntur ipſi de Principibus Catholicis, eóſque tyrannidis accuſant, & inimicos Euangelij vocant, totóque orbe illis inuidiam concitant, tamquam qui conſcientiis contra ſalutem æternam vim inferant: denique prætextu huius libertatis bella & ſeditiones aduerſus eos concitant. At verò, cum ipſi, Deo ob peccata noſtra permittente, rerũ potiti fuerint, nullam libertatem Catholicis concedunt, ſed aſperrimas perſecutiones aduerſus eos excitant, & cogunt variis tormentis, & bonorum cõfiſcatione deſerere Religionem antiquam, & capeſſere nouam, quam ipſi numquam didicêre, cui numquam nomen dedêre, cui nihil omnino debent, quam nullis idoneis argumentis confirmatam vident, quam maximis & grauiſſimis rationibus ab Eccleſia in toto orbe Chriſtiano vident damnatam. Hoccine eſt agere bona fide, animo ſincero, æquo iure? Nónne hæc eſt ſocietas leonina, cui omne ius in armis & potentia, quæ figit & refigit leges pro ſuo commodo? Et quænam poſſit eſſe maior tyrannis in conſcientias, quàm iſta?

Numquam in Eccleſia coacti ad fidem Catholicam, niſi qui illam aliquando profeſſi fuerant, idque non niſi poſt idoneam & plenam probationem, cui reſpondere deſertores non poterant. At iſti noſtri Nouatores cogunt eos qui numquam ipſorum nouitates fuere profeſſi, idque priuſquam eos conuincant erroris. Qua in re etiam cõtra ſuam doctrinam faciunt. Docent enim hominem non eſſe liberi arbitrij, ſed omnia decreto & impulſu diuino agere, cui reſiſtere nequeat, & Deum ſolis electis ſuis fidem infundere. Quo iure ergo Catholicos ad fidem cogunt, quæ non eſt in ipſorum poteſtate? Deinde cùm tota credendi ratio iuxta eorum placita ad ſpiritus interni teſtimonium reuocetur, iniquè faciunt compellendo Catholicos vt credant, non ſolùm contra teſtimonium ſpiritus interni priuati, ſed etiam contra teſtimonium publicum ſpiritus Eccleſiæ vniuerſalis. Certum enim eſt ex Scripturis, Eccleſiam ſpiritu Dei regi, & ideò errare non poſſe: hoc tamen non eſt vllo modo certum de priuatis hominibus.

Octaua RATIO, *ex Euerſione bonorum operum.*

ILla Religio quæ omne ſtudium bonorum operum tollit, Chriſto non eſt deputanda, qui vbique bona opera, & obſeruationem mandatorum Dei commendat: atqui Religio Lutherana & Caluiniſtica omne ſtudium bonorum operum tollit, ergo neutra cenſenda eſt Chriſti Religio. Quòd illæ duæ Religiones tollant ſtudium bonorum operum, conſtat. Primò, Quia vtraque docet hominem omnibus ſuis operibus bonis nihilo fieri iuſtiorẽ coram Deo, nihil promereri mercedis æternæ, nihil minus vel amplius in cælo habiturum præmij, ſiue pauca, ſiue plurima, ſiue nulla bona opera fecerit: ſolam enim fidem æſtimari apud Deum, ſola fide omnem iuſtitiam cõtineri. Sic enim ait Lutherus: *Ego pro meritis ſan-* De X. præ-
cti Petri ne vnum quidem obolum darem, vt me adiu- ceptis c. 5.
naret, quia ſeipſum iuuare non poteſt, ſed quidquid habet, à Deo habet per fidem in Chriſtum. Hîc apertè docet, S. Petrum propter ſua opera non fuiſſe iuſtiorem, aut plus accepiſſe boni in cælis; ſed ſolam fidem eius coronatam. Et alibi: *Ita vides quàm di-* De captiuita-
ues ſit homo Chriſtianus, ſiue baptizatus, qui etiam te Babyl. cap.
volens non poteſt perdere ſalutem ſuam quantiſcumque de baptiſmo.
peccatis, niſi nolit credere. Nulla enim peccata poſſunt eum damnare niſi ſola incredulitas: cetera omnia ſi redeat vel ſtet fides in promiſſionem diuinam, in momento abſorbentur per eamdem fidem. Rurſus alio lo-
co: *Opus bonum non poteſt doceri, niſi lædas fidem, cùm* De votis mo-
fides & opera in re iuſtificationis extremè aduerſen- naſticis.
tur, ita fit vt doctrina operum neceſſariò ſit doctrina dæmoniorum, & diſceſſio à fide.

Eadem eſt ſententia Caluini, vt patet ex Inſti- Lib. 3. c. 11. §.
tut. vbi dicit, *cum iuſtitia fidei nullo modo ſociari poſ-* 13.
ſe operum iuſtitiam: nec ſolùm opera quæ fiunt ſolis naturæ viribus, ſed omnia alia, quouis ornentur titulo,
excludi per iuſtitiam fidei. Idem docet multis aliis Lib. 3. c. 15. §.
locis. 2. & ſeq. & c.
19. § 2. 6.
Si nihil eſt meriti in operibus bonis; ſi illa non & 7.
reddunt nos Deo gratiores, nec propter illa aliquid præmij in cælis capiemus; cur nos in illis fatigemus? cur fortunas noſtras in opera miſericordiæ, in ſubuentiones pauperum expendamus? cur orationi inſiſtamus? cur ieiunemus, aut corpus affligamus? Stultum eſt in iis ſe fatigare, & de illis eſſe ſollicitum; quæ nullum fructum nobis parient. Quis non videat, per hanc doctrinam omne ſtudium bonorum operum extingui.

Secundò, Quia vtraque Religio docet, omnia

noſtra

nuſtra bona opera, non ſolum nihil boni mereri apud Deum, ſed etiam eſſe peccata, & quidem per ſe mortifera, niſi ob fidem non imputentur credentibus. Multis locis hoc docet Lutherus: [a] *Iuſtus,inquit,in omni bono opere peccat.* Rurſus: [b] *Opus bonum optime factum veniale peccatum eſt ſecundum miſericordiam Dei, ſed mortale peccatum, ſecundum iudicium.* Rurſus alio loco: *Optimum opus noſtrum,quo a Deo gratiam, auxilium & conſolationem obtinere nitimur, nobis in peccatum reputatum eſt, ſicut ait Propheta Pſal. 108. Et oratio eius fiat in peccatum.* Idem multis aliis locis inculcat.

a *In reſolut. contra Eckium. & in Aſſert. ar. 31.*
b *In Aſſert. ar. 32.*
In Aſſert. art. 29.

Lib. 3. cap. 12. § 4. Eamdem doctrinam tradit Caluinus, nam l. 3. Inſtitut. ait: *Omnia opera hominum ſi ſua dignitate cenſeantur, nihil niſi inquinamenta & ſordes ſunt, nec vllum a ſanctis exire poteſt opus, quod non mereatur iuſtam opprobrij mercedem.* Idem docet cap. 14. & alibi.

Li. 3. c. 14. § 9. Si omnia opera noſtra bona ſunt verè peccata, ſunt inquinamenta & ſordes, quæ iram diuinam mereantur, quis non videat multo ſatius eſſe ab iis abſtinere, quam facere? Abſtinendo enim non peccamus, faciendo peccamus: ſatius autem eſt non peccare quàm peccare. Abſtinendum itaque ab eleemoſynis, aliiſque miſericordiæ operibus, imò ab omni oratione, quia hæc omnia, vt a nobis fiunt, peccata ſunt. Qua ratione efficaciùs poſſit omne ſtudium bonorum operum euerti, quàm ſi doceatur, ea non ſolùm nihilo nos facere iuſtiores aut meliores coram Deo, ſed etiam eſſe ſordes, inquinamenta, peccata?

Bona opera an requirantur vt fidei ſigna. Nec refert quòd ſubinde dicant Deum requirere bona opera in teſtimonium fidei, ſeu vt fidei ſigna; id enim dicunt, ne populo videantur omnia bona opera penitus è medio tollere. Sed fruſtrà hoc colore vtuntur. Nam quomodo Deus ea requirit, ſi ſunt peccata, quæ ipſe niſi miſericorditer non imputaret, æterna pœna vindicare deberet? An requirit vt in fidei ſignum & teſtimonium peccemus? Quomodo requirit in fidei teſtimonium ea quæ potiùs teſtantur fidei defectum? Nam qui de bonis operibus ſunt ſolliciti, eo ipſo teſtantur, fidem non ſufficere. Si enim fides ſufficit, vt illi volunt, & bona opera nihil iuuant; quomodo bona opera ſunt ſignum fidei? Itaque ſtudium bonorum operum non eſt ſignum fidei ſpecialis, de qua ipſi loquuntur, & cui ipſi omnia tribuunt, ſed fidei Catholicæ, qua credimus fidem non ſufficere, ſed inſuper requiri opera, quæ vitæ æternæ ſint meritoria: quam fidem ipſi reiiciunt.

Ex his clariſſimum eſt, per illas Religiones omne ſtudium bonorum operum elidi.

Nona RATIO, *ex Licentia vitæ quam tribuunt.*

ILlæ Religiones non ſunt Chriſto auctori aſſignandæ, quæ mentibus hominum timorem Dei penitus eximunt, & latiſſimam portam ad omnia ſcelera omnémque vitæ impunitatem aperiunt. Vbique enim Scriptura nobis timorem diuinum iniicit: nec quidquam eſt quod magis ingeminet & commendet, cùm inde omnis vitæ probitas potiſſimùm pendeat. Atqui Religio Lutherana & Caluiniſtica timorem Dei mentibus hominum penitus excutiunt, & non minùs omnem ſcelerum licentiam præbent quàm Atheiſmus: ergo non ſunt auctore Chriſto natæ. Quòd iſtæ hoc faciant, & quidem quatuor diuerſis modis, clariſſimè oſtenſum eſt ſuprà Conſideratione ſecunda. Idem nunc breuiter oſtendo his rationibus.

Primò, Quia Lutherana Religio docet Decalogum non pertinere ad fideles Chriſti, ſicut nec leges cæremoniales & iudiciales. Sic enim ait Sermone de Moyſe: *Ex textu clarè patet quòd etiam decem præcepta ad nos non pertineant; non enim nos, ſed ſolum Iudæos Dominus ex Ægypto eduxit. In nouo Teſtamento Moyſes non tenetur: ſi enim in vno articulo obſeruarem, debitor fierem diuerſa legis obſeruanda.* Idem fusè docet in c. 4. Epiſt. ad Gal. & in c. 20. Exodi. Si Decalogus non magis nos obligat quam leges cæremoniales, vt expreſsè docet in cap. 4. Epiſt. ad Gal. ergo ſicut non teneor ſeruare legem cæremonialem, v. g. circumcidere carnem, comedere agnum paſchalem, ſeruare ſabbata, &c. ita nec moralem ſeu Decalogum. Si ſolutus ſum Decalogo, quid mihi non liceat? poſſum itaque idola exterius colere, parentes & magiſtratus contemnere, committere homicidia, adulteria, furta, falſa teſtimonia, & ſimilia quæ Decalogo vetantur: ſicut poſſum facere ea quæ legi cæremoniali repugnant.

Et quamuis Caluinus eamdem doctrinam de Decalogo non apertè tradat, occultè tamen eam ſatis inſinuat. Primò, cùm docet, *legem Dei etiam Sanctis eſſe impoſſibilem.* Si eſt impoſſibilis, ergo non obligat: nemo enim obligatur ad impoſſibile. Nullus vnquam Tyrannus ſubditos ſuos ad impoſſibilia obſtrinxit; & Deus id faceret? Abſit ab eo tam barbara immanitas. Hoc ergo ipſo quo Decalogus cœpit eſſe impoſſibilis, deſiit eius obligatio: ac proinde nihil ad nos pertinet. Deinde, quia Caluinus docet, omnia opera noſtra eſſe inquinamenta, ſordes, & peccata, coram Deo: at nemo poteſt obligari peccatum: ergo non obligari ad peccatum: ergo non obligamur vt vel conemur quidem Decalogum vel aliquam eius partem implere. Idem aliis rationibus poſſem confirmare, ſed hæ ſufficiant. Ex quibus conſtat, etiam iuxta Caluini placita, Decalogum nihil ad nos pertinere. *Lib. 2 Inſti. 7. § 5.*

Secundò, hæ duæ Religiones nullum faciunt diſcrimen operum bonorum & malorum coram Deo, ſed ſolùm coram hominibus. Sicut enim opera quæ dicuntur mala, apertam malitiam habent, ita operibus bonis iuſtorum tribuunt malitiam occultam propter concupiſcentiam internam, ratione cuius malitiæ volunt hæc eſſe peccata mortifera coram Deo. Si ita eſt, cur potiùs incumbam operibus bonis cum naturæ afflictione, & diſpendio fortunarum, quàm prauis, quibus magna voluptas & vtilitas ſæpè eſt coniuncta? Cùm enim vtraque ſint mala coram Deo, cur non potiùs præferam illa in quibus voluptas vel vtilitas temporalis iis in quibus moleſtia, fatigatio, diſpendium?

Tertiò, Quia vtraque Religio docet, hominem per ſolam fidem ſpecialem eſſe iuſtum coram Deo abſque vllis bonis operibus: & illi qui fidem hanc habet, nullum peccatum imputari. Ita docet Lutherus plurimis locis, vt ſuprà oſtenſum eſt. Ex qua doctrina infert, [a] *ſolam incredulitatem eſſe peccatum, & ſolos incredulos damnandos: eum autem qui fidem retineat, damnari non poſſe.* Idē docet Caluinus, cùm ait: [b] *Omnia peccata ſunt*

a *Lib. de libertate Chriſtiana, & de captiuitate Babyl.*
b *Lib. 2. Inſti. cap. 8. § 58. & Lib. 3. c. 4. § 28.*

mortalia infidelibus, fidelibus omnia venialia. Venialia vocat, quia Deus ea illis non imputat, ſed hoc ipſo quo fiunt condonat, & veniam tribuit. Quæ doctrina clare ſequitur ex illo principio, quo ipſi ſtatuunt ſolam fidem ſpecialem eſſe cauſam iuſtificationis, hoc eſt, hominem eſſe iuſtum coram Deo, eo ſolo quo firmiter credit, Chriſtum plene ſatisfeciſſe pro ipſius peccatis: per hanc enim fidem applicari ipſi Chriſti ſatisfactionem, & fieri ipſi quaſi propriam, ita vt per eam iuſtus reputetur coram Deo, etiamſi voluntas interiùs non mutetur. Itaque manente hac fide, nullum peccatum ipſi nocere poteſt; quia manet in iuſtitia Chriſti, eamque per fidem retinet firmiter. Qua doctrina poſita, nō eſt quòd vereamur quoduis ſcelus patrare. Nulla enim idcircò punitio, nulla vindicta à Deo metuenda eſt, cùm Deus illud non imputet ad culpam, ob ſatisfactionem Chriſti nobis per fidem communicatam.

Poteſtne Atheiſmus maiorem licentiam ad omne flagitium, omnémque vitæ turpitudinem, præbere? Fatentur id ſatis miniſtri quidam Caluiniſtæ in Anglia, qui ex illa de Iuſtificatione fidei Caluini ſententia, inter ceteras has deducunt & tuentur concluſiones. 1. *Omnes illi errant, qui putant ſe ſaluandos, cùm multa bona opera fecerint.* 2. *Non eſt neceſſe laborare quo bonis operibus vitam conſequamur æternam: iam nunc enim eam tenemus.* 3. *Eſt hic vnus ex præcipuis erroribus qui verſantur in Chriſtiano, arbitrari quòd bona opera quidquam proſint ad ſalutem.* 4. *Peccata noſtra nihil minuunt de gloria Dei, totum damnum peccati poſitum eſt in ſcandalo proximi.* 5. *Chriſtus ſuo ſanguine redemit & liberauit nos ab omnibus peccatis & legibus, vt deinceps nulla lex nos obliget in conſcientia.* Hîc apertè liberamur à Decalogo, & ab omnibus præceptis Sacramentorum. 6. *Nihil debes Deo, niſi fidem, vt confitearis Chriſtum Ieſum, & credas eum ſurrexiſſe à mortuis: ſic enim ſaluus eris; in reliquis omnibus Deus liberum tibi facit vt ſequaris voluntatem tuam. Omnia enim facere potes abſque ſcrupulo conſcientiæ. Neque enim perire vel damnari potes quidquid externè vel feceris vel infectum reliqueris.* Hæc omnia illi deducunt (& quidem rectiſſimè) ex illo de Iuſtificatione per fidem ſpecialem fundamento à Luthero & Caluino poſito: in quorum etiam ſcriptis pænè hæc omnia expreſsè habentur. Quis maiorem licentiam optare vel fingere poſſit ad omne flagitium?

Refert ex Foxo Guil. Reginaldus l. 4. pag. 1020.

His adde quæ ſuprà Conſideratione ſecunda dicta ſunt, vbi tres alios modos poſuimus, quibus hæc licentia conceditur. Omitto etiam feneſtram illam quam Caluinus aperuit, cùm docuit libr. 3. c. 25. §. 12. *pœnam damnatorum nihil eſſe aliud, quàm ſentire Deum aduerſum, & ab eo terreri, etſi nobis per res corporeas ea pœna figuretur; vt per tenebras, fletum, ſtridorem dentium, ignem inextinguibilem.* Quibus verbis ſatis apertè indicat, infernū nihil aliud eſſe quàm vanos terrores. Si enim Deus nihil mali infert, ſed ſolùm terret damnatos; profectò vanus eſt ille terror ac ridiculus, vanæ inferorum pœnæ, ac nihili pendendæ.

Decima RATIO, *ex eo quòd Hæreſes antiquas renouent.*

OMnis Religio vitanda, quæ continet hæreſes olim ab Eccleſia Catholica damnatas, quæ ſemper pro hæreſibus habitæ fuere. Atqui Religiones iſtæ nouæ continent tales hæreſes; imò nihil videntur eſſe aliud, quàm diuerſarum hæreſium à diuerſis hæreſiarchis diuerſis ſæculis traditarum, & olim per Eccleſiam Catholicam proſcriptarum colluuies: ergo ſunt vitandæ. Minor nobis probanda. Conſideremus ergo præcipua harum Religionum dogmata.

1. Vterque, nimirum Lutherus & Caluinus, docet, *nullam eſſe arbitrij libertatem.* Et Lutherus art. 36. affirmat, hoc eſſe præcipuum ſuæ Religionis fundamentum. At illa fuit olim hæreſis Simonis [a] Magi & Valentini, teſte Auguſtino hæreſi 11. & [b] Manichæorum, & [c] VViclefi, &c.

2. Vterque docet Deum *eſſe impulſorem omnium ſcelerum, & omnia mala fieri ex vi decreti diuini.* At olim fuit iſta hæreſis Simonis [d] Magi, & [e] Florini.

3. Vterque docet, *non eſſe neceſſaria ad ſalutem bona opera, ſed ſufficere fidem.* At hæc fuit olim hæreſis Simonis [f] Magi, & [g] Eunomianorum circa annum Domini 360.

4. Vterque docet, *habenti fidem nihil obeſſe peccata quantumlibet multa & magna, horum enim malitiam non imputari credenti.* Quæ olim etiam fuit hæreſis [h] Eunomianorum; & Baſilidis & Carpocratis, teſte Irenæo lib. 1. c. 23. & 24.

5. Caluinus *negat præſentiam realem corporis Chriſti in Euchariſtia.* At hæc olim fuit hæreſis Berengarij circa annum Domini 1051. Vbi notandū Primò, Etſi aliqui priuatim ante Berengarium ea de re dubitauerint, & quæſtionem mouerint, neminem tamen fuiſſe auſum, hoc publicè profiteri, vt teſtantur Hugo Lingonenſis & Adelmannus Brixienſis in Epiſtolis ſuis ad Berengarium, & Paſchaſius lib. de verbis inſtitut. huius Sacramenti. Itaque fuit hæc conſtans Eccleſiæ doctrina, omnibus hæreſiarchis intacta vſque ad tempora Berengarij. Secundò, Sententiam Berengarij ipſo viuo fuiſſe in quinque Conciliis damnatam, & ipſum Berengarium ter ſuam ſententiam abiuraſſe, & tandem in fide Catholica cum magna pœnitentia mortuum. Quo mortuo extincta fuit illa hæreſis ferè per ducentos annos vſque ad Lollardos, qui eam renouarunt, vt colligitur ex Trithemio in Chronico Hirſaugienſi ad annum 1315. Eamdem poſteà tenuit VViclef; vt patet ex art. eius 3. Quo mortuo rurſus extincta fuit per centum circiter annos, vſque dum Zvvinglius eam reſtituit, quem Caluinus & aliquot alij ſunt ſecuti. Ex quo manifeſtè apparet, hanc ſententiam ſemper in Eccleſia pro manifeſta hæreſi habitam. Itaque vel Eccleſia ſemper in primario fidei articulo errauit, & ſic numquam Eccleſia Chriſti fuit; vel ſententia illa, quæ realem corporis Chriſti præſentiam Euchariſtiæ abrogat, verè hæreſis eſt.

6. Vterque tollit *omnes traditiones, & ſolis Scripturis omnia vult contineri.* Eadē fuit hæreſis Arrianorum; vt conſtat ex D. Auguſtino: item Neſtorij, Dioſcori, & Eutychetis: vt habetur in ſeptima Synodo Act. 1.

7. Vterque negat *Sacramentum Pœnitentiæ & Confirmationis.* Eamdem hæreſim olim docuere Nouatiani, teſte [i] Cypriano & [k] Theodoreto.

8. Vterque docet *Eccleſiam ſolis bonis conſtare: & Eccleſiam olim viſibilem, multis ſæculis periiſſe: hoc verò tempore in ſuo tantùm exiſtere.* Similis planè fuit hæreſis Donatiſtarum; vt teſtatur

D. Auguſt.

a Clemens li. 3. recognitionum.
b Auguſt. hæreſ. 46.
Hieronymus in Prologo contra Pelagianos.
c In Concilio Conſtant. ſeſſ. 8.
d Vincentius Lirin.
e Euſebius l. 5. c. 20.
f Irenæus l. 3. c. 20.
g Auguſt. hæreſ. 54.
h Auguſt. hæreſ. 54.

Lib. 1. contra Maximinum cap. 2. & vlt.

i Lib. 4. Epiſt. 2.
k Lib. 3. hæretic. fabularum.

D. Auguſt. lib. de vnitate Eccleſiæ cap. 12.

9. Vterque docet *non eſſe orandum pro defunctis: non eſſe ſeruandum ieiunium Quadrageſimæ, aut alia ſtata ieiunia, ſed cum cuique viſum fuerit, ieiunandum.* Idem olim docuere Aëriani, teſte Epiphanio hæreſi 75. & Auguſtino lib. de hæreſib. cap. 53.

10. Vterque negat *venerationem ſacrarum Reliquiarum, Imaginum Chriſti ac Sanctorum; & vocat idololatriam.* Idem olim fecit Vigilantius, teſte Hieronymo: fecere & Iconomachi, teſte Zonara, Cedreno, Nicephoro, de Iconomachis.

Ex his luce meridiana clarius eſt, præcipua dogmata, quibus Lutherana & Caluiniſtica Religiones conſtant, eſſe hæreſes antiquas, iam olim ab Eccleſia damnatas; eáque ſemper pro hæreſibus in Eccleſia habita fuiſſe. Idem facilè de ceteris [a] oſtendi poteſt. Vnde ſequitur, has Religiones nihil eſſe aliud, quam veterum & iam olim profligatarum hæreſum colluuiem.

a Vide Bellarminum de notis Eccleſiæ 10. & Coccium de ſignis Eccleſ. lib. 8. art. 3.

Vndecima RATIO, *ex Defectu regulæ credendi.*

ISTæ Religiones nouæ nullam habent certam credendi regulam, quam ſequantur: ergo non ſunt admittendæ. Capita enim Religionis debent eſſe definita, certa & immutabilia.

Quòd nullam certam credendi regulam habeant, ex qua ſtatui poſſit, quid ſit neceſſariò credendum, quid minimè, conſtat Primò: Quia neque traditiones Eccleſiæ, neque Conciliorum Oecumenicorum auctoritatem, neque veterum Eccleſiæ Doctorum, & eorum qui ante noſtras lites extiterunt, iudicium admittunt.

Lib. 4. c. 8. §. 6. 7. 8. & in antidoto a 4. ſeſſ. Concil. Trident.

Traditiones omnes reiicit Lutherus in cap. 1. ad Galatas, & Caluinus lib. 4. Inſtitut. docéntque, nihil credendum, nihil recipiendum, quod in Scriptura ſacra non contineatur.

Concilia Oecumenica, quæ hactenus in Eccleſia ſummam auctoritatem habuere (ſunt enim veluti comitia principum & magnatum in regno Chriſti) *ita contemnit* Lutherus, *vt quidquid illa definierint, id omne cuiuſuis priuati hominis iudicio ſubiectum eſſe velit.* Imò dicit *eſſe rem inſanam quòd Concilia concludere velint quid ſit credendum.* Ibidem docet, *quid credendum ſit, quid non, id relinquendum iudicio cuiuſuis viri ſpiritalis.*

In art. 115. & ſequentibus.

Lib. 1. c. 7. §. 1. 2. 4.

Idem inſinuat Caluinus cùm ait, *non eſſe Eccleſiæ iudicare qui libri ſint Canonici, ſed ad hoc ſpiritum internum pertinere.*

Lib. contra Regem Angliæ.

Denique quod ad Patres attinet, Lutherus *non curat mille Auguſtinos, mille Cyprianos.* Caluinus etiā plurimis locis *eos contemnit, & errâſſe affirmat.*

Nihil igitur horum eſt illis credendi regula.

An S. Scriptura ſit ſufficiens regula fidei.

Sed inquiunt: Ipſa Scriptura eſt nobis regula credendi: hæc enim errare non poteſt. Verùm facile eſt oſtendere hanc regulam non ſufficere. Primò, Quia per hanc regulam, non poſſumus iudicare de ipſamet Scriptura, & ita ipſa regula nobis incerta manebit, quæ tamen ante omnia debebat eſſe certiſſima. Ex Scriptura enim conſtare non poteſt hunc librum eſſe vere Scripturam, nō eſſe ſuppoſititium, non eſſe confictum ab aliquo impoſtore: hanc vel illam ſententiam non eſſe peruerſam; non eſſe inſertam: denique nihil eſſe additum vel detractum quod ad doctrinæ ſubſtantiam pertineat. Hoc totum ex Scriptura conſtare non poteſt; ſed ſolùm coniecturis quibuſdam humanis parùm firmis probari, ſemota Eccleſiæ traditione: & ſic totum fidei nullæ fundamentum coniecturis incertis nititur. Deinde Scripturæ vis non conſiſtit in ſono verborum, ſed in ſenſu, qui eſt vita & anima Scripturæ. At poſſunt eſſe mille controuerſiæ de ſenſu; quæ etiam ex ipſa Scriptura, ſemota traditione & Patrum expoſitione, non poſſunt decidi, vt experientia conſtat. Nam de ſenſu illorum verborum, *Hoc eſt corpus meum*, & multorum aliorum, acerrimè diſputant inter Lutheranos & Caluiniſtas, &c.

An iudicium de ſcripturis ad ſpiritum internum pertineat.

Si dicas cum Caluino, iudicium de Scripturis & earum ſenſu pertinere ad ſpiritum internum; hoc nihil eſt aliud, quàm dictamen ſpiritus interni, id eſt iudicium priuatum cuiuſque, primam credendi regulam conſtituere. Quiſque enim dicere poteſt ſe ſpiritum habere, & huius inſpiratione iudicare hanc partem eſſe S. Scripturam, nō illam: hunc eſſe ſenſum, non illum. Sic Lutheranus ex ſuo ſpiritu iudicat Epiſtolam Iacobi eſſe ſtramineam, & Apocalypſim Ioannis dubiæ auctoritatis: Caluiniſta verò ex ſuo ſpiritu iudicat vtrumque eſſe verbum Dei. Sic Lutherus ex ſuo ſpiritu iudicat *abolendam eſſe falſam opinionem quòd ſint quatuor Euangelia, nam Euangelium Ioannis eſſe vnicum, pulchrum, verum, ac principale, aliiſque tribus longè & longè anteponendum. Similiter Pauli Epiſtolæ ac Petri longè præcedunt*, inquit, *tria Euangelia, Matthæi, Marci, Lucæ.* Libenter illa reiecisset; quia apertè ſtatuunt meritum, & neceſſitatem bonorum operum, & obſeruationis mandatorum, & commendant caſtitatem & paupertatem: ſed cùm non auderet protſus reiicere, voluit eleuare auctoritatem, & inſinuare non eſſe ſpiritu diuino conſcripta.

In prologo noui Teſtamenti.

Pari modo Caluinus ex ſuo ſenſu iudicat illa verba, *Hoc eſt corpus meum*, hunc habere ſenſum; Hic panis eſt figura corporis mei. Lutherus verò; Hic panis eſt verè corpus meum. Omitto alia innumera. Ex quibus patet, iudicium priuatum cuiuſque conſtitui Regulam credendi; vel quod idem eſt, ipſam Scripturam ſecundùm priuatum cuiuſque iudicium expoſitam.

Secundò, Illa non eſt idonea credendi regula quæ contrariis dogmatibus æquè accommodatur. Atqui Scriptura contrariis Religionibus & dogmatibus accommodatur. Omnes enim ſectæ huius temporis, etſi in plurimis & maximis capitibus hoſtiliter diſſideant, hanc ſibi regulam adoptant, eámque ſuis placitis accommodant. Lutherani enim dicunt ſe Scriptura niti: ſimiliter Caluiniſtæ: tantumdem & Anabaptiſtæ. Neque mirum, quia ſinguli Scripturam accipiunt non iuxta communem intellectum Eccleſiæ, aut Patrum communem expoſitionem, ſicut Catholici; ſed ſecundùm priuati ſpiritus cuiuſque. Quomodo facilè omnibus hæreſibus accommodari poteſt. Vnde liquet, hanc regulam ſic acceptam eſſe nullius momenti, & totam reduci in iudicium priuatum cuiuſque.

Tertiò, Si eſſet aliquis Iudex qui ita ferret ſententiam in quauis lite, vt non poſſet liquidò conſtare veri parti cauſam adiudicaret; ſed vtraque pars contenderet eam ſibi adiudicatam, & ſententiam Iudicis clarè à ſe ſtare; ille omnium mortalium iudicio nō eſſet idoneus Iudex:

nam nulla lis poſſet terminari per eius ſententiã. Tanta enim poſt ſententiam eſſet controuerſia vtri faueat, quanta fuerat antè de iure partium. Atqui talis iudex eſt ſacra Scriptura, ſepoſita Eccleſiæ & Patrum expoſitione. Semper enim ita fert ſententiam, vt non poſſit liquidò conſtare vtrique parti, vtri faueat; ſed vtraque pertinaciter affirmat, perſpicuum eſſe, eam à ſe ſtare. Hinc fit vt numquam finiantur controuerſiæ. Ridiculum itaque eſt ſolam Scripturam conſtituere iudicem. Talis enim in omni controuerſia debet conſtitui Iudex, qui ita poſſit ferre ſententiam, vt omnibus, & maximè vtrique parti clarè conſtet, vtri faueat, alioquin numquam illa controuerſia finiri poterit. Qui ergo Scripturam ſolam Iudicem faciunt, eo ipſo apertè indicant, ſe nullum Iudicem, quo cauſa poſſit decidi, admittere, præter iudicium ſuum priuatum. Perinde enim faciunt, atque ſi Titius & Caius litem ciuilem habentes, nollẽt alium Iudicem quàm Codicem Iuſtiniani cũ Pandectis, ſepoſita Doctorũ interpretatione; & Titius pro ſuo iure producta aliqua lege affirmaret, per eam manifeſtè cauſam ſibi adiudicari, Caius verò negaret: ſimiliter Caius allegara alia lege diceret clarum eſſe, eam legem ſibi fauere, Titius verò negaret: & ita ambo cauſa indeciſa diſcederent: nónne res eſſet ridicula, & omnes dicerent, neutrum velle cauſam definiri? neutrum admittere alium Iudicem quàm proprium iudicium? Simili planè modo hoc ipſo quo illi nolunt alium Iudicem quàm Scripturam, & quiſque ſuo ſpiritui reſeruat eius interpretationem, oſtendunt ſe nolle cauſam legitimo modo definiri, nec alium Iudicem quàm proprium iudicium admittere.

Quartò, Quàm non ſufficiat iſta credendi regula, indicat ipſa experientia. Nam videmus, nullum apud nos eſſe finem controuerſiarum etiam de grauiſſimis fidei capitibus. Diſſentiunt enim Lutherani, Caluiniſtæ, & Anabaptiſtæ in multis hoc tempore acerbiſſimè, & ſe mutuò damnant hæreſeos. Diſſentiunt ipſi Lutherani tum inter ſe in plurimis, tum à Luthero parente & apoſtolo ſuo: adeò vt hoc tempore numerentur tredecim præcipuæ Lutheranorum ſectæ nominibus & dogmatibus quibuſdam diſcrepantes. Diſſentiunt inter ſe Caluiniſtæ maximè in articulo de capite Eccleſiæ. Magna enim illorum pars hanc poteſtatem tribuit Principi ſæculari, etſi mulier ſit: vocantur hi Proteſtantes. Alij id nefas ducunt & blaſphemiam: hos vocant Puritanos. Diſſentiunt inter ſe Anabaptiſtæ in plurimis, ita vt 14. eorum ſectæ diuerſæ numerentur nominibus & dogmatibus diſtinctæ.

Denique nunc eò ventum, vt cùm ſe quiſque hanc regulam ſequi, eáque niti putat, tot pænè ſint hæreſes, quot hæretici. Plerique enim, præſertim ſimpliciores, dicunt ſe parum curare quid docuerit Lutherus vel Caluinus, ſe enim adhærere S. Scripturæ, & verbo Dei, in quo nullus error eſſe poteſt, & ita ſe putant valdè ſecuros. Scripturam autem quiſque pro ſuo captu & iudicio intelligit. Vnde cùm ſe putant Scripturam habere regulam credendi, loco Scripturæ habent imaginationem propriam. Quod enim imaginantur ſignificari verbis Scripturæ, pro vero ſenſu Scripturæ accipiunt; ſicque quot ſunt diuerſæ hominum imaginationes, tot ſunt regulæ credendi.

Sed vnde fit, vt ſua cuique imaginatio, pura veritas, & ipſiſſimus Scripturæ ſenſus videatur? Prouenit hoc partim ex immenſa quadam philautia, & æſtimatione ſui: qui enim ſe magni facit, facilè ſibi perſuadet, omnes ſuas inuentiones, & animi conceptiones præclaras eſſe: partim ex diabolica operatione, qui interius phantaſiam hominum peruertit, vt id quod apprehendunt, ſtatim ob leuiſſimam aliquam ratiunculam, perſpicuam veritatem putent. Cum enim homines tædio Religionis antiquæ veritatem auerſantur, & pruriunt auribus ad nouitates, iuſto Dei iudicio ſinuntur decipi à diabolo. Hic ergo dum interiùs in ſenſibus eorum operatur, putant ſe diuino ſpiritu illuſtrari, & omne de fidei dogmatibus iudicium ad hunc ſpiritum referunt. Hinc fit vt cuilibet ſectæ, & ferè cuilibet homini priuato ſua apprehenſio purum putum Dei verbum videatur, nec curet omnes rationes, quæ in cõtrarium adferuntur. Significat hoc Apoſtolus cùm ait: *Eò* 2. Theſſ. 2. *quòd charitatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent, ideò mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio.* *Mittet* non imperando, ſed diabolo vires locando, vt eos qui veritatem ſeu antiquam Religionem contempſerunt, poſſit decipere, & in mille errores agere tranſuerſos.

Sed inquiunt plerique, præſertim ſimplices: Deus non ſinet decipi eos qui humili corde ſcrutantur veritatem; ipſe enim promiſit ſe daturum ſpiritum bonum petentibus ſe: ego autem ita facio: rogo Deum vt me illuminet, & Scripturarum verum ſenſum aperiat, & ipſas Scripturas aſſiduè perſcrutor.

Magna hæc eſt diaboli illuſio. Quomodo enim humili corde veritatem inquirunt, qui iudicium Doctorum Eccleſiæ; iudicium ſanctorum Patrum, & iudicium Conciliorum Oecumenicorum contemnunt? qui via à Domino conſtituta & oſtenſa vti nolunt, ſed reuelationes non neceſſarias poſtulant? Ab illis enim poſſent veritatem intelligere, & omni ſe errore liberare; ſed nolunt ſe illis ſubmittere, & putant certiùs ſua induſtria, ſuo ingenio & ſuo ſpiritu ex Scripturis nudis ſe veritatem indagaturos. Quaſi vero ſancti Patres, Eccleſiæ Doctores & Præſules, aut Scripturas ſerutati non fuerint, aut ſpiritu Dei ſanóque iudicio fuerint deſtituti, vt non potuerint eas aſſequi? Quæ maior ſuperbia cogitari queat, quàm hominem priuatum, & plerumque idiotam omnis antiquitatis, omnis diſciplinæ liberalis ignarum, ſe anteponere tantæ ſapientiæ auctoritati & ſanctitati, tantæ Doctorum numeroſitati? Non igitur putent ſe, quamdiu hac mente ſunt, aliquid à Domino impetraturos, quia malè petũt, ſuperbè petunt; ſed potiùs à ſpiritu ſuperbiæ & mendacij, cui iuſto Dei iudicio ob tantum crimen traduntur, decipiendos. Hic eſt ſpiritus ille quem omnes hæretici, etſi dogmatibus maximè contrarij, ſentiunt & iactant, & à quo veritatem ſibi quiſque reuelari exiſtimat. Quod certè, qui cæcus non eſt, facilè aduertere poteſt: quia ſpiritus Dei contraria non reuelat.

Accedit, quòd Scriptura ſacra nuſquam homines priuatos in dubiis fidei ad ſcrutãdas Scripturas remittat; ſed ad Eccleſiã, & eo qui in Eccleſia præſidẽt. Sic Deuteronomij 17. remittũtur

in

in ambiguis ad ſacerdotes, qui pro tẽpore præſũt; quibus qui obedire noluerit, iubetur morte plecti. Ideò in Eccleſia poſuit Deus Paſtores & Doctores, ideò voluit illam toti mundo eſſe conſpicuam; columnam & firmamentum veritatis: vt omnes eam facile conſulere poſſent, & in eius ſententia ſecuriſſime acquieſcere. Non omnibus datur ſpiritus intelligendi Scripturas, vt ex Apo-
1. Cor. 12. ſtolo conſtat: *Non omni ſpiritui credendum, ſed pro-*
1. Ioan 4. *bandi ſpiritus, ſi ex Deo ſunt.* Itaque etſi ſpiritus tibi aliquid ſuggerat, nondum es ſecurus: non enim certus es illum à Deo eſſe. Conſtat enim innumerabiles eſſe deceptos: nam omnes hæretici hunc
2. Cor. 11. ſpiritum iactant. *Transfigurat ſe frequenter angelus ſatanæ in angelum lucis.* Ex his conſtat, ſpiritum priuatum regulam credendi eſſe non poſſe.

Duodecima RATIO, *ex Abſurdo.*

SI aliqua ex iſtis nouis, verbi gratia, Caluiniſtica Religio, eſſet vera Chriſti Religio; præter cetera abſurda ſuprà inſinuata, hoc quoque ſequeretur, omnes Catholicos, qui a temporibus Apoſtolorum hactenus extiterunt, damnatos eſſe, & æternis ignibus addictos: quia iuxta huius Religionis primarium dogma caruerunt fide iuſtificante; ac proinde iuſtitia coram Deo. Vnde permanſerunt in peccatis ſuis, & in illis ſunt mortui. Fides enim neceſſaria ad iuſtificationem, vt hæc Religio tradit, eſt illa qua homo firmiter credit ſe eſſe iuſtum coram Deo propter Chriſti ſatisfactionem, quæ ipſi per hanc fidem applicetur & imputetur.

Hanc autem fidem conſtat orbi ignotam vſque ad Lutheri tempora fuiſſe. Neque ipſe diffitetur, ſed potiùs gloriatur quòd veram rationem iuſtificationis à veteribus obſcuratam mundo patefecerit. Idem cõſtat ex omnium veterum ſcriptis: tum quia præter fidem Chriſti requirunt internam voluntatis mutationem, & propoſitum ſeruandi totam legem: tum quia damnant illam ſecuritatem ſalutis, & volunt hominem cum timore & tremore ſalutem ſuam operari, & ſemper eſſe ſollicitum. Vnde fidem illam ſpecialem, qua quis certò credat ſe eſſe iuſtum, omnes reiiciunt vt meram præſumptionem. Etſi enim credendum ſit, Chriſtum ex parte ſua pro nobis pleniſſimè ſatisfeciſſe; non tamen conſtat nobis vtrùm nos fecerimus ea omnia, quæ ex parte noſtra ſunt neceſſaria, vt huius ſatisfactionis ſimus participes, & vtrùm ea aliquando non excidemus.

Perſpicuum igitur eſt, omnes veteres hac fide caruiſſe. Damnati ſunt igitur tot ſancti Patres, tot Martyres, tot Virgines. Damnati Irenæus, Iuſtinus, Gregorius Thaumaturgus, Nazianzenus, Baſilius, Chryſoſtomus, Damaſcenus, Hilarius, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, Martinus, Nicolaus, Antonius, Benedictus, Bernardus, Dominicus, Franciſcus. Damnati Laurẽtius, Vincentius, Sebaſtianus, Catharina, Cæcilia, Agnes, & alij innumerabiles, qui vel ſanctitate & miraculis, vel martyrij gloria mũdo admirabiles fuere. Denique damnati ſunt omnes maiores noſtri, qui retrò vſque ad tempora Apoſtolorum ex-
Lib. de præſcript. aduerſus hæreticos. titerunt. Et vt Tertulliani verbis vtar: *Perperàm tot ſeculis euangelizatum, perperàm creditum, tot millia millium perperàm tincta, tot opera fidei perperàm adminiſtrata, tot virtutes, tot chariſmata perperàm operata, tot ſacerdotia, tot miniſteria perperàm functa, tot denique martyria perperàm coronata.*

At quàm hæc omnia ſunt incredibilia, abſurda & blaſphema? quàm totius orbis & omnium ſeculorum iudicio contraria?

Neque dici poteſt eos fuiſſe excuſatos per ignorantiam: quia nemo ſine fide, ſine iuſtitia Chriſti, ſine redemptionis Chriſti participatione, ſine remiſſione peccatorum, ſaluus eſſe poteſt; vt vbique Scriptura, præſertim noui Teſtamenti, docet. Nulla ignorantia efficere poteſt, vt abſque iſtis ſalutem aliquis conſequatur. Nullum itaque hic eſt effugium; vel illi omnes damnati ſunt, vel Religio Lutheri & Caluini in primario ſuo dogmate de Iuſtificatione falſa & impia.

En duodecim Rationes, quibus clare demonſtratur Religiones iſtas nouas eſſe vitandas tanquam falſas & pernicioſas. Sequitur nunc vltima Conſideratio.

Conſideratio decima, & concluſio totius Deliberationis.

POſtremò illa Religio amplectenda in vita, quam in hora mortis nos tenuiſſe volemus, & cuius iuſtam rationem, cùm ante tribunal Chriſti ſtabimus, reddere poterimus. De rebus enim agendis non poteſt melior iuſtitui deliberatio, quàm ex mortis & iudicij æterni conſideratione: nimirum vt illud hîc deligamus, quod in illo articulo nobis maximè poſſit prodeſſe; illud vitemus, quod nobis tunc certam perniciem, vel ſaltem periculum adferre poſſit. Atqui talis eſt Religio Catholica. Quòd enim inſtante morte hanc præferemus, patet

Primò, Plurimorum exemplo, qui etſi hæreticè vixerint, quando tamen moriendum eſt, cupiunt mori Catholici: iudicant enim id eſſe ſecurius.

Secundò, Quia quiſque tunc optat ſe plurima opera bona feciſſe, & magno ſtudio omnia peccata vitaſſe; ad quorum vtrumque inducit efficaciter Religio Catholica: ad neutrum Lutherana vel Caluiniana, ſed potiùs ad bonorum operum contemptum, & licentiam vitæ.

Tertiò, Quia Religio Catholica habet multa remedia, quæ in tremendo illo tranſitu non ſunt contemnenda, vt pœnitentiam peccatorum, abſolutionem ſacerdotum, Sacramentum extremæ Vnctionis & Euchariſtiæ, quæ magnam conſolationem & fiduciam fidelibus adferunt. Iis enim ſatisfactio Chriſti nobis communicatur. Nuda illa fides tua eſt valdè frigida & imbecilla in illo articulo. Quomodo enim ſeriò tibi perſuadere poteris Chriſtum tibi eſſe propitium, te eſſe iuſtum & ſaluandum per Chriſtum, qui remedia ab ipſo inſtituta contemnis, & extra communionem Eccleſiæ Catholicæ mori conſtituis? Omnes ſectæ huius temporis hanc fidem iactant, & tamen non omnes ſaluæ fient. Vnica enim eſt vera Chriſti Religio, extra quam nemini eſt ſalus; vt non ſolum omnes Catholici, ſed etiam Lutherani, Caluiniſtæ, & Anabaptiſtæ docent. Nihil ergo proderit illa tua fides ſpecialis, niſi Chriſti veram Religionem teneas.

Quòd etiam facilè rationem ſui facti ſupremo Iudici reddituri ſint, qui Catholicam ſunt ſectati, neque hac ex parte aliquid eis periculi impendeat, perſpicuum eſt. Faciamus enim me ſtare ante
Quid catholicus in extremo iudicio reſpondebit.

tribunal illud tremendum, & interrogari, cur Religionem Catholicam, ſeu Papiſticam, vt illi vocant, ſectatus ſim, & non potius ea deſerta ad nouam illam ex Caluini reformatione creatam tranſierim. Reſpondebo cum ſumma ſecuritate: Ideò Catholicam tenui, quia hæc docet a rebus terrenis auocare animum, & transferre ad amorem cæleſtium: docet carnem domare, & Dei timore configere, bonis operibus inſiſtere, Superioribus obedire, vacare orationi, & omnem peccandi licentiam præſcindere. Ideò Catholicam tenui; quia in hac video plurimos, ſapientia, ſanctitate, miraculis, & prophetiæ ſpiritu toti mundo admirabiles; quos impoſſibile eſt in tanto negotio fuiſſe deceptos: quia huic video ſingulis ſæculis à Deo per miracula plurima teſtimonium perhiberi; quia in hac video diuinas promiſſiones impleri: eſt enim hæc diffuſa per totum orbem. Ad hanc facta eſt hactenus, & fit aſſidue Gentium conuerſio: in hac ſumma Doctorum omnibus ſæculis in capitibus fidei concordia: in hac ſucceſſio perpetua cathedræ, & miniſtrorum omnium cum Apoſtolis connexio: in hac omnium controuerſiarum velox deciſio. Hæc per tot ſæcula contra omnes hæreſes & perſecutiones Tyrannorum ſtetit immobilis, nec quidquam portæ inferi aduerſus eam præualere potuerunt. Contraria omnia in iſtis nouis Religionibus deprehendi. Nulla itaque fuit mihi ratio ab hac Religione diſcedendi, aut vllo modo de ea dubitandi.

Verùm vt cetera quæ commemoraui omittam; nónne ſatis eſt ad omnem ſecuritatem, quòd conſcius mihi ſim, eandem Religionem me ſecutum, quam video ſecutos viros ſanctiſſimos, & miraculis clariſſimos, Malachiam, Bernardum, Dominicum, Franciſcum, & alios omnes qui iam à quingentis annis cæleſti conuerſatione & ſtupendis operibus orbi fuerunt admirationi? Clarè enim conſtat, fieri non potuiſſe vt illæ cæleſtes animæ, Deo adeò deuotæ & addictæ; adeo charæ & familiares, in re tanta ſint deceptæ. Securè itaque hos duces in negotio Religionis ſequor.

Quid hæretico reſpõſurus ſit. Tu verò qui aliam aliquam ſectatus es Religionem: quam obſecro facti tui rationem reddere poteris, quandó in illo tremendo iudicio interrogaberis? Reſpondebis fortè Iudici: Ideò Catholicam deſerui, quia putabam illam plenam idololatria, & ſuperſtitionibus, & traditionibus humanis; putabam in ea præſidere Antichriſtum; putabam Catholicos niti ſuis meritis, non tui ſanguinis pretio.

Sed quid ſi tunc deterſa faſcinatione diabolica, quæ iam mentem occupat, videas clarè te deceptum, quid conſilij capies? non enim erit ampliùs pœnitentiæ & reſipiſcentiæ locus. An fortè ignorantiam allegabis? At hæc non excuſabit: quia facilè veritatem cognoſcere potuiſſes, ſi eam diligentiam quam res poſtulabat, præſtitiſſes: Nec vnquam tibi defuit iuſta ratio dubitandi, quæ te ad hoc ſtimulare debebat. Sicut ergo Iudæos non excuſabit, quòd per ignorantiam errauerint, quia veritatẽ cognoſcere potuerũt; ita nec te excuſabit. Vt enim abſque flagitio poſſes à Catholica recedere, oportebat non ſolùm putare, & ob leues aliquas ſuſpiciones opinari, ſed certiſſimè ſcire, & omni affectu ſepoſito exploratiſſimum habere, illa mala Catholicæ Religioni ineſſe, ita vt nullus ampliùs in animo relinqueretur ſcrupulus, nulla iuſta dubitandi ratio.

Tantum verò abeſt, vt huiuſmodi certitudinem de erroribus Eccleſiæ habueris, vt nulla vel probabilis ratio tibi ſuppeditarit.

Qua enim probabilitate & ſpecie veritatis in animum inducere potuiſti, eam Religionem idololatriæ & tantis erroribus eſſe obnoxiam, quam videbas à tot ſapientia & ſanctitate vitæ illuſtriſſimis viris, tot annorum centuriis cultam? quam tot miraculis & martyriis confirmatam? quam toto orbe diffuſam? in qua & ſumma Doctorum concordia, & perpetua ſucceſſio, & clara cum Apoſtolis continuatio & connexio? Quomodo fieri poteſt, vt tot ſæculis nemo Doctorum, nemo Sanctorum hanc idololatriam, has ſuperſtitiones & errores notauerit.

Rurſum: quomodo in animum inducere potuiſti, eam eſſe veram Chriſti Religionem, quæ Deum auctorem & impulſorem omnium ſcelerum ſtatuit? quæ hominibus arbitrij libertatem eripit? quæ ſtudium bonorum operum e medio tollit? quæ portam latiſſimam omnibus ſceleribus non minùs quàm Atheiſmus aperit? quæ ſubditos legibus & obedientiæ Principum ſub ſpecie libertatis Chriſtianæ eximit? quæ antiquas & damnatas hæreſes plurimas ab Orco reuocat? cuius auctores nulla vitæ auſteritate, nulla morum ſanctimonia commendari, nullis miraculis clari; ſed homines voluptatibus carnis addicti, terrenarum rerum cupidi, ambitioſi, maledici, ſeditioſi, apoſtaſia & ſacrilegis nuptiis, vel præpoſtera libidine infames; inconſtantia doctrinæ incredibili?

Denique ſi aliqua ex his nouitiis Religionibus eſt vera: ergo concidit per tot ſæcula Chriſti Eccleſia, euerſum eſt Chriſti regnum, euacuatæ ſunt diuinæ promiſſiones de Eccleſiæ firmitate; præualuerunt aduerſus eam portæ inferorum. Ergo tot ſæculis Euangelium fruſtrà prædicatum, fruſtrà creditum, fruſtrà tot gentes à paganiſmo conuerſæ, fruſtrà Baptiſmus & alia Sacramenta adminiſtrata, fruſtrà ſuſcepta ieiunia & carnis macerationes, fruſtrà obita martyria, & tot millium ſanguis pro Chriſti confeſſione effuſus. Ergo perierunt omnes Maiores noſtri: perierunt ſancti Patres, perierunt tot Martyrum, tot Confeſſorum myriades, tot Deo deuotæ animæ, ſanctitate, miraculis, prophetiæ ſpiritu illuſtres. Omnes enim veræ Religionis veræque iuſtitiæ expertes fuere, omnes idololatriæ addicti.

Quòd ſi hæc falſa, blaſphema, & vel cogitatu horrenda ſunt, quî fieri potuit vt non aduerteres Religiones illas, ex quibus tam atrocia clarè deducuntur, falſas eſſe, aut ſaltem de illis non dubitares? Si dubitaſti, cur non dediſti operam cognoſcendæ veritati, ex qua tota ſalus tua ſuſpẽſa eſt?

Monuit Dominus vt *attentè nobis caueamus à falſis prophetis, qui veniunt ad nos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.* Quomodo non venit tibi aliquando in mentem cogitare & vereri, ne forte Lutherus, Caluinus, Menno, & ſimiles ex numero ſint illorum, à quibus Dominus cauendum monuit? Hi enim pulchra ſpecie verbi Dei & puri Euangelij obtecti prodierunt, quaſi à Deo miſſi ad ouium ſalutem; & interim ipſas oues venenato doctrinæ ſuæ pabulo perdiderunt. *A fructibus,* inquit, *eorũ cognoſcetis eos.* Quis verò hic fructus? Seditiones, bella, expilatio, & euerſio Eccleſiarũ ac Monaſteriorũ, vaſtatio vrbiũ, extinctio antiquæ pietatis, omniũ licẽtia ſcelerũ. *Matth. 7.*

Scimus

Scimus ex Apoſtolica informatione multas hæreſes nouiſſimis tẽporibus exorituras, multos pſeudoprophetas & ſeductores Satana obſtetricãte prodituros in lucẽ. Quoties ergo noua aliqua doctrina Eccleſię aduerſa emergit, ea nobis vt minimùm ſuſpecta cum ſuo auctore habenda eſt.

Omnes igitur, qui extra Catholicam ſunt, per Dei bonitatem qua cõditi, & Chriſti ſanguinem quo redempti ſumus, per æternã hereditatẽ quam in cælis præſtolamur, & torrẽtem voluptatis diuinæ, quo ibi, qui veritatem & iuſtitiam tenuerint, potabuntur, rogo & obteſtor, vt negotium iſtud quàm maximè cordi habeãt; vt perpẽdant an ſolido fundamẽto nitãtur, an ſecuri de ſua Religione ſint futuri in hora mortis, & cùm ante Chriſti ſtabunt tribunal, in illo articulo, cùm æterna & immutabilis ſententia erit excipienda. Examinent hanc noſtram Conſultationem, quam ad eum finem conſcripſimus. Nuſquam acquieſcant, donec omnia ritè excuſſerint, & πληροφορίαν in negotio tanti momenti ſint aſſecuti.

Cogitent quanta pœna eos maneat, ſi Religio quam tenent hæreſis eſt, & ipſi ſunt hæretici. Hęreſim eſſe, & quidem peſtilentiſſimam, omnes Doctores Catholici, omnes Academiæ, & totus orbis Chriſtianus (exceptis iis, qui eam ſequûtur, quorum numerus ad alios eſt exiguus, & eruditio non magna) pro certiſſimo habent, & prorſus indubitato: ita vt innumeri ſint, qui pro ea confeſſione mortem oppetere, & æternam animæ ſalutem exponere ſint parati.

Quantum peccatum hæreſis.

Maximum ſanè peccatum eſt hæreſis. Primò, Quia facit vt homo iudiciũ ſuum præferat iudicio omniũ Patrum, omnium Eccleſiæ Doctorum, omniũ Cõciliorum, & totius orbis Epiſcoporum. Contemnit enim omnes illos tamquam homines ſpiritu Dei deſtitutos; & ſibi ſoli ſuiſque ſodalibus hunc ſpiritũ arrogat: qua in re immane quantum eſt ſuperbiæ. Secundò ſponſam Chriſti, quæ eſt Eccleſia, cẽſet adulteram ſatanæ & filiam perditionis. Tertiò, Impingit illi crimen idololatriæ, & varias ſuperſtitiones. Quartò, Ingerit multas blaſphemias in ſanctiſſimã Euchariſtiã & omnes Sanctos. Quintò, Omnia ſacra indignis tractat modis. Sextò, Vicarium Chriſti vocat Antichriſtum, & mille in illum probra & maledicta iactat abſque vllo veritatis colore. Idem facit in omnes Eccleſiæ gradus & ordines. Denique omnis hæreticus optat euertere vniuerſam Eccleſiam, & totam extinguere Catholicam Religionem.

Continet itaque noſtri æui hæreſis ſummam ſuperbiã, multas atroces blaſphemias, multa maledicta & conuitia, multa ſacrilegia, & maximum nocentiſſimumque odium in Chriſti Eccleſiã. Hæc enim quaſi intrinſecè hæreſi inſunt, & habitualiter hæreſis ad hæc omnia inclinat, & quotidie actu excitat & impellit.

Ita omnes Catholici Doctores de hæreſi ſentiunt, & res ipſa per ſe ſatis eſt perſpicua. Maius itaque peccatum eſt hæreſis cum ſuo fœtu, quàm innumera peccata Catholicorum.

Quantam pœnam mereatur.

Ad Gal. 5. Coloſſ. 3. 1. Cor. 6. 2. Tim. 1. &c.

Nunc perpendant, obſecro, quantum erit huius peccati ſupplicium. Si enim vel ob vnum furtum, ob vnam fornicationem, niſi pœnitentiæ hîc remedium ſubuenerit, ignem æternum homo ſuſtinebit, vt Scriptura apertè docet: quãtam pœnam ſuſtinebit propter hæreſeos peccatum, quod mille furtis, mille fornicationibus eſt grauius? Si pœna quã ignis noſter naturæ vi infert millecuplùm augeretur, & ita creſceret vt millecuplo grauior fieret; quàm horrenda, quàm impatibilis & incõprehenſibilis illa pœna foret? Nemo ſibi blandiatur, non fore ibi pœnam ignis, ſed ſolùm neſcio quos terrores irati Dei, vt Caluinus fingit. Nimis id apertè Scripturis aduerſatur. *Ite*, inquit, *in ignem æternum. Vermis eorum non moritur, & ignis nõ extinguitur. Pluet ſuper peccatores laqueos: ignis & ſulphur & ſpiritus procellarum pars calicis eorum. Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui: Dominus in ira conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Miſſus eſt pſeudopropheta in ſtagnum ignis & ſulphuris.* & alia huiuſmodi. Eadem eſt omnium veterum & Eccleſiæ DD. ſententia.

Matth. 25. Marci 9. Pſalm. 10. Pſalm. 20. Apoc. 20.

Certiſſimum itaque ſit, fore ibi ignem verum, omnibus noſtris ignibus maiorem & acriorem, quo omnes hæretici ardebunt, & die ac nocte in omnem æternitatem cruciabuntur, quamdiu erit infernus, quamdiu ſtabit cælum, quamdiu viuet Diuinitas. Et aſcendet fumus tormentorum ipſorum à conſpectu Domini in ſæcula ſæculorum. Hæc verba fideliſſima ſunt & vera.

Tunc maledicent deceptoribus ſuis, & magiſtris à quibus in hanc miſeriam deducti ſunt. Maledicent diabolo, qui eos excæcauit, & variis illuſionibus ſub ſpecie pietatis faſcinauit. Maledicẽt & ſibi ipſi, quòd eis aures præbuere, quòd doctrinam nouitiam tam ſtolidè abſque diligenti examine ſuſcepere; quòd in re tanta exploranda tam cæci, tam ſocordes fuerint.

Ne ergo in illud miſeriarum pelagus præcipites ruant, totum hoc Religionis negotium omni ſtudio ac diligentia diſcutiant, peritiſſimis ad eam rem conſultoribus adhibitis.

Requiſita ad inquiſitionem veritatis.

Vnum autem eſt, quod maximè ſinceræ huic deliberationi officere ſolet: nimirum anticipata quædam opinio, qua plurimi tenentur, de idololatria, ſuperſtitionibus, & abuſibus Eccleſiæ Catholicæ. 1. Primùm ergo ſeponant parumper hoc præiudicium, & cogitent ſe hac in re falli poſſe. Incredibile enim videtur, viros ſanctiſſimos & doctiſſimos, quales Eccleſia plurimos ſemper habuit, hanc idololatriam, ſi quæ ſit, vel non vidiſſe, vel viſam non ſolùm non abiecisse, ſed ſedulò retinuiſſe & coluiſſe. Antiqua eſt iſta Mahumeranorum & Iconomachorum calumnia. Et nulla vmquam fuit hæreticorum ſecta, quæ infeſtis animis ab Eccleſia non diſſederit, atque errores graues non impoſuerit. Hoc enim prætextu vti debent, vt iure videantur ab Eccleſia receſſiſſe.

2. Deinde lumen à Deo aſſiduè flagitent, quo liquidò poſſint cognoſcere, quæ ſit vera Chriſti Religio, veraq; Eccleſia, paratoſque ſe exhibeant ad eam amplectẽdam. Fides enim eſt donum Dei. *Nemo*, inquit, *poteſt venire ad me, niſi Pater meus traxerit eum.* Nemo ſine Patris cæleſtis illuſtratione ad Chriſtum per veram fidẽ venire poteſt. Hãc ergo illuſtrationem, & hunc tractum precibus aſſiduis obtinere ſatagant. Dicant cum Propheta: *Illumina oculos meos ne vmquam obdormiam in morte, ne, quando* ex hac vita diſcedã, *dicat inimicus meus, Præualui aduerſus eum. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipſa me deducant & adducant in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua. Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meã. Eripe me de inimicis ſalutis meæ; Domine ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es.* & ſimilia.

Ioan 6. Matth. 11 & 16. Luca 10. Pſal. 12. Pſalm. 42. Pſal. 142.

3. Orationi iungant eleemoſynam & beneficentiam

tiam in pauperes. Quantum enim hæc duo valeant ad lumen veræ Religionis a Deo impetrandum, oſtendit exemplum Cornelij Centurionis,
Actor. 10. cui ab Angelo dicitur: *Corneli, orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu Dei. Et nunc mitte viros in Ioppẽ, & accerſi Simonẽ quemdã, qui cognominatur Petrus, hic dicet tibi quid te oporteat facere.* Huius ergo exemplum imitentur, qui à Deo in hoc negotio veræ Religionis dirigi exoptãt.

4 Interea diligenter, & magno cognoſcendæ veritatis deſiderio, perpendant ea quæ in hac Conſultatione proponuntur, & ſi quæ dubia, vel non ſatis intellecta remaneant, adeant Doctores Catholicos, qui facile ipſis in omnibus ita ſatisfacient, vt tandem mens ipſorum plenam quietem in luce veræ Religionis aſſequatur.

Hoc vouemus, hoc precamur, hoc te omnibus votis, omnibus precum ſupplicijs obſecramus, ô Lux vera, Lux æterna, omnium illuminatrix hominum pariter & Angelorum. Etſi enim diabolica fraude ſeducti, à te & Eccleſia tua receſſerũt; tuæ tamen ſunt creaturæ, ad imaginẽ & ſimilitudinẽ tuam efformatæ, pretio Sanguinis tui redẽptæ, ad cæleſtẽ hereditatem & conſortium tui regni conditæ & vocatæ. Non pereat tam præclarum opus tuum, quod tibi tanti ſtetit, quod æternas tibi referet laudes agnita veritate, quod ad gloriã tuam ſplendebit in omnem æternitatẽ. Diſcute tetram caliginem quæ nunc mentem obſidet, amoue faſcinum diaboli, quo mentis oculi tenẽtur, & phantaſia peruertitur; incute metum acrem ignis inextinguibilis & incendij æterni, omnibus vera Religione deſtitutis præparati: inijce ardentẽ veritatis cognoſcendæ & ſalutis conſequẽndæ amorem; oſtende illis lucem miſerationum tuarum, vt cognoſcant ouile tuum, & intelligant ouile in quo antè fuerunt, non eſſe ouile tuum, ſed diaboli: in quo quicumque manẽt, tamquam oues reſeruantur non ad vitam, ſed ad perditionem, vt ſint pabulum igni, eſca morti.
Pſal. 48. *Mors depaſcet eos.* Reduc illos ad ouile tuum, vt in eo ſalutari pabulo doctrinæ tuæ & mirabilium Sacramentorũ tuorum refecti, ſanentur ab antiquis ſatanę plagis, & creſcant in tuo ſpiritu, ſpiritu humilitatis & timoris Domini, ſpiritu mãſuetudinis & charitatis; & vegerentur ad æternã vitam, in qua nobiſcum, poſt momentum vitæ huius, conſortes effecti gloriæ & beatitudinis tuæ, te laudent, te benedicant & glorificent æuo ſempiterno.

Monitio ad catholicos. Nunc mihi breuiter monẽdi Catholici, vt apud ſe perpendant, quantum ſit hoc veræ Religionis, quod ipſis præ innumeris alijs diuino fauore obtigit, beneficium; quãtoque nexu illis cauſa diuinæ Maieſtati ſint obſtricti. Paucorũ hoc donum eſt, ſi infinitum vel errantium vel dubitantiũ numerum ſpectes, eóque etiam nomine pluris æſtimandum. Cogitent in rebus humanis nihil huic comparandum; non voluptates, nõ honores, non auri argentique myriades, non ſceptra & Imperia. His omnibus veræ Religionis margaritum infinitis partibus eſſe pręſtantius & pretioſius. Qui illud poſſideat, hunc verè diuitem eſſe, etſi à rebus terrenis ſit inops; vtpote ciuem Sanctorum, filium Dei, heredẽ regni, & coheredem Chriſti; ſi tamen illi cõſentaneè viuere velit. Qui illo careat, eum ter miſerũ eſſe, etſi omnibus bonis huius vitæ circumfluat. Hanc eſſe certiſſimam & vnicam ad æternam beatitudinem viam, à quã quicumque deflexerit, in ſempiternum exitium certiſſimè ruiturũ. Atheiſmi dogma eſſe, quemq; in ſua Religione ſaluari poſſe. Sicut enim vnus eſt Deus, vnus Chriſtus, vna veritas, vna rectitudo, vna iuſtitia: ita eſt vna fides, & vna Religio, & vna Dei Chriſtique Eccleſia, ſeu cõgregatio, extra quam ſalus eſſe non poteſt. Caueant ne vel legẽdi audiendive curioſitate, vel hæreticorum incauta conſuetudine, vel placendi cuipiam mortaliũ ſtudio, vel timore damnorum, aut vitæ temporalis, vel ſpe lucrorum, vel ambitu honorum, vel aliam ob cauſam, tantum bonũ prodigant. *Quid prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* At qui Religionis damnũ facit, detrimentum pariter animæ ſuſtinet. Non ergo vereatur omnia huius retinẽdæ cauſa exponere, cuius amiſſio, perditio eſt vitæ æternæ. Infelices animas illas, & nomine Chriſtiano indignas, quæ parui faciunt Catholicæ Religionis excidiũ, modò pace temporali, ad reculas & quiſquilias huius vitæ congregandas, vel retinendas, frui poſſint. Magno ſtabit illis hæc amentia, & vilipenſio tanti boni poſtquam breue huius vitæ momentum prætervolauerit, & ad interminabilem æternitatem repentè deuolutæ fuerint.

Multi ſeductores exierunt in mundum: multi ſub veſte ouina, ſub blanda verbi Dei ſpecie contegunt lupinam rabiem, in perniciem ouium Chriſti. Monuit Dominus non ſemel, vt ab his attentè caueamus; monuerunt crebrò Apoſtoli, & ſancti Patres. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: qui amat periculum, peribit in illo.* Eccleſ. 13. Eccleſ. 3. Numquam tẽpora fuere magis periculoſa, & inſidioſa ſaluti: nũquã maior diaboli faſcinatio, maior ſpiritus vertiginis tenuit homines: numquã erroris operatio efficacior, & mentium excæcatio terrior. Quæ omnia meritò occupãt animos eorũ, qui magnum illud Catholicæ & Orthodoxæ Religionis donũ parui æſtimant, & rebus tẽporalibus poſtponunt.

Quibus ergo ſua ſalus eſt cordi, conſeruent hanc cæleſtem gemmam, eamq; omni ſtudio cuſtodiant: quia ex ea vita procedit. Et quia donum eſt ſupernaturale, quod ſine ope diuina nec obtineri nec conſeruari poteſt, tantis vndique periculis & hoſtibus nos cingentibus; auxilium à Deo & ſibi, & liberis ſuis, & toti familiæ ad hunc ſcopum aſſiduè implorent; eleëmoſynis, & aliis pietatis officiis diuinum numen propitiẽt. (*Bona eſt enim oratio cum ieiunio & eleëmoſyna, magis quam theſauros auri recõdere.*) Tobiæ 12. Vitam ſuæ Religioni congruentem inſtituant, & rerum terrenarum ſitim expectatione cæleſtium & æternorum bonorum reſtinguant; memores illius ſententiæ Apoſtolicæ: *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis.* 1. ad Tim. 6. His præſidiis inter diſcrimina horum temporum tuti incedere, & veræ vnicæque Religionis donum ſartum tectúmque præſtare, & per illud vitam æternam adipiſci facilè poterunt. Regi ſæculorum immortali & inuiſibili ſoli Deo honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

CONSVLTATIONIS DE RELIGIONE APPENDIX.

TRia nobis in hac Appendice præſtanda ſunt.

Primò diſcutiendum, Vtrùm quiuis in ſua fide & Religione ſaluari poſſit.

Secundò, Vtrùm Caluinus docuerit Deum eſſe auctorem omnium ſcelerum.

Tertiò, Vtrùm Caluinus fuerit conuictus libidinis præpoſteræ, & ob eam cauſam ſtigmate inuſtus.

CAPVT PRIMVM.

Vtrùm quiuis in ſua fide ac Religione ſaluari poſſit.

QVod ad primum attinet, diximus in Præfatione, eſſe ſtupidum errorem quorumdam, qui ſatis ad ſalutem eſſe putant, ſi credant in Chriſtum, eùmque pro peccatis noſtris mortem perpeſſum: idque breuiter aliquot rationibus confirmauimus. Verùm quia hic error latiſſimè patet, & plurimorum mentes peruaſit, rogatus ſum, vt eam rem fuſiùs explicarem. Itaque duas de ea inſtituam Quæſtiones, argumentis vtrimque allatis.

Prior eſt, Vtrùm ſatis ſit ad ſalutem, credere in Deum, & nemini facere iniuriam? hoc eſt, Vtrùm quilibet in ſua fide ſaluari poſſit, modò ſimul honeſte viuere ſtudeat?

Altera eſt, Vtrùm ſi fides Chriſti eſt neceſſaria, ipſa per ſe ſufficiat; an verò aliquid aliud credere oporteat.

PRIOR QVÆSTIO.

Fundamentum ſententiæ aduerſariorum. QVod ad priorem Quæſtionem attinet, multi hoc tempore ſentiunt, quemlibet in ſua fide ſaluari poſſe. Ratio qua potiſſimùm mouentur, eſt; quia incredibile videtur, omnes Iudæos & Turcas, quorum plurimi Deum piè colunt, & cum proximis iuſtitiam ſeruant, in æternum perire, ſolùm eo nomine quòd in Chriſtum non crediderint; cùm in hoc non videantur magnoperè culpandi, eò quòd ab ineunte ætate aliter inſtituti non fuerint. Cur enim Deus, qui vult omnes ſaluos fieri, adeò anguſtam ſalutis viam fecerit? Cur miſeros illos, qui iuxta ſuum captum ipſi placere ſtudent, nemini iniuriam faciunt, iuſtitiam & probitatem vitæ ſectantur, æternis ſuppliciis, ob ignorantiam rei de qua non ſatis edocti fuere, addixerit.

Verùm hæc ſententia, etſi ſola ratione naturali conſulta, aliquam ſpeciem æqui & veri habere videatur: tamen conſideratis iis quæ nobis diuinitus in Scripturis ſunt reuelata, eſt omnino paradoxa. Si enim quilibet, etiam Turca vel Iudæus, in ſua fide ſaluari poteſt: ergo fruſtrà Apoſtoli & ſancti Patres tantopere in fide Chriſti aſſerenda laborarunt: fruſtrà tot Martyres per omnia tormentorum genera ſanguinem & vitam pro ea profuderunt. *Quatuor rationibus refutatur.* *1. Ratio.* Poterant enim ab hac doctrina & profeſſione abſque ſalutis diſpendio abſtinere, & confeſſione vnius Dei cum Iudæis eſſe contenti. Addo: Ergo fruſtrà Chriſtus factus eſt homo; fruſtrà tot miracula patrauit, vt Meſſias & Saluator mundi crederetur; fruſtrà crucifixus & mortuus eſt. Nihil enim horum ad ſalutem hominum erat neceſſarium. Satis erat mittere per orbem prædicatores, qui fidem vnius Dei mortalibus perſuaderent. Hoc modo ratiocinatur Apoſtolus ad Galatas 2. cùm ait: *Si per legem iuſtitia: ergo gratis Chriſtus mortuus eſt*. hoc eſt, ſi iuſtitia poteſt obtineri per cognitionem vnius Dei, & legis obſeruationem; fruſtrà Chriſtus mortuus eſt: nimirum, quia minimè ſaluti noſtræ mors eius erat neceſſaria.

2. Ratio. *Rom. 3.* *Apoc 1. & 7.* *Act. 4.* Deinde falſa & mendax erit Scriptura vniuerſa, quæ Chriſtum eſſe noſtrum Mediatorem, Redemptorem & ſaluatorem docet; quæ illum nobis propitiatorem per fidem in ſanguine eius proponit; cuius ſacrificio nos Deo reconciliari, cuius ſanguine à peccatis ablui, cuius fide nos iuſtificari paſſim confirmat: nec eſſe aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Hæc omnia vana & falſa erunt, ſi quilibet in ſua fide ſaluari poteſt.

Obiectio. Dicet fortè aliquis, Chriſtum eſſe quidem noſtrum Redemptorem, & omne bonum nobis ab ipſo prouenire, tamen eius fidem non eſſe abſolutè neceſſariam: ſufficere enim vt credamus omne bonum nobis à Dei benignitate procedere, nec opus eſſe vt cognoſcamus quibus mediis illud conferatur.

Reſponſio. Verùm id & Scripturæ diuinæ repugnat, & rationi. Scripturæ quia hæc apertè docet, Chriſti redemptionem nobis non applicari niſi per eius fidem; ac proinde omnes, qui fide Chriſti carent, eſſe expertes iuſtificationis, manere ſub peccato, eſſe filios iræ, eſſe obnoxios damnationi. Rationi, quia vt efficiamur participes alicuius magni & inſoliti beneficij, omnis ratio poſtulat, vt agnoſcamus beneficium & benefactorem, eumque vt par eſt, cum omni gratiarum actione honoremus. hanc enim gratitudinem ipſa conditio beneficij & benefactoris poſtulat. Itaque cùm bene- *Porro autē curatur.* *Cur fides Chriſti ad ſalutem ſit neceſſaria.*

ficium redemptionis ſit adeò magnum & exoticum, & ipſe qui illud contulit, adeò ſublimis & eximius; & modus quo contulit, adeò mirabilis: operæpretium erat hæc omnia à nobis cognoſci, ne prorſus ingrati in tantum benefactorem viueremus & moreremur; néve pro amore odium, pro benedictione maledicta, pro gratiarum actione blaſphemias ei more Iudæorum rependeremus. Abſurdum itaque eſt, eos, qui in Chriſtum non credunt, ſalutis per Chriſtum nobis paratæ ponere participes. Quod etiam ex eo confirmari poteſt, quòd nemo poſſit ſaluus fieri, qui ignorat Deum, & beneficium creationis: alioquin omnes Idololatriæ ſaluari poſſent: ergo neque is, qui redemptionis beneficium ignorat, ſaluari poteſt. quia beneficium redemptionis eſt longè maius & mirabilius, magíſque ad gloriam Dei & Chriſti pertinet, & ampliorem à nobis honorem, ſeruitutem, & gratiarum actionem poſtulat.

Beneficium diuinum redemptionis ſpeciatim cognoſcendum. Neque ſatis eſt generatim cognoſcere omnia bona nobis à Deo prouenire; hoc enim ad gratitudinem & honorem ipſi debitum non ſufficit: ſed oportet cognoſcere quale & quantum ſit ipſius beneficium, & quomodo, qua via & ratione illud contulerit; nimirum quòd à peccato & æterna morte nos liberauerit, quòd ad æternam vitam nobis aditum reſerarit, idque ſtupendo prorſus modo, nimirum noſtram ſibi naturam copulando, & in ea mortem pro nobis ſuſtinendo. hoc enim potiſſimùm ipſius charitatem, miſericordiam & iuſtitiam commendat; hoc omne à nobis obſequium, omnem laudem, benedictionem & gratiarum actionem repoſcit. hæc igitur maximè ad ſalutem cognitu ſunt neceſſaria.

3. Ratio. Si quilibet in ſua fide ſaluari poteſt: ergo ad ſalutem ſufficit ea fides, quæ non eſt donum diuinitus infuſum, ſed humana perſuaſio, priuato iudicio concepta, humana auctoritate ſubnixa, fallaci fundamento ſubſtructa. *Fundamentum fidei in Iudæis & Turcis falſum eſt.* Turcæ enim etſi credant vnum Deum cæli terræque conditorem bonorum & malorum operum remuneratorem: ea tamen fides non eſt a Spiritu ſancto, ſed à iudicio priuato, vel potiùs a diabolo. Non enim ita credunt, quia Deus id per aliquem verum Prophetam hominibus propoſuit; ſed quia Mahometus, quem Dei Prophetam & organum fuiſſe in docendis mortalibus putant, in ſuo Alcorano ita tradidit. Itaque etſi illud quod credunt verum ſit: tamen quia fundamentum, & tota ratio credendi falſa eſt & peſtilens, nimirum Mahometum eſſe Dei Prophetam; fides ipſa qua credunt fallax eſt, & ſpectato fundamento quo nititur, noxia ſaluti, in omnes peſtiferos illius ſectæ errores mentem inclinans & neceſſariò impellens. Quomodo ergo dici poteſt, illam fidem ſufficere ipſis ad ſalutem, aut eos ex hac fide ſaluari poſſe? Quomodo id quod eſt incertum, fallax, peſtiferum, poteſt ſtatui fundamentum iuſtitiæ coram Deo, & ſalutis conſequendæ?

Pari modo Iudæi, etſi eadem & plura credant veritati conſentanea; tamen fides, qua illa credunt, fallax eſt, & à Spiritu Dei aliena. Tota enim ratio credendi eſt, quia illorum Rabbini & Synagogæ Doctores ita Scripturas interpretantur. hi enim ſunt illis credendi regula; ſiue (quod idem valet) Scriptura ſacra, quatenus horum interpretationi ſubeſt. Atqui tota hæc ratio credendi fallax eſt, nec minùs noxia quàm illa Turcarum. Non enim minùs noxium eſt credere Rabbinos ad interpretationem Scripturarum eſſe præditos Spiritu Dei, quàm Mahometum eſſe Prophetam Dei: neque ad minora abſurda ex vi illius principij impelluntur. Quomodo ergo talis fides poteſt eſſe ſalutis fundamentum?

Deníque hæc ſententia nullum facit diſcrimen inter Turciſmum, Iudaiſmum, & Chriſtianiſmum, niſi in quibuſdam adiaphoris, & minimè ad ſalutem neceſſariis: ita vt perinde ſit, in qua Religione viuas; cùm in omnibus æquè ſalutem poſſis adipiſci: quod nihil eſt aliud quàm viam aperire Alcorano, & Mahometum æquare Chriſto; vel potiùs atheiſmum non obſcurè inducere. Probare enim omnem Religionem, eſt tollere omnem Religionem, & nullam cenſere neceſſariam: cum vera Religio non niſi vnica eſſe poſſit. *4. Ratio.*

Ratio fundamentalis, qua hæc ſententia potiſſimùm nititur, nullius eſt momenti.

Primò enim, ſi non eſt incredibile Deum per aliquot annorum millia totum mundum (excepta gente Iudaica, orbis exigua portiuncula) reliquiſſe ſub idololatria, & permiſiſſe ruere in exitium, etſi inter eos tot eſſent præclara ingenia, tot numinum, & humanæ iuſtitiæ probitatiſque ſerij cultores; non debet etiam incredibile videri, ſi Turcas & Iudæos modò perire dicamus. *Reſpondetur ad fundamentum alterius ſententiæ.*

Secundò, hoc tempore minùs eſſe excuſabiles Turcas & Iudæos quòd non credant in Chriſtum, quàm olim fuerint Ethnici, non agnoſcentes vnum Deum cæli & terræ conditorem. Ratio eſt, quia cùm totus penè mundus eſſet ſub idololatria, æſtus communis conſuetudinis abripiebat omnes, neque priuatis hominibus offerebat ſe ratio magnopere de ſua Religione dubitandi; neque ſi oborta fuiſſet aliqua dubitatio, ſuppetebat facilis modus cognoſcendæ veritatis. At modò poſtquam Fides & Religio Chriſti peruaſit orbem, & vbique terrarum reperiuntur Chriſtiani, fieri non poteſt quin multiplex ſe offerat Iudæis & Turcis de ſua Religione dubitandi occaſio. Itaque tenentur rem diſcutere, & conferre cum Chriſtianis, quos ad manum habent: quod ſi non faciant, ſed mentem ab huiuſmodi cogitationibus odio Religionis Chriſtianæ, vel alia ex cauſa auertant, ſeipſos reddunt coram Deo inexcuſabiles. Tanti enim momenti eſt negotium Religionis & ſalutis, vt omnibus aliis rebus anteponi, & ſummo ſtudio, cùm iuſta ratio dubitandi ingeritur, debeat peruestigari, etiamſi in remotas regiones eſſet abeundum.

Poſtremò, ſi aliqui ſunt, qui nihil de Chriſti Religione audierunt, vel quibus nihil quo meritò ad vlteriorem inquiſitionem commoueantur, in mentem incidit, hi non damnabuntur ob peccatum infidelitatis, quòd nimirum in Chriſtum non crediderint; ſed propter alia contra legem naturæ commiſſa, quæ ipſi diuina ope vitare poterant. Non enim Deus illos ita ſua prouidentia & auxilio deſtituit, quin poſſint vitare peccata quæ faciunt, ſi, prout valent & debent, diuinis inſpirationibus cooperari, & rem tantam cordi habere velint. Itaque nemo Deo ſuam damnationem imputare poterit, quamuis arcta ſit via ſalutis; ſed ſibi, ſuæ inquam negligentiæ & malignitati, qua diuinas inſpirationes neglexit, ſalubria monita contempſit, & ſciens ac volens, conſcientia propria reclamante, in peccatum & exitium ſe præcipitauit.

ALTERA

ALTERA QVÆSTIO.

Altera quæſtio eſt. Verùm ſufficiat ad ſalutē credere in Chriſtū, eumq; pro peccatis noſtris eſſe mortuū, etiamſi multa alia nolimus credere?

Opinio plebeia. Plurimi, præſertim ex plebe, id ſatis eſſe exiſtimant, modò ea quæ de Deo & Chriſto habentur in Symbolo Apoſtolorum credantur; cetera omnia putant adiaphora, & quēlibet de illis poſſe credere prout ei bona fide videtur credendum: Symbolum autē à quouis credi volunt iuxta ſenſū qui cuilibet videtur optimus. Itaque ſtatuūt, quēlibet qui Chriſtū confitetur, in ſua fide ſaluari poſſe; ſiue ſit Papiſta, ſiue Lutheriſta, ſiue Caluiniſta, ſiue Anabaptiſta, ſiue alterius ſectæ. Omnes enim hi tenēt idem caput, quod eſt Chriſtus; omnes eidem innituntur fundamento, quod eſt
Coloſſ. 2.19. Chriſtus IESVS. Itaque à ſalute excidere non poſſunt, etiamſi in aliis diſſentiant. Hinc aliqui po-
1. Cor. 3. 11. tentes, qui iſtis nouis Religionibus vtuntur ad ſtabiliendum & amplificandum ſuum Imperium, plurimùm laborant, vt ex Lutheranis & Caluiniſtis vnam eccleſiam conficiant; & perſuadere nituntur, inter eos non eſſe diſcrimen, niſi in neſcio quibus apicibus & rebus adiaphoris.

Verùm hæc ſententia multa ſecum trahit incommoda.

Refutatur X rationibus. 1. Ratio. Primò, Quia ſaluat penè omnes antiquos hæreticos. Plerique enim confitentur Chriſtum, & ſuo ſenſu tenent Symbolum. Saluari itaque poterāt in ſua hæreſi Arriani, qui Filium Patri negabant conſubſtantialem: Macedoniani, qui Spiritum ſanctum Filio faciebant minorem: Neſtoriani, qui duas in Chriſto ſtatuebant perſonas: Eutychiani, qui carnem Chriſti in diuinitatem conuerſam aſſerebant: Apollinariſtæ, qui Verbum diuinum loco animæ rationalis carni vnitum in Chriſto ponebant: Monothelitæ, qui vnicam tantùm voluntatem & operationem in Chriſto ſtatuebant: Pelagiani, qui peccatum originale negabant, & hominem viribus naturæ poſſe gratiam Dei & ſalutem promereri docebant: Donatiſtæ, qui Chriſti Eccleſiam vbique periſſe præterquā in parte Donati affirmabant: Nouatiani, qui lapſis pœnitentiam negabant: Montaniſtæ, qui Mōtanum Paracletum putabant: Hi omnes iuxta hāc ſententiā, ſinguli in ſua fide ac hæreſi ſaluari ſunt, quia in Chriſtum crediderūt, & non minùs Symbolum Apoſtolicum, quam modò Lutherani & Caluiniſtæ tenuerunt. At quid abſurdius magiſque paradoxum in Eccleſia dici poteſt? Si enim cum huiuſmodi fide ſalus obtineri poteſt, cur tot Concilia, tanto labore & ſumptu conuocatis ex toto orbe Epiſcopis, aduerſus illas hæreſes celebrata? Cur toties anathemate fuere damnatæ? Cur ſancti Patres tantopere in illis extirpandis laborarunt? Cur Catholici hæreticorum illorum conſuetudinem & conuictū tantopere exhorruerūt? Cur plurimi exilia, mortē, & omnia tormentorū genera perferre maluerūt, quàm alicui ex illis hæreſibus ſubſcribere? Sanè hæc omnia fruſtrà, ſtultè, & iniurioſè facta ſunt, ſi in illis ſectis ſalus obtineri poterat, quod cùm nemo ſapiēs dicere poſſit, fatendum eſt, hæreſes illas eſſe animorum peſtes, nec poſſe vllo modo ſalutē cū illis conſiſtere.

2. Ratio. Secundò, Quia condemnat erroris totam antiquitatem, quæ ſemper exiſtimauit hæreticum nō poſſe ſalutē cōſequi; & Idcircò tā acriter ſe illis oppoſuit, tātóque ſtudio ſemper eas cōfutauit.

Tertiò, Quia condemnat ipſum Apoſtolum, qui ad Titum 3. ſic præcipit; *Hæreticum hominē poſt vnam & ſecundam correptionem deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt, qui huiuſmodi eſt, & delinquit, cùm ſit proprio iudicio condemnatus.* Cur iubet illum vitari, ſi error eius non officit ſaluti? Cur dicit illum ſubuerſum & condemnatum? Idem 2. ad Timot. 2. *Sermo eorum vt cancer ſerpit.* Sicut ergo cancer eſt letalis corpori humano niſi exſcindatur: ita hæreticus cœtui fidelium. *3. Ratio.*

Dicet forte aliquis, neminem eſſe cenſendum hæreticum niſi qui reiicit Chriſtum, aut negat aliquid pertinens ad Symbolū. Verùm hoc prorſus imperitè & abſurdè dicitur. Sic enim non eſſet hæreticus qui vetus & nouum Teſtamentum è medio tolleret, diceretque illa eſſe vel conficta, vel humano ſpiritu conſcripta, multiſque erroribus, vt ſcripta profanorum auctorum, obnoxia. Non eſſet hæreticus qui negaret infernum, vel pœnarum æternitatem: qui dæmones omnes aliquando poneret ſaluandos; cùm nihil hiſce de rebus in Symbolo Apoſtolorum habeatur. Nō eſſet hæreticus qui vetaret nubere, qui nuptias diceret eſſe à diabolo, qui eſcas nōnullas ſua natura ſtatueret immundas: quos tamen inter hæreticos cenſet Apoſtolus 1. ad Timoth. 4. Non eſſet hæreticus, qui in Chriſto duplicem aſſereret perſonā: quem tamen hæreticum eſſe & Antichriſtum, ait S. Ioannes Epiſt. 1. cap. 4. Non eſſet hæreticus qui negaret Baptiſmū, & omnia Sacramēta. Denique nullus eorum quos ſuprà commemorauimus, inter hæreticos eſſet numerandus, quod toti antiquitati, & omnibus Doctoribus qui iam à decem vel duodecim ſæculis extiterunt, repugnat.

Quartò, Hæc ſententia omnes hæreſes & ſectas ſupradictas fidei Orthodoxæ exæquat, ſtatuendo, non minùs per illas quàm per hanc ſalutem obtineri poſſe. Itaque Orthodoxa Religio nihil erit melior Arrianiſmo, Pelagianiſmo, Neſtorianiſmo, Eutychianiſmo, aliiſque falſis Religionibus: quod per ſe abſurdiſſimū, & nihil eſt aliud quam inducere merum Atheiſmum. Statuere enim, omnes Religiones eſſe bonas, nihilque ad negotiū ſalutis intereſſe quam profitearis, eſt nullam curare Religionem. Si enim eſt aliqua Religio, hæc non poteſt eſſe niſi vnica, ſicut vnica eſt veritas, vnica iuſtitia, vnica fides, vnica beatitudo, vnus Deus & Dominus omnium, vnus Mediator Dei & hominum homo Chriſtus IESVS. *4. Ratio.*

Quintò, Ridiculum eſt dicere ſat eſſe credere Symbolum iuxta ſuum ſenſum; cùm vna tantùm ſit veritas: quæ ſi non attingitur, iam falſum creditur. at fides falſa quid poteſt iuuare ad ſalutem? Itaque perinde eſt, ſiue tali modo Symbolū credas, ſiue nullo modo credas. Poterit ergo quis ſaluus eſſe, etiāſi multos articulos abſolutè nō credat. Idē dixerim de Scripturis. Si enim ſufficit credere Scripturis ſuo ſenſu intellectis, cùm hic ſenſus ſæpè poſſit eſſe erroneus; etiā ſatis erit, etiāſi nullo modo illis fidem adhibeas. Non enim fides falſa magis poteſt eſſe neceſſaria ad ſalutē quàm fides nulla, qua nimirū quis abſolutè non credit. *5. Ratio.*

Si dicas Symbolum debere credi in vero ſenſu, iam damnas ſectas huius temporis, quarum nulla eſt quæ omnes Symboli articulos credat eodem ſenſu quo Catholici; aut in Symboli explicatione non differat ab alia. Vnde cùm non ſit niſi vnica veritas, neceſſe eſt omnes Religiones huius temporis præter vnam à veritate aber- *De fide ſymboli.*

tare, ac proinde ad ſalutem non ſufficere.

Diſcrepantia ſectarum in ſenſu Symboli. Quòd autem multùm diſcrepent in Symboli ſenſu, patet. Illum enim articulum, *Et in Ieſum Chriſtum Filium eius vnicum*, aliter explicant Arriani, Tritheitæ, & multi Caluiniſtæ, qui Filium Patre ſtatuũt minorem: aliter Lutherani & Catholici, qui æqualem & conſubſtantialem. Articulum *de deſcenſu Chriſti ad inferos* aliter intelligunt Caluiniſtæ, qui putant ibi ſignificari Chriſtum ſuſtinuiſſe tormenta damnatorum, dubitaſſe de ſua ſalute, & timuiſſe ne ab æterna morte penitus abſorberetur: aliter Catholici & Lutherani, qui talem expoſitionem non ſenſum articuli Symboli, ſed blaſphemiam dicunt eſſe Caluini. Articulum, *de adſcenſu Chriſti ad cælos*, &c. aliter intelligunt Lutherani Vbiquiſtæ, qui Chriſti corpus ponũt vbique & omnibus locis eſſe præſens, ſicut vbique præſens eſt eius Diuinitas: aliter Caluiniſtæ & Catholici, qui non dubitant per huiuſmodi expoſitionem totum penè Symbolum euerti, Chriſtique incarnationem, natiuitatem, paſſionem, mortem, adſcenſum ad cælos, aduentum ad Iudicium è medio tolli. Articulum *de iudicandis viuis & mortuis* aliter exponunt Catholici, qui dicunt Deum ita iudicaturum, vt opera bona remuneret cælo, opera praua inferno: aliter Caluiniſtæ & Lutherani, qui operibus bonis omnem mercedem denegant, & ſolius fidei ſpecialis in iudicio diuino habitum iri rationem cenſent. Articulum *de Spiritu ſancto* aliter intelligunt Catholici, & Lutherani, aliter Arriani & multi Caluiniſtæ. Articulum *de Eccleſia* Lutherani & Caluiniſtæ intelligunt de congregatione inuiſibili prædeſtinatorum: Catholici de congregatione viſibili Catholicorum, in qua multi ſunt prædeſtinati, multi reprobi. Articulum *de communione Sanctorum* ita extenuant Lutherani & Caluiniſtæ, vt omnem penè communionem, quæ à Catholicis ponitur, tollant. Articulum *de remiſſione peccatorum*, explicant de ſola non imputatione, non agnoſcentes internam vllam renouationem per iuſtitiam inhærentem & diuina infuſa: quo modo Catholici peccata remitti ſtatuunt.

Ex his patet, quanta ſit diſcrepantia in ipſius Symboli intellectu. Itaque cùm non ſit niſi vna veritas, & hanc oſtenderimus in Conſultatione noſtra, eſſe apud Catholicos: neceſſe eſt reliquas ſectas falſam Symboli doctrinã & fidẽ tenere. Si ergo vera requiritur Symboli fides, fieri nequit, vt quilibet in ſua fide ſaluari poſſit. Si falſa ſufficit, quomodo fides falſa poteſt iuuare ad ſalutẽ?

6. Ratio. Sextò, Scriptura diuina non eſt minoris auctoritatis quàm Symbolum Apoſtolicum; nec minorem Deo iniuriam irrogat, qui aliquid in Scripturis clarè expreſſum negat, quàm is qui aliquem Symboli articulum reiicit. Ergo nulla eſt ratio cur fides reſtringatur ad Symbolum; & in reliquis ſentiendi ſit libertas; cùm non minùs teneamur credere omnia quæ ſunt in Scripturis, quàm quæ in Symbolo. Etſi enim non obligemur omnia, quæ in Scripturis continentur diſtinctè noſſe; tenemur tamen omnia generatim credere: adeò vt ſine ſcelere hæreſeos non poſſimus aliquid eorum vt falſum vel ambiguũ reiicere. Quo ergo colore, qua probabili ſpecie dici poteſt, non referre quomodo in cæteris credas, modò Chriſtum & Symbolum retineas? Cur Symbolum potiùs quàm vniuerſa Scriptura teneri debet; cùm eius non ſit maior quàm Scripturæ auctoritas? Nimis profectò eſt rudis & impolita hæc phantaſia, omni fundamento deſtituta.

Septimò, In omni fide non ſolùm ſpectandum eſt quid credatur, ſed etiam, & in primis, quo fundamento credatur, quæve ſit tota ſic credendi ratio. Ex hac enim tota fidei natura & conditio pẽdet. Nam qualis eſt ipſa credendi ratio, quã fidei fundamentum vocamus, talis eſt ipſa fides. Si illa eſt certa, & falli neſcia; fides quoque certa eſt, & infallibilis: ſi illa eſt fallax, fides etiã incerta erit, & errori obnoxia. Exempli cauſa: Turca credit eſſe vnum Deum omnium conditorem, quia ita docet Alcoranus, quem ſpiritu diuino conſcriptũ putat: fides eius, etſi verum credat, falſo tamen & fallaci nititur fundamento, cuius vi ad multa falſa & blaſphema credenda impellitur: vt non eſſe plures perſonas in Diuinitate, Chriſtum non eſſe Deũ, Chriſtũ eſſe minorem Mahometo, tenẽdam eſſe circumciſionem, & ſimilia. Itaque illa fides ex vi ſui fundamenti fallax eſt & noxia. Idem accidit omnibus hæreticis. Quo poſito, ſic vrgeo: *7. Ratio.* *Tota fides pendet ex fundamento propter quod creditur.*

Fides quæ fallaci nititur fundamento, etſi aliqua vera credat, tamẽ non poteſt eſſe ſufficiẽs ad ſalutem: atqui fides omniũ ſectarũ huius tẽporis nititur fallaci fundamẽto: ergo nõ poteſt ſufficere ad ſalutẽ. Propoſitio videtur per ſe nota. Quomodo enim id quod fallax & mẽdax eſt, poteſt eſſe baſis & fundamẽtũ ſalutis æternæ? Quomodo vera Religio qua Deo placemus, poteſt eſſe fundata in fallaci fide? Sanè id non minùs à ratione alienum, quàm ſi dixeris veritatem niti mendacio, ſapientiam errore, virtutem imprudentia.

Reſtat probanda Aſſumptio. Quòd ergo omnes ſectæ fallaci nitantur fundamento, ſic oſtendo. Vel enim credũt ſua dogmata propter auctoritatem apoſtolorum, (Lutheri, inquam, Caluini, Melanchthonis, Zvvinglij, &c.) quos diuino ſpiritũ præditos exiſtimant: vel quia ſinguli proprio iudicio ea in Scripturis contineri iudicant: vel denique quia ſpiritus priuatus interiùs teſtatur ea eſſe vera, vel hanc eſſe Scripturæ diuinæ mẽtem. Quidquid enim ſectæ huius temporis credunt, ob aliquid horum trium credunt; & vnum horum trium, fundamentum ſuæ fidei, & credendi rationem ſtatuunt. Atqui hæc fundamenta, & hæ rationes credendi ſunt omnino fallaces. *Fidem omnium ſectarum fallaci niti fundamento.* *Triplex fundamentum credendi.*

Quòd enim primum fundamentum, nimirum auctoritas Lutheri, Caluini, & aliorũ, qui nouas iſtas Religiones procuderũt, fallax ſit, patet: quia experientiã cõſtat potuiſſe illos falli, & reipſa in plurimis lapſos eſſe. Nã multa renocarunt, multa correxerunt, in multis ipſi ſibi contradixerunt, vt in Conſultatione de Religione capeſſenda, Conſideratione IX Ratione VI. abundè oſtenſum eſt. Hinc pauci modò ſunt qui illorum auctoritate niti velint; quòd homines, ac proinde errori obnoxios fuiſſe dicant. Vnde & illorum ſectatores pro libito ab illis recedunt, vbi quid melius ſe inueniſſe putant. Auctoritas itaque illorum fallax eſt, etiam diſcipulorum & ſectatorum iudicio. *Auctoritas nouorum apoſtolorum.*

Nec minùs fallax eſt alterum, nempe iudicium priuatum, quo Scripturas exponunt. Multa enim falſa iudicio priuato videntur vera: & quæ antea videbantur vera, poſteà iudicantur falſa. hinc tãta multorum in credendo variatio, tãta fluctuatio: nempe quia imbecillum eſt humanum iudicium, præſertim in myſteriis Fidei, & Scripturarum intellectu, quæ omnem humanæ rationis captum ſuperant. *Iudicium priuatum.*

Reſpon

Verum nituntur Scripturis. Reſpondent plerique ſe in credendo non niti ſuo iudicio, ſed Scripturis diuinis, quæ non poſſunt errare. Qua in re quàm miſere decipiantur, vel ex eo conſtat, quòd omnes penè ſectæ affirment ſe niti Scripturis, cum tamen in plurimis inter ſe diſſentiant & contraria doceant: quod nulla ratione poſſet, ſi non ſuo priuato iudicio, ſed legitimo Scripturæ intellectu niterentur. Scriptura enim nuſquam ſibi eſt contraria, nuſquam à ſe diſſentit. Itaque quòd ipſi tantopere diſſentiant, ex eo prouenit, quòd ſuo priuato iudicio Scripturæ ſenſum fabricent, qui pro diuerſitate iudicij ac ingenij cuiuſque eſt diuerſus. Nituntur ergo Scriptura, non vt ſubeſt interpretationi Eccleſiæ Catholicæ, & SS. Patrum; ſed vt ſubeſt interpretationi iudicij priuati. Nam vis Scripturæ non in verbis nudis, ſed in ſenſu & interpretatione conſiſtit. hunc autem ſenſum iudicium priuatum excogitat, & verbis Scripturæ tamquam corpori vitam inſerit. Itaque totum fundamentum eſt iudicium priuatum: quod quàm fallax ſit, diſſenſiones tot ſectarum apertè demonſtrant. Perinde enim eſt, ſiue dicas te niti Scriptura vt ſubeſt interpretationi proprij iudicij, ſiue priuato iudicio.

Spiritus priuatus. Denique tertium credendi fundamentum, quo plurimi hoc tempore nituntur, maximè omnium fallax eſt & illuſorium. Cuius ſignum, quòd inter Anabaptiſtas, qui pre ceteris inſtinctu ſpiritus ducuntur, maxima ſectarum ſit varietas, & diſſenſio fidei. quod fieri non poſſet, niſi ſpiritus, quo reguntur & nituntur, fallax eſſet & varius. Idem cernitur inter Caluiniſtas & Lutheranos, & inter diverſas ſiue Lutheranorum ſiue Caluiniſtarum ſectas & factiones. Singulis enim ſua ſententia certa eſt & euidens teſtimonio priuati ſpiritus, qui ſingulos interiùs docet, ſingulis teſtimonium veritatis perhibet. Ex quibus manifeſtum eſt nunc ſpiritum non eſſe Spiritum ſanctum, Spiritum veritatis, qui contraria docere & ſibi ipſe aduerſari non poteſt: ſed ſpiritum nequam, ſpiritum erroris, qui mendax eſt ab initio, & pater mendacij, qui operatur in filiis incredulitatis, de quo Apoſtolus: *Quia charitatem veritatis non receperunt, ideircò mittet illis operationem*
2. Theſſ. 2. *erroris, vt credant mendacio.* Et alibi: *In nouiſſimis tem-*
1. Tim. 4. *poribus diſceſſent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum.* Omnis enim hæreſis doctrina dæmoniorum eſt. Et S. Ioannes:
Epiſt. 1. c. 4. *Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus, ſi ex Deo ſunt: nam multi pſeudoprophetæ exierunt in mundum.*

Hic igitur ſpiritus eſt, qui in cordibus hæreticorum dominatur, cuius teſtimonium operationemque interiùs in ſe ſentiunt, & putant eſſe operationem Spiritus ſancti: qui eorum phantaſiam & mentem ita faſcinat & peruertit, vt lucem putent eſſe tenebras, & tenebras lucem: vt clariſſimam fidei Catholicæ veritatem putent eſſe errorem, & tetros errores perſpicuam veritatem. Et ſanè niſi prorſus faſcinati eſſent & excæcati, facilè poſſent aduertere, ſpiritum illum quem interiùs ſentiunt, non eſſe ſpiritum Dei; vel ſaltem de eo dubitare inciperent, cùm omnes ſectæ, inter quas tanta dogmatum maximorum diſſenſio, huius ſpiritus teſtimonium æquè ſentiant, iactent, & ſequantur, eòque in aſſerendis dogmatibus maximè repugnantibus nitantur. Sed iuſto Dei iudicio id accidit. Sicut enim Iudæi qui Chriſtum recipere noluerunt, permiſſi ſunt diabolo excæcandi, vt apertè colligitur ex Apoſtolo 2. ad Theſſ. 2. ita hæretici, quia Catholicam fidem deſeruerunt (quæ non eſt minor culpa quàm Iudæorum) eidem permiſſi ſunt, vt mentes eorum tamquam faſcino detineat, & in omne genus errorum impellat.

Quòd ſi quis attentè conſideret, aduertet etiam potentiorē in noſtris hæreticis quàm in Iudæis vel Mahumetanis eſſe diabolicam operationem, mentiſque faſcinationem; idque duplici ratione. *Maior Faſcinatio Diaboli in noſtris hæret. quàm in Iudæis.* Primò, Quia Iudæi in eadem fide conueniunt, nec apud illos ſunt variæ ſectæ: apud Mahumetanos verò tantùm ſunt duæ, eæque non adeò diſcrepantes. At apud noſtri temporis hæreticos ſunt ſectæ plurimæ, aliæ ex aliis nouorum acceſſione dogmatum propagatæ, quæ ſe mutuò hæreſeos damnant: & hæ omnes ex vna intra 90. annos enatæ. quod eſt indicium, diabolum mirificè interiùs iſtorum hominum poſſidere mentes, turbare phantaſias, peruertere imaginationes & iudicia, vt nuſquam poſſint conſiſtere, nuſquam acquieſcere.

Secundò, Quia plebeij homines apud Iudæos & Turcas non nituntur ſuo iudicio, neque ſpiritus priuati inſtinctu & teſtimonio, ſed iudicio ſuorum Doctorum, vel (quod idem eſt) Scripturâ ſuâ, quatenus expoſitioni Doctorum ſuæ Religionis ſubeſt. Itaque habent aliquam regulam credendi, & fundamentum ſuæ fidei, rationi naturali quodammodò conſentaneum, nimirum maiorum ſuorum conſenſum, ſeu Scripturam ſuæ Religionis maiorum ſenſu expoſitam. At plerique hæretici huius temporis non curant amplius ſuos maiores & apoſtulos, à quibus hoc nouum Euangelium primò acceperunt; ſed eos tamquam homines errori obnoxios deſerunt, & toti nituntur proprio iudicio, vel teſtimonio ſpiritus priuati, ſiue (quod prorſus idem eſt) Scripturâ diuinâ iuxta ſenſum proprij iudicij vel ſpiritus priuati intellectâ. Quod eſt euidens ſignum, ſatanam ita in eis efficaciter operari, & eorum mentes infatuare, vt non ſolùm quiſque ſibi nouas hæreſes vel opiniones fingat, ſed etiam in ſeipſo, ſuóque ſenſu interno & guſtu, fidei ſuæ fundamentum, & credendi regulam ſtatuat: quiſque enim ſe doctū à Domino, & ſpiritus magiſterio inſtructum putat (etiam mulierculæ & puellæ) ac proinde ab omni errore immunem, Patres omnes homines fuiſſe errori obnoxios. Idem de ſuis apoſtolis & miniſtris cenſent. At quæ maior faſcinatio & illuſio poſſit eſſe? Hinc fit vt nulla certa & rata dogmata habeant, nullum corpus doctrinæ & Religionis ſtatuant, ſed in incertum vagentur, proue ſpiritus ille priuatus eos impellit: nec poſſit cum illis de pleriſque dogmatibus vlla diſputatio inſtitui, cùm nulli ſententiæ ſint addicti, & ipſi per imperitiam maiorum ſuorum doctrinā neſciant. Verùm de hoc ſpiritu vertiginis plura diximus in Conſult. Conſiderat. 9. Ratione 11.

Ex his manifeſtè concluditur, omne fundamentum credendi, quo ſectæ huius temporis nituntur, fallax eſſe ac deceptorium; & ſubinde fidem earum, quæ illi innixa eſt, inutilem eſſe ad ſalutem.

Octauò, Si in ſua fide, ſinguli qui Chriſtum agnoſcūt, ſalui eſſe poſſint, cur tāta inter Religio- *8. Ratio.*

nes diſſentientes ſe mutuò hæreſeos damnant, & anathemata perſtringunt? Cur Lutherani Caluiniſtas pro fratribus agnoſcere recuſant, & eos impios ac blaſphemos eſſe publicè pro concione clamant, & ſcriptis libris affirmant? Cur pari modo proceres Caluiniſtarum, in quibus Theodorus Beza pater minimum & veluti Papa poſt Caluinum, tractant Lutheranos? Cur Anabaptiſtæ ſolos ſuos fideles & Chriſtianos vocant, reliquos pro infidelibus habent. Ex quibus patet, hoc nouum commentum non ſolum doctrinæ Catholicæ, ſed etiam omnibus ſectis, quæ aliquem Religionis & pietatis zelum præ ſe ferunt, aduerſari, & ad ſolos Atheiſtas relegandum.

9 Ratio. Nonò, Vt quis poſſit ſaluus fieri, non ſufficit vnius, duorum vel trium mandatorum obſeruantia, ſed neceſſe eſt ſeruare omnia, iuxta illud Domini Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Vt ſi quis ſit adulter aut fur, etiamſi reliqua mandata ſeruet, tamen ſaluus eſſe non poterit, vt paſſim Scriptura docet. Ergo pari modo non ſufficit ad ſalutem, duos, tres, vel quatuor articulos credere; ſed neceſſe eſt omnia credere quæ Deus reuelauit, & nobis per Eccleſiam credenda propoſuit. Non enim minùs fides, quàm obedientia mandatorum Decalogi ad ſalutem eſt neceſſaria: nec minùs debet fides eſſe perfecta ac integra, quàm obedientia & obſeruatio Decalogi. Sicut ergo obedientia ſe debet extendere ad omnia mandata: ita fides debet extendere ad omnia reuelata. Confirmatur, quia teſte S. Iacobo capite 2. *Quicumque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus. Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit & Non occides.* q. d. factus eſt omnium reus, & punietur quaſi totius legis violator, quia contempſit ipſum legiſlatorem, qui totius legis eſt auctor. Ergo ſimili modo, qui vnum articulum negauerit, etiamſi reliqua omnia credat, factus eſt reus totius fidei & Religionis, nimirum quia contemnit primam veritatem Deum, qui non minus iſtum quàm alios reuelauit: contemnit Eccleſiam Catholicam Chriſti ſponſam

1. Tim. 3. (quæ eſt *columna & firmamentum veritatis*) per quam nobis non minùs iſtum quàm alios propoſuit. Et hæc eſt ratio, cur non minùs ſit hæreticus qui vnum fidei dogma pertinaciter negat, quàm qui centum. Quia hoc ipſo quo vel vnum negat, contemnit primam Veritatem Deum, qui illud reuelauit; contemnit auctoritatem Eccleſiæ, quæ illud propoſuit: facit Eccleſiam ſubiectam errori, & mendacem. Vnde etiam de ceteris omnibus incertus redditur, & totam fidem diuinam perdit. Sublato enim fidei diuinæ fundamento, totam fidem ruere neceſſe eſt, & ſolam opinionem vel fidem humanam errori obnoxiam, qua reliqua credat, remanere.

10 Ratio. Decimò & poſtremò, Hæc ſententia eſt maximè periculoſa in praxi. Facit enim vt homo non curet quam Religionem teneat, quid credat, vel non credat, itaque non inquirit veritatem; & tam facilè ac ſecurè ſuſcipit falſa quàm vera. Omnes tamen non ſolùm Catholici, ſed etiam nobiliores ſectæ, & quicumque aliqua doctrinæ vel ſapientiæ laude ſunt celebres, pro certo ſtatuunt, abſque vera Religione & vera fide non poſſe ſalutem obtineri; & quotquot vera Religione caruerint, in æternum perituros. Itaque ſectatores huius ſententiæ damnantur ab omnibus, & ipſi ſoli pollicentur ſibi ſalutem nullo auctore, nullo Scripturæ teſtimonio, nulla ratione ſuffulti, ſola cerebri ſui vana & ſtolida imaginatione confiſi. Audiant igitur ex S. Fulgentio, quid ſemper tenuerit antiquitas, quid omnibus ſæculis docuerit Eccleſia. Sic igitur communis fidei regulas tradens ſcribit libro de Fide ad Petrum Diaconum, cap. 38. *Firmiſſimè tene, & nullatenus dubites, non ſolùm omnes Paganos, ſed etiam omnes Iudæos, Hæreticos, atque Schiſmaticos, qui extra Eccleſiam Catholicam præſentem finiunt vitam, in ignem æternum ituros, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius.* Et cap. 39.

Firmiſſimè tene, & nullatenus dubites, quemlibet Hæreticum ſiue Schiſmaticum in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti baptizatum, ſi Eccleſiæ Catholicæ non fuerit aggregatus, quantaſcumque eleemoſynas fecerit, etſi pro Chriſti nomine etiam ſanguinem fuderit, nullatenus poſſe ſaluari. Omni enim homini qui Eccleſiæ Catholicæ non tenet vnitatem, neque Baptiſmus, neque eleemoſyna quamlibet copioſa, neque mors pro Chriſti nomine ſuſcepta proficere poterit ad ſalutem, quamdiu in eo hæretica vel ſchiſmatica prauitas perſeuerat, quæ ducit ad mortem.

Hæc ſemper fuit Eccleſiæ fides, & omnium Patrum indubitata doctrina: quam omnes qui extra Eccleſiam verſantur, vtinam accuratè perpenderent! Viderent profectò quàm periculoſo in ſtatu verſentur. Tu Chriſte, Lux mundi, mentibus eorum affulge.

CAPVT SECVNDVM.

Vtrùm Caluinus docuerit Deum eſſe auctorem omnium ſcelerum.

QVIDAM miniſtri Caluiniſtæ in Hollandia Conſultationi meæ apud ſimpliciores eo nomine detrahere conati ſunt, quòd dicerent Auctorem duplici manifeſta calumnia in Caluinum vti. Altera, cùm ait: *Caluinum ſtatuere Deum eſſe auctorem omnium ſcelerum.* id enim Caluinum numquam docuiſſe. Altera, cùm refert *illum incurriſſe infamiam Iuris ratione ſententia, quâ Nouiodumi criminis nefandi damnatus fuerit, & ferro candenti viſulatus.* Sed abſit à me, vt alicui etiam hæretico aliquid falsò ſciens imponam, ſiue de doctrina agatur, ſiue de moribus. Ita mihi Chriſtus inſpector cordis mei, qui me iudicaturus eſt ſecundùm opera mea, propitius ſit. Scio huiuſmodi mendacium pernicioſum eſſe, & de eo ſcriptum: *Os quod mentitur, occidit animam.* Non opus habent Catholici mendacij & calumniæ præſidio, vt hæreticorum doctrinam oppugnent. Hæc illorum arma ſunt, quibus hactenus niſi, & in quibus ſpem ſuam omnem poſuere, iuxta illud: *Poſuimus mendacium ſpem noſtram: mendacio protecti ſumus.* Sap. 1. Iſaiæ 28.

Caluinum clarè docuiſſe, omnia ſcelera & Doctrina Caluini.

opera

opera nefaria omnium hominum & dæmonum, tam interna quàm externa, fuiſſe ab æterno à Deo prædeſtinata, ordinata, decreta, diſpoſita, & in tempore homines ad illa à Deo excitari, moueri, impelli, cogi, ita vt ipſi ſe habeât in modum inſtrumenti, Deus verò in modum cauſæ principalis, facilè ex ipſius ſcriptis demonſtrari poteſt. Nullum enim dogma ab illo traditur vel luculentiùs vel diligentiùs. Idem ſæpiùs à Doctoribus Catholicis & Lutheranis oſtenſum eſt, vt ſaxeæ frontis ſit, qui id auſit negare. Et vt alios omittam, fusè & clariſſimè demonſtrarunt ex Catholicis Cardinalis Bellarminus lib. 2. De amiſſione gratiæ & ſtatu peccati, cap. 3. & 4. Guilielmus Reginaldus libr. 3. Caluino-turciſmi, cap. 23. & Martinus Becanus in opuſculo De auctore peccati. Ex Lutheranis, Conradus Schluſſelburgius in ſua Theologia Caluiniſtica, & Sebaſtianus Caſtalio De prædeſtinatione ad Caluinum.

Caluini ſententia, Deum omnium ſcelerum auctor primarius.

Nos idem breuiter demonſtremus. Caluinus igitur lib. 1. Inſtitut. cap. 18. §. 1. ita ſcribit: *Abſurdum videtur* (ſenſui carnis) *volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatis ſuæ daturus eſt pœnas. Tergiuerſando itaque effugiunt, Dei tantùm permiſſu non etiam voluntate hoc fieri. ipſe verò palàm ſe facere pronuntians effugium illud repudiat.* Hîc apertè docet Deum non ſolùm permittere, ſed etiam velle, & iubere, & facere vt homo excæcetur; etſi id ſenſui carnis abſurdum videatur. Sequitur: *Quòd autem nihil efficiant homines niſi arcano Dei nutu, nec quidquam deliberando agitent, niſi quod ipſe iam apud ſe decreuerit, & arcana ſua directione conſtituit, innumeris & claris teſtimoniis probatur.* Hîc omnia hominum opera, tam mala quàm bona, aſſerit effici arcano Dei nutu, decreto, & directione. Itaque omnia hominum ſcelera iam ab æterno à Deo ſunt decreta, vt ſic fierent: & homines nutu diuino ad illa excitantur, & diriguntur. & paulò pòſt: *Vult Deus perfidum Regem Achab decipi: operam ſuam offert diabolus ad eam rem: mittitur cum certo mandato vt ſit ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum.* Hîc docet Deum velle & præcipere vt diabolus mentiatur, & decipiat hominem; & reiicit ſententiam de permiſſione. Et infrà: *Abſalon inceſto coitu patris thorum polluens, deteſtabile ſcelus perpetrat: Deus tamen hoc opus ſuum eſſe proñuntiat. Clamat Deus, ſuo ſibilo, tuba ſua clangere, imperio & iuſſu excitari impios ad bellum.* Ibidem docet, quidquid Satan operatus eſt contra Iob, quidquid Iudæi contra Chriſtum, quidquid Chaldæi contra Iudæos; quidquid Semei contra Dauid, id totum fuiſſe opus Dei: nec ſolùm permiſſu, ſed decreto, nutu, directione, iuſſu & imperio Dei factum. His enim vocibus ad mentem ſuam melius explicandam vtitur. At qua ratione poteſt Deus clariùs, aut magis propriè ſtatui omnium ſcelerum auctor?

§. 2. *Quantum ad arcanos motus ſpectat, quod de corde Regis prædicat Salomon, flecti huc atque illuc prout Deo viſum eſt: ad totum certè humanum genus extenditur, tantumdemque valet, ac ſi dixiſſet: Quiquid animis concipimus, arcana Dei inſpiratione ad ſuum finem dirigi.* Si omnes interni motus ex inſpiratione & impulſu Dei concipiuntur, & in fines ſuos tendunt: Deus non minus eſt auctor proditionis Iudæ, quàm conuerſionis Pauli: non minùs odij in Chriſtum, quàm amoris, &c. Et infrà: *Sed nihil poteſt clarius deſiderari, quàm vbi toties pronuntiat ſe excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere, ſpiritu ſoporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc enim ad permiſſionem multi referunt, ac ſi deſerendo reprobos, à ſatana excæcari ſineret. Sed quum diſertè exprimat ſpiritus, iuſto Dei iudicio infligi cæcitatem, & amentiam, nimis friuola eſt illa ſolutio.* Itaque Deus iuxta Caluinum propriè eſt auctor primarius cæcitatis, infidelitatis, amentiæ & obdurationis ſeu obſtinationis animi in malo. Ipſe hæc omnia directè vult, decernit, infligit, & operatur in homine. Idem paulò pòſt dicit: *Deum præcipere impiis vt faciant quæ facturi ſunt, non quòd eos docere velit ad ſponte parendum; ſed quia eos flectit ad exequenda ſua iudicia, perinde ac ſi iuſſa eius animis inſculpta geſtarent. Vnde,* inquit, *apparet certa deſtinatione Dei fuiſſe impulſos.* Itaque impij ad omnia quæ agunt, flectuntur à Deo, & certa deſtinatione Dei impelluntur. Addit: *Fateor quidem interpoſita ſatana opera ſæpè Deum agere in reprobis, ſed vt eius impulſu ſatan ipſe ſuas partes agat, & perficiat quantum datum eſt.* Ecce quidquid facit ſatan, facit impulſu Dei. *Dicitur ſatan excæcare infidelium mentes: ſed vnde hoc, niſi quòd à Deo ipſo manat efficacia erroris, vt mendaciis credant, qui renuunt parere veritati.* q. d. Satan quidem interiùs & exteriùs proponit errores, ſed hoc totum non ſufficit ad excæcandas hominum mentes, niſi Deus eas flectat, & efficaciter moueat, vt illis fidem adhibeant. *Deus dicitur homines dare in reprobum ſenſum, & proiicere in fœdas cupiditates: quia iuſta vindictæ ſuæ præcipuus eſt auctor, Satan verò ſolùm miniſter.* Denique ita concludit: *Summa hæc ſit, cùm Dei voluntas dicitur omnium rerum eſſe cauſa, prouidentiam eius ſtatui moderatricem in cunctis hominum conſiliis & operibus, vt non tantùm vim ſuam exerat in electis, qui Spiritu ſancto reguntur, ſed etiam reprobos in obſequium cogat.* Vbi Dei voluntatem non permiſſiuè tantùm, ſed propriè & efficaciter ſtatuit in impiis cauſam omnium conſiliorum & operum, ipſóſque impios diuino nutu & impulſu cogi vt agant omnia quæ agunt.

Lib. 3. cap. 23. §. 1. dicit *non eſſe conſentaneum præparationem ad interitum aliò transferre, quàm in arcanum Dei conſilium.* Vbi oſtendit non minùs reprobos à Deo præparari ad interitum, quàm electos ad regnum. Et §. 4. *Fateor ſanè, in hanc qua nunc illigati ſunt miſeriam, Dei voluntate dediſſe vniuerſos filios Adam. atque id eſt quod principio dicebam, redeundum ſemper eſſe ad ſolum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius cauſa in ipſo ſit abſcondita.* Vbi lapſum Adami & totius poſteritatis refert in ſolum diuinæ voluntatis arbitrium. Itaque lapſus eſt Adam, quia Deus ita voluit, ita prædeſtinauit. §. 6. *Ecce quum rerum omnium diſpoſitio in manu Dei ſit, quum penes ipſum reſideat ſalutis ac mortis arbitrium, conſilio nutúque ſuo ita ordinat, vt inter homines naſcantur ab vtero certæ morti deuoti, qui ſuo exitio ipſius nomen glorificent.* Ibidem docet Dei ordinationem adferre neceſſitatem peccandi & pereundi: *Quum,* inquit, *non alia ratione quæ futura ſunt præuideat, niſi quia ita vt*

fierent, decreuit: fruſtrà de præſentia his monetur, vbi conſtat ordinatione potius & nutu omnia euenire.

§. 7. Ridet eos qui dicunt hominem eſſe liberi arbitrij, & Deum propter præuiſa peccata deſtinaſſe illum ad interitum: *Vnde factum eſt*, inquit, *vt tot gentes vnà cum liberis eorum infantibus æterna mortis inuolueret lapſus Adæ abſque remedio, niſi quia Deo ita viſum eſt? Nec abſurdum videri debet quod dico, Deum non modo primi hominis caſum, & in eo poſterorum ruinam præuidiſſe, ſed arbitrio quoque ſuo diſpenſaſſe.*

§. 8. *Non dubitabo igitur cum Auguſtino ſimpliciter fateri voluntatem Dei eſſe rerum neceſſitatem; atque id neceſſariò futurum eſſe, quod ille voluerit.* Denique nullum ferè dogma tam diligenter ab eo inculcatur, vtpote in quo ſit ſumma Caluinianæ religionis.

Ex his, quæ dicta ſunt manifeſtè colliguntur iſtæ propoſitiones:

Primò, Voluntas Dei non ſolùm permiſſiuè, ſed etiam propriè & efficienter eſt cauſa omnium operum in impiis.

Secundò, Nihil agunt impij niſi ea arcano nutu, decreto, & directione Dei.

Tertiò, Deus præcipit ſatanæ vt mentiatur, & decipiat homines.

Quartò, Impij imperio & iuſſu Dei excitantur ad bellum, & ad omnia quæ faciunt aduerſus cultores Dei.

Quintò, Deus certa deſtinatione impellit impios & ſatanam ad omnia quæ agunt.

Sextò, Omnia opera ſatanæ & impiorum ſunt propriè opera ipſius Dei, cùm Deus ſit auctor primarius ad ea excitans, impellens & dirigens: ſatan verò & impij ſolùm ſe habent vt miniſtri & inſtrumenta.

Septimò, Deus ſua voluntate & prouidentia excitat & cogit impios ad ea quæ impiè agunt.

Octauò, Deus ab æterno voluit, decreuit, & prædeſtinauit ruinam humani generis, quia ipſi ita viſum eſt.

Nonò, Voluntas Dei eſt rerum omnium neceſſitas, & idcircò omnia impiorum opera neceſſariò fiunt, quia Deus voluit & decreuit vt fierent.

Deus eſt magis autor ſcelerum iuxta Caluinum quàm Satan vel homo.

Ex his luce meridiana clarius eſt, Deum omnium ſcelerum a Caluino ſtatui auctorem, & quidem primarium, ac magis principalem quàm ſit ſatan vel ipſe homo: idque propter quatuor cauſas. Primò, Quia ipſe eſt prima omnium origo & radix. Nam ipſe ex ſe pro ſuo beneplacito decreuit, vt homo omnia iſta faceret: ex cuius vi decreti ſuis temporibus omnia eius opera proueniunt. Secundò, Quia non externo præcepto aut conſilio tantùm inducit (quod tamen ſatis eſt vt quis propriè ſceleris ſit auctor) ſed interiùs excitat, impellit, flectit, & dirigit in opus; ita vt initium, medium, & finis operis ab ipſo ſit. Tertiò, Quia non ita impellit, vt relinquat homini facultatem reſiſtendi, ſicut ſatan facit, ſed cogit & neceſſitat. Quartò, Quia ipſe in omni opere habet ſe vt auctor principalis, ſatan verò & homo impius ſolùm vt miniſtri & inſtrumenta, ſicut ſecuris in manu artificis, vt ipſe ait.

Excuſatio quorundam magiſtrorum.

Sed, inquiunt, Caluinus aliis locis, præſertim libello contra Libertinos, acerrimè hanc ſententiam, Deum eſſe omnium ſcelerum auctorem, tamquam maximè impiam inſectatur, ſatius eſſe affirmans nullum eſſe Deum quàm talem. Fateor ita eſſe. Verùm quis neſciat hæreticorum inconſtantem docendi modum, eóſque ſua omnia loco & tempori accommodare? Ratio huius inconſtantiæ eſt multiplex. Prima, Studium fallendi lectores; nimirum vt venenum doctrinæ ſuæ hoc artificio contegant; & quod maximè agunt & docent, minimè docere videãtur. Cùm enim alibi aperte negant ac deteſtantur quod aliis verbis alibi luculente tradunt, ſimpliciores, quorum maxima turba eſt, non aduertentes contradictionem, ſubeſſe putant myſterium: quo fit vt & Doctoribus ſalua ſit ſua exiſtimatio, & diſcipuli maximis erroribus inuoluantur neſcij. Si apertè dixiſſet Deum eſſe auctorem omnium ſcelerum, nimis id durum viſum fuiſſet, nec facile homines in ſuam traxiſſet ſententiam. Itaque viſum fuit id ſub iſtis terminis fortiter negare: idem tamen alibi ſpecie commendationis diuinæ prouidentiæ & efficacis operationis luculentè & efficaciſſimè tradere.

Secunda, Sæpè diſputatio aliqua vel negotium exortum cogit prioribus dogmatibus contraria proferre. Sic cùm occaſione prioris doctrinæ Lutheri maxima in plebe facta eſſet morum diſſolutio, coactus fuit Lutherus pleraque ſua non ſolùm mitigare, ſed etiam diſſimulanter reuocare, & mutare, vt ex libro quem inſcripſit, *Viſitatio Saxonica*, conſtat.

Tertia, eſt ſpiritus vertiginis, quo Deus ſinit illos agitari, & huc illuc tamquam ebrios impelli. quo fit vt ipſi propriam doctrinam clariſſimè deſtruant. & quod vno loco ex verbo diuino firmiſſimum affirmant, alibi tamquam hæreſim ac blaſphemiam condemnent; nimirùm vt ſint inexcuſabiles qui huiuſmodi Vertumnis fidem adhibent. Fecit hoc Lutherus in pleriſque ſuis dogmatibus, adeò vt non minùs ipſe ſibi quàm Eccleſiæ Catholicæ aduerſetur; vt Cochlæus clarè oſtendit. Fecit Philippus Melanchthon & Auctores confeſſionis Auguſtanæ, ſæpiſſimè dogmata ſua mutantes. Fecit & Caluinus, tum in aliis multis, tum maximè in hoc dogmate: ita tamen callide, vt quod ſub vna verborum forma negabat, ſub alia firmiter aſſereret. rem tamen ipſam ſemper tenuit.

Neque mirum videri debet, Caluinum hæc docuiſſe. Eadem ante illum docuerant eius magiſtri Lutherus & Zvvinglius, Melanchthon etiam & Petrus Martyr, & alij nouorum Euangeliorum Apoſtoli.

Lutherus lib. De ſeruo arbitrio contra Eraſmum ſic ſcribit: *Nulli in manu ſua eſt cogitare quidquam mali aut boni, ſed Deus in nobis omnia bona & mala operatur.* Et in aſſert. art. 36. *Quomodo poteſt homo ſe ad bonum præparare, cùm nec in poteſtate eius ſit ſuas vias malas facere? Nam & mala opera in impiis Deus operatur.* Potéſtne aliquid dici clarius? poterátne Deus apertiùs auctor omnium ſcelerum affirmari? At non ſiſtit in ſimplici aſſertione, ſed vult eſſe præcipuum & clariſſimum fidei articulum. Nam eadem aſſertione, hunc articulum: *Liberum arbitrium eſt figmentum in rebus, ſeu titulus ſine re. quia nulli eſt in manu ſua quippiam cogitare mali aut boni. ſed omnia de neceſſitate abſoluta eueniunt; nimirum quia Deus omnia bona & mala in nobis operatur*: facit primarium, & ſummam totius ſuæ doctrinæ.

In

In ceteris, inquit, *articulis de Papatu, Conciliis, Indulgentiis, aliiſque non neceſſariis nugis, ferenda eſt leuitas & ſtultitia Papæ, & ſuorum: ſed in hoc articulo, qui omnium optimus, & rerum noſtrarum ſumma eſt, dolendum ac flendum eſt, miſeros ſic inſanire.*

Idem clariſſimè docet Huldericus Zvvinglius Caluini præceptor, tomo 1. in explicat. art. 20. *Fortiſſimum Dei verbum ſtat à nobis, nempe Deum omnia operari in nobis, nos nihil aliud quam inſtrumenta eſſe, per quæ operatur Deus, ſicut per malleum faber.* Addit, quòd *ſicut faber ſibi tribuit opus quod per malleum facit, non malleo; ita opera noſtra omnia Deo magis quàm nobis tribuenda.* Et lib. De prouidentia Dei fol. 365. *Quia lex homini data eſt, ſemper homo peccat quando contra legem facit, quantumuis nec ſit, nec viuat, nec operetur niſi in Deo, ex Deo, & per Deum. Sed quod Deus operatur per hominem, homini vitio vertitur, non Deo. Et quando tamen facimus adulterium, vel homicidium, Dei opus eſt motoris, auctoris atque impulſoris. Latro Deo impulſore occidit; & ſæpenumerò cogitur ad peccandum.* Eadem fuſiſſimè proſequitur & confirmat.

Eadem docuit Melanchthon in locis communibus anni 1521. tit. de libero arbitrio. Vbi Primò doctrinam Patrùm de libero arbitrio dicit eſſe impiam, à diuinis litteris & iudicio ſpiritus alieniſſimam. Deinde proponit ſuam: *Quandoquidem*, inquit, *omnia quæ eueniunt, neceſſariè iuxta diuinam prædeſtinationem eueniant, nulla eſt arbitrij noſtri libertas.* Et infrà: *Voluntati noſtræ libertatem per prædeſtinationis neceſſitatem adimit Scriptura,* &c. Et in annotat. in Epiſtolam ad Romanos, c. 8. *Nos verò docemus, non ſolùm permittere Deum creaturis vt operentur, ſed ipſum omnia propriè agere. Et ſicut fatentur proprium Dei opus fuiſſe, Pauli vocationem; ita fatemur opera Dei propria eſſe, Dauidis adulterium, Manlij feueritatem,* &c. *Conſtat enim ex cap. 1. ad Romanos, Deum omnia facere non permiſſiuè, ſed potenter; id eſt, vt ſit eius propria Iudæ proditio, ſicut Pauli vocatio,* &c. Hæc fuſiùs, vt intelligatur, quale iſtorum primariorum Apoſtolorum, qui mundi tenebras diſpulerunt, & Religionem reformarunt, ſit dogma principale. Si enim principale dogma, & fundamentum religionum nouarum adeò tetrum eſt & blaſphemum, quid de eorum religione reformata ſtatuendum?

CAPVT TERTIVM.

Vtrùm Caluinus fuerit conuictus ſodomiæ, & ob eam cauſam ſtigmate inuſtus.

NOn ex aëre ſcripſi ea quæ hac de re in Conſultatione adduxi, neque ex meo cerebro, ſed ex bonis auctoribus, & fama communi, quæ 40. & ampliùs annis viguit, non ſolùm apud Catholicos, ſed etiam apud Lutheranos. Plurimi ſcriptores huius rei tamquam certæ & notoriæ mentionem fecere: ex quibus paucos adferam.

Primus ſit Hieronymus Bolſecus medicus, conſcius ſecretorum Caluini, vt ex Præfatione apparet. Hic in eius vita, quam ante annos 34. deſcripſit, & dedicauit Primati Franciæ Archiepiſcopo Lugdunenſi, cap. 5. ita ſcribit: *Nihil iam de natiuitate dicam, quæ in annum 1509. incidit, quo Nouioduni Picardiæ in lucem editus eſt. Neque etiam commemorabo de parte eius Gerardo Cauuino aliud, niſi impium hominem fuiſſe, & in Deum maximè blaſphemum: quod de illo teſtimonium præcipuè aliquot ciues Nouiodunenſes interrogati perhibuerunt. Notariúſque legalis in publicas tabulas retulit; quarum exemplum cuidam Bartelier Domini Senatúſque Geneuenſis Secretario, Nouiodunum huiuſce rei gratia, vt in vitam atque mores Caluini inquireret, & qualis adoleſcens fuiſſet exploraret, præcipuè miſſo, eſt impertitum. Quod ego teſtimonium publicum apud hunc vidi, & in ipſiuſmet manibus inſpexi: & idcircò vt rem veriſſimam commemorare poſſum. In quo quidem teſtimonio hoc quoque erat adiectum: Caluinum, cùm Curatum illic beneficium & aliud ſacelli cuiuſdam ſacerdotium obtineret, ſodomitici ſceleris conuictum in vitæ diſcrimen veniſſe, vt igni, quæ huiuſmodi ſceleris ordinaria & legitima pœna eſt, cremaretur. Ceterùm Epiſcopi vrbis commiſeratione pœnam moderatam, vt cauterio candens eius humero lilium inureretur. Quo probro confuſus, neque talem ignominiam ferens, vtrumque Eccleſiaſticum beneficium in Paſtorem Nouiodunenſem tranſtulit; & ab eo certa pecuniæ ſumma accepta, in Germaniam, deinde in Italiam profectus eſt, fortunæ, ſiquam ſibi propitiam inuenire poſſet, ſe permittens. Ceterum ſilentio præterire nolo, Nouioduno diſcedentem cognomine immutato Caluinum ſe pro Cauuino vocitaſſe, ſiue imprudentem ſiue conſultò, quòd hoc nomen moribus eius conueniret. quibus malignum illum & vindictæ cupidiſſimum Caluinum expreſſit. cui Iuuenalis, cum ad eum Satyram 12. ſcriberet, hunc verſum attribuit.*

At vindicta bonum vita iucundius ipſo.

Sed fuit etiam cùm ſe Carolum de Happe oppido appellaret, & in omnibus litteris ſubſcriberet. Hæc ille.

Si iſta de crimine ſodomitico & ſtigmate vera non erant, cur diſcipuli Caluini ea non refutarunt? Cur inſpectionem actorum publicorum, & Magiſtratuum teſtimonia non petierunt? facilè enim, ſi falſa erant, refutari tunc temporis potuiſſent. Primò, teſtimonio Magiſtratus Geneuenſis, qui publico inſtrumento declarare potuiſſet, tale ſcriptum numquam ad ſe perlatum: ſe nihil vmquam de huiuſmodi Caluini crimine inaudiſſe. non enim dubitandum quin eo tempore, nimirum anno 1577. fuerint multi ſuperſtites, qui huius rei poſſent meminiſſe, & fortaſſe ipſe Bartelier, in cuius manibus ſe hoc teſtimonium vidiſſe affirmat Bolſecus, adhuc ſupererat. Secundò, Teſtimonio Magiſtratus Nouiodunenſis. Non enim eſt dubium quin ex actis Iudiciariis, quæ aſſeruari diligenter ſolent, veritas cognoſci poſſet: verùm neutrum fecerunt fratres Euangelici. Quis credat, ſi ſolida aliqua ratione tanti ſceleris infamiam à ſuo Apoſtolo amoliri potuiſſent, & aduerſarium ſuæ Religionis Hieronymum Bolſecum calumniæ conuincere, & apud omnes hoc modo infamem reddere, eos id fuiſſe prætermiſſuros? Sic enim effeciſſent, vt nec in ceteris, quæ Bolſecus de Caluini variis criminibus, & peſſimis artibus, ac machinationibus ſcribit, ei fides adhiberetur. Itaque cùm nihil fecerint eo tempore quo maximè oportebat (nimirum cùm libellum ſuum Bolſecus euulgauit) vt iſta ſolidè confutarent; nemini prudenter rem expendenti dubium eſſe poteſt, quin rationis inopia, & criminis conſcientia id omiſerint. alioquin iniurij in ſuum Apoſtolum, & ſacrilegi in ſuam Religionem extitiſſent. Accedit,

quòd Bolſecus non ſolùm dicit ſe in manibus illius Secretarij hoc teſtimonium vidiſſe & inſpexiſſe; ſed etiam iureiurando affirmat: ita enim ſcribit in Epiſtola dedicatoria ad Archiepiſcopum Lugdunenſem: *Iam hoc quoque eundem teſtor Deum, nihil me hoc tractatu complexum, quod contra meam conſcientiam ſcriptum eſſe mihi conſcius ſim: ſed quæ ſcribo omnia veritate niti, & vel ex tabulis & teſtimoniis manu ipſius Caluini deſcriptis ea me deſumpſiſſe, vel referentibus maximæ auctoritatis viris cognouiſſe, vel meis oculis conſpexiſſe, manúque palpaſſe*, &c. Omitto ſigna & periſtaſes varias quæ concurrunt: vt quòd nomen aliquoties mutarit, quòd beneficia ſua per ſimoniam vendiderit, quòd patriam deſeruerit, quòd in Germaniam ſe contulerit, quòd alia multa impuritatis indicia in eius vita apparuerint: vt Bolſecus, & alij ſcribunt.

Secundus ſit Iulius Brigerus. Hic in Floribus Caluiniſtarum ita ſcribit: *Caluinus cùm Nouiduni Curatum beneficium, & aliud ſacelli cuiuſdam ſacerdotium obtineret, ſodomitici ſceleris conuictus in vitæ diſcrimen venit, vt igni cremaretur. Ceterùm Epiſcopi vrbis commiſeratione pœna moderata, cauterio candens eius humero lilium eſt inuſtum. Quam ignominiam haud ferens, vendidit beneficia ſua, & in Germaniam ſe contulit, mutato prius nomine. Nam pro Caluino Caluinum ſe vocitabat, & aliquando Carolum de Heppe, aut Happe.* Hæc ille ex Bolſeco & aliis. Non ſine numinis prouidentia videtur ea nominis mutatio facta. *Caluinus* enim per anagramma eſt *Lucianus*: nimirum vt Luciani in eo notetur impietas.

Tertius ſit Thomas Stapletonus, qui in Promptuario Catholico, Sabbato hebd. 3. Quadrag. ita ſcribit: *Inſpiciantur etiam adhuc hodie ciuitatis Nouiodunenſis in Picardia ſcrinia, & rerum geſtarum monumenta: in illis adhuc hodie legitur Ioannem hunc Caluinum ſodomia conuictum, ex Epiſcopi & Magiſtratus indulgentia ſolo ſtigmate in tergo notatum, vrbe exceſſiſſe. Nec eius familiæ honeſtiſſimi viri adhuc ſuperſtites impetrare hactenus potuerunt, vt huius facti memoria, quæ toti familiæ notam aliquam inurit, è ciuicis illis monumentis ac ſcriniis eraderetur.* Hæc ille ante annos circiter 23. quia conſcripſit illa aliquot annis ante euulgationem. Itaque tunc extabant adhuc acta publica, quibus id continebatur; quæ tamen iam dicuntur renouata & mutata, omiſſa infami illa de ſcelere & ſtigmate Caluini narratione. Facilè id potuit Stapletonus cognoſcere per Anglos qui aſſiduè illac tranſibant Duaco Rhemos, vel Rhemis Duacum commeantes.

Quartus ſit præclarus Martyr Edmundus Campianus: quintus, Ioannes Duræus Scotus. Campianus enim ante annos 30. in ſua fidei demonſtratione Ratione 3. Caluinum *ſtigmaticum perfugam vocat.* Ad quod VVittakerus in ſua Reſp. pag. 50. hoc tantùm reſpondet: *Si ſtigmaticus fuit Caluinus, fuit etiam Paulus, fuerunt alij.* Vbi non obſcurè VVittakerus videtur fateri, ſed aliorum exemplo excuſare. Ioannes Duræus hanc VVittakeri reſponſionem refutat his verbis: *Quòd Caluini ſtigma humeris inuſtum, cum Pauli ſtigmatibus confero non dubitas; facis id quidem pro tua modeſtia & ſummo in præceptorem amore humaniter: niſi quòd meminiſſe debueras Chriſti ſtigmata in corpore ſuo Paulum portaſſe; Caluinum verò ſtigmata liliorum, quibus non niſi nefarij homines ob immania crimina ad perpetuam iniuriæ memoriam ſolent.* Ad hæc VVittakerus nihil amplius quod reſponderet habuit. Vnde etſi in ſua reſponſione contra Duræum ad cetera, quæ hoc loco Duræus adfert, reſpondere conetur; vt patet pag. 280. hoc tamen de ſtigmate prorſus diſſimulat. Hæc ex libro Anglico cui titulus: *Apologia Proteſtantium pro Romana Eccleſia.* Quid cauſæ fuiſſe putabimus homini alioquin loquaciſſimo, & importuniſſimo, huius ſilentij; niſi quòd fama publica, & conſcientia propria conuictus, nullo colore rē tegere & honeſtare potuerit?

Sextus, Surius ad annum Domini 1538. ita de Caluino ſcribit; *Huic* (Argentoratenſi nouæ Eccleſiæ) *aliquandiu præfectus fuit Ioannes Caluinus ex Gallia profugus, qui poſteà Geneuenſem in Allobrogibus Eccleſiam occupauit. Hunc Caluinum à patria ſua ob vitæ improbitatem exulaſſe quidam ſcribit: eundémque alius dicit inter diſſolutos ſuæ vrbis viros diſſolutiſſimum, inter inconſtantes & fœdifragos inconſtantiſſimum.* Hæc & alia Surius de Caluino ex publica fama: & libellus editus eſt ante annos 47.

Septimus ſit Guilielmus Reginaldus in hæreticorum ſcriptis verſatiſſimus, & tandem ab hæreſi ad fidem Catholicam traductus. Hic lib. 2. Caluino-turciſmi cap. 11. id probat ex ſcriptis Lutheranorum ſub perſona Micheæ ita ſcribens: *Taceo Theodorum Bezam & Ioannem Caluinum (quales & quantos Apoſtolos!) non polygamiæ, non fornicationum, non adulteriorum, non ſtuprorum, ſed ſceleris longè horribilioris reos: qui tamen in Eccleſiis veſtris tamquam clariſſima ſidera longè latéque reſplendent. Mitto quæ Lutherani fratres obiiciunt [de Caluini ϖαιδεραστίᾳ, variis flagitiis & ſodomiticis libidinibus, ob quas ſtigma Caluini dorſo impreſſum fuit à Magiſtratu ſub quo vixit.] Et quamquam Theodorus Beza aliter de vita moribúſque Caluini ſcribat, tamen contra Theodorum Bezam illi arguunt hæc eſſe veriſſima, [nec vmquam luculenter & ſolidè à Caluiniſtis refutata.] Nam quod ad Bezæ teſtimonium attinet, [cùm Theodorus Beza, inquiunt, eadem hæreſi & eodem fermè peccato nobilitatus ſit, vt hiſtoria de Candida meretricula & Audeberto teſtatur, nemo ipſi hac in parte fidem habere poteſt.]*

Conradus Schluſſelburgius Caluini. ſtra Theol. l. 2. fol. 72.

Conradus ibid. 80.

En ſeptem teſtes, omnes ἀξιόπιστοι, omnes omni exceptione maiores: quibus accedat octauus Conradus ipſe Schluſſelburgius Lutheranus, cuius verba iam ex Reginaldo retulimus. Longè plures adferre poſſem: ſed hi abundè ſufficiunt, non ſolùm ad me vindicandum à nota calumniæ, ſed etiam ad faciendam fidem cuilibet æquo lectori. Quis enim in re hiſtorica plura & grauiora teſtimonia requirat?

His accedunt multæ rationes, & indicia quæ rem oſtendunt eſſe valdè credibilem. Primum, Quia hiſtoria de crimine illo conſentanea eſt aliis Caluini geſtis, quæ de ipſo commemorantur. Scribit enim Bolſecus in vita Caluini cap. 11. *Cùm puer Caluini miniſter quatuor Francorum millibus hero ſubtractis ſe in fugam dediſſet, & amici vellent illum perſequi, numquam Caluinum permittere voluiſſe: ne videlicet comprehenſus puer arcana patefaceret. Quæ res ingentem ſuſpicionem mouit, ipſum puero abuſum eſſe.*

Variis rationibus probatur.

Aliud factum narrat Florimondus Præſes Burdegalenſis lib. 7. De ortu hæreſis, cap. 9. *Fertur,* inquit,

inquit, *& complures ſcriptis euulgarunt Rectorem Collegij de Boncourt accuſaſſe Caluinum nefandi criminis; & ex puerorum depoſitionibus, cùm non comparuiſſet, abſentem fuiſſe condemnatum.* Omitto alia impuritatis illius documenta, quæ a Scriptoribus referuntur.

Eſt conformis moribus diſcipulorum.

Secundum, Quia hiſtoria illa eſt conformis vitæ & moribus diſcipulorum Caluini, qui ſe omni genere libidinis inquinarunt. Notæ ſunt libidines Bezæ ſucceſſoris Caluini, de quo ſcribit Conradus lib. 1. fol. 92. *Certò conſtat Theodorum Bezam à pueritia imbibiſſe Vatum impudicitiam & impudentiam, totámque ætatem explendis ſuis libidinibus & cupiditatibus, ac deſcribendis ſuis amoribus, & vlciſcendis ſuis riualibus exercuiſſe: atque in meretricem, lenam, & cinædum transformatum eſſe. De quo item conſtat & hoc, quòd obſcœniſſimis verbis ſcripſit ad Germanum Audebertum Aurelia, & eumdem tamquam Adonidem à Theodoro Beza factum eſſe.* Plurima in hanc ſententiam referunt Bolſecus, Iulius Brigerus, Stapletonus, & alij. Nota eſt in Scotia impuritas Ioannis Knoxi Scotiæ Apoſtoli, & aliorum multorum quos memorat Iulius Brigerus in Floribus, & Guilielmus Reginaldus ſuprà, & Villagagnon aduerſus articulos Richeri, & alij.

Eſt conformis doctrinæ.

Tertium, Quia eſt conſentanea ſex primariis capitibus doctrinæ Caluini, quorum primum eſt de prouidentia. Secundum, de electione. Tertium, de libero arbitrio. Quartum de fide iuſtificante. Quintum de bonis operibus. Sextum, de præceptorum diuinorum impoſſibilitate.

Doctrina Caluini de prouidentia.

Primum ſic oſtenditur. Caluini doctrina eſt, Deum ab æterno omnia opera ſcelerata hominum & dæmonum decreto ſuo ſtatuiſſe ac præordinaſſe; & ſuis temporibus ad ea excitare, mouere, impellere: vt ſuprà oſtenſum eſt. Si ita eſt, cur homo nitatur reſiſtere? cur cùm ſe ad huiuſmodi nefanda ſentit impelli, detrectet & renitatur? cur non ſequatur impulſum diuinum? cur non obſecundet eius voluntati & decretis? Impium enim eſt, Deo velle reſiſtere, eiuſque impulſum conari caſſum & irritum reddere.

Doctrina Caluini de electione ſeu prædeſtinatione.

Secundum oſtenditur. Caluini doctrina eſt, *Omnes Caluiniſtas eſſe electos ante omnem operum præuiſionem: neque ſolum eſſe electos, ſed etiam hoc ipſum debere firmiſſimè credere; adeò, vt ſi quis ea de re aliquo modo dubitet, horrendè ſit ſacrilegus, miſerrimè cæcus, Spiritui ſancto iniurius, & prima pietatis tirocinia ignoret.* Ita docet lib. 3. Inſtit. c. 2. §. 38. *Abundè liquet, fidei nihil eſſe magis aduerſum, quàm vel coniecturam, vel aliud quippiam dubitationis affine.* Loquitur de fide electionis, & futuræ ſalutis. Et infrà: *An igitur ſani ſunt iſti, qui nullam eſſe gratiæ Dei certitudinem colligunt?* Per gratiam, intelligit fauorem quo proſequitur electos. Et §. 39. *Quid aliud quam Chriſti promiſſiones in dubium reuocamus, dum ſerui Dei ſine ipſius Spiritu haberi volumus, quem ſuper ſuos omnes effuſurum ſe denuntiauit? Quid, quòd Spiritui ſancto iniurij ſumus, qui fidem opus eius peculiare ab ipſo ſeparamus? hæc cùm prima ſint pietatis tirocinia, miſerrimæ eſt cæcitatis, arrogantiæ notari Chriſtianos, qui Spiritus ſancti præſentia gloriari auſint, ſine qua gloriatione Chriſtianiſſimus ipſe non conſtat.* Idem docet §. 40. item c. 24. eiuſdem libri cap. 6. 7. 8. Cùm ergo omnes Caluiniſtæ firmiſſimè credant ſe habere Spiritum ſanctum, qui teſtatur ipſos eſſe filios & electos Dei, quid mirum ſi liberè auſint quiduis patrare? Quidquid enim egerint, non poſſunt à ſalute excidere, nec Spiritum ſanctum, vel internum electionis teſtimonium amittere.

De libero arbitrio.

Tertium oſtenditur. Quia Caluini doctrina eſt, *Hominem nec in actionibus bonis, nec in malis, nec in adiaphoris eſſe liberi arbitrij*: eò quòd vis diuinæ prouidentiæ in omnibus actionibus dominatur, & ad omnes inflectit, & impellit. Ita docet lib. 1. cap. 18. & lib. 2. cap. 2. §. 4. *Nimis philoſophicè hac de re* (de libero arbitrio) *locuti ſunt, qui ſe Chriſti iactabant eſſe diſcipulos. Nam quaſi adhuc integer ſtaret homo, ſemper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos verò non puduit multò arrogantius vſurpare vocabulum: ſiquidem αὐτεξούσιον dixerunt; ac ſi poteſtas ſui ipſius penes hominem eſſet.* Vbi ſugillat omnes Patres Latinos & Græcos libertatem arbitrij ſtatuentes. Idem proſequitur cap. 3. 4. & 5. Si Caluiniſtæ non ſunt liberi arbitrij, & vi prouidentiæ ad omnia quæ agunt impelluntur; cur non liceat illis patrare quidlibet? cur illis culpæ vertatur, quod non libera electione, ſed vi prouidentiæ inſuperabili admittunt?

De fide.

Quartum oſtenditur, Quia doctrina Caluini eſt, *Fidem Caluiniſtarum non poſſe amitti; eámque efficere, vt nullum peccatum Caluiniſtis imputetur.* Priorem partem tradit libro 3. Inſtit. cap. 2. §. 11. *In fidem non illuminantur reprobi, nec Euangelij efficaciam verè ſentiunt, niſi qui præordinati ſunt ad ſalutem.* Et infrà: *Ergo vt ſolos electos ſemine incorruptibili in perpetuum regenerat, vt numquam diſpereat ſemen vitæ in cordibus eorum inſitum; ita ſolidè in illis obſignat adoptionis ſuæ gratiam, vt ſtabilis ac rata ſit.* Fidem vocat ſemen incorruptibile, & ſemen vitæ, quod numquam perit de cordibus electorum. Et infrà: *Viua fides radice ſolis electis dignatur, vt in fidem vſque perſeuerent.* Et §. 12. vbi ita ſcribit: *Hoc iterum tenendum eſt, quantumuis exigua ſit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha eſt ac ſigillum ſuæ adoptionis, numquam ex eorum cordibus deleri poſſe eius ſculpturam.* Ecce fides ſemel inſculpta cordibus prædeſtinatorum, numquam deleri poteſt. Iiſdem locis docet, *reprobis non dari veram fidem, ſed fidei vmbram*, imaginem nullius momenti quæ indigna ſit fidei appellatione.

Alteram partem docet lib. 3. cap. 4. §. 28. Vbi cùm reiecisset diſtinctionem peccati venialis & mortiferi, & docuiſſet omnia peccata ſecundùm ſe eſſe morte digna, ſubdit: *Cæterum fidelium peccata venialia eſſe: non quia non mortem mereantur; ſed quia Dei miſericordia nulla eſt condemnatio iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu; quia non imputantur, quia venia delentur.* Idem docet lib. 2. c. 8. §. vltimo. Si nullum peccatum, quantumuis in ſe graue & enorme, Fideli Caluiniſtæ imputatur; cur, qualecumque tandem ſit, timeat illud admittere? cur ſibi vim faciat, vt ſuis cupiditatibus reſiſtat? cur voluptatibus, ad quas affectus inclinat, ſe priuet? Nihil enim inde incommodi ipſi proueniet: ſicut nihil commodi accipiet, ſi reſtiterit.

De bonis operibus.

Quintum oſtenditur. Quia doctrina Caluini eſt, omnia illa quæ vocantur opera bona, etiam in fidelibus eſſe *ſordes & inquinamenta, & iuſtam opprobrij mercedem mereri.* Ita docet li. 3. Inſtit. cap. 12. §. 4. *Omnia hominum opera, nihil ſunt niſi inquinamenta*

namenta & ſordes : & quæ iuſtitia vulgò habetur, ea apud Deum mera eſt iniquitas. Et cap. 14. §. 9. *Habemus ne vnum à ſanctis exire opus, quod ſi in ſe cenſeatur, non mereatur iuſtam opprobrij mercedem.* §. 11. *Duobus his fortiter inſiſtendum, nullum vmquam extitiſſe pij hominis opus, quod ſi ſeuero Dei iudicio examinetur, non eſſet damnabile. Ad hæc, ſi tale aliquod detur (quod poſſibile homini non eſt) peccatis tamen, quibus laborare auctorem ipſum certũ eſt, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere.* Idem docet cap. 15. §. 3. Si Caluiniſtæ firmiter credunt omnia quæ vocantur bona opera, eſſe *ſordes & inquinamenta*, & *omnem operum iuſtitiam* eſſe apud Deum *meram iniquitatem*: cur de bonis operibus ſint ſolliciti? cur illa omni ſtudio non deteſtentur & vitent? Omnes enim tenentur deteſtari & fugere omne id, quod nihil eſt niſi mera iniquitas, meræ ſordes & inquinamenta. Cur potiùs ſe dedant operibus bonis quàm prauis, eleemoſynæ quàm rapinis, fidelitati quàm perfidiæ, veritati quàm mendacio, caſtitati quàm libidini; cùm omnia ſint coram Deo praua, inquinamenta, iniqua, & mortem æternam mereantur? Quis non videat hoc vnũ articulo non ſolùm omnem Religionem & pietatis cultum, ſed etiam omnem honeſtatem & virtutem mortalem funditus euerti?

De præceptis diuinis. Sextum oſtenditur. Quia doctrina Caluini eſt, *Præcepta diuina eſſe homini impoſſibilia.* lib. 2. Inſtit. cap. 7. §. 5. *Quòd autem impoſſibilem legis obſeruationem diximus, id eſt paucis verbis explicandum ſimul & confirmandum. Solet enim vulgò abſurdiſſima ſententia videri: vt Hieronymus non dubitet anathema illi denuntiare. Quid viſum ſit Hieronymo, nihil moror*, &c. Deinde id fusè confirmat. Si Caluiniſtæ credunt legem diuinam eſſe impoſſibilem, non eſt quòd eam conentur ſeruare aut tentationibus carnis reſiſtere. Cur enim conentur ad impoſſibilia? Fides illis eſt inſtar omnis obſeruationis, & impletæ legis: vt idem docet capite illo 7. §. 4.

Ex his perſpicuum eſt, hiſtoriam illam, & alias huiuſmodi quantumuis exoticas, doctrinæ Caluini ſex modis eſſe conſentaneam; nihilque in genere libidinum & ſcelerum eſſe adeò mirabile, quod ſpectata tali doctrina non reddatur credibile. Retuli verba Caluini, ne dicatur me illi falsò imponere.

Eſt conformis ſcripturæ. *Ad Rom. 1.* Poſtremò hæc hiſtoria congruit S. Scripturæ. Ex Scriptura enim habemus, Philoſophos traditos in reprobum ſenſum, ita vt contumeliis nefandarum libidinum afficerent corpora ſua, eò quòd veritatem Dei in iniuſtitia detinerent; hoc eſt, iuxta notitiam quam de Deo habebant, non viuerent: cùm enim Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt, inquit Apoſtolus. Si Philoſophi, quia iuxta veritatem cognitam non vixerunt, meritò in reprobum ſenſum ſunt traditi: quanto iuſtiùs id accidit noſtris hæreſiarchis, & noui Euangelij Apoſtolis, qui non ſolùm veritatem Dei in iuſtitia detinent, ſed eam planè peruertunt, & in mendacium ac blaſphemiam commutant? Qui non ſolùm volunt dici ſapientes, ſed *Apoſtoli & Prophetæ*, & *Euangeliſtæ*, & *Eccleſiæ Reformatores*, & *Inſtauratores*. Iuſto itaque Dei iudicio traduntur in reprobum ſenſum; & permittitur diabolo, vt & mentem eorum excæcet, & carnem libidinum facibus accendat; & ad omnem impuritatem, immunditiam ac libidinum contumeliam eos impellat: vt appareat mundo quàm ſint vtiles & abominabiles; & nulla excuſatio ſuperſit iis, qui tam fœdis carnis mancipiis fidem adhibent.

Teſtatur de ſe ipſe Lutherus, quòd ſub initium ſui Euangelij (antequam profeſſam monialem ſibi copulaſſet) *propter libidinis vehementiam, & amorem mulierum, ad inſaniam penè redactus fuerit.* *In colloquiis menſalibus, folio 415.* Idem in capite 31. Prouerb. hoc gloſſema apponit: *Nihil amabilius vel ſuauius eſt in terra, quàm amor mulierum, ſi cui is poteſt contingere.* Et alibi teſtatur *ſe non magis à muliere potuiſſe abſtinere quàm à cibo & potu*; & opus coniugale eſſe opus diuinum, cæleſte, ſpiritale. *De vita coniugali Colloq. menſal f. 420. & 326.* Quis vmquam leno vel adulter adeò fuit impurus, vt ita loqueretur.

Vlricus Zuinglius in litteris ſuo & aliorum Euangelicæ doctrinæ Miniſtrorum nomine ſcriptis: *Habetur tom. 1. f. 115.* *Apud paulum non aliam matrimoniorum cauſam, quàm carnis ad libidinem æſtum, reperire licet; quem in nobis feruere, negare non poſſumus, cùm huius opera nos coram Eccleſiis infames reddiderint.* Ecce fatentur iſti ſua dedecora, & ſuam infamiam. Sequitur: *Æſtum verò libidinis eas carnis cupiditates & affectus intelligimus, quibus homo tantum non accenſus, carnis libidinoſa ſtudia animo ſuo verſat, in his ſolis omnes cogitationes ſuas inſumit, hæc meditatur, totáſque in hoc eſt, vt carnis furori ſatisfaciat.* Idem habet alia ſupplicatione, quam nomine quorumdam Tiguri Euangeliſtarum mittit ad Epiſcopum Conſtantienſem; cui præter Zuinglium ſubſcripſere Leo Iudæ, Eraſmus Fabricus, & Balthaſar Traceſlius: vbi fatentur iſti Apoſtoli, *ſe tam valdè arſiſſe, vt multa indecorè geſſerint homines quadragenarij.*

De Caluino, Beza, iam dictum. De Anabaptiſtarum Apoſtolis nihil dicam, quia res notiſſima. Ex quibus perſpicuum eſt, nouarum iſtarum religionum auctores, dum volunt videri Apoſtoli & Reformatores Eccleſiæ, fuiſſe miſerrima carnis ſuæ mancipia: & iuſtiſſimè hoc probrum à Domino in illos permiſſum, vt omnibus ſcintillam prudentiæ habentibus ſint contemptui; & nemo, niſi qui ſponte ſe à veritate auertit, ab illis decipiatur. Contraria planè fuit Apoſtolorum Christi, & eorum qui veram Religionem initio in variis Prouinciis plantarunt, vita, mores, diſciplina.

DOMINE MISERERE.

INDEX

INDEX CAPITVM ET DVBITATIONVM.

LIBER PRIMVS.

DE PRVDENTIA.

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in ſe ſpectata.

DVBITATIO PRIMA.

QVid ſit prudentia? *pag.*1.
2 Quomodo prudentia ab aliis virtutibus diſtinguatur. 3
3 Quænam ſint functiones prudentiæ. 4
4 Vtrùm prudentia pendeat à virtutibus moralibus, & quomodo. 6

CAPVT II.

De partibus Prudentiæ, & vitiis oppoſitis.

*Dub.*1. Quæ ſint partes ſubiectæ prudentiæ, id eſt, in quas ſpecies diuidatur. 7
2 Quænam ſint partes integrantes prudentiæ. 8
3 Quæ ſint partes potentiales prudentiæ. ibid.
4 Quot & quibus modis peccetur contra prudentiam. 9

LIBER II.

DE IVSTITIA ET IVRE.

CAPVT PRIMVM.

De Iuſtitia generatim.

*Dub.*1. Quid ſit Iuſtitia. 14
2 Vtrùm Iuſtitia tantùm verſetur circa actionem, an etiam circa paſſiones. 15
3 Vtrùm præter Iuſtitiam particularem ſit aliqua Iuſtitia generalis, quæ legalis dicatur, & quid illa ſit. 16
4 Vtrùm Iuſtitia particularis rectè diuidatur in Diſtributiuam & commutatiuam. 18

CAPVT II.

De ipſo Iure in genere.

*Dub.*1 Quid ſit Ius, & quodnam ſit Iuſtitiæ obiectum. 19
2 Quomodo Ius ſecundùm varias acceptiones diuidatur. 20

CAPVT III.

De ſpeciebus Iuris realis; vt ſunt Dominium, Vſusfructus, Vſus, Poſſeſſio, & alia quædam.

*Dub.*1. Quid ſit dominium in genere, & quænam eius ſpecies. 21
2 Quid ſit dominium perfectum, ſeu plenum. ibid.
3 Quænam requirantur ad dominij acquiſitionem. 22
4 Quidnam ſit vſusfructus. 23
5 Quomodo vſusfructus amittatur. 24
6 Quid ſit vſus. ibid.
7 Quid ſit ſeruitus apud Iuriſperitos. 25
8 Vtrùm diſtinguatur vſus à dominio, in rebus quæ ipſo vſu conſumuntur. ibid.
9 Quid ſit poſſeſſio. 26
10 Quomodo diuidatur poſſeſſio. 27
11 Quibus modis acquiratur poſſeſſio. ibid.
12 Quomodo amittatur poſſeſſio tum mobilium tum immobilium. 28
13 Quid priuilegij conferat poſſeſſio. ibid.

CAPVT IV.

Quibus & in qua Dominium competat.

*Dub.*1. Vtrùm ſoli naturæ rationali dominium competat. 29
2 Vtrùm paruuli ante vſum rationis habeant verum dominium. 30
3 Vtrùm filijfamilias ſub patria poteſtate conſtituti habeant dominium, & quarum rerum. ibid.
4 Vtrùm ſerui habeant dominium aliquarum rerum. 31
5 Vtrùm Religioſi habeant aliquarum rerum dominium. 32
6 Vtrùm Clerici non Religioſi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum. 34
7 Vtrùm Clerici habeant dominium bonorum immobilium Eccleſiæ & ſupellectilis ſacræ. 39
8 Vtrùm omnia homine inferiora cadant ſub eius dominium. ibid.
9 Vtrùm homo cadat ſub dominium alterius hominis. 40
10 Vtrùm homo ſit dominus vitæ ſuæ & membrorum. ibid.
11 Vtrùm homo ſit dominus ſuæ famæ, & honoris. ibid.

CAPVT

CAPVT V.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes ſunt: vbi de mancipiis, venatione, piſcatione, aucupio, theſauris.

Dub. 1. Quomodo facta ſit prima rerum diuiſio ſeu diſtinctio dominiorum. 41
2 Vtrùm hæc diuiſio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi. ibid.
3 Quo iure facta ſit hæc diuiſio. 42
4 Quibus modis acquiratur dominium in homines ſeu mancipia. 43
5 Vtrùm ſerui ita tranſeant in dominorum poteſtatem, vt non poſſint fugere. 44
6 Quæ animalia licitè occupentur venatione, piſcatione, aucupio. 45
7 Vtrùm Principes poſſint iuſtè prohibere venationem, piſcationem, & aucupium in locis publici Iuris. 46
8 Vtrùm quis poſſit venari in prædio vel ſaltu alieno. 47
9 Quomodo peccet & an teneatur ad reſtitutionem is, qui contra iuſtam prohibitionem venatur, aucupatur, piſcatur. 48
10 Vtrùm fera à me vulnerata, & poſtea ab alio capta, ſit mea, an capientis. 50
11 Vtrùm fera meo laqueo capta, ſit mea, an eius qui fortè ſuperueniens laqueo eximit & abſtulit. ibid.
12 Vtrùm venæ metallicæ auri & argenti, cenſeri debeant in nullius dominio, ſicut feræ; & fiant primò occupantis. ibid.
13 Vtrùm iuſtè prohiberi poſſit paſtio, & lignatio, in paſcuo, vel ſilua Reipublicæ. 51
14 Quale peccatum ſit, contra iuſtam prohibitionem paſcere, vel ligna cædere. ibid.
15 Quomodo acquiratur dominium in theſauros. ibid.
16 Cui cedat, ſi in loco publico vel ſacro inueniantur. 52
17 Quid ſi per magiam repertus ſit. 53
18 Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita vt dominium eorum concedatur primò occupanti. ibid.

CAPVT VI.

De modo acquirendi dominij in rem alterius abſque eius conſenſu; quod ſit præſcriptione.

Dub. 1. Quid ſit præſcriptio & vſucapio. 54
2 Quæ conditiones requirantur ad præſcriptionem ſeu vſucapionem. 55
3 Vtrùm dubitans an res ſit ſua, cenſeatur bona fide eam poſſidere. 56
4 Si quis dubitans an res ſit ſua, ſimul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrùm bona fide continuet poſſeſſionem, an mala. ibid.
5 Vtrùm ſi quis ex ignorantia Iuris rem vſurpet vt ſuam, ſuámque eſſe exiſtimet, habeat bonam fidem ſufficientem ad præſcribendum. 57
6 Vtrùm aliquando cum mala fide procedat præſcriptio. 59
7 Quantum temporis requiratur ad vſucapionem rerum mobilium. 60
8 Quantum temporis requiratur ad immobilium præſcriptionem, ſiue contra priuatum, ſiue contra Eccleſiam, vel piam cauſam. 62
9 Quanto tempore præſcribantur ſeruitutes, & quanto amittantur. 63
10 Quanto tempore præſcribatur Ius Patronatus, (.i. Ius præſentandi ad beneficium) & beneficium ipſum. 64
11 Quanto tempore præſcribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fideicommiſſa, & maioratus. ibid.
12 Quanto tempore poſſit præſcribi aduerſus Principem. 66
13 Quanto tempore præſcribat, qui rem accepit à poſſeſſore malæ fidei, vel eo qui mala fide tradidit. 67
14 Quantum temporis requiratur vt conſuetudo præſcribat contra legem. 69
15 Quæ res non poſſint præſcribi. 71
16 Quando præſcriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi. 72
17 Vtrùm qui legitimè præſcripſit rem aliquam, ſi termino præſcriptionis elapſo conſtet fuiſſe alienam, teneatur eam reſtituere. ibid.
18 Quibuſnam aduerſus præſcriptionem reſtitutio in integrum concedatur. 73

CAPVT VII.

De Iniuria & Reſtitutione in genere.

Dub. 1. Quid ſit iniuſtitia & iniuria. 74
2 Vtrùm aliquis dicatur iniuſtus, eo ipſo quòd faciat aliquid iniuſtum.
3 Vtrùm aliquis poſſit pati iniuſtum volens. 75
4 Quid ſit reſtitutio, & cuius virtutis actus. 77
5 Ex quibus capitibus generatim naſcatur obligatio reſtitutionis. ibid.
6 Vtrùm naſcatur obligatio reſtitutionis ex damno dato abſque culpa, vel per culpam leuem, extra officium & contractum. ibid.
7 Vtrùm naſcatur obligatio reſtituendi ex damno, culpa leui vel leuiſſima in officio vel conſilio dando commiſſa. 79
8 Vtrùm naſcatur obligatio reſtitutionis damni ex culpa leui, vel leuiſſima, quando interceſſit contractus commodati, conducti, depoſiti, pignoris, vel alterius ſimilis. 80
9 Vtrùm oriatur obligatio reſtitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante. 82
10 Vtrùm reſtitutio ſit neceſſaria ad ſalutem. ib.

CAPVT VIII.

De iniuriis & damnis in rebus ſpiritualibus, & neceſſaria reſtitutione.

Dub. 1. Vtrùm is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo ſenſu, vel vſu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad reſtitutionem. 84
2 Vtrùm is qui alterum grauiter læſit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam reſtitutionem. ibid.
3 Vtrùm is qui auertit aliquem à Religione, quam volebat ingredi, vel ingreſſum extraxit, teneatur ad aliquam reſtitutionem. 84

CAPVT IX.

De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de neceſſaria reſtitutione.

*Dub.*1. Vtrùm liceat occidere aliquid viuens. 86
2 Vtrùm liceat occidere peccatores. 87
3 Vtrùm priuata auctoritate liceat interficere maleficos. ibid.
4 Vtrùm homini priuato liceat interficere tyrannum. ibid.
5 Vtrùm licitum ſit occidere filiam in adulterio deprehenſam, vel ipſum adulterum. 88
6 Vtrùm liceat ſeipſum interficere. 89
7 Vtrùm aliquo euentu liceat interficere innocentem. 92
8 Vtrùm liceat alterum occidere in vitæ ſuæ defenſionem. 93
9 Si is qui inuaditur non poſſit ſe tueri, niſi cum periculo innocentis, quo inuaſor ſe protegit, vtrùm ei liceat ſe cum illo periculo defendere. 95
10 Vtrùm ad conſeruationem vitæ matris, liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura. ibid.
11 Vtrùm liceat occidere furem, in defenſionem ſuarum facultatum. 97
12 Vtrùm pro defenſione pudicitiæ & honoris, liceat occidere eum, qui tentat volare. 98
13 Vtrùm pro defenſione alterius, liceat occidere inuaſorem, & an ad hoc teneamur. 100
14 Vtrùm aliquando licitum ſit ſe mutilare, & quibus euentis. 102
15 Quando homicidium caſuale ſit peccatum, & quando non. 103
16 Vtrum mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur. 104
17 Vtrùm homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, vt animal, tibi imputetur, & quid ſi per filium. 105
18 Vtrùm homicidia & damna, quæ inferuntur per triremes Turcarum, imputentur remigibus Chriſtianis ibi captis, ita vt peccent contra iuſtitiam, vel ſaltem contra charitatem. 106
19 Quantum teneatur homicida vel mutilator reſtituere. ibid.
20 Quomodo æſtimatio lucri futuri facienda eſt, cùm ignoretur quamdiu fuiſſet victurus. 107
21 Quantum teneatur reſtituere, qui modum iuſtæ defenſionis exceſſit. 108
22 Vtrùm quando homicida ſuſtinuit pœnam talionis, debeat fieri damnorum compenſatio. 108
23 Vtrùm ſit aliquid reſtituendum pro vita, membro, vel cicatrice. 109
24 Vtrùm aliquid reſtituendum pro expenſis funeris. 110
25 Vtrùm animæ occiſi aliquid reſtituendum ex iuſtitia. ibid.
26 Vtrùm tantummodò vxori & liberis, an etiam aliis reſtituere teneatur, vt creditoribus, & iis quos occiſus alebat. ibid.

CAPVT X.

De iniuriis in corpus proximi per ſtuprum & adulterium, déque congrua reſtitutione.

*Dub.*1. Vtrùm ſtuprum, ſi fiat conſentiente puella, contineat ſpecialem deformitatem, vel iniuriam ſupra ſimplicem fornicationem. 112
2 Ad quid teneatur corruptor virginis, ſi non promiſit ei coniugium. 113
3 Ad quid teneatur corruptor, ſi eam decepit promiſſione coniugij. 114
4 Vtrùm is, qui antè vouerat ingredi Religionem, vel ſi poſteà puellam ſub promiſſione vera vel ficta deceperit, poſſit ingredi. 115
5 Vtrùm adulter teneatur aliquid reſtituere marito adulteræ pro iniuria, ſi partus non ſit ſecutus. 116
6 Vtrùm ſi ſecutus ſit partus, teneatur adulter ad reſtauranda damna, quæ conſequuntur, marito vel heredibus legitimis ex ſuſtentatione eius & hereditatis partitione. ibid.
7 Ad quid teneatur adultera, ſi partus ſecutus ſit. 117

CAPVT XI.

De iniuriis famæ & honoris, per detractionem & contumeliam, déque neceſſaria reſtitutione.

Dub. 1. Quid ſit fama & honor, & quomodo diſtinguantur. 119
2 Quid ſit detractio. 120
3 Quale peccatum ſit detractio. ibid.
4 Vtrùm auditor detractoris peccet mortaliter. 121
5 Vtrùm audita, vel alia quælibet referens abſque aſſeueratione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur reſtituere. ibid.
6 Vtrùm ſit peccatũ mortale, infamare ſeipſũ. 122
7 Vtrùm poſſit quis ſibi falsò crimen imponere, ad vitanda tormenta; præſertim ſi ob id eſſet extremo ſupplicio afficiendus. ibid.
8 Vtrùm ad vitanda grauia tormenta poſſis alterius peccatum occultum, vel aliud ſecretum pãdere, præſertim ſi ipſi inde mors immineat. 124
9 Vtrùm poſſim manifeſtare alterius crimen occultum, ad impediendum damnum proximo impendens. 125
10 Vtrùm liceat infamare eum, qui fictis virtutibus ſibi famam parauit. ibid.
11 Vtrùm reuelare crimen proximi vni vel duobus, quibus dicere perinde ſit ac ſi nulli diceretur, ſit peccatum mortiferum. 126
12 Vtrùm iniuriam ſibi ab aliquo factam referens amico, peccet. 127
13 Vtrùm crimen proximi, quod publicum eſt in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, vbi ignota ſit. ibid.
14 Vtrùm eum, qui vno aut altero crimine infamis eſt, liceat de aliis infamare. 128
15 Vtrùm fama cum periculo vitæ ſit reſtituenda. ibid.
16 Vtrùm ſi fama reſtitui nequeat, debeat pecunia compenſari. 129
17 Vtrùm ſi fama alia via ſit reconciliata, teneatur infamator eam reſtituere, v. g. ſi virorum grauium teſtimonio, vel probitate vitæ peritus abſterſerit infamiam. 130

18 Vtrùm ſi infamia iã penitus abierit in obliuionem, ſit reſtituenda. verbi gratia infamauit adoleſcens puellam, ſe illi pudicitiam eripuiſſe, deinde temporis ſucceſſu homines penitus obliuiſcuntur. 130
19 Vtrùm totum damnum, quod ſequitur ex infamia, ſit compenſandum. ibid.
20 Quo modo fama ſit reſtituenda. 131
21 Vtrùm heredes infamatoris teneantur ad famæ reſtitutionem, ſi ipſe eam non reſtituit. 132
22 Vtrùm is teneatur ad reſtitutionem famæ, qui bona fide exiſtimans, eſſe verum & publicum, narrauit & infamauit proximum: item quid ſi auditores de alio intellexerint? 132
23 Vtrùm Prælatus non impediens infamatorem, teneatur ad reſtitutionem. 133
24 Vtrùm reſtitutio famæ poſſit condonari, præſertim à Prælato. 134
25 Vtrùm in reſtitutione famæ fieri poſſit compenſatio. ibid.
26 Quænam excuſent famæ reſtitutionem. 135
27 Vtrùm honor ſit reſtituendus, & quomodo. 136

CAPVT. XII.

De iniuriis fortunarum, per furtum, rapinam, damnúmve illatum: & de neceſſaria reſtitutione ob hanc cauſam.

Dub. 1. Quid ſit furtum. 137
2 Vtrùm furtum & rapina differant ſpecie. ibid.
3 Vtrùm fur & raptor continuè peccent donec reſtituant. 138
4 Quibus modis iſtud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur. 139
5 Vtrùm dum quis vtitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato, quotieſcumque id facit. 140
6 Quale peccatum ſit furtum. ibid.
7 Vtrùm is, qui minutis furtis intendit ſurripere quantitatem nobilis pretij, peccet mortiferè. 141
8 Vtrùm is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, ſed ex occaſione ea committit, peccet mortiferè. 142
9 Quando plures viri per minuta furta graue damnum inferunt, vt cùm multi vineam prætereuntes botrum vnum vel duos carpunt, vtrùm ſinguli peccent mortiferè, & teneantur ad reſtitutionem. 143
10 Vtrùm occultè vindicare rem ſuam, vel ſibi debitam, ſurripiendo eam alteri, ſit peccatum mortiferum. 144
11 Vtrùm aliquando liceat vim adferre debitori, ſi aliter nequeas rem tuam obtinere. 145
12 Vtrùm in extrema vel etiam in graui neceſſitate licitum ſit aliena ſurripere. ibid.
13 Quando filius peccet mortiferè, accipiendo vel exponendo bona paterna, & quando non. 146
14 Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet adminiſtrationem, & quando non. 147
15 Vtrùm ſi res furtiua pereat, fur teneatur ad reſtitutionem. 148
16 Vtrùm fur & quiuis alius iniquus poſſeſſor teneatur ad reſtitutionem facere iuxta ſummam æſtimationem, quam tempore detentionis habuit. 150
17 Vtrùm fur & quiuis alius malæ fidei poſſeſſor fructus perceptos, & eos qui percipi poterant, teneatur reſtituere. 152
18 Vtrùm is qui alteri eſt cauſa damni, ſiue impediendo ab aliquo bono, ſiue alia aliqua ratione teneatur ad reſtitutionem. 153
19 Vtrùm ſi quis damnum intulerit in re adhuc indies creſcente, teneatur integrè, perinde ac ſi adulta eſſet, rependere. 158
20 Vtrùm qui in tempeſtate eiicit merces alienas, teneatur ad ſatiſfaciendum damnum. ibid.

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Dub. 1. Quot modis cenſeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius. ibid.
2 Vtrùm ij, qui poſitiuè cooperantur, ſemper teneantur ad reſtitutionem, an ſolùm quando ſunt cauſa ſine qua damnum non fieret. 159
3 Quomodo oporteat poſitiuè cooperari, nempe iuſsione, conſilio, conſenſu, palpatione, receptione, & participatione, vt cenſearis cauſa damni. 160
4 Vtrùm is, qui aliquo horum ſex modorum, cooperatur, teneatur in ſolidum. 163
5 Quo ordine teneantur iſti inſolidum reſtitutionem facere. 164
6 Vtrùm inter cauſas ſecundarias, quæ tenentur poſt executorem, videlicet inter conſultorem, conſentientem, animantem, receptatorem, & ſubminiſtrantem ſit aliquis ordo in reſtituendo. 165
7 Quando plures ſunt cauſæ damni, æquè principales, vel æquè ſecundariæ, quæ videantur æqualiter contuliſſe ad totum damnum, ad quid ſinguli teneantur. 166
8 Vtrùm ſi is, qui damnum accepit, vni ſociorum obligationem reſtituendi condonet, reliqui maneant liberi. ibid.
9 Quomodo cenſeatur quis cauſa damni negatiuè. ibid.
10 Vtrùm qui hoc modo cauſa damni fuêre, ſemper teneantur ad reſtitutionem. 167
11 Vtrùm hi teneantur inſolidum, & quo ordine. 169

CAPVT XIV.

De reſtitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda reſtitutio.

Dub. 1. Vtrùm is, qui bona fide rẽ conſumpſit, vel alienauit, teneatur poſteà ad reſtitutionem. 169
2 Vtrùm poſſeſſor bonæ fidei teneatur, etiam fructus perceptos reſtituere. 170
3 Vtrùm ſi emeris rem furtiuam bona fide, tenearis eam domino reddere, an verò poſsis diſſoluere contractum, recepto pretio. ibid.
4 Vtrùm ſi dubites an res ſit aliena, poſsis eam accipere, retinere, alienare. 172
5 Vtrùm qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente teneatur contractum venditionis reſcindere, reddito pretio emptori, cui vendidit: an ſufficiat cedere ei ſua actione. 172
6 Vtrùm bona, & debita incerta, id eſt, quorum

ignotus eſt dominus vel creditor, ſint pauperibus reſtituenda. 173
7 Cui facienda reſtitutio inuentorum, habentium dominum, ſed incertum, & an inuentor poſſit ea ſibi retinere. 175
8 Vtrùm acceptum ob turpem cauſam ſit neceſſariò reſtituendum, & cui. ibid.
9 Vtrùm acceptum ob cauſam honeſtam, ad quā tamen obligabaris, (v. g. vt facias vel omittas quod tenebaris facere vel omittere, debeat reſtitui. 177

CAPVT XV.

De ordine in reſtitutione ſeruando, déque loco & expenſis.

Dub. 1. Vtrùm debita certa ſint priùs ſoluenda quàm incerta. 178
2 Vtrùm inter debitores certos priùs ſoluendum ſit venditori, cui pretium nondum eſt ſolutum, re vendita extante. 179
3 Vtrùm debita ex delicto præferenda ſint debitis ex iuſto contractu. 180
4 Quis ordo ſit ſeruandus in ſolutione certorum debitorum. 181
5 Vtrùm priùs petenti liceat priùs ſoluere. 183
6 Vtrùm regula illa Iuris, *Qui prior eſt tempore, potior eſt iure*, poſſit extendi ad creditores perſonales. ibid.
7 Vtrùm inter chirographarios carentes priuilegio prælationis, poſſit ſatisfieri pauperi, omiſſis ditioribus. 184
8 Quo loco & cuius expenſis facienda ſit reſtitutio. ibid.

CAPVT XVI.

De cauſſis excuſantibus à reſtitutione, vel omnino, vel ad tempus.

Dub. 1. Quæ inopia vel impotentia excuſet debitorem a reſtitutione. 186
2 Vtrùm remiſſio creditoris excuſet. 189
3 Vtrùm ceſſio bonorum excuſet à reſtitutione. 190
4 Vtrùm ſi reſtitutio putetur creditori vel alteri nocitura, poſſit differri. 191
5 Vtrùm ſi id quod tibi debeo, ſoluam tuo creditori, liberet à reſtitutione tibi facienda. 192
6 Vtrùm rei debitæ interitus excuſet. ibid.
7 Vtrùm Iuris vel Iudicis auctoritas excuſet à reſtitutione. ibid.
8 Vtrùm ingreſſus in Religionem liberet à reſtitutione. 193
9 Vtrùm excommunicatio creditoris liberet à reſtitutione. ibid.
10 Vtrùm creditorum incertitudo excuſet à reſtitutione. 194
11 Vtrùm diſpenſatio vel compoſitio cum Prælato excuſet. ibid.
12 Vtrùm compenſatio excuſet. 193

CAPVT XVII.

De Contractibus in genere.

Dub. 1. Quid ſit contractus, quod pactum. 195
2 Quot modis perficiantur contractus. ibid.
3 Quomodo diuiditur contractus & pactum. 196
4 Vtrùm omnis contractus pariat obligationem in foro conſcientiæ & externo. 197
5 Vtrùm contractus, cui error vel dolus cauſam dederit, ſit validus. 198
6 Vtrùm contractus, cui metus cauſam dederit, ſit validus. 201
7 Vtrùm contractus per ſe inualidi confirmentur iuramento. 205
8 Quinam poſſint contrahere. 216
9 Quibus concedatur reſtitutio in integrum, ſi ex aliquo contractu damnum notabile acceperint. 212
10 Vtrùm in hac in integrum reſtitutione comprehendantur etiam fructus percepti. 213
11 Quando contractus fuit inualidus, quomodo debeat ratificari. 214

CAPVT XVIII.

De Promiſſione & Donatione.

Dub. 1. Quid ſit promiſſio. 216
2 Quid ſit donatio, & quomodo differant donatio, promiſſio, pollicitatio, pactum, & ſtipulatio. 217
3 Vtrùm promiſſio ob turpem cauſam, ſeu propter opus malum (v. g. ob fornicationem, homicidium) obliget. 218
4 Quænam promiſſiones ſint irritæ Iure poſitiuo. ibid.
5 Vtrùm promiſſio vel donatio interna obliget nos homini. 219
6 Vtrùm promiſſio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum ſit abſenti. ibid.
7 Qui poſſint promiſſionem vel donationem abſenti factam acceptare: ſiue, vt Iuriſperiti loquuntur, Qui poſsint pro abſente ſtipulari. 222
8 Quantum obliget promiſsio externa legitimè acceptata. 223
9 Vtrùm promiſsioni vel donationi iam acceptatæ poſsit apponi aliquod onus, vel impoſitum tolli. 226
10 Quibus euentis promiſsio acceptata & antea valida deſinat obligare. ibid.
11 Quinam poſsint donare, qui non. 227
12 Vtrùm donatio inter coniuges & inter liberos & parentes ſit valida. 228
13 Quantum poſsit quis validè donare. 229
14 Quibus euentis donatio poſsit reuocari. 230
15 Vtrùm promiſsio vel donatio conditionalis ſit valida, & quam vim habeant conditiones appoſitæ. 232
16 Vtrùm donatio facta ad certum vſum vel finem, vel ſub certo onere, ſi illud onus, vel ille finis non præſtetur, ſit valida. 234
17 Vtrùm donatio ob cauſam præteritam vel præſentem ſit valida, ſi cauſa non ſubſit. 235

CAPVT XIX

De Teſtamento & Legatis.

Dub. 1. Quid ſit teſtamentum, & quomodo à codicillo differat. 236
2 Vtrùm teſtamentum factum ad piam cauſam ſit validum, ſi ei deſint ſolemnitates, quas requirit Ius ciuile. 236
3 Vtrùm teſtamentum factum ad cauſam non

piam ſit validum in foro conſcientiæ, ſi ei deſint ſolemnitates Iure poſitiuo requiſitæ. 237
4 Quinam non poſſint teſtari. 240
5 Quinam non poſsint teſtamento inſtitui heredes vel legatarij, 242
6 Vtrùm illegitimus poſsit inſtitui heres. ibid.
7 Quibus modis poteſt aliquis heredi ſubſtitui. 244
8 Vtrùm teſtamentum poſſit ſemper reuocari. 246

CAPVT XX.

De Mutuo & Vſura.

Dub. 1. Quid mutuum. 247
2 Vtrùm aliqui ex mutoo non obligentur. ibid.
3 Quid ſit vſura. 248
4 Quo Iure ſint prohibitæ vſuræ. 249
5 Vtrùm licitum ſit ſperare lucrum ex mutuo. 250
6 Vtrùm qui animo vſurario aliquid accepit pro mutuo, ſine vllo externo pacto, teneatur ad reſtitutionem. 251
7 Vtrùm licitum ſit mutuare alteri cum pacto vt pœnam debitam, vel famæ, honoriſve violati reſtitutionem condonet. ibi.
8 Vtrùm ſit vſura, ſi tibi mutuem vt mihi viciſſim remutues, aut vt ex mea officina quæ tibi opus ſunt emas, aut meo molendino molas. 252
9 Vtrùm liceat mutuare cum pacto vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas. 253
10 Vtrùm tatione damni emergentis ex mutuo, poſsit mutuator aliquid ſupra ſortem exigere. 254
11 Vtrùm ratione lucri ceſſantis liceat vltra ſortem exigere. 255
12 Vtrùm qui bona fide fecit contractum vſurarium, vel aliàs iniquum, quem ſi talem ſciuiſſet, feciſſet alium iuſtum; poſsit ratione ceſſantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iuſto lucraturus fuiſſet. 258
13 Vtrùm ratione periculi ſortis, vel difficultatum aut expenſarum, quæ in ea recuperanda metuuntur, liceat aliquid vltra ſortem exigere. 259
14 Vtrùm ratione carentiæ pecuniæ, ſeu obligationis non repetendi ante certum tempus, poſſit aliquid exigi: vt ſi mutuem tibi 1000. aureos ad vnum annum, priuans me non ſolùm pecunia, ſed etiam facultate repetendi per tantum tempus. 260
15 Vtrùm in mutuo pœna conuentionalis locum habeat; ſiue, Vtrùm licitum ſit paciſci. vt mutuatarius, ſi ad terminum ſtatutum non reſtituerit, aliquid ſoluat in pœnam ſuæ moræ vltra ſortem. 162
16 Vtrùm is, qui pignus ab alio habet, ſi fructus ex eo perceperit, teneatur eos in ſortem putare. 263
17 Vtrùm licitum ſemper ſit in mutuo paciſci vt res reſtituatur in eadem menſura, etiamſi pretium eius tempore reſtitutionis creuerit. 264
18 Vtrùm dominium vſurarum transferatur in vſurarium. 265
19 Quænam poſsimus ab vſurariis titulo gratuito vel oneroſo accipere. 266
20 Vtrùm heredes vſurarij teneantur in ſolidum. 267
21 Quinam ex cooperantibus ad vſuras teneantur ad reſtitutionem. 268
22 Quænam pœnæ ſint vſurariis conſtitutæ. 269
23 Vtrùm Montes, qui dicuntur Pietatis, excuſentur ab vſura, & qua ratione. 270
24 Vtrùm ſi vſurarius, qui mihi ſit debitor 100. librarum, aſsignet mihi ſolutionem petendam ab eo, qui vſuræ nomine ei debet tantumdem, poſsim acceptare & exigere. 271

CAPVT XXI.

De Emptione & Venditione.

Dub. 1. Quid emptio, venditio, negotiatio, & hæc quibus prohibita. 273
2 Quodnam cenſendum ſit æquale, ſeu iuſtum pretium rerum venalium. 275
3 Vtrùm res eæ, quæ non habent pretium legitimum, vel vulgare, (vt ſunt quædam gemmæ, inſignes canes, falcones, aues Indicæ, picturæ veteres, & ſimilia) poſsint vendi quanti volet dominus. 276
4 Vtrùm liceat interdum pluris vendere vel minoris emere quàm valeat. ibid.
5 Vtrùm ſi ſciam pretium mercis mox minuendum, poſsim eam vendere pretio currente. 278
6 Vtrùm liceat cariùs vendere dilata ſolutione, ſeu creditò, quàm vendi ſoleat præſenti pecuniæ. 280
7 Vtrùm liceat minoris emere ob anticipatam ſolotionem. 281
8 An chirographa ſeu credita poſsint emi minoris quàm contineant, v.g. vtrum ius ad 100. aureos ſoluendos intra annum, poſsit modò emi minoris, vt 96. vel 97. 282
9 Vtrùm chirographa, ſeu librantiæ, vt vocant, poſsint interdum emi dimidio pretio, ſi difficilis vel ambigua ſit ſolutio. 283
10 Vtrùm ſi ſciam occultè debitorem meum non eſſe ſoluendo, poſsim iis qui id neſciunt vendere illud debitum pretio ordinario. 284
11 Vtrùm venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire. ibid.
12 Vtrùm ſi res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori. 286
13 Vtrùm venditor poſsit percipere fructus vel vtilitates rei à ſe venditæ, donec ſoluatur pretium. ibi.
14 Vtrùm licita ſit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis. 288
15 Ad quem pertinent fructus medij temporis, quando venditionis contractus diſſoluitur. 290
16 Vtrùm venditiones & emptiones reciprocæ eiuſdem rei diuerſo pretio, quas Hiſpani vocant Barathas & Mohatras, ſint licitæ. 291
17 Vtrùm is, qui vendidit rem alienam, poſsit retinere pretium. 292
18 Vtrùm licitum ſit aliquando rem alienam emere, & emptam retinere. ibi.
19 Vtrùm is, cui aliquid traditum eſt vendendum, poſsit ſibi aliquid ex pretio retinere, ſi pluris vendiderit, quàm ei eſt præſcriptum. 294

20 Quan

20 Quando res in ſolidum ex interuallo duobus fuit vendita, vtri debeatur. 294
21 Vtrùm omnia monopolia ſint iniqua. 295

CAPVT XXII.

De Cenſibus ſeu Reditibus annuis.

Dub. 1. Quid ſit cenſus. 296
2 Quotuplex ſit cenſus, ſeu de variis cenſuum generibus. 296
3 Vtrùm emptio cenſus noui ſit licita. 297
4 Vtrùm Iure naturæ emptio cenſus perſonalis ſit licita. 298
5 Vtrùm emptio cenſus perpetui irredimibilis, ſit licita minore pretio, quàm ſint penſiones ſperatæ. 300
6 Vtrùm cenſus temporalis poſſit emi minoris, quàm ſint omnes penſiones ſimul iunctæ. 301
7 Vtrùm cenſus licitè poſſit emi minore pretio, aut vendi maiore, quàm fuerit ab initio conſtitutus. 302
8 Vtrùm licitum ſit emere cenſum cum pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem moneta. ibi.
9 Vtrùm emptio cenſus, cum pacto, vt non poſſit redimi, niſi ante vel poſt certum tempus, ſit licita. 303
10 Vtrùm licita ſit emptio cenſus vtrimque redimibilis. ibid.
11 Vtrùm alia quædam pacta, quibuſdam locis contractui cenſuali addi conſueta, ſint licita. 305
12 Quæ conditiones Iure poſitiuo requirantur in emptione cenſuum. 306
13 Vtrùm hæ conditiones obligent vbique. 309
14 Quomodo conſtituendum ſit iuſtum pretium cenſuum. 310
15 Vtrùm ſi cenſus emptus fuerit minoris iuſto, penſiones ſint reſtituendæ, quatenus ſuperant pretium datum. ibid.

CAPVT XXIII.

De Cambiis.

Dub. 1. Quid ſit cambium & quotuplex. 311
2 Vtrùm in cambio minuto liceat aliquid accipere ſupra valorem nummi lege definitum. 312
3 Vtrùm in cambio locali, quando campſor prior accipit, vt alibi reſtituat, poſsit aliquid lucrari, & quo titulo. 314
4 Vtrùm quando campſor dat prior, vt alibi recipiat, poſsit lucrari, & quo titulo. ibid.
5 De praxi cambiorum, quæ hoc tempore viget. 317
6 Vtrùm Cambium Francofurtenſe & ſimilia, in quibus pretium variatur pro maiori vel minore temporis intercapedine, ſint licita. 318
7 Vtrùm cambium Biſuntinum ſit licitum. 319
8 Vtrùm prouiſiones, quas ſolent campſores & bancarij accipere, iuſtè accipiantur. 321
9 Vtrùm poſsit fieri pactum de eo quod intereſt campſoris, vel de recambio, ſi campſarius fuerit in mora. 325
10 Vtrùm campſor, quomodo poſt multa cambia & recambia debitor ei ſoluit partem aliquam, teneatur illam acceptare in ſortem, antequam ſit ſatisfactum detrimentis cambij. 322
11 De conditionibus, quas requirit Pius V. in ſua Bulla de cambiis, & an omnes obligent. 323

CAPVT XXIV.

De Locatione & Conductione, Emphyteuſi & Feudo.

Dub. 1. Quid locatio, conductio, emphyteuſis, feudum, & liuellus. 323
2 Vtrùm ſi conductor impediatur ab vſu vel cultura rei abſque ſua culpa, teneatur ſoluere penſionem. 324
3 Vtrùm locator rei fructiferæ teneatur remittere de penſione conuenta, ſi ſterilitas, vel calamitas, abſque culpa conductoris obuenerit. 325
4 Quodnam cenſeatur iuſtum ſtipendium operarij, famuli, & eius qui aliquod officium habet. 326
5 Vtrùm is qui pluribus operam ſuam in ſolidum locat, poſsit plura integra ſtipendia accipere. 327
6 Ex qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori. 328
7 Quas ob cauſas licitum ſit conductorem expellere vel priuare conducto. ibid.
8 Vtrùm licitum ſit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abuſurus ad peccatum mortiferum. 329
9 Quænam conditiones Iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum. 330
10 Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem. 331
11 Vtrùm res Eccleſiæ poſsint in feudum vel emphyteuſim à Prælatis dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo. 332

CAPVT XXV.

De Contractu ſocietatis.

Dub. 1. Quid ſit ſocietas, & quibus modis contrahatur. 334
2 Quomodo contractus ſocietatis iniri debeat, quando alter confert ſortem, alter operam; & quomodo diuiſio in fine facienda. 335
3 Vtrùm in ſocietate licitum ſit pactum cum ſociis, vt ſaluam præſtent ſortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno. 337
4 Quæ damna & expenſæ ponentis operam ſint communes, quæ non. 342

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponſionibus.

Dub. 1. Quid ludus, quid ſponſio, & vtrùm hi contractus ſint liciti. 343
2 Quæ conditiones requirantur ad iuſtitiam, huius contractus. 344
3 Vtrùm is, qui ludo vetito aliquid eſt lucratus, teneatur ad illius reſtitutionem. 345
4 Vtrùm is, qui ludo vetito perdidit, teneatur ſoluere in foro conſcientiæ. 346
5 Vtrùm per ludum & ſponſiones poſsit lucrari is, qui non poteſt perdere. 347

CAPVT XXVII.

De Depoſito & Commodato.

Dub. 1. Quid ſit depoſitum, quid commodatum. 348
2 Vtrùm depoſitarius poſſit depoſito vti. 349
3 Ex qua culpa depoſitarius teneatur, ſi depoſitum periit, vel deterius effectum eſt. ibid.
4 Quando depoſitori repetenti depoſitum poſſit non reddi. 350
5 Vtrùm commodatum poſſit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, ſi commodanti ſimile damnum impendeat. ibid.
6 Vtrùm commodatarius & depoſitarius poſſint præferre res ſuas rebus commodatis & depoſitis, ſi vtraſque ſaluare nequeant. 351

CAPVT XXVIII.

De Fideiuſſione, Aſſecuratione, Pignore, & Hypotheca.

Dub. 1. Quid ſit fideiuſſio, & quas conditiones requirat. 352
2 Qui poſſint validè fideiubere, qui non. 353
3 Vtrùm ſinguli fideiuſſores teneantur in ſolidum. 354
4 Quid ſit contractus aſſecurationis, & quidnam ad eius iuſtitiam requiratur. ibid.
5 Quid ſit pignus & hypotheca. 355
6 Quot modis contrahatur hypotheca. ibid.
7 Quæ poſſint vel non poſſint eſſe pignori. 356

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

Dub. 1. Vtrùm iudicium ſit actus iuſtitiæ. 358
2 Vtrùm iudicium temerarium ſit peccatum mortiferum. ibid.
3 Vtrùm dubitatio & ſuſpicio temeraria ſit peccatum mortiferum. 360
4 Vtrùm dubia in partem meliorem ſint interpretanda. 362
5 Vtrùm liceat aliquando iudicare non ſecundùm leges ſcriptas. 364
6 Quinam peccent vſurpatione iudicij. 365
7 Vtrùm Iudex excommunicatus peccet vſurpatione iudicij, ſi iudicia exerceat. 366
8 Vtrùm Iudex qui propter crimen ipſo Iure eſt priuatus titulo, vel ſolùm habet titulum putatiuum, peccet vſurpatione iudicij iudicando, ita vt ſententia eius ſit irrita. 368
9 Vtrùm tyrannus peccet vſurpatione iudicij, eiúſque ſententiæ ſint irritæ. 371
10 Vtrùm Iudex poſſit condemnare reum, qui per teſtes legitimè eſt probatus criminoſus, v. g. homicida, quem tamen certò nouit innocentem. 372
11 Vtrùm Iudex poſſit aliquem ex priuata ſcientia, aut certè non citatum & auditum condemnare. 375
12 Quot modis Iudex iuridicè procedat aduerſus crimina. 376
13 Quando procedit Iudex via inquiſitionis generalis, vtrùm debeat præcedere infamia perſonæ vel delicti. 377
14 Vtrùm quando crimen eſt publicum, ſed auctor ignoratur, Iudex poſſit inquirere quis fecerit. 378
15 Vtrùm ad inquiſitionem ſpecialem oceſſe ſit infamiam præcedere. 379
16 Quibus modis aperiatur via Iudici, præſertim ſæculari, ad inquiſitionem. 382
17 Ex quibus indicus poſſit Iudex reum ſubiicere torturæ. ibid.
18 Vtrùm Iudex teneatur ad reſtitutionem heredibus rei, ſi, poſtquam præter ordinem Iuris crimen vel extorſit vel deprehendit, reum condemnet. 386

CAPVT XXX.

De Accuſatore & Teſte.

Dub. 1. Quid ſit accuſatio, & quas requirat ſolemnitates. 387
2 Vtrùm accuſationem debeat præcedere ſecreta monitio. 388
3 Vtrùm accuſator poſſit deſiſtere ab accuſatione incepta, & quas ob cauſas. 389
4 Quot teſtes in cauſis criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent. 390
5 Quinam ſint teſtes idonei, qui minùs idonei. 391
6 Vtrùm ſemper teneatur quis teſtari vel denuntiare Iudice præcipiente, vel iuramentum deferente. 392
7 Vtrùm teſtis ratione falſi teſtimonij teneatur ad reſtitutionem. 393
8 Vtrùm teſtis teneatur ad reſtitutionem, ſi nolit teſtari, vel ſi veritatem occultet. 394

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

Dub. 1. Vtrùm licitum ſit reo & aduocato, occulta crimina teſtium detegere ad labefactandum eorum teſtimonium. 395
2 Vtrùm reus, ſi impingat accuſatori crimen mendacij ſeu calumniæ, peccet, & teneatur ad reſtitutionem. ibid.
3 Vtrùm reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem. 396
4 Vtrùm reus condemnatus ſecundùm allegata & probata, teneatur obtemperare ſententiæ. 398
5 Vtrùm reus poſſit fugere ex carcere, & vincula carceréſque effringere. 399
6 Vtrùm alij poſſint reo fugam è carcere conſulere, & auxilium ad eam præbere. 400
7 Vtrùm Aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis. ibid.
8 Quando Aduocatus teneatur ad reſtitutionem parti. 401
9 Vtrùm Aduocatus poſſit cauſam dubiam tueri. 402

DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

CAPVT XXXII.

De Acceptione perſonarum.

Dub. 1. Quid ſit acceptio perſonarum, & quale peccatum. 403

2 In

2 In quorum bonorum diſtributione potiſſimùm locum habeat acceptio perſonarum. ibid.
3 Vtrùm illi qui conferunt officia ſæcularia, peccent mortiferè peccato acceptionis perſonarum, ſi non eligant digniſſimos quoſque. 404
4 Vtrùm officia ſæcularia poſſint vendi. 406

CAPVT XXXIII.

De Tributis & Vectigalibus.

Dub. 1. Quæ conditiones requirantur vt vectigale ſeu tributum generatim acceptum cenſeatur iuſtum. 408
2 In quibus exiſtit hæc poteſtas legitima vectigalis imponendi. ibid.
3 An Eccleſiaſtici à vectigalibus ſint exempti. 409
4 Quo Iure Eccleſiaſtici ſint exempti à vectigalibus. 411
5 Quinam Clerici ſint exempti. 413
6 Quæ ſit legitima cauſa imponendi vectigalis. ibid.
7 Vtrùm vectigalia conſtituta ſuper eis rebus, quæ ad vſum neceſſarium familiæ emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur, ſint iuſta. 414
8 Vtrùm qui vectigal, quod rebus venditis vel in proprium vſum comparatis, impoſitum eſt, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad reſtitutionem. Item an poſſit res illas vendere pretio currente. 415
9 Vtrùm is, qui emit à mercatore, quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur ex mercibus emptis illud ſoluere, principali non ſoluente. 417
10 Vtrùm is, cui Princeps debet, nec poteſt ſolutionem impetrare, poſſit fraudatione vectigalium ſibi compenſare. 418
11 Vtrùm actores mercatorum teneantur ad reſtitutionem ſuis dominis, ſi cum Gabellariis tranſigant, & ſibi vectigalia retineant. 419

CAPVT XXXIV.

De Beneficiis.

Dub. 1. Quid ſit beneficium. 420
2 Quotuplex ſit beneficium. ibid.
3 Quibus modis beneficia acquirantur. 421
4 Quid & quotuplex eſt Ius patronatus. 422
5 Quibus modis acquiritur Ius patronatus reſpectu Eccleſiæ vel beneficij. ibid.
6 Intra quantum temporis teneatur patronus præſentare, beneficio vacante. 423
7 Qualem teneatur patronis præſentare. ibid.
8 Si multi præſententur, quiſnam ex illis ſit inſtituendus. ibid.
9 Vtrùm Pontifex poſſit derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præſentatis. 424
10 Quibus competat Ius collationis beneficiorum. 425
11 Si Epiſcopus conferat beneficium abſenti per litteras aut nuntium, Vtrùm poſſit reuocare collationem, & alteri conferre, antequam iſte acceptauerit. 426
12 Vtrùm aliquando liceat conferre beneficium indignis. ibid.
13 Vtrùm prætermiſſis dignioribus, liceat interdum conferre dignis. 427
14 Vtrum extra hos caſus beneficia ſemper ſint conferenda digniſſimis. ibid.
15 Vtrum is, qui ſibi vel alteri minùs digno procurat beneficium, omiſſo digniore, teneatur digniori aliquid reſtituere. 429
16 Quæ formula ſeruanda in conferendis Eccleſiis parochialibus. 430
17 Quæ conditiones requirantur in particulari, vt quis cenſeatur idoneus ad beneficium. 431
18 Quomodo requiratur legitimus torus. ibid.
19 Quomodo requiratur clericatus ſeu Ordo in ſingulis beneficiis. 432
20 Quænam ætas ad ſingula beneficia ſit neceſſaria. 434
21 Quomodo requiratur cœlibatus ad beneficium. 435
22 Vtrùm requiratur vt non ſit vlla cenſura irretitus, aut alia inhabilitate affectus. 436
23 Vtrum requiratur morum probitas. 440
24 Quænam ſcientia ſit neceſſaria. 441
25 Quæ aptitudo ex parte corporis ſit neceſſaria. ibid.
26 Quæ & qualis intentio ſit neceſſaria. ibid.
27 Vtrùm licitum ſit habere plura beneficia, & qualia. 442
28 Vtrùm per diſpenſationem Pontificis licitum ſit habere plura beneficia requirentia reſidentiam. 444
29 Vtrùm teneantur beneficiarij ad reſidentiam, & non reſidentes amittant fructus. 445
30 Vtrùm beneficiarij omnes teneantur ad Preces canonicas. 447
31 Quæ excuſent beneficiatiùm à Precibus horariis, & quæ non excuſent. ibid.
32 Vtrùm beneficiarij non recitantes Preces canonicas, teneantur ad reſtitutionem fructuum. 448
33 Vtrùm Canonici non canentes in choro Officium diuinum, teneantur ad reſtitutionem diſtributionum. 450
34 Quibus modis beneficia amittantur. 451
35 Quid reſignatio in beneficiis, & quæ ad illam requirantur. ibid.
36 Quid permutatio, & quæ ad eam requiſita. 452
37 Quid & quotuplex ſit penſio. 454
38 Quænam requirantur vt penſio eccleſiaſtica poſſit obtineri. 454

CAPVT XXXV.

De Simonia.

Dub. 1. Quid ſimonia. 456
2 Vtrùm omnis venditio aut commutatio rerum ſpiritualium pro temporalibus, ſit ſimonia Iure diuino prohibita. 457
3 Vtrùm permutatio rerum ſpiritualium inter ſe, ſit ſimonia Iuris diuini. 459
4 Vtrùm ſit aliqua ſimonia Iuris humani, & in quibus contractibus ea cernatur. 460
5 Vtrùm Papa poſſit eſſe ſimoniacus. 462
6 Quotuplex ſit ſimonia. ibid.
7 Vtrùm in graui vel extrema neceſſitate liceat dare pretium pro Sacramentis. 465
8 Vtrùm ſpiritualibus functionibus, quibus la-

Dddd 4 bor

bot aliquis coniunctus eſt, liceat pecuniam dare vel accipere. 464
9 Vtrùm Prælati poſſint aliquid exigere pro diſpenſatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibuſuis legibus eccleſiaſticis. 467
10 Vtrùm Epiſcopi vel eorum Officiales poſſint aliquid exigere pro litteris Ordinis ſuſcepti, vel dimiſſoriis, vel ſigillo. 468
11 Vtrùm pro omiſſione actus ſpiritalis aliquid dare vel exigere ſit ſimonia. 469
12 Vtrùm pro ingreſſu Religionis aliqoid dare vel accipere ſit ſimonia. 470
13 Vtrùm ſit ſimonia, exigere pretium pro doctrina Theologica. 471
14 Vtrùm ſit ſimonia reſignare beneficium in fauorem tertij, ideſt, cum claoſula Non aliter nec aliàs. 473
15 Vtrùm licitum ſit reſignare beneficium reſeruata penſione. 474
16 Vtrùm licitum ſit reſignare vel conferre beneficium in confidentiam. 475
17 Vtrùm licitum ſit permutare beneficia, compenſata fructuum inæqualitate, 476
18 Vtrùm redemptio vexationis licita ſit in beneficiis, & quouſque. 477
19 Vtrùm licitum ſit pecuniam offerre electoribus, volentibus eligere in Pontificem, Epiſcopum, Parochum, aliquem indignum ſeu ineptum, ne talem eligant, ſed quempiam idoneum. 479
20 Vtrùm licitum ſit conferre beneficium, vel quid aliud ſpiritale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obſequio. ibid.
21 Vtrùm ſit ſimonia conferre beneficium propter timorem. 480
22 Vtrùm penſio poſſit vendi aut redimi pecunia. 481
23 Quas pœnas inducat ſimonia commiſſa circa ingreſſum Religionis. 482
24 Quas pœnas inducat ſimonia realis in Ordinibus. 483
25 Quas pœnas inducat ſimonia realis in beneficiis. 484
26 Quas pœnas inducat ſimonia confidentiæ. 486
27 Vtrùm ſimonia conuentionalis inducat pœnas Iuris. ibid.
28 Vtrùm pretium ſimoniacè acceptum, Iure diuino ſit reſtituendum. 488
29 Vtrùm res ſpiritualis per ſimoniam acquiſita, ſit Iure diuino dimittenda. 490
30 Vtrùm omne id quod ſimoniacè acceptum eſt, Iure eccleſiaſtico debeat reſtitui. ibid.
31 Cui debeat fieri reſtitutio pretij, & an ante ſententiam Iudicis. 491

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

Dub. 1. Quid ſit religio. 493
2 Vtrùm religio à ceteris virtutibus diſtinguatur, & quomodo. 494
3 Vtrùm religio diſtinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti. 497
4 Vtrùm ratione diuerſarum perfectionum in Deo exiſtentium, vel ratione diuerſorum beneficiorum ex ipſo procedentium, debeantur ei cultus diuerſæ ſpeciei. 500

CAPVT XXXVII.

De actibus internis Religionis, Deuotione, & Oratione.

Dub. 1. Quid ſit deuotio. 502
2 Quid ſit oratio. 503
3 Vtrùm oratio ſit ad ſalutem neceſſaria, & quando obliget. 504
4 Quænam in oratione ſint petenda. 505
5 Quibus conueniens ſit orare. 506
6 Vtrùm ſancti ſint orandi ſeu inuocandi. 508
7 Vtrùm ſit orandum pro omnibus. 510
8 Vtrùm forma peccandi, quæ Horæ canonicæ vocatur, ſit vtilis & retinenda in Eccleſia. 511
9 Quinam ad Preces canonicas obligentur, & quanta ſit hæc obligatio. 512
10 Quo modo Preces horariæ recitandæ. 514
11 Quæ & quanta attentio requiratur in Horis canonicis. 516
12 Quæ formula in Horis canonicis ſeruanda, & quibus temporibus recitandæ. 518

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

Dub. 1. Quid ſit adoratio. 520
2 Quid ſit ſacrificium propriè dictum. ibid.
3 De diuiſione ſacrificij. 524
4 Vtrùm hoc tempore licitum ſit offerre agnum vel vitulum. ibid.

CAPVT XXXIX.

De Decimis.

Dub. 1. An populus Chriſtianus teneatur decimas ſoluere, & quo Iure. 525
2 Vtrùm Eccleſia iuſta ratione hanc quotam conſtituerit. 527
4 Ex quibus rebus decimæ ſoluendæ, & quo modo. ibid.
4 Quibus ſint decimæ ſoluendæ. 529
5 Qui teneantur decimas ſoluere. 530
6 De primitiis & oblationibus. 532

CAPVT XL.

De Voto.

Dub. 1. Quid ſit votum. 533
2 Vtrùm votum cui error cauſam dedit, ſit validum. 535
3 Vtrùm metus votum irritum reddat, & quo Iure. 537
4 Vtrùm propoſitum aliquando habeat vim voti. 539
5 Cuius virtutis actus ſit votum. 540
6 De diuiſione votorum. 541
7 Quænam cadant ſub votum. 542
8 Vtrùm ſit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum, & quantum ſit bonum. 546
9 Quale peccatum ſit violare votum. 548
10 Vtrùm votum alterius poſſit alterum obſtringere: vt parentis, filium; teſtatoris, heredem; deceſſoris, ſucceſſorem. 549

11 Quot modis poſſit quis voto ſolui. 550
12 Quorum vota poſſint irrita reddi, & quale peccatum irritatio abſque cauſa. 551
13 Vtrùm Prælatus poſſit omnia vota Religioſorum ſibi ſubditorum irritare. ibid.
14 Vtrùm vota impuberum poſſint irritari, & à quibus. 554
15 Vtrùm coniunx poſſit omnia vota coniugis irrita reddere. 555
16 Quinam poſſint vota commutare, & quo modo. 559
17 Quinam poſſint in votis diſpenſare, cum quibus, & quas ob cauſas. 562
18 In quibus votis poſſint diſpenſare Epiſcopi & inferiores Prælati, ſiue ſæculares, ſiue regulares; & quo modo. 564
19 Vtrùm Summus Pontifex poſſit diſpenſare in voto ſolemni caſtitatis, præſertim Religioſorum. 569
20 Vtrùm obligatio voti habentis tacitam vel expreſſam conditionem ceſſet, ſi conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis. 572

CAPVT XLI.

De Statu religioſo.

*Dub.*1. Quænam requirantur ad ſtatum religioſum. 574
2 Vnde proueniat Ordinum religioſorum diuerſitas, & quis ſit inter eos perfectior. 579
3 Qui poſſint ingredi Religionem, qui non. 580
4 Vtrùm aliquis poſſit compelli ad Religionem. 583
5 Ad quid teneatur qui vouit ingredi Religionem. 584
6 Ad quid teneatur qui obſtrinxit ſe voto caſtitatis perpetuæ. 588
7 Quid requiratur vt profeſſio ſit valida; & vt inualida ratificetur; & an non ratificans poſſit egredi. 590
8 Quam vim habeat profeſſio in Religione approbata. 596
9 Ad quid teneatur Religioſus ex vi cuiuſque voti. 600
10 Vtrùm bona Religioſi tranſeant in Monaſterium per profeſſionem, ſi aliter de illis anteà non diſpoſuerit. 603
11 Cui acquirat Religioſus poſt profeſſionem. 605
12 Quorum beneficiorum eccleſiaſticorum ſint capaces. 607
13 Vtrùm Regularis ex ſuo Ordine poſſit ad alium tranſire, & qua ratione. 609
14 Vtrùm Religioſus ob aliquas cauſas poſſit eiici vel dimitti à Religione, & ob quas. 610
15 Quid interſit inter eiectum, fugitiuum, & apoſtatam, & ad quid eiectus teneatur, quidve poſſit. 612

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

*Dub.*1. Quid ſit iuramentum. 613
2 De multiplici iuramenti diuiſione. 615
3 Vtrùm licitum ſit iurare ſiue per Deum, ſiue per res creatas. 617
4 Quando iuramentum promiſſorium liberè factum obliget, quando non. 618
5 Vtrùm violatio iuramenti promiſſorij, præſertim in re parua, ſit peccatum mortale. 620
6 Vtrùm iuramentum promiſſorium metu graui extortum obliget. ibid.
7 Vtrùm iuramentum dolo vel errore extortum obliget. 622
8 Vtrùm ſi quis ficto animo aliquid iuramento promittat, obligetur, & quale peccatum hoc ſit. 623
9 Vtrùm ſi alio ſenſu quàm alter intelligit, iures, obligeris, & quale peccatum hoc ſit. 625
10 Vtrùm fas ſit deferre iuſiurandum ei, quem putas peieraturum. 627
11 Vtrùm ſit maior obligatio iuramenti quàm voti. 628
12 Quibus modis tollatur obligatio iuramenti, & cuius auctoritate. ibid.
13 Quid ſit adiuratio, & in quæ competat. 532
14 Quid periurium, & quæ eius pœnæ. 633

CAPVT XLIII.

De ſuperſtitione, eiúſque ſpeciebus.

*Dub.*1. Quid ſit ſuperſtitio, & quænam eius ſpecies. 634
2 Quid ſit idololatria, & quantum peccatum. 635
3 Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progreſſus. 637
4 Vtrùm idololatria ſit tantummodò in cultu, quo creator inſtar Dei colitur. 638
5 Quid ſit diuinatio, & quænam eius ſpecies. 640
6 Vtrùm omnis prædictio ex aſtris ſit illicita. 642
7 Quouſque diuinatio ex aliis ſignis, ad ſecundam ſpeciem pertinentibus: vt ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium aut hominum capi poſſit. 645
8 Quouſque diuinatio ex ſomniis ſit licita. 646
9 Vtrùm vſus ſortium ſit licitus. 648
10 Quæ & quotuplices ſint vanæ obſeruationes, & quale in his peccatum. 649

CAPVT XLIV.

De Magia.

*Dub.*1. Quid ſit magia, & quotuplex. 652
2 Quæ ſint magiæ fundamenta. ibid.
3 Quomodo cognoſci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indiciis ſpiritus redeuntes diſcerni. 655
4 Quale peccatum ſit magia. 658
5 Quæ remedia aduerſus maleficia poſſint adhiberi. ibid.
6 Vtrùm liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum, & alia ſigna malefica, poſita à maleficiis, eo fine vt diabolus deſinat nocere. 659

LIBER XLV.

De Irreligioſitate.

*Dub.*1. Quid ſit tentatio Dei, & quale peccatum. 662
2 Quid ſit ſacrilegium. 664

3 Quo

3 Quomodo ſpecies ſacrilegij ſint diſtinguendæ. 665
4 Quando ſacrilegium cenſendum ſit eſſe peccatum mortiferum, quando veniale. 667
5 Quid ſit blaſphemia, quotuplex, & quàm graue peccatum. ibid.

CAPVT XLVI.

De reliquis Virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt debitum legale.

Dub. 1. Quid ſit pietas, & quæ eius officia. 671
2 Quid ſit obſeruantia. 673
3 De diuiſione obſeruantiæ. 674
4 Quid obedientia, & quænam eius functiones. 675
5 Quæ conditiones in obedientia, præſertim religioſa, maximè commendentur. 677
6 Quid inobedientia, & quale peccatum. 680

CAPVT XLVII.

De Virtutibus Iuſtitiæ annexis, in quibus eſt ſolum debitum morale.

Dub. 1. Quid ſit gratitudo, & quod eius officium. 681
2 Vtrùm innocens magis teneatur ad actionem gratiarum quàm pœnitens, & quomodo gratitudo excitanda. 683
3 Quid ingratitudo, & quale peccatum. 684
4 Quid ſit vindicatio, & cuius virtutis opus. 685
5 Quid ſit veritas, & quæ eius functiones. 687
6 Quid mendacium, quotuplex, & quale peccatum. 688
7 Quid ſit affabilitas, & quæ vitia illi aduerſa. 690
8 Quid ſit liberalitas, & quæ vitia ei oppoſita. 691
9 Quid ſit ἐπιείκεια ſeu æquitas. 693

LIB. III. DE FORTITVDINE.

CAPVT PRIMVM.

De Fortitudine ſecundùm ſe, & eius functionibus.

Dub. 1. Quid fortitudo, & quæ illius officia. 695
2 Vtrùm martyrium ſit opus fortitudinis. 697
3 Quænam ad martyrium requirantur. 699
4 Quænam diſpoſitio in peccatore ſit neceſſaria vt martyrium ei proſit ad ſalutem. 702
5 Quam vim habeat martyrium, & quando conferat ſuum effectum. 706
6 Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum. 707

CAPVT II.

De Virtutibus Fortitudini connexis, & vitiis oppoſitis.

Dub. 1. Quæ ſint partes fortitudinis. 708
2 Quid ſit magnanimitas, & qui eius actus. 709
3 Quæ vitia magnanimitati aduerſentur. 712
4 Quid magnificentia, & quod vitium ei aduerſetur. 714
5 Quid patientia & longanimitas: & de illius incitamentis & gradibus. 715
6 De perſeuerantia & conſtantia, vitiiſque oppoſitis. 718

LIB. IV. DE TEMPERANTIA.

CAPVT PRIMVM.

De Temperantia, eiúſque partibus in genere.

Dub. 1. Quid ſit temperantia, & quod eius officium. 719
2 Quæ ſit regula temperantiæ ſtatuenda. 720
3 Quæ vitia temperantiæ in genere aduerſentur. 721
4 Quæ ſint partes temperantiæ. 722

CAPVT II.

De ſpeciebus Temperantiæ, Abſtinentia, Sobrietate, Caſtitate, Pudicitia.

Dub. 1. Quid ſit abſtinentia. 723
2 Quid ſit ieiunium, & quænam ad eius legitimam obſeruationem requirantur. 724
3 Vtrùm in ieiunio ita vetentur plures refectiones, vt in ſingulis peccetur mortiferè. 725
4 Vtrùm caupo peccet, ſi die ieiunij cœnam apponat, aut cibos vetitos. 727
5 Quo Iure obligemur ieiunare, & quanta ſit hæc obligatio. ibid.
6 Qui teneantur ieiunij eccleſiaſtici præcepto, & qui excuſentur. 730
7 Vtrùm peregrini teneantur ſpeciali ieiunio loci in quo verſantur. 731
8 Vtrùm ciuis teneatur peculiari ieiunio ſui oppidi, dum abſens eſt. 733
9 Vtrùm tempora ieiunij ab Eccleſia ſint rectè determinata. 734
10 De ieiunij commodis. 735
11 Quid hæretici in ieiunio Catholicorum reprehendant, & eorum breuis refutatio. 737
12 Quid ſobrietas, & quod eius officium. 738
13 Quid caſtitas, & in quibus rebus verſetur. 739
14 Quid ſit virginitas. 740
15 Vtrùm virginitas ſit præſtantior matrimonio. 741
16 Quibus modis virginitas amittatur. 745

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

Dub. 1. Quid gula, & quale peccatum. 747
2 Vtrùm aliquando licitum ſit veſci carne humana. 749
3 Quid ebrietas, & quale peccatum. 750
4 Vtrùm ſit peccatum prouocare ad æquales calices, & an fas reſpondere. 754
5 Quid luxuria, & quale peccatum. 756
6 Quæ ſint luxuriæ ſpecies. 758
7 Vtrùm fornicatio ſit peccatum mortiferum. 759
8 Vtrùm in oſculis, tactibus, & aſpectibus ſit peccatum mortiferum. 761
9 Quale peccatum ſit ſtuprum & raptus. 764
10 Quid adulterium, & quale peccatum. 765
11 Quid inceſtus, & quale peccatum. 766
12 Quid ſacrilegium in materia luxuriæ, & quale peccatum. 768

13 Quæ peccata luxuriæ dicantur eſſe contra naturam. 769
14 Quale peccatum ſit pollutio voluntaria, & quibus euentis poſſit excuſari. 771
15 Vtrùm delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, ſit peccatum mortiferum. 776

CAPVT IV.

De partibus Temperantiæ potentialibus, Continentia, Manſuetudine, Clementia, Modeſtia; & vitiis oppoſitis,

Dub. 1. Quid ſit continentia. 781
2 Quid ſit incontinentia; & quale peccatum. 783
3 De manſuetudine. 784
4 De ira & iracundia. 785
5 De clementia & crudelitate. 788
6 Quid modeſtia, & quæ eius ſpecies. 790
7 Quid ſit humilitas, & quod eius officium. ibid.
8 Quid ſit ſuperbia, & quomodo ab aliis vitiis diſtinguatur. Item de nimia ſui abiectione. 794
9 De ſpeciebus ſuperbiæ, & quale peccatum ſit ſuperbia. 796
10 De gradibus humilitatis & ſuperbiæ. 798
11 De ſtudioſitate & curioſitate. 800
12 De modeſtia in motibus externis. 802
13 De eutrapelia. 803
14 De modeſtia circa res externas, & præſertim ornatum corporis. 805

APPENDIX

ad Dubitationem 23. Cap. 20. Lib. 2. de Monte Pietatis.

Occaſio ſcriptionis. 809
Bulla Leonis X. Pontificis. 811

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrùm Principis auctoritate poſſit erigi in aliquo oppido pro communitate Mons Pietatis, in quo à mutuatariis exigatur non ſolùm quantùm præcisè neceſſarium ad expenſas miniſtrorum Montis, ſed etiam quantùm vlteriùs neceſſarium ad ſolutionem penſionum annuarum, quibus grauatur Mons pro pecunia ad cenſum accepta? 813

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrùm Mons poſſit ita erigi, vt non ſolùm id quod eſt neceſſarium ad ſtipendia miniſtrorum, & ſolutionem penſionum redituum; ſed etiam quod eſt neceſſarium ad inſtructionem domus, exigatur à mutuatariis? 815
Reſponſio ad replicationem eorum qui aliter ſentiunt. ibid.

QVÆ FIDES ET RELIGIO ſit capeſſenda Conſultatio.

CONSIDERATIO PRIMA.

Ex ſtudio perfectionis ad quod Chriſti Religio inducit. 816
2 De eo quòd licentiam peccandi excludit. 817
3 Ex ſanctitate cultorum. 828
4 Ex miraculis cultorum. 830
5 Ex gentium conuerſione. 831
6 Ex nomine Catholica, & re ipſa hoc nomine ſignata. 832
7 Ex Succeſſione. 833
8 Ex conſenſu Doctorum veterum, & controuerſiarum deciſione: & quia extrà nulla ſoliditas. 834
9 Ex variis cauſis ob quas nouæ ſint ſuſpectæ, & declinandæ. 835

RATIO PRIMA.

Ex Nouitate. *ibid.*
2 *Ex Defectu ſucceſſionis.* 837
3 *Ex Defectu miſſionis.* 838
4 *Ex Defectu miraculorum.* 840
5 *Ex vita & morum conditione.* 841
6 *Ab Erroribus, & inconſtantia doctrinæ.* 842
7 *Ex dolo malo, & fraudibus quibus vtūtur.* 844
8 *Ex Euerſione bonorum operum.* 846
9 *Ex Licentia vitæ quam tribuunt.* 847
10 *Ex eo quòd Hæreſes antiquas renouent.* 848
11 *Ex Defectu regulæ credendi.* 849
12 *Ex Abſurdo.* 851
Conſid. 10. & concluſio totius Deliberationis. ibid.

APPENDICIS AD CONſultationem.

CAPVT PRIMVM.

Vtrùm quiuis in ſua Fide ac Religione ſaluari poſſit. 855

CAPVT SECVNDVM.

Vtrùm Caluinus docuerit Deum eſſe auctorem omnium ſcelerum. 860

CAPVT TERTIVM.

Vtrùm Caluinus fuerit conuictus ſodomiæ, & ob eam cauſam ſtigmate inuſtus. 863

INDICIS CAP. ET DVBITAT. FINIS.

INDEX

RERVM PRÆCIPVARVM,

QVÆ HOC VOLVMINE TRACTANTVR,

RECOGNITVS ET AVCTVS.

Prior numerus, paginam; poſterior, marginalem paginæ numerum denotat. Vbi numerus marginalis ſolùm apponitur, ad proximè deſignatam paginam refertur.

Abductio.

ABDVCENS aliquem à Religione ad quid teneatur. pag. 85. num.12.

Abiectio ſui.

Abiectio ſui inordinata. 796.64. *Quomodo opponatur humilitati, ibidem. An pertineat ad puſillanimitatem. ibid.*

Ablatio.

Ablatio iniqua rei alienæ non obligat ad reſtitutionem, niſi quia damnoſa. 149.92.

Abortus.

An liceat procurare abortum indirectè. 96.61.

Abrenuntiatio.

Abrenuntiatio ſimplex non priuat quemquam iure, quod leges ei in bonum commune tribuunt. 346.26.

Abſens.

Abſentes vel præſentes reſpectu præſcriptionis qui dicantur. 62.23.

Abeſſe quàm diu poſſit beneficiarius. 445.155.

Abſtinentia.

Abſtinentia quid. 723.1.2. *Et dedites oppugnant impatientia & ſuperbia. n.* 5. *Requirit abſtinentiam longiorem, & victum duriorem.* 724.6.

*Abſtinentia quorumdam Monachorum. n.*7. *Olim in ieiunio à vino abſtinebatur. n.*8.

Acceptio perſonarum.

Acceptio perſonarum quid ſit. 403.1. *In Deo non eſt perſonarum acceptio. n.* 3. *Ex genere ſuo eſt peccatum mortiferum: in exigua tamen materia poteſt eſſe veniale. n.* 4 *In quorum bonorum diſtributione potiſſimùm locum habeat. n.*5. *& ſeqq.*

In diſtributione Iuris, quam facit Iudex partibus Ius dicens, quando is peccet vitio acceptionis perſonarum. ibidem.

Accepta.

Acceptio iniuſta generatim quid ſit. 77.9.

Accepta ab auctore malæ fidei quanto tempore præſcribantur. 67.42. *Accepta ob turpem cauſam an ſint reſtituenda.* 175. 52. *Accipiens mercedem operis turpis patrati, non neceſſariò approbat opus.* 218.19. *Accepta ob cauſam honeſtam, ad quam obligabaris ex iuſtitia, ſunt reſtituenda.* 177.62 *Item ſi ex charitate obligabaris; niſi ſit opus ſumptuoſum & laborioſum.* 178.69. *Secùs ob ea, quæ cedunt in honorem ſolius Dei aut vtilitatem proximi. n.*70. *Poſſunt tamen data, vt facinus lege punibile committatur, in Iudicio repeti. n.* 71. *Liberaliter data non ſunt reſtituenda, niſi lege ſtatuente.* 72.

Accepta à Religioſo an retineri poſſint. 599.71 *Accipere ab eiecto è Religione an quis poſſit.* 613.113.

Acceptare, Acceptilatio.

Acceptare promiſſionem vel donationem qui poſſint. 220.53. *&* 222.47.

Acceptans non poteſt eam condonare. 223.50.

Acceptatio promiſſionis vel donationis abſenti facta quomodo fieri debeat. 221.42.

*An poſſit fieri poſt mortẽ promittentis vel dantis n.*45.

Acceptare promiſſionem onoroſam ſolus promiſſarius validè poteſt. 225.51.

Acceptilatio quid ſit. 197.18.

Acceptare quiuis poteſt promiſſionem ad ſe directam. 560.104.

Actio, Agere.

Agere & facere quomodo differant. 3.14.

Agere qui non poſſint. 72.49.

Agere licet de quauis iniuria vindicanda, non autem de quouis damno compenſando 110.146.

Agere contra ius alterius ex cauſa licet. 191.54. *contra actionem vt poſſit præſcribi quæ poſſeſſio neceſſaria.* 55.7. *Actio quando cenſeatur cauſa damni.* 104. 123. *Actiones externæ in re graui vix fiunt ex inconſideratione, quæ ſit peccatum veniale.* 78.29. *Internæ ſæpius. ibidem.*

Actio adulterij quanto tempore præſcribatur. 65.36. *item Actio accuſandi alia crimina. ibidem.*

Actiones humanæ non pendent ab aſtris. 643.36.

Agere aliquid in hoſtium interitum, vbi ſibi certa mors ſequatur, licet. 91.32.

Accuſatio, Accuſator.

Accuſantem falsò, occidere an licitum. 94.47.

Accuſatoris vicem quæ ſuppleant, & quis dicatur accuſator virtualis. 377.104.

Accuſatio quid ſit. 387. 2. *Ad Accuſationem quæ requirantur ſolemnitates. n.*2.3. *Dies admiſſi criminis an exprimi debeat.* 388.4.5.

inſcriptio Accuſantis in foro ſeculari non eſt neceſſaria: ſecùs in foro eccleſiaſtico. n. 8. *quandocumque crimen eſt probabile in Iudicio, an teneatur Accuſator ex iuſtitia prætermittere ſecretam monitionem. n.*10. *&* 389. 12. *Denuntiatio euangelica à iudiciali quomodo differat.* 388.11.

Quando

Quando debeat accuſator deſiſtere ab accuſatione incepta, & quas ob cauſas poſſit. 389. 14.
Quibus euentis accuſationem Iudex abolere poſſit. num. 15. 16.
In cauſa ciuili quando poſſit actor à lite recedere. 389. 17. *In cauſa criminali quando licitum ſit deſiſtere per gratiam. num.* 18. *In crimine publico capitali quando tranſigere ſit licitum. n.* 20.

Addictio.

Addictionis pactum in diem in venditione quod dicatur. 291. 125.

Adiuratio.

Adiuratio quid ſit, & quantum obliget. 632. 67. *Dupliciter fit.* 633. 68. *Quænam adiurari poſſint. num.* 69.
Preces Eccleſiæ potiùs ſunt obſecratio quàm adiuratio. 633. 38. *Sola rationalis natura adiuratur. num.* 69.
Dæmones adiurantur imperio. n. 70.
Res inanimæ quomodo adiurentur. num. 72.

Adoleſcens.

Adoleſcentibus neceſſaria ſobrietas. 739. 91. *Romani ante annum trigeſimum vinum non bibebant. ibid. Studioſi pulchritudinis an peccent.* 807. 109. 110. *Acceptantes inanis beneficium an ad Horas teneantur.* 448. 174.

Adoratio.

Adoratio quid ſit: variè accipitur. 320. 1. 2. *In quo propriè conſiſtat. n.* 4. *Externa adoratio per ſe adiaphora. n.* 5.

Aduentitia.

Aduentitia bona filij præſcribi non poſſunt. 71. 48.

Aduertentia.

Qualis requiratur ad peccatum. 358. 9.
Aduertens damnum ex ſua actione ſecuturum, an teneatur ad reſtitutionem. 104. 112.

Adulatio, Adulator.

Adulatio quale peccatum. 691. 52.
Adulator quando teneatur ad reſtitutionem. 162. 25.
Adulatores qui dicantur. 691. 51.

Adulter, Adulterium.

Adulterium quid. 765. 71. *Eſt peccatum mortale. ibid. Tripliciter patratur.* 766. 74. *Bruta quædam id pleEtunt.* 765. 71.
Adulterium neceſſariò ſemper duplicem malitiam includit. 112. 4.
Adulteram filiam & adulterum occidere an licitum. 88. 14. 15. *An vxorem. n.* 15.
Adulterij actio quanto tempore præſcribatur. 65. 36. *Conſiurne ſi conſentiente marito adulterium committat an faciat iniuriam.* 76. 12.
Adulterorum pœna. 89. 15. *Tranſactio pro adulterio an valeat.* 116. 37.
Adulter ad quid teneatur ſi adultera nothum ſupponat. 117. 46.
Adulter inuaſus à marito poteſt ſe defendere. 103. 106. *Si prauiderit inde mortem marito imminere, tenebatur etiam ex charitate abſtinere.* 103. 107.
Adulter ad quid teneatur. 116. 35. *tranſactio occulta pecuniaria pro hac iniuria valet.* 116. 38. *Quid ſi partus ſit ſecutus. n.* 39. 41. *Non cenſetur cauſa abortus, niſi ſuaſerit. n.* 43.
Adultera ſecuto partu ad quid teneatur. 118. 47. 50. *&c. Adultera an teneatur ſe prodere ne ſpurius ſuccedat.* 118. 53.

Adultus.

Adultus neque contaminari peccato, neque iuſtitiam conſequi ſine ſuo conſenſu poteſt. 700. 24.

Aduocatus.

In extrema neceſſitate pauperis Aduocatus tenetur ei ſuccurrere gratis. 400. 45. *Item in gratis, ſi habeat ſuperfluam.* 401. 46. *Quando eius negligentia vel imperitia cliens iuſta cauſa excidit, tenetur ei de damno. n.* 47. *Si tuetur cauſam iniquam, tenetur de damno, quod parti obuenit ratione illius patrocinij: tenetur etiam ſuo clienti, ſi eum non monuit de cauſæ iniuſtitia. n.* 48.
Aduocatus debet clientem deſerere monitum de cauſa iniuſtitia, ſi nolit deſiſtere. n. 49.
Aduocatus rei, qui ipſum fraudibus contra fiſcum defendit, non tenetur fiſco compenſare emolumentum; nec reus ipſe tenetur. n. 50.
An aduocatus fiſco teneatur, ſi cauſam eius negligenter agat. n. 51.
Aduocatus clientem ita defendens, vt accuſator non poſſit conuincere, quamuis accuſator damnetur ad pœnam talionis, non tenetur ad reſtitutionem illius damni, nec efficitur irregularis. 402. 52.
Si rei & Actoris cauſa æquè eſt probabilis, poteſt Aduocatus ſuſcipere vtriuſuis patrocinium. ibid. & num. 53.

Æqualitas.

Æqualitas alia arithmetica, alia geometrica. 20. 5.

Æquitas.

Æquitas ſeu ἐπιείκεια quid ſit. 693. 63. *Dirigitur à iudicio ſeu gnome. n.* 64.
Æquum quid ſit. 694. 67.

Æſtimatio.

Æſtimatio laboris & lucri, quod occiſus faciebat, quomodo facienda. 107. 125. 128. *Poteſt variari ſecundum diuerſos contractus.* 300. 33.

Ætas.

Ætas requiſita in Abbatiſſa vel Prioriſſa. 435. 107.
Ætas requiſita ad profeſſionem. 590. 58.
Ætas requiſita ad Ordines ſacros. Vide Beneficium.

Affabilitas.

Affabilitas quid ſit. 690. 47. *Eius obiectum.* 691. 50. *Dupliciter in eam peccatur. n.* 51.

Affectus.

Affectus quomodo maiet iudicium. 6. 31. *Cum praue affectu poteſt aliquis iudicare eſſe rectum iudicium in particulari. n.* 32.
Affectus erga rem an pretium augeat. 276. 18. & 277. 27.

Alea.

Alearum nomine qui luſus in Iure intelligantur. 342. 4. *Sub quanto peccato Clericis prohibiti. n.* 5. & 804. 98. *Sub quanto laicis.* 344. 6. *Olim omnibus prohibita alea.* 805. 98.

Alieni detentor.

Alieni iniquus detentor continuò peccat. 139. 11.
Alienam rem emptam bona fide vendens tenetur reſtituere pretium emptori. 172. 26.
Alienam rem vendens ſit dominus pretij accepti. 266. 162. 163. *Aliena pecunia aliquid emens ſit eius dominus.* 265. 161.

Alimenta.

Adulter an ad alimenta prolis teneatur. 117. 42. & 243. 67. & 244. 60.

Ambitio.

Ambitio quid ſit. 712. 21. *Eſt triplex. ibidem. Quale peccatum. n.* 22. *Oritur ex ſuperbia. ibidem.*

Amicitia, Amicus, Amor.

Amicitia quid ſit. 690. 49.
Offerre ſe morti pro amico. 91. 30.

Amicitiam alienius appetere propter lucrum, licitum eſt. 250. 38. 39.

Amor proximi duplex; & vter ſit actus charitatis. 500. 23.

Anabaptiſtæ.

Anabaptiſtas quando occupet diabolus. 649 62.

Vxores ferè habent communes. 43. 11.

Anima, Animatio.

Salus animæ proximi quando ſaluti proprij corporis præferenda. 94. 51.

Animæ defuncti ab occiſore nihil ex iuſtitia reſtituendum. 110. 148.

Animatio fœtus quoto die fiat. 97. 65.

Animalia.

Animalia alia manſueta & ferua, alia ſilueſtria & libera. 46. 18. *Licitè occiduntur.* 86. 1. *abſtinendum tamen crudelitate. n.* 2.

Animus.

Animus malus, ſiue intentio non obligat ad reſtitutionem. 141. 35. & 155. 128.

Annus.

Probationis annus an debeat eſſe continuus. 591. 59.

Quomodo computandus. ibidem. Quid ſi in annum biſſextilem incidat. ibidem.

Annus biſſextilis in profeſſione ſpectandus. n. 52.

Antinomiæ.

Antinomiæ in Pandectis ob varias Iuriſconſultorum ſententias reperiuntur. 170. 11.

Apes.

Examina apum quando liceat capere. 46. 32.

Apoſtata.

Apoſtata quis dicatur. 613. 109.

Apoſtata, fugitiuus, & eiectus Religioſus quomodo differant. ibidem.

Apoſtata & fugitiuus Ordini acquirit. 613. 112.

Apoſtolus.

Apoſtoli & præcipui Sanctorum vel virgines, & qui coniugati, abſtinebant coniugij vſu. 743. 108.

Apparitiones.

Apparitiones ſpirituum quomodo poſſint internoſci. 657. 25.

Apprehenſio.

Apprehenſio alia vera, alia ficta. 27. 46.

Vbi ficta locum habeat. n. 47.

Apprehenſio rurſum duplex. 28. 49.

Dupliciter res non apprehenduntur vt grauis. 774 103.

Approbatio.

Approbatio an ſit de eſſentia religioſi ſtatus. 578. 11.

A quo fieri debeat. num. 12. *Pontifex eam ſibi reſeruat. num.* 13.

Arma.

Arma deferentes ad Turcas fiunt ſerui Chriſtianorum eos capientium. 43. 14.

Arma vendens ad bellum iniuſtum. 163. 31.

Arrogantia.

Arrogantia quid. 799. 76.

Ars.

Ars quid ſit: quomodo differat à prudentia. 3. 13.

Ars notoria quid ſit. 649. 62. *Quale peccatum. ibid.*

Aſſecuratio.

Aſſecuratio quid ſit; quidque ad eius iuſtitiam requiratur. 114. 25. 26. & 354. 24.

Aſſecurationis pactum etiam in cenſibus licitum. 306. 66.

Aſſecurans merces, quas fingit ſe aliquis habere in aliqua naui, ſi nauis pereat, an teneatur ad pretium conuentum. 155. 28

Quid ſi plures aſſecurent eaſdem. n. 30.

Aſſignatio.

Aſſignationem mihi ab vſurario factam ſuper debitas vſuras an poſſim acceptare, & eas exigere. 271. 195.

Aſtra, Aſtrologia.

Aſtrologia duplex; naturalis, iudiciaria. 642. 32.

Cur incerta experientia naturalis. n. 33. *Quænam noſcenda ad prædictiones aſtrologicas. ibid. Ex* 130. *prædictionibus tantùm* 7. *vera deprehenſa. ibidem.*

Ex aſtris & hora natiuitatis non poteſt probabiliter iudicari de temperamento. n. 34.

Naturalis aſtrologia non eſt per ſe peccatum. ibid.

Iudiciariæ vſus ſemper eſt per ſe peccatum mortale. 643. 35.

In eius vſu eſt tacitum fœdus cum dæmone. n. 37.

Aſtra non ſunt cauſa humanarum actionum. n. 36.

An poſſint poni ſaltem ſigna euentuum. n. 38. 39.

Iudiciaria aſtrologia eſt fundamentum magiæ. 644. 41.

Quid ſi non certò affirment euenturum. n. 42. *Vnde fit vt vera prædicant.* 645. 43.

Cantus & motus auium quomodo ſignum tempeſtatum. 645. 45. *Quando ſigna à Deo diriguntur. n.* 46.

Ioſeph an augur fuerit. 646. 49.

Aſtutia.

Aſtutia quid ſit. 11. 24. *Quale peccatum. ibidem.*

Aſylum.

Aſylo non gaudet latro publicus. 665. 13.

Attentio.

Attentio in omni oratione requiritur. 516. 62.

Attentio quadruplex. num. 61. *Attentio ad verba an ſufficiat.* 517. 69. *Quomodo ſit virtualis dum animus diſtrahitur.* 518. 71. *An requiratur propoſitum diſtinctum attentionis. n.* 72.

Attentio imperfecta non ſufficit ad opus meritorium. 533. 4. *Secùs ad violandam voti promiſſionem. ibid.*

Attentionis imperfectio in tentatione. 774. 103.

Attritio.

Attritio ſufficit ad martyrij fructum. 704. 48. *An voluntas patiendi pro Chriſto ſufficiat.* 705. 49.

Auaritia.

Auaritia quid ſit. 692. 59. *Quale peccatum. n.* 59 & 60. *Eius filiæ. ibidem.*

Græcorum ſacerdotum auaritia. 82. 47.

Auctio.

In auctione rem pluris quandoque vendere quàm valeat an licitum. 278. 35.

Aucupium.

Aucupium quomodo & vbi licitum. 45. 28. & 47. 39.

Aucupans contra iuſtam prohibitionem quomodo peccet. 47. 40.

Audacia.

Audacia quid. 708. 65.

Audire.

Audiens detractorem quomodo peccet. 121. 20. & *ſeqq.*

Audita referens quomodo peccet. n. 24. & *ſeqq.*

Auſteritas.

Auſteritatis moderatæ vtilitates. 580. 21.

Banniti.

B*Anniti an occidi poſſint, & à quo.* 87. 6. & 89. 14.

Baptiſmus.

Baptiſmus, exorciſmus, &c. remedia ſunt aduerſus maleficia. 658. 29.

Baratæ & Mohatræ.

Barata & Mohatra an licita. 291. 130.

Bellum.

Bellum an detur vtrimque iuſtum. 163. 30.

Bello capti ſerui fugere poſſunt. 45. 24. *Fugientes iuuare licitum.* 45. 25. *Quando belli iuſtitia ambigua, an vtrimque fiant ſerui.* 43. 12.

Bench

Beneficium.

Beneficium quid ſit. 420.1. *quomodo à Penſione differat.* 454. 201.

Aliud eſt ſeculare, aliud regulare. Aliud ſimplex, aliud duplex; & quid ea ſint. 420. 5. *& ſeqq.*

Beneficium, aut officium non vacat ante ſententiam, etiamſi in lege dicatur, ipſo facto ſit priuatus. 368. 63.

Beneficia ſex modis acquiruntur; Præſentatione, electione & confirmatione, poſtulatione & confirmatione, collatione libera, permutatione, reſignatione in fauorem cum ſecuta collatione: & quid illa ſint. 421. 11. *& ſeqq.*

Beneficia quomodo dicantur abſque diminutione conferri. 455. 206.

Beneficium procurans indigno ad quid teneatur. 155. 129.

Sibi vel alteri minùs digno procurans beneficium omiſſo digniore, an teneatur aliquid reſtituere digniori vel Eccleſiæ. 429. 72.

Beneficiarius ſi putet verè ſe dignum, non tenetur reſignare beneficium. 430. 76.

Decem conditiones requiſitæ vt quis cenſeatur ad beneficium idoneus. 431. 85.

Ante omne beneficium requiritur Clericatus, ſeu prima tonſura. 432. 92.

Si beneficium ex inſtitutione requirat certum ordinem, eo carens eſt inhabilis ad illud. 433. 96.

In ceteris beneficiis ſufficit prima tonſura, & habilitas ad ſuſcipiendum intra annum ordinem beneficio congruentem. n. 98.

Adeptus Epiſcopatum ſi munus conſecrationis intra tres menſes non ſuſceperit, ad fructuum reſtitutionem tenetur. Si totidem poſteà menſes idem neglexerit, Epiſcopatu ipſo Iure priuatus eſt. n. 99.

Adeptus Eccleſiam parochialem tenetur ordinari ad ſacerdotium intra annum: aliàs ipſo Iure beneficio eſt priuatus. n. 100.

Obtinentes beneficia in Eccleſiis cathedralibus, vel collegiatis, vel regularibus, quibus varia annexa ſunt onera, tenentur intra annum ſuſcipere ordines officio conuenientes. 434. 105.

Quæ ætas ad ſingula beneficia ſit neceſſaria. n. 107. *& ſeqq.*

Cælibatus quomodo requiratur ad beneficium. 435. 111.

Quæ ſcientia. 441. 127.

Intruſus ad beneficium quis dicatur. 432. 123.

Collatio beneficij facta omnino illitterato eſt irrita. 441. 129. *Aptitudo corporis ea requiritur, quæ neceſſaria ad decenter præſtandum officium. n.* 130.

Ad omne beneficium requiritur determinata intentio ſtatus eccleſiaſtici, & Ordinis muneri ſuo neceſſarij. num. 131.

Accipiens beneficium vt eius fructibus alatur donec ſtudia abſoluerit, peccat mortifero, nec poteſt illud retinere. n. 132.

Qui accepit beneficium parochiale ſine animo ſuſcipiendi intra annum ſacerdotij, tenetur fructus reſtituere, niſi voluntate mutata intra annum promotus fuerit. 441. 133.

Beneficium parochiale accipiens animo non reſidendi, peccat, non tamen eſt ipſo facto priuatus. n. 136.

Beneficia plura habere non eſt intrinſecè malum, ſed ſpeciem mali præfert; cohoneſtari poteſt. n. 137. *Nullus tamen poteſt recipere, & ſimul retinere plures Epiſcopatus in titulum, commendam, aut alio titulo.* 443. 138.

Electus ad Epiſcopatum, obtenta bonorum adminiſtratione, & conſecratione, vel ſaltem elapſo tempore conſecrationi præfixo, amittit omnia beneficia, quæ ante obtinebat. n. 130.

Beneficia alia ſunt incompatibilia primi generis; alia ſecundi: & quæ illa ſint. n. 140.

Habens beneficium incompatibile primi generis, ſi ſecundum huius generis acceperit, obtenta pacifica poſſeſſione ſecundi, vacat primi. ibidem.

Reliqua beneficia reſidentiam poſtulantia non ſunt incompatibilia primi generis. num. 144 *ſed ſecundi.* 444. 146.

Quatuor caſibus licet habere plura beneficia. n. 147. 148. *Per diſpenſationem licitum habere plura beneficia reſidentiam requirentia, ſi adſint iuſta cauſa diſpenſandi. num.* 149. *Aliàs non eſt tutus.* 445. 151.

Habentes beneficia cum cura animarum, tenentur Iure diuino reſidere, & per ſe officium adminiſtrare. n. 153. *Epiſcopi poſſunt quotannis à ſuis Eccleſiis ex iuſta cauſa tribus menſibus abeſſe. n.* 155.

Si neceſſarium diutius abeſſe, à quo debeant cauſa approbari. n. 156. *Aliàs fructus pro rata temporis abſentiæ non faciunt ſuos. n.* 157.

Parochi ſi vltra duos menſes abſint, an peccent, & fructus amittant. 446. 159.

Qui in Eccleſiis cathedralibus vel collegiatis obtinent dignitates, canonicatus, præbendas vel portiones, non poſſunt quolibet anno abeſſe vltra tres menſes. n. 162. *Cauſæ excuſantes à reſidentia. n.* 163.

Beneficiarij omnes ad Horas canonicas tenentur. 447. 166. *Ea obligatio quando incipiat. n.* 167.

Ij excuſantur à lectione Horarum, qui nec per ſe, nec per ſuos, vllos fructus percipiunt, nec percepturi ſunt; ſi per eos tamen non ſteterit quò minùs percepturi ſint. n. 168.

Probabile etiam excuſari eos, qui valdè parum recipiunt, vt ſi beneficium non habeat vltra 8. *aureos. Tenentur tamen qui aliquid recipiunt, aliquoties per annum, v. g. feſtis & Dominicis. n.* 169.

Non excuſatur beneficiarius à precibus primo & ſecundo anno, eò quod fructus beneficij horum annorum in quibuſdam Eccleſiis debeantur fabricæ, vel deceſſori mortuo. n. 170.

Quid ſi non ſacerdotes expendant maiorem partem prouentuum in ſubſtitutum, qui Sacra faciat. 448. 172.

Beneficiarij qui ſunt in poſſeſſione, non excuſantur à precibus, eò quòd beneficium ſit litigioſum, aut quòd fructus ſint ſequeſtrati, vel ab alio percipiantur; ſi tamen probabile ſit ipſos in lite fore ſuperiores, & fructus illos obtenturos. n. 173.

Qui nihil recipiunt, eò quòd non reſideant cùm poſſint, non excuſantur. ibidem.

Adoleſcentes, qui parentum auctoritate coguntur acceptare beneficium, cùm tamen non habeant animum ſtatus Eccleſiaſtici, an ad Officium teneantur. num. 174.

Beneficiarij omittentes Preces canonicas, tenentur ad reſtitutionem fructuum pro rata omiſſionis. n. 175.

Habentes beneficia curata & cappellas, non tenentur Iure naturæ ad reſtitutionem, etiamſi Preces canonicas omiſerint: at habentes beneficia, quorum præcipua functio eſt precatio canonica, non tenentur ſponte reſtituere, niſi Eccleſia ſignificet ſi velle. 449. 179. 180.

Eccleſia imponit reſtitutionem fructuum per modum oneris, ſeu conditionis. 450. 183.

Beneficiarij non habent abſolutũ dominium fructuum,

etiam ante perceptorum, niſi poſt dictum officium, aut certè abſque culpa prætermiſſum. n. 183.
Canonici non canentes in choro, vbi conſuetum, non merentur diſtributiones, etiamſi domi preces recitent, aut ſubmiſsè in Eccleſia dicant. n. 184.
Quid ſi conſuetudo habeat vt per Vicarios officium peragant. n. 185.
Superiores Canonicorum habentes iuriſdictionem in Capitulo, tenentur curare vt Canonici per ſe diuina officia obeant. n. 186. Modi quatuordecim, quibus beneficia amittuntur. 451. 287. an ratione abſentia amittantur. n. 188.
Beneficiatorum bona triplicia. 34 35. Vtrùm ipſi bonorum ſuorum dominium habeant num. 36. & ſeqq. Congrua eorum ſuſtentatio. 35. 40.
Peccant mortaliter ſuperflua profanè expendentes. 38. 47. Cur eorum bona dicantur res Dei. ibidem.
Beneficio metu renuntians non tenetur legere Horas, nec poteſt ad eius titulum ordinari. 202. 37.
Beneficiatis de quibus & quomodo poſſint teſtari. 241. 41. 42. 43.
De ſuperfluis ſui beneficij ex conſuetudine etiam in cauſas non pias, validè, ſed illicitè teſtantur. n. 44.
Item ſi ea ex teſtato deuitibus amicis relinquant. ibid. Heredes tamen non peccant accipiendo. n. 48.
Beneficiũ vnum maius altero dupliciter dicitur. 683. 9.
Beneficio indignus quis dicatur. quis etiam digniſſimus. 426. 52.
Quorum beneficiorum ſit capax regularis. 607. 95.
Reſignatio in beneficiis quid. 451. 189. Fit tacitè, vel expreſsè. ibidem.
Vt conditionalis, & id quod ex vi illius ſecutum fuerit, ſit validum, nouem requiruntur conditiones. 452. 190. & ſeqq.
Beneficium qua ratione ſit invendibile Iure diuino, & qua ratione ſit vendibile per Pontificem abſque ſimonia Iuris diuini. Vide V. Simonia.
Beneficij relatio. 683. 7.
Beneficium non retribuere quando peccatum. 685. 18.
Vtrùm Deus maius beneficium innocenti quàm pœnitenti conferat. 683. 10.

Blanditiæ.

Blanditiis vel precibus aliquem ad maleficium permouens, ſi antequam patretur, ea reuocet, ad nihil tenetur. 161. 17.

Blaſphemia.

Blaſphemia quid, quotuplex, qualis peccatum. 667. 23. & 669. 31. quomodo confitenda. 670. 33. Eius pœna. n 34.
Blaſphemi quomodo corripiendi. ibid.

Bona.

Bonorum ſpiritualium digni as conſideranda. 12. 29.
Bona filij familias quadruplicia, caſtrenſia, quaſi caſtrenſia, aduentitia, profectitia. 30. 7. & ſeqq.
Bona Principum quintuplicia, & quomodo ſingula præſcribantur. 66. 41.
Ob bonorum conſeruationem an liceat tyrannum occidere. 88. 11. & 94. 49. an furem. 97. 66.
Bona incerta quæ dicantur. 173. 31. 32. Poſt inquiſitionem diſtribuenda pauperibus. n. 33. Non tamen Iure naturæ. n. 36. Quæ bona incerta quibuſdam locis Principibus applicentur. ibidem. Quæ non habentur per delictum, retinere poſſe probabile. n. 38. Quo Iure Pontifex poſſit de his diſponere. n. 40. Cenſentur adeſpota. ibid. Si poſſeſſor pauper ſit, poteſt ea ſibi retinere. n. 41.
Bona incerta pauperibus diſtribuens, domino comparente ad quid teneatur. 173. 31. & 43.
Per hanc diſtributionem non transfertur plenum dominium. 174. 45.
Conſultum in ea vti conſilio confeſſarij. n. 47.
Inuentor talium rerum an poſt diligentem inquiſitionem poſſit eas ſibi retinere. n. 48. & 49.
Bona Religioſi per profeſſionem tranſeunt in Monaſterium. 603. 81. & quare. 604. 82. Quomodo bona diſtribuenda poſt profeſſionem. ibid.
An ad Religionem tranſeuntes cogi poſſint vt bona ſua propinquis relinquant. n. 86.
Bona Eccleſiaſtica ementes in Anglia & Hollandia an peccent. 292. 135.
Bona mariti & vxoris an communia; quid ſi maritus ſit diſſipator. 343. 37.
Etiam bonorum poſſeſſio tranſit in Monaſterium. 605. 84.
Bona adiaphora an per ſe peti poſſint. 506. 21. Vide V. Clericorum bona.

Bona fides.

Bona fide rem furtiuam emens, eam ſine pretio domino tenetur reddere. 169. 2. Si conſumpſerit vel alienauerit, in quantum factus eſt ditior tenetur reſtituere. n. 3. 4.
Si periit etiam ipſius culpa, ad nihil tenetur. 170. 6. Vide Res furtiua.

Breuiarium.

Breuiarium quid contineat. 511. 42.
Breuiario Romano qui vti teneantur. 519. 73. Qui non teneantur illud acceptare. ibidem.
An priuatim eo omnes vti poſſint. n. 74.
An qui eo vtuntur, teneantur ad Pſalmos Graduales, &c. n. 76.

Bruta.

Bruta nonnulla adulterum plectunt. 765. 71.

Calumniator.

CAlumniatorem occidere an licitum. 94. 47. & 99. 82. Duellum cum eo acceptare licitum. 94. 49.

Cambium, Campſor.

Cambium quid ſit. 311. 1. Eius diuiſio. n. 5. Refertur ad varios contractus. n. 4.
Cambium ſiccum quid ſit. n. 5. Reale. ibidem. Minutum & locale n. 6
Cambio minuto varias ob cauſas aliquid lucrari licitum. 311. 7.
Campſor minutus poteſt aliquid lucrari, etiam ſi ſponte id officium ſubeat. n. 9. Etiam ob numerationem pecuniæ. n. 10.
Campſor in cambio locali prior pecuniam accipiens quo titulo poſſit lucrari. 313. 19. 20. Quantum poſſit accipere. num. 21. Quomodo transferat pecuniam. num. 21. 22.
Debet aſſecurare pecuniam. 314. 26.
Campſor prior dans pecuniam alibi recipiendam an poſſit lucrari. n 27. Quo titulo. n. 28. & 315. 34. Non tenetur ſuam commoditatem in eo æſtimare. num. 32. Poteſt lucrari etiam dans ad locum intra idem regnum conſtitutum. num. 33. Poteſt lucrari ratione triplicis tituli. 316. 39 41. Quem titulum maximè ſpectent mercatores. 316. 43.
Cambiorum praxis hoc tempore. 317. 47. Quæ perſona requiſita. num. 48. Quo genere nummorum regatur. num. 51.
Cambia quorum pretia variantur pro diuerſa diſtantia nundinarum ad quas dantur, an licita. 318. 53. & 54.
Cambia mercatorum cum Rege an iuſta. n. 58.
Cambium Biſuntinum, ſeu Placentinum quid ſit. 319. 59. licitum. n. 60. & 320. 68.

Campſorum prouiſiones quæ dicantur. 321. 73. *An poſſint exigi in pacto de recambio.* 322. 84.
Campſor poteſt facere pactum de intereſſe, ſi alter ſit in mora. 322. 81. *An de recambio.* n. 82. *An poſſit tunc prouiſiones exigere.* num. 84. *An poſſit debita adiicere ſorti.* n. 85. *An teneatur partem ſolutionis computare pro ſorte.* n. 86.
Cambiorum conditiones à Pio V. requiſita. 323. 88. *Vix ſunt recepta.* n. 93.

Canonicus.

Canonicus non aſſiſtens diuino officio, tenetur ad reſtitutionem diſtributionum, etiamſi ei fiat remiſſio ab aliis. 190. 41.
Canonici an in choro cantare teneantur. Vide Beneficium.

Capitis minutio.

Capitis diminutio quid ſit. 24. n. 21.

Caro.

Carne humana an veſci liceat in neceſſitate. 91. 28 & 749. 9 *Non licet quemquam occidere vt eius carne vtaris in medicamentis.* n. 10. *Ob crimina auibus & feris proiici poteſt* ibidem.
Idolothytis an veſci liceat. 91. 29.
Immunda carne Iudæi potuiſſent veſci in neceſſitate. 749. 10. *Non tamen tenebantur.* n. 12.
Carnibus veſci in morbo non tenetur Carthuſianus, poteſt tamen. 750. 12.
Caro eſt iumentum: quomodo regendum. 736. 71.

Carthuſianus.

Ad Carthuſianorum Ordinem poſſunt omnes alij Religioſi tranſire. 609. 100. *In eóque dignitates obtinere.* 610. 105. *Ipſi verò ad Mendicantes. ibid. Conditiones in tranſitu requiſita.* n. 101.
Si tranſeat quis ad alium Ordinem vt ſit Prælatus, an requiratur annus probationis & noua profeſſio. 610. 101.
Tranſire poteſt quis ad laxiorem cum venia Prælati, ſi cauſa iuſta ſubſit n. 102. *Si abſque venia, an ſit apoſtata & excommunicatus. ibidem. Quis veniam dare poſſit.* n. 103.
Mendicantes non poſſunt tranſire niſi ad Carthuſianos. n. 104. *Si ſecus faciant, an recipientes & recepti ſint excommunicati, & profeſſio irrita. ibid.*
Canonici Regulares poſſunt tranſire ad Ordinem Monachorum, vbi diſciplina benè ſeruatur. 609. 101.
Carthuſianus an poſſit ſe delectare eſu carnium imaginario. 777. 111. & 778. 113.

Caſtitas.

Caſtitas quid. Eius officium. Perfecta, Imperfecta: coniugalis: materia caſtitatis. 739. 92. & *ſeqq.*
Caſtitatis votum ad quid obliget. 601. 77.

Caſtrenſia bona.

Caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia bona quæ dicantur. 30. 7. *an de iis poſſint diſponere minores inſcio tutore.* 211. 62.

Catholicon, Catholicus.

Catholicum quid. 832. *quouſque ſe extēdat. ibid.* & *ſeq.*
Nulla ſecta vocata Religio Catholica. 833.
Nihil certum extra Catholicam. 835.
Catholicus quid reſpondebit in extremo iudicio. 851.
Monitio ad Catholicos. 854.

Cauſa.

Cauſa verè damni vel rei quæ ſit. 159. 3. 9. 11.
Cauſa principali damni reſtituente reliquæ ſunt liberæ. 165. 41. 45.
Cauſa æquè principales æqualiter tenentur. 166. 52 54.
Cauſa damni negatiua ad quid teneatur. 166. 62.
Vni ex cauſis condemnatione facta ad quid teneantur reliquæ. 166. 57. 60. *Ex cauſa turpi accepta an reſtituenda.* 175. 52.
Cauſæ excuſantes à reſtitutione. 186. 1. *Non ſemper ſufficiunt vt fureris.* 188. 27.
Cauſam pollutionis quando non teneamur vitare. 772. 98 *Quid ſi abſit periculum conſenſus. ibid. Si cauſa aliunde ſit illicita.* n. 99.
Turpem ob cauſam acceptum opere impleto non eſt reſtituendum. 175. 52. *Niſi communem æſtimationem excedat.* n. 53. *Nec etiam Iure poſitiuo reſtituendum.* n. 56. *Leges quæ talia pacta reſcindunt quomodo intelligendæ.* num. 57. *Talia quædam eſſe reſtituenda, probabile.* 177. 60. *Cui.* n. 61. *Ante peccatum patratum, pro eo accepta reſtituenda ſunt.* 176. 55.

Cenſuræ.

Cenſuras an incurrat qui mandat occidere clericum, ſi pœniteat ante executionem. 161. 17.

Cenſus.

Cenſus quid ſit. 296. 1. 2. *Variè diuiditur.* n. 4. *Reſeruatiuus quid. ibid. Differt ab emphyteuſi.* num. 5. *Quid conſignatiuus.* 297. 5. *Variè diuiditur.* n. 6. *Quid ſit realis. ibidem. Quid perſonalis.* num. 7. *Quid mixtus.* n. 8. *Quid fructuarius, quid pecuniarius.* n. 9. *Quid certus vel incertus.* n. 10. *Quid vitalitius.* n. 11.
Cenſus quo loco ſoluendi. 185. 57.
Cenſum non ſoluens an teneatur de intereſſe. 189. 33.
Cenſuum pretium an poſſit mutari. 278. 54 & 282 68.
Cenſus noui emptio licita. 297. 13. *Immediatè in eo emittitur non penſio, ſed ius ad eam.* n 14. *Conditiones Iure poſitiuo in ea requiſita.* 302. 47.
Cenſus perſonalis emptio licita. 298. 18. 20. *Qualis debeat eſſe perſona ſuper quam conſtituitur.* 299. 21. *Hypothecam in ea exigere licitum eſt.* n. 22.
Cenſus mixti emptio licita. n. 23.
Cenſus realis irredimibilis emptio licita. 300. 34. *Etiam pecuniarij* 301. 36.
Cenſus realis perit pereunte re ſuper qua fundatur. 300. 34. *Res talis eſt hypotheca.* n. 35. *An poſſit in tali cenſu exigi hypotheca.* 301. 36.
Cenſus perſonalis irredimibilis licitus. n. 37.
Cenſus temporalis quid. n. 40. *An licitus. ibidem.*
Cenſus vitalitij precium. n. 41.
Cenſus quando emi poſſit minore pretio, quàm quo fuit initio conſtitutus. 302. 45. & *ſeqq.*
Cenſus noui irredimibiles non poſſunt in Belgio conſtitui. 301. 105.
Cenſum emere cum pacto vt eodem genere monetæ redimatur, an licitum. 302. 49. *An cum pacto vt non poſſit redimi niſi ante vel poſt certum tempus.* 303. 51. 53.
Cenſus vtrimque redimibilis an licitus. 303. 56.
Cenſus redimibilis arbitrio ſolius emptoris an licitus. 305. 63. 64.
Cenſus ſuper alium cenſum fundari poteſt. 307. 77.
Cenſui addi ſoluta pacta, an licita. 305. 65.
Conditiones Iure poſitiuo requiſita in cenſibus. 307. 75. & *ſeqq. An obligent in conſcientia.* 308 92. & *ſeqq.*
Cenſus penſiones non ſoluens an teneatur ad lucrum ceſſans vel damnum emergens. 308. 85. 86.
Cenſus rei ſubiectæ pereunte, ſi alia eius loco ædificetur, hæc non erit cenſui ſubiecta. 309. 91. *Si illa culpa cenſuarij pereat, tenebitur ſoluere penſiones. ibid. Si diuidatur in plures partes, ex ſingulis partibus tota penſio exigi poteſt.* n 89.
Cenſuum iuſtum pretium quomodo conſtituendum. 310. 102. 104. *Si minoris fuerit emptus, quid agendum.* n. 106. 107.
Cenſus ſoluendi eo loco vbi eſt res ſuper quam ſunt conſtituti. 185. 57.

Certum.

Certum quid dicatur. 116. 39.

Ceſſio iuris & bonorum.

Cedere bonis an Clericus teneatur. 191. 50.

Ceſſio Iuris debet eſſe libera. 76. 12.

Ceſſio bonorum quatenus excuſet à reſtitut. 390. 42. *Non eſt introductum niſi pro iis qui aliàs ſatisfacere nequeunt.* 193. 72.

Ceſſio ſimplex non priuat hominem iure, quod lex ei in bonum commune tribuit. 346. 26.

Charitas.

Charitas maxima in proximum quæ. 702. 34.

Charitas adeſſe debet in martyrio, ſaltem in fine. n. 35.

Chirographum.

Chirographa iniuriis emere quàm valeant an licitum. 282. 65 *&* 283. 70.

Chirographa vſurariorum an emi poſſint. 271. 195.

Chirographarij creditores. 183. 35.

Chorus.

Chorus non requiritur ad perfectum ſtatum. 580. 23.

Chriſtus, Chriſtiani.

Chriſti defenſio cur Petro prohibita. 94. 50.

An paſſus ſit iniuriam à malis. 76. 14.

Chriſtus quomodo ſit vnicus mediator noſter. 509. 34.

Chriſti humanitati an conueniat orare. 507. 24.

Chriſtus an aliquando iurarit. 615. 4.

Chriſti patientia. 717. 43.

Chriſti manſuetudo vbi eluxerit. 783. 19. *Humilis fuit in natura humana.* 793. 57. *An fuerit humilis interno iudicio. ibid. Eius propria virtus eſt humilitas.* 798. 71.

Chriſti meritum, eiuſque efficacitas. 826.

Chriſtiani bello capti an fiant ſerui, & quando. 43. 12.

A Turcis capti, poſſunt eos ſpoliare & fugere. 44. 18.

Cibus.

Cibus quomodo ratione inobedientiæ coinquinet hominem. 737. 80. *Debet eſſe ignobilior alio; & quare.* 749. 9.

An in obſidione teneamur veſci cibis incommodis. 749. 12. *an idolothytis.* 91. 29.

Circumciſio.

Circumcidentes ſe Æthiopes ex ignorantia an excuſandi. 635. 4

Ciuitatum bona.

Ciuitatum bona & iura quomodo præſcribantur. 67. 41.

Clementia.

Clementia quid. 788. 39. *Tria ad eam requiſita. ibid. Eius motiua. n.* 40. *Vitia ei oppoſita.* 789. 42.

Clericus, Clericorum bona.

Clericorum bona triplicia. 34. 35. *Verùm habeant dominium. n.* 36. *Congrua eorum ſuſtentatio qualis.* 35. 40. *Peccant mortaliter ſi ſuperflua beneficij expendant in vſus profanos.* 38. 47. *Cur eorum bona dicantur eſſe res Dei.* 38. 47. *An habeant dominium ſacræ ſupellectilis.* 39. 51. *In graui neceſſitate tenentur ſuperflua ſuſtentationi ſuæ pauperibus dare, aliàs in pias cauſas erogare.* 38. 47.

Clerici ſunt veluti patres & tutores pauperum & orphanorum. 38. 47. *Acquiſita ex fructibus beneficiorum pertinent ad Eccleſiam.* 39. 50.

An bona patrimonialia Clerici præſcribi poſſint. 67. 41.

An poſſint occidere in defenſionem bonorum. 98. 72.

Clericis quomodo prohibita ſit venatio. 48. 42. *&* 103. 104. *Clerici etiam ante Clement. ob iuſtam ſui defenſionem occidentes non incurrebant irregularitatem.* 94. 52.

Clericus inops non tenetur bonis cedere, nec poteſt ob debita in carcerem coniici. 191. 50.

Clerici quinam gaudeant priuilegio fori. 191. 51.

Clericis ſacris initiatis negotiatio prohibita. 274. 4. *Quarum rerum venditio illis permiſſa.* 275. 5. *Poſſunt tamen per alios negotiari, ſed parum decenter. num.* 6.

Clerici vel Epiſcopi non poſſunt fideiubere in damnum Eccleſiæ, ſed bene in ſuum. 354. 19.

Clerici minorum Ordinum an ad ſtatas aliquas preces teneantur. 512. 46. *An ratione tonſuræ.* 513. 47.

Clerici quibus de rebus, & quomodo teſtari poſſint. 241. 41.

Eis vetitus alea luſus & larnarum. 343. 5. *&* 804. 98. *Vide* Beneficium.

Coactio.

Coactus non cedit iure ſuo. 76. 12.

Cogi poſſumus ad multa ad quæ non tenemur ex iuſtitia. 92. 38. *&* 146. 75.

Cogi nullus poteſt ad Religionis ingreſſum. 85. 14.

Codicillus.

Codicilli quomodo differant à teſtamento. 136. 2.

Collator.

In quaque diœceſi Epiſcopus eſt proprius Collator omnium beneficiorum, niſi ex fundatione vel præſcriptione hoc ius alteri competat. 425. 43.

Summus Pontifex eſt generalis Collator beneficiorum in quauis diœceſi. n. 44.

Tribus modis poteſt Pontifex ea conferre. n. 45.

Dignitates infra Epiſcopatum & Abbatiam, & alia beneficia regulariter conferri debent intra ſex menſes; alioqui deuoluuntur ad Superiorem. Si autem Electores per tres menſes neglexerint eligere ad Epiſcopatum, vel Abbatiam, deuoluitur collatio ad proximum Superiorem, qui cum conſilio Capituli ſuæ Eccleſiæ prouidebit. n. 46. *&* 47.

Cur rariùs Pontifex Iure præuentionis & concurſus vtatur: & cur aliqua beneficia ſibi reſeruauerit, ſuóque iure interdum in conferendo vtatur. n. 48.

Epiſcopi exiſtentes in Curia Romana non poſſunt vlla conferre, etiamſi vacent in propria diœceſi; ſed neceſſe eſt vt Curiam exeant ad ea conferenda; poſſunt tamen in aliena diœceſi. n. 49.

Capitulum, ſede Epiſcopali vacante, non poteſt conferre beneficia, quæ ad liberam ipſius Epiſcopi collationem pertinebant. n. 50.

Si Epiſcopus conferat beneficium abſenti per literas aut nuntium, vtrùm poſſit reuocare collationem, & alteri conferre antequam ille acceptauerit. 426. 51.

Non licet beneficium Eccleſiaſticum conferre indignis; modo aliqui reperiantur digni quibus conferri poſſit. Dignum faciunt beneficio habente curam animarum ætas conueniens, probitas morum, & ſcientia debita. num. 53.

Conferri indigno ad maiora mala impedienda quando poſſit. num. 55.

Vt collator ſit ſecurior, debet poſitiuè ſcire collatarium eſſe dignum. num 56. *Non omnis conditio reddens hominem indignum beneficio, reddit ipſo facto collationem irritam. n.* 57.

In quinque euentis licitum eſt prætermiſſis dignioribus beneficia conferre indignis. 427. 58. *& ſeqq.*

Electores, Præſentatores, & Collatores ſemper tenentur curare vt beneficia digniſſimis conferantur. numero 62.

Ad beneficia habentia curam animarum, vel aliam functionem magni momenti in Eccleſia, eligere, poſtulare aut præſentare dignum omiſſo digniore, eſt peccatum mortale. Idem dicendum de conferente qui liberè confert. 428. 64.

In

In ceteris beneficiis non videtur peccatum mortale, ſemel vel bis prætermittere digniorem: videtur tamen eſſe mortale, ſi quis id paſſim faciat, aut ſi raro curet vt digniores præferantur. n. 66.

Collatio beneficij facta excommunicato, aut ſuſpenſo, aut interdicto, eſt nulla; & etiam electio, præſentatio & poſtulatio excommunicati, ſuſpenſi, & interdicti, & reſignatio in eius fauorem eſt irrita. 436. 116.

an electio & Collatio beneficij facta ei, qui ignorat ſe excommunicatum ignorantia probabili, ſit irrita. 437. 117.

exiſtens in excommunicatione an validè acceptet beneficium. n. 118.

an ſit inualida acceptatio eius, qui in excommunicatione eſt electus aut præſentatus; & poſteà ſit capax per abſolutionem, priuſquam acceptet electionem vel præſentationem. n. 119.

irregulari facta Collatio eſt nulla. 438. 120.

Hæretici, credentes, receptatores, defenſores & fautores, ipſorúmque filij & nepotes per lineam maſculinam ſunt inhabiles ad omne beneficium Eccleſiaſticum, & officium publicum. Item qui ad preces talium Eccleſiaſticum beneficium ſcienter obtinuerint. 439. 121.

ad Collationem beneficij Iure naturæ requiritur morum probitas. 440. 125.

Collatio tamen facta crimino ſo, non eſt ipſo Iure irrita; niſi crimen annexam habeat cenſuram, vel irregularitatem. 441. 126.

Collatio beneficiorum & officiorum, quibus deeſt ſolemnitas, an ſit valida in conſcientia. 240. 32. 35.

in Conferendis Eccleſijs parochialibus quæ formula ſeruanda. 430. 78. & ſeqq.

ſi quis eſſet priuatus beneficio per ſententiam ſecundùm allegata & probata latam, & illud ſibi a legitimo Collatore collatum eſſet; probabile eſt te non teneri ad reſtitutionem, etiamſi ſcires ſententiam falſis probationibus niti. 398. 27.

Colonus.

Quomodo præſcribat agrum alterius. 65. 36.

Columbæ, Columbaria.

Columbaria permiſſa ſunt. 46. 29.

an Columbas liceat arte attrahere. 46. 28.

Columbæ alienæ quomodo fiant tuæ. 46. 30.

Comeſſatio.

Comeſſatio quid. 747. 1.

Commiſſoria lex.

Commiſſoria lex in venditione quid ſit. 290. 124.

Commiſſoria lex in pignoribus eſt prohibita. 262. 133. An licita in cenſibus. 306. 68.

Commodatum.

Commodatum reſtituendum eo loco, quo acceptum, impenſis commodatarij. 185. 54.

Commodatum quid ſit. 349. 4. differt à mutuo & precario. ibid. an poſſit repeti ante tempus. 350. 17.

Commodatarius an poſſit rem ſuam præferre alienæ, quando vtramque nequit ſeruare 351. 21.

Commodatarius quando teneatur ex culpa leui. 80. 37.

Communio rerum.

Communio rerum in ſtatu innocentiæ non fuiſſet præcepta. 42. 3. vbi ſit ea expediens 43. 9. quam ſit vtilis in monaſterijs. ibid.

Communio rerum vbi ſit commoda. ibid.

Commutatio.

Commutare vota qui poſſint. 559. 101. quomodo poſſint Commutare. 560. 104. Cauſa Commutationis qualis eſſe debeat. 561. 110. Facta Commutatione poteſt redire ad prius votum. num. 111.

Commutare quiſque poteſt vota in melius. 559. 101.

Regulares qui poſſunt vota Commutare, an etiam poſſint iurata de eadem materia. 630. 59.

Voto Commutato tenêris ex voto ad id in quod eſt commutatum. 629. 57.

Compenſatio.

Compenſatio in reſtitutione famæ licita. 135. 131. etiam cum damno pecuniario. 135. 136.

Compenſatio occulta an fieri poſſit in depoſito vel commodato. 350 16. Compenſatio in reſtitutione an licita. 195. 85 & 418. 75. Compenſatio an in promiſſis locum habeat. 227. 75.

Compoſitio.

Compoſitio de incertis an fieri poſſit cum Pontifice. 173. 36. & 174. 40. & 194. 83.

Compulſio.

Compelli ad Religionem nemo poteſt. 583. 38.

Concilium.

Concilium Prouinciale an poſſit tollere ieiunia Iuris communis. 735. 66.

Concilij etiam generalis decreta, vbi decennio non ſunt recepta, non obligant. 309. 98.

Conciliorum definitio ad quæ ſe extendat. 270. 192.

Concio.

iocus in Concionibus ſacris graue peccatum. 804. 96.

Concupiſcentia.

Concupiſcentia eſt vitium puerile. 722 15.

Conditio.

Conditio generalis obiecti non tribuit actus ſpecialem malitiam, niſi expreſsè volita. 74. 2.

Conditio poteſtatiua quæ dicatur. 274. 3. & 291. 129.

Conditio addita donationi vel contractui, ſi ſit de præterito aut de præſenti, aut neceſſariò futuro, non ſuſpendit ea. 232. 117. Si de futuro incerto, ſuſpendit. n. 118. Ius tamen tribuitur donatario ne reuocetur ac grauetur donatio. ibid. Non impleta Conditione fiunt planè irrita. n. 119. Conditio impoſſibilis reddit irrita. num. 121. Excipe matrimonium quoad forum externum. 233. 122. Et vltimam voluntatem. num. 123.

Conditio turpis de futuro reddit contractum irritum, non tamen de præterito. 233. 121.

Conditio, Si nupſeris, an debeat haberi pro non adiecta. 234. 123.

Conditio duobus modis dicitur impoſſibilis. 232. 121.

Conditio dupliciter poteſt apponi contractui num. 122.

Conditio turpis an votum impediat. 543. 37.

Condonatio.

læſus an Condonare poſſit lædenti omnem reſtitutionem. 111. 158.

Condonare famæ reſtitutionem qui poſſint. num 134. 124. 127. Condonatio generalis damnorum & iniuriarum ad quæ ſe extendat 136. 146.

puella an poſſit Condonare quod pacta erat vt pateretur ſe violari. 114. 19.

Condonans vni reſtitutionem an cenſeatur etiam alijs condonaſſe. 166 57.

Conductio, Conductor.

Conductio quid ſit. 323. 2. Conductor impeditus ab vſu rei an teneatur ad penſionem. 324 7.

Conductor rei fructiferæ ob ſterilitatem nihil ex ea percipiens an teneatur ſoluere penſionem. 325. 12.

Eadem eſt ratio quando fructus collecti caſu pereunt. n. 18. ex qua culpa teneatur de damno. 328. 30.

Conductor quando poſſit ex re conducta expelli. n. 32. quid ſi pactus ſit ne expellatur. 329. 37. an tunc teneatur ad integram penſionem. n. 38.

Confeſſio, Confeſſarius.

Confeſſarius quomodo ſe geret erga fures. 143. 50. *Si male conſulat ex ignorantia, ad quid teneatur.* 80. 33.

Confeſſarii non cogentes pœnitentes ad reſtitutionem, an teneantur de damno, ſi ex officio curam animarum habeant. 168. 77. *Secus de aliis. n.* 78. *Quomodo ſe geret circa excedentes in ornatu.* 808. 114.

Qui non confeſſus eſt, aut non communicauit in Paſchate, poſtea tenetur. 734. 59.

Confeſſio ſimulata, filia ſuperbiæ. 800. 76.

in Confeſſione an poſſit aperire circumſtantiam complicis. 126. 70.

Quomodo confitëberis peccati interruptiones. 139. 20.

ſi Confeſſarius non reſtituat quod ei dediſti vt reſtitueret, an tenearis. 193. 65.

ex Confeſſione ſacramentali non poteſt formari inquiſitio aut tortura. 384. 160.

Confiſcatio.

Confiſcatio priuat dominio & proprietate, non poſſeſſione & vſu. 368. 64. *Eam impediens ad quid teneatur.* 156. 234.

Coniugium.

Coniugum altero Religionem ingrediente, alter debet etiam ingredi, aut ſaltem viuere caſtitatem. 580. 25. & 582. 26.

Quibus caſibus alter ſine alterius conſenſu ingredi poſſit. 582. 29.

Coniux hæretici an poſſit Religionem intrare. ibid.

Coniuges pari conſenſu vouentes continentiam an mutua vota irritent. 555. 87.

Coniux in abſentia coniugis an poſſit ſe delectare imaginatione copulæ. 780. 121.

Conſecratio virginum.

In conſecratione virginum preces vim habent ſolùm per modum deprecationis. 746. 118.

Conſecrari poteſt per vim corrupta. 745. 115.

Non autem ſi voluntariè. n. 117. *Quid ſi id notum tantùm ex confeſſione.* 746. 118.

Conſenſus.

Conſenſus doctorum Eccleſiaſticorum quâ Religionem Catholicam. 834.

Conſentiens.

Conſentiens in læſionem ſuam, ſuo iure cedit, eique non fit iniuria. 75. 11. 12.

Coactus non cedit iure ſuo. num. 12.

Conſentiens quando cenſeatur cauſa damni. 162. 22. 23.

Conſenſus in opus malum debet eſſe ex plena deliberatione. 359. 10. & 778. 116.

Conſideratio.

Omnia peccata ex defectu Conſiderationis oriuntur. 720 7.

Conſideratio imperfecta reſpectu voti quæ dicatur. 533. 4.

Conſilium.

Conſilium præbens in re quam ignorat. 80. 33.

Conſilium ni adhibeatur vbi Ius requirit, actus eſt nullus. 592. 61.

Conſilium ad leuitatem vitandam in vouendo. 544. 45.

Conſtantia.

Conſtantia quid ſit. 718 48. *Vitia ei oppoſita. n.* 49.

Conſtitutio.

Conſtitutio Gregorij XIII. *de votis Societatis* IESV. 576. 8.

Conſuetudo.

Conſuetudo contra legem quanto tempore præſcribat. 69. 45. *Quomodo tollat vim legis. n.* 45. 46.

Conſuetudo quomodo inducatur. 732. 50.

Quid ſi orta ex ſcandalo. ibidem.

Conſuetudo paucorum annorum moderatur ieiunium. 724. 8.

Conſuetudo peccandi. 800. 76.

Conſulens.

Conſulens damnum ad quid teneatur. 116. 41. & 160. 14. *Quid ſi reuocet. n.* 15.

Conſulere minus malum an liceat. 161. 19.

Conſulens diuinos an ſit excommunicatus. 641. 29.

Contemptus.

Contemptus explicitus legis tribuit ſpecialem malitiam peccato. 74. 2.

Contemptus præcepti & præcipientis. 681. 45.

Contemni res aliqua variis modis poteſt. 685. 16.

Ex contemptu peccare quid. 600. 74.

Continentia.

Continentia quid. 781. 1. 4. *An diſtinguatur à temperantia. n.* 4.

Continentia ſecundùm quid 782. 6.

An continentia ſit virtus. num. 7. *Incitamenta Continentiæ: exemplum Chriſti: pœna voluptatis: lectio: tempus: conditio voluptatum: mala conſuetudo.* 782. 9. & 782. 10.

Continuatio.

Continuatio formalis peccati requirit actualem libertatem. 139. 19. *Tripliciter interrumpitur. n.* 21. *Quomodo confitenda hæ interruptiones. n.* 24.

Contradictoria.

Contradictoria poſſunt implicitè & inefficaciter intendi. 624. 39.

Contractus.

Quando interceſſit Contractus commodati, conducti, &c. quibus caſibus quis teneatur ad reſtitutionem ob damnum. 80. 36. & ſeqq. *Vtrum hæ leges obligent in conſcientia.* 82. 43. 44

Contractus quid ſit. 195. 1. 2. *Generatim comprehendit donationem & promiſſionem n.* 4. *Et ſic non differt à pacto. n* 5. *Dupliciter dicitur perfectus. n.* 6. *Quatuor modis perficitur, re, ſcriptura, verbis, conſenſu. n* 7. 8.

Contractus diuiſio. 196. 12. *Innominati quatuor ſunt ſpecies. n.* 13 *Innominatus parit obligationem naturalem, non ciuilem. n.* 14.

Contractus bonæ fidei quid ſit. 197. 15. *Quid ſtricti iuris. ibid. Quid nudus, quid veſtitus. n.* 17. *Veſtitur ſex modis. n.* 18. *Non eſt differentia inter hos in foro conſcientiæ. n.* 19. *In foro ciuili pactum nudum non obligat. n.* 21. *Ius poſitiuum poteſt pacta alias valida reddere irrita vel irritabilia. n.* 20.

Contractus nudi pariunt quatuor effectus. n. 23. *Quidam etiam dant actionem in foro externo. n.* 24.

Contractui dupliciter conditio apponi poteſt. 233. 122

Contractus quinque modis diſſolui poteſt. 290. 122. *Ad quem fructus medij temporis pertineant. num.* 122. 123.

Contractus ſocietatis quid ſit. 334. 1.

Contractus illicitus non ſemper irritus. 245. 18.

Contractus ſeu pactum nudum iuramento confirmatum parit actionem in vtroque foro. 198. 25. *An idem dicendum de pollicitatione iuramento firmata. ibidem.*

Contractum dolus vel error tripliciter afficit. 198 27. *Error circa ſubſtantiam eum irritat. ibid. Circa accidens non. n.* 28. *Si tamen ſit cauſa contractus, & alter contrahentium ſit eius cauſa vel particeps, a decepto irritari poteſt. n.* 29. *Deceptor tenetur ad reſtitutionem rei & fructuum. n.* 30. *Si emptor deceptus ſit vltra dimidium pretij, non eſt irritus contractus, ſed ad æqualitatem reuocandus. n.* 28.

Contractus quibus dolus circa accidens cauſam dedit,

non-

non ſunt iure poſitiuo irriti, ſed irritabiles. 199. 31. *Deceptus ſi verum poteſt alterum cogere vt ſtet contractui. ibid. Si alter non fuit particeps doli, ſunt omnino validi.* 200. 33. *An deceptus poſſit eum irritare. ibid.*
Contractus ob metum grauem iniuſtè non eſt omnino irritus. 201. 36. *Aliqui caſus excipiuntur. n.* 37. *Vide* Metus.
Contractum iuramento validari, & iuramentum ſuper eo factum eſſe validum, non ſunt idem. 205. 50. *Vide* Iuramentum.
Contractus minoris an firmetur iuramento. 209. 56. *An pupilli. n.* 56. *An prodigi. ibid.*
Contractus vel actus contra iuramentum factus eſt validus, ſi aliàs valuiſſet. 209. 57.
Contractus mercatorum huius temporis cum Rege an iuſti. 318. 58.
Contrahere validè quinam poſſint. 210. 60.
Contrahens cum minore tenetur ei rem magni pretij reſtituere, ſi repetat ante ſententiam n. 61.
Non tamen non recepto pretio ſoluto. ibid.
Contractus inter coniuges validi, donationes autem inualida. 228 86. *Confirmantur morte donantis vel iuramento. n.* 87. 88. *Excipiuntur aliquot caſus. n.* 89.
Contractum minus ſolemnem eſſe validum in foro conſcientiæ donec per ſententiam infirmetur, probabile. 240. 32. *Contrarium verius. n.* 35. 36.
Contractus naturalem obligationem inducenti poteſt fideiuſſor accedere. n. 35. *Alio non. ibid.*
Contractum iniquum bona fide ineuns, qui aliàs iuſtum aequè lucreſum iniiſſet, an poſſit lucrum retinere. 258. 104. 105. & 305. 62. *Titulus iuſtus triplicater in contractu poteſt intendi.* 259. 106.
Contractus cui deeſt aliqua ſolẽnitas an valeat. 240. 32.
Contractus ex alterius ratihabitione pendens non eſt perfectus, donec in illum conſenſerit. 274. 3.
Contractuum diſſolutio & condonationes debent eſſe libera. 564. 119.
Contractus multi in quibus non eſt vltrò citróque obligatio. 611. 107.
Quid ſi contractus ſit tacitus in tuam vtilitatem. 81. 40.
Contractus terris in Luſitania, quibus apponitur iuramentum abſque venia Regis. 629. 55.

Contritio.

Contritio ad martyrium indirectè requiritur. 703. 42. *Non autem directè.* 45.

Controuerſia.

Controuerſiarum deciſio in Religione Catholica. 834. *facilè ſopiuntur in Eccleſia cath. ibid.*
Index controuerſiarum. ibid.

Contumelia.

Contumelia quid. 120. 7.

Conuerſio.

Conuerſio Gentium. 831.

Cooperans.

Cooperari an dicatur qui facit id quod in ſe eſt indifferens. 106. 122.
Cooperans quouis damno alieno an teneatur ad reſtitutionem. 159. 2. 4. 8. *Quid ſi metu cogatur.* 126. 29. 30. *An poſſit occidi. ibid.*
Cooperatio neceſſaria vt ſit cauſa damni. 160, 11. 12. & 162. 24. 29.
Cooperantes conſilio, iuſſione, conſenſu, laudando, receptando, tenentur in ſolidum de damno. 163. 32. *Quo ordine.* 161. 99. 41. & 165. 48. & ſeqq.
Cooperans peccato & vehens dominam ad locum adulterij quomodo peccent. 727. 23.
Vſurariæ Cooperantes, qui teneantur ad reſtitutionem. 268. 168.

Correctio legis.

Correctio legis propriè fit per guomen 694. 66.

Corruptor.

Corruptor virginis ad quid teneatur. 113. 1. 4. 9. 10. 12. *Quid ſi matrimonium promiſerit.* 114. 20. 23. 26. *An poſſit Religionem quam antè vouerat ingredi.* 115. 32.

Creditor.

Creditor quando dicatur fidem emptoris ſequi. 179. 9.
Creditoribus quo ordine ſatisfaciendum. 178. 1. & 172. 7. & 181. 21. *Cuius rei in ſpecie adhuc exſtat, probabile eſt primo ex ea ſatisfaciendum.* 180. 11. *Hypothecam habentibus ante alios ſoluendum.* 181. 22. *Inter eos qui non habent hypothecas quo ordine ſoluendum.* 182. 34. *An priùs petenti liceat prius ſoluere.* 183. 38. 39.
An pauperi priùs liceat ſatisfacere cum damno diuitis. 184. 46.
Creditores perſonales an præferendi. 182. 34.
Creditorem impediens ne ſoluat an poſſit occidi. 98. 75.
Creditoribus occiſi an aliquid reſtituendum. 110. 151.
Creditoribus quo loco, quibúſue impenſis ſatisfaciendum. 185. 48. 51. 52.

Crimen.

Crimen occultum patefacere ſeruato ordine iuris an ſit detractio. 120. 9. & 154. 124.
Actio contra Crimen quanto tempore præſcribatur. 65. 36.
Crimen falſum ſibi imponere ad vitanda tormenta an liceat. 122. 35. 39. 41. *An vt amicum morte eripiat. n.* 40. *An verum ob has cauſas fateri. n.* 36. *An alteri imponere.* 124. 46.
Crimen alterius occultum reuelare ad vitanda tormenta an liceat. 124. 51. 13. *An ad vitandum damnum tertij.* 125. 57. 60. *An ad tuendam famam.* 155. 131.
Crimen occultum alterius vni vel duobus reuelare quale peccatum. 126. 68. 70.
Crimen alibi publicum, vbi ſecretum eſt, reuelare, quale peccatum. 127. 73. 78. *An reuelans teneatur ortum damnum reſtituere.* 178. 81.
Crimen tripliciter dicitur publicum. 127. 73.
Crimen olim publicum reuelare quale peccatum. 128. 82. *Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum.* 389. 19. *Tribus modis crimen per publicam ſcientiam conſtare poteſt.* 390. 23.
ob Crimen an poſſit quis compelli ad profeſſionẽ. 584. 42.
Crimen patris eximit filium patria poteſtate. 604 83.
Crimina magia commiſſa 658. 27.
Criminoſi an poſſint teſtari. 241. 39.

Culpa.

Culpa alia ex contractu, alia ex officio, alia extra vtrumque. 78. 22. *Alia Theologica, alia Iuridica. ibidem. Diuiditur in latam, leuiorem, latiſſimam, leuem, leuiſſimam. ibid. Earum definitiones. num.* 23. *lata requiritur ad neceſſariam reſtitutionem. num.* 24. & *vt ſit peccatum mortale.* 79. 27.
In damno graui cenſetur peccatum mortale. ibid.
Culpa vnde iudicetur grauis. 80. 32.
Culpa leuiſſima ſæpè punitur in foro externo. 79. 30.
Culpa leuis non eſt peccatum. 78. 24.
Culpa venialis non eſt perfecta iniuria. 79. 27.
an quis aliquando teneatur ex Culpa leuiſſima. 80. 32. & 168. 78.
Culpa lata vel leuis reſpectu eorum qui tenentur ex officio quænam dicatur, & quænam ad reſtitutionem obliget. 79. 31. *Qualis requiratur in contractibus ad reſtitutionem.* 81. 40.
Culpam venialem an deleat per ſe martyrium. 706. 56.

Cultus.

Cultus.

Cultus religionis quomodo differat ab honore. 493. 5.
Quomodo feratur in Deum. 495. 10.
Non eſt diuerſus ratione diuerſorum beneficiorum aut attributorum Dei. 501. 23. 26. *Non deberetur Deo, ſi nihil ab eo accepiſſemus. n.* 25.
Cultus Sanctorum an ſit actus religionis. 497. 16. & 500. 24. *Eſt duplex.* 498. 18. & 499. 22.
Cultus imaginum qualis. 498. 19.
Cultus diuinus etiam non praeceptus eſt licitus. 638. 19.
Solutio Scripturarum quae obiiciuntur. 639. 20.
Nomina cultum ſignificantia communia Deo & creaturis. 520. 2.
Cultus Dei quid. 546. 52.
Deo cur debeatur Cultus. 493. 2.
Cultus falſus quale peccatum. 635. 3. 4.
Cultorum ſanctitas. 828. *miracula.* 838.

Curioſus, Curioſitas.

Curioſè audiens detractorem quantum peccet. 121. 20.
Curioſa petere à dæmone hominem poſſidentis quale peccatum. 633. 71.
Curioſitas in quo conſiſtat. 800. 77. 80. 81.
Quale peccatum. 801. 83.
Curioſitas ſenſuum. n. 82.

Cuſtos vineæ.

Cuſtodes vinearum, ſiluarum, portuum, &c. non tenentur ſoluere mulctam conſtitutam iis qui venantur, furantur, merces efferunt, &c. 168. 73.

Damnum, damnatus.

D*Amnum illatum debet compenſari, non reſtitui.* 77. 15. *tripliciter alteri mea culpa obuenire poteſt. num.* 22. *vt tenear reſarcire requiritur culpa lata. num.* 24.
An damnum omne ex iniuria ſequens obliget ad reſtitutionem. 86. 19.
An damnum ex infamia vera ortum reſtituendum. 131. 104.
Damni intentio cum ſufficienti diligentia adhibitione conſiſtere poteſt. 78. 25.
Non obligat ad reſtitutionem. ibidem.
In damno graui, culpa ordinariè mortalis cenſetur. 79. 27.
Damnum datum per ignorantiam concomitantem an debeat reſarciri. 82. 46.
Damnum ex iniuria ſequens per actionem non iniurioſam non obligat ad reſtitutionem. 77. 19.
Damnatus ad mortem an ſe poſſit occidere. 91. 26.
Poteſt ſe ſiſtere Iudici & non fugere ex carcere. 91. 28. *Item abſtinere cibo clanculum oblato. num.* 29.
Damnum proueniens tertio ex tuo maleficio an tibi imputetur. 104. 110. & *ſeqq.*
Damnum illatum per tuum mancipium vel iumentum an tibi imputetur. 105. 115. 117. *An tenearis tale animal vel mancipium tradere noxæ. num.* 118.
Damnum reſarcire ex bonis diuerſi generis nemo tenetur. 109. 144.
Damnum ex infamia ſequens an integrè reſarciendum. 130. 101. & *ſeqq.*
Damnificatio non omnis eſt furtum. 137. 6.
Damni cauſam dans impediendo bonum ad quid teneatur. 154. 123.
Damnum ab alio inchoatum complens ad quid teneatur. 153. 53.
Damnum inferens rei creſcenti ad quid teneatur. 258. 137.
Damno alieno cooperans an ſemper teneatur ad reſtitutionem. 159. 2. *Debet moraliter eſſe certus quòd damno cauſam dederit.* 164. 38.
Damno alieno cooperantes quo ordine teneantur ad reſtitutionem. 164. 39. 41. & 165. 48.
Damnum non impediens ad quid teneatur. 166. 62. & *ſeqq.*
Damni cauſa quomodo quis negatiuè cenſeatur. 196. 62.
Damna impedire qui ex officio teneantur. 167. 69.
Damnum emergens quid ſit. 254. 68. *Poteſt mutuator eius ratione aliquid exigere. n.* 69.
Damnum an teneatur ſarcire fictè iurans. 623. 36.

Debitum, Debitor.

Debita quomodo præſcribantur. 59. 19.
Debitori vim inferre an liceat. 145. 64.
Debita incerta quæ dicantur. 173. 31. & 178. 2.
Vide Bona incerta.
Variis modis dicuntur incerta. 178. 2. *Cui reſtituenda. ibid.* & *n.* 3.
Quæ in ſpecie reſtituenda ante certa debita. n. 3.
Alias certa priùs ſunt reſtituenda. n. 4.
Debita certa quo ordine ſoluenda. 179. 7. & 181. 21.
Debita ex delicto non ſunt præponenda debitis ex contractu, nec contrà. 181. 16.
Debitū priùs petenti an liceat priùs ſoluere. 183. 38. 39.
Debitum ex delicto ſoluendum impenſis damnificatoris. 184. 48. *Secùs de alio. n.* 51.
Debitum ex contractu vbi reſtituendum & cuius impenſis. n. 53. 54. 55.
Solutio fit loco venditionis. 185. 56.
Debita minoris emere quàm valeant an licitum. 282. 64. 70.
Debitum alteri vendere, quod ſcis debitorem non poſſe ſoluere, an ſit contra iuſtitiam. 284. 79. 81.
Debitor ex diuerſis cauſis poteſt priùs ſatisfacere pro debito quod voluerit. 322. 86.
Secùs ſi vnum ex alio naſcatur. n. 87.
Debitum legale, quo alteri obſtringimur, vnde proueniat. 501. 25.
Debitum quod nobis in Oratione Dominica ignoſci petimus, duplex eſt, culpa & pœna. 506. 18.

Debitum coniugale.

Debitum coniugale quando in loco ſacro reddi poſſit. 768. 85.

Dæmon.

Dæmonis amicitiam expetere, aut beneuolentiam illi oſtendere illicitum. 633. 71.
Quænā à dæmone hominem poſſidente petere liceat. ibid.
Dæmones quænam futura poſſint prædicere. 640. 23.
omne commercium cum iis ſacrilegum eſt. 641. 27.
Artem ab iis traditam an liceat diſcere. 643. 36.
Dæmon rebus ſacris operationes ſuas ſæpè immiſcet. 655. 13.
Quomodo aliquorum corpora transformat. 656. 18.
Poteſt multa facere inuitatus à magis, quæ per ſe non poteſt. 661. 42.
Dæmon imitatur modos reuelationis diuinæ. 641. 26.
Poteſt ſomnia immittere. 647. 54.
Occupat Anabaptiſtas ſumpta cœna. 649. 62.
Dæmon tranſtulit oliuetum Vectij Marcelli. 655. 14.
Poteſt irrogare & curare morbos. 656. 19. 20.
Theſauros eruere. 657. 20. *Inuiſibilem reddere. n.* 21.
Incitare ad amorem, odium, &c. n. 23.
Circa animas ſeparatas nihil poteſt. ibid.
à Dæmone expectari poteſt effectus priuatiuus. 661. 40.

Deceptio.

Deceptio pertrahens aliquem ad peccatum eſt contra iuſtitiam. 84. 3. *Continet duplicem malitiam. n.* 4.
Decepto in emendo vel vendendo ultra dimidium iuſti pretij non datur actio in foro externo. 276. 20.

alter

alier tamen tenetur ſupplere vel reddere pretium in conſcientia. n. 21.
Voluntarie deceptus an quid prætendere poſſit. 84. 5.
Deceptus an teneatur ſtare contractu. 199. 29.

Decimæ.

Decimas impediens an teneatur reſtituere aliquid Eccleſia. 47. 38. *Hoſpitalarius data a Rege adiudicantur Epiſcopo.* 57. 17.
Decima an poſſint vſucapi ſine titulo. 62. 23. & 71. 48. *An poſſint præſcribi à laico.* 72. 48.
Decima non ſunt eleemoſynæ. 525. 2.
Decima ſacerdotibus a Chriſtiano populo debentur. 526. 3.
Quo Iure. 37. 45. & 526. 5. 6.
Decimarum perſolutio cuius virtutis ſit actus. 527. 8.
Vtrum Eccleſia iuſtè hanc quota conſtituerit. n. 9. 10.
Ex quibus rebus ſoluenda ſint decima. n. 12.
An Eccleſia habeat dominium decimarum ante ſeparationem earum. 528. 14. 15.
Quomodo ſoluenda ſint decimæ. 529. 16.
Quibus ſoluenda. n. 17.
Decimarum ius eſt ſpirituale. 530. 18.
An laicis poſſit competere. n. 19. & 55. 6.
Decimas ſoluere quinam teneantur. 530. 22.
Quanto tempore immunitas ab iis poſſit præſcribi. 532. 26.
Decimarum præſcriptio. 66. 41.
Decima an in feudum poſſint concedi. 530. 19.
Laicus poteſt eas in pium locum transferre cum conſenſu Epiſcopi. n. 20. *Non autem in laicum. n.* 21.
Pontifex poteſt populum à ſoluendis decimis eximere. 531. 25. *Perſonales à quibus ſoluenda.* 532. 27.
Epiſcopi & Clerici eas debent Pontifici, num. 28.
Triplici nomine poteſt eas exigere. ibidem.

Decretum.

Decreta Concilij etiam generalis, vbi per decennium non ſunt recepta, ibi non obligant. 309. 98.

Defectus.

Defectus mercium an debeat aperire. 284. 82.
Defectus alicuius naturales, vel natalium alicui narrare quale peccatum. 120. 14. 15.
Quale ſit obiicere eoſdem. ibidem.
Quando poſſis eos detegere. 154. 124.

Defenſio.

Defenſio ſui contra quemuis conceſſa. 93. 41. *Etiam Monachus. ibid. Quæ ſit inculpata n.* 43. *Vide* Occiſio.
Licet in ea mortem inuaſoris intendere. 95. 53.
Defenſio Chriſti quare Petro prohibita. 94. 50.
Defenſio innocentis cum periculo inuaſoris licita, & ſi ille velit, occidi poteſt. 100. 87. 88.
Non tamen ad eam teneor ſi priuatus ſum. 101. 92.
Nec quiſquam cum periculo vitæ ſuæ. n. 91.
Defendere bona proximi ex charitate quiuis tenetur, ſi commodè poſſit. n. 93. *Non tamen omnes ex iuſtitia. ibid. Qui teneantur ex iuſtitia.* 94.

Delectatio.

Delectationes aliæ ſunt ſpirituales, aliæ corporales. 719. 3.
Delectationes guſtus & tactus homini & brutis communes. 720. 4.
Delectationes moroſa in virgine, & corrupta, ſunt eiuſdem ſpeciei. 113. 8.
Delectatio ex ipſa imaginatione; Delectatio ex re imaginata; diſcrimen harum. 776. 107.
Delectatio ex re imaginaria excitat ad pollutionem. n. 109. & 777. 110.
Virum conſentiens in delectationem conſentiat in opus. 777. 111.
Requiritur affectus in opus, ſeu ſimplex operis complacentia. n. 112.
Delectationis venereæ & eſus carnium diſcrimen. 778. 113. *Si opus ſolo iure poſitiuo vetitum. num.* 114. *Qualis debeat eſſe conſenſus. n.* 116.
Si cauſa ſubſit inſiſtendi operi ex quo oritur delectatio. 779. 118.
Quale peccatum ſit reſpectu cuiuſque talis delectationum. 119.
Peccatum operis & delectationis eiuſdem ſunt ſpeciei. 780. 122.

Deliberatio.

Deliberatio plena ad conſenſum requiritur. 778. 116.

Delictum.

Delicto filij non tenetur pater. 105. 122.

Depoſitum.

Depoſitarius ſtrictiùs obligatur rem alienam cuſtodire quàm fur. 149. 94. 95.
Depoſitum debet reſtitui impenſis deponentis, niſi depoſitarij culpa remotiùs ablatum ſit. 185. 54. 55.
Deponens pecunias apud vſurarium non tenetur ad reſtitutionem, niſi vſuras ſuadeat. 269. 184.
Depoſitum quid ſit. 348. 2.
Depoſitarius an poſſit depoſito vti. n. 5.
Ex qua culpa teneatur. 349. 9.
Quando poſſit depoſitori repetenti non reddere depoſitum. 350. 14. *An poſſit rem ſuam præferre depoſita, ſi vtramque nequeat ſaluare.* 351. 22.

Derelicta.

Derelicta quæ dicantur. 53. 67.

Deſiderare.

Poteſt res per ſe illicita deſiderari vt fiat inculpatè. 776. 106.

Detentio, Detentor.

Detentor iniquus rei alienæ continuò peccat. 138. 11.
Non tamen nouo peccato. n. 15. 20. 24.
Non excommunicatur ſi impoſſibilis reſtitutio. 139. 21.
Detentio iniqua rei alienæ quando interrumpitur. ibidem.
Detentor iniquus qua æſtimatione debeat rem alienam reſtituere. 150. 100. 108.
An ex ea poſſit fructus percipere 152. 110.

Detractio.

Detractio quid ſit. 120. 6. *Qui differt à calumnia. num.* 7.
Minus eſt peccatum. ibidem. Fit octo modis. n. 8.
Quale ſit peccatum. n. 10. 12.
Quæ materia ſit grauis. n. 13. 14
Detractionem audiens quomodo peccet. 121. 19. 20.
Non reſiſtens et. n. 21. *Audita referens quomodo peccet.* 121. 24. & *ſeqq.*
Detractoris heredes ad quid teneantur. 132. 112. 113.
Defuncti fama reſtituenda. n. 114.
Detractorem non impediens ad quid teneatur. 133. 120. 122.
Quando Superior teneatur eum cogere ad reſtitutionem famæ. n. 121. 123.

Deuotio.

Deuotio quid ſit, & quotuplex. 302. 1. 2.
Vnde naſcatur. 303. 3.

DEVS.

Deus poteſt pro arbitrio etiam innocentes occidere. 40. 58.
An ex iuſtitia poſſit hominibus obligari. 225. 57.
Deus ob diuerſa beneficia non eſt diuerſo cultu colendus. 500. 25. *Si tamen nulla in re ab eo dependeremus,*

remus, non teneremur eum ſoluere. 501. 25.
Mouetur noſtris orationibus. 503. 8.
Dei patientia. 716. 42.
Quomodo ea nobis ſit exemplo. n. 43.

Dies.

Dies aliqui an infortunati. 652. 65.

Dignitas.

Dignitatis damnum an reſtituendum 136. 141.
Dignitates non facilè acceptandæ. 678. 33.
Declinandæ eas non ſatis quæ contra voluntatem rationabilem Superioris, niſi materialiter. 679. 34.
Dignitatem vel Perſonatum habens ſacerdos excommunicatur, ſi Ius ciuile vel Medicinam audiat. 801. 83.

Dij.

Dij gentium quare dæmonia dicti. 638. 25.

Dilectio Dei.

An dilectio Dei ſuper omnia requiratur ad martyrium. 701. 31. & 702. 35.
Velle ponere vitam pro Christo, non eſt amor Dei ſuper omnia. 701. 33. An eadem charitate diligatur Deus & proximus. 500. 23.

Diligentia.

Diligentiam indebitam omittens, etiam damnum intendendo, non tenetur ad reſtitutionem. 78. 25.
Diligentia in damno alieno cauendo extra officium qualis requiratur. ibid. n. 24. 25. 28.
Qualis in officio. 79. 32. 32. Qualis in contractu. n. 35. 36. Vtrum leges de hac diligentia ſeruanda obligent in conſcientia. 82. 42. Diligentia an periculum excludat. 103. n. 103.

Diœceſis.

Diœceſim quomodo ſortiantur vagi. 564. 121.

Diſpenſatio.

Diſpenſandi modus. 562. 112. 113.
Diſpenſare in votis quid ſit ibidem.
Qui poſſint diſpenſare. ibidem.
Poteſtas diſpenſandi iure ordinario competit ſolis. Prælatis. n. 114. Cauſa iuſta neceſſaria. 564. 115.
Quænam illa ſit. n. 120.
An ſit tutus conſcientia eum quo ſine cauſa diſpenſatur. 445. 151.
In quibus votis Epiſcopi poſſint diſpenſare. 564. 121. & 565. 123. An in voto caſtitatis. 565. 125.
An in votis conditionalibus. 567. 131.
Prælati regulares in quibus poſſint diſpenſare. 568. 133.
An in votis Nouitiorum. ibidem.
Abbatiſſa quid in votis poſſint. ibid.
Mendicantes in quibus diſpenſent. n. 134.
In quibus Parochi. n. 135.
Summus Pontifex poteſt diſpenſare in voto ſolemni continentiæ. 569. 139.
Item in matrimonio rato non conſummato 572. 146.
Diſpenſatio iuramenti eſt ſolius poteſtatis Eccleſiaſticæ. 632. 66.

Diſputare.

Diſputare contra vſum Eccleſiæ, inſanum. 509. 30.

Diſtractio.

Diſtractio in oratione quale peccatum. 516. 62.

Diſtributio.

Diſtributiones an poſſit Canonicus abſens retinere. 190. 41. & 446. 164.

Diues.

Diues an propter diuitias honorandus. 404. 10.

Diuinatio.

Diuinatio quid ſit. 640. 22. 23.
Dupliciter fit n. 24.
Diuinationis variæ ſpecies. n. 24. 25. & 641. 30.
Quale peccatum ſint ſingula. n. 27. & 643. 35.
Diuinationes exercentes an ſint excommunicati. 641 29.
Diuinatio ex diuerſis ſignis concepta quatenus ſit licita. 645. 44. Explicantur Scriptura pro vana diuinatione allata. 646. 48.
Diuinatio ex ſomniis an ſit licita. n. 50.
Diuinans ex actionibus quæ fortuitò eueniunt an peccet mortaliter. 642. 31.
An diuinationem per ſomnia quærens. 647. 54.

Diuiſio.

Diuiſio rerum an licita ſit & vtilis. 41. 2.
Quo Iure facta. 42. 7.

Diuortium.

Diuortio facto per ſententiam, tenetur nocens redire, ſi innocens velit. 612. 111.

Dolus.

Dolus quid ſit. 11. 25. & 78. 23. Ignorantia ab eo excuſat. ibid. Quando ipſi culpa æquiparetur. ibid.
Dolus poteſt tripliciter afficere contractum; vt ſit circa ſubſtantiam contractus, vel circa accidens: vt ſit cauſa eius, vel tantùm occaſio: vt contra eius ſit particeps, vel non. 198. 27. & 214. 64.
Vide, Error.

Dominium, Dominus.

Dominium in genere. 21. 1. Eiuſdem diuiſio. n. 2.
Dominium proprietatis duplex. n. 4.
Quid directum ſit, quid vtile. ibidem.
Dominium perfectum dictum olim mancipium. 21. 6.
Eius definitio. 22. 7.
Eius vſus aliquando lege impeditur. 22 9.
Ad eius acquiſitionem quæ requirantur. n. 12.
Exceptiones ab hac regula. 23. 16.
Dominium quibus competat. 29. 1.
Quale Dei dominium. n. 2. Quale Angelorum. n. 3.
Quale hominum. num. 4. Quale infantium. 30. 6.
Quibus in rebus competat piisfamilias. 30. 7. 8.
An ſeruis competat. 31. 15. 16.
An competat Religioſis. 26. 35. & 32. 18. & 576. 8. An clericis competat. 35. 36.
An omnia homine inferiora cadant ſub eius dominium. 39. 52.
An homo cadat ſub dominium alterius. 40. 54.
Tantùm eſt in eas res quas noſtra induſtria poſſumus acquirere 40. 57.
Vita fundamentum dominij. ibidem.
Dominiorum & rerum diuiſio quomodo ſit facta. 41. 1.
An ſit licita. n. 2. Vtilis fuit hominibus. 42. 3.
An potuiſſet eſſe in ſtatu innocentiæ. ibid.
Quo Iure facta ſit. n. 7.
Quomodo dicitur facta Iure Imperatorum. 45. 10.
Dominia rerum quot modis transferantur. 54. 1.
Dominium in homines ſeu mancipia, quatuor modis acquiritur. 43. 12.
Dominium an transferatur in cauſas pias per ſolum contractum. 194. 141.
Dominium quomodo redeat ad venditorem. 291. 126.
Dominium quando continuetur, & quando debeat apprehendi 605. 84.
Domino ſuo res quæuis melioratur. 150. 100. & 105.
Expenſa tamen reſtituendæ. n. 101. & 152. 112.

Domicilium.

Domus locata inuecta, pro penſionibus annuis, & damnis in domum datis oppignorata fuit. 180. 11.
Domicilium nouum quando quis conſtituat, & quæ ad id requirantur. 731. 46.

Donatio.

Donatio quid ſit. 217. 11. Alia realis, alia verbalis. ibidem.

ibid. Per hanc non transfertur dominium. num.11.
Differt à promiſſione. n.15.
Donatio abſenti facta quomodo acceptetur. 221.42.
An vt poſſit reuocari ante acceptationem, debeat nuntio reuocatio innoteſcere. n.54. An donante mortuo poſſit acceptari. n.45.46. Quinam poſſint eam acceptare. n.47. Debet aliquo modo dirigi ad præſentem. 224.49. Acceptans non poteſt eam condonare. n.50.
Donationi poteſt ante acceptationem onus apponi, poſteà non ſine conſenſu donatarij. 226.62.63.
Si acceptes cum onere in fauorem tertij, ipſe hoc ipſe acquirit ius vt id ei præſtes. n.64.
Donatum quo loco perſoluendum. 185.59.
Donare an alteri poſſis res creditori tuo neceſſarias. 193.70.
Donare qui poſſint, qui non. 227.77.
Donationes coniugum inter ſe ſunt inualidæ. 228.86.
Confirmantur morte vel iuramento donantis. n. 87. 88. Excipiuntur ſex caſus n.89.
Donatio patris in filiumfamilias eſt inualida. 229.90.
Confirmatur morte vel iuramento. ibid.
Excipiuntur aliquot caſus. n.91.
Donare quantum quis poſſit. 229.93. & 230.97.
Donatio omnium bonorum præſentium & futurorum eſt inualida. 229.93. Niſi fiat cauſa mortis (hæc enim inſtitutionem hæredis non impedit.) num.94. Aut ineptos vſus. nu.95. Aut iuramento firmetur. n. 230.96.
Donatio exceſſiua quibus caſibus valeat. 230.100.
Donatio alia inter viuos, alia cauſa mortis. 230.103.
Donatio quibus caſibus reuocari poſſit. 231.104.
Donatio inofficioſa quæ ſit, & quantum valeat. 231. 112. Eſt illicita; etſi vſque ad mortem parentis valida. 232.113.
Donatio mortis cauſa tribus caſibus reuocatur. 232. 115. Si donator promittat non reuocare, tranſit in donationem inter viuos. n.116.
Donatio conditionata quantum valeat. 232.117.
Donationi poteſt dupliciter conditio apponi. 233.122.
Donatio in certum vſum, vel finem, vel cum onere quatenus valeat. 234.124. & 235.125.
Donatio ob cauſam præteritam vel præſentem ſi non ſubſit, an valeat. 235.129.131.
Donum ex liberalitate factum non ſemper melius, quàm quod fit ex obligatione. 348.56.

Dormiens.

Dormiens quomodo poſſit peccare. 139.17.18.

Dos.

Dos an cadat in commiſſum. 157.135. & 263.141.
Dos an ſpuriæ debeatur. 243.68.
Dotalis fundus non præſcribitur. 71.48.
Dotalis hypotheca quibus præferatur. 181.26.27.
Fundi dotalis alienatio an firmetur iuramento. 208. 56.

Dubitatio, Dubium.

Dubitans an res ſit ſua, an bona fide poſſideat. 56.10.
In dubio melior eſt conditio poſſidentis. 116.40.
Dubitans an debeat ad nihil tenetur. 178.2.
Dubitans cui ex duobus debeat, vtrique rem diuidat. ibidem.
Dubitans an cauſa damni fuerit, ad nihil tenetur. 164.38.
Dubitans an habeat rem alienam ad quid teneatur. 172.23.
An poſſit accipere rem, quam dubitat eſſe alienam. n. 24.25.
Dubium aliud poſitiuum, aliud negatiuum. 251.45.
Dubitatio quid ſit, & quomodo à timore dubitare dicatur. 359.6.
Dubitatio de probitate alicuius quando peccatum ſit mortiferum, quando veniale tantùm. 361.25.
Temerè dubitans iniuriam facit proximo. n.26.
Temerè dubitans cui & quomodo reſtitutionem facere debeat. n.27.
In dubio de perſonis poſſumus nos habere quadrupliciter. n.30.
Dubia de rebus non ſunt in meliorem partem interpretanda, ſed ſunt æſtimanda momento. 362.31.
Dubia de perſonis ad bonam vel malam exiſtimationem pertinentia, ſunt in meliorem partem interpretanda. n.31.
In dubio non tenemur ſpeculatiuè iudicare aliquem eſſe probum, vel non improbum. 363.33.
Occurrente dubio non tenemur etiam ſemper actu poſitiuo practicè iudicare proximum eſſe probum, ſed poſſumus iudicium noſtrum ſuſpendere. n.34.
Tenemur lege iuſtitiæ dubia interpretari in potiorem partem negatiuè & practicè, ita vt propter dubium non habeamus proximum pro improbo. n.36.
Negatiuè & ſpeculatiuè dubia in meliorem partem interpretari lege iuſtitiæ non tenemur, quando dubium eſt poſitiuum: ex charitate tamen aliquo modo tenemur. n.37.38.
Non videtur contra iuſtitiam, ſi quis propter dubium non tanti æſtimet hominem, quanti antea. 364.41.
Quando agitur de vitando aliquo damno, vel remedio adhibendo, dubia quomodo ſunt in deteriorem partem accipienda. n.42.
Quando agitur de interna ſolùm æſtimatione & reuerentia erga proximum, dubia ſunt in potiorem partem interpretanda. n.44.

Duellum.

Duellum contra calumniatorem acceptare quando liceat. 94.47.
Quando contra iniuſtè inuadentem. n.49.
Duellum acceptare ne habearis ignauus, an liceat. 100.84.
Duella ſpectantes excommunicati. 801.83.
Quid ſi ex occulto tantùm ſpectent. ibid.

Duratio.

Duratio quomodo augeat omne peccatum vel meritum. 138.16.

Ebrietas.

EBrietas quid ſit. 750.13.
Eſt peccatum mortale. n.15.
Septem grauia mala ſecum trahit. 752.20.
Præcipua iniuria eſt quòd priuet vſu rationis. n.22.
Quomodo curetur. 753.24.
Quid ſi cauſa medicinæ inebrieris. 750.13.
Ebrioſi ſimiles ſtygiis. 752.21. brutis peiores. num.22.
Fœditas eorum. n.753.24 Non ſunt caſti. ibid.
An in ebrietate commiſſa imputentur ad culpam. n.25. 27.
Signa pridiana ebrietatis. 754. 30. Prouocatio ad æquales hauſtus quando mortalis. n.31.

Eccleſia.

Eccleſia minoris vel pupilli priuilegio gaudet. 73.51.
Eccleſiaſtica bona dicuntur res Dei. 18.47.48.
Eccleſia vtitur in contractibus priuilegio minoris. 211.62.
Ex eius contractu, ſi deſit ſolemnitas, nulla ipſi oritur obligatio. ibid.
Eccleſia in donationibus eſt inſtar filij. 231.1 9.
Eccleſiæ quando teneantur ex mutuo. 248.12.
Eccleſiæ res an poſſint in feudum vel emphyteuſin

dari.332.59.Vt hoc vel alio modo alienentur, duo requiruntur.n.63.64. An qui ſine illis aliquid acceperunt, teneantur reſtituere.333.66.
Eccleſiæ res quanto tempore elocari poſſint.n 67.
Contra Eccleſiæ vſum diſputare, inſanum.509.30.
Eccleſia poteſt præcipere actum internum concomitanter, & quomodo.527.65.66.

Effectus.

Effectus quando cenſeatur voluntarius in cauſa.774.103.

Eiectus.

Eiectus à Religione, an teneatur redire.612.110.111.
An teneatur intrare alium Ordinem.ibid.
Poteſt vti veſte clericali.613.112.
Cui acquirat.ibid.
Habet acquiſitorum adminiſtrationem.n.113.
An recedat in obedientiam Epiſcopi.n.114.
Non eſt ſolutus votis.614.115.

Electio.

Electio Prælati, cui deeſt ſolemnitas, an ſit valida.240.32.34.
An pro Electione particularis perſonæ in Pontificem, &c. licitum ſit pecuniam offerre.479.112.
Eligi non poteſt Religioſus ad Epiſcopatum, nec ad beneficium extra Ordinem ſine facultate Prælati.608.97.

Eleemoſyna.

Ad eleemoſynam faciendam ex fructibus beneficiorum maximè tenentur Epiſcopi & parochi & etiam alij clerici.38.47.
Præcepto Eleemoſynæ an ſatisfiat mutuando.187.11.
An debeã dare Eleemoſynam excõmunicato.194.80.
Ad eam an poſſit cogi.146.75.
Eleemoſynam accipiens ſimulando ſanctitatem an teneatur reſtituere.235.131.
Eleemoſyna paupertatis ſimulatione obtenta cui reſtituenda.236.133.
Eleemoſyna an à reſtitutione liberet.82.47.

Elementum.

Elementa non ſunt animata.653.5.
Quid circa ea dæmon poſſit.655.14.

Emphyteuſis.

Emphyteutica res ſibi in pignus data fructus poteſt dominus directus percipere.263.139.
Tres conditiones neceſſariæ.n.140.
Emphyteuſis quid ſit.324.3. Quomodo differat à locatione.n.4. Quomodo à cenſu.297.5.
Emphyteuticam rem vendens tenetur ſoluere laudemium. & ſi faciat inſcio domino directo, perdit rem.267.5.331.57.
Emphyteuta quid ſit.324.3. Non poteſt præſcribere dominium directum.330.44.
Emphyteuta laicus habens rem eccleſiaſticam per emphyteuſim, tenetur ſoluere tributa laicis impoſita.n.44. Poteſt rem emphyteuticam vendere vel donare alteri.ibid. Si certo tempore penſionem non ſoluerit, perdit rem cum omnibus meliorationibus.n.45.46. Tenetur recedere ante ſententiam, non tamen ante domini petitionem.n.46.
Quibus detur reſtitutio in integrum.n.48.
Quid ſi res integrè vel ex parte perierit.331.49.
An poſsit eam alienare non monito domino.n.52.
Rem Eccleſiæ non poteſt oppignerare, neque locare ad decennium.331.54.55. Qui eam emit, debet ſoluere laudemium directo domino.n.57.
Emphyteuſis an in Monaſteriũ trãſire poſsit.605.84.

Emptio, Emptor.

Emptio quid ſit.272.1.
Emens aliquid pecunia aliena ſit eius dominus.266.161.
Emere pignora vſurariis relicta an licitum.826.166.
Emere rem minoris ob anticipatam ſolutionem an liceat.281.59. Cauſæ ob quas licet aliquando ita emere vilius.n.60.61.
Emere debita vel chirographa minoris quàm valeant an liceat.282.65.70.
Emere librantias dimidio pretio an liceat.283.74.
Emere pretio vili rem pretioſam, ſi eo loci communiter ob ignorantiam tanti æſtimatur, vel ob eum vſum, in quem vendi vulgò ſolet, non pluris valet, eſt licitum.285.85. Secus ſi eſſet priuata ignorantia venditoris.n.84.
Empta res ante traditionem cui pereat.286.95.
Empta res fructus ante ſolutionem pretij ad quem pertineant.286.99.100. & 288.109.
Emptio cum pacto retrouenditionis eſt licita.288.113.
Emptio reciproca diuerſo pretio an licita.291.130.
Ementes eccleſiaſtica bona inter hæreticos & rurſus vendentes, ad quid teneantur.292.135. & 293.137.
Ementes omnes merces, eaſque deinde prementes vt caritatem inducant, an peccent contra iuſtitiam.295.150.151.
Emens à fure an poſſit ei reſtituere.164.41.
A piratis rapta an emi poſſint.293.137.

Ἐπιείκεια.

Ἐπιείκεια quid ſit.9.15. & 693.63. Dirigitur à iudicio ſeu gnome.n.64. Singulæ virtutes habent aliquam rationem æquitatis.693.65. & 694. Quomodo iuſtitia annectatur.694.70.
Ἐπιείκεια in Religioſis quando locum habeat.602.79.

Epiſcopus.

Epiſcopus viſitans Eccleſias, ſi præter ſumptus aliquid accipiat, tenetur reſtituere duplum.190.37.
Quomodo præſcribat locum alterius Epiſcopatus.65.36.
Epiſcopi an poſſint teſtari.241.41. & ſeqq.
Heredes profani ex teſtamento vel inteſtato an poſſint ſibi relicta retinere.n.44 & ſeqq. Poſſunt ſideiubere ſuo periculo, non Eccleſiæ.354.19.
Quis dicatur Epiſcopus domicilij, originis, beneficij.432.92.
Epiſcopus an Iuri patronatus derogare poſſit. Vide Patronatus.
Epiſcopi an poſſint Religionem ingredi.580.24.
Tenentur votum aperire Pontifici.ibid.

Error.

Error Iuris qualis impediat præſcriptionem.57.14.
Errorem, in quem alium pertraxiſti, teneris ex iuſtitia tollere.83.3.
Error tripliciter efficit contractum.198.17.
Error circa ſubſtantiam contractus eum irritat.ibidem.
Non tamen circa accidens.n.28. Si aliter contrahens eius cauſa vel particeps ſit, poteſt arbitrio decepti irritari.n.29. Deceptorque tenetur ad reſtitutionem rei & fructuum.n.30.
Error irritat votum.534.5. An irritet iuramentum.622.33.34.
Error per accidens ad iuſtificationem iuuat.603.43.

Euchariſtia.

Euchariſtiam petendi ius propriè non habet exiſtens in peccato mortali, ſed ne infametur.191.55.
Euchariſtia datur in periculo mortis ei qui repentè priuatur vſu rationis.700.25.

Euictio.

Euictio.

An detur actio in rem ex pacto retrouenditionis. 290. 121.

Eutrapelia.

Eutrapelia quid. 803. 93. *Vitia ei oppoſita.* 804 97. *Defectu contra eam peccatur.* 805. 99.

Examen.

Examen neceſſarium vt beneficium poſſit obtineri. 441. 128.

Examinandi qui præſentantur ad Eccleſiam parochialem, & à quibus. 410. 79. 81.

Excellentia.

Excellentia honoranda in quibus conſiſtat. 119. 3.

Exceptio.

Exceptio quid ſit. 54. 2. *Alia dilatoria, alia peremptoria. ibid.*

Excipere an poſſit inferior contra Superiorem. 608. 98.

Excommunicatio.

Excommunicatio non ligat eum qui parere non poteſt, etſi alias nollet. 139. 21. *Non impedientes vim clericis illatam, an excommunicentur.* 167. 65.

Excommunicatio an retrotrahatur. 487. 151.

An eum liget qui in compenſationem rem alienam accepit. 144. 61.

Animo heretico aliquid dicens an excommunicetur. 155. 128.

Excommunicato an tenear dare eleemoſynā. 194. 80.

Excommunicatio creditoris an liberet abſolutione. 193. 77. 79.

Excommunicantur cogentes mulierem ingredi Religionem. 584. 39. & *etiam impedientes. ibid.*

Executor.

Exequens damnificationem alieno nomine tantùm, tenetur ſatisfacere ſecundo loco. 164. 42. 43.

Executor ſententiæ & miniſter iuſtitiæ quando non poſſit mandare executioni ſententiam, quam ſcit eſſe iniuſtam, & quando poſſit. 373. 83. & 374. 91.

Exemptio.

Exemptio à poteſtate alicuius quomodo præſcribatur. 66. 41.

Expenſæ.

Expenſa funeris an reſtituenda ab occiſore. 110. 147.

Expenſa quas fecit læſus an detrahendæ. 106. 124.

Expenſæ an detrahendæ à fure in reſtitutione. 150. 101.

Expoſitus.

Expoſitus infans eximitur à patria poteſtate. 613. 111.

Exprobratio.

Exprobrans ignauiam quando teneatur ad reſtitutionem. 162. 25.

Extrema neceſſitas.

Extrema neceſſitate preſſus an poſſit aliena ſurripere. 145. 66.

Extrema neceſſitas excuſat à reſtitutione. 186. 2. *Vide* Neceſſitas.

Facultas.

F*Acultas generalis Superioris quando præſumi poſſit.* 602. 78. *In quibus conceſſa cenſeatur. n.* 79.

Fallacia.

Fallacia quid ſit. 78. 23.

Falcidia.

Falcidiam detrahere quid ſit. 229. 94. & 245. 91.

Fama, Famoſum.

Fama quid ſit. 119. 1. *Differt ab honore. n.* 5.

Famæ ſuæ homo eſt dominus. 40. 59.

Multis caſibus poſſumus eam proiicere. 41. 59.

Fama noſtra tripliciter proximo neceſſaria. n. 60.

Famoſi libelli auctor morte punitur. 120. 18.

Famam fictis virtutibus paratam alicui tollere an liceat. 125. 63.

Famoſum quid dicatur. 127. 73.

Fama eſt quid compoſitum ex variis. 128. 85.

Fama an reſtituenda ſit cum periculo vitæ. 129. 86. 90. 91.

Famæ vel vitæ alienæ potes aliquando ingentem pecuniam prudenter præferre, non ima. 129. 88.

Fama læſa non eſt compenſanda pecunià. 129. 91. *Niſi ex quadam æquitate.* 130. 96.

Fama alia via recuperata non eſt reſtituenda. 130. 98. *Quid ſi infamia obliuioni tradita. n.* 100.

Fama quomodo debeat reſtitui. 131. 106. 109. 110. 111. *An poſſit pecunià compenſari.* 130. 97. *An ab heredibus infamatoris debeat reſtitui.* 132. 112. *Defunctis etiam reſtituenda eſt.* 132. 114.

Famæ reſtitutio à quibus donari poſſit. 134. 124. *Compenſationem admittit. n.* 131. *Etiam cum damno pecuniæ.* 135. 136. *Quænam ab ea excuſent. n.* 137.

Fames.

Fame perire malle quàm idolothyta comedere licitum. Item vt iniuſtam ſententiam exequaris. 91. 29. *Item vt alteri vitam ſerues. ibidem.*

Famulus.

Actio famuli ad petendam mercedem in iudicio quanto tempore extinguatur. 65. 36.

Famuli quando poſſint occultè augere ſua ſtipendia. 145. 63.

Famuli damnum domini non impedientes ad quid teneantur. 168. 75.

Famulus ob aliquod impedimentum non præſtans operam conductam an poſſit petere mercedem. 324. 7. 8.

Famulorum ſtipendia vnde iuſta æſtimanda. 336. 23. 24. *Quando poterant vti compenſatione occulta. n.* 24. *Debent attingere ſaltem infimum gradum iuſtæ mercedis, alias dominus tenetur augere. ibidem. Duo caſus excipiuntur. n.* 25. 26. *Si minus ſtipendium exigant vt dominum alliciant ad beneficium vel officium conferendum, ad quid dominus teneatur. n.* 25. *Domini non ſtantes promiſsis, tenentur eis ad reſtitutionem damnorum.* 328. 31.

Famuli vſurariorum an teneantur ad reſtitutionem. 289. 181.

Famulus vel Factor poteſt pecunià quam à domino accepit campſando lucrari. 313. 18. *Niſi mens domini fuerit vt eamdem ſpecie pecuniam daret. ibidem.*

Fauor.

Fauor conceſſus alicui ordini æquatur Iuri communi. 630. 60

Femina.

Feminis cur neceſſaria ſobrietas. 739. 91. *Iis apud Romanos vinum interdicebatur. ibidem. Ornantes ſe an peccent.* 805. 105. & 806. 106. *Vide reliqua V.* Mulier.

Feræ.

Feræ cicuratæ capi non poſſunt. 46. 28. *Secùs quando deſinunt eſſe cicures. n.* 30. *Quamdiu quis cenſeatur feræ captæ dominus. n.* 31.

Feram tuum agrum vaſtantem an poſſis occidere. 47. 37.

Fera icta ab vno, capta ab altero, cuius ſit. 50. 47. *Item vnius laqueo capta, ab alio erepta, cuius ſit.* 50. 49.

Feudum.

Feudum quid ſit. 334. 5. *Differt ab emphyteuſi. ibid.*

Si in pignus accipiat feudum, an eius fructus poſſis percipere.263.139.
Quas conditiones requirat.331.51.
An res eccleſiæ in feudum dari poſſint.n.59.
Feudum an poſſis cedere Monaſterio.604.84.

Fideicommiſſum.

Fideicommiſſum quando tranſeat in Monaſterium. 604.84.
Fideicommiſſum quomodo præſcribatur.66.39.

Fideiuſſio,Fideiuſſor.

Fideiuſſio quid ſit.351.1. Quas conditiones requirat.n.2. Obligat aliquando magis quam principalis contractus.352.6.
Fideiuſſor indemnitatis quis dicatur.n.8.
Fideiuſſor non poteſt conueniri niſi priùs excuſſiatur principalis debiter, & non ſit ſoluendo. ibid.
Excipiuntur aliquot caſus.353.9.
Fideiubere valide qui poſſint.211.61.& 353.11.
Si plures fideiubeant, an ſinguli teneantur in ſolidum.354.21.
Fideiubens pro altero in cauſa criminis, non poteſt pro illo plecti niſi pecuniaria mulcta.357.41.
Fideiuſſio mulieris an firmetur iuramento.208.56.
Fideiuſſor non obligatur, ſi is pro quo fideiubet nullo modo obligetur.211.61.
Fideiuſſor quibus contractibus poſſit accedere.240.35. & 356.35.

Fidelitas.

Fidelitas ex ſe tantùm obligat ad veniale.224.43. In promiſſis tamen obligat ſub peccato mortali, & largo modo iuſtitia dicitur.n.57.
Quomodo à ſtricta iuſtitia differat, ibid.

Fides bona,mala.

Fides bona in præſcriptione quid ſit.56.9.11.
An dubitans rem eſſe ſuam, cenſeatur bona fide poſſidere.ibid.n.10.& 57 13.
An inter bonã & malam fidem detur medium.56.12.
Mala propriè loquẽdo numquam præſcribit. 59.19.
Contra fiſcum vel ſeruitutem qua ſit bona fides. 60.21.
Fideicommiſſaria ſubſtitutio quid ſit.245.85.

Filius.

Filius emancipatur ſi pater fiat hæreticus. 24.23.& 31.31.
Filiusfamilias quarum rerum dominium habeat.30.7. Quadruplex genus peculij habere poteſt.ibid. An ſibi acquirat.27.42.
Poteſt à parente vendi.44.17.
Operâ patri præſtitâ quomodo lucrari poſſit.147.81. Quando teneatur patri ſeruire gratis.ibid.
Filiam adulteram occidere an licitum.88.24.15.
Filij delicto non tenetur parens.105.121.
Filius non tenetur credere matri dicenti ipſum eſſe illegitimum 118.51. Niſi conuincatur. Et tunc non poteſt adire hereditatem.n.52.
Filiusfamilias an poſſit aliquid ludo perdere vel lucrari.348.38.
Filiusfamilias quando mortiferè peccet expendendo bona parentum.146.76.79. Quomodo ſæpè excuſetur à reſtit.n.78. Non eſt abſolutè dominus pecuniarum quas expendendas accepit.n.77.
Non tenetur reddere mutuum quod accepit & conſumpſit.247.6. Niſi iurarit.248.9.
Filiusfamilias an gratis patris negotia tractare teneatur.147.81.
Filius non poteſt ingredi Religionem patre in graui neceſſitate relicto. 583.34. Quando ratione paternæ neceſſitatis teneatur egredi.ibid.
Filiusfamilias de quibus poſſit teſtari.240.37.
Filius naturalis quis dicatur.242.55. An poſſit heres inſtitui à parentibus.244.71. Naturalis filius an ſuccedat patri ab inteſtato.n.72.73.74. Matri ſuccedit inſtar legitimi.n.75.
Filiis quando danda legitima.604.83.
Filij iuramenta de bonis aduentitiis irritare poteſt pater, etiam poſt annum vigeſimumquintum. 631.61.

Finis.

Finis ſecundarius an cedat primario.235.127.

Fiſcus.

Fiſco addicta bona alterius apud ſe habens cui teneatur reſtituere.350.14.
Quanto tempore præſcribatur contra fiſci actionem. 65.38.
An teneatur quis ſua tradere fiſco ante ſententiam. 157.135.
Cum fiſco contrahentis bona an maneant ei obligata, 182.31.

Fœnus.

Fœnus quid ſignificet.247.1. Vide Vſura.

Fœtus.

Fœtus quo die animetur.97.65.

Formido, *Vide* Timor.

Qua formido conſiſtat cum prudenti iudicio.2.9.

Fornicatio.

Fornicatio eſt peccatum mortale,759.47. In Chriſtianis eſt grauius peccatum quam in Ethnicis.760.53.
Quomodo cenſeatur en maximis peccatis.n.55.

Fortitudo.

Fortitudo quid ſit. 697.11. Dupliciter accipitur.695.1.3. Eius officium.696.5. Circa quid verſetur.num.5.6. Reſpicit tantùm pericula honeſta, & maximè bellica. 697.8. 9. Quibus conſiderationibus excitetur.num.10. Quæ vitia ipſi opponantur.707.61.
Fortitudinis partes.708.1.2.
Fortitudo alia naturalis, alia ſupernaturalis.n.1.
Eius officium in duobus ſitum. 709.2.

Franciſcani.

Franciſcani an poſſint heredes inſtitui.242.54.

Fraus.

Fraus quid ſit.11.26. Non fit ſciẽti & cõſentienti. ibi.
Fraus & dolus nemini patrocinantur. ibid.
Quando fraus dicatur fieri contra legẽ, vel legi. n.27.

Fructus.

Fructus præſcribuntur triennio bona fide poſſeſſi. 57.15.
Fructus rei furtiuæ an vſucapiantur.61.22.
An fructus beneficiorum qui ſuſtentationi ſuperſunt, debeant impendi in pias cauſas.37.44.
Fructus alienius rei qui dicantur.23.17.
Fructus ex re aliena percepti cui cedãt.152.111.114. & 170.8.
Fructus alij rei, alij induſtriæ.152.110.
Fructus rei venditæ ante ſolutionem pretij ad quem pertineant.286.99.& 287.100.& 288.108.
Fructus medij temporis quando contractus diſſoluitur, ad quem pertineant.290.122.
Fructus beneficiorum poſſunt vendi vel elocari in multos annos.334.70. Sed elocatio morte venditoris exſpirat.ibid.
Fructus pignoris quomodo poſſint percipi. 263.138. Tres conditiones requiſitæ vt poſſit dominus rei in pignus datæ fructus percipere.n.140.
De fructibus beneficij an poſſit regularis diſponere. 607.93.94.

Fuga,

Fuga, Fugere.

Fugere ne inuaſorem occidant qui teneantur. 93.44.& 200.85.86. Alienum equum fugiendo interimens tenetur ad reſtitutionem, ſi probabile erat periculum. 187.10.

Fugere an poſſint bello capti. 44.25. Quid ſi dederint fidem de non fugiendo. ibid.

Debent fugere ad ſuos. ibid. Quid ſi capiantur iterum antequam perueniant. ibid.

An poſſit fugere damnatus ad exilium. 45.26.

Fugiens ex Religione an peccet cõtra iuſtitiã. 597.67.

Funus.

Funeris expenſa an reſtituenda. 110.147.

Furtum, Fur.

Furto ablata quanto tempore præſcribantur. 67.42.

Furem occidere in defenſionem facultatum an licitum. 97.66.& ſeqq. An etiam Clericus. n.72.

An occiſor incurrat irregularitatem. n.73.

Quamdiu liceat occidere. n.74.78.

Furtu parans ſibi honorabilem ſtatum tenetur reſtituere cum eius iactura. 129.89. Quid ſit furtum. 137.1. Eſt peccatum, quia damnum infert. n.6. Differt à damnificatione, ibid. Quando ſit ſacrilegium. nu.7. Differt à rapina. n.8. Minus eſt peccatum. ibi. Differt ab iniquis contractibus. 138.9. Generatim accipitur pro omni iniqua ablatione. 138.10.

Fur continue peccat dum ſponte non reſtituit. 138.11. Non tamen nouo peccato. n.16. Non excommunicatur, ſi non poſſit reſtituere. 139.21.

Furtum quale peccatum ſit. 140.27.

Quain comateria ſit notabilis. n.29.31.33.

Furta multa minuta an conſtituant peccatum mortale. 141.36.39. Qui talia commiſit cui debeat reſtituere. 142.41.

Furtum minutum complens notabilem ſummam per ſe non conſtituit peccatum mortale. 124.43.

Furta multa venialia committens, ſub peccato mortali tenetur reſtituere. 142.45. Maior tamen quantitas requiritur quàm in vno furto. n.46.

Item quando à diuitibus quàm ſi ab vno. 143.47.

Furta eſculentorum quando ſint peccatum mortale. 143.48.49.

Furta famulorum, vxorum, liberorum, quando ſint peccatum mortale. 143.49.50.& 146.76.& 147.81.

Furantes minuta multi ab vno quomodo peccent. 143.51.52.

Furtiua re pereunte an fur teneatur ad reſtitutionem. 149.90.92.& 150.96.

Furtum non inducit obligationem reſtituendi, niſi quia damnoſum. 149.92.

Fur non tenetur tam ſtrictè rem alienam cuſtodire ac depoſitarius. 149.94. An teneatur ad ſummam æſtimationem, quam res furtiua habuit. 150.99.

Furtiuam rem bona fide emens vel poſſidens, tenetur eam domino agnito reddere ſine pretio. 169.2.

Si conſumpſerit, vendiderit, vel cum culpa perierit, tantum reſtituat quanto factus eſt ditior. 169.3.4. 6.7. Tenetur etiam reſtituere omnes fructus rei exſtantes, vel quanto ex iis factus eſt ditior. 170.8.9. Non tenetur ad fructus neglectos. n.12.

Furtiuam rem emens poteſt eam furi reddere vt pretium recipiat. n.14. Poteſt tamen cogi per Iudicem vt domino reddat. 171.18. Nec poteſt alteri vendere. n.16. Si gratis habet, vel ſciuerit eſſe alienam, tenetur reddere domino ſine pretio. n.13.19. Niſi paruo emerit vt eam domino recuperaret. num. 20. Mala fide ementem poſſe reddere furi, probabile. num. 21.

Furtiua res propriis permiſta tranſit in dominium. n. 21. Dubitans an rem furtiuam habeat ad quid teneatur. 172.23.24. An poſſit ab alio talem accipere. n.24.25.

Furtiuam rem emptam bona fide vendens tenetur emptori reſtituere pretium. n.26. Niſi ipſe præproperè eam reſtituendo cauſa fuerit cur alter pretium recuperare non potuit. n.173.28.

Emptore non comparente ad nihil tenetur domino rei, niſi factus ſit ditior. n.29. Si poſt venditionem dominum agnoſcat, non tenetur quemquam monere. n. 30.

Furtiuam rem tradens confeſſario reſtituendam, ſi ille non reſtituat, alter non liberatur. 192.65. Contrarium tamen probabile. n.67.

Furis res non ſunt hypothecatæ pro furtis: quare licet eas emere vel accipere ab eo. 266.167. Niſi fiat impotentior ad ſoluendum. n.168.169.

Furtum in loco ſacro, an ſacrilegium. 665.14.

Gabellæ.

Gabellas Eccleſiaſticis imponentes an excommunicati ipſo facto. 667.22.

Gehenna.

Gehenna vnde dicta. 782.9.

Gemmæ.

Gemmarum, falconum, &c. quale pretium ſit iuſtum. 276.16.

Gentes.

Gentium conuerſio. 831.

Gloria.

Gloria quid ſit. 712.23. Quid inanis gloria. ibid.

Quale peccatum. 713.24. Gloria tripliciter eſt vana. n.23. Eius filiæ. n.26.

Gnome.

Gnome quid ſit 8.12.& 9.15. Ab Epieicia quid differat. ibid. Dirigit Epieiciam. 693.64. Corrigit leges. 694.66.

Gradus.

Quando gradus requiritur ad beneficium obtinendum an neceſſe ſit de facto haberi vel eſſe in proxima potentia ad accipiendum. 434.106.

Gradus in Leuitico vetiti. 767.77.

Gradus ſolo iure poſitiuo prohibiti in conſanguinitate & affinitate, ſpecie non differunt. n.80.

Graduum diuerſitas facit diuerſitatem ſpecificã. n.79.

Gratitudo.

Gratitudo quid ſit. 681.1. An ſit vna virtus. n.2.& 682.3.

Eius officia ſunt beneficij æſtimatio. 682.5.

Benigna acceptatio. ibid. Gratiarum actio. n.6.

Grata commemoratio. 683.6. Beneficij relatio. n.7.

Vter debeat eſſe gratior in Deum, innocens an pœnitens. n.10.21.

Gratitudo quomodo in Deum excitanda. 684.13.

Officiũ gratitudinis tripliciter prætermittitur. 685.17.

Guarantigium.

Guarantigium quid ſit. 352.4.

Gula.

Collum gruis optabat ſibi helluo Philoxenus. 720.5.

Quinque modis exceditur. 748.5.

Gula eſt peccatum mortale. n.6.7.

Tripliciter in ea ponitur finis vltimus. n.6.

Quid ſi ex cibo timeatur nocturna pollutio. n.7.

Eſt vitium capitale. n.8.

Eius quinque filiæ. ibid.

Carne humana an veſci liceat. 749.9.

Ingurgitans ſe iudicio Medici quomodo peccet. 750.13.

Habitus.

Habitum diſtinctum eſſe circa finem & media, probabile eſt.5.28.

Habitum religioſum dimittens eſt excommunicatus. 610.102.

Hæreſis, Hæreticus.

*Quantum peccatum Hæreſis.*853.

Quantum pœnam mereatur.ibid.

*Hæreticus quomodo amittat vſumfructum.*24.23.

*Hæretici qui negarunt poſſe quid proprium poſſideri.*42.2

*Hæretici ſeruus an fiat liber.*44.20.

*Hæretici bona an poſſint præſcribi contra fiſcum.*66.38.

*Hæretico an teneat ſoluere debitum.*194.84.

*Hæretici an poſſint teſtamentum facere.*242.50.

*Hæretici & Politici deditiſ ſuſpicionibus prauis vt bonos contemnant,&c.*361.21.

*Non ſunt martyres.*699.20.& 702.38.

*Hæreticorum de ieiunio errores.*717.25.

*Item de ieiunij obligatione.*730.36.

*Sex in ieiunio conditiones reprehendunt.*737.77.

*Refelluntur.n.*78.& ſeqq.

*Hæretici coniux an poſſit Religionem intrare.*582.29.

Hæreticorum errores circa orationem. 503. 9. *Circa Sanctorum inuocationem.*507.27.*Circa Horas canonicas.*511.41. *Circa Sacrificium.* 521.6.*Circa iuramentum.*617.15.*Circa decimas* 525.1. *Circa vota.*546.50.*Iouiniani error de virginitate.* 741. 102.*item noſtri temporis hæreticorum, ibid.*

*Hæreticorum ſententia de idololatria.*638.17.

Refutatur.n. 18.& ſeqq. *Fundamentum hæreticorum.* 630. 20. *Refutatur.ibid. Sunt ſacrilegi,quia abutuntur ſacra Scriptura.*666.17.

Hæreticorum quid retardet conuerſionem. 785.22.

*Hæretici crudeles in Catholicos.*790.43.

Manichæorum error circa occiſionem animalium. 86.1.

*Donatiſtarum error circa ſui ipſius occiſionem.*87.19.

*Sanctos inuocandos quo hæretici negent.*508.27.

*Hæreticus quid reſponſurus in extremo iudicio.*852

Hereditas, Heres.

Hereditas quomodo adeatur. 21.16. *Non requiritur traditio ad dominium acquirendum.ibid.*

*Heres poſſeſſoris malæ fidei an præſcribat.*67.42.

*Heres ſuus quis dicatur.*68.43.

*Heredibus an quid reſtituendum pro vita occiſi.*109. 142.

Heres ab inteſtato heredi teſtamento minus ſolemni inſtituto,ſi ſciat inſtitutum tenetur cedere in conſcientia hereditate, 238.21. *Poteſt tamen Trebellianam, id eſt, quartam partem ſibi retinere.n.*23. *Si dubitet de voluntate teſtatoris , debet diuidere hereditatem.num.*21.

*Heredes teſtamento inſtitui quinam non poſſint.*242. 50. *Non tenetur tamen ſic accepta reſtituere ante ſententiam.n.*52.

*Heredes beneficiatorum licitè iis ſuccedunt; etiam in iis bonis,quæ illi illicitè reliquerunt.*241.48.

Heres ex teſtamento inſtitutus cum onere vt hereditatem ſpurio reſtituat,ad nihil tenetur. 243.60.

*Nec fiſco ante ſententiam.n.*61. *Ipſe tamen id promittendo , & teſtator exigendo peccarent mortaliter.n.*62. *Poteſt tamen eam hereditatem ſpontè tradere ſpurio.ibid.*

*Heredi ſubſtitui ſex modis quis poteſt.*244.76.

Heredes vſurarij ad quid teneantur. 267.173.

*Ad heredes ab inteſtato quando bona Religioſi deuoluantur.*605.86.

*Hereditatem adire poteſt Monaſterium poſt mortem Religioſi.n.*87.

Hereditas delata ſeruo , non acquiritur domino , inuito ſeruo.ibid.

*Heres ſi votum negligat,an peccet contra votum.*550. 66.

Herus.

*Herus ad quid teneatur famulo,ſi merces ſit minor iuſto conſtituta,vel fieri arbitrio relicta.*326.25.& ſeq.

*Quid ſi non ſtet promiſſis.*328.31.

Holocauſtum.

*Holocauſtum quid.*524.22.

Homicidium, Homicida.

Homicidium caſuale quando ſit peccatum. 103. 102. 103.108.

*Quando afferat irregularitatem.n.*103.104.

*Homicida quid teneatur reſtituere.*106.124. *Quid ſi pœnam talionis ſuſtinuit,an teneatur.*108.138.139. *Ad quid teneatur pro vita,membro,cicatrice.*109. 140.*Tenetur ad ſolum damnum pecuniarium.n.* 145.*Niſi fortè ex charitate. ibid.*

*Pro expenſis funeris ordinariè nihil debet reſtituere.*110.147.*Nihil tenetur ex iuſtitia reſtituere animæ defuncti.n.*148.

*Homicida quibus teneatur reſtituere.n.*151.& ſeqq.

*Homicida eſt capax penſionis eccleſiaſtica.*454.203.

Homo.

*Homo poteſt habere dominium rerum omnium externarum quæ ipſi in vſibus ſeruiunt.*39.52.*Poteſt etiam cadere ſub alterius dominium.* 40.55. *Non eſt dominus vitæ.n.*57.*Eſt dominus ſuæ famæ.n* 59. *Homines omnes natura conditione pares.n.*54. *Poteſt ſe homo infamare ad humiliationem &c.*41.59. *Homini cur debitus cultus.* 493.2. *Quomodo colatur,* 499.19.

Honeſtum.

*Honeſtum quid ſit.*722.17.18 & 740.94.

*Eſt fundamentum delectabilis.*722.17.

*Honeſtum eſt aliquid certo modo diſpoſito quod aliàs non eſſet.*1.3.

Honor.

*Honorem tueri cum periculo alterius qua ratione ſit licitum.*99.78.79.

*Honor quid ſit.*118.2.& 493. 5. *Differt à fama.*118. 5. *Quibus debeatur.n.*3.4. *Quo modo lædatur.*136. 139.*Qua ratione reſtituendus.n.*143. *Omiſſio honoris debiti quando ſit contra Iuſtitiam commutatiuam.n.* 142. *Quænam ſatisfactio ante ſententiam, quæ poſt ſit debita.n.*145.

*Honor cur debitus ,& cui.*404.9.

*Honor inordinatè tripliciter appetitur.*712.21.

*Quale peccatum.n.*22.*Oritur ex ſuperbia. ibid.*

*In quibus ſitus honor.*713.23.

Horæ canonicæ.

*Horæ canonicæ quæ dicantur.*511.41. *An vtiles ſint. ibid.Quinam ad eas obligentur.*512.44.*Nemo liberatur ab hac obligatione ratione cenſurarum quas incurrit.n.*45. *Quale peccatum eas vel earum partem omittere.*513.52.& 514.52.

*Quæ ſit iuſta cauſa omittendi Horas.n.*54.

*Horæ canonicæ quomodo ſint recitandæ.n.*55. *Interruptio Horarum quale peccatum.*515.67.*Non requiritur intentio ſatisfaciendi præcepto.n.*59.

*Quæ attentio in iis requiratur.*516.51.& 517.69.

*An ſponte diſtractus teneatur repetere aut fructus reſtituere.n.*67.68.

Horæ canonicæ ſecundùm quem vſum recitandæ ſint. 518.73.74.*Vtrùm obliget Hora parua B. Virginis,Officium Defunctorum,&c.n.*76.

*Vnum Officium legens pro alio , an teneatur repetere.*519.

re. 519. 77. Beneficiarij quando teneantur ad preces canonicas.447.167. Quo tempore legenda ſint. 519.78.

Ordinem earum inuertere, & Sacrum ante Matutinum recitare ex cauſa licet.n.80.81.

Varij modi recitandi preces.517.70. Quomodo ſit virtualis attentio dum animus diſtrahitur.518.71.

An in confeſſione explicandum quot Horæ ſint omiſſæ. 514.53.

Horarum ſingularum ratio. 511. 41. Breuiarium quid contineat.num. 42. Melius preuenire Horas in priuato officio quam differre.n.43.

Quando quis teneatur preuenire.ibid.

Recitans cum ſocio ſatisfacit.514.52.

Quis eum modum introduxerit.ibid.

Conſuetudo obligat diaconos & ſubdiaconos ad Horas. 512.45.

Clerici ad triremes damnati an ad Horas teneantur; an excommunicati; an degradati.ibid.

Clerici minorum Ordinum ad quas preces obligentur. n.46. An Epiſcopus eas poſſit imponere.513.46.

Omittens vnũ Pſalmum an peccet mortaliter.514.52.

Hoſpitale.

An ſpurius poſſit poni in hoſpitali pauperum. 244.69.

Hoſtia.

Hoſtia pacifica quid.524.23.

Humilitas.

Humilitas quid.790 46.& 792.54. eius excellentia. num.55.

Latro quidam vt ſe humiliaret, publicè grauiſſima crimina confeſſus eſt.41.59.

Humilitatis actus.790.48

Humilitas duplex, ſcilicet & affectus.791.49.

Summè humilis eſt ſummè magnanimus.792.51.

Fundamentum humilitatis.num. 52. Comparatio eius cum aliis virtutibus. 293. 56. Eius incitamenta. n.57. Eſt fundamentum virtutum.794.58.

Septem gradus humilitatis ex parte functionum. 798. 73. Eius excellentiam non agnouerunt Philoſophi. 793.55.

Hypocriſis.

Hypocriſis quid ſit, & quale peccatum 690.45.

Hypotheca.

Hypotheca quid ſit.355.31. Differt à pignore.ibid.

Hypothecam deſtruens ad quid teneatur.111.153.

Quot modis contrahatur.355.33.

Tacita multis modis contrahitur.356.34.

Alia vniuerſalis, alia particularis.n.38.

Hypotheca prior etiam tacita præfertur poſteriori etiam expreſſæ.181.23.

Quædam tamen poſteriores præferuntur prioribus. 181.26.

Hypothecas tacitas qui habeant.n.26.& ſeqq. Nulla eſt hypotheca tacita Iure naturæ.266.167.

Iactantia.

IActantia quid ſit.689.41. Quale peccatum.n.42. In ſex euẽtu eſt peccatũ.ibid. Eſt peior ironia.n.43.

Iactare ſe de peccato mortali an ſemper mortale.n.42.

Idolum, Idolothyta, Idololatria.

Idolum quid ſignificet.636.7.

Idololatria quid ſignificet.n.7.8. Quid ſit.n.8.

Tres actus in ea concurrunt. num. 9. Quantum ſit peccatum. num. 10. An grauius hæreſi. ibid. Eam ſolo actu externo committens, nec eſt apoſtata, nec excommunicatus.n.11. Quæ eius origo & progreſſus.637.12.

Idololatria non eſt colere Deum alio cultu quàm quem mandauit.638.17.

Scripturæ obiecta ſoluuntur.639.20.

Idolothyta nolle comedere etiam in certo vitæ periculo licitum.91.29.

Idolum erigens vel iniquam legem ſerens continuè peccat.138.14.

Ieiunium.

Ieiunium quid. 724. 6. Oua in eo non permiſſa in Hiſpania & Gallia partibus quibuſdam.n.8.

Impatientia infeſtas febres.num. 5. Potus permittitur in ieiunio.n.10.

An condita & electuaria.ibid.

Lectoribus & miniſtris menſæ aliquid præſumere an licitum.725.11. An veſpertina collatio.ibid.

Si manè ſumatur ant meridie ſine cauſa, eſt tantum peccatum veniale. ibid. Interrumpens refectionem qui peccet. ibid. Anticipationem horæ probabile eſt eſſe tantùm venialem.n.13.

Ieiunium non violatur niſi ſecunda refectione.n.15.

Excuſatus à ieiunio an poſſit bis, ter, quaterve comedere.726.17.

Qui cauſa profectionis ieiunauit, an teneatur ieiunare ſi non proficiſcatur.n.18.

Neſciens eſſe ieiunium, ſi ſumpſit ientaculum, tenetur poſteà ieiunare.n.19.

An poſſit prandere.ibid.

Non poteſt amicus seriò inuitari ad cœnam à non ieiunante.n.20.& 727.21.

Cibos vetitos apponere in locis Catholicorum illicitum. num.22. Apud hæreticos quando permiſſum.n. 23. An cœna apponi poſſit.n.24.

Iter faciens per Germaniam, vel alia loca hæretica, non poteſt veſci carnibus tempore vetito, ſi alij cibi haberi poſſint.729.35.

Hæreticorum de ieiunio errores.727.25. quid in ieiunio Catholicorum reprehendant, eorũmque refutatio.737.77.& ſeqq.

Ieiunium noſtrum non pertinet ad iugum legis veteris. 728. 27. Nec eſt contra libertatem euangelicam. num.28.

Ieiunium noſtrum eſt Iuris humani.n.30.

Explicatur ſententia eorum, qui videntur dicere eſſe Iuris diuini.729.31.

Ieiunij præceptum obligat ad mortale.n.33.& 730.38. Olim ieiunabatur feria quarta & ſexta per annum.729.34.& 735.64.65.

Non ieiunans Clericus iubetur deponi, laicus excommunicari.729.34.

Bona fide putans ſe non teneri ieiunare, excuſatur. In dubio tenetur, niſi petat diſpenſationem.ibid.

Veſci carnibus ieiunij tempore, graue peccatum.n.35. Cur eæ vetentur.737.78.

Etiam perfectus non liberatur à ieiunio.730.37.

Cauſæ excuſantes à ieiunio.n.40.

Adoleſcentes non tenentur ante expletum annum vigeſimum primum. ibid. Senes quando deſinant obligari.n.41.

Excuſantur laborantes, etiamſi ſint diuites.n.42.

Pictores, ſculptores, tonſores, ſartores, &c. non excuſantur.731.43. An etiam ſutores teneantur.ibid.

Excuſantur qui ad negotia proficiſcuntur pedites.ibid. Item qui cum ieiunio nequeunt fungi officio ſuo. ibid.

Peregrinationem ſuſcipiens tenetur, ſi poterat commodè eam differre.n.44.

Coniunx an à ieiunio excuſetur. ibid.

Quid ſi hæreticus maritus in contemptum Eccleſiæ iubeat eam cœnare.ibid.

Cibos vetitos concedit euidens neceſſitas.n.45.

In dubio diſpenſat Epiſcopus vel Parochus.ibid.
Cui conceſſus carnium vſus, an etiam conceſſa ſecunda refectio.ibid.
Peregrinus an teneatur loci ieiunio.n.46.
An ieiunio loci vnde diſceſſit.733.53.
Qui ſatisfecit ieiunio vno loco, non tenetur alibi, modò abſit ſcandalum. n. 52. Poteſt ſe accommodare in cibis,&c. incolis loci in quo eſt.n.55.
Extremis & viſceribus animalium veſcuntur Caſtellani.ibid.
Diſcedens manè ex loco vbi non eſt ieiunium, poteſt comedere carnes, etiamſi ſit ieiunium in loco ad quem ſe confert.734.57. Quid ſi ſit ieiunium in loco vnde diſcedit.n.58.
An qui in loco vnde diſcedit non expleuit ieiunium Quadrageſimæ, alibi teneatur, ſi illud ibi iam ſit expletum.n.59.
Ieiunia commodo tempore inſtituta.num.61. Cur tempore verno.n.62.
Cur tali numero dierum.n.63.
Ieiunium olim erat tantùm 36. dierum ante Paſcha, poſteà 44.dierum. 735.63.64. Sabbati ieiunium in Eccleſia Romana & Africa n.64.
Quatuor Tempora.n.65.
Ieiunia vigiliarum.n. 66. Concilium Prouinciale an poſſit tollere ieiunia SS. Bartholomæi, Matthæi, Iacobi, Thomæ.ibid. Quatuor ieiunia ex conſuetudine. ibid. Ieiunia ſexagima.n.67.
An die Dominico liceat ieiunare.n.68.
Ieiunij commoda: morbos curat, longæuitatem præſtat, tentationes carnis ſedat, ſenſus exacuit. n.69.& ſeq. Illuſtrationibus animam aptat, flagella auertit, impetrandi vim habet, eſt meritorium, eſt cibus virtutis.736.72.& ſeqq.
Rechabitis à vino abſtinentibus promiſſa merces. 737.76.
Iephte.
Iephte an voto tenebatur.543.35.
Ignauia.
Ignauia quid, & quale peccatum.707.61.
Ignorantia.
Ignorantia Iuris qualis impediat præſcriptionem. 57. 14.16.
Ignorantia craſſa quos obliget ad reſtitutionem. 80. 33.34.
Ignorantia concomitans an obliget ad reſtitut. 82.46.
Illegitimus.
Illegitimi alij naturales, alij ſpurij.242.55.56.
An poſſint heredes à parentibus inſtitui.num. 58.& 243.64.& ſeqq.
Illegitimi an in hoſpitali infamia vitandæ cauſa exponi poſſint.244.69.
Primo triennio debent ali à matre, reliquo tempore à patre, donec ſibi prouidere poſſint.n.70.
Illegitimus an poſſit Religionem intrare.583.37.
Illicitum.
Illicitè multa fiunt quæ facta tenent.345.18.
Imaginatio.
In imaginatione operis illiciti duo ſpectãtur.779.107.
Delectatio ex ipſa imaginatione.n.107.108.
Delectatio ex re imaginaria excitat ad pollutionem. 776.109.& 777.110.
Imaginatione copulæ futuræ an ſponſi oblectare ſe poſſint? An vidua præterita. 779.120. An coniunx in abſentia coniugis.780.121.
Imago.
Imagines quomodo colantur.498.19.
Imagines aſtronomicæ.650.63.& 654.12.
Imagines ſacras frangere, vel indecorè pingere, quale peccatum.666.17.
Immobilia.
Immobilia bona quæ dicantur.62.25.
Immutabilitas.
Immutabilitas Dei orationis efficaciæ non obeſt.503.8.
Impatientia.
Impatientia quid ſit, & quale peccatum.716.41.
Impatientia infeſtat ſebrios.724.5.
Impedimentum, *Vide* Matrimonium.
Impediens.
Impediens aliquem vi, ne alteri benefaciat, quando teneatur de damno. 111.154.& 154.123. & 156. 133.
Impediens aliquem à bono conſequendo, ad quid teneatur.154.123.& ſeqq.& 156.133.
Impedire damnum omittens ad quid teneatur. 166. 62.64.
Quid ſi accipiat pretium ne impediat.167.68.
Non impediens iniicientes manus in clericos excommunicatur, ſi tenebatur ex officio impedire: aliàs non.167.65.
Magiſtratus non impedientes furta & latrocinia, ſi ſine graui damno poſſunt, tenentur ad reſtitutionem. 167.70. Item ad id conducti. n.71. Non tamen tenentur ſoluere mulctam ſtatutam iis, qui damna rebus, quas ſeruant, inferunt.n.73.
Non impedientes quo ordine teneantur ad reſtitutionem.169.80.
Impediri quis ne peccet quomodo licitè poſſit.191.54.
Impedire peccatum proximi cum graui tuo incommodo non teneris.n.58.
Imperium, Imperare.
Imperandi ius ex triplici cauſa naſcitur.675.24.
Imperandi poteſtas quadruplex.676.25.
Imperium prudentiæ quale ſit.4.23.& 5.24.
Imperij coronam vidit ſibi in ſomnis imponi Theodoſius.647.50.
Impuberes.
Impuberum vota irritari poſſunt à patre.554.82.
An à matre.ibid.
An poſſint teſtamentum condere.240.37.
Inanis gloria.
Inanis gloria quid ſit.712.23. Quale peccatũ.713.24.
Eſt vitium capitale.n.25. Septem eius filiæ.n.25.
Aduerſatur magnanimitati.n.27.
Incendium.
Incendere puluere ad comburendam nauem ne in poteſtatem hoſtium veniat, an licitum.91.32.
Incendio graſſante potes te ex feneſtra cum certa morte demittere.91.35.
Incendiarij, effractores Eccleſiæ, &c. an excommunicati.667.22.
Incerta.
Incerta bona quæ dicantur.173.31.
Quenam fiſco applicentur.n.36.
Inceſtus.
Inceſtus quid. 766.75. Eſt contra reuerantiam Iuri ſanguinis debitam.767.78.
Inceſtũ animalia quædam deteſtantur & puniũt. ibid.
Impedimentum ex inceſtu cum conſanguinea vxoris. 767.81. Cum conſanguinea propria.768.82.
Inconſideratio.
Inconſideratio quando ſit peccatum mortale.10.20.
Frequentius accidit in motibus animi internis quàm in opere externo, & quare.79.29.
Inconſideratio naturalis excuſat à reſtitutione.79.29.
Vix eſt peccatum veniale in actionibus externis in materia graui.n.29.

Incon

Inconſtantia.
Inconſtantia quid ſit, & quale peccatum.718.49.
Quando ſit peccatum mortale.10.20.
Incontinentia.
Incontinentia quid.783.11.Eſt peccatum.n.14.
Eſt minus malum quàm intemperantia.n.15.
Magis dedecoroſa quàm ira; non eſt tamen periculoſior.n.16.17.
Incubus.
Incubus vnde proueniat 648.56.
Indigentia.
Indigentia ſiue neceſſitas hominum reddit merces pretioſiores; non vnius in particulari, ſed multorum. 282.67.
Inducens.
Inducens alterum in errorem aut peccatum ad quid teneatur.83.3.& ſeqq.
Inducens alios ad damnum inferendum vi vel fraude, vel in ſuam vtilitatem, tenetur primo loco reſtituere.164.41.42.
Si liberè induxit vt communi nomine facerent, æqualiter cum aliis.166.54.
Indulgentiæ.
Indulgentia recitantibus Horas B. Mariæ, &c. 319.76
Inebriare.
Inebriare alterum an liceat.122.29.& 755.33.
An liceat ſe inebriare.756.36.
Infamia, Infamatio.
Infamare ſo multis caſibus licitum.40.59.
Qui alium infamauit, tenetur ei reſtituere famam etiam cum ſua infamia.41.59.
Ad vitandam Infamiã an poſſis aliũ occidere.99.81.
Infamator non tenetur dicta reuocare, niſi probabile ſit profuturum.114.52.
Infamans aliquem ne officium conſequatur, ad quid teneatur.154.124.& ſeqq.
Infamare ſeipſum quale peccatum.122.30.
An liceat ad vitanda tormenta.111.34.
Infamare eum, qui fictis virtutibus ſibi famam comparauit, an licitum.125.63.
Infamem ob vnum vel alterum crimen an liceat de aliis infamare.128 83.
Quando infamia in obliuionem abiit, an reſtituenda ſit fama.130.100.
Infamatoris heredes ad quid teneantur.131.112.113.
Infamans alium ſine ſua culpa ad quid teneatur. n.115.116.
Infamatorem non impedicas ad quid teneatur.133.120.
Quando teneatur eum Superior cogere ad reſtitutionem famæ.134.123.
Infamare infamatorem quando licitum.n.130.
Infames ſunt vſurarij.269.186.
Ingratitudo.
Propter ingratitudinem an poſſit donatio reuocari. 232.104
Ingratitudo alia formalis.685. 15. Alia materialis. num.17.
Formalis quale ſit peccatum.n.6.
Materialis quale ſit peccatum.n.17.
Ingratitudinis diuerſi gradus.n.18.19.20.
Iniuria, Iniuſtitia.
Iniuria quid.19.3.
Iniurias priuatas ignoſcere meliùſne quàm vindictam petere.687.27.
Iniuſtitia duobus modis accipitur. 74. 1. Generatim accepta non diſtinguitur ab inobedientia.num.2.
Eſt communis omni peccato.ibid.
Iniuſtitia alia actualis, alia habitualis; vtriuſque definitio.7. 54. Dupliciter committitur, actione & omiſſione.n.5.
Iniuſtus eſt qui ſciens aliquid iniuſtum facit, non tamen qui ex ignorantia inculpata.75.7.
Iniuſtum formaliter quid ſit. 75.10.
Iniuſtitia non ſit volenti & ſcienti.75.11.
Iniuria & iniuſtitia includunt formaliter rationem voluntarij; vnde nec ab ignorante, nec volenti fieri poſſunt.ibid.
Iniuriam ſibi nemo facere poteſt.76.13.
Iniuriam paſſus Chriſtus & Sancti.76.14.
Iniuſtum facere poteſt quis ei, qui iniuriam non patitur.76.14.
Iniuria non fit volenti etiam in re, quam ſecundùm legem Dei deberet nolle.84.8.
Ex Iniuria ſequens damnum non per actionem iniurioſam non eſt reſtituendum.86.19.
Ex Iniuria quantitate non eſt ſpectanda quantitas reſtituenda.108.134.
Iniuriam ſibi factam alteri referre quale peccatum. 127.72.
Iniuriam nemini immediatè tollit ius ſuum, ſed mediatè.127.77.
Iniuriarum generalis condonatio ad quas ſe extendat. 136.146.
Iniuriam faciens quàm ſibi noceat.784.20.
Iniuriarum actio quanto tempore excludatur. 65. 36.
Iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad reſtitutionem, niſi quatenus damnoſa.149.92.
Iniquus detentor rei alienæ qua æſtimatione teneatur eam reſtituere.150.99.& ſeqq.
An ex ea poſſit fructus percipere.151.110.111.
Innocens, Innocentia.
Innocens aliquo modo tenetur ad maiorem gratiarum actionem quàm pœnitens.683.10.
Innocens aliquando in ſeruitutem rapi poſſunt. 43. 12.
Innocentem occidere an aliquando liceat. 92. 36. & ſeqq.
Quomodo liceat eum periculo vitæ exponere.ibid.
Innocentem priuatum cum periculo vitæ ſuæ nemo tenetur defendere.101.90.
Nec priuatus cum periculo inuaſoris.n.92.
Innocentia quid ſit.740.90.
Innocentes pro Chriſto occiſi ſunt martyres.703.45.
Inobedientia.
Inobedientia alia materialis, quæ continet omne peccatum; alia formalis.680. 40. Eſt duplex peccatum.n.41.
Inobedientia formalis quale peccatum.n.45.46.
Inobedientia generatim accepta in omni peccato reperitur, nec ei ſpecialem malitiam tribuit.74.2.
Secùs ſi explicitè ſit volita.ibid.
Inobedientia membrorum cauſa verecundiæ.743.106.
cibus propter Inobedientiam quomodo coinquinet. 737.80.
Inquiſitio.
Inquiſitionis prætextu pecunias extorquens tenetur reſtituere, etiamſi ſiat ei remiſſio.190.40.
Inquiſitio eſt triplex.377.107.
Inſenſibilitas.
Inſenſibilitas patientiæ oppoſita.716.41.
Quale peccatum.ibid.
Inſinuatio.
Inſinuatio in exceſſiua donatione qualis requiratur. 230.97.

Intentio.

Intentio.

Intendens damnum ex actione non iniurioſa an teneatur ad aliquid.104.113.

Intentio mala per ſe non obligat ad reſtitutionem. 155.128.

Carens intentione obligandi ſe iuramento, an obligetur.624.38.39.

Intereſſe.

Intereſſe quid ſit.254.68.

Intemperantia.

Intemperantia quid. 721. 13. Eſt vitium maximè probroſum & infame.num.14. Eſt puerile vitium. 722.15.

Interpretatio.

Interpretari aliquid de perſonis quadrupliciter poſſumus. 362.30. Interpretari in peiorem partem aliquid poſſumus dupliciter, ſpeculatiuè & practicè. ibidem.

Quando in deteriorem, quando in potiorem partem aliquid interpretari debeamus.364.42.44.

Intimiditas.

Intimiditas quid.707.63. Vnde proueniat.708.64.

Intruſio.

Intruſio in beneficium quid.439.123.

Inuaſor.

Inuaſorem iniuſtum occidere eſt licitum.93.41.

Etiam eius mortem intendendo. 95. 53. Idque priuata auctoritate.num. 54. Salutare ſæpè conſilium, potius occumbere.n. 55. Niſi quis ſit in peccato mortali,n.56 Vide Occiſio.

Inuaſus iniuſtè, poteſt ſe tueri cum periculo innocentis,95.57.& ſeqq.

Inuaſorem iniuſtum pro defenſione alterius occidere licitum.100.87.

Etiamſi ille vellet occidi.n.88.

Inuaſorem occidens tenetur reſtituere, ſi modum iuſtæ defenſionis exceſſerit. 108. 134. Non tamen ſi voluerit fugere ne occideret.ibid.

Inuaſionis varij modi.98.73.

Inuenta.

Inuenta an poſſint retineri.175.48.

Inuidia.

Inuidia quale peccatum.786.27.

Inutile.

Inutiliter relinqui quid dicatur.238.15.

Iocus.

Iocus in ſacris concionibus graue peccatum.804.96.

Ira.

Ira ſubita excuſat occidentem aliquando à reſtitutione.79.28.

Ira vtilitas.785.23. Eſt ſatellitium rationis.ibid.

Quando ſit peccatum.n.24.

Ira eſt minus dedecoroſa quàm incontinentia, eſt tamen pericoloſior.784.16.17.& 786.24.

Ira diſcrimen ab odio & inuidia.n.27.

Ira imitatur iuſtitiam.ibid.

Cur maximè perturbet mentem.n.28.

Iraſcentis noxa. 784. 21. B. Thomæ Mori conſideratio contra iram. 785. 21. Iræ ſpecies. 786. 29. & 787.30.

Quæ remedia.787.33.

Ironia.

Ironia quid.689.41.

Irregularitas.

Conſulens homicidium an fiat irregularis.84.11.

Irregularis an ſit clericus furem occidens.98.73.

Si reuocet mandatum occidendi, an incurrat cenſuras,161.17.

Irregularitas ex defectu natalium tollitur per profeſſionem Religionis.599.73.

Iudex, Iudicium.

Iudex an poſſit per ſententiam iniungere reſtitutionem quæ antè non debebatur.105.118.

Iudex compellens ſoluere vſuras excommunicatur. 268.179.

Iudicium rectum in particulari cum affectu prauo difficulter, aliquando tamen conſiſtit.6.31.32.

Iudex tenetur reſtituere accepta pro ſententia iuſta ferenda.177. 64. Non tamen pro iniuſta. 176. 55. Non tenetur gratis præſtare officium, niſi ſtatutum ſit ipſi ſtipendium.178.68.

Iudex delegatus ſi quid præter modica eſculenta, aut ſumptus neceſſarios, aut à pauperibus acceperit, tenetur ad reſtitutionem, etiamſi ei fiat remiſſio.190.30.

Iudicium quid ſit, & quot modis accipiatur. 358.1.2.

Iudicium ſtrictè ſumptum eſt actus ſcientiæ Iuris & iuſtitiæ, idque dupliciter.n.3.4.

Temerarium iudicium quale peccatum.127.71.

Iudicium temerarium quid ſit, & de quibus rebus fiat 358.5.

Iudicij temerarij vel ſuſpicionis gradus tres ponuntur à D.Thoma.n.6. Imo quinq; poni poſſunt.362.28.

Iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per ſententiam ſemper eſt peccatum mortiferum contra iuſtitiam.359.8.

Iudicium temerarium internum quando ſit peccatum mortale, quando non.n.9.& ſeqq.& 362.28.

Iudicium practicum an ſequatur ex ſpeculatiuo. 364. 40.

Iudex quando ſecundùm leges ſcriptas iudicare teneatur.n.45.

Iudex inferior quando recedere à lege ſcripta poſſit iudicando contra verba legis, quando non.n 47.

Ad iudicium iuſtum tria requiruntur.365 48.

Iudicij vſurpatione peccant, qui iudicant ſibi non ſubditum, vel non in iis cauſis, in quibus eum iudicant, éſtque illorum ſententia irrita.n.49.

Qui iudicium vſurpare cenſeantur.n.51.52.

Peccatum vſurpationis iudicij ex genere ſuo eſt mortiferum.n.53.

Iudex excommunicatus, ſi ſententia excommunicationis eſt occulta, non peccat vſurpatione iudicij & ſententiæ, cæteráque eius acta publica ſunt valida. 366.54.

Si excommunicatio ſit publica, verius eſt non peccare vſurpatione iudicij, niſi ſit denuntiatus nominatim; vel notorius percuſſor clerici.n.56.

Iudicem excommunicatum excommunicatione publica & notoria verius videtur peccare mortiferè ratione communicationis, niſi ignorantia, vel inconſideratio, vel functionis breuitas excuſet.367.59.

Iudex nominatim denuntiatus & manifeſtus clerici percuſſor peccat vſurpatione iudicij contra iuſtitiam, & omnia eius acta ſunt irrita.n.60.

Si denuntiatus aliò ſe conferat vbi eius cenſura eſt ignota, fiátque Index, acta eius erunt valida. 367 62.

Iudex ipſo Iure ob crimen priuatus titulo, validè obit actus iudicarios.368.64.

Vt Iudicis putatiui acta valeant, quæ requirantur. 369.65. Iuriſdictio occultè ablata non reddit actus habentis titulum coloratum inualidos.n.67.

Inferiores iudices à tyranno, qui inuaſit Remp. conſtituti, ſi eius tyrannidem non ſuſtentent, aut iniuent, non peccant Ius dicendo, modò alioqui omnia Iure agant.371.75.

Verùm

Verius videtur Iudicem non poſſe vllo modo condemnare ad mortem reum, cuius innocentiam certò nouit. 372.78.& 373.82.
In cauſis ciuilibus & criminalibus minoribus, an poſſit ex probationibus ſententiam ferre. 373.84.
Iudex inferior non poteſt aliquem ex priuata ſcientia, aut certè non citatum & auditum condemnare. 375. 92. Verius quoque eſt, nec Iudicem ſupremum poſſe aliquem condemnare ex ſola ſua ſcientia priuata. n. 94.
Iudex iuridice aduerſus crimina tribus modis procedit. 376.103.
Iudex non poteſt condemnare ſine accuſatore generatim ſumpto. n. 104.
In quibus criminibus procedatur à Iudice ex officio. 377.106.
Inquiſitio triplex. 1. Omnino generalis. 2. Omnino ſpecialis. 3. Mixta. n. 107.
Vt Iudex faciat inquiſitionem omnino generalem, non eſt neceſſe vt aliqua infamia praeceſſerit. n. 108.
Cùm Iudex inquiſitionem omnino generalem facit, ſubditi interrogati non debent patefacere criminoſos occultos. n. 109.& ſeqq.
Quando crimen eſt manifeſtum, ſed auctor ignoratur, ius eſt Iudici quaerere in genere quis fecerit. 378.114.
Subditi tamen non teneatur patefacere auctorem, ſi nulla laboret infamia, vel nihil mali in poſterum timeatur. 378.118.
Vt Iudex poſſit inſtituere inquiſitionem ſpecialem contra aliquem, tendentem ad punitionem criminum, debet praecedere aliqua infamia auctoris. 379.121. Quanam illa eſſe debeat. n. 123.
Quibus caſibus non requiritur ad ſpecialem inquiſitionem infamia praeuia de illo crimine. num. 124.& ſeqq.
Praxis Iudicum ſaecularium, qui ex denuntiatione publici Officialis, aut ad querelam partis offenſae procedunt ad capiendas informationes & indicia, quibus habitis formant libellum inquiſitionis, an damnanda. 380.131.132.
Haec Iudicum praxis an neceſſaria. n. 135.
Iudex Eccleſiaſticus non debet procedere ad inquiſitionem abſque praeuia infamia. 381.139.140.
Quibus modis aperiatur via Iudici ad inquiſitionem. 382.143.& ſeqq.
Duo circa inquiſitionẽ faciendam notanda. n. 148.
Indiciorum quinque gradus. n. 149. Quae ſufficiant ad torturam. 383.153.& ſeqq.
Ex indicio verius eſt non poſſe condemnari reum ad poenam ordinariam criminis. 385.169. Quatuor caſibus exceptis. 386.170.
Iudex condemnans ad mortem non ſubditum, vel in crimine exempto, tenetur ad reſtitutionem heredibus. n. 171.
Iudex etiam proprius condemnans reum vel ex priuata ſcientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad reſtitutionem tenetur. n. 172.
Si tamen Iudici, qui per iniuriam crimen extorſit, ſuppetebant aliae rationes, ex quibus reum iuridicè damnare poterat, non tenetur ad reſtitutionem. 397.174.
Si Princeps patefacto iam crimine iubeat omnino condemnari illum, cuius crimen per Iudicem inferiorem per iniuriam eſt extortum; poſſitne is obedire Principi, & teneatur ad reſtitutionem. n. 175.
Iudicij vſurpatione generatim dici poſſunt peccare, qui ſolum titulum coloratum habent. 370.68.
Iudicem iniquum fecit Cambyſes excoriari. 789.41.
Iuramentum, Iuſiurandum.
Iuramentum an roboret pactum nudum. 198.25.
Iuramentum quid ſit. 614. 1. Non eſt petitio miraculi, nec actus orationis. num. 2. Duo ad eſſentiam eius requiruntur. num. 4. An iuret qui dicit Per fidem, Coram Deo, &c. ibid.
Iurare per falſos Deos quale ſit peccatum. 615.5.
Iurare per creaturas an ſit verum iuramentum. n. 6.
Iuramenti finis. n. 7.
Iuramentum aliud conteſtatorium, aliud etiam execratorium. n. 8. An differant ſpecie. 616.9.
Periurium execratorium continet diuerſam malitiam. ibid.
Iuramentum aliud per Deum, aliud per creaturam, quod quadrupliciter fit. num. 10. An ſit eiuſdem ſpeciei cum illo. ibid. Aliud ſimplex, aliud ſolemne. num. 11. Aliud aſſertorium, aliud promiſſorium, aliud comminatorium. ibid. Quomodo haec differant. ibidem. Aliud abſolutum, aliud conditionale. 617.12.
Iurare per membra Chriſti quando ſit blaſphemia. 616.10.
Iurare per Deum vel creaturas an licitum. 617.13. Eſt cultus latriae. ibid. Tres conditiones requiſitae, & quale peccatum eas non ſeruare. 618.17.
Iuramentum promiſſorium liberè factum quando obliget. 618.18. & ſeqq. Eius violatio in re parua an ſit peccatum mortale. 620. 23. Differentia voti & iuramenti. n. 25.
An metu extortum obliget. n. 26.
Caſus ſuperueniens ipſum irritat. 623.34.
In Iuramento promiſſorio duplex interuenit obligatio. 631.62.
Iurare ſe facturum aliquod peccatum, quale peccatum ſit. 618.18.
Iurans latroni ſe eum non accuſaturum an teneatur. 619 19.
Iurans ſe daturum latroni certam pecuniam, tenetur. 621.27.
Item iurans ſe rediturum ad iniquum carcerem. n. 28.
Iuramentum vi extortum violare quale peccatum. 622.30.
Iuramentum dolo vel errore extortum an obliget. num. 33.
Iuramenti obligatio non pendet tota ex intentione. 624.39.
Qua ratione differat à voto. ibid.
Iurans fictè an teneatur iuramento. 623.36.
Quantum peccet. 625.42.
Iurans verbis ſine intentione ſe obligandi, an obligetur. 624.38.
Iurans alio ſenſu quàm alter intelligit, an teneatur. 625.44. Quantum peccet. 626.46.& 627.48.
Iuſiurandum deferre ei, quem putas peieraturum, an liceat 627.49.
An iuraturo per falſum deum. n. 50.
Vtrum iuramentum ſit maius peccatum. 628.51.
Iuramentum an magis obliget quàm votum. n. 52.
Quomodo eius obligatio tollatur. n. 55. & 629.56.
Quiuis in ſui gratiam factum poteſt remittere. 629.57.
Si commutetur eius materia in aliam, non tenetur ad eam ex iuramento, ſecus in voto. ibid.
Quis commutare poſſit. n. 58.
Quis ea irritare. 630.
Quis in iis diſpenſare poſſit. 631.62.64.

Qua

Qua ratione ſeu auctoritate poſſit quis diſpenſare. 632.65.

Cognitio & condonatio Iuramenti etiam ad ciuile forum pertinet.629.55.& ſeqq.

Iuramenti diſpenſatio & condonatio qui differant. 632.66.

Iuramenti vinculum quomodo poſſit laxari.631.63.
Conditionis ſubtractione ſoluitur.ibid.

Iuramentum per vim & metũ an Iure irritũ. 632.64.
An de non accuſando etiam ſit irritum.n.65.

Filij iuramentum de bonis aduentitiis irritare poteſt pater.etiam poſt 25.annum 631.61.

Iuramentum de re licita ſemper validum, de illicita inualidum,duobus caſibus exceptis,205.50.52.

Non idem eſt,iuramentum ſuper contractu eſſe validum,& validare contractum.ibid.

Iuramentum quando dicatur eſſe contra bonos mores. 205.50. Si vi extortum, validum eſt, ſed peti poteſt diſpenſatio.ibid.51.

Iuramentum ſuper contractu factum eius naturam induit.206.52. Quando validet contractum alias irritum.n.55.& 56.

Iuramentum generatim factum ſuper re illicita, non obligat ad licitam aliquam eius ſpeciem.n.54.

Iuramẽtum dupliciter addi poteſt contractui.208.56.
Merè aſſertorium non firmat contractum, ſecus de promiſſorio ibid.

Iurans ſe ſoluturum.non priuat ſe iure poſteà repetendi.ibid.

Iuramentum præcedens non inualidat actum vel contractum ſequentem.n.57.

An ſecundus irritet primũ.n.58.59.

Iuramentum ſequitur naturam actus cui adiungitur. 206.52.

Iuramentum prius an à poſteriore infirmetur. 209.57.

Iurans non reuocare teſtamentum, an poſſit reuocare. 246.65.

Iurata promiſſio patitur eaſdem exceptiones, quas iniurata.217.73.

Iurans quid indifferens vel minus bonum an teneatur. 619.20.

Exempla iuramentorum, quibus ineſt tacita conditio. num.22.

Cùm quis iurat ſe fore Religioſum,tenetur,etiãſi nullus acceptet iuramentum,quia à Deo acceptatur.ibid.

Iurans ſeruare ſtatuta Capituli.ibid.& 620.

Mercatores iurantes rem ſibi tanti conſtare, &c.626. 46.

Quomodo iurabit qui tranſit per locum infectũ.n.47.

Quando fas adhibere iuramentum.627.48.

Ioci cauſa ambiguè iurans ibid.

Iuriſdictio.

Iuriſdictio metu extorta eſt valida.202.37.
Actu interno dari non poteſt.219.33.

Ius patronatus.

Ius patronatus quid ſit, & quotuplex. 422. 17. Vide Patronatus.

Ius collationis beneficiorum quibus competat. 425.43.

Iuſtitia,Ius,Iuſtum.

Iuris natura aliquid dicitur tripliciter.42.8.

Ius ad pecuniam vel aliam rem emi poteſt, etiamſi res ipſa non ematur.199.26.27.

Ius imperandi ex triplici cauſa naſcitur.675.24.

Imperandi poteſtas quadruplex.676.25.

Iuſtitia tribus modis accipitur.14.1.

Iuſtitia definitio.15.2. Differt à cæteris.n.5.

Iuſtitia formaliter diſponit ſuum ſubiectum ad alterum,effectiuè alterum ad ſe.15.4.

Iuſtitia non eſt hominis ad ſe, nec filij ad patrem.15.6.
Nec inter dominum & ſeruum quà tales.ibid.

Iuſtitiæ obiectum. 15.7. Quomodo poſſit paſſiones moderari.16.n.8.
Attingit medium rei. n.9.

Iuſtitia legalis quid ſit.16.11 & 17.15.19.
Videtur non differre à pietate.n.12.
Aliter eſt in Principe,aliter in ſubditis.n.13.
Quomodo à pietate differat.17.14.

Iuſtitiæ particularis diuiſio.18.20. Diſtributiua propriè eſt in Magiſtratibus. ibidem. Diſtinguitur à commutatiua.n.21. Illa ſpectat medium rationis,hæc rei.ibid.
Illa hanc interdum includit.n.23.

Ius triplex.19.1. Eius definitio. num. 2. & 20.6.7.
Variè diuiditur.20.8.
Quid ſit Ius naturale,quid poſitiuum.n.9.
Quid ius ad rem.n.11. Quid ius in re.n.12.

Iuſtum generatim acceptum eſt obiectum obedientiæ. 19.4.
Speciatim eſt obiectum Iuſtitiæ particularis.n.5.
Aliud ſpectat æqualitatem arithmeticam, aliud geometricam.20.5.

Iure naturæ nemo ſeruus.40.54.
Quomodo Iure naturæ omnia ſint cõmunia 42.3.4.

Ius naturæ immutabile. 42. 3. Quomodo differant Ius naturale & poſitiuum.ibid.

Ius gentium quid.42.9. Quomodo facta ſit eo Iure diuiſio rerum. ibid. Dicitur aliquando Ius naturæ. 43.10.

Iura quomodo præſcribantur.60.20.

Ius legitimandi & vectigalia imponendi quomodo præſcribatur.66.41.

Iuris ceſſio debet eſſe libera.75.12.

Iuſtitia commutatiua tantum poſtulat vt ſatisfaciat alteri in bonis in quibus eum læſit.129.87.

Ius gentium ſupponit, non euertit Ius naturale. 145.68.

Ad quæ ex iuſtitia obligaris, pro iis nihil potes accipere.177.63. Ne quidem vt in gratiam tertij facias.n 67.

Ius ad prouentus præſtito officio non eſt ſpiritale. 481. 126.

Ius ſuccedendi quomodo reuiuiſcat.606.88.

Iuſtitia quomodo dicatur verſari circa actus externos. 361.27.

Iuſtitia noſtra quomodo maior iuſtitiâ Phariſæorum. 527.7.

Sui iuris quiſque eſt in iis, quæ ad ſtatum vitæ pertinent.549.63.

Ius quomodo acquiratur in non ſubditum per iniuriam ab eo factam.632.64.

Iuris eccleſiaſtici violatio an ſacrilega.666.18.

Iuſtos à mortuis excitatos probabile eſt ſingulari gratia cuſtodire,ut excidant à gloria.707.60.

Labor.

L*Aboris eius qui occiſus æſtimatio quomodo facienda.107.125.*

Læſus.

Læſus ex contractu quis dicatur.233.69.

Lætitia.

Lætitia inepta vnde naſcatur.799.76.

Laicus.

Laicus an poſſit poſſidere rem ſacram. 27. 40. & 42.
An præſcribat decimas. 72. 48. An poſſit occidere furem in defenſionem bonorum.97.66.

Lana.

Lanarũ emptio an licita anticipata ſolutione.281.61.

Lapi

Lapidicina.

Lapidicinæ ſunt eius, cuius eſt fundus. 51. 53.

Laruæ.

Laruarum vſus. 804. 98.

Latro.

Latro publicus non gaudet aſylo. 665. 13.

Laudemium.

Laudemium quid ſit. 296 5. & 331. 57.

Lectio.

Librorum prohibitorum lectio inducit excommunicationem. 801. 83.

Lectio curioſa quando mortalis. 802. 84.

Legatum.

Legata ſoluenda eo loco vbi leguntur. 185. 59.
Quanto tempore præſcribantur. 66. 36. *Soluenda legata quæ ponuntur in teſtamento.* 237. 9.

Legatarij vſurarij ad quid teneantur. 267. 176.

Legitimus.

Legitimus publicè habitus non tenetur credere matri ſe eſſe illegitimum. 118. 51.

Legitima an danda filijs ſtatim poſt patris profeſſionem. 604. 83.
Profitens an debeat matri, auo, &c. relinquere legitimam, ſi liberis careat. ibid.

Lenitas.

Lenitas nimia vitanda. 790. 44.

Lentitudo.

Lentitudo quando ſit vitium. 787. 34. 35.

Leuitas.

Leuitas animi in quo ſita ſit. 799. 76.

Lex.

Lege naturæ quomodo omnia communia. 42. 3.

Lex naturæ eſt immutabilis. ibid.

Lex contra legem quomodo præſcribatur. 69. 44.
Quomodo conſuetudo eius vim tollat. n. 45.

Leges quando obligant tantùm poſt ſententiam. 82. 44.
Vtrùm leges de damno ex culpa dato reſarciendo obligent in conſcientia. n. 43. & 45.

Legem iniquam ferens continuò peccat. 138. 14.
Non tamen ſemper nouo peccato. n. 15.

Lex pœnalis quædam obligat ante ſententiam. 190. 38.

Lex commiſſoria in pignoribus eſt prohibita. 262. 133.
An licita in cenſibus. 306. 68.

Lex commiſſoria in venditione quæ ſit. 290. 124.

Lex *ante promulgationem an obliget.* 309. 98.

Leges, *quibus additur, Ipſo Iure priuatur beneficio vel officio, priuant titulo, non poſſeſſione.* 368. 64.

Libelli, Libellaticus.

Libelli *famoſi.* 120. 11.

Libellus *ſeu liuellus, vel libellaticus contractus quid ſit.* 324. 6.

Liberalitas.

Liberalitati *non repugnat debitum ex gratitudine, ſed ex iuſtitia.* 217. 14.

Liberaliter *quid ſit.* 691. 54. *Eius obiectum.* 692. 54. 57.
Eius neceſſitas. n. 55. *Quæ poſſint ad eam nos incitare.* num. 56. *Reperitur etiam in Deo.* n. 58.
Vitia illi oppoſita. n. 59. & *ſeqq.*

Libertas, Liber.

Libertas *non debet vendi ſine cauſa.* 44. 15.

Libertas *actualis neceſſaria ad conſummationem peccati.* 139. 19.

Liber *homo non poteſt pignori dari, vel ob debita in ſeruitutem rapi.* 357. 40.

Libertas *Euangelica quintuplici ſeruitute nos ſoluit.* 728. 28.

Libertate ſe abdicant Religioſi propter Chriſtum. 44. 15.

Libertas peccandi. 800. 76.

Librantia.

Librantia dimidio pretio emere an licitum. 283. 74.
Earum pretium æſtimandum non ex commoditate vel difficultate vnius vel alterius, ſed ex publica æſtimatione. 284. 76. *Non poſſunt tam vili pretio emi ab ijs, quorum eſt eas ſoluere.* n. 78.

Libri.

Libros ſacros an liceat tyranno tradere comburendos. 93. 40.

Libros comburere iuſſus mathematicus, & publicam pœnitentiam agere. 643. 35.

Libri magiam naturalem tradentes ſuſpecti, & vitandi iuuentuti. 647. 1.

Lignatio.

Lignari, vel paſcere pecus in loco publico, an poſſit prohiberi. 51. 54. *Contra iniuſtam prohibitionem id agere quale peccatum.* n. 55.
Quale in loco alieno. n. 56.

Litare.

Litare hoc tempore agno vel vitulo an licitum. 524. 25.

Litigium.

Litigium quid ſit. 693. 51. *Quale peccatum.* n. 53.

Litteræ.

Litteras alterius reſerans ad quid teneatur. 156. 131.

Locatio, Locator.

Fur locans torquem aureum, an teneatur reſtituere pretium locationis. 153. 114.

Locator rei fructiferæ an teneatur ob ſterilitatem remittere de pretio. 325. 12. *An quando caſu fructus collecti pereunt.* n. 18.
An ratione vbertatis poſſit augere. n. 21.

Locator *ex qua culpa teneatur de damno.* 338. 30.
Quando poſſit conductorem expellere. n. 32.
Quid ſi promiſerit non expellere. 329. 37.
An teneatur minuere penſionem. n. 38.

Locare *rem alicui qui putatur abuſurus ad peccatum an liceat.* n. 39.

Locare *domum vſurariis an liceat.* 330. 41.

Locari *res Eccleſiæ quanto tempore poſſint.* 333. 68.

Longanimitas.

Longanimitas *eſt pars patientiæ.* 716. 40.

Lucifer.

Lucifer *peccauit ſuperbia.* 797. 69.

Lucrum.

Lucri *æſtimatio quomodo facienda.* 107. 128. & *ſeqq.*

Lucra *mariti & vxoris quando fiant cõmunia.* 148. 87.

Lucrum *ſperare ex mutuo an licitum.* 250. 35.

Lucrum *ceſſans quid ſit.* 254. 68. *An pro eo mutuator poſſit aliquid exigere.* 255. 79. 80. *Quando dicatur ceſſare.* 256. 83. *Tres conditiones neceſſariæ.* ibid. *Lucri eius qui receſſus eſt æſtimatio quomodo facienda.* 107. 125.

Ludus.

Maritus an poſſit inuita vxore in ludo pecuniam exponere. 148. 88.

Ludus *quid ſit.* 343. 1. *Iure naturæ licitus.* n. 3.

Ludi *quidam prohibiti Iure ciuili.* num. 4. *Quantum in ſingulis luſibus ſine commiſſione liceat exponere.* ibidem.

Ludus *alea ſub quanto peccato prohibitus clericis vel laicis.* n. 5. 6.

Ludus *vt ſit licitus quas conditiones requirat.* n. 7.
Impellens iniuria alium ad luſum, tenetur reſtituere. 344. 9. 12. *Item fraudem faciens in luſu.* num. 13.
Quæ fraudes licitæ. n. 15.

Ludo vetito acquiſita non debent reſtitui ante ſententiam.345.17. Quid ſi victor impediat ſententiam. 346.21.

Ludo vetito amittens ſi non audeat ſoluta repetere in Iudicio, an poſſit occultè accipere.n.22.

An poſſit minando repetitionem alterum cogere ad reſtitutionem partis.n.23. An teneatur ſoluere in conſcientia. n. 24. Quid ſi vterque renuntiauerit beneficio legis.n.26.

Quid ſi iurauerit ſe ſoluturum, an poſſit iuramentum relaxari. 347.27.

Ludo vel ſponſione an poſſit lucrari qui non poteſt perdere.n.28.30. An Religioſus.347.32.& 348.37.

An filiusfamilias.348.34.37.

*Ludi theatrales vetiti in loco ſacro.*804.98.

Ludus non eſt opus ſeruile.n.98.

Quid ſi lucri cauſâ ludatur.ibid.

Luxuria.

Luxuria eſt peccatum mortale.756.40. Eſt vitium capitale.757.41. Eius filiæ octo.n.42. Euertit prudentiam.ibid. Species eius ſunt ſex.758.45.

Machinatio.

M*Achinatio quid ſit.78.23.*

Mancipium.

Mancipium quid.21.6.

Mancipium nemo eſt Iure naturæ.40.54.

Quot modis quis fiat mancipium.43.12.

Magia, Magi.

Magia naturalis quid ſit.652.1. Quid ſuperſtitioſa.n.2. Quæ ſint eius fundamenta.n.4. Quibus indiciis cognoſci poterit an aliqua ad magiam pertineant. 655.13. Quale ſit peccatum.658.26.

Quæ crimina coniuncta habeat.n.27.

Quæ remedia contra eam adhibenda.n. 18.

Magi omnia elementa ac cœlos dicunt animata, & illarum animarum virtute ſe operari. 652.4. Variæ ipſorum operationes.655.14. Quomodo poſſint corpora transformare.656.18. An poſſint in homines dæmones immittere, & ab iis eiicere.657.21.

Quænam poſſint circa animam hominis.n.23.

Magica ſigna tollere vt diabolus deſinat nocere an ſit licitum.659.33.

An liceat cōtraria ad eundem effectū ponere.662.45.

Quomodo cognoſcatur an aliquid ſit magicum. 655. 13.& ſeq.

Magorum virga an conuerſa in ſerpentes.656. 18.

A Magia haud immunis Marſilius Ficinus.653.6.

Magiſtratus.

Magiſtratus non impedientes latrocinia, furta, &c. ſi commodè poſſint tenentur ad reſtitutionem. 167.70.

Magnanimitas.

Magnanimitas quid ſit. 709. 6. Ratio eius formalis. 710.7. Differt ab aliis virtutibus. n.8. Quomodo verſetur circa honores.n.9. Eius officium.n.10. Quibus inſit. n. 12. Fiduciam & ſecuritatem gignit. 711.13.

Magnanimitas ſolos cæleſtes honores magni facit. 710.11. Functiones ipſius.711.14.

Magnanimitati quæ vitia aduerſentur. 712. 18. & 713.27. Differt à magnificentia, 714.31.

Summè humilis eſt ſummè magnanimus.792.51.

Magnificentia.

Magnificentia quid ſit.709.2.& 714.30.31.

Differt à magnanimitate.n.31. Eius officium.n.32. Vitia oppoſita.715.35.36.

Malefica.

Maleficam vt ſigna tollat verberibus cogere licitum, 94.48.

Mandans.

Mandans damnum ad quid teneatur.160.11.

Ad quid mandatum reuocans. n.12.

Mandans damnum tenetur primo loco ſatisfacere, executor ipſo deficiente.164.42.44.

Mandatum.

Mandatum reuocans ante executionem ad quid teneatur.160.12.

Mandatum reuocans an teneatur alium monere vt ſibi caueat.161.18.

Mandatum an expiret morte mandantis.222.46.

Manifeſtum, Manifeſtare.

Manifeſtare occultum alterius crimen, vt damnum proprium vel tertij auertat an liceat. 124. 51. & 125.57.

Manifeſtare crimen alicuius vni vel duobus quale peccatum.126.68.

Manifeſtū & occultū mutāt ſpecies iniuriarū.137.3.

Manſuetudo.

Manſuetudinis ſex incitamenta.784.19.

Chriſti manſuetudo vbi eluxerit. ibid.

Maritus.

Maritus vxoris bona in ſuum commodum adminiſtrat, ſecùs de tutore.147.82. Tenetur ad reſtitutionem vxori ſi ea diſſipet.148.87. Si ludo perdit, damnum eſt commune, niſi ordinariè perdat.n.88.

Maritus prodigè adminiſtrans bona communia tenetur uxori reſtituere, eóque deficiente heredes.343.37. Et vxor poterit vti occulta compenſatione.ibid.

Maritus non habet in bona communia plus iuris qua vxore, præter ius adminiſtrandi.ibid.

Martyr, Martyrium.

Martyres qui ſeipſos occiderunt.90.24.& 698.15.

Martyrium quid ſit.697. 12. Dupliciter ſubitur.ibi.

In martyrio paruulorum Chriſti meritum ſupplet actum voluntatis eorum. ibid. & 699. 19. Cuius virtutis ſit actus.697.13.& 698.14. Tria in eo conſideranda. 698. 15. Cur ſemper dicatur actus fortitudinis.n.18. Quænam ad illud requirantur. 699.19.

Ad martyrium adultorum quænam requirantur. 699. 20. & 700. 24. & 701. 36. 37.39. Quatuor eius gradus.699.22. Quænam requirantur in peccatore. 701.40.41.42.& 704.48 & ſeqq.

Martyrium obire ob vanam gloriam quale peccatum. 700.26.

Martyrium ſubiens pro aliqua virtute, implicitè etiam illud ſubit pro fide. num. 28. Qui occiditur ob opus bonum iam factum, etſi doleat ſe illud feciſſe, modò malit pati mortem quàm negare eſſe opus bonum, an martyr cenſeatur. 701. 29. Actus acceptandi mortem debet aliquo modo eſſe ſupernaturalis.n.30. Non tamen neceſſario actus charitatis. n. 31.32.

Et quamquam ſit ſignum dilectionis Dei ſuper omnia, non tamen infallibile.n.33.& ſeqq.

Martyrium habet ex ſe vim delendi peccatum, & conferendi primam gratiam.703.45.& 706.54.

Quando conferat effectum.n.57.

Milites pro fide pugnantes non ſunt martyres.702.36.

Martyrum mors non eſt ſacrificium.523.17.

Martyrium Polycarpi præſignatum, cui in ſomnis ceruical viſum comburi.647.50.

In iuſto martyrium per ſe habet vim augendæ gratiæ. 706.55.

An per ſe deleat culpam venialem.n.56.

Si curetur miraculosè, probabile eſt, ſingulari gratia cuſtodiri ne excidat à gloria. 707.60.

Mar

Martyrium S. Ioannis Apoſtoli.699.22.
Innocentes ſunt martyres.703.45.
Martyrium æquatur Baptiſmo.704.46.

Mater.

Mater an poſſit filium vendere.44.17.
Mater poteſt accipere pharmaca ſaluti neceſſaria cum periculo fœtus. 96.62.
Non tamen intendendo abortum.n.61.
Nec poſt animationem prolis.97.63.
Niſi aliàs vtraque periret.n.64.
Mater *non poteſt ſubſtituere pupillariter.244.80.*

Materia.

Materia grauis in furto quæ ſit.140.29.
Quæ ſit reſpectu filiorum, vxorum, &c.146.76.

Matrimonium.

Matrimonium promittens vt virginem decipiat, ad quid teneatur.114.20.& ſeqq. An poſſit Religionem, quam antè vouerat, ingredi.115.32.
Matrimonium irritatur metu graui, niſi Iure incuſſus ſit.202.37.& ſeqq.
Quomodo validetur.214.74.& 215.75.
Conditio quæ addita matrimonio illud impediat.233 122.
Matrimonium metu leui contractum an valeat. 203. 47.
Matrimonium omnia bona communia faciens, non facit ea damna communia quæ alterius culpâ proueniunt.334 4.& 333.37.
Matrimonium contrahere poſt votum caſtitatis animo ſtatim ingrediendi Religionem an liceat.587.49.
Matrimonio contracto conceduntur duo menſes, intra quos licitum ſit Religionem ingredi.588.50.
Quando licitum contrahere matrimonium poſt votum caſtitatis.n.51.
Matrimonium contrahens poſt votum caſtitatis, an poſſit altero petente debitum conſummare.n.52.
Si coniunx adulterium committat, tenetur non reddere.589.53.
Matrimonium diſſoluit ſponſalia etiã iurata.597.69.
Matrimonium quoad vſum & inclinationem conuenit, homini qua parte ſimilis eſt brutis.743.106.
Eius vſus habet adiunctam maximam verecundiã. ibid. Eius incommoda.n.107.
Non plus boni confert mundo quàm virginitas.744. 110. Sicut vis gignendi, ita etiam matrimonium eſt à Deo.759.48.
Cur mulier vna non poſſit pluribus viris iungi.766.74.

Mediator.

Mediator vnicus quomodo Chriſtus dicatur. 509. 34.
Sancti mediatores ſecundarij.510.34.

Medicamentum, Medicus.

Medicamentis pretioſiſſimis non tenemur vti in morbo. 749.12.
Medicus ſi malè curet vulneratum.103.102.

Melius.

Melius quid dicatur.560.104.& 744.110.

Membrum.

Membra ſecari in morbo an teneatis permittere.101. 96. an iubente Tyranno.102.101.

Mendacium, Mentiri.

Mentiri maius peccatum eſt quàm non facere quod affirmaſti te facturum. 224.53.
Mendacium in confeſſione ſuper re leui quando ſit peccatum mortale.548.60.
Mendacium quid ſit.688. 33. Tria ad ipſum requiruntur. ibidem. Quomodo opponatur veritati.nu. 34.
Amphibologicus ſermo non eſt mendacium. nu. 35.
In quo conſiſtat mendacij malitia.num.36.
Nullum vnquam eſt licitum.n.37.39.
Per ſe eſt tantum peccatum veniale.689.40.
Tripliciter diuiditur.n.41.& ſeqq.
Gradus mendacij.690.46.

Mercator.

Mercator an poſſit rem pluris vendere quàm alij.777. 24.
Mercatorum contractus cum Rege hoc tempore an iuſtus.318.58.
Mercatores iurantes rem ſibi tanti conſtare, quantum peccent.626.46.

Merx.

Merces alienas in tempeſtate eiiciens ad quid teneatur. 158.138.
Merx quid ſit.273.1.
Mercium pretium non pendet ex commoditate vel difficultate, inopia vel abundantia vnius, ſed communi. 282.67.& 284.76.
Merces omnes coementes, & deinde prementes vt caritatem inducant, an peccent contra iuſtitiam. 295. 150.
Merces habentes ſecundùm ſe certam æſtimationem, non ideò pluris valent quia maiore ſumptu ab aliquo comparandæ.320.62.

Metallicæ venæ.

Domini fundi an ſint domini venæ metalli.50.51.

Metus.

Metus alius leuis, alius grauis, qui cadit in conſtantem virum.201.35. Reſpectiuè grauis. ibid.
Reuerentialis eſt abſolutè grauis. ibid.
Metus grauis non reddit contractum omnino irritum. 201.36 Excipiuntur aliqui caſus. 202.37.
Metus iuſtus non irritat matrimonium. ibid.
Nec iniuſtus ſponſalia, iuriſdictionem, promiſſionem, donationem, renuntiationem beneficij, ſed irritabilia facit.n.37.38.
Metu coactus an furem poſſit iuuare.162.29.
Etſi alter, metus cauſa ſit.202.39.
Metus iuſtè incuſſus non irritat contractum.203. 41. etiamſi terrendi tantùm cauſa incuſſus ſit.n.42.
Metus iuſtè incuſſus non ita reddit contractum inuoluntarium ſicut iniuſtè incuſſus.n.43.
Nec obligatio ex illo inita poteſt reuocari in irritum. n.44. niſi ius alterius excedat.204.45.
Nihil refert in conſcientia, an alter ſeriò an ioco metum incutiat. ibidem.
Metu leui iniuſto initus contractus, in foro conſcientiæ reuocari poteſt.204.46. Excepto matrimonio, iuxta probabiliorem ſententiam. numero 47. Et voto. ibidem.
Metus quo Iure votum irritat.558.17.18.
An metus grauis irritet profeſſionem.n.18.
Quid ſi non ad votum eliciendum incuſſus. ibid.
Metu expreſſum iuramentum obligat.621.26. 27.28.

Miles, Militia.

Miles in certo vitæ periculo non poteſt deſerere ſtationem.91.27. An poſſit torqueri.383.154.
Miles gregarius tantùm tenetur de damno quod per ſe in bello iniuſto intulit.164.37.
Milites pro fide pugnantes non ſunt martyres. 702. 36.
Milites an dentes ſibi poſſint excutere cùm deſunt glandes plumbeæ.102.100.
Militum priuilegium.176.58.
Militi mutuum dans an præferendus, &c.182.32.
In militia requiritur ſeueritas.789.41.
Diſciplina militaris, ibid.

Miniſter.

Miniſtri iuſtitiæ delinquentes & corrupti muneribus, puniendi.789.41.

Minor.

Minores qui dicantur.73.52.

Minor in ſuum commodum ſine venia curatoris validè contrahit, non tamen in incommodum.210.60.

In quibus contractibus obligetur.num.61.

Si velit rem venditam ſibi redhiberi, an teneatur reſtituere pretium.211.61. An maior ei teneatur ante ſententiam rem reſtituere ſine pretio.ibidem.

De caſtrenſibus vel quaſi caſtrenſibus poteſt validè ſua auctoritate contrahere.num.62. Quando teneatur ex mutuo.248.15.17. Quando ex fideiuſſione.354.18.

Minor qui ſubeſt curatori, de non caſtrenſibus ſine eius venia donare non poteſt: rarò tamen profuſione peccat mortaliter, nec donatarius tenetur reſtituere, priuſquam petatur.227.81.

Minoritæ.

Minoritæ habent vſum rerum ſuarum, non tamen dominium.25.14.

Miraculum quando liceat petere.663.3.& 664.4.

Miracula cultorum.830.non eſſe conficta.ibid. non eſſe Diabolica.ibid.

Miſſa.

Miſſam audire an teneatur, qui è loco vbi eſt feſtum diſcedit ad locum vbi non eſt feſtum.733.56.

Miſſam audiens animo non ſatisfaciendi præcepto, ad quid teneatur.515.19.

Mixtio.

Miſcens rem alienam ſuæ, ita vt diſcerni nequeat, ſine eius conſenſu, totius dominium acquirit; ita tamen vt alter habeat ius in rem, vt illâ ipſi ſatisfiat.265.157.

Mixta res vtriuſque conſenſu, fit communis.ibid.

Moderatio.

Moderatio greſſus, vocis, orationis.803.89.

Modeſtia.

Modeſtia quid ſit.790.45 & 802.86.

Eius officium n.89. Vitia oppoſita 803.92.

Quando peccetur contra eam per defectum.ibid.

Modeſtia cultus quid.805.100. Si contra conſuetudinem vel ſupra ſtatum.num.101. Deficiens in ornatu 805.104.

Monachus.

Monachi vnde dicti.574.2.

Monachis negotiatio interdicta.274.4.

Quarum rerum venditio illis permiſſa.275.5.

Poſſunt tamen per alios negotiari, licet parum decenter.n.6.

Monachorum quorumdam abſtinentia.724.7.

Monachus poteſt ſuccedere ab inteſtato, etiam poſt profeſſionem.605.87.

Monaſterium.

Monaſterium ex delicto vel contractu Monachi quatenus teneatur.606.90.

An procurare debeat vt Prælatus eius contractum approbet.607.90.

Monialis.

Moniales ſeptuagenariæ alicubi non cenſentur interſeniores.735.70.

Monialium clauſura an poſſit induci, ſi eam non vouerint.600.75.

Monopolium.

Monopolium quid ſit.295.144.

Fit quatuor modis.ibidem.

Quando & quale peccatum.n.145.& ſeqq.

Montes pietatis.

Montes pietatis an liciti.270.189.

Auſpiciis Sereniſſimi Principis Alberti in Belgio erecti.809.

In iis licere à mutuatariis exigere non ſolùm ad expenſas miniſtrorum neceſſaria, ſed etiam ad ſolutionem penſionum annuarum, quibus grauantur Montes pro pecunia ad cenſum accepta, aſſeritur.813.4.

Nec non quod neceſſarium eſt ad inſtructionem domus.815.15.

Etiamſi exigant id quod neceſſarium eſt ad indemnitatem, nihilominus tamen rectè dicuntur Montes pietatis.n.18.& 818.37.

Morbus.

Morbi ex varia comeſtione varij.735.69.

Morbum adducit ebrietas.752.20.

Morbos irrogare & curare poteſt diabolus.656.19.20.

Mores.

Mores boni alij ciuiles, alij naturales.219.26.

Moroſitas.

Moroſitas quid ſit.691.51. Quale peccatum.n.53.

Mors.

Mortem ſibi ex cauſa optare licitum, etſi non inferre.89.20.

Morti ſe offerre pro iniuſtè damnato licitum.91.30.

Morti certæ ſe obiicere ad frangendas inimicorum vires, vel facere aliquid vnde certa mors ſequatur, licet.91.32.

Mortem inuaſoris ob iuſtam ſui defenſionem licet intendere.95.53.

Mors tertio proueniens ex tuo maleficio, an tibi imputetur.104.110.& ſeqq.

Tenetur homo in mortis periculo ſequi viam certam, quantum poteſt.703.43.

Mulier.

Mulier an poſſit fideiubere.353.12. Ornatus mulierum.Vide Ornatus.

Mulier ſcienter contrahens cum Sacris initiato poteſt rapi in ſeruitutem.43.14.

Munus.

Munus aliud eſt à manu, aliud ab obſequio, aliud à lingua.479.115.& ſeqq.Vide Simonia.

Muſica.

Muſicam profanam adhibere rebus ſacris habet ſpeciem ſacrilegij.666.17.

Mutilatio.

Mutilare ſeipſum quibus euentis liceat.101.96.& 102.101.

Qui teneantur ferre mutilationem ob vitæ conſeruationem.n.97.

S.Marcus an ſe mutilarit.102.99.

An poſſis te mutilare ob cauſam religionis Tyranno iubente.102.101.

Mutilator vel homicida quid teneatur reſtituere.106.124.

Nihil tenetur pro vita vel membro.109.140.

Tenetur ad ſolum damnum pecuniarium.n.145.

Mutuum, Mutuator, Mutuatarius.

Mutuatarius obligari non poteſt ex vi mutui vt alio loco ſatisfaciat.105.57.

Mutuatarij ſoli concurrere debent ad ſolutionem creditorum annuorum quibus Montes pietatis pro pecunia ad cenſum accepta grauantur.813.6.

Mutuum quid ſit.247.3.

Non reperitur in ſolis rebus vſu conſumptibilibus.num.4.

Quomodo ex eo obligentur.num.6.

Ex eo

Ex eo lucrum ſperare an licitum. 250. 35.
Accipiens aliquid pro eo, animo vſurario, an teneatur reſtituere. 251. 41.
Mutuare cum pacto vt alter pœnam debitam vel famæ reſtitutionem remittat, an ſit vſura. 251. 47.
Mutuare cum pacto vt alter viciſſim mutuet, vel ex eius officina merces emat, an ſit vſura. 252. 53.
Ex charitate mutuat etiam qui indemnitatem ſtipulatur. 817 36.
Mutuans minori an poſſit eum cogere ad ſoluendum. 212. 63.
Mutuatarius quando dicatur eſſe in mora. 254. 69.
Mutuator poteſt aliquid exigere ratione damni emergentis. ibid.
Poteſt etiam ob probabile periculum, de certa pecunia ab initio paciſci. n. 72
Si non deduxerit in pactum, nihil poteſt exigere, niſi alter fuerit in mora. 255. 77.
Vtrùm poſſit exigere vſuras, quas pro pecunia mutuata ſoluit. n. 78.
Mutuator poteſt aliquid exigere ratione lucri ceſſantis. num. 79.
Et initio de eo paciſci. n. 80.
Tres conditiones neceſſariæ. 256. 84.
Item ratione periculi ſortis, aut expenſarum in recuperando. 259. 111.
Tria neceſſaria vt iuſtè fiat. 260. 112.
Mutuum quomodo gratis debeat fieri. 256 82.
Mutuator non poteſt aliquid exigere ratione ſolius carentiæ pecuniæ, vel obligationis non repetendi certo tempore. 261. 126 127.
Poteſt tamen paciſci de certa pecunia in pœnam ſoluenda, ſi ſtato tempore alter non ſoluerit. 262. 128.
Quatuor conditiones neceſſariæ. n. 130.
Debetur ante ſententiam Iudicis. n. 135.
Non tamen ante petitionem partis. num. 136.
An teneatur reſtituere fructus ex pignore perceptos. 363. 137. 141.
An poſſit paciſci vt res quouis caſu, eadem menſura reſtituatur. 264. 143
Mutuans 1600. non poteſt per partes accipere. 1700. 300. 31. 32.

Naaman.

N*Aaman comitans dominum ad locum idoli an peccarit.* 727. 23.
Naaman Syri actio non erat idololatria. 661. 39.

Naufragium.

Naufragantium bona non habentur pro derelictis. 53. 67. *Nec pro adeſpotis.* 175. 50. *In naufragio alteri neceſſaria ad vitam ſeruandam tabula cedere licet.* 91 31.
Quis ius habeat tabulam ſeruandi. ibid.
Naufragorum bona an poſſint capi. 175. 49.

Nazaræi.

Nazaræi qui ſint. 575. 49.

Neceſſitas.

Neceſſitate extrema preſſus an poſſit aliena ſurripere. 145. 66. 67. *An etiam grauis.* n. 71.
Neceſſitas extrema excuſat a reſtitutione. 187. 2.
Ea ſublata quibus euentis teneatur reſtituere. n. 3. & ſeqq. & 192. 63. *Item grauis.* 187. 15.
Si dominum rei in extremam neceſſitatem rei ſuæ ſubtractione coniecerit, tenetur eam reddere, etiam cum ſuo interitu, aliàs non. n. 12. 13.
Neceſſitas ſiue indigentia hominum reddit merces cariores, non vnius, ſed communis. 282. 67.
Neceſſitas qualis mutuat bonitatem operis. 547. 54.
Ex neceſſitate fieri aliquid tripliciter dicitur. ibid.
Quando liceat minus comedere quàm neceſſitas poſcat. 721. 10.

Necromantia.

Necromantia quid ſit. 640. 25.

Negligentia.

Negligentia quando peccatũ mortale. 10. 20 & 79 30.
Negligentia ſtudiorum 805. 85.

Negotiatio.

Negotiatio quid ſit. 274. 4. *Clericis prohibita eſt. ibid.*

Nepos.

Nepos in poteſtate aui iure communi. 244. 80.

Notarius.

Notarius vſurarum Inſtrumentum conficiens peccat mortaliter, rarò tamen tenetur ad reſtitutionem. 268. 180.

Nothus.

Nothus quis dicatur. 242. 57.

Notitia.

An de rebus ſingularibus haberi poſſit. 2. 4.

Notorium.

Notorium Iure vel facto quid dicatur. 127. 73. & 269. 185.

Nouitius.

Nouitij nec ante profeſſionem bonis validè cedere poſſunt, nec Monaſterio de iis præter victum & amictum dare. 584. 39.
Nouitiorum vota non poſſunt à Prælato irritari. 553. 80. *Communicantur tempore nouitiatus in onera Religionis.* 554. 80.
Nouitiũ abducens à Religione, ad quid teneatur. 85. 12.

Numeratio pecuniæ. *Vide* Pecunia.

Numeratio pecuniæ quando alterius gratia fit, pretio æſtimabilis. 312. 10.

Nuptiæ.

Nuptias etiam iuratus promittens ei, quam virginem putat, ſi deprehendit vitiatam, non tenetur. 227. 73.

Obediens, Obedientia.

O*Bediens propriè quis dicatur.* 677. 28.
Obedientia vnde dicta. 675. 22.
Eſt in magna admiratione. 17. 19.
Contra obedientiam præſcribi non poteſt. 66. 41
Eius obiectum. 675. 23.
Ratio formalis. n. 24.
Reſpicit neceſſario præceptum. 676. 27.
Conditiones in ea commendatæ. 677. 29.
Ius naturæ iubet Superiori obediendum. 43. 10.
Obediendi neceſſitas maior vel minor non ſequitur auctoritatem præcipientis, ſed materiæ præceptæ. 676. 26.
In dubio obediendum Superiori. 601. 76. & 678 30.
Non eſt contra hanc promptitudinem declinare honores. 678 33.
Quomodo debeat eſſe fortis. 679. 35.
Obedientia quomodo debeat eſſe cæca. 677. 29.
Quomodo prompta. 678. 32.
Obedientia cum aliis virtutibus comparatio. 679. 36.
Quomodo melior victimis. 680. 38.
Quatuor eius gradus. n. 39.
Obedientiã formalis non eſt præcepta. n. 42.
An Prælatus eam poſſit præcipere. 681. 44.
Obedientia Rechabitarum. 737. 76.

Obiectum.

Obiectum prudentiæ, & finis, & effectus idem. 3. 8.
Obiectum aliud quod, aliud cui. 20. 7.
Obiectum virtutis ex quo actu ſpectandum. 495. 11.

Oblatio.

Oblationes quanam debita Eccleſiis. 572. 24.

Offerre in ſacrificio agnum vel vitulum an hoc tempore licitum. 524. 25.
Oblatio thuris quid. 522. 15.

Obligatio.

Obligatio naturalis quid ſit, & unde oriatur. 237. 12.
Obligatio amicitiæ ſupra ſortem ex pacto impoſita conſtituit vſuram. 254. 63.
Obligatio datur etiam ad negationis actuum. 261. 111.
Obligari quemquam ad peccatum, contradictionem implicat. 217. 8.
Obligare nec homines ſine actu externo non poſſumus. 219. 33.
Nec ſine eius acceptatione. num. 34.
Obligatio iuſtitiæ & amicitiæ quid ſint. 251. 48.
Obligatio reſtituendæ famæ pretio æſtimabilis. 251. 49.
Obligatio mutua poteſt peti pro obligatione. 304. 58.
Obligatio naturalis quomodo deſinat. 744. 109.
Non obligat in conſcientia ſententia ipſa iniqua, vt quia nititur falſa præſumptione, aut falſis probationibus, quamuis ſecundum ordinem Iuris lata. 398. 24.
Obligatio voti quinque modis tollitur. 550. 68.
Obligatio ex promiſſione non repugnat liberalitati. 548. 56.
Obligatio duplex eiuſdem ſpeciei. 545. 48.
Quando cenſeatur adeſſe. ibid.
Ad obligationem non requiritur animus implendi. 624. 41.
Obligatio iuramenti impeditur per legem. 628 55. & 619. 56.
Obligatio per iuramentum inducta tollitur quinque modis. n. 57. *& ſeqq.*

Obliuio.

Obliuio naturalis excuſat a reſtitutione. 78. 26.

Obſequium.

Obſequia ſponte oblata gratiora. 738. 84.

Obſeruantia.

Obſeruantiæ debitum quale. 15. 5.
Obſeruantia quid ſit. 673. 12.
Quibus deferenda. n. 10. *Differt à pietate. n.* 13.
Gradus obſeruantiæ. 674. 16.
Variæ eius ſpecies. n. 18.
An omnium vnus ſit habitus. n. 21.

Obſeruatio vana.

Obſeruationes vanæ quæ dicantur. 649. 62.
Sunt triplices; ſcilicet, Ars notoria. ibid.
Obſeruatio ſanitatum n, 63.
Obſeruantia euentuum. 651. 65. *An cauere quis poſſit a futuro ob præſagium.* 651. 66.

Obſes.

Obſides occidi non poſſunt, ſi ſine eorum culpa ij à quibus traditi ſunt pacta violent. 357. 40.
Poſſunt tamen in ſeruitutem rapi. ibidem.

Occaſio.

Occaſionem præbens mali ad quid teneatur. 155. 130.

Occiſio.

Occidere viuentia non licere, Manichæorum error. 86. 1. *Abſtinendum crudelitate in occiſione beſtiarum num.* 2.
Occidere peccatores licitum, non tamen priuata auctoritate. 87. 3. 5.
Occidere tyrannum an priuato licitum. 87. 7.
Occidere filiam in adulterio deprehenſam, vel adulterum, an licitum. 88. 14. *An vxorem. n.* 15.
Occidere ſeipſum an licitum. 76. 12.
An ſit contra Ius Reſpub. n. 21,
An contra Ius diuinum. n. 21.
An reo liceat ſe occidere. 90. 25.
Occidens hominem putans eſſe feram vel inimicum. 78. 25.
Occidens ex ſubita ira. 79. 28.
Occidere ſeipſum indirectè & non ex intentione, licitum. 91. 27.
Occidere alterum in vitæ defenſionem licitum. 93. 41.
Etiam Monachis & Clericis. ibid.
Etiam Principem. ibidem.
Quod etiam in beſtiis locum habet. n. 42.
Quæ cautio adhibenda. 43.
Qui teneantur fugere, ne cogantur occidere. n. 44.
Licet etiam alterius mortem intendere. 95. 53.
Etiam cum periculo innocentis. 95. 57. *&c.*
Amentes & furioſos te inuadentes an poſſis occidere. 93. 42.
Quid de martyribus qui ſe occiderunt. 90. 23.
Sampſon an ſe occiderit. 91. 33.
Incendere puluerem tormentarium, ne ab hoſtibus capiatur, an licitum. 91. 32.
Occidere falsò accuſantem num licitum. 94. 47.
Occiditur inuaſor priuata auctoritate. 95. 54.
Sæpè eſt ſalutare conſilium permittere ſe potius occidi. n. 55. *Niſi ſit in peccato mortali. n.* 56.
Occidere furem pro defenſione facultatum an liceat. 97. 66. *& ſeqq. An etiam clericus. n.* 72.
Occidere in defenſionem pudicitiæ licitum. 98. 76.
Item in defenſionem honoris. ibid.
Occidere iniuſtè alium inuadentem licitum. 100. 87.
Etſi ille vellet occidi. num. 88.
Item nitentem inferre ſtuprum filiæ vel vxori, etiam volentibus. ibidem.
Non tamen licet occidere vxorem volentem adulterari. n. 89.
Occidens prouocantem ſe ad pugnam, nihil tenetur reſtituere. 108. 133.
Inuaſorem occidens tenetur damna reſtituere, ſi modum iuſtæ defenſionis exceſſerit. n. 134.
Nemo ex iuſtitia tenetur fugere ne occidat. num. 136.
Occidens rem alienam mox perituram non tenetur ad reſtitutionem. 149. 93.
Mulieres quædam amore virtutis ſe occiderunt. 698. 15.
Occiſus pro Chriſto in ſomnis an ſit martyr. 700. 24.

Occultum.

Occultum alterius peccatum aperire ad proprium vel tertij damnum auertendum an liceat. 122. 54. 57.
Occultum & manifeſtum iniuriarum ſpeciem mutant. 137. 3.
Occultè rem ſuam vindicare an liceat. 144. 56. 57.

Oeconomus.

Oeconomus ex fidelitate tenetur quærere maxima commoda domini, ob tacitam promiſſionem. 225. 57.

Oenopola.

Oenopola miſcentes aquam vino an ſemper peccent. 284. 82. & 285. 83.

Officium.

Officium verùm te obliget ad vitam pro alio ponendam. 100. 91.
Officium vnum pro altero legens non tenetur repetere. 519. 77.
In officio quinque conſiderari poſſunt. 406. 24.
Officia ſæcularia vendere per ſe non eſt illicitum. num. 25.
Ea vendere plerumque eſt illicitum & pernicioſum;

ſuum; maximè ſi aliquam iuſtitia adminiſtrationem habeant. n. 28.
Eorum venditio licita quatuor requirit conditiones. 407. 29.
Officij alicuius adminiſtrationem ſuſcipiens, ad duo ſe obligare videtur. 405. 16. *Quæ conditiones in officialibus conſtituendis requirantur.* 406. 19.

Omiſſio.

Omiſſio ſequens ex actu libero. 754. 29.
Omittens alium defendere an peccet. 101. 93.

Operæ.

Operam ſuam aliqua in re locans non tenetur eam minoris æſtimare quia ipſi commodum eſt id agere. 321. 75.
Operam pluribus locans quantum poſſit accipere. 327. 27.

Opinio.

Opinio quid ſit. 359. 6.
Opinio honeſti non eſt iudicium prudentiæ. 2. 2.
Opinio non habet ex intrinſeco modo tendendi quòd ſit vera. ibid.
Opinio Doctorum probabilis efficit vt Eccleſia det iuriſdictionem, etiamſi fortè opinio illa ſit falſa. 370. 68.
An etiam valeant acta, etiamſi populus dubitet an ſuperior ſit officio priuatus. ibid.

Opus.

Opus malum qua ratione delectabile vel vtile, vendibile eſt. 175. 52.
Opus vnis ex iuſtitia debitum non poteſt vendi tertio. 178. 67.
Opus malum vel ſacrum poteſt habere in ſe quædam pretio æſtimabilia. 218. 17.
Operis turpis patrati mercedem pactam dans vel accipiens, non neceſſariò approbat ipſum opus. num. 19.
Secùs ante opus. ibid.
Opus bonum poteſt tribus modis dici fieri ex neceſſitate. 547. 54.
Melius factum ex voto quàm ſine eo. 546. 53.
Etiam fiat repugnante affectu. 547. 55.
Quomodo opus ex præcepto ſit melius. num. 54.
Operis ſolo Iure poſitiuo prohibiti imaginatione an poſſit quis delectari. 778. 114.
Quid ſi cauſa ſubſit inſiſtendi operi ex quo oritur ea delectatio. 779. 118.

Oratio.

Oratio eſt actus religionis externus, & attingit Deum vt ſignum ſignatum. 495. 11. *Eius definitio.* 503. 3.
Eſt actus rationis practica. n. 5 *& religionis. n.* 7.
An ſit actus ſpei n. 8.
Quomodo Deus noſtris orationibus moueatur. ibid.
Oratio ad ſalutem eſt neceſſaria. 504. 10.
Quibus euentis ad eam obligemur. num. 11.
Quæ per orationem petenda ſint. num. 12.
Orationis Dominicæ explicatio. 505. 13.
Duplicia petuntur in Oratione Dominica. 506. 21.
Oratio quibus conueniat. 506. 22.
Pro quibus orandum ſit. 510. 38.
Diſtrahi in oratione quale peccatum. 516. 62.
Oratio matrimonij vſu impeditur. 743. 107.
Oratio requirit promptitudinem. 502. 2.
Orationi non obeſt Dei immutabilitas 503. 8.
Eſt cauſa quorumdam Dei decretorum 504. 8.
Solam ſufficere aiebant Euchitæ hæretici. n. 9.
Errores hæreticorum circa illam ibid.
Orant defuncti in purgatorio pro nobis. n. 23.
Cur damnatis non conueniat. 507. 23.
Oratio conuenit Chriſti humanitati. n. 24.
Et quare modo oret. n. 25.
An rogandus vt pro nobis oret. n. 26.
Orandi formula exponuntur. 508. 28.
Orationum oblatio. n. 29.
Orat ſemper Eccleſia dum Horas canonicas legit. 512. 43.

Ordo Religioſus, Ordinis Sacramentum.

Ordines à quo poſſint conferri. 432. 92.
Ordinatus Ordine ſacro ante annum 16. *an teneatur voto.* 591. 58.
Ordo Religioſus quid ſit. 574. 2.

Ornatus.

Ornans ſe ad vanam gloriam. 805. 102.
Deficiens in ornatu. n. 104.
Ornatus fœminarum. n. 105. *&* 806. 108. *& ſeqq.*
Adoleſcentium ornatus. 807. 109.
Quadruplex finis veſtium. 806. 106.
Ornatus ſcandaloſus. 807. 113.
Ornatum quando quis cogendus deponere. 808. 114.

Oſculum.

Oſculum an ſit peccatum. 761. 56.

Otium.

Otium ſuadens Religioſo vel ſeruo ad quid teneatur. 86. 20.

Oua.

Oua ieiunij tempore non permiſſa in Hiſpania, & quibuſdam Galliæ partibus. 724. 8.
Vide verbo Ieiunium.

Pactum.

P*Actum nudum non transfert dominium.* 22. 12.
Neque obligationes parit. 198. 21.
Pactum pecuniarium pro reſtitutione famæ. 130. 97.
Pacta turpia an per leges irritentur. 176. 57.
Pacti definitio. 196. 5.
Pactum nudum & veſtitum quid. 197. 17.
Veſtitur ſex modis. n. 18.
Pacta mutuò non pugnantia quæ poſſunt ſeparatim fieri, poſſunt etiam ſimul fieri. 304. 59.
Pacta cenſibus addi ſolita aſſecurationis fructuum legis commiſſoria an licita. 306. 66.
An alia quædam pacta. n. 71. *& ſeqq.*
Pactum iuſtitiæ & pactum amicitiæ quid ſint. 351. 48. *&* 252.
Pactum commiſſoriæ legis in pignoribus prohibitum. 262. 133.

Palpo.

Palpo quando teneatur ad reſtitutionem. 162. 25.

Panis.

Panis quotidianus quid. 505. 17.

Papa.

Papa eſt adminiſtrator vniuerſalis bonorum Eccleſiaſticorum. 39. 51.
An poſſit bona Eccleſiæ ad alios vſus & Epiſcopatus transferre. ibid.
An poſſit præſcribi contra obedientiam ei debitam. 66. 41.
Papa de bonis incertis quo Iure poſſit diſponere. 174. 40.
Papa non poteſt plura præcipere Religioſis quàm eorum Prælatus. 600. 74.
Papa an poſſit derogare Iuri patronatus conferendo beneficia non præſentatis. Vide Patronatus.
Papa an ſimonia culpam vel pœnas incurrere poſſit. Vide Simonia.

Parens.

Parens poteſt filium vendere. 44. 17.
Parentes an tenellos pueros poſſint ſecum in lecto permittere. 79. 30.

Parens non tenetur filios alere ex iuſtitia, ſed lege pietatis. 110. 15.
Parentibus qualis cultus debitus. 672. 5.
Principi & patriæ præferenda. 673. 15.
Si obſint diuino cultui, non ſunt audiendi. 674. 17.

Parœcia.

Parœcia quomodo contrahatur quoad Sacramenta recipienda. 731. 47.
Parœcia propria quæ. 564. 121.

Participans.

Participat quis maleficio duobus modis, & ad quid teneatur. 162. 28.
Quando teneatur in ſolidum. 163. 34. &c.

Paſſio.

Paſſio dupliciter vincit rationem. 782. 12.
Et quomodo. num. 13.

Paſtio.

Paſtio in paſcuo Reip. an licita. 51. 54.

Patientia.

Patientia quid ſit. 715. 38 *Vitia oppoſita.* 716. 41.
Patientia pars fortitudinis. 79. 2. & 715. 37.
Dupliciter accipitur. ibid. Eius materia. ibid.
Patientia Dei quomodo poſſit nobis eſſe exemplo. 716. 43.
Patientiæ fructus 717. 43.
Quæ ad eam nos excitent. 416. 42. 43.
Eius gradus. 717. 44

Patria.

Patria præferenda parenti, & quare. 17. 14.
Patriæ affectus vulgaris non magni fit à ſapientibus. 672. 4.

Patronatus.

Quomodo præſcribatur contra ius patronatus. 71. 48.
Ius patronatus dupliciter accipitur in Iure. Primò, pro iure quod habent patroni in libertos ex manumiſſione. Secundò, pro iure præſentandi ad beneficium. 422. 17.
Ius patronatus ſecundo modo ſumpti, eſt poteſtas præſentandi inſtituendum ad beneficium Eccleſiaſticum vacans. ibid. Hoc ius duplex eſt, videlicet, patronatus Eccleſiaſtici, & laici. num. 18. 19.
Patronatus laicus quomodo fiat Eccleſiaſticus. num. 20.
Ius patronatus quinque modis acquiritur. Primò, Si quis Eccleſiæ conſtruendæ fundum concedat. Secundò, Si eam cum conſenſu Epiſcopi conſtruat. Tertiò, Si eam dotet, vel beneficium aliquod erigat. Quartò, Multiplicatis præſentationibus per tempus quod hominum memoriam excedat. Quintò, Conceſſione Pontificis. num. 22.
Circa Iuris patronatus acquiſitionem, poſſeſſionem, alienationem multa conſtituit Concil. Trident. ſeſſ. 14. *cap.* 12. *num.* 24.
Si patronatus ſit laicus, patronus intra quatuor menſes à vacatione beneficij vel Eccleſiæ, tenetur præſentationem facere: ſi autem ſit Eccleſiaſticus, intra ſex. 423. 26. *Sex item menſes conceduntur, ſi patronatus partim ſit laicus, partim Eccleſiaſticus. ibid. Si patroni intra tempus conſtitutum aliquem ſcientes non præſentauerint, in Epiſcopi voluntate eſt conferre beneficium cui voluerit. num.* 27.
Patronus dignum præſentare tenetur. num. 29.
Si multi præſententur, ſiue vnus poſt alium ab eodem patrono, ſiue diuerſi ſimul à diuerſis patronis, cui ex iis beneficium conferendum. 424. 31.
Si verò multi ſint patroni, nec ſint inter ſe concordes, is inſtituendus eſt, in quem plures conſentiunt, ſiue illi præſentent per modum vnius corporis, ſiue ſeorſum. num. 33.
Pontifex poteſt derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præſentatis, ſiue patronatus ſit laicus, ſiue Eccleſiaſticus. num. 53. *Si tamen patronatus ſit laicus, non cenſetur ei derogatum, etiamſi de facto Pontifex alteri conferat beneficium, niſi id diſertè per clauſulam derogatoriam in litteris exprimatur. n.* 36.
Legatus à latere, & conſequenter Nuntius Apoſtolicus cum poteſtate Legati à latere poteſt derogare patronatui Eccleſiaſticorum, non tamen laicorum. num. 38. *At Epiſcopus nec patroni laici, nec Eccleſiaſtici Iuri derogare poteſt. n.* 39.
Quòd ſi Ius patronatus partim ſit laici, partim Eccleſiæ, nec tunc cenſebitur ei facta derogatio abſque expreſſa clauſula. n. 40.
Si Ius patronatus ſolùm priuilegio vel præſcriptione acquiſitum ſit, poteſt Pontifex ei derogare abſque expreſſa clauſula derogatoria, etiamſi ſit laicorum, modo tamen non conſtet a laico eſſe fundatum. Imò etiam Legatus à latere poteſt tale beneficium ſine præſentatione conferre. 415. 42.

Paupertas, Pauper.

Paupertatis eſſentia non reddit hominem incapacem dominij, ſed vſus independentis. 33. 27.
Pauper qui obeſt ſuo mendacio alteri, ad quid teneatur. 299. 43.
Pauper pro loco & tempore quis. 575. 46.
Pauperibus quos aliebat occiſus an debeat occiſor aliquid. 211. 154.
Pauperibus an quarta pars fructuum bonorum Eccleſiaſticorum debeatur. 39. 49.
Pauperum nomine in reſtitutione facienda intelliguntur quæuis opera pia. 173. 43.
Paupertatem adducit ebrietas. 752. 20.
Paupertas ad quid Religioſum obliget. 602. 78.

Peccatum, Peccator.

Peccatum omne obedientia quædam eſt. 680. 40.
Peccatum non ſemper præſupponit iudicium imprudens. 9. 16.
Quomodo omnes peccant dicuntur imprudens. n. 17.
Peccatum omne aliquo modo iniuſtitia eſt. 74. 1.
Peccatum ex contemptu legis ſpecialem malitiam habet, & quando. 74. 2.
Peccatum non committitur ex culpa leui. 78. 24.
Inducens alium ad peccatum ad quid teneatur. 83. 3 & 84. 7.
Quid de eo qui vult permanere in peccato. 84. 9.
Peccatores licitè occiduntur, non tamen priuata auctoritate. 87. 3. 5.
Peccati continuatio formalis requirit actualem libertatem. 139. 19. *Quando conſtituat diuerſum numero peccatum. n.* 20. *Tripliciter interrumpitur. num.* 21.
Peccati interruptiones & reſumptiones quomodo confitendæ. 139. 24.
Peccati interruptio quomodo confitenda. 139. 20.
Peccatum idem quomodo veniale & mortale. 142 40.
Peccata aliena. 158. 1.
Peccatum alterius quando tenearis impedire. 191. 58.
Peccati remiſſio maius Dei beneficium quàm conſeruatio innocentiæ. 683. 11.
Peccatum poteſt habere in ſe quædam pretio æſtimabilia. 218. 19.
Peccata contra naturam quæ. 769. 89.
Fiunt quinque modis. 770. 89.
Quid ſi inordinatio ſit tantùm in modo. ibid.

Quod ſit grauiſſimum in peccatis contra naturam. 771.92.
Peccata omnia delet profeſſio in Religione, & quart. 596.72.
Peccatum operis & delectationis an eiuſdem ſpeciei. 780.122.
An duplicem malitiam habeat.n. 123.
Peccati defenſio. 799.76.
Peccandi libertas & conſuetudo. 800. 76.

Pectus.

Pectoris denudatio an ſit peccatum. 807.112.

Peculium.

Peculium aliud caſtrenſe, aliud quaſi caſtrenſe, aliud aduentitium, aliud profectitium. 30.7.

Pecunia.

Pecunia ingens aliena famæ vel vitæ aliquando prudenter præfertur, non tamen propria. 129.88.
Pecunia quarum rerum menſura ſit. 129.94.
Pecunia eſt etiam merx. 311.4.
Pecunia quid. 691.54.
Pecuniam currenti pretio potes exponere, etſi decreto Magiſtratus iam condito, & mox promulgando, illud ſcias minuendum. 279.44.46.
Pecunia quomodo vendi poſſit. 299.27.*&* 311.4.
Pecunia præſens pluris valet quam ius ad illam. 500.30.
Pecunia ratione puritatis materiæ, & commoditatis transferendi à campſore pluris æſtimari poteſt. 312. 11. 12. *Pretium eius aliquando creſcit vulgi æſtimatione.* 313.14.
Pecuniæ æſtimatio duplex. 315. 34. *Æſtimatio extrinſeca ob quatuor cauſas variatur.num.* 35.
Legitima non eſt niſi reſpectu pecuniæ eiuſdem loci. 316.38.
Pecunia tripliciter lucro deſtinatur. 256.86.
Pecunia pupillorum & viduarum alteri mutuo ex conſuetudine data, an iuſtè lucretur 6.in centum. 159.107. *&* 305.62.
Pecunia an dari poſſit pro Sacramentis. Vide Simonia.

Pedagium.

Pedagium quid ſit. 407.2.

Penſio.

Penſio beneficij eſt ius non perpetuum percipiendi fructus ex alieno beneficio. 454. 201. *Quomodo à beneficio differat.ibid.*
Eſt triplex, temporalis, ſpiritalis, media. numero 202.
Quænam requirantur vt penſio eccleſiaſtica poſſit obtineri.num. 203. *& ſeqq.*
Penſionarius etſi Iure antiquo non tenebatur ad aliquas preces, nunc tamen poſt conſtitutionem Pij V. vbi ea recepta eſt, tenetur recitare Officium B. Virginis; quod omittens, fructus non facit ſuos. 455.208.
Penſionem an poſſit Abbas prioratui, vel beneficio Religioſi imponere. 607.91.
Penſio in montibus Pietatis non exigitur ratione mutui, ſed damni. 816.22.

Percuſſor.

Percuſſor clerici ipſo facto eſt excommunicatus. 667.21.

Peregrinus.

Peregrini an à ieiunio excuſentur. Vide Ieiunium.
An ieiunio loci teneantur. 731.46.
Puniri poſſunt ab Ordinario loci. 732.50.
Et obligari ad ieiunia, feſta, &c. ibidem.
Secus ſi tantum tranſeant. 733.51.
An teneantur ieiunio loci vnde diſceſſerunt. num. 54.

Perfectus.

Perfecti à ieiunio non liberantur. 730.37.
Maximè perfecti maximè ieiunant. ibidem.

Periculum.

Periclitans res noſtra ſemper manet noſtra donec perierit. 53.67.
Periculo cuicumque alterum exponens ad nihil tenetur niſi damnum ſequatur. 113. 16. *Pacta tamen de eo pendente facta obligant.* 114.17.
Periculo ſe exponens quomodo peccet. 663. 3.
Pericula quæ ſuſcipiuntur honeſta eſſe debent. 697.8.
Tenetur homo in periculo mortis ſeque vitam certam quantum poteſt. 703.43.

Periurium.

Periurium quid ſit. 633. 73. *Quæ eius pœna.* 634. 74. *An grauius ſit homicidio.n.* 75.
Periurium cur graue peccatum. 614.3.
Execratorium continet ſpecialem malitiam. 616.9.
Periurio alterius an in tuum commodum vti poſſis. 627.49.
Periuris conſtituta pœna grauiſſima: mors, depoſitio. 628. 53. *&* 634. 74. *Iurans facere id quod eſt peccatum, an ſit periurus.* 618.18.

Permutatio.

Permutatio requirit vtrimque rei traditionem, & ita differt à mutuo. 311.2
Permutari poteſt res exiſtens cum futura.n. 3.
Permutatio triangularis. 474.88.
Permutatio in beneficiis eſt certa rei ad alteram facta mutua præſtatio. Ad hanc quænam requirantur. 451.195.*& ſeqq.*
Vtrùm ius ad rem poſſit permutari. v.g. Ius præſentationis, vel gratia expectatiua cum ſimili Iure, vel cum beneficio. 453.199.
Si quis velit ſuum beneficium reſignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit admittere talem reſignationem, vt ipſe poſſit beneficium alteri conferre, vtrùm ego poſſim vti permutatione ficta, reſignando cauſa permutationis beneficium quod non habeo. num, 200.
Permutatio non neceſſariò requirit dominium. 460.25.
Pactum de permutandis beneficiis vtrùm licitum. 477.103.
Permutatio rerum ſpiritalium quando ſit ſimonia, quando non.Vide Simonia.

Perſeuerantia.

Perſeuerantia dupliciter accipitur. 718.45.
Quomodo ſit virtus ſpecialis.n. 46.
*Eius materia.n.*47. *Vitia ei oppoſita.n.* 49.

Pertinacia.

Pertinacia quid 718. 49. *Eſt conſtantiæ oppoſita. ibidem. Quale peccatum. ibidem.*

Peſtis.

Veniens ex loco peſte infecto, An & quomodo iurare poſſit. 626.47.
Peſte infectis an poſſis ſeruire cum tuo periculo. 91.31.
Peſte laboranti marito an poſſit vxor miniſtrare. 750.12.

Pharmacum.

Pharmacum præbere matri cum periculo prolis an liceat. 96.61

Philoſophi.

Philoſophi humilitatis excellentiam non agnouerunt. 793.55.

Phi

Piloxenus.

Philoxenus belluo.720.5.

Pietas.

Pietas eſt excellentior in Principe quàm in ſubditis. 17.13.
Quomodo conueniat cum iuſtitia legali.16.12.
Quomodo differat.17.14.Pietas quid ſit. 671.2.
Tripliciter accipitur.ibidem.
Quale debitum reſpiciat.672.4. Eius obiectum. n.5.Ratio formalis obiectiua.n.7.
Eſt prima virtus poſt religionem.673.8.
Pietas in parentes ſpirituales.n.9.

Pigmenta.

Pigmentis an vti liceat.807.121.

Pignus.

Qualem diligentiam teneatur quis adhibere in pignore cuſtodiendo. 81.41.
Pignus quid ſit.355.31. Quot modis contrahitur. num. 33.
Quænam non poſſint dari in pignus.356.39.
Fructus pignoris quinam ſint oppignorati.357.43.
Pignus poteſt dari tertio in pignus.n.44.
Pignoris fructus an à creditore poſſint percipi.263.137.141.
Pignora ab vſurariis emere an licitum. 266.165.166.

Piſcatio.

Piſcatio quando & vbi licita.45.28. & 50.nu. 50.
Quomodo peccet qui contra iuſtam prohibitionem piſcatur.47.40.
An diebus feſtis vel ieiunij licita.48.41.

Plagium.

Plagium quid ſit.137.5.

Platonici.

Platonici ferè omnes vel magi, vel magiæ fauentes. 653.6.

Pœna.

Pœnam ſeruitutis qui incurrant.43.14.
Pœnam vtrùm quis vltrò ſubire teneatur. 44.12.
Pœna talionis non infligitur à Iudice vt læſis ſatisfiat, ſed vt iniuria puniatur, quare non eximit à reſtitutione.108.138.
Pœna ſponſalibus appoſita an debeatur poſt iuramentum.209.56.
Pœnam an teneat fateri me incurriſſe.243.61.
Pœna conuentionalis an ante ſententiam debeatur. 261.136.
Pœna non retrotrahitur, niſi vbi id lege expreſſum. 330.46.
Pœnam alicui iniungere inuito ſolus Superior poteſt conſentienti etiam priuatus.262.129.
Neuter tamen innoxius.n.131.
Pœna vſurarius conſtituta.269.185.
Pœnam adulteris & inceſtis quædam bruta infligunt. 765.61.
Pœna in corruptores virginum.769.88.
*De pœnis ſimoniæ. 482. 130.Vide V.*Simonia.
Pœna congruit malefactori. 686.21.
Per eam fit reparatio iniuriæ.ibidem.
Pœna minuenda quantum ratio boni patitur. 788.38.

Pollicitatio.

Pollicitatio iuramento firmata an ius tribuat. 198. 25.& 206.52.Pollicitatio quid ſit.218.16.

Pollutio.

An poſſis veſci cibis pollutionem prouocantibus. 96.62.
Pollutio voluntaria eſt peccatum mortale. 771.94.
Quid ſi cauſa ſanitatis, vel moleſtiæ carnis mitigandæ.771.95.& 96.61.
Pollutio dupliciter non plenè voluntaria.774. 103.
An licitum eam deſiderare, aut de ea gaudere. n.775.104. Non eſt fas eam irritare.ibidem.
Poteſt deſiderari ſimplici affectu. n. 105. Licitum gaudere de iam facta. ibidem. Ad eam excitat delectatio ex re imaginaria. 777. 110.

Populus.

Populus refractarius quomodo in officio continendus. 789.41.

Portorium.

Portorium quid ſit.497.2.

Poſſeſſio, Poſſeſſor,

Poſſeſſio vnde dicatur. 26.39. Alia facti, alia Iuris. ibidem. Quid ſit poſſeſſio facti, n. 40. Quid Iuris. num. 41. Quid requiratur vt per alium quis aliquid poſſideat. 27.42. Alia eſt ciuilis, alia naturalis. 27. 43. 44. Alia ciuiliſſima. num. 45 & 28 48.
Tribus modis acquiritur.27.46.
Poſſeſſio iurium duobus modis apprehenditur. 28.49.
Poſſeſſio mobilium quatuor modis amittitur.n.50.
Poſſeſſio quid priuilegij conferat.nu. 52. A mala fidei poſſeſſore accepta quanto tempore præſcribantur. 67.42.
Poſſeſſionis initium conſiderandum.63.28.
Poſſeſſa alieno nomine an poſſint præſcribi.71.48.

Potus.

Potus non ſoluit ieiunium.724.10.
An perdat meritum ieiunij. ibid.

Præceptum.

Præcepti nomen aliquando latè capitur. 677.27.
Præceptum reſtitutionis eſt affirmatiuum.83.48.
Præceptum implere poteſt etſi non habeat intentionem implendi.515.59.
Præcepta opera cadunt ſub votum.545 47.
Præcepta violare ex contemptu quis dicatur, & quale peccatum.600.74.
Præcipi res grauis poteſt ſub veniali peccato.ibid.
Non tamen leuis ſub mortali.601.75.
Præcipiendi ius ex triplici cauſa naſcitur.675.24.
Præcepto ſatisfacit qui opus præceptum facit etſi contrarium intendat. 680.43.
Præcepta obligant pro materiæ capacitate, & grauitate.729.33.
Etiamſi ratio præcepti in aliquo ceſſet, ipſum tamen non ceſſat. 730.37.
In præceptis diuinis non facilè cadit excuſatio. num.39.
Præceptum operi bono nouam addit bonitatem. 738.83.
Præceptum in virtute obedientiæ obligat ad mortale. 600.74.
Quid ſi præcipiatur ſupra vel infra regulam.ibid.
Et quæ ſint ſupra regulam.num.75.
Ob quas cauſas poſſint auſteriora præcipi. ibidem.
Quando cenſeatur aliquid præcipi ſecundùm regulam.601.75.

Precarium.

Precarium quid ſit, & quomodo differat à commodato.81.39.& 349.4.

Preces.

Preces importuna quæ dicantur, & quem contractum irritum faciant.205.48.

Præcipitatio.

Præcipitatio quando peccatum mortale.10.20.

Prædictio.

Prædictio ex aſtris quænam ſit illicita. 642. 32. & 643.35.

Præ

Prælatus, Prælatura.

Prælati vendentes bona Eccleſiæ ſine conſenſu Pontificis, quas pœnas incurrant. 333.64.
Nec ſufficit conſenſus Legati à latere. ibidem.
Prælati in venditione bonorum Eccleſiæ quæ teneantur ſeruare. 332.59.& ſeq. An ſine illis conditionibus poſſit repudiare hereditatem vel legatum. 333.65. An qui ſine illis aliquid acceperunt, teneantur reſtituere. n. 66. Quanto tempore poſſint res Eccleſiæ elocare. n.68.
Succeſſor tenetur eo contractu. 334.71.
Prælatus quanam poſſit Religioſis præcipere. 600.74.
Prælati Religioſi etiam cum conſenſu Conuentus non poſſunt validè donare, niſi in cauſas pias. 228.83.
Prælaturam accipiens in excommunicatione, vel alio impedimento occulto, validos exercent actus iuriſdictionis, ſi titulum habeat coloratum, communi errori populi coniunctum. 369.66.

Præſcriptio.

Præſcriptio quid ſit. 54. 2. 3. Quomodo differat ab vſucapione. ibid. Quatuor conditiones requiruntur ad præſcriptionem. 55. 5. Laicus res ſacras non poteſt præſcribere; nec Religioſus quidquam. num.6.
Quando incipiat præſcriptio. ibid. An poſſeſſio neceſſaria in præſcriptione contra actionem. n.7.
An dubitans cenſeatur bona fide poſſidere. 56.16.
Princeps an poſſit præſcribere ius inferendi damnum in venatione. 48. 41. Quomodo Eccleſia præſcribit aduerſus hæreticos. 54. 2. Præſcriptio tibi nunquam obſtabit, ſi probes tuo nomine rem ab alio fuiſſe poſſeſſam. 55.6.
Ius vtilitatis an poſſit præſcribi. ibidem.
Præſcriptio ordinaria in minore, milite, an procedat cum ignorantia Iuris. 58.17.
Dominus quando præſcribat ſtipendium contra famulum. 60.19.20. Contra pupillum & minorem an præſcribatur. 62.24 An præſcribatur contra Eccleſiam Romanam. 61.22.& 62.24.
Quomodo præſcribat vnus Epiſcopus locum alterius Epiſcopatus. 65.36. Contra ciuitates, Eccleſias, pia loca quot annis præſcribatur. 62. 25. Quanto tempore præſcribatur actio Reip. contra Quæſtores & adminiſtratores. 65.36. Actio iniuriarum quanto tempore præſcribatur. 65.36.
Quomodo præſcribatur contra debita. 59. 19.
Quomodo contra Iura. 60.20. Quantum temporis requiratur ad præſcriptionem in mobilibus. 60. 22. Quantum in immobilibus. num. 23. Præſentes vel abſentes reſpectu præſcriptionis qui dicantur. 62.23.
Quomodo præſcribantur ſeruitutes. 63.26. Quomodo præſcribatur patronatus, ius præſentandi, &c. 64.32. Quomodo beneficia. num. 33.
Quo tempore præſcribantur debita, legata, actiones, hypotheca, fidei commiſſa, &c. 65. 36. 37.
Quomodo & quæ bona Principis poſſint præſcribi. 66. 41. Quomodo contra legem. 69.45.
Exemptio à poteſtate ſpirituali Pontificis nullo modo præſcribi poteſt. Secùs eſt de exemptione à poteſtate ſeculari. 66. 41. Poſſeſſoris malæ fidei heredes nunquam præſcribit, niſi fortè triginta annis. num. 42.
Secùs de iis qui alio titulo ab eo acceperunt. n.43.
Excipiuntur duo caſus. ibid. Præſcribi quæ non poſſint. 71. 48. Præſcriptio quando dicatur dormire, non procedere, interrumpi. 72.49.
Præſcribens rem aliquam poteſt eam retinere, etſi alienam fuiſſe cognoſcat. 72.40. Contra præſcriptionem quibus concedatur reſtitutio in integrum. 73. 52. Beneficium quomodo præſcribatur. 421.8.
Præſcriptio decimarum. 530. 19. Et immunitatis earum. 531.26.

Præſtigium.

Præſtigium quid ſit. 604.25.

Præſumptio.

Præſumptio vſurarum. 289.119.
Præſumptio quid ſit. 712. 18. & 799.76. Supponit falſam opinionem. 712. 19. In quibus reperiatur. ibidem.
Quando ſit peccatum mortale. n.20.
Præſumptio de miſericordia Dei. ibidem.

Pretium.

Pretium accipiens ne furem impedias, tenetur de damno. 167.68. Pretium iuſtum rerum venalium quod ſit. 275.7. Aliud legitimum, aliud vulgare ſeu naturale. n. 7. 8. 9 Ex quibus capitibus creſcat, aut minuatur. num. 8. Legitimum conſiſtit in indiuiſibili, non tamen vulgare. num. 10. Quando alterum altero maius, vtrum liceat accipere. num. 13.
Pretium acceptum pro turpi opere an reſtituendum. 176.55.59.
Et cui reſtituendum. 177.61.
Pretium iuſtum quale ſit earum rerum, quæ certum non habent. 276.15.
Pretium mercium mox minuendum ſciens, poſſum tamen currenti pretio vendere. 279.40.
Et ſi magiſtratus decreto minuendum ſciam. n.46.
Non ex vnius commodo aut indigentia, ſed ex communi æſtimandum. 782.67.& 284.76.
Pretium iuſtum cenſuum quomodo conſtituendum. 319.102.
Pretium pro re ſpirituali accipiens an Iure diuino ad illius reſtitutionem teneatur. 488.157.
Pretium Iure poſitiuo quando reſtituendum. 491.169.

Primitiæ.

Primitiæ quid ſint. 532. 30.
An debitæ Eccleſiis. n. 33.

Princeps.

Princeps comparatur ad Rempub. ſicut cuſtos conductus ad perſonam cuſtodiendam. 17. 13. Ob varias cauſas tenetur curare obſeruationem legum. 17.18.
Princeps in bello poteſt exponere ſubditorum vitam. 40.58.
Princeps in iis quæ agit in proprium commodum comparatur ad ſubditos vt priuatus ad priuatum. 48. 40. Si alienum prædium vertat in viam publicam, &c. an teneatur compenſare. ibidem. An præſcriptione tutari ſe poſſit. num. 41. An poſſit princeps dare priuilegium in mercibus importandis, &c. 295.149.
Principes ſeculares non poſſunt ſuis legibus præiudicare piis cauſis. 230.102.
Principibus neceſſaria ſobrietas. 739.90.
Principis aſſertio in teſtamentis vel contractibus æquiualere poteſt pluribus teſtibus: non tamen in cauſis criminalibus, quando agitur de aliquo condemnando. 375.95.
Principi poſſet Reſpub. concedere auctoritatem vt ex priuata ſcientia abſoluere & condemnare poſſet. n. 97. Quantumuis ſit certus de crimine, non poteſt ordinariò condemnare niſi citatum & auditum 376.99.

Principes & Gubernatores aſſumentes ad officia ſecularia maiora eos qui putantur mali munus adminiſtraturi, peccant mort. & tenentur Reipub. ad ſarcienda damna inde ſecuta. 404. 15. *Omiſſis aptioribus minùs idoneos aſſumentes, peccant quidem, & ſæpè mortaliter, non tamen tenentur ad reſtitutionem, ſi iſti verò erant idonei.* 405. 15.
Principis præcipuum munus eſt curare vt quàm maximè idoneos miniſtros habeat, idque pro ſtatu præſenti. 406. 20. 21.
Princeps quomodo parenti præferendus. 673. 15.

Prior.

Prior tempore potior eſt Iure, de quibus intelligendum. 181. 22. & 183. 42. 44.

Priuilegium.

Priuilegium militum. 176. 58.
Priuilegium impetratum à Principe vt vni ſoli liceat aliquas merces vendere, an licitum. 295. 148. 149.

Prodigus.

Prodigus eſt inſtar pupilli, & ex eius contractu nulla ipſi oritur obligatio. 211. 62.
Prodiga largitio etſi in libro ſit peccatum, non tamen in eo qui ſe promittendo obſtrinxit. 217. 10.
Prodigalitas quando mortalis. 693. 62.

Profeſſio.

Actio ad reclamandum contra profeſſionem quanto tempore extinguatur. 65. 36.
Profeſſum à Religione abducens ad quid teneatur. 85. 16.
Profeſſio ſerui, vel coniugis conſummato matrimonio, domino, vel coniuge inuito, eſt irrita. 193. 79.
Profeſſio coniugum an valida. 580. 25.
Profeſſio viri inuita vxore eſt irrita, etiam poſt mortem vxoris. 555. 86.
Item profeſſio in Religione non approbata. 578. 14.
Profeſſio fit tacitè vel expreſſè. 590. 57.
Quæ requirantur vt ſit valida. num. 58.
Quæ ætas, ibid.
Qualis probatio, 591. 59.
Animus profitendi. 592. 60.
Libertas profitentis, & conſenſus Prælati. ibidem.
Vt fiat in Religione approbata. 593. 62.
Vt tria vota ſubſtantialia emittantur. ibidem.
Vt non ſit conditio repugnans. ibid.
Nec inſit profitenti impedimentum Ordini repugnans. ibid. *Cum quibus pactis poſſit fieri.* ibid.
Profeſſus inualidè, poſtquam aliquot deinde annos manſit in Religione, poteſt egredi. 594. 63.
Quæ in egreſſu ſeruanda. n. 64.
Profeſſio facta in Religione non approbata an habeat vim voti ſimplicis. 593. 62.
Profeſſio in Religione approbata quam vim habeat, 596. 67. *Tradit Religioſum Deo.* ibid.
Facit inhabilem ad matrimonium. n. 68.
Irritat matrimonium ratum. 597. 69.
Ex natura ſua non repugnat contractui matrimonij. 596. 68. & 597. 69. *Priuat omni dominio.* 598. 70.
Soluit vota ſimplicia 599. 72. *Delet peccata.* ibid. *Tollit irregularitatem ex defectu natalium.* n. 73.
Profitens in Religione cum intentione retinendi dominium rerum ſuarum, an validè profiteatur. 598. 70.
Ad profeſſionem an poſſit quis compelli ob crimen. 584. 42.
In profeſſione ſpectandus annus biſſextilis. 591. 59.
Profeſſio in Religione Baptiſmo ſimilis. 599. 72.
Inualidè profitetur impedimentum celans. 593. 62.
Profeſſus an teſtari poſſit. 599. 71.
An aliquid donare. ibidem.
An poſt profeſſionem patris ſtatim filiis legitima ſit danda. 604. 83. *Profitens an debeat matri, auo, &c. relinquere legitimam, ſi liberis careat.* ibidem.
Profeſſio fidei quibuſdam beneficiariis neceſſaria. 446. 165.

Profuſio.

Profuſio quid ſit. 693. 61. *Quale peccatum.* num. 62. *Gignit auaritiam.* ibidem.

Proles.

Proles quando non contrahat ſeruitutem. 43. 13.
Subit conditionem matris. 45. 22. *Quando animatur.* 97. 65.
Spurius an poſſit eſſe heres. 117. 43.

Promiſſio.

Promiſſis aliquem ad maleficium prouocans, ſi antequam patretur ea reuocet, ad nihil tenetur. 160. 17.
Promiſſio & pollicitatio nondum acceptata nullam obligationem inducit. 198. 25.
Promiſſam rem an poſſit occultè capere. 203. 44.
Promiſſa iurata an obliget ante acceptationem. 206. 52.
Promiſſio ſolutionis pœna in ſponſalibus an firmetur iuramento. 208. 56.
Promiſſa rei ſolutio poteſt eſſe licita, etſi promiſſio erat illicita. ibidem.
Promiſſio generatim ſumpta quid ſit. 216. 1.
Quid ſpeciatim. n. 2.
Non obligat vltra intentionem promittentis. n. 6.
In dubio inclinandum in fauorem promittentis. num. 7.
Quo caſu deſinit obligare. 350. 20.
Promiſſio prodiga quando obliget. 217. 9.
Executio eius non ſemper eſt peccatum. ibidem.
Et tunc ius tribuit promiſſario. ibidem.
Promiſſio quomodo differat à donatione verbali, pacto, pollicitatione, ſtipulatione. 217. 15.
Legitimè acceptata quantum obliget. 223. 52. &c.
Forma ſtipulationis non reddit eam firmiorem in foro interno, ſed in externo tribuit actionem. 224. 55.
Promittens nuptias impari cum indignatione familiæ, peccat, tenetur tamen exequi. 217. 9.
Promiſſio ob turpem cauſam ante opus patratum eſt inualida. 218. 17.
Poſt opus patratum obligat. n. 18.
Contrarium probabile in opere lege puniblili. n. 20.
Promiſſiones Iure naturæ vel poſitiuo quænam ſint irrita. 218. 22. 23. *Cum iuramento firmata quæ executioni mandari poſſint.* n. 25.
Promiſſio interna Iure naturæ non obligat nos homini. 219. 30.
Obligaret tamen ſi homo poſſet cognoſcere internas locutiones, vt Angeli, vel Deus. num. 32. *Nec externa ordinariè obligat ante acceptationem.* n. 34. 39. *Quædam excipiuntur.* num. 36. *Mortuo promiſſario vel nuntio an poſſit acceptari.* n. 35.
Promiſſio ad pias cauſas ante acceptationem an valeat. 220. 38. 39.
Promiſſio abſenti facta quomodo acceptetur. 221. 42. *An vt validè acceptetur, debeat acceptatio innoteſcere promittenti.* num. 43. *An vt validè reuocetur, debeat reuocatio innoteſcere nuntio.* n. 44. *An poſſit acceptari mortuo promittente.* num. 45. *Quinam poſſint eam acceptare.* num. 47. *Debet aliquo modo dirigi ad præſentem vt poſſit eam acceptare.* 222. 49.
Acceptans non poteſt eam condonare. n. 50.

Prom ſsionem onerofam ſolus promiſſarius validè acceptat.223.51.& 224.55.
Promittere non eſt tantùm affirmare ſe facturum.213.52.
Promiſſa res debet eſſe maior quàm in furto, vt obliget ſub peccato mortali.225.56.
Promiſſio minùs obligat quàm ſtricta iuſtitia.n.57.
Promittens aliquid etiam in contractu oneroſo non animo verè promittendi, etſi poſſit ob animum decipiendi peccare mortaliter, non tamen tenetur ſub mortali promiſſis ſtare.225.58.61.
Niſi alter inde damnum incurreret.n.59.
Aut contractum ex ſua parte expleſſet.n.60.
Promittens fictè alicui nuptias, ſi alter nullum damnum incurrat, poteſt iurare ſe non promiſiſſe, & ſolum vertere ne contrahat.225.61.
Promiſſio vt ſit valida quinque requirit.533.1.
Qualis in ea deliberatio requiratur.n.2.
Debet eſſe directè volita.n.4.& ſpontanea.534 5.
Promiſſioni vel dationi ante acceptationem poteſt onus apponi, poſteà non ſine conſenſu alterius. 226.62.
Si eam accepteſ cum onere in fauorem tertij, ipſe hoc ipſo acquirit ius vt id ei praſtes.n.64.
Hoc tamen poſſe à donatore tibi remitti donec non eſt acceptatum à tertio, probabile.n.65.
Promiſſio acceptata quibus euentis deſignat obligare. n.69.& ſeqq.& 350.20.
Promiſſio iurata patitur eaſdem exceptiones quas iniurata.227.73.
Promittēs etiam iuratus puella, quam virginem putat, nuptias non tenetur ſi deprehendit vitiatam.n.73.
Promiſſio bis facta non tribuit duplex ius.769.87.
Promittere & promiſſa ſoluere eiuſdem eſt virtutis. 546.52.

Propoſitum.

Propoſitum an habeat aliquando vim voti.539.20.
Propoſitum vouendi non ſufficit ad votum. nn.21 & ſeqq.
Quando quis poſſit à propoſito reſilire.540.22.

Proprium.

Proprium non poſſe poſſideri, hæreſis fuit Apoſtolicorum & Pelagij.42.2.

Prouidentia.

Prouidentia & benignitas Dei in homines.12.30.

Proximos.

An pro defenſione proximi poſſit alium occidere.100.87.
Proximi amor duplex.500.23. Quid ei condonandum.505.19.

Prudentia.

Prudentia vnde dicatur.1.1. Dupliciter accipitur. ib.
Prudentia definitiones.ibid.
Prudentia falli nequit circa proprium obiectum. 2.2.
Formidinem excludit, non ſcrupulum.ibid.
Cum prudenti iudicio qua formido conſiſtat.n.5.6.
Prudentia verſatur circa actiones ſingulas.n.7.
Prudentia obiectum, effectus, & finis idem.3.8.
Differt à virtutibus moralibus.n.11.
Ab intellectualibus.n.13.
Quomodo ſit virtus moralis.n.12.
Eſt regula virtutum moralium.n.11.
Reſpicit honeſtas actiones ſub ratione veri. ibid.
Dupliciter reſpicit opus honeſtum.ibid.
Poſtulat affectum ordinatum.n.13.& diligentiam. 4.17.
Prudentia & functiones triplices.4.17.
Prudentia medium virtutibus praſcribit.n.18.
Quomodo finem praſcribat.n.20.
**Synteresin & principium ſuum ſupponit.ibid.*
Quomodo imperet virtutibus.n.23.24.
Quomodo ab iiſdem pendeat.6.30.
Duobus modis dicitur completa.n.34.
Non poteſt eſſe niſi in probis.n.35.
Alia naturalis, alia ſupernaturalis.7.2.
Partes prudentia triplices.n.1.
Species ſeu partes ſubiecta quinque n.3.
Integrantes octo.8.10. Potentiales tres.n.12.
Prudentia perſonalis ſola dicitur abſolutè prudentia. 7.5.
Si omnino completa ſit, complectitur cæteras. 8.7.
Contra prudentiam dupliciter peccatur.10.18.
Prudentia carnis quid ſit.10.21.
Quale peccatum.11.23.
Prudentior hominibus ſuæ ſortis nemo tenetur eſſe.79.24.

Pubertas.

Pubertati proximi validè contrahunt in ſuum commodum ſine conſenſu tutoris.210.60.
Qui dicantur pubertati proximi.ibid.
In quibus contractibus obligentur.n.61.
An teneantur ex mutuo.248.15.
Pubertas maſculis incipit 14, feminis 12. anno.210.60

Publicum.

Publicum aliquid tripliciter dicitur.117.73.

Pudicitia.

Pudicitia quid.740.95. An pro ea tuenda poſſis occidere alium.98.76.

Puer.

Puer an poſſit perdere virginitatem.746.121.
Pueri an poſſint intrare Religionem.583.35.
Puellæ quando poſſint.584.39.

Pupillus.

Pupilli pecunia emptum an ſit obligatum, &c. 182.30.
Pupilli contractus an firmetur iuramento.208.56.
Pupillaris ſubſtitutio quid ſit.244 79.
Hac mater non poteſt ſubſtituere.n.80.

Purgatio.

Purgare ſe ferro candenti, vel aqua feruenti, illicitum. 664.3.4.

Purgatorium.

In purgatorio orant iuſti pro nobis.505.23.

Puſillanimitas.

Puſillanimitas quid ſit.713.28.
Quale peccatum.num.29.
Quæ contra eam iuuent. 714.29.

Quæſtor.

QVæſtor quomodo peccet, & ad quid teneatur dum malignè ſoluit & munera extorquet. 405.14.
Quæſtor an poſſit Religionem intrare.583.33.

Rapina.

RApina differt ſpecie à furto. 137.8.
Grauius eſt peccatum.ibid.
Differt ab iniquis contractibus.n.9.

Raptus.

Raptus quid ſit.137.5.
In raptu duplex malitia.764.67.
Pœna in raptores.n 61. Deprehenſus in flagranti crimine poteſt à coniunctis perſonis occidi.ibid. Per nuptias cum rapta non tollitur infamia. 665.69.
Quid ſi ſponſus rapiat ſponſam. n.70.
Raptor puellæ in ſeruitutem deditur.43.14.

Ratificatio.

Ratificatio quid requirat.214.72.& 554.83.

Ratihabitio.

Vtens re aliena ſub ratihabitione.81.37.
Ratihabitio ad quæ extendatur.81.37.& 274.3.
Ratihabitio æquiualet mandato.160.13.

Rationis vſus.

Rationis vſu priuatiq; duplex.750.14.
Non poteſt quis cedere Iure, quod habet ad poteſtatem vtendi ratione.751.18.
Rationem dupliciter vincit paſſio.783.11.12. & quomodo.num 13.

Rebellio.

Rebellio quid.800.76.

Rechabitæ.

Rechabitis à vino abſtinentibus promiſſa merces.737.76.

Recurſus.

Recurſum præbens malefico ad quid teneatur.162.26.

Regnum.

Regnum Dei quid.505.15.

Regula.

Regula an neceſſaria ad ſtatum religioſum.577.9.
Regula approbata quæ ſint.579.18.

Religio, Religionis ſtatus, Religioſus.

Religio vnde dicta.493.1. Quid ſit.n.2. Eius obiectum.n.3.& 495.10.
Non poteſt eſſe niſi in creatura reſpectu ſui principij.493.3. Eius actus ſunt quatuor.494.6.
Religio ab aliis virtutibus differt.n.7.
Non verſatur immediatè circa Deum.495.9.10.
Proximè accedit ad virtutes Theologicas.496.14.
An Religio complectatur cultum Sanctorum.497.16.
Religio dimittens profeſſum ſine cauſa, peccat contra iuſtitiam.611.107. Non tamen ſi nondum profeſſum.ibid.
Ad Religionis eſſentiam non requiritur tanta firmitas vt quis per Superiorem ſolui nequeat.612.108.
Religionis nomen tripliciter accipitur.574.2.
Sola Catholica Religio perfectionem vitæ docet.826
Cætera tollunt ſtudium perfectionis & bonorũ operũ. ib.
Religio Catholica peccandi licentiam excludit.827.
Præter Catholicam omnes aliæ ſunt ſuſpectæ ex cauſis.835.& ſeqq. vſque ad 851.
Religioſus ſtatus quid ſit.ibid.
Quæ ad eum requirantur.575.4.
Solemnitas votorum non eſt ad eũ neceſſaria.576.8.
An approbatio ſit ad eum neceſſaria.477.10.
Religioſus propter Chriſtum ſe libertate abdicat 44.15.
Religioſorũ ordinũ diuerſitas vnde proueniat.579.16.
Quis ſit perfectior.n.20. Moderata corporis afflictio in eo vtilis.580.21. Nõ requiritur in eo chorus.n.23.
Religionem non approbatam intrans an ad caſtitatem teneatur.578 14.
Religionem qui poſſint ingredi.580.24.
Qui non.n.25.& 582.30.& ſeqq.
Ad Religionem compelli nemo poteſt.583.38.
Excipe aliquot caſus.584.42.
Vouens Religionem ingredi ad quid teneatur.n.42.
Ad Religionem tranſeuntes an poſſint cogi vt bona ſua propinquis relinquant.606.85.
Religioſus an habeat aliquarum rerum dominium.32.18.& 576.8.
Nihil poteſt alienare, nec conſentiente Prælato, in res turpes.599.71.
Religioſus ad quid per ſingula vota obligetur.600.74.& ſeqq.
Religioſi ſinguli tantùm habent vſum ſine dominio rerum quibus vtuntur.26.35.
Quo Iure ſint incapaces dominij & matrimonij.32.22.
Non ſunt incapaces iurium ſpiritalium.33.16.
Religioſi beneficiati habent ius diſpenſandi fructus ſuorum beneficiorum, non tamen dominium.34.29.
Quomodo eos poſſint expendere.ibid. Bona immobilia à ſuperioribus ipſis concedi non poſſunt.n.30.
Quomodo cenſus vitalitij ipſis poſſunt permitti.34.31.
Religioſus an poſſit aliquid ludo perdere vel lucrari.347.32.& 348.35.
A Religione aliquem abducens ad quid teneatur.84.11.13.
Religionis ſtatus debet liberè ſuſcipi.85.14.
Eſt ſtatus perfectionis.ibid.
Religioſus non tenetur laborare ex iuſtitia, ſed tantùm ex virtute Religionis.86.18.
Religioſus propriè quærere tenetur ſuum bonum ſpiritualc.n.20.
An teneatur fugere ne percutiatur.93.44.
An poſſit furem occidere.98.72.
An ad vitandam ignominiam.100.85.86.
Exiens Monaſterio ad audiendum Ius ciuile vel Medicinam eſt excommunicatus.799.83.
Religionem ingrediens an liberetur à reſtitutione.193.70.&c.
Religionem ingredi non poteſt ſeruus domino inuito, nec coniux conſummato matrimonio.193.70.
Nec debitor qui aliàs commodè poſſet breui ſatisfacere.num.72.
Secùs ſi non niſi poſt longum tempus.ibid.
Religioſi contractum ſine ſuo conſenſu factum poteſt ſuo arbitrio Prælatus infirmare vel validare.212.62.
Religioſi ſubditi non poſſunt ſine conſenſu Prælati donare validè, etiã in pias cauſas: nec Prælati in cauſas profanas, etiam conſentiente Conuentu.228.85.
In quibus cenſeatur tacitus Prælati cõſenſus.n.85.
Religioſi teſtari non poſſunt ſine conſenſu Pontificis,& tum eo tantùm in cauſas pias 241.40.
An poſſint fideiubere.354.20.
Religioſi quinam teneantur legere Horas.512.44.& ſeqq.
An Prælatus poſſit diſpenſare.513.51.
Religioſi bona an tranſeant ad Monaſterium per profeſſionem.603.81. Poteſt bona ſua diſtribuere liberis, ſi habeat.604.81.
Religioſus an poſt profeſſionem acquirat omnia Monaſterio.606.87. An poſſit ſuccedere in hereditatem.ibid.& 252.54.
Comparatur partim ſeruo, partim filio familias.606.87.
Religioſi delicto non tenetur Monaſterium.n.90.
Nec ex contractu, niſi quatenus in eum conſenſit.607.90.
Religioſus beneficiatus cui acquirat ea quæ acquirit.num.91.
Quorum beneficiorum ſit capax.n.95.
Quando requiratur conſenſus Prælati.608.97.
An requiratur auctoritas Epiſcopi.n.98.
Religioſus Ordinem mutare quando poſſit,& in qualem tranſire.609.100.
Quænam obſeruanda.n.101.
Religioſus tranſiens ad alium Ordinem eſt incapax omnis beneficij ſæcularis.610.105.
Religioſus poteſt eijci ob iuſtam cauſam è Religione.n.106.
Religioſus eiectus, fugitiuus,& apoſtata quâ differãt.612.109. An eiectus, præſertim requiſitus, teneatur redire.n.110.

Non

Non tamen tenetur aliud Monaſterium ingredi. 6112.111. Poteſt vti habitu clerici ſæcularis, non autem ſuo.n.112. Cui acquirat eu quæ acquirit.ibi. Habet eorum adminiſtrationem.n.113.
Non poteſt teſtari.ibid. Quid ſi in illicita expendat.ibid. Non recidit ſub obedientiam Epiſcopi. n. 114. Non eſt liber à votis, ſed ab obſeruatione regularum.614.115.
Religioſus an poſſit ob culpam in ſæculo commiſſam exheredari.606.87.
Intra duos menſes à matrimonio contracto poteſt quis Religionem ingredi.588.50.
Tranſlati ex Ordine mendicantium ad Carthuſianos, vel ad Ordinem non mendicantem, an ſint habiles ad officia,&c.610.105. Omnes tranſlati incapaces beneficiorum ſæcularium.ibid.
Religioſus eligi non poteſt ad beneficium extra Monaſterium ſine conſenſu Prælati.608.97.
Eſt capax curæ animarum.n.98. An etiam dignitatis.609.99. Eſt inhabilis ad canonicatum & beneficia ſæcularia.ibid.
Religioſus tranſire poteſt ad arctiorem Ordinem.100. Id tamen non eſt laudabile, niſi ſit neceſſarium, & vtile. ibidem. An Ordo ad quem tranſit debeat eſſe perfectior. ibidem. Omnes poſſunt tranſire ad Carthuſianos.ibid. & Carthuſiani ad Mendicantes. ibid.

Remedium.

Remedia contra carnis tentationes.745.111.
Remedia aduerſus maleficia.658.28.
Remedia contra puſillanimitatem.714.29.
Remedia iræ.787.33.

Remiges.

Remiges Chriſtiani non tenentur ad damna quæ inferunt Turcarum triremes.106.122.
An poſſint occidi.163.30.

Renuntiatio.

Renuntiatio ſucceſſionis an firmetur iuramento. 208. 56.
Renuntiatio ſimplex non priuat quemquam iure, quod ei leges concedunt in bonum commune.346.36.
Renuntiatio bonorum facta cum iuramento bimeſtri ante profeſſionem, non valet.629.55.

Reparatio.

Reparatio iniuriæ fit per pœnam.686.11.

Res.

Rerum diuiſio quomodo ſit facta, & an ſit licita.41.1. 2. Fuit vtilis hominibus.42.3.
Rei illicitæ dans operam, & caſu occidens, an incurrat irregularitatem.103.103.
Res ſuperioris ordinis nunquam eſt neceſſariò periculo exponenda pro re inferioris ordinis.119.56.
Rei alienæ iniquus detentor continuè peccat.138.11.
Rem ſuam occultè vendicare an liceat.144.61.
Res domino ſuo melioratur.150.100.
Rem furtiuam emens ad quid teneatur.169.1.2.3.
Res eadem ſecundùm varios contractus variam æſtimationem habet.300.33.
Rebus diuinis vti in finem humanum an licitum.618. 16.
Res vilis quomodo appeti poſſit.792.53.
An toties peccet quis, quoties re aliena vtitur inuito domino. 140.25.

Reſpublica.

Reipub. pars dupliciter comparatur. 16.10.
Quomodo Reſpub. comparetur ad Principē.17.13.
Triplex in ea habitudo, ex qua triplex iuſtitia.18. 20.
Reſpub. an poſſit tradere innocentem 92.40.

Reſignatio. *Vide* Beneficium, & Simonia.

Reſtitutio.

Reſtitutio an neceſſaria ſit ſi paſcas vel ligneris in loco alieno.51 56.
Suadens fugam ſeruo ſuri, tenetur de damno, & etiam reſtituere ſeruum.45.23.
Reſtitutio in integrum contra præſcriptionem quid ſit. 73.52.
Quibus concedatur.ibid.
Reſtitutionis definitio.77.15.
Apud Theologos ſumitur etiam pro compenſatione. ibid. Eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ.n.16.
Quomodo à ſolutione vel ſatisfactione differat.num. 17.
Reſpicit rem, ſatisfactio perſonam. numer. 18. ibidem.
Ex duplici capite naſcitur.n.19.
Generatim accepta naſcitur ex triplici capite.77. 20. Diſcrimen inter hæc capita.n.21.
Reſtitutio ratione damni requirit læſam culpam. 78. 24. Quæ ſit peccatum mortale.79.27. In contractibus ſufficit leuis, & aliquando leuiſſima.80. 32. & ſeqq. Quid ſi promiſeris quis maiorem operam adhibere.80.31.
Quando excuſet naturalis inconſideratio.78.26.
Quando ignorantia concomitans.82.46.
Reſtitutio externa neceſſaria ad ſalutem.82.47.
Reſtitutionis præceptum an ſit affirmatiuum. 83.49.
Vtrùm facienda ſit pro ſenſu, vel rationis vſu per iniuriam ablato.83.1.2.
Vtrùm pro bonis naturæ.n.3.
Quis ordo in ea ſeruandus ſit.178.1.
Reſtitutionis quantitas non eſt ſpectanda ex quantitate iniuriæ.108.134.
Reſtitutionem famæ condonare qui poſſint. 136.124.
An liceat compenſare.n.131. An cum damno pecuniario.135.136. Quænam ab ea excuſent. n. 137.
Quo ordine reſtituet conſultor, conſentiens, &c. 165.48.
Reſtitutio omnis iure naturæ debita eſt certæ alicui perſonæ, aut communitati.174.37.
Iure tamen poſitiuo poteſt aliquid deberi incertis. ibidem.
Reſtituenda accepta pro iis ad quæ tenebaris ex iuſtitia.177.63.
Reſtitutio cuius expenſis, & quo loco facienda ſit.184. 48.&c. Quæ cauſæ ab ea excuſent.186.1.
Prima cauſa eſt extrema *neceſſitas.n.2.*
Quibus euentis hac ſublata tenearis reſtituere. n. 6. 7. Excuſat etiam grauis quamdiu durat. 187.15. Niſi creditor ſit in eadem neceſſitate.n.19.
Probabile nec tunc te teneri, quando eius non es cauſa.n.20.
2.cauſa. Periculum *ſalutis, fortunarum, ſtatus, 188. 21. Lucrum tamen ceſſans non excuſat. 188. 24. Nec periculum ſtatus ſi ad eas anguſtias tua culpa ſis redactus. 188.28. Vel ſi ſtatus iniquè partus. nu.29. Vel ſi creditor ſit in eodem periculo.num.31. Hæc tamen non ſufficiunt vt aliena auferas. n.27. An damna ex ſolutionis dilatione orta teneatur ſoluere.189.32.*
3.cauſa, Remiſſio creditoris. 179.34.
Quæ debet eſſe libera.n.35.
Facta ab habente poteſtatem.n.36.
Non obſiſtente Iure.n.37.
Quod ſit tribus caſibus.ibid.
4.cauſa, Ceſſio bonorum.190.42.

5.cauſa, Si reſtitutio putetur nociura creditori. 191.53. Niſi grauius timeatur incommodum.num. 57.
6.cauſa, Solutio facta creditori creditoris, in foro conſcientiæ.n.69.
7.cauſa, Interitus rei debitæ in ſpecie, extra contractum vel culpam.192.62.
8.cauſa, Iudicis authoritas quatuor caſibus.192. 28,
9.cauſa, Ingreſſus Religionis.193.70.& ſeqq.
10.cauſa, Excommunicatio creditoris, vt poſſit nonnihil differri.n.77. Non tamen debitoris.n.79.
11. cauſa, Incertitudo creditorum, vide Debita incerta.
12.cauſa, Compoſitio cum Prælato.194.83.
13.cauſa, Compenſatio.n.85.
Reſtituens rem furtiuam per confeſſarium, qui eam retinet, an teneatur ſecundò reſtituere.192.65.
Reſtitutio in integrum conceditur minoribus vſque ad annum 29.completum.212.63. Eccleſiis. nu.66. & 335.65. Reipub. 213.67. Supremis Pontificibus, Vniuerſitatibus, interdum etiam rudibus. ibidem.
Dupliciter petitur.nu.68. Per eam fructus rei contractu gratuito alienati repetuntur.n.70.
Secùs in oneroſo.n.71.
Niſi infra iuſtum pretium vendita ſit.ibid.
An ad reſtitutionem Iure diuino teneatur, qui pretium pro re ſpirituali accepit.488.157.
Pretium quando Iure poſitiuo reſtituendum.491.169.

Retrotractio.

Retrotractio excommunicationis & inhabilitatis in ſimonia conuentionali, non inducit irregularitatem in eo, qui poſt contractum ſimoniacum, ante eius impletionem celebrauit.487.153. Efficit tamen vt collatio interim alterius beneficij reddatur irrita, quaſi tunc fuiſſet inhabilis.488.154.
Quibuſdam videtur ſolùm habere locum in foro externo.n.155.

Retrouenditio.

Pactum retrouenditionis an licitum.288.113.& 290. 123.

Reuelatio.

Reuelare occultum crimen alterius aut ſecretum ad vitanda tormenta an liceat.124.51.
An ad damnum tertij auertendum.125.57.&c.

Reus.

Reus an poſſit præſcribere quando bona cecidere in commiſſum 65.38.
Reus an poſſit recuſare cibum oblatum.91.29.
An teneatur ipſemet exſequi ſententiam. 44.22.& 90.25.
Reus quando condemnari poſſit non auditus.376.100.
Reus reuelans occulta crimina teſtium ad infirmandū teſtimonium, an faciat contra iuſtitiam.395.1.
Fieri tamen poteſt vt ſit contra charitatem talia crimina patefacere.n.2.
Reus habet ius repellendi teſtem quouis modo magis idoneo.n.4.
Saltem ex charitate ita tenetur reſpondere & ſe defendere, vt quàm minimum accuſatorem lædat. num.5.
Reus accuſatus de crimine quod iuridicè probari nequit, non peccat contra iuſtitiam, ſi neget crimen, aut dicat accuſatorem mentiri & calumniari. num.6.
Illicitè patefactum etiam extra iudicium quadam ratione negari poteſt.396.7.
Reus non tenetur fateri veritatem, aut iurare de ca-
lumnia, ſi Iudex non interroget iuridicè.n.8.
Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrùm Iudex iuridicè interroget.n.10.
Reus tenetur veritatem fateri, etiamſi capite plectendus eſſet, quando ei notum eſt Iudicem iuridicè interrogare.397.12.
Contrarium tamen non eſt improbabile, præſertim in cauſa capitali, quandiu eſt ſpes euadendi. num.16.
Quando non eſt ſpes euadendi, tunc tenetur veritatem fateri.398.19.
An reus poſſit per vim ſe defendere contra Iudicem aut miniſtros, ne ſententiam iniquam exequantur. 399.29.30.
Reus ante ſententiam fugere poteſt, niſi iurauerit ſe permanſurum.n.31.
Etiam poſt ſententiam, ſi damnatus ad pœnam mortis vel mutilationis. n.33.
Qui licitè fugere poteſt, poteſt etiam vincula rumpere, & carcerem pertundere.n.36.
Reus damnatus ad pœnam carceris temporariam, non poteſt fugere. Probabile tamen eſt, damnatum ad carcerem perpetuum, grauem præſertim, item damnatum ad triremes, fugere poſſe.400.39.
Reo, cui fas eſt fugere, poſſunt alij fugam & vinculorum diruptionem conſulere, modò non ſint poteſtatis publicæ miniſtri.n.40.
Probabile etiam eſt licitum eſſe eiſdem captiuo inſtrumenta porrigere, quibus vincula incidat, & carcerem effringat.n.41.
Non tamen poſſunt alij reum iuuare exteriùs effringendo carceres, & vincula rumpendo.n.44.
Reus conuictus non torquetur, exceptis duobus caſibus. 383.151.
Vtrùm reus poſſit ſæpiùs torqueri.385.168.
An vt ſocij detegantur. 384.162.

Sacrum, Res ſacra, Sacrificium, Sacerdos.

SAcras res tyranno tradere an licitum. 83.40.
Sacrum, ante Matutinum dictum ex cauſa celebrare licet.519.81.
Sacrificium quid ſit.520.6.& 523.19.
Quinque ad id requiruntur.521.11.
Qualis mutatio hoſtiæ in eo requiratur.523.13.
Quando vna res mutatur in aliam, quæ cenſeatur hoſtia.c.15.
Sacrificiū in Miſſa conſiſtit in conſecratione. 523.16.
Sacerdotes quinam in lege naturæ, & immolatione agni paſchalis fuerint. 522.12.
Sacrificij vera ratio reperitur in paſſione Chriſti. 523.17.
Non tamen in paſſione Martyrum.ibid.
Sacrificium tribus modis diuidi poteſt.524.21.
Quænam res in veteri lege per ſacrificium offerebantur.ibid.
Sacrificare hoc tempore agnum vel vitulum an licitum.n.26.
Sacris rebus ſæpè dæmon ſuas operationes velat.655. 13.
Sacrarum rerum tria genera.665.10.& 666.15.
Earum temeratio graue peccatum.n.15.16.17.
Sacerdos an pecuniam accipere poſſit pro Sacramentis adminiſtrandis. Vide Simonia.
Non omne opus bonum ſacrificium.520.7.
Ad ſacrificium requiritur ſacerdos & altare.521.7.
Qua ratione opera bona dicantur ſacrificia.n.9.
Sacrificiorum decem genera.ibid.
Non omnis oblatio eſt ſacrificium.n.10.
Finis intrinſecus ſacrificij.523.18.

Deſcri

Deſcriptio ſacrificij.n.19.
Duo teſtamur ſacrificio.ibid.
Sacrificia diis inferioribus oblata.524.20.
Sacerdotium Eccleſiæ eſt ſupernaturale.525.26.
Chriſtus ademit poteſtatem alterius ſacrificij inſtituendi.n.27.
Sacramentorum perceptio & adminiſtratio in peccato mortali eſt ſacrilegium.666.16.
Sacris verbis ad facetias vti graue peccatum.804.96.

Sacrilegium.

Sacrilegium quid ſit.137.7.& 664.6.
Tres ſunt eius ſpecies.665.10.
Quãdo ſit peccatũ mortale, quãdo veniale.667.20.
Sacrilegorum pœna.n.21.& 769.88.
Qui ipſo facto incurrant excommunicationem latæ ſententiæ.667.21.
Sacrilegium in materia luxuriæ fit quinque modis. 768.84.
Voto obſtrictus & ſacerdotio inſignitus an duplex committat ſacrilegium.769.87.

Saga.

Sagam, ſi per dæmonẽ nocet, an poſſis occidere.94.48.
An poſſit demergi in aquam ad eliciendam criminis confeſſionem.385.167.
Sagæ reipſa à dæmone transferuntur.655.15.
Quomodo tranſmutentur.656.18.
Quæ remedia contra earum maleficia adhibenda. 655.29.
Sagæ poſſunt multa per dæmonem facere, quæ ipſe ſolus non poſſet.661.42.
Sagam te percutientem repercutere licitum.662.45.

Salus.

Salus animæ proximi quando ſaluti propriæ preferenda.94.51.

Samuel.

Samuel poſt mortem verè apparuit Sauli.657.24.

Sanctus.

Sancti iniuriam paſſi ſunt.76.14.
Sancti qua ratione inuocandi ſint.508.28.
Quomodo cognoſcant noſtras preces.509.33.
Quibus potiſſimùm meritis utantur, dum orant pro nobis.310.36.
Orando proſunt.599.30.
Sancti tripliciter coli poſſunt.498.17.
Cur eorum cultus religioſus dicatur.500.24.
Sanctis dupliciter vota fiunt.541.27.
Sanctorum patientia.717.43.

Sanguis.

Sanguis è corpore occiſi emiſſus an ſufficiat ad capturam, &c.383.167.
Sanguis adoleſcentis corpus ſenile fouet.749.10.

Sanitas, Sanitatum obſeruatio.

Sanitatum obſeruatio quid ſit.649.63.
Quale peccatum.651.64.
Sanitatis cauſa non tenemur mutare aerem.750.12.

Satisfactio.

Satisfactio differt à reſtitutione.77.18.
Reſpicit illa perſonam, hæc rem.ibid.
Fieri poteſt Deo, non tamen reſtitutio.ibid.
Confeſſarius an poſſit iniungere vt des pauperibus acceptum ob turpem cauſam.177.61.
Satisfacere creditoribus quomodo oporteat. Vide Creditores.

Scriptura.

Explicatur locus Apoſtoli 1.Timoth.6. Radix omnium malorum eſt cupiditas. 691.59.
Explicantur Scripturæ, quas hæretici contra ieiunium obiiciunt.737.78.
Explicatur locus Apoſtoli de virginitate. 1. Cor. 7. 742.105.& ſeqq.
Explicãtur Scriptura allata cõtra caſtitatẽ. 743.109.
Locus Geneſ. Creſcite & multiplicamini, benedictio eſt, non præceptum.744.109.
Explicatur locus Matth.6.de iuramento.617.14.
Explicatur locus Iob.37. Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua. 646.48.
Scripturæ ſacra abutentes peccant.666.17.

Scrupulus.

An ſcrupulum excludat prudentia.2.1.
Scrupuli unde oriantur.2.6.

Secretum.

Secretum alterius an poſſis aperire.124.54.

Secta.

Nulla ſecta vocata vnquam Religio Catholica. 833 nulla diffuſa toto orbe.ibid.

Securitas.

Securitas quid ſit.709.4. Unde oriatur.711.13.

Senex.

Senibus neceſſaria ſobrietas.739.90.

Sepultura.

Sepeliens eccleſiaſtica ſepultura manifeſtum uſurarium, eſt ipſo facto excommunicatus.269.188.

Seruus, Seruitus, Seruile opus.

Seruitus pœna quid ſit.14.21.
Qua parte ſublata ſit.ibid.
Seruitus in rebus quid ſit.24.26.
Quid ſit ſeruitus cauſalis.25.27.
Seruitutis diuiſio & definitio,n.28.
Seruus an poſſidere quid poſſit.27.42.
Serui an dominij capaces.31.13.&c.
Quomodo aliqui dicãtur natura ſerui, alij domini.40. 54. In ſtatu innocentiæ nulla fuiſſet ſeruitus.ibid.
Seruitus quomodo contra naturam.n.56.
Seruus nemo eſt lege naturæ.n.54.
Seruitus quomodo ſit contra legem naturæ.n.56.
Quot modis contrahatur.43.12.
In ſeruitutem aliquando rapi poſſunt innocẽtes.ibi.
Quando contrahatur natiuitate.n.13.
Quomodo venditione.44.15.
Chriſtiani bello capti non fiunt ſerui.43.12.
Ex ancilla natus contrahit ſeruitutem.n.13.
Seruitutis pœnam qui incurrant.n.14.
Serui qui ad peccatum ſollicitantur an poſſint fugere. 44.19. an teneantur reuerti ceſſante periculo. item an & illi qui durè tractantur. ibid.
Seruus hæretici an poſſit fugere & fiat liber. n.20.
Serui infidelium an fugere poſſint ad Eccleſiam vt fiant liberi. ibid.
Quomodo poſſit ſeruus iuſtè plecti ſi fugerit.45.27.
Serui qui fugere poſſint.44.19.
Bello capti fugere poſſunt.45.24.
Poteſt quis eos iuuare.n.25.
Quomodo in fuga prehenſi poſſint puniri.n.27.
Seruitutes quomodo præſcribantur.60.20.
Seruitus alia continua, alia diſcontinua.63.28.
Quomodo extinguatur.n.30.
Seruitus affirmatiua, negatiua. 63.29.
Seruo fugam ſuadens tenetur ad reſtitutionem, non tamen ſuadens otium.86.20.
Seruus non tenetur laborare ex iuſtitia.ibid.
Seruus à domino ſuo eiectus fit liber. 613.112.
A ſeruitute quintuplici nos liberat euangelica libertas.728.28.
Seruile opus poteſt facere, qui vadit ad locum in quo non eſt feſtum.733.55.

An teneatur prius audire ſacrum.num.56.
Seruus an poſſit Religionem intrare.582.31.
Serui profeſſio ſine conſenſu domini eſt irrita.193.70.
Seruorum vota quis irritet.555.86.
Seruilia opera in Feſta cur illicita.666.18.

Seueritas.

Seueritate quando vtendum.789.41.

Signum.

Signa magica tollere vt diabolus deſinat nocere an licitum.660.36. An aliquis teneatur.661.43. An liceat ad eundem finem contraria ſigna ponere.662.45.

Signum Crucis.

Signi Crucis effectus.659.33.

Simonia.

Simonia eſt ſpecies ſacrilegij.644.8.
Simonia ob quas cauſas à Simone mago nomen acceperit.456.1. Eſt ſtudioſa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid ſpirituale, vel ſpirituali annexum.n.3. Sola ſupernaturalia cenſentur eſſe materia eius.457.6.
Simonia non eſt, vendere doctrinam vel notitiam cuiuſuis veritatis naturali induſtria comparabilis,n.7. In ſtatu innocentiæ non fuiſſet ſimonia propriè dicta.n.8. Non eſt ſimonia, dare alicui beneficium ob amorem humanum, vt quia ſanguine vel amicitia iunctus.n.9.
Non eſt ſimonia quando Sacerdos præſtat miniſteria ſacra, etiam principaliter ob lucrum temporale, modo nullum pactum tacitum vel expreſſum interueniat.n.10.
Nec eſt ſimonia, ſi quis animo non quidem verè emendi aut ſoluendi, ſed decipiendi duntaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio.n.11.
Res ſpiritualis vel ſacra, ita vt materia ſit ſimoniæ, quatuor modis dicitur.n.12.
Omnis venditio & commutatio rerum ſpiritualium cuiuſuis generis pro pretio temporali, ſi in ea habetur ratio conſecrationis, vel eius quod ſupra naturam eſt, eſt ſimonia Iure diuino prohibita.458.14.
Beneficium ſi conſideretur planè formaliter, quatenus eſt ius fructuum obtinens per officium ſacrum, ſic Iure diuino eſt inuendibile.459.17.
Si conſideretur materialiter, nempe pro iure ad illos fructus, qui officio ſunt annexi, ſic beneficium vendi poteſt per Pontificem abſque ſimonia Iuris diuini.num.19.
Non eſt ſimonia Iuris diuini, niſi quis intendat ius fructuum vendere mediante officio.n.21.
Permutatio rerum ſpiritualium, ſi nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat, non eſt ſimonia Iuris diuini.n.22.
Probabilius eſt aliquam eſſe veram & propriè dictam ſimoniam ſolo Iure eccleſiaſtico introductã.460.25.
Hæc ſimonia Iuris humani in quibus locum habeat.n.26.
Permutatio beneficiorum non propriè ſimonia dicitur, ſed tantùm ratione generali, & imitatione quadam.461.30.
Permutationes aliarum rerum ſpiritualium non ſunt ſimoniacæ.n.31.
Papa non poteſt incurrere pœnas ſimoniæ Iure eccleſiaſtico ſtatutas.462.32.
Poteſt contrahere culpam ſimoniæ Iuris diuini.ibid.
Verùm quoque, incurrere culpam ſimoniæ Iuris humani, exigendo pecuniam officiis Iure vendi prohibitis.num.33.
Simonia alia eſt Iuris humani, alia diuini. Item mentalis, conuentionalis, & realis. Quid mentalis.num.35.
Conuentionalis duplex eſt, purè videlicet conuentionalis, & mixta. Quid illa ſint.n.36.
Etiam in graui vel extrema neceſſitate non poteſt dari pecunia pro Baptiſmo, tamquam pretium æquiualens.463.38.
Sacerdoti nolenti adminiſtrare hoc vel aliud Sacramentum, niſi pro pecunia, an poſſim eam dare.ibid.
Simoniæ turpitudo in quo ſita.n.40.
Pro actionibus ſpiritualibus, quæ ſpirituales ſunt, aliquid accipere vel dare, ſimonia eſt.464.45.
Non eſt ſimonia aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinſecis actioni ſacræ.ibid. Nec eſt, ſi des aliquid pro ſuſtentatione miniſtri ſub obligatione rei ſpiritualis.465.47.
Iure naturæ non eſt ſimonia, ſi miniſter rerum ſpiritualium, ſiue ſit pauper, ſiue diues, paciſcatur de certo ſtipendio ad ſuſtentationem.n.48.
Iure antiquo fuit ſimonia ſic paciſci huic tamen Iuri per contrariam conſuetudinem in quibuſdam derogatum.n.49.
Quòd ſi nimium exigatur pro ſuſtentatione, non erit ſimonia, ſed iniuſtitia.466.51.
Pro labore intrinſecùs actioni ſacræ coniuncto, v.g. pro labore in faciendo ſacro, baptizando, confirmando, &c. pretium exigere, vel de eo paciſci, quodam ſenſu ſimonia eſt.n.52.& ſeqq.
Epiſcopi & Archiepiſcopi non committunt ſimoniam, quando exigunt procurationes ſeu expenſas pro conſecratione eccleſiarum, & pro viſitatione.467.55.
Secùs ſi exigant aliquid in commodum ſuum temporale pro diſpenſatione in votis, &c.n.56.
Pontifex à ſimonia excuſari poteſt, etiamſi cauſa diſpenſationis aliquid accipiat veluti in quamdam mulctam per quam alter compenſet receſſum à communi lege.468.58.
Nec Epiſcopi, nec eorum miniſtri (exceptis Notariis,) quidquam accipere poſſunt, etiam ſponte oblatum, vel pro litteris Ordinis ſuſcepti, vel dimiſſoriis, vel ſigillo.n.60.
Qui reditus habent ſufficientes, tenentur lege iuſtitiæ ſuis officialibus iuſta ſtipendia aſſignare.469.63.
Simonia propriè non eſt, dare vel exigere aliquid pro omiſſione actus ſpiritualis.n.64.
Huic tamen contractui, ſi ſine iuſta cauſa fiat, coniuncta eſt quædam turpitudo ſimoniæ affinis.n.65.
Simonia eſt, ſi pro ipſo ſtatu religioſo aliquid offeratur vel accipiatur.470.66.
Si muneribus ſolùm intendas allicere animum alicuius ad monaſterium vel fidem Catholicum, vt ſponte hæc amplectatur, non eſt ſimonia.ibid.
Si monaſterium eſt opulentum, videtur eſſe ſimonia, exigere aliquid pro ſuſtentatione ingredientis.470.68.
Non eſt ſimonia aliquid exigere pro doctrina Theologiæ naturalis ſeu metaphyſica.471.74. Secùs eſt aliquid exigere pro catechiſmo, ſeu doctrina & veritate fidei tradenda, tamquam pretium.472.77.
Si Theologia pro cognitione myſteriorum fidei & Scripturarum diuinitus infuſa, accipiatur, exigere aliquid pro vſu tamquam pretium, eſt ſimonia.ibid.
Sin Theologia accipiatur pro ſcientia, quæ ex principiis fidei per induſtriam rationis naturalis deducit concluſiones, pro quibuſdam eius actibus pretium accipi poteſt, pro quibuſdam non.n.78.
Reſignare beneficium in fauorem tertij, id eſt, cum

clauſu

ci inſola, Non aliter, nec alias, non eſt ſimonia Iuris diuini, nec humani. 474. 86.

Huiuſmodi tamen reſignationes, ob imaginem ſimoniæ, iuxta ſtylum Curiæ non poſſunt fieri, niſi in manibus Summi Pontificis. n. 87.

Licitum eſt reſignare beneficium reſeruata penſione, modo ſit moderata, & legitima authoritate conſtituatur. n. 89.

Poteſt Pontifex imponere penſionem cauſa ſimplicis reſignationis. 475. 91.

Idem dicè poteſt de Legato à latere. Epiſcopum autem verius eſt non poſſe, niſi priuilegium aut conſuetudo praeſcripta id ei concesserit. ibid.

Quando quis vult reſignare in fauorem tertij ſub onere penſionis, poſſunt illi inter ſe tractare, non tamen abſolutè concludere, ſed tantùm ſub beneplacito Pontificis. n. 92.

Si quis expenſas fecerit in obtinendo beneficio litigioſo, an poſſit illas repetere. n. 94.

Si reſignes, conferas, vel aliter procures alicui beneficium cum intentione obligandi vt poſt aliquod tempus nepoti vel alteri renuntiet, erit ſimonia mentalis. n. 96.

Si alicui beneficium procures aliqua ratione eligendo, praeſentando, &c. cum pacto, vt is qui beneficium illud accepturus eſt, illud idem tibi vel alteri aliquando reſignet: aut vt penſionem ex eo, vel fructus aliquos alteri praeſtet, erit ſimonia confidentiæ externa, quæ pœnas Iuris infert. ibid.

Si procures beneficium cum pacto vt tibi reſeruetur penſio vel fructus aliqui, an ſit ſimonia. n. 97.

Ex Bullis Pij IV. & Pij V. patet, in beneficiorum reſignatione, praeſentatione, & collatione, illicitas eſſe, ob ſpeciem ſimoniæ confidentiæ, quaſdam retroceſſiones, quas vocant Acceſſus. 476. 78.

Permutatio beneficiorum facta ſine authoritate Prælati eſt illicita. n. 100.

Si alterum beneficium ſit altero dignius, & paritas ſit redituum, eſt ſimonia Iuris diuini, ſi pecunia vel penſione exceſſus ille compenſetur. ibid.

Si beneficia habent prouentus inæquales, poſſunt nihilominùs inter ſe commutari. n. 101.

Qui nondum habet ius in re, non poteſt oblato pretio vexationem redimere ab his, qui non tantùm obeſſe poſſunt, ſed etiam prodeſſe. 477. 106.

At poteſt oblato pretio vexationem redimere ab his, qui ſolùm poſſunt obeſſe. 478. 108.

Qui habet ius in re per confirmationem, vel inſtitutionem, vel collationem liberam, poteſt pretio redimere vexationem. n. 110.

Pro electione in Pontificem, Epiſcopum, vel Parochum, particularis perſonæ, etiam digniſſimæ, non eſt licitum offerre pecuniam electoribus: licitum tamen eſt vt non eligant ineptum. 479. 112.

Videtur quoque licitum pro electione perſonæ idoneæ in genere. n. 113.

Item ſi vnus tantùm idoneus reperiretur. n. 114.

Si munus à manu des ad conciliandam ſolùm amicitiam, vt poſteà tui memor tibi ex amicitia conferat, non erit ſimonia in dante: ſimiliter nec in collatore accipiente, ſi id tanquam gratis donatum accipiat. n. 115.

Si id des cum intentione obligandi vt te praeſentet, &c. erit ſimonia, ſaltem mentalis, ex parte tua: ſimiliter ex parte alterius, ſi eadem accipiat. num. 117.

Idem dicendum de omni obſequio Eccleſiæ, Collatori, &c. praeſtito. 480. 117.

Si beneficium detur propter munus à lingua, non erit ſimonia, niſi pactum aliquod tacitum vel expreſſum interueniat. n. 118.

Conferre beneficium propter timorem, ſi nullum interueniat pactum, non eſt ſimonia. n. 119.

Si interueniat pactum, ſaltem occultum, per quod alter nouo modo in poſterum cenſeatur manere obſtrictus ad non nocendum, videtur eſſe ſimonia. num. 120.

Sin ſolùm agatur de praeſenti euitatione mali iniuſtè in eum finem intentati, non erit ſimonia, ad illud euadendum beneficium conferre, vel renuntiare, num. 121.

Penſio, quæ datur ad officium aliquod ſpiritale, non poteſt pretio vendi abſque vitio ſimoniæ, nec etiam redimi. 481. 122.

Quæ verò fundata in titulo merè temporali, poteſt redimi, & etiam vendi pretio, ſine ſimonia. n. 123.

Non eſt ſimonia, ſi is qui aliquam penſionem debet ex iis, quæ vel Parocho ſeni non valenti ampliùs deſeruire datur, vt ſe ſuſtentet, beneficio eius alteri collato, eam praeſenti pecunia redimat. n. 124.

Aliquam ex his penſionibus emere aut vendere, probabilius eſt non eſſe ſimoniam. n. 125.

Huiuſmodi tamen penſiones vendere, ſtylo Curiæ eſt prohibitum, & vendens punitur vt ſimoniacus. 481. 129.

Nulla ſimonia inducit pœnas Iuris ipſo facto, niſi in Ordine, beneficiis, & Religionis ingreſſu. num. 130.

Sed nec in his, ſi ſit mentalis tantùm. ibid.

Simonia realis circa Religionis ingreſſum, ſingularibus perſonis inducit excommunicationem; & Conuentui ſeu Capitulo, ſi conſenſerit, ſuſpenſionem. num. 131.

Simoniacè admiſſi ad Religionem, videntur Iure inhabiles ad manendum in Monaſterio vbi ſic recepti ſunt. 483 132.

Conferens Ordines per ſimoniam realem, 1. Eſt excommunicatus. n. 133. 2. Eſt ſuſpenſus à collatione cuiuſuis Ordinis, etiam primæ tonſuræ. 3. Eſt ſuſpenſus ab executione omnium munerum Pontificalium. 4. Interdictus eſt illi eccleſiæ ingreſſus. 5. Si contra ſuſpenſionem vel interdictum iſtud fecerit, eſt ſuſpenſus ab adminiſtratione ſuæ eccleſiæ, & à perceptione fructuum omnium ſuorum beneficiorum. 6. Nemo poteſt illum abſoluere præter Romanum Pontificem. 483. 134.

Qui Ordinem aliquem per ſimoniam realem ſuſceperit, 1. Eſt excommunicatus ipſo facto. 2. Eſt ſuſpenſus ab executione ſuorum Ordinum. 3. Si praeſumpſerit in illa ſuſpenſione miniſtrare, efficitur irregularis. 4. Nemo præter Romanum Pontificem poteſt illum abſoluere à cenſuris, aut cum eo diſpenſare. n. 135. 136.

Qui beneficium confert vel procurat alteri per ſimoniam realem, eligendo, praeſentando, &c. eſt ipſo facto excommunicatus. 484. 137.

Qui beneficium per ſimoniam realem acquirit, 1. Eſt ipſo facto excommunicatus. 2. Omnis prouiſio & collatio huiuſmodi eſt nulla, nullumque ius tribuit. ibid. 3. Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum. n. 138.

Si ſimonia ſit publica, vel deducta ad forum externũ, & conſentiente beneficiario commiſſa, inhabilitas per eam contracta non poteſt tolli per Epiſcopum, ſed per ſolum Papam. n. 140.

Regula de triennali poſſeſſore non prodeſt ſimoniacè ingreſſis in beneficium, ſicut nec intruſis. 485. 140.

Mediatores in ſimonia beneficij & Ordinis incurrunt pœnam excommunicationis ipſo facto, ſi ad executionem vtrimque ventum fuerit. n. 141.

Qui ſua auctoritate beneficia permutant, communior DD. ſententia eſt, eos prædictas pœnas incurrere: contraria tamen ſententia eſt etiam probabilis. ibid.

Si ab aliis te ignorante, tua cauſa ſimonia commiſſa eſt, non incurris quidem pœnam excommunicationis; tamen abſque diſpenſatione non poteſt tibi illa vice beneficium conferri. n. 142.

Tribus caſibus non tenetur quis beneficium reſignare, etſi illud dato pretio conſecutus ſit. num. 143. & ſeqq.

Qui non conſentit in factum amici, ratum habendo contractum ipſius, ſed ſolùm ex amicitia ſoluens id quod ipſe amore eius dedit vel promiſit, an incurrat ſimoniam. n. 144.

Simonia confidentiæ infert. 1. Excommunicationem Papalem vtrique parti contrahenti. 2. Priuationem beneficij in quo commiſſa eſt ſimonia. 3. Priuationem reliquorum beneficiorum antè obtentorum, & penſionum 4. Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cetera omnia. 5. Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam ſimoniacam, reſeruata ſunt Sedi Apoſtolicæ. 486. 147.

Priuatio omnium beneficiorum & inhabilitas ad omnia incurritur in tribus caſibus. 1. In ſimonia confidentia. 2. In ſimonia commiſſa in electione Papæ. 3. In ſimonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias aliquid ab examinandis ratione examinis accipiunt. Non tamen tenetur quis in his caſibus beneficia ſua dimittere ante ſententiam. num. 148

Nulla ſimonia conuentionalis, excepta ea quæ confidentia dicitur, inducit ipſo facto vllas pœnas Iuris poſitiui. n. 149.

Si tamen poſteà hæc ſimoniaca pactio vtrimque in totum, vel in partem completa fuerit, incurruntur pœnæ, & retrotrahuntur ad tempus pactionis. 487. 151.

Retrotractio excommunicationis & inhabilitatis in ſimonia conuentionali non inducit irregularitatem in eo qui poſt contractum ſimoniacum, ante eius impletionem celebrauit. n. 153.

Hæc tamen retrotractio facit, vt ſi interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio reddatur irrita, quaſi tunc fuiſſet excommunicatus & inhabilis. 488. 154.

Quibuſdam tamen videtur hæc retrotractio non habere locum in foro conſcientiæ, ſed ſolùm in foro externo. n. 155.

Accipiens pretium pro re ſpirituali, an Iure diuino teneatur ad illius reſtitutionem. n. 157.

Priuans ſe aliqua re ſpirituali in gratiam alterius, & pro eo damno pretium accipiens, non tenetur Iure diuino ad reſtitutionem. n. 158. & 489.

Conferens pretio aliquid ſpirituale, quod annexum habet commodum temporale, Iure diuino non tenetur ad illius pretij reſtitutionem. 489. 160.

Secus de conferente pretio aliquid ſpirituale abſque ſuo incommodo, quod non habet annexum commodum temporale. n. 162.

Res ſpiritualis per ſimoniam acquiſita an Iure diuino dimittenda. 490. 166.

Non tamen res ſpirituales ſimoniacè acceptas Iure eccleſiaſtico tenemur reſtituere, ſaltem ante ſententiam, niſi ſit beneficium. 491. 168.

Pretium autem Iure poſitiuo reſtituendum. 1. Si acceptum ſit pro beneficio. 2. Si acceptum pro collatione Ordinum, vel aliorum Sacramentorum, aut Sacramentalium, & notabiliter excedat id quod pro ſuſtentatione exigi poterat. 3. Si acceptum pro admiſſione in Religionem. n. 169.

Temporale acceptum pro conferendo beneficio, vel alia re ſpirituali, non ſecuta collatione, Iure naturæ reſtituendum ei à quo acceptum. n. 170.

Si vtrimque ſimonia ſit completa, an pretium acceptum ante ſententiam Iudicis reſtituendum ſit. num. 171.

Fructus percepti ex beneficio ſimoniacè accepto, etiam ante Iudicis ſententiam reſtituendi ſunt. 492. 174.

Simulatio.

Simulationem alterius an poſſis pandere. 125. 63.

Simulatio quid ſit. 690. 45.

Simulatione paupertatis, ſanctitatis, obſequij, aliquid obtinens an teneatur reſtituere. 236. 132.

Singulare.

De ſingularibus poteſt eſſe certa notitia 2. 4.

Sobrietas.

Sobrietas quid. 738. 87. Eius materia remota. ibidem. Eius officium. ibid. Maximè neceſſaria Epiſcopis, Principibus, ſenibus, feminis & adoleſcentibus: & quare. 739. 89. & ſeqq.

Societas.

Societas in contractu quid ſit. 334. 1. Quatuor requiruntur. num. 2. Varijs modis contrahitur. num. 4. In ſocietate bonorum damna ſunt communia, niſi ex alterius culpa prouenerint. 335. 4. Non tranſit ad heredes hæc ſocietas, etſi ita pactum n. 5. Niſi iuramento firmata. n. 6. Poteſt iniri pactum vt ſocij præſtent periculum ſortis, & dent certum lucrum pro incerto. 338. 24.

Societas ſortis & operæ quomodo initur. 335. 7. & ſeq. Locum habet etiam in grege & paſcuis. 336. 21. & 341. 31.

Societas per tres contractus an licita. 338. 24.

Dominium ſortis in ea non trãsfertur. n. 25. & 339.

Non eſt neceſſe ſemper explicitè fieri. 341. 30.

Debent tamen hi contractus ſaltem implicitè intendi. ibid. Quare poteſt ita dari pecunia etiam ei qui non eſt negotiaturus. n. 32.

Poteſt etiam circa greges fieri. ibid.

Societas quatenus damna & expenſas faciat communes. 342. 34.

Societas IESV caret iure ſuccedendi in bona. 603. 81.

Sed teſtamento ei aliquid relinqui poteſt. 242. 54.

Sodomia.

Vltio diuina in Sodomitas. 770. 91.

Solicitudo.

Solicitudo temporalium quale peccatum. 12. 30.

Moderata ſolicitudo bona eſt. ibid.

Solutio.

Solutio debet fieri eo loco vbi res vendita eſt. 185. 56.

Soluendi cenſus eo loco vbi res eſt, ſuper quam ſunt conſtituti. 185. 57.

Solutio facta creditori creditoris liberat debitorem. 192. 60. Non tamen ſemper in foro externo. ibid.

Solutio rei promiſſæ poteſt eſſe licita, etſi res promiſſa fuerit illicita. 208. 56.

Soluens vſuras non intendit abſolutè earum transferre dominium, ſed quatenus debita. 265. 159.

Solutione dilata cariùs vendere an licitum. 280. 52.

Solutio anticipata an pretium minuat. 281. 59.

Somnium.

Somnia ex quinque cauſis proueniunt. 646. 50.

An ex iis liceat futura coniicere.ibid.
Quomodo diuina à vanis diſcernantur.647.51.
Quale peccatum ex vanis coniicere futura.n.52.
Quarcus diuinationem per ſomnia.n.54.
Conſectura de corporis affectibus ex ſomniis.n. 56.
Somniorum quinque genera.648.56.

Sors.

An ſors in diuiſione prima rerũ locum habuerit.41.1.
Sors quid.648.57.
Sortium tria ſunt genera.ibid.
Sortes diuiſoria in quibus locum habeant.n.58.
Sorte eligendus ſacerdos qui tempore peſtis maneat in oppido.ibid.
Sorte quomodo & quatenus electi Saul & Matthias. num.59.
Conſultoria Sortes ſunt illicita.549.60.
Si tamen deſit humanum conſilium, adhiberi poterunt ibid.
Sortes diuinatoria omnino illicita.n.61.

Species.

Species vitij qua propriè dicantur.748.4.

Spiritus.

Spiritus apparentes quibus indiciis poſſint dignoſci. 675.25.
De puella qua reuixit & mira dixit. ibid.
Spiritalis res per ſimoniam acquiſita an Iure diuino dimittenda.490.166.

Spoliatio.

Spoliare ſe re ſua ob dubiam obligationem nemo tenetur.116.40.

Sponſalia.

Sponſalia non tenetur deceptus implere, ſi ſubſit id, quod ſi ſciuiſſet, non contraxiſſet. 200. 33. & 227.72.
Sponſalia an reddantur irrita per votum caſtitatis. 589.55.
Sponſalia metu extorta an valeant.202.37.
Si quis iurat ſe ſecundam ducturum, an teneatur prima cui non iurauit.210.59.
Sponſalia iurata iiſdem de cauſis ſoluuntur quibus ſimplicia.630.60.

Sponſio.

Sponſio quid ſit.343.2.Iure natura licita.n.3.
Sponſione vel ludo an poſſit lucrari qui non poteſt perdere.347.28.
Sponſio qua fit in Baptiſmo non eſt votum.541.29.

Sponſus.

Sponſi de futuro an poſſint ſe delectare imaginatione copula futura.779.120.
Sponſum deſeruit ſancta Thecla & alij.597.69.

Spurius.

Spurius quis dicatur.242.56.
Prater alimenta nihil poteſt à patre accipere.n.58.
Pupillari tamen ſubſtitutione fratri poteſt ſuccedere. 243.59. An matri poſſit ſuccedere.n.64.
An alimenta ei debeantur.n.67.

Statio.

Stationem deſerere, etiam in certo vita periculo, militi illicitum.91.27.

Status.

Status diminutio quatenus excuſet à reſtitutione. 189.25.
Status dupliciter accipitur.574.1.
Status in Eccleſia tres ſunt.ibid.
Quid ſtatus Religioſus.n.2.
Qua ad eum requirantur.575.4.
In iis qua ad ſtatum vita pertinent, quiſque eſt ſui iuris.550.63.

Sterilitas.

Sterilitas quanam dicenda magna.325.17.
An ob eam remittenda ſit penſio.326.22.

Stipendium.

Stipendia augere ſuis famulis quando teneatur dominus.146.63.
Stipendia iuſta famulorum vnde aſtimanda. 326.25.
Si ſint infra infimum gradum iuſta mercedis, tenentur domini ea augere, etſi non fuerit conuentum. n. 24.
Duo caſus excipiuntur.n.25.
Stipendium quantum poſſit accipere pluribus ſeruiens. num.27.

Stipulatio.

Stipulatio quid ſit.196.9.
Qui poſſint ſtipulari.222.47.

Studioſitas.

Studioſitas quid. 800.77.Studium quid.ibid.
Studioſitatis officium.n.78.

Stuprum.

Stuprum an ſupra fornicationem ſpecialem malitiam contineat.112.2.5. Quid ſit propriè ſtuprum. nu.6.
Quomodo differat à raptu.113.7.
Eſt morte deterius.690.46.

Suaſio.

Suadens damnum ad quid teneatur.160.14.
Qid ſi reuocet conſilium.n. 15. Quando cenſeatur ſua ſuaſione cooperatus.163.33.
Suadere minus malum an liceat.161.19.& 756.35.
Suadens volenti furari 20. vt furetur 10. tantum tenetur ad decem.163.33.

Subditus.

Subditi qui dicantur.564.121.

Subiectio.

Subiectionis modi quinque.365.50.

Subſtitutio, Succeſſio.

Subſtitutio vulgaris quid ſit. 244.77. Hac ſit triplici modo.n.78. Quid pupillaris.n.79. Vt quis hac poſſit ſubſtituere validè, quanam requirantur.n.80. Quid exẽplaris.245.83. Qui hac poſſint ſubſtituere.n.84. Quid fidei cõmiſſoria.n.85. Poteſt per codicillos fieri. n.86. Cuius fidei res commiſſa, poteſt Trebellianam, id eſt quartam partẽ ſibi retinere.n.87. Niſi ſubſtitutus ſit pia cauſa.n.88. Vel teſtator prohibeat.n.89. Quid ſit reciproca, ſeu breuiloqua.n.92. Quid compẽdioſa.246.93. Quomodo ſuccedat Religioſus in bona.606.87. Ius ſuccedẽdi quomodo renunciat.n.88.
Succeſſio Religionis Catholica.833.

Suffragium.

Suffragium ferens ad rem iniuſtam, quando cenſeatur cauſa damni.162.25.

Superbia.

Superbia vnde dicta.749.59. Quid ſit.ibid. Quomodo ab aliis vitiis diſtinguatur. n.60. Eius fundamentum. 795. 62. Primus actus completus ſuperbia. ibid. Eius ſpecies.796.65.
Superbia completa. 797.68. Quomodo dicatur grauiſſimum peccatorum.ibid.
Eſt primum mundi peccatum.n.69.
Eſt regina vitiorum.num.70. Eius remedia ſeptem. n.71. Gradus ſuperbia ſeptem.798.73.76.

Superior.

Superior ad qua cogere poſſit inferiorem.92.39.
An teneatur alios defendere.101.95.
Superior non impediens detrahentem ad quid teneatur. 121.22. Quando cogere eum ad reſtitutionem teneatur.134.123.
Superior an debeat dubia in meliorem partem interpretari.364.43.

Superior quænam poſſit Religioſis ſuis præcipere.600. 74.& ſeqq.

Superior non poteſt dare veniam vt Religioſus aliquid in res vanas expendat. 603.79. Nec poteſt ſuperflua concedere.ibid.

Superiori tamquam Deo obtemperandum.677.29.

Quid ſi fallatur.678.30.

In dubio ei obtemperandum.ibid.

Superſtitio.

Superſtitio vnde dicatur 634.1.

Poſſet etiam reperiri in vero Dei cultu.ibid.

Quid ſit 635 2.

Duæ ſunt eius ſpecies.ibid.

Ex genere ſuo eſt peccatum mortale.n.4.

Aliquando veniale.n.5.

Superſtitiones adhiberi ſolita ad ſanitatem tuendam, & ad proſperam fortunam, qualia peccata ſint. 649.63.& 650.64.

Suſpicio.

Suſpicionis, vel iudicij temerarij gradus tres diſtinguuntur à D.Thoma. Imò quinque poni poſſunt.358. 6.& 359.

Suſpicio quid ſit.ibid.

Dupliciter poteſt quis ſuſpicari.360.16.

Suſpicio dupliciter voluntaria.n.77.

Suſpicio temeraria quando tantum ſit peccatum veniale.n.18.

Quando ſit peccatum mortiferum.361.21.

Quale ſit peccatum ex genere ſuo.n.23.

Temerè ſuſpicans cui & quomodo reſtitutionem facere debeat.362.27.

Syneſis.

Syneſis quid ſit.8.12.& 693.64.

Syntereſis.

Syntereſis quid ſit.3.13.& 4.20.

Eſt principium prudentiæ.ibid.

Supponitur à virtutibus moralibus.n.21.

Tactus.

T*Actus partium verecundarum ex cauſa iuſta. 762.60 Quid ſi cauſa curioſitatis.763.62.*

Temeritas.

Temeritas quid ſit.708,65.

Temperantia.

Temperantia quid.719.1. Eius materia.n.2. & ſeqq.

Eius officium 720. 7. Eſt virtus cardinalis.n. 8.

Regula temperantiæ 721.9. Quando minus liceat comedere. num. 10. Vitia temperantiæ contraria. num.11.

Tempeſtas.

Tempeſtate oborta merces alienas eiiciens ad quid teneatur.158.136.

Tempus.

Tempus requiſitum ad præſcriptionem.60.22.23.

Quod ſit longum, quod longiſſimum.ibid.

Quando incipiat tempus præſcriptionis.63.29.

Tempus præſens eſt pœnitentiæ,& peruigilium magnæ ſolemnitatis,& æterni ſabbati.712.9.

Tentatio.

Tentatio quid ſit.663.1. Quid tentare Deum.num.2.

Fit dupliciter.n.3. Quale peccatum.664.4.

Teſtamentum.

Teſtamenti definitio.236.1.

Differt à codicillis.n.2. Non requiritur ſolemnitas vt valeat in piis cauſis.237.4.7.8.

Si factum non ad cauſas pias inualidum ſit defectu ſolemnitatis, valent in eo legata pia.n.9.

Item legata profana in teſtamento pio minùs ſolemni.ibid.

Teſtamentum minùs ſolemne ad cauſas non pias valere in foro conſcientiæ, probabilius.n.12.

Teſtari quinam poſſint.240.37.

Teſtantur Clerici validè ex conſuetudine de bonis ſuis beneficij in cauſas profanas; ſed mortiferè peccant. 241.40.& ſeqq.

Heredes tamen non peccant accipiendo.n.48.

Teſtamento heredes inſtitui quinam non poſſint. 242.50.

An tales teneantur ante ſententiam ſic accepta reſtituere.n.52.58.

Teſtamento heres inſtitutus cum onere vt ſpurio hereditatem reſtituat, poteſt eam retinere.n.58.60.

Teſtamentum ſemper per ſe reuocari poteſt. 246. 94.

Niſi iuramentum obſtet.n.95.

An tunc validè reuocetur. n. 98.

Teſtari an poſſit Religioſus.599.71.

Si per teſtamentum de bonis diſpoſuit Religioſus ante ingreſſum, an fruatur iis Monaſterium.605.85.

Teſtamentum facere poſſune ingrediens Religionem. 584.40.

Teſtis.

Teſtis impediens ſententiam iuſtam ad quid teneatur. 157.136.

Teſtis in iudicio non aperiens veritatem an teneatur reſtituere.168.76.

Teſtis accipiens vt verum teſtimonium dicat. 177.65.

Quando per teſtes veritas inquiritur in cauſis criminalibus, ſufficiunt duo teſtes legitimi.390.24.

Duo teſtes requiri & ſufficere ad condemnandum, Iure gentium receptum eſt.n.25.26.

Plures tamen duobus ad Eccleſiaſticos condemnandos requiruntur.n.27.

Vtrùm etiam Iure diuino poſitiuo hic numerus teſtium ſit definitus.n.28.30.

Solo Iure ciuili & canonico duo teſtes requiruntur præter accuſatorem.n.29.

Vt duo teſtes plenè probent quæ requirantur. 391. 32. & ſeqq.

Qui nam teſtes ſint idonei, qui minùs idonei.n.35.

Nouem hominum genera Iure à teſtimonio ferendo repelluntur.n.36.& ſeqq.

Socius criminis quibus caſibus admittatur vt teſtis idoneus.392.39.

Teſtes minùs idonei ſæpè faciunt indicium.n.40.41.

Teſtari & denuntiare quinque caſibus tenetur ſubditus poſito præcepto Iudicis.n.43.44.

Multis tamen caſibus non tenetur.n.45.& ſeqq.

In omnib. caſibus, in quibus non tenetur quis iniuratus aliquid reuelare, non tenetur etiam iuratus.393.51.

Teſtis ſi ſciens dixit falſum teſtimonium, tenetur ad reſtitutionem.n.52.

Qui falſum teſtimonium dixit, an teneatur reuocare, quamuis ipſi ſimilis pœnæ periculum crearetur. 394.53.

Qui falſum teſtimonium dixit ex ignorantia, an teneatur ad reſtitutionem.n.55.

Veriùs videtur; teſtem, qui ſe occultat vel fugit, priuſquam Iudicis præceptum aut citatio ei legitimè denuntietur, non teneri ad reſtitutionem damni, defectu teſtificationis ſecuti.394.58.

Qui iurauit ſe dicturum veritatem, an ex iuſtitia veritatem dicere teneatur.395.60.

Theſaurus.

Theſaurus quid ſit. 51.57. An ſit inuentoris. 52. 58. & ſeqq. Quid ſi inueniatur in re mobili. n. 62.

Vel in loco ſacro.53.64.

Quid ſi arte magica reperiatur.n.65.

Timiditas.
Timiditas quale peccatum.707.61.

Titulus.
Titulus quid ſit.22.13.& 368.64.
Effectus traditionis & tituli.22.14.& 368.64.
Titulus iuſtus in contractu tripliciter poteſt intendi.259.106.
Titulus coloratus coniunctus communi errori populi, facit vt valida ſint acta habentium talem titulum.368.65.
Qui ſolum titulum coloratum habent, dici poſſunt generatim peccare vſurpatione Iudicij.371.70.
Titulus ob quem alicui honor debetur quid ſit.404.9.
Titulus beneficij quomodo reualidetur.439 120.

Tortura.
Tortura an licita.383.151. Reus conuictus non torquetur, exceptis duobus caſibus.n.152. Quidam Iure torqueri prohibentur.n.154.
Quæ indicia ad torturam ſufficiant.n.153.& 384.156.& ſeqq.
Vtrùm tortura adhiberi poſſit vt ſocij detegantur.384.162.
Vtrùm ſit ſufficiens indicium ad capturam & torturam emiſſio ſanguinis è corpore occiſi ad præſentiam alicuius: ſimiliter immerſio veneficarum in aquam.385.167.
Vtrùm reus poſſit ſæpiùs torqueri.n.168.

Traditio.
Traditio realis neceſſaria ad transferendum dominium.22.12.13.
Traditio nuda non transfert dominium.ibid.
In quibuſdam non requiritur.23.16.

Tranſactio.
Tranſactio cum parte an licita poſt accuſationem.389.20.& 401.49.

Trebellianica.
Trebellianica quæ dicatur.236.3.& 245.87.

Tributum.
Tributū generatim & strictè ſumptum quid ſit.407.1.
Tributa præſcribi non poſſunt.66.41.
Tributum exemptione aut venditione debitum eſt ſtatim à contractu celebrato.274.3.
Tributum an in conſcientia tyranno ſolui debeat.371.74.
Tributum honorarium Principi debitum.493.3. *Vide* Vectigal.

Triſtitia.
Triſtitia eſt proxima materia patientiæ.715.37.
Triſtitiam ex vario affectu moderari poſſumus.n.38.

Turpis cauſa. *Vide V.* Cauſa.

Turpiloquium.
Turpiloquium an ſit mortale peccatum.763.63.& 804.97.

Tutor.
Tutor non tenetur ex culpa leui.80.31.
Tutores tenentur de damnis, eorum negligentia pupillis illatis.168.74.
Tutorem non poſſe agere pro pupillo contra teſtamentum minùs ſolemne probabilius.239.29.
Contrarium tamen probabile.n.30.

Tyrannus.
Tyrannus an poſſit vſucapere ius Imperij in populum liberum.48.41.
Tyrannus poteſt quis eſſe dupliciter.87.7. An licitè poſſit occidi.ibid. Triplex cautio adhibenda.n.9.
An in defenſionem fortunarum poſſit interfici.88.11.
Tyranno tradere innocentem an licitum.92.38.
An virginem vel res ſacras.n.40.
Tyrannus duplex; Vſurpatione poteſtatis, & vſu regiminis.371.69.
Tyrannus qui Rempub. inuaſit, peccat vſurpatione Iudicij Ius dicendo.n.70.
Tyrannus non peccat peccato homicidij, nec tenetur ad reſtitutionem, ſi ſontes ſecundùm ordinem Iuris interficiat, aut bonis ſpoliet.372.76.
An teneatur quis in conſcientia tyranno tributum ſoluere.371.74.

Vagus.
V*Agi quomodo ſortiantur diœceſim.364.121.*

Vectigal.
Vectigal propriè ſumptum quid ſit, & quotuplex.407.2. Vt ſit iuſtum, quinque requirit conditiones; iuxta Caietanum.n.5.6.
Medina ſolùm tres requirit.408.8.
Poteſtas legitima vectigalia imponendi in quibus exiſtat.n.9.& ſeqq.
Ciuitates etiam ſubiectæ poſſunt ſuis ciuibus ob bonum publicum imponere quædam onera.409.15.
Epiſcopus cum conſenſu Capituli poſſunt in eccleſiis ſibi pleno Iure ſubiectis aliquam collectam imponere ad reparationem eccleſiarum, &c.n.16.
Qui ſine legitima poteſtate in ſuis terris noua pedagia ſeu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibita ſunt imponi vel augeri, exigunt, tenentur ad reſtitutionem.n.17.
Eccleſia & eccleſiaſticæ perſonæ, & res illarum à vectigalibus ſoluendis ſunt exemptæ.410.18.
Patrimonialia bona, & alia ſæcularia, quæ ad eccleſiaſticos, vel eccleſias, aut ad Monaſteria deueniunt, immunia ſunt à nouis vectigalibus imponēdis.n.19.
In quibuſdam tamen caſibus Eccleſiaſtici non ſunt exempti à vectigalibus.n.23.& ſeqq.
Eccleſiaſtici non ita exempti ſunt à vectigalibus Iure diuino, vt abſque vlla alia exemptione non ſint ſubditi Principibus ſæcularibus.411.28.
Quadam tamen ratione dici poſſunt Iure diuino exempti à vectigalibus; quadam Iure canonico & ciuili.412.30.
Exemptio à vectigalibus Eccleſiaſticis ab Imperatoribus conceſſa, à ſucceſſoribus reuocari non poteſt.num.35.
Etiamſi Principes conſentire noluiſſent in exemptionem à vectigalibus Eccleſiaſticis concedendam, Summi tamen Pontifices, Concilia œcumenica habebant auctoritatem eam inducendi.413.36.
Quinam Clerici ſint exempti.n.37.& ſeqq.
Cauſa legitima imponendi vectigalis duplex eſt; Prior, Neceſſitas publica.n.41.
Altera, Compenſatio ſumptuum & damnorum acceptorum, & iuſta vindicta.414.49.
Quatuor conditiones ad cauſam legitimam vectigalium requiruntur.413.42.
Vectigalium exactor, qui eſt ſubditus Principis, & obedientia compulſus exigit, ſi dubium ſit an vectigal ſit iuſtum vel iniuſtum, quando peccet, & teneatur ad reſtitutionem, quando non.414.45.46.
Quando dubitatio de iuſtitia vectigalis oritur ex dubitatione de poteſtate imponentis, vtrùm exactor ſit excommunicatus.n.47.
An Princeps, qui ſua culpa ærarium exhauſit, vrgente neceſſitate noua tributa poſſit imponere.n.48.
Etſi vectigalia conſtituta ſuper eis rebus, quæ ad vſum familiæ neceſſarium emuntur, aut venduntur, aut aducuntur, ordinariè ſint iniuſta: quatuor tamen caſus ſunt, in quibus talia vectigalia imponi poſſunt.414.50.& ſeqq.

Qui

Qui vectigal rebus venditis, vel in vſum proprium comparatis impoſitum fraudant in ſumma notabili, quando conſtat illud iniuſtè eſſe impoſitum, & vtiliter impendi, verum eſt eos mortiferè peccare, & teneri ad reſtitutionem.416.56.

An vectigal ſoluendum pro rebus de loco in locum tranſuectis.n.61.

An qui rem aliquam deferre, emit, aut vendit ad ſolatium ſua extrema vel magna neceſſitatis, debeat in conſcientia vectigal.n.62.

Vt ſubditi teneantur ad ſolutionem vectigalis noui, an debeat conſtare eſſe iuſtum.n.63.& 417 64.

Vtrùm is qui emit a mercatore, quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur vel ex mercibus emptis, vel pecunia illud ſoluere, principali non ſoluente. 417.69.& ſeqq.

Vtrùm is cui Princeps debet, nec poteſt ſolutionem impetrare, poſſit fraudationem vectigalium ſibi compenſare.418.75.& ſeq.

Vtrum auctores mercatorum teneantur ad reſtitutionem dominis ſuis, ſi cum gabellarijs tranſigant, & ſibi vectigalia retineant.419.81.82.

Velum.

An velari poſſit virgo pullata.746.120.

Venatio.

Venatio qualium animalium licita.45.28.

An poſſit à Principibus populo prohiberi.46.33.

Quomodo obligentur ad cauenda damna, quæ feræ poſſent inferre vicinorum agris.47.37.

Iniuſtè alium à venatione prohibens ad quid teneatur.47.38. An in ſaltu alieno ſit licita. num. 39.

Dum feræ damnum inferunt, an prohibitio venandi curanda.47 39.

Venari an poſſit Princeps cum damno aliorum, & an præſcriptio valeat.48.40.41.

Venari an liceat in ieiunijs & feſtis.ibidem.

Quomodo peccet qui contra iuſtam prohibitionem venatur.n.40 Qualis prohibita ſit clericis. 48.42.

Quatuor de cauſis prohibetur.ibidem.

Venæ metallicæ.

Vena metallica an ſint domini fundi.50,51.

Venditio.

Vendere ſeipſum an licitum. 44. 15. Et cum quibus conditionibus.ibid. S. Paulinus ſe vendidit. ibid.

Parens poteſt filium vendere.44 17.

Vendens arma iniuſtè pugnantibus, vel maleficis venenum, ad quid teneatur.163.31.

Vendere non poteſt meretrix vſuram corporis ſupra communem æſtimationem: ſecus de honeſta.176.52.

Venditio quid ſit.273.1.

Vendere res curioſas quanti poſſumus an licitum. 276.17.

Vendere rem pluris quàm valeat an licitum.n.20.

An ratione mercaturæ. 277. 24. An ratione affectus erga rem.num.26.

An ratione expenſarum in ea factarum.n.29.

An ratione copiæ emptorum.n.30.

Vendere merces pretio currenti, quando ſcis illud ſtatim minuendum, eſt licitum. 279.40. Etſi ſciam decreto Magiſtratus minuendum.n.46.

Vendere carius ob dilatam ſolutionem an liceat. 280. 50.& 281.56.

Vendere alteri debitum eius qui ſoluendo non eſt, an ſit contra iuſtitiam. 284.79.81.

Vendere rem quam ſcis mox perituram an licitum. num.80.

Vendere res vitioſas æquali pretio cum integris illicitum.n.82.

Venditor quos rei defectus teneatur aperire.285.86.91.

Si occultauerit ipſius defectum, tenetur alteri ad omnia damna.n.88.

Quandoque etiam reſcindere contractum n.80.

Laudans rem ſupra meritum, vel parua vitia occultans, ad quid teneatur.n.90.

Vendita res cui pereat.286.95.

Vendita rei fructus ante ſolutionem ad quem pertineant.286.99.& 287.100.& 288.108.

Venditio cum pacto redemptionis eſt licita. 288.113.

Quæ conditiones requiſitæ.289.114.& ſeqq.

An venditor habeat actionem in talem rem. 290. 121.

Venditione diſſoluta ad quem pertineant fructus medij temporis.n.122.

Venditio cum pacto legis commiſſoriæ quæ dicatur. n.124. An vectigal ex ea debeatur.291.127.

Venditio cum pacto addictionis in diem. n.125.

An vectigal ex ea debeatur.n.127.

Vendens rem alienam iuſſu domini an poſſit aliquid lucrari ex pretio.294.138.

Vendens eandem rem duobus, cui debeat eam tradere.n.140.

Vendens vinum mixtum pro puro, vel vnum pro alio, quando peccet.284.82.& ſeqq.

Venditio reciproca diuerſo pretio facta an licita. 291. 130.

Vendens res alienas an ſit dominus pretij. 266. 163.

An poſſit retinere.292.133.& ſeqq.

Si vendiderit bona fide, poſteà rem cognoſcens non tenetur monere emptorem. ibidem.

Venditione ſola dominiũ rei non transfertur.294.140.

Vendita res vni, & alteri tradita, eſt ſecundi.ibid.

Quibuſdam caſibus prior emptor habet actionem in rem.n.141 142.

Vendi poteſt res nondum exſtans.297.14.

Venefica.

Veneficam te percutientem repercutere an liceat. 662. 45. Vide Saga.

Verecundia.

Verecundia an ſit virtus. 722. 16. Coniuncta eſt vſui matrimonij. 745. 106. Fuiſſet in ſtatu naturæ nuda vt imperfectio.ibidem.

Veritas.

Veritatis virtus ad duo nos obligat.224.53.

Veritas quid ſit. 687. 29. Eſt virtus ſpecialis.n. 30. Eius obiectum.n.31. Eius functiones.n.32.

Quæ ratione debita.n.31.

Requiſita ad inquiſitionem veritatis.853.

Veſtes.

Veſtium quadruplex finis. 806. 106. Exceſſus in veſtibus quale peccatum.807.111.112.

Veſte tenui vtens vt tranſpareant pudenda.n.112.

Vti veſte alterius ſexus an peccatum.808.114.

Vidua.

Viduam qui ſeduxit, ad quid teneatur.116.35.

Vidua an poſſit delectari imaginatione copulæ præteritæ.779.120.

Vindicatio.

Vindicare ſibi occultè rem ſuam an liceat.144.56.

Poteſt peccari accipiendo, & non retinendo. n. 61.

An talis poſſit negare Iudici ſe accepiſſe.n.62.

Vindicatio quid ſit. 685. 21. Varia intentione fieri poteſt.686.21. Quæ virtus ſit. ibidem & n.22.

Quæ requirantur vt ſit actus virtutis.n.23.

Opponuntur ei crudelitas & remiſſio.687.28.

Vindicta.

Vindicta an ſumi poſſit priuata auctoritate. 88. 8. & 686.

& 686. 25. 24. *An poſſis expeti ſine odio vel culpa. n.25.26.*
Melius eſt priuatas iniurias ignoſcere. 687.27.
*Vindicta aliquando expetenda.n.*27.

Vinea, Vinum.

*Vineam deuaſtantes ad quid teneantur.*143.55.
*Vinum vnius generis pro alio vendens.*285.89.
*Vino olim in ieiunio abſtinebatur.*724.8.
*Vinum multorum cauſa incommodorum.*755. 22. 23.

Violatio.

*Violator virginis ad quid teneatur, & quomodo peccet.*112.2.*& ſeqq.&* 115.9.*& ſeqq.*
Quid ſi matrimonium promiſerit. 114. 26. *& ſeqq.*
An poſſit religionem, quam antè vouerat, ingredi. 115.31.

Virga.

Virga magorum Ægypti an conuerſa in ſerpentes. 656.18.

Virgo, Virginitas.

*Virginem tyranno tradere an licitum.*92.40.
Quadam Virgines nares ſibi praeciderunt. 102.101.
Virginitas dicta à virore, quia praeſeruat à concupiſcentia aduſtione. 740. 96. *Quomodo à caſtitate diſtinguatur. num.* 99. *Eius obiectum.* 741. 101. *Eius metina. ibidem. Eſt praeſtantior matrimonio. n.*103.*Ad eam omnes inuitantur, ibidem.*
Eius merces. ibid. Omnibus poſſibilis. ibid. & 472. 104. *Quomodo omnes poſſint vel non poſſint eam capere.*742.104.
*Virginitas apud omnes gentes eſt in admiratione. Soli Numini dicanda.n.*106.*Conuenit homini qua parte eſt Angelis ſimilis.*743.106.*Facit ſimilem Angelis. Eſt Angelica portio. ibidem.*
Virginitas quomodo amittatur. 745. 112. *Eius ſtatus non amittitur violatione carnis inuoluntaria. num.*114. *Eius amiſſio irrecuperabilis: & quare. num.* 116. *Quomodo amittatur irrecuperabiliter. num.* 117. *Amittitur voluntaria pollutione, etiamſi in ſomno fiat, ſi in vigilia fuit procurata.* 749. 119.
*Item per contactus impudicos. num.*121.
An puer poſſit eam amittere. ibid.
*Quomodo poſſit recuperari.n.*122.

Virtus.

*Virtus moralis ſupponit ſynteresin.*4.21.
Perficit per ſe primò intentionem. 5. 28. *Eadem virtus circa finem & media, etſi ſit habitus diuerſus. ibidem. Quomodo virtus moralis praecipiat prudentia.n.*29.
*Virtutum moralium officium.*6.51.
Virtutes morales quomodo ſupponant prudentiam. 6. 33.*Dupliciter dicuntur completa.n.*54.
Virtutes omnes ſe mutuò iuuant. 16. 7. *Omnis virtus ob ſuum finem intrinſecum poteſt quoſuis actus externos aliarum virtutum ad illum idoneos imperare.n.*8.
*Omnis virtus attingit medium rationis, excepta iuſtitia. num.*9. *Poſſunt illarum actus à religione imperari.*496.13.
*Virtutum Theologicarum obiectum immediatum eſt ipſe Deus.*495.10.
*Virtutes ſingula reſpiciunt aliquam rationem aequitatis.*649.65.
*Triplices habent partes.*708.1.
*Virtus duplex circa honores, & duplex circa pecunias.*714.32.

Vis.

*Vi impediens alterum ne tertio benefaciat, quando teneatur de damno.*111.154.
*Vim facere debitori an liceat.*145.65.
*Vi vel fraude aliquē à bono conſequendo impediens ad quid teneatur.*111.154.*&* 154.113.*&* 156.235.
*Vim clericis illatam non impedientes excommunicantur, ſi tenebantur ex officio; alias non.*167.65.

Vita.

*Vita eſt fundamentum dominij omnis humani.*40.57.
Vita ſua nemo dominus. ibidem.
*Nec princeps, nec Reſpub. dominus eſt vita ſuorum ſubditorum vel ſeruorum.n.*58.
Vita communis conſentanea Iuri naturae. 42. 5. *quàm vtilis.*43.8.
*Vita omnium aequalis dignitatis.*109.143.
*Vita prolongatur ieiunio.*735.70.
Probatur exemplis. ibid.
*Vitam non tenemur quouis modo conſeruare, ſed mediis ordinariis.*749.12.
Vitam non tenetur quis conſeruare in omni euentu. 622.29.

Vitium.

*Vitia fortitudini oppoſita.*707.61.
*Vitia contra naturam non ſunt humana, ſed ferina & morboſa.*722.14.

Volitum, Voluntarium, Voluntas.

Voluntas bonum honeſtum etiam clarè propoſitum non neceſſariò amplectitur. 9.17.
*Voluntas in moralibus eſt inſtar formae.*75.10.
*Volens nemo patitur iniuſtitiam. n.*11.
*Etiam in re quam deberet nolle.n.*8.
*Volitum & voluntarium differunt.*139.21.
*Voluntas immediatè nos alteri non obligat, nec per ſe ſufficit.*219.35.
*Voluntas vltima.*233.123.
*Voluntarium peccatum tria requirit.*772.97.
*Voluntas Dei quomodo impletur.*505.16.
*Voluntas patiendi pro Chriſto an ad martyrium ſufficiat.*705.49.
*Voluntas ſi ſe habeat negatiuè circa opus malum an peccet.*779.117.

Voluptas.

*Voluptatis ſolius cauſa comedens peccat.*721.10.

Votum.

Voto caſtitatis obſtrictus, peccat contrahendo, non tamen poſteà debitum reddendo. 103. 107. *&* 588. 50.*& ſeq.*
*Vouens aliquid Deo an poſſit praeponere debiti alterius ſolutionem.*115.32.
*Vouens generatim rem illicitam, non tenetur ad licitam eius ſpeciem.*206.54.
*Votum cum imperfecta deliberatione factum, ne quidem ſub veniali obligat; licet validi transgreſſio cum tali deliberatione ſit venialis.*216.5.
Votum quid ſit. 553. 1. *Vt ſit validum, quinque requirit. ibidem.*
*Qualis deliberatio in eo requiratur.n.*24.
Quo Iure votum metu extortum ſit irritum. 538. 17.18.
*Quis metus requiratur vt ſit irritum.*537.24.*&* 538. 18.
*Semel ratum eſt natura ſua inſolubile.n.*18.
*Cuius virtutis actus ſit.*540.25.
Vouere intendens, & nolens obligari, an teneatur voto. 334.6.
*Secus de eo qui habet intentionem ſe obligandi, ſed non implendi.n.*7.
*Votum non obligat vltra expreſſam vel tacitam intentionem vouentis.*535.8.

Vnde

Vnde non ad caſus quos prudenti iudicio iudicatur fuiſſe excluſurus,ſi prauidiſſet.n.9.
Votum conſiſtit praciſè in promiſſione.541.29.
Aliud commune, aliud ſingulare. ibid. aliud conditionale, aliud abſolutum. n. 30. aliud pœnale, aliud non pœnale. 542.30. aliud ſimplex,aliud ſolemne.n.31.
Aliud expreſſum, aliud tacitum. n. 32. Diuiditur etiam in perſonale,reale,& mixtum.Item in perpetuum & temporale.ibid.
An votum magis obliget quàm iuramentum. 628.52.
Voti materia qualis.542.35.& 544.40.42.
Votum Iephte.543.35.
Vouere opus bonum ob malum finem dupliciter quis poteſt.n.36.
Vouere opus malum quale peccatum.n.39.
Votum matrimonij factum ab incontinente an validum.544.44.
Vouens ſecundò idem an nouam contrahat obligationem.545.48.
Vouere aliquid Deo an ſit ipſi gratum.n.49.
Opus ex voto eſt melius.546.53.
Etſi ſiat repugnante affectu.547.55.
Votum violare quale peccatum.548.57.
Quid ſi materia ſit leuis.n.58.
Continet aliqua ratione ſacrilegium.665.11.
Votum vnius an poſſit alterum obſtringere. 549. 62. & ſeqq. An filij votis parentum obligentur. ibidem.
Voto perſonali obſtrictus, ſi non poſſit implere, non tenetur per alium implere.550.64.
Nec ſi per alium impleuit,ablato impedimento erit liber. ibidem.
Voto liberari quot modis quis poſſit.n.68.
Quorum vota,& à quibus irritari poſſint.551.69.
An peccet ſine cauſa irritans.ibidem.
An poſſit Superior irritare votum in quod conſenſit.552.76.
An poſſit quis omnia ſua vota ſubiicere iudicio & voluntati confeſſarij, ſicut vota Religioſi ſubiiciuntur Superiori.553.79.
Vota Nouitiorum an ſubiiciantur Prelato.n.80.
Impuberum vota qui & quando irritare poſſint.n. 82.83.
Vota filiorum puberum.555.85.
Vota ſeruorum n.86.
Vota coniugum n 87.& ſeqq.
Vota commutare quinam poſſint & quomodo. 559. 101.& 561.109.
Quod opus hic dicendum ſit melius.559.101.
Votum intrandi Religionem non poteſt commutari in ſuſceptionem Epiſcopatus.n.103.
Votum factum in fauorem Eccleſia alicuius, aut Terra ſancta,quomodo poſſit commutari.560.104.
Vota Nouitiorum quomodo commutari poſſint. num. 107.
Qua cauſa requiratur ad commutationem. 561. 110.Cuius votum commutatum eſt in aliud, poteſt vtrumlibet facere.n. 111. Tenetur tamen ad alterutrum ex voto,ſecus in iuramento.629.57.
In votis diſpenſare quis poſſit.562.114.
Qua cauſa debeant ſubeſſe.564.120.
In quibus poſſint Epiſcopi diſpenſare.n.121.
In quorum votis. ibid. In quibus Religioſi priuilegiati.568.134.
Vota quinque Pontifici reſeruata.565.122.
An poſſit diſpenſare in voto ſolemni caſtitatis. 569.139.
Voti ſolemnitas in quo conſiſtat.570. 141. Eſt tantùm Iuris humani ibid. Non conſiſtit in benedictione, neque in traditione.ibidem.
Voto paupertatis & obedientia an liberentur Religioſi facti Epiſcopi.571.143.
Voti conditionati obligatio an ceſſet ſublata conditione,ſi fraude vouentis tollatur.572.147.
Vouens finem, cenſetur vouere media neceſſaria.573. 149.
Vota ſimplicia caſtitatis, obedientia, & paupertatis, non tantùm continent promiſſionem, ſed etiam veram traditionem hominis.577.8.
Religio in genere dupliciter vouetur.584.43.
Vouens Religionem ingredi ad quid teneatur.ibid. & 585.
Si ante ingreſſum contrahat matrimonium & conſummet,viuente coniuge ad nihil tenetur. 585. 43.
Vouens etiam perſeuerare ad quid ampliùs teneatur. n.45.& 586.46.
Vouens perpetuam caſtitatē ad quid teneatur.588.50.
An ſi matrimonium deinde contrahat, poſſit illud altero petente conſummare.n.52.
Non poteſt reddere debitum poſt adulterium coniugis. 589. 53. An poſſit reddere petenti coniugi conſcio voti ante contractum.ibid.
Votum caſtitatis pracedens ſponſalia, facit ea irrita. num.54.
Quid ſi ſubſequatur.ibidem.
Vota monaſtica dirimunt matrimonium contrahendum,non contractum.597.69.
Qui vouent ſtabilitatem loci.590.57.
Votum caſtitatis ad quid obliget.601.77.
Ad quid Votum paupertatis.602.78.
Voto quomodo Deus honoretur.540.25.
Vota Sanctis dupliciter fiunt.541.27.
Votum obedientia Prælato factum quomodo intelligendum.num.27.
Eſt opus intellectus practici.n.28.
Vota Religioſorum an obligent ante conſenſum Prælati.551.73.
Quid ſi votum repugnet regula.n.73.74.
Non poteſt Prælatus diſpenſare in voto arctioris Religionis.552.75.
Voti relaxatio ſit in tranſitu ad laxiorem Ordinem. 610.103.
Peccatum contra votum propriè & per ſe eſt perfidia in Deum.665.11.
Per votum perſona fit quodammodò ſacra.ibidem.
Res vota non poteſt ad profanum vſum applicari. ibidem.
Qui vouit abſtinere vſu externo tantùm fœmina, an peccet contra votum,ſi interiùs moroſè delectetur. 778.115.

Vſucapio.

Vſucapere an poſſit tyrannus ius imperij in populum liberum.48.41.
Vſucapio quid ſit.54.3.
Quomodo differat à præſcriptione.ibid.& n.4.
Vſucapionis mobilium tituli decem.60.22.
Vſucapi an poſſit fructus rei furtiua.61.22.
quanto tempore vſucapiantur res mobiles Eccleſia Romana.61.22.

Vſura.

Vſuras ſoluens an cedat iure ſuo.76.12.
Vſura quid ſignificet.247.1.
Capitur aliquando in bonam partem.n.2.
Quid ſit.248.18.& 249.22.
Quo Iure ſit illicita.249.24.25.26.

Nullam

Nullam dari meri Iuris humani, probabilius. 309.97.
Vſurario animo aliquid accipiens pro mutuo, an tenentur reſtituere. 251.41.
Quid ſi dubitet quo animo alter dederit. n.45.
Vſurarius mentalis qui dicatur. n.41.
Vſurarium contractum bona fide iniens, qui, ſi sciuiſſet, iniiſſet alium æquè lucroſum, poſſitne lucrum inde acceptum retinere. 258.102.104.
Vſurarum dominium an in vſurarium transferatur. 265.156. *Fructus etiam iſtiuſmodi rerum reſtituendi.* n.160.
Vſuraria pecunia mercando lucrũ ſuum facit. n.161.
Vſuras ſoluens non intendit earum dominium aliter transferre quàm quatenus debitum, & ideò non validè transfert. n.159.
Vſurarius res alienas vendens acquirit dominium pretij rei, tamen dominium non transfert. 266.162.
Quænam ab eo poſſimus emere, vel gratis accipere. num. 165. *Aſſignationem mihi ab eo factam an poſſim exigere.* 271.195.
Vſurarij bona non ſunt hypothecata pro vſuris. 266.167.
An liceat ea ab ipſo accipere vel emere. n.167.168.
Vſurarij heredes ad quid teneantur. 267.173.
An legatarij & donatarij. n.176.
Vſurario cooperantes qui teneantur ad reſtitutionem. 268.178.
Vſurarij manifeſti qui dicantur. 269.185.
Pœna iiſdem conſtituta. num. 186. *Non ſunt Iure communi excommunicati, nec ab officio diuino, ſed à participatione Sacramenti arcendi.* ibid.
Et à confeſſione, donec ſatisfecerint. n.187.
Vſurarium manifeſtum ſcienter ſepeliens, eſt ipſo facto excommunicatus. n.88.
Vſura lucratoria & compenſatoria. 287.104.
Vſurarum præſumptio. 289.119.
Vſurariis locare domum an liceat. 329.40. & 330.41.

Vſurpatio iudicij.

Vſurpatione iudicij qui peccent. 365.49.
Vſurpare iudicium quinam cenſeantur. n.51.52.
Vſurpatio iudicij eſt peccatum mortiferum ex genere ſuo. n.53.

Vſusfructus, Vſus.

Vſusfructus quid ſit. 23.17. *Duobus modis acquiritur.* 24.19. *Quomodo amittatur.* n.20.
Vſusfructuarius ad quatuor obligatur. 23.18.
An ſit dominus loci vbi theſaurus inuenitur. 52.61.
Vſus quid ſit. 24.24. *Quomodo differt ab vſufructu.* n.25. *An in vſu conſumptibilibus differat à dominio.* 25.31. *Dupliciter concedi poteſt.* n.32.
Alius Iuris, alius facti. n.33. & 26.36.
An vſus facti ſeparatim vendi poſſit. 26.37.
Vſu conſumptibilia quæ dicantur. 237.4.
Vſusfructus bonorum Religioſi an tranſeat in Monaſterium. 604.83.
Vſumfructum bonorum aduentitiorum filij retinet pater etiam poſt filij profeſſionem. ibid.

Vxor.

Vxor an poſſit fugere ſi durè tractetur. 44.19.
Vel maritum præuertere qui eam vult occidere. 93.45.
Vxor cupiendo bona mariti quando peccet mortaliter. 147.82.84. *Quæ poſſit liberè expendere.* n. 84. 85. *Honeſta eius ſuſtentatio quid requirat.* n. 85. *Adminiſtratio bonorum ad ipſam deuoluitur.* 147.85. 86. *Lucra ſunt ei cum marito communia.* n. 87. & 343. 37. *Poteſt ex bonis communibus ſuos decenter ſuſtentare.* 148.88.
Vxor poteſt miniſtrare marito in peſte. 750.12.

Zelus.

Zelus animarum Deo gratus. 744.110.

FINIS.

93 37282

[illegible]

[illegible]
789